АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ТОМ ШОСТИЙ

П — ПОЇТИ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1975

Ук(03)
Г48

VI том містить 13760 слів, не рахуючи тих, що даються як посилання

Редакційна колегія:

академік І. К. БІЛОДІД (голова), кандидати філол. наук А. А. БУРЯЧОК, В. О. ВИННИК, Г. М. ГНАТЮК, докт. філол. наук Л. Л. ГУМЕЦЬКА, канд. філол. наук П. П. ДОЦЕНКО, докт. філол. наук М. А. ЖОВТОБРЮХ, чл.-кор. АН УРСР Є. П. КИРИЛЮК, кандидати філол. наук П. С. ЛИСЕНКО, Л. С. ПАЛАМАРЧУК (заст. голови), докт. філол. наук В. М. РУСАНІВСЬКИЙ, кандидати філол. наук Л. Г. СКРИПНИК, Т. К. ЧЕРТОРИЗЬКА, Л. А. ЮРЧУК (секретар)

Редактори тому:
А. В. ЛАГУТІНА, К. В. ЛЕНЕЦЬ

Редакція словників

С $\frac{70105-019}{221\ 04(-75}$ передпл. вид.

© Видавництво «Наукова думка», 1975 р.

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Шостий том Словника уклали: А. П. Білоштан (**плав — пу́тися**), В. П. Градова (**позаку́тувати — пої́ти**), Г. Н. Демчик (**підо́йма — підепу́дно; по — повистрі́лювати**), Г. Г. Дідківська (**повистрі́бувати — подару́нок**), Л. П. Жаркова (**позича́тель — позаку́рювати**), Ш. Г. Кремцель (**пайо — пайц; перебі́г — перевесе́нниця**), А. В. Лагутіна (**перевести́ — переда́ча**), К. В. Ленець (**перераху́вувати — пересувни́й**), А. Ф. Марахова (**підхі́д - підзаро́вати**), О. Є. Марцинківська (**пиха́ — підгли́ткови́й**), О. П. Петровська (**підета́ва – пі́ати**), Л. О. Родніна (**передбі́рник — перекупо́вувати**), В. Ю. Франчук (**переда́годженій — перепе́лесу; пере́їзд — перепу́тувати; печі́пковий — пех**), В. Д. Цяпх (**реа́н — перебу́тися**), Н. І. Шведка (**перешука́ти — пе́чінка**), І. Т. Яценко (**п — пі́ньмату́єся**).

Том відредагували: А. В. Лагутіна (**п — пі́яти**) та К. В. Ленець (**плав — пої́ти**).

Науково-технічне оформлення рукопису шостого тому Словника здійснили Н. П. Дзятківська та Ш. Г. Кремцель.

Над технічною підготовкою рукопису тому в машинописі працювали: Т. М. Бандьовка, М. П. Богуцька, М. Д. Воропа, О. Л. Довбуш, В. В. Дятчук, З. П. Зубрицька, М. М. Латанська, Л. Г. Лукашенко, П. М. Неровня, О. І. Нечитайло, Л. О. Пустовіт, Т. О. Федоренко.

Коректуру прочитали: В. В. Дятчук, М. М. Латанська, Н. М. Неровня, Н. Ю. Шапи.

Матеріали тому прорецензували кандидати філологічних наук Л. І. Коломієць та А. В. Майборода.

Усіх, хто користується словником, просимо надсилати зауваження та побажання на адресу: 252001, Київ, вул. Кірова, 4, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР, або 252004, Київ, вул. Рєпіна, 3, видавництво «Наукова думка».

П

П, *невідм., с.* Дев'ятнадцята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука [п] (вимовляється [пе]); уживається як умовне скорочення у сполученні: і т. п. (і тому подібне).

ПА, *невідм., с.* Окремий рух у танці з певною постановою ніг; танцювальний крок. *Співає* [М. Заньковецька] *пристрасну пісню енергійним грубим голосом, пританцьовуючи характерними дрібними па* (Мінуло: укр. театру, 1953, 116); *Високий, міцний Русанов наче пив Нечу в обіймах, а ноги тим часом самі робили па вальса і дотримувалися ритму* (Собко, Стадіон, 1954, 243).

ПА́ВА, и, *ж.* 1. Великий південноазіатський птах родини фазянових, самці якого мають яскраве оперення і довгий барвистий хвіст, що розпускається у вигляді віяла. *Як між павами ворона Повзе не має, Так не вчений в товаристві Голову скиває* (Фр., XI, 1952, 70); *Як пісень закричить бувало, вартовий, Уздрівши коршака, що в небесах кружеля,— Все пташине зникне в гущавину таких, Від пискунів-курчат до пишнохвостих пав* (Мінч., Пан Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92); // *перен., розм.* Горда, пихато людина. *— Мої листи, діду, тров пар очей не вчитають,— відказав Кривоніс, байдуже пихкаючи люлькою.— Яка пава! — сказав жовнір, напиндивившись.— Покажи паспорт!* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 135); // *перен., розм.* Жінка з гордовитою поставою і плавною ходою. *Хутко підскакав* [Піца] *і пішла до дзеркала. Вона стежила в ніж за своєю ходою, бачила себе таку, як щодня оці два останні роки. Пава. Пишна, фарбиста, красива пава, споконна привабу* (Досв., Вибр., 1959, 231); *— Але ж яко там дівчата! Бачив би ти їх, Романе... — Телебоніст солодко вапляющися, покрутив головою.— Павп!* (Гончар, II, 1959, 299).

◇ **Ні па́ва, ні ворона** — той, хто у своїх поглядах, інтересах і т. ін. відійшов від одних і не пристав до інших; **Як (мов, наче** *і т. ін.*) **па́ва** *кого* — у яскравому, барвистому або багатому вбранні. *— Ставлячся на розкал пана старости! — кричить і собі ж червоний від бігання, рослий і зимкий та, як пава, убраний парубок* (Фр., VIII, 1952, 83); *Баєво живе Станіслав Кровицицький. Людина вигенурена, вся в шовках, як пава* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 29).

2. Самка павича (у 2 знач.). *За високою скелею плавали пишні лебеді; по зеленому, рівненькому стриженому дерні походжали* [походжали] *пави та павичі* (Н.-Лев., I, 1956, 163); *Павич пір'я розпустив, ходить коло пави* (Сос., II, 1958, 113); * У порівн. *Гляньте наша Одарка Степанівна. Голову отак підвела і поміж самісінькою аркою павою поплила-поплавла* (Жур., Дорога... 1953, 48).

3. *діал.* Пір'їна павича (у 2 знач.) як оздоба. *Недавно купив я своєму Петрусеві, вишиваний жупанчик, писану дзьобенку, присаньку з павами* (Март., Тв., 1954, 218).

ПА́ВЗА *див.* **па́уза**.

ПА́ВИН, а, о. Те саме, що **папи́ний** 1. *Погоду — павин хвіст розширився за ніщо, Що самовдоволь виблискує вельми, Для вічок молодих упорюючи тло* (Мінч., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92).

ПАВИ́НИЙ, я, е. 1. Прикм. до **па́ва** 1, 2. — *Нам не здасться,— обізвалось сусідка,— що тепер може як синій птах щастя: заграло голову в блакитний туман і розпустило павиний хвіст під самі скелі* (Конюб., II, 1955, 289); // Зробл. з пір'я павича (у 2 знач.). *Провозували* [торговці] *свій крам з рук: серги з намиста, складані кожани, павині віяла* (Мирко, Нижасте.., 1957, 19).

2. *перен.* Такий, як у павича; плавний, величавий.

△ **Павине о́ко** — вид денних метеликів. *Самця одного виду метелика — павине око,— очевидно, знаходять самку за запахом речовин, що виділяються її залозами* (Наука.., 7, 1963, 12); **Павиї вічка** (*Aquilegia vulgaris* L.). Багаторічні рослини з фіолетовими квітами; орлики. *Цілий кущ пахучих вічок був розчахнувся і ем'ятий у грунт* (Смолич, II, 1958, 112).

ПАВИ́Ч, а, ч. 1. Те саме, що **па́ва** 1. *На дереві скрізь пригали райські птиці та павичі* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *За штахетами на пташиному дворі — райдужна карусель з індиків, цесарок та павичів* (Головко, II, 1957, 480).

2. Самець пави (у 1 знач.). *З лиця злетів плюш, розпустив свій блискучий хвіст і крикнув своїм диким голосом* (Н.-Лев., I, 1955, 344); * У порівн. *Зірвалася зірка й покотилася небом, як тимерний павич, роздувалочи сивого хвоста* (Донч., II, 1956, 148).

ПАВИЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **павича** 2. *Через широкий край веселки, розталевий, як павичевий хвіст,... було ясно видно зелене море* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *На Дону гармастними вапами колосся хвилі і павичевим пером виблискує на сніжих зламах* (Тют., Вир, 1964, 461).

ПАВИ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **павиче́вий**. *Малі чорні капелюхи, прибрані в павичі пера, доповняли стрій* (Коб., I, 1956, 458).

ПАВИ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **па́ва** 1, 2. *Вправна* [Юнона] *в гриндожлята павичку* (Котл., I, 1952, 66); * У порівн. *От така як вийде, та що і твоя панночка! Іде як павичка, не дуже по усіх усюдах розглядає* (Ко.-Осн., II, 1956, 26).

ПАВІА́Н, а, ч. Великий мавпа з пишною шерстю, задовженою мордою і майже червоними сідничними мозолями, що живе в Африці та Аравії. *З горбистою походжала в клітці... пара австралійських кенгуріх, бешкетувала кескокіана макака з Індонезії, хизувався своєю красою і павіан Бобо з Нігерії* (Веч. Київ, 13.IV 1966, 4); * У порівн. *По станції сновигали взбрекі люди: страшні, обросді й дикі, немов павіани* (Кач., II, 1958, 271).

ПАВІЛЬЙО́Н, у, ч. 1. Невелика легка будівля з покриттям у саду, парку. *Від брами до павільйону з музикою прибували все нові гурти людей* (Л. Укр., III,

1952, 622); *Переміски, зроти, огера, павільйони і водозрай — всю Софіївку — просто на голому місці, на рівнині наказав кріпакам зробити... граф Потоцький* (Смолич, II, 1958, 11); // Легка, звичайно тимчасова споруда побутового або спеціального призначення. *Створив* [І. Д. Папанін]: *прекрасно устаткованну станцію з ангаром для літаків, науковими павільйонами* (Видатні вітч. географи.., 1954, 148); *На березі ставка збудовано павільйон для рибалок* (Томч., Готель.., 1960, 129).

2. Тимчасова або постійна споруда, призначена для розміщення експонатів якої-небудь виставки. *У спеціальному павільйоні «Атомна енергія в мирних цілях» послідовно розкриваються властивості енергії атомного ядра і методи її застосування* (Наука.., 8, 1956, 22); *Ознайомившись з експозицією виїдного залу, відвідувач переходить в інші зали головного павільйону, присвячені окремим темам* (Наука.., 7, 1958, 2).

3. Приміщення, обладнане для кінознімок і фотографування, а також декорація в приміщенні кіностудії, побудована для знімання якої-небудь сцени фільму. *Американська кінематографія в основному базується на павільйоні. Наша кінематографія має багато натури* (Довж., III, 1960, 228).

Павільйо́нний, а, е. 1. Прикм. до *павільйо́н*. *Попад сто художників відмовилась до колгоспів,... і не у павільйонній тиші, а у вирі життя черпали образи й пасіжу* (Мист., 6, 1965, 2).

2. Який відбувається в павільйоні (у 3 знач.), використується з використанням його. *Павільйонні кінознімки.*

Пави́тер, тру, ч., *рідко*. 1. Слабкий вітер; вітерець. *Як жевчик, як жилка тривожна, Прокреслиться павітер* (Бажан, І, 1946, 73).

2. Вітер змінних напрямків. *Павітер дме там у висоїнні, обрушуючи біле галуззя розквітлих вишень* (Ю. Янов., І, 1954, 262).

Павло́нія, і, ж. Дерево з великими листками на довгих черешках, яке походить з Японії, Центрального й Південного Китаю та культивується як декоративне. *Можна рекомендувати для зелених насаджень і лісового господарства добре акліматизовані на Україні каталпу... горіх вадвежий, павлонію* (Розп. наук в УРСР.., 1957, 356).

Пáводковий, а, е. Прикм. до *пáводок*. *Загальною особливістю більшості заплавних лук є затоплення їх весняними паводковими водами* (Колг. Укр., 4, 1961, 30).

Пáводок, дка, ч. Тимчасове підняття рівня води в річках та інших водоймах внаслідок злив або розтавання снігу та льоду; повідь. *Ще не мине повінь, а дощ вже викликають нові різкі підйоми рівня води в річці — паводки* (Наука.., 11, 1963, 28); *Внизу, за стрімкою горою, що круто обривалася над Дінцем, до самого лісу — річиська, вилита весняним паводком* (Автом., В. Копик, 1954, 9).

Пáволока, и, ж. У стародавній Русі — коштовна привозна тканина. *Красних дівчат половецьких у неволю брали* [русичі]. *І золота, й паволоки, і дорогої оксамиту...* (Мартин, V, 1955, 264); *До палати зайшли раби, що крокували слідом за василіком* [послом Візантії], *і поклали перед київським князем дари — коштовні паволоки, узорочя, позолочений щит і меч* (Скл., Святослав, 1959, 286).

Пáвочка, и, ж. Зменш.-пестл. до *пáва* 1, 2. * У порівн. *Повбігали* [дівчата] *в нові білі свитки, шитими рушниками підперезались і пішли собі мовчки, як тії павочки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 238).

Пáвúк, á, ч. 1. Членистоногий тварина з отруйними залозами, що звичайно живиться дрібними комахами, вповзюючи їх у витвину нею сакою павутини. *Звичайний павук (Araneida) — один з найчисленніших мешканців на землі* (Наука.., 12, 1965, 50); *На воді ряска, немов руда кора, по ній стрибають довгоногі павуки, перебираючись через уламки листя та комашу* (Коцюб., II, 1955, 265); *Хто навчив сірого павука на кущі дикої малини сплести таку тонку мережану сітку?* (Донч., VI, 1957, 319); * Образно. *Перед її очима весь час стояв.. фашистський літак з чорними павуками на крилах* (Кучер, Чорноморці, 1956, 368); * У порівн. *Одна Параска, як павук, замотавшись у свою павутину, не виходить з хати* (Мирний, IV, 1955, 53); *Крутяться колеса млинові з густому тумані, а здається зимерно так: немов великий водяний павук плаває в ставу на греблю* (Головко, II, 1957, 206).

2. *перен., розм.* Той, хто експлуатує інших, відзначається жорстокістю, підступністю, хитрістю у стосунках до кого-небудь. *Незабаром* [Рафаловичі] *повітових павуків по іх слідах і поштовим сатранів по тих слідах їх павутів, які стрічав на своїх клієнтах* (Фр., VII, 1951, 226); *Мелітару якось незадоволено подумав, що сказав найто багато цьому хитрому павуку* (Чаб., Балканесна, 1960, 106).

Павука́стий, а, е, *рідко*. Формою схожий на павука (у 1 знач.). *Над морем, край високої кручі, стояли турецькі німецькі танки з чорними павукастими хрестами* (Кучер, Гюлюд, 1961, 209).

Павукови́й, а, е. Стос. до павука (у 1 знач.), павукіїн. *Завдала шевчика шевцю Черевички шити з павукової шкури, Щоб пришило до натури* (Укр., пісні, II, 1965, 395).

Павукоподібний, а, е. 1. Формою схожий на павука (у 1 знач.). *В центрі гурту стояли звичайна арба чи просто стирчало двоє павукоподібних коліс* (Ле, Міжгір'я, 1953, 217).

2. *у знач. ім.* **павукоподібні**, них, мн. Клас безхребетних тварин родини членистоногих. *З класу павукоподібних культурним рослинам завдають шкоди кліщі* (Шкідн. поля.., 1949, 13).

Павýн, á, ч., *діал.* Пава (у 1 знач.). *Його очі блукали довго, аж спинялися на павуні, що банівсько перед дворок* (Стеф., Вибр., 1945, 156).

Павутúна, и, ж. 1. Легка сітка із тонких волокон, утворених з клейкої рідини, яку виділяють павуки та деякі інші членистоногі тварини, а також окрема нитка такої сітки. *Кожна муха в павутині* (Котл., І, 1952, 212); *Завдрів я вівцярю грубку, а в куті над ним павутину* (Март., Тв., 1954, 201); *Ти вдягнулася. Як жива, Між вінтям павутина пролягла* (Рильський, II, 1960, 147); * У порівн. *А танки вже вуркочуть, і там і там вже видно, як один із них, перевалюючись, прасує окопи першої лінії, давить, підминає під себе, як павутиння, дротяні загорожі* (Гончар, II, 1959, 375); // *чого, з чого, перен.* Те, що своїм виглядом нагадує таку сітку або нитки. *Стіни репалися, густа павутина тріщин пленася від стелі до підлоги* (Гуд., Остання шабля, 1959, 276); *Після вечері брати почали порпатися біля густої павутини з дротів, конденсаторів, котушок, амонтованих на металевому каркасі* (Автом., Коли розлуч. двох, 1959, 152).

2. *чого і без додатка, перен.* Те, що заважає кому-небудь вільно жити, діяти. *Але що ж зробиш, коли я, як і всі ми, живу під павутинною* (Л. Укр., V, 1956, 122); *Ні спека, ні втома, ні павутина нету не розм'якшила наших м'язів* (Елдаш, II, 1958, 53).

◆ **Обплітáти (обдúвстй, оплітáти, оплестú** і *т. ін.*) **павутúною** — ставити кого-небудь в скрутне або безвихідне становище. [В а с и л ь:] *Оплели мене, мов муху, павутиною! Коли я тепер відвернусь від Домахи, коли*

я зрічуся мого єдиного сина, аж нехай мене господь покара (Кроп., II, 1958, 179); **Плести́ павути́ну; Мета́ти павути́ну; Заводи́ти павути́ну** – підступно, жорстоко, хитро примушувати підкорятися своєму впливові для визискування, експлуатації і т. ін. *Майже всі вони були бойовими бержанами, залежали від нього, а бай хитро плів навколо них свою павутину* (Донч., I, 1956, 127); *Куркуль павутину мотав, та сам від того скопав* (Укр., присл., 1955, 352); *Він.. знав кожного вдач, душу й заводив свою.. павутину на цілу околицю* (П.-Янд., II, 1956, 85).

ПАВУТИНИ́ТИСЯ, нʼється, *недок., рідко.* Покриватися павутиною (у 1 знач.). * Образно. *І павутинитися останній полюх вечора на вікнах одсічених, на баштах, на церквах* (Тич., I, 1957, 131).

ПАПУТИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **павути́на** 1. *Іноді павук злазе на спину, випускає павутинку і здається на волю вітру, аж поки волокнища за щось зачепиться* (Наука.., 12, 1965, 50); *На карті в рясних павутинках шпагату зійшлися під прапорцями фронти* (Перв., II, 1958, 353); * Образно. *За вечір час цей обов сіпівробітників напіть не сплющ одне на одного, проте перша тоненька павутинка згоди вже простягалася поміж ними* (Л. Янов., I, 1959, 422).

2. Тонка нитка з шовку, капрону і т. ін. *Вона [прядка-вилетень] дає капрон-павутинку. Один агрегат кладе на бобіни відразу 112 ниток* (Роб. газ., 20.IX 1963, 1); // Тканина з таких ниток. *Ось — прамати чудової капронової тканини-павутинки чорнобривчуста брила вулиця* (Рад. Укр., 10.VII 1958, 3).

3. *розм.* Дуже тоненькі шовкові панчохи.— *Ех! Лумає, що вже як «ЗІМо і павутинки»... А вчиться як, пам'ятаєш? Гірше за нас вчилась...* (Донж., II, 1959, 95).

ПАВУТИ́ННЯ, а, *с.* Прикм. до **павути́на** 1; // Виритий, заснований павутинкою. *А для чого ж листочки? Щоб вони нас.. Від старої, похилої липи, Від стільця, павуторок гостинних, Від кутків павутинних В лісове вітрівня* (Вичко, Простора, 1963, 143); // Сплетений з павутини. *Павутинні гнізда яблуневої молі знімаються в молодих садах руками* (Сад. і ягідн., 1957, 309).

△ **Павути́нна оболо́нка** – блискуча прозоро безсудинна оболонка, що покриває головний і спинний мозок. *Найчастіше крововилив відбувається між твердою і павутинною оболонкою мозку* (Хвор. дит. віку, 1955, 20); **Павути́нний кліщик** – комаха родини членистоногих ряду справжніх кліщів класу павукоподібних. *Шкода від павутинного кліщика полягає в тому, що він, проколюючи хоботком шкірку листка, починає сосати з ж'якуша клітинний сік і хлорофілові зерна* (Шкідн. поля.., 1949, 13); **Павути́нні за́лози** — залози у членистоногих, які виробляють спеціальну клейку рідину для павутини. *Павутинка, яку ми бачимо простим оком, складається з кількох найтонших волокнинок. Адже більшість павуків має три пари павутинних залоз* (Наука.., 12, 1965, 50).

ПАВУТИ́ННЯ, я, *с.* 1. Збірн. до **павути́на** 1. *В сінях стояла бочка з водою, балшина коновка й березовий віник із довгим держаком; десь, забутий, зо стелі звітлав павутиння* (Март., Тв., 1954, 345); *Обтрушуючись, оббираючись з себе клубки павутиння, офіцери пробиралися палуторіч один одному* (Гончар, III, 1959, 240); * У порівн. *На небі сірим павутинням снувались хмари* (Коцюб., I, 1955, 391); *Немов осіннє павутиння, мої думки... Як сни...* (Сос., I, 1957, 234).

2. Те саме, що **павути́на**. *На столі Павутиння павук собі плів* (Л. Укр., I, 1951, 356); *Ми збирали в сінок на землі каштани, Ми дивились довго, як хмаринка тане, Як хмаринка тане, як синіє синь, Як холодний вітер стрічу павутинь* (Рильський, II, 1960, 83); *Серед того павутиння неводів чорніє кущарський курінь* (Н.-Леп., II, 1956, 221); *Над кригами грузовиками зводилось стальне павутиння високих антен* (Кучер, Гвард, 1961, 436); *Павутиння підозри проти колишнього співробітника кастувалось навіть у Сихатньові* (Трубл., I, 1955, 87); *Чималю людей у чорне павутиння оманливо біблія втягла* (Ковінька, Чому я не сокіл... 1961, 83).

◇ **Обплі́тати (обплести́, обсно́вувати, обсну́вати** і *т. ін.*) **павути́нням** — те саме, що **Обплі́тати (обплести́, оплі́тати, оплести́** і *т. ін.*) **павути́ною** (*див.* павутина); **Плести́ (снува́ти) павути́ння; Розкида́ти павути́ння** — те саме, що **Плести́ павути́ну** (*див.* павутина). *Необґрунтні дипломати наплутать тонке павутиння закулісних змов* (Рибак, Зброя.., 1943, 64); IX у с ь: *Жаль дивитись, як вони снують навколо нього павутиння злості і замилів злочинних* (Л. Укр., III, 1952, 174); І-й ч о л о в і к: *Павук* [Вичок], *одно слово — павук! Скрізь навкруг розкида павутиння* (Крим., I, 1958, 479); *Та обов вони не знали й не відали, як уже тонке снувати своє чорне павутиння Матюша Жигай* (Шиян, Баланда, 1957, 226).

ПАВУТИ́НОВИЙ, а, *е.* Те саме, що **павути́нний**.

ПАВУТИ́ночка, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **павути́на** 1. — *Я Марійку так шанувальну в хаті, що навіть павутиночці не дозволю впасти на неї!* (Кол., Ю. Крук, 1957, 408).

ПАВУТИ́НЧИЙ, а, *е.* Те саме, що **павути́нний**. *Незвична хата снила. Параска дивилася на павутинячі кутки, докірливо хитала головою, сміхалась очима* (Горд., II, 1959, 348); *Блискотливо прикрадалася річка, павутинячке мереживо по срібнястому полиню* (Ле, Наливайко, 1957, 60).

ПАВУТИ́ЦЯ, і, *ж.* (*Convolvulus arvensis* L.). Багаторічна бур'янова вигка рослина; березка, новійка. *Важко було пантатися в густих комишах, зарослих павутицею* (Коцюб., I, 1955, 359); *Павутиця, молочиь, осот, пирій, що їх не випалила худоба, розростався одне поперед одного* (Вільде, Сестри.., 1958, 24).

ПАВУЧЕНЯ, ят, *с.* Мала павучка. *Павучеп розмаром з міліметр відразу ж починає самостійне життя* (Наука.., 12, 1965, 50).

ПАВУ́ЧИЙ, а, *е.* 1. Прикм. до **паву́к** 1. — *Тісно в небі тут,— приговішись, оглядає* [Плачида] *майстерку, усі кутки якої засновані мертвими павучими снівдами* (Стельмах, I, 1962, 113); // Формою схожий на павука; павукастий. *Летіють, орли, несядні і мізгичі, На рать їх рильце з волуброї кручі І розпрядки свастики павучі Розпотуйте* (Бажан, I, 1940, 118).

2. *перен.* Який відзначається рисами експлуататора, жорстокістю, підступністю, хитрістю. — *Макар хоч і дурний, та як вашої павучої породи* (Панч, II, 1956, 90).

ПАВУ́ЧИХА, и, *ж., розм.* 1. Самка павука (у 1 знач.). *Часом трапляється, що гроздна павучиха в'їдає свого женишка відразу ж після весілля* (Наука.., 12, 1965, 50).

2. *перен.* Жін. до **паву́к** 2. — *Годі — сниши Настю Оскан.— А ти, стара павучихо, підвівси мені за цю витівку* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 246).

ПАВУ́ЧИЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **павук** 1. *Страшенний чорний павучище, мов концяя, сидів на вербі і дивився на неї своїми блискучими вигрікуватими бавками* (Мирний, III, 1954, 242); *Дратують павука, доки він не вчепиться у вік. Тоді тільки — сиї і вже витягли павучище!* (Донч., VI, 1957, 485).

ПАВУ́ЧОК, чка, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **паву́к** 1. *Невеличкі павучки мотали свою павутину, якісь чорні ко-*

машки нестямно бігали (Мирний, IV, 1955, 122); *Звичайний пацючок сидить у затишному гніздечку та й присяк по вітру своє пацутинка* (Кучер, Дорога..., 1958, 23).

2. Рід української мережки. *Змережування пацючками тарантерне для Поділля й західних областей України* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 46).

ПАВ'ЯЧИЙ, а, е, розм. Те саме, що **павíнний**. *Якось особливо чорне* [їван] *кабанар свій зелений капелюш із пав'ячим пером* (Мур., Бук. повість, 1959, 16).

ПАГІЛЛЯ, я, с., збірн. 1. Тоненькі гілля. *Порозчепились дерева, пустили багато молодого пагілля* (Загреб., Спека, 1961, 317); *Я вільким став, з дужим став! Мої шлях ведуть садами, Де, над калинами опав, Зелене пагілля з плодами* (Пан., Бистрина, 1959, 122); *На вербі, на пагілві білі-білі котики* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 41).

2. перен. Молоде покоління людей. *Виростають діти, мужніють, обзаводяться своїми родинами. Появилося нове пагілля — внуки Назара Усача* (Рад. Укр., 3.IX.1962, 3).

ПАГІН, гона, ч. 1. Молоді гілки або стеблина рослини. *Як тільки пагони сперші витягнуться верхівками на поверхню ґрунту, вони починають інтенсивно рости* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 245); *Цвіт одцвітає, й зацвітає цвіт, І пагін молодий, що між дубами од прихолля в недавні зріс літа, Вже шапку листу в небі розпрямляє, Немилу розмовляючи з вітрами* (Перв., II, 1958, 209); // *заст.-ма., чого, перен.* Ознаки, прояви наявності або розвитку чого-небудь. *Костянтин Федів, вимогливий і меткий майстер, в кожній своїй книзі плідно шукає пагони святої почутя братерства людей* (Вітч., ч. 1964, 157).

2. перен. Молоде, нове покоління; чий-небудь діти, нащадки і т. ін. *Жінчина рідня ніколи не радувала Аркадія Валеріановича — ці золотушні пагони старовинного дворянського роду не здатні були дати хоч який-небудь мальовничий цвіт на теперішній землі* (Скельмах, 1, 1962, 281).

ПАГІНАЦІЯ, і, ж., друк. Нумерація сторінок книги або рукопису.

ПАГІНІЯ, я, с. Збірн. до **пáгін**. *Кажуть, молоде пагіння очеретів дає такий чудовий силос, від якого хорів за роги не відтягнеш* (Рук., Остання шобля, 1959, 415); *Зелене пагіння народної творчості роками і століттями зберігало свою живучість* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 10); — *Значить ви ґуеєч час охороняли мене? — Так, відповіла Люба.— Про молоде пагіння треба старанно дбати* (Собко, Запорука..., 1952, 207).

ПАГІНЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **пáгін**. *У порі. І не стояв; а пісня з підвала, Моя пагінчик, до сонця п'ялася* (Воровськ., Мирний несподів, 1960, 140).

ПАГНІСТЬ, я, ч., заст. Щітоть. *Митя пагністя до крові в долоню вганяє* (Трубл., І, 1955, 137).

ПАГОДА, и, ж. Буддійський храм. *А маги, бонзи і жерці (Нехче наші пакотиці) В храмах, в пагодах гойдались* (Шевч., II, 1963, 404); *Ночами меті тут так тавмно. І здається, ніби я не в церкві, а в покинутій індійській пагоді* (Сос., І, 1957, 63).

ПАГОНЕЦЬ, нця, ч. Зменш.-пестл. до **пáгін**. *Збирають пагони спаржі, починаючи з самої ранньої весни. Збирання проводять щодня, підрізуючи спеціальним ножем пагінці при основі* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 247); *А тополька росла. Зелена від самої основи до найхолодніших пагінців* (Журн., Звич. турботи, 1960, 91); — *Доброго здоров'я, синку,— обказує баба тихенько, ласкавим голосом, придивляючись до покупця,— чи не старого Каленика пагонець?* (Ю. Янов., II, 1954, 187).

ПАГОПОК, пка, ч. Зменш. до **пáгін**. *Колись ці вишні, ростучи без догляду, зовсім були здичавіли. Гілки вверху посохли, а натомість гнало пагінки внизу* (Сенч., Опов., 1959, 73); *Застівай... Щоб любов, навіки серцю мила, Проростала пагінки ясні* (Мал., Полудень..., 1960, 102); *Що там, кажуть, з тобою розмовляти, мізерний пагінку економії* (Мик., II, 1957, 179).

ПАГОРБ, а, ч. Те саме, що **пáгорок**. *Перед людиною, скільки око сягало, простягались чернігівські й полтавські землі — зелені сінокоси, озера, села на пагорбах, поля й дрімучі бори* (Досв., І, 1958, 387); * *У порівн. В долині високими, як пагорби, осокорами темніє хутір* (Стельмах, II, 1962, 58).

ПАГОРБКУВА́ТИЙ, а, е. Покритий пагорбками, з пагорбками. *Аж аршинові в балки на пагорбкуваті простори, почув* [Захар], *як весь позаду затворюється вони* (Ле, Право..., 1957, 18).

ПАГОРБОК, бка, ч. Зменш. до **пáгорб**. *Земля простелила перед мною пагорбки й лощини* (Ю. Янов., V, 1959, 142).

ПАГОРИСТИЙ, а, е. Покритий пагорками. *Це був сухий, пагористий острів* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 399); *Гірські кетцери розселяються тепер по всій Австралії, але їх батьківщина — пагористі райони цього континенту* (Наука..., 7, 1966, 63).

ПАГО́РОК, рка, ч. Високина, часто з пологими схилами; пригір. *На пагорках вітер здував сніги, і кілька вівса лежало гнатися за зайцем* (Ле, Калинівка, 1957, 68); *З пагорка було видно далеко навкруги* (Журн., Вечір..., 1958, 278).

ПАГОРО́ЧОК, чка, ч. Зменш.-пестл. до **пáгорок**. *На пагорочок, на зігрітий пісок випоз нещабавий вуж і жмуриться на сонці* (Мокр., Острів..., 1961, 46).

ПАГУБА, и, ж. Те, що загрожує загибеллю, веде до загибелі, згуби (у 3 знач.). — *Тільки ч загибелі, згуби (у 3 знач.). — Тільки ч атаці не озирайся назад,— спокійно порадив Негібу наводчик Шестаков.* - *То — пагуба* (Гончар, III, 1957, 347).

ПАГУБНИЙ, а, е. Те саме, що **згýбний**. *Небезпечним, пагубним став зараз Сивий, коли броди позникали під водою* (Гончар, II, 1959, 428); // Який шкодить комусь-чому-небудь; шкідливий. *Розтучи в такій пагубній і нездоровій атмосфері, він розвивався дуже повільно і тупо* (Фр., VIII, 1952, 331).

ПАГУБНІСТЬ, пості, ж. Властивість за знач. **пáгубний**. *З викриттям пагубності, схоластичності і неживотворності загальної системи навчання в семінаріях, вимахів та ін. виступили А. Свидницький і І. Нечуй-Левицький у своїх повістях* (Рад. літ-во, 1, 1957, 65).

ПАД, у, ч., рідко. Низьке місце, пониження місцевість; западина. *Важким тупотом проноситься мимо Фрузде гуляй-пільська вольниця, щезає, ніби назавжди провалюється в темний пахучий пад Сиваша...* (Гончар, II, 1959, 433).

ПАДАЛИ́ДЯ, і, ж., збірн. 1. Плоди або листя, які опали з дерев. *Химо вийшла з-за перебника, несучи в фартусі яблука-падалиці* (Мушк., Серця..., 1962, 291); *Щоб скоротить період вкоріднення дерев на бідних ґрунтах, наука запропонувала висаджувати сосну разом з листяними породами, падалиця яких містить багато азоту* (Колг. Укр., 6, 1962, 47).

2. Невібране, опале зерно, насіння і т. ін., що залишилося на полі. *Гуси дуже охоче їдять на стерні, там вони знаходять багато пожнивних трав та падалиці зерна* (Соц. тварин., 2, 1956, 38); // Рослина, що виросла з опалого зерна, насіння. *Сопівник вважали поганим попередником для всіх культур. І це тому, що він дуже*

засмічував поле падалицею (Хліборіб Укр., 9, 1964, 31); *Вся надія у людей лише на падалицю, тобто на хліб, який восени зійшов по стерні від самосіву* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 78).

Падалічка, и, *ж., збірн.* Пестл. до **па́далиця** 1. *Хлопчиком, що побігав собі бавившися, і падалички було взяти не можна...* (Мур., Бук. повість, 1959, 6).

Падалішній, я, е. Прикм. до **па́далиця**. *Падалішній врожай на городі і в берега — листям падалішнім* (Головко, II, 1957, 71); *Там, де за балкою оживав і зеленів падалішній хліб, він назбирав своїх* (Ю. Янов., I, 1958, 142); *Падалішній соняшник лежить непобраний, перетланий колесом, але він ще цвіте* (Гончар, Тронка, 1963, 217).

Падалка, и, *ж., збірн.* Те саме, що **па́далиця**. *У траві серей яблук-падалок видно дуже наше дитинча* (Довж., I, 1958, 60).

Падалочка, и, *ж., збірн.* Зменш.-пестл. до **па́далка**. *Яблуні скидали і розсівали по траві свої останні падалички...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 231).

Падаль, і, *ж.* Труп тварини, трупи тварин. *На великому розпутті, куди завжди возили сміття, нечистість, викидали... падаль, стояла одним одна хатка* (Мирний, I, 1949, 234); ** У порівн. Степові беркути в'ються над ним, як над падаллю* (Тют., Вир, 1964, 417).

Падання, я, *с.* Дія за знач. **па́дати** 1, 2. *Сніг падав густо, грубими латками, потроху свіжо... В тім паданні є і втома* (Коб., III, 1956, 80); *Голос старої жінки розлягається дужче. Рантом його покриває гуркіт від падання будови. Загриз пожару заливав сцену* (Л. Укр., II, 1951, 328).

Па́дати, аю, асш, *недок.* 1. Переміщатися, валитися, спримовуватися і т. ін. вверху вниз під дією власної ваги. *Сауга* [Малашка], *як стиха лущиться зерно з перестиглого колоса, м'яко пада на землю* (Коцюб., II, 1955, 62); *Листя падає осінніми метеликами, і чути звук кожної шишечки з сосни* (Ю. Янов., II, 1958, 124); *— У нас оце якраз яблука падають... Видиш на світанку, а вони — бух, бух* (Тют., Вир, 1964, 349); // Випадати (про сніг, дощ і т. ін.). *Пада сніг, степи окрилює, Хуга б'є в моє вікно* (Гроб., I, 1959, 131); *А потім сонце відсунуло тіні ночі, дощ перестав падати* (Рибак, Що сталося..., 1947, 66); *На вулиці нікого не було, по ланцюжку мжичка* (Мур., Бук. повість, 1959, 18); // Текти, спадати зверху вниз (про води потоку, річки і т. ін.). *Води лилися на колеса зверху, обливше їх білою пінною і падав довгими пасмами в глибоку долину* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Цей ручай гомінкий — в долині вигук ставав справжньою річкою, що бігла по камінцях, падала водоспадами і ніколи не вгавала* (Ю. Янов., II, 1958, 102); // Виділятися з атмосфери; осідати (про тумани, росу і т. ін.). *— Коли вже на цвіт падає погожа роса, а до сході сонця — буджу бджолу на роботу* (Стельмах, II, 1962, 79); ** У порівн. — Я до тебе літатиму З зорями на розмову. На розмову тихо-сумну, На раду з тобою; Опівночі падатиму Рясною росою* (Шевч., I, 1963, 238); // Заходити, сідати (про сонце). *Вечір тихий; сонечко за гору пада, блищить вода* (Вовчок, I, 1955, 181); *Там десь уже низько падало сонце* (Коп., Сусіди, 1955, 13).

◇ **Па́дати з не́ба** — несподівано з'являтися, раптово відбуватися. *Революція ніколи не падає з неба цілком готовою* (Ленін, 27, 1972, 118); **Сі́рце па́дає що** — хто-небудь відчуває хвилювання від захоплення, переляку, тривоги і т. ін. *Я присухалось. Найменший шелест або стук — і моє серце падає і завмирає* (Коцюб., I, 1955, 414).

2. Валитися на землю, втрачаючи рівновагу, опору в основі, в ногах. *Статуя хитається і враз із п'єдесталом падає додолу* (Л. Укр., II, 1951, 324); *З жмар починали бити блискавки,— одіймали то в одно, то в друге дерево, що з великим гуком, ніби прощаючись із життям, падали, валились на землю* (Скл., Святослав, 1959, 14); *Він хапається руками за сосну, але втримається не може і падає обличчям у сніг* (Тют., Вир, 1964, 198); // Швидко опускатися, сідаючи, пягаючи і т. ін. *Анна падає в знесилі на широкий ослін в альтанці* (Л. Укр., III, 1952, 357); *Дора не хтіла вставати. Випріщав ві, налякані світлом, і падав знов на подушку* (Коцюб., II, 1955, 373); *Управитель посипає до коня, стрімкіє могу в стремено і некрасиво, по-бабському, падає на сідло* (Стельмах, I, 1962, 90); *Восени прилітають невідомі птиці. З дивним криком падають на ріку* (Рильський, II, 1960, 159); // Валитися, руйнуючись. *Стіни тріснули, розійшлися, балки підгнили: падали, димарі наполовину стриміли* (Мирний, IV, 1955, 16); *Стеля падала, і то стіни тяжко...* (Гончар, III, 1959, 204);

Па́дати в обі́йми *кому* — кидатися комусь на груди, щоб обійматися. *Кидається* [Річард] *до дверей, стрівається з Джонатаном, вони падають один одному в обійми* (Л. Укр., II, 1952, 103); *Розмахнув* [Віталик] *руки, і вона просто в обійми падає йому* (Гончар, Тронка, 1963, 160).

◇ **[Мало не] па́дати зі сміху (від ре́готу)** — сміятися до нестями, до знемоги, реготати, згинаючись до землі. *Вона якраз відхилялася, а він потрапляв у драбину, що аж відголос ішов, а всі падали зі сміху* (Кобр., Вибр., 1954, 116); *Легко одвідчи рукою настовбурченого багнета вбік, я кричу йому в обличчя: — Та чув? У Німеччині — ре-во-лю-ція!...— і сам мало не падаю від реготу* (Кол., На фронті... 1959, 134); **Па́дати в ноги** (до ніг) *кому*: **Па́дати на коліна** (навколішки, ниць) *перед ким і без додатка:* а) дуже просити про щось, ставши на коліна, низько вклоняючись і т. ін. *Починаючи з середини таємна, ходили по вулицях молоді з розпущеними косами і падали в ноги, проханчи на весілля* (Коцюб., II, 1955, 30); б) вимагати до кого-небудь сильне почуття вдячності, почувати гонет перед ким-мось і т. ін. — *Та ти мені в ноги повай за те, що я твого вишкребка весь вік водню* (Тют., Вир, 1964, 253); в) принижуючись, просити пощади, помилування. — *Курило не з тих, що падають на коліна. Степан Курило — герой!* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 175); *Вдинку у груди пломінь блискавиць — Щоб перед ворогом не падать ниць* (Павл., Бистрина, 1959, 231); **Па́дати з ніг**: а) те саме, що **Вали́тися з ніг** (*див.* **вали́тися**). *Зморишся весь, аж поміж злинаються, Трохи не падиш з ніг* (Граб., I, 1959, 491); б) дуже старатися, інтенсивно працюючи, вкладаючи багато сил. *Вона з ніг падала, щоб прикрити, маскілоки жжна, що не добудовану хату* (Добр., Очак. розмир, 1965, 285); [**Так і**] **па́дати** *коло кого — чого, рідше за ким — чим:* а) доглядати кого-, що-небудь, турбуватися про когось, щось. *А коло дитини Так і пада* [Наймичка], *ніби мати* (Шевч., I, 1963, 313); *Давно вже він не робив нічого: не здолав. Падала коло всього сама Марусн* (Вовчок, I, 1955, 257); *— Пас, пас цілє боже літо, падав за скотиною* (Кос., Новели, 1962, 71); б) упадати за ким-небудь, запобігати ласки в когось. *А вже Параєці — скажи вона слово — він і в огонь піде! так і пада коло неї, здалека побачить — шапку здійме, здоровкається* (Мирний, IV, 1955, 36); *Дастівкою падала коло мене дівчина...* (Коцюб., I, 1955, 140).

3. Схилятися вниз, опускатися. *Похнюпила голова його зів'ялю падав на груди* (Гончар, Тронка, 1963, 133); *Руки падають, і він мовчить, безсилий* (Рильський, II, 1960, 61); [**Ша́бля**] **о́к**] *Шаблюка падає... Дивлюсь — вагонами вже наших рядочів антикрисити везуть*

на захід, в дітьми й старими!.. (Довж., I, 1958, 108); // Зависати, спадати (перев. про волосся). *Сидить дитина — біле-біле личко і чорно-русе волосся аж пола сукняні плечики* [плечики] *падає* (Вовчок, I, 1955, 386); *На голову Фроїна накинула хустку, що з-під неї падали дві довгі коси, перев'язані червоними стрічками* (Чорн., Вибран. земля, 1959, 27); *З-під шапки чорний чуб падав на веселі очі* (Стельмах, I, 1962, 359); // перен. Опускатися круто, уступами. *Від кацві стежка круто падає в яр з холодною джерельною водою* (Тют., Вир, 1964, 6); // перен. Зникуватися (про тінь), рівень води у водоймищах). *Дніпро падав на протязі між гирлом Прип'яті і Кременчуком майже на 30 м* (Геогр. Укр., 1959, 369).

4. перен. Доходити, долітати, доноситися, ставати чутним (про голос, звуки, пісні і т. ін.). *З туману, як з жахи, пада голос і падає між люди* (Коцюб., II, 1955, 72); *Пісня вже падала біля мене — про удівоньку, що пшениченьку сіє* (Коп., Нинколо полун'я, 1961, 3).

◇ **Па́дати в ду́шу (серце)** — справляючи глибоке враження, надовго залишатися. *Слова його лилися, текли І в серце падали* (Шевч., II, 1953, 102); *— Вчіться, любіть свою школу, свою село, свою Батьківщину, — падали слова старої вчительки в дитячі душі* (Зар., Світло, 1961, 30).

5. Розповсюджуючись десь, по якій-небудь поверхні, покриватися її собою (про світло, тінь і т. ін.). *Світлий промінь пада В садову сущіну* (Граб., I, 1959, 192); *З відчинених дверей на поміст'я падало світло* (Мур., Бук. повість, 1959, 19); *На стіни падала риба тінь від кущів бузку* (Панч, Ерік... 1930, 121); *Чудесне було море вліткуу, коли сонце падає бекконечну дорожою на хвилі* (Ю. Янов., V, 1959, 122); // Звертатися в чий-небудь бік, спрямовуватися на щось (про погляд, очі і т. ін.). *Погляд її падав на Гелену, немов пронизує її і немов бачить крізь неї* (Л. Укр., II, 1951, 248); *Його очі все падали на те місце, де колись-то бачив чорну даму, але її не було там* (Фр., VII, 1951, 257); // перен. Встановлюватися, настовати (про ніч, вечір і т. ін.). *Коли падала ніч і все сліпало, тінями блуканн* [повстанці] *по лісу, по березі ріки, по вгородах, жадно шукаючи зустрічі...* (Головко, I, 1957, 76); *У праві тихо вечір падав* (Воскр., Поезії, 1951, 297); // на кого, перен. Поширюватися на кого-небудь; стосуватися когось. — *Не забудь, але, повторюй, хто підказав мені, коли побачив сірники? Значить, вина падав на тебе, а я маче й вбоку собі стою...* (Стельмах, I, 1962, 544).

6. Ставати меншим, знижуватися (про те, що вимірюється, обліковується). *На мої плечі скочується ще й нова турбота. Падає видобуток вольфраму* (Мушк., Серце..., 1962, 240); *Бур* [Дорош] *займатий своїми думками: надої падають, корнів не вистачає* (Тют., Вир, 1964, 134); — *На всі наші товари, окрім цементу, падає ціна* (Стельмах, Хліб..., 1959, 44); // Вказувати на пониження тиску (про барометр, манометр і т. ін.). *Коли барометр падає, море штормує, багато людей приходить таких, що дивно стає, де вони могли взятися* [Ю. Янов., II, 1958, 59).

7. перен. Втрачатися або зменшуватися (про віру, надію, сили і т. ін.). *Душа розпливається, Падають сили* (Крим., Вибр., 1955, 54); *Не злюбив Василь дворових білих між Йосипенка. Гірко йому було у ті часи. Віра в добро людське мерзла, падала у його* (Мирний, IV, 1955, 170); *Надія падає, як в морі день* (Ю. Янов., V, 1959, 60).

◇ **Па́дати ду́хом** *див.* **дух**.

8. Діставатися кому-небудь, припадати на когось (про те, що можна порахувати). *Найбільше голосів падало на.. дотепершнього віднта* (Фр., VIII, 1952, 10); // Приходитися, випадати на чию-небудь долю. *На підстані формального акту, все, що має Гордій, припадало Гаяні. На неї падала повинність упорядкувати справу* (Гр., II, 1963, 159); — *Дитина й збентежилася. У матері на руках. Мати плаче. «Ни багато на людину може падатись?» — думав директор, простуючи до контори* (Ю. Янов., II, 1958, 69); *Зося Романовська зразу ж по благанні дзвона здавалася, яке горе падає на неї з цими пригнітаними мідними звуками* (Стельмах, I, 1962, 542).

◇ **Па́дати на то́лову чаю** — обґрунтуватися, знаходитися на кого-небудь внаслідок важких обставин. *Та не скоро ще ця висмажлива праця принесла рабіють своїм трудівникам. Важки випробування падали на їх голови вже за одним* (Довж., I, 1958, 424).

9. Гинути в бою, поєдинку. *О, не даремно, ні, в степах гули гармати, і ялялась наша кров, і падали браття...* (Сос., I, 1957, 54); // Сути захопленим військом противника (про місто, населений пункт, укріплення і т. ін.). *Незабаром впійшли* [війська 2-го Українського фронту] *до міста Баслуй ·, оволодівши ним, шляхи просувались на південь. Падали одне за одним міста Ромаї, Бакеу, Бирлад, Хуші* (Гончар, III, 1959, 67); // Переставати діяти, скасовуватися (про політичний лад, уряд і т. ін.).

10. Випадати, випалюватися (про зуби, волосся і т. ін.). *Зуби у дитини падають.*

11. Переставати існувати, гинути (про тварин); дохнути. *Трофейні важкі битюги й красні чистопороді рисаки спадали в тилі за кілька важких переходів, виснажувались на очах і падали в горах на кожних кілометрі* (Гончар, III, 1959, 88); — *Я ще не дуже розбився, але мені ясно й так, чого зимою падали телята. Тому, що в приміщенках було холодно і молодняк випоювався водою, а не молоком...* (Тют., Вир, 1964, 120).

12. перен. Опускатися морально; втрачати значення, авторитет або потрапляти у становище, яке заслуговує осуду. *Ніколи європейський Захід не падав так низько в особі найбільших представників, але ніколи не являв людина й сталюки благородної сили й великої душі, скільки явила у світовій війні комуніста радянська душа* (Довж., I, 1958, 356).

13. Приходитися на який-небудь склад (про наголос). *Наголос падає на другий склад.*

◇ **Па́дати в о́ко** — те саме, що **Впада́ти в о́ко** (в очі, у вічі) (*див.* **впада́ти**[3]). — *Байдуже нікого не мів пройти повз Оверка, усім падав в око рожевий парубійга* (Горд., II, 1959, 185).

НА́ДАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., рідко.* То саме, що **упада́ти**[1] 5. *Перед паном Хведором розгойдався хадаром (падастася, та ще не знать перед кім)* (Номис, 1864, № 3010).

ПА́ДАЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **па́дати**.

2. у знач. прикм. Який спадає вниз; нов'язний з таким спадом. *Повітряну заслінку не можна довго тримати в закритому стані, особливо якщо масло карбюратор з падаючим потоком повітря* (Автомоб., 1957, 80); *Величезна сила падаючої води здатна приводити в рух найважчі машини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 48).

ПА́ДЕВИЙ, а, е. **Падевий мед** — мед, який бджоли виробляють із поді (*див.* **падь**[2]). *Перед поставленням бджіл на зиму в вуликів видаляють падевий мед та вимають зайві сотороми* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 36).

ПАДЕГРА́С, у, ч. Бальний повільний танець, а також музика до нього.

ПА-ДЕ-ДЕ, *невідм., с. і ч.* Парний танець, що є основою балетних танцювальних форм, а також музика до нього.

ПАДЕКА́ТР, у, ч. 1. Бальний танець, чотиридоль-

ного розміру, який поєднує короткий крок з вальсовим рухом, а також музика до нього.

2. Бальний танець для чотирьох виконавців, а також музика до нього.

ПАДЕПАТИНЁР, у, ч. Бальний танець дводольного розміру, побудований на плавних, легких рухах, а також музика до нього.

ПАДЕСПАЙ, і, ж. Бальний танець тридольного розміру, який поєднує балансуючі рухи з вальсовим, а також музика до нього.

ПА-ДЕ-ТРУА́, *нескл.*, с. і ч. Бальний танець для трьох виконавців, а також музика до нього.

ПАДИВОЛО́С, а, ч., *діал.* Хвощ *Hippus* [Петро] *над потік і вирви осоковиє: такий бур'ян, падиволос, що рвете на вовни кінські грунтас, трохи сухий на сосну своїми гілячками* (Март., Тв., 1954, 295).

ПА́ДИНА, и, ж. Неведика, звичайно кругла долина. *Альошці — село чималеньке. Пристало в падині, неначе кліщ, ул'ялося в зарослі очеретом та осокою попозі береги Каяу* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 41); *Очі пестливо гладять Землі кожну падину й схил* (Бажан, І, 1946, 172).

ПАДИША́Х, а, ч. Титул монарха в деяких країнах Близького і Середнього Сходу, а також особа, що носить цей титул. *Гарно посидав Махмуд-падишах, Гарно йому і в душі, і в думках* (Крим., Вибр., 1965, 133); *Побудував його* [мавзолей] *один з династії Великих Моголів-завойовників падишах Аурангзеб для своєї любимої дружини* (Минко, Наместе., 1957, 17).

ПАДИША́ХІВ, ова, ове. Прикм. до **падиша́х**; належний падишахові.

ПАДІ́Ж, ежу́, ч. Поголовна загибель тварин від якої-небудь хвороби, голоду і т. ін. *Введення в зимові раціони достатньої кількості доброякісного сінажу є також одним з основних засобів боротьби з явищем корів і падежем молодняка* (Колг. Укр., 1, 1957, 20); *— Такої важкої й далекої дороги ваші тварини не перенесуть. Може початися падіж...* (Кучер, Прощай..., 1957, 24).

ПА́ДІЛ, долу, ч. Неведика долина. *Київ зачаровує своїми мостами, своїми пасторалями й падолами* (Загреб., День., 1964, 62).

◇ **Земний па́діл**, *заст., поет.* — земля як місце проживання людини з її турботами, стражданнями і т. ін. *І блукав колись по рідним краю Раю. І щукав на сім земнім падолі Долі* (Л. Укр., І, 1951, 4); *В горах — не слід забувати падолу земного! Серед каміння, між скель — пам'ятай про людину!* (Рильський, Зим. зашки, 1964, 96).

ПАДІ́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **па́дати** 1, 2, 5, 6, 9—11 і **упа́сти** [1]. *При вільному падінні тіло зустрічає опір повітря* (Курс мат. анал., II, 1956, 225); *Крапля довбе камінь, не силою, а частим падінням* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 224); *Рік падав, і стробкій — зупини Падіння. Вічність непоборна* (Перв., І, 1958, 90); *Загар теж упав під куп'ям, боляче тягнуще під ребра твердим патронташем. І здалося, що від його падіння здрижчалася земля* (Ле, Право..., 1957, 109); *— Падіння цих і надії мною тажить, мов петля* (Стельмах, І, 1962, 40); *Тривале тарчове подразнення* [у собак] *негайно викликав значне підвищення кров'яного тиску, яке прогресує під час досліду і змінюється його падінням в кінці досліду* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 22); *Своїм походом за Урал в 1581—1584 рр. підготував* [Єрмак] *падіння Сибірського татарського ханства і приєднання Західного Сибіру до Росії* (Іст. УРСР, І, 1953, 152); *Обслуги біля міномета стоять, змиваючись потом, чорні, як негри. Але кастрій у всіх збудженій, піднесений, бо ідуччу надходять чутки про падіння та того, то іншого дота* (Гончар, III, 1959, 54).

2. *перен.* Стан за знач. **па́дати** 7, 12. — *Пам'ятайте, що не втоптаний шлях відкривається перед вами... Бути розчаруванням і падінням. Готові ви до цього?* (Ткач, Арена, 1960, 110); *Ідейна сліпота, моральна невитривалість, відсутність глибоких переконань і принципів породжують соціальну розбещеність, безпринципність, моральне падіння, духовну спустошеність* (Веч. Київ, 2.III 1966, 2); *Пантопель підвівся, блідий, перехоплений на жахливий ґуґнуть у своєму падінні й злеті* (Стельмах, Хліб..., 1959, 509); *Жахливий був вираз її очей. Вся моральна пітьма, передчасна досрілість і хаосне смакування падіння відбились у тих темних нічках, як у жутному дзеркалі* (Вільде, Сестри..., 1958, 279).

3 *спец.* Похилі положення по відношенню до горизонтальної поверхні (землі, її шарів, річок і т. ін.). *Призначення нової машини — замінити відбійні молотки, застосовані в шахтах з пластами крутого падіння* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 3).

ПА́ДКАТИ, аю, аєш, *недок.*, *за ким — чим, діал.* Те саме, що **па́дкатися**. *Мати падкає за дочкою* (Сл. Гр.).

ПА́ДКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, *коло кого — чого, за ким — чим і без додатка, діал.* Клопотатися, піклуватися. *— Чого се ви, Катре, так падкаєтесь, без сяочинку?* (Вовчок, І, 1955, 129); *Падкається хазяїн коло коней* (Сл. Гр.).

ПА́ДКИЙ, а, е, *на що, до чого, діал.* Який має сильну пристрасть до чого-небудь; охочий. *Старий сидів насеред тротуару, серед тої купи людей, що збіглася з цікавості, падка на новинку і на скандал* (Фр., VI, 1951, 415); *Небагато науки пройшов — церковно-приходську закінчив, та до книжки був падкий* (Стельмах, II, 1962, 326).

ПА́ДКО, *зв. ч., діал.*: **Па́дку [мій]!** — вигук, який виражає здивування, радість, переляк, злість і т. ін. *— Падку мій! Так то аж наверх лізти, ге!* — жахнулось щось у темряві пискливим баб'ячим голосом (Коцюб., I, 1955, 345).

ПА́ДКОВИЙ, а, е, *до чого, діал.* Старанний. *— Ви, Онисю, такі... розумні, такі проворні, такі падковиї до газяйства* (Н.-Лев., III, 1956, 84).

ПАДКОВІ́ЙТО, *діал.* Присл. до **па́дковійтий**. *— Я працюєав у канцелярії падковійто, докладав рук, писав, неначе пенязем вимальовував* (Н.-Лев., IV, 1956, 313).

ПА́ДКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, *діал.* 1. Падкатися. *Отаманові було шкода Миколи. Він служив йому дуже добре, працював і падкував щиро коло роботи* (Н.-Лев., II, 1956, 250); *Запавський сам тільки падкував коло своїх гостенків, поручав їх* (Ков., Тв., 1958, 62).

2. Бідкатися. *— Нещасний хлопче! — якого лиха ти мені наробив! Що тепер діятиш? — падкувала вчителька* (Ков., Світ..., 1960, 92).

ПА́ДКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, *ким, за ким, діал.* Турбуватися про когось. *Падкувалися нами матки, страхи!..* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 121).

ПА́ДЛИНА, и, ж., *діал.* Падаль. *У тебе* [галки] *очі вені на падлину* (Фр., XI, 1952, 281); *У порівн. Тото місто стоїть посеред сіл, як скостеніле село, як падлина вонюче, як смітник цілого повіту* (Стеф., I, 1949, 166).

ПА́ДЛО, а, с. 1. Те саме, що **па́даль**. *Іздох баран; а коло падла знай Куделй Вертиться* (Гор., Тв., 1957, 200); *Рак їсть падло, а вельфін живу рибу...* (Вишня, I, 1956, 176).

2. *перен., лайл.* Підла, негідна людина (М у с і й). *А ви мені «Начхать, каже, на твого пана! Він таке падло, як і ти»* (Гр., II, 1963, 555); *Дід Легейда аж не стямився.— Ти, падло! Ще йому смішки!* (Гончко, II, 1957, 238).

ПА́ДЛЮКА, о, ж. і ч., *лайл.* Підла людина; негідник. *Духа ж поступи й начхи Хочуть збить ті падлюки:*

Та не вб'ють, зва їх сумлінна Лід, а їх серця — камінна... (Фр., XIII, 1954, 394); — *Запропонував [Крибе] в його домовому перейти до Берліна, до американського сектора. Розумна, яка падлюка!* (Собко, Запорука.., 1952, 227).

ПАДЛЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Підлий, мерзенний, ганебний. [Дмитрук:] *Всяколу, хто тільки пісне при тебе,— я вирві падлючого язика!* (Стар., Вибр., 1959, 222); *Вальжана Довго буде ще шукати, Хто падлючих лаврів здобув* (Л. Укр., IV, 1954, 192); *Падлюче кодло.*

ПАДЛЮ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого.* Поводити, тримати себе підло.

ПАДОЛИ́СТ, а, *ч.* 1. *рід. у.* То саме, що **листопа́д** 1. *Багряніють при дорозі клени, А у нас давно вже падолист* (Дмит., Осінь.., 1959, 7); *У більш дорослих дерев після падолисту крону проріджують* (Веч. Київ, 18.X 1958, 3).

2. *рід. у.* Опале листя. *Шалений жовтневий вітер, Гнув доли стрункі берези, жбгав стежки і алеї пахучі падолистом* (Рибак, Помилка.., 1956, 294).

3. *рід. а, мн.* Назва місяця (листопада). *День падолиста 1848 року був жаркий і комарний* (Фр., VI, 1951, 323); *У падолисті вдарив мороз* (Мак., Вибр., 1954, 302).

ПА́ДОНЬКО, а, *ч., діал.* = **Па́доньку [мій]!** — те саме, що **Па́ньку [мій]!** (*док.* **па́дьок**). *Мама лиш ще раз ой падоньку, та це якась бричка зупинилась біля воріт* (Вітлиц, Пов. і опов., 1949, 5).

ПА́ДУБ, а, *ч.* (*Heteropiptilum L.*). Вічнозелений чагарник або невелике дерево з колючим гострим листям і отруйними червоними плодами, які використовуються у медицині: гостролист.

ПАДУ́ГА, и, *ж., театр.* Верхня тонкимкна декорація, якою маскують від глядачів механізм верхньої частини сцени. *Основа мистецтва Ф. Нірода — живописно-об'ємне рішення декорацій... Художник варіює куліси, падуги, станки, що створюють цікаві можливості для мізансцен* (Мист., 5, 1965, 20).

ПАДУ́ЧИЙ, а, е. 1. *заст.* Дієпр. акт. теп. ч. до **па́дати** 1; *// у знач. прикм. Від листяїв падучих пізньої зорі Залітається в ранковий дим* (Рильський, III, 1961, 315); *Грімнить, аж піниться вода, розгнівана, падуча, на скелі з ревом онада, як пона сріому пеуча* (Гонч., Вибр., 1959, 274); *Течуть в лісах Карелії річки... збуговані, падучі, хрипучі* (Гонч., Вибр., 1959, 286).

Падуча хворо́ба (слабість), *розм.*— те саме, що **епіле́псія**. *З коренів.. салеріани готують настойки валер'янові, спиртові (іноді й ефірні), які вживають.. при судорогах, при падучій хворобі* (Лікар. рослини, 1958, 130); *Он стоїть Андрій — він це не жив, а вже має сухоти. А в Миколи другий рік падуча слабість...* (Байбак, Вишн. сад, 1960, 12).

2. *у знач. ім.* **падуча́**, чої, *ж., розм.* Те саме, що **Падуча́ хворо́ба (слабість)**. *Було в нього в чоловіка, що мить щось страшне, як у тих, що носять в собі падучу. Від такого справді можна ждати всякого божевілля* (Гончар, II, 1959, 183).

ПА́ДЧЕРКА, ПА́ДЧІРКА, и, *ж.* Нерідна дочка одного з подружжя, яка доводиться рідною іншому; пасербиця.

ПА́ДЧІРКА *див.* **па́дчерка**.

ПАДЬ 1, і, *ж.* Чітко окреслена, глибока вширокадолина, яр чи річище, звичайно порослі лісом. *І знову ріки, і лісові пожежі, і де-не-де галявина, і паді. І знову землі оксамитні стежки* (Довж., I, 1958, 111).

ПАДЬ 2, і, *ж.* Солодка липка рідина на листях рослин — продукт життєдіяльності комах, що на них живуть.

◇ **Медо́ва падь** — те саме, що **Па́девий мед** (*див.* **па́девий**); **Падь па́ла (напа́ла)**: а) вильоги шкідливі для рослин опади (звичайно роси). *Падь пала (шкоднива [шкідлива]) на хліб роси* (Номис, 1864, № 585); б) кого-небудь охопив якийсь настрій. *У всіх дружечок пастена коса, а на мене така падь пала, що я свою косу рочесала* (Сл. Гр.).

ПА́ДЬКАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **па́дькати**. — *Ну, і полякаєтеся, людоньки, скільки ви шелесту наробили коні вночі!* — *Відкаєся господар, перериваючи ..падькання кумів і кумась* (Фр., VI, 1951, 146).

ПА́ДЬКАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Парікати (у 1 знач.). *Як найстаршого чорта, Лупунера, прилетіла ціля орва чортів, кричачи і падькачи на Русина* (Фр., II, 1950, 125); — *Як падькаєш, Святославе,— втікає Свінельд,— хто не йде тихих бити і чижину, тако чужі у хаті знайдуть!* (Оп., Іду.., 1958, 87).

ПА́ДЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал.* Бідкатися (у 1, 2 знач.). — *Гіркий мій світку чорний,— падькалася безупинно Параска та й заломлювала руки* (Черемш., Тв., 1960, 102); — *Адже ж ти нині нічого не їв!* — *падькалася жінка* (Мак., Вибр., 1954, 85).

ПАЄНАГРОМАДЖЕ́ННЯ, я, *с., ек.* Нагромадження паївних внесків.

ПАЖ, а, *ч.* 1. У середні віки — хлопчик, юнак дворянського роду, який перебував при знатній особі (феодалі, королі і т. ін.) й виконував певні обов'язки. *Був синьйорчик, мало пахоля, тепер він за пажа в дворі в короля* (Л. Укр., I, 1951, 439); *Вона трималася так, ніби її шлейф вели пажі* (Ю. Янов., II, 1958, 39); *// перен., ірон.* Про чоловіка, який відверто, принизливо упадає коло жінки. * *У вирази. Він [граф Вітте] був спочатку заволоділ в самодержавстві, втішав і чистую фею, але потім виявилося, що то була не фея, а підмальована кокетка. Що ж, він і при ній лишеп стояти вірним пажем* (Стельмах, 1, 1962, 617).

2. У дореволюційній Росії і західноєвропейських країнах до початку XIX століття — низча придворна посада, а також особа на цій посаді. *Паж мені срібний кухоль холодної води. Наполеон з насолодою напився, відмовившись од мечеті, і ліг спати* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 122).

3. У царській Росії — вихованець пажеського корпусу.

ПА́ЖЕРА, и, *ж., розм.* Те саме, що **пенаже́ра**. *Як добрий, то дасть і другому тієї калити, а як лихий жувавий та пажера, то і сам зістіе [з'їсть], нікому не дасть* (Сл. Гр.).

ПА́ЖЕРЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **ненаже́рливий**. *Серце її билося в грудні [грудях], як пташина в клітці, на котру вискочив пажерливий кіт* (Фр., VIII, 1952, 193); *Свинячий гурт, уїдливий і пажерливий, зразу накидався на чеї, рвав з рук, гарчав із крихом і мало не вапив з ніг* (Кощюв., II, 1955, 54).

ПА́ЖЕРЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **пажерли́вий**.

ПАЖЕ́РНИЙ, а, е, *діал.* Хижий. *А над ним вже кружляє та в'ється Птаства хижого чорная зграя; Рвуть, хапають, їдять та шматують При пажёрнім та лютім жанні* (Л. Укр., I, 1951, 68).

ПА́ЖЕСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **паж**.

Па́жеський ко́рпус — у дореволюційній Росії — привілейований середній військово-учбовий заклад при дворі.

ПА́ЖИТНИЦЯ, і, *ж.* (*Lolium L.*). Однорічний, рідше багаторічний бур'ян, який росте серед хлібів і льону. *Засіяними бур'янами в посівах льону є шпергель льонолистий, плявка льонова, рижій льоновий і пажитниця льонова* (Техн. культ., 1956, 63).

ПАЗ, а, *ч.* 1. Вузька, довга щілина між недостатньо

пристáшними дошкáми, колóдами і т. ін. *Я опинився в Сорóмові, в будúнку, де все було нове, стíни без штапéлер, з ключкáм у пазах між колóдами* (Горький, Детúнство, 1947, 177).

2. *спец.* **Вимóка, заглúблення, гніздо́ в якій-небудь деталі, якóкусь прилáді і т. ін., куди встáвляється відповíдний за розмíром виступ íншої деталі.** *Великі деталі закріплюють безпосередньо на столі верстáта за допомóгою болтів з прижимáми, для чóго в столі верстáта передбачаються спеціáльні пази* (Практ. з машинозн., 1957, 184); *Якщо прядка скрипíла, бабýся підлúвала в пази олíйки, і прядка продовжувала монотóнно гудíти* (Чаб., За ниводúни..., 1963, 19).

ПÁЗАТИ *див.* **пáзити.**

ПÁЗЕЛЕНЬ, і, *ж.* Домíшка зелéного кольóру, зелéний відтíнок, зелені́ прóсвіти у забарвленні або нафáрбованій чого-небудь. *Он з-за лíсу мúлася пазелéнь знайóма* (Мур., Бесíдля..., 1949, 54); *Перша пазелéнь на сáмах Пóніж торішньої трáви...* (Перв., І, 1958, 275).

ПÁЗИТИ, зю, зиш, зить. **ПÁЗАТИ,** аю, аєш і **ПАЗУВÁТИ,** ýю, ýєш, *недок., діал.* **1.** Пильнувáти, стежúти. *Певне, хтóсь* [економ], *щоб Кранъцовська зняслá йому ізнóви по мужá. Бо та слýжба все лиш за тим пазúть, аби при кáжній вапрóвки Кранъцовського щось обмазáти* (Март., Тв., 1954, 303).

Пазь своє́ — ухúлятися як вúгук, яким забороня́ють втручáтися в щось. *Пазь мúш своє і дай мені спокíй...* (Коцюб., II, 1955, 354).

2. Доглядáти (у 1 знач.). *Чолові́к і бáтько лежáть хворí, а ти все коло íх пазéш* (Сл. Гр.); *Вóни садúли нямовлят, вонú пазувáли садкú свої, а хтóсь прúйде і так, з доброго дúва, ночне нищúть íх працю?* (Коцюб., I, 1955, 194).

ПÁЗОВИЙ, а, е, *спец. Прикм. до* пáз 2; // Стос. до відтовлéння пазíв (у 2 знач.). *Радянськ ві́ченúться ріщем Снíгура і хóче застосувáти новаторські методи на підприємстві, де виконýється пазóве різáння* (Автом., Щастя., 1959, 160).

ПАЗОВИ́ТИЙ, а, е, *діал.* Дбáйливий, старáнний.

ПÁЗОЛИТИ, лю, лиш, *недок., перех., діал.* Бруднúти (колóди). — *Я собí тут коло кýзні руки пазолю, щоби вам наварúти жéрти, а ви хоч би що-небудь робúли!* (Фр., VII, 1951, 153).

ПÁЗОЛОТЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що пазолóта. * Образно. *Одне не забудéться — пазолóть лíсу, Нічнóї пожéжі розпúхрений дúм* (Перв., II, 1958, 412).

ПАЗУВÁННЯ, я, *с., спец.* Дíя за знач. пазувáти[1].

ПАЗУВÁТИ[1], ýю, ýєш, *недок., перех., спец.* Робúти в чому-небудь пази (у 2 знач.).

ПАЗУВÁТИ[2] *див.* **пáзити.**

ПÁЗУР, а, *ч.* Гóстре загнúте рогóве утворéння на кíнцях пальцíв багатьох тварúн і птáхів; кíготь. *Своїми óстрими пазýрами впúвся Кíт Кабанóві в зáгіст і почáв грúзти йóго зубáми* (Фр., IV, 1950, 90); *По стéрнях розгулювало гайвóроння, гребло своїми залізнúми і гóстрими пазýрами кремʼянúсту, вúсохлу землю* (Тют., Вир, 1964, 398); * Образно. *Страшна мамéлина вíйна продовжувала ще жúти тут, не випускáла нещáсних людéй із своїх пазýрів* (Гончар, II, 1959, 132); *Напровéсні вúпав ще снíг, і моро́з поклáвши свої цупкі пазури* (Автом., Коли розлúв двор, 1959, 147); * У порíвн. *Щé й пальчúк в йóго* [пана] *довгі та сухí, як пазури* (І. Лев., III, 1956, 260); *Що зарáз у жúнки з сéрцем, що йóго шарпáв, як пазýрами, - в хрóв?* (Головко, II, 1957, 153); *І перев. мн.* Довгі, гóстрі кíгті на пальцях людúни. *Ухопúла* [жíнка] *мéне рукóю своєю, як лíд, холóдною рукóю з гóстрими чорнúлими пазýрами* (Мирний, IV, 1955, 332); *Марíуца зігнýлась, наче вкóлолась Рáду, та зараз підскóчила і всíма десятьма пазýрами повéла по йóго блíдому вúду* (Коцюб., I, 1955, 374).

◇ **Запусти́ти (запусти́ти) пáзури** *в що*; **Простягáти (простягти́) пáзури** *до кого — що* — завдавáти кому-небудь болю, страждань, намагáючись підкорúти собí, своєму вплúвові і т. ін. *А той, тúтчий та тверезúй, Вогобоязлúвий, Як кíшечки підкрáдеться, Вúжде невдалúвий У тéбе сам Та й запустúть Пазури в печíнки,— І не благáй* (Шевч., I, 1963, 236); *І ї чúста душá не мóгла примúритися з жéрзовністю тíпна. До нéї він простяг свої пáскудні пазýри, хотíв збéзчестити* (Хвúляк, Д. Галúцький, 1958, 37); — *Сину, бáчу ти Зíном сумнíву зáдуюі пíдбадюся! Зíном пазури на ум твій простягú Той темнúй дух!* (Фр., XIII, 1954, 287); **Показувáти (показáти, вúпускати, вúпустити** і т. ін.) **пáзури:** *а*) виявля́ти злóбу, злí намíри. *Але, звúчайно, однíєю рукóю посúлюство, пан Бжéський незабáром покáзав свої пазýри* (Тулуб, Людолюбн. І, 1957, 242); *б*) виявля́ти порóжистість, непокíрливість. *Вонá явúлася вúчи-вúч з гúма самогóном, дúкуючúм парýбком. Смúрний-смúрний, а дúвись і вúпустúть пазýри* (Рєчм., Весн. грози, 1961, 135); **Потрепля́ти (потрúпати) в пáзури; Опинúтися (опинúтися) в пáзурах** *кого, чого* — ставáти зáлежним від кóго-, чóго-небудь, підлягáти, підкорúтися комусь, чомусь. *Але якщо Сóлод потрáпив у лáпи Колобродова, то Колобродов з часом опинúвся в пазурах Сóлода* (Руд., Вітер.., 1958, 92); **Хова́ти (схова́ти) пáзури** — прихóвувати злóбу, злí намíри. *Дорн сховáв пазýри, м'якóм лáпкою намагáючись обдурúти Крайнóва* (Собко, Гранíт, 1937, 114).

ПАЗУРЕ́ць, рця, *ч.* Змíшь-нестá. до пáзур. *Зив'язá пазурéць — і тягнúт нúтець!* (Укр. присл., 1955, 273).

ПÁЗУРИСТИЙ, а, е. З довгúми пазýрами. *Не óсьше з цéгрінькурúп* [горобéць] *востáнне, як накрúв íдов кúш своєю пазурúстою лáпою* (Мирний, IV, 1955, 300); *Сокúл сúдав Томашевí на грудú, довгáв їх гачкувáтим дзóбом і шматувáв пазурúстими лáпами* (Тулуб. Людолюбн. І, 1957, 164); // Який нагáдує пазури; деталі якóго схóжі на пазури. *Густí акáції зчепúлися вéрес пазурúстим гíллям* (Вод., На фронті.., 1959, 81); *Бíля кáпра вúсочив дивáчко пазурúсті мáшини* (Досв., Вибр., 1959, 353).

ПÁЗУРНИК, а, *ч.* Змíшь.-нестá. до пáзур. — *Мáєш будéнь — роби, а в нéділю й в-пíд пазýрника не вúкопай, бо й то робóта...* (Коцюб., II, 1955, 15).

ПÁЗУХА, и, *ж.* **1.** Прóстір між грýдьми і одéжею, яка до них прилягáє. *Пазáнтажившú свої пазýри, вúшені та шáпки накрáденою áрхíною,- вúповзли* [Влáдко й Пачко] *рóвом до повзúнського я́ру* (Фр., VI, 1951, 147); *Олíйничéнко поíв у пазýху, вúтяг з-пíд чумáрки сувíнчик* [сувíнчик] *якúсь папéрів і пóдав Гордéєві* (Гр., II, 1963, 93); *Він вúтяг з-за пазýх аркýш, згорнéний учетвéро, і пóдав Давúдові* (Головко, II, 1957, 84).

◇ **Держáти (носúти) кáмінь за пáзухою** *див.* **кáмінь; Жúти, мов (як, нíче** і т. ін.) **у бóга (Христá, бáтька** і т. ін.) **за пáзухою** — жúти в достáтках. *без усяких турбот. — Жúтимеш у мéне, як у бóга за пазýхою, і сúтий, і одя́гнúй, і не холóдний* (Мирний, IV, 1955, 227); (Кля́нм:) *Дúв чéрез п'ять мн будéмо на Запорóжжі, а там пóрать, де зачúпатись, куди заховáтись,— та й будéмо так жúть, як у Христá за пазýхою* (Укр. присл., 1955, 301).

2. *розм.* Те саме, що **грýди.** *Молодúці, зарúо вив'язáні хáйчастими терновúми хусткáми, несли клúнками та вузлúки, чимáло й з дíтками при пазýсі* (Ян. Чайка, Тв., 1960, 39); *Коли було до материнської пазýхи прикúнеться* [хлóпчик], замóжне, тíльки сéпе (Вишня, I, 1956, 247).

3. Проріха спереду в сорочці для зручності одягання через голову. *Надіть сорочку пазухою назад* (Номис, 1864, № 285); *Плутала* [Мотря] *нитку від вдови з попереся і по комірі, й по пазусі* (Н.-Лев., II, 1956, 291).

4. *анат.* Порожнина в деяких органах тіла. *Запалення лобових пазух.*

5. *бот.* Заглибина між гілкою і стовбуром дерева або між основою листа та стеблом. *Брюссельська капуста утворює високе стебло, на якому в пазухах листків утворюються бруньки, не дуже щільні головки* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 158); *Від них* [рибулин] *відокремлюються малі цибулинки — дітки, що утворилися в пазухах лусок* (Осетин. колг. села, 1955, 223).

Пазушйна, и, ж. Те саме, що пазуха 1. *Заложи руку за пазушину. Одіреш од серденька злую кайдину* (Чуб., V, 1874, 108); — *А вона ж, ця Аннічка, принесла мені раз біб у пазушині,* — сказав раптом Юрко (Козл., Ю. Крук, 1957, 452).

Пазушка, и, ж. Зменш.-пестл. до пазуха 1, 3, 5. *Чи пам'ятаєте, як ви з нашим Пасьолком вилізу у город та нарвали повнісінькі пазушки огірків-пуп'янків* (Н.-Лев., I, 1956, 190); — *Прийдемо, прийдемо!* — *обізвалася Марійка, ховаючи в пазушку заробленої гроші* (Земляк, Гнівий Стратіон, 1960, 383); *Зрідка пробиваються крихітні корабликн серпу, в пазушках їхніх парусів мерехтять краплини роси* (Стельмах, II, 1962, 340).

Пазушний, а, е, *бот.* Прикм. до пазуха 4, 5. *Іноді пазушні бруньки плодових дерев протягом року перебувають у стані спокою (сплячі бруньки) і починають рости лише після обрізування дерев* (Сад. і ягідн., 1957, 38).

Пай, паю, ч. 1. Частка, яка входиться в капітал якого-небудь товариства (кооперативного, акціонерного і т. ін.) кожним його членом або дістається кожному при його розподілі. *Акціонерне (пайове) товариство є трудничою особою, що діє на підставі окремого статуту з статутним (основним) капіталом, розподіленим на певне число частин (акцій, паїв)* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 59).

2. Частка, яку вносить у що-небудь спільне окремий учасник або яка припадає на кого-небудь. *Незабаром з'ясувалося, що далеко не кожен з криничан спроможеться внести на човна свій пай* (Гончар, I, 1959, 9); *Аби же то пощастило йому мати хоч половину дідизни. А то через рік-два доведеться її шматувати аж на чотири паї* (Стельмах, I, 1962, 95); // *рідко.* Частина їжі, виділена кому-небудь або трапеза, за якою їжу поділено на частини. *Уже прокликали до паю, А я собі у бур'яні Молюся богу...* (Шевч., II, 1963, 38).

3. Життєві умови, обставини і т. ін., в які потрапляє хто-небудь; чиясь доля. *Такий вже, видно, пай мені судився!* (Фр., XIII, 1954, 34); // *діал.* Щастя, талан. *Куди не кидався, так ні: нема паю* (Сл. Гр.).

◇ **На свій пай**, *діал.* — також. *От Маруся трошки і зрадувалась, що, може. Олена зна того парубка, що їй так у душу запав, бо й вона на свій пай думала, що вже краще її нарубка і на світі нема.. От і давай про нього випитувать* (Кв.-Осн., II, 1956, 33).

Пайда, й, ж., *діал.* 1. Придбання, дарунок. *Повезу у піст саме, значить, пайда йшла* (Сл. Гр.).

2. Щастя, талан. *Як нема пайди, що й з хати не йди* (Сл. Гр.).

Пайдйти, йть, *недок., безос., діал.* Щастати, таланити. *Такому господарєві пайдитиме у господарстві* (Номис, 1864, № 13414); *Йому не пайдить на коні, а на нєми пайдить найбільш* (Сл. Гр.).

Пайза [1], и, ж. (*Echinochloa frumentacea* P. B.). Однорічна кормова рослина родини злакових, яка має гроноподібну видовжену волоть і гостре по краях листя. *Пайза, або худо-трава чи чекает-трава, як називають її в народі, належить до цінних кормових культур* (Наука.., 6, 1956, 28).

Пайза [2], и, ж., *іст.* Табличка як посвідчення і перепустка, яку видавали монгольські хани особам, виряджуваним з певним дорученням.

Пайка [1], и, ж. і Частка чого-небудь сильного, яка дістається комусь при розподілі. *При кожнім жолонченкові, як робітники йшли на обід, Іван відбирав свою пайку, а відносив додому вночі* (Март., Тв., 1954, 357); // Шматок хліба, одержуваний за певними нормами на певний строк. *На костюші, в голівах у Володьки, показалася наїдєна житня пайка, глечик з водою, насипана на дві купки сол* (Вас., I, 1959, 78); — *Що ж це виходить? Ольга віддала нам свою пайку хліба. Так чи ні?* (Кучер, Голод, 1961, 160).

2. *перен.* Якась частина, певна кількість чого-небудь. *З задоволенням взявся* [Начко] *про свідчену вже пайку своєї денної праці* (Фр., VI, 1951, 254); *В розвитку великої, могутньої, правдивої і вільної, за точним визначенням Тургенєва, російської мови принесла свою пайку і мова українська, мова-сестра* (Рильський, III, 1955, 36); *Катерина, як найстарша з сестер, обрала собі найважчу пайку в загальному обов'язку: вартування біля хворого по ночах* (Вільде, Сестри.., 1958, 98).

Пайка [2], и, ж., *спец.* Дія за знач. пайти; паяння. *У техніці все ширше застосовується ультразвук для зварювання металу, для пайки алюмінію і нержавіючої сталі* (Наука.., 1, 1960, 11).

Пайковий, а, е. Прикм. до пайок. *Що вони* [жінки] *скажуть, почувши, що треба евакуюватися з Севастополя через нестачу хліба?.. Може, навіть від пайкового хліба відмовляться..?* (Кучер, Чорноморці, 1956, 470).

Пайовий, а́, е́ Прикм. до пай 1. *Пайові внески;* // *Який існує на паях. Акціонерне (пайове) товариство є трудничою особою, що діє на підставі окремого статуту з статутним (основним) капіталом, розподіленим на певне число частин (акцій, паїв)* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 59).

Пайовик, а́, ч. Той, хто вніс пай (у 1 знач.) у що-небудь, має пай у чомусь. *Колгоспники, працівники радгоспів, механізатори і спеціалісти сільського господарства — всі вони пайовики споживчої кооперації* (Хліборобе Укр., 6, 1965, 39); *Акції товариства тутко почали вкриватися виплатами дивідендами, як бойовища трупами, але вибухнула Жовтнева революція і здула адміністрацію разом з пайовиками* (Панч, II, 1956, 55).

Пайовичка, и, ж., розм. Жін. до пайовик.

Пайок, пайка, ч. Продовольство, цигарки і т. ін., що видаються за певними нормами на певний строк. *Гуа йому сей дав одяг... — Пайок, одежу і квартиру, Пшона, муки, якусь і сиру По смерть з довольства назначу* (Котл., I, 1952, 224); — *Пшениця — перший сорт, та жаль... підтекла, покрила вся,* — *намурчився катеринославець.— Вважайте, добовий пайок цілого заводу в тій амі згекне* (Гончар, II, 1959, 160); *Нам давали на пайок такий пресований чай у плитках* (Довж., V, 1957, 571); — *Таких цигарок сюди, звичайно, не привозять. Це їм такі на командирський пайок дають* (Тют., Вир, 1964, 213).

Голодний пайок: а) дуже мала, мізерна для харчування норма чого-небудь. *Визначений голодним пайком на Західному фронті, вони* [німецькі солдати] *приїхали сюди, щоб не можучи наситити жадобу свого ненажерного шлунка* (Кол., На фронті.., 1959, 37); б) дуже мала, недостатня для задовільного постачування кількість чого-небудь. *Установили в цеху нову таблицю, а склад сировини не встигає подавати деревину, і пилки стоять*

на голодному пайку (Чорн., Потік.., 1956, 219); Сухий **пайо́к** — певна кількість їжі (консерви, сухарі, печиво і т. ін.), яку видають для споживання в похідних умовах, на фронті. *Тили відстали, кухонь не було, і бійці харчувалися мізерним сухим пайком* (Тют., Вир, 1964, 485).

ПА́ЙСТРА, и, *ж., діал.* Різновид вибійки. *А так бриляти під яткамі Усякі розкоші: ...Пайстра, плахти і намітки, Шовки, оксамити* (Гл., Вибр., 1957, 243).

ПА́ЙСТРОВИЙ, а, е, *діал.* Пошитий з пайстри. *Штани пайстрові* (Сл. Гр.).

ПА́ЙЩИК, а, *ч.* Те саме, що **пайовик**. [Юрко:] *Я за сином сам ходить не буду, так і знайте! Я, як головний пайщик в ділі, хочу тим користатись* (Кроп., III, 1958, 203); *Вони цілими днями простовували в крамниці, обмірковували, радилась, а тоді й собі ставали пайщиками* [кооперативного] *товариства* (Чаб., Бал-кап. весна, 1960, 208).

ПАК[1], рідко **ПАКІ**, *част., розм.* 1. *підсил.* Уживається для збільшення експресивності висловлення, підкреслюючи значення того слова, після якого стоїть. *Давно пак діялось? А серце сном нечулим, Мов павутинком, устиг час оплести...* (Стар., Пост. тв., 1958, 45); — *А то — дивись пак: хотіє мене зв'язати!* (Мирний, II, 1949, 293); // Уживається після вказівних і відносних займенників та прислівників займенникового походження, щоб підкреслити, створити що-небудь. — *Бог покарав мене: я покорів; Усе худібонька пропала, Неначе язиком корова злизала... Оце пак лихо! Глянь... коли ж вано і як?* (Гл., Вибр., 1951, 33); *Карданами, Як гадюки, в'ються Круг тари. Та пищечком, Мов коти, зрушуться За мішення... Та й як пак! Одні шкури Таки сила... а м'ясива!...* (Шевч., I, 1951, 268); *Ніби пак у мене такий язик та така вдача, як у Солов'їхи, я б дала собі раду* (Н.-Лев., II, 1956, 14); [Хорошунка:] *Чи то пак не ваше горох ходило по майдані?* (Вас., III, 1960, 250).

2. *рим.-підсил.* Уживається в розмові, розповіді, щоб пригадати забуте, звичайно відоме співрозмовникові, або нагадати щось. — *Про що пак ми були розговорились? — спитав о. Хведор.— Про живість Середньського, про панича* (Н.-Лев., I, 1946, 124); — *Як бачите, іноче, поміщик Галягин не марнує часу. Ноги ви з мужиками вдуте його в постоли (чи як пак том у того Коцюбинського?) та в плечі вичухате з мавтику, уже й нову спеціальність набуду* (Головко, II, 1957, 479).

3. *пит.-підсил.* У сполученні з дієсловом виражає певність, впевненість. — *Чи сопила гадзинка? — нита мати. Галя задумалося, чи сопила пак, чи ні?* (Мирний, IV, 1955, 120); — *Чи Семену пак буде водів з двадцять?* (Морд., I, 1958, 64).

4. Разом з іншими частками уживається в значенні прислівників: однак, вже, проте, справді, звичайно, навпаки і т. ін. — *Та чи є пак та сама душа? Як на ляшу думку, пані?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 40); [Парчук:] *А кацо ти скликав у себе збори, не бувши християнином? Невже ж пак, проб богодітки жінці?* (Л. Укр., II, 1951, 442); — *А хіба ж я один возитиму тудою сіно? Адже ж і ти возиш. Чом би пак і тобі не рокошати,— сказав Кайдаш* (Н.-Лев., II, 1956, 209); — *Нехай Маруся прийде, то й витопить і справу зварить, а то ще по холоді ходитиму, та так і топлива нема доброго...* (Григ., Вибр., 1959, 29).

5. Уживається в значенні вставних слів: можливо, мабуть, імовірно, правда і т. ін.— *Бог з тобою!.. Сто вовків!.. Та й село почуло! — Та воно, пак, і не сто, А п'ятдесят було* (Рудан., Тв., 1959, 203); *А що, пак, річка тут глибока?* (Гл., Вибр., 1951, 79).

◇ **Де (куди) ж [,] пак** — уживається для вираження сумніву в чому-небудь, повної неможливості чогось або ствердження чого-небудь негативного. [Крутат:] *Не дівно, що всі п'ятниці з римской голоти лізуть йдуть у християни — де ж пак не шануватим їм такого бога?* (Л. Укр., II, 1951, 405); *Знову невдоволення ворухнулось у серці, але на цей раз — не так на себе самого, як на Діденка. Де ж, пак, було йому тоді до нього! У нього ж, бач, справи державної ваги. Фізура!* (Головко, II, 1957, 525); — *Змалечку не вчились, бо не до наук було, а вирослі, уже і вчитись — так куди ж пак — ми й так уже письменні* (Збан., Переджнив'я, 1960, 387); **Чи [ж] пак** — уживається для вираження сумніву, непевності, нерішучості або іронії. [Панса (показує на персні, що дав Рудіньові):] *За гроші все можливо.* [Фортунат:] *Вжеж!* [Парвус (з посмішкою):] *Чи ж пак?* (Л. Укр., II, 1951, 463); **Чи [то] пак**: а) уживається для означення уточнення або виправлення сказаного; тобто. [Річард:] *Простіть, панове!... час мені до школи... Чи пак до церкви... з вами... прощайте!* (Л. Укр., III, 1952, 95); *Та от — до старості дійшов, Чи то пак... до ті порогу...* (Рильський, II, 1960, 46); б) уживається для вираження іронічного уточнення або поправки. *По тій* [славі] *крушися заміж, Степан Іванович Кавсюк, чи то пак — Кавсюков,— це вже так він себе тепер зве* (Гр., II, 1963, 241); *Де* [Варя] *до отари, красується біля неї з міською сумочкой в руці, з нігтьми, на яких ще й як не заліпка, з замшевими накрученими варанців на голові гіпюк чи то пак каштанової масті...* (Гончар, Тронка, 1963, 321); **Ще б пак!** — уживається для ствердження чого-небудь; інакше й бути не може. — *Мені однаково,— промовила Жабі.— Ще б пак не однаково,— іронічно, але лоскаво промовив Михайло.— Вам зовсім не потрібно сушити собі голову, бо про все турбуватиметься Люся* (Досв., Вибр., 1959, 37);— *Що? Таки не витримав? Ще б пак. Само добро в руки тече, а ти відвертаєшся* (Тют., Вир, 1964, 396); *Буде лаятися й кричати* [Зоя], *що інструментальники зривають їм програму. Ще б пак! Зоя — нападник цілого прольоту* (Собко, Любов, 1935, 12).

ПАК[2], у, *ч.* Багаторічний дрейфуючий морський лід, який створює міцні людові поля в полярних басейнах.

ПА́КА, и, *ж.* 1. Велика кількість зв'язаних, скріплених мотузкою однорідних предметів. *Сидорчук і ще кілька бійців почали швидко виносити з дверей великі паки паперів і скидати їх у кузов* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 20); *Дівчина не поспішалася і розв'язала паку книг* (Мартич, Друзі.., 1962, 10); *Сіно краще зберігати в паках, кормову солому подрібненою* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 17).

2. Ряд, сукупність складених один на один предметів; стос. — *Оту паку боргових документів візьми й перевір* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 49); — *У них знайдено цілі паки порожніх медичних грілок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 446); *Якщо голода — рай, то тут — пророки Вмирання, мухи й розпачу людей, Що мук своїх самі не відчувають, Кулькою* [в повзі] *над паками речей* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 51).

3. *спец.* Великий тюк товару. *Пака тютюну; Пака баговин.*

ПА́КАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **пакати** і звуки, утворювані цією дією. *Чути пакання люльки.*

ПА́КАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і неперех., діал.* Палити люльку. *Він дивився в один чорний сук на помості і поволі пакав люльку на короткім цибусі* (Фр., I, 1955, 156); *Не промовляючи до нікого слова, пакав* [Павло] *із люльки* (Коб., III, 1956, 480).

ПАКГА́УЗ, у, *ч.* Склад для короткострокового зберігання вантажів при залізничних станціях, у портах,

митницях і т. ін. *Маруся кинула окоп на довжелезний залізничний пакгауз, доверху забитий коробами, пакетінками...* (Пе, Клен. лист, 1960, 30).

ПАКГАУЗІ́НІЙ, а, е. Прикм. до **пакга́уз**. *Пакгаузне приміщення.*

ПАКЕ́Т, а, ч. 1. Конверт з листом, перенажно офіційного змісту. *Вибачай, що розпечатала... пакета, але ж ти знаш, що я його не читала* (Л. Укр., V, 1956, 243); *Він ніс при собі терміновий пакет, який мав віддати у власні руки контр-адмірала Багрову* (Кучер, Чорноморці, 1956, 41); // Конверт, обгортка для упаковки поштових відправлень. [Н е м и л о в (*ентяжа в кишені досить великий запечатаний пакет*):] *Я цьому пакеті дуже важливі папери. Це одна моя наукова праця* (Коч., II, 1956, 211).

2. Паперовий мішок або обгортка для упаковки речей, продуктів тощо. *Виготовлення пакетів для насіння можна організувати як масову роботу перед збиранням капітоннозо, городнього та іншого насіння* (Гуртом «Умілі руки»., 1955, 174); *Оточені вже втратили іподром, де сідали їжні транспорти юнкерів. Тепер бомпринси їм паращутували у великезних пакетах* (Гончар, III, 1959, 272).

3. Те саме, що **паку́нок** 1. *Відтягуючи, він потов звільна... розв'язувати пакети* (Фр., VII, 1951, 83); *Вона вийшла до їдальні, несучи в руках чималий пакет, двайлиа загорнутий у газету і зав'язаний мотузочкою* (Собко, Сарава..., 1959, 185); *Пакет сухого препарата силікатних бактерій.. спочатку розмножили в 100 кубічних сантиметрах води* (Колг. Укр., 1, 1957, 41).

△ **Індивідуа́льний (санітарний, перев'язувальний** і *т. ін.*) **паке́т** — особливим чином упакований набір перев'язувального матеріалу для надання першої медичної допомоги. *Лікпом розібрав кілька індивідуальних пакетів і перев'язав рану* (Смолич, Театр., 1946, 11); *Полковник.. кутко зірвав з ефеса шаблі санітарний пакет і наказав перев'язати йому руку* (Панч, В дорозі, 1950, 65); *Він дістав перев'язувальний пакет і поспішно почав забинтовувати їй ногу* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 312).

4. *спец.* Стос. однорідних (перев. будівельних) матеріалів. *Арматурні пакети; Пакети пиломатеріалів.*

ПАКЕТБО́Т, а, ч., *заст.* Невеликий морський поштово-пасажирський пароплав або парусник.

ПАКЕ́ТИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **паке́т** 1—3. *Міг би сей пакетик оповісти дещо, як то йому доводиться перебратися через японську облогу* (Фр., IV, 1950, 350); *Взимку я неї по шухлядах різні пакетики з насінням, навесні — на всіх вікнах розсада у ящиках та горшечках* (Гончар, Тронка, 1963, 165); *Василь повісив пакетик тому на дверцята сейфа* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 294).

ПАКЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **паке́т**. *6 кілька способів контейнеризації і пакетної доставки сипучих матеріалів* (Рад. Укр., 6.II 1955, 3); // *Призначений для виготовлення пакетів. У кошику були відрізки, складені трьома рівненькими стопками. Цілі стоси надрукованих чорним шрифтом листівок на сірому пакетному папері* (Козл., Ю. Крук, 1957, 374).

ПАКЕТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. *спец.* Стос. до пакетування. *Радянські рафосувально-пакувальні і пакетувальні автомати для сипких продуктів, вершкового масла, маргарину, печива, плитхового чаю і інших продуктів можуть продуктивність 60—65 пачок на хвилину* (Наука.., 1, 1955, 14).

ПАКЕТУВА́ННЯ, я, *с.*, *спец.* Дія за знач. **пакетува́ти** 2. *Робітнича газета не раз писала про вигоди пакетування металобрухту* (Роб. газ., 23.VII 1965, 2).

ПАКЕТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.* 1. Укладати, упаковувати в пакети (у 2 знач.).

2. *спец.* Робити з чого-небудь пакети (у 4 знач.). *На заводі є невеликий.. прес. На ньому пакетують лише відходи дротових станів* (Роб. газ., 7.I 1964, 2).

ПА́КИ *див.* **пак** I.

ПА́КІЛЬ, кола, ч., *діал.* Кілок. *Підперто паколом кожну віллаку!* (Ю. Янов., II, 1954, 179); *Стояли прилені до стіни ноші косаса од бестарки, а над ними, на паколах, висіла збруя* (Логв., Літа..., 1960, 173); * *У порівн. Косим шляхом, як чорні полиці паколи, на снігу рабіли вігнуті постаті* (Епік, Те., 1958, 393).

ПА́КІЛЕЦЬ, льця, ч., *діал.* Зменш. до **па́кіл**. *Невеличкий капець землі, розбитий пакільцями на грядки, занумерований, обставлений дерев'яними дощечками* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 132); *Почувся грюкіт — вибивали нижній пакілець, що тримав одну половину воріт* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 306).

ПА́КІЛЛЯ, я, *с.*, *діал.* Збірн. до **па́кіл**. *Потягнулся рядами пакілля з колючим дротом* (Гончар, II, 1959, 178); *Карпюк Марійка у своїм обійсті вішав на пакіллі глечики з-під молока* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 271).

ПАКИСЛИ́ВИЙ, а, е, *діал.* Капосний. *Любов бо довговерлива, ласкава й смирна й знав честь,.. не пакисли́ва* (Фр., XI, 1952, 446).

ПАКИСНИ́Й *див.* **пакосни́й**.

ПАКИСНИ́К *див.* **пакосни́к**.

ПАКИСНО *див.* **пакосно**.

ПАКИСТЬ *див.* **пакость**.

ПАККА́МЕРА, и, *ж.* Цех паперової фабрики, в якому сортується листовий папір.

ПАКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* і *неперех.*, *діал.* Одноkр. до **пакати**. *«Любки! — каже,— тату! Приніс йому таки сам, А синок небога Тільки раз собі пакнув, та й пішов до богаї!* (Рудан., Вибр., 1937, 204); *Із будки висунув дідок І, любку пакнувши, одкрив лоток* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 35).

ПА́КОВИЙ [1], а, е, *спец.* Прикм. до **па́ка** 3; // Зв'язаний у пакн. *Паковий товар.*

ПА́КОВИЙ [2], а, е. Прикм. до пак [2]. *Пакова криса.*

ПА́КОЛОК, лка, ч., *діал.* Зменш. до **па́кіл**. *Мірялн мене пашось до обвірка, на обвірку, на височині мого кросту, сверділи дірку і забивали паколок* (Вас., Небір. тв., 1941, 163).

ПАКО́СНИЙ, ПАКИСНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **капосний**. *Йому все тепер обридло, набожилось. Саме життя здавалося гірким та пакосним* (Мирний, IV, 1955, 181); *Гульвіса [Епей] пакосний, престидкий, Негідний, злодій, єретик!* (Котл., I, 1952, 83).

ПАКО́СНИК, ПАКИСНИК, а, ч., *розм.* Те саме, що **капосник**. — *Що робить? Бити, давити пакосників — от що робити* (Мирний, IV, 1955, 177).

ПАКО́СНО, ПАКИСНО, *розм.* Присл. до **пакосний, пакісний**.

ПАКОСТИ́ТИ, кощу, костиш, *недок.*, *розм.* 1. *перех.* Робити брудним, нечистим, засміченим і т. ін. * Образно. *Мороз — то ворог світовий. Серед нього заводилась тільки нечисть усяка, що пакостила й землю рідную, і людей, приніченех темнотою* (Мирний, IV, 1955, 326).

◇ **Пакости́ти ру́ки** *див.* **рука**.

2. *неперех.*, *кому і без додатка.* Те саме, що **капости́ти**. *Усі були переконані, що Гринько пакоститиме по смерті дині. Не тільки спровадить тучу на село, але ще й налякає не одну хрещену душу вночі* (Март., Тв., 1954, 379); *Пакостить старий Гриник свому кумові* (Ков., Тв., 1958, 363).

ПА́КОСТЬ, ПА́КІСТЬ, кості, *ж.*, *розм.* Те саме, що

ка́кость. *Мені за сей час нічого весового не трапилось... а була, окрім тієї, ще одна колосальна пакость з боку одних... людей* (П. Укр., V, 1956, 209); [Степан:] *Чим скорше він упаде, тим менше пакості. Скільки моїх день [днів] пішло марно через... Чоноріх, і скільки я ще невознаю* (Кров., V, 1959, 154); *Розкажуть люди, що часом скарби і самі вилазять на верх землі, перекинувшись у яку-небудь пакость: у старого шолудивого діда або у миршавенькое кошеня, або у дохлу кішку* (Стор., I, 1957, 60); — *Е, бачиш, такі, що нишком служать в міліції і навмисне плюють перевідомим у руки різні пакості, щоб вилазити скрізь чесних людей і загнати в тюрму* (Козл., Ю. Крук, 1957, 363).

Роби́ти (зроби́ти, чини́ти, вчини́ти і т. ін.) **пако́сть (пакість)** — робити шкоду, завдавати прикрощів. — *Я не думаю, щоб хотів зробити тобі якусь пакость,— сказав архітектор* (Собко, Стадіон, 1954, 226); — *А в воді живе водяник — цей у зеленій куцій упалганий, пакості чинить, гребці рве...* (Гр., II, 1963, 334); [Юлія:] *А я й не знала, що вам наше сусідство таку пакість чинило* (Фр., IX, 1952, 167).

ПАКТ, у, ч. 1. **Міжнародна угода,** звичайно великого політичного значення. *5 квітня 1941 р. уряд СРСР підписав пакт про дружбу і ненапад в Югославією* (Іст. УРСР, II, 1957, 518).

2. *рідко.* Розділ офіційного документа чи якого-небудь тексту, позначений номером або літерою; пункт. *Але нащо я буду вам повторювати програмові пакти нашого статуту?* (Еллан, II, 1958, 208).

ПАКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Спец. до пакува́ння. *Спеціальне місце виділено в саду для пакувального пункту. Сюди звозять зібрані плоди, сортують їх, пакують у ящики* (Колг. Укр., II, 1960, 24); *Пакувальна машина;* // Призначений для пакування. *Пакувальний матеріал для коріння повинен вбирати воду й не зігріватись. Таким матеріалом з мох* (Сад. і ягідн., 1957, 157); *Одним поштовим пробігла Тамара рядки відозви, надрукованої на шкарубкому пакувальному папері* (Хижняк, Тамара, 1959, 101).

2. *у знач. ім.* **пакува́льне, ної,** ж. Приміщення, місце, де пакують товари.

ПАКУВА́ЛЬНИК, а, ч. Робітник, який займається пакуванням. *Пристосування для зняття пакувальних листів набагато полегшило працю пакувальників* (Роб. газ., 5.III.1966, 2).

ПАКУВА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до пакува́льник. *Згодом я дізнався, що вона працює пакувальницею на трикотажній фабриці* (Сміл., Сашко, 1957, 47).

ПАКУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. пакува́ти. *Івась... займатиметься пакуванням речей з допомогою підлітка стомлячка, який з вирватом забиває цвяхами вже готовий ящик* (Коч., II, 1956, 385); *У садовій бригаді нашого господарства побудовано дві пакувальні для сортування, калібрування та пакування плодів* (Хліборос Укр., 11, 1964, 23).

ПАКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Укладати, уміщувати в пакунок, пачку і т. ін. для транспортування, перенесення, переведення або зберігання. *Петруня в конторі швидко пакує свої речі* (Вас., III, 1960, 351); *На палубі давали цигуркам охолонути, а потім пакували їх до тютюну* (Трубл., I, 1955, 148); // Щільно укладати, звичайно закриваючи, у яку-небудь тару. *Пакують гриби у решета або легкі кошики з дранка* (Овоч. закр. і відкр. продукту, 1957, 103); *Між яблуками — горя яблук. Це тут сортують їх, пакують в ящики* (Голиско, I, 1957, 443).

2. Наповнювати чим-небудь, збираючи в дорогу (валізи, сумки і т. ін.). *Думбадзе з Коломійцем пакували свій чемодан* (Смоліч, Прекр. катастр., 1956, 428); *— Будівельники, як геологи, завжди вічні кочівники... Як тільки піднімається і прачерпується місто, настає час пакувати чемодани* (Літ. газ., 11.VII 1958, 1).

ПАКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Складати, збирати свої речі в дорогу. — *Не можна, не можна за лихими сусідами на селі вдержатись. Хоч зараз спродайся, пакуйся — та на кубанські степи!* (Н.-Лев., II, 1956, 7); *Кінчаючи пакуватись, лепуха [Прудивус] у торбу рушника та чисту сорочку* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 417).

2. Пас. до пакува́ти. *Все в домі було поставлено дворі колами: пакувалися подушки й простирала, кошики в одягом чоловічим, жіночим і дитячим, посуд, харчі на дорогу* (Полт., Повість..., 1960, 95).

ПАКУ́НОК, нка, ч. 1. Що-небудь, упаковане в папірову чи якусь іншу обгортку для транспортування, перенесення, переведення або зберігання. — *Піду ж я в гостиницю [готель] та візьму свій пакунок з сорочками* (Н.-Лев., IV, 1956, 285); *Поки мисливець підсвічувався, сторожиста стояла коло дверей, уважно розглядаючи її та її пакунки во всіх боків* (Коцюб., I, 1955, 310); *Хлопці вкладають на віз різні речі: клунки, скриньки, пакунки* (Вас., III, 1960, 336); *Повернувся господар з пакунком якихось покупок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 20); *Катерина зустала тітку Клаву, коли та перевіряла пакунки з защитними в них хутрами* (Вільде, Сестри..., 1958, 455).

2. *чого, рідко.* Купка зв'язаних предметів. *Взяв з осмола пакунок книжок і, намагаючись не дуже гупати чобітьми, вийшов з кранциці* (Головко, II, 1957, 456).

ПАКУ́НОЧОК, чка, ч. Зменш. до пако́нок. *Носильщики [посильники] несли за ними силу коробочок, пакуночків і всякої всячини* (Л. Укр., III, 1952, 322); *Батько, взутий уже, щось за пакуночок, в папір загорнений, бережно поклав у стіжну кишеню бокову в піджаці* (Головко, II, 1957, 120); *Складені невмілими чоловічими руками кінці пакуночка розпалися* (Муши., Серце..., 1962, 253).

ПАЛ[1], у, ч. 1. Дуже сильне тепло, що йде від чого-небудь нагрітого або розжареного. *Шукають вони [голуби], спопелені в гіблі своїх, над широким полум'ям [пожежі], в диму та куряві, в гарячім від палу повітрі* (Мирний, IV, 1955, 293); *Сонце гнилиться до обрію, видаючи землі і людям останній свій пал* (Чаб., Тече вода..., 1961, 10); *Пал мартена дихнув на мене* (Смоліч, День..., 1950, 242); // Дуже гаряча літня пора; спека. *В золотих жатах нилитах, мов огнем, линевим палом... Ось плює він, мов на хвилях, на комбайні за штурвалом* (Перв., II, 1958, 48).

2. Дуже висока температура тіла при захворюванні. [Р у ф і н:] *У хаті вірше,— душко, мясно якось. У мене пал тепер* (Л. Укр., II, 1951, 391); *У комісії, бачу я, Спить в палу малє хлоп'я* (Шог., Поезії, 1958, 191); // перен. Гарячковий стан, викликаний хвилюванням, страхом і т. ін.— *Краще загинути, ніж так жити! краще загинути, краще загинути! — промовляла Софія в якомусь палу* (Л. Укр., III, 1952, 547); *Від того сало гарячий пал обгортав Ярину: їй уклонявся Максим Кривоніс* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 35); // перен. Румʼяниці на обличчі як зовнішній вияв гарячкового стану. *Не з сього ні з того вона кавіть чарівніші перед бабою, почуває на щоках цей пал розчарілості і від цього зовсім міяковіє* (Гончар, Тронка, 1963, 93).

◇ **Кида́ти (кину́ти) в пал — те саме, що Кида́ти (кину́ти, вкида́ти, вкину́ти) в жар** (*див. жар*). *Від цього дошкульного, найдошкульнішого запитання його аж кинуло в пал* (Смоліч, Світанок..., 1953, 165).

3. *чого і без додатка, перен.* Сильне внутрішнє збудження, піднесення, викликане глибокими почуттями, переживаннями або завзяттям у ставленні до чого-небудь. *Вона почувала пал кохання палкий, раптовий* (Н.-Лев., IV, 1956, 257); *Я ніколи не бачила, щоб люди так сердечно, з душевним палом і вдячністю аплодували людині* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 207); // Пристрасне захоплення чим-небудь. *В дощ холодний Довго конюсь я окуні, І пал рибальства благородний Так у грудях шалено цвів* (Рильський, II, 1946, 106); // Слова, розмова, погляд і т. ін. як вияв глибоких почуттів, завзяття, захоплення тощо. *Очі йому наразі побільшали й потемніли, потім замерехтіли, потім зненачька брязнули таким палом, що цього погляду витримати ніхто вже, здавалось, не зміг би* (Ільє., Козацьк. роду..., 1958, 320); *Вона говорить про невідому мені країну з таким палом, якого я не відчував у житті ніколи* (Кол., На фронті..., 1959, 23).

Пал се́рця (душі́ і т. ін.) — сильні, пристрасні почуття або прагнення людини. *Перепалету і обіз'юЛюбов'ю серця, серця палом Вітчизну-матінку мою, Що доведали, колиська* (Ус., На.. берегах, 1951, 3); *Він віддавав ракеті всю свою енергію, весь пал душі, всі знання* (Собко, Срібний корабель, 1961, 36).

◇ **Лода́ти (дода́ти, підда́ти, підда́ти** і т. ін.) **ві́ду** — те саме, що **Підда́ватн (підда́ти, підсипа́ти, підсі́пати) жа́ру** (*дим. жар*). *Не раз йому лучались і страти в його гешефтах, але ті страти пізніше додавали палу його голові* (Фр., III, 1950, 395); *Парубок палкіше на закаблуки, садячи пропаку.— Ану ще наляж, піддай огню! піддай палу! — кричить дружко* (Мирний, III, 1954, 203).

ПАЛ[2], а, ч. Пали, чавунна тумба і т. ін., врита в землю біля пристані, до якої канатами прив'язується судно під час стоянки.

ПАЛАДІ́Й, я, ч. 1. *іст.* У середні віки — рицар із почту короля; // Відданий своєму королю або дані, хоробрий, славетний рицар. *Як втікають Дон-Карлос жуйся Разом з цілим товариством, А найкращі паладини Діва чесного шукали — ...Гоже тоді й наш лицар віри Стось ходить по всьому краю* (Л. Укр., IV, 1954, 136); // *перен., перев. іron.* Людина, беззаперечно віддана якій-небудь особі, пристрасний прихильник певної ідеї. *З соняшників сад у неї, Сміючись, вона там ходить, А за нею вслід — веселий Гурт закоханих паладинів* (Л. Укр., IV, 1954, 177); *Реалізм живе, об'єднуючи під своїми прапорами нових і нових паладинів* (Мист., 1, 1967, 123).

ПАЛА́ДІЙ, ю, ч. Рідкісний тугоплавкий метал сріблясто-білого кольору, що належить до платинових металів і використовується в техніці, медицині і т. ін. як каталізатор. *На початку XIX ст. був відкритий паладій, родій, осмій та іридій* (Заг. хімія, 1955, 618).

ПАЛАМА́Р, я́, ч. Служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; дячок, псаломщик, причетник. *Коло амвона стояв паламар, держачи в руках тарілочку задля грошей* (Крим., Вибр., 1955, 336); *Паламар засвічує свічки, і в темних куткіх раптом виступають лиця святих* (Донч., III, 1956, 26); * *У поріи. — Вигнались стаповий другу скалянку, шибоне вона йому в голову — і почне він клепати язиком, наче паламар той у дзвона* (Мирний, IV, 1955, 351).

ПАЛАМАРЕ́НКО, а, ч., *розм.* Син паламаря.

ПАЛАМАРІ́В, єва, єве. Прикм. до **палама́р**; належний паламареві.

ПАЛАМАРІ́ВНА, и, *ж., розм.* Дочка паламаря.

ПАЛАМА́РКА, и, *ж., розм.* 1. Дружина паламаря. *Вже й побігла* [мати] *до сусіб, і до кумів, .. і до писарки, і до паламарки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 129).

2. То саме, що **паламарня**. *Увійшов до паламарки: в вряд побачив там на якійсь жаровні силу недопалків од свічок* (Мик., Повісті..., 1956, 44).

ПАЛАМА́РНЯ, і, ж. Спеціальне приміщення в церкві для зберігання речей, які використовують для служіби і в якому порядкує паламар.

ПАЛАМА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **палама́р**. — *Ет! який там паламарський поживок!* (Н.-Лев., IV, 1956, 282).

ПАЛАМА́РЧИН, а, е, *розм.* Прикм. до **палама́р**ка 1; належний паламарці.

ПАЛАМАРЮВА́ТИ, юю, ює, *недок., розм.* Бути паламарем, виконувати обов'язки паламаря. [Р о м а н:] *Шле мітю у пасіці живе* [батько], *а зимну у попа паламарює...* (Кроп., II, 1958, 31).

ПАЛАМЕДЕ́Й, їв, *ж., мн.* Великі дикі птахи з маленькою головою, коротким дзьобом і видовженою шиєю, що водяться в Південній Америці. *Паламедея чубата — Palamedea cornuta — досить великий птах з маленькою головою і видовженою шиєю* (Посібник з зоології, 1956, 44).

ПАЛАМА́ЙДА, и, ж. Промислова морська риба родини скумбрієвих. *Відкоп себе пам'ятав* [Сашко], *батьки його жили в злиднях і їли раз на день юшку з бичків або смажену паламайду* (Смолич, Світанок..., 1953, 20).

ПАЛА́НКА, и, ж., *заст.* 1. На Запорізькій Січі у XVIII ст.— невелике укріплення, обнесене частоколом. *Запіз наближався до Тавільжана, і Хмельницький не пам'ятав, щоб поблизу була якась паланка чи хоч би хутір козацький* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 218).

2. Адміністративний округ у запорожців. *Вся територія Запорожжя* [у XVIII ст.] *ділилась на так звані паланки (чотири північні і чотири південні)* (Іст. УРСР, I, 1953, 341); — *По дорозі заверну додому в Новосельці, підберу надійних людей і пошлю по слободах Самарської та Кальміуської паланок вербувати запорожців* (Добр., Очак, розмир, 1965, 18).

3. Полкове укріплення, місце перебування полковника з іншими службовими особами полку у запорожців. — *Ходімо у паланку до військового судді — нехай він нас розрудить* (Стор., I, 1957, 39); — *Ну, покажу вам перцю паланку,— провіщає кошовий отаман* (Вишня, I, 1956, 328).

ПАЛА́НКІН, а, ч. У деяких країнах Азії, Африки і Південної Америки — криті вози, які служать засобом пересування для багатих осіб. *Поліції протирають серед людей дорогу мандаринові, який, сповнений до себе пошани, набундючений, сидить в цьому критому паланкіні* (Досв., Гюлле, 1961, 159).

ПАЛА́НКОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **пала́нка** 2. *До турецької війни (1769)* [Січова] *школа випускала полкових старшин, писарів військових канцелярій, адміністративних осіб для управління паланковими судами тощо* (Наука..., 2, 1965, 16).

ПАЛА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пала́ти**. *З краперів огонь сове паланна піс* (Ус., Листя..., 1956, 152); *Найкращий дар земл, найкраще Паланна сонця в них* [гроках] *горить* (Перв., II, 1953, 138); *Рильський в роки небувало жорстокої і важкої війни запалав таким ярим червоним цвітом... вражеської і розпікаючої любові до Батьківщини, що це паланна саме стало актом подвигу, актом духовного і мистецького геройства* (Вітч., 3, 1965, 197).

ПАЛА́ТИЙ, а, ч. Жіноча хутряна або оксамитова накидка у вигляді широкого, довгого шарфа. *Соболевий палатин.*

ПАЛА́ТА, и, ж. 1. *тільки мн., заст.* Великий, багатий будинок з численними кімнатами; палац. *Цвітуть сади; біліють хати. А на горі стоять палати, Неначе диво* (Шевч., II, 1953, 25); *Колись були у вас сади й пала-*

ти, колись були у нас.. раби. Та все пройшло (Сос., II, 1958, 330); * Обрано. *Понад дві і півсотні арештованих у тюрмі.. прагнули того ж, що й трудові люди Росії і України: миру хатам і війни .. палатам* (Козл., Ю. Крук, 1957, 429).

2. *заст.* Велика, багато оздоблена кімната. — *Коли ти мені вірний ти любий, не табі ключі од усіх моїх палат. Ходи скрізь та нравий і порадкуй* (П.-Лев., III, 1956, 301); — *Гострим ножем стинають, несуть нас* [квіти] *у великую хату у пишную палату, поставивши у воду, гуляють нашу вроду* (Л. Укр., III, 1952, 439); *Після війська Запорозького цар московський прийняв у золотій палаті* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 459); // Велике приміщення, призначене для спеціальних цілей (видовищ, зібрань, збереження творів мистецтва і т. ін.). *Туди вели широкі сходи, в кінці яких була Людна палата, де звичайно збиралась ті, що ждали виходу княгині* (Скл., Святослав, 1959, 33); // *також* ірон. Кімната або житло. — *Я хоч і знаю, де його палата, але заглядати до неї ніколи досі не подужав* (Фр., IV, 1950, 67); — *Не журись, Мар'яне, вставлю в свої палати вікна й двері — переїздь жити до нас, місця не пережаль* (Стельмах, I, 1962, 231).

Оружéйна палáта — сховище зброї та предметів князівського й царського побуту у Московському кремлі, з початку XIX ст. перетворене на музей декоративного й прикладного мистецтва. *О, скільки злочинів і зла Цей камінь бачив спустити! Але ж нова зоря зійшла Край Оружейної палати* (Рильський, III, 1961, 227).

◇ **Розуму (ума) палáта** — дуже розумний. *Розуму палата, та ключ від неї загублений* (Укр., прил., 1955, 250); — *Ви тільки вслухайте, що каліки наш попередній нерозумний голова! Тут треба десять років світлій голові з палатою ума працювати, щоб тому якомусь добитись...* (Рад. Укр., 15. XI 1962, 2).

3. Окрема кімната для хворих у лікарні, лікувальному закладі. *Обійшовши всі палати, лікарі Богдановський зайшов у перев'язочну* (Довж., I, 1958, 320); *До послуг відпочиваючих* [у пансіонаті] — *зручні палати, чисте біле пір'я* (Рад. Укр., 18.III 1962, 3).

4. Назва вищої законодавчої установи, яка входить до складу Верховної Ради СРСР. *Верховна Рада в СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей* (Конст. СРСР, 1963, 10).

5. У країнах з парламентарною формою правління — назва парламенту в цілому або кожної з його частин. *Подекуди селяни брались до зброї і руйнували будинки поміщиків. Це налякало нове дворянство* [Англії], *і палата громад наказала придушити селянський рух* (Нова іст., 1956, 9); *Народна палата Німецької Демократичної Республіки; Палата лордів.*

6. Назва деяких державних установ, які відають чим-небудь. *Суддя був.. добрий і славився як диво. Уже бувало як що зробить сам, то й сенат не видума краще, не то що палата* (Мирний, I, 1954, 160); — *А в якому палату не скаржились? — Та що з того? Хитрий закон був для мужика: на оскарження давався тільки місяць* (Стельмах, I, 1963, 273); *Починаючи з 1946 року Всесоюзна торговельна палата провела більше 150 виставок в багатьох країнах Європи, Азії, Америки і Африки* (Рад. Укр., 29.I 1961, 4); *Казенна палата; Судова палата; Палата мір і ваги; Книжкова палата.*

ПАЛАТАЛІЗА|ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Пом'якшення приголосних звуків завдяки додатковій участі у вимові середньої частини спинки язика — піднесенні її до твердого піднебіння. — *Пом'якшення (палаталізація і палаталізація) звуків має в українській мові дуже велике значення* (Нариси з діалектології, 1955, 24).

ПАЛАТАЛІЗОВАНИЙ, *а, е, лінгв.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **палаталізувáти**.

2. *у знач. прикм.* Такий, що зазнав палаталізації; пом'якшений (про звуки мови). *Палаталізовані звуки — приголосні звуки, при вимові яких основна артикуляція супроводиться додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння* (Сл. лінгв. терм., 1957, 115).

ПАЛАТАЛІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., перех., лінгв.* Піддавати палаталізації.

ПАЛАТАЛІЗУВÁТИСЯ, ýється, *недок. і док., лінгв.* Зазнавати палаталізації, робитися палаталізованим. *Палаталізуватися може будь-який приголосний за винятком середньоязикового або палатального* (Сл. лінгв. терм., 1957, 115).

ПАЛАТÁЛЬНИЙ, *а, е, лінгв.* Який завжди вимовляється з додатковим піднесенням середньої частини спинки язика до твердого піднебіння (про звуки мови). *«М'які» приголосні відрізняються від «твердих» тим, що при них язик підіймається до твердого піднебіння в місці артикуляції і; серед них розрізняють: палаталізовані і палатальні* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 143).

ПАЛАТÁЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Наявність пом'якшення (у приголосних звуків). *Сильна палаталізованість при вимові так званого середнього л в позиції перед е, и поширена в ряді південно-східних говірок з тенденцією переносити таку вимову л і на інші позиції — перед а, о, у* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 11).

ПАЛАТИ́, бю, биш, *недок.* 1. Знищуватися в сильному вогні, зазнавати дії всепоглинаючого вогню. *Чорні і байдаки палали, Сосної порохи тріщали, Горіли дьоготь і смола* (Котл., I, 1952, 103); *Далеко під горами реміли гармати, палали села, а чорний дим розтягався змієм по синьому небі* (Стеф., I, 1949, 192); *Горіли поля, палав хліб* (Довж., III, 1960, 24); // Горіти, даючи велике полум'я, сильне світло або виділяючи багато жару. *Біля підніжжя пагорбів палали багаття* (Десняк, Десну..., 1949, 496); *Полум'я в ній* (пімфи) *велике палало на вогниці, й запах Кедра сухого й пахучої туї далеко по всьому Острові линув* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 98); *Палає буйним полум'ям піч, раз у раз з'являється на яскравому тлі вовни знайома постать: сестра!* (Гончар, II, 1959, 140); *У кузні палає горно, Навіть іскри летять над полем* (Забашта, Нові береги, 1950, 59); * *У порівн. Місяць світив уповні, зорі наче палали — одна зоря поломніє під другої* (Вовчок, I, 1955, 292); // *безос. Три дні й три ночі, не втихаючи, палало; на четвертий день випав дощ і загасив пожежу* (Мирний, IV, 1955, 248); *У неї палає, як у вогні* (Вовчок, I, 1955, 124).

2. *чим і без додатка.* Давати або випромінювати яскраве світло; світитися. *Сонце високенько уже. Мигтить, палає у небі* (Тесл., Вибр., 1950, 127); *Довго ще палав маяк живим вогнем, і бакрині вівбаки сойдались на воді...* (Ткач, Жди..., 1959, 34); *В театрі столичному люстра палає* (С. Оль., Вибр., 1957, 92); // Бути яскраво освітленим. *Дивлюсь, аж світиця, Край неба палає, Соловейко в темнім гаї Сонце зустрічає* [зустрічає] (Шевч., I, 1963, 238); *Ясна заля вся світом палає* (Л. Укр., I, 1951, 348); *Місто палало електричними вогнями* (Тонч., Готель..., 1960, 27); // *перен.* Виділятися яскравим кольором, забарвленням (звичайно червоним). *Між зеленим морем листу на дереві подекуди визирали, як свічки в головні, пожовклі листочки; на рові од поля палав уже жуй гладу* (Вас., Вибр., 1954, 28); *Якраз тоді маки цвіли, розквітали — Ва сінцах жаріли, у долах палали* (Нагн., Вибр., 1950, 157); *Три свічі кралі*

кров'яні. В коня палають на копиті (Фомін, Вибр., 1958, 194).

3. *перен.* Бути у пропасному жару (перев. від хвороби). *Тільки тепер вона почула, що всі жíстощі в неї болять, а голова палає, мов хоче розколотися з болю* (Гр., I, 1963, 269); *В гарячці я палав, і рани Буян гарячі, як вогонь* (Дмит., *В обіймах сонця*, 1958, 57).

4. *перен.* Дуже червоніти, ставати гарячим від припливу крові. *Очі її блищали ще дужче, між звичайно, лице палало від швидкого ходу і внутрішнього зворушення* (Фр., VII, 1951, 92); *Вуха в Бекіра палали, як жар, голос тремтів од обурення, і в очах стали сльози* (Коцюб., II, 1955, 161); *Гарячі щоки палали, і вона радісно посміхалась чомусь усі ночі* (Шолк., Іженеру, 1948, 97).

5. *чим, від (од) чого і без додатка, перен.* Бути охопленим якимнебудь сильним почуттям, з пристрастю віддаватися почуттю, справі і т. ін. *Як увійде* [Олена] *та поведе очицями, що як терен-ягідки, на пана гóтника, то в нього язик стане мов постíлений, і не поверне його, а сам аж пала* (Кв.-Осн., II, 1956, 156); *Він аж палав тепер від нетерпіння побачити Ніцу* (Рицицький, Чорне озеро, 1961, 346); *Розчинилися навстіж, як від вибуху, двері, і дівчина, палаючи екіпом і збудженням, з'явилася на порозі* (Собко, Біле полум'я, 1952, 172); // Виражати сильне пристрасне почуття (про очі, погляд, обличчя і т. ін.). *Я бачу, погляд твій палав від погорди* (Л. Укр., IV, 1954, 83); *Управитель помітив, як палають у хлопця очі, коли він дивиться на живописні роботи* (Ів., Тарасшляхи, 1954, 63); *Дідусь, це ти мені тоді про Гарібальді й Віоленту розповідав. Слова прості плили. Неначе у поета, палав твій зір...* (Сос., II, 1958, 353).

◇ **Сéрце (душá, кров і т. ін.) палáє в кого і без додатка** — хтось переживає сильне почуття, пристрасть і т. ін. *Я відчуваю, що серце палає, палає, палає, хочеться вдвоє: щоб повторився, щоб був вічним той сон* (Збан., Сеспель, 1961, 188); *Серце в його* [Чіпки] *вило; душа палала...* (Мирний, I, 1949, 305); *Ясним вогнем моя палають груди,— Тебе в душі, як чашу окриля* (Нагн., Вибр., 1950, 146).

6. *перен.* Проходити бурхливо, нарольно (про бій, битву, війну і т. ін.). *Бій палав, як зрідна блискавка, Аж здрігався від вибухів Дунай* (Гойда, Угор. мелодії, 1955, 41).

ПАЛА́ТКА, и, ж. Тимчасове, звичайно літнє приміщення, зроблене з цупкої непромокальної тканини, шкур і т. ін., що натягуються на каркас; намет. *Розбила палатка складається із чотирьох прямокутних і двох трикутних полотнищ, кожний бік яких дорівнює 165 см, трьох стояків по 125 см кожний* (В дорогу, 1953, 27); *Містечко полотняне — Палатки на стерні — Моя стáфка голубина, Біле вдалині* (Нагн., Вибр., 1957, 127); // розм. Те саме, що плащ-палáтка. *Він стоїть..., напнутий своєю вічною плащ-палаткою, якої ніколи не скидає відтоді, як одержав її з складу. На КП серед офіцерів ця палатка давно вже стала притчею во язицех* (Гончар, III, 1959, 244).

ПАЛА́ТКОВИЙ, а, е. Прикм. до палáтка; // З певною кількістю палаток. *З настанням тепла відкривається ще одна база — на березі Тетерева, в центрі нової зони відпочинку трудящих. Це буде здебільшого палаткове містечко* (Веч. Київ, 28.I 1967, 2).

ПАЛА́ТНИЙ а, е. Прикм. до палáта 3. *Палатний лікар Горбов радів як дитина і зовсім не соромився перед сторонніми виявляти свою радість* (Збан., Сеспель, 1964, 121).

ПАЛА́ТСЬКИЙ, а, с, *заст.* Прикм. до палáта 6. *Аж увечері прийшо до мене палатський сторож бомагу* (бумагу) (Стор., I, 1957, 211).

ПАЛАХКÍЙ, я, е. Який несе в собі здатність швидкого спалахування. *Важко віднайти в природі досконалішої форми, ніж ті, що їх мають октанові сполуки... Октани в згорядженнях палахкої енергії. І не вільне щось вилучати чи додавати до них* (Літ. Укр., 16.III 1965, 3); // Який виділяє багато тепла, світла. *Палахке сонце знялося над ними* (Ле, Клен. лист, 1960, 85); // *перен.* Розчервонілий. *Вона стала на стежці перед Григорієм палахка, просвітлена* (Рчим., Твій побратим, 1962, 89).

ПАЛАХКОТÁТИ *див.* палахкотíти.

ПАЛАХКОТÍННЯ, я, с. Дія і стан за знач. палахкотíти. *І вдень, і вночі не згасли над полями вогнища. І було їх палахкотіння щось тривожне й загрозливе* (Руд., Остання шабля, 1959, 390); *Другий, старець з рідким сивим волоссям, оборонився в кожух і втиснувся у куток біля комина, на якому з тріском та палахкотінням горіли смоляні соснові колоди* (Оп., Іду..., 1958, 442); *Ніби в сонці, в їх* [прапорів] *палахкотінні Народжується кожен день новий* (Дор., Тобі, народе..., 1959, 5); *Сержант побуряковів на виду. Червоність виповзла з його бороди, запалювала палахкотінням щоки, спопеляла чоло, шию* (Загреб., Шепіт..., 1966, 23).

ПАЛАХКОТÍТИ, кочý, котúш і **ПАЛАХКОТÁТИ**, кочý, кóчеш, *несов.* 1. Горіти, знищуючись у вогні. *Палахкотіли вночі фільварки польських дідичів, Осадників запшині віями — То вимальки, як уміли, Покриджені некучий гнів* (Забашта, Калиш. кетяг, 1956, 120); *На пунях горіли вагонь, збоку палахкотів будинок* (Панч, Вибр., 1947, 332); // Горіти, даючи яскраве, нерівне світло. *Вогонь палахкотів у печі і освітлював хату червоним світлом* (Стеф., I, 1949, 28); *Поки Тихон поволі взрся та розширав кобеняка, за селом палахкотіла вже пожежа. Млин горів* (Вас., I, 1959, 196); // *безос.* *В печі весело палахкотіло, в горщику закипала картопля* (Збан., Незабутнє, 1953, 81).

2. *чим і без додатка.* Давати або випромінювати яскраве, звичайно нерівне світло. *В глибині двору палахкотить червоним одсвітом і ромни іскор навстіж розчинена кузня* (Стельмах, I, 1962, 111); *На стовп палахкотить електрики вогні* (Дор., Єдність, 1950, 8); // *перен.* Виділитися яскравим кольором, забарвленням. *Попереду маси демонстрантів палахкотіли прапори архангелів* (Смолич, Мир..., 1958, 430); *Холодний вітер байдуже шарпав їх* [безконечні] *жмурові стрічки, що палахкотіли сліпучим блиском золотих якорів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 279); *На руках у неї палахкотить оберемок живих квітів, цілий сніп рясно зрошених росою її чорнобривців та петрушій, гвоздик та царських бородок* (Гончар, Тронка, 1963, 313).

3. *перен.* Дуже червоніти, ставати гарячим від припливу крові. *Суне, гостре лице спекрутське набиралося гніву, палахкотіла шия, ...яблинкуваті очі* (Горл., II, 1959, 239); *Горде відкинуті голови танцюристів, палахкотять засмалі обличчя* (Жур., Вечір..., 1958, 403).

4. *чим, від (од) чого і без додатка, перен.* Бути охопленим надзвичайно сильним почуттям, з великою пристрастю віддаватися почуттю, справі і т. ін. *Наєт ми палахкотіла од кохання до Густава* (Н.-Лев., III, 1956, 249); *Всі з'єднаються в один гурт, палахкотіли одним настроєм, як одно багаття* (Вас., I, 1959, 317); *Любо просто палахкотіла від радості і захвату* (Чаб., Тече вода..., 1961, 41); — *Не треба так палахкотіти, Ніно. Як смолоскип, слово честі. Витримка, витримка!* (Донч., V, 1957, 385); // Виражати сильне почуття, пристрасть (про очі, погляд, обличчя і т. ін.). *Лежачи на мосту, вона оглянулась, і Любі здалося, що в її очах палахкотить лих* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 159); *Коли родичка заходила про тактику чи перспективу*

розвитку світових революцій і людства, його чорні очі палахкотіли іскрами (Досв., Вибр., 1959, 129).

5. *перен.* Проходити бурхливо, навально (про бій, битву і т. ін.). *Було це років сорок тому. Ще громадянська війна палахкотіла* (С. Кравч., Квіти..., 1959, 122).

Палахкотли́вий, а, е. Який яскраво, але нерівно світить, світиться. *Лавина козаків наминула у цитадель, освітлену загравою і палахкотливим світлом смолоскипів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 110); // Жаркий, гарячий. *Над морем установло якраве, палахкотливе, вмите свіжими хвилями, сонце сонце* (Донч., II, 1956, 142).

Палахну́ти, ну́, не́ш, *док., однокр., розм.* 1. Загорітися, засвітитися спалахом, зблиском. *Ми почули, як стрибнув Ваня Мороз, розірвалася граната, за ним побігли вартові, і палахнуло світлом друга граната* (Ю. Янов., I, 1958, 128).

2. *перен.* Блиснути від сильного почуття, пристрасті; виразити щось у великій мірі (про очі). *І очі царя палахнули гнів: — «До мене?.. Від бойки листи?.. Читайте ж...»* (Граб., I, 1959, 305); *Гнів палахнув із сузір'їв очей* (Шер., Дружбою..., 1954, 24).

3. Вистрілити (з рушниці, пістолета і т. ін.). *А тріпалась тоді Маркові, казали, така пригода: на зелені свята, під час вистави, Марків партнер палахнув із револьвера в його з обрізу, замість порожнього, бойовим набоєм* (Вас., II, 1959, 124).

Палахті́ти, хчу́, хти́ш, *недок., розм.* 1. Горіти, даючи яскраве, перівне світло. *За селом палахтіла заграва.*

2. *перен.* Проходитися, поширюватися (про жар, перев. від хвороби). *Він лежав на своїм тапчані, жовтий, худий на лиці, від голови аж палахтіла гарячка* (Фр., I, 1955, 177).

◇ **Сéрце (душá, кров** і *т. ін.*) **палахті́ть** — те саме, що **Сéрце (душá, кров** і *т. ін.*) **пала́є** (*див.* **пала́ти**). *Не згасне, в кого палахтіть душа, не в'яне, в кого розів'ється в цвіт* (У. Кравч., Вибр., 1958, 168).

Пала́ц, у, ч. 1. Велика будівля з безлічю кімнат, яка є постійним місцепребуванням царюючої особи, глави держави, а також членів царюючої родини. *Он — палац Зимовий. В нім Розміщався царський дім* (Нех., Ми живемо..., 1960, 120); *Далі йде Багчисарій, резиденція кримських ханів, із знаменитим палацом останнього кримського володаря* (Вишня, I, 1956, 160); // Пишний будинок, призначений під житло для панів, князів, графів і інших багатих осіб. *Кам'яний палац, наче терлечка, з своїми... вишками, різними оберунками понад вікнами та понад дверима, з своїм високим шпилем посередині,— стоїть і, мов панянка та, озирається панорамою, любуючись своїм убором* (Мирний, IV, 1955, 159); *Палац і мінявся перламутром під першим променем сонця кольорові вікна жанчатських палаців* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 5); *У порівн. Панський будинок з білого каменю стоїть, немов палац над усім селом* (Вовчок, I, 1955, 351); *А школа — палацом стоїть Між новими квартанами* (Мас., Сорок..., 1957, 48).

2. *чого.* Будинок величної архітектури, що має громадське або культурне призначення. *Від монументального Палацу культури, з колонами і масивним аркадами, домінує скіс радіоси* (Руд., Останнія шабля, 1959, 86); *Трудящі міста* [Миколаєва] *одержали чудовий подарунок — Палац урочистих подій* (Рад. Укр., 1.V 1967, 4); *Кремлівський палац з'їздів.*

Пала́цовий, а, е. Прикм. до **пала́ц**. 1. *Московські царівни вели самотнє життя в палацових теремах* (Іст. СРСР, II, 1957, 6); // Який живе, перебуває в палаці. *Слова його* [Біжеського] *розійшлися на чотири вітри і не дійдуть до вушей палацової шляхти* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 8); // Такий, як у палацу. *Євген Панасович попрямував до відділу народної освіти, що був розташований в пишному, майже палацового вигляду дідизі, на краю містечка* (Речм., Весн. грози, 1961, 65).

Пала́ццо, *невідм., с.* Міський приватний палац, звичайно в Італії. *Сек Галло, цей гультяй, жандрівник, фантазер, будував римським папам і кардиналам палаци, споруджував розкішні палаццо флорентійським купцям і темерні замки ломбардським графам* (Загреб., День..., 1964, 343).

Пала́ш, а́, ч. Холодна зброя з довгим прямим і широким двосічним клинком на кінці, яка нагадує шаблю. *На себе панцир натягає* [Еней], *Палаш до боку прив'язав* (Котл., I, 1952, 212); *Перекляні жовніри несподіваним нападом напались за палаші, за пістолі, деякі дали драпака* (Стор., I, 1957, 395); *Хлопці в червоних — гордість душі! Бринькають срібком в бою палаші* (Перв., З глибини, 1956, 20).

Пала́ючий, а, е. Діепр. акт. теп. ч. до **пали́ти**. *А чудовий тихий вечір, а сине, небо, палаюче вогнем на заході,... — все те розбурхувало нерви, порушило серце* (Н.-Лів., I, 1956, 352); *Високий, з розкошланим волоссям, з бетяжним поглядом, палаючий від внутрішнього жару, гетьман вирвався з Карпових рук* (Шиян, Баланда, 1957, 70); *Дома мати жалкувала, побачивши палаюче войовничою силою, подрапане, з гострю блискучими очима обличчя дочки* (Тют., Вир. 1964, 129); // *у знач. прикм. Коло палаючого будинку пожежники. Радянські люди, мужні серця — борються з вогнем* (Ю. Янов., V, 1959, 159); *Загинув герой Арсен Шевчук, врізавшись своїм палаючим літаком у скупчення німецької артилерії* (Довж., III, 1960, 42); *Судда наложив люльку, отворив* [**відчинив**] *дверці і вдивився в палаюче полум'я* (Кобр., Вибр., 1954, 28); *Любив він вечорами, довгими, майже безконечними, грітися біля палаючої печи* (Збан., Сосновль, 1961, 284); *Край шляху серед палаючих маків зостався свіжий горбик землі з маленьким гранчастим обеліском* (Гончар, III, 1959, 455); *Зачувши свою прізвищу, аж розгубилась дівчина. Притулила долоні до палаючих щік, а очі от-от бризнуть сльозами* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 147).

Пали́вий, а, е. Блідо-жовтий з рожевим відтінком. *Трояд було сім — три білі, три палеві і одна — чорна* (Смолич, Сорок пісім, 1937, 41); *День встає у палевій хустинці* (Забашта, Квіт., 1960, 69).

Пали́ний, а, е. 1. *тільки* **пали́ний**. Діепр. пас. вид. ч. до **пали́ти**[1]. *А бачу той далекий світ І ті шляхи за триста літ, Повиті тугою і згарок. Побиті й палені пожаром* (Мал., Книга..., 1954, 3); *Ра-Менеїк будував собі піраміду в пустині,— Вільне місце там людей, між каміння, палених сонцем* (Л. Укр., I, 1951, 423); *Бреде* [гуменний], *змучений, палений спрагою* (Гончар, Новели, 1954, 20); *Він усе ще важко дихав, палений гарячкою і сердитістю на всіх людей* (Фр., VIII, 1952, 414); // **пали́но**, *безос. присудк. сл.* *Ой синочку, порадниченку, Ой де ж ти був, мій радниченку, Як в бік мене радченко,.. І топтано, і палено* (Олесь, Вибр., 1958, 132); *Палено і серцю Землю — рідну сторону. Та земля лишилась молода* (Ющ., Люди..., 1959, 59); *При кінці листопада сильно вже зимно, а в хаті* [мосму] *клаєї не палено* (У. Кравч., Вибр., 1958, 324).

2. *у знач. прикм.* Який горів (у 1 знач.); горілий. *З димарів хат, що курилися, в повітрі пахло паленим деревом* (Чорн., Потік..., 1956, 54); *Од хліва тягнуло паленою шерстю* (Вільна, Бук. повість, 1959, 130); *Гострий запах паленої сірки ще не вивітрився, він свердлив у носі і сльозив очі* (Голов., Тополя..., 1965, 5); // *у знач. ім.* **пали́не**, ного, *с.* Те, що видніє запах згару. *Ранок був*

темний-димний і тумянний. Страшно пахло горілим і паленим (Смолич, II, 1958, 39).

3. *у знач. прикм.* Підданий обпалюванню, прожарюванню, звичайно з метою одержання певних якостей. *Випити з паленого сахару два серби, дворянський і земський, красувався мерту* (Мирний, III, 1954, 288); *Була та яма метрів два завглибжки, метра півтора завширшки і обкладена всередині паленою цеглою* (С. Кривч., Квіти.., 1959, 15); *Озеп зосереджено міркує, втопивши погляд в голубий порох паленого сланцю* (Досв., Вибр., 1959, 273).

Пáлена горíлка, *діал.* — те саме, що **пáленка.** *Він пляшка бурої, щоб була ласнава пригости до мого на ситі справи, на палені горілки, на вечерю сяду* (Коцюб., II, 1955, 339); **Палене вапнó** (*див.* **вапно**).

4. *у знач. прикм.* Дуже гарячий. *Ніяке дерево не витримує в цім безводнім солончаковім краю, на палених вітрах, і тільки вона, жилава акація.. веселить людський зір по присивавських убогих селах* (Гончар, II, 1959, 278); // *перен.* Який розгнівався, розсердився. *Хвря, запримітивши, що Грицько паленій, жердій висунувши борщ з печі і постановила коло його* (Мирний, III, 1954, 54).

ПАЛЕНІ́НА, и, *ж., діал.* Те саме, що **паленúще** 1.

ПАЛЕНИ́ЩЕ, а, *с., діал.* 1. Випалене місце в степу, в лісі.

2. Тонка. *Зігнувшися, він потонув у темнім гирлі паленища і почав розкладати вогонь* (Фр., III, 1950, 327).

ПАЛЕ́ПІТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Бути охопленим полум'ям, яскраво горіти; палати. *Вузлик проситься у піч — кожсам стати, паленіти іскорками в чавуні* (Гуль, Дов. зорі, 1958, 99); * Образно. *Над головою по-літньому паленіло сонце* (Збан., Сесилель, 1961, 205); * У порівн. *Мучить кеосипуща злага.. Гаряче море з'їбе навкруги наче паленіе* (Григ., Вибр., 1959, 359).

2. *перен.* Ставати збудженим; дратуватися. — *Ваш Вовченко вважає, що кожна запалена річка — болото. Він убивае наші річки,— паленіе Бачура* (Чаб., Тече вода.., 1961, 63); // *чим.* Бути охопленим яким-небудь сильним почуттям. *Паленіти ненавистю до воровіе.*

3. Набирати кольору полум'я, палу (*див.* **пал**[1] 1); виділятися таким кольором. *Ярлось золоте сонячне світло, іскрилась роса, паленів у віддалі Стрий* (Фр., III, 1950, 401); // Ставати червоним, червоніти. — *Ось бачиш, сьогодні літечко торкнулось рукамь до віт, і вони почали паленіти* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 72).

4. *перен.* Дуже червоніти від припливу крові; ставати дуже гарячим. *Одкривали [дівчата] обличчя, коли стрічались з красунем-турком, по тому паленіли* (Коцюб., I, 1955, 395); *Сидла Марія неспокійно. Паленіла крізь сон, повертаючись* (Тулуб, Народження, 1941, 12); *Юрко пахапнупеться крихтою, натужно кашляе, паленіе увесь* (Риб., Жайворонки, 1957, 4); // Виражатися румʼянцем, червоніти. — *Я нічого. Я просто так...— паленіла вона обличчям, ховаючи під довгі вії тузу своїх очей* (Тют., Вир, 1964, 264); // Ставити червоним, гарячим від сильного збудження, хвилювання і т. ін. (про лице, щоки, вуха і т. ін.). *Вона мовчала. Ступала влад зі мною, покірна і стримана. Її щоки паленіли* (Хор., Ковпак, 1960, 57); // *від чого.* Бути збудженим, виражати глибокі почуття, пристрасть. *День за днем і вона потроху опанувала тією премудрістю* [писати], *а якось, паленіючи від потайної, сором'язливої радості, написала їм'я, що найбільше їй полюбилося* (Речм., Весн. грози, 1961, 102).

◇ **Паленíти від (з) сóрому (стúду, сти́ду)** — відчувати великий сором, стид (звичайно виявляючи це збудженням, почервонінням обличчя і т. ін.). *Він.. паленіе від сорому і терпів тяжку муку, коли бачив де п'яного робітника* (Л. Укр., IV, 1954, 272); *Ішла собі* [Роксолана] *слухняна Та паленіла з сорому* (Забашта, Пісня.., 1961, 62).

ПАЛЕ́НКА, и, *ж., діал.* Горілка. *Взимку йому дали коня і корову і він привіз їх на свое подвір'я, п'яний від щастя і доброї кварти паленки* (Кучер, Дорога.., 1958, 174).

ПАЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **палúти**[1] 1, 2. *При досить інтенсивному паленні вариста піч вимога жогла обіерігти не більше 25 м² жилої площі* (Жилий буд. колгосписка, 1956, 43).

ПАЛЕО... Перша частина складних слів, що має значення: а) стародавній, напр.: палеокліматичний; б) стос. до вивчення глибокої давнини, напр.: палеобіологія.

ПАЛЕОАЗІА́Т *див.* **палеоазіáти.**

ПАЛЕОАЗІА́ТИ, ів, *мн.* (*одн.* **палеоазіáт,** а, ч.; **палеоазіáтка,** и, *ж.*). Умовна загальна назва різних за походженням малих народів Півночі (чукчів, коряків, ительменів, юкагирів та ніяхів).

ПАЛЕОАЗІА́ТКА *див.* **палеоазіáти.**

ПАЛЕОАЗІА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **палеоазіáти.** *Палеоазіатські мови.*

ПАЛЕОАНТРО́П, а, ч. Те саме, що **неандертáлець.** *Перші стоянки палеоантропів — неандертальців — людей середнього давньокам'яного віку, знайдені в межах лісостепу та на півдні лісових зон* (Наука.., 9, 1963, 47).

ПАЛЕОАНТРОПО́ЛОГ, а, ч. Фахівець з палеоантропології.

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **палеоантропологія.** *Вивчення палеоантропологічних даних дає можливість виявити спорідненість відмоспи між антропологічними типами, їх давність, місце походження тощо* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 18).

ПАЛЕОАНТРОПОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ антропології, що вивчає біологічну природу викопної людини, її расп і т. ін.

ПАЛЕОБОТА́НІК, а, ч. Фахівець з палеоботаніки. *Геологи і палеоботаніки, що досліджують будову Землі і виконні решітки минулих періодів, встановили, що водяні горіхи росли у водоймах майже всієї земної кулі ще за 60 мільйонів років до появи людини* (Наука.., 4, 1961, 38).

ПАЛЕОБОТА́НІКА, и, *ж.* Розділ палеонтології, що вивчає рослинний світ минулих геологічних епох. *Багато допомагають у вивченні умов існування первісної людини... палеоботаніка і геологія* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9).

ПАЛЕОБОТАНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеоботаніки. *Палеоботанічні дослідження.*

ПАЛЕОГЕ́Н, у, ч., *арха.* Перший період кайнозойської ери історії геологічного розвитку Землі. *Для висвітлення головних структурних рис власне Дністровсько-Донецької западини за основу взято палеоген* (Геол. ж., XVI, 2, 1956, 5).

ПАЛЕОГЕ́НОВИЙ, а, е, *арха.* Прикм. до **палеоге́н.** *Палеогенові відкади Причорноморської западини вкриті потужною товщею пісчано-глинистих.. відкадів неогенового та четвертинного віку* (Геол. ж., XIII, 3, 1953, 16).

Палеоге́новий період — те саме, що **палеоге́н.** *За палеогенового періоду.. відкадася фліш — товща з циклічного нашарування пісковику, сланцю і рідше вапняку* (Наука.., 2, 1964, 46).

ПАЛЕОГЕО́ГРАФ, а, ч. Фахівець з палеогеографії.

ПАЛЕОГЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеогеографії. *Під час вирішення геологічних проблем порівняльно-історичним (палеогеографічним) методом доводиться вивчати конкретні об'єкти геологічних досліджень* (Геол. ж., XVI, 4, 1956, 5).

ПАЛЕОГЕОГРА́ФІЯ, і, *ж.* Наука, що вивчає фізико-географічні умови на поверхні Землі в стародавні геологічні епохи.

ПАЛЕОГРА́Ф, а, *ч.* Фахівець з палеографії.

ПАЛЕОГРАФІ́СТ, а, *ч.* Художник по дереву й міді.

ПАЛЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до палеографії. *Палеографічний аналіз.*

ПАЛЕОГРА́ФІЯ, і, *ж.* Допоміжна історико-філологічна дисципліна, що вивчає зовнішній вигляд і письмо стародавніх рукописів з метою їх правильного прочитання та встановлення часу й місця написання. *Радянське літературознавство повинно підняти роль допоміжних наук — таких, як літературознавча історіографія, бібліографія, палеографія, текстологія* (Радянське літературознавство, 1, 1957, 5); // Особливості письма і зовнішнього вигляду стародавнього рукопису. *Палеографія старо-української пам'ятки.*

ПАЛЕОЗА́ВР, а, *ч.* Величезна викопна ящірка. * Образно. — *То на горах не поліцейські доми з пожежними каланчами: то палеозаври та мастодонти примостилися на суходолі* (Й.-Лев., IV, 1956, 260).

ПАЛЕОЗО́Й, ю, *ч.*, *спец.* Те саме, що **Палеозо́йська ера** (*див.* **палеозо́йський**). *Буркачинна діяльність у межах Волино-Поділля проявлялася протягом тривалого часу ранішого палеозою* (Геол. Укр., 1959, 308).

ПАЛЕОЗО́ЙСЬКИЙ, а, е, *спец.* Стос. до палеозою. *Ніде ні деревця... Лише рибальська обшпутована вітрами хата блищить..., горби кучугур обліплюють її, ніби олігатори, ніби стовпища якісь палеозойські* (Гончар, Тронка, 1963, 233); *Палеозойські відклади.*

Палеозо́йська е́ра — третя ера геологічної історії Землі, що настала після протерозойської і змінилася мезозойською. *Палеозойська ера — час дуже інтенсивних рухів земної кори. Тоді оформилися основні елементи структури земної поверхні* (Курс заг. геол., 1947, 259).

ПАЛЕОЗООЛО́Г, а, *ч.* Фахівець з палеозоології. *Успіхові роботи багато в чому сприяло широке застосування комплексного методу, коли разом з археологами стали працювати геологи, палеозоологи, палеоботаніки та інші спеціалісти з природничих дисциплін* (Розвиток науки в УРСР.., 1957, 110).

ПАЛЕОЗООЛО́ГІЧНИЙ, а, е. Стос. до палеозоології. *Палеозоологічні знахідки підтвердили висновки картелогів про те, що.. Кришталева печера* [на Поділлі] *ніколи цілком не заповнювалась водою* (Наука.., 7, 1964, 39).

ПАЛЕОЗООЛО́ГІЯ, і, *ж.* Розділ палеонтології, що вивчає тваринний світ минулих геологічних епох. *Співробітники відділу палеозоології описано 12 нових видів і підвидів хребетних* (Вісник АН, 12, 1957, 26).

ПАЛЕОЛІ́Т, у, *ч.*, *спец.* Давній кам'яний вік; перший, найраніший період кам'яної доби. *Найдавніший період історії людства, що триває кілька сот тисячоліть, має назву стародавнього кам'яного віку, або палеоліту* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9).

ПАЛЕОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до палеоліту. *Протягом палеолітичної доби первісні люди досягли великих успіхів у виробничій діяльності* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 9); // Який існував за палеоліту. *Вироби кам'яної доби: решетки кам'яного посуду, відбійники і навіть залишки палеолітичних і неолітичних майстерень — вказують на місця, де були стоянки давніх людей* (Наука.., 8, 1967, 44).

ПАЛЕОНТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з палеонтології. *Хоч серед буденників підземної магістралі немає археологів і палеонтологів, вони не проходять без уваги нові сліди далекого життя* (Веч. Київ, 28.ІІ 1958, 4).

ПАЛЕОНТОЛО́ГІЧНИЙ, а, е. Стос. до палеонтології. *Робітники кар'єру.. допоможуть виявити цінну палеонтологічну знахідку — крупний екземпляр донського викопного слона* (Веч. Київ, 16.ІІ 1966, 4).

ПАЛЕОНТОЛО́ГІЯ, і, *ж.* Наука, що вивчає рослинний і тваринний світ минулих геологічних епох і поділяється на палеоботаніку і палеозоологію. *Палеонтологія, вивчаючи викопні рештки, простежила еволюцію коня за період до 3 мільйонів років* (Комарство, 1957, 31); *Серед апельсинів, пальм та евкаліптів біліє широкий, стрункий на вигляд до храму фасад музею палеонтології* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 93).

ПАЛЕОТЕ́РІЙ, я, *ч.*, *спец.* Викопна непарнокопитна тварина, яка є найдавнішим предком коня.

ПАЛЕ́СТИНА, и, *ж.*, *перев. мн.*, *з означ.*, *заст.* Місцевість, край. *Про мажалість повернення Дмитра Прокоповича до рідних палестин поговорка пішла вже давно* (Полт.. Дит. Гоголя, 1954, 77).

ПАЛЕ́СТРА, и, *ж.* У стародавній Греції — гімнастична школа для хлопчиків. *Юнаки* [Херсонеса] *навчалися в гімназіях, атлети в особливих школах — палестрах* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 306).

ПАЛЕ́ТКА, и, *ж.*, *розд.* Розділена на квадрати прозора пластинка, яка служить для обчислювання площ на планах і картах.

ПАЛЕХСЬКИЙ, а, е. **Пале́хська мініатю́ра** — вид російського народного мініатюрного живопису, звичайно на виробах із пап'є-маше; **Пале́хська скри́нька** — скринька, оздоблена палехською мініатюрою. *І завжди, беручи до рук розмальовану золотом і кіноварю чорну палехську скриньку, Волошина думала про те, скільки друзів є у рядянських людей по всьому світу* (Собко, Стадіон, 1954, 69).

ПА́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* 1. Одна з п'яти рухомих кінцевих частин кисті руки або ступні ноги у людини. — *А це що? ..— враг скрикнула Ганіца і вхопила Йона за палець, на якому блищала дорога для нього каблучка від Домініки* (Коцюб., І, 1955, 248); *Катерина промокла до рубців і так замерзла, що на ногах і руках не чула пальців* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 33); * Образно. *Синіми пальцями вітер стукав у шибки* (Сос., І, 1957, 191).

Безіме́нний па́лець — те саме, що **Підмізи́нний па́лець** (*див.* **підмізи́нний**); **Вели́кий па́лець** *див.* **великий**; **Вказі́вний па́лець** *див.* **вказівний**; **Кивáти (покивáти, манúти, поманúти) пáльцем** — робити певні жести згинати пальцем (перев. вказівним), підзиваючи до себе кого-небудь. *Раптом Прокопенко почав кивати Щорсу пальцем, підзиваючи його до себе* (Довж., І, 1958, 138); *Панна в червоній шапочці пішла до гатки і все манила пальцем Улася* (Н.-Лев., ІІІ, 1956, 291); **Крути́ти (покрути́ти) пáльцем коло чóла; Торкáти (торкнýти, стýкати, постýкати) пáльцем по лóбі** — певним жестом пальця коло лоба показувати чию-небудь психічну неповноцінність або нерозумну поведінку. — *Як ти так у вас... Чи в нього всі дома?* — *покрутив пальцем станівий коло чола.* — *Зайця, часом, в голові немає?.. Га?* (Коцюб., І, 1955, 127); [Л ю б о в:] *..Вони думають, що я ... (торкає себе пальцем по лобі). Я завжди була така, так веселіше* (Л. Укр., П, 1951, 63); — *Щось у тебе нача тут, під чупринок, поменшало,— постукав* [батько] *пальцем по лобі* (Стельмах, І, 1962, 544); **Мізи́нний па́лець** *див.* **мізи́нний**; **На (в) пáлець**; **На (в) два (три і т. ін.) пáльці** — мірою, що дорівнює товщині одного або кількох пальців. *У самому кутку, на покуті, стояв невеличкий стіл з двох дощок, на палець одна від одної...* (Мирний, І, 1949, 245); *Обсмикуючи* [Сергій] *гімнастерку, поправляє пілочку, щоб сиділа точно на два пальці від брови* (Тют., Вир, 1964, 341); *Він підходить до просторого подвір'я Омелька Шмаля, огородженого*

дощанім, закладеним у цівки парканом. Дубові дошки в три пальці, дубові стовпи (Стельмах, I, 1962, 111); **Покла́сти пáлець на уста́**; **Прикла́сти до уст [вуст] пáлець** — заклікати кого-небудь до мовчання прикладеним до рота пальцем. *В одвічному вікові, відокремленому від тонких середніх дверей, з'являється Любов; вона мовчки показала пальчик на уста, а другою рукою кивнє комусь, щоб мовчав* (Л. Укр., II, 1951, 7); — *Хто тут?* — *прошелестів схвильованим голосом пророче Андрій, стоп'ятившись образу до зброї. У відповідь на це примара приклала пальець до вуст і, здавалося, благала мовчати.* — *Чш...* (Довж., I, 1958, 242); **Серéдній пáлець** *див.* **середній**.

◇ **Висяса́ти (ви́ссати) з пáльця** *див.* **висмоктувати**; **Висмо́ктувати (висмоктати) з пáльця** *див.* **висмоктувати**; **Дивúтися крізь пáльці** *на кого — що*: в) не звертати уваги на що-небудь недозволене. *Вчителька вона хороша, жалібна, дивиться крізь пальці на всі наші вчинки* (Сміл., Сашко, 1954, 10); *Якщо хтось вже на виноградниках зірве грона мускату, шасли, то вже на такого не дивимося крізь пальці* (Томч., Готель.., 1960, 37); б) **ставúтися** до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. — *Але ж ти, Марка знаєш. Він на кадри дивиться крізь пальці* (Збан., Сеспель, 1961, 414); **Знáти, як свої́ (своїх) п'ять пáльців** *див.* **знати**; **Крізь пáльці (поміж пáльцями) текти́ (розтіка́тися, уплива́ти, уника́ти, пливти́** *і т. ін.*) — втрачатися, витрачатися, губитися і т. ін. швидко або марно, даремно, по-пустому, без усякої користі. [Юда:] *Хотів би знать я, що б ти зробив, якби тобі текли крізь пальці гроші і розтікалися по всіх усюдах, лишаючи тобі сухі долоні — і так щодня!* (Л. Укр., III, 1952, 138); *Ще не минула і году, Все багатство, моє у воду, Поміж пальцями пішло І усе йому село — Насміялося у вічі* (Манж., Тв., 1955, 233); **Ламáти пáльці** *див.* **ламáти**; **На пáльцях ходúти (пітú, підходúти, підійтú, вихóдити, вийтú** *і т. ін.*): а) рухатися обережно, навшпиньках, щоб уникнути шуму. *Товариші по роботі приймали мою коротку забуту за хвилини напруження, ходили тоді на пальцях і притишували голоси* (Ю. Янов., II, 1958, 118); *Вийшов* [Микола] *з кухні до сіней і пішов на пальцях через першу кімнату* (Март., Тв., 1954, 109); *Іванчиха тихенько на пальцях підійшла до пані* (Л. Укр., III, 1952, 555); б) *(перед ким)* побоюючись кого-небудь, лестити комусь, запобігати перед кимсь впливовим, авторитетним. *Перед Грабінкою всі на пальцях ходили, в Зонькову годувальницю штурханцями по кутках* (Л. Укр., III, 1952, 655); **Не клáсти пáльця (пáльців) у рот (у зýби, на зýби)** *див.* **класти**; **Обвести́ (обкрути́ти, рідко обмота́ти** *і т. ін.*) **навкóло (круг, круго́м) пáльця** — спритно обдурити, обхитрувати. — *Так їх, Тимофію! — задоволено вигукнув Бондар.— Думали нас круг пальця обвести!* (Стельмах, II, 1962, 134); — *Ніколи собі цього не прощу! Отак по-дурному дати себе круг пальця обкрутити* (Головко, II, 1957, 480); [**Мúкита:**] *І не собака я наш кошовий, же кляпко накинуле, усіх як кругом пальця обмотав?* (Кроп., V, 1959, 529); **Одúн як пáлець** — одинока, самотня людина. *Закортіло мені подивитися, хто ж у мойі хаті на господа тепер править, бо одинцем я жив, один як палець* (Вишня, I, 1956, 253); **Пáлець об пáлець не вдáрити** — зовсім нічого не робити або не зробити. — *Один із друзів малих річок,— голосно сказала Ганна,— висловив і нашу думку, бо зазвичай: .. весь радянський народ трудиться над перетворенням природи, а ми — палець об палець не вдаримо,— тільки жалуємося нею* (Чаб.. Тече вода.., 1961, 76); — *Ах, я ще пальця об палець не ударила, щоб організувати вручання!* — *щиро думна* (Бурд., М. Гонта, 1958, 184); **І пáльцем не торкáтися (не торкну́тися, не приторкáтися, не приторкну́тися** *і т. ін.*) *до чого*: в) нічого не робити. *До кузні цієї бригади підтягнуто для ремонту кукурудзяну сівалку. Та до неї ніхто й пальцем не торкався* (Рад. Укр., 15.II 1961, 2); *Він зводивши свій город і виноградник, той хлоп, який завела там Параскіца власними руками... адже ні Марічці, ні їй і пальцем не приторкнутися ні до чого* (Кодюб., I, 1955, 265); б) нічого не брати. *Коли б це був хлопчак, він би й патронами побавився, а от дівчинці нема чого подарувати — нічого не заробив за два роки війни. І це єдина його заслуга в петлюрівській армії, що він і пальцем не приторкнувся до людського добра* (Стельмах, II, 1962, 72); **Пáльцем поворухну́ти (ру́шити** *і т. ін.*) — те саме, що **Пáльцем кивну́ти** *(див.* **кивнути**). *Чумак полінувався навіть пальцем поворухнути. А ще й господарем величають його* (Стельмах, I, 1962, 49); *Він бігав по Київу за новичком, а мусіла дивитись на се і пальцем не рушити, бо не мою ні шелеха* (Л. Укр., V, 1956, 380); **Пáльцем свáрити́ся (посвáритися, погрозúти** *і т. ін.*) — розмахуючи підняти угору пальцем, виражаючи погрозу, незадоволення, гнів, заборону і т. ін. *Святий Миколай все на мене дивиться, неначе живий поверпає на мене очі, куди не ступлю хоч ступніть, ще й неначе пальцем сварпться* (Н.-Лев., III, 1956, 284); *Власов засовався на місці і ув'яв очі у Галю. Галя собі, мужаво зіркнувши, усміхнулася.— Цес...— посварившись пальцем і хмурячи бровою, прамовив Власов* (Мирний, IV, 1955, 130); — *Товариш начіна, вогонь...— прошелестів кулеметник Павло Радецький, гарний юнак шістнадцяти років. Щоре погрозив йому пальцем* (Довж., I, 1958, 183); **Пáльцем (пáльцями) тúкати (штрúкати, показувáти** *і т. ін.*) *на кого* — зверстати увагу на когось, думаючи, висловлюючись і т. ін. про нього негативно. *А тіба ж можна дівці заміж не пітиі? Кожне гнузує, кожне пальцем тикає* (Тріщ., Вибр., 1958, 107); — *Усі на них пальцями штрикатимуть, усі зашпилять: — Мати їх з мужичого роду* (Кв.-Осн., II, 1956, 343); — *Не піду я, Юрцику, додому. Будуть пальцями на мене показувати, а то й не приймуть цілком* (Хотк., II, 1966, 205); **І пáльцем [не] торкáти (торкну́ти, зачéпити, займáти, зайня́ти** *і т. ін.*) *кого, що* - (не) завдавати кому-, чому-небудь найменшої шкоди. *Тягін на лаві сидів і не зводив із неї очей. І розповів усе він їй. Винився й каявся, що надалі, коли тим пальцем торкне її — руку собі обрубав* (Головко, II, 1957, 152); *Я б нікого й пальцем не зачепила, аби мене ніхто не зачіпав* (Н.-Лев., II, 1956, 14); *Прийшов її чоловік та й почав просити та перепрошувати. — Я, каже, не дам її мікому і пальцем зайняти* (Л. Укр., III, 1952, 471); **Пáльці зкúти** *див.* **зкути**; **Пáльці кусáти** — те саме, що **Кусáти [собі] лікті** *(див.* **кусати**); — *Дурна я! От дурна. Нашо було відмовлятися? Зараз би сама там сиділа, коло Павла. А так пальці кусай* (Кучер, Трудна любов, 1960, 323); **Пáльці облизувáти** *див.* **облизувати**; **Пáльця просýнути мúкуди** (*ніде, зост. ніде*) — дуже тісно де-небудь. *У церкву навалило стільки — пальця просунути нігде — і все тобі сірома сіра, кріпацька голодрибе* (Мирний, IV, 1955, 185); **По (на) пáльцях** [**можна**] **перелічúти (порахувáти** *і т. ін.*) *кого, що* — дуже мало кого-, чого-небудь. *Вони* [краєві люди].. *замінили свій хатній халат на службовий кашкет. То, правда, були ще тільки спроби, одиноші радянські, що їх по пальцях перелічиш* (Мирний, III, 1954, 185); **Пошéрти пáльцем у нéбо** *див.* **небо**.

2. Кінцева частина лап тварин і стахів. *Задня нога* [жаби] *складається із стегна, гомілки й ступні, яка закінчується п'ятьма пальцями* (Зоол., 1957, 86); *З'явилась діва;.. очі всіх, Копита, хоботи пістряві, ..Всі скла її пальці костяні.. До ніг!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 126).

3. *техн.* Деталь у вигляді стержня в машинах, механізмах і т. ін., якою зрівняно щось підтримується або захоплюється. *Кавалеристичні мають опірні жижі і пересувні пальці* (Колг. Укр., 7, 1960, 38); // Закріплювний на кінці однієї з рухомих частин механізму валик або круглий стержень, який служить віссю обертання для іншої, з'єднаної з ним частини. *Поршневий палець служить для шарнірного з'єднання поршня з шатуном* [двигуна] (Підручник шофера..., 1956, 19); *Екіпажі.. почали оснащати машини: перевірки ходові частини, натяжку гусениць, пальці ведучих коліс* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 647).

ПАЛИВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пáливо**. *Паливна криза; Паливні ресурси;* // Використовуваний як паливо. *Паливний сланець;* // Призначений для зберігання і транспортування палива. *Має* [рідинна ракета] *кілька основних частин і пристроїв: двигуну установку.. для подачі пального, паливні баки, органи керування* (Наука.., 8, 1958, 16); // Призначений для зберігання деяких видів палива. *Паливна форсунка.*

2. Пов'язаний із виробництвом, видобуванням або використанням палива. *Великі черкаські родовища сланців стане паливною базою потужної теплової електростанції* (Хліборób Укр., 2, 1967, 47); *Шляхи до хлібних і паливних районів уже були вільні. Сибір, Україна, Донбас, Грозний і Баку жили революцією* (Воскр., Весна.., 1939, 20); *Паливна промисловість.*

ПАЛИВО, а, *с.* Горюча речовина (дрова, вугілля, нафта, газ і т. ін.), яка використовується для одержання теплової енергії, тепла. *Щоб запалити в печі, треба було перше назбирати сухого хамуття, бо готового палива не було* (Коцюб., І, 1955, 67); *Потяг стояв довго — все запасався паливом* (Ю. Янов., І, 1958, 69); *Основні види твердого палива — це виконне вугілля, торф, горючі сланці* (Хімія, 9, 1956, 123).

ПАЛИВО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пáливо**, напр.: **пáливомíр**, **пáливоподáча**, **пáливопровíд**, **пáливоспожúвання**.

ПАЛИВОДА, и, ч. і *ж., розм.* Відчайдушна людина, що нікого і нічого не боїться і ні перед чим не зупиняється. — *Ты знаешь, він який.. Паливода і горлоріз; Не світу як іще побіга, Чуїть багацько вилє слів* (Котл., І, 1952, 66); — *Мені до суті сьогодні донесли — Один паливода (і цар перехрестився) На трьох жінках женився* (Греб., І, 1957, 64); // Той, хто поводить себе пустотливо, несерйозно; бешкетник, пустун. *Учительна все знає — не виконав домашніх завдань, пробайдикував на лижах Макрець... Такий уже він паливода — злобний, але ж непосидючий, до науки не дуже пачий* (Збан., Старший брат, 1952, 63).

ПАЛИВОДОБУВНИЙ, á, é. Пов'язаний із добуванням палива. *З усіх галузей гірничої промисловості найбільше значення має паливодобувна, головним чином добування вугілля, нафти, торфу і горючих сланців* (Гірн. пром..., 1957, 6).

ПАЛИГОРСЬКІТ, у, ч., *мін.* Волокнистий палигорськітовий силікат магнію та алюмінію, який звичайно використовується під час буріння або як тепло- та звукоізоляційний матеріал. *Вдалося одержати рецепти палигорськіту — чудового мінералу, унікальні родовища якого відкрито на Україні — для буріння глибоких нафтових і газових свердловин* (Веч. Київ, 16.III 1971, 3).

ПАЛИГОРСЬКІТОВИЙ, а, е, *мін.* Прикм. до **палигорськíт**. *Палигорськітове родовище;* // До складу якого входить палигорськіт. *У Черкаській області виявлено бентонітові і палигорськітові глини. Це — найцінніша цінна сировина* (Рад. Укр., 1.IV 1966, 4).

ПАЛИЙ, а, е. Який опав з рослини (про листя, плоди і т. ін.). *Ми про щастя говорили, і падали слова, І душу крили, мов палим цвітом, щирий слід* (Л. Укр., І, 1951, 263); *Палий лист котив вітер-низовець під ноги пішоходам* (Рибак, Час.., 1960, 650).

ПАЛИКОПА, и, *ж., церк.* Християнське літнє свято на честь святого Пантелеймона. *Одного ліпкого дня перед паликопою Ожелько Кайдаш сидів у повітці на осліні й майстрував* (Н.-Лев., II, 1956, 263).

ПАЛИЛЬНИЙ, а, е. Який служить для опалення, освітлення, обігрівання або обладнаний чого-небудь. *Палильна піч.*

ПАЛИЛЬНИК, а, ч. Той, хто займається паленням, обладнанням чого-небудь.

ПАЛИЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **палúльник**.

ПАЛИСВІТ, а, ч., *розм.* Те саме, що **палúвода**. *Сухие вік каменюку, кинусь битися. З царською дружістю шпурнув він камінь. Та змій-палисвіт одстрибнув геть-геть* (Крим., Вибр., 1965, 149); — *Прати хазяїв навстав* [Грицько], *бешеств звідне, хотів сам у виборні пролізти, такий палисвіт* (Горд., Чужу живу.., 1947, 69).

ПАЛИТИ, палю, пáлиш, *недок.* 1. *перех.* Знищувати вогнем. *Мигнати палять хати, Шибельки гартують. Дово таке творилося* (Шевч., І, 1963, 79); *Отож, палячи свої неєдат тварь, я почував неначе помсту за всіх дітей* (Л. Укр., III, 1952, 688); *Курять* [бригади] *огниця поміж шляхом — заохочки палять* (Головко, І, 1957, 332); // Псувати, випадково пошкоджуючи, обпалюючи що-небудь (чимось розпеченим, завдаючи опікрітим). *Перегрітий утюг палить білизну.*

2. *перех. і без додатка.* Спалювати яку-небудь горючу речовину для опалення, освітлення, обігрівання і т. ін. *Возонь пригасе, бо нема чим палити* (Хотк., І, 1960, 170); *Річка шумить і викидає колоди на берег сердитно: ні тобі, чоловіче, з тих величавих лісів, бери швидше, якнайдуй, пали в хаті* (Мур., Бук. повість, 1959, 4); *Подекуди вже палили вогнища з сухого бур'яну, біля них грілися трудармійці* (Тют., Вир, 1964, 482).

Пали́ти вогонь (огонь, світло і т. ін.) — освітлювати лампою, свічкою і т. ін. *Вибачай, прошу до хати, Хоч у мене троли темно, Бо вони в сам у хаті, Не палю вогню даремно* (Л. Укр., І, 1951, 270); *У хатині поночі. Один лишився Щорс. Вогню не палить. Привезло сотьмоки годин. Побуть з думками* (Пер., Дорога.., 1957, 125); [Передрій:] *Двадцять вже років, Як грамоту прислав великий князь, Де скасував безмилу заборону. І сотню дня палити вільно всім. А де вона, та грамота?* (Коч., П'єси, 1954, 134); **Пали́ти** в печі (в грубі і т. ін.) — розводити вогонь у печі, в грубці і т. ін. *Увесь час у Львові було дуже погано надворі: холодно, вогко, дощ, навіть щось так ніби сніг. Треба палить у грубці вдень* (Л. Укр., V, 1956, 337); **Пали́ти на сніданок** (на обід, на вечерю) — розводити вогонь у печі для приготування сніданку, обіду, вечері.— *Вийде хто зрання надвір та й кличе: «О, вже люди палять на обіді» Увечері знов кажуть, що люди палять на вечерю* (Коцюб., І, 1955, 61).

3. *перех. і неперех.* Обдавати жаром; пекти, пригікати. *Вожен говелся об душині спеки, що несамовито пекла палила* (Мирний, І, 1949, 380); *Сонце в небі високо, а пропіння так і палить* (Рибак, Опов., 1949, 126); // *безос.* На узліссі сонце в, жарить; так вони зайдуть у гущину, так там ще й вітри: навіжінь проходили нікоді, тільки що зверху палить (Кв.-Осн., II, 1956, 411); — *Ає ж палить,— скаржиться до Черниша один з його колег, капітан Засядько, розстібаючи комір* (Гончар, III, 1959, 392); // Вкрай висушувати, знищувати спекою, посухою (рослинність). *Брів межею тихо, як привід... сухий. Колосся до ніг йому з сумом лащилось-скаржилось. А по стежу вітри-суховії летять —*

палять хáйва (Головко, I, 1957, 230); *// безос. Палило трáви, зажúтило колóдязі, з корíнням видúмало'л людéй із-під нíг посíви* (Гончар, Таврія, 1952, 3); *// перен.* Обдавати, обпадювати жаром або холодом, викликаючи відчуття печії. *Як вигáдали з дóму — морóзи палúли, а тут вже мíсцю вже вíдтав* (Гончар, II, 1959, 176); *// перен., розм.* Кусати, жалити (про комах). *Там Юрхови довéлося зазнáти, почúх пúд вúхо. Три кочí блощúці, як вогнéм, палúли мéні й рýки* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 93).

4. *перех. і неперех., перен.* Дуже хвилювати, непокоїти, мучити (про певні відчуття, переживання і т. ін.). *Стрáшні дýмки встáвали в Зінькóвій голóві.. вони нéлюдського, палúли, що аж розум дóму тумáнів* (Гр., II, 1963, 445); *В óчах старої Власів бачúть Галúні óчі, вонú так і палять йóго* (Мирний, IV, 1955, 145); *Сльóзи безсúлого гóлоду й óбразу палúли грýди, стáвали в горлí клубкóм* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 38); *Вонá* [М. Заньковéцька] *сéрця пáлила всíм, Стражда́ння брáтчи, стражда́нням Сáма булá вонá жúзня* (Рильський, III, 1961, 53); *// Викликати відчуття жару, печії і т. ін. Голóд рвáв йóго нýтро, спрáга палúла гóрло* (Фр., VIII, 1952, 334); *// безос. Пи́ти* [Кранцюбський] *вóцке мóжно безперестáнку, так йóго палúло всерéдині* (Март., Тв., 1954, 341); *Грúпи ж вонá прóсто спíчувае. В рóті пáлить? Пéвне, йóму дістáся сáмий перéць, що осíв на дно.* — *Зáпиў, Грúпю, кампóтом... Вонó пройде* (Гончар, Тронка, 1963, 128); *// Викликати високу температуру тíла* (про хворобу, жар і т. ін.). [Г о р и о в *(прикладá рýку тí до гóловы):*] *Ах, який жар пáлить!..* (Кроп., I, 1958, 435); *// безос. Нестéрпно болíла нога, мéне весь час то палúло, то морóзило* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 68).

5. *перех. і без додатка.* Вдихати і видихати дим тютюну, потягуючи його з чубука люльки, цигарки і т. ін. *Жúли собí спокíйненько: бíлявий чолóвік або óзовк крéсел, або мóльку пáлив* (Вовчок, VI, 1956, 233); *Хтось бíля вíкна палив цигáрку, і вóгник її раптом збільшúвся, вróбився потíм у темрявý траєкторію жéвріючої вíрки* (Ю. Яворів., II, 1958, 38); *Льóтчик палив сигáру за снігóм і, поглядáючи по кíмнаті, розповíдав* [Ілє, Клен. лист, 1960, 216); *// Вживати тютюн* (про курця); *курити* (у 1 знач.). *Галáган, що вже зокрéма сам, відкрúв портсигáр Кузьмí, а потíм до Дéденка: — Ви теж, вдáється, палúте. Прóшу* (Головко, II, 1957, 480); *Я зауважив, що чолóвічок дýже незгрáбно робúв цигáрку — вúдно, він не палúв, а тíльки удавáв, що палить* (Досв., Вибр., 1959, 103).

6. *перех., діал.* Випалювати (цеглу, гончарні вироби і т. ін.).

7. *перех., діал.* Гнати (горілку). *Пак стáне на мíсці мóє прибúтий, Почýшив все. «Óсь як вóно! Зовсíм нóра покúнуть пúтúй! Пóщо ж мéні її* [горíлку] *палúти?»* (Фр., X, 1954, 291).

◇ **Палúти вогнéм (огнéм)**: а) знищувати кого-, що-небудь безжалісно. *І пíшли вогнéм палúти, ворога карáть, щоб дýха навíки вíзьма Батьківщúна-мáти* (Тич., II, 1957, 98); *Побачúвся він із мúлою, пощýвав її, і, збíравши вóїнів, повів їх на ворóга. Палúв огнéм, топúв водóю і загнав йóго за трýбеві зéмель* (Тют., Вир, 1964, 221); б) викликати значне підвищення температури тіла (про хворобу). *Пропáсниця тíпала нúм, гарячúка палúла вóїнем, а в брýдах так хóлодно, що вíн на превéликóму сúлу встóяв собí вóду* (Коцюб., I, 1955, 386); в) завдавати морального страждання; сильно засмучувати. — *Я дýмаю прó те, що я кáпіх нещáсна: тáки жúве кохáння, вóно палúть вогнéм* (Л. Укр., III, 1952, 534); **Палúти фíмíям** — те саме, що **Курúти фíмíям** (див. **фíмíям**). *Рáбу.. всякóї влáди палять фíмíям навíть вéмським начáльником* (Коцюб., III, 1956, 154).

Пали́ти [2], палю́, па́лиш, *недок., з чого і без додатка, розм.* Стріляти з вогнепальної зброї (звичайно залпами або часто). *По óвцу* [полю] *рáдсвяг і впоперéк бігали кóні; перегóдили лю́дзі; палúли з гармáт; стрíляли з рушнúць...* (Мирний, I, 1954, 358); *Вíн обернýвся і почáв палúти в своїх переслíдувáчів з нагáна...* (Мик., II, 1957, 543).

Пали́тися, па́литься, *недок.* 1. Знищуватися вогнем; згорати. *Добро палúться, та нíчого не вáрить* (Номис, 1864, № 9861).

2. Горіти (з метою опалення, освітлення). *У салóнику й кíмнатах брáтів Калúновичів палúлися декúлька лáмп і свíчок* (Фр., VI, 1951, 204); *// безос. В кýзні вже палúлося. Дим рíвним сúнюватo-рóжевим струмóчком плúв із кóмина прямо вгóру* (Фр., VII, 1951, 22).

3. Виявляти збудження, захоплення, нетерпіння і т. ін.; гарячитися. — *Що ви пúшете? — Та ке палúся так, лéгше. Робúмо, бо трéба. Будéш і ти таке робúти,* — сказала говорúсто Олéнка (Турч., Зорі.., 1950, 111).

◇ **Палúтися вогнéм (огнéм)**: а) дуже непокоїтися; страждати. *Вáня пíшов блукáть по світу молóдик І палúвсь óгнем розлýки цíлий рíк* (Крим., Вибр., 1965, 250); б) виражати сильні почуття (про очі, погляд і т. ін.). *Гадúк рветься во бáтька, кричúть, óчі йóго палáються вогнúм вогнем* (Тют., Вир, 1964, 418).

4. Горіти (про тютюн у люльці). *Хто лежáв, хто сúдів; палúлося нíкотка люлькок...* (Вовчок, I, 1955, 321).

5. *діал.* Випалюватися (про цеглу, глиняний посуд і т. ін.). [П а л а ж к а:] *Горéй* [горно] *лопúцця* [Тихон], *хай нам мúсочки палáться, як собí знають, а я собí в дýдочку гóграю* (Вас., III, 1960, 150).

6. Пас. до **пали́ти** [1]. *Так стáло, що нéвúзене* [добро] *палúлось і нищúлось, і стóгками пестрúмко цíлі сéла* (Ю. Яворів., I, 1958, 60).

ПАЛИ́ЦЯ, і, ж. 1. Відділена від дерева й очищена від пагонів частина тонкого стовбура або товстої гілки. *Пастýх, служéбка в підпáсками наступáють, будівнúчий і робíтники обíвáються; спéршу борóться голúми рýками, потíм ідýть в дíло палúці, кíлки й кáміння* (Л. Укр., II, 1951, 206); *Вúсмикнув* [Прохор] *із тúну пáлицю, поклав у кúшеню шмат хлíба та жмéню мáхорки і пíшов* (Мик., II, 1957, 78); // Такий предмет, пристосований або оброблений відповідним чином для опори при ході. *У чóту вéшалка ясéць бáба з пáлицею і тóрбúною на плéчах* (Коцюб., I, 1955, 453); *Вúлонúлися* [брати Горончукі] *і відíйшли налéво. Кóрец на їхніх ногáх поблúскували, як рúжі бóки сúтої хóбили. Óбидва швúдко крýтими мéжаними пáлицями* (Тют., Вир, 1964, 411); // Подібний предмет з якого-небудь матеріалу, що вживається для різних цілей. [П а н н а Р о м а:] *Нáня кáзала, що то бýв.. вéлетень із залíзною пáлицею і що йóго не брáла ні кýля, ні мéч* (Вас., III, 1960, 224); *Регулювальники в бíлих кáсках, в бíлих, аж до лíктя, рукавúцях, з карти́тими жéзлами-пáлицями в рýках, стоя́ли посеред мóсту, рúстаючи нóги* (Загреб., Європа. Захід, 1960, 109); // *перен.* Про насилля з метою примусу, підкорення. *І цар взяв пáлицю до рýк, І змóкло все нарóд навкрýг* (Перв., Райдуга.., 1960, 72).

Гýмова пáлиця — короткий товстий гумовий кийок, що служить зброєю для поліцейських у деяких капіталістичних країнах. *Мчúть* [начальнúця блóку] *вздовж колóни з гýмовою пáлицею, б'є по рýках нíчого не розумúючих жíнок, вúрвав їх з рядів і штýрхає до бáрака* (Хижняк, Тамара, 1959, 180).

◇ **Без пáлиці і не підступáй** (**ані приступ**) — з кимсь сердитим, гордовитим, пихатим важко спілкуватися, вести справи і т. ін. — *І чóго ж, бáбо, усí сердúті такí сьогóдні? Сказáно, без пáлиці áні приступ,* — обізвавсь

ви до баби (Мирний, I, 1954, 243); **Встава́ли́ти (ста́вити** *і т. ін.*) **пáлицi (пáлицю** *і т. ін.)* **в колéса (в кóлесо)** *див.* **колéсо; 3-пíд пáлиці**—з примусу, не по своїй волі: *Запорізькі козаки назвали такий жах на турецьких моряків, що на галери, котрі вирушали проти козаків, вони йшли буквально з-під палиці* (Нчука... 9, 1966, 40); **Любúти, як собáка пáлицю**, *грок.*— дуже не любити; ненавидіти; **Пáлицю кúнути** — дуже близько: *Недалеко вже й до базару — палицю кинути* (Мирний, III, 1954, 172); [**Мáтрюк**:] *Прийдете ви погодувать? Що тут від вашого хутора: доброму молодцеві тричі палицю кинути?* (Кроп., II, 1958, 25); — *Позиція, кажу, чудова,— поясняє Заєдько.— І до противника палицю кинути, і прикрита добре...* (Гончар, III, 1959, 392); **Пáлиця з двóма кíнцями; Пáлиця на два кíнці;** У **пáлиці два кíнці** *див.* **кíнець** [1]; **Перегнáта (перегнýта) пáлиця** *див.* **перегнáти.**

2. Вужкий ручок з потовщенням на кінці, що в стародавньому використовувався як зброя. *Вони* [слов'яни] *добре володіли з боку залізними мечами, сокирами і важкими дрюками (палицями), вправно метали камінця з праці* (Іст. СРСР, I, 1957, 27).

3. *церк.* Частина облачення вищого духівництва у вигляді парчевого квадрата.

ПÁЛИЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **пáлиця** 1. *Якось вони собі гуляли У вівсі на улиці, знайшли Дві палички та й почели Дідову матерям на дрова* (**Шевч.**, II, 1963, 367); *Марко підсунувся до вогню, який уже горів не так буйно, як раніше, вигріб палички кілька картоплин* (Тют., Вир, 1964, 16); *Пішов* [Улас] *низом стежку, підпирючись паличкою* (Кв.-Осн., II, 1956, 238); *Вдягнений* [Виходцев] *гарно, в чорному пальті, рукавичках, з красивою паличкою в золотій оправі* (Коч., II, 1956, 369); *Поперед коней став барабанщик з барабаном і, ждучи приказу, держав у руках палички* (**Мирний**, I, 1954, 46); ◆ *У порівн. Хшановський лежав в кріслі, задувши тонкі, як палички, ноги на спинку стільця* (В.-Лев., II, 1956, 57).

Вéрхи на пáличці — тримаючи палицю між ногами (про дитячу гру-забаву). *На вулиці, верхи на паличках, дітвора гралась у кінний загін* (Панч, Сім. Тараш. полку, 1946, 12); *Бачив він себе на зеленім лузі верхи на кашлатій палиці, босого, з полотняною торбинкою через плече* (Тют., Вир, 1964, 274); **Дириге́нтська пáличка** — предмет у вигляді невеликого жезла, яким користується диригент при керуванні оркестром. *В повітрі чорніла диригентська паличка, моє завзяття підхопило...* (Вас., Незібр. тв., 1941, 64); *На естраді багато дітей з прапорцями й живими квітами. Якась дівчинка піднімає диригентську паличку* (Пр., Вел. очі, 1956, 48); **Чарівна́ (чарівни́ча, чародíйна** *і т. ін.)* **пáличка,** *жарт.* — предмет у вигляді невеликого жезла, який має чудодійні властивості. *Враз, немов від якоїсь чарівничої палички, пасмо зір розпеклося* (Коцюб., I, 1955, 197); *В цьому царстві зріт і зачудованої фантазії* [на заводі мінікалькуляторів] *корабель, в яке вона потрапила так несподівано легко, ніби за помахом чарівної палички, не все виявилось таким легким, простим і очевидним, як здавалось* (Собко, Срібний корабель, 1961, 95).

◇ **Нуль без пáлички** — хто-небудь нікчемний.

2. *чого і без додатка.* Предмет довгастої форми у вигляді бруска. *Шановний доктор має в собі щось подібне до магнетизованої палички лозу: зразу притягне до себе денне м'якеньке тіло, а потім зразу відштовхне* (Фр., III, 1950, 258); *Залигмувала* [Аксель] *в шухляди тричі, спробувала на губах борідку палички в золотій оброті* (Досв., Вибр., 1959, 234); *Паличка крейди.*

3. *розм.* Вертикальна риска на письмі. *У сучасних слов'ян ще з давніх часів існували, хоч й примітивні, але чіткі способи зображення чисел. Майже в усіх районах України одиниці позначалися паличками, десятки — хрестиками* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 57); * Образно. *Невідомо було, чого зітхав старий. Чи того, що він непосильний і не доберне значення отих закарлючених паличок, схожих на комах, які виводять учені жуки на папері* (Донч., II, 1956, 59).

4. Бактерія, що формою нагадує подовжену риску; бацила. *Збудником дифтерії є дифтерійна паличка* (Підручник дезинф., 1953, 79); *Як тільки Мартинюк опинився в кабінеті, він забував все на світі, крім паличок Коха чи бактерій Флекснера* (Дмит., Наречена, 1959, 87).

5. *перев. мн., анат.* Світлочутливі клітини сітківки ока людини і хребетних тварин, які формою нагадують подовжену риску. *Світлочутливий шар сітківки з рецепторами — паличками і колбочками — лежить у крайній зовнішній її частині, звернений у бік судинної оболонки* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 157).

ПÁЛИЧКА-СТУКÁЛОЧКА (~н- ~и), *ж.* Назва дитячої гри, а також дрючеок, дощечка і т. ін., що використовуються у цій грі. *От виходить Галочка, кличе дітвору: — В паличку-стукалочки поиайомо гру!* (Забіла, У ... світ, 1960, 69).

ПÁЛИЧКОВИЙ, а, е, *бакт., анат.* Стос. до **палички** (у 4 знач.), паличок (у 5 знач.). *Тривале голодування призводить до зникнення паличкового зору, яке в деяких випадках досягає значних розмірів* (Рад. психол. наука..., 1958, 12).

ПÁЛИЧКОПОДÍБНИЙ, а, е. Який має вигляд, форму палички. *Збудник бруцельозу — дрібний паличкоподібний мікроб, дуже стійкий у зовнішньому середовищі* (Підручник дезинф., 1953, 98).

ПÁЛИЧНИЙ, а, е, 1. Прикм. до **пáлиця** 1.

2. *перен.* Який тримається на побоях, насиллі, тюбленні. *Урядовою стороною російської армії, що відбивала загальні тяги кріпосницької Росії, були жорстока палична дисципліна, хижацтво й казнокрадство військових чиновників та інтендантів, які обкрадали солдатів* (Іст. СРСР, II, 1957, 109).

ПАЛІАТИ́В, у, *ч., книжк.* 1. Ліки чи який-небудь інший засіб, що дає тимчасове полегшення хворому, але не виліковує хвороби. *Палиативи... принесли мені користь видиму, але стан моїх нервів все-таки некадійний* (Л. Укр., V, 1956, 230).

2. *перен.* Малодійний захід, який лише частково або тимчасово забезпечує вихід із скрутного становища; напівзахід.

ПАЛІАТИ́ВНИЙ, а, е, *книжк.* Який є паліативом.

ПАЛІЙ, я, *ч.* Той, хто зробив підпал. *Денне кинув гасити* [клуню]... *ще й сіпнув свата Макойла за рукав: — Треба палія шукати* (Гр., II, 1963, 301); *Повагів я вчень мерщій, притоптав, піском закидав. А злодіїв за палієм кавзогік. Та де! Ніч хоч в око стрель. Не сіймали* (Журн., Вечір., 1958, 349); *І перен.* Той, хто підбурює на що-небудь; підбурювач. *Не насильникам і палієм реакції відбудовувати руїни* (Еллан, II, 1958, 243); *Сьогодні я у мирній праці, Кому лукавим палієм: — І шкіл своїх, своїх палаців Я не цеглинки не віддам!* (Нагн., Вибр., 1957, 136).

Палій війни — той, хто веде пропаганду загарбницької війни або підготовку до неї. *Палії нової війни — вороги нашої весни* (Укр., присл., 1955, 431); *Люди знали одне, що стріляти в радянського сержанта міг тільки ворог, військовий злочинець, палій війни* (Гончар, I, 1954, 467).

ПАЛІ́НКА, и, *ж.* Жін. до **палій.** — *Ага, це та палійка! — кричать одні.— Бач, яка смиренна тепер,—*

кричить сусіда її господині,— а як підпалювати, так нам дай (Мирний, І, 1954, 69).

Палійство, а, с. Здійснення, організація підпалів із злочинним наміром. *Скрізь, куди не кинь оком, бачив Орлюк страшні сліди руїни й нещадного палійства* (Довж., І, 1958, 324).

Палійський, а, е. Прикм. до **палій**. *Палійські дії.*

Палімпсéст, а, ч., *лінг.* Старовинний рукопис, звичайно пергаментний, з якого стерто попередній текст і на його місці написано новий.

Палінгенéз, у, ч., *спец.* Те саме, що **палінгенéзис**.

Палінгенéзис, у, ч., *спец.* 1. Перетворення впережених гірських порід шляхом переплавлення гранітів, гнейсів і сланців у глибоких зонах земної кори. *Явища палінгенезису.*

2. У біології — поява у зародка ознак, властивих дорослим формам далеких предків.

Палíндром, а, ч., *літ.* Слово або словосполучення, що однаково читається і з початку і з кінця, наприклад: кибак, око.

Палíндрóмон, а, ч., *літ.* Те саме, що **палíндром**.

Палíння, я, с. Дія за знач. **палíти**.— *Перекажеш своєму командирові од мене, щоб дав тобі дисциплінарну пару за паління цигарок у нічному переході* (Трубл., І, 1955, 44).

Палíсад, у, ч. Старовинна оборонна споруда у вигляді частоколу із товстих, загострених зверху кілок. *Декотрий із старших панів закинув: — Пощо було на теперішні часи будувати такі коштовні укріплення, нащо здається... замок, нащо... палісади?* (Фр., VIII, 1952, 209); *Біля підніжжя свіжонасипаного валу, оперезаного глибоким ровом і палісадом, зрушилися колони гренадерів, мушкетерів* (Добр., Очак. розмир, 1965, 330).

Палісáдник, а, ч. 1. Невеликий обгороджений сад перед будинком. *Настя вернула з широкої вулиці, пробила ще квартали зо три, потім одчинила хвіртоньку, що привадила в невеличкий палісадник, перед невеликим домом* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Сербин перестрибнув низенький штахет і опинився в палісаднику* (Смоліч., І, 1947, 63); *Простір між хатою і вулицею, так званий палісадник, декорується квітами, деревами або виноградом* (Матеріали з етногр.., 1956, 66).

2. Легкий ажурний паркан, огорожа. *Невеличкі, чепурні, однопологові з вапняками будиночки, тільки-но, видно, закінчені, з дворищами коло кожного з них, огороджені дерев'яними палісадниками, тягнися в обох боків вуличок* (Кощуба, Нові береги, 1959, 71).

Палісáдничок, чка, ч. Зменш.-пестл. до **палісáдник**. *В дворі був палісадничок на дві клумби з тюльпанами пахучої, жаркої влітку на жоржинами восени* (Смоліч. Світанок.., 1953, 79); *По той бік двору за палісадничком стояв одноповерховий будиночок, і в одному крилі його світилось* (Головко, II, 1957, 613).

Палісáндр, а, ч. Цінна тверда деревина деяких тропічних дерев червоно-коричневого, темно-рожевого або фіолетового кольору, що йде на виготовлення музичних інструментів, дорогих меблів і т. ін., а також таке дерево. *Це тільки [більярдний] сніп, деревина. А здавалося, що тремтять у яскравому світлі овальні грані полірованого палісандра, немов живі* (Ле, В сноп.., 1960, 270).

Палісáндровий, а, е. Зробл. із палісандра. *Він тремтячими руками лиш з свідка палісандрову рамку* (Рибак, Час.., 1960, 256).

Палісáндове дéрево — те саме, що **палісáндр**. *Приміщення було просторе, світле і добре обставлене: дорогоцінний перський килим на всю підлогу, коштовні меблі палісандрового дерева під темним шатобом* (Смоліч, V, 1959, 778).

Палíти, ію, ієш, *недок., діал.* Червоніти, рум'янітися. *Красувались хліба, палiли вишні в садах* (Горд., Заробітчани, 1949, 52).

Палíтра, и, ж. 1. Чотирикутна або овальна дощечка, пластинка, на якій живописець змішує і розтирає фарби. *Вона становить стілець, сідає боком до публіки, одчиняє скриньку, виймає палітру й пензлі, набирає красок і починає малювати на дощечці* (Л. Укр., II, 1951, 48); *Бурдіно тільки тепер помітив високого цеха за мольбертом, з палітрою і пензлями* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 369); // Сполучення спеціально добраних художником барв і їх відтінків при виготовленні фарб. *Прилади для [Сава] мольберт. А далі, отуючи палітру, став навчати молодицю, як їй треба стояти та який вираз обличчя йому потрібний* (Головко, II, 1957, 197); // *перен.* Сукупність, сполучення кольорів, характерне для окремої картини, творчості художника і т. ін. *Дуже б хотілося, щоб українські художники сміливіше передавали своєю палітрою всю красу вишневого цвітіння, усі щедрі барви м'якої природи України* (Мист., 5, 1957, 18); *Щоб написать портрет такі — яку знайти палітру?* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 103).

2. *ма., чия, перен.* Сукупність виражальних засобів у творчості письменника, композитора і т. ін. *Здобільшого в наших фільмах слово існує як елемент діалога. Це якось мірою збіднює нашу словесну палітру* (Довж., III, 1960, 162); *У видноколо літератора виходить значно більше граней психіки зображуваної ним людини, багатші відтінки і нюанси грають на його палітрі* (Літ. газ., 11.III 1959, 2).

Палíтра, и, ж., *рідко.* Те саме, що **палíтурка**. *Комусь зайнов до книги і розірвав дві вежиці в шкіряних палітрах книги* (Рибак, Новий день, 1937, 256).

Палíтурка, *заст.* **Палíтурка**, и, ж. Обкладинка, оправа для збірників листків книги, зошита і т. ін. з картону, матерії, шкіри тощо. *Лежить на столі товста книга в ременяних [шкіряних] палітурках* (Кроп., V, 1959, 227); *Витяг [Балабуха] здорову книжку в дощаних палітурках, таку завбільшки, як церковна мінея,— то був його вікпруш* [діаріуш — щоденик] (Н.-Лев., III, 1956, 132); *Матері зберіг [Свинка] благословення «Кобзаря Шевченка в простій палітурці* (Рильський, III, 1961, 40).

◇ **Від (од) палíтýрки до палíтýрки** — те саме, що **Від (од) дошки до дошки** *(діал. дóшка)*.— *Я вам книжку прочитав в бібліотеці. Почав, да душу вчепився і не відпустив, поки від палітурки до палітурки не прочитав* (Стельмах, II, 1962, 388); *До екзамену оставалося мало, і всю ту купу книжок я знав вже розказати од палітурки до палітурки* (Вас., Бибр., 1954, 26).

Палíтýрний, а, е. 1. Прикм. до **палíтýрка** і **палíтýра**; // Призначений для виготовлення палітурки, палітури. *Стіна, що відділяла друкарню від .. квартир, була розібрана, і в новому приміщенні розташовано наборний та палітурний цехи* (Вільде, Сестри.., 1958, 122); *Палітурний папір.*

Палíтýра майстéрня — те саме, що **палíтýрня**. *В шкільній палітурній майстерні вони оправляють бібліотечні книги, виготовляють папки* (Літ. газ., 13.X. 1959, 2).

2. Прикм. до **палíтýрник**. — *Від мук коханна найбільше допомагав знаки що? Палітурне ремесло!* (Донч., V, 1957, 443).

Палíтýрник, а, ч. Майстер, який оправляє книги в палітурки. *Брав середніх і майстер паперової справи, і палітурник, і друкар...* (Ів., Друкар.., 1947, 8); *Сполонівці клей з незамінним помічником створяв, палітурники, шевці* (Наука.., 6, 1962, 14).

Палíтýрництво, а, с. Жін. до **палíтýрник**.

Палітýрня, і, *ж.* Майстерня, де оправляють книги в палітурки. *Палітурня і цех механічний з честю виконали завдання* (Сос., І, 1957, 499); *Жив письменник* [І. Тобілевич] *у підвальному приміщенні, правлячи спочатку в кузні, потім у палітурні* (Іст. укр. літ., І, 1954, 444).

Палітýрочка, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **палітýрка**. *Він розстібнув кожушок і витяг із бокової кишені підкладки лаконічної палітурочки від записної книжки, дістав зійти кобилкову картку на коня і в неї вже клаптик паперу, згорнений учетверо* (Головко, II, 1957, 124).

Пали́ччя, я, *с.* 1. Збірн. до **пали́ця** 1. *Діти бігали з палицями. Удень за вдовою По улицях ти, сміючись... Дражнили Совою* (Шевч., І, 1963, 233); — *А для сумних пісень вирізаю палиця восени — з кашки...* (Ільч., Конаїьк. роду.., 1958, 188); // Сухе гілля; хмн. *Налаштувать полум'я, тріщить сухе паличя, розлітаються у всі боки червоні іскри* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 127).

Пáлка, и, *ж.* То саме, що **пáлиця** 1. *Камінцями, і поріжками, І палками та дрюками Перший напад* [половців] *прийняли* [міщани] (Фр., XIII, 1954, 372); *«Хватко» — це така довга-довга палка, а на палиці на тій обруч великий, а на тому обручі сітка, на манір великого лантуха начеплена...* (Вишня, І, 1956, 156); *За гамлину він взяв свою шапку і палку, вклонився усьому товариству і подався геть з бібліотеки* (Л. Укр., III, 1952, 532); *В магазині тато мій Барабан купив новий. Ще й дві палки невеличкі — Це для мене й для сестрички* (Бойко, Билиці..., 1958, 5); [Карамелюк:] *Полічив, скільки світу ногами сходив, скільки палок та різок на тілі своє прийняв, скільки днів у кайданах, а скільки на волі прожив...* (Вас., III, 1960, 420); *Най колоніяльні палки? — Всі народи миролюбні встануть за життя краще!* (Тич., II, 1957, 250).

◇ **З-під пáлки** — те саме, що **З-під пáлиці** (*див.* **пáлиця**). *Червона Армія створила невидану тверду дисципліну це з-під палки, а на основі свідомості, відданості, самопожертви самих робітників і селян* (Левін, 29, 1951, 218); **Пáлкою кинути** — те саме, що **Пáлицею кинути** (*див.* **пáлиця**). *До хутора зовсім палкою кинути. Гонів з п'ять, мабуть, буде* (Цюпа, На крилах.., 1961, 23); **Перегнúти (перегнýти) пáлку** *див.* **перегнúти**.

◆ **Вбúватися (вбúтися) в пáлкй** *див.* **вбúватися**.

Палкéнький, а, в. Пестл. до **палкúй**. *В кострі був зложений суленький* [очерет], *Як порох, був уже палкенький. Його й держали на пістоа* (Котл., І, 1952, 86); *Палкеньку пісню соловей співає, але оливах* (У. Кравч., Вибр., 1958, 34).

Палкúй, а, е. 1. Який добре горить, швидко займається. *Березові дрова дуже палкі* (Сл. Гр.); *У донецькому вибої, в надрах вугільних шарів, народилися герої.. А у шахті — залізняці, поїзд мчить палке добро* (Уп., Вітчизна миру, 1951, 153).

2. Який має дуже високу температуру і виділяє багато тепла; жаркий, палючий. *Сонце палке сипле стріли на біляр бріддю, Вітер збіжма порохи* (Л. Укр., І, 1951, 151); *А може, й справді мудрість в тім, Що краще у житті Зогріть на полум'і палкім, Ніж зачахнуть в темноті* (Вічко, Простота, 1963, 13); * Образно. *Спокійно дихала земля, від радості ясна, від щастя, що серцець людських вона відчула стук, палкий вогонь поривів їх і ласку теплих рук* (Гонч., Вибр., 1959, 330); // перен. Про дуже яскраву барву (перев. червону і жовту). *Хилячись до тих квітів палких, Я чув, що .. сніп соломодяний з мих виходить* (Фр., XI, 1952, 294); *Скарби в матку падали й падали, із співом опускаючись з висоти, і Сагайда на мить задивився на них.. Наче це сама Батьківщина послала їм сюди за тяжкі верст вогнисті вітання, осипаючи своїх синів палким червоним цвітом* (Гончар, III, 1959, 161).

Палкúй день — дуже теплий день. *День був палкий, гарячий, а до того сонячного жару піддавали ще й заржаві сено* (Мирний, І, 1949, 232); **Палкé лíто** — жарке літо; **Палкúй моро́з** — лютий, дошкульний мороз, який ніби обпалює все живе. *Ось ти збрався лицар молодий в дорогу.., пустеля перед ним як жар горить, холодні іскри, що роса для нього, біленький сніг, та пелюстки мілей, палкий жорст — пал сонця весняного* (Л. Укр., І, 1951, 225).

3. перен. Який має надзвичайно гарячий темперамент; сповнений енергії, пристрасті. *Була в тг дочка Катря... Ся не в матір зародилася — палка, прудка дівчина — трудно їй було батеньку коритись* (Вовчок, І, 1955, 182); *Палка молодіж у живі очі сміється старому* [Хо], *кепкує в його заводіе, зве його поріжком* (Коцюб., І, 1955, 171); *І стали ми... Палкий юнак і сива голова, По лікті засукали рукава, До чистої, як перший сок, роботи* (Рильський, II, 1960, 217); // Який виражає сильне почуття, сповнений великої пристрасті. *Ой, палка ти була, моя пісне! Як тебе почала я співати* (Л. Укр., І, 1951, 125); *Гребінка і його знайомі трохи не плакали, читаючи палкі, щирі рядки* (Ів., Тарасшляхи, 1954, 144); *Кохання обпало її палку душу ніби полум'ям* (Н.-Лев., III, 1956, 329); // Щирий, послідовний у своїх переконаннях, уподобаннях, наслідуванні кого-, чого-небудь. — *Не смію бути докучливим, пане професор, але в мені ви маєте найщирішого друга. Я — ваш палкий учень* (Донч., II, 1956, 76); *З початку революційної діяльності і до кінця свого життя Грабовський був палким поборником зміцнення дружби двох братніх народів — російського і українського* (Ком. Укр., 8, 1964, 74).

◇ **Палкá головá (голівка)**; **Палкé сéрце (сéрденько)** — хтось сповнений великої пристрасті, має пристрасну вдачу. *Ну, а яка ж бо ти* [волошка] *люба в вінку, Що обвилась голівку палку* (Рильський, II, 1961, 179); *А пригорну тебе до свого серденька, А воно ж палке, як жар* (Стар., Поет. тв., 1958, 32); **Палкі сльози** — сльози, викликані дуже сильними переживаннями. *П'ятими руками пригортав* [Чіпка] *до п'ятого серця свою Галю, не примічаючи палких сліз на її очах та слизьку на змарнілому лиці...* (Мирний, І, 1949, 399); *По вітні ти на вежицях міста лишився один І палкі твої сльози точили холодне каміння* (Л. Укр., І, 1951, 183).

4. перен. Який дуже легко збуджується; надто запальний. *Лукина трохи боялась Уласа, палкого, часом не з міру сердитого* (Н.-Лев., III, 1956, 327); *Андрійко скорий був, палкий, як іскра,— то було тричі на день і більш посваряться з дітьми на улиці, а то й побʼються* (Вовчок, І, 1955, 275); — *Я людина палка: взяв та й вдарив шабляку й покажу, що значить герой Москви та Смоленська,— гордовито взявся Бжеський в боки* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 14); // Надзвичайно живий, рухливий; бистий (про коня). *Хто із них у рідній долі, Під теплом весняних хмар Шаблю зніме і поставить В ногу палкого скакуна..?* (Нагн., Пісня.., 1949, 97).

5. Який потребує зосередження, напруження всіх сил. *Там знов відусь недужий в хаті сам, все кашля й стогне, та води подати нема кому — палкий жнив'яний час!* (Фр., XI, 1952, 158).

6. перен. Доведений до граничного напруження; жорстокий, запеклий (про бій, боротьбу і т. ін.). *О земле, зрита битвою палкою, Ти нам здала здійнялась за маяк!..* (Нагн., Вибр., 1950, 132); // Який проходить дуже жваво, напружено. *Починалась палка суперечка, в який часом необережне слово в уста о. Василя ображало*

Райсу (Коцюб., I, 1955, 324); *Нарада була коротка, але палка* (Донч., V, 1957, 392).

ПА́ЛКІСТЬ, кості, ж. Абстр. ім. до **па́лкий**. *Енергія, що нею пройнято було всю його постать, врода, палкість, щирість — все це надзвичайно вражало дівчину* (Гр., II, 1963, 28); *Не пам'ятаючи себе від радості, головокомандувач сотнив здивованого хур'єра у свої руки обійми й розцілував з палкістю вперше закоханого* (Добр., Очак. розмир, 1965, 174).

ПА́ЛКО. Присл. до **па́лкий**. *В голосах знову дзвенить тривожність. Як стрілись вперше з вчителем своїм, Бо серце учителя на сонце схоже — Вони одне, а світить палко всім* (Гірник, Стартують..., 1963, 17); *Світ за очі прогнав мене батечко мій, Що тебе я кохала так палко...* (Граб., I, 1959, 486); [Молода циганка:] *О, Земфіро вміє танцювать, співать, уміє глянуть так ласкаво і палко, що граф одужає одразу!* (К.-Карий, II, 1960, 19); *Наша партія палко вірила в соціалістичну революцію, сміливо йшла їй назустріч, нестримно вступала до неї робітничий клас і найбідніше селянство* (Ком. Укр., 12, 1966, 50); *Комсомольські збори ще не починались... Розбившись на групи, комсомольці палко дебатують* (Головко, Літа..., 1956, 70); *Дніпро в багатьох фрескалах місцях! Ходіт зростали навально і палко* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 312).

ПАЛО́ГРАФ, а, ч. Прилад, який реєструє вібрацію суден, мостів, будівельних конструкцій і т. ін.

ПАЛО́МНИК, а, ч. Той, хто відвідує так звані святі місця або мандрівний богомолець взагалі; прочанин. *Батьківське почування по таких довгих роках самотності й у тісних рамцях замкненого життя було для нього тим, чим є джерело свіжої води для паломника у вигорілій пустині* (Фр., VI, 1951, 165); *У храмах Аджанті й Елори завжди людно. Багато туристів з Європи і Америки, а ще більше паломників* (Мишко, Пам'яте..., 1957, 26).

ПАЛО́МНИЦТВО, а, с. і. У християнській, мусульманській та інших релігіях — мандрівка по так званих святих місцях. *У зв'язку з прийняттям християнства на Русі вже в XI—XII ст. стають досить частим явищем подорожі, паломництво до різних релігійних центрів — до Константинополя, афонських монастирів і особливо до Палестини* (Іст. укр. літ., I, 1954, 41).

2. *перен., розм.* Мандрівка для відвідання кого-чого-небудь великою кількістю цікавлюючих, прихильників. *Влітку в Одесу — паломництво. Туристи з усіх кінців цитрумутять наші визначні місця* (Літ. Укр., 29.X 1965, 2).

ПАЛО́МНИЦЯ, і, ж. Жін. до **паломник**.

ПАЛО́МНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **паломник** і **паломництво**.

ПАЛО́МНИЧАТИ, аю, ає, *недок.* 1. Ходити, мандрувати по так званих святих місцях; займатися паломництвом (у 1 знач.).

2. *перен., розм.* Брати участь у паломництві (у 2 знач.).

ПА́ЛТУС, а, ч. Риба родини камбалових, поширена у північних і далекосхідних морях.

ПА́ЛТУСИНА, и, ж. М'ясо палтуса, що вживається як їжа.

ПА́ЛТУСОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́лтус**.

ПА́ЛУБ, а, ч., *діал.* Палуба (у 2 знач.). *Привабне Гейбу і Середу* | *кузов автобуса, з якого міг вийти гарний палуб, себто будка на полі для трактористів* (Ю. Яворів, Мир, 1956, 218).

ПА́ЛУБА, и, ж. 1. Суцільне водонепроникне горизонтально перекриття в корпусі або надбудові судна у вигляді підлоги. *Не те щоб дуже зажурившись, А так на палубі стояв І стрік на море поглядав* (Шевч., II, 1963, 105); *Італії ... де по трапах, а де й без трапів, переважить дедалі вище з однієї палуби на другу, а Гоня невідлучно пробирається за ним* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Вона* [китобаза] *має ... розбірну палубу, надбудови і рубки для розміщення побутових, службових, господарських приміщень* (Наука..., 8, 1959, 17); * *У порівн. Гойдається земля під ногами, як палуба корабля, і, щоб не впасти, хапаюсь за стіни* (Коцюб., II, 1955, 408).

2. *рідко.* Те саме, що **бу́дка** 3. *Сіра машина, пристосована фари, підтіпала до тракторної палуби зовсім непомітно* (Панч, В дорозі, 1959, 238).

ПА́ЛУБИТИ, блю, биш; *мн.* па́лубять; *недок., перех., рідко.* Покривати чим-небудь зверху якусь споруду. *Дах нового корівника палубив під шифер Аньчік Підлубний* (Гуль, Гомін..., 1959, 93).

ПА́ЛУБНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́луба** 1. *Вона самотньо стояла біля світлих палубних поручнів і часом з таким захопленням вслухалася вдалину, немов от-от зміється й полетить* (Бапп, Надія, 1960, 6).

2. Який міститься, перебуває або працює на палубі. *Палубні вахтові не спускають очей з освітлюваного прожекторами моря* (Трубл., Шхуна..., 1940, 215); *На палубі, тісно збившися, сиділи матроси, покомпники, було багато з палубної й нижньої команд* (Донч., II, 1956, 116).

ПА́ЛУБНИК, а, ч., *буд.* Тонстий тес або дошки, призначені для палуб.

ПАЛУБЧА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Який має палубу (у 2 знач.). *Як бачу той віз, критий, палубчастий, що притягав до нашого двору.. Нилизила перше з возами суниана черниця* (Вовчок, I, 1955, 252).

ПАЛУ́ГА, и, ж. Збільш. до **па́лиця** 1. *Вижився вдома з тиждень, і світ мені стає не милий. Так собачая тінь, Трохим, уже давні бує упинався та й бив мене палугою* (Крим., Вибр., 1965, 376); *Нерівні ліс мовчки піднятих вгору дрючків і палюг був такою красномовною відповіддю народу, що пан староста, видимо, розгубився* (Вільде, Сестри..., 1958, 264).

ПА́ЛЮХ, а, ч., *діал.* Палець (звичайно великий). — *Треба напсрсток собі купити. Тільки на який палець його накладається? Коли я вколюся у палюх, то очевидно на нього напсрсток потрібний* (Мак., Вибр., 1954, 180); *Рекомендується, щоб.. вказівний палець диригента торкався палюха (великого пальця), а інші три пальці, не торкаючись один одного, були злегка згнуті* (Осн., диригув., 1960, 12).

ПАЛЮ́ЧИЙ, а, е. 1. Те саме, що **па́лкий** 2. *Їй хотілося, як тому вітрові, по степу гнати, надихатись польового повітря, щоб аж у грудях займалось, нажаритись на сонці палючому* (Мирний, IV, 1955, 294); *Вітер по прикмом городов. Аж тоді задавив кінак, що надворі була палюча спека* (Досв., Гоулле, 1961, 44); *З підземних вибухових глибин, що дасть вугілля чорне? Заходом — сиву для машин, вогонь палючий — горну* (Забіла, У.. сніг, 1960, 114); [Мальована:] *Ми повинні підкорити людові простори й палючі пустині, щоб і там, на жовтих пісках, де віками білів кості верблюдів, розцвіло нове життя* (Коч., II, 1956, 12); // Який обдає, обпалює жаром або морозом. *Палюче дихання пустині сушило губи* (Ільч., Сирце жде, 1939, 266); *Надворі справді було холодно. Палючий вітер обпікав лице* (М. Ол., Леся, 1960, 217).

2. Який фізично подразнює, опікає, пече (шкіпок, шкіру і т. ін.). *Люди витискають із збіжжя.. дивне пійло, запрявляють його пекучими зелами, сіркою і солею* [сіллю] *так, що пійло те дістає дуже пекучий і палючий смак* (Мирт., Тв., 1954, 55); *Все він* [ворог-кропива] *душить, все він глушить, випусть вийти і трави — це пекуча, це палюча лихоліття кропива* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 86); // Який викликає фізичне страждання. *Палючі шрами в нас на тілі Ще й тепер нам*

спати не дають (Бінко, Пристоять, 1963, 63); *Бугров здригнувся від гострого, палючого болю. Він підніс до очей пасинків, розбухлий палець,— з нього капне кров* (Мінк., II, 1957, 280).

Палючий жар — дуже висока, гарячкова температура тіла. *Михайлина вглядає вогнедишу у термометр, немов вік хоче забрати в себе той палючий жар, що за кілька годин спалив її дитину, поклавши у ліжко* (Збан., Міжлюдськими, 1955, 165).

3. перен. Який легко роздратовується, сердиться. *Чудна ся Параска і не сердита мов — тільки, як порох, палюча, та вередлива, та завислива* (Мирний, IV, 1955, 94); // **Який виражає пристрасть, гнів і т. ін.** *Проценко витягнув шию і змій повів палючими очима за співачкою, мов вона була магнітом і тягла його за собою* (Мирний, III, 1954, 273); *Неголов гідру ти, о чудотворна фея, Стрілою полюду палючого убий* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 317); // Який глибоко відчувається, переживається ким-небудь. *Коли дійшла вона до розуму,— вередівість її зе й діялась, зате зависть, зависть пекуча-палюча розбирала її* (Мирний, IV, 1955, 32); *Героїзм Муси Івань... та Невкипілого... згадували щиро із таким смутком, із палким запалюванням ними ти палючою ненавистю до козаків* (Головко, II, 1957, 348); // **Який виражає моральне страждання, переживання.** *Затремтіли у вечірньому повітрі палючою скаргою слова пісні* (Вас., I, 1959, 146).

Палючі сльози — те саме, що **Пали́ сльози** (*див.* пали́й). *Що робити Мелесі? ...Нема порятунку! Братик Михайло каженьки! Як тебе рятувати? .. І... сльози палючі канали на його від жалю та від туги* (Вовчок, I, 1955, 341); *Розливалася стара Йодота зіркими та палючими сльозами* (Мирний, IV, 1955, 40).

ПАЛЮ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Абстр. ім. до **палю́чий**.

ПАЛЮШОК, шка́, *ч.*, *діал.* Зменш.-пестл. до **па́ля**. *Усім палюшкам кашки дам, почавши від мізинного* (Номис, 1864, № 1266).

ПА́ЛЯ, і, *ж.* 1. Стовп, що забивається в ґрунт як опора для якої-небудь споруди. *Поперед стану убито чотири палі товстенькі, а угорі позв'язано вервочками по... якось-то хитро та мудро попереплутано* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Дубові палі під мости вибивають в дно ріки, щоб через міст могли пройти важкі гарматки* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 79).

На па́лях — високо на помості, настланому на спеціально вбиті в ґрунт стовпи. *Убогі хижі на бамбукових палях туляться біля самої води* (Ю. Бедзик, Вогонь..., 1960, 131).

2. Загострений з обох кінців кілок, який вбивають, вкопують у землю як опору для чого-небудь або як огорожу. *Загородили* [рибалки] *загороду для кухаря, на кухарський курінь, заколовши в пісок палі, прив'язавши зверху балку й повісивши казани* (П.-Лев., II, 1956, 226); * У порівн. *Молодці рубали гроші, загострювали їх з обох кінців, мов палі* (Фр., VI, 1951, 132); // *перен.* Старовинний спосіб смертної кари, при якому засудженого страчували, насаджуючи на такий кілок. [*Я к и м*:] *Народ так плавом і плює до Хмельницького.* [*З о л о т н и ц ь к и й*:] *На тих, хто повстає, суть шибениці й палі* (Гр., II, 1963, 538); *Де тоді, коли Семен із Сулакові перестрибнув поріг до покійної «царевни», вони були вже засуджені на палю* (Іс. Хмельницький, I, 1957, 102).

На палю́ судо́вити (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, зби́вати, зби́ти *і т. ін.*) *кого* — стратити кого-небудь, насадивши на загострений кілок. *Від волзьких був [запорожці]: сто чоловік, а всіх них тисяча тіжак. Його збивають на палю, а він дуже сунить...* (Панч, Іду, 1946, 57); — *Стривай, пане,— сказав Хліб.— Не вбивай мене на ганебну смерть, як пса. Не стовпій.. Зволи посадити мене на палю, дай вмерти достойно лицарською смертю, як умерли батько мій і дід* (Довж., I, 1958, 250); **Сісти (потра́пити, пі́ти** *і т. ін.*) **на па́лю**; **Сконча́ти (вме́рти** *і т. ін.*) **на па́лі** — бути страченим на загостреному кілку. *Невже йому рукою мешкати тут, у глушині, або наложити головою в козацькому погоді, або сісти на палю десь у Стамбулі?!* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 39); — *Чи його стопами я десь катувать? Чи.. давно сконав на палі?* (Ільч., Козацькороду..., 1958, 129).

ПАЛЯНДРУВА́ТИ, ю́ю, у́єш, *недок.*, *діал.* Малдрувати.— *Я гадаю, що хоть арештують та цитаєм до села відішлють,- отже, не хотіли. Пришлося семому, голому й голодному, палянДрувати* (Фр., II, 1950, 90).

ПАЛЯНИ́ЦЯ, і, *ж.* Хлібина перед з пшеничного борошна, певним чином замішаного. *Палянича хлібної сестриця* (Номис, 1864, № 12335); — *А де ж ти діла паляницю? Чи, може, з лиї хто одяг? Чи потопту — забула взять?.. Чи, може, ще й не пекла?* (Шевч., I, 1963, 318); *А хутко збіжав додому й пішком, щоб не батько, ні мати не бачили, відрізав мало не половину пшеничної паляниці* (Дощ., VI, 1957, 240); *На столі, на вишитім бузком рушнику, лежала житня паляниця* (Мушк., Чорний клів, 1960, 176); * У порівн. *На лижку коло печі, на подушках, застелених білим простирадлом, лежали здорові проскури, як паляниці* (П.-Лев., II, 1956, 335).

Паляни́ця хліба — хлібина. *Павло з'їв паляницю хліба і шматок гарделей* [горщик] *борщу, що собака не перескочить* (Тют., Вир, 1964, 367).

ПАЛЯНИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **паляни́ця**. *Один бог знає, де вона видирала вдвох Пилипка шматок м'якої паляничи або кравок булки!* (Мирний, IV, 1955, 297); [**Е в б а з**:] *Одна паляничка тільки і є, а то нема печенюг. (Дістав з-під поли паляницю)* (Мик., I, 1957, 282); * У порівн. [*Г о с т р о х в о с т и й (тихо)*:] *Яка ж гарна ця міщанечка! Які в неї очі, брівки, як шкурочок, щічки, як паляночки* (П.-Лев., II, 1956, 485).

2. Маленький виріб з якого-небудь тіста. *Добре розмерти сир, змішують з борошном та збитими білками, викладають на посипаний борошном стіл, роблять по 2—3 паляночки (плоскі коржики) на порцію, обкачують в борошні і смажать.. до готовності* (Укр. страви, 1957, 270).

ПАЛЯНИ́ШНИЦЯ, і, *ж.*, *заст.* Жінка, яка пече і продає паляниці. *Підіймися на місто дати бубличниці, паляниШниці і тій, що куликами пашо, а доложи олію продають* (Кв.-Осн., II, 1956, 10).

ПАЛЯ́ТИНА, и, *ж.* Шось палене, із специфічним запахом паленого.

ПАЛЯТУ́РКА *див.* **палитурка**.

ПАЛЬ, і, *ж.*, *діал.* Паля. *Сильна хвиля підхопила човен і кинула його на пальо* (Кощов., I, 1955, 393).

На паль садовити (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, зби́вати, збити *і т. ін.*) — те саме, що **На па́лю садовити (саджа́ти, сади́ти, посади́ти, зби́вати, збити** *і т. ін.*) (*див.* **па́ля**). [**Р-д**:] *Не трибувал конгрес, ни жале, і не постановив нас на пальо...* (Олесь, Вибр., 1958, 429); **Стати мов (як** *і т. ін.*) **паль** — заклякнути, стати непорушно (від страху, відчаю, здивування і т. ін.). *Приведена стала мов пальо. Ум страх обезсилив, ум жаль!* (Фр., XII, 1954, 103).

ПАЛЬБА́, и, *ж.*, з чого і без додатка, розм. Дія за знач. **пали́ти**[2] і звуки, утворювані цією дією. *Земляки почалися від пекельної пальби з численних батарей ворога* (Ле, Право..., 1957, 187); *Ритом усі настороччились, почувши пальбу, беззадну пальбу десь позаду, аж*

весовим півостровом (Гончар, III, 1959, 436); * *Образне.— Ось що лишилось* [після землетрусу] *од нашого прекрасного міста. Хто не чув — увитий собі не може тої пекельної ночі. Така пальба була, така канонада, наче всі сили небесні, земні й морські напали разом з своїх загравт* (Кощов., II, 1955, 403).

Відкри́вати (відкри́ти, знима́ти, зня́ти і т. ін.) **пальбу́** — починати стріляти з когнепальної зброї. — *Дозвольте відкрити по десанту пальбу з гармат,— підбіг до Суворова високий, з тонкими рисами обличчя командир батальйону* (Добр., Очак. розмир, 1965, 75); — *Зняв би я тоді пальбу — вас би всіх постріляли разом во мною* (Смолич, Театр., 1940, 159).

Палькува́ти, ую, уєш, *недок., перех., діал.* Позначати паличками, тріщинами яке-небудь місце, межі якоїсь ділянки. *Вышці удалося* [Густав] *й на полі, кавши з собою мапу і шнур, міряв, бродив, палькував.. кожний сантиметр* (Фр., III, 1950, 78).

Па́льма, и, ж. Вічнозелена, перев. деревна рослина жарких країн з високим негіллистим стовбуром і пишною кроною великого перистого або віялоподібного листя, що може культивуватися як декоративна.— *Сирокко приносить до мене з Африки спеку і аромати Єгипту, а в зірі про край білих пісків і чорних людей, про кактуси, пальми і піраміди* (Коцюб., II, 1955, 291); *Між стовпами та в кутках стояло в біжах кілька пальм та фікусів* (Трубл., Шупи.., 1940, 64); *Серед багатої рослинності Індонезії особливо поширена кокосова пальма, яка дає цінні продукти* (Наука.., 7, 1958, 52); * *У порівн. А внучка старушки постать, Наче пальма під вітром* (Л. Укр., IV, 1954, 174).

Па́льма пе́ршості *(рідко* **першенства́**) — перше місце, перевага у чому-небудь (від звичаю, що існував у стародавній Греції, нагороджувати переможця у змагальних пальмовою гілкою). *Гляділ вдалині, кому з акторів — виконавців п'єси «Гнітай, або не пануй» — віддати пальму першості, і, врешті, розподілив її між усіма учасниками* (Життя Саксаганського, 1957, 40); *Звісна річ, ловення про цю третю славу ніхто не посилався, пальма першості так-таки й залишалася за михайлівцями* (Рудь, Останні шаблі, 1959, 413); *Віддавши при кінці тропічно пальму першенства в красномовстві панові прокуророві, проси* [головний оборонець] *присяжних виправдати якщо вже не всіх, то бодай деяких обвинувачуваних* (Фр., VI, 1951, 273).

Пальме́рстон, а, ч., *заст.* Довге пальто особливого крою. *На ньому були рожеві білі сукняні штани і смертий на шовк, вечірній, але елегантний пальмерстон* (Смолич, Театр., 1940, 246).

Пальме́та, и, ж. 1. Орнамент, який нагадує пальмове листя, і предмет з таким орнаментом. *В одному місці* [гуранього рога] *сплелись два дракони, що вригаються.. З правого боку від цієї групи зображені крупним планом два грифони, звернені головами в різні боки і сплетені хвостами та крилами, які утворюють вузол у вигляді рослинної пальмети* (Нарис стар. іст. УРСР, 1957, 529); *Були вони одягнуті, як належало,— у білій сукні тонкого шовку з срібними пальметками по всій тканині* (Скл., Святослав, 1959, 30).

2. Рослина, гілки якої формуються так, як діст пальми, хоїто в іншій площині. *При формуванні пальмети додержують принципу спіпідгості між гілками.. Створюється пальмета з добрим різновіком крони* (Хліборіб Укр., 8, 1964, 36).

Пальме́тка, и, ж. Те саме, що **пальме́та** 1.

Пальме́тний, а, е. Прикм. до **пальме́та**. *Пальметні сади в господарствах Кримської області займають від 10 до 50 гектарів* (Хліборіб Укр., 11, 1965, 33).

Пальмі́ра, и, ж. Один з видів російських друкарських шрифтів.

Пальмі́рський, а, е. **Пальмірське письмо́** — різновид арамейського алфавітно-буквеного письма, який використовувався у стародавній Сірії.

Пальмі́тин, у, ч. Хімічна речовина, що входить до складу пальмової олії та інших жирів і використовується у миловарній промисловості.

Пальмі́тиновий, а, е. **Пальмітинова кислота́** — нерозчинна у воді однооснівна жирна кислота без запаху і смаку, що добувається із пальмової олії і використовується у миловарній промисловості. *До складу твердих жирів входить, головним чином, ефіри пальмітинової і стеаринової кислот* (Заг. хімія, 1955, 436).

Пальмо́вий, а, е. 1. Прикм. до **па́льма**. *Пальмовим містам Покрита, в тіні дерева стояла Колиба* (Фр., X, 1954, 428); *В одному куті картини був.. гай. Пряженики зривали тут з дерев золоті яблука і обмахувалися, певно від комарів, пальмовим віялом* (Донч., III, 1956, 24); // Який складається з пальм. *Майнули пальмові гої, якісь волотисті дерева саме в цвіту, білі квітки магнолії* (Н.-Лев., I, 1956, 567); *Він шанобливо пішов пальмовою алеєю, бовчись спізнитися на пароплав* (Трнд., Дорога.., 1944, 50); // Зроблп. з пальми; добутий з її плодів. *Одна з пань перевою замахала пальмовим віялом, хоча в тому не мала жодної потреби, бо з моря повівало гарною прохолодою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 45); *Якось під час подорожі на півдні в Італії йому побарвали тонесенку, але міцну пальмову палички* (Ів., Тасманія, 1959, 204); *На узбережжі Гвінейської затоки — дуже поширена олійна пальма з віялоподібним листям; з її плодів виготовляють пальмову олію* (Фіз. геогр., 6, 1957, 124).

Пальмова гілка = гілка пальми як символ миру, мирних намірів.

2. *у знач. ім.* **пальмові**, вих, *мн.* Родина однодольних, перев. деревних рослин, що ростуть у тропіках і субтропіках. *Родина пальмових одна з найчисленніших — вони налічує понад 1700 видів* (Хліборіб Укр., 5, 1965, 47).

Пальмоподібний, а, е. Який має вигляд, форму пальми.

Пальни́й, а, е. 1. Здатний до горіння, згоряння. *Таке мале плавучи. Вздвож усієї вулиці з горінних поверхів на цього сипалися гранати, пляшки з пальною сумішшю: одні вдарялп, інші падали обік танка, поперед нього — весь асфальт горів* (Гончар, III, 1959, 279).

2. *у знач. ім.* **пальне́**, нього, с. Паливо, звичайно для двигунів. *Машина мчиться легкопа, літак гуркоче срібний, комбайн вигодпть на жнивах, їм всім пальне потрібне* (Забіла, У.. світ, 1960, 116); *Атомний криголам зможе брати з собою запас ядерного пального на рік плавання* (Ком. Укр., 11, 1957, 34); // *перен., розм.* Спиртні напої, випивка. *Ще зранку .. уже було приготовлено до бучного весілля. Маша з подругами снувала, що належить. Мої друзі принесли пального* (Ю. Янов., II, 1954, 74).

Пальни́к, á, ч. 1. Прилад для спалювання горючої рідини або газу з певною метою. *Зварювальний пальник — це прилад для змішування горючого газу з киснем і одержання постійного концентрованого газового полум'я* (Слюс. справа, 1957, 262); *На пальниках під стерилізаторами запрепетали сині вогники* (Шовк., Людина.., 1962, 202).

2. Частина якої-небудь установки, де утворюється дуже висока температура. *В 1956 році в Алжирі французи побудували сонячну батарею.. Потужність цієї геліоустановки.. становить 30 кет, температура пальника досягає 3000° С* (Знання.., 11, 1965, 28).

ПАЛЬЧУ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., з чого і без додатка, розм.* Однокр. до **пали́ти**[2]. *Скрикнула Зінька, Тільки жаркому пальнув із обріза — сам не знав, чи туди, чи вгору. А з шелюгів у ту мить, мов дуплетом, із двох двостволок — бах! бах!* (Головко, II, 1957, 178); *— Залишайся, Мокію, тут і пальнуй,— зверхньо Головатий до Гулика,— якщо набіжить небога, пальни з гармати* (Добр., Очак. розмир, 1965, 312).

ПА́ЛЬОВИЙ, а, е. 1. Який складається з паль. 2. Побудований на палях. *Пальові хати Трускавця острова нині плинуть рікою* (Тулуб, Людолюди, II, 1957, 378).

ПАЛЬОВІ́К, а́. ч. Круглий черв'як, що паразитує у кишечнику тварин і вряди людини.

ПАЛЬПА́ЦІЯ, ї, *ж.* Метод медичного обстеження шляхом обмацування внутрішніх органів або частин тіла хворого. *В історію хвороби вносяться результати огляду хворого, його обмацування (пальпація), вистукування (перкусія) і вислуховання (аускультація)* (Заг. догляд за хворими, 1957, 189).

ПАЛЬПУ́ВАТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* Обстежувати пальпацією (хворого).

ПА́ЛЬЧИК, а́, *с.* Зменш.-пестл. до **па́льто**. *Ми з дорослими й малими в двері втиснулись боком. Ось на вішалку здали ми Леночкине пальтечко* (Тич., II, 1957, 327); *// знев.* Недоріге або старе, поношене пальто. *Спитав Васильович киває припорошену [снігом] щуку прямо в кущисто блаженкого, на рибʼячім кутрі пальтечка* (Стельмах, I, 1962, 646); *Одягнений він був у старенькі демісезонне пальтечко, а під ним засмальцьований на бортах піджачок* (Мокр., Сто.., 1961, 115).

ПА́ЛЬТО, *а́, с.* Верхній одяг довгого крою, що надягається поверх плаття, костюма і т. ін. *З етажерки висило навісне вішалочне пальто, являючи в будяки гострі червоні блюх* (Коцюб., II, 1955, 367); *Пока була в осінньому пальті поверх кожушастого лижного костюма* (Гончар, IV, 1960, 58); *З вітальні чувся галас, у передпокої були навалені горі пальт* (Полт., Повість.., 1960, 549).

ПАЛЬТОВИ́Й, а, *с.* Прикм. від пальт. *За останні три роки в легкій промисловості України освоєно нові вироби. Це.. шерстяні тканини — драп-фланелеве, чорне костюмне, тканини пальтові, тонко спортивне* (Наука.., 1, 1957, 4).

ПА́ЛЬЦЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **па́лець**. *Крім пальцевого дослідження, пульс можна реєструвати.. за допомогою спеціального приладу* (Наука.., 10, 1963, 61).

2. *спец.* Який має механічні пальці. *Пальцева фреза.*

ПАЛЬЦЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Вигляду, формою схожий на пальець. *Самки* [нематоди] *мають роздуте, циліндроподібне тіло з невеликим пальцеподібним виростком на передньому кінці* (Шкіцц. .. і хвор).. рослин, 1956, 10).

ПАЛЬЦЕХІ́ДНІ, них, *мн.* Які при ході спираються не на всю ступню, а лише на пальці (про тварин).

ПАЛЬЦЬОВИ́Й, а́, е. Те саме, що **па́льцевий**.

ПАЛЬЧА́ *див.* **пальчя́та**.

ПАЛЬЧА́СТИЙ, а, е. Який формою нагадує розчепірені пальці руки. *Пальчасті листки каштанів жовкнуть не одразу. Спочатку на них з'являються вузенькі жовті облямівки* (Собко, Стадіон, 1954, 90).

ПАЛЬЧА́Ть, чáт, *мн. (тільки* **пальчá**, **áти**, *с.).* Зменш.-пестл. до **па́льці** (*див.* **па́лець** 1).— *Ти вчорни йому пальчата, Щоб не мерзав ручена* (Мал., Звенигора, 1959, 184); *Отє темнооке дівчатко з тоненькими пальчатами, що цілу зиму водило його рукою по мудрому папері,.. завчувало в Кирдоп.. любов і повагу* (Бабляк, Вищи. сад. 1960, 145).

ПАЛЬЧА́ТКА[1], и, *ж., діал.* Рукавичка з відділеннями для кожного пальця. *— Що вам треба? — спитала пана Манина мати. — Пані! — відказав він, держачи свого брила в руках.. в чорних пальчатках, — пані, у вас є тут цуцик.., продайте його мені* (Григ., Вибр., 1959, 453).

ПАЛЬЧА́ТКА[2], и, *ж., бот.* Однолітній бур'ян родини злакових.

ПАЛЬЧЕ́Н *див.* **пальченя́та**.

ПАЛЬЧЕПЯ́ТА, пя́т, *мн. (тільки* **па́льці**, **я́ти**, *с.).* Зменш.-пестл. до **па́льці** (*див.* **па́лець** 1). *Малі пальченята аж хлюпали, так він їх стуляв мицно в кулачки, намагаючись від кашлю* (Мирний, I, 1954, 310).

ПА́ЛЬЧИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **па́лець** 1. *Враз Харита почула, що сльози душать її. Зразу якось дуже жаль стиснув її слабої матері, дуже заболіли той пальчик, що втяла серпом* (Коцюб., I, 1955, 18); *Червоними на високих каблучках тісно обжимають вузеньку стрічку, видно, де й пальчики лежать рядочком* (Тют., Вир, 1964, 454).

◇ **Па́льчики оближеш**; **Па́льчики облизувати** (**облизáти**) *див.* **оближеш**; **Пальчиком скварíтися** (**посварíтися**, **погрóзити** *і т. ін.*) — те саме, що **Пальцем скварíтися** (**посварíтися**, **грозити**, **погрожíти** *і т. ін.*) (*див.* **па́лець**). *Тамтам.. насварилася на Дунара пальчиком за те, що він не слухав свою розумну маму* (Хор., Місто.., 1962, 113); *Стилися* [Коля] *до самого ува й стратає пальчиком: — Цить, Пятько! — потайки шепоче йому, — бо отам ходить злодій* (Вас., I, 1959, 216).

2. *перен.* Невеликий предмет видовженої форми. *Крізь жовтий перекладний торішній листок пробивався зелений пальчик весняної квітки* (Ю. Яновський, I, 1954, 90); *Чай. З вином і з цитриною та овочевим соком. До цього ж солоні пальчики з кмином* (Вільде, Вінок.. 1959, 35).

ПА́ЛЬЧИКОВИЙ, а, е. Спец. по пальчика (у 2 знач.). *На пальчикових машинах дов'язуються пальці* [рукавичок] (Веч. Київ, 21.III 1958, 4); *// Який має деталі, що нагадують пальчики. Нині дуже поширені так звані пальчикові лампи, у яких сім або дев'ять штирків запресовані в скляну ніжку лампи, що служить одночасно балоном* (Осн. радіотехн., 1957, 28).

ПА́МКА, и, *ж., діал.* Пам'ять. *Сліз.. вона знала дуже небагато, слів за сотню чи й гобі, та й то убивши їй у памки клопотнечо та лайкою* (Мирний, I, 1954, 54).

◇ **Не виходити з па́мки** — не забуватися. *Уже пшеницю звели і вимолотили, а Васильчик так і маячив, так і тягло в поле. Той майовий* [травневий] *день не виходив у його з памки* (Мирний, IV, 1955, 243).

ПА́МОЛОДОК, дку, *ч., збірн.* Те саме, що **па́молодь**.

ПА́МОЛОДЬ, і, *ж., збірн.* Молоді пагони. *Ігор побачив сірий пеньок, від якого на всі боки пишався кучерявий памолодь* (Донч., V, 1957, 68); ** У порівн. Як памолодь буйно з старого корінища, зрело галасливе нове покоління* (Забіла, Малим.., 1958, 16); *// Поросль молодих дерев. Зграйце почало заростати травою і памолоддю* (Стельмах, I, 1962, 255); *// перен.* Молодь, молоде покоління. *Мир — палацьк, соміжі вокзали, Заводи, школи, памолодь* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 93).

ПА́МОРОЗЬ, і, *ж.* Схожі на іней атмосферні опади, що утворюються в туманну морозну погоду на гілках дерев, протах і т. ін. *Лісом пробиралося кілька озброєних партизанів. Холодна памороззь кружляла під ногами* (Ле, Клен. лист, 1960, 177); ** Образно. У батька Андрія Сергійовича зима людського віку лиш злегка припорошила скроні білою памороззю* (Вол., Самоцвіти, 1952, 234); ** У порівн. Дзамкнув, як памороззь, мінятися на його пальцях* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 276); *// перен.* Налiт холодності, відчуженості. *Ма-*

рині жодного разу не вдалося до кінця розпізнати памороки, які лежала на Павловій душі. Памороки байдужості і недовіри (Мушк., Сёрцін., 1962, 144).

ПА́МОРОКА, ы, ж. 4. *біол.* Туман, імла. *Густими клубами підіймався із дна яру памарока і окрила все сяйвом скануторів* (Фр., VIII, 1952, 310).

2. *перен., розм.* Нездатність правильно судити про що-небудь, нерозуміння того, що відбувається. *Навіть ви, бу, струсні бремені своєобчинного світу, в памороці пібіжмуте неправду і насилля над собою. Хіба ви не бачите? Хіба ви не чуєте? Крок за кроком... посуваються тисячі перших коробрих* (Іґнат, II, 1958, 68).

◇ **Втра́тити па́мороки** — знепритомніти, бути без свідомості. *Він втратив памороки і тільки тоді опам'ятався, як почув, що в його все тіло тріщиться од холоду, а зуби аж цокотять* (П.-Лев., II, 1956, 204); **із па́мороків вітрусити** — забути, викинути з голови. [Х и м и ч:] *Ага, так, так, я чула та й із памороків витрусила ту чутку...* (Кроп., IV, 1959, 20); **Па́мороки забива́ти (забити)** *кому і без додатка; за)* **притуманити** розум, затуманювати свідомість; запаморочувати. *Новенко я себе почуваю. Моя робота шестя забивае мені памороки, бо дуже її боюшо* (Сам., II, 1958, 457); *Я й про божих старців забула, неначе мені хто памороки забив* (Н. Лев., III, 1956, 258); — *Ти думаєш, я п'яний? Брешеш, собако! я не п'яний. Тепер я все чисто зрозумів... Ти була мені памороки забила... я не розумів нічого, а тепер я все бачу...* (Л. Янов., I, 1959, 281); *б)* позбавляти кого-небудь розуму, притомності і т. ін. *Прийдешшя із шинку, що есть сили лупить [батько] по голові свого хлопця, геть забіе йому памороки, навіки придурюкатим зробить* (Кощов., I, 1955, 437); *Він* [Андрощук] *почав тонути...— Я,— сказав Турконяк,— забив йому памороки, стукнув вечі по тім'ю, добуктував до мілини...* (Рудь, Гоміи., 1959, 7); *в)* дурманити (про пахощі і т. ін.). *Густий березовий дух бьогав памороки забивае* (Горд., Чужу ниву..., 1947, 175); — *Оці рожі в бутлі забили памороки,— сказав отець Мельхіседек* (Н.-Лев., III, 1956, 114); **Па́мороки зби́ло (одби́ло, відби́ло** і т. ін.) *кому, в кого, безос.:* а) кому-небудь відібрало пам'ять. [М а т р о н а:] *Чи вже тобі хвостя памороки забило, свої власної жінки не пізнаеш?* (Фр., IX, 1952, 405); — *І вже не знаю, чи за врятовані, чи за той очіпок, що згубила на кладовищі, відбрало в неє памороки* (П.-Лев., I, 1956, 259); б) хтось потрапив у стан сильного душевного потрясіння, запаморочення і т. ін. *Віталій вмить уздрів серед натовпу сяке ту особу, яку урятіти хотів. Аж онеміло Віталіка, аж памороки йому забило від того, що ота повстала* (Гончар, Тронка, 1963, 45); — *Хай його з тиждень подержать у холодній! Витверезиться — опам'ятаться, я то йому вже памороки забило...* (Мирний, І, 1949, 264); **Па́мороки засу́бити** — нічого не пам'ятати.— *Сто раз казав, але ти неначе памороки на кулаку з Колоші загріва* (Н.-Лев., III, 1956, 320).

ПА́МОРОЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех. і без додатка.* Притуманювати свідомість, п'янити. *Повтора памороченіе солодким духом розкішних трояд* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 350); // Позбавляти здатності розумно мислити, тверезо ставитися до навколишнього. *Що більше розповідав Марченко, Романові ставало ясніше: батька начали паморочити слова* (Минко, Ясні зорі, 1951, 67).

Па́морочити го́лову (розу́м, свідо́мість і т. ін.); а) позбавляти кого-небудь здатності ясно й чітко мислити. *Хатня задуха паморочить голову, руки мимоволі простягаються до вікна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 108); *Пушя здавалася тісною, а тиша, глибока й тривожна, бентежила серця, паморочила розум* (Воскр., Весна..., 1939, 71); б) п'янити (про пахощі, аромати). *Ій* [весні] *додають сили й краси не самі сизов'ні сніги, але й пахощі, що забивають дух, памороків бентеж серця і паморочать свідомість* (Смолич, Мир..., 1958, 77).

ПА́МОРОЧИТИСЯ, читься, *недок.* Втрачати здатність ясно й чітко мислити (про мозок, розум і т. ін.). *Дамар* [над котельнею] *всдичайшу голбаєся на вітру, вершіся його безустанно циркулювала по ньому, і від цього стрімкого карусельного бігу морозило душу, паморочився мозок* (Вол. Надія, вісти, 1953, 27).

Па́морочитися голово́ю (в голові́): а) хтось вийшов з напівпритомного стану, починає фізично неадекватно. — *Не знаю, що сено... Голова паморочиться, чуднть... і нічим дихати...* (Шиян, Гризл., 1956, 53); *Він ще дужа Рубін почав дуже стаціювати, осередині наростало такий біль, що памороччилося в голові* (Сенч., Опов., 1959, 25); б) хтось втрачає здатність ясно й чітко мислити, тверезо ставитися до навколишнього. *Від цього памороччиться голова;* в) хтось знікається, страшиться чого-небудь. [Е н д е р с о н:] *Як гадаю, що треба повертати в лікарню, то памороччиться в голові. Не лікарня, а дім для божевільних* (Іґнат, I, 1958, 238).

ПА́МОРОЧЛИВИЙ, а. *е.* Який паморочить. *Навіть такий силач, як Семенів, і той відчував памороччливу втому. Розігнути в спину, відпочити б трохи* (Ткач, Крута хвиля, 1958, 60).

ПА́МОРОЧЛИВО. Присл. *до* **па́мороччливий**; // *у знач. присудк. сл. Руки їхні збліднули між листям, злилися в червоно-гарячому потоцькові і стиснулися все міцніше. Жарко, памороччливо йому стало* (Гончар, Тронка, 1963, 31).

ПА́МОРОЧНИЙ, а, е. Викликаний станом, близьким до запаморочення. *Памороччний зойк дуднвся в кімері,— то незагартоване, не звикле ще до боротьби життя просило волі* (Коч., II, 1958, 67).

△ **Па́мороччний стан**, *мед.* — втрата свідомості від хвороби, перелому і т. ін. *Він* [перелік] *може супроводитись потьмарсиням свідомості, а іноді памороччним станом* (Рад. енцикл. словник..., 1958, 306).

ПА́МОРОЧНО. Присл. *до* **па́мороччний**; // *у знач. присудк. сл. Гомір людських голосів злягався в жужжжу. Стало... якось памороччно...* (Л. Укр., III, 1952, 621).

ПА́МПА, я, ж. Рівнинна область Південної Америки з субтропічним кліматом і степовою рослинністю. *В південній частині області* [пострічної] *переважають низинні аргентинські степи — кампос* (Посібник з зоогеогр., 1956, 33).

ПАМПА́Н, ів, мн. Те саме, що **пампа**. *Росте ця* [пампаська] *трава величезними кущами... Можна сіяти за кущ і заростн по-біфопічному. Матимете цілкову цінну любительноамериканських пампасів* (Вишня, I, 1956, 181); *Йому так хочеться побродити в джунглях, побувати в пампасах* (Смолич, II, 1958, 44).

ПАМПА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пампа́с**. *Під час цвітіння... пампаська трава дуже отруйна, і тому важко не зірвати її в цей період* (Наука..., 9, 1970, 66); *Росте тут і знаменита пампаська трава... От травиця!* (Вишня, I, 1956, 181).

ПАМПУ́Х, а, ч., **ПАМПУ́ХА**, и, ж., *заст.* Пампушка.— *А бубличкн не до смаку? А пампухи з медом? Солодкі... А у самої усмік солодший від того пампуха солодшого...* (Вовчок, VI, 1956, 285); *Столиєва передвесільним карнотом (напередодні до другої [голиці] ночі пекли* [Олена] *пампуха), возяками потонув слів Мелавій, відлежала їй.. до Безбородька* (Вільде, Сестри..., 1958, 574); * *У порівн. У Леся була розпухла, мов пампуха, губа, яку бивають на людей звіром* (Козл., Ю. Крук, 1950, 223).

ПАМПУ́ХА. *див.* **пампу́х**.

ПАМПУ́ШЕЧКА, я, ж. 1. Зменш.-пестл. до **памлу́ш-**

ка. * У порівн. — *Дочка — дівчина як памп'ушечка, як рожа, а та Юлька — як грубий сніп пшениці* (Мак., Вибр., 1954, 196).

2. перен. Товста, пухка дитина або жінка. — *О! — спрепенялася Леся.— Це ти, моя памп'ушечко. Схопилася з лавки і обняла подругу* (Хижняк, Невгамована, 1961, 6).

Памп'ушка, и, ж. Пеклівка кругла булочка з пшеничної, житньої або гречаної муки. — *Змелю [пшеницю] і напрошу, щоб мами спекла тобі памп'ушок із медом* (Донч., Пісня.., 1947, 24); * У порівн. *Круглолиці, рожеві, пухкі, як памп'ушки, щоки* [дяка] *неначе попаїлись, як у малої ситої дитини* (Н.-Лев., IV, 1956, 192); — *А ви не належите до тих, хто буде боротися до останнього. Душа у вас м'якувата, мов свіжа памп'ушка.— І учитель почував сміятись* (Стельмах, I, 1962, 278).

Памп'ушкувати, а, е. Який нагадує собою памп'ушку; пухкий. — *Дуже приємно,— з гідністю підвівшись вгору і через стіл простягаючи випещену, памп'ушкувату руку* (Стельмах, Правда.., 1961, 222); — *Здоров, здоров! — Памп'ушкувате обличчя Гонка розпливлось у ревлений посмішці з приховуваним у ній злом, еником, глузливістю...* (Гром., Незакінч. роман, 1962, 147).

Памфіль, Панфіль, ю, ч., заст. *Гра в карти. Які ж були до карт охочі. То не сиділи дурно пуп; Грали часто до півночі .. у лавь, у жеруп, У памфіль* (Котл., I, 1952, 114).

Памфлет, э, ч. Публіцистичний твір сатиричного характеру, спрямований проти якого-небудь політичного або суспільного явища чи окремої особи. *Непримиренні, запальні памфлети Ярослава Галана проти гітлерівських фашистів, українських буржуазних націоналістів та католицьких клерикалів широко відомі радянським людям* (Смолич, VI, 1959, 493); *Часто підказувев* [Сагайдачний] *дидасколам* [учителям] *теми для гострих памфлетів* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 331).

Памфлетист, а, ч. Той, хто пише памфлети. *У цій сатиричній комедії* [«99»] *яскраво виявились обвинувачення і майстерність Н. Галана як памфлетиста й допитливого публіциста, що вже художнім словом завдати влучного й нищівного удару ворогам українського народу* (Укр. рад. драм.., 1957, 106).

Памфлетистка, и, ж. Жін. до **памфлетист**.

Памфлетний, а, е. Прикм. до **памфлет**.

Памфлетність, ності, ж. Абстр. ім. до **памфлетний**. *В такому* [публіцистичному] *творі може бути виправдана бойова памфлетність* (Літ. газ., 14.1 1953, 2).

Пам'ятати, ію, іємо, *недок.* 1. *перех., про кого — що, діал. за кого — що і без додатка.* Зберігати в пам'яті, не забувати. — *А що ти маєш за мого пам'ятати, як він за тебе не пам'ятає?* — *провадила Дарка* (І. Укр., III, 1952, 738); — *Один прожив життя тихо, спокійно, а помре, ту ніхто й не помінить, що такий чоловік з жив на світі. А другий такий після себе слід залишає, що цілі покоління про нього пам'ятають* (Тют., Вир, 1964, 167); // Усвідомлювати, розуміти. — *Я й не пам'ятаю, як мати ввели мене в хату, як побагословляли! Побачили рушники (я винесла найкращий, вишитий) та й заручили нас* (Вовчок, I, 1955, 63); *Не пам'ятав Олекса, як опинився в полі. Накрапав дощ, сіре небо нависло над деревами — ось-ось полами вертів'я* (Кочура, Зок. грамота, 1960, 346); // Мати на увазі, враховувати. — *А пам'ятай собі,— жінка всілій йому пані, — завтра рано, скоро встанеш, якоси мені всі оті бур'яни тут перед вікном і довкола малинника!* (Фр., VII, 1951, 132); [Оксана:] *Пам'ятай, Гайдаю, той перестає бути більшовиком, хто починає боятися маси, хто не вірить їй...* (Корн., I, 1955, 47); // Знати. *Хапко.— Бісик з осетою,— ви, кому яка удповідь родиться... Справний бісик любує саджати,.. а єво діло добре пам'ятає* (Вовчок, VI, 1956, 275); *Він був круглим сиротою, матері майже не пам'ятав* (Панч, Ерік.., 1959, 3).

Пам'ятати себе — пам'ятати своє життя, усвідомлювати своє існування. *Стоколику кона пам'ятав себе чоркою, вічно в сажі, кола панською сажей* (Кощюб., II, 1955, 13); *Скільки себе пам'ятає Калениk, усе своє життя робив* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 203).

◇ **Не пам'ятати себе** — бути у схвильованому, збудженому стані, діяти несвідомо. *Чітка йде за другими, не пам'ятає сам себе: дово обхопивши й стрих і райдуга* (Мирний, I, 1949, 330); *Не пам'ятаючи себе від переляку, хлопчак вирвається і щосили тікав з хати* (Багмут, Опов., 1959, 13); **Пам'ятати до нових віників** — пам'ятати дуже довго. — *Хоріньскому дав на руки бутилку. Вин червоне, от-от упадо! Роді, думало,— будіт пам'ятати до нових віників пам'ятатиме, як о. Хведор хрестив дитину* (Н.-Лев., I, 1956, 124); — *Та за ж бабуля, що я Ковалівці тепер Зарюба сидить. Він же як укопить на зуба, то й до нових віників пам'ятатимеш* (Кучер, Трудна любов, 1960, 254).

2. *з знач. вставн. сл.* **пам'ятаєш, пам'ятаєте**. Уживається як звертання до співрозмовників: пригадуєш, пригадуєте. — *Давно я мала тебе спитати: за що ти вдарив мене в лице? Тоді, пам'ятаєш, як билась сторчма цаца* (Кропо6., II, 1955, 345); — *Я, пам'ятаєте, приїздив до вас як автор... місяців зо два ходив до вас у павільйон, коли ви знімали* (Ю. Янов., II, 1958, 25).

Пам'ятатися, ається, *недок.* 1. Зберігатися в пам'яті, не забуватися. *Добре довго пам'ятаються, а зле ще довше* (Номис, 1864, № 4430); // *безос. Про онука.. пам'ятається, що був він упертий та настирливий, свого не попустить, скажений на роботу й гарячий серцем* (Ю. Янов., II, 1954, 154); *Йому добре пам'ятається, як брат влаштував у їхньому домі щось на зразок.. клубу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 129).

2. *з знач. вставн. сл.* **пам'ятається**. Уживається для вираження пригадування чого-небудь. *Пам'ятається, ще на першому курсі коли читали в Маркам про лорані дощі* (Гончар, IV, 1960, 38).

Пам'ятка, и, ж. 1. *розм.* Предмет, що служить нагадуванням про кого-, що-небудь. [Йогапна *(здіймає намисто з шиї і подає з поклоном Марії):*] *Прошу, прийми на спомин про гостину.* [Марія:] *Хоч я й не дуже в сих речах кохаюсь, та пам'ятка від любої Йоганни, хоч би яка, для мене завжди мила!* (І. Укр., III, 1952, 181); — *Не викидай, Хомо,— запротестували товариші.— Хазяїн кінь, а рушник знаєш! Хавцький постоял якусь мить вагаючись і нарешті послухався ради. Згорнув свою барацету пам'ятку, поклав до кишені* (Гончар, III, 1959, 315); // Те, що лишилось як наслідок чогось. *Старе наче здурiло: чим стріну, як будуть од вітця їхать.. Візьма по селу, змокала.., поки не випросила десь паляниці!.. А тепер мати — бужиай.. Весільну пам'ятку мають, Маланко* (Кощюб., II, 1955, 33); *Загоїлася рука, лишилися Семенові пам'ятка: кривий палець на правій руці і знаки на долоні з тим місці, де знаходили* (Ков., Світ.., 1960, 95); // перен. Те, що служить вказівкою стосовно чого-небудь справи, праці і т. ін. *Який виногрядник вискоче! Добру пам'ятку по собі лишив синок: не сходить у людей його ім'я з уст* (Вол., Самошвіти, 1952, 24).

В пам'ятку кому — пам'ятатися комусь. [Семен:] *Чи в пам'ятку тобі, Іване, як ми ще за кріпацтва втікали у Бессарабію?* (Кроп., I, 1958, 108); *Все в пам'ятку мені — осінній вечір... У Коцюбинського*

сиділи ми, йому свої болячки молодечі звіряли (Тич., Зростай.., 1960, 63); **На пам'ятку** — на згадку, на спомин. — *Це перо я дала тобі колись на пам'ятку. Ти нашіяв мені, а я твоя наїзниця,* — сказала Богдана (І.-Нав., III, 1956, 304); — *Твою фотографію візьму, чуєш, в альбом беру. Шкода, каже, що не купив собі той газети та, каже, не витяв собі новинами дівку на пам'ятку* (Вільде, Тронщик.., 1961, 274).

◇ **Да́ти пам'ятку** *кому* — побити або вдарити когось так, щоб пам'ятався. — *Ну, не завадило би йому* [злодієві] *дать пам'ятку,* — каже один солар (Фр., II, 1950, 16); **Запа́сти в пам'ятку** *кому* — дуже добре запам'ятатися. *Запала їм в пам'ятку її краса, врода дівоча...* (Мирний, II, 1954, 133).

2. Предмет матеріальної культури минулого. *Земля зовсім від нас найцінніші історичні пам'ятки, і наше найголовніше коштує праця археологів відкриває їх, примушує розповідати про далеке минуле людства* (Наука.., 9, 1962, 58); *Комісія передусім хотіла дізнатися про всі стародавні пам'ятки, що збереглися в південно-західному краї: древні церкви, замки, первісні вали, могили, городища...* (Ів., Тарас. шлях, 1954, 340); // Твір стародавньої письменності. *У світовій літературі небагато знайдеться літературних пам'яток, що відзначались би таким довголіттям, як «Слово о полку Ігоревім»* (Рад. літ-во, 7, 1965, 76); // Твір стародавнього музичного мистецтва. *Збираючи пісні, молодий вчений пікнувався про якнайкраще збереження пам'яток народної музичної культури* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 55).

Історична пам'ятка — залишок минулого, що є об'єктом вивчення історичної науки. *Решетки минулого, за якими його ховають, називаються історичними джерелами, або історичними пам'ятками* (Іст. стар. світу, 1957, 4).

3. Новелізна книжка або аркуш з короткими настановами, правилами на якийсь певний випадок, з короткими відомостями про кого-, що-небудь. *У так званій наказній пам'ятці (інструкції), виданій якутським воєводою Головіним, Пояркову наказувалось витти на Зею і Шилку реку для государева мешного сбору* (Видатні вітч. географи.., 1954, 12); *Нам'ятка туристові.*

4. церк., розм. Поминальна книжечка.— *Не встигнеш занести до людей, а їх уже в пам'ятку записуй, на частку по помин душі — тьму* (Збан., Єдина, 1959, 260).

ПАМ'ЯТКИЙ, а, е. Те саме, що **пам'ятливий**. — *Мабуть, щедрий до вчитох буде* [Андрій]. *Там пам'ятний такий, що аж дивно!* (Гр., II, 1963, 75).

◇ **Ма́ти пам'ятке́ бо́ко** — бути спостережливим, мати добру зорову пам'ять. *Око. мав* [Дмитро] *гостре і пам'ятке. Киме дужою на якійсь шматок землі — і вже він силував перед ним зі своїми непотрібними обрисами* (Стельмах, Вол. ріпиа, 1951, 871).

ПАМ'ЯТКОВИЙ, а, е. 1. Те саме, що **пам'ятний**. *Завтра Новий рік і заразом сорокові роковини моїх уродин. Подвійний празник. А бодай подвійний пам'ятковий день* (Фр., IV, 1950, 344); *Такого атрутного нуду ніколи не зазнав я, як той пам'ятковий травневі ночі* (Вас., II, 1959, 30).

2. *у знач. ім.* **пам'ятко́ве**, вого, с. Те, що дарують на пам'ять.— *Ви, дівки, ідіть до ганку, перед нокої, панночка вам пам'яткового подарують* (Л. Укр., III, 1952, 672).

◇ **Да́ти пам'ятко́вого** *кому* — те саме, що **Да́ти пам'ятно́го** (*див.* **пам'ятний**).

ПАМ'ЯТЛИВІСТЬ, ості, ж. Здатність добре запам'ятовувати. *Батько справді раз у раз хвалився своєю пам'ятливістю* (Крим., Вибр., 1965, 341); — *Такого файного козака забути? Пане сотнику, немає ж ви цілісенте пам'ятливість молодої жінки,— зухвало озвалася Арабіна* (Ле, Наливайко, 1957, 157).

ПА́М'ЯТНИЙ, а, е. 1. Який добре зберігся в пам'яті, довго пам'ятається. *З дивною яскравістю уявився барубкові пам'ятний джок, обізвалась в ухах мелодія «молодинянки»* (Кощій., I, 1955, 235); *Лихо, кажуть, пам'ятне, а я ще думаю, що й добро від доброго чоловіка довго, звається* (Мирд., I, 1958, 54); *Багато часу минуло з того пам'ятного вечора, а нічо не забувалось* (Коп., Терен.., 1959, 195); // Такий, про якого пам'ятають; знайомий, відомий. *Як мені пам'ятне тут усе. Онде ми ховалися з Галею від бурхливої злиці і верба, немов рідна мати, широкими вітами прикрила нас* (Гур., Осок. друзі, 1946, 30); *Коли б це був день або навіть вечір, Віктор здав би чемодан до схову і пішов би блукати по пам'ятних з дитинства вулицях* (Рудь., Вітер., 1958, 111); // Вартий пам'яті, запам'ятовування; дорогий як пам'ять про кого-, що-небудь. — *Замалюся тому Макарові мій мундир мейбарбіт.. Але самі подумайте, хіба ж можна такую пам'ятну цінність з двору звуватиі?* (Бам, На землі.., 1957, 75); // Такий, якого не можна забути; незабутній. *Левве доносилися мукі пісні. Все про нього, все про єдиного, вічно пам'ятного героя Гуцульщини Олексу Довбуша* (Хотк., II, 1966, 155); *Чому весь час їй вважається його усміхнене обличчя, таке миле, хороше, рідне? Невже таким пам'ятним в повалі його вабких очей, що не можна забути?* (Хижняк, Неприємна, 1961, 188).

2. Який служить для запам'ятовування, для зберігання в пам'яті кого-, чого-небудь або для нагадування про когось, щось. *У Мериньки і загалом у селах, як повідані з біографією Тараса Григоровича, є чимало так званих пам'ятних дерев* (Вол., Самоцвіти, 1952, 122); *У післявоєнні роки на Україні чимало зроблено у галузі монументальної пропаганди. Споруджено близько 9 тисяч нових пам'ятників — монументів, обелісків та інших пам'ятних знаків* (Ком. Укр., 8, 1967, 27).

3. *у знач. ім.* **пам'ятне́**, нього: ◇ **Да́ти пам'ятно́го** *кому* — побити, покарати кого-небудь так, щоб пам'ятався. — *Іх-бозу,— кажу до Левадихи,— карву кропиви, та простісінько Палажку коло кринки та даймо їй доброї прочухани та пам'ятного, щоб не забувала відер* (І.-Нав., II, 1956, 13).

ПАМ'ЯТНИК, а. ч. 1. *кому, чому, розм. чиї.* Архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь. *Вони повернули на гору до пам'ятника князя Володимира, де ввечері гуляло дуже багато людей* (І.-Нав., I, 1956, 431); *Дякуючи за честь, яку зробив мені комітет обрахунком в члени журі для*

оцінки проектів пам'ятники І. Г. Шевченкові, повідомляю, що беззаперечно візьму участь в роботах журі (Коцюб., III, 1956, 363); *Завод стоїть на березі Дніпра, і перед ним пам'ятник ніжному невідомому юнакові, темно-бронзовому красуню, що рве на собі ланцюги і сміється до Дніпра* (Ю. Янов., І, 1958, 326); *Я іду повз пам'ятник Богдана* (Сос., Вірші, 1954, 12); * Образно. *Скільки соціалістичної щедрої сокровищності у.. образах «Мертвих душ». Тут кожна постать — своєрідний узагальнений людський тип, виразний пам'ятник епосі* (Мист., 4, 1961, 20); * *У порівн. Молодий солдат.., ніби вражений раптом незмінністю переданого штилю, застиг, як пам'ятник* (Довж., І, 1958, 279).

2. Спорудж. (звичайно кам'яна) на могилі з пам'ять померлого; надгробок. *Кладовище в Мадриді. Пам'ятники переважно з темного каменю, сірувато-синього* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Нічого специфічного, вронсового, як-от граніткие та мармурових пам'ятників, на нашому кладовищі не було* (Довж., І, 1958, 75).

3. Те саме, що **пам'ятка** 2. *Шевченко оглянув київські пам'ятники старовини — Києво-Печерську лавру, Кирилівський монастир, камалдова Видубицький монастир* (**Життя** і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 123); *Пам'ятники ранішого палеоліту зустрічаються дуже рідко. Тому кожне нове відкриття таких пам'ятників є великою подією в науці* (Наука.., 12, 1965, 2).

4. *діал.* Мемуари. *Від'їжджаючи, прислав* [пан Супруг] *мені свій пам'ятник: доведеться аркушів, дрібно записаних* (У. Кравч., Вибр., 1958, 373).

ПА́М'ЯТОК, тку, *ч., рідко.* Те саме, що **пам'ять**. *Шляхи ночі пішли рідко, проте вона несподівано вирвалася в пам'ять через довгі роки і вирвалася не раз* (Вас., II, 1959, 269); *Відомо, що твори Остапа Вишні чудово виконував видатний радянський український актор Юрій Васильович Шумський, у пам'ятку — незабутні враження і від читання власних творів самим автором* (Вітч., 4, 1965, 213).

◇ **(Бу́ти) при пам'я́тку** — те саме, що **(Бу́ти) при пам'я́ті** (*див.* **пам'ять**). [**М а т у ш к а г у м о н я к:**] *Чоловіче — немощний! Чи ти при пам'ятку, чи ні? Як ти не боїшся бога таке казати?* (Мирний, V, 1955, 93); **Зберіга́тися (зберегти́ся) в пам'я́тку** *див.* **зберіга́тися**; **Приходи́ти (прийти́) до пам'я́тку** — те саме, що **Приходи́ти (прийти́, доходи́ти, дійти́ і т. ін.) до пам'я́ті** (*див.* **пам'ять**). *Баронеса прийшла до тями, опала на канапу і мало не зомліла, тільки при помочі спирту та різних ошів прийшла до пам'ятку* (Л. Укр., III, 1952, 527); *Прибиковці до пам'ятку, вона перехрестилася* (Мирний, III, 1954, 100).

ПАМ'ЯТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **пам'ята́ти**. *Одну* [думку] *тільки і пам'ятую. Дід мені казав, що скомпонував її, як це був моїм любим і останся після батька та матері кругим сиротою* (Стар., І, 1957, 103); *Досі пам'ятую Ранок теплої весни, Й небі зорю золотую, Роміх обуда й жовти* (Шог., Поезії, 1958, 349).

ПАМ'ЯТУ́ЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пам'ятли́вий** 1. *Нарешті Сельм і Тур обрали мера, Людину бистроумну, красномовну, Людину проворливу, пам'ятую, А всіх чужих поздіймали геть* (Крим., Вибр., 1965, 198).

ПА́М'ЯТЬ, і, *ж.* 1. Здатність запам'ятовувати, зберігати і відтворювати в свідомості минулі враження. *Пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчителю цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!* (Фр., І, 1955, 13); *Не розумію того, що це втоми і що як втоми ослабила пам'ять, він карікав на себе, обзивав себе тупицею, недарою* (Тют., Вир, 1964, 52); *Мав пам'ять добру він на речі й імена* (Рильський, II, 1946, 142); // Здатність особливо добре запам'ятовувати що-небудь або користуватися якимось органом чуттів. *Коренуючи вогонь, він рідко заглядав у таблицю стрільб, бо знав її майже напам'ять. Взагалі математично пам'ять у нього була розвинута надзвичайно* (Гончар, III, 1959, 52); *Музична пам'ять; Зорова пам'ять; Слухова пам'ять.*

◇ **Дай бо́же (бог) пам'ять** — уживається при зусиллі пригадати що-небудь.— *Пока напійде щось мені знайоме,— знову почав Процюнко.— Я десь когось на неї схожу бачив. О-о, дай боже пам'ять* (Мирний, III, 1954, 272); **Коро́тка пам'ять** *див.* **коро́ткий**; **Кури́ча пам'ять** *див.* **кури́чий**; **Пам'ять зра́дливе кому** — хтонебудь втрачає пам'ять, може припустити помилки, неточність. — *Подумайте ще і скажіть правду і про себе, і про Намалюйку. — Я ні разу не бачив його! — А може, вам зрадливе пам'ять?* — рівно допитувався слідчий (Стельмах, II, 1962, 227); **Старе́ча (ледаче і т. ін.) пам'ять** — погана здатність до запам'ятовування. [**К а л е б:**] *Гай-гай! стареча пам'ять! Виразно я тут стою, що жаден майстер на судовищах не має промовляти* (Л. Укр., III, 1952, 77); *В якійсь далекій сторонці... В Німеччині... В Туреччині... Та ні! Таку ледачу пам'ять маю, Що й не згадаю* (Гл., Вибр., 1957, 91).

2. Запас вражень, що зберігаються в свідомості і можуть бути відтворені. *Скільки сезав його пам'ять у час дитинства — усе не вбачає він себе щасливим* (Коцюб., I, 1955, 21); *Тимофій забивав і заплющує кілочки в кробовку, а пам'ять його з усіх закутків викидає ту основу, на якій, мов пацук, тримається Січкар* (Стельмах, II, 1962, 35).

◇ **Викида́ти (ви́кинути** і *т. ін.*) **з пам'я́ті**: **а)** забувати. *Раїса почувала себе добре, немов викинула з пам'яті все непримітне* (Коцюб., I, 1955, 330); **б)** (*кому, рідко*) **приму́шувати** кого-небудь забути щось. *Скочив соловей як попереній.. і запищав не своїми голосами. Нічого зовсім свого лящанням викинуть осім із пам'яті те, що зозуля вже обзивалася* (Март., Тв., 1954, 176); **Вилі́тати (вилете́ти) з пам'я́ті** *див.* **вилі́тати**; **Вирина́ти (ви́ринути, ма́йнути** і *т. ін.*) **у пам'я́ті** — несподівано пригадуватися. *Вирнало в пам'яті чотіснабуте, про що чув од мами або од баби своєї* (Коцюб., II, 1955, 275); *В його пам'яті вирнув давно вже забутий епізод, бачений ним колись на одному з вокзалів півня* (Тют., Вир, 1964, 161); *Майнуло в пам'яті Левобіжді трагічні картини херсонського відступу минулого літа* (Гончар, II, 1959, 415); **Вріза́тися (зайсти́** і *т. ін.*) **у пі́м'ять** - дуже добре запам'ятатися. *Не можу забути одного образу, який врізався мені у пам'ять* (Коцюб., III, 1956, 26); *Навіки у пам'ять запали Цей шерех його підошов, Цей поклад запітнілий, очі* (Вичко, Вогнище, 1959, 76); **За пам'я́ті** *чиї* - у період чийого-небудь свідомого життя. *Колись давно, ще не за нашої пам'яті, приїзди на Волинську Україну десь в-під Варшави один польський пан-бідач в свій купленій на Волині маєток* (Н.-Лев., І, 1956, 130); — *Ще за моєї пам'яті сайгаки, тарпани у степах водилися, а зараз — де вони?..* (Гончар, Таврія, 1952, 43); **Зберіга́ти (зберегти́) у пам'я́ті** - пам'ятати. *Так вірше: ці берези та ялини У пам'яті безмовній збереги Його* [з. Тютюнника] *ходу і погляд зстрибний з-під сивих брів* (Рильський, III, 1961, 147); **Зберіга́тися (зберегти́ся) у пі́м'яті** *див.* **зберіга́тися**; **Пам'ять се́рця** — спогади про що-небудь дороге, близьке, незабутнє. *Не почує тишу ця глибока Голосу твойого [твого], друже мій... Пам'ять серця,— о, вона жорстока, Та без неї також. як при ній!* (Рильський, III, 1961, 323); **Перебира́ти (перебра́ти,**

перетру́шувати, перетрусити, перегорта́ти, перегорну́ти і *т. ін.*) у **пам'яті** — пригадувати. *Навколо була тиша. Дівчина перебирала в пам'яті своє життя* (Дмит., Наречена, 1950, 8); *Поки вони спокійно йде селом, ще і ще перетрушує в пам'яті всі оповідання, принесені людьми з світка* (Стельмах, II, 1962, 322); *Я перегорнув у пам'яті всі дрібниці нашого приїзду, перебування у Варшаві — і холодний піт виступив мені на чолі* (Досв., Вибр., 1959, 118); **По (з) пам'яті** — як зберігалося в спогадах; без звернення до писаного джерела. *Його [оповідання] я по пам'яті пізніше написав українською мовою під назвою «Антін Вовго* (Вас., IV, 1960, 39); *Коли бесідник вичитав усе з того папору, що в руках тримав, говорив далі з пам'яті, сварив і картав людей, що вони самі [у] тій кривій вині* (Март., Та., 1954, 115); **По старій (давній) пам'яті** — під впливом колишніх, старих звичок. — *Заготів на дурника хильнути, от і запхнув їх сюди, по старій пам'яті* (Кучер, Трудна любов, 1960, 286); *Любим всього радіюють, всіх віддяка (що вона їх по давній пам'яті ще зве хутчумі) бовдаться вічно жити під цим вселюбним куркулем* (літакі) (Гончар, Тронка, 1963, 12); **Прихо́дити (прийти́) на пам'ять** — пригадуватися. — *Ще така в мене собача натура, що як п'яний, то зараз добріщаю: хочеться що-небудь доброго зробити... і покійний тато, царство їм небесне, приходять на пам'ять...* (Кощобі., I, 1955, 440).

3. Згадка про кого-, що-небудь. *Я не хотів, щоб пам'ять про мене була скаламучена для тебе почуттям якоїсь вини за собою* (Л. Укр., II, 1952, 690); *Підімлася золота сонячна пилюка все вище й вище, доки вбатилася в дорозі, і де пройшла, — лишило звуки і пам'ять по собі* (Хотк., II, 1966, 238); *Устань за це з головою наклав, за громадську справу, виробничь... що він герой і вічна пам'ять про нього одних житиме в народі* (Голівко, II, 1957, 337); // Те, що нагадує про кого-, що-небудь. *Це* [**хата**] *ж єдина в мене пам'ять про Фросину залишилась* (Стельмах, I, 1962, 179); *На стіні, як пам'ять непоборна, сія мені будьонівський шолом* (Сос., Поезії, 1950, 255); // *кому.* Згадка про померлого. *Пам'ять наших, давших перемогу Жовтня в воєдинанні сил!* (Крим., Під зорями..., 1950, 63); *Всі народи могутнього Радянського Союзу свято шанують пам'ять великого Пушкіна* (Корн., Разом із життям, 1950, 75).

◇ **Вічна пам'ять** *кому і без додатка:* а) побажання, щоб завжди, вічно пам'ятали померлого. *Вічна пам'ять їм з такими покоєм!* (Граб., I, 1959, 477); *Вічна пам'ять загиблим бійцям* (Ю. Яновський, Вершники, 1939, 93); б) (*церк.*) заключні слова заупокійних служб. *Як же заспівали вічную пам'ять, так і сам* [Наум] *почувся, що йому якось-то стало легше на душі* (Кв.-Осн., II, 1956, 88); *Старий батюшка наприкінці парастасу підніс голос і голосніше покликав вічную пам'ять небіжчикові* (Ш.-Лев., III, 1956, 8); **В пам'ять кого, кого, заст.:** **На пам'ять кому** — на честь того, хто вже помер. *Під фресковою мозаїкою, що зображав цілу плетеницю мстителів в пам'ять Аболіса* (Л. Укр., II, 1954, 385); *Прилучаю до сього й «Декілька пісень про Гайдамаку, що поміщено у збірнику» на пам'ять Котляревському* (Мирний, V, 1955, 419); **Втрати́ти** (*діал.* **затеря́ти** і *т. ін.*) **пам'ять** — не знати, що робити; розгубитися. *Зойком пануючим так Іван перелякався, що зовсім затеряв пам'ять. Стоїть над панотцем і не знає, що діяти* (Март., Тв., 1954, 222); **На пам'ять** — для того, щоб пам'ятати, не забувати про кого-, що-небудь. *Гримають при далині Його наговаді і дванцу і кранцюр На пам'ять казали Москалеюв* (Шевч., II, 1953, 56); *Вже нема племінника Миколи... Лиш на пам'ять, бідну і обдерту, його кенку мать береже* (Сос., II, 1958, 484); *Якось Хома висловив бажання, щоб Ферець змалював його на пам'ять нащадкам... Художніх основ зводився і на кілька хвилин увічнив Хому на аркуші цупкого паперу* (Гончар, III, 1959, 230); **Прибу́ти (прийти́** і *т. ін.*) **до пам'яті** — приходити в стан задумливості, замріяності і т. ін. *Я його на горбатку стояв, очима проводив материну постать. До пам'яті прийшов мене окрик господаря: — Ласуєш, ти що? Піди подивися, чого коні хвилюються* (Новицька, Кутя..., 1960, 24); **Присві́чений пам'яті** *чий* — зроблений, влаштований на честь того, хто вже помер. *Слову по ділиться з Вами газетою: цензура випустила крешт альманах, присвячений пам'яті Куліша* (Кощобі., III, 1956, 230); **Свя́тая (добра** і *т. ін.*) **пам'ять** — уживається для вираження позитивного ставлення при згадці про померлого. *З світлою пам'яттю про чарівний образ Митре Зілака прийшов тепер Юрко до мене* (Смоляч, Розм. з чит., 1953, 55); *Доброму добра й пам'ять* (Номис, 1864, № 4430); **Сумно́ї (лихо́ї, недобро́ї, чо́рної** і *т. ін.*) **пам'яті ста́ти, що** — уживається для вираження негативного ставлення при згадці про кого-, що-небудь. *Шкідливу, руйнацьку роботу провадили в нашій мові лихої пам'яті футуристи* (Рильський, III, 1956, 55); *Людське ставлення до засадного поета* [Т. Шевченка] *нерідко коментувало Бутаковщ. Він конав під магилі чорної пам'яті «III відділу»* (Рад. Укр., 19.11.1966, 4); **Позбува́ти (позбу́ти) пам'я́ті** *чий*; **Зберіга́ти (зберегти́) пам'ять** *про кого* — з повагою згадувати про кого-небудь. *Сьогодні шануємо ми пам'ять Вожда, Вождя, і товариш, й друга* (Сос., I, 1957, 145); [Мохаммед:] *Хіба це гріх - пошанувати пам'ять людини, що була мені жоною?* (Л. Укр., II, 1951, 337); *Наш народ свято зберігає пам'ять про тих, хто у важкі роки боротьби з німецько-фашистськими загарбниками віддав своє життя за свободу і незалежність Батьківщини* (Ком. Укр., 2, 1967, 20).

4. Здатність розумно, тверезо мислити, міркувати; свідомість. *Нічька заступила очі, пам'ять покинула мене...* (Фр., II, 1950, 17); *Якось на грані між пам'яттю й непритомністю до його обважнілого розуму почали добиратись розрізнені голоси* (Стельмах, II, 1962, 395).

◇ **Без пам'яті:** а) забуваючи про все; дуже сильно. *Дуже любив* [Батько] *свою покоївку... Любив Тимо без пам'яті* (Фр., II, 1950, 49); *Юля лежала в своїй кімнаті і без пам'яті рибала* (Л. Укр., II, 1952, 662); — *Не допускайте, щоб вода закипала. І на стратер не тисніть без пам'яті* (Гончар, Тронка, 1963, 192); б) не усвідомлюючи чого-небудь; у несамовитому стані. *Хворий лежить так без пам'яті хліб їсть* (Номис, 1864, № 8136); *Настя іде до криниці й веде за руку Марусю. Маруся без пам'яті йде за нею і сідає у човен* (Ш.-Лев., II, 1956, 467); *Сонця жмар скотився, тисячею гармат ударив грім, блискавиця весь світ осліпила, і, кричущи без пам'яті: «Мамо!! Мамо!!», опала тендітна женщина* [жінка] *на землю...* (Хотк., II, 1966, 221); **[Бу́ти] при пам'яті** — не втрачати свідомості. — *Вам як, почитаючи?* — запитав батько Власіну. — *Що за дня, бідолашненький, що за дня, як ми переживали його. І при пам'яті, і голосу не збуває, тільки не чує англійською* (Гончар, IV, 1960, 26); **Прихо́дити (прийти́, дохо́дити, дійти́** і *т. ін.*) **до пам'яті:** а) повертатися до свідомості після непритомності, зомління. *Промчали дні і ніч, що один день і ніч вся. Аж Акт не прихопив до пам'яті, весь у вогні лежав на помості, з грудей його вирвалась хрипіт й сенет* (Скл., Святослав, 1959, 16); [**Забрамський:**] *Після першої ж ін'єкції вона*

прийшла до пам'яті, .. обличчя стало рухливіш і розумніш (Коч., II, 1956, 116); б) *(тільки док.)* повернутися до спокійного, врівноваженого душевного стану; заспокоїтися. *Ярмарунця Іван до серця Олесю настанє та й побіг. Тобі Олесь, як до пам'яті прийшла, стелилась — уже нема, далеко; тільки пил слідом клубиться* (Вовчок, I, 1955, 29); *Під час отого розстрілу Вікторові фонаріжечки, очинного .* (фашистський офіцер, *свара так перехилялася, що й досі не могла прийти до пам'яті* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 262); в) увізднювати що-небудь **патрібне**, виправляючи помилки. — *Двацятий добрим людям, як правильну стежку стає. Прийшов до пам'яті. Ні сіл ні зоря, а ви уже на ногах, на роботу поспішає* (Цюпа, Научгруп..., 1958, 370).

ПАН, а, м. і. Поміщик у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *Пана не знали, що з землею робити, як і кому її збути* (Мирний, IV, 1955, 240); *Проти поїзда їхав другий такий самий довгий поїзд: то їхали польські пани-осадчі вдвати з нудьги так само, од сусіда до сусіда* (Н.-Лев., III, 1956, 120); *Постійному співцю він [кобзарю] про сумну селянську долю, про панів-орендарів, про важку панщину* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 63); ** У порівн. — Мовчить!.. Та ви мовчки усіх вас гнітить, ніж коні собі танче..; поводіться, як той пан з підданими]* (Вовчок, I, 1955, 184); *М'яке тряпицею прихиє* [Вовк]. *А сам спочинуть не тим часом. Неначе пан який — лежить...* (Гл., Вибр., 1951, 33); *// перен., ірон., знев.* Людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. — *Будь вже своїх панів,— наказав Йонька* [батькові]. — *А то як зайду з ніскім, то я їх скоро підніму. Уже ви прийшов Гаврило, пора одїжджати. Йонька хоч і погрожував, а сам будити постіл не наважувався: боявся не там сила, як невістки* (Тют., Вир, 1964, 224).

2. Той, хто займав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції. *Настала обідня пора. Сам прийшов та й не сам, а з якимсь паном* (Мирний, I, 1954, 158); *От несумлінні слідчі присутності чоловіка; якусь рову, котрі в жаден спосіб не можна було би вважатись дівом рук природи... Безсаменний Юрчик каже, що се пани тут колись серебра шукали* (Хотк., II, 1966, 201); *Батько мій навіть продав бесятину земл... Йому, непьменному, жилося і тяжко і гірко, і так хотілося вивчити свого сина на пана* (Довж., I, 1958, 13); // Той, хто має владу над іншими; володар, хазяїн. — *Ти хочеш бути моїм паном, хочеш взяти мене... моїй руки, мій розум, мою волю і моє серце...* (Коцюб., II, 1955, 223); [Фотанія:] *Ні, мій мужу й пане, прошу тебе, забудь мені те слово, — з твоєї волі я поїть не вийду* (Л. Укр., III, 1952, 165).

○ **Аби (чи, хоч) пан, аби (чи, хоч) пропав** або **добитися всього бажаного, або все втратити**. *Се була її остання карта в тій сказій грі. Відкривачки її, вона знала, що тут або пан, або пропал* (Фр., VII, 1951, 67); *Вирішили так. Вискакує перший і кидається на вартового: чи пан, чи пропав. Решта тікають в різні боки* (С. Кранц., Квіти..., 1959, 68); — *Візьмемо коні на плечі і в саму Гавріш чи в Молдову. Там хоч пан, хоч пропав* (Стельмах, I, 1962, 136); **Бути (ставáти, стáти) і т. ін.) пáном** *чого* — ставати володарем чого-небудь, вільно розпоряджатися чимось. [Крутєв:] *Я б сам готовий мучитись отак, а надто, щоб воскресити нотаму весняк Дунаєм, панам ви, володарем бенкетів...* (Л. Укр., II, 1951, 404); **Бути (ставáти, стáти, робитися** *і т. ін.)* **пáном становища (життя** *і т. ін.)* — мати, одержувати можливість діяти, управляти чимнебудь на свій розсуд. [Артур:] *Народ виявляється не тоді, коли терпляче чужинців.* [Альберт:] *А коли ж?* [Артур:] *Тоді, пане Альберте, коли він сам робиться паном всього свого життя!* (Мам., Тв., 1962, 61); **Жити пáном** *дав.* **жити: Сам собі** (свій) пан; **Сам собі** *(над собою)* **пáном бути** — бути вільним у своїх діях і вчинках, не залежати ні від кого. [Марусе:] *Пищу я тобі? Тобі заманеться на полуднє пиво, вигарською силою помірятись,— коли не буде мене — ти сам собі пан, я як умієш* [рапом] *жити мемо.— я тільки буду тобі руки в'язати, твоїй голові бумок завдавати* (Мирний, V, 1955, 113); *Ось тут, у тім затишнім кабінеті, обставленім хоч і не багато, та по моїй уподобі, я сам собі пан* (Фр., IV, 1950, 346); — *А якось би собі хата бажаної? — Вільного козака, бачиш, щоб сам собі паном був, никому не кланявсь, — он якого!* (Вовчок, I, 1955, 90); [Степанич:] *Е, де вже там не раб!.. Якби я сам був паном над собою, я б не так роботу ото розкле* (Л. Укр., II, 1951, 245); **Ненáйлий (великий) пан**, *знева.* — чоловік, з яким не варто дуже рахуватися. — *Серед ненайлий пан, прийде й сам напівється* (Тют., Вир, 1964, 247); **Нан над (мíж) панáми** — найцілеспрямований, найморгутніший, не залежний ні від кого. *Може, найдеться дівоче Серце, карі очі, Що заплачуть на сі думи — Я більше не хочу. Одну сльозу в очей карих — І пан над панами! Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!* (Шевч., I, 1963, 47); — *Хоч сила всім страшна тая, Хоч пан він,— кажу,— між панами, Та хто зна, що ще буде з нами* (Гл., Вибр., 1951, 26).

3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії — ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб чоловічої статі привілейованих верств суспільства. — *Здорів був, батьку, великомочний пане сотнику!* — *зажекотіла єромаха* (Кв.-Осн., II, 1956, 178); *Несуть пани есаули Козацькую збрую* (Шевч., II, 1953, 43); *Вона хотіла, щоб панько найняв до нього банду, а панько найняв пана навчателя* (Коцюб., II, 1955, 246); — *Господи, пан підполковник! — скрикнув Барабаш, підвів руки вгору і з непідробленою радістю кинувся до Ногаїби* (Стельмах, II, 1962, 255); // У сучасній дійсності — вичлена форма зпадування або звертання, звичайно до офіційного представника чи громадянина іншої держави.— *Виявляється, товариш гвардії майор, що ті лавади розбомбили звезли не німці, а наші американці,— кричали почав Хома* (Гончар, III, 1959, 428); *Пан посол, Пан міністр;* // *ірон.* Особа, яка не користується в кого-небудь повагою або виявляє презирство своєю поведінкою. *Тільки чудний номер «Народа» вийшов, якось зовсім непотрібний і не гостинний, видно, що панове радикали мають поважливу роботу* (Л. Укр., V, 1956, 149); // Зневажливо із словом-прикладдою — шанобливо-іронічна форма звертання до чоловіка в усній народній мові. — *Прощайте, панове-свитове! Коли хочете, по справді напийте по чарці* (Кв.-Осн., II, 1956, 59); — *Ну, тепереки, паки-молодці,— сказав Марко, зупинячи їх.. а ніц нема* (Стор., I, 1957, 394).

Пáне-брáте, *заст.* — формула звертання до чоловіка, вживана в усній народній мові. *А вжеж, як знаєш, пане-брате, Не бурень, сам собі мужик* (Шевч., II, 1963, 225); [Будівничий *(до майстрів, що сутяжаться лишаться на ретунах зори):*] *Панове-браття, треба щось почати* (Л. Укр., II, 1951, 209).

ПАН... Перша частина складних слів, що відповідає слову все... (у 1 знач.), вказуючи, що явище, виражене другою частиною слова, поширюється на що-небудь ціле, охоплює щось у цілому, у всіх проявах і т. ін., напр.: панарабізм, панімецький і т. ін.

ПАНАГІЯ, ї, ж. Оздоблений прикрасами нагрудний знак православних єпископів, який носять на лівій руці. *На йому висіяла проти сонця шовкова фіолетова ряса, а на грудях блищала панагія* (Н.-Лев., III, 1956, 193); *Слово «владика» за пазуху наперсного хреста і діамантову панагію* (Львч., Козацьк. роду.., 1958, 383).

ПАНА́МА [1], и, ж. Літній капелюх з широкими крисами, плетений або шитий з тканини. *Тільки що купив собі панаму, надів і пішов до Монте Ніччо— чученій сад з кравцями на Рим* (Кодоб., III, 1958, 324); *Сапери в вузлуватих мішкуватих у руках, у вилинялих, болотяного кольору панамах були чимчим в товариських хлопцями* (Гончар, Тронка, 1963, 285).

ПАНА́МА [2], и, ж. Велике шахрайство в капіталістичному підприємстві, сполучене зі всякими зловживаннями й відкупом вищих службових осіб.

ПАНА́МА [3], п. ж. Тканина з штучного шовку, звичайно одноколорова.

ПАНАМЕРИКАНІЗМ, у, ч. Реакційна доктрина, що обґрунтовує створення військово-політичного об'єднання країн американського континенту під зверхністю США.

ПАНАМЕРИКА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до панамериканізму. *Панамериканський конґрес.*

ПАНА́МОЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до панáма [1]. *Бігав дівчинка років шести в білій панамочці, в трусиках і кричать передзахватним голосом* (Тют., Вир, 1964, 161).

ПАНАРИЦІЙ, ю, ч. Гнійне запалення тканин пальця у людини і копита у тварини. *При панаріціях, крім шкіри і підшкірної клітковини, можуть ураженими сухожилля, суглоби пальця і кістка* (Лікар. експертиза.., 1958, 124).

ПАНА́С, а, ч.: **Грáти в панáса** — брати участь у грі, в якій хто-небудь один із зав'язаними очима ловить інших. *Собі очиці зав'язало* [Дидона] *І у панаса грати стала, Енея в тілько ловить* (Котл., І, 1952, 77).

ПАНАХА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* Розривати, розтинати. *Над Матвіївською заплою знову гупіла ракета, і дві вісімки рвонулися зі старту, ніби двома важкими ножами панахочи таку ноґу* (Собко, Матв. затока, 1962, 35); *Кулі трасуючих блискає сіль, Бомби, міни панахають зовсім* (Воронько, Мирний вересень, 1960, 133).

ПАНАХИ́ДА, и, ж. Церковна служба по померлому. *Підспівує дяк читає панахиду, змагаючись і розпачливим словом* (Мирний, І, 1954, 328); *Вночі після панахиди побіліла жінка тотчисто до Бугу* (Стельмах, II, 1962, 362); // Те, що приносить на поминальну службу на згадку про померлого (калинці, мед і т. ін.). *Минулась вону Мелашина панахида* (Укр., присл.., 1955, 386).

Громадя́нська панахи́да — збори перед похороном, присвячені пам'яті померлого; траурний мітинг; **Найма́ти (найня́ти, замовля́ти, замо́вити** і т. ін.) **панахи́ду** — домовлятися про відправлення церковної служби по померлому. *Найняли ми панахиду за душі наших покійників* (І.-Лев., III, 1956, 257); **Служи́ти (відслужи́ти, пра́вити, відпра́вити, спра́вляти, спра́вити** і т. ін.) **панахи́ду** — проводити поминальну службу по померлому. *Дам піпли у церкву, піп стане служити панахиду* (Кв.-Осн., II, 1956, 88); *Минова придивлялся до людей, як входили у кімнату, де правили панахиду, і коли на себе хреста* (Подт., Дит. Гоголя, 1954, 238); *У вересні чутка по місту суялась, Що вбито Петра в місовому бою, І мати по нім панахиду справляла, В багрі продавши костюнку свою* (Перк., II, 1958, 336).

ПАНАХИ́ДКА, и, ж. Зменш.-пестл. до панахи́да. *Увійшов Іванцю в церков, а в церкві порожньо, зимно, тільки старі баби з кострами панахидки правлять* (Вас., I, 1959, 332); *Мати вже й панахидку справила, а я вірила, що Петрусь живий* (Панч. В дорозі, 1959, 133).

ПАНАЦЕ́Я, ї, ж., *книжн.* Ліки у алхімків, які нібито допомагають від усіх хвороб; // перен., *іронічно.* Універсальний засіб, який нібито запобігає будь-якому лиху, заради-що при розв'язанні всіх проблем. — *Новий лад принесе з собою також нове виховання, а не кількох генераціях будемо мати нове людство.— Еге ж, ґеґ, все тільки якась панацея, якийсь таємничий еліксир на всі хвороби* (Фр., IV, 1950, 310); *Грінченко в деяких творах мавпів сильний реґлядати труд як панацею у зоціяльній і упорядкуванні народу, хоч разом з тим показує, як в умовах експлуататорського ладу принижується й спотворюється чесна людська праця* (Вітч., 12, 1963, 153).

ПАНБА́РХАТ, у, ч. Вид тонкого оксамиту. *Кому панбархат, кому шовк, А я люблю і досі Одяг теплезький кожушок — Із ним зустріч осінь* (Ус., Листп.., 1956, 165).

ПАНБА́РХАТНИЙ, а, е. Прикм. до панбáрхат. *Ходить дама по кімнаті У панбархатнім халаті* (С. Ол., Вибр., 1959, 251).

ПАНВА́, и, ж., *діал.* Сковорода (зокрема солом'яна). *Се була також величезна рівнина, по якій, мов звізди на небі, були розсіяні незлічені великі оваиди з приставленими до них вітлами, ще більшими, як панви в соломарні* [солеварні] (Фр., II, 1950, 123).

ПАНВА́, й, ж., *зневажл.* Збірн. до пан 1, 2. — *Оте ще як були панву прикарту в дев'ятсот п'ятому, то я вже й тоді був свідомим і страх як ненавидів їх* (Збан., Мадон. Дзвін, 1958, 7).

ПАНГЕНЕ́ЗИС, у, ч., *біол.* Гіпотеза, висунута Дарвіном, для пояснення головним чином явищ спадковості.

ПАНГЕРМАНІЗМ, у, ч. Реакційна шовіністична військово-політична доктрина, яка твердить про зверхність німців над усіма іншими народами і вимагає встановлення світового панування Німеччини. *Гітлерівські ідеологи, розвиваючи традиційні концепції пангерманізму, намагалися на ділі здійснити перетворення її [України] в аграрний придаток Німеччини* (Ком. Укр., 3, 1963, 45).

ПАНГЕРМАНІ́СТ, а, ч. Прихильник, послідовник пангерманізму. *Пангерманісти хотіли поневолити слов'янські народи, відняти у них найкращі землі і заселити ці землі німцями* (Іст. УРСР, I, 1953, 687).

ПАНГЕРМА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до пангерманіст і пангерманізм. *В Німеччині* [у XIX ст.] *створюється спеціальна організація для пропаганди боротьби за світове панування Німеччини, так званий пангерманський союз* (Нова іст., 1957, 33).

ПАНГОЛІ́Н, а, ч. Ссавець ряду ящерів, що живе в Африці, Південній і Південно-Східній Азії. *Пангголін.— один з найпошкоджених видів азіатських ящерів* (Посібник з зоології.., 1956, 74).

ПА́НДА, и, ж. Від снотів. *Панда — Aelurus jubatus.— єдиний представник родини ведмежуків., що зустрічається в Старому світі* (Посібник з зоології.., 1956, 75).

ПАНДА́Н [1], а, ч., *бот.* Те саме, що пандáнус.

ПАНДА́НОВІ, вих, мн., *бот.* Родина однодольних тропічних рослин з вузькими зазубреними листками.

ПАНДА́НУС, а, ч. Дерево або кущ родини пандановых з їстівними плодами.

ПАНДÉКТ *дав.* **пандéкти.**

ПАНДÉКТИ, ів, *мн. (одн.* **пандéкт,** а, ч.), *юр., іст.* Збірники, які містять у собі повний виклад матеріалів, що стосуються якого-небудь питання; // У стародавньому Римі — звід юридичних рішень, що мали силу закону.

ПАНДÉКТНИЙ, а, е. Прикм. до **пандéкти.** *Пандéктне право.*

ПАНДЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до пандемії.

ПАНДЕМІ́Я, і, ж. Найвищий ступінь розвитку епідемії, що поширилась на більшість населення однієї чи кількох країн. *Якщо хвороба охопляє одночасно багато людей, виникає епідемія, яка може перерости в пандемію, наприклад, пандемію грипу, яка іноді уражає населення кількох країн* (Наука..., 5, 1959, 12).

ПАЙДУ́С, а, ч. Похилий майданчик, площина для переміщення автомашин, возів тощо, що інколи замінює сходи в будинках, гаражах і т. ін. *Оригінальна двоповерхова конструкція операційного залу [лікарні], легка й ажурна стрічка пандуса, що веде на другий поверх, пластмасові оздоблення, характерне освітлення створюють відчуття широти, простору, блакитного неба над головою* (Літ. Укр., 25.V 1965, 2).

ПАНЕГІ́РИК, а, ч. 1. У стародавній Греції і Римі — надгробна похвальна промова, яка прославляла подвиги померлого.

2. Похвальний відзив про кого-, що-небудь, захоплена похвала (часто пещирі або іронічні). [Профект:] *І ж же треба амброзію та нектар заробити, то й мусять панегірики співати* (Л. Укр., III, 1952, 456); *— Ви — арик-шикаль, мулла-ака? — мігби й не чувши захоплених панегіриків, запитав Мухтаров* (Ле, Міжгір'я, 1953, 19); // Літературний твір, зокрема давньоруський і давньоукраїнський, що містить такий відзив про кого-небудь. *На честь його придворні піїти писали оди й панегірики. Та чи заслужив він настраданіх тих почестей і шани, які йому так щедро воздавалися? На думку іноді закрадалася князеві в голову* (Добр., Очак. розмир, 1965, 391); *Протягом 1916—1918 років тут [у Печерській Лаврі] видано «Часослов» з віршований панегірик на честь засновника друкарні Єлисея Плетенецького* (Веч. Київ, 4.II 1967, 4).

ПАНЕГІ́РИСТ, а, ч. Той, хто займається захопленням кого-, чим-небудь, прославляє кого-, що-небудь. [Антей:] *Ти? вступив у хор панегіристів? В тую зграю запродайця, злочинців проти хисту?* (Л. Укр., III, 1952, 419); // Той, хто захоплено прославляє кого-, що-небудь у своїх творах; автор панегірика. *Щоб набути більшої типовості своїх творів, панегіристи вживали вишукані риторичні фігури і нерідко вдавалися античною міфологією та релігійними і греко-римською історії і літератури* (Рад. літ-во, 5, 1962, 87).

ПАНЕГІ́РИСТКА, и, ж. Жін. до **панегіри́ст.**

ПАНЕГІ́РИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **панегі́рик.** *Не тішили його ані здивовано-шанобливі погляди присутніх, ані панегіричні звороти Боровського* (Тулуб, Людолюди, І, 1957, 313); *У панегіричних творах автори піднесено висловлювали того, кому присвячували вірш, а про себе говорили з смиренному, знеславленому тоні* (Рад. літ-во, 5, 1962, 87).

ПАНЕГІ́РИЧНО. Присл. до **панегі́ричний.**

ПАНЕЛЕВО́З, а, ч. Автомашина, пристосована для перевезення великих будівельних конструкцій — панелей, блоків і т. ін. *На будівельний майданчик в'їзда панелевоз. На цьому стіпоза панель із керамічного каменю* (Веч. Київ, 27.IV 1961, 1).

ПАНЕ́ЛЬ, і, ж. 1. Доріжка для пішоходів на узбічні дороги задовж вулиці, вкрита асфальтом, камінням і т. ін.; тротуар. *Уночі вік о другій годині по панелі займано їдов* (Сос., 1, 1957, 336); *З ватняковых плит робили сходи у жилих будинках і школах, в лікарнях і урядових будинках. Цими плитами мостили панелі в містах* (Тьмен. вапні, 1957, 5).

2. Нижня частина стіни або вся стіна в приміщенні, оздоблювана фарбуванням і т. ін. *Зрештою, нема тата... в веселими вікнами, опалубки пахучими, жовтуватою панелю внизу зміють призьби може звеселити серце господині* (Рудь, Гомін..., 1959, 162); *Нові облицювальні матеріали на основі пластмас дають можливість зробити у ванних кімнатах гігієнічні, дешеві і красиві панелі* (Архіт. і буд., 3, 1955, 7).

3. *техн.* Мармурова, пластмасова і т. ін. дошка, яка в частинах щита або пульта енергетичного, промислового, транспортного та ін. управління. *Сожа поклала руку на панель із кнопками* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 6); *Панелі управління встановлені в машинному залі, який займає цілий проліт* (Наука... 6, 1956, 14).

4. *буд.* Елемент конструкції збірної будови, що має форму великої плити. *Зараз у будівництві застосовуються керамзіто-бетонні, термовитяжні, шлакобетонні та інші панелі* (Наука..., 1, 1963, 16); *Під кран з шумом та ревом підкотила важка автомашина. Не встигла ще спинитись, а вже Кесар опустив на неї хапу крана. Хвильна-друга — і поміна незграбна панель у повітрі, повисла легко, немов пір'їнки* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 198).

5. *гірн.* Квадратова або прямокутна ділянка в шахтах, яка виділяється при розробці горизонтальних або похилих пластів родовищ для їх очищення.

ПАНЕ́ЛЬКА, и, ж. Зменш. до **панель.** *Вона кілька разів пантюхала кольорові кнопки на маленькій панельці* (Собко, Граніт, 1937, 132); *При встановленні лампи цоколем у панельку пелюстки панельки охоплюють штирьки, забезпечуючи надійне електричне сполучення електродів лампи з проводами і деталями схеми, призначеними до відповідних пелюсток панельки* (Осп. радіотехн., 1957, 15).

ПАНЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **панель.** 1. *Сніговий блиск морів навкола неї* [Англії] *Жебрак-художник вкреслює в панель. Чи чуєте, здивились в тротуар, ви Шершавих креслень гострі голоси, Безсилий зойк розтоптаної барви, Влазальний клич панельної краси?* (Бажан, Рокіт. 1957, 189).

2. *буд.* Зроблений з панелей (у 4 знач.). [Соняшник:] *А що, коли б панельні будинки монтував той, хто робить панелі? Га? Було б швидше, й дешевше* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 16); *Цех також постачатиме будові стінові блоки... панельні перегородки* (Веч. Київ, 18.I 1958, 1).

ПАНЕ́НЯ, яти, с. Дитина пана. — *Та що з того, що пани добрі? Які ще паненята будуть?* (Вончок, І, 1955, 22); *Кров виснеся ате автоцивілізеже, Проклятте кишком шиття, Що панеця, середнье, знаніжене, Вишварне весть на свіття* (Граб., І, 1959, 52); *Мати божа! На авто їдуть пани, паненята, перини, цуценята...* (Чорн., Вибовлення, 1949, 131); * *У поріпп. Викохана до десяти літ, як панеця, вона не знала, де, що і як береться* (Мирний, IV, 1955, 32).

ПАНЕНЯ́ТКО, я, с. Зменш.-пестл. до **паненя.** *Чули либонь, як напустилась Йосип на Параску за ту дитину, як Параска, коли не було Йосипа дома, войдила бого, наказуючи: «Мос ти паненяткоїв»* (Мирний, IV, 1955, 43).

ПАНЗООТІ́Я, і, ж. Епідемія якого-небудь захворювання тварин, що поширилась на величезній території однієї чи кількох країн. *Панзоотія чумна.*

ПАНІ́СЬКО, а, ч. Зневажл. до **пан**. — *Два нас тільки́ в казні́ було, я і я́кийсь панісько* (Фр., II, 1950, 340).

ПАНІ́ТИ, ї́ть, *недок., діал.* Подобатися або бути потрібним. — *Гляди, Андрію, мужикам наука не пани́ть,— застеріга́в добря́чий піп* (Кач., II, 1958, 24).

ПАНІ́ТИСЯ, ї́ться, *недок., розм.* Триматися по-панському. — *Зові́см дурна́ баба,— думає Гриць́ко,— а ще й пани́ться* (Вас., Вибр., 1954, 100).

ПАНІ́ЧА, і, ч. 1. Молодий необружений син пана, пані (у 1 знач.).— *У пано́вої ста́рої пані Мале́ї панічі були; Токи одноли́тки по мою. Вона́ й бе́ре мене́ в поко́ї Синка́м на ігра́шку* (Шевч., II, 1953, 63); *Куря́ть щось по дорозі. Що воно́ бі́жить так ру́дько? Ага, либонь панна Ядзьо з сусі́дньої економі́ї у гості і́дуть до двору* (Коцюб., II, 1955, 13); *Молодий панич, побі́чний з вели́ким ме́дви́ковим чума́ком, ви́йшов на поріг* (Стельмах, I, 1962, 364); // перен., ірон., зневажл. Молода людина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, нашто витонченими манерами і т. ін. *Зась бу́ти собі вели́ким панича́ і дуже го́рда шту́ка. Він не ві́дказу́ва нічо́го на Гжа́кове прита́лання* (Фр., IV, 1950, 64); *Тихи́й і слухня́ний, до ста́рших прия́тний, ста́в Тодо́кун кида́тись у ві́чі ста́ршим. Зро́бився панича́м хоч куди́!* (Мирний, I, 1949, 372).

2. Неодружений молодий чоловік, що належав до привілейованих верств населення. *Та одна́к зарази́в панич у сту́дентському убра́нні* (І. Укр., III, 1952, 582); — *Молоде́ ж воно́, хо́четься ра́дості. А тут не́ма са́ма та сама́.— А що ж і ті́ — панича́ зі Льво́ва бу́дуть спроваджу́вати для розру́хи, чи як?* (Хотк., II, 1966, 62); // Звіжений, розпещений молодий чоловік; білоручка. *Сві́тив кни́жни бли́ск лице́м і та́кими бро́вами від кавалье́ра Вутя́нью панича* (Гончар, II, 1959, 168); * У порі́вн. *Шестиро́ді дівча́та уже́ панича́м, тендітни́м, чи́стим панича́м; на і́ншу соро́чка — як скі́п; капита́нок — як з голо́вки* (Мирний, I, 1954, 330).

△ **Кру́чені панічі́** *див.* **кру́чений**.

ПАНІ́ЧЕ́НЬКО, а, ч. Зменш.-пестл. до **панічі́в**. *З-за ка́лини, з-за ли́пи Вітер повіва́є; Молоде́ньки́й панічéнько З бу́рої утя́ки* (Щог., Поезії, 1958, 479).

ПАНІ́ЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **панічі́в**. — *Панічи́ки! — промовля́ [Олександра] до панічів, кла́няючись у зе́млю, — бу́дьте ми́лостиві до мої́х хло́пців!* (Вовчок, I, 1955, 33); *У панського́му дво́рі було́ неблагополу́чно! Маленький, 5 ро́ків, панічик Вітю́нько обля́г на сме́ртній посте́лі* (Ум. Чайка, Тв., 1960, 64); *Гувернантки — в бриля́нтах парижеко́м — повели́ вихо́дити на гігіє́нічний промі́най панічи́кте та панчо́чок в широ́ких бри́лях на ре́вликах* (Смолич, Ревю та стогне.., 1960, 8).

ПАНІ́ЧІВ, ёва, ёве. Прикм. до **панічі́в**; належний панічеві (у 1, 2 знач.). *Вікно́ з причілку було́ відчи́нене, у ньо́му світи́лося. То вікно́ в панічевої ха́ти* (Мирний, III, 1954, 150); // Який неребу́ває у невних стосу́нках із панічем. *Хоч управи́тель неша́нцівів Гаркушу́ всію́ свою́ прусько́ю ненави́стю, але ви́крити пере́д хазя́йсько́ю до́ню, панічевого фаворита, не мі́г* (Гончар), Таврія, 1952, 149).

ПАНІ́ЧІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **панічі́в**. *Мар'я́ ба́чить по Христи́ному обли́ччі, як лі́вентяжке той панічі́вський догля́д* [погляд], *як зве́сялія, утіша́є* (Мирний, III, 1954, 199); *В обі́дньому бра́ну ввійша́ пара́ коней, а на по́возці забіліли дві панічі́вські фі́гури* (Н.-Лев., IV, 1956, 63).

ПАНІ́ЩЕ, а, ч. Зневажл. до **пан**. *Нема́, нема́, аж ту́т вікно́ скри́п, наш па́нище визира́в* (Фр., I, 1955, 373).

ПА́НІ, *нехідм.*, ж. 1. Замо́жна по́мі́щиця в старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусі. *Опівно́чі вертала́ся до́дому в се́вс село́ яка́сь бага́та пані* (Н.-Лев., III, 1956, 277); *Па́нський улюбле́нець, він* [орел] *щодня́ одержу́вав з ласка́ пані Софії́ щедри́й раці́он — живу́, вжи́ту з о́тари ві́вцю* (Гончар, II, 1959, 31); * У порі́вн. [Я в щ о х а:] *А ві́рно, та́ту, Гаї в окулярах. Так, моя́ вна́ дуже́ вели́ка пані* (Мирний, V, 1955, 133); // перен., ірон., зневажл. Жінка, яка виділяється розбещеною поведінкою, нетрудовими звичками, надто витонченими манерами і т. ін. *Не вели́ка Єте́ка пані́, тіль ко сла́ в па́нськи са́ни* (Номпс. 1864, № 14195); *Серед села́ вдова́ жила́ У но́вій ха́тині, Вели́ких, ка́рооко і ста́нком ви́сока, У жу́пані; кругло́м пані. І спе́реду й зо́ззаду* (Шевч., I, 1963. 158).

2. Особа жіночої статі, що займала привілейоване становище в дореволюційному суспільстві; // Особа, що має владу над іншими: володарка, хазяйка. [С о б і н а:] *Хай вам дово́лить пі́ти рабині́ зно́ву до ро́боти, бо, мо́же, вернетеся з дороги пані, то ще ме́не за лі́нощі скара́є* (І. Укр., III, 1952, 156); *Зно́сять бу́ча. Пані* [економо́вна мати] *ти ма́йжичка сва́рливі, докоря́ли одна́ одні́ та ма́ло не бі́лись...* (Коцюб., I, 1955, 66); *Вто́ вели́кодно служи́ть* [Зінька] *у ни́х, а так ни́че давно́ вже. Що вже́ нази́чилась, і цур і́м. У робо́ті зна́ежди, сама́ ж уся́, бо ві́к дісь або́ по бі́лах, або́ гуля́є, а вона́ ж — пані, ві́д за холо́дну во́ду* (Головко, II, 1957, 24); // Жінка, що за зовнішніми ознаками належить до привілейованих верств населення. *Постоя́ли ми так собі́нці, а мо́же, й бі́льш. Якась пристаркувата пані до нас і́де* (Вовчок, I, 1955, 15); *Хуга́ й бі́ба, мов свічка, пані́ розповіда́ла про те, як ті́ж тя́жко було́ добува́ти собі́ чорно́го хліба́ для ма́ленят, що габлю́чки спи́сло́ й горло* (Досв., Вибр., 1959, 393); // Чия-небудь дружина. *Моя́ жі́нка зва́ла Вам і Ва́шій пані́ прийти́* (Кошіоб., III, 1956, 248).

◇ **Неве́лика (вели́ка) пі́ш**, *зневажл.* — жінка, з якою не варто дуже рахуватися. — *На що́ наїзна́й? — почу́вся зади́ш. чужи́й голо́с... — Та хоч і на те́бе,— обри́вав зра́зу Гриць́ко... — Що́б не підслу́хував. Ду́маєш, вели́ка пані́?* (Мирний, I, 1954, 302); — *Черевико́ві таки́ вона́ не дійдетеся, невели́ка пані́,— пообіця́в Мирон* (Стельмах, II, 1962, 22).

3. У старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусі — ввічлива форма звертання або називання стосовно до осіб жіночої статі привілейованих верств суспільства. *Ось було́ тільки що зійду́ться пани́, гора́з і почну́ть я́кусь та́ку ущипли́ву розмо́ву між собо́ю. — Е,— ка́же було́ наш стари́й, — е, пані-сусі́дко! Я ді́ва де полюбо́вником наста́новив!* (Вовчок, I, 1955, 185); *Ще пере́д ра́нішнім ча́єм в столо́вій зві́вялась пані Конста́нція незвича́йно ру́хлива і експерти́на* (Коцюб., II, 1955, 250); // У сучасній дійсності — ввічлива форма звертання, згадування, звичайно до офіційної представниці чи громадянки іншої держави. [М і ч у р і н:] *Ве́льмишано́вні пані і ве́льмишано́вні пани... Я прошу́ ві́дкрити ли́ше ву́зеньку ще́линоку в та́ємницю приро́ди* (Довж., I, 1958, 420); // Шанобли́ва форма звертання до жінки в усній народній мові. [К о б з а р *(заводить)* пі́сню:] *Наїха́ли до Ма́русі козаче́ньки в го́сті, — Ма́русенько пані́! Чи е́ тій пан до́ма?* (Мирний, V, 1955, 79).

ПАНІБРА́Т, а, ч., *розм.* Хороший знайомий, задушевний приятель. — *Шості́й, кри́чу, шості́й. Семе́ве, Це ж я, твій дру́г і панібра́т, А ти... ти ду́маєш— Ка́ластрат!* (Олесь, Вибр., 1958, 291); // Такий, як хтонебудь за становищем, освітою і т. ін.; рівня. *Його́ доку́пило спи́нила Ма́рта: — Не займа́й, сину́, вона́ тобі́ — не панібра́т* (Кос., Новели, 1962, 73); * У порі́вн. *Уже́ Ога́нь не ста́вс його́ ла́яти. Зе́ленка ду́мав: «Чого́ його́ бо́ятись? Зо́ма вжо́ він як панібра́то»* (Греб., I, 1957, 71).

ПАНІБРА́ТАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм., заст.* Входити в приятельські, фамільярні стосунки, виявляти себе за рівню з ким-небудь. *Зовсім пустився берега* [Максим]: *що дома не варне, зараз у шинок! П'є, гуляє, з шинкаря насміхається, з крітаками панібратається* (Мирний. І, 1949. 214).

ПАНІБРА́ТСТВО, а, *с., розм.* 1. Надзвичайна невимушеність, безцеремонність, фамільярність у поводженні з ким-небудь. *Чарівна секретарка підійшла ближче до столу, але стиралась за два кроки: професор не любив, коли студенти підходили надто близько, викликаючи своїм нахилом до панібратства,— і почала допомагати* (Смолич. Мир... 1958, 91); *Якось затишно було на душі з цим Колонідом. Він не вдавався до фальшивої гри в панібратство, а набоязливав душу людини веселим щирістю* (Речм.. Весн. гроза, 1961, 64).

2. *рідко.* Компанія, товариство (звичайно безцеремонне, фамільярне). *Коли не було за що випити, підходили, може, хто підпоїть чарку-другу. Шинкове панібратство завжди знайдеться* (Мирний, І, 1949. 258); *Сильні собі гнізда високо містили І, поривши зразу спільність панібратства, Вдарились до мочі, шапи і багатства* (Шог., Поезії, 1958, 273).

ПАНІБРА́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Поводитися з ким-небудь занадто невимушено, безцеремонно, фамільярно; бути занапрата. [М и к о л а:] *Замість панібратствувати з ними* [селянами] *ти показав би їм свою силу* (Д. Бедник, Ост. вальс, 1959, 9); *Натан Рибак ніколи не піддавався на випадки скороминучої моди, ніколи не зраджував свого пера, не панібратствував в крикунами, що намагалися замутити чисті джерела нашої великої прози* (Літ. Укр., 4.1 1963. 2).

ПАНІБРА́ТСЬКИЙ, а, е, *розм.* Невимушений або безцеремонний, фамільярний. *Адмірал Мак-Келлі вже з'явився у салоні штабного вагона, кланяв й невимушено вітаючись, сяючи наперед головокомандуючим своєю простецькою панібратською усмішкою* (Гончар, Тавр..., 1957, 583); *Панібратський тон; Панібратські стосунки.*

ПАНІБРА́ТЧИК, *а. ч., розм., рідко.* Учасник панібратства (у 2 знач.). *Максим поздоровкався з панібратчиками, сівшов з хати* (Мирний, II, 1954, 228).

ПАНІВ, ова, ове. Прикм. до **пан**; належний панові (у 1, 2 знач.). *Газду з хліпцину, почувши панову поступливу мову, його мішані очі — так мене страх з обіймє* (Мирний, III, 1954, 168); *Був на селі вівчар Тарас; Він панових овечок пас* (Гл., Вибр., 1951, 47); *Коли б на суд стати довелось І право панове доводить на посіять, Всі гості свідками б тоді і виявились* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 55); *// Який перебував в певних стосунках з паном. Чую голос Стецька, приїхося панового: «Степан Степанович приказали, щоб я зараз же привів вас. Чуєте?..»* (Хотк., І, 1966, 65); *Панів кум.*

ПАНІВКА, и, *ж.* Частина затвора у старовинних кремінних пістолетів і рушниць, на яку насипали порох. *Чи трапнться стрілять...— пушк порох на паловці* [панівці]!.. *Уже й злякалися!* (Г.-Арт., Байки., 1958, 185).

ПАНІВНИЙ, *а, е. і.* Який має владу, знаходиться при владі. *Панівним класом у Київській Русі були феодали: князі і бояри* (Іст. укр. літ., І, 1954, 26).

2. Найбільш поширений, переважаючий. *В літературі знаходить своє відображення життя народу, панівні ідеї певного суспільства* (Денні пит. поет. майстер., 1956, 3); *Панівне становище у нас посідає справді науковий світогляд — марксизм-ленінізм* (Наука..., 3, 1959, 55).

3. Який піднесеться над чим-небудь. *Висота, отмічена в трьох боків — східного, південного і західного — річками; була панівною в цій місцевості* (Кач., Вибр., 1953, 19).

ПАНІ́ВКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́ні**. *В хаті панівка тонка Крутить пана тоесгяка* (Гл., Вибр., 1951, 220); *Молоді панівки реготались, панночки для виду поопускали очі у землю* (Мирний, III. 1954, 273); *Навіть серед читачів, котрі вважали себе народолюбцями, вистрічалось немало, схожих на ту панівку, що вічно плакала над книжкою з народного побуту, довідавшись з неї, що селяни-книжники, називаються не п'ють арапці кофе...* (Галаган., 1958, 19).

ПАНІ́КА, и, *ж.* Раптове замішання, розгубленість або прояв страху при справжній чи уявній небезпеці (звичайно як масове явище). — *Ее ж, страх — непристойна річ, що й казати. Дуже! Це жовчі хвороба — тяжка і небезпечна, бо заразлива. Аяяже! Інакше зійдись, скажіте, паніка на війні, коли цілі полки, корпуси тікають, як чередa? А починається це, мабуть, зовсім від одного салдата...* (Головко, II, 1957, 586); *Невістчин жах зростав у міру того, як вона біла додому, а там набув розміру паніки: він не поверталася* (Ю. Янов., II, 1954, 108); *З поразкою польської армії* [1648 р.] *шляхту на Україні охопила велика паніка, шляхтичі кидали свої маєтки і тікали в Польщу* (Іст. УРСР, І, 1953. 222).

Без пані́ки — заклик не боятися, зберігати спокій, мати витримку. [К о з а ч у к *(у телефон):*] *А ти без паніки... Нема набоїв — відбивайтесь шаблями, списами...* (Мокр., П'єси, 1959, 7); — *Тільки без паніки,— підбадьорював усіх Охрім.* — *То тільки напочатку страшно, а далі звикаєш* (Тют., Вир, 1964. 260); **Вдава́тися (впада́ти і т. ін.) в пані́ку; Підава́тися пані́ці** — перейматися страхом, боятися при справжній або уявній небезпеці. *Може, хто із студентів і хотів би виказати свої погляди з приводу її бронзового волосся, загатованих очей, загадкової посмішки, та злобаглядів вдавався в паніку й мовчав, знаючи, яка сувора Аліна до порушників закопів мови* (Ю. Янов., II, 1954, 87); *Володимир Ілліч з нещадною іронією висміяв орбіновщуванну розважливість, дешевий скептицизм людей, які, прикриваючись «здоровим глуздом», любі чорнити дійсність і легко впадають у паніку та істерику перед труднощами* (Ком. Укр., 4, 1980. 58); [В а т у т і н:] *Не піддавайтесь паніці, тверде знажуйте плюси і мінуси, будьте стійкі, безстрашні* (Дзит., Драм. тв., 1958, 180); **Зчини́лася (підійня́лася і т. ін.) пані́ка** — створився стан повної розгубленості, тривоги, викликаної справжньою чи уявною небезпекою. *Полки Платова і Уварова так несподівано напали на тилові частини французьких військ, що серед них зчинилася паніка* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 300); — *Раптом у ракеті щось зайло, зторохтіло... Серед нашого екіпажу підійнялася паніка* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 177); **Сіяти (посіяти, наводи́ти, наві́яти і т. ін.) пані́ку** — своїми чи чиїмись діями створювати стан розгубленості, тривоги, викликати жах у оточуючих. *Це була стара й давно відома тінія* [фашистів] *тактика — сіяти паніку в тилу, на всіх шляхах і стежках, що вели до фронту* (Кучер, Голод. 1961, 174); *Появлялся* [отаман] *цілковито несподівано серед переполненого народом ринку, починав некайлу стріляннку і наводив паніку на всіх; грабував, палив, забирав здобич — і щезав одразу, мов у воду падав* (Хотк., II, 1966, 71); [С т а с ь:] *Та не чиніть паніки — будемо чекати. Ось Олізар прийде — скаже, в чім річ. Може, справді даром вбили тривогу!* (Вас., III, 1960, 402); — *Ще вже сьогодні, як їхати зібралися, жинувся він та таку паніку*

вчинне — усе довгий днем перекинув, а листа нема (Головко, II, 1957, 29).

ПАНІКАДИ́ЛО, а, с. Велика люстра з свічками або стоячий канделябр перед іконами, звичайно в церкві. *Спиваючи* [подумʼя свічок] *на високому іконостасі до самої бані, розтопило на щире золото іконостас і повісило під банями одинаки кришталя на панікадилах* (Н.-Лев., II, 1956, 333); *Древньоруські диварниці виготовляли... панікадила з складними мережаними віперунками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 417); *Три батюшки служили, а благочинний за голосного, риза сяяла золотом, панікадила горіло, півні тричи церкви не розносили* (Мик., Кадильниця, 1959, 58); * У порівн. *На високій стелі висіла велика, наче в церкві панікадила, люстра, а стіни були завішені безліччю картин в позолочених рамах* (Іщук, Вербівчани, 1961, 73).

ПАНІКЕ́Р, а, ч. Людина, яка легко піддається паніці, сіє паніку. [Г р е б ч а н к а:] *О, це був справжній фронт!.. Боротись довелося не тільки з стихією, а й з панікерами!* (Баш. Пʼєси, 1958, 142); *З обуренням він* [К. Є. Ворошилов] *відкидав пропозиції деяких панікерів про капітуляцію перед окупантами і вказував небо армію до Царицина, де вирішувалась доля революції* (Іст. укр. літ., II, 1956, 453).

ПАНІКЕ́РА, и, ж. Жін. до **панікер**.

ПАНІКЕ́РСТВО, а, с. Поведінка панікера. *Охріна за панікерство і за брехливі дані було застановлено два дні підряд чистити... конюшню* (Тют., Вир, 1964, 258).

ПАНІКЕ́РСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Те саме, що **панікува́ти**.

ПАНІКЕ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до панікера, панікерів, властивий їм. [Т е р е щ е н к о:] *Що за тон?.. Напирав, ніби я від панікерської розмови* (Корн., II, 1955, 300).

ПАНІКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Удаватися в паніку, поводити себе як панікер. — *Тільки спокій, Куземо Іванович, — А чого ж панікувати? Своїх хлопців я попереджу, не дріматимемо, ще й пальми* (Збан., Мор. чайка, 1959, 162); *Йшов 1943 рік — рік визволення України. Пʼятерівський район панікував, несилий стримати наступ радянських військ* (Літ. Укр., 22.11 1966, 1).

ПАНІМА́ТКА, ПАНЬМА́ТКА, и, ж., *заст.* 1. Мати стосовно до своїх дітей. *Було, як здвигне старий брови, стисне уста тонші та бистрою оком своїм чорним — ми вже з паніматкою ледве дишемо,— одна Катря не боїться нічого* (Вовчок, I, 1955, 182); *Зоставалась у нас ще шкапка добра та коза лейчка, і іх пан узяв за подушне, бо паніматкa заробить мездужала* (Морд., I, 1958, 42).

2. Господиня, хазяйка дому. *Де хатко, там і паніматко* (Номис, 1864, № 11031); *В хуеу-неволіде лисе Дівусь пілеся на роботу, Підтоптався на шляху, Сів на хвильку коло плоту. — Здоровесенні були! — Паніматкa йому в двору: Ви б до хати краще йшли, Ніж отута під ею пору* (Граб., I, 1959, 370); *В хаті Орлеи, дарма, що тільки восьмий пішов, справжня паніматкa: заметено в хаті, причілок, видно, учора помазала* (Головко, II, 1957, 241).

3. Ввічлива форма звертання до господині, молодших жінок та старших, чоловіків до жінок. [Х о м а *(плаче)*:] *Здорові були, паніматкo, з прилипком, з Новим роком!* (Стар., Вибр., 1959, 249); *От молодиці і кричать: Радості: — Ану, панькматкo! дибрай мене на щасливу продажу* (Кв.-Осн., II, 1956, 11).

ПАНІМА́ТОНЬКА, и, ж., *заст.* Пестл. до **панімáтка**. *Батьки і паніматочки, І хлопці і дівчатонькa І ж не потовпляться — бігають, До танців жижечки тряскать* (Гл., Вибр., 1951, 207).

ПАНІМА́ТОЧКА, и, ж., *заст.* Пестл. до **панімáтка**. *Ніщa* (стара) *в хату. Старости привітались, попрощували її в руку. — А ради гостям, паніматочко?* (Федьк., Букошко, 1950, 82).

ПАНІМАТУ́СЯ, і, ж., *заст.* Пестл. до **панімáтка**. — *Ну що, бувʼ у Нищеретовій? — Стара намагалася говорити спокійним тоном... — Та ні, паніматусю* (Хотк., I, 1966, 105).

ПАНІРОВА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пос. мин. ч. до **панірувáти**.

2. *у знач. прикм.* Обвалянийу борошні або в мелених сухарях (про мʼясо, рибу і т. ін.). *З риби виготовляють натуральні, панірованні кускові і рубленні півфабрикати* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРО́ВКА, и, ж. Дія за знач. **панірувáти**; // Те, в чому панірують. *Вівсяю паніровкою називається чернигівський пшеничний хліб, подрібнений протиранням через сито* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **панірувáти**. *При виготовленні цих* [рибних] *півфабрикатів застосовують три основні способи: нарізання, панірування і маринування* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Обвалювати (мʼясо, рибу і т. ін.) перед їх смаженням у борошні або в мелених сухарях. *Рибу для смаження з малою кількістю жиру панірують у борошні; биточки і котлети рибні — в червоній панірові (сухарях)* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39).

ПАНІСЛАМІ́ЗМ, у, ч. Реакційна релігійно-політична доктрина, течія, яка проповідує об'єднання в одній державі всіх народів, що сповідують іслам. *Щодо держав і націй більш віддалених, з переважанням феодальних або патріархальних і патріархально-сеяльських відносин, треба особливо мати на увазі:.. необхідність боротьби з панісламізмом і подібними течіями, які намагаються здійснити вибухівний рух проти європейського і американського імперіалізму із зміненими гаслами панісламів. мулл і т. п...* (Ленін, 41, 1974, 158).

ПАНІ́ТИ, ню, ніш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **панúтися**. — *Стільки ж Лесю, перелітне панами, а потім вже будемо панíти. Поперед неводу не ловля риби!* (П.-Лев., I, 1956, 160).

2. Те саме, що **байдикувáти**. *Він не панíть, як другі, а сам з своєю нетямною помічницею-жінкою веде до ладу свое хліборобське діло* (Мирний, II, 1954, 254).

ПАНІЧИ́ЙНИЙ, а, е. Який виражає паніку; пройнятий панікою. *Оліверо знаходила вправи, якось панічне передчуття розплати* (Ю. Бедзик, Вогонь..., 1960, 149); *До пострілів прибудувались бекаючі панічні викрики* (Панч. Іду..., 1946, 73); *Матроси знетямлено рубають канати, з панічним криком тягнуть в люки поранених* (Гончар, II, 1959, 48); *Панічний тон,* // Викликаний панікою; безладний, метушливий (про дії, вчинки і т. ін.). *Кожному було не менше, як і Захарові, нікого за свій панічний ривок ратуватися від літаків* (Ле, Право..., 1957, 109); *Се була шалена якась гонитва. Не людський біг, не панічна утеча, а чортовиння якесь. Окрішок так тягнув коня за вуздy, що з рота бідної животини шматтям летіла кривава піна* (Хотк., II, 1966, 137).

Панічний жах (*страх* і т. ін.) — стан повної розгубленості, викликаний дійсною чи уявною небезпекою. *За всію злинов погроз і обіцянок покарань неважко було згадати панічний страх генерала Батіса* (Ю. Бедзик, Вогонь..., 1960, 29); *Охоплений панічним жахом, важкурившии очі, він чекав, що зараз будуть револьверні*

пострілі і крики... (Кач., Вибр., 1953, 238); **Панічні настрої** (**чутки** і *т. ін.*) — пастрої, чутки і т. ін., які викликають паніку. *Скуповуючи хліб і поширюючи провокаційні чутки про повернення політики воєнного комунізму, вони* [куркулі] *сіяли панічні настрої серед відсталих верств трудящого селянства* (Іст. УРСР, II, 1957, 325).

ПАНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **панічний**. *Партизани в шанцях керувались, як малі діти,— багато з них стріляло, не цілячись, заспокоюючи цими пострілами панічність і страх смерті* (Ю. Янов., І, 1958, 152).

ПАНІ́ЧНО. Присл. до **панічний**. *Він панічно боявся будь-якого суду над собою* (Мур., Свіже повітря..., 1962, 175); *Військо австрійське панічно залишало поле бою і лише завдячуючи Кутузову не було знищене й полонене Наполеоном* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 364); * **Образно.** *Слухаю — чогось панічно над хатою защумів ліс, ніби, зірвавшись в корінні, тікає кудись* (Вас., II, 1959, 329).

ПА́ПІЯ, ї, *ж., розм.* Те саме, що **па́пі**. *Найдорожа штука — висів у неї на стіні пан малюваний,.. її батько покійний, князь вельможний. Хто було не прийде до панії з гостей, кожному пані оповістить: «Се мій татонько покійничок»* (Вовчок, І, 1955, 258); *Раніш усіх находиться співати, Неначе панії він* [півень] *щиро догоджав* (Гл., Вибр., 1951, 117); *Зараз за нею вирушать, ніби возом в'їхали, середніх літ панія.. Демішевська казала її гувернантці своїх сітей* (Н.-Лев., І, 1956, 169); — *З вашою панією, якщо буде потреба, можете говорити* (Смолич, І, 1958, 58).

ПАНКРЕА́С, а, *ч.* Підшлункова залоза.

ПАНКРЕАТИ́Н, у, *ч.* Лікувальний препарат, що виготовляється з підшлункової залози великої рогатої худоби.

ПАНКРЕАТИ́Т, у, *ч.* Запалення підшлункової залози. *Гострий панкреатит — одне з найтяжчих захворювань підшлункової залози* (Знання.., 6, 1966, 8).

ПАНКРЕАТИ́ЧНИЙ, а, *о.* Прикм. до **па́нкреас**. *Панкреатичний сік.*

△ **Панкреатична зало́за** — те саме, що **па́нкреас**. *Сирий крохмаль гідролізується ферментами слини і соку панкреатичної залози дуже повільно* (Технол. пригот. їжі, 1957, 67).

ПАНЛОГІ́ЗМ, у, *ч.* Ідеалістичне філософське вчення, яке вважає мислення сутністю, першоосновою світу і ототожнює об'єктивну реальність з системою логічних категорій. *Критика панлогізму.*

ПА́ННА, и, *ж.* 1. Молода незамужня поміщиця або дочка пана (у 1 знач.) у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *Було на хуторі погане Мале вийстря, свиней пасло, Петрусем звалось; на придане Пото за панною пішло У генеральське село Свиней же пасти, бестолкове* (Шевч., II, 1963, 243); *Та жених якось не знаходивсь, бо ні багачкою, ні красуною панна не була* (Вощиб., І, 1955, 312); * *У порівн. — Оселя наша повісемка, пишна, як та панна в нових строях* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 338); *// перен., іронічно, зневажл.* Дівчина, яка виділяється розбещеною поведінкою, нестримними звичками, надто витонченими манерами і т. ін. — *Що буде вашій Одарці? — чажуть, — буде те, що й нам було! Чому ні? Хіба ваша Одарка велика панна, чи що?* (Вовчок, І, 1955, 42); *// У дореволюційний час — дочка заможних батьків, хазяїв. —Найду тобі рівню Хоч за морем синім, Або кравцеві, Або ситникові, Таки панну, сину* (Шевч., І, 1951, 231).

2. *заст.* Ніжна, тендітна або гарно вбрана дівчина. *—Ось нате вам гостинця!.. Дівчора, дивлячись на невинному панку, насторочилась якось* (Мирний, III, 1954, 323); *Я ще був у школі. Висока, білява панна мені полюбилась. Я перший раз дізнався, що мене дівчина любить* (Стеф., III, 1954, 121); *У сні приходить ніжна панна йому в убранні дорогім...* (Сос., І, 1957, 349).

Стара́ па́нна — те саме, що **Стара́ ді́ва** (*див.* **ді́ва**). *Вона була стара панна. Але не з тих старих панів, засушених, набожних.. Навпаки, виглядала здорово і червоно* (Март., Тв., 1954, 336); *Вожжою їих тоді виходить ловити Романа з довгою лопшою стара панна-ключка* (Вас., І, 1959, 59).

3. Ввічлива форма звертання або згадування стосовно до молодих дівчат привілейованих верств населення старої Польщі, Литви, дореволюційної України і Білорусії. — *Добрий день вам, панно Маню! — обізвався я з удалим сумком і подав їй руку* (Коб., III, 1956, 27); *.. Де ж гарні? Ах, боже, чого я турбуюсь, панна Юля вже зняє до них дорогу...* (Кониоб., II, 1955, 235).

△ **Нечі́сні па́нни** *див.* **нечі́сний**.

ПА́ННО, *невідм.*, *с.* 1. Картина, барельєф і т. ін. тематичного або декоративного характеру, що кріпиться звичайно до стіни. *Соколов глядів на стіну. На добру сотню метрів тягнулося величезне мозаїчне панно. Його було складено з шматочків фарфору* (Собко, Запорука.., 1952, 35); *Великий інтерес виявлених в ході виконання декоративних і наукових панно і настінних керамік в сухих квітів і листя* (Гурток «Умілі руки...», 1955, 142).

2. Частина стіни або стелі, обрамлена орнаментом чи ліпленням і звичайно заповнена живописним зображенням або скульптурним рельєфом. *Вдало вирішене декоративне обрамлення вестибюля. Панно двох великих залів, розташованих по його обидва боки, мають самостійне і навіть домінуюче художнє значення* (Мист., 3, 1965, 33).

ПА́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **па́нна**. *Чому вона мусить так тяжко працювати на шматок хліба,.. коли панночка, дочка дідича, живе в розкоші, нічого не робячи?* (Кониоб., І, 1955, 57); *Потім, неборак* [пан], *відтягивали на чужинські цілющі води та й там вдруге одружувався на чарівній панночці, витоку якої з витязів аристократичних умінням розпорядкувало до решти статки своїх дітей* (Стельмах, І, 1962, 233); *Човен пристав до берега і з нього виходить Орест. Мидевський, Остроцин, Сокк і дві панночки* (Сл. Укр., II, 1951, 45).

ПА́НОЧЧИНА, и, *ж.* Прикм. до **па́ночка**; належний панночці. *Поїде із* [панночки] *силечка одна, та кожний же то помагається панночкиного приміту собі: один одного зневажає, та й сварнться і грамчться* (Вовчок, І, 1955, 112); — *Одягнулася, панночко, чи, може, зволите подати до ліжка снідання?* — *перервало Дуня панночкині спогади* (Л. Янов., І, 1959, 128).

ПАНОЧИ́ТИЙ, *а. с.* Гордовитий, пихатий, як пан. *До Галі йому не хотілося, бо, правду кажучи, трохи було боязко, щоб панові батьки її не вирвали його* (Вас., І, 1959, 163); *Раз обрали собі люди старшину. От і запишався новий старшина; зробився такий панови́тий, що й підступити до його страшно* (Україна.., І, 1960, 19).

ПА́НОК, нка́, *ч., розм.* 1. Небагатий поміщик у старій Польщі, Литві, дореволюційній Україні і Білорусії. *У якого з своїх громадян він купив кілька кабанів, а потім у одного пана невеликий клаптик землі* (Гр., І, 1963, 403); *Вона бачила в панському дворі гарних дівчин-панянок, але бувати панянї її не случалось, а за бідних економів та польських панків її не дав би батько* (Н.-Лев., III, 1956, 49).

2. Зневажл. до **пан**. *Ввесь збудь сильне царство*

І вивéдє слов там панство. Не мавій бýдє вік панов. На панщину вівсь свій посовить (Котл., І, 1952, 70); *Дивлятися — ідє якийсь панок чи купець в бричці у тринькь, добрє убраний — у синій чуйці, з кримськых смушків шапка* (Слор., І, 1957, 51); — *Не такий, паче, не втечеш!.. Не втéчеш — бом годамс! Стій!.. — Завернула панок. Гарнє дихання повстяноського коня вже обпікало йому спину* (Донж., І, 1958, 132).

ПАНОПТИ́КУМ, у, ч. Музéй або тимчасова виставка рідкісних речей, воскових фігур і т. ін. *В кінці площі, коло собóру, де була карусель, збудована і паноптикум, стояв панок* (Смолич, Дитинство, 1937, 61); * У порівн. *Дайтє тільки час — покажє* [М. Гоголь] *цисечам, десятикам тисяч глядачів пороки, які збирає, мов у паноптикумі, в своєму новому творі* (Полт., Повість... 1960, 512).

ПАНОРА́МА, и, ж. 1. Вид на місцевість згори, на далекий простір. *Стала* [Маруся] *над яскинсь урвищем. Широкою безмежною панорамою розложився перед нею простір в початках дня* (Хотк., II, 1966, 154); *Вони перепливли на другий берег, зійшли на гору, і така чудова панорама відкрилася перед їхніми очима, що обидва замовкли* (Ів., Тарас. шлихи, 1954, 347); *Широка панорама степу з горба. За пів-кілометра, може, мідінія, за чорними парами, на посілавій площині — комбайнами жнуть* (Головко, I, 1957, 341); // Видовище чого-небудь на великому, широкому просторі (про будівлі, споруди і т. ін.). *Перед нами за Дніпром з'явилась чарівнича, невимовно чудова панорама Києва* (Н.-Лев., I, 1956, 336); *З висоти вам відно всю панораму робіть. Але де ж саме пролягє траса канала?* (Гончар, Тронка, 1963, 190); *Машини виповзлись на гору, і перед очима відкрилася широка панорама радянсь* (Гур., Життя..., 1954, 151).

2. Картина, на якій плоский живописний фон поєднується з об'ємним предметним переднім планом. *Увійшовши в майстерню бадька Федора, ми з дівч і очі витрищили — най куратинцю вкеїда панорама пекельного страшного суду* (Копійська, Кутя..., 1966, 8).

3. *перен.* Показ широкої картини життя у мистецькому творі або в літературі. *Поєт дає нашій рівї далеко більшу задачу, малює їй не одну сцену, не одну постать, а звичайно цілі, не раз безмежно широкі панорами* (Фр., XVI, 1955, 284); *Від драматургів глядачі вимагають відтворення не дрібних камерних чи водевільних ситуацій, а показу великої панорами життя народу* (З глибин душі, 1959, 117); // Сукупність творчих засобів, що є в розпорядженні того чи іншого виду мистецтва, окремого митця і т. ін. *Театральна спадщина Лисенка розгортає широку панораму різноманітних форм і видів балетної музики, призначеної для оперної сцени* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 37); // Твір мистецтва або літератури, який показує життя широко і всебічно. *Треба відзначити, що елементи живописності і, особливо, музики надзвичайно сильні в його* [Т. Шевченка] *творчості. Як інакше назвати, коли не чудовою мальовничою панорамою, дово обов* (Рильський, III, 1955, 252); *Від великих живописців з'являються і такі жанрі в прозі початку XX ст., як акварелі, етюди, замальовки, панорами, ескізчасті тощо* (Рад. літ-во, 7, 1965, 23).

4. Великих розмірів картина з рельєфним переднім планом, яка в середині круглого освітленого заверху приміщення, що дає глядачеві ілюзію реального виду. *Кожен, хто хоч на один день потрапить до міста, в першу чергу прагне познайомитися з панорамою «Оборона Севастополя 1854—1855 рр.» та діорамою «Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 року»* (Рад. Укр., 23.VII 1965, 3); // Приміщення для демонстрації такої картини. *Вдалині, над синіми просторами моря, підносилась місто, уявлене величною будівлею панорами* (Трип., Дорога..., 1944, 48).

5. Картина, малюнок, розділ яких через спеціальні скельця або скло дає враження об'ємності, рельєфності, перспективи.

6. Оптичний прилад біля гармат, який дає можливість бачити будь-яку точку на 360° навколо і вимірювати кути на місцевості. *Гармаш* [Праклій] *і застиг приголомшений: прицілити головою до прицільної панорами. Семен не цілився вже* (Головко, I, 1957, 288); *Одна за одною чотири гармати стали вряд на бугрі. Вже поспівали назад перейти з хідьми, з наводчиків вилізли до панорам* (Ю. Янов., I, 1958, 150).

ПАНОРА́МНИЙ, а, е. 1. Спос. до панорами (у 1—3, 6 знач.). *Більшість байок І. Свирника засновані на глибоких, панорамних алегоріях* (Вітч., 8, 1967, 195); *Книжка В. Петровського «Мистецтво панорам і діорам» цікава тим, що вона є першою в радянському мистецтвознавстві спробою зібрати відомості з історії панорамного і діорамного живопису, систематизувати їх* (Літ. Укр., 10.IX 1965, 3).

2. Пов'язаний із зніманням або показуванням фільмів на великих екранах, яке надає ілюзію сприйняття кінозображення до умов реального бачення. *Панорамне кіно суперечне, але склейне у неробочуті та демонстрації. Таке кіно знімається обличчя трьома спеціальними апаратами* (Знання..., 3, 1966, 21); *Панорамний фільм.*

△ **Панора́мна зйо́мка** — спосіб кінозйомки, при якому поступово повертають кінозйомочний апарат навколо вертикальної або горизонтальної осі для охоплення безперервною зйомкою великого простору; **Панора́мний кінотеа́тр** — приміщення, пристосоване для демонстрації панорамних фільмів.

3. *спец.* Який має оптичний пристрій для широкого охоплення горизонту при спостереженнях. *Панорамний перископ; Панорамний приціл.*

ПАНОРА́МНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **панора́мний** 1, 2. *Осінні картини життя, змальовані в романі гаїжили і повнозвучними барвами, вражають панорамністю, поетичною зібраною деталлю, стислістю* (Літ. Укр., 5.IX 1967, 3).

ПАНО́ТА, и, ж., *знева.* Збірн. до **пан**. *Бють гармати, свистять шаблі — панота пікне* (Пісні про ЧА, 1938, 21); *Збоїться, ніколи не працювали кріпачки з таким завзяттям, як цієї весни: оперше на землі, одвойованій у паноти землі* (Гончар, II, 1959, 290).

ПАНОТЕ́ЦЬ, тця, ч., *заст.* 1. Батько стосовно до своїх дітей. — *Ей, Хведьку, вчиєш! Ей, схаменись!* — *Так панотець казав своїй дитині* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 78); *Жив тоді у нас старий дід, батько панотець* (Морд., I, 1958, 41).

2. *церк.* Священик, піп. *Не торгувались з старостами, Як те було з багатирями; Не торгувались і панотець (На дяка людям та на чуло), За три копи звінчав у будень* (Шевч., II, 1963, 269); *Панотець повчає любити навіть своїх ворогів і останнім ділитися з людьми, а коли малим Назар Булат залів у сад до попа і його там спіймали, то троси не пожаліли пеньок* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 15).

3. Вічлива форма звертання до старих поважних чоловіків. — *А котро то конюшків защебетало? — шукаючи очима винуватку, пита Коліснк.* — *Се я, панотче, кажу,— сміло виступила вперед ще молода молодиця* (Мирний, III, 1954, 308); [Матрона *(до старого патриція):*] *Подивись лишень, панотче, — се що за знак? Плебеї всі стоять і ні один не йде*

прощаться з ними, а тільки Люцій підійшов близенько до варвара... (Л. Укр., II, 1951, 538).

ПАНОТЕ́ЦЬКИЙ, а. е, *заст.* Власт. панотцеві.

ПАНОТЦІВ, ева, éве, *заст.* Прикм. до **панотéць**; належний панотцеві. *Знали ми тільки панотцеву могилку, а самого не зазнали* (Мордовець, I, 1958, 55); *Чекали на попа. Врешті, хтось зрізчав, що він іде, а за хвилину у двері всунулась пелехата голова з дзюбатим обличчям, а за нею й довга фігура панотцева* (Кобзар., I, 1955, 229).

ПАНО́ТЕНЬКО, а, ч., *заст.* Пестл. до **панотéць**. — *Ти, бачу, Василя мала ще перш чим з його приїзд?* — *Знала, панотеньку!* — *і затужилася, як осінній листочок* (Кв.-Осн., II, 1956, 59); [Голова:] *Дайте ж, панотеньку, а вас поцілую в руку. (Цілує старому руку)* (Крон., III, 1959, 151).

ПАНО́ТЧИК, а, ч., *церк., заст.* Зневажл. до **панотéць** 2. *Два панотчики гарненько Попразникували Та й удвох собі при чарці Нічку розмовляли* (Фр., XI, 1952, 273); *Слово Тараса смертельно знапудило галицьких «батьків народу» — вгодованих панотчиків, попів, послів, адвокатів* (Літ. Укр., 3.III 1964, 2).

ПАНО́ЧОК, чка, ч. Пестл. до **пан** 1, 2. — *Ні, панóчку,— Ганя йому мовляв,— Водиці я не сколотив, Бо що й не пив* (Гл., Вибр., 1951, 39); — *Та я ж не до вашого пана з поклоном. Будь ласка, панóчку, зарахуйте... Дайте капельок* (Мирний, IV, 1955, 379); — *А чого ж, попрошу у пана,— кинув Левко.— Скажи йому: запрягаються, панóчку, що не крастиму ваш ліс, тільки обміняйте мою орну десятину на вашу лісову* (Стельмах, I, 1962, 72).

ПАПОШИ́ТИСЯ, шуся, пишеш, *недок., заст.* Панітися. * Образно. — *Ми також не без рук. Зробимо, що зможемо, щоб не дати їм [будинком] занадто напанóшитися на своїй землі* (Фр., IV, 1950, 326).

ПАНПСИХІ́ЗМ, у, ч. Філософське ідеалістичне вчення, яке протолошує психіку, душу загальною властивістю матерії.

ПАНСІО́Н, у, ч. 1. У дореволюційній Росії і в буржуазних країнах — державний або приватний закритий навчальний заклад з гуртожитком. *За перших літ свого перебування в пансіоні Химченко вчився дуже добре, переходив з класу в клас із першою нагородою* (Крим., Вибр., 1965, 321); — *Мені радять віддати її в пансіон, що при монастирі княгині* (Вас., III, 1960, 343); *Народилася вона* [М. Заньковецька] *в с. Заньки на Черніговщині, у дворянській сім'ї, вчилась у Чернігівському дворянському пансіоні* (Про мист. театру, 1954, 165); // У дореволюційній Росії — платний гуртожиток з повним утриманням для іногородніх учнів при деяких середніх учбових закладах.

2. У дореволюційній Росії і в буржуазних країнах — невеликий готель, будинок, де здаються кімнати з повним утриманням. *Ми з хлопчиком вселимося у пансіоні, у великому домі у два осади, а дім той у дворі на високими воротами під кам'яними левами* (Вовчок, I, 1955, 374); *Вона жила у дворищі, де зупинялися пансіон для своїх кумпецьів* (Л. Укр., III, 1952, 711).

3. Утримання (харчування, догляд і т. ін.) тих, хто живе у кого-небудь. *Має велику хату, гарно улюблює, з балконом на гори і море і повний пансіон* (Кобзар., III, 1956, 322); *Вигідно сторгувався: за квартиру й повний пансіон щомісяця по п'ять карбованців* (Кач., II, 1958, 26).

ПАНСІОНА́Т, у, ч. 1. Вид закладу для відпочинку. *Як тихо зараз! Вже відпочинок по санаторіях і пансіонатах на південній відпочинок, замовкли по клубах радіоли й рекалі, затихли розмови й пісні — курорт спорожнів і задрімав* (Кундичі, Пов. і опов., 1951, 123); *Санаторій, пансіонати, будинки відпочинку щороку приймають величезну кількість людей, повертаючи їм здоров'я і бадьорість* (Ком. Укр., 3. 1968, 36).

2. Те саме, що **пансіóн** 1, 2. *Зиов почала* [Ольга] *стискати і цілувати Целіну, але пані Грозицьку остриим тоном цілунка із обі* [нагадала їх обом]. *що тут урядове бюро, а не пансіонат* (Фр., II, 1950, 311); *Пансіонат сенйора Граніолі являв собою приповерховий будиночок досить химерної архітектури* (Загреб., Європа 45, 1959, 529).

ПАНСІОНЕ́Р, а, ч. 1. Той, хто вчиться в пансіоні (у 1 знач.).

2. Той, хто живе в пансіоні (у 1, 2 знач.). *Гімназія містилась у центрі міста, в досить доброму приміщенні. Всього учнів у гімназії було (разом з пансіонерами) від 400 до 600 чоловік* (Рад. літ-во, 6, 1966, 70).

ПАНСІОНЕ́РКА, и, ж. Жін. до **пансіоне́р**. *Лиатись ся двох пансіонерок і для актораїв. Ним, старим, зовсім не випадав грати комедію* (Фр., VII, 1951, 65); — *Так не можна: одній душі перевчити всю науку. Треба всім потрошки — бо то хліб, — почула* [бабка] *свою улюблену пансіонерку* (Кач., II, 1958, 32).

ПАНСІО́НИЙ, а, е. Прикм. до **пансіóн** 1; // Одержаний у пансіоні. *Моголовець мовляв не один раз їх змовницькі поглади, вважала це непристойним і в душі страшенно обурювалася, але мовчала, тому що одержала пансіонне виховання і вважала на непристойне відверто висловлювати свое обурення* (Тют., Вир, 1964, 61).

ПАНСІО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пансіóн**. *Вибігло кілька несудниць з пансіонської кухні* (Смоліч, II, 1958, 58).

ПАНСЛАВІ́ЗМ, у, ч. Громадська і політична течія головним чином кінця XVIII — початку XIX століття, яка відображала прагнення до державного об'єднання всіх слов'янських народів. *Обхідною дорогою, через польський романтизм і чеський панславізм, дійшли деякі талановиті русини до нового зближення з рідним народом* (Фр., XVI, 1955, 340); *Як і Герцен, Чернишевський, Шевченко, Франко був ворогом реакційного панславізму, боровся за рівноправність усіх слов'янських народів, за їх вільний розвиток* (Іст. укр. літ., 1, 1954, 511).

ПАНСЛАВІ́СТ, а, ч. Послідовник, прихильник панславізму.

ПАНСЛАВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **панславі́ст** і **панславі́зм**. [Т и р а с:] *І що твій панславістський рай мені? .. Про нього співають ті, хто людям бо хотів забить пилом голову* (Голош., Поезії, 1955, 369).

ПА́НСТВО, а, с. 1. Збірн. до **пан**. *Дурний хлопець не знав, не відав, що панич уже показався перед ним. Щось йому так само пашіло, а в серці ще гірше клекотіла вирожена проти панства...* (Крим., Вибр., 1965, 419); *На балконах під балдахінами сиділо вельможне панство* (Довж., I, 1958, 271); *Повиходили з панського палацу земеміри. До них підʼїхав Волосюк, і панство почало зручніше вмощуватись у лекгій відкритій колясці* (Стельмах, I, 1962, 389); *Козацьке панство походжає В киреях чорних, як один* (Шевч., I, 1963, 95); // Подружжя панів: пан і пані. *В господі панства Турковських чимало рух сьогодні* (Л. Укр., III, 1952, 496); *Мавині протектори й колишні хлібодавці панство* [добродій і добродійка] *Марʼяни перебувають тут уже більше тижня* (Коб., III, 1956, 157).

Спинкове́ па́нство — потомственне, вельможне панство. *Тепер уже не з одного, не з двох кпилось повітів, а з цілої губернії саме спинкове панство, саме найможніше купецтво знаходить тут щирий привіт, добру уяту веселого й щедрого хазяїна...* (Мирний, 1, 1949, 415).

2. Поведінка, звички і т. ін., як у панів. *Вже за останній час почав учитися столярства.. Спершу його вважано за простого і дуже доброго пана, але ж трохи... дурненького, мабуть, бо де ж таких кинув панство та пішов за мужицтво* (Гр., II, 1963, 75); *В покоях було по-міському, з претензією на панство* (Н.-Лев., III, 1956, 93).

3. *заст.* Панування. *Почувши ж, що в сені спектакль* [Дидона]. *Сказав* [Елей]: — *Нехай їй вічне царство, Мені ж довголітнє панство* (Котл., I, 1952, 87); — *Доки тут їх панства, то й кінця не буде чвар* (Фр., XI, 1952, 221).

4. *заст.* Царство, держава. *Тоже спочатку того щастя Справді був Бертольдо рідний. Правий суд чинив у панстві, До підданих був ласівий* (Л. Укр., I, 1951, 379); // *перек.* Місце, сфера переваги, активного впливу або безмежного поширення чого-небудь. *Борців не лякають приводи: Шлях, мочений кров'ю та потом, Нас виведе в панство свободи, Не нині, не завтра, так потім!* (Граб., I, 1959, 367); *Ба й бурощів смішних нема В цім панстві, де нудьга сама!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 187).

Пáнський, а, е. Прикм. до пан, пáні 1, 2. *Вікопомна боротьба двох станів, панського й мужичого, .. віками не кінчались* (Коцюб., I, 1955, 335); // Належний панові, пані. *І снилося їй той сон Іван І уродливий і багатий, Уже заспатаний, женатий — На вольній, бачиться, бо й сам Уже не панський, а на волі* (Шевч., II, 1953, 287); — *Самі зібрались, щоб у жнива застукати. То мені треба було побігти в панський двір скинкати чемерь та й тих, які в лісі працюють* (Стельмах, I, 1962, 550); // Власт. панові, пані. *Життя Мар'яне, як на долоні, стояло перед нею, гірке та неприв'ятне, зламане панськими вимогами* (Мирний, III, 1954, 171); *Мені здається, чи не походить ся думка про «дві правди» що й від панського страху перед освіченим мужиком* (Л. Укр., V, 1956, 143); *Від панського світогляду бідака Юрчика непереходима пропасть, і що там, за тою пропастю, діється, яким законом корються ото дивні двоногі істоти, що так скидаються цілком на людину,— а тим не має Юрчик каймекшого поняття* (Хотк., II, 1966, 265); // Призначений для пана, пані, розрахований на пана, пані. *Ще до обіда, перед панським другим сніданком, пана Юзя пробігла мазурками, нроком по давній жовтенькій, мов золотій, стежці до альтанки* (Л. Укр., III, 1952, 666); *І пів з хрестом в руці давав нам ніж у руки і за об'їдки в панського стола на брата брата слав під молитовні звуки, й моряки наша кров в склянй бряжі текла* (Сос., I, 1957, 51); // Такий, як у пана, панів. *Стері ворота поламав Чіпка, а приробив дощані, панські* (Мирний, I, 1949, 368); — *Ходіть допоможете його* [пацю] *злапати. Нинька мусимо мати вечерю не хлопську, а панську* (Тют., Вир, 1964, 352); // *перен., іron., жартівл.* Благородний, делікатний і т. ін. *Вигнав набір хлопчу з курчатами і прищикнув одно дверима так, що воно запищало, як навіжене.— Яке панське! — мав його Йонька, всідаючись під хатою кланати коси* (Тют., Вир, 1964, 223).

Пáнська робóта — робота на панів. *«Будь покірна,— наказують,— та до роботи панської щирі! І чудно, і сумно було Олесі таке слухати!* (Вовчок, I, 1955, 27); *Мартошкі доводилось маринувать непівдні через панську роботу* (Л. Укр., III, 1952, 636); **Пáнські прíхоті** (**жáрти** і т. ін.) — поведінка, звички і т. ін. панів, зумовлені їх зверхністю і розбещеністю. *Його погляди так слабо в'язалися з поронеяіи життя, його демократизм так трудно було пристосувати до панських прихоті, закадіе дорогої одежі і т. ін., що я просто не мав йому віри* (Коцюб., I, 1955, 253); *Сьогодні пан Чорнокнижник був у препаскудному настрої: нова покоївка не зрозуміла панського жарту про суд і замість трьох поцілунків одмірляла йому одного лящаса* (Стельмах, I, 1962, 447).

ПАНТАЛÓНИ, лон, мн. 1. *заст.* Штани. *Він був убраний в піджак та панталони в бешевельського простого трико* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *На ньім Енно були жистецькі відпрасовані панталони — чорні в білу нитку, та строга чорна візитка* (Смолич, Мир., 1958, 100).

2. Приналежність жіночої білизни, яка покриває нижню частину тулуба від пояса звичайно до колін.

ПАНТÁЧ, а, ч. Плямистий або звичайний олень з панчами.

ПАНТЕЇЗМ, у, ч. Філософське (ідеалістичне вчення), яке ототожнює бога з природою. *Старосвітське селянське середовище колоритно втілює в собі постать прадіда Данила [у «Вершниках» Ю. Яновського] з його землеробським пантеїзмом і гайдамацькими піснями* (Про багатство л-ри, 1959, 264).

ПАНТЕЇСТ, а, ч. Послідовник пантеїзму. *Титувано його* [Г. Сковороду] *і українським Сократом, і українським Платоном... називано і фетистом, і пантеїстом, і спіритуалістом, і психологічним моністом* (Літ. Укр., 4.XII 1962, 3); *До природи — яка ставилось? Не як пантеїст малюєв, не в речах духотворюєм, — а гролою перепливаюсь, стаєлю блиску настилаюсь!* (Гич., До молодц., 1959, 57).

ПАНТЕЇСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до пантеїст. *— Ти відчув у своїх натхненних грудях пантеїстичне серце* (Кол., Терен., 1959, 42); // Власт. пантеїсту, пантеїстам. *Хайямові зарубаймо і тамаюнові, і потенї. В них є багацько пантеїстичного вільнодумства і світової скорботи, грізьких виступів проти ненажерливого мусульманського духівництва* (Крим., Вибр., 1965, 223).

2. Стос. до пантеїзму. *Ідея бога у Сковороди зливається з поняттям природи, бо — скрізь і в усьому, він — властивий цьому закон, рушійна сила цього розвитку. Далі цієї пантеїстичної концепції Сковорода не пішов* (Іст. укр. літ., I, 1954, 116).

ПАНТЕЇСТКА, и, ж. Жін. до пантеїст.

ПАНТЕЛЮ́К: ◇ **Збúвати (збúти) з пантелю́ку** *дил.* **збúвати; збúвáтися з пантелю́ку** *див.* **збúвáтися; Збúтий з пантелю́ку**: а) який спантеличився, заплутався або дезорієнтувався. *Чи то збитою з пантелику, чи то що роздратованішою почувала вона себе після цієї сумбурної її не зовсім зрозумілої розмови* (Шовк., Людина..., 1962, 265); *Окися встала, звернула вовн на затчу половину й погнала їх по рілці. Вони потягли пауза по городі, збиті з пантелику* (Н.-Лев., III, 1956, 201); б) який почав діяти нерозумно. — *Ви така сама людина, як і я, лише збита з пантелику, поламана вулицею* (Мик., II, 1957, 489).

ПАНТЕЛИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех., розм.* Призводити до нездатності звично діяти, розумно говорити, міркувати і т. ін. внаслідок розгубленості, страху; збивати з пуття; непокоїти.

ПАНТЕЛИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Не мати змоги звично діяти, розумно говорити, міркувати і т. ін. внаслідок розгубленості, страху; бентежитися; губитися в здогадках. *Вітя, що дотепер запер був дух у собі і проникав очима жовніра та пантеличився і завертав свої гайки від жовнірового лиця, розплився слого сина до голосі* (Черемш., Вибр., 1952, 195).

ПАНТЕÓН, у, ч. 1. Храм, присвячений всім або багатьом богам у стародавніх греків і римлян. [Р і ф ц і я л а:] *А звідки ж ти рятунку світу ждеш? Та ж ти не поклонявся віддавна нікому з тих богів, що в пан-*

теонї (Л. Укр., II, 1951, 352); // Сукупність усіх божеств в якій-небудь політеїстичній релігії. *Херсонеські написи* називали культ Діви у Таврії; греки вбачали в надзвичайно легкості приймали в свій пантеон іноземних богів, особливо таких, які були їм зрозумілі і близькі (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 306).

2. Усипальниця, місце поховання видатних людей. *Його* [архітектора] *покликання — пантеони, палаци, палаци культури, .. санаторії з величною колоною, пілястрів і класичних урн* (Довж., Зач. Десна, 1957, 542).

3. *перен.* Збірка, сукупність гідних пам'яті творів мистецтва або літератури, фактів історії, імен. *Тільки в радянський період, як письменник, співець-учений пролетарський, соціалістичний ідеолог, знайшовши почесне місце в пантеоні славних попередників Жовтня, І. Франко здобув широку популярність* (Рад. літ-во, 4, 1958, 120).

ПАНТЕ́РА, и, ж. Те саме, що **леопа́рд**. [Гетера:] *Сей варвар африканський, певне, добре з левами вміє битись... А худого я б віддала пантері...* (Л. Укр., II, 1951, 526); * У порівн. *Ахмет стибчив проти вікна, ніби одвернувшись од Гюлле, що сидів навшпиньках позад його на килимі і, мов пантера, уважно зорив за братом, за кожним його підозрілим рухом...* (Досв., Гюлле, 1961, 89).

ПАНТЕ́РЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **пантéра**; // Такий, як у пантери. *Якийсь легенький пантерячий скік* [літака], *вверт якийсь легке помітний і весь ваш страх... Ні, що я кажу: страх.— Усе ваше горобиться, наша посунлась...* (Вишня, I, 1956, 207).

ПА́НТИ, ів, *мн.* Молоді, ще м'які, покриті шерстю роги плямистого або звичайного оленів (марала й ізюбра), які використовуються для виготовлення лікувальних препаратів. *На Далекому Сході в цьому році набагато розширено район добування пантів* (Рад. Укр., 7.VII 1965, 1); *Ось мірині шкіри на стіні, ось мисливська знарядля, ось голова ізюбра з гіллястими пантами, ось рушниця* (Довж., Зач. Десна, 1957, 70).

ПАНТОВА́Р, а, ч., *спец.* Робітник, що обробляє панти.

ПАНТО́ВИЙ, а, е. Відот. и пантів. *З-під поли* [на ярмарку в повітовому місті] *можна було дістати не тільки сажу дьогтювання, розбоєм добутий одежину, а навіть пантові пілюлі й ручні кулемети* (Стельмах, II, 1962, 155); // Пов'язаний з добуванням пантів. *Пантове господарство.*

ПАНТО́ВКА, и, ж., *спец.* Полювання на плямистих або звичайних оленів для добування пантів.

ПАНТОГРА́Ф, а, ч. 1. Прилад для виготовлення копій креслень, планів тощо в іншому, звичайно дрібнішому, масштабі зображення. *Процес* [гравірування] *вийснують на гравірувальних верстатах. На стачині верстата змонтований пантограф, за допомогою якого наносять зображення з трафарета на виріб* (Техпол. різального інстр., 1959, 198).

2. Струмоприймач електровоза або моторного вагона, який складається з системи шарнірно сполучених легких рам. *Пантограф електровоза.*

ПАНТОКРИ́Н, у, ч. Лікувальний тонізуючий препарат, який добувають з пантів і застосовують при гіпотонії, неврозах і т. ін. *З медикаментозних препаратів при гемофілії вживають.. хлористий кальцій, желатину, пантокрин* (Наука.., 7, 1965, 38).

ПАНТОМЕ́ТР, а, ч. Легкий кутомірний інструмент, який застосовують при топографічній зйомці. *Штатив пантометра.*

ПАНТОМІ́М, а, ч. 1. У стародавній Греції і Римі — танцювально-мімічна вистава, звичайно на міфологічний сюжет. *Спорідненою мімові формою, обмак театром суто спортивського походження, був пантомім* (Мист., 3, 1968, 8).

2. Актор, який, міняючи костюм і маску, послідовно зображував усіх персонажів у такій виставі.

ПАНТОМІ́МА, и, ж. 1. Вистава без словесного тексту, в якій зміст розкривається за допомогою міміки, жестів і виразних рухів. *Незважаючи від таких карнавальних драм, розвилась в Польщі в XVI і XVII віку широко комедія.. переважно сатиричних, орлекінадах, інтермедії, не виключаючи балету і пантоміми* (Фр., XVI, 1955, 216); *Фільм — не звуковий у звичайному розумінні цього слова,— це скорше легко розіграна, з веселим викінченням пантоміма під диктерський текст* (Мист., 6, 1958, 27).

2. Сюжетна сцена в балеті, опері, драмі і т. ін., основана на безслівесній драматично виразній грі виконавців; гра виконавця в такій сцені. *Ці пластичні рухи, наче він виконував якусь пантоміму на сцені театру, а не робив звичайне діло — все це було незвичайне, незрозуміле і дратувало* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 52); *Значну роль в народному танці відіграє і пантоміма, хоч у глибоко народних танцях вона — танцювальна* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 84).

3. Виразний жест руки, рух людського тіла, що служить засобом передавання думки, спілкування між людьми.

ПАНТОМІ́МІКА, и, ж. Виразні рухи людського тіла, що служать поряд з мімікою формою передавання внутрішніх переживань.

ПАНТОМІ́МІСТ, а, ч. Актор, який володіє засобами пантоміміки.

ПАНТОМІМІ́СТИКА, и, ж. Жів. до **пантоміміст**.

ПАНТОМІМІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пантоміма**; // Пов'язаний з її використанням. *Сьогодні у музичному балеті на зміну ілюстративним пантомімічним вставкам прийшли твори з широко розвиненою танцювальною образністю, яка поетично і разом з тим розкриває високі ідеї та глибокі людські почуття* (Мист., 4, 1965, 3).

ПАНТОМІ́МНИЙ, а, е. Прикм. до **пантоміма**. *Пантомімна вистава.*

ПАНТОПО́Н, у, ч. Лікарський препарат опію, який застосовується як знеболюючий, спотворний засіб, а також при сильному кашлі. *Давала* [ліквірка] *дитяті з кисневої подушки, вприскувала камфору, пантопон,— робила все... і Свиридон не вмер* (Ю. Янов., Мир, 1956, 252).

ПАНТОФЕ́ЛЬ *див.* **пантóфлі**.

ПАНТОФЕ́ЛЬКА *див.* **пантóфлька**.

ПАНТОФЕ́ЛЬКИ, ів, *мн.* (*одн.* **пантóфелька**, и, ж.). Зменш.-пестл. до **пантóфлі**. *Шелеп.. наділа панчохи і пантофельки* (Фр., II, 1950, 289).

ПАНТО́ФЛІ, фель і ів, *мн.* (*одн.* **пантóфля**, і, ж. і **пантóфель**, фля, ч.). М'які кімнатні туфлі, звичайно без закаблуків. *Вона, витівши свиня в невеличке кріселко і простягши свої маленькі кіжки, обутні в шовкові пантофлі, прийняла журливо-пожавний вид* (Хотк., 1, 1966, 51); *Він хитнув ногою, і пантофля злавилася. Всі побачили ногу ніженьку, панчіх без шкарпеток* (Крим., Вибр., 1965, 346); * Образно. — *Вы можете увити корабель, і не якусь там рікову пантофлю, а величезний океанський лайнер, зроблений не зі сталі, а з легкої пластмаси?* (Собко, Справа.., 1959, 133).

ПАНТО́ФЛЯ *див.* **пантóфлі**.

ПАНТРУВА́ТИ, рую, рує, недок., перех. і неперех., на кого — що, за ким — чим, із отод. що б, аби і т. ін., розм. 1. Дивитися пильно, уважно. *Стояць*

бідне здоров'я, Ни вогню пантрує (Рудан., Тв., 1959, 223); *Казацтво стає поруч з Олексієм в жайдовому пантруванні на бідну ручку* (П.-Лев., II, 1958, 139); // Стежити за ким-, чим-небудь, спостерігати щось або дотримуватись чогось. *В своїй світлиці, в ґоровій башті, з котрої мунїки пантрували за вузьким шляхом якась бескидом й ставом і куди вже раз був накладений вибух, сиділи Орися й Катря* (Стар., Облога.., 1961, 82); *За цим чорним — знати його Лаврo Кихоть — жінка весь час пантрувала скоса* (Кунцевич, Пов. і опов., 1951, 150); *Гнат пантрував Миколу, щоб той уже й дуже не відкрив про ту навіжену його братову, хаханту Килину* (Кучер, Пронай... 1957, 154); — *Я кажу, що як будемо пантрувати гігієну і санітарію, то вони не пустять пошесті в нашу нову хату!* (Бабляк, Літопис.., 1961, 50); // Виглядати кого-, що-небудь; чекати на когось, щось. *Тимофій пантрив під стовпом, коли нуль і тінь із місячним до корчми* (Черемш., Тв., 1960, 98).

2. Доглядати кого-, що-небудь; дбати про когось, щось. — *Чи я на те десять літ доглядала вас, пантрувала, як малої дитини, як свого рідного, щоб ви тепер робили мені такий скандал?* (Фр., VII, 1951, 93); — *А чим Біда вам не сподобався?* — *Біда себе пантрував. Нам ріжки та ніжки, а собі решту, і до панів милостивий,— відлупить та й пустить* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 56).

ПАНТРУВА́ТИСЯ, ýється, ýвався, *недок., розм.* Обертати себе від кого-, чого-небудь, ухиляючись від якихось дій, вчинків і т. ін.; берегтися, остерігатися. *Ольга зрозуміла, що тепер усе треба робити обережніше. Більше не показувала кволо, що бере у руки. Пантрувалася* (Кач., II, 1958, 21).

ПАНТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., спец.* Добувати пантів мисливством.

ПАНТЮРКІ́ЗМ, у, ч. Расистська шовіністична доктрина турецьких реакційних буржуазно-поміщицьких кіл, що виникла на початку XX ст. і ставила своєю метою підкорення владі Туреччини всіх тюркських народів. *Ой страшне на нас чекає грище: пантюркізму насуває чад! Де Нашмі? В тюрмі! Чи ніч жаский щє? Пантюркізм — откиле все назад* (Тич., Зростай... 1960, 53).

ПАНТЮРКІ́СТ, а, ч. Послідовник, прихильник пантюркізму. *Вони проклянуть відторгнути від СРСР... сучасні радянські республіки, які новітні пантюркисти, вірні ідеалам чверть століття тому померлої Оттоманської імперії, хотіли б... тюркізувати* (Смоліч, Шлях війни, 1947, 82).

ПАНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **панува́ти.** *У 90-х роках XVII ст. на Правобережній Україні розгорнулась боротьба проти польсько-шляхетського панування* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 58); *Пожавши край панування експлуататорських класів, Великий Жовтень поклав край всякому... гнітові* (Рильський, III, 1956, 144); *В умовах соціалістичного ладу.. науки перетворилися в знаряддя революційного перетворення суспільства, в знаряддя панування розкріпачені людини над силами природи* (Рад. Укр., 13.VI 1961, 1); [Н а р т а л:] *Ти знов на мене сплів сильце: ти наверзув мене у християнство. Тоді-то й почалося понад владу, безмежне панування надо мною* (Л. Укр., II, 1951, 431); *За сколько літ розкошї та панування вона розучилася робити-працювати, жила більше спомиканьми про старовину та важними згаданнями* (Мирний, IV, 1955, 31).

2. *рідко.* Царювання. *За панування царя Миколая 1-го на Західній Україні в одному повітовому місті жив міщанин Немикша* (П.-Лев., I, 1956, 172).

ПАНУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок.,* над ким — чим, ким — чим, у кому — чому. 1. Мати владу над ким-, чим-небудь. *Народився Гордій з давнього панського роду, що вик панувати над мужиком і так виробив у собі цю потребу панувати, що вона передавалася спадщиною від батька до сина* (Гр., II, 1963, 44); [Н а р т а л:] *Хотів би ти, щоб Карфаген тепера над Римом панував, хоч би й любов'ю* (Л. Укр., II, 1951, 433); *Слонок, Лукашевич панував Серей моря муки і прокаять... Ну, та к бісу! Хто це пригадає? Панували — більш не панують!* (Рильський, II, 1960, 73); // перен. Все охоплювати, заповнювати собою (про пори року, сили, явища природи і т. ін.). *Той саме весни панувала, і такий то був вечір сильно розкішний* (Вовчок, I, 1955, 332); *Він здавався .. ту тишу, той спокій, який панував тоді в цьому домі* (П.-Лев., VI, 1960, 87); *Холодна осіння ніч цілковито панувала над околицею* (Трубл., I, 1955, 82); // перен. Підкоряти собі (природу, сили стихії). *Сашко.. вирішив зробитися авіатором, а не моряком. Адже моряк панував тільки над водною стихією, а літун* [*льотчик*] *панував над водами, землями і самим повітрям* (Смоліч, V, 1959, 27); // перен. Перевважати в людській свідомості, суспільних стосунках і т. ін. *Як в релігії над людиною панує продукт її власної голови, так при капіталістичному виробництві над нею панує продукт її власних рук* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 622); // перен. Охоплювати, володіти (про людські почуття або відчуття). *Чуття тискалось до вух, рипів голос німецького капрала, панував жах* (Ю. Янов., I, 1958, 51); *Огей стрепенувся. Тепер ним панував могутній дух лесності* (Досв., Вибр., 1959, 337).

Панува́ти над собо́ю — уміти стримувати свої почуття, володіти собою. [Л ю ц і й *(ледве-ледве панує над собою):]* *Ти доведеш мене до божевілля, чи до гріха!* (Л. Укр., II, 1951, 436).

2. перен. Мати переважне в порівнянні з чим-небудь поширення; безмежно поширюватися. *Над лісом панує тільки ритмічний, стриманий шум* (Коцюб., II, 1955, 228); *Тепер голос Вайди, чистий і повний, моє голос дзвонив, панував у залі* (Фр., VI, 1951, 276); *Кругом панує вільний труд, Бо то вже край — не край лахманів, На віки вічні збувся люд Рідними нажитого конання* (Граб., I, 1959, 309); *У родині Горобців панував повний матріархат* (Бар., На.. світі, 1967, 15).

3. Бути паном, панею або як пан, пані. *Зозуля кувала, Правдоньку казала. Буду сто літ жити, Тебе годувати, В хатонькі ходити, Буду панувати* (Шевч., I, 1963, 226); // Жити, як пан, пані; розкошувати. *Сосіди* [*сусіди*] *кажуть, що я паную. Я не паную, я зіркo горюю* (Чуб., V, 1874, 758); [В и ч о к:] *Я тобі скажу, хоч би й про жінку нашого сотинього, адже вона йому не вінчана, а подивись, як вона панує, краще другої пані!* (Кроп., I, 1958, 446).

4. *тільки перен.* Підноситися над навколишніми предметами, ландшафтом, місцевістю; височіти. *Одного дня по обіді я помалеську вибрався на гору Брігорку. Ця прямовисна гора панує над усією Шавнією* (П.-Лев., II, 1956, 305); *Панували над цілим районом казарми та робітничих хлупів, густим чорним димом вкутана в небо цегельня* (Гончар, Таврія, 1952, 145).

ПАНУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **панува́ти.** *Ми вийшли на високий крутий шпиль, пануючий над селом* (П.-Лев., II, 1956, 409); // *у знач. прикм. Пролетаріят стає, поваливши буржуазію і завоювавши політичну владу, пануючим класом; він тримає в руках державну владу..* (Ленін, 30, 1954, 94); *В сатиричних образах Шевченко показував, що в пануючих класів нема справжньої любові до батьківщини, справжнього патріотизму* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 159); *Знаючи швидко*

панцуюче горе: Обновить твою душу весна; За водою спливе в синє море Все, чим дійсність гірка та сумна (Граб., I, 1959, 335); *У Чорному морі експлуатується складна система течій, обумовлена дією різних сил, в основному — панучими вітрами* (Колг. село, 10.VII 1956, 3); *Станок і сніданка з гербом перкалю, добре вже знаєш, не мали нічого спільного з панучою модою* (Фр., VI, 1951, 162).

ПАНФИЛЬ *див.* **пáмфиль.**

ПАНЦЕР *див.* **пáнцир.**

ПАНЦЕРНИЙ *див.* **пáнцирний.**

ПАНЦЕРНИК *див.* **пáнцирник.**

ПАНЦИР, *заст.* **ПАНЦЕР,** а, ч. 1. Частина старовинного, звичайно металевого, бойового спорядження, яке захищало тулуб воїна від ударів холодної зброї. *Несуть вони кольчуги* [осавули] *Козацькую збрую: Литий панцирь порубаний, Шабля золотая* (Шевч., II, 1953, 43); *Василько вдяв поспіхом, одягнув темну сорочку й кафтан, а поверх них панцир* (Хвильк, Д. Галицький, 1958, 303); *В складі вагинського озброєння багатих скіфів звичайні панцирі з бронзових чи залізних лусок* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 144); ** У поріві. На чорних тінях ти тут, то там вимерзла цурка, як панцир, блищана в снігових іскрах* (Тют., Вир, 1964, 481); *Груди його, як у панцер, були заховані в кожух чи ленту білу матінку* (Бойч., Молодість, 1949, 24); // *перен.* **Велика кількість однорідних або однакових твердих предметів, які щільно накривають, обплітають собою що-небудь.** *Волошина спробувала почепити всі медалі... Вийшов суцільний панцир з великих і маленьких, золотих, срібних і бронзових кружал* (Собко, Станіон, 1954, 67); *Абсорбовані частинки* [азоту, кисню] *утворюють на поверхні металу суцільний панцир* (Знання..., 10, 1960, 2); // *чого, перен.* Якась риса людської вдачі, поведінки і т. ін., що ніби захищає від чого-небудь. *Та думалось, що, замкнувшись у панцир нерозлинної байдужості, вона зможе легше витримати жорстоку катування, яким піддасть її ворог* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 128); *Слова відскакували від неї, неспроможні пробити холодний панцир відчуження, яким оточила* [Марійка] *свою душу, як тільки побачила Ярему* (Затреб., Вершіт, 1966, 395).

Крижаний (льодовий) панцир — льодовий покрив. *Цілуща висока сила оринялася крізь панцир льодовий і рибу на зимовищі живила...* (Гонч., Вибр., 1959, 256); *Восени бобри затоплюють на дні водойми багато гілля, корою яких живляться взимку, коли річка вкривається товстим крижаним панцирем* (Наука..., 8, 1959, 34).

2. Твердий покрив тіла деяких тварин (черепах, крокодилів, ракоподібних і т. ін.). *Коло гнізда або в дуплах і печерках, де ночують птахи, можна знайти купи хітинових панцирів комах* (Корисні птахи..., 1950, 52); *Панцир черепахи.*

3. Металева обшивка у автомобілів, поїздів, військових кораблів; броня. *Батько служив у громадянську війну на броненозці «Червоний месник» в ремонтній бригаді, але не лише ремонтував пошкоджені колії, латав дірки на панцирі, а й стріляв часом із гармати* (Ю. Янов., II, 1954, 16); *Стоїть він* [крейсер] *в панцирі сталевому; Тепер належить на ньому Проходить практику морську* (Нех., Ми живемо..., 1960, 129); // Покрив деяких деталей механізмів, а також проводів. *Панцир кабеля.*

4. Жорсткий водолазний скафандр, призначений для роботи на великих глибинах.

ПАНЦИРНИЙ, *заст.* **ПАНЦЕРНИЙ,** а, е. 1. Прикм. до **пáнцир, пáнцер** 1. *Панцирна пластинка;* // Одягнений у панцир. *Уварили польські гармати, Колихнулася стіна панцерних гусарів* (Кач., II, 1958, 423); // перен., ірон. Захищений від кого-, чого-небудь (про людську вдачу, поведінку і т. ін.). *Моє слово їх не дошкулить, тим більше, що їх панцирні душі жають перевагу навіть над японськими панцирниками* (Сам., II, 1958, 330).

2. Феодально залежний (про воїна XV — початку XVI ст., що перебував на службі литовського великого князя). — *І я прагнуло,— пан Войський уклонився.— Як у господі в нас ревнує в звичаях Поручик панцирний Сапєга* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 236).

3. Який має панцир; надлений панцирем (у 2 знач.). *Панцирні молюски; Панцирна щука.*

4. **Покритий спеціальним, звичайно металевим, покривом.** *Партизани пускають під час гітлерівської облави так просто, коли це не про них тримають німці* [фашисти] *каральні загони і спеціальну залізничну охорону з панцирними вагонами* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 13); — *Цієї ночі,— посміхнувся він бійцям,— з лиману у води Дніпра несподівано прорвались панцирні човни противника* (Гончар, II, 1959, 105); *Панцирний кабель;* // Який служить захисним покривом, панцирем (у 3 знач.). *Панцирний бетон;* // Призначений для виготовлення панцирів, броні. — *Кладете дно* [тод] *в сталевий балон, до якого приробляєте детонатор. Потім усю металіку кладете до довгастого ящика, зробленого з панцирного металу* (Ю. Янов., I, 1954, 205); // Який складається з броньованої військової техніки. — *Отось прочитать тут наші панцирні вісники* (Ле. Правд., 1957, 118); *Видалось світові старому, Що вітрилясті панцерні вали Здолають нас. Але з воєнною грозою Ми ще сильніші вийшли, ніж були* (Вирган, Квіт береги, 1950, 72).

5. Який має твердий покрив (про плоди деяких рослин). *Яскравим прикладом важливості добору сортів, стійких проти пошкоджень..., в панцирні сорти соняшника* (Шкіль. і хвор. рослин, 1956, 20).

△ **Пáнцирний шар** — твердий покрив (у деяких плодів). *Для сортів олійного соняшника, поширених тепер у виробництві, дуже важливим є наявність в оболонці сім'янки особливого темнозабарвленого шару, що має назву панцирного* (Ол. та еферн. культ., 1956, 21).

ПАНЦИРНИК, *заст.* **ПАНЦЕРНИК,** а, ч. 1. *іст.* Воїн, одягнений у панцир (у 1 знач.); лицарь. *Брама відчинилася, і виступило військо. Спереду гусари. За ними — кольчужники. Потім панцирники; за ними всі у мідних шоломах* (Довж., I, 1958, 251).

2. Автомобіль, поїзд, військовий корабель, покритий панцирем (у 3 знач.). *Окремі панцирні автомобілі на вулицях приворотового міста були в Києві не первина, але ж зараз панцирників було щонайменше до два десятки врагу* (Смодич, Реве та стогне..., 1960, 78); *За першим від станції перегоном стояв опозитний чорним димом німецький панцирник* (Кач., II, 1958, 282); *За молодих літ Тарас Петрович Яре служив на Чорноморському флоті і брав участь у повстанні панцирника «Потьомкін»* (Минко, Вибр., 1952, 9); * Образно. *Сніжок ритнуть під моїми ботвортами. З чими панцирниками я не злякався й шестанці грязюки* (Кол., На фронті..., 1959, 177).

ПАНЦИРНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **пáнцирний 5.** *Сім'янку* [соняшника], *що мають панцирний шар, не пошкоджують соняшникова міль. Тому визначення панцирності сім'янки соняшника має велике практичне значення* (Ол та еферн. культ., 1956, 21).

ПАНЦИРОВАНИЙ, а, е. Покритий спеціальним, звичайно металевим, покривом. *Не могли ж коні голими*

своїми панчохами дістать в суходолу його флот, його панцирозвий судна! (Тончар, II, 1959, 48).

ПАНЧІ́ШКА *див.* **панчішки.**

ПАНЧІ́ШКИ, шок. *мн.* (*одн.* **панчі́шка**, и, *ж.*). Змінн.-пестл. до **панчо́хи**. *Усі* [дівчата] *як одна у червоних черевичках і у білих та у синіх панчішках* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); *Ноги Леся натягала йому на міжки панчішки, потяг* [Андрійко] *в купі Лесиних книжок фізику і з задоволенням шпурнув її на підлогу* (Ів., Твемини, 1959, 88); *Прибігали до фонту Кос-Арал казахські діти, від шестирічних малят, що ледве дріботіли хубетюками мічками в подертих тупранях панчішках, до довгов'язих незграбних підлітків, - у дрантях чоботях* (Тулуб, В степу.., 1964, 306).

ПАНЧІ́ШНИЙ, а, о. Прикм. до **панчо́хи**. *Панчішне виробництво;* // Який служить для виготовлення, в'язання панчіх. *Згідом за панчішними верстатами були винайдені інші — для виробництва мережив тощо* (Наука.., 3, 1967, 51).

Панчі́шні ви́рби — **панчохи**, викарстські і т. ін. *В'язальний цех на зекономленій пряжі щомісяця дає 28 тис. пар панчішних виробів* (Рад. Укр., 7.IX 1950, 3).

ПАНЧІ́ШНИК, а, ч. Робітник, який виготовляє панчохи.

ПАНЧІ́ШНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **панчі́шник**.

ПАНЧО́ХА *див.* **панчо́хи.**

ПАНЧО́ХИ, чіх, *мн.* (*одн.* **панчо́ха**, и, *ж.*). Виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна. *Старий Сулейман поскидав капці, поклав ноги в білих панчохах на софі і пахкав з довгого цибуха* (Коцюб., II, 1955, 128); *Знайдено спосіб приготування штучного волокна, міцнішого і міцнішого, ніж шовк. З цього волокна роблять гарні і міцні тканини, парашути, майстерні панчохи* (Наука.., 3, 1957, 24); // Такий виріб, зшитий з сукна, хутра і іншого матеріялу. *Яшин всю ніч не зупинявшись. Пісни оленячі стали холодними як лід і ноги кляли в хутряних панчохах і чоботах* (Тулуб, В степу.., 1964, 70).

◇ **Сі́ня панчо́ха** *див.* **сі́ній.**

ПАНЩА́НИН, а, ч. Те саме, що **панща́ник.**

ПАНЩА́НИЙ, а, е. І. Стос. до **панщи́ни**. *Найдати постарів і став ще частше заглядать в корчму, запиваючи давнє панщанне горе* (Н.-Лев., II, 1956, 345).

2. Належний поміщикові на основі державного права (про панщанника). *Нас Хоцінський зверне розмову на те, що колись-то було бобре: всім панам, і духовенству, і навіть мужикам, як мужики були панщанні* (Н.-Лев., I, 1956, 134).

△ **Панща́нний селя́нин** — те саме, що **панща́нин.** *Наред.* приписувався в міщани, бо в Акермановині панщанних селян не було (Н.-Лев., II, 1956, 220).

ПАНЩА́НИК, а, ч. Селянин, що відробляв панщину; кріпак. *Давні панщанники понаставляли вуха та слухали Берка* (Н.-Лев., II, 1956, 368).

ПАНЩИ́ЗНА, и, *ж.* *рідко.* Те саме, що **па́нщина** 1. *В нас із* [панів], *як мух у Петрівку, розелось.. Робить, селяни, панщизну, а вони будуть панувати* (Панч, Гомоп. України, 1954, 86).

ПАНЩИ́ЗНЯНИЙ, а, е. *рідко.* Прикм. до **панщи́зна.** *Діялось це в тридцятих роках нашого* [XIX] *століття. Українське поспільство, поборене у класовій боротьбі, в зрвом панщизняної неволі на шиї, тягло свою долю в глухім ремеслом* (Коцюб., I, 1955, 334); — *Ще панщизняну біду залишив нам небіжчик дід у цій хаті* (Коцюб., Весп. шум, 1952, 98).

ПАНЩИ́НА, и, *ж.* 1. Одна з форм докапіталістичної земельної ренти, найбільш поширена за феодалізму. *Кожен селянин мусив кілька днів на тиждень працювати на панській землі — орати, сіяти, жати, збирати жниво, молотити... Такі роботи називались панщиною* (Іст. середніх віків, 1955, 29); // Дарова примусова праця покріпачених селян у господарстві поміщика. — *Панщина — то таке, що люди робили панам задарма, а пани ще над нами вередувались, замикали у темні льохи та й били, що аж кров лилась* (Кобр., Вибр., 1954, 160); * У порівн. — *Ет, як там варило! .. Поп'ям там чого, запанчисе, пан й біжу на поденне, як на панщину* (Коцюб., I, 1955, 45).

◇ [**Як, немов, бу́цім і не зн.**] **панщи́ну відбува́ти** — робити що-небудь без бажання. *Проповідчика жалкували за Балабухою й очевидячки обдирала гостя, буцім панщину, сидячи на канапі* (Н.-Лев., III, 1956, 31).

2. Те саме, що кріпацтво 1. *Воля! Це чарівне слово, спотворене столітнім бідом, розпалювало кров у хлопця, а дедалі, з літами, під впливом витворених панщиною умов, прибирало більш конкретну форму, глибше значення* (Коцюб., I, 1955, 339); *Також ярмо панщини за деякі роки добре вгрузнуть у селянську шию* (Гжицький, Опришки, 1962, 5).

За па́нщини — за часів кріпацтва. *Вже тому сорок літ без мала,— то що за панщини було,— під панською рукою* [рукою] *дрижало, стогнало стоном все село* (Фр., XIII, 1954, 168).

ПАНЩИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **па́нщина** 1. *Панщинна праця, як і праця, що виробляв товар, теж вимірюється часом..* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 82); // Який використовує панщину; заснований на панщині. *Розширення фільварково панщинних господарств і зростання експлуатації селян особливо посилюється в середніх XVI ст.* (Іст. УРСР, I, 1953, 131).

ПАПЮ́ГА, и, ч. Зневажл. до **па́п.** *Зате ж і правив панюга Гетьманським, як свою батьківщиною. Що було сказе,— так тому й було* (Мирний, I, 1949, 208); *Настя задумалась,— він* [інспектор], *правда, грізний, суворий панюга,— вчительки дуже його боялися, проте до неї він ласкавий, хвалив її перед іншими* (Вас., I, 1959, 220); * У порівн. *Ясь рожиджався на широкій канапі, мов справедливий панюга* (Н.-Лев., I, 1956, 162).

ПА́НЯ, і, *ж.*, розм. Те саме, що **па́ні.** *З панею найгали польської вдірки, польки покійні* (Н.-Лев., I, 1956, 130); [**Дияков** *(до Партала).*] *Тебе прошу, посидь коло слабого, поки ми з панею злетаєм купіль* (Л. Укр., II, 1951, 406); *Шляхом проносились на баских конях з бунчком під дишлом ча що дужою пані з качалуєм в золотистих судинах, з покарданом. І просто пани — без дзвінків, у блискучих фаетонах, в панями під зонтиками* (Головко, II, 1957, 213); *Говорив* [Сенько] *Кравцівському, щоби їхав додому: його пана жде перед корчмою з повозкою* (Март., Тв., 1954, 262).

ПАНЯ́, я́тко, с., розм. Дитина пана, пані. *Панч якось його не вєкубнув, чи що,пнув. А той, як вважить руку, як ударе його з усього маху по пиці... так пакаті коса й розпоїв!* (Мирний, I, 1949, 159); *Підхапив меча на панів і панят, На Жовті руїнища Вони, Зверзав свої очі молодиці той брат До тебе, російський народе* (Рильський, 300 літ, 1954, 96); * У порівн. *А жіночку свою любив* [козак] *— І господи єдиний! Як не пана, як ту дитину, У камисах водив!* (Шевч., II, 1953, 105).

ПАНЯ́НКА, и, *ж.* 1. розм. Те саме, що **па́нія.** — *Вона, панянка, мала б іти за тебе, простого хлопа?* (Фр., VIII, 1952, 56); — *Панянку вельможа закрив у заграповій вежі, а молодиця вкинула до вовків у яму* (Тют., Вир, 1964, 221); * У порівн. *Мітюнти стояли на сніжеці, мов панянки: всі в нарядах, всі під кокетли-*

вими парасольками, що захищали їх від вощу (Гончар, III, 1959, 194); // *перен.* Про розпещену, не звичну до праці дівчину. [Олеся:] *Я білоручка: ні панянка, ні мужичка, ні боягузлива, ні чорту кочерга!* (Кроп., II, 1958, 266).

2. *заст.* Незамужня дівчина. *Тепер Любов — дорослая панянка, вже не один панич потай заглядається на неї* (Кочура, Зод. грамота, 1960, 19).

ПАПÁНОЧКА, и, ж. Змепш.-пестл. до **папáпка**. — *Яка гарнеша папанночка,— мекнула* [бабуся], *усміхнувшись.* — *Позвольте мені вашу ручечку поцілувати* (Мирний, III, 1954, 299); * *У порівн.* — *Дивіться, дивіться, добрі люди, що в мене молодиця, як калина, як яблучко, як дівочка, як панянночка!* (Вовчок, I, 1955, 14).

ПАНЯ́НСТВО, э, *с., збір.* Дівчавпіл. — *Може б ти на більше змогла?* — *Некай мене господь боронить, щоб я бралася за таку проблему, котрої закінчення неприємно: старе панянство,*— відповіла [Дора] й здвигнула раменами вгору, мов її дітинув мороз (Коб., III, 1956, 77).

ПАНЯ́НСЬКИЙ, а, *е, заст.* Належний панянці. *Здавалося, що ти стежки обдовбані цяпинами комісарами, по яких злегка шамотали шовкові хвости панянських спідниць та вискрипували лакові чобітки паничів* (Мирний, III, 1954, 261).

ПАПЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* 1. Погиятп. — *Буду годувати* [коника], *то він великий.. виросте, я тоді запряжу його та ну-у-у панятп!* (Мирний, I, 1954, 168); — *Наші стріляють! Паняй до колодязя!* — *Василько затарабанив голими п'ятами по мокрих боках коня* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 71).

2. Рушати; примушати. *Російський солдат завжди був добрий, жалісної душі. Та й спокручено: війна вроз закінчиться, і тоді — паняй кожний, кому куди треба* (Смоляч. Мир..., 1958, 158); — *Ось що, брат Ярослоу... Як загрузять ешелон, бери своїх хлопців і паняй... Привезеш хліб до самого місця. До Петрограда* (Гончар, II, 1959, 271).

ПАПЯ́ТКО, а, *с.* Змепш.-зпижвайл. до паняй. *Микасе сумлінно в пані Асі Навчав панятко за гарні* (Воскр., I всеросз., 1960, 72); *А, бласло, ти один! Панятко, графенятко! Ось до душі твоїх я приклапу печатку Своєю шаблею, щоб шанувалися вмісе!* (Мінс., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 179).

ПАНЬКА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **панькáти** і **панькáтися**. *Се значило би для нього повну руїну. Стратити все, що здобув досі тяжкими заходами, довголітнім паньканням в очими дикими сущіями* (Фр., IV, 1950, 432); *Писарша єлизка Ватї в очі і не наче прочитала в їх.. причину ласкавих запросин на чай і ласкавого паньканя коло себе* (Н.-Лев., IV, 1956, 58).

ПАНЬКА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* 1. *коло кого — чого.* Пестрати чиїмсь примхам, капризувапиям; балувати. — *Робиту сама хай виконує внучка. Не панькайте так, бо зросте білоручка* (С. Ол., Вибр., 1959, 155); // Пильно доглядати кого-, що-небудь; плекати. — *А все ти жінка! Як візьме коло його панькати, тупцять, як візьме припрацювать, та вилавати, та обпязувати, то, дивись, вже моя дитина й оцуяв!* (Н.-Лев., I, 1956, 120); *До кожного гектара колгоспної землі невидимо тягнуться тисячі рук і панькають ту землю, мов у великій сім'ї панькають single дитя* (Рудь, Остання шабля, 1959, 386); // Приділяти багато уваги, часу; возитися. *Всяке діло хоче, щоб коло його панькали* (Номис, 1864, № 11018).

2. *кому, заст.* Панькатися (у 2 знач.). *Лисам, покритим грекатковим сукном, більше панькають та шанують* (Фр., III, 1950, 196); // Запобігливо, догідливо і т. ін. просити, умовляти кого-с. *Чого не робив, як не панькав і перепрошував чортяку,— не хоче, гасподін сим!* (Стор., I, 1957, 54).

ПАНЬКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм. 1. з ким.* Доглядати за ким-небудь, потурбувати його примхам, капризуванням. — *Геть ту дитину! — гукнув* [пан], — *геть! треба мені робити, а не з дитиною панькатись!* (Вовчок, I, 1955, 67); *Коли родили Грицаві, як болячці, й мусили кидати роботу та панькатися з дідом* (Н.-Лев., IV, 1956, 204); *Ріс хлопець сам, як суслна на воді, без особливого догляду, нікому було з ним панькатись* (Гончар, I, 1959, 8).

2. *коло кого, з ким.* Запобігливо догоджати, прислуговувати кому-небудь. *Уже ж, бач, думає він* [Рябко], *не дурно це в бюрі Од самої тебе зорі Все панькається коло мене* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 50); *Учорашня побідка в суді тепер ані разу не згадала Мошка... Треба було панькатися з війтом, підносити тикатороїв* (Фр., IV, 1950, 436); *Одна наймичка мусила покинути роботу в пекарні й сяяе цілий день поралась та панькалась коло гостей* (Н.-Лев., III, 1956, 188).

3. *з ким — чим.* Приділяти кому-, чому-небудь багато, іноді зайадто багато уваги, часу. *А я з нею [рогою] і так вже нестерпимо панькаюсь сього року* (Л. Укр., V, 1956, 63); — *Сором з своїм горем тепер панькатись! — ласкавішим уже голосом корила Орися, присівши до Катрі* (Стар., Облога..., 1961, 16); — *Що це ти вже пурхаєшся своєї хати? — гукнув хапя.— Все з своїми зозубони. Коли вже ти покинеш з ними панькатись?* (Коп., Подарунок, 1956, 15).

4. *з ким.* Побажливо ставитися до чийось дій, вчинків. *Панькатися ми не будемо з ними, бо надто дорого для робітників і селян коже зорнятко, спалене бандитом* (Еллан, II, 1958, 263); — *Вік, було, завжди говорив: в ворогом панькатися не можна. Його бити треба...* (Тют., Вир, 1964, 169); // Проявляти делікатність стосовно кого-небудь; церемонитися. — *Тепер ходить* [Середиський] *трохи не щодня. Мені вже і набридло, бо треба з ним панькатись, коли пустив до своєї господи* (Н.-Лев., I, 1956, 123); — *А ви, свато, не панькайтеся мені з ним. Зять-то він зять, але й роботу всяку повинен знати...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 312).

ПАНЬМА́ТІНОЧКА, и, ж., *заст.* Пестл. до **панькáта**. — *Поможи, панькатіночко! — та берлиць їй у ноги, та аж плаче та просить, щоб не дала* [відьма] *йому не своєю смертю пропасти* (Кв.-Осн., II, 1956, 191).

ПАНЬМА́ТКА *див.* **панімáтка**.

ПАНЬМА́ТОЧКА, и, ж., *заст.* Пестл. до **панькáта**. — *Тітусю, голубочко, паньматочко! Що хоч роби, тільки віддай мене за конотопського пана сотника Забрьогу* (Кв.-Осн., II, 1956, 305).

ПАНЬМАТУ́СЯ, і, ж., *заст.* Пестл. до **панькáта**. — *Що вилили, паньматусю, усе зробило. Чи вилили Конотоп спалити, так разом в чотирьох кінців і запалю* (Кв.-Осн., II, 1956, 191).

ПА́ПА[1], и, ч. Глава католицької церкви й Ватікану. *Отим положено конклавом: Хто без святої булли вмер — У пекло просто; хто ж запланить За буллу вдовж, ріж тих брата, Окроме папи і чепця, І в рай іди!* (Шевч., I, 1963, 264); — *Життя людське без пап, без церкви краще. Це я на власному досвіді переконався* (Мокр., Сто..., 1961, 87).

Пáпа рúмський — те саме, що **пáпа**[1]. *Сидів* [Хома], *розпустивши вуса, за столом у садку католицького попа і напоумлюе за вінцем перед ним папу римського* (Гончар, III, 1959, 322).

ПА́ПА[2], и, *ж., дит.* Хліб. *Старший хлопчик казить по хаті, .. якай гавсить та докучає матері, просячи папи* (Кв.-Осн., II, 1956, 227).

ПАПАВЕ́РИН, у, *ч.* Кристалічна речовина, яка застосовується як ліки для заспокоєння болю і розширення судин. *З протиспазматичних речовин при виразковій хворобі* [шлунка] *застосовуються атропін, платифілін, папаверин, белладонна* (Наука.., 1, 1966, 47).

ПАПА́ЙЯ, ї, *ж.* 1. Плодова тропічна рослина; дерево. *Під зеленим шатром папай і хлібного дерева збиралось двінадцять кількість кількох кривих банановим і пальмовим гіллям тихих* (Збання.., 2, 1960, 19).

2. Великий їстівний плід цього дерева; застосовується в медицині. *З дерев звісали стиглі папаї, схожі на наші дині, кокосові горіхи, банани* (Мишко, Наместе.., 1957, 63).

ПАПА́ХА, и, *ж.* Висока хутряна чоловіча шапка, звичайно з суконним верхом. *Мова йшла про козаків з чорними вусами, в чорних папахах і на чорних конях* (Смолич, II, 1958, 30); *Розглядаючи фотографії .. Дві виструнчені постаті в синіх папахах старої армії, у сірих солдатських шинелях* (Вол., Самощіти, 1952, 8); * *Обрадь. Хутір завмер під білими папахами снігу* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 7); * *У порівн. На черешках [сосен], жовтих, як ананаса, лежали чорні корони, мов волохаті папахи* (Коцюб., II, 1955, 241).

ПАПЕРО́ВИЙ, а, *е.* 1. Прикм. до **папір** 1. *Яскрі червоніючий одяг од паперового багаття жевріли заплаками по їх щоках* (П.-Лев., IV, 1956, 242); *Були серед них і майстер паперової справи, і палітурник, і друкар* (Ів., Друкар.., 1947, 8); // Зроблі з паперу. *Вікна обвезені синьою, під образами паперові голубці, квітки* (Л. Укр., III, 1952, 717); *Діти найбали з мостр паперові кораблі* (Шиян, Вибр., 1947, 177); // Призначений для виготовлення паперу. *Паперова фабрика.*

Папе́рові гро́ші — індукуються на папері знаки, наділені державою примусовим курсом і використовувані як міра вартості при купівлі й продажу. *Специфічний закон обігу паперових грошей може виникнути лише з відношення їх до золота, лише з того, що вони є представниками останнього* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 130); *Для покриття катастрофічних дефіцитів державних бюджетів уряди капіталістичних країн стають на шлях широкого випуску паперових грошей* (Наука.., 3, 1961, 10).

2. Стос. до папера (у 2, 3 знач.). *Типозорів вміє з полиці перев'язану мотузочком паперову купу* (Донч., II, 1956, 13).

3. *перек.* Який є наслідком бюрократичного діловодства; канцелярський, бюрократичний. [Р и м а р:] *Ми за паперовою суєтою живемо так, наче в нас іще одне життя попереду* (Стельмах, Зод. мотелиця, 1955, 19).

4. *перен.* Який існує тільки на папері (у 1 знач.); не здійснюваний на ділі. — *Е, ні, я не по паперову говорю,— відповів я,— а про правдиву.. Бачив ти, коли сію дійсну, живу конституцію?* (Фр., III, 1950, 212); *Паперову війну вели символісти і всього старого мистецтва від українській футуризм* (Поезія.., 1956, 76).

5. *бот.* Який має міцний луб і звичайно використовується для виготовлення кращих сортів паперу (у 1 знач.). *Нині в «Софіївці росте понад двадцять видів беріз: паперова, даурська жовта, маньчжурська, японська...* (Наука.., 5, 1966, 32).

ПАПЕРОПІ́К, а, *ч.* Те саме, що **папірник**. *Недавно паперовики України зустрічалися з споживачами своєї продукції — полегрофістами* (Рад. Укр., 17.VI 1962, 2).

ПАПЕРОРІЗА́ЛЬНИЙ, а, *е.* Призначений для різання паперу (у 1 знач.). *В районні друкарні Волині відправлено два монотипи, кілька плоскодрукарських і напівавтоматичних паперорізальних машин* (Рад. Укр., 13.IX 1958, 2).

ПАПЕРОРОБНИ́Й, а, *е.* Призначений для виготовлення паперу (у 1 знач.). *Завод паперороблих машин споруджується в столиці Карелії — Петрозаводську* (Роб. газ., 6.X 1965, 1).

ПА́ПЕРТЬ, і, *ж.* Церковний тапок. *На паперті Софії, прибраній червоними килимами й бориженки, збиралось духівництво* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 445).

ПАП'Є-МАШЕ́, *невідм., с.* Пластична маса з паперу, картону тощо і клейких речовин, з якої роблять іграшки, маски і т. ін. *Папі-маше — дуже цінний матеріал для виготовлення різного навчального приладдя, іграшок, масок, театральної бутафорії і деяких предметів хатнього вжитку* (Турток «Умілі руки..», 1955, 34); * *У порівн. Кров у жилах густа і холодна, як дріжді, члени витягнені, береги ані є не згинаються. Як з папі-маше* (Коцюб., I, 1955, 409).

ПАПІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Те саме, що **католици́зм**. *Ми не будемо розповідати тут всю історію папізму,— по-перше, це дуже довга історія, по-друге — дуже гидка* (Вишня, I, 1956, 455).

2. Реакційна течія, що пропагує встановлення політичної влади римського папи.

ПАПІЛО́МА, и, *ж.* Одна з видів ракових захворювань.

ПАПІЛЬЙО́ТКА, и, *ж.* 1. Шматочок паперу, тканини і т. ін., який використовують для домашньої холодної завивки волосся. *Двері тихенько рипнулись, у кімнату спочатку просунулась голова в папільйотках* (Донч., V, 1957, 541).

2. Паперова трубочка, яку надягають на ніжку смаженої птиці, кісточку відбивної котлети. *При подаванні котлети поливають жиром і підливають м'ясного соку.. На зачищену кісточку одягають папільйотку* (Технол. приг. їжі, 1957, 163).

ПАПІ́Р, ч. 1, *род.* перу. Матеріал для писання, друку, малювання і т. ін., виготовлений з тамтяжкової, деревної та іншої маси. *На другому кінці стояв інші Квітки. З паперу зроблені і шовком перевиті* (Гл., Вибр., 1951, 63); *Співробітники при своїх бюрках мовчки клічать кожний свою роботу. Чуть скрип пер, шелест паперу* (Фр., IV, 1950, 31); *Інститут фізико-органічної хімії Академії наук Білоруської РСР розробив технологію виробництва паперу з верби* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 19); * *У порівн. Вона [дівчина] була дуже гарна — біла, як папір, червона, як згода* (Вовчок, VI, 1956, 251); // Такий матеріал із спеціальними домішками. *До механічних засобів боротьби з мурами належать склянні і сітчасті мухоловки та липкий папір* (Підручник дезинф., 1953, 224).

△ **Лакмусо́вий папі́р** *див.* **лакмусо́вий**.

◇ **На папе́рі** — у вигляді письма, чого-небудь записаного, але не виконаного. *Ох, тії поети мудрії на папері, як у житті!* (Л. Укр., III, 1952, 700); **Папір переводи́ти (тратити, витрачати, вибтрачити** і т. ін.) — писати без потреби, без користі або невміло. *На батька бісового я тратив і дні, і пера, і папір!* (Шевч., II, 1963, 264); **Перекла́дати (переклясти, перенести, перенесті** і т. ін.) **на папі́р** — писати про що-небудь, описувати щось. *Не знаю, чи воно [оповідання] вдалося мені, але коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би задоволений*

(Коцюб., III, 1956, 402); *С трохи* [літературного добра]... *у голові і серці загодом стрімить, а виявити його — переложити на папір — нема часу* (Мирний, V, 1955, 382); **Проси́тися (прохати́ся) на папі́р** — що-небудь варто записати, описати: *До людського горювання Скрізь я прислухаюсь,— Сумний голос безталання На папір просився* (Грєб., I, 1959, 583); *Як на папері списаний* (став і т. ін.) — шось стало добре видно. [Самоїлов:] *От бачиш, який я справний?.. В мене вродився, як на папері списаний* (Корн., II, 1958, 27).

2. *рід.* відм. з прийм. **у**, *розм.* Письмовий документ офіційного характеру. *Прилипле писарча міщечком дало йому копію з папіру, що волость посилала начальникові про його* (Гр., II, 1963, 378); *— Глядіть-но мені, не забудь вибрати в них папіру,— почав Хома ідучого.. Йшлося про порожняк-папір... яку треба було здати в бесперстачання, виправивши натомість відповідного паперу, тобто рознаски* (Гончар, III, 1959, 416); // Особистий документ; посвідчення про місце служби, народження і т. ін. — *Ти ж подумай, моя крищечко Олесю, як тобі село покинути, коли в тебе м'якого паперу немає?.. Тебе всяка судова погань заарештує* (Куліш, Вибр., 1969, 277).

Ці́нні папери — векселі, облігації і т. ін. *Вкладники державних трудових ощадних кас і кооперативних організацій можуть вказувати цим касам і організаціям осіб, яким слід видати вклад як грошовий, так і в цінних паперах в разі смерті вкладника* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 70).

3. *тільки мн.* Аркуші з рукописним текстом. *Про се подам вістку хіба восени, коли перепишу свої папери дома та побачу, що там в* (Коцюб., III, 1956, 121); *— Чого прийшов? — запитав він, не відриваючись від паперів* (Тют., Вир, 1964, 98).

Папі́рець, рця, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **папір**. [Горпи́на:] *Що, панночку, не маєте якого шматта?.. А я шматта буде гарний білий папірець* (Л. Укр., IV, 1954, 222); *З столу злетів маленький папірець і ніяк посеред кімнати* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 240); *— А чи нема у вас, дівчат, папірця, що ви колях?* — урочисто він за останнє (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 198).

△ **Лакмусовий папі́рець** — те саме, що **Лакмусовий папір** (див. **лакмусовий**).

2. *розм.* Те саме, що **папір** 2. *Столярчук витяг з широкої кишені брезентовий гаман, а з нього наші контракти і ще якісь папірці* (Мур., Бук. повість, 1959, 54); *— Оце тобі, — вийняла мати з кишені папірець,— Тимошина посилка* (Головко, II, 1957, 639).

3. *іron.* Ділови́й документ. [Надія:] *А може б ви, товаришу директор, хоч під час обіду не порпалися в отих нещасних папірцях?* (Мороз, II, Сьси, 1959, 247).

4. *розм., заст.* Асигна́ція. — *Прощу не забувати, що й з мене належиться частка на вінок... — Спасибі,— обізвався доктор, ховаючи жовтий папірець* (Коцюб., I, 1955, 166); *Лісовський, хапаючись, видобуває з кишені гаман, незручно виймає з нього... скрипучий папірець і простягає його молодиці* (Стельмах, Хліб.., 1959, 14).

Папі́рник, а, *ч.* Працівник паперової промисловості. *Палітурники та папірники йшли під поперовими прапорами* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 288).

Папі́рня, і, *ж., заст.* Паперова фабрика. *Палацу панського руїни, Стара папірня на воді, Вербовий човен, млин, бовини — Тягли до себе нас тоді...* (Щог., Посяй, 1958, 379).

Папі́ровка, и, *ж.* Сорт яблуні з ранніми плодами. *Він щепить папіровки і ренети* (Рильський, II, 1960, 79).

Папірологі́чний, а, *е.* Стос. до папірології.

Папірологі́я, і, *ж.* Допоміжна історична дисципліна, яка займається вивченням папірусів (у 2, 3 знач.).

Папі́роса, и, *ж.* Те саме, що цигарка. *Він... вийшов у світлицю з запаленою папіросою в зубах* (Н.-Лев., IV, 1956, 345); *Вийняв* [Славко] *тютюн, крупно папіроси й курив одну за одною* (Март., Тв., 1954, 245); *Хтось курив, і жарина папіроси була схожа на дивну вістку* (Гур., Наша молодість, 1940, 143).

Папіро́ска, и, *ж.* Те саме, що **папіроса**. *Балабуха запалив люльку, Олеся — папіроску. Гануся — сигару* (Н.-Лев., III, 1956, 220); *— Отже, бачиш,— сказав я і почав якнайспокійніше крутити папіроску* (Коб., III, 1956, 77); *Зоня запалила папіроску, машинально простягнула і Лесі коробку з папіросами* (Вільде, На порозі, 1955, 73).

Папіро́сний, а, *е.* Прикм. до **папіроса**.

Папіро́сник, а, *ч.* Той, хто виготовляє папіроси або торгує ними.

Папіро́сниця, і, *ж.* 1. Жін. до **папіро́сник**.

2. Коробка для зберігання папірос; портсигар. [Квітка:] *А папірос зробили, що в просяві У мене всі вийшли.* [Лучицький:] *Зробила, зробила!.. Дай папіросницю, зараз накладу* (Стар., Вибр., 1959, 427).

Папіросонабивни́й, *й, ч.* Призначений для набивання папірос. *Папіросонабивна машина.*

Папіру́с, у, *ч.* 1. *(Cyperus papyrus).* Тропічна багаторічна трав'яниста рослина родини осокових, широко використовувана в побуті. *Великі, заввишки сонячним світлом полудневим, пальця в околиці Мемфіса...; на сході її оточують зарості папіруса* (Л. Укр., II, 1951, 242); *Папіруси вживали у їжу, з нього виготовляли солодкий сік, робили одяг, взуття* (Наука..., 12, 1962, 32).

2. У єгиптян і інших стародавніх народів — матеріал для письма з цієї рослини. *Як стало тепер очевидним, берест на Русі до винайдення паперу займав таке саме місце, як папірус в стародавньому Єгипті* (Наріжн стар. іст. УРСР, 1957, 501); * **У порі́вн.** *Це був білий юнак років вісімнадцяти, з жовтими, майже прозорими вухами, з зубами, наче з тонкого папіруса* (Мик., II, 1957, 233).

3. Старовинний рукопис на такому матеріалі. *Тепер тут є папірусів бібліотеку,— збір папірусів* (Л. Укр., III, 1952, 728); *В єгипетських папірусах можуть трапитись окремі рядки історичних подій* (Знання..., 2, 1966, 26).

Папіру́сний, а, *е.* Те саме, що **папіру́совий**.

Папіру́совий, а, *е.* Прикм. до **папіру́с**. *Папіросові зарості;* // Зроблений з папірусу (у 1 знач.). *Рідко трапляється сумний виріб на скульптурних та малюваних полічках тих папіросових труб, де замилялись мумії чорні* (Л. Укр., IV, 1954, 273).

Папі́рчик, а, *ч.* 1. Зменш. до **папір** 1, 2. *Роздер* [Рустем] *сірий папірчик на дрібні шматки і кинув додолу* (Коцюб., II, 1955, 158); *Листочки читав довго і уважно, дарма що на кріпітному папірчику було всього кілька слів* (Смоляк, Світанок..., 1953, 171).

2. *іron.* Те саме, що **папір** 2, 3. *Вони вже папірчики на ногах плавать, рекі пануть* (Ю. Янов., I, 1954, 36).

Папі́ряний, а, *е., рідко.* Те саме, що **паперо́вий** 1—4. — *Хліб-сіль їж, а пробу ріж,— підказав Платон, одірвавшись на момент від папіряної серветки, що з неї він робив мудру будівлю* (Досв., Вибр., 1959, 260); *Вона* [природа] *— це мати. Будь же сином, А не естетом, І стинець так не папіряним,— Живим цвітом!* (Рильський, I, 1960, 146).

Папі́ст, а, *ч.* Прихильник папізму. [Годівсон:] *Хто ж між папістами пробув три роки, той їх звичаї чей же передяже* (Л. Укр., III, 1952, 22);

В Німеччині, за часів Лютера, шкільна латинська драма стає одним з істотних аспектів полеміки і боротьби в папістами і Рімом (Від давнини... І, 1960, 156).

ПАПІСТКА, и, ж. Жін. до **папіст**.

ПАПІСТСЬКИЙ, а, е. **Прикм.** до **папіст** і **папізм**.

ПА́ПКА [1], и, ж. Обкладинка з картону, шкіри і т. ін. для зберігання паперів, малюнків, нот та ін. *Часом він брав з папки якийсь папірець і зачитував цифри* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 42); *Ботанічну папку найчастіше виготовляють з двох картонних кришок, обклеєних малюнним папером* (Гуртом «Умілі руки...», 1955, 162); // Про те, що міститься в такій обкладинці. *Магонтій розгорнув папку, що лежала на столі, і довго та уважно читав її* (Гют., Вир, 1964, 343).

ПА́ПКА [2], и, ж., *дит.* Те саме, що **па́па** [2]. *Посиділа [Оксана] хвилинки, дала й дитині папки* (Кв.-Осн., II, 1956, 458); *Дитина... почала кректати. — Чого ти крекчеш? — запитала її Пріська.— Папки хочу,— відповіла стиха дитина* (Л. Янов., І, 1959, 142).

ПА́ПКОВИЙ, а, е. **Прикм.** до **па́пка** [1].

ПАПЛЮ́ГА, и, ж., *вульг.* Те саме, що **повія**. *Енеєм кинута, в бідна, Як сама паплюга остання, Енеї злий злий,— не чоловік!* (Котл., І, 1952, 84); // *лайл.* Про брехливу, підступну і т. ін. людину. *Смерть зрізняє всіх в землі: Ні з ким, скажено, не жартує!.. — Чи чіт, чи кашка? — загука; Ти крикнеш: — чіт! — Ва, брешеш, сику! — Озветься паплюга з кутка — Та й вцупить в печі в домовину!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 83).

ПАПЛЮ́ЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **паплюжити**. *Старий лікар розгорнув першу з газет.— Ні, не цю,— відтягнула її мліє Ліліан, — у цій нічого не знайдете нового, крім паплюження вашого минулого* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 291).

ПАПЛЮ́ЖИЙ, а, е, *вульг.* Прикм. до **паплю́га**.

ПАПЛЮ́ЖИТИ, жу, жиш, *недок., перех.* Брутально, звичайно незаслужено лаяти або засуджувати; поносити, ганьбити. *Жінка до мене: — Ти гіркий, ти такий, ти затерпа [загубив] гроші, ти лайдак, ти пияк, ну — паплюжить* (Март., Тв., 1954, 67); [Марія:] *Підозріли тому Краса паплюжила Костюк проект... а тепер... тепер він видає його вже за свій* (Голов., Марія, 1936, 71).

ПАПЛЮ́ЖИТИСЯ, иться, *недок.* Брутально лаяти, поročити, ганьбити одне одного; лаятися. *Вони не мовчали. Паплюжилися далі й рвалися одна до одної з кулаками* (Март., Тв., 1954, 316).

ПАПЛЮ́ЖНИЙ, а, е. Яким паплюжать; непристойний, безсоромний. — *Коли я та почув про неї якесь паплюжне слово,— поліном по голові!* (Горький, II, перекл. Конгашука, 1952, 355).

ПАПЛЯ́НИНА, и, ж., *діал.* Баїканна. — *Ви* [реакційні професори] *своєю науковою папляниною попсували нам моду, зробили її незадатною для поезії* (Фр., IV, 1950, 35).

ПА́ПЛЯТИ, яю, яєш, *недок., діал.* Баїкати. *Тільки злодій і грабіжник-куркуль можуть папляти, що колись було краще* (Коцюб., Сонце..., 1957, 59).

ПАПОЛО́МА, и, ж., *заст.* Попона. *Буя паполомою волосяною покритий Гарячий кінь його* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 227); * Образно. *Борис, зоробрий Вячеславич, у бою загинув в ті роки, і зелену папалому трави запекли над ним віки ріки* (Забіла, У.. світ, 1960, 166).

ПАПОРО́ТЕВИЙ, а, е. І. **Прикм.** до **папороть**. *Папоротеві зарості.*

2. *у знач. ім.* **папоро́теві**, вих, *мн.* Те саме, що **па́пороть** 2.

ПАПОРОТЕПОДІ́БНИЙ, я, е. 1. Подібний до папороті.

Папоротеподібна рослина — рослина, схожа на папороть. *У зразках вугличних сланців була знайдена значна кількість залишків спор папоротеподібних рослин* (Вісник АН, І, 1957, 58).

2. *у знач. ім.* **папоротеподібні**, них, *мн.* (*Pteridophyta*). Тип вищих спорових рослин, що включає виконкопі й існуючі форми трав'янистих і деревʼянистих рослин з дуже розсіченим або складним листям. *Академік О. Б. Фомін з 1926 р. опублікував перший випуск заснованої ним «Флори України», присвяченої папоротеподібним* (Розв. науки в УРСР..., 1957, 325).

ПАПОРО́ТИН, а, е. Те саме, що **папоротяний** 1.

Папоро́тин цві́т — те саме, що **Цвіт (квіт, квітка) папороті** (див. **папороть**). *Та в чорну ніч, в тривожну ніч Купали, Шукають люди папоротин цвіт* (Дмит., Вірші..., 1949, 66).

ПАПОРО́ТНИК, а, ч. Те саме, що **па́пороть**. *Я пішечком тоді ходив, Щоб папоротника дістати* (Гл., Вибр., 1951, 191); *Діна... посміхнулась: — С теорія, що квіти занесені до нас з інших планет. Що колись на землі були тільки папоротники* (Гончар, Тронка, 1963, 168).

ПА́ПОРОТЬ, і, ж. 1. (*Aspidium filistas*). Спорова безквіткова трав'яниста рослина з великим, дуже розсіченим листям, що росте в тінистих сирих місцях. *Під тином лежали цекні трави і корінні: м'ята [м'ята], любисток, терлич, папороть* (Кв.-Осн., II, 1956, 180); *Вона брела по траві, пальцями ніг зрізаючи зубчате листя папороті* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 63).

Цвіт (квіт, квітка) папороті — чародійна квітка, яка, за легендою, цілу ніч розквітає в ніч на Івана Купала. *Шукачі щастя [на Івана Купала] підстерігали жаданий цвіт папороті в лісі* (Рильський, III, 1956, 392); [Перелесник:] *Ми тобі знайдемо з папороті квітку, зірвем з неба зірку, золоту мелітку* (Л. Укр., III, 1952, 206).

2. *тільки мн.* (*Filicales*). Клас вищих спорових трав'янистих, рідше деревʼянистих рослин з дуже розсіченим або складним листям. *На неосяжних просторах землі поверхні шуміли колись буйні ліси, що складалися з гігантських дивних рослин: плаунових, папоротей, хвощів* (Наука..., 3, 1956, 34).

НАПО́ЧКА, и, ж. Зменш. до **па́пка** [1]. *То була маленька папочка з малюнками — дружніми шаржами* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 57).

ПА́ПРИКА, и, ж. Те саме, що **пе́рець** 1. *Мак* [Опуфрій] *градку паприки... у своїм городі* (Коб., II, 1956, 45); *За смаком перець дивиться на солодкий (паприка) і гіркий* (Укр. страви, 1957, 64).

ПА́ПСТВО, а, *с., книжн.* Релігійно-політичний центр католицької церкви на чолі з папою римським. — *Прочитайте ж листа, наша вселенність,— ... заголав Омелян. Україна там єднаєє кров'ю в боротьбі супротив папства, проти унії, проти католицької церкви* (Ільч., Козацьк. родз.., 1958, 554).

ПА́ПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́па** [1]. [Ю. Жуан:] *Декрет від короля... і папська була... Мені прощають усі злочини і всі єресі...* (Л. Укр., III, 1952, 369); // Належний папі. *Найбільше у Катіжані працю папська пантофля: зацілують ту пантофлю до дірок* (Вишня, І, 1956, 457); *Цісарські, панські, папські сми — Від них тут [у Львові] аиш слуха луна... Чолом схиляюсь до матки Борщ з пів'ямом — Галана!* (Рильський, III, 1961, 99).

Папська релігія (віра) — те саме, що **католицизм**. *Вачу: вже її струї кровї Підмивають всї основи Папської релігії й віри* (Фр., XIII, 1954, 394).

ПАПУА́С *див.* **папуа́сн**.

ПАПУА́СИ, ів, *мн.* (*одн.* папуа́с, а, ч.; **папуа́ска**, и, ж.). Плем'я, що населяють Нову Гвінею та деякі

ніши островів Меланезії. *Папуаси покривають жалонками груди, плечі, ноги, спину* (Знання..., 3, 1966, 26).

ПАПУА́СКА *див.* **папуа́с.**

ПАПУА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **папуа́с.** *Папуаські мови.*

ПАПУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Блуда папи *(див.* **па́па**[2]). *Папування чи папування на ватіканському престолі від XII було першою фашизації католицької церкви* (Мельн., Обличчя.., 1960, 27).

ПАПУ́ГА, и, *ч. і ж.* 1. Лісовий тропічний птах, звичайно з яскравим і різнобарвним пір'ям, здатний наслідувати людську мову. [Ґетера:] *Ох, вчора вигнала моя папуга!* (Л. Укр., П, 1951, 511); *За золотими ґратами жила папуга, зелено-червоний, опастий* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 507); *Весело щось вигукував у високій круглій клітці сірий з малиновими грудьми папуга* (Тулуб, В степу.., 1964, 133); • *У порівн. Весняний тенор пробував масла, і, немов дражнячись з ним, як та папуга, своє таке разноцвіт цукерків* [цукерок] (Конюб., II, 1955, 124).

2. *перен., розм.* Той, хто не має власної думки й повторює чужі слова. — *Громадяни! Ось перед вами* [Карташов] *вічний папуга..!* — *вигукнув раптом Мічурін* (Довж., І, 1958, 461).

ПАПУ́ГОВИЙ, а, е. Прикм. до **папу́га.** *На галас зграї з хижі вийшов високий підстаркуватий індіець із трьома пишними папуговими перами в волосні* (Ю. Бедзик, Богощ.., 1960, 164).

ПАПУ́ЖИЙ, а, е. Те саме, що **папу́говий.**

ПАПУ́ЖКА, и, *ч. і ж.* Те саме, що **папу́жок.** *Непереривним мовцем залишається папуга. І папужки, що знають і вміють вимовляти аж 500 слів!* (Знання.., 10, 1966, 14).

ПАПУ́ЖОК, жка, *ч.* Зменш.-пестл. до **папу́га.** *— Він, видно, полежав колись абонатові, цей папужок* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 567).

ПАПУ́ЛА, и, *ж., мед.* Твердий вузлик на шкірі людини, утворюваний при шкірних подразненнях, захворюваннях. *Туберкульози з'являються на шкірі у вигляді папул вавільчики з головку шпильки, сочевиці, горошини* (Хвор. дит. вік, 1955, 241).

ПАПУ́ША, і, *ж.* 1. *спец.* В'язка, пака тютюнового листя. [Пилажка:] *Я тобі завтра куплю папушу тютюну* (Кроп., II, 1958, 123); *Тютюн уже перезрів, але жовте листя ніхто не пасинкував, не складав в папуші* (Вересн., В цартаз. загонах, 1947, 21).

2. *розм.* Те саме, що **пи́чка** 1. *Туг папуші повстяних червиців, придушать, сток лежали, вивалившись із чемодана* (Гончар, Людина.., 1960, 212).

3. *перен., розм.* Млява, неповоротка людина; тюхтій. *Він.. людина без усякого темперамента — папуша* (Л. Янов., І, 1959, 446).

ПАПУ́ШИТИ, шу, ши́ш, *недок., перех.* Зв'язувати тютюн у папуші (у 1 знач.).

ПАПУ́ШНИЙ, а, е, *спец., рідко.* Зв'язаний у папуші (у 1 знач.). *Папушний тютюн.*

ПАПУ́ШНИК, а, ч. Вид печива із пшеничного дріжджового тіста. *Пекарня і справді чудова: тут і пальмочки, і книші, і папушники* (Вовчок, VI, 1956, 283); *З дріжджового тіста випікають такі вироби, як баби, папушники, пухеники, плетешки, мандрики, рогалики* (Укр. страви, 1957, 300).

ПАПУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **папушува́ти.**

ПАПУШУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок., перех.* Те саме, що **папу́шити.**

ПАР[1], у, *ч.* Рілля, залишена на одне літо під посіву з метою поліпшення якості землі для наступного посіву озимих. *Найкращий попередник під озимину — пар. У кольових сівозмінах одне поле залишається під пар* (Хлібороб Укр., 1, 1972, 30); *Попрямував* [агроном] *до трактористів глянути, як культурується пар* (Рудь, Гомін.., 1959, 129).

△ **За́йнятий пар** — рілля, засіяна у першу половину літа сільськогосподарськими культурами, які встигають зібрати до посіву озимих. *Обичайно з ранньої зайнятих парів.. ріллю копнують* (Колг. Укр., 2, 1961, 15); **Підійма́ть пар (пари)**; **Ора́ти па́р (пі́д) пар** — обробляти поле, що залишається до наступної осені без посіву. *В другому кінці* [поля] *вирують трактор, підіймаючи пари* (Панч, Еріх.., 1950, 76); *Поблизу Нових Санжар Голубур орав під пар* (Перв., 1, 1958, 506); **Чи́стий пар** — пар, який протягом весни й літа зберігають пухким і чистим від бур'янів завдяки повторним обробкам. *При вирощуванні ранньої картоплі її з успіхом можна розміщувати в чистому.. пару як парозайнятому культуру* (Картопля, 1957, 36); **Чо́рний пар** — чистий пар, обробляння якого починається восени. *Ідемо пав чорний пар. Тепло дихнуло в лице пухке чорне рілля, повне спокою й надії* (Конюб., II, 1955, 230); *Найкращим засобом очищення ґрунту від бур'янів є добре оброблюваний чорний пар* (Колг. енц., І, 1956, 154).

ПАР[2], у, *ч.* 1. Те саме, що **па́ра**[2]. *Стовп гарячого пару вирвався з-під покришки самовара* (Н.-Лев., II, 1956, 64); *Суміш гарячих парів з продуктів їх розкладу і утворює темний конус полум'я свічки* (Уроки.. хімія, 1956, 72); *Печене взято, каша на столі.. Пахучий пар розносився на всі боки* (Мартин, І, 1954, 291); *Ген на сході вже пожаром Небо обгомоз, З лісу тягне теплим паром* (Фр., XIII, 1954, 179).

2. Те саме, що **па́рення.** *Пар кисток не ломить* (Укр., присл.., 1955, 144); *Розм'як Зевес, як після пару* (Котл., І, 1952, 262).

ПА́РА[1], и, *ж.* 1. Два однорідних або однакових предмети, що виживаються разом і складають одне ціле або комплект. *Зустрілась йому бобуся, що несла пару відер води на коромисл* (Укр.. казки, 1951, 231); *Йому Дідона підсилала, Що од покійника украла, Штани і пару чобіток* (Котл., І, 1952, 76); *Попорпавшись на ходу в своїй набитій пакетами сумці, вона вістала пару кольових поясів* (Гончар, III, 1959, 402); // Два відповідних або однакових предмети, складники і т. ін., що вживаються з групи подібних, таких самих. *Хлопчина.. Підбира, каскає і сердите, Перші пари непожитих рим* (Рильський, III, 1961, 20); *Всяка пара взаємно сполучених деталей стикається одна з одною своїми поверхнями* (Технол. різального інстр., 1959, 30); // Симетрично розташовані частини чого-небудь. *Напинаючись близько до жен теплі обличчя рядом з парою променистих цікавих очей* (Коцюб., II, 1955, 246); *Тільки звір покидав із-за дерева своє довге іжкасте рило, як дзвонув сильним ударом сокира одразу відтяв його в обома парами ікл* (Гжицький, Опришки, 1962, 206); // *розм.* Предмет, що складається з двох однакових і з'єднаних разом частин. — *Не вспів зносити першу пару штанів — і в начальство претьсь...* (Стельмах, II, 1962, 30).

△ **Колі́сна па́ра** — вісь із насадженими на неї двома колесами. *В результаті напливання бандажів без виняткки колісної пари собівартість робіт було знижено* (Кол. Укр., 12, 1962, 50); **Па́ра сил**, *фіз.* — дві паралельні і рівні сили, що спрямовані в протилежні боки і діють в одній площині. *Дві рівні, паралельні і протилежно напрямлені сили називаються парою сил* (Курс фізики, II, 1956, 36).

◇ **Два чо́боти — па́ра** — двоє людей, схожих один на одного, вартих один одного (за якими-небудь

негативними якостями). — *Оця Леся Кумач на зборах в цеху на всі керівництво сказала, що воно нічого не робить... Буц ще Грак.. Два чоботи — пара. Його та Лесю лишити в бригаді — й амінь!* (Хижняк, Неугамовна, 1961, 125); **На парі [ланених]** — без застосування транспорту, погами. — *Не будеш тут ходить на парі, А підеш зараз четирма* (Котл., I, 1952, 159); [Юрко:] *Виправляємось у поворозі, на гепи та на хутори!..* [Сашка:] *А яким же способам: на велосипедах, пойдом чи, може, аероплянах?* [Юрко:] *На парі, красиве!* [Сашка:] *Значить — пішки, без тропіб?* (Мим., Тв., 1962, 203).

2. *з означ.* Чоловічий костюм (штани і піджак або сюртук, фрак і т. ін.). *По конторі вже ходив великим врохами репортер.. у чорній суконній парі* (Коцюб., II, 1955, 425).

Піджачна пара *див.* **піджачний.**

3. Двоє коней або волів, яких запрягають разом. *Грицько — багатир, дума: у його три пари волів. Де шкати, ціла сотка овець* (Мирний, III, 1954, 15); *Біля воріт двору стояли, запряжені парою коней, сани* (Скл., Святослав, 1959, 21); // Двоє коней, запряжених в екіпаж, віз і т. ін. *Власноручно правляли парою, притім письменник Панько Куліш* (Бурл., О. Вересай, 1959, 130).

4. Дві істоти, що знаходяться і діють разом або зв'язані чим-небудь спільним; двоє як щось ціле. *От і розкохалась наша Дачата: вийшла пара, а там дрова, пішли в орішки* (Кв.-Осн., II, 1956, 30); *Посеред вулиці тупала пара вертівців — пан і пані* (Л. Укр., III, 1952, 611).

Бути в парі з ким — бути узгодженим з чим-небудь, відповідати чомусь. *Моя творчість ішла в парі з моїм життям, з моїми переконаннями* (Вас., IV, 1960, 57); *Створився цілий ланцюг технічних неполадок, де певна необхідність робітників на механізах ішла в парі з деякою недосконалістю роботи окремих ланок* (Коцюба. Нові береги, 1959, 170). У парі; На парі — разом, удвох з ким-небудь. — *Вип'ем, Ронто, брате! Вип'ем, друже, погуляєм Укупочці, в парі* (Шевч., I, 1951, 124); *Мені випала щасливa планета — родитися в степу. На жнивах. На пару з сестричкою* (Ковінька, Кутя.., 1960, 3).

5. *у знач. присл.* **парами.** Удвох, по два. [Фесько:] *Ну, добре, діти! А тепер ставайте парами, все по парі, все по парі* (Фр., IX, 1952, 387); *Через вулицю бевкрань Діти парами ідуть* (Нех., Ми жинемо., 1960, 62).

6. *у знач. присудк. сл., розм.* Схожий на іншого за якимись якостями, у якомусь відношенні. *Багатому й чорт не пара* (Новиє, 1864, № 1413); *Була і чоловік сьому колінце пара: Людей тяче та й же, щоб это його кохав* (Греб., I, 1957, 52).

Під пару; До пари — про кого-небудь, схожого на когось іншого, або про щось, схоже на що-небудь інше. *Тим же їв я і дагдолсов* [галушки] *Тверді й тяжкі, наче кулі.. Ліжко теж було до пари Кулші тій. Блощиць в нім сила* (Л. Укр., IV, 1954, 156); — *Ба ні, голова в нас ізмущий, хоч би й вам* (Янтуху) *під пару! — сміється жінка на возі* (Ю. Янов., II, 1954, 182).

7. Чоловік і жінка, як подружжя. — *Як хто з дівчаток збіжаться до свого зросту дівчори заблажав обручитися або заміж вийти, того ми вараз видізнаємо,.. щоб молода пара життя своє по своїй волі й охоті заснувала* (Мирний, IV, 1955, 327); *З Катерини й Анатолія вийде чудова пара* (Рудь., Останній вибій, 1959, 380); // Одна з членів подружжя. *Також на сім світі Жити.. Без дружини — пари* (Граб., I, 1959, 614); *Олена.. поникнувши на чоловіка. Сердитим пренаївним поглядом зміряв свою пару* (Стельмах, I, 1962, 572); // *у знач. присудк. сл.* Такий, що годиться іншому в подружжя. — *Я тобі не пара; я в сірій свитині, А ти татарівна* (Шевч., I, 1951, 93); *З розмов із нею він пізнав незабаром, що се не для нього пара і що в неї ним ніколи не мав би спокою* (Фр., I, 1955, 208).

◇ **У парі [бути (знайти і т. ін.)]**; До **пари бути** — бути подружжям, бути одруженими. — *Плакала [Олена] коло криниці від жалю, що ми вже законно в парі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 306); — *О дівчино! — каже Тимош.— Мушу сповістити твою маму рідную: не бути нам у парі* (Вовчок, I, 1955, 50); — *Любила я одного, як свою душу, та не довелося нам жити в парі* (Н.-Лев., II, 1956, 111); *Не судилось нам, сердешко, Бути до пари* (Крим., Вибр., 1965, 54).

8. *у знач. числ., розм.* Дві штуки (звичайно про предмети побуту); два. *Мати поклала в заробітчанську торбу житню хлібину, шматок поляного сала, пару головок часнику* (Стельмах, I, 1962, 472).

◇ **Пара п'ятак; П'ятак пара** — те саме, що **Два чоботи — пара** (див. **пара**²). — *Та й то сказати: п'ятак пара! якби мають сильних секретів чималої..* (Л. Укр., III, 1952, 540); *Значить, ми з вами — пара п'ятаків?..* (Мур., Бук. повість, 1959, 207).

9. Невелика кількість чого-небудь; декілька. *Треба йти звідси. Ще пара день* [днів] — *і треба йти* (Хотк., II, 1966, 125); *Люди нежали по місце, де було Силентіева садиба, прохлятим і не посилалися, а потім забулися і за якийсь пару літ знову заселили родинай, маєний і привільний куточок степу* (Тют., Вир, 1964, 173).

◇ **Пару слів (фраз) написати (сказати** і *т. ін.*) — коротко написати, сказати про кого-, що-небудь. *Дуже б'ю Вам вдячний, коли б написали хоч пару слів про себе* (Коцюб., III, 1956, 340); — *Сяду би було вже й слід збігати, поговорити по душах із селянством.. Я пару слів сказав би* (Речм., Вісп. сроки, 1961, 51); *Як скінчу життя страждання,.. Щоб не чути більш образ, — Киньте часом і про мене Пару щирих, теплих фраз!* (Граб., I, 1959, 360).

10. *розм.* У шкільному арго — незадовільна оцінка; двійка. — *А кожеговт пару вліпив* (Коцюб., II, 1955, 367).

ПА́РА², и, *ж.* 1. *Газ, у який перетворюється вода при випаровуванні; газоподібний стан води. Серед газів, які у великій кількості виходять вулкан, найбільш поширені водяна пара, сірководень, вуглекислий газ* (Нук. вулкани.., 1955, 6); *Самовар рідісно клекоче і випускав пару* (Коцюб., I, 1955, 317); // **Такий газ як рушійна сила деяких машин.** *Коли потяг зупинився на станції Жмеринка, до нього підійшов чималий гурт залізничників.. Вони обмінялися паровоз і наказали машиністу випустити пару* (Стельмах, I, 1962, 609); // Видиме скупчення найдрібніших крапинок води, що утворюються в повітрі від чого-небудь вогкого, при зіткненні теплого і холодного повітря і т. ін. *Мати до мене: — А ми й не помічаємо, що в нас у хаті холодно, як пара ходить* (Вас., Вибр., 1954, 46); * У поривах. *Від радісного хвилювання вітця розгорілася, як пара* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 15).

Бра́тися (взя́тися) парою: а) перетворюватися на пару. *Вода.. нічого не погасивши, зараз же бралася парою і зникала.. в повітрі* (Гр., II, 1963, 303); б) *пітніти; запотіватн. Тимофій Грека відвозив від вівчюка: .. його очам було тісно, та й бралися парою скельця* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 869); **Бу́ти (стоя́ти і т. ін.) під парами (на парах)** — бути готовим у першу-ліпшу хвилину вирушити в путь (про паровоз, пароплав). *Пакгерних стояв під парами на*

першій колії (Панч, О. Пархоменко, 1939, 62); *За годину машинѣ мусить бути на парах* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 58); **На всіх (повних) парах** *мчати* (*помчати*): а) рухатися повним ходом, повністю використовуючи паровi машини (про рух паровоза, пароплава). *Поїзд мчить на всіх парах прямісінько на Київ* (Довж., І, 1958, 39); *Помчав поїзд на повних парах... Загуло, загриміло* (Мокр., Сто... 1961, 128); б) дуже швидко рухаючись, переміщаючись (про людей). *Окрилений успіхом, він мчав на всіх парах* (Бурл., Наперодині, 1956, 128); **Піддава́ти (піддава́ти) па́ри** *див.* **піддава́ти**; **Розв'я́зати (розвести, підніма́ти, підня́ти) пар** (**па́ру**): а) бути готовим у першу-ліпшу хвилину вирушити в путь. *Там же стоїв, розводячи пари, другий паротяг* [пароплав] *з вуглем* (Л. Укр., II, 1952, 611); *У депо блискучий, чистий паровоз розвів пари* (Забіла, У., світ, 1960, 12); [Н а г в р:] *Комісар наказує підняти пари для евакуації* (Корн., І, 1955, 26); б) ужívається як спонукання до дій. *Жан пробасив раптом: — Ну, мікмосеце, розводи пару* (Коцюб., І, 1955, 391); [С а ш к о:] *Ну, розводь пари (брезнькую на зімпер), ось мої двізнок (квиток), ось свисток, а ось (показує на хвіртку) зелена вулиця* (Зар., Алтеї, 1962, 231).

2. Речовина в газоподібному стані, звичайно при температурі нижче критичної; газоподібний стан речовини. *При роботі з фірмалином треба пам'ятати, що пари його отруйні* (Вигот. чучел..., 1956, 51); *Блідий широколистий тютюн насичує повітря пахучим парою* (Коцюб., І, 1955, 285).

3. *розм.* Сильно нагріте вологе повітря, часто насичене яким-небудь запахом. *З долівки вставала важка смердюча пара і дошла всякого свіжого чоловіка* (Мирний, І, 1954, 292); *В хлівці... як назлюскались вівцюки, надихались парою* (Ю. Яцюв., II, 1954, 8).

◇ **Ні па́ри з уст** (**з вуст, з рота, з губ**): а) мовчки, ні слова не кажучи; не подаючи голосу. *Все крав затишно, — з уст ні пари: Нікто почати не хотів...* (Граб., І, 1959, 430); *Ти Лисецька не дуже... Сидить у норі, ані пари з рота* (Фр., IV, 1950, 86); *Стало* [Мася] *ні гірко, ні пари з рота* (Фр., IV, 1950, 86); *Стало* [Мася] *ні гірко та й ні пари з губи, наче в рот води набрала* (Свидн., Любощадські, 1955, 63); б) уживається як наказ мовчати. *— Ти сядь жені, — наказав суворо Ілько, — ні пару з вуст* (Ів., Тасмиция, 1959, 103); [Ш о т а к:] *Ти, Палажко, дивися: цікому ні пари з рота!* (Мам., Тв., 1962, 476).

ПАРАБЕ́ЛУМ, а, ч. Різновид автоматичного скорострільного пістолета. *Чого тільки не було в Тарасовому багажі, — два автомати... парабелум, десятки зарядних* (Довж., І, 1958, 370).

ПАРАБІО́З, у, ч., *фізіол.* 1. Тимчасова втрата живою збудливою тканиною здатності до властивої їй діяльності під впливом сильних подразнень.

2. Метод штучного зрощення двох, рідше трьох, тварин з метою вивчення взаємного впливу їхніх органів і тканин.

ПАРАБІОТИ́ЧНИЙ, а, е, *фізіол.* Стос. до парабіозу. *Парабіотичні зміни, що розвиваються в різних відділах нервової системи організму при його отруєнні, вже відзначені багатьма авторами* (Фізіол. ж., II, 6, 1956, 92).

ПАРАБО́ЛА, и, ж. 1. *мат.* Незамкнута крива, кожна точка якої однаково віддалена від однієї точки (фокуса) і однієї прямої (директриси). *Грецькі математики знали про властивості складних плоских кривих ліній — еліпса, параболи, гіперболи* (Бесіди про всесвіт, 1953, 29); // Шлях, описуваний тілом, що рухається під кутом до горизонту. *Найпростішими видами криволінійних рухів є: рух по колу, по параболі і по еліпсу* (Курс фізики, II, 1956, 4); *За сяком миготіли привітні вогники. На широких поворотах вони креслили круту параболу* (Коп., Вибр., 1948, 110).

2. *заст.* Притча, іносказання. *Парабола ні як жанр, ні як форма художнього мислення новій літературі не властива* (Рад. літ-во, 8, 1965, 26).

ПАРАБОЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до параболи. *Для плавного підвищення тяжіння Землі потрібна швидкість 11,2 кілометра на секунду. Вона називається другою космічною, або параболічною, швидкістю* (Наука..., 2, 1959, 8); *У давній українській літературі існували два способи алегоричного осмислення сюжета — фабулярний та параболічний* (Рад. літ-во, 8, 1965, 25).

2. *мат.* Який має форму параболи (у 1 знач.). *Пьютон встановив, що обчислення параболічних і гіперболічних шляхів виявляється необхідним при вивченні руху комет* (Бесіди про всесвіт, 1953, 33).

3. *спец.* Який має форму параболоїда. *Уступі дзеркала (параболічні) знаходять надзвичайно важливе застосування при виготовленні прожекторів* (Курс фізики, III, 1956, 276); *Преображенський схопився з стільця й обличчя його перекосилося, як відображення в параболічному дзеркалі викинуте сміття* (Ле, Микгір'я, 1953, 515); *Параболічний рефлектор; //* Заснований на застосуванні дзеркала, що має форму параболоїда. *В 1956 році в Алжірі французи побудували сонячну батарею, яка складалася з параболічного рефлектора* (Знання..., 11, 1965, 28).

ПАРАБОЛО́ЇД, а, ч., *спец.* Поверхня, утворена рухом параболи, вершина якої переміщується по іншій нерухомій параболі, площина якої перпендикулярна площині рухомої параболи. *В рефлекторах зображення небесного світила створюється ввігнутим дзеркалом, що має форму параболоїда* (Наука..., 1, 1964, 45).

ПАРАВА́Н[1], а, ч., *діал.* Ширма. — *Я сиділа коло горої, що, вспомена параваном, дрімала* (Коб., III, 1956, 200); * Обрало. *Пару разів із-за ромового туману чи паравана мигав перед нашими очима далеко не рожева дійсність* (Фр., XVI, 1955, 363).

ПАРАВА́Н[2], а, ч., *жарг.* Противний охоронець корабля, а також денні його вартовий.

ПАРАВА́НКА, и, ж., *діал.* Зменш. до **паравáн**[1]. — *В тій самій кімнатці, відділена лише параваником від його ліжка, сиджу при свічці коло і пишу* (Фр., IV, 1950, 359).

ПАРАГЕНЕ́З, у, ч., *спец.* Закономірне сумісне розміщення мінералів у земній корі, викликане однаковими умовами геохімічних процесів їх утворення.

ПАРАГЕНЕ́ТИЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до парагенезу. *На базі петрографічних досліджень Українського кристалічного масиву розроблені питання парагенетичного аналізу метаморфічних порід* (Розв. науки в УРСР..., 1957, 267).

ПАРАГНЕ́Йс, у, ч., *спец.* Гірська порода, що утворилася в земній корі внаслідок зміни (метаморфізму) осадових порід. *В парагнейсах, другій групі сюїта, спостерігається наближення хімічного складу до глинистих порід* (Курс заг. геол., 1947, 248).

ПАРАГРА́Ф, а, ч. Частина тексту вселенні розділу книги, статті і т. ін., що має самостійне значення і звичайно позначається знаком § з порядковим номером. *Деякі формулювання першого параграфа статуту говоримо, що членом партії може бути кожний, хто визнає програму партії, підтримує партію в матеріальному відношенні і є членом однієї з її організацій* (Біогр. Леніна, 1955, 59); *Учитель скрипучим голосом кілька вбивав у мозок наш...— Параграф тридцять восьмий — всі пишем?* (Тич., II, 1957, 30); // Знак §.

Параграфи набрані напівжирним курсивом; // розм. Правило, настанова, викладені в якому-небудь розділі статуту, програми і т. ін. — *Серце в певних хвилинах не бажає про параграфи і знаходить свою властиву мову* (Фр., VII, 1951, 247); — *Я жалітися по всіх параграфах і інстанціях буду за образу індивідуума.* — *Завернеця Юхрим* (Стельмах, Гуси-лебеді..., 1964, 168).

Пара́д, у, ч. 1. Урочистий огляд військ, спортсменів і т. ін., а також їх рух, стрій. *Я думаю: що я тих москалів? як вони одна тобі куштра... на ученні.. й на параді* (Мирний, І, 1949, 222); *Товарищ Шоєв довго вибирав напередодні цілих параду і наказав прочистити путь батальйонові через плац* (Ю. Янов., І, 1954, 269); *Нова естрада за муром заліза напрямо проходить парад фізкультурників* (Коч., II, 1958, 65); * Образно. *Кашатів ряд Стиг в святковий свій парад, Вдяга весни одіяла* (Мас., Поезії, 1950, 79); * У порівн. *Чорнилі уже був з кіс до голови в новому, випрямився, як до параду. Пригвинтив орден, затяг ремінь* (Гончар, III, 1959, 330); // перен., розм. Хід, розвиток яких-небудь подій стосовно до того, хто їх спостерігає. [Прапорщик:] *Ану, ви! На цьому параді я командую. Виступати буде пан Писов перший, а потім пан Чубатенко* (Корн., І, 1955, 162).

Прийма́ти пара́д: а) бути офіційним представником, який оглядає парад. *Довідався: друга* [група] *пішла приймать парад* (Еллан, І, 1958, 289); *Пьоло Михайлович стояв у коратях, мае приймав піонерський парад* (Кучер. Трудна любов, 1960, 558); б) взагалі робити огляд кому-, чому-небудь. *Перед кожним героєм* [Гамалія] *вунікається і сидить в жалобі свому голову: приймав парад мертвих* (Тют., Вир, 1964, 542).

2. перен. Показ зовнішнього боку чого-небудь, значаючи з розрахунком на незаслужено високу оцінку, на зовнішній ефект. *На екзамені, котрий був властиво тільки парадом, був і мій батько* (Фр., І, 1955, 12); [Секретар обкому:] *На межі району треба ж було зустріти* [секретаря обкому]. [Нач а р:] *Бондар парадів не любить* (Зар., Аптеї. 1961, 16).

Для пара́ду — для урочистого, святкового показу або для зовнішнього ефекту. *Дух від кетюх, пахощі від туалетів і хусточок, ваз від хіхтарів, що сьогодні для параду були зарані запалені..., все те змішалося і робило повітря важким* (Л. Укр., III, 1952, 621); [3] **пара́дом**, заст.— урочисто, з пишністю. *Пройти перед січовиками парадом спало Богданові Хмельницькому на думку в останню хвилину* (Панч, Гомон. Україна. 1954, 243); У [**новому**] **пара́ді** — у нарядному святковому одязі, убранні; із святковою нарядністю. *Дитих, як цар, в своїм наряді Їшов в кругу своїх вельмож, Котрі всі були в параді* (Котл., І, 1952, 171); *Комбайнер із ентузіу — молодий сидить на лаві. А навколо трактористи, хлопці в новому параді* (Перв., II, 1958, 48).

ПАРА́ДА, и, ж., заст. Парад. *По 12 служба божа скінчилась, і публіка висипала на площу. І тут тільки почалась справжня парада* (Коцюб., III, 1956, 412); *Ми ходили двоє з парадою, вся школа парами ходила на похорон* (Фр., IV, 1950, 232).

Для пара́ду — те саме, що **Для пара́ду** (див. пара́д). *Я згадав.. те вбрання чорне убрання, що служило тобі і для параду за життя батька і для жалоби по смерті його...* (Л. Укр., III, 1952, 685).

ПАРАДИГМА, и, ж., грам. Системний ряд форм відмінювання чи дієвідмінювання окремого слова або таблиця таких форм. *Найдавніше змішування в парадигмі форм ъ- та о-основ загальнослов'янської мови було викликане потребою усунення чіткім не властивих формальних відмінностей к іменників чоловічого роду* (Мовозн., XVI, 1961, 24).

ПАРАДИЗКА, и, ж., сад. Карликова яблуня, що має вигляд куща, з великою кореневою системою; райська яблуня. *З уборів низькорослої яблуні в практиці садівництва мають значення такі: а) бусеп..., б) парадизка* (Сад. і ягідн., 1957, 12).

ПАРА́ДНИЙ, а, о. 1. Прикм. до пара́д 1. *Моряки вишикувались парадним строєм на підводних човнах* (Довж., І, 1958, 126); *Красиве хвилювання відповідає взагалі урочистій марш парадних частин* (Рад. Укр., 2.V 1964, 1); // Призначений для параду. *Він знав парадного мундира, уміє регалії свої* (Уп., Вірші... 1957, 198); // Такий, як на параді. *Ще ніколи не бачив я Григорія таким бадьорим, веселим. Він також парадним кроком* (б. Кравч., Квіти.., 1959, 33).

2. Стос. до параду (у 2 знач.), пов'язаний із святом, святкуванням чого-небудь. *Ольга бувала в Парасковому домі лише в часи таких парадних оказій, як новорічний бал* (Вільде, Сестри.., 1958, 463); // Пристосований для урочистих приїздів або церемоній; нарядний. *В перших, парадних покоях стіни блищали білими шпалерами з срібними вапиками* (Н.-Лев., І, 1956, 16); *В парадних залах скинули з меблів чохли* (Тулуб, Людолюди, І, 1957, 92); // Призначений для урочистої, святкової і т. ін. нагоди. *Попереду всіх підкочив до хлопця кінь в повній парадній студентській формі* (Вас., І, 1959, 366); // Одягом, манерами і т. ін. пристосований до урочистої, святкової і т. ін. обстановки. *Дворкала подвоїв наші парадні фігури* (Коцюб., II, 1955, 362); *Перший раз в житті знаходячись серед таких парадних людей, він бачив, що вони і їдять, і говорять — усе робять краще за нього* (Горький, II, переклі. Ковганюка, 1952, 383).

3. Який відзначається порівнянною пишністю, урочистістю; святковий. *Обід має бути далеко пізніше і дуже парадний* (Л. Укр., III, 1952, 666); *Його* [коня] *йонька водував окремо і не шкодував вівса, бо думалося викотати для парадних виїздів — весь у гості, на базари* (Тют., Вир, 1964, 514); // Який вирізняють як центральний, який є центральним. *...парадні вулиці великих міст забудувались пишними київськими палатами та розкішними замками* (Ленін, 2, 1969, 87).

4. Передній, головний (про сходи, вхід і т. ін.); протилежне задній, чорний. *Картка, прибита на парадних сходах, оголошує: «Прийом слабих од 4-ї до 6-ї годинн»* (Грінг., Вибр., 1959, 360); *Навпроти парадного і чорного входів строщує зв'язок з вулицею і господарським подвір'ям* (Живий буд. колгоспника, 1956, 42); // у знач. ім. пара́дне, ного, с. Передній, головний вхід. *Внизу, біля парадного, подало сигнал таможенне вечора таксі* (Кучер. Голод, 1961, 452).

5. перен. Розрахований лише на зовнішнє враження, зовнішній ефект; показний. *Скоро Коротов догадався, що його везуть не прямою дорогою. Як чуй про слабість секретарів показувати свій район з парадного боку* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 116).

ПАРА́ДНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. пара́дний 3; пишність, урочистість, святковість. *Сцена: покій в готелю, мебльований з претензією на парадність* (Фр., IX, 1952, 7); *Великі розміри площі, її парадність і офіціальність примушують лише поникобувати при нераціонально витрачені кошти* (Хлібороб Укр., 4, 1966, 31).

ПАРА́ДНО. Присл. до пара́дний 2, 3. *Якраз підоспів кедлаз, і була нагода обдятися парадно* (Козл., Весняум, 1952, 87); *Стіл у столовій парадно білів і на ньому, у високій кришталевій підставці, червоніли свіжі троянди* (Коцюб., II, 1955, 298); *Основне приміщення клубу — великий зал для глядачів — оформлено парадно* (Архіт. і буд., 1, 1955, 7).

ПАРАДО́ВИЙ, а, е, *заст.* Парадний. *Після виїзду Балабухи в домі Терещенкового почалась, після парадової вечері, друга вечеря, свої, домашня* (Н.-Лев., III, 1956, 48); *З вишкою, трохи не з вибриком, пішли молоді гості на парадовий прихід* [вхід] *з улиці* (Н.-Лев., 1, 1956, 618).

ПАРАДО́КС, а, ч. 1. Думка, судження, що різко розходиться із звичайним, загальноприйнятим і протиріччить (іноді тільки на перший погляд) тверезому глуздові. *Наведу деякі загальновідомі факти, щоби суд мій не видався цілому парадоксом або брехні* (Фр., XVI, 1955, 24); — *Спочатку я сприймала слова Юрія Юрійовича як парадокс* (Донч., V, 1957, 480); // Незвичний збіг обставин. *Історичний парадокс: в той самий час, коли розум людський посилав у космос ракети, на вершинах Паміру альпіністи розшукували волосату снігову людину* (Рад., Освіта, шабл., 1959, 563).

2. *книжн.* Несподіване явище, яке не відповідає звичайним наукovим уявленням. *Ми стикаємося з парадоксом: щоб забезпечити собі життя, бактерії потребують речовину, яка б вбивала їх* (Мікр. ж., XXII, 4, 1960, 65).

ПАРАДОКСАЛІ́СТ, а, ч. Людина, схильна до висловлювання парадоксів.

ПАРАДОКСА́ЛЬНИЙ, а, е. Який містить парадокс, є парадоксом (у 1 знач.); незвичайний, неймовірний. *Думка, що заснуванням «Просвіти» власне закінчилось галицьке українофільство, може здаватися парадоксальною, проте вона правдива* (Фр., XVI, 1955, 166); *В. Чеховський умів творити комічний парадокс — насамперед тому, що добре відчував природу смішного. В цьому — основа його парадоксальних комічних ситуацій і протиставлень* (Рад. літ-во, 6, 1964, 80).

ПАРАДОКСА́ЛЬНІСТЬ, ності, ж. Якість і властивість за знач. **парадоксальний**; незвичайність, неймовірність.

ПАРАДОКСА́ЛЬНО. Присл. до **парадоксальний**; незвичайно, неймовірно. *Парадоксально, але багато різнобічно обдарованих, геніальних музикантів були посередніми диригентами, а деякі талановиті ставали видатними керівниками оркестрів* (Мист., 1, 1966, 13).

ПАРАДУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **парадува́ти**.

ПАРАДУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Брати участь у параді (у 1 знач.). *Їм усміхалися надія парадувати перед цісарем у нових мундирах* [мундирах] (Фр., III, 1950, 190); *Хай діди та прадіди глядять і на Хомцю, що в темній хаті вродився, а в запічку зріс. Стоїть миньки у всіх на виду, парадує перед городами* (Гончар, III, 1959, 414).

2. *перен.* Робити що-небудь для параду, показу, для зовнішнього ефекту. *...книжак-державна* [царська Росія] *пробувала парадувати перед населенням у сотній ролі двоголового коршуняти нею ж обібраного народу* (Ле-пін, 6, 1969, 282); — *Ось що, братцю, - мовив на те Карпенко.— Парадуватимеш потім, а зараз в у нас сейбозніші справи* (Козл., Весн. шум, 1952, 87); // *розм.* Невчасно збиратися в новий, парадний одяг, надягати нові чоботи і т. ін. — *Добрі,— кажу,— маєте чоботи, вуйку. І давно вже ви так собі парадуєте в них серед літа?* (Козл., Сонце..., 1957, 8).

ПАРАЗИ́Т, а, ч. 1. Організм, що живе всередині іншого організму або зростає в нього і живиться його тканинами, соками і т. ін. *Будучи внутрішньоклітинними паразитами, віруси, на відміну від бактерій, не мають навіть власного обміну речовин* (Наука..., 11, 1962, 28); // Кожна (вошa, блощиця і ін.), що живе на тілі людини або тварини і живиться їх кров'ю. *Для боротьби з кишковими паразитами... ставимо вапна, наповнені сумішю піску з попелом* (Соц. тварин., 3, 1956, 40); [Б о ч к а р ь о в а:] *Послала їх усіх* [лікарів] *перевірити... чи есть паразити* (Корн., I, 1955, 107); * Обрано. *Чого тільки ви витерпіли Україна від цих паразитів* [отаманів] *на її благородному тілі!* (Вишня, I, 1956, 274).

2. *перен.* Той, хто живе, експлуатуючи чужу працю. *Багаті і шахраї, це — дві сторони однієї медалі, це — два головні розряди паразитів, загибельних капіталізмом, це — головні вороги соціалізму...* (Ленін, 35, 1973, 194); *Її* [Комуни] *ім'я — всі ті, кого віками в підвалах, шатах паразит гноїв* (Сос., I, 1957, 482); // Той, хто уникає праці і живе за рахунок інших; дармоїд. [К а й Л е т і д і:] *Ніхто й не радить жити паразитом на Пламінії! Діла є доволі* (Л. Укр., П, 1951, 363); — *Треба, щоб пароб голюбив працю, не ставився до неї, як раб.. Фізичну працю ненавидять раби й паразити* (Довж., I, 1958, 455).

3. *розм.* Той, до кого ставляться з презирством через його негативні якості. — *Товариш Пилов,— наважився подати голос Карпо,— я не паразит! Присягаюсь, що або здохну, або стану людиною!* (Ю. Янов., Мир, 1956, 235); *Я ніколи не був шантажистом, паразитом, злодієм, брехуном... Я з потворами тільки змагався І лишався самотнім в борні* (Олесь, Вибр., 1958, 318); // Уживається як лайливе слово. *Ще й Лукіі кеми, мітому й поскаржитись на них, паразитів...* (Гончар, Тронка, 1963, 212).

ПАРАЗИТА́РНИЙ, а, е, 1. Прикм. до **паразит** 1. *Виділились по стовбуру паропитарні гриби* (Шиян, Вибр., 1947, 6); *Паразитарна фауна;* // Який викликається переносниками-паразитами (про хвороби). *Такі інфекції, як паразитарні тифи (висипний і поворотний) і малярія, майже цілком зникли в нашій країні* (Наука..., 9, 1956, 16).

2. Який є паразитом (у 2 знач.). *Більшовики вважають до знищення панування паразитарних, експлуататорських класів* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 251).

3. Стос. до паразитизму (у 2 знач.). *В цій комедії* [В. Минка «Не наївнюючи пірзвища»] *автор детально висвітлив паразитарні настрої, які ще іноді виявляються в нашому суспільстві* (Укр. рад. драм.., 1957, 100).

ПАРАЗИТИ́ЗМ, у, ч. 1. Форма стосунків між двома організмами різних видів, у яких один використовує другий як джерело живлення. *Паразитизм — явище, дуже поширене у тваринному світі* (Зоол.., 1957, 27).

2. Існування паразита (в 2 знач.); життя за рахунок чужої праці. *Прагнення з позицій гуманізму і демократії розкрити паразитизм, лицемірство, бездушну жорстокість панівних класів відзначало всю передову літературу критичного реалізму* (Рад. літ-во, 1, 1961, 47); *Безбагатне життя Матвія Матвійовича, вченого, літерата, самий факт трудового подвижництва його — хіба не служили Геннадію найбільш надійним щепленням проти паразитизму?!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 11).

ПАРАЗИТИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **паразита́рний**. *Переважна більшість комах відкладає яйця, але деякі попелиці та паразитичні й інші двокрилі мець не кладуть, а народжують личинок* (Шкідн. і хворо.. росдин, 1956, 7); *В соціалістичному суспільстві знищено експлуататорські класи, паразитичне споживання* (Ком. Укр., 1, 1962, 25); *Імперіалізм є.. паразитичний або загниваючий капіталізм..* (Ленін, 30, 1972, 154).

ПАРАЗИТИ́ЧНО. Присл. до **паразитичний**.

ПАРАЗИ́ТКА, и, ж., розм. Жін. до **паразит** 2, 3. [В і р а М и х а й л і в н а:] *Вадиме! Я не хочу бути паразиткою! Мене душить сором!* [Д о р о ш:] *Обоє! яки*

матері й господині — велики поважні: Доки ти їх виховуєш — ти не паразитка (Мам., Тв., 1962, 405).

ПАРАЗИ́ТНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **паразита́рний** 1. *Серед бур'янів трапляються рослини паразитні* (Бур'ян..., 1957, 5).

2. *техн.* Який виникає як другорядне, небажане явище. *Паразитні електричні струми.*

△ **Паразитне колесо** — зубчасте колесо, яке в проміжком між ведучим і веденим колесами. *Змінити напрям обертання диска відносно рукоятки можна, установивши в гітарі диференціального діяння паразитне зубчасте колесо* (Фрез. справа, 1957, 183).

ПАРАЗИТО́ЛОГ, а, м. Фахівець з паразитології. *Нині малярії в нашій країні немає. Велику роль у її ліквідації відіграли роботи наших вітчизняних паразитологів* (Наука..., 12, 1963, 58).

ПАРАЗИТОЛО́ГІЯ, і, ж. Комплексна біологічна наука, що досліджує паразитів (у 1 знач.). *Крім відділів екології і акліматизації, одержали власні експериментальні бази відділи паразитології, генетики, порівняльної морфології* (Вісник АН, 11, 1957, 62).

ПАРАЗИ́ТСТВО, з, *с., розм.* Дія або вчинки паразита (у 2, 3 знач.); паразитичне існування.

ПАРАЗИТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **паразитува́ти**. *Глистяні захворювання викликаються паразитуванням червів у різних органах тіла* (Хвор. дит. віку, 1955, 149); *Імперіалізм прагне до загарбання світу, поневолення народів, до сильного і безжурного паразитування на мас трудящих* (Мельн., Обличчя..., 1960, 11).

ПАРАЗИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Бути паразитом (у 1 знач.), вести життя паразита. *Поетицця польова паразитує на трав'яній рослинності* (Колг. Укр., 7, 1960, 23).

2. *перен.* Жити паразитом (у 2 знач.). *На цій доброті та батьківській любові і паразитує тепер його син Геннадій...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 52).

ПАРАЗИТУ́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **паразитува́ти**; *// у знач. прикм. Поставі лому великої шкоди завдає повитиця... Це — квіткова паразитуюча рослина* (Ол. та фір. культ., 1956, 109).

ПАРАЛА́КС, а, ч. 1. Видиме зміщення розглядуваного об'єкта внаслідок переміщування точки спостереження. *У верхню частину бокса [для зйомок під водою] вмонтований складений прицільний видошукач з поправкою на паралакс при зйомках з близьких відстаней* (Рад. Укр., 15.1 1964, 1).

2. В астрономії — кут, що вимірює видиме зміщення світила при переміщенні спостерігача з однієї точки простору в іншу. *Паралаксом називається кут, під яким від предмета видно базис спостерігача* (Астр., 1956, 45).

ПАРАЛАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до паралакса (у 2 знач.). *Паралактичне зміщення в позірне кутове зміщення предмета, спричинене переміщенням спостерігача* (Астр., 1956, 44).

ПАРАЛЕЛЕПІ́ПЕД, а, ч. Шестигранник, гранями якого є паралелограми з попарно паралельними площинами. *Три ребра прямокутного паралелепіпеда, що сходяться в одній вершині, називаються його вимірами* (Геом., II, 1954, 37).

ПАРАЛЕЛІ́ЗМ, у, ч. 1. *мат.* Рівна на всьому просторі відстань між лініями або площинами. *Паралелізм осей.*

2. Незмінне співвідношення, суповід двох явищ, дій. *При вивченні перебігу відповідних процесів у дослідах на судинній системі виявився також певний паралелізм між функціональним станом слизових залоз і відновленням кров'яного тиску* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 22); *// Аналогія, подібність, спільність характерних рис; повторення, дублювання чого-небудь. Партійні організації не підміняють радянські, профспілкові, кооперативні та інші громадські організації трудящих, не допускають змішування функцій партійних і інших органів, непотрібного паралелізму в роботі* (Статут КПРС, 1971, 37).

3. *літ.* Поетичний прийом, заснований на однаковій синтаксичній та інтонаційній побудові кількох речень. *В багатьох творах Л. Малишко використовує паралелізм, а також ритмомелодику народних пісень* (Пар. ти- та етн., 4, 1962, 26).

4. *муз.* Однаковий інтервал у русі голосів при багатоголосому співі.

ПАРАЛЕЛОГРА́М, а, ч. Чотирикутник, протилежні сторони якого рівні й паралельні. *Прямокутник називається многокутник, в якого всі грані — рівні многокутники з відповідно паралельними сторонами, а всі інші гранні — паралелограми* (Геом., II, 1954, 36); *Посередині ріки повне величезний коричневий паралелограм плоту* (Коп., Вибр., 1948, 164).

ПАРАЛЕ́ЛЬ, і, ж. 1. Лінія або площина, що на всьому просторі рівно віддалена від іншої лінії або площини і ніколи з нею не перетинається. *Провести паралель;* ▪ Образно. *Вогні, вогні... Велична симфонія, написана вогнями на нотних паралелях вулиць* (Рудь, Остання шабля, 1958, 313); *// спец.* Про різні деталі, устаткування такого типу. *Ніщо не нагадувало про вчорашні невдалі випробування. Між паралелями ліси поставили нову ракету* (Собко, Срібний корабель, 1961, 81).

2. *перен.* Однакові або однорідні явища, що спостерігаються в різних умовах і трапляються за неоднакових обставин. *Виявляються цікаві паралелі між літературою XI—XIII сторіч і образотворчим мистецтвом цього часу* (Літ. газ., 19.XI 1953, 1); *Обласні слова говорів середньої Наддніпрянщини здебільшого мають лексичні паралелі в інших говорах* (Нариси з діалектології..., 1955, 176); // Зіставлення, порівняння аналогічних явищ. *Етнографічні паралелі дозволяють думати, що кожне східське плем'я мало свої пасовища і маршрути для літнього випасу худоби* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 138);— *Мені нагорнулася пристрасть нашого цанства до есенкого гайдя... А в селянських осягах, коли зустрічаються з символами, бачив сонце... — небезпідставна паралель* (Стельмах, Хліб..., 1959, 16); *Безмежні можливості для розкриття настрою, для глибшого емоційного впливу на читача дають нюпсу... паралелі з явищами природи* (Мал., Думки..., 1959, 13).

Проводити (провести, робити, зробити, наводити, навести і т. ін.) **паралéль** — знаходити, спостерігати однакові або однорідні явища; порівнювати що-небудь (**Майстер:**) *Зробімо паралель: вам дорогий ваш хист... мені — наука* (Л. Укр., III, 1952, 96); *Можна навести паралель між витягуванням під час кування та прокату* (Метод. вказ. фрез. спр., 1958, 180).

3. Умовна лінія перетину поверхні земної кулі площиною, паралельною до екватора, всі точки якої мають однакову географічну широту. *Паралелі змінюються в міру віддалення від екватора на північ і на південь. Екватор — найбільша паралель* (Фіз. геогр., 5, 1956, 71); *Закріплявши апарата, Піпельнуйте на вахті, Гостро, Лесо, Рішучі Вимірюйте й чекайте Паралелі та меридіани!* (Рильський, І, 1960, 301).

△ **Небе́сна (добова) паралéль** — мале коло небесної сфери, що являє собою переріз сфери площиною, паралельною до площини небесного екватора.

ПАРАЛЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який є паралельно, утворює з чим-небудь паралель (у 1 знач.). *Через дві паралельні прямі можна провести тільки одну площину* (Геом., II, 1954, 4); *Звернула [Катря] за ріг і вийшла на пара-*

кельку вулицю (Головко, II, 1957, 385); *Листовий метал ріжуть на паралельних гільйотинних ножицях* (Сіюс. справа, 1957, 168).

Рухатися на паралельних курсах; Йти паралельним курсом — переміщатися по паралелі відносно чого-небудь. *Паранені не могли бачити всієї ескадри, бо вона йшла знову паралельним курсом: було видно лише кінці кораблів другої колони* (Кучер, Чорноморці, 1956, 86); *Дві великі групи вершників рухались на паралельних курсах* (Довж., І, 1958, 151); **Паралельні бруси** *див.* брус.

△ **Паралельне сполучення (вмикання)** — введення в дію двох або більше джерел чи приймачів електричної енергії між двома точками електричного кола. *Сполучення елементів у батарею може бути послідовним і паралельним* (Курс фізики, III, 1956, 99).

2. *перен.* Який є однаковим з чим-небудь, дублює щось. *Мартин Іванович кульгаючи побіг у коридор етакомнати злов'ячу половину двох паралельних другим класів* (Коп., Тв., 1959, 296); *Цього року організовано 14 вітамінних паралельних ланок безпосередньо у районах і колгоспах області* (Мист., 1, 1959, 6); // Майже такий, як інший; схожий, подібний. *В українській мові існують ті самі слова в двох або й у трьох паралельних, рівно значущих формах* (Сам., II, 1958, 366).

3. *перен.* Який проходить, проводиться, відбувається або існує поряд, одночасно з чим-небудь. *Нові швидкісні методи будівництва характеризуються паралельним проведенням різних видів будівельних робіт* (Інж. енод., 1959, 15); *Паралельні назви — офіціальну і місцеву — географічні об'єкти набувають внаслідок того, що широко відома і вживана стара назва об'єкта замінюється назвою новою* (Моноим., XIV, 1957, 76).

4. *муз.* Який має однакову пиуаду і утворений тими самими голосами під час співу (про інтервали). *Паралельний мікро-мажор належить до найпростіших і, запразом найпоширеніших видів народно-ладової модуляції в мелодіях українських народних пісень* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 41); *В хорі кінти паралельні, мов пауза на цілині* (Тич., II, 1957, 197).

Паралелі́ність, ності, *ж.* Властивість за знач. **паралельний**. *Кронциркуль... перевіряють паралельність стиків виробів* (Практ. з машинозн., 1957, 9).

Паралельно. Присл. до **паралельний**. *Найчастіше сполох укладали... паралельно головному фасадові будівлі і рідше перпендикулярно цьому напрямові* (Деревоодч. Укр., 1949, 61); *Сельце мало лише одну вулицю. Вона пролягала паралельно з залізничною колією* (Шовк., Інженери, 1956, 5); *Майже паралельно з копалінями, в одному напрямі, йшли забудовці* (Шер., Молоді месники, 1949, 39); *Народно-поетична творчість в братніх республіках розвивається паралельно з художньою літературою* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 17).

Паралізатор, а, *ч.*, *спец.* Те, що певним чином змінює хід процесу. *Паралізатор гальмування.*

Паралізований, а, *е.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **паралізувати**. — *Марічку,— вигукнула Олена до найменчих, відчуваючи, що їй теж паралізує шию.— Отець паралізований!* (Вільде, Сестри.., 1958, 94); *Дівчина стояла приголомшена, паралізована його словами* (Гжа, Арена, 1960, 162); // **паралізо́вано**, *безос. присудк. сл.* *Скандал було паралізовано, й обід тривав в атмосфері вирувливого взаєморозуміння* (Дмит., Розлука, 1957, 72).

2. *у знач. прикм.* Який перебуває в стані паралічу. *Батько їй [її] номер на сухоти, як вона ще дитиною була, мати... була паралізована* (Л. Укр., V, 1956, 387); *Вона сиділа просто на тротуарі коло розкладушки, на якій лежав її паралізований чоловік* (Ю. Янов., II, 1954, 35); // *у знач. ім.* **паралізо́ваний**, ного, *ч.*; **паралізо́вана**, ної, *ж.* Людина, що перебуває в стані паралічу. *Паралізований лежав до вечора, тільки очі ще жили, дивилися* (Ле, Міжгір'я, 1953, 504).

Паралізо́ваність, ності, *ж.* Стан за знач. **паралізований** 2.

Паралізува́ння, я, *с.* Дія за знач. **паралізувати**.

Паралізува́ти, ую, уєш, *недок.* і *док.*, *перех.* 1. *тільки 3 ос.* Припиняючи діяльність, викликати параліч. *Ефір і хлороформ в малих дозах спричинюють збудження центральної нервової системи, а в великих дозах паралізують її* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 70); *— Пити морську воду, та ще при голодуванні, небезпечно, навіть смертельно.. Вона паралізує серце, отруює весь організм* (Кучер, Голод, 1961, 205); * У порівн. *Несподівана для турків смерть їхнього видатного богатиря немовби паралізувала їх* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 199); // *перен.* Приводити в стан оцінепіння, нерухомості. *Клим мов прирос до вікна. Жах паралізував його* (Грим., Кавалер.., 1955, 31).

2. *перен.* Розладнуючи, псуючи, приводити до безпідньості. *Від штабу фронту партизанам була радіограма — паралізувати німців* [фашистам] *залізницю* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 76); // Ослаблять силу, дію чого-небудь або дії когось. *Кохань Брунгільда пробувала заглушити свідомість.., затьмарити її, паралізувати хоч будь-чим: никотином, алкоголем* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 84); *Вагучий весняк кулемета паралізує німців* (фашистів). *Стрільчиня з їхнього боку майже припинилась* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 86); // Позбавляти здатності або можливості діяти. *Образ Олени з бібліїю на колінах просто паралізував Катерину в її ділі* (Вільде, Сестри.., 1958, 354).

Паралізува́ти роботу (дії і *т. ін.*) — гальмувати чиюнебудь діяльність, зважаючи в чомусь. *Царські блюдолизи намагалися паралізувати чи звести нанівець роботу таких геніальних умів, як Ползунов, Попов, Мічурін* (Рильський, III, 1956, 11); *Стрижень уважно стежить за ледячими на ескадрі, .. паралізує дії підступного і небезпечного ворога* (Укр. літ., 10, 1957, 130).

Паралізува́тися, ується, *недок.* і *док.* 1. Приходити до стану паралічу.

2. *перен.* Ставати безідьним, не здатним на рух, дію, вчинки і т. ін. — *Я зверхув увагу, що народи, підкорені ним* [Чінгісханом], *буквально заміряли, паралізувались духовно* (Гончар, IV, 1960, 75).

3. *тільки недок.* Пас. до **паралізувати** 2.

Паралізу́ючe. Присл. до **паралізуючий**. *Несподівана поява Лариси вдруге подіяла на Сергія паралізуюче* (Гур., Друзі.., 1959, 161).

Паралізу́ючий, а, *е.* Який призводить до оціпеніння, нерухомості. *Паралізуюча повага усмулала з її душі. Вона обвила його шию руками й повисла на ній* (Коб., II, 1956, 62); *Він з хвилину вдивлявся в Марка, ніби сподівався побачити на його обличчі той самий паралізуючий жах* (Трубл., Шхуна.., 1940, 132).

Паралітик, а, *ч.* Людина, хвора на параліч. *Гладкий партьє, незграбний, як слон — і паралітик — вже вріс в жовту стіну* (Кощов., П, 1955, 411); * Образно. *Ми паралітики з блискучими очима, Великі духом, силою малі, Орлині крила чуєм за плечима; Самі ж кайданами прикуті до землі* (Л. Укр., I, 1951, 113); * У порівн. *Блискавиця освітила перекошене, немов у паралітика, обличчя Зозулі* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 169).

Паралітичка, и, *ж.*, *розм.* Жін. до **паралітик**.

Паралітичний, а, *е.* Прикм. до **параліч**. *Паралітична форма родильної гарячки.*

Паралітично. Присл. до **паралітичний**. *Вони паралітично розмахували руками в повітрі* (Ле, Право.., 1957, 191).

Парали́ч, у, ч., *який, чого і без додатка.* Хвороба, що позбавляє який-небудь орган або органи здатності нормально діяти (робити рухи, розмовляти і т. ін.). *При паралічі втрачається рухомість певної частини тіла* (Заг. догляд за хворими, 1957, 155); [Мілевський:] *Оце був я у нього перед вигадом, застав його зовсім у поганому стані, ходить не може, нейрот чи нервовий параліч* (Л. Укр., II, 1951, 74); *// без додатка, перен.* Уживається в дійливих виразах, у закляттях. — *А параліч би тебе бив, та... драстного вощецай! Кого ти б'єш — мене, стару жінку і матір?* (Кобил., Ю. Крук, 1957, 387); *// чого, перен.* Втрата здатності до дій, повна безцільність. — *Отже, панове хлоборобиі... земля без виходу — це параліч державного кредиту* (Стельмах, I, 1962, 369).

◇ **Ніби (мов, неначе і т. ін.) парали́ч розбив (уда́рив і т. ін.) кого** — хто-небудь чомусь не може рухатися, діяти, впав у стан непорухомості, оціпеніння. *Графиню ніби параліч вдарив. Вона хотіла встати з крісла і не могла* (Донч., III, 1956, 64).

Парали́чний, а, е. 1. Прикм. до парали́ч.

2. Хворий на параліч. *Паралічна рука; // у знач. ім.* **парали́чний**, ного, ч., **парали́чна**, ної, ж. Людина, хвора на параліч.

Паралогі́зм, у, ч., *лог.* Помилково побудоване судження, що є наслідком неправильної логічної помилки.

Паралогі́чний, а, е. *лог.* Стос. до паралогізму.

Парамагне́тизм, у, ч., *фіз.* Сукупність магнітних властивостей тіл, що мають позитивну магнітну сприйнятливість. *На зразку твердого водню було вперше проведено пряме вимірювання ядерного парамагнетизму* (Розв. науки в УРСР..., 1957, 138).

Парамагне́тик *див.* **парамагне́тик**.

Парамагне́тики, ів, мн. (*одн.* **парамагне́тик**, а, ч.), *фіз.* Слабомагнітні тіла, до яких відносяться деякі гази й метали.

Парамагні́тний, а, е, *фіз.* Який відпачається властивостями парамагнетиків. *При високих температурах.. заліза втрачає феромагнетизм; воно починає виявляти нормальні магнітні властивості або стає парамагнітним* (Наука..., 8, 1956, 47).

Парамéтр, а, ч. 1. Величина, що входить у математичну формулу і зберігає своє постійне значення лише за цих умов. *Функції кількох змінних можуть бути також виражені параметрично. Щоб задати.. такі функції, необхідні два параметри* (Курс мат. аналіз., II, 1956, 57).

2. *спец.* Величина, властива якому-небудь продукті, пристрою, явищу. *Починаючи з 1945 р., на новіх ТЕЦ.. установлюють лише турбіни високих параметрів* (Наряди розв. прикл. електр., 1957, 243).

Параметри́чний, а, е, *спец.* Стос. до параметра, параметрів. *Лінія в просторі може бути визначена трьома координатними параметричними рівняннями* (Курс мат. аналіз., II, 1956, 104).

Параметри́чно, *спец.* Присл. до **параметри́чний**. *Функції кількох змінних можуть бути також виражені параметрично* (Курс мат. аналіз., II, 1956, 57).

Паранджа́, і, ж. Довгий широкий халат з волосяною сіткою, що закривала обличчя, без якого мусульманкам у Середній Азії не дозволялось з'являтися перед сторонніми. *Перед нами, мов з-під землі, виросла закрита в паранджу висока жінка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 33).

Паранóйк, а, ч. Людина, хвора на паранойю. *Маячення параноїка.*

Паранóїчка, и, ж., *розм.* Жін. до паранóїк.

Паранóїчний, а, е. Стос. до параної. *Параноїчне захворювання.*

Паранóйя, і, ж. Рідка форма психічного захворювання, що характеризується стійкими маячними ідеями при збереженні формальної логічності мислення. *Параноїк.. характеризується тим, що людина розумово здорова, .. лише справа зійде до однієї певної теми, стає вона душевнохворою* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 206); * У порівн. *І мудрість вона, як сон і параної, Сховала жалюзі між живих сновід* (Бажан, Вибр., 1940, 75).

Парапе́т, у, ч. Невисока огорожа моста, набережної, балкона і т. ін. *Старий відчинив двері, прихилившись до парапета біля сходів через'язного ганку* (Гриц., Кавалер., 1955, 64); *Біля причалів стоїть тихий замір, хлюпоче вода об гранітний парапет пірса* (Кучер, Чорноморці, 1956, 485).

Парапе́тик, а, ч. Зменш. до **парапе́т**. *Дівчина вільно сіла на парапетик бульвару* (Смолич, Світанок.., 1953, 165).

Парапе́тний, а, е. Прикм. до **парапе́т**. *Парапетні грати.*

Парасимпати́чний, а, е, *спец.* Який разом із симпатичним відділом вегетативної нервової системи бере участь у регуляції діяльності життєвих органів (про нерви, нервові волокна і т. ін.). *Під час сильного переляку або раптової радості серце починає поволі.. скорочуватись (це зумовлено збудженням парасимпатичної нервової системи)* (Наука..., 10, 1956, 40).

Парасóлик, а, ч. Зменш. до **парасóль**. *Софія зутекно зібралась, узяла парасолик і пішла в бібліотеку* (Л. Укр., III, 1952, 531).

Парасóль, и, ч. Те саме, що **парасóлька**. *Проходні під парасолями йшли спішно кожний у свій бік* (Фр., VI, 1951, 169); *Люди відкривали парасолі, нахиляючись, плащами* (Дмитр., Розлука, 1957, 204).

Парасóлька, и, ж. Закріплений на палиці, обтягнутий матерією складний каркас у формі півкулі для захисту від дощу і сонця. *На вулицях міські жителі ховали під чорними парасольками або закутої в плащі* (Чорн., Вишол. земля, 1959, 90); * Образно. *Його бурмашу радість наче здув вітер, як здував він парасольку з кульбаби* (Донч., VI, 1957, 140); * У порівн. *Вибухи танцювали над окопами, як кажкаті парасольки* (Ю. Бедзик, Поліки.., 1959, 220).

Парастáс, у, ч., *заст.* Заупокійна відправа. *Старий синій священик, обернувшись до церкви, почав правити здоровим басом парастас* (Н.-Лев., III, 1956, 8); *Господар підганяв шинкарим басом: — Скорше, скорше, а то стара проноєас і зіпсує наш парастас* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 385).

Парата́ксис, у, ч., *грам.* Синтаксичний зв'язок самостійних речень, які йдуть безпосередньо одне за одним і не об'єднані сполучниками в складне підрядне речення.

Паратактúчний, а, е, *грам.* Стос. до паратаксису. *У «Вершниках» [Ю. Яновського] найбільше паратактичних сполучень* (Мова і стиль «Вершників», 1955, 60).

Парати́ф, у, ч. Гостре заразне захворювання, схоже на черевний тиф. *Паратиф — небезпечне заразне захворювання молодняка, що найчастіше уражає телят і поросят, рідше — лошат* (Колг. енц., II, 1956, 666).

Парати́фозний, а, е. Стос. до паратифу. *Щодо птахів і риб, то вони можуть заражати людину збудником паратифозних інфекцій* (Підручник дезинф., 1953, 45).

Паратуберкульо́з, у, ч. Хронічне заразне захворювання деяких тварин (великої рогатої худоби, овець і ін.).

ПАРАТУБЕРКУЛЬОЗНИЙ, а, е. Спец. до паратуберкульозу. *Ендоскопія кролячу зненацюдже збудника паратуберкульозного ентериту* (Профіл. звюнор.., 1955, 60).

ПАРАФІ́Н, у, ч. Безбарвна воскоподібна легкоплавка речовина, не розчинна у воді. *У великій фабриці парафіну та церезину (гірничого воску) була дрогобича нафта, яка в цій* (Фр., III, 1950, 186); *Парафін використовується в електротехніці як ізоляційний матеріал, у виробництві свічок, а також для інших потреб* (Гірн. прим.., 1957, 85).

ПАРАФІНИСТИЙ, я, е. Який містить у собі парафін. *Під час виробництву нафти парафін виділяється і осідає товстим шаром на стінках труб, ускладнюючи їх свердловин. Це призводить до частого очищення труб від парафінистих каростів* (Роб. газ., 21. І 1965, 3).

ПАРАФІНОВИЙ, а, е. Прикм. до **парафін**. *Застигання [рідкого] палива при холодному повітрі обумовлюється наявністю в ньому парафінових вуглеводнів* (Сільг. техніц. електростанцій, 1957, 32); // Зроблений з парафіну, з використанням парафіну. *Ніби все тут [у кабінеті] було нестрашне, штучно приписане: і акуратний письмовий столик, і парафінові свічки* (Руд., Остання шабля, 1959, 252); *Парафінові брикети;* // Призначений для виготовлення парафіну. *Парафіновий цех.*

ПАРАФІНОЛІКУВА́ННЯ, я, с. Застосування в лікувальному методі розплавленого парафіну.

ПАРАФІНОТЕРА́ПІЯ, ї, ж. Те саме, що **парафінолікува́ння**.

ПАРАФІНУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який призначений для парафінування. *Парафінувальний апарат.*

ПАРАФІНУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **парафінува́ти**. *Парафінування щеп [винограду].. запобігає надмірному випаровуванню поживних речовин* (Знання.., 9, 1965, 7).

ПАРАФІНУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Покривати шаром парафіну; просочувати парафіном.

ПАРА́ФІЯ, ї, ж. Нижча церковно-адміністративна організація, що об'єднує віруючих, яких обслуговують церковнослужителі одного храму. *Пів-прийме з вами кожну охотно в свою парафію нових людей* (П. Лев., II, 1956, 221); *Ніхентій знає всю неприбрану вожерянність тутешнього попа, осуджує його нововведення у парафії* (Стельмах, І, 1962, 274); // Місцевість, де живуть члени цієї організації. *Парафія була маленька, вбога, з народу прийшо був дуже жалерний* (Фр., VII, 1951, 15); *Черезна підвода повезла їх у чотири парафії нашої волості* (Мик., II, 1957, 35); // розм. Сукупність віруючих, об'єднаних такою організацією; парафіяни. *Отець Василь за тиждень.. встиг пожалітися на свою п'яну, лінивку і не дбалочу про церкву парафію* (Кочюб., І, 1955, 314); // перен. Коло людей, прибічників якого-небудь одного напрямку, погляду. *Ви* [О. Кобилянська] *бачите, що я з. Стефаника раз назавжди записав до Вашої буковинської парафії* (Л. Укр., V, 1956, 205).

◇ **Не з на́шої парафії** *кого* — хто-небудь чимсь відрізняється від якоїсь групи людей. *Я чимусь відразу відчула, що це людина не з нашої парафії, як то кажуть* (Вільде, Пов. і опов., 1948, 3).

ПАРАФІЯЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **парафія**. *Тепер він покаже Дуж'якові, покаже цілій громаді, що значить парафіяльна власть у селі* (Фр., VIII, 1952, 76); *Монастирі і кладники не тільки визискували селян по монастирських маєтках, але й мищали і дрібне парафіяльне духовенство* (Гулуб, Людолови, І, 1957, 131); // Належний парафії. *утримування на її кошти. Моститься в вишнику хата для челяді. Колись тут була парафіяльна безабільна-шпиталь* (Стельмах, І, 1962, 113).

ПАРАФІ́ЯНИН, а, ч. Віруючий, що належить до якої-небудь церковної парафії. *Коли парафіяни довідались, якого дістали пароха, то зачали відказувати* (Март., Тв., 1954, 234); *Великі доходи церква одержувала [в XII ст.] також від численних поборів з парафіян* (Іст. УРСР, І, 1953, 53).

ПАРАФІ́ЯНКА, и, ж. Жін. до **парафія́нин**.

ПАРАФОВА́НИЙ, я, е, *дипл.* Дієпр. пас. мин. ч. до **парафува́ти**. *Найвищим нажанне значення має парафована в Москві 4 жовтня цього* [1963] *року угода про економічне і технічне співробітництво між Радянським Союзом і Алжірською республікою* (Ком. Укр., 11, 1963, 52).

ПАРАФРА́ЗА, и, ж. і. Переказ яких-небудь думок, змісту якогось твору.

2. Інструментальна п'єса віртуозного характеру на народну мелодію або на тему, запозичену з іншого музичного твору.

ПАРАФРАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **парафразува́ти**.

ПАРАФРАЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **парафразува́ти**.

ПАРАФРАЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех.* Викладати, обробляти у формі парафрази.

ПАРАФРАЗУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *недок.* Пас. до **парафразува́ти**.

ПАРАФРАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який є парафразою або характеризується використанням парафраз.

ПАРАФУВА́ННЯ, я, с., *дипл.* Дія за знач. **парафува́ти**. *Парафування договору.*

ПАРАФУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех., дипл.* Попередньо підписувати ініціалами уповноважених осіб державний документ, у виробленні якого вони брали участь.

ПАРАФУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *недок., дипл.* Пас. до **парафува́ти**.

ПАРА́ША, і, ж., *розм.* Велике відро у тюремній камері для екскрементів і помиїв. [Т и м і ш:] *Одна шама, одна тюрма, одні кайдани кожні, одні параші ногами* (Мокр., П'єси, 1959, 22).

ПАРА́ШНИК, а, ч., *розм.* Арештант дореволюційної в'язниці, що прибирав парашу і прислуговував іншим арештантам.

ПАРАШУ́Т, а, ч. Пристрій у вигляді великої парасольки, що розкривається у повітрі для стрибка людини з літального апарата, для спуску з нього вантажу або взагалі для гальмування. *Гомбеш падав.. Він рвав обидва шпурки, але парашути не розкривалися* (Собко, Зор. крила, 1950, 47); *Я бачив,.. Як ти вдягнула парашути на плечі І вивелено пройшла до літака* (Перв., І, 1958, 183); * *У повітрі. Сидня сорочка, висмикнувшись, стримить у нього ззаду, як парашут* (Гончар, III, 1959, 106).

ПАРАШУТИ́ЗМ, у, ч. Вид авіаційного спорту — стрибки з парашутом. *Парашутизм — спорт сміливих.*

ПАРАШУ́ТНИК, а, ч. Змешн.-пестл. до **парашу́т**. *Воронкі літаки.. розсіювали в небі на маленьких парашутиках альпатарі, які залювали холодним білим світлом землю* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 91); * *Обрізно. Голяка ті* [кульбабки] *в бісиньої прозорій шапочці. Зірвеш обережно цю шапочку, подмеш на неї — і понос вітерець малесенькі пухнасті парашутики* (Коп., Як воно.., 1961, 8).

ПАРАШУТИ́СТ, а, ч. Той, хто займається парашутизмом, стрибає з парашутом, користується ним. *В глибині під парашутистом чорніло море лісу* (Ле. Опов. та нариси, 1959, 231).

ПАРАШУТИ́СТКА, и, ж. Жін. до **парашути́ст**. *Всесвітню славу завоювали своєю відвагою парашутистки Москви, Харкова, Києва* (Фіз. вихов.., 1954, 9).

ПАРАШУ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парашу́т** і **парашу́тист**. *Я дістав собі шмат парашутного стропа і зробив його од усіх* (Ю. Янов., II, 1954, 79); *Парашутний значок*; // Призначений для виготовлення парашутів. *Парашутне полотно*; // Призначений для стрибків з парашута. *Йду додому стежкою вулькою, вже крізь нічні сутінки вовкі, парашутна вишка наді мною, і шумить мотор удалині* (Сос., II, 1958, 7).

2. Стос. до парашутизму. *Парашутна школа; Парашутні рекорди*.

ПАРАШУТУВА́ННЯ, я, *с., ав.* Дія за знач. **парашутува́ти**. *У планерів із звичайними кримами парашутування особливо рисковане з точки зору можливого зриву в штопор*"(Рад. Укр., 21. III 1964, 3).

ПАРАШУТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.* 1. *ав.* Опускаючись, летіти з граничною малою швидкістю (про літак, аеростат).

2. Спускати що-небудь на парашуті. *Оточені вже втратили тридцять, де сідали їхні транспортні юнкерси. Тепер боєприпаси їм парашутували у величезних пакетах* (Гончар, III, 1959, 272).

ПАРВЕ́Ю, *невідм., ч., заст., знева́ж.* Вискочка (у 2 знач.). *Нахабний парвеню насмілився просити руки його, губернаторової, дочки!* (Смолич, II, 1958, 116).

ПАРДО́Н, *рідко.* 1. *вис.* Вибачте, пробачте, даруйте. — *Дуже вам вдячний, Марія Сергіївно.— Олександра Василівна!— ґвізно виправив його Мічурін.* — *Пардон...* (Довж., I, 1958, 424).

2. *у знач. ім.* **пардо́н**, у, ч. Те саме, що **прощення**. *Заповідаю Вірним всім пити в поході хрестовий Проти всіх плюгавих, одчайдушних., Їх нам треба мищить без пардону!* (Л. Укр., I, 1951, 101).

Проси́ти (попроси́ть, блага́ти, заблага́ти і *т. ін.*) **пардо́ну**: а) просити пробачення; пробачатися. [**Па́нна**:] *Дозволяє просить у вас пардону — від кавалерів усіх портів нашої планети* (Корн., I, 1955, 49); б) просити милості. *Перед ними було два шляхи в завтрашній день: або покаятися і просити пардону у великих панів, або раз назавжди піти обраним шляхом* (Кол., Терен.., 1959, 288).

ПА́РДУС, а, ч. Різновид леопарда. *Пардуси зустрічаються в пустелях Туркменії* (Знання.., 8, 1966, 29).

ПАРЕ́З, у, ч. Неповний параліч, що характеризується ослабленням активної рухової функції м'язів. *Високопродуктивні корови дуже часто після отелення хворіють на родильний парез* (Хліборіб Укр., 3, 1966, 32).

ПАРЕМІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **паремія**. *У паремійному (богослужбовому) «Чтиїі» про Бориса і Гліба зарубовані формули бою, типові для опису воєнних епізодів* (Іст. укр. літ., I, 1954, 40).

ПАРЕМІ́ЙНИК, а, ч. Книга, що містить паремії.

ПАРЕ́МІЯ, ї, *ж.* Уривок з книги ветхого завіту, що містить пророцтво або повчання і читається в православній церкві під час відправи.

ПАРЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. вин. ч. до **пари́ти** ¹. *Хліб, як хліб, чи сухарі, Парені в окропі. Встань з окропі до зорі, Ляж собі в окропі* (Мал., Звенигора, 1959, 151); [**Чолові́к**:] *Праведний чорний хліб!.. Чотири рази варений, Чотири рази парений* (Олесь, Вибр., 1958, 420).

2. *у знач. прикм.* Розм. Якнайсильніший, очищений і т. ін. парою, кип'ятком. *Сулімам мстишся, пилив в черепатої пляшки якоїсь червоної рідини, від якої заносило парним сіном* (Вільде, Сестри.., 1958, 364).

3. *у знач. прикм.* Приготований у закритій посудині за допомогою пари. *Харитон сплигнув з трибуни і пішов на своє місце — червоний, як парений рак* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 239); // *у знач. ім.* **па́рене**, ного, *с.* Те, що приготовлене за допомогою пари. *Замотушилася старенька мая і почала виставляти на стіл печене і варене, смажене і парене...* (Вол., Надія, вип. 1, 1953, 206).

Па́рене молоко́ — молоко, приготоване шляхом кип'ятіння і тривалого витримування в печі на легкому жарі. *Метушливо кинулася* [Груня] *до печі, вийняла пахучий глечик парового молока, що аж пінкою вкрився* (Горд., II, 1959, 285).

◇ **Надокучити, як па́рена ре́дька** — дуже, надзвичайно набриднути. *За ці дні надокучив йому балакучий мандрівник, як парена редька* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 573).

ПАРЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пари́ти** ¹. — *Кого здовбую, — велю так випарити, щоб йому відхотілося язиком молоти. — Ей, татку! Бійтеся бога! Не кидто ви з тим парінням розкаїтеся!* (Фр., III, 1950, 269).

ПАРЕНХІ́МА, и, *ж., біол.* 1. Основна тканина якого-небудь органа. *Паренхіма залози*.

2. Тканина рослин, що складається з однакових за розміром клітин. *На взимку спимаки виїдають у листках довгасті дірки, при цьому здебільшого знищується паренхіма листків* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 125).

ПАРЕНХІМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **паренхіми́й**.

ПАРЕНХІМАТО́ЗНИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **паренхіми́й**. *При білих або меш сильних підкіл паренхіматозних кровотечах необхідно усунути основне захворювання* (Хвор. дит. віку, 1955, 37); *Відкачування коріння відбувається масляідок поступового знищення крональних зерен як з паренхіматозних клітин центрального циліндра, так і з розташованих навколо нього клітин кори* (Колг. Укр., 4, 1956, 27).

ПАРЕНХІ́МНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **паренхі́ма**. *Форма клітин навіть в тій самій рослині неоднакова. Основні форми клітинки такі: паренхімні та прозенхімні* (Практ. з анат. рослин, 1955, 9).

ПАРИЖА́НИ, ан, *мн. (одн.* **парижа́нин**, а, ч.; **парижа́нка**, и, *ж.*). Мешканці Парижа. *Несподівано перед нею став, ніби живий, Павлусь серед залп, мішиї, .. з грацією паріжанина* (Н.-Лев., IV, 1956, 256); *Мабуть вводить паріжанки, звичайно актриси* (У. Кравч., Вибр., 1958, 347); *Він, один Пилип-в-Конопель, з легковажністю недавнього паріжанина.. порівнював добавітся зразу всім* (Ільч., Колишн. роду.., 1958, 275).

ПАРИЖА́НИН *див.* **парижа́ни**.

ПАРИЖА́НКА *див.* **парижа́ни**.

ПАРИЗЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парижа́ни** і **Парі́ж**.

△ **Паріжська зе́лень** *див.* **зе́лень**.

Паріжська комі́на *див.* **комі́на**.

ПАРИК, а, ч. Штучний головний покрив з чужого або синтетичного волосся; перука. *З блискучою майстерністю виходів Марко Лукич* [Кропивницький] *мистецтвом гриму.. Парик і бороду він клеїв сам* (Минуле укр. театру, 1953, 35); *Лежить на столі бутафорський парик, Одвісні вуса й козацька чуприна* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 105).

ПАРИКМА́ХЕР, а, ч., *розм.* Те саме, що **перука́р**. *Товариства у мене виключно російське і по-італійськи, на жаль, не розмовляю, тільки як годжу до міста або до парикмахера* (Коцюб., III, 1956, 415); *Саїд запросив парикмахера і знищив місячні посіпаку поросте на обличчі* (Ле, Мжитр'я, 1953, 323).

ПАРИКМА́ХЕРКА, и, *ж., розм.* Жін. до **парикма́хер**.

ПАРИКМА́ХЕРСЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що

перукáрський. *Він скидався на манекена з перукмахерської вітрини* (Бойч., Молодість, 1949, 226); *Це був найкращий на все місто Гаусів перукмахерський підмайстер* (Смолич, II, 1958, 92); // *у знач. ім.* **перукмахéрська**, кої, *ж.* Те саме, що **перукáрня**. *І хоч куди б ви йшли чи займали,— чи то на вулиці, чи в магазині, чи в перукмахерській,.. скрізь ви чуєте:— А коники наші на Анічковому мосту стоять!* (Вишня, I, 1956, 303).

ПАРИКÓВИЙ, а, е. Прикм. до **парúк.**

△ **Парикóве дéрево** — те саме, що **скýмпія.** *Скумпія (жовтильник, парикове дерево) — кущ середньої величини, іноді маленьке деревце* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 80).

ПАРИЛО, а, *с. (Agrimonia* L.*)* Дикорослá багаторíчна трав'яниста рослина родини розоцвітих з опушеним колючим стеблом. *До вперше відмічених нами для Михайлівської цілини степових видів належать: парило велике... астрагал шорсткий..., хвощ багаторічний* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 61).

ПАРИЛЬНИЙ, а, е. Який служить для паріння чого-небудь.

ПАРИЛЬНИК, а, ч. 1. Той, хто парить кого-небудь або сам париться в лазні.

2. Робітник, що працює в парильні (у 2 знач.).

ПАРИЛЬНИЦЯ, і, *ж. Жін. до* **парúльник.**

ПАРИЛЬНЯ, і, *ж.* 1. Відділення у лазні, де паряться. *Крім лазень, що були досі, в центрі села збудували нову, типову — з душами і парильнею* (Хлібороб Укр., 3, 1967, 11).

2. Спеціальне приміщення, де парять що-небудь з метою очищення, розм'якшення і т. ін.

ПАРИРУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парúрувати.** *Парирування м'яча.*

ПАРИРУВÁТИ, ую, усш., *недок. і док., перех.* 1. Відбивати шпагою або шаблею удар противника (у фехтуванні); // Відбивати удар противника (у спорті взагалі). *Ботвинник грав надзвичайно точно. Він своєчасно парирував усі спроби Смислова створити атаку* (Веч. Київ, 9. V 1958, 3).

2. *перен.* Відбивати, спростовувати напади або доводи противника в суперечці. *Ярослава рішуче парирувала удар: — Ми вже говорили з вами на цю тему* (Дмит., Розлука, 1957, 318).

ПАРИРУВÁТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **парúрувати.**

ПАРÍСТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **пáрний** 1—3. *А то візьметься за роботу — Із глини будувать хатки — Аж всі світяться: достоту Паристі на вікні свічки* (Рильський, II, 1946, 21); *Однаю [хлопця] пан знайомствами в своєму селі, а другого долго підбирав під стать по других селах, як от підбирають під масть паристі.. коні* (Н.-Лев., I, 1956, 130); *Бродили вулицями в чоловах паристі патрулі* (Кач., II, 1958, 356).

2. Який підходить іншому за якимя-небудь якостями (про людину), складає з іншим пару (*діал.* **пáра** [1] 7). *Ти не маєш чоловіка, я — жінки. От ми й паристі...* (Копоф., I, 1955, 62).

ПАРÍСТО. Присл. до **парúстий** 1. *Арапи з довгими шаблями До ложа дівчини ідуть, По змові чемно і паристо, І на подушках урочисто Сивезну бороду несуть* (Пушкін, Руслан і Людм., перекл. Терещенка, 1949, 145).

ПАРИТÉТ, у, ч. 1. *юр.* Принцип рівності, рівноправності сторін у чому-небудь.

2. *ек.* Стійке співвідношення у золоті грошових одиниць різних країн.

ПАРИТÉТНИЙ, а, е, *юр.* Заснований на паритеті (у 1 знач.). *В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утвореної палатами на паритетних засадах* (Конст. СРСР, 1945, 9).

ПАРИТÉТНІСТЬ, ності, *ж., юр.* Властивість за знач. **паритéтний.**

ПАРИТИ [1], рю, риш, *недок.* 1. *перех.* Піддавати дії пари, кип'ятку з метою очищення, розм'якшення і т. ін. *В печі горить. Микола парить березове прутля і крутить ужівки* (Фр., IX, 1952, 109); *Годувати скотину доводилося майже самою соломою. То він її, щоб пожовтілою була, і різав, і парив* (Грим., Кавалер., ..., 1955, 210); // *розм.* Прогрівати, гріти тіло, звичайно з лікувальною метою (гарячою водою, парою і т. ін.). *Я робити добре вмію: піч топлю, руки грію; руки грію, плечі парю* (Укр., присл..., 1955, 323); *Коли Нур'ял йшов з дому,.. носила [Горпина] важке каміння й парила ноги в гарячій воді* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 332); // Обпікати чим-небудь гарячим. *Гарбата була дуже гаряча, тож напила Петруся в язик* (Мирт., Тв., 1954, 151); // *безос. У Петра в голові помутилося; під саме тім'я мов хто гарячого жару насипав, пекло — парило...* (Мирний, I, 1954, 358).

2. *перех.* Приготовляти в закритій посудині за допомогою пари. *Парити капусту.*

3. *перех.* Вимішувати парою, кип'ятком. *Парить борщик.*

4. *перех.* Хльостати гарячим мокрим віником того, хто миється в лазні.

5. *перех., перен., розм.* Сікти, шмагати.— *Покиньте, хлопці, бідну бабу... мучити. Пан сотник звелів було її парити до вечора, а я її пожалую* (Кв.-Осн., II, 1956, 187); *Бідного Буташку почали так парити, що він увесь змокрів* (Мик., II, 1957, 547).

6. *неперех.* Обпікати вологим теплом, спекою. *День парний, дрімучий, сонечко парить, наче з-за туману* (Вовчок, VI, 1956, 325); *Надворі травень, але оранжерею ще опалюють, і під склом парить важка задуха* (Донч., III, 1956, 42); // *безос. Парить, так паритьМи от з ним і вийшли на свіже повітря* (Мирний, III, 1954, 141); *Незважаючи на малесенький вітерець, парило і робилося душно* (Тют., Вир, 1964, 197).

◇ **Парúти паркá** — діяти з надзвичайною посидючістю, гарячністю. *Хлопці бігали, шукали* (Настю), *парили парка — як у воду впала* (Вас., II, 1959, 194).

ПАРИТИ [2], рю, риш, *недок., перех.* Залишати землю під паром (*див.* **пар** [1]). *Хто вежу парить,.. той за хлібом не шарить* (Колг. Укр., 1, 1957, 12).

ПАРИТИ, рю, риш, *недок.* Триматися, летіти в повітрі на нерухомо розпростертих крилах. * Образно. *Парили б* [поети] *скрізь понад землею, Та все б зекзаметри плели* (Шевч., II, 1963, 423); *Мов орел, парив Карпатами Каро у високому небі України* (Рибак, Що сталося.., 1947, 26).

ПАРИТИСЯ, рюся, ришся, *недок.* 1. Бути піддану дії пари, кип'ятку з метою очищення, розм'якшення і т. ін.; // Грітися, зігріватися чим-небудь теплим. *Ввечері... лежить* [Іван] *на печі вниз черевом — парится* (Мирний, II, 1954, 110).

2. *тільки 3 ос.* Варитися за допомогою пари (*діал.* **пáра** [2] 1) в закритій посудині. *Овочі паряться.*

3. Піддавати своє тіло дії пари в гарячій лазні. *Та й сам Еней, спарар, і паню Підмовив паритися в баню...* (Котл., I, 1952, 78); *В лазні ми з шофером парились самі* (Ю. Янов., II, 1954, 8).

4. *розм.* Відчувати жару, спеку, знемагати від жари, спеки. *Тіло його під сорочкою мокріло, парилось* (Тют., Вир, 1964, 251); // *перен.* Старанно працювати над тим, що погано вдається, невільно посувається. [Р и м а р:] *Ну, друзі, відпочивайте з дороги, а я на хімпнку до*

будівників. З теплицями парімось (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 69); *Нім виступив на засіданнях лицях комсомольців, але бажанням довести військовикові, що вони «можуть», змушувало їх парнітися з рушницями* (Кир., Вибр., 1960, 76).

5. Іде. до **пáрити** ¹ 1—5.

ПАРІ, *невідм., с.* Угода про виконання якого-небудь зобов'язання тією особою, що програє. *Програти парі.*

ПАРІ́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **парíти.** *Деякі сумчасті тварини вміють літати, .. наприклад, сумчаста білка-полетуха.. 6 й інші майстри паріння у повітрі* (Наука.., 12, 1964, 55).

ПАРІЯ, *і, ч. і ж.* 1. *іст.* Особа з кожної касти індійців, позбавлена будь-яких соціальних і більшості релігійних прав. *Так, ми раби, немов нігрівся в світі! Фелаги, парії щасливці від нас, Бо в них і розум, і думки своєї, А в нас вогонь титана ще не згас* (Л. Укр., І, 1951, 113).

2. *перен.* Знедолена, безправна, пригноблювана істота або істота, яку за що-небудь зневажають. *Гетьманські офіцери для обсести з околиць були прегрисними парієми* (Смолич, Світанок.., 1953, 93).

ПАРК, у, ч. 1. Великий сад або гай для прогулянок з алеями, квітниками, а також звичайно з обладнанням для відпочинку і розваг. *Двір Княжича, особливо парк — нече переписано з південного берега* (Коцюб., III, 1956, 146); *Тихо й урочисто було в парку, і був він пустинний, але жила в ньому душа природи і душа людини* (Смолич, Світанок.., 1953, 460); // Великий сад спеціального призначення, звичайно відкритий для відвідувачів. *Парк є місцем масової культурно-політичної роботи й культурного відпочинку населення* (Озелен. колг. села, 1955, 46); *Працівники зоопарку старанно вивчають умови життя тварин у природі і по змозі відтворюють їх у парку* (Наука.., 9, 1956, 32).

2. Місце стоянки, ремонту й обслуговування певних транспортних засобів. *Робота Сірка полягала в тому, що він мав їздити в різних справах у трамвайні парки міста* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 105).

3. *чого і без додатка.* Певна сукупність транспортних засобів (залізничних, автомобільних і т. ін.). *Автомобільний парк країни зростає до розмірів, що забезпечать цілковите задоволення потреб у вантажних і пасажирських перевозках* (Програма КПРС, 1961, 63); // Сукупність засобів виробництва у тій чи іншій галузі народного господарства, промисловості і т. ін. *Останніми роками на наших підприємствах помітно поповнюється парк металорізального і ковальсько-пресового устаткування* (Ком. Укр., 12, 1962, 16); — *Ти розкажи нам! .. Правда, що в вас [у СРСР] не соха-бідарка Шкрабає землю подами-лусталі? Вєтаз н — й за мною трактори парки Забайкалія сіпнуло плугами* (Мал., За.. морем, 1950, 47).

4. *військ.* Перенсувний склад, що постачає армію у воєнний час боєприпасами, інструментами, запасними частинами і т. ін. *Першим [на весілля] з'явився Федір Королевич — солдат Третього авіаційного парку Південно-Західного фронту* (Смолич, Мир.., 1958, 42).

ПА́РКА ¹, *и, ж.* 1. Зменш.-пестл. до **па́ра** ¹. *То свого було возьмись десять парок, а тепер вже в нього двадцятеро пар* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); *Сидір Свирадович:* | *А ми таки, Явдохо, прожили вік, як ті голуб'ята в парці* (Н.-Лев., II, 1956, 473).

2. *розм.* Те саме, що **па́ра** ¹. *Но чарці, по парці, та вп'ять по вп'ять* (Номис, 1864, № 11532).

3. *діал.* З'єднані попарно в'язки, пучки чого-небудь. *— Максиме Йосиповичу! — вже наказую. — В'яжіть парки, а я огляну дах* (Збан., Єдина, 1959, 348).

ПА́РКА ², *и, ж.* (*П велике й малеї*). За римською міфологією — одна з трьох богинь долі, які від народження людини до смерті пряли її нитку життя. *А покинте, та се, та оне... Ходімо просто-напростець До Ескулапа на раднсь — Чи не одрушить він Харона І Паркуприлуп?..* (Шевч., II, 1963, 423); * У порівн. *Ось прозоріть повз мене взовсж берега.. одягнена вже по-осінньому літня жінка. Вона, як парка, прядс білу нитку* (Довж., III, 1960, 474).

ПАРКА́Н, а, ч. Стіна, звичайно дерев'яна, що обгороджує або відгороджує що-небудь; огорожа. *Була [школа] з ганком на побіленнх стовпах і.. обведена, замість плотом, парканом із дощок* (Март., Тв., 1954, 454); *Обабіч стискали нас дошки й жердини тинів та парканів* (Мур., Бук. повість, 1959, 15).

Живий парка́н — щільна вузька смуга кущів або дерев, яку вирощують з метою відгородити або обгородити що-небудь. *Біля будинку — шхідка, обведена живим парканом акації* (Томч., Готель.., 1960, 70).

ПАРКА́НЕЦЬ, нця, ч. Те саме, що **паркáнчик.** *Ось невеличкий байок, немов вбита докупи чсрідка аркушсвих аркушків, хатинка з підсліпуватим віконцем, папіровий паркане.ць* (Ю. Бедник, Поліки.., 1959, 120).

ПАРКА́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **парка́н.**

ПАРКА́НЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **парка́н.** *По обидва боки вулиці стоять невисокі парканчики, за якими кучерявиться бузуста зелень* (М. Ол., Чудн.., 1959, 25).

ПАРКЕ́Т, у, ч. 1. Маленькі гладкі дошечки з твердих порід деревини для настилання підлоги. *Настилання паркету.*

2. Підлога, вистлана такими дошечками, переважно у вигляді геометричного рисунка. *Зала «Народного дому» палала великою кількістю газових ватрнків, що золотистим піском відбивалися від свіжо вимеленого паркету* (Фр., VI, 1951, 219); *Ніг кроком розмірним керівний паркет Заринав у кожний свій перевиші* (Бажан, Роки, 1957, 249); * У порівн. *Всі дороги вибруковані плитками з чисті, як паркет* (Коцюб., III, 1956, 333); // *перен.* Ужнваться як символ салону, світського способу життя. *Отак, певно, й народжувалнсь народні танці. Не по танцмайстрах, не на паркетах виникли їх сюжетні рухи* (Довж., І, 1958, 89).

ПАРКЕ́ТИНА, и, ж. Окрема дошечка, плитка паркету. *Він зійшов сходами, пильно розглядаючи коричневе дерево кожного східчика, і пішов до крісла, таку ж увагу приділяючи кожній паркетині* (Собко, Срібний корабель, 1961, 240).

ПАРКЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **парке́т** 1; // Зроблений з паркету. *Директор лісозаводу має квартиру з двох кімнат, з паркетною підлогою* (Чорн., Потік.., 1956, 366); *Паркетний майонок;* // Призначений для виготовлення паркету. *Паркетний цех.*

ПАРКЕ́ТНИК, а, ч. Майстер, який виготовляє і настилає паркет.

ПАРКІ́Й, *я́, е́.* 1. Дуже насичений теплою парою, вологою. *Парне, тепличне повітря стоїть над докрнми городніни* (Тулуб, Людолюбн, II, 1957, 508).

2. Жаркий, душний внаслідок надмірних випарів. *Сонце вже випливало з-за обрію. День обіцяв бути гарячий і паркий* (Ю. Бедник, Вогонь.., 1960, 57).

3. Від якого йде пара; який випускає теплі випари. *Парило клекотіло кавалах, .. паркий дух ситної страви, розорий димок сдався на галявині* (Горд., Чужу вину.., 1947, 270); *Землі паркій, мов снизувати птиці, На крила впала райдужна краплина* (Мал., Книга.., 1954, 79).

ПАРКІНСОНІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Різке хворобливе сповільнення і порушення узгоджених рухів частин тіла. *Дуже великий інтерес становлять.. дослідження особливостей*

поведінки при паркінсонізмі (Рад. психол. наука.., 1958, 448).

ПА́РКІСТЬ, кості, ж. Абстр. ім. до **парки́й**. *Далеко на обрії зрідка погуркує грім... У повітрі чується парість, запах близької грози* (Гончар, Маша..., 1959, 14).

ПА́РКО. Присл. до **парки́й**. *Десь збоку корова парко дихала мало не в саме лице* (Горд., Діти..., 1937, 36); // у знач. присудк. сл. *Навіорі було парко, парко,— дихати нічим* (Мирний, І, 1954, 306); *Вже й вечір вилягає за кукурудзи, а парко, як у лазні* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 105).

ПА́РКОБУДІВНИК, а, ч. Фахівець у справі паркобудівництва. *Архітектор-паркобудівник.*

ПА́РКОБУДІВНИ́ЦТВО, а, с. Сукупність заходів, пов'язаних з влаштуванням парків (у 1 знач.). *Паркова композиція Олександрії... носить сліди впливу різних стильових течій в паркобудівництві* (Парк Олександрія..., 1949, 56).

ПА́РКОВИЙ, а, е. 1. Який знаходиться, розташований у парку (в 1 знач.). *Дикі пущі, що оточували маєток замок, тисячами рук перероблені на паркову садовину* (Стор., І, 1957, 366); *Паркова алея;* // Призначений для влаштування, озеленіння парку. *Першотравневий гай Кієва прикрасила ще одна паркова скульптура* (Літ. Укр., 21. VIII 1965, 1); *Паркові мости.*

2. Прикм. до **парк** 2. *Тепер лаврівські роботи можна робити майже на всіх паркових колях* (Роб. газ., 29. I 1965, 2).

ПАРЛАМЕ́НТ, у, ч. 1. Законодавчий орган буржуазної держави, побудований повністю або частково на виборних засадах. [Р і ч а р д:] *А в чім, по-вашому, громадська воля?* [К е м б р ь:] *А в тім, що ні король, ні парламент хлопець не сміє присуду громади* (І. Укр., III, 1952, 26); *Законодавчою владою у штатах* [Індії] *стали парламенти, а виконавчою — уряди на чолі з головними міністрами* (Мишко, Намасте.., 1957, 32); // перен., жарт. Про збрання людей, що багато говорять, сперечаються. [М а л о ш т а н:] *Незаможники збираєся. Прослимо об нашого парламенту* (Мик., І, 1957, 51).

2. Про найвищий законодавчий представницький орган конституційної держави. *Найвищим органом державної влади в нашій країні є Верховна Рада СРСР, справжній радянський парламент, що складається з двох палат* (Рад. Укр., 8. I 1958, 1).

ПАРЛАМЕНТА́Р, я, ч. 1. Те саме, що **парламента́рій**. *Кваліфікація таки Щоб сурмо не пропала, Нам Асвіт знов парламентар На вітлу ліберала* (Еллан, І, 1958, 283).

2. Те саме, що **парламенте́р**. — *Ратуш горить?* — *чути було вимови...— Ніскали* [послали] *парламентарів до Гаммерштейна* (Фр., VI, 1951, 338); *Знадвору по одному входили парасунці на підмогу своєму парламентареві* (Ле. Мінтір'я, 1953, 102).

ПАРЛАМЕНТАРИ́ЗМ, у, ч. 1. Система державного буржуазного управління, за якою законодавча влада належить виборному парламентові (у 1 знач.). *Парламентаризм не усував, а оголив суть найдемократичніших буржуазних республік, як органу класового гноблення* (Ленін, 17, 1971, 20).

2. Участь якої-небудь партії в представницьких зборах уряду. *Боючись з анархістами, які виступали проти участі в парламенті, Енгельс войовниє застерігав німецьких соціал-демократів від зайвого захоплення парламентаризмом* (Нова іст., 1957, 116).

ПАРЛАМЕНТА́РІЙ, я, ч. Член парламенту, парламентський діяч. *До нас і в інші країни соціалістичного табору приїздять делегації керівних діячів і парламентаріїв з країн, що визволилися* (Рад. Укр., 31. VIII 1962, 2).

ПАРЛАМЕНТА́РНИЙ, а, е. Стос. до парламентаризму. *Найбільш досконалим, передовим в буржуазних державах є тип парламентарної демократичної республіки...* (Ленін, 31, 1973, 157).

ПАРЛАМЕНТЕ́Р, а, ч. Особа, уповноважена однією з воюючих сторін вступити в переговори з іншою. *Якуб Собеський розумів небезпеку і вимагав від Хотинчика найбільш до турків парламентерів з пропозицією миру* (Тудуб. Людодови, II, 1957, 552).

ПАРЛАМЕНТЕ́РСТВО, а, с. Обов'язки, функції парламентера.

ПАРЛАМЕНТЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парламенте́р**.

ПАРЛАМЕ́НТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парла́мент** 1. — *Це ж не будь-що, а міністр ваш промовляє з парламентської трибуни* (Головко, II, 1957, 482); // Який відбувається в парламенті. *Основоположники наукового комунізму підкреслювали, що парламентська боротьба робітничого класу може бути успішною тільки в тому разі, коли вона буде поєднуватися з найширшою масовою позапарламентською боротьбою* (Ком. Укр., 9, 1964, 24).

2. Те саме, що **парламента́рний**. *Напливи розмахом революції, меншовики й есери всілякі намагалися перевести її в рамки буржуазного парламентського режиму* (Ком. Укр., 2, 1967, 29).

ПАРМЕЗА́Н, у, ч. Твердий сир із збираного молока, що вживається переважно як приправа до макаронів.

ПАРМЕ́Н, у, ч. 1. Сорт яблуні з пізніми плодами. *Пармен зрівній — дуже цікавий сорт* [яблуні] *зі сріблястим зіскоду листям* (Озелен. колг. сола, 1955, 85).

2. Плід цієї рослини. *Аристократичні кальвілі і пармени, яблука, які можуть лежати й лежати в сухій прохолоді льоху, а потім з'являться на столі в січні або лютому* (Собко. Біде полум'я, 1952, 59).

ПАРНА, ної, ж., розм. Те саме, що **парна́ня** 1. *Баня над річкою була побудована по типу великих бань, з двома відділеннями, роздягальнями, душовими і парною* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 178).

ПАРНА́С, у, ч. *(її велике).* Гірський масив у Греції, який, за старогрецькою міфологією, служив одним з місць перебування Аполлона і муз. *Ох, скільки муз таких на світі! Во всякім городі, в повіті! Укрили б вверху вони Парнас* (Котл., І, 1952, 234); // перен. *(її велике й мале).* Світ поезії, поезія взагалі або поетична творчість певного суспільного, певної країни і т. ін. *Киньте, братики* [поети], *панський Парнас, Уберіться в простісінькую свитку!* (Граб., І, 1959, 392); *И справжніх лірнаків сьогодні Я ставильовано кажу: — Хто посміє його* [верхоглядка] *пустити Разом з вами на Парнас?* (С. Од., Вибр., 1959, 174).

ПАРНА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **Парна́с**. *О, музо, панночко Парнаська! Спустись до мене на часок* (Котл., І, 1952, 187).

ПА́РНИЙ, а, е. 1. Який становить з іншим пару *(див. пара* 4). *Парний чобіт;* // Який складається з двох однакових предметів, частин. *Парні органи; Парне копито;* // Розташований парою, парами. *Парні зображення голівок биків, що ніби відтворюють парність упряжки їх у ярмі, були знайдені в Петренях* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 61).

2. Яких запрягають разом, в одну упряжку (про коней, волів). [Т р о х и м:] *Рівні і парні* [воли], *як соколи — чи в паші, чи в воді — їдуть, як вода, тільки покерій ними* (Кроп., V, 1959, 119); // Запряжений парою коней (про екіпаж); // Який править упряжкою з двох коней (про візника). *О 3-ій годині пришлов*

Хомця, взяв парного звощика [візника], *і ми десять земляк катаїлся* (Коцюб., III, 1956, 456).

3. У якому беруть участь двоє. *Тріумфом радянської школи парного фігурного катання завершились олімпійські змагання* (Рад. Укр., 16. II 1968, 4); // Призначений для користування двома особами. *Гребля на двійці, парній, безрульній, мало чим різниться від одиночної* (В ім'я Вітч., 1954, 65); *Парний плюбф* // Для якого необхідно або в якому діють два предмети. *Парна робота аналізаторів є життєво необхідною умовою для нормального орієнтування вищих тварин і людини в просторі* (Рад. психол. наука..., 1958, 33).

4. Який ділиться без остачі на два (про числа); кратний двом. *Парний степінь від'ємного числа є число додатне* (Алг., І, 1956, 36); // Який позначається числом, що ділиться на два. *Кияни знають, що від Сінного базару, а також через підвір'я будинків парного боку Житомирської вулиці можна потрапити на край урвища, з якого бігають уніз стежки на Поділ* (Ю. Янов., Мир, 1956, 126).

Пáрний, а, е. 1. *розм.* Те саме, що **пáрний** 1, 2. *В парному повітрі стояла злобліва тиша* (Козл., Мандрівники, 1946, 38); *День парний був; у холодку спочити Ховались усяк* (Гл., Вибр., 1957, 102).

2. Такий, що зберіг теплоту живого тіла (про харчові продукти тваринного походження); свіжий. *Мати любить все парне. А ми з батьком кисле* (Рудан., Переслів'я, 1958, 24).

Пáрне молокó — цільне надоєне молоко. *Від Ліди пахло весняним вітром, луговою травою, парним молоком* (Дмит., Наречена, 1959, 169); **Пáрна ри́ба** — риба, що заснула або убита зразу після улову. *Риба надходить на підприємства громадського харчування живою, парною, охолодженою, мороженою і солоною* (Технол. пригот. їжі, 1957, 31).

ПАРНІ́К, á, ч. Заскленне приміщення для вирощування ранньої розсади, ранніх овочів і плодів. *Підйомалася в парниках розсада...* (Гончар, І, 1954, 291).

ПАРНІКА́Р, я́, ч. Фахівець, який веде парникове господарство.

ПАРНІКА́РСТВО, а, *с.* Ведення парникового господарства.

ПАРНІКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **парні́к**. *При організації парникового господарства необхідно приділяти особливу увагу вибору місця* (Колг. енц., II, 1956, 234); *Внизу в ярочку, навкруги замерзлих та засипаних снігом грядок та парникових рам, штарко скочувались наші приятелі* (Досв., Вибр., 1959, 154); // Призначений для парника. *Теренкій на веранді змішував парникову землю різних сортів* (Довж., І, 1958, 412); // Вирощений у парнику. *Будемо зеленіяк під скляними рамами парникову розсаду капусти й помідорів* (Шиян, Переможці, 1950, 237).

ПАРНІКОВО́Д, а, ч. Те саме, що **парнікáр**. *Кожне господарство* [Дмитрівського району] *має в середньому 400—500 парникових рам і тримає парниковода* (Хліборобська Укр., 5, 1964, 31).

ПАРНІКОВО́ДСТВО, а, *с.* Те саме, що **парнікáрство**.

ПАРНІ́ЧОК, чка́, ч. Зменш.-пестл. до **парні́й**.

ПА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **пáрний** 1. *Зоровий аналізатор набуває провідної ролі в просторовій диференціації завдяки своїй парності* (Рад. психол. наука..., 1958, 34).

ПА́РНО [1]. Присл. до **пáрний**. *Після кожного куплета виконавці пританцьовували парно: дама пливла у тонкому аргентінському танцю, а кавалер відмахував круг неї навприсядки гопака* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 283).

ПА́РНО [2], Присл. до **пáрний**; // *у знач. присудк.* *сл. Темно, душно, парно, як буває душно і парно літньої ночі перед дощем* (Мирний, І, 1954, 343).

ПАРНОКОПИ́ТИЙ, *з. е. і.* Який має в кожній з кінцівок два однаково розвинених пальці (про ссавців). *До великої рогатої худоби належать корови й бики. Це — парнокопитні тварини з масивним тулубом* (Зоол., 1957, 159).

2. *у знач. ім.* **парнокопи́ті**, тих, *мн.* Ряд травоїдних ссавців, що мають у кожній з кінцівок два однаково розвинених пальці. *Кабан належить до ряду парнокопитих* (Зоол., 1957, 159).

ПАРНЯ́, і, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **парúбльня** 1. *Макитра подівалася, моя вийшов із парні* (Вис., II, 1959, 54); *І сен-Джан як із парні вийшов* (Ле, Мікітр'я, 1953, 152).

2. Приміщення, де парять і гнуть дерево для обіддя. *Макаро Макарович Уздяка зустріла біля парні, де гнули обіддя для коліс* (Донч., IV, 1957, 110).

3. *розм.* Спека з надмірною вологістю. *У холодку — і там парня, аж обпалить, Бо сонечко вогнем неначе палить* (Гл., Вибр., 1957, 118).

ПАРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **парови́й** [1] у 1 знач., напр.: **парокоси́лка**, **парови́й**, **паролі́куванпя** і **па́ра** [2] у 1 знач., напр.: **паровимива́льний**, **паровимі́рник** і т. ін.

ПАРОБО́К, бка, ч., *діал.* Парубок. [Кобзар:] *Торгувать, панянкувать Буду чарочками, Танцювать та гулять Таки з паробками* (Шевч., І, 1963, 120).

ПАРОВИ́Й [1], á, é, 1. Прикм. до **па́ра** [2] 1. *Парова сила*; // Який служить для одержання, скупчення пари. *У топці парового казана палкали сухі дрова* (Чорн., Визнол. земля, 1959, 124); // Який приводиться до дії силою пари. — *Там, — у самій середині садка,— он бачиський димар — там у нас парова машина* (Мирний, IV, 1955, 330); *Куня двигнуть від важких ударів парових молотів* (Сенч., Опов., 1959, 21); // Який використовує тепло пари. *Залежно від виду теплоносія центральні системи опалення поділяються паровими, водяними і повітряними* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 388).

2. Приготовлений для споживання дією пари. *Парові котлети*.

ПАРОВИ́Й [2], á, é. Який знаходиться під паром (*див.* **пар** [1]). *Гречку сіють у перовому полі до сівби озимини і після збирання основних культур, які рано звільняють поле* (Колг. Укр., 6, 1956, 22); // Засіваний на використаній парів. *В епоху Київської Русі існували різні системи землеробства — вирубна, перелогова та парова з двопільною і трипільною сівозмінами* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 403).

ПАРОВИ́Й, á, ч., розм. 1. Паровий катер або двигун. *Через стіну було чути, як гули машини, шипіли десь далеко паровики* (Н.-Лев., II, 1956, 98); *Розповідають, що коли він служив у економії Браунів, то заперечався із прикажчиком, що спинить на ходу маховик від паровика* (Тют., Вир, 1964, 79); * У порівн. *Все з любки* [Карпо] *пахне, та все пахне, моя паровик...* (Коцюб., І, 1955, 305).

2. Те саме, що **парово́з**. *На вокзалі — лемент гудків: спішно перетягуються паровики й вагони на лівий берег Дніпра* (Еллан, II, 1958, 42).

ПАРОВИПУ́СКНИЙ, á, é, *техн.* Який служить для випускання пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОВИХЛО́ПНИЙ, á, é, *техн.* Який служить для впускання і випускання пари (*див.* **па́ра** [2] 1).

ПАРОВИ́ЦЯ, і, *ж., розм., заст.* 1. Парні воли, запряжені разом. *Довго торгувались: дурень удавав, буцімто йому не хотілось продавати тієї шкури, а пан*

і зробився за три паровищі волів (Стор., І, 1957, 47); *Від тракту спускався до річки запряжений паровищем вів* (Мушк., Серце.., 1962, 312); // Пара волів з упряжжю і возом, переважно чумацькими. — *Я приїду пишно та красно, а ти ще краще,— сивою паровищею (бо там усе сиві воли в Мазовщі)* (Вовчок, І, 1955, 62); *Сім'я її заможна була: колись старий батько по чотири паровищі у Крим по сіль водив* (Гр., І, 1963, 314); // Віз, який запрягають парою волів. *Од Перекопу до Салгіра Покопані шанці; Стоять вози настрч яром — Паровищі чумацькі* (Чуб., V, 1874, 1053); *Чумацькі паровищі, тим часом добре понтрамбувані, вже десь порипали собі далі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 30).

2. Спарований одяг, звичайно кожух і свита, одягнені разом. *В свиті холодно, кожуха шкода,— так тоді паровищю натягну. Кожух зрів, а свита зверху* (Сл. Гр.).

3. Те саме, що **па́ра**[1] 8. *Нехай вам доленька сама Дарує всякую пашницю, Людей, дотепних до письма, І гарних творів паровищ!* (Гл., Байки.., 1959, 308).

ПАРОВИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який уживається для спалювання в паровозних топках (про вугілля).

ПАРОВИ́ЧНИК, а, ч., *розм.* Кочегар при паровому казані. *На «Смілому Зібробої» було тридцять матросів та паровичників* (Трубл., Опов. бойц., 1933, 3).

ПАРОВИ́ЧНЯ, і, *ж., розм.* Приміщення, в якому встановлено паровик (у 1 знач.). *З паровичні вихлюпувалася біла пухнаста пара* (Панч, Сивіїв.., 1959, 15).

ПАРОВИ́ЧОК, чка́, ч. Зменш.-пестл. до **паровйк**. *Заперечався [Бондюг] із прикажчиком, що спинить на ходу маховик від паровика. Ходив сірячину стяру, поклав на плече скрутом солому, вперся когами...— і затихав благенький паровичок, скорився* (Тют., Вир, 1964, 80); — *Давай,— махнув рукавичкою Григорій Григорович молодший, і паровичок рушив, корячись його хазяйський руці* (Ю. Янов., II, 1954, 110).

ПАРОВІДВІ́Д, воду, ч. Пристрій для відведення пари (*див.* **па́ра**[2] 1). *Паровідводи влаштовують від котлів для приготування гарячої води або корму* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 482).

ПАРОВІДВІ́ДНИЙ, а, е. Який служить для відведення пари (*див.* **пара**[2] 1).

ПАРОВОДЯ́НИЙ, а, е. Який складається з пари і води; який діє за допомогою водяної пари. *У великих теплових комбінатах, де тепло доводиться передавати на значну відстань, застосовують пароводяну систему опалення* (Овоч., 1956, 171).

ПАРОВО́З, а, ч. Залізничний локомотив з паровим двигуном. *Дзвінки трамваїв, гомін паровозів Зливаються в одну тремтячу ноту* (Л. Укр., І, 1951, 145); *Потяг стояв довго — паровоз набирав воду* (Головко, II, 1957, 439).

ПАРОВО́ЗИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **паровоз**. *По вузькоколійці бігає маленький, мов іграшковий, паровозик* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 14).

ПАРОВО́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до **паровоз**. *В'ється дим, як сива хмарка, а паровозної труби* (Забіла, Промені, 1951, 58); *Голосні їх заглушив своїм криком паровозний гудок* (Гончар, II, 1959, 311); // Призначений для стоянки, ремонту і т. ін. паровозів. *Вертаючись ще з роботи, з паровозного депо, на вокзалі натикався* [Костя] *на сутички артилеристів.. з гайдамаками* (Головко, II, 1957, 527); // Який обслуговує паровоз, працює на паровозі. *Їм назустріч від курення йде людина в одежі паровозного машиніста* (Ю. Янов., І, 1954, 236).

ПАРОВО́ЗНИК, а, ч. Залізничник, який обслуговує паровоз, працює на паровозі. — *Доводилося економити кожний літр води, і машиніст вкладав у це весь свій багаторічний досвід старого паровозника* (Донч., VI, 1957, 176).

ПАРОВОЗО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **паровозний**, напр.: **паровозобудівельний, паровозоремонтник** і т. ін.

ПАРОВОЗОБУДІВНИЙ, а, е. Стос. до паровозобудування. *Перша п'ятсо Ю. Яновського «Заповітників» (1931) присвячена робітникам Луганського паровозобудівного заводу* (Іст. укр. літ., II, 1956, 492).

ПАРОВОЗОБУДІВНИК, а, ч. Робітник, який працює в галузі паровозобудування.

ПАРОВОЗОБУДУВА́ННЯ, я, с. Галузь транспортного машинобудування, що виробляє паровози. *Робітники Київського паровозоремонтного заводу будували для народного ополчення бронепоїзди* (Ком. Укр., 7, 1961, 47).

ПАРОВПУСКНИЙ, а, е, *техн.* Який служить для впускання пари (*див.* **па́ра**[2] 1).

ПАРОГЕНЕРА́ТОР, а, ч. Теплообмінний апарат, у якому одержують пару, що її тиск вищий від атмосферного. *В результаті проведених досліджень з'явилась парогазова установка, в якій поряд котла, що називається тут парогенератором, сполучена в камерних згоряння газової турбіни* (Наука.., 10, 1961, 15).

ПАРОГЕНЕРА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **парогенератор**. *Серце корабля* [«Ленін»] *— парогенераторна атомна установка, яка працює на ядерному паливі* (Наука.., 6, 1958, 27).

ПАРОГІДРАВЛІ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який одержує воду високого тиску за допомогою пари (*див.* **па́ра**[2] 1).

ПАРОДИНА́МО, *невідм., ж.* Машина, що поєднує парову машину і динамомашину.

ПАРОДИ́СТ, а, ч. Автор пародій (у 1 знач.).

ПАРОДИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **пародійний**.

ПАРОДІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **пародія**. *Ті народні образи, яким поет* [Ш. Петефі] *надавав пародійної форми псевдокласичних поем,..* (**вів**) *зображує цілком реально* (Мист., І, 1959, 44).

ПАРОДІ́ЙНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **пародійний**. *Саме пародійністю спаяна вся художня структура багатьох Вишневих творів* (Рад. літ-во, 3, 1967, 34); *Пародійність вірша.*

ПАРОДІ́ЙНО. Присл. до **пародійний**.

ПАРОДІ́ЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пародіювати**. *Як і в поезії Жовтня, в літературі 20-х років зустрічаються переспіви або пародіювання відомих фольклорних та літературних мотивів* (Рад. літ-во, 4, 1964, 38).

ПАРОДІ́ЮВАТИ, юю, єш, *недок. і док., перех.* 1. Створювати пародію на кого-, що-небудь або у сатиричному, іронічному плані наслідувати когось, щось. *У баїці «Ведмежий суд» Гребінка пародіює стиль судових документів* (Рад. літ-во, 1, 1962, 60).

2. Зображувати у смішному, карикатурному вигляді. *Відтворюючи голос Шпаківського і пародіюючи його псевдовчену фразеологію, молодий чоловік спитав: — Які явища ми називаємо смішними, тобто комічними?* (Вод., Місячне срібло, 1961, 86).

3. Прагнучи наслідувати кого-, що-небудь, перекручувати суть того, що наслідують. *Григорій Задніпровський, волею автора* [М. Стельмаха], *не лише в основному і головному повторює Марка Безсмертного, але мимоволі фактично пародіює його навіть у дрібницях* (Вітч., 1, 1962, 166).

ПАРОДІ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **пародіювати**.

ПАРОДІ́Я, і, *ж.* 1. Сатиричний літературний, музичний і т. ін. твір, що використовує які-небудь риси

іншого твору, а також його форму. *Важко було зрозуміть, чи це спражня розмова, чи безумний декламував пародію на якусь промову* (Кон., Вибр., 1948, 16); *Багато іскрометного гумору і дотепності вклав народ у казки, анекдоти, коломийки, пародії та приказки про церкву* (Нвука.., 6, 1959, 47).

2. Сатиричне, іронічне наслідування кого-, чого-небудь. *Чи потребує ж особливого роз'яснення, що свавільна і жартівлива пародія одного Фрейлігратового вірша, зроблена комічною основою Attta Troll, зовсім не має на меті вневажити поета?* (Л. Укр., IV, 1954, 134).

3. *перен.* Невдале, лише зовнішнє наслідування чого-небудь, яке перекручує суть того, що наслідують. *Штука, котра не в культом красоти і гармонії, перестає бути штукою, і пародією, карикатурою, дегенерацією штуки* (Фр., XVI, 1955, 295).

ПАРОЗБІРНИК, а, ч. Ресивуар, що служить для збирання пари (*діал.* **па́ра**[2] 1) і розподілу її по трубопроводах.

ПАРОІЗОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Ізоляційний шар, що захищає огороджувальні конструкції від водяної пари. *Покрокою* [покомобільних електричних] *треба ретельно виконувати так, щоб уникнути конденсації пари на покритті. Для цього на шар дощок укладають пароізоляцію* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 203).

ПАРОК, рка, ч. Зменш.-пестл. до **пар**[2]. *Коронов прийшов* [у Парижу] *пізніше інших, на останній, найменший парок* (Земляк, Гвінейй Стратіон, 1960, 178); *Над землею курів парок, змішаний легке сріблясте марево* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 206).

◇ **Па́рити парка́** *див.* **па́рити**[1].

ПАРОКІ́НКА, ПАРОКО́НКА, и, *ж., розм.* Підвода, запряжена парою коней. — *Я кавель служив у нашого отця, та що то за пан? Пароконкою їздив, та й то такою, що тільки тьфу!* (Фр., III, 1950, 144); *Четверо пароконки з дзвониками на дугах, з рушниками на оглоблях... шукали виходу, летячи прямо поміж кулемет на площу* (Довж., І, 1958, 153).

ПАРОКІ́ННИЙ, а, е. Призначений для запрягання або запряжений парою коней. *З-під пахучого темно-зеленого сіхеління густої рябини і черв придорожніх викопувався пароконна бричка* (Фр., V, 1951, 139); *Наступрік повільно косувався пароконний віз* (Дмит., Обпалені.., 1962, 226).

ПАРОКІ́НЬ: **в паро́кінь** — запряжений парою коней. *Після полудня.. з села прикотила бричка в парокінь* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 154).

ПАРОКО́НКА *див.* **пароки́нка**.

ПАРОКСИ́ЗМ, у, ч. 1. *чого і без додатка.* Сильний приступ, раптове загострення якої-небудь хвороби. *Поки дописала листа, Оксані полягало і жар приїбив, видно, пароксизм жнив* (Л. Укр., V, 1956, 307); *Тіц. щіткивши зуби, раптом почав рідко тремтіть в начаді м'язового пароксизму* (Довж., І, 1958, 358); * *У порівн. Він був немов у пароксизмі — грудь підносилася і опадали шевйки... перед очима все крутилося* (Фр., V, 1951, 248); // *перен.* Раптовий приступ якого-небудь сильного душевного збудження, сильного почуття і т. ін. і зовнішні вияв його. *Я було встаю й мушу одягатись та чепуритись, щоб вполить його дурну волю та йти з ним, куди потягне його пароксизм кудьи* (І.-Лев., І, 1956, 608); *Пан Вацлав шепнув їй щось на вухо, що викликало в неї справжній пароксизм сміху* (Галан, Гори.., 1956, 144); // *перен.* Гострий, раптовий вияв чого-небудь. — *Що за дивний у них пароксизм голубопетва!* (Довж., V, 1957, 308); *В жорстокі часи розгулу самодержавної тиранії і пароксизмів загниваючого кріпосництва Добролюбов висував і відстоював ідею селянської революції* (Рад. Укр., 29.X 1961, 3).

2. *геол.* Різке посилення діяльності внутрішніх сил Землі, що викликає горотворення, магнетизм і т. ін.

ПАРОКСИЗМА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до пароксизму (у 1 знач.). *Пароксизмальна тахікардія виникає при різних серцево-судинних захворюваннях* (Наука.., 10, 1966, 40).

ПАРОЛІ́СТ, у, ч. (*Zygophyllum L.*). Дводольна рослина з суцвітинням листям, яке звичайно складається з багатопарних м'ясистих листочків.

ПАРО́ЛЬ, я, ч. Секретне умовлене слово, фраза, рідше малюнок умовний сигнал для розпізнання своїх людей на військовій службі або в конспіративних організаціях. *Прийшов він* [товариш Кирило] *в гості. Учинив пізнаку, сказав пароль* (Коцюб., II, 1955, 208); *Вартовий, незважаючи на те, що вони казали пароль, не пропускав їх* (Тют., Вир, 1964, 486); *Нетро кажуть їй з докором: — Чому ж не стукали, як домовились? Хіба пароля не знали?* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 36).

ПАРО́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **паро́ль**. *Паральний сигнал.*

ПАРО́М *див.* **поро́м**.

ПАРОМІ́Р, а, ч. Прилад для вимірювання витрати пари (*діал.* **па́ра**[2] 1).

ПАРО́МНИЙ *див.* **поро́мний**.

ПАРО́МНИК *див.* **поро́мник**.

ПАРОМОТО́Р, а, ч. Парова машина, що застосовується як тяговий двигун самохідних безрейкових машин.

ПАРОМОТО́РНИЙ, а, е. З паромотором, паромоторами.

ПАРОПІ́М, а, ч., *мінер.* Слово, зовнішньою формою близьке до іншого слова.

ПАРО́НЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **па́ра**[1] 1, 3, 4, 7. *Дві пароньки найщасливіших очей іскрилися із себе* (Вовчок, І, 1955, 322); *Чом він* [соловейко] *не співа? Чи не вбито, не однята Пароньки його?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 220).

ПАРООХОЛО́ДНИК, а, ч. Прилад для регулювання температури пари (*діал.* **па́ра**[2] 1), запобіганий її перенагріванню.

ПАРООЧИ́СНИК, а, ч. Знаряддя для очищування від бур'яну поля, що знаходиться під паром (*діал.* **пі́р**[1]).

ПАРОПЕРЕГРІ́ВНИК, а, ч. Апарат у котельному агрегаті, призначений для підсушування і перегрівання насиченої водяної пари (*діал.* **па́ра**[2] 1).

ПАРОПЛА́В, а, ч. Судно, що приводиться в рух паровим двигуном. *А ще далі, де лиш око сягає,— не знать, чи по воді, чи по небу,— легкою тінню просувається пароплав* (Коцюб., І, 1955, 289); *І плинуть пароплави рікою, а ви ними осріблений шлях* (Сос., II, 1958, 59).

ПАРОПЛА́ВИК, а, ч. Зменш. до **пароплáв**. *Пароплавик уже багато років тягав між Дуйсбургом і Кобленцом довгі неграбні баржі* (Загреб., Європа 45, 1959, 3).

ПАРОПЛА́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пароплáв**. *Сьогодні неділя, все відпочиває і напіть на річці помежилало робочого пароплавного руху* (Довж., III, 1960, 506); *Вино* [небо] *майже не відбивається у воді, розкраюваній удари весла, пароплавних свистків* (Горький, Опов., перекл. Хуторана, 1948, 13); // Яким обладнано пароплав; яким користуються на пароплаві. *Голубенко перейшов на другий борт і сів, приємно відчуваючи великому зручність білих пароплавних крісел* (Епік, Тв., 1958, 256); // Який відбувається на пароплаві. *Сон і дрімота на свій фантастичний лад перетворювали пароплавні розмови, що*

їх насилувався художник (Вол., Озеро.., 1959, 65); *Пароплáвна прогулянка.*

2. Стос. до пароплавства. *Коли з'явилась пароплавна компанія і відбила у пароміків перевіз, перекинеш Кабашні всю свою діяльність на Київську* (Гончар, Таврія, 1952, 36).

ПАРОПЛА́ВСТВО, а, с. 1. Установа, що керує пароплавним транспортом. *В Чорноморському пароплавстві за роки семирічки вантажообіг флоту зріс майже в два рази* (Роб. газ., 18.III 1965, 1); *Ти потрібен він ще пароплавству, бодай на портову службу чи на роль капітана-наставника?* (Гончар, Тронка, 1963, 215).

2. Рух пароплавів по водних шляхах, перевезення пасажирів і вантажів на пароплавах. *З ініціативи Бутакова на Аральському морі було заведено пароплавство* (Видатні вітч. географи.., 1954, 80).

ПАРОПЛА́ВЧИК, а, ч. Зменш. до **пароплáвок**. *З плавців повернулися пароплавчики крейсерської служби* (Ю. Яновський, І, 1954, 271).

ПАРОПОВІТРЯ́НИЙ, а, е. 1. Який складається з сухого повітря і водяної, звичайно перегрітої, пари. *Вологомістим повітря називається кількість водяної пари (в кг) в пароповітряній суміші, віднесена до 1 кг сухого повітря* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 463).

2. Який діє за допомогою повітря і пари. *На сучасних автомобілях часто застосовують кришки горловин бензобака, які мають пароповітряний клапан* (Автомоб., 1957, 96).

ПАРОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд або властивості пари (*див.* **пáра**[2] 1). *Пароподібний формальдегід одержують за допомогою різних апаратів або безапаратним способом* (Підручник дезинф., 1953, 131); // Який знаходиться в стані пари. *Основними методами створення кристалів є їх вирощування з розчину, розплаву та з пароподібного стану* (Наука.., 9, 1964, 18).

ПАРОПРОВІ́Д, о́ду, ч. Трубопровід, по якому проходить пара (*див.* **пáра**[2] 1). *Було перегляну́то багатокілометрові паропроводи, газопроводи, нафтопроводи, ущільнено стики, відремонтовано арматуру* (Ком. Укр., 7, 1966, 50); *Становий дільничо давав останні вказівки, стежив за паропроводом, за робітниками* (Ле, Оповідання, 1950, 387).

ПАРОПРОВІ́ДНИЙ, відá, відé. Прикм. до **паропрóвід**. *Таджикистан постачає братній Україні паропровідну арматуру* (Ком. Укр., 2, 1966, 76).

ПАРОПРОДУ́КТИВНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Здатність утворювати водяну пару (*див.* **пáра**[2] 1).

ПАРОПРОСАПНИ́Й, а́, е. Стос. до пару (*див.* **пар**[1]), зайнятого просапними культурами. *Залежно від способу відновлення родючості ґрунту сівозміни бувають паропросапні, плодозмінні, трав'янисті і сидеральні* (Колг. енц., II, 1956, 507).

ПАРОРОЗПОДІ́Л, у, ч. Розподіл пари у паровому двигуні.

ПАРОРОЗПОДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **пароросподіл**.

ПАРОРОЗПОДІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до пароросподілу.

ПАРОРОЗПОДІ́ЛЬНИК, а, ч. Механізм, що автоматично розподіляє пару в циліндрах парового двигуна. *Замість ручного пароросподілу Уатт запровадив автоматичний пароросподільник, який називається золотником* (Фізика, II, 1957, 66).

ПАРОСИЛОВИ́Й, а́, е. Стос. до перетворення теплової енергії пари на механічну. *Електроенергія, вироблювана на рідкопаливних електростанціях, значно дорожча від електроенергії паросилових електростанцій* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 196).

ПАРОСЛЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **пáросток**. *У загратованої вікна прикрасилась молодої парослі дикого винограду* (Л. Укр., II, 1951, 190); * Образно. *Найменша літературна пароль любить відвідувати письменника, побожно переглядає його унікальну бібліотеку, слухає розповіді* (Літ. Укр., 17.XII 1962, 2).

ПА́РОСТ, у, ч. Те саме, що **пáросток**. *З будяків дикий мак блисне тобі у вічі. І потоне в бур'янах пароста між річечками* (Мик., II, 1957, 34); *Я син тієї, кене-Україно, Народу паросте твого* (Манж., Та., 1955, 133).

ПАРОСТИ́ТИСЯ, ію́ся, *недок.* Пускати паростки; проростати. *Вже жито ячало пароститися* (Сл. Гр.).

ПАРОСТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пáросток**. *Поширювання* [лужка срібна] *більше був, особливо паросткового походження* (Шкіль. і хвор.. рослин, 1956, 416).

ПА́РОСТОК, тка, ч. 1. Молоде стебло рослини. *Садки червоніли молодими паростками* (Мирний, IV, 1955, 119); *Сонце, смійся! Дощик, лийся! Линьте, кралі, до землі, щоб на грядах у зернятах крілли паростки малі* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 61).

2. *перен.* Ознака, перші прояви того, що починає розвиватися; зародок. *В перших комуністичних суботниках В. І. Ленін побачив паростки нової, комуністичної організації праці* (Вісник АН, 4, 1949, 3); *Каргат, хоч і молодий, та кільчаться, видно, в його душі паросткá етародавньої інженерської етики* (Шовк., Інженери, 1956, 187); // Людина з першими проявами чогось нового, прогресивного. *Такі, як Піка Карсун,— це нові, молоді паростки нашої сільської інтелігенції* (Тич., II, 1957, 303); // *заст.* Нащадок. *— Паростку Зевсів, владарю людей, Менелаю Атріде! ..Не лишись ти нікого землину* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 80).

◇ **Викорóнувати (вúкорчувати) по остáнього пáростка** — знищувати, забирати і т. ін. все. *— Тут, Омеляне, така біда, що хоч живим у землю лізь.. До останнього паростка викорчують, до останньої ниточки.— Відрізали землю?— зраву догадався Крут'як* (Стельмах, II, 1962, 182); **Пускáти (пустúти) пáросток** а) починати рости. *Буряк заземлів, розправив хущ, виложив по землі широкий лист, пустив молоді паростки* (Горд., Дівчина.., 1954, 146); б) *(в кому — чому)* проявляти в свідомість, серце і т. ін. *Писар почув, що в йому занадюється злість, що вона пускає в його душі корінці й паростки та все глибше та ширше* (П.-Лев., IV, 1956, 149).

ПА́РОСТОЧОК, чка, ч. Зменш.-пестл. до **пáросток**. *З липового яруба молоді паросточки пустились* (Пончок, I, 1955, 100); *Перші тендітні світло-зелені гострі паросточки витикаються з землі* (Ів., Таємниця, 1959, 66).

ПА́РОСТЬ, і, *ж.* 1. Те саме, що **пáросток**. *Зима гине, як надходить весна, зерно гине в землі, випускаючи парость* (Кощюб., II, 1955, 275); *Як парость викорадної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно політь бур'яни* (Рильський, III, 1961, 211).

2. *перен.* Окреме відгалуження, частина чого-небудь. *Певна річ, не у всіх паростях національної літератури відносини національних і міжнародних елементів однакові* (Фр., XVI, 1955, 385); // *заст.* Нащадок. *Скоро, Кілієнова парость, прийшов Фаетонт до палацу. Скоро вступив до покоїв свого.. батька* (Зеров, Вибр., 1966, 312); // *в знач. додатка, збірн.* Молоді люди. *Хлопці його оточують, старий геть губиться в молодій паростві* (Ю. Яновський, II, 1954, 218).

3. Лінія спорідненості у родовості кого-, чого-небудь. *На думку деяких дослідників, населення зрубної культури належало до іранської гілки стародавніх індоєвропейських племен* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 106).

4. *діал.* Промінь, проміння. *На сполуці бічних та*

стрибаєш пароті західного сонця (Мирний, І, 1954, 336).

◇ **Пуска́ти (пусти́ти) па́рость** — те саме, що **Пуска́ти (пусти́ти) па́ростки** (*див.* **па́ростки**). — *Це не означає, що я злегковажив вашими порадами-думками, навпаки, вони тепер якнайміцніше прищепилися і вже ростуть, пускають свіжі пароті* (Кач., II, 1958, 27).

ПАРОТВОРЕ́ННЯ, ПАРОУТВОРЕ́ННЯ, я, *с.* Перехід рідкої або твердої речовини в газоподібний стан; утворення пари. *Кількість тепла, що витрачається на перетворення в пару 1 кг рідини, називається теплотою пароутворення* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 362).

ПАРОТЕПЛОХІ́Д, хо́да, *ч.* Судно, що має парову машину і дизельний двигун.

ПАРОТЕПЛОХІ́ДНИЙ, а, *е.* Прикм. до **паротеплохі́д**.

ПАРОТУ́РТ, у, *ч.* Запалення коловушної залози.

ПАРОТУРБІ́НА, и, *ж.* Парова турбіна.

ПАРОТУРБІ́ННИЙ, а, *е.* Прикм. до **паротурбі́на**. *Він очолив бригаду слюсарів, що здійснює поміжну слюсарну обробку паротурбінних деталей* (Роб. газ., 7.I 1961, 2); *// Який працює, функціонує за допомогою паротурбін. Ангренська станція підземної газифікації вугілля.. дозволить газ для котлів великої паротурбінної електростанції* (Наука.., 4, 1961, 13); *// Який виготовляє паротурбіни. У новому паротурбінному цеху .. вибійено спеціальну ділянку для виробництва ізоляторів* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 450).

ПАРОТУРБІ́ННИК, а, *ч.* Робітник, який бере участь у експлуатації паротурбін.

ПАРОТУРБОВО́З, а, *ч.* Локомотив з паротурбінною силовою установкою.

ПАРОТЯ́Г, а, *ч., заст.* Паровоз. *Паротяга єдиного долітає здаля, ніби кличе до рідного краю* (Сос., II, 1958, 241).

ПАРОТЯ́ГОВИЙ, а, *е, заст.* Прикм. до **паротя́г**. *Де хилилась вербичка у полі, там тепер паротягове депо* (Тич., І, 1957, 163).

ПАРОУТВО́РЕННЯ *див.* **паротво́рення**.

ПАРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, *е.* Стос. до пароутворення. *Пароутворювальний процес.*

ПАРОУТВО́РЮВАЧ, а, *ч.* Теплообмінний апарат, що виробляє пару для різних цілей. *Пароутворювач агрегату складається з котла, топки, димаря і двох запарних чанів* (Механ. і електрифік., 1953, 487).

ПА́РОХ, а, *ч., діал.* Парафіяльний піп. *Отець пароx, як кошак, побіг до хати, аби комісар його не запримітив* (Стеф., І, 1949, 308); *Перерівський пароx отець Чубатий сидів на трьох селах і на двох церквах* (Козл., Сонце.., 1957, 6).

ПА́РОЧКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **пара́**[1] 1, 3, 4, 7. — *То чого ж я дому покину, коли в мене нічого нема! — Будь-якнебудь парочку в'язочок* (Ки.-Осн., II, 1956, 278); *Гостю налив чарочку, а сам випив парочку* (Укр.. прпел., 1955, 224);

2. *розм.* Те саме, що **пара́**[1] 1, 4. *Іде парочка — Маньки з кавалером* (Мирк., І, 1957, 117); *Я відчував таку самотність, ніби всі люди відцурались від мене, подивлялися на парочки, а я залишився сам* (Томч., Готель.., 1960, 9); *Треба швидше до лісу. Поки сюди-туди нишмигнуть гади [фашисти] парочку.. бомбардувальників* (Ю. Яновський, І, 1954, 53).

ПАРСЕ́К, а, *ж., астр.* Одиниця виміру відстаней, рівна відстані, для якої річний паралакс дорівнює одній секунді. *Відстані до зір, беручи до уваги їх колосальність, звичайно подають у світлових роках або в парсеках* (Астр., 1956, 103).

ПАРСУ́НА, и, *ж., розм., заст.* І. Обличчя, фізіономія. *Рушником обтер парсуну* (Сл. Гр.).

2. Портрет. *Як же розцвітається наша Явдоха, що ся мана, що се не справжній салдат* [солдат], *а тільки його парсуна.* — *засоромилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПАРТ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **партійний**, напр.: партбібліоте́ка, партдисциплі́на і т. ін.

ПА́РТА, и, *ж.* Шкільний учнівський стіл з похилою верхньою дошкою, з'єднаний у нижній частині з лавою. *В темний вечір зим холодних, В парту кинувши книжки, Ми збирались коло грубки Слухать.. казки* (Шог., Поезія.., 1958, 187); *Вчитель пішов між рядами парт* (Сміл., Сашко, 1957, 30).

Сидіти (учитися) за па́ртою; Сіда́ти (сісти) за па́рту — здобувати освіту. *Хай буде мир, щоб нам щодня Учитися за партою* (Нех., Ми живемо.., 1960, 72); — *Ти, говорять, Хомо, вже академію соціалізму пройшов, а ми тільки за парту сідаємо!* (Гончар, II, 1959, 324).

ПАРТАКТИ́В, у, *ч.* Найактивніша частина складу Комуністичної партії Радянського Союзу: партійний актив. *О шостій взаптра збори, де заходи потрібні Продумано і точно накреслить партактив...* (Бажан, Вибр., 1940, 97).

ПАРТАПАРА́Т, у, *ч.* Скорочення: партійний апарат. *Конференція вважає за необхідне провести скорочення і скорочення партапаратів* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 136).

ПАРТА́ЦТВО, а, *с., знева.* Абстр. ім. до **парта́цький**.

ПАРТА́ЦЬКИЙ, а, *е, знева.* Немилосердно або несхайно, недбало зроблений, виконаний. [Префект:] *Мій друже, ти ж не будеш заперечить, що тії вірші не були партацькі?..* (Л. Укр., III, 1952, 451).

ПАРТА́Ч, а, *ч., знева.* Людина, яка робить, виконує що-небудь немилосердно або несхайно, недбало. *Брянський не міг стримати свого роздратування. — Партачі! Партачі! Партачі! — кричав він за кожним невдалим пострілом* (Гончар, II, 1959, 52); *Готуючи ґрунт до сівби, трактористи добре напартачили, то тут, то там на поверхню виходили огріхи.. Комбайнер вдавав лихим словом тих партачів* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 102).

ПАРТА́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., знева.* Робити, виконувати що-небудь немилосердно або неохайно, недбало. *Гнать же Кавуніе тільки партачить, а не шие* (Кучер, Прощай.., 1957, 240); — *Грасте в теніс?* — *Граю. — Чи спотіли б коли зі мною зіграти партію? — Ох, пане доктоpe, я партачу...* (Вільде, На порозі, 1955, 30).

ПАРТА́ЧКА, и, *ж., знева.* Жін. до **партач**.

ПАРТБІЛЕ́Т, а, *ч.* Те саме, що **партквито́к**. — *Тепер візьми партбілет. — Він тримав полу піджака відгорнутою, але дістати з неї білет не було сили* (Тют., Вир, 1964, 539).

ПАРТБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Наука про закономірності виникнення, розвиток та змінення марксистсько-ленінської партії, форми і методи її побудови, організації, керівництва; партійне будівництво. *Необхідна підвищити інтерес у масах членів партії до питань партбудівництва* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 190).

ПАРТБЮ́РО, *невідм., с.* Керівний виборний орган первинної партійної організації; партійне бюро. *Партбюро і партгрупорги постійно контролюють виконання партійних доручень* (Ком. Укр., 8, 1966, 15); *Там мене у партію приймали В партбюро у Красній Слободі* (Мал., Запов. джерело, 1959, 27).

ПАРТВИХОВА́ННЯ, я, *с.* Форма і методи, якими користується Комуністична партія Радянського Союзу для виховання марксистсько-ленінської свідомості; партійне виховання. *З метою посилення партвиховання*

в комсомолі, передачі партійних традицій комсомольським масам необхідно залучати старих членів партії до практичної роботи в комсомолі (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 312).

ПАРТВИХОВНИЙ, а, é. Стос. до партвиховання. *Для політичного виховання членів КСМ треба використовувати партвиховну роботу партії* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 204).

ПАРТВНЁСКИ, ів, *мн.* (*одн.* **партвнёсок**, ска, ч.). Скорочення: партійні внески — щомісячні грошові внески членів партії і кандидатів у члени партії.

ПАРТВНЁСОК *див.* **партвнёски**.

ПАРТГРУ́ПА, и, ж. Найменша організаційна одиниця, що об'єднує членів КПРС незалежно від цехових, дільничних і т. ін. первинних організацій; партійна група. *—Очевидно,— слабо усміхнувся Дорош,— я буду у вас читати і лекції, але прийде в гості як секретар майбутньої партгрупи* (Тют., Вир, 1964, 101).

ПАРТГРУПОРГ, а, ч. Організатор партійної групи. *Партгрупорги — це.. комуністи — передовики виробництва* (Ком. Укр., 9, 1966, 12).

ПАРТЕНОГЕНЕ́З, у, ч. Форма статевого розмноження тварин і рослин, при якій яйцеклітини розвиваються без запліднення.

ПАРТЕНОГЕНЕ́ЗИС, у, ч. Те саме, що **партеногене́з**.

ПАРТЕНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до партеногенезу. *Партеногенетичний розвиток;* // Який виникає внаслідок партеногенезу. *Яйцеклітина може в окремих випадках без злиття із спермієм почати ділитися і дати початок партеногенетичному гаплоїдному зародку* (Ботж., XI, 4, 1954, 12).

ПАРТЕНОГЕНЕТИ́ЧНО. Присл. до **партеногенети́чний**. *Кульбаба має здатність утворювати насіння і без запліднення — партеногенетично* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 164).

ПАРТЕ́Р, у, ч. 1. Нижній поверх амфітеатрального залу з місцями для глядачів. *Вона була завбачливо вбрана для передніх рядів партеру...* (Л. Укр., III, 1952, 706); *Зал вміщав шістсот глядачів тільки в партері* (Ле, В сяйві.., 1960, 187); // *збірн., перек.* Глядачі, що займають такі місця. *Весь партер і ложі бенгура буквально затаїли подих* (Довж., І, 1958, 167).

2. Відкрита частина парку, саду і т. ін., оздоблена газонами, квітниками, фонтанами тощо, звичайно розташована на плоскій місцевості. *Площу перед громадськими будинками, біля пам'ятника, в парку, на майдані, на якій розміщені клітинки, газони, малі архітектурні форми, .. композиційно пов'язані в одне ціле, звуть партером* (Озеден. колг. села, 1955, 178).

3. Положення у спортивній боротьбі, при якому борець лежить на килимі або, стоячи на колінах, спирається на його руками.

ПАРТЕ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **парте́р** 1, 2. *Судячи з плану 1858 року, ділянка «кишів» в* [парку] *Олександрії оформлялася партерною зеленню* (Парк Олександрія.., 1949, 37).

2. *спорт.* Який використовує партер (у 3 знач.). *Партерна боротьба.*

3. *спец.* Який не потребує спортивних приладів, пристосований для виконання на арені, сцені (про циркові вправи). *Партерна акробатика;* // Який виступає на арені, сцені (про циркових артистів). *Показали свою майстерність партерні гімнасти, які немов літали на сцені* (Кучер, Чорноморці, 1956, 63).

ПАРТЕ́СНИЙ, а, е. Багатоголосий (звичайно про церковний хоровий спів). *Своєрідно готували грунт для появи української опери і партесні (хорові) світські концерти XVIII ст.* (Укр. клас. опера, 1957, 51); // Написаний для багатоголосого виконання. *Там були, в тім сувої, його світські партесні пісні — на сім голосів і на дванадцять* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 286).

ПАРТЗБО́РИ, ів, *мн.* Збори первинної організації членів КПРС; партійні збори. *Черпав знов, що Брянський у полку на партзборах* (Гончар, III, 1959, 37).

ПАРТЗ'ЇЗД, у, ч. З'їзд представників міських, обласних або республіканських парторганізацій; партійний з'їзд. — *В Старицькій сільраді, Машівського району, об'єдналися колгоспи ім. Леніна, ім. Калініна, ім. XVII парт'їзду* (Вишня, І, 1956, 443).

ПАРТИЗА́Н, а, ч. 1. Учасник партизанської боротьби, член партизанського загону. *Для фашиста партизан — як сіль для ран* (Укр.. присл.., 1953, 419); *Звання польської нікчеми відбивався від партизан князя Пожарського* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 12).

Бу́ти у партиза́нах — брати участь у партизанській боротьбі. *Був* [Іван Іванович] *у партизанах, працював у загонах по боротьбі з бандитами та диверсантами* (Довж., І, 1958, 113); **Червоний партизан** — народний месник часів громадянської та Великої Вітчизняної воєн. *Одного разу стали відомі, що в лісах є червоні партизани* (Ле, Опов. та нарис., 1950, 230).

2. *кого, чого, заст.* Один з перших прихильників якого-небудь руху, напряму. *З розмови Лопухова з Вірочкою виявляється, що напрям його думок куди легше міг здатися зарим таким людям, як Мар'я Олексіївна, аніж красномовним партизанам вежих прекрасних ідей* (Черн., Що робить?, перекл. Дукина, 1936, 114).

ПАРТИЗА́НИТИ, ню, ни́ш, *недок.*, розм. 1. Вести партизанську боротьбу; бути партизаном. *Чим далі відходить тавричани від рідних місць, тим все частише зрима між ними прилучена збентега* [збентеженість] *та сумнів: — Куди йдемо? — Хіба не можна тут партизанити?* (Гончар, II, 1959, 110); — *Партизанили ми разом з Устимом Харитоновичем у вісімнадцятому році, кайдерівські генерали гаяли* (Хижняк, Тамара, 1959, 34).

2. Діяти неорганізовано, недисципліновано; виявляти партизанщину (у 2 знач.). — *Тільки партизанити тепер не можна, браток. Духом, настроєм, бойовим спрямуванням завжди залишайся фронтовиком, а поводитись учись інакше* (Мик.., II, 1957, 370).

ПАРТИЗА́ПКА, и, ж. Жін. до **партиза́н**. *Він підходить до підводи із встановленим на ній кулеметом, біля якого порається партизанка-кулеметниця* (Ю. Яновський, І, 1954, 239).

ПАРТИЗА́НСТВО, а, *с.* 1. Партизанська боротьба, партизанський рух; // Участь у партизанській боротьбі, у партизанському русі. *За батькове партизанство ж і матір застрелили й хату спалили* (Вирган, В розцвіта, 1959, 255).

2. Збірн. до **партиза́н** 1. *В історичному музеї* [Переяслав-Хмельницького] *зібрано багато експонатів, тут, зокрема, можуть показати.. незабутні релікті червоного партизанства, яке боролося проти буржуазної Центральної Ради* (Чаб., Шляхами.., 1961, 12).

ПАРТИЗА́НСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до збройної народної боротьби, яку проводять самостійно дрібні загони в тилу ворога. *Татари на Русі зустріли героїчний опір вільних і народу.. Народ піднявся на партизанську війну* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 575); *Бойовим духом військ Радянської Армії сприяє могутній партизанський рух, який розгорнувся на окупованій ворогом території* (Ком. Укр., 6, 1961, 44); // Який, складається із партизанів, веде таку боротьбу в тилу ворога. — *Я вже тоді тільки п'ятнадцять років, але вже був у партизанському загоні*

(Пзнч. В дорозі, 1959, 98); *Саме під цю негоду до хутора пробирався в лісі ще один нахабний вістовий штабу партизанських з'єднань* (Ле, Право.., 1957, 203). ||

2. Прикм. до партизáн. *Ось уже кілька днів наші загони в усіх кінцях партизанського краю семь запеклі бої в великими силами фашистів* (Збан., Незабутнє, 1953, 16); — *Нїде царице не співають, як на війні,— зітхнув Мірошниченко, забувши своє мєсне партизанське життя* (Стельмах, II, 1962, 28); // Належний партизанам або якось з ними зв'язаний. *В'ють дороги капитани партизанські коні* (Перв., II, 1948, 173); *Вам привіт, киянки, галичанки — Партизанські сестри, матері* (Воронько, Вел. світ, 1958, 29); // Призначений для партизанів. *Це була партизанська газета. Вона закликала до боротьби з чужоземними загарбниками* (Сміл., Сашко, 1957, 130); // Такий, як у партизанів. власт. Ім. *Вони були в картатих піджаках та в ветрах, в червонимп партизанськими стрічками на капелюхах* (Гончар, III, 1959, 323).

ПАРТИЗА́ЩИНА. п, ж. 1. Партизанська боротьба (як стихійна, неорганізована боротьба на противдержність організованим діям регулярної армії). *З'їзд ВКП(б)* [VIII] *ідейно розбив так звану військову опозицію, яка відстоювала дуже небезпечні для Червоної Армії переживання партизанщини* (Іст. УРСР, II, 1957, 150).

2. *перен.* Дії, поведінка, що характеризуються неорганізованістю, відсутністю дисципліни, анархізмом. —*В архітектурі партизанщини ми не допустимо,— авторитетно заявив Кукурик* (Загреб., День.., 1964, 74).

ПАРТИ́ЛА, и, ж., діал. Скиба, шматок хліба. [У л я н а:] *Діти на візрості їдять цілий день, як качки. Он жоб, вірите, обдатую на снїданок ось по такій партиці хліба, дам на дноє гарних молока — мало* (Кроп., III, 1959, 330).

ПАРТИКУЛЯ́РІЗМ, у, ч., політ., заст. Прагнення окремих частин держави до відособлення, до недоторканності місцевих, приватних прав, привілеїв на шкоду загальнодержавній справі.

ПАРТИКУЛЯ́РНИЙ, а, е, заст. 1. Приватний, неофіційний. *Партикулярний лист; Партикулярна другорядна.*

2. Цивільний (про одяг). *Йшла* [панночка] *в парі в чоловіком поважного віку, в партикулярному одязі і в пенсне* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 195).

ПАРТИКУЛЯ́РНО, *заст.* Присл. до **партикуля́рний** 1. *Говорити партикулярно.*

ПАРТИТУ́РА, и, ж. Сукупність партій багатоголосого музичного твору (для оркестру, хору або ансамблю). *Чим більше співаків і краще їх співацькість, тим повніше, багатоманітніше розкривається хорова партитура* (Нар. творч. та етн., 3, 1961, 92); — *Певне, опера трохи затягнеться. Кажуть же, новий склад виконавців, незначені партитури* (Ле, В снопі.., 1960, 123); // Повна книга із записом усіх партій такого твору. *Із спеціально диригентських дисциплін слід назвати такі: тактування, читання партитур* (Осн.. диригув., 1960, 4); *Тільки прибув він* [учитель] *у село, повішав та порозкладав у своїй квартирі книжки, камертона та всякі партитури — зразу закипіла робота* (Вас., I, 1959 135); // Програма яких-небудь дій виконавця у драматичному спектаклі. *Можна було б скласти цілу партитуру пластичних виразів найрізноманітніших сцен поцупте у різних ролях Саксаганського* (Минуле укр. театру, 1953, 150).

ПАРТИТУ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **партиту́ра.**

ПАРТІЄ́ЦЬ, йця, ч., розм. Член Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.— ВКП(б)). *Партієць тобі, хто дійсно допомагав будувати організацію, яка відповідає с.-д. принципам* (Тенін, 20, 1917, 275); *То ж більшовик, то ж партієць! — Кожен вам скаже в окрузі. Значить, маю якусь я міць. Значить, труднощів гори зїжджаю* (Ус., І сьогодні.., 1957, 53).

ПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пáртія** 1—3. — *Нектральний Комітет буе і завжди буде для нас вищим керівним партійним органом* (Головко, II, 1957, 465); *Член партії повинен: ...берегти партійну і державну таємницю* (Статут КПРС, 1961, 4); *Я дав волю своєму почуттю, а говорив, що тому вилп роботою партійною* (І. Укр., III, 1952, 603); *Року 1890 він* [І. Франко], *вкупі з другими, ласкаво радикальну партію, стає на її чолі і видає партійний орган «Народ»* (Кодюб., II, 1956, 35).

2. Стос. до члена партії (у 1, 2 знач.). *Вищим органом первинної партійної організації є партійні збори* (Статут КПРС, 1961, 22); *Якийсь батальйонний комісар в резерві поцікавився студентом, його партійним стажем* (Ле, Право.., 1957, 112); // Належний членові партії. *Батько охоче розповідав про все, що знав, і з гордістю показував червоненьку картку — партійний квиток* (Юхвід, Оля, 1959, 218); // Який об'єднує певну кількість членів партії або керує ними. *Перепнна партійна організація — це основа партії* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 66); *Партійний працівник;* // Який перебуває в партії, є членом партії. — *Ти — людина партійна, в нашого-таки й села, так що з тобою можна без шапкування, а по-простому* (Тют., Вир, 1964, 82); // у знач. ім. **партійний,** ного, ч.; **партійна,** ної, ж. Член Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.—ВКП (б)). *Вона пояснила: — Син і дочка в нас. І обоє партійні* (Головко, II, 1957, 442).

3. Який відповідає духові, ідеології, програмі партії (у 2 знач.). *Маркс і Енгельс від початку і до кінця були партійними в філософії, уміли викривати відступи від матеріалізму..* (**Ленін**, 18, 1971, 333); — *Представники райкому партії повинні у вас* [комсомольців] *бувати. Бувати треба вас, партійному стилю роботи вчити* (Лого., Літа.., 1960, 153); // Який відповідає принципам і завданням певної партії, певного класу. *Мусимо творити й творимо класову, партійну літературу ленінізму, марксизму, не боячись закидів у тенденційності* (Еллан, II, 1958, 192).

Партійне будівництво — те саме, що **партбудівництво; Партійне виховання** — те саме, що **партвиховання; Партійний актив** — те саме, що **партактив; Партійний квиток (білет)** — те саме, що **партквито́к (партбіле́т).**

ПАРТІЙНІСТЬ, ності, ж. 1. Властивість за знач. **партійний** 3. *Послідовна і сувора партійність — це прояв високої історичної об'єктивності, класової свідомості та ідейності* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 32); *Молодий письменник усвідомлює прекрасну ленінську тезу партійності літератури* (Смолич, Перша книга, 1951, 6).

2. Прихильність до партії (у 1, 2 знач.). *Партійність у Росії буде велика, і перед народом партія має певне політичне лице* (**Ленін**, 35, 1973, 106); *Щоб зміцнити свої становища, Вольдек Руссо оголосив, що він хоче об'єднати всіх, хто стоїть за республіку, незважаючи на партійність* (Нова іст., 1957, 61).

ПАРТІЙНО. Присл. до **партійний.** *Виконного цим треба слова! Такого, щоб жільйони виховувало: глибоко, партійно, реально, з інтернаціональної* (Тич., III, 1957, 9).

ПА́РТІЯ, і, ж. 1. Добровільний бойовий союз однодумців-комуністів, організований з представників робітничого класу, трудящих селян і трудової інтелігенції Радянського Союзу; Комуністична партія Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.—

ВКП (б)). *Партія наша в союз сміливих, передових борців за визволення робітничої класу* (Ленін, 12, 1970, 134); *У нас усіх єдина мать — і зветься Партія вона* (Рильський, Сад.., 1955, 6).

2. Політична організація, що є найвищою формою організації якого-небудь класу і виражає собою найактивнішу частину цього класу, яка захищає його інтереси і керує боротьбою з ворожими класами. *Року 1890 він* [І. Франко], *окрім з другими, засновує радикальну партію, стає на її чолі* (Кодоб., III, 1956, 35).

3. Група осіб, об'єднаних спільністю яких-небудь політичних і економічних інтересів, за які вони борються, що може виникнути як опозиція всередині більшого угруповання, в середовищі представників одного класу. *Нуріз і Юдаєв стояли на чолі ворожих партій* (Кониоб., I, 1955, 394); // *заст.* Група осіб, об'єднаних якими-небудь спільними інтересами, поглядами, переконаннями. *Він* [писар] *підібрав для себе свою партію, непоганеньку* [небийцяну] *для баталюшка* (Н.-Лев., IV, 1956, 153); *Літературна партія.*

4. Група осіб, об'єднаних спільною метою (звичайно для певної роботи, виїзної з переїздами); загін. *В мої* [фліскермій] *партії працюють полтавські селяни* (Кониоб., III, 1956, 121); *Людиненко вирішав то з одного, то з другого боку і мов знімав із свого дослідницького партію* (Ле, Моккгір'я, 1953, 101); // Певна кількість людей, що мають якісь спільні ознаки (професію, освіту і т. ін.). [Ю ю в:] *Завтра наш столичний аероклуб випускає чергову партію пілотів* (Мик., I, 1957, 473).

5. Певна, звичайно значна кількість яких-небудь предметів, товарів, зібраних для відправлення, продажу і т. ін. *Біля хліті вже стояла партія возовиків, навантажених рудою* (Досв., Вибр., 1959, 194); *Цісі мати він* [Нестор] *найбільше пишався барильцем, що кілька разів партії краму, який сподівався вигідно продати* (Полт., Повість.., 1960, 519); // Певна кількість якої-небудь продукції, виготовленої на виробництві; серія. *У практиці машинобудування одночасно деталі виготовляються, як правило, партіями* (Допуски.., 1958, 27).

6. Частина багатоголосного музичного твору, виконувана одним співаком або одним інструментом. *Вони грали увертюру з «Норми» в чотири руки; ..надто кожна гра була у пані княгині, що грала басову партію* (Л. Укр., III, 1952, 525); *Мелодія була проста, проте Лесі довелося чимало попрацювати, поки співаки засвоїли свої партії* (М. Ол., Лесн, 1960, 143).

Вести па́ртію — виконувати частину багатоголосного музичного твору. *Контральто Антоніна Павлівна і.. Костів тенор — сплелися в чудному, може, й навіки всяким музичним законам, дуеті, де партію кохала вела контральто, а співачки — тенор* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 55).

△ **Мо́нна па́ртія** — мова персонажу літературного твору. *Наскільки вкорінилася в нашу* [Обломові] *обломовщина, яка вона йому органічна і, навпаки, який неприродний новий стан, можна судити і по мовній партії героя* (Талант.., 1958, 77).

7. *у що і без додатка.* Гра (в шахи, карти і т. ін.) з початку до кінця. *На пізнього вечірочку.. сидить Валя, коло нього дід Маркіян. Кінчають партію в шашки* (Вас., II, 1959, 183); *Артамонове програє Конопову підряд третю партію в шахи* (Дмит., Голуха, 1957, 284); — *Граєте в теніс? — Грає. — Чи скотили б коли зі мною зіграти партію?* (Більде, На порозі, 1955, 30); // Установлений або випадковий кінь-небудь хід такої гри. *Іспанська партія — один з найпоширеніших дебютів. Він часто зустрічається в усіх значних турнірах нашого часу* (Перша книга шахіста, 1952, 148).

8. *звичайно в озна́ч., заст.* Про одруження або заміжжя, а також про людину, що бере або взяла шлюб, з точки зору її привабливості, придатності як дружини. *Всі її близькі вважали його.. підходящою для неї партією, і вона також не мала причини також дивитися на це дво* (Кобр., Вибр., 1954, 4); [Н а с т а с і я Ю л і а н і в н а:] *Юрій Гаврилович — вже справжня партія для Лесі* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 3).

ПАРТКАБІНЕ́Т, у, *м.* Скорочення: партійний кабінет — кабінет політичної освіти при комітетах КПРС. *Велика роль в організації політичної самоосвіти належить партійним* (Рад. Укр., 20.III 1949, 2).

ПАРТКВИТО́К, тка, *м.* Квиток члена Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1918 р.— РСДРП, до 1956 р.— ВКП (б)); партійний квиток. *Доручаю вам вступ мені і буде Зачепилий осколком партквиток* (Дмит., Вітчизна, 1948, 4).

ПАРТКОЛЕ́ГІЯ, і, *ж.* Скорочення: партійна колегія — колегія при Комітеті партійного контролю Комуністичної партії Радянського Союзу, що займається розглядом персональних справ комуністів.—*Я б тебе ще й до партколегії потягла, дозвичку тобі в особисту справу!* (Ю. Янов., Мир, 1956, 23).

ПАРТКО́М, у, *ч.* Керівний виборний орган великої первинної організації Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.— ВКП (б)).— *Сам секретар парткому дав рекомендацію!* (Докч., V, 1957, 519); // Приміщення, кімната, де знаходиться партійний комітет. *Зінька з жінками не вилила надвір. Ще як тільки через поріг ступила в коридор, упало в очі на дверях — «Партком КП(б)У»* (Голобок, II, 1957, 170).

ПАРТКО́МІВСЬКИЙ, а, *е.* Прикм. до **парткóм.** *У грудях нез'ясована тривога й хвилювання. У кімнаті парткомітетська посадова* (Кач., II, 1958, 44); *В парткомівській залі були антресолі* (Перв., II, 1958, 352).

ПАРТКОМІСІЯ, і, *ж.* Комісія при обкомах Комуністичної партії Радянського Союзу і військових частинах для розбору персональних справ комуністів; партійна комісія. *Вони не забули Назара Миловича у важку хвилину, коли йому довелося побивати пороги в обкомі та партколегії* (Кучер, Трудна любов, 1960, 247).

ПАРТКОМІТЕ́Т, у, *ч.* Те саме, що **парткóм.** *У своїй роботі парткомітети повинні поставити облік, розрахування питань, пропозицій, що їх вносять радові члени партії усно або на письмі, використовувать їх* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 297).

ПАРТКОНФЕРЕ́НЦІЯ, і, *ж.* Конференція представників певних первинних парторганізацій; партійна конференція. *Коли вона виступає на партконференції, то не одного з присутніх кидає в жар,.. бо знає, що Лукія, підвищись на трибуну, виграється не буде, видасть по заслузі усю кашу* (Гончар, Тронка, 1963, 81).

ПАРТНЕ́Р, а, *ч.* Той, хто бере участь у якійсь грі разом з ким небудь; учасник гри. — *Я опізнився в клуб. Мене там, певно, вже ждуть мої партнери* (Н.-Лев., IV, 1956, 247); *В двері один по одному вийшли четверо більярдистів — партнери* (Ле, В сніжні.., 1960, 270); *Перед початком гри треба з'ясувати, хто з партнерів грає білими, а хто чорними* (Перша книга шахіста, 1952, 22); // Той, хто разом із ким-небудь бере участь у грі на сцені, танцях і т. ін. *Під час виступу Марини партнер намагнув іграшку в долю з обрізу* (Вас., II, 1959, 124); *Скрипаль щось пильне на скрипці, а його партнер акомпанує йому на старому розбитому рояді* (Кол.. На фронті.., 1959, 143); *Тоня.. мітає у вальсі... Партнером її — молодий вчитель фізкультури* (Гончар, Тронка, 1963, 157); // Компаньйон, товариш у якій-

небудь справі, у якому-небудь занятті. *Десять років тому торговими партнерами СРСР в Азії і Африці були 11 держав, а тепер — понад 50* (Ком. Укр., 12, 1965, 40).

ПАРТНЁРКА, и, ж. Жін. до **партнёр**. *Він намацував живі місця партнерки, та ось вона зробила непередбачений хід і разом зайшлася переможним сміхом. — Шахі* (Коцюба. Повні береги. 1959, 50); *Колись, по-старосвітському обутий І вдягнений, він полюбив водиш, З-під коси у найкращих женихів Виглядав партнерку до мазур* (Рильський, II, 1956, 104).

ПАРТОЛИТИ, лю, ли́ш, *недок., жевжа.* Те саме, що **партачи́ти**.

ПАРТОРГ, а, ч. Скорочення: партійний організатор — виборний керівник партгрупи. *Спочатку він був начальником цеху, потім став парторгом* (Собко, Справа.., 1959, 85).

Парто́рг ЦК КПРС (ЦК КП України і т. ін.) — керівник партійної організації великого підприємства, рекомендований керівними партійними органами. *Мені партійна організація Донецької області вказала велике довір'я — направила працювати парторгом обкому КП України в Мар'їнському територіальному виробничому колгоспно-радгоспному управлінні* (Ком. Укр., 5, 1962, 24).

ПАРТОРГАНІЗА́ЦІЯ, ї, ж. Скорочення: партійна організація — місцеве об'єднання членів Комуністичної партії Радянського Союзу. *Найважливішою роботою в успішному проведенні політики партії на селі є зміцнення сільської парторганізації* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 259); — *Комуністів у нас в артілі всього два. А треба, щоб своя парторганізація була* (Вишня, І, 1956, 368).

ПА́РТОСВІТА, и, ж. Система політичної освіти трудящих, застосована в СРСР: партійна освіта. *Парторганізації повинні систематично проводити вивчення життя і перевірені на досвіді методи партосвіти на селі* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 186).

ПАРТОСЕРЕДО́К, дку, ч., *іст.* Назва первинної партійної організації до 1934 р.; партійний осередок. *Збори відкрив Мержинов, член бюра партосередку* (Бойч., Молодість, 1949, 24); // Засідання такої організації. — *Незабаром звіт про мою роботу на партосередку. Підготуватись треба* (Донч., І, 1956, 83).

ПАРТПРАЦІВНИ́К, á, ч. Працівник партійних органів; партійний працівник. *На шахти, заводи на вісім годин Спішать журналіст і конструктор машин. Геолог, механік і партпрацівник* (С. Ол., Вибр., 1959, 236).

ПАРТРОБО́ТА, и, ж. Скорочення: партійна робота. *Письмення партроботи на селі.*

ПАРТСТА́Ж, у, ч. Стаж перебування у лавах Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС; до 1919 р.— РСДРП, до 1956 р.— ВКП (б)); партійний стаж.

ПАРТСТЯГНЕ́ННЯ, я, *с.* Скорочення: партійне стягнення.

ПАРТЧИ́СТКА, и, ж, *іст.* Скорочення: партійна чистка — перевірка партії з метою звільнення від чужих, шкідливих елементів.

ПАРТШКО́ЛА, и, ж. Скорочення: партійна школа — школа для підготовки кадрів партійних працівників Комуністичної партії Радянського Союзу. *Засобом для піднесення політичних сільських комуністів повинно бути максимальне залучення їх до сільських партшкіл* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 198); *Якось увічку цілий наш курс республіканської партшколи побував в екскурсії в степах Південної України* (Лє, Право.., 1957, 5).

ПА́РУБЕНЬ, бня, ч., *спец.* Половина нетовсті, розпиленої надовж колоди або її заміннка, що застосовується для обладнання стінок парників і теплиць. *У присілках радянських і колгоспних парників робіть з бетону та інших довговічних матеріалів* (Овоч., 1956, 152).

ПАРУБИ́ЩЕ, а, ч. Збільш. до **па́рубок** 1. *Лунала вже широкоплечий парубище, високий, бравий* (Мирний, І, 1949, 260); *Мар'яна напшпинках підійшла до ложа: — Ну, то й чого ти валяєшся, парубище отаманний?* (Голотко, І, 1957, 158).

ПАРУБІ́ЙКА, и, ж. Те саме, що **парубі́йко**. *Оглядаюсь, хто гукав. Гарний парубійка!* (Крим., Вибр., 1965, 51).

ПАРУБІ́ЙКО, а, ч. Хлопець, який став парубком (у 1 знач.). *Десятий рік йому, а він високий, кіби чотирнадцятилітній парубійко* (Хижняк, Тамара, 1959, 211).

ПАРУБІ́КА, и, ч., *діал.* Парубок. *Осип був.., рослий парубіка* (Фр., III, 1950, 266).

ПАРУБКІ́В, нова, нове. Прикм. до **па́рубок**; належний парубкові. *По обличчю дівчинкиному пробігала іноді смужка не то досади, не то таємного задоволення від парубкового залицяння* (Коцюб., І, 1955, 234); *На парубків крик і жіноче голосіння почав збиратися ярмарок* (Панч, Гомон. України, 1954, 104); *Парубкова свита.*

ПАРУБКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **парубкува́ти**. *Давніш, ще за часів парубкування, здавалось мені, начеб у мене вовча натура, потерпуюча самотини* (Коцюб., III, 1956, 152); *Левкові чи не вперше за все парубкування стало чогось тяжко* (Стельмах, І, 1962, 531).

ПАРУБКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Бути парубком (у 1 знач.). *Свого чоловіка всі пожалили змолоду. Як парубкував, поводе чорними бровами — дівчата сохнуть і дурніють* (Вовчок, І, 1955, 72); // Вести парубоцьке життя. *Відколи парубкував* [Зінько], *тільки одна дівчина й пригала йому була троїти до вподоби — то була вдова сирота, найлічка Левантина* (Гр., II, 1963, 324); *Вони дані приятелі; разом парубкували, разом навіть одружувались* (Шиян, Вибр., 1947, 12); // Весело проводити час, гуляти в колі молоді. *Івучи стежками, обніжками, біля сусіднього села, куди не раз ходив парубкувать, помчав він якусь метушню* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 719); // *перен.* Поводити себе, як парубок: гуляти, залицятися до жінок і т. ін. *Часом таки й не витримав — дорікне: — І де твоя совість, Юзиме! Дома жінка тягає.., а ти все парубкуєш во мною* (Головко, II, 1957, 191).

2. Бути неженатим, неодруженим. *Ой, час би, Грицьку, нам, ой, час пошанувать: Не все ж нам, братику, не все парубкувать* (Г.-Арт.. Байки.., 1958, 125); — *Жінку маєш?* — цікавився сторий, змірявши оком Василя, ніби намагаючись сам вгадати. — *Парубкую,— відповів Василь якомога* (Томч., Готель.., 1960, 268).

ПА́РУБОК, бка, ч. 1. Молодий чоловік; юнак. *Еней був парубок моторний І хлопець хоч куди козак* (Котл., І, 1952, 65); *Попереду з веслом у руці, насвистуючи якусь пісеньку, шкутильгав босоногий парубок* (Стельмах, II, 1962, 55).

2. Неженатий чоловік. — *Хіба ж ти не знаєш, що він не парубок, що він жонатий? — сказав батько* (Н.-Лев., II, 1956, 238).

Старий **парубок** — немолодий чоловік, який ніколи не був одруженим. *Як це сталося, що кона пішла за якого, кінчого наймита, старого парубка, бурлаку,.. — і досі не знав* (Коцюб., II, 1955, 14).

ПАРУБО́ТА, и, ж., *розм.* Збірн. до **па́рубок** 1. *Улицею іде ґурт хлопців. Попереду Семенець, размахуючи полами од пальта. Парубота поспішала слідом* (Вас., II, 1959, 48); *Скоро зібрав він паруботу, збебільшого*

таких же бранчиків, як і сам, готових заради нього у огонь і в воду (Тют., Вир, 1964, 22).

ПАРУБО́ЦТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **парубо́та**. *Раз на зелені свята збиралось парубоцтво шукати скарба* (Стор., I, 1957, 59); *В цілому парубоцтво село за стіл окремо від літніх чоловіків* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 7).

2. Парубоцьке життя. *Довго... гуляли люди, прагадуючи молодощі, співи, парубоцтво* (Вас., I, 1959, 328); *Старому приладилася далека молодість, парубоцтво* (Руд., Вітер..., 1958, 341).

ПАРУБО́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **па́рубок** 1. *Вулиця, гамонливість парубоцькую піснею, знову гулас під голосні удари бубна* (Кос., Новели, 1962, 160); *Маланка зразу брала його замішання за парубоцькі жарти і все здалека трималася* (Кобр., Вибр., 1954, 192); // Належний парубкові; парубків. *Посеред кола замайоріла Дарчина голова, кружачи в парі то з парубоцькою шапкою, то з вінцьовою хустиною* (Л. Укр., III, 1952, 671); // Власт. парубкові. *Що мені найбільше подобається в дядькові — так то той парубоцький, палкий вогонь, котрий так і грає в його сірих очах* (Коцюб., I, 1955, 467); *Ось тепер він покаже парубоцьке право батькам: двічі вона сватали його — нічого не вийшло, в кареті — посватається сам* (Стельмах, I, 1962, 535).

ПАРУБО́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **парубоцький**. *Вранці здивувала і вразила парубоча чистість* (Стельмах, I, 1962, 443); *Десь аж на тім краю села два голоси парубочі хрипко горлали пісні* (Головко, II, 1957, 18); *Лаврін знав парубоцький звичай і певів усю парубочу ватагу в шинок* (Н.-Лев., II, 1956, 313).

ПАРУБО́ЧИЙ, чу, чпш, *недок., діал.* Парубкувати. *Парубочили ми з Хомою, як рідні брати* (Фр., I, 1955, 68); *—Ей, сину, час ще парубочити...* (Ірчан, II, 1958, 88).

ПАРУБО́ЧОК, чка, ч. Пестл. до **па́рубок** 1. [Весняк:] *Отак зводиться будинок за будинком, наче наступає армія на пустирі та старосвітські халупи...* [Соняшник:] *Тому й прийшли до вас, парубочки й дівчатка. Потрібна робоча сила* (Дмит., Дзюча доля, 1960, 15).

ПАРУБЧА́К, а́, ч., *розм.* Те саме, що **па́рубок** 1. *Золотицький сидить на лаві за столом... Ясь стоїть перед ним — парубчак, по-шляхетському, пишніше за батька вбраний* (Гр., II, 1963, 533); *До черноногого, вистаптуваного листвяними обличчя парубчака то линяла, то відливала зарева юнацька кров* (Логв., Літя..., 1960, 177).

ПАРУБЧИ́НА, и, ч., *розм.* Те саме, що **па́рубок** 1. *Зорі сяють, серед гаю Дівчата співають, А дівчину парубчина Давно вигляда* (Пісні та романси..., II, 1956, 143); *Він спитав парубчину, чи не тут, буга, мешкає* (Коцюба, Повні береги, 1959, 390).

ПАРУБЧИ́СЬКО, а. ч., *зневажл.* Те саме, що **па́рубок** 1. *З незграбного, отяжілого сільського парубчиська перемінився* [Іван] *в хитрісього, зрадливого молодця* (Фр., III, 1950, 144); *Граф ура спалахнув. Цей парубчисько занадто багато собі дозволяє* (Донч., III, 1956, 50).

ПАРУБ'Я́, я́ть, *с., розм.* 1. Те саме, що **парубійко**.

2. Те саме, що **па́рубок** 1. *Троянці зараз одягали, Чиї то голови стримлять; Об жалю сльози покусали, Таких лишившись парубя́т* (Котл., I, 1952, 234); *Якісь парубя́та з мішками плечима вже попрощу, мовби нечароком, відтискують його кудись убік* (Гончар, Тавр..., 1957, 369).

ПАРУБ'Я́ГА, и, ч. Збільш. до **па́рубок** 1. *Андрій Марковач, старший учитель в школі — рудий, кремезний парубя́га* (Вас., II, 1959, 78); *Десь із-за кущів вийшов, прямуючи до фонтана, страшний, геть чорний, вуликатий парубя́га* (Гончар, Таврія, 1952, 169).

ПАРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Спец. до **парува́ння** (*див.* **парува́ти** [2]). *Свинчана підготовка та проведення парувальної кампанії в конярстві має велике значення для забезпечення високого проценту жеребіваності* (Конярство, 1957, 80); // **Призначений для парування**. *У парувальний дворик запхають спочатку свиноматку, а потім кнура* (Синіар., 1956, 130).

ПАРУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **парува́ти** [1]. *І сьогодні на плечах Мар'яна від парування солової роси розлілася десятина сорочка* (Стельмах, Хліб..., 1959, 545).

ПАРУВА́ННЯ [2], л, *с.* 1. Дія за знач. **парува́ти** [2] і **парува́тися**. — *Здається, любов'ю називають оте сидіння ввечері в парку, оте парування, коли він сигарету сможе, а вона мліє, сплющивши йому на грудну клітку?— каже Грися похмуро* (Гончар, Тронка, 1963, 128); *Десять літ безупинного життя* [Явдохи] *вштрали всі грошенята, що Максим наскладав до парування* (Мирний, I, 1949, 236); *Паруються саламандри зрідка на суші, але звіддільшого у водоймах, і відбувається це парування так само, як і у тритонів* (Визначник земноводних..., 1955, 33).

ПАРУВА́ННЯ [3], я, *с.* Дія за знач. **парува́ти** [3]. *Паруванням полях.*

ПАРУВА́ТИ [1], ую, *недок.* 1. Виділяти, випускати з себе пару (*див.* **пі́ра** [2]). тепло, вологу внаслідок нагрівання, охолодження, випихання. *Самовар парував і кипів на столі* (П.-Лев., III, 1956, 215); *Пахло весною, земля парувала* (Щог., Поезії, 1958, 425); *На столі парують страви: борщ, смажена і приправи* (Шпак, Вибр., 1952, 72); *Обличчя... привітно, по-святковому всміхалися, паруючи гарячим диханням на холоді* (Ле, Право..., 1957, 268); *Його обброслані затиченята аж парують на лежанці* (Стельмах, I, 1962, 303).

2. Бути теплим і паючим парою (*див.* **пі́ра** [2]). *Велика молодість у теплому повітрі створює духоту. Повітря, як кажуть, парує* (Наука..., 8, 1958, 47).

ПАРУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок., перех.* 1. Об'єднувати в пари (*див.* **пі́ра** [1] 4). [Кассандра:] *Правда й щастя! Як легко ти паруєш їх, Креузо!* (Л. Укр., II, 1951, 362); // Добирати під пару до чогось. *Вкрити столи вже і лавки Цейтом пахучих степів: Траву парує до травички, В банки складає* [Микола] *жуків* (С. Од., Вибр., 1959, 145); // Зводити до пари (*див.* **пі́ра** [1] 7) двох людей. *Се ж моє весілля грають, се ж жене з ним парують* (Мирний, I, 1954, 94); *Її взяв за себе Мусій Половець.., непокезний хлопець, нажчий од неї на цілу голову. Та таке вже любов і так вона парує* (Ю. Яновський, I, 1954, 286).

2. Зводити, злучати самку й самця. *Борис обережно, по-хазяйському підв'язав йому* [голубу] *крила і пустив у спеціальну клітку, де він паруав нових голубів* (Коп., Подарунок, 1956, 15).

ПАРУВА́ТИ [3], ую, *недок.* Бути, лишатися під паром (*див.* **пар** [2] 1). *На полі, що мало паруваги в наступному році, було постійно еспарет на випас* (Рад. Укр., 14.X 1961, 2).

ПАРУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* 1. Об'єднуватися в пари (*див.* **пі́ра** [1] 4), бути підібраним під пару до чогось. [Друж ка:] *Нум, дружечки, нум, сестрички, Паруймося, у Галини на весіллі Натанцюймося* (Кроп., II, 1958, 110); [Рудь:] *У цезарю й республіці служить... у тебе се парується так легко, а в мене ці слова ідуть урозтіч...* (Л. Укр., II, 1951, 363).

2. Знаходити собі пару (*див.* **пі́ра** [1] 7). — *Всі до пари, як голубочки, тільки Пріська опівока,— мовила Палажка Тихонівна.— Значить, не охота паруватися, бо*

за парою не буває останньої (Л. Янов., I, 1959, 257); *Дай боже, вам на світі пожити, діток наплодити, а там і попарувати, як самі паруєтесь зараз* (Смолич, Мир.., 1958, 55).

3. Злучатися (про самок і самців). *Паруватися наприкінці літа після того, як наших тюленів із усього Полісся* (Літ. Укр., 28. II 1962, 2).

ПАРУС, а, ч. 1. Прикріплений на щоглі великий шматок полотна певної форми (трикутний, прямокутний і т. ін.), за допомогою якого вітер рухає судно; вітрило. *Човники на веслах і на парусах спускались по затоці* (Л. Укр., III, 1952, 611); * Образно. *Червоні паруси неба зграпалися і спадали слідом за сонцем кудись у чорну кіпряву* (Тют., Вир, 1964, 289); * У порівн. *Наразі в безмірному просторі, Мов парус на далекім морі, Маленька хмарка вирнає* (Фр., X, 1954, 14); *Маскувальний халат замаюється парусом на вітрі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 311).

Під пáрусом (парусáми). На парусáх — оснащений вітрилами (про судно) або користуючись судном з такими вітрилами. *Вісім під парусом наша байдара* (Гончар., Вибр., 1959, 277); *З Янубовичем.. Катались на морі під парусом, їздили в гроти* (Коцюб., III, 1956, 420); *Дуже гарно, коли стільки різних кораблів на парусах.. бігають по морю* (Л. Укр., V, 1956, 402); [Гіта:] *Ви ніколи на парусах не плавали по Дніпру?* [Горпч.:] *Ні. Я більше на тролейбусі* (Поч., II, 1956, 334).

◇ **Змінíти пáрусі** — зрадити кому-, чому-небудь. *Але ж Тонька, зрадниця, вітроплйка, як вона могла так легко змінити паруси?* (Гончар, Тронка, 1963, 46); **Розгорíтися (розгорнýти) пáрус (паруси)** — збиратися в плавання. — *А ви, значить, знову в рейс? Знов розгортаєте парус?* — звертались рибалки до капітана (Гончар, Тронка, 1965, 338).

2. *рідко.* Те саме, що **прóмінь**. *Сонце кидало на гору свої косі ранкові паруси і обдавало рожевим світом* (Мирний, І, 1954, 248).

ПАРУСИ́НА, и, ж. 1. Груба, цупка льняна або напівльняна тканина, з якої шиють паруси, а також чохли, спеціодяг, памети і т. ін. *Обперлись на високий і товстий в парусинь зонтик, він стояв проти халабуди* (Мирний, III, 1954, 265); *Штани на ньому були.. з якоїсь вицвілої парусини* (Збан., Сеспель, 1961, 14).

2. *перен., розм.* Одяг з цієї тканини. *Діти тонуть дасо стежину. Виростають майстри ковʼ — в рукавицях і парусині то підручні, то горнові* (Рудь, Доп. зорі, 1958, 22).

ПАРУСИ́НОВИЙ, а, е. Зроблений або пошитий з парусини (у 1 знач.). *О. Артемій.. на ході натяг широкий парусиновий балахон од курняви в дорозі* (Н.-Лев., IV, 1956, 48); *Глухо шумлять старі жорна дев'ятикрилого вітряка.. Парусинові крила повертаються поволі* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 293).

ПАРУСИ́ТИ, ить, *недок., розм.* Надимати(ся, як парус, розширюватися під вітру. *Холодний дощ, а ти й ожеледь аж різали по виду, а коцаби в самих сорочках, що парусили на вітрі* (Стар., Облога.., 1961, 32); * Образно. *Під вітром хмара паруситъ, із нидр жбуряє блискавицю* (Стельмах, Жито.., 1954, 159).

ПАРУ́СНИЙ, а, е. 1. Прикм. до пáрус 1.* Образно. *Стихають крила парусні* (Мал., З книги життя, 1938, 77); // Призначений для пошиття, виготовлення парусів. *Парусні нитки;* // Оснащений парусом, парусами (про судна). *Наконець виявся стільки новіх полотнищ, що образу ніби зробилося екзотичним парусним кораблем* (Ю. Янов., II, 1958, 109); *Парусні яхти катають гостей по морю* (Гончар, II, 1959, 44).

2. Стос. до суден, оснащених парусами. *Наш парусний флот не міг вистояти проти їхнього паровозо* (Кучер, Дорога.., 1958, 112); *Природні.. умови треба використовувати якнайповніше, особливо культивуючи моторний, гребний і парусний спорт, плавання, різні спортивні ігри та змагання* (Рад. Укр., 14.VII 1957, 1).

ПАРУСНИ́К, а, ч. 1. Судно, оснащене парусом, парусами; парусне судно. *Матроси з парусників стали пікотою на Севастопольських бастіонах і Малаховому кургані* (Кучер, Дорога.., 1958, 112).

2. Той, хто водить парусні судна. — *Я шукаю, де парусник Сорокіна? А він парусу на той світ приготував!* (Довж., Зач. Десни, 1957, 404); *Колектив парусників об'єднали під прапорами спортивних товариств і відомств* (Рад. Укр., 21.V 1967, 4).

3. Той, хто шиє, виготовляє паруси.

4. *зоол.* Великий денний метелик з яскраво забарвленими крильцями. *Гусениця парусника.*

ПАРУСНІ́СТЬ, ності, *ж.* 1. *мор.* Сукупність парусів якого-небудь судна. *Система парусності.*

2. *спец.* Златість (у 1 знач.) рухатися під дією вітру, залежна від величини поверхні чого-небудь. *Для..висіву насіння цукрових буряків пунктирним і квадратно-гніздовим сівалками перед поліпшенням технічності насіння і зменшити його парусність* (Колг. Укр., 3, 1961, 16).

ПАРУ́СОВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **паруси́нний**. *Він ходив узимку у світлій косоворотці, в широких парусових штанах* (Коп., Вибр., 1948, 156); *Матроси зіскакували з підвісних парусових ліжок* (Ткач, Крутяхіпля, 1956, 119).

ПАРУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **парувáти** 1. *Куца очко все ще тримаєсь до стайні, тепер чорна і паруюча після дощу* (Коцюб., II, 1955, 397); // у знач. прикм. *Дощі один перестрояться, інші вже несуть зайвість казанки з паруючим окропом* (Гончар, II, 1959, 177); *На столі вже стояли паруючі миски* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 55).

ПАРФО́РС, а, ч., *спец.* Колючий ошийник для дресирування собак.

ПАРФО́РСНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **парфóрс**.

ПАРФУ́МИ, ів, *мн., рідко.* Те саме, що **духи́**. *Гарде і чесно напрощалось панство з молодими і посунуло в двері, заставивши по собі в вестибюлі* [вітальні] *пахощі дорогих парфумів* (Н.-Лев., I, 1956, 232); — *Колись до війни у нас були парфуми «Альпійський луг». Я їх одного разу подарував Мусі на іменини* (Гончар, III, 1959, 127).

ПАРФУ́МИТИ, мило, миш; *мн.* парфýмлять; *док., перех., рідко.* Обприскувати, напоювати парфумами. *А ми що ж, приїхали сюди вино пити, капітанів масляною тварі чи бороди.. парфумити?* (Скл., Святослав, 1959, 137).

ПАРФУ́МНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **парфýми**. *Саме — пора переламу дня на вечір, роботи — на гаплє вечірній, пустотливі верески і парфумний дух* (Ю. Янов., I, 1958, 135).

ПАРФЮМЕ́Р, а, ч. 1. Працівник парфумерного виробництва. *Слід віддати належне парфумерам, які працюються про запит і повнішне оформлення своєї продукції* (Веч. Київ, 3.XI 1966, 2).

2. Торговець парфумерними товарами. *До недавнього часу французькі парфумери, що тримали колись у своїх руках монополію на довіз у Росію ефірних масел, твердили, що наша продукція не заслуговує на увагу. А одержали наше* [троянднове] *масло і аж заахкали від захвату. Найвищу оцінку дали* (Рад. Укр., 27.VI 1962, 3).

ПАРФЮМЕ́РІЯ, ї, *ж.* 1. *збір.* Косметичні вироби (духи, одеколон і т. ін.), звичайно ароматичні. *Вона наповнила кімнату м'ясистою хутра і різким запахом парфюмерії* (Дмит., Розлука, 1957, 18).

2. Галузь легкої промисловості, яка виготовляє ароматичні косметичні вироби. *Ефірні олії троянди, лаванди та мускатної шавлії широко застосовують у парфюмерії* (Осл. та офіц. культ., 1956, 308).

ПАРФЮМЕ́РНИЙ, а,е. Прикм. до **парфюме́рія**. *Парфюмерні вироби*; // Призначений для продажу косметики (у 2 знач.). [Р о м о д а н:] *Де ваша дружина працює?* [Р о й о в и ч:] *Парфюмерна*. [Р о м о д а н:] *А вам?* [Т е р е щ е н к о:] *В універмазі. Завідує парфюмерним відділом* (Корн., II, 1955, 290); // Який виготовляє ароматичні косметичні вироби. *Ароматичні вуглеводні, що входять до складу нафти, використовуються в парфюмерній промисловості для одержання туалетного мила та різних похощів* (Нафта.., 1957, 33).

ПАРФЮМЕ́РНИК, а, ч. Те саме, що **парфюме́р** 1.

ПАРФЯ́НИ, фя́н, *мн. (одн.* **парфя́нин**, а, ч.; **парфя́нка**, и, *ж.*). Стародавні племена, що жили на північному сході іранського нагір'я.

ПАРФЯ́НИН *див.* **парфя́нин**.

ПАРФЯ́НКА *див.* **парфя́нин**.

ПАРФЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **парфя́ни** і Парфії. *Одночасно з римлянами Закавказзям намагались оволодіти парфянські царі* (Іст. СРСР, I, 1956, 22).

ПАРХ *див.* **пархи**.

ПАРХА́ТИЙ, а, я, *розм.* Хворий на пархи, вкритий пархами. *Назирю ось кокеня мале, суне та таке пархате, що аж гречкою усипане* (Сл. Гр.).

ПА́РХИ, ів, *мн.* (*одн.* **парх**, а, ч.), *розм.* Те саме, що **пра́рші**. *Земля була гола, у лишаях, наче старець у пархах* (Коцюб., II, 1955, 365).

ПАРЦЕ́ЛА, я, *заст.* **ПАРЦЕ́ЛЯ**, і, *ж., ек.* Дуже маленька ділянка (звичайно землі). *Ся яма лежала на самім краю його парцелі і принципа безпосередньо до громадської толоки* (Фр., VIII, 1952, 408).

ПАРЦЕЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок. і док., перех., ек.* Ділити на парцели (звичайно про землю).

ПАРЦЕ́ЛЯ *див.* **парце́ла**.

ПАРЦЕЛЯ́РНИЙ, а, е, *ек.* Оснований на парцеляції; малоземельний. *На Заході ми маємо кільне прикладів існування парцелярного господарства поряд з великим капіталістичним* (Ленін, 1, 1909, 486).

ПАРЦЕЛЯ́ЦІЯ, і, *ж., ек.* Розподіл на парцели (звичайно про землю). *Варшавський уряд видав закон про парцеляцію на колонізацію Східної Галичини і Волині* (Козл., Ю. Крук, 1957, 434).

ПАРЦЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *ек.* Те саме, що **парцеля́рний**. *Характерною ознакою смерда є власне парцельне господарство, незалежне від того, знаходився чи не знаходився смерд в особистій залежності від феодала* (Археол., VIII, 1953, 20).

ПАРЦЕЛЬО́ВАНИЙ, а, о, *ек.* Дієпр. пас. мин. ч. до **парцелюва́ти**.

ПАРЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який складає частину чого-небудь; частковий, окремий.

△ **Парціа́льний тиск** — тиск складової частини суміші газів або пари, який би вона чинила, якби сама займала об'єм усієї суміші. *Парціальний тиск кисню в повітрі не повинен бути нижчий за 160 міліметрів ртутного стовпа* (Рад. Укр., 23.X 1962, 3).

ПАРЦІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **парціа́льний**.

ПАРЧА́, і, *ж.* Складноузорчаста тканина, зроблена з шовкових і золотих або срібних чи бавовняних ниток. *На середині жемлянки стоїть круглий столик, вирізаний із дубового пня і застелений парчею* (Фр., IV, 1950, 176); *Знайшовся подарунок і для Настиної матері — царгородська парча на керсетку* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 60); * У порівн. *Хлопці тим часом мовчки поклали Кендрата на м'якому листі нападанку, на червонястому із осінніми крапками смертними, як тая парча, листі золотому...* (Тич., I, 1957, 273).

ПАРЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **парча́**. *Парчевий клапоть*; // Зроблений, пошитий з парчі. *Що за гарну спідницю я їй справив! лиштвою; і юпку парчеву...* (Кв.-Осн., II, 1956, 448); *Двері на балкон були завішені одинарною парчевою шторою* (Збан., Сестель, 1961, 26).

ПА́РША, і, *ж.* 1. Захворювання сільськогосподарських рослин, що характеризується поверхневим ураженням тканин. *Деякі сорти яблуні і груш стійкі проти парші і водночас спричиняють до плодової гнилі* (Хвор. с.-г. рослин, 1953, 166).

2. Те саме, що **пра́рші** 1, 2.

ПАРШИВЕ́ЛЬКИЙ, а, е. Зменш.-зневажл. до **паршиви́й**. *Слаброн жусив заплатити за паршивелького батюга аж п'ятсот карбованців* (Стельмах, II, 1962, 216); *— Не озирайсь, як злодій, не рви себе, як мізерний паршивельки інтелігент, не скигли, не розпускай нюні* (Кол., На фронті.., 1959, 161).

ПАРШИВЕ́ЦЬ, вця, ч., *лайл.* Погана, гидка людина. *— Ти тямиш, паршивцю, що говориш?!* — одним краєм прикусив зуби Созонченко (Стельмах, II, 1962, 341).

ПАРШИ́ВИЙ, а, е. 1. Хворий на парші; шолудивий. *Нате й мій гріш, та купите дьогтю, бо і у мене паршива золова* (Номис, 1864, № 6436); [Є п и с к о п:] *Я стерпів образу і би стерпіть за мене, я благаю. Одна вівця паршива зай не зубить заразою отари усієї* (Л. Укр., II, 1951, 429).

2. *перен., розм.* Дуже потайний, гидкий, паскудний. *Я твоїй паршивій картоплянній дяльці голову зверну* (Григ., Вибр., 1959, 32); *Полковник промовляв, із ним промовляли всі ветерани, що шукали смерті на полі бою, а не на якійсь паршивій вулиці* (Ю. Янов., I, 1958, 200); // *лайл.* Огидний, бридкий (про людину). — *Чому ти раніш за це не думав, сопляк ти паршивий? — злісно, в презирством промовила Рахіль, блиснувши на сина сердитими очима* (Вас., II, 1959, 16); *— Дурку! — гукнула мама. — Де ти, паршивий хлопчисько! Іди зараз же сюди!* (Смолич, II, 1958, 77).

ПАРШИ́ВІТИ, ію, ієш, *недок., розм.* 1. Покриватися паршами.

2. *перен.* Ставати поганим; гіршати.

ПАРШИ́ВКА, и, *ж., лайл.* Жін. до **паршиве́ць**. [Т о р о х т і й:] *Ах ти, паршивка!..* [Д е р е в і ц ь к и й:] *Навіщо ж лаятись?..* (Кроп., IV, 1959, 67).

ПАРШИ́ВО, *розм.* Присл. до **паршиви́й** 2. — *А все ж паршиво зробив, що взяв дитину — чистий клопіт...* (Коцюб., I, 1955, 440).

ПА́РШІ, ів, *мн.* (*одн.* **па́рша**, і, *ж.*). 1. Заразне шкірне захворювання людини, при якому на шкірі під волоссям, на тілі, нігтях з'являються гнійні струпи і рубці, а також струпи і рубці від цієї хвороби. *До дитячих заразних хвороб шкіри, волосся і нігтів належать парші, стригучий лишай і короста* (Шк. гігієна, 1954, 324); *На одно око сліпа* [Солоха], *від паршів волосся повилазило* (Кв.-Осн., II, 1956, 214).

◇ **Пра́рші намина́ти** — бити. *У них хто титрий, то і старший, і знай всім наминає парші, Чуприну всякому скубе* (Котл., I, 1952, 163).

2. Заразне грибкове захворювання тварин, яке найчастіше вражає голову, вуха, лапи, роги.

3. Те саме, що **пра́рша** 1.

ПАС[1], а, ч. 1. Те, чим підперізують одяг по талії (ремінь, шнур і т. ін.). *Тоді добре було: іж хліб, хоч розпережи пса* (Номис, 1864, № 679); *Чорний чоловічий сіряк, підперезаний часто й шапка надівалась цьому злопієві ділового вигляду* (Досв., Гюлле, 1961, 109); // Дві з'єднані перемичкою смуги шкіри або брезенто-

кої тканини з прижками для зн'язкування і переплетення ручного багажу. *Сидіть* [пасажир] *на шкіряному чемодані, перев'язаному ремінними пасами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 8).

2. *розм.* Довга вузька смуга, стрічка тканини, паперу і т. ін. *Вона.. одімкнула довгий пас з своєї тіні- тички і з поличчю Остапа тісно зав'язала йому рану* (Коцюб., I, 1955, 357); // Довга вузька смуга чого-небудь. *на чомусь. День був ясний, сонце тільки що підбилося: променясті паси косо перерізують цю тишу* (Мирний, III, 1954, 98); *На худих кривих ногах красувалися тісні штани, прані полотняні, яких були у червоних та синіх пасах* (Оп., Іду.., 1958, 408); * *У перівні Крізь вікна широкими пасами вливалося м'якше світло* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 28); // *перен.* Те, що тягнеться довго в часі або просторі. — *Життя* [життя] *моє стелося вдаль, нескінченним пасом жалю, горя* (Фр., VIII, 1952, 163).

◇ **Дерти (рвати, вирізати) пасі** *з кого* — катувати кого-небудь. — *Дайте мені його в руки, то я з нього виріжу паси* (Тич., I, 1957, 269).

3. *техн.* Довгий ремінь або спеціально зроблена смуга брезентової тканини чи іншого міцного матеріалу, що служить для передачі руху від одного шківа до другого. *Стали і натяг пасів привода насоса в вентиляторах треба перевіряти кожний день* (Автомоб., 1957, 69); *Шуміла колеса, лясктіли ремінні паси, передаючи свою енергію наверх, до жорен* (Шиян, Баланда, 1957, 20).

ПАС[2], *виг.* 1. *У деяких карточних іграх* — заява про відмовлення брати участь у даному розіграші до наступної роздачі карт. — *Вісті — сказав Кнап. — Пас! — обізвався Рубець* (Мирний, III, 1954, 147); *Картярі зливаються кожен у свої карти: — Пас,— сказав і другий. — В тенцу!* (Головко, I, 1957, 437).

2. *у знач. присудка, перен., розм.* Не в силах, змушений відмовитись що-небудь робити. *Щоб більше я угоджав коханці, Сказав* [Юпітер]: *«Дивися, як Троянці Од Турка вростичі всі летять, Вскора пас перед тобою: Од неї краща ти собою..»* (Котл., I, 1952, 261); — *Я пас. — І я пас... Сьогодні ми непитущі* (Гончар, Тронка, 1963, 66).

ПАС[3], а, ч., *спорт.* Передача м'яча, шайби і т. ін. кому-небудь з гравців своєї команди. *Точний пас захисника.*

ПАС[4], а, ч. Певний рух гіпнотизера або такий, як у гіпнотизера перед обличчям людини, яку він гіпнотизує. [К а л ь ч е н к о:] *Сатано!.. (Робить паси над Павленком). Всі занімліли* (Крот., Вибр., 1959, 502); * Образно. *Хтось посилав світ привіт всій милій родині Кобилянських.., а комусь робить гіпнотизуючі паси в найбільш несподіваний спосіб* (Л. Укр., V, 1956, 344).

ПАСА́Ж, у, ч. 1. Торговельна споруда — крита галерея з крамницями по обох боках, що звичайно має виходи на паралельні вулиці. *Саша Павленко.. разом із своїм коренем* [товаришем] *Льонькою Жолудем пробили невелику дірку у вітрині ювелірного магазину в Старому пасажі* (Мик., II, 1957, 408).

2. *заст.* Коридор, прохід. *Довгі коридори* (тюрми), *залізні східці, що вились нагору, привели нас до світлого пасажу, що мав скляний дах, а по обидва боки обшиті залізом двері вели в вічкарні* (Досв., Вибр., 1959, 112).

3. Частина музичного твору, музична фраза з швидким послідовним чергуванням нот від високих до низьких і навпаки. *У практиці багатьох наших педагогів-вокалу.. всю увагу зосереджено тільки на техніці, чи то іншій високій ноті, колоратурних пасажах* (Пролист. театру, 1954, 421); — *Ось він кінчає вальса* [грати]. *Які гарні останні акорди і пасажі, правда?* (Коб., III, 1956, 397); *І її руки.. з блискавичною швидкістю виконували найскладніші пасажі* (Ів., Вед. очі, 1956, 79).

б. перен., заст. Рантова подія, несподіваний, дивний поворот справи. [К о с т о м а р о в:] *Чим же, врешті, пасаж отсей скінчився?* (Голов., Поезії, 1955, 264).

Яки́й (що за *і т. ін.*) **паса́ж** — вигук з приводу чого-небудь рантового, несподіваного, дивного. — *Маріє Іванівно! Що за пасаж! На вовї В товаристві цих голодранців?* (Волт., Дит. Гоголя, 1954, 129).

ПАСАЖИ́Р, а, ч. Людина, яка здійснює поїздку поїздом, пароплавом, літаком і т. ін. *Ми обідаємо.. усі разом, пасажири і пароходний* [пароплавний] *персонал* (Л. Укр., V, 1956, 413); *У відкритому купе пасажирського вагона було, крім Арсена, ще три пасажири* (Дмит., Розлука, 1957, 79).

ПАСАЖИ́РКА, и, ж. Жін. до **пасажи́р**. *Вовець-кулеметник, що погойдувався поруч в тачанці, спробував був загомоніти до своєї незвичайної пасажирки, але Світлана не виявила ніякої охоти вести розмову* (Гончар, II, 1959, 97).

ПАСАЖИ́РО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пасажи́р**, напр.: п а с а ж и р о п о т і к, **пасажи́рський**, напр.: п а с а ж и р о о б о р о т.

ПАСАЖИ́РО-КІЛОМЕ́ТР, а, ч. Одиниця виміру пасажирських перевозів — добуток числа пасажирів на відстань їх перевезення, вираженому в кілометрах.

ПАСАЖИ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пасажи́р**; належний пасажирові. *Пасажирський багаж; // Призначений для перевезення пасажирів. Вдень ми подавали пасажирські вагони на станцію* (Сміл., Сашко, 1957, 57); *Китобійна база складається з винтажного судна, танкера, рефрижератора і великого пасажирського пароплава* (Наука.., 8, 1959, 17); *Пасажирський поїзд; // у знач. ім.* **пасажи́рський**, кого, ч., *розм.* Поїзд, що перевозить пасажирів. [Г а н н а:] *Незабаром пройде пасажирський, а після нього прибуде товарний* (Мороз, П'єси, 1959, 20).

ПАСА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до пасажу (у 1—3 знач.). *Своєрідно й оригінально застосована* [мідна група] *у прийомах фігураційно-пасажного віртуозного напрямку* (Мист., 1, 1959, 29).

△ **Пасажни́й інструме́нт** — астрономічний інструмент для спостереження проходження світила через яку-небудь вертикальну площину (звичайно меридіан). *Основним пасажним інструментом для визначення поправок годинників служить пасажний інструмент, трубу якого встановлено в площині меридіана* (Наука.., 10, 1960, 48).

ПАСА́Т, у, ч. Постійний сухий вітер в місцевості між тропіками та екватором. *Вітри, які протягом цілого року дмуть від полюса високого тиску у напрямі до екватора, називаються пасатами* (Фіз. геогр., 6, 1957, 116); *Коли він* [капітан] *приїздить, то у Віталька з хлопцями тільки й розмов, що про далекі рейси, про пасати та про мусони* (Гончар, Тронка, 1963, 155).

ПАСАТИ́ЖІ, ів, *мн., спец.* Універсальні кліщі, що об'єднують у собі плоскогубці, гострозубці, різак, газові обценьки й викрутку. *Круглий отвір з зазубринами, зроблений в губках пасатижів, застосовується при обтискуванні скручених товстих проводів* (Монтаж і ремонт.., 1956, 39).

ПАСА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **паса́т**; який є пасатом. *Пасатний вітер; // Викликаний, зумовлений пасатом. Завдаймо біографію Гольфстріму. Його батьки — Гвінейська й почасти Північна пасатна течія, які входять зі сходу в Карібське море і, зливаючись та прискорюючись*

під двою пасатів, рикнуть у західну частину моря (Наука.., 3, 1971, 10).

ПАСЕЇЗМ, у, ч., *книжн.* Пристрасть до минулого, милування ним при жовій байдужому, а на ділі шкідливому ставленні до сучасного, до прогресу; відсталість поглядів, консерватизм.

ПАСЕЇСТ, а, ч., *книжн.* Людина, схильна до пасеїзму.

ПАСЕЇСТСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до пасеїзму, пасеїста.

ПАСЁМЦЕ, *п*, *с.* Зменш.-пестл. до **пасмо**. *Пасемце русявого волосся, яке прилипло на лобі, робило його обличчя ще привабливішим і розгубленішим* (Тяжн, Крута хвиля, 1956, 56).

ПАСЕРБ, а, ч. Те саме, що **пасинок** 1. *Він також думав, що мусить заслужити відумершину для пасербів добрую згадкою про небіжчика* (Март., Тв., 1954, 373).

ПАСЕРБИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пасерб**. *Мачуха злавовила зйіжа й виправила пасербицю на ніч у мяки* (Кобр., Вибр., 1954, 149); *Килина Іванівна не була тією традиційною мачухою, яка поїдом їсть пасербицю та пасинків* (Дмит., Наречена, 1959, 147).

ПАСЕРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Діепр. пас. мин. ч. до **пасерува́ти**; *// у знач. прикм. Консервні заводи освоюють і починають виробляти... пасеровані овочі для фарширування перцю, кабачків, баклажанів* (Рад. Укр., 26.XI 1961, 3).

ПАСЕРУВА́ННЯ, я, *с.*, *спец.* Дія за знач. **пасерува́ти**. *Пасерування — це обсмажування з жиром борошна, ароматичних коріндів, томату, цибулі* (Технол. приют. їжі, 1957, 69).

ПАСЕРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.*, *спец.* Обсмажувати борошно, овочі, коріння перед закладанням їх у різні страви.

ПАСИ́В, у, ч. **1.** Менш ініціативна, менш дільна частина колективу, суспільства.

2. *фіз.* Сукупність борґів і зобов'язань підприємства, установи. *Пасив банку; Підрахувати пасив.*

3. *лінґв.* Категоріальна форма стану, що утворюється за допомогою частки *-сл*, приєднуваної до дієслів дійсного стану, і вказує на таке відношення, коли реальний об'єкт дії виступає в реченні як підмет, а реальний суб'єкт (виконавець дії) виступає як додаток в орудному відмінку без прийменника.

ПАСИ́ВНИЙ, а, е. **1.** Неенергійний, бездільний, байдужий до оточуючої дійсності. *Ці пани були якісь пасивні й байдужі до тих творчих справ* (Н.-Лев., І, 1956, 624); *Драгоманов ніколи не займав позиції пасивного спостерігача. Він завжди знаходився у вирі подій* (Укр. літ. критика..., 1959, 203); *// Позбавлений активної, дільної основи. Моя любов більш активної, ніж пасивної натури* (Л. Укр., V, 1956, 137); *На зміну дещо пасивним музичним образам пісень минулої епохи у піснях пролетарського періоду з'являються активні, заключні інтонації* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 28); *// Зумовлений діяльністю, активністю або впливом кого-небудь іншого. Треба тут додати чогось більш пасивне розчинішого, ніж уговори матері, та пасивної в боку її згоди* (Мирний, V, 1955, 424); *Таня брала в розмові пасивну участь. Вона тільки відповідала, нічого сама не запитуючи* (Гненицький, Чорне озеро, 1961, 354).

△ **Пасивне виборче пра́во**, *політ.* — право громадян бути обраними до представницьких органів держави.

2. *фіз.* Стос. до пасиву (у 2 знач.). *Пасивні банківські операції.*

△ **Пасивний бала́нс** *див.* **бала́нс**.

3. *лінґв.* Стос. до пасиву (у 3 знач.). *Пасивні дієприкметники показують дієслівну ознаку предмета, зумовлену дією іншого предмета чи особи* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 330); *// В якому взято пасив* (у 3 знач.). *Пасивним зворотом жови називається речення, в якому присудок виражений пасивним дієприкметником з непрямим додатком в орудному відмінку* (Грам. укр. мови, II, 1957, 40).

Пасивний стан — те саме, що **пасив** 3.

ПАСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пасивний** 1. *Якби ти зайхала, я б може чогось довідалась, що вивело б мене з сеї примарної пасивності* (Л. Укр., V, 1956, 318); *Викладач був трохи здивований пасивністю Віктора* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 175).

ПАСИ́ВНО. Присл. до **пасивний** 1. *Васюта останнім часом зовсім не пасивно спостерігав нарівання цього конфлікту* (Шовк., Інженери, 1956, 92); *Тварини не виробляють знарядь праці. Вони лише пасивно пристосовуються до природи* (Лотіка, 1953, 6).

ПАСИВУВА́ННЯ, *п*, *с.*, *мет.* Дія за знач. **пасивува́ти**. *Після пасивування на поверхні виробу утворюється дуже тонка захисна плівка, яка забезпечує поверхні* [інструментів] *від дії корозійних речовин* (Технол. різального інстр., 1959, 31).

ПАСИВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.*, *перех.*, *мет.* Штучно створювати тонку окисну плівку на поверхні металу, щоб запобігти його корозії.

ПА́СИК, а, ч. Зменш. до **пас**[1]. *Сонце стеле пурпурові пасики* (Мал., Вінцй голос, 1961, 67); *Пристосування для перекидання пасика в реверсивному стрічко-протяжному механізмі інше, ніж у заводських конструкціях звичайних магнітофонів* (Наука.., 12, 1966, 53).

ПАСИНКІВ, кова, ково. Прикм. до **пасинок** 1; належний пасинкові. *Вечорова зона в пасинкову хату та й дверима зурнкула* (В.-Лев., II, 1956, 20).

ПАСИ́НКОВИЙ, а, е. Стос. до пасинка (у 2 знач.). *Пасинкові пагони тютюну.*

ПАСИНКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пасинкува́ти**. *Пасинкування полягає в своєчасному вирізуванні у рослин зайвих бічних паростків (пасинків), які забирають у них поживні речовини* (Озелян. колг. села, 1955, 196); *Пасинкування ж робота тонка, орудувати ножами і серпами треба уміло, обережно, щоб не пошкодити основні стебла* (Автом., Коли розлуч. днов, 1959, 663).

ПАСИНКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.*, *перех.* Видаляти бічні пагони, звичайно для кращого розвитку головного стебла. *Для кращого цвітіння і збільшення розмірів квіток деякі культури пасинкують (жоржини, гвоздики тощо)* (Озелян. колг. села, 1955, 196); *Тютюн уже перерів, але жовте листя ніхто не пасинкував* (Шер., В напрз. загонах, 1947, 21).

ПАСИ́ННЯ, я, *с.* Збірн. до **па́синок** 2. *Се направо — То дерево життя: небесний грім Вершок його розтріскав, розколов.. Воно росте, пускає гілля вшир.. Пускає пасиння нове довколо!* (Фр., X, 1954, 380).

ПА́СИНОК, нка, ч. **1.** Нерідний син одного з подружжя, який доводиться рідним другому. *Думав він, як то мати тепера сама з нежилими пасинками зостанеться, хто її бідну тепер боронить від напасного вітчима* (Л. Укр., III, 1952, 560); *Вітчим і тепер добросичливо ставився до свого пасинка, вряди-годи допомагав йому то тим, то сим* (Кол., Терен.., 1959, 32); *// перен.* Той, хто позбавлений необхідного, зазнає неприємностей від кого-, чого-небудь. *Вони були пасинки природи, голі та безоружні* (Фр., IV, 1950, 119); *Ганя Антоновці, розлютившись, кричав, що доки командує ротою, нікому не дозволить створювати в ній нездорові взаємини. — Нема в мене синків і пасинків, своїх і не своїх! В мене є тільки наші люди, рабівські бійці!* (Гончар, III, 1959, 331).

2. Бічний пагін рослини. *Молоді гусениці живляться пасинками тютюну та бур'янами* (Шкідл. і хвор., рослин, 1956, 233).

Пáсиночок, чка, ч. Змепш.-пестл. до **пáсинок**. *Десь межі тропини підпасла* (Романова), *десь гарбузик уродила, весь пасиночок уломила* (Стеф., Вибр., 1945, 93).

Пáсіка[1], и, ж. 1. Місце, де розставлено вулики з бджолами і розташовано спеціальні будівлі. *У кінці садка пасіка; поміж деревом стоять вулики, з правого боку — курінь* (Мирний, V, 1955, 141); *Дуже змінився й батько.. Пропавши медом та вощиною. Вільне на пасіці в шкільному садку й пропадав* (Головко, II, 1957, 409).

2. Розведення бджіл. *Особливе значення набирають пасіки з розмаїттям посівів гречки і багаторічних трав* (Колг. Укр., 2, 1966, 30).

Пáсіка[2], и, ж., спец. Відведена на зруб ділянка лісу. *При розробленні лісогінного фонду потрібно додержувати таких вимог.. Лісосіки розбивати на пасіки, а останні — на окремі стрічки* (Колг. Укр., 1, 1957, 38).

Пасíння, я, с. Дія за знач. **пасти**[1] 1. *Кукурудзу в суміші з бобовими рослинами починають використовувати на зелений корм і як пасовище для свиней (підкошування або пасіння тварин)* (Колг. Укр., 1, 1958, 26).

Пасíчний[1], а, е. Стос. до пасіки (*див.* **пáсіка**[1]).

Пасíчний[2], а, е, *спец.* Стос. до пасіки (*див.* **пáсіка**[2]). *На лісосіках треба завчасно прокладати магістральні і намічати пасічні волоки* (Колг. Укр., 1, 1957, 38).

Пасíчник, а, ч. Той, хто розводить бджіл, працює на пасіці; бджоляр. *Був він і шинкарем, і найматом, і пасічником* (Стор., I, 1957, 152); *Колгоспний пасічник нас медом частував* (Сос., Содов. далі, 1957, 11).

Пасíчників, кова, кове. Прикм. до **пасíчник**; належний пасічникові. *Наряз впала їй в очі пасічникова псалтирка* [псалтир], *єдина книжка, що була в цій хатині* (Фр., V, 1951, 107).

Пасíчникува́ння, я, с. Дія за знач. **пасíчникувáти**. *Пасічникуванням заробляв* [дід Олексій] *собі хліб та харчував свою бабу* (Н.-Лев., IV, 1956, 196).

Пасíчникувáти, ýю, ýєш, *недок.* Займатися бджільництвом; бути пасічником. *У хатці жив старий дід Данило. Колись він козакував.. Тепер жив дома, пасічникував* (Гр., I, 1963, 344); *Землемір за освітою, він деякий час пасічникував при земській школі* (Гончар, Таврія., 1957, 74).

Пасíчництво, а, с. Те саме, що **бджільництво**. *Бджіл дуже боявся* [Городиський] *і на пасічництві не розумівся* (Фр., II, 1950, 85); *Вони* [вселені наседженим] *дають велику користь пасічництву* (Оселед. колг. села, 1955, 11).

Пасíчницький, а, е. Стос. до пасічництва. *Пасічницький ремесло́т.*

Пасю́ватися, юю, юєш, *недок., вид.* Гніватися. *Колгоспники й трактористи насідають на Журавка, а Прець просто аж пасіє* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 156).

Пáся, і, ж. 1. *заст.* Любов, пристрасть. *Як фаховий і незвичайно здібний самоук-самоук, він попросту мав пасію до відчиняння замків* (Фр., II, 1950, 240); *// розм.* Предмет кохання, пристрасті; кохання, кохана. *Стежив за нею недовго Микита, але він уже, здається, знайшов собі нову пасію* (Бурл., О. Вересай, 1957, 173).

2. *діал.* Гнів. — *Я таки вже кажу́ся, для науки, по-старому язика навстрічу рота!* — *в очах тінню шугнула пасія* (Стельмах, I, 1962, 53).

◇ **Впадáти в пáсію** — те саме, що **Впадáти** (**впáсти**) **в гнів** (*див.* **впадáти**). *Кажуть, коли впадав* [голова колгоспу] *у пасію, то швидко вилітав на своєму мотоциклі у поле і там уже лаявся, як тільки хіє* (Кучер, Прощай.., 1957, 395).

Паск, у, ч. Протитуберкульозний лікувальний засіб, що виробляється розмішуванням і ростові туберкульозної паличкн.

Пáска, и, ж. 1. Солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до великодня. *Газдиня вже вчинає паску. Місить тісто з побожними думками, стараючися спекти що себе всяку злість і нечисть* (Хотк., II, 1966, 37); *З пухкої жовтої серединки паски, печеної, видно, на молоці та крашанках, блищав кінчиком золотий мацюжок* (Гончар, II, 1959, 73).

2. *церк., розм.* Те саме, що **великдень**. *У широких проймах їх бігають тарчалі* [стрічалі] *зорлаті жерла пушок, з котрих у великі свята, от як на різдво або на паску, стріляли* (Мирний, IV, 1955, 15); *Забув, якого року, навесні, напередодні паски, поміж случилась така, якої ніхто, які діді наші, ні бідова баба не знали* (Довж., Зач. Десна, 1957, 483).

Паскві́лянт, а, ч. Літератор, у творах якого містяться нападки на кого-, що-небудь; автор пасквіля. *В своїй звісній критиці Куліш зробив Котляревського мало що не пасквілянтом за його насміхи над козаками* (Фр., XVI, 1955, 309); *// Особа, яка поширює наклепницькі, ганебні вигадки про когось, щось. Вільне повідомлення з фактами, а часто і просто вимисла обходиться без фактів, підмінюючи їх всілякими дурницями власного винаходу, дуже вже стало відзначною рисою американських пасквілянтів* (Рад. Укр., 27.IX 1956, 4).

Паскві́лянтський, а, е. Прикм. до **пасквіля́нт**. *Пасквілянтська манера.*

Паскві́ль, я, ч. Писанина образливого, наклепницького характеру. *Громадяне ви* [пан Ремба] *самі скандальні речі: пасквілі на знайомих і незнайомих дам та.. описи їх любовних пригод, вірші* (Фр., III, 1950, 442); *// Паюсе. Сьогодні уночі якась злочинна рука наклеїлася в наших стінах наклепіти пасквіля на пана Бублика і пана Сокола* (Кач., II, 1958, 37).

Паскві́льний, а, е. Прикм. до **пáсквіль**. *Після смерти Шевченка Аскоченський виступив із пасквільними спогадами про нього* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 588).

Паскýда, и, ж. і ч. 1. *лайл.* Погана, мерзенна, підступна людина. *Не серед бою ти, поліг, А зрадо від паскуди. Що потоптано підстерігь Та ніж ударив у груди* (Граб., I, 1959, 415); — *Ану, поміж тільки вбарими! — А то що, дивитимусь на тебе, отаку паскуду?* (Шиян, Баланда, 1957, 11); *// тільки ж.* Жінка легкої поведінки. — *Таїться перед вітцем по пивничах та ще й не винна?.. Геть, паскудо!.. Он молодий подарує тобі за пивничську ласку,— залягала фурія* (Л. Янов., I, 1959, 327).

2. *збір., вульг.* Те саме, що **паскýдство** 1. *Чи то неволя та нещастя, Чи то літа ті летячи Розбили душу? Чи ніколи й не жив я з тою, живучи З людьми в паскуді, опасудив І душу чистую?..* (Шевч., II, 1963, 262).

Паскýдити, джу, диш, *недок., розм.* 1. *перех.* Покривати брудом; бруднити. — *Чого ти прийшла паскудити мої ворота! Он посипала ворота, як скажена корова!* — *кричала об призьбу баба Наливка* (Н.-Лев., II, 1956, 338); *// перен.* Дотиком, втручанням, присутністю і т. ін. оскверняти, опоганювати когось, щось. *Зайчиха зя* [може пи] *з бідою.. Сміються ворони: — Веди бійу поза село, не паскудь дорош!* (Чуб., V, 1874, 576); — *Ось приведіть лишень сюди Марину, хай подивиться на свого хрещеника. Якби була знала, то мало б у колисці придушила, щоб з світу не паскудив!* — *одказували панночці обрайни* (Мирний, IV, 1955, 230); *// перен.* Виставляти кого-, що-небудь в неробому світлі, сорошити, чорнити когось. — *Сяка-така, волоцюга!*

Не паскудь моєї хати, не безчесть мого двору! (Мирний, І, 1954, 93);—*Серейку,—благав* [мати] *його,— не паскудь ти нашої хати, не сором і моєї старості, і себе між людьми...* (Козл., Сонце..., 1957, 61).

Паскýдити ру́ки: а) бити руками кого-небудь бридкого, неприємного. [Горпина:] *Ідіть же собі.. Вас би треба маковоном, та я не хочу рук паскудити...* (Кроп., І, 1958, 160); *Усім тілом випростався холодок і пахтів руки не охотне паскудити: гуртове погоно Терентія* (Стельмах, І, 1962, 180); б) робити що-небудь частково, не повністю. — *Вже коли писати, так писати, щоб і рук не паскудити. Спишу я все його життя* (Н.-Лев., IV, 1956, 104).

2. *перех.* Заподіювати шкоду; псувати. *Сунліку ж ею мою ти, Грицьку, сам читай, Лебачому її паскудить не давай* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 57); —*Скажи, хлопе.., ти навіщо паскудив мій міст?.. — Боронь боже, прошу ясної панї.., а цього ніколи в панському місті не робив... — А дві в'язанки дров?* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 98).

3. *неперех.* Випорожнитися (звичайно про тварин, птахів). *Поставивши відра коло порога, Оксана кинулася на кічері, що сокотали та паскудили коло хати* (Іщук, Вербівчани, 1961, 137).

Паскýдитися, джуся, дишся, *недок., розм.* Покривати себе брудом; бруднитися. — *Таке ж бридке* [болото], *таке мерзенне, Поржавіло, від жабуру зелене, Не хочеться паскудитися в багні* (Греб., І, 1957, 53); *Іперех.* Мати сердиту з ким-, чим-небудь неприємним, непорядним, негожим або поводити себе негідно, недостойно. *Во Іудеї во дні они, Во врем'я Ірода-царя, Кругом Сіона й на Стокі Романські п'яні легіони Паскудились* (Шевч., II, 1963, 350); —*Ухилятися від суду не має права ніхто, навіть сенатор, чи то королівський канцлер... Як-то? Щоб я паскудився в власним видомо?!* (Тулуб, Людоловці, І, 1957, 245).

Паскýдненький, а, е, *зневажл.* Зменш. до паскýдний. [Коломійчиха:] *Оце замість сподіваного багатства послав мені господь литка! [Свириди́ха:] Нема що гріха таїти,— паскудненький...* (Стар., Вибр., 1959, 328).

Паскýдний, а, е, розм. 1. Винуватий, заповнений і т. ін. якимсь брудом; забруднений.

2. Позбавлений моральної чистоти; нечистий, недоброчесний. — *Вона з мене сміється з своїм паскудним коліщем,— думала Оксся* (Н.-Лев., III, 1956, 150); *На площі Дорош.. вистав головами опів прокляттй дуже й його паскудна коханка* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 72); // Належний моральною нечистю людині. *Її чиста душа не могла примиритися з мерзотністю тіпуна. До неї він простяг свої паскудні пазури, хотів збезчестити* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 37); // Який має непристойний зміст (про слово, вираз і т. ін.). [Зінька:] *Де це ти таку паскудну пісню перейняв?* (Кроп., II, 1958, 217); *Витюшка накидається до Василенка і тихо, щоб ніхто не почув, обзиває його паскудними словом* (Стельмах, II, 1962, 295).

3. *перен.* Пов'язаний із шахрайством. — *Я покажуся на дурних свіжих, що замість очистити мене, затягнете мене ще в дві інші паскудні справи* (Vl, VI, 1951, 188).

4. *перен.* Про особу або предмет, які в чиїх-небудь очах не мають ніякої вартості; нікчемний. *Жах, що якийсь паскудний папірець бере владу над нашим життям, нашим правом на щастя, а ми —мовчки погоджуємося з цим* (Вільде, Сестри..., 1958, 542); *П'янюга, не так давно паскудний митник, вважає себе господарем князівського добра* (Мінь., Співаючи, 1961, 141).

5. *перен., лайл.* Який викликає огиду. *Ось де ти, паскудна задрипанко, гостюєш!* (Л. Янов., І, 1959, 327);—*Що ви робите, розбійники! Навіщо знущаєтеся з малого хлопця, паскудні бовтуни?* (Смолич, І, 1958, 53).

6. *перен.* Негарний, неприваблений через зовнішні дефекти. [Микита:] *Нехай би я був паскудний на вроду або ж заодно ще шибеник... Чому ж Одарка не хоче мене любить?* (Кроп., І, 1958, 77); *Була* [уповила] *на диво паскудна: як виглядала у вікно, то потік при ній собаки на вікно гиками* (Хотк., II, 1966, 161); // З негативними смисловими люстрами; дуже несмачний. —*Який паскудний огірок! А зроду таких поганих огірків не їв* (Н.-Лев., III, 1956, 96); *Кривдять нас говорячі, дають нам паскудну страву* (Фр., III, 1950, 188).

7. *перен.* Чим-небудь зіпсований, поганий, мерзенний, гидкий.—*От і зрозумій цих вівчат,— кірко думає Тимко.—.. Напевно, вони тільки для того й народжені на світ божий, щоб свій характер паскудний показувати* (Тют., Вир, 1964, 186); *Такого паскудного настрою у Петька Хоменка вже давно не було* (Трубл., І, 1955, 61).

Паскýдник, а, *ч., вульг.* Той, хто робить погані, мерзенні, гидкі вчинки. *Сидить старий паскудник біля ставу, панську рибу краде та ще й роздаровує* (Тулуб, Людоловці, І, 1957, 75); // Уживається як лайливе слово. *Прийди, прийди, паскудниці, лежить сухарі* [сухар] *на судочку* (Чуб., V, 1874, 1144).

Паскýдниця, і, *ж., вульг.* Жін. до паскýдник. — *Ти думала, паскудниці, що я не прийду до тебе?* (Коцюб., І, 1955, 72).

Паскýдність, ності, *ж., вульг.* Абстр. ім. до паскýдний. — *Я дуже жалкую, що не зможете ви відчути всю гнилість, паскудність вашого становища* (Смоляч, Прекр. катастр., 1956, 92).

Паскýдно, *вульг.* Присл. до паскýдний. - *Ніде, як паскудно пахнуть бур'яноші! Це таки кізяки, як ви,— сказала Оленя* (Н.-Лев., III, 1956, 129).

Паскýдство, а, *с., вульг.* 1. Властивість за знач. паскýдний 2, 3. *Коли вковане* [любов], *загнуздана паскудством світоч, бійдужого бутта,— не розбудиш найвищуканішими пестощами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 15); — *Ніде, яке паскудство! Можна зуби повламати,— сказала Оленя, одсовуючи парілку; — це якась жорстка, а не печена* (Н.-Лев., III, 1956, 96).

2. Мерзенний, гидкий вчинок. *Я сам собі здаваєся таким мізерним, як почую п'янчуга, коли витверезиться і згадує, якого паскудства він наробив з п'яних очей* (Досв., Вибр., 1959, 431).

3. Погані, огидні або непристойні слова. *Таке паскудство в мене зривається з язика, що не дай боже...* (Стельмах, І, 1962, 587).

Паслі́н, лі́ну, ч. 1. Дикорослуча трав'яниста або чагарникова рослина родини пасльонових. *Фіолетовий паслін весна під кею свої пелюхи* (Кощор., II, 1955, 265); *Берег заріс кущами вербозозу і пасльоном* (Кол., Ни попи..., 1948, 50).

2. Те саме, що пасльо́нові (*див.* пасльо́новий 2).

Пасльо́нина, и, *ж., розм.* Ягода пасльону.* У пориві. *Марії в обличчя вдарила кров, зразу стали всякі, як дві чорні пасльонини* (Головко, II, 1957, 154).

Пасльо́новий, а, е. 1. Прикм. до паслі́н. *Пасльонок поле.*

2. у знач. ім. пасльо́нові, вих, *мн.* Родина трав'янистих або чагарникових рослин, до якої належать деякі овочі (картопля, помідори, баклажани і т. ін.); окремі види використовуються в медицині. *До родини пасльонових (Solanaceae) належать трав'янисті рослини, зрідка кущі з чергованими листками* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 142).

ПАСМАНИСТИЙ, а, е, *діал.* Смугастий. *Рукави його бекеші попротирювалися на ліктях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасмянистого перкалю* (Фр., III, 1950, 20); *На постелі, скибачки пасмянисте рядно, загорнувшися Хведько* (Стельмах, Правда.., 1961, 330).

ПА́СМЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **па́смо**. — *От я й коси заплела! — каже далі Марта. — Бачте, як гарно: ніче зеркнуло одно до другого притулялося, так пасмечко до пасмечка пориплялали* (**Мирний**, IV, 1955, 337); *Сиділося над вами. Горкнуся устами Жартливого пасмечка кучерів чорнил...* (Еллан, I, 1958, 61); *Червоногарячі пасмечки клались на сході за копром, над головами бліднів зорі* (Кощова, Перед грозою, 1958, 45); — *Яка це вона? Тонка чи ні? — питав він Аманжельди, показуючи йому пасмечко. — Тонка* (Багмут, Опов., 1959, 101).

ПА́СМО, а, *с.* 1. Пучок волосся, часом довгого, перепутаного або кошлатого. *Від часу до часу пальчики відділяли пасмо свого чудового чорного волосся, намагаючись на щипці* (Л. Укр., III, 1952, 603); *Катерина зірвав з голови хустку, і дівчина прийшла на її хисах сине пасмо* (**Кучер**, Вогники, 1952, 76); *Перехилилася* [Сахно] *через стіл, мацюючи його холодного, байдужого погляду. Не знайшовши його за пасмами густих чорних брів, вона люто скрипнула зубами* (Смолич, I, 1958, 61); // Пучок з великої кількості довгих або переплутаних трав'яних, пір'ок, стебел і т. ін. *Ось пасма з верб схилились до води, Любуючи у глибину прозору* (Стар., Поет. тв., 1958, 200); *Артьонов відкинув пасмо сіна, натрощив на шинель сухої трави* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 193); // *перен.* Про те, що тягнеться довго або безладно в просторі й часі. *Перед нею пустиня розлога, Через ню, наче пасмо пролягть, Безконечна, заклята дорога* (Фр., XIII, 1954, 404); *Якщо — дома. В кутка в куток снуєш він по діагоналі, думи сумні на тисячу пасом!* (Головко, I, 1957, 157).

2. *перен.* Довга лінія, довгі або переплутані лінії, смуги чого-небудь. *Пишний Босфор майнув золотим пасмом з мечетями, мінаретами* (Н.-Лев., III, 1956, 305); *Порізана на пасма, закружляла земля. Наче живі, чудно відскакували осторонь хати, клуні* (Стельмах, II, 1962, 365); *Помалу пленталися шляхом і дивилися собі під ноги. На запилтані пасма коней у гривастій, на хитре цяцькування безлічі чіпких ніг* (Головко, I, 1957, 124); // Смуга диму або клапоть туману, хмар і т. ін. *Летять по небу пасма хмар — решетки нічних страховищ* (Ю. Янов., IV, 1959, 84); *Він же здалеку вляпув на ній, обплетену білими пасмами завірюх* (Гуд., Остання шабля, 1959, 238); // Смуга чого-небудь (проміння, іскор і т. ін.), що розходиться пучком з одного центра. *Гаряче проміння* [сонця]... *лягло на зелений крутій горі довгими золотими пасмами* (Н.-Лев., III, 1956, 20).

3. Витягнутий, неширокий пагорб або група таких пагорбів; невеликий гірський кряж. *Гірські пасма — найближні одна до одної гребенясті гори, подібні... вузькими довжками* (Курс зат. геол., 1947, 39); *За пристаньотворіщем метрів від того місця, де стояли лижники, здіймалося пасмо горбів, закриваючи внутрішню частину острова* (Трубл., Лахтак, 1953, 73).

4. Повна кількість ниток, прядива. *Обережне волокно теж сортують. Добирають однакові пасма за довжиною, кольором, міцністю, чистотою обробки* (Хлібороб Укр., I, 1966, 25); *Мати неодмінно звіряють, скільки мичок взяла, скільки пасом принесли* (Горд., Чужу ниву.., 1957, 14); // *заст.* Одна з частин, на які поділяється міток пряжі. *Прядено на Полтавщині мірками на чисницї. Вона має три нитки, 10 чисниць становили пасмо (30 ниток), 10 пасом звались десятком, 20 — півмітком* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 62).

ПА́СМУГА, и, *ж.* Те саме, що **сму́га**. *Сонце пофарбувало воду в блідо-голубі і жовтогарячі пасмуги* (Перв., Митерич., хліб, 1960, 144); *Лице боярина облилося червоною пасмугою злості* (Фр., VI, 1951, 46); *Ще небо було чисте, але вже на ньому почали вирнати довгі пасмуги хмарин* (Крушельницький, Буденний хліб.., 1960, 345); *Дому пасмуги червоні Лизнули банькові горби* (Мал., II, 1948, 70).

ПА́СМУЖКА, и, *ж.* Зменш. до **па́смуга**.

ПАСОВИЙ, *а. і. ё, техн.* Який здійснюється за допомогою паса (*див.* пас[1] 3). *Пасова передача застосовується для передачі руху на значні віддалі, до 12—15 м* (Практ. з машинозн., 1957, 202).

◇ **Пасові чо́боти**, *заст.* — судільні чоботи з невідрізним передом. *На порозі стоя Моссаковський в чорному довгому жупані, в пасових чоботах* (К.-Лев., III, 1956, 66); *В кожухах і шапках смушкових, В великих чоботах пасових До церкви люди потяглн* (Фр., X, 1954, 307).

ПАСОВИ́СЬКО, а, *с.* Те саме, що **пасови́ще**. *Усюди бо панів поприлипали наші ліси, луги та пасовиська! Ані від панів, ані від панів нема нам чого надіятися* (Кобр., Вибр., 1954, 58); *Велике стадо корів, повертаючись з пасовиська, заповнює вузенькі вулиці* (Шиян, Партиз. край, 1946, 87).

ПАСОВИ́ЩЕ, а, *с.* Ділянка землі з трав'янистою рослинністю, де пасеться худоба, птиця. *Культурні пасовища стрімко тощу, що можуче тваринництво колгоспу стало рентабельним* (Колг. Укр., 1, 1966, 24); *Бігають отари, коні ржуть, реве Тяжкий бугай на буйнім пасовищі* (Рильський, II, 1956, 96).

ПАСОВИ́ЩЕЗМІ́НА, и, *ж.*, *с. с.* Система використання пасовища, спрямована на підтримання і підвищення його родючості. *Усі заходи по використанню і догляду пасовищ повинні бути об'єднані в своєрідний комплекс. Такий комплекс в пасовищному господарстві дістав назву пасовищезмінна* (Бот. ж., XI, 4, 1954, 28).

ПАСОВИ́ЩНИЙ, а, *е.* Прикм. до **пасови́ще**. *Основним кормом для гусенят в пасовища трава* (Птахівн., 1955, 270); // Пов'язаний з годівлею, утриманням худоби, птиці на пасовищах. *Особливо велика різниця в собівартості молока, надоєного у стійловий і в пасовищний періоди* (Колг. Укр., 7, 1960, 5).

ПАСО́ВКА, и, *ж.*, *спорт., розм.* Те саме, що **пас**[3]. *«Пашко, значить, уліз і поїв м'яча коротними пасовками* (Вишня, День.., 1950, 130).

ПА́СОК, ска, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **пас**[1] 1, 2. *Її біла сукенка була підперезана паском, сплетеним з червоної вовни* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 63); *За водяну цілу купка довгих і вузьких паєків* [паперу] *була записка* (Фр., VI, 1951, 260); *Сонця золоті паски Негай позажують у піски* (Ю. Янов., I, 1958, 83).

2. Смужка з шкіри, тканини і т. ін., якою що-небудь скріплюють, зажріплюють, прив'язують до чогось. *Збоку на кріслі лежав його витягнений у відрядження з роботі чорний портфель, акуратно застебнутий на два широкі паски* (Зіс. Право.., 1957, 9).

◇ **Брáти (взя́ти, скида́ти, скíнути) па́ска**; **Хапáтися (похопíтися) за (до) па́ска** — вдаватися до паска, щоб бити кого-небудь. — *Гляди, як скину зараз паска! — сунуть чоловік товсті брови і кладе руку на ремінь* (Стельмах, II, 1962, 129); *Данило Брилі виразно відчув, що батькова правиця зараз потопиться до паска* (Смолич, Мир.., 1958, 6); **Під па́сок** — підперезаний, з пояском. *Дуже хвалився батько. Постарів ніби, чи, може, що відпустив бороду та ходив у довголітй, з сирового полотна сорочці під пасок* (Головко, II, 1957, 409); **Підтя́гувати (підтягну́ти, стя́гувати, стягну́ти) па́ски (па́сок)** — їсти дуже мало або не їсти зовсім при нестачі

продуктів, харчу.— *Ти в армії був на всьому готовому, а ми підтягували паски* (Чорн., Пісні.., 1958, 67); *Пасок стягни сам, Томмі. Голод — не тітка, Томмі! Третій же день без хліба і без води* (Бажан, Роки, 1957, 197).

Пáсока, и, ж. 1. Рідина, що міститься в клітинах, тканинах і порожнинах живого організму; сік. *Шунькова пасока;* // Драглиста жовтувата рідина з домішкою крові, що виділяється з уражених тканин і порожнин тіла. — *Голись щодня, Петро, бо гидкий будеш.— Отже ж щодня я і голюся, Аж пасока кишіть із бороди* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 145); *Уявши розлючений дрюк, ним сердилим Велетню око, і пасока тепла струмінь навколо* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 165).

◇ **Пáсокою умúтися** — залитися кров'ю. *Як мазну по морді, то й пасокою умиєся* (умиється) (Номис, 1864, № 3637).

2. Цукриста рідина, що міститься в судинах деревини стебел і коренів живих рослин. *При зараженні середовища мікроорганізмами вміст органічних форм азоту і фосфору в пасоці рослин збільшується* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 6).

Пáсоковий, а, е. Прикм. до **пáсока**.

Пáсомко, а, с. Те саме, що **пáсомце**. *Літнє надвечір'я. Повітря кемпа стоїть і не шелесне. Вгорі тихо пропливають сріблясті й ніжні пасомка* (Смолич, І, 1947, 107).

Пáсомце, я, с. Зменш.-пестл. до **пáсмо**. *Жінка поправила сиве пасомце волосся, що вибилося в неї з-під піаток* (Перв., Атака.., 1946, 71); *Вулиця.. спускалася вниз, жовби хотіла досягти Рейну, сховавши десь непомітно за вузьким пасомцем гір* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 112).

Пáсочка, и, ж. Зменш.-пестл. до **пáска** 1. *Инше (мати) — ..писаночок я тобі списала та й пасочку спекла...* (Стеф., II, 1954, 61).

Пáсочок, чка, ч. Зменш.-пестл. до **пáсок**. *Сергій, туго перетягнутий бувалостовим пасочком, задавакувато викручувався* (Тют., Вир, 1964, 341); *В кожної* [корови] *дзьбок на пасочку дамеш* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 34); *Начке давно вже свічки перекід телеграм, які складачі, покравши на малі пасочки, складали на чотири руки* (Фр., VI, 1951, 254).

Паспáрту, *невідм.*, с. Спеціальна картонна рамка з вирізом або підклейка під фотознімок, гравюру. *Некванно розглядали тасьомки, вже добув з неї* [теки] *наклеєну на паспарту невелику фотокарточку* (Рибак, Час.., 1960, 24); // Аркуш картону або цупкого паперу, на який наклеюються ілюстрації в книжках, журналах і т. ін.

Пáспорт, а, ч. 1. Документ встановленого зразка, що посвідчує особу власника, його громадянство. *Коли надумаєшся їхати до Львова на різдво, то почини заздалегідь, щоб тебе не затримали з паспортом* (Л. Укр., V, 1956, 331); *Редактор перішує подав мені руку. Побачивши рабівський паспорт, він простягає її вдруге* (Галан, Перед лицем фактів, 1949, 43); • Образно. *Ця молодість і жіноча свіжість, як паспорт готовності до життя, вабили дотепного хірурга Хрипкова* (Ле, Міжтір'я, 1953, 15).

2. Реєстраційне посвідчення, що містить основні відомості про яке-небудь підприємство, устаткування, прилад, предмет господарського вжитку і т. ін. *Технічний паспорт установки складається на основі проектних і заводських даних* (Сідь. лінії електропередачі, 1956, 43); *Корисно.. запроваджувати на кожний споруджений об'єкт паспорт і передавати його при здачі організації-власникові* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 2); // Реєстраційне посвідчення на кожну одиницю транспорту. *Паспорт автомашини;* // Документ, що містить реєстрацію яких-небудь фактів, докладний опис чого-небудь. *В багатьох музеях України провадиться систематична робота по опрацюванню етнографічних колекцій і складанню наукових паспортів* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 74).

Паспортизáція, ї, ж. 1. Введення системи паспортів, постачання паспортами. *Паспортизація населення.*

2. Складання паспортів (у 2 знач.) на що-небудь. *Протягом 1963—1964 років проведено велику роботу по реєстрації і паспортизації 23 319 пам'яток історії, археології і мистецтва* (Комс. Укр., 2, 1967, 19).

Паспортизóваний, а, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **паспортизувáти**. *Художні тексти* [хрестоматії з української народної творчості] *паспортизовано, тобто зазначено, коли, де й від кого вони записані, з якого джерела перенесені до посібника* (Вітч., 1, 1961, 202).

Паспортизувáти, ую, уєш, *недок. і док., перех.* Робити, запроваджувати паспортизацію. *Кожну нову партію ковбас тепер на підприємстві паспортизують* (Веч. Київ, 4.IV 1958, 2).

Паспортúст, а, ч. Службова особа, яка займається прописною паспортів, що посвідчують особу власника, його громадянство.

Паспортúстка, и, *ж.* Жін. до **паспортúст**.

Паспортний, а, е. Прикм. до **пáспорт**. *Паспортний бланк;* // Пов'язаний з видачею паспортів. *Паспортний відділ.*

△ **Пáспортна систéма** — система видачі і прописки паспортів, за допомогою якої здійснюється облік населення і регулювання його руху в межах країни.

Пáста, и, ж. Яка-небудь речовина у вигляді в'язкої тістоподібної маси (застосовується в медицині, косметиці, кулінарії і т. ін.), а також виріб з такої маси, застиглої чи затверділої. *Замість добрих парфум* [парфумів] *тягнуло тут тютюновим димом і дешевою пастою для чобіт* (Вільде, Сестри.., 1958, 463); *Щоб запобігти шкідливому впливові на шкіру подразних розчинів, запропоновані захисні засоби — мазі на пасти* (Як запоб. зарази, хвор.., 1957, 50).

Пастала́кати, аю, аєш, *недок., вживається.* Те саме, що **базікати**. — *Мені ще мати, коли я маленьким був, казала — не пасталакай багато, у людей вуха болітимуть* (Хижняк, Непгамовна, 1961, 277); — *Пасталакає, як базарна баба,— буркнув невдоволено Павло* (Антон., Коли розлуч. двоє, 1959, 436).

Пáства, и, ж. 1. *збірн.* Віруючі, що живуть в одній парафії і правлять релігійні обряди в одній церкві; парафіяни. *Прослівши на крилосі майже все, що йому призначено під кінець служби, Кирило звернув увагу на якесь диване перешіптування пастви* (Довж., І, 1958, 175).

2. *діал.* Паство. *Волів прижене а пастви* (Сл. Гр.).

Пастéль, і, ж. 1. М'який кольоровий олівець (без оправи), виріт. із спресованих сторінок у порошок фарб з домішкою з'єднуючих або розбілюючих речовин (клею, крейди і т. ін.). *На столі розкидані.. пастель і розкритий альбом для малювання* (Коп., Дуже добре, 1937, 135).

2. Техніка живопису, заснована на застосуванні таких олівців; відповідний жанр живопису, а також картина або малюнок, виконані такими олівцями. *Тонкий ліричний струмінь, що пронизує усі пастелі, обрамна система, внутрішній кольоровий ритм, глибока зайнята спорідненість із жанром ліричних поезій* (Літ. Укр., 6, VIII 1965, 3); *Техніка пастелі.*

Пастéльний, а, е. 1. Прикм. до **пастéль** 1. *Па-*

стельний олівець; // Виконаний пастеллю. *Відомо, що Гоголь у ніжинський період не тільки створював пастельні картинки, але й під керівництвом Павлова писав декорації для гімназичних вистав* (Мист., 3, 1963, 29).

2. *перен.* Неяскравого, м'якого тону (про кольори, забарвлення). *Приблакав райдуга розкіток — і яскраві, соковиті, і м'які, пастельні* (Рад. Укр., 12.VII 1967, 4).

ПАСТЕРИЗА́ТОР, а, ч. Апарат для пастеризації. *Пастеризацію молока провидять в спеціальних приладах, які називаються пастеризаторами* (Профіл. заохвор., 1955, 91).

ПАСТЕРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до пастеризації. *Є ще в Терках пастеризаційний молочний пункт* (Колг. Укр., 10, 1962, 18); // Призначений для пастеризації. *Для очищення, нормалізації й пастеризації молока змонтовано автоматизовані охолоджувальні та пастеризаційні установки* (Рад. Укр., 15.III 1967, 2).

ПАСТЕРИЗА́ЦІЯ, ї, ж. Дія за знач. **пастеризува́ти**. *При пастеризації молоко і одержані з нього продукти не втрачають поживних якостей* (Колг. енц., II, 1956, 665).

ПАСТЕРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пастеризува́ти**. *У тих районах, де зустрічаються випадки захворювання на бруцельоз чи туберкульоз корів і кіз, не можна вживати в їжу сирого молока; воно має бути пастеризоване чи знезаражене шляхом кип'ятіння* (Наука..., 6, 1960, 31); // у знач. прикм. *Сир буває жирний (з пастеризованого, незбираного молока) і пісний (із знежиреного молока)* (Технол. пригот. їжі, 1957, 179).

ПАСТЕРИЗУВА́ЛЬНИЙ, я, е. Те саме, що **пастеризаці́йний**. *Перед тим, як потрапити до споживача, молоко проходить певну обробку — очищення, пастеризування, охолодження* (Веч. Київ, 26.IV 1957, 1).

ПАСТЕРИЗУВА́ТИ, ю́, ю́єш, *недок. і док., перех.* Консервувати (у 1 знач.) нагріванням не вище 100° з метою вбивання шкідливих мікроорганізмів і збереження вітамінів, смакових якостей і т. ін. *Молоко пастеризують в спеціальних апаратах — пастеризаторах* (Механ. і електроф., 1953, 503).

ПАСТЕРИЗУВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **пастеризува́ти**. *Мариновані, розфасовані в банки, герметично закупорюються і пастеризуються* (Укр. страва, 1957, 416).

ПАСТЕ́РІВСЬКИЙ, а, е: **Пастерівський інститу́т** — наукова установа, яка розробляє препарати проти сказу. *Він* [І. І. Мечников] *заснував був мікробіологічний інститут батьківщину, щоб продовжувати свою наукову роботу в пастерівському інституті в Парижі* (Наука..., 10, 1958, 28); **Пастерівські щепле́ння** — щеплення проти сказу. *Щодо поштну на пастерівські щеплення для осіб, яких покусали звері на сказ тварини..., то він задовольнявся бактеріологічними інститутами і пастерівськими станціями* (Матеріали... охор. здоров'я..., 1957, 73).

ПАСТЕРНА́К, ý, ч. (*Pastinaca L.*). Дворічна чи багаторічна городня і дикорослуча рослина родини зонтичних, м'ясистий корінеплід якої використовується як пряність в кулінарії, як корм для тварин. *Пастернак має кулястий або видовжений корінеплід. Може зимувати в ґрунті* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 208); *Лайся, дощику, пастернук — На поля, Баштан і луг... І на мак, На пастернак* (Стельмах, Колосок..., 1959, 16).

ПА́СТИ[1], су́, сі́ш, *недок.* 1. *перех., рідко неперех.* Виганяти худобу, птицю на пашу, пасовисько, доглядаючи за нею. *Мені тринадцятий минало. Я нас ягнята за селом* (Шевч., II, 1963, 38); *Я все була у роботі та роботі: коли не гусей писла, то шиха; коли не шила, то прала* (Мирний, I, 1954, 71); *Спершу не з якою охотою пішов був Артем до отари. Але скоро звик і до овець, і до степу, де пасли, і до діда-чабана* (Головко, II, 1957, 212); * Образно. *Я — добрий вітер, я пасу вам хмари На голубих лугах ясного неба* (Мур., Осінні сурми, 1964, 18).

◇ **Де Макáр телят пасé** — дуже далеко; невідомо де. *Десто попхався аж туди, де Макар телят пасе!* (Мирний, IV, 1955, 352); **Пасти́ задніх** — бути позаду, відставати, поступатися у чомусь. [**Пріська:**] *Що за таке Никодим, то так і буде, кивіть і Никодимович при них вже стане пасти задніх* (К.-Карий, I, 1960, 455); *Юнацтво, захоплене почином старших, вирішило варті заздрощами намагання не тільки не пасти задніх, а й перегнати своїх батьків* (Досв., Вибр., 1959, 352); **Пасти́ очи́ма** (о́ком, о́бором) кого, що, на кого—що, за ким—чим і без додатка — дивитися пильно, не відриваючи очей, поглядом від кого-, чого-небудь. *Сіла* [Одарка] *оддаліх, руки склала, сидить нерухома, та пасе нас очима...* (Вовчок, VI, 1956, 263); *Вона пасла очима за найменшим рухом свого Петра: боялася сказать якусь дурницю* (Кос., Новели, 1962, 147); *Та, хоч оба ми з братом Митрофаном І день і ніч довкола пасли зором, В монастирі ще панував спокій* (Фр., XIII, 1954, 290); **Пасти́ [очима] ціпа́ків (пастів'ят)** і *т. ін.* — безцільно або безнадійно втуплюватись у кого-, що-небудь. — *Он гляньте краще на той табун диких гусей,— аж злість бере, що не можна дістати...—А ви все ще, кольор Рудик, моє кіт той, пастеє очима пташок? Плюньте на це діло...* (Кощюб., I, 1955, 196); *—Не можу терпіть людей, що з ідіотською усмішкою пасуть пастів'ят, в той час коли ідеться про такі речі* (Гончар, Тронка, 1963, 43); **Пасти́ о́чі на що** — прагнути заволодіти чим-небудь, заздрити на щось. *—Грунтяка не продавай, бо вже отой Нетренько пасе на його очі, ні за що не продавай...* (Вас., Вибр., 1944, 113).

2. *неперех., діал.* Пастися. *Тут ущипнє* [вівця] *травку, там ущипне та й далі, та й далі. Не пасе так, як худобина, тільки щипле, як дитина* (Фр., IV, 1950, 25).

ПА́СТИ[2], пе́ду, пе́деш. Док. до **па́дати** 1—5, 7—9, 11. *Осінні морози пали — вечори й ранки стали морозити* (Вовчок, I, 1955, 363); *Ось-ось паде блискавиця, ось-ось ударить грім* (Кодюб., II, 1955, 134); *Тронулі всі зажурилися, Дійсно низько з ноги пали* (Котл., I, 1952, 71); *Далі пав* [Наум] *перед образами навколішки і молився* (Кв.-Осн., II, 1956, 87); *Я пав духом на час, я заслаб в самоті, Весь погнувся під горя вагою* (Граб., I, 1959, 381); *Один вощик об Миколі Винав в ранню добу... Тут це пошесть пристрашенна Нала на худобу...* (Мирн., Тв., 1955, 44); *А до того ще й холодний рік настав,— дощів, кажуть, не було до самого Петра, яка була спотика, пала за літо* (Мирд., I, 1958, 42).

◇ **Ні єсти ні пасти** *див.* **єсти́**.

ПАСТИ́ЛА, и, ж. Рід кондитерського виробу з пертих і аварених з цукром фруктів, здебільшого яблук, і збитих яєчних білків. *Напекли меш, будь ласки, як робили пастилу з яблук, то я зробив її чимало* (Л. Укр., V, 1956, 178); *Тут* [у магазині] *є все: копчене червоне сало, сотка, янтарна олія... у невеликих ящиках — пастила і цукерки* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 271).

ПАСТИ́ЛЬ, ч. 1. *рід. в.* Скульптура або фігурка з розм'ятої і обпаленої глини.

2. *рід. у.* В кулінарії — фігурний виріб з тіста, цукру і т. ін.

ПАСТИ́ЛЬКА, и, ж. Зменш.-нестл. до **пастиля́**.

ПАСТИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пастиль**. *Основою цих* [пастил] *є пастильна маса, яку готують збиванням*

яльних білків, яблучного пюре і цукру (Укр. страви, 1957, 326).

Пастир, я, ч. 1. *заст.* Пастух. *Пастухував у поміщика: така ж і там у них спека, таке ж безводдя.. «Тільки й різниці, що, по-вашому — пастух, а по-нашому — пастир..»* (Гончар, II, 1959, 30); * Образно. [Іудейський пророк:] *Сауловим нещадкам вівчарями пристало бути, не пастирями люду* (Л. Укр., II, 1951, 133).

2. Керівник пастви (у 1 знач.); священик. — *Я тут пастир, я тут духовний отець, а він мене ганьбить та обговорює перед слугами* (Н.-Лев., IV, 1956, 146); *Прийшов новопоставлений піп у село і каже: — Люди, відтині я буду вашим пастирем* (Мелик., До рає.., 1961, 15).

Пастирський, а, е. Прикм. до **пастир**. *Всім пастирським серцем і глибокою попівською кишенею щиро горнувся, ластився і линув* [до пана] *далекоглядний отець Варлаам* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 300); // Належний пастирю. *В буді під коритом лежав лютий, пастирський пес* (Фр., VIII, 1952, 221); // Взаєт. пастирю. [Ілля:] *А ви, отче, досить оригінально розумієте свій пастирський обов'язок* (Галан., І, 1960, 465).

Пастися, сі́ться, *недок.* Бути на пасовиську, годуючись пашею (про худобу, птицю, диких травоїдних тварин). *Коло хатньої Нова пасеться; а далина І невелична хозяя У сіняк граються* (Шевч., II, 1963, 385); *Між курепнями пасались стриножені коні* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 59); * Образно. *Посередсіней перекинутий надибок з грушками. Кілька з них розчавлені, і на них пасуться жовті оси* (Тют., Вир, 1964, 428).

Пастівець, **пастовець**, вця, *ч., діал.* Пасовище. *Дарма вібрала остатню силу ти й чкурнула від матері пова городдям на пастовець* (Л. Укр., III, 1952, 632); *На пастівці, у вівчинці, що підтрималп до самісінського подвір'а, неграли солдевіки* (М. Ол., Лесд, 1960, 79).

Пастівний, **пастовний**, а, е, *діал.* Стос. до пастівни і пастовищ. *Пастівна трава.*

Пастівни́к, я, *ч., діал.* Пасовище. *Паслися* [корова] *на пастівнику одинця на яких п'ятдесят кроків від решти зубобь, зовсім біля хлющини* (Март., Тв., 1954, 248); *Коли не блукав* [хлопчик] *десь за коровою в лісі чи в лузьмах на пастівнику, то сидів в сідлі у кумі* (Кол., Терен.., 1959, 8).

Пастка[1], и, ж. 1. Пристрій для ловіння звірів, птахів, рідше — риби. *Люди працювали розкидали майстерні сіті, сльзя поставили, пастки, по кущках посаділали, прикадючки понакладали, та й ну ловить душки-пташки* (Л. Укр., I, 1951, 279); *Вершком поставив пастки і вирішив найближчими днями спробувати мисливське щастя на острові* (Трубл., Лахтак, 1953, 117); *Давайте готувати пастки на ховрахів* (Коп., Подрунок, 1956, 73); // *перен.* Таке місце, з якого немає виходу, не можна вийти, вибратися. *Тисячами капкани, безліччю тресовинних пасток чигає Сивша на людину* (Гончар, II, 1959, 397).

2. *перен.* Хитрий маневр, прийом для заманювання противника в невигідне, небезпечне становище. *Битва обіцяла до вуалкої перейти і зупинилась в нерівності, бончися пастки* (Стар., Оболонь.., 1961, 35); *Коли Наполеонові донесли, що Багратіон вступає в устроєної йому пастки, люті не було меж* (Вочура, Вол. грамота, 1960, 84).

Пастка[2], и, *ж., діал.* Пащя. *Ото розявив пастку! З якоїсь їй — не зачепишся* (Номис, 1864, № 6589).

Пастовень *див.* **пастівень**.

Пастовий, а, е. Зробл. з пасти. *У розколі знайдено кілька пастових, скляних і сердоліковнх бусин* (Археол., IX, 1954, 52).

Пастовий *див.* **пастівний**.

Пастоподібний, а, е. Який має вигляд пасти або приготовлений як паста. *Годування тварин* [на «супутника»] *здійснюється пастоподібною їжею, розміщеною порціями в пластичних контейнерах* (Рад. Укр., 1.III 1966, 3).

Пастор, а, ч. Протестантський священик. [Подорожній:] *Я якраз їшов через село. Мушкіш, учитель, шкільні, пастор і ціла юрба люду на трупою* (Л. Укр., IV, 1954, 221); * У порівн. *Всі присутні розступилися перед ним. Він пройшов до дверей операційної, як пастор проходить крізь юрбу прочан до свого храму* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 240).

Пасторалі, і, ж. У європейській літературі і мистецтві XIV—XVIII ст. — жанр, який характеризується ідилічним зображенням пастухів і пастушок на лоні природи, а також твір такого жанру. *Приклад Бачинського виконав ряд наслідувань. Появились в його честь оди, пасторалі* (Курс іст. укр. літ. мови, І, 1958, 188); *Дві хвилі, персонажі пасторалі, Пастух з пастушкою — старовина!* — *Кружляють тихо на паркеті в залі Під променем, що падав з вікна* (Перв., II, 1958, 67).

Пастора́льний, а, е. Прикм. до **пасторалі**. *Оркестрові та дирижентові пощастило талановито передати пасторальні образи* (Літ. Укр., 20.V 1962, 4).

Пастора́т, у, ч. 1. Звання, посада пастора. *Прийняти пасторат.*

2. Житло пастора; // Парафія пастора. *Невеликий пасторат.*

Пасторство, а, с. Посада, звання пастора. *Прийняти пасторство;* // Діяльність пастора.

Пасторський, а, е. Прикм. до **пастор**.

Пастух, а, ч. Той, хто пасе стадо, череду, отару і т. ін. *На далекому обрії засвітилося багаття — то пастухи розпалили вогнище* (Хотк., I, 1965, 90); *На лісовій галявині під дозвілом пастухи паслися корови і коні* (Донч., II, 1956, 62).

Пастухува́ння, я, с. Дія за знач. **пастухува́ти**. *Пастухування біля свиней вважалося просто-таки останньою справою, якої лічили займатися значно молодшим від Гриця хлопцям та дівчатам* (Збан., Сеспель, 1961, 422).

Пастухува́ти, ую, уєш, *недок.* Те саме, що **пасту́шити**. *Пастухував у поміщика: така ж і там у них спека, таке ж безводдя* (Гончар, II, 1959, 30).

Пастушá, áти, с. Підліток, що пасе стадо, череду, отару і т. ін. *Ще малого вабила мене осінь тими жарптими терновими огнями.., що мн, сільські пастушата, розкладали в полі* (Вас., II, 1959, 262); *Коли-не-коли проїде селянин возом, пастушата переженуть худобу через дорогу, спопітеться вихрик хурнви* (Гончар, II, 1959, 238).

Пастушáчий, а, е. Те саме, що **пасту́ший**. *Випасав* [Гриць] *Лиску охоче, з почуттям власної гідності: погукувати на неї намагався басом, пишався новенькою пастушачою торбинкою* (Збан., Сеспель, 1961, 422); *Як свідчать матеріали досліджень древніх поселень, у пастушачих племен скотарство не було єдиним джерелом існування* (Археол., VIII, 1953, 97).

Пастушéння, я, с. Дія за знач. **пасту́шити**. *За мріями та за пастушенням пробігає одне, за ним і друге літо* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 6).

Пастушúй, а, е. Прикм. до **пасту́х**. *Гафійка гукнула подругу з другої пастушої кімнати* (Ковал., Ю. Крук, 1950, 84); // Належний пастуху. [Геленз:] *Тому ж то.. Паріс у курені пастушім мав би скні-*

ти? (Л. Укр., I, 1951, 251); *Федір і Павло разом взяли до рук пастуші кийки* (Мушк., Серце.., 1962, 11).

Пастýший ріжóк — народний духовий дерев'яний музичний інструмент. *З глибоких долин чути звук пастушого ріжка* (Н.-Лев., III, 1956, 311); *Так ріжок Пастуший будить селянина* (Пушкін, Є. Онєгін, переклад Рильського, 1949, 85).

ПАСТУ́ШИТИ, шу, шиш, *недок.* Пасти стадо, череду, отару і т. ін.; бути пастухом. *Два хлопчики в мене — один чотирнадцяти, а другий дванадцяти літ — пастушать у добрих людей* (Фр., I, 1955, 370); *І ось Юрко пастушить уже в хлопчаках* (Коз., Ю. Круж, 1950, 43).

ПАСТУ́ШКА, и, ж. Жін. до **пастýх** і **пастушóк** 1. [Принцеса:] *Недарма ж я сиділа там на вишні* — *майстерниця зробилась я пастушки* (Л. Укр., II, 1952, 213).

ПАСТУШКОПОДІБНІ, них, *мн.* Ряд болотних, лучних і частково водяних птахів, до яких належать деркач, лиска, водяна курочка, султанка та ін.

ПАСТУШО́К 1, шка, *ж.* Зменш.-пестл. до **пастýх**. *Враз чуєш крик... Біжать хлоп'ята-діти, То — пастушка... І'м спека пів'діні* (Гр., I, 1963, 110); *За селом на толоці пастушки пасли кілька корів* (Сміл., Сашко, 1957, 145).

ПАСТУШО́К 2, шка, *ж.* Неведичка пташка ряду пастушкоподібних, яка живе в країнах з помірним і тропічним кліматом.

ПАСТЬБА́, *й. ж., рідко.* Те саме, що **пáша** 2. *Гордій Чумак, Мотузка Пилип... заявляють, що конюха це в мене — начебто Чумакова, яку якусь і в іншими шістьма в цім ж піч було в них заведено з пастьба* (Головко, II, 1957, 58).

ПАСУВА́ТИ 1, ує, *недок., до кого—чого, рідше кому—чому, з інфін. і без додатка.* Бути зручним, прийнятним для кого-, чого- небудь; чимось подобатв, годитися, відповідати кому-, чому-небудь. *Сама Ганя не пасувала до цього темного закутку вбогатва й привітності* (Гр., II, 1963, 353); *Чому його називали Мишуня? Та тому, що ніяке інше ім'я до нього не пасувало — ні Михайло, ні Мишко, ні Михась. Лише — Мишуня* (Ю. Яворів., II, 1954, 129); *Голосу злилися з звуками гармонії, і Митрофанові здалося, що це та пісня, яка найкраще пасує до даної обстановки* (Воскр., Весна.., 1939, 72); *Сивина привільно пасувала його бадьорій рухливості* (Кач., II, 1958, 404); *Мажина правда, що не пасує в будній день парафувати в шовковій хустині* (Вільде, Трояндв.., 1961, 270).

Пасувáти [до лиця] — личити. *Блакитний капелюшок добре пасував їй до лиця* (Сміл., Зустрічі, 1936, 24); *Через годинку-дві він.. сидів перед дзеркалом і вив'язував уже третю краватку, бо всі часець не пасували* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 346).

ПАСУВА́ТИ 2, ую, ує, *недок.* 1. У карточній грі — відмовлятися від участі в розіграші або кидати гру (до наступного розіграшу). [Терещенко:] *Я пасую? Боже спаси!.. Увесь час пасував. Мені нещастя було одмовитись... Я карти ненавиджу!* (Корн., II, 1955, 209).

2. *перед ким—чим і без додатка, перен.* Визнавати себе безсилим справитися з ким-, чим-небудь; відступати. *Чи він, старий сімовік, коли-небудь пасував перед ворогом?* (Добр., Очак. розмир, 1965, 227); *Радянська наука не пасує перед труднощами* (Вл., Аргон. всесв., 1947, 106); — *У всякому ділі без наполегливості, любові і терпіння толку не буде. Люди з освітою, інженери, можна сказати, і ті пасували* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 187).

ПАСУВА́ТИ 3, ую, ує, *недок., спорт.* Передавати м'яч, шайбу і т. ін. одному з гравців своєї команди.

ПА́СХА, и, *ж., церк.* Те саме, що **великдень**. *На перші числа травня (десь на 4—5 число) припадає жкраз великдень. Отже, міжнародне свято робітничого класу стикалося з пасхою* (Мик., II, 1957, 532).

ПАСХА́ЛІЯ, і, *ж., церк.* Таблиця для визначення часу щорічного святкування великодня і інших (таких, що змінюють у залежності від великодня свій термін) свят.

ПАСХА́ЛЬНИЙ, а, е, *церк.* Прикм. до **пáска**. *За віками все ще чулися пасхальні передзвони* (Шиян, Гроза.., 1958, 370).

ПАСЬЯ́НС, ч. 1. *рід. а.* Гральні карти, розкладені особливим чином, за певними правилами. [Грунева *(складає карти):*] *Се якийсь зачарований пасьянс, ніяк не виходить!* (Л. Укр., II, 1951, 7); *Офіцер сидить і розкладає пасьянс* (Ю. Янов., IV, 1959, 59).

2. *рід. у.* Розкладання карт за такими правилами. *Вона надовго засяде у своїй хаті і там, за поміччю пасьянсу, розв'язувать буде соціальне питання* (Коцюб., II, 1955, 251).

ПАСЬЯ́НСОВИЙ, а, е. Прикм. до пасьянс. *Пасьянсові комбінації; // Призначений для пасьянса. Пасьянсові карти.*

ПАТ 1, а, ч. Положення в шаховій грі, при якому гравець не може зробити чергового ходу, не підставивши під удар свого короля, і при якому партія вважається нічиєю. *Партія, в якій сталося положення пата, вважається закінченою нічиєю* (Перша книга шахіста, 1952, 40).

ПАТ 2, у, ч. Сорт мармеладу. *Найкращим за якістю мармеладом є пат* (Укр. страви, 1957, 326).

ПАТАГО́НЕЦЬ *див.* **патагóнці**.

ПАТАГО́НКА *див.* **патагóнці**.

ПАТАГО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **патагóнці** і **Патагóнія**.

ПАТАГО́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **патагóнець**, нця, ч.; **патагóнка**, и, *ж.*). Спільна назва групи індійських племен Південної Америки, що населяли південну частину Аргентини (крім у Патагонію). *До числа народів, які відрізняються своїм високим ростом, належать патагонці* (Веч. Київ, 11.1 1957, 4).

ПАТЕЛЬНЯ, і, *ж., діал.* Сковорода. *Він сам.., стоячи, відхилившись над пательнею, і з утіхою масуна, в поширеними ніздрями розкошував пахощами смачної страви* (Коцюб., I, 1955, 199); *На землі стоялн глиняні горщики, пательні, мішечки в майсовим зерном* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 166).

ПАТЕ́НТ, у, ч. 1. Документ, який посвідчує право винахідника на його винахід. *В 1784 р. Уатт одержав патент на винайдену ним парову машину* (Фізика, II, 1957, 64); // *перен.* Про чиєсь виключне право на що-небудь. *Доводилося колись уже говорити, що сорок літ пропрацювати в театрі взагалі — це вже патент на великомученика»* (Вишня, I, 1956, 243).

2. Свідоцтво на право займатись торгівлею, промислом і т. ін. — *А патенти проміслові є у вас на два підприємства?* (Коцюб., Сонце.., 1957, 74); *Варнук зараз орендує млини, Сичак має патент на парую, а Созоненко переробив і переіменував свою крамницю в трест* (Стельмах, II, 1962, 297).

3. *заст.* Документ про присвоєння чину, сану, звання, вченого ступеня і т. ін. *Біля кіота висіла в рамці якась грамота. Підійшовши я прочитав: це був патент на чин прем'єр-майорові Качалову* (Стор., I, 1957, 234); *Сашкові видали патент на чин поручика і наказ про зарахування його учнем кадетського корпусу* (Добр., Очак. розмир, 1965, 423).

ПАТЕ́НТИКА, и, *ж., збірн.* Патентовані (у 2 знач.) лікувальні засоби.

ПАТЕ́НТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патéнт** 1. [Голос

3-й:] *На Жданівському заводі важкого машинобудування створено патентний фонд. Він караховує близько 50 винаходів заводських новаторів* (Роб. газ., 13. IV 1966, 1).

2. Те саме, що **патентóваний** 2. *Замки від злодіїв патентні, Купують всі пани інтелігентні* (Олесь, Вибр., 1958, 421).

ПАТЕНТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до патентува́ти.

2. *у знач. прикм.* Закріплений патентом (у 1 знач.), удостоєний патенту. *Патентований винахід;* // Офіційно дозволений, рекомендований. *Нашвидку нагромаджені в три тісні вулиці збірні будинки,.. аптека, у якій продавали патентовані ліки та напій кока-кола* (Рибак, Час.., 1960, 85).

3. *у знач. прикм., перен., зневажл.* Який уважається загальновизнаним, дійсним. *Скептично аналізуючи свій власний руський патріотизм, прикладаю ту саму мірку й до патріотизму патентованих польських патріотів: не можуть вони мені подобатися* (Фр., I, 1955, 28); *Вже в поемі «Гайдамаки».. Шевченко з позицій «мужицького поета» гостро і уїдливо полемізує з патентованими дворянськими літераторами* (Укр. літ. критика.., 1959, 39).

ПАТЕНТОСПРОМО́ЖНИЙ, а, е, *юр.* Який задовольняє всі вимоги на одержання патенту (у 1 знач.).

ПАТЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патентува́ти.** *Сталевий дріт з вуглецевої сталі.. при патентуванні (особливий вид давно відомої термомеханічної обробки) може витримувати натяг до 400 кг/мм²* (Знання.., 11, 1965, 9); *Патентування винаходів.*

ПАТЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., перех.* 1. Видавати або одержувати патент (у 1 знач.) на що-небудь, закріпляти за собою патентом.

2. *техн.* Нагрівати сталь вище верхньої критичної точки з наступним охолоджуванням у розтопленому, нагрітому до 450° свинці.

ПАТЕНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **патентува́ти**; // Закріплятися патентом (у 1 знач.). *Силікальцит крокує далеко за межі нашої країни. Ліцензії на право виробництва його придбали концерни Італії, Японії, Бразилії. Радянський винахід патентується у 23 зарубіжних країнах* (Наука.., 2, 1963, 34).

ПА́ТЕР, а, *ч.* Католицький монах у сані диякона або ієрея, а також католицький священик взагалі. *Дуже була* [княгівна] *набожна, усе тільки й бавилась з.. патерами* (Стор., I, 1957, 368); [М а р к:] *Панна Марія — небога патера Давида і живе в його домі* (Мам., Тв., 1962, 106).

ПАТЕРИ́К, а́, *ч.* Збірка, що містить життя так званих святих отців (звичайно монахів якого-небудь монастиря). *А ось вам іще одно єгипетське оповідання, яких сотки були нагромаджені в так званім єгипетсько-скитськім патерику* (Фр., IV, 1950, 156); *Існування князівського двору на місці нинішнього «Арсеналу» підтверджується даними Києво-Печерського патерика* (Веч. Київ, 12.I 1967, 4).

ПАТЕРИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Довга палиця, яку звичайно використовують для опори при ходьбі. — *Де гроші, блюдолизе,— кричав ватажко, махаючи здоровенною патерицею* (Фр., III, 1950, 151); *Тупцявся по хаті Матвій, роздратовано гупаючи патерицею об долівку* (Добр., Очак. розмир, 1965, 26).

2. Жезл як ознака вищих християнських та деяких інших священнослужителів, а також символ влади взагалі. *Чернець мій встав, Надів клобук, взяв патерицю, Перехрестився, чотки взяв...* (Шевч., II, 1953, 38); *Стоїть пам'ятник командорові — велика статуя з командорською патерицею в правиці* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Запрошували на весілля.. повинні були неодмінно з ціпками в руках.. Палиця в руках батька була, виявляється, не просто ковінькою, а — патерицею, посохом глави роду і символізувала необмежену владу батьків* (Смолич, Мир.., 1958, 26).

ПАТЕ́ТИКА, и, *ж.* Елемент пристрасності, піднесеності у чому-небудь; патетичний тон. *Павликові смішна була вся ця чутлива патетика юнаків, які ще чого доброго кинуться обніматися один одного* (Кол., Терен.., 1959, 205); *У п'єсі О. Корнійчука* [«Платон Кречет»] *лірика поєднується з патетикою, гумором* (Іст. укр. літ., II, 1956, 212).

ПАТЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Сповнений пафосу, зумовлений пристрастю, піднесеністю, хвилюванням. *По цім патетичнім вступі пан прокурор раптом змінив тон* (Фр., VI, 1951, 272); *Корній Іванович любить патетичні вислови з несподіваними вставками та кінцівками* (Вол., Місячне срібло, 1961, 206); *Чуприна почав виголошувати над прахом Василя прощальну промову і руде волосся його розметалось і завихорилось від патетичних рухів* (Довж., I, 1958, 95).

ПАТЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патети́чний.** *В обличчі і голосі актора* [Ю. В. Шумського] *не було.. зовнішньої патетичності* (Вітч., 8, 1958, 89).

ПАТЕТИ́ЧНО. Присл. до **патети́чний.** — *Се вже така доля артистів і поетів, що вони кров'ю серця свого поливають собі шлях до безсмертя!* — *трохи патетично завважив поет* (Л. Укр., III, 1952, 703); *Мати патетично сплеснула руками і звела очі до неба* (Смолич, II, 1958, 10).

ПАТЕФО́Н, а, *ч.* Портативний музичний апарат, який відтворює звуки, записані на особливі пластинки. *Передбачалась легка вечеря, потім ігри й танці під патефон* (Трубл., Мандр., 1938, 9).

ПАТЕФО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **патефо́н.** *Патефонна ручка;* // Признач. для патефона. *З різноманітних поліхлорвінілів, які легко можна формувати, виготовляють і замінники шкіри та каучуку, і патефонні пластинки* (Рад. Укр., 18.II 1964, 2).

ПАТИ́К, а́, *ч.* Те саме, що **па́лиця** 1. *Хтось із школярів витяг з-під парти якогось патика й засунув за дверну клямку* (Вас., II, 1959, 90); *Карпо сидів на пеньку і патиком перегортав з місця на місце торішній перепрілий лист* (Іщук, Вербівчани, 1961, 270).

◇ **Всіпати патикі́в** *кому* — побити кого-небудь палкою. *Головним злодіям повипікали очі, іншим поприпалювали підошви та всипали по пару сот* [по парі сотень] *патиків* (Фр., III, 1950, 45).

ПАТИ́КА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **па́лиця** 1. * У порівн. *Підіймали* [діти] *запаску і мацали* [бабині] *ноги, сухі, чорні, у жилах, як патики з корою* (Коцюб., II, 1955, 273).

2. *перен., зневажл.* Про поганенького, виснаженого коня. *Масталір той знай своїх патик поганя, та не батіжком, а на кнутовищі у нього удка з здоровенним крюком* (Кв.-Осн., II, 1956, 232).

3. *перен., зневажл.* Про неповоротку, тупу і т. ін. людину. *Ну й з тебе патика, нічого не второпавш* (Сл. Гр.).

ПА́ТИНА, и, *ж., спец.* Зеленувато-коричневий наліт на поверхні виробів з міді, бронзи та латуні або біляста плівка на поверхні крем'яних знарядь, що утворюється внаслідок дії атмосферних опадів і т. ін. чи завдяки обробці спеціальними окислювачами, звичайно з декоративною метою. *Куски бронзи вкриті патиною і на поверхнях та боках і на зламах* (Археол., II, 1948, 154); * Образно. *Омиті були сади, баштани, городи, поля. На чистих яблуках і сливах, укритих ніким не займаною патиною, бриніли найчистіші дощові краплики* (Довж., I, 1958, 95).

ПАТИ́НКИ, ів, *мн.* (*одн.* **патúнок**, нка, *ч.*), *заст.*

Туфлі без закаблуків у деяких східних народів. *Тихо ступали жовті патинки* [Фатьми] *по кам'яних сходах* (Коцюб., I, 1955, 395); *Старі й молоді в пейсах, в довгих лапсердаках, в патинках обліпили горбу з гноєм, везуть, спітнілі* (Вас., Незібр. тв., 1941, 217).

ПАТИ́НОК *див.* **патинки.**

ПАТИНУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **патинува́ти.**

ПАТИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* і *док., перех., спец.* Покривати вироби з міді, бронзи та латуні патиною для надання їм вигляду старовинних.

ПАТИНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **патинува́ти.**

ПАТИСО́Н, а, *ч.* 1. (*Cucurbita pepo*). Різновидність гарбуза. *У патисонів форма тарілково-сплюснута, плоди невеликі, ребристі, блідо-зеленого забарвлення* (Укр. страви, 1957, 197).

2. Плід цієї рослини сплюсненої форми з випнутим зубчастим краєм; молоді екземпляри його вживаються як їжа.

ПАТИ́ЧИНА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **пати́ка** 1. — *Я їм отсею патичиною.. дір у всіх стінах наробію..!* (Фр., II, 1950, 123).

ПАТИ́ЧКА, и, *ж., рідко.* Зменш. до **пати́ка** 1. — *Аж ось дід. «Хто такий?» Так я патичкою його, а сам за вулик та в ліс* (Тесл., Вибр., 1936, 52).

ПАТИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **патик.** *Коли під ногами тріснув найменший патичок, то голос стелився кругом, неначе дим по росі* (Март., Тв., 1954, 146); *Юра сідає на поліно біля входу до вігвама і з-поміж віт дістає захований там чисто вистру́ганий патичок* (Смолич, II, 1958, 47).

ПАТИ́ЧЧЯ, я, *с., діал.* Збірн. до **патик.** *Мокрина біля повітки ламала суче патиччя на розпал* (Козл., Ю. Крук, 1950, 41); *Од вишень лишилось патиччя на спомин* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 33).

ПАТЛА́НЬ, я́, *ч., розм.* Те саме, що **патлач** 1. — *Отець Миколай!? — аж вигукнув в несподіванки Віталій Стратонович. — Якого ще дідька цьому патланю треба!?* (Стельмах, I, 1962, 334).

ПА́ТЛАТИ, аю, аєш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **кошла́тити.** *Професор Трембовський вголосив початок зборів і бігав по залі, патлаючи свою шевелюру* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 189).

ПАТЛА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. З довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Як.. гляну на його вдорові витрішкуваті очі, патлаті брови та чорку кудлату бороду, то мені все чогось здається, що то сидить дідько* (Н.-Лев., III, 1956, 260); *Біля АТС на сходах вогнистим кураєм відсвітилась у катовпі патлата голова Миколи* (Баш, Надія, 1960, 156); *Я шкрябав вірші і тинявсь по місту В компанії патлатих хлопчаків* (Перв., II, 1958, 104); // *у знач. ім.* **патла́тий**, того, *ч.*; **патла́та**, тої, *ж., зневажл.* Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Дме патлатий* [бурсак] *у трубу, надувся, топчеться.. й веселим оком підморгує танцюрам* (Вас., I, 1959, 243); // *перен.* Про попа. *Раз приніс одик патлатий стружки з хреста господня* (Хотк., I, 1966, 91); — *У церкві ж патлатий ще водить* [молодих] *кругом табуретки, наче телят* (Кучер, Трудна любов, 1960, 156).

2. Вкритий довгою, густою шерстю. *Ведмідь наче хазяїн посува, оглядає, де кращий вулій, солодший мед; от впав йому такий в око, зараз лапу патлату туди* (Вовчок, I, 1955, 383); *Патлатий цуцик, збиваючи куряву, кинувся на Василька* (Панч, II, 1956, 137); // Зробл., пошитий із шкури з довгою і густою шерстю. *Хмарою насовувались татари; ліворуч.. риштувались лавами польські улани й драгуни; і вмлистій далині можна було відрізнити високі ківери від.. патлатих шоломів* (Стар., Облога.., 1961, 34); *На пеньку сидить «машиністка» з вусами, у патлатій шапці з червоною стрічкою* (Ю. Янов., IV, 1959, 258).

3. *перен.* Який має густе листя, довге віття й пишний цвіт; // Великий, лапатий, повний (про квітки). *У хату увійшов Роман.. Він приніс здоровий пучок ласкавцю, гвоздиків та крокосу, котрий вже зацвів жовтогарячими патлатими квітками* (Н.-Лев., VI, 1966, 301).

4. *перен.* Який має вигляд клаптів (про пару, туман, хмару і т. ін.). *Проти сонця дим, проти зимнього патлатий, що з труби звертає від хати* (Тич., II, 1957, 200); *Дощ перестав. Вітер гнав на захід патлаті хмари* (Кос., Новели, 1962, 47).

ПА́ТЛАТИСЯ, ається, *недок., розм.* Те саме, що **кошла́титися.** *З голови десь поділася моя безкозирка, тепер патлається ціла купа нерозчесаного.. волосся* (Кол., На фронті.., 1959, 125).

ПАТЛА́Ч, а́, *ч., розм.* 1. Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. *Зриду-звіку не оддам своєї Насті за духовного, за якогось патлача та бороданя* (Н.-Лев., III, 1956, 216); *Патлач не відгукнувся, він був уже далеко* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 188).

2. Тварина з довгою, густою шерстю. — *Діду!* — *каже Мелася, — у нас ведмідь був.. — А щоб ти не діждав вже довгу меду й покуштувати, лихий патлачу!* — *проклинав дід, підносячи та ставлячи вуллі, як треба* (Вовчок, I, 1955, 343).

ПА́ТЛИ, ів, *мн., розм.* 1. Довгі, густі, скуйовджені пасма людського волосся; кудли. *Валя надів білу сорочку, полатані штани, розчесав свої русі патли* (Вас., II, 1959, 185); *Денисенко розреготався, трясучи всіма своїми патлами* (Стельмах, II, 1962, 308).

◇ **За па́тли тяга́ти (цу́пити** *і т. ін.*) *кого;* **Па́тли обірва́ти (обскубти** *і т. ін.*) *кому* — бити кого-небудь, смикаючи за волосся. — *Он на тому місці ми з Лукеркою за патли одна одну цупили. Ну й дурні. Я б їй зараз усе пробачила* (Тют., Вир, 1964, 520); [Г о р и н я:] *Якби моя Оленка так верховодила у хаті, то я б їй патли обскубла* (Н.-Лев., II, 1956, 478); **Па́тли [на] собі рва́ти** — те саме, що **Воло́сся рва́ти (де́рти) [на голові, на собі]** *див.* **воло́сся.** *Писар перш слухав з холодної, як добрі люди гуляли на весілі, та аж патли собі рвав, що не йому досталась козир-дівка* (Кв.-Осн., II, 1956, 305).

2. Довга, густа, кудлата шерсть тварини. *Укачавшись, увалявшись, устас* [ведмідь], *струшує патли* (Вовчок, I, 1955, 383).

ПАТОГЕНЕ́З, у, *ч.* 1. Комплекс внутрішніх механізмів виникнення й розвитку патологічних процесів, що лежать в основі якоїсь хвороби. *Патогенез ендемічного зобу.*

2. З'ясування особливостей виникнення й розвитку хвороби і наслідки такого з'ясування. *Патогенези, одержані під час застосування нетоксичних доз, є особливо цінними для.. гомеопата* (Знання.., 12, 1966, 9).

ПАТОГЕНЕ́ЗИС, у, *ч.* Те саме, що **патогене́з.**

ПАТОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патогене́з** і **патогене́зис.** *Організм володіє такими функціями, такими динамічними реакціями, які приводять до норми його рівновагу, порушену патогенетичними факторами* (Мед. ж., XXIII, 1, 1953, 18).

2. Заснований на патогенезі (у 2 знач.). *Лікування може бути патогенетичним. Таке лікування не усуває причину захворювання, але сприяє відновленню порушених процесів в організмі* (Заг. догляд за хворими, 1957, 158).

ПАТОГЕ́ННИЙ, а, е. Який є причиною хвороби; хворобotворний. *Пеніцилін виявляє активність до значної кількості видів патогенних мікробів* (Мікр. ж., XI, 1, 1949, 82).

ПАТОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патоге́нний**.

ПА́ТОКА, и, *ж.* Густа, тягуча солодка речовина — продукт неповного оцукрювання крохмалю. [Г у ж і й:] *Од Чумаренка забіжиш до Кошути: нехай забере в мене патоку та вигонить первак!* (Мам., Тв., 1962, 182); — *Буряк як такий, — продовжує Скрипка,* — *приносить велику користь.. Він дає жом, гичку і патоку* (Мокр., Сто.., 1961, 81); * Образно. *Критик купався у патоці фраз* (С. Ол., Вибр., 1959, 180); * У порівн. *Багато битв за волю українського народу бачила Русь, і часто її води ставали густими і темними, як патока, від ворожої крові* (Бурл., Напередодні, 1956, 336).

◇ **Ухопи́ти ши́лом (на ши́ло) па́токи** — зазнати поразки, невдачі, нічого не добитися, залишитися ні з чим. *Оженився чорт та й добув собі таку жінку, як ся молодиця, що я розказував.. І місяця в нею не прожив, ухопив шилом патоки та й дав од неї драла не оглядаючись* (Стор., І, 1957, 52); *Люди бачили, як лютував управитель, і проводжали його злісно усміхненими обличчями. — І в Медведівці вхопив на шило патоки!* (Стельмах, І, 1962, 560).

ПА́ТОКОВИЙ, а, е. Прикм. до **па́ток**а; // Пригот. з патоки. *Патокові пряники;* // Який займається виробництвом патоки. *До підприємств громадського харчування можуть бути віднесені кондитерські, квасоварні, сагові і патокові цехи* (Технол. пригот. їжі, 1957, 9); // Який одержують при виготовленні патоки. *Патоковий жом добре їсть не тільки велика рогата худоба, а свині, вівці* (Рад. Укр., 17.XII 1960, 2).

ПАТОЛО́Г, а, ч. Фахівець з патології (у 1 знач.).

ПАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до патології (у 1 знач.).

Патологі́чна анато́мія — розділ анатомії, який вивчає зміни в організмі, спричинені хворобами; **Патологі́чна фізіоло́гія** — галузь клінічної фізіології, яка вивчає механізми порушення фізіологічних процесів, що відбуваються в хворому організмі. *Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР — один з найбільших на Україні наукових колективів, що працюють в галузі нормальної та патологічної фізіології тварин і людини* (Фізіол. ж., VI, 2, 1960, 153).

2. Прикм. до **патоло́гія** 2; // Викликаний, зумовлений патологією. *Бактерії, як і всякі інші організми, можуть перебувати в нормальному стані і в стані патологічному* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 65); *Провідною проблемою всіх досліджень акад. Богомольця була проблема нормальної і патологічної реактивності організму* (Вісник АН, 8, 1957, 4).

3. *перен., книжн.* Який своєю потворною ненормальністю відхиляється від норми. *В деяких сектах обряди набули надзвичайно шкідливого, патологічного характеру* (Наука.., 6, 1959, 49).

ПАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Наука, що вивчає хворобливі процеси в організмі людини і тварини. *Сучасній патології відомі близько 100 інфекційних хвороб, які уражують людину* (Мед. ж., XXIV, 6, 1954, 114); *Баба* [віліковує] *всілякі хвороби: й хірургічні, і внутрішні, й хвороби на очах.. Я вже не кажу про такі хвороби, яких ви ні в якій патології не знайдете* (Вишня, І, 1956, 21).

2. Відхилення від норм життєдіяльності організму. *До патології новонароджених належать: 1) пошкодження при родах, 2) аномалії і природжені пороки розвитку, 3) різні захворювання* (Хвор. дит. віку, 1955, 10).

3. *перен., книжн.* Потворно-ненормальне відхилення від норми. *Патологія капіталістичного суспільства.*

ПАТОЛОГОАНА́ТОМ, а, ч. Фахівець з патологічної анатомії. *Професор Трембовський був найвідоміший патологоанатом, оператор* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 118).

ПАТОЛОГОАНАТОМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до патологічної анатомії. *При патологоанатомічному розтині трупів встановлено.. плямисті крововиливи під епікардом* (Соц. твар., 1, 1956, 52).

ПА́ТОЛОЧ, і, *ж., діал.* Місце, де хижак з'їв тварину, і залишки тварини на цьому місці. *Так жалко стало Даринці півника, що вона сіла коло тої свіжої кривавої патолочі та й заплакала* (Вирган, В розп. літа, 1959, 270).

ПАТОПСИХОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь психології, що вивчає зміни психічної діяльності при патологічному стані мозку; патологічна психологія. *Дуже важливими галузями психології є: дитяча психологія, яка вивчає психіку дитини, і патопсихологія.., яка має своїм предметом хворобливі відхилення в психіці людей* (Психол., 1956, 11).

ПА́ТОРОЧ, і, *ж., діал.* Клопіт, турботи. — *Чи ви чули, яку Тимофій має патороч із жінкою?* (Стеф., Вибр., 1945, 68).

ПАТОФІЗІО́ЛОГ, а, ч. Фахівець з патологічної фізіології. *Олександр Олександрович* [Богомолець] *був ученим-коватором. Він створив передову радянську школу патофізіологів* (Рад. Укр., 24.V 1961, 3).

ПАТОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до патологічної фізіології. *Перенесені захворювання, а також спадковість залишають в організмі не вивчені ще нами патофізіологічні сліди* (Знання.., 10, 1965, 13).

ПАТОФІЗІО́ЛОГІЯ, ї, *ж.* 1. Скорочення: патологічна фізіологія. *Бехтерєв був блискучим біологом і представником теоретичної медицини (морфологія, фізіологія і патофізіологія нервової системи)* (Наука.., 1, 1957, 30).

2. Патологічна зміна в живому організмі. *Павлов вбачав суть церебральної патофізіології шизофренії в хронічному гіпнотичному стані, який розвивається в корі мозку хворих на шизофренію* (Фізіол. ж., II, 4, 1956, 5).

ПА́ТРАНИЙ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **па́трати**. *Дума-серце, Дума-любка, Дума патрана голубка, Дума смирна, як ягничка, Дума цяця-молодичка* (Сам.., І, 1958, 237).

ПА́ТРАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **па́трати**. *Взявся* [Петро Приблуда] *тепер до патрання гусей для троїцького гетьманського обіду* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 270).

ПА́ТРАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Очищати від нутрощів, потрухів; потрошити. [М а р т и н:] *Поклич панночку. Де вона?* [О м е л ь к о:] *Порося патрають* (К.-Карий, І, 1960, 350); — *Де ж твоя риба..? Хоч би вже казав швидше, то, може б, гуртом усі йшли та патрали* (Збан., Мор. чайка, 1959, 26); // *перен., розм.* Оперувати внутрішні органи; анатомувати кого-небудь. — *Не знаю, яка я. А ви* [хірург] *так виглядаєте, неначе не мене, а вас цілу ніч патрали...* (Шовк., Людина.., 1962, 196); // *перен., розм.* Спорожняти з метою грабежу і т. ін. *Кристоф дав наказ не патрати замка Януша Острозького* (Ле, Наливайко, 1957, 47).

2. Очищати від пір'я; скубти. *Навідалася й тітка Майстриха. Саме вона курча патрала, то так із курчам і в клуню увійшла* (Хотк., І, 1966, 77); — *Скуби, Марку, і в окріп,* — *порадив Тимко.. Марко швидко прийнявся патрати курей* (Тют., Вир, 1964, 18).

ПАТРИЛОКА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Пов'язаний із поширеною при патріархаті формою шлюбного поселення, при якій дружина переходить на проживання в родову общину чоловіка. *Коли склався батьківський рід, виникає нова, так звана патрилокальна форма шлюбу,*

при якій жінка переходить в рід чоловіка (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 82).

ПАТРИМОНІА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Спадковий, родовий.

ПАТРИМО́НІЙ, ю, *ч., спец.* Майно, що перейшло у спадщину від батька.

ПАТРИМО́НІУМ, у, *ч., спец.* Те саме, що **патримо́ній**.

ПАТРИ́СТИКА, и, *ж.* Напрям ідеалістичної християнської догматичної філософії II—VIII ст., представлений творами так званих отців церкви;//*розм.* Книжка, в якій вміщено такі твори. *-Ф-ф-ф! — подув Антосьо, наче страх видував, склав все на парту, а патристику взяв і крісло з-за стола, .. сів та й почав товкти отців четвертого століття* (Свидн., Люборацькі, 1955, 176).

ПАТРИЦІА́НКА, и, *ж.* Жін. до **патри́цій**.

ПАТРИЦІА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **патри́цій**. *Її суворо-проста одежа кидається в вічі дивним контрастом супроти оздобної оселі та й коштовного.. патриціанського убрання самого Руфіна* (Л. Укр., II, 1951, 342); *Утворена в Римі республіка була республікою аристократичною, патриціанською* (Іст. стар. світу, 1957, 147); // Власт. патриціям. *Леся Українка підкреслює в Руфіні його патриціанську гордість, як і його станову прикмележність до багатих* (Рад. літ-во, 18, 1955, 213).

ПАТРИЦІА́Т, у, *ч.* Найзаможніший, привілейований шар населення середньовічних міст більшості країн Європи. *Основні соціальні групи міського населення* [Київської Русі].. *можуть бути зведені до двох основних таборів, які різко протистояли один одному: міської аристократії і міських низів, або, користуючись термінологією європейського середньовіччя,— патриціату і плебейства* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 479).

ПАТРИ́ЦІЙ, я, *ч.* 1. У стародавньому Римі — член родової общини, пізніше — представник родової знаті. *Перед Нероном, Перед Юпітером новим, Молились вчора сенатори І всі патриції* (Шевч., II, 1963, 287); *Зіпершись на високу спинку стільця, Наливайко розглядав прекрасну копію портрета дружини флорентійського патриція Монни Ліза* (Ле, Наливайко, 1957, 30).

2. Особа, що належала до патриціату. — *І міські патриції, і пани радці..— всі пристануть до нас, коли почують про школу* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 128).

ПА́ТРИЦЯ, і, *ж., друк.* Рельєфне зворотне зображення друкарського знака, що служить для виготовлення матриці.

ПА́ТРИЧНИЙ, а, е, *друк.* Прикм. до **па́триця**. *Патричний рядок.*

ПАТРІА́РХ, а, *ч.* 1. Глава роду за родового ладу. *Багатий досвідом життя й знанням людей та обставин. Захар Беркут був правдивим образом тих давніх патріархів, батьків і провідників цілого народу, про яких говорять нам тисячолітні пісні та перекази* (Фр., VI, 1951, 34).

2. *перен.* Найстарша, найбільш поважана людина в якому-небудь колективі. — *Високоповажане добродійство! Прошу підняти келехи за вельмишановного Олександра Максимовича, нашого сивого патріарха* (Стельмах, I, 1962, 332); // *кого, чого.* Людина, яка є старшою і найвидатнішою в якій-небудь галузі діяльності. *І ти* [Джамбул] *тепер у нас — як патріарх народних поетів; як перший пропагандист і агітатор* (Тич., III, 1957, 69);* Образно.—*Навіть такий могутній патріарх лісів, як дуб, і той не може обійтися без супутника...* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 109).

3. Найвищий титул перев. в православній церкві, а також особа, що має цей титул. *Патріарх входить у печеру до гроба господнього з пучком незасвічених свічок і молиться* (Н.-Лев., III, 1956, 376); *При Олексієві Михайловичу патріархом став Никон, який мав великий вплив на царя* (Іст. СРСР, I, 1956, 179).

ПАТРІАРХА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до патріархату. *В неолітичну епоху були .. підготовлені умови для першого великого суспільного поділу праці та переходу від матріархальної організації суспільства до патріархальної* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 38).

2. *перен.* Який залишається вірним старим традиціям, відповідає їм. *Він із давнього, патріархального життя перейшов у нове, незвісне* [невідоме] *його дідам і прадідам* (Фр., IV, 1950, 28); *Його дружина, зовні ще міцна жінка, звичайно, як годиться в дещо патріархальній родині, прийняла гостю* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 86); // Такий, як у старі часи, в старовину; застарілий. — *Ми.. в цих патріархальних сукнях поставали схожі на якихсь святих преподобниць!* (Н.-Лев., I, 1956, 196); // Простий, нехитрий, вільний від умовностей. *Буржуазія скрізь, де вона досягла панування, зруйнувала всі феодальні, патріархальні, ідилічні відносини* (Комуп. маніф., 1947, 19).

3. Такий, як у патріарха, який нагадує патріарха. *Сивий дідок патріархального вигляду підвівсь і пішов назустріч* (Досв., Гюлле, 1961, 41).

ПАТРІАРХА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патріарха́льний** 2. *Характерно, що в зображенні селянина письменникові* [О. Гончару] *лишились цілковито чужими всяка поетизація знаменитого «земляного духу», всякі тенденції до замилування старожитньою патріархальністю і етнографічною пишністю* (Про багатство л-ри, 1959, 232).

ПАТРІАРХА́ЛЬНО. Присл. до **патріарха́льний** 2. *Дзвоників на прислугу в номерах нема. Слуг кличуть патріархально: одчиняють вікна або двері й на все горло кричать: Владек! Касю! Марико!* (Н.-Лев., II, 1956, 394).

ПАТРІАРХА́ЛЬЩИНА, и, *ж., зневажл.* Пережитки старовини, патріархальних стосунків, побуту, звичаїв. *Партія забезпечила розгром об'єднаних сил внутрішньої і зовнішньої контрреволюції в період громадянської війни, покінчила з розрухою. Вона націлила народ на створення важкої промисловості, вивела селянство з темних закутків патріархальщини на широкий столовий шлях колгоспного ладу* (Ком. Укр., 7, 1963, 52).

ПАТРІАРХА́Т, у, *ч.* Останній період первісно-общинного родового ладу, що заступив матріархат і характеризувався пануванням чоловіка в господарстві і в суспільних відносинах. *В процесі розвитку скотарського господарства відбувся перехід від материнського роду (матріархату) до батьківського роду (патріархату)* (Іст. УРСР, I, 1953, 22).

ПАТРІА́РХІЯ, і, *ж.* Церковна область, підпорядкована патріархові (у 3 знач.).

ПАТРІАРХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патріархува́ти**.

ПАТРІАРХУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути патріархом (у 3 знач.). — *Ще побачимо,— засміявся архімандрит.., патріархувати, мабуть, ще доведеться* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 309).

ПАТРІА́РШЕСТВО, а, *с.* 1. Система церковного управління з патріархом (у 3 знач.) на чолі.

2. Перебування в сані патріарха (у 3 знач.).

ПАТРІА́РШИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патріа́рх** 3. *Патріарх Никон дав свою патріаршє благословення* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 309); *Патріарший престол; Патріарший сан.*

2. Те саме, що **патріарха́льний** 3. *У нього були блакитні, дуже рухливі молоді очі. Вони ніяк не гармонували з величною сивиною його патріаршої бороди* (Собко, Граніт, 1937, 104).

ПАТРІО́Т, а, ч. Той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги. *Радянський народ своєї Батьківщини великий патріот* (Укр., присл.., 1955, 406); — *Я не гірший патріот від другого: я люблю своє рідне* (Март., Тв., 1954, 218); — *Ми поважаємо патріотизм у всякій нації,— заспокійливо говорив художникові старшина Багіров.— Бо ми самі патріоти* (Гончар, III, 1959, 230); * Образно. *Геолог повідомив, що колгоспники не тільки з Ахсютинець, а й з усієї околиці — великі патріоти кафторозробок* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 117).

ПАТРІО́ТИЗМ, у, ч. Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги. *Патріотизм — одно з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками і тисячоліттями відособлених вітчизн* (Ленін, 37, 1973, 182); *Франко був, це безперечно, полум'яним патріотом своєї батьківщини. Його патріотизм подібний до патріотизму Пушкіна і Горького, патріотизму Шевченка і Коцюбинського* (Рильський, III, 1955, 272); // *перен.* Відданість чому-небудь, любов до чогось. *Він.. не знав ніякого іншого патріотизму, крім бюрової пунктуальності* (Фр., VI, 1951, 162).

◇ **Квасни́й патріоти́зм** *див.* **квасни́й.**

ПАТРІОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патріо́т;** власт. патріотові. *Наша Конституція виховує у радянських людей патріотичну гордість, гарячу любов до соціалістичної Батьківщини* (Рад. Укр., 5.XII 1956, 1); — *Ми відбаємо належне вашому патріотичному бажанню* (Гончар, Людина.., 1960, 27); *Патріотичний рух;* // Який складається з патріотів. *Нитки секретних зв'язків потяглися в табір військовополонених. Там діяла патріотична група, яка готувала масову втечу* (Рад. Укр., 20.XII 1962, 3).

2. Який виражає патріотизм, сповнений патріотизму. *Замість обіцяного «Волинського образка» оце посилаю Вам дві патріотичні штуки* (Л. Укр., V, 1956, 173); *Незалежно від того, як визначати жанр «Слова о полку Ігоревім», воно являє собою поетичний твір, що має характер патріотичної публіцистики* (Рад. літ-во, 1, 1962, 72).

ПАТРІОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **патріоти́чний.** *Патріотичність вчинків.*

ПАТРІОТИ́ЧНО. Присл. до **патріоти́чний.**

ПАТРІО́ТКА, и, *ж.* Жін. до **патріо́т.** *В бій вона пішла рядовим бійцем, показавши себе хороброю і мужньою патріоткою* (Шер., Молоді месники, 1949, 32); *Справжня патріотка українського народу, Леся Українка віддавала свій талант і сили на підтримку визвольного руху, очоленого російською соціал-демократією* (Рад. літ-во, 18, 1955, 202).

ПАТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ богослов'я, який займається вивченням творів так званих отців церкви.

ПАТРО́Н [1], а, ч. 1. У стародавньому Римі — багата, впливова особа, звичайно патрицій, що брала під свою заступництво вільних незаможних або неповноправних громадян. [Клієнт:] *Патроне, як гадаєш, що ім* [християнам] *буде?* [Молодий римлянин:] *Ну, звісно, смерть* (Л. Укр., II, 1951, 514).

2. У буржуазному суспільстві — глава, хазяїн фірми або начальник підприємства і т. ін. *Скрізь патронів мав* [Сивий] *надійних... А на сьогодні числивсь він У картотеках поліційних Не менш як десяти країн.. Своє ж ім'я в шпигунських кличках Згубив, як голку у стіжку* (Воскр., З перцем!, 1957, 247); // *розм.* Безпосередній начальник, керівник (по відношенню до свого підлеглого). *Бажаю Вам незмінної ласки нашого патрона Аполло і його милих товаришів* (Л. Укр., V, 1956, 126); *Я був тільки гід та тлумач і права голосу не мав. В мої обов'язки входило лише виконувати доручення моїх патронів* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 85).

3. *перен.* Чий-небудь заступник, захисник. *То був небагатий шляхтич, з тієї «голопузої шляхти», котра.. вибирала вельможного магната, свого патрона, в уряд* (Мирний, I, 1949, 186); — *То Місяць є вашим* [зайчик] *царем? — мовив Слюк. — Так є, він наш цар і наш патрон* (Фр., IV, 1950, 101).

4. Святий, що вважається заступником людини, яка носить його ім'я, або заступником, захисником якого-небудь міста, общини. *Перед образом патрона Палко так молився він* [монах] *богу, Що в месилі просто падав Непритомний на підлогу* (Сам., I, 1958, 254); *Він* [Т. Шевченко] *узяв активну участь у таємному політичному антикріпосницькому й антицарському товаристві, що обрало своїми патронами слов'янських просвітителів Кирила й Мефодія* (Рад. літ-во, 5, 1958, 47).

ПАТРО́Н [2], а, ч. 1. З'єднані гільзою в одне ціле куля або дріб із пороховим зарядом і капсуль із запальником. *На грудях замість ладунки широкий черес, набитий в два і три ряди патронами* (Стор., I, 1957, 265); *Маркіян, присівши біля кулемета, уже мовчки набивав стрічку патронами* (Гончар, II, 1959, 243); // Те саме, що **гільза** 1. *У Гриші був невеличкий мідний патрон від якогось протитанкового снаряда* (Сміл., Сашко, 1957, 38); // *перен.* Про якусь схожу на гільзу трубку. *Четверо дівчаток-дошкільниць, вихованок дитячого будинку Полтавського району, виймають з тиражного колеса патрони* (Рад. Укр., 16. XII 1960, 4).

2. Пристрій для затискування оброблюваної деталі або різального інструмента в токарному і свердлильному верстаті. *Токар-наладчик Коропов сконструював спеціальний патрон для утримування фрези* (Автом., Щастя.., 1959, 82).

3. Частина електричного освітлювального приладу, в яку вгвинчується лампочка для приєднання її до мережі. *Проекційна лампа вставляється в патрон.., який закріплюється в металевому фланці* (Пересувні кінопр., 1959, 124).

ПАТРО́Н [3], а, ч., *спец.* Модель, за якою виготовляють якусь деталь (зразок для викроювання у швейній, паперовій, кушнірській справі). *Патрон рукава;* // Трафарет малюнка по тканині в ткацькій промисловості.

ПАТРОНА́Ж, у, ч. 1. Організоване медичне обслуговування певних контингентів осіб у домашніх умовах. *Через консультації здійснювався патронаж дітей у віці до одного року, проводились масові щеплення для профілактики інфекційних хвороб* (Матеріали.. охор. здоров'я... 1957, 124).

2. *книжн., заст.* Те саме, що **патрона́т** 2.

ПАТРОНА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до патронажу (у 1 знач.). *У зв'язку з поліпшенням патронажної роботи.. різко зменшилася, в порівнянні з попередніми роками, частота виявлення хворих дітей* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 326); // Який займається патронажем. *Патронажні сестри обслідують умови праці і побуту хворого* (Заг. догляд за хворими, 1957, 16).

ПАТРОНА́Т, у, ч. 1. У стародавньому Римі — влада, становище патрона (*див.* **патро́н** [1] 1), його заступництво.

2. Взагалі заступництво з чийогось боку.

3. Виховання в родинах радянських громадян дітей-сиріт, здійснюване на кошти державних органів і під їхнім контролем. *Патронат — одна з форм громадської допомоги в справі охорони дитинства* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 59); // *перен. розм.* Держав-

ний заклад для утримування сиріт. — *Що ж вам про неї розповісти? — мулився голова.. — Батько загинув на фронті, виросла в патронаті* (Гончар, І, 1954, 495).

ПАТРОНЕ́СА, и, *ж.* 1. Жін. до **патро́н**[1] 2—4. *15 грудня того ж* [1922] *року він* [театр] *урочисто відзначав сорокарічний ювілей своєї патронеси — першої на Україні народної артистки республіки — Марії Заньковецької* (Мист., 5, 1957, 39);—*Приїжджайте обов на храм: вшанувмо святу Варвару, нашу Ковалівську патронесу* (Кач., II, 1958, 24).

2. У буржуазному суспільстві —дама—заступниця якої-небудь благодійної установи. *Приїзд графині-патронеси застукав матушку Раїсу зненацька* (Донч., III, 1956, 38).

ПАТРОНІМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до патронімії. *Патронімічними слід вважати такі назви місцевостей, які утворились від імені власника, що володів даним населеним пунктом або в адміністративному управлінні якого була ця територія* (Мовозн., XIV, 1957, 26).

ПАТРОНІ́МІЯ, ії, *ж.* Наймепування племен, родів, їх членів за власним іменем спільного предка по чоловічій лінії, а також поселень за іменем їх колишніх власників або управителів.

ПАТРО́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **патро́н**[1] 1. *То була засідка стрільця.. Патронні гільзи, снайперська гвинтівка у спеціалькій видовбині* (Ю. Янов., І, 1958, 335); // Призначений для патронів. *На повитих мороком вулицях не припинявся рух: гуркотіли патронні повозки, проскакували худись верхівці* (Гончар, II, 1959, 399); // Який виготовляє патрони. *Патронний завод;* // Який заряджається патронами. *Патронна гармата.*

2. До складу якого входить патрон (*див.* **патро́н**[2] 2). *Патронний верстат;* // Який здійснюється за допомогою такого патрона. *Вибір револьверного верстата при патронній роботі, тобто при обробці окремих заготовок, закріплених в патроні, провозять за найбільшим діаметром оброблюваного виробу* (Технол. різального інстр., 1959, 122).

ПАТРО́ННИК, а, ч. 1. Задня частина каналу ствола у вогнепальній зброї, призначена для вкладання патрона (*див.* **патро́н**[2] 1). *Стара гільза застряла в патронніку і витягнути її не було сили* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 61).

2. Той, хто виготовляє патрони (*див.* **патро́н**[2] 1).

ПАТРОНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **патронува́ти**; // *у знач. прикм. В чому її щастя? А може, воно й ховається у цім ось клопоті, у тім, щоб роздобути колгоспові ще одного трактора, щоб придбати патронованим дітям одежу?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 100); // *у знач. ім.* **патроно́ваний**, ного, ч. Дитина-сирота, вихована в родині радянських громадян на кошти державних органів і під їхнім контролем. — *Де ж твої нові штани?.. Назар.. знав, що патронованого шмагати не дозволено* (Збан., Переджнив'я, 1955, 206).

ПАТРОНТА́Ш, а, ч. Сумка або пояс з футлярами (гніздами) для рушничних і пістолетних патронів. *На столі лежить старовинна зброя: іржаві шаблі, пістолети, стара рапіра, патронташі і інше* (Вас., III, 1960, 382); *На ременях, теж цілком військових, без розбору — свої, а чи ворожі — висіли підсумки, патронташі* (Ле, Право.., 1957, 141).

ПАТРОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., перех.* 1. Займати по відношенню до кого-небудь становище патрона (*див.* **патро́н**[1] 3) або патронеси (*див.* **патроне́са** 1). *Як і вся рота, Хома патронував малого телефоніста і де тільки міг — протегував йому* (Гончар, III, 1959, 314); *Хіба могла вона* [графиня] *допустити, щоб газети почали писати про цей випадок у притулку, який вона патронує?* (Донч., III, 1956, 29).

2. Здійснювати патронат (у 3 знач.).

ПАТРО́НЧИК, а, ч. Зменш. до **патро́н**[2] 1. *Розшукавши жовтенький патрончик помади, вона підфарбувала губи* (Тют., Вир, 1964, 405).

ПА́ТРУБОК, бка, ч. Коротка трубка, що служить відводом від основної труби, від резервуара, з'єднує частини трубопровода, приєднує його до чого-небудь. *Мотор востаннє натужився, загарчав і завмер. Крізь патрубок пробився пар, було чутно, як в сотах радіатора клекотіла, кип'ятилася вода* (Легк., Давні рани, 1961, 172); *У патрубку, що приєднує піч до труби, теж є засувка для регулювання тяги* (Колг. Укр., 8, 1958, 42).

ПАТРУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **патрулюва́ти**. *Солдати, призначені в наряд для нічного патрулювання по місту, вишикувалися на плацу в дворі комендатури* (Собко, Запорука.., 1952, 29); *Дружинники залучаються до чергування і патрулювання в неробочий час* (Рад. Укр., 20.IV 1961, 3); *Вертольоти використовуються для патрулювання ліній високовольтних передач та їх ремонту* (Веч. Київ, 5.VI 1957, 3).

ПАТРУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., перех. і неперех.* Охороняти або обороняти який-небудь об'єкт, якусь місцевість шляхом обходу, об'їзду і т. ін. патрулем. *Він знав, що я в селі не зробив нічого злого, бо він цілісіньку ніч патрулював* (Фр., III, 1950, 233); *За якісь півгодини хлопці вже летіли на конях за місто патрулювати залізницю* (Гончар, II, 1959, 105); *Вартові винищувачі, що вже патрулювали в небі, повернули назустріч групі німецьких бомбардувальників* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 78); *Дружинники патрулюють на вулиці.*

ПАТРУЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **патрулюва́ти**. — *Чому село не патрулюється як слід?— гнівно спитав оберст* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 177).

ПАТРУ́ЛЬ, я́, ч. Невеликий рухомий озброєний загін (військового підрозділу, міліції і т. ін.) або військове судно, літак тощо для догляду за порядком, безпекою на якому-небудь об'єкті, в якомусь районі. *Десь у віддалі будяки мірні важкі кроки кінного патруля* (Фр., VI, 1951, 163); // Невелика група людей, що несе якесь чергування за громадським дорученням. *Не міліціонер підійшов до столу, де учинилася суперечка з рукоприкладством, а два молодих хлопці з червоними пов'язками на рукавах. — Ми комсомольський патруль!* (Автом., Щастя.., 1959, 177); // Той або те, що входить до складу такого загону, такої групи. *І сміливо йшов вулицею. — Стій! — вирішив патруль на розі, — хто такий?* (Ю. Янов., І, 1958, 86); *На розі вулиць, що виходили на околиці, маячіли постаті патрулів* (Десняк, Вибр., 1947, 209); // *перен.* Про те, що веде спостереження за яким-небудь об'єктом, в якомусь районі. *Новий прилад «метеорний патруль» для автоматичної фотореєстрації метеорів розробили працівники астрономічної обсерваторії* (Наука.., 2, 1959, 23).

ПАТРУ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **патру́ль**. *Крайнюк зійшов на сторожовик, який повертався з нічної патрульної служби до берега* (Кучер, Голод, 1961, 207); // Який перебуває в патрулі, виконує обов'язки патруля. *По шпалах крокує патрульний наряд* (Воронько, Райком.., 1949, 48); *Ішли чималий час, доки підійшли до краю лісу. Дивимось,— притулився під деревами патрульний танк* (Ю. Янов., І, 1954, 55); // *у знач. ім.* **патру́льний**, ного, ч. Той, хто перебуває в патрулі, виконує обов'язки патруля.

ПАТЯ́КАЛО, а, *ч. і ж., зневажл.* Той, хто любить патякати. — *Пора на зяб орати. — Будеш ти носом*

орати дошку голодної — тим нпй лаб буде, патякало пекле (Шиук, Вербівчанк, 1961, 89).

ПАТЯКАНИНА, и, ж., *лнсевжл.* Те саме, що **патякання.** *Бєсіл ти тут тіяєсь два місяці, так не лпш до людей з патяканпною, а вчась у тих, хто рожала кало пропадіє спідниць* (Шонк., Інженери, 1956, 240).

ПАТЯКАННЯ, я, с., *звсзвжл.* Дія за знач. **патякати.** *Нарешенко провів час добре, розплажившись напкоті і прислухаючись до патякання підлітка-помічника* (Свнч., Опов., 1959, 89); — *А що про дівчину через твоє патякання поганий наголос, всіляні брехні підуть, навіі одружать?* (Коз., Сильвій, 1959, 190).

ПАТЯКАТИ, аю, ає, нсд., *перех. і неперех.,* що, *про кого без додатка, звичжл.* 1. Говорити багато про щось неістотне, пусте, не варто уваги; базікати, теревенити. — *Та хай йому чорт, пацю віи жені? Привезли цоечора і морочить голову... Патякає щось таке, що мені зовсім не потрібно* (Вас., 1, 1959, 284); *Нп так багато патякав про всяку всячину, а тако, що мав сказать о першу чергу, так і не сказав* (Гур., Новели, 1951, 101); // Вести довгу безсистемну, невпопадпову розмову. *Засіли [люди] кругом столу коло Чічічкої горлиці; п'ють-їдять, патякають, хвалять цукало* (Мирний, І, 1949, 258).

◇ **Язиком патякати** *дпв.* язик.

2. Поширювати брехливі, небажані для кого-небудь або неправильні чутки. [Карпо:] *Підвелася, пачуть плесніі, заволоділи... Скажуть, певно, тому правда, що про неї та Карпа патякають* (Кроп., II, 1958, 171).

ПАТЬОК *дпв.* **патьоки.**

ПАТЬОКИ, іів, мн. (одн. **патьок,** у, ч.), *розм.* 1. Слід від якоїсь рідини, що текла. *Якісь темні патьоки спускалися по стінах від стелі оседі аж під лави* (Мирний, III, 1954, 367); *У хлопців на голих грудях і на животі сірі патьоки засохлого солодкого соку* (Коп., Як вони..., 1961, 60); *Глобус був на місці. Але з якому вигляді! Зіпсований, мокрий. Фарба брудними патьоками лягла всі моря й океани* (Донч., VI, 1957, 105).

2. Те саме, що **потік.** *Ідемо проз між виконним, посувованим брунатними патьоками, безлісним горбом* (Мельн., Коли крюк..., 1960, 20); // Струмінка чого-небудь, що тече, сиплеться. *Рукава по лікті були мокрі, з їх текли патьоками вода* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *З вени Юрв біла червоним патьоком* (Граб., І, 1959, 305); *Йвав Степан мокрий, жалюгідний, піт патьоками спливав по обличчі* (Кочура. Зол. грамота, 1960, 495).

◇ **Попустити (розпустити) патьоки** — розплакатися, розревтися. — *За що знущаєтесь ви надо мною так? За що?.. За що?..* — *сказав* [неборак] *та й попустив патьоки... Патьоки гіркі сліз* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 51); *І знову розпустила* [баба] *патьоки і заговорила на всю хатиу: — Пропала ти, донечко, навіки пропала!..* (Стор., І, 1957, 23).

ПАУЗА, рідко **ПАЗА,** и, ж. 1. Тимчасова зупинка, перерва в мові або розмові; мовчання, мовчанка. — *Ну, казнь мені сам, що маю з тобою зробити? Посадить у тюрму?.. Пауза. Тупо дивиться зв'язаний* (Кочерж., II, 1955, 258); — *Я вам одверто кажу.. [По паузі]. Жаль, дуже жаль мені вашого сина* (Хотк., І, 1966, 172); *Важке речення, повно вставлювання, що вирвався зі звичаю думку, обв'язково відділяється на письмі крапкою, а в усній мові паузою* (Худ. чит., 1955, 95).

2. *перен.* Вимушені проміжок, зупинка у чому-небудь, між чимсь. *Тут все йде дощ, але з паузами* (Л. Укр., V, 1956, 357); *У двері этось постукав.. Після короткої паузи грюкання повторилось* (Нанч. В дорозі, 1959, 72); *На усій землі широкій Люлі вечірня калатуть. І те, що просто звється — спокій, Ні фронт ні паузу знать* (Дмит., Вітчизна, 1958, 147); // *зах.* Перерва між уроками в школі. *Далі, на паузах, вихідячи зі школи або перед початком години, ми виходили в розмови* (Фр., IV, 1950, 226).

3. Перерва в дії, у мові дійових осіб і т. ін. як засіб експресивності, психологічного ефекту. [Р е ч е ц ь:] *Нащо ви се говорите! (Пауза). Ви якось чудно поглядаєте за мною останнього часу* (Л. Укр., II, 1951, 43); *Тут Хрисов підняв грубезний пакунок і зробив артистичну паузу, щоб перевірити враження* (Довж., І, 1958, 448).

4. Ритмічно впорядкована перерва у звучанні музичного твору або якій-небудь його частині і знак на позначення цієї перерви. *Дуже часто трапляється, особливо в творах поліфонічного характеру, що не всі хорові голоси співають одночасно, разом. Деякі з них співають у той час, коли інші витримують паузу* (Осип. диригув., 1960, 106); *Грає оркестр. У паузах чутно — ревіли автомобілі геж за вікнолм* (Головко, І, 1957, 50).

5. Перерва у розмірі вірша, звичайно пропуск ненаголошеного складу.

ПАУЗИНЯ, а, с. Прим. до **пауза.** *Паузиий знак.*

ПАУЗОК, зка, ч. Плоскодонне несамохідне дерев'яне судно малої вантажопідйомності без паузби для перевезення по річковому мілководді вантажів, перевантажених з великих суден.

ПАУПЕР, а, ч. Бідняк, позбавлений засобів до існування в умовах класового суспільства. *Багатомільйонне безземельне і малоземельне селянство — пауперн, злидарі, найбідніші мешгани капіталізованої землі, які не могли забезпечити за нпйті і напівголодне існування* (Іст. УРСР, І, 1953, 435).

ПАУПЕРИЗАЦІЯ, і, ж. Масове зубожіння трудящих мас в умовах класового суспільства.

ПАУПЕРИЗМ, у, ч. Масове злидарство трудящих мас в умовах класового суспільства. *...існуючий робітник з прогресом промисловості не підвищається, а все більше опускається нижче умов існування свого власного класу. Робітник стає паупером, і пауперизм росте ще швидше, ніж населення і багатство* (Комунп. манііф., 1947, 26).

ПАУПЕРИЗУВАТИ, *ую, уєш, недок. і док.,* перех. Доводити кого-небудь до стану пауперизації.

ПАУПЕРИЗУВАТИСЯ, *уюся, уєшся, недок. і док.* Зазнавати пауперизації. *Провідна теза творів Бордуляка — життя західноукраїнського села,.. що пауперизувалося і відчайдушно відбивалося від безземелля* (Іст. укр. літ., І, 1954, 365).

ПАУПЕРИСТИЧНИЙ, а, е. Стос. до пауперизму.

ПАФОС, у, ч. 1. Почуття пристрасного запалу, піднесеності, натхнення. *Говорячий о. Арсеній балакав без упину, але якось механічно, без звичайної його енергії, без пафосу* (П.-Лев., IV, 1956, 122); *Пафос, охопивши кожіи у цій людині, стобпював її енергію* (Донч., II, 1955, 282); *Патріотичним пафосом сповнені всі кращі твори російської і української класичних літератур* (Іст. укр. літ., II, 1956, 16); // Зовнішній вияв такого почуття. *Осторонь сидів кирпичик. — Яка краса! які чудові відтінки загравп! — говорив він з пафосом досвідченого професора* (Тулуб, Людолюди, II, 1957, 115).

Фальшивий (нарочитий і т. ін.) пафос — надмірна піднесеність тону мови, зображення запалу, в дійсності відсутнього. *Багатослівно, час од часу привчаючись на фальшивий пафос, Діденко стоя говорити* (Головко, II, 1957, 559); *Відмовившись від нарочитого пафосу, умовної піднесеності, риторичної декламації..., вона*

[М. М. Єрмолова) *принесли в залу трагедії виразну простоту жалю* (Про мист. театру, 1954, 152).

2. чого. Сутність, основна ідея, спрямованість висловлювання, відповідність натхненням. *Широкий світ розкривається перед нами, коли ми читаємо книги Івана Франка. Пафос його поезії — труд, труд і їм'я людського щастя* (Рильський, III, 1955, 115); *Пафосом статей Кобзаря, як і всієї його творчості, було викриття експлуатації самодержавно-кріпосницького ладу* (Матер. з іст. укр. журналістики, 1959, 108).

Пафо́сний, а, е. Пройнятий пафосом. *Його пафосний монолог був зустрінутий загальною мовчанкою* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 401); *Незалежно від того, якою була загальна тональність ті* [І. Українки] *твору (епічна, пафосна, ліричні ін.), потужний струмінь музики, що відображав барвисті нотації, сповнює живим трепетанням усі ті твори* (Курс іст. укр. літ. мови, І, 1958, 574).

Пафо́сно. Присл. до **пафо́сний**. *Його як чуєм дуже часто, з трохів його — воднем пашать. Тільки, пафосно, квітчасто Умів він повторять* (Воскр., З перцем, 1957, 225).

ПАХ[1], у, ч. То саме, що **а́бах**. *Горіло палали троянди розкішні. Найкраща з квіток.— Бордо й пахи вродливих пишна Красива садок* (Л. Укр., І, 1951, 27); *А ней селом, що жріє у сайах, Дымком вспає вспінх яблонь пах* (Черн., І, 1958, 503).

ПАХ[2], у, ч. Місце між стегном і нижньою частиною живота. *Найбільше поповня залоз на підошвах, долонях, під пахвами, у паху й на обличчі* (Як анноб. зарезн. хвор.., 1957, 12); *Парубок з чорними бровами підступив ближче, націлився і ґвалтом Зрємя поєму у пах* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 188).

ПАХ[3], *вис.* Звуконаслідування, що означає звук постріду. *Пах! — пролунав постріл Мачі, і курінка, яка сиділа найближче, жменею злала на землю* (Багмут, Щаса. день.., 1959, 151).

ПАХА́, и, ж., діал. Пахва. *Мовчки закотив він полу сукняни під самі пахи, вийняв тютюн і заходився крутити цигарку* (Кощюб., II, 1955, 378); *За кілька днів, вибачай, як то кажуть, лиш під пахи, Нарбан поїхав на мисливознавчі вісіки* (Жур., Звич. турботи, 1960, 15).

ПА́ХАР, я, ч., діал. Орач. *Оженившись, батько мій пішов як Чикирину.. і.. зробився пахарем* (Стор., І, 1957, 347).

ПА́ХАРСЬКИЙ, а, е, діал. Прикм. до **па́хар**. *Гриньку з своїми заспідніми жалобами на втрати, з своїми розповіди про достатки, про худобу, ..з усім напрямком свого тихого пахарського життя — здавався йому тепер нудним, сумним* (Мирний, І, 1949, 387).

ПАХА́ТИ, аю, аєш, недок., перех. і неперех., діал. Орати. *Обізвався коваль: — Я в полі пахав, Я твій ґосподарський ґрунт здавна пізнав* (Укр., літ. пісні, 1958, 355); *— Що ж було пахати, коли свої землі ні бороніни!* (Грис., Вибр., 1959, 30).

ПАХВА́, и, ж. Внутрішня частина пасічкового лійчу. *Старий Петро Джерп.. взяв таб під пахву й пішов з одним старостою до батюшки* (П.-Лев., II, 1956, 180); *Місцями вода сягала паху, і бійці брели мовчки, піднявши зброю над головами* (Гончар, Повели., 1954, 11).

ПАХВИ́НА, и, ж. Крайня ділянка черева у тварин від пупа до паху.

ПАХВИ́ННИЙ, а, е. То саме, що **пахови́й**. *Пахвинний канал.*

ПАХВО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пахва́**. *Пахвові залози*

Пахво́ва ли́мфа — те саме, що **пахва́**. *Розвиток зіґрадентиту — гнійного запалення пахвових залоз, переважно в пахвових ямках, супроводиться значним болем, а також порушенням функції плечового суглоба* (Лікар. енциклопедія.., 1958, 124).

ПАХІДЕРМИ, ів, мн., спец. Товстошкірі тварини.

ПАХІДЕРМІЯ, ї, ж., спец. Патологічне стовщення шкіри; слоновість.

ПАХІЛЛЯ, я, с., діал. Пахощі. *І тополя, і потемніла од вологи на відсонні стирти, і пряний післядощовий спіз — все тонко дихав першим весняним пахіллям* (Стельмах, І, 1962, 221); *Стружки.. полетіли в шевстіли під напливи і все дротували французів своїм пахіллям, таким знайомим Райковичові ще з дальних років дитинства* (Загреб., Сирена 45, 1959, 430).

ПАХІНО́ДИ, ів, мн., спец. Товстошкірі тварини.

ПАХІТО́СА, и, ж., заст. Тонка цигарка з тютюну, загорнутого в лист кукурудзи.

ПАХІТО́СКА, и, ж., заст. То саме, що **пахіто́са**.

ПА́ХКАННЯ, я, с. Дія за знач. **па́хкати**. *З-за стіни контори у двір з гуркотом і пахканням вилетіла і зразу стала, мов підтята, пятиторитка* (Ряб., Золототисячник, 1948, 99); *Старий Єгор і зместім замовк, відчувавши на людську мову пахканням (а) чорно-прячорної люльки* (Ю. Янов., II, 1954, 153).

ПА́ХКАТИ, аю, аєш, недок. Випускати газ, пару і т. ін. з уривчастими короткими ритмічними звуками (про машини, механізми). *Горлянки шахтно смілась рядок червоних вогнів і гордо пахкали димом* (Кощюб., II, 1955, 85); *Потужний букнр пахкав і хмкотів колесами* (Руд., Вітер.., 1958, 5); *// Затягуючись, випускати дим при куріннї. Старий Сумейми посидав капці, поклав ноги у ваших пахчоток на себі і пихкав з повного цибуха* (Кощюб., II, 1955, 128); *Ковалі слухав Оверкову розповідь, хмурився, задумано пихкав люлекою* (Горд., II, 1959, 145); // Вирвавшись з-під чого-небудь, що натискає (про куряву, вилюку і т. ін.). *Пилюка, пахкаючи з-під коліс, покривала Оксенові чоботи* (Тют., Вир, 1964, 74); *Низенька черевата конячина сумирно брела, погнуривши голову. З-під її лапатих копит раз у раз пахкали клубками куряви* (М. Ол., Ліси, 1960, 181).

ПАХКИ́Й, а, е, розм. То саме, що **паху́чий**. *Я ораження відібрав зіх кілька найкращих, найдобрішим кконів, і вони стали окрасою його кабінету. Часто в зимові дні приходив до них щоною, вдихав пахкі листі літа* (Цюпа, Крапки, 1971, 209); *Пахкий холодний аромат любистку з м'ятою змагають* (Гонч., Вибр., 1959, 336).

ПА́ХКУВАННЯ, я, с., розм. Однокр. до **па́хкати**. *Він сів, устромив люльку до рота і пахкнув величезний клубок диму* (Смолич, Сорок пісім.., 1937, 181).

ПАХКОТІ́ННЯ, я, с., розм. Дія за знач. **пахкоті́ти**[1]. *Містечко вже засипало, прощаючись тишею, яку порушувало тільки одноманітне пахкотіння дизеля електростанції* (Жур., Звич. турботи, 1960, 68).

ПАХКОТІ́ТИ[1], тить, недок., розм. Підсил. до **па́хкати**. *Пахкотіла, перестрибуючись рейками, пукаті паровіз пятиомнівка з високими драбинами* (Крот., Сини.., 1948, 216).

ПАХКОТІ́ТИ[2], тить, недок., розм. Підсил. до **па́хнути** 1. *Ти* [Київ] *стрічаєш пахкотіє сосною. Тебе вічно проволоть вежа, І угорі усюди над тобою Рука будівника* (Вічко, Простота, 1963, 74).

ПА́ХМУРНИЙ, а, е, діал. Хмарний. *Як тільки темніти он пахмурна Із неба зганяли чорні хм, .. Грозиці всі закорушились* (Коти., І, 1952, 124); * Образно. *Пообтрепались пахмурні дерева Туди, до кого ви горбами знякло* (Вирган, В тилі, літа, 1959, 117).

ПА́ХНУТИ, ну, неш; жив. ч. пах, ла, ло; недок. 1. чим і без додатка. Видавати, виділяти

який-небудь запах. *Пахла земля, пахли недавно зрубані дерева, солома, і навіть старий знебітілий плін з перезимованого хліба, здавалося, оживлявшись запахом* (Хотк., I, 1966, 130); *Сад шумить... Вікно моє розкрите... Пахнуть медом яблуні в цвіту* (Сос., I, 1957, 217); // *безос. Над Ташанню пахло вербовими кладками* (Тют., Вир, 1964, 374); // *перен.* Нагадувати про кого-, що-небудь; викликати про себе, привабливість. — *Зналечку дуже любив... сіно робити* [косити], *і тепер мені та робота аж пахне* (Фр., IV, 1950, 501); *Шумять, як в дитинстві, тополі, І пахне дитинством земля* (Нагн., Вибр., 1950, 51).

2. *чим, перен., розм.* Виявляти ознаки, прикмети наявності або наближення чого-небудь. — *Хата пустою пахне, ніхто сумна господиві мовчить* (Барв., Опов., 1902, 127); *Була весна 1850 року. Місяць березень простелив свою пісню в степах. Скрізь пахло відновленням* (Рибак, Помилка., 1956, 311); // *безос. Вино-то правда, та брехнею дуже пахне* (Номис, 1864, № 6837); // Ставати ближким до здійснення; наближатися (про подорож, мандрівку і т. ін.). — *Та вже весна, та вже красна, Із стріх вода капле. Молодому козакові — Мандрівочка пахне* (Манж., Тв., 1955, 111); *Мандрівка пахне, аж серце м'яке!* (Рильський, I, 1956, 269).

3. *чим, перен., розм.* Містити в собі можливість, загрозу виникнення (в чого-небудь, закінчитися чимсь (звичайно неприємним, небезпечним). [Ю л і я:] *Чую вже, що ти погнала дам Омелька не добром пахне* (Фр., IX, 1952, 192); *Нам до смагань залишається тиждень, Круглик розумів, що справа пахне скандалом* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 83).

◇ **Пахне порохом** — наближається, загрожує війна. *В повітрі пахне реакцією, а значить, і порохом* (Кощюб., III, 1956, 285); **Пахне смаленим (смаженим, тютюном)** — загрожує небезпека, загибель і т. ін. або переобачаються неприємності. *Досвідчений розвідник одразу відчув, що в повітрі пахне смаленим* (Стельмах, II, 1962, 355); — *До нашої Олі вже журналісти підходять, — сказала мама Волошкій. — Ці одразу чують, де пахне смаженим* (Собко, Стадіон, 1954, 15).

Пахну́ти, ке, *док., розм.* Повіяти, дихнести або обдати, охопити (про вітер, запах, тепло, холод і т. ін.). *Свіжий вітерець пахнув йому в гаряче лице* (Мирний, II, 1954, 203); *Передранкова вологість пахнула мені назустріч, коли я розчинив двері кадіїр* (Смолич, Дитьл., 1950, 151); // *безос., чим, перен.* Викликати в кого-небудь відчуття свіжості, яких-небудь почуттів і т. ін. *Від картини пахнуло на неї духом весняної, вогкої, щойно розмерзлої землі...* (Коз., Сальвія, 1959, 144); *щойно розмерзлої землі...* (Коз., Сальвія, 1959, 144); // *безос., чим, перен.* Передатися кому-небудь, поширитися на когось (про почуття, настрої, якій-небудь стан і т. ін.). *Давня Катря. Огнем да попом'як од неї пахнуло — як колись* (Вовчок, I, 1955, 254).

Пахо́вий, а, е. Прикм. до пах[1]. *В хаті, поки старий Омелян метав перед ним хавці, пахові, серябові і ошийкові єдиці* [насмуги шкури], *Супрун ледве не задихнувся* (Стельмах, II, 1962, 114).

Пахо́лок, лка, ч., *діал.* Хлопець.

Пахо́лок, лка, ч., *заст.* 1. Слуга. [К о н о н:] *Я вже... пахолок у моєї жінки. що жушу робити тільки так, як моїй жінці забажається* (Кроп., II, 1958, 464); *Пахолки у білих свитках розносили мед у високих срібних келихах* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 278).

2. Хлопчик, підліток. *Вже Ївасусь був чималий пахолок, а вона ще возилася з ним, як з маленькою дитиною* (Стор., I, 1957, 58).

Пахоля́, я́ти, с., *заст.* Змінне до пахо́лок 2. *Був син-одиначок, мале пахоля, тепер він за пажа в дворі в короля* (Л. Укр., I, 1951, 439).

Пахощ *див.* **па́хощі**.

Пахощі, ів, *мн.* (*рідко одн.* **па́хощ**, у, ч. і ж.). 1. Запахи, звичайно приємні, ароматні. *На чистому повітрі розійшовся дух од варної страви і змішався з важкими пахощами диму та потоптаної молодої трави* (Н.-Лев., III, 1956, 106); *Пишний пахощ селянської церкви вбив пів грудних вапняків тіл* (Ірчан, II, 1958, 233); *Виноград цвіте-буяє, Любу пахощ розливає...* (Крим., Вибр., 1965, 35); *На лугу тонким пожитим пахощам весни — запахам буяку і конюшіні — вже мали прийти п'янкі, медові аромати літа: набиралось цвітіння акацій і лип* (Дмит., Пареченя, 1959, 241); * Образно. *Опера «Тарас Бульба» Лисенка наснена пахощами української народної пісні* (Нар. тв. та отн., 2, 1963, 44); // *перек.* Те, що приваблює до себе чим-небудь цікавим. — *Заплатять щедро,— промовив пишком Копронідос, покуповуючи пахощі черкеських тисячок* (Н.-Лев., III, 1956, 379).

2. *тільки мн., рідко.* Те саме, що дух. — *Може, ви мене направите, де той грек, що німецькі пахощі продає?* (Вовчок, VI, 1956, 290); // Взагалі пахучі, ароматичні речовини. [С і н о н:] *Дружинонька твоя золотокудра диботь тепер багатша розпашіла і пахощів касалася солодких* (Л. Укр., II, 1951, 314).

Пахтя́тися, хчу́ся, хти́шся, *недок., діал.* Душитися (духами, одеколоном і т. ін.). *Дівчата вимивали коси в ташанській воді, прали блузочки, пахтилися одеколоном* (Тют., Вир, 1964, 40); — *Тепер буду голитися щодня і пахтіть одеколоном буду пахтитися* (Чаб., Тече вода..., 1961, 189).

Пахтя́ння, я, с., *розм.* Дія за знач. пахтіти[1]. *Був у тому пахтінні зеленій рясті незайманого степу* (Донч., Зоряна фортеця, 1933, 18).

Пахті́ти[1], тить, *недок., розм.* 1. Те саме, що пахтити. *А Мишенятко під вербою Почуло, що м'ясце пахтить, Та й крадеться поміж травою* (Гл., Вибр., 1951, 23); *Весна була як весна: зеленіли дерева, квітли та пахтіли квіти* (Вишня, День..., 1950, 74); *Нему, Русевиці, невідомо, чому раптом цей зовні незмінний юнак пристав до цих двох і сунув світ за очі, де пахтить скандалом* (Шовк., Інженери, 1935, 394); // *безос.* Шуміли вишні по садах рясні, пахтіло квітами (Сос., II, 1947, 42).

2. Відгонити, віддавати чим-небудь. *Суп пахтів димом, у якому бракувало картоплі, засмажене було Юрі маргарином* (Загреб., Європа 45, 1959, 244); *Не так давно він повернувся з поля бою, Йде димом, порохом його рука пахтить* (Стельмах, Жито..., 1954, 75).

Пахті́ти[2], хчу́, хти́ш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що пахкати. *Реут бозо мочав, пахтів димом, привав з цигарки смужки тонкого паперу* (Рудь, Гомін..., 1959, 152).

Паху́чий, а, е. Який має, видає сильний запах. *Пахучі соснові стружки запущеними стьожками викачували з-під гострого леза* (Донч., Перемога..., 1949, 11); *Дівчата палили тертяне бур'янинка, і пахучий димок слався степом* (Тют., Вир, 1964, 12); // Який виділяє аромат, запашний. *Ви Тавріове міце похилились сяєві квітки жаку та пахуча м'ята* (Н.-Лев., II, 1956, 342); *Водося* [у Батрі] *від пахучої мяти та щоденного вичісування вирівнялось та вилискувать* [литочилось] (Мирний, IV, 1955, 294); *Намелювся в садах рясні плоди; цвіли пізно посіяні пахучі гречки* (Кач., Вибр., 1953, 97); // Просякнутий сяйвістю, пряними запахами і т. ін. *Вітром пахучим весна серце хвилює моє... Щастя блакитна далина в зорях Кожуш встає...* (Сос., Блакитна далина, 1960, 7); *Мигдал пахтіє вічинне вікно. В кімнату щедро полилося холодувате пахуче раннє повітря* (Ткач, Плем'я..., 1961, 140); // Напахче-

ний духами або насичений взагалі чим-небудь запашним. *Обціловувала [попадя] червоне личко Марички, витерла губи білим пахучим платочком і жетельком уклонила внову у гостинну [вітальню]* (Мирний, III, 1954, 192); *Біля цвинтарного та пахучого Юрася пристає Микаель у своїх стоптанних ходаках* (Чорн., Визволення, 1949, 98); // Який приємних запахом викликає бажання їсти, пити (про напій, напої). *Я... хлопав пек [водою] собі у лице. Після того було молоко. Білий пахучий канїй пінився у склянці* (Коцюб., II, 1955, 230); *Смета готувала на стіл. Ставила жінки, краяла хліб, витягала з печі якісь пахучі каїдки* (Коп., Лейтенанти, 1947, 53).

ПАХУ́ЧІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. пахучий. *Ліза принесла з собою свіжість і пахучість* (Ю. Янов., I, 1958, 179).

ПАХУ́ЧО. Присл. до пахучий; *II у знач. присудк. сл. Було свіжо, пахуча й тепло...* (Вовчок, I, 1955, 346).

ПАХУ́ЮЧИЙ, а, е, розм. Те саме, що пахучий. *Чорна пахуща скиба землі, обдарована плугом, перевертючись, падала в борозну* (Головко, I, 1957, 202); *На току сушили зерно. З-під лопат золотистим розсипом злітало вгору духмяне, пахуще пшеницю* (Жур., Дорога..., 1948, 131); *В травневім лісі галява пахуща. Старі суби між стилом стоять в ряд* (Забіла, Поезії, 1963, 17).

ПАПА́Й, я́, ч., фам. Те саме, що чоловік. *Не було для нього тяжчої муки, як муки від того, коли йому давали відпуть, що він це папай* (Смоличі, Світанок..., 1953, 36); *Горять веселі огнища, не в тому це й від барабів не пахне, прямо до міськрайи, за папаном іде папан* (Сос., I, 1957, 177).

ПАЦА́ННЯ, я, с., розм. Дія за знач. пацати. *В одчинені двері хлестів дитячий щебет... Потім хтось пацання чемно наспокоював, наче то густя пре* (Л. Укр., II, 1952, 713).

ПАЦА́ЯВ, йш, с., фам. Зменш.-пестл. до пацій. — *Ну, гаразд, не ґвалтуйтеся, я так, по-батьківському...* — *Кий, до лиха, ви батько? Що вам не дов пацянят трьох і п'яти років,— суворо одказала йому Жабі.* — *Що ви мене маєте за дівчинку, чи що?* (Досв., Вибр., 1959, 38).

ПАЦА́ТИ, аю, аєш, недок., перех. і неперех., розм. 1. Ударяти, бити долонею (звичайно не дуже) або торкатися чи хапати руками. *Сягайба іноді любить.. всіхо п'ятірною проводити Маковейчикові до лоба до підборіддя.* — *Не пацайте!* — кричить тоді бовць (Гончар, III, 1959, 55).

2. у сполуч. із сл. ногами, руками і т. ін. Лякати, шльопати по чому-небудь звичайно рідкому. *Між лататтям блискали стрілками малюки і пацали тоненькими розчервленими ляжками крихітні жабенята* (Перв., Дикий мед, 1963, 250); *Уся зграйка хлопчаків на чолі з Андрійком, пацюки ногами по калюжах, поспішав назодогін* (за кораблйком) (Собко, Звич. життя, 1957, 72); *Діти.. бродять, пацають своїми крихітними ноженятами в потоках холодної сірої води* (Чорн., Визволення, 1949, 62); // у сполуч. із сл. ногами. Сукати (ногами) на знак незадоволення або інших почуттів. *Батько як зачав корчити лице та ногами пацати, .. то мене аж сміх брав* (Номис, 1864, № 2346); (Мокрицька:) *Умора тільки почала їй виговорювати, а вона голову в подушки і зараз почала пацати ногами* (Кроп., II, 1958, 443).

ПАЦИФІ́ЗМ, у, ч. Буржуазно-ліберальна політична течія, прихильники якої засуджують будь-які війни, незалежно від їхнього характеру. *Ні один революційний клас зарікатись від революційної війни не може, тому що інакше він засуджує себе на смішний пацифізм* (Ленін, 32, 1973, 280).

ПАЦИФІКА́ТОР, а, ч., книжк. Той, хто карательними заходами придушує народне повстання, заколот. *Щодня дослухалися всі домашні, через любий призовний розпитувалися — чи не напрямки чигирінські пацифікатори на слід Богуна* (Ле, Вибрапиці, 1954, 5).

ПАЦИФІКА́ТОРСЬКИЙ, а, е, книжк. Прикм. до пацифікатор. *З природи розумна жінка, вона обережною була в товариствах, не зачіпала шляхетського самопу Стаса, обминала ганебної слави пацифікаторську діяльність благодійника обох юнаків Станіслава Жолкевського* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 115).

ПАЦИФІКА́ЦІЯ, і, ж., книжк. Дія за знач. пацифікувати. *Він жав [брав] участь у всіх бійках і перестрілках, серед яких доконано окупації і пацифікації цього краю* (Фр., VI, 1951, 367).

ПАЦИФІКУВА́ТИ, ую, уєш, недок. і док., перех., книжк. Придушувати карательними заходами народне повстання, заколот.

ПАЦИФІ́СТ, а, ч. Прихильник пацифізму. *Вінцу доктор Дригомирецький заперечував у принципі: він був пацифіст, і батько його теж був пацифіст* (Сокальчук, Мкр., 1958, 23).

ПАЦИФІ́СТКА, и, ж. Жін. до пацифіст.

ПАЦИФІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до пацифіст і пацифізм. *Духовні жерці імперіалізму сплюндрували етикетки в першу чергу на молодь, поспіхом в її серцях отруйне насіння свентпіцизму, аполітичності, пацифістської ілюзії* (Ком. Укр., 1, 1967, 25).

ПАЦІ́ЄНТ, а, ч. Хворий, що звертається до лікаря. *Тут [у берлінській лікарні] і пацієнти есть надзвичайні: наприклад, дівчинка 10 літ приїхала з Африки* (Л. Укр., V, 1956, 254); *Заслужена слава увінчала перші успіхи нового лікаря, і до нього почали приходити пацієнти* (Дмит., Народена, 1959, 15); *Чимало говорять пацієнти про чуйність, майстерність спеціалістів-лікарні* (Вісн. Київ, 15.1 1963, 2).

ПАЦІЄ́НТКА, и, ж. Жін. до пацієнт. *Тепер Ївга видавалась йому [лікареві] ще кращою, і він.. гірше став займатися своєю пацієнткою* (Кобр., Вибр., 1954, 93); — *Сідайте! — Пацієнтка болісно вдивлюється в відтак покірно сідає на крісло* (Кач., II, 1958, 334).

ПАЦНУ́ТИ, ну, неш, док., перех. і неперех., розм. Однокр. до пацати. *Він встає і пацнув Дарку в розмаху по плечах* (Л. Укр., III, 1952, 669); *Ненароком пацнув [Бланденю] рукою по клавішах рояля* (Гончар, III, 1959, 152); *З усього розгону тратнув [пан] своєрідного фермою лобом у коліно.* — *Чого тобі треба, сатано?* — *пацнув носом Кужель* (Добр., Тече річка..., 1961, 237).

ПАЦЮК[1], а́, ч. Шкідливий осавець родини многоподібних, значно більший за мишу, перев. з сірою шерстю і довгим лускатим хвостом; щур. *Щось хрустнуло, щось заворушилося, щось десь заскребло. То миша скребеться чи пацюк?* (Мирний, III, 1954, 161); *Пацюки валодіють інстинктом загадкових відчувати катастрофу* (Руд., Вітер.., 1958, 97); *З-врнаучих найбільш поширені пориці (звичайна та гуртова), миші (курганчикова, хатня) та сірий щур — пацюк* (Шкіпп. і хвор., рослин, 1956, 454); * У порівн. — *Ну, курнулися й завіцав. Як пацюки, очкурявсь* (Стельмах, II, 1962, 412); // перен., зневажл. Про людину лякливої, підлої вдачі. — *Нарада?—..кричить котрийсь з групи солдатів.— Так воювати можна! До перемежного пінця! Тилові пацюки!* (Головко, II, 1957, 531).

ПАЦЮК[2], а́, ч., розм. Те саме, що порося. *Вже переносили цілого пацюка, вже почали носити кирей, полотно, кожух новий, ані разу не обвіряний, але Юрцько був неомолимий* (Хотк., II, 1966, 192); // перен., зневажл. Про товсту людину. — *Значить, тиловий годований пацюк — фельдфебель Гонт — робить те, що*

треба.., пане подковнику? — *вівцю звертався в думці Вебер до свого начальства* (Автом., Так народж. кор. 1960, 102).

ПАЦЮЧЕНЯ, ати, с. Мала пацюка (*див.* пацюк 1). *Малюки сигають корму через кожні дев'ять годин, адже і вночі. І в деяких лабораторіях пустилися на хитрощі: нам користувачі посилають годувальних з числа... тварин того ж виду.. Скажіть, мишеня підсаджують до пацюка, а пацюченят — до хом'яків* (Наука..., 2, 1967, 32).

ПАЦЮЧИЙ 1, а, е. Прикм. до пацюк 1. *Пацюча нора;* // Призначений для пацюків. *Пацюча отрута;* // Такий, як у пацюка. *На порозі він стикається з денщиком, Солдат з худим пацючим писком проходить, як завжди, не помічаючи господаря* (Панч. В дорозі, 1959, 126).

ПАЦЮЧИЙ 2, а, е, розм. Прикм. до пацюк 3; // Такий, як у пацюка. *Круглі радісні усміхнулися, кілька разів нахилив свої пацючі рила і клацнув зикаблуками* (Собко, Серце, 1952, 50).

ПАЦЯ, і, ж. 1. *дит.* Порося; свиня. — *Шо? Шо, мій цьотичок? Паця дякола? Ось як ті покажемо. Пуцю-пуцю, повна паця. Ти нашо лякам нашого Тараська?* (Вас., II, 1959, 350); — *Пацю, пацю... Вилазь уже,— говорив Минка свинці, а сам тихо плаче* (Кос., Новели, 1962, 126).

2. *розм.* У комнатних тварин — кістка надкопитного суглоба; // Така кістка, що використовується для гри. — *Доки в паці будеш грати? З дівками день і ніч гамати І красти голубів у всіх?* (Котл., I, 1952, 210).

ПАДЯ, яти, с., розм. Мала свині; порося. *Іде дядько старий вовк. Ледве що плететься, Аж з пацятами свиня На горі пасеться* (Рудан., Старий вовк, 1958, 10); — *Ми та паця на кичу загодили...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 177).

ПАЦЬОРКА *див.* пацьорки 2.

ПАЦЬОРКИ, рок. *мн.* (*одн.* пацьорки, и, ж.), *діал.* 1. *тільки мн.* Намисто. *Знайшовся подарунок і для Настиної матері — царгородська парча на керсетку і бірюзові пацьорки з Афона* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 60).

2. Мотузки, нитки, шнурки, пасма і т. ін. *Великі пацьорки спускалися не вуха кучеряки* (Мирний, III, 1954, 154); *У Каленика Романовича фруктових дерев не було перед дімочком, замість цього росла плакуча верба з довгими-довгими пацьорками* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 26); *Пацьорки від фартуха; Зв'язать пацьорки;* // Торочки. *Нахурилась* [Тетяна], *почала швидко швидко перебирати пацьорки на хрестці* (Вас., II, 1959, 103); // Обірвані кінці, частини тканини. *Одягнені вони були в якесь лахміття з чужого плеча, на головах мали повстяні капелюхи з м'якими крисами, що звисали онизі пацьорками* (Кол., Терон.., 1959, 53); *В нунеслі шкіпіли недогавнуті, в пацьорках перфораторні шланги від компресора* (Ле, Міжгір'я, 1953, 189).

ПАЦЬОРОЧКА *див.* пацьорочки.

ПАЦЬОРОЧКИ, чок. *мн.* (*одн.* пацьорочка, и, ж.), *діал.* Зменш.-пестл. до пацьорки. *Найбільша ж втіха для них* [дівчаток] *добувати.. блискучі пацьорочки й вишивати ними* (У. Кравч., Вибр., 1958, 409); *З простої дінки зробили якусь цяцьку, іграшку,.. довгу косу обплели і зіставили невеличкі пацьорочки* (Мирний, IV, 1955, 172).

ПАЧЕ, *част.* 1. *прикм.* Уживається у знач. вищого ступеня: кращий. *То, щоб нагріть його* [Давида], *взяли. Царевен пане красотою, Дівчат старому навели* (Шевч., II, 1963, 94).

2. *присл.* Уживається у знач. вищого ступеня: краще. [Балтура:] *Кирпо, скромність, каже приславі, бувае іноді пане гордості* (Корн., II, 1955, 222); — *Про те, що я тобі говорив,— нікому ні звуку. Пане всього, щоб жінка не знала* (Тют., Вир, 1964, 300).

Пане бка беретти (стерегти і т. ін.) *діал.* бко1; **Пане чаїни** — понад сподівання. — *Ти про життя думай. І в першу чергу — про свої заощадження. Повинно в удатися. Все — за це. Ну, а коли вірветься, пане чаяння, не лізьте звариву. Бережи хлащів і себе* (Головко, II, 1957, 539); **Тим пане** — тим більше. *Хочу попрохати Вашої ради і сподівання, що Ви не відмовите.., тим пане, що справа не цілком особиста* (Кощюб., III, 1956, 124); *В житті, а тим пане в театрі, буває чимало осілих несподіванок* (Смолич. Театр.., 1940, 114).

ПАЧЕЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до пачка 1, 2. *Я витяг гроші, тугенькі пачечки харбованців, запханці жінці* (Чаб., За цвітодінн..., 1963, 8); *Вони... шили з того шмаття маленькі торбинечки і накладали в них кожні пресвсені з собою речі: пачечки з тютюном, теплі шкарпетки, чай і цукор* (Смолич, II, 1958, 21).

ПАЧЕЧНИК, а, ч. Робітник, що займається виготовленням пачок (у 2 знач.) або упаковує що-небудь у пачки.

ПАЧЕЧНИЦЯ, і, ж. Жін. до пачечник.

ПАЧИСЬКИЙ, сбк, *мн.* Те саме, що пачо́ві. — *Вони, артисти, й старість вигадують: з пачісь наліплюють карлюк бороду й вуса* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 207).

ПАЧКА, и, ж. 1. Купка однорідних складених або зв'язаних предметів. — *О-ох! — зітхнув Макар Іванович, вертаючись до покоїв з пачкою кореспонденції* (Кочюб., I, 1955, 163); *Він з усмішечком витягнув з кишені перев'язану мотузочком пачку грошей* (Стельмах, II, 1962, 37); // Невеликий пакет чого-небудь упакованого, складеного разом. *Викравши* [Славко] *гроші від батька й сам купував ті пачки* [тютюну], *що виходили йому на інше куповання жатв'яю* (Март., Тв., 1954, 245); *Начальці запросив* [Давида] *сісти на стільці напроти нього й курити — підсунув навіть пачку цигарок* (Головко, II, 1957, 163).

2. Паперова коробка для упаковування чого-небудь. *З малих і великих пачок випаковувала вона цукрові фігурки: дами в коротких сукнях, панчі в цилідрах* (Кобр., Вибр., 1954, 71).

3. *гірн.* Частина пласта, що відділяється від решти товщі корисної копалини прошарком породи і відрізняється від неї якістю. *Струг вибирає вугілля смужками завтовшки від 5 до 15 сантиметрів, а верхня пачка пласта відвалюється самі великими кусками* (Наука.., 1, 1963, 14).

4. У класичному балеті — жіночий костюм у вигляді коротких накрохмалених спідничок з прозорої матерії, зшитих разом.

5. *у знач. присл., розм.* пачками. Групами, партіями, не поодинці. *З вірша 1915 року «Рибалка» ми можемо бачити, як страждала душа в поета* [Мажита Гафурі], *коли царський уряд почав пачками розстрілювати башкирський башкирів казахський народ* (Тич., III, 1957, 234); *Поранені наповнили все місто. Вони знищалися пачками з відчинених вікон всіх великих будинків, перетворених на госпіталі* (Довж., I, 1958, 15).

ПАЧКАР, я, ч., *рідко.* Те саме, що контрабандіст. *Пачкар, що перевозив книжки, натрапив на прикордонну сторожу* (Сам., II, 1958, 400); *Тут сорок літ тому ішли більшовики.. Тропою пачкарів... Щоб шпик не бачив, не впіймав жандарм* (Бажан, Роки, 1957, 214).

ПАЧКОВИЙ, *з, е.* Прикм. до пачка 1, 2. *Пачковий оптикон.*

ПАЧКОВ'ЯЗАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для зв'язування в пачки (у 1, 2 знач.). *На заводі.. освоєно випуск штемпелювальних, пачков'язальних, листоскоювальних машин* (Рад. Укр., 28 VIII 1962, 3).

ПА́ЧОСІ, ів, *мн.* 1. *текст.* Решітки, відходи при чесанні, переробні вовни, льону, бавовни і т. ін. *Біля сімей корабельних там мигав мигав, пачосів Завіта напрядених* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1953, 363); * У порівн. *Потерть спинагнули, як сухі пачоси, й осіялися всю осеню* (Н.-Лев., III, 1956, 358).

2. Пасма волосся, зайчайно скуйовдженого, поплутаного, нечесаного. *З пачосями на голові;* перен. Довгі або переплутані гілки, стобла рослин. *Кругі ней* [долини], *мов висячений пеpкач, бовваніли кам'яні спини, по яких п'ялися де-де пачоси зеленої омели* (Фр., VI, 1951, 23); *Через рідкі срібні пачоси беріз зазимніли... зорі* (П.-Лев., III, 1956, 145).

ПАЧУ́ЛІ, ів, *мн.* 1. Багаторічна тропічна напівчагарникова рослина з пахучими листям і гілками; використовується в парфумерії. *Чудова рижиашся в райських субтропіках... пачулі — високоароматична перселенка з далекої тропічної Яви* (Вісн. Київ, S.II 1966, 4).

2. *заст.* Дуже з ефірного масла, що добувається з листя і гілок цієї рослини. *Василь Опанасович, напахчений почуттям і лавандою, тюркнувся пухкими губами холодної Машиної щічки* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 72).

ПА́ША, і, *ж.* і Трава на пасовищі, що служить кормом для худоби. *Мокро ще в полі, чема для худоби ще наші на лузі* (Фр., XIII, 1954, 306); *Піде* [полковник] *собі, а ти вирощуй м'ясо на безводній землі, де навіть зелені паша перестала рости* (Чаб., Тече вода.., 1961, 27); // Свіжекошена трава, призначена для годівлі худоби. [Г а в р и л о:] *Треба б худобі паші підкинуть, до млина пшеницю одвезти* (Кроп., IV, 1959, 152); *Баба вязка в руки надягав, підвела воли до воза, де лежали вчорашні поpедні, і пішла до клуні, очевидно, по пашеи* (Стельмах, I, 1962, 425)

2. Те саме, що пасовйще, *Хлопці* [пастухи] *на паші Чи косарі Сіли до каші Серед рілді* (Граб., I, 1950, 72); *Все — моя ненькі* [земля] *і паші, Гір підземні перепаси — Все вмістилось в душі наші, І вони широкі стали* (Нагн., Вибр., 1957, 174).

Пуска́ти (пусти́ти, гна́ти, ви́гнати, ви́гнати і *т. ін.*) **на па́шу** — пускати пастися (худобу або птицю). *Ротмістрам* [стрийї] *біля амбарів шатри дав дітей, пустивши коней на пашу* (Гончар, Таврія, 1952, 152); [К а р п о:] *Одначе мені пора вже вовіи на пашу гнати!* (Кроп., II, 1958, 120); — *Катівка,— гукую під басом.— Вижени гуси на пашу* (Вощоб., I, 1955, 225); *Ходйти (бути і т. ін.) на паші* — пастися (про худобу). — *Ужить собі — вдушка, дикий степ, сонце. Цілі косяки кобил з лошатами ходять на паші* (Ю. Янов., II, 1958, 114).

ПАША́, і, *ч.* Почесний титул найвищих військових і цивільних урядовців в Османській імперії, султанській Туреччині, Єгипті і деяких інших мусульманських країнах (зберігся в Йорданії, Лівії та Судані), а також особа, що має цей титул. *Цариця звеліла всім пашам привезти своїх дочок в садок, щоб сик повпівся на їх* [них] (Н.-Лев., IV, 1956, 18); *Грабарина, ласкаво посміхаючись, промовляла: — Но чашу привбав ще мій покійний прадід у хворого полоненого паші* (Донч., II, 1958, 43).

ПАШИ́ЙСТВО, а, *с.* = **Пашу́ння.**

ПАШИ́ЙСТИЙ, а, *с, розм.* Те саме, що **пахучий.** *Нападало яблук, пашистих, червоних* (Стельмах, Жито.., 1954, 127); *У повітрі вогким і пашистим Повіз мій значіння і вігвра* (Рильський, II, 1960, 15); *Пашистим квітки; Пашистий пирі.*

ПАШІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пашіти.** *Молодиця пашіла таким нестерпучим жаром, аж жінки, котрі стояли біля неї, мамагались трошки відсунутись від того пашіння* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 235).

ПАШІ́ТИ, шіть, *недок.* 1. Виділяти багато жару, тепла, будучи розпеченим, нагрітим, натопленим і т. ін. *Здорова піч були вже натопляла й пашіла жаром* (Н.-Лев., II, 1956, 335); *Гаряча задуха стояла у сарині. Пашіть най головіі розпечена черепиця* (Гончар, Таврія, 1952, 151); // *безос. Від стін будинку пашіло теплом, мов від розжареної печі* (Тонч., Готель.., 1960, 158).

2. *перен.* Бути гарячим, червоним через підвищення температури, хвилювання, збудження (про тіло, обличчя і т. ін.). *У неї не тільки лице, шия, руки горіли,— вся вона пашіла, ані так і світилам, так і сипала жаром* (Мирний, III, 1954, 279); *Руки в неї були червоні від гарячої води, а щоки аж пашіли рум'янцем* (Шиян, Баланда, 1957, 18); // *безос. Орися чіпляла не пашіла, а сяяла, боса, в одній сорочці, і не звабила очей з Оленчика, від якого так пашіло жаром, що вона почувала той жар на своєму обличчі* (Тют., Вир, 1964, 388).

3. *перен.* Бути розгарячілим, рум'яним і т. ін. *пасліпок якого-небудь сильного почуття або міцного здоров'я, доброго настрою і т. ін. Від співу дівчина зашарілася, обличчя її аж не було таких кия'янщ. Нівпаки, воно пашіло пристрастю, вогнем* (Минко, Ясні зорі, 1951, 7); *Тепла чорнілка з кругляш рум'янцем лицем так і пашіла здоров'ям* (Март., Тв., 1954, 296); *Сиві Ало вже десь надзвірр поперцюся, весь забруханий, забруднені глиною, але й пашів задоволенням* (Ле. Мінгір'я, 1953, 21).

4. *перен., розм.* Видавати, виділяти дуже сильний запах. *Від її білосніжного халата, що туго обертав стрункі постать, пашів одеколон* (Досінк, II, 1955, 346); // *безос. В хаті пашіть ще запрягно, а в мисинку шкрябають холодні миші* (Грчин, II, 1958, 69).

ПАШИ́СТИЙ, а, *с. діал.* = **Бушпи́й** (про фіміам). *Жито було, правди, коваленьке, а пшениця вражалась — пишнисто, зелена, як рута* (Земляк, Гуцівий Стратіон, 1960, 381); // Пишний. *Давно не було такого врожаю. Будуть і копи пашистії, і снопи рясності* (Гончар, II, 1959, 86).

ПАШИ́ЙСЯ, я, *ж., розм.* Те саме, що **пашій** 1, 2. *Не стає війни розвійна, а любові, Пашнищею засіяно скрізь поля* (Граб., I, 1939, 495); *На широкому столі розташувалися пухкі пшеничні, жита, ячменю, проса і всякої іншої пашнищі* (Добр., Тече річка.., 1961, 17).

ПАШНЯ, і, *ж.* 1. Хліб у зерні; зерно. *Молодиці чески в руках дарованцу; хто дарував кужу.., хто обіце на дарованцу мішок пашні, улики бджіл* (Н.-Лев., III, 1956, 77); *Плинуть по шляхах Білорусії З пашнею обози червоні* (Рильський, Наша сила, 1952, 110).

2. Хліб у стеблі; злак. *Стовп напакладали* [дядько і дядина] *і жатя, і пшениці, і всякої пашні* (Мирний, I, 1954, 91); *Якась знакомі сплакнулася* [Кузьма] *з оранкою і сівбою, сінокіс його перестоював, а пашня очалилась або починала зеленіть з снопаї* (Стельмах, II, 1962, 206).

3. Сільськогосподарські культури, звичайно злакові. *Пшениця шелестіла, цілим волошки з пшеничні конюхи в пашні* (Свидн., Люборацькі, 1955, 32); *Шаруванням'зеленим кущиком сусіди окрили землю пашня, барвистим шовком виграс, мічатося в променях веселого весняного сонця* (Крот., Сини.., 1948, 47).

4. *діал.* Пасовище. *Коли кожної хати зовсім чрпіли там череду вже в пашні жснуть, а там пісень співають* (Вощоб, I, 1955, 181).

ПАШПО́РТ, а, *ч., заст.* Паспорт (у 1 знач.). *Вісьок забрав у неї пашпорт і одвів її в кухню до своєї жінки* (Гр., II, 1963, 202); -- *Хаба мабуть, скільки.. пан пеяких жевжиків... вже вони й капітанівством, вже вони й віддаються інших держав — пашпорти в них заздалегідь заготовлені... Думають, для чого тої* (Гончар, III, 1959, 301).

ПАШПЕ́Т, у, *ч.* Страва з м'ясних, рибних або інших продуктів, протертих до пастоподібного стану. *М'ясні*

паштети та пироги стояли гірками на столі (Тулуб, Людолови, I, 1957, 95); *Ми одержали близько двох тисяч рецептів приготування найрізноманітніших страв із какаомаса. Серед них — салати, вінегрети, борщі, супи, котлети, паштети* (Веч. Київ, 11.XI 1969, 4).

ПАШТЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до паштéт. *Паштетний фарш; Паштетні консерви;* // Стос. до виготовлення або продажу паштету. *Прилавки жінка втирає паштетною машиною, стала* [мити] і *стояла знилену, а потім зайшла й зварила собі зробити три бутерброди* (Хотк., I, 1966, 174).

ПАЩА́, і, ж. Рот звіра, риби і т. ін. *Цілий ліс гострих* [овечих] *ніжок замигтів перед очима, голі дурні морди розкривали пащі перед рожевої курявн* (Кошоб., II, 1955, 16); *Амінка підвела свою голівку, розлившили пащу, де третій тонісінькою стьожечкой її гострий хвнчок* (Досв., Вибр., 1959, 56); *Широки пащи* [щуки] *з великою кількістю гострих, загнутих всередину зубів добре вперлнся сильну здобич* (Збор., 1957, 77); • *У порі́ві. Рана тягнулася, бліда і вялa, як паща сонної риби* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 260); // *знеслив.* Великий і некрасивий рот людини. *Йвасик раптом почнпв реготати. З його пащі рвався сміх на всю* (Кол., На фронті..., 1959, 190); *Він* [Пелехатий] *капрузив мокрнні м'язи своїх щелеп, відкрив пащу, хотів бо знвести низьким вочам бісгром, але поборов це дурне бажання* (Загреб., Шепіт, 1966, 13); // *перен.* Темний, знючий отвір у чому-небудь. *Здорова піч, розквівшнсь чорну пащу, дихала теплом* (Кошоб., I, 1955, 64); *Беруть руду, кладуть у піч — в отвнні пащі доменок* (Забіла, Мальв..., 1958, 48).

ПАЩЕ́КА, и, ж., розм. Те саме, що пáща. *Помалснькн вони* [щука] *розмішує свою пащеку і випускає воду* (Фр., III, 1950, 331); *Перед очима мигнули пащека вовкопода* (Шер., В парнві загонах, 1947, 74); *Щось животинне було прнлнпло з його* [Копаницькому] *здоровому апетиті, в загартованій праці пащеком та щелепами* (Н.-Лев., I, 1956, 612); — *Цей хлопчисько зижене мекене той світ! Ти побачнш, як колись не витерплю і... розіб'ю йому пащеку аж до вух!* (Кач., II, 1958, 20); *Якісь люди бігали по вузенькому горбочі, заливався сторчок біля жабівої пащеки трнсолн, гримотів знемагання між цистернами* (Загреб., Європа 45, 1950, 258).

◇ **Розчу́тити (розчи́нити і т. ін.) пащéку, вуди́ла** — натовпити зайвого; розбазікатися, розтеревенітися. *Не вечі заохвала дружина. — Прикуси язика, старий дурню. При дітях розпустив пащеку* (Збан., Переднина'я, 1955, 182); [Русалівський:] *Чого ти так пащеку розчнив? Та нехай тобі зацінять!* (К.-Карий, II, 1960, 224).

ПАЩЕКУВА́ННЯ, я, с., розм. Дія за знач. пащекува́ти. [Старшина:] *Яке мені діло до любовного пащекування! Всяк повинен знати свої стільці* (К.-Карий, I, 1960, 45); — *Мені цікаво знати, що відповіла старшина з військи, а не безглуздє пащекування пана* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 227).

ПАЩЕКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, розм. Говорити недоброзичливо, злобливо або лицемірно, безвідповідально; базікати, теревенити. *Гната не прийнялн ті теревені — з кудою косарі пащекували* (Горд., II, 1959, 196); *Мотря пащекувала, базікала за десятьох* (Коп., Вибр., 1953, 433).

ПАЩЕКУВА́ТИЙ, а, е, розм. Який любить пащекувати. *Виходнть вона з людьмн з церкви, а перед нею йде Ворішячка, та баба пащекувата* (Мик., Вибр., 1954, (15); *Найто госпор повлася Груня з пащекуватою сусідкою* (Горд., II, 1959, 253).

ПАЩЕКУ́ХА, и, ж., розм. Пащекувата жінка. лівчина. — *Мовчать! Прекверіца пащекуха! — Юнона злобно порощить* (Котл., I, 1952, 245); *Хто там перешіптувався? Галя? Ннна? Чи, може, Катя? У-у, пащекухи! Немає їм чого робити...* (Кур., Даша, 1961, 6).

ПАЮВА́ННЯ, я, с., розм. Дія за знач. паювáти. *Він бачив і розумів, що старшина бере собі ледь-чнм частку здобутого, і вважав, що таке паювання несправедлнве* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 192); *Н'ячою почувала себе кошицька старшина, якій, після паювання трофеїв, дістався чнслений скарб* (Панч, Гомон України, 1954, 426).

ПАЮВА́ТИ, юю, ює, *недок., перех., розм.* Ділити що-небудь на частини. — *Тільки знай, у нас таки установо: все, що не бобув, на рівні часті паювати* (Мирний, I, 1949, 329); *Теретій зітхає і неохоче говорить: — Добре, де вже мое ще пропадало: паюємо все на дві частнн* (Стельмах, I, 1962, 595).

ПАЮВА́ТИСЯ, ніється, *недок., розм.* 1. Ділитися між собою чим-небудь. *З того часу вони вже зачепилися і запрнсвячалися одна одній помагати; та краде, той передає, а цн збнває за щось бруд, аби людям очі відвернути. А тобі вже й пахощів* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 81).

2. Пас. до паювáти.

ПА́ЮС, а, ч. Пліва, в якій лежить ікра в рибі.

ПА́ЮСНИЙ, а, е. Прикм. до пáюс.

Пáюсна ікрá — сорт солоної пресованої, протертої чорної ікри осетрових риб, на відміну від зернистої, що солиться в паюсах. *Найбільше поженькою і смачною закускою є чорна ікра осетрових риб* (зернистої, паюсна.) (Укр. страви, 1957, 70); *Поньомній... наперед потнхомнрив тим, що за обідом чомусь є свіженькі баликн, і чудовий паюсний ікрою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 14).

ПАЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до паяння. // Призначений для паяння. *Найбільш уживано паяльної рідиною є, солна на кислота* (Гуртом і'уміл рукн..., 1955, 88); *На одному з верстатів стояла паяльна лампа* (Збан., Переднина'я, 1955, 16); *Паяльний цех.*

ПАЯ́ЛЬНИК, а, ч. Ручний інструмент для паяння. *Для надійного з'єднання проводів кінці їх скрутують, а потім припаюють припоєм за допомогою паяльника* (Монтаж і ремонт..., 1956, 66); *Неначе натомнлнся, обсновано дронгами вся райгорбуж, на столі розкнуті конденсатори, електролампи, паяльники* (Ткач, Моряки, 1948, 66).

ПАЯ́ЛЬЩИК, а, ч. Робітник, що займається паянням. *Паяльщики арматурної майстерні... розробили економічний спосіб виготовлення... деталей з підвищеним вуглнем* (Роб. газ., 11.X 1962, 2).

ПАЯ́ЛЬЩИЦЯ, і, ж. Жін. до пáяльщик.

ПАЯ́ННЯ, я, с. 1. Дієпр. час. теп. і мин. ч. до пáяти. *Однією з головних умов успішного спнкування в цільний стик пляного твердого пайа і рідкого припою* (Знання..., 2, 1966, 30).

2. у знач. прикм. Полагоджений паянням; з припаяними частинами.

ПАЯ́ННЯ, я, с. Дія за знач. пáяти. *При паянні легких сплавів користуються сплавами олова, цинку, міді, іноді алюмінію* (Метод. вказ. фрез. спр., 1958, 18); *Для опрнбслення залізних і сталевих речей застосовували* [древлянорусські ковалі] *різні способи — загартовання, гартування, різання і обпилювання, полірування, паяння* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 414).

ПАЯ́ТИ, яю, яєш, *недок., перех.* З'єднувати металеві частини чого-небудь за допомогою розплавленого металу або сплаву — припою. *Робітники обплнли їх* [опори] *зверху, з боків, знизу і щось кленали, залнвнчували, різали, сгрібали, паяли* (Кучкіл, Оля, 1959, 209).

ПАЯ́ТИСЯ, яється, *недок.* Пас. до пáяти.

ПАЙЦ, а, ч. Клоун, блазень у цирку, балагані. * У поріві. *Сіра стіна, покрита різнобарвними шматами паперу, наклеюваними день у день, здирними безладно, виглядала як пайц* (Фр., II, 1950, 310); *// перен.* Про людину, що кривляється, лакається, поводить себе як клоун, блазень. [К р и н и ч н а *(київ лицейській поклад по человіка):*] *Пайц!* (Голов., Драми, 1958, 139).

ПЕА́Н, а, ч. 1. У стародавній Греції — хоровий спів на честь бога або на випадок війни, тріумфу, а також мелодія цього співу. *Рожеві пальці* [дами] *на кавовій накладці... Вурмові тони клятого, клекотавого, Якісь порпи, бойові пеани* (Фр., XI, 1955, 258); *// Хвалебний спів на честь кого-, чого-небудь. Всю землю він* [М. Горький] *стрічав — і бачив стільки раз, і стільки бачив сліз, що від душі дрібної Несила б їх вместить... Та хмари грозові Він був провісником — і їх співав пеан* (Рильський, II, 1960, 304); *Від краю до краю — вязанькі пеани Всім радісну вістку несуть: Народи женяться — як бійці, як титани,— І святом сварити вже горлицять* (Тич., 3 дзв. дорогу, 1961, 58).

2. *поет.* Те саме, що пе́ан 1.

ПЕ́ВЕЦЬ, вця, *ніс.* у знач. *прикм.* ск. Бути упевненим. *Мені не хочеться навіть думати, що той збіжник вийде без Вашої* [О. Кобилянської] *праці, яка, я певен у тому, надасть йому велику вартість* (Коцюб., III, 1956, 242); *Рак певен, що на світі все не так іде, Бо сам назад, а не вперед бреде* (Дмит., В обіймах гонщ., 1958, 148).

ПЕ́ВНЕ *див.* пе́вно.

ПЕ́ВНИЙ, а, е. 1. Чіткий, твердий (про руки, кроки і т. ін.) *Угрули бран певні, а очі темно-сині,... та ахі ж мінці і на вид холодні!..* (Коб., I, 1956, 441); *Бушують юрбами майдани, жена йде кожного мета. І певний крок гримить і тане* (Сос., I, 1957, 157).

2. Який відповідає дійсності; правильний, точний, вірогідний. *В книжках для народного читання краще наводити певні факти, а не гіпотези* (Гр., Перел. світом, 1907, 225); *Найбільш певним діалектним матеріал здобувається мовознавцями-діалектологами шляхом безпосереднього спостереження і записування* (Жирчі я діалектології..., 1955, 181).

3. Точно визначений, визначуваний. *Мене жінуть і в Чернівці і у Львові на певний термін* (Л. Укр., V, 1955, 331); *Позаду, на певній відстані, йшло кілька найближчих, а поряд, між тропи повозу, царя супроводила одягнутий за формою старий гладкий майстер землеробства і державного майна* (Довж., I, 1958, 395); — *Я будував декорацію, обраховуючи її на певну точку зникання* (Ю. Янов., II, 1958, 29); *// Видінений, призначений для чого-небудь.* [К р е ч е т:] *В лікарні є певні ліжі, коли дозволяють відвідувати хворих* (Корн., I, 1955, 111); *// Добраний серед аналогічних осіб чи предметів або як частина чогось цілого, спільного. Він* [В. К. Сакасегинський] *сам оповідав, що в одній з'їзді спробував був точно скопіювати певного свого знайомого* (Рильський, III, 1956, 338); *Кожний робітник, очевидно, педантично виконував закуск певну й обмежену частку загальної роботи* (Смолич, I, 1958, 75); *Письменник* [П. Панч] *розширює сферу прикладання народної фразеології, застосовуючи її.. для характеристики певних політичних явищ* (Рад. літ-во, 1, 1963, 19).

Пе́вна річ: а) уживається як ствердні слова-сполучення, що відповідає знач. слів з в и ч а й н о, б е з с у м н і в у. [М е л х о л а:] *І вона римлянка?* [Х у с а:] *Та певна річ!* (Л. Укр., III, 1952, 150); б) *(вставн. сл.)* уживається у знач., що відповідає знач. слів с а м о с о б о ю з р о з у м і л о, з в и ч а й н о, б е з с у м н і в у. *На корм — рудь, перед рульовим місцем — підойми упрягальні,— адже човен був, певна річ, моторний* (Смолич, II, 1958, 43).

4. *із спол.* що, ч. ч. *і також у чому, рідко чого, на чому.* Який твердо вірить у що-небудь, не сумнівається у чомусь; упевнений. *Іван був задоволений з себе і з касірки, був майже певний, що все піде йому добре* (Фр., I, 1955, 99); [А н т о н і о:] *Ви певні в тім, що се його домики?* [М а г і с т е р:] *Тут можливе лиш не може бути* (Л. Укр., III, 1952, 111); *Всі, хто слухав Шарса, були певні перемоги над ворогом* (Десняк, Вибр., 1947, 193); *Нарешті таки знайшов Вас, дорогий наш Володимире, бо листа не діставав і не був певний, чи мої картки дійшли до Вас* (Коцюб., III, 1956, 360); *// із сл. у с о б і, с е б е.* Який вірить у свої сили, свої можливості. *Олесь Васильович ніколи не був певний у собі* (Донч., VI, 1957, 631); *З Галочкою стрункою і кінчуючи, як молода яблунька, танцює стрепетливий, певний себе, не юнай, чоловік* (Ю. Янов., I, 1958, 624); *// у кому.* Вірити комусь, покладати якісь надії на кого-небудь. *Марта реагувала Антона* [Антона]*.. Вона не була певна у ньому* (Коцюб., III, 1955, 305); *// за кого, що і без додатка.* Який не відчуває тривоги, хвилювання; спокійний. *Вона заруч'ялася й запоетеснувала. — О, ні!.. Я найпевніше тоді, як їдеш ти за жнив* (Коб., III, 1956, 57); [Г р а д о в:] *Літака на велике випробування випускаємо. Все перевірити треба. Певним треба бути* (Собко, Пісеи, 1958, 242); *Ми певні за свою судьбу. Бажаєм всім так жити!* (Воскр., Неодарив.., 1950, 12); *// Який виражає тверду віру в свої сили, в свою правоту; твердий, упевнений або владний. З рабською улесливістю* [ушанувальним] *розступилися довкола перед цезькайомим приїжджим, що говорив із моєю та й іще таким певним тоном, до якого вони вдачили від своїх хапе* (Фр., VI, 1951, 61); *Завзяк небагатьох і прибув на ранда.із, а вже з'явилося в ньому щось певне, владне, розстанавши ноги, твердо стоїть на землі Кузьма-канапобудівник* (Гончар, Тронка, 1963, 188); *// до чого, рідко.* Непоколебливий, стійкий. *Поете! Шлях твій повен труду, Не жди відрадости,— на... Конать тобі до могили, Суворим сказаним дрівні. Але бурись, до цілі певний, Накроти темряві ставай* (Граб., I, 1959, 200).

Будь пе́вний; **Будьте пе́вні** — уживається для переконання кого-небудь у безсумнівності, вірогідності чогось. *Будь певний,— що можна, все буде зроблене* (Л. Укр., V, 1951, 19); *— Обіцяю вам, що мій допис в десятках примірників буде розісланий по всіх газетах, і будьте певні, що до нього прилучаються* (Тют., Вир, 1964, 153); **Пе́вна рука́ у кого**: а) хтось має вправну, натреновану руку; б) хтось має тверду волю, владний характер. *Знов з дивно майстерні, що має Таку певну вдачу рукою Сказальне панство* (Рильський, I, 1960, 261); **Пе́вне ко́ло у кого** — хтось має здатність правильно визначати відстань, влучати в ціль. *Оже в нього було певне, серце мітке. Дзлав він цілячи певнозно, рушницю не, мов пір'їнку* (Перв., Невигадане життя, 1958, 247).

5. Який наглуговує повного довір'я, на якого можна покластися; вірний. *Ціла виборча робота повинна бути дана така, що священик у своїх сесі має постаратися про вибір певного чоловіка на виборця і написати йому картку.. Цей певний чоловік має бути той, хто безумовно піде за порадою священика* (Март., Тв., 1954, 167); *Загайдачний того ж дня виїхав з Києва, залишив з тобою десятеро певних козаків* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 340); *В роботі Зоя знаходить справжню насолоду, робота єднає її з колективом, що давно вже став для дівчини і рідною, і найпевнішим опертям у житті* (Гончар, Дорога.., 1953, 8); *// Незмінний, постійний. Все чогось шукає іншого людина... Нещасним щира... де їх дальший слід! Що на світі певне? За зміною зміна...*

Це вже з роду в рід! (Грвб., I, 1959, 497); // Який обов'язково буде, здійсниться, відбудеться); який обіцює сподіваний результат. *Поміж возами нігде стать. Неначе з рідні, навпаки. З Смілянщини, з Чигиринщини Просяне козацтво, спочинуло, На певне було пам'ятай* (Ненч., I, 1951, 100); *Не пекайте на мене, добродію, що я на ней раз не дам певного слова* (Мирний, V, 1955, 362); *Два Галакіотових сказав, що з один певний і справжній засіб упоймати вусате страховище* (Донч., VI, 1957, 58); // Який з необхідністю витікає з обставин, по-скляся; неминучий. [**Мітрам:**] *Дух мене сюди звів на певну погибу. Ну, що ж! нехай! Мені тут гинуть краще, ніж в іншім місці* (І. Укр., II, 1951, 109); *Один з офіцерів поранів заднього коня* [у упряжі] *в задній на крайньому служому рядмі батальйону. Це була певна смерть* (Гончар. III, 1959, 109).

6. Точно не визначений; якийсь. *Рейса чула часом у серці певну тужливість, якесь материне почуття до цього знівеченого життя* (Кошов., I, 1955, 323); *Нова мова прозвучала вперед окремими загонами і дрібними групами і, можливо, дійти певний час асинхронізовано* (Гончар, III, 1959, 96); // Деякий, незначний. *Звичайно, дальозорі висипка вже вносила певні корективи, проте схема лишалась та сама* (Головко, II, 1957, 487).

ПЕВНІСІНЬКИЙ, а, е. 1. Який надзвичайно точно відповідає чому-небудь; схожий на когось. *Але гості з смерті задають! Костак викликає тільки огиду... Що лякитись? Не взяли, ні дали. Мій певнісінький образ по виду,— Так на мене скидається він* (Граб., I, 1959, 236).

2. Який має цілковиту впевненість у кому-, чому-небудь. — *Я певнісінький, що панна Неля і тепер має на собі сині панчохи* (полчищки) (Фр., II, 1956, 302).

ПЕВНІСІНЬКО. Присл. до **певнісінький**; // у знач. присудк. сл. *А вже певнісінько, що в наших теньках його дитинко купали і нашим кропилом кропили!* (Фр., II, 1950, 132).

ПЕВНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **пе́вний** 1—5. *Друга пара, Миколай з Параскою, — це вже інших людей. Спокійні* [статечні], *солідні люди. Молодії ще, але якась певність рухів і світогляду* (Хотк., II, 1966, 390); *Навчись майстерності такій, щоб у твойій руці легкій з'являлась певність і завжди був точний ір в очах* (Ум., Вірш., 1957, 76); [**Петро:**] *І чого б я боявся* [грати в театрі]? [**Іван:**] *Нема новості! А що як сяду не в свої сани? А театр вимагає чоловіча* (К.-Карий, I, 1961, 58); *Коли ж натомість* [Славко] *мав певність, що ярос йому не вдасться, то воно якраз обернеться на добре* (Марк., Тв., 1954, 241); *Якар посміхнувся приємним теплом посмішком, що відбивала його душевну врівноваженість і певність своїх сил* (Д. Бедник, Дніпро... 1951, 11); *Вона вгайвала в цьому надійного мужа й господаря, на плече якого з певністю можна спертись* (Гончар. III, 1959, 189); *Легко, легко там зробилась, щезла дикая тривога, жена певність розмаєлася у оновленій душі* (Фр., XI, 1952, 215).

ПЕ́ВНО, рідше **ПЕВНЕ**. 1. Присл. до **пе́вний**. *Чи був в генерал-губернаторському домі театр за часів Катеринеського? — не можу Вам певне сказати* (Мирний, V, 1955, 408); *Втім глядну, поміж ломами іде спокійно, певно, в простій кабтанині робітник* (Фр., XIII, 1954, 130); — *Мав би я силу, то враз і душі б тебе, й віку пивдавав І віддісав би я оселю Аїда так певно, як певно Те, що вже ока не зцілять побі й сам земля потрясеть* (Гомер. Одіссея, перекл. Б. Тена. 1963, 169); — *Катре! — кажу їй: — чи ти знаєш певно, що Яків тебе любить?* (Вовчок, I, 1955, 213); *Василь поплекав дохонею по гарячому металу трактора. — Тепер усе піде по-іншому. Вже тепер можемо сказати цілком певно: плакали межі на куркульських лаках!* (Довж., I, 1958, 83); *Що у нього не могло вимитися в слова, лише болізо, розкрилами грудь в німім жалю, друг його виповідав з натиском і жаром, якої і певно* (Кобр., Вибр., 1954, 31); — *У мене не витягнуть! — сказав батько певно, ще й поверх підкреслив махнувши рукою грозно* (Головко, II, 1957, 126); // *у знач. присудк. сл.* — *Коли так свідчите, то я віддаймо йому* [Грицькові] *гроші цті, — сказав Карпо. — Підемо всі втрьох до йоге, певніше воно й пожиттє буде, як усі з їм говоритимемо* (Гр., II, 1963, 353); *Він урядовець, лояльний урядовець. Він зараз дуже бо в поліцію. Це певне... це зовсім певне...* (Кошов., I, 1955, 408); — *Уже як страженик казав отте Омелькові, то то вже певно* (Мирний, IV, 1955, 374).

2. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження можливості, вимовірності того-небудь і відповідає знач. слів *мабуть, очевидно. Ми засиділи, розгайдмось. Чи зійдемося ж знову? Ви засідаєте коли? А може й те... Та де? Жевлю! І засідаємо яку? На пуп'ях, певне, не такими! І засідаєм не таку!* (Шевч., II, 1963, 240); *Як не чесно* [дід] *вовів, то, певно, майстерував коло старого ярма або коло старого плуга* (Стеф., I, 1949, 112); *Горшанчи старі свої папери. Що дивом вижили у дні війни. Напрошує я на книжку записку. Собі самому навздо знімо, За тоя часу, чесно, зрозумілі* (Рильський, II, 1960, 324).

3. *у знач. частин. сл.* Уживається для підтверджування висловленої думки і відповідає знач. слів *звичайно, цілковито.* — *Але умна, Павле Макаровичу.— ви книжки не зачитуєте. — Ну, певно ж* (Головко, II, 1957, 489); — *Не виходить. Іване Володимировичу. Всі ваші морозостійкі сорти, виявляється він,— труба. — Де, на Уралі? А певно, потерпить* (Довж., I, 1958, 490)

ПЕГА́С, а, ч. 1. У грецькій міфології — крилатий кінь, що вибив джерело, з якого пили воду музи і яке давало натхнення поетам-співцям. *Скільки муз таких на світі! Що день, то нових городів, в поміг! З'явиш до верху вниз Парнас, Я музу кличу не такую: Веселу, гарну, молодую; Старих кохай брика Пегас* (Котл., I, 1952, 234); // Символ поетичного натхнення. *Вигравас і літає По краю поетичний Мій прудкий Пегас* (І. Укр., IV, 1954, 139).

◇ **Осідлати Пегаса** — почати писати вірші, стати поетом. *Думається мені: коли такий кінь* [поетів] *фатум нежичний, то дарешті й тікати від нього, а хто не хоче коритись, нехай осідлає того... Пегаса.* (Л. Укр., V, 1956, 436).

2. Сузір'я північної зоряного неба. *За Кассіопеєю (якщо виходити від Полярної зорі) лежать сузір'я Андромеди і Пегаса* (Астр., 1956, 11).

ПЕГМАТИ́Т, у, ч., геол. Виворжена крупнозернеста гірська порода, перев. з кварцу, польового шпату, в якій один мінерал проростає кристалами іншого. *Пегматити утворилися з мінералів, їх зростків або кристалів великого розміру. Часто в пегматитах спостерігаються структури проростання, найчастіш кварцом польового шпату* (Курс заг. геол., 1947, 239); *На Україні є дуже багато кар'єрів, в яких видобувають різноманітні тверді гірські породи: граніт, пісковик, вапняк, мармур, пегматит* (Наука., 8, 1958, 22).

ПЕГМАТИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **пегмати́т**. *В 30-х роках на Волині, на півночі від міста Житомира, були відкриті пегматитові жили в так званих коростенських червоних гранітах* (Наука.., 8, 1961, 34); // Власт. пегматиту. *Пегматитова структура* [граніту] виявляється в тому, що у кварц проростають великі кристали ортоклазу (Курс заг. геол., 1947, 62); // Призначений для переробки пегматиту. *Пегматитовий завод.*

ПЕД... Перша частина складних слів, що відповідає слову **педагогічний**, напр.: **педкаб'ін**, **педкуре́си**, **педпра́ктика**, **педробо́та** і т. ін.

ПЕДАГО́Г, а, ч. Особа, яка веде викладацьку й виховну роботу або розробляє проблеми педагогіки. *Видавши російські педагоги були вчителями... українського композитора, переїхали померлого Миколи Леонтовича* (Рильський, III, 1956, 23); *Пробесіди педагога Шевченко цінив надзвичайно високо, розуміючи величезну роль учителя у вихованні підростаючого покоління* (Наука..., 3, 1961, 12).

ПЕДАГО́ГІКА, и, ж. Наука про виховання, освіту й навчання. — *Але ж, прошу пані,* — *втрутилася тереза Оляна співрозмовниця,* — *поняття педагогіки надто дуже велике саги дошкільному вихованню* (Вільде, Сестри..., 1958, 533); *Боротьба за міцні і глибокі знання учнів з основ наук лишається одним з першочергових завдань радянської школи і актуальною проблемою радянської педагогіки* (Комс. Укр., 10, 1959, 39).

ПЕДАГО́ГІЧНИЙ, а, е. 1. Спец. до педагогіки. *Пан Адам спокійним тоном виклався свої педагогічні теорії* (Коцюб., II, 1955, 245); *У педагогічній роботі вчителеві доводиться керувати живомовною і довільною пам'яттю учня* (Рад. психол. наука..., 1958, 122).

2. Прикм. до педаго́г. *Гнат вибрав собі зовсім іншу професію: не думав про педагогічну кар'єру, але... задумуючи з новим роком заснувати політично-суспільну газету* (Фр., VI, 1951, 201); *Педагогічні колективи багатьох шкіл республіки добилися значного поліпшення якості уроків* (Ком. Укр., 11, 1962, 27); — *Нічого вас, Ніно Романівно, у вас природний педагогічний хист* (Донч., V, 1957, 449); // Який готує педагогів. *Уздовж тільки-но закінчила педагогічний інститут у Ніжині* (Довж., I, 1958, 292).

3. Який відповідає правилам, вимогам педагогіки. *Педагогічний вимок.*

ПЕДАГО́ГІЧНІСТЬ, пості, ж. Абстр. ім. до **педагогічний** 3.

ПЕДАГО́ГІЧНО. Присл. до **педагогічний** 3. *Вони тобі вчинили, звісно і суворо, але педагогічно: не можна потурати дитячим забаганкам* (Смолич, Мир..., 1958, 60).

ПЕДАГО́ГІЯ, і, ж., заст. Педагогіка. *Битися вважалося тобі в Дроговині неминучим складником педагогії, а особливо елементарної* (Фр., IV, 1950, 225).

ПЕДАЛІЗА́ЦІЯ, і, ж., *муз.* Дія за знач. **педалізувати**.

ПЕДАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *муз.* Дієпр. пас. мин. ч. до **педалізувати**.

ПЕДАЛІЗУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.* і *док.*, *перех.* і *неперех.* Використовувати педаль (під час гри на музичному інструменті, їзди на велосипеді і т. ін.).

ПЕДАЛІЗУ́ВАТИСЯ, уємося, *недок.* Пас. до **педалізувати**.

ПЕДА́ЛЬ, і, ж. 1. Важіль керування в машинах, механізмах і т. ін., на який натискають ногою. *Василь звично натискував педалі, як завше руками в кермо, пильно стежив за шляхом* (Десняк, Десну..., 1949, 215); *Санітарка натиснула ногою на педаль і поволі натиснула площину операційного стола* (Смолич, Прекр. квтастр., 1956, 204); *Інформація від любини в машину може надходити в основному шляхом натиснення кнопок, клавіше, переміщення педалей* (Ком. Укр., 11, 1964, 51); // Ланка ножного важільного приводу (у велосипеді, швейній машинці і т. ін.). *Дівчина сиділа у сідлі, вимахуючи ногами, ловлячи педалі. Велосипед закручувався, замістив спицями* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 157); *В 1752 році російський винахідник Я. Шамшуренков збудував коляску, яку рухали за допомогою педалей* (Наука..., 8, 1965, 10); // Керована натиском ноги деталь важільного устаткування в музичному інструменті для зміни тривалості й сутності звучання. *Вона сиділа, все держала ногу на педалі* (рояля) (Н.-Лев., IV, 1956, 255).

◇ **Натискати (натиснути, жати і т. ін.) на всі педалі:** а) поспішаючи, їхати, пересуватися дуже швидко. — *А може, нам* [у Празі] *уже сюжинки? — висловив припущення найстарший з розвідників...* — *Можуть, звісно, і вони вдертися, як натиснуть на всі педалі, — погодився взятий ефрейтор* (Гончар, III, 1959, 433); б) докладати всіх зусиль; старанно виконувати що-небудь. *По засуві шапа в Васі, Бо хоч рік він у Донбасі А вже уже перед і сають — велосипед. — Браво, Васі! — чути в залі. — Жми ще дужче на педалі!..* (С. Ол., Вибр., 1959, 205); в) уживати всіх можливих заходів для здійснення чого-небудь. — *Ми тут без вас часу не марнували. На всі педалі натиснули, щоб розконсервувати будівництво* (Шовк., Інженери, 1956, 163).

2. Звук музичного твору, що тягнеться або повторюється більш-менш довго. *У симфонічних невеликих оркестрових уривках сцени з русалками теж застосовано ходи паралельними* [мажки] *терціями на витриманій педалі* (Укр. клас. опера, 1957, 271).

ПЕДА́ЛЬНИЙ, а, е, 1. Який має педаль (у 1 знач.); з педалями. *В лісопильному цеху потонні... були обрізні, торцеві, пилальні, реброві верстати для переробки відходів* (Столл.-буд. справа, 1957, 60).

2. *муз.* Який виділяється за допомогою педалі (у музичному інструменті). *В пісні «Про Нечая»... Лисенко наближається до характеру лірницького супроводу завдяки педальному звучанню тоніки протягом усієї пісні* (**Нар. тв. та отн.**, 1, 1962, 53).

ПЕДА́НТ, а, ч. 1. Людина, яка суворо дотримується певного способу мислення, порядку, певних звичок, надаючи великого значення формальній стороні справи. *Тільки безнадійний педант міг би протиставити проти цих новаторів* (Рильський, III, 1956, 77); *Брянського він вважав дуже зайвим аґітатором, але сухим і до всякої міри педантом* (Гончар, III, 1959, 82); // Той, хто занадто суворий у виконанні дрібних, формальних вимог. *Він такий педант, що тільки в руки адресові подав рекомендації листа* (Л. Укр., V, 1956, 351).

2. Учений, який нічого не хоче знати, крім своєї науки, формаліст у науці або людина з показною вченістю, що любить повчати інших.

ПЕДАНТИ́ЗМ, у, ч. 1. Надмірний формалізм, дріб'язковість у чому-небудь. *В роботі він пунктуальний до педантизму* (Літ. газ., 14.1 1958, 3).

2. Формалістика в науці, відірване від життя буквоїдство. *Часи, в котрих переважає коментаторська критика і комплетна грамматика, се, звичайно, часи вузького педантизму, схоластики, упадку творчості і упадку доброго стилю в ньої* (Фр., XVI, 1955, 246); — *Вплив клімату й оточення! — з удаваним педантизмом бовкнув Бронек* (Л. Укр., III, 1952, 675).

ПЕДАНТИ́ЧНИЙ, а, е. Який має риси педанта або однаки педантизму. *Військова кафедра. Це та кімната, де із* [студентів] *суворим мундштуком керівником кафедри, прикріпленим та педантичним майором* (Гончар, Людина..., 1960, 10); — *Ну,— пхикнув Харитон, це такий педантичний у виконанні обов'язки і не такий делікатний в ставленні до всіх інших стати, — не ціненбіді ж люди міняться: мусить вона зрозуміти* (Смолич, Мир..., 1958, 31); // Власт. педанту. *З педантичною строгістю додивлявся* [Міхоненький] *до того, як учениє* [учень] *стоїть при табаниці, як держить крейду, як важе грубою, як кланяється* (Фр., III, 1950,

30); *Штефаль мовчки усміхнувся, з педантичною увагою перечитуючи донесення, робив на ньому помітки червоним олівцем* (Ле і Лев., Півд. захід., 1950, 318).

ПЕДАНТИ́ЧНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **педантичний**. *За педантичність, за манеру повчати в класі її не любили* (Донч., V, 1957, 232); *Застебнутий на всі ґудзики, гладко причесаний, акуратний до неохайності, він мовби був той самий суворий і гордий комісар, якому хотілі наслідувати його підлеглі* (І. Бедзик, Дніпро.., 1951, 206).

ПЕДАНТИ́ЧНО. Присл. до **педантичний**. *Ні, виходить сухо, педантично, книжно... Ляля моя, здається, я на сей раз отерпла великий дар слова* (Л. Укр., V, 1956, 345); *Закрившись у своїй педантичній прибраній кімнаті, поринувши в книжки, винайшов він цю самопогруду, самовпевненість і старанні вірити у свою безпомилковість!* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 335); *Неуважне і навіть трохи педантично повчав Булгаков адвоката* (Кулик, Записки консула, 1958, 211); *Дава Порадін... вступає до нейтральної академії. Завів суворий розпис дня і педантично дотримується режиму...* (Коб., Тв., 1955, 382).

ПЕДА́НТИКА, и, ж. Жін. до **педа́нт**. *Уже одно те, що в школі я жодна не хліб, не черства педантика і при тім чесна, — вєсь уже велика користь для дітей* (Л. Укр., V, 1956, 129); — *Я почувся дома. У своєї дружини.. Ось вам і дівойка про це.. — Не гоже вам говорити неправди.. Ви почулися не в дружині.. Крім печатки, а бачу ще тут* [у папірці] *і дату: сьогоднішнє число! Це мені і дає підставу твердити, що ви почували не в дружині своїй, а у перечені. — Ох, і педантика ж ви, Гєго Борисівно! Та яка ж різниця!* (Голонко, І, 1957, 479).

ПЕДА́НТСТВО, а, с. Те саме, що **педантизм**. *Владає особливо у світ педантство всіх інших дрібнобуржуазних демократів, як і всіх героїв II Інтернаціоналу* (Ленін, 33, 1951, 420).

ПЕДА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **педа́нт**.

ПЕДВУЗ, у, ч. Скорочення: педагогічний вищий учбовий заклад.

ПЕДВУЗІВСЬКИЙ, а, о. Прикм. до **педвуз**.

ПЕДЕЛЬ, я, ч. У дореволюційній Росії за кордоном - наглядач за студентами у вищих учбових закладах. — *Ми не підемо сьогодні на цей ганебний бал-маскарад! Поліг педагоги і педелі самі на цьому веселяться* (Смолич, Дитинство, 1937, 105).

ПЕДЕРА́СТ, а, ч. Чоловік, який вдається до педерастії.

ПЕДЕРА́СТІЯ, ї, ж. Протиприродні статеві зносини між особами чоловічої статі; мужолозтво.

ПЕДИКЮ́Р, у, ч. Чищення, полірування і т. ін. нігтів та видалення мозолів на ногах. *Нальві ніг блищали оранжевими слідами давнього педикюру, що вже, мене, з появленням не появляється* (Рудь, Вітер.., 1958, 417); // Відполіровані, звичайно вкриті лаком нігті на ногах.

ПЕДИКЮ́РНИЙ, а, е. Стос. до педикюру.

ПЕДИКЮ́РША, і, ж. Майстриня, що робить педикюр.

ПЕДІА́ТР, а, ч. Лікар, спеціаліст з дитячих хвороб. *У зв'язку з поширенням патронажної роботи, активними відвідуваннями педіатра, різко знизилася... частота виявлення хворих дітей* (Матеріали.. охор. здоров'я.., 1957, 326); *Вона була педіатром* (Ю. Яновський, II, 1954, 64).

ПЕДІА́ТРИЧНИЙ, а, е. Стос. до педіатрії.

ПЕДІА́ТРІЯ, ї, ж. Галузь медицини, яка вивчає дитячі хвороби, їх лікування та запобігання їм. *Нестор Амбодик-Максимович є основоположником акушерства, педіатрії і фітотерапії в Росії* (Вітч., 6, 1966, 175); *Оксана Сергіївна спеціалізувалась в педіатрії* (Ю. Яновський, II, 1954, 66).

ПЕДІНСТИТУ́Т, у, ч. Скорочення: педагогічний інститут. *З тої пори, коли Калюх почала вчитися в педінституті на природничому факультеті, їхня кімната стала схожа на природничий кабінет навчального закладу* (Ткач, Плом'я.., 1961, 302).

ПЕДОЛО́Г, а, ч. Той, хто займається педологією; прихильник педології.

ПЕДОЛО́ГІЯ, ї, ж. Реакційна буржуазна псевдонаука про виховання дітей, що базується на визнанні фаталістичної залежності долі дитини від біологічних і соціальних факторів, шляхом спадковості, а також від незмінного середовища. — *В вас [у школі] що таке? Педологія на практиці? .. черв'ять учив у вас хрестиків, дурні, телепні й нодібні белбасы?.. процент успішності.. у вас — сімдесят вісім. Жах!* (Збан., Малина, Львів, 1958, 258).

ПЕДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до педології.

ПЕДОМЕ́ТР, а, ч., спец. Прилад для автоматичного підраховування кількості зроблених кроків; крокомір.

ПЕДОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, о. Стос. до педометра.

ПЕДТЕХНІ́КУМ, у, ч., іст. Скорочення: педагогічний технікум (існував з 1920 до 1937 рр.). *В місті в той час був інститут народної освіти — звався він дуже коротко — ІНО — і педтехнікум* (Збан., Любов, 1957, 234).

ПЕДУ́ЧИЛИЩЕ, а, с. Скорочення: педагогічне училище.

ПЕДФА́К, у, ч., розм. Скорочення: педагогічний факультет.

ПЕЙЗА́Ж, у, ч. 1. Загальний вигляд якоїсь місцевості, картина природи; краєвид. *Обабіч гори вкриті травою та поперемін старими рідкими дубами. Між ними глибока вузька долина з провалами на дні, а через цю долину видніється ціла чудова картина, цілий самостійний пейзаж!* (Н.-Лев., II, 1956, 385); *Чарівний пейзаж Материнської слободки в кучерявих зелених садах серед білих стінчик пісків над синню моря вже вимальовав нам поздоров* (Смолич, Розмова.., 1953, 16); *Вулкани і гейзери роблять пейзаж Ісландії неповторним* (Наука.., 11, 1962, 49).

2. Картина або малюнок із зображенням краєвиду. *Тут* [у кабінеті] *було багато книжок на полицях попід склінок і загіддям стінами, кілька натюрмортів та пейзажів* (Рибак, Час.., 1960, 630); *Одна* [картина] — *покритий снігом кряж,— Карпат крутий бескид, А та, насупроти,— пейзаж дніпровський краєвид* (Гонч., Вибр., 1959, 334).

3. тільки одн. Жанр творів образотворчого мистецтва, присвячений зображенню краєвиду; пейзажний живопис. *Не може бути сумніву в тому, що Шевченко вважав пейзаж як жанр мистецтва, але головним предметом художнього зображення він вважав людину* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 131).

4. Опис, зображення природи в літературі, музиці і т. ін. *В тих оповіданнях* [І. Франка] *розсипані, як і в природі, розкішні картини, веселі, повні сонця, повітря і красок пейзажі* (Коцюб., III, 1956, 38); *Малювати картини природи Мирний вчився у непереверщеного майстра пейзажу Тургенєва. В більшості випадків автор роману* [«Хіба ревуть воли, як ясла повні?»] *створював пейзажі за принципом гармонійної співзвучності їх з настроями, думками, вчинками героїв* (Іст. укр. літ., І, 1954, 391); *В документальному фільмі пейзаж має свій внутрішній зв'язок із загальною ідеєю фільму* (Мистец. кіно, 1955, 102).

ПЕЙЗАЖИ́СТ, а, ч. 1. Живописець, який спеціалізується в галузі пейзажу. *Пейзажист за допомогою світ-*

котині й сполучення форм і барв відтворює чи то смуток пізнього присмерку, чи то бадьору радість пізнього ранку — і як відчуваємо в цьому людину, а не тільки природу (Рад. літ-во, 1. 1957. 16); *Літературний альманах був багато ілюстрований місцевим художником — графіками, пейзажистами та портретистами* (Смолич, День.., 1959, 91).

2. Письменник, митець, який описує природу. *В нашій літературі нема пейзажиста над Вас* [О. Кобилянську], *і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві* (Л. Укр., V. 1956, 294).

ПЕЙЗАЖИ́СТКА, и, ж. Жін. до **пейзажи́ст**.

ПЕЙЗАЖНИ́Й, а, е. Прикм. до **пейза́ж**. *Творчість Івана Пилиповича Похитонова належить до рідкісних явищ у мистецтві. Ще за життя він прославився своїми невеликими, напрочуд тонкими пейзажними творами* (Мист., 5, 1963, 25); *В ряді своїх віршів Грабовський змалював яскраві образи природи. Такі вірші становлять його пейзажну лірику* (Укр. літ., 9, 1957, 178); *І. Жуковський у кінокомпозиції, як і в інших своїх творах, підтвердився мелодичною щедрістю, багатством тематизму, майстерністю хорових епізодів. Добре вдається композиторові і емоційно насичені, і ліричко-елегійні епізоди, пейзажні фрагменти* (Мист., 3, 1959, 24).

ПЕЙЗА́Н *див.* **пейза́ни**.

ПЕЙЗА́НИ, ів, *мн.* (*одн.* **пейза́н, пейза́нин**, а, *ж.*; **пейза́нка**, и, *ж.*). Ідилічні образи селян у художній літературі, у живописі, в театрі XVIII—XIX ст. — *Якщо нам покажуть який-небудь живий характер, то ми вже думаємо, що це не особистість, тому що зображуваний персонаж зовсім не схожий на якого-небудь пейзана, театрального тирана, віршмага, суддю і подібні до них обличчя персонажі* (Про мист. театру, 1954, 26); *// заст., ірон.* Селяни. *Іспанські чейзани в мальовничих шатах, квітах напрокат у театрі опери та балету, захоплено вітають знатних туристів і закидають їх магнолією та камелією* (Смолич, Після війни, 1947, 61).

ПЕЙЗА́НИН *див.* **пейза́ни**.

ПЕЙЗА́НКА *див.* **пейза́ни**.

ПЕЙЗА́НСТВО, а, *с.* Ідиличне зображення селянства. *Режисер-новатор, як* [М. Л. Кропивницький] *рішуче замав «традиції» прем'єрства, ілюстративності та пейзанства, поширені тоді не тільки в провінціальних, а й у столичних театрах Росії* (Мист., 4, 1965, 17).

ПЕЙЗА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пейза́ни** і **пейза́нство**.

ПЕЙС *див.* **пе́йси**.

ПЕЙСА́ТИЙ, а, е. Який має пейси. з пейсами. *Не було там* [у корчмі] *нікого чужого, лиш за шинкасом сидів молодий пейсатий єврей* (Март., Тв., 1954, 259).

ПЕ́ЙСИ, ів, *мн.* (*одн.* **пейс**, а, ч.). Довгі вентидрижні весма волосся на скронях у патріархальних євреїв. *В Швеції на воді приїжджав не дуже багацько гостей, та й то половина євреїв, та ще й дуже простих, в патинках, з пейсами на висках* (Н.-Лев., II, 1956, 394); *— Вай, вай, вай! — підсюкав як ужаленій Лейба і хопився за пейси* (Тют., Вир, 1964, 287).

ПЕЙСИК *дим.* **пе́йси**.

ПЕЙСИ́КИ, ів, *мн.* (*одн.* **пе́йсик**, а, ч.). Зменш.-пестл. до **пе́йси**. *Схопив себе з жаху обома руками за пейсики і потім мідно обидві руки вгору Янкель Горелик* (Довж., І, 1958, 268).

ПЕК [1], *вин., заст., кому, чому, на кого— що.* Уживається при вираженні досади, незадоволення тощо або як заклятя при бажанні відвернути що-небудь, позбутися когось, чогось. [О р і с я:] *А пек на погань очі! Що ж ви за мною за діло можете мати?* (Фр., IX, 1952, 34); *А пек тебе, забуг, дурню, Що смерть за плечима* (Шевч., II, 1953, 51); *— Ей, лишися, мій баличку, сего (свого) рюку дома, та не сити себе, мій любчику! — говорила Оксана до свого чоловіка Івана Сліпа — Та пек тобі,— сказав Сліп,— з тими клишися* (Черемш., Тв., 1980, 343).

Хай (**нехáй**) **пек** *дим.* хай: (Цур тобі (**йому**, їм і *т. ін.*), **пек тобі** (**йому**, їм і *т. ін.*) *див.* **цур**.

ПЕК [2], у, ч., *спец.* Густа, чорна або темно-червона чорного кольору, яка залишається після перегонки деревного, торф'яного або кам'яновугільного дьогтю та дистиляції жирних кислот різних виробництв. *Дрібняк чавуна брикетується двома способами: із в'язучою масою (кам'яновугільний пек) і без неї* (Шляхи розв. пал. пром., 1958, 45); *Нафтові залишки після відгону — нафтовий пек, нафтові смоли і асфальти (гудрон) йдуть на асфальтування тротуарів і шляхів спорудження, автолаків та ін.* (Нафта.., 1951, 16).

ПЕКА́Р, я, ч. 1. Робітник, який випікає хлібні вироби. *Вітрині Гори були вулицею відвертих, чесних трудолюбів. Тут були пекарі, взуттєвики, цеглярі — робітники цих підприємств, які він бачив, ідучи сюди* (Жур., Вечір.., 1958, 368); *— Я винарник! — А я пекар! — Я шахтар! — Я банкова! — Бухгалтер я! — Бібліотекарі — всіх нас творить сергіа* (Гонч., II, 1957, 238).

2. Вид дитячої групової гри, а також одна з дійових осіб цієї гри. *В чого тільки за день не награються вони [хлопці]: і в високого дуба; і в квача, і в побивачки, і в пекаря, і в стрибалки* (Ков., Терен.., 1959, 9).

ПЕКА́РКА, и, ж. Жін. до **пекáр** 1. — *Купимо — папушника чи що. Пекарка продає її те, що до папушника годиться — усякі наїдки...* (Вовчок, VI, 1956, 283); *Запечені пекарки, що грали біля печі, плакали та злилась, як малі діти, слухаючи сумну весільну пісню* (Фр., VIII, 1952, 62).

ПЕКА́РНЯ, и, с. Приднач. для випікання хлібних виробів. *На місцях стоянок мустьерського часу звичайно зустрічаються... залишки вогнищ, сліди пекарень* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 15).

ПЕКА́РНЯ, і, ж. 1. Невелике, звичайно немеханізоване підприємство для випікання хліба. *Наша мама у артілі Робить на пекарні, Випікає білі-білі Паляниці гарні* (Воронько, Коли виросг.., 1960, 20); *— Ідеальна вирішила збудувати перш-над усе пекарню, дитячі ясла* (Кучер, Трудна любов, 1960, 459).

2. *заст.* Приміщення для приготування їжі; кухня. *— А де ж ваші світлиці та комнати? — спитав він у Гонзарк. — Та тут же наша світлиця й пекарня, бо другої кімнати у нас нема* (Н.-Лев., IV, 1956, 30); *Сестра внесла з пекарні в мисці страву й поставила перед бабою* (Коцюб., I, 1955, 458).

ПЕКА́РСТВО, а, с. Ремесло пекаря (у 1 знач.).

ПЕКА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пекáр** 1.

ПЕКАРЮВА́ТИ, юю, ює, *недок., розм.* Бути пекарем (у 1 знач.).

ПЕКЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *миф.* і. Прикм. до **пéкло** 1. *Кажуть, весь пишеть у пеклі З добрих замірів вложився! Для пекельного помосту І Бертольдо потрудився* (Л. Укр., І, 1951, 379); *// Який уявно спостерігається в пеклі. Тема пекла була дуже популярною і в старовинному образотворчому мистецтві. Картина страшного суду і пекельних мук знаходилася в кожній церкві* (Раділіт-во, 3, 1962, 74).

2. *перен.* Важкий, жахливий, нестерпний; такий, як у пеклі. *З того часу розпочалося для бідних сиротят пекельне життя. Нещідна мачуха, заподіявши їх до крайності, обернула їх у посміхачів* (Коб., II, 1956,

320); — *Прямо не виджу тут: душно, пече... Хотіли б а знати, скільки копійок заробите аж за день такої пекельної праці,* — мовила Пріська (Л. Янов., I, 1959, 154); Надзвичайний за ступенем прояву; дуже великий. *На стелу пекельна спека; З неба жаре* [сонце], *як огнем...* (Щог., Поезії, 1958, 252).

3. *перен.* Злий, підступний. [О в л у р:] *Ним треба кончі Спасти князя, пекельний замір їх Перемирить* (Фр., IX, 1959, 288); — *Чи ж це пекельна душа позазрила на мій скарб єдиний?* (Дм. Чайка, Тв., 1960, 70); *І рот.* Уживається як лайливе слово. *Це* [голінка] *був єдиний іспит для нгрців: паче в небе живого луплять шкуру!.. З очей лилися сльози, кров струмками по щоках, Хлрі-Жак чортихався й локукував: — Що ти робиш, пекельний майстре? Отам'ятайся, цнцульнику!* (Ю. Янов., II, 1954, 40).

△ **Пекельна машйна**, *заст.* — снаряд з автоматичним підривником, який регулюється годинниковим механізмом.

ПЕКЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *книж.* За релігійними уявленнями — злий дух, житель пекла, що має людську подобу, але з рогами, копитами й хвостом; чорт, біс, диявол. *В.. пекелі.. мусили ужнвати людськи, як напересточки, бо у найсмартовго пекельника, у самого вертовдя, була жінка така нанізжена, що й не снилоти* (Вовчок, VI, 1956, 278); *І розм.* Уживається як лайливе слово. *Та дарма, що я того пекельника в обличчя не встигла нелядіти: я й так, здається, вгадала, що то був Трохим...* (Крим., Вибр., 1965, 379).

ПЕКЕ́ЛЬНИЦЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пекельний**. *Нехай кругом розумний люд на отіпа, — Не вдуже їх мій молок осліпив: Бо сказки скрізь пекельницького лика; Не звірш як звір братів грнзуть брати* (Граб., I, 1959, 171).

ПЕКЕ́ЛЬНО. Присл. до пекельний 2. *Був би хтонебудь отам в небесах, Чи ж він стерпів би, щоб в нього в очах Так без жалю, так пекельно затято Люди і звірі ви́ли розривали?* (Л. Укр., I, 1951, 484); *Постріли, вибухи епаліатувалн десь уже там за пекельно чорном заслоєм* (Де і Лев., Нвід. захід, 1956, 308).

ПЕКЛО, а, с. 1. *міф.* За релігійними уявленнями — місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук. *Смола там в пекл клекотіла І грілася все в казанах... В смолі сій грішники сиділи І на сані пекнсь, горіли, Хто, як, за що заслужив* (Котл., I, 1952, 134); *На покуті стоїть химерний скопок: в ньому зібрано тільки по три волоски чи по три волотки кожного вбіжжя, яке має охоронити сім'ю від нпцнрнства: коли він прийде брати грішні душі в пекло, побачить скопок і втече,— бо сила ягрна і нечистого переможе* (Стельмах, II, 1962, 317); * *У порівн. Надворі душно, як у пеклі, а на всьому небі блиска страшна блисканка й гримить грім безперестанку* (П.-Лев., II, 1956, 247); *Навіть трудно розказати. Що за лихо стало в краю, — Люди мучились, як в пеклі, Пан оті́шався, моя у раю* (Л. Укр., I, 1951, 380).

2. *перен.* Нестерпні, жахливі умови, обставини. *В тім краю, У тій хатині, у раю, Я бачив пекло... Так неволя, Робота тяжкая, коли́сь І пом'янгись не дають* (Шевч., II, 1963, 252); *В трудовому чабанському сезоні стрижіння — це робота найбільш напружена. Катарга, пекло, найважчий це труд, назвіть при жеглнкації. Цілоденне механна, дихтна, запах сірки, жиропоту, крові, карболки...* (Гончар, Тронка, 1963, 57); *Реальністично змальовав він* [В. Стефаник] *те страшне пекло, в якому опинилося трудяще селянство в кінці минулого століття в Австро-Угорській імперії* (Іст. укр. літ., I, 1954, 679); * *Спека, жара. В літі було пекло, як і на сонці* (Ю. Янов., I, 1958, 61); // *Безладдя, крик і т. ін. Звощина лякають в батьків, немов стріляють, пробують співнтнся... всякі крикнуть, звонкі коні стайками бродять по вулицях і теж кричать і дзвонять дзвонкнмн. Просто пекло* (Коцюб., III, 1956, 270); *Вчинить син — у хаті пекло, і не буде вже слокою* (Тич., II, 1957, 17).

3. *перен.* Дуже небезпечне місце. *Макеєв теперуже знав ціну життю, не кидався так, як спочатку в сопе, мовало, пекло* (Мирний, I, 1949, 237); *Гвлй генерал, улюблений Олександр Васильович* [Суворов]... *з яким вони рлй були йти і у вогонь, і в воду, — він і тепер з ними, в самому пеклі бою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 78).

4. *перен.* Тяжкий душевний стан, моральний мукн. — *Тяжчих тобі за пекло стане, Його топтатимуть усі, Аж сміття в скарбу зробиться поганн* (Фр., XIII, 1954, 272); *Правила* [жінка] *його, лаялася, в найтонкшу струну його душі й викликала тим тоже пекло почувань у його нутрі, що він не міг повздержатн* [стримати] *себе... підняв руку на неї* (Коб., II, 1956, 270).

◇ **Пекла́ми дехати** *ке кого* — дуже гнівитися. — *Ду на мене пекдом дуще за свою — цур їй! — косатн цілнкнм та толкнщить молодицю ні за що, ні про що* (Кощюб., I, 1955, 375); **Поспішати (спішити, їхати, кидатися і т. ін.) попере́д ба́тька в пе́кло** без потреби поспішати в якій-небудь справі, намагаючись випередити інших. — *Не спіша я жені вічно в пекдо. Самі подумайте, Варвара Гнатівно... — Дукала... Прийде і твоя черга. Не спіша попереді батька в пекло* (Кучер, Голод, 1961, 63); *Бувш рішучим і готовим на жертви, коли відсутність цієї готовності — підліть, це одне, а хізти попереді батька у пекло, вважалося за свій обов'язок бути першим серед, де найважче, — це щось інше* (Мур., Жила, вдова, 1960, 31); *Бувши лайкою надміру цікавість, перебувати співрозмовника запитаннями, зауваженнями.* [О г и н е в:] *Нвкш вже цікаво. Хоч зовсім не розумію, для чого.* [Г о р л о в:] *А ти не лізь попереді батька в пекло, зараз зрозуміш* (Корн., II, 1956, 20); — *Але ж ви, діди, таки щось заробляли? — Постривай-но, не суньси попереду батька в пекло! Заробляли...* (П.-Лев., I, 1956, 56); **Тонкти́ся (пасти́ся і т. ін.), як Ма́рко в пе́кло** (по пе́кл, по пе́клу) — дуже багато або безладно, без потреби рухатися, пересуватися і т. ін. *Вноі парубок не засне жодної хвилини. Він тонеся на своєму твердому ложі, як Марко в пеклі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 44); *Говорили поміж себе люди, що дід зовсім розум втратив, де же таки — ходити та й шукать, аж до сусідньої області забиватися, гнсно, як той Марко по пеклу* (Ю. Янов., II, 1954, 162); *Вдосвіта, як знть і дочка це спохвн, вони вставала, будила найменших та найстпших і тонкалося в пекарні, як Марко по пеклі* (П.-Лев., III, 1956, 203).

ПЕКТИ́, печу́, пече́ш; *мин. ч.* пік, пекла, ло; *недок.* 1. *перех.* Готувати їжу, нагріваючи, прокалюючи на вогні або на жару (у печі, в духовці і т. ін.). *Видно, що Ганна жлнщі пекла, бо й ворота в шесті* (Номис, 1864, № 7336); *На другий день ранешко встала, Огонь на дворі розвела І м'яса з кошки накалала, Варила страву і пекла* (Котл., I, 1952, 90); — *А в нас ще в Троянщі пастухи картоплю печуть, — мрія уголос Марко. — Наладять сухого картоплиська, а тоді покалоють картузами картоплі, позагортають у попіл і печуть* (Тют., Вир, 1964, 340).

◇ **Пекти́ раків** *див.* рак.

2. *перех., перен., зневажл.* Виготовляти що-небудь дуже швидко, у великій кількості. *А недотепний пекти оповідання як оладки* (Мирний, V, 1955, 424); *Пошарпана містечкова друкарня бадьоро рнпала єдиним тут мотором — пекла стандартизовані відозви* (Кач., II, 1958,

353); // *неперех.* Робити що-небудь швидко. [Гавриїл:] *Але я ще раз попробую те ж колісно. Музики, печіть дали!..* (Кроп., V, 1959, 173).

3. *перех. і неперех.* Надмірно гріти, палити, обдавати жаром. *А без долі біле личко — Як квітка на полі: Пече сонце, гойдає вітер, Рве вежий по волі* (Шевч., I, 1963, 25); *Сонце стояло серед неба і страшенно пекло* (Коцюб., I, 1955, 61); [Дівчата:] *Пропадайте, соколи наші... Нехай вас сонце не пече, нехай вас дощ не мочить* (Вас., III, 1960, 24); // *безос.* [Кирилюк:] *Ну, та й пече! аж потом обливав* (Мирний, V, 1955, 141).

4. *перех. і неперех.* Викликати відчуття фізичного болю від дотику до вогню або до чого-небудь гарячого. *Розчесала [мати Питапові] волосся і вже на порозі за пазуху вклала гарячий пиріг. Пиріжок пік тому грубі* (Коцюб., II, 1955, 280); *Свічка на тріщинку неясно горіла; знай гніт нагоря-жужжався, й знай його зрізала або Матря або Галя, клекчуч воском, що так немилосердно пік у пучки* (Мирний, I, 1949, 408); *Розпекшися цілі калюжські пісні, не влежіш на них спокійно: печуть* (Гончар, I, 1959, 38); // *безос. Помилувався в густих пилу. Кругом пече, а особливо в босі п'яти...* (Сос., II, 1958, 358); // *кого чим.* Катувати розпеченим знаряддям. [Хмельницький:] *Тебе, старого Тура, на катування, щоб з тебе тягли жили, заливом і вином пекли, вдирали шкіру, — ні, ніколи* (Корн., I, 1955, 243); // Викликати відчуття, схожі на ті, що виникають від дії вогню, жару (про дію морозу, вітру, про укуси комах, уколи колючих рослин і т. ін.). [Горнов:] *А бісові комарі аж печуть* (Кроп., I, 1958, 390); *Мороз пече, під ногами шкварчить і співає солов'їними сни* (Ю. Яков., II, 1954, 210); *Колючі вітри Балтійського моря пекли йому обличчя* (Кучер). *Засвіт вогні,* 1947, 5); *З розому Юра врізається в зарості кропиви. Кропива по пасі, вона пекла дітвак до лиця, вона жалила і пече* (Смолич., II, 1958, 48); *Денис повертався, як ведмідь за горобцями: пекли ботинки* (Тют., Вир, 1964, 344); // Викликати хворобливе відчуття жару, печії, палюзи і т. ін. *Раз у раз його корчило, пекла згага, і він пив, силкуючись її залити* (Гр., II, 1963, 492); *Жар, що немилосердно пік його нічками, притьмарив хлопцеві очі, спазмував і покорив щоки* (Стельмах, II, 1962, 395); // *безос. Під серцем як вогнем пекло, під грудьми пектрало* (Мирний, IV, 1955, 223); // *безос. Ох, як пече! Води, водиці! Так! Легше стало!* (Фр., XIII, 1954, 439); // Викликати різкий, сильний біль. *Одного разу рана так пекла, що зморений Юрій пішки на ранок злізще* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 187); // Викликати гостру смакову відчутність (про перець, часник і т. ін.). [Сінопи:] *Ось на перцину, троси посмачі!* 12-й вартовий:] *Пектиме дуже* (Л. Укр., II, 1951, 321).

◇ **Пекти́ очи́ма** *кого* — дивитися на когось неприязно, пронизливим гострим поглядом. *Корній Кирилович не дав договорити Маленькій. Він звівся на ноги, крутий, збалдий... пік прилора чорними серпитими очима* (Збан., Малдя. давн. 1958, 135); *Пекти́ ру́ки (ру́ку)* — викликати докори сумління, почуття сорому, пережинання і т. ін. *Жебраний хліб, кажуть, руку пече, але жебраче слово кохання — душу морозить* (Л. Укр., II, 1952, 584); *Під п'ятами пече кому — хтось не може встояти на місці від нетерплячки; комусь не терпиться.* [Куліневич:] *Та що з нею стане ться? Прийде — надивитесь... А коли під п'ятами пече, то біжіть і провідайте...* (Стар., Вибр., 1959, 396).

5. *неперех., безос., перев. в інфін.* Хотітися, кортіти. *Танцювати аж пече, А робота не втече* (Забашта, Київ., 1960, 106).

6. *перех. і неперех., кого або із сл. душу, серце, мозок і т. ін., а також у сполуч. із сл.* вогнем *перен.* Завдавати кому-небудь глибоких моральних страждань; мучити, непокоїти. — *Коли чую, що маю що зробити, що можу чимось навчитися, то так мене щось серединні пече, так мене мулить і мучить, що не можу хвилі спокою, поки того не зроблю* (Фр., II, 1950, 348); *Старими думки вставали в Зіньковій голові... вони пекли його, палили, що аж рожем йому туманія* (Гр., II, 1963, 445); *Решта пік Валю огнем. Найбільше допікало Валі те, що не знав ви, з чого, власне, сміються* (Вас., II, 1959, 187); *Ні, вже не знали спокою! Туга пекла, як змія!* (Рильський, II, 1960, 156); *Я в тюрмі. І не серце пече мені душу, а — жаль* (Збан., Єдина, 1959, 88); *Він не міг витримати, що всі так вітають Сашка Завірюхі пекли серце* (Донч., II, 1956, 416).

7. *перех., розм.* Дорікати кому-небудь, лаяти когось і т. ін. — *Баронеса вередує безперестанку. Сьогодні мені на цілий обклав сорому наробила: приєхавши пекла мене за якийсь нікчемний спирт* (Л. Укр., III, 1952, 523); *Дмитро [Вішка], прожене Матюха. Коли ж ні. Тільки пойдом їсть, слова не скаже без образи. Та вже терпить. Хоч як бував пече,— мовчить, мов у рот вода наберу* (Головко, II, 1957, 87); // Висміювати когось-небудь, дошкуляти комусь. — *Що це ти тупцюєшся. Пападе, наче тебе приласкав трусить? — кинув насмішувато Дрижиця.* — *Не пеки мене!* — *винувато позмуро Кануценя* (Коноба, Нові береги, 1959, 93).

ПЕКТИ́Н *див.* **пектин**.

ПЕКТИ́НИ, ів, *мн.* (*одн.* **пекти́н**, у, ч.), *хім.* Група органічних речовин, які містяться головним чином у соках плодів і коренеплодів. *Моркви, ріпа та інші коренеплоди є джерелом пектинів — речовин, що знижують інтенсивність гнильних процесів у кишечнику* (Наука..., 10, 1962, 44)

ПЕКТИ́НОВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до пекти́н. *Багато пектинових речовин у сарбузах, редисці, капусті, аґрусі, вишнях, сливах та інших овочах і плодах* (Рад. Укр., 26.V 1961, 3); *До складу клітинної оболонки в певній кількості входять і пектинові речовини, що своїм складом та властивостями бливві до крохмалю* (Практ. з анат. рослин, 1955, 9).

ПЕКТИ́СЯ, печуся, печешся; *мин. ч.* пікся, пеклася, лося; *недок.* 1. Готуватися нагріванням, прожарюванням на вогні або на жару (про їжу). *Поки коровай пікся, молодиці пили, полудновали, цокотали та пристосовували до короваю, щоб він і вийшов, і вирос вгору* (І.-Лев., III, 1956, 74); *Марко пригадав, що в печі печеться картопля, пиріжок маївір і приніс повну пелену* (Тют., Вир, 1964, 19).

2. Надмірно гритися на сонці або у якомусь жаркому місці. *Тепер же сиджу тут над самісіньким морем, печуся страшенно і маю досить часу до писання* (І. Укр., V, 1956, 51); *Загадане життя. Але як змогти цивати тримаючися за нього! Неначе на сонці... Рибалки на морозі. А життя в осолах не хотіли* (Дмит., Обпалені..., 1962, 226).

3. Відчувати фізичний біль від дотику до вогню або до чого-небудь гарячого. *Микола пробурчав: — Треба було б застудити [борщ], щоб пропалов, а то так кашмала... печись тепер* (Григ., Вибр., 1959, 46).

4. *перен., розм.* Турбуватися, переживати за кого-, що-небудь. — *Марто! Ти не дуже за мене печися. Коли дійдеться до чого, то перед паном богом я маю що сказати* (Чорн., Потік., 1956, 56); — *Я не за скибки, а за людську працю печуся. Кажи — то пан пін і наша праця, а він вибере, сучий син, якнайбільшого, хрен об коліно, середину вийсть, а решту в бур'як* (Тют., Вир, 1964, 35).

5. Пас. до пекти 1.

ПЕКУЧЕ. Присл. до **пекучий**. *Світиться в небі вирвіях Чиста, неначе бірюза... Впала пекуче на цвіти Сяйна сліпавтеська сльоза* (Гірник, Друзі..., 1959, 30).

ПЕКУЧИЙ, а, е, *прикм.* 1. Який надмірно гріє, палить; дуже гарячий, жаркий. *Прив'яле, аж пасхальне бабиняв од пекучого сонця, підмлилось, неначе спросоння, під свіжою росою* (Н.-Лев., І, 1956, 68); *Тепер же жмаритесь і палить, і вітром пекучим несе, але дощу нема* (Л. Укр., V, 1956, 54); *Сонце все вище й вище. І сьогодні буде такий же пекучий день, як учора* (Донч., IV, 1957, 9); *У темних шатах, в холодних зорах, В ласках пекучих, на бурних водах Підступні й дика, важка й сувора, Не підкорялась рукам природа* (Гірник, Совнв., 1958, 7); // Дуже великий, сильний (про холод, мороз і т. ін.). *Погмуру осінь змінила люта зима з пекучими морозами* (Коп., Гарячі руки, 1960, 8); // Який викликає хворобливе відчуття жару, печії, паління і т. ін. *Пекуча гаряча цілунка Христю в серце. Свирі ще багато дечого розказував про село, про селян, та вона вже не слухала нічого* (Мирний, III, 1954, 238); // Який викликає відчуття гострого, різкого болю. *В рани глибокі, Рани пекучі Тихо скропите Роси зцілющі* (Черн., Поезії, 1959, 74); *Все він* [ворог] *душить, все він глушить, гнуть квіти і трави — це пекуча, це палюча ангедійна кропива* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 36); *Андрій обережно провів пальцями по щоці: пекучий біль, немов хто солі підсипав йому туди* (Д. Бедзик, Студ. Водн, 1959, 20); // Який викликає гострі смакові відчуття (про перець, часник і т. ін.). *Імбір пекучий на смак і має приємний запах* (Укр. страви, 1957, 345).

2. *перен.* Який завдає глибоких моральних страждань, мучить неспокоїть. *Все, що чекало її цими днями, вдавалось їй таким гірким, таким нестерпуче пекучим, що Гапаця волала б, аби земля запалась під нею* (Коцюб., I, 1955, 249); *Рана палала розпеченим залізом, а нажні й пекучі думи не давали забуття* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 39); // Важкий, болісний, нестерпний (про почуття). *Полягали спати. А й очей не вклав: обняль мене думки та гадки, та жура пекуча. Трудно було й подумать, що десь найменшою мантимусь!* (Вовчок, I, 1955, 7); *Пекучий гнів обпалив мое обличчя* (Чаб., Катюша, 1960, 71); *Ніколи ще не пробував її такий пекучий сором* (Шовк., Людина..., 1962, 169); // Викликаний важними переживаннями (про сльози). *Грубі, пекучі сльози покотились по його блідому, замученому, порохом припалому лицю* (Фр., I, 1955, 366); *Вона бреде грузькою стежкою, нічого не бачачи перед собою. Сльози струмками течуть по її обличчю, мовчазні, пекучі сльози горя* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 127); // Який пражить, дошкуляє. *Вона співа — і серця порізнання У звуки ті вина переллє, Горять огнем безмірного кохання Її пісень пекучі слова* (Гр., I, 1963, 68); *Гумор у В. Чевганського може звучати по-різному. Різкий і нещадний, пекучий і іронічний — коли висміюється все відживле і негативне. Доброзичливий — коли письменник змальовує наших, радянських людей, які, скажімо, в чомусь помилюються* (Рад. літ-во, 6, 1964, 85); // Гострий, проникливий (про погляд). *Вона присичала до його страшна, як дика кішка, з перекошеним ротом, з пекучим поглядом* (Коцюб., II, 1955, 23).

3. *перен.* Який має велике життєве значення; необхідний, невідкладний. *Питання про мир є пекуче питання, більше питання сучасності* (Ленін, 35, 1973, 13); *Зазначу тільки свою радість, що власне Ви ввели цю справу в свої руки, бо вже давно почувається пекуча потреба в упорядкуванню видань для люду* (Коцюб., III, 1956, 120); // Який важко побороти, якому важко протидіяти; невідступний. *Не жалювати, як ми вже твердо переконалися, він не мів. Мусив малювати з якоїсь внутрішньої, пекучої потреби творчості* (Коз., Гарячі руки, 1960, 73).

ПЕКУЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **пекучий**.

ПЕЛАГІЧНИЙ, а, е, 1. *геол.* Який утворився у відкритому морі (про відклади). *Пелагічний мул.*

2. *спец.* Який перебуває у середніх шарах моря. *Зимівся вилов донних риб. Це пояснюється людину вернувшися до добування так званих пелагічних риб — тих, що населяють середні шари води* (Наука..., 7, 1968, 35).

ПЕЛАГРА, и, *ж.* Хронічна хвороба, викликана авітамінозом. *В Бессарабській губернії... значне поширення мала також пелагра, яка була наслідком хронічного голодування та споживання недобрякісної кукурудзи* (Матеріали... охор. здоров'я..., 1957, 335); *Вітамін РР (нікотинова кислота) запобігає захворюванню свинкой на пелагру* (Совнар., 1956, 232).

ПЕЛАРГО́НІЯ, і, *ж.*, *бот.* (*Pelargonium*) Південна напівкущова рослина з пухнастим квітами, що розводиться також як декоративна. *Пеларгонія (калачики). Дуже гарні рослини з зеленим, вологсто-жовтим і біло-пірчастим листям та яскравими червоними, рожевими і білими квітами* (Озелен. колг. села, 1955, 223).

ПЕЛА́ГИ, ів. *мн.* У стародавній Греції — загальна назва догрецьких племен, що заселяли Егейську область.

ПЕЛЕНА́ [1], и, *ж.* Нижній край одягу (плаття, спідниці і т. ін.). *Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла І гепь у поле однесла* (Шевч., II, 1963, 300); — *Сюди сідайте,* — *вимахуя мати пеленою чистісінькую, аж лискучу, мовт...* (Коп., Вибр., 1953, 440).

ПЕЛЕНА́ [2], и, *ж.* 1. *заст.* Покривало. *Вища вона, неначе та лебедочка плила, в білім, як сніг, убранні, З-під віночка білих квіточок зелено спадала аж до землі пелени, зітхала буцім з полутини* (Стор., I, 1957, 372); * У порівн. *Перший сніг і ласкаво і мило Пелекою пухнастою ліг* (Мас., Сорок..., 1957, 308).

2. *перен.* Суцільний покров (чого-небудь легкого, невагомого), який обволікає що-небудь з усіх боків. *Стелиться синій туман пеленою* (Дн. Чайка, Ть., 1960, 210); *З півночі, від паддніпрянських борів, повіяв свіжий передосінній вітер, розірвавши пелену жмар* (Дмит., Наречена, 1959, 211).

ПЕЛЕНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, *перех.*, *рідко.* Загортати в пелюшки. *Тяжка, гірка жіноча доля була. А ще ж наші рідні мами. Мами, що в сльозах і мухах нас ридали, пеленали, сповивали й годували* (Кивінька, Чому я не сокіл..., 1961, 74); * Образно. *Ти жовто пеленаєш в перевесла, І сповиваєш теплими руками* (Стельмах, Жито..., 1954, 67); * У порівн. *Синій туманець до саду заходить, Бріжкає стиха, лелеченько торкає, Начеб дитя пеленає...* (Ус., Листя..., 1956, 11).

ПЕЛЕНГ, а, ч., *спец.* 1. Напрям за компасом від спостерігача на будь-який об'єкт. *Її, на кораблі недбають лише вантовий журнал. Я жуду вести свій літопис, вовсім відмінний від того, в якому зазначені курси і пеленги, довготи і широти, нами пройдені* (Логв., Давні рани, 1961, 6).

2. Певний напрям, спосіб розташування військових кораблів або літаків.

ПЕЛЕНГА́ТОР, а, ч., *спец.* Прилад для пеленгування. *Запара, нахилившись над пеленгатором, допомагала Карпеї визначати віддаль пароплава від берега* (Трубл., Лахтак, 1953, 37).

ПЕЛЕНГАЦІЙНИЙ, а, е, *спец.* Призначч. для пеленгування. *На борту кораблів, а також безпосередньо*

у космонавтів були спеціальні пеленгаційні передавачі, що працювали в коротких(довгих і ультракоротких(довгих діапазонах (Рад. Укр., 23.X 1962, 2).

ПЕЛЕНГА́ЦІЯ, і. ж. *спец.* Те саме, що **пелентгува́ння**. *На кораблі є також радіосистема «Сигнал», що працює на частоті 19,995 мегагерца. Ця система служить для пеленгації корабля і передачі частини телеметричної інформації* (Наука.., 5, 1961, 18).

ПЕЛЕНГУВА́ННЯ, я, с. *спец.* Дія за знач. **пеленгува́ти**. *Подейкує пеленгування показувало, що «Антилопу» знаходиться приблизно на відстані двадцяти миль від підводного човна* (Трубл., Шхуна .., 1940, 157).

ПЕЛЕНГУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок.* і *док.*, *перех.*, *спец.* Встановлювати місцезнаходження кого-, чого-небудь шляхом визначення напрямів. — *В підвалі, мало лікарні, наша рація. Я так дав німцям* [фашистам] *стільки перешкод.. дуже важко їм нас пеленгувати...* (Ю. Янов., І, 1954, 195).

ПЕЛЕНО́НЬКА, и, *ж.*, *пог.-пест.* Гестл. до **пелена́**[1]. *Ожинь, ліщина в пеленоньку брати. Послала від вечір дочку свою мати* (Ус., Листя.., 1956, 49).

ПЕЛЕ́РИНА, и, *ж.* 1. Коротний плащ до пояса або накидка, звичайно короткі, часто з капюшоном, яка надягається поверх одягу, або капюшон, що надягається поверх плаща. *Поліцейський в своїй пелерині сидів вівчарень високо десь на стіні, а його кепі блищало на сонці* (Коцюб., II, 1955, 402); *Ніз нім не прощаючись, Микола накинув на себе гімнастичну пелерину, а якою поки що не розставався, і швидко подався в бік Теребелі* (Гжицький, У світ.., 1960, 43).

2. Великий жіночий комір, жалобожки до плечей або до ліктя, який надягається поверх плаття. *Дівчата були одягнені за першою вимогою моди. Катерина, як найстарша і перша на черзі, мала накіть пелерину із справжніх гірностатів* (Вільде, Сестри.., 1958, 53).

ПЕЛЕ́РИНКА, и, *ж.* Змешн.-пестл. до **пелери́на**. *Хлопчики вечале айпали в картини Веласкеза* [Веласкеса] *в своїх блакитних беретах із страусовим пір'ям, у нібитих гарностаєм пелеринках за плечима і білому шовковому трико* (Тудуб, Людолюби, І, 1957, 147); *Офіцер ніс у другій руці її білу пелеринку і влежа помахував нею* (Л. Укр., III, 1952, 622).

ПЕЛЕ́Х, а, *м.*, *розм.* 1. Жмут, пасмо волосся, вовни, трави і т. ін. *На ній був вечний монгольський кожух, обернений пелехами наверх* (Фр., VI, 1951, 91); // *перен.* Клубок, жмут, відірвана частина чого-небудь (туману, диму, піни і т. ін.). *Крізь пелехи туману видно було по кінцях площі ледь вогні* (Ільч., Серце.., 1939, 261).

2. *перен.*, *розм.* Людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям. — *Сам ти косматий пелех! А в нас, в Озірній, самісінькі злодії!* (Крим., Вибр., 1965, 410).

ПЕЛЕХА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Із довгими, густими, скуйовдженим волоссям (про людину); із довгою, густою шерстю (про тварину). *Такий він* [Грегор] *був чорний та пелехатий, та страшний* (Н.-Лев., III, 1956, 267); // З довгими, густими ворсинками; волохатий. *Як величавий пелехатий джміль. Гула на всенький берег пальорама* (Вирган, В розп. літа, 1959, 220); // Скуйовдженій, розпатланий; кошлатий (про волосся, вовну). *У двері зазирнула пелехата голова з озлобатим обличчям, а за нею й довга фігура панотцева* (Коцюб., І, 1955, 229); *Скачуть хлопці коло воліо, але щораз більше здалека, бо вже кільком пелехата цуприна так зашарпала, аж волосся покуйовдилося* (Ков., Світ.., 1960, 145); *Він сам уже не міг злізти з коня й, закашлявшись дрібно, задушливо, притяв грудьми до пелехатої гриви* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 105); // Зробл. із шкіри з довгою, густою вовною (про одяг). *Натерті сірчиками й свитки, пелехаті, з овечих шкір, шапки і вицвілі хустки утворювали якусь темно руду пляму на сірому витоптаному мачками снігу* (М. Ол., Ліси, 1960, 47).

2. *перен.* Який має густе листя, довге життя й пишний цвіт, великі лапаті квіти (про рослину). *Там, де гілки пелехаті, Шишкарева тепла хата* (Біл., Пташ. голоси, 1956, 39); *Железнотинуть тополі вздовж бетонних та асфальтованих смуг, до першої пахощі жевріють пелехаті канни, обрамлені розкішними газонами* (Рад. Укр., 9.III 1964, 2); *Як лебідь по воді — між листям пелехатим З білим убрані цвіта — не ішла — плила там Пригорна дівчина* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 76).

3. Який має вигини, клапоть або верхній край (про пару, туман, хмару і т. ін.). *Як чорна хмара, пелехата хмара, розкидана кругом об себе безліч рук і ніг* (Вас., Вибр., 1944, 67); *Пожежа!.. Від розпечених вежа дим пелехатий вгору, кидав від себе пелехату стратіглицю тіні* (Хор., Конкіз, 1960, 83).

ПЕЛЕХА́ТИТИ, ачу, атиш, *недок.*, *перех.*, *розм.* Робити що-небудь пелехатим. *Вітер пелехатив волосся.*

ПЕЛІКА́Н, а, ч. Великий водоплавний птах з довгим гачкуватим дзьобом, яким він ловить рибу, та з еластичним шкірним мішком під нижньою щелепою. *В тваринні двох гусей, Що були мов комашпійки І в літанні показали, Пелікан слабий прильнув* (І. Укр., IV, 1954, 189); *В полині Нілу, осьбліш в дельті ріки, вибитих чимало птахів: ібіси, фламінго, пелікани* (Наука.., 5, 1958, 47).

ПЕЛІКУЛА, и, *ж.* Плівка з ущільненої протоплазми, що вкриває тіло найпростіших істот.

ПЕЛІТИ, ію, *лин.* Гранітні осадочні породи, що складаються з надзвичайно дрібних частинок.

ПЕЛЮСТИ́НКА, и, *ж.* Змешн.-пестл. до **пелю́стка**. 1. *На снігі падав самотньо пелюстинка лишнього цвіту* (Стельмах, І, 1962, 23).

ПЕЛЮ́СТКА, и, *ж.* 1. Окремий листок із віночка квітки. *Квітка велика, хороша пелюстки сніжі розкрила* (Л. Укр., І, 1951, 151); *Рожеві пелюстки на вишні тремтять у вранішній росі* (Тер., Ужинок, 1946, 105); *Квітка* [гороху] *складається з п'яти пелюсток: чорної — прапорця, двох бокових — весел, або крил, і двох нижніх, що утворюють так званий човник* (Зерн.-боб. культури, 1956, 14); Образно. *Тоді, як ще листя зелене було, Як троян стояли і коні пахтіли, Кудись несподівано сонце зайшло І біл пелюстки снігів полетіли* (Олесь, Вибр., 1958, 82); * У порівн. *Уста розтулені коралами красніють, І зуби перлами дібрімки блищать, А щоки — як проміні рожеві пелюстки* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 122).

2. *рідко.* Листок капусти. *Нінаь якийсь час стояла на порозі кухні, стежачи за служницею, що кухонною крадла на столі білі пелюстки капусти...* (Досв., Вибр., 1959, 232).

ПЕЛЮ́СТКАСТИЙ, а, е, *розм.* З великими пелюстками. *Декотрі* [чоловіки] *просто сідають до краю клумби, спинаючи до високих рожевіших рож, що зараз так і світяться в призахідньому сонці своїми рожевими пелюстковистими чашками* (Гончар, Тронка, 1963, 124).

ПЕЛЮ́СТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пелю́стка** і **пелюсто́к**. *Чи дружно яблунь квіти рано Розсипають пелюстковий сніг, Чи будуть зустрічі нещадні В дорозі дальніх і близьких?* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 12).

ПЕЛЮСТО́К, тка, ч. Те саме, що **пелю́стка**. *До чубука Левка пришпп єдиний зарічний пелюсток чоловічка* (Стельмах, II, 1962, 198); * У порівн. *Маричка нагадувалася тими своїми блідими, як пелюстки-півонії, губами* (Вільде, Сестри.., 1958, 328).

ПЕЛЮ́СТОЧКА, и, *ж.* Змешн.-пестл. до **пелю́стка**.

Цілими озерами поміж зелених трав біліли сороміцькі невістонькі в жовтих шапочках і білих спідничках з пелюсточок ніколи голівок (Тют., Вир, 1964, 230); * У порівн. *Чорна вагара сягнь сяла з ті* [Катриного] *повного виду — білий вінь у неї на сніжній, мов пелюсточки з рожевої квітки* (Мирний, IV, 1955, 294).

ПЕЛЮ́СТОЧОК, чка, ч. Змен.-пестл. до пелю́стка. *Дивлюся від Дунай на Германся і спочатку не може збагнути: чи це сніжинка, чи пелюсточок вишневого цвіту пришпт до його щоки* (Стельмах, 1, 1962, 22).

ПЕЛЮ́ШЕЧКА, ці, ж. Змен.-пестл. до пелю́шка 1. *В її руках залишилася маленька пелюшечка, подарунок Шафіре* (Тулуб, Людолови, 1, 1957, 376).

ПЕЛЮ́ШКА 1, и, ж. Невеличке простральце, в яке загортають немовлят. *Молодая Оленочка синочка родила, Повила його, повила та у білі пелюшки* (Чуб., V, 1874, 890); *А щось не по його — знову шпенькая* [Матвійка] *і всім таким шкоднюваєся із бабиних рук, якими було його закручено якраз пелюшок — бабиною крайкою* (Тют., Вир, 1964, 525).

◇ **З пелю́шок** — *з раннього дитинства.* [К и у р:] *Чого ж ти хотіла? Щоб не щастя змалечку за нею ходило, з пелюшок її стерегло. Вона тільки що на коні виявся... світа ще не бачила* (Мирний, V, 1955, 84); — *Життя — писанка, та шкода, що в материнім череві не засновано доброї школи, щоб життя з пелюшок обома жменями брати* (Ле. Мінтгір'я, 1953, 294).

ПЕЛЮ́ШКА 2, и, ж. *(Pisum arvense).* Кормова трав'яниста рослина родини бобових, схожа на горох; кормовий горох. *Кормовий люпин вирощують у суміші з вівсом, гераделою, пелюшкою, кукурудзою* (Соц. тварин., 3, 1956, 24); *У рослин пелюшки.. квітки червоні, лілові та інших відтінків, а у гороху — білі* (Колг. Укр., 6, 1962, 29).

ПЕЛЮ́ШКОВИЙ, а, е. Прикм. до пелю́шка 1.

ПЕЛЯ́ДЬ, і, ж. Цінна промислова риба північних рік і озер, яку акліматизують і у водоймах Україні; сиром. *Цінна риба північних рік Західного Сибіру — пелядь (сирок), переселена з одну з омських водойм, почала рости майже в три рази швидше, ніж у себе на батьківщині* (Веч. Київ, 3.1 1967, 4).

ПЕ́ЛЬКА, и, ж., вульг. 1. Рот. *А судія, як удріє бувалки, так мерщій за ніс та й став у пельку плати* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); — *Добре Вам, Хомо, що ви самі, а у мене три пельки в хаті* (Коцюб., II, 1955, 34); — *Вони думають, що ти мать,— сміявся Тимко, а Орися ховала комах і капцлала пташенятам в нажерливі пельки* (Тют., Вир, 1964, 519); * Образно. *Вода кипить. Вимідять кола чернищі І в корні пельки водяні затягають все, що набіжить* (Черн., Поезії, 1959, 238).

2. Те саме, що глотка. *Біля обмерзлого стуґна, дивлячи парою, на всі груди іржали відгодовані огіері, і не гоготінка сильних пельок довго блукало по байраках* (Тют., Вир, 1964, 414).

◇ **Дéрти (дра́ти) пе́льку** — голосно кричати; горланити; **Залива́ти (зали́ти, зала́ти) пе́льку** [собі] — напиватися п'яним. *Уже.. [Гриць] одною ногою в хаті, а ще як залиє собі пельку, то мало що хибує, аби по стінках не дерся* (Март., Тв., 1954, 61); *Заливали пельку... Одшумію... Розгнівсь од надила дим... І кров засохла... А трясцю не вірить це очам своїм* (Сос., І, 1957, 361); **Затика́ти (заткну́ти, затка́ти) пе́льку** *див.* **затика́ти** 1; **Затика́ти (заткну́ти, запха́ти, занка́ти) пе́льку** кому: а) примушувати мовчати, не дозволяти висловлювати свою думку. *З грошима вже йому і жінки не страшно: од нового очіпка, плахти, намисте в дукачами хоч яка прилипне, хоч якій пельку затикать* (Стор., I, 1957, 53); б) задобрювати кого-небудь з метою не розголошувати якоїсь справи, таємниці і т. ін. — *Тільки ось що,— заїкнувся Голобатий,— нам потрібні гроші на дорожні витрати, часом, може, й на те, щоб затикнути пельку якомусь не в міру запопадливому странникові чи бурмістрові* (Добр., Отзи. розмир, 1965, 19); — *Пошлеш шпигарям два повні горшків: сунеш благочинному в зуби горшка, а благочинний майстру, то заткнеть пельку й благочинному, й благочинній!* (Н.-Лев., III, 1956, 180); **На ню пе́льку** — дуже голосно (кричати, лаяти, репетувати і т. ін.). *Вдома вона кричала й репетувала на всю пельку: там вона забувала, що вона слята та бита...* (І.-Лев., IV, 1956, 70); **Напха́ти пе́льку** — наїстися. [С е м е н:] *Одначе напихалась, мов той кіт!* [І в а н:] *То знаєш, аби чим-небудь напхати пельку* (Кроп., I, 1958, 82). **Пе́йта пе́лька** — про скупість, жерливу вдачу. [С т а р ш и н а:] *Усе б, благодарить бога, а ще мало! Щоб то задовольнилося. От же ні, така вже пелька людська несита* (К.-Карий, I, 1960, 38); **Розли́пати пе́льку, Порозли́пувати пе́льки на кого** — лаяти, докоряти кого-небудь або скаржитись на кривду. — *Коли б я не ходив у походи і не бив турків та татарву — ніколи не був би я сотьманом, і наша сімома сіромашна тоді на мене пельки порозлипляла б, вимагаючи, щоб мої землю залічили до земель, які щороку розподіляють проміж вимпельниками* (Тулуб, Людолови, 1, 1957, 87); У **пе́льку ли́зати** *див.* ли́зати; У **пе́льку не ліз(е)** *див.* ли́зати.

ПЕЛЬМЕ́НІ, ів, *мн.* (*одн.* **пельме́нь**, я, ч.). Різновид вареників, які ліплять у формі вушок і начиняють фаршем із сирого м'яса. *Українська кухня запозичила деякі страви російської кухні, які збагатили її асортимент. До таких страв належать щі, солянка, пельмені, кулеб'яка* (Укр. страви, 1957, 9); — *Жаль, кема оце рушниці. Я б його* [зайця] *в першого постріву... Увечері уже пельмені варив би!..* (Гончар, IV, 1960, 59).

ПЕЛЬМЕ́ННИЙ, а, е. Стос. до пельменів.

ПЕЛЬМЕ́НЬ *див.* **пельме́ні**.

ПЕ́МЗА, и, ж. Дуже легка силікатна вивержена порода пінноподібної будови; використовується як абразивний матеріал, у будівництві і т. ін. *Пемза утворилася в пересічених газами лавах, яка, остигаючи, створює найцінніше пористу породу* (Наука.., 6, 1958, 57).

ПЕМЗОБЕТО́Н, у, ч. Пористий бетон, який має добрі теплоізоляційні властивості.

ПЕ́МЗОВИЙ, а, е. Прикм. до пе́мза.

ПЕМЗУВА́ЛЬНИК, а, ч., *спец.* Той, хто полірує, шліфує що-небудь пемзою.

ПЕМЗУВА́ЛЬНИЯ, і, ж., *спец.* Жін. до пемзува́льник.

ПЕМЗУВА́ННЯ, я, с., *спец.* Дія за знач. пемзува́ти.

ПЕМЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех., спец.* Полірувати, шліфувати що-небудь пемзою.

ПЕНА́Л, а, ч. Довга коробочка, футляр для зберігання ручок, олівців, пер і т. ін. *От Галі купили портфель, книжки, зошити, перо «Піонер» і головне — пенал. Не вже справжня школярка, коли пенал!* (Іл., Таємниця, 1959, 10); *Дарємно стукав Кочетков пеналом об стіл* (Донч., V, 1957, 448).

ПЕНА́ЛЬТІ, с., *нескл.* У грі в футбол — штрафний удар з відстані в одинадцять метрів, який відбиває лише воротар без захисників; одинадцятиметровий удар. *Вперше пенальті з'явилося в 1890 р. на батьківщині футбола, в Англії, як засіб боротьби з несправжніми методами гри* (Наука.., 9, 1967, 57).

ПЕНА́Т, а, ч. 1. У міфології стародавнього Риму — бог-покровитель родини, іноді батьківщини. *Горить І день і ніч перед пенатом Святий огонь* (Шевч., II, 1953, 207); [П а н с а:] *Для мене ти не вавь, а син єдиний, тобі я передам своїх пенатів, коли умру* (Л. Укр., II, 1951, 458).

2. *тільки мн., перек.* Рідний дім. *И подався у свої пенати* (Панч., Бистрина, 1959, 142).

◇ **Вертáтися (вернýтися, повертáтися, повернýтися) до своїх (рідних) пенáтів** — повертатися додому. *Вернувшись до своїх пенатів, Ян цокотар Лєпський поспішив І над сусідом, що утратив, Біля найгрибку помужав* (Пушкін, Є. Онєгін, переклад Рильського, 1949, 61).

ПЕНДЙНКА, и, *ж., розм.* Поширена в Туркменській РСР шкірна хвороба, яка передається через укуси москітів.

ПЕНЗЕЛЬ, зля, *ч.* 1. Прикріплений до ручки пучок щетини, волосу або шерсті, що використовується для нанесення фарби, клею і т. ін. на якусь поверхню. *Намащувати папір слід пензлем вільно, без натиску, наносячи клей (або клейстер) від середини аркуша до його країв рівним шаром* (Турток «Умілі руки...», 1955, 35); *Вилiз* [маляр] *із своєї ятки, достав* [дістав] *палітру з красками і пензель, підмалював* (Кн.-Осн., II, 1956, 20).

2. *перен.* Мистецтво живопису. *Важливе значення в житті майстрів пензля і різця нашої республіки мав Перший з'їзд художників України (1938), на якому гостро і принципово стояли питання дальшого розвитку українського мистецтва* (Мист., 5, 1957, 10); *Дивлячись стара У пам'яті нащадків не вмира, Новою розцвітаючи весною. Ти* [Афродіта] *провідниця з праці й серед бою, Натхненниця і пензля, і пера* (Рильський, III, 1961, 214); // Про творчу манеру або про роботу художника. *Товариство заочників художеств, відзначивши жвавість пензля і гумор, не підтримало Трупповського, оцінивши малюнки* [«Український альбом»] *невдячченими* (Мист., 1, 1955, 38); *Усамітнено жив він у своїй великій квартирі, в оточенні... дорогих картин, які належали пензлю Рєпіна, Куїнджі, Боровиковського* (Рибак, Час.., 1960, 151); * *У поріи. Наче пензель сміливого митця, Кладе вечірнє сонце дивні фарби* (Мур., Повість..., 1948, 59).

ПЕНЗЕЛЬОК, лька, *ч.* Зменш.-пестл. до пéнзель 1. *Слава ж зразу стає випробувати пензельком фарби* (Головко, II, 1957, 105).

ПЕНЗЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до попереднього 1. *Петриківські майстри здавна вживають як живописний матеріал якусь темперу, а віртуозність роботи залежить від користування найтоншими пензликами* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 95); *Утеснена любіцева дав мене привезла з Акмолінська вої пензлики й фарби* (Хор., Ковпак, 1960, 55).

ПЕНІЦИЛІН, у, *ч.* Лікувальний препарат — антибіотик, який одержують з культур пліснявого гриба; застосовується при лікуванні ряду хвороб, пов'язаних з гнійно-септичними процесами. *Ряд антибіотиків (пеніцилін, стрептоміцин, синтоміцин, левоміцетин і т. ін.) виявився досить сильною зброєю в боротьбі проти деяких небезпечних для життя людини інфекційних хвороб* (Наука.., 9, 1956, 17); — *Ми вприскували їй пеніцилін, збили температуру до нормальної* (Донч., V, 1957, 433).

ПЕНІ, невідм., *с., рідко ч.* 1. Те саме, що пенс. *Падає латунний жовтий пенні На тротуар* (Байан, Роки, 1957, 190).

2. Фінська монета, що дорівнює 1/100 фінської марки.

ПЕНОПЛАСТ, у, *ч.* Пластмаса з великою кількістю пор. *У глибині бухти видно цехи... заводу пенопласту, який постачає рибників чудовим замінником пробки* (Веч. Київ, 24.VII 1957, 3).

ПЕНС, а, *ч.* Англійська бронзова монета, що дорівнює 1/12 шилінга. * *У поріи. Розкришив вікна електрикці, Крізь отвір круглий, наче пенс, Руді горбаті черепиці Дахів столичних бачить Беркс* (Бажан, Роки, 1957, 205).

ПЕНСІЙКА, и, *ж.* Зменш. до пéнсія. — *Пенсійку невеличку висслужив... В одставку вийшов* (Мирний, III, 1954, 265); *Їх* [старих учителів] *дуже скоро за минулі гріхи усунули від роботи — тай відпочивають, — надлишки мізерною пенсійкою* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 3).

ПЕНСІЙНИЙ, а, *в.* Прикм. до пéнсія. *За рахунок коштів держави рік у рік поліпшується соціальне страхування і пенсійне забезпечення трудящих* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 33); *Кожного місяця листоноша приносив Кучерові додому пенсійні гроші* (Чорн., Красний людп. 1961, 28); // Стос. до пенсії. — *Бабцьо! Ви, як тільки, випустили вашу пенсійну книжку на підлогу і ось я не висипалися наші гроші* (Смолич, II, 1958, 100).

ПЕНСІÓН, у, *ч., заст.* Те саме, що пéнсія. *Юрій дослужиться до полковника, вийде у відставку з пенсіоном, одружиться на Оленській і житиме на широку ногу* (Кочура, Зел. грамота, 1960, 220).

ПЕНСІОНÉР, а, *ч.* Той, хто одержує пенсію. *Так круто повернув* [Бронко], *що мало не зачепив старенького пенсіонера, який повертався з базару з сіткою, капланкою городинок* (Вільде, Сестри.., 1958, 502).

Персонáльний пенсіонéр *див.* **персонáльний.**

ПЕНСІОНÉРКА, и, *ж.* Жін. до **пенсіонéр.** *Марія Іванівна — бабуся-пенсіонерка. Вона багато-багато років була вчителькою, а тепер стала старенька й хвора, тому й живе на пенсію* (Коп., Сон. ранок, 1951, 21).

ПЕНСІОНÉРСЬКИЙ, а, *с.* Прикм. до **пенсіонéр, пенсіонéрка.**

ПЕНСІОНОВÁНИЙ, а, *е., заст.* Той, хто одержує пенсіон. *Мій батько пенсіонований урядник* (Коб., III, 1956, 544).

ПЕНСІЯ, *ї, ж.* Грошове забезпечення, що видається громадянам, звичайно щомісячно, у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності і т. ін.), а також гроші, одержувані в рахунок такого забезпечення. *Якщо право на одержання пенсії залежить від трудового стажу, то її розмір — від заробітку колгоспника* (Хліборób Укр., 12, 1964, 34); *Пані Бажанова.. живе на пенсію, вдадна, запопадлива, клопотлива* (Л. Укр., III, 1952, 718); *Минулого року Зуб одержав пенсію, але роботи свої не кинув* (Собко, Справа.., 1959, 10).

Ітй (вихóдити) на пéнсію — ставати пенсіонером. *У минулому цей красномовець — викладач одного з шкіл, тепер він вийшов на пенсію* (Наука.., 9, 1964, 57); **Персонáльна пéнсія** *див.* **персонáльний.**

ПЕНСНЕ, *невідм., с.* Окуляри без завушних дужок, які тримаються пружинкою, що затискає перенісся. *Начальних почти* [пошти] *в золотому пенсне на нухому, як варений буряк, нісе чоче зодягнувся з інспектором* (Вас., I, 1959, 316); *Гольштром розумів. Його рука по автоматично нап'яже на ніс золоте пенсне, то знімає, і тоді вона теліпається на золотим ланцюжку* (Вільде, Сестри.., 1958, 558).

ПЕНТАГÓН, у, *ч.* 1. *мат.* Геометрична фігура п'ятикутної форми, а також предмет такої форми.

2. *(П великс).* П'ятикутна споруда, в якій розміщуються керівні військові установи США, а також військове відомство США; часом виступає як символ гонки озброєнь і росту мілітаризму.

ПЕНТАГÓНІВСЬКИЙ, а, *в.* Стос. до Пентагону (у 2 знач.). *Пентагонівська вправчина праця також залякати людство, психологічно обезброїти його, позбавити перспективи на майбутнє* (Рад. Укр., 6.VI 1962, 1).

ПЕНТАГРА́МА, и, *ж.* Правильний п'ятикутник, всередині якого на його сторонах побудовані рівнобедрені трикутники; в середні віки вважався магічним знаком. *П'ятикутна зірка, яку звали пентаграмою, тобто фігурою з п'яти прямих рисок, служила їм* [піфагорійцям] *також за символ здоров'я* (Знання..., 4, 1966, 22).

ПЕНТА́ЕДР, а, *ч.* Тіло, обмежене п'ятьма трикутними площинами; п'ятигранник.

ПЕНТА́МЕТР, а, *ч., поет.* Віршова стопа, що містить рівні половини, в кожній з яких є два дактилі та один наголошений склад.

ПЕНТО́Д, а, *ч., радіо.* П'ятиелектродна електронна лампа. *Сучасні пентоди, призначені для підсилення напруги високої частоти, мають вже високу величину внутрішнього опору* (Осн. радіотехн., 1957, 45).

ПЕ́НЯ, і, *ж.* 1. Грошове стягнення за вчиненканн або пошкодження чиїх за домовленістю або встановлених законом зобов'язань.

2. *заст.* Штраф (у *і* знач.). *Накладали* [пани] *велику пеню на того, хто пропускав у жнива дні* (Н.-Лев., II, 1956, 261); [К а р м е л ю к:] *Бачиш, справа така: я наклав на нього* [папа Стася] *пеню і дав йому три дні строку, щоб її виплатив, а ні, то обіцяв сам навідатись по його в гості* (Вас., III, 1960, 182); *Сотник знав кримінальні закони Речі Посполитої, якими керувалися і воєводства на Україні: за побій поселянина той закон карав грошовою пенею* (Лє, Надпивайко, 1957, 62).

3. *заст.* **Незадоволення або сварга.** — *На кого маєте пеню, скажіть: а брата рідного не пожалію, аби б по правді довказ був,— так сказав голова* (Кв.-Осн., II, 1956, 306).

◇ **Зво́дити (звести́, наво́дити, навести́** *і т. ін.*) **пеню́ на кого — що** — те саме, що **Зводити (звести́) наклеп** (див. **на́клеп**). — *З щирого серця запомнюю вам приносимо, а ви пеню на нас зводите, що, замість Денисе, хочемо лукавим способом громаду одурити!* (Гр., II, 1963, 355); **Склада́ти (скла́сти, зложи́ти, зло́жити** *і т. ін.*) **пеню́ на кого** — перекладати, зваблюючи провину на кого-небудь. — *Сама ходить по хатах, підбурює людей і на мене складає пеню* (Н.-Лев., II, 1956, 338).

4. *заст.* **Біда, горе.** — *Чи бачиш, як ми обідрались! Убрання, постоли порвались, Обмаль, ніби в воші, щезня! Дожуть, кажуть, погубили І з голоду в кулак трубили, Така нам мучилась пеня* (Котл., I, 1952, 72); *Кати!-кати! Се ви зрізи мене пеня спіткала!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 134).

ПЕНЯКУВА́ТИЙ, а, е, *діал.* Упертий, норовистий. *І не бачила такої пенякуватої дівчини — щоб по її було* (Сл. Гр.).

ПЕНЯ́ТИ, я́ю, я́єш. *недок., на кого—що, рідко кого, що, розм.* Те саме, що **докоря́ти**. *Билинка косира пеняє, Що рано скошена — зов'яла* (Бор., Тв., 1957, 145); *Не пеняйте на мене, добродію, що я на сей раз не даю певного слову* (Мирний, V, 1955, 362).

ПЕНЬ, пня, *ч.* 1. Нижня частина стовбура дерева, яка залишилась на корені після того, як дерево зрубали, спиляли, зламали і т. ін. *Ще хлопцем Лаврік прищепив своїми руками щепу на старому пні* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Дуби вмирають. Та й по смерті Корінна їхня розпростерте дя рідну землю ні тримає, Немов і смерті в них немає* (Мур., Осінні сурми, 1964, 16); *У порі́ні. Липця так мовляв Оловії: — Дивися, як там Лев вдиха... Мабуть, його весь світ боявся... Тепер лежить, некаче пень, і ніч, і день* (Гл., Вибр., 1951, 15); // *перен., розм.* Про неповорозиму або байдуже до всього, до всіх людину. *Вемик пень, та дурень* (Номис, 1864, № 6341).

◇ **До пня** — цілком, повністю, дощенту. [Я р о с л а в:] *Встав поміж залізна стіна, Щоб нашу Русь од хижаків південних Оборонить і знищить їх до пня* (Коч., Я. Мудрий, 1951, 115); *Займалась і вигріла до пня хата* (Вітч., 3, 1964, 210); **На пні** — у нескошеному вигляді (про хліб, трави); незібраний (про овочі, плоди). *Люди вкрили панський лан і ганяли панське жито, а людське стояло на пні* (Н.-Лев., II, 1956, 185); *Насіння* [соняшника], *достіле на пні, важче, жирне, має волоський горіх* (Вільде, Сестри..., 1958, 335); *Коли плоди достівали, їх продавали на пні крамарям* (Кучер, Зол. руки, 1948, 92); **Стоя́ти (сиді́ти) як пень** — стояти (сидіти) не рухаючись, бездумно, нічого не розуміючи. *Рибалка труситься, стоїть як пень, Не розшолопав — чи ніч, чи день...* (Гл., Вибр., 1951, 113); *Гнат не пручався — він стояв, як покірна дитина, або, краще, як пень, з котрим можна все зробити* (Конюш., І, 1955, 74); **Че́рез пень колоду́ (пень-колоду́) (вали́ти)** — як-небудь, недбало робити що-небудь. *Чи вже ж через пень-колоду валити!* (Номис, 1864, № 5253); — *Як я очнусь? Так, через пень-колоду. Де вже про медаль думати* (Донч., V, 1957, 504); **Як на пню́ сиді́ти; Як на пень з'їхати** — упертися, затятися. *От же як стара одмагалась! А внучечка як на пню стала: лікаря та й лікаря!* (Вовчок, I, 1955, 112); **Як пень** — огражає повноту якої-небудь якості, стану і т. ін. *Дурний, як пень* (Номис, 1864, № 6230); *Були Троянці п'яні, ситі, Кругом обуті і обшиті, Хоть голі прибрель, як пень* (Котл., I, 1952, 78); *Як до котрого обізвешся, то він тобі мовчить, як пень* (Л. Укр., I, 1951, 407); *О, немовлячі пісні! Твоєму чарові лише слухай, як пень, Не підкоряється* (Рильський, II, 1946, 144).

2. *розм.* Те саме, що **пеньо́к** 2. *Верхня його губа, накрита пристріченими... вусом, підчеслася трохи від долішньої і віділяла чотири пні передніх зубів* (Черемш., Тв., 1960, 99).

3. *діал.* **Вулик.** *Зразу за колгоспним двором починається сад — на сотні гектарів, у саду пасіка — на тисячу пнів* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 138).

ПЕНЬКОВИ́Й, а, е. Прикм. до **пень** 1. *Нема лісу. Де росли столітні дуби, там вилізли зелені жалюгідна пенькова порость, а вонюку нестримно сулив турнозина* (Гжицький, Вел. каді, 1963, 39); *Вік окремого дерева визначають на пеньковому зрізі за річними кільцями* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 22).

ПЕНЬКУВА́ТИЙ, а, е, *з* пеньком, пеньками (у *і* знач.).

ПЕНЬО́К, пенька́, *ч.* 1. Те саме, що **пень** 1. *Чайченко обрубляював гілки з зваленого дерева, і круг його зрубане дерев'я і пеньки свіжі* (Вовчок, I, 1955, 203); *Ще вчора, видно, було тут дерево, гуло вітпям на вітрі, а зараз лише пеньок, з прожилками-кільцями відкладених літ* (Гончар, II, 1959, 385); — *Безвісті ніченьки!.. пеньки зеленіють! — закричить на останку Мирон на й затихне...* (Мирний, I, 1949, 184); [П л а т о н Г а в р и л о в и ч:] *Мабуть, як умрем ти, Федоро, то не скаже вже душа, що в пеньку жила* (Вас., III, 1960, 135).

◇ **До пеньо́ка** — те саме, що **До пня** (див. **пень**). *Хома послав Луку в свій ліс надрать липа; А мій Лука за липом увесь ліс очистив, до пенька!* (Бор., Тв., 1957, 175); **Стоя́ти (сиді́ти) як пеньо́к (пенько́м)** — те саме, що **Стоїти (сидіти) як пень** (див. **пень**). — *О, та у вас тут і помічників є!.. Тільки чого це він сидить, як пенько?* (Тют., Вир, 1964, 36); [С к а р б у н:] *Та не стійте пеньком перед очима. Дзвоніть* (Зар., Актеї, 1961, 17); **Як пеньо́к** — те саме, що **Як пень** (див. **пень**). — *А я хочусь не вмію плакати,— довіряюо признався вчитель.— Ще малим, коли мене били, мовчав, як пеньок* (Стельмах, I, 1962, 648).

2. *розм.* Нижня частина зуба, що викришився, зламався і т. ін.; зашинок зіпсованого зуба. *Навіть старі приймали участь в забаві. Безжурний регіт трусив*

їх сивим волоссям, розтягує зморшки та одкриває заклі пеньки зубів (Коцюб., II, 1955, 354); *Недоїдаємо посміхаємся Гинка, показуючи пеньки почорнілих зубів* (Добр., Тече річка.., 1961, 15).

3. перев. мн. Відростки на тілі птаха, з яких росте пір'я. *Обсмикувати птиці починають з шийки.. Пеньки вискубують за допомогою ножа* (Техпол. приріт. їжі, 1957, 58).

ПЕНЬО́ЧОК, чка, ч. Змеш.-пестл. до **пенько́** 1, 3. *З гілки на гілку перелітають табунцем синиці — обчищатимуть кожну шпарку в корі дерев, вилазити кожну гілку, заглядають у всі тріщинки пеньочки, посидять, попищать-попищать весело* (Збан., Сосновий, 1961, 380).

ПЕНЬЮА́Р, а, ч. Домашнє жіноче вбрання з легкої тканини. *Коли я прийшла другого дня, Аллн Михайлівна лежала ще.. на кушетці, одягнена в довгий строкатий пеньюар* (Л. Укр., III, 1953, 618); *В прозорому шовковому пеньюарі сяйнула Любов Прохорівна* (Ле, Мінтір'я, 1953, 264).

ПЕО́Н[1], а, ч. 1. *поет.* Віршова стопа з одного довгого і трьох коротких складів. *Пеоном називається чотирискладова стопа з наголосом на першому, другому, третьому або четвертому складі* (Денкі пит. поет. майстерн., 1956, 104).

2. Те саме, що **пеа́н** 1.

ПЕО́Н[2], а, ч. У деяких країнах Африки і Латинської Америки — сільськогосподарський робітник, який внаслідок кабальної залежності, юридично відмінної, але фактично існуючої, перетворився на боргового раба. *У районах [Латинської Америки] з індійським населенням багато пеонів (боргові раби)* (Ек. геогр. зарубіжн. країн, 1956, 276).

ПЕОНА́Ж, у, ч. Відмінена юридично, але фактично існуюча система кабальної залежності пеонів (*від* **пео́н**[2]) від господарів; боргове рабство.

ПЕПІЦЬСЬКА, ої, ж. У дореволюційній Росії — дівоча, яку після закінчення закритого учбового закладу залишають в школу для проходження педагогічної практики.

ПЕПЛУ́М, а, ч. У стародавній Греції і стародавньому Римі — жіночий верхній одяг з легкої тканини зі зборками, без рукавів, який надягали поверх туніки.

ПЕПСИ́Н, у, ч. 1. Необхідна для травлення речовина, що входить до складу шлункового соку. *Дослідами Науково-дослідного інституту свинарства доведено, що кількість пепсину досягає.. норми тільки до 3-місячного віку поросят* (Свинар., 1956, 218).

2. Ліки з цієї речовини, які вживають для поліпшення травлення.

ПЕПСИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **пепси́н**.

ПЕПТИ́Д, у, ч. Проміжний продукт взаємних перетворень амінокислот білків в організмі людей, тварин і рослин. *Дуже великі утруднення на шляху первинного синтезу білків з.. умовах земної гідросфери створювались у зв'язку з тим енергетичним бар'єром, який потрібно подолати при полімеризації амінокислот у пептиди* (Наука.., 5, 1956, 25); *Хімічна структура пептиду, що відщепляються від молекули білка, очевидно, не відіграє вирішальної ролі в імунно-хімічній специфічності білка* (Укр. біох. ж., 4, 1956, 395).

ПЕПТИ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **пепти́д**. *Між амінокислотами у білку існує так званий пептидний зв'язок, що утворюється при конденсації амінокислот* (Наука.., 9, 1965, 59).

ПЕПТО́Н, у, ч., *спец.* Продукт першого розщеплення білків при травленні.

ПЕПТО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **пепто́н**.

ПЕРВА́К, рвака, р. *рід.* **а́**. Перша, старша дитина. *Дитячі літа мої пройшли дуже щасливо: первак — я був улюбленцем у сім'ї* (Коцюб., III, 1956, 232).

2. рід. а, шкільн. Першокласник. *В тих торбах, окрім шкільних книжок, були напхані календарі, часослови, житія і які тільки знайшлися дома інші книжки: бо нарада ж їм усім показала, що вони не якінебудь первахи* (Вас., I, 1959, 149); *Вересень. Поважно, із книжками діти йдуть до школи перший раз. Перваків ведуть за ручку мами* (Забіла, Промені, 1951, 12); *В кабінеті робилася шумно, наче в класі перваків* (Кир., Вибр., 1960, 36).

3. рід. ў. Палянка, квас і т. ін. першого настою; горілка з самого початку відгону; дьогть першого виділення. [Кононіт:] *Напевка полилиться?* [Шкляр:] *Ніякої вам первачки не дождеться!* (Кроп., II, 1958, 501); *Веселий, хмільний візник куштував первак, і очі в нього стали масними, добрими* (Шпан., Баланда, 1957, 36).

4. рід. а, с. з., заст. Перший рій; *// Перший онук і т. ін. Стара Пеліха, положивши серп на голову вістрям до хустки і завдавши собі на плече скіп-первак, гордо пелюла за нею* (Первинною) (Фр., I, 1955, 63).

ПЕРВА́ЧКА, и, ж., розм. Перша дочка.

ПЕРВА́ЧЕЧКА, и, ж. Пестл. до **первачка́**.

ПЕРВАЧО́К, чка́ і чку́, ч. Пестл. до **первак**. *Хлопці грилися в церкви, а первачки стояли з торбинками та портфеликами в руках* (Чаб., Стоїть вир.., 1959, 10); *— Вам первачку? а возьме чи паленуся в домок?* — *грають в усякші бистрі очі і поені уста вдовиці* (Стельмах, II, 1962, 122).

ПЕРВЕНЕ́ЦЬ, нця, ч., *книжн.* 1. Перша, старша дитина. *Аякж щасливий, Вродливий первенець в[о]лод!* (Шевч., II, 1963, 92); *— Де ж ваш первенець? — спитав він, підробляючись зумисне під церковну мову* (Н.-Лев., I, 1956, 217).

2. чого, перен. Те, що з'явилося або створено першим за часом, раніше, ніж все наступне. *Чого ім, первенцям весни [пролискам], захотілося зацвісти восени, чого їм не захотілося чекати свого тумяного березня?* (Стельмах, II, 1962, 246); *Ново-Краматорський завод — первенець перших п'ятирічок — будувала вся країна, з любов'ю віддаючи йому кращі кадри будівників, добротні матеріали, устаткування* (Наука.., 5, 1960, 24).

ПЕ́РВИЙ, а, е, розм. Те саме, що **пе́рший**. *Петро вищипує* [вищипує] *на дереві перший листок* (Номис, 1864, № 468); *— Я на сю неділю спарості слатиму, Варко! — промовив Павло першим словом* (Вовчок, I, 1955, 165); *Це була перва дбайлива одежина в Маєї* (Сояшн., Люборацькі, 1955, 79); *Батько мій був із самих найперших січовиків, що осідлались кошем на Чортомлику* (Стор., I, 1957, 346); *Бгр. У розпалі жаркої мамерн. Я не спав же з'ять ночей. Батарея моя перва із бенгінок батарей* (Вирган, В розп. літа, 1959, 32); [Іван:] *Іще знай, що як ураздним тебе. що будеш назирці тіи аж нами, то не здивуй: на первому дубові повісим!..* (Вас., III, 1960, 18); *— Не на те я довгу волокав, — гримнув баньюк, — щоб з ті первому продавцеві ма вдатти, який там їй з ето впаде!* (Вовчок, I, 1955, 202); *— От і піди ти в Київський. Перший він чоловік на цілу город,— казали заможні газівці-ремісники* (Мирний, III, 1954, 287); *Олена виводить першим голосом, Векла Наршина вторить* (Горд., Дти.., 1937, 27).

ПЕ́РВИНА, и, ж., розм. Щось нове, перше. *Окремі пасажирні автомобілі на вулицях прифронтового міста були в Києві не першина* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 78); *// у знач. присудк. сл., кому, також з інф. — перше із запереч.* Вперше, з першої раз. *Бідаку не першина, що ні з чим до мажна* (Укр., присл.., 1955, 38); *— А бистимуть! — Ожаї хай б'ютмі чи то мені першина!* (Сояшн., Люборацькі, 1955, 107); *Бачунові не першина

була бачити вінонажних комплексів-симплексів, яким виставлено найдешевшу самому на десятьох панів виголити (Кочура, Вибр., 1953, 80).

ПЕРВІ́ШКА, и, *ж., розм.* То саме, що **перши́ця**. *Проведення Дня орожаю* [на Україні в 20-ті роки] *викликало великий опір церковників. Щоб відвернути удару трудового селянства від свята, попи влаштували по церквах освяту первінок (першого хліба)* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 99); *- Нам не первішка жити в таких малих містах* (Н.-Лев., III, 1956, 137).

ПЕРВІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який становить собою перший, звичайно найпростіший етап чого-небудь. *Виготовлення тресту з соломки льону — найбільш трудомістка і відповідальна частина роботи в первинній обробці льону* (Техн. культ., 1956, 80); // Від якого або з якого починається що-небудь; початковий. *Матеріалізм у своїй основі є природознавством бере за первинне дане матеріяльне, об'єктивне створинне свідомість, мислення, відчуття* (Ленін, 18, 1971, 36); *Первинною формою технічного прогресу в механізації, тобто заміна ручної праці машинною* (Ком. Укр., 6, 1960, 29).

Первинний документ — документ, у якому фіксуються які-небудь дані на підставі безпосереднього досвіду, обліку і т. ін. *Основним первинним документом обліку роботи автомобіля служить дорожній лист, який є бланком суворої звітності* (Підручник шофера... 1960, 315).

2. Який існує, з'являється раніше чого-небудь. *У всі фази росту рослин коричневу грибницю типу риноспорій легко виявити як на первинних, так і на прибаткових коренях* (Мікр. ж., XVII, 3, 1956, 12); // Найдавніший з ряду однорідних істот або предметів. *Первинні предки коней були дрібними тваринами* (Конярство, 1957, 31).

3. Який є першою, початковою ланкою якоїсь структури, організації. *низовий. Первинні партійні організації. за визначенням В. І. Леніна, є основою партії, опорними пунктами агітаційно-пропагандистської та організаторської роботи в масах* (Ком. Укр., 10, 1965, 22).

ПЕРВІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Власт. за знач. **первíнний**, **ПЕРВІ́СНИЙ**, а, е. 1. Який існував у найдавніші періоди історії людства. *... первісна людина була цілком підвладна трудовій інерції, трудовій боротьбі з природою* (Ленін, 5, 1971, 99); *Ще за часів первісного суспільства люди користувалися нескладними малюнками, які відображали розташування їх житла, місць полювання тощо* (Наука..., 6, 1963, 52).

2. Який існував спочатку і був замінений чим-небудь. *З важким серцем, сам не свій, він пустився назад в свою первісну папрямі* (Фр., VII, 1951, 239); *За первісним забуром Демон закохався в черницю* (Рильський, III, 1956, 206); *Виникнення та первісне оформлення жанру науково-фантастичної літератури справедливо пов'язують з ім'ям Жюля Верна* (Рад. літ-во, 3, 1964, 122).

3. То саме, що **первозда́вній** 2. *Стрімкі скелі спускалися від первісного лісу сюди, ближче до яру* (Вл., Аргон. Всесвіт., 1947, 138).

4. То саме, що первíнний 1, 2. *Для експериментального розв'язання проблеми виникнення життя треба з'ясувати, як утворилися первісні білки* (Наука..., 7, 1958, 20); *Ми беремо за первісне дане — матерію, а потім двигистунове вже мислення, дух та свідомість* (Тич., І, 1957, 236); *Первісних прикметників мало,— це здебільшого прикметники на означення кольорів* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 367).

ПЕРВІ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **первíсний**.

ПЕРВІ́СНО. Присл. до **первíсний** 2—4. *Частина праці М. Драгоманова «Пропащий час», призначена первісно для першого тому женевської «Громади»,... була надрукована Павликом іще в 1896 р.* (Рад. літ-во, 3, 1958, 114); *Хіба ж не дивна ця ідея планета Земля, на якій є десь і міста мільйонолюдні,... і водночас є такі дикі узбережжя, де... первісно простори моря синіють* (Гончар, Тронка, 1963, 229).

ПЕРВІ́СНООБЩИ́ННИЙ, а, е. Стос. до першої в історії людства соціально-економічної формації — общини.

Первісноо́бщинний лад — перша в історії людства соціально-економічна формація — община. *В кінці I тисячоліття до н. е. у слов'янських племен ще панував первісноо́бщинний лад. Родова община, яка... складалася з групи кровних родичів, була основною господарською одиницею, що володіла землею, знаряддями виробництва, худобою і продуктами праці* (Іст. УРСР, I, 1953, 31).

ПЕРВІ́СТКА, и, *ж.* 1. *розм.* То саме, що **первíнка**.

2. *с. г.* Корова, яка телиться перший раз. *Стадо корів поповнюється щороку... первістками* (Соц. тварин., 7, 1956, 49); *Добра доярка мусить не лише майстерно доїти корову, а точно знати, коли її треба спарувати, як підготувати отелення, як розділити первістку* (Чаб., Катюша, 1960, 236).

3. *поет.* То саме, що **первоцві́т** 1. *Як бідну первістку, Дочасну, корови поб'ють, І кущик хлібистих Хвалькій рости поллють,— Не плач, моя роже, Весна переможе!..* (Л. Укр., І, 1951, 40).

ПЕРВІ́СТОК, тка, *ч.* 1. *розм.* Перша дитина. *Данилова сім'я жила у Холмі, але він мало бував біля неї. Без нього помер його первісток Граклій, батькове улюбленця* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 429); *Він знову підкинув сина і зловив його, весь сповнений... любові до мізяного, як горіх, синьокоро і рожеводухого первістка* (Собко, Нам спокій..., 1959, 72).

2. *чого, перен.* Те, що з'явилось, створене або робиться першим, раніше за все наступне. *Щось по-діловому привабливе, соромливе і зажурене мають ці первістки весни* [проліски]... (Стельмах, І, 1962, 423); *Збудований у 1927—1932 рр. первісток соціалістичної індустріалізації Дніпрогес імені В. І. Леніна дав дешеву електроенергію народному господарству* (Наука... 9, 1963, 13).

ПЕРВІ́СТОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **пéрвістка**. *Первісточка, навесні з теплим дуба, сповістилася мати* (Горд., Заробітчани, 1949, 19); *Не дивуйте, що квітом прекрасним Розцвітає дівчина нежлива,— Так під промінням сонечка ясним Розцвітає первісточка біла* (Л. Укр., І, 1951, 26).

ПЕРВІ́СТОЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **пéрвісток**.

ПЕ́РВО, *присл., діал.* Спочатку. *Перво тужила я тяжко, а там усе жені стало не вдивляюсь, усяка сальба байдуже* (Гончак, І, 1955, 128).

ПЕ́РВО... Перша частина складних слів, що відповідає словам **пéрший**, **пéрвий**, напр.: **пéрвокла́сник**, **пéрволю́бність**, **пéрвоцві́т** і т. ін.

ПЕРВОБУ́ТНІЙ, а, е, *рідко.* То саме, що **пéрвісний** 1—3. *Привабливий його дикі гори Алтаю, майже недосліджені, його первобутні жителі з їхніми стародавнім побутом* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 132); *З ніччю в цих тих* [над Сулою] *тиражувалися вівці, Гуляючись по будяках дежеле. І пахла через колючі вінця Солодь первобутньої землі* (Вирган, В грізн. літа, 1959, 68).

ПЕРВОБУ́ТНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **первобу́тній**.

ПЕРВОВИХІ́ДНИЙ, а, е. Первинний, початковий.

ПЕРВОВІ́К, у, *ч., заст.* Початок віків, найдавніший час. *— З первовіку не було гір, лише вода... Така вода,*

лейби море без берегів. Та й бог ходив водою (Коцюб., II, 1955, 328).

ПЕРВОЗДА́ННИЙ, а, е, *книжн.* 1. Який існує, створений раніше за все наступне. *Ніби із-за диму, Перше місяць круглащий. І мир первозданний Одягнув на хвилі ночі* (Шевч., II, 1963, 294).

2. Який був з самого початку, не змінений; чистий, незайманий. *У роботі М. Скорика над «Тінями забутих предків» виявилися його глибоке знання народної музики, уміння поєднати її первозданну красу з узагальненістю сучасного симфонічного мислення* (Мист., 6, 1966, 9); *На нього* [Місяці] *немає атмосфери, немає вітрів і потоків води, з всі сліди, зв'язані з різними етапами його розвитку, мають зберігатися на ньому в своєму первозданному вигляді* (Рад. Укр., 18.VI 1963, 2).

◇ **Первозда́нна ти́ша** — абсолютна, глибока тиша. *Густий брязкіт калюжевідає первозданну тишу спеття* (Рибак, Помилка.., 1940, 66).

ПЕРВОЗДА́ННІСТЬ,ності, *ж., книжн.* Якість за знач. **первозда́нний**. *Ти* [Карелія] *стоїш мені в очах.. сайдом зорянім Сегежі на огірнім узбережжі, первозданністю тайги пахи, де Шомбі береги...* (Гонч., Вибр., 1959, 263); *Нам пощастило побачити ще не займані людиною місця, природу, дику й красиву у свій первозданності* (Веч. Київ, 14.IX 1957, 4).

ПЕРВОЗИ́МКИ, ів, *мн., розм.* Перші зимові дні, початок зими. *Давай поїдемо, Петро, Давай поїдемо додому — В степи, степи, через Дніпро, — По тому снігу молодому, Що первозимки ген крилом До сіл прослали за Дніпром* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 13).

ПЕРВОЗИ́М'Я, я, *с., розм.* Те саме, що **первозимки**.

ПЕРВОЛІ́ТОК, тка, *ч., розм.* 1. Мале тварини або пташина на першому році життя. *Води напившися з ясного джерела, Вертаються вони під покляки пастуші, І хитро цулятьсь у перволітків вуші... Хохлина — і табун* [коней] *мов бура повесла* (Рильський, І, 1960, 257).

2. *перен.* Юна людина. *Певі наша була не перволіток та й не яка стара* (Вовчок, І, 1955, 258).

ПЕРВОНАРОДЖЕ́ННЯ, а, *с.* Який народився першим, раніше за всіх інших дітей.

ПЕРВОНАЧА́ЛО, а, *с., книжн.* Перше, головне початок, первісна суть.

ПЕРВООБРА́З, у, *ч., книжн.* Первинний зразок, вид.

ПЕРВОПРИЧИ́НА, и, *ж., книжн.* Перша, початкова або головна причина чого-небудь. [Гаврило:] *Все, що око бачить наше, вітчизне, що відчуваємо ми, родилося все в огні. Вогонь первопричина всіх речей* (Корн., І, 1955, 230); *Так, це, каченке, він, Петро Синельников написав твого анонімного листа... От де первопричина всієї біди!* (Собко, Справа.., 1959, 154).

ПЕРВОПУ́ТОК, тку, *ч.* Перша зимова дорога по новому снігу. *У грудні по сніжному первопутку Лука Тихонович їздив з Ісидором* [собакою] *у Водяне — була думка попополнити на лисиць і зайців* (Донч., II, 1956, 90); *— Приїжджайте! Сніжним первопутком З хлібом-сілом будемо стрічати!* (Нех., Дніпр. край, 1939, 27).

ПЕРВОПУ́ТТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **первопу́ток**. *Зима!.. Радіючи, в ринджоли Конячку сезяний запріг; По первопутті через поле Вона чвалає, вчувши сніг* (Пушкін, Є. Онегін, переклад Рильського, 1949, 118); * Образно. *Ідеї марксизму-ленінізму надають сили нашим крилам і освячують незвідані, ніким ще не ходжені дороги — первопуття в променисте майбутнє* (Рад. Укр., 15.X 1961, 2).

ПЕРВОРО́ДНИЙ, а, е, *книжн.* Який взник, створений раніше за все інше, є **першим** джерелом чого-небудь. *До розщедреного атамана він чомусь ставився недовірливо. — Усе дивується, копіюється,— говорив він похмуро: — Хочуть розпустити горішок первородної енергії* (Вол., Дні.., 1958, 89).

◇ **Первороди́нний гріх** — перша, головна помилка в чому-небудь (про біблійський гріх у людей). *Він там, у київській Академії, писав учений твір про пізнання добра і зла, про первородний гріх* (Ільч., Козацькому.., 1958, 474).

ПЕРВОРО́ДСТВО, а, *с., книжн.* Першість у чому-небудь; основа, оригінальність чогось. *Кінематографія виступає тут* [в екранізації літературних творів] *не у всеозброєнні свого первородства, а скоріше як спосіб для більш чи менш повного вираження суті літературного явища* (Довж., III, 1960, 266).

ПЕРВОРО́ДЯЩА, тільки *ж., прикм., книжн.* Яка народжує перший раз: *// у знач. ім.* **первородя́ща**, щої, *ж.* Жінка, яка народжує перший раз.

ПЕРВОСВЯЩЕ́НИК, а, *ч., рел.* Духовна особа вищого сану. *Знов замислився Горленко.. І невже богові не однаково, хто виконати первосвященика — римського чи царгородського?..* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 40).

ПЕРВОТВІР, твору, *ч., заст.* Оригінал. *Франка.. намагався передавати пушкінські рядки з максимальною близькістю до первотвору* (Рильський, III, 1956, 106).

ПЕРВОЦВІТ, у, *ч.* 1. Перша весняна квітка. — *Налай! Цвіти! Красуйся, весно, первоцвітом!* (Голов., Близьке.., 1948, 123); *Вони* [пахощі] *пробиваються крізь набряклі бруньки, тендітні стебельця трав'ян.. крізь первоцвіти конвалії* (М. Ол., Леся, 1960, 59); * Образно. *Первоцвіт наш, весні небожата!.. Я розкажу вам басню маленьку* (Тл., Вибр., 1951, 124).

2. *боть.* Назва багаторічних трав'янистих рослин родини первоцвітових, які починають цвісти рано навесні. *Первоцвіт лікарський... Багаторічна трав'яниста рослина з розеткою прикоренених листків* (Лікар. рослини.., 1958, 186); *Весною вони* [дубові гаї] *вовсе не розвивалися — були голі зверху й знизу, бо ні квіточки підсніжника, ні блакитний пролісок, ні жовтий первоцвіт, ні білі, ні червоні, ні червоно-фіалкові сасклочки не пробивалися крізь шорстку сірятину листяної підстилки* (Стельмах, II, 1962, 139).

3. *діал., поет.* Підсніжник. — *Вийди на покрівлю, стань на край остріжка: Первоцвіт з-під криги глянув на морозку!* (Черн., Поезії, 1959, 406); *Первоцвіт білий, проліски блакитні На вулиці бабуся продає, Хоч ще зима збуряле сніг у квітні, Але весни вже всі ознаки в* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 143).

ПЕРВОЦВІТНИ́Й, а, *е.* Прикм. до **первоцві́т** 2; *// у знач. ім.* **первоцві́тні**, них, *мн.* Назва родини багаторічних трав'янистих рослин з різнобарвними квітами, які починають цвісти рано навесні.

ПЕРВУВА́ТИ, ую, *усп., недок., рідко.* Бути першим, переважати інших у чому-небудь. *Вона первувала в колі місцевої аристократії* (Смолич, Дитинство, 1937, 108).

ПЕРГА́, и, *ж., спец.* Зібраний бджолами квітковий пилок рослин, який вони змочують нектаром, складають у комірки стільників, утрамбовують і заливають медом. *На комашок, то заїтаючи вору, то знову сідаючи на пахучі чашечки, клопотливих обсипані першою дружелі й бджоли* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 63).

ПЕРГА́МЕН, у, *ч., спец., рідко.* Те саме, що **перга́мент**. [В о в в о д а:] *Та не засни, дівчи: Бо сила тут мишей і пацюків, Пергамена якраз тобі потрать* (Коч., Свіччине весілля, 1944, 70).

ПЕРГА́МЕНИЙ, а, *е, спец., рідко.* Прикм. до **перга́мент**.

ПЕРГА́МЕНТ, у, *ч.* 1. *спец.* Оброблена певним чином шкіра молодих тварин, що застосовувалася до вина-

йдення паперу як матеріалу для письма. *Пергамент, який служив матеріалом для офіціальних документів і книг, в силу своєї дорожнечі не міг набути широкого застосування серед рядового населення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 501); * У вторин. — *Вітаю, вітаю! — скрикнув він, простягаючи Борисові свою суху, як скіпа, і жовту, як пергамент, руку* (Фр., III, 1950, 441); // Сувій такого матеріалу. *Кассандра пише Свічинську книгу на довгому пергаменті. Коло неї великий триніг з запаленим куриво м* (Л. Укр., II, 1951, 255).

2. Давній рукопис, документ, написаний на такому матеріалі. *— Двісті год минуло, як прапрадід твого батька воював з моїм пра-прапрадідом і одняв од його один город та двоє сіл.. Це записано в наших старих пергаментах* (Н.-Лев., IV, 1956, 23); *А за годину вийшов* (Бжеський) *із королівської канцелярії з пергаментом, що перетворював його на власника одного з найбагатших маєтків Полтавщини* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 15).

3. Дуже міцний, цупкий обгортковий папір, який не пропускає жиру і вологи. *Він хова в пустку до кишені, підводить очі на провідника, бере з його рук пустку почку і, розірвавши пергамент, добуває в неї сухарик* (Досв., Вибр., 1959, 206); *Масло вершкове зберігають у тарі або брусками, загорнутими в пергамент і укладеними на полиці* (Техпол. приго т. їжі, 1957, 15).

Перга́ментний, а, е. 1. Прикм. до **перга́мент** 1. *Кістлявий, голий по пояс писар.. виводив на пергаментному згортку щось подібне до малюсіньких п'явок і гусені* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 161); // Написаний на пергаменті. *Вчені брахіни попиносили старі пергаментні документи* (Н.-Лев., IV, 1956, 32).

2. *перен.* Який своїм вигляд ом нагадує пергамент (у 1 знач.), схожий на пергамент (звичайно про жовту, суху шкіру людини). *Пергаментне обличчя професора бриніться.., що означає його успішну* (Вол., Місячне срібло, 1961, 56); *Кожна жилка, кожна кісточка* [на руці] *просвічує крізь тонку пергаментну шкіру* (Дім., І будуть люди, 1964, 57).

Перга́ментний папі́р — те са́ме, що **перга́мент** 3. *З огляду обережність тонкі міцні нитки, з яких виробляють одежу, мотузки, пергаментний папір тощо* (Наука.., 12, 1956, 36).

ПЕРГАМІ́Н, у. ч. Ізоляційний прокладний рулонний матеріал, виготовлений з тонкого картону, просоченого нафтовими бітумами. *Під рановідкладною обв'язкою слід укладати друзяй — верхній шар гідроізоляції, який запобігає намоканню стін під час будівництва або при пошкодженні покрівлі. Цей шар роблять з двох шарів пергаміну на гарячому бітумі* (Колг. Укр., 4, 1958, 13).

ПЕРГІДРО́ЛЬ, ю. ч. Тридцятипроцентний водний розчин перекису водню, що має застосування при вибілюванні тканин, волосся і т. ін., антраблюванні волосся, а також уживається для консервації, дезинфекції. *Окрі навіть невмушена посміхався, побачивши дівчину з такими вибілюваними перегідролем косами* (Ле, Клен. лист, 1960, 48).

ПЕРЕАДРЕСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переадресо́вувати**.

ПЕРЕАДРЕСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАДРЕСУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Змінювати адресу, посилати на нову адресу. *Переадресувати газету.*

2. *до кого, на кого, кому, перен., розм.* Змінювати направленість дії на кого-небудь іншого. *— Навіщо він переадресує мені це питання? Певне, сподівається, що я припущу якусь помилку,— подумав Андрій, з неприхованим подивом дивлячись на Войнечка* (Тур., Життя.., 1954, 13); *Він приймав вітання гостинних чехів безпосередньо на свою ім'я, не переадресовуючи їх на когось старшого* (Гончар, III, 1959, 432).

ПЕРЕАДРЕСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переадресува́ти**.

ПЕРЕАДРЕСУВА́ТИ *див.* **переадресо́вувати**.

ПЕРЕАРАНЖУВА́ННЯ, я, *с., муз.* Дія за знач. **переаранжува́ти**.

ПЕРЕАРАНЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех., муз.* Аранжувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕАРЕШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАРЕШТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Арештувати всіх або багатьох, одного за одним. *І тепер був підпільний представник Стратіона в цьому загоні й мучився думкою, що лжекапітан.. може переарештувати нас в одну мить й відправити в гестапо тільки за те, що ми добровільно прийшли в партизани* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 64).

ПЕРЕАРЕШТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переаре́штувати**.

ПЕРЕАРЕ́ШТУВАТИ *див.* **переаре́штовувати**.

ПЕРЕАСИГНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переасигнува́ти**.

ПЕРЕАСИГНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАСИГНУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Асигнувати ще раз, повторно, по-іншому.

ПЕРЕАСИГНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переасигнува́ти**.

ПЕРЕАСИГНУВА́ТИ *див.* **переасигно́вувати**.

ПЕРЕАТЕСТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **переатестува́ти**, **переатестува́тися**. *Залежно від теоретичної підготовки і наслідків практичної роботи спеціалісти [сільського господарства] після переатестації одержують першу, другу і третю категорії* (Ком. Укр., 1, 1964, 37).

ПЕРЕАТЕСТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕАТЕСТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Атестувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕАТЕСТУВА́ТИ *див.* **переатесто́вувати**.

ПЕРЕБА́ВИТИ *див.* **перебавля́ти**.

ПЕРЕБАВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕБА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перебавля́ть; *док., перех., розм.* Перевершувати міру в чому-небудь.

ПЕРЕБАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебазува́ти**. *Робітники українських заводів, перебазованих на Урал, віддано і вірогідно працюють на оборону Радянської Вітчизни в тилу* (Смолич, Перша книга, 1951, 68); // **перебазо́вано**, *безос. присудк. сл. В роки Великої Вітчизняної війни Кавказ стан став одним з могутніх арсеналів країни. Сюди із західних районів СРСР було перебазовано близько 150 великих заводів і фабрик* (Ком. Укр., 9, 1965, 65).

ПЕРЕБАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБАЗУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Переміщати що-небудь на нову базу (у 3 знач.) або наново створювати таку базу для чого-небудь. *На початку Великої Вітчизняної війни партія і держава в небачено короткий строк перебазували промисловість у східні райони країни* (Рад. Укр., 5.X1 1952, 2).

ПЕРЕБАЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБАЗУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Переміщатися на нову базу (у 3 знач.) або створювати нову базу для чого-небудь. *В лісах лишалися єліди, по яких вітчизняні вишукували партизанів і загрожували існуванню відокремленого загону. Довелося кілька разів перебазовуватися* (Ле, Клен. лист, 1960, 235); *Госпіталь, переставши бути запасним, побував на польському фронті, потім у степах Таврії, після перемоги над*

чорним баронам [Врангелям] *перебазуватися до Феодосії* (Шовк., Людина.., 1962, 56).

2. *тільки недок.* Пас. до **перебазо́вувати.**

ПЕРЕБАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебазува́ти** і **перебазува́тися**. *З містечка* [Лебедин] *почали виїздити люди. Сценаєм до цього стало перебазування авіаційної частини* (Хор., Незабіна, політ, 1960, 103).

ПЕРЕБАЗУВА́ТИ *див.* **перебазо́вувати.**

ПЕРЕБАЗУВА́ТИСЯ *див.* **перебазо́вуватися.**

ПЕРЕБАЛАКА́ТИ *див.* **перебалакува́ти.**

ПЕРЕБАЛАКУВА́ТИ, ую, уєш, *док., розм.* Те саме, що **переговорювати.** [Зах а р к о:] *Іво стань сь сюди, доки я з Василем перебалакаю!* (Кроп., II, 1958, 146); *Ще ж бо не все перебалакали — посидьте лишень* (Сл. Ур.); *Зовсім-ся ці люди усе вже перебалакали; до нього дійшли, на все покпалися ...* (Мирний, І, 1954, 359); *На довгім шляху про все довголось перебалакати* (Шер., В партію загонах, 1947. 27); — *Рибку пак ятками? Одне їм'я чого варте: Евнар... А на язик — ніхто його не перебалакував!* (Рудь, Гомін... 1959. 125); *Виступали здебільшого дівчата, а це такі сороки, що їх не перебалакаєш* (Кочура, Родина.., 1962, 50).

2. *тільки недок., діал.* Перебалакуватися. *Біля колодязя перебалакували сердито баби, бо були ще бліді та сонні* (Л. Янов., І, 1959, 36).

ПЕРЕБАЛАКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Те саме, що **переговорюватися.** *Чинш овники смалили цибухи з кременчуцької махри, пістоги копійки міняли, і перебалакувалися стиха,— воєдрісне, але й пошепки поцарювати на сусідній, лазайський гурт* (Смолич, Мир..., 1958, 176).

ПЕРЕБАЛАМУ́ТИТИ, у́чу, у́тиш, *док., перех.* 1. Баламутити (у 1 знач.) всіх або багато чого-небудь.

2. Баламутити (у 2 знач.) всіх або багатьох.

ПЕРЕБАЛОТОВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебалоту́вати.**

ПЕРЕБАЛОТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перебалотування.

ПЕРЕБАЛОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебалоту́вати** і **перебалоту́ватися.**

ПЕРЕБАЛОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* Балотувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕБАЛОТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Балотуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Пас. до **перебалоту́вати.**

ПЕРЕБАРАНЧА́ТИ, аю, аєш, *недок., розм.* 1. *кому, у чому і з інф.* Те саме, що **заважа́ти.** *Нанизу по жаркій шуліка вода й перебарначала їй читати* (**Н.-Лев.**, III, 1956, 126); *Ставши поміж козаками великим паном, Пампушка вже не терпів, щоб йому перебарначав хтось у будь-якому ділі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35).

2. *також без додатка.* Перебивати, не даючи говорити. [Мартин:] *Мерщій розказуй! Ти з мене печінки витягнеш.* [Омелько:] *Не перебарначайте, пане, бо мене зб'єте з пантелику* (К.-Карий, І, 1960, 337); *Довго слухала Горпина сваху-щебетуху, довго не перебарначала і, нарешті, тяжко зітхнула: цось невесело слухалися їй ті речі сватові...* (Л. Янов., І, 1959, 170); — *Ти не перебарначай, коли я говорю,— неквапно повторив* [Ленко] *широку цяцю до Волошина* (Стельмах, І, 1962, 59).

ПЕРЕБАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Побатувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех., розм.* 1. Побачити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Гралюи в Петербурзі в лічнім театрі «Аркадія»... я перебачив за 4 місяці... всю петербурзьку знать* (Збірник про Кроп., 1955, 368).

2. Внаслідок різного і багаторазово баченого одержувати знання, складати уявлення про кого-, що-небудь. *Наше урядник, що ще с тут заславці. Добре. як поліцаєві. Всяких я перебачив в епасі* (Тесл., З книги життя, 1918, 215); *Захар... хорощав лоба, але вже слухо не так гражно... Хай уже молоді, ето не знає чого, надіваються, а він того реманенту перебачив на своєму віку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 113); *Бавраха тінь шовку лягає на лапацьке обличчя, перекашується в розумних, лукавих очах, які перебачили всячину* (Гончар, І, 1954. 419).

ПЕРЕБЕ́НДІ, бе́ндь *мн., розм.* Те саме, що **балаканина.**

Сходи́тися на перебе́нді — збиратись потеревенити, побалакати. *Так марудно сидіти самому, чи пакотцеві, чи панові,— і сходилися люди на перебенді* (Свидн., Люборацькі, 1955, 5).

ПЕРЕБЕ́НДЮВАТИ, юю, юєш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **перезу́ватися.** — *Не перебендюй-бо так довго, Солонію! Бо я горот сама, де схочу, там посію; Сама я й викопу, як треба, на покіс, І сіть тобі могій я дуже дам під ніс!..* (Г.-Арт., Байки..., 1958. 59); — *Положи свою панькову задавку лавки, вільки два дубці, та возьми як омолотимо її, нече сирий сніп, одразу покиче перебендювати, шовковою і зрєчною стане* (Стельмах, І, 1962, 278).

2. Говорити багатослівно, звичайно пересипаючи свою мову жартами. *Ішов Іван у ліс із сокирою за ремінем та й бурчав і кляв ненастанно. Прийшов, сів на старім пеньку, щоби лишню відпочити, але не переставав бурчати та перебендювати* (Фр., III, 1950, 127).

ПЕРЕБЕ́НДЯ, і, ч., *розм.* 1. Вередлива, капризна, перебірлива людина; вередун.

2. Людина, що вміє весело, дотепно що-небудь розказати, проспівати і т. ін. *Вперше* [Леся] *слухала від елінюх кобзарів пісню про Кармеля і жандарма, що гримав тоді на старого. Тепер вона вже знає, за що погрожував жандарм запорюрити перебендю в холодну* (М. Ол., Леся, 1960, 119).

ПЕРЕБИВА́ЛЬНИК, а, ч., *спец.* Майстер, який перебиває меблі.

ПЕРЕБИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **перебива́льник.**

ПЕРЕБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебива́ти** і стан за знач. **перебива́тися** 4.

ПЕРЕБИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕБИ́ТИ**, б'ю, б'єш, *док., перех.* 1. *тільки док.* Убити всіх або багатьох, одного за одним. — *От примірно, в царя військо. Що б воно було, коли б усяк куди хотів, туди й пішов? ..Царя кожний би некупет-бусурман у полон узяв, а таке військо повинні перебили* (Мирний, IV, 1955, 220); *На ріллі стоїв трипутровий бранеюсець, а попереду, як оса, гострий мпюносець. Ґені команди поставили проти царського самодержавства, перебили своїх офіцерів і підняли червоний прапор* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 15); — *Ого! Оце то постріл! Та ви, бачу, голубе, за раз перебʼєте все наше миколаївське посолів'я* (Ле, В сюиті.., 1960, 17).

2. Розділяти ударом надвоє; ударом ламати, пошкоджувати що-небудь. *З наскоком Енеї не Турна напустив, Оддячивши йому сто з оком, І вражу шаблю перебив* (Котл., І, 1952, 291); — *Скільки народу пропало марко-мармісінько. Батогом обуха не перебʼєш. Як було, так і лишилося...* (Головко, II, 1957. 403); — *Що ж нам у тебе, Федоре? — Нову перебило осокою* (Кучер, Голод, 1961, 117); *// перен., розм.* Перегалити, перегородити що-небудь. *Пошабили декілька вікон, велику світлицю перебили перегородкамп, наробили окремих захистів лезенькпх* (Мирний, III, 1954, 188).

◇ **Перебити́ ру́ки** — розняти ударом руки, з'єднані

двома особами на знак якої-небудь угоди. *Дмитро Мотуз сів поруч з дідом. Дід подав йому руку. Старий насінник Онищій перебив їм руки* (Н.-Лев., IV, 1956, 194).

3. що, кому, перех. Яким-небудь втручанням, чим-небудь викликати припинення, порушувати плин, розвиток, хід чого-небудь. *Настя не хотіла перебивати Наталчині танцю і співів, і дивилась, як люди веселяться* (Л. Укр., III, 1952, 380); *Помилка в композиції перебиває гладкий настрій усієї картини* (кінокартина «Святослав») (Довж., III, 1960, 104); *Стук у вікно перебивав його думки. Він прислухався* (Рибак, Переясл.-Рада, 1948, 280); *Кожен раз, тільки Галя розгулявся — доноситься до неї викрик братів і на який час перебє її гуляйку, затримують Галю* (Мирний, IV, 1955, 109); *Василько строєвим кроком. Йому перебили сон* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 302); *// також без додатка і з інф.* Заважати кому-небудь щось робити. — *Ви мені перебиваєте читати,* — сказав [Харитін] (Н.-Лев., III, 1956, 89); [Гаврило:] *Може, до Назі підем?* [Трохим:] *У неї Микола, мабуть, сидить, нащо їм перебивати...* (Корн., II, 1955, 146); *// у чому і без додатка.* Перешкоджати кому-небудь здійснити, завершити щось. *Вона була би дуже рада вернутися сходити до Славки зараз тоді, як поздоровіла, та тільки перебила їй у цім її тітка, що якраз прийшла до неї* (Март., Ти., 1954, 427); — *Ви — хуртовинник?.. — Мрію стати хуртовинником. Вчуся, війна перебила* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 127); *// також без додатка, із сл. мова, слова, оповідання і т. ін.* Перериваючи, не давати висловитись. — *Васильку! сядь нишком біля мене та слухай, не перебивай, що я тобі скажу* (Кв.-Осн., II, 1956, 61); *Іван перебивав Солодкіне оповідання та все порівнював розповіяти про свої пригоди* (Коцюб., I, 1955, 379); — *То так було,— зачав Корж, але Гриць перебив: — Чекай, най я скажу!* (Март., Тв., 1954, 66); *Господарю річ перебивши раптово. До хуртовини наближались пости: — Даруйте, хотів би я вимовити слово* (Бажан, Роки, 1957, 277); *// Починати звучати одночасно з іншим звуком. Лагідну музику ледь перебивали гучні крики чайок* (Горький, Оповід., перекл. Хуторяна, 1948, 85); *Заука двох вогнемелей перебивав барабан* (Ю. Янов., V, 1959, 123); *// Перенажачи самою, заглушувати, робити менш відчутним (неприємний запах, смак і т. ін.). — І страву з неї [дощової води] варите? — І страву варимо... Тільки в борщ треба цибулі та часнику багато накришувати, щоб запашність усю перебити...* (Гончар, Таврія, 1952, 29).

◇ **Перебивáти (перебити) голóд** — пи'ївши, трохи ягамовувати голод. *Працювали з ранку до вечора.. Принесе хто-небудь хліба, чайстру покапцем. Не кидаючи роботи, сяк-так перебивали голод* (Вас., II, 1959, 232); *Перебивши голод якимись субтропічними цукавими на лотуцькому, хлопці вкладалися спати у кущах* (Ле, Клоп. лист. 1960, 95).

4. Не давати придбати або одержати що-небудь, захопивши, купивши і т. ін. раніше або давши більшу ціну; перехоплювати. — *Се баришівники* [баришники] *з-над російської границі.. Я їм перебив торг, то тепер вони не дарують мені* (Фр., VIII, 1952, 364); *Дід Березка перебив дідові Худинка купівлю млина, давши за нього панові на пару сотень ней більше* (Мур., Буковорість, 1959, 113).

◇ **Перебивáти (перебити) дорóгу** *кому* — випереджати кого-небудь в чомусь; не давати кому-небудь здійснити якийсь намір. — *Уже як нани вуби пастрили на ту [хлопську] касу, то її з'їдять.., а ми перебийо їм дорогу* (Фр., VII, 1951, 366); **Перебивáти (перебити) хліб** *кому* — перехоплювати чий-небудь заробіток, займати призначене комусь місце роботи, чиюсь посаду. — *На кого ж ми вчились? — Теж на вчителя! Мало не перебив ваш хліб,— білозубо засміявся Марко* (Стельмах, Правда.., 1961, 131).

5. Розбиватися все або багато чого-небудь, одне за одним. — *Американістову посудину усю перебє'є* [Радько], *народ із кавака рожене* (Кв.-Осн., II, 1955, 112); *// також на що.* Роздроблювати, подрібнювати що-небудь. *Циклон комбайн і на кукурудзяному масиві. Та ось кукурудзяних зупинився, і Сизур з робітники почули лайку... — Хіба це робота? Бачили перебиває на полову* (Автом., Щасти.., 1959, 86).

6. Збивати ще раз, повторно, роблячи більш пухким, пухкатим (про пух, пір'я, полос і т. ін.). *Подушки на його ліжкові перебивала,— мав надуті, м'які вони, не видавили ніде ні зморщечки, ні складочки,— пухкі та високі* (Мирний, III, 1954, 223); *Взяла.. з полу Тигонів кожух і помостила з боків на лаві і подушку перебила пухкенько — поклала в голову, застелила рядном* (Головко, II, 1957, 112).

7. Забивати в інше місце.

8. Переносити зображення з одного матеріалу на інший.

9. *спец.* Оббивати заново (меблі).

ПЕРЕБИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕБИ́ТИСЯ**, б'ю́ся, б'єшся, *док.* 1. Ставати пошкодженими, зруйнованими і т. ін.; ламатися. *Процес обмолоту хліба полягає в тому, щоб виділити все зерно з колоса непошкодженим, а отже при цьому повинно якнайменше перебиватися* (Зерн. конференція, 1957, 14); *І пішла демонстрація бабиної сили: і осі ламалися, і вагони лопалися, і обіддя розпадалися, і вісь перебивалися* (Вишня, I, 1956, 66); *Нападники.. вперлися грабарями по воротях.. Граблі перебились пополовині* (Н.-Лев., II, 1956, 388).

2. Розбиватися (про все або певну кількість чого-небудь). *Весь посуд перебився.*

3. *перех.* Через якусь втручання припинятися, порушуватися (про плин, розвиток, хід чого-небудь). *Від дзвінка сон перебивається.*

4. чим, на чому і без додатка, розм. Терпіти матеріальні нестатки, обходитися якийсь час малим. *Батько відпинав його і на роздаваних чотирьох десятинах Євдокии перебивався сяк-так, більше копаючи кучугурами, аніж свою Олену* (Стельмах, I, 1962, 225); *Моя підготовка до інституту була недостатньою.. Тому вчився я погано. Нерідко. Через те мені не дали стипендії, і перші два роки я перебивався уроками* (Довж., I, 1958, 13); [Гаврило:] *Он у мене золота медаль є; збуду її, переб'юся як-небудь, поки місце добуду...* (Мирний, V, 1955,191); *// Терпіти невний час якісь незручності, невигідності і т. ін. Вона слухає їх, схилившись то в головах своїх дітей, то біля чоловіка. Нехай вони потерплять, а вона вже якось і так перебється* (Кучер, Голод, 1961, 101).

◇ **Перебивáтися з хліба на квáсу** — жити дуже бідно, перемагаючи нестатки. — *Заробітки нікчемні. Перебиваєшся, як за лахові уродно — з копійки на копійку* (Ле, Міжгір'я, 1953, 107); *Так і жили Гащуки — з хліба на воду перебиваючись...* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 7).

5. *тільки недок., розм.* Дуже перентомитися, виснажитися. *Ніхто так перебився та знемігь, що вже не вставав з постелі* (Мирний, I, 1954, 230).

6. *тільки недок.* Час. до **перебивáти**. *Часто смик той перебивався кашлем, а очі світилися і обличчя палали* (Л. Укр., III, 1952, 622); *Гнітюча тиша почала злегка перебиватися невиразним, ледве вловимим гулом мотора* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 284).

ПЕРЕБИВА́Ч, а, ч., *спец.* Те саме, що **перебивáльник**.

ПЕРЕБИВА́ЧКА, и, *ж., спец.* Жін. до **перебива́ч**.

ПЕРЕБИ́ВКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **перебити́ 9**.

ПЕРЕБИ́ВНИЙ, а́, е́. Який служить для перенесення зображення з одного матеріалу на інший. *Олесь і Владик... грали на перебивні картинки, чий дельфін буде плавти довше у них перед очима* (Панч, Ерік., 1950, 31).

ПЕРЕБИ́ВЧАСТИЙ, а, е. розм. Який перериваються репліками, що не дають іншому висловитись (про розмову). *Почалася метушня, перебивчаста розмова, перепити — увесь той безлад, що буває при несподіваних зустрічах* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 572).

ПЕРЕБИ́НТОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебинтува́ти**; *// у знач. прикм. Молодий червоноармієць з перебинтованою головою охоче приєднався Данька своїм ніжним тютюнцем* (Гончар, Перекоп, 1957, 596).

ПЕРЕБИНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБИНТУ́ВАТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* 1. Забинтовувати всю поверхню, велику частину чого-небудь, дуже оббинтовувати кого-сь. *Він уже не лежав, а ходив по кімнатах з забинтованою головою. Її перебинтувала йому Антоніна Іванівна* (Трубл., І, 1955, 118); *Після того, як Бунч оглянув і перебинтував пораненну, її перенесли в тісну комірчину капітана Павла* (Ю. Бедзик, Ворони, 1960, 60).

2. Розбинтувавши, забинтовувати повторно, змінювати пов'язки.

ПЕРЕБИНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБИНТУ́ВАТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Перебинтовувати себе.

2. *тільки недок.* Пас. до **перебинто́вувати**.

ПЕРЕБИНТУВА́ТИ *див.* **перебинто́вувати**.

ПЕРЕБИНТУ́ВАТИСЯ *див.* **перебинто́вуватися**.

ПЕРЕБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для перебирання чого-небудь. *Підйомний барабан подає бульби з залишками ґрунту і рослинними домішками на похилий перебиральний стіл* (Хліборіб Укр., 8, 1963, 25).

ПЕРЕБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебира́ти** і **перебира́тися**. *Як же спокійно думається за автоматичним перебиранням гречаної крупи, чи хоча б за чищенням картоплі* (Відпоч. Сестри... 1958, 512); *Перебирання бульб проводиться через 3—4 тижні після збирання* (Захист рослин... 1952, 613); *Сміючись, розказувала [наші], як сьогодні Христя вдивлялася її в'язанню, її швидкому перебиранню пальцями* (Мирний, III, 1954, 159).

ПЕРЕБИРА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕБРА́ТИ**, беру́, бере́ш; *док.* 1. *перех. і без додатка.* Розбираючи, беручи в руки одне за одним, перегляднати все або багато чого-небудь. *Після вечері Онися одчинила здоровущу скриню.. Й почала перебирати та складати сорочки, наволочки, простирадла, сувої полотна, привезені од матері, й ті, що понаочними придашки* (Н.-Лев., III, 1956, 84); *Цілими днями копаються ті люди [археологи] на кургані, перебирають кісточки якихось далеких предків* (Гончар, Тронка, 1963, 272); *Учора вона перебрала усі папери, що зостались після покійного і нічого не знайшла* (Мирний, V, 1955, 427); *// Сортуючи, відбирати придатне для вжитку. По обіді вона перемивала масло, перебирала правинки, солила сир, важила, мірила* (Л. Яновська, І, 1959, 216); *Все частіше куркурдаи ретельно перебрати, просушити і зберігати в спеціально обладнаних приміщеннях* (Колг. Укр., 1, 1957, 2).

2. *перех.* Доторкуватися до частин, складників чого-небудь, перехоплюючи їх пальцями одне за одним, по черзі. *— Як заговориться, як обтреться рукою об голову та пальцями перебира своє волосся, чорне, як смоль, та жвавеньке, як шовк...* (Кв.-Осн., II, 1956, 327); *Ганка сидить на своєму камені, вдивляється в далечінь, перебирає в руках намисто і тихо наспівує журливу пісню* (Ів., Пед. оч, 1956, 135); *А кобзар потяг кобзу, пригнувся до неї, як козак до кохання, і перебрав пальцями струни* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 231); ◆ Образно. *Ледь-ледь перебирає листя одинокої берези на околиці лісу невиспаний вітерець* (Бабляк, Вишневий сад, 1960, 265).

3. *тільки недок., перех., чим.* Робити якісь одноманітні, однакові рухи чим-небудь. *Грицько... маніж до себе дитину, а воно... перебирачи ручками і держучися за лаву, плентало ніжками та реготалося, ідучи до батька* (Барв., Опов., 1902, 165); *Карий кінь нетерпляче перебирав ногами* (Галан. Горш... 1956, 9); *Набирався — щоки, мов пузирі, пітніє, перебирав губами, але нічого не можна було зрозуміти* (Баш, Надія, 1960, 58).

4. *перех., перен.* Уявляти, згадувати, відтворювати в пам'яті послідовно все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Капруся почала в голові перебирати тих парубків, які могли б її посватати* (Кобр., Вибр., 1954, 131); *Довго не спала. Перебирала події сьогоднішнього дня* (Головко, І, 1957, 147); *А Нимидора сидить та й сидить, в который уже раз перебирає життя своє удовине* (М. Од., Чуки.., 1959, 47); *Він перебрав у думці усі діла, які припались в вовості за останні часи* (Н.-Лев., IV, 1956, 133); *«Невже якийсь пес допівався про листівки?» Роман блискавично перебрав у пам'яті всі стежки й дороги, які стояли уночі. Ніде ж ні жалечки не було* (Стельмах, І, 1962, 403); *// Послідовно перегіндати, оцінюючи кого-, що-небудь, вирішуючи щось. Кожного з своїх перебирали ще перетирали пани на зубах і всякий раз кортавалося вони до тієї проклятої воші, котра востром ножем стала впоперек із горла* (Мирний, IV, 1955, 203); *Пригадували прикмети, з яких можна пізнати відьму, перебирали всі способи на неї* (Коцюб., І, 1955, 264); *Потім ми перебрали професії, на які я маю право претендувати в моєму становищі* (Ю. Яновський, II, 1954, 80).

◇ **По кісточках перебира́ти** *див.* **кісто́чка**.

5. *тільки недок., перех., кого, чим і без додатка.* Проявляти розбірливість у чомусь, бути вередливим, поводити себе капризно. *[Наталка:] Не ревняйте мене, пане вибориш, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами* (Котл., II, 1953, 20); *Дякуючи тому, що в неї є на цей раз пригожі гроші, вона може перебирати, вередувати та повелом шукати такого мужа, що відповідало б її бажанням* (Л. Яновська, І, 1959, 260); *Недаром просіє люди кажуть: хто їсть мало та ще й перебирає, той не робітник, а казна-що* (Кол., Терен., 1959, 190).

6. *тільки док., перех., розм.* Беручи поступово, в декілька прийомів, забрати все або велику кількість чого-небудь. *— Та й перебрав же, вражий син, до гаспида грошей, і подбанював таки... і покового, і дяківських прочих [інших] привілаїв* (Кв.-Осн., II, 1956, 244); *Котрий же з тих гержантів — його суперник? .. Той — не той, і той ніби не той... Набуть, отой цигайкуватий, що газиком до робкоопу щоглинка підскакує якраз за суглінком — весь суглінок перебрав...* (Гончар, Тронка, 1963, 46); *// Користуватися послугами усіх по черзі або багатьох. — Боюсь, коли б мені не довелося залишитися вдівцем. Але що зробиш? Уже всіх знахурів на Запорожжі перебрала. Якого тільки зілля вона не пила* (Добр., Очак. розмир, 1965, 16).

7. *перех., розм.* Брати зайве, більше ніж треба. *В господі Пристасів іще вчора закрили, що нема Захара, та великої ваги цьому не надали: грошей він*

не перебрав, навпаки, — ще йому дещо припадало (Крим., Вибр., 1965, 121); // Вживати понад міру, дуже багато хмільного. *Вдовож довгого столу, тут і там, сиділи ті з гостей, котрі або ще не хотіли спать, або не могли зрушити з місця, перебравши хмільного* (Гнидюк, Оповідки, 1962, 157).

◇ **Перебира́ти [че́рез] міру [мі́рку]; Перебира́ти че́рез край:** *Ой діяти дуже прямолінійно, не рахуючись ні з чим. Коли найстарший син Ростислав склав атестат зрілості, Орест Білинський стаменував, що перебрав міру, націливши сина на надто однобічні інтереси* (Вільде, Сестри.., 1958, 172); *б) вживати дуже багато хмільного. Дехто з шляхетства, що бенкетували, порозходились, а другі, перебравши через край, поснули під лавками* (Стор., I, 1957, 383).

8. *перех.* Розібравши на частини для ремонту, знову зібрати. *Робота була забарна, вимагала терпіння і великого напруження всіх сил,— ..треба було перебрати кожну деталь компресора, вичистити труби для стисненого повітря* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 86).

9. *перех., рідко.* Брати у кого-небудь, приймати, одержувати від когось. — *То нам пропонує мені зараз? — Кречовський враз вдавів і машинально потягся рукою до шаблі, але Зорка перебрав її, що коли падовся його на коня* (Пакт, Гольон. Україна, 1954, 317); *Орядин повернув додому. Одержавши звістку про спадщину, прибув, щоби перебрати її* (Коб., I, 1956, 195); // *у сполуч. із сл. з а с е б е.* Приймати на себе все або більшу чого-небудь (звичайно про те, що дуже обтяжує, накладає велику відповідальність і т. ін.). *Вміла вона подіяти з товаришами яку загодно небезпеку, а клопіт — чисто всі — перебрати тільки на себе* (Смолич, Мир.., 1958, 35); — *Ось побачиш — Федір Іполитович перебере на себе геть усю відповідальність* (Шовк., Людина.., 1962, 336).

10. *перех., рідко.* Перейняти від кого-небудь. *Дикої перебрав рибальське майстерство від свого батька — Бокудимого діда — Ікала* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 259).

11. *перех., розм.* Те саме, що переодягти́. — *Хоть до моєї канцелярії, хлопці, зіграймось трохи, зараз вас переберемо!* (Фр., VI, 1951, 173).

12. *перех., с. г.* Очищати посіви від бур'янів; пропалювати.

ПЕРЕБИРА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕБРА́ТИСЯ,** беру́ся, бере́шся, *док.* 1. Переходити, переправлятися через що-небудь, звичайно долаючи якісь перешкоди. *Народу було ще мало. Лиш де-не-де перебравшись через грязьку вулицю жигнуть пішоходи* (Коцюб., I, 1955, 385); *Сковзаючись і витягаючи один одного за руки, перебиралися [бійці] через насип* (Гончар, III, 1959, 136); *Треба було поспішати, щоб завидна перебратися через Карпати* (Жур., Вечір., 1958, 266); — *А скажіть-но, чоловіче добрий, як мені тут через річку перебратись?* (Україна.., I, 1960, 18).

2. *ав. що, в що.* Переміщатися, переходити з одного місця на інше, в інше. *Перебиравчись з місця на місце, він набрів аж на Басарабію* [Бессарабію] (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Як же там на заводах у вас тепер? — перебравшись на мекажку, заговорив Данько до продавчихи* (Гончар, II, 1959, 160); *Карта перебралася знадвору в теплий застороннок* (Кач., II, 1958, 372); // *також з інф.* Переходити, переїздити на нове місце проживання; переселятися. *Він спершу нізащо не хотів перебиратися до нової домівки* (Фр., II, 1950, 182); *Сказав будувати новий палац на Красногорському хуторі та й перебрався туди жити* (Мирний, I, 1949, 205); *Родина Бровченків перебралася в маленький будинок на той бік вулиці* (Десняк, Вибр., 1947, 31).

3. *розм.* Те саме, що переодяга́тися. *Аничка побігла з пекиню в хату, взяла сорочку й полізла на піч перебиратися* (Черемш., Тв., 1960, 105); *Флавіян, перебравшися за монаха.., подався до монастиря* (Фр., IV, 1950, 152); *Ішло з Юрком перебратися в чужі каптани* (Козл., Пов. і оповід., 1949, 56).

4. *тільки недок.* Пас. до перебира́ти 1, 2, 4, 6, 8, 10—12.

ПЕРЕБИРА́Ч, а́, ч., *спец.* Той, хто займається перебиранням, сортуванням чого-небудь.

ПЕРЕБИРА́ЧКА, и, ж., *заст.* Жін. до перебира́ч.

ПЕРЕБИ́ТИ *див.* перебива́ти.

ПЕРЕБИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до переби́ти. *Офіцери були перебиті, а генерал Гофман підтятий на штики своїми нижніми чинами* (Довж., I, 1958, 142); *Довго боліло крилце перебите; Чайці ж про тебе й думка* (Щог., Поезії, 1958, 299); *Поруч, у заростях, лежало перебите з внутрене, як перепрана ганчірка, весло* (Ле, Клен. лист, 1960, 89); *Перед палацом.. порізе бур'ян та чорнобиль, заглядаючи у діжкалеві* [дзеркальні] *вікна палацу, з половини перебиті* (Мирний, III, 1954, 293); *Його маленька світличка перебита була в кінці, і за тією перегінкою шальовою чи спав* (Гр., II, 1963, 283); // *у знач. прикм. із сл. б и т и й.* Якого багато разів било, громило. *І от якось примчало на тім боці за Дніпра декілька тисяч шведів — битих, перебитих* (Ю. Янов., II, 1954, 123); // **перебі́то,** безос. присудк. сл. *Прямо йому руку перебито, груди прострелено* (Вишня, I, 1956, 310); *Перебито на дріжки весь посуд* (Довж., I, 1958, 266).

ПЕРЕБИ́ТИСЯ *див.* перебива́тися.

ПЕРЕБІГ, у, ч. Дія за знач. перебі́гти. *Це ж для людства — навіть ще не вчора! Пістолоття — це ж хвилина, мить! Перебіг слізчий метеора, Що не встиг упасти і згоріть!* (Рильський, Голос. осінь, 1959, 13); *Крейдяні гори, снитесь ви мені, до мене приносять вас мрії нічні, по рейках далеких коліс перебіг, і місяць, запалуваний в травах густих...* (Сос., Солов. далі, 1957, 95); *Конвой Кирдяєв стежив за перебігом бою з явним незадоволенням* (Довж., I, 1958, 241); — *Я нічого не знаю про перебіг нового дослід'ю, але переконаний у правильності свого винаходу* (Собко, Справа.., 1959, 313); *Застосування антибіотиків у медичній практиці сплинуло на характер перебігу ревматизму* (Знання.., 12, 1966, 4).

ПЕРЕБІГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. перебіга́ти. *Вона пильно стежила за його обличчям, за неспокійним перебіганням малих брунатних очей* (Рибак, Помилка.., 1956, 259).

ПЕРЕБІГА́ТИ, аю, аєш, *док.* Ви́бігати в чому-небудь або як-небудь протягом певного часу; пробігати. *Якби тільки учитель дозволив босоніж заходити до класу... Я б босий вниз перебігав!* (Гончар, I, 1959, 8); *Всю зиму пробігав босоніж перебігав* [діти] (Стельмах, I, 1962, 222).

ПЕРЕБІГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕБІ́ГТИ,** іжу́, іжи́ш, *док.* 1. *неперех.* Бігом пересуватися з одного місця на інше, в інше. *Ходить* [Денис], *перебіга з-під одного дерева під друге, руки ломить, сам себе не тямить* (Кв.-Осн., II, 1956, 413); *Гуро швидко перебігає від одного дерева до другого* (Вл., Аргон. Вовєв., 1947, 235); *Як тільки звернув* [Анатолій] *на неї увагу, вона перебігла до іншого вікна і прилала до скла* (Руд., Остання шабля, 1959, 56); * *Образно. Легенький вітрець подихає з теплого краю, перебігає з нашої на нашу жито, освіжає кожну билинку...* (Мирний, I, 1949, 125); // *перен.* Швидко йти, проходити, змінюючись у свідомості; переходити, переключатися на що-небудь інше (про думки). *Перебігають в голові думки*

за думкою (Мур., Бук. повість, 1959, 169); *Все життя моє вмить перебігло перед очима* (Коцюб., II, 1955, 404); *Думки перебігли до лікарні, де чекає завтрашнього ранку Сергій Боровик* (Собко, Справа.., 1959, 293); // *перен.* Відтворювати в думках, уяві. *Нарубок.. запишеться на один хутір, на другий; пригадає хазяїнів їх, перебіжа у пам'яті їх вочок* (Мирний, I, 1949, 128); *Він.. перебіг думками ввесь історичний і знаменний серпень культурний широкий ренесанс через просвіту, через знання науки* (Н. Лев., I, 1956, 616).

2. *перех.* і *неперех.* Пробігати через що-небудь; бігом, швидко минати щось. *І разом обойко перебігали вони темні сади, де рожевіє квіт пахуч й вода озвучала* (Вовчок, I, 1955, 33); *Де-не-де попереду нас із кущиною перебігали по лапатинню стоколосні курочки* (Досв., Вибр., 1959, 400); *Обоє вони перебігли греблю і зайшли на пригорок* (П.-Лев., IV, 1956, 104); *Франка перебігла вулицю і повернула в Ноти* (Чорн., Вибр. твори, 1949, 123); *Наша автомашина перебігла вулицями великого села* (Вол., Нащад. висоти, 1953, 118); // *неперех.* Перетинати кому-небудь дорогу або випрягжати когось. *А на тихому Дунаю Нас перебігають Січовики-запорожці* (Шевч., II, 1963, 343); *Хлопці будуть, як кошачки, то перебігають діда, то лишаться далеко позаду, а Оксана буде все їхні разом* (Стеф., I, 1949, 117).

3. *неперех.* Переходити на бік ворога, противника. *Дітьі духом почули зрадливу Андрієву думку і з тяжкою мекністю перебігають у ворожий табір* (Вас., II, 1959, 90); *— Костюхівський вийшов з Пʼятки, до півночі буде бій, багато наших перебігають на той бік, а інших полягло* (Ле, Наливайко, 1937, 76).

4. *перех.* і *неперех.* Швидко переводити з предмета на предмет (очі, погляд). *Механічно перегортає* [Вова] *листки, перебігає очима засіяні дрібним писанням сторінки* (Вас., I, 1959, 85); *Михайло шелестів газетними аркушами, перебігав поглядом по заголовках* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 292); *Кость перебіг очима кілька* [кілька] *рядків, нашорошив пальцем під малюнком* (Л. Янов., I, 1959, 454); // Швидко переходити з предмета на предмет (про очі, погляд). *Пожовклі карти Рукопису старого помалюнку Перебігають стомлені очі* (Фр., XI, 1952, 298); *Його очі швидко перебігали з одного обличчя на інше* (Десняк, Вибр., 1947, 194); *Чіпка глянув на секретаря: очима вони спірнились. Мимовільний погляд не виверзнув палкого та гострого і в одну мить перебіг на діло* (Мирний, I, 1949, 254).

5. *неперех.* Швидко перекідатися, пересуватися (про тінь, світло і т. ін.). *Від пропалу сутінь на постаменті бликає, і чорні тіні від статуї, від кіоска і від шкільних лав перебігають по стінах і по підлозі* (М. Укр., III, 1952, 111); *Довгі електричні промені спадали сюди в садок і, перебігаючи хутенько, пошпарили попід деревами* (Смолич, I, 1958, 92); // *перен.* З'являючись, відбиватися і шкіпати на обличчі (про вираз певного настрою, почуття і т. ін.). *Як не таїлась вона, але її очі сміялись і на губах перебігав усміх* (П.-Лев., I, 1956, 300); *По лиці їхньої перебіг промінь теплого почуття, вона хотіла щось промовити* (Кобр., Вибр., 1954, 408); *Легка зморшка спогадів миттю перебігла обличчям Чернявої* (Донч., II, 1956, 71); // Проноситися, лунати (про шум, крик і т. ін.). *Десь поганялись дорогою якісь сани, бо їх жвіст пазнки добивсь і до мене, перебіги своїм звуком через душу* (Коб., III, 1956, 80); *Десь благодатний ріжет ярому Співанням щастя перебіг* (Рільський, II, 1946, 97).

◇ **Моро́з (дрож і т. ін.) по́за (за) шкі́рою (по спи́ні і т. ін.) перебіга́є** — відчувається страх, огида і т. ін. *Вітер дубенить у зрушений попід обважнілими стріхами очерет. Звуки ці страшенно не подобаються собакам, і вони так виють, що аж мороз поза шкірою перебігає* (Рудь, Остання шабля, 1959, 212).

6. *неперех.* Минати, проходити (про час, пору). *Літечко настане — не знаєш, коли воно й перебіжить* (Мирний, III, 1954, 306); *Двадцять пʼять років ще перебігло в того дня* (Ю. Янов., I, 1954, 13).

7. *неперех.*, *перен.* Проходити, протікати певним чином, з яким-небудь результатом. *Хвороба у неї перебігала важко* (Сенч., Опов., 1959, 128).

ПЕРЕБІГТИ, *див.* **перебігáти**.

ПЕРЕБІ́ГТИСЯ, ію́ся, ії́ться, *док.*, *діал.* Вимастися (про дощ). *Знов розіграється передгрозовий вітер, перебіжиться холодний, підсічений дощ* (Ле, Україна, 1940, 311).

ПЕРЕБІДУВА́ТИ, ую, у́єш, *док.*, *перех.* і *неперех.* Пережити труднощі, злидні, нестатки. *Нікого не скаржився на злигодні, жили* [люди] *надією, що якось перебідують зиму, а по весні почнуть будувати нові оселі на місці згарищ* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 377); — *Нічого, перебідую якось* — шепотіла вона (Перв., Материн. хліб, 1960, 163).

ПЕРЕБІ́ЄЦЬ, бі́йця, *ч.*, *заст.* Кулачний боєць. *Аж ось прийшов і перебійць, Убраний так, як компанієць, І звався молодець Дарс* (Котл., I, 1952, 93).

ПЕРЕБІ́ЖКА, и, *ж.* Переміщення, пересування бігом через який-небудь простір на інше, в інше місце, на іншу позицію (звичайно під час воєнних ігр, полювання, спортивних вправ і т. ін.). *Постріли з вікон та горищ засмикали один за одним, аж Юрій вже був у підворітньому. Потім.. знову вулиця, знову перебіжка — знов і знов* (Сухопл, Мир.., 1958, 548); *Ми зробили ще три перебіжки і тоді кинулись в атаку* (Багмут, Записки.., 1961, 64); // Відбиток переміщення, пересування кого-, чого-небудь. *Коли ж серед запалювань перебіжок дрібних зірвяк раптом випечатувався на свіжім снігу кругла нова лапа, ледник.. чимдуж гнав до центральної садиби* (Загреб., Шепіт, 1966, 222); // *у знач. присл.* **перебíжками**. Переміщаючись, пересуваючись бігом через який-небудь простір. *Дмитро короткими перебіжками подолав невелику відстань і пірнув до кулеметників* (Хор., Незабутнє, подія, 1960, 86); *Висадився* [від. *Свирид*] *десантом, а потім перебіжками, перебіжками поміж соняшниками, та за хлібом і за житом і вимахувався* (Вишня, I, 1956, 253).

ПЕРЕБІ́ЖНИЙ, а, *е*, *заст.* і *розм.* Який швидко лине, проходить, протікає, не затримуючись на одному місці.

2. Який швидко минає; тимчасовий, недовготривий. *Легіщина ви, не значочи, що все на світі є перебіжне й немає ніде чуйне і тайне* (Ю. Янов., II, 1958, 14); *Хвилини щастя перебіжні я, посміхаючи, ловлю* (Крим., Горн.., 1966, 89); // Непривалий, короткий, побіжний (про погляд, посмішку і т. ін.). *Зоя мовчала, перебіжним поглядом оглядаючи письмовий стіл* (Гур., Життя.., 1954, 348).

ПЕРЕБІ́ЖЧИК, а, ч. Військовослужбовець, що перейшов у розпорядження ворога і здався йому. *Перебіжчик дуже зацікавив командира дивізії, і він одразу ж вилав на місце, щоб особисто поговорити з ним* (Голов., Тополя.., 1965, 156); // Людина, що перейшла через державний кордон на територію іншої держави; порушник кордону. *Побачив* [Семен] *сірі людські білі Стовбуновського стола й посередині — високого.. селянина. Перебіжчик* [з Харбіна].. — *шепнув хтось* (Смол., Зустрічі, 1956, 152); // *перен.* Той, хто відмовляється від попередніх переконань, поглядів і т. ін., переходить з одного ідейного, політичного і т. ін. табору в інший. *Черкаський старости розумів, що виголомження бунтарів перейшло в справжню війну,.. навіть і — з перебіжчиками до однодумців* (Ле, Наливайко, 1957, 93).

ПЕРЕБІЖЧИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перебіжчик**.

ПЕРЕБІЙ *див.* **перебій**.

ПЕРЕБІЙНИЙ, а, е, *розм.* Який відбувається з перебоями.

ПЕРЕБІЛЮВАТИ, ює, *недок.*, **ПЕРЕБІЛИТИ**, лю, ли́ш, *док.*, *перех.* Те саме, що **перебілювати**.

ПЕРЕБІЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебілювати**.

ПЕРЕБІЛЮВАТИ, ю, ює, *недок.*, **ПЕРЕБІЛИТИ**, блю, бли́ш, *док.*, *перех.* 1. Білити, покривати розчином крейди, вапна (ще раз, повторно або заново, по-іншому). *Перебілити кімнату.*

2. Вибілювати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Перебілити всі кімнати.*

3. Переписувати начисто, набіло (чернетку, тормозний папір).

4. Псувати надмірним біленням. *Перебілювати полотно.*

5. *тільки док., рідко.* Вилудити все або багато чого-небудь. *Перебілити весь мідний посуд.*

6. *тільки док., рідко.* Вилудити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перебілити самовар.*

ПЕРЕБІЛЬШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебільшити**. *Хоч вона й відмахнулася від нього з гнівом, одначе цей гнів був явно перебільшений* (Гончар, Тронка, 1963, 258).

2. *у знач. прикм.* Який уявляється більшим, значнішим, ніж є в дійсності; надмірний. *Сулгани з перебільшеною церемоністю пропустив Катерину вперед* (Вільде, Сестри..., 1958, 159).

ПЕРЕБІЛЬШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебільшити**. *В основі гіперболи лежать художні перебільшення відображуваного об'єкта* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 90). *Стильний часом до перебільшень, він* [Бальзак] *завжди прагнув могучо, далекоглядно, нездійсненно* (Рибак, Помилка..., 1956, 85); *Письменниця* [*М. Українка*] *критикує реакційний романтизм і натуралізм за перебільшення ролі героя в драмі* (Іст. укр. літ., І, 1954, 657).

ПЕРЕБІЛЬШЕНО. Присл. до **перебільшений** 2. *З ворожого табору, де помітно одзначалася огрядна постать інспектора, долітали перебільшено чіткі фрази* (Гжиц., І, 1959, 316); *Сіножаті пана Никипора та доньці залили з сідел, перебільшено голосно покашлюючи* (Ле. Надиваїко, 1957, 54).

ПЕРЕБІЛЬШИТИ *див.* **перебільшувати**.

ПЕРЕБІЛЬШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебільшувати**.

ПЕРЕБІЛЬШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБІЛЬШИТИ**, шу, ши́ш, *док.* 1. *перех.* Уявляти що-небудь у більших, збільшених у порівнянні з дійсністю розмірах; бути більшим за уявлюване, бажане; надавати чому-небудь надто важливого значення. *В Юлиному характері була риса — перебільшувати в спокарт свої помилки чи невдачі* (Донч., V, 1957, 312); *Вона чекала побачити тут чимало цікавого, але це перебільшило всі її сподівання* (Смолич, І, 1958, 70).

2. *перех.* і *неперех.* Говорячи, передаючи що-небудь, додавати свої міркування, які часто не відповідають дійсному стану речей. *Океєв, знавець звичок Григора все перебільшував, мовчав* (Тют., Вир, 1966, 100); [Каидпбах:] *Я маю відповідні з редакції...* [Роман Юк:] *Знаю, не горячись. Я, може, й перебільшив* (Корн., II, 1955, 196).

ПЕРЕБІЛЬШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перебільшувати**. *Чутка про перемогу на великому рафінайному заводі в Сумах... розходилася, зростала, перебільшувалася* (Горд., Чужу шир..., 1947, 254).

ПЕРЕБІР, бо́ру, *м.* 1. Дія за знач. **перебрати**, **перебирати** і звуки, утворювані цією дією. *Дальніх арф незнаний перебір Поетові торкає душу чуж...* (Рильський, Поеми, 1957, 15); *З за високого густого куща жестеру вчувся мені тихий перебір струн* (Кол., Навколо полудня, 1961, 4); [Терпилиха:] *Ти на те вівся, щоб я не дождала бачити тебе занужем..., самоти і перебори твої повожать жене в домовину* (Котл., II, 1953, 18); *Лише віберетника з її можливостями блискавичного перебору варіанта давала надію на успіх* (Наука..., 11, 1967, 55).

2. Чергування яких-небудь звуків; перестук. перебоїв і т. ін. *Біляний змавник виліз з-під паліс, У бужі гамнув і назад поліз, Загравши молотком з перебором* (Перв., II, 1958, 223).

3. Надлишок чого-небудь, уявний показ надмірної кількості. *Дійові факти і страсні люді не терплять ні перебору, ні недобору* (Минко, Мои Миниківка, 1962, 149).

4. *спец.* Механізм верстата, що передає обертання від приводного шківа шпинделю і регулює швидкість його обертання. *Батько з сином беруться до марудної роботи: вплетіння основи; нитки з основи пропускаються крізь зубці в берді та крізь вічка в переборах і прикріплюються до верстата* (І. Укр., IV, 1954, 246).

5. *спец.* Вид ручного художнього тканіни, при якому орнаментальна композиція на тканині виконується шляхом перебирання ниток основи вручну згідно з робочим малюнком. *Ткані перебором рушники, різноманітні плахти, стьожкові запаски... бачимо поряд уже як мистецтво художнього тканства на Україні* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 35).

ПЕРЕБІРКА, и, *ж.* Легке внутрішня стінка, що розділяє на частини яке-небудь приміщення, простір і т. ін.; перегородка. *Пілот і механік сиділи в кабіні біля пристрою, з ліві місця не було навіть відділене скляною перебіркою* (Смолич, Ми разом..., 1950, 149); *Я зайраз перебірки від першого відділу та центрального поста* (Логв., Давні ранки, 1961, 23).

ПЕРЕБІРКИ, рок, *мн.*, *розм.* Потертібні або негодящі залишки чого-небудь. *— Всіх добрих коней повабирав Стратон, а нам залишились перебірки, самі клячі* (Земляк, Гівкий Стратон, 1960, 60).

ПЕРЕБІРЛИВИЙ, а, е. Строгий у виборі; вибагливий, вередливий, примхливий. *Матроси не схожі на перебірливих жінок з гарнізону, що знають, який в на світі кришталь, фарфор, рубіни й сапфіри* (Кучер, Прощай..., 1957, 12).

ПЕРЕБІРЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **перебірливий**.

ПЕРЕБІРЛИВО. Присл. до **перебірливий**.

ПЕРЕБІРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **перебір** 5. *На виставці показані... барвисті тканини Ганни Верес... та Ганни Насалищук... які активно використовують перебірну техніку ткання* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 62).

ПЕРЕБІРЧИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **перебірливий**. *— Бідні люди не такі дуже перебірчиві та фудьові* (Фр., III, 1950, 117).

ПЕРЕБІСИТИСЯ, бі́шуся, бісишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Захворіти на сказ, водобоязнь (про вовків або багатьох тварин). *Собаки перебісилися.*

2. *перех., розм.* Перестати лютувати, дратувáтися, скажéнітися. *І таки мусив Терентій вискочити з хати й податися по господарству, поки не перебісився старий...* (Стельмах, І, 1962, 461).

3. *перен., розм.* Заспокóїтися, стати врівноваженим, розсудли́вим. — *Ти, сину, не дуже хапайся з тим господáнням. Василина молода. Нехай трохи перебúться* (Н.-Лев., II, 1956, 154).

ПЕРЕБЛАГА́ТИ, аю, áєш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **ублага́ти**. — *Стараюсь сама по собі видумати якісь клопоти, якісь справи..., щоб переблагати лавину болю* (Фр., VI, 1954, 314).

ПЕРЕБЛИ́МУВАТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок.* Піморгýючи, подавáти знак один одномý.

ПЕРЕБЛИСК, у, ч., *поет.* Блиск (у 1 знач.), що спалахує в різних місцях. *Поміж листям розлилися Переблиски вогнані* (Рильський, III, 1961, 65); *Я, глядячи в напівзамерзле скло* [вітáка], *зрідка й барвисте, виділяв видíнки, переблиски вогнів у чорноті вікнá* (Бажан, Поéт.., 1964, 10).

ПЕРЕБЛИСКУВА́ТИ, є, *недок., розм.* Раз у раз яскрáво блищáти, світúтися переливчастим світлом; поблúскувати. *На високих шиях* [шлях тяжкóв] *переблискували разки перлів, коралів* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 44); *В її очах переблискували ледве помітні рожеві іскорки* (Гур., Наша молодість, 1949, 395).

ПЕРЕБЛИСКУВА́ТИСЯ, устися, *недок., розм.* Раз у раз поблúскувати один одномý. * Образно. *Над головою рясно кипáли небо зірки, переблискуються, немов гуляйку заводить у просторому небі* (Вас., І, 1959, 295); *Полірована дзеркальна шафа переблискується з мікелевим ліжком* (Вол., Місячне срібло, 1961, 200).

ПЕРЕБЛИСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Однокр. до **переблúскувати**. *Немов пробуджена покликом, вона рвучко підвела голову, і при цьому в памíтці, як її очі радíсно переблиснули* (Гур., Новели, 1951, 125).

2. *перен.* Рáптово з'явúтися. *У Верцеп в очах переблиснула якась думка, вони ожили, але тíльки на мить і знову згасли* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 117).

ПЕРЕБО́ВТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебóвтати**. *Дадуть тобí на алюмíнієву тацю мису жирного перебóвтаного борщу* (Гончар, Тронка, 1963, 259).

ПЕРЕБО́ВТАТИ *див.* **перебóвтувати**.

ПЕРЕБО́ВТАТИСЯ *див.* **перебóвтуватися**.

ПЕРЕБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБО́ВТАТИ**, аю, áєш, *док., перех.* Збовтýючи, перемíшувати. *Пливе ріка, перебовтує воду і шумить* (Стеф., III, 1954, 116); *Мажор цей — місяць Жовтень — у відерцях чарівних жовту фарбу перебовтав і розбризкує* (Забіла, У.. світ, 1960, 82).

ПЕРЕБО́ВТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБО́ВТАТИСЯ**, аюся, áєшся, *док.* 1. Збовтýючись, перемíшуватися. * Образно. — *Пан, а пан! А чи й вам так погано сидíти, як оце мені? ..І то, усі книжки перебовталися* (Дн. Чайка, Ти., 1960, 34).

2. *тільки недок.* Пас. до **перебóвтувати**.

ПЕРЕБО́Й, ю, *мн. (зна́ч. перебóї, бóїв, ч.).* 1. Перерви, звичáйно ритмíчно повторювані, в звучáнні чого-небудь, у звýках, які видáн хтось. щось. *Поéзія, потягнувся, віддалися в ушах перебóї поїзда, поплили перед вічима поля, полукíпки, перелíски* (Вас., І, 1959, 359); *З глибúни шляху срібно, з перебóями вадзвенчав дзвоник* (Стельмах, І, 1962, 125); // Перерва в звуках, які видає дíючий мотор, механíзм, а також перерва в дíї мотора, механíзму. *Степ. По дорозí летить мотоцúкл. Раптом перебóї в моторі* (Головко, І, 1957, 390); *Кожбáйн íде рівно, без перебóїв* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 222).

2. Нерівнє, неритмíчне бúття серця. *Пульс у дітей молодшого вíку ще нестáлий, часто буває аритмíчний (нерівний, з перебóями)* (Шк. гігієна, 1954, 80); *В голову прилúла кров і чутно, як дзвенúла в жилах у голові. Ось-ось, здавалося: ще трохи, ще одíн перебóй пульс — і од тúснення крові луснé серце* (Головко, II, 1957, 166); *Серце, своє перебóї покúнь, тихо, не стукáй в скроні* (Сос., І, 1957, 239); // Звукове відчуття сильного, неритмíчного бúття серця. *В Габíйки калатáло серце, і в такт його перебóям гупали Підпарині ноги* (Кошіо., II, 1955, 74); *Максúмове серце стукотíло частúми ударáми, і він подýмав, що його перебíй чýлий Катерúні* (Рибак, Час.., 1960, 789).

3. Затримка, припúнення в чому-небудь, що періодúчно повторюється. *В 1919 р. в Росії через недостачу вугíлля почалися перебóї в роботі заводів, скорочувалúсь рейси пароплавів* (Іст. УРСР, І, 1953, 654); *Радіотрансляційний вузол працював з перебóями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 287).

ПЕРЕБОЛІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **переболíти**. 1. *І от стою я край моги́ли цíлі, Під тáжкою переболіáлі лíта...* (Стар., Вибр., 1959, 19); *Вони нібú заново вивчáлися своїм почýттям, віднайдéним, перебóлим і від того ще більш сирóтнім, ще більш солóдким* (Гончар, Людúна.., 1960, 4).

ПЕРЕБОЛІ́ТИ, лю, ліш, *док.* 1. Перенести яку-небудь хворóбу. *Все якась невдáча так і тягне чолóвіка за полу: то хýдібка перебóле, то щось не вродúть, а щось враї вúб'є чи сóнце випáлить* (Стельмах, І, 1962, 567); // *перен.* Особлúво гóстро, тяжко пережúти щонебудь. *Я пережúв, перебóлів чимáло! Було там дещо радóсті, крáплі. Але найбíльше по́треб вдарúло* (Фр., X, 1954, 200); [Віра Михайлівна:] *За цí три доби скільки я передýмала й переболíла!* (Мам., Тв., 1962, 454).

◇ **Переболíти душéю (сéрцем)** — пережúти велúку тривóгу, страждáння. *Тихóвит поспішавсь якмóга швúдше покúнути село, де зазнав стíльки сумнúх пригод, де спíльки витéрпів, переболíв душéю* (Конюб., І, 1955, 230); *Спам'яталася* [Гандзючúха]: *до кого кóна говорúть? .. Ні, краще замовчúть, краще серцем переболíти їй, як розчúняти колотнéчу з дітьмú* (Кос., Новели, 1962, 156).

2. *розм.* Перенести багато хвороб. *Дитúна переболíла багатьма хворóбами*; // Перенести яку-небудь хворóбу (про всіх або багатьох). *Усі діти переболíли скарлатúною*; // Перенести бíль (про всі або багато частúн тíла, про всі óргани). *Все переболíло: і голова, і рýки, й ноги.*

3. *тільки 3 ос.* Перестáти болíти. *Сидúть Семен там* [за клýкою], *вúгнувшись, поклáв голову на колíна й гуде. Гуде й гуде — вже й спúна переболíла і слáбнема, а він гуде* (Вас., І, 1959, 327); *— А як вéсною? Може, хай переболúть* [зуби] *тро́хи? — Дáмо хонéй. Вéзіть...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 439).

◇ **Душá переболíла; сéрце переболíло** — хтось пережúв почýття тривóги, тýги. — *Мамо, мамо! Скажíть мені словéчко, скажíть! Моя душа переболíла... моє сéрце сúне!* (Вовчок, І, 1956, 264); *Скільки слíз вилúла за мúлі! А скільки сéрце в мéне переболíло, як пíшов він на чужúну!* (Н.-Лев., І, 1956, 108); *Вони* [діти] — *це íй геть спрацьóване сéрце, що перекрúлюсь íхніми вітрúнками та коклю́шками, переболíло во íзні бéйки й закохáння* (Мур., Свíже повíтря.., 1962, 62).

ПЕРЕБО́РЕНИЙ, ПЕРЕБОРО́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебороти́**. *Старéлий язúк промовляв Ганнú Фéдорівни барвíно, радíючи, що тáжка хворóба переборéна і чолóвік тепéр житúме* (Шиян, Баланда, 1957, 72); *Очí займалúсь недóбрим вогнéм, як часом хто*

з хлопців, хазяйських синів, його у чому переборе, і тільки втішався він тихо, коли переборотий живості просить у його (Дн. Чайка, Ти., 1960, 155).

ПЕРЕБОРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебороти**. *Критика і самокритика є могутньою зброєю в руках партії, новою формою переборення суперечностей, новим типом розвитку від нижнього до вищого* (Іст. укр. літ., II, 1956, 256).

ПЕРЕБОРИСТИЙ, а, е, *розм.* Який має перебори, з переборами (у 2 знач.). *Тимін широким рухом розтягує міхи баяна і сипонув таким перебористим маршем, що привернув до дівчини загальну увагу* (Гриц., Незакінч. роман., 1962, 7).

ПЕРЕБОРКА, и, *ж.*, *рідко.* То саме, що **перебірка**. *Ігор, тримаючись за борт, обережно зійшов на човен і сів на дерев'яну переборку* (Донч., V, 1957, 28).

ПЕРЕБОРНИЙ [1], а, е. Такий, який можна перебороти, подолати.

ПЕРЕБОРНИЙ [2], а, е, *спец.* Прикм. до **перебір** 5. *Говорячи про новий шлях розвитку декоративної переборної тканини, не можна обминути такі цікаві роботи, як ткані портьєри, доріжки, накидочки, хусточки* (Нар. тв. та етн., 6, 1965, 18).

ПЕРЕБОРОЗНИТИ, ню, ниш, *док.*, *перех.* Поборознити по всіх напрямках. *Переборознити всю ділянку.*

ПЕРЕБОРОНИТИ *див.* **перборо́нювати**.

ПЕРЕБОРОПУВАТИ *див.* **перборо́нювати**.

ПЕРЕБОРОНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРОПУВАТИ**, ую, уєш *і рідко* **ПЕРЕБОРОНИТИ**, ню, ниш, *док.*, *перех.* Боронити (*див.* **боронити** [2]) заново або ще раз.

ПЕРЕБОРО́ТИ *див.* **перебо́рювати**.

ПЕРЕБОРО́ТИЙ *див.* **перебо́рений**.

ПЕРЕБОРЩЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перебо́рщити**. *Його опозиційна була великою мірою перебільшенням* (Фр., VI, 1951, 223); *Не знаю я, чи се не перебільшене, що я написав* (Стеф., III, 1954, 25).

ПЕРЕБОРЩЕННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перебо́рщити**.

ПЕРЕБОРЩИТИ *див.* **перебо́рщувати**.

ПЕРЕБОРЩУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перебо́рщувати**. — *В вашого сина чудове серце, сентиментальне тільки. Стережіть його від перебільшення* (Крим., Вибр., 1965, 404).

ПЕРЕБОРЩУВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРДИТИ**, ущу, ущ, *перепереч. і рідко перех.*, *розм.* Перебільшувати міру в чому-небудь. *Нам здавалось, що ми надзвичайні сміхачі, і завзяття перебільшували: з фортеці йдем до Казенного саду, не відпочиваючи, півтори версти* (Думки про театр, 1955, 35); *На лекціях її цікавість часом переборщувала* (Кач., II, 1958, 32); *Варка сама побавила, що переборщила, обрізавши завжди тижу, звичайну та пряжину подружу* (Л. Яновська, I, 1959, 251); *У всім було наше Свинарство Переборщить мірку* (Фр., XI, 1952, 271); [Коршун:] *А чи не переборщили ми тут, товариші? Не здатний, по-моєму, Малинін на великий злочин* (Собко, П'єси, 1958, 248).

ПЕРЕБОРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебо́рювати**.

ПЕРЕБОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕБОРОТИ**, борю, борещ, *док.*, *перех.* 1. Брати верх над ким-чим-небудь, перемагати в боротьбі з кимсь, чимсь. [Хома:] *Скільки-то я кадрилів і катушек себе, щоб перебороти воронів* (Стар., Вибр., 1959, 204); *Пронтячи якій-небудь силі опору, долати її. Сидячи на підлозі із згнутими колінами, тримаючись руками за ступні, розводити й зводити коліна, перебороючи опір рук* (Фіз. вихов., 1954, 38); // Долати опір якої-небудь стихії (хвилі, течії і т. ін.). *Темар щосили гребе веслами. Переборює хвилі і вітер* (Трубл., I, 1955, 179); *Хтось із товаришів подав йому руку, допомагаючи перебороти прудку течію* (Гончар, III, 1959, 353); // Проходити, проїздити і т. ін. яку-небудь відстань дуже важким шляхом, з великою витратою фізичних сил. *Ми їхали довго. І вже не раз мені здавалося, що крута гора, яку ми через силу переборюємо під надривний стогін мотора, є найвищою точкою хребта* (Жур., Вечір., 1958, 266); *Вона була схожа на подорожнього, який, прямуючи до певної мети, переборює останній, найтяжчий відрізок свого шляху* (Ткач, Плекаємо..., 1961, 165); // *перен.* Проходити по лінії чому-небудь (звичайно про час, пору року і т. ін.). *Осінь і зиму я сидів..., пригадуючи минуле. Тепер уже літо.. Майк і Генрі обвідали мене на кількох поворотах: коли осінь зустрічається вночі з зимою і коли весна переборює зиму* (Ю. Янов., II, 1958, 165); // *перен.* Торжествувати всупереч чому-небудь, брати верх над чимсь. *Земне пристрасне кохання, що переборює умовності усталених звичаїв,— то визначальний мотив інтимної лірики Павличка* (Вітч., 7, 1968, 151); *Сумління страх перебороло* (Фр., XIII, 1954, 261); *Цікавість перебола в ній усі інші міркування* (Жур., Вечір., 1958, 247).

2. *перен.* Долати що-небудь важке, справлятися з якимись труднощами. *Йдучи незвіданими шляхами, переборюючи труднощі і негаразди, радянський народ під керівництвом Комуністичної партії перетворює у життя план будівництва соціалізму, розроблений Леніним* (Програма КПРС, 1961, 4); *На конференції партійній Тут сам головував Ілліч. Так, тут, у Празі стародавній, Серед прапрадідових будов Горіх, як світоч, вічний геній, Що тьму віків переборює* (Тичьський, II, 1960, 295); // Долати які-небудь недоліки, негативні звички, риси характеру або наслідки якихось дій, учинків. *Елементи резонерства ролі* [Тетяни] *Лікацька переборювала глибоким ідейним насиченням образу* (Минуле укр. театру, 1953, 66); *Розвиток революційного робітничого руху в Росії, за яким уважно стежив Франко, діяльність російської революційної соціал-демократії допомагали Франкові переборювати ідейні вагання* (Іст. укр. літ., I, 1954, 510); // Тамувати в собі якісь фізичні потреби. *Шинель розстебнула. Дві рани — слідні... Межа горіхець, переборює негоду* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 93); *Повільно, дуже повільно, мов переборюючи велику дрімоту, рухалися танцюристи* (Жур., Вечір., 1958, 402); // Звільнятися від якого-небудь неприємного, важкого почуття, стану, настрою і т. ін.; перемагати. *Переборюючи приступ нудоти, підійшла* [Юля] *до вікна, довго сиділа, глибоко вдихаючи запашне повітря пізньої весни* (Тют., Вир, 1964, 453); [Аня:] *Сама земля як сплюндрена, труд, жах і муку, все переборола* (Л. Укр., III, 1952, 408); *Настя на секунду переборола свій гнів, посміхнулась самими довгастими очима* (Коп., Лейтенанти, 1947, 152).

Переборювати (перебороти) себе: а) перемагати свій настрій, свої почуття, оволодівати собою. *Любив* [о. Нестор] *її щиро, і кожда звістка про неї.. відбирала йому спокій... І він постановив собі перебороти себе* (Фр., VII, 1951, 15); *Я переборов себе й обійшов її легенько за плечі* (Ю. Янов., II, 1958, 117); б) перемагати якісь-небудь риси своєї вдачі, відсоковлюючи свій характер. *Їй треба перебороти себе, зламати свій характер, відшкребти наліт, який налип на неї* (Донч., V, 1957, 317).

3. *розм.* Перемагати всіх або багатьох. *Он скільки орд переборло через Дике Поле.. А наш народ усіх переборов* (Добр., Очак. розмир, 1965, 33).

ПЕРЕБОРЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **пере-**

бóрювати. *Брянський оцінював бій не лише за його остаточними результатами... а ще й за тим, як цей бій був підготовлений, проведений, як розгортався, як переборювались складні ситуації* (Гончар, III, 1959, 52); *Чим тісніше єднання між націями і вище розуміння загальнонародних завдань, тим успішніше перебарюється прояви місництва і національного егоїзму* (Програма КПРС, 1961, 100).

ПЕРЕБОЯ́ТИСЯ, баюся, бої́шся, *док., розм.* Перестати боятися.

ПЕРЕБРАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебракува́ти.**

ПЕРЕБРАКО́ВКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **перебракува́ти, перебракóвувати.**

ПЕРЕБРАКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕБРАКУВА́ТИ,** ую, у́єш, *док., перех.* Бракувати (*док.* **бракува́ти** 2) все або багато чого небудь.

ПЕРЕБРАКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перебракóвувати.**

ПЕРЕБРАКУВА́ТИ *док.* **перебракóвувати.**

ПЕРЕБРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. з. до **перебрáти.** *Він підвівся, дістав із шафи ще оберемок книжок і поклав на підлогу. Перебрані поклав у шафу* (Головко, II, 1957, 102); *Картоплю, перебрану в полі і закладену в контейнери, перевозять у сховища, де її можна зберігати* (Хліборобові Укр., 7, 1966, 12); *За знанням грецького й латинського письма ковеля дробила цілої латинського каменицького писаря ректором острозької школи і ревнителем друкарської справи, перебраної від учня друкаря Федорова* (Ле, Паливайко, 1957, 119); *На другий день іде він [царевич], перебраний за жебрака, до царських палацив і просить, щоб його завели до царівни* (Укр., казки, легенди..., 1957, 400); *— Тепер якось виглядає,— казала пані, коли пригравшись до неї перебрану Катрусю* (Кобр., Вибр., 1954, 87).

ПЕРЕБРА́ТИ *див.* **перебира́ти.**

ПЕРЕБРА́ТИСЯ *див.* **перебира́тися.**

ПЕРЕБРИСТИ́Й *див.* **перебри́дити.**

ПЕРЕБРЕХА́Ч, а, *ч. і ж., розм.* Чоловік або жінка, що завжди говорять неправду. *Шархіна ждала-ждала та відразу як повіє: - Чого ото ти одинчала вернув, як камазей, ти перебрех ордівська?* (Вас., I, 1959, 281).

ПЕРЕБРЕХА́ТИ *док.* **перебріхувати.**

ПЕРЕБРІД, бро́ду, *ч.* Те саме, що **брід.** *Через водні переброди Пилипів з села зміни* (Крим., Під горами... 1950, 67); • Образно. *І я, зустрівши друзів давніх І пригорнувши любий рід, В дружніх шукаю переброд До тих скарбів незнаних, дальніх* (Воронько, Коли я..., 1963, 38).

ПЕРЕБРІДА́ТИ *док.* **переброди́ти.**

ПЕРЕБРІХУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перебріхувати.**

ПЕРЕБРІХУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕБРЕХА́ТИ,** брешу́, бре́шеш, *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Передаючи чиї-небудь слова або розповідаючи про щось, перекручувати. *Польські пани... всіляко перебріхували всі найважливіші події, що відбувалися в СРСР* (Нар. тв. та етн., 1, 1963, 74); [Шерхун:] *Я розкажу вам все.. Я хотів би, щоб після моєї смерті люди знали правду про мене. Мої рідні не зрозуміють. Гавени перебрешуть. А ви скажете тоді так, як було...* (Лев., Драми..., 1967, 489); // Писати, спотворюючи орфографію або помилюючись. *Розпишеться на квитанції Косач, а не Косач, хай вже буде так. як вони перебрехали, а то ще причепляться!* (І. Укр., V, 1956, 310); // *перен.* Пропускаючи помилки під час виконання команди, вказівки і т. ін. або грі на якому-небудь інструменті. *Він інженер, реальний. Диригент ґвінтовського багатотисячного оркестру, де добра половина сурмачів ще перебріхують ноти по молодості літ* (Донж., III, 1960, 412); - - *Це ж перший бій для багатьох моїх орлів... уважно дивись, щоб наводчики, заметушившись, не перебріхували* (Гончар, III, 1959, 39).

2. *перев. док., неперех.* Брехати дуже багато, надмірно. *Ми розказуємо про Левка та про Івгу, а між них [справника з головою] не жахаємося, щоб часом чого через них не перебріхати* (Кв.-Осн., II, 1956, 269); *— Одні... перебрешуть, а інші недобрешуть, то лучче від тебе почути, ти ж, Левку, не збрешеш,— помічається Христина* (Стельмах, I, 1962, 54).

3. *тільки док., перех.* Перекинути кого-небудь у брехні. *Бреткю, як бачите, добре чує Мій Сенастиан. А інший неборак із городян І Себастяна перебреше* (Гл., Вибр., 1957, 119).

ПЕРЕБРІХУ́ВАТИСЯ, усься, *недок., розм.* Те саме, що **перегáвкуватися.** *Усе спало ще в селі, навіть собаки не перебріхувалися, видно, всі були втомлені повседенним днюванням* (Оп., Іду..., 1958, 699).

ПЕРЕБРОДЖУВА́ТИ *див.* **перебро́дити.**

ПЕРЕБРО́ДИТИ, джу, дить і **ПЕРЕБРОДЖУВА́ТИ,** джую, джуєш і **ПЕРЕБРІДА́ТИ,** аю, єш, *недок.,* **ПЕРЕБРЕСТИ́,** еду́, едеш, *док., перех. і неперех.* 1. Переходити, перираючись вбрід. *Там був брід,— там річку і перебродили і возами переїздили...* (Вишня, II, 1956, 293); *Чайок коні перебродить на той бік ріки, а маленький хлопчик хоче їх завернуть* (Хотк., II, 1966, 55); *Осі і піщали вони утрьох... кінних красних перебрели через болото, йдуть пилю* (Григ., Вибр., 1959, 97); *Савка стоїв з насипу, перебрів через канаву* (Кол., Баїсковка, 1962, 6); // Повільно йти, пересуваючи, долаючи важкий шлях. *Перебродивуючи злобкий сніг, обіллятий голубим місячним світлом,.. Вовцяк Кеамбет раптом застібає* (Ю. Янов., II, 1954, 106).

2. Повільно й насилу, ледве пересуваючи ноги, переходити через який-небудь простір. *Геннадій перебрів їдальню, в якій ще не вистрівся дух очеретяного банкету, вийшов у коридор* (Вол., Місячне срібло, 1961, 142).

ПЕРЕБРОДИ́ТИ[1], броджу, бро́диш, *док., перех. і неперех., розм.* Бродячи, побувати в різних місцях, відвідати їх одне за одним. *І край у край людина ссіла весь перебродить* (Тич., II, 1947, 238); • Образно. *А в спогадах — три осені в економії одпогаяв... А потім дзвонив в кузні, зелені жита й горячі ночі — сказали він їх перебрів із юнацьким запалом, по пояс у зелених житах!* (Головко, II, 1957, 162); // Закінчити бродити, блукати (про багатьох). *Багато людей перебродило по лісах.*

ПЕРЕБРОДИ́ТИ[2], броджу, бро́диш, *док.* 1. Зазнати процесу бродіння; стати готовим до вживання після бродіння. *Коли квас, перебродивши, починав стрілятися, його виносили на лід* (Панч. На калин. мості, 1965, 21); *Сидр тоді хороший, коли добре перебродить, коли видасть кислоти* (Рудь., Остання шабля, 1959, 476); • Образно. *Що я чого буде? Чи випрямлюсь? Прийняла натримати. Молоде й жагуче. Серце ще перебродить, хлоаружтний шум поплине за водою, застанеться чиста, сліпуча кров* (Кучер, Трудна любов, 1961, 227).

2. Прокинутися, зіпсуватися внаслідок надмірного бродіння. *Тісто перебродило.*

ПЕРЕБРОДО́М, *присл.* Те саме, що **бро́дом, убрід.** *Що нам ріка? — йдемо перебродом. Що нам орда? — в нас меч у руках. Разом з братнім російським народом ми безсмертні в віках* (Тич., II, 1957, 185).

ПЕРЕБРУДНИ́ТИ *див.* **перебру́днювати.**

ПЕРЕБРУ́ДНЮВАТИ, ює, *недок.,* **ПЕРЕБРУДНИ́ТИ,** ню, ни́ш, *док., перех.* Забруднювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕБРУКÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебрукóвувати**.

ПЕРЕБРУКÓВУВАТИ, ую, уєш, *док.*, **ПЕРЕБРУКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Брукувати все або багато чого-небудь.

2. Брукувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕБРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебрукува́ти**.

ПЕРЕБРУКУВА́ТИ *док.* **перебрукóвувати**.

ПЕРЕБУВА́ННЯ[1], я, *с.* Стан за знач. **перебува́ти**[1]. *В часи мого перебування в інституті кадри висококваліфікованих і більш зрілої молоді* (Вас., IV, 1960, 44); *В останні дні перебування на волі Шевченко гуляє на весіллі Куліша та Ганни Барвінок* (Бурл., О. Вересай, 1959, 145).

ПЕРЕБУВА́ННЯ[2], я, *с., рідко.* Дія за знач. **перебува́ти**[4].

ПЕРЕБУВА́ТИ[1], бу́ю, бу́єш, *недок.* Бути, міститися, розташовуватися де-небудь. *Хоч Зоня часто перебувала в Галі, все ж вона не хапалась не належбувала своїх домашніх обов'язків* (Коп., Світ..., 1960, 65); *Вирішив Федорів здвигнути Дружинина в штабі армії, який перебував у цьому ж селі* (Шер., В партизанських загонах, 1947, 10); // Бути, знаходитися в якому-небудь стані або положенні. *Дорога кинула годовку, закрив очі, але не спав, перебуваючи в тому стані, коли людина не може відрізнити марення від дійсності* (Тют., Вир, 1964, 318); *Він весь перебував в своїх роздумах і сповністю до дії* (Довж., I, 1958, 73).

ПЕРЕБУВА́ТИ[2], ію, єш і **ПЕРЕБУ́ТИ**, бу́ду, бу́деш; *мин. ч.* перебу́в, була́, ло́; *мн.* перебу́ли; *док.* 1. Побувати в різний час де-небудь (про всіх або багатьох). *Що то перебувало і старостів по закону, і так людей..., щоб-то писатарин Гадочку* (Кн.-Осн., II, 1956, 313); *Любов мамочок!.. Бажуть, у неділю перебувало в городських купальнях шість тисяч чоловік* (Л. Укр., V, 1951, 14); *Нічого нам богословів жаліть! Вони скатаються, де сотими пахне. Хіба ж мало богословів перебуло в нас. А чи спитав хоч одний?* (І.-Пав., I, 1956, 135); // Опинитися в чому-небудь розпорядженні, потрапити до когось у різний час, протягом якогось часу одне за одним. *А він баше, як жалоба пишуться, не одна перебувала в руках* (Тесл., З книги життя, 1956, 146).

2. Побувати всюди, в багатьох місцях. *Той доктор, що тепер сюди з сім'єю приїхав, вибрав се місце, перебувавши перед тим в різних курортних притешках і закордонних* (Л. Укр., V, 1956, 360); *Я сам перебував на всіх воєнних фронтах від першого і до останнього постріду* (Логв., Дані ранки, 1961, 34).

ПЕРЕБУ́ВАТИ[3], ію, єш, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИ**, бу́ду, бу́деш; *мин. ч.* перебу́в, була́, ло́; *мн.* перебу́ли; *док., перех. і неперех.* Переживати, переживати якийсь час де-небудь, як-небудь. *Вже три години, в чотири завезли привадить Гордій. Гадки що годину перебува звичайно читачки* (Гр., II, 1963, 40); *При дуже щасливім здоволенні чоловік забуває про те, що перебув і перестерпів, але знову нові неспокої розрушують старі, давно загоєні рани* (Кобр., Вибр., 1954, 8); [К у з ь:] *Ну, то завертайте, хлопці. від дуби то й перебудем негоду* (Тич., I, 1957, 240).

ПЕРЕБУВА́ТИ[4], ію, єш, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИ**, ую, уєш; *док., перех., рідко.* Те саме, що **перезувáти**.

ПЕРЕБУВА́ТИСЯ[1], ію́ся, ієш, *недок.*, **ПЕРЕБУ́ТИСЯ**, бу́дуся, бу́дешся; *мин. ч.* перебу́вся, була́ся, ло́ся; *мн.* перебу́лися; *док., розм.* 1. Жити погано, бідно, обходитися якийсь час, перебираючи нестатки, злидні; перебиватися. *З останнього бирлача спекла [Горпина] дві перепічки, борщу та картоплі зварила. Порається, а сама думає: — Сьогодні так-сяк перебудемося* (Гр., I, 1963, 252).

2. *тільки док.* Минути, пройти (про час, події і т. ін.). *Багато-багато перебулося тих днів, поки .. по місті новина, як стріла, пролинула: Кармелюк ранений, Кармелюка везуть!* (Вовчок, I, 1955, 369); — *Тепер уже все одно, мій сину, тепер уже все минулося й перебулося* (Коб., II, 1956, 303).

3. *тільки недок., рідко.* Проводити час, займаючись, розважаючись чим-небудь. — *Це не мій і не ваш добрий знайомий, а звичайний агент третього відділення, що перебувається доносами із своїх літературних ворогів...* (Понт., Повість..., 1960, 457).

ПЕРЕБУВА́ТИСЯ[2], ію́ся, ієш, *недок.*, **ПЕРЕЗУ́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док., рідко.* Те саме, що **перезуватúся**. *Христя собі збіжжа на місточ і, спинившись на перша, підхідала, поки Кирило перебувається* (Мирний, III, 1954, 71); *Перебийся назад поскати* (Номис, 1864, № 5474).

ПЕРЕБУДИ́ТИ, бужу́, бу́диш, *док., перех.* Розбудити всіх або багатьох. — *Та розбудіть же що матір, сама спить, а дитина весь вечір перебудила!* — *зукнув старий* (Ів., Тасминя, 1959, 77).

ПЕРЕБУДО́ВА, и, *ж.* Дія за знач. **перебудува́ти, перебудо́вувати** і **перебудува́тися, перебудо́вуватися** 1. — *Ти, Лесю, кажеш,.. що мало дерев насадили. А я кажу про більше — про докорінну перебудову села* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 121); *Велику допомогу вченим у перебудові їх досліджень на основі марксистсько-ленінської методології подавала Комуністична партія* (Ком. Укр., 2, 1969, 53); — *Як радісно знати, що перебудова людського суспільства і перебудова природи, глибоко заховані її підвалини почалися саме в нашій країні,— сказав Михайло Іванович* (Довж., I, 1958, 484).

ПЕРЕБУДО́ВАНИЙ, а, *с.* Діспр. пас. мин. ч. до **перебудува́ти**.

ПЕРЕБУДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перебудо́вувати**.

ПЕРЕБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕБУДУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Будувати ще раз, повторно або заново, по-іншому, перероблявши що-небудь у будівлі, спорудi. — *Ми перебудовуємо село, незабаром будуть водопроводи, по яких текиме не річечка — тепла і запахла вода,— а чиста, взята з глибин* (Чаб., Тече вода..., 1961, 64); *У 1690—1698 рр. він* [Осип Старець] *збудував Києво-Братську Богоявленську церкву... а також перебудував Софійський собор* (Іст. УРСР, I, 1953, 306); *Кожись це був звичайний хліб, але його перебудували, і тепер тут міститься голубник* (Донч., I, 1956, 52).

2. *перех.* Переробляти, вносячи зміни в систему чого-небудь, порядок слідування чогось, замінюючи його іншим і т. ін. *Він вибрав собі більш надійного шефа. Чим же інакше пояснити, що професор Ярлова так швидко перебудував тематику роботи свого відділу?* (Рибак, Час..., 1960, 799); // Змінювати порядок розташування частин (про речення, фразу). *Письменник* [І. Франко] *часто перебудовував конструкції своїх речень, порядок слів, граматичний їх зв'язок та ін.* (Мовозн., XIII, 1955, 102); // *перен. у знач.* із сл. с в і т. Організовувати, влаштовувати по-новому, по-іншому; змінювати. *Він* [Ілліч] *тут ходив, радів до забуття, Для нас перебудовуючи світ!* (Нех..Ми живемо...1960,125); *...ми хочемо перебудувати світ. Ми хочемо покінчити всесвітню імперіалістичну війну, в яку втягнуто сотні мільйонів людей...* (Ленін, 31, 1973, 177).

ПЕРЕБУДО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕБУДУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Змінювати розпорядок, систему своєї праці, напрям своєї діяльності;

Я пригадав, як колись у технікумі нас навчали грати. На ньому перебудувався. Спочатку спробував в мажоніністами. Раз зіграли, вдруге — пішло як слід. Що між з балалайками (Збан., Малиг. дзвін, 1958, 179); // Змінювати свої погляди, організацію свого життя, своє ставлення до кого-, чого-небудь.

2. тільки недок. Час. до **перебудо́вувати**.

ПЕРЕБУДУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перебудува́ти**. [Альберт:] *Ні, Рішаре, не в ньому народ до революційних перебудувань, він сам робить мене революціонером* (Мак., Тв., 1962, 78).

ПЕРЕБУДУВА́ТИ *див.* **перебудо́вувати**.

ПЕРЕБУДУВА́ТИСЯ *дов.* **перебудо́вуватися**.

ПЕРЕБУ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перебу́ти** [2].

2. *у знач. прикм.* Минулий; прожитий. *Гей, вблітає збаченый цвіт! Шкода, Марцине, перебулих літ! Прокинься, прокинься... і знакы...* (Рильський, II, 1956, 71).

ПЕРЕБУНТУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Припинити, перестати бунтувати. • *Образно.* *Скільки перебунтувала почуттів у збоженя серцях* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 15).

ПЕРЕБУНТУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Припинити, перестати бунтуватися.

ПЕРЕБУРХА́ТИ, аю, *док.* Перестати бурхати. *Стихлось море, перебурхало* (Ст.-Гр.).

ПЕРЕБУ́ТИ [1] *дов.* **перебува́ти** [2].

ПЕРЕБУ́ТИ [2] *дов.* **перебува́ти** [3].

ПЕРЕБУ́ТИ [3] *дов.* **перебува́ти** [4].

ПЕРЕБУ́ТИЙ [1], а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перебу́ти** [2]. *Хороблива уява, зворушена недавно перебутою сценою, бентежила всю його душу* (Фр., VII, 1951, 78); *Спів* [Гоголь] *до самого Гамбурга — кілька вод, випорожднюючи себе за безсонні ночі, перебуті перед тим у тяжких думках* (Полт., Повість..., 1960, 399).

2. *у знач. прикм.* **Який минув, пройшов** і т. п. *І встають перед мною Перебуті вкупі дні, Як дорогою сумною Ми брели по чужині...* (Граб., I, 1959, 102); // *у знач. ім.* **перебу́те, того**, с. Пережите. *Після перебутого страшенно хочеться жити Васі. Раніше, вже і не знав цієї жагти, а тепер... полюбив його, як найпалкішу кохану свою* (Вільде, Трощиш..., 1961, 347).

ПЕРЕБУ́ТИЙ [2], а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перебу́ти** [3].

ПЕРЕБУ́ТИСЯ [1] *дов.* **перебува́тися** [2].

ПЕРЕБУ́ТИСЯ [2] *дов.* **перебува́тися** [3].

ПЕРЕБУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* і, *неперех.* Перестати бушувати; відбушувати. *Вода зійде швидко, Дніпро перебушує й заспокоїться* (Голов., Тополя..., 1965, 225); — *Їдьте додому, а я увечері приїду, коли тата перебушують* (Стельмах, I, 1962, 446).

2. *перех.* Збурити, розбурхати всіх або багатьох. *—Він ціле село перебушував, у него* [нього] *жила живо грає, ой, ще й як грає!* (Черемш., Тв., 1960, 228).

ПЕРЕВА́ГА, и, ж. 1. *над ким — чим і без додатка.* Якість, властивість, що вигідно відрізняє кого-, що-небудь від когось, чогось. *Світова соціалістична система має великі переваги над світовою системою капіталізму* (Ком. Укр., 10, 1967, 37); // Обладання вищим достоїнством у порівнянні з ким-, чим-небудь. *Завдоволений своєю мовою, він кичув на сина подяку, в якому світилася почутта батьківської переваги* (Ірчм., Вибр., 1965, 400); *О, вона добре знав, яка вона вродлива!.. Чому ж не використати цю перевагу, щоб владнувати своє життя?* (Руд., Вітер..., 1968, 58).

2. Більша, ніж у кого-небудь, кількість (війська, техніки і т. ін.); переважання в кількості. *Весною перевові війська Південного фронту вже мали значну перевагу проти ворангелівців у піхоті* (Гончар, II, 1959, 371).

△ **Матеріа́льна (позиційна) перева́га** — вигідніше розташування шахових фігур або більша їх кількість у одного з границь у шахи. *Кожен шахіст повинен добре засвоїти, що матеріальна перевага далеко не завжди веде до перемоги* (Перша книга шахіста, 1952, 91).

3. Виключне, особливе право на що-небудь; привілей. *Пролетаріат і селянство стоять за революцію, за знищення не тільки поміщицької переваги, а й усього поміщицького землеволодіння* (Ленін, 15, 1971, 186); *Готель зисленим переважно військові. Їм надавалася й перевага* (Баш. На.. дороді, 1967, 206).

ПЕРЕВА́ГИ-ВА́ГИ, *присл. розм.* Перевалюючись, перевальцем. *А за ними хлопар Волох Перевагами-вагами Шкандибав по конику, Козаком сидів* (Шевч., I, 1951, 117); *Іде Денис по полю переваги-вагами, голова аж прилягла, очі в цяточках, рушниця десь аж за плечима теліпається* (Тют., Вир, 1964, 240).

ПЕРЕВА́ЖАННЯ, я, с. Стан або якість за знач. **переважа́ти**. *У собак сильного врівноваженого типу кров'яний тиск скоріше приходить до норми, ніж у слабких тварин в переважанням подразнювального процесу* (Фізіол. ж., I, VII, 1961, 22); // Кількісна перевага. *Переважання кимся з дуже витягнутими орбітами (параболічними) навело на думку про те, що комети приходять з міжзоряного середовища* (Наука..., 2, 1959, 16); *В країні з переважанням дрібного господарства, якою була тоді* [у квітні 1918 р.] *Росія, голодну небезпеку становили дрібнобуржуазні стихії* (Бюгр. Леніна, 1955, 198).

ПЕРЕВА́ЖАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕВА́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.* 1. *перех.* і *без додатка.* Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у чомусь. [Хусе:] *Моя жона не простого коліна, та все ж вона сама те добре тямить, яке належить місце їй при тій, хто всіх матрон переважав родом* (І. Укр., III, 1952, 173); *Розпочався вперший бій, але ворог, вочевидь, переважав силою* (Дмит., Народжена, 1959, 75); *Старії люди правду кажуть: Два хитрих мудрого не переважуть* (Гл., Вибр., 1951, 118); [Агіта:] *Ви ж знаєте, йому понад 50, ну, він і хвилюється, як би новий тенор його не переважив* (Коч., II, 1956, 489); *На обличчі Нгласівського злизу вверх набігали хмарі темні тіні, але, розмірюючи, що зневом йому не переважити Матьяш, він заможав* (Стельмах, I, 1962, 89).

2. тільки недок., *перех.* Мати кількісну перевагу. *Трощари були певні люду. Переважала молодь* (Панч, На калин. мості, 1965, 116); *У більшості кооперів та й у значній частині райгостів республіки в наслідженнях переважають літні і особливо осінні сорти яблук* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 33); *Наш бюджет активний — доходи переважають над витратами. Зміцнюється далі радянський карбованець — найсталіша валюта світу* (Літ. газ., 17.11.1955, 1).

ПЕРЕВА́ЖАЮЧИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **переважа́ти**.

2. *у знач. прикм.* Який має перевагу; звичайно кількісну. *Артилеристам з прикордонниками було дуже важко стримувати переважаючі сили противника на державному кордоні* (Кучер, Чорноморці, 1956, 37); *Азот і кисень — переважаючі складові частини атмосферного повітря* (Наука..., 2, 1957, 19); *З новими сніжих овочів і фруктів переважаючими стравами повинні бути овочеві і фруктові* (Укр. страва, 1957, 31).

3. *у знач. прикм.* Найповажніший, панівний. *В липні 1924 року було прийнято рішення про виділення районів з переважаючим молдавським населенням у самостійну автономну республіку* (Ком. Укр., 4, 1967, 33).

ПЕРЕВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переважи́ти** [2].

ПЕРЕВА́ЖИТИ [1] *див.* **переважа́ти.**

ПЕРЕВА́ЖИТИ [2] *док.* **переважа́ти.**

ПЕРЕВА́ЖИТИСЯ *див.* **переважа́тися** [1].

ПЕРЕВА́ЖНИЙ, а, е. Який має перевагу над ким-, чим-небудь; основний, панівний. *У Петербурзі 9-го січня [1905 року] переважною рисою був швидкий одностайний рух політичних мас..* (Ленін, 11, 1970, 299); *В царській Росії переважна більшість населення була неписьменною* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 6).

ПЕРЕВА́ЖНО, *присл.* Головним чином, здебільшого, в основному. *Пацик переважно мовчав, перекидаючися лише іноді кількома словами з матір'ю* (Фр., V, 1951, 114); *Волося стригла [Марина] переважно тоді, не зорочила тобі голови зачісуванням, і тому було переважно розпатлане — з чубчиком на лобі* (Смолич, Мир.., 1958, 44); *Черкиш, як і раніше, займався переважно корегуванням. Його робота пахть вибагливий Іван Антонович дав позитивну оцінку* (Гончар, III, 1959, 238).

ПЕРЕВА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переважа́ти.** *Залізницям дано вказівку частіше проводити контрольні перевжування вагонів і вантажів з неправильному зазначені вами вантажів притягати до відповідальності* (Рад. Укр., 1.VIII 1962, 2).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВА́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* 1. Важити, зважувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Біля холодної хомари на піддашші переважують хліб. Напишіть його вагу* (Головко, І, 1957, 326); *Я повернувся до лабораторії і переважив відмірені Марією Іванівною речовини* (Смолич, День.., 1950, 181).

2. *також без додатка.* Важити, кладучи на вагу більше, ніж треба. — *Дивись, не переважуй,— жартували хлопці — Не очи вченого їсти хліба печеного!* — *завжди авторитетно хомрячив* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 458); // Робити що-небудь важчим за щось протилежне. *Він важко оступився і переважив свій край [плоту] настільки, що мало не зірвався у воду* (Голов., Тополя.., 1965, 387); // Мавши більшу вагу, перетягти. *Велика головка хлопчика переважувала тільце, як здорове яблуко на гіллясі, та він все ж таки держався в дда на руках* (Григ., Вибр., 1959, 54); *Коли Ксеня була вулицею, обличчя її трохи горбовито дивилося вгору: здавалось, що коса переважує і тягне її гарну голову* (Голов., Тополя.., 1965, 81); // *перен.* Диставати перевагу над ким-, чим-небудь; виявлятися вагомішим, значнішим. *А може як серед групу заведеться в їх* (багатів] *сварка, тоді голота переважувати почне. Вони тоді дуже, поки вкупі* (Гр., II, 1963, 317); — *А може, жимр, разом упремося на своєму і якось переважимо пана? — Ох, як важко переважувати його* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 22); *Цікавість переважила всі хвилювання молодого хлопця* (Н.-Лев., IV, 1956, 333); *Добре пам'ятає він [підмайстер] Кузьменкові стрічки і дрижав від самої думки про них, як у пропасниці. Але товариське чуття переважило* (Гулуб. Людолюби, І, 1957, 229).

◇ **Перева́жувати (перева́жити) на свій бік** — робити своїм прихильником, спільником у чому-небудь. *У моїй школі вони [учні] були чотири години, а вони цілих двадцять. І я не всіх міг переважити на свій бік* (Кучер, Трудна любов, 1960, 601); **Перева́жувати, перева́жити терезі (чашу терезів)** — піддавати чому-небудь перевагу, схилятися до чогось. — *Я вже підводу договорила: за вірішьки жде! Це, видно, остаточно переважило чашу комісарових терезів: віддав матері документи, віддав і хлопця* (Гончар, II, 1959, 135).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИСЯ [1], уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВА́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* Пахилятися під власною вагою, звичайно донизу. *Молоденька панна, що була напилилась над столом, давно вже шукала чогось у густій сітці винограду, переважившись через штахети веранди* (Дн. Чайка, То.. 1960, 46); *Кінь шарпнувся сильно вперед, він перевжився вваді так, що потилицею стримався в кліб коня* (Фр., VIII, 1952, 274); * Образно. *Сонце переважилося на захід* (Вільде, На порозі, 1955, 74).

ПЕРЕВА́ЖУВАТИСЯ [2], уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **переважа́ти** [1].

ПЕРЕВА́Л, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перева́ли́ти, перева́лювати** [1]. *Перевал через гірський кряж був важким.*

2. Найвище і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті чи масиві. *Вже вибрав [Владко і Наєко] на перевал читайської гори* (Фр., VI, 1951, 151); *Всю ніч і весь день по шляхах і стежках, що вели до перевалу через Карпати, рухалися обози, автомашини, кінні і піші* (Петльов., Хотинці, 1949, 222), * Образно *Безтрепетні руки приймають штурвал; Літак свій останній бере перевал* (Бажан, І, 1946, 122).

3. *перен.* Зміна, поворот у розвитку, ході, перебігу чого-небудь. *А літо вже на перевалі: Перечолило після жнив* (Мур., Осінні сурми, 1964, 15).

4. *спец.* Глибока ораннка, при якій верхній шар землі переміщається на місце нижнього. *Під час підняття перевалу під виноградник грунт треба добре заправити органо-мінеральними компостами* (Колг. Укр., 5, 1961, 36).

ПЕРЕВА́ЛИСТИЙ, а, е. **Перева́листа хода́** — хитка, розхлябана хода. *У тварин з видовженим мозтком спостерігається рознад руху: хода стає перевалистою, хитною, нерівною* (Апат. і фізіол. людд., 1957, 149).

ПЕРЕВА́ЛИТИ *див.* **перева́лювати** [1].

ПЕРЕВА́ЛИТИСЯ *див.* **перева́люватися** [1].

ПЕРЕВА́ЛКА, и, *ж., розм.* 1. Дія за знач. **перева́ли́ти, перева́лювати** [1]. *Багаторазові перевезення і перевалки необмолочених снопів* [конопель] *є причиною значних втрат насіння* (Техн. культ., 1956, 263).

2. Пункт, місце, де перевантажують, перевалюють товари, вантажі і т. ін. *Так і не дав [Глухівський] моторки, сказав, що правління нею огірки на перевалку* (Гончар, Новели, 1954, 138).

ПЕРЕВА́ЛОЧНИЙ, а, е, *розм.* Стос. до перевалки. *Потоковий і перевалочний способи [збирання врожаю] дозволяють значно підвищити продуктивність праці і скоротити потребу в робочій силі* (Хліборой Укр., 8, 1968, 18); // Призпач. для перевалки. *Від місу Осипівець теж наспувало а шипуу человік, аж жали зустріти тих, що прямували од перевалочної бази* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 314).

ПЕРЕВА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перева́лювати** [1]. *При тощими розривної породи в 20—25 метрів виділяється застосовувати систему перевалювання її без допомоги поїзного транспорту* (Наука... 7, 1956, 7).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИ [1], юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВА́ЛИТИ**, валю, ва́лиш, *док.* 1. *перех.* Переміщувати, перекладати, знаходячи (при перевантаженні і т. ін.). *З допомогою коша, установленого на автонавантажувачі, вантажать, перевалюють і транспортують сипкі матеріали — вугілля, гравій, пісок, зерно тощо* (Наука... 10, 1956, 7).

2. *перех. пе.* Переміщувати, перекидати через що-небудь на інший бік чогось. *Петро легко підскочив з місця, вхопився обома руками в залізні скоцжа і, рвком перевалившись ногн через стіл, з силою вдарив його* [Пазюка] *побитьим в обличчя* (Кол., Терен.., 1959, 62).

3. *перех. і через що.* Переходити, переповзати і т. ін., подолавши що-небудь (хребет, гору і т. ін.). *Маленька чорна муравечка тягла білу, велику, мов парус, насінину,.. перевалювала зі свою нашу через пагорки* (Загреб., День.., 1964, 111); *Іван і Франка вядися за руки і йдуть угору.. А перевалили гору — побачили, що тартак на Ровені працює* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 107); // також *за що.* Перемішатися через який-небудь простір; переходити, перебіжчати і т. ін. якусь просторову межу. *Думок усе менше й менше, нарешті перевалив через обрій* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 7); *Переваливши через пасіку, вони знову повзли, щоби прикоцюрчитись до слідів на землі* (Голенко, І, 1957, 288); *— З усіх наших фронтів ми тепер найзолотніші,— жартували офіцери. — Перевалили за 19-й меридіан* (Гончар, III, 1959, 225).

4. *неперех., за що, через що, розм.* Переходити якій-небудь кількісні або часові межі. [Х р а н к о:] *Всього сто шістдесят три рублі.. на бистрі ж рубля умовився з Перепадем, — от воно й за три сотні перевалить* (Мирний, V, 1965, 140); // *безос.* *Ось уже перевалило через якийсь. Знову рожеєли дороги, гадаючи на світ чорна рілля...* (Мик., II, 1957, 9); *Дмитро Іванович глянув на годинника і, побачивши, що перевалило за південь, зупинив коня* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 121); // *безос., також кому.* Настигати якому-небудь віковій. *Артем Сидорович тоже мічман кроком, хоч давно вже перевалило йому за п'ятдесят* (Коп., Лейтенанти, 1947, 117); *— Старієте, Антоне Андрійовичу,— зауважив Уляна Григорьєва.. — Нічого не вдіяти, мабуть, вважай, за половину шостого десятка перевалило* (Добр., Очак. розмир, 1965, 31).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИ -, люю, люєш, *недок.*, **ПЕРЕВАЛИ́ТИ**, ю, ячи, *док., перех.* 1. *розм.* Валити одне за одним все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

2. *розм.* Обвалювати в чому-небудь все або багато чогось.

3. Перероблюючи, валити ще раз, повторно або заново, по-іншому (шерсть, повсть і т. ін.).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИСЯ ², лююся, люєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАЛИ́ТИСЯ**, валюся, ва́лишся, *док.* 1. Переміщ тившись через що-небудь, опускатися, падати по другий бік чогось. *Щоквилі пода стає все більш і більш каламутною, бруди вже ніяк не перевалюються через камінь і ростуть неохипно* (Хотк., II, 1966, 387); *Можна перевалюючись через есетенські хвилі, часом глибоко пірнаючи в піну, кораблі весь час ідуть безлюдним ходом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 404); // *Насипу.. ледве переходити, переповзати і т. ін. через що-небудь. Меркурій низько поклонився, Перед Зевсом бриль зняв, Через порге перевалився. До стайні шинів пяту дав* (Котл., I, 1952, 80); *Двері відчинились, і через порге не те що переступив, а поспіху перевалився незнайомий* (Гжицький, Оприщка, 1962, 195).

2. *тільки недок.* Похилятися то в один бік, то в інший (під час ходьби, руху). *Помалу рухувався цей, здуло [парубки] лавки, з боку на бік перевалюються, руками розмахують* (Нп.-Осн., II, 1956, 19); *Галя райа, плеще в долошки, сміється очиняти, летече, біжас за хлоп'ятами, як та качечка перевалюється на своїх, ще не окріпших ніжках* (Мирний, IV, 1955, 71); *Гриць ганяє туди-сюди і раптом зчесь тюпає. По пальці, перевалюючись з боку на бік на покинуто рудавату головою, прямо на нього біг бурий волохатий ведмідь* (Ткач, Гриць.., 1955, 9).

3. *тільки док., розм., рідко.* Те саме, що повалитися. *Прийняв ногу опришок... Камінь перевалився набік* (Хотк., II, 1966, 204).

ПЕРЕВА́ЛЮВАТИСЯ ², лююся, люєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАЛИ́ТИСЯ**, люся, ячися, *док., розм.* 1. Валятися, лежати де-небудь, якось (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

2. *тільки док.* Перестати валятися; відлежатися.

3. Валяючись, забруднюватися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

4. Збиватися, сплутуватися (про шерсть, повсть і т. ін.).

5. *тільки недок.* Нас. до **перева́лювати** ².

ПЕРЕВА́ЛЯТИ *див.* **перева́лювати** ².

ПЕРЕВАЛЯ́ТИСЯ *див.* **перева́люватися** ².

ПЕРЕВА́ЛЬКИ, *присл., рідко.* Те саме, що **перева́льцем**. *Потім плечима парубок і перевальки почалав у поле* (Тют., Вир, 1964, 241).

ПЕРЕВА́ЛЬКУВАТИЙ, а, е, *рідко.* **Перева́лькуватя ходá** — те саме, що **Перева́листя ходá** (*див.* **перева́листий**). *За ним перевалькуватою ходою прибилася Сидора Гичка, кругловида, підстаркувата жінка, дружина Мусія Гички* (Добр., Тече річка.., 1961, 28).

ПЕРЕВА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до перевалу (у 2 знач.); *І. Який міститься, розташований на перевалі. Лікарня на острові, біля виступу, стояла на горбі перевального степу* (Донч., I, 1957, 97).

ПЕРЕВА́ЛЬЦЕМ, *присл.* Перевалюючись з боку на бік, з ноги на ногу, похитуючись і не поспішаючи (про ходу). *Вербовод шов перевальцем, і помірне одноманітне погойдування заколисувало говоркі* (Тулуб, II степ.., 1964, 41); *Вадерпа полежало, не кваплячись, все тих само перевальцем, рушив з батьком до виходу* (Ільч., Зним. хлопець, 1947, 68).

ПЕРЕВА́ЛЬЦІ, *присл., рідко.* Те саме, що **перева́льцем**. *Батальон перевальці попрямував до «Победы», важко сів на місце водія, трапив двориками, і легкова вроз вирвалася* (Логь., Давні рани, 1961, 135).

ПЕРЕВА́ЛЬЦЯ, *присл., рідко.* Те саме, що **перева́льцем**. *Не зоду пристаючись з Вірою Андріянов, перевальця шов [голова колгоспу] до вола* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 94).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевантáжити**. *Корабель шов рівно й стрімко, і був вийшо, що він перевантажений до краю* (Кучер, Голод, 1961, 22); *Бувають хвилини, коли Стешка намагається дурити саму себе: мовляв, Бронко такий, як і раніше, лише кадто перевантажений своїми справами* (Вільде, Смерти.., 1958, 543); *Дибинецькі майстри розмальовують посуд з великим смаком. Він ніколи не буває перевантажений розписом, бо останній завжди знаходиться у відповідності з формою, підкреслює її* (Мист., 6, 1964, 15).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕНІСТЬ, ності, ж. Надмірна навантаженість; перезбитженість, громіздкість. *Ілько Вейз незайвоваго озирнувся з кабіни, мовчки поглядом висловивши свою незадоволення перевантаженістю літака* (Ле, Клен. лист, 1960, 53).

ПЕРЕВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перевантáжити, перевантáжувати** і **перевантáжитися, перевантáжуватися**.

2. Стан за знач. **перевантáження, перевантáжуватися**. 2. *Надмірний вміст калію у крові призводить до перевантаження нирок, що викликає підвищення кров'яного тиску* (Наука.., 7, 1968, 61); *Літюк робить великий крок. Перевантаження знову зростає* (Рад. Укр., 7, VIII 1968, 4).

ПЕРЕВАНТА́ЖИТИ *див.* **перевантáжувати**.

ПЕРЕВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **перевантáжуватися**.

ПЕРЕВАНТА́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **перевантáжувальний**. *Студенти Криворізького гірничорудного інституту виконали проект будівлі перевантажного вузла для збагачувальної фабрики Чкаловського*

гірничо-збагачувального комбінату (Знання.., 8, 1966, 19).

ПЕРЕВАНТАЖУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перевантажування.

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перевантажувати** і **перевантажуватися**. *Треба домагатися, щоб картоплю з поля подавали до споживача без всяких перевантажувань* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 12).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВАНТАЖИ́ТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Перемішати вантаж з одного місця на інше; навантажити з одного транспортного засобу на інший. *Обслуга елеваторів уміло керує машинами і зразу почала перевантажувати на деякі пакети й мішки* (Смолич, Ми разом.., 1950, 148); *В Хмельницькому аеропорту газети і журнали перевантажують на міжміські літаки і в той же день їх одержують сільські читачі* (Рад. Укр., 28.VII 1967, 2).

2. Перевантажувати надмірно, більше, ніж треба. *Учитель повинен попередити учня про необхідність поступового врізування фрезою в заготовку, бо інакше можна перевантажити фрезу і поламати її* (Метод. вказ. фрез. справ., 1958, 31); *// перен.* Обтяжувати надмірною роботою. *Слушаючи зрозуміла, що Клим не треба співчувати, її не треба умовляти, щоб не перевантажували себе, бо дівчина обрається* (Ткач, Плеяда.., 1961, 56); *// перен.* Забезпечувати надмірною кількістю чого-небудь, робити надто громіздким, вводячи надмір чогось. [Корній] *Чуковський не перевантажує свій текст* [переказів] *ускладненнями, він тактовно вводить іноді кілька слів, інколи коротку реплику, подекуди відтворює особливості української вимови* (Рад. літ-во, 5, 1962, 103).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВАНТАЖИ́ТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* 1. Перемішати свій вантаж з одного транспортного засобу на інший.

2. Навантажуватися надмірно, більше, ніж треба.

3. *тільки недок.* Пас. до **перевантажувати**. *Технологія приготування корму збільшується так: зерно в овальної кам.. перевантажується в вертикальні з шнеками, при цьому за 5 хвилин* (Рад. Укр., 3.II 1962, 2).

ПЕРЕВАНТА́ЖУВАЧ, а, ч. Механізм для перевантажування чого-небудь. *В порту цілий день снуються туди й сюди маленькі катери, перетягаючи баржі, кранц, перевантажувачі* (Собко, Скелі.., 1961, 4).

ПЕРЕВА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перева́рити**. — *Що то, мамо, нині куа так пібн... чи то кісточарене, чи то перевареча?* (Хотк., II, 1966, 10); *З її розтісних полиць виднів жовтий перварений бинт* (Стельмах, II, 1962, 252).

Перева́рена вода́ — вода, підданя кип'ятінню. *Сам пашлючку виварив* [Данилевич], *кипяв, обтер, розпустив молоко перевареною водою* (Мак., Вибр., 1954, 289).

ПЕРЕВА́РИТИ *див.* **перева́рювати**.

ПЕРЕВАРИТИСЯ *див.* **перева́рюватися**.

ПЕРЕПА́РЮВАЛИНА, и, с. Дія за знач. **перева́рювати** і **перева́рюватися**.

ПЕРЕВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВАРИ́ТИ**, варю, вариш, *док.*, *перех.* 1. Варити ще раз, повторно або занови, по-іншому. — *Знов вона* [Войцехова], *що робить. Молоко ще раз перевариті* (Фр., VI, 1951, 143).

2. Задовго проварювати, позбавляти потрібних якостей. *Дуже важливо дотримувати правильної кулінарної обробки їжі, щоб запобігти руйнуванню вітамінів (варити в емальованому посуді під покришкою і не переварювати)* (Рад. Укр., 26.V 1961, 3); [Єфросина:] *Нічого-бо, мама, у пекарню, а то Хижка так все перепалить та перевариті* (П.-Лев., II, 1955, 483); *Казав пан своєму хлопцеві: — Зварі мені трох ячмі, і так зварі, щоб доварив і не перевариві* (Україна.., 1, 1960, 76).

3. *фіз.* Перетравлювати, засвоювати в процесі травлення. — *Солдатський, брат, шлунок і цих перевариті!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 192); *// перен., розм.* Осягати, засвоювати розумом. *Сидор озирався навкруги, люди переварювали свої думки, почували себе надто бентежно* (Горд., II, 1959, 170); *Треба ще добре перварити, виковити з граматики* (Коцюб., III, 1956, 360).

4. *тільки недок., перев. в заперч. і с. перен., розм.* Терпляче зносити; ставитися до кого-, чого-небудь терпимо. *Не перевариш в Масла, дуже як масний, сумовий, а ти не вдімав за руку — не жалів до бучу, як каже закарпатець Михайло* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 128).

5. Те саме, що **варити** 1. *Наші фрукти на заводах Перевариль... перетруть* (Позн., Ми зростаєм.., 1960, 73); *// Варити, додаючи що-небудь. Зна* [дід Гострик] *трьох багатих, настоюваг їх на водах різних, з якіх переварюва* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 438).

ПЕРЕВА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕВАРИ́ТИСЯ**, вариться, *док.* 1. Проварюючись, варячись задовго, втрачати потрібні якості. [Платон Гаврилович:] *Ну, що ж, як, Федоро, варення не перварилося?* [Федора:] *Ні, саме доброньке* (Вас., III, 1960, 141).

2. *фіз.* Перетравлюватися, засвоюватися в процесі травлення.

3. *тільки недок.* Пас. до **перева́рювати** 1—3, 5.

ПЕРЕ́ВДЯГ, у, ч., *рідко*. Одяг для переодягання.

ПЕРЕВДЯГА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переодяга́тися** і **переодяга́тися**. *Костюм Нечимка уже вигладав довгим і багатим на Маркові, але загалом прийшовся, і після переодягання хлопець відчував себе дуже добре* (Трубл., Шхуна.., 1960, 180); *З-поміж усіх нас лише Океннежинник, не побувавши гарячої переодягання, з'явився, мов на службу, у своїй бровій пожежницькій формі* (Гончар, Модра.., 1959, 27).

ПЕРЕВДЯГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕВДЯГТИ**, ягну, ягнеш; *мин. ч.* переодяг, ягла, ло і **переодягну́в**, нула, ло; *док.*, *перех.* Одягати кого-небудь в інший одяг. *Переодягати уночі в чисту білизну; // Знімаючи один одяг, одягати інший. Переодягати костюм; // кого, у кого.* Вбирати кого-небудь так, щоб не можна було впізнати, щоб можна було приймати за когось іншого (звичайно з метою маскування, маскараду і т. ін.). *Переодягати дівчину хлопцем.*

ПЕРЕВДЯГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕВДЯГТИСЯ** і **ПЕРЕВДЯГНУ́ТИСЯ**, дягнуся, дягнешся; *мин. ч.* переодягся, лася, лося і **переодягну́вся**, нулася, нулося; *док.* Змінюючи один одяг, одягатися в інший. *— Йдемо, мамцю! Вже йдемо,— весело озвалися Катря. — Ми переодягалися...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 311); *Пані Замойська переодягася у святкової куптиці, шитій золотом на блакитним оксамиті* (Ле, Наливайко, 1957, 29); *// кім, в кого.* Одягатися так, щоб не бути впізнаним (звичайно з метою маскування, маскараду і т. ін.).

ПЕРЕВДЯ́ГНЕНИЙ, **ПЕРЕВДЯГНУ́ТИЙ**, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переодягти́й**. *Переодягнений у хлопський кожух і овечиві гачі, видавався трохи затрастим, невеликим, зовсім не схожим на того струнного і дужого Марія, якого знала Марія* (Загреб., Шиїт., 1966, 28); *Тепер Роман почував себе чистим, наче востаннє скупаний і переодягнутий в чисту білизну* (Гончар, III, 1959, 154).

2. *у знач. прикм.* Який одягся незвично (для маскування, маскараду і т. ін.). *На пероні ловили переодягнених жандармів, пізнаючи їх по діагоналевих брюках, які виглядали з-під цивільної верхньої одежі* (Панч, В дорозі, 1959, 281); *Він скидався на переодягнутого колгоспника середнього віку, хоч висококалорійний харч і споживання осетрових напоїв прозги зіпсували йому... талію* (Довж., І, 1958, 338).

Перевдя́гнути *див.* **переодяга́ти.**

Перевдя́гнутий *див.* **переодя́гнений.**

Перевдя́гнутися *див.* **переодяга́тися.**

Перевдя́гти *див.* **переодяга́ти.**

Перевдя́тися *див.* **переодяга́тися.**

Переведе́ний, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перевести́**. *Учбові заклади Києва, як і всієї України, на самому початку війни були переведені у глибокий тил і там продовжували свою роботу* (Тич., III, 1957, 270); *Скучаю, хочу швидше мати листи від тебе, знати, чи всі здорові, чи чого не сталося. Чи Ура переведена? Чи приїхав Юрко?* (Коцюб., III, 1956, 320); *По закінченні встановленого строку переведений у кандидати приймається в члени партії на загальних підставах і йому зберігається попередній партійний стаж* (Статут КПРС, 1961, 8); *В колгоспі імені Витупна бригади переведені на госпрозрахунок* (Колг. Укр., 4, 1958, 5); *Якщо гібрид не переведений на стерильну основу, обривати волоть на материнській формі починаєм, як тільки вона з'являться* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 30); // **переве́дено**, *безос. присудк. сл.* *Наприкін* [Бармаш] *і приклав вуха до ребра. Рейка глухо стугоніла і ледве помітно здригалась. Ешелон наближався. — Стрілку переведено? — Переведено* (Коз., Гірські ріки, 1960, 243); *Не бачите, доля закинула мене аж у Крим: мене переведено в Кримський комітет філокерний* (Коцюб., III, 1956, 126); *Львівчик Сіробаба запевняє, що в той гарнізон, куди переведено Петра, потрапляє не кожен, сірих та жучих туди не беруть* (Гончар, Тронка, 1963, 316); — *І нащо ви отаку силу книжок набрали? — звернувся до мене пан становий. — Скільки-то грошей на їх переведено!..* (Мирний, IV, 1955, 371).

Перево́дження, я, с. Дія за знач. **перенести́**. *Судя старався про переведення до більшого міста, та сказали, щоб не вавився в політику* (Кобр., Вибр., 1954, 37); *Формальності по переведенню з заводу до цирку лишились позаду. Максим Бондарчук повільно йде понад бар'єром, наче ще не наважлюється переступити через нього* (Ткач, Арена, 1960, 127); *Робітничий клас повинен не замикатися від усіх інших частин населення, а навпаки — керувати всіма частинами населення без винятку в справі переведення їх до соціалістичної власності в єдиний всенародний кооператив* (Ленін, 36, 1973, 153); *В шостій п'ятирічці здійснюється поступове переведення робітників і службовців на семигодинний робочий день* (Рад. Укр., 3-VII 1957, 1); *Високий ефект дістають і при переведенні на газ побутових приладів* (Наука..., 11, 1956, 9); *Проблема переведення дерев на щорічне плодоношення давно цікавить учених-садовників як у нашій країні, так і за кордоном* (Хлібороб Укр., 1, 1966, 30); *До переведення в життя... практично закінчено педагогів і кінотеатрів* (Еллян, II, 1958, 242).

Перево́дний, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перевезти́**.

Перево́зна, и, с. Дія за знач. **перевезти́**. *Стоїть біля кузні величезна гарба-платформа, призначена для перевезення соковитого кукурудзиння до силосних траншей* (Руд., Остання шабля, 1959, 454); *Найпоширенішим типом автомобільно-транспортних підприємств є автобаза. Її основне призначення — здійснення автомобільних перевезень* (Автомоб., 1953, 305).

Перевезти́ *див.* **перемі́зити.**

Перевезти́ся *див.* **перевезти́тися.**

Перевезти́тися, ся́, ся́ш, *док.* Перевезтися. *Ще перевезтися б нам, та й годі* (Мирний, І, 1949, 250); *Проти кузні — добре утоптаний майдан-чик. На ніч — кілька возів, перевернутих вверх колесами, тягнуть, дожна з водою, конодязь* (Кол., Тереш., 1959, 18); *Горшина вже несе, прикриваючи рукою, казанець і ставить його на перевернутий догори дном полумисок* (Стельмах, II, 1962, 348); *Тільки день настає, рати наколишаться.. стуком перевернутих стільців, що були у него поперемінну то за коней,.. то зозо за кора* (Григ., Вибр., 1959, 127); // *у знач. прикм.* *Віч-поперекатися й осіла; на припічку перевернений горщик* (Вовчок, І, 1955, 288); // **перевёрнуто, перевёрнено**, *безос. присудк. сл.* *Кинулась Мотря до скрині, та й охолола... Так усе перевернено, перекидано* (Мирний, І, 1949, 265).

Перевернути́ся *див.* **перевертати́ся.**

Перевёрстання, я, с. *друк.* Діспр. пас. мин. ч. до **перевёрстати**. *«Росія посилає в космос м'ягкову станцію» — такими заголовками рясніють перші терміново переверстані полоси газет* (Рад. Укр., 4-IV 1963, 4).

Перевёрстати *див.* **перевёрстувати.**

Перевёрстка, и, *ж., друк.* Дія за знач. **перевёрстати, перевёрстувати.**

Перевёрстування я, *с., друк.* Дні за знач. **перевёрстувати.**

Перевёрстувати, ую, уєш, *недок.*, **перевёрстати**, аю, аєш, *док., перех., друк.* Верстати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Дому подобался цей хлопець, хоч він часто запізнювався з подачею матеріалів, до чорноти правив гранки й доводилося перевертувати цілі полоси* (Мушк., День..., 1967, 32).

Перевёртатися, ується, *недок., друк.* Пас. до **перевёртувати.**

Перевёрт *див.* **перёверти.**

Перевёртання, я, с. Дія за знач. **перевертати́** і **перевертати́ся**. *За пана Нечипського* [редактора «Зорі»] *багато дозволяли ми справжнього перевертання своїх творів* (Сам., II, 1958, 437).

Перевёртати, аю, аєш, *недок.*, **перевёрнути**, верну́, вернеш, *док., перех.* 1. Повертати в одного боку на другий. *Її видають на осени.. Роберт перевертає Тамару на спину, тягає скляпку води з хлопав в обличчя* (Хижняк, Тамара, 1959, 148); // Повертати нижнім або протилежним боком догори. *Хапець слухався діда. Коли одна половина кожа пагрівалася, він перевертав його на другу. Руку все дали й далі гнало* (Мирний, І, 1954, 179); *Онися перевернули матерію на другий бік і перевіряли, що матерія була на лиці, та й шворонка її на спіл* (П.-Лев., III, 1956, 170); *Іван сихопив у неї з рук мотузку, відтяв сапочки до кущ гилю і перевернув догори полозами* (Чорн., Потік., 1956, 314); *Я лунька патефон, перевернув пластинку* (Збан., Мадам-довіл, 1958, 165); // Перекидати, валити набік. *Летять* [троянці] *і все перевертають, Як вихр. Рушницьк убивають* (Котл., І, 1952, 254); *Вітя варить в казанку кашу. Перевертає, зачепивши ногою, казанок* (Вас., III, 1960, 326); *Посипалася вітру мати, де посіє ніч пропадати: чи у скелищі сидіть, чи трусин плоди садіє, чи на морі бунтівнім, кораблі перевертає...* (Рудь, Доп. порт. 1958, 18); *Зачеркнеться* [Оксана], *застромиться, ручельками закриється, перемовчить, та ось-ось як своє: порветься кинеться й гляди, те розіллє, те перверне, те розіб'є* (Кв.-Осн., II, 1956, 431); // Листати, гортаючи (сторінки, листки і т. ін.). *Послухай, Грицьку, мені чи це тобі*

втямки, Як зайдеться було до тебе парубки, А ти було й звелиш грамоту їм читати, А сам почнеш було псалтир [псалтир] *перевертати* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 46); *Немилка любив молитись богу дуже й голосно, кілька раз обривавсь од молитви, ходив по господству, вертався і знов починав бубоніти, перевертаючи листки* (Н.-Лев., І, 1956, 176); *Перевернiть пудовi журнали та пощупайте, ви нема там чого-небудь такого, як Савченка* | *оно* | — *і не турбуйтесь, бо, ій-богу, не найдете* (Нечк., І, 1951, 376); // Розгрібати й ворушити сіно, траву і т. ін. *Чуй я — не спиться моєму парубкові: то сіно перевертає, то зітхає, далі й вибухає* (Вовчок, І, 1955, 74); || **Денис**| *А бери лиш граблі та починай громадити, та, гляди, перевертай траву щоразу* (Кроп., II, 1958, 430); *Іван ламами перевертав сніп, а в грудях наростала злість на пана* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 26); // Копати, орати землю. *Неможливим, навіть силу людську, здалося їй такий лан двома пługами перевернути* (І. Япов., І, 1959, 429); *Хай мокри на ниві. Хай також орави. Та я переверну ще гори рілі* (С. Ол., Наші знайомі, 1948, 10); // *перен.* Розгладжуючи що-небудь з іншого боку, звертаючи увагу на щось інше, відмовляючись від попереднього. — *Тут-таки* [на берегах Дніпра], *може, знайдемо пам'ятки,— провадив він далі,— що перевернуть усі теорії про давні народи, які мешкали на цьому терені, і про вплив їх на пізніші культури* (Коцюба, Нові береги, 1959, 140).

◇ **Переверну́ти (весь) світ** — зробити щось незвичайне, неможливе. || *ім гість*| *Ви, сватоньки, таки голова.* || **Гості**| *Золота голова! Світ перевернемо з такою головою!* (Мик., І, 1957, 74); — *Ось твій Петро хоче сам весь світ перевернути. Не переверне. Спробує гірко — порозумнішає* (Жур., Дорога.., 1948, 36); **Переверну́ти го́ри** *див.* **гора**; **Перевертáти (перевернýти) на свій лад** — робити по-своєму. *Ядвога була пишна, горда. Як тільки осілася, зараз почала все на свій лад перевертати, господарством запрягать* (Мирний, І, 1949, 396); *Потроху та помалу все панночка на свій лад перевертала,— життя і господарство* (Вовчок, І, 1955, 108).

2. *перев.* у *сполуч. із сл.* **догори ногами**, **догори дном**. **Перевертáти, переверну́вати** десь-не-зе або багато чого-небудь з метою знайти когось, щось. *Не раз уранці, трапляється, що слід опришка приводить до її хати, далі слід не йде — а приходить пушкарі, перевертають все догори ногами, стіни рубають з злості, а знайти не можуть нічого* (Хотк., II, 1966, 161); *Вночі жандарми прийшли в квартиру Комашка трусити; перетрусили усе, перевернули усе догори, забрали усі українські книжки, навіть українські ноти...* (Н.-Лев., V, 1960, 309); * Образно. || **Іваненко**| *Переверну все місто, але знайду* [Варвару] (Корн., II, 1955, 279); // Робити безладдя, усе перекидаючи. *З Катею вони завжди починали перевертати у хаті все догори дном* (Коз., Вибр., 1947, 17); — *Паразити, що вчинили семи у хаті лишила, то зараз і хату згодна перевернути!* (Вас., І, 1958, 121); // Різко порушувати усталений, звичайний порядок. *То весела, весела* [Мотря] — *усе б догори дном перевернула, по-зразу, наче зав'яже її,— сидить, думає, думає часом плаче* (Мирний, IV, 1955, 166); [**Куць**] *Тут і голову загубити можно. Комісія за комісією. Перевертають інститут догори ногами* (Мороз, П'єси, 1959, 219).

3. *перев.* Робити зовсім іншим, різко змінювати. *Прийшла була по неї лиха година з Дону, котра перевернула все її життя* (Мирний, І, 1949, 240); *Читання настільки перевернуло мій світогляд, що з незначайно революційного хлопця, яким я був до 12 років, я став на 13 році життя — атеїстом, а на 14 — соціалістом* (Коцюб., III, 1956, 281); *Прийшла енергійна людина, стала на коли комуністів, перевернула все: згуртувала актив, зібрала, запалила комсомольців* (Вишня, І, 1956, 410); // Викликати в кого-небудь якесь сильне почуття, переживання: хвилювати; // *безос.* — *Видно, добра книжка, коли отак перевернуло тебе...* — усміхнувся Хома (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 386).

◇ **Перевертáти (перевернýти) душу** *від чого, чим* — викликати гостре почуття жалю, співчування і т. ін. [**Герасим**:] *Хай вірники гудуть про Лазаря та чеснок висловують, а ми унинар такі, щоб серце боліло, щоб усю душу тобі перевернуло від жалю* (Мирний, V, 1955, 77); *Ростї й про запуску забули, а Савка Чемерис і чорти до рана не донесе цей чортів Мишей всю душу тобі мою пісню перевернули* (Вир., На.. світі, 1967, 3).

4. *що, на що, в кого, на кого, перен.* Перетворювати на що-небудь інше, переводити в інший стан, надавати новим іншого вигляду. *Зійшов місяць і почав все перевертати в срібло: по хлібах побігли блискучі хвилі, на тріві роси заграли* (Грин., Вибр., 1959, 218); || **Передéрти**| *Хіба ви те ми маємо свої Статути цехові та привілеї, Щоб з наших прав знущалися пани Та на рабів своїх перевертали!* (Коч., Сміх. весілля, 1951, 126); — *І вірила в майбутнє, мною перероблена любов до тебе. Та життя перевернуло віру на вивертя, щирість на брехню* (Кол., Терен., 1959, 362); // Завороживши, перетворювати в кого-, що-небудь. *Перевернув* [чарівник] *Сірому в Дуню. Так і осталася вона* (Гл., Вибр., 1957, 329).

◇ **Перевертáти (перевернýти) на жарт** що — надавати чому-небудь жартівливого змісту. *Мирон, нагодившись в кружок саме на цю розмову, знову все перевернув на жарт* (Гончар, Людина.., 1960, 53).

ПЕРЕВЕРТА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕВЕРНУ́ТИСЯ**, верну́ся, вернешся, *док.* 1. Повертатися з одного боку на другий. *Нудиться Кирило Хоць. Ніч, а дому й не спиться. Перевертається під сіряком то на той бік, то на той, аж під горотність* (Тесл., З книги життя, 1949, 28); *Тайка линула над морем, перевертаючись з крила на крило, а Павло Коваль усе мигав і мигав їй услід вицвілим на сонці безкозирком* (Кучер, Прощай.., 1957, 6); *Перевернувся* [Чіпка] *з боку на бік, натяг на голову рядюжину,— не спиться, та й годі...* (Мирний, І, 1949, 130); *Данило Багряк прокинувся. Перевернувся з боку на бік* (Дмит., Обпалені.., 1962, 52); // Повертатися нижнім боком догори або набік; перекидатися. *Порожня діжка з барошна перевернулася догори дном, і накрив пилючок не сипався з неї...* (Коцюб., І, 1955, 89); *Коли з'їздили в ліс з горя, вдарилося колесо на скруті до сухого пня, а віз перевернувся* (Март., Тв., 1954, 221); *Розгойданий двома тілами, невеличкий човен захитався з боку на бік і перевернувся* (Збан., Ліс красуня, 1955, 13).

◇ **В душі перевертáється (перевернýвся); Душá перевертáться (перевернýлася)** в кого, кому; *и)* у кого-небудь виникло гостре почуття жалю, співчування і т. ін. [**Ганна**:] *Повірте, Арсеньку, у мене так просто душа перевертається од усього цього* (Мороз, П'єси, 1959, 267); *Ляже у ті широко відкриті, такі довірливі очі, і в душі все йому перевернувсь од болю* (Гончар, II, 1959, 89); *У Христі серце перевернулося, сльози затремтіли на очах* (Мирний, III, 1954, 329); *б)* у кого-небудь виникло гостре відчуття огиди. — *Як бридко ти промовив сі слова! Душа моя од їх перевернулась!* (Л. Укр., І, 1951, 169); **Переверну́ться (перевернýвся) б) у труї** *що* — про обурення, гнів (із згадкою про предмети, причетного до предмети мови). — *Ну, скажи, Федю, за що він*

муку пришлю отаку, головку свою поклав? ..Та ні, коли б знав отаке, в трупі перевернуся б! (Головко, II, 1957, 496).

2. *перен.* Різко, докорінно змінюватися. *Розмова якось перевернулася у другий бік* (Хотк., II, 1966, 163); *— Чуєте про твої перемоги, синку. — почав Новоченський. — А це кожне падіння має два кінці. Коли б воно впавши не перевернулося: ти — на турка і ка татар, а татари та турки — на нас* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 58); // Змінюватися під впливом обставин. *І ви служили, мов останній. У вас нутро перевернулося щось, рвалося щось, кричало щось, моє жаль, моє тяжкі докори. моя почуття якоїсь вини* (Фр., I, 1955, 107); *Він сидів, низько насунувши брові, і щось складне перевертувалося у нього в голові* (Мик., II, 1957, 35); *Вчителя аж остовпіє у дворах, побачивши, як Жежера по-панібратському поклав руку на Паламарчукове плече на турноче йому на вухо щось облесливе. Минуло у кожну все перевернулося* (Речик, Весн. грози, 1961, 115).

3. *на кого, в кого—що, чим, чим, перен.* Перетворюватися на що-небудь інше, переходити в інший стан, набирати іншого вигляду. *Великі світанні ширшали, давшали, перетворялись на Нестеринські яри* (II.-Нев., I, 1956, 333); *Бороду скинено під час. Акі-Жак із бородатого знов перевернувся на бравого хлопця* (Ю. Янов., II, 1954, 49); // Використовувати чари, вроблу, перетворюватися в кого-, що-небудь. [М а р ' я н а:] *Вони русалки, а я відьма: вони мене бояться. Хочете, я вам зараз перевернусь вовулею?* (Вас., III, 1960, 10).

4. *тільки док., перен.* Пройти, минути (про час, пору). *Чимало літ перевернулось. Вони чимало утекло; І в путрі лихо завернуло, І сяк чимало принесло* (Шевч., I, 1963, 314); *Минає день, минає дво, Мина за ранком ранок. Безвісну будучність окрива. Таємності серпанок. Перевернувся цілий рік.— Як перш, нема зворотку* (Граб., I, 1959, 416); // Відбутися, трапитися. *Багато дечого без мене перевернулося* [у селі], *багато не так стало* (Марний, I, 1954, 76); // Побувати де-небудь, у когось (про всіх або багатьох); попереребувати. *А нарешті що то в нас перевернулось! Аж рося коло нашої покоївки звівалось* (Вовчок, I, 1955, 107); *— Вже скільки цих голя перевернулося в Кошалину, а толку чортма* (Кучер, Прощай... 1957, 319); // Побувати в чиїх-небудь руках, стати чиєюсь власністю (про все або багато чого-небудь). *— Щоб я.. мошенником [нахрачем] через його... стало! Ніколи мошенником не був... Скільки чужих грошей в руках перевернулося, а тут...* (Григ., Вибр., 1959, 245).

5. *тільки недок.* Час. до **перевертáти** I, 2, 4.

ПЕРЕВЕ́РТЕНЬ, тня, ч. 1. Людина, що зрадила свої переконання. *— ПравдаНалимайкова, що на нас може напасти, як корщук на курчата без квочки, отой перевертень лядський, гетьман Жолкєвський* (Ле, Налимайко, 1957, 344); *Народ мій єї Народ мій завжди буде! Поцькують всі перевертні і приблуди І орди завойовників-загарбників!* (Сим., Земле тяжкий, 1964, 18).

2. *міф.* За народними повір'ями — людина, наділеним обернута на тварину або предмет; нечиста сила, що набрала вигляду кого-, чого небудь. *Хто в траві — вірівці а травою, Хто в воді — вранці з водою, Хто у лісі — вранці з лісом, Ніччю — перевертнем бісом!* (Бор., Тв., 1957, 119); *Найдавнішими з них* [вірувань] *є перевтіти тотемізму у вигляді звіра в перевертнів — уявлення людей обертаються на тварин і навпаки, а також обожування сил природи* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 495).

3. *діал.* Непородиста, нечистокровна тварина; помісь. *Перевертні* [вівці] *продаються або вирізуються на м'ясо* (Сл. Гр.).

ПЕРЕ́ВЕРТИ, ів, *мн.* (*одн.* **перéверт**, у, ж.). Перевертання, перекидання людини через голову (звичайно під час гімнастичних вправ). *Акробатичні вправи. Перевертати вперед з положення лежачи на спині,.. ноги вперед* (Худ. гімнаст., 1958, 47).

◇ **Вітри в перéверти** — почати перевертатися, перевертатися через голову. *Сам не роботи, тільки баби в перевертні* (Номис, 1864, № 12078).

ПЕРЕ́ВЕРТОМ, *присл.* Переколочуючись, перевертаючись через голову; перекидом. *Отамань.. прожогом кинувсь до Шмалька, аде рибалка, як кішками, слонив його за руку і крутонув навколо себе з такою дужою силою, що той перевертом полетів на землю* (Добр., Очак. розмир, 1965, 56); *Він зверпув з дороги на вісний моріжок спадистого берега, хотів відпочити, та зірвався і перевертом полетів униз* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 10).

ПЕРЕВЕРТІТИ *див.* **перевíртувати**.

ПЕРЕВЕРТІТИСЯ *див.* **перевíртуватися**.

ПЕРЕВЕРШАТИ *див.* **переверши́тувати**.

ПЕРЕВЕРШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переверши́ти**. *Коли робітники сковорали власну державу, вони підійшли до того, що стане поняття демократизму,— буржуазного демократизму,— виявилося в процесі розвитку нашої революції перевершеним* (Ленін, 36, 1973, 41); // **переверше́но**, безос. присудк. сл. *Зовні такий був мала сложні на значинних людей цієї професії. Но-перше — вигідно. Тут було перевершено всяку вигадку мандрів* (Смоличі, I, 1958, 64).

ПЕРЕВЕРШЕННЯ, я, с. Дія за знач. **переверши́ти**. *Коли група.. доложилася перевершення квартальних нагрелень і зрештою виконав свою частку п'ятирічного плану на заводі — не за п'ять років, а за чотири, а то й за менший час, хіба не буде це важливе партійне діло?* (Ю. Янов., II, 1954, 105).

ПЕРЕВЕ́РШИТИ *див.* **переверши́тувати**.

ПЕРЕВЕРШИ́ТУВАТИ, ую, уєш і рідко **ПЕРЕВЕРША́ТИ**, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕВЕ́РШИТИ**, шу, шиш, *док.*, *перех.* 1. Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у якомусь відношенні. *Інколи здавалося, що учениця перевершує свого учителя* (Кач., Вибр., 1958, 38); *Незаперечно встановлено, що прирівнай газ своїми якостями перевершує всі будь-які інші види палива* (Наука..., 12, 1957, 3); *У матір удався* [Янік]. *Тільки вже і її перевершив* (Мирний, I, 1954, 168); *Уликну, скинувши капелюх, в усіх розмовах* [Тарас] *перший. В дворі ніколи і нікого його не перевершив!* (Забіла, У., світ, 1960, 97); — *Хочу перевершити славу Марії Сашенко,— цариверію признається Катерина у своїх честолюбних намірах* (Вол., Місячне срібло, 1961, 249).

◇ **Переверши́ти** [самого, сам] **себе** — зробити що-небудь краще, ніж колись раніше, відзначитися більше, ніж можна було чекати. *Стефан Потапський часто влаштовував урочисті бенкети й полювання. І знаєш не було дня, щоб у його палаці не юрмилися гості, але на цей раз він перевершив сам себе* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 93).

2. Будучи названим у надмірній кількості, випинатися, виспинатися і т. ін. з чого-небудь. *Баби не дали скінчити. Її слова були тою краплиною, що переверщує повний ущерть кошик* (Коцюб., I, 1955, 256); // Бути, виявлятися більше того-небудь, перевищувати щось. *Нарешті, уявся* [директор] *за діло як слід. Нарешті, по-третє вів перший. Серпневого плану не випуску пант Процентів на сім перевершує!* (С. Ол., Вибр., 1959, 275); // Виходити в чому-небудь за встановлені або загальноприйняті норми, межі, границі. *Світова соціалістична система впевнено йде до вирішальної перемоги в економічному змаганні з капіталізмом. Уже в найближ-*

чий період вона перевершить світову капіталістичну систему щодо загального обсягу промислового і сільськогосподарського виробництва (Програма КПРС, 1961, 21); *Перевершуючи плани, зростаючи вглиб і вшир, Ми заложуємо нам і гарантуємо — світ мир!* (Дмит., Вірші., 1949, 254).

Перевёршувати (перевёршити) *сподівання (сподівань, припущення, обіцянки і т. ін.)* *чиї* — виявлятися краще чого-небудь навіяного, очікуваного, передбачуваного. *Сьогодні Панасович здивує кожне слово свого товариша. Для промови перевершила всі його сподівання* (Рєзн., Весн. грози, 1961, 37); *Будьбеккі були справжньою гордістю і бражеєї баченим. Дійсність перевершила всі ці сподівання й барсацьких мрій* (Довж., І, 1958, 228).

ПЕРЕВЕСЕЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **перевёсло**. *Згадав перевеселце і відділивши собі частину зілля, Вусюк решту стало тут же пакувати між чабанськими жінками* (Гончар, Таврія, 1952, 355).

ПЕРЕВЁСЛО, *а, с.* Джгут із скрученої соломи для перев'язування снопів. *Стара вже оставалась позаду: важко їй було піднятн снопа, важко скрутити перевесло: рука раз по раз слабшала* (Григ., Вибр., 1959, 359); *Перевесла скручувала [баба] не з житніх стебел (не вміла й не хотіла розкрнвлюватн бобай одну стеблинку), а з осики, яку чекала за кілька днів перед тим* (Гуц., З горіха..., 1967, 141); * Образно. *На кругі вже нагого розслалась ніч. Нов взяли перевесла Чумацького шляху, небо тремтіло зірками* (Логв., Літа..., 1960, 68); * У порівн. [О л е с ь:] *Коли ж тут рантом обізветься жов перевеслом, тнша слухняна та зла дужка* (Кроп., II, 1958, 267).

ПЕРЕВЁСНИК, а, *ч.* Людина однакового віку з кимнебудь; ровесник, однолітох. *В часи мого дитячого бурлакування був у мене перевесник мій, сусід і приятель, що у нас із ним була велика, зворушлива дружба* (Вас., IV, 1960, 11); *І зостався в усій околі З перевесників сам Охрім* (Вирган, Квіт. бereзн., 1950, 45).

ПЕРЕВЕСНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перевёсник**. *Обидві вони були перевесницн, тільки Данковичева Ольга родилась на кілька місяців передтим* (Н.-Лев., І, 1956, 421); *Коли я навівчір забіг у школу, сповна еже сиділа в просторій, веселій хаті поруч із десятком своїх перевесниць* (Л. Янов., І, 1959, 328).

ПЕРЕВЕСТИ *див.* **переводити**.

ПЕРЕВЕСТИСЯ *див.* **переводитися**.

ПЕРЕВЗУВА́ННЯ, *рідше* **ПЕРЕЗУВА́ННЯ**, *а. с.* Дія за знач. **перевзува́ти, перезува́ти**.

ПЕРЕВЗУВА́ТИ *і рідше* **ПЕРЕЗУВА́ТИ**, *ію, іємо, недок.*, **ПЕРЕВЗУ́ТИ** *і рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИ**, *ую, уєш, док., перех.* 1. Взувати в інше взуття.

2. Взувати взуття заново, по-іншому. *Осторонь сидить літній чоловік, перевзуває постоли* (Кучер, Дорога..., 1958, 160).

ПЕРЕВЗУВА́ТИСЯ *і рідше* **ПЕРЕЗУВА́ТИСЯ**, *ююся, ієшся, недок.*, **ПЕРЕВЗУ́ТИСЯ** *і рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИСЯ**, *уюся, уєшся, док.* 1. Взувати інше взуття. *Дмитро тим часом скинув обнову, перевзувся в розношені постоли й почав збиратися в дорогу* (Стельмах, II, 1962, 328); [М и к и т а:] *Ач, який мастецюг! Мабуть, не встіє і перезунться, та швидш до Одарки!* (Кроп., І, 1958, 64).

2. Взуватися заново, по-іншому у взуття, яке муляло, погано сиділо на нозі і т. ін. *Четверо солдатів, що перезувалися біля печі, голосно переговорювали* (Ле і Лев., Шлях захід, 1950, 188); *Іван Антонович знущався своїх міноменників перезунтись при ньому, щоб не потерли ноги в дорозі* (Гончар, III, 1959, 293).

ПЕРЕЗУ́ТИ *див.* **перевзува́ти**.

ПЕРЕВЗУ́ТИ, *рідше* **ПЕРЕЗУ́ТИ**, *а, е.* Діепр. пас. мин. ч. до **перевзу́ти, перезу́ти**.

ПЕРЕВЗУ́ТИСЯ *див.* **перевзува́тися**.

ПЕРЕВИБИРА́ТИ, *аю, аєш, недок.*, **ПЕРЕВИБРА́ТИ**, *беру, бereш, док., перех.* Те саме, що **переобира́ти**.

ПЕРЕВИБИРА́ТИСЯ, *ається, недок.* Те саме, що **переобира́тися**.

ПЕРЕВИ́БОРИ, *ів, мн.* Вибори керівного органу якої-небудь організації, що проводяться через певні проміжки часу. *Миколаєва розповіла, що вчора увечері на Петрівському заводі були партійні збори, перевибори комітету* (Голонко, II, 1957, 445); // Повторні вибори у випадку скасування перших виборів.

ПЕРЕВИ́БОРНИЙ, *а, е.* Стос. до перевиборів. *На початку жовтня відбулися перевиборні збори партійної організації інституту* (Рибак, Час..., 1960, 724).

ПЕРЕВИБО́РЧИЙ, *а, е.* Стос. до перевиборів. *Товаришу Шевчуку партосередок дав доручення — провести перевиборчу кампанію у своєм селі* (Смолич, Сорок вісім..., 1937, 297).

ПЕРЕВИБРА́ТИ *док.* **перевибира́ти**.

ПЕРЕВИВА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перевива́ти**.

ПЕРЕВИВА́ТИ, *аю, аєш, недок.*, **ПЕРЕВИ́ТИ**, *ву́, вeш, док., перех.* 1. Видітяти що-небудь у щось, перепітати щось чим-небудь. *Вона сидить у садочку та вінок плете з червоного та з білого маку, зеленим барвінком перевиває* (Вовчок, І, 1955, 92); *Пити позбирали* [*дівчата*], *Вісюк надяли, Хмелем хлщину Перевивали...* (Ющ., Люди..., 1959, 161); // Обв'язувати, обмотувати що-небудь або обвинатися навколо чогось, обвивати. *І сарне шовкове пасмо злегка шамотіло по долоні, цвітний пояс, нече райдуга, перевив тонкий на стрункий стан* (Мирний, III, 1954, 191).

2. *діал.* Перев'язувати (звичайно рану). *Край осипа на землі лежить ранений Войчук. Марусн перевивав його рани* (Фр., IX, 1952, 309); *Шибай розривав одяг Вернкова, раненого в плече, і перевивав йому рукавом рану* (Гречан, II, 1958, 54).

3. *діал.* Перероблювати заново, по-іншому (по-небудь взнть, перевити). *Чи гарше вплетено [стільце] як тобі здавало як хорошо, — ми перев'ем* (Сл. Гр.).

ПЕРЕВИВА́ТИСЯ, *ається, недок.*, **ПЕРЕВИ́ТИСЯ**, *вeться, док.* 1. Переплітатися чим-небудь, з чим-небудь. * Образно. *Ковалева слава перевивалася з думками заробітчан* (Горд., II, 1959, 167).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевива́ти**.

ПЕРЕВИВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перевити, перевивати** і **перевитися, перевиватися**.

ПЕРЕВИДАВА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перевидава́ти**.

ПЕРЕВИДАВА́ТИ, *даю, даєш, недок.*, **ПЕРЕВИ́ДАТИ**, *дам, даси, док., перех.* Видавати ще раз, повторно. — *Знову ще переглядаю думи, щоб перевидати* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 329).

ПЕРЕВИДАВА́ТИСЯ, *дається, недок.* Пас. до **перевида́ти**. *Твори В. М. Владіка видавались і перевидавались на Україні, виходили в перекладі на мови братніх радянських республік* (Вітч., І, 1961, 214).

ПЕРЕВИ́ДАНИЙ, *а, е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перевида́ти**. *Видання першого «Кобзаря» [Т. Шевченка] 1840 р. нещодавно перевидане в Києві фотомеханічним способом* (Вітч., 3, 1961, 214); // **перевида́но**, *безос. присудк. сл. В 1905—1907 рр. на Україні було перевидано 15 праць В. І. Леніна* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 86).

ПЕРЕВИДА́ННЯ, *я, с.* 1. Дія за знач. **перевида́ти**. *Останнє за часом перевидання «Тонографіка» [П. І. Рачкова] здійснене в 1949 році* (Видатні вітч. географи..., 1954, 27).

2. Поступне, чергове видання (у 3 знач.), новий тираж такого видання. *Я подрослів видавництво, яке*

збиралось випустити чергове перевидання «Господарства доктора Гальванеску», попереду відправити книгу на рецензію (Смолич, VI, 1959, 27).

ПЕРЕВИ́ДАТИ *див.* **перевидава́ти.**

ПЕРЕВИ́КОНАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переви́конати**; // **переви́конано**, *безос. присудк. сл. Плани* [артілі] — *перевиконано і в рільництві, і в тваринництві* (Вишня, 1, 1956, 412).

ПЕРЕВИКОНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переви́конати, перевико́нувати.** *В результаті виконання й перевиконання довоєнних п'ятирічних планів Україна стала високорозвиненою індустріальною республікою* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 34).

ПЕРЕВИ́КОНАТИ *див.* **перевико́нувати.**

ПЕРЕВИКО́НУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевико́нувати.**

ПЕРЕВИКО́НУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́КОНАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* Виконувати більше, ніж передбачалося планом, завданням. *Радгосп «25 років Жовтня» з року в рік перевиконує план виробництва і здачі державі сільськогосподарських продуктів* (Колг. Укр., 8, 1959, 5); *У дворі гудуть саморобні жорна.. — Перевиконали, мамо! — радісно повідомила Люба. Вона була вся біла від борошняної пилюки. — Дванадцять стаканів!* (Гончар, IV, 1960, 52).

ПЕРЕВИКО́НУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перевико́нувати.** *Успішно виконуються і перевиконуються грандіозні плани семирічки* (Ком. Укр., 6, 1961, 55).

ПЕРЕВИПРОБО́ВУВАТИ *див.* **перевипро́бувати.**

ПЕРЕВИПРОБУВА́ТИ *див.* **перевипро́бувати.**

ПЕРЕВИПРО́БУВАТИ *і* **ПЕРЕВИПРОБО́ВУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВИПРОБУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Випро́бувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕВИ́РОБИТИ *див.* **перевироблятися.**

ПЕРЕВИ́РОБЛЕННЯ, я, *с.*, *ек.* Дія за знач. **переви́робити.**

ПЕРЕВИРО́БЛЮВАТИ *див.* **перевироблятися.**

ПЕРЕВИРОБЛЯ́ННЯ, я, *с.*, *ек.* Дія за знач. **перевироблятися.**

ПЕРЕВИРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш *і* **ПЕРЕВИРО́БЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́РОБИТИ**, блю, биш; *мн.* переви́роблять; *док.*, *перех.*, *ек.* Впаслідок безпланового ведення господарства виробляти чого-небудь більше, ніж можна збути.

ПЕРЕВИРОБНИ́ЦТВО, а, *с.*, *ек.* Виробництво, яке перевищує можливості збуту.

ПЕРЕВИСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевиса́ти.**

ПЕРЕВИСА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́СНУТИ**, ну, неш; *мин. ч.* переви́с, лало *і* переви́снув, нула, ло; *док.*, *чим*, *над чим*, *на що.* Перегинаючись, повисати над чим-небудь. *Обережно тримаючись за рухливі, на коліщатках дверi, Мар'ян перевисає тулубом над миготливим полотном залізниці* (Стельмах, I, 1962, 162); *З узбережжя на острів Труханів Перевисне повітряний міст* (Криж., Під зорями.., 1950, 8); *На південь перевисла над землею веселка* (Зар., Антеї, 1962, 272).

ПЕРЕВИ́СЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **переви́снути.** *Стрічались* [Дмитро і Марта] *біля хутора в Дмитровому садку.. Розстелить він піджак на траві, посідають біля старої, навскіс перевислої* [груші] *дубівки* (Стельмах, II, 1962, 354).

ПЕРЕВИ́СНУТИ *див.* **перевиса́ти.**

ПЕРЕВИ́ТИ *див.* **перевива́ти.**

ПЕРЕВИ́ТИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переви́ти.** *На труні червоноармійця стояв кулемет. Він був перевитий червоними стрічками* (Донч., VI, 1957, 99); *А що ті зачіси на голові* [у француженки], *то й не списати пером які: .. і звиті і перевиті* (Вовчок, I, 1955, 374); **Образно. Хороше обличчя, люб'язна розмова, перевита жартами, хист до танців — .. все слугувало йому на користь* (Мирний, III, 1954, 190); // **перевито**, *безос. присудк. сл. Може, й справді не поллється кров? Непотрібними стануть образи ні колючі оці дроти, якими перевито все поле, ні закладені в землю фугаси* (Гончар, II, 1959, 406).

ПЕРЕВИ́ТИСЯ *див.* **перевива́тися.**

ПЕРЕВИ́ТОРГ, у, ч. Виручка, що перевищує запланованну або сподіванну.

ПЕРЕВИ́ТРАТА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переви́тратити, перевитрача́ти.** *Не сказав* [Антонович] *нічого. Йому не хотілося зараз карати за перевитрату жи́т* (Гончар, III, 1959, 277).

2. Те, що витрачено понад міру, понад план.

ПЕРЕВИ́ТРАТИТИ *див.* **перевитрача́ти.**

ПЕРЕВИТРАЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевитрача́ти.** *Щоб не допускати перевитрачання палива, шофер повинен виїжджати тільки на цілком справному автомобілі* (Підручник шофера.., 1960, 314).

ПЕРЕВИ́ТРАЧА́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́ТРАТИТИ**, ачу, атиш, *док.*, *перех.* Витрачати більше запланованого або дозволеного. *При тривалій роботі.. двигун втрачає потужність, перегрівається і перевитрачає паливо* (Підручник шофера.., 1960, 98).

ПЕРЕВИТРАЧА́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **перевитрача́ти.**

ПЕРЕВИ́ТРАЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переви́тратити.**

ПЕРЕВИ́ХОВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переви́ховати.**

ПЕРЕВИ́ХОВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевиховати, перевихо́вувати.** *Головним засобом боротьби із злочинністю в нашій державі є перевиховання тих людей, які через збіг різних обставин випадково вчинили злочин* (Рад. право, 2, 1960, 98); *Нам треба глибше і уважніше вивчати глибинні процеси сучасного життя, передусім процес перевиховання і творення нової людини* (Мал., Думки.., 1959, 52).

ПЕРЕВИ́ХОВАТИ *див.* **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИ́ХОВАТИСЯ *див.* **перевихо́вуватися.**

ПЕРЕВИХОВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВИ́ХОВАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* Вихованням прищеплювати кому-небудь нові навички, погляди, норми поведінки. *Історичне завдання пролетаріату — перевиховувати, переучувати, перевиховувати всі елементи старого суспільства, що їх воно залишає йому в спадщину у вигляді вихідців з дрібної буржуазії* (Ленін, 19, 1971, 103); *Учитель і піонерська організація допомагають перевиховати школяра* (Донч., VI, 1957, 593).

ПЕРЕВИХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВИ́ХОВАТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* 1. Внаслідок виховання засвоювати нові навички, погляди, норми поведінки. — *У Радянській країні люди перевиховуються. Спадщина царату поволі вмирає* (Мик., II, 1957, 384); — *Було б непогано, коли б отакий зубр* [Синявін].. *та переконався, перевиховався б на нашому будівництві й став іншим* (Ле, Міжгір'я, 1953, 49).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевихо́вувати.**

ПЕРЕВИЩА́ТИ *див.* **переви́щувати.**

ПЕРЕВИЩЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переви́щити.** *Сподіваємось, що заплановані врожаї в цьому році будуть перевищені* (Ком. Укр., 8, 1957, 4).

ПЕРЕВИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переви́щити.** *Бровко хоч і не обвинувачував Сагайдака у перевищенні ..повноважень, але таке, хоч і безкорисливе, самочинство голові не сподобалось* (Добр., Тече річка.., 1961, 131).

ПЕРЕВЙЩИТИ *див.* **перевйщувати.**

ПЕРЕВЙЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевйщувати.**

ПЕРЕВЙЩУВАТИ, ую, усш *і діал.* **ПЕРЕВИЩА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВЙЩИТИ,** щу, щиш, *док., перех.* 1. Бути, виявлятися більшим за певну кількість, число. *Урожай пшениці, який збирає республіка, вдвоє перевищує валовий збір зерна в Аргентині і втроє — в Австралії* (Цюпа, Україна.., 1960, 102); *Температура повітря в спальній кімнаті не повинна перевищувати 15—16° С* (Вік. гігієна, 1954, 58); // Бути більшим за що-небудь розмірами, обсягом і т. ін. *Загальна площа земельних угідь значно перевищує територію всієї Європи* (Рад. Укр., 7.II 1965, 2); // Виходити за встановлені норми, межі і т. ін. чого-небудь. *Машина вимчала його за гратчасту браму.. Вчений дозволив собі перевищити швидкість* (Рибак, Час.., 1960, 245); *Він утроє перевищив за зміну свою норму* (Донч., VI, 1957, 122).

2. *перен.* Виявляти перевагу над ким-, чим-небудь у повному відношенні. *Він безмірно перевищав Петру своєю відвагою* (Фр., VI, 1951, 71); *Хоч Стаху й називали «пискатою», та стара Кукурбиха в цьому відношенні перевищила її втроє* (Вільде, Сестри.., 1958, 386); // Брати верх над ким-, чим-небудь у змаганні, суперництві і т. ін. *Засоромилася зозуля, що втратила таку нагоду, аби перевищити солов'я, та й не кинчила вже свою співанку* (Март., Тв., 1954, 176); *В дискометанні умінням усіх Елатрей перевищив* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 140); // *рідко.* Бути вищим за кого-небудь на зріст. *Говорила Докія понурим, майже неприязним шепотом, своєю гордою, високою статтю, мов цариця, перевищаючи всіх* (Коб., II, 1956, 192).

3. Користуватися правами, повноваженнями більшою мірою, ніж дозволено за посадою, становищем і т. ін. *Перевищити владу.*

ПЕРЕВЙЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перевйщувати.**

ПЕРЕВІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевіва́ти.**

ПЕРЕВІВА́ТИ *див.* **перевію́вати.**

ПЕРЕВІД, *рідше* **ПЕРЕВО́Д,** во́ду, ч. 1. Дія за знач. **перево́дити, перевести́** і **перево́дитися, перевестися.** — *Діждемо літа, я поїду у губернію, похлопочу собі переводу* (Мирний, III, 1954, 244); *Виклопотала* [директорка] *для Миколи переїд у школу-інтернат* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); [А н д р і й:] *Я думаю, що коли людина тратить гроші, щоб дивитись на те, чого не тямить і тямити не може, то се марний переїд грошей* (Л. Укр., III, 1952, 721).

У **переводі** — в іншій системі цифр, елементів, одиниць і т. ін. *На полях України працюють 182 тисячі тракторів, у переводі на 15-сильні* (Рад. Укр., 22. I 1954, 3).

2. *перен., розм.* Знищення, зникнення всіх або багатьох. — *Тож було як почнуть* [деркачі] *тобі деркати вночі, спати не можна.., А зараз де-не-де тобі деркне.. Мабуть, вже й на них перевід приходить ...* (Довж., Зач. Десна, 1957, 493).

Без (нема́є, не бу́де *і т. ін.)* **перево́ду** — завжди хтось, щось є в достатній кількості, не переводиться. *У роду не без переводу* (Номис, 1864, № 9343); — *Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду* (Ю. Яворів., I, 1954, 248).

3. *зал.* Рейковий шлях для переходу рухомого складу з однієї колії на другу. *Розпланування колійних пристроїв зводиться до визначення на місцевості осі земляного полотна,... положення стрілочних переводів* (Інж. геод., 1959, 259).

4. *муз., заст.* Спосіб церковного співу. *Як же почав херувимську, так таку, що й сам дяк не умів в лад узяти, а Василь без запинки так усі голоси і покрива, і переводи виводить* (Кв.-Осн., II, 1956, 66).

ПЕРЕВІДАТИ *див.* **перевідувати.**

ПЕРЕВІДАТИСЯ *див.* **перевідуватися.**

ПЕРЕВІДНИЙ, а́, е́. Стос. до переводу. *Перевідні іспити у Івана пройшли благополучно, можна сказати блискуче* (Кол., Терен.., 1959, 84).

ПЕРЕВІДНИК, а, ч. 1. *діал.* Той, хто що-небудь переводить, пуе. [М а т р о н а:] *Хочу мати в хаті чоловіка, а не п'яницю, не громадського злодія та перевідника* (Фр., IX, 1952, 412).

2. *спец.* Пристрій, за допомогою якого що-небудь переводять (у 3 знач.). *В тому місці, де перевідник з'єднувався з колонковою трубою, збирався шлам* (Роб. газ., 29.I 1965, 2).

ПЕРЕВІДУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕВІДАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Відвідувати всіх або багатьох, по черзі. *Мокрина.. одно снує від хати до хати, з вулиці на вулицю, за день півсела перевідає* (Горд., II, 1959, 237).

2. *діал.* Провідувати. *Вона в мене й не снідала, Тільки ж мене й перевідала* (Чуб., V, 1874, 553).

3. *діал.* Довідуватися. *Іди, Юрію, перевідай, запитай си, чого вони* [корови] *так ричуть* [ревуть] (Сл. Гр.)

ПЕРЕВІДУВАТИСЯ, ується, усться, *недок.*, **ПЕРЕВІДАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., діал.* Довідуватися. *Їх звичайно посилали стежити «ворога». Посилали вночі.., і обов'язком їх було перевідатися, які сили у «ворогів» та що вони замишляють* (Ірчан, II, 1958, 215).

ПЕРЕВІЗ, во́зу, ч. 1. Те саме, що **перево́зення.** *Я заплатив за перевіз до Александрії* (Фр., IV, 1950, 162); *Пороми давали* [Кабашним] *нечувані зиски, по три шкури можна було дерти з чумаків за перевіз...* (Гончар, Таврія, 1952, 36).

2. Місце, де переправляються через водну перепону (часто відповідно обладнане). *Отак дійшли вони до перевозу, де.. було широке плесо* (Стор., I, 1957, 397); *Тут через Дніпро старовинний перевіз лежав, Чорний шлях починався* (Вол., Озеро.., 1959, 19); // Рухома споруда для переправи через водну перепону; пором. *Тільки взявся Марко за весло, дід вискочив з порома, а Марко залишився на перевозі* (Укр.. казки, 1951, 289).

Проси́ти (гука́ти *і т. ін.)* **перево́зу** — викликати поромом, човном і т. ін. з другого берега. *По той бік річки стояли дві жінки, просили перевозу* (Шиян, Гроза.., 1956, 671).

ПЕРЕВІЗНИЙ, а́, е́. Признач. для перевезення. *Перевізні засоби;* // Пристосований для перевезення з одного місця на інше. *П'ятий його син, коваль, мав із своєю перевізною кузнею все бути на місці роботи* (Фр., VI, 1951, 38); *Пилососні апарати діляться на переносні, перевізні і стаціонарні* (Підручник дезинф., 1953, 109).

ПЕРЕВІЗНИК, а, ч. Той, хто працює на переволі (у 2 знач.), перевозить. *Здається йому, повільно Перевізник підносить весла* (Забашта, Нові береги, 1950, 42).

ПЕРЕВІНЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Те саме, що **обвінча́ти.** *Її перевінчали неволею.*

2. Обвінчати всіх або багатьох, по черзі.

ПЕРЕВІНЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Те саме, що **обвінча́тися.**

ПЕРЕВІ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перві́рити.** *Пропустимо дальші запитання і відповіді двох старих, перевірених довгими роками, майже чи не з дитинства, друзів* (Довж., I, 1958, 105); *Глибоко свідома є творчість наша, перевірена на масах* (Тич., III, 1957,

98); // **перевірено**, *безос. присудк. сл. Звечора віконниці міцно взято на прогоничі, уважно перевірено засуви: в таку ніч усього можна чекати* (Кир., Вибр., 1960, 288).

Перевірений *на що* — підданий аналізу для виявлення наявності якого-небудь складника, елемента і т. ін. *Воно* [насіння] *добре просушене, відкаліброване, перевірене на схожість* (Рад. Укр., 31.I 1961, 2).

2. *у знач. прикм.* Який пройшов перевірку, підданий перевірці. *Гірка перевірених зошитів росте* (Кучер. Трудна любов, 1960, 276).

3. *у знач. прикм.* Вірогідність якого безсумнівна; точний. — *У мене є перевірені відомості, що в завтрашньому бою прапор полку перебуватиме у вашій роті* (Ю. Янов., II, 1954, 10).

ПЕРЕВІ́РИТИ [1] *див.* **перевіря́ти.**

ПЕРЕВІ́РИТИ [2] *див.* **перевіря́ти.**

ПЕРЕВІ́РИТИСЯ [1] *див.* **перевіря́тися.**

ПЕРЕВІ́РИТИСЯ [2] *див.* **перевіря́тися.**

ПЕРЕВІ́РКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перевірити, перевіряти** і **перевіритися, перевірятися.** *Ввечері виходили Павло з Варварою після перевірки рахунків в управі колгоспу* (Кир., Вибр., 1960, 324); *Попилися* [некрути] *п'яні.. А тут, як на те, була вночі перевірка* (Мирний, I, 1949, 223); ***Нам потрібна перевірка приватності людей. перевірка фактичного виконання*** (Ленін, 45, 1974, 115); *Вночі по Тихій вулиці ходили патрулі, інколи навідувалися і до Барвистих з метою перевірки мандатів* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 224).

2. Переклик з метою встановлення наявного складу людей. *В багатьох частинах Радянської Армії згадують імена своїх героїв на вечірній перевірці* (Скл., Орл. крила, 1948, 4).

ПЕРЕВІ́РНИЙ, ірна́, ірне. Те саме, що **перевірочний**. *Перевірні лінійки.. застосовують для перевірки відхилень поверхонь від прямолінійності* (Слюс. справа, 1957, 121); *Панас заявив.., що для їх групи на робітфаку призначили перевірні іспити* (Коцюба, Нові береги, 1959, 321).

ПЕРЕВІ́РНИК, а, ч. Той, хто що-небудь перевіряє.

ПЕРЕВІ́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перевірник.**

ПЕРЕВІ́РОЧНИЙ, а, е. Призначений для перевірки.

ПЕРЕВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВЕ́РТІТИ**, верчу́, ве́ртиш, *док., перех.* 1. Навірчувати заново.

2. Навірчувати більше, ніж треба.

ПЕРЕВІ́РЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕВЕ́РТІТИСЯ**, ве́ртиться, *док.* 1. Навірчуватися більше, ніж треба.

2. *тільки недок.* Пас. до **перевірчувати.**

ПЕРЕВІ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перекону́вати.** *Почала* [Текля] *плакать, та бабки її перевірили, що татуньо сплять, то й вона заснула* (Свидн., Люборацькі, 1955, 77).

ПЕРЕВІ́РЮВАТИСЯ, юю́ся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИСЯ**, рюся, ришся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перекону́ватися.** — *Я вже, скаже, сам перевірився, що як сняться мідні гроші, або що яйце їси, або.. вишні,— то будуть бити* (Свидн., Люборацькі, 1955, 112).

ПЕРЕВІ́РЯ́ННЯ, п. *с.* Дія за знач. **перевіря́ти.** *У психологічно складному творчому процесі перекладу завжди є неодмінно присутній момент перевіряння* (Кундзич, Діези.., 1956, 13).

ПЕРЕВІ́РЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИ**, рю, риш, *док.*, *перех.* 1. З'ясовувати правильність, точність чого-небудь. *Мировий довго перевіряв, переглядав кожне діло* (Н.-Лев., IV, 1956, 165); *Він сидів коло великого робочого столу, перевіряв різні формули* (Ів., Вел. очі, 1956, 45); — *Не будуть же там перевіряти — п'ятнадцять йому років чи чотирнадцять років і сім місяців* (Багмут, Опов., 1959, 16); // Переглядаючи, виправляти помилки, усунати недоробки і т. ін. *Коли скінчили листа і критичним оком перевірили писання, всі гучно заплескали в долоні, бо лист був дуже хороший і чисто написаний, без жодної помилки й кляксн* (Донч., VI, 1957, 48).

2. Переконуватися в наявності або відсутності кого-, чого-небудь. *Катерина застала тітку Клавду, коли та перевіряла пакунки з зашитими в них хутрами* (Вільде, Сестри.., 1958, 455); — *Може, ще хто з самооборони притарабанився на збори? — Нікого нема.. Я сам перевірив!* (Стельмах, II, 1962, 15); // Переглядаючи по черзі, встановлювати кількість або наявність кого-, чого-небудь. — *А бамажки* [папери] *де? — спитав Онисько. Рились-рились — бамажок нема. Прийнялись перевіряти усі* (Мирний, IV, 1955, 40).

3. Випробовувати, розпитувати і т. ін. когось з метою з'ясування яких-небудь якостей, властивостей, знань і т. ін. *Маркс мав звичай «щупати зуб», як він висловлювався, своїм знайомим соціалістам, перевіряючи їх свідомість і переконаність* (Ленін, 25, 1972, 285); *Він завжди перевіряє, наскільки його командири знають її* [карту] (Довж., I, 1958, 169); [А н н а:] *Я хтіла лиш перевірити, чи справді є на світі хоч одна людина вільна, чи то все тільки «мавританський стиль», і ви самі за ту хвалену волю не віддасте й тоненької каблучки* (Л. Укр., III, 1952, 362); *Партійна організація повинна допомогти кандидатові підготуватися до вступу в члени КПРС і перевірити його особисті якості* (Статут КПРС, 1971, 10); // Оглядаючи, досліджуючи і т. ін. щось, з'ясовувати що-небудь. перевідчуватися в чомусь. *Василь Береза.. посеред двору ремонтує сітку, перевіряє вудлище, міняє зачки* (Томч., Готель.., 1960, 149); *Яринка перевірила зайки, які затягала Ганна,— та в свою чергу перевірила роботу подруги* (Собко, Зор. крила, 1950, 257); *//за ким -чим, на кому—чому.* Порівнюючи з ким-, чим-небудь, з'ясовувати щось. перевідчуватися в чомусь. *Ми перевіряли свої вчинки й поведінку за нормами й законами радянськими* (Ю. Янов., II, 1954, 20); *Про їх бригаду «Правда» писала, на них колгоспи перевірятимуть свою заможну долю* (Іс, Історія радості, 1947, 182); // Переконуватися в правильності, запроваджуючи в життя, практику. *Наші учені одержали надзвичайно широкі можливості перевірити теоретичні висновки наукових досліджень безпосередньо на виробництві* (Вісник АН, 4, 1949, 4); // Встановлювати правду, вірогідність і т. ін. чого-небудь; пересвідчуватися в чомусь, користуючись власним досвідом, спостереженнями. *Роман сторожко перевіряв, чи не насміхаються над ним* (Стельмах, I, 1962, 258); *Хлопці, ніби змовились,— усі разом потягли носом повітря, наче хотіли перевірити, чи справді черевички нові, чи то їх начищено так ваксою?* (Юхвід, Оля, 1959, 13).

Перевіря́ти (перевірити) *ни що* — робити аналіз для виявлення наявності якого-небудь складника, елемента і т. ін. або для з'ясування якостей чогось. *Керівник експедиції узяв трохи піску, щоб потім удома перевірити його на золотоносність* (Донч., II, 1956, 39).

4. Обстежувати що-небудь з метою контролю. *Перейшла* [делегатка] *до оповідань про роботу робітниць: про те, як вони перевіряють шпиталі, лікарні* (Еллан, II, 1958, 9); — *Скажи прямо: прийшов перевіряти* (Жур., Дорога.., 1948, 208); // Пересвідчуватися в наявності чогось з метою контролю. *Коли кондуктор проходив перевіряти білети, то він* [хлопець], *усміхаючись, вищиривши зуби, говорив: — Ну, вас, значить, не займай* (Григ., Вибр., 1959, 363); *Біля крайніх хат їх зупинив поліцейський пікет, перевірив перепустку* (Тют., Вир, 1964, 526); // Пересвідчуватися в точності

виконання наказу, розпорядження і т. ін. *Час від часу він відкладав свою роботу і вибігав надвір перевіряти пости* (Кучер, Голод, 1961, 148); *Нічні обходи Іскрова, який любив знати усе і все перевірити сам, не були ні для кого новиною* (Бойч., Молодість, 1949, 167).

ПЕРЕВІРЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.*, **ПЕРЕВІ́РИТИСЯ**, и́ться, *док.* 1. З'ясовуватися, уточнюватися.

2. Випробовуватися з метою з'ясування яких-небудь якостей, властивостей, знань і т. ін.

3. Обстежуватися з метою контролю.

4. *тільки недок.* Пас. до **перевіря́ти**. *Він став вимагати, щоб дані ока обов'язково перевірялись хоч би сіткою бінокля* (Гончар, III, 1959, 114); *Мислення* [людини] *практикою перевіряється і на її основі розвивається* (Рад. психол. наука.., 1958, 142).

ПЕРЕВІ́СИТИ *див.* **перевіша́ти** [1].

ПЕРЕВІ́СИТИСЯ *див.* **перевіша́тися**.

ПЕРЕВІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевіша́ти**.

ПЕРЕВІША́ТИ *див.* **перевіша́ти** [2].

ПЕРЕВІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевісити**. *Відхилилися двері і впустили Андрія з пальтом, перевішеним через руку* (Фр., I, 1955, 289); *Старий Прокіпчук.. з перевішеної через плече торби черпав дрібне жито та й сіяв* (Ірчан, II, 1958, 83).

ПЕРЕВІ́ШУВАННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перевішувати** [1].

ПЕРЕВІ́ШУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перевішувати** [2].

ПЕРЕВІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́СИТИ**, вішу, вісиш, *док.*, *перех.* 1. Знявши щось з чого-небудь, вішати в іншому місці або інакше. *Вони перетинали вулиці вірьовками, знімали й перевішували вивіски на крамницях, майстернях і перукарнях* (Кол., Терен.., 1959, 34); *Пес.. взяв кендюха й трепетливо перевісив з хазяйського кілочка на свої зуби* (Ковінька, Кутя.., 1960, 32).

2. *через що.* Вішати на що-небудь, перекидаючи на обидва боки або звішувати, спускати, вміщуючи на щось. *Через плеча добру торбу Перевісив* [Савчо], *в неї шматтям Свого й панського наклавши* (Фр., XII, 1953, 140); *Давидові що: скинув штани, перевісив через плече і .. перебрів оцю баюру* (Стельмах, I, 1962, 101).

ПЕРЕВІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВІША́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* і *без додатка*. Вішаючи, позбавляти життя всіх або багатьох. — *Зажерливих пройдисвітів таких Я перевішала б усіх* ...(Гл., Вибр., 1951, 125).

◇ **За день не перевішати** — дуже багато когось, чогось. — *Там їх зальотників біля неї такого, що за день не перевішаш* (Вовчок, I, 1955, 217).

ПЕРЕВІ́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВІ́СИТИСЯ**, вішуся, вісишся, *док.* 1. Бути перекинутим через що-небудь, нахиленим над чимсь або звисати, спускатися кудись. *Тин увесь увитий хмелем, що довгими батогами перевішувався на шлях* (Мирний, I, 1954, 219).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевіша́ти** [1] 1.

ПЕРЕВІ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перевію́вати**. *Зустрічають її* [весну] *гучним гуркотом тракторів, дзвоном лемешів, тихим шарудінням перевіюваного зерна* (Рад. Укр., 8.III 1963, 4).

ПЕРЕВІ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перевію́вати**. *Постійні.. вітри викликають на поверхні Землі помітні зміни, як перевіювання пісків, розвіювання в пустинях, утворення течій у морях* (Курс заг. геол., 1947, 28).

ПЕРЕВІ́ЮВАТИ, юю, юєш і **ПЕРЕВІ́ВАТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ЯТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.* 1. Віяти все або багато чого-небудь (звичайно зерна). *Закуріли киптягою токи, де перевівали купи намолоченої пшениці* (Мирний, IV, 1955, 248); *Скільки він вижав, перемолотив та перевіяв тими руками хліба на панщині за свій довгий вік!* (Н.-Лев., II, 1956, 172); *Перевіяв Силентій підситок увесь попіл, але червінців не знайшов* (Тют., Вир, 1964, 173); // Віяти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *У неговій комбайни не зможуть повністю відвівати полову і особливо залишки бур'янів. Таке зерно треба буде додатково підсушувати, перевівати* (Рад. Укр., 20.VI 1961, 2).

2. *тільки док.* Перестати віяти (про вітер). *Тепер вітер хронічний — може, через 3 тижні, нарешті, перевіє і заспокоїться* (Л. Укр., V, 1956, 410).

3. *спец.* Переносити з місця на місце пісок, сніг і т. ін. (про вітер).

ПЕРЕВІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевія́ти**. *Йому кинувся в вічі.. великий ворох гречки, перемолоченої восени, та й досі не перевіяної* (Добр., Очак. розмир, 1965, 192); // *у знач. прикм. Порались жінки і дівчата, наповнюючи свої мішки перевіяним зерном* (Шиян, Партиз. край, 1946, 55).

ПЕРЕВІ́ЯТИ *див.* **перевію́вати**.

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАННЯ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАННЯ), я, *с.* Дія за знач. **перевлашто́вувати (переулашто́вувати)**.

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАТИ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАТИ), ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИ)**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* Влаштовувати заново, по-іншому.

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАТИСЯ (ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАТИСЯ), уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИСЯ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИСЯ)**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Влаштовуватися заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перевлашто́вувати (переулашто́вувати)**.

ПЕРЕВЛАШТУВА́ННЯ (ПЕРЕУЛАШТУВА́ННЯ), я, *с.* Дія за знач. **перевлаштува́ти (переулаштува́ти)**. *Питання розброєння і забезпечення міцного миру та проблеми широкого перевлаштування Землі — зв'язані нерозривно* (Наука.., 5, 1960, 10).

ПЕРЕВЛАШТО́ВУВАТИ *див.* **перевлашто́вувати**.

ПЕРЕВЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **перевлашто́вуватися**.

ПЕРЕВО́Д *див.* **перева́д**.

ПЕРЕВО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перево́дити**.

ПЕРЕВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПЕРЕВЕ́СТИ**, веду́, веде́ш; *мин. ч.* перевів, вела́, ло́; *док.*, *перех.* 1. *на (через) що і без додатка.* Ведучи або супроводжуючи кого-небудь, переправляти, допомагати перейти через щось, на другий бік чогось. *Кілька колон перевів він за цей час на Литовський півострів, перетинаючи Гниле море.. Коли переводив останніх, Сиваш уже наливало водою* (Гончар, II, 1959, 428); *Забаскалячилася Юлях не можу перейти через потік, голова крутиться. Довелося Федотові брати її за руку і переводити* (Тют., Вир, 1964, 228); *Дід старий іде по бруку,— Як пройти ка той бік? Де? Кожен з нас його за руку На той бік переведе!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 63).

2. Змінювати місце розташування кого-, чого-небудь, переміщувати когось, щось з одного місця на інше. *Їхній одчеплений вагон довго возили, переводили на різні колії* (Кач., II, 1958, 350); [Пастух:] *Отож як вижену твоїх свинчат, то вже не вернуться назад, а просто на другий фільварок переведу їх* (Л. Укр., II, 1951, 203); *Бійці взяли його попід руки і перевели в готель* (Гончар, III, 1959, 264); *Треба було перевести його* [пораненого командира] *до помешкання, де жив Юрчик з матір'ю, й лікувати* (Сміл., Сашко, 1957, 108); // *перен., рідко.* Перепроваджувати, переправляти з місця на місце, а рук у руки (звичайно тасмо). *Москаль та його половина тільки й знали, що лаялися та*

билися, пили та гуляли, переховували всяких блудяг, переводили крадіжку (Мирний, І, 1949, 234).

3. Переміщати в інше положення (рухому частину механізму, пристрою). *Це вже ризик — переводити вітрило при вітрі в чистім морі, не спускаючи його* (Вишня, І, 1956, 192); *Стрілочник сигнали чує — стрілку слід перевести* (Забіла, У.. світ, 1960, 17); // Переміщаючи якусь машину, знаряддя, пристрої і т. ін., міняти напрям їх дії. *Бармаш швидко перевів вогонь на греблю* (Коз., Гарячі руки, 1960, 151); // *розм.* Регулюючи, змінювати напрям руху або дії приладів, пристроїв і т. ін. — *На коліях є така стрілка, що за її допомогою переводять колію і направляють поїзд туди, куди йому треба* (Юхвід, Оля, 1959, 106); *В трубці чується потріскування: секретарка переводить телефон у кабінет редактора* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 160).

◇ **Ле́две (наси́лу) перево́дити (перевести́) дух (по́дих)** — дихати через силу, з утрудненням. *Фрузя йшла, насилу витягаючи чоботи з липкого болота, насилу переводячи дух* (Фр., І, 1955, 86); *Він, видно, дуже поспішав, бо ледве переводив подих* (Шонк., Інженери, 1956, 96); **Не перево́дити (не перевести́) ду́ху (дух, по́диху, по́дих)**: а) не робити вдиху. *Стоїть* [Івась] *тихенько, аж дух не переводить* (Григ., Вибр., 1959, 123); — *Що таке? — крикнув писар, а молодиця не переведе духу, верещить* (Вовчок, VI, 1956, 233); *Пила* [Олена] *довго, невситимо, не переводячи подиху* (Тют., Вир, 1964, 428); б) швидко, з усієї сили, не зупиняючись для відпочинку (про якісь дії, рух і т. ін.). *Мчали* [радянські воїни], *не переводячи подиху. Бурею вривались у незруйновані, чисті міста* (Гончар, III, 1959, 74); *Євгешка ще дужче наліг на весла. Він щосили гріб до берега, не переводячи подиху* (Донч., VI, 1957, 71); **Перево́дити (перевести́) лу́ (по́дих)**: а) робити глибокий вдих. *Гнат важко переводив дух, підходив до вікна, під котрим спала Настя, та хотів стукати в вікно* (Коцюб., І, 1955, 24); *Цибелла перше закректала.. І дух п'ять раз перевела* (Котл., І, 1952, 218); *Перед камінними східцями дід Дунай ретельно витирав ноги, тяжко переводить подих. Це не дорога, а думи втомили його* (Стельмах, І, 1962, 381); *Ніч на крилі грузовика, І в небі бомбовоза крила, І сітка зір така близька, Що дух перевести несила* (Перв., І, 1958, 409); б) робити коротку перерву, короткий перепочинок. *Вийшовши на високу гору, вони стали проти самого пам'ятника, щоб перевести трохи дух* (Н.-Лев., І, 1956, 432); *Глущуки.. тягли..воза з гноєм.. Катерина підкладала під колесо камінь, щоб не котився він донизу, перепочивали, переводили подих і знову тягли на гору* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 44); **Перево́дити (перевести́) на нові́ (на і́нші) ре́йки** *що* — змінювати напрямок якої-небудь праці, діяльності і т. ін. *Як і штурівці* [дівчі словацького відродження], *що переводили словацький літературний розвиток на нові рейки, ми не починали з нічого, а мали на порозі нової ери під собою вже певний ґрунт* (Вітч., 5, 1956, 135); **Перево́дити (перевести́) о́чі (по́гляд)** *на кого — що* — звертати погляд, дивитися на кого-небудь іншого, що-небудь інше. *Петрик переводив серйозні очі то на вчителя, то на батька* (Вас., І, 1959, 98); *Він поглянув суворо на маківку похиленої перед ним синової голови, а тоді перевів погляд на стрижені патли похиленої Тосі* (Смолич, Мир.., 1958, 55).

4. Перепосити малюнок, креслення і т. ін. на що-небудь; перебивати. *Знаєш, як діти переводять малюнки на інший папір, накладаючи їх на шибку в вікні?* (Л. Укр., V, 1956, 260); — *Я гадаю, що копір* [копіювальник] *переведе точно лінії різання на деталь* (Автом., Щастя.., 1959, 60); // *з чого в що, перен.* Створювати що-небудь подібне, таке саме, але з іншого матеріалу. *Скульптор усміхався, добродушно милуючись хлопцями. В думці він уже починав ліпити їхні стрункі і по-своєму граціозні постаті, переводив з глини в бронзу* (Гончар, І, 1954, 494).

5. Переміщати на інше місце роботи, служби, навчання і т. ін. — *Перевод, кажеш, не штука.. Коли раз переводять або двічі, то кат його бери, а як мене вже з одного місця на друге перегонили вісімнадцять разів* (Вас., І, 1959, 145); *Зітхнув чабан і після мовчанки обернувся до Уралова: — Правда, що тебе кудись переводять?* (Гончар, Тронка, 1963, 311); *Почалася Кримська війна з турками. Погнали Максима під Сілістрію, а потім перевели в Крим* (Мирний, І, 1949, 237); [Сергій:] *Казав мені начальник дороги, що переведуть мене на другу дорогу* (Мороз, П'єси, 1959, 53); // *до кого—чого, у (на) що, ким.* Переміщати на іншу посаду, змінювати рід занять і т. ін. *А знаєш, його до нас перевели із армії* (Шевч., І, 1951, 397); — *Перевели мене в семінарію, зачув я волю. Дивлюсь, авдиторія немає, греки та латини* [книжки] *валяються в нас попід ліжками* (Н.-Лев., І, 1956, 127); — *Таж мене голова обіцяв перевести до дядька Мусія в садову бригаду, — здивовано нагадав Захар* (Лс. Право.., 1957, 24); *Батька його перевели бригадиром на господарський канал* (Гончар, Тронка, 1963, 271); // *у що.* Переміщати, зараховувати до іншої групи, розряду, категорії. *У необхідних випадках як захід партійного стягнення партійна організація може переводити члена партії в кандидати на строк до одного року* (Статут КПРС, 1961, 8); // *у (на) що і без додатка.* Зараховувати на наступний курс, до наступного класу і т. ін. *Мене переводять на другий курс і забирають у далеке плавання* (Трубл., Шхуна.., 1940, 325); [Жених:] *Я лінувалася вчитись, і мене не перевели у другий клас* (Кроп., II, 1958, 406).

6. Переключати кого-, що-небудь на виконання іншої роботи і т. ін. *Канушевич відповів спокійно: — ..Може, разом працюватимемо, бо мій кран теж переводять на бетон* (Коцюба, Нові береги, 1959, 195); // Змінювати характер яких-небудь дій. *Самовар дуже заблищав, переводячи своє журливе мугикання на дрібну веселу пісеньку* (Мирний, І, 1954, 323); *Дід притих, він такмиче Перевів на шепіт бас* (Дор., Серед степу.., 1952, 121); // Спрямовувати якусь дію на інший об'єкт. *Від серця Іванові відлягло: лють свою він вже перевів на Наркіса* (Смолич, Мир.., 1958, 18); // Змінювати характер розрахунків за яку-небудь працю. — *Зараз ми переведемо на грошову оплату три колгоспи. Згодом перейдете й ви* (Кучер, Трудна любов, 1960, 484).

◇ **Перево́дити (перевести́) ду́мку (думки́)** *на що* — починати думати про що-небудь інше. — *Любий Сев,— хочеться мені казати ще далі, але я стримую себе й переводжу думку на інше* (Ю. Янов., II, 1958, 37); — *Так, Черпеччину ми пустимо під соняшники,— перевів свої думки Оксен на господарські клопоти* (Тют., Вир, 1964, 32); **Перево́дити (перевести́) розмо́ву (мо́ву)** *на що* — починати говорити про що-небудь інше. *Він почав заминати розмову, переводити її на другі речі* (Мирний, III, 1954, 201); — *Ну, а як справи, хлопці?— помітивши Іванову збентеженість, перевів* [Петро Федорович] *на інше мову* (Головко, І, 1957, 432).

7. Змінюючи якість, особливості чого-небудь, перетворювати щось на що-небудь інше. *Вони* [мікроорганізми] *переводять складні нерозчинні сполуки в засвоювані для рослини форми* (Наука.., 3, 1959, 40); *Як та земля зимою покриється білим снігом, переведемо ми все те* [зерно] *на біле борошно* (Мирний, IV, 1955, 321);

// перен. Змінювати характер, зміст, спрямування чого-небудь; заміняти щось чим-небудь іншим.

◇ **Перево́дити (перевести́) на жарт (на жа́рти)**: а) починати жартувати. *Він то починав звісока розмову, то, зразу рачки її, переводив на жарти* (Мирний, III, 1954, 290); б) намагатися жартом виправити, пом'якшити неприємне становище. *В першу хвилину Оля ладна втекти, але миттю зміркує, що такий вчинок був би розсудливим.. Набирається відваги і пробує все перевести на жарт* (Вільде, Сестри.., 1958, 531); **Перево́дити (перевести́) на інший лад** — змінювати характер розмови, діяльності і т. ін. *Дід, допивши склянку знову, Бачить — Ленін вестю рад, І в тривогою розмову Переві на інший лад* (Мал., Серце.., 1959, 179).

8. *на що і без додатка.* Змінювати на гірше або зовсім псувати. — *Нащо ти переводиш зілля? Хто тобі позволив?* (Л. Укр., III, 1952, 653); — *Лісничий у Сагайдаку і дубину, і всяке дерево на січку переводить* (Л. Янов., I, 1959, 349); *Пани переведуть* [страву приправами], *що й собака не їстиме* (Номис, 1864, № 1223); *// перен.* Невдалим господарюванням або навмисно псувати, погіршувати стан, якість чого-небудь чи знищувати, витоплювати щось. *Недруги пустили поголос, мовби пастух із сином хотіли перевести племінне стадо...* (Горд., Дівчина.., 1954, 204); *// перен.* Негативно впливати на стан здоров'я (створенням поганих умов, недбалим доглядом і т. ін.). — *Он, у Василенка: на віщо невістку переведа* [свекруха]? *Як їшла, калина-калиною була; тепер, як з хреста знята!* (Мирний, I, 1949, 355); [П р і с я:] *Мабуть, ій пороблено так, поведи до Морозихи, хай пошепче. Поведи, неодмінно поведи, а то переведеш дівчину* (Вас., III, 1960, 162); *// перен.* Позбавляти життя (звичайно свійських тварин). — *Поки що я хочу тільки одного: щоб ти, Гнатко-безп'ятко, повбивав усіх вовків, які мені худобу переводять* (Стельмах, I, 1962, 57).

Перево́дити (перевести́) життя́ (вік, до́лю і *т. ін.*) — те саме, що **Занапащати (занапастити) життя́ (вік, до́лю** і *т. ін.*) (*див.* **занапащати**). — *Я її ненавиджу, вона перевела мій вік молодий...* (Коцюб., I, 1955, 49).

9. Витрачати марно або без особливої на те потреби, необхідності. — *Ти, може, скажеш, що Карпо дурний, гроші переводить, замість того, щоб купити яку хвостяку або свиняку на хазяйство...* (Коцюб., I, 1955, 301); *Єдоким.. загасив свічі. — Для чого це? — вражено запитав Мар'ян.— А чого даремно буду віск переводити?* (Стельмах, I, 1962, 632); — *А, бодай тебе! Перевела тільки день! Потаскало ж мене на ту вулицю!* (Л. Янов., I, 1959, 387); *//* Розтрачувати, втрачати і т. ін. те, що належить кому-небудь іншому. [Х р а н к о:] *Гарно, гарно. Отак же то ви навчаєтесь змалку рідненьке добро переводити!* (Мирний, V, 1955, 135); — *Жінка розпилася і вмерла, перевела все, що я мав* (Фр., II, 1950, 10); *// на що і без додатка.* Витрачати, розтрачувати все без остачі. — *Де це* [одяг] *запобіг ти? Чи, може, остатнє Перевів халяйство та одягсь ошатне* [ошатно]? (Манж., Тв., 1955, 221); *Василь був викупатий у зборню, а грошей ніде було взяти,.. корову ж уже знов продав і гроші на нову клуню перевів* (Григ., Вибр., 1959, 113).

Перево́дити на гро́ші — продавати. — *Узяли, та й одсудили мою землю бог його знає й кому, бог знає нащо... На те, мабуть, щоб перевів її на гроші* (Мирний, I, 1949, 274).

◇ **Хліб (харч** *і т. ін.*) **перево́дити** [**даре́мно (дарма́** *і т. ін.*)] — не давати ніякої користі, витрачаючи марно харчі, корм. *Савчиха більше слуг не хоче, каже, що й з тих, які має, користі нема, йно дарма хліб переводять* (Мак., Вибр., 1954, 103); *Гроші, як полова, летіли. Швидко їх й не стало. То що? Хіба в неї немає скоту, котрий тільки даремно харч переводить* (Мирний, IV, 1955, 55).

10. Пересилати, пересилати гроші за допомогою банку або поштово-телеграфного закладу. *Леонтович телеграфував мені, що перевів тобі 500 крб.* (Коцюб., III, 1956, 415).

11. *рідко.* Те саме, що **здійснювати** 2. *Прийшов* [паноптець] *до кухні й переводив ціле слідство, хто збив шибку* (Март., Тв., 1954, 247); *Підготовляючи й часткові переводити ці завдання мусимо вже зараз* (Еллан, II, 1958, 109); *Цієї зими Казанок перевів скрізь по незахищених від степових навальних вітрів місцях снігозатримання* (Крот., Сини.., 1948, 50).

Перево́дити (перевести́) в життя́ (в ді́ло) — те саме, що **Запрова́джувати (запрова́дити) в життя́ (у пра́ктику, у виробни́цтво)** (*див.* **запроваджувати**).

ПЕРЕВОДИ́ТИ, оджу́, о́диш, *док.*, *перех.* Ведучи за собою, супроводжуючи, проводжати куди-небудь усіх або багатьох. — *Господи, скільки я переводила людей на самий верх дзвіниці до великих дзвонів* (Н.-Лев., II, 1956, 330); *Вартові за день натомлені (стільки людей переводили!)* (Кач., II, 1958, 347).

ПЕРЕВО́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.*, **ПЕРЕВЕСТИ́СЯ**, веду́ся, ведёшся; *мин. ч.* перевівся, вела́ся, ло́сь; *док.* 1. Переходити, переїздити на інше місце роботи, служби, навчання і т. ін. *У тисяча дев'ятсот сімнадцятому році я перевівся вчителювати в Київ* (Довж., I, 1958, 16); *У зв'язку з переїздом батьків до Харкова, Олександр Іванович* [Білецький] *перевівся до Харківської 3-ї гімназії* (Рад. літ-во, 18, 1955, 3); *// рідко.* Змінювати посаду, рід занять і т. ін. *Переводиться* [Петров] *в Дерпт на медицину, чистий вічний студент* (Л. Укр., V, 1956, 286).

2. *рідко.* Замінювати один одного на якій-небудь посаді, при виконанні яких-небудь обов'язків і т. ін. — *Перед тобою у мене вже аж три наймички перевелося* (Мирний, I, 1954, 74); *// перен.* Минати, проходити один за одним, по черзі і т. ін. *На віку усього переведеться* (Номис, 1864, № 9892); *Багато тих вечорів довгих перевелося в нас без розмови, без гомону* (Вовчок, I, 1955, 224).

3. *на кого — що.* Змінюватися на гірше свої якості, особливості, вироджуватися і т. ін. — *Буе я колись Кайдаш, а тепер перевівся на маленького Кайдащя* (Н.-Лев., II, 1956, 351); [С а м о п а л:] *Ти Ольгу рятуй. Пропаде.. І Світлану.. Ти придивись, на що перевелися твої діти...* (Зар., Антей, 1962, 268); *//* Змінюючись на гірше, ставати схожим на кого-, що-небудь. [П и с а р:] *Як глянув дома у дзеркало — перелякався: дивлюсь у дзеркало, а звідтіль визира собака.. Коли я гарненько придивляюся, аж то мій вид на собачий перевівся* (К.-Карий, I, 1960, 67); *// перен.* Втрачати фізичні сили, здоров'я; ставати слабим, немічним. *До чого я дожилася, на віщо я перевелася? Що була колись Лепестинка на все село молодичка, а тепер сидить, немов та червива печерічка* (Л. Янов., I, 1959, 83); — *Ну, як ся маш, небоже? ..Бачу, що ніби трохи оклигав, а то геть був перевівся на турецькому пшоні* (Добр., Очак. розмир, 1965, 194).

4. Поступово занепадати, марнуватися (звичайно про господарство). — *Зостанусь я тутечки,.. а ти у хуторі хазяйствуй* [хазяйнуй]. *А що ж? Чи там, чи там покинути,— і хазяйство переведеться, і спокою душі не матимеш* (Вовчок, I, 1955, 116); *//* Поступово зникати, гинути, вимирати і т. ін. — *Колись у вас отам, на косі, лебедів дядьки возами набивали.. А тепер птаство переводиться* (Гончар, Тронка, 1963, 311); [П е т -

р о:] *Найкращі заміри* [батька] *оживуть — в його нащадках! ..На цьому світ досі держиться; без сього люди перевелися б!* (Мирний, V, 1955, 182); — *Щороку їх* [будяків] *робилося менше, поки зовсім не перевелися* (Фр., IV, 1950, 326); // Поступово виходити з моди, ужитку і т. ін. *Якось само собою перевелась на селі п'яна парубоча сваволя, бійки та нічний галас* (Коцюб., II, 1955, 66).

◇ **Не перево́дитися (не перевести́ся)** — бути постійно, не зникати. *З того часу, як Єремія осадився на життя в Вишневеччині, гості ні на часинку не переводилися* (Стор., I, 1957, 367); *Ось уже видно журавель над тією криницею, де ніколи не переводилась вода* (Стельмах, I, 1962, 34); *Ще, бачте, в нас інквізитори не перевелись!* (Л. Укр., V, 1956, 62); **Перево́дитися (перевести́ся) ні́ня́кою (ні на се, ні на те і т. ін.)** — йти до занепаду, погіршання, загибелі і т. ін. *Дуже убідлався* [Добриня] *за побратимом своїм Туром. Був гридень як гридень, а перевівся нінащо, ганчіркою став* (Скл., Святослав, 1959, 112); — *Не буде.. з таких хазяїнів добра; переведуться ні на се, ні на те* (Кв.-Осн., II, 1956, 122).

5. Зникати, переставати водитися або витрачатися на дрібниці (про гроші). *Їсти їм* [пересельцям] *нічого стало; свої, що привезли з собою, переїли, нового ще не вродило, гроші то сюди, то туди перевелись* (Грит., Вибр., 1959, 306); // Витрачатися, продаватися, нищитися (про те, що належить кому-небудь іншому). *Якій дивився, як переводиться батьківське добро, та тільки серцем болів* (Мирний, IV, 1955, 55).

Перево́дитися (перевести́ся) в життя́ (в ді́ло) — те саме, що **Запрова́джуватися в життя́ (у пра́ктику, у виробни́цтво)** (див. **запрова́джуватися**). — *Тоді тільки ідеї набирав вартості, коли поростав тілом, переводиться в життя* (Коцюб., I, 1955, 170).

6. *тільки недок.* Пас. до **перево́дити**. *Всі винищувачі переводилися на другий аеродром* (Собко, Зор. крила, 1950, 275); *Нам роздавали табелі. Глянув я..., а внизу написано: «Переводиться в п'ятий клас»* (Донч., Перемога.., 1949, 58).

ПЕРЕВО́ДЧИК, а, *ч., рідко.* Той, хто що-небудь переводить (у 2 знач.). *Наносили до Явдохи накрадене.. За те тітці Явдосі, як сховачу й переводчику, доставалася половина всього...* (Мирний, I, 1949, 237); *Старий Щербина, бувало, обдурював на ярмарках тертих продавців: і степових.. звонщиків,.. і кучматих румунських циган-переводчиків* (Стельмах, I, 1962, 69).

ПЕРЕВО́ДЧИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перево́дчик**.

ПЕРЕВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **ПЕРЕВЕЗТИ**, зу́, зе́ш; *мин. ч.* перевіз, везла́, ло́; *док., перех. і без додатка.* 1. Везучи, переправляти через що-небудь, на другий бік чогось. *З тихим плеском, таємниче Плине човник.. Перевозять нас дівчата* (Л. Укр., IV, 1954, 160); — *Вас через річку перевезти? .. Хлопчина, очевидно, вже не раз перевозив радянських бійців і тепер пропонував нам свої послуги* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 4); — *Спускайтеся за мною до Бугу, я перевезу човном* (Стельмах, II, 1962, 200).

2. Везучи, переміщувати з одного місця на інше, змінювати місце розташування. *Він займався фірманкою й наймався перевозити все, чого хто хотів* (Кобр., Вибр., 1954, 76); — *Там працював і мій тягач: коріння виноградних лоз нам перевозить довелось* (Гонч., Вибр., 1959, 261); *Вдовичка вона, сама й хліб косила, ото її полукіпки.. Жаліється, що ні з ким їх перевезти та змолотити* (Гончар, II, 1959, 341); // Везучи, переміщувати кого-небудь на інше місце проживання, перебування. *Як перевозили молоду, то скриня, як пусти бочка, торохтіла* (Тют., Вир, 1964, 23); *Виглядав* [Оксана], *чи не їде* [Ярема] *З боярами в гості — Перевезти із келії В хату на помості* (Шевч., I, 1963, 129).

ПЕРЕВОЗИ́ТИ, ожу́, о́зиш, *док., перех.* Везучи, по черзі перемістити, переправити куди-небудь усіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

ПЕРЕВО́ЗИТИСЯ, о́жуся, о́зишся, *недок.*, **ПЕРЕВЕЗТИ́СЯ**, зу́ся, зе́шся; *мин. ч.* перевіза́ся, везла́ся, ло́ся; *док.* 1. Переправлятися через що-небудь, на другий бік чогось. *Мати й батько провели дітей за двір, стали на горі й довго дивились, поки вони перевозились через Рось* (Н.-Лев., III, 1956, 83); *Молодець гуляє.., На той бік* [Дунаю] *гукає: — Подай, подай перевозу.., Я перевезуся!* (Укр.. лір. пісні, 1958, 135).

2. Переїздити на інше місце проживання, перебування, везучи що-небудь із собою. *Може бути, що як перевозився до Борщева, то і ті листи затратив* (Стеф., III, 1954, 58); *Пріська переїхала.. Степан пособив їй перевезтися* (Л. Янов., I, 1959, 277).

3. *тільки недок.* Пас. до **перево́зити**.

ПЕРЕВО́ЗКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **перевезти́, перево́зити**. *Якщо вони одкинуться від плати, то.. я повинний буду заплатити Вам..* [за] *перевозку книжок в книгарню* (Мирний, V, 1955, 420); *Я довідаюсь тут, скільки коштуватиме перевозка з Брод до Кракова* (Рибак, Помилка.., 1940, 75); *Незабаром розтане сніг, вкриються багнюками дороги.., тому так поспішав Аркадій Павлович з перевозкою* (Шиян, Баланда, 1957, 49).

ПЕРЕВОЛІКА́ТИ, ію, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕВОЛОКТИ**, очу́, о́чеш; *мин. ч.* переволік, локла́, ло́; *док., перех.* Волочачи, переміщати кого-, що-небудь з одного місця на інше. — *Нічого Явдосі робити, поволокла його* [сотника] *самотужки у хату і як переволокла на друге місце, він і застогнав..!* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); * Образно. *Він пов. Падав на живіт, простягав уперед руки, спирався на лікті й переволікав уперед своє важке, неслухняне, мов чуже тіло* (Загреб., Європа 45, 1959, 15).

Переволіка́ти (переволокти́) но́ги *через що* — важко переступати або перелазити через що-небудь. *Через стінку переволік свої довгі ноги Петренко, потім зв'язківець з своїм апаратом* (Голов., Тополя.., 1965, 343).

ПЕРЕВОЛІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕВОЛО́КТИСЯ**, очу́ся, о́чешся; *мин. ч.* переволікся, локла́ся, ло́ся; *док.* Важко пересуваючись, переміщатися з одного місця на інше.

ПЕРЕВОЛОКТИ́ *див.* **переволіка́ти.**

ПЕРЕВОЛОКТИ́СЯ *див.* **переволіка́тися.**

ПЕРЕВОЛОЧИ́ТИ *див.* **переволо́чувати.**

ПЕРЕВОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВОЛОЧИ́ТИ**, очу́, о́чиш, *док., перех.* Волочити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Іван Кучугура.. перекопував та переволочував грунт, щоб у міжряддях не залишилося жодної грудочки* (Чорн., Красиві люди, 1961, 28).

ПЕРЕВОРО́Т, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перевернути́ся, переверта́тися**;// Фігура вищого пілотажу, під час виконання якої літак перевертається навколо напрямку польоту на кут в 180° або більше. [І в а н:] *Переворот. Дивіться! Переворот через праве крило* (Мик., I, 1957, 503); // Гімнастична фігура, виконуючи яку, спортсмен повертається в повітрі. *Майстер спорту! Складні сальто, перевороти, великі оберти, зіскоки, від яких аж дух перехоплює* (В ім'я Вітч., 1954, 21).

2. Різка зміна, злам у розвитку, ході чого-небудь, в існуючому порядку речей, у чиємусь житті і т. ін. *В мануфактурі вихідною точкою перевороту в способі виробництва служить робоча сила, у великій промисловості — засіб праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 372); — *Павлику,— сказав Пронька,— твоя машина —*

всесвітній переворот у техніці (Донч., VI, 1957, 17); // Різка зміна, перелом у духовному обличчі, психічному стані людини, людей. *Революційний переворот у свідомості величезних людських мас — складний і тривалий процес* (Програма КПРС, 1961, 45).

3. Зміна існуючого суспільно-політичного ладу; революція. *Всякий політичний переворот, якщо це не зміна класи, є соціальна революція,— писали тільки в тому, соціальна революція якого класу* (Ленін, 32, 1973, 118); *Жовтневий переворот дало підтримано в цьому донецькому молодому місті й створено* (Ю. Янов., II, 1954, 111); // Насильницька зміна правлячої групи, партії. *Після недовгої боротьби в 1688 р. парламент учинив переворот і скинув Стюартів* (Нова іст., 1956, 17).

Переворушений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевору́шити**.

Перевору́шити *див.* **перевору́шувати**.

Перевору́шувати, ую, уєш, *недок.*, **Перевору́шити**, шу́, ши́ш, *док.*, *перех.* 1. Ворушачи, перекладати що-небудь не раз, повторно або знову, по-іншому. *Переворушити сіно;* // Перевертати, розкидати все або багато чого-небудь, звичайно в пошуках чогось. *Степанюк Петрівні довелося переворушити всі свої старі запаси ниток і гачечків у пошуках кількох пасточок червоної шерсті* (Собко, Біле полум'я, 1952, 80).

2. *перен.* Активно, дбайливо вдаватися до чого-небудь, змінювати щось. — *Треба знати, хто чим живе і дише. Тільки тоді можна переворушити весь барак, викорбити весь бруд, весь накип і зробити... справді чисте, культурне робітниче житло* (Донч., II, 1956, 205).

Перевті́лений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевті́лити**. *Батечки, скільки-то напастей і спокус зазнавали святі затворники від лукавих чорнців, перевтілених у благих вельмож в повних жменях золота й самоцвітів* (Козл., Ю. Крук, 1957, 396).

Перевті́лення, я, с. Дія і стан за знач. **перевті́лити** і **перевті́литися**. *Особливого значення набуває любке і всебічне дослідження таких корінних проблем естетики соціалістичного реалізму, як закономірності перевтілення життєвої правди в правду художню* (Рад. літ-во, 1, 1964, 5); *Який винахідний дар перевтілення, яку пошану до іншої народності треба було мати, щоб дати такий опис грузинського селища, як той, що його вкладає в уста своєму Мцирі Лермонтов!* (Рильський, III, 1956, 200).

Перевті́лити *див.* **перевті́лювати**.

Перевті́литися *див.* **перевті́люватися**.

Перевті́люваність, ності, *ж.* Здатність перевті́люватися.

Перевті́лювання, я, *с.* Дія за знач. **перевті́лювати**. *Мені хочеться так підібрати акторів,.. щоб їм найменше довелося пробивати дорогу до вашого серця через приклесні бороди та вуса і найскладніший шлях перевтілювання* (Довж., III, 1960, 221).

Перевті́лювати, юю, юєш і *рідко* **Перевті́ляти**, яю, яєш, *недок.*, **Перевті́лити**, лю, лиш, *док.*, *перех.* Надавати кому-, чому-небудь нового вигляду, образу; перетворювати когось, щось на кого-небудь іншого, що-небудь інше.

Перевті́люватися, юється, вшися і *рідко* **Перевті́ляться**, яється, ялася, *недок.*, **Перевті́литися**, люся, лишся, *док.* Набирати нового вигляду, образу; перетворюватися на кого-небудь іншого, що-небудь інше. *Купа напівголих перевтілюється в очах Катерини в реальні сцени її жебрацького життя, що з'являються і зникають, як на екрані* (Вільде, Сестри..., 1958, 103); *Ось де в кого лихо — перевтілятися! Гляне вправо — чорт чортом. Поверне ніку в другу сторону — ангел небесний!* (Ковінька, Кутя.., 1960, 26); *Цікаво було б на якусь мить перевтілитись у дорогу тобі істоту. Дізнатися, що вона думає, як відчуває* (Дмит., Обналені..., 1962, 122).

◇ **Перевті́лювати (перевті́лити) в слух** — дуже уважно, напружено слухати. *Мої нерви вже так напружились, як струни, а здригався й перевтілювався в слух від найменшого шелесту й звуку* (Козл., Весн. шум, 1952, 103).

Перевті́ляти *див.* **перевті́лювати**.

Перевті́ля́тися *див.* **перевті́люватися**.

Перевто́ма, и, *ж.* Сильна, надмірна втома. *І знов день минув. Білий, одноманітний... Тільки вчора, перевтома каже — і більш нічого* (Коцюб., III, 1956, 148); *Марія незчулася, як змарена важкими душевними переживаннями й фізичною перевтомою, поклала на ліжко підборіддя, тепленько заплющила очі* (Ю. Бедзик, Поліки.., 1959, 165); // Хворобливий стан організму внаслідок перенапруження, надмірної втоми. — *Ну, річ відома,— ви занедужали... перевтома... се й не дивниця: так переживати своє горе...* (І. Укр., III, 1952, 697); *Перенапруження організму, особливо розумове, призводить до перевтоми, виснаження нервової системи* (Наука.., 1, 1964, 55).

Перевто́мити *див.* **перевто́млювати**.

Перевто́митися *див.* **перевто́млюватися**.

Перевто́млений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перевто́мити**. *Я страшенно перевтомлений, щодня сиджу за столом годин 10—12* (Коцюб., III, 1956, 387); *Хіба можна вони, перевтомлені останніми боями, безупинним маршем, пропустити таку нагоду одержати транспортні засоби!* (Гончар, III, 1959, 70).

Перевто́млення, я, *с.* Стан за знач. **перевто́млювання, перевто́митися**.

Перевто́млювати, юю, юєш, *недок.*, **Перевто́мити**, омлю, о́миш; *мн.* перевто́млять; *док.*, *перех.* Дуже, надмірно втомлювати. [Аркадій:] *Я так стомився.* [Степан:] *Ми настрадалось вас більше не перетомлювати* (Корн., 1, 1955, 118); *Щоб Рим мене не вихопив і вкотре не перетомив, тікаю сьогодні з нього увечері, завтра буду в Венеції* (Коцюб., III, 1956, 364).

Перевто́млюватися, ююся, юєшся, *недок.*, **Перевто́митися**, омлю́ся, о́мишся; *мн.* перевто́мляться; *док.* 1. Дуже, надмірно втомлюватися. *Перевтомлюватись не хочу, через те ходжу обережно* (Коцюб., III, 1958, 328); *Вона хоч і відповідає, але на її лиці видно втому. Перевтомилася дорогою, виголодніла* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 28); // Погіршувати стан здоров'я внаслідок перенапруження організму, надмірної втоми. [Геннадій:] *Ну, то кінчо, Андрію Єгоровичу. То ви просто перетомилися. А поїдете на курорт, одпочинете* (Мороз, II-сся, 1959, 289).

2. *тільки недок.* Пас. до **перевто́млювати**.

Перевча́ти *див.* **перевчи́ти**.

Перевча́тися *див.* **переучу́ватися**.

Перевче́ний *див.* **перевче́ний**.

Перевчи́ти *див.* **переучи́ти**.

Перевчи́тися *див.* **переучи́тися**.

Перев'ю́чити *див.* **перев'ю́чувати**.

Перев'ю́читися *див.* **перев'ю́чуватися**.

Перев'ю́чування, я, *с.* Дія за знач. **перев'ю́чувати**.

Перев'ю́чувати, ую, уєш, *недок.*, **Перев'ю́чити**, чу, чиш, *док.*, *перех.* В'ючити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

Перев'ю́чуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **Пере-**

В'ЮЧИТИСЯ, чусь, чишся, *док.* 1. В'ючити своїх тварин ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перев'ючувати**.

ПЕРЕВ'ЯЗ, у, ч. 1. Перекинута через плече стрічка, ремінь і т. ін., що є деталлю вбрання. *На вьому [чабанові] були будівельні постоли, вузькі штани по коліна, гостроверха шапка і смушева безрукавка з широким перев'язом через плече* (Тулуб. Людолюбні, 1, 1957, 185).

2. Перекинута через шию пов'язка для підтримування хворої, поораненої руки. *Ліва рука, закутана в бинти, висіла на перев'язі* (Руд., Остання шабля, 1959, 202).

Бра́ти (взя́ти) на пере́в'яз — підтримувати такою пов'язкою (хвору, поранену руку). *З цілом [шов] з порубаний Фалех. Лівру руку він взяв на перев'яз* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 782).

ПЕРЕВ'ЯЗАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перев'яза́ти**. *Розташувалися хто де зміг — на стільцях, на підвіконнях, просто з кутку на жилець тюжак, туго перев'язаних новим шнуром* (Чаб., Катюша, 1960, 124); *Перев'язаний був вінок широкою й довгою червоною стрічкою* (Смолич, II, 1958, 121); *Закуди був перев'язаний навхрест рушниками через плечі* (П.-Лев., III, 1956, 347); *У вікнах санітарних автобусів розвідники бачили перев'язаних забинтованою марлею офіцерів* (Кучер, Чорноморці, 1956, 298).

2. *у знач. прикм.* На який накладено перев'язку (у 4 знач.). *Напосний незабаром зілляк, з перев'язаною раною, зогрітий теплом, Остап розплющив очі* (Кощов., I, 1955, 370).

3. *у знач. прикм.* Якого перев'язано (у 4 знач.). *Панська челядь сиділа та дєкотра перев'язана лежала.. по ліжках* (Морд., I, 1958, 144).

ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИ *док.* **перев'я́зувати**.

ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИСЯ *док.* **перев'я́зуватися**.

ПЕРЕВ'ЯЗКА, и, ж. 1. Дія за знач. **перев'яза́ти, перев'я́зувати**. *Поранені.. терпеливо чекали перев'язки* (Жур., Вечір.., 1958, 257).

2. Те, чим **перев'язано** що-небудь. *В новенькім сукняні кольору хакі, з білими перев'язками й червоними хрестами.., привітавшись [сестри] до похідної абсолютно* (Трубл., I, 1955, 54); *// перен.* Те, що охоплює, міби перев'язуючи, що-небудь; смуга навколо чогось. *У глибоко пильнула на черещі з три жовті перев'язки* (Шкіцн. поля.., 1949, 108).

3. Те саме, що **пере́в'яз**. *Горленко підвівся з ліжка і, тримаючи руку на перев'язці, рушив до хостьому* (Тулуб, Людолюбні, 1, 1957, 270).

4. Пов'язка, накладена на хворе місце, рану і т. ін. *Він зовсім збивав собі перев'язку. Через те рана буде довго гоїлась* (Мик., II, 1957, 218).

5. *буд.* Те саме, що **пере́в'язь** 1. *Щоб кладка була міцна, треба робити її з перев'язкою швів, щоб кожний вертикальний шов одного ряду був перекритий цілою наступного ряду* (Колг. Укр., 8, 1958, 42).

ПЕРЕВ'ЯЗНИЙ, а, е. Те саме, що **перев'язо́чний** 1. *У хірургії витрачається така величезна кількість перев'язних матеріалів, що вже зараз нелегко задовольнити її потреби* (Наука.., 2, 1966, 17).

ПЕРЕВ'ЯЗОЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до перев'язки (у 4 знач.). *Перев'язочна сестра; // Призначл. для перев'язки. Перев'язочні матеріали.*

Перев'язочний пункт — лікувальний заклад, призначл. для перев'язок. *Мима звома на перев'язочному пункті, У нашій хаті тепер похідний лазарет...* (Кучер, Чорноморці, 1956, 490).

2. *у знач. ім.* перев'язочна, ної, ж. Спеціально обладнане для перев'язок (у 4 знач.) приміщення. *Лікар хірург з лікарями й сестрами-жалібницями до перев'язочної* (Довж., I, 1958, 319).

ПЕРЕВ'ЯЗУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **перев'язочний** 1. *Він дістав перев'язувальний пакет і поспішно почав забинтовувати їй ногу* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 312).

ПЕРЕВ'ЯЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перев'яза́ти**. *Почав [цирульник] сварити та лютитися на сєкля, що бралися самі до перев'язування ран* (Фр., VIII, 1952, 346); *Рапок застав Гнилу до перев'язування бійців* (Бойч., Молодість, 1949, 49); *Деякі способи будівництва — техніка перев'язування швів, кладка каменю... — сідають при значній досвід* [плечем древньодимної культури] *у будівельній справі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 77).

ПЕРЕВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИ**, яжу, яжеш, *док.*, *перех.* 1. Обгортаючи або обмотуючи що-небудь, стягувати і зав'язувати вузлом мотузку, ремінь і т. ін. *Перед одною з єгальських хат стояв чоловік і перев'язував оболонки* (Добр., Вибр., 1954, 107); *Один із службовців взяв Асгара за праву руку і повів до крісла... Асгар сів. Люди.. почали перев'язувати ременями його груди, прикріплюючи його руки й ноги* (Ірчан, II, 1958, 104); *Він уже в перші дні війни перев'язав шпагатом свої математичні конспекти, відкладши їх до кращих часів* (Гончар, III, 1959, 175); *// Обмивати що-небудь, зав'язуючи стрічку, шнурок і т. ін. як прикрасу. Запаліла [Франка] собі косу, перев'язувала її червоною стрічкою* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 173); *Забризкіся перев'язав чорну шапку червоним поясом* (П.-Лев., II, 1956, 232).

Перев'язувати (перев'язати) молодого (старостів) — обмивати рушником через плече молодого, старостів у знак згоди на шлюб. *Тато наказав вийняти рушники й хустку, і Катруся перев'язала нами старостів і молодого* (Ів., Тарас. шлях, 1954, 28).

2. Накладати пов'язку на хвору, поранену частину тіла. [Т і р ц а:] *Страждаєш, брате? Рана все горить? Дай я перев'яжу, то легше стане* (Л. Укр., II, 1951, 150); *У хвилину затишшя перев'язали товариші товаришеві рани* (Ю. Яцик., II, 1954, 337); *// Робити комунебудь перев'язку* (у 4 знач.). *Ніс шаленим вогнем ворога Ніна Матвієнна Бурилова перев'язує поранених, подає їм першу допомогу* (Кач., Вибр., 1953, 411); *— Поранили його. Мучиться, бідолаха. Я перев'яжу його...* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 231).

3. Розв'язавши, зав'язувати, обв'язувати і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Заспокоївшись і Лукія, перев'язуючи хустку, що все сповзала на потилицю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 47); *Одарка стала перед..дзеркалом і перев'язала собі чамно хустку на волосп* (Н.-Лев., II, 1956, 51); *— Маринко,— важко зітхнув* [Григорій], *перев'яжи хліпчика, — може, поїдем в місто?* (Мушк., Серце.., 1962, 283); *// рідко.* Розкутавши, закутувати, сповивати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *— Ти* [Параска] *нещасно держить* [дитину] *так, хоч би таки коли скупала, перев'язала сама* (Мирний, IV, 1955, 68).

4. Зв'язувати мотузкою і т. ін. все, багато чого-небудь або всіх, багатьох, по черзі. *Обійшов Тарас хатини довкі і чекуще всіх перев'язав* (Сос., I, 1957, 371).

5. *буд.* Робити перев'язь (у 1 знач.).

ПЕРЕВ'ЯЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЗА́ТИСЯ**, яжуся, яжешся, *док.* 1. Обгортаючись або обмотуючись, зав'язувати вузлом мотузку, ремінь і т. ін. *Юрба лиш колихнулась і пропустила Тихона, обмотаного в ситець.. Злов од санку крик і регіт: — Вах, перев'язався, як на весілля!* (Головко, II, 1957, 157).

2. Робити собі перев'язку (у 4 знач.). *Стоїмо, перев'язуємось, посилаємо в перископ* (Ю. Яновський, I, 1954, 54); — *Треба перев'язатися, а то кров'ю зійду* (Тют., Вир., 1964, 138).

3. *тільки недок.* Пас. до **перев'язувати.**

ПЕРЕ́В'ЯЗЬ, і, *ж.* 1. *буд.* Один із способів цегельної кладки. *Стіни притвору були складені у перев'язь з кладкою наземної стіни основної будівлі* (Археол., IX, 1954, 11).

2. *рідко.* Те саме, що **пере́в'язь**. *Старости й дружки вішають через плече рушники й перев'язі* (Н.-Лев., II, 1956, 430); *Обличча його все ще було забинтоване; замотана в бинти рука висіла на перев'язі* (Сміл., Сашко, 1954, 44).

ПЕРЕВ'ЯЛЕ́НИЙ, а, *с.* Діспр. пас. мин. ч. до **перев'я́лити.**

ПЕРЕВ'ЯЛЯ́ТИ *дов.* **перев'я́лювати.**

ПЕРЕВ'ЯЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перев'я́лювати.**

ПЕРЕВ'ЯЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕВ'ЯЛЯ́ТИ**, в'я́лю, в'я́лиш, *док.*, *перех.* 1. В'ялити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. В'ялити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГА́ВКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Гавкати (про кількох собак, що перебувають у різних місцях). *Давно заснуло село. Тільки собаки перегавкувались то на одному, то на іншому кутку* (Донч., Гроза..., 1961, 65).

ПЕРЕГА́ДАТИ *дов.* **перега́дувати.**

ПЕРЕГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перега́дувати.**

ПЕРЕГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГА́ДАТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **переду́мувати** 1. *До самого білого ранку Христя не спала, перегадуючи всяку всячину за Мар'яниху* (Мирний, III, 1954, 401); — *Яких тільки думок я за цей час не передумала, яких гидот не перегадала* (Вирган, В розп. літа, 1959, 278).

ПЕРЕГАЛАСУВА́ТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.*, *розм.* Кричати гучніше за інших, глушити інші звуки, голоси. *В залі раптом всі збудженно заговорили. — Майте спокій, люди! Я не годен перегаласувати таку силу,— гукає Антін* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 205).

ПЕРЕГА́НЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перега́няти.**

ПЕРЕГА́НЯТИ, я́ю, я́єш і **ПЕРЕГО́НИТИ**, ню, ниш, *недок.*, **ПЕРЕГНА́ТИ**, перенену, переженеш, *док.*, *перех.* 1. Підучи, їдучи, плинучи і т. ін., випереджати, опинятися попереду; обганяти. *Три човни, повні молодих хлопців, полинули по воді, догнаючи й переганяючи один одного* (Н.-Лев., I, 1956, 434); *Жмарці, плавали по високому небі, одна одну доганяючи, одна одну переганяючи* (Мирний, I, 1949, 345); *Вісник швидко їхав поряд трамвайної колії, а його щохвилини перегоняли моторні гуркотливі тарантаї* (Донч., II, 1956, 83); *Швидкі коні мчали бігма, і наш козацький кінь їх перегнав: примчав раніш од шведів* (Ю. Яновський, II, 1954, 123); * *Образно.* — *Тру-ту-ту-ту! — все вище і вище підіймав над лісами свою переможну мелодію ріг, вона перегнала брата і тривожно трубає в інших головах* (Стельмах, I, 1962, 74); // *перен.* Випереджати кого-, що-небудь у русті, ставати вищим від когось, чогось. [**О л е н к а:**] *Там три дуби один одного перегнали. А біля них росте вже молодинький* (Іркан, I, 1958, 174); — *Погляньте, товариш кореспондент, На нашу споруду, на цей монумент! І гордо кидаєм на двохтачку арку, Що зльотом увись перегнала стожарну* [ножицю вежу] (С. Од., Вибр., 1959, 270); // *перен.* Досягати більших у порівнянні з ким-, чим-небудь успіхів, опинятися попереду когось, чогось у певному відношенні. *Юнацтво, захоплене почином старших, вирішило вартові зачудування намагання не тільки не пасти задніх, а й перегнати своїх батьків* (Досв., Вибр., 1959, 352).

2. Женучи, переміщувати з одного місця на інше (звичайно худобу). — *Завтра перегнайте корів на Грушку* (Тют., Вир, 1964, 193); // Перегравляти з одного місця на друге (автомашини та інші транспортні засоби). *Після закінчення польових робіт... перегнають машини на центральну садибу МТС* (Орг. і технол. трактор. роботи, 1956, 93); [**І т р о ї ц ь к и й:**] *Я йду човен перегнену* (Корн., II, 1955, 214); // *розм.* Змушувати кого-небудь змінити місце проживання, перебування або роботу, службу і т. ін. — *Ми тутечки,— кажуть,— і обвізділись, і колодязі покопали, і обсіялись; як стануть нас на шляхи перегнать, то пропали й ми, загине й худобина наша!* (Стор., I, 1957, 229); *Перегнали і тримали тут* [у концтаборі] *подвійних з інших місць* (Ков., Гарячі руки, 1960, 108); — *Мене вже з одного місця на друге перегонили вісімнадцять разів* (Вас., I, 1959, 145); — *От фліґель-друзей одправили, то вже й Ґашку переженуть із старого* (Гоголь, I, 1957, 255); // *перен.*, *розм.* Переставляти що-небудь з місця на місце. *Мовчки переганяв* [Ярема] *цеглину з одного кута рота до другого* (Стельмах, II, 1962, 218).

3. Женучи, змушувати перейти, переміститися через який-небудь простір, перепону і т. ін. *Коли-не-коли пройде семінь возом, пастушата переженуть худобу через дорогу* (Гончар, II, 1959, 238); // *рідко.* Підучи, їдучи і т. ін., мчати якийсь простір. — *Перегнали вже ми Устерію, Де Чорний Чорний з Вілою збіга, І дістаємся на більшу воду* (Фр., XIII, 1954, 338).

4. Очищати, перешпарюючи або пропускаючи через машину (звичайно зерно). *Якось на тік привезли засмічене бур'яном зерно, і його довелося кілька разів перегнати на сортировку* (Мишко, Повна чаша, 1950, 98); *Хочі перегонили* [зерно] *на вальцях, тричі* (Горд., Дівчина..., 1954, 12); // Переміщати, прошпиговуючи кров (про серце). *Якщо серце не перегонятиме кров по жилах, то кінчики голодуватимуть* (Наука..., 7, 1958, 61).

5. Перетворювати в що-небудь інше шляхом перегонки. *Перегнати зерно на горілку*; // Відділяти якусь складову частину. *Перегнати молоко на сепараторі*; // *розм.* Видобувати якусь речовину шляхом перегонки. — *Що ж вона могла вилікувати? — Усякі рани... І екзему виводили* [мати]. — ... *А чим же вона виводила? — Перегнаним деревогорілк...* (Стельмах, II, 1962, 91).

◇ **На гре́чку переганя́ти (перегна́ти)** *дпз.* **гре́чка.**

ПЕРЕГА́НЯТИСЯ, я́ється, *недок.* 1. *рідко.* Йти, їхати, плисти і т. ін. навпереваги з ким-, чим-небудь. *Кілька птаств, що перегонялося високо під хмарами, зникли на західку й появились знов* (Коб., II, 1956, 31).

2. Пас. до **перега́няти.** *Планктон переносився морськими течіями і перегонявся вітром на великі відстані* (Курс заг. геол., 1947, 164); *Рідина, залита в корпус амортизатора, перегоняється через вузький отвір з одної пружини в іншу* (Автомоб., 1957, 181).

ПЕРЕГА́Р, у, *ч.* 1. Те, що перегоріло, залишилося від перегорілого. [**М е ц е н а т:**] *Хто знає, друже, чим було на іскра, в якої на землі зоряність з'юпсся? То, може, був нічний перегар, а все ж нам шанувать її годиться* (Л. Укр., III, 1952, 451); *Дід Овсій витрусив з люльки перегар, набив її тютюном і знову запалив* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 214).

2. Запах чого-небудь перегорілого. *Мотор здригався від залізних конвульсій, штовхав уперед човен, чадно перегаром бензину й масла* (Загреб., Синка, 1961, 270); // Неприємний запах з рота, смак у роті від напитого спиртного, викуреного тютюну і т. ін. *Забувливий,*

кислий запах самогонного перегару витав під стелею (Тют., Вир, 1964, 135).

ПЕРЕГА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **перега́р**.

ПЕРЕГА́РТ, у, ч. Надмірне гартування.

ПЕРЕГАРТІ́ВНИЙ, а, е. Призначений для перегартування.

ПЕРЕГАРТОВУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перегарто́вувати**.

ПЕРЕГАРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГАРТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Гартувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Надмірно гартуючи, псувати.

ПЕРЕГАРТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕГАРТУ́ВАТИСЯ**, ується, *док.* 1. Гартуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Надмірно гартуючись, псуватися.

3. *тільки недок.* Пас. до **перегарто́вувати**.

ПЕРЕГАРТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перегартува́ти**.

ПЕРЕГАРТУВА́ТИ *див.* **перегарто́вувати**.

ПЕРЕГАРТУВА́ТИСЯ *див.* **перегарто́вуватися**.

ПЕРЕГАСИ́ТИ, шу́, си́ш, *док.*, *перех.* Погасити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕГАСНУ́ТИ, не, *сов.* Погаснути одне за одним (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕГА́ТА, и, ж. Те саме, що **зага́та** (у 1 знач.). *Буржуазну, непокірну рікь.. законували в перегати, роздобували їй дно, розкопували круче і гори* (Бан, На берегах.., 1962, 32).

ПЕРЕГАТИ́ТИ *див.* **перегáчувати**.

ПЕРЕГА́ТКА, и, ж. Те саме, що **перега́та**. *Йшлося, власне, про те, як.., поставивши тимчасові перегатки, будувати під їх захистом основні споруди* [Дніпрельстану] (Кощюба, Нові береги, 1959, 29).

ПЕРЕГА́ЧЕННЯ, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегати́ти**. *Стиснена прибережними скалами і перегачена деревʼяним ялом вода, скажено ревучи, кидалася запіненою лавою... вниз* (Фр., IV, 1950, 404).

ПЕРЕГА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГАТИ́ТИ**, ачу́, ати́ш, *док.*, *перех.* Робити перегату. *Будівництво провадиться від правого берега, праву течію перегачують мішаною водонепроникною перегатою* (Кощюба, Нові береги, 1959, 29); |Граф| *Перегнати струмінь його шлях. він собі знайде другий* (К.-Карий, II, 1960, 8); // *перен.* Загороджувати, перегинати що-небудь, стаючи перешкодою для руху, пересування і т. ін. *Підвестися йде мов гора, що перегачує нашу дорогу* (Фр., II, 1950, 97); *Громовий вибух за куртиною бараняком відсотком викинув з пітьми потік людських тіл, що перегатив шлях наступаючим* (Добр., Очак. розмир, 1965, 349).

ПЕРЕГВИНТИ́ТИ *див.* **перегвинчувати**.

ПЕРЕГВИНЧУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перегвинчувати**.

ПЕРЕГВИНЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГВИНТИ́ТИ**, нчу́, нти́ш, *док.*, *перех.* 1. Гвинтячи, встановлювати, закріплювати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Псувати надмірним загвинчуванням.

ПЕРЕГВИНЧУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* 1. Псуватися від надмірного загвинчування.

2. Пас. до **перегвинчувати**.

ПЕРЕГИДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГИДИТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.* Загиджувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГИДЖУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перегиджувати**.

ПЕРЕГИДИ́ТИ *див.* **перегиджувати**.

ПЕРЕГИ́Н, у, ч. 1. Дія за знач. **перегина́ти** 1, **перегну́ти** і **перегина́тися**, **перегну́тися**; // Місце, де що-небудь перегнуто, перегинається. *Від того, як залягають гірські породи,.. які є.. розломи, тріщини, пласт перегинів тощо — саме від цього залежать, які корисні копалини знайдуть у даному місці* (Знання.., 1. 1965, 8); *Вузенька вулиця закінчувалася зеленню, мов пастушка, і писнеться поміж хати, аж сухі пасма розвалюються перегинами...* (Коз., Пов. і опов., 1949,7).

◇ **Зги́нається в переги́н** — згинаючи спину, нахилятися на знак особливої покірності: *виявляти раболіпство. От тобі й Аполлон у генеральському мундирі! Такий чиновник, як і Мундт, тільки.. спина не згинається в перегин* (Полт., Повість.., 1960, 410).

2. *перен.* Надмірність, крайність у чому-небудь, що часом призводить до порушення правильної лінії діяльності, поведінки і т. ін. — *Звичайно, одягатися треба чисто, але, мені здається, що в тебе у цьому питанні невеличкий перегин* (Донч., II, 1956, 200); *Дівочих перегинів.*

ПЕРЕГИНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕГНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* 1. Згинати що-небудь навпіл, під кутом, дугою і т. ін. *При складанні аркуша паперу його перегинають і ..прикладують аркуш по лінії згину* (Гурток «Умілі руки..», 1955, 19).

2. Згинаючи, нахиляти (тулуб, спину, шию і т. ін.). *Добрілівський ще раз зрадівсь й якось ж'ако пахлаво шию й голову.., перегнув пополовині свою тонку фігуру, та й сів у крісло* (Н.-Лев.. IV, 1956, 127); *Першим зметикував тахада.. Колінь перегнув, спину вігнув* (Ковінька, Кутя.., 1960, 138); *Вони майстерно скрутили неграбну постать, зірвали з неї штани і вдвоє перегнули Барабоїа на лаву* (Стельмах, II, 1962, 87); // *безос.* Робити згинутим, горбатим і т. ін. *На спині [в пияка] був справжній горб. — Ну й цього перегнуло! — подумав Чінка* (Мирний, II, 1954, 151).

3. *перен.* Проїздити, проходити, обгинаючи що-небудь. *Автоколона виїхала за парк, перегнула Капустяну балку і незабаром вилася в бурливий потік центральної вулиці* (Вин, Надія, 1960, 467); // Рухаючись у певному напрямі, перетинати шлях кому-, чому-небудь іншому. *Жвава пристрілка рух правого крила, щоб перегнути машинні шлях, а «Победа» припускає хід, сподіваючись проскочить під самарою, не поранившись на зламу* (Ю. Янов., II, 1954, 198).

4. *перен., розм.* Припускатися перегину (у 2 знач.). — *Отак і в вами буде: покрутитеся трохи в селі і втечете. — Ну, це ти, Сергюжо, перегнув.* З *вашого села я нікуди не піду* (Тют., Вир. 1964, 142).

5. Згинати більше, ніж треба.

◇ **Перегина́ти (перегну́ти) лінію** *яку* — будучи занадто ретельним, діяти непомірно. — *Треба вести себе так мудро, щоб.. не перегнути бригадирської лінії. Таку вести лінію, щоб і бригадир залишився горошик, і людям було добре* (Чорн., Красиві люди, 1961, 125); **Перегина́ти (перегну́ти) па́лку (пали́цю)** — вдаватися в крайність, виявляти надмірну ретельність у чому-небудь. *Гулька перезрив його поглядь, збагнув, що перегнув палку, посміхнувся: — Горіхта починає водити язиком. Давай на цьому поставимо крапку* (М. Ю. Тарш., Незр. горизонт, 1962, 139).

ПЕРЕГИНА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕГНУ́ТИСЯ**, нуся, не́шся, *док.* 1. Згинатися навпіл, під кутом, дугою і т. ін.; згинаючись, нахилятися. *У садку слобідка весело огорнулась.. Під вагою віт слива перегнулась* (Шог., Поезії, 1958, 394); *Руку поклав він на неї, від чого лоза, перехрящись, шапки торкнулась* (Тич., I, 1957, 248); // Перехилятися, накренятися куди-небудь. *Човен перегнувся одним боком на воду — от набереться* (Мирний, I, 1954, 310); // Розташовуватися

зігнутою, дугоподібною лінією або нависаючи над чим-небудь. *Крутими звивинами повертала вона [річка] до гори, коліном перегинулась у тому місці, де недавно хлопці купалися* (Мирний, 1, 1954, 256); *Перескочив [Роман] через тин. Тин хрупнув, два соняшники зламались і перегнулись до землі своїми важкими головами* (Н.-Лев., VI, 1966, 315).

2. Згинаючи, нахиляти свій тулуб, спину, шию і т. ін. *З дивовижною легкістю й спритністю високочна [Аркатов] на край стіни і, покладши голубу зустічку між ступнями ніг, почав перегинатися* (Шиян, Балада, 1957, 131); *Несподівано перед таванною виросло кілька бійців, і один з них в чорній, як ніч, папасі перегнувся з сідла до Святаря* (Гончар, II, 1959, 98); // Зігнувшись і нахилившись уперед, перехилятися через що-небудь. *Він.. перегнувся, налігши грудьми на бар'єр, і беззвучно переліз на другий бік* (Кочерж., I, 1955, 240); *Марія.. через стіл станом гнучким до чоловіка перегнулась* (Головко, II, 1957, 38); // *перев.* із *сл.* у д и в о є. Стаючи зігнутим, горбатим і т. ін. *За ті три дні її з не пізнати: запали очі,.. зігнута постать — удвоє перегнувсь-скорючилась...* (Мирний, III, 1954, 129); // *перен.*, *перев.* із *сл.* у д и в о є. Нахилятися в поклоні; кланятися. — *Як буде здібка та здоров'я, і на цій землі хліб, моє Дунай, стоятиме, не будеш на чужому порозі удвоє та поминок перегинатися* (Стельмах, II, 1962, 174).

Перегинути, не, *док.* Загинути (про всіх або багатьох).

Перегинщик, а, ч., *розм.* Той, хто припускається перегину (у 2 знач.).

Перегинщиця, і, *ж.*, *розм.* Жін. до **перегинщик**.

Перегиркуватися, уюся, уєшся, *недок.*, *розм.* Те саме, що **перелаюватися**. *Доки вони так перегиркувались, Софія Харпіївна стояла сама собі серед вагону* (Гончар, Таврія, 1952, 150).

Перегій, гою, ч. 1. Дія за знач. **перегнати**, **перегнати** 2, 5. *На деяких фермах взимку провадять щоденний примусовий перегін худоби на віддалі 1—1,5 км від приміщення* (Птахівн., 1955, 240); — *Ось тебе.. вислав контрольний товариш Красуля посилає сьогодні із секретом на другий об'єкт... — А мені що!* — *блиснув Єгипта молодими білими зубами...* — *Хоботистий перегін! Начальству видніше* (Гончар, Тронка, 1963, 257); *Поїхали некрут з рідного краю.. І який же невеселий здався їм той довгий перегін!* (Мирний, І, 1949, 218); *В результаті очистки і перегону сирого бензолу.. одержують сірковуглець* (Наука.., 12, 1958, 20).

2. Швидкий біг. *Гарячі коні в перегоні Хропуть, круті обороти рають* (Шпорта, Вибр., 1958, 98).

3. Відстань, яку хто-, що-небудь проходить, проїдить і т. ін., частина шляху між двома зупинками, станціями тощо. *І от кінець останнього перегону. Перед очима розгортається велична панорама незнайомого міста* (Кол., Терен.., 1959, 148); *На сонці блискали штики... Були за три еже перегони позмарі Пайзера поляки...* (Сос., II, 1958, 339); // Ділянка шляху між двома залізничними станціями. *З доктором Зінгером ми зазнайомились в м'якому купе шепетівського кур'єра, на перегоні Харків — Київ* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 206); // *розм.* Невелика залізнична станція. *П'ять раз день у день, здається Марті, пробіжає, не спинявшись на Лемківському перегоні, поїзд..* (Кос., Новели, 1962, 62).

4. Частина мосту, а також вільний простір під мостом, від однієї опори до другої. *Дальній кінець [греблі] здавався не дуже зруйнованим. Там навіть зберігся великий перегін товарняного мосту* (Голов., Тополя.., 1965, 75).

5. Продукт перегонки.

◇ **Давáти (дáти, задáти) перегóну** кому — карати, бити і т. ін. кого-небудь, змушуючи відчути свою силу, владу і т. ін. *Сим двом.. Потіха ж — голови зривать. Давно їм в волості роїлось.. Рутульцям перегону дать* (Котл., I, 1952, 235).

Перегíнний, а, е. 1. Стос. до перегону (у 1—3 знач.). *Перегінний тунель*; // Призначений для перегонки. *Гості побачили в величезнім покої чудернацькі прозорі посудини,.. якісь дивовижне начиння, перегонні пристрої* (Ляхн., Кошацьк. роду.., 1958, 495); // Який є продуктом перегонки. *Горілочку пили, Не тютюнцюнку і не нінну,.. перегінну* (Котл., I, 1952, 149).

Перегíркнути, не, *док.* Стати гірким (про всі продукти або багато з них).

Перегíрчúти, чу, чúш, *док.*, *перех.*, *розм.* Зробити дуже, западто гірким.

Перегла́дження, я, *с.* Дія за знач. **перегла́джувати**.

Перегла́джувати, ую, уєш, *недок.*, **перегла́дити**, джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Гладити все або багато чого-небудь.

2. Гладити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

Перегла́дити *див.* **перегла́джувати**.

Перегласóвка, и, *ж.*, *лінгв.* Зміна, чергування голосних звуків у корені слова при незмінних приголосних.

Перегле́джувати, ую, уєш, *недок.*, **перегле́діти**, джу, диш, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **переглядіти**. *Він вже сани хадва, вона кожухи перегледжув* (Пончук, І, 1955, 216).

Перегле́діти *див.* **перегле́джувати**.

Перегли́пуватися, уюся, уєшся, *недок.*, *діал.* Пероморгуватися. *Він.. перелипувався з Матієм, котрий в темяком слідив за його рухами* (Фр., V, 1951, 307).

Перегли́тати, аю, єш, *док.*, *перех.* Глитати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. * Образно. — *Розбійся в наші хлопи, як вівці, і їх давно вже перегли́тали в лихварі* (Кол., Терен.., 1959, 220).

Переглýхнути, немо, неш, *док.* Отлухнути (про всіх або багатьох).

Переглýшити, шу, ýшиш, *док.*, *перех.* Отлушити всіх або багатьох.

Переглíд, у, *ч.* Дія за знач. **переглядіти**, **переглíнути**, **переглíдіти**. *Гуманний тільки що скінчив переглід судови, признакої з наш* (Фр., II, 1950, 104); *Я пошлю тобі ті клаві «Одиняка», що ти ще не читала,— я не хочу друкувать його без твого перегляду* (Л. Укр., V, 1956, 131); *Для зняження затрат велике значення має уважний перегляд в колгоспах норм виробітку* (Колг. Укр., 9, 1956, 5); // Громадський огляд, ознайомлення з чим-небудь. *Його постійно запрошують на всі перегляди театральних прем'єр* (Донч., VI, 1957, 529).

Переглíдання, я, *с.* Дія за знач. **переглядіти** і **переглíдіти**. *Гострі Онисині очі спіймали те переглідання* (Н.-Лев., III, 1956, 150).

Переглíдати, аю, єш, *недок.*, **переглíнути**, ну, неш і *розм.* **Переглíдіти**, джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Оглядати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Двічі була [Катя] в опері, переглядала всіх в партері* (Н.-Лев., IV, 1956, 126); *Старший лейтенант наказав нам переглядіти і разувати трофеї* (Багмут, Записки.., 1961, 75); *Переглянете всіх артистів і приведіть по мене артистів красивих і сердешних* (Донч., I, 1958, 185).

2. Дивитися на що-небудь, читати щось і т. ін. з метою перевірки, вивчення або знайомства. *Як же Сладко жалкував, що перед першим іспитом не зазирав до цих записок! Він переглядав тільки друковану книжку* (Мирн., Тв., 1954, 242); *Очима так і праг* [рахівник] *скоса на документи, що їх переглядав Бараваш, роблячи*

в блокноті собі час від часу якісь помітки (Головко, I 1957, 324); *Обдумавшись, він виклав з редакції, дорученим співробітникам переглянути те, що принесе вуличний репортер* (Фр., V), 1951, 283); // Робити огляд чого-небудь з метою усунення помилок, недоречностей, несправностей і т. ін.— *Все, що кілька зробила [Ольга], треба було за нею переглядати і поправляти* (Фр., II, 1950, 313); — *Давайте зошит,— промовила Тетяна Максимівна і почала уважно переглядати Марійчину роботу* (Донч., V, 1957, 354); [Ефрем:] *Коня треба упоряднть... збрую переглядіть, полатать та помазать...* (Крнп., IV, 1959, 347); *Мені конче треба самому перегляднути карету* (Коцюб., III, 1956, 235); — *Реєстр треба переписати і переглянути* (Гулуб, Людолюбп, II, 1957, 215); // Гортаючи книгу, журнал і т. ін., дещо прочитувати. *Вчора по обіді я вже мовби тільки лежать на канапці і півсонними очима переглядать (властиве, не читать) французькі журнали* (Л. Укр., V, 1956, 288); — *Слабку... Прийде газета, і вам, знаєте, іноді теж переглянути хочеться, а не можу...* (Вишня, I, 1956, 83).

3. Розглядати, оглядати щось або все, багато чого-небудь не раз, повторно. *Були серед них [фільмів] такі, які він примудрявся переглядати по два-три, а що й п'ять разів* (Коз., Блискавка, 1962, 66); *Часто удень, покинувши роботу, вона засувала з кушка Гарібальду скриню і переглядала її убоге шматтячта* (Коцюб., II, 1955, 30); * Образно. — *Жив дід так, ніби збирався свою сотню років ще раз переглянути* (Ю. Янов., II, 1958, 49); // перен. Розглядати, обговорювати що-небудь з метою вирішити, оцінити по-новому або змінити його. *Репетиції спочатку йшли добре, але згодом дуже ускладнювалися тим, що Стародуб без кінця мінял і переглядав окремі місця* (Дмит., Розлука, 1957, 182); [Бережний:] *Штат переглянуть.* [Ружевський:] *Серьо Михайлович, сей штат, то є штат прекрасний* (Мик., I, 1957, 387); — *Ні, я бачу, що треба дуже й дуже переглянути свої погляди на народ, на мужика* (Гр., II, 1963, 103).

Переглядáтися, яюся, áється, *недок.*, **перегляну́тися**, нуся, нешся, *док.*, *з (між, поміж) ким і без додатка.* 1. Обмінюватися виразними поглядами; презирнатися. *Свати своєю поглядали то на Бонковського, то на Олесю й переглядались між собою* (Н.-Лев., III, 1956, 59); *Він переглядався з Льонською, що знічено сиділа на возі* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 240); *Ми стояли біля перекинутої вільхи й переглядалися* (Томч., Готель..., 1960, 15); *Він, сидячи на лаві, скрізь двері бився на неї та теж то здалене, то з нею переглядався* (Кв.-Осн., II, 1956, 57); *Рибалки переглянулися між собою і спустили очі у землю* (Мирний, I, 1954, 313); *Товариші мовчки переглянулися* (Гончар, II, 1954, 158).

2. *тільки недок.* Пас. до **переглядáти**. *Питомі норми витрат матеріалів, палива, енергії повинні щорічно переглядатися в сторону зменшення* (Матер техн. постач..., 1959, 34).

Переглядáч, á, ч. Той, хто що-небудь переглядає.

Переглядáчка, и, ж. Жін. до **переглядáч**.

Переглядíти *дов.* **переглядáти**.

Переглядíти, джу́, ди́ш, *док.*, *перех.* Глядіти (у 6 знач.) все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Іван Васильович... переглядів курей...* (Вишня, II, 1956, 76).

Переглядóвий, а, о. Признач. для переглядання. *Вони сиділи в переглядовому кінозалі* (Собко, Стадіон, 1954, 324).

Переглянýти *дов.* **переглядáти**.

Переглянýтий, а, е. 1. Дієпр. пас. вин. ч. до **переглянýти**. *Один* [корінець] *скаїлається на другий, один такий, як другий, так ноче всі ті переглянуті вже куки були одним довгим, безконечним корінцем* (Коцюб., I, 1955, 208); *Весь світ завалений.. ще не переглянутими (!!!) книжками* (Л. Укр., V, 1956, 313); // **переглянýто**, *безос. присудк. сл.* — *Недоторкані ще на другій хаті. Треба, знаєте, щоб усе було переглянуто...* (Мирний, IV, 1955, 383).

2. *у знач. прикм.* Який переглянуто. *Незабаром приєдналися найкращі герої перечитаних романів, переглянутих кінофільмів* (Ле, Мінгір'я, 1953, 15).

Переглянýтися *дов.* **переглядáтися**.

Перегнáний, а, е. Дієпр. пас. вин. ч. до **перегнáти**. *Коли сонце знищилось..., райдужним рядком обіймалась зоря, перегнана через жар* (Коцюб., II, 1955, 337).

Перегнáти *дов.* **перегонúти**.

Перегнúвання, я, с. Дія за знач. **перегинáти**.

Перегнúвати, аю, аєш, *док.*, **перегнúти**, ну́, не́ш, *доц.* Згинати повністю, перетворюючись на гнилизну. *Перетворення клітковини рослин у вуглисту масу відбувається не повно: одні з частин рослин не встигають перетліти і зберігають свою первісну структуру, інші перегнивають цілком* (Курс заг. геол., 1947, 124); // *перен. від чого.* Руйнуватися, псуватися, гнити. — *Ти зов собі якесь шкарбатня справ, бо це вже перегнило від попу...— тягнуть злобою на білому виду жінки мінуваті очі* (Стельмах, II, 1962, 297).

Перегнúлий, а, е. Дієпр. пас. вин. ч. до **перегнúти**. *В кутні, також майже вместі у ямі, купа трісок... перегнилих на гній* (Фр., II, 1950, 14); // *у знач. прикм.* *Стояла густо і чорно, як дьоготь, вода, що пахла не то мулутом, не то перегнилим душком перегнилої вільхової корчі* (Тют., Вир, 1964, 99).

Перегнúти *дов.* **перегнúвати**.

Перегнúватися, аюся, аєшся, *док.* Перестати гнівитися; персосердитися. — *Ти що гнівишся? — обвинувачо примірило поклітує вінки, на яких осів пилюк дороги.— Та ні, перегнівався* (Стельмах, Гуси-лебеді..., 1964, 103).

Перегнíй, нóю, ч. Складова частина ґрунту, утворена з перегнилих рослинних і тваринних решток внаслідок життєдіяльності ґрунтових мікроорганізмів; гумус. *Готовий компост — це цінне добриво — перегній з значним вмістом азоту, фосфору і калію* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 361); // Перегнилий гній (у 2 знач.). *Якщо гній розкладається..., то він перетворюється на перегній-сипець* (Добрива..., 1956, 49).

◇ **Лягáти (лягтú, залягтú) перегнóєм** — те саме, що **Лягáти (лягтú) в зéмлю (трунá, домовúну, яму, могúлу** і т. ін.) (дов. лягтú). [Монтанар:] *Отак і ти заляжеш перегноєм в землі французькій з тим, щоб відродилась колись ідея вічна жіночності* (Л. Укр., II, 1951, 175).

Перегнíйний, а, е. Який містить у собі перегній. *У сірих лісових ґрунтах, так само як і в підзолистих, верхні лежить перегнійний горизонт* (Колг. енц., I, 1956, 568); *Шарудять дорідні жовті, встеляючи срібнисвими килимами перегнійну вогку землю* (Ле, Оповідання парнси, 1950, 10).

Перегнóїти *дов.* **перегнóювати**.

Перегнóювання, я, с. Дія за знач. **перегнóювати**.

Перегнóювати, ю́ю, ю́єш, *недок.*, **перегнóїти**, ою, о́їш, *док.*, *перех.* Гноїти все або багато чого-небудь.

Перегнýти *дов.* **перегинáти**.

Перегнýтий, а, е. 1. Дієпр. пас. вин. ч. до **перегнýти**. *В бокові кишені піджака малюдає* [Берези] *десять карбованців, дівчі перекупки* (Томч., Готель..., 1960, 267); *У воротах показався сухий, перегнутий упоров панок* (Мирний, I, 1949, 252); // **перегнýто**, *безос.*

присудк. сл. Так усе [металеві конструкції] *перепаяно, перекнуто, пасовано* (Вишня, I, 1956, 337).

2. *у знач. прикм.* Який перетнувся. *Брати зупинилися біля одного перегнутого шеляга, який сидів на довгому стільчику* (Стельмах, II, 1962, 155).

ПЕРЕГНУТИСЯ *див.* **перегнатися**.

ПЕРЕГОВІРНИК, а, ч., *заст.* Той, хто веде переговори.

ПЕРЕГОВОРЕННЯ, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **переговорити**. *Раусліта міцно не може здержати в цій же дуже вино продукній і десятки разів переговорній з самим собою розмові* (Собко, Любов, 1935, 51); *// перев.* мн. *безос. присудк. сл. В'язальниці переробляли і тепер перемовлялися. Чи було коли все переговорено в них?* (Горд., II, 1959, 336).

ПЕРЕГОВОРИ, ів, *мн.* 1. Розмова, бесіда з метою обмінятися думками або домовитися про що-небудь з кимсь. *З своєї брички Тарас почув переговори візників, і, забувши, станційного доглядача* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 332); *Телефонний комунатор має сигнальне обладнання, що дає можливість диспетчерові бачити і чути, який з абонентів викликав його для телефонних переговорів* (Сигналізація..., 1955, 8).

2. Обговорення з метою з'ясування думок, пастроїв сторін або укладення угоди. — *Я бумаю нині це йти до твоїх тутешніх для переговорів: хочу обіцяти їм тебе взамін за вільний прохід* (Фр., VI, 1951, 102); *Червоне командування запропонувало білим військам здатись і вислати для переговорів парламентера* (Гончар, II, 1959, 402).

Іти (ітй) на переговори — починати переговори (у 2 знач.). *Суворов до самого кінця дня не втрачав надії, що Мідовлі-Мехмет-паша врешті схоменеться й піде на переговори* (Добр., Очак. розмир, 1965, 338).

ПЕРЕГОВОРИТИ *див.* **переговорювати**.

ПЕРЕГОВОРИТИСЯ *див.* **переговорюватися**.

ПЕРЕГОВОРНИЙ, а, е. Призначений для переговорів (у 1 знач.). *Вирішивши* [лейтенант з Ленкоп] *скористатися... вентилятором як переговорною трубою* (Трубл., Ліхуна..., 1940, 282); *Служби підключаються до переговорної лінії* (Загреб., Європа 45, 1959, 67).

ПЕРЕГОВОРЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **переговорювати і переговорюватися**.

ПЕРЕГОВОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕГОВОРИТИ**, ворю́, во́рить, *док.* 1. *перех. док., про кого—що.* Розмовляючи з ким-небудь про справи, домовлятися про що-небудь, з'ясовувати щось або говорити з кимнебудь недовго, поспіхом. *Макєєва переговорив з бетонщиками, щось показав їм рукою в протилежний кінець майданчика* (Гур., Друзі..., 1959, 70); *— Цей* [цієї] *весни або якогось вибору час, переговорю з Іваном, вислухаю сталевия її до мене* (Крот., Сини..., 1948, 11).

2. *що, про кого—що і без додатка.* Говорити з кимнебудь про все або багато чого-небудь. *За стаканом вина або чаю вони багато чого переговорювали між собою* (Н.-Лев., I, 1956, 448); *Того вечора Глущик і Артьомов багато чого переговорили про життя людей на світі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 216).

3. тільки недок. Закінчити розповідь або обговорення чого-небудь. *До вечора не переговорив усього, що тим було!* (Кв.-Осн., II, 1956, 185); *На селі стало тихо. Переговорили люди... вирішили — схаменулась дівчина, за розум береться* (Вас., II, 1959, 108).

4. *перев. док., розм.* Говорячи більше за кого-небудь, примусити його замовкнути. — *Тебе, дівчино, як я бачу, й за рік не переговориш, а за два не пересвячиш,— каже Опанас* (Вовчок, I, 1955, 24); *Переговорити її було неможливо. Вона сипала по тисячі слів за хвилину* (Раб., Золототисячник, 1948, 147).

ПЕРЕГОВОРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОВОРИТИСЯ**, вори́ся, во́рився, *док.* 1. *з (зі) ким, про кого—що і без додатка.* Обмінюватися словами, фразами. *Народ, що досі переговорювався, зразу замовкає* (Мирний, II, 1954, 272); *Переговорювалися баби, чекаючи, коли вийде свідкиня* (Еллан, II, 1958, 7); *// Розмовляючи з ким-небудь про справи, домовлятися про що-небудь, з'ясовувати щось. Чую,— з батьком переговорюється* [сват], *що приїхали до вашої милості во пана Іскоми* (Вовчок, I, 1955, 62).

2. *розм.* Втомлюватися від надмірних розмов. // *в кого.* *Мені от треба затягнуть мішки чимсь, щоб у грудях відлягло, бо переговорився* (Стар., Вибр., 1959, 149).

3. заст. Вести переговори (у 2 знач.). — *Коби борзо сонічко* [сонечко] *на небо, не так ми з вами* [монголами] *переговорилися* (Фр., VI, 1951, 108).

4. тільки недок. Пас. до **переговорювати**.

ПЕРЕГОДИТИ, одже́, о́дить, *док., розм.* Те саме, що **перечекати**. *Найлучча переговділа трохи, вирядили крамарку до кримчиці й постукалася до Пріськи* (Л. Янов., I, 1959, 291).

ПЕРЕГОДІВЛЯ, і, *ж.* Дія за знач. **перегодувати, перегодовувати**. *Порушення встановленого режиму часто призводить до перегодівлі або недогодівлі поросят* (Свинар., 1956, 227).

ПЕРЕГОДОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегодувати**; *// у знач. прикм. Він прибув до землі того старого, перегодованого дженгела* (Вол., Дні..., 1958, 85).

ПЕРЕГОДОВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перегодовувати**.

ПЕРЕГОДОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОДУВАТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Давати надмірну кількість їжі. *Враховуючи... те, що кількість дитячого шумка невелика, не слід перегодовувати дітей* (Вік. гігієна, 1954, 97); *// Надмірним харчуванням сприяти значному погладшанню кого-небудь. Тільки корів треба добре годувати, але не перегодовувати, бо від жирних корів народжуються кволі, недорозвинені телята* (Колг. Укр., 6, 1958, 27).

ПЕРЕГОДОВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перегодовувати**.

ПЕРЕГО́ДОМ, *присл., розм.* Через деякий час. — *Чужі жінки з базару йдуть, моєї нема. А ось перегодом бреде городом* (Чуб., V, 1874, 664); *Через уцілілу чутку замок цокнув. Загарчав засув, а ще трохи перегодом і хвіртка відчинилася* (Мирний, V, 1955, 108); *Тільки перегодом він збагнув, як бентежило а цю повість* (Мур., Свіже повітря..., 1962, 36).

ПЕРЕГОДУВАТИ *див.* **перегодовувати**.

ПЕРЕГОДУВАТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., рідко.* Прохарчуватися певний час. — *Коли хати в мене робити що за місяць, а то аби перегодуватися.. у добрих людей* (Мирн., Тв., 1954, 41).

ПЕРЕГОДЯ, *присл., розм.* Те саме, що **перегодом**. *Хлопці трохи помовчали, але перегодя знов почали балакати* (П.-Лев., II, 1956, 265); *Трохи перегодя, коли від пожеж залишилися тільки червоні вітті на хмарах, з вулиці почулося цьалене теркання дзвоників* (Стельмах, I, 1962, 624).

ПЕРЕГОЙДАТИ *див.* **перегойдувати**.

ПЕРЕГОЙДА́ТИСЯ *див.* **перегойдуватися**.

ПЕРЕГОЙДНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Одноkр. до **перегойдати**. * Обрано. *Знову ревіт перегойднув усіма людьми* (Стельмах, II, 1962, 406).

ПЕРЕГОЙДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОЙДАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Гойдати всіх або багатьох.

ПЕРЕГОЙДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОЙДА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* 1. Гойдатися (про всіх або багатьох).

2. *рідко.* Те саме, що **гойда́тися.** *Щільніше тулиться* [дівчина] *до хлопця; тінь вишні... перегойдується на її принятій закругленому обличчі* (Стельмах, І, 1962, 261).

ПЕРЕГОЛЕ́НИЙ, *а, е.* Діепр. пас. мин. ч. до **переголи́ти.** *Новобранці з переголеними чубами ходять по городах* (Мирний, IV, 1955, 45).

ПЕРЕГОЛЙТИ *див.* **переголо́вувати.**

ПЕРЕГОЛОСИ́ТИ, *лошу, лосиш, док.* Закінчити, перестати голосити. *Жінка вже переголосила перший біль* (Панч, II, 1956, 403).

ПЕРЕГОЛО́ВИТИ, *ню, виш, недок.,* **ПЕРЕГОЛИ́ТИ,** *олю, олиш, док., перех.* 1. Голити всіх, багатьох або все, багато що-небудь.

2. *тільки док., рідко.* То саме, що **поголи́ти.** *Його недовго мордували В тюрмі, в суді, а в добрий час В кайдани добре закували, Переголили про запас* (Шевч., II, 1963, 249).

ПЕРЕГОМІ́Н, *мону, ч., поет.* То саме, що **перегу́к.** *Аудиторія задоволено гуркала, і перегомін кількох десятків голосів злився в бажевпе гудіння* (Досв., Вибр., 1959, 283); *Україно, Живий передзвоне Молитов і сокир, Гудків ранкових перегоне!* (Рильський, Поезії, 1957, 292).

ПЕРЕГОМОНІ́ТИ, *ню, ніш, док., розм.* 1. Закінчити гомоніти. * Образно. *Офіцери..., переждавши, поки перегомонять дух вистрілів, покинули свої становища* (Фр., VI, 1954, 447); *Дзвінок перегомонів, учні й учениці забиралися виходити* (Ков., Світ., 1960, 108).

2. Гомоніти дуже від кого-, чого-небудь. – *Не хоче* [папінщика] *стикатися з потоком* [людей], *що жене скорим рухом біля неї.. Її сичання й щим намагається його перегомонити* (Коб., III, 1956, 357).

ПЕРЕГО́НИ, *ів, мн.* Спортивні змагання у швидкості їзди, плавання, бігу і т. ін. *Улаштовували* [козаки] *перегони на конях, об'їздили лошачків* (Панч, Гомон України, 1954, 250); *Справжній зимовий сезон розпочинався, звичайно, з січні.., коли можна було ходити на лижах, влаштовувати на річці перегони на ковзанах* (Коз., Сальвія, 1959, 132).

На (у) перегони́ — навперегонки. — *Чи ти, молодче, з газдою зсунувся? — скрикнула Гжися.— Та з Зайцем хочеш у перегони бігати?* (Фр., IV, 1950, 65).

ПЕРЕГОНИ́ТИ *див.* **перегна́ти.**

ПЕРЕГО́НКА, *и, ж., спец.* Розкладання рідких або твердих речовин на складові частини шляхом нагрівання без доступу повітря. *Для очищення рідких речовин від нелетких домішок застосовують перегонку* (дистиляцію) (Цікава хімія, 1954, 124).

Суха́ перегі́нка — розкладання твердих речовин на складові частини таким способом. *Прожарювання без доступу повітря, якщо при цьому утворюються летючі продукти — гази або пари,— називається сухою перегонкою* (Уроки.. хімія, 1956, 68).

ПЕРЕГО́НИЧНИК, *а, ч., спец.* Той, хто робить перегонку.

ПЕРЕГО́НОВИЙ, *а, е.* Признач. для перегонки. *Зонд викидала вону перед себе, як перегоновий кінь, коли за кожним кроком виставляла її кокусь капоків* (Вільде, **На** порозі, 1955, 55); *В 1929 р. автомобіль спеціальної конструкції розвинув швидкість 370 км за годину. А в 1932 р. на перегоновій машині було перевершено і цей рекорд* (Цікава фізика... 1950, 10).

ПЕРЕГОРА́ТИ *див.* **перегорі́ти.**

ПЕРЕГОРІ́ЛИЙ, *а, е.* 1. Діепр. акт. мин. ч. до **перегорі́ти.** *На столику у фарфоровому позолоченому зільничку — жмут темних, мов на уголь перегорілих рож...* (Вас., II, 1959, 60).

2. *у знач. прикм.* Який закінчив, перестав горіти. *Овоно у печі потухло; перегорілі уголля тліло, та вже не давало тепло світу* (Мирний, І, 1954, 344).

3. *у знач. прикм.* Який зіпсувався від надмірного нагрівання, довгого горіння. *Пошкоджені вимикачі, патрони, розетки, ізолятори треба негайно замінити новими; те саме стосується і перегорілих ламп* (Монтаж і ремонт..., 1956, 155); *Там, де баби кричали пострашливими голосами: «Спасіть!», спасіть!», пахнуло перегорілою олією* (Панч, На калиновості, 1965, 21).

4. *у знач. прикм.* Який став перегаром. *Здавалося* [Орисі], *начебто.. вона вже сидить за кермом трактора. Навіть.. оповилася запах перегорілого газу* (І. Бедзик, Серце.., 1961, 42); *Капущенна почув разом із сміхом гіркий, неприємний запах перегорілої горілки* (Кошюба, Нові береги, 1950, 328); // Такий, у якому чуть запах перегару. *Вітнуло звідти* [з буфета] *на бійця тяжким перегорілим повітрям, немов видихнуло з одних людських легенів* (Гончар, III, 1950, 254).

ПЕРЕГОРІ́ТИ *док.* перегорі́ти.

ПЕРЕГОРНЕ́НИЙ, ПЕРЕГОРНУ́ТИЙ, *а, е.* Діепр. пас. мин. ч. до **перегорну́ти.**

ПЕРЕГОРНУ́ТИ *див.* **перегорта́ти.**

ПЕРЕГОРНУ́ТИЙ *див.* **перегорне́нний.**

ПЕРЕГОРНУ́ТИСЯ *див.* **перегорта́тися.**

ПЕРЕГОРО́ДА, *и, ж., рідко.* То саме, що **перегоро́дка** 2. *Сам він був найвідповідніший кандід на весь повіт, не вже ні в чому-пінних перепон і перегород...* (Мирний, IV, 1955, 220).

ПЕРЕГОРО́ДЖЕНИЙ, *а, е.* 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перегороди́ти.** *Хати Кобзаненки стояли вряд близько одна коло одної, а їх городи були перегороджені тільки невисоким тином* (Н.-Лев., II, 1956, 370); *Тут, де Борислав, була колись турецька фортеця..., а весь Дніпро був перегороджений залізними канцюгами* (Гончар, II, 1959, 310); // **перегороджено,** безос. присудк. сл. *Підходить королівські слуги до вікопця, вікопце перегороджено залізом* (Укр.. казки. легенди.., 1957, 213).

2. *у знач. прикм.* Розділений на частини. *Дві товаришки з її бригади, з якими вона жила на стіжку, у перегородженому барщі, були дома* (Кошюба, Нові береги, 1959, 450).

ПЕРЕГОРО́ДЖУВАНИЙ, *а, е.* Діепр. пас. теп. ч. до **перегороджувати.**

ПЕРЕГОРО́ДЖУВАННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перегоро́джувати.**

ПЕРЕГОРО́ДЖУВАТИ, *ую, уєш, недок.,* **ПЕРЕГОРОДИ́ТИ,** *роджу, родиш, док., перех.* 1. Ставлячи стіну, тин і т. ін., розділити приміщення, простір на частини. — *Недавно перегородив здоров старинні сіни стіною й зробив кімнату для дочок,— сказав отець Харитін* (Н.-Лев., III, 1956, 186); *В будинку довелося розташуватися по-новому. Велику кімнату вирішили перегородити на дві частини* (Трубл., І, 1955, 103).

2. Влаштовуючи, споруджуючи перепону для припинення руху, пересування кого-, чого-небудь. *Хоробрі русичі Широкі поля червоними щитами перегородили, Собі честі* [честі] *добувають* (Мирний, V, 1955, 264); // Бути, ставати перепоною, що заважає рухові, переміщенню кого-, чого-небудь. *Найбільші сосни і дуби валилися на землю, перегороджували дорогу машинам* (Збан., Крил. гонець, 1953, 14); *Вузенькі, але глибокі протоки між маленькими озерцями перегороджували шлях* (Трубл., Шхуна.., 1940, 81); — *А ви куди посилаєте?* — *Зорина перегородила юнакові дорогу* (Гриш., Незакінч. роман, 1962, 105); *В перен., рідко.* Перешкоджати здійсненню чого-небудь. *Аж тепер йому стало ясно, що се за реформа, і він постановив собі, не тратячи часу, перегородити премудрий план пана маршалка* (Фр., VII, 1951, 362).

ПЕРЕГОРОДЖУВА́ТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕГОРОДИ́ТИСЯ**, роджу́ся, родишся, *док.* 1. Ставлячи стіну, тин і т. ін., відділяти себе від кого-, чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **перегоро́джувати**.

ПЕРЕГОРОДИ́ТИ *див.* **перегоро́джувати**.

ПЕРЕГОРОДИ́ТИСЯ *див.* **перегоро́джуватися**.

ПЕРЕГОРО́ДКА, и, *ж.* 1. Легка, некапітальна стіна, що розділяє приміщення, простір на частини. *Од халяндрованої грубки до бузувої стіни дима.. перегородка і одгороджувала хату від кімнати* (Стор., I, 1957, 234); *Брус розподілено на дві частини: глуха перегородка знизу й до палуби відокремлювала на кормі площу для начальства, залишаючи багато місця для команди на палубі й в кубрику* (Ю. Янов., II, 1958, 68); // Невисокий бар'єр, стінка, що відгороджує, відокремлює одну частину приміщення, простору від іншої. *Марусе ближче підсунулася до низенької перегородки і почала говорити* (Хижняк. Тамара, 1959, 224); // Те, що розділяє вмістилище, порожнину на частини. *Як оженився я, дав мені тесть в придане тропу з сьома перегородками* (Покис, 1864, № 14321); *Серце поділене м'язовою перегородкою на праву і ліву половину* (Заг. довід. за хворими, 1957, 75).

2. *перен.* Те, що відділяє, відокремлює одного або одне від одного, с переповню між ким-, чим-небудь. *Большевики надбільшою землею розділь селян тисячеверстовими перегородок і середньовічною фіскальною общинною, затримує розвиток продуктивних сил* (Ленін, 17, 1971, 149); *Вони так і розлучилися б сьогодні, лишивши в своїх серцях почуття гіркого жалю, якби не було цієї ночі, що потрощила всі перегородки* (Кол., Терен.., 1959, 338); *У нас.. розвиток* [національних мов] *повинен вестн не до посилення національних перегородок, а до зближення націй* (Рад. Укр., 26.XI 1961, 1).

ПЕРЕ́ГОРОК, рка, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **пі́горок**. *Синів ліс по горах та перегірках* (Свидн., Люборацькі, 1955, 206).

ПЕРЕГОРТА́НИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. вид. ч. до **перегорта́ти**. *Коли пригадував зараз минуле, так і здавалося Артемові: мовби це лист за листом перегортає він велику мудру книгу життя, уже колись перегортану разом із батьком* (Головко, II, 1957, 392).

ПЕРЕГОРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегорта́ти**.

ПЕРЕГОРТА́ТИ, аю, аєш і *рідше* **ПЕРЕГОРТУВА́ТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГОРНУ́ТИ**, орну́, о́рнеш, *док.*, *перех.* 1. Повертати, перекидати по-черзі з одного боку на другий. *Штором хлюпало, ніби велетенські руки перегортали о воді каміння, не жалілися сили* (Ю. Янов., II, 1958, 55); *В залі було так тихо, що, коли завелів перегорнув на другий бік газету, вона голосно шарнула* (Епік, Тв., 1958, 423); // Повертати, перекидати один за одним, по черзі, гортати (звичайно сторінки книги, зошита, альбома і т. ін.). *Поет механічно перегортав листочки в своєму рукописі* (Л. Укр., III, 1952, 699); *Вася підійшов до стола, перегортає розгорнуту книжку* (Мик., I, 1957, 377); *Книжки пішли по руках. Їх перегортували, розділялись закривлені малюнки* (Н.-Лев., IV, 1956, 339); *Сокіл перегорнув кілька сторінок своєї записної книжки* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 62); // *розм.* Перекидаючи сторінки, швидко, поверхово прочитувати, переглядати (книжку, рукопис і т. ін.). *Він перегортав і перечитував десятки книжок, довідників* (Ткач, Моряки, 1948, 91); — *Спробуй мінє, графе, перегорнути дотеперішнє видання цього Калиновича,— можє дальше граф Адольф,— сам переконаєшся, з якою чортівською вмілістю вона ведеже* (Фр., VI, 1951, 232); // *перен.* Згадувати по-черзі (звичайно давноминуле). *Перегортаєм літописні дати, Перевертаєм давнини пласти — До зробленого щоб своє додати* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 7).

Перегорта́ти (перегорну́ти) сторі́нку (сторі́нки) — пригадувати що-небудь, позбуватися чого-небудь якнайшвидше. *В його житті відкривась найстрашніша сторінка, і він квапився перегорнути її* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 90); **Перегорта́ти (перегорну́ти) в пам'я́ті [сторі́нки чого]** — згадувати по черзі епізоди давноминулого. *Поволі перегортаю в пам'яті сторінки спогадів і переживань* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 42).

2. Перебирати одне за одним, переривати все з якоюсь метою, в пошуках чого-небудь. *Вогня довго щось перегортала в скриньці* (Н.-Лев., IV, 1956, 118); *Хлопець перегортає свої багаття, доповнює його двома книжками й кількє замиканє яцика* (Коз., Вибр., 1947, 7); // Перевертати, перекладати на інший бік (звичайно сіно, траву). *В кутку хтось шелестів, неначе перегортав солому* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Гладн в міру їх підсихання обережно перегортають* (Колг. Укр., 6, 1956, 38); // Розрізаючи, переміщуючи і т. ін., перекидати з місця на місце (що-небудь сипке). *Серед спустошеного виноградника стояв робітник, байдужно перегортаючи лопатою попелястий жар* (Коцюб., I, 1955, 220); *Льоня одразу поліз купатися. Дівчата лежали поруч, перегортаючи білий сухий пісок* (Собко, Стадіон, 1954, 351); *Люди на току Пшеницю перегортують сипку* (Рильський, III, 1961, 294); * Образно. *Вітер пустелю перегортав* (Перв., II, 1958, 35); // *перен.* Переорювати все по черзі (звичайно земельні масиви). *За допомогою своєї майстерні він зможе убезпечити себе достатнім резервом, щоб перегорнути.. землі, на яких незабаром забуяє благородне море хлібів* (Дібр., Очак. розмир, 1965, 200).

3. Згинати, перегинати (вдвоє, під кутом і т. ін.). — *Певне трусити будуть,— промовив він на мерщій за зшиток, уклонив його в стола, перегорнув удвоє* (Мирний, IV, 1955, 369); *Скинув* [Стьопа] *капелюшок і, перегорнувши його вдвоє, вітер обличчя ним* (Головко, I, 1957, 184).

ПЕРЕГОРТА́ТИСЯ, ається, *недок.*, **ПЕРЕГОРНУ́ТИСЯ**, о́рнеться, *док.* 1. Повертатися, перекидатися з одного боку на другий. * Образно. *Яка це радість взятися вперше весною за весло, коли ріка перегортається в сонці* (Гончар, I, 1954, 436).

2. *тільки недок.* Пас. до **перегорта́ти**.

ПЕРЕГОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. теп. ч. до **перегорта́ти**. *В цей йому випав розкішний вестибюль бібліотеки і так особливо запишність читального залу, де чутно тільки тихе шелестіння перегортуваних сторінок* (Багмут, Оров., 1959, 75).

ПЕРЕГОРТУВА́ТИ *док.* **перегорта́ти**.

ПЕРЕГОРЮВА́ТИ, юю, єш, *док.*, *розм.* 1. Горюючи, перебути якийсь час.

2. Пережити горе.

ПЕРЕГОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегоря́ти**. *Лампу в проекторі заключають.. при перегоранні тіла нажарювання лампи* (Пересувні кінопр., 1959, 205).

ПЕРЕГОРЯ́ТИ, рю́, ри́ш, *док.* 1. Закінчувати, переставати горіти. *В печітце, що ліс у тому місці, звідки починався пожежа, вже перегорів* (Збан., Крил. гонець, 1953, 19); // Згорати до кінця, повністю. *Виколили з казана його* [Грицькове] *обгоріле тіло.. Хто зна, що завтра другому не прийдеться.. віддати частину і свого жиру на прибиток хазяїнові? А там воно* [тіло загиблого] *піде на світло і вдруге перегорить уже в свічці* (Мирний, I, 1954, 49); // *перен.* Проходити марно, не лишивши сліду (звичайно про нещасливе життя). *Миколи.. тихо проводе, мальшуни рукою: — Все померло,*

й сліду не зосталось. Марко переговіло й перетліло моє життя (Н.-Чень., II, 1956, 257).

2. *перен.* Бурхливо виливаючись, зникати, проходити (про почуття, переживання і т. ін.). *Відколи все все не перегоріло, перетліло, а й досі, як інше згадаєш, то за плечима й морозом, і вогнем опалює* (Вовчок, VI, 1956, 304); *// Заспокоюватися, втамовувати свої почуття, бажання і т. ін.* (про людину). [Марко:] *Молоді, вже, як молоде: ще не остигся, не перегоріла, часто із грім путає* (Мирний, V, 1955, 66); *Усе в собі тамує* [Іван], *а вже коли перегорить, відстигається, тоді, може, колись і розкаже* (Кучер, Трудна любов, 1960, 227).

◇ **Сéрце (на сéрці, всередині) перегоріло** *є кого і без додатка* — хтось заспокоївся після тривалих страждань, переживань. *Що ж, воно* [серце] *й перегоріло І, як влоті, чисте стало, Так вже його кайки Вкрило чорне залягало...* (Шог., Поезії, 1958, 163); — *А що, свите Горенице, чи перегоріло вже на серці?..* (Л. Яков., I, 1959, 356); *Видно було, що в Івана Цісні вже все перегоріло всередині — ані серця, ані мозку, ані крові там не лишилось* (Збан., Єдина, 1959, 217).

3. Підгорівши, згорівши, псуватися. *Коли в склад краці попадає чужорідний матеріал — він перегорає, не витримує гарту* (Еллан, II, 1958, 141); [Гапка:] *Ох, курча в печі перегорить; піти відсунути* (Сам., II, 1958, 115).

4. Псуватися від надмірного нагрівання, довгого горіння. *Коли у відпалій трубці перегорить катод або розпилиться анод, то таку трубку вже не можна користувати*ся (Рентгенотер. мет., 1959, 16); *// Ламатися, переламуватися в місці надмірного нагрівання. Пекли кислиці: вони на прутиках у жару. А Петьчин прутик перегорів, і кислиця десь у жару загубилася* (Головко, I, 1957, 248); * *У поріи. Оружжя козацьке поцербилося рублячи — отже і лодзецкіе зостанне* [зостанне] *й розпалося, як перегоріло* (Вовчок, I, 1955, 334).

5. *перек.* Псуватися, ставати неїстівним (про материнське молоко). *В Галинки перегоріло материнське холоко* (Земляк, Гнівній Стратіон, 1960, 55).

ПЕРЕГОСТРЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕГОСТРИ́ТИ**, остр'ю, остриш; *док., перех.* 1. Гостріти западто сильно, більше, ніж треба.

2. Гострити все або багато чого-небудь, одне за одним.

3. Гострити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегравáти**.

ПЕРЕГРАВА́ТИ, раю, раєш, *недок.*, **ПЕРЕГРА́ТИ**, бу, аєш, *док.* 1. *перех.* У певній послідовності або багато разів грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені. *Артистка перегравала всі драматичні та ліричні ролі старого репертуару* (Минуле укр. театру, 1953, 71); *Перегравши кілька пісень, звичайно співав* [Юрчик] (Гжицький, Опришки, 1962, 175).

2. *тільки док., перех. і неперех.* Закінчити грати; відіграти (у 2 знач.). *Музика перестала і стихла* (Мирний, III, 1954, 283).

3. *перех.* Грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені довше або краще за кого-небудь. [Тетяна:] *Заграйте, дідусю, такої, щоб я досхочу натанцювалася.* [Ядвокимі:] *Колись не таких танцюристів перегравав* (Крим., V, 1959, 170); *Радянські спортсмени у відмінному стилі переграли своїх суперників і здобули перемогу* (Веч. Київ, 24.IV 1961, 3).

4. *перех. і без додатка.* Грати в яку-небудь гру, на музичних інструментах, на сцені ще раз, повторно або заново, по-іншому.

5. *перех. і без додатка.* Грати на сцені, надмірно виявляючи, підкреслюючи які-небудь почуття. — *Вам зовсім не йде образа вами роль... Або ви її дещо перегравте* (Руд., Вітер.., 1958, 60); *Актор переграв.*

6. *тільки док., вживається.* Те саме, що **перебродíти**. *Пиво перегравло* (Сл. Гр.); * Образно. — *Менше б ото говорив. А заспівав би старостів. Дівчина, як вино, жвать довго не буде, перегрие* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 208).

ПЕРЕГРАВА́ТИСЯ, раюся, раєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРА́ТИСЯ**, яюся, аєшся, *док.* 1. Гратися один з одним. *Дві пари коней — сиві та булані — з обох боків почали між собою перегравати та зеленькі іржати* (Тич., I, 1957, 238).

2. *тільки недок.* Пас. до **перегравáти** 1, 3, 4.

ПЕРЕГРА́ЙЛИК, а, *с.* Діспр. пас. мин. ч. до **перегрáти**.

ПЕРЕГРА́ТИ *див.* **перегравáти**.

ПЕРЕГРА́ТИСЯ *див.* **перегравáтися**.

ПЕРЕГРАФІ́ТИ, флю, фиш; *мн.* переграфлять; *док., перех.* 1. Графити все або багато чого-небудь.

2. Графити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРЕБТИ *див.* **перегрібати**.

ПЕРЕГРЕБТИСЯ *див.* **перегрібатися**.

ПЕРЕГРИЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегризáти**. *Внаслідок перегризання* [жуками] *дубових зелених* [льону] *зменшується довжина їх* (Захист рослин., 1952, 356).

ПЕРЕГРИЗА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕГРИ́ЗТИ**, зу, зеш; *мин. ч.* перегриз, ла, ло; *док., перех.* 1. Гризучи, розділяти на частини. *Якби найдали перегризти, То гриз потроху б* (Шевч., II, 1963, 58); *Коли його* [спрута] *витягали, він обвивав лапами руки, присисався до неї і жер нас розлученим оком. Але Джузеппе пенькові зубів перегризав йому шию* (Коцюб., II, 1955, 417); *Сергій сердито перегриз зубами сирову нитку* (Тют., Вир, 1964, 161); * Образно. *Нігтю їх не снаг, ніхто не заставляв — самі шукали атаки, щоб зогнати у ній, шукали броні, щоб перегризти його* (Гончар, II, 1959, 444); — *Вже мені сирця тіло з'їдає, а залізо кості перегрило, а темнюга очі помутила* (Л. Укр., I, 1951, 391).

Горло (горлянку) перегризáти (перегрúзти) *кому і без додатка:* а) гризучи, кусаючи за горло, позбавляти кого-небудь життя. *Очі її дивились люто, як у вовчиці, коли вона шукає здобичі для своїх вовченят і жадна буває кому перегризти горлянку* (Ів., Тасминія, 1959, 137); б) жорстоко, нещадно розправлятися з ким-небудь, боротися проти кого-, чого-небудь. — *Ой, що тепер робать люди... Горло один одному перегризають за шматок хліба...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 117); — *Коли покличуть вояводи — піду, ворога на нашу землю не пустимо, горло перегризем* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 15); *Я буду крутий за правду і за інтереси нашого колгоспу, коли треба, горло перегризу, а спуску не дам* (Кучер, Прощай.., 1957, 341).

2. Гризучи, кусаючи, позбавляти життя, загризати (всіх або багатьох). — *Для чого ти в світі живеш?* — *зціпивши зуби Дмитро.* — *Не життя, а мещанський карбованець тебе примає, за нього всіх перегриє би, як лютий звір* (Стельмах, II, 1962, 390).

3. Загризати, розгризати все або багато чого-небудь. *Зимою вони вернуть, команда перегризає по шматку брукви* (Юр., VI, 1951, 148); *З міс Мері Майнл сталась істерія. Вона перегризла всі нігті своїх сухих пальців* (Мокр., Сто.., 1961, 54).

ПЕРЕГРИЗА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРИ́ЗТИСЯ**, зуся, зешся; *мин. ч.* перегрíзся, лася, лося; *док.* 1. *перев. док.* Гризти, кусати одне одного (про тварин). *Від моря долітали дикі звуки, ніби там перегризлися зграя звичайних собак* (Збан., Мор. чайка, 1959, 159).

2. *перен., розм.* Сваритися, епереча́тися один з одним, між собою. *Перестаратися всі* [черниці], *перегризлися, вогнем дишуть одна на одну* (Коцюб., II, 1955, 111); *Вони зійшлися, неборяки, В ім'я найвищої мети, Щоб всім єдиним фронтом йти, І перегризлись, як собаки. Перестарались, як коти* (Олесь, Вибр., 1958, 310).

3. *тільки недок.* Пас. до **перегри́зати**.

ПЕРЕГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегри́зти**. *З перегризеної горлянки струмочком дзюрчала кров* (Ірчан, II, 1958, 28).

ПЕРЕГРИ́ЗТИ *див.* **перегри́зати**.

ПЕРЕГРИ́ЗТИСЯ *див.* **перегри́затися**.

ПЕРЕГРИМІ́ТИ, мію́; *мн.* **перегримля́ть**; *док.* Перестати гриміти; відгриміти. *Перегримів зерпяні безтарки, І в комині домі Свіжий хліб запах* (Вирган, Київ. береги, 1950, 38).

ПЕРЕГРИМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегримува́ти**.

ПЕРЕГРИМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегримо́вувати** і **перегримо́вуватися**.

ПЕРЕГРИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* **ГРИМУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Гримувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕГРИМО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* **ГРИМУВА́ТИСЯ**, ую́ся, у́єшся, *док.* Гримуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Грав* [П. К. Сапсагапський] *різні ролі: в «Суєті протягом однієї вистави встигав перегримовуватися з молодого варубка на старого п'яничку* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 162).

ПЕРЕГРИМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегримува́ти** і **перегримува́тися**. *Ми враховували, що позаз того ж самого актора, виконаця різних епізодів, повинні відбуватися через одну-дві картини, надаючи час, необхідний акторові для переодягання і перегримування* (Мист., 2, 1956, 25).

ПЕРЕГРИМУВА́ТИ *див.* **перегримо́вувати**.

ПЕРЕГРИМУВА́ТИСЯ *див.* **перегримо́вуватися**.

ПЕРЕГРІБА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕГРЕБТИ**, бу́, бе́ш; *мин. ч.* перегріб, гребла́, ло́; *док., перех.* Згрібати все або багато чого-небудь. *Стась в Кінграгах перегребли весь сніг кругом санок і не знайшли тих скринь ок* (П.-Лев., II, 1956, 70); // Згрібаючи, переміщати з місця на місце. *Маленькою лопатою вона машинально перегрібала дрібне вугілля в ящику* (Собко, Нам спокій..., 1959, 115).

ПЕРЕГРІБА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРЕБТИСЯ**, бу́ся, бе́шся; *мин. ч.* перегрі́бся, гребла́ся, ло́ся; *док.* 1. *розм.* Гребучи, переправля́тися через що-небудь, на другий бік чого-сь (звичайно човном). *Ой бистрії річки, крут бережечки,— перегрібли, переїхала кожах молоденький* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Пас. до **перегріба́ти**.

ПЕРЕГРІ́В, у, *ч.* Дія за знач. **перегрі́вати**, **перегрі́ти** і стан за знач. **перегрі́ватися**, **перегрі́тися**. *Мікромеханізми* [регулятори температури] *автоматично запобігають і перегріву розплаву струмом, і кінцевому переохолодженню* (Наука..., 10, 1963, 11).

ПЕРЕГРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перегрі́вати** і **перегрі́ватися**. *Перегрівання тіла буває тоді, коли людина отримує тепла, дуже вологим і нерухомим повітрям і віддача тепла організмом майже припиняється* (Метод. вказ. анат., 1955, 169).

ПЕРЕГРІВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕГРІ́ТИ**, ію, ієш, *док., перех.* 1. Дуже сильно, надмірно нагрівати. *Пілов* [Захар] *на курсі шоферів, учась, практикувався. Сів за кермо — заліз у рів, мотор мегадно перегрів* (Дор., Три богатирі, 1959, 14).

2. *розм.* Те саме, що **обігрі́вати** 1. *Христа закутала, перекинула через плече та спину свою в'язку.* — *Прощай, Марино, спасибі, що перегріла* (Мирний, III, 1954, 400).

ПЕРЕГРІВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕГРІ́ТИСЯ**, ію́ся, ієшся, *док.* 1. Дуже сильно, надмірно нагріватися. *Із зменшенням випаровування листкова маса перегрівається* (Овоч., 1956, 49); — *О, в Фалькового кулемет перегрівся* (Стельмах, II, 1962, 195).

2. *розм.* Те саме, що **обігрі́ватися** 1. — *Вона йшла у город з Кирилом та заходила перегрітися* (Мирний, III, 1954, 403); [Панна Роман:] *Опівночі приїжджав до будинку якийсь лицар на коні, розповідає, що заблудився, просив впустити його перегрітися та перебути негоду* (Вас., III, 1960, 225); *Була* [Катря] *на Удвиному клику та й забігла по дорозі на вогнях перегрітися* (Кучер, Трудна любов, 1960, 320).

ПЕРЕГРІВНИ́К, á, *ч., спец.* Апарат для перегрівання пари; пароперегрівник.

ПЕРЕГРІ́ТИ *див.* **перегрі́вати**.

ПЕРЕГРІ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегрі́ти**. * Образно. — *Зараз, пекуче, дізнаюсь! Зараз!* — *аж шкварчить чийсь злобою перегрітий голос* (Стельмах, I, 1962, 499); // у знач. прикм. *Нас перегрітого заліза вдари мені в лице* (Смолич, День..., 1950, 257).

ПЕРЕГРІ́ТИСЯ *див.* **перегрі́ватися**.

ПЕРЕГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГРОМА́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Громадити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГРОМА́ДИТИ *див.* **перегрома́джувати**.

ПЕРЕГРУНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перегрунтува́ти**.

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрунто́вувати**.

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГРУНТУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех., спец.* 1. Грунтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Грунтувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕГРУНТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перегрунто́вувати**.

ПЕРЕГРУНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрунтува́ти**.

ПЕРЕГРУНТУВА́ТИ *див.* **перегрунто́вувати**.

ПЕРЕГРУПО́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрупо́вувати** і **перегрупо́вуватися**.

ПЕРЕГРУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрупо́вувати** і **перегрупо́вуватися**.

ПЕРЕГРУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕГРУПУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Групувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перегрупувавши бригаду й посадивши на трактор замість себе Гаврилова, бригадир покликав Мишуню до польового вагончика* (Ю. Яворів., II, 1954, 135); *До близького світанку повинна була* [Уляна] *перегрупувати своїх солдатів, змінити їхню засідку з зрів на горища* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 233).

ПЕРЕГРУПО́ВУВАТИСЯ, уються, *недок.*, **ПЕРЕГРУПУВА́ТИСЯ**, у́ються, *док.* 1. Групуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *В призначений час усі ці лавини* [збіжжя Щорса] *перегруповувались і блискавично обрушувались на ворога* (Скл., Легенд. народів, 1957, 55); *Збивались за рясом Парламенту, нашвидку перегрупувались, німці звову кидаються в контратаку* (Гончар, III, 1959, 285); * Образно. [Дід:] *Ну, як я побачив ту мару, то зразу ж.. перегрупувався.. під хущ* (Лев., Марія, 1953, 49).

2. *спец.* Змінювати положення під час хімічної або ядерної реакції (про атоми та їх елементарні частинки). *Ядерні реакції — це процеси перетворення атомних ядер. При цьому протони і нейтрони перегруповуються в складніші ядра або, навпаки, складніші ядра розпада-

мтьея на простінні (Париси розв. прикл. електр.., 1957, 252).

3. *тільки недок.* Пас. до **перегрупо́вувати.**

ПЕРЕГРУПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегрупува́ти** і **перегрупо́вувати.** *Головнокомандуючий С. Каменєв 11 серпня* [1920 р.] *дав директиву командуючому Південно-Західним фронтом О. Єгорову про перегрупування частин. 12-ої і І Кінної армій, що вели бої за Львів* (Іст. УРСР, II, 1957, 192); *З огляду на Федорова потребувало короткого перепочинку для перегрупування і підготовки до дальших боїв* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 90).

ПЕРЕГРУПУВА́ТИ *док.* **перегрупо́вувати.**

ПЕРЕГРУПО́ВУВАННЯ *док.* **перегрупува́ння.**

ПЕРЕГУБИ́ТИ, блю, биш, *мн.* перегу́бляють; *док., перех.* Губити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕГУГОТІ́ТИ, тить, *док.* Перестати гуготіти; відгуготіти.

ПЕРЕГУ́Д, у, *ч.* Протяжне нерівномірне гудіння, звичайно з перервами або в різних місцях. *Пригадалось дальнє місто, Гудків тривожних перегуд, Кільце на обрії вогнисте* (Брат., Пісня.., 1953, 13).

ПЕРЕГУ́ДИ, ів, *мн. розм.* Те саме, що **перегу́ди;** погомір. *Здавалося, вже треба було б звикнути до всяких перегудів, але вони й досі боляче шмагали його тіло і нервовість* (Стельмах, Хліб.., 1959, 115).

ПЕРЕГУДІ́ТИ, джу, *док.* Те саме, що **перегуде́ти.**

ПЕРЕГУ́К, у, *ч.* Дія за знач. **перегу́кувати** і **перегукну́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Згук та перегук неначе розворушив сонне лісове царство* (Н.-Лев., IV, 1956, 80); *Розповідає, як із лука Убив турецького царя. Довкіл весел перегуки Вселяють Байду* (Воробкевич, Мирний неспокій, 1960, 84); *Але ніщо — ні гордих маршів звуки, Ні вселюбних тостів перегук — Не скаже так про наших днів діла, Як простий й чесні роботящі руки* (Вичко, Простота, 1963, 61); *Знайвору долинали тихі перегуки сирен* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 134); *З-за дверей кімнат ледве чутно перегук телефонів* (Кир., Бибр., 1960, 276).

ПЕРЕГУКА́ТИ *док.* **перегу́кувати.**

ПЕРЕГУКА́ТИСЯ *док.* **перегу́куватися.**

ПЕРЕГУКНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **перегу́куватися** 1. — *А що, напевне? Чи в ще порох у порохівницях? Чи не пощербилися шаблі?.. — перегукнувся Тарас з невеликою кулюкою кінноти* (Довж., І, 1958, 262); *Протяжне тихе «ку-му»* [корови] *луною вилітало в береги, перегукувалось десь між колгоспними хатами і замерло* (Десняк, Опов., 1951, 31); * Образно. *Вечір лінивий з берегом прямим Перегукнувсь* (Дор., Серед степу.., 1952, 79).

ПЕРЕГУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегу́кувати** і **1** і звуки, утворювані цією дією. *Ліс, суворий, посіннюму задумливий, сповнився дитячими дзвінкими голосами. Крик і сміх, перегукування* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 220); *Перепели в траві розпочали перегукування; коники один перед другим навперейми співали* (Мирний, IV, 1955, 307); *Благословенно будь сопрідчення і перегукування душ!* (Тич., II, 1957, 32).

ПЕРЕГУКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* **ПЕРЕГУКА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* Гукати голосніше за кого-небудь, лунати голосніше за щось; заглушати інші голоси, звуки. *Тиша.. Ще не плюскіть стенові кораблі — комбайни, що дзвінка дівоча пісня не перегукує мотори* (Ю. Янов., І, 1954, 17); *— Ну-у-ну! — перегукував всіх старий Іван Бриль* (Смолич, Мир.., 1958, 5); // Вигукувати або звучати **проспів** з кимсь, чим небудь. *Не може* [голос] *підладнитись тужити з піснею, а перегукує тоненько* (Тют., Вир, 1964, 353).

ПЕРЕГУКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся і *рідше* **ПЕРЕГУКА́ТИСЯ,** аюся, аєшся, *недок.* **1.** *з (між, поміж) ким, через що і без додатка.* Обмінюватися з ким-небудь голосними криками, словами і т. ін. *Хлопці вигадали Марію й почали перегукуватись з нею* (Н.-Лев., II, 1956, 140); *Розходилися з уміці по домівках. Дівчата перегукувалися одна з одною, щоб не так було страшно* (Мирний, І, 1954, 219); *Десь хтось перегукувався, мабуть через річку, що протікала побіжу* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 6); *Поранені кликали на допомогу. Сусіди перегукувались між собою, довідуючись, хто з них живий* (Гончар, II, 1959, 306); * У порівн. *Під віконечком соловейко в вишнях свистує, проти одбалік другий, третій.., не чуже вони в перегукувались* (Вовчок, І, 1955, 345); // Давати знати одне одному про себе гіпнозними вигуками, криками, піснями і т. ін. *Стороже перегукувались ясеновими колотавками* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 12); *Вівчарі щовечора, недуги до кошар свої отари, перегукуються між собою чабанськими співанками* (Чорн., Пісні.., 1958, 19); // Обмінюватися якимнебудь сигналами. *Володя чує, як перегукувались радіостанції напровалів та полярних островів* (Трубл., Хатина.., 1934, 4); // Відгукуватися на якийнебудь звук (про луну); відлунюватися. *Від усіх трьох голосів, влитих в собачий хор, пішла стоголосе луна перегукуватись нетрями* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 3); *У долину за ярами покотилися хмари чорного диму, по лісу перегукувалася луна* (Ле, Наливайко, 1957, 91); // Одночасно або навперебійно видавати голосні звуки (про тварин). *Качки перестають перегукуватись у траві* (Мирний, IV, 1955, 322); *За вікном високі зорі, і в гострому передсвітанковому холоді дзвінко перегукувався трепет пісні* (Тудуб, Людолови, II, 1957, 162); // Звучати відповідно до яких-небудь інших звуків, в унісон. *Співали пташки, славлячи весну, і дівчата.. перегукувались з пташками* (Довж., І, 1958, 483); // Видавати голосні звуки по черзі в різних місцях. *Громові постріли гаубиць через короткий інтервал перегукуються з глухішими розривами* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 530); *Надходив вечір. Десь на Дніпрі перегукувалися пароплави* (Собко, Зор. крила, 1950, 7).

2. *перех.* Бути схожим на кого-, що-небудь, нагадувати когось, щось. *Багато можна було б ще назадати тих рядків з «Кобзаря», які перегукуються з нашою дійсністю* (Тич., III, 1957, 327); *Українські народні пісні про будівництво нового суспільства перегукуються з народотворчістю братніх народів СРСР, особливо російського* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 15); * У порівн. *Запали його модними ім'ям Ростислав, і це мовби перегукувалось в його вісниках не по літах зростом* (Ле, Право.., 1957, 43).

3. Пас. до **перегу́кувати.**

ПЕРЕГУ́Л, у, *ч.* Дія за знач. **перегу́лювати, перегуля́ти.** *Перегул свинятин, непормальні, непокоїнні опороси, як правило, є результатом неправильної підготовки свиней до парування* (Свинар., 1956, 125).

ПЕРЕГУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перегу́лювати.**

ПЕРЕГУЛЮВА́ТИ, ную, єш, *недок.* **ПЕРЕГУЛЯ́ТИ,** яю, аєш, *док.* **1.** *перех. і без додатка.* Гуляти (у 1—3 знач.) більше, ніж можна, ніж дозволено. *— Військова дисципліна,— зітхнув лейтенант. — Я й так боюсь запізнитись. Один день перегуляв дома з товаришами* (Коп., Земля.., 1957, 16); // Гуляти всюди, в багатьох місцях. *Перегулявши ти всіх весіллях.*

2. *перех.* Гуляючи, не працюючи, не навчаючись, проводити якийсь час. *— Перегуляй, сину, дома зиму і літо, а тоді я у заклад віддам* (Мирний, IV, 1955, 78); // Бути незасіяним (про поле, землю і т. ін.). *Пар невисидний, бо поле цілий рік перегулює* (Хлібороб Укр., 1, 1963, 13).

3. неперех., розм. Залишатися вловою (про корів). *Як правило, переслі телиці з рекордною живою вагою часто перегулюють* (Сов. тварин., 7, 1957, 48).

ПЕРЕГУЛЯ́ТИ *див.* **перегу́лювати.**

ПЕРЕГУРТУВА́ТИСЯ, уюся, *док.* Згуртуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. * Образно. *Хмари перегуртувалися, й з'явився зелентський корабель з трубами й щоглами* (Є. Кравч., Квіти..., 1959, 73).

ПЕРЕГУ́СНУТИ, не, *док., розм.* Стати дуже, занадто густим.

ПЕРЕГУСТИ́, уд; *мин. ч.* перегу́в, гла́, ло; *док.* 1. Перестати бути густим; відгустіти. *Заводські гудки перевли* (Кучер, Прощай..., 1957, 40); *// перен.* Припинитися, минути (про те, що суправождувалося шумом, гулом, гудінням). *Вона... попурала господарські в осьому, знаючи, що бурі переуде і буде не так, як він хотів, а так, як вона хотіла* (Тют., Вир, 1964, 88).

2. Густи голосніше за що-небудь інше. — *Двоєу того не чуть, Дніпро каїське,— машина* [літак] *перегула...* (Вишня, І, 1956, 212).

ПЕРЕГУСТИ́ТИ, ущу́, усти́ш, *док., перех., розм.* Зробити дуже, занадто густим.

ПЕ́РЕД, *у сполуч. із займ. й в ор уд. в. одн.* **пе́реді**, **пе́редо**, *прийм.* Уживається з орудним відмінками. Сполучення з **пе́ред** вирожають:

Просторові відношення

1. з орудним і родовим знах. в. Уживається при позначенні: а) розташування, перебування і т. ін. на деякій відстані від переднього боку того-небудь, лицьової сторони когось, чогось. *Перед затою стоїть старий єлляєтий ясен, цею хату і половину дворища верхав він своїми вітами* (Вас., І, 1959, 111); *Зав'язувала* [пані] *палець і, держачи його перед себе, бігла з столової в кухню* (Коцюб., II, 1955, 250); б) розташування, перебування і т. ін. у безпосередній близькості від кого-, чого-небудь; біля. *Вонн помахала хусточкою в себе перед носом* (Л. Укр., III, 1952, 654); *Поставила* [Віста] *просто на камені перед возницем дерев'яну миску* (Скл., Святослав, 1959, 9); *Панас Половець стоїв перед братом Іваном та його кожєаром Гертом* (Ю. Янов., II, 1958, 177); в) розташування, перебування на чолі, попереду кого-, чого-небудь. — *Постривайте... світ — не хата. А ви малі діти, Неровумні. Хто ватажком Піде перед вами, Хто поведе?* (Шевч., І, 1963, 77); *Вона йшла перед нього свіжа і чиста... і сміялась весело й тепло* (Коцюб., II, 1955, 213); *Перед Чернишем стрибав Гай, несучи на собі важку металеву пантву* (Гончар, III, 1959, 60); г) напрямку руху, пролягання в лицьовий бік кого-, чого-небудь або від лицьового боку когось, чогось. *Кинь хліб за собою, приїде перед тобою* (Номис, 1864, № 4420); *Міжпір'я гриміло бойовим клекотом. Перед Чернишем, ухиляючи, скрегочали по камінню ковані чоботи* (Гончар, III, 1959, 119); *Стая* [Оксен] *танцювати єопак на манір левгинки, пружно викидаючи перед собою носки чобіт* (Тют., Вир, 1964, 209); *Перед нас дорога простелилась* (Рильський, III, 1961, 314).

◇ **Пе́ред** [**ся́мим**] **носом** — дуже близько до кого-небудь. *Нан.. бив* [хлопця] *за те, що той ніби покрав* [цяцьки], *тоді як.. цяцьки або столик, або лежали тут же перед носом...* (Мирний, І, 1949, 261); *Вілна дивилася на них з дерев, сотні куріпок ліпило здійнялися в повітря перед самим носом подорожніх* (Багмут, Щасл. день..., 1959, 211).

2. із знах. і орудн. в. Уживається при позначенні: а) стикання кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь під час або в кінці руху. *Ой прибіг мій коханенько то й перей ворота: — Вийди, Дзюбо моя люба* (Чуб., V, 1874, 230); *Ходить, то неборак, знай, молиться все богу, Щоб шайбне дівчину побачить небогу. І.. кожаків, знай, хльоста батогом, Поки опиниться перед своїм дворам* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 46); *Перед нами — зрізний місто... А за містом... Губить небо!...* (Сос., II, 1958, 339); *Орлюк і Уляна зупинились перед невеликим столом. На столі... лежав великий вінок з колосся* (Довж., І, 1958, 334); б) зупинки, затримки і т. ін. у зв'язку з якоюсь причиною (чимсь побаченим, почутим тощо). *Витріщаються підслині очі, радріпша перед собою повлиу кашку* (Мирний, IV, 1955, 296); *Змучений і втомлений стояв він біля веранди перед зламаною лілією* (Довж., І, 1958, 408); в) зорового сприймання, оглядання кого-, чого-небудь. *Як найти з тих пєчер та стати од сонця,— перед тобою все тільки гори крейдяні біліють високі* (Вовчок, І, 1955, 180); *Перед ними в долині розіклалося місто* (Мирний, III, 1954, 75); *Стая пінєй встала попай Перед вонами* (Бажан, II, 1947, 71); г) розташування, розміщення кого-, чого-небудь попереду від себе, в безпосередній близькості від себе. *Він несподівано сідав на землю і починав розкладати перед собою патрони* (Довж., І, 1958, 121).

3. в орудн. і част. знах. в. Уживається при позначенні: а) розташування у безпосередній близькості від кого-, чого-небудь, що має до когось, чогось певне відношення. *Кней.., Горілку, пиво, мед і брагу Поставивши перед вагнаєу, Для збору в труби заєурнає* (Котл., І, 1952, 167); *Олімпіада... перед Катериною поставила кашик* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 194); б) розташування, зупинки в безпосередній близькості від кого-, чого-небудь з метою подивитися, зверпутися і т. ін. *Панночка стоїть перед дзеркалом і вже все зрівае з себе* (Вовчок, І, 1955, 106); *Стає* [Іфігенія] *перед олтарем* (Л. Укр., І, 1951, 162); *Гнрт абшся перед кашком змалання, що вже тепер вцєнть на тичці* (Голованю, І, 1957, 335); в) зупинки, відступу і т. ін. під тиском кого-, чого-небудь, внаслідок зіткнення з кимсь, чимсь і т. ін. *З рабським ушанованням* [ушануванням] *розступилися монголи перед невиданим приїжджим* (Фр., VI, 1951, 64).

4. з орудн. в. Уживається при позначенні чиїх-небудь дій, вчинків і т. ін. у присутності кого-небудь. *Владимир князь перед народом Убив старого Ровомола* (Шевч., II, 1953, 74); *Шевкун, зупинившись, полегшено зітхнув і підійшов до щілини, намолочки перед усіма за свою заслугу.* (Гончар, III, 1959, 86).

Об'єктні відношення

5. в орудн. і част. знач. в. Уживається при позначенні: а) стикання кого-небудь з кимсь лицем до лиця. *Дивиться* [Хом'як] *— іде по полю Висока Праєдонька і стала перей нам* (Гл., Вибр., 1951, 130); — *Ах ти поганьі.. Ми обоє зіралися на ноги. Перед нас була її мачуха* (Гр., Без хліба, 1958, 66); — *Ну, що? Утік? .. Лице праєкачена єидне перей мною* (Сос., II, 1958, 401); б) безпосередньої зустрічі з ким-небудь, повідомлення про прибуття, розмову і т. ін. *Звелів* [Еней] *носилки з вербовцу... Зготовить тіла для єинос, Щоб в них Наллант, Евандрів син, Вельможна, панська персона йшлася перей Наутона* (Котл., І, 1952, 268); *Приходить якісь єуброї два панки. Великі Горпині стати перед себе, а самі сіли* (Вовчок, І, 1955, 262); *Накинула* [Франціжська] *на себе білу єуєтину, щоби завєім закрити волосся. Так прийшла перей Славка* (Мирт., Тв., 1954, 346); *Марко стоне перед командиром підвідного чопа* (Трубл., Шхуна..., 1940, 131); *Коли зійшов на ганок і стая перей людьми, перед свій селом, перед синіми горами своєї Верховини* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 45); в) звертання до кого-небудь з розповіддю, промовою і т. ін. або з показом, демонструван-

ням чогось. *Чорт перед чортом спокійдався — один жорнище, другий дожайався* (Номис, 1864, № 7956); *Ведмеді танцювали Перед людом на базарах* (Л. Укр., IV, 1954, 136); *Жалуваєся раз пін перед попадею, що таки вмру, каже, в судіе* (Март., Тв., 1954, 45); *Коли Ульєльний принц зійшов на батьків трон, Він, як наказує традиції закон, Перед підданцями промову має поважну* (Рильський, I, 1960, 233); *г)* перших стосунків між ким-небудь. *Економ, що весь час вертівться і вовкувався тут перед пані, запозичливо дивиться по черзі на панку й жонка* (Вас., II, 1959, 59); *До багатих людей у Воньки вроджена пошана і повага, тому він і покірне себе якось ніяково перед небелюкою* (Тют., Вир, 1964, 224); *д)* дій і вчинків, що стосуються певних справ, ситуацій. — *Із дерева свого злочинства Ти мусиш тільку хоть одну; Без неї бо ні підступити Не можна перед сатану* (Котл., I, 1952, 122); *Перед судом стояла десять чоловіка бурлак* (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Ніколи не хотілось мені нашої перемоги так, як сьогодні, коли стояв я Ухажок перед законом* (Н.-Лев., II, 1956, 251); — *Клопотанину перед німецькими командуванням, щоб його нагородили хрестом,— .. пророк Тарас Шакрай* (Тют., Вир. 1964, 539).

6. *з орудн. в.* Уживається при позначенні: а) можливого або наявного об'єкта, відносно якого хто-небудь що або відбувається якась дія. *Не закривай ока зов перед ким* (Номис, 1864, № 4254); *Франко виставляє перед читачем цілу портретну галерею таких тужавіх — з залізною волею, з звірячими інстинктами* (Коцюб., III, 1956, 58); — *Лише кілька слів — і вся любима перед тобою.— подумав він* (Журб., Дороги.., 1948, 187); б) можливої або наявної причини дії, вчинків і т. ін. — *Я низько уклоняюся перед усім тим, що кожутно доброго зробили* (Мирний, III, 1954, 259); *Перед силою цієї туги, перед силою людської любові два вбивці мимоволі опустили довилу свою збрую і голови* (Стельмах, II, 1962, 58); — *Рай будемо сидіти. В Тихій долині.. Я поставлю товариша Грицатуя.. перед фактом* (Реп., Твій побратим, 1962, 17).

7. *з орудн. в.* Уживається при позначенні: а) того, що повинно бути здійснене, виконане, зроблене. *Перед ним було велике діло обрятування бессарабських виноградників від філоксери* (Коцюб., I, 1955, 223); — *Перед нами неабиякий рейд,— вернувся він до бійців* (Гончар, II, 1959, 43); б) того, що є предметом думок, сподівань, переживань і т. ін. *Стояли перед нею давні ангельська, пригадав вона свою криваву працю* (Мирний, I, 1949, 260); — *Закохався я і спиу,— Каже лицар, — вдень і вночі Бачу я перед собою Ніби очевидні дівочі* (І. Укр., I, 1951, 370); *Коли дому говорили про якусь людину, він спочатку бачив перед собою усі останні її достатку та злидні, а потім самого чоловіка* (Стельмах, I, 1962, 24); в) того, що чекає кого-небудь попереду, в майбутньому. — *Перед нами життя, перед нами робота...* (Коцюб., I, 1955, 169); *З кошацькою жадобою накинувся Багіров на життя, що відкрилося своїм забавливо неосяжністю перед ним* (Гончар, III, 1959, 187).

8. *з орудн. і заст. знах. в.* Уживається при позначенні: а) випереджіння в чому-небудь. *Сонешники некохані, непрохані ростуть собі, уганяють одно перед другим вище та вище* (Вовчок, I, 1955, 169); *Заграло шаленське у головах.. Полилася втанна одне перед другим* (Мирний, III, 1954, 289); *Вечерю свячено, Хатня перед усіх Пан Підкоморій* (Міцк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 54); б) порівняння кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь; надання переваги кому-, чому-небудь над кимсь, чимсь. *У холодочку під платаном Дівча завітчанек спить... Дрібдам нічого робить Перед такою красою* (Шевч., II, 1963, 385); *В очі завзятому змазань Перекликаються заводи Гудками... І зорі мерщить перед ними...* (Сос., I, 1957, 168).

Часові відношення

9. *з орудн. в.* Уживається при позначенні: а) того, що відбувається напередодні настання чого-небудь. *Вже перед світом він наламав очерету, накидав у чохи* (Н.-Лев., II, 1956, 237); *Пізно вночі, майже перед ранком, Огій тихо увігодить до своєї хати* (Досв., Вибр., 1959, 250); б) того, що відбувається напередодні яких-небудь подій. *Це було літ двоє перед волею* (Мирний, I, 1949, 262); — *Ні з своєю чоловіка перед весілля не бачила, ні він мене* (І. Укр., III, 1952, 170); *Ми хотали окоп перед боєм в широкому полі* (Голов., Близькі.., 1958, 61); в) того, що відбувається напередодні чих-небудь дій, учинків і т. ін. *Весь тиждень, перед найбільшою до Києва, я був дуже слабий* (Коцюб., III, 1956, 388); *Він подав мені розгорнуту книжку, яку перед моїм приходом розглядав на столі* (Ю. Янов., II, 1958, 124).

Пе́ред тим (сим. цим) — уживається при позначенні того, чому передувало що-небудь. *Надвечір до мене зайшлися товариші. Наш хлоп перед тим трохи відпочив* (Мас., Життя.., 1960, 29); *Він не застав Марічки живою. За день перед сим, коли брела Черемош, взяла її вода* (Коцюб., II, 1955, 331); *Ось підійшла вона — і зір у зорі тоне.. А перед цим, за мить, я кляв і за муки, за те, що серце рве* (Сос., II, 1958, 158); **Пе́ред тим** [*і як, складний спол.*— уживається на позначення чогось, що відбувається напередодні чого-небудь, передує чомусь. *Перед тим як вечеряти, Гнат, вийшовши на ганок, тонко засвистів* (Мур., Бук. повість, 1950, 108); *Перед тим, як зовсім знепритомніти, я почув, що на вбивчу набіг мій.. переслідувач* (Ю. Янов., II, 1958, 124).

10. *з орудн. в., заст.* Уживається при позначенні минулого часу. *Все-таки я тепера можу далеко більше ходити, ніж перед двома тижнями* (І. Укр., V, 1956, 44); *Петрусь стуй, зблід, що суміший став. Перед чотирма місяцями помер його батько* (Грчан, II, 1958, 119); *За сержантом.. вибігли хлопці того самого парубка, котрого перед хвилиною вивели за ворота* (Д. Бедник, Студ. Води, 1959, 22).

ІПЕРЕ́Д, перед*у*, ч. 1. Передня частина чого-небудь, лицьова сторона чогось. Чогось. *Стільець, що стоїть на чільнім місці, призначається спанкою до сідання, а передом проти портрета* (І. Укр., III, 1952, 402); *Напівбіло тримав свою білоконгасту коня за поводи й нерухомо стояв передом до Білої Церкви* (Ле, Україна, 1940, 309).

2. Передня частина тіла тварини. *Окунець-холодець, повернись передом — погоморимо з тобою!* (Номис, 1864, № 4250); — *Вік в'є і передом і заном, та де йому скинуть Артема!* (Гр., II, 1963, 281).

3. Те, що розташовується попереду або з переднім рядом, передній край чого-небудь. *Василь.. стає на самому передо, де звичайно стоять на селах панки да підпанки* (Н.-Лев., I, 1956, 77); — *Ти гадаш, що будеш найзапіший, а мітьі злапишися,— посміхнулися деякі, зиркаючи на парубка, що все з нагупленими бровами йшов на семім передї* (Кобр., Вибр., 1954, 165); *її* **пе́редом, на пе́реді**, *у знач. присл., діал.* Попереду. *І подумали, — чим Дмитро ій не пара? Нарубок трудящій, тільки що убогий, дак іще всі води його на переді* (Барв., Опов., 1902, 510).

Вести́ (**водйти, повести́, показувати, показа́ти** і т. ін.) **пе́ред**, в) йти першим, указуючи шлях іншим. *Надувшись голова і пішечком підпирающись повів перед; а судящі.. пішли за головою* (Кв.-Осн., II, 1956, 262); *Спокатки Марія Йосипівна сама вела перед, продирающись у*

защах.. Потім помітила, що дівчина починає відставати (Іс, Канч. лист, 1960, 108); *б) порцям розпочинати якісь дії, справи і т. ін., звичайно подаючи приклад іншим. Діти клопотались, начеб їм на турка перед вести йшлося...* (Вовчок, I, 1955, 332); *— Нижча кімната покоївочка Янчикора під показувати перед, а за нею пустився гармата й пішки...* (Ле, Палійайко, 1957, 45); *в) робити що-небудь раніше й краще інших. Вчені з України ведуть перед в одержанні нових матеріалів* (Наука..., 11, 1966, 3); *г) показуючи приклад у чому-небудь, керувати кимсь. Остап косив у пилара сіно. Та такий з його косар: такий жвавий, такий робучий — неспокійний! Усьому лад дає, усім перед веде,— отаманує* (Мирний, I, 1949, 132); *Куди не глянь — вирує труд народу і комуністи скрізь перед ведуть* (Сос., Щастя.., 1962, 8); *д) перемагати кого-небудь у чимусь. — О, тут, знаєте, боротьба,— сказав Мічурін... — В цій боротьбі черемхи з вишнею веде перед, виходить, черемха. От вона вгорі й дужча, а якщо не черемха вишня* (Довж., I, 1958, 476).

4. Те саме, що **передок** 2. *Як же я здивувався, коли побачив, що ввесь перед візка заставлений був гарними скляночками* (Коцюб., II, 1955, 405).

5. *тільки мн.* Частина взуття, яка облягає підйом та верхню частину ступні. *У нього були чоботи з блискучими халявами, а на передок — по зовсім новій латці* (Багмут, Опов., 1959, 4).

ПЕРЕДАВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до передавання. *Передавальний напис; // Призначений для передавання. Розмова по відеотелефону відбувається так.. Вмикають спеціяльний, передавальна камера й телевізор* (Наука..., 2,1961, 31); *З цим вещем* (резонансу), *наприклад, ми зустрічаємося при настроюванні радіоприймача на яку-небудь передавальну радіостанцію* (Курс фізики, II, 1956, 234); *Підприємці горіли жагою, бігаючи мимо передавальних ліній на Запоріжжя, на Дніпропетровськ* (Коцюба, Нові береги, 1959, 460).

ПЕРЕДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передава́ти**[1]. *— Якось більше від серця гарлова йде. Не люблю того передавання через третю особу* (Фр., VI, 1951, 194); *Із цих в цеха пішло передавання наказу: вотування як стій до бокування* (Тич., II, 1957, 180); *Правильно виконані розміри зубчастих елементів зубчастих коліс забезпечують плавність передавання обертального руху від одного колеса до другого* (Допуски..., 1958, 376).

ПЕРЕДАВА́ТИ[1], даю, даси, *недок.*, **ПЕРЕДАТИ**, дам, даси, *док., перех. і без додатка.* 1. Віддавати, подавати, вручати кому-небудь те, що тримають у руках або беруть у руки. *Сінон заграв у фівіти, потім передав її фелетистові, той провадить далі* (Л. Укр., II, 1951, 322); *Хтось нахильці, як запорожець, п'ях просто в барила, потім передав посудину батькові* (Гончар, Тронка, 1963, 185); // Віддавати, подавати, вручати кого-, що-небудь комусь для іншого. *— Візьми ж, Мелашко, пальницю батькові, а дітям я передам гостинця* (Н.-Лев., II, 1956, 326); *— Ого, де ж ви ціле дістали? — дивується Сидорій Яворівець. — Я дому передам!* (Стельмах, II, 1962, 99); // Вручати, віддавати щось кому-небудь через посередника або за чийо-небудь дорученням. *Шокайменше дівчі на день писали* [Антоніна] *до цього таки листи, стрічала цьому з рук, передавали через Людю* (Коцюб., I, 1955, 406); *Коли Гнат Яворівський передовав від Івана листа, то і про неї, Катерину, розпитував* (Чорн., Визволення, 1949, 122); *Двері відчинилися, і один з університетських служників передав йому записку* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 386); // *спорт.* Під час гри ударом посилати кому-небудь м'яч, шайбу і т. ін.

◇ **Передавати (переда́ти) естафе́ту** *кому* — доручити кому-небудь продовжити розпочату справу. *Інтервіюер подав до стверзілої літньої жінчину в роговій окулярах. — Моя сестра... Естафету* [проведення бійців через підземний хід] *передаю їй...* (Гончар, III, 1959, 254).

2. Віддавати що-небудь своє, від себе і т. ін. в чиєсь відання, володіння. *— Ваші пісні такі несхожі, мені з ними один клопіт..! Ще Ларченко, як передавав стан, перестерігав мене* (Мирний, I, 1949, 376); *— Передаю свою роботу до рук Радянської влади* (Дощ., II, 1956, 77); [Кущ:] *Справи інституту передати докторові наук Воронову* (Мороз, Пжеи, 1959, 220); // Перепоручати кому-небудь свої справи, повноваження, обов'язки. *Батько хлопців виказували свою задоволення і, зустрічаючись в Голову, щоб вона не мала сумніву, залюбки передавали їй свої виборчівські обов'язки щодо ушей та чубів своїх хлопців* (Вас., I, 1958, 118); *Олександр Васильович передає всі свої повноваження старшому помічникові і йде до нашої компанії* (Логв., Давні роки, 1961, 51); *Передавши ряд своїх функцій професіонального мистецтву, радянський фольклор на сучасному етапі в значній мірі має утилітарне призначення* (Пер. тв. та етн., 4, 1961, 11); // Залишити кому-небудь щось після себе у спадщину. *Обвязався до сили, — шануйте старого батька! Не провайдила нічо* [нічого], *не змарнував, але ще прийде та й вам передам* (Мирн., Ти.., 1954, 209); [Старшина другий:] *Сидіть собі в хуторі, ніби не знає нічого, а втнився — скрізь Головатий. «Коли сам, каже, не повернуся, то синові передам»* (Шевч., I, 1963, 95); *Я дітям нашим в спадок передам Цей давній лист, овіяний бояни* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 136).

Передава́ти (переда́ти) у власність *кому* — робити господарем кого-небудь іншого. *Доповідачі вимагали конфіскації всіх заводів, фабрик, банків і панської землі з тим, щоб передати їх у власність народу* (Щепа. Назустріч.., 1958, 145).

3. Повторювати на кого-небудь свої якості, ознаки і т. ін. *Минуле покоління передають наступним не лише матеріальні і духовні надбання, а й свої пристрасті* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 31); [Маргіа:] *Де ти взяла ці мрії?* [Аврелія:] *Від матері... Вона мені це в кров передала, бо я її дитина* (Л. Укр., III, 1952, 284); *Романко.. віддає йому все, що має хорошого, людського. А Юрко, може, передасть його своїм дітям* (Томч., Готель.., 1960, 49); // Навчати кого-небудь, використовуючи набуті знання, вміння. *— З синівською радістю я передаватиму й дам свої знання дітям, поки в моїх грудях б'ється людське серце* (Допж., I, 1958, 499); *Завдання дівчат радянської науки і органів охорони здоров'я — передати досвід учених і лікарів-практиків нашим зарубіжним товаришам* (Наука..., 1, 1959, 32).

4. Віддавати в розпорядження кого-, чого-небудь. *Як же ми* [переклад] *Вам не потрібний, то, будьте ласкаві, передайте його редакції «Зорі»* (Коцюб., III, 1956, 114); *Спотиків його вчені в потайних місці сеньманці, передали німцям* (Крот., Сини.., 1948, 24); *Навіа передали представникам місцевої влади, що приїхали в порт* (Кучер, Голод, 1961, 344); *— Забирай посилки і більше з ними в артільний двір не приходь. Спіймаю це вам — передам у суд* (Тют., Вир, 1964, 28).

5. Повідомляти кого-небудь про щось. *Його пріємце передавали з уст до уст* (Фр., VI, 1951, 228); *Сусідки головами хитали, зітхали і вдома чоловікам передавали: — Здуріла Дідригай!* (Новінька, Кутя.., 1960, 58); *Ті вісті, яким сказала Тамара, передадуть іншим, і вже сотні знають про втішну новину* (Хижняк, Тамара, 1959, 195); // Розповідати кому-небудь про

щось почуте, побачене і т. ін. *Хотілось би матері затримати його, не пустити — куди йому в таку спеку... як люди передають, забиратися навіть на комбайна* (Гончар, Тронка, 1963, 215); *У мене Прайя гостювала і васку побирувала, Щоб передав я всім* (Гл., Вибр., 1951, 140); *Головний інженер веселіше, сідає навпроти мене і ніби хоче мені передати якусь таємницю* (Вітч., 2, 1956, 102); *// також із спол. що, що б.* Повідомляти, інформувати про щось кого-небудь, зазвичай за дорученням іншого. *Гліх вчителька передавала, що Наталка не говорить у школі про мою професію* (Ю. Янов., І, 1954, 21); — *Пійман вашого Кайзера — на лакірце посадіжі!.. — Спасибі за честь, — посміявся Калиєв, коли йому передавали це* (Гончар, II, 1959, 76); *Поцілуй од мене міцно маму і передай, щоб берегла себе і була здорова* (Конюб., III, 1956, 271); *Сестра вийшла до лікаря передати Гучкове прохання* (Собко, Зор. крила, 1950, 226).

Передавáти (передáти) вітáння (привіт, поклін і т. ін.) — просити привітати кого-небудь, виявляючи комусь і т. ін. [К з н д и б а:] *Я щасливий передати вам найщиріше вітання від голови нашої сільради* (Корн., Калин. гай, 1950, 22); — *Де сини?* — *спитав Борковський... — Поїхали до Щорса,— сказав Чиж... — Привіт вам передавали* (Довж., І, 1958, 133); *Балцким при спогадності передам поклін* (Стеф., III, 1954, 28); **Передавáти (передáти) доручéння (наказ, розпорядження** і т. ін.) — за чиїм-небудь посередництвом або від чийого-небудь імені звертатися до когось, говорити комусь. *По окопу передавали команду: бути готовим до контратаки!* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 393); *Наказ останній комсомольцям передає повстанський штаб* (Сос., II, 1958, 406); *Сергія Петровича постараюся побачити завтра і передам йому Ваші доручення* (Конюб., III, 1956, 400).

6. *також із спол.* що б, що. Повідомляти про щось-небудь, користуючись телефоном, радіо та іншими засобами двобічного зв'язку. *Секретарка вискочила з кабінету, мигтю до телефону — передавати* (Вишня, І, 1956, 451); [О к с а н а:] *Буде шторм. (Дивиться вгору.) Що передає спеціальний?* (Корн., І, 1955, 46); — *Тільки що передали з району, щоб усі розходилися по роботах* (Тют., Вир, 1964, 259); *// також про що, із спол.* що. Поширювати що-небудь за допомогою радіо, телебачення та інших засобів однобічного зв'язку. *Передавали музику Шостаковича* (Дмит., Обнадені..., 1962, 103); *Москва передавала про конференцію в Потсдамі* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 179); *В перші дні дивився все, що передавали. І сільськогосподарські передачі, і передачі будинку моделей, не відбивали охоти в Миколи до телевізора* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 155); // Посилати енергію, струм, хвилі і т. ін. на відстань за допомогою технічних засобів. *Газові мотори... служать для перетворення енергії в електричну, яку техніка вже тепер уміє передавати на величезні відстані* (Ленін, 23, 1972, 90); *Шуміли колеса, лоскотіли ремінні паси, передачки свою енергію наверх, до жорен* (Шиян, Баланда, 1957, 20).

7. Зображувати, відтворювати і т. ін. кого-, що-небудь, послідовно, копіюючи його характерні риси, ознаки, рухи і т. ін. *Макар приумокрив, дзижчав і вже влучно передавав ліру* (Вас., І, 1959, 167); *Хтось точнісінько передав панський голос* (Стельмах, І, 1962, 561); *Леонід Семенович передав нашій самі вчителеві мінї спізнання* (Н.-Лев., IV, 1956, 124); // Зображувати, відтворювати, відображати і т. ін. які-небудь якості, ознаки, риси і т. ін. *До суперечок між течіями треба підходити з одним критерієм: наскільки та чи інша форма передає зміст* (Балан, II, 1958, 72); *Наталя зустрілася з великими труднощами. Кількарка не знала, як їй фарбованими вовняними нитками передати портретну схожість* (Вол., Самоцвіти, 1952, 140); *Завданням його [актора] було передати силу волі батька, який, тяжко страждаючи, також був в собі* (Укр. кіномист., II, 1959, 26); // Виражати, розкривати засобами іншої мови (про переклад). *Франко.. намагався передавати пушкінські рядки з максимальною близькістю до прототипу* (Рильський, III, 1956, 106); *Дух же той, гадаю, не можна було б передать, перекладачи пісню на пісню, в прозаїчним переказом* (Л. Укр., IV, 1954, 273).

8. Давати більше, ніж треба, понад міру. *Невичинами пальцями лічив* [Турбай] *гроші, часто передавав* (Рудь., Остання шабля, 1959, 510); *Грімас* [батько] *сім'ю цілу зиму надволодь, хліб діжить так, щоб не передати дітям зайвого окрайця* (Рєпм., Вибр. твори, 1961, 96); // перен. Робити щось зайве, небажане. — *От — скривила вона й засміялася. — Це вже ви передали,— і знов засміялася* (Вовчок, І, 1955, 378).

◇ **Передавáти (передáти) кутí мéду** *дит.* кутй.

9. *через що.* Віддавати з рук у руки над перелюпою. *Народився* [хлопець] *нарешті... І зразу як узяв ток — три місяці вікна в хаті бряжчали. І через кожух кумі передавали, і йорданського водою бризкали — нічого не бере...* (Вишня, І, 1956, 247).

ПЕРЕДАВА́ТИ², даю, даси. *док., перех. і без додатка.* Дати все або багато чого-небудь, одне за одним. — *Мало я йому усякої всячини переносила, мало я йому всього передавала? На себе не стрічу — йому несу* (Мирний, III, 1954, 175); [Б и ч о к:] *Хіба я мало передавав старій грошима та хлібом?* (Кроп., І, 1958, 465).

ПЕРЕДАВА́ТИСЯ, даю́ся, даєшся, *недок.*, **ПЕРЕДА́ТИСЯ**, да́мся, дасться, *док.* 1. Поширюватися на кого-небудь (про якості, ознаки і т. ін.). — *В гібридах передаються спадкові задатки не тільки батька й матері.. В гібридах складаються комбінації цілої групи далеких родичів — діда, прадіди, прабабок* (Довж., І, 1958, 465); *Його мати ніколи нічого не робила абияк. Мабуть, від неї передався йому отой вовсю працелюбства* (Хор., Місто.., 1962, 23).

2. Переходити від кого-небудь, сприймаючись іншим (про настрій, поведінку і т. ін.). — *Що ж таке, боже мій? — дедалі дужче передавався Мелашці неспокій хлопця* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 25); *Лукія відчула, як дрібно-дрібно затремтіли кінчики пальців. Тремтіння передалося рукам, завітри побігло по всьому тілу* (Донч., III, 1956, 129); // Сприйматися тим, хто читає, навчається (про знання, вміння і т. ін.). *Не від мудрих, недоступних йому книжок передалася йому* (краса землі) *хлопцеві, а від простих вах тополь, від коріння яких він спілмав свою першу золоту рибку...* (Стельмах, І, 1962, 104).

3. Робитися, ставати відомим завдяки переказам, розмовам, повідомленням і т. ін. *Завдяки про гуртові каскоти... зберігалися, поетизувалися і передавалися з одного семінарського покоління в друге, як священні бурсацькі саги* (Вас., І, 1959, 237); [П о л і к с е н а:] *Мої рабині ній одним були, сушили коноп, сукн, нечарком рожеву кашу. І не знаю, як твої слава передалась лідіцям* (Л. Укр., II, 1951, 291); // перен. Поширюватися, переходити від одного до другого (про звуки, слова і т. ін.). *Пісня, передаючись від одного до другого, варіювалася, границялася, ускладнялася* (Мирний, V, 1955, 376); *Важко визначити, звідки вона пісня, бо здавалось, вона передавалася від дерева до дерева* (М. Ю. Тарн., Нетримний горизонт, 1962, 219); *Крикнув отаман в діброву:— на коні, комарі, на коні!—*

Крик його лісом пішов, передався од воза до воза (Тич., I, 1957, 104).

4. Проникати, просякати і т. ін. в чого-небудь у щось. *Сонячне проміння нагріває спочатку поверхню суші або води, а вже від неї тепло передається повітрю* (Фіз. геогр., 5, 1956, 81); *// від (до) кого, в чім.* Поширюватися на людину, тварину або рослину (про інфекцію, хворобу). *Не зачепили цього жита головні, спалить його, щоб була кір не передався і до Вашої пшениці* (Мирний, V, 1955, 405); *Грип належить до інфекцій, які передаються від людини до людини* (Наука.., 12, 1966, 23); *Часто бактеріальні хвороби передаються з насінням* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 16).

5. *заст., розм.* Перейдити, переходити через якусь-небудь перепону або в інше місце. [К и р и л а:] *Куди ж він пішов?* [К о б з а р:] *Люди казали — відшукувати жінки та дочки, а десь пізе, що за вовдьчком за Дніпро передався* (Мирний, V, 1955, 31); *Нехай би Ліда мені написала, чи справді бувають до мене передатись і коли власне* (Л. Укр., V, 1956, 56).

6. *заст., розм.* Здаватися (*див.* **здаватися** 1). *Дома, в Галичині, він за учителя був, а потім на війну його забрали, та він передався до полону* (Головко, II, 1957, 11).

7. Знаходити втілення завдяки засобам технічного зв'язку. *На екрані прекрасно передаються об'ємність зображення* (Наука.., 5, 1958, 15).

8. *тільки недок.* Нас. до **передава́ти**. *Старі, приношені, маленькі чоботи... Як же ті чоботи з рук до рук передавалися!* (Вовчок, I, 1955, 291); *Лабораторія працювала понад корму. По всіх кімнатах між вирослими руки: так швидко передавався потрібні речі* (Ю. Яновський, II, 1958, 116); *Колгоспникам-пенсіонерам коні [будинки] передаються у власність безкоштовно* (Колг. Укр., 11, 1957, 28); *Вічарка.., очевидно, добре розуміла наказ, що передавався їй німецькою мовою* (Тют., Вир, 1964, 404); *Голобородько ні разу не підвів комбайна. Розпорядження й накази, що йшли через адъютанта, передавались кому слід чітко і вчасно* (Голов., Тополя.., 1965, 115); *По ній [електронній апаратурі] приймають-ся.. і передаються програми телебачення* (Вечір. Київ, 19.1 1963, 1).

ПЕРЕДАВА́Ч, а́, ч. 1. Той, хто (**те, що**) передає що-небудь. [Р і ч а р д:] *Всяк його [слово] сам зможе взять тепера, а передавців не треба нам* (Л. Укр., III, 1952, 37); *Мелодія в «Ехелоді», як завжди у Лисенка, має першорядне значення. Вона — основний носій змісту і чутливий передавач найтонших емоційних відтінків* (Мист., 6, 1964, 26).

2. Апарат, за допомогою якого передаються на відстань сигнали, повідомлення, зображення і т. ін. *Зовні радіотелефон нічим не відрізняється від звичайного настільного телефонного апарата. Тільки в його корпус змонтовано передавач і приймач* (Наука.., 8, 1961, 46); — *З деяких важливих причин ми утримуємось зараз від систематичної роботи на передавачі* (передавачі).... (Ю. Яновський, I, 1954, 228).

ПЕРЕДАВА́ЧКА, и, ж. Жін. до **передавáч** 1.

ПЕРЕДАВА́ТИ, *див.* **передава́ювати**.

ПЕРЕДАВЛЕ́НИЙ, а, о. Діепр. пас. мин. ч. до **передавити**. — *В тебе ніс схожий на вужа. На вужа, передавленого двічі* (Загреб., Сирюпа 45, 1959, 234).

ПЕРЕДАВЛЮВА́ТИ, вію, виш. недок., **ПЕРЕДАВИ́ТИ**, авлю, а́виш; мн. передавля́ть; *док., перех.* 1. Давити, роздавлювати все. Багато чого-небудь або всіх, багатьох.

2. *розм.* Душити всіх або багатьох. — *Бачу як вовк. Той, коли забереться в отару, — йому одної вівці мало — він передавить десятки* (Гжицький, Опришки, 1962, 124); *// перен.* Позбавляти життя (про хворобу). — *Доки так сидітимем? Поки різачка всіх не перекачає? — Та це пропасниця... Сміхом вже братчиків передавила!* (Добр., Очак. розмир, 1965, 123).

3. *розм.* Дуже сильно стискуючи в якомусь місці, умертвляти кого-небудь. — *Коли що, він і руками передавить Січкаря, в якого тепер більше жиру, аніж сили* (Стельмах, II, 1962, 37).

Передавлювати (передавити) горло — стискаючи горло, утруднювати дихання. *Запахи парфумів дизиліли на Орисю, передавили горло* (Тют., Вир. 1964, 457).

ПЕРЕДАВЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.* Нас. до **передавлювáти**.

ПЕРЕДА́ВНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **передáти**. *Гаккуп* [директор] *у передане Ігорем відображення, недбало кинув його на стіл* (Шовк., Людина.., 1962, 274); *Дякую сердечно.. за передані книжки* (Коцюб., III, 1956, 453); *У 1954 р. до складу Української РСР була передана Кримська область* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 331); — *Всі землі, по яких ми пройшли в тяжкі бої, стали назавжди для нас чимось близьким. Я.. не зможу спокійно сприймати повідомлення, передані.. радіо, про справи цих народів* (Гончар, III, 1959, 340); *// перéдано, безос. присудк. сл. Мені передано, що Ви хотіли б, аби стаття була взята назад* (Л. Укр., V, 1956, 186).

ПЕРЕДАРО́ВУВАТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПЕРЕДАРУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Дарувати подароване. — *Цього дарованого коня я знову передарую вам* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 105).

ПЕРЕДАРУВА́ТИ *див.* **передаро́вувати**.

ПЕРЕДА́ТИ *див.* **передава́ти** 1.

ПЕРЕДА́ТИСЯ *див.* **передава́тися**.

ПЕРЕДА́ТНИЙ, а, е. Призначений для передачі (у 1 знач.). *Служливо вислуховує курсують Вільський передатний акт комісії і підписує його* (Ірчан, II, 1958, 405); *Із збільшенням кількості робочих машин, які одночасно приводяться в рух, зростає і машино-довжин, а разом з тим передатний механізм розростається в широко розгалужений апарат* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 379).

ПЕРЕДА́ТОЧНИЙ, а, е. Те саме, що **передáтний**. *Штовхаю тачку людина в лахмітті.., рухається з лісів ось уже через п'яту передаточну інстанцію до айсберата* (Ю. Яновський, II, 1954, 24).

ПЕРЕДА́ЧА, і, ж. 1. Дія за знач. **передава́ти, передáти**. *Пишу на адресу Тарасову — на університет, студенту — для передачі* (Коцюб., III, 1956, 195); *Хмарою злетіли вгору робітники хені й солдатські шапки після слів Ленінa про те, що Радянський уряд оголосив декрет про передачу землі трудящим* (Дооч., VI, 1957, 458); *Вилив традицій яскраво виявляється.. в передачі з уст в уста творень народної мудрості* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 4); *Грабовський — майстер тонкої передачі переживань людини* (Укр. літ., 9, 1957, 177).

2. Те, що призначене для передавання в лікарню або тюрму. *Вона принесла Іванові передачу — шматок хліба і трох ягід* (Чорн., Визволення, 1949, 108).

3. Те, що передають по радіо, телебачу. *Стара Дорошенчиха, що уважаліе за всіх у радості слухала передачі радіо... першою почула і про ці океанські випробн* (Гончар, Тронка, 1963, 155).

4. Механізм, що передає рух від одної частини машини, пристрою до іншої. *В минулому столітті металообробні верстати приводилися в рух від парових машин за допомогою великої кількості пасових передач* (Нариси розв. прикл. електр., 1957, 98); *// Обладнання, яке передає струм на відстань. Ген — в напрямі Катеринно-*

слава й Донбасу — ступають щогли лінії високовольтної передачі (Рудь, Гоміл.., 1959, 31).

5. *розм.* Звіщення в тому, що дають кому-небудь. *Лучче* [краще] *п'ятак передачі, аби до вдачі* (Номис, 1864, № 10539).

ПЕРЕДБА́ЧЕННИК, а, ч. Приміщення в газні для розділання. *У передбаченику на фашаці висить нове обмундирування Котовського* (Мокр., П'єси, 1959, 19).

ПЕРЕДБАЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕДБА́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* 1. Вчити, прищеплювати що-небудь заздалегідь; ганяти чогось. *Сим того пана, як Вацлав, часто заганяв до Сольниць, і мабі передбачали, що це закінчиться маріяжем* [шлюбом] (Кобр., Вибр., 1954, 90); *Обід затягнувся довше, ніж передбачав Андрій* (Гур., Наша молодість, 1949, 43); *Всі ці причепки редактора я передбачав, знаючи його погляди на газету і відносини до мене* (Кошоб., III, 1956, 187); *— Нікого цікаву.. я не зберігав,— тихо сказав Щорс.— Ах, он як! Розумію. До речі, я штабові це також передбачав, даючи пакет. Ось копія наказу* (Довж., I, 1958, 142); // Робити правильний висновок про напрямок розвитку чого-небудь, про можливість якоїсь події тощо на основі вивчених фактів, даних і т. ін. *Передбачати погоду для всієї країни — правда, це дуже цікаво!* (Донч., V, 1957, 437); *Маркс і Енгельс, а потім Ленін.. гениально передбачили, що капіталізм, вичерпавши можливості свого розвитку, неминуче поступиться місцем перед комунізмом* (Наука.., 8, 1959, 1); // Мати на увазі що-небудь, не завдавати про щось. *Фінітов виявився необхідним організаторов — усе передбачав до найменшої дрібниці* (Збан., Єдина, 1959, 263); // *також з дод.* Планувати, проектувати що-небудь. *Інститут* [кібернетики] *передбачає створити системи обчислювальних машин, здатних стежити за ходом будівництва у великому промисловому або економічному районі* (Наука.., 10, 1963, 5); *В програмах курсів, шкіл для інженерно-технічних працівників і робітників необхідно передбачити розділи з питань механізації та автоматизації конкретних виробничих процесів* (Рад. Укр., 4.VII] 1959, 3).

2. *тільки недок.* Мати що-небудь своєю умовою або передумовою; виходити з чогось, ґрунтуватися на чому-небудь. *Існування продукту як товару передбачає певні історичні передумови* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 171); *— Наше дружнє й товариське побачення навряд чи передбачає якісь серйозніші угоди за цілу вечірку — торговельно-рибальську* (Ю. Яновський, II, 1958, 114); *Ленінський принцип пролетарського інтернаціоналізму передбачає, що кожна комуністична партія повинна на ділі боротися за зміцнення міжнародного комуністичного руху* (Літ. Укр., 23.IV 1963, 3).

ПЕРЕДБА́ЧАТИСЯ, ається, *недок.* 1. Очікуватися (про які-небудь події, явища). *— Значить, дорога передбачається далека,— надумав Хащький, ганяючи на майора. То був провідний сигнал! Весь полк знав, що замолоті сідає на кожд лише при довгих гарячих маршах* (Гончар, III, 1959, 418); *Передбачалася легка вечеря, потім ігри й танці під патефон* (Трубл., Мандр., 1938, 9); *Дим підніметься вгору через те, що повітря знаходиться в спокійному стані, отже, на найближчий час не передбачається зміни погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); // Плануватися, проектуватися. *Передбачається підвищити продуктивність лісів* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 204); *Семирічним планом у Львівській області передбачається збільшення виробництва зерна в 1,6 раза* (Колг. Укр., 4, 1959, 10); *У штатах начально-виховних закладів, призначених для дітей привілейованих класів населення, передбачались лікарі, основним обов'язком яких було збереження здоров'я школярів* (Шк. гігієна, 1954, 10).

2. Пас. до **передба́чати**.

ПЕРЕДБА́ЧЕНИЙ, а, е. Дінпр. пас. мин. ч. до **передба́чити**. *Починається дощ — .. давно передбачений* (Перв., I, 1958, 137); *Штабні писарі сушили оті папери, як оформляли в паперах передачу капітулянтами військами нашої армії засобів пересування (така передача була передбачена в акті про капітуляцію)* (Гончар, III, 1959, 70); // **передба́чено**, *безос. присудк. сл.* — *Дивуюся, що ти не прислав за нами цілу валку отих колясок на весільєзд душ...* — *Все передбачено, Семене* (Ле, Міжгір'я, 1953, 12); *Передбачено різні заходи для забезпечення безперебійного зв'язку між усіма 12 районами Київщини* (Рад. Укр., 6.I 1963, 3).

ПЕРЕДБА́ЧЕННЯ, я, *с.* І. Дія за знач. **передба́чати, передба́чити**. *За новий метод передбачення погоди В. П. Мультановському в 1927 р. була присуджена золота медаль Всесоюзного географічного товариства* (Видатні вітч. географи.., 1954, 130); *Особливо великого практичного значення набувають передбачення* [майбутнього] *в соціалістичному суспільстві, де трудящі беруть активну участь у перетворенні природи і суспільного життя* (Наука.., 8, 1958, 61).

2. Здатність передбачати майбутнє, те, що має відбутися. *Партія наполегливо вчиться у мас, збагачується їх досвідом і одночасно вчить мас, вказує їм, спираючись на свій наукового передбачення, нові незвідані шляхи у світле майбутнє* (Ком. Укр., 12, 1966, 3); *Мистецтво передбачення — неодмінна якість партійного керівника* (Рад. Укр., 20.V 1949, 1); // План, проект, задум. *Передбачення Кутузова збулося тільки розвиднілось, а вже біля села Бородіно розпочався бій* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 293); *Цими днями відбулися засідання постійних комісій Верховної Ради Української РСР: мандатної, законодавчих передбачень, бюджетної, з закордонних справ, по промисловості й транспорту* (Рад. Укр., 8.VII 1962, 1).

ПЕРЕДБА́ЧИТИ *див.* **передба́чати**.

ПЕРЕДБА́ЧЛИВИЙ, а, е. Який має здатність передбачати що-небудь. *Невтомний, передбачливий Богун з'являвся скрізь, пильнував найменші прогалини — все було враховано, як того вимагала козацька наука* (Кач., II, 1958, 456); *Прийом справ справді не гальмували. В передбачливого завідувача начальної частини вже були заготовлені належні документи* (Збан., Малюдзвін, 1958, 25); * Образно. *Аркадій кількома словами зумів перекопати її, що майбутня її дітей — це ціє якому рані не гра сатівоо випадку. Їх долю керує розумна передбачлива батьківська рука* (Вільде, Сестри.., 1958, 44).

ПЕРЕДБА́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **передба́чливий**. *Сапер тільки літнув і ліг, не головою під кущ, а ногами. Віктор мовчки схвалив цю передбачливість. Партизани!* (Ле, Клен. лист, 1960, 142); *Прийшла війна, і молодий токар став розвідником. Чистий ризик змагав від нього холоднокровності, передбачливості* (Рад. Укр., 17.XI 1948, 2).

ПЕРЕДБА́ЧЛИВО. Присл. до **передба́чливий**. *Він передбачливо вжитрив одною ногою мідність трапу, обережно зійшов на нього* (Логв., Давні рани, 1961, 25); *Колоніяль передбачливо захопив добрий бінокль* (Смолич, Прекр. катастр., 1958, 378).

ПЕРЕДБА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дінпр. пас. тепл. ч. до **передба́чити**. *Сашкова смерть, несподівана й передбачувана, на наших очах прямо пітьмила хлопця* (Коз., Гарячі руки, 1960, 77); *— Ви знаєте, що ми повинні дати вам характеристику в зв'язку з передбаченим вашим від'їздом за кордон? — раптом спитав Ратушний* (Рибак, Час.., 1960, 823).

ПЕРЕДБУ́Р'Я, я, *с., рідко.* Відрізок часу перед бурею і стан природи в цей час. *За лісом пролетіла далекий грім передбур'я* (Кучер, Квітує жито, 1938, 35); *В насиченім пилюзою повітрі вже зловісно бриніла незвичайна, характерна для передбур'я, гаряча сухість* (Гончар, Таврія, 1952, 432); *Образно.* Ю т а р щ ь к и й: *Його життя в бурях... А втім, справжньої бурі він ще не дочекався. Це ще передбур'я...* (Мокр., П'єси, 1959, 309).

ПЕРЕДБУ́РНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **передбу́р'я**. *Шумів ліс і раптом ущух, і настала важка тиша чекання, передбурна мить* (Ю. Яновський, I, 1958, 318).

ПЕРЕДВЕСІ́ННИЙ, я, е. Те саме, що **передвесня́ний**. *В один ясний передвесінній день. Коли Амур тронув людів окови, Прийшов... парплав «Колумб»* (Крим., Калин. міст, 1940, 74); *Поміж деревами низько плили великі передвесінні хмари* (Стельмах, Вел. родина, 1951, 805).

ПЕРЕДВЕСНЯ́НИЙ, яна, яне. Який передує весні або має місце, буває, відбувається перед весною. *Обачна Мшіела було смеялює, загорліе, дорма що стоя-на передвесняна пора* (Смолич, V, 1959, 622); *Зимові присмерки поволі спускалися на засніжену землю, ще вже з'явилися перші протали́ни, принесені передвесняною відлигою* (Добр., Очак. розмир, 1965, 202); // Повіяний з очікуваним весни. *Синички веселіше співають свої перші передвесняні кемінді пісеньки* (Кон., Подверунок, 1956, 74).

ПЕРЕДВЕЧІ́РНІЙ, я, е. Який передує вечору або має місце, буває, відбувається перед вечором. *По затінках між зеленими садами, між сірими стінами загравали вже передвечірні фіолетові тіні* (Вас., I, 1959, 247); *На вікнах будинків палають багряні передвечірнього сонця* (Мик., I, 1957, 481); *Схвильовано замер передвечірній час над містом, по-весняному розхитавши останній промінь сонця що не гас, а літаючі вже сяють жовтим світлом* (Забіла, Поезії, 1963, 15); *Передвечірні сутінки; Передвечірня тиша.*

ПЕРЕДВЕЧІ́Р'Я, я, *с.* Передвечірній час. *Було прекрасне червоне передвечір'я* (Собко, Гренів, 1937, 146); *На заході в закучерявлену мідь була вкарбувалася золота передвечір'я, а низом вже скрадаються, підростають легкі тіні* (Стельмах, I, 1962, 259).

ПЕРЕДВИБО́РНИЙ, а, е. Який передує виборам або має місце, буває, відбувається перед виборами. *Вся Європа бурлить.. На американському континенті тапошнє ускладнюється ще й тим, що в Сполучених Штатах якраз у розпалі передвиборна кампанія, конгресменам доводиться маневрувати між двох вогнів...* (Гончар, II, 1959, 362); *Передвиборні збори якраз і глибоко розкривають справжнє народовладдя, показують всі переваги соціалістичного демократизму* (Рад. Укр., 9.II 1937, 1); *Передвиборна агітація; Передвиборна боротьба.*

ПЕРЕДВИБО́РЧИЙ, а, е. Те саме, що **передвиборний**. *Чи не поїхати б мені трошки по Галичині та Буковині, щоб побачити з край і передвиборчу справу?* (І. Укр., V, 1956, 172); *Коли прийшли нові вибори, Невдоволений Русин кандидував знову, але передвиборні збори вовсім не давали йому тепер вдоволення* (Мак., Вибр., 1954, 6).

ПЕРЕДВИ́ЖНИК, а, ч. В Росії другої половини XIX ст.— передовий художник-реаліст з демократичними поглядами, учасник пересувних виставок. *Прекрасне було велике плем'я наших передвижників. Вісі ми захоплюємось їх чудовими творами і схиляємось перед мужністю і красою їх подвигу художників-викривачів* (Довж., III, 1960, 111); *Творчість передвижників вчить художника активно втручатися в життя суспільства, пристрасно любити людину, глибоко й некрасно відображати свій людський почуття* (Мист., 5, 1961, 11).

ПЕРЕДВИ́ЖНИЦТВО, а, *с.* Реалістичний напрямок у російському живописі, засновниками якого були передвижники. *Передвижництво було могутнім масовим рухом. Патріотична діяльність передвижників розбудила серед широких мас інтерес до мистецтва* (Мист., 1, 1962, 28).

ПЕРЕДВИ́ЖНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до передвижників і передвижництва.

ПЕРЕДВИХІ́ДНИЙ, а, е. Який передує вихідному дню. *Передвихідний день.*

ПЕРЕДВІК, у *заст.* а, ч., *книжн.* Давні, незапам'ятні часи. *Завжди терновий вінець буде кращим, ніж царський корона,... так в передвіка було і так воно буде довіку* (Л. Укр., I, 1951, 189); // у знач. присл. з **перед-вікій**. Здавна; ніколи. *Звідки ж тут у дідька жаль може си взяти [взятися]? Тут же його з передвіка не було* (Хотк., II, 1966, 246).

ПЕРЕДВІ́СНИК, а, ч. Те, що (той, хто) передвіщає що-небудь, є першою ознакою, першим вісником чогось. *Над «Восточною» проклинають.. зорі ганебних кур-ей, морські хвастощі — передвісники землі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 453); *Перлоп, коли ознаки загострювання починали і кепсті, називається продромальним періодом (період передвісників), а кепсні хворобливі явища — продромальними явищами, або передвісниками хвороби* (Підручник дезинф., 1953, 31).

ПЕРЕДВІ́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **передві́сник**.

ПЕРЕДВІСТА́ТИ *див.* **передві́щати**.

ПЕРЕДВІ́СТКА, и, *ж.* Те саме, що **передві́стя**.

ПЕРЕДВІ́СТЯ, я, *с.* Явище, ознака і т. ін., що передвіщають наближення, настання чого-небудь. *Коли ри-шове з місця криза і на верхів'ях тане сніг,— це найперше передвістя, що незабаром прийде мить — і молоде, зелене листя над озовом защумить* (Уп., Вірші..., 1957, 121); *На початку 1651 р. польські кавалерійські загони почали нападати на жалощі прикордонні частини, що було передвістя нового вторгнення польської армії на Україну* (Іст. УРСР, I, 1953, 245).

ПЕРЕДВІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який існує споконвічно, без початку і кінця. *В передвічнім вирі атоми, форми й задуми Вигрались, вибухали, прагнули мир і тіні, Ніщались над безоднями, билися передвічними завдами, Кидалися протуберанцями, глухо зверталися в дія* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 10); // Притаманний людям взагалі, незалежний від окремої людини. *Іскла дитина, як сама росла. Змагала в серці острах передвічний* (Рильський, Поеми, 1957, 288); // *заст.* Божественний. *І в спальню-храмину Цар увійшли. Дитя передвічне У залах знайшли* (Щог., Поезії, 1958, 329); // у знач. ім. **передві́чний**, ного, ч. Бог. *Все — з наказу передвічного, Кожна чарочка вино, — Я не вінец, що суджався На роду мені вона!* (Крим., Вибр., 1965, 296).

2. Який був існував у давні, незапам'ятні часи; давній, стародавній. *Перед нами маячали дивної краси фрески, килими, зброя. Праця старинних персів, передвічних арабів, войовничих бедуїнів і індійців* (Ірчан, II, 1958, 42); // Дуже старий. *Потім ліс... Передвічний, непроходимий. Ні доріжки, ні полянки* (Хотк., II, 1966, 273).

ПЕРЕДВІЩА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕДВІСТИ́**, іщу, істиш, *док., перех. і без додатка.* 1. Угадувати те, що відбудеться, пророкувати майбутнє; провіщати. *Мріючи про майбутнє світу, люди все якісніше усвідомлюють, що історія рухається так, як передвіщали Маркс і Ленін* (Рад. Укр., 21.X 1961, 1).

2. Бути ознакою наближення, настання чого-небудь.

Високий, чистий дзвін коси передвіщає мені радість і втіху — косовицю (Довж., Зач. Десна, 1957, 474); *Передранкове небо було покрите хмаринками зі світлими бляшками* [полісками], *які передвіщали, що ось-ось із-за obр покажеться сонце* (Томч., Готель.., 1960, 225).

ПЕРЕДВІЩÁТИСЯ, áється, *недок.* 1. Наближатися, наставати згідно з попередніми прогнозами. *Настав той сухий день, що вчора передвіщався* (Ле, Ю. Кудри, 1956, 164).

2. *Час.* до **передвіщáти**.

ПЕРЕДВОЄ́ННИЙ, а, е. Який передує війні або має місце, буває, відбувається перед війною, напередодні війни. *Почався по всій землі передвоєнний рух, а в Луцьку передвоєнний застій і тишина* (Оп., Іду.., 1958, 582); *Передвоєнний час; // Зробля.. внесок перед війною.* (1 в а н: *Ось на стіні її портрет, це передвоєнний* (Лев., Марія, 1953, 52).

ПЕРЕДВОЇ́ТИ *див.* **передвоювáти**.

ПЕРЕДВОЮВÁННЯ, я, с. Дія за знач. **передвоювáти**.

ПЕРЕДВОЮВÁТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕДВОЇ́ТИ**, ою, оїш, *док., перех., спец.* 1. Переорювати ріллю ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Перегнати спирт або горілку ще раз, повторно.

ПЕРЕДГІ́РНИЙ, а, е. Розташований у передгір'ї. *Дрімучі ліси вкривали Кримські гори і долини, і навіть передгірний степ, де тепер росте лише сірий полин* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 26); *Передгірний пояс властивий порівняно м'який, помірно вологий клімат* (Звірі.. Карпат.., 1952, 6); // Власт. для передгір'я. *Передгірний клімат.*

ПЕРЕДГІ́РСЬКИЙ, á, é. Те саме, що **передгíрний**. *На малих річках передгірської та рівнинної частин Українських Карпат доцільно спорудженати ставки для розвитку тепловодного рибовództва* (Наука.., 11, 1963, 31); *Передгірські луки.*

ПЕРЕДГІ́Р'Я, я, с. Місцевість, що прилягає до гір. *Вони дійшли до краю величезного лісового масиву. Тут гори сходили.. спадали поволі у передгір'я* (Петльов., Хотинці, 1949, 187); *У долині раптом замаячили фіолетові горби, що зливалися з обрієм. Це були вже передгір'я Алтаю* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 111); *У передгір'ях поширені тераси з уламкового матеріалу, принесеного сюди талою водою льодовиків* (Наука.., 5, 1958, 51).

ПЕРЕДГОРÓДДЯ *див.* **передгрáддя**.

ПЕРЕДГРÁДДЯ, ПЕРЕДГОРÓДДЯ, я, с., *заст.* Місцевість з поселеннями навколо міста. *Нижче* [Києва] *розкидані були, неначе частівчані виїздки, хижі, халупи, земляні простого люду.. Це місце таї звалось — передградам* (Скл., Святослав, 1959, 53).

ПЕРЕДГРÓЗЯ, я, с. 1. Відрізок часу перед грозою і стан природи в цей час. *Ялгас туман передгроза на гори, І небо в росі і в жаровищах тоне* (Бажан, II, 1947, 177); *Шарпнув* [Арсен] *двері, ступив у ніч, сповиту задуги й передгрозою* (Дмит., Розлука, 1957, 108); * *У порівн. На кілька секунд запанувала тиша, зловісна й важка, немов у передгрозя* (Ю. Бедник, Полки.., 1959, 87).

2. *перен.* Час перед грізними, бурхливими подіями. *Народжених в тривожнім передгрозді, нас викохала праця й боротьба* (Збіїва, Промені, 1951, 6); *В той* [1941] *рік весною Максиму Нерчину було легко і радісно, хоч десь в серці існувало дивне відчуття передгрози* (Рибак, Час.., 1960, 163); *Райнс варіе із епохи революційного передгрозя і став полум'яним її співцем* (Газ. літ-во, 11, 1965, 50).

ПЕРЕДГРОЗОВИ́Й, á, é. Який передує грозі або має місце, буває, відбувається перед грозою. *Повітря неймовірно парке, таке парке, яким воно буває тільки у передгрозовий час* (Збан., Сеспель, 1961, 28); *Коні сніцюють нізко-рожеві, як небо перед сходом сонця, тронуті, тоді розкрилаються червоні, немов жар, а потім наступає черга жовтогарячих, як передгрозовий захід* (Чорн., Красні вудки, 1961, 36).

ПЕРЕДГРОЗЯ́НИЙ, а, е. Те саме, що **передгрозовий**. *Іван Залізняк подивився на вогні знову — вони, наспад, пробивалися через млисте передгрозяне повітря* (Собко, Звич. життя, 1957, 140).

ПЕРЕДДВЕ́Р'Я, я, с. 1. Місце перед дверима, перед входом куди-небудь; // Місце, місцевість, розташовані безпосередньо перед чим-небудь, біля чого-небудь. *Перед ким простелись його рідні рушна. Не були мертві передцвер'я Києва — стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вишгородщина, випалений Труханіе острів* (Довж., І, 1958, 324); * *Образно. Весь хід розвитку відносин партії і спілки з своєрідним арештанням КСМ у партію, як її невід'ємної частини і передцвер'я* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 202).

2. *перен.* Час перед якимось подією; початок певного періоду в розвитку чогось. *...Державно-монополістичний капіталізм в цілковитій матеріальній підготовці соціалізму, в передцвер'ї його* (Ленін, 36, 1973, 285); *Прокламація.. від імені Центрального Комітету партії більшовиків закликала всіх робітників Росії: «Початок 1913 року хай стане передцвер'ям другої революції в Росії..»* (Іст. УРСР, І, 1953, 688).

3. *анат.* Початок входу в який-небудь отвір, канал живого організму. *Передцвер'я слухового лабіринту.*

ПЕРЕДДЕ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **передцень** 2. *Ранок зачинався тихий та задумний, все навкіл: і трава, і дерева, і кущі — наче вдавлено, уміліючи в передденний вільготі* (Смолич, Мир.., 1958, 465).

ПЕРЕДДЕ́ННЯ, я, с., *рідко.* Те саме, що **передцень** 2. *Дівча утомилось. В вікні передцення. Але не вгасає малий ліхтарик* (Воронько, Драгі.., 1959, 54).

ПЕРЕДДЕ́НЬ, дня, *рідко* **ПЕРЕДДО́ДЕНЬ**, дня, ч. 1. Час перед якоюсь визначною подією; самий початок такої події. *Найголовніше і основна умова успіху в момент передодня пролетарської революції є зміцнення, є свобода партій революційного пролетаріату від опортуністів і «центристів»..* (Ленін, 41, 1974, 407); *Був такий же передцень наступу. Над нічною землею щохвилини злітали ракети, німці себе підбадьорювали піротехнікою* (Ю. Янов., II, 1954, 13); *В передодень торжества нескореної волі, коли в одну сім'ю зійдуться сини України, затремтіла в гуцульських горах Велика Трембіта і сполохне вогонь на Довбушевій скалі* (Перв., Невигадане життя, 1958, 261).

2. *рідко.* Початок дня; ранок. *Досвітні пасма витягали сонце на землю, а Лагар потряс своїм волоссям і.., усміхаєся, бо дуже любив цей ярий передцень* (Стеф., І, 1949, 238); *Грає ранок, передцень, Грає, сонцем сяграва* (Ус., І сьогодні.., 1957, 76).

ПЕРЕДДИПЛО́МНИЙ, а, е. Який передує захистові дипломного проекту, дипломної роботи або має місце, буває, відбувається перед таким захистом. *Павло готувався до передцдипломної практики. Останній місяць нікуди не ходив* (Мушк., Серце.., 1962, 227); *Мойбуті онкологи мали б проходити 2—3-річне навчання в спеціалізованих онкологічних інститутах, в яких також працювали б постійні тримісячні передцдипломні курси для всіх майбутніх лікарів* (Наука.., 8, 1965, 17).

ПЕРЕДДОСВІТНІЙ, я, е. Який передує світанку, досвіту або має місце, буває, відбувається перед світанком, досвітом. *Передцдосвітня година.. Де-не-де цвірін-*

ка аташка. Проходила віс з гір (Крим., Вибр., 1965, 49); *Коли ми йшли в бої, нам зорі п'ятикутні світили на шапці в передодосінній млі* (Тер., Серце... 1962, 9).

ПЕРЕДДОЩОВИЙ, а́, е́. Який передує дощу або має місце, буває, відбувається перед дощем. *В воловому, передодощовому повітрі комахи літають біля самої землі, бо їхні крила, легко збираючи вологу, стають важкими* (Наука..., 8, 1958, 48).

ПЕРЕДЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ, а, е. Який передує екзамену або має місце, буває, відбувається перед екзаменом. *Передекзаменаційна робота; Передекзаменаційний період.*

ПЕРЕДЕРЖА́ЛЕЦЬ, льця, ч., *заст.* Той, хто когось передержує (у 3 знач.). — *Ви передержалець! — заревів писар, — ви передержуєте бісиків?* (Кв.-Осн., II, 1956, 303).

ПЕРЕДЕ́РЖАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до перед**е́ржати**. *Негайне припинення прозвання не ратує передержаний відбиток, який у проявнику швидко чорніє* (Довідник фот., 1959, 164).

ПЕРЕДЕ́РЖАННЯ, я, с. Дія за знач. **передержа́ти**.

ПЕРЕДЕРЖА́ТИ *див.* **передержу́вати**.

ПЕРЕДЕ́РЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **передержа́ти** 1. *Передержка фотопліжки.*

2. *розм., заст.* Перескаменовка. *Волєся* [Піхтір], *що я цьому році його виженуть довєзі в школи,.. аж йому доли дві передержки* (Вас., I, 1959, 182).

ПЕРЕДЕ́РЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **передержу́вати**. *За передержування залізничних вагонів на під'їзних коліях статтями залізниць передбачаються штрафи* (Рад. Укр., 4.IX 1962, 3); [Вронський:] *Це ваш син арештований весною?* [Данило:] *Мій син...* [Вронський:] *За передержування й поширювання букпетичних газет і книжок?* [Данило:] *Так кажуть...* (Гуцал, I, 1958, 151).

ПЕРЕДЕ́РЖУВАТИ, у́ю, у́єш, *недок.*, **ПЕРЕДЕ́РЖАТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Держати, тримати щось де-небудь довше, ніж слід. *Передержувати фотографію у проявнику.*

2. Тримати когось де-небудь протягом певного часу. *Усе літо я говріла, і тільки як почалися жнива — я відчувала; та була така квола, що лікар не пораяв з осені віддавати мене до інституту, а передержати хоч одну зиму дома* (Мирний, IV, 1955, 334).

3. *заст.* Переховувати десь кого-, що-небудь. *Колись на Ятрені скрізь подейкували, що він краденне передержує* (Гр., II, 1963, 314); *На раду зібралися старші* [виховані]*.. Вирішили — днів з сяк-так передержать Мишка потайки в* [дитячому] *будинку* (Вас., II, 1959, 134).

ПЕРЕДЕРЖУВА́ТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до перед**е́ржувати**.

ПЕРЕДЕ́РТИ *див.* **передира́ти**.

ПЕРЕДЕ́РТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до перед**е́рти**. [Перунь] [Витяньов] [Гершко] *з кишені наш контракт... стривай перемазаний і до половини передертий, покажи мені, знов сповав і пішов* (Фр., IX, 1952, 412); *Сергій прочинив двері. Його мало не занудило. Чи то від тітчиних слів, чи то від запаху розпрілої передертої кольви* (Мушк., Чорн. хліб, 1960, 103).

ПЕРЕДЕ́РТИСЯ *див.* **передира́тися**.

ПЕРЕДЕШЕВІ́ТИ *див.* **передешевля́ти**.

ПЕРЕДЕШЕВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕДЕШЕВІ́ТИ**, влю, виш; *мн.* передешевля́ть; *док.*, *перех.* Продавати надто дешево, нижче справжньої вартості.

ПЕРЕДЖИВА́ННЯ, я, с. Який передує живанню або має місце, буває, відбувається перед живанням. *Пальове сонце, здавалося, нерухомо застигло серед високого неба, і так само застиг у тиші та спеці без краю довгий переджиданий день* (Жур., Дорога..., 1948, 42); *Вже не шумять тихо і мірно хліба, як у черні, в степу переджиданий сурмій шерех* (Нюма, Пазустрічі..., 1958, 350); *Він навчився прикрав на передживані збори, щоб почути збиральний план і здобути в передодню колгосні певний досвід* (Крот., Синя..., 1948, 426).

ПЕРЕДЖИ́ВЧИЙ, а, е. Час перед живанням. *Духом стиглого хліба дихає степ, і люди такими надвечір'ям виходять пройтися понад нивою. В один з таких радісних днів передживчого я в Дніпровському стався подія, яка сколихнула провесілю усього автозаводського степу* (Хор., Ковпак, 1960, 83); *Яке передживчо, кажуть люди, такими будуть і жнива* (Рад. Укр., 1-VII 1961, 2).

ПЕРЕДЖОВТНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який має місце перед Великою Жовтневою соціалістичною революцією. *Радянський читач знав Коцюбинського як друга трудящих і великого майстра реалістичної прози переджовтневого періоду* (Ком. Укр., 9, 1964, 61).

2. Який має місце, буває, відбувається перед святкуванням роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції. — *От, щоб запросити його до нас на переджовтневий вечір! — промовили вчні разом і благально дивились мені в очі* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 65); *З кожним днем на підприємстві все ширше розгортається переджовтневе соціалістичне змагання* (Київ. пр., 7.X 1950, 1).

ПЕРЕДЗАСІВНИЙ, а, е́. Який має місце, буває, відбувається перед засівною кампанією. *Передзасівні роботи.*

ПЕРЕДЗАХІ́ДНИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається перед заходом сонця. *Від сильнішого порову вітру злами дощот розходяться і видко ліс — уже в яскравому осінньому уборі на тлі густо-синього передзахідного неба* (Л. Укр., III, 1952, 243); *Коли Рема увійшов..., Азмат, Седин і Озли тільки-но нічили передзахідну жолитву* (Досв., Голле, 1961, 136).

ПЕРЕДЗБИРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається перед збиранням урожаю. *Агрономи колгоспів і бригадири рільничих бригад разом з комбайнерами повинні в передзбиральні дні уважно обслідувати поля і дати обґрунтовані висновки про строки початку збирання* (Зерн. комбайни, 1957, 311); *Передзбиральне видалення листків бавовнику сприяє підвищенню продуктивності машин на збиранні бавовни і зменшує її засміченість* (Техн. культ., 1956, 258).

ПЕРЕДЗВЕНІ́ТИ, нить, *док.* Перестати дзвонити; віддзвеніти. *І пісня вже передзвеніла, і збіглися сни мої і мрії...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 132); *Ще зорі сипалися в роси, Ще не вабилась на сході ліс, А вже передзвеніли коси* (Вирган, В розп. літа, 1959, 50).

ПЕРЕДЗВІН, вону, ч. 1. Звуки кількох церковних дзвонів. — *Господи помилуй! — вдарив трьохсотголосий хор під будівлю й передзвін великих і малих дзвонів* (Довж., I, 1958, 44); *Дзвонар підіймав вуделькими сідницями на дзвіницю, і через хвилину над слободою полилися великодні передзвони* (Шиян, Гроза..., 1956, 272); // Звуки кількох дзвінків різного роду по черзі. *Робочий день у конторі почався клацанням рахівниць, телефонним передзвоном, безконечним рипом дверей* (Кучер, Прощай.., 1957, 272); // Дзвін годинника. *Ніч. Здається, з недалеких гін Б'є куранти Спаських передзвін* (Рильський, III, 1961, 70); // Дзвін кількох струн музичного інструмента. *Чутлива, багатострунна кобза, що вистить на кілочку, поки кобзар говорить, розмує-перегукується з ним слабенькими мелодійним передзвоном* (Вол., Садн.., 1950, 38); *Дрібно-дрібно перебирають пальці струни. Передзвони приструнків*

мезов повішають на грудині басів (Мист., 1, 1961, 25); // *перен.* Дзвінкі, мелодійні, приємні для слуху звуки. *Краса в місі квітку, сюїлькн пташннов дзвону-передзвону! Та всі голоси — і зяблнка, і вівсянкн, і зеленушкн* (Донч., IV, 1957, 103); *Я чую, як шумлять долини, .. І шепіт стомленої ялини, І міднай передзвін сосни* (Бажан, Вибр., 1940, 193).

2. Дзвін від ударів металевих або скляних предметів один об один. *Пожмурі, суворі вади щось майструють, кравуть, кують, і тихий передзвін усіх металів оддається по всіх кутках цих похмурих куріп* (Вас., I, 1959, 362); *Крізь збудженій гамін голосів, крізь передзвін чарок до їдонки долітали страшні.. слова про якусь загрозу* (Гончар, I, 1954, 462); *Мовчазно сунула руська кінноти, жодного вигуку, тільки чути брязкіт копит та передзвін зброї* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 510); // *перен.* Багато різних звуків, що зливаються у сучільний гомін. *Трудівничий передзвін комсомольської бурової лунав над розбудженим степом* (Цюпа, Україна.., 1960, 159); *Гуде земля від співів і машин, Не спалть ночей завзяті дежкерн, І різних мов єдиний передзвін Кодиме степ весняний срібнопер* (Рильський, III, 1961, 68).

Передзвоні́ти *сов.* перед|звоні́вати.

Передзвоні́тися *дов.* перед|звоні́ватися.

Передзвоню́вання, *я, с.* Дія за знач. перед|звоні́вати і перед|звоні́ватися.

Передзвоню́вати, юю, ює́ш, *недок.*, **передзвони́ти**, ню́, ни́ш, *док.* 1. Дзвонити по черзі у церковні дзвони; // Дзвонити по черзі (про дзвінки різного роду, годинники, струни). *Передзвонюють струна, мов дзвучить стружок* (Мартич, Повість про нар. артіста, 1954, 24).

2. *тільки док.* Закінчити дзвонити. — *Де у гасгіда подівалися двері? — аж скінчить пан Забрьока; та а серця аж зубами клацо, бо вже давно у всі дзвони передзвонили* (Кв.-Осн., II, 1956, 214); *Вже й на вечірній передзвонили в Данило Харитонович божиєю, що чобітки роблені вна замовленая* (Панч, В дорозі, 1959, 13); * Образно. *Тихне робочий день... Переговорили стуки сокир робітників... перекликами бійцину групами в потоках, передзвонили коси.. цариками* (Хотк., II, 1966, 374).

3. *тільки недок.* Дзвеніти від ударів по черзі, в різних місцях (про металеві або скляні предмети). *В роботі Анна стовала бідарі швидшою й метнішою, і все частіше та частіше передзвонювали колотки...* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 297); «*Ти живий?*» — *Передзвонював дріж На похилених, чорних стовпах* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 139).

4. Дзвонити ще раз, повторно. *Передзвонювати по телефону.*

Передзвонюва́тися, ються, *недок.*, **Перездзвони́тися**, нять, *док.* 1. Дзвонити по черзі з ким-небудь у дзвони; // *перен.* Видавати по черзі дзвінкі, мелодійні, приємні для слуху звуки. *Тихо так, що чуш навіть, як передзвонюються жайворонки, заплутавши високими дзвонками над нейтральною смугою* (Гончар, III, 1959, 413).

2. *розм.* Дзвонити один одному по телефону.

Передзи́мній, я, е, *рідко.* Те саме, що **передзимо́вий**. *Вітрець передзимній, вовкий, холодненький В діброві засохлим листом шелестить* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 24).

Передзимо́вий, ова, ове. Який передує зиму або має місце, буває, відбувається перед зимою. *Берег, де, нарешті, пристав Луженський, був справді зовсім порожній.. Такий напрочуд мирний берег Лаурійського моря, тепла передзимова днзка* (Ле, Клен. лист, 1960, 180); *Ясне передзимове сонце висіло над аеродромом, затягнуте легкою прозорою хмаринкою* (Собко, Граніт, 1937, 180); *Шорсху наведення передзимових порядків у домі, або, як їх називала Олена, осінні порядки, розпочиналась у Річищевих на початку жовтня, перед покровою* (Вільде, Сестри.., 1958, 456).

Передзі'здівський, а, е. Який передує з'їзду або має місце, буває, відбувається перед з'їздом. *Глибоко знаменним в той факт, що в передз'їздівські дні у гущі народних мас виник новий великий почин — комуністичне змагання* (Ком. Укр., 1, 1959, 3); *Ставши на передз'їздівську вахту, залізничники вирішили довінця місяця намагатнсятн готові тоин пантажів понад план* (Роб. газ., 19.X 1963, 1).

Передивля́тися, *дов.* перед|ди́тися.

Передивля́тися, яюся, яєшся, *недок.*, **передиви́тися**, дивлюся, дивишся; *зх.* передиви́тьгся; *док., перех.* 1. Оглядати, переглядати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Я передивлявся жінок. Тут* [у лавці] *десь мала бути стрижена дівчина — машиністка швейна* (Ю. Янов., I, 1958, 91); *Коли.. передивлялись своїми очима кожний колосочок, перелущали кожну билочку між любими про Томську* (Григ., Вибр., 1959, 298).

2. Проглядати все або багато чого-небудь з метою ознайомлення, перевірки або пошуків чогось; проди́витися. *В гостинній на канапі сиділа.. Сусана Уласівна і перегляділась новий номер ілюстрованого великорусського журналу «Нива»* (Н.-Лев., IV, 1956, 41); *Поляриі, непрокинено сунорі хлопці в шкіряних картузах та хакінсного кольору напівшкіпкових сорочках досконально передивлялись документи пасажирів* (Збан., Сеспель, 1961, 12); *Масло варіщя нсгайно з'їдпли та матері Любнпка.. Якщо вона ще не знав про цю страшну подію, тим краще, можна буде передивитися всі папери на столі, в шухлядах* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 234); // Дивитися по черзі багато чого-небудь або переглядати щось (про багатьох).— *Тебе знаючу желатнь: талант.. Стоси книжок перечитав, до цього дівка різних одер та м'яс передивився* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 28).

Передія́р, у, ч., *спец.* Дія за знач. **передира́ти**, **передра́ти**, **переде́рти** 2, 3.

Передира́ння, я, с. Дія за знач. **передира́ти**.

Передира́ти, аю, аєш, *недок.*, **передра́ти**, деру, дереш; *мин. ч.* передра́в, дра́ла, ло; і **перед|е́ртн**, деру, дереш; *мин. ч.* передер, ла, ло; *док., перех.* 1. *розм.* Розривати що-небудь на дві або кілька частин; перерива́ти. *Якусь хвилину Дністровий бацкан на вилелі очима... а тоді повільно передер на чевверо папірця і кинув його в корнину* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 135); *І, безос. — Щоб тебе драв і не переставало, щоб тебе кавесе передерло, як полівську перину* (Стельмах, I, 1962, 229); // Роздирачи́ти, пошкоджувати що-небудь. *Іван зняв сорочку і промивав закровавлене* [закривавлене] *рам'я, котре в ній страшній хвилі передер сухоребий щабель* (Фр., I, 1955, 140).

Го́рло (горля́нку) передира́ти (передра́ти) *кому* — те саме, що **Го́рло (горля́нку) перегриза́ти (перегри́зти)** (*дпв.* **перегризати**). — *Та зорло я тому перелеру ось цнмн руками, хто наважиться про тебе говкнути зайве* (Гулуб, Людолюи, II, 1957, 440).

2. *спец.* Обдирати, роздрібнювати зерно усе цілком або більшу частину. *Передирати ячмінь на жорнах.*

3. *спец.* Обдирати, роздрібнювати зерно ще раз, повторно.

Передира́тися, ається, *недок.*, **передра́тися**, дерётьсн; *мин. ч.* передра́вся, дра́лася, лося; і **перед|е́ртися**, дерётьсн; *мин. ч.* передерся, дася, лося; *док.* 1. *розм.* Розриватися на дві або кілька частин; перериватися.

2. *діал.* Сперечатися, свариться. *Старий Петро гукнув на одну грубу.. дівчину, що.. передиралася з одним хлопцем, щоби принесла із сіновоза драбину* (Коб., II, 1956, 53).

3. *тільки недок.* Пас. до **передира́ти**.

ПЕРЕДИ́РКА, и, *ж., діал.* Суперечка, сварка. *В Грушатичах прийшло [війтло] до передирок між громадянами й попом* (Фр., VIII, 1952, 70).

ПЕРЕДИСЛОКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Дислокація збройних сил, яка провадиться заново, по-іншому. *Кожні секунди я чекаю наказу про нову передислокацію ближче до фронту* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 283).

ПЕРЕДИСЛОКУВА́ННЯ, л., *с.* Дія за знач. **передислокува́ти** і **передислокува́тися**. — *Повторюю, товариші офіцери,— від нашого передислокування залежить успіх всієї операції. Наказую підготувати підрозділи до маршу* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 310).

ПЕРЕДИСЛОКУ́ВАТИ, ую, у́єш, *недок. і док., перех.* Дислокувати збройні сили заново, по-іншому. *Передислокувати полк до кордону.*

ПЕРЕДИСЛОКУ́ВАТИСЯ, у́ємося, *недок. і док.* Дислокуватися заново, по-іншому (про збройні сили).

ПЕРЕДІ́Х, у, *ч.* Те саме, що **передішо́к**. *Тисацький Михало.. підніс її [чарку] до уст і важко, з передихом, але випив до дна* (Скл., Святослав, 1959, 459).

Без передіху́ — те саме, що **Без передішку́** (*див.* **передішо́к**). *Отак хлипав [плинув] рік, як ми поженилися.. Я працюю та й працюю без передиху* (Кримн., Вибр., 1965, 370).

ПЕРЕДИХА́ТИ, аю, аєш і *рідко* **ПЕРЕДИХУВА́ТИ**, ую, у́єш, *недок.*, **ПЕРЕДИХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.* 1. Робити глибокий вдих і видих при утрудненому диханні. *Він одною рукою стер з виду воду і, розвівавши рота, передихав* (Мирний, І, 1954, 249); *Я повертаюся спиною до Вольфа, жадаю поглядом на катюгу і важко передихаю* (Кон., На фронті.., 1959, 157); — *Наші ліві депутати,— долітають до мене слова читальника,— пригнюблять... тут Юхим передихнув, далі ніяк нагнувся до книжки й додав: —ся* (Вас., І, 1959, 300); *Чогось поклав лейтенанта на м'які купини і, розпроставши замлілу спину, кілька разів глибоко, з відчаєм, передихав* (Тют., Вир, 1964, 322).

2. Робити коротку перерву для відпочинку під час роботи, заняття і т. ін. *Оповісник лиш мить передихав, барабанячи в якийсь гучний хрипкий прилад, і знову розпочинав цю довгу фразу* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 183); *Раптом жерець зупинявся... якийсь час передихував, дивився в шатрину, що спиналась за Перуном* (Скл., Святослав, 1959, 223); [Макита:] *Аж отут передихнем як-людськи, двох суток їхали поспішаючи* (Кроп., V, 1959, 506); *Передихнувши в міні, Сахно знову побігла* (Смолич, І, 1958, 94).

ПЕРЕДИХНУ́ТИ *див.* **передиха́ти**.

ПЕРЕДИХУВА́ТИ *див.* **передиха́ти**.

ПЕРЕДИ́ШКА, и, *ж.* 1. Глибокий вдих і видих при утрудненому диханні. *Встала [Марія], пішла напомацки і, притримуючи мазику, повозилась, з передишками, завзятивши слух, почала відкривати двері до сіней* (Вільде, Опов., 1954, 15).

2. Короткий відпочинок під час роботи, заняття і т. ін. *Не поспішають, з передишками й перепинками, покручи роздягаючись і розмовляючи, ми непомітно, без усякої втоми прийшли до села* (Вас., II, 1959, 508); *Весь самісінький ніяк, якому після шалячого маршу карешті вдалася коротка передишка, зараз розношував* (Гончар, III, 1959, 316); *Річуча і послідовна боротьба В. І. Леніна проти хибної фрази за завоювання мирної передишки знайшла широкий відгук у партії і серед трудового народу* (Ком. Укр., 3, 1963, 39).

Без передишки́ — безперервно, не зупиняючись. *На один голос [співали], в такт, безперестанку, без передишки. Все ті ж слова, усе той темп* (Коцюб., II, 1955, 131); — *От тоді вже ми німців погнали. До самого Дніпра без передишки* (Жур., Дорога.., 1948, 14).

ПЕРЕДІ *див.* **пе́ред**.

ПЕРЕДІВУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., перех., розм.* Прожити (певний час або все життя) дівчиною. *Не виходячи заміж.*

ПЕРЕДІЙ, дію, *ч.* Дія за знач. **передіяти**, **передіяння**.

ПЕРЕДІЛ, у, *ч., діал.* Відгороджена частина якогось приміщення, куне загона і т. ін. *В переділі вагонів третього класу сиділи двоє* (Мак., Вибр., 1954, 14).

ПЕРЕДІЛ[1], у, *ч.* 1. Дія за знач. **переділя́ти**, **переділи́ти** і **переділя́тися**, **переділи́тися**. .. *поділ світу між двома сильними трестами, звичайно, не виключає перепілу, якщо відношення сил — внаслідок нерівномірності розвитку, воєн, кризів і т. п.— змінюються* (Ленін, 27, 1972, 345).

2. *іст.* Перерозподіл селянських земельних наділів за кількістю їдоків (при общинному землекористуванні). — *Находим про переділ в земельному кодексі — серед сказано: треба організувати земельні громади й скласти приговор, тоді вишлють землеміра, і зробить він нарізку, як там кожна громада собі встановить* (Головко, II, 1957, 32); *Однією з причин диференціації селянства в галузі відмінність в землекористуванні, незважаючи на явище зрівняльних переділів, яка пройшла* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 233).

◇ **Чо́рний переді́л** — таємна революційна народницька організація, що виникла 1879 р. в Росії і вважала селянство рушійною силою революції.

ПЕРЕДІЛ[2], у, *ч., техн.* Переробка грубих сортів металу на вищі. *Має бути складений найбільш раціональний спосіб конвертерного переділу фосфористих чавунів, виплавлюваних з руд Керченського родовища, що спричинює підвищення якості сталі* (Наука.., 6, 1956, 12).

ПЕРЕДІЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переді́лити**. *Вежика, пишна, прибрана як для оргії світлиця, аркою переділена на дві нерівні частини* (Л. Укр., II, 1952, 647); *У момент, переділеному парусиною надвоє, було тепло* (Трубл., Лихтик, 1953, 143).

ПЕРЕДІЛИ́ТИ *див.* **переділя́ти**.

ПЕРЕДІЛИ́ТИСЯ *див.* **переділя́тися**.

ПЕРЕДІ́ЛКА, и, *ж.* 1. Легка перегородка між частинами приміщення. *Поруч з моїм кабінетом, за переділкою, кухня — шкварять примуси* (Кач., II, 1958, 20).

2. *діал.* Кужіль. *Звісно, не вміла вигнати Солоха, як її сестри, не вміла прясти так тонко, як вони, а все ж хоч полотнище до полотнища пристебне, хоч передіжку перепряде — і за те добре* (Мирний, І, 1954, 60); *Прядку спинила була [молодиця] й похилилась над нею в задумі. Нову переділку надіне на гребінь та й знов затурчить прядкою* (Головко, II, 1957, 205).

ПЕРЕДІЛКО́ВИЙ, а, е. Стос. до **переділки** (у 1 знач.). *Переділкові дошки.*

ПЕРЕДІЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переділя́ти** і **переділя́тися**.

ПЕРЕДІЛЯ́ТИ, яю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕДІЛИ́ТИ**, ділю́, ді́лиш, *док., перех.* 1. Розділяти що-небудь на частини.

2. Ділити, розподіляти що-небудь на частини не раз, повторно або заново, по-іншому. *Люди обертаються на голос Падійчука, хочуть скоріше порадувати його доброю новиною: — Чуєш, Лимкапре, землю мають переділяти!* (Стельмах, І, 1962, 303); — *За що тепер воюємо? За чужі землі? Тих у нас, ох, своїх, рускої,*

сяться в помічники; коли переділити, на всіх вистачить (Смолич, Мир..., 1958, 187).

ПЕРЕДІЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПЕРЕДІЛИ́ТИСЯ**, ділюся, ділишся, *док.* 1. Ділитися чим-небудь з кимсь, між собою. * Образно. *Хороший хлопець* [Кулило], *надійний і щирий, сердцем передітьметься, на смерть піде за правду* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 64).

2. *тільки недок.* Пас. до переділяти.

ПЕРЕДІЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до переділу (*див.* **переділ** 2). *Чим вища температура перетільного чавуну і чим менше в ньому сірки, тим вища продуктивність мартенів, тим краща сталь* (Роб. газ., 14.VII 1965, 2).

ПЕРЕДІНФАРКТНИЙ, а, е. Який бувае перед інфарктом, передує йому. *Передінфарктний стан.*

ПЕРЕДІСТОРІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до передісторії. *Потроху степ ставав хвилястий, наче з-під землі вилизали горбасті спини передісторичних ящурів* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 183).

ПЕРЕДІСТОРІ́Я, і, ж. Те, що передує певному періоду, явищу, події і т. ін.; те, що випереджає комусь чого-, чого-небудь. *Ми почули з вуст нашого провідника також і передісторію заводу, хвилюючу розповідь про часи минулі, але не давні* (Смолич, День..., 1950, 63); *Ю. Яновський показав своїх героїв.. у критичні або здимені хвилини їх життя, але зумів кількома штрихами подати їх передісторію* (Іст. укр. літ., II, 1956, 482); // Давня історія кого-, чого-небудь. *Моргам був перший, хто із знанням справи спробував вивчить з передісторію людства певну систему* (Енгельс, Походж. сім'ї..., 1948, 21); *В романі* [«Хіба ревуть воли, як ясла повні?..» П. Мирного] *подано широку соціальну передісторію с. Піски ще з часів заселення Лівобережної України* (Іст. укр. літ., І, 1954, 388).

ПЕРЕДКАМЕ́РА, и, ж. Частина камери згоряння двигуна з самозаймання, в якій утворюється пальна суміш. *Передкамера дизеля.*

ПЕРЕДКА́МЕРНИЙ, а, е. Стос. до передкамери. *Передкамерне розпилення пального;* // Який має передкамеру. *Передкамерний дизель.*

ПЕРЕДКОВИ́Й, а, е. Який має передок (у 2, 3 знач.). *Передкова сівалка.*

ПЕРЕДКРИЗО́ВИЙ, а, е. *мед.* Положення (плода, плаценти і т. ін.) стосовно родових шляхів матері. *Відносне передлежання плода; Передлежання плаценти.*

ПЕРЕДЛІ́ТНІЙ, я, е. Який передує літу або має місце, буває, відбувається перед літом. *Тепла передлітня ніч тамбовця забуттям огортала дівчі почуття* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 37); *А в гаї ходить передлітній шум, Березам білим коси розплітає* (Рильський, II, 1956, 84).

ПЕРЕДМИНУ́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Який давно минув. △ **Передмину́лий час**, *грам.* — те саме, що **давномину́лий час** (*див.* **давноминулий**).

ПЕРЕДМІ́СТЯ, я, *с.* Житловий район, що прилягає до міста, але лежить за його межами. *Він зріс саме на селі, в хатах та в долинах на передмісті невеликого міста* (Н.-Лев., IV, 1956, 339); *Дім тітки Іванчукової — на передмісті, де хата від хати віддалена садками, а перед вікнами цвітуть квіти* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 49); *Дрогобич, як і майже всі українські міста XVII—XVIII ст., був поділений на дві частини — укріплене місто, оточене валами, і передмістя* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 91).

ПЕРЕДМІ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до передмістя. *Міські доми скінчилися давно; довкола вулиці по обох боках тяглися рядами низенькі передмісські хати, присипані снігом* (Фр., VII, 1951, 424).

ПЕРЕДМІХУ́РОВИЙ, а, е; △ **Передміхурова залоза**, *анат.* — залоза чоловічого статевого апарату, що міститься під сечовим міхуром і охоплює початок сечівника; простата.

ПЕРЕДМІЩА́НИН, а, ч. Житель передмістя. *Хати передміщан стояли на огороджених плотами загородах, займатих під городи і садки* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 82).

ПЕРЕДМІЩА́НКА, и, ж. Жін. до **передміща́нин**. *На печі побачив* [Андрій] *великий житній хліб, який продають передміщани щотень на дрогобицькім ринку* (Фр., I, 1955, 277).

ПЕРЕДМО́ВА, и, ж. 1. Вступна стаття до наукового, літературного або іншого твору, написана самим автором або кимсь іншим, яка містить попередні пояснення і зауваження. *Все, що я бачив надрукованого, — .. всюди є передмова, а в мене нема. Якби я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба і передмови* (Шевч., I, 1963, 142); [Батура:] *Ваші вірші, дарую, дурниця, й це чисте золото. Щоп'ясця надсилайте мені, я відредагую ваші записки і гарантую, — вони будуть видані з моєю передмовою* (Корн., II, 1955, 251); *Переклади з Помяловського і Щедріна І. Франко супроводжував короткими передмовами, які давали загальну характеристику творчості обох письменників* (Рад. літ-во, 3, 1957, 30).

2. *перен.* Те, що говориться або робиться перед чим-небудь головним, важливим як вступ до нього. *Степан страх не любив їздити мовчки, а зачіпати мене вважав за найкраще саме з того, як мені сідіти. Це була неначе передмова* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 34); *— Шось довга передмова в небе, Маріє* (Донч., V, 1957, 53б).

Без передмо́ви — без попередніх пояснень, висловлювань. [Грунєва:] *Прости, я буду без передмов. Слухай, твої відносини до Люби дуже не тішать мене* (Л. Укр., II, 1954, 56); *Кагат почав без передмов, наче завдалегідь усе добре продумав* (Шовк., Інженери, 1948, 144).

ПЕРЕДМО́СТ'Я, я, *с.* Місце перед мостом, в'їзд на міст.

ПЕРЕДМОСТО́ВИЙ, а, е. Який міститься, розташовується перед мостом. *Передмостове укріплення.*

ПЕРЕДНАВІГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який передує навігації або має місце, буває, відбувається перед навігацією.

ПЕРЕДНАГОЛО́СНИЙ, а, е. У фонетиці — який міститься у слові перед наголошеним складом. *Передголосний склад.*

ПЕРЕДНАКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с.*, *рідко.* Те саме, що **накреслення**.

ПЕРЕДНІ́РКА, и, ж. Орган сечовиділення у зародків людини і хребетних тварин.

ПЕРЕДНІВО́К, ПЕРЕДНІВО́К, вку, *ч.*, *діал.* Час перед новим урожаєм (звичайно голодний). *Діти вість, а годувати їх нічим, бо звичайно у передніво́к рідко хто має свій хліб, а у того чоловіка й скибочки не було* (Кошоб., I, 1955, 52); *Мама проголодувати його не могли, бо у них і своїх дітей було досить, а передніво́к випав тяжкий* (Фр., II, 1950, 87); *Чи ж багато вбогій дівчині треба? Знайти собі вірного дружину, мати свою пше, свій клаптик городу, не пухнути з голоду на передніво́к* (Стельмах, II, 1962, 415); *По селах шкіри голодні вбивав передніво́к — ця страшна пора, коли торішній хліб мали тільки багаті, а нового треба було чекати бідноті* (Козл., Ю. Крук, 1957, 523).

ПЕРЕДНІЙ, я, є. 1. Який міститься попереду інших таких самих предметів, на початку ряду однакових предметів. — *А ось і твоє місце,— сказав учитель, вказуючи йому на передню лаву* (Мирний, І, 1954, 320); *З переднього ряду підвівся літній робітник, підійшов до трибуни і подав Кушнерову запальничку* (Головко, II, 1957, 551); — *На передній лівій нозі коня хляпала підкова,— пояснив Іван Панасович на чітко окресленій слід* (Стельмах, II, 1962, 215); // Який становить частину предмета (предметів), обернену вперед, до кого-, чого-небудь; який є передом (у 1 знач.). *Тільки що пором вйхав на середину, як передня половина його стала тонути* (Мирний, V, 1955, 349); *Рядисно веселими або яскраво-червоні, сині й жовті фарби, в які помальовано передню стіну кожної хати* (Смолич, І, 1958, 52); // *рідко*. Те саме, що **головний**. *Питання про внесення на письменника інших письменників у наших критиків займає часто передне місце, хоч розв'язують вони його, на мій погляд, дуже поверхово* (Вас., IV, 1960, 48); // у знач. ім. **передня**, ньої, ж. Перша при вході в квартиру кімната, де звичайно лишають верхній одяг і т. ін.; **передпокій**. *Ходжу без калош, їх лишають в передній італійці, як же дно* (Коцюб., III, 1956, 410); *У передній була порожнеча. В кухні топилася плита. В кімнаті невідома дівчина витирала зім'ятим папером вікно* (Ю. Янов., II, 1954, 68).

Пере́дня кімна́та, *рідко* — те саме, що **передпокій** 1. *Через передню кімнату випадково саме пробігла Марина* (Ільч., Серце жде, 1939, 286); **Пере́дні две́рі** — двері парадного ходу. *На першому поверсі мали бігти сам Багіров і Хасьокій. Тут, вишикувши гарнізон, треба було відомчас виламати передні двері, щоб перші атакуючі вспілиь в будинок без затримки* (Гончар, III, 1959, 257).

2. Який пересувається, рухається попереду інших. *Не встиг Кайдаш набідкатися, як задній віз наїхався на передній і перекинувся* (І.-Лев., II, 1956, 276); *Вдарили .. шрапнеллю. Передня два атакуючих відділу розсілась* (Гончар, II, 1959, 82); *В темряві видніється передня кошлата з коротким тулубом, чуті були, як тихо побрязкує причеплене під возом пусте відро* (Тют., Вир, 1964, 44); // у знач. ім. **пере́дні**, ніх, мн. (**пере́дній**, нього, ч.; **пере́дня**, ньої, ж.). Ті, що стоять, пересуваються, рухаються попереду інших. *Компанія Піхтоти з моєму йде... моє ніж. Іде в той стиск... «Набік! Набік!» Та де тобі! Передніх тиснуть задні* (Фр., XIII, 1954, 311); *Запорожці напали, не вводячи духу. Задні зарядили рушниці передніх* (Довж., І, 1958, 259).

◇ **Пере́днє сло́во**: **Пере́дні ува́ги**. *застар.* = передмова. *Сподіваюся читати Вашу автобіографію, котра, як я довідався в «Зорі», вряд з передніх словом п. Драгоманова має бути додана до збірника* (Коцюб., III, 1956, 114); *Методологічні основи своїх поглядів на український романтизм і методику дослідження відповідних художніх творів виклав А. Шамрай у передніх увагах до першого тому «Харківської школи романтиків»* (Рад. літ-во, 4, 1967, 83); **Пере́дній край**: а) частина лінії оборони, найближча до ворога; передова. *В листі і в казармах все ніби вимерло, в штабі у командира полку залишилося всього кілька чоловік. Всіх, кого тільки можна, кинуто на передній край* (Коз., Гарячі руки, 1960, 139); *Вам покажуть передній край героїчної оборони Ленінового міста* (Вишня, І, 1956, 308); б) найбільш важлива ділянка роботи, господарства, науки і т. ін. *Передній краєм сучасної науки стала збірна фізика, проблема досліджень взаємоперетворень елементарних частинок та античастинок, проблема зірок і надзірок* (Знання.., 2, 1965, 1); **Пере́дній план**: а) місце розташування предметів, найбільш близьке до глядача, спостерігача. *На передньому плані дві закути для сепеиі, між ними вузький прохід, де складено зілля і всяку худобиу* (Л. Укр., II, 1951, 194); *Табір Хмельницького під Жовтими Водами. На передньому плані велике шатро гетьмана* (Корн., І, 1955, 237); б) те, що має найважливіше значення або відіграє головну роль. *В Данькових житті, замість регламентованого кампутяпу, знову на передній план виступила чабанська вирвана* (Гончар, II, 1959, 29).

ПЕРЕДНІЧИ́Й, а́, е. Який передує почі або має місце, буває, відбувається перед нічим. *Гемір передничий Всюди затих: Спить трудівник вічний. Важко в сні зітха* (Граб., І, 1959, 169); *Люди .. вибігали на вулиці, у двори — дивились у темний, вже передничий небозвід і чухали, з якого боку заграва* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 66).

ПЕРЕДНІ́ш *див.* **передні́ше**.

ПЕРЕДНІ́ШЕ, *рідше* **ПЕРЕДНІ́ш**, *присл., розм.* Те саме, що **раніше**. — *Передніше жилось я торгував в Одесі, а тепер завів магазин у Києві,— сказав Копроніде* (Н.-Лев., III, 1956, 368); *Брати мої були дуже старші від мене; з сестрами я й передніше не лазпав — Ксеня стала мені другом* (Гр., Без хліба, 1958, 64).

ПЕРЕДНІ́йший, а, е, *розм.* Який був раніше. *Ти мені передпішої пісні заспівай, бо це дуже смутна* (Сп. Гр.); — *Як приїхав до нас той передпіший старий пан, я накинув свою свиїйку, кабе найновішу, найпростіршу рясу, трохи напівдпячись та й пішов до нього* (Н.-Лев., І, 1956, 126).

ПЕРЕДНІВО́К *див.* **передпівок**.

ПЕРЕДНЮВА́ТИ, юю, єш, *док., розм.* Провести де-небудь день (звичайно по дома); зупинитися десь на день під час подорожі, мандрівки. — *Оце ж,— каже чорт,— і слобода, де жене Одарка: сто ж, дивись, і її хата.. Іди ж потрохи до неї, передпюю, а увечері, як сонечко сяде, то й я до вас прийду* (Стор., І, 1957, 90); *Одного разу ми зупинились, щоб передпювати в одному поліському селі біля великого озера* (Збан., Крвл. тонець, 1953, 9); // **Прожи́ти** одни́ день. *Аби день передпювати та ніч переночувати* (Укр.. присл.., 1955, 195); — *Не кидай мене саму, Василю! Я не тямлю, як без тебе й передпювала! Тяжко та сумно мені!* (Вовчок, І, 1955, 82).

ПЕРЕДНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає словам попереду, спереду, в передній частині, напр.: **переднього́ловий**, **переднього́ловий**, **переднього́ловий** і т. ін.

ПЕРЕДНЬОЖАБРО́ВИЙ, а, *с. зоол.* 1. Який має зябра попереду серця. *Передньожаброві молюски.*

2. у знач. ім. **передньожаброві**, вих, *мн.* Підклас черевоногих молюсків, що мають зябра попереду серця.

ПЕРЕДНЬОЗИКО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **передньозубний**.

ПЕРЕДНЬОЗИ́ЧНИЙ, а, е. Який вимовляється при участі передньої частини або кінчика язика (про приголосні звуки); // у знач. ім. **передньозубний**, них, *мн.* Звуки, що так вимовляються.

ПЕРЕДО *див.* **пе́ред**.

ПЕРЕДОБІ́ДДЯ, я, *с., розм.* Передобідній час. *Надворі стояло вараче передобіддя, що більш нагадувало глибоке літо, ніж початок осені* (Тудор, Народження, 1941, 151).

ПЕРЕДОБІ́ДНІЙ, я, е. Який передує обідові або має місце, буває, відбувається перед обідом. *Була передобідня пора, сонце стояло високо, мсдь просвічувалося крізь тонкі, напівпрозорі хмари і здавалося золотим мисочком* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 142); *Христо поклали на передобідній сон* (Вільде, На порозі, 1955, 64).

ПЕРЕДОБІДОК, дку, ч., *діал.* 1. Закуска перед обідом. *Лихий передобідок і найлютший обід попсує* (Номис, 1864, № 11961).

2. Передобідки. *Машина трапилась* [Федорові] *десь аж в передобідок. Засідавці бюро вже добівало свого кінця, так що його сумно кавіть хотіли перенести на інший день* (Мушк., Серце.., 1962, 151).

ПЕРЕДОВИЙ, а́, е́. 1. Який перебуває, діє попереду, в авангарді, найближче до ворога (про військо). *На десятий день передовий розїзд побачив у степу двох вершників* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 193); *Передові частини червоних підходили вже до Керчі, як тут раптом на їхнім шляху постав .. бар'єр* (Гончар, II, 1959, 84); *Вдень ішли й вночі, Крізь дим і смерть, дряговину і хащі, Щоб вибратись з боїв й нарешті На царські передові пости* (Бажан, Вибр., 1940, 156); * Образно. — *Хай же не думають наші вороги, що ми вбиті. Ми тільки передовий загін великого більшовицького наступу* (Довж., I, 1958, 150); // Розташований попереду, в авангарді, найближче до лінії фронту, до ворога. *Мене мобілізували у військо.. Визначень — якамась чинам на передових позиціях в ролі офіцерів було .. учительство* (Вас., IV, 1960, 45); * Образно. *Справи чесні радянських учених — закріпити за радянською наукою завойовані передові позиції у найважливіших галузях знання і зайняти провідне становище у світовій науці по всіх основних напрямах* (Програма КПРС, 1961, 113); // *у знач. ім.* **передовий**, вого́, ч.; *мн.* Частина лінії оборони, найближча до ворога. *Комісар і кілька штабних командирів одержали призначення на передову* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 90); *Радянські артисти виступали перед воїнами на передовій, даючи концерти у надзвичайно тяжких умовах* (Мист., 1, 1958, 17).

2. Який від інших рівнем свого розвитку. *Визнавав* [**В. І. Ленін**], що *в доповнення пролетаріату передових країн відсталі країни можуть іти до соціалізму, минаючи капіталістичну стадію* (Біогр. Леніна, 1955, 274); *Величезна вказівна, суспільно-перетворююча сила передового і правдивого мистецтва — факт цілком реальний і незаперечний* (Про багатство л-ри, 1959, 150); *Передова наука; Передовий суспільний лад; Виставка передового досвіду в народному господарстві;* // Який досяг значних успіхів у роботі і веде за собою інших; найбільш свідомий, ініціативний. *На «Запоріжбудбі» був зміт молоді, передових молодих робітників* (Вішня, I, 1956, 334); *Необхідно, щоб в ряди КПРС приймались у суворій відповідності з Статутом партії передові і свідомі робітники, колгоспники, інтелігенти, які беруть активну участь у комуністичному будівництві* (Резол. XXIII з., 1966, 19); // Який свідчить про високий рівень політичного і суспільного розвитку. *Досвід історії більшовицької партії переконує, що виконати роль керівника та організатора пролетарської революції може тільки партія, яка володіє передовою теорією* (Київ. пр., 1.X 1950, 1); *Передові погляди;* // Який відзначається прогресивними суспільно-політичними поглядами, обопілх цілих інших до прогресу. *Партія пролетаріату — єдина партія передового класу, здатного вивоювати Росії свободу* (Ленін, 21, 1971, 173); *Бувши передовою людиною свого часу, Франко уважно стежив за розвитком прогресивної суспільної думки Росії і Західної Європи* (Рад. літ-во, 18, 1955, 146); // *у знач. ім.* **передовий**, вого́, ч.; **передова**, вої, ж. Людина, що випереджає інших, домагається найбільших успіхів у роботі. — *Такий, друже, в нашому змаганні закон: вчись у кращого, вчись у передового* (Жур., Дорога.., 1948, 175); *Як в газеті на портреті Подали передових, — Стала жінка на прикметі І в старих, і в молодих* (С. Од., Вибр., 1959, 94); // *у знач. ім.* **передове́**, вого́, с. Те, що відзначається прогресивністю. *В партійній, як і в усякій іншій роботі, теж є передове і відстале, нове і консервативне, живе творчість і формалізм* (Ком. Укр., 8, 1963, 3); *«Останні»* (герої п'єси М. Горького) — *це сили чорносотенної столипінщини, безжалісні кати всього передового* (З глибин душі, 1959, 59).

◇ **Вийти в передові (на лінію передовіх)** — стати одним з кращих (про працівників, підприємства і т. ін.). [В с и л и н а:] *Усім колгоспам треба вийти на лінію передових* (Корн., II, 1955, 194); *Ходіти в передовіх* — бути одним з кращих, найсвідомішим працівником. — *Кому тепер, як не тобі, в передовіх ходити? Человік проти Врангеля добровольцем пішов, брат з Нетлюрою б'ється* (Стельмах, II, 1962, 102).

3. *у знач. ім.* **передовий**, вої́, ж. Те саме, що **Передова стаття**. — *Не такий я неробa, як тобі здається.. Газету візьми, — немає номера, щоб коли не передова, то підвал* (Головко, II, 1957, 473); *Вже не були крикливих шапок у газетах — про себу з'являлися лише скромні передові* (Руд., Оствин шабля, 1959, 364).

Передова стаття — керівна редакційна стаття у періодичному виданні, що містується на його початку і висвітлює важливі питання сучасності. *Романенко уважно раз і другий раз прочитав підкреслені кольоровим олівцем рядки в передовій статті* (Жур., Звич. турботи, 1960, 54).

ПЕРЕДОВІ́Й, а́, ч. 1. Той, хто випереджає інших, домагається найбільших успіхів у роботі. *Я одразу пішов угору. З одного боку — бригадир молоді, передовик соцзмагання, що виконував цеховий план і давав товаришам високий заробіток, пошану на урочистих зборах. З другого боку — футбольний маєтак* (Ю. Яновський, II, 1954, 18); *Передовики — це люди, які щодня за будь-яких природних умов вирощують високі врожаї, добиваються високої продуктивності тваринництва* (Рад. Укр., 9-II 1961, 1); *Нарада передовиків сільського господарства.*

◇ **Вийти в передовики** — те саме, що **Вийти в передові** (*див.* **передовий**); **Ходіти в передовиках** — те саме, що **Ходіти в передовіх** (*див.* **передовий**). — *Чуєш, як дівчата до війни своїм льоном на всю країну прославились?.. А тітка Одарка — її тільки слухай, вона сама до війни в передовиках ходила* (Кол., Сальвія, 1956, 17).

2. Тварина, що йде попереду інших у стаді, зграї, упряжі; вожак. *Із диким виттям пішли вовки на спини оленям. Зуби врізувалися у шиї тварин. На оленя-передовика кинулось кілька вовків* (Трубл., I, 1955, 192).

3. *рідко.* Той, хто веде за собою народні маси. *Так виростає агітатор, Натхненний мас передовик, Що ними партія багата Із року в рік, із року в рік* (Ус., I сьогодні.., 1957, 110).

ПЕРЕДОВІ́ЙНЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **Передова стаття** (*див.* **передовий**). — *Повезіть їй газету свою, сьогоднішнє число з своєю передовійнею* (Головко, II, 1957, 494); *В передовійні писали про участь комолому у хлібозаготівлях, про хитрі маневри куркулів та підкуркульників, про потребу нещадної боротьби з ними* (Кир., Вибр., 1960, 327).

ПЕРЕДОВІ́ЙЧКА, и, *ж., розм. Жін. до* **передовік** 1. *Такий склад.. наговорив* [секретар] *їй, що і в мене серце ворухнулося. Що і вдова. Що і мати уважна. Що і передовійчка* (Риб., Жайворонки, 1957, 53).

ПЕРЕДОВІ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передовірити**; // **передовірено**, безос. присудк. сл. — *Так, кажете, земляки, що не сяяті зрунки хлопець? — весело аспірався до опонентів Андріяш. — Розучились*

уже сніпи,— в тон йому відповідали земляки. — Тепер нам передовіряно... (Гончар, Таврія, 1952, 25).

ПЕРЕДОВІ́РИТИ *див.* **передовіря́ти.**

ПЕРЕДОВІРЯ́ТИ, яю, єш, недок., **ПЕРЕДОВІ́РИТИ, рю, ри́ш, док., перех.** і без додатка. 1. Довіряти іншому те, що було довірено раніше самому; доручати іншому зробити те, що було доручено самому. [Генерал:] *Я — комендант і нікому не можу передовіряти те, що доручено мені особисто* (Мик., Тв., 1962, 382); *Вийшло як звичайно: не втрутився сам, передоручив помічникам, а вони хапають не зуміли своєчасно організувати розгрузку снопів під кришку* (Збан., Переджнив'я, 1955, 371); — *Ми весь час ішли цим шляхом, тільки в пакетні монтували вибухові прилади, а керували ними в землі, тобто весь час боялися передовірити найдовершеніші функції людини машині* (Собко, Срібний корабель, 1961, 242).

2. Те саме, що **передоручáти 2.** *Передовіряти справу.*

ПЕРЕДОВІРЯ́ТИСЯ, яюся, єшся, *недок.* Пас. до передовіря́ти.

ПЕРЕДОПІСІМ *див.* **передуспі́м.**

ПЕРЕДОДЕ́НЬ *див.* **передде́нь.**

ПЕРЕДОЙТИ *див.* **передо́йти.**

ПЕРЕДО́К, дка, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **перéд 1.** *Зрадливий вакір завершився в Шевського, одразу одігнавши сон, тихенько вирушив від передка поза підворіччями гостя* (Вас., І, 1959, 355).

2. **Передня частина воза, віза, екіпажа** і т. ін. *Ви сидите на новому, вам не хочеться вставати... Ось на простягнуті ноги, посуваєте їх аж у передок* (Мирний, IV, 1955, 323); *Мою корзинку в передок підвозив вантаж уже Лайпжер* (Тич., II, 1947, 57); *Коняка трусила задом, тряхала могани в бощинній передок* (Тют., Вир, 1964, 272); // **Передні** колеса разом з віссю і голоблями. — *Ми, Онисе, викинем в яку одного гарбуза пшениці, а другого два погонича почепимо під возом, під передок,— сказали найменчі* (Н.-Лев., II, 1956, 25); *У бригаді Антон знайшов пароконний передок, а львівщинозо коваля випросив однокінний задок, в куна Семка наполягав інструменту з складав вози* (Чорн., Потік..., 1956, 73); // Місце для кучера у візку, екіпажі і т. ін. *Мечлар щупом розчинив ворота, скочив на передок фаетона, змахнув батогом, і старовинний, розмальований великими трояндами фаетон загуркотів по дорозі в степ* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 92); // **Передня** частина деяких сільськогосподарських машин. *Передковий плуг складається з двох основних частин — самого плуга і передка, з'єднаних між собою рухомо* (Механ. і електрифік., 1953, 17); // *рідко.* Передня частина автомашини. *Передок машини стояв на дорозі, значно вище від кузова* (Рудь., Вітер., 1958, 160); *Ольга Іванівна любила швидку їзду. Любила спостерігати, як передок машини підкидає під себе безконечну сіру стрічку шляху* (Ткач, Пдем'я..., 1961, 350).

3. Колісний, зчеплений з лафетом візок, яким перевозять гармати. *Козаки на засідах чули, як з грюком та бразкотом з передків здіймались гармати* (Стар., Оболонь..., 1961, 52); *За садком... Васильок неспішно повбачав багато коней. Вони стояли, запряжені в передки з-під гармат* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 97).

Взя́тися на передки́ — приєднати гармати до передків. *Батарея, востаннє гахнувши ядерними гарматами, взялася на передки й бігом почала відходити за місточко* (Панч, І, 1956, 206); **злúтися з передка́ми** — відчепити гармати від передків.

4. Частина взуття, що обхоплює підйом та передню частину ноги. *Полудрібок обшмульгав жовтий сап'янець і зробив смугу через усю халяву й передок* (Н.-Лев., II, 1958, 317); *Він пришивав нові передки до старих, але ще дебелих юхтових халяв* (Руд., Вітер., 1958, 121).

ПЕРЕДОЛІМПІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який передує олімпійським іграм.

ПЕРЕДО́М, *присл., діал.* 1. Попереду. [Р я б и н а:] *Дивлюся, а то тота скажена Фесока йде передом з коцюбою в руці, а за нею дітей-дітей півсела* (Фр., IX, 1952, 399).

2. Раніше; спочатку. *Передом мерзи люде і в нас, а потерха ні* (Сл. Гр.); *Вік був певний, що заборон мусить... справдитися, як не передом, то опісля* (Март., Тв., 1954, 306).

ПЕРЕДОПЕРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який буває перед хірургічною операцією, передує їй. *Передопераційний стан хворого.*

2. Розташований перед операційною. *Стіни передопераційної кімнати й операційного кабінету вимощені каламкими плитками, блищать слізчуком білизною* (Рад. Укр., 15.IX 1962, 3); // *у знач. ім.* **передопера́ційна,** ної, *ж.* Кімната перед операційною, де відбувається підготовка до операції. *Нечутно прокрався він через передопераційну, непомітно проскользнув поза спинами присутніх на операції* (Шовк., Людина..., 1962, 365); *В передопераційній взуваємо спеціальні стерильні чоботи — бахіли, надягаємо марлеві маски на обличчя...* (Наука..., 2, 1961, 32).

ПЕРЕДО́ПИТ, у, *ч.* Повторний допит. *Пішло слідство, допити та передопити* (Гр., I, 1963, 398).

ПЕРЕДОПИТА́ТИ *див.* **передопи́тувати.**

ПЕРЕДОПИТУВА́ТИ, ую, *усн. недок.,* **ПЕРЕДОПИТА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Допитувати ще раз, повторно.

2. Допитувати всіх або багатьох, одного за одним.

ПЕРЕДОРУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за *знач.* **передоручáти, ПЕРЕДОРУЧА́ТИ,** аю, аєш, *недок.,* **ПЕРЕДОРУЧИ́ТИ,** учу, у́чиш, *док., перех.* 1. Доручати іншому виконання того, що повинен був виконати сам. *Скликання засідання обласкому, конспірування його та гарантування безпеки було покладено саме на Олександра Степарука, і він від початку до кінця всі ці заходи здійснив особисто, не перекручуючи нікому* (Смолич, V, 1959, 100); *У досвідній не затримувався* [Карпат]: *передоручив там усе тяжкам-аналітикам* (Шовк., Інженери, 1956, 283); // Доручати, довіряти охорону кого-, чого-небудь, турботи, піклування про когось, щось, догляд за кимось, чимось іншій людині. *Дому порпк, що тільки в цій клітці її гадають знайти порятунок, передоручив* [Шостенко] *людині, яку колись менше терпів коло себе?* (Шовк., Людина..., 1962, 321); *Вона не мала змоги відірватися на фільварок, щоб попорпатися біля корів, і передоручила їх Петруні* (Чорн., Потік..., 1956, 189).

2. Передавати іншому право дій за дорученням (у 2 знач.), раніше надане самому. *Довіренй, що передоручив виконання іншій особі, повинен негайно повідомити про те довірителя* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 42).

ПЕРЕДОРУЧА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *недок.* Пас. до передоручáти.

ПЕРЕДОРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передоручáти.**

ПЕРЕДОРУЧИ́ТИ *див.* **передоручáти.**

ПЕРЕДОСІ́ННІЙ, я, *с.* Який передує осені або має місце, буває, відбувається перед осінню. *Передосіннє небо повите було в голубу задуму* (Вас., II, 1959, 206); *Жовкли вже навколо, в дрімоту перед осінню впадало життя на вдовиному хуторі* (Ле, Наливайко, 1957, 210); *Полуднє, спека, від палючих променів південного сонця не рятують ні передосінні пори, ні скромні, вицвілі завіски* (Дмит., Драм. тв., 1958, 565).

ПЕРЕДОСТА́ННІЙ, я, *с.* Який передує останньому. *Дуже прошаю Вас, щоб Ви сказали... про моє бажання*

читати останню або передостанню каретку (Коцюб., III, 1956, 383); *Вже за три станції до міста він не відходив від вікна. Ось позаду минає передостанню станцію* (Багмут, Щасл. день..., 1951, 118); *Присутні одностайно прийняли нові підсумені зобов'язання на передостанній рік семирічки* (Веч. Київ, 6.II 1964, 3).

ПЕРЕДОХНУТИ, не, *док.* Загинути (про всіх або багатьох тварин). *Скотина, котра за зиму не переболіла від голоду, бродила по степах* (Збірник про Крош., 1955, 21).

ПЕРЕДОЩИТИ, ить, *док., безос.* Пройти, минутися (про дощ, сіру погоду). *Хоч мулявіло небо, полільниці пішли на плантацію. Не проривали й рядка, мовчу дощ, плантація вилася калюжами. З досадою вертилися додому... Поки вййшли до села, знов передощило* (Горд., II, 1959, 320).

ПЕРЕДОЩИТИСЯ, ится, *док., безос., розм.* Те саме, що **передощити**. *Бог дасть, передощиться й буде ясно* (Сл. Гр.).

ПЕРЕДОЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передоювати**.

ПЕРЕДОЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕДОЇТИ**, ою, їш, *док., перех.* Доїти всіх або багатьох (корів, кіз і т. ін.). *Опускали руки в дояток, вони передоять черідь* (Гончар, Таврія, 1952, 220).

ПЕРЕДПАРЛА́МЕНТ, у, ч. Дорадчий орган при буржуазному Тимчасовому уряді, створений у вересні 1917 р. за ініціативою есерів і меншовиків з представників різних партій та організацій, у тому числі ліберальної буржуазії, і бойкотований більшовиками. *.. єдине привілейоване передпарламенту — обдурити маси, обманути робітників і селян, відвернути їх від нової зростаючої революції...* (Ленін, 34, 1973, 246).

ПЕРЕДПІЛЛЯ, я, *с.* Полоса різного роду загороджень, розташована попереду головної лінії оборони при відсутності безпосереднього контакту з противником. *Йому здається, що .. усе це передпілля, загороджене обвронними валами військ, задите гранітними сопцем, підкоте зараз над землею, як величезна трибуна* (Гончар, III, 1959, 413).

ПЕРЕДПІЧНИЙ, а, е. Який міститься проти печі (перев. про вікно). *В хаті світилось, вже й видно в передпічне вікно — огонь у печі палахкотів* (Головко, II, 1957, 151).

ПЕРЕДПЛА́ТА, и, ж. 1. *на що, чого.* Дія за знач. **передплачувати, передплатити**. *Блокський опублікував.. поклик до передплати на «Кенігу», але майор видання якось не здійснився* (Фр., XVI, 1955, 301); *Заробітчу лікарського практиканта вистачало на пристойне, але дуже скромне кавалерське життя: плата за мешкання, абонемент на обіди й вечері в ресторані... передплата газети* (Вільде, Сестри.., 1958, 411); *Активна передплата преси — свідчення високого культурного рівня народу* (Рад. Укр., 12.X 1965, 3).

2. Поперелня плата за що-небудь. *Редакція свого шановного журналу, де я маю честь вважатися постійною співробітницею, певне, чекає, аж я пошлю передплату, і через те мені книжок не посилає* (Л. Укр., V, 1956, 296).

ПЕРЕДПЛАТИТИ *див.* **передплачувати**.

ПЕРЕДПЛА́ТНИЙ, а, е. Стос. до передплати (у 1 знач.). *Передплатна ціна; // Який розповсюджується за передплатою. Передплату на вібрання творів великого російського вченого-біолога І. В. Мічуріна в чотирьох томах почав приймати магазин передплатних видань* (Рад. Укр., 17.XI 1948, 4).

ПЕРЕДПЛА́ТНИК, а, ч. Той, хто передплатив якесь-небудь друковане видання. *Передплатники домагались назад грошей — і Начко висилав їх приятелько* (Фр., VI, 1951, 286); *Він віддав книги передплатникам кілька примірників «На зміну»* (Допч., VI, 1957, 9); *Трудящі України читають не тільки ті газети і журнали, які видаються в республіці. Мільйони українських читачів — постійні передплатники центральних, загальносоюзних видань* (Ком. Укр., 4, 1962, 64).

ПЕРЕДПЛА́ТНИЦЯ, і, ж. Жін. до **передплатник**. *Прошу пояснити мені.., чи то значить, що там [у журналі] бажають мене за співробітницю з заміненим становищем, .. чи тільки так собі, за передплатницю* (Л. Укр., V, 1956, 379).

ПЕРЕДПЛА́ЧЕННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **передплатити**. *З міста й районів, де на кожну тисячу чоловік населення припадає по 800—1000 і більше примірників передплачених газет і журналів* (Рад. Укр., 12.X 1965, 3).

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передплачувати**.

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДПЛАТИТИ**, ачу, атиш, *док., перех.* Складати угоду про надсилання друкованого видання з попередньою його оплатою та одержувати це видання за такою угодою. *Роман Тарасюкович, крім газет, передплачував з десяток різних журналів* (Допч., V, 1957, 540); *Сходив [Давид] питим на пошту, вкинув листа в редакцію газети «Голос праці» й передплатив газету на цю місяці для хати-читальні на ті гроші, що зібрали тоді ж у неділю* (Головко, II, 1957, 32); // Вносити своє ім'я в списки учасників якихось позик, відрахувань і т. ін. *Незабаром після перевороту 18 брюмера Бонапарт скликав паризьких банкірів і запропонував їм передплатити позику* (Нова іст., 1956, 88).

ПЕРЕДПЛА́ЧУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **передплачувати**.

ПЕРЕДПЛЕСНО, *рідше* **ПЕРЕДПЛЮСНО**, а, *с.* Частина стопи між гомілкою і плесном.

ПЕРЕДПЛЕСНОВИЙ, *рідше* **ПЕРЕДПЛЮСНОВИЙ**, а, е. Прикм. до **передплесно, передплюсно**. *Передплеснова кістка.*

ПЕРЕДПЛЕЧОВИЙ, а, е. Прикм. до **передпліччя**. *Передплечова кістка; Передплечові м'язи.*

ПЕРЕДПЛІЧЧЯ, я, *с.* 1. Частина руки людини від ліктьового суглоба до кисті. *Бачу .. прекрасну, могутню руку, стиснуту в кулак.. Кулак втіднна вже невидимий, але пружні жили, разючі конкретні, проступають на межі передпліччя й кулака* (Мик., II, 1957, 67); *На останньому передпліччі хворого лікар зробив кілька подряпин і на кожну капіс по крапині витяжок алергенів* (Наука.., 9, 1965, 58).

2. Частина передньої кінцівки хребетних тварин від плечового суглоба до лапи (кошта). *Задня нога [жаби] складається із стегна, гомілки й ступні... а передня — з плеча, передпліччя й кисті* (Зоол., 1957, 86).

ПЕРЕДПЛУ́ЖНИК, а, ч. Робоча частина деяких систем плугів, встановлена на рамі поперед його основного корпусу для кращої якості оранки. *Комбайни стимулювалися за тракторами — ремонтові, пові. Увесь вирантувався причіпний інвентар: плуги з передплужниками, сівалки, прості й спеціальні, пропашники, бороки...* (Ю. Янов., І, 1958, 606); *Передплужник призначений для поліпшення якості оранки, являє собою змешений корпус плуга. Передплужник знімає верхній шар ґрунту* (Механ. і електроф.., 1953, 13).

ПЕРЕДПЛЮСНО *див.* **передплесно**.

ПЕРЕДПЛЮСНОВИЙ *див.* **передплесновий**.

ПЕРЕДПО́КІЙ, кою, е, І. Перша при вході в квартиру кімната, де звичайно лишають верхній одяг і т. ін.; передня. *Він займав тій кавалерську квартиру, зложену з одного покою і одного передпокою на другім*

поверневі.. великої каменіці (Фр., IV, 1950, 38); *Він пройшов у передпокій, повісив на оленячих рогах, прикріплених до бронзового щита, капелюх, поставив на підлозі саквояж з палицями* (Загреб., Європа 45, 1959, 234).

2. Кімната, в якій відвідувачі чекають прийому; приймальня. *Затихає неосвітлене місто, затихає і білосніжний, мов корабель, палац графа Вітте. В передпокої, позіхаючи, хрестить скривлені уста чиновник комітету міністерства* (Стельмах, І, 1962, 616); *Сашко і Даша сидять в передпокої мешлуника і чекають. За дверима сердито бубонів лікар* (Жур., Даша, 1961, 24).

3. Кімната для челяді; лакейська. *Гоже-бо* [панських посіпак] *батьківщина — то лакейські передпокої в панських палацах!* (Вишня, І, 1956, 294); *У Вільно Шевченко разом із своїм товаришем і земляком Іваном Ничипоренком почав виконувати обов'язки кошлка — сидіти в передпокої і чекати панського наказу* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 12).

ПЕРЕДПОЛУДНЕ́ВИЙ, а, е. Який передує полудню або має місце, буває, відбувається перед полуднем.

ПЕРЕДПОЛЯ́РНИЙ, а, е. Який знаходиться перед полярним колом, близько до нього. *Передполярні широти.*

ПЕРЕДПОСА́ДКОВИЙ, а, е. Який передує посадці рослин або проводиться перед посадкою рослин. *Добрему розвиткові коріння молодих дерев сприяє глибока передпосадкова оранка ґрунту* (Сад. і ягідн., 1957, 34).

ПЕРЕДПОСІВНИ́Й, а, е. Який передує сівбі або має місце, буває, відбувається перед сівбою. *Площі, вчасно виорані на зяб, краще зберігають осінні запаси вологи, більше нагромаджують вологи протягом зими і менше витрачають її у весняний передпосівний період* (Рад. Укр., 18.X 1956, 1); *Під час передпосівною обробітку ґрунту основну увагу приділяйте збереженню вологи і знищенню бур'янів* (Колг. Укр., 3, 1961, 8); *Передпосівна культивація; Передпосівна обробка насіння.*

ПЕРЕДПРЯ́ДІННЯ, я, с., текст. Сукупність процесів, які передують прядінню.

ПЕРЕДПУСКОВИ́Й, а, е. Який передує пускові чого-небудь або має місце, відбувається, проводиться перед пуском. *Для доставки ракети і виконання всіх передпускових операцій потрібне спеціальне устаткування* (Наука.., 8, 1958, 17); *Передпускове пожовкнення відчувається також на бубінцяті одного з цехів арматурно-машинобудівного заводу* (Веч. Київ, 9.XII 1966, 2); *Передпускові дні.*

ПЕРЕДПУХЛИ́ННИЙ, а, е. Який передує появі пухлини. *В Ленінграді, в протязі кількох років проводяться заходи запобігання розвиткові еразій та інших передпухлинних процесів у шийці матки, вже відмічено зменшення числа випадків цієї хвороби* (Рад. Укр., 18.VIII 1965, 4).

ПЕРЕДРА́ЖНИК, а, ч., розм. Те саме, що **передра́жнювач**. *Зійшлися у гаю Ведзідь товстий та волохатий Та передражник Маленько Мартик* (Гл., Вибр., 1957, 131).

ПЕРЕДРА́ЖНИТИ *див.* **передра́жнювати**.

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **передра́жнювати** і **передра́жнюватися**. *Передражнювання вийшло таке добре та вдатне, що всі в хаті аж реготалися* (Н.-Лев., IV, 1956, 124).

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАТИ, кую, куєш, *недок.*, **ПЕРЕДРАЖНИ́ТИ**, ню́, ни́ш, *док., перех.* 1. Підсміюватися над ким-небудь, піддражнювати когось, копіюючи його мімікУ, рухи, манеру говорити і т. ін. *Діялом Оксана була скрізь весела та смішлива і така, що як було захоче, то всякого розсмішить, як почне всіх передражнювати або складати пісні* (Григ., Вибр., 1959, 246); *Вона викривала вади, по-дитячому передражнюючи доктора* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 141); *У нашому дворі мене обступила малеча й почала просити, щоб я передражнив кого-небудь* (Смід., Сашко, 1957, 38); // Повторювати чиїсь слова, підкреслюючи інтонацією своє іронічне, несхвальне, насмішкувате ставлення до них. [Панас:] *Корову? За таке діло корову?* [Степанида:] *Ох, матінко, корову!* [Ганнусю:] *Ганнусю! Корову! Ну та, корову! Не гавкіт, гад* (Кроп., І, 1958, 131); — *Владімко! Владімко* — передражнив кишок. — *Я, друже мій, гараз, як бачиш, без раси* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 249); // Наслідувати кого-небудь, поводитися, як хтось; імітувати, вітворювати що-небудь. — *Я вийду попереду, а ти зараз виходь за мною,— сказала Балибушиха.— Але ти, Насте, не вміш ефектно виходити до гостей: ти передражнюй мене, й воно виходить дуже вже з поваги* (П.-Лев., III, 1958, 236); *У присмерку осінньої алеї Зорібають діти каштановий лист і піснями наспівують свої, Сонці передражнюючи свисти* (Рильський, І, 1960, 315); *Дід любив кашлять. Кашляє він часом так довго й гучно, що, скільки ми не старалися, ніхто не міг його як слід передражнити* (Довж., Зач. Десна, 1957, 164).

2. *перев. док.* Розсердити, роздратувати всіх або багатьох. *Якби не запалився в дому цигаркп, то нічим було б тепер навіть від собак відборонитися... А скільки їх, ігластих, передражнила кричачи за ці дні!* (Гончар, Тиврія, 1952, 21).

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАТИСЯ, ююся, юшся, *недок.* 1. з ким, між ким. Передражнювати кого-небудь або один одного. *Деля розложила лист на столику і почала читати, від часу до часу перериваючи читання* [читання] *своїми замітками, незмовби розмовляла і передражнювалася з його автором* (Фр., II, 1950, 297); *Безтурботно передражнюючися* [Христина] з ним (Стельмах, І, 1962, 53).

2. Пас. до **передра́жнювати**.

ПЕРЕДРА́ЖНЮВАЧ, а, ч., *рідко.* Той, хто передражнює когось; // *заст.* Імітатор. *Він мусив бути танцюристом, акробатом, жонглером, передражнювачем, блискучим майстром перевтілення* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 197).

ПЕРЕДРА́ЇТИ *див.* **передра́ювати**.

ПЕРЕДРАКО́ВИЙ, а, е. Який передує захоронянню на рак. *Передраковий стан; Передракові захворювання.*

ПЕРЕДРА́МЕННИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **передра́м'я**, **передра́мення**.

ПЕРЕДРА́МЕННЯ *див.* **передра́м'я**.

ПЕРЕДРА́М'Я, ПЕРЕДРА́МЕННЯ, я, с., *рідко.* Те саме, що **передпі́ччя**.

ПЕРЕДРА́НИЙ, а, е. Діепр. час. кін.ч. до **передра́ти** 1. — *Картуз!* — *гукнув Пилип, виливаючи воду.* — *А шкода, добрий картуз та передраний козирок,— додав він, розглядаючи* (Мирний, І, 1954, 312); *Щетіло передрине ударом вухо, відчутно боліли й плече* (Пе, II спорі... 1960, 50).

ПЕРЕДРА́ПШИЙ, я, с. Те саме, що **передранко́вий**. *Антін Рибка стояв на своєму подвір'ї і уважно, при слабому передранішньому світлі, стругав довгу жердину* (Коцюб., II, 1955, 430); *Всі спали, спало кільна десятки чоловік, але тихе хропіння заглушало тільки збільшувало, тільки заглиблювало сонну передранішню тишу* (Смоляч, II, 1958, 39).

ПЕРЕДРАНКО́ВИЙ, а, е. Який передує ранку або має місце, буває, відбувається перед ранком. *Місяць уже зайшов, були передранкова пора* (Ю. Янов., І, 1954, 291); *Клим підвів голову і оглянув кімнату, окутану*

димкою світанку. Діти стали міцним передранковим сном (Грим., Кавалер.., 1955, 224).

ПЕРЕДРА́ННІЙ, я, е, *рідко*. Те саме, що **передранко́вий**. *На світ ще й не думало благословиться. У таку передранню добу люди найміцніше спять* (Морп., І, 1958, 139); *Згадались юність — туша передрання...* (Рильський, III, 1961, 293).

ПЕРЕДРА́ННЯ, я, с. Перезранковий час. *У післясвіту передрання вуличні ліхтарі пропливали медузами в калюжистому морі* (Смолич, День.., 1950, 153); *Хлопець став оповідати, як минулого літа він їздив у Ярів до дядька Хтодора, як вони рибалили передранком на Буг і завжди сома* (Гуц., Скупина..., 1965, 127).

ПЕРЕДРА́ТИ *див.* **передира́ти**.

ПЕРЕДРА́ТИСЯ *див.* **передира́тися**.

ПЕРЕДРА́ЧКА, и, *ж., діал.* Сварка. *Між тим робітники..., чуючи передрачку між панами, поставали і взиралися цікаво на се видовище* (Фр., V, 1951, 332).

ПЕРЕДРА́ЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **передра́ювати**.

ПЕРЕДРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕДРА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Драти все або багато чого-небудь. *Передраювати мідні частини корабля.*

2. Драти що раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕДРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який передує революції або має місце, буває, відбувається перед революцією. *Ефімов поставив перед собою величезне завдання: дати історію вугільного Донбасу від передреволюційних часів та до наших днів* (Смолич, VI, 1959, 198); *Некрасим виявом палкої любові простого народу до свого поета* [Т. Шевченка] *були численні пам'ятники в містах і селах України, споруджені в передреволюційний період на нужденні копійки і встановлені натуральними рухами* (Вітч., 5, 1961, 172); *Передреволюційні події; // Який діє перед революцією. Передреволюційне підпілля.*

ПЕРЕДРЕКТИ *див.* **передріка́ти**.

ПЕРЕДРЕФО́РМЕНИЙ, ПЕРЕДРЕФО́РМНИЙ, а, е. У царській Росії — стос. до часу перед реформою 1861 р.

ПЕРЕДРЕФО́РМНИЙ *див.* **передреформе́ний**.

ПЕРЕДРЕЧЕ́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **передректи́**.

ПЕРЕДРЕЧЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **передректи́**.

ПЕРЕДРІЗДВЯ́ННИЙ, а, е. Який передує різдву або має місце, буває, відбувається перед різдвом. *Свистіла passepi передріздвяна хуга* (Ле, Пилипайко, 1957, 37).

ПЕРЕДРІКА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **передріка́ти**.

ПЕРЕДРІКА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕДРЕ́КТИ**, ре́ку, ре́чеш; *мин. ч.* передрік, рекла, ло; *наказ. сп.* передре́чи; *док., перех.* Передбачити, передвіщати майбутнє; пророчити. *Вчителі передрікали йому блискучий шлях життя, однаково чи буде Гешвідт художником, чи буде артистом* (Вол., Місячне срібло, 1961, 15); *В. І. Ленін геніально передбачав і передрікав майбутні грандіозні завоювання радянської науки, що тепер стали дійсністю* (Рад. Укр., 15.VI 1961, 1); *Хоч славнозвісний професор і передрік смерть у найближчі години, Аркадій прожився ще понад тиждень* (Вільде, На порозі, 1955, 342).

ПЕРЕДРІМА́ТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка.* Подрімати деякий час. — *А то ж це його праця, механізаторова! Як забіжала збиральна, до-три години перепрацює десь на кулаці і вже подасть, уже на комбайні...* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Передрімавши, вони слухали цю чи іншу пісню* (Хижняк, Тамара, 1959, 264).

ПЕРЕДРІМА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., діал.* Передрімати. *Нарешті він попросив Спориша, щоб позволив йому передрімнутися тієгодапочки, бо дуже сон хапцав* (Фр., II, 1950, 277); — *Мені болить сьогодні голова так шалено,.. що мушу конче трохи передрімнутися* (Коб., III, 1956, 133).

ПЕРЕДРІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕДРІ́ШИТИ**, шу́, ши́ш, *док., перех.* 1. Вирішувати що-небудь заздалегідь, наперед.

2. Обумовлювати, визначати що-небудь.

ПЕРЕДРІ́ШИТИ *див.* **передрі́шати**.

ПЕРЕДРОЧИ́ТИСЯ, очу́ся, о́чишся, *док., розм.* Перестати кидатися з одного боку в інший, неспокоїтися (про худобу); перестати дрочитися. *Передрочившись, він* [биток] *підійшов до Іванка і, як вірна собака, почав лизати своїм шорстким язиком ногу* (Мирний, IV, 1955, 11).

ПЕРЕДРУЖИ́ТИ, ужу́, у́жиш, *док.* Подружити усіх, багатьох між собою або кого-небудь з усіма, багатьма.

ПЕРЕДРУЖИ́ТИСЯ, ужу́ся, у́жишся, *док.* Подружитися з усіма, багатьма.

ПЕРЕДРУ́К, у, м. 1. Дія за знач. **передрукува́ти**. *Незважаючи на важкі умови роботи, більшовики України у 1915—1916 рр. організували передрук окремих праць В. І. Леніна* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 88); [**С у м ц о в а:**] *Ви поводитеся точісінько так, як ті молоденькі хлопчики-поети, що приносять мені на передрук свої вірші* (Собко, П'єси, 1958, 207).

2. Те, що передруковано зпідки-небудь. *Поставив Нашенського зробилася темою моєї поезії, мого передрук подав ось тут* (Фр., XVI, 1955, 429); — *Може, тиг передрук в газет не будете конфіскувати?* (Кобз., Щури.., 1956, 37).

ПЕРЕДРУКО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **передрукува́ти**. *Передрукована маленькою книжечкою пісня колишнього жевгіра Романа Гудзанка — «Крицк Турчин — не тільки стала популярною у Львові, вона потрапила на села* (Кол., Терен.., 1959, 324); *Шевченко в 1860 році опублікував у журналі «Народное чтение» свою «Автобіографію», яка, будучи передрукованою на сторінках багатьох інших видань, буквально сколигнула всю Росію* (Слово про Кобзаря, 1961, 152); // **передруковано**, безос. присудк. сл. *У період з січня 1905 р. до вересня 1917 р. на Україні було перевидано 97 ленінських творів, у тому числі 79 передруковано більшовицькими газетами і 18 видано листівками і брошурами* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 90).

ПЕРЕДРУКО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **передрукову́ватися**.

ПЕРЕДРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДРУКУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Друкувати, публікувати ще раз, повторно, в іншому друкованому органі. *Давні мої оповідання Ви будете передруковувати з «Правди», Зорь.., бо мені тепер переписувати їх та присилати Вам* (Коцюб., III, 1956, 214); *На Західній Україні поширювався твори радянських письменників, зокрема М. Горького, перекладені на українську і польську мови. Прогресивні періодичні видання передруковували на своїх сторінках уривки з його творів* (Рад. літ-во, 2, 1963, 123); *Звіт про першу роботу Карлата передруковує один з німецьких хімічних журналів* (Шовк., Тижневи, 1956, 286).

2. Переписувати на друкарській машинці. *Часто приносив Олесь Васильович до редакції передруковувати на машинці свої рукописи* (Донч., VI, 1957, 637); [**Г а й д а к:**] *Дали ж мені на доповідь всього два дні. Ледве встигли передруковувати* (Дмит., Драм. тв., 1958, 514).

ПЕРЕДРУКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Друкуватися повторно, в іншому друкованому органі. *Ав-*

рій. Малишко був відомий широким колом канадських українців, бо його твори дуже часто передруковувались на сторінках української прогресивної преси за океаном (Вітч., 11, 1962, 180).

2. Пас. до **передрукува́ти**.

ПЕРЕДРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передрукува́ти**.

ПЕРЕДРУКУВА́ТИ *див.* **передрукова́ти**.

ПЕРЕДРЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **передря́пати**. *— Напхало, це тій тапо? — питає якась її подружка з передрапаним носом* (Ю. Яновський, І, 1954, 22).

ПЕРЕДРЯ́ПАТИ *дов.* **передря́пувати**.

ПЕРЕДРЯ́ПАТИСЯ *дов.* **передря́пуватися**.

ПЕРЕДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДРЯ́ПАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* Дряпати (*док.* **дря́пати** 1) все або багато чого-небудь, всіх або багатьох, у багатьох місцях.

ПЕРЕДРЯ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕДРЯ́ПАТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* 1. Дряпати (*док.* **дря́пати** 1) один одного.

2. тільки *недок.* Пас. до **передря́пувати**.

ПЕРЕДСАДИННИЙ, а, е. Те саме, що **передпосадковий**. *З усіх робіт на вирощуванні хлібників і виноградників.. найбільш механізовано передсадинну підготовку ґрунту* (Колг. енц., II, 1956, 52).

ПЕРЕДСВІТ, у і *заст.* а, *ч.*, *розм.* Те саме, що **передсвіта́нок**. *З передсвіта до вечора, А з вечора до досвіта Летить стрілі калиця* (Шевч., II, 1963, 390); *З передсвіта клопіт Менандровим слугам, виносить з робітні бронзу, ставлять на кручі над морем* (Дм. Чайка, Тв., 1960, 170).

ПЕРЕДСВІТА́НКОВИЙ, а, е. Який передує світанкові або має місце, буває, відбувається перед світанком. *За Дніпром світало. На темному небі стояли гори. У цю передсвітанкову годину вони горіли ще яскравіше, ніж вночі* (Свл., Святослав, 1959, 639); *У вікно проб'ївалися сіро-зелена передсвітанкова мла* (Донч., II, 1956, 196); *На передпокої теж було тихо і сонно. Ніхто подьоти вже замічинались, передсвітанкові не починались* (Кучер, Голод, 1961, 453).

ПЕРЕДСВІТА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **передсвіта́нок**. *За стайнею в темряві.. голоси ледве бубоніли й танули у вологості передсвітання* (Ле, Наливайко, 1957, 184).

ПЕРЕДСВІТА́НОК, нку, *ч.* Передсвітанковий час. *В глибині неба, рушкуючи легкість ночі, неясним маревом вимережувалось павутиння.. передсвітанку* (Стельмах, I, 1962, 73); *В хіткарні день починається рано. Світання там розвали о шостій, коли на вікнах ще висіла осяйно густа темрява передсвітанку* (Собко, Справа.., 1959, 312).

ПЕРЕДСВІТНІЙ, я, е, *рідко.* Те саме, що **передсвітанковий**. *В темну безсонную ніч, в передсвітню темну годину, Втомленим очам моїм вельми дивна повая з'явилась* (Л. Укр., I, 1951, 22); *На.. Присипаних снігом горбах крутих Під сірим передсвітнім небом Станичник бачив курені, плоти* (Перв., II, 1958, 190).

ПЕРЕДСВЯТКО́ВИЙ, а, е. Який передує святу або має місце, відбувається, провадиться перед святом. *Передсвятковий час пробіжав дуже сутужно і втомно для мене* (Л. Укр., V, 1956, 304); *Вони зійшлися послухати передсвяткову перепічку з Москви* (Ле і Лев., Вінд. захід, 1950, 228); *Передсвяткова трудова вахта*.

ПЕРЕДСВЯТО́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Передсвятковий. *В їх круглих очах, що плавали на лиці, як скалки сала у юшці, світилась передсвяточна радість й вичікність* (Коцюб., II, 1955, 362); *Наближався великдень. Взолотили передсвяткові дзвони трохи неспокою Марусі: не було часу* (Хотк., II, 1966, 34).

ПЕРЕДСЕ́РДЯ, я, *с.*, *анат.* Верхній відділ кожної з половин серця. *Розглядаючи поверхню серця, легко помітити межі між передсердями і шлуночками* (Мет. вказ. знат.., 1955, 97); *Праве і ліве передсердя*.

ПЕРЕДСІНОК, нку, *ч.*, *заст.* 1. Передпокій (у 1 знач.). *Елена арешка зняла служницю! Ліжка стелить в передсінку* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 80).

2. Передвір'я. *Вузькі сіни каменяці подобали на передсінок перед* (Фр., VI, 1951, 338).

ПЕРЕДСЛО́ВО, а, *с.*, *рідко.* Те саме, що **передмо́ва**. *Все, що я бачив надрукованого,— .. всюди в передслові, а в мене нема* (Шевч., I, 1963, 142); *Передслово так трудно писати, Як згадати грудневі люди...* (Мас., Степ, 1938, 7).

ПЕРЕДСМА́К, у, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **передчуття**. *Вона бігла вгору.. і чула передсмак усіх дрібних спліток дрібнявого життя татарської жінки, з якими чекала на неї.. подруга* (Коцюб., I, 1955, 291).

ПЕРЕДСМЕ́РТНИЙ, а, е. Який передує смерті або має місце, буває, відбувається перед смертю. *Бовдир, притягши в передсмертних судорогах, лежав на землі* (Фр., VI, 1951, 16); *Він умирав. Передсмертний відчай охопив його серце* (Ю. Яновський, I, 1958, 222); *Хай він, може, впаде, як Юрій Бранський, в задушкайських низинах чи в словацьких горах, він і в останню передсмертну хвилину дякуватиме долі за те, що вона не водила його манівцями, а поставила в ряди великої армії на пряму магістраль* (Гончар, III, 1959, 292); // Сказаний, написаний, зроблений і т. ін. перед смертю. *Передсмертний твій спів пролетить над людьми — вітер несе отак над болотом* (Л. Укр., I, 1951, 224); *Останні передсмертні слова Шевченка були звернені до Дніпра, до України, до її народу* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 604).

ПЕРЕДСМЕ́РТНО. Присл. до **передсме́ртний**. *Той.. Задрижав немічно й передсмертно. Крикнув: — Ой братики! Гинуть..* (Хотк., II, 1966, 328).

ПЕРЕДСТЕ́Л, у, *ч.* Те саме, що **лісостеп**.

ПЕРЕДСУД, у, *ч.* Помилковий, хибний погляд, що став для кого-небудь звичним. *Треба боротися з передсудом, що управляти державою може тільки буржуазія. Управління державою повинен взяти на себе пролетаріат* (Ленін, 35, 1973, 141); *Як він умів нами здовольнить... Як він належної хвилини Передусе мисті невинний Умом і пристрастю воров..!* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 16); *Недолюблив релігійних передсудів єдиним створенню матеріальних і духовних передумов перемоги комунізму* (Ком. Укр., 1, 1961, 86).

ПЕРЕДТРАВНЕ́НИЙ, а, е. Який має місце, буває, відбувається, провадиться перед місяцем травлем або перед святом Перше травня. *Колектив заводу став на передтравневу стахановську вахту* (Рад. Укр., 26.III 1950, 4); *Передтравневе соціалістичне змагання*.

ПЕРЕДУБИ́ТИ, уб'ю, уб'єш, *зн.* передуба́лять; *док.*, *перех.*, *спец.* 1. Видубити всі шкіри або багато шкір.

2. Видубити надто сильно, більше, ніж треба. *Передубити шкіру*.

ПЕРЕДУВА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **передува́ти** [1].

ПЕРЕДУВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **передува́ти** [2].

ПЕРЕДУВА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕДУ́ТИ**, передую, передуєш і перед'му, передме, *док.*, *перех.* Переносити, переміщати рухом повітря. *Вітер передував пісок*.

ПЕРЕДУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок.*, *кому*, *чому*. Мати місце, бунати, відбуватися перед чим-небудь, раніше чогось. *Останній екзамен він складав вісімнадцятого серпня і складав довго без охоти і того душевного напруження, яке завжди передувало тим екзаменам, що їх він приймав*

раніше (Тют., Вир, 1964, 57); *Звітно-виборні збори і партійні конференції, що передували з'їздові, показали високу організованість і активність комуністів* (Матер. XXII з. КПУ, 1961, 71); *Не можна, звичайно, ні для IX ст., ні навіть для часу, що передував йому, уявляти східне слов'янство як щось цілком монолітне в побутовому або в мовному відношенні* (Пит. походж. укр. мови, 1958, 109); // Бути, міститися, йти і т. ін. попереду чого-небудь. *Видання вибраних праць О. І. Білецького передує стаття академіка М. К. Гудзія, присвячена видатному вченому* (Рад. літ-во, 2, 1963, 153); // Випереджувати полну кого-, чого-небудь. *Кліпові передувала репутація хлопчика виняткових здібностей* (Горький, Життя К. Самгіна, перекл. Хуторяна, І, 1952, 43).

ПЕРЕДУ́МАТИ, аю, аєш, *док., перех., заст.* Переборо́ти. {Тетяна:} *Пробила у нас чутка, що десь-то, поблизу, проявився борець за яку свободу чи село не приїде,— всіх передужа* (Кроп., V, 1959, 196); {Хома:} *Я знаю, тепер тобі трудне буде передужать свою муку* (Стар., Вибр., 1959, 288).

ПЕРЕДУ́МАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до передýмати 1, 2. *Мені сподобалось це місце у Вас,— бо тут говорить емоція, не раз перечута і передумана свідомість юного поета!* (Тич., III, 1957, 150); // передýмано, *безос. присудк. сл. Скільки дійсних випадків, і казок, і кривавих легенд було розказано цієї ночі попід тинами. Скільки дум важких передумано мовчки* (Головко, II, 1957, 237).

2. *у знач. прикм.* Підсумо́вний, що містить у собі результати чого-небудь. *Підсумовий доповідь*.

ПЕРЕДУ́МАТИСЯ *див.* передýмуватися.

ПЕРЕДУ́МОВА, и, *ж., чого, для чого, до чого, до чого, яка.* Попередня умова існування, виникнення, дійсна і т. ін. чого-небудь. *Товарний обіг є вихідний пункт капіталу. Історичними передумовами його виникнення є товарне виробництво і розвинений товарний обіг, торгівля* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 149); *Докончена передумова для формування письменника: вміння спостерігати і точно фіксувати спостереження* (Рильський, III, 1956, 411); *Якби намагатись сюжетні передумови до такої картини, коли б цю трохи повернуть голову цього героя, глянути на неї в русі* (Ю. Янов., V, 1959, 124).

ПЕРЕДУ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. передýмувати. *Сапуну почувся в його голові потяг передумування* (Рад., Золотописичник, 1948, 24).

ПЕРЕДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕДУ́МАТИ**, аю, аєш, *док.* 1. *перех. і неперех., про кого — що і без додатка, також із спол. що.* Думати, роздумувати про все, багато чого-небудь або про всіх, багатьох; обдумувати все або багато чогось. *І жаль їй було сина, і якось чудно було, як почала вона передумувати, що він говорив з нею, який він був* (Н.-Лев., I, 1956, 106); *Любить він читати про якісь пригоди й героїчні вчинки відважних людей, а тоді довго передумує прочитане* (Донч., I, 1956, 53); *Мотря так і вмала на скриню! — ..Скільки я літ працювала, скільки ночок недосипала, думок передумала, здоров'я вкоротила, поки цього добра наскладала!* (Мирний, I, 1949, 265); {Параска:} *Зміметься* {Мар'яна}, *піде та гляди — аж до півночі нема... а тут ждеш, ждеш, передумаєш, перебоїться серцем, поки прийде* (Вас., III, 1960, 39); ▪ Обрáзно. *Вітер хворий від спіка... То біжить над море сюсс, То на гори тихо лине. І над кручею в задумі Передумує всі думи* (Олесь, Вибр., 1958, 226).

2. *перех. і неперех., про кого — що і без додатка.* Думати, роздумувати про кого-, що-небудь знову, багато разів. *Думала я й передумувала довгенько собі... Ні, таки я їй скажу!* (Вовчок, I, 1955, 213); — *Не цупки мені голова від думок. А вічна змучила самого про все подумати й передумати* (Жур., Дорога..., 1948, 198).

3. *перех. док., неперех., з інф., і без додатка.* Міняти своє рішення; відмовлятися від задуманого. *Дуже хочу бути в Криворівні і досі не передумав* (Гоюнь., III, 1956, 331); — *Ой, мабуть, перенаде кам вій Силогана,— знову в задумі повторює Матвій, непомітно пасуючи очима за Октавом Пізловським, в надії, що той передумає їхати до управителя* (Стельмах, I, 1962, 87).

ПЕРЕДУ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕДУ́МАТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* Бути предметом думок, передумування. *Стара жінка оповідала все, що бачила на довгім віку, що чулося, переживалося, передумалося* (Хотк., II, 1966, 17); *Скільки дум передумається вночі! Скільки мисленних розмов і суперечок пропущено!* (Вол., Озеро..., 1959, 70); // *безос.* Думалося-передумувалося місцями — як же бути між двох сил, а вирішати треба — раптом за одну тягнуть (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 349).

ПЕРЕДУРИ́ТИ, дурю́, ду́риш, *док., перех., розм.* Обдурити всіх або багатьох, одного за одним. — *Старшини — женьжа, а золоти — сила. А на ради старшина кого передурить, кому горілкою очі залля* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 204).

ПЕРЕДУРІ́ТИ, ю, іеш, *док., розм.* Перестати дурі́ти. *Дмитро в той самий день, не чекаючи, ніж* [поки] *дядя* {батько} *передурів, ..лагодить, що бере за жінку Катерину* (Хотк., II, 1966, 84).

ПЕРЕДУСІ́М, *рідше* **ПЕРЕДОВСІМ**, *присл.* Перш за все, перше всього, в першу чергу; насамперед. *Сідав* {Славко} *на осінь і передовсім намагався вдержати рівновагу, бо безповоротний вслін хилитався* (Март., Тя., 1954, 229); *Пушкін був людиною у найвищому значенні цього слова, і його поезія — це передовсім людяність, той гуманізм, який наша країна несе всьому світові* (Рильський, III, 1956, 173); *Прийшов я додому і передусім відчував Олексу* (Мур., Бук. повість, 1959, 174); *Як відомо, будь-який успіх на виробничім передусім залежить від людей, їх кваліфікації і організації роботи* (Ком. Укр., 7, 1964, 15).

ПЕРЕДУ́ТИ *див.* передувáти ¹.

ПЕРЕДУ́ЧОРА, *присл.* Напередодні учорашнього дня, два дні тому. *Чотирнадцятий день минув передучора від часу, як моя мати лягла в постіль* (Коб., III, 1956, 206); *Коли її втомлений погляд, проникнувши далечінь над містом, чорнуху мій позір, мене покинула втома. Здалось — це не ми передучора ще сварилися зустрінись. Не її я вилало дуреною* (Досв., Вибр., 1959, 20).

ПЕРЕДУЧОРАШНІЙ, я, *с.* Який був, відбувався передучора. *Справа була важна, а навіть, правду сказавши, становила одну з головних причин його передучорашнього приїзду до Львова* (Фр., VI, 1951, 222).

ПЕРЕДУШИ́ТИ ¹ *див.* передушувати.

ПЕРЕДУШИ́ТИ ², ушу́, у́шиш, *док., перех.* 1. Надушити (*див.* надушúти ¹) всіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

2. Надушити надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕДУШИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́шишся, *док.* 1. Надушитися (про всіх або багатьох).

2. Надушитися надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕДУ́ШУВАТИ, шую, шуєш, *недок.*, **ПЕРЕДУ́ШИТИ**, ушу́, у́шиш, *док.*, *перех.* 1. Умертвляти, душачи, давлячи, всіх або багатьох. [Кармелюки:] *Я іх* [панів] *живих на огні спражу! Я іх, собак скажених, своїми руками передушу!* (Вас., III, 1960, 239); *Він розповідав про вовчицю, в якої мисливці забрали з гнізда вовченят, а вона потім мало не всіх вовків передушила в коліготі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 97).

2. *рідко.* Душити кого-, що-небудь, вишкіти, стискаючи, розвилюючи в якомусь місці. — *Приймай попов'янення,— ласкаво озвався він,— здрастуйте. Нехай мене гусениця передушить, коли я не заробив у вас доброї вечері з довалюком...* (Ю. Янов., II, 1954, 140).

ПЕРЕДУ́ШУВАТИСЯ, шуються, *недок.* Пас. до передýшувати².

ПЕРЕДУЮ́ЧИЙ, а, е. Діепр. акт. теп. ч. до передувáти². *Сьогодні в Москві — відділ від буржуазної революційної столиці Петрограда — відкривалася передуюча Всеросійським Установчим зборам Державна нарада* (Смолич, Рева та стогне..., 1960, 7).

ПЕРЕДХОПИ́ТИ *див.* передхóплювати.

ПЕРЕДХО́ПЛЮВАТИ, юю, єш, *недок.*, **ПЕРЕДХОПИ́ТИ**, оплю́, о́пиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що передбачáти.

ПЕРЕДЧА́СНИЙ, а, е. Який відбувається, наступає, утворюється і т. ін. раніше належного, визначеного строку, часу. *Вони реготались, мов діти: вона — тонко і дзвінко, як молода дівчина, він — грубше, передчасним басом двадцятилітнього парубка* (Коцюб., I, 1955, 343); *Всюди у військах таке панування підсвідомості, так хотілося покінчити швидше все одним ударом, що командирам коштувало зусиль стримувати більш від передчасного наступу, від негайної атаки на Перекоп* (Гончар, II, 1959, 406); *Після обстеження багатьох людей похилого віку вчені прийшли до висновку, що небезпідставно розрізняти природну і передчасну старість* (Знання..., 5, 1965, 5); *Передчасні умирщва.*

Передчáсна дитúна — дитина, що народилася раніше визначеного строку. *Треба пам'ятати, що отець Тріщин на спадщ ви п'ять літ шестеро дітей. І поміж ними не було близнят. Навіть передчасних не було. Кожне приходило на світ одинцем, у приписану пору* (Март., Тв., 1954, 403); **Передчáсна смéрть** — надто рання смерть. *С. Тудор вступив до львівської гімназії. Але незабаром, після передчасної смерті батька, родина... опинилася в скрутному становищі* (Іст. укр. літ., II, 1956, 357).

ПЕРЕДЧА́СНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. передчáсний. *Він хотів бути мудрим і примушував себе запозичати від розуму, який приїжав його на довгі ще роки неуваги, і від знання, яке довгими йому передчасність його любимих порцій* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 56).

ПЕРЕДЧА́СНО. Присл. до передчáсний. *Передчасно зажурив сили* (Граб., I, 1959, 512); *Щороку багато людей передчасно, в розквіті сил, гине від різних серцевих захворювань* (Наука..., 3, 1957, 15).

ПЕРЕДЧУВА́ННЯ, я, с. Неясне відчування того, що може відбутися, настати. *Важкі передчування несподівано налягли на його душу, некаяне касунулось на небі важкі хмари* (Н.-Лев., IV, 1956, 249); *Лиш один раз так німіє серце у солодкому передчуванні, Що вдається щастям називать* (Рильський, II, 1960, 100); *Болісним передчуванням мене пронизало нині* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 17).

ПЕРЕДЧУВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕДЧУ́ТИ**, ую, у́єш, *док.*, *перех.* Наперед, заздалегідь відчувати те, що відбудеться, настане. *Посилаю Вам свої останні оповідання і передчуваю, що будете лаяти мене за нього, бо я й сам себе лаю* (Коцюб., III, 1956, 392); *Іще не знаючи, що трапилось, але передчуваючи якусь біду, вона прислухалася до його кашлюких кроків* (Шиян, Гроза..., 1956, 234); *Пост бачив завтрашній день безкрічачним, передчував всім'ю вольну, новую, бо ясновидющ відродження, предтечею грядущої революційної бурі* (Літ. Укр., 30.V 1964, 2).

ПЕРЕДЧУВА́ТИСЯ, áється, *недок.* 1. Наперед, заздалегідь відчуватися (про те, що відбудеться, настане). *Не було ще перемоги, та вона вже передчувалася* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 63).

2. Пас. до передчувáти.

ПЕРЕДЧУ́ТИ *див.* передчувáти.

ПЕРЕДЧУ́ТТЯ, я, с. Неясне відчуття того, що може відбутися, настати. *Макарові Івановичу вже у вчах потемніло, аж у п'ятах похололо... От і справдилося його передчуття. От і нещастя!..* (Коцюб., I, 1955, 166); *Тільки упали на землю ночні* [нічні] *тіні, у мені пробудилась якась незвичайна тривога — якесь передчуття...* (Вас., II, 1959, 30); *У передчутті чогось страшного, невідомого Іванко ще дужче пригорнув до себе Роксану і глянув в її обличчя* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 56); *В ряді віршів Тичини помічає звучати мотив, який можна назвати передчуттям бурі* (Поезія..., 1956, 41).

ПЕРЕ́ДШЕ, присл., *діал.* Раніше. — *Візьміть мене з собою звідси, тату! — виривався знов, як передше, болісно з грудей хлопця* (Коб., II, 1956, 106); *Передше між Лаговський вспіг що-небудь йому одмовити, він уже казав далі* (Крим., А. Лаговський, I, II, 1905, 91).

ПЕРЕ́ДНІЙ, а, е. *діал.* Такий, як раніше. *Його очі жевлялися передшим блиском, а вираз його обличчя був глибоко поважний* (Коб., II, 1956, 137).

ПЕРЕДЯГА́ННЯ *див.* переодя́гання.

ПЕРЕДЯГА́ТИ *див.* переодя́ти.

ПЕРЕДЯГА́ТИСЯ *див.* переодя́тися.

ПЕРЕДЯГНЕ́ННЯ *див.* переодя́гнення.

ПЕРЕДЯГНУ́ТИ *див.* переодя́ти.

ПЕРЕДЯГНУ́ТИЙ *див.* переодя́гнутий.

ПЕРЕДЯГНУ́ТИСЯ *див.* переодя́тися.

ПЕРЕДЯ́ТИ *див.* переодя́ти.

ПЕРЕДЯ́ТИСЯ *див.* переодя́тися.

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВКА, и, ж. Повторний екзамен. *Надолужити те, що пробайдикував улітку,— нема чого й думати, бо до переекзаменовки осталося всього два дні; треба придумати що-небудь інше, щоб викрутитись* (Вас., I, 1959, 183); *Екзамени — річ серйозна. Кому хочеться діставти переекзаменовку на осінь, — цілі ж літо тоді мавпевь піде?* (Вишня, II, 1956, 301).

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. переекзаменóвувати і переекзаменóвуватися.

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Екзаменувати ще раз, повторно.

2. Екзаменувати всіх або багатьох.

ПЕРЕЕКЗАМЕНО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* Складати екзамен ще раз, повторно. — *В цьому році ні один ідіот у класі не буде переекзаменовуватися!* (Відьде, Повкол. діти, 1960, 255).

ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИ *див.* переекзаменóвувати.

ПЕРЕЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ *див.* переекзаменóвуватися.

ПЕРЕЖА́РЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до пережáрити.

2. *у знач. прикм.* Пересмажений або підсмажений. *Галина поставила на стіл велику миску смачної юшки, заправленої пережареною цибулею* (Шиян, Партиз. край, 1946, 115).

ПЕРЕЖА́РИТИ *див.* **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́РИТИСЯ *див.* **пережа́рюватися.**

ПЕРЕЖА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́РЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕЖА́РИТИ**, рю, ри́ш, *док.*, *перех.* 1. Жарити, підсмажувати що-небудь довше, ніж треба, надмірно.

2. Нагрівати що-небудь надто сильно. *Чим вища температура катода, тим інтенсивніше буде його емісія. Але перегрівати нитку не можна, бо вона швидко вийде з ладу* (Осн. радіотехн., 1957, 9).

3. Підсмажувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЖА́РЮВАТИСЯ, ю́ється, *недок.*, **ПЕРЕЖА́РИТИСЯ**, ри́ться, *док.* 1. Підсмажуватися надто сильно або надто довго, втрачаючи добру якість.

2. Нагріватися надто сильно; перегріватися.

3. *тільки недок.* Пас. до **пережа́рювати.**

ПЕРЕЖА́ТИ *див.* **пережина́ти.**

ПЕРЕЖДА́ТИ *див.* **переждава́ти.**

ПЕРЕЖЕ́ВРІТИ, ію, *док.* Перегоріти без полум'я (про все або багато чого-небудь): // *безос. Нехай трохи переживіє в грубі, то тоді і затягнеш козлу* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЖЕНИ́ТИ, женý, же́неш, *док.*, *перех.* Поженити всіх або багатьох. *Що ж тут, добродію, за мудрощі Кабацю оженити? Хіба ж ми мало пережили всякого народу?* (Сл. Гр.); *Лишилося: усіх актористів З артистками пережени́ть* (Еллан, І, 1958, 288).

ПЕРЕЖЕНИ́ТИСЯ, женю́ся, же́нишся, *док.* 1. Поженитися (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Оженитися ще раз, повторно. — *Як там Хома Брус? Живий ще? — Та живий, нікчему. Оце баба померла, так вони недавно оженилися. — Отакої! От тобі й Хома! Та я б оце і сам оженився, так отож свій міліціонер в спідниці* (Тют., Вир, 1964, 405).

ПЕРЕЖЕ́РТИ *див.* **пережира́ти.**

ПЕРЕЖИВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **переживáти** 4, 5. *Для розкриття образу Палыми поведінки* [**О. Гончар**] *застосував принцип алюбкування творити, тобто показав її сприймання і реагування немовби людські, показав процесс мислення, уявлювання, переживання, ставлення до навколишнього світу* (Рад. літ-во, 3, 1957, 27); *Естетичне переживання належить до духовної сфери і к функцію мозку* (Знання..., 10, 1967, 24); *Мета мистецтва переживання полягає насамперед у створенні на сцені живого життя людського духу і у відображенні цього життя в художній сценічній формі* (Про мист. театру, 1954, 203).

2. *перев. мн.* Почуття, враження людини, які визначають її психічний стан у даний момент. *Не раз, в хвилину спочинку, смерком, коли предмети ховалися в тінях, а ми прослалися плечем до плеча, щоб подовіти ніжність та силу наших переживань, твій голос теплішав на згадках про далекі вже роки дитинства* (Коцюб., II, 1955, 356); *Я відчув гаряче співчуття до цього чоловіка, охопленого невідомим мені, але сильним переживанням* (Ле, Право.., 1957, 10); *Численні спостереження, привалі дослідження показали, що розвитку атеросклерозу у значній мірі сприяють тяжкі переживання, нервові перенапруження* (Наука.., 2, 1965, 20).

ПЕРЕЖИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЖИ́ТИ**, переживу́, переживе́ш *і діал.* пережи́ю, пережи́ш, *док.* 1. *перех.* Жити довше, ніж хто-, що-небудь, після смерті кого-небудь або загибелі когось, чогось. *Ніхто не може світа пережити* (Номис, 1864, № 389); *Було в Анта три жони, якіх він набагато пережив, а від них має синів...* (Скл., Святослав, 1959, 12); *Переживши не одне людське покоління, дуб уже почав вмирати з верхівки* (Шиян, Гроза.., 1956, 22); // Бути, існувати, зберігатися довше, ніж що-небудь (про предмети, явища і т. ін.). *О тінні велетнів славетних каміння! О славні творці, поети вмерлі! Немає вас, а слава ваших дня Нережива людської покоління* (Сам., І, 1958, 83); *Невідомо лишень, з якої причини ігумен не велів в той час рушати бібліотечної зали, запевняючи, що вона переживе еще* [ще] *і новий монастир* (Фр., VIII, 1952, 138); // Зберігати свої значення після смерті свого творця або сучасників (про твори літератури, мистецтва і т. ін.). [Г р е ч у х і н:] *Краса — річ, що переживає віки. Так, твори переживають людей* (Коч., II, 1956, 98); *Нема Остапа Вишні. Щедру силу Він в книги вклав, що нас переживуть* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 140); *Живу, пишу не для хвали, Та марш, щоб пісні могли Мій день печальний пережити* (Пушкін, 6. Онегін, перекл. Рильського, 1949, 62).

◇ **Пережи́ти свій вік**; **Пережи́ти себе**: а) зберегти своє значення після смерті. *Хто цілком на послугу народу Віддає своє життя слабе В боротьбі за щастя за свободу — Тільки той переживе себе!* (Стар., Вибр., 1959, 96); б) втратити своє значення за життя; не задовольняти вже чиїх-небудь потреб, вимог життя. [К р и щ о ф:] *Упадають останки середньовіччя [середньовіччя], дрібна продукція пережила свій вік — капітал концентрується* (Фр., IX, 1952, 363); *Трудящим класам довелось переконатися на досвіді, що старий буржуазний парламентаризм пережив себе, що він зовсім несумісний із завданнями здійснення соціалізму.* (Ленін, 35, 1973, 227).

2. *перех.* Жити, існувати певний час. *Перші сліді завжди робив він* [лось] *сам, за ним виступали дружина пробиваючи своїм тілом стежку для двох малят, що переживали тільки першу зиму* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 54); *Так я пережив із рік. Спершу було трудно в далі нудно* (Вовчок, VI, 1956, 254); *Здавалося, що сил не вистачить навіть для того, щоб пережити дні* (Збан., Крил. гонець, 1953, 34); // *Жити*, існувати під час певних подій, явищ; переносити події, явища навколишнього життя (перев. тяжкі). *В теплі та в добрі вона згадувала ті лихі години, що їй приходилось переживати, і дивувалась, як то вона їх пережила* (Мирний, IV, 1955, 235); *Дивізія пережила важкі дні... Вся надднірянська й наддністрянська контрреволюція наступала на Щорса пліч-о-пліч з білогвардійцями* (Довж., І, 1958, 206); *Нелегкий дні пережив Тарас Григорович під час зустрічі з славетним негритянським актором А. Ф. Олдріджем* (Слово про Кобзаря, 1961, 134); *І скажуть колись внуки: коли сей народ пережив і такі часи і не загинув, то він сильний* (І. Укр., V, 1956, 434); *Пережили і війни і біду, виплекли землю молоду* (Тич., І, 1957, 83); // Перебувати в певному стані, проходити яку-небудь стадію розвитку. *Світ переживав епоху буржуазних національно-визвольних революцій* (Програма КПРС, 1961, 38); *Всі організми переживають розквіт, старіння і смерть* (Наука.., 8, 1968, 9); *Шевченко як майстер пережив цікаву еволюцію* (Рильський, III, 1956, 242).

3. *перех.* і *без додатка.* Знаходити в собі сили перенести, витерпіти щось. *Трудно, звичайно, й тепер, але трудно вже не тим, що знаєш, що знаєш тепер заради чого доводиться скрути переживати, знаєш, що незабаром кінець їй* (Гончар, II, 1959, 342); *З усіх дітей Артем найтяжче, найболючіше переживав утрату батька* (Головко, II, 1957, 388); — *Я вбила на тім мою рідненькую!.. Вона не пережите таке сорому!* (Кв.-Осн., II, 1956, 452); — *А чим же їй,— питаю, — жити, коли землю відбрати? — Пережиє голодна! Хіба сама не при здоров'ї ще?* (Мирний, III

1956, 36); *Кілька днів тому, коли стався бук між ними розрив, думала — не переживе. Життя без нього дня неї образу жасла, здавалося, втратило сенс* (Гончар), Людина.., 1960, 5).

4. *перех.* Зазнавати якого-небудь почуття, мати якийсь настрій і т. ін. *Чуючи той солодкий жах, який завжди переживає людина на самоті з великими проявами природи, я стаю і тріпотів перлами* (Хотк., II, 1966, 314); *Тоді дня після безсонної ночі Шевченко переживав приплив найгнітючішого суму* (Тулуб, В степу.., 1964, 370); *І ви почали Якимові гаряче виказувати про все, що вам довелося бачити сьогодні, про ті чарівні та милі почування, які ви переживли* (Мирний, IV, 1955, 324); [Р о м о д а н:] *Прийшла війна. А після неї сяяла і радості і горя довелося пережити нам усім!..* (Корн., II, 1955, 348); // *за кого — що і без додатка.* Відчувати хвилювання, неспокій щодо кого-, чого-небудь. *Для кього не було різниці між дійсністю й сном. Яке різниця, коли у сні так само бачиш, сміешся, страждаєш, переживаєш?* (Кочерб., II, 1955, 287); — *Ну-ну, проступився, а тоді пережений за тебе* (Донч., V, 1957, 476); *Він стільки переміг за ці хвилини, вводіваючи за свого друзяка, якому аж ніяк не вилив лиха, що тепер ладен був зректися навіть своїх попередніх слів* (Ю. Бедзик, Полин.., 1959, 56).

5. *перех.* Зосереджувати свої думки, почуття на якомусь явищі, події. [Я к о в а:] *Перш ніж писати о газеті, ти сама все пережила серцем, а тоді вже — людям...* (Зар., Антей, 1961, 54); // Відтворюючи в свідомості які-не-будь події, уявляти себе учасником їх. *Васильо сидить на порозі в клуні, приводячи моменти з недавньої виставки, переживає все наново і смієшся, з жестикуляцією, вигукує* (Вас., II, 1959, 198); *Вкупі з відвічними дослідниками злочинів переживав цікаві пригоди, боровся з помірною пригою* (Донч., VI, 1957, 496); *Подію, очевидно, треба самому зазнати, навіть пережити ще раз уявою, щоб точніше розповісти* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 20); // У театральному мистецтві — перебуватися почуттями й думками сценічного образу. — *Ну, ви відома, — ви занедужали... перетомо... се й не дивниця: так переживати свої роз...* (Л. Укр., III, 1952, 397).

ПЕРЕЖИВА́ТИСЯ, а́юся, *недок.* **ПЕРЕЖИ́ТИСЯ**, ву́ся, *док.* 1. Бути змістом чийх-небудь переживань, почуттів, думок. *Так багато пережилося вражнів за сей короткий час,.. що боюся торкатися їх, бо в листі нічого не спишеш* (Кошоб., III, 1956, 358); — *Небагато прожилося, а багато пережилося. Ти та к Марусей, що так ще недавно бивала садом, ганяючися за Орешком?..* (Хотк., II, 1966, 200).

2. *діал.* Віходити в минуле. — *Все, що живе,— переживається. Пережився й той молодечі думи про свободу* (Фр., VI, 1951, 50); *Я нємов пережилася. Ох, як пусто, пудно, як глухо!* (Коб., I, 1956, 201).

3. *тільки недок.* Пас. до **переживáти**. *Щастя пізнається лише двома, а переживається воно окрємо кожною істотою...* (Досв., Вибр., 1959, 23); *Повернення товариша з госпітальною цорвзи переживалося ротою як райдєне свято* (Гончар, III, 1959, 214).

ПЕРЕЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переживáти**.

ПЕРЕЖИВА́ТИ, ву́, ве́ш, *недок.*, **ПЕРЕ́ЖИТИ**, ву́, ве́ш, *док., перех.* і *без додатка, також із спол.* що і зн. Очікувати деякий час закінчення чи початку чого-небудь або чекати якийсь час, перебуваючи у якому-небудь стані, становищі і т. ін.; перечікувати. *Три дні й три ночі пережидали вони, поки до зав знов побралися* (Вовчок, I, 1955, 368); *Я не знаю, що було вижче: слухати дівчину чи пережидати гнітючої паузи, коли вона раптом замовкала, з трудом переводячи подих* (Жур., Вечір., 1958, 367); *Як метелик, Хлопчик полетів, А Тінь поперебу, неначе утікав, Щоб не вловив.. Розсердивсь він на ту дурницю І покотився на травицю, Оддихать трошки, пережлать* (Гл., Вибр., 1957, 190); *Хлопець не знав, що робити. Він не взяв з собою ні харчів, ні хутряної мішки, в якому можна переждати пургу* (Трубл., I, 1955, 277); *Старий прегарливо переждав, поки висміється парубок* (Стельмах, I, 1962, 338).

ПЕРЕЖИ́НАТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЖА́ТИ**, жу́, жне́ш, *док., перех.* 1. Зжинати все або багато чого-небудь.

2. Використовувати кого-, що-небудь під час жнив.

ПЕРЕЖИРА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЖЕ́РТИ**, ру́, рош, *док., перех., вульг.* З'їдати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. [Б а б у с я:] *Вони* [вороги], *мов звірі, пошнорлять по хижах, Залазять в кожен запічок і біжку, Хапаючи останню нашу їжку, Бо овечок в отарах пережерли Уже давно...* (Воронько, Квака.., 1957, 4).

ПЕРЕЖИ́ТИ *див.* **пережи́ти**.

ПЕРЕЖИ́ТИЙ, а, е. 1. *Дієпр. пас. мин. ч. до* **пережи́ти**. *Одноманітна робота навела задуму на неї. Давно пережиті дні й події ставали відживати, набирати давніх красок і життя* (Кобр., Вибр., 1954, 3); *Вітчизняна війна була найтяжчою і найжорстокішою в усіх тих, будь-коли пережитих нашою Батьківщиною* (До 40-річчя Вел. Жовт. соц. рев., 1957, 25); [Р і ч а р д:] *Все, що ти говориш, я сам собі казав не раз, не два. Та ці зізнання й муки переміг, вони вже пережиті раз назавжди* (Л. Укр., III, 1952, 52); *Збудження уяви живо малювала перед ним недавно бачені і пережиті картини* (Тург., Вир, 1964, 318); // **пережи́то**, *безос. присудк. сл. За роки боєвіх, що ми прожив між нас, Енергії в тобі не вбито, І ти, вмираючи, життя в останній час Казав: «Як мало пережито!* (Сам., І, 1958, 126); *Україно! Україно! Тиші води, ясні зорі. Скільки горя пережито! Скільки щастя золотого!* (Тур., Друзі.., 1959, 9).

2. *у знач. прикм.* Який минув, пройшов; минулий. *Я так страшно змучився, так увесь полинся Під ярмом — вагон пережитих літ. Що надій відрадних я навіть збувся* (Граб., I, 1959, 593); *Він з приємністю згадав кілька пережитих епізодів* (Смік., Пустрічі, 1936, 201); *Те, що межи нами зайшло, не було непорозумінням, а се почувала, мені тільки хотілось, щоб воно скорше стало пережитим і забутим фактом* (Л. Укр., III, 1952, 621); // *у знач. ім.* **пережи́те**, того, с. Те, що минуло, пройшло. *Кожна людина рано чи пізно відчуває потребу звернутися в думках до минулого, осмислити пережите, підвести підсумок своїм життєвим шляхам* (Вітч., 8, 1965, 148).

3. *у знач. прикм.* Який викликає певні переживання. *Його сон зник і підхопився, та не перкув спокою: на лиці зосталися сліди важких дум, пережитого жалю* (Мирний, III, 1954, 374); *Доки батько біля похідної майстерні веде ділові переговори,.. Ліна, що не довелося онімешіться після пережитого сорому, стоїть* (Гончар, Тронка, 1963, 185); // *у знач. ім.* **пережи́те**, того, с. Те, що викликало певні переживання. *Саме тепер Любчик і не хотів би мати в своїй хаті гостя. Після пережитого сьогодні хотів лишитися на самоті* (Книжник, Невтомовці, 1961, 37).

4. *діал.* Відчайний. *Здавався* [Василь] *потрохи пережитим, але в його істоті було щось незвичайне, щось сміле, безоглядне* (Коб., I, 1956, 202); *Наїхалися* [люди] *довідатись... як мають змінити свої давні звичаї, щоби стати до боротьби зі старим пережитим світом* (Март., Ти., 1954, 363).

ПЕРЕЖИ́ТИСЯ *див.* **пережи́тися**.

ПЕРЕЖИ́ТОК, тку, ч. 1. Те, що збереглося від минулого і не відповідає сучасним нормам життя; застарілий погляд, уявлення, звичай. — *Не розумію твої прижи. Людина пастухова не повинна б миритись таких речей, се пережиток варварства* (Л. Укр., III, 1952, 748); *Прихильники сільського виконкому мають справу з живими людьми різного характеру й темпераменту, з невикорінними ще побожду пережитками і забобонами* (Вишня, І, 1956, 357); *Релігія є головним противником наукового світогляду, найзначнішим пережитком минулого* (Наука.., 8, 1963, 5); *Пережитки капіталізму в свідомості людей; Приватновласницькі пережитки.*

2. *рідко.* Те саме, що пережива́нин 2. *Неспокійні уснівові пережитки незабутніх днів себе знати* (Н.-Лев., IV, 1956, 229).

ПЕРЕЖИ́ТОЧНИЙ, а, е. Прикм. до пережи́ток 1. *Пережиточне явище.*

ПЕРЕЖО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до пережо́вати.

2. *у знач. прикм., перен.* Багато разів обмірко́ваний, обговорений або описаний. *Замість реальних образів дає* [поет] *пусті і заяложені фрази, замість фактів — старі й пережовані схеми, запозичені з книжок* (Фр., XVI, 1955, 111).

ПЕРЕЖО́ВКЛИЙ, а, е, *розм.* Який пережо́вує. *Запізна буда вже осінь — потоки й ручаї По річечку пережовклому, по чимсь'кій колії...* (Шпорта, Вибр., 1958, 109).

ПЕРЕЖО́ВКНУТИ, не; *мин. ч.* пережо́вк, ла, но і пережо́вкнув, нула, ло; *док., розм.* 1. Зробитися надто жовтим.

2. Набрати жовтавого, жовтого відтінку (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЖОВТІ́ТИ, вчу́, вті́ш, *док., перех., розм.* 1. Зробити надто жовтим.

2. Забарвити жовтим кольором усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕЖО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. пережо́вувати. *Пережовування в газеті деталей Сайдового виїзку нерідко трудить маси* (Ле, Мінкір'н, 1953, 319); *Пережовування їжі.*

ПЕРЕЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЖУ́ВАТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* І без додатка. 1. Жуючи, подрібнювати їжу зубами. *Кінь, зрівнявши губою верхи трав, підібшов до них* [Марусі і Дмитра] *і дивився, пережовуючи* (Хотк., II, 1966, 144); *Він методично, в мертвій повільному темпі пережовував і ковтав їжу* (Скіл., Пов. і опов., 1949, 11); *Окіся жувала, жувала, не пережувала ти давай допікати дочці* (П.-Лев., II, 1956, 209); *Він довго вино до останньої крапинки, кашицюдку пережував шматочок сиру і звівся з достойністю* (Смолич, Світанок.., 1953, 394); * У порівн. *Майстри мовчали. Звільна обмірковували вони його слова, мовс пережовували їх* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 202).

2. *перен.* Багато разів звертаючи у думках, розмові і т. ін. до одного й того ж предмета, питання; довго, з усіх боків обмірковувати, обговорювати або описувати що-небудь. *Довгий мене глухота і нудьга, а самій власні думки безпастанно пережовувати, — це і тямить і не доводить ні до чого* (Коб., І, 1956, 123); *Поштар головою стара Векла, жахається, спересається, не вірить — а там, глядь, пережує своїх непроворних розумом та вже й трохи правильніше стає до сивобих думок* (Де. Чайка, Тв., 1960, 125).

ПЕРЕЖО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕЖУ́ВАТИСЯ**, у́ється, *док.* 1. Піддаватися пережо́вуванню.

2. *тільки недок.* Пас. до пережо́вувати.

ПЕРЕЖУ́ВАТИ *див.* пережо́вувати.

ПЕРЕЖУ́ВАТИСЯ *див.* пережо́вуватися.

ПЕРЕЖУ́РИТИСЯ, урю́ся, у́ришся, *док.* Перестати журитися.

ПЕРЕЗАБУ́ТИ, у́ду, у́деш, *док., перех.* Забути все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. — *Чи ви мене коло того знахарства застовали? Та я.. всі шепоти-наговори перезабула* (Вол., Місячне срібло, 1961, 317).

ПЕРЕЗАБУ́ТИСЯ, у́дуся, у́дешся, *док.* Забутися (про все, багато чого-небудь або всіх, багатьох).

ПЕРЕЗАПАЛЕ́НИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до перезапали́ти.

ПЕРЕЗАПАЛЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. перезапали́ти і перезапа́лювати. *Вільне міжсортове перезапалення стрих підвищеною врожайності* (Хліборіб Укр., 6, 1965, 22).

ПЕРЕЗАПАЛИ́ТИ *див.* перезапа́лювати.

ПЕРЕЗАПАЛИ́ТИСЯ *див.* перезапа́люватися.

ПЕРЕЗАПА́ЛЮВАННЯ, я, с., *спец.* Дія за знач. перезапа́лювати і перезапа́люватися.

ПЕРЕЗАПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЗАПАЛИ́ТИ**, лю́, ли́ш, *док., перех., спец.* Взаємно запилювати всі рослини або багато рослин. *Перезапилюючи... рослини жита, кукурудзи, пшениці, селекціонери успішно вивели велику кількість цінних сортів озимих і ярих злібів* (Наука.., 3, 1957, 3).

ПЕРЕЗАПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕЗАПАЛИ́ТИСЯ**, ли́ться, *док., спец.* 1. Запилювати один одного (про всі сорти або багато сортів рослин). *В саду почало рости декілька різних сортів яблук, груш, вишень, слив. Це неробідно, оскільки під час цвітіння вони взаємно перезапилюються* (Наука.., 3, 1962, 5).

2. *тільки недок.* Пас. до перезапа́лювати. *Більшість видів бобів перезапилюються комахами* (Колг. Укр., 12, 1958, 30).

ПЕРЕЗА́ПИС, у, ч. 1. Дія за знач. перезаписа́ти, перезаписо́вувати. *Під час перезапису звукооператор має можливість збільшувати, зменшувати або зовсім виключати звук* (Мист. кіно, 1955, 94).

2. Наново записане на плівку, пластинку. *У 1933 році для документального фільму «Три пісні про Леніна» з пластинок на кіноплівку перезаписали кілька промов В. І. Леніна. Перезапис вийшов задовільний* (Наука.., 4, 1964, 1).

ПЕРЕЗАПИСА́ТИ *див.* перезаписувати.

ПЕРЕЗАПИСУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗАПИСА́ТИ**, ишу́, и́шеш, *док., перех.* Записувати звук на плівку або пластинку ще раз, повторно або заново, по-іншому; записувати на іншу плівку або пластинку. *Сучасній записувальній техніці нічого не варт зберегти від загибелі унікальні мелодії. Їх можна перезаписати* (Літ. Укр., 28.VII 1967, 2).

ПЕРЕЗАПИСУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до перезаписувати.

ПЕРЕЗАРЯ́Д, у, ч., *фіз.* Надто велика кількість електрики, що перевищує встановлену норму.

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ННЯ, я, с. Дія за знач. перезаряджа́ти і перезаряджа́тися. *З закінченням процесу перезаряджання конденсатора енергія магнітного поля котушки перетвориться в енергію електричного поля* (Курс фізики, III, 1956, 226).

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЗАРЯ́ДИТИ**, ряджу́, ря́диш, *док., перех.* 1. Заряджати вогнепальну зброю зарядом, патроном ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Вони лежали на землі, стріляли з автоматів, одпосідали за дисками.., перезаряджали й знову одстрілювалися* (Перв., Дикий мед, 1963, 471); *Після перших двох торпедних пострілів човен заходився глибоко під воду, перезарядив торпедні апарати,*

знов сяяв і дав останній постріл (Трубл., Шухна.., 1940, 128).

2. Надавати електричного заряду ще раз, повторно; змінювати електричний заряд якого-небудь тіла, приладу і т. ін. *Перезаряджати акумулятор.*

3. Лагодити до роботи який-небудь прилад, механізм і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перезаряжати фотоапарат.*

ПЕРЕЗАРЯДЖА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕЗАРЯДИ́ТИСЯ**, ядиться, *док.* 1. Заряджатися знову, одержувати новий заряд (про вогнепальну зброю).

2. Змінювати свій електричний заряд.

3. *тільки недок.* Пас. до **перезаряджа́ти**.

ПЕРЕЗАРЯДЖЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перезаряди́ти**.

ПЕРЕЗАРЯДЖЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезаряди́ти** і **перезаряди́тися**.

ПЕРЕЗАРЯ́ДИТИ *див.* **перезаряджа́ти**.

ПЕРЕЗАРЯ́ДИТИСЯ *див.* **перезаряджа́тися**.

ПЕРЕЗАРЯ́ДКА, и, *ж.* Дія за знач. **перезаряди́ти**, **перезаряди́ти** і **перезаряджа́тися**, **перезаряди́тися**.

ПЕРЕЗАСТА́ВА, и, *ж.* Дія за знач. **перезаставля́ти**, **перезаста́вити**. *Перезастава мазтку.*

ПЕРЕЗАСТА́ВИТИ *див.* **перезаставля́ти**.

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезаставля́ти**.

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́ш, *док.*, **ПЕРЕЗАСТА́ВИТИ**, влю, виш, *док.*, *перех.* Віддавати в заставу, заставляти ще раз, повторно або на нових умовах.

ПЕРЕЗАСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **перезаставля́ти**.

ПЕРЕЗАСТА́ВНИК, а, *ч.* Той, хто перезаставляє що-небудь.

ПЕРЕЗАСТА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перезаста́вник**.

ПЕРЕЗАЯ́ВКА, и, *ж.* Повторна заявка.

ПЕРЕЗВА́, и, *ж.*, *діал.* Перегук. * Обрвано. *Ковш б перезва рідесних серцець Моїм пісням назустріч полетіла* (Перв., II, 1958, 218).

ПЕРЕЗВА́, й, *ж.* У дорсоціяльні часи — частина українського весільного обряду, звичай, за яким родичі молодої після першої шлюбної ночі йшли або їхали з відповідними обрядовими піснями на частування до хати молодого. *Усе село ніби лавала в час перезви, бо все село гуляло на весіллі* (П.-Лев., II, 1956, 182); *Вчора справили весілля, А сьогодні на полюлля Ми справляєм перезву* (Олесь, Вибр., 1958, 286); *Після перезви учасники бенкету переряджаються і йдуть по селу за здобиччю переважно до родичів нареченого і нареченої* (Від давнини.., I, 1960, 143); // *збір.* Учасники такого походу, поїздки. *Місила болото весільна перезва, сховняючи холодне повітря піснями* (Коцюб., II, 1955, 30); *Чумакова рідня топталася, м'ялися надворі, та витівні не припинялися, і тому перезва посідала в сани* (Горд., Чужу ниву.., 1939, 78).

ПЕРЕЗВА́ТИ *див.* **перезва́ти**.

ПЕРЕЗВОЛО́ЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перезволо́жити**. *Вирощувати кукурудзу на зерно на заплавних землях і окультурених торфовищах не рекомендується,... тому що навесні вони бувають перезволожені* (Колг. Укр., 4, 1961, 7).

ПЕРЕЗВОЛО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перезволо́жити** і **перезволо́житися**. *Не можна допускати перезволоження ґрунту у весняно-літній період* (Хлібороб Укр., 10, 1964, 15).

ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИ *див.* **перезволо́жувати**.

ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИСЯ *див.* **перезволо́жуватися**.

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перезволо́жувати** і **перезволо́жуватися**. *Перезволожування ґрунту.*

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* Робити ґрунт, повітря і т. ін. надто зволоженим.

ПЕРЕЗВОЛО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕЗВОЛО́ЖИТИСЯ**, иться, *док.* 1. Робитися надто зволоженим (про ґрунт, повітря і т. ін.). *Щоб орний шар не перезволожувався, треба поступово його поглибляти* (Колг. Укр., 12, 1958, 37).

2. *тільки недок.* Пас. до **перезволо́жувати**.

ПЕРЕЗДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **передава́ти**.

ПЕРЕЗДАВА́ТИ, даю́, даєш, *недок.*, **ПЕРЕЗДА́ТИ**, м, сш, *док.*, *перех.* 1. Здавати в користування ще раз, повторно або іншій особі.

2. Роздавати карти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *розм.* Складати екзамен ще раз, повторно. — *Товаришу Хомутенко,— оголосив ректор, — рішенням приймальної комісії вам дозволено перездати російську мову* (Тют., Вир, 1964, 63).

ПЕРЕЗДА́ТИ *див.* **перездава́ти**.

ПЕРЕЗДА́ЧА, і, *ж.* Дія за знач. **перездава́ти**, **перезда́ти**.

ПЕРЕЗДОРОВКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Поздоровкатися з усіма, багатьма або між собою, один з одним.

ПЕРЕЗИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЗВА́ТИ**, перезву́, перезве́ш і *рідше* перезву́, перезве́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Запрошувати кого-небудь до себе звідкілясь жити, гостювати, працювати і т. ін. *Хоч старожу Захарію як не було у Терешка жити.., однаг перезвала Мелася його до себе* (Кв.-Осн., II, 1956, 388).

ПЕРЕЗИМІВЛЯ, і, *ж.* Дія і стан за знач. **перезимо́вувати**, **перезимува́ти**. *Весна в цьому році була неспокійна, озимина після перезимівлі вийшла мізерною і добре розвинулася* (Колг. Укр., 10, 1957, 4); *Важливою умовою доброї перезимівлі бджіл в тишу в зимівнику та відсутність гризунів, які можуть проникнути у вулики і викликати загибель бджіл* (Бджільн., 1956, 22).

ПЕРЕЗИМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезимо́вувати**.

ПЕРЕЗИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗИМУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.* 1. *перех.* і *без додатка.* Жити зимою. — *Якось, може, перезимуємо, сильну, цю зиму... ти вже краще збирай гроші та одягни себе як слід* (Вас., I, 1959, 275); — *Нічір добрий, діду! Давненько вже не бачив. Можна сказати, перезимували?* (Стельмах, I, 1962, 148); // Проводити зиму десь, у кого-сь, не у себе вдома. *До кого ж ви прихилитеся? Де перезимуєте? Уже осінь, незабаром Зима заюнує* (Шевч., II, 1953, 54); [Батура:] *Написав у Київ, щоб не чекали на мене до пізньої осені.* [Вітровий:] *А може, і перезимуєш у нас?* (Корн., II, 1955, 217).

2. *перех.* і *неперех.* Переносити зимові холоди протягом зими (про рослини, тварин). *Завдяки сніговому покрову багато низькорослих рослин, наприклад верес,.., перезимовують в зеленим листям* (Наука.., 1, 1962, 61); *Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим зробцем* (Л. Укр., III, 1952, 483); *На Заволзю, де горби чергувалися з видолинками, трудно перезимувала озимина* (Баблик, Вишсад, 1960, 266).

3. *перех.* Витримувати протягом зими, до весни. *Запевняв* [панотець] *себе і попечителів, що церква ще перезимує* (Стельмах, I, 1962, 513).

4. *перех.* Годувати, утримувати кого-небудь протягом зими. *Перезимувати худобу.*

ПЕРЕЗИМУ́ВАТИ *див.* **перезимо́вувати**.

ПЕРЕЗИМУВА́ТИСЯ, у́ється, *док., розм.* Пройти, кінчитися (про зиму). *Почалися пари та бенкети, музики та танці: буде будинок. Такеньки уся зимонька перезимувалась* (Вовчок, І, 1955, 145).

ПЕРЕЗИРА́ТИ, аю, а́єш, *недок., перех., діал.* Переглядати. *За той час перезирав* [Євгеній] *газету* (Фр., IX, 1952, 15); *Мама дала Катрусі квітки сині, білі, зелені, червоні. Катруся перезирала їх* (Стеф., І, 1949, 37).

ПЕРЕЗИРА́ТИСЯ, аюся, а́ємося, *недок.*, **ПЕРЕЗИРНУ́ТИСЯ**, нуся, не́мося, *док., в кім і без додатка, також у сполуч. зі словами м і ж с о б о ю.* Обмінюватися швидким поглядом. — *Мамцю!* — *перезирались невістки,* — *бач,.. в діда є гроші* (Вас., II, 1959, 524); *Запар з Грицьком вирвано перезирався — прибула поміч на село!* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 195); *Хлопці стояли осторонь кущами і, перезираючись між собою, висловлювали іноді свої зауваження* (Мик., Повісті.., 1958, 94); *Напеоліт і голова сільради жовчки перезирнулися, машинально прийшли поміж порожніми стійлами* (Панч, II, 1956, 484); *Кузьма значуще перезирнувся з Манченком: вони зрозуміли, що майстер вкладається* (Нетльов., Хотинці, 1949, 57); *Коли Вікентій Петрович підійшов до порома, паромники здивовано перезирнулися між собою* (Стельмах, І, 1962, 416).

ПЕРЕЗИРКУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєш, *недок., з ким і без додатка, також у сполуч. зі словами м і ж с о б о ю, розм.* Те саме, що **перезира́тися**. *Ми стороніло переступали з ноги на ногу, поважно перезиркувались* (Збан., Єдина, 1959, 92); *Віталій і Тоня перезиркувалися між собою, обмінюючись усмішками, в яких вирав було щось сеоже на таємницю* (Гончар, Тронка, 1963, 36).

ПЕРЕЗИРНУ́ТИСЯ *див.* **перезира́тися**.

ПЕРЕЗІЛ, зо́лу, ч. Дія і стан за знач. **перезоли́ти і перезолоти́ся**.

ПЕРЕЗНІ́МОК, мку, *ж.* Дія за знач. **перезніма́ти, перезня́ти і перезніма́тися, перезня́тися**.

ПЕРЕЗНАЙО́МИТИ, млю, миш, *док., перех.* 1. Познайомити кого-небудь з усіма, багатьма або всіх з кимось. *Петро Олександрович не випускав Гаврила з-під своєї уваги: підбадьорював в Інституті, запрошував додому, де перезнайомив з усією родиною* (Полт., Повість.., 1960, 452).

2. Познайомити одного з одним, між собою всіх або багатьох.

ПЕРЕЗНАЙО́МИТИСЯ, млюся, мишся, *док.* 1. Познайомитися з усіма, багатьма або з кимось (про всіх, багатьох). *Де прийдемо, зараз перезнайомлюся* [Степан] *з чужими конюхами, фурманами та наймитами* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 37); *Напевне, треба було перезнайомитися з десятком-другим юнаків і дівчат, щоб краще зрозуміти і оцінити своїх шкільних друзів* (Руд., Вітер., 1958, 45).

2. Познайомитися один з одним, між собою (про всіх або багатьох). *Як звичайно буває в поїзді, всі в купе зразу перезнайомилися, розговорилися* (Кор., Земля.., 1957, 15).

ПЕРЕЗНАЙО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезнайо́мити**.

ПЕРЕЗНАЧА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЗНАЧИ́ТИ**, чу́, чи́ш, *док., перех.* Значити, відзначати міткою, тавром все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

ПЕРЕЗНАЧИ́ТИ *див.* **перезнача́ти**.

ПЕРЕЗНІМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезніма́ти і перезніма́тися**. *Перезнімання узорів.*

ПЕРЕЗНІМА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЗНЯ́ТИ**, німу́, не́меш, *док., перех.* 1. Робити копії з усього або більшості чогось; робити копію з чого-небудь.

2. *розм.* Робити айомку фото- або кіноапаратом що раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Робити новий план, знімаючи з чого-небудь.

ПЕРЕЗНІМА́ТИСЯ, аюся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕЗНЯ́ТИСЯ**, німу́ся, не́мося, *док.* 1. *розм.* Фотографуватися, зніматися що раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перезніма́ти**.

ПЕРЕЗНЯ́ТИ *див.* **перезніма́ти**.

ПЕРЕЗНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перезня́ти**.

ПЕРЕЗНЯ́ТИСЯ *див.* **перезніма́тися**.

ПЕРЕЗНЯ́ТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **перезня́ти, перезніма́ти і перезніма́тися, перезня́тися**. *Працює в друкарні і така електронна машина, яка за 15 хвилин переводить фото в металічну форму без перезнімання на цинк і травлення у ванках* (Наука.., 5, 1962, 7).

ПЕРЕЗОЛИ́ТИ, лю́, зо́лиш, *док., перех.* 1. Золити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Зіпсувати надмірним золінням.

ПЕРЕЗОЛИ́ТИСЯ, ться, *док.* Зіпсуватися від надмірного зоління.

ПЕРЕЗОЛОТИ́ТИ *див.* **перезолоча́ти**.

ПЕРЕЗОЛОЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЗОЛОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Золотити, вкривати золотом ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Укривати золотом усе або багато чого-небудь.

ПЕРЕЗРІВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **перезрі́вати**. *Збирання тютюнового листу проводити.. у повній технічній зрілості, не допускаючи перезрівання листу* (Рад. Укр., 1.VII 1950, 2).

ПЕРЕЗРІВА́ТИ, ію, і́єш, *недок.*, **ПЕРЕЗРІ́ТИ**, ію, і́єш, *док.* Ставати надто зрілим, спілим. *Щоб уникнути напруження робіт у період збирання врожаю і щоб сировина не перезрівала, садити тютюн треба протягом 25—30 днів залежно від початку теплого періоду весною і холодного — восени* (Хліборой Укр., 12, 1965, 16); *// перен.* Ставати старшим, ніж це треба для якогось становища, стану (про людей). [М а к а р:] *Ти вже дозрів. Тебе треба ра добре потрусити, і впадеш.* [І а в л о:] *А ти вже так перезрів, дмухнути на тебе, і розсиплешся* (Корн., II, 1955, 143); *// перен.* Досягти вищого ступеня розвитку, після якого відбувається розклад або перехід в інший стан. *Гігантський прогрес техніки взагалі, шляхів сполучення особливо, колосальний ріст капіталів і банків зробили те, що капіталізм дозрів і перезрів* (Ленін, 39, 1973, 107).

ПЕРЕЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **перезрі́ти**.

2. *у знач. прикм.* Який перезрів. *І перезрілі очі, важкі, великі, темні, як перезрілі вишні, заблисли рептом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 19); *Значить, мати знайшла йому наречену.. От чому після повернення дядько Хаїм так запопадливо розповідав про фермі і місові угіддя перезрілої тридцятилітньої фрекен Христини Ліндеє* (Хижняк, Кизимок, 1961, 93).

ПЕРЕЗРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **перезрі́лий** 2.

ПЕРЕЗРІ́ТИ *див.* **перезрі́вати**.

ПЕРЕЗУВА́ННЯ *див.* **перезува́ння**.

ПЕРЕЗУВА́ТИ *див.* **перезу́ти**.

ПЕРЕЗУВА́ТИСЯ *див.* **перезу́тися**.

ПЕРЕЗУ́ТИ *див.* **перезува́ти**.

ПЕРЕЗУ́ТИСЯ *див.* **перезу́тися**.

ПЕРЕЗУ́ТИСЯ, у́ємося, *док.* Зіпсуватися від надмірного зуття.

ПЕРЕЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейма́ти і перейма́тися**. *Перейняття і перейм.. Перейняття — це коли дві сторони беруться за руки, а інші проходять під їхніми руками* (Рад. Укр., 1.VII 1950, 2).

ПЕРЕЙМА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИ**, ійму́, ійме́ш, *док., перех.* 1. Робити копії з усього або більшості чогось; робити копію з чого-небудь.

2. Робити новий план, знімаючи з чого-небудь.

3. Робити айомку фото- або кіноапаратом що раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕЙМА́ТИСЯ, аюся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ**, ійму́ся, ійме́мося, *док.* 1. *розм.* Фотографуватися, зніматися що раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перейма́ти**.

ПЕРЕЙНЯ́ТИ *див.* **перейма́ти**.

ПЕРЕЙНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейня́ти**.

ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ *див.* **перейма́тися**.

ПЕРЕЙНЯ́ТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейня́ти, перейма́ти і перейма́тися, перейня́тися**. *Працює в друкарні і така електронна машина, яка за 15 хвилин переводить фото в металічну форму без перезнімання на цинк і травлення у ванках* (Наука.., 5, 1962, 7).

ПЕРЕЛО́ЙЛИВИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переліва́ти**. *Франко прямо вводить у свої сатири трохи перелійлені імена галицьких реакційних діячів* (Рад. літ-во, 3, 1957, 43).

2. *у знач. прикм.* Змінений, перероблений. *Веселий хлопець.. заспівав дзвінко перелійлений текст відомої пісні* (Смолич, Театр., 1946, 41).

ПЕРЕІНÁКШЕННЯ, *рідше* **ПЕРЕІНАЧЕ́ННЯ**, я, *с., розм.* Дія і стан за знач. **переінáкшити, переінáчити** і **переінáкшитися, переінáчитися.** — *Хай їм завадить...— вирвавшись відгукнувся Голубинський.— Щоб в Сінопі, Трапезунді галушки варили... Весьмá смíх перебíг круг столá. Переінакшення Шевченкового вірша на ун кагоду було дотепне і сáме доречне* (Смолич, V, 1959, 103).

ПЕРЕІНÁКШИТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁКШИТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНÁКШУВАННЯ, *рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАННЯ**, я, *с., розм.* Дія за знач. **переінáкшувати, переінáчувати.**

ПЕРЕІНÁКШУВАТИ і *рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕІНÁКШИТИ**, шу, шиш і *рідше* **ПЕРЕІНÁЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех., розм.* Робити кого-, що-небудь іншим; змінювати, переробляти. *Надворі кілька робітників метикують над якимось пристроєм до комбайна, щось лагодять, переінакшують, переконструйовують...* (**Гончар**, Тронка, 1963, 179); [**Мáрисля:**] *І що це з батьком сталось, все переіначують! Папінька... Мамінька... Аж чудно!* (К.-Карий, I, 1960, 324); — *Нашого жіночого серця напевне нічо не переінакшить* (Б. Кравч., Сердешна розмова, 1957, 17); — *Дило зроблено, а зробленого трудно переіначити,— сказав владика* (Н.-Лев., III, 1956, 51); // Зображувати, витлумачувати, розповідати і т. ін. інакше, ніж є в дійсності. *Вчений старець казав йому, що тільки друкуванням можна виправить той безліч помилок, яку припускають переписувачі. Часто ці помилки зовсім переінакшують увесь зміст* (Ін., Таємниця, 1959, 175); *Тепер знаходяться на Заході певні низькі буржуазні фальсифікатори, які хочуть перекрутити, переінакшити творчість Шевченка* (Літ. Укр., 30.V 1964, 3).

ПЕРЕІНÁКШУВАТИСЯ і *рідше* **ПЕРЕІНÁЧУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕІНÁКШИТИСЯ**, шуся, шишся і *рідше* **ПЕРЕІНÁЧИТИСЯ**, чуся, чишся, *док., розм.* 1. Ставати іншим; змінюватися. *Все якось змінялося і переінакшувалося* (Кобр., Вибр., 1954, 34); *Ти все сподіваєшся, що життя переінакшиться і ти будеш мати свою ниву і якесь щастя* (Стельмах, I, 1962, 630).

2. *тільки недок.* Час. до **переінáкшувати, переінáчувати.**

ПЕРЕІНÁЧЕНИЙ *див.* **переінáкшений.**

ПЕРЕІНÁЧЕННЯ *див.* **переінáкшення.**

ПЕРЕІНÁЧИТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁЧИТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНÁЧУВАННЯ *див.* **переінáкшування.**

ПЕРЕІНÁЧУВАТИ *див.* **переінáкшувати.**

ПЕРЕІНÁЧУВАТИСЯ *див.* **переінáкшуватися.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВКА, п. ж., *муз.* Дія за знач. **переінструмéнтувати, переінструмéнтувати.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕІНСТРУМЕНТУВА́ТИ**, ую, ýєш, *док., перех., муз.* Інструментувати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переінструментувати симфонію.*

ПЕРЕІНСТРУМЕНТÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., муз.* Час. до **переінструмéнтувати.**

ПЕРЕІНСТРУМЕНТУВА́ТИ *див.* **переінструмéнтувати.**

ПЕРЕІРЖА́ВІЛИЙ *див.* **перержáвілий.**

ПЕРЕІРЖА́ВІТИ *див.* **перержáвіти.**

ПЕРЕЇДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переїдáти** і **переїдáтися.** *Ожиріння від переїдання розвивається у людей, які проводять сидячий спосіб життя, малорухливих, літнього віку* (Курс патології, 1956, 333); — *Давати худобі кормів досхочу. Треба більше здати молока. Ну й давали досхочу. Худоба аж стогнала від переїдання* (Рад. Укр., 9.IV 1961, 2).

ПЕРЕЇДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЇСТИ**, їм, їсі, *док.* 1. *перех.* Пожатися звірям світ; об'їдатися. [**Дóктор:**] *Іж, Тетяно, докшицю, у городі, може, такого їстьва не їдать?* [**Тéтяна** (*ремісниця*):] *Їдять, ніби було що.* [**Пóпович:**] *Інші переїдають, а здебільшого недоїдають* (Кроп., II, 1959, 206); *Перед сном не слід наїдатись, а пити більше переїдати. Вечеря повинна бути легенькою, переважно рослинна і молочна* (Знання..., 3, 1958, 29); *Мабуть, треба завжди пам'ятати, що в багатьох випадках краще недоїсти, ніж переїсти* (Кучер, Голод, 1961, 249).

2. *перех.* З'їдати, споживати все, багато чого-небудь або усіх, багатьох. *Без вікон хатина, без дверей. — Як не мудруй, не можна влізти; Вона ж повнісінька людей, А ласощів — не переїсти!* (Гл., Вибр., 1951, 211); —*Моя дочка небагато хліба переїла, гидячи дома, -одвезла Лова старостам* (Мирний, II, 1954, 79); — *Ой, люди, ой, люди, Що ж буде, що ж буде? — Ячать переїли вовки!* (Гойда, Сонце..., 1951, 43).

3. *перех.* Порушувати цілісність чого-небудь (прокислоту, іржу і т. ін.); розїдати. *Думає він, що його найдали все мідь), але найдали дівка їх власна ржа переїла* (Л. Укр., V, 1956, 435); // Точити (про міль). — *В нас ще й досі зберігається дідів жупан... тільки міль переїла* (**Гончар**, Таврія, 1952, 136).

ПЕРЕЇДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ПЕРЕЇСТИСЯ**, їмся, їсіся, *док.* 1. Те саме, що **переїдáти** 1. — *Я уже обідав дома,— говорив Андрій...— У нас, певно, не переїдається,— шуткувала Олеся* (Фр., VIII, 1952, 171).

2. *тільки недок.* Час. до **переїдáти** 2, 3.

ПЕРЕЇДЬ, і́в, *мн.* 1. Недоїдені тваринами залишки корму (сіна, соломи і т. ін.); з'їдь. *Вік навіть почуття гірячий од сонця армарковий дух курявь, возів, коліс, наїздів од трави та переїдів сіна на лозах* (І.-Лев., II, 1956, 11); *Баба взяла в руки мазівки, підвела воли до воза, де лежали вчорашні переїди, і пішла до клуні* (Стельмах, I, 1962, 425).

2. Залишки їжі, страви; об'їдки. *Багатші дядьовали виноград — хто з кистини, хто з кашкета, і, об'ївши грону* [гроно], *або складали переїди до гурту на вікно, або кидали через голову* (Свидн., Любораль, 1955, 150).

ПЕРЕЇЖДЖА́ТИ, áю, áєш і **ПЕРЕЇЗДИ́ТИ**, їжджу́, їздиш, *недок.*, **ПЕРЕЇХА́ТИ**, їду, їдеш, *док.* 1. *перех. і неперех., через (на) що.* Їхати, пересуватися (сушею або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування) через що-небудь, перетинаючи щось в одного боку чогось на інший. *Прийшлося їм переїжджать через річку на поромі* (Мирний, V, 1955, 348); *Темрява мовчала. Теді Гнать рушив далі і став переїжджати стружком, що дзюрчотів унизу* (Тют., Вир, 1964, 188); — *Та зостаньтесь кацувати,— просив Прокопович, сівaючись на стільці,— ніч темна, а вам треба переїздити через Рось* (І.-Лев., III, 1956, 72); *Ноги переїздили площу, були тихо. Але ось неподалеку озвав ударив постріл, другий* (Головко, II, 1957, 468); *Вони переїхали бродом дві протоки, об'їхали озера-лимани і поскакали задовж Сир-Дар'ї* (Тулуб, В степу..., 1964, 300); *Ще* [Дударик], *де — коли море... Аж тут кінь біжить! — Що ж ти,— каже,— без мене. Сідай, перевезу.— Перевіз Дударик на той бік* (Тич., I, 1957, 146).

2. *неперех., до (від) кого, в що, з чого.* Їхати, пересуватися (сушею або водою за допомогою яких-небудь засобів пересування) з метою зміни місця проживання, перебування. *Маня хутко переїжджає з батьком в Луцьк, так що я сподіваюся з нею незабаром побачитись* (Л. Укр., V, 1956, 13); — *Тату, як ви так подобаєте Дмитра, переїжджайте до нас жити,— не раз говорила вдовиця* (Стельмах, II, 1962, 261); *В четвер*

переїздимо, бо завтра кінчаємо роботу в Аянуті (Коцюб., III, 1956, 139); *Рудюк переїздив з одного місця бою на друге, керуючи операцією* (Воронько, Партиз. генерал..., 1946, 41); *Нині тим часом село продала та переїхала у місто жити* (Вовчок, I, 1955, 33); *Як тільки можна в центрі міста пристосувався, Наполеон переїхав з Петровської фортеці знову в Кремль* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 346).

3. *перех. і неперех., чим, через (кого) що, на чому.* Рухаючись, пересуваючись сушею або водою з одного місця в інше, мчати щось, проїжджати що-небудь, повз що-небудь. *Десь у віддалі думали мірні важкі кроки кінного патруля, що переїжджав по вулицях* (Фр., VI, 1951, 163); *Довелось переїжджати через уже визволену Ригу* (Гончар, Мин..., 1959, 11); *Зеленим кленам, що купаєся у променях весняного сонця, переїздив, грюкочучи,... поїзд* (Мак., Вибр., 1954, 14); *До берега річки під'їхали кілька вершників без сідел, і, доки ми переїздили поріг,— у воді вже плескалося кілька чоловік* (Досв., Вибр., 1959, 43); *Підійшов до їх сусіда, привітався та й каже: «А чи чули ви, що коло Чорного сам розбій? Ані перейти тепереньки тудою, чутно, ані переїхати»* (Вовчок, I, 1955, 357); *По дорозі збоку, сим містом переїхали, вважа упорожні вертаються додому* (Головко, I, 1957, 342).

4. *перех., розм.* Розчавлювати, калічити кого-, що-небудь колесами під час їзди. *Коли чоловік іде — кидає під колесо цурупалок, переїжджа* [колесо] *його* (Номис, 1864, № 13420); *Хто зна, як кричать і ридають коні, коли переїдуть горлянку чи ногу...* (Сос., I, 1957, 110); * Образно. — *Вони тільки ходять кругом, шукають, як би підритися під мене, підпоратися так, щоб я не знав, щоб зразу повалить мене, наступить, переїхать, переїхать...* (Мирний, I, 1954, 163).

5. *перех., рідко.* Їдучи, долати певну відстань. *Затим-то так наш Уласович і поспіша, що й коней не дасть здихнути, і сам, не обідавши, тридцять семисотних верст, ще з гоном, не спочиваючи, переїхав* (Ник.-Осн., II, 1956, 154).

ПЕРЕЇЖДЖИЙ, а, *с.* Який переїздить з одного місця в інше, проїжджає щось. *Коли мала десять років, стрівів у її родичів якийсь переїжджий стройних* [настроювач] *фортеп'ян* (Коб., I, 1956, 428); *// у знач. ім.* **переїжджий**, джого, *ч.*; **переїжджа**, джої, *ж.* Людина, що переїздить з одного місця в інше, проїжджає щось. *Аянутя опустіла. Лиш де-не-де стрінеш парчику, яку вже на другий день не побачиш: то переїжджі, мабуть* (Коцюб., III, 1956, 134); *В Києві треба було чекати пересадки чотири години,— в кожному переїжджому вільно, убиваючи час, проїхатись вулицями міста, роздивляючись сюди-туди* (Смолич, Мир.., 1958, 89).

ПЕРЕЇЗД, у, *ч.* Місце, в якому переїздить з одного боку чого-небудь на інший. *Низом попід скалою переїзд був вільний* (Фр., II, 1950, 35); *Вода промила греблі й зносила переїзди* (Ю. Янов., II, 1954, 154); *// Місце, в якому залізниця перетинається шосейною або грунтовою дорогою. Мовчки перейшли* [Калина з Оленкою] *переїзд на колії й пішли повз виски* (Козл., Ю. Крук, 1950, 22); *Нелегко залізницю можна переїжджати тільки в місцях, спеціально пристосованих і обладнаних для цього,— через переїзди* (Автомоб., 1957, 285).

ПЕРЕЇЗД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переїжджати, переїздити, переїхати** 1—3, 5. *Я через тиф та через переїзди запустила перепису, розмилувся з листами і от нічого не знаю, що діється в світі* (Л. Укр., V, 1956, 62); *Евакуація привчила Марію до всякої роботи, тому переїзд у село і робота в колгоспі не вдалися їй чимось надмірну тяжким* (Руд., Остання шабля, 1959, 21); *При переїзді через якесь село, де він* [Врангель] *зробив коротку зупинку, щоб показати себе народові, його обступили грекі-колоністи, засипали квітами* (Гончар, II, 1959, 295).

2. *у знач. присл.* **переїздом**, *розм.* По дорозі звідкись куди-небудь; зупинившись під час подорожі; проїздом. *Може, вам коли переїздом трапляється бувать у Пирятині?* (Греб., V, 1957, 319); *За цей короткий час, як я бачив його переїздом у Львові, він значно змінився на вірше* (Коцюб., III, 1956, 339).

3. *розм.* Відрізок між двома пунктами шляху, який проїжджають без зупинки, а також час, потрібний для подолання цього відрізку. *В Канєї ми були лиш кілька годин. А тепер великий переїзд в 48 годин морем* (Коцюб., III, 1956, 352).

ПЕРЕЇЗДИТИ, їжджу, їздиш, *док., розм.* Поїздити всюди, багато або до всіх, багатьох.

ПЕРЕЇЗДИТИ, *див.* **переїжджа́ти**.

ПЕРЕЇЗНИЙ, а, *с.* Який переїздить з місця на місце; пристосований для переїздів з місця на місце. *На службі* [князь-мурин] *у переїзного товариства комедіантів* (Л. Укр., IV, 1954, 134); *Переїзний пункт «Союздрук».*

ПЕРЕЇСТИ, *див.* **переїда́ти**.

ПЕРЕЇСТИСЯ, *дин.* **переїда́тися**.

ПЕРЕЇХАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **переїхати** 4. *Падалишкі сонячних лежить неподалік, переїханий колесом, але він ще цвіте, цвіте і в пилюці* (Гончар, Тронка, 1963, 247); *— Ще перед війною до нашого трактиру «Під чашею» на Бойківі ходив... один репортер, який колекціонував перебитими ногами, переїханими людьми, самогубцями і дружбами про них у газетах* (Гашек, Пригоди...Швейка, перекл. Масляка, 1958, 541).

ПЕРЕЇХАТИ, *див.* **переїжджа́ти**.

ПЕРЕЙДЕ́НИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перейти́**. *Перейшовши Дністер, ставить новою на другий берег, Тютюнник сказав: — Жеребок кинуто, Рубікон перейдений!* (Вишня, I, 1956, 272); *Лялю удаль ширшим світом Не раз перейдені місти* (Мал., Серце.., 1959, 47); *Іван Іванович підсвідомо, до краю загострених чуттям, зрозумів, що та межа, до якої з неухильною поступовістю йшли події, буде перейдена зараз* (Бегмут, Опов., 1959, 60); // **перейдено**, *безос. присудк. сл.* *Дніпро перейдено і в Кременчуці, і вище Києва* (Тич., II, 1957, 182); *Росте* [сосна] *вглиб і вглиб... Ось уже перейдено пісок і глину... і корінь занурюється, як жадібний зрадник, у жовту землю* (Ю. Янов., II, 1958, 126).

2. *у знач. прикм.* Пройдений ким-небудь із кінця в кінець. *Загонові вийти треба на берег і оглянутись назад на перейдене море* (Ю. Янов., I, 1954, 285); *Молодий солдат оглянувся на зрудда тінючих рубіж і, під враженій раптом величезністю перейденого шляху, застиг, як пам'ятник* (Довж., I, 1958, 279); // Який пройшов, минув; минулий. — *Невже те, що вважалось забутим, перейденим, ...минулим, знову вирнало на хвилі життя?* (Рибак, Час.., 1960, 712); *Пригадую я той перейдений час, комсомольську роботу в окрузі, мою першу любов...* (Гонч., Вибр., 1959, 74); // у знач. ім. **перейдене**, пого, *с.* Те, що пройшло, минуло; минуле. *Без щоденної пильної оглядки на перейдене хіба можна загнути в прийдешнє?* (Шовк., Людина.., 1962, 295).

◇ **Перейдений етап** *див.* **етап**.

ПЕРЕЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейма́ти**. *Найбільша любов і шана Купали до Шевченка виявлялася у послідовному дотриманні революційних принципів його творчості, у перейманні великої естафети*

вельності (Вітч., 6, 1967, 160); *Лозунг практицизму в на ділі лише лозунгом некритичного перейняття бурджуазних правень* (Ленін, 25, 1972, 264).

ПЕРЕЙМА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИ**, перейму́, перійме́ш, *док.*, *перех.* 1. Зупиняти те, що рухається, перехоплювати його по дорозі, звичайно беручи в руки. *Не все переймай, що на воді плаве!* (Укр., присл., 1955, 291); *Через мить вода вирвала в нечистій матері у нього люльку із зубів і змила з залози бриля.— Переймай!* — *загорлання він, вибрикнувись із води* (Тют., Вир, 1964, 227); // Брати щось із чиїх-небудь рук у свої; перекладати з однієї руки в другу. *Милецький прамук до лікаря, перейма стільчик з рівної руки в ліву і вітається з лікарем* (І. Укр., II, 1951, 50); *Зворушена Ніка припала Ользі до грудей і сидячи, Ольга перейняла з її рук букет і почала розперезувати капці пасажирам* (Літ. газ., 16.XII 1960, 4); // Не даючи договорити, перебивати, перебивати. [Анька:] *У жартах це дозволено. А потім...* [Доло́рес *(перейма́є)*:] *...Один щасливий мигар зміг на горі і доступні руки і серця панни* (Л. Укр., III, 1952, 337); // *зі сл.* по́гляд, усмі́шка *і т. ін.* Зустрічати своїм поглядом чий-небудь погляд, усмішку і т. ін. *Антін кілька разів помітив, що жінка перейма його погляд, а потому пильно роздивляється на тих, на кого він глянув* (Коцюб., II, 1955, 298); *Валерій перейма батьків погляд, і Павло Григорович одвернеться* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 30); // перен. *зі сл.* і́дея, ду́мка. Привласнювати а метою довідатися про зміст написаного. *Чи не дістала (Мір'ям) його листів? Невже Адам загубила або хто перейняв?* (Коцюб., II, 1955, 156); // перен. Навагатися діяти про що-небудь, виявляти активний інтерес до яких-небудь новин, повідомлень і т. ін. — *Ач, яка молодець Христя!* — *каже Одарка.* — *Ми тут за неї кожну чутку ловимо-перейма́ємо, а щоб бачити — то й не спідівалися* (Мирний, III, 1954, 108); *Ольга перейма ці голосноурні поганці: льодовий спокій і мовчазність, як завжди, ховали від сторонніх її почуття* (Кач., II, 1958, 30).

◇ **Перейма́ти естафе́ту** *див.* естафе́та.

2. **Затримувати**, зупиняти кого-, що-небудь на дорозі, виходячи, вибігаючи назустріч або перегинаючи шлях; переривати. *Спізнилась якось, вечеряю, та й бігу хутенько.. Коли як так і продись перед очима моїми! Переймає мене і обібгти не пускає* (Вовчок, I, 1955, 128); — *Інші до капцівського хреста люди молитись.. Переймає тих прочан стражник та й каже: «Зайдіть,.. люди добрі, до мене в церкву помолитись»* (Вишня, I, 1956, 97); *Вдень у яру сидять* [розбійники], *а вночі на здобитки йдуть, людей розбивають. Перейма́ють, хто йде, та й пограбують* (Гр., II, 1963, 253); *Небачивши, як слизькавато походжає коридором Валентин Модестович, Карпівський перейма його, дружньо поплескав по плечу* (Шовк., Інженери, 1956, 385); * Об разно. *А вітер не вщухає. Він все вбивається, перейма напимте, завертає назад* (Еллє, Тв., 1958, 396); // Назодоганяючи, затримувати, ловити когось. [Дигай:] *Летіть воряги* [злодії], *перейма́йте!* (Кроп., V, 1959, 276); — *Тікають, тікають, макують!* — *репетували Півень.*— *Перейма́й, хлопці, перейма́й!* — *вибрикували сіпавки* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 240); *Вони поспішалися. Їм треба було перейняти втікача, поки вони не добралися до сусіднього сільця Сухи ти не втекли морем* (Коцюб., I, 1955, 399); // Завертати назад або заганяти додому (звичайно худобу). — *Ах, боже,... свині в городі... Біжи, перейма́й...* (Коцюб., II, 1955, 218); *Дівчат у холі значно поменшало: пройшла черед і треба було перейматн корови* (Смолич. Мир.., 1958, 189); — «*Куди ти*

думаєте ви, забиваючись, як Яким забіг вперед сніжок, титрить його перейняти (Мирний, IV, 1955, 320); *Якусь заробітчанку, що метнулась була під арку до колодязя, прикажчик перейняв з півдороги кінцем* (Гончар, Таврія, 1952, 123); // У танці ставати нарою чужому партнерові, чужій партнерці. *Починаються танці... Донна Анна йде в першій парі з дон Жуаном, потім її перейма́ють інші пани́чі по черзі* (Л. Укр., III, 1952, 354).

3. Запозичувати або сприймаючи щось від кого-чого-небудь, ставати у цьому подібним до нього, засвоювати щось, навчаючи чогось. *Всі дівчата збиралися круком неї, слухали пісень, перейма́ли, а потім самі співали їх* (Н.-Лев., IV, 1956, 17); *Дмитро охоче працює з дідом, охоче перейма його науку і з задоволенням їсть усякі чудернацькі приправлені страви, які готує старий* (Стельмах, II, 1962, 261); *То у молодих послушниць питаються, то сама присутаючись, перейма* [Галочка] *дещо і зуміла деяке слово мелешко по складам вложити* (Кв.-Осн., II, 1956, 312); *Любов, вірність, відданість Україні й інтересам українського народу перейняли в Шевченка всі кращі наші радянські письменники і поети* (Козл., Відродження.., 1950, 48).

Перейма́ти (перейня́ти) в спадщи́ну (в спа́док) — успадковувати. *Кожне нове покоління, вступаючи в життя, засвоює виробничий досвід усіх попередніх поколінь, перейма́ючи в спадщину надбання продукційної сили і відповідні умови суспільного життя* (Ком. Укр., 4, 1962, 33); *Настроївши цимбали престарі, Що перейняв у дар і в спадок од їдана, Не тільки новачка він там «Ой на горі», А й власне витинав...* (Гильський, II, 1946, 187); **Перейма́ти (перейня́ти) дові́вд** — запозичати досвід (у передових працівників, підприємств і т. ін.). *Досвід ковальського цеху перейма́ють комсомольці інших цехів заводу* (Рад. Укр., 31.III 1950, 1); [Н а с т я:] *Гості з центру та з райкому приїдуть з удориками знайомитись. Досвід хочуть перейняти* (Корн., II, 1955, 113).

4. перен. Охоплювати кого-небудь, оволодівати ким-ь (про почуття, настрій і т. ін.). *Так сумно перейма́ло щось мою душу й мучило; так невимовно глибоко відчувала я свою самітність* (Коб., II, 1956, 298); *Жаку було весело, Жаку було радісно — захват перейма́в його* (Смолич, Світанок.., 1953, 347); *Коли враз здубілося* [Маруся], *мов штовхнув хто,— жах перейняв її від стіп до голови* (Хотк., II, 1966, 218); *Хвилювання перейняло його, як перед боєм, можливо, навіть більше високе* (Довж., I, 1958, 375); // безос. *Страхом перейма коваля* (Кобр., Вибр., 1954, 177); // Викликати у кого-небудь певне відчуття. *Розсміявся великий пан саркастичним сміхом, що молоду дівчину перейняв морозом* (Коб., III, 1956, 362); // Сповнювати собою що-небудь. *Вірші Тичини сповнені великої людської ніжності, їх перейма чиста юнацька довіра до людини і світу* (Поезія.., 1956, 23).

Перейма́є (перейня́є) по́дих *див.* по́дих.

5. перев. *зі сл.* на себе, в свої́ ру́ки, на ско́ї пле́чі. Брати на себе відповідальність за кого-, що-небудь або замінити когось собою. *Могутні дуби вікового гаю дового перейма́ли на себе випущені в Марусю кулі* (Мушк., Серце.., 1962, 114); *Умер ні з того, ні з сього старший син у Кривеня, що вже був усе газяйство на свої плечі від батька перейняв* (Грит., Вибр., 1959, 118); *Настуся перейняла на себе всі турботи про братів доброгут* (Збан., Сеспель, 1961, 342).

◇ **Перейма́ти (перейня́ти) вину́ на себе** *див.* вина́.

6. рідко. Те саме, що перестиха́ти. *На те й уваги їм нема, Що їм дорогу перейма Нещадно смерті зрізна*

тінь І же в землі холодна тануть... (Шог., Поезії, 1958, 355); *Широкі простори чорноземні перейняли ярці, перелісків* (Горд., II, 1959, 224).

ПЕРЕЙМА́ЄТИСЯ, аю́ся, ве́шся, *недок.*, **ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ**, перейму́ся, переймешся, *док.* 1. *чим.* Спонукатися яким-небудь почуттям, настроєм і т. ін.: *Вона все більше переймалася чоловіковим планом. Ну і придумав!* (Коцюб., II, 1955, 375); *Мати, як тінь, була невідступно з ним, переймаючись його тривогами й болями* (Жур., Дорога.., 1948, 67); *Він завжди переймався світоглядом багдадських філософів, що будувались на ідеях Арістотеля та Платона* (Прим., Вибр., 1965, 217); *Генерал сприйняв так переконано і гнівно, що командир ескадрильї і сам переймався такою ж вірою в повернення Мірошниченка* (Рибак, Опов., 1949, 13).

2. *тільки недок.* Пас. до **перейма́ти** 1—3, 6. *Луна радянського часу зачувається напам'ять її творцем і тільки в окремих випадках переймається тим чи іншим кобзарем* (Вітч., 5, 1956, 165).

ПЕРЕЙМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейменува́ти**. *Комерційний інститут, перейменований в інститут народного господарства, в покинув* (Довж., І, 1958, 18); *В 1926 році за пропозицією трудящих Катеринослав був перейменований у Дніпропетровськ* (Наука.., 6, 1963, 20); // **перейме́новано**, *безос. присудк. сл. За рішенням херсонських властей і за бажанням самих тварин загін незабаром було перейменовано в Перший Таврійський революційний полк* (Гончар, II, 1959, 102).

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переймено́вувати**.

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЙМЕНУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док.*, *перех.* Давати кому-, чому-небудь нове ім'я, нову назву. *Так і скипіла* [Ліна], *так і жинулась: — Я вам не холоп, щоб мене перейменовувати! Раніш треба було думати!* (Гончар, Тронка, 1963, 139); *Хатченка звали Фе́дір Семенович, але дружина перейменувала його на Федра* (Мокр., Сло.., 1961, 17); *З'їзд постановив перейменувати місто Петроград в Ленінград* (Іст. УРСР, II, 1957, 256).

ПЕРЕЙМЕНО́ВУВАТИСЯ, уємося, *недок.* Пас. до **переймено́вувати**.

ПЕРЕЙМЕНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перейменува́ти**. *Радістю сповнилося моє серце, коли я прочитав Указ Президії Верховної Ради СРСР про заснування ордена Богдана Хмельницького і про перейменування міста Переяслав в місто Переяслав-Хмельницький* (Тич., III, 1957, 267).

ПЕРЕЙМЕНУВА́ТИ *див.* **переймено́вувати**.

ПЕРЕ́ЙМИ, ів, *мн.* Болі(ві) скорочення м'язів живота (матки) під час пологів. *Найважче буває поробіллі, як починаються перейми* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЙМИ́ТИ, перейму́, перейме́ш, *док.*, *перех.*, *діал.* Перейняти. [О в л у р:] *А патевно ж мусив Хтось їхати на тім коні, которов Я перейми!* (Фр., IX, 1952, 227); *Михайло має звичку послуговатися книжними словами. Так привикав до тих слів, певебі* [начеб] *їх уже знаному перейми* (Мартч., Те., 1954, 72).

ПЕРЕЙМО́М, *присл.*, *діал.* З перервами; іноді. *Він закохався у дорогах. Як тобі він перейдом, то тобі, коли йому пожадається, не поспішаючись* (Вовчок, І, 1955, 181).

ПЕРЕЙНЯ́ТИ *див.* **перейма́ти**.

ПЕРЕЙНЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перейня́ти**. *Спокійний, лагідний Лідин характер, перейнятий нею від матері, значною мірою стріпав із збляканим в Лєнкіном* (Дмит., Наречена, 1959, 169); *Серед силабічних віршів Шевченка на першому місці треба поставити взірці вірша й строфи, перейняті поетом з українських народних пісень* (Нор. тв. та етн., 2, 1964, 44); *Мовчала дерева у сонному повитрі, мовчали і люди, перейняті сарчкою праховою* (Ди. Чайка, Тв., 1960, 58); *Катерина Петрівна сиділа в кухні, перейнята страшним розпачем* (Перв., Невигадане життя, 1958, 198); // **перейня́то**, *безос. присудк. сл. Багато поетичних творів Шевченка часів заслання на теми з минулого й сучасного України перейнято ідеєю патріотизму, безмежної, самовідданої любові до батьківщини* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 322).

ПЕРЕЙНЯ́ТИСЯ *див.* **перейма́тися**.

ПЕРЕЙНЯ́ТЛИВІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **перейня́тливий**.

ПЕРЕЙНЯ́ТЛИВИЙ, а, е. Який легко, швидко переймає (у 3 знач.) що-небудь. *Перейнятлива, як жалоба, проворна, жвава та чертка зроду, вона ще до того повівала з себе дуже ворушливу й живу парімаику* (Н.-Лев., IV, 1956, 229).

ПЕРЕЙНЯ́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **перейня́тливий**.

ПЕРЕЙНЯ́ТТЯ, й, *с.* Дія за знач. **перейма́ти**, **перейня́ти**.

ПЕРЕЙТИ *див.* **переходи́ти**.

ПЕРЕЙТИСЯ 1, перейду́ся, пере́йдешся, *док.*, *діал.* Пройтися. *Проклята бабуня пращя вгонила мене у свої тверді лаби так, що чоловік не здіпня ані час перейтися годинку, хоч від того залежить здоров'я* (Коцюб., III, 1956, 277); *Хатчика тихенько. Перейтися по ній не було місця, можна лише сидіти або стояти* (Мартч., Те., 1954, 312).

ПЕРЕЙТИСЯ 2, перейдетьмя, *док.*, *безос.*, *розм.* Те саме, що **зизнува́тися**. *Нехай коно тобі ніколи* [наприклад] *перейдеться!* (Номис, 1864, № 4505).

ПЕРЕ́КАЗ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекази́ти**. *Клектом голосів відповідала громада... Кричали пацанському чоловікові для переказу якусь всячину — і важливі елюбкодумні поради і жартівливі побажання* (Головко, II, 1957, 314); *— Ні, Богдане, тобі належиться першовство до переказу. Я буду мовчати* (Коб., III, 1956, 152).

З **переказу** (**переказів**) — з усних розповідей. [П а н е ж д а:] *У тих молитвах, яких учать не з книг, а з переказу, багато помилок є...* (Кроп., II, 1959, 146); *Крім Васіля Карпашка, ніхто з них вівіи не зазнає, відома вона їм тільки з переказе та кінофільмів* (Гончар, Тронка, 1963, 38).

2. Виклад своїми словами чого-небудь прочитаного або почутого. *Дуже вдячний Нам за подарунок переказу «Слова»* (Мирний, V, 1955, 428); // Шкільна письмова робота, що передає зміст якого-небудь літературного твору. *Треба знайчку, з того часу, коли дитина починає свідомо мислити, привчати її до праці. Праця — це все: і вивчення азбуки, і написаний переказ, і прочитана книга* (Збан., Малюк, давіл, 1958, 387).

3. Більш або менш вірогідна розповідь про минуле, яку передають звичайно в усній формі. *Старі перекази й книги оповідають нам, що в давню давнину люди були дикі, жили по лісах та вертепах* (Фр., IV, 1950, 117); *Крикнув в балці, журавель при ній. Тут, кажуть, воду пив колись Шевченко — І чом не вірити у цей переказ!* (Уяльський, III, 1961, 105); *В міру дальшого розвитку суспільства зростав інтерес до минулого. Створювались історичні перекази, що передавалися усно від одного покоління до другого. Пам'ять про славне минуле жила в народних піснях та переказах* (Іст. укр. літ., І, 1954, 28).

За переказом (**переказами**), *у знач. вставн. сл.* — як кажуть, як розповідають. *Колись, за переказами, на цьому майдані бенкетували молодці, запалявши довкільний панський добра* (Ю. Янов., II, 1954, 180).

4. *тільки мн., заст.* Чутки. *Трикова обійшовала село. Переказам не було кінця. Оповідали, що в Осьмаках од куль козацьких полягли не тільки дорослі, а й діти* (Коцюб., II, 1955, 96).

5. Гроші, що пересилаються, перекладаються поштою, телеграфом, через банк, а також повідомлення про таку пересилку. *Тільки вчора жінка послала переказом на вашу адресу 35 крб.* (Коцюб., III, 1956, 440); *В ньому, її улюбленця Олександр, немає грошового переказу ще сумі в сто карбованців* (Шиян, Гроза... 1956, 93).

ПЕРЕКАЗА́НИЙ, а., ве. Дієпр. пас. мин. ч. до **переказа́ти**.— *Спасибі тобі, нене, за переказане від його слово,— обняла бабусю Орися* (Стар., Облога... 1961, 62); *В стислій писемній формі немовби переказана вся сумна доля білорудського селянина Янки за старих часів...* (Мас., Життя... 1960, 39); // **переказа́нно**, *безос. присудк. сл.* Навіяло сказати, що до виборів обов'язково прийде радіозв'язок, за який уже й гроші переказано (Ю. Янов., Мир, 1956, 291).

ПЕРЕКАЗА́ТИ, *док.* **переказувати**.

ПЕРЕКАЗИ́ТИСЯ, ажу́ся, а́зишся, *док.* 1. Сказитися, стати скаженими (про всіх або багатьох тварин). *Усі собаки переказились.*

2. *перен., розм.* Стати несамовитим; осказитися (про всіх або багатьох людей). — *А нам же яка порада буде? — загули козаки, дивлячись, що усе їх начальство ни переказилось, ни кат їх зна* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); — *Чи ви переказилися, чи дурному наїлися, чи що з вами сталося?* — кричав сердито о. Лука (Вас., I, 1959, 121).

3. *перен., розм.* Заспокоїтися після буйства, витівок, пустощів. *Незважаючи на свій поважний вік, як сидів, він перекинувся головою вниз, покотився в яр, став там дубцяк, подригав ногами. Обоє товаришів чекали, сміючись, поки Кость перекажеться* (Вас., II, 1959, 153); * Образно. *Згодом Лаврик, вірніший у Дарничних обіймах, заснув, а ще згодом, як трохи переказилася гроза,— задрімала й Даринка* (Вирган, В розп. літа, 1959, 275); // Стати статечним, розсудливим після бурхливого, гулящого життя, перозважних вчинків; споважніти. *Мати і тітка Олена тепер уже не лякали і не проклинали Надію, а всіляко допомагали їй. Вони казали, що Василь перекажеться та й стане господарем і добрим чоловіком* (Чаб., Тече вода... 1961, 57).

ПЕРЕКА́ЗНИЙ, а́, е. Призначений для пересилання грошей. *Перекажний бланк.*

ПЕРЕКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переказувати**. *Переказування грошей поштою.*

ПЕРЕКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЗА́ТИ**, ажу́, а́жеш, *док.*, *перех.* 1. *кому, до кого і без додатка.* Передавати кому-небудь, доводити до чийого-небудь відома що-небудь словами або в листі дорученим, прохання і т. ін. *Довго хопалася Марта од усіх... додому не ходила, переказувала матері через дівчат, що пани не пускають* (Григ., Вибр., 1959, 263); *Переказує пін через людей до Івана, щоби йшов доганяти* (Март., Тв., 1954, 38); *Як урядник, так і вчителі... Другого ж таки для вчителеві не дали дров і сторожем переказали: — Оце щоб шанувався!* (Гр., I, 1963, 325); — *Значить, так, чоловіче добрий,— сказав* [Цигуля] *до піщанського,— Вітрова Балка теж буде обвішатися. Отак і переказу* (Головко, II, 1957, 313); // Доводити що-небудь до відома однієї або кількох, багатьох осіб, користуючись засобами технічного зв'язку. — *Це, бачите, невеличкий... радіотелеграф. Сидячи тут, я переказую свої розпорядження в різні кінці мого маєтку* (Смолич, I, 1958, 64); *Тихо, майже пошепки, переказував Марко телефоном на шахту заїзних* (Трубл., Шухна.., 1940, 321).

Переказа́ти (переказа́ти) вітання́ (приві́т, поклін і т. ін.) *кому* — те саме, що **Передава́ти (переда́ти) вітання́ (привіт, поклін** і т. ін.) (див. **передава́ти** ¹). *Через... кримінальників політичних в'язнем вдавалося переказувати привіти своєм рідним* (Кижник, Тамара, 1959, 152); [Р і ч а р д:] *Сильвері Каролині перекажіть, як зайде річ про мене, привіт мій вічний і глибоку шану* (Л. Укр., III, 1952, 121); *Як побачите його, перекажіть од мене сердечне привітання йому* (Коцюб., III, 1956, 278).

2. Оповідати, передаючи своїми словами почуте або прочитане. *Отак переказували люди те, що чули, а... на свої очі ніхто не бачив...* (Мирний, II, 1954, 137); *Коли Дорошук розумів прочитане, він охоче... переказував, коли ж нічого не вмів у тяжких, не приймався* (Дооч., II, 1956, 81); *Дівенко з кишені вийняв листо.— Очей абзац.— Листів, адресованих не мені, не читаю,— одмахнувсь рукою Голавак.— Перекажіть своїми словами* (Головко, II, 1957, 484); // Усно передавати більш або менш вірогідні розповіді про минуле, народні перекази, легенди і т. ін. *Щоб хоч трохи скоротати час, вони то кидки козали, то різні пригоди з життя пригадували, то про давні бої переказували* (Мирний, II, 1954, 118); // Перекладати з однієї мови на іншу. *До міністра почали підходити ті, що були в комісарові. Вони тисли міністрові руку, говорили приятельські слова й відходили, дали тлумач переказував міністрові замість їхніх промов* (Ю. Янов., II, 1958, 110); *Тлумач переказав чужинцеві, що ні тюрки, ні китайці не видадуть його нікому* (Досн., Гюлле, 1961, 45); // *тільки 3 ос. мн., у знач. вставн. сл.* Як кажуть, як розповідають. *Прізвище «Гапченко» — не родове, радше прізвище було, переказують.* «Петренков (Ю. Янов., II, 1954, 154).

3. Розповідати про що-небудь побачене, пережите або якісь новини; ділитися з ким-небудь своїми думками, почуттями. *Молодиця переказувала усе, що чула, бачила, думала й гадала* (Вовчок, I, 1955, 367); *Вася спокійно переказує всі пригоди, що трапились в нім у дорозі* (Трубл., Мандр., 1938, 34); *Ми відразу пійдали до Дніпра, і там я переказав їм усе, що зі мною трапилось на вінницькій фабриці* (Сміл., Сашко, 1957, 65); * Образно. *Дарка не бачить Орисьчиного лиця, але воно не переказало б їй краще мук, які терпить її серце, ніж це робить її голос* (Вільде, Б'є восьма, 1945, 35); // *перев. з заперч. ні е, ні і.* Передавати словами. *Павлусь і Лелія... притиснулись до кремнюк, тай-бо у вікнах було виставлено багато всякого дива... Всього які списати, ні переказати, що там було!* (Л. Укр., III, 1952, 490); — *Гавриш пішов із села це вдосвіта, а на другий день за Татарськими шпилями зискерцав кулемет: що тоді робилося в Долині, переказать не можна!* (Кос., Новели, 1962, 34); // Розповідати про все або більшу частину побаченого, пережитого, про якісь новини і т. ін.— *Якби все, як воно було, розказати — за рік би не переказав...* (Мирний, III, 1954, 165).

4. Розповідати що-небудь це раз: повторювати ті самі слова. — *Що ти сказав? — Тепер не Петрівка, щоб по дівві переказувати,— жартував Василь...* (Мирний, IV, 1955, 149).

5. Розповідати все або багато чого-небудь.

6. Пересилати гроші поштою, телеграфом, через банк. *Землю в Східній Європі розібрали селяни. Фабриканти, хто де міг, гарячково переказували капітали за кордон* (Рибак, Час.., 1960, 327); *Вже за сорок молодиці, а воно — як дівчисько. Веселе. Вибрикує. Гроші їй переказав у Ташкент — назад повернула* (Мур., Бук. повість, 1959, 204).

ПЕРЕКАЗУВА́ТИСЯ, усться. *недок.* 1. Передаватися з уст в уста (про чутки, новини і т. ін.). *З уст в уста, із двору в двір переказувалася несучана новина: покарений дворянин кнаїль кинув книзі кузні й прийшов додому* (Ле, Україна, 1940, 122).

2. Пас. до **переказа́ти**.

ПЕРЕКАЛАМУ́ТИТИ, ýчу, ýтиш, *док., перех.* 1. Закаламутити, зробити каламутним все або багато чого-небудь. *Перекаламутити джерела.*

2. *перен.* Викликати неспокій, схвилювати всіх або багатьох. — *За церкву, що хтось поправить, скільки вони народу перекаламутили!* (Мик., II, 1957, 521).

ПЕРЕКАЛАМУ́ТИТИСЯ, утишся, *док.* Закаламутитися, стати каламутним (про все або багато чого-небудь). *Ще, може, багато вади перетовчеться, перекаламутиться, врешті, точена і каламучена утече, а тоді вже щось кавого буде* (Л. Укр., V, 1956, 90).

ПЕРЕКАЛА́ТАТИ [1], áю, áєш, *док., діал.* Перожити; перебитися. — *А ди, ось тут жив моя тітка, ходимо до неї, будемо літом робити, а зиму якось перекалатаємо* (Фр., I, 1955, 363).

ПЕРЕКАЛІБРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перекалібрува́ти**.

ПЕРЕКАЛІБРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекалібрува́ти**.

ПЕРЕКАЛІБРУВА́ТИ, ýю, ýєш. *недок. і док., перех.* 1. Калібрувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Калібрувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИ *див.* **перекалі́чувати**.

ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИСЯ *див.* **перекалі́чуватися**.

ПЕРЕКАЛІ́ЧУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Калічити всіх або багатьох. *В декільках хвилинах вагонні перекалічили чимало гравців, і цілий ірок перестали цікавитись* (Ю. Янов., II, 1954, 24); *II безас. Могло бути, що діти надибали десь старий снаряд, який не розірвався, стукнули, мабуть, по ньому, і він тепер вибухнув. Коли це так, то, мабуть, половину дітей перекалічило* (Панч, II, 1956, 211).

ПЕРЕКАЛІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.*, **ПЕРЕКАЛІ́ЧИТИСЯ**, чуся, чишся, *док.* 1. *тільки 3 ос. мн.* Калічитися (про всіх або багатьох).

2. Калічити себе багато разів, у багатьох місцях.

ПЕРЕКАЛЯ́ТИ, ляю, ляєш, *док., перех., розм.* Закалятися всіх, багатьох або все, багато чого-небудь.

ПЕРЕКАНТО́ВКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **перекантува́ти, перекáнтувати**.

ПЕРЕКАНТО́ВУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **перекантува́ти, перекáнтувати**.

ПЕРЕКАНТОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАНТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех., спец.* 1. Кантувати все або багато чого-небудь.

2. Кантувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. *перен., розм.* Переміщати кого-, що-небудь з місця на місце; // Переробляти що-небудь по-іншому. — *Людина, що плює на авторитети, зважає лише на свої фантазії, хоче на свій взірець усе перекантувати,— повчав головний інженер* (Шовк., Інженери, 1956, 277).

ПЕРЕКАНТОВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКАНТУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. *перен., розм.* Переміщатися з місця на місце. (Ватутін:) *Я дам наказ військам перекантуватися з Букрина на Вишгород* (Дмит., Драм. тв., 1958, 113).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекантува́ти**.

ПЕРЕКАНТУВА́ТИ *див.* **перекантува́ти**.

ПЕРЕКАНТУВА́ТИСЯ *див.* **перекантува́тися**.

ПЕРЕКАПОСТИ́ТИ, ощу, остиш, *док., перех., розм.* Зіпсувати остаточно все або багато чогось.

ПЕРЕКАПУСТИ́ТИ, ýщу, ýстиш, *док., перех., розм.* Зіпсувати, знівечити що-небудь. — *А як було добре без нього, — зітхнула Соломія.— Усі свої, рідні.. А він приїхав і все перекапустив* (Кучер, Трудна любов, 1960, 252); — *Так ти, будь ласка, Генрікові Макаровичу, підійть поглянуть, що там і як. Ніяка наша молода і загальна, — щоб чого не перекапустила* (Смолич, День.., 1950, 202).

ПЕРЕКАРБО́ВАНИЙ, а, *с.* Діспр. пас. мин. ч. до **перекарбува́ти**.

ПЕРЕКАРБО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекарбо́вувати**.

ПЕРЕКАРБОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАРБУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Карбувати все або багато чого-небудь.

2. Карбувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКАРБУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекарбува́ти**.

ПЕРЕКАРБУВА́ТИ *див.* **перекарбо́вувати**.

ПЕРЕКА́Т, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перека́чувати, перекоти́ти** і **перека́чуватися, перекоти́тися**. *Перепин сильно тепав, Несміявсі перекати хопіь* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 28).

2. *перев., мн.* Перекотисті хвилі. *За Дніпром десь перекати Грому, блискали з дощем...* (Воскр., З перцем!, 1957, 453); *Гарчатні перекати;* // перен. перека́тами, **перекáтом**, *у знач. присл.* Перекотисто. *Зима путь довго навколи Ямочина, шину кровку І відкопалась перекатами, Немов артилерійський гріх* (Шиорта, Вибр., 1958, 91); — *Ура-а! — перекатом покотилося в потовп.* — *Слава товаришу Леніну!* (Головко, II, 1957, 628).

3. Неведике підвищення на поверхні землі, яке плавно переходить у заглиблення. *Навіть крізь запилений окон їй було добре видно всю долину з густий ліс за нею, що підіймався перекатами в гори* (Кучер, Чорноморці, 1956, 368); *Якщо уважно подивитися, то можна побачити сині, сині, ледве вдалині зором перекаті далини* (Колг. Укр., 10, 1957, 26).

4. Мілководна ділянка річки. *Нищать перекати перетинають русло, завужаючи рухові пароплавів* (Десняк, Вибр., 1947, 180).

5. *спорт.* Поступове переміщення ваги тіла з однієї точки на другу.

ПЕРЕКА́ТНИК, а, *ч.* Робітник річкового транспорту, який обслуговує судна на перекаті (у 4 знач.).

ПЕРЕКА́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **перека́тник**.

ПЕРЕКАТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* Закатувати всіх або багатьох.

ПЕРЕКАЧА́ТИ [1] *див.* **перека́чувати** [1].

ПЕРЕКАЧА́ТИ [2] *див.* **перека́чувати** [2].

ПЕРЕКАЧА́ТИ [3], áє, *док., перех., перен., розм.* Покласти в ліжко усіх або багатьох (про хворобу). — *А те бувало оті що хвороби різні та різні холери.. То ще добре, коли перекочав всіх та й піде на метрі та болота* (Збан., Мор. чайка, 1959, 154).

ПЕРЕКА́ЧКА, и, *ж.* Дія за знач. **перека́чувати** [2], **перекáчати**. *На будівництві працюватиме близько тисячі автомашин,.. 15 потужних земснарядів, окремі з них продуктивністю до 1000 м³ перекачки грунту в годину* (Вітч., 5, 1956, 118).

ПЕРЕКА́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Призначч. для перекачування. *В районі міста Бродів, Львівської області, споруджується насосна перекачувальна станція* (Рад. Укр., 2.VIII 1961, 3).

ПЕРЕКА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перека́чувати** [3]. *Найбільш вигідними способами транспортування нафти*

для її дальшої переробки і споживання с водні перевезення і перекачування.. по трубопроводах (Ек. геогр. СРСР, 1957, 27); *Щоб вірвати індустріалізацію, виконати розкол союзу робітничого класу і селянства, троцькісти висували вимогу посилити перекачування коштів з сільського господарства в промисловість* (Ком. Укр., 5, 1960, 82).

ПЕРЕКАЧУВА́ТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЧА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Качати, розгладжувати усе або багато чого-небудь (звичайно білизну).

2. Качати, розгладжувати (звичайно білизну) ще раз, повторно або запово, по-іншому.

ПЕРЕКАЧУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКАЧА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Качати (звичайно рідину) насосом для транспортування з одного місця в інше. *На цій греблі можна встановити атомні станції, які будуть перекачувати тихоокеанську воду освіжаючим трубами в Північний Льодовитий океан* (Довж., III, 1960, 321); *Фарфорові насоси можуть перекачувати до 160 кубометрів кислот та інших хімічних продуктів за хвилину* (Веч. Київ, 22.III 1967, 1); *Щоб звичайний газ, який складається з нейтральних атомів і молекул, перекачати з однієї посудини в іншу, треба створити різницю тисків* (Наука.., 6, 1962, 33); *// перен.* Добуваючи, одержуючи в одному місці, переміщати в інше. *Перекачувати кошти.*

ПЕРЕКВАЛІФІКА́ЦІЙНИЙ, а, е. Який перекваліфіковує кого-небудь. *Перекваліфікаційна комісія.*

ПЕРЕКВАЛІФІКА́ЦІЯ, і, *ж.* Дія за знач. **перекваліфікува́ти, перекваліфікува́тися** і **перекваліфіко́вувати-ся, перекваліфіко́вуватися.**

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекваліфікува́ти** і **перекваліфіко́вувати-ся.**

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Надавати нової кваліфікації, навчати іншої професії. — *Значить, хочете жене на шахтарку перекваліфікувати?* (Собко. Нам спокій... 1959, 10).

2. Кваліфікувати, визначати ступінь підготовленості до якої-небудь праці, обізнаності в якійсь галузі ще раз, повторно.

ПЕРЕКВАЛІФІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКВАЛІФІКУ́ВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Набувати нової кваліфікації, навчатися іншої професії. *А ще раніше працював у нашому консульстві в Німеччині. Пішов з нього добровільно, з шаленим бажанням перекваліфікуватися після закінчення вузівського закладу, який не має нічого спільного з мистецтвом,— комерційного інституту* (Довж., III, 1960, 176); *- Сюїлки в кровні бачила. Нікі. Ще зріє перекваліфікуватись на рентгенолога або ще краще на кардіолога...* (Ком., Земля.., 1957, 190).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекваліфіко́вувати.**

ПЕРЕКВАЛІФІКУ́ВАТИ *див.* **перекваліфіко́вувати.**

ПЕРЕКВАЛІФІКУ́ВАТИСЯ *див.* **перекваліфіко́вуватися.**

ПЕРЕКВАСИ́ТИ *див.* **перекваша́ти.**

ПЕРЕКВАСИ́ТИСЯ *див.* **перекваша́тися.**

ПЕРЕКВА́ШЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекваси́ти.** *Квасую ту вогнисту картоплю, обліскують і не можу наїстися. Капусти трохи перекваше-ни, розм'якла, видно, не материною рукою кошено,— здається найвищакліщок.. приправою* (Збан., Єдина, 1959, 30).

ПЕРЕКВА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекваси́ти** і стан за знач. **перекваси́тися.**

ПЕРЕКВА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекваша́ти** і стан за знач. **перекваша́тися.**

ПЕРЕКВА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКВАСИ́ТИ**, ашу, а́сиш, *док., перех.* **Квасити більше, ніж треба, понад міру.**

ПЕРЕКВА́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКВАСИ́ТИСЯ**, ишся, *док.* 1. Кваситися більше, ніж треба, понад міру.

2. *тільки недок.* Пас. до **перекваша́ти.**

ПЕРЕКВІТЛИ́Й, а, е. *розм.* Діспр. акт. мин. ч. до **перекві́тувати.** *На ровах зеленими човниками поблискують листи конвалії; темніють круги чебрецю, парості перекотилого тмину* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 623).

ПЕРЕКВІТУВА́ТИ, у́ю, *док., розм.* Перестати квітувати; відцвісти. *Жито вже перекві́тувало, стояла тиха сонячна година, жодна стеблина не ворухнеться* (Горд., II, 1959, 65).

ПЕРЕКИДА́ННЯ [1], я, *с.* Дія за знач. **перекида́ти** [1]. *Постійне перекидання вітром сухих віточок з нодогого схилу на крутий призводить до того, що весь горб переміщується в напрямі руху вітру* (Фіз. геогр., 5, 1956, 110).

ПЕРЕКИДА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перекида́ти** [2] і **перекида́тися** [2]. — *Вперше в історії людства,* — *говорить вчений,* — *вдалось перекидання в Землі дійсної апаратури на другу небесне тіло* (Веч. Київ, 11.II 1966, 1); *На початку 1960 року Інститут «Гідропроект» (Москва), узагальнюючи досвід проектування попередніх років, склав схематичний проект перекидання стоку рік Печори і Вичегди у Волгу* (Наука.., 6, 1961, 20); *Перекидання людей з бригади в бригаду, коли цим людям не одведено певної ділянки роботи — це аже звеселіка* (Вишня, I, 1956, 367); — *Якась невдача?* — *тихо запитала мама, коли буркливе Санчина вільність на перекидання і пошукання речей трохи стишилася* (Собко, Звич. життя, 1957, 109); *Кидає* [підліток] *горлове лупцювання в інші ради, знайти відповідають тим же; сміх, крик, перекидання* (Л. Укр., II, 1951, 524); *З усією строгістю ми мусимо вробити застереження тим поетам, які, замість того, щоб виносити нашу поезію на вершіни, що й досі займаються трюкацтвом, акробатикою, перекиданням через власну свою голову* (Тич., III, 1957, 41).

ПЕРЕКИДА́ТИ [1] *див.* **перекида́ти** [1].

ПЕРЕКИДА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКИ́ДАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Кидати все або багато чого-небудь, одне за одним, у кілька прийомів. - *Франенте, зараз мені перекидати гичі поза спайлю! Наметав купу перед дверима...* (Кощюб., II, 1955, 396).

2. Кидати все або багато чого-небудь по кілька разів, створюючи безлад. — *Те де це вони, справді? — гукнула вже з сергем пані і почала перекидати одежу на полу...* (Мирний, III, 1954, 252); *Перекидали усе в скрині, а намиста нема!* (Н.-Лев., III, 1955, 277); *Перекидавши в хаті й на подвір'і все догори дном, солдати не знайшли ні Гозберга, ані навіть його кохаки* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 297).

3. *заст.* Перебудовувати; перекладати. *Ще треба у хитах те грубі перекидати, то білити...* (Мирний, V, 1955, 382); *Ми свою хату перекидали* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКИДА́ТИ [2], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКИ́НУТИ**, ну, неш, *док., перех.* 1. Кидаючи, переміщати з місця на місце. *Карпо невдалеко сидів від Івася і перекидав з руки на руку... сідлу* (Мирний, I, 1954, 270); *Кукулик перекидав шмат м'яса язиком у роті туди її сюди, щоб хоч трохи охолов* (Загреб., День.., 1964, 155); *Новий крокуючий екскаватор.. набирає з ківш по 25 кубометрів грунту і перекидає на відстань 150 метрів, виконуючи роботу, на яку довелося б ставити кілька тисяч землекопів* (Колг. Укр., 10, 1957, 2); *Хмуро насупив* [парубок] *брови і знехотя перекинув сердак*

з одного плеча на друге (Кобр., Вибр., 1954, 165); *Олег Іванович перекинув чемоданчик у ліву руку і відчув міцний потиск кощавої руки Штукаренка* (Голов., Тополя.., 1965, 24); // Кидаючи поверх кого-, чого-небудь, над ким-, чим-небудь, переміщати з місця на місце. — *Бий мене і що хоч собі роби, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуть!* (Номис, 1864, № 566); *Мовчки пробивався* [Бронко] *вперед, до сцени. По рухах Бронкової голови та спини Ольга здогадувалась, що місцями йому ставили рогатки з колін, а місцями мало що не на руках перекидали його на ряд вперед* (Вільде, Сестри.., 1958, 474); *Остап перекинув через тин, за яким стояла Соломія, сакви і сп'явся на тин* (Коцюб., I, 1955, 336); *Перекинув* [Дмитро] *на засторонок сніп обережно і навкіс, щоб ні колос, ні гузир не зачепили матері* (Стельмах, II, 1962, 403); // *перен.* Переносити свою увагу, зацікавлення і т. ін. з одного об'єкта на інший. *Він перекидав погляд то на розідрану спідницю, то на намисто, що розкотилося по всій хаті...* (Мирний, II, 1954, 236); *Журба помітив у Галини невеличку погорду молодості, перекинув свою увагу до військового* (Епік, Тв., 1958, 577).

Перекида́ти (переки́нути) своє́ (вла́сне) ті́ло — різким рухом перевалюватися через кого-, що-небудь. *Обережно ступаючи по траві, підходить Василь до літака. Він ловко перекидав своє тіло за борт і сідав* (Собко, Зоряні крила, 1950, 242); *Мов акробат, млинком перекинув* [Вася] *власне тіло через себе вбік, вихоплюючись з-під коня* (Гончар, III, 1959, 223).

◇ **Перекида́ти (переки́нути) відповіда́льність** *на кого — що* — змушувати кого-небудь іншого брати відповідальність на себе. *В умінні перекинути відповідальність на будь-чиї, тільки не свої, плечі обережно-хитрий Омелянович-Павленко був рідним братом Симона Петлюри* (Стельмах, II. 1962, 242).

2. *перен.* Переміщати, переводити в інше місце, на іншу роботу, іноді з іншою метою, іншим завданням. *Залізниця в основному була закінчена і частину інженерно-технічних працівників перекидали на нове будівництво* (Багмут, Опов., 1959, 54); — *Після розгрому фашистів під Сталінградом частину нашої 57-ої армії перекинули на Ленінградський фронт* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 21); *У 1904 р. постало питання, яким шляхом перекинути на Далекий Схід російську військову ескадру під командуванням Рождественського* (Видатні вітч. географи.., 1954, 112); // *тільки що.* Перевозити або іншим способом доставляти звідкись куди-небудь. *Буде створено єдину енергетичну систему СРСР, яка.. дасть можливість перекидати електроенергію з східних районів у Європейську частину країни* (Програма КПРС, 1961, 60); *Намічено в найближчі роки перекидати води Печори та інших північних рік у Волгу і Каспійське море* (Ком. Укр., 7, 1962, 85); *Видавець узяв мою казку та й перекинув у Галичину, там її у «Правді» й надрукували* (Мирний, V, 1955, 384); *Кирило Васильович дав завдання найобережніше вивідати, хто з капітанів катерів найнадійніша людина, бо потрібно перекинути на той берег вантаж* (Хижняк, Тамара, 1959, 100).

3. *через що, на що, за що.* Кидаючи вільним рухом, перевішувати щось або частину, кінець чогось через що-небудь, надавати чому-небудь певного положення. — *Що це за дівчина? Де вона взялася в нашому селі? — думав молодий Джеря, надівaючи шапку і перекидаючи свиту через плече* (Н.-Лев., II, 1956, 169); *Сержант перекидав автомат на спину, викочує з сіней велосипед* (Гончар, Новели, 1954, 26); *Івась лежав, поставивши одну ногу і перекинувши через неї другу* (Мирний, I, 1954, 180); *Він швидко застебнув сумку, перекинув її за плече і насторожився* (Грим., Кавалер.., 1955, 8); *Ксеня була тоненька, з білявою товстою косою, яку вона носила, перекинувши через ліве плече* (Голов., Тополя.., 1965, 81).

4. *перев. у сполуч. із словами* міст, містóчок Наводити для переправи через що-небудь, для з'єднання берегів чого-небудь. [Микита:] *Я бажаю обкопати ввесь двір ровом аршинів у чотири завширшки; у рів треба напустити води, а проти того ганку, що на дорогу дивиться, перекинути через рів місточок* (Сам., II, 1958, 160); *Понабудовують* [люди] *дивовижних будівель на вершинах гір, перекинуть мости через пропасті* (Хотк., II, 1966, 155); * Образно. *О, перекинь моста, моя немудра пісне, До радощів людських і до людських зусиль* (Рильський, I, 1960, 273); // Простягати, навішувати над чим-небудь, зверху чогось. *Опівдня сонячний промінь гарячий перекине через хату ясну стягу* (Вовчок, I, 1955, 110); *Коло семінарської брами широка та довга лавочка, навпроти стара верба дуплината віти перекинула мало не через увесь шлях* (Вас., I, 1959, 233).

5. Перевертати набік або внутрішньою, нижньою частиною догори. *Грима* [пан] *дверима, перекидав стільці і хоче так крикнуть, щоб по всіх хатах заскакала стаєнна лайка* (Коцюб., II, 1955, 59); *По горбах Правобережжя Трактори невтомні ходять, Стерні, золотом повиті, На ріллю перекидають* (Ус., На.. берегах, 1951, 135); *Карпо перекинув батька на бік, і він тільки тоді прокинувся й опам'ятався* (Н.-Лев., II, 1956, 289); *Щохвилини ми ждемо, що вітер зірве дах або вирве із мерзлого грунту будинок і перекине його* (Трубл., I, 1955, 228); // *безос.* *Вітри такі, що.. стріхи зривало..; у мене на балконі перекинуло геть залізну лавку* (Л. Укр., V, 1956, 218); // Збивати з ніг, примушуючи впасти. *Ой, як приступить панота, як кинеться, наче ті звірі,— світу не видно! здається, от-от ізметуть, перекинуть. Тільки ж не спали й повстанці* (Тич., I, 1957, 105); // *безос.* [Зінька:] *Вхопило мене раптом, ніби вихор, і закрутило, як пір'їну!.. Кудись несе, перекида, жбурля!..* (Кроп., II, 1958, 57); // Викидати або виливати з чого-небудь перевернутого. *Вона не могла дати собі ради і тільки дивилась, як свині перекидали пійло, місили ногами їжу та гидили* (Коцюб., II, 1955, 51); [Одарка:] *Підемо пішки! «Пішки, кажуть, нема замішки!».* [Микита:] *Воно й безпечніш! А то як баских коней запряжете, то щоб, бува, не перекинули та не покалічили...* (Кроп., I, 1958, 73); *Передо мною виплили ці дні, і епізод із сомом, що втяг мов вудлище в воду, а потім перекинув і рибалку з душогубки* (Досв., Вибр., 1959, 50); // *розм.* Випивати до дна (перев. алкогольні напої); вихиляти. *Колісник, червоний, як стиглий кавун або печений рак, знай пришивав квітки то тому, то другому, перекидаючи чарку за чаркою* (Мирний, III, 1954, 290); [Галушка:] *Галю, виносьбо щось перекусити — чоловік з дороги дальньої, та й нам не завадить чарчину перекинути* (Корн., I, 1955, 293); // Перегортати (сторінки, аркуші паперу і т. ін.). *Колись байдужими перстами Перекидаючи листки, Ви спогадаєте і самі Свої колишні гадки* (Стар., Поет. тв., 1958, 43); *Демидів вийшов із лавки і подав свій зошит Греблянському. Той перекинув кілька карток* (Мак., Вибр., 1954, 51); *Ференц дістав альбом.., перекинув аркуш. Юнак з бакенбардами стоїть навколішки біля гармати. Зосередженим поглядом впився вперед* (Гончар, III, 1959, 269); // *перен.* Змінювати існуючий стан, лад, порядок. *Страшний той гук, потужний і величний, По всіх країнах має залунати І перекинути світовий стрій одвічний* (Л. Укр., I, 1951, 82); *Ленін встав, як світ-зоря, й кличе всіх проти*

царя: — ..Правда з нами! Ми не зганьмем! Троян царські перекинем! (Тич., II, 1957, 230); *Настирлива ж яка ця думка: «О, жінки якби скотяки, можна село богорі ногами перекинуть...»* (Кач., II, 1958, 52).

8. *у кого — що, на кого — що, ким, чим, розм., міф.* Робити іншим, переводити в інший стан, надавати іншого вигляду; обертати. — *Один старий цигань уже став чаклувати... Злякався дід, повів у комірчину, до віз їх подав. Беріть, каже, все, що є, тільки не перекидайте мене в вівця* (Тют., Вир, 1964, 15); [Христя:] *Що ж той вражбит зробе* [зробить]? [Мару́ся:] *Що? Перекине Семена вовкуваном, а тоді й роби, що хочеш...* (Кроп., I, 1958, 80); — *Розкажи мені, Одарко,— спитав дід,— як се мати перекинула тебе у відьму?* (Стор., I, 1957, 91).

7. *кому, розм.* Давати, виплачувати що-небудь комусь; підтримувати грошима. *Сидір Іванович, ніде гріха діть, в подяку за допомогу перекиде дівчині то зайву верейку січки, то вайве відро жому або бурака* (Добр., Тече річка..., 1961, 155); — *Не пожалій ми золотко Для Феба світлого, ясного, Та і мені що перекинь* (Котл., I, 1952, 119); — *Склади, склади мені список цих богообступників. Вавтеся копійчину перекинути. Забувають, що тепер настали дорожні часи* (Стельмах, 1, 1962, 414).

8. *тільки док., діал.* Перебудувати. *Через рік батьківську хату перекинули* [Максим та Яндоха], *збудували нову* (Мирний, II, 1954, 136); — *Узялся я брусь з місця перевозити,— сказав Семен жінці увечері.— Кому? — Кому ж? Лавшнику* [крамарю]. *Хату хоче перекинути* (Котк., I, 1960, 128).

ПЕРЕКИДА́ТИСЯ[1], аюся, аєшся, *недок.* Пас. до **перекида́ти**[1].

ПЕРЕКИДА́ТИСЯ[2], аюся, аєшся, *недок.*, ПЕРЕКИ́НУТИСЯ, нуся, нешся, *док.* 1. *через що і без додатка.* Різким рухом усього тіла, кидком переміщатися з одного місця на інше, через що-небудь. *Поки там один сконав, перекинувся, моя собака, через паркан і побіг щукати Нуні, я напомацки поліз до ями* (Фр., IV, 1950, 18); *Взяся* [Терешко] *за наколи високого тину. Спробував це раз відчаїтися, але не зумів, кинувся вдруге — теж поскользнувся. Тоді він хутко скинув кожуха, перекинув його в загороду і, пальцями в долоні, зразу перекинувся й важко гупнув на мерзлі кізяки* (Епік, Тв., 1958, 403); // *з чого на що, на чому і без додатка.* Різким рухом міняти положення свого тіла, повертаючися з боку на бік. *Леонід Семенович ліг в постіль і довго не міг заснути. Він довго перекидався з одного боку на другий і все думав про Пату* (Н.-Лев., IV, 1956, 174); *В безсонні в темряві перекидаються* [вітровбачани] *на постелі, скаблюваті курять мовчки, зітхають і присилуваються до щуму поводі* (Голобіс, II, 1957, 339); *Як пійтхо, він перекинувся лицем угору. Вода його піддержувала* (Мирний, I, 1954, 248); *Лежали в опах, як у дитинстві, і дивилися в небо, доки в очах не затуманилися. А потім перекинулись ниць до землі, щоки до трави* (Вільде, Сестри... 1958, 524); // Швидко перевертаючись через голову або через бік, займати попереднє положення. *Сердешний звір перекидався, Пищав, вертівся і качався* (Котл., I, 1952, 101); *В кутку біля лазні — трапеції, турнік, бруси та інше гімнастичне причандалля. Там стрибають, лазають, перекидаються і стають дибки* (Смолич, II, 1958, 46); *Об ме й турмоти є в отця Сидора! Як поїм перекидаються в платні — і через голову, і через хвіст!* (Донч., III, 1956, 102); // Рухаючись, перекочуватися, переливатися через що-небудь. *Перекотившись через гору, злилася побачили ми Некоситець. Через гребінь скель, неначе біла грива, перекидалась хвиля і котилась в гори по каменюках* (Стор., I, 1957, 240).

2. Переміщатися в інше місце перебування, проживання і т. ін. *Чотири роки по степах по тих вільнаях* [діл Матвій]... *А потім на Чорномор'я перекинувся... До козаків...* (Вишня, I, 1956, 33); — *Може, по інші краї перекинувся* [Ганна], *а може, й зовсім де-небудь балакатучу свою голову загубила...* (Гончар, II, 1959, 139); // Переноситися в уяві в інший час, інше оточення. — *Перекинься в період п'ятнадцять років тому,— почав я знайомити,— і уявіть собі вчака, що праве визволення села краю від царського гніту* (Досв., Вибр., 1959, 119); // Змінювати рід занять, інтереси, об'єкт зацікавлення і т. ін. *Як Акіфій було оступиться за жінку й скаже: — Та годі, мамо, чого ви вже її так їсте? — То вона зараз на чого перекинеться: — А ти такий, сякий сину, ти проти матері йдеш?* (Триг., Вибр., 1959, 244); *Тебе не построїває* [Шютце] *на передовій за невбережене слово про жахи кровопролиття, наспу викрипнеся і перекинуся з знанками російської мови на перекладацьку службу* (Ле, Клен. лист. 1960, 241); // *у що, на що, до кого — чого.* Переходити на бік противника або змінювати свої погляди, переконання на протилежні. *На американські долари і зброю Петлюрі далі вже не доводилось розраховувати, й він з надзвичайною спритністю перекидається в інший бік — укладає договір з польською шляхтою* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 65); *Коли Семен обложив палац, усе військо перекинулося на його сторону* (Укр.. казки, легенди..., 1957, 246); *Я вже не сусід, не кум, одне слово: я перекинувся в іншу віру* (Март., Тв., 1954, 210); — *Я думаю так, що з половцями нам сварнться нічого. Невже ви хочете, щоб вони до татар перекинулися?* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 374).

◇ **Перекида́тися (перекúнутися) думкою (думками, ýмою** і т. ін.) *до кого — чого, на кого — що, у що* — починати думати про кого-небудь іншого, що-небудь інше, уявляти когось, щось інакше. *Мені дуже кортіло, щоб Микита Петрович іще сказав що-небудь про мене, але він вже на інше перекинувся думкою* (Мур., Бук. повість, 1959, 202); *В одну мить перекинулася* [Кузьмін] *думою до минулих днів, повернувся до тих часів, коли він, напівголодний семінарист Тетюшської учительської семінарії, довідався про Жовтневу революцію* (Збан., Сеспель, 1961, 61); **Розмóва (розмóви, дýмка, думки) перекида́ється (перекида́ються, перекúнеться, перекúнулися)** *на кого — що* — хто-небудь починає розмовляти, думати про когось іншого, щось інше. *Розмови поміж остаканьмі перетидалися неодмінно на політичні питання, вимикалися у нескінченні дебати і значно затягувалися пізнього, донізна* (Смолич. Мпр..., 1958, 45); *Думки Крутяпрові перекинулись на цех, на роботу, на Бориса, на Зою* (Собко. Біле полум'я, 1952, 210).

3. Перемішуючись, охоплювати кого-, що-небудь по черзі, одне за одним, дедалі більше. *Досягнувши вершовіття, вогонь перекидається на хату, солом'яна стріха займається, пожежа швидко поймає хату* (Л. Укр., III, 1952, 264); *Біля Пацмишкої хати — содом. Вогонь обхопив стодолу, стіжки, перекинувся на хату* (Кощов., I, 1955, 121); *Тієї ночі, коли по великих бомбардувальних з школах спалахнули поворітні вогні, бої на Керченському півострові вже перекинулися в район містечка Старий Крим* (Кучер, Голод, 1961, 144); // Поширюватися, переходити, переноситися від кого-, чого-небудь на інших, на інше, все далі. — *Ти ж, Лесику, не збрешеш,— посміхається Христина, і усмішки з її рум'яних щік, наїбрів'я поволі перекидаються на вперте обличчя хлопця* (Стельмах, 1, 1962,

54); *Гуркіт помітно вщух. Він перекинувся за Дніпро і вже десь обвалювався глухими розкотами, як далека гроза* (Баш, На.. дорозі, 1967, 250); *Вухо йому не так швидко заболіло, як сподівався. Більше того, запалення перекинулося і в праве* (Грим., Незакінч. роман, 1982, 177).

4. Кидати що-небудь один одному, один в одного, з руки в руку. *На призьбі сестра Явдошка у материнську кожушину кремезними руками перекидається* (Мордв., І, 1958, 41); *Очі вони стали одна проти одної на стадіоні і легко, ніби бавлячись, перекидалися дзвінко* (Собко, Стадіон, 1954, 320); * Образно. *Я на таїнах неба знаюсь, я філософії козаюсь, цифрами перекидаюсь* (Тич., І, 1946, 115); // перен. Обмінюватися з ким-небудь (між собою) словами, думками і т. ін. *Вона приходила майже що другий день.. Перекидалася з Владком кількома словами, поглядами* (Фр., VI, 1951, 271); *Насувалася сварка,... обоє перекидалися образливими фразами, дошкульними дотепами* (Кочюба, Нові береги, 1959, 340); *Не вспіли перекинутись словом-другим, як у хату сюне Настя з сином Грицьком* (Мирний, IV, 1955, 47); *Скільки жінок завидують на її достатки, а завидувати нема чого, бо нема з ким по-людськи словом перекинутись, нема з ким її повеселитись, ні посумувати* (Стельмах, І, 1962, 321); // розм. Грати в ігри (перев. у карти). *Що любить Сашко? .. Перегляне чарку чи ні? Перекидається картою чи забавляється тільки шахами?* (Гудь, Гомін.., 1959, 40); *Увечері зібралося у Ейхельгардта кілька друзів — за чаркою доброго вина і карти перекинулися* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 50).

5. З'єднувати береги чого-небудь; простягатися, нависати над чим-небудь. *Різнобіжно з потоком тягнулася вузька сільська дорога, перекидаючись через його невеличкий місток і пірнаючі далеко вгору* (Кобр., Вибр., 1954, 84); [Н е р і с а:] *Покривши, прорвіт ти вариості, легким луком перекидалися понад хмарини хвастисті курея запашних* (Л. Укр., III, 1952, 430); *Попід лісом млин подався у станочок; Через воду перекинувся місточок* (Щог., Поезії, 1958, 81); *Через Дніпро тут перекинувся казковий гребля Дніпробуду, а на величезній трансформації розлягався «Запоріжсталь»* (Вишня, І, 1956, 327); // Перетинати якийсь простір, якусь площину. *Через Прут перекинуся срібний, як місяць, міст у таємничі плавні, завиті ґрівастим серпанком імли* (Коцюб., І, 1955, 213).

6. Падати, перевертаючись набік або внутрішнім, нижнім боком догори. *Один човен на бистрих хвилях перекидається, і для того зв'язують докупи два або три човни* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Навколо підпалає розлами банячка, але вин зачепившись за горщика, перекидається* (Зяр., Пи.. світі, 1967, 114); *На крутому повороті гарба перекинулась, і Юзьом вилетів на твердий дорогу, більче вдарившись головою...* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 185); // Падати, валитися на спину. *Вона голосно сміялася, коли яке-небудь пузане вузлятко перекидалося на спинку й шасько-шасько перебирало ліпками, не можучи перевернутися назад* (Хотк., І, 1966, 103); *Вони зчепилися, як звірі.. Перекидалися, сорвалися зубами, стовпилися, люто лаялися* (С. Кравч., Київ.., 1959, 74); — *Геть, сатано! Бо як дам, то й перекинешся!* — скрикнув Настя (Коцюб., І, 1955, 72); *Всю свою спину, весь гнів, усе, що вільки накопило в Миколи на серці, вклав він у той єдиний удар. Фред перекинувся на спинку, заскиглив* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); // Випадати з чого-небудь перевернутого. *Нагнали вже по стовповому шляху річанками пообкопуваному, бо часом, як звернуть вони з дороги, не кажна-де перекидається то шукать того шляху* (Стор., І, 1957, 108); [З і л я:] *І до Марії Григорівни заїздне, і перекинеся під Мартиновком, і вухо приморозив* (Вас., III, 1960, 123); *Лише вранчам черкнула Зінька Згорові сончата, і він перекинувся в сніг* (Шиян, Балада, 1957, 10).

◇ **Світ перекида́ється (перекинувся) (догори ногами)** — усе змінюється. — *Кир-ра боже! — хрестяться тепер побожні люди. Світ перекидається догори носами* (Козл., Щурі.., 1956, 79); — *Чого біжиш, мов запалений? Там світ перекинувся, чи Страш догори ногами?* — *стрипнула його жінка* (Чорн., Визволення, 1949, 37).

7. *у кого —що, на кого —що, ким, чим, розм., міф.* Обертатися в кого-небудь іншого, щось інше; набирати іншого вигляду. *Хотьв вище точ перекидайся, Хотьв звичком, хотьв вовком стань, Хотьв в небо лізь, пирай хотьв в воду, Я питаюсь тебе сліденсду* (Котл., І, 1952, 293); *Мамуля* [царівна] *ручельками, перекинулась зозулю; вікно було відчинене — полинула...* (Укр.. казки, 1951, 176); *Як побачив же він мене, та як заскиглить, так в сатану й перекинувся* (Баш, На землі.., 1957, 76).

8. *заст.* Змінювати, замінювати один одного. — *Великий нам строк! Не бачила зроду женишн. Ой, уже ж їх перекинулась ціла шапка! Іди та кажи їм, що хоч* (Н.-Лев., III, 1956, 35).

9. *тільки недок.* Пас. до **перекида́ти**[2]. *Так крики й лунаються* [дівки], *неначе цвітник розцвів і перекидається отим невидимим вітром по царині з одного її краю до другого* (Хотк., II, 1966, 340); *Вся станція була завіта ешелонами Уральсько-Сибірської дивізії, що після разгрому Колчака перекидалась на захід, на польський фронт* (Гончар, II, 1959, 303); *З панічних рік на південь щороку буде перекидатись близько 40 мільярдів кубічних метрів води* (Веч. Київ, 17.III 1961, 1).

перекида́ч, *а, ч., техн.* Пристрій для розвантажування шляхом перекидання відкритих вагонів, вагонеток і т. ін. *Тут-таки й було що показати. Поперший вселенський перекидач, що був на себе зразу аж три вагонетки з рудою — по двадцять п'ять тонн у кожній, сортувальна гіра* (Ткач, Пдем'як.., 1961, 343); *З клітї вирнула напоєнна порядом вагонетка і повільно покотилася до перекидача* (Рад. Укр., 13.IV 1962, 3).

перекидли́вий, *а, е, розм.* Який легко перекидається, перевертається. *Перекидливий човен.*

перекидло́, *розм.* Присл. до **перекидливий**. *На сьому воз їхати перекидло* (Сл. Гр.).

перекидни́й, *а, е, і.* Перекинутий через що-небудь, поверх чогось, з одного боку на другий. *Перейшовши по перекидному містку через пирожки, напоєний водою рів, що оточував альтанку, князь із княгинею опинилися в затишній кімнаті* (Гжицький, Оповідки, 1962, 34).

△ **Перекидни́й вогонь** — вогонь, спрямований поверх військ, бойових позицій, у тил, що розташовані за цими військами або прикриттям.

2. Який можна перекидати (*від* **перекида́ти**[2]). *З боку на бік або навколо своєї осі. Перекидна гойдалка.*

Перекидни́й календа́р — календар, аркуші якого можна перекидати з боку на бік. *На комбінаті друкується також брошури, перекидні з відривні календарі, різноманітні листівки, календарні сітки* (Наука.., 9, 1968, 21).

3. Який перекидається при розвантажуванні. *Якщо в кар'єрі працюють невеликі екскаватори, то користуються здебільшого вагонетками з перекидними пристроями, які для розвантаження можна перекидати вручну в будь-яку сторону* (Таєм. вашка, 1957, 31).

перекидно́м, перекидьки́, *присл., розм.* Перекидаючись, значно через голову. *Не вдержавсь,— грудкою вилітаєш із сапчат і летиш перекидьки по кущах та об берег тільки — грюкі* (Вишня, II, 1956, 294)

Парубки в личаках, а таке витівають, що земля стугонить. Стрибають через вогонь і просто, і перекидьки. Яких тільки викрутасів не роблять! (М. Ол., Леся, 1960, 17).

◇ **Світ ідé (пішóв) перéкидом (перéкидьки)** *у кого-небудь.* *Аж білий світ пішов перекидьки перед очима у неї* (Сонч., Опов., 1959, 110).

ПЕРЕКИДЬКИ *див.* **перéкидом.**

ПЕРЕКИНЕНИЙ, ПЕРЕКИНУТИЙ, а, е, 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перекúнути.** *Скориставшись з того, що кращі частини Червоної Армії були перекинуті на Східний фронт, агентура Антанти організувала велику військову змову в Петрограді* (Іст. УРСР, II, 1957, 160); *От він на коні перекинутий через сідельце, і помкнув його бородатий турчин стеком* (Вовчок, I, 1955, 334); *Вийшла на сцену* [Ноніна] *в українському вбранні, у своїх золотистих косах, перекинутих на груди, і вірівбас, широко усміхнулась до публіки* (Гончар, II, 1959, 244); *І наш час металеві мости перекинені через Волгу в Горькому, Саратові, Астрахані, Костромі тощо* (Знання..., 6, 1966, 1); *Висока башта, що стояла на широченній дузі, перекинутій з одного будинку на другий, високо здіймалась угору* (Мирний, IV, 1955, 329); *На транспарантах, перекинутих через вулиці, іспанською і російською мовами написані слова палкого привіту посланцям мужнього кубинського народу* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 1); *Серед залу на вирізнене виступає зовсім кругла гора Ямута, менше вселенський казан, перекинутий богарі дном* (П.-Лев., II, 1956, 396); *Семен відчував, як приємна гріла його перекинута в нутро рання склянка горілки* (Смір., Зустрічі, 1936, 35); // **перекúнено, перекúнуто,** *безос. присудк. сл. Його було перекинуто в Тюринські ліси для підпільної антифашистської роботи* (Ю. Бедзик, Полкн..., 1959, 111); *З тюремного карнизу повільно, прикриваючи рукою засліплені сонцем очі, виходить юнак. Через лівру руку перекинуто пальто* (Кол., Терен.., 1958, 284); *Прозорий струмок перетинав стежку, і через нього було перекинуто кладку з сухої деревини* (Донч., IV, 1957, 30); *Та чого ж в хаті такий неспокій, все перекинуто, лежить мужем?* (Коцюб., I, 1955, 380).

2. *у знач. прикм., розм.* Відбитий у воді. — *Коли ж вирну на воду, а там не стоїла, а ніби плила та перекинутому небі та сама постать, як летючий херувим* (П.-Лев., I, 1956, 179); *Далека краса моя! Жалібний я, що народився на твоєму березі,.. що лечив у тобі вірі на перекинутому небі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 507).

ПЕРЕКИНЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перекúнути.** *Евріалутина з плакомірний анлив Компарнії на профрух повинні були здійснені .. перекиненням в органи профрухи конкурентів, які раніше працювали з нами і були мобілізовані на інші роботи* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 155).

ПЕРЕКИНУТИ *див.* **перекúдати².**

ПЕРЕКИНУТИЙ *дво.* **перекúнений.**

ПЕРЕКИПУТИСЯ *дво.* **перекúдатися².**

ПЕРЕКИЧИК, а, ч. 1. *розм.* Той, хто перебіжок на бік ворога; зрадник. — *Та не знав ніхто ради на се. Не придумав підмоги. Тільки ти, перекичик, упав Фарамну під коні* (Фр., XII, 1953, 499); — *Хлопці, гайдамаки! — скрикнув* [червонопарнець] *радісно, ніжу сказали взяти перекичика на мушку* (Кач., II, 1958, 392).

2. *зневажл., жарт.* Той, хто відмовився від своїх переконань, поглядів, від колишніх друзів. — *Навіть не показавте мене за те, що я стала перекичиком, аби з'єднати собі ваше серце?* (Март., Тв., 1954, 270); — *А цей закон виходив не якийсь царський урядовець, а встановила його наша козацька громада, освятило його все військове товариство. І той, хто порушує цей закон, є зрадник і перекичик* (Добр., Очак. розмир, 1965, 71).

ПЕРЕКИПАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКИПІТИ,** плю, пиш; *мн.* перекипáть; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Кипіти надто довго, часто втрачаючи добру якість. *Повар старанно обурювався, коли на цього наслідам за роботу, коли народ критикував його щоденні кулінарні витвори... Вона, критика, поверталася його в такий спів, в таку лють, що страви перекипали на плитах* (Довж., III, 1960, 427); *Приставить* [Маруся] *обідати, то ще й у металевому чи, або забуде чого положити, або усе у неї перекипить, що й їсти не можна* (Кв.-Осн., II, 1956, 78); * *Образно. Прилоза Аліва була довга. Кожне слово було зважене, кожне слово перекипіло в розумовому казані і тому було важке, наче налите оловом* (Донч., II, 1956, 144); *Море, гори, не загоїли моє серце, і я виразно відчуваю, як ці чарівні вогні на березі, на мазку, на переплавах перекипають у ньому, народжують стан душевний і прекрасний* (Еврляк, Літопис... 1961, 74); // Перестáвати кипíти. * *Образно. І до вирішального дня не перекипіла чужинська отрута — бухикала і клекотала в грудях Василя* (Стельмах, II, 1962, 10).

2. *перен.* Угамовуватися, затихати після бурхливого пронву (про почуття, переживання). *У мені любов перекипіла, Не корівся я своїй біді...* (Перв., I, 1958, 168); — *Бачу по тобі, що в тебе й за тиждень досаду не перекипіла, що ти й досі зле на його мислиш* (Й. Яновський, I, 1959, 386); *Робота живу заглушає його, троші й заліоть перекипіла, але повного заспокоєння відчути не міг* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 34); // *безос.* *Поглянув* [Тимофій] *на Варчука.* — *Ну, що тобі, Сафроне Андрійовичу? Ще не перекипіло? Не перекипіло?* (Стельмах, II, 1962, 133); // Заспокоюватися після сильного хвилювання, бурхливого прояву яких-небудь почуттів. *Отак, перекипаючи і перетліваючи у тяжких роздумах-сумнівах, незчувся, як голоси закоханих стихли* (Речм., Твій побратим, 1962, 144); *Завтра Шторре перекипить і знову візьметься до роботи* (Собко, Граніт, 1937, 328).

◇ **Сéрце перекипíло;** *У сéрці перекипíло що* — хтось заспокоївся, перестав тріпатися, хвилюватися і т. ін. — *Так і не вдалося загнуть в рідні краї. Та, мабуть, і краще. Раз перекипіло серце — і басна. Навіщо варуже ятрить?* (Тют., Вир, 1964, 338).

ПЕРЕКИПІЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **перекипíти.** *Не чує* [поранений], *як клали до рани якісь пластирі на настої на перекипілих у воді... гінчірках* (Коз., Гарячі роки, 1960, 127).

ПЕРЕКИПІТИ *сов.* перезимíти.

ПЕРЕКИП'ЯТИТИ, ячу, ятиш, *док., перех.* 1. Закип'ятити ще раз, повторно.

2. Зіпсувати надто довгим кип'ятінням.

ПЕРЕКИП'ЯЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекип'ятúти.**

ПЕРЕКИС, у, ч., *хім.* Найвищий ступінь окислення елементів; речовина, утворена цілком такого окислення. *При дінні озону блискуча срібна пластинка швидко чорніє, вкриваючись шаром перекису срібла* (Заг. хімія, 1955, 300); — *Яка грудна клітина! А плече яке, са? — захоплено клав хірурге, обробляючи страшну Орлюкову рану перекисом водню* (Довж., I, 1958, 321).

ПЕРЕКИСАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКИСНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* перекúс, ла, до 1 **перекúснув,** нула, но; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати надто кислим після довгого бродіння. *Піч треба дуже напалювати, щоб у хаті було дуже тепло та душно, а то тісто перекисне* (Кв.-Осн., II, 1956, 226); *Відома зараз стоїть діжа*

з учиненим хлібом. Треба вже місити, бо перекисне (Мокр., Сто.., 1960, 12).

2. *розм.* Дуже намокати під дощем. *По дощеві перемочіться, перекисне* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКИ́СЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перекисну́ти**. *Перекисле тісто вилилося з корита* (Кобр., III, 1956, 505); *Силос в артілі заквасили без сольових ємкостей, тому вийшов надто перекислим* (Рад. Укр., 1.IV 1962, 2).

ПЕРЕКИ́СЛИТИ *док.* перекисло́вати.

ПЕРЕКИ́СЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕКИСЛИ́ТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.* Робити надто кислим. *Перекислили капусту.*

ПЕРЕКИ́СНУТИ *див.* **перекиса́ти**.

ПЕРЕКІ́Л, кобу, ч. 1. *заст.* Перекопане місце.

2. *бот., діал.* Шандра.

ПЕРЕКІ́Р, кору, ч., *розм.* 1. Те саме, що **бпір**. *І каже Лев: — Я зараз падаю; Глядіть, щоб не було міжкого тут спору, Бо перекору не терпію!* (Гл., Вибр., 1951, 110).

Без перека́ру (перекорів) — без заперечень, не опираючись. *Звикла дівчина в покорі все робить без перекорів: кажуть — значить треба йти і завдання знайти* (Забіла, У.. світ, 1960, 132).

2. *тільки мн.* Взаємні докори, суперечки. — *Перш, кажуть, любиші — дурниця... А пропалює серце — підуть докори та перекори: лаяєчь, гаводрабесьї..* (Мирний, II, 1954, 252).

ПЕРЕКІ́РЛИВИЙ, а, е, *розм.* Схильний до перекорів, суперечок, опору. — *З твоїм талантом, з твоєю пильністю, з твоїм знанням — що б то могло вийти з тебе..! Та ба, ти все був перекірливий, аби не так, як інші* (Фр., III, 1950, 237); *Вчалий рабічний день для Гаркуші прикрашувався ще й червоними Оленчиними щоками.., здається, не така перекірлива* [Оксна], *як інші* (Гончар, Таврія, 1952, 218).

ПЕРЕКІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **перекірливий**.

ПЕРЕКІ́РЛИВО, *розм.* Присл. до **перекірливий**.

ПЕРЕКІ́С[1], косу, ч. Стан за знач. **перекоси́тися**. *Старий теслар то набажається, то відступає,... спогляда арку, ни тема часом перекосу* (Горд., II, 1959, 272); *Вантаж у кузові треба розміщати так, щоб навантаження на колеса було однаковим і не було перекосу кузова* (Автомоб., 1957, 290).

ПЕРЕКІ́С[2], косу, ч., *діал.* Покіс. *Усміхається пречисте небо, Все повітря напоєне диво З полонин від свіжих перекосів* (Фр., XIII, 1954, 320).

ПЕРЕКІ́СНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до перекосу (*див.* **перекіс**[1]).

ПЕРЕКІ́Т, коту, ч. Те саме, що **перекі́т** 1, 2. *Десь далеко далеко вчувалися перекоти першого весняного грому...* (М. Ол., Лісн, 1960, 215).

ПЕРЕКІ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до перекоту.

ПЕРЕКЛА́Д, у, ч. 1. Дія за знач. **перекла́сти** 4. *Самійленко тепер вайпастій перекладов Мольєра (з оригіналу) і вже кінчає «Тартюфа»* (Коцюб., III, 1958, 197). *Я обіцяв витратити на переклад не більше години* (Трубл., Глибинний шлях, 1948, 149).

Робити (зробити) пере́клад — перекладати з однієї мови на іншу. *Йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього* (Л. Укр., III, 1952, 592); *Вистава йшла англійською мовою. Суворовці останнього року зробили сами переклад* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 108); *У пере́кладі* — будучи перекладеним з однієї мови на іншу. *Прийде пісня, моя дружна весна.., Вслід за нею строфа мелічна Із «Вінчою» встане до людей І заграти до цвіночні буде У перекладі дивнім поета* (Воронько, Мирний перекладає, 1960, 121); *В 1860 році було вже видано в перекладах на російську мову збірку віршів Шевченка «Кобзар»* (Укр. літ., 8, 1957, 222).

2. Текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу. *Добрі переклади важних і видатних творів чужих літератур у кожного культурного народу.., належали до підвалин власного письменства* (Фр., XVI, 1955, 337); *Комісар не вдовів з Уляни годинних очей. Грибоєдовський шепотів на вухо йому переклад* (Довж.., I, 1958, 234); *Першим перекладом «Капіталу» на іноземну мову був переклад російський* (Ком. Укр., 6, 1966, 20).

ПЕРЕКЛА́ДАННЯ, я, с. Дія за знач. **перекла́сти**. *Сіножатьські машини добирають і використовують так, щоб виключалось надмірне порушення, перекладання, перетирання і забруднення сіна* (Орг. і техпол. тракт. робіт, 1956, 246); *З великою хітпю приступ до перекладання книжок для дітей* (Коцюб., III, 1956, 121).

ПЕРЕКЛА́ДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛА́СТИ**, аду, адеш, *док.*, *перех.* 1. *з кого на що, в що.* Підіймаючи, знімаючи або вийманши з одного місця, класти на інше або в інше місце. *Панов [батько] від нас у дівчину допитувались, хто з дівчат прибирав у кабінеті, чи не перекладали, буцто, книжок із столу на яке друге місце* (Мирний, IV, 1955, 342); *Сирота обережно перекладав пошки, а потім складав у такому ж порядку* (Мушк., День.., 1967, 167); *Од сорому сиділа* [Сніжана] *очі вниз і перекладала коромисло з горбочками з одного плеча на друге* (Н.-Лев., IV, 1956, 211); *Латиш Матте переклав револьвера в ліву руку й простяг праву руку гостю* (Ю. Янов., 1, 1958, 112); // *По кілька разів класти з місця на місце, щоранку на інше місце, з руки в руку.* — *Що жиг то школа — глиба дасть? — старує десь у куточку Василька, перекладаючи блашки на стільця* (Вас., I, 1959, 207); *Молодий жулар, підчуваючи за своєю спиною пильне око начальника, губився, перекладав кельму з руки в руку* (Рудь., Останні шаблі, 1959, 23); // *перен., розм.* Переносити на пізніший строк; відкладати. — *Я вже завтра щось придумаю,— вирішує кока кожного вечора, але «завтра» так побідне для кварат, що його знову треба перекласти на завтра* (Вільде, Сестри.., 1958, 513).

◇ **З хворої голови на здорову перекла́сти** (**перекла́сти** і *т. ін.*) *див.* **голова́**.

2. *на кого — що, перен.* Знімаючи з кого-небудь завдання, відповідальність і т. ін., доручати комусь іншому, змушувати когось іншого брати завдання, відповідальність і т. ін. на себе. [Кіндрат:] *Ни работи перекладає пріпину тільки той, хто не керує ділом як треба* (Корн., II, 1955, 156); *Гамма.., добре розумію чи, як важко Турбові одразу наймати вітчи в чалежій зимпті посівної, перекласа цю справу на власні плеї і чуйно з нею справлялася* (Рудь., Останні шаблі, 1959, 367); // *на що.* Використовувати машини, механізми для роботи, яку раніше виконували люди. *Дедалі більше бірпкадів перекладають свої нелегкі праці на плечі машин, ідуть по шляху механізації* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 5); *Одна з лебідок крана виконала роботу, яку раніше виконували пітрочні, допомогли завезти матеріали. Борис зрадів: перекласти цю роботу на крани комісь запропонувала Зоя* (Собко, Біле полум'я, 1962, 319).

3. *на що.* Надавати іншої форми або виражати іншими засобами (звичайно про музичні або літературні твори). *Записану на плівку пісню або танцювальну мелодію треба розшифрувати, тобто перекласти на ноти* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 81); // Оформляти думку, почуття і т. ін. засобами мови або одного з видів мис-

тощів. *Вона була збуджена, весь час жестикулювала головою, усміхалася і жваво жестикулювала. Сергій перекладав це на слова* (Тют., Вир., 1954, 156); *Перекладаючи факти на мову кінематографії, І. Савченко дбав про достовірність вчинку головного персонажа* (Укр. кіномист., II, 1959, 135); *Де тії струни, де голос потужний, де тих слова кришале,... щоб переклали на людську мову пісню, що дивовиж найдала?* (Л. Укр., I, 1951, 223); *Троє солій укупі, три перемішаних визначня, троє рук разом. Що зрущ можна вирішити на пірамиді, до яких є синтез і пантеїзм. Тому перекласти на камінь* (Ю. Янов., II, 1958, 44).

4. Передавати текст, слово або усне висловлювання засобами іншої мови. *Підшість моїх оповідань перекладені на російську мову. Перекладають і на інші мови: подільську, німецьку, італійську, корейську, іспанську, мадярську* (Коцюб., III, 1956, 252); *Ще за життя Кобзаря, починаючи з 1860 року, почали перекладати його твори чеською мовою* (Наука..., 3, 1961, 18); *Гюрік я переклав Лонгфелловку «Гайавату»* (Мирний, V, 1955, 404); *Окремі слова з шепотіння Фредамера були чуті, і Гиля перекладав їх товаришам* (Смолич, V, 1959, 773).

5. Класти що-небудь (шар чого-небудь) між чимось (шарами чогось). *Вино цілі дні листок до листка перекладав сіном турецький житняк, що шарову заробив того літа* (Стельмах, I, 1962, 323); *Корінця [куріпи] при пакуванні слід перекладати мокрим мохом, а кроку — сухою соломою, щоб не поламалась* (Оселен., колг. села, 1955, 114).

6. Класти, складати, укладати ще раз, повторно або знову, по-іншому. *Якось до нього прийшла Надя Волошко. Він саме перекладав лазну пічу у літній кухні* (Тют., Пшеничн., 1961, 38); *Запрасла тарантас. Тарас Григорович поспішно тупи. Потім жмуток латаєв сорочок, він зручніше переклав речі і зайняв своє місце* (Тулуб, В степу..., 1964, 88).

7. *рідко.* Класти впоперек чого-небудь, через що-небудь. *Зв'язують докупи два або три човни, перекладають дошечки впоперек їх для сидіння і без весел пускають їх по воді* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Переклаву я кладку через муравку* (Чуб., III, 1872, 269).

Перекладáтися, áється, *недок.* Пас. до **перекла́сти**. *Завдяки високій технічній оснащеності колгоспів і радгоспів праця баштановодів, у минулому важка і виснажлива, перекладається нині на плечі машин* (Ком. Укр., 10, 1965, 49); *Прошу.. побати мені список книжок, які мають перекладатися* (Коцюб., III, 1956, 123); *Вже на початку 50-х років минулого сторіччя творн Т. Г. Шевченка перекладалися різними мовами народів світу* (Вітч., 3, 1964, 154).

Перекладáцький, а, е. Стос. до перекладу (у 2 знач.) і перекладача. *Лінгвістъ М. Т. Рильський в галузі теорії та активної творчої практики перекладу становить цілу епоху в історії не лише українського перекладу, а й взагалі нашого вітчизняного перекладацького словесно-художнього мистецтва* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 32); *Ленінградські лінгвісти розробили один з можливих принципів, який дозволяє автоматизувати перекладацьку працю* (Наука..., 7, 1964, 10); *Знання східних мов, зокрема французької, дало можливість Оксі займатися перекладацькою роботою* (Коп., Терен.., 1959, 186); *Дослідне володіння рідним словом, уміння відчувати особливості [мову оригіналу і мову перекладу] в їхніх потенціях, уміння проймається думкою й настроєм автора аж до перевтілення в нього — ось що таке талант перекладацький* (Рад. літ-во, 5, 1966, 56); // *рідко.* Який готує перекладачів. *Перекладацький факультет.*

Перекладáч, á, ч. Той, хто займається перекладами з однієї мови на іншу. *Я вже думаю, чи не стати мені професійним українським перекладачем?* (Л. Укр., V, 1956, 59); *Максим Забойвіч [Рильський] — ідеєгерманіст, сивець дружби і братерства народів — був також талановитим перекладачем видатних творів світової літератури* (Літ. Укр., 23.III.1965, 2).

Перекладáчка, и, ж. Жін. до **перекладáч**. *Іноземців було двоє — чоловік та жінка, в біля них перекладачка* (Ю. Янов., Мир, 1956, 40).

Перекладáнний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекла́сти**. *Механізатори розпишуть міжрядда... Значна частина роботи, причому найважчої, перекладена на плечі машин* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 13); *Тепер я не знаю вже, чим заповнити книжку, бо з виразкою, що матеріалу, — перекладеного вже, не стане* (Коцюб., III, 1956, 327); *Твори Коцюбинського перекладені багатьма мовами світу* (Літ. Укр., 26.IV 1963, 2); *В чемодані, перекладені папером, лежали револьвери і пачки патронів* (Десник, II, 1956, 184); *Устя простелила килимок на перекладені серед човна дощечку і на човні* (Н.-Лев., IV, 1956, 120); // **перекла́дено**, *безос. присудк. сл. Творчість А. Головка набула широкої популярності за рубежем. Його оповідання, повісті та романи перекладено на багато мов світу* (Рад. літ-во, 2, 1968, 86).

Перекла́дення, я, с. Дія за знач. **перекладáти** 3. *Фігура в перекладенні для фортепіано.*

Перекладина, и, ж. 1. Брус, жердина, планка і т. ін., закріплені кінцями на двох опорах. *Серед двору* [куреня] *стояли дві чорні задимлені скелі з розпалками в вантиною звязку. На цій перекладині висіли казани* (Н.-Лев., II, 1956, 221); *Він чує, як хтось лізе до нього по бровині. Ось заскрипіла перекладина* (Донч., I, 1958, 55).

2. Гімнастичний снаряд у вигляді круглого сталевого бруса, горизонтально закріпленого на двох жердинах; турнік. *По якомусь часі уже вів, хлопець на турніку, чуть, як залізо перекладини поскрипує, а ноги хлопцеві куйсь аж до місяця* (Гончар, Тронка, 1963, 160); *До програми змагань входили багато вісько-прикладних вправ з спортивної гімнастики у вигляді нескладних вільних вправ,.. комбінацій на перекладині, брусах та інших снарядах* (Спорт.., 1958, 122).

Перекладинка, и, ж. Зменш.-пестл. до **перекла́дина** 1. *Поволі гідають* [голубі] *навколо танця на перекладинках* (Донч., I, 1958, 55); *Обірвано. Пан впирає груди на біле, наче з кості витесані руки, на високому лобі одна над одною вибиваються кілька рівних перекладинок зморщок* (Стельмах, I, 1962, 92).

Перекладка, и, ж., *рідко.* То саме, що **перекла́дина**. *До баштового крана чіпляють спеціальну поперечну перекладку — праверсу* (Наука.., 8, 1967, 3); *Василь.. опинився на турніку. Ще мить, і він своєрідно голосно вкаже, лише ногами тримаючись за перекладку* (Донч., IV, 1957, 131).

Перекла́дка, и, ж., *рідко.* Дія за знач. **перекла́сти**, **перекладáти** 1.

Перекладний, а, е. Стос. до перекладу. *Перекладний словник.. — словник, що містить у собі переклади слів однієї мови на іншу* (Сл. літ. терм., 1957, 117); *Кожний виступ одночасно перебивався тільки мовами — мовою, на яку виступав промовець, та двома перекладними* (Наука.., 8, 1959, 59); // Перекладений з однієї мови на іншу. *Я з великою приємністю читаю в «Зорі» Ваш переклад.. Другого такого гарного перекладу в перекладній літературі української я не знаю* (Коцюб., III, 1956, 127); *Починає* [Іван] *перебирати папери. Перекладні,.. й свої перекладні, оригінальні,*

шкільні праці на вибрану тему (Кол., Терен.., 1959, 45).

ПЕРЕКЛА́ДНИК, а, *ч., спец.* Той, хто займається перекладом.

ПЕРЕКЛА́ДНИЦЯ, і, *ж., спец.* Жін. до **перекла́дник**.

ПЕРЕКЛА́ДНИЦЬКИЙ, а, *о. рідко.* Те саме, що **перекладацький**. *Галя взяла на себе перекладацьку частину: вона переписувала французькою мовою матеріали, які надходили до редакції російською мовою* (Смолич, Світанок.., 1953, 323).

ПЕРЕКЛА́ДНІ, *нім., мн., у знач. ім., заст.* Екіпаж з кіньми, яких замінювали на поштових станціях. *К Плутову За підпис свій* [*імя Зеве*] *приказ, Щоб фурію він Тетяфону Послав к Юнону той же час; Щоб ні в берлині,.. ні в Відні Не брать на перекладні* (Котл., І, 1952, 176); *До Москви, як відомо, він* (Т. Шевченко) *їхав поїздом, а звідти — поштовим трактом, на перекладних* (Літ. Укр., 8.III 1966, 3).

ПЕРЕКЛА́ПУВАТИСЯ, юся, юєшся, *недок., розм.* Поклонитися, передати поклони від кого-небудь усім або багатьом.—*Крим подоріжжя, ні про що не бував. Як зазеш ти перед царевим замком, То перекланяйся від двох сонця* (Крим., Вибр., 1965, 198).

ПЕРЕКЛА́СТИ *дит.* **перекладáти**.

ПЕРЕКЛЕ́СНИЙ, а, *о. Дієпр. пас. мин. ч. до* **перекле́їти**. *Книжки були зачитані, підклесні, поклесні, переклесні, та проте читати їх було можна* (Вишня, II, 1956, 350).

ПЕРЕКЛЕЇ́ТИ *док.* **перекле́ювати**.

ПЕРЕКЛЕ́ЙКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **перекле́їти, перекле́ювати**.

2. *спец.* Багатошарова переклеєна фанера. *Березова переклейка*.

ПЕРЕКЛЕЙМИ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* **перекле́ймлять**; *док., перех.* 1. Поставити клеймо на всьому або більшій частині чого-небудь, на всіх або багатьох. *Перекле́ймити мішки; Перекле́ймити корів*.

2. Поставити клеймо ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКЛЕЙМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Те саме, що **перекле́ймити**.

ПЕРЕКЛЕ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Склеєний з кількох шарів. *Береза і вільха є цінним матеріалом для виробництва переклейної фанери* (Столл.-буд. справа, 1957, 88).

ПЕРЕКЛЕПА́ТИ *див.* **перекле́пувати**.

ПЕРЕКЛЕ́ПКА, и, *ж., рідко.* Дія за знач. **перекле́пати, перекле́пувати**.

ПЕРЕКЛЕПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекле́пувати**.

ПЕРЕКЛЕПУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЕПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Клепати, заклепувати що-небудь що раз, повторно або заново, по-іншому. *— Викаліфікує! — А ценки біля корів перекле́пати незгарно!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 186).

ПЕРЕКЛЕПУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перекле́пувати**.

ПЕРЕКЛЕЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекле́ювати**.

ПЕРЕКЛЕЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЕЇ́ТИ**, ею, еїш, *док., перех.* 1. Клеїти, наклеювати, приклеювати не раз, повторно або заново, по-іншому. *Юрко збирав колекцію марок. Увесь час клеїв їх, підклеював, переклеював* (Донч., VI, 1957, 156).

2. Клеїти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКЛЕЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перекле́ювати**.

ПЕРЕКЛИК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перекли́катися** і звуки, утворювані цією дією. *Неслися з долини дикої голоси, гукання кошів, бряжчання вдоїл, перекли́к вартових* (Фр., VI, 1951, 64); *Тишу зрідка порушували перекли́ки сільських собак* (Дмит., Наречена, 1959, 152); *В бадьорому перекли́ку західських гудків Харкова з гудками Донбасу пост* [П. Тичина] *відчув наближення великого індустріального будівництва, яке змінить обличчя країни* (Іст. укр. літ., II, 1956, 78).

2. *розм.* Те саме, що **перекли́чка** 1. *Калинові стовпи перед строєм і за запальної радісної слухи перекли́к: десятий... двадцятий... сотий... двохсотий! Це вже була сила!* (Гончар, II, 1959, 44).

ПЕРЕКЛИКА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **перекли́катися** і звуки, утворювані цією дією. *Перекликання з'єднань, гомін, пташня. Громада в'язнів мішається з гуркотом* (Л. Укр., II, 1951, 480); *Ніжному щебетанню пшениці не заважав ані давній перепелиний,.. ні перекли́кання деркачів* (Збан., Переднина'я, 1960, 440).

ПЕРЕКЛИ́КАТИ *див.* **перекли́кати**.

ПЕРЕКЛИ́КАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛИКА́ТИ**, ичу, ичеш, *док., перех.* 1. Робити перекличку (у 1 знач.). *Дзвінок покликав на перекличку. Нечута посунула у верхню залу. Жук перекли́кав* (Чумак, Черв. засіки, 1956, 144); *Рано збудять* [**новобранців**], *осядуться не дадуть, Перекличуть, до майдану приведуть* (Щог., Поезії, 1958, 108).

2. *тільки док., заст.* Покликати до себе (жити, працювати і т. ін.). *Я цьому пересіч, Руту пересічу, А до себе миленького Таки перекличу* (Укр. лір. пісні, 1958, 317); *— Якби мені перекли́кати сюди Лаврінь, я б навіки осталась у матері, — думала Мелашка* (Н.-Чев., II, 1956, 327).

ПЕРЕКЛИКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Обмінюватися вигуками, криками; давати знати про себе один одному окликами. *До півночі чутно було, як вартові перекликались* (Стор., I, 1957, 168); *Дівчата на кручі поспівали... Весело з хлопцями перекликалися* (Головко, I, 1957, 220); // Видавати по черзі голосні крики (про птахів, тварин). *Сичі в гаю перекликались* (Шевч., I, 1963, 3); *Безтінний день. Мовчання сотнює, Де дико коникам самим перекликатися Сухим сюрчанням* (Рильський, Поезії, 1957, 234); // *чим.* Видавати по черзі голосні звуки (про неживі предмети). *Перекликались різноголосими сиренами автомашини* (Жур., Вечір., 1958, 398); *День і ніч в усі кінці необ'ятної країни будуть лисячі поїзди. Перекликаючись гудками, вони ніби повідомляють, що один везе до міста хліб, другий — в колгосп трактори* (Іст. укр. літ., II, 1956, 333); * Образно. *Людські серця кажуть, можуть перекли́катися* (Скл., Орл. крила, 1948, 55).

2. Голосно звучати по черзі. *Пальці в пальці заплітаються, І видзвонюють гітарою. Голоси перекликаються* (Мол., Звенигора, 1959, 285); *Звуки гітари та вайлами дзвінками перекликаються між собою тихо й печально, то рокочуть, здіймаючи справжню бурю* (Ткач, Жди.., 1959, 57).

3. *з чим, перех.* Бути схожим на що-небудь, співзвучним з чимсь, нагадувати про що-небудь. *Старі народні звичаї перекликались із звичаями буржуазного часу й силі оновлювались, набуваючи вже іншого, політичного змісту* (Довж., I, 1958, 336); *Поема «Мамаїв Галицький»* (М. Бажана), *трактуючи боротьбу руського народу за свою незалежність проти німецьких загарбників,.. по суті перекликається з днями великої битви проти фашизму* (Мал., Думки.., 1959, 24).

ПЕРЕКЛИКНУ́ТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **перекли́кати**.

ПЕРЕКЛИКНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **перекли́катися**.

ПЕРЕКЛІ́ЧКА, и, ж. 1. Перевірка присутності групи людей викликом за прізвищами або іменами. *Шиковаючи один одного, наступаючи на коси, вишикувалися. Вийтов сигар, зробив перекличку, наказав сідати на місці і мікцув не розлодитися* (Тют., Вир., 1964, 293); *Почався урок історії. Закінчилась перекличка* (Збан., Курив. о-ви, 1963, 133).

2. *рідко.* То саме, що **перéклик** 1. *Злетілись аптеки. Полягли у нори шкурки, і пішла мовчання, перестук, поганяйт перекличка* (Бялан, Політ., 1964, 21); *Чути звичу гудків перекличку* (Бойко, Про 17 літ., 1958, 35).

ПЕРЕКЛЮВА́ТИ *див.* **перекльо́вувати.**

ПЕРЕКЛЮЧА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переключа́ти і переключи́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИ**, ючу, ючиш, *док.*, *перех.* 1. Викликати один механізм, апарат, елемент, що діє у певній системі, включаючи його по-іншому або виключаючи інший. *Десь там у полі знов однотонний гуркіт мотора, скрегіт коробки швидкостей, які так часто переключав Левко...* (Кучер, Прощай..., 1957, 71); [В і к т о р:] *Скажіть там секретарці, нехай переключить телефон на свій стіл* (Лев., Нові п'єси, 1956, 38); // Змінювати напрямок, силу газу, електричного струму і т. ін. *Переключити електричний струм.*

2. *на що, перен.* Переводити на інший вид роботи, занять і т. п.; використовувати по-іншому, в іншому місці. *Бригадири мають змогу значну кількість колгоспників переключити на збирання картоплі та кукурудзи* (Колг. Укр., 11, 1958, 4); *Переключать кошти з одніеї галузі господарства на іншу*; // Спрямовувати в іншій бік, на інший предмет (увагу, розмову і т. ін.). — *Сильні люди жустать мати силу ще й тримати себе в руках... Свою енергію слід переключати на інше, потрібніше і значно корисніше — культуру* (Смі., Зустрічі, 1936, 75); *Випадок з Дягілевим онуком мене насторожив, вас невістю переключить свою увагу на дисципліну в класах а ще не так злого* (Збан., Малинівці, 1958, 81).

ПЕРЕКЛЮЧА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮ́ЧИТИСЯ**, ючу́ся, ючи́шся, *док.* 1. *розм.* Виключаючи один механізм, апарат, елемент, що діє в певній системі, починати працювати, включаючи його по-іншому або виключаючи інший. *Скінчивши передачу, Марко переключився на приймання* (Трубл., Шхуна..., 1960, 197).

2. *на що, перен.* Переходити на інший вид роботи, занять і т. ін. *Переключаючись на роботу в кіно, я думав присвятити себе виключно жанру комічних і комедійних фільмів* (Довж., I, 1958, 21); *Нього дня надзвичайні й несподівані для Баровенко події збігаються і сплітаються так, що він ледве встигав закінчити одне і переключитися на інше* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 33); *Після літнього оперетового сезону - наш антрепренер переключився на драматичний репертуар* (Музик. укр. театру, 1953, 99); // *також рідко в що.* Переключити, спрямовуватися на щось інше (про увагу, розмову і т. ін.). *Коли ж навчимося мистецтво тримати в руках палітру, розкази про те, більше ми ніколи потрібно кольору у фільмі,... приниматься або, вірніше сказати, переключаться в іншу площину* (Довж., III, 1960, 134).

3. *тільки недок.* Пас. до **переключа́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переключи́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переключа́ти, переключи́ти і переключа́тися, переключи́тися.** *Підрозділи, що пройшли запеклі бої, працюючи в умовах місця, робить в середньому 2 тисячі переключень передач* (Веч. Київ, 19.XI 1966, 2); *Спортивні ігри — хороший засіб переключення з розумової діяльності на фізичну* (Наука..., 2, 1962, 45); *Здатність до швидкого переключення уваги великою мірою залежить від рухливості нервових процесів* (Психол., 1956, 75).

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИ *див.* **переключа́ти.**

ПЕРЕКЛЮЧИ́ТИСЯ *див.* **переключа́тися.**

ПЕРЕКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док.*, *перех.* Клювати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКО́ПАНИЙ, я, о. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекува́ти**[2].

ПЕРЕКОВЕРЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док.*, *розм.* Перестати конверзувати.

ПЕРЕКОВЕРСА́ТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Зіпсувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКО́ВКА, и, ж., *рідко.* Дія за знач. **перекува́ти**[2], **перекову́вати.** *Зараз працюю над великою повістю про життя й перековку підлітків-правопорушників у трудколонії* (Донч., VI, 1957, 585).

ПЕРЕКОВУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перекову́вати.** *Загальна вага заготовки, яка йде на перековування, повинна бути розрахована в урахуванням ширини відрізного інструмента* (Технол. різального інстр., 1959, 84); *Перековування коней.*

ПЕРЕКОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Підковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Ніхто не видихував: одні перековували коней, лагодили вози,... інші варили на кабицях кашу* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 250); — *Не знаючи ваших намірів, я землів учора перекувати групу коней* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 59).

2. Заковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перекувати в'язнів.*

3. Піддавати обробці куванням ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Батько куває та перековує кожду часть по кілька разів, дбаючи не лише про форму, але особливо про те, щоб залізо було рівно на тую виробление* (Фр., IV, 1950, 191); — *В кузні був.* — *Давньо помагать, подаючкав у пунтарі всякаго запасних підків.* — *Все ще кувте?* — *Той кус, а той перековує* (Гончар, II, 1959, 40); // *що у що, на що, з чого що.* Куванням перетворювати у щось інше, надавати іншої форми. *Серпи та коси на збрую перековували, сушили сухарі та свиней на сало різали* (Ільч, Козацьк. роду..., 1958, 117); [Т і р ц а:] *Ти перекуй з убійного меча робітне рало й загартуй його* (Л. Укр., I, 1951, 154); * *Образно. Нетяго перетненого дня, одного з тих днів, коли перекліпанковий холод невидимими молотками починає перековувати листа на бронзу, Чепіга спустився на Поділ* (Жур., Вечір..., 1958, 268); *Не чув* [Андрій] *того куванння залізо з залізо, пекельної музики, що все перекувати хотіли в пшо* (Бойчук, II, 1953, 91); // *перен.* Докорінно змінювати; перевиховувати. *Перековувати злочинців на корисних членів суспільства.*

4. Підковувати всіх або багатьох (про коней і т. ін.).

5. Заковувати всіх або багатьох.

ПЕРЕКОВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Піддаватися перековуванню. *Куйся, сталь, бійся, формайся — перекуйся на твердо!* (Тич., I, 1946, 238).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекову́вати.**

ПЕРЕКО́ЇТИСЯ, ЇТЬСЯ, *док.* Примоститися, заспокоїтися (перев. про що-небудь недобре). *Коли воно перекоїться з якої побоїщі* (Сл. Гр.).

ПЕРЕКОЛЕ́НИЙ, ПЕРЕКОЛО́ТИЙ, я, о. Дієпр. пас. мин. ч. до **переколо́ти**; // **перекóлено, перекóлото,**

бевое, присудж., сл. Стріляли [ступатівці] *на стрільбах.., коли штиками ті самі опудала, що їх вели́ч разів уже було переколото курсантами піхотного училища* (Гончар, Людина.., 1960, 70).

ПЕРЕКОЛО́ТИ *дія.* перекóлювати.

ПЕРЕКОЛО́ТИЙ *дієпр.* перекóлений.

ПЕРЕКОЛО́ТИСЯ *дія.* перекóлюватися.

ПЕРЕКОЛО́ТИТИ *дія.* перекóлювати.

ПЕРЕКОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЛОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Колотити, збиваючи, перемішуючи все або більшу частину чого-небудь. *Переколочувати ряжчин.*

2. Колотити, збиватувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКОЛОШКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Перелякати, стривожити всіх або багатьох.

2. Перебити, перенівечити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *Мій синок одне* [гусеня] *забив, а як заспавш в себе на городі гусячий виводок, то всіх перекошакало або зажеру до свого хліва* (Шиян, Баланда, 1957, 162); * *Образно. Далеко пішов би* [Сидорчук], *коли б не клята війна. Все перекошакала, все нанівець звела* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 82).

ПЕРЕКОЛОШМА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех., розм.* Побити всіх або багатьох.

ПЕРЕКОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЛО́ТИ**, олю́, о́лиш, *док., перех.* 1. Приколювати, пошколювати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переколювати стрічку.*

2. Колоти чим-небудь гострим усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; колоти в багатьох місцях; // Завдавати ударів чим-небудь гострим всім або багатьом; забивати, заколювати всіх або багатьох. *Не дав бог сонні роси, а то б все стадо переколола* (Номис, 1864, № 3828); *Здичавілі гурти* [худоби]*.. враз запрудили собою весь перешийок. Кинулася вротичь батирей, а тих вабарівся, того перекололи, перетоптали на місці* (Гончар, II, 1959, 82).

3. Колоти, розбивати ударами на частини все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКОЛЮВА́ТИСЯ, юю́ся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕКОЛО́ТИСЯ**, олю́ся, о́лишся, *док.* 1. Колотися у багатьох місцях, заподіювати собі багато ран чим-небудь гострим.

2. *тільки недок.* Пас. до перекóлювати.

ПЕРЕКОМІ́СІЯ, ї, *ж., розм.* Повторний огляд, повторна перевірка комісією. [Тітка Настя:] *Он на дамбі гамела. Оті комісії, перекомісії* (Баш, П'єси, 1958, 98).

ПЕРЕКОМПЛЕКТОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Комплектувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перекомплектовувати бібліотеку.*

ПЕРЕКОМПЛЕКТОВУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до перекóмплектовувати.

ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекóмплектувати. *Перекомплектування військ.*

ПЕРЕКОМПЛЕКТУВА́ТИ *дія.* перекóмплектовувати.

ПЕРЕКОМПОНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОМПОНУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Компонувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (про картину, музичний твір і т. ін.). *Вона ще раз перекомпонувала й перемалювала ескіз* (Вол., Озеро.., 1959, 127).

ПЕРЕКОМПОНУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекомпонувáти. *Перекомпонування композицій.*

ПЕРЕКОМПОНУВА́ТИ *дія.* перекóмпоновувати.

ПЕРЕКОМПОСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекомпостувáти. *Перекомпостування хвилька.*

ПЕРЕКОМПОСТУПА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех.* Компостувати квиток ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКОНА́НИЙ, а, *с.* 1. Дієпр. пас. вид. ч. до перекона́ти. *Діда я, видимо, переконать не міг. Він то й патякував і кодзувався, бездіч розв'язаний головою, але в душі був переконаний у справедливості існуючого ладу* (Хотк., II, 1966, 361); *Ми глибоко переконані, що починати здійснення цілеспрямованого плану заходів по використанню в інтересах суспільних наук сучасних науково-технічних можливостей треба вже нині* (Ком. Укр., 5, 1966, 59); * *Образно. Душа волала протестом, лютою, переконаною в своїй правоті ненавистю* (Гончар, II, 1959, 214).

2. *у знач. прикм.* Який має тверді, послідовні переконання. *Палкий патріот і переконаний співець дружби народів, Павло Григорович Тичина з невмірною ніжністю говорить і про Горького, і про Коцюбинського, і про Гуранівеля* (Рильський, III, 1956, 405); *Переконаний матеріаліст і соціаліст, І. Франко прагнув своїми творами широти перебудові світогляд, вести непримиренну боротьбу з темними силами експлуататорського ладу* (Рад. літ-ко, 8, 1967, 56); // Послідовний у своїх звичках, поглядах, уявленнях і т. ін.; закоренілий. *Римма познайомила Полю з аспірантом Антоном, високим, рудявим переконаним холостяком, який і в тридцять сім років не може знайти собі пари* (Антом., Щастя.., 1959, 165).

ПЕРЕКОНА́НІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. переконáтися 1. *Він говорив спокійно і впевнено. В усьому — в рухах, у тоні, в словах була ця переконаність у справедливості своїх думок* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 401); *Може, я заміж не вийшла* [мати] *через нього, бо має вона переконаність таку, що ніхто, навіть найкращий вітчим, не замінив би сиротві рідного батька* (Гончар, Тронка, 1963, 101).

2. Властивість за знач. переконáний 2. *Перевіна партійна організація.. виховує комуністів в дусі відданості справі партії, ідейної переконаності, комуністичної моралі* (Статут КПРС, 1961, 23); *Своєю цілеспрямованістю, незламною волею, глибокою переконаністю Володимир Ілліч оволодіє розумом і серцем слухачів* (Ком. Укр., 7, 1963, 66).

ПЕРЕКОНА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. переконáти, переконýвати. *В боротьбі з пережитками капіталізму у свідомості людей Радянська держава завжди використовувала методи переконування і переконання, вважаючи їх дійсним засобом впливу* (Наука.., 8, 1960, 9); *Головна форма впливу колективної думки на особу — переконання. Без підтримки колективної думки адміністративні заходи малоефективні або навіть шкідливі* (Ком. Укр., 11, 1964, 45).

2. Тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось. *Його низовора дію.., бесіду в таким запалом внутрішнього переконання, що.. успокоїв і потішив своїх слухачів* (Фр., V, 1951, 391); *В нарайді вже міцно вкоренилося переконання: коли фронтовик, значить людина хороша, проста, не горда* (Ткач, Плем'я.., 1961, 43); *..слід концентрувати в робітничому класі переконання в необхідності тимчасового революційного уряду..* (Ленін, 10, 1970, 134); *Сила переконання — одна з найважливіших властивостей талановитої критики, і її слід розвивати* (Вітч., 4, 1963, 118).

3 переконáнням — впевнено, переконано. *Його голос судів з переконанням і з натиском* (Коцюб., II, 1955, 405); *Андрій говорив запально, з глибоким переконанням* (Гур., Життя.., 1954, 23); **Мáти переконáння** *яке*; **бýти переконáним** *якого* — бути переконаним, упевненим у чому-небудь. *Мало таке переконання, що ні*

тить [поліцаї] *між собою різняться дуже мало* (Хотк., II, 1966, 359); *Райний Корч був того переконання, що курей і яйцо забагато для комісара* (Стеф., I, 1949, 211); **На переконання** *кого;* **За переконанням** *чиїм* — як хтонебудь думає, переконаний, упевнений. *Стьопа лежав горілиць на мішках з вугіллям, стараючись під час перепочинку не ворушити ні ногою, ні рукою. На його глибоке переконання, це був найкращий спосіб зберегти енергію* (Трубл., Лахтак, 1953, 23); *Справжній талант, на переконання Леніна, живе повнокров'ям життя мас і в процесі творчої праці* (Рад. літ-во, 3. 1968, 11); **Приходити (прийти) до переко́нання** — переконуватись у чому-небудь. *Віддавна Захар Беркут прийшов був до того твердого переконання, що... чоловік сам один серед громади слабий і безрадний* (Фр., VI, 1951, 37); *Нарешті прийшов до переконання в тому, що Земля рухається* (Астр., 1956, 59).

3. Тверди́й, міцно устале́на ду́мка про що-небудь, погляд на що-н. *Тим міцніше переконання, чим більше воно завдячує від почуття* (Л. Укр., V, 1956, 99); *Взаємини між близькими людьми повинні бути простими — це було його переконання* (Коп., Лейтенанти, 1947, 130); *Для свідомих робітників соціалізм — серйозне переконання* (Ленін, 26, 1972, 199); *// мн., рі́дко і без означення.* Система, сукупність поглядів; світогляд. *Ще учора був я — наче люди, Нї учора мав переконання* (Крим., Вибр., 1965, 43); *Це є проти моїх переконань, і я також не погоджуюся з вами всіма* (Вільде, Повол. діти, 1960, 181); *Музика — мистецтво, що має велику силу емоціонального впливу, є важливим засобом формування свідомих переконань, моральних та естетичних ідеалів людей* (Літ. Укр., 30.III 1962, 1).

ПЕРЕКО́НАНО. Присл. до **переко́наний** 2. [А д а:] *Знаєш, Івасю, я люблю дивитись, як ти так переконано говориш* (Ірчан, I, 1958, 106); *— Неже ти душегубом станеш? — Ні, Ганно, душогубцем я ніколи не стану, — переконано відповів він* (Стельмах, I, 1962, 427).

ПЕРЕКОНА́ТИ *див.* **переко́нувати.**

ПЕРЕКОНА́ТИСЯ *див.* **переко́нуватися.**

ПЕРЕКО́НЛИВИЙ, а, е, і. Який перекопує, змушує переконатися в чому-небудь. *Всі притихли, слухаючи Василя, бо відчули чисту і переконливу правду в його словах* (Кучер, Дорога..., 1958, 61); *У кожному районі є переконливі приклади того, як в результаті... вмілого зберігання і використання місцевих добрив рік у рік зростають урожаї* (Колг. Укр., 4, 1956, 2); *// Обґрунтований, достатній для переконання кого-небудь у чомусь; доказовий. Він добре розумів логіку і силу доказів прокурора, гарячкою шукав відповіді, переконливої, точної* (Собко, Справа..., 1959, 121); *// Який свідчить про бажання переконати кого-небудь. Секретар говорив спокійно, переконливим лагідненьким голосом, а зморшки під очима й на лобі свідчили про напруження праці мозку...* (Кир., Вибр., 1960, 279); *Лободи... кинувся, простягаючи руки в переконливому жесті, якому навіть Наливайко не мав сили не повірити* (Ле. Наливайко, 1957, 419).

2. Який уміє переконувати, має здібності до переконування інших. *Найсильніший аргумент проти війни, найпереконливіший, найпопулярніший агітатор за мир — серце матері* (Тич., II, 1957, 332); *Виконавець, який грає роль за допомогою штампів, ніколи не буде переконливий, його поведінка вилядатиме штучною, гладко не потрапить в щирість його переживань і почуттів* (З глибин душі, 1959, 69).

ПЕРЕКО́НЛИВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. **переко́нливий.** *Він повів мову обережно, розібравши виявлячи кожне слово, наче зважуючи переконливість його* (Рибак, Помилка..., 1956, 181); *Для більшої переконливості я додав: — Станція Безлюдівка лежить на півночі, отож ми й підемо прямо на Полярну Зірку* (Гур., Новели, 1951, 125); *Коли ми говоримо про художню переконливість образу героя, то це означає, що у нас немає сумніву відносно того, що зображена людина саме так думала і діяла* (Талант., 1958, 121).

З усі́єю (вели́кою, ги́бкою і *т. ін.*) **перекона́ністю** — дуже переконливо. *Багатарічний досвід колгоспного виробництва з усією переконливістю підтверджує великі переваги соціалістичного сільського господарства* (Колг. Укр., 10, 1957, 21); *З великою переконливістю говорить* [С. Тудор] *про жахливе банкрутство тієї літератури, яка перебуває під владою реакційних антинародних тенденцій* (Іст. укр. літ., II, 1956, 589).

ПЕРЕКО́НЛИВО. Присл. до **переко́нливий** 1. *Досягнення соціалістичних країн у розвитку економіки переконливо свідчать про невичерпні можливості нового суспільного ладу* (Ком. Укр., 4, 1962, 8); *Я вже мав час подумати над тим, що чув і бачив на уроці, і тепер висловив свої думки вільно й переконливо* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 174); *Стара жінка не дуже переконливо, бо крізь розстовбурені пальці, якими затуляла лице, хитро блимало синє, як намистинка, око* (Вільде, Сестри..., 1958, 498).

ПЕРЕКОНОПА́ТИТИ *див.* **переконопа́чувати.**

ПЕРЕКОНОПА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНОПА́ТИТИ,** а́чу, а́тиш, *док., перех.* Конопатити що раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКОНОПА́ЧУВАТИСЯ, уємося, *недок.* Пас. до **переконопа́чувати.**

ПЕРЕКОНСТРУЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переконструюва́ти.**

ПЕРЕКОНСТРУЙО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНСТРУЮ́ВАТИ,** ює, ює, *док., перех.* Конструювати ще раз, повторно або заново, по-іншому; перебудовувати, переробляти. *Надвечір кілька робітників метикують над якимось пристроєм до комбайна, щось лагодять, перепрацюють, переконструйовують...* (Гончар, Тронка, 1963, 179); *— Самохідна біла силосорізка вовтузиться. Теж не дуже досконала машина. Вимкну ми її переконструюємо, як час буде* (Коп., Земля.., 1957, 77).

ПЕРЕКОНСТРУЮВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переконструюва́ти, переконструйо́вувати.**

ПЕРЕКОНСТРУЮВА́ТИ *див.* **переконструйо́вувати.**

ПЕРЕКОНУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переконува́ти.** *Їх не можна було розчулити ні сльозами дітей, ні сльозами старшихів, вони були глухі на будь-які умовляння і переконування* (Мельн., Коли кров..., 1960, 123); *... із* [професійок] *силовий метод діяння — переконування, виговорювання...* (Ленін, 44, 1974, 333).

ПЕРЕКОНУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕКОНА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Доводити що-небудь комусь, змушувати кого-небудь повірити у щось, погодитися з ким-, чим-небудь. *Товариші робітники, переконуйте селян і весь народ у необхідності створення загальної міліції замість поліції і старого чиновництва!* (Ленін, 31, 1973, 279); *— Під школу нам згодиться палац,— заявляє переконуюча хлоборобів Олександр Пилипчук,— бо хіба то школи, що стоять біля цвинтаря?* (Стельмах, I, 1962, 614); *З ним можна сперечатися, йому можна доводити, його можна переконати. Він слухає уважно голосу правди* (Кощюб., I, 1955, 483); *Катерина Іванівна підвелась під допомогою, але офіцер перекопав її, що держава вас тарі і на неї з Іванком* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 19); *// Виявляти ся, бути переконливим, доказом, свідченим чого-небудь; бути достатнім для переконання когось у чому-небудь. Так багато пораб-*

них думок губиться в масі фікцій і через це не переконує! (Л. Укр., III, 1952, 691); *В правильності нашої тактичної і організаційної лінії нас переконали насамперед наша багаторічна обізнаність в робітничім с.-д. русі Росії і участь у ньому, а так само наші теоретичні, марксистські, переконання* (Ленін, 25, 1972, 380); *І я вдавалося, що дожура переваже сельманові всі їх розмови, але жінє гаряче слово переконало й заспокоїло їх* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 82).

Перекóнувати (переконáти) себé — доводити самому собі доцільність, правильність певної думки, рішення і т. ін. *Часом дівчина переконувала себе, що нічого страшного не буде, посилаючи пані графиня, погрожує,... але ж не з'їсть її...* (Донч., III, 1956, 63); *Отець Різдвяньский переконав себе, що при нинішньому цього питання не має права поступати легковажно* (Вільде, Сестри.., 1958, 20).

2. *з інфін., із спол. що і б.* Умовляти зробити що-небудь; схиляти до якогось рішення. *Сунули юрби біженців, і хоча радо заклинало до спокою та переконувало приймати цей нестримний потік, Париж порожнів* (Із., Тисячоліття, 1959, 133); [**Семиронíй:**] *Все ж я б хотів тебе переконати, щоб ти не дав громаді сій вигинуть* (Л. Укр., II, 1951, 474); [**Княжич:**] *Я йду за Варварою і по дорозі в аеропорт завезу її сюди.* (**Сергайдак** *(зневажено):*) *І я переконаю її не їхати* (Дмит., Драм. тв., 1958, 513).

перекону́ватися, ю́юся, у́єшся, у́ється, *недок.*, **переконáтися**, áюся, áється, *док.*, *у чому, із спол. що, як, також без дóдатка.* 1. Доходити до якогось висновку, думки, рішення, віри у що-небудь на основі якихось доказів, спостережень, роздумів. [**Оленан:**] *Слухай, Юлечко! Я чимраз сильніше переконуюся, що тобі тут годі жити* (Фр., IX, 1952, 173); *Дедал скульптор все більше переконувався в тому, що мусить незабаром покинути Лабіхі* (Гончар, Новели, 1954, 95); *Переконавшися, що чоловіка не спокусає до бесіди, вжішалася Юринда сама до розмови* (Март., Ти., 1954, 110); *Спочатку йому вдалось, що він помилився, що це не його хата.. Він почав розділятися, щоб по сумежних будівлях переконатися у власній помилці* (Довж., І, 1958, 324); // **Упевнятися в чому-небудь,** побачивши своїми очима, відчувши; пересвідчуватися. *Він ще раз оглядає Галину й переконується, що заради такої молодиці варто було й потрудитися* (Стельмах, II, 1962, 253); *Бабы хотіли переконатися, чи понаїв молода, чи файна, отже, чи в надія, що ніч буде триматися жінки* (Хотк., II, 1966, 7); *На власному досвіді ми переконались, що найкращими культурами для земель Чорного моряка є озима пшениця і багаторічні трави* (Хлібороб Укр., 12, 1968, 10); *Боцман Сколя трусив головою, щоб переконатись, що він не спить і все те, що відбулося,— правда* (Ткач, Жди.., 1959, 8).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекóнувати.**

ПЕРЕКОНУ́ЮЧЕ. Присл. до **переконýючий** 2. *Цю промову, виголошену гаряче й переконливе, прийнято загальним мовчанкою* (Фр., VI, 1951, 213).

ПЕРЕКОНУ́ЮЧИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. теп. ч. до **перекóнувати.**

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **перекóнливий.** *Говорить* [Люба] *живо.. Той рішучий, переконуючий* (Л. Укр., II, 1951, 63); *З великим-великим трудом, витрачено напевно на якість переконуючої аргументи, удалося йому нарешті сяк-так заспокоїти побратимів* (Хотк., II, 1966, 240); *Астрономічні відкриття Галілея своєю переконуючою силою відіграли вирішальну роль у боротьбі із схоластичною ученістю* (Рад. Укр., 15.II 1964, 6).

ПЕРЕКОПА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перекопáти.** *Синюві дядьки скарженись.. на запущені, заніжавані, перекопані і пошматовані вибухами поля* (Ю. Бедзик, Політ.., 1959, 137); *Добре росли перші м'ячрівські щепи. Грунт від імені був добре перекопаний і удобрений* (Юним мічур., 1955, 12); *Перекопана вся вулиця. Якийсь річок копають* (Коп., Подарунок, 1956, 7).

◇ **Перекóпаний шлях; Перекóпана дорóга** (стёжка) *кому до кого—чого*— немає шляхів у кого-небудь до кого-сь, чогось; неможливими кому-небудь зробити щось. [**Домаха:**] *Мабуть, вже тобі всі пальці до мене перекопані?* (Кроп., II, 1958, 129); [**Марта:**] *Втечу! З ким поїду!* [**Одарка:**] *Ти й думати про це кинь, Марто... Дорога тобі перекопана...* (Зар., Антей, 1962, 67); *Що ж мовить* [хлопці] *робити, коли стежки до всього кращого перекопані всім їм* (Вас., Незір. тв., 1941, 176).

ПЕРЕКОПА́ТИ *див.* **перекóпувати.**

ПЕРЕКОНЮВА́ТИ. ню́, ню́єш, *недок. і док., перех.* Копіювати що раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕКО́ЛКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **перекóпування.** *В усіх садах в осені проведіть прання міжрядь і перекопку в рядках з внесенням органічних і мінеральних добрив* (Рад. Укр., 2.X 1948, 4).

ПЕРЕКОПИ́ТИСЯ *див.* **перекóпувати.**

ПЕРЕКОПТИ́ТИСЯ *див.* **перекóпчуватися.**

ПЕРЕКОПУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перекопування; // Призначений для нього. *Перекопувальна лопата.*

ПЕРЕКОПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекопувáти.** *Догляд за живопліотом полягає в розпушуванні ґрунту, а також у перекопуванні його на зиму* (Колг. Укр., 8, 1962, 24).

ПЕРЕКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОПА́ТИ**, аю, áєш, *док., перех.* 1. Копати все або багато чого-небудь; копати в багатьох місцях. *Катерина засміялася, розпукала лопату й граблі і пішла перекопувати свій городець* (Пер., Материн.. хліб, 1960, 182); *Бибирав* [Мічурін] *з землі цеглу, перекопував і удобрював ґрунт, розбивав грядки* (Юним мічур., 1955, 11); *Жандарми перекопали все подвір'я, зірвали підлогу в хаті, шукали довгими залізними прутами кулю з очей* (Вільде, Сестри.., 1958, 334); * *Обривно. Лишившись на самоті, Марися зі старанністю шукала скарбів перекопаної надрами своєї душі* (Добр., Очак. розмир, 1965, 269); // *перен.* Переглядати, перебирати все або багато чого-небудь. *Поки англійська журнал «Стандард» перекопала в бібліотеці всі книжки в прокатній справі* (Хижняк, Новгамовпа, 1961, 335).

2. Копати рів, канаву і т. ін. впоперек чого-небудь; розділяти щось на частини ровом, канавою тощо. *Вояки ночами перекопали батальонний сорок ровів, що й дерезою обсадили* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Треба було вище гребель перекопати ріку й пустити її тим часом стороною, щоб не мелювала коло гребель* (Ю. Янов., II, 1954, 168).

ПЕРЕКОПУВА́ТИСЯ, уються, *недок.* Пас. до **перекóпувати.**

ПЕРЕКОПЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОПТИ́ТИ**, пчу́, пти́ш, *док., перех.* 1. Копати, готуючи для чого, або багато чого-небудь. *Перекопчити всю рибу.*

2. Копати що раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Копати довше, ніж треба; псувати надмірним копанням. *Перекопчити город.*

ПЕРЕКОПЧУВА́ТИСЯ, уються, *недок.*, **ПЕРЕКОПТИ́ТИСЯ**, пчу́ться, пти́шся, *док.* 1. Копатися довше, ніж треба; псуватися від надмірного копання.

2. *тільки недок.* Пас. до **перекóпчувати.**

ПЕРЕКОРЕНЯ́ТИ, ню́, ня́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **вйдягти.** *Тільки завезе її, так разом як*

валящить, запріщить, загомонить, перекорепить і батька, і матір, і увесь рід (Кв.-Осн., II, 1956, 471).

ПЕРЕКОРТИ́ТИ, тить, *док., безос., розм.* Перестати кортіти.

ПЕРЕКОРЧИ́ТИ, чить, *дак., безос., розм.* Покорчити ще або багато чого-небудь.

ПЕРЕКОРЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕКОРЯ́ТИСЯ**, ється, *недок., з ким і без додатка, розм.* Сперечатися, докоряти один одному. *Завжди лаялись, перекорювались* (Сл. Ґр.); *В кармі бондар Назар Потепура п'є горілочку і перекоряється з Гершком за якісь обруч на діжку* (Вовчок, VI, 1956, 293).

ПЕРЕКОРЯ́ТИСЯ *див.* **перекорю́ватися**.

ПЕРЕКОСИ́ТИ[1] *див.* **перекошувати**[1].

ПЕРЕКОСИ́ТИ[2] *див.* **перекошувати**[2].

ПЕРЕКОСИ́ТИСЯ *див.* **перекошува́тися**[2].

ПЕРЕКОТИПО́ЛЕ, я, *с.* Трав'яниста або напівчагарникова степова чи пустельна рослина, яка після достигання плодів обламується біля основи і перекочується на далекі відстані, розносячи своє насіння. *По долині, по роздолі Із степу перекотиполе Рудим кентяночком біжить* (Шевч., II, 1963, 233); *Осінній вітер свистів на рівнині, гнав аж до обрію круглі кущі перекотиполя* (Довч., III, 1956, 157); * *У порівн. Тільки й бачив я рідний край, ноки рік, а там, як оддали у службу, так і пішов, не по своїй волі, блукати по світу, як те перекотиполе, що вітер носить по степах* (Стор., I, 1957, 75); *Кому́сяся кімці (фашисті) перекотиполем, Котилась забродь шляхами всіма!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 302); // *перен.* Той, хто постійно переходить, переїздить з місця на місце або не має визначеного місця у житті. — *Он сяківи ород перебрело через Дике Поле, а де воно? Розвіялись, мов порох, бо осідку не мали: приплентачі, перекотиполе...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 33).

ПЕРЕКОТИСТИ́Й, а, *е.* Гучний і переривчастий, з перекотами; розкотистий.

ПЕРЕКОТИСТО. Присл. до **перекóтистий**. *Голосний свист лунав перекотисто над лісом* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 129).

ПЕРЕКОТИ́ТИ *див.* **перекóчувати**.

ПЕРЕКОТИ́ТИСЯ *див.* **перекóчуватися**.

ПЕРЕКОЧО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекочо́вувати**.

ПЕРЕКОЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОЧУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док.* 1. Кочувати з місця на місце, на інше місце (про кочові народи); // Переходити, переїздити з місця на місце, на інше місце (про тварин, птахів). *Не було тепер чути в лісі ні синиці, ні сойок. Навіть горобці й ті перекочували ближче до людського житла* (Донч., IV, 1957, 68).

2. *перен., розм.* Переїздити, переселятися в інше місце; міняти місце проживання. *На весну, як знайомилася з неї дочка Килина, він перекочувався з нами до Одрайн* (Мирний, IV, 1955, 238); — *Ще батько мій... перекочував із села в Пітер, поступив на цей завод* (Головко, II, 1957, 499); // Переходити, переїздити з одного місця на інше, міняючи місце праці, під зашть і т. ін. *Важкий то був страдницький шлях. Без шматка хліба, без сили в ногах. Не йшов* (Сосюра), *а плентався; за день ледве перекочував від села до села* (Збан., Сосюра, 1961, 308); *Коли зміняється нова Самгека, то всі його праві сусіди теж змушені будуть цілим по одному залишити домбу, перекочувати до лісу* (Гончар, III, 1959, 367); // Міняти місце перебування, передаватися іншій особі (про неживі предмети). *Він тільки умовився з злодіями на березі, що принатиме свій бриль у руках і що найпе його на голову якщо тоді, коли міна з його комізків перекоче у темний закуток* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 193); *Інженер Побережний не шкодував нічого задля врятування дошки. Золоті перші дружини... перекочували до нашої Довгоуха* (Хижняк, Тамара, 1959, 153).

3. *тільки док.* Те саме, що **прокочува́ти**. *Отак як перекочував кілька літ, цовсюди покидали людські оселі, спішали на місце збору гонтарської компанії* (Фр., III, 1950, 48); — *Побував, скільки зим народу того перекочувало за революцію...* (Гонзар, II, 1959, 176).

ПЕРЕКОЧО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекóчувати** і **перекóчуватися**. *При перекочуванні рослин по полю насіння з них випадає і розсівається* (Бур'яни..., 1957, 16); *Перекочування обруча.*

ПЕРЕКОЧУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекочува́ти**.

ПЕРЕКОЧУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док.* 1. *перех.* Котити, переміщаючи з місця на місце або на інше, в інше місце. *Веселі шляхетські на дивину таку, Неначе комашня, збігаються юрбою І перекочують барила під покої* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 257); *Там, на дні, сильна течія перекочує камені, стикає їх один з одним, розбиває, перетирає на пісок і глину* (Фіз. геогр., 5, 1956, 113); *Івась лежав у кутку розкинувшись.. Дід перекотив його на спину* (Мирний, I, 1954, 174); // Перевертати з боку на бік. *Ті ночі Дарка перевертавася з боку на бік, начебто хто бочку перекочував* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 6); // *чим що.* Котити, переміщаючи через яку-небудь перепону. *Камінь вгору хотів він, коли вже його через гребінь Перекотить мішалось; назад весь тягар обертався* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 207).

2. *перех.* Перевозити, пересувати на колесах з місця на місце, на інше місце (віз, бричку, екіпаж і т. ін.). *Кілька танків.. були негабаром підбиті вогнем артилерії, яку бійці на руках перекочували, щоб зручніше було бити по рухомих цілях* (Гончар, II, 1959, 377).

3. *перех.* Переміщати з місця на місце, на інше місце (про вітер, течію і т. ін.). *Вітер перекочував через місяць вали чорних хмар* (Донч., II, 1956, 195); *А тума... се як море: перекотить всі хвилі, а крю в край по цілім селі* (Л. Укр., I, 1951, 228); // *перен.* Надавати руху, схожого на рух хвиль. *Легко спритно руками хвиле на конях, вони.. на відомій пострілу хвилясь перекочували шатру* (Стельмах, Хліб..., 1959, 70).

4. *неперех.* Розноситися, лунати, розлягатися перекотисто (про звуки). *Не бачать [запорожці]: заклекали лелеки звіробаш. І не чують: громи перекочують глухо* (Мал., Звенигора, 1959, 87); *Всю ніч бухкали постріли. Один розірве хурговину й роконом перекотить аж до парку, а другий.. замокне* (Панч, II, 1956, 371).

ПЕРЕКОЧУ́ВАТИ *див.* **перекóчувати**.

ПЕРЕКОЧУ́ВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКОТИ́ТИСЯ**, очу́ся, о́тишся, *док.* 1. Котитися, обертаючись навколо своєї осі, з місця на місце або на інше місце. *На високих абажурах і стінах.. бриніли найсвітліші дзвонові кришталі, вилискуючись й перекочуючись з площі на площу і падаючи на землю* (Донч., I, 1958, 95); *Дзвонить у пастелі навколо кого вітер, перекочується пісок* (Ю. Янов., II, 1958, 20); *При перевезенні цих іх установлюють у кузові вертикально і добре ув'язують, щоб вони не перекочувались під час руху* (Підручник шофера..., 1960, 246); * *Образно. Купчасті малі перекочуються і застигають у вогких куточках очей* (Стельмах, I, 1962, 24); // *за чим, в чому.* Пересуватися разом з круглим предметом, що котиться з місця на місце. *Другі.. показували Шевченкові київського штукаря-вкрадача, який жонглював чотирма тарілками, перекочуючись по землі на величезній деревʼяній кулі* (Тулуб, В степу..., 1964, 55); // Робити обертальні рухи,

котитися з боку на бік, з місця на місце, на інше місце. *Дуже боліла нога. «Вивихнув.. Побував* [Піца] *і вирішив спробувати.. покотитись.. Не сказав би, по чому котиться легше: стерпіти чи накачатись у колію цілком.. І тут і там не моріє, що ним колись перекочувався в саду* (Трубл., І, 1955, 52); — *Підождіть, я вам поясню,— покотилася Одарка і хутко помостила подушку до стіни, а під заслала рядниною. Стара не переляка — перекотилася на те місце* (Мирний, III, 1954, 131); // Швидко пересуватися, нагадуючи рух кулі, що котиться. *Гжаки, як смерклі, перекочуються там таємничими клубками* (Донч., IV, 1957, 105); * Образно. *Земле-порятунок Дар'ї Іп описує чудо перекочування в одному кутку табору на другий* (Ле, Міжгір'я, 1933, 237); // у сполуч. із сл. о ч і. Мінятися папярмок погляду. *Під непокійними поглядами управителя робленко сміються і перекочуються з кутка в куток здоровані очі* (Стельмах, І, 1962, 463); // Мінятися своє місцеположення на небосхилі (про небесні світила). — *Ви зекнете, над вами зорі мигочуть і перекочуються по небі* (Ю. Яновський, II, 1958, 135); *Сонце вже перекотилося за верби й осокори і чітко малювало рудявий черешовий у зное посинілому небі* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 116); // Пересуватись з місця на місце, мерехтіти, блискати (про світло, тінь і т. ін.). *Під кожним перекочувалась й дзюркотіла по землі гнучка місячні плями* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 339); *Навкруги перекотилися тіні, заіскрилася осока* (Стельмах, І, 1962, 216); // *через кого—що.* Котитися, обертаючись навколо своєї осі, через яку-небудь перепону, через якийсь простір, перевертаючись з боку на бік; перекидатися через коток, щось. *Перестрибує* [Дем'ян] *останній десяток кроків і перекочується через бруствер в окоп* (Смолич, Мир.., 1958, 160); *От спіткнувся Марусяк... одно колісо підскочило, і він упав. В розмаху ледве не перекотився через нього Андрій, але втримався* (Хотк., II, 1966, 200).

2. Пересуватися на колесах з одного місця на інше (про віз, бричку, екіпаж і т. ін.).

3. Рухатися спиною тепер, нітру і т. ін. з місця на місце, на інше місце. *На небі кінчається змарш.. Чорними клубами перекочуються і спішать, спішать, спішать...* (Хотк., II, 1966, 89); *За крок, перед очима, тьмяним олівом перекочувалась вода* (Коз., Вибр., 1947, 107); // *через що.* Текти, пересуватися через яку-небудь перепону, через якийсь простір. *В тому разі, коли долину ріки перегороджує горіб із стійких порід, вода перекочується через нього і падає прямовисно, утворюючи водоспад* (Курс заг. геол., 1947, 165); *Хвиля перекотилася через голову, Вихор отямився* (Кучер, Чорноморці, 1956, 59); * Образно. *Довжелезна колона комодників, мов річка, стиснута в берегах, чвалом пливе, помахуючи самітні жовтим, перекочуючись через горби* (Добр., Очак. розмир, 1965, 228); // перен. Хвилеподібно рухатися під шкірою. *М'язи його перекочувалися під засмаглою шкірою, ніби й справді залізні чи привайні гумові* (Коз., Блискавка, 1962, 77); *Щелепи контрабандиста стиснуються, і під шкірою, на щоках, перекочуються м'язисті жовна* (Кучер, Чорноморці, 1956, 172).

4. Розноситися, поширюватися перекотисто, розлягтися подібно до хвиль (про звуки). *Я чую, як пісня бунчає, здіймається вгору, перекочується могутнім гуркотом і гне таким акордом в плюскоті хлиль* (Кобоб., І, 1955, 178); *Гуркотить, перекочується небом артилерійська канонада, здригається земля від вибухів* (Д. Бедзик, Плем'я.., 1958, 28); *Короткий, як подих, але густий і соковитий гомін перекотився класом* (Смолич. І, 1947, 25); // безос. *Дужий плеск шуму наздогнав осушувся в тишу.. Перекотилось луною, завмерло...* (Гончар, III, 1959, 338).

5. *тільки докон.* Те саме, що **минýтися**. *Котилися сльози людські гораюь, йшов плач великий шумом вересня — а все гадалося: чей же* [може] *промине.. А воно не проминуло, не перекотилося, лиш упало дуло на Марусякову хату й закалило її* (Хотк., II, 1966, 89); *Не вийду, де ти, хто ти, що ти, ким. Усе перекотилось без сліда...* (Рильський, II, 1960, 128).

6. *тільки недок.* Пас. до **перекочувáти** 1—3.

ПЕРЕКОЧУВАЧ, *а, ч., спец.* Той, хто перекочує що-небудь.

ПЕРЕКОШЕНИЙ [1], *а, е.* Діспр. пас. мин. ч. до **перекосúти** [2].

ПЕРЕКОШЕННЯ [2], *я, с.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перекосúти** [2]. *Найвдалішою формою — чоботи, сапіфе, гімнастьорка без вітзнак, перетягнута навхрест ременями і перекошена нежною дерев'яною кобурою маузера,— найдалад..* [йому] *вигляду грізного воїна* (Бань, Надія, 1960, 131); *Хоч зовні навпаки здавався не покалічим і трохи перекошеним, на ноги дітці могли тут схопитися під дощу, грозися* (Бойч., Молодість, 1949, 151); *З перекошеними від жаху і люті обличчями тікають штабні* (Грим., Кавалер... 1955, 343).

2. *у знач. прикм.* Косий, кривий, асиметричний. *Жіночий клуб і контора правління, які містилися під одним дахом, дивилися на Турбіна перекошеними, підслуповатими вікнами* (Гуд., Остання шабля, 1959, 168); // Скошений в одну точку (про погляд, очі). *З виду він більш походив на затяжку, як на чоловіка: вирлоок перекошені очі дивилися лижо, ніс з роздутими ніздрями задрався догори* (Стор., І, 1957, 375); // Непристойно викривлений, перекривлений (про рот, обличчя і т. ін.). *Зонк.. кинула Олені з злою, перекошеною усмішкою: — Чи мама бодай розуміє, що означає ця втеча?* (Вільде, Сестри... 1958, 585).

ПЕРЕКОШЕНІСТЬ, *ності, ж.* Стан за знач. **перекосúти** [2] і **перекоси́тися**.

ПЕРЕКОШЛÁТИ, *аю, аєш, док., перех., розм.* Зробити кошлатим все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПЕРЕКÓШУВАННЯ [1], *я, с.* Дія за знач. **перекóшувати** [1].

ПЕРЕКÓШУВАННЯ [2], *я, с.* Дія за знач. **перекóшувати** [2] і **перекóшуватися** [2].

ПЕРЕКÓШУВАТИ [1], *ую, уєш, недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИ**, *ошу́, о́сиш, док., перех.* 1. Косити, зрізати косою, косаркою і т. ін. все або багато чого-небудь. *Перекосити муку.*

2. *перен., розм.* Убивати вогнестрільною або холодною зброєю всіх або багатьох. *Завтра вирішується наша доля: або ми виймемо, нарешті, на волю, або зіпремось, і тоді всіх нас перекосять ворожі кулі* (Збан., Єдина, 1959, 264).

3. Косити, зрізати косою, косаркою і т. ін. більше, ніж треба, далі, ніж треба. — *От верби,— то межа наша. Дивись, щоб не перекосив, Мигайле. В чуже не йди косою, а то сварка буде* (Томч., Жменяки, 1964, 113).

ПЕРЕКÓШУВАТИ [2], *ую, уєш, недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИ**, *ошу́, о́сиш, док., перех.* Робити косим, кривим, асиметричним; ставити, розташовувати косо, криво, асиметрично. *Що, коли на поверхні плити залишиться якась непомітна металева крупинка! Адже це може перекосити деталь, попсувати її* (Донч., VI, 1957, 210); *Дубовик кинув, може, останній спід і, ніби некарюком, перекосив драбину й швидко пішов* (Епік, Тв., 1938, 594); // безос. *На коні* — ешелон з пораненими. *Один вагон спішили, як консерву банку, перекосило двері*

і вікна (Тют., Вир, 1964, 347); *// у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д і т. ін. Дивитися скоса в одну точку. *Двері стукнули.. Якісь настовпи ухопилися очі* (Мирний, І, 1954, 203); *// у сполуч. із сл.* р о т, о б л и ч ч я і т. ін. Надавати неприродного виразу; перикривляти, спотворювати (про біль, посмішку, сильні почуття і т. ін.). *Обличчя робітниці перекошувало непосильне фізичне напруження* (Рудь., Вітер.., 1958, 71); *Шабликове обличчя перекосив ледве стримуваний гнів* (Л. Бедник, Серце.., 1961, 108); *Сірі брови управителя підскочили вгору, рот перекосила якась гримаса* (Добр., Очак. розмир, 1965, 51); *// безос. Товариші стали помічати, що з ним щось не гаразд, щелепу перекошує, оно тягне..* (Гончар, Тронка, 1963, 211); *Савчина перекосило від злості, але нічого не міг вдіяти* (Збан., Сеспель, 1961, 359).

ПЕРЕКО́ШУВАТИСЯ[1], уюся, ує, *недок.* Пас. до перекóшувати[1].

ПЕРЕКО́ШУВАТИСЯ[2], уюся, ує, *недок.*, **ПЕРЕКОСИ́ТИСЯ**, ошúться, *док.* Робитися косим, кривим, асиметричним; розташовуватися косо, криво, асиметрично. *Вражіне бик системи «Метрах», в якому чомусь більше куль перекошувалось, ніж стріляло* (Панч, На калин. мості, 1965, 97); *Хата стара, в землю входить, вікна перекосились* (Кучер, Трудна любов, 1960, 37); *// у сполуч. із сл.* о ч і, п о г л я д і т. ін. Дивитися скоса, в одну точку. *Іван знову застиг руками, посапав, знову занурювався все глибше, і знову налиті кров'ю баньки забігають, перекосившися* (Ю. Яновський, І, 1959, 110); *// у сполуч. із сл.* о б л и ч ч я, р о т і т. ін. Набирати неприродного виразу від болю, посмішки, сильних почуттів і т. ін.; перикривлятися, спотворюватися. *Галинчині молоді.. А вона стоїть... очі вирячились... рот перекосився, чорний... Уявилася за стіна, що аж пальці задубіли* (Хотк., II, 1966, 99); *Смугляве Ваб'якове обличчя зблякло, пострашно перекосилося від люті* (Л. Бедник, Дніпро.., 1951, 220).

ПЕРЕКРА́ДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКРАСТИ**, аду, адеш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Красти у кого-небудь викрадене ним. *Побачила, що вона заховала, та й перекрала у неї* (Чуб., II, 1878, 156).

2. Красти все або багато чого-небудь одне за одним, поступово. *Перекрасти багато речей.*

ПЕРЕКРА́ДТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СТИСЯ**, ядуся, ядешся, *док.*, *діал.* Прокрадатися, пробратися. *Вже опівночі розпідняки-селянці, що перекрадався через польську лінію, донесли, що вони пропустили слабі сили нашої бригади* (Ірчан, І, 1958, 290).

ПЕРЕКРА́СТИ *див.* **перекра́сти**.

ПЕРЕКРА́СИТИСЯ *див.* **перекра́шуватися**.

ПЕРЕКРАСТИ *див.* **перекрадáти**.

ПЕРЕКРА́СТИСЯ *див.* **перекрадáтися**.

ПЕРЕКРА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до перекра́сити. *Меншовикам і егерам, як відкритим, так і перекрашеним у безпартійних, місце в тюрмі..* (Ленін, 32, 1951, 329).

ПЕРЕКРА́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекра́сити, перекра́шувати**.

ПЕРЕКРА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекра́шувати**.

ПЕРЕКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СИТИ**, ашу, асиш, *док.*, *перех.* 1. Красити ще раз, повторно або заново, в інший колір; перефарбовувати. *Перекрашувати тканину в чорний колір.*

2. Красити все або багато чого-небудь, одне за одним. *Перекрасити всі вікна й двері.*

ПЕРЕКРА́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКРА́СИТИСЯ**, ашуся, асишся, *док.* 1. Набувати іншого кольору.

2. *перен.*, *розм.* Міняти свою зовнішність, манери, поведінку, залишаючись по суті таким, як і був. *Дрантські бюрократи стали переходити в районські установи і проводили бюрократизм, перекрашуючися в комуністів..* (Ленін, 38, 1973, 165).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекри́шувати**.

ПЕРЕКРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКРА́ЯТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Красти, рвати на частини все або багато чого-небудь; перерізати. *Ніж пірнув в пазуху. Тріскнув перкаль.. та напівлежні в риданнях* (Н.-Лев., III, 1956, 206); *// Перетинаючи поверхню, ділити на частини все або багато чого-небудь. — Мінтерпи... Гей, ви, міністри! — ..тепер Хома не заточе, щоб ви знову грузи фашистську політику і загнали її на війну. Хіба дарма я всю Мадярщину по самого Дунаю своїми шанцями перекрав?* (Гончар, І, 1954, 266).

2. Красти, рвати на частини ще раз, повторно або заново, по-іншому; *// Перетинаючи поверхню чого-небудь, ділити на частини ще раз, повторно або заново, по-іншому. — Ну от десяток-другий літ. Народу розплодиться... Що ж із землею тоді? Чи й ще які сякі перекраювати?* (Головко, І, 1957, 238).

3. *рідко.* Те саме, що **перекрóювати**. * Образно. *Сільські цирюльні перекрали, перешили твір на свій лад* (Бибалик, Вишн. сад, 1960, 49).

ПЕРЕКРА́ЮВАТИСЯ, ається, *недок.* Пас. до **перекра́ювати**.

ПЕРЕКРА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекра́яти**. *Обабіч шляху лежали незнайомі поля, перекраяні вузькими довгими пасками* (Гончар, III, 1959, 12); *В цьому хворобливому уявленні вимальовувалися перекраяні карти географічного простору на Схід — Україна, Росія, Кавказ, Іран, Індія..* (Чорн., Визволення земля, 1950, 23).

ПЕРЕКРА́ЯТИ *див.* **перекра́ювати**.

ПЕРЕКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекре́слити**. *Аркушики чернетки були попережані перекресленими рядками* (Донч., Ю. Вісточ., 1950, 36); *Відеточка його вже лежала на самій горі таких самих відеточок, міцно, напевно перекреслених жахливо товстим червоним олівцем* (Гончар, Людина.., 1960, 30); *Головій олівцем в сторе обличчя, перекреслене синюватим рубцем* (Рудь., Остання шабля, 1959, 281); *// перекре́слено, безос. присудк. сл. Він хотів, щоб усе було.. перекреслено назавжди спокоєм першого ж мирного дня* (Жур., Дорога.., 1948, 72).

ПЕРЕКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перекре́слювати** і **перекре́слити**.

2. Перекреслене місце в рукописі, креслені і т. ін. *Сів [Панько] нарешті, і з блискавичною швидкістю полетіло перо по папері, заповнюючи вузьки паски рівним, чистим письмом, без перекреслень і поправок* (Фр., VI, 1951, 259).

ПЕРЕКРЕ́СЛИТИ *див.* **перекре́слювати**.

ПЕРЕКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКРЕ́СЛИТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.* 1. Проводити рису, смугу, лінію впоперек чого-небудь або нанесрест, заділяти слід у вигляді рисі, смуги, ліній або перехрещених ліній. *Машина значно збільшила швидкість. Зарив вона просто перекреслювала небо, залишаючи ледве помітний слід* (Собко, Граніт, 1937, 31); *Вона виразно вскочила в «Повість», перекреслювши вкрите снігом подвір'я густим різьбленим орнаментом, підготувала до танку..* (Рудь., Остання шабля, 1959, 40); *// Закреслювати що-небудь написане, накреслене, намальоване. Працював він до цілковитої знемоги, зрізаючи по три-чотири пера на день, перекреслюючи нещадно, рачки й жирнячки а прокльонами аркуші* (Полт., Повість.., 1960, 472); *Можна олівець витерти гумою, а як хтось так хоче, то можна й атраментом перекреслити* (Л. Укр., V, 1956, 406); *Шевченко орла олівець, замислившись над якимсь віршем,*

Раптом він перекреслив написане, побер капцюрь на дрібні клаптики і кинув їх у море (Тулуб, В стену.., 1964, 267); *// перен.* Знищувати, заперечувати наслідки якої-небудь роботи, занять і т. ін.; заперечувати чийсь достоїнства, чиюсь партію. *Не можна миритися з тим, що критики іноді робить несправедливий і образливий для авторів розгін їх творів, повністю перекреслюючи цінну творчу роботу митця* (Літ. газ., 19.VII 1960, 1); *// перен.* Робити неможливим здійснення або існування чого-небудь; стояти на перешкоді чомусь. *Люди порівнялися в полі, але граблищька погода перекреслювала їхні плани, і їм довелось кожного разу лишати себе надію на завтрашній день* (Добр., Тепс річка.., 1961, 176).

2. Проходити по якій-небудь поверхні, перетинаючи її впоперек або навхрест. *Гонка смужка ораму від шаблевого удару перекреслювала його щоку від правої брови до мочки вуха* (Руд., Остання шабля, 1959, 8).

ПЕРЕКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до перекре́слювати.

ПЕРЕКРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекрива́ти. *В пропозиції про перекривання легкими провоями обов'язками великих просторів, наприклад сірезьких долин* (Знання.., 11, 1967, 22); *Використання перекривання чорного слона і блокування поля* (Шах. композ.., 1957, 37).

ПЕРЕКРИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКРИ́ТИ**, ию, иєш, *док.*, *перех.* 1. Робити покриття у будинку, споруді і т. ін. (перев. поперечне); покривати. *В Одеській області (південно-західна частина) хлібороб часто перекриває аркою, викладеною з цегляної ванкаму* (Жил. буд.-комгоспника, 1956, 24); * Образно. *Над яром застрашливо гуркоче, лускає, гаркає грім, блискавки наче арками перекривають яр* (Ю. Янов., II, 1954, 199); *// Робити перекриття* (у 2 знач.). *Тільки Бразі приклав — всі вони* [люди] *з'явились: нарубали лісу, потесали, скалу, вивершили, перекрили, наприли — добрий терем має тепер Бразі* (Скл., Святослав, 1959, 90); *// Лежати, розміщуватися на чому-небудь, поверх чого-небудь, покриваючи собою. Коли потужність породу, що перекриває товщу. напливу, велика, розробка каменю здійснюється підземним способом* (Комун. використ. ванпаків.., 1957, 127); *З-поміж круглака, що перекривав окоп, на голову й плеча Варвари сипалася земля, дрібний сухий мох* (Перв., Дикий мед, 1963, 83).

2. Заглушати, стишувати голосом, звуками інші голоси, звуки. *Перекриваючи клекіт голосів, вухнув* [Шевчук] *на повний голос: — Товариші!* (Голобок, II, 1957, 618); *Було біля другої години ночі: кумкали жаби в ставку, але тоненькими нотами їх перекривало* (Ільч, На калиновій мості, 1965, 179); *Грім постріву перекрив короткий стогін, що вихопився з грудей доктора* (Ю. Бедзик, Богонь.., 1960, 93).

3. *перев.* Перевищувати кого-небудь або всіх у якомусь відношенні; перевершувати. [] **В и п.:** *Що я чую! Панько перекривав Журавля в дотепах. Журавель мовчить* (Мик., І, 1957, 483); *// Перевищувати якінебудь досягнення, наслідки роботи; виконувати більше, ніж передбачено. Партійні збори порадили бригадирам кожного дня відмічати червоними вимпелами ту жниварку, яка перекриває свою норму на косовиці і здобуває першість у бригаді* (Вол., Палдн. висоти, 1953, 129); [Г а н д ж а:] *На всю державу програєте* [Троян]! .. *Як же,— всі рекорди перекриє!* (Мокр., П'єса, 1959, 197); *// розм.* Поповнювати яку-небудь недостачу, компенсувати невикопання чого-небудь за рахунок чогось іншого; надолужувати. *Маючи дані про потребу в зелених кормах по декадах кожного місяця і про надходження кормів з природних угідь, недостачу перекривають за рахунок сінних кормових культур* (Колг. Укр., 8, 1956, 29); *Семен Ларивонович.. заспокоївся, перекинувши думку на те, як перекрити третього трактора* (Ю. Янов., II, 1954, 135).

4. Закривати, перегороджувати чим-небудь рух води, пари і т. ін. *Щоб відділити продуктивні горизонти один від одного, а також не допустити проникнення до них води з водоносних шарів, свердловину перекривають* (Наука.., 9, 1964, 37); *У жовтні гідробудівельники втретє перекрили русло Дніпра в районі Кременчука* (Цинка, Україна.., 1960, 308); *// Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь, перегороджуючи щось або розміщуючи засаду; затримувати кого-, що-небудь. Ожеж розвернувся і повів своїх людей на пів'ять, до Макилівських сипняків. Але і там вони наткнулись на засаду. Хтось перекрив кожну стежку* (Тют., Вир, 1964, 530).

5. Покривати, накривати що-небудь ще раз, повторно або знову, по-іншому. — *Хату перекривати думаєте?* — *запитав Лидимко.* — *Та на бісового ж батька її перекривать. Вона свої віджила* (Руд., Остання шабля, 1959, 185); — *На осінь, мамо, треба неодмінно перекрити верх — буде протікать* (Вас., І, 1959, 275); — *Так і живу,— жонцла Марина.* — *На хаті треба перекрити дах, а хлопець прийшов з армії і подався до прикторів* (Чорн., Потік.., 1956, 207).

ПЕРЕКРИВА́ТИСЯ, ається, *недок.*, **ПЕРЕКРИ́ТИСЯ**, ється, *док.* 1. *розм.* Вкриватися чим-небудь цілком, по всій поверхні. *Озираюсь — по дорозі іде до мене щось старе-старе, моє вихідець із забутої могили. Лице йому мовби покладом чи могильною цвіллю перекрилось* (Морд., І, 1958, 100); *Де ж твої рапші, де вони діялся? Чом бур'янами ти вся* [нива] *перекрилася?..* (Черн., Повіті, 1959, 85).

2. *тільки недок.* Пас. до перекрива́ти. *Будинок перекривається двосхилим дахом* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 17); *Гул есадрилій цілком перекривався гулом наземної артилерії* (Гончар, II, 1959, 415); *«Зірка» [конгрес]., перша здала хлібо держані. Прилад відомими цифрами. А це ж головне. Коли там щось і не так, то все перекривається загальною користю* (Журн., Волрозмова, 1955, 19).

ПЕРЕКРИВИТИ *див.* перекрива́ти.

ПЕРЕКРИВИТИСЯ *див.* перекрива́тися.

ПЕРЕКРИВЛЕННЯ, я, *с.* Дінгр. пас.-мин. ч. до перекрити. *Софія Павлівна провела очима трохи перекривленну, прикрашену часом постать свого чоловіка* (Коп., Вибр., 1958, 105); *Лице її було перекошене безладним перелиском ротам, весь мокрий, блищав від поту* (Кощоб., II, 1955, 88); *Наставодолна, не чолдя еже Анна була така смішна .. перекривленою ано-пенською головою, що пятно.. не міг одвернутися від сміху* (Вільде, Сестри.., 1958, 331).

ПЕРЕКРИВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекрити і перекриватися.

ПЕРЕКРИВЛЮВАННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія за знач. перекривлювати і перекривлюватися. *Я заходився до сміху при.. оновідачах, і сміявся менше.. не сам предмет* [розповіді], *а котрого я багато дечого не розумів, а радше чудацьке перекривлювання самого Сидора* (Фр., IV, 1950, 467).

ПЕРЕКРИВЛЮВАТИ *див.* перекрива́ти.

ПЕРЕКРИВЛЮВАТИСЯ *див.* перекрива́тися.

ПЕРЕКРИВЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. перекривля́ти і перекриватися.

ПЕРЕКРИВЛЯТИ, яю, яєш і *рідко* **ПЕРЕКРИВЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКРИВИТИ**, влю, ивиш; *мн.* перекривля́ть; *док.*, *перех.* 1. Робити кривим;

тримати, розташовувати криво. *Василько підігнув праву ногу догори, голову перекривив на лівий бік і сказав на лівій нозі* (Март., Тв., 1954, 247); // Відбивати криві, деформувати зображення (про дзеркало і т. ін.). *Дзеркальце висить,— хоч таке, що як подивишся у його, то й себе не пізнаєш: так тобі перекрить обличчя...* (Вовчок, І, 1955, 15); // Викривляти, перекошувати, перев. під впливом сильного почуття, надаючи неприродного виразу (обличчю, рисам обличчя). *Максимові подобалося дражнити її, перекривляючи обличчя, покалічені язиком* (Коз., Блискавка, 1962, 63); *Слова його жучали злістю, але губи раз у раз перекривлював зневажливий усміх* (Шовк., Інженери, 1958, 251); *Генерал д'Ангельм підніс долоні до очей. І болюча гримаса перекривила його випещене обличчя* (Смолич, V, 1959, 776); // *безос. Внаслідок сильного нервового потрясіння Лук'янові перекривило рот* (Щук, Вербівчани, 1961, 17).

2. Копіювати чиюсь мімічку, рухи, манеру говорити і т. ін.; підражнювати, підсміюватись, показуючи своє негативне, насмішкувате ставлення; передражнювати. *Галя весь час перекривляв всіх, як вони говорять і Івана — надувшись, і Хведя — закочуючи очі вгору, і Трохима — водячи пальцем по книжці* (Григ., Вибр., 1959, 461); *Молоду* [прибиральницю] *завжди перекривляли, вигадуючи їй різні прізвиська, часом робили все напереків* (Коп., Земля.., 1957, 46); *Саша поспішав за ним, як песик, в захопленням дивлячись на цього коміка-диспута. Такі гримаси корчить, так перекривляючи людей — потіха та й годі!* (Полт., Повість.., 1960, 339); *Онися вискочила в кімнату, зачинила за собою двері й перекривша Балибуху перед дверима, вивернувши з усієї сили сяйвну губу* (П.-Лев., III, 1956, 20); *Дівчинка заплакала. — Заплач, Матайку, дам коníйку,— перекривив її Сергійко* (Тют., Вир, 1964, 104); // Повторюючи чий-небудь слова, підкреслюючи іронією своє негативне або насмішкувате ставлення до них. [Ю д а с] *Я приїхав — він докорив мені.* [Проча н и н] *(перекривляє, з осудом):] «Він докорив!» — Тебе убити мало!* (Л. Укр., III, 1952, 144); *Скривившись, перекривляючи плач, запищала* [Федорка]: — *Ах, ах! Який жах!* (Головко, І, 1957, 109); — *Не треба було мучити хуторбу,— запалився чумак дивиться Мар'ян на фурманка. — Худобу, худобу! — сердито всім обличчям і тілом перекривляє розкуйовджений Онуфрій* (Стельмах, І, 1962, 175); — *Не хочу... а буду дома... — пришепотів Зінько. — «Не хочу, я буду дома!» — перекрив його лікар. — Усі ви боїтесь тієї лікарні* (Гр., II, 1963, 480); *О. Даній сердито блимнув на матушку і перекривив: — Убивають! Шарманка бісова!* (Панч, В дорозі, 1959, 15); • **Образно.** *Гулова луна.. одгукувала з усіх боків чужі слова, перекривала, реготалася* (Вас., II, 1959, 54).

ПЕРЕКРИВЛЯ́ТИСЯ, ю́ся, я́ється і рідко **ПЕРЕКРИВЛЮВА́ТИСЯ**, юю́ся, юється, *недок.*, **ПЕРЕКРИ́ПИТИСЯ**, илю́ся, ипи́шся, *мн.* перекрива́тися; *док.* Ставати кривим, триматися криво; викривлятися. *Лише йому посилало, очі ніяк не вдавалось, голова аж убік перекривилася* (Март., Тв., 1954, 38).

2. Ставати викривленим, неприємним, набирати неприродного виразу, перев. під впливом сильного почуття, болю і т. ін. (про обличчя, риси обличчя). *Сміється з примусом, так що й рот перекривиться, курні зуби видно* (Номис, 1864, № 12652); *Лице жахливого перекривилося...* (Хотк., II, 1966, 290); — *Вас... Зажовкіть! — не витримав Дмитрій, змахнувши пістолем. Його обличчя перекривилося від злості* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 273); // Робити гримасу, часто підсміюючись над кимсь або жартуючи. — *Я повезу його завтра дивитись, як будуть вішать. — Ах, ах! — залякалась Сусанна,— як можна дитину... — «Дитину, дитину»,— перекривився Карпо Петрович* (Коцюб., II, 1955, 372); *В кімнату один за одним, хрестячись й перекривляючись, заходять божевільні* (Лев., Драми.., 1967, 49).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекри́вити**, **перекрива́ти**.

ПЕРЕКРИ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекри́кувати**.

ПЕРЕКРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКРИЧА́ТИ**, чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* Кричати голосніше, ніж хтонебудь інший, ніж усі; заглушуючи криком інші голоси, звуки. [У ч и т е л ь:] *Прошу співать по руці, разом і не навчаймося перекрикувати одна одну* (Кропив., II, 1958, 260); *Сергій Павлович сів біля кіоска. — Чи зручно вам? — перекрикуючи рев пропелерів, спитав я його* (Тич., III, 1957, 422); — *Зберіть раду! — Оце! щоб то для жінок раду скликати! ..Зберіться самі, та яка всіх перекричить, тої і правда буде* (Вовчок, І, 1955, 23); *На болоті горлом кумкали жаби, ніби намагалися одна одну перекричати* (Кочура, Родина.., 1962, 185).

ПЕРЕКРИ́ТИ *див.* **перекрива́ти**.

ПЕРЕКРИ́ТИЙ, а, *в.* Діспр. пас. мин. ч. до **перекри́ти**. *Річ новий будинок. Сотня кроків — і нове дивовижне перший поверх перекритий, вже по нижку бігають монтажники* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 195); *Ніхто вже не слухав заповнень голови, що через рік-два вистрати на будівництво будуть перекриті, що потім піде прибуток* (Чаб., Тече вола.., 1961, 23); *7—8 липня 1955 р. русло Дніпра було перекрите Каховською греблею і почалося заповнення чаші водоймища* (Укр. бот. ж., XVII, 1, 1960, 4); *Вдень нульця перекрита шлагбаумом, а вгорі шлагбаум хтось відтяг* (Гончар, Тронка, 1963, 104).

ПЕРЕКРИ́ТИСЯ *див.* **перекрива́тися**.

ПЕРЕКРИ́ТТЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перекри́ти**, **перекрива́ти**. *На правій березі перетравились зрі білих дивізії і, відкинувши виставлену для перекриття червону стрілецьку дивізію, стали розвивати наступ* (Гончар, II, 1959, 373); *Чудові зразки трудового героїзму проявили будівники на перекритті русла Дніпра* (Наука.., 11, 1956, 7).

2. Частина споруди, будівлі, яка обмежує приміщення вверху чи знизу або відділяє поверхи один під одного. *Бомба влучила якраз коридину будинку... вибила внутрішні перекриття* (Жур., Всіпр.., 1958, 375); *В церкві св. Юра, у Дрогобичі, моє коліно... Розписано усі стіни, від низу аж до верху, розписані й самі шатрове перекриття* (Нар. тв.. та ет., 6, 1967, 67).

ПЕРЕКРИЧА́ТИ *док.* **перекри́кувати**.

ПЕРЕКРИЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.*, *розм.* Перестати кричати. *Гапна.. дала Дарині перекричатися, вилила мочеки води й запитала спритно: «А що ти говорила дівчатам?»* (Ю. Янов., Мир, 1956, 17).

ПЕРЕКРИ́ШЕНИЙ, а, *в.* Діспр. пас. мин. ч. до **перекри́шити**.

ПЕРЕКРИ́ШИТИ, кришу́, кри́шиш, *док.*, *перех.* Покришити, роздрібнити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕКРИ́ШИТИСЯ, кри́шиться, *док.* Покришитися, роздрібнитися (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕКРІ́Й, рою, ч., *спец.* Місце, де один кінець, край чого-небудь покривав інший.

ПЕРЕКРІПЛЮВА́ТИ *див.* **перекріпля́ти**.

ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИ, яю, єш, *недок.*, **ПЕРЕКРІПИ́ТИ**, кріплю, кріпиш; *мн.* перекріпля́ть; *док.*, *перех.* Закріплювати або кріпити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Слова*

вопросив кріпильник Василь Кузнецов. Він узявся перекріпити штрек старим, уже використаним лісом (Роб. газ., 12.VI 1966, 1).

ПЕРЕКРІПЛЮВА́ТИСЯ, юється і **ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИСЯ**, я́ється; *мн.* перекріпля́ться; *недок.* Пас. до **перекріпля́ти**, **перекрі́пити**.

ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИ *див.* **перекрі́плювати**.

ПЕРЕКРІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **перекрі́плюватися**.

ПЕРЕКРИ́ТИ *див.* **перекрива́ти**.

ПЕРЕКРОХМА́ЛИТИ *див.* **перекрохма́лювати**.

ПЕРЕКРОХМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕКРОХМА́ЛИТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.* 1. Крохмалити все або багато чого-небудь. *Перекрохмалити всю білизну.*

2. Крохмалити що раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Крохмалити надто сильно, більше, ніж треба.

ПЕРЕКРОХМА́ЛЮВАТИСЯ, ються, *недок.* Пас. до **перекрохма́лювати**.

ПЕРЕКРОЮВА́ННЯ, *н.*, *с.* Дія за знач. **перекро́ювати**. *Західноєвропейські реваншисти намагаються дістати в свої руки ядерну зброю і виношують плани перекроювання карти Європи* (Рад. Укр., 25.II 1968, 1).

ПЕРЕКРОЮВА́ТИ, ко́ю, ко́єш, *недок.*, **ПЕРЕКРО́ЇТИ**, ою, о́їш, *док.*, *перех.* Кроїти заново, по-іншому по-небудь докорінно або вже пошите. * Образно. *Рятували* (хірурги) *людей від неминучої смерті, вони перекроювали й перешивали людей, немовби старі жилетки* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 191); *// перен., розм.* Грунтовно переробляти; змінювати. *Антихрієві розраховували весь статут перекроїти в дусі опортунізму і зіграть побудову єдиної, централізованої партії* (Іст. УРСР, І, 1953, 587).

ПЕРЕКРОЮВА́ТИСЯ, ються, *недок.* Пас. до **перекроювати**.

ПЕРЕКРУ́ТИТИ *див.* **перекру́чувати**.

ПЕРЕКРУ́ТИТИСЯ *див.* **перекру́чуватися**.

ПЕРЕКРУ́ЧЕНИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекрути́ти**. *Дів* [Йонька] *на бійку. Шапка, перекручена задом наперед, була аж на потилиці* (Тют., Вир, 1964, 91); [Петро:] *Нікого прикрашатися законом божим, перекрученим нашими попами не святими заповідями!* (Мирний, V, 1955, 178); [Ярошенко:] *В тих статтях факти перекручені, а людей обмовлено* (Нем., Нові п'єси, 1956, 62); *// у знач. прикм. Липух Калениковим обладить упряжку, поправляє перекручене посторонка, будівечку* (Ю. Янов., II, 1954, 217).

2. *у знач. прикм., перен.* Зіпсований, спотворений (про неправильно визволене, написане і т. ін.). *Не лобалося Зоні, що Леся вертається до дитини вірібленими, перекрученими словами* (Вільде, На порозі, 1955, 56); *// Помилковий.*

ПЕРЕКРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перекрути́ти**, **перекру́чувати** і **перекрути́тися**, **перекру́чуватися**. — *За перекручення мого наказу, за порушення закону ви підете на десять діб під арешт!* (Кол., Терен.., 1959, 378); *Володимир Ілліч Ленін завжди застерігав партію від можливості великодержавного, націоналістичного перекручення ідеї утворення СРСР* (Цюпа, Україна.., 1960, 56).

2. Неправильний погляд на що-небудь, який виник внаслідок помилкового, неправильного сприйняття, пояснення чогось. *Гостро виступає Іван Франко у всіх випадках, коли він бачив неправду, фальш і націоналістичні перекручення* (Тич., III, 1957, 513); *Франківці, вважаючи та інші кращі театральні колективи чимало зробили для ліквідації перекручень, що залишились у спадщину з довоєнного періоду* (Літ. Укр., 25.III 1966, 3).

ПЕРЕКРУ́ЧЕНО. Присл. до **перекру́чений** 2. *Всі філософи і соціологи до Маркса ідеалістично, перекручено тлумачили історичний процес* (Наука.., 5, 1958, 2).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекру́чувати** і **перекру́чуватися**.

ПЕРЕКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКРУТИ́ТИ**, учу́, у́тиш, *док.*, *перех.* 1. Крутити, надаючи вигляду спіралі; скручувати. *Перекручувати жмут соломи.*

2. Крутити, скручувати надто сильно; псувати, розривати скручуванням. — *Не крути, бо перекрутиш* (Номис, 1864, № 5868); — *Почала я крутити цей і снішу, і стою — та все кручу. Се ж не вірьовка тобі, щоб перекрутити, а залізо* (Мирний, III, 1954, 165); *Не мій* [Юзько] *рухати головою — даму перекручиш шию* (Досв. Вибр., 1959, 137); * Образно. — *Перекрутить когось і недокрутить нікого. Як працювати?— Крути, та не перекручуй* (Епік, Ти., 1958, 29); *// перен.* Змінювати кого-, що-небудь, змушувати стати іншим, діяти по-іншому. [Марія Іванівна:] *Ти така смілива, така розумна.. І я така була, доки, не думай собі! А життя, знаєш, помаму перекрутило!* (К.-Карий, II, 1960, 332); *Отако була мати в Андрія Лубчика. Вона не тільки завзято перечила в маєтку свого чоловіка, а й перекрутила синове життя* (Хижняк, Пенгавонія, 1961, 158).

3. Крутити, обертати, звичайно навколо осі; перетягати. *Сипають* [повалі] *вугілля з горна, накувають міхи, робітникть кришку, б'ють, крутять, перекручують на ковадлі* (Скл., Святослав, 1959, 95).

4. *перен.* Неправильно вимовляти, писати, навмисне чи випадково. *Любив* [Моримуха] *жартом перекручувати.. мову* (Фр., IV, 1950, 273); — *Матінко,— гуков кирпатий Петро Кедомайчук,— ви не телятами моєго бачать? І так само перекручують слова, йому відповідала Оксана: — Телятами, телятами* (Довч., VI, 1957, 147); *Мама послала листа пані Франкові та й перекрутила нашу адресу* (Л. Укр., V, 1956, 33); *Коли Бейбі у веселому настрої, то вживає в своїй мові чудернацьких слів, яких ніхто не в силі так влучно перекрутити* (Ірчан, II, 1958, 141); *// Надавати чийм-небудь словам або вчинкам іншого змісту; перетлумачувати. Наполегливо цього до неї говорив, а Мумдало перекручувать ту мову і вповаже її, що наполегливо хоче її бити за правні кари* (Март., Тв., 1954, 301); *// Звинувачувати.— кажу* [директор].— *ви проти нової школи, Ганно Антонівно? А Ганна Антонівна тоді його пальчиком пасварила.— не сміть мої слова перекручувати!* (К). Янов., I, 1954, 25); *Ваша, певно, все перекрутила, вробивши Лівша головним винуватцем цієї єрихої історії* (Кучер, Прощай.., 1957, 139); // Пояснювати певні явища, події, поняття і т. ін. помилково, неправильно. *Фактів я не перекручую, в правдивість висловів вірю щиро* (Вас., Незібр. тв., 1941, 157); *Комуністична партія Радянського Союзу .. веде боротьбу як проти реваншизму, так і проти догматизму, які перекручують наше революційне вчення* (Ком. Укр., 7, 1965, 25); *Буржуазія хоче обкрадати класову боротьбу, перекрутити і заувати її поняття..* (Ленін, 23, 1972, 228).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕКРУТИ́ТИСЯ**, учу́ся, у́тишся, *док.* 1. Скручуватися занадто, в багатьох місцях, псуючись або деформуючись. *А раптом перекрутиться невіпраний шланг, їх* [водолазів] *не встигнуть витягнуть?* (Ю. Янов., II, 1954, 94); *// перен.* Змінюватися, ставати іншим. — *І видно, як то все зразу перекрутиться, іншим стає* (Мирний, III, 1954, 243).

2. Крутитися, обертатися навколо себе або через голову, перекидатися. *Хмара батогом торкнула гілки, і від'ялі листя з тихим шепотом, перекручуючись, повалі посипалось на спини качей, на віз і бодо-*

ці (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 642); *Нема гірше, як іти в новій одежі: там не слизь, там не кажи, так через голову не перекрутися* (Стельмах, II, 1962, 129); // Обертатися, перевертатися (про круглі, хиткі або перекидисті предмети). *Рантом човник прудко рвонувся вперед, загойдався, перекрутився, і Ярослав відчув, що ніяке спинено вперед* (Муши., Дзвін.., 1967, 74).

3. *тільки недок.* Пас. до **перекру́чувати**. *Тайємно мені не раз жалість, що його вірші зовсім перекручуються. І справді, в багнах їх перекручення так, що не лишалось ні ритму, ні риму...* (Сам., II, 1958, 437).

ПЕРЕКРУ́ЧУВАЧ, *а, ч.* Той, хто перекручує (у 4 знач.) чи-небудь словд. *вчинки, якість явища, подій, поняття і т. ін. ...робітничій спілці потрібна єдність марксистів, а не єдність марксистів з противниками і перекручувачами марксизму* (Ленін, 25, 1972, 77).

ПЕРЕКУВА́ТИ[1] *див.* **перекó́вувати**.

ПЕРЕКУВА́Ть[2], *ую, док., розм.* Купити більше, довше за іншу (про зозулю). *Нехай [пічка] зозуля довку перекує* (Номис, 1864, № 9083).

ПЕРЕКУВА́ТИСЯ *див.* **перекó́вуватися**.

ПЕРЕКУМА́ТИСЯ, *аюся, аїшся, док., розм.* Стати кумом або кумою всім або багатьом.

ПЕРЕКУПИ́ТИ, *ію, їєш, док., перех. і неперех., розм.* Купити. *Дрімати якийсь час. Люди вже п'яту добу не виходять з цеху. Тут і сплять. Вдягне, й не сплямить, а так-сяк і хто де перекупляють годинку, та й знову до роботи* (Баш, На.. дорозі, 1967, 132).

ПЕРЕКУПА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перекупа́ти**[2]. *Перекупання краденого.*

ПЕРЕКУПА́ТИ[1] *див.* **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУПА́ТИ[2] *див.* **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУПА́ТИСЯ *див.* **перекупо́вуватися**.

ПЕРЕКУПЕ́НЬ, *пня, ч., діал.* Перекупник. *В торгові дні на тім ринку.. викрикували свої товари перекупні* (Фр., VII, 1951, 305).

ПЕРЕКУПИ́ТИ *див.* **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУ́ПКА, *и, ж., розм.* То саме, що **перекупни́ця**. *Ціла купа дітей оступила перекупку, що спродує.. сопілки* (Вовчок, I, 1955, 304); *Пійшли [міліціонери] в десяток дрібних перекупок, що привезли на базар дворовий мист, перець, синьку і всякий дріб'язок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 153); [1 - а м о л о д и ц я (пізнала Стецуру):] *Хіба не пізнаєте хто?* [2 - а м о л о д и ц я (грізно):] *Перекупка, що торгує дьонкою?* (Крон., I, 1958, 483); * *У порівн. Йогині.., як перекупки, сварлять, Одна другу безчестить, лають* (Котл., I, 1952, 249); *Ратушкакова тата червоніє черешнею, рясілась серед зелених яблук, мов перекупка на базарі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 39).

ПЕРЕКУПЛЕ́НИЙ, *а, е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перекупи́ти**. *Все подвір'я і пів'гора було заставлено новозаки возкого фасону і старомодними чудними фаетонами, здоровецькими, старосвітськими, перекупленими у панів* (Н.-Лев., I, 1956, 143).

ПЕРЕКУПЛЯ́ТИ *див.* **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУ́ПНИЙ, *а, е.* Який перекупується кимнебудь; // *перен.* Який продається і купується за гроші (про почуття, людину і т. ін.); продажний. [Г р и ц ь к о:] *Не треба мені її перекупного кохання; нехай вона йде на базар торгує!* (Стар., Вибр., 1959, 251).

ПЕРЕКУ́ПНИК, *а, ч.* Той, хто перекуповує що-небудь. *Торговці — перекупники і спекулянти — прибули пізніше.. Їх прибула величезна юрба* (Смолич, V, 1959, 8); *Сільськогосподарська продукція* [па Кубі] *реалізується державним організаціям, а не перекупникам, як це було раніше* (Ком. Укр., 1, 1961, 70).

ПЕРЕКУ́ПНИЦЯ, *і, ж. Жін. до* **перекупни́к**.

ПЕРЕКУПОВУВА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУПОВУ́ВАТИ, *ую, усп.* **ПЕРЕКУПИ́ТИ**, *ію, їєш, док., перех.* 1. Купувати у кого-небудь куплене, добуте ним. — *Щодо грошових операцій, ми поклали крище сківчити їх за кордоном, зверпувшись до однієї німецької фірми, що перекуповує російські маєтки* (Л. Янов., I, 1959, 446); *Крий нас, боже, Щоб крайене перекупать* (Шевч., I, 1963, 327); [П р о ч а н и н:] *Десь неїзвано купці ти свою землю? ..А скільки дав за неї?* [Ч о л о в і к:] *А ти хіба перекупити хочеш?* (І. Укр., II, 1952, 125); *Голобородченко не цурався: перекупить й спродать з рук до рук яку туровбину, бочонок оселедців, лушк мила чи кілька пудів цибулі* (Досв., Вибр., 1959, 284).

2. Купувати все або багато чого-небудь.

3. Підкуповувати; знаючувати підкупом. *Думали, що Влас Волос і на цей раз перекупить суд* (Панч, II, 1956, 7).

ПЕРЕКУ́ПУВАННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перекупа́ти** і **перекупо́вуватися**.

ПЕРЕКУ́ПУВАТИ, *ую, усп., недок.*, **ПЕРЕКУПИ́ТИ**, *аю, аїш, док., перех.* Купити всіх або багатьох. [Я р и н а:] *Вичому священик, перекупаю всіх поросят, назадую* (Корн., II, 1955, 99).

ПЕРЕКУ́ПУВАТИСЯ, *уюся, упшся, недок.*, **ПЕРЕКУПА́ТИСЯ**, *аюся, аїшся, док.* 1. Купатися надто багато або довго; почувати себе погано від надмірного купання. *Лежав [Асик] у холодочку на розкладущці, на берег виходив тільки в найвечір'я з супроводі мами. А мама дивилась за ним — щоб він не перегрівся та не перекупався* (Збан., Мор. чайка, 1959, 178).

2. *тільки недок.* Пас. до **перекупо́вувати**.

ПЕРЕКУ́ПЩИК, *а, ч., розм.* То саме, що **перекупни́к**. *Нїжною текучою масністю сяяли його червоні сап'яни; їх зразу ж вирвали із рук ярмаркові перекупщики і цінщі* (Стельмах, II, 1962, 114); — *Продешевили,— сказав Петро... — Віддати такого доброго коня отому перекупщикові!* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 338).

ПЕРЕКУ́Р[1], *у, ч., розм.* Невелика перерва в роботі, заняттях і т. ін.. звичайно для того, щоб покурити. — *Покурити б,— сказав хтось, ідучи за Чернишем.. Побилиу, врізаючись у високу, пролягла якась порожня траншея, і Чернишу дозволив зупинитись у ній на перекур* (Гончар, II, 1959, 48); *Перекур у косарів... Дим-димочок сизий Вгору жмарною полиз. Простелився низом* (Вічко, Простота, 1963, 121).

ПЕРЕКУ́Р[2], *у, ч., спец.* Перевищення норми одержання спирту з певної кількості сировини; // Спирт, одержаний зверх такої норми.

ПЕРЕКУРИ́ТИ[1] *див.* **перекýрювати**[1].

ПЕРЕКУРИ́ТИ[2] *див.* **перекýрювати**[2].

ПЕРЕКУ́РЮВАТИ[1], *кую, куєш, недок.*, **ПЕРЕКУРИ́ТИ**, *курю́, ку́рить, док.* 1. *неперех.* Курити протягом недовгого часу, під час невеликої перерви в роботі, заняттях і т. ін. *Він кликав до печі майстра, сидівся з шаптаним бором, перекурював з інженером* (Ю. Янов., I, 1954, 287); *Дожавши скона, Кармо сідає на скоші перекурити* (Вас., II, 1958, 166); *Розвідники і полонений зупинились у березняку, сіли перекурити* (Автом., Коли розлуч. двос, 1959, 344); *Він хотів перекурити між борщем та печеною* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 178).

2. *перех.* Курити все або багато чого-небудь. *Перекурити багато сортів тютюну.*

ПЕРЕКУ́РЮВАТИ[2], *кую, куєш, недок.*, **ПЕРЕКУРИ́ТИ**, *курю́, ку́рить, док., перех., спец.* Перетворювати перегонкою у що-небудь інше; перегнати (у 5 знач.).

ПЕРЕКУСА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Покусати всіх або багатьох, все або багато чого-небудь. *Ліг дебелий, літній фельдфебель: — Чорт! Ці коні здатні закусити навіть фельдфебелей германської армії! Вони перекусають всю Німеччину, прокляті коцацькі тварини!* (Ю. Яновський, І, 1954, 185); *Хай-но тільки спробують* [вуркагани] *видерти у нього здобич! Руки перекусає, а свого, законного, не віддасть* (Гончар, Таврія, 1952, 71).

ПЕРЕКУСА́ТИСЯ, аються, *док.* Покусати один одного. *Собаки перекусалися.*

ПЕРЕКУСИ́ТИ [1] *дов.* **перекýшувати** [1].

ПЕРЕКУСИ́ТИ [2] *дов.* **перекýшувати** [2].

ПЕРЕ́КУСКА, и, *ж., діал.* Закуска. *— Я під час нашої ходіні на перекуску,— спокійна промовив Рафаелович* (Фр., VII, 1951, 193); *Світлиця була чиста, ясна.. Стіл застелений, на ньім велика лампа.. горілка і перекуска* (Мик., Вибр., 1954, 344).

ПЕРЕКУ́ТАТИ *дов.* **перекýтувати**.

ПЕРЕКУ́ТИЙ, а, е. Дисперсійне частинне ч. до **перекувáти** [1]; // **перекýто**, *безос., присудк. сл.* * Образно. *Не сталь наші ніжні серця тут було перекуто, безсмертям сповита ти і нас окрилила, Москва!* (Перв., І, 1958, 323).

ПЕРЕКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУ́ТАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. *у що.* Закутувати всіх або багатьох, все або багато чого-небудь, одне за одним.

2. Закутувати що раз, повторно або заново, по-іншому. *Вистрибнула з машини Оленка й почала обтріпувати подітченка й плаття, швидко перекутувати хустку* (Кучер, Трудна любов, 1960, 210).

ПЕРЕКУШТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Покуштувати все або багато чого-небудь. *На кухні хість заглянув мало не до кожної каструлі.. і перенизив, перекуштував на смак усе, від борщу до житньої хлібини* (Коз., Листи.., 1967, 36); // Покуштувати одне й те саме по черзі (про всіх або багатьох).

ПЕРЕКУ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУСИ́ТИ**, ушу, у́сиш, *док., перех.* Кусаючи, розділяти на дві частини. *В темних кричах, у лісочку, напасти лежала Сербинарчучка; перекушувала й випльовувала стебельця фої* [хвої] (Хотк., II, 1966, 158); *Обходилися* [Валентин] *без інструмента, здавалось би необхідного,— зазимки, що треба, руками, перекушував зубами, шліфував об штани* (Гончар, IV, 1960, 82); [З а с к и л ь:] *Домаго! Бачиш оцю соломинку? От візьму зубами, перекушу надвоє... Отак і ми тепер з тобою!..* (Кроп., II, 1958, 130); *Дмитро зірвав суху жилаву стеблину, перекусив міцними зубами* (Стельмах, На.. землі, 1949, 328); // Прокушувати наскрізь. *Він* [собака] *зовсім солідно, обдумано начеб.. перекусить вам горло* (Копоб., II, 1955, 226).

ПЕРЕКУ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕКУСИ́ТИ**, ушу, у́сиш, *док., перех.* і *неперех., розм., що, чого і без додатка.* Їсти напівсирокуруч, небагато. *Токарі не ходили додій в на обід. Тут, у цеху, й перекушували, як по живих* (Автом., Щастя.., 1959, 171); *Перекусить би чого. Вдома* [Кирило] *хліба — чого ж би то хліба?* (Тесл., З книги життя, 1949, 29); *Васильо подався в село до Стрика, а вуйко Василь зайшов до хати щось перекусити* (Турч., Зорі.., 1950, 200).

ПЕРЕЛА́ГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелáгодити**.

ПЕРЕЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛА́ГОДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* 1. Лагодити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перелагоджувати вози треба* (Сл. Гр.).

2. Лагодити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛА́ГОДИТИ *дов.* **перелáгоджувати**.

ПЕРЕЛА́Д, у, *ч.*: ◇ **(Нема́(є) ні ла́ду, нема́(є) ні перела́ду** — те саме, що **Ні ла́ду ні скла́ду** (*див.* лад). *Понаписували брехеньок, що буцім були у такій землі, де люди говорять новими словами, і усе таке, що книжка б то товста, та немає в ній ні ладу, ні переладу* (Кв.-Осн., II, 1956, 247).

ПЕРЕЛА́ДНАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переладнáти**.

ПЕРЕЛА́ДНАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Зробити іншим, надати іншого вигляду, пристосувати для нових цілей і т. ін. *Другого дня найвечір Федір і Олекса штрикали на Острові залізною кочількою, зробленою з зуба кінних граблів. Федір і пальцю дому теж переладнав під штирка* (Мушк., Серце.., 1962, 52).

ПЕРЕЛА́ДНАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Зробитися іншим, набути іншого вигляду, стати пристосованим для нових цілей і т. ін. *Насамперед ми розкажемо, як перевірив на добрий шлях березняківський секретар комсомолу Ярослав Громійчук. А за ним і всі комсомольці.. Не так просто і легко переладнатися ці душі на інший лад* (Вол., Місячне срібло, 1961, 187); // Вишикуватися іншим чином; перешикуватися. *Шукачки підошли по бруківці, пристукнули закаблуки і, як врізана, опала жертва, могильне тишя; в стилу вільної лави переладнався на вістрюкю* (Смолич, Мир.., 1958, 305).

ПЕРЕЛА́З, у, *ч.* Певним чином обладнана частина огорожі; місце, де перелазять або перестрибують, перескакують і т. ін. через пліт. *Разом сховались* [старі] *Та до воріт... Прибіжать — Мовчки зупинились. Перед самим перелазом Дитина спинта* (Шевч., І, 1963, 311); *А тут і копійська садиба, перлаз високий, відразу не візьмеш* (Збан., Єдина, 1959, 132); *Не хочу же я городити Того перелазу, Та що його я не можу Проскочити зразу* (Щог., Поезії, 1958, 130).

Перелі́зти (**переступи́ти**, **перескóчити** і *т. ін.*) [чéрез] **перела́з** — скористуватися перелазом. *Юра переліз через перелаз* (Фр., IV, 1950, 419); *Ось він зупинився вже коло Ганаївчиного перелазу; обережно, по-злодійському, перестрига його, щоб не тріснула благенька лоза* (Кос., Новели, 1962, 185).

◇ *Як собáці на перелáзі* — дуже погано або дуже поганий. *Життя, як собаці на перелазі* (Номис, 1864, № 13525).

ПЕРЕЛА́ЗИТИ, ажу, азиш *і рідше* **ПЕРЕЛІЗА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІЗТИ**, зу, зеш; *мин. ч.* переліз, лá, ло; *док.* і *перех., через що і без додатка.* Хапаючись руками або чіпляючись пóтягами, підніматися по чому-небудь вгору й спускатися вниз на цю сторону. *Часто Корпо перелазив через тин до Івася гратися* (Мирний, І, 1954, 244); *Петруня, з скрипкою в руках, перелазить через паркан* (Вас., III, 1960, 351); *Не не можна перескочити, то треба перелізти* (Номис, 1864, № 5842); *Люди дерлуться на гори й ніяк не можуть їх перелізти* (Ю. Яновський, II, 1958, 47); // Перемішатися з однієї сторони якоїсь перешкоди на іншу, пересуваючись на руках і ногах та пригайдаючи тулубом до землі, рачкуючи. *Се Митрик, що покинула його мати у сінях, бачачи, що дверї у хату чіпченкові, повзі-поліз, переліз через поріг* (Кв.-Осн., II, 1956, 464); *Тим було ще важче.. І як обережно треба перелізти через місток над бурливим водоплдом!* (Ів., Вел. очі, 1956, 67); — *Тоді ви ось що, браточки, зверніть праворуч, перелізте через яр і гребіться на нижній кінець хутора* (Гонч., Вир, 1964, 467); // Повзучи, перебиратися через якусь перешкоду (про плазунів та дрібних живих істот, що мають багато ніжок). *Ходив рак сім год по воду, та прийшов додому та став через поріз перелазить,— розказ* (Номис, 1864, № 10970); // Чіпляючись за тин, паркан і т. ін., діставатися на його протилежну сторону (про рослини). *Буйно лоза, немов наперекір усім межам, пе-*

реламала через тини, спілкалась вусиками з сусідніми лозами (Коцюб., I, 1955, 189).

Перелізти (переступи́ти, переско́чити і *т. ін.*) [**чéрез**] **перелáз** *див.* **перелáз**.

◇ **Чéрез поріг не перелáзити** — бути малою дитиною. *Ой, летять же літа! Чи давно ще й через поріг не перелазив* [**син**], *а тепер он який* (Головко, II, 1957, 209).

2. *перех.* Хапаючись руками або чіпляючись ногами, переміщатися, залазити і т. ін. на інше місце. *Вітчий пускається в цей жах поперед, де по трапах, а де й без трапів, перелазить дедалі вище в одній палуби на другу* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Я побачив, як останній* [директор] *перелів на сидіння до шофера, вже коли машина рушила* (Ю. Янов., II, 1958, 120); // Переміщатися в інше місце, пересуваючись на руках і ногах та припадаючи тулубом до землі, рачкуючи. *Одарка.. хутко поматлила подушку до стіни, а ніг заслала рядниною. Стара не переліза — перекотилася на пе лігко* (Мирний, III, 1954, 131); // Повзучи, перебиратися в інше місце (про плазунів та дрібних живих істот, що мають багато ніжок). *Погибу Головань безцеремонно посадив біля балахули, бо все боявся, щоб виголодувані табірські коші не перелізли на його по-європейськи пахучу бісиаку* (Стельмах, II, 1962, 250); // *перен., іронічно.* Переходити в наступний клас з низькими оцінками. *Він насилу переліз в третій клас і ніяк не міг рушити далі* (Н.-Лев., II, 1956, 38); // *перен., зневажл.* Змінювати своє соціальне становище, станову приналежність і т. ін. — *Своя не старшина, що потім у двориство переліза, і прибрала їх* [**землі**] *до своїх рук!..* (Мирний, IV, 1955, 365).

3. *неперех.* З труднощами переходити з одного місця на інше. *Ціла купа обірваного люду валялася попідтинню убогого села. Голодний, холодний і недужий, переліза з місця на місце, від одного тину до другого* (Мирний, I, 1954, 358).

4. *у що, в кого.* **Перемі́щатися** з чогось у середину чого-небудь іншого. * Образно. *Мені здається, я не знаю, А люде справді не вмирають, А перелізе це жите В свою або, та й живе* (Шевч., II, 1953, 227).

ПЕРЕЛА́М, у, ч. 1. Дія за знач. **переламáти**[2] і **переламáтися**[2]. *На проводах лінії спостерігається вібрація, яка може викликати перелам жил проводу* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 64); // Що-небудь зламане, переламане в певному місці. *У нього* [**коня**] *був перелам передньої ноги і рана в паху від розколотої дошки* (Смі́л., Зустрічі, 1936, 39).

2. *перен.* То саме, що перело́м 3. *У третій дії* [«Ревізора»], *починаючи зі сцени Мар'ї Антонівни та Анни Андріївни, настає чіткий перелам у сприйманні висвітлювання* (Минуле укр. театру, 1953, 100).

ПЕРЕЛА́МАНИЙ, а, е. *Півпр. вид. мин. ч. до* **переламáти**[2]. * Образно. *Бабуся стояла, спершись на ціпок (така вигнута, зовсім переламата надто бабуся)* (Донч., III, 1956, 33); *Він побачив, як.. над ним вінцем самої переламаної лісом подвечірньої сосни* (Стельмах, II, 1962, 303); * *У поріи. Вівчинки вже до канцелярії в адвоката двері повідкривали. Скрипіть, як переламана суха ялинка в бору* (Март., Тв., 1954, 204); // **переламáно**, *безос. присудк. сл.* [**Ма т и:**] *У тебе спинки під очима!* [**Г а в р и л о:**] *Під очима то ще нічого, а дибель з ребер скільки-небудь переламано* (Крон., IV, 1959, 153).

ПЕРЕЛА́МАТИ[1], бу́, аєш, *док., перех.* Зламати, розділяючи на частини, шматки все або багато чого-небудь. — *Скільки дерев поламав! ..Міцурін зітхнувся. — А скільки я переламав, згадай! Не вдалось дерево — під корінь* (Довж., I, 1958, 452).

ПЕРЕЛАМА́ТИ[2] *див.* **переламувáти**.

ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ[1], а́ється, *док.* Ламатися, розділяючись на частини, шматки (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ[2] *див.* **переламувáтися**.

ПЕРЕЛА́МНИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **перелáм** 2. *Між цих рудь в серцях має вирість зніє, Що допоможе їм* [**бійцям**] *на смерть стояти До тих щелепних переламних днів, Коли на заході, на Ерліи солдати Шляхи в снігах лютневих прокладуть...* (Перв., II, 1958, 214).

ПЕРЕЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛАМА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Ламаючи, ділити, розчленовувати на частини; розламувати. *Вміють спалить* [**огонь**] *всю землю тую З всіма непридами її, Перелама хабе твердую Шкарлупу* [**шкарлупу**] *скріплої земли...* (Фр., X, 1954, 24); // Порушувати цілість кістки, кісток. *Переламати руку*; // *безос.* У жахливій завії вітрів протилежних Переламало мачту посередині цьому вісьма (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 105).

2. *перен.* Те саме, що **переломлювáти** 2. *Галичани посунули до кріпості, ніхто їх не забороняв, ворота стояли відкриті — лиха звістка переламала звичне, щоденне життя* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 365).

◇ **Переламáти** [**само́го**] **себе́** — примусити себе діяти всупереч своїм бажанням, прагненням, звичкам і т. ін. — *Коли вже бється не може переламати себе, коли це для нього вперша й останнє... Коли й вона його щиро серцем обрала... Та тут потрібен інший підхід* (Гончар, III, 1959, 337); *І все-таки він дуже змінився за ці роки. А дже внутрішньо в нього антрипки не потрапляти на очі Любі, переламати самого себе* (Собко, Справа.., 1959, 232); **Переламувáти** (**переламáти**) **хара́ктер** (**вдачу**, **вда́чі** і *т. ін.*) — **примушувати кого-небудь** стати **іншим**, змінити звички, вдачу. *Бувшого комісара він* [**Шавд**] *терпів біля себе — Данила. І цьому доводилось день по дню переламувати Шведів характер, щодня наражаючись на опір командира* (Ю. Янов., I, 1954, 306); *Майор таки переламав донькину впертість, хоча зробити було це й нелегко* (Гончар, Тронка, 1963, 105).

3. *тільки док., перен., перев. із сл.* о б і ц я н к а, с л о в о і т. ін. Не додержати слова, порушити закон, обіцянку і т. ін. [**Па н а с:**] *Добрадію, що хочете казіть, а я вже побазарював, то слова не переламаю, бо то зразі* (Кроп., I, 1958, 140); *Переламати закон*.

ПЕРЕЛА́МУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕЛАМА́ТИСЯ**, а́ється, *док.* 1. Те саме, що **переломлювáтися** 1. *Ще раз зо всей сили чоботом копнув* [**газда**] *мене оттуди у сому яму під грубами.. Бачите, містка переламалася* (Фр., II, 1950, 22); *Вершомет.. полетів через голову на хризу, відчувши, мабуть, інстинктивно, що лижа його переламалась* (Трубл., Лахтак, 1953, 78); *Палатки тирохтіли на людях, переламуючись при кожному порухові* (Гончар, III, 1959, 231); *Над чорними очима молодиці метаються, мовби хотіли полетіти кудись, розкриднті брови, втиснулися в землю і знову переламувалися* (Стельмах, II, 1962, 10); * Образно. *Сонце стовпи вже просте під головою й сідлало, що день переламується на другу половину* (Смолич, I, 1958, 50); * У поріи. *Вона* [**гора**] *піднімається круто цим пабережним нижчими терасами, неначе переламується вгорі коліном* (Н.-Лев., II, 1956, 385).

2. *тільки недок.* Пас. до **переламувáти**.

ПЕРЕЛАПА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Обмацати, помацати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь. *Дітям вигадалося іноді, що так помалу минає день за днем. І в календарі стінному вже скільки рук маленьких переламало листочки: коли вже то неділя* (Головко, I, 1957, 193).

ПЕРЕЛА́ТАНИЙ, а, о. Латаний багато разів. *Остап.. непомітно ховає дерший рукав під стіл,-- перелатаний каптан світить лисину* (Горд., II, 1959, 298).

Лата́ний-перелата́ний; **Лата́ний і (й, та) перела́таний — латаний багато разів**. *От сидить перед вами людина.. з закутаною у великий сірий латаний-перелатаний хусткою головою* (Вишня, I, 1956, 65); *Настали теплі весняні дні.. З-під лісу, в Вишнівцю кінця, потягнули за водою діряві відра, латані та перелатані каструлі, друшляки* (Томч., Готель.., 1960), 56).

ПЕРЕЛАТА́ТИ *див.* **перелата́тувати**.

ПЕРЕЛАТА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛАТА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Латати все або багато чого-небудь. *Марудні думи снувала в дівочих головах — неділя прийде, не впаде, за що взятися — перепрать, перелатать одежину треба і себе привести до ладу* (Горд., II, 1959, 94).

2. Латати ще раз, повторно або багато разів. *Одинока стара Ганна латала та перелатувала свою старезну одежину* (Вовчок, Вибр., 1937, 114).

ПЕРЕЛАШТОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛАШТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Шикувати, лаштувати кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Даншо перелаштував кінкотників по десять у ряд* (Хвильов., Д. Галицький, 1958, 340).

ПЕРЕЛАШТОВУВА́ТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕЛАШТУВА́ТИСЯ**, ується, *док.* 1. Лаштуватися заново, по-іншому. *Образно. Не встигла Орися камилуватися, наглядітися, як річка вже мінялу вибуяв, там щось перелаштовувалося, творилося, шукало свої форми* (Тют., Вир, 1964, 520).

2. *тільки недок.* Пас. до **перелаштовувати**.

ПЕРЕЛАШТУВА́ТИ *див.* **перелаштовувати**.

ПЕРЕЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **перелаштовуватися**.

ПЕРЕЛАЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.*, *розм.* Лаятися з ким-небудь, відповідати на лайку лайкою або лаяти один одного по черзі. *Куховарки так ексклюзивно вже повертаються в базарях.. і добродушно перелаюються з візниками та шевдярами* (Смолич., Реве та стогне.., 1960, 8).

ПЕРЕЛА́ЯТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Перенершити в лайці кого-небудь. [Р и д н я к а:] *Ти мене лаятимеш? Та ще той на світ не народився, щоб мене переляв!* (Кроп., I, 1958, 511); *Але ж Бідочу перелаяти було неможливо — вона ще й таки славилася* (Хотк., II, 1966, 162).

2. Вилаяти всіх або багатьох, одного за одним.

ПЕРЕЛА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Полаятися з усіма або багатьма (про одного) чи між собою (про двох або багатьох).

ПЕРЕЛЕЖА́ЛИЙ, ч. с. Який злежувався від тривалого лежання і поганого зберігання.

ПЕРЕЛЕЖА́НИЙ, а, е. Дієпр. вас. мин. ч. до **перележа́ти**. *Перед мною стоїть чоловік — розкуйовджений, з мокрими грудьми, з чорною закуйовдженою чуприною і перележаним обличчям* (Хор., Ковила, 1960, 47).

ПЕРЕЛЕЖА́ТИ *див.* **перележува́ти**.

ПЕРЕЛЕЖУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перележува́ти**. *Аж листя* [підкаж] *по всіх шарах не так від старанного прасування два рази на рік.., як від того довгого перележування на споді скрині* (Смолич, Мир.., 1958, 507); *Пізня розстилання льонозолоти, погонич назвав за льоном на стелищах і допущення перележування льону вилежувать великі втрати льонозолотна і зниження його якості* (Рад. Укр., 28.II 1967, 2).

ПЕРЕЛЕЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛЕЖА́ТИ**, жу, жиш, *док.* 1. *неперех.* Лежати довго, пролежувати який-небудь час. *Вилає* [Петро] *один кущок з під гимазеї, стає і думає: — Додому несиш! Ні, то дуже довго буде. Поперенюю на мокляку, нехай там перележить поки що* (Гр., Без хліба, 1958, 101); *— Який ваш кухар поріже на куски фунтів з п'ять щука, посолить і дасть їй яку годинку перележати..* (Ільч., Петерб. осінь, 1956, 179); *За добрий місяць до початку зими випав білий і вже вже не холодний сніг. Перележав два дні й ротав* (Ю. Янов., Мир, 1956, 263).

2. *тільки док.*, *перех.*, *розм.* Зайнятися турботи, збитків, перебуваючи у когось, десь. [Н а д е ж д а:] *Якого тобі ще треба притулку? Хіба ти у нас перезимів чи перележиш місце в хаті?* (Кроп., III, 1959, 150); *— Що там думати,— м'яко зарухалась Меланія.— Коли вже до мене прилгала, то хай у мене й зупиняється. Хатки не перележить!* (Гончар, I, 1954, 498).

3. *неперех.*, *рідко перех.*, *а також із спол.* п о к и, д о к и. Лежати, чекаючи закінчення, припинення чого-небудь (в основному небажаного); перечікувати. *Дем як Нечипорук набає лицем у рахманну землю і.. перележу, поки через нього карамарюк смарай* (Смолич, Мир.., 1958, 154); *— Ото, Василько, впросилась я до однієї бідної вдови, перележала пажку годину..* (Н.-Лев., II, 1956, 108); *— Тобі й підете. А до того доведеться перечекати.. — У вас? — Так. Тільки не тут, а на горищі. Там є сіно. Ви там перележите* (Мик., II, 1957, 388).

4. *тільки док.*, *неперех.*, *розм.* Лежати, одужуючи від хвороби. *— Я б літше пішла до Дарки на сіно, там би й перележала без вашої кварт та без кіш.., хоч би не зріз ніктої..* (П. Укр., III, 1952, 635); [В а б у с я:] *Це дідусь, Блудив по лісі, застудився і перележати вирішив* (Олесь, Вибр., 1958, 502).

Перележа́ти в ліжку — полежати якийсь час з метою одужання. *Лікар звелів перележати в ліжку який день другий* (Мирний, V, 1955, 404).

5. *перех.*, *з додат. із сл.* р у к а, н о г а, б і к і т. ін., *розм.* Довго лежачи, доводити до занімління. *Перележав боки, аж болять* (Сл. Гр.).

6. *неперех.*, *розм.* Псуватися від тривалого лежання і поганого зберігання.

ПЕРЕЛЕ́СНИЙ, а, е, *рідко*. Який чарує, спокушує; спокусливий. *Поражня ніч землі туману й тріскощів.. Тріпочеться зоря, як риба золота.. Пахнот пізніх, солодких соків повсть. Той перелесний цвіт, тисячий цвіт тирлич* (Бажан, Вибр., 1936, 26); *Перелесна зрозумів очей.*

ПЕРЕЛЕ́СНИК, а, ч. 1. Казкова істота чоловічої статі, яка, літаючи до жінок у вигляді вогненного змія, спокушає їх. *Ій здалось, що до Ніни Григорівни вже літає перелесник* (Н.-Лев., II, 1956, 198); *Навіть уявив буває туди сумно й темно, а ночами, коли вітать вітри людям, там шугають бур'янами золоті коні, копаються кульбаї, літають вогні змій-перелесників* (Вас., I, 1959, 270); *У порівн. Вітер, немов перелесник грайливий, Коси твої цілував вартівницю* (Забашта, Вибр., 1956, 59).

2. *перен.* Те саме, що **спокусник**. *Одного вапуще* [вельможний цап] *хортами або ведмедя випустить на нього.. А сьому підсуне дівчинечку перелесник вібить оружжу чи то парсеку* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 280).

ПЕРЕЛЕ́СНИЦЯ, і, ж. Жін. до **перелесни́к** 2.

ПЕРЕЛЕ́Т, у, ч. (*Anthyllis* L.). Трав'яниста бобова кормова рослина, яка в народній медицині застосовується для лікування виразок. *В умовах господарства склеротинія зустрічається тільки на конюшині, але взагалі може уражувати люцерну, есперцет, буркун, перелет і деякі інші бобові рослини* (Хвор. с.-г. рослин, 1953, 301).

ПЕРЕЛЕТІ́ТИ *див.* **перелета́ти**[1].

ПЕРЕЛІВ, у, ч. 1. Діл за знач. **переливáти, перелити** і **переливáтися, перелитúся**. *Потім, рівність привілеїв у всіх галузях промисловості і народнього господарства вголосі передбачає повну свободу конкуренції, свободу переливу капіталу з одної галузі в іншу* (Ленін, 26, 1972, 61); *Гірського вітру перлива романсу нижче напише* (Шевць, Кроки..., 1962, 14); *З південних країв прилетить солов'ї, і в їхніх пісень переливі нам пустіють обійми простяглих своїх...* (Сос., Так іхто.., 1960, 71); *Він устав на горах перед нами, Наш Київ,— переливами садів, Гарячими вершіня́ми дзвіниць* (Рильський, II, 1960, 199).

2. Перехід одного кольору, відтінку в інший. *В саду грали чарівні квіти, і хлопчик бачив найтонші переливи на їхніх пелюстках* (Ів., Вел. очі, 1956, 36); *Навколо, до самого неба, коливався, мінівся срібнозеленистий... переливи ув'язаних снігів* (Стельмах, I, 1962, 150); * *Образно. І вбитий в кручі глинистої схил Високий дрогочинський частокіл. За ним ховалось сонце. Тріпотів Над містом смуг злотистих переплив* (Бажан, I, 1946, 304); * *У порі́ви. Широко, бентежно відкрити очі горіли йому райдужним переливом далекого неба* (Гончар, II, 1959, 306).

Гра́ти (вигрáвати, гóріти, сія́ти і т. ін.) **в** | **перелúвами — відсві́чувати різними кольорами, відтінками.** *— Новельський... Чи бач, як вигра́в переливами. Мені б такий червінчик* (Шиян, Гроза..., 1956, 166).

3. Чергування неоднакових звуків. *Широкими смугами лилося світло з вікон Д-ської резиденції, мелодійними переливами розливалися всередині звуки фортепія́на* (Фр., I, 1955, 184); *Се вона* [жайворонка], *невидима, кидають з неба на поле свою сперлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо довить і не може зловити її переливів* (Коцюб., II, 1955, 231); *Його душа сповнювалася тою журливим переливом старовинних струн, то відомостям громовиці зелікої народної боротьби* (Речм., Весн. грози, 1961, 135).

ПЕРЕЛИВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переливáти** і **переливáтися**. *Довгий час тільки й чуть було, що переливання води з барила в горло чоловіка* (Григ., Вибр., 1959, 359); [К р е ч е т:] *Я зробив ще переливання крові. Завтра востаннє спробую перемогти його старість, смерть...* (Корн., I, 1955, 113); *Усі сполучення між звуки мовитоп Та срібного дзвінка ясне переливання* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 323).

ПЕРЕЛИВА́ТИ, аю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЛИ́ТИ**, лью, ллєш і *рідко* **ПЕРЕЛЛЯ́ТИ**, ллю, ллясш, *док.* 1. *перех.* Лити рідину з одного вмістилища в інше, з чимось на щось. *Розливать Русь рукавами й рукавцями поміж зеленими острівцями, росписалась по камінці, переливаючи білу хвилю з каменя на камінь* (Н.-Лев., I, 1956, 51); *Обе'язує* [чоловік] *тиковину від цілка, переливає в неї всю воду з кухля і знов прив'язує* (Л. Укр., III, 1952, 127); *Домаха вийма з печі гарячий горщик... шви́дко переливає в миску бурий, зазуджений рибою й кваскою, розсіл* (Стельмах, I, 1962, 115); // *перен.* Передавати, повідомляти іншому свої знання, почуття, думки і т. ін. *Мене там мати повила І, повиваючи, співала, Свою кришу переливала В свою дитину...* (Шевч., II, 1963, 252); *Все розповідав* [Кузьма] *Оверкові, як рідній дитині, розкривав очі — переливав у голову найдорожче, що є в людини — пізнання світу* (Горд., II, 1959, 74); *Пані* [танцівниця] *в прозорім танці, Простерши білих два крила, Немовби Грузія цілує Свій дух гірський переплив* (Рильський, Мости, 1948, 75); // *перен.* Виражати почуття віршами, співом і т. ін. *Вона співа — і серце парювання У звуки ті вона перелива* (Гр., I, 1963, 68); *Сніг біль переливаючи в сонет, Іван Франко дивився на Львів крізь грати* (Павл., Бистрина, 1959, 164); *Ніщо сльози гірші переплив ми в сумні приповістки* (Мирний, V, 1955, 280); // *перен., спец.* Передавати з одного місця зберігання в інше (про гроші). *Тільки при національзації банків можна добитися того, що державне знатиме, куди і як, звідки і в який час переливають мільйони і мільярди* (Ленін, 34, 1973, 154).

△ **Переливáти (перелúти) кров** — вводити кому-небудь чужу кров з лікувальною або науковою метою. *Переливаючи кров однієї породи птиці іншій, можна різко змінити їх спадкові ознаки* (Наука..., 2, 1959, 40).

◇ **Переливáти з пустóго (та) в порóжнє:** а) повторювати, вести непотрібні або малозмістовні розмови. *Фрази злилось, злічаючись, і він переливав з пустого та в порожнє, говорячи те й саме тільки іншими словами* (П.-Лев., I, 1956, 376); б) займатися непотрібною, марною справою, звичайно багато говорячи. *Одна й другі дискусія були зовсім безплідні, бо переливали з пустого в порожнє* (Фр., XVI, 1955, 291).

2. *перех.* і без додатка. Підвищати понад міру. *Карпо Чумак з бригадирами, усе повеличавши, слідкував, щоб не переливали удобрення, не попалили корінь* (Кучер, Трудна любов, 1960, 560); *Кобзар рачко підвівся. Ухопив палицю, підставив склянку. Розбризкав, перелив* (Жур., Дорога..., 1948, 10).

◇ **Переливáти (перелúти) чáшу**] **чéрез край** (вінця і т. ін.) — робячи що-небудь зайве, непотрібне, завдавати шкоди іншим. *На вріг! Без ляку і зневіри — За правду, волю, за наш край! Перелиш вже бузувіри Скоротять чашу через край* (Стар., Вибр., 1959, 16).

3. *перех.* Поливати зверху чим-небудь рідким; обливати. *Люди, зачувши повернення молодих, виходять до колонок водогону, набирають повні відра води й доручають пінеєрам те шкопярам переливати дорогу водою так, щоб аж колеса машин були облиті* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 99).

4. *тільки недок., перех., рідко.* Відбивати в собі блиск, гру барв, кольорів і т. ін. *Вістова Ліза вріз навіть од тої уги: його лисина, зрошена потом, ловила й переливала блиск лампи* (Коцюб., II, 1955, 45).

5. *перех.* Набирати іншої форми завдяки литтю. *Ну, так знаю я й без того, Що кипіло тут* [злото] *в вені; Як тебе в ясну обручку Золотар переливе* (Шог., Поезії, 1958, 183); *Щоб поповнити недостачу в артилерії, Петро II* | *наказав зняти з кожної третьої церкви дзвони і перелити їх на гармати* (Іст. СРСР, II, 1957, 13); *Їх* [дзвони] *нині ж мали жерстяні знять, щоб переплавити на гармати й гаківниці* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 375); // Відливати ще раз, повторно. — *Невже ж йому* [металу] *пропадати? Нехже ж.. нанову переливати, переробляти?* (Вишня, I, 1956, 337).

ПЕРЕЛИВА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕЛИ́ТИСЯ**, лúться і *рідко* **ПЕРЕЛЛЯ́ТИСЯ**, ллється, *док.* 1. Литися з одного вмістилища в інше. *Бурлаки, перешкочивши із барильця в карабки, добуте з радісними мотів вино* (Гончар, Тронка, 1963, 142); // *перен.* Переходити з одного стану в другий, від одного почуття до іншого, від однієї думки до іншої і т. ін. *Матвій Матвійович був дуже людяний, добрий, м'який до того безмежя, яке переливається у безвідмежність* (Вол., Місячне срібло, 1961, 51); // Перетворюватися в що-небудь інше. *Минули роки, ім'я Чопаєва перелилося в пісню, і лишився він у народній пам'яті, як живий* (Укр. казки, 1951, 309); *То сила, то стужа... Ста — не вгадаю... Мисль якось не здуже Перелиться в діло* (Граб., I, 1959, 425).

◇ **Переливáтися (перелúтися) в душу** — передаватися від однієї людини до іншої. *Горе з серця мого перелиться в твою душу і згасне від нього* (У. Кравч., Вибр.,

1958, 41); **Переливáтися (переліпúтися) у вéчір (рáнок і т. ін.)**— поступово переходити в іншу частину доби. *День переливається у вечір.*

2. Виливатися через край якогось вмістилища, якоїсь посудини. *Коляда* [Микольцю] *дві скляпки пива й показувала Славкові на густу пінку, що ож переливалася через верх* (Март., Тв., 1954, 450); *Було зовсім тихо. Навіть шум води, що неквапно переливалася через пощербленку вершину греблі, не долинав сюди* (Голов., Тополя... 1965, 137); // Литися стрімко, переміщаючись через що-небудь (про річку, потік і т. ін.). *Ціла річка води текла у сад, гуділа, як на хлопках, місцями переливалась по перекатах і гуркотіла, вливаючись у Сулу* (Стор., 1, 1957, 367); *Одразу ж за скелею шуміла, дзвеніла на камені, переливалась Рось* (Скл., Святослав, 1959, 404).

◇ **Переливáтися (переліпúтися) чéрез край — те саме, що Переливáтися (переліпúтися і т. ін.) чéрез вінця** (*Див. вінця*). *Всі газети переповнено описанням таких жорстоких фактів... що надлюдське горе уже давно перелялося через край в кожній людській душі* (Довж., III, 1960, 358).

3. *тільки недок.* Повільно литися, коливатися (про рідину). *Десь в глибинах землі, мабе в черзі великої таємниці, щось можно сопло, булькало, тихо переливалося* (Кол., Терен.., 1959, 209); *В самому запорідзинку, як у справжнім оазисі, переливалась і свіжила повітря вода* (Рильський, III, 1956, 27); // Обертатися в організмі (про кров). *Кров переливається їй у жилах, б'є в скронях* (Кобр., Вибр., 1954, 168); * Образно. *Український народ любить вірненьких багатирів; та сила, що по жилочках переливається в Давида Сасунського, особливо зрозуміла і близька йому* (Тич., III, 1957, 96); // Повільно рухатися, пересуватися (про повітря, вітер і т. ін.). *Було на диво тихо і ясно погода. Повітря просто переливалося вдалині* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 344); *Тільки над самою хлопотнею, переливався пахучий, як квіти, як буйна земля, вітерець* (Кожухь, Нові береги, 1959, 385); // перен. Плавно коливатися. *Сухим металевим дзвоном подзвонює туге колосся; колосковими хвилями переливаються жита* (Гончар, Людина..., 1960, 90); *Крізь загальний гамір юрби, що переливається, вирує навколо мене, чую якийсь знайомий голос* (Кол., На фронті..., 1959, 82).

4. Блищати різними кольорами, відтінками кольорів. *Навкруги чорніло зоране поле, а вгорі, від повного місяця, лилось блакитне холодне сяйво... переливалось на зеленим росою пагонах* (Коцюб., I, 1955, 104); // Переходити від одного кольору, тону до іншого. *Вона... дивилась на море, що було несхитним того дня, переливалось то темною кригою, то зрим смарагдом* (Л. Укр., III, 1952, 612); *Очиці бистрі* [у Галочки], *аж горять, на вийу краса у щоченках так і переливається* (Кв.-Осн., II, 1956, 353); *Доріжка була обсаджена чорнобровцями, що переливались від гарячо-жовтого до червоного, майже чорного* (Відьде, Сестри..., 1958, 348).

Переливáтися вогнúями (кольорáми, зóлотом і т. ін.)— відбликувати різноманітними барвами. *Золотим вінцем підіймається місяць, переливаються різними кольорами вогні* (Стельмах, I, 1962, 264); *Свіжа людина й не подумала б, що ця дівчина з пишним волоссям, яке переливається золотом, також хвора* (Ткач, Плем'я..., 1961, 164); *Факт, переходячи із уст у вуха, обростає, набирає соку в жіночих буйних уявлень, грає, переливається барвами* (Головко, II, 1957, 113).

5. Звучати тоншими, що переходять один в один. *Згори лине жайворонкова пісня; доноситься голос, як срібний дзвіночок,— тремтить, переливається, застигає в повітрі...* (Мирний, I, 1949, 125); *Дзвінкий грім гудить, врочистість і переливається межи рожевими сірих скал* (Фр., VIII, 1952, 317); *Тихі мелодії, прозорі й сонячні, неспішно переливаючися в надзвичні бурхливі акорди* (Корн., Разом із життям, 1950, 48).

6. *тільки недок.* Пас. до **перели́ти**.

ПЕРЕЛИВКА, и, ж., *спец.* Дія за знач. **переливáти** 5.

ПЕРЕЛИВНИЙ, а, е. Стос. до **перелив** 2, 3; з переливами. *Скільки раз я бачу, як зоря цвіте, як на небі грають барви переливні* (Сос., II, 1958, 56); *Ой колись у дні щасливі лилась пісня з серця дна, як той щебет соловія — переливна та бурхна* (У. Кравч., Вибр., 1958, 192); *Забарилися в степу... а зрова — Переливний громіе переливи* (Фомін, Вибр., 1958, 21).

ПЕРЕЛИВНИЙ, а, е. Пов'язаний з переливанням рідини. *Кошлавині джерела, або переливні. Утворюються в умовах, коли водотривкий шар залягає у вигляді уловлинки із ущупуто середнюк. Вода... заповнює водоносну верству до рівня країв уловлинки і переливається через її край* (Курс заг. геол., 1947, 127); *Переливна станція.*

ПЕРЕЛИВНІСТЬ, ності, ж. Стан за знач. **переливний**. *І він, розстібнувши комір на вицвілій гімнастьорці, Всунувся, як пальсом по тілу дзвінку переливність тіла* (Вежан, Вибр., 1936, 97).

ПЕРЕЛИВНО. Присл. до **переливний**. *Промінна краплі срібдить дивно І сяє на листках, Кольори грають переливно В зеріблених краплях* (Рильський, I, 1960, 94); *Жайворон видзвонює вгорі Так переливно, голосно і тонко* (Вичко, Вогнище, 1958, 103).

ПЕРЕЛИВЧАСТИЙ, а, е, і. Який світиться то в одному, то в іншому місці, то одним, то другим кольором. *За левадою на пагорбі вже матово димиться місячне сяйво і під ним оживають переплетиві блиском пасми найбільш вложених снігів* (Стельмах, Хліб..., 1959, 132); *Ярлики дивилась на окуни, на сіро-зелені переливчасті дуги на льоду* (Донч., IV, 1957, 155).

2. Який звучить з переливами (*див.* **перелив** 3). *В тишу задонської місячної ночі проспалися переливчасте гудіння... проходив* [літак] *над Лебединим перед ночі* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 24).

ПЕРЕЛИВЧАСТО. Присл. до **переливчастий**. *Його* [сонця] *проміння переливчасто грялося в гронах винограду* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 336); *З шостої ранку починають скажено гуркотіти і переливчасто дзвонити трамваї* (Кол., Земля..., 1957, 47); *А солов'ї залишилися розкошувати, переливчасто, дзвінко, вкладаючи в пісню дивний, бентежний шал весни* (Цюпа, Пазустріч..., 1958, 440).

ПЕРЕЛИЗАТИ *див.* **перелизувати**.

ПЕРЕЛИЗУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕЛИЗА́ТИ**, лижу́, ли́жеш, *док., перех.* Лизати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПЕРЕЛІТНУТИ, ну, неш, *док., поет.* Те саме, що **перелетіти** 1. *Вогняна змія перекинулася білою голубкою, перелинула через високі мури* (Н.-Лев., III, 1956, 297); *Золотий промінь сонця перелинув зі сходу на захід, і вершечки синіх хмар займались червоним полум'ям* (Коцюб., I, 1955, 70); *Його ніхто не турбував, і він довго сидів на веранді, перелинувши в Київ, на Батькову гору* (Сенч., Опов., 1959, 201).

ПЕРЕЛИНЯТИ, яю, яєш, *док.* Змінити зовнішній покрив під час линяння; // перен. Змінити свої погляди, уподобання і т. ін. — *За ці срібники,— питаю лісовика,* — *за ці долари ти в горра Пауля на містера перелинав?* (Жур., Опов., 1956, 203).

ПЕРЕЛИСКУВАТИ, ую, єш, *недок., розм.* Те саме, що **перелиза́тися** 4. *Гарять-перелискують на сонці бурячкові, жовтогарячі, сині, зелені поясп* (Крот., Сини..., 1948, 184).

ПЕРЕЛИСКУВАТИСЯ, ується, *недок., розм.* Те саме, що **перелиза́тися** 4. *В центрі його* [села], *на площі,*

перелискувались на сонці дахи хіпо, пошти, лікарні, аптеки й сільо (Крот., Синь., 1948, 48).

ПЕРЕЛИСНУ́ТИСЯ, нúться, *док., розм.* Однокр. до **перелúскуватися**. *Перелиснулись — сонячно заграли: і вся долина, і верболоз та хущі, і дальні переліски, і широкі лани суєдніх колгоспів* (Крот., Синь., 1948, 46).

ПЕРЕЛИ́ТИ *див.* **переливáти**.

ПЕРЕЛИ́ТИЙ, а, о. Діепр. пас. мин. ч. до **перелúти**. *Про віщо жури твій співець, — Знай: він давно найпов кінець; Душі ж його, любов'ю гріта, Живе, у мову перелита!* (Граб., І, 1959, 229); *Говорить вона [пісня] йому, що на цій широкій та прибитій, слізонькамн перелитій долові не раз і не двічі здобудеться чумак лиха* (Кошюб., І, 1955, 181); *Запаморочливо пахтіли перелиті цукровим сиропом варенухи* (Сенч., Оцоз., 1959, 46); *Неначе срібло хуте, бите І семикрати перелите Огнем в горнилі,— слово Твоє, о господи, таке!* (Шевч., II, 1963, 321).

ПЕРЕЛИ́ТИСЯ *див.* **перелúватися**.

ПЕРЕЛИЦЮВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перелицюва́ти**.

ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ *док.* **перелицьо́вувати**.

ПЕРЕЛИЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перелицюва́ти**. *І пальта, перелицьоване з якогось непоганого колись крою, і штани в смужку — все колись слід чийогось зовнішнього і владного досягу* (Де, Міжгір'я, 1953, 401); // *у знач. прикм. За його [німецького командування] підтримкою і під багнетами владу в Києві захопило перелицьована Центральна рада, що зветься тепер Директорією* (Скл., Легенд. кадрів, 1957, 57).

ПЕРЕЛИЦЬО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перелицьо́вувати**. *Наступний репертуар складався в наслідуванні Котляревського, що поступався в силі і в талантні проборлу, в перелицьовуванні п'єс російського театру* (Мартич, Повість про пар. артист., 1954, 130).

ПЕРЕЛИЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ**, юю, ібш, *док., перех.* Перешивати, роблячи з виворотu лицьову сторону; **лицювáти** (*дія. лицюва́ти* 2). *Перелицьовувати пальто; // перен.* Переробляти по-новому, надавати іншого вигляду. *Драма і театр мало що тоді мали групу в Галичині. Не було ані репертуару, котрий приходилось часто хамати, перелицьовувати та перекладати з чужих мов, ані актора* (Фр., XVI, 1955, 244); *Вергелісу «Енеїду» перелицьовували Осіпов і Котельницький — в Росії, Скарron — у Франції* (Рад. літ-ко, 6, 1957, 5); // *перен.* Навертати до іншого способу життя, виховувати нові звички. *Звичайно, вона, Софія, не шкодувала сил, щоб якось навернути своїх упертих тубільців до культури, перелицювати їх під європейських українських ковбоїв, але все те надарма* (Гончар, Таврія, 1952, 140).

ПЕРЕЛИЦЮВА́ТИ *див.* **перелицьо́вувати**.

ПЕРЕЛІ́Г, лóгу, ч. 1. Зарослe травою поле, що свідомо не обробляється кілька років для відновлення родючості ґрунту. *Орь і засівай дани, Кеси широкі перелогі!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 83); [Єлисей:] *Якщо дорвали того перелога, що над яром, то негай починають кацика від шляху* (Крон., III, 1959, 299); *Тривалим, яке виникло в період древньої Русі, став основною формою обробітку землі. Продовжували застосовуватися також перелів і двопілля* (Іст. УРСР, І, 1953, 122).

2. Земля, що ніколи не оброблялась; цілина. *В цілину, на перелоги знайшов трактор вже дорогу* (Укр. ярисл., 1955, 373); *Залізниця має пройти по перелогах степу, що довіку не орався* (Гончар, Таврія..., 1957, 638); * Обрядно. *Не нарікаю я на бога, Не нарікаю ні на кого. Я сам себе, дурний, дурю, Та ще й співаючи. Орю свій перелів — убогу ниву! Та сію слово. Добрі жнива Колись-то будуть* (Шевч., II, 1963, 402).

Лежáти перелóгами — бути необробленим (про землю). *На селянських землях — на багатирських кіньках — зеленіли смуги; орали на зяб. Але бідняцькі осьмини та вдруги лежали перелогами* (Головко, Бибр., 1936, 396); **Підніма́ти перелóга (перелі́г)** — орати давно або ніколи не орані землі. *Вийшли в поле ми орати, Перелоги підіймать* (Перв., З глибини, 1956, 312); *Ось він [трактор] іде, підніма перелоги, Райдуги сіграві поля засіва* (Дор., Літа..., 1957, 107).

ПЕРЕЛІ́ЖНИЙ, а, о. Прикм. до **перелі́г**. *Серегій с Мар'яна йшли малопротоптаною стежкою між Сакаванню і переліжною землею* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 188).

ПЕРЕЛІЗА́ТИ *див.* **перелáзити**.

ПЕРЕЛІЗТИ *див.* **перелáзити**.

ПЕРЕЛІК, у, ч. 1. Дія за знач. **перелічувáти, перелічи́ти**.

2. Перераховування якихось предметів або осіб. *Учні обмежуються [на політінформації] коротким переліком подій політичного життя і все. Треба зробити це якось по-новому, цікавіше* (Донч., V, 1957, 392); // Список, опис з перерахуванням яких-небудь осіб або предметів. *Семен Федорович дістав із залізного ящика, що заміняв йому сейф, великий папку. На папці був накладений напірець з переліком документів* (Зар., Па.. світі, 1967, 121); *На першій поважній сторінці стояло: «Перелік творів художньої літератури, які повинні прочитати в першу голову кожна порядна людина»* (Вол., Місячне срібло, 1961, 156).

ПЕРЕЛІКОКУВА́ТИ, кую, куєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІКУВА́ТИ**, кую, куєш, *док., перех., розм.* Лікувати всіх або багатьох; // Лікувати одну особу (про велику кількість. багатьох лікарів).

ПЕРЕЛІКОВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЛІКУВА́ТИСЯ**, кую, куєшся, *док., розм.* 1. Лікуватися більше, ніж слід; заподіювати собі шкоду зайвим лікуванням.

2. *тільки недок.* Пас. до **переліковувáти**.

ПЕРЕЛІКУВА́ТИ *див.* **переліковувáти**.

ПЕРЕЛІКУВА́ТИСЯ *див.* **переліковувáтися**.

ПЕРЕЛІНІЮВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перелініювáти**.

ПЕРЕЛІНІЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІНЮВА́ТИ**, ію, ібш і **ПЕРЕЛІНІ́ЯТИ**, ію, ібш, *док., перех.* 1. Розлінювати багато чого-небудь або все.

2. Розлінювати заново.

ПЕРЕЛІНІЮВА́ТИ *див.* **перелініювáти**.

ПЕРЕЛІНІЯ́ЩИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перелінія́ти**.

ПЕРЕЛІНІ́ЯТИ *див.* **перелініювáти**.

ПЕРЕЛІПИ́ТИ *див.* **перелíпувати**.

ПЕРЕЛІПЛЕ́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перелíпити**; // **перелíплено**, *безос. присудк. сл.* — *Ідеш по селу та як глянеш по дворах, на вчелп,— скільки тих плитом наробленo — кучугури, тисячі вовів знову на низ перелíплено* (Головко, II, 1957, 56).

ПЕРЕЛІПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІПИ́ТИ**, ліплю, ліпиш; *мн.* **перелíпимть**; *док., перех.* 1. Злінлювати з чого-небудь м'якого, липкого що раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Ліпити (у 1 знач.) все або багато чого-небудь.

3. Наклеювати на інше місце.

ПЕРЕЛІ́С, у, ч., *діал.* Перелісок. *Часом ми переїздили місток через неглибоку сиву річечку, в якій купалися повільні білі хмари, часом пробивав пояс нас невеличкий низькорослий перелік* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 104).

ПЕРЕЛІСКА, и, *ж.* (*Mercurialis*). Лісова багаторічна трав'янста рослина з блакитними квітами.

ПЕРЕЛІСОК, ска, ч. Невеликий, рідкий і т. ін. ліс. *Перед очима плинули зелені картини: чагарники,*

перелісками чергувалися з засіяними залевинами (Дн. Чайка, Тв., 1960, 41); *Гроза нас заголила в полі. Власне, то було не поле, а рідкий перелісок* (Кучер, Квітує жито, 1938, 181); *Промінна смуга між лісами і степами називається лісостепом. Тут чергуються ділянки степової рослинності з окремими гаями і перелісками з дуба і сосни* (Фіз. геогр., 6, 1957, 41); // Ділянка молодого лісу, звичайно серед старого, високого. *Виросла вона* [Дарина] *в лісовому хуторі, де кожна доріжка, кожна стежина розкривалася новою таємничою красою, де за кожним перелоском, здавалося, ждало її щось незвичайне* (Стельмах, І, 1962, 321).

ПЕРЕЛІСОЧОК, чка, *с.* Зменш. до **перелісок**. *Навкруги дому сад, далі село, далі перелісочки і поле* (Кроп., III, 1959, 52).

ПЕРЕЛІССЯ, я, *с.* Галицька між ділянками лісу. *Гори, перелісся, пасовища,.. Зімки, мов примари...* (Нех., Чудесний сад, 1962, 33).

ПЕРЕЛІТ, льоту, *ч.* 1. Дія і стан за знач. **перелітіти** 1, **перелітáти** 1. *У Троцького ж ніколи ніякої «фізіономії» не було і нема, а є тільки перельоти, перебігання від лібералів до марксистів і назад...* (Ленін, 25, 1972, 3); *Привели двох запасних коней, і на них ціло вечір кінотехніків. Які в них були думки? Такий страшенний переліт — від нагороди до суду — зігнув їм спини* (Ю. Яновський, І, 1958, 146); *Після їхнього перельоту кожному окопникові чомусь стало легше. Може, тому, що літуни у небі вже був ширший, аніж на землі: літаки гордо понесли на своїх крилах червоні зорі куйбишевців* (Гончар, II, 1959, 371).

2. Сезонні переселення птахів у місця зимівлі або назад. *Через кілька по густій отаві. Так плинуть в прозорому повітрі косяки гусей, стомлені довгим перельотом* (Еніх, Тв., 1958, 501); *Він* [холод] *уже повіяв на південь щурників, журавлів і лебедів, а гуси й качки тільки починають переліт* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 145); *Іноді в небі чулася тихе курликання журавлів, стомлених перельотом* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 206); // *мисл.* Зміна місця протягом доби (про перелету дичину). *Говорили ми про огонь на гусей, сидячи на лузі під ожередком сіна, шевері, після того, як постояли на качиному перельоті* (Вишня, II, 1956, 184).

В переліт летіти (**лінути**, **полинути** і *т. ін.*) — переміщатися в місця зимівлі або назад (про птахів). *Не біла лебідонька в переліт летить — Красна дівка із подону біжить* (Перв., 3 глибини, 1956, 70); *Та скорше, бо в переліт Журавель уже полинув, Б'є сполоханим крилом* (Нагн., Пісня., 1949, 96).

3. *ав.* Політ за заздалегідь визначеним маршрутом. *Єсть у нас могутні літаки, що немов із сталі.. Перельоти і змагання, матчі, фестивалі* (Тич., 1, 1957, 208); *Мемуари написала на цю тему змістовну доповідь, показавши її описом безприкладного перельоту Чкалова через Арктику* (Довж., V, 1957, 234).

△ **Міжпланетний переліт** — політ на іншу планету. *В всі підстави вірити в реальність міжпланетних перельотів, коли нові колумби та магеллани зроблять простори всесвіту близькими й зрозумілими нам не менше за нашу планету!* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 44).

ПЕРЕЛІТАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелітáти** 1.

ПЕРЕЛІТÁТИ 1, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІТІТИ**, лечу, летíш, *док.* 1. *неперех.* Літаючи, пересуватися у повітрі (про птахів, комах та інших істот, що мають крила). *Вітрець листям шелестить, бджола гуде, .. пташки перелітають* (Вовчок, VI, 1956, 218); *Метелики перелітали мені, Злотисті мушки грали сніп ельфів* (Л. Укр., IV, 1954, 118); *Над самою дорогою перелетів лелека з задюжою в дзьобі* (Ю. Яновський, І, 1958, 351); // Змінювати при пересуванні одне місце на інше (про птахів, комах і т. ін.). *В кінці літа філософи вирастають крила, вони робитьсяк мушкою, перелітає, з садка в садок і кладе на кущах яйця* (Конюш., І, 1955, 203); *Побачив снігур червоні ягоди глоду — перелетів на кущі полюсувати* (Кощ., Як вони.., 1948, 92); * *У порівн. Річ його злилась вільно, наче метелик перелітав з квітки на квітку* (Мирний, IV, 1955, 142); // Пересуватися у повітрі (про казкові ситуації). *Сотник.. піднесь під самісінькі небеса і без крил, як тая птиця! От летить та летить понад хатами та з оружжевий двір..; забув і праную свою, що стільки перелетів* (Кв.-Осн., II, 1956, 200); // Пересуватися у повітрі на літальному апараті; пролітати. *Я не переліпав ніяк цілим островом — там далі, кажуть, колосяні поля, пахтаці якого, рижу* (Ю. Яновський, II, 1958, 64); // Переміщатися (про повітря або предмети, що перебувають у ньому). *Шумить вихор, перелітає наді мною, рве, порвяє...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 252); *Тихо, тепло. Прощальний, останній ужє, мабуть, перелітає снігок* (Гончар, II, 1959, 181); *Смаржди, перелітаючи над головами, вихтять до лісу* (Гончар, III, 1959, 359); *Між блискавичним перелітає з кінця в кінець майданчика* (Сабко, Стадіон, 1954, 402); // *перен.* Розноситися в повітрі в різні боки (про звуки). *По них, по очах кадрах, перелітає пісня, коли ото у суботу запитують вулиці дівочими голосами* (Хотк., I, 1966, 93); *Гаркий шум перелетів по залі* (Фр., VI, 1951, 271); /. *перен.* Швидко рухатись у різних напрямках (про людей). *Марусі.. почала помагати матері прибирати зі столу.. Василь з злибокою любов'ю дивився, як перелітала й мигоніла перед очима ця безконечно дорога постать* (Хотк., I, 1966, 106); // *перен., розм.* Часто міняти місце роботи. *Не сподобалося* [шоферові] *в колгоспі — пішов на завод, не сподобалося там — перелетів ще кудись* (Минко, Пам'яте.., 1957, 88); // *перен.* Передаватися від одних до інших, поширюватися (про почуття, стан і т. ін.). *Несподівано сварка перелітає в бубатку — загуло, залящало, затарохтіло — приятелі, матері, діти: — Геть Марка, хай грає Терешко!* (Вас., II, 1959, 125); — *В мене самого тоді виникло трохи гіркого почуття. Воно ніби як повітряне перелетіло на мене* (Довж., I, 1958, 282); // *перен.* Мріючи, переноситися в інше місце або в інший час. *Згадаю що чи що набачу, То так уплину, що аж заплачу. І ніби сам перелечу Хоч на соднну на Україну* (Шевч., II, 1963, 77).

Перелетіти думкою (**в думці**) — мріючи, перелинути в інше місце або в інший час. *Вона глянула на верби, на вишні, на городи, й перелетіла думкою у батьків садок* (Н.-Лев., II, 1956, 93); *І, взявши карту, щоб не й Писать споминних дорогий, Я в думці враз перелетів Ряди погожих годів* (Щог., Новації, 1958, 354).

2. *неперех., перен., розм.* Дуже швидко їхати, йти, переноситися з одного місця в інше. *Тільки коні.. поскакали по стрімких урвищах і занаморілими стрибками перелітали зі скелі на скелю* (Гулуб, В степу.., 1964, 117); *Оце з дому! Дивно се якось перелітати швидко з Відня на Волинь* (Л. Укр., V, 1956, 49); *Огонь щоліскою перелітає на стайні і комори, розлюжся, як море* (Вас., II, 1959, 66); // Швидко минати, проходити (про час). *Минули дні по тій весні, Літа перелетіли* (Рильський, III, 1961, 21).

Перелітáти (перелетíти) птáшкою (**стрілóю** і *т. ін.*) — стрімко мчати. *Шустрі хлопчаки стрілами перелітали під Лаврою до пані Капітолінн й назад* (Смолич, Мир.., 1958, 59); *І по стежці ченче перед його очима перелітали на баских конях, мов ті птиці, орди давніх народів* (П.-Лев., I, 1956, 457).

3. *перех. і неперех.* Летіти, пересуватися у повітрі через який-небудь простір або перешкоду (про птахів,

комах та інших істот, що мають крила). *Пригадайте, що тільки птиця хунко гору перелітає* (Вовчок, I, 1955, 330); *Через спіну.. перелітає голуб, сідає принцесі на плеч* (І. Укр., II, 1951, 192); *В Чигирі. Як у домовині. Сумно-сумно.. Людей не чуть, через базар Кажан кистокрилий Перелетить* (Шевч., I, 1963, 94); // *міф.* Пересуватися у повітрі (про казкові істоти). *Змій перелітає через гори, туманами повиті; летить над лісами дрімучими* (Шиян, Іван — мужицький син, 1959, 57); * *У порівн. Грає бук щасливий. Відколи Настя вступила в його хату, в хаті стало тихо та весело, мов ангел перелетів і на кавіне спокій* (Коцюб., I, 1955, 70); // Пересуватися у повітрі через який-небудь простір або якусь перешкоду, використовуючи літальний апарат. *Нам'ятаєте, як два польські майори Ідзіковські й Кубаля перелітають недавно Атлантичний океан?* (Коцюб., Щурп.., 1956, 111); *Аж тут гвоздь умріть вероплан. Зганяв! Це ж наші полює перелетіли!* (Тич., I, 1957, 231); — *Ви авіатор?* — *Так. Я перелетів через полюс* (Довж., I, 1958, 490); // Пересуватися у повітрі від якого-небудь поштовху. *Через висоту з обох боків перелітали снаряди* (Кач., Вибр., 1953, 380).

4. *перех. і неперех., перен., розм.* Дуже швидко їхати, йти або бігти, долаючи якийсь простір або перешкоду. *Микола відчув, як дужче рвонулася машина, перелітаючи зжісь вибоїни і горбки* (Кучер, Чорноморці, 1956, 315); *Та ті* [Галочці] *нужда мало: вона через ту калюжу, як думка, так і перелетить* (Кв.-Осн., II, 1956, 321).

◇ **Ні перейті, ні перелетіти** — не подолати (про підкреслені величезних розмірів: простору, обсягу якоїсь перешкоди, що стоїть на шляху кого-, чого-небудь). *Небо сходило горілим. Темрява, глибока й студена, розлялася над світом і, здавалося, ні перейти її, ні перелетіти* (Гончар, II, 1959, 152); **Перелетіти на крилах (стрілою** і т. ін.) — дуже швидко подолати якийсь простір чи перешкоду. *Штурмом захопили радгосп, поле перелетіли на крилах.. «Ще,— гукає комсарг Ярославцев, глянувши на карту,— уже Україна!»* (Гончар, II, 1959, 11); *Суворов приспорожив коня, і той стрілою перелетів через шанець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 77).

5. *перех., перен.* Пересуватися в повітрі далі, ніж потрібно. *Лютневих разок підвелись, стали викрити хазяїв. Зкову бортова валізка в Петра у руці. — Ти ж так межу не перелітаєш? — капутно кажне батько на сина.. — В нас, тату, без порушень* (Гончар, Тронка, 1963, 75).

6. *неперех.* Летіти в місця зимівлі чи назад (про сезонний переліт птахів). *Сьогодні над Буайгінським моєм Качечки перелітали журавлі* (Рильський, I, 1956, 156); *Високо над вигоном уже перелітали на північ птиці качками* (Гончар, Таврія, 1952, 18); *Одгомонів, попасло літо.. Перелетіли вальдшнепи* (Рудь, Гоміп... 1959, 108); // *мисл.* Змінювати місце проживання (про окрему птицю). — *Який там вечір. Чуй! Які перелітають. Низько, напевне над самими вербами,.. провелії певодимі кружені* (Стельмах, I, 1962, 529).

ПЕРЕЛІТА́ТИ [2], аю, аєш, *неперех., док.* Облітати (якусь кількість місць; літати всюди (про всіх, багатьох).

ПЕРЕЛІТНИЙ, а, е. 1. Той, що здійснює переліт (у 1 знач.). летить з місця на місце. *Сідає* [на камінь] *перелітний птах — а він все лежав, мовчазливий, ніякий* (Хотк., II, 1966, 204).

2. Який відлітає на зиму в південні краї, а влітку повертається на батьківщину, де будує гнізда і розмножується (про птахів). *Попід хмарами лине перелітне плем'я — качки, гайки, журавлі* (Довж., Зач. Десна, 1957, 476); * *У порівн. Перелітними птицями летять чутки, збираються в ключі і несуть на своїх крилах найдорожче слово — земля* (Стельмах, I, 1962, 361); *Добрий настрій до Михайла так уже й не повертався. Відлетів він у той день геть, немов перелітний птах у вирій* (Збан., Сеспель, 1961, 135); // *мисл.* Стос. до місця, де пролітає дичина. *Хоч ми й привикли туди вдоватпся, проте всі місця перелітні заховали інші мисливці* (Досв., Вибр., 1959, 405).

◇ **Перелітний птах; Перелітна пта́ха (пти́ця)** — про людину, що не живе довго на одному місці. *Новачковському так хотілося, щоб гостеві було добре в його невеличкій, але затишній хаті, щоб Тарас, перелітний птах, почував себе дома у нього* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 340); *Така «перелітна пташа», якою я була у музиці бути по умовах нашої сцени, могла заробляти тільки «перелетівши»* (Л. Укр., III, 1952, 700).

3. *заст., діал.* Такий, що скоро проходить або зникає; скороминущий. *Весняна сила в душі моїй грає, Її не заломили зимові морози міцні, Її до землі не прибили тумани важкі, Її не розбила і не перелітная буря весняна* (Л. Укр., I, 1951, 95); *Лиш перелітна краска по її лиці свідчила мені, що мої слова запали в її душу* (Коб., III, 1956, 260).

ПЕРЕЛІТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., розм.* Прожити літо. *Перелітувая* [Дрімайло] *з торбою під монастирями і напросив-таки чималу грошей* (Н.-Лев., IV, 1956, 319); *Деякі дуже.. знертали до її* [Сир-Дар'ї] *берегів, щоб перелітувати на буйних заплавних луках* (Гулуб, В степу.., 1904, 95).

ПЕРЕЛІЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелічи́ти**. *Закріпивши себе на якихось невиразних позиціях між завідувачем фермою, обліковцем, фуражиром, зоотехніком і ветеврарем, Жерехова напихнуть гостей, що вже стоїть не вище усіх перелічених посад* (Вол., Місячне срібло, 1961, 257); // **перелічено**, безос. присудк. сл. *Десь дістали були план усієї земної вітробаламасної, виразували, скільки десятин, а по куткам перелічено, скільки дворів та по скільки душ у кожному* (Головко, II, 1957, 258).

ПЕРЕЛІЧЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перелічи́ти**. *Із зміпу поведепої фрази очевидно, що в даному разі йдеться про перелічення ознак, які характеризують зовнішній вигляд людини* (Худ. чит.., 1955, 99).

ПЕРЕЛІЧИ́ТИ *док.* **перелічувати**.

ПЕРЕЛІЧУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до перелічування. *Ири відсутності перелічувальної інтонації прикметники перед іменником логічного наголосу не приймають* (Худ. чит.., 1955, 99).

ПЕРЕЛІЧУВА́ННИК, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **перелічувати**.

ПЕРЕЛІЧУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перелічувати**.

ПЕРЕЛІЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛІЧИ́ТИ**, лічу́, лічи́ш, *док., перех., із сполуч.* що. 1. Робити підрахунки, підраховувати, рахувати всіх або все. *Тут він замолоцовано перелічує очима й руками деревини: чи не вкрали яка нечиста мара* (Стельмах, I, 1962, 478); *Вернувся пан Пістрак до сотні, перелічив коників — усі* (Кв.-Осн., II, 1956, 161); // Перераховувати, називати одне за одним, одного за одним або усіх, усе по черзі. *Тільки й мови було в ті, що перелічували гостей паночків і паночок, котрі мали покатіжжати на весілля* (Н.-Лев., I, 1956, 140); *Не нам перелічувати, що Ви зробили задля свого* (Мирний, V, 1955, 416); — *Ти ж знаєш, скільки наш край капітанів дав. І вони беруться по іменах перелічувати своїх славетних земляків* (Гончар, Тронка, 1963, 338); [Микита:] *Ні, не всі це ти однаки перелічив. Про те ще не сказала, як він уміє*

умисно бурмотати та сами розпускати (Кроп., 1, 1958, 75); *Він перелічив найважливіші господарські споруди, назвав різноманітні залузі рослинництва і тваринництва, які від колгосп* (Жур., До них що..., 1952, 3).

◇ **Не [мо́жна] перелічи́ти** — про дуже велику кількість якихось предметів або осіб. — *А здобичі стільки набрали* [козаки], *що й самому королевському підскарбієві не перелічити* (Тулуб, Людолюби, 1, 1957, 46); *Далі як пішли понад Лиманом, то й перелічити не можна, що тих чортенят повискакувало з болота* (Стор., 1, 1957, 89); **Перелічи́ти зу́би** *див.* **зуб**; **По (на) па́льцях [мо́жна] перелічи́ти** *див.* **палець**.

2. Перераховувати ще раз, повторно або заново, поновному. — *Розстаємся! — сердиться ватаг і намово перелічує карби* (Коцюб., II, 1955, 325); *Тітка вийняла з-за пазухи вузлик, роздзьобувала і довго шепчучи лічила м'ятки. Потім перелічувала* (Гуцало, Скупана.., 1965, 14); *Невичинним пальцями лічив* [Турбай] *гроші, часто переводив, і люди, перелічивши їх удома, повертали то зайву десятку, то навіть сотню* (Руд., Остання шабля, 1959, 510).

ПЕРЕЛІЧУВА́ТИСЯ, учуся, чуєшся, недок. 1. Перераховуватися, називатися (одне за одним, один за одним, все, всі по черзі). *Багато пам'ятників славетним воїнам довелось нам бачити в ті дні за рубежем, куди нас привели дороги війни... На них було вирізьблено чи викладено золотом пишномовні написи, перелічувались рицарські доблесті й звитяжні перемоги* (Жур., Вечір., 1958, 284).

2. Пас. до **перелічувати**.

ПЕРЕЛЛЯ́ТИ *див.* **переливати**.

ПЕРЕЛЛЯ́ТИСЯ *див.* **переливатися**.

ПЕРЕЛО́В, у, ч. Перевищення норми виловлювання риби у водоймищах. *Світовий улов риби різко підвищився... Улови риби, вважають учені, протягом найближчих 10—20 років можуть бути подвоєні. А як ж з небезпекою перелову?* (Наука.., 10, 1967, 26).

ПЕРЕЛО́ВИТИ *див.* **переловлювати**.

ПЕРЕЛОВЛЮВА́ТИ, юю, ює, недок., **ПЕРЕЛОВИ́ТИ**, овлю, овиш; мн. переловлять; док., перех. 1. Затримувати, ловити всіх або багатьох (про людей, що ховаються, переховуються). — *Райдамаки пішли від нас на третій день.. Скоро їх усіх переловлюють* (Мирний, І, 1954, 191); *За вашим розвідки, в Хоцьках перебувають нелевні особи, яких треба негайно переловити* (Д. Бедник, Дніпро.., 1951, 59); // Захоплювати як здобич всіх або багатьох (про птахів, риб, звірів і т. ін.). *Вася переловив їх* [крабів] *не одну сотню і добре знав, як з ними треба поводитися* (Собко, Скелл.., 1961, 118).

2. Хапати всіх або багатьох, що бігають, втікають. — *Знаєте, мамо,.. я всіх гусей переловив, коли в гусей грали* (Григ., Вибр., 1959, 125); // Ловити на льоту все або багато чого-небудь. *Переловити всі м'ячі*.

3. *рідко.* Те саме, що **перехо́плювати**. *Ганьчині родичі заказали йому бувати в їх домі,.. переписуватися з ною, переловлювали листи, котрі він кладкома слав до неї* (Фр., І, 1955, 294); *Переловлювали колядці* [опришки] *кого попало по дорозі.., розпитуючись.. про ту гармату, що то казав Юрчик...* (Хотк., II, 1966, 237).

ПЕРЕЛО́ТИ, ів, мн., ром. Корчі, судороги. *Та чого, чого тільки не наговоре баба! Я ж кажу, що від усього зна: і від пристріту, і переполоху, і трясці, і любощів, і від переполів* (Дн. Чайка, Те., 1960, 25); * У порівн. *Плазують круг рядом тіла божевільних, як в переполах* (Коцюб., II, 1955, 133); *Плакати він не плакав, бо сліз не було, а тільки ярви-роги всенькі його тіло скрутилось, немов в переполів* (Крим., Вибр., 1965, 332).

Перело́ги напа́ли — про хворобу, що супроводжується миттєвим скороченням м'язів. *Ввесь заболіли ноги, Не чує ні рук, ні голови; Напали з хмелю переполи, Опухли очі, як в сови* (Котл., І, 1952, 91).

ПЕРЕЛОГОВИ́Й, а, е. Прикм. до **перелі́г**. *Орне землеробство в цей період велося в двох формах — перелоговій (на півдні), при якій виснажена ділянки землі залишалася на довгий час для відпочинку, і двопільній (на півночі)* (Іст. УРСР, І, 1953, 42); *На заклик Центрального Комітету КПРС на освоєння цілинних і перелогових земель вийшло 350 тисяч районських патріотів* (Тич., III, 1957, 477); *Перелогові ділянки степів з асоціацією полину приморського цілком придатні для розорювання і повинні бути включені в кормові сівозміни* (Вот. ж., X, 6, 1953, 9).

ПЕРЕЛО́М, у, ч. 1. Дія за знач. **переломи́ти, переломи́ти** і **переломи́тися, переломи́тися** 1.

2. Що-небудь зломлене, переломлене в певному місці. *Своєчасно і правильно накладний закритий перелом кінчається здебільшого повним відновленням функції пошкодженої кінцівки* (Лікар. експертиза.., 1958, 70); * Образно. *Мені тут все чуже — і цих скелець огроми, Їх золота, як мідний таз, пилка, І дивного проміння переломи* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 12).

3. *перен.* Дія і стан за знач. **переломи́ти, переломлю́вати** 2 і **переломи́тися, переломлю́ватися** 2. *Загалом в душі його.. відбувався якийсь перелом* (Фр., II, 1950, 220); *Перелом у свідомості селян-середняків, які надійшлися відсидітися від бурі на удержаній від Радянської влади землі,* [був] *це попереду* (Рад. літ-во, 3, 1957, 7); // Зміна у ході якогось процесу, в розвитку і т. ін. *Цього триматимуться ще годину, добу, тиждень. Триматимуться, скільки буде потрібно. І скільки б не тиснув ворог — перелом станеться* (Коз., Гарячі руки, 1960, 141); *Третій місяць головує Марусся в Острівській волості... При допомозі відповідного активу досягнуто перелому в виконанні продрозверстки* (Бурд., М. Гонта, 1959, 260); // Час або момент такої зміни. *Отже, початок XX століття є епохою перелому не тільки щодо росту монополій (картель, синдикатів, трестів),... але й щодо зростання фінансового капіталу* (Ленін, 27, 1972, 336).

Крути́й (корі́нний, вели́кий і т. ін.) **перело́м** — різкий поворот у процесі розвитку чого-небудь. *День наради повинен стати днем крутого перелому в житті заводу* (Шовк., Тиженери, 1956, 293); *Настав у війні корінний перелом: В'ємо окупантів зимою і літом!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 302); *То був з'їзд* (Перший з'їзд письменників) *великого перелому й великого розвитку перед такими ж великими завданнями* (Літ. Укр., 11. II 1968, 2); **Перело́м у ду́мі** — різка зміна у ставленні до кого-, чого-небудь. *Не раз мене оберне, мов туман, .. Тяжке безвір'я в себе, в свій талан І в те, що у людей на світі є привання. Не раз в душі моїй наступить перелом* (Л. Укр., І, 1951, 122).

ПЕРЕЛО́МИТИ *див.* **переломлювати**.

ПЕРЕЛО́МИТИСЯ *див.* **переломлюватися**.

ПЕРЕЛО́МЛЕНИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переломи́ти** 1, 2 і **переломи́тися** 1, 2. *Під навислими бровами* [Шмалія] *глибоко застиг невеликі очиці, кольору щойно переламлених напильників* (Стельмах, 1, 1962, 113); *То було моє власне сумління,.. переломлене сто раз в пригні сліз мого серця* (Л. Укр., III, 1952, 690); * У порівн. *Моє переломлений упав* [Сава] *до землі* (Коб., II, 1956, 242).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований внаслідок переламування; зламаний (у 2 знач.). *І тут щось хрустнуло. Він обсунув ногу і побачив лижву з переломленим чубком* (Тют., Вир, 1964, 436); * Образно. *Висока переломлена тінь від її постаті заколивалася на стіні* (Мик., II, 1957, 295).

ПЕРЕЛО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переломи́ти і переломи́тися.**

ПЕРЕЛО́МЛЮВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. теп. ч. до **переломлювати** 3.

ПЕРЕЛО́МЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Абстр. ім. до **переломлюва́ний.**

ПЕРЕЛО́МЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **переломлювати** і **переломлюватися.**

ПЕРЕЛОМЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЛОМИ́ТИ**, ломлю́, ло́миш; *мн.* переломля́ть; *док.*, *перех.* 1. Ламаючи, ділити, розщеплювати на частини; розламувати. *Хрусь! Пан писар.. переломив хворостину* (Кв.-Осн., II, 1956, 160): — *Ну, не плач. Скорше цього Созонека, як тріску, на коліні переломлю, чим тебе упущу* (Стельмах, II, 1962, 375); *Він був спершу кучером, та як поносили коні, викрутивши йому ногу і переломивши спину, його поставили сторожем в конторі* (Мирний, IV, 1955, 189); // *безос. Цього він, правда, одразу не відчув, вивівши тракту, тільки коні потягся до парашута. Не слухається рука! Переломило!* (Гончар, Тронка, 1963, 22).

Переломлювати (переломи́ти) на́двоє (поло́вам і т. ін.) — розділяти на дві, звичайно рівні частини. *Одним рухом переломлює* [Шималій] *надвоє Романову драпку, оглядається і навдивовижу видає її на прапірок* (Стельмах, I, 1962, 129); *Вона взяла перстень, переломила його пополам, потім сховала одну половину собі, а другу віддала Іванкові* (Укр.. казки, 1951, 113).

◇ **Кістки переломи́ти кому́** — побити кого-небудь. *Нехай його сміються, діти дражнять, а він їх сварливі кістки переломить* (Мирний, IV, 1955, 189).

2. *перен.* Змінюючи кого-, що-небудь, змушуючи стати іншим, або діяти, поводитися і т. ін. інакше; перебудовувати. *Дружними руками робітницькі заводів і рілі наша країна переломить усі труднощі* (Ірчан, II, 1958, 429).

Переломлювати (переломи́ти) нату́ру (но́ров і т. ін.) — примушувати кого-небудь стати іншим, змінювати характер, звички. — *Раджу вам набратись терпіння, взяти себе в руки, спробувати переломити його натуру* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 92); **Переломлювати (переломи́ти) себе́** з) ставати іншим, змінювати свій характер або звички. — *Я певен, що ти .. переломиш себе. Треба, щоб ти навчився володіти собою!* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 14); б) придушувати в собі якісь почуття; боротися з яким-небудь станом і т. ін. *Я хочув їй, напружуючи вийти на палубу. Вона дико переломлювала себе й не пускала вийшла, червона, як кумач* (Ю. Яновський, II, 1958, 68).

3. *фіз.* Відхиляти, змінювати напрямок світлових, звукових хвиль або радіохвиль, променів під час переходу з одного середовища до іншого. *У рефракторі зображення створюється лінзовим об'єктивом, який, переломлюючи паралельний пучок променів, що падають на нього від зірки, збирає їх в головному фокусі* (Наука.., 1, 1964, 44).

◇ **Переломлювати (переломи́ти) в при́змі** *див.* **призма.**

4. *перен.* Змінювати сприйняття змісту, розуміння чого-небудь. *Я припускаю лише таке розуміння поставленого сценарію, коли режисер творчо переломив у собі первісні ідеї й прагнення* (Ю. Яновський, V, 1959, 116).

ПЕРЕЛО́МЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕЛОМИ́ТИСЯ**, ло́миться; *мн.* переломля́ться; *док.* 1. Ламаючись, ділитися, розщеплюватися на частини; розламуватися. *Коромисло тріснь, та й переломилось по половині* (Н.-Лев., II, 1956, 254); *Палець його, вдавалося, от-от переломиться* (Шовк., Інженери, 1956, 54); // Робитися неприємним, нерівним, вигинатися під кутом. *Попоступав* [Граб] *.. на полє, що від потічка підіймалося вгору, зразу легко похиленою скатертю, переломлювалося на половині глибоким яром* (Фр., III, 1950, 83); *Стежка дійшла до краю урвища і, раптом переломившися надвоє, круто пішла вниз* (Донч., II, 1956, 80); *Ксеня дуже уважно прослухала вірш. Тонкі брови переломилися в ніжному напруженні* (Голов., Тополя.., 1965, 86); // Згинатися (про людину). *Калинко-Прудищук.. легко переломився в стані й чемно віддав поклон жирсавській громаді* (Літч., Козацьк. роду.., 1958, 208); * У порі́вн. *Батько Антипустые лук, зігнувся, ураз ніяче переломився і важко став на долівку* (Скл., Святослав, 1959, 19); // *перен.* Змінюватися, робити перехід від чого-небудь одного до чогось іншого. *Ніч переломилася на ранок.*

2. *перен.* Міняти, міняти свій смисл, зміст (у чому-небудь сприйманні, свідомості). *Багатовікові традиції шотландської літератури живуть в усіх творах великого поета* [Роберта Бернса], *своєрідно переломлюючись в них* (Рад. літ-во, 5, 1958, 85).

3. *фіз.* Відхилятися, змінюватися напрямок при переході з одного середовища до іншого (про світлові, звукові хвилі або радіохвилі, промені). *Сині тіні переломлювалися на каменях* (Хотк., II, 1966, 203); *Сонячне проміння переломлюється в гранях кришталю, сипучих, вибухових, сяє* (Перв., Дикий мед, 1963, 12); *Луна переломлялася в соснах і віддалася у м'якої овівчинним сумом* (Ле, Ю. Кудря. 1956, 309).

4. *тільки недок.* Пас. до **переломлювати.**

ПЕРЕЛО́МНИЙ, а, е. Який визначає перелом (у 3 знач.) у чому-небудь. *Значення Шевченка для України було просто переломним: не тільки для української літератури, яку він підніс до рівня кращих зразків тогочасного світового письменства і який накреслив шляхи майбутнього, а й для всього розумового і політичного життя країни* (Рад. літ-во, 1, 1962, 99).

Перело́мна епо́ха; Перело́мний моме́нт (*час, день і т. ін.*) — період корінних змін у розвитку чого-небудь. *Історія людського суспільства, особливо в таку переломну епоху, як епоха переходу від капіталізму до комунізму, дуже складна й суперечлива* (Ком. Укр., 10, 1967, 20); *Мабуть ви уявні цей важливий переломний момент, мені хотілось.. донести до свідомості мого гладача, що перехід до колективного обробітку землі є логічне й неминуче завершення волі робітників та трудящих селян, які перебудовують своє господарство й життя* (Довж., II, 1960, 119); *Дорога до Винників іде через ліси, а в лісах вештаються в цей переломний час рідкі масті підозрілі люди* (Відьде, Ті з Ковальської, 1947, 81).

ПЕРЕЛО́МНИЙ, а, е, *фіз.* Який відхиляється, змінює напрямок при переході з одного середовища до іншого (про світлові, звукові хвилі або радіохвилі, промені).

ПЕРЕЛО́МНИК, а, ч. (*Androsace* L.). Дика трав'яниста однорічна рослина родини первоцвітових, білі квіти якої зібрано зонтиком. *Переломник мохнатий* (*Androsace villosa* L.) — *рослина, яка дуже поширена в горах Західної Європи* (Бот. ж., X, 2, 1953, 51).

ПЕРЕЛОПА́ТИТИ *див.* **перелопа́чувати.**

ПЕРЕЛОПА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелопа́тити.** *Перелопачене і складене на купу насіння* [коноплі] *незабаром починає ще більше підвищувати температуру, бо при цьому посилюється процес дихання і збільшується вбирання кисню* (Техн. культ., 1956, 160).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелопа́чувати.** *Якщо насіння протруєне сухими протруювачами за 2—3 дні до сівби, то перед бактеризацією його слід провітрити перелопачуванням* (Колг. Укр., 7, 1956, 18).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЛО-**

ПА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *док., перех.* 1. Перегортати, пересипати або змінювати що-небудь снопе лопатою, а також пересипати з одного місця на інше. *Біля комор жилась, у літах жінка перелопачувала змокріле після очорашнього дощу зерно* (Автом., Коли розлуч., двое, 1959, 760); *Доводилося вдруге перелопачувати солому і витрет перелопачувати ячні покіски, щоб здобути пригорщу зерна* (Вол., Озеро.., 1959, 30); *Щоб прискорити дозрівання конюстів, дуже корисно кулу, прибавлю через один місяць після закладання, перелопатити — перекласти на нове місце* (Добрива.., 1956, 66); * *Образно. Сьогодні і небу, і сонцю мостилося, незбужалось, і далечінь стояла така, ніби на мій стомлє перелопачував сонячне проміння із місячним* (Стельмах, Щедрий вечір, 1962, 49).

2. *перен.* Переміщувати що-небудь або змінювати за допомогою пристроїв, що нагадують лопату. *Лопасті вентиля, повільно повертаючись, перелопачували воду, і човен помаленьку зрушив з місця* (Трубл., Шхуна.., 1940, 163); *Могутні валки перелопачують замість аналітового концентрату з сірчаною кислотою* (Рад. Укр., 2.VI 1962, 3).

ПЕРЕЛОПА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелопа́тувати**.

ПЕРЕЛУ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелу́дити**.

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелу́джувати**.

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАТИ, ую, усш., *недок.*, **ПЕРЕЛУ́ДИТИ**, удж́у, у́диш, *док., перех.* 1. Лудити ще раз або повторно, заново, по-іншому.

2. Лудити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕЛУ́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелу́джувати**.

ПЕРЕЛУ́ЖУВАТИСЯ, юється, *недок., розм.* Звучати, лунати переривчасто, як відгук, відгомін чого-небудь. *Пролунав постріл.. Покотився далеко над полями, перелунюючись в берегах, у лісах та яругах* (Гончар, III, 1959, 421); // Луначити, передаватися від кого-, чого-небудь до когось, чогось іншого (про звуки). *І пішло перелунюватись від підводи до підводи: — Привал!* (Збан., Доля, 1961, 56).

ПЕРЕЛУ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Перестати лупати; // *у сполуч. із сл. о ч і, перен.* Перенести щось неприємне. *Повалі очі все перелупають* (Укр., присл.., 1955, 166).

ПЕРЕЛУ́СКАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Лускаючи, погрипти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛУЩЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перелу́щити**.

ПЕРЕЛУ́ЩИТИ *див.* **перелу́щувати**.

ПЕРЕЛУ́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перелу́щувати**. * *Образно. Се ж немилуване: треба ж мати кумоньках теми задля розмов, треба ж дозодержатись.. незначній охоті до перелущування кісточок своїм знайомим* (Хотк., I, 1966, 44).

ПЕРЕЛУ́ЩУВАТИ, ую, усш., *недок.*, **ПЕРЕЛУ́ЩИТИ**, щу, щиш, *док., перех.* Лущити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЛУ́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перелу́щувати**.

ПЕРЕЛЮ́БЕ, у, *ч., заст.* Те саме, що **перелю́бство**. (Х у с а:) *А се це що за норовиї? Вважуйся і рада будь, що не тягну тебе на суд за мариторство і перелюб, а покриваю все для чести дому!* (Л. Укр., III, 1952, 163).

Перелю́б чинйти — порушувати подружню вірність; перебувати у позашлюбному любовному зв'язку.

ПЕРЕЛЮ́БЕЦЬ, бця, *с., заст.* Той, хто перелюбствує. — *Я, отче Віталію, сумніваюся відносно бога, але попам тепер з совісю не говоряю. Та ще таким розпусним перелюбцям, як ви* (Шиян, Гроза.., 1956, 270).

ПЕРЕЛЮБИ́ТИ, люблю́, лю́биш; *док.* перелю́блювати; *недок., перех., розм.* 1. Перестати любити; розлюбити. *Вукицю не пройти дівчині, Споділя в Тетяною за тинами переговоряться — злюпець перелюбця дівчину — дивляться, примічають — чи не оливовіють, часом, дівочий стан* (Горд., Дівчина.., 1954, 213).

2. Любити всіх або багатьох, одного за одним, одну за одною.

ПЕРЕЛЮБКА, и, *ж., заст.* Жін. до **перелю́бець**. [Д о р и в а:] *Ах ти, перелюбко погана! То через тебе мої діти сиротами лишаються!.. (Люто накидається на сестру)* (Мик., Тв., 1962, 59).

ПЕРЕЛЮБНИ́К, а, ч., *заст.* Той, хто перелюбствує. — *Вмирай, вмирай, старий дурню.. Так тобі й треба, розпусникові, перелюбникові* (Драч, Іду.., 1970, 34).

ПЕРЕЛЮБНЯ́ЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **перелю́бник**. [Х у с а:] *Я тобі скажу, чого ти заробила! от чого: прилюдно бути побитою каменями! Ти перелюбниця!* (Л. Укр., III, 1952, 161).

ПЕРЕЛЮ́БСТВО, а, *с., заст.* Дія за знач. **перелюбствувати**. — *Дрештою! — затупотів ногами Ахапіт.. — Ти маєш мені відповісти за свої кляте перелюбство* (Загреб., Диво, 1968, 482); *Папа Іоанн XXIII, налаювавши на гріх перелюбства, жив з дружиною свого брата* (Медиц., Обличчя.., 1960, 37).

ПЕРЕЛЮБСТВУВА́ТИ, ую, усш., *недок., заст.* Порушувати подружню вірність; перебувати у позашлюбному любовному зв'язку.

ПЕРЕЛЮДНЕ́НИЙ, а, е, *діал.* Перенаселений. *Довгі літа — перші свої літа — душилося* [Герман] *в завалі, нездоровім повітрі перелюдненого, неохайного передмістя* (Фр., VIII, 1952, 327).

ПЕРЕЛЮТУ́ВАТИ[1], ую, усш, *док.* Перестати лютувати (*див.* **лютува́ти** [1]); // *перен.* Перестати бушувати (про вітер, вітрюк і т. ін.). *Шторм перелютував біля турецьких берегів, і до нас дійшли лише хвилі мертвої брижі* (Логв., Давні рани, 1961, 5).

ПЕРЕЛЮТУВА́ТИ[2], ую, усш, *док., перех., заст.* 1. Лютувати, няти не раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Лютувати, няти все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕЛЯГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЛЯ́ГТИ**, я́жу, я́жеш; *мин. ч.* перелі́г, перелягла́, *зб.* лягли́; *док.* 1. Підвищившись з одного місця, лягати на інше.

2. Лягати на інший бік, інакше; перевертатися лежачи.

3. *перев. у сполуч. із сл.* в і т е р, *розм.* Те саме, що **ущухну́ти**. *Лодія* (човен) *зупинилась, а Добриня, підставивши під вітер обличчя, дивився в темряву й прислухався, чи не перелягає вітер* (Скл., Святослав, 1959, 482); *Хай.. вітер перелягне.. Розпустимо його* [парус] *— в моря летіти!* (Ю. Янов., II, 1958, 145).

ПЕРЕЛЯ́ТИ *див.* **перелягти́**.

ПЕРЕЛЯ́К, у, ч. Почуття страху, боязні. *Злість, переляк разом струснули немолоді кості вельможного пана, положили його на ліжко* (Мирний, I, 1949, 369); *Небувалий, божевільний переляк опонує мене цілко, і я перший раз в житті почую себе безсилим, безпорадним і страшенним боягузом* (Ірчан, II, 1958, 50); *Такі пекучі емоції, як радість, переляк, горе, страх, сором, особливо, коли вони з'являються несподівано, викликають почастіння або уповільнення скорочень серця* (Шк. гігієна, 1954, 80); // Стан, викликаний таким по-

чуттям; зовнішні ознаки такого почуття. *Катря запомилася до стіни й широко роскрила очі. Но обличчі застиг переляк* (Кучер, Прощай.., 1957, 219); *Марину морозило, здається, вже не від переляку, а від простуди* (Дмит., Паречена, 1959, 163).

В переля́ку; З переля́ку — у стані страху; перелякано. *Замоготіло, задзижчало, забурхала довкола, родилася тисяча струмків, побігли в сквапливім переляку в усі боки* (Хотк., II, 1966, 229); *Решта з переляком витріщала очі на Стольського, але з її уст не вирвалося ані одно слово* (Фр., VII, 1951, 390); З (від, од) переля́ку — злякавшись чого-небудь, від страху; перелякано. *Жінки голосять з переляку, а малим дітям не одному доведеся переполох злякавши* (Ів.-Осн., II, 1956, 201); *Очалілий від переляку.. ночав* [Суліман] *ритись у буфеті з посудом* (Вільде, Сестри.., 1958, 366); *Той крик од болю й переляку в мені й досі це живе...* (Сос., II, 1958, 342); **Сконві́ вперля́к** — хтось злякався. *Так часом, як пастарка смажила гуси та поросята, на сей скоївся переляк* (П.-Лев., III, 1956, 151).

◊ **Брáти (взяти) на переля́к** *кого* — злякавши когонебудь, примушувати до бажаних для себе дій. — *Та не кричи так... ще хтось почує,— раптом злякався Левко і подивився навкруги.— То я тебе хотів узяти на переляк...* (Стельмах, I, 1962, 544); **Відкида́ти переля́к** *ім.* **відпада́ти**.

ПЕРЕЛЯ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до перелякáти. *Голос у неї ослаб, став тихий, тоненький, немов дитячий. Видно було, що вона дуже перелякана* (Л. Укр., III, 1952, 615); *Перелякані тим переможним залпом, здибилися коні на Брайдебурзьких воротах, здибилися і панцирні* (Логвь., Данні рани, 1961, 61); // перелякáно, безос. присудк. сл. *Де коло перелякано, вже бабу тягнуть на головку мясну ставить на віск шинкву* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 26).

Перелякáний на смéрть (до смéрті) — охоплений надзвичайно сильним почуттям страху, дуже зляканий. *Надармо переляканий на смерть цицак благав пустить його* (Коцюб., I, 1955, 212); — *Муха пролетить мимо Ганни Іванівни, - посміхнувся начальник цеху,— а Валентин Модестович уже до смерті перелякався: чи не зачепить та муха його тендітну дружину крильцем* (Шовк., Інженери, 1956, 58).

2. у знач. прикм. Охоплений переляком. *Перелякані жінки.. тапалюв за палаші, за пістолі* (Стор., I, 1957, 395); * Образно. *Далі, мов велетенським молотом по ковадлі: грюк пасерб лісу. Перелякані шибки забряжчали й завершали в хаті всі образу* (Вас., II, 1959, 329); * У порівн. *Дочки, мов перелякані цесарки, перестрашали в полі на ноту* (Вільде, Сестри.., 1958, 179); // Який виражає переляк. — *Хто там?— тривожно обізвався перелякáний жіночий голос* (Хотк., II, 1966, 251); *Металіст, оглядаючи в сажу, лупав переляканими очима* (Панч, Вибр., 1947, 339).

ПЕРЕЛЯ́КАНО. Присл. до **перелякáний** 2. *Олена побігла борзенько в кут і зляділа відтіль перелякано та на суддю, то на адвоката* (Март., Тв., 1954, 120); *Іноді пробували пустопаші діти, щоб хтось суворо цитькав на них і вони перелякано замовкали* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38); * Образно. *Грюкнув* [виноград] *раптом тричі мені на руці, і весь кущ, мов живий, перелякано залитався* (Досв., Вибр., 1959, 422).

ПЕРЕЛЯ́КАТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Викликати страх, боязнь; дуже стривожити. злякати когонебудь або всіх, багатьох. *На вигоні телят перелякав* [осел] (Гл., Вибр., 1951, 137); *Найстрашніший привід не був би так перелякав її, як те, що вона тепер побачила* (Фр., VII, 1951, 163).

Перелякáти на смéрть (до смéрті) — викликати надзвичайно сильне почуття страху, дуже злякати. *Останнійчики дітей на смерть перелякав* [Чіпка].. *Біжить, кажуть, як скажена собака. через горід...* (Мирний, I, 1949, 282); *Та що там ведміді! Сама проїжжать мимо — і то перелякає на смерть* (Хотк., II, 1966, 164).

ПЕРЕЛЯ́КАТИСЯ, я́юся, я́шся, *док.* Відчути страх, боязнь; дуже стривожитися, злякатися. *Я аж злякався.. Він* [цар] *і почув, ми як вилє,— Й перелякався, Та и прокинувсь...* (Шевч., I, 1963, 251); *Ні, видно було, дуже перелякалася і, боязко оглядаючись, заквапилась до ближчих куща* (Смолич, I, 1958, 53); * У порівн. *Чайченко став коло Конрт з вила ж у танець. Вона, ота сміливиця, мотная Катря, немов перелякався чого, збігла...* (Довчик, I, 1955, 190).

Перелякáтися на смéрть (до смéрті) — відчути надзвичайно сильний страх, дуже злякатися. *Зайці перелякались на смерть, а старі зайчата аж зомліли з переляку* (Н.-Лев., III, 1956, 202).

ПЕРЕМАГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемага́ти**. *Типові риси характеру радянської людини формуються в процесі її боротьби за комунізм, в процесі перемагання нею труднощів* (Рад. психол. наука.., 1958, 432); [Мальованюк:] *Ви проти перемагання простору?* (Коч., II, 1956, 12).

ПЕРЕМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМО́ГТИ**, бу́ду, бе́ш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Вигравати бій або війну; наносити супротивникові поразку. [Айтмат:] *Наш ваддар в полі зустрівся з Ахіллесом.* [Андромаха:] *Ох!.. і що ж?* [Айтмат:] *Здається, він його переможе* (Л. Укр., II, 1951, 262); [Свічка:] *В буденних світах кінчилось на бій. А переможе — знову до роботи...* (Коч., I, 1956, 582); // Ставати першим у спортивних змаганнях, грі і т. ін. *Інші потому в борінні висвячували міряли сили,— В цьому найкращих борців перемогти Евріал нездоланий* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 140); *Ми востанне в житті змагалися у футбол. І ми перемогли* (Ю. Янов., II, 1954, 27).

2. *перен.* Виходити переможцем із труднощів, важкого становища, боротьби із стихією і т. ін., долати які-небудь перепони, перешкоди. *Авто рушило лаяжем. Воно посувалося не швидко, перемагаючи пісок* (Смолич, I, 1958, 101); *Людина встає, і по обличчю в баби, що вона перемогла море. Вона йде понад водою, і знов покірно лягають до її ніг* (Ю. Янов., II, 1958, 93); *Коли людина цілком переможе космічні простори, то вона з гордістю виправлятиме слово «земляк» згідно з досягненнями геології, тобто «мешканець Землі»* (Рильський, Вечорові, 1964, 147); // Виливаючись вражливішим, сильнішим за кого-, що-небудь, отримувати верх над кимсь, чимсь. *Настя кидається до запорожців й жене руками. Її слова перемагає пісня* (Н.-Лев., II, 1956, 466); * У порівн. *Золото старих соборних баань сяйнуле блищить проти сонця, немовби хоче перемогти його своїм сяйвом* (Собко, Матір затока, 1962, 4); // У суперечці примушувати супротивника погодитися із своєю думкою, своїми доказами і т. ін. *Довго такого багато говорили і сперчали.., а таки Семен Іванович не переміг Олексія ніяк, аж тім у той день і зосталося* (Ів.-Осн., II, 1956, 344); *Замовкла мати: бачить, не переможе сина. Замовк і Чіпка, думаючи своє про себе* (Мирний, I, 1949, 339); // Пересилювати якісь відчування, почуття, емоції і т. ін. *Віталій Стратонович, ледве перемагаючи гнів, бере з рук панотця пропалу церкову і потов камилавку і не знає, куди її подіти — так обурення тіпає чоловіком* (Стельмах, I, 1962, 334); *Перемагаючи гострий біль, Чернига повернувся до сусіда обличчя* (Гончар, III, 1959, 166).

◇ **Перемага́ти (перемогти́) себе́ (своє́ се́рце** і т. ін.) — прислухувати у собі які-небудь почуття, боротися з якимсь станом, емоціями і т. ін. *Борис, перемагаючи себе, дивлячись не на друга, а на вулицю, на міні, на одиноких перехожих, сказав:* — *Ти пам'ятаєш, я тобі колись говорив, що збираюсь одружитися* (Собко, Біле полум'я, 1952, 223); *Вона перемогла себе й почала казати далі:* — *Я... сама відпадила тому...* (Гр., I, 1963, 393); *Стає шкілар свою жінку зневажати... а Чайченко не переміг свого серця, уступився* (Вовчок, I, 1955, 245); **Перемага́ти (перемогти́)** смерть — виликувати смертельну хворобу, залишатися живим після тяжкої хвороби. [Кречет:] *Я зроблю ще переливання крові. Завтра востаннє спробую перемогти його старість, смерть...* (Корн., I, 1955, 113); **Перемага́ти (перемогти́)** хворобу — справлятися з хворобою; видужувати. *Минуло ще три дні. Організм Степана перемагав хворобу* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 84).

ПЕРЕМАГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕМОГТИ́СЯ**, ожу́ся, ожешся, *док., розм.* 1. Відважуватися на що-небудь. *Почувши* [Гайнка], *що мусить щось сказати, відповісти на ці слова, та не могла розімкнути уста. Одначе перемоглася* (Гр., II, 1963, 400).

2. Протягом якого-небудь часу жити, долаючи нестатки, хворобу або якісь перешкоди; перебуватися. *Дівчина з ума не йде.. Ще ледве перемігся від відпадка, а там запріг та й поїхав у село Лани* (Вовчок, I, 1955, 353).

3. *перен.* Боротися між собою, змагатися в силі і т. ін. *Невсипущість в утомленій голові молодого учениця суперечні думки, що між собою борються, перемагаються* (Мак., Вибр., 1954, 50).

4. *тільки недок.* Пас. до **перемага́ти**.

ПЕРЕМАГНІ́ТИТИ *див.* **перемагні́чувати**.

ПЕРЕМАГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемагні́тити**.

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемагні́чувати**. *Маловуглецева, легована кремнієм сталь застосовується для виготовлення деталей, які зазнають постійного перемагнічування* (Токарна справа..., 1957, 59).

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАГНІ́ТИТИ**, і́чу, і́тиш, *док., перех.* 1. Магнітити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Магнітити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕМАГНІ́ЧУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перемагні́чувати**.

ПЕРЕМА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перема́зати**. [Перчун:] *Витягнув* [стрицний] *з кишені нам контракт, справді перемазаний і до половини передертий, показав жені, знов сховав з пітпов* (Фр., IX, 1952, 432); *Старий, перемазаний мокрою глиною, вийшов з дверей гончарні* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 327).

ПЕРЕМА́ЗАТИ *док.* **перема́зувати**.

ПЕРЕМА́ЗАТИСЯ *див.* **перема́зуватися**.

ПЕРЕМА́ЗКА, и, *ж.* Дія за знач. **перема́зувати, перема́зати**.

ПЕРЕМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́зувати** і **перема́зуватися**.

ПЕРЕМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМА́ЗАТИ**, а́жу, а́жеш, *док., перех.* 1. Мазати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мазати все або багато чого-небудь.

3. *розм.* Мазати, забруднювати чим-небудь у багатьох місцях.

ПЕРЕМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМА́ЗАТИСЯ**, а́жуся, а́жешся, *док.* 1. *розм.* Мазатися, забруднюватися чим-небудь у багатьох місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **перема́зувати**.

ПЕРЕМАЙНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Швидко перебратися через який-небудь простір або перешкоду, подолати якийсь простір, перешкоду. *За думками незчувся Наталка, як перемайнула через усе село* (Шиша, Грозн.., 1961, 35); *// у знач. ім. сл.* **по́гляд**, *перен.* Оглянути кого-, що-небудь швидко, мимохідь, побіжно. *За спиною в Шури стояв Сагайда, усміхаючись до вух своїми товстими губами. «Чого вінде дивувався Черниш і перемайнув поглядом по інших* (Гончар, III, 1959, 395).

ПЕРЕМАЙСТРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемайструва́ти**.

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемайстро́вувати**.

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАЙСТРУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Робити що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемайстро́вувати**.

ПЕРЕМАЙСТРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМАЙСТРУ́ВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Робитися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемайстро́вувати**.

ПЕРЕМАЙСТРУ́ВАТИ *див.* **перемайстро́вувати**.

ПЕРЕМАЙСТРУ́ВАТИСЯ *див.* **перемайстро́вуватися**.

ПЕРЕМАЛЮВА́ТИ *див.* **перемальо́вувати**.

ПЕРЕМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемальо́вувати**; *// перемальо́вано*, *безос. присудк. сл. Портрет перемальовано з фотокартки.*

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемальо́вувати**.

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док., перех.* 1. Малювати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Малювати з якого-небудь зразка; змальовувати. *Коли пана нема дома, з цих дешевих ярмаркових картинок Тарас перемальовує* (Ів., Тврис. шляхи, 1954, 48); *Харченя витягнув з кишені складену уособисто схему гребель.. — Не заперечуйте, я перемалюю вашу схему?* (Годов., Тополя.., 1965, 253).

3. *розм.* Малювати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕМАЛЬО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перемальо́вувати**.

ПЕРЕМА́НДРУВАТИ, ую, уєш, *док.* Переміститися, перейти і т. ін. з одного місця на інше. *Комі, що пасися спочатку на стерні, перемандрували в улоговину* (Тют., Вир, 1964, 289).

ПЕРЕМА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перема́нити**. *Дітвора приносила баби подивитись якогось голуба чи голубку, перманену у чужих голубників* (Стельмах, I, 1962, 207).

ПЕРЕМА́НИТИ *див.* **перема́нювати**.

ПЕРЕМА́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́нювати**.

ПЕРЕМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМАНИ́ТИ**, маню́, ма́ниш, *док., перех.* і *без додатка.* Приваблюючи чим-небудь, схиляти до зміни місця проживання або роботи, примушувати пристати, приєднатися до когось іншого. *— Вивчив хлопчика, вчив його доброї роботи, а нам його до себе й переманює* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 173); *— Хай Бондарівна наступиться з своєю плахтою, а то.. погодяць по осаду,— ось моє я кажу! Усіх хлопців до себе переманила...* (Мирний, I, 1954, 156); *З України перейхали* [Анюта] *в Баку — переманила подруга* (Довч., II, 1956, 113).

ПЕРЕМА́НЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто переманює кого-небудь.

ПЕРЕМА́НЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перема́нювач**.

ПЕРЕМА́СЛИТИ *див.* **перема́слювати**.

ПЕРЕМА́СЛИТИСЯ *див.* **перема́слюватися**.

ПЕРЕМА́СЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́слювати** і **перема́слюватися**.

ПЕРЕМА́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМА́СЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех., розм.* 1. Маслити більше, ніж треба, понад міру.

2. Маслити все або багато чого-небудь, одне за одним; // Маслити, забруднюючи чим-небудь жирним у багатьох місцях.

ПЕРЕМА́СЛЮВАТИСЯ, ююся, юється, *недок.*, **ПЕРЕМА́СЛИТИСЯ**, люся, лишся, *док., розм.* 1. Маслитися, забруднюватися чим-небудь жирним у багатьох місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **перема́слювати**.

ПЕРЕМАСТИ́ТИ *див.* **перема́щувати**.

ПЕРЕМАСТИ́ТИСЯ *див.* **перема́щуватися**.

ПЕРЕМА́ХНУТИ *див.* **перема́хувати**.

ПЕРЕМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех., розм.* 1. Перестрибувати через що-небудь, стрибати, долаючи якусь перепону. *Ноги легко перемахували через височенький паркан з густим цвітовинням по верху* (Смолич, II, 1958, 89); *Марія Осипівна стрибнула на колесо й одну мить перемахнула в кузов* (Кучер, Трудна любов, 1960, 207).

2. Швидко долати який-небудь простір, перенравляючись через якусь перепону. *В ту ж мить бажав постріл, а патлатий з криком і з зойками зірвався й шарахнувся геть... Вибік перемахнувши, кидались просто в двори — у ворота, через тини, через замети* (Головко, II, 1957, 344); *Серце стислось На думку про оту страшенну відстань, Яку ми просто так перемахнули...* (Рильський, III, 1961, 299); // *перен.* Швидко переключатися з чого-небудь на щось інше. — *Почнуй хрестити дитину по всім правилам..., читаю та співаю! Дивлюсь,— вже близько кінець. Я перемахнув для поважності на молебінь, давай вичитувати один, потім другий* (Н.-Лев., I, 1956, 124).

ПЕРЕМА́ЩАНИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перема́щати**.

ПЕРЕМА́ЩАТИ *див.* **перема́щувати**.

ПЕРЕМА́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́щувати**.

ПЕРЕМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМА́ЩАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Мащати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Роберт... підійшов до Тамариного стола і почав витирати всі шухлядки, перемащував кожен папірець і висипав усе на стіл а* (Хижняк, Тамара, 1959, 121); *Каунки перевіряв румунський жандарм. Кожну скоринку перемащує, кожен кавалочок солоними помне в руках* (Мур., Бук. повість, 1959, 175).

ПЕРЕМА́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перема́щувати**.

ПЕРЕМА́ЩЕНИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемасти́ти**.

ПЕРЕМА́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемасти́ти**.

ПЕРЕМА́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перема́щувати**.

ПЕРЕМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМАСТИ́ТИ**, ащу́, а́стиш, *док., перех.* 1. Мастити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мастити все або багато чого-небудь одне за одним; // *розм.* Мастити, забруднювати чим-небудь у багатьох місцях. *Коли б ви [гуси] тільки захотіли,.. Ми б нашка сього жиру перемастили* (Греб., I, 1957, 44).

ПЕРЕМА́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМАСТИ́ТИСЯ**, ащу́ся, а́стишся, *док.* 1. *розм.* Маститися, забруднюватися у багатьох місцях. *У вагові помітив, що майже всі мої зошити і книжки перемастилися* (Хор., Ковпа, 1960, 16).

2. *тільки недок.* Пас. до **перема́щувати**.

ПЕРЕМЕЖА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* Час від часу замінювати кого-, що-небудь кимсь, чимсь іншим; чергувати. *Перемежовують виступи жанрів виконавців кінороликами, студія створює повне враження присутності всіх виконавців на оцейчній площадці* (Мистец., 6, 1955, 24).

ПЕРЕМЕЖА́ТИСЯ, аються, *недок.* Час від часу замінюватися ким-, чим-небудь іншим; чергуватися. *Обважнілі дахи хлівів сяяли сизіюю поволокою, що перемежалася з голубими тінями* (Руд., Остання шабля, 1959, 57); *До речі, Муркет таки й був трохи схожий на малесеньке тигреня: у нього темно-сірі смуги перемежалися з золотавими* (Коп., Подарунок, 1956, 78).

ПЕРЕМЕЖЕ́НИСЯ, ниться, *док., безос., діал.* Обі́йтися. — *Ти й до ніз важиш упадати,— мовлю їй,— і вмирати зважи: може, ще й так перемежеться; а поки що,—кажу,— не займай батька, нехай він сам трохи вскується* (Вовчок, I, 1955, 205); — *Думав, що ти якось літом вирвешся до нас, а тепер бачу — капут моїм вакаціям.. А може, якось перемежеться?* (Кол., Терещ., 1959, 304).

ПЕРЕМЕЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемежо́вувати і перемежо́вуватися**. *На дрібнолистих гіллястих рясно синіють вогрянені сизим пилком ягоди, перемежовані розцвіченими пучками продовгуватих калючок* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 681).

ПЕРЕМЕЖО́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемежо́вувати і перемежо́вуватися**.

ПЕРЕМЕЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМЕЖУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Розмежовувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Розмежовувати все або багато чого-небудь.

3. Час від часу замінювати кого-, що-небудь кимсь, чимсь іншим; чергувати. *На кожному уроці [з художньої гімнастики] рекомендується застосовувати різноманітні вправи, перемежуючи вправи без предметів, акробатичні вправи, вправи з предметами* (Худ. гімнаст., 1958, 16).

4. *перен.* Розділяти на частини; перетинати. *Узгір'я й невеликі гори, вкриті ялівцем, як церковні куполи, іноді перемежовували рівнину* (Гон., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмигівського, 1948, 245).

ПЕРЕМЕЖО́ВУВАТИСЯ, уються, *недок.*, **ПЕРЕМЕЖУ́ВАТИСЯ**, уються, *док.* 1. Час від часу замінюватися ким-, чим-небудь іншим; чергуватися. *Розмаїтання фабульної мистецтва в ній [поемі] часто перемежовується ліричними відступами, картинами побуту, небажаними малюнками* (Рад. літ-во, 3, 1933, 108); — *Що ви хочете робити? — скрикнула [Мар'яна], раптом подумавши, що в неї відбирають шматок її надію, і в очах її перемежувався страх і рішучість* (Стельмах, II, 1962, 274).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемежо́вувати**.

ПЕРЕМЕЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемежува́ти і перемежо́вуватися**.

ПЕРЕМЕЖУВА́ТИ *див.* **перемежо́вувати**.

ПЕРЕМЕЖУВА́ТИСЯ *див.* **перемежо́вуватися**.

ПЕРЕМЕ́Л, у, ч. Дія за знач. **перемели́ти, перемоло́ти і перемеле́ний, перемолоти́ся**.

ПЕРЕМЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемоло́ти**; // у знач. прикм. *Подумав* [Мирон], *що не вистачить у нього хліба й до посту. Треба, щоб жінка підмішувала в муку перемелене кукурудзяне* (Стельмах, II, 1962, 42); // **перемелено**, *безос. присудк. сл.* — *Скільки вже їх [бійців] перебито, скільки перемелено, а вони все йдуть і йдуть. Падає сотня, а родить тисячу* (Гончар, II, 1959, 364).

ПЕРЕМЕЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемелю́вати і перемелю́ватися**. *Для перемелювання зерна [у XV ст.] були поширені.. ручні жорна* (Іст. УРСР, I,

1953, 123); *Те, що робив Кистецький, було тільки частиною заходів радянського командування, спрямованих на викотування, знекровлення, перемелювання і потім, в ході наступального руху вперед, остаточного знищення гітлерівських сил* (Перв., Дикий мед, 1963, 117).

ПЕРЕМЕ́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕМОЛО́ТИ**, мелю́, ме́леш, *док.*, *перех.* 1. Молоти все зерно або багато зерна. *Добрі жорна все перемелють* (Номис, 1864, № 12015); — *Гуртом земле обробляємо, гуртом хліб збираємо та в громадські магазеї засипаємо, поки перемелемо* (Мирний, IV, 1955, 331); * Образно. *За хлібом одноманітно хурчать млинки, повстромлювані на довгих шнурах в горло. Хурчать млинки, перемелюють вітер і тишу* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // розм. Роздрібнювати що небудь, перетворюючи на однорідну масу. *Біля деренця сиділа Марусе й руками перемелювала перепічі, щоб він був дрібніший* (Поч., V, 1957, 214); *Соковиті трава равпирає їм* [коровам] *боки, і вони ремлять, перемелюють те, що набрали за день у великі шлунки* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 200).

2. *перен.* Знищувати, губити всіх або багатьох (звичайно під час воєнних дій); все або багато знищ. *Наступаючи на місто по залізниці й перемелюючи грецьке та французькі заслони, наближалася Червона Армія* (Смолич, V, 1959, 301); *Звістка про те, що доведеться летіти вантажним літаком, у декого з пасажирів викликали протест. Але радість подорожі все перемолола* (Томч., Готель.., 1960, 24).

ПЕРЕМЕ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕМОЛО́ТИСЯ**, мелеться, *док.* 1. Молотися (про все зерно або багато зерна). *Я як межовий, бебехнувся об поміст... Мабуть, дозволив я жалю, бо як опам'ятувавсь, то вже й капанець погас, і жито перемололось, що засипав* (Стор., I, 1957, 219); *Зерно коли присотне, перемелеться — мука як сонце* (Горд., II, 1959, 345); // розм. Роздрібнюватися, перетворюючись на однорідну масу. *Спокою йому не давало бурчання в животі, де швидко перемолювся необтяжливий обід* (Дабр., Оп. солдатики, 1961, 60); // *перен.*, розм. Влаштовуватися, улагоджуватися, засновуватися і т. ін. [К о с т ь:] *Котилися жартуючи?! Ну, любчик!.. Бач тобі суддя!.. Хоч вішався від сорому.* [М а р и н а:] *А Присько не поплакалась* [повісилась], *коли її ти зацував. Перемелеться, дурнице все!* (К.-Карий, I, 1960, 430).

◇ **Переме́леться, мука́ бу́де** *фам.* **мука́**.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемелювати**.

ПЕРЕМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемерза́ти**. *Дуже важливо запримітити витрату води у річці в період восліжень і визначити строки переїжджання та перемерзання, якщо це буває* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 17).

ПЕРЕМЕРЗА́ТИ, аю, ає, *недок.*, **ПЕРЕМЕ́РЗНУТИ**, ну, неш, *док.* 1. Дуже мерзнути, страждати від холоду. [А н д а:] *Так, бідната* [коні], *перемерли, мов риби прямлять* (Фр., IX, 1952, 99); *Озерко — той, знісько, дівочий мазур, зрідка коли прилюднюється до чарки. Хіба що перемерзне, або вощ перемокне* (Горд., II, 1959, 164).

2. Терпіти холод, страждати від холоду. *Щодня напихаймо соломи, а це створює товстий шар підстилки, й гуси не перемерзають* (Соц. тварин., 2, 1956, 37).

3. Промерзати наскрізь; перетворюватися у лід. *Був білим шатти маршавий, знищовний струмок.. Взимку перемерзав, уявіть немилосердно смердів* (Дмит., Об-ницьке.., 1962, 200).

ПЕРЕМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **перемерзнути**. *По церкві розходилась струмками сила пара з ротів і носів перемерзлого люду* (Коцюб., I, 1955, 326); *Почала розв'язувати перемерзлими пальцями, шукати, але з поверх нічого не могла знайти* (Хотк., II, 1966, 222); *Прокинувшись вранці, клепівчани побачили, як з дерев опадало останнє листя, в'яли трав'яні килими на перемерзлій землі* (Скл., Карпати, II, 1954, 360).

ПЕРЕМЕ́РЗНУТИ *дна.* **перемерза́ти**.

ПЕРЕМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **перемерти**.

ПЕРЕМЕ́РТИ *дна.* **перемира́ти**.

ПЕРЕМЕСТИ *дна.* **перемі́тати**.

ПЕРЕМЕ́Т[1], у, *ч.* Купа снігу, винесена вітром поперек шляху; довгий замет. *Коцюбувалась, долаючи снігові перемети, кашляла* [хлопці] *до хутора, що вже чорнів через снігову заметіль* (Тют., Вир, 1964, 457); *Цілісінку ніч гуляла метелиця, перетрушувала білими перметами вулиці* (Юхвід, Оля, 1959, 251).

Стáти на перемéті — те саме, що **Бýти (стоя́ти, стáти) на перешкóді** (*див.* **перешкода**). *Шавкун лежав уже голому, шапери по товстелезних томах законів, чи не знайдеться чого, щоб випровадити з управи члена, котрий, як вік боявся, має сісати йому на перемети* (Мирний, II, 1954, 274).

ПЕРЕМЕ́Т[2], у, *ч.* Рибальська снасть з гачками, яку звичайно ставлять поперек течії річки. *Тося справила перемет — вісім перемети переметь, на сто сажнів різного калібру і з поводками, завдожки теж різними* (Смолич, Мир.., 1958, 35); *Старший, Іваць, витягався, як він минулого літа поставив на ніч перемет близько корчів на Шпаковому і знімав чималу рибу-перевлику щуку* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 109).

ПЕРЕМЕ́ТАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемета́ти**[1].

ПЕРЕМЕТА́ТИ[1] *дов.* **перемета́ти**.

ПЕРЕМЕТА́ТИ[2], перемета́ю, перемета́єш і перемі́чу, перемі́чеш, *док.*, *перех.* Кидати все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕМЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перемет**[2].

2. Який перекидається через сідло або плече. *Виводили* [козаки] *із стайні кращі й сідлали їх, вчинали перехватним сумиш й торбами* (Морд., I, 1958, 143).

3. *спец.* Який розміщується між протилежними, рівними просторами, сторонами. *Людовики другого порядку або запасні... до бою не доходять... Такі людовики розміщуються на протилежних кінцях гори і з'єднуються на її гребені,— тоді утворюється перехватний людовик* (Курс заг. геол., 1947, 146).

ПЕРЕМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.*, через що 1. Різким швидким рухом перекинути що-небудь через щось або в інше місце. *Перемету́ю* [Голобородько] *через плече речинець, вяв чемодан* (Голов., Тополя.., 1965, 274).

2. Швидко перестрибнути, перескочити через якусь-небудь перешкоду. *Серед тих, хто при вході в Чапликину крадькома шукали за халяву в сутінь якавсь, був і Пресько. Перемету́є конем через рів з деревцю, прискочив одне подвір'я, друге* (Гончар, II, 1959, 88); // Швидко подолати який-небудь простір. *Бачу перемету́є через вигін, повертається, зайшов на край села* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 312).

ПЕРЕМЕТНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* 1. Те саме, що **перемету́ти** 2. *В пятнадцять бачимо, як напас на порозі вартовий і Гречаний, переметнувшись через плоту, кидається до дверей комори вимолоти товариша* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 101).

2. *перен.* Перейти на сторону противника, ворога, супротивної сторони і т. ін. *Дав Митро.. майстерував другу молотарку, потужнішу і досконалішу. Відчота знову перметнулася до діда — він брав наполовину менше, ніж багатії* (Мушко, Моя Мушківка, 1962, 13); *Українські ж феодали і магнати.. підло перметнулись на бік ворогів, кинувши свій народ напризволяще* (Цюпа, Україна.., 1960, 19); // Змінити місце роботи, місце пе-

ребування і т. ін., звичайно з кореспівних міркувань. *Не покращував би тут і цикрову — переключися на інший завод, привабливий більшою платою* (Шовк., Інженери, 1956, 65).

Переме́тувий, а, е. Прикм. до **перемет** [2].

Перемету́вання, я, с. Дія за знач. **перемету́вати**.

Перемету́вати, ую, уєш, *недок.*, **перемета́ти**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Метати, обмотувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Метати, обмотувати все або багато чого-небудь, одне за одним.

Перемету́затися, ується, *недок.* Пас. до **перемету́вати**.

Перемива́льниця, і, *ж.* Робітниця, яка що-небудь перемиває.

Перемива́ння, я, *с.* Дія за знач. **перемина́ти** і **перемина́тися**. *Здається мені, користі мало з такого перевертання і перемивання кісточок* (Л. Укр., V, 1956, 303).

Перемива́ти, аю, аєш, *недок.*, **перемі́ти**, мію, мієш, *док.*, *перех.* 1. Мити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Цисанки, певне, допоружалися, чого вона пішла за ними, бо в першому ж селі вони обвели її до заможного болгарина* [болгарина], *який найняв Соломію перемивати вовну* (Коцюб., I, 1955, 373); *По обіді вона перемивала масло, перебирала кришанки, солила сир* (Л. Янов., I, 1959, 216); *Уляна перемила тепловою водою ложки, покпала проти сонця сушитися* (Тют., Вир, 1964, 237).

Перемина́ти (перемити) до ві́сток (сугло́бів) і т. ін.) — те саме, що **Ві́стки перемина́ти (перемити)** (див. **ві́стка**). *Зійдеться три-чотири десятки кріпаків, покурять, поплещуть язиками, перемиють винних і невинних до всіх сугло́бинів* (Рудь, Гомін., 1959, 43).

2. Мити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Як навчав, вона кидається то до чайника, чи не поспів ще чай, то стакани перемиває, бо на вінці щось чорніє таке* (Мирний, III, 1954, 245).

Перемина́тися, аюся, аєшся, *недок.*, **перемі́тися**, мію́ся, мієшся, *док.* 1. Митися (про всіх або багатьох).

2. Митися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

3. тільки *недок.* Пас. до **перемина́ти**.

Перемигну́ти, ну́, не́ш, *док.*, *біл.* Проаанути. *По лиці боярина перемигне вираз якогось задоволення* (Фр., VI, 1951, 109).

Перемигну́тися, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **перемига́тися**. *Змотавсь* [Юхим] *у двір чогось, біля загонів з волівником про щось перемигнувся* (Головко, II, 1957, 282); * Образно. *Зоря з зорею перемигнулися не вспе,— Як з полонянію* (Тич., I, 1957, 48).

Перемига́тися, ається, *недок.* Митаючи, подавати знаки один одному. * Образно. *Далеко на горизонті перемигувались зелені та червоні вогні* (Збан., Мор. чайка, 1959, 64).

Перемика́льний, а, е. Спец. до перемикача.

Перемика́ння [1], я, *с.* Дія за знач. **перемика́ти** [1]. *Перемикання швидкостей найкраще освоювати на мотоциклі: що стоїть на пінжах, під які підставлено дерев'яний брусок* (Знання..., 3, 1967, 19); *Будь-яке перемикання, розбирання тощо в електросхемі можна робити лише при вимкненій напрузі* (Знання..., 8, 1967, 32).

Перемика́ння [2], я, *с.* Дія за знач. **перемкну́ти** [2].

Перемика́ти [1], аю, аєш, *недок.*, **перемкну́ти**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* Вимикати і вмикати певні механізми, апарати, одиниці і включати інші. *Хтось підратував: водій автобуса, що обслуговує пасажирів у місті, перемкнув за мить швидкість понад тисячу разів* (Знання..., 11, 1966, 17); // Змінювати напрям, силу (електричного струму, газу, потоку рідини).

Перемика́ти [2], аю, аєш, *недок.*, **перемкну́ти**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* З'єднувати перемичкою.

Перемика́тися [1], аюся, аєшся, *недок.*, **перемкну́тися**, нуся, нешся, *док.* 1. Направляти свої дії або думки на що-небудь інше. *Та я не знаю, Вийти — значить остаточно зіпсувати собі настрій, видатися, перемкнутись на родинні справи* (Кач., II, 1958, 20); *Комсар перемикнувся говорить на сторінки по самольотах* [літаках] (Ю. Янов., I, 1958, 278).

2. тільки *недок.* Пас. до **перемика́ти** [1].

Перемика́тися [2], ається, *недок.* Пас. до **перемика́ти** [2].

Перемика́ч, а, *ч.* Пристосування для перемикання (*див.* **перемикання** [3]). *Марина кацнула перемикачем, вз'язалася з черговим радарних установок* (Собко, Срібний корабель, 1961, 255).

Перемина́ння [1], я, *с.* Дія за знач. **перемина́ти** і **перемина́тися** [1].

Перемина́ння [2], я, *с.* Дія за знач. **перемина́тися** [2]. *В моїй душі великі мрії стоялть, усіх тих, що в них я жила колись. В мені більш, як істнінна* [існуванні] *ми, і більш, як перемикання... У мене мрія — бажання народу мойого...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 273).

Перемина́ти, аю, аєш, *недок.*, **перем'я́ти**, мну́, мнеш і розм. **перемня́ти**, ну́, не́ш, *док.*, *перех.* 1. М'яти, перебираючи. *Ті горішки, що узяла* [Маруся] *у Василя, усе у жмені перемина* (Кв.-Осн., II, 1956, 32); *Рудь ще з хвилину постояв серед кімнати, нервово перемнявши в руці свого кашкета* (Голов., Тополи..., 1965, 150); // Переробувати їжу, корм. * У вислів. *І з виду він більш потопа на зайця, як на чоловіка: ...широка чеснють, не перестаючи, ходячи ходила, немаче перемнявала жевчку* (Стор., I, 1957, 375).

◇ **Перемина́ти на зу́бах** кого — те саме, що **Перетира́ти на зу́бах** кого (*див.* **зуб**). *І знову почав Грицько гукати на всю хату, перетираючи ти перемнаючи на зубах не тільки Ірисову з Христею, а й увесь рід їх* (Мирний, III, 1954, 56).

2. Здавлюючи, перетираючи і т. ін., перетворювати у м'яку масу. *Огей., сідає павочінки і довго уважно розглядає злинистий шар, потім спирає в бакуру і уважно перемнює між пальців рудувату слизьку глину* (Досв., Вибр., 1959, 322).

Перемина́тися [1], ається, *недок.*, **перем'я́тися**, мнеться і розм. **перемня́тися**, не́ться, *док.* 1. Ставати м'якими від здавлювання, перетирання і т. ін. * Образно. *Тим часом ми втечемо на сахарні, перебудемо цей важкий час та й знов повернемось. Може, воно якось перетреться, перемнеться та й так минеться* (Н.-Лев., II, 1956, 193).

2. тільки *недок.* Пас. до **перемина́ти**.

Перемина́тися [2], аюся, аєшся, *недок.* Робити певні рухи ногами (звичайно внаслідок неприємності, ніяковості і т. ін.). *Та вже ви ідуще спитав, а вона, стоячи перед ним, перемнається то червоніє, як є жалина* (Кв.-Осн., II, 1956, 323); *Пасажири, які почали спотикатися на його речі, голосно висловляли своє невдоволення, але юнак продовжував перемнатися біля дівчини* (Панч, В дорозі, 1959, 177).

Перемина́тися з ноги́ на ногу — переступати з однієї ноги на другу, тупцюючи на одному місці (звичайно внаслідок неприємності, ніяковості і т. ін.). *Вона будь-ласка, без панчіх, що їх, поспішаючи, забула взяти і тепер каялась: уже кілька разів вона порізала осокою собі коліна і литки, і ті пориз щеміли так, ніби туди насипали солі. Вона весь час спиниала поріз і переминалася з ноги на ногу* (Тют., Вир, 1964, 231); *Юнаати розгублено переминаюся з ноги на ногу, не знаючи, що й казати* (Мокр., Острів..., 1961, 80).

ПЕРЕМИРА́ТИ, аємо, áєте, *недок.*, **ПЕРЕМЕ́РТИ**, кремо́, мрете́, *док., розм.* Умирати (про всіх або багатьох). *Нашесть на людей почала стихати — чи то хлоп'ят задавив, чи всі ті, кому суджено було вмерти, перемерли* (Мирний, IV, 1955, 255); *Та й найкумась ж із тії діти: було їх аж шестеро! Всі перемерли, окрім цих двох* (Григ., Вибр., 1959, 45).

ПЕРЕМИ́РЕННИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перемири́ти**.

ПЕРЕМИ́РЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перемири́ти** і **перемири́тися**.

ПЕРЕМИРИ́ТИ, мирю́, ми́рить, *док., перех., розм.* Помирити всіх або багатьох.

ПЕРЕМИРИ́ТИСЯ, мирю́ся, ми́рився, *док.* Помиритися з усіма, багатьма, один з одним (про всіх або багатьох).

ПЕРЕМИР'Я́, *н. с.* Тимчасове припинення воєнних дій за згодою сторін, що беруть участь у війні, а також угода про припинення таких дій. — *Перемир'я ледь тривати не може. Після нього або приходить мир, або... воно розпочинається війна* (Шовк., Гижигери, 1956, 453); *За Андрусівським перемир'ям, укладеним Росією з Польщею в 1667 р., за Росією залишились українські землі на лівому березі Дніпра і Київ на правому березі* (Нова іст., 1956, 42).

ПЕРЕМІ́ТИ, *див.* **перемина́ти**.

ПЕРЕМІ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перемі́тити**. *На широкому столі.. стояли стакани після чаю, ще не перемиті* (Н.-Лев., IV, 1956, 50); *Дуб-зимняк умерто не віддає навіть високе, перемите осінніми дощами, згнуте моровими листя* (Жур., Вечір..., 1958, 49); // **перемі́то**, безос. присудк. сл. *Вася лягав тільки тоді, коли весь посуд перемито* (Собко, Сюзіа..., 1961, 22).

2. *у знач. прикм.* Чистий, вимитий. *Біля неї стояла миска з перемитим пшном, покришене сало на сковороді* (Л. Янов., I, 1959, 419); *Підземні джерела тихо ворушать і викидають з дна чисті, перемиті, блискучі мушники* (Тют., Вир, 1964, 227).

◇ **Як (мов, чемо́р, на́че** і *м. ін.*) **перемі́тий** – уживається для вираження високої якості кого-, чого-небудь; дуже хороший, один кращий від іншого. *Гарнєк житце, помнож його боже! Коло, немов перемитий* (Манж., Тв., 1955, 54); [Р о м а н:] *Хіба я на те іх дозладаю, щоб хтось уяв на запаскудив? У мене книжки, сам бачиш, як перемиті* (Мам., Тв., 1962, 473).

ПЕРЕМІ́ТИСЯ *див.* **перемива́тися**.

ПЕРЕМІ́ЧКА, и, *ж.* Спорудж. яка обмежує приплив води куди-небудь. *З'єднувальна* [стіна] *з темно-сірими валами кілометрових дамб ча, як із тут назвали, перемичок, які і згори і знизу двома кришами затиснули будівельний майданчик від бушкої поводі* (Жур., Опов., 1956, 135); *І щоб роботу не змели весняні води річки, в стіну шпунтів їх узяли, намазали перемички* (Шер., Дружбою..., 1954, 88).

ПЕРЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до **перемички**.

ПЕРЕМІ́ГНИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перемогти́**. *Ленін передбачав, що успіхи соціалістичного будівництва в СРСР будуть прикладом і зразком для перемішого пролетаріату інших країн* (Біогр. Леніна, 1955, 237); *Закономірна, що країна перемішого соціалізму першою відкрила еру використання атомної енергії для мирних цілей, першою прокладе шлях у космічний простір* (Програма КПРС, 1961, 14).

ПЕРЕМІ́ЖНИЙ, я, е. Який діє, проявляється і т. ін. з перервами, циклічно.

△ **Перемі́жна пропа́сниця**, *мед.* — те саме, що **маля́рія**. *Малярія — перемі́жна пропасниця — дуже поширене захворювання як серед дорослих, так і серед дітей* (Хвор. дит. віку, 1955, 277).

ПЕРЕМІ́Л, у, *ч., рідко.* Мілина, що звичайно йде від берега. *Недалеко від перемілу, що хвилясто просвічувався світлою жовтизною, поставили вятері* (Стельмах, II, 1962, 186).

ПЕРЕМІ́ЛЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **перемі́л**.

ПЕРЕМІ́НА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переміня́ти**, **переміню́вати**, **переміня́ти** і **переміня́тися**, **переміню́ватися**, **переміня́тися** 1; заміна одного іншим. *Давидів* [Горлій], що безмертя можливе тільки в вічній *переміні індивідуумів* (Гр., II, 1963, 107); — *Рік проминув* [Варнов] *у пошу, і хоч би тобі раз попалв на само перелину життьовому хлопчиком видумала* (Стельмах, II, 1962, 326).

2. Дія і стан за знач. **переміня́ти**[1], **переміню́вати**, **переміня́ти** 2 і **переміня́тися**, **переміню́ватися**, **переміня́тися** 2; поворот до чого-небудь іншого. — *Римські постовенть* [Ешей] *сіяли. В них буде життя, як в раю; Великі зробить перелини* (Котл., I, 1952, 153); *Все було як завжди... і чудна думати було, що станеться якась перелина* (Кощоб., II, 1955, 397); *Роїлися йдуть без перелин,* — *Хіба що гірше стане вряз* (Рильський, II, 1960, 160).

3. Передавання бідзни, одягу, а також комплект, зміна білизни, одягу. *А я .. доношувала тільки бадинне рам'я! .. Я, бувало, й тому рада. Хоч перелина буде, думаю* (Мирний, I, 1954, 72); *Вкинув* [Дмитро] *у мішок свої начиння, перелину білизни* (Стельмах, II, 1962, 397).

4. *заст.* Одне з блюд, з яких складається сніданок, обід чи вечеря; чергове блюдо. *Тут їли.. гарні приправи З нових кленових тарілок: Свинячу голову до хрону І локшину на перелину* (Котл., I, 1952, 72).

5. *розм.* Перерва між уроками, лекціями в учбовому закладі. *Усі вежиле ряз у рад кидали хлопці зацікавлені поглядя на нову товаришку і потерпляче дожидали перелини* (Вас., I, 1959, 152); *Задзеленкав дзвінок. Велика перелина скінчилась* (Донч., Вибр., 1948, 42).

ПЕРЕМІ́ПЕНИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переміня́ти**. *З кімнат, що прилягали до головного входу, перелінених на гарлеров для дам і на буфет, долітав протяглий гомір* (Фр., VI, 1951, 219).

ПЕРЕМІНЯ́ТИ *див.* **переміня́ти**[1].

ПЕРЕМІНЯ́ТИСЯ *див.* **переміня́тися**.

ПЕРЕМІ́НКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **перелина** 3. *Гроші зараз же пропивалися, пропадали, а одежинка надягалася на старе рам'я й носилася без перелинки* (Мирний, I, 1949, 234); *Послухав жінку Та взяв на перелинку Нистрелі із Харкова шпани* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 148).

2. Те саме, що **перелина** 5. *Тихляри лекції не знають, і він* [учитель] *стає смутний... Ось він виходить на перелинку* (Вис., I, 1959, 200); *На перелинках із двору вибігали школярі* (Панч, На калин. мості, 1965, 34).

ПЕРЕМІ́НЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Такий, що часто змінюється, схильний до частих змін; мінливий. *І вічавсь розвивась у вадильній імлі Чорноокох красунь перелинливий рій* (Черн., Поезії, 1959, 383); *І відтіпас вливь од вас Коханка ваша нєрадлиця, Як перелинлива весна* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 100).

ПЕРЕМІ́ННИЙ, а, е. Такий, що буває не завжди, не весь час однаковий. *До вечора точився бій з перелінним успіхом то з одного, то з другого боку* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 151); *Словам, Як людям і книжкам, химерних завдавати Пригод лучається. У подвиві лиліві Вивчає долю та не перелинний змість* (Рильський, Поеми, 1957, 214).

△ **Перелінний струм** — електричний струм, напрямок і сила якого періодично змінюються. *Для створення гігантської електричної сітки важливе значення мають*

наддальні передачі електроенергії не на перемінному, а на постійному струмі (Наука..., 3, 1956, 7); **Перемінні зо́рі (зі́рки)** — зірки, видимий блиск яких зазнає коливань. *Одеські астрономи цешнько.. вивчають перемінні зірки* (Наука..., 5, 1963, 38).

ПЕРЕМІ́ННИК, а, ч. Той, хто замінює іншого на якій-небудь роботі, службі. *В неділю до перемінників ненаші приходили і з'їжджалися жінки, батьки та рідня* (Стельмах, На.. землі, 1949, 307); *Необхідно.. забезпечити дійсний вплив партії в роботі військових кухонь, гуртків військових знань і т. ін., посилити участь у всіх видах військово-політичної роботи партійців, наслідуючи партійців-перемінників* (КПУ в рез., 1, 1958, 302).

ПЕРЕМІ́ННІСТЬ,ності, ж. Властивість за знач. **перемінний**.

ПЕРЕМІНЮВА́ТИ *сов.* **переміня́ти** ¹.

ПЕРЕМІНЮВА́ТИСЯ *дов.* **переміня́тися**.

ПЕРЕМІНЯ́ТИ ¹, яю, яєш і **ПЕРЕМІНЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕМІНИ́ТИ**, міню́, мінює, *док., перех.* 1. Замінювати що-небудь чимсь іншим, міняти що-небудь на щось інше. — *А вночі ...страждання стають нестерпними. Бо справи ж такі, вони не упускять її, тільки переміняють...* (Хотк., І, 1968, 175); — *Я сама одежу та переміню її* [матерію] *на щось інше, путнє,* — *сказала Одекся Степанівна* (Н.-Лев., III, 1956, 171); [Варсонофій:] *Там ще дві клепки треба буде переміняти у діжці, що з водою...* (Кроп., II, 1958, 195); *Вже й сорочка на ньому вітаїла, а переміняти не пускають. зоч ешь* (Гончар, II, 1959, 353); // Давати інше ім'я. — *Як це — ім'я переміняють?* — *А так. Хіба тобі не міняли?* — *Ні...* — *А мені зразу ж змінено було* (Хотк., І, 1966, 96); *Вона тепер вже не Тамара, а Оксана, бо мама перемінила їй ім'я* (Л. Укр., V, 1956, 7); // Ставити нову варту. *Гостей заховали своїх. Сердешним часи напували і часових переміняли, Синьомундирні часовні* (Шевч., II, 1963, 14).

2. Робити з чому-небудь якісь зміни, змінювати що-небудь. — *Як я сказав слово, то вже не переміняю* (Коцюб., І, 1955, 440); *Не так тепер і в неклі стало, Як в старину колись бувало І як попіпник написав; Я може що-небудь прибавлю, Переміню* (Котл., І, 1952, 126); *Хоч думай, хоч не думай, все свої ледащої дні не переміниш* (Григ., Вибр., 1959, 220); // Перетворювати що-небудь у щось інше. *І кров господню на вино Він* [він] *переміняє за мить* (Павл., Биєтрина, 1959, 143).

Переміня́ти тему́ розмо́ви — у розмові переходити на іншу тему, залишивши незакінчену попередню. *Умпа вирішила переміняти тему розмови* (Донік., І, 1958, 364).

ПЕРЕМІНЯ́ТИ ², яю, яєш, *док., перех.* Поміняти все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

ПЕРЕМІНЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся і **ПЕРЕМІНЮВА́ТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕМІНИ́ТИСЯ**, мінюся, мінишся, *док.* 1. Замінюватися ким-небудь іншим; міняться. *Як настановляли соцькпх та вибрали Кирила, то він ніколи й не переміняся* (Мирний, II, 1954, 67); // Змінювати один одного або міняться місцями з кимсь. *Хлопці переміпились, узяли нові пучки і стали пороти* (Зубиху) (Кв.-Осн., II, 1956, 185); [Метрона:] *Пакотче, дозволь переміпятися місцями,— мені в невигоди тут сидіти* (Л. Укр., II, 1951, 527); * Образно. *Церква опинилася наразі по праву руку від мене, Зарічна танцювала десь вліво, потім в одну хвилю переминилася місцями* (Хотк., II, 1966, 380); // Взаємно обмінюватися з кимнебудь чимсь. *Часами мав* [Михайло] *діло на пасіці,у подвір'і.. Тоді все переміпявся з нею кількома словами* (Коб., II, 1956, 56).

2. Починати яких-небудь змін; змінюватися. [Кіндрат Антонович:] *Світ з кожним днем посувається вперед і переміняється, чи так?* (Кроп., II, 1958, 256); *Минули літа, в селі Не переминалось* (Шевч., II, 1963, 15); *На наше щастя погода вирішила переміпитися. День підпісся зворушливий, і свіжий вільний бриз забив у паруси* (Ю. Янов., II, 1958, 73). // Міняти напрямок (про вітер). *Коли вітрам нечак вздумали і вітер переміпився, підпявши* [Андрій і Стах] *кавеу і помалу допливали до свого острова* (Трубл., Шухов., 1940, 11); // Перетворюватися в що-небудь інше. *Усе змінилося, Якісь темні, гидкі гарпиї, викривлені постаті й лиця переміпяються в щораз нові страшні потвори* (Кобр., Вибр., 1954, 41); *Знемагість задавлена почала переміпятися на одчай* (Гр., Без хліба, 1958, 39).

Переміпи́тися на кра́ще — стати таким, як треба; влаштуватися. *В нашій, що все на краще переміпяться, кінчаю цього коротенького листа* (Коцюб., III, 1956, 171); **Переміпи́тися на обли́ччі** (в обли́ччі, на лиці, в лиці, на виду́) — набрати іншого вигляду, іншого виразу обличчя (під впливом переживання, хвороби і т. ін.). *Шестирпй переміпився в лиці — побалів. задрижав* (Мирний, І, 1954, 334).

3. тільки *недок.* Пас. до **переміня́ти** ¹.

ПЕРЕМІРЯ́ТИ *дов.* **перемірюва́ти**.

ПЕРЕМІ́РКА, и, ж. Дія за знач. **перемірюва́ти**, **переміря́ти** і **переміря́ти**, **перемі́рити**.

ПЕРЕМІРЮ́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перемірюва́ти**.

ПЕРЕМІРЮ́ВАТИ, юю, юєш і **ПЕРЕМІРЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕМІРЯ́ТИ**, яю, яєш *рідше* **ПЕРЕМІ́РИТИ**, рю, риш, *док., перех.* 1. Вимірюючи, визначати кількість чого-небудь. — *А тепер мені ніколи: треба бігти у хлів та пособити дочці сир покришками переміряти* (Л. Янов., І, 1959, 214); *Змолотив Хома жито, переміряв на й зажурився* (Коцюб., І, 1955, 87); — *А потім, як уже скінчилося все, навпаки стукали переміряли: двападцять кроків мірпвних було від того тина* (Головко, І, 1957, 290); // чим, а також з спол. як. *Крок, погляд і ін. перен.* Долати великий простір. — *Скачи, скачи, вопако, переміряй розами й знаки свої, по знайомеці, який він широкий!* (Гончар, III, 1959, 452). *Хоч крок людський І як дрібний, він переміряв нам Весь крас землі* (Фр. Х., 1954, 374).

2. Міряти ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *І що тільки робили тоноч? — Мірки підходить до Мар'яна... — Неже і ти переміряєш панську землю?* (Стельмах, І, 1962, 375); *Скинула в піч, переміряла свою різу — моя різа* (Н.-Лев., II, 1956, 7); // перен. Ходити багато разів тим самим шляхом (дорогою), стежкою і т. ін.). *Я відвернувся від неї й почав, як вперше, переміровувати кімнату* (Коб., III, 1956, 214); *Знайомий той шлях Христі, добре знайомий. По йому бігали ці малі ноги, вона і переміряла його не віднов, щоденно із села у місто, з міста додому* (Мирний, III, 1954, 334).

3. Міряти, примірявши все, багато чого-небудь або всіх чи на багатьох. — *Не вези мені, Василю. Не щастить, хоч плач. Сто пар переміряв, як на одну не прийдеться черевик* (Донч., VI, 1957, 46).

ПЕРЕМІРЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переміря́ти**.

ПЕРЕМІРЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мип. ч. до **переміря́ти**; // **переміря́но**, *безос. присудк. сл.* *Із* [простори] *сходимо крок за кроком, грунтовно переміряно ногами пахотнпця* (Гончар, III, 1959, 219).

ПЕРЕМІРЯ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переміря́ти**.

ПЕРЕМІРЯ́ТИ *док.* **перемірюва́ти**.

ПЕРЕМІ́РЯТИ *дов.* **перемірюва́ти.**

ПЕРЕМІ́РЯТИСЯ, яється, *недок.* Пас. до **перемі́рять.**

ПЕРЕМІ́СИТИ *дов.* **перемішувати** [2].

ПЕРЕМІ́СИТИСЯ *дов.* **перемішуватися** [2].

ПЕРЕМІСТИ́ТИ *дов.* **перемі́щати.**

ПЕРЕМІСТИ́ТИСЯ *дов.* **перемі́щатися.**

ПЕРЕМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕМЕ́СТИ,** ету́, ете́ш, *док.*, *перех.* 1. Підмітати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Підмітати все або багато чого-небудь.

3. *безос.* Заносити вулиця, дорогу і т. ін. снігом або піском. *Проти порубу дорогу перемело піском; вищала посмерка світлими мечами заклинкованість у ріллю* (Вол., Дит., 1958, 55).

ПЕРЕМІТИ́ТИ *дов.* **перемі́тувати.**

ПЕРЕМІ́ТКА, и, *ж.*, *діал.* Вид жіночого головного убору; пам'ятка [А н и с и м:] *Яки жені нині носять спідниці... ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: біла черевиця, білу спідницю, білу перемітку...* (Фр., IX, 1952, 109); *Сама Аниця.. убралася в новий, великодній сарафан, у перемітку та й у чоботи* (Март., Тв., 1954, 44).

ПЕРЕМІЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕМІТИ́ТИ,** ічу, ітиш, *док.*, *перех.* 1. Мітити кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мітити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перемі́тити.**

ПЕРЕМІ́ШАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перемі́шати.** *Там, з-під здоровенної купи виноградної лози, перемішаної з очеретяними тичками, вирвався наперх густий зелений дим* (Копюб., І, 1955, 219); *Дами сиділи кругом столів, перемішані з синіми мундирами* (Н.-Лев., III, 1956, 146).

ПЕРЕМІ́ШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемі́шати** і **перемі́шатися.**

ПЕРЕМІША́ТИ *дов.* **перемішувати** [1].

ПЕРЕМІША́ТИСЯ *дов.* **перемішуватися** [1].

ПЕРЕМІ́ШАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перемі́шати.**

ПЕРЕМІ́ШКА, и, *ж.*, *діал.* 1. Перешкода. *Завтра дужка їхать, як нікої перемішки не буде* (Сл. Гр.).

2. Перемі́шка (у 1, 2 знач.). *Галушка, лемішка— хлібові перемішки* (Укр., присл., 1955, 45).

ПЕРЕМІ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемі́шувати** і **перемі́шуватися** [1]. *Основним способом обробітку ґрунту є оранка, під час якої одночасно виконують такі операції, як обертання, розпушування і перемішування ґрунту* (Колг. вщр., II, 1956, 151); *На великих хлібних перемішування вод хоч і відбувається, але дуже повільно* (Наука..., 10, 1967, 25).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІША́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Мішаючи, перемішати частки, складники якої речовини і т. ін. *Смола кипить, і її перемішують, щоб не підгоріла* (Ю. Янов., II, 1958, 127); *Перемішуючи паркикову землю, Терентій стилу засипав* (Довж., Зач. Десна, 1957, 187); // Порушувати звичайний порядок розташування *Пакотше* [гріх] *далі, дам торжество сил, перемішуючи тучі і гори переверта-ючи* (Хотк., II, 1966, 220); — *Де ділець? Обмила стіл, збирає папери, перемішав книжки* (Коцюб., II, 1955, 410).

2. Змішуючи, об'єднувати, поєднувати що-небудь різнорідне. *Він мало не на коліна падав перед синам. Обіймав його з плачем і, перемішуючи слова з сльозами, говорив* (Хотк., I, 1966, 159); [Г а н з:] *Тільки вареники у мене полатишись.* [О к с а н а:] *Розлінилась?* [Г а н з:] *Так, але нічого. Я перемішала сир з тістом, попробувала, на смак те саме* (Корн., II, 1955, 174); // Чергувати щось з чим-небудь. *Сьогодні ставити домницю. Нічого, крім кого, не знав тепер, як укладати вугілля, перемішувати шари вугілля й руди* (Скл., Святослав, 1959, 96).

3. *розм.* Помилково приймати або вилавати одне за що-небудь інше; переплутувати. *Перепутав цих трьох, перемішав сирен з козами та цапами, так вже не знаю, що дали говорити* (І.-Мюл., III, 1956, 41).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІСИ́ТИ,** ішу́, іси́ш, *док.*, *перех.* 1. Мішаючи, перетворювати в однорідну масу; // *безос. І дощ закапотався, перемісило муть* (Тич., І, 1957, 283).

◇ **Перемішувати (перемісити) багно́ (багню́ку, гря́зюку** і т. ін.)—то саме, що **Місити болото́ (грязюку, брудь** і т. ін.) (*див.* **місити**). *Чернява не перемісив з полови тієї фронтової багнюки, яку перемісив Сагайда* (Гончар, І, 1954, 343).

2. Місити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Шкода перемішувати тісто, вийнявши з печі* (Укр., присл., 1955, 241); *Сапба проженом кинувась де тіста, щоб його перемісити* (Коб., III, 1956, 505).

3. Місити все або багато чого-небудь. *Дівчі не перемісити, а жінки не перебити* (Номис, 1864, № 9109).

ПЕРЕМІ́ШУВАТИСЯ [1], уються, *недок.*, **ПЕРЕМІША́ТИСЯ,** а́ються, *док.* 1. Змішуючись, мінятися місцями. *Чайки кружляли і кружляли, залітаючи одна за одною, перемішуючись, плигаючи і пильнуючи, де з'явиться кинута кожуха* (Хор., Місто..., 1962, 77); * Образно. — *Наврад? — дивується Матвій. і на його щоках кумедно перемішується рожеві веснянки* (Стельмах, І, 1962, 88); // *перен.* Ставати неясним, переплутуватися (про враження, думки і т. ін.). *Він намагався зібрати докупи думки. В його голові все перемішалося, рішення вирізняли і образу зникали у безвісті* (Ю. Бедзик, Полка..., 1959, 99).

2. Об'єднуватися, поєднуватися, змішуватися з чим-небудь. *Дзвінкі весільні пісні перемішувались з мотивами музик* (Н.-Лев., II, 1956, 82); *Машина взяла до села і почала братися на гору, буксуючи в розмерзлому болю, що було перемішалося з першим снігом* (Кучер, Голод, 1961, 394); // Розташовуватися впереміжку з кимось, чим-небудь; порушувати звичайний порядок розташування. *Рибалки і студенти, як рідні брати, перемішалися між собою,— посідали кружком недалеко від багаття — і почали балакати* (Мирний, І, 1954, 350); *Тоді все враз загомоніло, защумувало й перемішалося. Данила з Госею кинулися обійматися й цілуватися* (Смолич, Мир..., 1958, 57).

3. *тільки недок.* Пас. до **перемішувати** [1].

ПЕРЕМІ́ШУВАТИСЯ [2], уються, *недок.*, **ПЕРЕМІСИ́ТИСЯ,** ішуся́ться, *док.* 1. Ставати перемішаним.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемішувати** [2].

ПЕРЕМІША́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемі́шати** і **перемі́шатися.**

ПЕРЕМІЩА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПЕРЕМІЩУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМІСТИ́ТИ,** іщу́, істи́ш, *док.*, *перех.* Змінювати місцезнаходження чого-небудь; переносити з одного місця в інше. *А люблю людей своїх. Люблю.. хлопців, що цигнути забивають, прокладають велетенські труби по найтяжчих, що землю переміщують на земснарядах* (Довж., III, 1960, 471); *Вода, що так недавно була спільником і другом, з допомогою якої гідромеханізатори.. переміщали мільйони кубометрів ґрунту, ця вода тепер стала лютим ворогом будівників* (Жур., Вечір., 1958, 135); // Змінювати місце перебування кого-небудь. *Війна з блискавичною швидкістю переміщає людей навколо тебе* (Дмит., Наречена.

1959, 116); *Кожного разу, коли переміщали* [в'язнів] *з місця на місце, йому чомусь здавалося, ніби далеке дитинство* (Підс., Від на-ілю, 1962, 118); *Відчуваючи певну кількість вказівок в таборах радянських громадян, американське командування решту слово затримувати, переміщало їх у інші табори* (Рибак, Час.., 1960, 364); // Посилати працювати, виконувати які-небудь доручення в інше місце, іншу країну і т. ін., а також призначати на іншу посаду. [Б о б:] *Містер Петерсон переміщає мене в Китай. Чуєте?* (Галан, І, 1960, 450); // спец. Інакше використовувати кошти, товар і т. ін. або іншим розпоряджатися ними. *Оскільки процес обміну переміщає товари з рук до рук, не змінюючи вартостями, остільки й процес в суспільній обмін речовин* (Маркс, Капітал, т. 1, кн. 1, 1952, 107); *Правильна колгоспу може витрачати кошти лише по статтях, передбачених кошторисом, переміщати кошти з однієї статті в іншу можна лише за рішенням загальних зборів* (Кодекс, II, 1956, 352).

Переміщáтися. Ююся; ящися і **Переміщувáтися**, уюся, уєшся, *недок.*, **Перемістúтися**, іщуся, істишся, *док.* 1. Змінювати своє місцезнаходження, займати інше місце; пересуватися кудись. *З холодних країн пінгвіни переміщуються в більш теплі; дмуть головні вітри* (Фіз. геогр., 5, 1956, 86); *Майлуш кай сценом віяло світляне, переміщаючись у просторі* (Гончар, Тронка, 1963, 244); *Не чули співаки, як пічка пахвилювалась, як жар на небі переміщався* (Дн.Чайка, Тв., 1960, 55); *Покуси повторяться біля мішків, вони відходять, другі приймають, без перебільшення можна сказати, що ними переміщався центр ярмарку* (Ю. Яновський, І, 1958, 584); // Змінювати місце свого перебування, пересуватися з одного місця на інше. *Лова переміщалися, пересувалися, поки збиралися знайомі до знайомих* (Хижняк, Тамара, 1959, 158); *Для достатньої працездатності в умовах невагомості космонавт виходив з крісла й переміщався по кабіні* (Рад. Укр., 12.VIII 1962, 2).

2. *тільки недок.* Пас. до **переміщáти**.

Переміщéнець, нця, *ч.*, *розм.* Те саме, що **Переміщена особа** (*див.* **переміщений**). *Англійська та американська преса, радіо, офіційні і неофіційні трибуни останнім часом багато шумлять про переміщенців* (Кол., Щупи.., 1956, 236); *Між одними і другими скалами дверима застигла фігура у формі американського військового поліцейського. Це.. Боб Фобер, що його переміщенці прозвали Ведмежою Лапою* (Галан, І, 1960, 363).

Переміщéний, а, *с.* Дієпр. пас. вин. ч. до **перемістúти**. — *Я, як завідувач будинком для переміщених дітей, мала б насамперед перевірити ваші документи* (Донч., VI, 1957, 320).

Переміщена особа - особа, силоміль вивезена з тимчасово окупованої території чужої країни. *В ретельно заведеній картотеці були на точному обліку всі мешканці табору, і хоч їх скрізь називали переміщеними особами, але, як думку дехто висловлював, вірніше було називати їх в'язнями* (Рибак, Час.., 1960, 353).

Переміщéнка, и, *ж.*, *розм.* Жін. до **переміщенець**. [П е т е р с о н:] *Я хотів запитати.., чи, може, і кадаві будете розповідати нам, ніби то це не ви збили переміщенку Анну Робчук?* (Галан, І, 1960, 402).

Переміщéння, я, *с.* Дія і стан за знач. **перемістúти** і **перемістúтися**. *Це ж вона, природна тяга, навіяла його любить і просте, селянське полотно,.. і стуки вад, і граційне переміщення тонкогнійних берд* (Стельмах, Хліб.., 1959, 497); *Давідсон відповідав на порядок набору Ігл, за те, щоб його населення виконувало точно всі інструкції, обов'язкові для осіб, що перебували в стані переміщення* (Рибак, Час.., 1960, 353).

Переміщéнський, а, *с.*, *розм.* Прикм. до **переміщенець**. *Незважаючи на протести архієпископа, поліцейські провели в церкві обшук і з-під престолу, на якому для переміщенської маси освячувалися святі тайни, добули тайни матеріального характеру* (Мельн., До рад.., 1961, 37); [Н о р м а:] *Дякую вам, та чи ви не вважаєте, сер, що ваша переміщенська політика злегка нагадує торгівлю рабами?* (Галан, І, 1960, 389).

Переміщувáний, а, *с.* Діспр. пас. вин. ч. до **переміщувáти**. *Величина, що вимірюється відношенням роботи, виконуваної при переміщенні позитивного заряду з нескінченності в дану точку поля, до величини переміщуваного заряду, називається потенціалом поля в даній точці* (Курс фізики, III, 1956, 28).

Переміщувáння, я, *с.* Дія за знач. **переміщувáти** і **переміщувáтися**.

Переміщувáти *див.* **переміщáти**.

Переміщувáтися *див.* **переміщáтися**.

Перемкнéння, я, *с.* Дія за знач. **перемкнýти** [1].

Перемкнýти [1] *див.* **перемикáти** [1].

Перемкнýти [2] *див.* **перемикáти** [2].

Перемкнýтий, а, *е.* Діспр. пас. вин. ч. до **перемкнýти** [1].

Перемкнýтися [1] *док.* **перемикáтися** [1].

Перемкнýтися [2], нуся, нешся, *док.*, *діал.* Перекинутися, перетягти або перебратися по чомусь через що-небудь. * Образно. *Тінь Холмачика перемкнулася, мов хмарка по чистім небосхилі, по пісочній цілі Гуртака* (Фр., V, 1951, 171).

Перемлíлий, я, *с.* Який перестояв на гарячій плиті, в печі і т. ін. (про їжу). *Перемлілий борщ, розкарена квасоля, застояний пряжь, вилита чарка спрагли чудесне враження на Остапа* (Горд., II, 1959, 300); *Шось квасолею все густіше й густіше. Кухні тхнеться з незайманими перемлілими борщами* (Гончар, III, 1959, 431).

Перемлíти, ію, ієш, *док.* 1. Змучитися, знемогти від тривоги, страху, горя і т. ін. *Від своїх тривог і чекань вона так уже перемліла та перемліла, що не бачила перед собою й світу* (Чорн., Потік.., 1956, 348).

Перемліти душéю (**сéрцем**) — змучитися від тривоги, страху, горя і т. ін. *Ніколи не болить чуже горе, ніхто не відає, як перемліла душею Фросина Ланчаїнка минулої ночі* (Хижняк, Тамара, 1959, 135).

2. Перестоятн на гарячій плиті, в печі і т. ін (про їжу). *Обід уже давно був готовий, проте роздягати його не було наказу. «Перемліє все в кашалях», — пожартував минулій Хасацький* (Гончар, III, 1959, 429).

Перемнóжений, а, *е.* Діспр. пас. вин. ч. до **перемнóжити**.

Перемнóження, я, *с.* Дія за знач. **перемнóжити**.

Перемнóжити *див.* **перемнóжувати**.

Перемнóжитися *див.* **перемнóжуватися**.

Перемнóжування, я, *с.* Дія за знач. **перемнóжувати**.

Перемнóжувати, ую, уєш, *недок.*, **перемнóжити**, жу, жиш, *док.*, *перех.* Множити одне число на інше. *Щоб помножити одночлен на одночлен, треба перемножити їх коефіцієнти* (Алг., І, 1956, 51).

Перемнóжуватися, уються, *недок.*, **перемнóжитися**, иться, *док.* 1. Піддаватися перемноженню. 2. *тільки недок.* Пас. до **перемнóжувати**.

Перемняти *див.* **перемнáти**.

Перемнятися *див.* **перемнáтися** [1].

Перемóви, мов, *мн.* 1. *заст.* Переговори. *Прошу*

пана вовводу керувать пуки шпака не до бою, а до перемов; очевидячки, мягкой володів він лі́пше, ніж мечем (Стар., Облога.., 1961, 28); *Вигук вартового. Хмелинне чекання. Перемови... І вже стоїть Бармаш за повбійною загорожею кам'яного дроту* (Кол., Гарячі руки, 1960, 166).

Вести́ перемо́ви — обговорювати що-небудь з метою з'ясування думок, настроїв, позицій сторін або укладання угоди. *З тиунами, вітцями, всіма людьми, що приходили до княжого терема в цю ранню годину, радилися Єлеазар, воєводи й бояри, вони ж вели перемови з вітцями землі, творили суд і правду людям* (Скл., Святослав, 1959, 172).

2. *одн.* **перемо́ва**, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **розмо́ва**. *Раптом двері купе різко відсунулись. Дівчина пружно випрямилась з них, так, наче вона підслухала наші перемови і мала зараз прорватись нас* (Хор., Ковпак, 1960, 42); *Він ходив на станцію, дивився на них, слухав їхню перемову* (Рудь, Гомін.., 1959, 29).

ПЕРЕМО́ВИНА, вини, *ж.*, *рідко.* Те саме, що **розмо́ва**. *І пан Тибурцій, задрепавши повіки. Нічує серед людських перемовин І галасу гостей не помічає* (Рильський, Вибр., 1937, 40).

ПЕРЕМОВИ́ТИ *див.* **перемовля́ти**.

ПЕРЕМОВИ́ТИСЯ *див.* **перемовля́тися**.

ПЕРЕМО́ВКА, вок, *мн.* Зміни. до **перемо́ви** 2. *З цього гурту весь час чулися перемовки, скептичні зауваження, вигуки глузів* (Смолич, Ревю та сторінк.., 1960, 69).

ПЕРЕМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемовля́ти**. *Чайка не слухає перемовлянь Миколи з старшиною* (Загреб., Шовіт, 1966, 305).

ПЕРЕМОВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕМОВИ́ТИ**, влю, виш; *мк.* перемовля́ть; *док.*, *перех.* 1. *тільки док.*, *розм.* Промовити слово, обмінятися словами. [*Я н ь к а:*] *От так було вони з покійною панею, вечором мовлять, як розминаються на них, то цілий місяць або і більш слова до них не перемовляють* (Кроп., II, 1959, 101); *Енискал відходить в дяконом проти осторонь і, перемовивши кількох слів, знов приступає до гурту* (Л. Укр., II, 1951, 411).

2. *заст.*, *розм.* Переманювати. — *Я, бачивши, що він з парень* [хлопець] *розумненький, работящий,... перемовив його від жнецьів* (Кв.-Осн., II, 1956, 349); *Прийшлось учителя шукать.. То бо рекрут його* [пан] *відбасть, То перемовить та до свого Двора тільки* (Фр., X, 1954, 288).

3. *діал.* Переказувати. *Треба вичекати все і ним* [козаком].. *лише о. Василь, і ніч стара їмость відбасть всі прикази на слідуючий день, перемовить усі молитви і дяже наренті на скрипучі ліжко* (Хотк., II, 1966, 133).

ПЕРЕМОВЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПЕРЕМОВИ́ТИСЯ**, влюся, вишся; *мк.* перемовля́ться; *док.* 1. Обмінюватися словами. *Татари перемовлялись з берега в ярком* (Коцюб., I, 1955, 390); *Ця тіснота якось збли жувала людей. Вони перемовлялись, встрявали в розмову, ніби давні знайомі* (Томч., Готель.., 1960, 267); *Дві пані, сусідки,... стиха перемовлялись між собою* (Л. Укр., III, 1952, 533); *Ноги зносили речі, Леся встигла обдивитися нестибом, перемовитися з швейцаром* (М. Ол., Леся, 1960, 175); * Образно *Біля Дніпра грідка перемовлялися кущистих* (Голов., Тополя.., 1965, 30).

◇ **Перемовля́тися очи́ма** — повідомляти що-небудь один одному без слів, поглядом. *За дверима стихло, мабуть, перемовлялися тільки очима* (Панч, О. Пархоменко, 1939, 65).

2. *діал.* Сперечатися. — *Ну, коли ви перемовилися, то, може, вона вмовляється і дійде стала на роботу, щоб тобі не показуватися на очі* (Фр., I, 1955, 93).

ПЕРЕМОВЧА́ТИ *див.* **переговчу́вати**.

ПЕРЕМОВЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОВЧА́ТИ**, чу, чиш, *док.* 1. *неперех.*, *про що.* Утримуватися від відповіді, переносити, переживати що-небудь мовчки. [*П а р в у с:*] *Тільки ж висувати, як той поганин образа бога і перемовчувать — се теж спокуса, се може до байдужості довести* (Л. Укр., II, 1951, 408); *Що ж би ні стало перемовчали про горілку, а то ось що вийшло, яка біда для нас!* (Григ., Вибр., 1959, 96); *Вона.. без крайньої потреби не уявляється з відвідувачами в єпречки. Всім не догодиш. Лаються — перемовч* (Гончар, Тронка, 1963, 126).

2. *тільки док.*, *перех.* і *без додатка.* Мовчати протягом якогось часу. *Зачервонівшись, засоромився* [Оксана], *ручечками закрився, перемовчать, та як ізнов за своє* (Кв.-Осн., II, 1956, 431).

Перемо́вчати хвили́ну (мить і *т. ін.*) — помовчати який-небудь проміжок часу. *Бабуся перемовчала хвилинку та й каже: — То йди, моя дитино. Я тебе.. пі́ключу* (Вовчок, I, 1955, 123); *Перемовчавши мить, щоб передихнути, він заговорив іще дужче* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 62).

ПЕРЕМО́ГА, и, *ж.* 1. Повний успіх у бою, остаточна поразка військ противника. *Не радість, а тривога пливала в його поглядах. — Ой, ні, ще не зовсім перемога! — промовив він, дивлячись на міську браму. З кріпосної брами виїхали гусарський полк (Досв., I, 1958, 263); Знали, що вони так он-он продумають, будуть чого, повторювали його протягом усієї війни, а тепер вимовляли так, ніби вперше почули, ніби ніколи раніше не знали цього слова, не здогадувалися про його красу й вагу. Перемога!* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 94); // Успіх у двобої, змаганнях, що закінчується поразкою супротивника. *Ці дипломи в різній час присуджено Спаткові за перемоги на змаганнях радіолюбителів-коротковильовників* (Гончар, Тронка, 1963, 41); *Перемога в турнірі.*

День Перемо́ги — день остаточної поразки фашистської Німеччини в другій світовій війні. *День Перемоги кожен рік По праву з гордістю стрічаєм* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 59); **Пірро́ва перемо́га** — перемога, здобута ціною великих жертв, що її обезцінюють (за ім'ям епірського царя Пірра, який здобув перемогу над римлянами ціною великих втрат).

◇ **Приноси́ти** (принести, посла́ти і *т. ін.*) **що на вівта́р перемо́ги** *див.* **вівта́р**.

2. *перен.* Успіх у боротьбі за що-небудь, здійснення чого-небудь у результаті боротьби, подолання якихось труднощів. *Гуща: Прийти перемогли... Сьогодні мало рятується, за кім перемога, за тими, чи за Хомою, жаль підбивав нащупи все і все палити* (Коцюб., II, 1955, 80); *Застяга про перемогу соціалістичної революції в Петрограді: Москві пошлема вам країну* (Баїнш., Наша.., Москва, 1951, 53); *Нова видатна перемога Радянської країни в освоєнні космічного простору викликала найщирішу відрану в усьому світі* (Літ. Укр., 23.III 1965, 1); // Стверджування, доведення своєї більшої в порівнянні з чиєюсь сили, своєї вищості і *т. ін.* *Три дні і три ночі.. приборкували його Жайсан, Гайжан ще два життя* [джигіти]. *Орел голодував, орел втратив останні сили, але не визнавав перемоги людини* (Тулуб, В степу.., 1964, 153).

Здобува́ти (здобу́ти) **перемо́гу** — досягати чого-небудь бажаного, жаданого і *т. ін.*, подолавши всі перешкоди. — *По-перше, ти сам неправильно опутався в цю павуту і поставив під загрозу і себе і весь колектив, а по-друге, — в білих рукавичках перемоги не здобувають* (Ков., Гарячі руки, 1960, 57).

ПЕРЕМОГТИ *див.* **перемага́ти**.

ПЕРЕМОГТЙСЯ *див.* **перемага́тися.**

ПЕРЕМО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. **мин. ч.** до **перемогти́**. *Поруба́ний, побитий, Переможений в бою, Відда́в він цілий та́бір і ли́шає честь свою* (Сосю́ра, Вибр., 1958, 354); *Переможений поклада́в її променисті очі́, як я́кось зно́ву* (Хижняк, Килимок, 1961, 10); *Арка́дій мусив прийня́ти бій з тим напасником, якщо не хотів в очах мирян визна́ти себе переможеним* (Вільде, Сестри..., 1958, 43); // **переможено**, безос. присудк. сл. *У нашій кра́їні вже перемо́жено неспра́ведливість і мала́рію* (Наука..., 8, 1970, 5); // у знач. ім. **переможе́ний**, ного, ч. Людина, що зазнала поразки внаслідок чиєї-небудь перемоги. *Переможе́ні намага́лися поховати рани нечи́сленні* (Собко, Знич. життя, 1957, 160).

ПЕРЕМОЖЕ́ЦЬ, жця, ч. Той, хто перемог, здобув перемогу. [Ю н о м а й:] *Скажу́ тобі, царе́вно, що переможця́ · не так ще славля́ть поді́бно* (Л. Укр., II, 1951, 287); *Перед ним стоя́в засма́жений русявий хло́пець у звича́йній шкіря́ній ту́ужурці — оди́н з тих типо́вих дужи́х ті́пом і ду́хом люде́й, яки́м суди́лось уві́йти в і́сторію з ім'я́м покоління перемо́жців* (Довж., I, 1958, 454); *Ми чу́ли про те, що на честь перемо́жців в колго́спному зма́гані ді́вчата запла́тують ра́нішні ві́нки* (Вол., Надія, вісти, 1953, 228); * У порівн. *Ні́жка ві́дер вобу́ялу на о́сені, здо́ль засна́ває, причува́єся, дя́кує чадо́м і чо́рним ди́мом, а дя́л пісо́чок і сам, не пону́рженний, ще могу́тніший, як незни́щимий перемо́жець...* (Коцюб., 1, 1955, 121).

Лиша́тися (лишати́ся, ви́йти, ви́йти) переможцем — одержати перемогу над ким-небудь. — *У ра́нньому бою́ саме ж де́ло покаже — хто з нас ме́ткіше вда́в, а хто́ перемо́жцем лиша́ться* (Тич., I, 1957, 269); *Проте́ він і спра́вді був кра́щим фізку́льтурником, а в ці́лому в нас зма́гання зави́жди ви́ходив перемо́жцем* (Донч., I, 1958, 20); // Який перемі́г, став переможцем. *Повертає* [Данило] *до ба́тька закло́пений кро́в'ю, а по́дертий соро́чиною, проте́ перемо́жний* (Ю. Янов., I, 1954, 260); // Який закінчився перемогою. *Повертало́ся руське́ військо́ до́дому пі́сля перемо́жної Ярославо́вої би́тви* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 515); *Відзначила минуле́ вій́ною, в перемо́жних бо́ях о́сінню* (Гонч., Вибр., 1959, 97); // Який виражає радість з приводу перемоги. *Перед ви́ставком поста́рали стіза́ні, й обива́телі, почу́ли гучні́ перемо́жні ме́лодії* (Дмит., Наречена, 1959, 47); // Який символізує, засвідчує перемогу. — *Ту-ту-ту-ту! — же вище і вище підійма́є над ли́сами свою́ перемо́жну мело́дію пі́сня* (Стельмах, I, 1962, 74); *І вище ніж шлях підійма́вся по схи́лах, де ста́ла перемо́жна го́рда* (Тер., Правда, 1952, 119); * Образно. *Над хмі́лями кі́нських ша́пок в черво́ними верха́ми здійма́вся гостри́й ліс перемо́жних спи́сів* (Кач., Вибр., 1953, 78); *Перемо́жним ма́ршем, ста́ли розгорну́ти, Наше на́ше держа́вний гордий корабе́ль* (Бажан, Вибр., 1957, 221).

До переможного кінця́ — до повної перемоги. *Адже це ві́домо кожному, Всім зна́на і́стина ця, Що тре́ба до перемо́жного Боро́тьби кінця́!* (Рильський, II, 1960, 58).

2. *перен.* Який виражає усвідомлення перевати кого-небудь. *Ласке́ кру́ле обійма́ла її, наче місяць уплі́тні, поде́куди підзво́бане ві́спою, сяяло урочи́стим і перемо́жним самовдоволе́нням* (Тулуб, В степу..., 1964, 62); *Васи́льо кру́титься бі́ля ніг зо́ят з перемо́жним ви́глядом* (Тург., Зорі..., 1950, 17).

ПЕРЕМО́ЖНИК, а, ч., *заст.* Переможець. — *Не вор́ог він лю́тий, а щи́ра душа́! — Дуб гри́ма ла́ятам осто́пним. — І ві́льна Ву́хрина тепе́ра пи́ша Тако́им перемо́жником сві́там* (Стар., Поет. тв., 1958, 230); *Ми пра́пор сві́й несе́мо в ча́щах За ці́ле, за сві́т, за ві́ддру Рад, За перемо́жників-трудя́щих* (Рильський, II, 1960, 47).

ПЕРЕМО́ЖНИЦЯ, і, ж., *заст.* Жін. до **переможник**. *Я зло́ся на все, я нічо́го не хо́чу, Не ви́магаю нічо́го собі́, Ай тільки ти, моя́ зе́мле отчу́, Була́ перемо́жницею в бо́ротьбі!* (Дор., Тобі, народе..., 1959, 3); [В е р н и д у б:] *Вона́ в нас, профе́сор, знаме́нитість, перемо́жниця на спартакіа́ді. В усіх газе́тах портре́ти були́* (Коч., II, 1956, 13).

ПЕРЕМО́ЖНО. Присл. до **перемо́жний**. *Коли́ ме́сто вели́ке Пря́ма-вожжа́ перемо́жно Ми воюва́ли,* — із на́сло найкра́щі в той час по́взяли тан (Гомер. Одіссея, перекл. Б. Теща, 1963, 60); *Знов сили набира́ється* [хвиля], *потім зри́не і зуне́, і бу́хий, перемо́жно вало́м спли́не* (Л. Укр., I, 1951, 297); *На висо́кий щоглі перемо́жно мая́в черво́ний пра́пор* (Ле, Міжгір'я, 1953, 109); *Муха Мака́р перемо́жно зи́ркнув уна́* (Панч, II, 1956, 97).

ПЕРЕМОКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕМО́КНУТИ**, ну, неш і **ПЕРЕМО́КТИ**, кну, кнеш, *док.* 1. Ставати мокрим. *Від ча́су до ча́су підніма́вся си́льний вітер і був ті́ дощі́ там у ліщі, що полоски́ не чо́ла перемо́кло* (Коб., I, 1956, 89); *Зно́ву поспіша́ла* [Маруся] *в рані́шніх корчах, всі перемо́кнувши в одну́ ни́тку, але не відчува́ла ніяко́го...* (Хотк. II, 1966, 136).

Перемокнути до кісто́к (до ни́тки, на хлюст і т. п.) — те саме, що **Змо́кнути до ни́тки** (*див.* ни́тка). [З б о р о в с ь к и й:] *Перетомилися всі і перемокли на хлюст, так тепер тре́ба спочи́нати та сушитись* (Кроп., V, 1959, 517).

2. Мокнути занадто довго, дуже, під дощем. *Щоб не перемо́кли коно́пні, пішла* [пішла] *на Сіно́кнення тягати їх* (Сл. Гр.).

ПЕРЕМО́КЛИЙ, а, е, *розм.* Дуже мокрий, змокрілий. *Загорта́ючися в перемо́клу ки́тарину та хова́ючи мокрі́ коси́, цяка́ла* [Маруся] *очима,— не знала, де дітися* (Хотк., II, 1966, 220).

ПЕРЕМО́КНУТИ *див.* **перемока́ти.**

ПЕРЕМО́КТИ *див.* **перемока́ти.**

ПЕРЕМОЛЙТИСЯ, молю́ся, мо́лишся, *док.* Перекласти всі молитви або закінчити молитися. *Тут тільки що перемоли́вся Ене́й і ро́ки свій ві́втрив; Ки́ось із не́ба дощ пома́вся, В го́дину ввесь пожа́р зали́в* (Котл., I, 1952, 196); *Відчи́ч свяще́нник, перемоли́вся і «Оче наш, іже е́сі...» і «що на не́бесі, яко ни зе́мле...» і ві́дпав нас об лукавого́ свято́го...»* (Н.-Лев., II, 1956, 17).

ПЕРЕМОЛО́Т, у, ч. Дія за знач. **перемолоти́ти** і **перемолоти́тися**. *Втрати зерна визначають так. Після пе́ршого по́вної очи́стки робо́чих ре́шет комба́йна від зерна́ робля́ть повто́рний перемоло́т. 2—3 ко́нцяа голо́вки і о́дніві ко́нці ко́лоса. Зібране після перемоло́ту зерно́ зважу́ють* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1956, 309).

ПЕРЕМОЛО́ТИЙ *див.* **перемолю́ватися.**

ПЕРЕМОЛО́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. **мин. ч.** до **перемоло́ти.**

ПЕРЕМОЛО́ТИСЯ *див.* **перемелю́ватися.**

ПЕРЕМОЛО́ТИТИ *див.* **перемолю́вати.**

ПЕРЕМОЛО́ТИТИСЯ *див.* **перемолю́ватися.**

ПЕРЕМОЛОЧЕ́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемолоти́ти**. *Приказує йому [млів]: — У мене є на тому приста скирт усякого хліба. Щоб він до світу був увесь перемолочений* (Укр.-казк. легенди.., 1957, 150); *Пому кипувся в ячі с великий ворох гречки, перемолоченої восени, та й досі не перевіяної* (Добр., Очи-розмир, 1965, 192); // **перемолочено**, безос. присудк. сл. *Скільки хліба цілими на них [дворищах] перемолочено* (Ю. Янов., V, 1959, 139).

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перемолочувати**.

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕМОЛОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док., перех.* 1. Молотити все або багато (хліба, зерна). *Скільки він вижав, перемолотив та перевіяв руками хліба на панщині за свій довгий вік!* (П.-Лев., II, 1956, 172); // *перен.* Зашпувати, губити; // *безос.* — *На війні до всього звикнеш. Нашого брата стільки перемолотило, що якби за кожним плаха — дві б не простачі* (Тют., Вир, 1964, 382).

2. Молотити ще раз, повторно або заново, по-іншому; // *перен.* Знову, багато разів повертатися до того самого, обговорювати те саме. *Останніми часами в «Літературном обществе» почалися різні балачки, скандали, касації вироків і т. п.; люди пешпаються, по суті ще перемолочують різні інциденти* (П. Укр., V, 1956, 306).

ПЕРЕМОЛО́ЧУВАТИСЯ, уюся, *недок.*, **ПЕРЕМОЛОТИ́ТИСЯ**, о́титься, *док.* І. Ставати перемолоченим.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемолочувати**.

ПЕРЕМОНТА́Ж, у, ч., *спец.* Повторний, новий монтаж. *Під впливом численних коргувань та перемонтажів авторський задум.. втратив свою свіжість* (Мист., 4, 1965, 19).

ПЕРЕМОНТО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемонтува́ти**. *У 1926 році перемонтований варіант фільму «Шведський сірник» вийшов повторно під назвою «Дворянське болото»* (Вітч., 4, 1967, 189).

ПЕРЕМОНТО́ВУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕМОНТУВА́ТИ**, ую, усш. *док., перех.* Монтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Самовіддана праця робітників дала змогу перемонтувати детальніше, не знижуючи темпів випуску тракторів* (Колг. Укр., 2, 1967, 19); — *Доведеться перемонтувати ви не всю цеглову комунікацію, а можливо, частину міжцехової* (Шовк., Інженери, 1956, 100).

ПЕРЕМОНТО́ВУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **перемонто́вувати**.

ПЕРЕМОНТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перемонтува́ти**.

ПЕРЕМОНТУВА́ТИ *див.* **перемонто́вувати**.

ПЕРЕМОРГНУ́ТИСЯ, ну́ся, нешся, *док., розм.* Одпокр. до **перемо́ргуватися**. [Д о м к о в:] *Це вже розладія [Зінько], що Марина приймала, то й вона не пошкодує віддати, тільки б цекнутити у подвір'я та хоч переморгнутись з нею* (Кроп., II, 1958, 192); — *Зараз ми тобі щось покажемо,— по-змовницькому переморгнувшись, сказали Гордо хлопці* (Багмут, Щасл. день.., 1961, 125).

ПЕРЕМО́РГУВАННЯ, я, с., *розм.* Дія за знач. **перемо́ргуватися**. *Яреські їхні переморгування не дуже до вподоби* (Гончар, II, 1959, 64).

ПЕРЕМО́РГУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок., розм.* Моргаючи, подавати один одному знак. *На четвертий день в'їхали в паський двір. Всі нас кругом озиралися та переморгувалися; ніхто не заговорить, ані привітає. Мовчки все люди, нещирі, глумливі* (Вовчок, 1, 1955, 45); *Підлюдженій Василько тицяння гвинтівку першому ж хлопчикові, який переморгувався з крамарчуком* (Панч, II, 1956, 183); * Образно. *Збігає час. Гасне по вікнах світло, лише ліхтарі переморгуються* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 193); * У порівн. *У високому і темному небі миготять зірки, немов переморгуються* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 42).

ПЕРЕМОРДО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **перемордува́ти**; // *у знач. прикм. Опрішки приїхали пізно ввечері, майже вночі. Перемокші, перемордовані, а коні зле — так і не довезли боже* (Хотк., II, 1966, 225).

ПЕРЕМОРДУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Дуже змучити; завдати великої прикрості.

2. Змучити, замучити всіх або багатьох; завдати прикрості всіх або багатьом. *Багато звірів чимчик полонив і повернув у своїх невольників, а інших багато перемордував і прогнав у дальні ліси, в дебрі та степи* (Фр., IV, 1950, 117).

ПЕРЕМОРДУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док., розм.* Дуже змучитися, перестражатися. *Марусю понікала головою. Так перемордувалася, стільки переживши — і все це для того, щоби лишитися на одному місці* (Хотк., II, 1966, 276).

ПЕРЕМОРЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **перемори́ти**.

ПЕРЕМОРИ́ТИ, морю, мориш, *док., перех., розм.* Уморити всіх або багатьох.

ПЕРЕМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемороз́ити**.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перемороз́ювати**.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОРО́ЗИТИ**, ожу, озиш, *док., перех.* 1. Морозити або змушувати, примушувати мерзнути, лазерзати всіх, багатьох. *Іде [Параска] тою вербою. В вогі каміння велике, востре, гострі шпи; вода рвуча, розпінена, а зимна! — перемороже до кості...!* (Коб., І, 1956, 486).

2. Заморожувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМОРО́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕМОРО́ЗИТИСЯ**, ожусь, озишся, *док., розм.* 1. Дуже мерзнути або морозитися.

2. *тільки недок.* Пас. до **перемороз́ювати**.

ПЕРЕМОРО́ЗИТИ *док.* **перемороз́ювати**.

ПЕРЕМОРО́ЗИТИСЯ *док.* **перемороз́юватися**.

ПЕРЕМОСТИ́ТИ *див.* **перемо́щувати**.

ПЕРЕМО́ТАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перемота́ти**. *Чемодани — важенні. Жінка нахово посміхається.* — *Посуд тут перемотаний... У банзе небогатеся...* (Мушк., Серце., 1962, 266); *Коли вони з'являються на прозі, Стадницькому хочеться з явлаються, з розсміпися, бо того стало кумедним обличчя Салдана, перемотане хусткою по самого носа* (Стельмах, І, 1962, 287).

ПЕРЕМОТА́ТИ *док.* **перемо́тувати**.

ПЕРЕМОТИЖИ́ТИ, жу, жиш, *док., перех.* 1. Мотижити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мотижити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТКА, и, ж. Дія за знач. **перемотя́ти**.

ПЕРЕМОТЛОШИ́ТИ, шу, шиш, *док., перех., розм.* Перетворити в мотлох, пошматувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИЙ, а, е. Який служить для **перемо́тки**. *Чимало обривів вісконої і капронової нитки накопичується в перемотувальних і текстильних цехах* (Роб. газ., 21.II 1964, 2).

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИК, а, ч. Той, хто займається перемотуванням.

ПЕРЕМО́ТУВАЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **перемо́тувальник**. *Працює вона перемотувальницею з текстильному цеху* (Веч. Київ, 4.II 1967, 4).

ПЕРЕМО́ТУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перемо́тувати**. *Перемотування шовку.. безпосередньо на основу, минаючи бабіни, обіцяє великий економічний ефект* (Роб. газ., 25.VIII 1965, 2); *Часто перетягні нитки, зв'язані від*

линками досить туго, під час розпарювання або перемочування розв'язуються самі по собі (В'язання..., 1957, 29).

ПЕРЕМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОТА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Обмотувати, намотувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Жугалка накинувсь до землі й почав перемотувати сукняну онучу, якою були обв'язані передки чобіт* (Кучер, Трудна любов, 1960, 406); *От пішла вона сестрою.. Раки хлопцям жкрала.. Перемотувать бинти* (Мал., Звенигора, 1959, 107); *Перемотала хустку на голові, попереправлась* (Смил., Сад, 1952, 96); *Треба було розібрати машину, підмазати деть якір, перемотати дріт* (Ю. Янов., II, 1954, 170).

2. Обмотувати що-небудь інше; намотувати на що-небудь інше. *Через два-три дні нитки перемотують на інші клубки при такому ж натягуванні* (В'язання..., 1957, 32); *Іванко не пішов додому після сеансу, а придивлявся, як стрічку перемотують.. Найдався касетц, а остальну частину сам перемотував* (Томч., Закарпопов., 1953, 10).

3. Обмотувати або намотувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ТУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перемо́тувати**. *На монтажному столі в університетській кінофотолабораторії перемотувться кінопліжка* (Веч. Київ, 4.VII 1957, 4).

ПЕРЕМО́ЧЕНИЙ, а, *с.* Діпр. пас. мин. ч. до **перемочи́ти**. *Край лісу.. земля якась перемочена* (Коб., I, 1956, 486).

ПЕРЕМО́ЧИТИ *див.* **перемо́чувати**.

ПЕРЕМО́ЧИТИСЯ *див.* **перемо́чуватися**.

ПЕРЕМО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемо́чувати**.

ПЕРЕМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОЧИ́ТИ**, очу́, о́чиш, *док.*, *перех.* 1. Мочити що-небудь довше, ніж потрібно.

2. Мочити кого-, що-небудь знову, ще раз.

3. Мочити всіх, багатьох або все, багато чого-небудь; мочити кого-, що-небудь у багатьох місцях або повністю. *Оверко.. вродна коли приважиться до чарки, Хіба що перекраче або дощ перемочить* (Горд., II, 1959, 164).

ПЕРЕМО́ЧУВАТИСЯ, ується, уються, *недок.*, **ПЕРЕМОЧИ́ТИСЯ**, очу́ся, о́чишся, *док.* 1. Промокати навкрізь, дуже намокати. *По дощеві перемочиться, перекисне* (Сл. Гр.).

2. *тільки недок.* Пас. до **перемо́чувати**.

ПЕРЕМО́ЩЕНИЙ, а, *с.* Діпр. пас. мин. ч. до **перемости́ти**.

ПЕРЕМО́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемости́ти**.

ПЕРЕМО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перемо́щувати** і **перемо́щуватися**.

ПЕРЕМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМОСТИ́ТИ**, ощу́, о́стиш, *док.*, *перех.* 1. Мостити що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мостити цілком, суцільно все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перемо́щувати**.

ПЕРЕМРІЯ́НИЙ, а, *с.* Діпр. пас. мин. ч. до **перемрі́яти**. *Я знов несу любов свою кошичку І вилю перемрія́ні сльоза* (Мал., З книги життя, 1938, 85).

ПЕРЕМРІ́ЯТИ, і́ю, і́єш, *док.* 1. *неперех.* Мріяти вдосталь. *Що там далі буде — я придумаю. Перемрію, вам перекажу* (Мал., Звенигора, 1959, 62); * Образно. *Перед нами сам Дніпро.. Усе він думав, ніяк не перемрі́є* (Тич., I, 1957, 106).

2. *перех. і без додатка.* Мріяти про все або про багато чого-небудь. — *Ех, скільки ми тоді перемрі́яли І ось вона все пішло прахом* (Коп., На фронті.., 1959, 190); [Орина:] *То мрії, сестро. Скільки я вже їх перемрі́яла* (Собко, П'єси, 1958, 22).

ПЕРЕМУДРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док.*, *перех.* і *неперех.* Те саме, що **перемудрюва́ти**. *А, може, панич відвезе їх в оренду Одрадну? ..Ота і цього року — скільки то добра пропало? А через вощ? Через недогляд, через нездатність мудрих* [управителів] — *дуже вже, бач, перемудрили...* (Мирний, IV, 1955, 251); *На хитрость звичата здатні, Коли їх серце защемить; І в рекеті сіл так понятні, Сам біс їх не перемудрить* (Котл., I, 1952, 286).

Перемудри́ти самого себе — намудрити собі шкоду власними хитрощами. — *Поюсь, що в цій стратегії пан перемудрить самого себе* (Іс, Паливайко, 1957, 290).

ПЕРЕМУДРО́ВУВАТИ, бую, буєш, *недок.*, **ПЕРЕМУДРУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.* 1. *неперех.* Завадити мудрувати. [Гнат:] *То-бо. Трохиме, на розум бореш кожне слово, аж прикро слухать. Краще не мудрій, щоб не перемудрував* (Кроп., V, 1959, 124).

2. *тільки док., перех.* Перевершити кого-небудь у хитрощах; перехитрити. *От бачить нам, що вона така розумна, що її не перемудрувш, та й оженився з нею* (Укр. казки, легенди..., 1957, 308); [Єгор:] *Але багато так завжди все потерпкрчують, що вже справу перекотрують... вони всякого хрещеного чоловіка перемудрують, як ті чарти* (Л. Укр., IV, 1954, 218).

ПЕРЕМУДРУВА́ТИ *док.* **перемудро́вувати**.

ПЕРЕМУДРУВА́ТИСЯ, ується, уються, *док.*, *розм.* Те саме, що **перемудрува́ти** 1. — *Ти, Завадка, щось мені надто сьомудрій. Аби ти, прошу я вас, не перемудрувався* (Вільде, Сестри..., 1958, 488).

ПЕРЕМУРО́ВАНИЙ, а, *с.* Діпр. пас. мин. ч. до **перемурува́ти**.

ПЕРЕМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕМУРУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Мурувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Мурувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМУРУВА́ТИ *док.* **перемуро́вувати**.

ПЕРЕМУ́ТИТИ, ую́, у́тиш, *док.*, *перех.* Зробити мутним, замутнити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕМУ́ТИТИСЯ, у́титься, *док.* Зробитися мутним, замутнитися (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕМУ́ЧЕНИЙ, а, *с.* Діпр. пас. мин. ч. до **перемучи́ти**. *Якби не здригалась іноді тіла її перемучене, була б це мертва постать* (Гр., I, 1963, 334); *Матвій, як усі, скотився, перемучений до краю. Лягло довіллю і спав* (Ірчан, II, 1958, 251); *Сама ще молода, а вся перемучена сидить, зсутулившись* (Гончар, Людина..., 1960, 59).

ПЕРЕМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Змучити всіх або багатьох.

2. Дуже змучити; змучити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Торт би перемучив твого батька!* (Немис, 1864, № 3757); *Хунці, базари Кримсь трупом, пили кров'ю. — Мало клятим кари! Ще раз треба перемучить, Щоб не повставали* (Шевч., I, 1963, 110).

ПЕРЕМУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* Дуже змучитися. *Утомився було, перемучився, прийдеш у кошарю, а там задують нові кушиу, як вони* (П.-Мов., I, 1956, 74); *Не спаю.., нічого не можу їсти, аспа так мучить, що розказати трудно.. Перемучився я так місяць і поїхав до Києва, до спеціяліста-професора* (Кощов., III, 1956, 439); *Оверко перемучився від безпорадности, що не міг нічого вдіяти, погобитись ковалеві* (Горд., II, 1959, 176).

ПЕРЕМЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* 1. Швидко перемістити кого-, що-небудь через якийсь простір. * Образно. *Він обливався тяжкою працею наємдани*

етажи... Вони... перемчали його думки в той недавній час, коли він, ще веселий, кашляв ощей самий хліб зеленим (Мирний, I, 1949, 267).

2. Те саме, що **перемчáтися**. *Як пізно пташки, Тетяна... Ленивіть, поглянуть назад Не сміє, мигом перемчала Куртини, мостики, алеєк* (Пушкін, С. Олесницька, переклад Рильського, 1949, 88).

ПЕРЕМЧА́ТИся, чу́ся, чи́шся, *док.* Швидко переміститися через якийсь простір, пройти. *Милий, мамо! ти не ждо на мене: Вже не дівчинкою! Тра [треба] самому по долах і загір'ях Лихою перемчатися* (Крим., 1860, 81); *// перен.* З'явитися на мить, швидко пронестися. *Слабий пробліск зорі у вікні перемчався по лиці Андрія* (Фр., VIII, 1952, 283).

ПЕРЕМ'Я́ТИ *див.* **перемня́ти**.

ПЕРЕМ'Я́ТНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перем'я́ти**. *По всій високій спадчині із землі перем'ятий, знівечений метал, деформована важка зброя* (Гончар, II, 1959, 421); * Образно. *Все вмістя в душі — і м'яту, і Свропу перем'яту* (Тич., II, 1957, 7).

ПЕРЕМ'Я́ТИСЯ *див.* **перемня́тися**[1].

ПЕРЕНАВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перенавантажи́ти**.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перенавантажи́ти** і **перенавантажи́тися** і стан за знач. **перенавантажи́тися**. *Сон — це оцупління галмування, що виникає в корі великих півкуль головного мозку і є активним нервовим процесом, який захищає нервові клітини від перенавантаження* (Знання..., 3, 1968, 28).

ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИ *див.* **перенавантажу́вати**.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **перенавантажу́ватися**.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перенавантажу́вати** і **перенавантажу́ватися** і стан за знач. **перенавантажу́ватися**.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* Надмірно навантажувати.

ПЕРЕНАВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНАВАНТА́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* Надмірно навантажуватися.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенавантажу́вати**.

ПЕРЕНАВЧА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перенавчáти** і **перенавчáтися**.

ПЕРЕНАВЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕНАВЧИ́ТИ**, чу́, чи́ш, *док., перех.* 1. Навчити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Навчати всіх або багатьох.

ПЕРЕНАВЧА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕНАВЧИ́ТИСЯ**, чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Навчитися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенавчáти**.

ПЕРЕНАВЧЕ́ННЯ, я, с. Діспр. пас. мин. ч. до **перенавчи́ти**.

ПЕРЕНАВЧЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перенавчáти** і **перенавчи́тися**.

ПЕРЕНАВЧИ́ТИ *див.* **перенавчáти**.

ПЕРЕНАВЧИ́ТИСЯ *див.* **перенавчáтися**.

ПЕРЕНАГРІВА́ННЯ, я, с. Дуже сильне, надмірне нагрівання.

ПЕРЕНА́ДЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **перена́дити**.

ПЕРЕНА́ДЖЕННЯ, я, с., *рідко.* Дія за знач. **перена́дити**.

ПЕРЕНА́ДЖУВАННЯ, я, с., *рідко.* Дія за знач. **перенáджувати**.

ПЕРЕНА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНА́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех., рідко.* Перезимовати на свій бік. привнадживати до себе. *Я шавлію пересію, Руту пересаджу, Таки свого миленького К собі перенаджу* (Укр.-лір. пісні, 1958, 317); *Думав* [Остап] *Зінька перекадить, на свій бік перенесе, щоб вся з ним* [ним] *у силі цім* (Гр., II, 1963, 314).

ПЕРЕНА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, *рідко.* Пас. до **перенáджувати**.

ПЕРЕНА́ДИТИ *див.* **перенáджувати**.

ПЕРЕНАЛАГО́ДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перенала́годити**.

ПЕРЕНАЛАГО́ДЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перенала́годити**. *Можна не тільки швидше переналагоджувати автомати, а взагалі скоротити число переналагоджень з трьох — п'ять до одного на місяць* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2).

ПЕРЕНАЛАГО́ДЖУВАННЯ, я, с. Діспр. пас. теп. ч. до **перенала́годжувати**. *Треба... скінчивши пристосовувати предметно-замкнутий цикл виготовлення деталей, створюючи потоки і швидко переналагоджувані автоматичні лінії* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2).

ПЕРЕНАЛАГО́ДЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перенала́годжувати**.

ПЕРЕНАЛАГО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАЛАГО́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Налагоджувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Робітники автоматного цеху... вміло групували виготовлювані деталі, навчились переналагоджувати автомати в багатьох випадках за дві-три години* (Рад. Укр., 11.V 1961, 2); *Переналагодити верстат.*

ПЕРЕНАЛА́ГОДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перенала́годжувати**.

ПЕРЕНАЛА́ГОДИТИ *див.* **перенала́годжувати**.

ПЕРЕНАЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перенала́дити**.

ПЕРЕНАЛА́ДЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перенала́дити**.

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. теп. ч. до **перенала́джувати**.

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перенала́джувати**.

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАЛА́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Налагоджувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕНАЛА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перенала́джувати**.

ПЕРЕНАЛА́ДИТИ *див.* **перенала́джувати**.

ПЕРЕНАЛА́ДКА, я, ж. Те саме, що **перенала́дження**. *Продуктивність машини — близько п'ятдесяти пакунків на хвилину. А переналадка її на інший вид упаковки триває лише дві хвилини* (Науко..., 7, 1967, 7).

ПЕРЕНАПО́ВНЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перенапо́внити**.

ПЕРЕНАПО́ВНЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перенапо́внити** і **перенапо́внитися** і стан за знач. **перенапо́внитися**.

ПЕРЕНАПО́ВНИТИ *див.* **перенапо́внити**.

ПЕРЕНАПО́ВНИТИСЯ *див.* **перенапо́внитися**.

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перенапо́внювати** і **перенапо́внюватися** і стан за знач. **перенапо́внюватися**.

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАТИ *див.* **перенапо́внити**.

ПЕРЕНАПО́ВНЮВАТИСЯ *див.* **перенапо́внитися**.

ПЕРЕНАПОВНЮВА́ТИ, я, с. Дія за знач. **перенапо́внити** і **перенапо́внитися** і стан за знач. **перенапо́внитися**.

ПЕРЕНАПО́ВНИТИ, ню, ниш, *док., перех.* Наповнити більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАПО́ВНИТИСЯ, нúться і **ПЕРЕНАПО́ВНЮ-**

ВАТИСЯ, ються, *недок.*, **ПЕРЕНАПОВНИТИСЯ**, нится, *док.* 1. Ставати перенаповненим.

2. *тільки недок.* Пас. до **перенаповня́ти, перенаповни́ти**.

ПЕРЕНАПРУ́ГА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **перенапру́жувати і перенапру́жуватися, перенапру́жити і перенапру́житися** і стан за знач. **перенапру́жуватися, перенапру́житися**. *Перенапруга! Схвильовано калатається серце, і все тіло тремтить від радісної перенапруги* (Гончар, II, 1959, 25); *Наші крупні вложіння — зайвий парний сайт, покинули загрозливо хитатись і скрипіти від перенапруги* (Лс, В сніпі... 1960, 302).

2. *спец.* Підвищена напруга електричної мережі. *Аналіз аварій, що сталися на сільських лініях, показує, що найбільша кількість аварій виникає внаслідок... перенапруг* (Сільс. лінії електропередачі, 1950, 75).

ПЕРЕНАПРУ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перенапру́жити**.

2. *у знач. прикм.* Який відзначається, характеризується надзвичайним напруженням, перенапруженням. *А в окопах тому наглядали замерзлі, студжі образи, перенапружені обличчя* (Гончар, III, 1959, 366); *Шокайсуттівшою прикметою новели є її хвилинна жіноче емоціональна вибуховість, блискавичність освідання, моментний прорив перенапруженої променистої душки* (Рад. літ-во, 8, 1966, 8).

ПЕРЕНАПРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перенапру́жити і перенапру́житися** і стан за знач. **перенапру́житися**. *Перенапруження виникає тоді, коли тривале бічне навантаження під час тренувань не відповідає підготовці спортсмена* (Знання..., 4, 1967, 31); *Мчав той перший мотоцикл по Мінківці, а за ним навперейми бігли ми, дітвора. Наші серця аж калатали в грудях від перенапруження* (Мпнко, Моя Мінківка, 1962, 29).

2. *спец.* Підвищена напруга електричної мережі.

ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИ *див.* **перенапру́жувати**.

ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИСЯ *див.* **перенапру́жуватися**.

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перенапру́жувати і перенапру́жуватися**.

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* Напружувати більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАПРУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНАПРУ́ЖИТИСЯ**, жусь, жишся, *док.* 1. Напружуватися більше, ніж треба, понад міру. *Кволенький мозок його, можливо, вперше за багато років перенапружувався думкою, бо вдасть і ночі й світання, не забуває про свій страх* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 182).

2. *тільки недок.* Пас. до **перенапру́жувати**.

ПЕРЕНАСЕЛЕ́НИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **переселе́ляти**. *Ні, пакове мальтузіанці, не переповнена планета людьми, не перенаселена* (Довж., III, 1960, 69); *І перенаселено, безос. присудк. сл.— Все ж я не такому уявляв собі Європу.— признався Козаков.— Думав, що тут суцільні міста і села, де з людьми не розминешся,— так скрізь перенаселено* (Гончар, III, 1959, 13).

2. *у знач. прикм.* Густо населений, із найвим населенням. *Перенаселена квартира.*

ПЕРЕНАСЕЛЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Надмірна населеність. *Ненажерливість свою, і жорстокість, і культурну відсталість ви [імперіалісти] безсоромно намагаєтесь прикрити вигадкою про перенаселеність планети* (Довж., III, 1960, 68).

ПЕРЕНАСЕЛЕ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **перенаселе́ність**. *В Кисловодську, Петре Степановичу, порядку немає, родичі доводяться в гори пішки, великі перенаселення, відпочивають і такі, що могли б працювати* (Збан., Любов, 1957, 189).

△ **Відбіпне перенаселення** — становище, при якому частина працездатного населення позбавлена можливості в умовах капіталістичного виробництва застосовувати свої сили для добування засобів існування. *Велика армія капіталістичного виробництва полягає в тому, що воно не тільки постійно підтримує найманих робітників як найманих робітників, але й створює завжди відповідне нагромадженню капіталу відносне перенаселення найманих робітників* (Маркс, Капітал, т. 1, кн. I, 1952, 767).

ПЕРЕНАСЕЛИ́ТИ *див.* **переселя́ти**.

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕНАСЕЛИ́ТИ**, селю, се́лиш, *док.*, *перех.* Населяти більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАСЕЛЯ́ТИСЯ, яється, *недок.* Пас. до **переселя́ти**.

ПЕРЕНАСИ́ТИТИ *док.* **перенаси́чувати**.

ПЕРЕНАСИ́ТИТИСЯ *див.* **перенаси́чуватися**.

ПЕРЕНАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перенаси́тити**. *Дещо перенасичена темними барвами, поэмура вистав* [«Земля» О. Кобилянської] *вражала графічно вирізьбленими мізансценами, безжалісною тragічною правдою* (Мист., 6, 1967, 20).

2. *у знач. прикм.* Насичений чим-небудь понад міру. *Зварені і відокремлені від сиропу фрукти витримують деякий час у перенасиченому цукровому розчині і потім підсушують* (Укр. страва, 1957, 327).

ПЕРЕНАСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і якість за знач. **перенаси́чений**. *Перенасичення особливо помітне для тих, хто провадить сидячий спосіб життя* (Наука..., 7, 1960, 39).

ПЕРЕНАСИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаси́тити і перенаси́чувати** і стан за знач. **перенаси́титися**.

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенаси́чувати і перенаси́чуватися** і стан за знач. **перенаси́чуватися**.

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНАСИ́ТИТИ**, ичу, ити́ш, *док.*, *перех.* Робити насиченим чим-небудь більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕНАСИ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНАСИ́ТИТИСЯ**, ичусь, ити́шся, *док.* 1. Робитися занадто насиченим чим-небудь. *Дуже часто зерно під час дощів перенасичується вологою, і вже в перші години після зпинання його на току починає розпрікатися і горіти* (Наука..., 10, 1963, 62).

2. *тільки недок.* Пас. до **перенаси́чувати**.

ПЕРЕНАТЯ́ЖЕНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перенатя́жити**.

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **перенапру́жений** 2. *Природа почала допомагатися своїми права, перенатружені нерви почали відмовляти послуху, бажали спочинку* (Фр., VI, 1951, 375).

ПЕРЕНАТЯ́ЖЕННЯ, я, *с.*, *рідко.* Дія і стан за знач. **перенатя́жити і перенатя́гувати**.

ПЕРЕНАТЯ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Те саме, що **перенапру́жити**.

ПЕРЕНАТЯ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.*, *рідко.* Те саме, що **перенапру́житися**. *Як починалась ота колективізація, літують бувало комсомольці і так, і сяк, про трактори, про комбайни розмовлять, а в селі всього один трактор і той перенатяжився* (Шопа, Вічний вогонь, 1960, 83).

ПЕРЕНЕРВУ́ВАТИ, ую, уєш, *док.*, *розм.* Дуже понервувати. *І затоманило: перенервувала, і з Дінця повівав холодний вітер* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 263).

ПЕРЕНЕ́СЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перенести́**. *На одних дверях був намальований кусатий і чубатий запорожець, котрий танцював козачка...— сцена, може, прямо перенесена мазаром з Братського кладу, де колись гуляли запорожці* (К.-Лев., 1, 1958, 349);

Неприязнь її до Павла давня, перенесена з дядька його Дорошенка (Головко, II, 1957, 486).

ПЕРЕНЕСЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенести́**, **перенесті** і **перенести́ся**, **перенестися**. *Всю роботу — перенесення апаратури в сопках, розчистка тайги — виявили* [актори кіногрупи] *на своїх плечах* (Довж., III, 1960, 122); *Отже, вартість засобів виробництва зберігається, переносячись на продукт. Це перенесення відбувається під час перетворення засобів виробництва в продукт, у процесі праці* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 200); *Продовження і новаторське переосмислення кожної літератури всього життєздатного в власних національних традиціях найтіснішим переплітанням з освоєнням і перенесенням на новий ґрунт досвіду інших братніх літератур* (Про багатство нар., 1959, 42).

ПЕРЕНЕСТИ́ *дов.* **перено́сити**.

ПЕРЕНЕСТИ́СЯ *дов.* **перено́ситися**.

ПЕРЕНІЗА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переніза́ти**.

ПЕРЕНІЗА́ТИ *дов.* **перенізо́вувати**.

ПЕРЕНІЗО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перенізо́вувати**.

ПЕРЕНІЗО́ВУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕНІЗА́ТИ**, ізу́, ізе́ш, *док.*, *перех.* 1. Нанизувати ще раз, повторно або заново, по-новому. * *У поряд.* *Все насіння на сорок гектарів, більше як триста пудів, вручну перебрали, зерниа до зернини, як намисто перенізували* (Головко, I, 1957, 422); *// перен.* Летіти або падати один за одним (про живі істоти чи предмети). *Зорі... довгими огненними стягами перенізували блакитне поле...* (Мирний, I, 1954, 164).

Перенізувати низкою — летіти, падати і т. ін. кількі низки. *Перенізують небо низкою дикі качки, дрібно-тріпаючи гострими крильми* (Н.-Лев., I, 1956, 154).

2. Нанизувати все або багато чого-небудь. * Образно. *Жартами, дотепами сипком перенізував кожне слово, кпився* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЕРЕНІЗУВА́ТИСЯ, уюся, ується, *недок.* Пас. до **перенізувати**. * Образно. *А ж на третьому кругі тій страшної скопанки, що широким коридором перепнувалась на дві половини, по обидва боки поробленої були невеличкі комірки* (Мирний, I, 1954, 320).

ПЕРЕНИ́ТИ, ну́, ни́ш, *док.*, *у сполуч.* із *сл.* се́рце, ду́ша і т. ін., *розм.* Змучитися від горя, неприємностей і т. ін. *Вся* [рука] *перенне у неладі, До всього стане бойдуже... Дарма... нехай... не зможе зробі Твій образ світлий зберуже* (Граб., I, 1959, 165).

ПЕРЕНИ́ЮВАТИ, рюю, рює, *док.*, *перех.*, *розм.* Обшукати все або багато чого-небудь, одно за одним. *Судейські слуги переглядали, перенищували всі діри..., а Петрик не знайшли* (Нов., Тл., 1958, 431).

ПЕРЕНІВЕ́ЧИТИ, чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Попсувати все або більшу частину чого-небудь. — *Поки-то городини дозріватися про мене та поки-що впевнатися, що я не покраду сорочок або не перелічу всі журавлі Дрісьва* (Л. Янов., I, 1959, 278).

2. Покалічити або перебити всіх, багатьох. *Що очі стрільці їх* [зайців] *перенівечать!* (Сл. Гр.).

ПЕРЕНІВЕ́ЧИТИСЯ, читься, *док.* Пас. до **перенівечити**.

ПЕРЕНІ́ССЯ, я, *с.* Верхня частина носа у людини й деяких тварин, що міститься між очима й безпосередньо прилягає до лоба, утворюючи заглиблення. *Держить* [Прокіп Іванович] *коня за перенісся і уздечку накидає, коні й гарцюе* (Стор., I, 1957, 183); *Низька та огрядна така* [наймичка], *чорнява в чорними очима, з товстими бровами, що аж зрослися вони у неї на переніссі* (Мирний, I, 1954, 232); *Мирних наряшті вдягувала окуляри на переніссі й тепер блискав на всі боки золотом і протертим склом* (Перв., Дикий мед, 1963, 289).

ПЕРЕНІ́ССЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пест. до **перенісся**. *Мартоха... не терпіла, як сусідки хитали головами над дитиною та пророкували, що з неї нічого не буде, бо в неї ж... і перенісечко сине* (Л. Укр., III, 1952, 607).

ПЕРЕНІ́С, у, *ч.* 1. Дія за знач. **перенести́**, **перенесті́ння**. *Електрон з протон звичайно слідують один за одним частинки щодно і неразмінно, що весь процес справляє враження єдиного процесу переносу негативного заряда водню* (Укр. біох. зб., XXXII, 3, 1960, 341); *Правило переносу слів.*

2. *розм.* Знак у вигляді рисочки, що ставиться на місці подалу слова при перенесенні його на наступний рядок. *Постановка перенос.*

ПЕРЕНО́СИНИ, син, *мн.*, *розм.* Дія за знач. **перенести́** 1. *З Лівія Висока та Масючка зібрали нашу колядницьку переносинами* (Н.-Лев., I, 1956, 578); *За дуже привабливими піратськими Йосифа, опі переносини й нове поповнення в обладнанні* [друкарні] *мусило коштувати не менше трьох тисяч злотих* (Вільде, Сестри.., 1958, 149).

ПЕРЕНО́СИТИ, шу, сиш, *недок.*, **ПЕРЕНЕСТИ́**, есу́, есёш, *док.*, *перех.* 1. Несучи, переміщати через що-небудь. [Я в д о х а:] *Грицьку, а це моя сестра... Пам'ятаєш Галю, маленьку Галю, що ти було через калюжі на руках переносив* (Мирний, V, 1959, 149); *Мар'яна тим часом переносить жбу через тин, потім перелазить сам* (Стельмах, I, 1962, 650); *Наки Антон перенє через ріку свою дружину, на ній не залишилося й сухого рубця* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 42); // Переміщати частини тіла, тулуб через що-небудь; спрямовувати напантаження на певну частину тіла. *Й'ого звали ранкової зорйнки... Дівчина переносить на ноги всю свою вагу і повільно, ще з зусиллям перпрямляється назад* (Донч., II, 1956, 137); *Не жить — хапець випростався і, прихилившись рукою до руля водовоза, переніс ногу через борт* (Донч., VI, 1957, 70); // Важко, з трудом, повільно пересувати (ноги). *Неначе з бригади Медведь видів, ведмедь, ледве переносить ноги* (Шевч., I, 1963, 250).

2. Несучи, переміщати кого-, що-небудь з одного місця в інше. [К у к с а:] *Які гроші?* [А н т о н:] *А ні, що ви на тім тижневі переносили учені на леваду з лисе'ячому гнізечку* (Кроп., I, 1958, 109); *Ось вони — славні наші хлопці радянські, що легко переносять за призначенням людей в найкоротший час* (Тич., III, 1957, 421); *Карпо з Явдохою перенесли Матрону серпяк в повну хату* (П.-Лев., II, 1956, 306); *Два чоловіки з волі чи з неволі Перенесть камінна мади з поля* (Кулік, Калин. міст, 1940, 54); // Переводити (погляд). — *Рибалки мої, переносить* [жінка] *погляд на дітвору, що в веладдї спить на голих дошках тому* (Стельмах, I, 1962, 588); // Записати звідкись (завдяки, наприклад і т. ін.). *Стало світліти, з Дніпра потягнув вітерець і з того берега перенїс наповнє тим квітучих* [квітучих] *тополь* (Вовчок, I, 1955, 317); // *перен.* Відкладати на інший час. *І кожного разу в нас лишалося багато чого недоречакого та недопрацьованого, вони з жалем переносили його на наступний вечір* (Гончар, IV, 1960, 80); // *перен.* Примушувати в думках, в уяві звертатися до інших часів або інших місць, спонукати таке звертання. *Шлюбний кущ у жене під вікном Цвіте блідо-рожевим, строкатим цвітом І переносить в молодість мене* (Рильський, Зим. записи, 1964, 59); *Нехай усміхається серце на чужині;.. дівчинчє, як ти Всю славу козацьку за словом єдиним Перенїс в убогу хату сироти* (Шевч., I, 1963, 19).

◇ **Демо́н** (**чорт**) **перенесло́ кого́, безос.** — хтось дуже швидко приїхав, прибіг або прийшов куди-небудь. [С у х о в і й:] *Лабудь ще й четверті півні не співали, а я вже*

і в Качотині... Немов вітром мене перенесло або невидимою силою (Ірчан., V, 1959, 325).

3. Змінювати місце знаходження чого-небудь або місце, де щось відбувається, відбуватиметься. *Сатракості спостерігались знов курйозальних розривок, але їх перенесли в Бердичеву* (Л. Укр., V, 1956, 402); *Верхорічих Уралу бідне на воду, як для великого міста, і перенесли місто скоди, де Урал багатоводніший* (Тулуб, В степу..., 1964, 47); — *Тут недалеко проводяться мелюратівні роботи... Мені не потрібне оце озеро, і я вирішив перенести його в парк* (Смоліч, І, 1958, 74); // Пересувати з одного місця на інше (будівлю). *Перенести будинок.* // *заст.* Переводити з однієї роботи, посади на іншу. *Ми знали перед кінцем шкільного року, що його [вчителя] шкільна рада перенесе або цілком звільнить зі служби* (У. Кравч., Вибр., 1958, 376); *Пана директора народної школи перенесли на іншу посаду, до іншого міста* (Март., Тв., 1954, 192).

4. Направляти що-небудь в інше місце, спрямовувати, переводити з одного на інше. — *Гарматний вогонь перенесли до лісу* (Стельмах, II, 1962, 195); *Але вогонь уже перенесли далі, і снаряди гримкіли десь за лісом* (Тют., Вир, 1964, 305); // Передавати в іншу інстанцію, перепоручати комусь іншому. [М а т р о с а:] *А може й сам ти потайний сектар* [сектант]? [К о м е н а н т:] *Я б райже так не жартував, пане!.. Бо я перенесу цю справу на суд до твого мужа* (Л. Укр., II, 1951, 527); // Поширювати на кого-небудь інше, на щось інше. *В нього мишилась дочка, Саша. Всю турботу й пікнеість він переніс на неї, вона зазнала всю глибочінь його батьківської любові* (Донч., III, 1956, 418); // Передавати думки, почуття, красу природи і т. ін. певними засобами. *Ще як усе дома було гаразд, він завжди оповідав Ользі Власівні зміст прочитаних наступних розділів, а потім ретельно переносив усе на папір* (Хмельик, Килимок, 1964, 24); *Коли б я хоч трохи переніс на папір колорит Гуцульщини і запах Карпат, то й з того був би видовзький* (Коцюб., III, 1956, 402); *Намагались перенести на полотно теплі розові відсвіти сонця, які грали на блакитній і густо синій з латками вод та стовбурах беріз, пронизав він шведко* (Коз., Сальвія, 1959, 197).

5. Призначати що-небудь на інший час, день. [Е в и н:] *Через якогось американця перенесли гадину обіду! Це нечувано* (Собко, П'єси, 1958, 105); *Репетицію відмінили й тут же вирішили, що прем'єру слід перенести на наступну неділю* (Дмит., Парчена, 1959, 128); [О л ь г а:] *На вечірньому засіданні моя доповідь першою стоїть.* [П а в л о:] *Скажи, щоб перенесли на завтра* (Корн., II, 1955, 161).

6. Передавати усно, поширювати новини, плітки і т. ін. *Вже давненько пакночки приїжджі переносили, що який-то вже там лікар полковий хороший* (Вовчок, I, 1955, 112); *Знав він про все гамне пальотки* [плітки]. *де про що і про кого говорилось, переносив усе те далі, посердив не одну сім'ю з другою* (Н.-Лев., I, 1956, 141).

7. Витримувати, перетерилювати що-небудь важке, неприємне, страждати від чогось і т. ін. *Я мав грип і ліже кілька днів переносив його на ногах* (Гжицький, Чорне озеро, 1964, 100); *Імператор Никифор тяжко переніс цю втрату, дуже печалився, коли довелось хоронити батька* (Скл., Святослав, 1959, 385); // *тільки недок., з заперек. н. е.* Не терпіти, дуже не любити кого-, чого-небудь. *Катря минула оном по хаті, побачила наступного батька, зрізну матір, саму не сон Соломію. Он що. Вони, виходить, мавпять духу коцалівського не можуть переносити* (Кучер, Прощай..., 1957, 349); *Графіня не переносить хадану, і тому він поклав у кадильницю якоїсь пахучої смоли* (Донч., III, 1956, 60); // Витримувати низьку температуру. *Багато видів плодових збіркім переносить мороз і розсіли* (Довж., Зач. Десна, 1957, 243).

8. Відтворюючи що небудь графічно, поличати в іншому місці. *Жінки, раз по раз поглядаючи на дошку, переносять їх [слова] у свої зошити, невправно тримаючи загрубілими пальцями олівці* (Дюша, Пазуспрії..., 1958, 301); *Рисунки передбачають і визначають певні розміри і форму кожної деталі й виробу в цілому. Треба зміти ці рисунки перенести на площину і поверхню обробляємого матеріалу* (Столл.-буд. справа, 1957, 94); // Писати в наступному рядку те, що не вмістилося в попередньому. *Переносити слова треба за певними правилами.*

ПЕРЕНОСИТИ *дов.* перенóшувати.

ПЕРЕНОСИТИСЯ, óшуся, óсишся, *недок.*, **ПЕРЕНЕСТИСЯ**, сýся, сéшся, *док.* 1. Переходити куди небудь, несучи, доставляючи когось, щось або перемішатися кудись. *Від розталих діаметр руди вужчає.* -- *Не сьогодні-завтра її кінець, і нам доведеться перенестися в інше місце* [значки] (Досв., Вибр., 1959, 180); *Самий перекинув її* [батарею] *на поміч сусідові далеко на лівий фланг, куди зараз переніся центр бою* (Гончар, III, 1959, 362); * Образно. *Сонце вже заснуло, вітер занцяв і переніся з землі на небо* (Коцюб., II, 1955, 323); // Передаватися усно, поширюватися через покоління людей. *Десь в далеких Піндустані... тисячі літ переносилися [оповідання] з уст в уста* (Хотк., II, 1966, 17); // Переводитися (про погляд). *Погляди зупиняються на ворожій мовчазній висоті, переносяться далі від неї — вліво* (Гончар, III, 1959, 36).

2. Стрімко, швидко перебігати, перейжджати, перелітати і т. ін. з місця на місце, долаючи щось. *На далекому плесі качкала дика качка, зашелестіла в осоннягу, збила крилами воду і перенеслася на той острів, неначе ерудка чорної ріллі* (Н.-Лев., II, 1956, 218); *Верхи швидко пристів і ручним стрибком переніся на край урвища* (Мур., Бук. повість, 1959, 27); * У порівн. *Цюкаючи ті дрова, мав* [Михайло] *надзвичайне вдоволення — так, ніби оце перенісся у свої рідні Кавказькі на батьківське подвір'я* (Збан., Сосновець, 1961, 386); // перен. У думках, в уяві примушувати себе опинитися в іншому місці, часі, в інших обставинах і т. ін. *Могулявно тепер у просторах свого серця і, минаючи багато міст і сіл, старих багатовікових курганів, переносився в Дубно на Волині* (Довж., І, 1958, 198); *Дивлячись на цей старий козацький монастир, він переніся в далекі часи* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 203).

Дýмою (думкáми, у думкáх, спóгадами і т. ін.) **переноситися (перенестися)** — в уяві опинятися в іншому місці, часі, в інших обставинах і т. ін. *Тому й переносився Матвій своїми думками в далекі забуті дні* (Ірчан, II, 1958, 243); *Олексій Федорович переніся спогадами на Дніпропетровщину* (Пер., В пархіз. загонах, 1947, 12).

3. Перемішатися з одного місця на інше. *Село було раніше в низині, на гнилих землях, а після колективізації поступово переносилося сюди* (Смоліч, Розм. з чит., 1953, 199); // *заст.* Переселятися на інше місце проживання, переходити на іншу службу. *Швидко опівся він.. купив дім у Львові і переніся туди жити* (Фр., І, 1955, 345); *Я стан залишив, оцівоан і редагував.. щоденний часопис, а відтак перенісся до Чернігівського земства, де служу й досі* (Коцюб., II, 1956, 281).

4. перен. Спрямовуватися на що-небудь інше, на когось іншого. *Отже, вартість засобів виробництва зберігається, переносячись на продукт* (Маркс, Капітал, т. I, кн. I, 1952, 200); *Валенс знав, що Ганна була ко-*

ганню Крайнєва, і тому частина його теплих почуттів переносилася і на неї (Собко, Зор. ярила, 1950, 55); *Тоді влесь світ її переліся на голови друзяків та пособників їхніх* (Л. Янов., I, 1959, 304).

3. *тільки недок.* Пас. до **перенóсити**. *Катрась..., маленьку собачку перекидаючи, переноситься літом по стежці* (Укр. літ. ж., XVII, 1, 1960, 37); *Вона* [пілівка] *сушиться на барабанах — механізмі з полицями, переноситься з провяленої на фіксовану кількість до пресувальних бакіз на рамах* (Ю. Янов., II, 1958, 98); *Для застосування Гудзій довелося, що дебати переносяться на завтра* (Головко, II, 1957, 581).

ПЕРЕНОСИ́ТИСЯ *док.* **перенóшуватися**.

ПЕРЕНО́СКА, и, ж. Дія за знач. **перенóсити**.

ПЕРЕНО́СНИЙ, а, е. Алегоричний, не буквальний зміст, не пряме значення слова і т. ін. — *Тому ви так пізно приїхали? — спитала* [Олеся]. *І саме тому, що від цих слів обвалився рум'янець, Орест Бізинський не знав, як йому розуміти її слова: у прямому чи, може, чого доброго, у переносному значенні?* (Вільде, Сестри.., 1958, 314); *Вплив поезії Шевченка на Свидницького виявився і в безпосередніх запозиченнях, особливо публіцистичного характеру, і в способі переносного використання церковнослов'янізмів* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 417).

ПЕРЕНО́СНИЙ, а, е. Який можна переносити з місця на місце, пристосований для перенесення. *Ваші поставлять залізну грубку або купляють переносний камін, я зможу тут жити* (Кощеб., III, 1956, 403); *Стрекотали кінокамери... Шуміли переносні, портативні магнітофони* (Рибак, Час.., 1960, 861).

ПЕРЕНО́СНИК, а, ч. Те саме, що **перенóшник** 2. *Поширення є також переносником мозаїчної хвороби тютюну* (Вікідь, і хвор.., рослин, 1958, 232).

ПЕРЕНО́СНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **перенóсний**.

ПЕРЕНО́СНО. Присл. до **перенóсний**.

ПЕРЕНОЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Залишатися десь на ночівлю. *Ще раз переночували та й поїхали вже по кам'яному шляху* (Стор., I, 1957, 108); [Й у к е р і н С т е п а н о в а:] *Ходім у кімнату чай пити, бо вже смерка. У нас переночуєте?* [М а р ф у ш а:] *Якщо не завважу* (Кроп., II, 1958, 336); * Образно. *Перелоскотіють горі. Переночують ніч* (Тич., I, 1957, 58).

2. *кого, заст.* Давати нічліг, притулок кому-небудь. *Я би й сам переночував панича* [панича], *але, знаєте, я маю тісно* (Фр., IV, 1950, 282); — *Хоцька, бабусю, з нами, ви вас переночуємо* (Вас., II, 1959, 287).

ПЕРЕНОЧО́ВУВАТИ *док.* **переночóвувати**.

ПЕРЕНОШЕ́НИЙ, я, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенóсити**.

2. *у знач. прикм.* Який вже носили; зношений. *Були це якісь старомодні шапки на гребені, переношені рукавички... пом'яті штучні квіти* (Кобр., Вибр., 1954, 73).

Ношéний і переношéний — дуже зношений, старий. *Ношена й переношена одежа.*

ПЕРЕНОШУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перенóшувати**. *Уже перестала* [Маруся] *бути... предметом для переношування, перехвалювання, цілування...* (Хотк., II, 1956, 132).

ПЕРЕНОШУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНОСИ́ТИ**, ошу́, о́сиш, *док.*, *перех.* 1. Носити, одягати що або багато чого-небудь, усіх або багатьох у декілька заходів. — *Господні сколькі я переносила дякові курей, еклеч, не одіссея полотна, мать, вроцей! А все-таки мій Миколя вчинив читать* (Н.-Лев., II, 1956, 170).

2. Робити непридатним через занадто довге носіння все або багато чого небудь (одяг, взуття і т. ін.).

3. Носити цитру довше звичайного строку (про вагітну).

ПЕРЕНОШУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНОСИ́ТИСЯ**, о́шуся, о́сишся, *док.* 1. *тільки док.* Зноситися (про все або багато чого-небудь).

2. *тільки недок.* Пас. до **перенóшувати**.

ПЕРЕНÓШЕНІСТЬ, і, ж. 1. Той, хто переносить що-небудь, займається переноскою чого-небудь. *Встановлення першими вчиняючих конкурсів... дозволяє здійснити комплексну механізацію виробітку вугілля в двох і поміч-но цілити ручну працю перенощиків* (Наука.., 11, 1963, 21); // Речовина або предмет, який сприяє перенесенню чого-небудь. *Червові кров'яні тільця* [еритроцити] *є перенощиками кисню* (Шк. гігієна, 1954, 78).

2. Той, хто або те, що передає яку-небудь хворобу, інфекцію. *Від живих збудників хвороб слід відрізняти перенощиків їх, роль яких найчастіше відіграють різні комахи* (Курс патології, 1956, 61); *Щоб рука була перенощиком інфекції, не обов'язково бути їй чорною від бруду* (Наука.., 9, 1960, 38).

ПЕРЕНО́ЩИК, а, ч. Жін. до **перенóщик** 1.

ПЕРЕНУ́ДИТИСЯ, нудьу́ся, ну́диш(с)я, *док.* Перестати нудитися; // Знемогти від нудьги.

ПЕРЕНУМЕРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перенумерóвувати**. *Запалʼятворучий прилад* [лічильної] *машини подіяний на ряд комірок. Всі вони перенумеровані* (Наука.., 7, 1956, 3).

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перенумерóвувати**.

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНУМЕРУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Послідовно помічати нокером все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

2. Нумерувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕНУМЕРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перенумерóвувати**.

ПЕРЕНУМЕРУ́ВАТИ *див.* **перенумерóвувати**.

ПЕРЕНЮХА́ТИ *див.* **перенюхувати**.

ПЕРЕНЮХА́ТИСЯ *див.* **перенюхуватися**.

ПЕРЕНЮХУВА́ННЯ, я, с., *розм.* Дія за знач. **перенюхувати**.

ПЕРЕНЮХУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕНЮХА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.*, *розм.* Нюхати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕНЮХУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕНЮХА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Обнюхувати один одного (про собак).

ПЕРЕНЯ́ТИ, перейму́, перейме́ш, *док.*, *заст.* Те саме, що **перейня́ти**. *Думав Зінька перенайдити, на світ бін перенятись* (Гр., II, 1963, 344); [А н д р і й:] *Ач, яку пісню десь переняв!* [І а д с п і а:] *Думаєте, переняв, тепло сам погодов* (Кроп., III, 1959, 151).

ПЕРЕНЯ́ТИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перейня́ти**. *Наші діти у свою чергу долають до перенятої від нас мови... того, що їм за свого життя довелося навчитися* (Мирний, V, 1955, 308); *Вовкун кинувся до нового, перенятий страшенною тривогою,— він думав, що Гава вбитий* (Фр., III, 1950, 397); * Образно. *Доведемо їх, догонимо, як коня, що втратив перенятий* (Тич., I, 1957, 163).

ПЕРЕНЯ́ТИСЯ, перейму́ся, перейме́шся, *док.*, *заст.* Те саме, що **перейня́тися**. *Гоне пройшов я і взяв мене жах. Вмить перенявся холодний мій шлаг,— Край його чорна бескеда зежала* (Щог., Поезії, 1958, 428); *Потому злякався* [Ґаїса] *й перенявся інтересами колишніх, ще за часів бурси, своїх знайомих* (Кобюб., I, 1955, 321).

ПЕРЕОБГОВОРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобговорити**.

ПЕРЕОБГОВОРИТИ *див.* **переобгово́рювати**.

ПЕРЕОБГОВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОБГОВОРИ́ТИ**, орю́, ри́ш, *док.*, *перех.* Обговорювати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОБГОВО́РЮВАТИСЯ, юється, *неос.* Пас. до **переобгово́рювати**.

ПЕРЕОБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобра́ти**.

ПЕРЕОБИРА́ТИ, аю, єш, *недок.*, **ПЕРЕОБРА́ТИ**, беру́, бере́ш, *док.*, *перех.* Обирати на який-небудь пост, якусь посаду іншого замість обраного раніше; обирати заново для виконування певних обов'язків. — *Ви, Федоре Івановичу, кажете, скинути їх* [куркулів], *переобрати комітет. Трудна це справа. Горлохватів за них багацько* (Головко, II, 1957, 497); *А щоб більше не літали В нового муха в голові Ми його переобрали З бригадирів в рядові* (Воскр., З перцем!, 1957, 223).

ПЕРЕОБИРА́ТИСЯ, ається, *недок.* Пас. до **переобра́ти**.

ПЕРЕОБЛАДНА́ННЯ, я, *в.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переобладна́ти**.

ПЕРЕОБЛАДНА́ТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.* Обладнавши ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Товариші,— почав він,— і видно було, що йому важко говорить.— Ферми наші треба переобладнувати* (Тют., Вир, 1964, 120); *«Швайківську обробку хлібах можна назвати молотьбу машиніста Миколи Григоренка з Кіровоградщини. Переобладнавши барабан МК-1200, він збільшив число оборотів його з 1150 на хвилину до 1440* (Вол., Самовіти, 1952, 205).

ПЕРЕОБЛА́ДУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переобла́днувати**.

ПЕРЕОБЛІК, у, *ч.* Дія за знач. **переоблікува́ти**, **переобліко́вувати**. *У кооперації відчули руку нового голови. Савченко зробив переоблік, ретельно записував усе до нітки* (Бойч., Молодість, 1949, 170); *Йому, певно, доведеться вечеряти холодним борщем, коли ще Ольга наварили, бо в неї знову ревізія, переоблік* (Кучер, Трудна любов, 1960, 4).

ПЕРЕОБЛІКОВИЙ, а, *е.* Стос. до переобліку.

ПЕРЕОБЛІКОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБЛІКУВА́ТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.* Провідати новий, повторний облік, обліковувати заново.

ПЕРЕОБЛІКУВА́ТИ *див.* **переобліко́вувати**.

ПЕРЕОБМІР, у, *ч.*, *спец.* Повторний обмір.

ПЕРЕОБМОЛО́Т, у, *ч.* Повторний обмолот. — *Умора зборі були. Так дядькові Харитонові з переобмолоту ще десять пудів припало!* (Головко, I, 1957, 313).

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВАНИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переобмундирува́ти**.

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобмундирува́ти**.

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБМУНДИРУ́ВАТИ**, ую, у́єш, *док.*, *перех.* Обмундировувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОБМУНДИРО́ВУВАТИСЯ, ується, уються, *недок.*, **ПЕРЕОБМУНДИРУ́ВАТИСЯ**, у́ється, у́ються, *док.* 1. Обмундировуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Час нашим, настають холоди, і літературна армія на радянсько-німецькому фронті переобмундировується по-зимовому* (Козл., Журн., 1956, 193); *// розм.* Одягатися в щось інше. — *Візьміть мов,— одразу запропонував Федір.— Шинелю, кашкета, а заточене, то й піджака. Переобмундируйтесь* (Логв., Давні рани, 1961, 141).

2. *тільки недок.* Пас. до **переобмундиро́вувати**.

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобмундирува́ти**. *З 1862 р. царизм почав проводити військову реформу. Було здійснено ряд заходів, зв'язаних з перебудовою армії. Проведено переозброєння і переобмундирування армії* (Іст. УРСР, I, 1953, 482).

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИ *див.* **переобмундиро́вувати**.

ПЕРЕОБМУНДИРУВА́ТИСЯ *див.* **переобмундиро́вуватися**.

ПЕРЕОБПИЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Взаємне обпилювання всіх або багатьох рослин. *Схрещування ж при вільному переобпилюванні, як правило, приваблює в кошових умовах на великих ділянках машинного посіву, в спеціально організованих для цього розсадниках* (Вісник АН, 8, 1957, 53).

ПЕРЕОБРА́НИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переобра́ти**.

ПЕРЕОБРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобра́ти**. *До початку відкриття курсів лишалося часу не багато, і було вирішено переобрання голови колгоспу не відкладати* (Добр., Тече річка.., 1961, 303).

ПЕРЕОБРА́ТИ *див.* **перебира́ти**.

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕНИЙ, я, *е.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переобтя́жити**. *Переобтяжені здобичею, повертилися татарські загони до коша* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 157); [Б е р е ж н и й:] *На дамбу Святомидова потрібні гори лісу. А зараз кінна. Транспорт переобтяжений...* (Баш, П'єси, 1958, 79); * Образно. *Переобтяжений враженнями, як бджола пергою, вертається* [Павло] *у Климку до шести* (Головко, II, 1957, 488).

2. *у знач. прикм.* Загадто, понад міру навантажений. *Переобтяжений літак.. зробив.. довгий пробіг, поки злетів у повітря* (Трубл., Шухна.., 1940, 118).

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕНІСТЬ,ності, *ж.* Стан за знач. **переобтя́жуватися**. *Він дав моду, незважаючи на всю свою переобтяженість, негайно ж взятися за вивчення, а далі й лікування сердешної пацієнтки* (Смолич, II, 1958, 95); *Її уже не раз пропихали різні доручення, та кома писалася на свою переобтяженість по школі* (Гур., Новели, 1951, 202).

ПЕРЕОБТЯ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобтя́жити** і **переобтя́житися**.

ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИ *див.* **переобтя́жувати**.

ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИСЯ *див.* **переобтя́жуватися**.

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переобтя́жувати** і **переобтя́жуватися**.

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Навантажувати надмірно, більше, ніж можливо. — *Товарня Какушевич, машиніст із Дмитровського.— Застряв на острові, а йому треба поспішати на роботу,— жаліслива Флора Германівна й додала, що він не переобтяжить машину* (Кошова, Нові береги, 1959, 238).

2. *перен.* Загадто обтяжувати кого-небудь надмірною роботою, інформацією і т. ін. *В цьому випадку, влаштовуючи по черзі виставу в одній чи другій категорії, управа театру цим самим давала б артистам змогу перепочити і вивчити ролі, не переобтяжуючи їх їх понад силу* (Фр., XVI, 1955, 202); *Щоб не переобтяжувати вашої уваги, я цими прикладами і обмежусь* (Довж., III, 1960, 220); — *Ви, Миколо Дмитровичу, даремно переобтяжили й себе самого, і лаборантоК* (Вовк., Інженери, 1956, 178).

ПЕРЕОБТЯ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОБТЯ́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док.* 1. Навантажуватися надмірно, більше, ніж можливо.

2. *тільки недок.* Пас. до **переобтя́жувати**.

ПЕРЕОБУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **переобува́ти**.

ПЕРЕОБУВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕОБУ́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех., розм.* Те саме, що **перезува́ти**.

ПЕРЕОБУВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕОБУ́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Те саме, що **перезува́тися**. *Солдати вдивлялись у балачки, сподіваючись побачити будь-яке людське селище, аби взувшутовати таки зупинку, переночити тепло, переобутися* (Шиян, Гроза... 1956, 79); *Куди спішать вони* [солдати] *під вечір по цій закам'янілій землі? Зайшли б до хати, біля печі переобулися в тепле* (Голов., Поезії, 1955, 102).

ПЕРЕОБУ́ТИ *див.* **переобува́ти**.

ПЕРЕОБУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переобу́ти**.

ПЕРЕОБУ́ТИСЯ *див.* **переобува́тися**.

ПЕРЕОГЛЯД, у, *ч.* Повторний огляд. *Переогляд інвалідів I групи проводиться один раз на два роки, а інвалідів II і III груп один раз на рік* (Лікар. експертиза..., 1958, 168).

ПЕРЕОГЛЯДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕОГЛЯ́НУТИ**, ну, неш, *док., перех.* Оглядати знову, робити повторний огляд.

ПЕРЕОГЛЯ́НУТИ *див.* **переогляда́ти**.

ПЕРЕОГЛЯ́НУТИЙ, а, е, Дієпр. пас. мин. ч. до **переогля́нути**.

ПЕРЕОДІВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **переодіва́ти** і **переодіва́тися**.

ПЕРЕОДІВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕОДІ́ТИ**, іну, ієш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переодя́гати**. *Ліза її* [Ляльку] *по десять раз на день переодіває, перш по одному платтю, а тепля всі разом — одне на друге* (Л. Укр., V, 1956, 5).

ПЕРЕОДІВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕОДІ́ТИСЯ**, інуся, ієшся, *док., розм.* Те саме, що **переодя́тися**. *Коли переодівся Василь — панич-пакинся та й годі, говорив, правда, не по нам* (Мирний, IV, 1955, 117).

ПЕРЕОДІ́ТИ *див.* **переодіва́ти**.

ПЕРЕОДІ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переоді́ти**.

ПЕРЕОДІ́ТИСЯ *див.* **переодя́тися**.

ПЕРЕОДЯГА́ЛЬНЯ, і, *ж., розм.* Приміщення, в якому зберігаються одяг та взуття робітників, коли вони працюють у спецодязі. *Вийшовши з переодягальні. Тобиш просто перед дверима побачив «Москвича» Чаброва, який тільки-но зупинився* (Хор., Місто..., 1962, 116).

ПЕРЕОДЯГА́ННЯ, *рідко* **ПЕРЕДЯГА́ННЯ**, я, *с.* Дія за знач. **переодя́гати** і **переодя́тися**. *На дошці лежав якийсь-то лист... на рожевому папері... Мабуть, при переодяганні випав він...* (Хотк., I, 1960, 47); *Кинувши слугам, знову взявся* [пан] *до переодягання, щоб покрасуватись бодай перед чумацтвом* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 24); *Я... перегляда газету, чекаючи, доки Тайах закінчить усі свої переодягання* (Ю. Янов., II, 1958, 159); *Переодягання не забирає багато часу. Троє партизанів вирушають в експедицію. Шлява в повних прапорщика* (Вурл., М. Гонта, 1959, 249); *Крім пісень і танців* [на весілці] *для багатьох районів характерне переодягання. Скажімо, коли починають грати танець «Чобіток», кілька людей переодягаються в коваля, беруть обценьки, молоток* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 46).

ПЕРЕОДЯГА́ТИ і *рідко* **ПЕРЕДЯГА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕОДЯГНУ́ТИ** і *рідко* **ПЕРЕДЯГНУ́ТИ**, дягну́, дя́гнеш і **ПЕРЕОДЯГТИ** і *рідко* **ПЕРЕДЯГТИ**, дя́гне, *док.* 1. Одягати кого-небудь в інший одяг. (Н а т а ш а:) *Мама, я твою жалу переодягну в чорне плаття моєї покійної мами!* (К.-Карий, III, 1961, 71); *Переодягнути в солдатську форму;* // Змінюючи один костюм, одягати інший.

2. Одягати кого-небудь непомітно з метою маскування, зміни зовнішності і т. ін.

ПЕРЕОДЯГА́ТИСЯ і *рідко* **ПЕРЕДЯГА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕОДЯГНУ́ТИСЯ** і *рідко* **ПЕРЕДЯГНУ́ТИСЯ**, дягну́ся, дя́гнешся і **ПЕРЕОДЯГТИСЯ** і *рідко* **ПЕРЕДЯГТИСЯ**, дя́гнеться, дя́гнешся і **ПЕРЕОДЯ́ТИСЯ** і *рідко* **ПЕРЕДЯ́ТИСЯ**, дя́тимуся, *док.* 1. Змінювати один одяг, одягати на себе інший. *Увійшли у свою хату — вони боржій до кімнати, а краще переодягнеться* (Вовчок, I, 1955, 171); *Курбова дівка вистукалася на кухні, лекаючи, скидає одіж, вдягається у чисте лахне* (Досв., Вибр., 1959, 314); *Старий батько... переодягся: скинув синій старенький жупан і надів сіряк* (П.-Лев., IV, 1956, 172); [Х у с а:] *Так от: давай тепленї править, іди, переодягнись,— бо гості будуть* (З. Укр., III, 1952, 166); — *Вік тепер на заводі і днює і ночує. Дідому приходить раз на тиждень. Скупається, переодягнеться і знову на завод* (Кучер, Чорноморці, 1956, 397); *В роздягальні я швидко переодягнувся в свій постійний одяг, скинув парик і почав стирати фарби з обличчя* (Смід., Сашко, 1957, 231); * Образно. *Минало літо... І молодий сад почав переодягатись. На зеленій шовк його одежі лягли рожеві й червонуваті плями* (Ткач, Пісня..., 1961, 264).

2. Одягатися незвично з метою маскування, зміни зовнішності і т. ін. [О р д и н к а:] *Переодягатися в німецьку форму не до лиця нам. Це ситуація робляче, переодягаються у нашу форму* (Корн., II, 1955, 45); — *Кидаймо цю каторжну службу, попереприймаємось за старців, наченим торби та хлібом просити під Михайлівський монастир. Переодненемось так, що ніхто й не впізнає* (Н.-Лев., IV, 1956, 313); — *Ну що ж,— каже командир корпусу,— зараз дзвоню куди треба.— Зняв трубку, подзвонив у телефон — не пройшло й п'яти хвилин, як привезать мені форму. Да-а-а... Переодягся я, погомонівся, набрехавсь... дорогими духами і пішов у ліс* (Тют., Вир, 1964, 262); // *кім.* Вбиратися так, щоб зовні бути подібним до кого-небудь. *Переодягнувшись кочегаром, на паровозі свого батька Щорс уночі прибув до Сновська* (Скл., Легенд. навчив, 1957, 38); *Переплила баба ріку, сховала човна в очерет, а сама переднязась старичком та й пішла до будинку* (Вис., II, 1959, 427); * Образно. *Діалектика історії така, що теоретична перемога марксизму змушує ворогів його переодягатися марксистами* (Ленін, 23, 1972, 3); *В театр.* Одягатися в інший одяг для виконання ролі. *Олька не мала зараз часу, щоб з нею розмовляти, бо треба було їй переодягнутися та загримуватися* [загримуватися] (Шиян, Балада, 1957, 207).

ПЕРЕОДЯ́ГНЕНИЙ, *рідко* **ПЕРЕДЯ́ГНЕНИЙ**, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переодягну́ти**, **переодя́гнути** і **переодягти́ся**, **переодя́гтися**. *Віталій Стратонович виходить із світлиці, через якийсь час повертається переодягнений, в шовковій сорочці під синім китайковім шароварах* (Стельмах, I, 1962, 81); *Легко й весело вбігає в двері панна Рома, переодягнена в шовки* (Вас., III, 1960, 242); *Було багато масок: штук 200 (китайці, рицарі, роботи, чорти з рибалками, чумачки, переодягнені жінками...)* (Кощо., III, 1956, 428).

ПЕРЕОДЯ́ГНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переодягну́ти** і **переодя́гнути**. — *Таке переодягнення не обов'язкове для наших гостей,— повсякчас зраву я Нет-Сагор,— але мій обов'язок — зробити всім вам таку пропозицію* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 345); *Плаття було для неї трохи широке, але загалом переодягнення надзвичайно змінило її* (Трубл., Шхуна..., 1940, 52).

ПЕРЕОДЯ́ГНУТИЙ *див.* **переодя́гнутий**.

ПЕРЕОДЯ́ГНУТИЙ, *рідко* **ПЕРЕДЯ́ГНУТИЙ**, а, е.

Дніпр. пас. мин. ч. до переодягну́ти і передягну́ти. — *От історія. Що ж мені з нею робити? — подумав Тимко.—А що, коли це шпигун, переодягнутий у жіночу одежу, і прикинувся боженьком* (Тют., Вир, 1964, 353); *Кесар Борис із боярами своїми й переодягнутими легіонерами наробили чимало зла й завдали неймовірної шкоди руській раті* (Скл., Святослав, 1959, 507); * У порівн. *Молодиця з жовклим на руках — біловиця, неволяла. Ніче переодягнута панночка* (Головко, II, 1957, 454).

Переодя́гнутися *див.* **переодя́гатися.**

Переодя́гтий *див.* **переодя́тий.**

Переодя́гтися *див.* **переодя́тися.**

Переозбро́єний, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до переозброїти.

Переозбро́єність,ності, ж. Стан за знач. переозброєння.

Переозбро́єння, я, с. Дія за знач. переозброїти і переозброїтися. *Фашизм змінюється і зливається з новітніми переозброєнням Німеччини за допомогою американських і англійських монополій, які розгадали його як ударну силу антикомунізму* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 17); *Технічне переозброєння — найбільш ефективна форма впровадження найновіших досягнень науково-технічного прогресу на діючих підприємствах* (Ком. Укр., 2, 1966, 27); * Образно. *Знаменний перелом, що стався в творчості Рильського початку 30-х років, виявився насамперед в ідейному переозброєнні поета, в докорінній зміні його ставлення до дійсності* (Іст. укр. літ., II, 1956, 127).

Переозброї́ти *див.* **переозбро́ювати.**

Переозброї́тися *див.* **переозбро́юватися.**

Переозбро́ювання, я, с. Дія за знач. переозброїти і переозброїтися.

Переозбро́ювати, юю, юєш, *недок.*, **переозброї́ти**, ою, оїш, *док.*, *перех.* 1. Озброювати заново, по-іншому, забезпечувати новою зброєю. *Вивезли і евакуювали армію і почали її переозброювати, готуючись до війни* (Нова іст., 1956, 203).

2. *перен.* Постачати новими засобами виробництва. *Розвиток важкої промисловості в нашій країні дав змогу переозброїти сільське господарство, зробити його найбільш крупним і найбільш механізованим у світі* (Колг. Укр., 2, 1954, 2); *Треба було переозброїти новою технікою всю кафтову промисловість* (Допч., II, 1956, 140).

Переозбро́юватися, ююся, юєшся, *недок.*, **переозброї́тися**, ою́ся, оїшся, *док.* 1. Озброюватися заново, по-іншому, міняти свою озброєння на нове. *Матроси переозброюються, залишають море і грізними кораблями йдуть захищати республіку на суші* (Укр. літ., 10, 1957, 127).

2. *перен.* Отримувати нові засоби виробництва. *За останні роки у вугільній промисловості Донбасу сталися великі зміни... Шахти переозброїлись технічно, одержали багато нових, досконалих машин і механізмів* (Рад. Укр., 6.I 1965, 2).

Переозвуче́ння, я, е. Дніпр. пас. мин. ч. до переозву́чити.

Переозву́чення, я, с. Дія за знач. переозву́чити. *Велика і складна робота по переозвученню фільму «Путівка в життя» закінчується* (Веч. Київ, 6.V 1957, 4).

Переозву́чити *див.* **переозвуча́ти.**

Переозву́чування, я, с. Дія за знач. переозвуча́ти.

Переозву́чувати, ую, уєш, *недок.*, **переозву́чити**, чу, чиш, *док.*, *перех.* Озвучувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (кінофільм).

Переозву́чуватися, ується, *недок.* Пас. до переозвуча́ти. *Переозвучується один з епізодів картини.*

Це велика і копітка робота (Веч. Київ, 6.V 1957, 4).

Переокулірова́ння, я, с. Дія за знач. переокулірува́ти. *Якщо весною виявиться, що у частини підщеп зазнали окулірівки вічка, то на таких підщепах кісточкових порід проводять весняне переокулірування* (Колг. Укр., 3, 1957, 30).

Переокулірува́ти *див.* **переокулірова́ти.**

Перео́р, у, ч. Дія за знач. перерива́ти, переора́ти.

Перео́раний, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до переора́ти. *Молодий — буди вічно молодим! .. Переорана, непоборена, вся земля твоя — твій рідний дім* (Перв., I, 1958, 475); *З-під шапчини на гладеньке, але вже переране глибокою борозенкою чоло [ознака] спадають густі кучері буйного, русявого чуба* (Кос., Гарячі руки, 1960, 15); // **перо́рано**, безос. *присудк. сл.* * Образно. *Люди орють землю, а літа — душу. Ох, і перорано її, сію мужицьку душу, і вздовж, і впоперек* (Стельмах, I, 1962, 629).

Переора́ти *див.* **перо́рювати.**

Переорганізація, ї, ж. Дія за знач. переорганізува́ти і переорганізува́тися.

Переорганізований, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до переорганізува́ти.

Переорганізовувати, ую, уєш, *недок.*, **переорганізува́ти**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Організовувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

Переорганізовуватися, ується, *недок.*, **переорганізува́тися**, ується, *док.* 1. Організовуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до переорганізо́вувати.

Переорганізува́ти *див.* **переорганізо́вувати.**

Переорганізува́тися *див.* **переорганізо́вуватися.**

Переорієнтація, ї, ж. Дія за знач. переорієнтува́ти і переорієнтува́тися.

Переорієнтовувати, ую, уєш, *недок.*, **переорієнтува́ти**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Орієнтувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

Переорієнтовуватися, ується, *недок.*, **переорієнтува́тися**, ується, *док.* 1. Орієнтуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Замовки й батарея, переорієнтовуючись на пряму наводку, щоб розстрілювати ворога* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 381); *Гакебне прорвали стяжу на Гітлера, Батіпак переорієнтувався на реакційні сили Америки* (Мельн., Обличчя.., 1960, 23); — *А ти найбоз застряг? — допитувався Духович.— Та як наказують. Наше діло солдатське.— Тендко ж ти переорієнтувався, брате* (Гончар, Людина.., 1960, 214).

2. *тільки недок.* Пас. до переорієнто́вувати.

Переорієнтування, я, с. Дія за знач. переорієнтува́ти і переорієнтува́тися.

Переорієнтувати *див.* **переорієнто́вувати.**

Переорієнтува́тися *див.* **переорієнто́вуватися.**

Переоркестро́вка, и, ж. Повторна оркестровка.

Переоркестро́вувати, ую, уєш, *недок.*, **переоркеструва́ти**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Оркеструвати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

Переоркеструва́ти *див.* **переоркестро́вувати.**

Перерок, рка, ч., *розм.* Перерване місце, прорвана смуга на грунтовій дорозі. *Вона дала остроги мотоциклові й потрусилася через грудки й перерви стьопової дороги* (Ю. Янов., Київ. опов., 1948, 46).

Перерю́вання, я, с. Дія за знач. перерива́ти.

При докоріненому поліпшенні лук і пасовищ на кислих ґрунтах запно слід вносити перед їх перезволоженням (Хлібороб Укр., 8, 1966, 9); *Основне органічне добриво вносити на Поліссі краще з осені під оранку на зяб. Якщо добрив восени перед оранкою не вносили, то їх слід внести навесні перед перезволоженням зябу* (Колг. Укр., 4, 1964, 7).

ПЕРЕОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОРАТИ**, ору, оре́ш, *док., перех.* 1. Орати, обробляти землю плугом у перший раз. *В умовах України ефективними є коткові поліпшення лук. Полягає воно в тому, що площу природних сінокосів і пасовищ перезволожують і засівають багаторічними та однорічними травами* (Колг. Укр., 4, 1955, 13); *На землях, які понад 30 років тому вперше перорали тракторні... працює Макар Олексійович Посяжний — звич Герой Соціалістичної Праці* (Цюпа, Україна.., 1960, 230); * Образно. *Вселетній плуг, що перорює стару цілину життя, увійшов у пасовищ Тичини образом нового епосу* (Мал., Думки.., 1959, 9); *// перен.* Змінювати землю так, наче вона обробляна плугом. — *Війна, сину, це щось страшне. Кулі так густо літають, що перорюють землю, як плугом...* (Ірчан, 1, 1958, 316).

2. Орати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Егеж якби-то дав бог* [доцька] *У а то хто його зна, що й робити, хоч бери та перорй все поле вдруге!* — обізвався журливо один господар (Л. Укр., III, 1952, 476); *Коли пар після збирання кукурудзиння доведеться перорювати, трактористи плугів, разом з грунтом то корінцями кукурудзи, вигорнули нагору й приорали в свій час органічні добрива* (Ороз., Зел. повінь, 1961, 23); *// на що.* Оранкою готувати землю під іншу культуру. *Він чорнозем брав бо його* [поля] *плекувались, милувалися густими, як щітка, житом, чорною ріллею, що так чепурно перорав Орищик кум на ярину* (Мирний, IV, 1955, 213).

Перерва́ти на по́піл — зовсім винищити землю. [Харитон:] *Одначе ж за прадідів хліб родив?..* [Ромашко:] *Тоді земля мала силу, а тепер вже перерали її на попіл, внесли* (Кроп., II, 1958, 13).

3. Орати все або багато, одне за одним (поле, лан і т. ін.). *Помучений кріпак.. перерював панські лани та засівав на панський прибуток* (Мирний, I, 1949, 324); *Коли, глибоко забираючи, перорав він за кілька днів немічений лан і кланяв поля обернувшись на єдину безмежну оксамитову ниву,— всі зупинилась* (Довж., I, 1958, 84); *Видно, не один гектар грунту перекопали та перерали вони* (руки) *за свої піввікові літа* (Д. Бєзик, Дніпро.., 1951, 219).

4. Орючи для затримки чого-небудь, проводити поперечну борозну. *Другого дня кілька гусеничних тракторів вийшли на поле колгоспу імені Будьонного, щоб перерати шляхи стружкам і стрічкам* (Збан., Переяминів'я, 1955, 315); *// перен.* Утворювати поперечну борозну на чому-небудь. *Снєга ще не вмерла. Дорога, накорчившись, лежала байдужа й лінюю. Глибока балка перорювала поле* (Гуц., Скупана.., 1965, 214); *Блискавиця, мечучи скатинки, перорює небо навпіл* (Стельмах, Жито.., 1954, 44); *// безос. — І сорочку підійма!,— гукнув ще хтось. — Ег ж, так і є. Бачу ж, що кров виступа. Через весь живіт перорало. Невже, теж осколком чи каменем* (Коз., Гарячі руки, 1960, 156).

5. *у сполуч. із сл. м е ж а.* Захоплювати при оранці частину чужої, відділеної межею землі. — *Якби я собі в Юрком добре зігнався, та його бн не кортіло межу перорювати* (Март., Тв., 1954, 117); *// Нищити оранкою межі між полями з метою об'єднати їх, ліквідувати приватну власність на землю. — Громадяни хліборобці Сьогодні в нас перша колективна весна. Перегремо межі, оновимо нашу рідну землю!* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 73).

◇ **Межу перерати** *див.* **межа**.

ПЕРЕОРЮВАТИСЯ, ються, *недок.* Пас. до **переорювати**.

ПЕРЕОСМИСЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переосмислити**. *Соціальні жарґони або анекдоти, разом з своїми носіями, втративши значення засобу живого обміну досвідом, або ж відділи все, що було в них цінного, здебільшого стильове лабораторіяння, в загальнонаціональну мову і переосмислені в ній* (Талант.., 1958, 116); *// переосмислено, безос. присудк. сл. В ряді статей, опублікованих в УРЕ, на основі нових даних науки було переосмислено застарілі уявлення* (Колг. Укр., 3, 1966, 51).

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переосмислити, переосмислювати**. *Продовження і новаторське переосмислення кожною літературою всього життєдайного з власних національних традицій найтісніше переплітається з освоєнням і переосмисленням на новий ґрунт досягнень інших братніх літератур* (Про багатство ін-ри, 1959, 42); *Зараз на Україні широко побутує народне весілля. Для нього характерне переплетення старих народних традицій з новими, переосмислення багатьох елементів дореволюційного весілля* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 36); *Треба постійно пам'ятати, що збагачення мови іде, безперечно, не тільки шляхом прямого утворення нових слів, неологізмів, а й шляхом переосмислення слів давніх* (Рильський, III, 1956, 95).

ПЕРЕОСМИСЛИТИ *див.* **переосмислювати**.

ПЕРЕОСМИСЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переосмислювати**. *Роки громадянської війни для багатьох наших живописців, графіків, скульпторів були роками переосмислювання військової, революційних подій, шукання нового, ідейного звучання творів, поставлених на службу інтересам трудящих у їхній боротьбі за нове життя* (Мист., 5, 1957, 5).

ПЕРЕОСМИСЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОСМИСЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех.* Осмислювати по-своєму або по-іншому. *Все краще, все пожиточне, збагачуючи і переосмислюючи, використовував і використовує народ у своїй творчості* (Рильський, III, 1956, 156); *Будучи найвищим досягненням світової культури, ленінізм разом з тим вступив у собі і переосмислив з марксистських позицій кращі традиції передової російської культури* (Рад. літ-во, 9, 1965, 8).

ПЕРЕОСМИСЛЮВАТИСЯ, ються, *недок.* Пас. до **переосмислювати**. *Поезія Шевченка не тільки зберігає свою переважну цінність, вона заново переосмислюється і все глибше усвідомлюється кожним новим поколінням* (Мист., 1, 1964, 22).

ПЕРЕОСНАСТИТИ *див.* **переоснащувати**.

ПЕРЕОСНАСТИТИСЯ *див.* **переоснащуватися**.

ПЕРЕОСНАЩАТИ *див.* **переоснащувати**.

ПЕРЕОСНАЩАТИСЯ *див.* **переоснащуватися**.

ПЕРЕОСНАЩЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переоснастити**.

ПЕРЕОСНАЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переоснастити**. *Технічне переоснащення нафтової промисловості Прикарпаття різко збільшило видобуток нафти* (Пром., 1957, 96).

ПЕРЕОСНАЩУВАТИ, ую, уєш і **ПЕРЕОСНАЩА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕОСНАСТИ́ТИ**, ащу, а́стиш, *док., перех.* Оснащувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОСНАЩУВАТИСЯ, уються і **ПЕРЕОСНАЩА́ТИСЯ**, а́ються, *недок.*, **ПЕРЕОСНАСТИ́ТИСЯ**, и́ться, *док.* Оснащуватися заново, по-іншому. *У роки першої п'ятирічки переоснащувалась вугільна промисловість Донбасу — замість обушка почали запроваджувати відбійні*

мохотки і врубові машини, механізму відкатки вугілля (Іст. УРСР, II, 1957, 387).

ПЕРЕОФОРМИТИ *див.* **переоформля́ти.**

ПЕРЕОФОРМИТИСЯ *див.* **переоформля́тися.**

ПЕРЕОФОРМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переоформи́ти**; // **переоформлено**, безос. присудк. сл. *Переоформлено по-новому зал, експонати якого відображають останній період життя і діяльності В. І. Леніна* (Веч. Київ, 20.VIII 1962, 1).

ПЕРЕОФОРМЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **переоформи́ти.**

ПЕРЕОФОРМЛЮВАТИ *див.* **переоформля́ти.**

ПЕРЕОФОРМЛЮВАТИСЯ *див.* **переоформля́тися.**

ПЕРЕОФОРМЛЯТИ, яю, яєш і **ПЕРЕОФОРМЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОФОРМИТИ**, млю, миш; *мн.* переоформля́ть; *док., перех.* Оформляти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОФОРМЛЯТИСЯ, яюся, яєшся і **ПЕРЕОФОРМЛЮВАТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕОФОРМИТИСЯ**, млюся, мишся; *мн.* переоформля́ться; *док.* Оформлятися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕОХОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переохоло́дити.**

2. *у знач. прикм., спец.* Який має температуру нижчу, ніж температура твердіння, замерзання. *Скло — це переохолоджена рідина з великою в'язкістю* (Знання..., 2, 1967, 2); // Надто, дуже холодний. *Бере* [Галя] *молоко з холодильника і п'є просто з пляшки, переохолодженне* (Норв., Дикий мед, 1963, 8).

ПЕРЕОХОЛО́ДЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **переохоло́дити** і **переохолоди́тися.** *Щоб не допустити переохолодження двигуна при роботі, а також щоб прискорити прогрівання його після пуску, в системі охолодження... встановлюються термостат* (Автомоб., 1957, 51); *Під час епідемій грипу слід уникати перегонів, переохолодження, а також перегрівання організму* (Наука..., 3, 1959, 33).

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАННЯ, я, с. Дія і стан за знач. **переохоло́джувати** і **переохоло́джуватися.**

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док., перех.* Дуже, занадто охолоджувати; // *спец.* Охолоджуючи, доводити до температури нижчої, ніж температура твердіння, замерзання.

ПЕРЕОХОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИСЯ**, джу́ся, ди́шся, *док.* 1. Дуже, занадто охолоджуватись. *Двигун не повинен переохолоджуватися, бо при цьому втрачається корисне тепло* (Підручник шофера..., 1960, 39).

2. *тільки недок.* Пас. до **переохоло́джувати.**

ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИ *док.* **переохоло́дити.**

ПЕРЕОХОЛОДИ́ТИСЯ *док.* **переохоло́джуватися.**

ПЕРЕОЦІ́НЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **переоці́нювати.** *Ще за рік до арешту Довнич разом з Тарасом Григоровичем читав, що Бриллінг переживає якусь внутрішню кризу, якесь переоцінювання колишніх естетичних норм* (Тулуб, В степу..., 1964, 298).

ПЕРЕОЦІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕОЦІНИ́ТИ**, ню́, нює, *док., перех.* 1. Оцінювати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Переоцінка і перекомпонування критик* [Л. Новиченко] *багато зробив разом з Рильським* (Рад. літ-во, 9, 1967, 88); *Ми намагались переоцінити застарілі традиції, знайти шляхи нового революційного театру, про який мали найбільш неправильне уявлення* (З глибин душі, 1959, 11).

◇ **Переоцінювати (переоцінити) [всі] цінності** — серйозно переглядати і змінювати погляди, уявлення і т. ін.— *Зараз усі ми оцінюємся в одинадцятому, дуже високому стані,— говорив цей поляк,— доводиться переоцінювати цінності, а це працює дуже болючий, нагадує перев'язку опареного тіла, коли вона повільно відривають присохлі бинти* (Сибко, Срібний корабель 1961, 206).

2. Оцінювати надто високо, вище, ніж слід. *Про кожного з них Боронцов думав, кожному він хотів би зберегти життя: — Як? Що таке безпомилковість? Чи не переоцінюю ти часом своїх людей? Чи вірно ти зважив запаси їхніх духовних сил?* (Гончар, III, 1959, 368); [Норма:] *Дякую вам, та чи ви не вважаєте, сер, що ваша перемішенська політика злегка нагадує торгівлю рабами?* [Бентлі:] *Ти переоцінюєш компетенцію майора, Нормо* (Галан, І, 1960, 389); *Фелікс глянув на Бронка поглядом, сповненим такої ненависті, що Бронкові миттєвість спало на думку: цього противника можна тільки недооцінити, але ніколи не переоцінити* (Вільде, Сестри..., 1958, 493).

◇ **Вайко (неможливо) переоцінити — проти. що має виключно важливе значення.** *Важко переоцінити його* [П. Тичини] *заслуги з громадсько-творчий авторитет серед мільйонів читачів* (Мал., Думки..., 1959, 8).

ПЕРЕОЦІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **переоці́нювати.** *На порозі космічної ери, в епоху бурхливого розвитку науки, окремі її галузі дещо переоцінюються* (Знання..., 4, 1968, 4).

ПЕРЕПА́Д, у, *ч.* 1. Падіння води на місці порога, а також такий поріг. *З часом, коли ріка вироблять свої ложе, вона повільно знизує висоту цих порогів. На місці перепадів два утворюються невеликі перепади води, які називаються порогами* (Курс. заг. геол., 1947, 105).

2. Східчаста споруда з бетону, залізобетону, каменю, дерева і т. ін., що регулює швидкість руху води у каналі з похилим дном. *Багатощаблевий перепад являє собою ряд вертикальних стінок з горизонтальними площадками (сходинки) між ними* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 94).

3. *спец.* Різниця рівнів температур і тисків у місці їх зміни. *Метеорологічні фактори — коливання температури повітря вранці, ввечері, дуже виразна від'ємна вологість, перепади барометричного тиску — мають великий вплив на стан хворих на бронхіальну астму в горах* (Фізіол. ж., VI, 5, 1960, 782).

ПЕРЕПА́ДАТИ, аю, *недок.*, **ПЕРЕПА́СТИ**, аду́, *док.* 1. *перев. недок.* Випадати нерівно, з проміжками (про опади). *Настала осінь з вітрами холодними, з дощами рідкими, а вдвалі й снігом став перепадати* (Л. Укр., III, 1952, 483); *За кілька днів вітри висушили водоту, які із вими було малувато, бо сніги перепадали невеликі* (Тют., Вир, 1964, 73); *Була се ранком,— ранок славний, ясний, падучий: іноді вощ перепав* (Вовчок, І.

1953, 252); // Траплятися час від часу, зрідка бувати (про природні явища). *Коли ж скінчилися дощі, стали морози перепадати, заспівав знов наша баба* (Григ., Вибр., 1959, 321).

2. кому. Ставати чиєюсь власністю, переходити в чиєсь користування. *Пан йому дякував за добрі поради. Перепадала Середницькому не одна вайва копійка* (К.-Лев., І, 1956, 157); *Йому добре служити в пана: і гроші має, і хліба перепадає йому чимало* (Кошіб., І, 1955, 60); *Селян з кріпачими випустили і дали декому з них земельні наділи. Такий земельний наділ.. перепав і моєму дідові* (Україна., І, 1960, 8); // розм. Те саме, що діставáтися 5. *Минута деяк до абової долі сиріткові... завсіда лічить ті стусани, що перепадали йому від вдівни та дітей її* (Л. Янов., І, 1959, 304); [Мирон:] *Таке ваше генеральське діло. Або груди в орденах, або мордá в синяках. Правда, вашому брату синяків мало стається, більше нам перепадає, як звичайно* (Корн., II, 1955, 18); [Молодиця:] *Я ще недавно загледіла, як летів він за селом на коні битим шляхом.* [Козак:] *Злякався, мабуть, щоб і йому не перепало, як рожаєве усе Мар'яна* (Вас., III, 1960, 52).

◇ **Перепадáти (перепáсти) на горíхи** (гостинці і т. ін.) кому — одержувати покарання, страждати від чого-небудь. *Звісно, найбільше при тих переговорах перепадало на горіхи старому Трацькому, в ово ж ньому поставленому між двома такими енергічними* [енергійними] *натурами, як сам і жінка* (Фр., III, 1950, 379); *Вже бачив* [Потоцький], *що йому перепаде на гостинці за таке самоуправство* (Збан., Сесперь, 1961, 33); **Перепáло (перепáдé і т. ін.) берéзовоï кáші** кому. а) кого́сь відшмагали, побили різками: [Голос:] *Борисенко спізнувшись подивився на Безсмертного. Тільки різці важко і настирливо нагадували Киселя прикусити Борисенко взявсь за Безсмертного, бо інакше йому це більше могло перепасти березової каші* (Стельмах, Правда.., 1961, 360).

3. розм. Падаючи, перекидатися з одного місця в інше (про воду, рідину взагалі). *Уже наближало осінь, води у Дніпрі ставало щодалі більше — вона з глухим гулом перепадала крізь підкриті щити* (Голов., Тополя.., 1965, 89); * Образно. *У нас* [канцеляріях Заходу] *одна думка: як би іскри нашого пожару не перепали на їхні покрівлі* (Ленін, 35, 1973, 311).

ПЕРЕПАДА́ТИСЯ, áюся, áешся, *недок.*, **ПЕРЕПА́СТИСЯ**, áдуся, áдешся, *док.*, *діал.* 1. Розпадатися. *Жечпиться* [мітла] *зубами в завізний прут,— ерцюв! Не видержав тонкий зубок — перепався надвоє...* (Мирний, І, 1954, 355).

2. Виснажуватися (від недоїдання, надмірної праці і т. ін.). — *Ой, калавай, дошко, хутчій отого зілля, бо я аж перепався, аж став таїнний від довгої служби!* — *сказав Маєок* (Н.-Лев., І, 1956, 589); — *Нехай ласкавий пан трішки в своїй економії кілька неченців, не зневадить вони,— збережеться паробок Терентій Ілличнда, який тепер аж перепався, бо роботи було до синього смутку, а наймати гуляв в лісах* (Стельмах, І, 1962, 640).

◇ **Перепáвся (перепáлся) на смик** (на сухáр і т. ін.) — дуже схуд, охлав, занедужав (схудлá і т. ін.). *Удрібнів чоловіка, Олена обрисала спів і починала докорять, що він, Марко, і не обідав, і не вечеряв, і забувся за жінку, і сам перепався на смик* (Стельмах, Правда.., 1961, 439); — *Та з кобилою щось. Третій тиждень на ногу не стає. Перепалась — ну на сухар* (Головко, І, 1957, 145).

ПЕРЕПА́ДЛИСТИЙ, а, е. *діал.* Непостійний, мінливий. *Перепадиста зима: то сніг, то дощ* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПА́ЙКА, и, ж. Дія за знач. **перепаяти**, **перепáювати**.

ПЕРЕПАКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перепакувáти**.

2. *у знач. прикм.* Запакований (про все або багато чого-небудь). *На лавці й ліжку горою лежали дорогі сині напасти.. та ще якісь перепаковані клумаки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 126).

ПЕРЕПАКО́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перепакóвувати**.

ПЕРЕПАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПАКУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. Пакувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Пакувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПАКО́ВУВАТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок.*, **ПЕРЕПАКУВА́ТИСЯ**, ýюся, ýєшся, *док.* 1. Пакуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. [Юрко:] *Микита! Що ти робиш? Ти ж чуже побачив пакувать!* [Микита:] *Чуже, кажеш? Ат, чорт! Я й забувся, що це чуже! (перепаковується)* (Мам., Тв., 1962, 258).

2. тільки недок. Пас. до **перепакóвувати**.

ПЕРЕПАКУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепакувáти**.

ПЕРЕПАКУВА́ТИ *док.* **перепакóвувати**.

ПЕРЕПАКУВА́ТИСЯ *док.* **перепакóвуватися**.

ПЕРЕПАЛ, у, ч. 1. Дія за знач. **перепáлювати**, **перепалíти** і **перепáловатися**, **перепалíтися**.

2. *рідко.* Те саме, що **перегáр** 3. *Дивлячи їй в обличчя мідною макогою і викидаючи перепалом, виговив* [Корак] *у неї душину* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 123).

3. Надмірне обпалювання, випалювання чого-небудь. Його стан або предмет як наслідок таких дій. *Випалювачі працюють, щоб сирець перетворився в цеглу без перепалу, чи недопалу, без тріщин і бою* (Колг. Укр., 2, 1958, 8); *Якщо ж випалювана маса вимагає складеться з неоднорідних кусків, то утворювальтиметься не тільки недопал, а перепал* (Тасм. вапна, 1957, 50).

ПЕРЕПА́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перепалíти**. *По другому боці моста стирчали голі високі горби, покриті лише пізньою, подекуди перепаленою сонцем травою* (Кобр., Вибр., 1954, 84).

2. *у знач. прикм.* Який довго палився. *Вітер повівав від заводів, і далеко на полі було чути пропаскудний протяжний смерід від перепалених кісток, од спаленого малазу* (К.-Лев., II, 1956, 205).

3. *у знач. прикм.* Зіпсований надмірним обпалюванням, випалюванням і т. ін. *Пару куліш на припічку. Назве смаженою цибулею і перепаленою олією* (Кир., Вибр., 1960, 368); * У порівн. *Стоїть, з'їдене шашілля дерево рами розлітається на шматки, як перепалена глина* (Кол., На фронті.., 1959, 191).

ПЕРЕПАЛЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепалíти** 1.

ПЕРЕПА́ЛИЙ, а, е, *діал.* Виснажений недоїданням, надмірною працею і т. ін. *Не було їх годину чи й більше — повернувсь уже на світанку, злі, понапружувані, на змилених перепалих конях* (Гончар, II, 1959, 120).

ПЕРЕПАЛЯ́ТИ *док.* **перепáлювати**.

ПЕРЕПАЛЯ́ТИСЯ *док.* **перепáлюватися**.

ПЕРЕПА́ЛКА, и, ж., *розм.* 1. Те саме, що **перестрíлка**. *Маковей був у різних перепалках, але зараз йому здалося, що він уперше опе потрапив під такий обстріл* (Гончар, III, 1959, 363); *Вночі перепалку вели ми каратєї: Ходили в розвідку, взяли калікою* (Пех., Під. зорею, 1950, 92).

◇ **Потрапляти в перепáлку** (перепáлу) опинятися в скрутному становищі. *Молодший лейтенантик Теличко був вітряний... з ним Сагайда не раз потрапляв у скрутні перепалки* (Гончар, II, 1959, 335); *Он Беккі не сміялася так з Тома Сойєра, хоч той потрапляв у куди складніші перепалки* (Чаб., Катюша, 1960, 127).

2. перен. Запекла галаслива суперечка; сварка. *Венера лайки не стерпіла, Юнону стала кобенить; І перепалки зикипіла, Одна другу хотіла бить* (Котл., І,

1952, 246); *В диспуті Лебідь брав пасивну участь. Протягом усієї гарячої перепалки між Жаборостом і Набідою він сидів спокійно, з іронічною посмішкою, ніби все те, про що сперечалися, йому вже давно відоме* (Баш, Надія, 1960, 129).

ПЕРЕПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перепа́лювати** 1 і **перепа́люватися** 1. *Випалювання вапняків при дуже високій температурі призводить до перепалювання. Куски вапна утворюються більш щільні, темного кольору і мають пористість нормально випаленим вапном* (Ткачі. вапна, 1957, 48).

ПЕРЕПА́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕПАЛИ́ТИ**, алю, а́лиш, *док.*, *перех.* 1. Псувати, нищити надмірним нагріванням. *Був собі коваль такий мудрий, що вправ лемеші чоловікові скувать, та багато заліза перепалював* [ліпсував], *перепалив, бо не вмів робити* (Україна.., I, 1960, 235); // Довго смажити, робити непридатним для споживання. [Ефросинія:] *Підіть-но, мамо, у пекарню, а то Химка там все перепалить та перекрить* (І.-Лев., II, 1955, 483); // Шкодити (електричні пристрої). *Кононівський та його дружки залюбувались механічною майстерною. Через те хотіли вони проткнуть кожному разу, як вони працювали біля станків. Коли не один, то другий вмудрявся перепалити пробки* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 150); // Висушуючи, знищувати рослини (про дію сонячних променів).

2. *ка що.* Змінювати стан, властивості і т. ін. дією вогню. — *А щоб ти вже сам на той світ до чортів у гості повівся та й ніколи не вертався звідти, щоб вони тебе на ковальське вугілля перепалили! — одразу ж обтрусивши решта сну, залементувала* [жінка] (Стельмах, I, 1962, 569).

3. *перен.* Знемагати, знесилюватися від горя, переживання, пристрасного почуття і т. ін. *Знедрість, страшний вогонь, невгамовний... молодому серцю, вибух у грудях* [грудях] *Андрія і зразу перекалить її на попіл* (Фр., VIII, 1952, 234); // *безос.* [К у к с а:] *У волові нічого у десятеро ступ точе!* [Д р а н к о:] *Нехай би тобою, чорт його поберіг, а тут серце спересердя перепалило тобі, мов на жужельцю!..* (Кроп., I, 1958, 178); // Відчувати жар, підвищення температури (звичайно внаслідок хвороби). *Марко відчув, що спека почала перепалювати йому губи* (Стельмах, Правда.., 1961, 450).

4. Палити все або багато чого-небудь (про цигарки тютюн і т. ін.). — *Якби ж то я один тут курив. А то ж — хто не прийде — чадить. Та все бомаги* [паперу] *просять. Що де не було — перепалили* (Речм., Весн. грози, 1961, 50).

5. *діал.* Спалювати. *Перепалює, попіжеть на море пустив* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕПАЛИ́ТИСЯ**, а́литься, *док.* 1. Псуватися від надмірного нагрівання. — *Коваль завжди мав пильувати свого заліза, щоб воно у горні і не перепалилось, і недопалилося* (Кучер, Трудна любов, 1960, 376).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепа́лювати**.

ПЕРЕПА́РЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепа́рити**.

ПЕРЕПА́РИТИ *див.* **перепа́рювати**.

ПЕРЕПА́РИТИСЯ *див.* **перепа́рюватися**.

ПЕРЕПАРУВА́ТИ, ýв, *док.*, *розм.* Перестати випарюватися, нарувати.

ПЕРЕПА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепа́рювати**.

ПЕРЕПА́РЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕПА́РИТИ**, рю, ри́ш, *док.*, *перех.* Парити більше, ніж треба, понад міру. *Перепарити молоко*.

ПЕРЕПА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕПА́РИТИСЯ**, рюся, ри́шся, *док.* Паритися більше, ніж треба, понад міру.

ПЕРЕПАСКУ́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **перепаскуджувати**.

ПЕРЕПАСКУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПАСКУ́ДИТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.*, *розм.* Паскудити все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПАСКУ́ДИТИ *див.* **перепаскуджувати**.

ПЕРЕПА́СТИ *див.* **перепадати**.

ПЕРЕПА́СТИСЯ *див.* **перепада́тися**.

ПЕРЕПАЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепа́ювати**.

ПЕРЕПАЮВА́ТИ, ює, *недок.*, **ПЕРЕПА́ЯТИ**, ́ю, ́єш, *док.*, *перех.* 1. Паяти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Паяти все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕПАЮВА́ТИСЯ, ється, *недок.* Пас. до **перепа́ювати**.

ПЕРЕПА́ЯНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепа́яти**.

ПЕРЕПА́ЯТИ *див.* **перепа́ювати**.

ПЕРЕПЕКТИ *див.* **перепіка́ти**.

ПЕРЕПЕКТИ́СЯ *див.* **перепіка́тися**.

ПЕРЕПЕЛ, а, ч. Невелична польова перелітна птаиіка родини фазанових, яка має темно-буре плямисте забарвлення. *Крикнув перепел в просяку, Стрепет присунув над терками; По кущах між деревою Ховають дрохви табуними* (Шог., Поезії, 1958, 106); *Один перепел вже вовсім стомився в боротьбі з непогодою. Він опускався все нижче й нижче* (Кон., Як вони.., 1961, 95); * *У порівн. Івась не витерпів і, як перепел, пірнув* [пурхнув] *під матері у кімнату* (Мірний, I, 1954, 240); *Волосьіка, який мав бути тривогу, відчайдушне запідпадьомкав перепелом* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 23).

ПЕРЕПЕЛЕНЯ, ня́ти, *с.* Пташа перепела. — *Глянь, дівка майже на виданні, а цілий тобі день грається: то з зайченятами, то курінчат або перепеленят повиз пазуху напелевав* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 91); *Перелякана, мала Подя, кавчання, Перепілка повела Перепеленя* (Бойко, Про 17 літ, 1958, 7).

ПЕРЕПЕЛЕНЯ́ТКО, а, *с.* Пестл. до **перепеленя́**. *Мініатюрна курочка. Вилупить свої пухнасті перепеленятка, атакуєшньої, кидають їх за собою в кінець* (Вишня, II, 1956, 166).

ПЕРЕПЕЛИ́НИЙ, я, е. Прикм. до **пе́репел**. *Описав цілу зелену навбрила утячих та перепелиних яєць* (Морд., I, 1958, 110); *Вилазу в воді зорі відбилися... Вдалині на лугах — туман тужавий. І десь у траві — перепелиний крик* (Головко, I, 1957, 207); // Такий, в якому використовуються перепели. *Діла вічність була такою. Апетитний кокчай, співці, перепелині бої — все, чим заповнювалося нехитре буття чайхи, раптом пішло в розлад з ритмом серця, з новим приводженим і жаливим хвилюванням* (Ле, Міжгір'я, 1953, 21); // Стос. до розведення перепелів. *Перша в Сибіру перепелина ферма створена при Кемеровській інкубаторно-птахівничій станції* (Веч. Київ, 17.VI 1968, 4); // Який полює на перепелів. *По виноградниках, у рясній долині, Ходили мисливці перепелині* (Рильський, III, 1961, 158).

ПЕРЕПЕЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **перепілка**. *Перепелиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи короткими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів своє тяжке, сите тіло* (Коцюб., I, 1955, 18); *Почалося скубання вбитих.. перепелиць* (Крим., Вибр., 1965, 402); * *У порівн. Ізміз мій дадько на дзвонцю Та знай гука: — Біг куйдіш яка! Всі люди на земи мов ті перепелиці* (Греб., I, 1957, 79).

◇ **І (ій) перепелиці́ вікуди́ пройха́тися** — про надзвичайну тісняву де-небудь, гущину чого-небудь. *Біля нього простягся жовтий і синій лубок* [люпин],.. *бокали бубнів та густий, що й перепелиці вікуди пройхатися* (Март., Тв., 1954, 246).

ПЕРЕПЕЛИЧЕНЬКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **перепели́чка**. — *Сестро моя, сестро, Та перепеличенько, Да чого почорніла Да біленько?* (Укр., лір. пісні, 1958, 431).

ПЕРЕПЕЛИЧИЙ, а, е, *рідко*. Прикм. до **пе́репел**. *Перепелине сало* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПЕЛИ́ЧКА, и, ж. 1. Зменш.-пестл. до **перепели́ця**. — *Честь перепеличці, а не одрікайсь од роботи.* — *поважно вимовив він* (Крим., Вибр., 1965, 404); * У порівн. *В шумі, в тютюновому диму, як у тумані, пройшла найменша сіра, як перепеличка* (Головко, II, 1957, 53).

2. *перен., розм.* Пестлива назва дівчини, жінки (перен. при звертанні). — *Чого це ти, синку, так уявився в те шоле, що й у неділю не посидиш дома?* — *питав Матря.* — *Ти ти, було, не нагледи чого так?* — *Егеж, нагледів,* — *сміється Чіпка:* — *там така перепеличка!* (Мирний, І, 1949, 164); *Зустрівсь Комар на лузі край села Та й каже, сміючись:* — *Добривечір, сестричко! А ти вже тут чого, моя перепеличко?* (Гл., Вибр., 1951, 86).

ПЕРЕПЕЛО, а, с., *діал.* Ключиця. *Вже Горілкодуй, а розрубленим по саме перепело плечем, повалився, й коли його хотіли підняти, просив тільки, скрегочучи зубами:* — *Покиньте мене, браття!...* (Стар., Облога..., 1961, 74).

ПЕРЕПЕЛЯ, я́ти, с. Пташа перепела. *З тростюк торкається вона до воскових стеблин, і вони лоскотно пощипують її і остюками, і рядочками зерна, а далі ген-ген обзиваються голосом малого перепеляти* (Стельмах, І, 1962, 292); * У порівн. *Дітвора... й собі вигукує, немовле Перепелята по вісі* (Фр., X, 1954, 349).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТИНА, и, ж. Перепели́че м'ясо.

ПЕРЕПЕЛЯТИ́НКА, и, ж. Пестл. до **перепеля́тина**. — *А пашіює розкішно та й добренько. Коли б ще дав бог куріпатину, а ще краще перепелятинку, то вже б спражженісінький чумацький був кулешик* (Тют., Вир, 1964, 81).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТКО, а, с. Песта. до **перепеля́**. *Раптом один з хлоп'ят гукнув:* — *Хлопці, перепелятко ешіє-мав! Вже проти я підлята* (Коп., Подарунок, 1956, 62).

ПЕРЕПЕЛЯ́ТНИК, а, ч. Невеликий яструб, який живиться здебільшого корінними птахами і в деяких місцях використовується як ловчий птах. *Протягом цілого року мисливці винищують шкідливих перелітних хижаків — яструбів тетеревятників і перепелятників, болотяних луня, а також сірих ворон* (Наука..., 9, 1960, 35).

ПЕРЕПЕЛЯ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **пе́репел**. *Згори лине жайворонкова пісня: долинається галас, як срібний дзвоночок.. Перепелиний крик, зіраючись угору* (Мирний, II, 1954, 34); // Притот. з м'яса перепе-ла. *І я почувся, як разом з перепелячою юшкою вливається в моє тіло випрачена в дорозі сила й бадьорість* (Сміл., Сашко, 1957, 147).

ПЕРЕПЕ́РАНКА, и, ж.: ◇ **Убира́тися (убра́тися) з дра́нки в перепе́ранку** — потрапляти з однієї неприємності в іншу, ще більшу. — *А ти ось що лучче скажи: куди втікати?.. Ой якої втік, таку й здибав. Із дранки та вберешся в перепе́ранку...* (Вовчок, I, 1955, 131).

ПЕРЕПЕРЕ́ЗАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепереза́ти**. *Були їх три — кремезні, плечисті постаті, в довгих сукнях, перепезаних широкими черезами* (Фр., VII, 1951, 252); *За столом сиділи перепезаний ременяки чоловік* (Гют., Вир, 1964, 343).

ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИ *див.* **перепері́зувати**.

ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИСЯ *див.* **перепері́зуватися**.

ПЕРЕПЕРІЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепері́зувати**.

ПЕРЕПЕРІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИ**, ежу́, е́жеш, *док.*, *перех.* 1. Опері́зувати, підперізувати чим-небудь. *І в нього була така сама гімнастьорка, як у Шапталя, але як же хвацько перепері́зував її пояс* (Загреб., Спека, 1961, 22).

2. Опері́зувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПЕРІЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПЕРЕЗА́ТИСЯ**, ежу́ся, е́жешся, *док.* 1. Підперізуватися чим-небудь, надягаючи на себе (про пояс).

2. Опері́зуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПЕ́РТИ, пру́, пре́ш, *док.*, *перех.*, *розм.*, *фам.* 1. Те саме, що **перетяга́ти** 4. — *Ліс крав.. Ну.. а мені й підказало. Натисну — за одну ніч всі колоди в колгосп перепер, кабан отакий* (Збан., Малин. давин, 1958, 95).

2. *перен.* Подолати, перемогти і т. ін. у чому-небудь. — *Уже як бачу я, тебе не перепе́рти: Хто дурнем вродився, тому дурним і вмерти!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 61); [Княгиня:] *Се що зное? Ти думаєш, що перепре мене?* (Фр., IX, 1952, 209).

ПЕРЕПЕ́РТИЙ, а, е, *розм.*, *фам.* Діспр. пас. мин. ч. до **перепе́рти** 1.

ПЕРЕПЕ́РЧЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепе́рчити**.

ПЕРЕПЕ́РЧИТИ *див.* **перепе́рчувати**.

ПЕРЕПЕ́РЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перепе́рчувати**.

ПЕРЕПЕ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЕ́РЧИТИ**, чу́, чи́ш, *док.*, *перех.* Перчити більше, ніж треба, понад міру. *Перепе́рчити страву*; // *неперех.*, *перен.* Занадто підкреслювати що-небудь, наголошувати на чомусь; утрирувати. *Поганий той актор, який перестає і перепе́рчує, який жалує роль однією якою-небудь фарбою* (З глибин душі, 1959, 58).

ПЕРЕПЕ́ЧЕНИЙ, и, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перепекти́**. *Від потравів сяй, сонцем перепечений картуз* (Стельмах, Правда..., 1961, 470).

2. *у знач. прикм.* Який добре пікся, смажився. *Положив* [Пищичуха] *йому* [стегно качки] *на тарілку і почав ложкою картоплі набирати та зверху смочити перепеченим жиром з-під качки заливати* (Мирний, IV, 1955, 364); // *перев. із сл. г у б и, у с т а.* Який засмаг, пошерх і т. ін. — *То, може, тобі відчахи?* — *повторює Мар'ян.* — *Як хочеш, Мар'яне,* — *куточками перепечених уст жалісно усміхається йому Фросина* (Стельмах, І, 1962, 104).

ПЕРЕПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПИ́ТИ**, п'ю, п'єш, *док.* 1. *перех.*, *кого і без додатка.* Випивати алкогольних напоїв більше за іншого, інших. *Батько Івана Мяркового свого часу був дяком у ковалівській церкві. Славився своїм неперевершеним басом і вмінням перепивати на хрестинах чи похоронах всіх гостей* (Збан., Малин. давин, 1958, 184); — *Пак Забрьога — не рідня його чорть-не-пропаде; що щоб з жене не перепив* (Кв.-Осн., II, 1956, 207); *Ще з часів нарубництва зик колоїв верховодити. Бо така низче не міг тоді змагатися з його буйною силою, розгрістаним молодецтвом, перемогти навкулачки, перепити, перетанцювати* (Гриш., Незакінч. роман, 1962, 22).

2. *перех.*, *і неперех.*, *до кого, діал.* Випивати за упокійщого здоров'я, банкувати комусь щастя. *Підпис* [Ведерга] *коловку* [калганівки] *і стає перепивати до Кладіанки* (Панч, Горош. Україна, 1954, 22).

3. *перех.*, *кому що, діал.* Випиваючи чарку, дарувати що-небудь молодому або новонародженому. — *А тепляну синюю перепивом десятину свого Левка.* — *Що ти,*

отямся, Свириде! — перелякались такого щедрого дарунка Марійка.— Це ж земля дорога... (Стельмах, II, 1962, 249).

4. *перех.* Випивати все або багато чого-небудь одне за одним. *Перепити всі вина;* // П'ючи, проголошувати всі або багато тостів, промов. *В замку гості встигли вже перепити всі тости, повсперати і тепер підігрітий вином, весело сперечаються* (Гжицький, Опришки, 1962, 41).

ПЕРЕПИВА́ТИСЯ, аюся, аємося, *недок.*, **ПЕРЕПИ́ТИСЯ**, п'ю́ся, п'ємося, *док.* 1. *чого і без додатка.* Випивати багато спиртних напоїв, пити до повного сп'яніння; упиватися. *Мати, боячись, щоб вин не перепився, хотіла одняти бокалу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 151); *— Що таке, Дмитрію, невже, мабуть хтось перепився?* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 273); // Призвичаюватися до п'яництва, ставати п'яницею; спиватися. *А голос мав [отець Василь] якийсь, коли не перепився!* (Хотк., I, 1966, 74); // *перен.* Впадати у стан, що нагадує сп'яніння, хмеліти (від радості, горя і т. ін.). *Ой буде дівка дивна! Вночі додому не верпусь, Схмелю, певне, без вина І без горілки перепюсь* (Мил., Звенигора, 1959, 59).

2. Напиватися п'яними (про всіх або багатьох). *Всі в ночі так перепилися, Держались ледве на ногах* (Котл., I, 1952, 206); *Одного разу вночі Савка перебрався до Палія і попідвечір його, що відсіль Бранцького перепилося і спить покотом* (Укр.- казки, легенди..., 1957, 248).

3. Випивати рідини більше, ніж слід; обпиватися. *А що коли тікі розкувалися чи перев'ються вода й припинають у дорозі?* (Подг., Дит. Гоголя, 1954, 104).

ПЕРЕПИЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепилюва́ти.** *В місцях перепилювання рікою гірських хребтів утворюються довгі прориву* (Курс заг. геол., 1947, 116).

ПЕРЕПИЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕПИЛЯ́ТИ**, ю́, ює, *док., перех.* 1. Розпилювати на дві частини або навпіл. *Маруся й Настя знімають з-під одежі ключі, пилки; одмикають і перепилюють кайдани* (Н.-Лев., II, 1956, 459); *Може, дому властиві атекти, перепиляти грати або вбити конюха* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 154); * Образно. *Рояль хрипить, беззубий клацає жовтими іклами клавіатури, і мені здається, що скрипаль сьогодні має намір перепиляти свою поскладну скрипку* (Кол., На фронті..., 1959, 143).

2. *перен.* Ділити щось на дві частини. *В геоморфології Лівобережної низини, є частини її, придатні до краю дніпровського зледеніння, вивалює значення мають численні прахідні долини. Вони перепилюють водорізи між Сулою і Хоролом, Хоролом і Ісломм, Ісломм і Ворсклою* (Геол. Укр., 1959, 374).

ПЕРЕПИЛЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепили́ти:** // *у знач. прикм. На лівій руці висів у неї перепилений ланцюг, а на обох ногах уривки залізних пут бряжчали* (Збірний, IV, 1955, 332).

ПЕРЕПИЛЯ́ТИ *див.* **перепилюва́ти.**

ПЕРЕПИ́Ш, у, *ч.*: **Нема́ (немо́ж) ні вши́ну, ні перепи́ну** *кому, чому* — те саме, що **Нема́ зупи́ну** (*див.* **зупи́н**). *І нема їм* [вітрам], *невпинним, ні вшину, ні перепину серед відкритих безлісних рівнин* (Гончар, Таврія, 1952, 32).

ПЕРЕПИНА́ТИ ¹, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПИ́НЯТИ**, пну́, пне́ш, *док., перех.* Ділити приміщення якою-небудь перетородкою, завісою і т. ін. або перегороджувати простір чимось. *Перепнули рядном хату* (Сл. Гр.); *Ще звечора Остер прибрав святкового вигляду. Комсомольці... розвішали... прапори, перев'язали ними ялинки, а на головній вулиці імені Карла Маркса на Першотравневі червоне полотнище, на якому було виписано: «Пролетарі всіх країн, вднайтесь!»* (Збан., Сесель, 1961, 390); // Створювати чим-небудь перешкоду для просування в одній частині чогось в цілому. *Протяг заплющив перев'язь* [Давид] *двері і зазвичаєв ключем* (Головко, II, 1957, 139); // Прокладати, будувати між двома частинами те, що їх об'єднує, з'єднує. *Кеерас на греків йшов війною. Не задовзять, сили, часу. Море стріл — над глибиною Перев'язь, моя кладку, мість* (Чери., Поезії, 1959, 105).

ПЕРЕПИНА́ТИСЯ ², аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИ**, пну́, пне́ш, *док., перех.* Зав'язувати ще раз, повторно або заново, по-іншому (перев. хустку). *Гичка приміряла до чавунної сковорі кошиці, заходилася перепинати хустку* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 93); *Попяк перепнула* [Катря] *хустку і вийшло з-за перегородки* (Головко, II, 1957, 382).

ПЕРЕПИНА́ТИСЯ ¹, аюся, аємося, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИСЯ**, пну́ся, пне́шся, *док.* 1. *рідко.* Говорячи, зупинятися без потреби. *Галушкою називають (як хто перепнеться в мові)* (Номис, 1864, № 12982).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепина́ти** ¹.

ПЕРЕПИНА́ТИСЯ ², аюся, аємося, *недок.*, **ПЕРЕПНУ́ТИСЯ**, пну́ся, пне́шся, *док.* Зав'язуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому (перев. хустками). *— Варко, чого так поспешаєш! — Та дайте хоч перепнутися* (Вас., II, 1960, 137).

ПЕРЕПИ́НЕНИЙ *а, е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепи́нити.** *Перепинена гребелю, клекотить у лотоках вода* (Коз., Нові Потоки, 1948, 153); // *у знач. прикм. — Так ось должну вам,— вному новав перепинену розмову Цупченко* (Гр., Без хліба, 1958, 107).

ПЕРЕПИ́НЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепи́нити.**

ПЕРЕПИ́НИТИ *див.* **перепиня́ти.**

ПЕРЕПИ́НИТИСЯ *див.* **перепиня́тися.**

ПЕРЕПИ́НКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **зупи́нка** 1. *Не поспішаючи, з передишками й перепинками, кавкруги роздивляючись і розмовляючи, ми непомітно, без усякої втоми прийшли до села* (Вас., II, 1959, 508); — *Чи не так? — скориставшись перепинкою бесідника, зауважив Тимон* (Досв., Вибр., 1959, 337).

ПЕРЕПИ́НЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепиня́ти.**

ПЕРЕПИ́НЯТИ, ню́, ни́ш, *док., недок.*, **ПЕРЕПИ́НИТИ**, ню́, ни́ш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Затримувати, зупиняти кого-, що-небудь на дорозі, виходячи, опбігаючи назустріч або перегороджуючи шлях. *Наш салдат* [солдат] *стоїть, ні зачіпає, ні перепиня і нічим її не займає!* (Кв.-Осн., II, 1956, 18); *Зіскочивши з трамваю, швидко побігла* [дівчина] *до тролейбуса, ніби за нею хтось гнався чи хотів перепинити* (Собко, Стадіон, 1954, 314); *Зайчіяясь із'їшося човник, а в човниках сидів парубчак. Йому неодмінно випадало пропливти коло дівчат. Жартуючи* [жартуючи] *завдалегідь змовилися перепинити* [човник] (Крим., Вибр., 1965, 357); *Недалеко свого подвір'я, за п'ять-шість хат, Рудих перепинив кінь: назустріч йому переходив дорогу Оксентій Кацуба* (Кос., Новели, 1962, 138); // *перев. із сл.* и п у т ь, д о р о г у, ш л я х і т. ін. Ставати на заваді; противдіяти, заважати йому чи чиєму руху. *А бурі нам не перепинять пут* (Забашта, Конт., 1960, 147); // Перегороджувати що-небудь природною чи зведеною людьми перепоною, стримуючи рух, течію, пересування і т. ін. *Високий сталевий каркас, спущений в пази бликів і заложений бетонними плитами, перепиняє ветер Дніпрові доступ у промінок* [проблі] (Коцюба, Нові береги, 1959, 407); * Образно. *Видно було, що йому все до вподоби — і степ, з його шерховатою, і цей застиглий стовпом у глибокій балці, і ліс, що стіною піднявся на обрії, перепиняючи нестримний розбіг поля* (Жур., Опов., 1956, 33).

2. *перен.* Перешкоджати певній дії, ходу, розвитку чого-небудь. *Його мисті перепинив рішучий стук у двері* (Коцюба, Нові береги. 1959. 187); *Він хотів ударити одне зарубано по зуб, та Яременко перепинив цей намір зляканим окриком: — Що ви робите! Кожна зернина где на вагу золота. Це новий сорт* (Д. Бедзик, Дніпро... 1951, 6).

3. *також без додатка.* Перебивати, перериати бесіду, мову, розповідь, не давати говорити. — *Ну, та не перепинайте парубкові,— дяй каже!* — *Кажи! Кажи!* — *вдалися вже до Андрія* (Гр., II, 1963, 148); — *Говоріть ви свої!* — *перепинила сусідка, і голос її дрижить.* — *Ви думаєте, що то так, як в старому краю?* (Ірчан, II, 1958, 115); *Тут саме нашу цікаву розмову перепинила Параска, що вскочила до нас у хату* (Мирний, IV, 1955, 365); — *Не те, зовсім не те!* — *перепинив Петро Іванович рич лікаря* (М. Янов., I, 1959, 104); // *безос. Ту ж мить їй стиснуло горло, перепинило мову, і вона як стояла, так і впала на землю і, притиснувши руки до грудей, заридала тяжко...* (Гр., II, 1963, 381).

ПЕРЕПИНЯ́ТИСЯ, яється, *недок.*, **ПЕРЕПИНИ́ТИСЯ**, ни́ться, *док.* 1. Перегородкуватися або покритися. * Образно. *Може б Ви були ласкаві назати висилати мені на ту ж адресу 9 моїх книжок.., бо інші шляхи, здається, тепер перепинилися на деякий час* (Коцюб., III. 1956, 278); // *перен.* Переставати робитися; припинятися, закінчуватися. *Між нами всіма повстає думка, що такий стан речей, який тепер склав у нас панує, не може довго тривати, а мусить якось перепинитись, бо вже надто темно, тісно і гнузо у нас на світі* (Л. Укр., V, 1956, 63); // Робити коротку зупинку, перерву і т. ін. *Скрізь на селі співало зразком кілька вулиць.. Хори вулиць змішувались, перепинялись, часом зливались докупи в один тон, часом різнили в дисонанс* (Н.-Лев., I, 1956, 415).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепиня́ти**. *Стежка спочивала прихрущою. Засипана сліцем, що відбивала пріалим духом, вона перепинялась часом здоровим деревом* (Коцюб., II, 1955, 112).

ПЕРЕПИ́РАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепира́ти**.

ПЕРЕПИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ТИ**, перу́, пере́ш, *док.*, *перех.* 1. Прати ще раз, повторно або багато разів. *Одного дня перепирала Рахіра кілька сорочечок діточих* (Коб., II, 1956, 553); * Образно. *Нехай ще стоять тепла погожі дні, треба жниварю впоратись роботу, щоб зелене сіно не перепрали вогні дощі, щоб не поруділо воно від негоди* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 205).

2. Прати все або багато чого-небудь. *Ноги був малим [Вологи], бачив, як вона після роботи ще й дома перепирала цілі гори чужої білизни, щоб підробити якусь копійчину* (Загреб., День.., 1964, 33); *Марудні думи снували в дівочих головах — медіяк прийде, не знаєш, за що взятися — перепрать, перелатать одежину треба і себе привести до ладу* (Горд., II, 1959, 94).

ПЕРЕПИРА́ТИСЯ, яюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ТИСЯ**, перу́ся, пере́шся, *док.* 1. Провадити прання; впоратися. *В суботу перепраться треба, поденні приходили на неділю додому* (Горд., Чужу пряну.., 1947, 117).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепира́ти**.

ПЕРЕПИС, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переписа́ти**, **переписа́ти**. *Він безпечно ходив з хати в хату — робив усьому своєму добру перепис* (Мирний, II, 1954, 92).

2. Спеціально організований масовий статистичний облік населення, промислового або сільськогосподарського устаткування і т. ін., метою якого є з'ясування необхідних даних на певний момент. *Той перепис населення, що всюди Провадили по селах панчуки, Вже добре розкусили наші люди: — Які ми,— кажуть,— в біса русняки? З діда і прадіда українцями ми зовемось* (Забашта, Вибр., 1958, 215); *За переписом 1910 року, селянські господарства Азербайджану мали 86 тисяч дерев'яних сох з пасків, 27 тисяч залізних плугів* (Нов. Укр., II, 1966, 71).

ПЕРЕПИСА́НИЙ, *а*, *е*. 1. Діепр. пас. **мин. ч.** до **переписа́ти**. *На дворі, зарите в снігу, лежали вже щільно впаковані, перетисані різними руками листівки з першими повідомленнями Інформбюро* (Гончар), IV, 1960, 90); *Яка була щаслива Христя, узібравши після сімейних літ безкраї поля, переписані і вподовж, і впоперек лапами, невеличкі кучерові сад* (Мирний, III, 1954, 288).

2. *у знач. прикм.* Виготовлений переписуванням. *Він* [альманах] *уже з місяць лежить готовий, переписаний і тільки чекає Вашого слова* (Коцюб., III, 1956, 222).

ПЕРЕПИСА́ТИ *док.* **переписувати**.

ПЕРЕПИСА́ТИСЯ *док.* **переписуватися**.

ПЕРЕПИСКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переписа́ти**, **переписа́ти** 1. — *Часом беру додому на вечори.. переписку й мат якийсь-такий дидинок до скарбової плати* (Н.-Лев., IV, 1956, 328); *Ви самі* [сами] *гаразд знаєте, яке чудне діло та переписка, та це коли її робити самому авторові* (Мирний, V, 1955, 358).

2. *рідко.* То саме, що **листування**. *Поки... переписка в урядовій формі дійшла до назначених місць, наші рушники всі вже були в Борисові* (Фр., V, 1951, 414); *Ви вже сон рады прасшкоть мене за те, що я був не дуже-то акуратна в переписці з Вами* (Л. Укр., V, 1956, 156); *Нісая тово, як повернуся з відпустки, перекинуся вам з Павлою кількома листами, а там і переписка нам зовсім завмерла* (Собко, Нам спокій.., 1959, 12).

ПЕРЕПИСНИ́Й, я, е. Стос. до перепису.

△ **Перепи́сні кни́ги** — статистичні документи у Російській державі XVII — початку XVIII ст., складені на підставі подвірних переписів населення. *У Нижні, за даними переписних книг 1666 р., було 642 податні двори* (Іст. УРСР, I, 1953, 285).

ПЕРЕПИСУВА́ННЯ, *п. с.* Дія за знач. **переписува́ти**. *Замість живого, тарусного діла глушила дом підсудка* [Тиховичу] *переписування в канцелярії якихсь сутяг, никому не потрібних паперів* (Кочюб., I, 1955, 223); *Якби до Вашого збірника мої обмінетські фантазії не придались, то дуже прошу прислати мені їх назад, бо переписування мені тяжке діло, ніж скайдання горіхів* (Л. Укр., V, 1956, 341).

ПЕРЕПИСУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПИСА́ТИ**, ишу́, и́шеш, *док.*, *перех.* 1. Робити рукописну копію з якого-небудь тексту, писати щось ще раз. *Так куди ж (ти? В чиновники? Так там можна засохнуть над мертвим діком або, переписуючи никчемні, никому, окрім архівних мишей, не потрібні папери, приєднати й власну особу до плевли людей у мундирах* (Хотк., I, 1966, 134); *Останочно Василь знайшов мало до його серця, коли з'явився до дяді Вані на квартиру — допомагати переписувати й засвоювати нову роль* (Ю. Янов., II, 1954, 101); — *Мені дуже сподобався романс «Аяра». Чи не можна б його в вас переписати?* (Н.-Лев., IV, 1956, 92); *Бач, списки треба сьогодні перенести, бо на завтра ж у Щербаніжку дуже Давид* (Головко, II, 1957, 135); * Образно. *Як байдужий, старий літописець, Сам холодний, безсилий давно, Людські сни переписує місяць На широких небес полотно* (Рильський, I, 1956, 97); // *розм.* Списувати; зробити кимось якими записи, приклади, вправи і т. ін. — *Завтра вранці перед уроками дам переписати.* — *Мені не треба переписувати. Ти посилі!* (Донч., VI, 1957, 466); *Ромась Колесов підвів голову від зошита, в якого переписував*

задачі, і промовив:— Не зважай, Курча! (Зар., Світло, 1961, 23); // Писати що-небудь заново, по-іншому. *— Ні! з'їж ще свої писання та хоч здавися ним! Він переписує зараз манюо* (Н.-Лев., IV, 1956, 313); *Товариш Вагеп, як це потім виявилося, прибув до нас не випадково. Вигнав Вагепа, — а це розпалювало пристрасті. Почав переписувати вірші. Безпереститі чикрижив свої твори, а закрадаючись, ще дописував цілі розділи* (Кач., II, 1958, 16); *По тому він зачеркнув ці прізвиська, переписав і завідресував* (Коцюб., I, 1955, 410).

2. Робити опис, перелік певного або великої кількості чого-небудь, вносити до списку всіх або багатьох. *Поки генерал переписував своє добро, справився й Мирон* (Мирний, I, 1949, 189); *Саме тоді в нашому селі переписували коні, фуражні, упряж тощо* (Мик., Кадильниці, 1959, 49); *Коли Євсея Панасовича сказав, що треба опитати та переписати всіх неписьменних, Мусій аж проясніє* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); *Царські мужі переписали купців, які прийхали на торг, а тоді запитали: — Чи всі?* (Скл., Святослав, 1959, 139).

3. *на кого—що.* Письмово заповідати кому-небудь своє майно, власність. *Отак собі цей Гриньо роздумав та й переписав усе своє господарство на жінку* (Март., Тв., 1954, 212); *І молодий чоловік вигнав з власної хати, яку вона, заслабівши запальним коханням, переписала на його ім'я* (Дмит., Розлуна, 1957, 245).

4. *перев.* Робити рису, смугу, лінію поперек чого-небудь або нанести, залишати слід у вигляді риси, смуги, ліній або перехрещених ліній. *Край неба жевріло рожевим огнем, сріблі і золотію ясним подуз'ям. Серед того заграва стовпом стояла кривава полуна і переписувала його надвоє* (Мирний, I, 1954, 317); *Мелашка скалила і закрила собою хлопця, спрямивши рогучий удар на себе. Назайка переписала плече... і смуга по білій полотняній горочці проступила на підготовленому лісті* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 20).

Перепи́суватися, уюся, уєшся, *недок.*, **переписа́тися**, ишуся, ишеся, *док.* 1. *тільки недок., рідко.* Те саме, що листуватися. *Михайло Васильович мені писав, спасібі йому. Взагалі ми тепер досить часто переписуємось і дуже добре розуміємо настрої один одного...* (Л. Укр., V, 1956, 401); **Чирник:** *З ким ти смієш без мойого відома переписуватися?* (Фр., IX, 1952, 366).

2. *на кого, розм.* Переходити в інший стан, обирати інше громадянство і т. ін. *Побрався той Косован з румункою та й сам переписався на румуна* (Мур., Бук. повість, 1959, 9).

3. *тільки недок.* Пас. до **переписувати**. *Потіште мене хоч карткою, що пришлете* [новелу] *тоді... бо матеріали уже переписуються і збірник заголиться* (Коцюб., III, 1956, 242); *В цей час переписувалось у великому обсязі не тільки сучасна, але і вся ранньогрецька і класична література* (Знання., 8, 1967, 10).

Перепи́сувач, а, ч. 1. Особа, що займається переписуванням чого небудь, переписує щось. *— Я прийшов із собою до цуртомжитку торбу з більшою, книжки, друковані для слепих, і рукопис твору, який я продукував кількох добровільним переписувачам з двох госпіталів і одного санаторію* (Ю. Янов., II, 1954, 81); *Шевченкове слово було заборонене. Але його творів знав напам'ять. Вони поширювались усно, переписувались відомими йому і невідомими переписувачами* (Рад. літ-во, 8, 1965, 42).

2. *іст.* У давній Русі — особа, що переписувала і ілюстровувала рукописні книги. *Окрему групу ремісників* [Київської Русі] *становили особи, які займалися виготовленням книг. Сюди належать переписувачі книг і художники-мініатюристи* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 429); *В писаних учительських євангеліях... де в титулі вміщалось якогось святого отця, можна здибати вставки самого переписувача* (Фр., XVI, 1955, 316); *За невеликими конторками сидять кілька чекців-переписувачів, які схилились над книгами* (Коч., *Н.* Мудрий, 1946, 10).

Перепи́сувачка, и, ж. Жін. до **переписувач** 1. *Він запопадив друкарок, перепису вачок, урядовця свого міністерства найкваліфікованішими стенографами* (Кач., II, 1958, 374).

Перепи́т, у, ч., *розм.* Дія за знач. **перепи́тувати, перепита́ти**. *Почалася метушня, перебачасти розмова, перепит — увесь той безлад, що буває при несподіваних зустрічах* (Стелмах, Вел. рідня, 1951, 572).

Перепи́таний, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепита́ти**.

Перепита́ти *див.* **перепи́тувати**.

Перепита́тися *див.* **перепи́туватися**.

Перепи́ти *док.* **перепива́ти**.

Перепи́тий, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **перепити** 1.

Перепи́тися *док.* **перепива́тися**.

Перепи́ття, я, с. Дія за знач. **перепи́ти** 1 і **перепи́тися** 1. *— Най жиє* [живе] *свобода! — кричить він тихо хрипким від перепиття голосом* (Фр., I, 1955, 319).

Перепи́тування, я, с. Дія за знач. **перепи́тувати**. *На цьому пізнанні учнів, перепитуванні та повторенні самих початків минає перший тиждень, минає другий* (У. Кравч., Вибр., 1958, 378).

Перепи́тувати, ую, ує, *недок.*, **перепита́ти**, аю, єш, *док., перех. і без додатка.* 1. Просити кого-небудь повторити щось сказане. *Усе їхало гладко. Неважчі відповіді, напочеш перепитував ще раз* (Март., Тв., 1954, 422); *Прислухавшись її розповіді, по кілька разів перепитуючи і з'ясовуючи в деяких місцях, він* [слідчий] *усе записав до протоколу* (Коз., Листи.., 1967, 213); *Коли прикордонник, читаючи документи Черкаша, перепитав найменування частини, сержант раптом урвав свою розповідь* (Гончар, III, 1959, 8); *Ще сунуще щось Сахновський під порога,— не розчув Матюха й уже не перепитав* (Головко, II, 1957, 147).

2. Звертатися до кого-небудь знову з тим самим питанням. [Юлія:] *Отче, перепитай ще ти сестру Присцілу, нехай вона, сумлінно пригадавши, нам скаже, чи вона не говорила Руфінові про Теофіла* (Л. Укр., II, 1951, 448); *— Що, до вторе, діду? — подав голос Анатолій. Дід трохи постояв, мовчки рушив. Хлопець загадав, що дід відчувається, і, коли той наблизився, перепитав* (Гуц., Скупання.., 1965, 123); *Моя сусідонька гарячко кріпилась, тільки час від часу перепитувала: —Що долєко?* (Гур., Друзі.., 1959, 25); *Не раз і не два перепитав і Іванка, чи не відмовились нам від цієї небезпечної справи* (Мур., Бук. повість, 1959, 24); // Відповідаючи кому-небудь, розмовляючи з кимсь, повторювати постійне запитання, висловлену думку і т. ін. *— То що ж з тобою скоїлось? — Що зі мною скоїлось? — наче спросоння перепитав. — Боюсь і казати* (Стельмах, I, 1962, 527); *Всі стають сьогодні до роботи,— спокійно сказала Парвара.— До роботи? — тихо і здивовано перепитала Марія* (Кучер, Чорноморці, 1956, 32).

3. *розм.* Питати всіх або багатьох, питати когось про все або багато чого-небудь; розпитувати. *— Насіння збирають рідкісних декоративних дерев. Кожної осені ходжу по скверах, по парках, по знайомих людях, перепитую, де що є, зариваюсь збирати* (Томч., Готель.., 1960, 38); [Кіндрат:] *Третій день шукаю* [Гаю]. *Де не ходив. Всіх перепитав. Ніхто із не бачив* (Корн., II, 1955, 165).

Пита́ти (розпи́тувати *і т. ін.*) **та (і, й) перепи́тувати** — дуже цікавитися чим-небудь, дізнаватися про когось. *Вже й питала і перепитувала* [Ганна] *людей.. Ніхто не знав,ше відає* (Н.-Лев., I, 1956, 101); *Ще говорив Добриня про княгиню Ольгу, про князя Святослава, і Малуша знову розпитувала його й перепитувала* (Скл., Святослав, 1959, 347).

ПЕРЕПИ́ТУВАТИСЯ, ююся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПИТА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* **Питати кого-небудь**, дізнаватися про щось, розпитувати. *Зима, холод, мороз! Оце негарний час! Тільки він починав надходити, мати гірш плаче та усе перепитується: — Як то ми перебудемо?* (Вовчок, I, 1955, 289); — *Я перепитувась через людей — бачили та мали вбогі, та й не бувають відлякати дітку цієї осени* [осені] (Гр., II, 1963, 95).

Пита́тися та перепи́туватися — те саме, що **Пита́ти (розпи́тувати** *і т. ін.*) та (і, й) **перепи́тувати** (*див. перепи́тувати*). *Як дійшли вже вони літ дорослих... середній брат зробився ще цікавіший,— усього питають та перепитуються* (Вовчок, I, 1955, 309).

ПЕРЕ́ПИХ, у, ч., *діал.* Пишнота. *Знову пишний палац.. Все навкруги розкошами й перепихом сяє* (Стор., Обнова..., 1961, 43).

ПЕРЕПИХА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПХА́ТИ**, аю, аєш, *і* **ПЕРЕПХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* 1. Переміщати через що-небудь або в інше місце. *Коли інші дівчата й жінки перепихали й витягали голку крізь полотно, як пальці, вона жмикала напереміну й шила такими дрібненькими штипками, мов маком засівала* (Коб., II, 1956, 13); ◆ **Образно.** *Вік не вилами перекати* (Номис, 1864, № 8423).

2. Направляти, **переправляти** *і т. ін.* кого-небудь кудись. *Так чи інак, а професора Іловайського благополучно перепихнули через кордон* (Кол., Терен.., 1959, 255).

ПЕРЕПИХА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕПХА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *і* **ПЕРЕПХНУ́ТИСЯ**, нуся, не́шся, *док., розм.* 1. Проходити крізь натовп; протовплюватися. *Мама бере його за руку й веде до костьолу. Ледве можуть перепхатися* (Круш., Буденний хліб... 1960, 57).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепи́хати**.

ПЕРЕПІДГОТО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перепідготовля́ти, перепідготува́ти** і **перепідготовля́тися, перепідготува́тися.** — *Невдовзі відділ народної освіти збирається відкрити якісь курси для перепідготовки вчителів* (Стельмах, II, 1962, 162); *Галинок тітки, молодшого командира запасу Червоної Армії, було викликано на дворічну військову перепідготовку на початку травня сорок першого року* (Коз., Блискавка, 1962, 42).

ПЕРЕПІДГОТО́ВЛЕНИЙ, в, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепідготува́ти**.

ПЕРЕПІДГОТОВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Підготовляти заново, по-іншому.

ПЕРЕПІДГОТОВЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Підготовлятися заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перепідготовля́ти**.

ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИ *див.* **перепідготовля́ти**.

ПЕРЕПІДГОТУВА́ТИСЯ *див.* **перепідготовля́тися**.

ПЕРЕПІЙ, пою, *с.* 1. *розм.* Дія і стан за знач. **перепи́ти** 1. — *А бодай вас, пане сотнику! — так загорілася на нього пан Григорович.. — Се вона* [відьма] *жені зробила, що я після перепою ледве живий* (Кв.-Осн., II, 1956, 187); *Притулок йому дала в своїй хаті Зубка — жебрачка й п'яницю, яку він вважав, як і себе в хвилини перепою, пропащою людиною* (Шияв, Баланда, 1957, 85).

3 (од) **перепо́ю** — від надмірно вжитих алкогольних напоїв, від сильного сп'яніння. *Уляну на смерть забила хлопчика, за котрою вона ходила перед великоднем, а Христинок розпився й з перепою вмер в рік по Уляні* (Конюш., I, 1955, 449); *Не обійшлося б тут без того, бо й пан Феб по перепою зранюе в воду із залів* (Котл., I, 1952, 280).

2. *діал.* Обряд вливання за здоров'я (молодих, новонародженого, породіллі і т. ін.). *Шось заметляли* [гості] *на краю стола, підморкнула Марія дочці. Аккичка вчерпа очі, засоромилася, але встала, щоб приступити до нового весільного обряду — перепою* (Ірчан, II, 1958, 310); — *Кажу, як буде весілля, то дівися, Марійко... Ох!.. Щоб з вінком... Щоб до церкви, а не до костьолу... Щоб з вивінком, з перепоєм... Як на Україні...* — *і закашлялася, забилася* [мати]... (Бабинг, Вишн. сад, 1960, 31).// Поларунок, врученим якого супроводжується такий обряд. — *За твоє, Марійко, здоров'я, за дітей! — перехиляє чарку Свирид Яковлевич, кидається до кишені, щоб кинути для породіллі перепій, але там нема грошей* (Стельмах, II, 1962, 249).

ПЕРЕПІЙНИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **перепій**.

ПЕРЕПІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепіка́ти** і **перепіка́тися**.

ПЕРЕПІКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПЕ́КТИ**, еку́, ече́ш, *док., перех.* 1. Пекти надто довго, псувати грінням печінням. *Куховарка, мабуть, захоплялась, бо все пересолює страву, то перепікає, то пересмажує* (І.-Лев., VI, 1966, 16); *Перепекти хліб.*

2. Пекти (у *і знач.*) все або багато чого-небудь.

3. *тільки док.* Перестати пекти; // *безос., перех.* Припинився біль, образа, жаль і т. ін. *Тимофій рушив по лінії вух дійшов до дороги, зупинився, звернувся до Юрія Підгірногри: — Запиши, сину, сто дві сажені довжини,— а потім поїзжай на Варчука. — Ну, що тобі, Сафроне Андрійовичу? Ще не перепекло? Не перепікпіло?* (Стельмах, II, 1962, 133).

ПЕРЕПІКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕПЕ́КТИСЯ**, еку́ся, ече́шся, *док.* 1. Пектися надто довго; псуватися від тривалого печіння. — *Ой серденько! Коли б уже швидше сопілки жпна, бо, обід перестоїть: курка перепечеться, порося перемажеться,— бідкалась баба* (І.-Лев., IV, 1956, 98); *Марія цікавим часом дегпала., але все ж вмить вигиєвши тривогу, що перепіка пиріг* (Конюш., II, 1955, 219).

2. *тільки недок.* Пас. до **перепіка́ти**.

ПЕРЕПІЛКА, и, *ж.* 1 Самка перепела; перепелиця. *Чорнюють при. Перепілка, чуть, десь у житі клацає* (Тесл., Вибр., 1950, 106); *Сіро-жовта, іржава перепілка вискочила з-під куру бур'яну* (Гонч., II, 1956, 276); // М'ясо цієї птиці. *Почалися ради. Книш захотів биткця у сметані, Проценко — перепілки* (Мирний, III, 1954, 268); ◆ *У порівн. Моє сновогана перепілка, Надя шарпається всім тілом, кидається вперед, вбік од свого супутника* (Рриб., Жайворонки, 1957, 7).

2. *перен., розм.* Пестлива форма звертання по дівчині, жінці. *Та дівчино, перепілко, ти моє серденько* [серденько] (Коломийки, 1969, 126).

3. Український дівочий хоровод, що супроводжується піснею про перепелицю, а також пісня такого хороводу. *В одному місці дівчата, побравшись за руки в кружок, виводили танець, співаючи перепілки* (Н.-Лев., III, 1956, 104).

ПЕРЕПІЛОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **перепілка**. — *Воробці* [горобці] *в стрісі укрит І перепілонька в житі, Все це моя буде здобич* (Фр., XIII, 1954, 256).

ПЕРЕПІЛО́ЧКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **перепілка**. *І в тиші степовій десь у житі недокошеному перепілочка підпадьомкала — тужила: завтра виносить...* (Головко, I, 1957, 246); *Що ж, кажуть, щастя не перепілочка—*

решетом не накришиш; хто за щастя бореться, до того воно й липнеться (Оров., Зол. повінь, 1961, 16); * *У повірі.* *Марта, дивлячись, приспівувала, наставляла голівоньку, мов та перепілочка, і слухав — не дише* (Вовчок, І, 1955, 73).

2. *розм.* Пестлива форма звертання до дівчини, жінки. — *Годі ж, годі, моя перепілочко! Не плач, моя лебідочко!* — *каже їй Василь, пригортаючи до свого серденька* (Кн.-Осн., II, 1956, 77); [Я р и н а:] *Нельзя ж моя рідна, перепілочко, лебідонько, не губи чене, не видавай замуж за Русаловського* (І.-Карий, II, 1960, 199).

перепі́лчин, *а, е.* Прикм. до **перепі́лка**; належний перепілці. *Перепілчині бітки Носять з поля колоски* (Стельмах, Живі огні, 1954, 34); *Перепілчине надбанжання.*

перепі́чайка, *и, ж., заст.* Жінка, що випікає хліб, бублики і т. ін. на продаж. — *Якби моя жінка не стала перепічайкою та не заробляла на пампушках, то ми з нею давно б з голоду попухли* (І.-Лев., IV, 1956, 314).

перепі́чка, *и, ж.* 1. Циліндрич. пиріжок, що робиться із кислого хлібного тіста і печеться на сковороді, намащеній маслом або салом. *З останнього борошна спекла* [Горинин] *дві перепічки, борщу та картопля зварила* (Гр., І, 1963, 251); *Купіть і засуньте взяли хлібці, розламають свіжу перепічку... смачно спечену на маслі* (Рудь, Гонів., 1959, 26); * *У порівн. Наблизившись до Сашка, він простягнув йому широку, як перепічка, долоню* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 32).

◇ **Перепічку сотворі́ти** *з кого* — розправитися з кимпебудь, побити когось і т. ін. [К л и м:] *Де цей гасконський Остап? Я з нього зараз перепічку сотворю! Капітальєся клятий!* (Зар., Антей, 1962, 69).

2. *заст.* Мандрівна пасічка, яку знаходять у священика після освячення пасік. *Повантажала* [Аннуся] *меншу пасіку, повезла перепічки* (Хотк., II, 1966, 39).

перепла́в, *у, ч.* Те саме, що **переплавка**. *Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона розроблений новий металургійний процес — електрошлаковий перепла́в, який дозволив не тільки очистити метал від шкідливих домішок, але й повністю звільнити від дефектів, що характерні для звичайних злитків* (Наука., 12, 1962, 6); * Образно. *В цьому величезному котлованові, що кражав своїми розмірами і емальованою тінь, зто замислив його, відбувався дивовижний перепла́в людських уявлень і людського розуміння* (Голов., Тополя., 1965, 54).

На (в) перепла́в — те саме, що **На (в) переплавку** (див. **переплавка**[1]). *В республіці є багато металу, що відслужив свій вік. Треба, щоб на підприємствах швидше виявили його і відвантажили на перепла́в* (Рад. Укр., 24.VI 1967, 2).

перепла́вати, *аю, аєш, док.* 1. Плавати в усіх або багатьох місцях; плавати (про всіх або багатьох). *Запла перепла́вав усі моря земної кулі* (Трубл., І, 1955, 166); *б* Плавати де-небудь багато разів.

2. *розм.* Проплавати щодо довго.

перепла́вити[1] *див.* **переплавля́ти**[1].

перепла́вити[2] *див.* **переплавля́ти**[2].

перепла́витися *див.* **переплавля́тися**[1].

перепла́вка, *и, ж.* Дія за знач. **переплавля́ти, переплави́ти**[1]. *Застосування електрошлакового процесу дозволило створити новий спосіб електричної перепла́вки злитків леговапих сталей і сплавів, що значно поліпшило їх якість* (Наука.., 1, 1960, 11); * Образно. *Армія — це постійна перепла́вка характеру, це піднесення, ввдвеличення людини* (Літ. Укр., 18.IV 1967, 3).

На (в) перепла́вку — на переробку плавленням (про металеві вироби). *Ремонтники клопочуться біля покрученої червоногвої смуги. Її треба розрізати і гнать ескшути, як непотріб, на перепла́вку* (Хижняк, Невгамовна, 1964, 58).

перепла́влений[1], *а, е.* Діепр. пас. мин. ч. до **переплави́ти**[1]. * Образно. *На дорозі непорушно стояла чорна невеличка постать. До неї наближався перетканий тривожний бакрець перепла́вленого небосхилу* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 563).

перепла́влений[2], *а, е.* Діспр. пас. мин. ч. до **переплавля́ти**[2].

перепла́влення, *я, с.* Дія за знач. **переплавля́ти**[1] і **переплави́тися**[1]. *Встановлено зниження стильності сталі до старіння після перепла́влення її у вакуумі* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 441); *Справжність літератури й мистецтва М. Рильський вбачав.. в активному перепла́вленні і освоєнні митцем народних джерел для передачі нових і великих ідей свого часу* (Нар. тв. та етн., 2, 1965, 45).

перепла́вляння, *я, с.* Дія за знач. **переплавля́ти**[1].

переплавля́ти[1], *яю, яєш, недок.*, **переплави́ти**, *влю, виш; мн.* **переплавля́ть**; *док., перех.* 1. Плавленням перетворювати в інші вироби. *Другий завод — Висока піч — у 1953 р. має одну домепну піч і одну вагранку, яка переплавляє чавун для різних виробів* (Чорна металл., Укр., 1957, 7); * Образно. *Не окрилять неба хмари, не задзвенять мечі і палаші, не переплавлять крові на долари заморські бізнесмени-тороваці* (Гонч., Вибр., 1959, 232); *Переплавити весь біль жертв і втрат в безмежну ненависть до ворога, а ненависть втілити в героїчні патріотичні подвиги — до цього закликала читача повість Тичини* (Іст. укр. літ., II, 1956, 371).

2. *перен.* Переробляти ріші елементи в щось однорідне. *У дитячі роки Федькопич чув перекази і легенди про опришків та їхнього славного ватажка Олексу Довбуша. Народний епос Гуцульщини поет пізніше перепла́вляв в чарівних романтичних поезіях* (Рад. літ-во, 1, 1964, 131); *Правда життя стає правдою мистецтва, коли письменник перепла́вить матеріал в своєму творчому горнилі, ч. здавалось би, добре знайомому відкриє для нас нове, незвідане* (Вітч., 6, 1961, 196); *Пристрасна громадянська лірика В. Грабовського вибрала і перепла́вила в собі чимало різних народнопоетичних елементів* (Нар. тв. та етн., 1, 1965, 18).

3. Плавити все або багато чого-небудь. *Ідея одержання мартенівської сталі, як відомо, була викликана потребою перепла́вляти нагромаджуваний металевий лом* (Наука.., 1, 1957, 8).

переплавля́ти[2], *яю, яєш, недок.*, **переплави́ти**, *влю, виш; мн.* **переплавля́ть**; *док., перех.* 1. Сплавляти за течією річки.

2. Сплавляти за течією річки все або багато чого-небудь.

переплавля́тися[1], *яюся, яєшся, недок.*, **переплави́тися**, *влюся, вишся; мн.* **переплавля́тися**; *док.* 1. Зазнавати перепла́влення. *Біля вагранки чатує Василь Свинтицький. Кожна його плавка неповторна. Некраво-рожевий струмочок тече у ківш, щоб потім у конверторі перепла́витись на сталь* (Роб. газ., 14.VI 1966, 1); * Образно. *Можна вважати, що експлорер був своєрідною лабораторією, де краса народної творчості перепла́влялася в нові якості мистецтва професіонального* (Мист., 1, 1966, 24).

2. *тільки недок.* Пас. до **переплавля́ти**[1]. *На Московському заводі імені Лпатова щорічно перепла́вляється понад 50 тисяч.. чавунної і сталевої стружки у вагранках та електропечах* (Рад. Укр., 20.II 1968, 2).

ПЕРЕПЛАВЛЯ́ТИСЯ[1], я́ться, *недок.* Пас. до **переплавля́тися**[2].

ПЕРЕПЛА́ВНИЙ, а, е. ◇ **Переплавна середа** — православне весняне свято, що припадало на середину між паскою і трійцею. *В переплавну середу переплавують... річку, щоб судорога не зашкала наги, як плаватиме* (Номис, 1864, № 456); *Довго стояла вода весняна, пам'ятаю. Ще к переплавну середу було її багато по левадах і долинах* (Довж., Зач. Десна, 1957, 488).

ПЕРЕПЛА́ВНИЙ, а, е. Отриманий шляхом переплавлення.

ПЕРЕПЛАКА́НИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переплака́ти**; // у знач. прикм. * Образно. — *Ой не передумаю, сину. Тут моє життя лишилося. — Списклася в болючу грудочку і вона і її переплакане серце* (Стельмах, Хліб.., 1959, 8).

ПЕРЕПЛА́КАТИ, аче, аєш, *док., розм.* 1. *неперех.* Довго проплаканим, перестати плакати; наплакатися. — *Чи переплакала вже?* — *спитав Ястшембський, виглядаючи з кабінета* (Н.-Лев., II, 1956, 79); *Наум стає читати молитву, а Марусі сикнулася, та не здужала за ним і слова сказати; а він, що скаже слово, то й залиється сльозами, переплаче та зн'яніє* [знову] *чита* (Кв.-Осн., II, 1956, 87); // Перестати оплакувати кого-, що-небудь. *Лежали їхні кості тут, у степовій глухомані, як на морському дні: забуті, замулені, і переплакали вже ви нами матері, брати й сестри* (Тют., Вир, 1964, 201); // *перех., перен.* Подолати своє горе, біль, досаду і т. ін. сльозами. *А може ще добро побачу? А може лихо переплачу? Води Дніпрові нап'юсь* (Шевч., II, 1963, 66); *Шкода, мовляв, по тобі й балакать, Чому ніколи більш не бути, Все — кажуть — можна перебрать, Все можна на світі забуть* (Граб., I, 1959, 148).

2. *перех.* Плакати протягом якогось часу; проплакати. *Цілу ніч переплакав він. І на другу добу плакав* (Коб., I, 1956, 491).

3. *перех.* Плакати довше або сильніше, ніж хтось інший.

ПЕРЕПЛАНО́ВАНИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепланува́ти**.

ПЕРЕПЛАНО́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перепланува́ти**.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перепланува́ти**.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛАНУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Планувати ще раз, повторно або заново, по-іншому; змінювати план чого-небудь.

ПЕРЕПЛАНО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перепланову́вати**.

ПЕРЕПЛАНУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепланува́ти**. *За сорок з лишком років своєї діяльності Ле Корбюзьє розробив ряд, на жаль, не здійснених багато проектів перепланування й перебудови міст — Алжира, Антверпена, Стокгольма, Женеви, Барселони, Буенос-Айреса, Ріо-де-Жанейро* (Наука.., 9, 1966, 15); *В столиці Радянської України — Києві — з кожним днем все ширше відроджується життя: архітектори працюють над переплануванням міста* (Тич., III, 1957, 273).

ПЕРЕПЛАНУВА́ТИ *див.* **перепланову́вати**.

ПЕРЕПЛА́ТА, и, ж. 1. Дія за знач. **переплі́чувати, переплати́ти**.

2. *розм.* Сума, сплачена понад міру, норму і т. ін. *Перший випуск готової продукції створює неправильний режим роботи підприємства, призводить до простоїв устаткування, простоїв робочої сили, до нераціонального використання виробничих потужностей, до збільшення браку, до непродуктивних перенапруг за надурочні роботи* (Рад. Укр., 24.III 1957, 1).

ПЕРЕПЛАТИ́ТИ *див.* **переплі́чувати**.

ПЕРЕПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплати́ти**.

Оплачений і (й, та) перепла́чений — за який багато разів вносилася плата. *Прийшлось відрядним — хоч пропадати! Кожна курка, гуска оплачена й перепла́чена ва ту потрапу* (Мирний, IV, 1955, 241).

ПЕРЕПЛА́ЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **переплі́чувати**.

ПЕРЕПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛАТИ́ТИ**, ачу́, а́тиш, *док., перех. і неперех.* Платити більше, ніж слід. — *От усі на небі святі бачать, що перепла́чую! — добрався-таки дідечко до неба та й вийняв з кишені заложене гаманець* [гаманець] (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 36); *Щоб вийти з пікантності, купила я щось.., сміємо перепла́тившим* (Л. Укр., III, 1952, 742); *Тверда ціна — добре діло. Купив річ — не гриматиме суммів, що перепла́тиш вею* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 451).

ПЕРЕПЛА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переплі́чувати**.

ПЕ́РЕПЛЕНТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., перех., через що, розм.* Подолати якийсь простір, плентаючись. *Насилу переплентався через місто, так засаб* (Сл. Гр.).

ПЕРЕПЛЕ́СК, у, ч., *поет.* Дія за знач. **переплі́скувати, переплі́снути** і **переплі́скуватися, переплі́снутися** та звуки, утворювані цією дією. *І дніпровський парусних, і смоляклих вподовж берега, і гул християнських дзвонів..., — усе це якось перекликалося.. в розлаяній хлоп'ячій уяві, в химерному мареві першої напівдрімоти, накопиченої розмірним переплеском хвиль...* (Гончар, Таврія, 1952, 99); *Здалека чути переплеск весла* (Рильський, II, 1960, 270).

ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИ *док.* **переплі́скувати**.

ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИСЯ *док.* **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛЕ́СКУТИ *док.* **переплі́скувати**.

ПЕРЕПЛЕ́СКУТИСЯ *док.* **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛЕ́СНУТИ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплесну́ти**.

ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИСЯ *док.* **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́ *док.* **переплі́тати**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ [1] *док.* **переплі́татися**.

ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ [2], ету́ся, ете́шся, *док., перех., через що, розм.* Подолати якийсь простір, плентаючись (у 5 знач.).

ПЕРЕПЛЕТЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплести́**. *Разом із цим це одне так рідко випливало з давнини: нагай на батьківській червоно-жилавій руці — крутий, хижестро переплетений* (Крот., Спин.., 1948, 14); *Інтереси народів Радянського Союзу нерозривно переплетені, культурні здобутки одного народу щедро переливаються в скарбницю другого* (Тильський, Вечорозмови, 1962, 104); *Плетуть казок, а опім — тепер так дібнієть переплетена з казкою, так поперебивається її, що великого сподівається жежна...* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 107); *Лаврін перейшов через гребаю й нисму перебрся через густі верби та лози, переплетені білими кручеными паничками та ожиною* (Н.-Лев., II, 1956, 312); *На столі вже стояв на своїх ногах печений баран з рогами, в роті йому був переплетені зеленими й червоними стрічками* (Морд., I, 1958, 165); *Є, правда, один* [примірник], *переплетений з «Нерезидента», що я колись подарував теперішній своїй жінці* (Мирний, V, 1955, 379); // **переплете́но**, *безос. присудк. сл. Зразком пісні із глибоко розробленим сюжетом Микитенко вважав п'єсу І. Кочерги «Майстри часу», в якій вдало переплетено життєві інтереси персонажів* (Мист., 5, 1957, 55).

ПЕРЕПЛЕТІ́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **переплі́тати** і **переплі́татися**. *Дві третини XX століття, що мину-*

ки, ще більше посилили переплетення капіталів імперіалістичних країн, а, отже, і суперечностей між ними (Ком. Укр., 1, 1968, 48); *Як небагато хто з його сучасників, він* [Є. Плужник] *умів розкрити (хай і в дещиці обмеженій сфері) живе й суперечливе переплетення різноманітних, полярних почуттів і станів свідомості* (Пе ілюстрація..., 1967, 319).

2. Те, що переплетене, сплетене між собою. *Все в цьому — на перший погляд хаотичному — переплетенні ніяк було йому знане, зрозуміле* (Жур., Вечір..., 1958, 137); *Ти вмієш видіять істотне у переплетенні подій* (Тич., II, 1947, 40).

ПЕРЕПЛЕТІННЯ, я, *с.* 1. *розм.* Те саме, що **переплетення** 2. *Там біля стовбура* [клена], *всередині, за переплетінням гілок, прикрите густим листям, ховалося, причаївшись неодмінно вже, маленьке сонце* (Коз., Сильвія, 1959, 70); *У складній ситуації, переплетінні взаємностей і косності, винахідництва і застою думки, сильності і боягузтва, комуністам цеху доводиться постійно вести свою лінію* (Воз., Дні..., 1958, 164); *А скільки було написано і не друкувалось* [до революції], *якщо, коли не в огні поліцейських каральних заходів, то просто — у вирі часу й складних переплетіннях життя* (Пе, В снопі..., 1960, 328).

2. Взаємне розташування ниток у тканинах, трикотажі і т. ін. *З метою поліпшення якості виробів... на комбінаті встановлено 12 бавовняних машин, на яких виробляються високоякісні жіночі панчохи з капронового шовку, що мають переплетіння, яке не дозволяє ниткам розпускатися* (Роб. газ., 24.XI 1964, 4).

ПЕРЕПЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплива́ти**.

ПЕРЕПЛИВА́ТИ, аю, ве́ш, *недок.*, **ПЕРЕПЛИ́ТИ** і **ПЕРЕПЛИВТИ́**, ву, ве́ш, *док., перех.* 1. *через що.* Перепливаючи на другу сторону водного простору, уплав або пливучи на чому-небудь. *До самої смерті З шістнадцяти кораблями Палах Скутара. Візантія пробуджалась, Витрищає очі, Перетнув на помогу* (Вовчк., I, 1963, 200); *Тепер ми можемо сушать У ліс темному, густому, В гаю і в полі золотому. Перепливати бистрі ріки* (Фомін, Вибр., 1958, 272); *Мельників план був дуже простий: зв'язати невеличкий пліт... і в темну ніч, ховаючись від козаків, перепливти у плавні* (Коцюб., I, 1955, 354); *Не ожали перепливати й вернутися назад, А Місяць в небі досягти Взялась Країна Рад!* (Тарн., 3 дол. дороги, 1961, 241); *Треба буде переплисти через річку* (Багмут, Щасл. день..., 1951, 144); *// Перетинаючи шлях, проливати перед ким-, чим-небудь. І вік дивитися на море, де перепливають один одному дорогу кораблі* (Ю. Янов., II, 1958, 64); — *Я тільки чув, що колись у бухтах були такі коти, які перепливали кораблям фарватер* (Кучер, Прощай..., 1957, 4); *// Рухатися повільно або за природним маршрутом (про сонце, хмари і т. ін.). За небедем на поверхні озера лишається довгий і навдивний слід з дрібненьких бризок. Невеличка хмарка перепливає через них від берега до берега* (Смолич, II, 1958, 11); *Кілька днів стояла погода, сонце перепливало по небі, що розгорнулося синім-синім озером* (Речм., Вісн. грози, 1961, 40); *Коли місяць перепливав середину неба, Юрій Довнар... вклонився гуляйну* (Стельмах, I, 1962, 159); **Образно. Я межу довго... якісь картини... перепливають і мішаються в голові* (Коб., III, 1956, 153).

Ані пройхати, ані переплисти — не пролодати, важко пролодати (при підкресленні дуже серйозної перешкоди, що стоїть на чому-небудь шляху). *Чи то ж справді межа нами такі гори-долини та моря розлягнулися, що їх ані пройхати, ані переплисти?* (Л. Укр., V, 1956, 56).

2. Плисти швидше, ніж хтось інший; перегнати кого-небудь уплав. — *Чого він посміхається? — подумала Олеся. — Напевне, переконаний, що перепливе мене* (Донч., VI, 1957, 90).

ПЕРЕПЛИВА́ТИСЯ, ається, *недок.* Пас. до **переплива́ти** 1.

ПЕРЕПЛИВТИ *див.* **переплива́ти**.

ПЕРЕПЛИГНУ́ТИ *док.* **переплига́ти**.

ПЕРЕПЛИГУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплигну́вати**.

ПЕРЕПЛИГУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛИГНУ́ТИ**, ну, не́ш, *док.* 1. *перех., через що і без додатка.* Стрибаючи, опинитися на другому боці чого-небудь; перескакувати. *В контрапункту перейшли пішцьо... подумав він і побіг швидше, переплигуючи тіла убитих німців, що лежали на дорозі* (Тют., Вир, 1964, 500); *Перепливуючи через річки,... Сагно з Чінарію видерлися на схил* (Смолич, I, 1958, 53); *Раз п'ятий Хрім скотів Переплигнути рів!* (Бор., Тв., 1957, 138); *Базанцев... перекинув Олеся через тин і переплигнув сам* (Н.-Лев., III, 1956, 158); * *Образно. З розгону взявши крутояр і переплигнувши Лайдар, біжить пестрянко, як жива, дорога степова* (Уш., Вірші..., 1957, 61).

◇ **Перепли́гнути само́го себе́** — зробити більше, ніж можливо.

2. *неперех.* Стрибком переміщатися в інше місце, пересуватися куди-небудь. *Красуні сарни... відважно доїдаючи м'ясо скель, бескидів, метеором перепливучи по гострих шпилях верхів'я...* (Досв., Гюлле, 1961, 149); *Я сидів над морем і раптом оглянувся, де я ѣ..., пішов перепливати з каменя на камінь* (Ю. Янов., II, 1958, 33).

3. *неперех., перех., розм.* Переходити до іншої теми розмови або іншого предмета думки, не дотримуючись послідовності. *А коли вже все автобіографічне було переказане, почали* [подружені] *розповідати казки. З казок перепливучи непомітно на перекази художніх творів* (Збан., Єдина, 1959, 168); *Краще добре покупати грунт під огірки і бачити завдання... не намагаючись перепливати через сьогодні у далеке... післязавтра* (Еллан, II, 1958, 148).

ПЕРЕПЛЯ́НУТИ, ну, неш, *док.* 1. *перех., поет., рідко.* Те саме, що **переплисти** 1. *А як ріку Океан кораблем ти своїм перепливеш, То казковинний побачиш ти берег* (Гомор, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 180); *Тож виходить* [дівчинонька] *сама з хати У якусь ніченьку, — А там часом козаченько Перепляне ріку* (Пісні та романси..., II, 1956, 191).

2. *неперех., діал.* Проплисти (у танці). *Тепер саме танцювали першу кадриль, і в тій самій хвилині перепляшував... Регіна в парі з Владком* (Фр., VI, 1951, 243).

ПЕРЕПЛИСТИ *див.* **переплива́ти**.

ПЕРЕПЛИТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплисти** і **переплисти**.

ПЕРЕПЛІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплі́скувати** і **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛІ́СКУВАТИ, **ПЕРЕПЛЕСКУВА́ТИ** і **ПЕРЕПЛЮСКУВА́ТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИ**, ну, не́ш і **ПЕРЕПЛЮСНУ́ТИ**, ну, неш, *док., перех., через що.* 1. Плескати через що-небудь, з чогось у щось. * *Образно. Напливав з далини пісня, і коливи переплескують її все далі і далі в глибину ночі* (Стельмах, Над Черемошем..., 1952, 279).

2. *тільки недок.* Пас. до **переплі́скувати**, **переплі́скувати** і **переплю́скувати**.

ПЕРЕПЛІ́СКУВАТИСЯ, **ПЕРЕПЛЕ́СКУВАТИСЯ** і **ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* і **ПЕРЕПЛЮСНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. Плескаючись, перекидатися через що-небудь. * *Образно. Вали поволі повертають голови*

в свічках на рогах — і море вогників жереться і переплескується, як у казці (Смі́л., Сад, 1952, 138); *І ми йшли. І нас не стримали ні хребти, ні дзьоби. Ми переплюнулись і через дзьоби і через хребти* (Смоли́ч. Ми разом... 1950, 157).

2. Плескати в долоні (про всіх або багатьох); у різних місцях. *Увесь світ сплесну́в від здивування руками, а потім довго ще, довго на всій планеті переплескувалися жмаленькі сталеподібних рук* (Вол., Озеро... 1959, 124).

ПЕРЕПЛІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплі́тати**. *В процесі хорового співу..* [поетак] *переплітання хорових партій з партіями заспівувача* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 47).

ПЕРЕПЛІТА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСТИ́**, ту́, теш, *док., перех.* 1. З'єднувати або скріплювати що-небудь між собою плетінням; сплітати. *Ось, наприклад, ремки почали пересихать. Деякі керівники позбудися великого клопоту: не треба переплітати лозові берези, не треба їх камінням бу́нити* (Руд., Остання шабля, 1959, 181); *Стрічний Олексій хитромудро переплів ремінням крупорушку, драч, вальці, січкарню* (Стельмах, І, 1962, 111); // Зчіплювати пальці рук, руки і т. ін. *Тетяна́ сіла до столу, мать подумала, переплів пальці рук, мо́жно стиснув, аж хрустнули кісточки, і, не розплітаючи пальців, уперся долонями в стіл* (Собко, Справа..., 1959, 96); — *Тамара сплу́нула перед собою карти і переплела пальці маленьких пещених рук* (Хор., Місто..., 1962, 110); // Обвивати чим-небудь (пучком або витком); сплітати. *Осман брів межею, переплітав бурки ногі, об коліна билося горошок, повик* (Горд., II, 1959, 323); *Переплітаючи її косами свої вели́кі, дужі пальці, повів* [батько] *запальну мову* (Юхвід, Оля, 1959, 71); * Образно. *Хвиля ти, щоб пісню я для тебе склав З запашних фіалок, з золотих купав, Щоб її жемчугами сонця переплів* (Олесь, Вибр., 1958, 386); // *перен.* Змінювати неспокійно, чергувати що-небудь з чимсь іншим. *Маруся накивалася на страву і, переплітаючи пісній світ обід оповіданнями про чорного метелика та про великий камінь, сміялася дзвінко* (Хотк., II, 1966, 48); *Молодь переплітала їх* [побожні пісні] *світськими, часто не зовсім пристойними коломийками* (Вільде, Сестри..., 1958, 45).

2. Перевивати волосся, коси і т. ін. чим-небудь. *Чеше* [волосся] *ж вона, чеше, гей, Перечісує, ти гей, гей, гей, гей, гей! Голубою стрічкою Переплітає* (Пер. лірика, 1950, 230); * Образно. *Коли б не сивина, що переплела чорне волосся, Марії не можна було б дати її сорока котирьох років* (Руд., Остання шабля, 1959, 40).

3. Запліта́ти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Постояла* [Горпина] *хвилинку, далі розпустає й переплітає проти сонця довгу рожеву косу* (Вас., III, 1960, 166).

4. Зшиваючи сторінки книжок, зошитів і т. ін., вставляти їх у тверду оправу і закріплювати в ній; оправляти. *Чолусь так зворушила вага його приступать переплітати книжки* (Довч., V, 1957, 444).

ПЕРЕПЛІТА́ТИСЯ, яється, *недок.*, **ПЕРЕПЛЕСТИ́СЯ**, тéться, *док.* 1. Сплітаючись, переплутуватися (про щось тонке, витке). *Вони* [рослини] *лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлися.. в тінну прямо на зустріч* (Довж., Зач. Десна, 1957, 461); *Тут вже темна сосонка починає мішатися з дубом, липою, кленовою, ось став густше, густіше; дерево переплелось вітами — як те волосся* (Стор., I, 1957, 76); * Образно. *В маленькій будиночок, на дату якою переплелося мереживо щогла, антен і проводів, її не пустили* (Ів., Вел. очі, 1956, 14); // Зчіплюватися (про пальці, руки і т. ін.). *Дитячі голоски перетворюються, як стрекотання перепу́нників, дитячі руки переплітаються, як павутиння* (Григ., Вибр., 1959, 281); *Дівчата йшли, переплівшись руками, свіжі після купання, веселі* (Мянко, Ясні зорі, 1951, 125); // Обвиватися або проростати, пронизуватися чим-небудь гнучким або витким; сплітатися. *Все тут, в тих вічних піснях, все тут якесь воєже, природне, нерушне. Потім зі срібного стає чорним; переплівся чорним корінням* (Хотк., II, 1966, 45); // *перен.* *І сте́жки, доро́ги і т. ін.* Схрещуватися, стинатися. [Бе́бусь:] *Скинь чайок. А гості ваші де ж?* [Ваши́ленко:] *А гості порозходились. Як дивно переплітаються шляхи людські* (Дмит., Драм. тв., 1958, 379).

2. *перен.* Змішуючись, поєднуватися з чим-небудь іншим. *Делікатні сині пасма диму вилися, як сині стрічки, і переплілися з густими зеленими гербами* (Н.-Лев., IV, 1956, 97); // Зливатися (про звуки). *Левицький, що має напрочуд красивий тенор, образу ж підготов пісню, і їх голоси полилися, приємно і мелодійно переплітаючись* (Тулуб, В степу..., 1964, 47); *Залунали-заграли чоловічі баси й тенори, золотими разками переплелися з ними дівочі сопрано* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 87); // Непослідовно поєднуватися (про абстрактні поняття). *Раз зведена на дорогу загальних тем та злободенних роздумів йшла жінка... Особисті пригоди переплітаються з короткими, та метткими характеристиками людей* (Фр., IV, 1950, 192); *Читайте все підряд — так так переплелись Трагічне й радісне з сатирою гідкою* (Еллан, I, 1958, 244); // Неорганічно зливатися, об'єднуватися в одне ціле. *Непомітно для школярів поплели дні за днями, тижні за тижнями, одні шкільні події змінялися на другі, переплітаючись в одне довге шкільське свято* (Вас., I, 1959, 157); *Час Вітчизняної війни поширив тематику пісні. Трагічне і героїчне в ній стали поруч, лірика і пафос переплелися в одне* (Мал., Дукки..., 1959, 72).

3. *тільки недок.* Пас. до **переплі́тати**.

ПЕРЕПЛУТА́НИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переплу́тати**. *Дикий виноград, переплутаний кручеными пакличами, якрився.. густобущі цілими гілками* (І.-Лев., II, 1956, 216); *А елібомий рів-канал.. був заміновий фугасами, перепутаний хащами дротів* (Гончар, II, 1959, 388); *Їх було троє. Дідусь в окулярах, без бороди, без вусів, з сірою, беладно переплутаною чуприною; жінка середніх років.., непоказочний чоловік* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 240); *Зовдала вона про електроогорожу, але зараз же застерегла себе — напрід, щоб і дирло тунелю було перекрите дротом* (Смоли́ч., I, 1958, 78).

◇ **[Всі] ка́рти переплу́тано**, *безос.* — розладнано, сплутано чий-небудь плани, наміри. *Він ледве стримував себе від злості за те, що пришелепуватий Кукса своїм дурним постріпом так несподівано зірвав усю операцію. Тепер всі карти переплутано* (Кучер, Трудна любов, 1960, 149).

2. *у знач. прикм.* Безладно переплетений; заплутаний. *Кожний дріт, іржавий і переплутаний, залягає на старих кілках* (Кучер, Дорога..., 1958, 157); *Щоб краще подивити снєбна під час збирання переплутаного хліба, лапки* [жатки] *по краях з'єднані* (Зверн. комбайнів, 1957, 100).

3. *у знач. прикм.* В якому все порушилося, переміщалося. *В мій* [голові] *усе переплутане. І не жалю, ні гніву* (Головко, II, 1957, 156); *Всі почуття її, збурені, незрозумілі, перечутані, вилилися в тому вигуку: — Сергій... Петрович!* (Собко, Справа..., 1959, 143).

ПЕРЕПЛУ́ТАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплу́тати** і **переплу́татися**.

ПЕРЕПЛУ́ТАТИ *див.* **переплу́тувати**.

ПЕРЕПЛУ́ТАТИСЯ *див.* **переплу́туватися**.

ПЕРЕПЛУ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переплу́тувати** і **переплу́туватися**.

ПЕРЕПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛУ́ТАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Безладно переплітати що-небудь; заплутувати все, багато чого-небудь або обплутати, обгортати щось чимось. *Улас... переплутав дві вірьовки шнурками, неначе шаблями, так що з двох вірьовок вийшла ніби драбина* (Н.-Лев., III, 1956, 300).

2. Порушувати попередній порядок; приводити у безлад, переміщувати. *Усіх спокушав туди і сюди — хто знає, куди й для чого, а все це разом подібне до театру маріонеток, в якому режисер переплутав порядок дій* (Коцюб., II, 1955, 413).

Переплу́тати все (ви сі́чі) — порушити порядок, внести плутанину. — *Ночекайте, почекайте!* — *сказав ковалик Кричалуші.* — *Так ви переплутанко все на світі* (Скл., Карпати, II, 1954, 223).

◇ **Переплу́тувати (переплу́тати) [всі] ка́рти** кому, чиє — розладнувати, сплутувати чий-небудь план, намір. *Козацька тактика переплутувала йому всі карти* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 504).

3. *також без додатка.* Приймати одне за інше, плутати що-небудь із чимось іншим. *Бовся* [Юнак] *роздратувати козака і що-небудь переплутати з того, що так старанно тлумачив йому... Мазовський* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 45); *Хто знає? — почувся хрипкий чоловічий голос. — Прибачте,— тихо сказав Олександр,— напевне, черпова переплутала... Ви не знаєте випадково, у якій кімнаті зупинилась Крайнічанко?* (Зар., На... світі, 1967, 210); *Бажаючі переплутати це слово з очеретом (будь ласка), яке він знав* (Гончар, III, 1959, 144).

◇ **Переплу́тати пра́ведне з гріши́ним** — змішати, сплутати все, хороше і погане, протилежне. *Уранці жахлива новина: нашу родину виселяють із села. Сказався, мовляв, старий, переплутав праведне з грішним: Замість дрібочком бекаєв по болоті гамати, почав угодників гушати в гаті* (Ковіцька, Кутя., 1960, 7).

ПЕРЕПЛУ́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕПЛУТА́ТИСЯ**, зється, *док.* 1. Сплітатися між собою, безладно сплутуватися одне з одним або з чим-небудь. *Гілі вузлувалі горіли на буки переплутувалися слізьми* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 336); * Образно. *На західні сонце зрівнялося з лісом і котилося нижче, на всьому лісу переплутувалося коси променів* (Ю. Янов., I, 1954, 286); *// Перехрещуватися* (про сліди, стежки і т. ін.). *На снігу чітко вимальовувався слід від підошов, який переплутувався з слідами двох лиж* (Донч., IV, 1957, 443); *Між осик біліх по траві стежки навхрест переплутались* (Головко, I, 1957, 107); *// перен.* Зливатися (про звуки). *Мелодії сплелися, переплутуються в якомусь хаотичному вальсі* (Н.-Лев., III, 1956, 305).

2. **Приходити в безлад, переміщуватися.** *Дарабо рачкувала вперед, аж ледве Тимофій скочив.. Увесь світ зачав крутитися довкола мене! В якімось дивнім танці переплутувалися знайомі контури гір, і я не міг пізнати, де що стоїть* (Хотк., II, 1966, 388); [К и р и л о:] *Далі ними ще довші будуть: перед нічцем світу усе переплутається...* (Кроп., II, 1958, 10); *І диво — не прочитав* [Данив] заголовка: *літери якось переплутались* (Головко, II, 1957, 100); * Образно. *В споминній хвилі уяві переплутався всі шляхи-дороги цілого світу* (Довж., I, 1958, 293).

Все переплу́талось [у голові (и думи́ах *і т. ін.*)] — все втратило ясність, стрункість, стало безладним. *У голові все переплуталося, тіпало жаском, наче після чаду та диму...* (Мирний, I, 1954, 359); *В думках усе переплуталося, і дівчина не в силі була сама розібратися в тій плутанині* (Жур., Вечір., 1958, 217).

3. *тільки недок.* Пас. до **переплу́тати**.

ПЕРЕПЛЮ́НУТИ *див.* **перепльо́бувати**.

ПЕРЕПЛЮ́СКУВАТИ *див.* **переплі́скувати**.

ПЕРЕПЛЮСКУВА́ТИСЯ *див.* **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛЮ́СНУТИ *див.* **переплі́скувати**.

ПЕРЕПЛЮСНУ́ТИСЯ *див.* **переплі́скуватися**.

ПЕРЕПЛЯ́С, у, *ч.* Російський народний танець, а також музика до цього танцю. *Коли задубіли від важкої праці солдатські руки взяли народного банка... Не стримався я, Олено, і пішов по колу вибивати нашвидкуруч вивчений перепляс* (Логв., Давні дні, 1961, 61).

ПЕРЕПЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перепльо́вувати**.

ПЕРЕПЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПЛЮ́НУТИ**, ну, неш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Плювати через кого-, що-небудь. *Потому вони ще плювали: хто переднє кажуху* (Коцюб., II, 1955, 283).

2. *тільки док.* Плювати деякі, між ким; *// перен.* Перевершити кого-небудь у чомусь. — *Ну, знаєш,... — замилівся Пивло,— ти навіть щедрінського градоправителя переплюнув: той управління* [скасував] *був науки, а ти хочеш — навіть саму основу життя, любов!* (Головко, II, 1957, 473); — *Я вам скажу, що мій сусіда, гитарій і лукавий сопова колгоспу Безвь збудував великий сеалник у балці, розвів там тисячі гусей та качок і не регулярно мене не тільки по вартості трудодня, а й по валовому збору м'яса...* (Чаб., Тече вода..., 1961, 97).

ПЕРЕПНУ́ТИ [1] *див.* **перепина́ти** [1].

ПЕРЕПНУ́ТИ [2] *див.* **перепина́ти** [2].

ПЕРЕПНУ́ТИСЯ [1] *див.* **перепина́тися** [1].

ПЕРЕПНУ́ТИСЯ [2] *див.* **перепина́тися** [2].

ПЕРЕПОВЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переповза́ти**. *Вправи основної гімнастики... ходьба, біг, переповзання, стрибки та ін. використовуються з метою поліпшення загального розвитку* (Фіз. вихов., 1954, 7).

ПЕРЕПОВЗА́ТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Повзаючи, побувати в усіх або багатьох місцях.

ПЕРЕПОВЗА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПОВЗТИ**, уду́, уде́ш, *док.* 1. *перех.*, *через що.* Поповзом перемішатися через кого-, що-небудь, на іншу сторону чогось. *Фелікс і Воля з дівчинкою переповзли Прорізну вулицю й готувалися перлити в каналізаційний люк, коли знову почули собачий гавкіт* (Ю. Янов., II, 1954, 43); *// розм.* Перобратися через що-небудь повільно, з труднощами. *Здавалося, перші хвилі, через які автобус переповзав з величезним зусиллям* (Донч., VI, 1957, 539); — *Мале воно* [хлоп'я] *ще, мале,— жалісно прикладав жінка руку до щоки.— Так за день натомиться, намучається, що через поріг не може переповзти* (Стельмах, I, 1962, 454).

2. *перепех.* Плазуючи, перемішатися по якомусь просторі. *Коханову доводилось посуватися з своєю групою повільно, весь час маскуючись, місцями переповзаючи по-пластунському, бо з кряжу... часто обливалися вогнем кулемети* (Гончар, II, 1959, 105); *До своїх людей Захарові в цю мить уже не можна було переповзти по мостку, як це зробив він уночі* (Ле, Право..., 1957, 121); *// Плазуючи, перебратися з одного місця на інше. Куркачі зривалися з місця, бігають вперед, падають, переповзають на 3—4 кроки вбік від того місця, де впали, знову сполохаються на ноги, мчать до вихору* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 79); *Вони* [розвідники] *переповзли за кам'яний виступ, ближче до жлетка* (Кучер, Чорноморці, 1956, 308); *Мухіддінов переповз на правий бік плоту і обережно взяв весло* (Голов., Тополя..., 1965, 387); *// Не маючи ніг, пересуватися по поверхні всім тулубом* (про плазунів). *Я не прикорпі пристіл, зов сонний, І дивився тупо і без сил. Аж змія переповзла*

наре́шті... (Крим., Вибр., 1965, 39); *// перен., ірон.* Переходити в наступний клас з низькими оцінками. *Увесь клас і директор добре знали, як вчилася Параска, ледве на трійку витягувала, переповзала з класу в клас* (Цюпа. Вічний вогонь, 1960, 23); *// перен.* Пересуватися (про промінь, відблиск світил і т. ін.). *Небо на сході всюди побіліло і тьмяний відблиск його повзі переповзав на захід* (Голов., Тополя.., 1965, 220); *Місячний промінь пив по долівці, дійшов до голови Малуші,... переповз їй груди й зупинився на постолах* (Скл., Святослав, 1959, 82).

ПЕРЕПОВЗТИ́ *див.* переповза́ти.

ПЕРЕПОВЗ|ВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. переповза́ти.

ПЕРЕПОВЗА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПОВЗТИ́**, повзу́, повзе́ш і переповзу́, переповзи́ш, *док., перех.* Повзати це раз, повторно або заново, по-іншому. *Дамала зразу заховалася переповзати свого Сашу* (Смоляч, Мир.., 1958, 178); *Жайденько переповзши маленького, вибігла* [молодиця] *з ним на вулицю* (Речм., Весн. грози, 1961, 403); *Заплакав Петрик, треба було його переповзти* (Стельмах, II, 1962, 251).

ПЕРЕПОВЗА́ТИСЯ, аємося, *недок.* Пас. до переповза́ти.

ПЕРЕПОВЗТИ́СЯ *див.* переповза́тися.

ПЕРЕПОВЗ|ТИ́СЯ, повзу́ться, повзе́шся і переповзу́ся, переповзи́шся, *док., перех.* Повзати по-іншому. *Дамала зразу заховалася переповзатися свого Сашу* (Смоляч, Мир.., 1958, 178); *Жайденько переповзши маленького, вибігла* [молодиця] *з ним на вулицю* (Речм., Весн. грози, 1961, 403); *Заплакав Петрик, треба було його переповзти* (Стельмах, II, 1962, 251).

ПЕРЕПОВЗА́ТИСЯ, аємося, *недок.* Пас. до переповза́ти.

ПЕРЕПОВЗТИ́СЯ *див.* переповза́тися.

ПЕРЕПОВІ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до переповіда́ти. * Образно. *Коли переповите тросами холодня закорчило.. об зорянний уклє берега.., вока махнула вона рукою* (Ле, Право.., 1957, 297).

ПЕРЕПОВІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. переповіда́ти. *Товаришь.. легковажна розмова — більше на жартах та анекдотах: це були переповідання життєвих фактів* (Смолич, День.., 1959, 124).

ПЕРЕПОВІ́ДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПОВІ́СТИ**, ім, ість, *док.* 1. *перех.* Переказувати своїми словами почуте або прочитане. *Переповідаючи думку Верлена, пост не каже, що таке питання не може постати у сучасної людини* (Крим., М. Рильський, 1960, 166); *Знов так, як вдома, в Дніпродзержинську почала Тамара підільну роботу. Вона переповідала жінкам сказане їй Зарою* (Хижняк, Тамара, 1959, 195); *Мовчун.., як річ бійця переповів, Напихнув димок* (Мал., Серце.., 1959, 230).

2. *перех.* і *неперех.* Говорити, розповідати про щонебудь. *Досі переповідають з радості, як вона.. своїм єдиним небито викликала їх* [пацюків] *з притулку, ішла й лилась сльозам у бік моря* (Гончар, Тронка, 1963, 213); *Звечора, щільно зачинивши вікна, подруги довго розмовляли, переповідаючи одна одній свої життєбуття* (Коз., Блискавка, 1962, 272); *Анатоль переповів йому, чого хотіла делегація* (Кич., II, 1958, 362); *Коли Сашко вже відкрив був рота, щоб заговорити, він раптом констатував, що не вміє переповісти того, що сам бачив* (Смоляч, V, 1959, 539).

Не в сі́лі переповісти́ що; Усього не переповісти. *мати надзвичайно багато відомостей, які не вкладаються в одну розмову, лист і т. ін. Кінчу свій лист. Досить. І так усього не переповіси* (Фр., IV, 1950, 378); *Що зі мною сталося, я не в силі тобі навіть переповісти* (Коб., II, 1956, 319).

3. *перех.* Розповідати знову, ще раз повторювати. *Минова переповів ще раз почуте від бабки* (Гжицький, У світ.., 1960, 15).

ПЕРЕПОВІСТИ́ *див.* переповіда́ти.

ПЕРЕПОВІ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до переповіди́ти. *Іхати трамваєм хлопці не хотіли, бо мамині до себе звикні вулиці, переповідні людьми* (Коп., Десятикласники, 1938, 260); *Калакучих потоки помчали з гір до річки, переповненої весняною водою* (Шиян, Баланда, 1957, 61); *Його голова .. була переповнена думками про вибори* (Март., Тв., 1954, 367); [Андрій:] *Боже милий! Один ти бачив моє серце, переповнене кривавих сліз!* (Кроп., I, 1958, 460); *Як я чарці, налитій до краю, Вже місця й для краплі нема — Душа, переповнена щастям, Частенько буває нема* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 297); * У порівн. *Наче переповнений чимось таємничим й священним, він все робив поважно* (Коцюб., II, 1955, 335).

2. *у знач. прикм.* Заняцто повний. *Прийшов ще один переповнений автобус* (Ткач, Плем'я.., 1961, 286); *// переповне́но, безос. присудк. сл.* * Образно. *На Захід ідуть легіони. І що нам кохання і смерть? Повіграя тугим і червоним серця переповнену вщерть* (Сос., I, 1957, 300).

ПЕРЕПОВНЕ́НІСТЬ,ності, *ж.* Якість за знач. переповне́ний 2. *Лондон займав перше місце щодо переповненості житлових приміщень або навіть щодо абсолютної непридатності їх для людського житла* (Маркс, Капітал, т. I, кн. 1, 1952, 659).

ПЕРЕПОВНЕ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. переповни́ти і переповни́тися. *Простягала* (Маруся) *руки, купаючи їх в сонячних променях, зігкувала, ставала на коліна, мов молилася, з якимсь захопленим екстазом, в якомусь переповненні* (Хотк., II, 1966, 143).

ПЕРЕПОВНИ́ТИ *див.* переповня́ти.

ПЕРЕПОВНИ́ТИСЯ *див.* переповня́тися.

ПЕРЕПОВНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. переповнюва́ти і переповнюва́тися.

ПЕРЕПОВНЮВА́ТИ *див.* переповня́ти.

ПЕРЕПОВНЮВА́ТИСЯ *див.* переповня́тися.

ПЕРЕПОВНЯ́ТИ, яю, яєш і **ПЕРЕПОВНЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПОВНИ́ТИ**, ню, ниш, *док., перех.* 1. Наповнювати, заповнювати ким-, чим-небудь понад міру або в дуже великій кількості. *Шкільна молодь.. переповнює залькучі академічної опери і драми* (Еллан, II, 1958, 171); *Весело щебетали пташки, вони вдавалось, переповнили всі кущі* (Грим., Дорога.., 1964, 65); *// безос. Сподівались, що вітром нажене дощу, а його так і не навіяло, тільки заві́ями сухої курява переповнило степ* (Гончар, II, 1959, 367).

2. *перен.* Заповнювати цілком (про почуття, переживання, думки і т. ін.). *Щастя переповнює так мене всього, що вимовлює з мене навіть слова* (Коцюб., II, 1955, 254); — *На добранич. Одарко Гаврилівно,* — *повторив Ладимко. Його переповнювали думки. Хотілося швидше вилити їх на папір* (Рудь, Остання шабля, 1959, 189); *Почуття переповнювали чергову душу Докії Затарівни* (Дмит., Роздука, 1957, 69); *Буйна радість переповнила серце* (Головко, II, 1957, 639).

◇ **Переповни́ти ча́шу** (ча́рку, ми́ру і т. ін.) (терпи́ння] — позбавити сил, можливості терпіти, зносити що-небудь. *Другого дня сталася сутичка Маслюка з полковником Голубом. Це була остання крапля, що переповнила чашу* (Багмут, Шасл. день.., 1951, 77); *Минуте ледве встояв на ногах.. Її страшні спомяни на довгому тілі переповнили чарку* (Л. Янов., I, 1959, 310); *Нічого терпеливо читав ці всі вигадки роздратованої приспрастті й опущених надій чесних, але обмежених людей.. Та нарешті один лист, відмінний від інших щодо тону й міри, переповнив міру* (Фр., VI, 1951, 287).

ПЕРЕПОВНЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся і **ПЕРЕПОВНЮВА́ТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕПОВНИ́ТИСЯ**, нюся, нишся, *док.* 1. Наповнюватися, заповнюватися ким-, чим-небудь понад міру або в дуже великій кількості.

Город до того переповнявсь росинами, що десь серед літа вони вже не вміщалися в ньому (Довж., Зач. Десна, 1957, 461); *Йому вже не треба було ходити на лісосіки: лісоруби самі приходили в кіно. Приміщення день у день переповнювалося людьми* (Томч., Закарп. опов., 1953, 14); *Цвях, переповнившись, заливає городи, розмиває хати* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

2. *перен.* **Заповнюватися почуттями, переживаннями, думками** і т. ін. цілком, повністю. *Маруся переповнялася почуттям безграничної радості* (Хотк., II, 1966, 63); *Дивився він їй услід, а серце переповнювалося гіркотою і тяжкою обидою* (Руд., Остання шабля, 1959, 198); *Якось так весь організм пересякся ароматами моря, квіток, так переповнився красою, що забуваєш, що ти людина* (Коцюб., III, 1956, 358).

◇ **Ча́ша (ча́ра, ча́рка, мі́ра** *і т. ін.*) **[терпі́ння] перепо́внилася** — немає більше сил, можливості терпіти, зносити що-небудь. *Крапля до краплі — гіркою отрутою вщерть переповнилась чара...* (Л. Укр., I, 1951, 219).

ПЕРЕПО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепоїти**. * Образно. *Дим з вогнем вилетіли з труби паровоза.. і зникли в паді, розчинившись у перепоєному вогкістю повітрі* (Трубл., I, 1955, 121).

ПЕРЕПОЇ́ТИ *див.* **перепо́ювати.**

ПЕРЕПО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполо́ти.**

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **переполіскувати**. — *Білизна, мивана [мати], прана й переполіскувана у гірській воді, це не то, що в воді міста* (Коб., III, 1956, 183).

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переполіскувати.**

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЛОСКА́ТИ**, ощу́, о́щеш, *док.*, *перех.* 1. Полоскати все або багато чого-небудь. *Тихне робочий день.., переполоскали білизну гуцулки в потоках* (Хотк., II, 1966, 374); *Галя та Масючка переполоскали стакани і в одну мить прибрали зі стола посуд* (Н.-Лев., I, 1956, 579).

2. Полоскати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПОЛІ́СКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **переполіскувати.**

ПЕРЕПОЛОВИ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переполови́нити**. *Оскільки в Івана залишалася незабинтованою ліва половина обличчя, а в Максима — права, то поруч вони виглядали ніби одне обличчя, тільки переполовинене, розділене навпіл* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 230); * Образно. — *От і мене ждуть не діждуться.— Хто там жде тебе, переполовиненого?— чується голос унизу* (Мирний, III, 1954, 303); // **переполови́нено**, *безос. присудк. сл. Чвертечку переполовинено. Цокнулися* [брати] *пластмасовими чарками* (Дмит., Обпалені.., 1962, 203).

ПЕРЕПОЛОВИ́НИТИ *див.* **переполови́нювати.**

ПЕРЕПОЛОВИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕПОЛОВИ́НИТИ**, ню, ниш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Ділити надвоє, навпіл. *Тільки знов і без Дори їй* [матері] *буде недобре,— біда се, коли треба переполовинювать дітей* (Л. Укр., V, 1956, 154); * Образно. *Жовтава імла переполовинила кімнату* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 126); // Зменшувати наполовину або на велику частину наявність, кількість кого-, чого-небудь. *Цілий день писала Лукія Лаврінові відповідь. Написала і про военну цензуру, яка, окаянна, переполовинює його, Лаврінове, писання* (Донч., III, 1956, 116); *Ввечері у Лошакова на.. бенкеті була рада, як би так зробити, щоб переполовинити мужика у земстві* (Мирний, III, 1954, 383).

2. *перен.* Привласнювати, розтрачувати, з'їдати і т. ін. половину або велику частину чого-небудь. — *Як вони вже тільки не старалися ограбити, obдерти мене цей рік! Сашка і смушки тягав, Сашка і фураж переполовинює, возами батькові на хутір таскає* (Гончар, I, 1959, 31); [Т и х о н:] *Бувало, пан пошлють Прокошку за покупками або звелять хліб продати, то вже ми, всі дворські, знаємо наперед, що він грошики переполовинить* (Кроп., III, 1959, 112); [Д а ш а:] *А що ж це таке?* [М а к у х а:] *Це — карамелька!.. Неси ж, неси! Та дивись мені: не переполовинь дорогою!* (Мам., Тв., 1962, 359).

ПЕРЕПОЛО́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполоска́ти.**

ПЕРЕПОЛОСКА́ТИ *див.* **переполіскувати.**

ПЕРЕПОЛО́ТИ *див.* **перепо́лювати.**

ПЕРЕПО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполо́ти**. *Підводжу голову: мої рядки переполоті, а коло рову стоїть чорнява Ірися і кличе обідати* (Кос., Новели, 1962, 15).

ПЕРЕПОЛО́Х, у, *ч.* 1. Раптове замішання, тривожна метушня; переляк, викликаний таким замішанням. *Як схарапуджена отара, кинулися вони* [пішаки] *врозтіч... хто куди!.. Такий переполох — генералові на руку ковінька* (Мирний, I, 1949, 189); *Повсюди в багатих садибах панував переполох, поширювались неймовірні чутки, селяни ходили похмурі й озлоблені* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 81); *Переполох нападав на нього завжди в ті хвилини, коли дзвонило вище начальство* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 207).

З переполо́ху — злякавшись чого-небудь, від страху, викликаного замішанням. *Підкралися* [дівчата], *щоб іззлякать; Коли подивляться, що вбитий,— З переполоху ну втікать!* (Шевч., I, 1963, 8); **Зчини́ти (ви́кликати** *і т. ін.*) **переполо́х; Наробити переполо́ху** — налякавши, викликати загальне замішання. *Звістка про напади опришків у трьох місцях одночасно викликала переполох у всій окрузі* (Гжицький, Опришки, 1962, 162); **Переполо́х зчини́вся (учини́вся, ста́вся, поча́вся** *і т. ін.*) — хтось налякався; створилося замішання. *Гай, гай, як почули про ту нову конституцію Медведі, Вовки і всякі інші драпіжники! От варто було побачити, який переполох між ними вчинився* (Фр., III, 1950, 229); *На другий день у неділю рано стався на фабриці великий переполох* (Ков., Світ.., 1960, 54).

2. *заст.* Назва хвороби, викликаної переляком. *Найважче було встановити причину хвороби. Це не пристріт і не соняшниці, тут швидше вже переполох чи просто наврочено...* (Донч., III, 1956, 132).

◇ **Вилива́ти (ви́лити) переполо́х** *див.* **вилива́ти.**

ПЕРЕПОЛО́ХАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполо́хати**. *Маріка була переполохана і мовчала* (Хотк., II, 1966, 392).

2. *у знач. прикм.* Який переполохався. *Переполохані панянки тулились по кутках, як овечата розігнаної вовком отари* (Стор., I, 1957, 375); *Зрідка чулися з села постріли та тривожне виття переполоханих собак* (Іщук, Вербівчани, 1961, 134).

ПЕРЕПОЛО́ХАНО. Присл. до **переполо́ханий** 2. *Біля самої звіртки хтось переполохано окликнув Тарана* (Жур., До них іде.., 1952, 124); *Коли я зайшов до учительської, замовкли* [учителі], *якось переполохано й винувато дивились на мене* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 125).

ПЕРЕПОЛО́ХАТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.* Чимось несподіваним викликати сильний переляк у всіх чи багатьох або у кого-небудь. *Жінку переполохав: прощай, каже, їду, не повернуся більше ніколи...* (Еллан, II, 1958, 19).

Переполо́хатися, аюся, аєшся, *док.* Відчути переляк від чогось несподіваного. *Крутонр перекладає його слова капітанові. Той злегка переполохався* (Ю. Бедзик, Вогонь..., 1960, 55).

Переполо́шений, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **переполоши́ти**. — *Чого ж ти сам себе більше? — поспитала* [Парка] *його, вся переполошена* (Цюпчик, I, 1955, 168).

2. *у знач. прикм.* Який переполошився. *Ніхто ще.. на березі не було спільних людей, як сьогодні.. Тільки переполошені дачники чіпкали на вокзал* (Панч, II, 1956, 527); * *У порівн. Вороз біжить переполошеною отарою перед очима* (Іс. Опов. та кирил., 1990, 295); *// Який виражає переполох. З переполошеним видом, блимаючи і ніби прагнений до кимсь'кого притулку, стояв* [Стоколоса] *на розі вулиці* (Фр., II, 1950, 300).

Переполо́шено. Присл. до **переполо́шений** 2. *Мишко вголос переполошено питався: хто зайшов до хати?* (Десняк, Вибр., 1947, 81); *Анюта надсотнила його в сінях, переполошено сказуючи в вічі* (Тют., Вир, 1961, 484).

Переполо́шити, лошу́, ло́шиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **переполо́хати**. *Се був той пекельний гуркіт, що так переполошив ключіка* (Фр., II, 1950, 258); *Переполошив ти лісорубів* (Тонч., Закарп. опов., 1953, 12).

Переполо́шитися, лошу́ся, ло́шишся, *док., розм.* Те саме, що **переполо́хатися**. *Почалося полошення. Тюлені переполошилися, вони ярюкали, били плавцями, перевертались, незграбні, великі, ракгалались врізнобіч* (Трубл., I, 1955, 147); — *Чого постішав? — затримала його Остапчук.— Розкажи, де був? Ти, здається, весь їздив...— Я? — переполошився Кулик. —А чого це ти питаєш?..* (Жур., Дорога..., 1948, 205).

Переполу́днати, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **переполу́днувати**.

Переполу́днувати, ую, уєш, *док., розм.* Поїсти між обідом і вечерею. *Піти й собі переполуднувати* (Сл. Гр.).

Переполю́вання, я, *с.* Дія за знач. **переполюва́ти**.

Переполю́вати, юю, юєш, *недок.*, **Переполоти́**, олю́, о́леш, *док., перех.* 1. Полоти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Оленка побачила перед себе обполені рядки: то сестра Христя перполоє її рядки* (Горд., II, 1959, 41).

2. Полоти все або багато чого-небудь.

Переполю́ватися, юється, *недок.* Пас. до **переполю́вати**.

Перепо́н, у, ч.: **Нема́є (нема́) перепо́ну** *комр* — те саме, що **Нема́є (нема́) перепо́ни** (див. **перепо́на**). *Йде скотина,— нема перепону — через грядки так і чеше* (Мирний, I, 1949, 139).

Перепо́на, и, ж. 1. Те, що закриває доступ до чого-небудь, перешкоджає рухові. *Загоплено рипить держач — чудовий хідок, що недавно здолав путь в позбавлених країн аж сюди пішки, перелітаючи тільки водні перепони* (Оров., Зел. поміж, 1961, 3); *Сугим вітрам могутні перепони — Зелені встануть смуги лісові* (Дор., Серед степу.., 1952, 31); *Висока вода нестримною хвилею.. рвнула, змітаючи на шляху своїм всі перепони* (Шиян, Партиз. край, 1946, 214); * *У порівн. Так ось вона — ця круча Альбіону, Вапнисто-білий невисокий щит, Який, немов удану перепону, Поперед себе звів гориавий бруит* (Бажан, Роки, 1957, 179).

2. *перех.* Те, що перешкоджає здійсненню чого-небудь; перешкода. *Так клопотавсь цар духів лісових, що любить всякі перепони класти Святим аскетам* (Фр., X, 1954, 405); *Переслідуваний ударами злої долі — він* [І. Франко] *опробив у собі безсмертність, життєву силу, нестомність до подолання перепон* (Тич., III, 1957, 166).

Без перепо́н — без перешкод, безборонно. *Натоки розтинувся, і Мостей Мірошник без перепон пішпався до Святюка* (Енік, Ти., 1958, 480); **Не зна́ти перепо́н (перепо́ни) [в ко́му]** — не стримувати, не обмежувати себе, не мати перешкод. *Сам він був найвільнолюбний чоловік на весь повіт, не знав ні в чому ніяких перепон* (Мирний, IV, 1955, 220); **Нема́є (нема́) перепо́ни** кому, чому — неможливо стримати, перешкодити. *Для вуж живих немає перепон. Спасайся вам, сини мої, орли, що ви на заклик мій не забарились* (Лєс., Драми..., 1967, 145); **Ста́ти на перепо́ні — перешкоди́ти** кому-небудь. *Про них* [Лучко і Дорошенка] *ходять чутки, що в молодості щось між ними було, але чи війна чи інше щось стало на перешкоді, так і не зійшлися, так і несить свою любов* (Гончар, Тронка, 1963, 49).

Перепо́рений, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепо́рти**. * Образно. *Бусол, охляло спираючись на податливе повітря, пропік біле. перепорене корнями сплогами тіло десь на луці* (Гуц., Скупана.., 1965, 235).

Перепо́рпітися, йться, *док., рідко:* ◇ **Поро́ю перепо́рпівся** — пройшов якийсь час. *Була, була, була пора, та все перепорпілась!* (Мисик, Верховіття, 1963, 99).

Перепороти́ *див.* **перепо́рювати**.

Перепоро́тий, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепо́рти**.

Перепо́рювання, я, *с.* Дія за знач. **перепо́рювати**.

Перепо́рювати, юю, юєш, *недок.*, **Перепороти́**, порю́, по́реш, *док., перех.* 1. Пороти все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Розділити, розпорювати, розрізати на частини. *Другим ударом доворець перепорів* [Карпові] *шию, а третій удар завис, рука захал'ніла* (Ле, Паливайко, 1957, 268); * Образно. *Я.. стежив, як у вітаєтій блакиті перепорювали хлібами небо текучисті зорі. Це було в серпні, на межі прощання з літом* (Енік, Ти., 1958, 372).

Перепотіти́, ію, ієш, *док.* 1. Перестати потіти.

2. Дуже спітніти, виділити багато поту. *Василь Петрук перепотів.. від праці* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 191).

Перепотро́шений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепотроши́ти**.

Перепотроши́ти, шу́, ши́ш, *док., перех.* Випотрошити все або багато чого-небудь. * Образно. *— Як ковк овець, перепотрошу твою вовну, а тебе, найбільшого поганця, як діда твого Байду, турком віддам* (Ле, Паливайко, 1957, 89).

Перепохова́ний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепохова́ти**.

Перепохова́ння, я, *с.* Дія за знач. **перепохова́ти**. *Більш як 25 тисяч жителів міста Горна-Мілановац* [у Сербії] *і навколишніх сіл прийшло вчора сюди, щоб бути присутніми на церемонії перепоховання останків 408 радянських солдатів, сержантів і офіцерів, які загинули в цих місцях восени 1944 року* (Газ. Укр., 4.X 1952, 1).

Перепохова́ти, аю, аєш, *док., перех.* Поховати на іншому місці.

Перепочива́ти, аю, аєш, *недок.*, **Перепочи́ти**, йну, йнеш, *док.* Відпочинати недовгий час, робити коротку перерву для відпочинку під час праці і т. ін. *Положивши перо, одкинувшись на спинку стільця і стискаючи на грудях руки, він стає перепочивати* (Мирний, I, 1954, 319); *Гора зерна росла й росла. І коли,*

перепочиваючи хвилинку, Настя раптом глянула на цю гору, в неї несамовито вихопилося безмірно радісне: — Ой, яке ж багатство! (Жур., Дорога... 1948, 123); *Як сонечко вайшло, то Люборацький вже далеко був від Крутих: так вийхав, що не дав і коням зарвід перепочити* (Свидн., Люборацькі, 1955, 32); * *Образно. Ніхто вже на перевал: Перепочило після жнив, Утарло піт і — далі, далі, До вересневих щедрих див* (Мур., Осінні сурми, 1964, 15); * У порівн. *Десь отьючи жит так павколо завмерло. Навіть війна на далеких обрізах ніби перепочивала в цю пору* (Ле, Клен. лист, 1960, 38).

Перепочи́вок, вку, ч., *рідко*. Те саме, що **перепочи́нок**. *Зупинялись на останній перепочивок, .. я покажу вам перейдену путь. Ви побачите, як слідом за нами йтимуть дослідники шляхів* (Ю. Янов., II, 1958, 30).

Перепочи́нок, нку, ч. Недовготривий відпочинок, коротка перерва для відпочинку під час праці і т. ін. *Пройшовши Шіски, колиа стали коло волості, на вигоні, на перепочинок* (Мирний, І, 1949, 413); *З'єднання Федорова потребувало коротшого перепочинку для перегрупування і підготовки по дальших боїв* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 90); *Свій досвід, знання, свою пристрасну любов до справи він терпляче, на кожному перепочинку, на кожному привалі передавав їм* (Гончар, III, 1959, 113); *Наказ про відступ українських, як зміна частини на передовій, як заслужений перепочинок, зрештою як маневр* (Коз., Гарячі руки, 1960, 141).

Без перепочи́нку — не відпочиваючи; без перерви, весь час. *У верховітті дерев співали горлиці, ..без перепочинку кувала зозулі* (Мокр., Острів.., 1961, 19).

Перепочи́ти *див.* **перепочи́нати**.

Перепоювання, я, *с.* Дія за знач. **перепоювати**.

Перепоювати, юю, юєш, *недок.*, **перепої́ти**, ою, ої́ш, *док., перех.* 1. Давати напитися (перев. воду) коню або багатьом, а також давати кому-небудь випити надто багато рідини. *Перепоїти коня.*

2. Поїти спиртними напоями всіх або багатьох, а також давати випити кому-небудь надто багато спиртних напоїв. — *Голову поробив, писарю... Він! І людей перепоїв, на хате підбив... Він!.. І все він, усе він!..* (Мирний, І, 1949, 319).

Перепоюватися, юється, *недок.* Пас. до **перепоювати**.

Перепоя́сання, я, *с. рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перепоя́сати**. *На кінопляці Дорка була маленька дівчинка, яка сором'язливо тулиться до величної Горпини, перепоясаної кумачевими стрічками, з автоматом і гранатами* (Ю. Янов., Мир, 1958, 272); *Темно-синій, туго перепоясаний ватник Бойдарчука майже вписується з темрявою* (Вол., Місячне срібло, 1961, 20).

Перепоя́сати *див.* **перепоя́сувати**.

Перепоя́сатися *див.* **перепоя́суватися**.

Перепоя́сувати, ую, уєш, *недок.*, **перепоя́сати**, яшу, я́єш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **перепері́зувати**.

Перепоя́суватися, уюся, уєшся, *недок.*, **перепоя́сатися**, яшуся, я́єшся, *док., рідко.* Те саме, що **перепері́зуватися**.

Перепра́ва, и, *ж.* 1. Дія за знач. **переправля́ти**[1], **переправи́ти**[1] і **переправля́тися**, **переправи́тися** 1. *Місце справді було вигідне для переправи, бо сюдою брав кордонному козакові загнули за виступ,— і кілько річки знилало дому з ньої* (Коцюб., І, 1955, 354); *На березі ще раз Нікраю дівчатам любих; Во вони за переправу Тільки сю приймали плату* (Л. Укр., IV, 1954, 161); *При переправі через неспокійну, але бурхливу річку посковзнувся Дмитрій кінь і Дмитрій упав у воду* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 438).

2. Місце, де переправляються через яку-небудь водну перепону. *Кавалькада повільно спустилася до переправи і потрапила в непрохідну гущавину людей та возів біля розвіяного на ній моста* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 5); — *Он звідти,— показав учитель,— і тепер показують місце старовинної переправи через Дніпро — з полтавського боку до нас* (Ю. Янов., II, 1954, 123); // Споруда чи пристрій, за допомогою якого переправляються через яку-небудь водну перепону. *Тисячі найрізноманітніших засобів переправи — баркаси, човни-душогубки, плотів, бочок, дощатих ворит і всього, що тільки могла вигадати любима, щоб не потонути,— все рушило на любських плечах через заріст до Дніпра* (Довж., Зач. Десна, 1957, 304); *Він хоче тут зробити переправу, на свій берег вимостити гать* (Гонч., Вибр., 1959, 152); *Нижче по Дунаю, на тиждень від Будапешта, сапери прокопали вдвоє ночі навели переправу* (Гончар, III, 1959, 225).

Переправи́ти[1] *див.* **переправля́ти**[1].

Переправи́ти[2] *див.* **переправля́ти**[2].

Переправи́тися *див.* **переправля́тися**.

Переправлений[1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переправи́ти**[1]. *Частину військ.. вже було знято з плацдарму й хитро кудись під Микололь на підтримку військам, що вели боротьбу з вранішніми, переправленими через Дніпро корпусами* (Гончар, II, 1959, 374); // **переправлено**, безос. присудк. сл. *В одній з атак мене було тяжко поранено і звідти переправлено на лівий берег Волги* (Цюпа, Три кварти, 1958, 23).

Переправлений[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переправи́ти**[2]. *Переправлений вскіз.*

Переправлення[1], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[1].

Переправлення[2], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[2].

Переправля́ння[1], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[1].

Переправля́ння[2], я, *с.* Дія за знач. **переправля́ти**[2].

Переправля́ти[1], яю, я́єш, *недок.*, **переправи́ти**, влю, виш; *мн.* переправля́ть; *док., перех.* 1. Перевозити або переводити через яку-небудь водну перепону, труднопрохідне місце. *Накупив в чужих сторонах багацько товарів і, як переправляв через море, та й мішався такий бідний, що за прощення хлібом іду додому* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 109); *Нахибок Бичок був приставлений до переводу. На коні переправляв людей з одного берега на другий* (Гуц., Скупань.., 1965, 6); *Не патронних поясок, ні кухонь переправити на плавстрів не вдалося: все в'язне в болоті...* (Гончар, II, 1959, 246).

2. Переносити або переводити з одного місця в інше (звичайно переборюючи при цьому труднощі). *Франко входив до віденського гуртка революційної молоді, який, зокрема, таємно переправляв нелегальну літературу через Галичину до Росії* (Рад. літ-во, 4, 1967, 39); *Кордон вони* [переселенці] *перейшли з одною душею, без майна, надіючись, що дало пізніше переправлять контрабанди ти* (Стольмах, І, 1962, 200); [Монтаньяр:] *Лізь та поглядай вділ.. Доїдеш онде, а там вже хлопці мій, як переправить тебе ще й далі* (Л. Укр., II, 1951, 177); *Звідти нас доставлять літаком в Великої землі, обережати вибухівку, бокрипсти і переправити в тиловий госпіталь тяжких та поранених* (Гриш., Кавалер... 1955, 230); *Прислали .. зодягу, ніби нас справді мали з тюрми переправити в найближчий час до конутабору* (Збан., Єдина, 1959, 284).

Переправля́ти[2], яю, я́єш, *недок.*, **переправи́ти**, влю, виш; *мн.* переправля́ть; *док., перех.* і без

додатка, розм. **Виправлятя, перероблятя, усуваючи хиби, вади, помилки, недоліки.** *Свій перший нарис Ніна Сокіл писала дуже довго. Ретельно, багато разів переправляючи, обдумуючи й шліфуючи кожне слово* (Собко, Станіон, 1954, 165); *Якщо потрібна ця дата, то справляється, з якого і до якого дня вони грали, та й переграють* (Мирний, V, 1955, 417).

ПЕРЕПРАВЛЯ́ТИСЯ, яюся, я́шся, *недок.*, **ПЕРЕПРА́ВИТИСЯ**, влюся, вишся; *мн.* переправля́тися; *док.* 1. Перебиратися або переходити через яку-небудь водну перепону, труднопрохідне місце. *Почали переправлятися через Буг. Дивимося: собаки — буг у воду — і поплили на другий бік* (Є. Кулик, Сердечна розмова, 1957, 91); *В будинок відпочинку на горомі ось тут колись переправлялася я* (Гончар, Вибр., 1959, 197); *Останнє чудно. Він має таке враження, наче чекав переводу... Ось-ось переправиться... і не може* (Коцюб., І, 1955, 367).

2. *тільки недок.* Пас. до **переправля́ти** [1].

ПЕРЕПРА́ВНИЙ, а, е. Призначений для переправлення (*див.* **переправлення** [1]), переправи (у 1 знач.).

ПЕРЕПРА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Діспр. нас. мин. ч. до **переправи́ти**.

ПЕРЕПРА́ВНИЦЯ, я, *с.* Дія за знач. **переправа́**.

ПЕРЕПРАСО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепрасува́ти**.

ПЕРЕПРАСО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрасо́вувати**.

ПЕРЕПРАСО́ВУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕПРАСУ́ВАТИ**, ую, усш, *док., перех.* 1. Прасувати не раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Прасувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕПРАСО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перепрасо́вувати**.

ПЕРЕПРАСУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрасува́ти**.

ПЕРЕПРАСУВА́ТИ *див.* **перепрасо́вувати**.

ПЕРЕПРА́ТИ *див.* **перепра́ти**.

ПЕРЕПРА́ТИСЯ *див.* **перепра́тися**.

ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИ *див.* **перепрацьо́вувати**.

ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* **перепрацьо́вуватися**.

ПЕРЕПРАЦЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перепрацюва́ти**.

2. *у знач. прикм.* **Якийсь надто довго й важко працював; перетружений.** *— Ану, земля окремо і вода теж окремо! — замагає господар руками. Мазнув та й збіднів перепрацьований* (Козл., Щурм., 1956, 57); *// Який втратив силу, здоров'я від непосильної праці. Австрійський фронт на Бескиді о тій час складався переважно з старих опівчельців... Були це батьки численних родин, люди перепрацьовані, немічні, болізні* (Зруган, II, 1958, 214).

ПЕРЕПРАЦЬО́ВУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док.* 1. Працювати довше, ніж треба.

2. Працюючи надто довго й важко, перевтомлюватися.

ПЕРЕПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уешся, *недок.*, **ПЕРЕПРАЦЮВА́ТИСЯ**, ююся, юєшся, *док.* Перевтомлюватися від надто довгої, важкої праці. *— Жди його, як пана,— бурчав він, рухаючи вилами та удаючи, що він дуже перепрацювався тут без Павла* (Тют., Вир, 1964, 133).

ПЕРЕПРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрі́ватн**. *Дослідження показують, що насіння бур'янів, яке міститься в гної, при перепріванні останнього втрачає здатність проростати* (Бур'ян..., 1957, 229).

ПЕРЕПРІ́ВАТИ, бе, *недок.*, **ПЕРЕПРІ́ТИ**, їе, *док.* 1. Псуватися від сирості та тепла. *Я... побачив, що його [куща] корені спліснявіли у м'якій вузол. Одні корінці.. відмирали, перепрівали, інші проростали* (Хор., Козацьк, 1960, 57); *Восени, коли сніп як слід перепріє, ми безпосередньо перед оранкою на зяб вивозимо його на поле* (Хлібиров Укр., 4, 1967, 7).

2. Псуватися від довгого пекання. *Опухі перепріли від поту; Матрацн на ліжках перепріли; // розм.* Запалюватися під потру, бруду, підмірного тепла (про шкіру). *Пальці на ногі перепріли.*

3. Псуватися, втрачати смак від занадто довгого варіння на повільному вогні. *— І страва перепріває на перестоїть в печі,— думала вона. — Літо йому з чужою роботою! За нею і тамаття хліба не з'їсть саме в час* (Н.-Лев., І, 1956, 154); [*Ґ е в к о:*] *Об каша-чім вурбувшея. Краще б гладіла, щоб там у печі не перепріло що ти не задимилось* (Кроп., III, 1959, 201).

ПЕРЕПРІЛИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **перепрі́ти**. *Незважаючи на те, що торфові ґрунти багаті на органічні речовини, хороші результати дає внесення 10—20 т на гектар добре перепрілого гною* (Картошля, 1957, 102); *Безпосередній інвалід останньої війни Ко рові авени Колумба і Бробеєв,— Протерта блуза, випрані штани, Від поту перепріла портупея* (Дмит., Осінь.., 1959, 36).

2. *у знач. прикм.* **Гнилий** (про листя, сіно і т. ін.). *Карпо сидів на пеньку і латиком перегортав з місця на місце торішній перепрілий лист* (Іщук, Вирбівчани, 1961, 270); *Над нами шатенько гало верховіття сосен.. Пахне пахнявою, перепрілою хвоєю й грибами* (Донч., II, 1956, 29).

3. *у знач. прикм.* Зіпсований від довгого вживання, дії чогось. *В своїх хатніх перепрілій сорочці він ходив по ярмарку з таким вигладом, немов уже давенці йому в кишки весні черв'яки* (Гончар, І, 1959, 39); *// Подразнений, запалений від поту, бруду і т. ін.* (про шкіру, пальці, ноги). *Розлягались [пасажири] по-буржуйському, випрали перепрілі ноги в потертих обмотках та старих солдатських ботинок* (Збан., Сесиель, 1961, 8).

ПЕРЕПРІТИ *див.* **перепрі́вати**.

ПЕРЕПРОБІГ, у, *ч., спец.* Автомобільний пробіг, що перевищує норму. *В окремих колгоспах, за рішенням загальних зборів, шоферам виплачують премію за перепробіг автонокришок проти прийнятих норм* (Колг. Укр., 2, 1961, 46).

ПЕРЕПРОБО́ВУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕПРОБУВА́ТИ**, ую, усш, *док., перех.* 1. Пити або їсти, звичайно для проби, все або багато чого-небудь. *— Да!.. Ложив і я... Свиту побачив. Між знатними людьми культурну набрався. А вже всяких вин перепробував!..* (Шпиг, Баланда, 1957, 86).

2. Випробовувати все або багато чого-небудь, намагатися робити все або багато чогось. *Тимофій перепробував їх [фльорти] усі, й оригінальне гудіння разом із тихим жалібним жевжиком зазвучало приєднується до всезагального шуму* (Хотк., II, 1966, 416); *Перепробував* [Марко] *усі ключі, які тільки були в кімнаті, але нічого з того не вийшло — двері не піддавалися...* (Мик., II, 1957, 325); *Не з книжок, а на власному досвіді, своїми малими руками перепробував* [Микола] *усі хліборобські роботи* (Коз., Гарячі роки, 1960, 133).

ПЕРЕПРОБУВА́ВИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепробува́ти**.

ПЕРЕПРОБУВА́ТИ *див.* **перепробо́вувати**.

ПЕРЕПРОВА́ДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепрова́дити**.

ПЕРЕПРОВА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепрова́дити**.

ПЕРЕПРОВА́ДЖУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕПРОВА́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Відправляти

або доставляти кого-, що-небудь в інше місце, часто у численні супровоні. *Фронт підійшов до Дніпра, табір не збирався никуди перепрова́джувати* (Ю. Яновський, II, 1954, 28); — *Я хочу перепрова́дити монголів на Угри, бо, чим скорше підуть із нашого краю, тим менше тут рудки наробять* (Фр., VI, 1951, 73); *Бойовий штаб дерущих йому.. допомогти Шевчукові частину гвинтівок ще до ранку перепрова́дити з патронного заводу на машинобудівний* (Головко, II, 1957, 596).

ПЕРЕПРОВА́ДЖУВАТИСЯ, уються, *недок.* Пас. до **перепрова́джувати.**

ПЕРЕПРОВА́ДИТИ *див.* **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДАВА́ТИ *див.* **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДАВА́ТИСЯ *див.* **перепро́буватися.**

ПЕРЕПРОДА́Ж, у, *ч.* Дія за знач. **перепро́бувати, перепрода́ти.** *Часто розмов було про купівлі [хат і садиб переселенців], а ще більше буде про перепродажу* (Стельмах, I, 1962, 316); *Борис Кушік був сином якогось зайшлого у наше край слов'янського купця, який промишляв перепро́бажем хлібом* (Чаб., Катюша, 1960, 25).

ПЕРЕПРОДА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **перепро́бож.**

ПЕРЕПРОДА́ЖНИЦЬ, ниць, *ч., рідко.* Те саме, що **зашро́банець.** — *Весело буде, як рідні сватів Зберуть перепрода́жную шкуру!* (Стар., Поет. тв., 1958, 230).

ПЕРЕПРОДА́ЖНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перепрода́ти.** *Крім двох чи трьох зовсім дубових кекселів* [марнадки], *усі інші були вже перепродані* (Фр., VII, 1951, 336).

ПЕРЕПРОДА́ТИ *див.* **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепро́бувати.** — *От і починаються ті пожмурки.., де одно опанування та обдурювання, торгування любов'ю, перепрода́ння всього святого!.* (Мирний, V, 1955, 159).

ПЕРЕПРОДА́ТИ, ую, уєш і **ПЕРЕПРОДА́ВАТИ**, даю, даєш, *недок.*, **ПЕРЕПРОДА́ТИ**, ам, аси, *док., перех.* 1. Продавати кулене раніше з метою одержання прибутку. — *Я купець:.. скуповую та перепрода́ю пшеницю,— сказав Копрейдов* (Н.-Лев., III, 1956, 366); *Тут скрипи маклери і купці перехоплюють осіх, хто йде або їде до міста, скуповують за безцінь товари і перепрода́ють їх потім на ринку* (Тудуб, Людолюби, I, 1957, 414); *Жінка його торгувала за ним: як одружився, то він вже третю хату се перепрода́ла* (Вовчок, I, 1955, 217).

2. *діал.* Продавати. *Перепрода раз мамар Усе серед Бару, І на продаж тільки мав Одную Варвару* (Рудан., Вибр., 1949, 113); // *ким, чим.* Торгувати. *Щоб неторок жить, некарно тратити час, вона взялась то сим, то оним перепрода́вати* (Мирний, I, 1949, 236).

ПЕРЕПРОДА́ВАТИСЯ, ується і **ПЕРЕПРОДАВА́ТИСЯ**, дається, *недок.* Пас. до **перепро́бувати, перепрода́ти.**

ПЕРЕПРОДА́ВАЧ, а, *ч.* Людина, що займається перепродажем чого-небудь.

ПЕРЕПРОДА́ВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **перепро́бувач.**

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКИЙ, а, е. Який належить перепродавцеві. *Перепродацька ціна.*

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКІСТЬ, і, *ж.* Властивість, риса перепродавця. *Перепродацькість у крові.*

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКО, *нар.* У спосіб перепродавця. *Перепродацько ставитися до чого-небудь.*

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКОСТІ, *мн.* Дії, вчинки перепродавця. *Перепродацькості в торгівлі.*

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Перепродавати. *Перепродацькувати на ринку.*

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИСЯ, ується, *недок., рідко.* Пас. до **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКІСТЬ, і, *ж.* Перепродацькість.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКО, *нар.* Перепродацько.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКОСТІ, *мн.* Перепродацькості.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Перепродацькувати.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАННЯ, я, *с., рідко.* Перепродацькування.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИСЯ, ується, *недок., рідко.* Перепродацькуватися.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **перепро́бувати.**

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКІСТЬ, і, *ж.* Перепродацькість.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКО, *нар.* Перепродацько.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКОСТІ, *мн.* Перепродацькості.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Перепродацькувати.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАННЯ, я, *с., рідко.* Перепродацькування.

ПЕРЕПРОДА́ЦЬКУВАТИСЯ, ується, *недок., рідко.* Перепродацькуватися.

ПЕРЕПРОЕКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРОЕКТУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Проектувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕПРОЕКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перепроектува́ти.**

ПЕРЕПРОЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепроектува́ти.**

ПЕРЕПРОЕКТУВА́ТИ *див.* **перепроекто́вувати.**

ПЕРЕПРО́С, у, *ч., заст.* Перепрошення. — *Нехтуй з Еллін з перепросу Дали такого перекасу, Що й досі заїнорі шемлять* (Котл., I, 1952, 245).

ПЕРЕПРО́СИНИ, син, *мн., розм.* 1. Те саме, що **перепро́шення.** — *Чи так, а чи не так, а за вчорашні вчинки Хоч перепросини, хоч смертний поєдинок!* (Мінк., II, Тадеуш, переклад Рильського, 1949, 166); *На зло Любці, на яку не подіяли ніякі його найнятливіші перепросини, хотіві забрати Горпину, але та рішуче відмовилась, не могла простити йому старої кривди* (Земляк, Гніздні Стратіон, 1960, 172).

2. Гуляйка після примирення. [Пі в т о р а к:] *Та ми вісе власне хочем* [випити] *на перепросини. Будьте ласкаві, нале писарт, з нами випитит* (Фр., IX, 1952, 59); *Запланував Пазя грішми Петрові, що й говорив поставила на перепросини* (Март., Тв., 1954, 389).

ПЕРЕПРОСИ́ТИ[1] *див.* **перепро́шувати**[1].

ПЕРЕПРОСИ́ТИ[2] *див.* **перепро́шувати**[2].

ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ[1] *див.* **перепро́шуватися**[1].

ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ[2] *див.* **перепро́шуватися**[2].

ПЕРЕПРОХА́ТИ *див.* **перепро́шувати**[1].

ПЕРЕПРОША́ТИ *див.* **перепро́шувати**[1].

ПЕРЕПРОША́ТИСЯ *див.* **перепро́шуватися**[1].

ПЕРЕПРО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепроси́ти**[1] і **перепроси́тися**[1]. *До мене з перепрошенням кинулась пані Стадницька, та й господар, здавався гнор, повів із пробаченням, запевняючи, що нема чого хвилюватися* (Стельмах, I, 1962, 16); *Там тут і запишали без зайвих слів, без перепрошень,— просто, як це буває одима. в родині* (Скл., Святослав, 1959, 287).

За перепро́шенням, *рідко* — перепрошую, прошу пробачення. — *Люди живуть ще й гірше нас.., їсти-пити в що є в чім ходити — якось не їй ще, за перепрошенням, діжка треба?* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЕРЕПРО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепро́шувати**[1] і **перепро́шуватися**[1]. *Хоч в його листі для мене нема ніякого формального перепрошування, але я його вважаю за перший крок до згоди* (Л. Укр., V, 1956, 212).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИ[1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИ**, ошу, осиш і розм. **ПЕРЕПРОХА́ТИ**, аю, аєш, *діал., перех.* і без додатка. 1. Просити вибачення; вибачатися. [Самосад:] *Тоді я її пішу авторитету відновідь дав, що вона.. цілу ніч мене перепрошувала...* (Корн., II, 1955, 346); *Тут же перепросила* [жінка] *за безтактність чоловіка* (Панч, Сніїв., 1959, 8).

[**Дуже**] **перепрошую:** [**дуже**] **перепрошу́ю.** *діал.* — вибачаюсь, прошу вибачення. — *Дуже перепрошую, але коли б начальник...* — *пробував дискутувати Жолтанський* (Галан, Горн., 1956, 143); *Коли пан Адам по звичці простягав руку по стрічу, вона казала:* — *Перепрошаю* (Кощор., II, 1955, 251).

2. розм. Те саме, що **просити.** *Я зберігала їх* [Василеві листи], *пожовкли, а зберігала. Бо нещасливе моє кохання до нього. Скільки не перепрошувала — не відповів* (Логв., Дикі вирви, 1961, 60).

Просити та перепро́шувати — дуже просити. *Прийшов її чоловік та й почав просити та перепрошувати, «Я, каже, не дам її нікому і пальцем займати...»* (Л. Укр., III, 1952, 474).

3. розм. Приносити всіх або багатьох, одного за одним.

Як уже перепросить дружба парубків, що кинулась просити дівчат (Сл. Гр.).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИ**, ошу́, о́сиш, *док.*, *перех.*, *діал.* Розпитувати. — *Ти не з'їздила б ви, Мироне, в сторонцю розвідати?.. Чи не перепросили б там кого?* (Мирний, II, 1954, 91).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИСЯ [1], уюся, уєшся і *діал.* **ПЕРЕПРО́ШАТИСЯ**, аюся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ**, ошу́ся, о́сишся, *док.* Просити вибачення; вибачатися. *Володимир зачав.. нвавразно бубоніти якусь надуману промову. Він, очевидячки, перепрошувався перед гостем* (Крим., А. Лиговський, II, 1905, 133); *Він підсунувся до пана, перепрошуючись* (Ю. Янов., IV, 1959, 21); *// рідко.* Миритися з ким-небудь. — *Прийшов я, мамо... перепроситися. Простить мені, не знайшесь уже на мене...* (Мирний, I, 1949, 321).

ПЕРЕПРО́ШУВАТИСЯ [2], уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПРОСИ́ТИСЯ**, ошу́ся, о́сишся, *док.* Проситися на інше місце, кинцаду і т. ін. *Він поїхав до Києва і перепросився на другу парафію* (П.-Лев., III, 1956, 203).

ПЕРЕПРО́ШУЮЧИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. теп. ч. до **перепро́шувати** [1].

2. *у знач. прикм.* Який виражає вибачення (про голос, інтонацію і т. ін.). — *Я не хочу, щоб над вами хто глумився,— відповіла вона м'яким, перепрошуючим голосом* (Коб., I, 1956, 109).

ПЕРЕПРЯГА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепряга́ти**. *Перепрягання коней.*

ПЕРЕПРЯГА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ГТИ**, прижу́, приже́ш, *док.*, *перех.* 1. Запрягати ще раз, повторно або заново, по-іншому. [Мартин:] *Панича везе в город тройкою з дзвоном, з возду табун ломшат буде ґлеть? Зараз мені перепряжи!!* (К.-Карий, I, 1960, 328); *Фурман ти Жигонти взявся за карету, перепряги коней, розчистили під колесами срязку* (Рибак, Помилка..., 1956, 239).

2. Зупиняти, замикати коня або коней, запрягаючи в екіпаж. *Все тіло кпло від восьмидобового трясіння без сну й відпочинку, з півгодинними зупинками на поштових станціях, поки перепрягали коні* (Тулуб, В степу..., 1964, 23); *Тільки що перепрягли коні і всі почали сідати, як до самого вагона прикатав гарненький фаетон* (П.-Лев., I, 1966, 151).

ПЕРЕПРЯГА́ТИСЯ, аюся, а́єшся, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ГТИСЯ**, жу́ся, же́шся, *док.* Пас. до **перепряга́ти**.

ПЕРЕПРЯ́ГТИ *див.* **перепряга́ти**.

ПЕРЕПРЯ́ГТИСЯ *див.* **перепряга́тися**.

ПЕРЕПРЯДА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перепрясти́**.

ПЕРЕПРЯСТИ́, прядý, прядеш, *док.*, *перех.* Прясти все або багато чого-небудь. *Звісно, не вміла вишивати Солоха, як її сестри, не вміла прясти так тонко, як вони, а все ж хоч полотнище до полотнища пристебне, хоч перед'ялку перепряде— і за те добре* (Мирний, I, 1954, 60).

ПЕРЕПРЯДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перепря́сти**.

ПЕРЕПРЯ́ДЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перепря́сти**.

ПЕРЕПРЯ́ЖЕНИЙ [1], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перепря́гти**.

ПЕРЕПРЯ́ЖЕНИЙ [2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перепря́жити**. *Дівчата.. дружно лущають перепряжене насіння* (Гуц., З горіха..., 1967, 150).

ПЕРЕПРЯ́ЖЕННЯ [1], я, с. Дія за знач. **перепря́гти**.

ПЕРЕПРЯ́ЖЕННЯ [2], я, с. Дія за знач. **перепря́жити**.

ПЕРЕПРЯ́ЖИТИ *див.* **перепря́жувати**.

ПЕРЕПРЯ́ЖИТИСЯ *див.* **перепря́жуватися**.

ПЕРЕПРЯ́ЖНІ, ніх. мн., *у знач. ім., наст.* Те саме, що **перекладні**. *Їхати на перепряжних.*

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАНИЙ, я, с. Дія за знач. **перепря́жувати** і **перепря́жуватися**.

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* Надто прижити; псувати довгим пряженням.

ПЕРЕПРЯ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕПРЯ́ЖИТИСЯ**, житься, *док.* Надто прижитися; псуватися від довгого пряження.

ПЕРЕПРЯ́СТИ *див.* **перепря́сти**.

ПЕРЕПСО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перепсува́ти**; *// перепсо́вано*, *безос. присудк. сл.* Багато без було перепсовано кулями (Ю. Янов., I, 1958, 118).

ПЕРЕПСУВА́ТИ, ую, уєш, *док.*, *перех.* Зіпсувати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох; зіпсувати зовсім, остаточно. — *Дев щодня вагира має* [тварин] *не менше як по десять штук, а іноді і двадцять одна перепсує, а з'їсть він мало, одного або двох* (Укр., казки, легенди..., 1957, 42); — *Та ви тільки зайдіть, гляньте, що вони нам натворили,— дивно у вухо Черевик.— Ну, погром та й слід. Все чисто перепсують, якщо їх не спинити* (Шовк., Інженери, 1956, 367); — *Куди ти, стара собако? — раптом заволала Олена і знову кинулася до Щорса.— Сиючка мій, не бери його. Він же у мене такий п'ятничок! Все військо тобі перепсує. А брехун!..* (Довж., I, 1958, 493).

Перепсува́ти нерви́ (чима́ло не́рвів) *кому* — завдати багато неприємностей, клопоту і т. ін. *Завезім це нібито молодий, а послухаєш, що про нього розповідають у Харкові,— чимало нервів перепсує вин тут усім* (Шовк., Інженери, 1956, 9).

ПЕРЕПСУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Зіпсуватися (про все, багато чого-небудь або про всіх, багатьох).

ПЕРЕПУ́ДЖЕНИЙ, а, е, *діал.* 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перепу́дити**.

2. *у знач. прикм.* Який перелякався, перепудився. — *Се бук ніч, Сава!* — *кликнула одна молода жінка перепудженпа* (Коб., II, 1956, 202); *Земля тряслась. Вибухи сколихнулися все ближче. Промчали через сайк перепуджені коні в запряжці і без їздового* (Гончар, III, 1959, 86).

3. *у знач. прикм.* Який виражає переляк. *Грець райцша до кімнати, поцілував напотиця в руку і став оглядати перепудженими очима портрет Спіцерського* (Март., Тв., 1954, 63).

ПЕРЕПУ́ДИТИ, джу, диш, *док.*, *перех.*, *діал.* Налякати. — *Бійся бога, Мільку, говори! Що сталося? Не перепудив мене* (Март., Тв., 1954, 190); — *Та-бо дивлюся, а то, вважайте, той хлопчище, студент-от! Тьфу, тьму, най здорово росте! Так старого перепудив!..* (Кол., Терен..., 1959, 13).

ПЕРЕПУ́ДИТИСЯ, дишся, *док.*, *діал.* Перелякатися. *Свиня перепудилася страшенно, кинулася і вискочила в вона* (Фр., III, 1950, 213).

ПЕРЕПУРХНУ́ТИ *див.* **перепу́рхувати**.

ПЕРЕПУ́РХУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перепу́рхувати**.

ПЕРЕПУ́РХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕПУРХНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.* Пурхаючи, перелітати з місця на місце (про птахів, метеликів і т. ін.). *З жарпша на карниз весело перепурхували голуби* (Літ-ра, Літа..., 1960, 243); *І не зчудеться, не здивується* [Павло] *сам — обудить* [збудить] *його, як що перепурхне або шелесне* (Довпок, I, 1955, 171); *// перен.* Переднаватися від одних людей до інших (про вісті, чутки і т. ін.). *Вона* [звістки] *перепурхували, як птахи, на великі відстані, вони шпарили по окупованій території зі швидкістю радіо* (Ю. Янов., II, 1954, 22); * *У порівн. Іна йшла легко,.. не перестрибуючи, а ніби перепурхуючи через щілини* (Шовк., Починаються юність, 1938, 247).

ПЕРЕПУСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перепуска́ти**.

ПЕРЕПУСТИ́ТИ, ію, їєш, *недок.*, **ПЕРЕПУ́СТИТИ**, ущу́, у́стиш, *док.*, *перех.* 1. Перемі́стити з одного місця на інше. *Підмавши соняшку [кошанку], перепускають [діти] його в руки на руку* (Номис, 1864, № 337); // Пропустити через що-небудь або через себе. *Кожний дорослий молюск — беззубка, перлянниця за добу перепускає через себе до 40 літрів води, стрічкові синиці води й поїдають мулу* (Наука.., 7, 1961, 51); *Перепустити через фільтр*; // *перев.* у сполуч. із *зв.* **р у к а**, *перен.* Збунтати, продавати і т. ін. що-небудь. — *Сліпки золота перепустив [старший] через свої руки, що тобі і не снилося... І все прогуляв. До молотничка* (Донч., III, 1956, 54); // *перев.* у сполуч. із *зв.* **в у х о**, *перен.* Сприймати (чутки, розмови і т. ін.). *А Потоцький — слова Всемогл перепускати. Для того в нього й голова. Немов вирвуз плескатий* (Біл., Зигзаг, 1956, 18).

2. Обслуговувати певну кількість кого-небудь. *Арешти ховалися між собою про те, куди їх женуть. Думали, що в Тобольськ або в Тюмень, там є пересильні тюрми, через них перепускають усіх каторжан* (Донч., III, 1956, 44).

3. *розм.* Випивати певну кількість спиртного. *Перепустити по чарці.*

4. *діал.* Давати можливість кому-небудь пройти або проїхати; пропускати кого-н. — *Як утікать? Адже ж варти не спить. — Варти перепустить тебе... перебереш у мою одіж* (Фр., VI, 1951, 106).

ПЕРЕПУСКА́ТИСЯ, аємося, *недок.* Пас. до **перепуска́ти**.

ПЕРЕПУСКНИ́Й, а, е. Стос. до перепускання. *Для забезпечення подачі масла в корпусі фільтра встановлено перепускний шариковий клапан* (Автомоб., 1957, 68).

ПЕРЕПУСКНИ́К, а, ч. Пристрій, де приймають хворих до лікарні; пропускник.

ПЕРЕПУСТИ́ТИ *див.* **перепуска́ти**.

ПЕРЕПУ́СТКА, и, ж. Посвідчення, уповноважений предмет і т. ін. на право входу, доступу куди-небудь. (Аркадій:) *Христино Аргентіно, в вестибюль нікого не пускати без перепустки, підписаної мною особисто* (Корн., I, 1955, 130); *Дружинник тримався з кимось і витяг звідти маленький золотий хрестик... Хрестик був перепусткою* (Хижняк, Д. Гицицький, 1958, 317).

ПЕРЕПУСТУВА́ТИ, ую, єш, *док.*, *розм.* Перестати, закінчити пустувати.

ПЕРЕПУ́ТТЯ, я, *с.* Місце, де схрещуються або розходяться шляхи. *Еней так з човна закричав: — Їдь к Еовандру поспитати, На перепутті одночасно* (Котл., I, 1952, 201); *Високу фігуру* [М. Горького] *далеко було видно всім — на всіх кінцях землі, по всіх шляхах і перепуттях!* (Тич., III, 1957, 58).

◇ **На перепу́тті** — у стані сумнівів, вагань при виборі подальшого шляху. *Не стати, не ждать в путі, на перепутті, А прокладать, торить шляхи, стежки* (Дор., Літа.., 1957, 58).

ПЕРЕПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепусти́ти**. *Коли Роман став наглядати і порабкувати над всім трьома отряками, він помітив, як менталі мужицькі пуйи, перепущені через панський кіш* (Стельмах, I, 1962, 513); *Буває.. так у житті людини, що якась подія набирає особливої сили і звучання, щойно перепущена через фільтр часу* (Вільде, Сестри.., 1958, 245).

ПЕРЕ́ПХАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепха́ти**.

ПЕРЕПХА́ТИ *див.* **перепиха́ти**.

ПЕРЕПХА́ТИСЯ *див.* **перепиха́тися**.

ПЕРЕПХНУ́ТИ *див.* **перепихну́ти**.

ПЕРЕПХНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перепхну́ти**.

ПЕРЕПХНУ́ТИСЯ *див.* **перепихну́тися**.

ПЕРЕП'ЯСТИ *див.* **перепина́ти**[1].

ПЕРЕРА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРА́ДИТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.* Радити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Радять мене люде [люди], радять і друзі, а я тую раду сама перераджу* (Чуб., V, 1874, 619).

ПЕРЕРА́ДИТИ *див.* **перерадя́жувати**.

ПЕРЕРАЖА́ЮЧИЙ, а, е, *діал.* Несамовитий (про крик, голос і т. ін.). *Ще мала я той страшний перержаючий окрик надто виразно в вухах* (Коб., II, 1956, 301); // Жахливий. *Виявши [знайшли] з-за покоїв пронизливий [виготрений] ніж, з цілої сили пущ [Довбущук] Петрівці в груди... А Петрій під час тої перержаючої сцени був спокійний* (Фр., VIII, 1952, 117).

ПЕРЕРА́ЗЛИВИЙ, а, е, *діал.* Несамовитий (про голос, крик і т. ін.); пронизливий (про звук взагалі). *Кричала [мати] перразливим голосом, стогнала, зойкала й обмацувала його раз по раз по всіх сторін* (Коб., II, 1956, 187).

ПЕРЕРА́ЗЛИВО, *діал.* Присл. до **перерази́вий**. *Так перразливо скрикнула, що всі посхоплювалися в місця* (Хотк., II, 1966, 25); *Тієї ж хвилини перразливо свиснув дріт* (Грчан, II, 1958, 301).

ПЕРЕРА́ЛИТИ *див.* **перерáлювати**.

ПЕРЕРА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕРА́ЛИТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.*, *заст.* Перезорювати ралом.

ПЕРЕРА́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перáнити**.

ПЕРЕРА́НИТИ, ню, ниш, *док.*, *перех.* Поранити всіх або багатьох; поцюдити у багатьох місцях.

ПЕРЕРАХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перерахува́ти**. — *Нехай ваші дошки лежать, як у чесного продавця крам: занумеровані, з підмостками, перерахані* (Ле. Міжгір'я, 1953, 454); *Житній комірся в архіві при дні — і даремно. Серед перерахованих залізнодубівських підпільників імені Незайма не значилось* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 38); // **перерахо́вано**, *безос. присудк. сл.* *Всі вартові показники в народному господарстві* [у зв'язку із зміною масштабу цін] *перераховано за співвідношенням: 10 до 1* (Наука.., 3, 1961, 9).

ПЕРЕРАХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перерахо́вувати**.

ПЕРЕРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРАХУВА́ТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* 1. Встановлювати кількість кого-н. чого-небудь; рахувати, лічити. *Красов верзи на трофейному коні об'їжджав полонених і перерахував* (Багмут, Записки.., 1961, 74); *З гарячковим поспіхом.. перерахувала [Гнида] цілу суму, взяла десять крайцарів* (Кобр., Вибр., 1954, 72); — *Ой, стільки нам зарвати, за горою — не годен перерахувати!* (Гончар, III, 1959, 33); // *розм.* Рухатися, переміщуватися, доторкаючись до багатьох однорідних предметів, ніби підраховуючи їх; торкатися по черзі багатьох предметів. — *Я нічого не розумію на зміганні, але щаблів на дробинах ми перерахували досить* (Ю. Янов., II, 1958, 112).

2. *також без додатка.* Називати, згадувати (усно чи письмово) кого-, що-небудь підряд, одного або одне за одним; перелічувати. *Він перерахував всі свої невдалі турботи* (Стельмах, II, 1962, 205); *Він і сам довго дивувався, коли перерахував, скільки по обов'язків кинув чоловік собі під ноги, — але все ж пішов заробляти гроші* (Хотк., I, 1966, 134); *Важко в коротких дорожніх записках перерахувати все те велике, що бачили в цих краях наші несхожі Батьківщини* (Літ. газ., 6.XI 1952, 3).

3. Рахувати ще раз, повторно. *Він витяг з кишені гроші і взявся рахувати... Потім знову перераховував, при-*

гадував усі свої витрати за останній тиждень (Коцюба, Нові береги, 1959, 81).

4. Рахуючи, переводячи в інші величини, одиниці. *Матвій, складаючи це гірко запрацьоване срібло та золото, часто перераховував на австрійські корони і аж тремтів з радості на перелічку, що так багато в нього грошей* (Ірчан, II, 1958, 259).

5. *бухг.* Переводячи, записувати на рахунок якої-небудь особи, установи.

ПЕРЕРАХО́ВУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **перераху́вати**.

ПЕРЕРАХУВА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **перерахува́ти, перераху́вати**. *Досвід розвитку землі... вимагала поклику Михайла Тихоновича в бій, в боротьбу за свої ідеали, а не перерахування того, де він бував під час революції* (Рад. літ-ра, 3. 1957, 24); *Хімічно оброблену... солому згодовують свиням в кількості 1,5—2 кілограмів з перерахуванням на сухий корм* (Колг. Укр., 11, 1958, 32).

ПЕРЕРАХУВА́ТИ *див.* **перераху́вати**.

ПЕРЕРАХУ́НОК, нку, ч. 1. Рахунок, зроблений заново, по-іншому. *За рішенням загальних зборів артілі можуть бути зроблені перерахунки* [при видачі трудоднів] *з тим, щоб оплату трудодня не зменшувати* (Наука..., 8, 1958, 35).

2. Переведення рахунку в інші величини, одиниці. *На початок 1957 р. сільське господарство СРСР мало 1577 тисяч тракторів (у перерахунку на 15-сильні)* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 31).

ПЕРЕ́РВА, *и, ж.* 1. Тимчасове припинення якоїсь дії, роботи, зупинка у плині, розвитку чого-небудь. *Я давно писав йому заказного* [рекомендованого] *листа, але* [отже] *в нас не одібрав ніякої відповіді, чи через перерву в повідомленнях, чи з іншої якої причини—невідомо* (Мирний, V, 1955, 433); *Я твердо вирішив свою перерву в навчанні провести серед майових петрів* (Донч., II, 1956, 15); *// Тимчасовий перепочинок від чого небудь. О. Мойсей добре пам'ятав свої молодощі, бо дуднув без перерви з свого здорового смакання, ніж не дожидавшись частування* (П.-Яев., I, 1956, 127); *Ми довго ганяли були... і наші діти працювали На ката сильно... Всі дні, Всі довгі ночі, без перерви, Ми обдавали кров і піт Неробам* (Сос., I, 1957, 465).

2. Проміжок часу, на який припиняється дія, робота, зупиняється плин, розвиток чого-небудь. *Тепер ми скватилися, бо нашу до Вас по довгій перерві* (Коцюб., III, 1956, 277); *У перерва між танцями оркестр... грав уривки з опер, симфоній* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 254); *// Проміжок часу, спеціально відведений для перепочинку від роботи, засідання, занять і т. ін. Коли Мирослава Супрун вернулась у міську думу, перерва ще не закінчилась. В коридорі, як і тоді, перед початком засідання, товпився народ* (Головко, II, 1957, 540); *Під час великої перерви брат прибіг додому сповістити і... сповістив, що у них двоє гімназистів втекли до Америки* (Смолич, II, 1958, 56); *Обідня перерва.*

Літня перерва: **Перерва на літо** - дітні канікули школярів і студентів. *Наближалася літня перерва* (Сенч., Опов., 1959, 26).

3. Роз'єднання чого-небудь на частини; розрив. *Щоночі приходили відомості про великі вальми, про знищення залізниць, про перерви на телеграфічних дротах* (Фр., IV, 1950, 45); *// Проміжок пристору, пропуск у чому-небудь суцільному (у масиві, у лінії, у ряді предметів, розташованих один за одним, і т. п.). Ми операцією долину, вибираєм на узгір'я і так, з невеличкими перервами, тягся десь аж до Чудинова* (Ле, Наливайко, 1957, 56).

ПЕРЕРВА́НИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перерва́ти**. — *Тож от я й вийшла за нього,— почала перерву кінцем вечері розмову Ольга Семенівна* (Хотк., I, 1966, 63); *Сон Тамара був перерваний якимось ударом у човен* (Трубл., Хатина..., 1934, 31); *Телефонний зв'язок з районом... перерваний* (Тют., Вир, 1964, 337); *// перерва́но, безос. присудк. сл. Розмову було без жалю перервано* (Ю. Яьюч., I, 1958, 187); *Зв'язок перервано.*

2. *у знач. прикм.* Розірваний, роздатий і т. ін. *Останнім причепив із своїми кравчами Федір Андрюка, відчайдушний шибайголова з перерваною губою* (Гончар, Таврія, 1952, 17); *Дід пригадав, знайшов перервану нитку* [розмови] *і знову почав мережити вивіл епоною європейську* (Тужицький, Чорне озеро, 1961, 384).

ПЕРЕРВА́ТИ *див.* **перери́вати** 1.

ПЕРЕРВА́ТИСЯ *див.* **перери́ватися** 1.

ПЕРЕРВИ́ЙНИЙ, а, е. Який дає, триває з перервами; протилежне **безперервний**. *Регулятор температури перервної та безперервної дії.*

ПЕРЕРЕВІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Ревізувати все або багато чого-небудь. *Незабаром* [чергової] *шестиці* [Петро] *лікарем з'їхо, щоби він його переревізувати* (Коб., II, 1956, 208).

2. Ревізувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕРЕДАГО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРЕДАГУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Редагувати ще раз або інакше. *Приходить бувало листа з села, що в такого-то кулацька знайдено стільки й стільки хліба, стільки одягу та різного добра закопаного, а я ту замітку по-своєму переробляю* (Збан., Любов, 1957, 248).

ПЕРЕРЕДАГУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перередагува́ти, перередагі́вувати**.

ПЕРЕРЕДАГУВА́ТИ *док.* **перередагі́вувати**.

ПЕРЕРЕЄСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Повторна реєстрація. *Ми не раз проводили перереєстрацію членів партії, щоб висіяти тих, що «приписалися», щоб лишити в партії тільки свідомих і щиро відданих комуністові* (Ленів, 30, 1973, 209).

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перереєструва́ти**.

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Реєструвати вже або багатьох.

2. Реєструвати ще раз, повторно.

ПЕРЕРЕЄСТРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИСЯ**, уюся, уємося, *док.* 1. Реєструватися (про всіх або багатьох).

2. Реєструватися ще раз, повторно.

ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИ *див.* **перереєстро́вувати**.

ПЕРЕРЕЄСТРУВА́ТИСЯ *див.* **перереєстро́вуватися**.

ПЕРЕРЖАВІ́ЛИЙ, *рідше* **ПЕРЕРЖАВІ́ЛИЙ**, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **перержаві́ти, перерді́вати**. *Менделя за неоплачені і ужиткові перержавілі лишні поларано 20 гульденами грошової кари* (Фр., I, 1955, 111).

ПЕРЕРЖАВІ́ТИ, ію, *рідше* **ПЕРЕРЖАВІ́ТИ**, ію, *док.* 1. Густо вкритися іржею, сильно заржавіти (про все або багато чого-небудь).

2. Вийти з ладу, зіпсуватися від іржі.

ПЕРЕРІ́Ж, у, ч. Те саме, що **перерва**. *«Крейцерову сонату» я отримала, Катюша грала її чистунами, вона їй подобається, але зіграть цілу, з початку до кінця без перерву ій не під силу* (Л. Укр., V, 1956, 221); *Збираюсь писати другі* [оповідання] *— та, певно, буде перерів, бо з дня на день чекаю од Вас руконисів* (Коцюб., III, 1956, 379); *Чітко вимовляю кожне слово з протягом, малою мелодія, з перервами* (Мирний, I, 1949, 314); *В перерівах квартале — золотна мла, за якою чулось далеке і безконечне* (Коцюб., II, 1955, 284).

ПЕРЕРІ́ВАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. теп. і мин. ч.

до **перерва́ти** [1]. *З місяць тому назад, якби не моє невсипуще, страшні нелюдське писання, перерване часом сонатами та контрпунктами, то може б я була знов дійшла до прикінця* (Л. Укр., V, 1956, 288); *З подвір'я долинали голосні розмови, перериває сміхом* (Вільде, Сестри.., 1958, 200).

2. *у знач. прикм.* Який має перерви через короткі проміжки часу. *Він почав несміливо, рівним, але трохи переривним голосом* (Фр., VI, 1951, 273).

ПЕРЕРИВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переривати** [1]. *Нарив серед сміху часадувалась* [Галя] *і перериває сміх.. Таке переривання сміху вигладало дуже дивно* (Март., Тв., 1954, 392).

ПЕРЕРИВА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕРВА́ТИ**, ву, веш, *док.* 1. *перех.* Рвиком, силою розділяти що-небудь навпіл, на частини. *Рука тремтяча удлище тягне, І ним зелений воду розсікав, І мало уйки не перерива* (Рильський, І, 1960, 169); *// Як же вам живеться в нашій сторонці?.— питав Вовлюк, сміхаючи в рукав кінець наруханки, некаче він хотів її перервати* (Н.-Лев., III, 1956, 213); *Ій здавалось, що чорна довгорука потвора перервала свій ланцюг і женеться слідом...* (Донч., II, 1956, 70); *// Розривати кого-, що-небудь на шматки; шматувати. Я їм мене, вовки... возьми* [візьми], *вовку, та й перерви мене* (Номис, 1864, № 9275).

◇ **Перерва́ти горлі́нку** *кому* — жорстоко розправитися з ким-небудь. *Сапька любила брата з ревністю ведмедиці. Кожному, хто смів його ображати, вона ладна була перервати горлянку* (Тют., Вир, 1964, 154).

2. *перех. і чергув.* Припиняти або порушувати дію, течію, розвиток чого-небудь. *Часто серед ночі, перериваючи спокійний сон залупки, розлягався раптовий зрюк від у виконце* (Коцюб., I, 1955, 375); *Від часу до часу музику переривали громовиці вигуки тисячі голосів* (Досв., Вибр., 1959, 299); *Скрипки перервав гру та й оправдувався, що не завважили капела* (Март., Тв., 1954, 280); *Він уже хотів був, щоб спалося щось надзвичайне, непередбачене і перервало збори* (Ткач, Арена, 1960, 124); *// Безос. Боровому аж дихання перервало від тієї прикрої новини* (Грим., Незабіяч. роман, 1962, 176); *// Не давши договорити, примушувати кого-небудь тимчасово або зовсім замовкнути; перебивати. — А ти, Ежен, на другий раз не перервай мені, як я хочу що говорити перед товариством* (Фр., I, 1955, 319); *Пятак кілька разів перервав оповідача, просячи пояснити викладене на тім чи іншім епізоді* (Тжешкий, Одрішки, 1962, 196); *— Ну, у мене не швидко скінче те, що маю,— перерва їй Колісник* (Мирний, III, 1954, 278); *— Стій,— перервав говорячого дід Ярь* (Вол., Терен.., 1959, 14); *// Робити тимчасовий перепочинок від чого-небудь, зупинку в чому-небудь. Владно вихопив до себе.. життя, змушуючи перервати літературні вправи* (Вис., Незібр. тв., 1941, 183); *Друг перервав оповідання. Ходить по кімнаті* (Ю. Янов., I, 1958, 136); *Він перерва свою роботу під час рапорту інтенданта, а потім знову заглибився у свої справи* (Кучер, Чорноморці, 1956, 209).

Говори́ти (**каза́ти**, **промовля́ти** і *т. ін.*), **перериваючи слова́** — вимовляти слова, роблячи між ними часті паузи. *Мотря.., скипаючи, перериваючи слова, стала казати* (Мирний, II, 1954, 41); **Перерива́ти** (**перерва́ти**) **мовча́ння** (**мо́вчку**, **тишу**, **паузу** і *т. ін.*) — починати говорити або починати звучати (про звуки взагалі); порушувати тишу, паузу і т. ін. *Далеко попад селом лунають звуки музики та співів, перериваючи мертву, безмовну тишу сільської зимової ночі* (Фр., I, 1955, 184); *— Отуман упав,— перерва мовчанку Зіна* (Гчан, II, 1958, 14); *— А що, дідусю,— перерва я мовчанку.. — А чи не траплялося вам.. ві справжніми звоїзниками стикатися..?* (Хотк., I, 1966, 87); *Олег Денисович перерва паузу: — Розкажіть про ваших комсомольців!* (Донч., V, 1957, 479).

ПЕРЕРИ́ВАТИ [2], яю, єш, *недок.*, **ПЕРЕРИ́ТИ**, ию, иєш, *док., перех.* 1. Рити все або багато чого-небудь скрізь або в багатьох місцях. *Землі чимало на віку я в полі перерив* (Гонч., Вибр., 1959, 342); *Перерили всю долинку.*

2. *розм.* Перекидати, розкидати речі, папери і т. ін., роблячи обшук. *Ті кров, рідна кров.. чужу душу загубила!.. Так кажуть люди; того допитування у неї й становий, перекидаючи та перешукуючи все в хаті, щоб знайти яку-небудь одежку* [убрання] (Мирний, III, 1954, 120); *Непрошені гості перерили цю кімнату, перегледіли, розпишучи, книжки* (Стельмах, I, 1962, 502); *Той їх і у хату увесь, і у комору.. і на горище,.. і скрині повідчиня, і у них усе перерив. — Глядіть,— каже,— глядіть добре!* (Кв. Осн., II, 1956, 399); *// Переглядати, перебирати, порушити все або багато чого-небудь, шукаючи щось або наводячи порядок. — Насипано блискучих каменюк; Нам* [синам] *тільки клопоту завіть коробив, Ми перерим все — хоч би тобі гнилиця...* (Гл., Вибр., 1951, 151); *Він гапцюю обома руками перерив сіно* (Донч., Вибр., 1948, 128); **Образно. Ходить Геректій подвір'ям, перерив'є голові усі закапелки, а нічого придумати не може* (Стельмах, I, 1962, 461).

◇ **Перерива́ти** (**перерити**) **мішаві́ нори** — дуже пильно переглядати все, заглядати в найпотаємніші закутки в пошуках кого-, чого-небудь. *— Вони* [головіки] *й досі ублюдять. Давайте краще обійдемо схованець. — Що ти кажеш таке? То вони тоді всі мишачі нори перерили* (Хотк., I, 1966, 69).

ПЕРЕРИВА́ТИСЯ [1], аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕРВА́ТИСЯ**, вуся, вешся, *док.* 1. Розділятися навпіл, на частини під дією ривка, сили; розриватися. [*Іванко*:] *Я не я, коли не...* *І згубила рибку!.. Шнурочок певне перервався...* (Л. Укр., III, 1952, 307); *Закурює. А воно ще як назмисне і папір крутив-крутив — переривалась цигарка* (Голованівськ, I, 1957, 337); ** Образно. Наталка лезе не перелостях, так старається. І пісню підтягає тоненьким голоском* (Янч, В дорозі, 1950, 289); ** У переносн. Ось щось блеска дуплю — наче перервалася нитка* (Мирний, IV, 1955, 308); *// Кінчатися, щоб через певний проміжок починатися знову (про масив, лінію, ряд предметів, розташованих один за одним, і т. ін.). Має сягнуть вкрив городи коло хожнєської хатки,.. перервавшись де-не-де, як поранє коралове намисто* (Вовчок, I, 1955, 323); *Шар вершини скидові гори (наприклад, вапняк) раптом переривається і продовження його знаходиться на дні провалля* (Фіз. геогр., 5, 1956, 104).

◇ **Найо́вся** (**напоювся**, **навчі́вся** і *т. ін.*) **перерива́тися** (**перерва́тися**) — виконувати надмірну роботу або виявляти надмірні зусилля. *Напоювся перервусь, а таки доб'ю свою* (Голованівськ, II, 1957, 474); **Перерва́лася пи́тка** *див.* **пи́тка**; **[Працює, спіна́є, танцює** і *т. ін.*], **як не переверте́ться** — виявляє велику активність у праці, спінах, танцях і т. ін.; дуже активний хто-небудь. *Жайворонки, як не перервуться, щебечуть* (Мирний, IV, 1955, 308); *Дістанеш оплавки, фашист такий, як не перервешся* (Ю. Янов., I, 1954, 48); **[Робіть]** хоч **перерва́ться** — багато, тяжко робити, працювати. *Нічого, об'їмеось у люди — легше стане. А поки зі злиднів вилізеш — роби хоч перервись* (Голованівськ, II, 1957, 501).

2. Припинятися або порушуватися, звичайно тимчасово (про дію, течію, розвиток чого-небудь). *Заробок не переривався, але, протінно, навить подвівся* (Фр., III, 1950, 66); *Цей дивний сон перервався, і пробудження кожного разу було аж надто прикрим* (Полт., Повість.., 1960, 385); *Максим спітикується, лається, та з тим*

і думка його переривалася (Кобр., Вибр., 1954, 131); *Знову на кілька днів перервався спокучення з більшою частиною села, що лежала по той бік річки* (Сміл., Сад, 1952, 254); *Лиданка мені перервалася; Розмова переривалася;* // Рантово, одразу замовкати на короткий проміжок часу або, рідше, назовсім (про тишу, звуки, шум і т. ін.). *І вчувається мені, що шелестить осінняя вода на порозах в Рості, а зрядя-годи шелест переривається* (Н. Лев., III, 1956, 316); *Крізь одчинені вікна долітала музика ресторану, перериваючись і глухнучи, коли там раптом зачиняли двері* (Ю. Янов., II, 1958, 38); *Голос перерився у нього, і жаль скував губи* (Коцюб., II, 1955, 378); *В горлі йому заклекотав смішок, та враз і перервався* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 300); * У порівн. *Довго безмовна була вона, ові рясними сльозами Сповнились тії, і голос немов перервався двоїстий* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 90).

3. *перен., розм.* Робити, виконувати що-небудь, стараючись з усієї сили; надриватися. *Вісьмо перервався на роботі, але.. пащина вилляла усі соки* (Хотк., I, 1966, 102); *Галька перериалась, свій город полола. Пасльонам й лободи, капала, приробляла корму телиці на зиму* (Горд., Заробітчани, 1949, 18); // **Кричати з усієї сили.** *Марко старшина аж голова земському перервались, закликаючи людей до порядку* (Сидич, Мир... 1958, 186).

4. *тільки недок.* Пас. до **перерúнати** [1]. *Промова перервалася оплесками.*

Перерúватися [2], áється. *недок.* Пас. до **перерúвати** [2].

Перерúвистий, а, е. Те саме, що **перерúвчастий.** *— Вибіжу наверх...,— шепотів сам собі перервистим голосом і ще найбавав, ще шпрше екався* (Хотк., II, 1966, 105); *Зорк був хрипкий, перервистий* (Шовк., Інженери, 1956, 3).

Перерúвистість, тості, *ж.* Якість за знач. **перерúвистий.**

Перерúвник, а, ч. Пристрій для періодичного переривання струму в електричному колі або потоку рідини чи газу в трубопроводі. *Передній кінець волика насоса з'єднано муфтою з валом перерывника* (Зерн. комбайни, 1957, 198).

Перерúвчастий, а, е. 1. Який відбувається, протікає, розвивається із перервами, зупинками через невеликі проміжки часу. *Вибухала буря, крізь яку іноді звучала перша мелодія стозвону, але вона була сумна і перервчаста і скоро поринула цілком у звуках гордого розчаю* (Л. Укр., III, 1952, 590); *Сучасні кінозйомкові апарати обладнані стрибковим механізмом, що забезпечує переривчастий рух плівки, необхідний для одержання чіткого зображення на екрані* (Наука.., 12, 1965, 56); *Переривчастий струм.*

2. Який має прорізки, прогалини; не суцільний. *Скільки було трудноща, поки Смігур виготував* [за токарному верстаті] *гриб з круговою насічкою! Скільки експериментів, поки круглу насічку замінили переривчастою!* (Автом., Шастя.., 1959, 140); *Зеленувати або блідо-рожеві дрібні квіти гібрані в повисі або напівзонтик переривчасті волоті* (Лікар. рослини, 1958, 93).

Перерúвчастість, тості, *ж.* Якість за знач. **перерúвчастий.**

Перерúвчасто. Присл. до **перерúвчастий.** *Хлопчик.. переривчасто дихав* (Коп., Земля.., 1957, 51).

Перерúвчатий, а, е. Те саме, що **перерúвчастий.** *Якісь перево-трагічна скоромовка, перериваста розповідь глибоко відповідала нашим настроям* (Ле, В сполі.., 1960, 339).

Перерúвчатість, тості, *ж.* Якість за знач. **перерúвчатий.**

Перерúвчато. Присл. до **перерúвчатий.**

Перерúдати, áю, áєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Ридати якийсь час; проплакати. *Коли.. дізналася про вигнання своєї товаришки, перерідала скільки пробачити могла*... (Круш., Буденний хліб.., 1960, 115); *Варто було перемліти, перерідати ті загублені ночі на мокрій від сліз лікарняній подушці* (Гончар, III, 1959, 173).

2. *неперех.* Припинити ридання.

Перерúсовувати, ую, уєш, *недок.*, **перерúсувáти,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Рисувати з чого-небудь уже нарисованого; робити копію. *Тарас оберже знімати при фабриці; він перерисовує плани* (Ков., Світ., 1960, 63).

2. Рисувати все, багато чого-небудь або усіх, багатьох.

3. Рисувати повторно, заново, по-іншому.

Перерúсувáти *док.* **перерúсовувати.**

Перерúти *док.* **перерúвати** [2].

Перерúтий, а, е. Діспр. пас. вин. ч. до **перерúти.** *Вся вулиця перерита свіжими виромами, на дні яких ще сиділи ветхий дим* (Гончар, III, 1959, 377); // перерито, *безос. присудк. сл. Тут по кожній весні.. Що жилі перерито, Що місія полягає* (Мал., Серце.., 1959, 165); *Як часом павіваються* [Ванда] *до своєї хати.. та побачить, що в шафах все перерито й у скрині пережито, то вже й догадується, що дочка були вдома* (Кучер, Голод, 1961, 98).

Перерíд, роду, ч., *с. г.* Зерно, насіння, що втратило чистоту свого сорту.

Перерíз [1], а, ч. Кадіб, виготовлений із перетнутої на дві частини бочки. — *Там цілі перерізи горілу...* (Морд., І, 1958, 144); *Воду в перерізи подають ручним насосом* (Шкідн. і хворо.. рослин, 1956, 94); * У порівн. *Тато.. тільки спить, їсть і гуляє. Зате приїде такий грубий, що очатирьох не обнімете, як перерíз* (Коцюб., II, 1956, 310).

Перерíз [2], у, ч. 1. Дія за знач. **перерíзати.**

2. Місце перетину, розрізу чого-небудь. *Орнамент складався з широких, округлих в перерізі валиків* (Археол., IX, 1954, 137).

3. Поверхня, площина, по якій що-небудь перетнуте, розрізане. *Переріз правильно виготовленого бумеранга нагадує переріз крила літака* (Наука.., 4, 1965, 55); *Поперечний переріз;* // Плоска геометрична фігура, утворена в місці перетину якогось тіла площиною. *Перерізом називається фігура, яку дістанемо при перетині деталі січною площиною* (Слюс. справа, 1957, 81).

△ **Золотий переріз** — те саме, що **Золотúй перéтин** (див. **перéтин**).

Перерíзаний, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перерíзати.** *Перед моїм вікном нема ні чужих кам'яниць, ні вулиці, ні людей, а тільки город (перерізаний залізницею) і море* (Л. Укр., V, 1956, 386); *Було видно зелені, круті, перерізані ярами скелі гори* (Скл., Святослав, 1959, 326); *Оцинкований несподіваним ударом, противник кинувся до апарате, але зв'язок уже був перерізаний* (Гончар, III, 1959, 111); // **перерíзано,** *безос. присудк. сл.* [В а с и л ь:] *А в нас чутка пройшла, що тебе перерізано на чавунці* (Кроп., IV, 1959, 317); *Стрічку перерізано — і відвідувачі заповнюють кімнати музею* (Рад. Укр., 25.IV 1964, 4).

Перерíзати *док.* **перерíзувати.**

Перерíзати *док.* **перерíзуватися.**

Перерíзатися *док.* **перерíзуватися.**

Перерíзування, я, с. Дія за знач. **перерíзувати.** *Чимала кількість досліджень присвячена вивченню хі-*

мічного складу і обмину речовин м'язів після.. перерізування нерва або після перерізування сухожилля (Розв. науки в УРСР.., 1957, 276).

ПЕРЕРІЗУВА́ТИ, ую, уєш і **ПЕРЕРІЗА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕРІЗА́ТИ**, іжу, іжеш, *док., перех.* 1. Ріжучи, розділяти навпіл, на частини. *Абрум, який на своєму* [свиньї] *довгому віку спокійно перерізував горло тисячам курей та гусок, збився цього весь з пантелику* (Коцюб., II, 1955, 175); *Слуги кинулися до кози, щоправда перерізувати міцні мотузи, стягали товсті попони і знімали баклаги й барила* (Довж., I, 1958, 257); *—Може, то таке сатана* [машина], *що й тебе котрось переріже?* (Мирний, IV, 1955, 245); *Зайдемося за сіна, сядемо тісно в кругі, хліб перержем напіл, щиро здибом друзів* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 60); * Образно. *Грім перерізав Сивую хмару* (Пл. Чайка, Тв., 1960, 350).

2. *перен.* Рухаючись, перемінюватися уподовж чого-небудь, у поперечному напрямку. *В степу перерізують поземкові протяги вітрів, неслися пари автомашин* (Ле, Право.., 1957, 248); *Катер мало не спирався з хвилі на хвилю, гострим носом перерізуючи піняві буруни* (Собко, Справа.., 1959, 57); *Човник перерізав течію й опинився поперек ріки* (Л. Янов., I, 1959, 349); // Проходити, пролягати через що-небудь, розділяючи на частини; перетинати поверхню чогось у якомусь напрямі. *Перейшов* [Демид] *по кладці невеличку річечку — струмочок, що перерізував сад,— поверзнув мьорич* (Гр., II, 1963, 82); *Глибоку ополонку перерізали високі вежеці* (Скл., Карнати, II, 1954, 132); *Лісовержу лісостепову частину України прабіжить з півночі на південь перерізують великі притоки Дніпра — Ворскла, Псьол і Сула* (Укр. біт. ж., XVII, 3, 1960, 66); *Велика вулиця.., перерізавши місто, виходила в поле* (Думки про театр), 1955, 30); *Хащів тобі вже не буде. Їх переріже залізниця* (Донч., II, 1956, 43); // Перетинати обличчя, шию і т. ін. (про зморшки, рубці, зарваність). *Скільки нових зморщок лягло біля очей, а скільки глибоких болісних перерізали її високе чоло?* (Збан., Єдина, 1959, 13); *Шрами перерізали шию.*

3. *перен.* Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь, перегороджувати дорогу, шлях і т. ін. [Г р и ш ь к о:] *Тільки що з двору пійшов, має простувати до крамниці, як перерізують мені дорогу Тхрига в синім* (Мирний, V, 1955, 185); *Козаки побігли манівцями, глибоким снігом перерізували відступ утікачам* (Ле, Назвайко, 1957, 98); *Раптом передні спинились. З-за вузла кинув другий потік і перерізав дорогу* (Коцюб., II, 1955, 76); [В а л е н т и н:] *Досі скрізь цвілим і сірим муром стояла на дорозі обережність. Я не продерався через мур... але тепер знайшов в кружну стежку, що вже пові шляху не перерже...* (Л. Укр., III, 1952, 291).

4. Оволодівати частиною дороги, шляху, позбавляючи супротивника можливості вільно просуватися далі. *Обговтась ворог від кедаві І вже перерізав дорогу* (Шер., Дорога.., 1957, 54); *Адъютант.. вичідно доповідав, що наші просуваються, що лижники захопили станцію і перерізали одну дорогу для відступу Торопецькій групі* (Тют., Вир, 1964, 502); // Припиняти або порушувати зв'язок, сполучення. *В глибинах ще ходили ворожі підводні човни. Торпедоносці могли в кожний бій. Вони перерізали всі морські комунікації* (Кучер, Голод, 1961, 432).

5. *тільки док.* Убити, рожучи всіх або багатьох. *А як в гостріли їх і всіх — Княжеї, панят і молодиць — Всіх перерізали* (Шевч., II, 1953, 65).

6. Різати, парізати (землю, поділ) заново, по-іншому. — *Землеміри, чи що? .. — Атож.. Оце ідемо у ваш край землю перерізати... — Дідьно зогнали дуж... — Виходить, передінтажете, так? — Ледве тремтливим голосом спитав він* (Досв., Вибр., 1959, 200).

ПЕРЕРІЗУВА́ТИСЯ, уються і **ПЕРЕРІЗА́ТИСЯ**, аються, *недок.*, **ПЕРЕРІЗА́ТИСЯ**, іжеться, *док.* 1. Різанням розділятися навпіл, на частини. *При поздовжньому розпилюванні колод сучки можуть перерізуватись поперек і впоперек своєї поздовжньої осі* (Стол.-буд. справа, 1957, 43).

2. *тільки недок.* Перетинатися, розділятися чим-небудь навпіл, на частини (про поверхню, площину, масиви і т. ін.). *Маріє зелений перерізується насередині видолинкою — стежкою* (Коцюб., I, 1955, 458).

3. *тільки док., розм.* Зарізати, поранити одного чим-небудь гострим (про всіх або багатьох). — *Пропало!.. Все пропало!.. Вони тим веть усі перерізуються!..* (Кол., Терен.., 1959, 64).

ПЕРЕРІ́СТ, росту, ч. Стан за знач. **перерости** 1. *Хліб видів від перерості.*

ПЕРЕРІЩА́ТИ, аю, аєш і **ПЕРЕРІ́ЩУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕРІ́ЩИТИ**, щу, щиш, *док., розм.* 1. *перех. і неперех.* Приймати інше рішення замість раніше прийнятого. — *Може, ви зробила помилку, поспішивши їх на шахту? — стрівноважився член обкому. — Це ще не нізно перерішити.— Нічого перерішувати не треба,— перебила Катя* (Собко, Нам спокій.., 1959, 55).

2. *перех.* Вирішувати повторно, заново, по-іншому (питання, проблему і т. ін.). — *Монастир закрито указівю вашого села нізьки день тому. Перерішувати це питання ви не маєте права* (Мик., II, 1957, 403).

3. *перех.* Вирішувати все або багато чого-небудь. — *Мені хвалилися в ратуші, що на там тільки й знаєш, що над долом знешся. Усі перерішити хочеш* (Мирний, IV, 1955, 127).

ПЕРЕРІ́ШИТИ *див.* **перерішати**.

ПЕРЕРІ́ШУВАТИ *див.* **перерішати**.

ПЕРЕРО́БА, у, ч., *діал.* Переробіток. *Два дні було перероби в мене за мля* (Сл. Гр.).

ПЕРЕРО́БИТИ *див.* **переробляти**.

ПЕРЕРОБИ́ТИСЯ *див.* **переробля́тися**.

ПЕРЕРОБІ́ТОК, тку, ч. Робота понад установлену норму; час, затрачений на таку роботу.

ПЕРЕРО́БКА, и, ж. 1. Дія за знач. **переробля́ти, переробля́тися, переробля́ти; дія і стан за знач. переробля́тися, переробля́ється, переробля́ється.** *Треба створювати великі лісозаготовні бази, які б не лише добували сировину, а й відійснювали її первинну переробку на місці* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 206); *Шарнок кожне собою мішкоподібне розширення травного каналу, куди... потрапляють харчові речовини для попередньої перероби* (Наука.., 8, 1959, 27); *Масова переробка старих пісень на новий лад була характерним явищем тоді* [в роки Великої Жовтневої соціалістичної революції], *зокрема, і в українській народній творчості* (Нар. тв. та етн., I, 1961, 27); *Будувати нову, соціалістичну культуру неможливо без критичного засвоєння і переробки культурної спадщини, створеної людством за всю попередню його історію* (Іст. укр.-літ., I, 1954, 11); *...справа переробки дрібного земельного, переробки всієї його психології і навичок в справа, що потребує поколінь* (Ленін, 43, 1974, 53).

2. Те, що є результатом переробляння. *Він сів за стіл і заразтаки переробив свій лист по мировому.., одну переробку назвав кореспонденцією в К. комітет* (Н.-Лев., IV, 1956, 169); *Він.. почитав перебритки папери. Переклади, переробки, перестиїв з старожданського індійського, слов'янського епосу* (Кол., Терен.., 1959, 45).

3. *розм.* Робота, виконувана понад норму; час, витрачений на таку роботу. *В нашому.. цеху не виспачає шоферів і машиністів перестиїв. Завжди у нас є багато годин перероби* (Роб. газ., 6.X 1965, 2).

ПЕРЕРОБЛЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **переробити**. *Поверх усієї тої страшної зброї.. боярин накинув вовчу шкіру з пащею, перероблену в защіпку на груді* (Фр., VI, 1951, 45); *В кімнаті, перероблені з колишньої панської стайні, де я мав заночувати, розбалакався з сторожем* (Грчан, II, 1958, 370); *Дикі пущі, що оточували.. замок, тисячами рук перероблені на паркову садовину* (Стор., I, 1957, 366); // **переробле́но**, безос. *присуд. сл. Напна роздивлялася саме надісланні їй нові моделі та журнали, що вони всі.. неуважні, а старі всі перероблено давно* (Л. Янов., I, 1959, 329); *У Наді болісно стислося серце. Ось і прощай, рудник. Скільки пуп переженто, перероблено* (Ткач, Плем'я.., 1961, 206).

2. у знач. прикм. Змінений переробкою. *Я жаді розсердився і сказав, що не хочу підписуватися під перероблено статтею* (Коцюб., III, 1956, 168); *Голова колективу зайв та коза й, широко ступаючи, в перероблені шинелі хутко пійшов з занятівкою в руці* (Тич., І, 1957, 239).

ПЕРЕРОБЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **переробля́ти, переробля́ти**; дія і стан за знач. **переробля́тися, переробля́тися**. *Минулого року від продажу і переробления деревини колгоспи України одержали понад 125 мільонів карбованців* (Ком. Укр., 10, 1960, 36); *Звертаюся до Вас з великим проханням прийти — до кого б мені звернутися, щоб стягнув взяти на себе перероблення жакеток та вибання їх* (Коцюб., III, 1956, 125); *План перероблення природи.*

ПЕРЕРОБЛЮВАНИЙ, а, е. Діпр. пас. теп. ч. до **переробля́ти**. *Колгосп.., налагодивши технічну переробку плодів, одержує щороку за перероблювану продукцію по півмільйона карбованців* (Колг. Укр., 9, 1957, 13).

ПЕРЕРОБЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **переробля́ти**.

ПЕРЕРОБЛЮВАТИ *дов.* **переробля́ти**.

ПЕРЕРОБЛЮВАТИСЯ *дов.* **переробля́тися**.

ПЕРЕРОБЛЮВАЧ, а, ч. Той, хто переробляє що-небудь. *Давні перекладачі виступали як редактори або перероблювачі, а іноді до певної міри навіть і як співавтори* (Іст. укр. літ., 1, 1954, 48).

ПЕРЕРОБЛЯ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переробля́ти**. *Кількаразове перероблянпя плану.*

ПЕРЕРОБЛЯ́ТИ, яю, яєш і **ПЕРЕРО́БЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕРОБИ́ТИ**, роблю́, робиш; *мн.* переробля́ть; *док., перех.* 1. Піддавати обробці. *Для спорудження греблі потрібно переробити близько 120 мільйонів кубічних метрів ґрунту* (Наука.., 6, 1961, 21); // Піддаючи обробці, перетворювати на що-небудь, виготовляти щось із якогось матеріалу, сировини. *Для задоволення потреб промисловості.., натуральне паливо часто переробляють на штучне* (Сільс. теплі. електростанції, 1957, 20); *Торф спочатку видобувають з кар'єру, потім переробляють у прес і на торф'яну стрічку* (Більше торфу.., 1948, 9); // Перетворювати на що-небудь, засвоюючи (про рослинні і тваринні організми або їхні органи). *Переробляючи органічні речовини, мікроорганізми сприяють не тільки підвищенню родючості ґрунту, а й поліпшують його структуру* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 21).

2. Робити з чого-небудь щось інше. (С т е п а н): *Ось як підучаємо.. весілля, зараз комору перероблю на світлицю* (Кроп., II, 1958, 68); (З о я:) *Зійди це в тебе така гарненька брошка?* (Ж у р а:) *Не мені тьотя переробила з папиної запонки* (Коч., II, 1956, 108); // Надавати чому-небудь нового, зміненого вигляду. *Соціалістична перебудова і перетворення свою країнцю в прес* (Стельмах, II, 1962, 297); * Образно. *Совце було в ту густавину павсюси, оснчувало її наскрізь, пронизувало її золотими нитками, перероблювало листя на зелене скло* (П.-Лев., II, 1956, 159).

3. *перен.* Перетворювати, змінювати що-небудь. *Ми переробляємо природу і міняєм клімат на землі* (Нех., Під.. морю, 1950, 222); — *Життя легко тим людям, які життя беруть, яким воно є, і ніколи не замислюються над тим, як би щось змінити, перебудити його на власний смак* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 140); // Робити кого-небудь іншим; перевиховувати. *Я нікого не маю.. охоти переробляти, але часом думаю, що знайдо замовляти і недоговорити те, що можна зовсім просто і щиро сказати, тоже не слід* (Л. Укр., V, 1956, 411); *Може, його на добре й учено, та, мабуть, панську натуру не переробиш!* (Вовчок, I, 1955, 66).

4. Робити знову, по-іншому, виправляючи, змінюючи що-небудь. *Одно оповідання послав.., друге починаю переробляти* (Коцюб., III, 1956, 421); *Вічно вин занімовався на роботу абоїй зовсім не виходив, а як, що робив, все рівно треба було тільки його переробляти* (Тют., Вир, 1964, 240); — *Я багато переробляв* [вірші] *і вчитті застосував той метод, про який говорили ви* (Ів., Вел. очі, 1956, 28); *Як опікунка забрала вона також усю спадщину Галиновичів, знесла сукні їх матері, перероблла на свого чоловіка одяг* [одяг] *їх батька* (Фр., VI, 1951, 167); *Вітальні тримався спотво.., майор кудись надзовнив, кудись чапісав і таки домігся того, що хлопець мусів переробити анкету* (Гончар, Тронка, 1963, 29).

5. тільки док. Зробити все або багато чого-небудь; виконати всі роботи або багато робіт. *Панської роботи ніколи не переробиш* (Номис, 1864, № 1299); *Стільки вже встигли до снріг спнлядцяи весни переробити* [дівчата], *що, звісно, озолотитись могли б!* (Гончар), Таврія, 1952, 23).

6. *діал.* Опрацьовувати. *Прийшовши до школи, взявся пильно переробляти математику* (Мак.. Вибр., 1954, 50); *Пан Білінський виконував.. працю корепетитора* [репетитора], *переробляв лекції, вправляв, виправляв письмових вправ* (Фр., IV, 1950, 230).

ПЕРЕРОБЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся і **ПЕРЕРО́БЛЮВАТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕРОБИ́ТИСЯ**, роблюся, робишся; *мн.* переробля́тися; *док.* 1. тільки 3 *ос.* Зазнавати обробки, перероблки. *Тут* [у цеху] *переробляється на цінний продукт обрізна і непридатна для споживання картопля* (Наука.., 3, 1957, 19); *Мох дало переробиться, моє слово пересовариться* (Сл. Гр.).

2. Робячи, працюючи дуже багато, шкодити своєму здоров'ю; перевтомлюватися на роботі. *Перезима баба Федорка двох чоловіків.. У житті не дуже переробляласн* (Коз., Блискавка, 1962, 122); — *Ти переробився? Сила цема,— змінно сказала на нього Леся* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 17).

3. *рідко.* Перетворюватися на котось інше, на щось інше. *Краще стань лозою ти І на березі росни. И ж я комиш переробився І до берега схилюся...* (Олесь, Вибр., 1958, 175).

4. тільки недок. Пас. до **переробля́ти, переробля́ти** 1—4. *Багато які вірші Т. Шевченка перероблялися невідомими авторами з народу* (Рад. літ-во, 2, 1963, 141).

ПЕРЕРОБНИЙ, а, е. 1. Стос. до переробки (у 1 знач.). *Картопля є цінною сировиною для переробної промисловості* (Хлібороб Укр., 12, 1963, 4); *Переробна галузь виробництва.*

2. **Який використовують для переробки** (у 1 знач.). *Білий переробний чавун значною використовується для переробки в сталь в мартенівських печах* (Токарна справа.., 1957, 51).

ПЕРЕРОДЖЕ́НЕЦЬ, нця, ч., *зневажл.* Той, хто ідейно, політично, морально переродився, зрадив передові ідеї, відрікся від революційного світогляду під впливом реакційної ідеології. *В 1909 році Ленін вилучає у світ свою геніальну працю «Матеріалізм і емпіріокритицизм», в якій він викрив переродженця у галузі теорії марксизму і підставив теоретичні основи більшовицької партії* (Рад. Укр., 6.VII 1949, 2).

ПЕРЕРОДЖЕ́НИЙ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **переродíти**. *І вперше ми побачили зовсім переродженого нашого депутата* (Ле, В смоп!... 1960, 308).

ПЕРЕРОДЖЕ́НКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **перероджéнець**.

ПЕРЕРОДЖЕ́ННЯ, я, с. 1. Дія і стан за знач. **переро́джуватися**, **переродíтися**. *І публіка, і ми, актори, забували, що виконавцеві ролі було вже 56 років. Марко Лукич* [Кропивницький] *перероджувався, молодів. На таке переродження здатні лише виняткові акторські індивідуальності* (Минуле укр. театру, 1953, 57); *Вчив тратилось вдитися з Кіраковим, і покалося його переродження на особливу людину* (Чорн., Що робити?, перекл. Дукина, 1936, 298); *Під впливом цього поступово відбувається так зване переродження серцевого м'яза, внаслідок чого знижується працездатність* [серця] (Наука..., 7, 1957, 27).

2. *перен., зневажл.* Втрата революційного світогляду під впливом реакційної ідеології; ідейно-політичний занепад. *Російські марксисти давно уже вказують на те переродження старого російського, класичного, революційного народництва, яке невпинно відбувається з 80-сімдесятих років минулого століття* (Ленін, 8, 1970, 74).

ПЕРЕРОДЖЕ́НСТВО, а, *с., зневажл.* Ідейне, моральне, політичне переродження, зрада передових ідей, відхід від революційного світогляду під впливом реакційної ідеології.

ПЕРЕРОДЖЕ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до переродження, перероджених. *Перероджеські настрої.*

ПЕРЕРОДЖУВА́ТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕРОДИ́ТИ**, роджу, родиш, *док., перех.* Змінювати кого-, що-небудь до невпізнання, надаючи йому якостей, нового вигляду і т. ін. [Р о м а н:] *Ти пронала хвилю в душі моїй і освітила її! Ти мене переродила!..* (Кроп., II, 1958, 54); *Сонячною профілактикою ми берімося перероднти організм сучасної людини...* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 388); *Природа! Ліс, безмежний густий ліс.. перероджують дорослу людину, що потрапила сюди вперше, на... дитя* (Досв., Вибр., 1959, 47).

ПЕРЕРОДЖУВА́ТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕРОДИ́ТИСЯ**, роджу́ся, родишся, *док.* 1. Ставати новим, оновленим, ніби народжуватися вдруге; відроджуватися. *Всіх в тій хаті й хату покоїв я і весь став перероджуватись в ній, моє душу й тіло в собі обновляв я!* (Фр., XIII, 1954, 72); *Роль експериментатора загоспюдала. Поцуяв, що переоджувався, відмолоджений величезною силою самовладіння* (Кап., II, 1958, 333); * *У поривн. Й плакав... До полудня плакав. Та так мені любо стало! І жалоо знаку Нудьги тої не лишилось. Моя перероднлся...* (Шевч., II, 1963, 84); // **Перетворюватися** в котсь інпюго, шось інше, в іншу істоту. *Із відсталої сільськогосподарської країни Україна перероджується на велику індустріальну країну...* (Вишня, І, 1956, 292); *Ядуга мерщій у жлукто і полізла... а як вилізла, так стала дівкою..., перепрілась наша відьма* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); *В самій прямої хотіли ж [мужики] досягатися того заповіту, як їм повести своє життя, щоби перобитися на нових людей* (Март., Тв., 1954, 365).

2. *перен.* Змінюватися до невпізнання, ставати зовсім іншим. *Якщо до нього заходила жінка, він вмить перероджувався: ставав галантним, елегантним, розшаркувався перед нею і не знав, де її посадити* (Біш. Надія, 1960, 40); *Матні.. капотілася об тім, що сни її так високо пішов, так зразу переродився* (Мирний, IV, 1955, 118); *Минуло три роки, перепрілися люди, осміяли, проти поміщики повстали* (Горд., Чужу ниву..., 1947, 69).

3. Поступово погіршуватися, втрачати свої позитивні якості, цінні властивості; виродчуватися (у 1 знач.); // *перен., зневажл.* Ставати перероджепцем. *Так звані максималісти* [з партії есерів]... *перепрілись у банду грабіжників-терористів* (Іст. УРСР, І, 1953, 630).

ПЕРЕРОДИ́ТИ *див.* **переро́джувати**.

ПЕРЕРОДИ́ТИСЯ *див.* **переро́джуватися**.

ПЕРЕРОЗВИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕРОЗВИ́НУТИ**, ну, неш, *док., перех.* Розвивати кого-, що-небудь надмірно, занадто.

ПЕРЕРОЗВИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕРОЗВИ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* Надмірно, занадто розвиватися.

ПЕРЕРОЗВИ́НЕНИЙ, ПЕРЕРОЗВИ́НУТИЙ, а, е. Надмірно, занадто розвинутий. *На підлітків, де взимі жито перерозвинуте і є загроза вилягання, дво треба підживлювати* (Добрива..., 1956, 184).

ПЕРЕРОЗВИ́НЕНІСТЬ, ності, *ж.* Надмірна розвиненість.

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИ *див.* **перерозвивáти**.

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИЙ *див.* **перерозви́нений**.

ПЕРЕРОЗВИ́НУТИСЯ *див.* **перерозвивáтися**.

ПЕРЕРОЗВИ́ТОК, тку, ч. Надмірний розвиток.

ПЕРЕРОЗПОДІ́Л, у, *ч.* Дія за знач. **перерозподіля́ти**, **перерозподіли́ти** і **перерозподіля́тися**, **перерозподіли́тися**. *З метою найповнішого використання трудових ресурсів відбувається певний перерозподіл їх між районами країни* (Ком. Укр., 8, 1964, 24); *В організмі завжди відбувається перерозподіл крові: працюючі органи дістають... більше, а ті, що перебувають у спокої,— менше* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 139).

ПЕРЕРОЗПОДІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **перерозподіля́ти**.

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИ *див.* **перерозподіля́ти**.

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИСЯ *див.* **перерозподіля́тися**.

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИ, яю, єш, *недок.*, **ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИ**, ділю, ділиш, *док., перех.* Розподіляти заново, по-іншому. *В зв'язку з спеціалізацією довелося переглянути плани посівних площ, перерозподілити завдання по вирощуванню капусти пультур відповідно до напряму господарсти* (Хліборобів Укр., 1, 1963, 12).

ПЕРЕРОЗПОДІЛЯ́ТИСЯ, яється, *недок.*, **ПЕРЕРОЗПОДІЛИ́ТИСЯ**, ділиться, *док.* Розподілятися заново, по-іншому. *При черговій обробці металів різні складові частини сплаву перерозподіляються: одні — на межі між зернами, інші — у вигляді вкраплень у самих зернах* (Наука..., 1, 1955, 12).

ПЕРЕРОСЛИ́Й, а, е. Який виріс вище за інших або більше, ніж треба. *Брати для садіння в сад переросні саджанці, що мають надто тонкі штамби, не варто, бо вони в суворі зими пошкоджуються морозами* (Колг. Укр., 9, 1960, 36); // Який досяг віку, що перевищує звичайний для якогось становища, стану. *Якби не любимо роботи,.. то Полі б у ці дні була б зовсім важка. Магнути на все рукою й розпочати життя.., як живуть деякі переросні дівчата, котрі з різних причин не вийшли заміж* (Автом., Щастя..., 1959, 104).

ПЕРЕРОСТА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перерости́ти**, **перерости́**. *Треба уважно стежити за достиганням пло-*

дія, не допускаючи перетворення опіри (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 51); *Наступне перетворення соціалізму в комунізм — об'єктивний закономірність* (Програма КПРС, 1961, 54); *Перетворення буржуазно-демократичної революції в соціалістичну.*

ПЕРЕРОСТА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕРОСТИ́**, ту́, те́ш; *мин. ч.* перері́с, росла́, ло́; *док.* 1. *перех.* Ставати вищим за кого-, що-небудь, випереджати в рості, перевищувати висотою когось, щось. *Щодня я* [верби] *дужанію, проходові Ми вавилась. Минає повільно час. Вона росла й міцніла на городі І почала перетинати нас* (Перв., II, 1958, 101); *Яких на хміль не мороз, то ви би й тим перерос* [перець]! (Укр., присл., 1955, 174); *Максим високий, а той і Максима переріс* (Вовчок, VI, 1956, 340); // *неперех.* Виростати, рости більше, ніж треба. *При надто ранній сівбі озимі переростають, і їх морозостійкість знаслідок старіння клітин знижується* (Колг. енц., I, 1956, 334); *Нехай стоїть сиру, тепла, і озимі хліба переросли, жильє у трубку почнає виходити* (Рад. Укр., 1-XII 1960, 2); * Образно. — *Ти думаєш, що в мене руки не дорослі до твої чуприни? — крикнув бонько. — Мабуть, уже переросли...* (Н.-Лев., II, 1956, 298).

2. *перех., перен.* Ставати вищим від кого-небудь у розумовому, моральному відношенні. *Я відчуваю., що я їх* [товаришів] *чим-то переріс* (Коб., III, 1956, 104); *Усього на рік Таня старша від Ігоря, а завжди ставилася до нього, мовби зупинився він десь поміж п'ятнадцятьма й сімнадцятьма роками. Їй, бач, видавалося, що вона набагато переросла брата* (Шовк., Людина.., 1962, 229); // Ставати значнішим від чого-небудь. *Проблеми, які висуває людське життя, переростають це життя, вони вищі, більші, значніші, незбагненніші, ніж окремо взяте життя, існування.. окремої особи* (Загреб., День.., 1964, 39); [Антей:] *Коли тепер твій геній вже переріс ті форми й ту науку, якими я владаю, що ж, мій хлопче,— покинь мене* (Л. Укр., III, 1952, 417); // Розвиваючись, зростаючи, ставати вищим за свій рівень або перестивати відповідати чому-небудь. *Техніка капіталізму з кожним днем все більше й більше переростає ті суспільні умови, які заслуговують трудящих на найманє рабство* (Ленін, 23, 1972, 91); *Майбутньому з'їздові* [письменників] *доведеться пошукати форм, що змінили б ті організаційні форми, з яких «Гарт» вже виросли, які переросли* (Еланл, II, 1958, 162); // Ставати важливішим від кого-, чого-небудь, переважати когось, щось. *Письменникові після закінчення першої книги здавалося, що згодії перестають, перезлостують людей* (Вітч., 10, 1961, 180); // Виявлятися попереду кого-небудь у якомусь відношенні; обганяти. *Радянський люд — ви скажі він лише, будує ГЕС, чи встановля мости,— про нього другі одне в душі тримає: трудитись так, щоб всіх перерости!* (Тич., Зростай.., 1960, 64); // Мати в чому-небудь більший авторитет. [Чолрік:] *Чи ти.. не знаєш вітта в селі?.. Я тобі.. хижу в твою уряду; уже хочеш перерость мене, старшуги коні мною і мій усима?..* (Кроп., У, 1959, 152).

3. *перех.* Ставати за віком старшим, ніж належить для того-небудь, ніж треба десь. *Чи ж я, мамцю, не доріс, Чи ж я, мамцю, переріс* (Чуб., V, 1874, 1127).

4. *неперех., у що, рідко на що.* У процесі розвитку, з часом змінюватися, переходити в що-небудь інше. *Призвіть перестала в хорошу міцну дружбу, якої не робили ніякі випробування часу* (Донч., VI, 1957, 642); *Скрізь Мамаєві сліді і гуди провалля. А сміх лунав, а сміх зростав дедалі І вже на дикий регіт переріс* (Мур., Осінні сурми, 1964, 37).

5. *перех.* Виростаючи, пошбурхатися чого-небудь, втрачати щось. *Всі думали, що переросте* [Дарчика] *свою кризу, з школятка зробиться цибатою Дарюсю* (Ю. Яновський, Мир, 1956, 94).

6. *неперех., рідко.* Зирастати чим-небудь упоперек. * Образно. *Ой це пада, козаче, горами: переросла доріжка чарами* (Чуб., V, 1874, 1197).

ПЕРЕРОСТИ́ *див.* **перерости́ти**.

ПЕРЕРО́СТОК, тка, ч. Підліток, старший за віком, ніж належить для того-небудь, ніж треба десь. — *Та я ж не хлопчисько,— аяв заявляв він своє.— Перерісток я чи як це по-вашому?* (Гончар, Людина.., 1960, 36).

ПЕРЕРУ́Б, а, ч., *заг.* Засік. *Начували ми, як звичайно, в стодолі: мужчини в одній перерубі на соломі* (Фр., IV, 1950, 260).

ПЕРЕРУ́Б, у, ч. Надмірне, понад норму вирубування лісу. *В карпатських лісах допускаються значні переруби, що може негативно позначитись на лісовій промисловості* (Рад. Укр., 14.IX 1958, 2).

ПЕРЕРУБА́НИЙ, а, е. І. Дієпр. пас. мин. ч. до **перерубати**. *Поруч сидить Марко Тесляка з головою, похиленою на перерубане лопасним уламом коромисла* (Гречк., Весн. гроза, 1961, 88).

2. *у знач. прикм.* Списаний, зношений, поранений і т. ін. різучою холодною зброєю. *На узбічах дороги покинуті гармати, зарядні ящики з перерубаними постромками, розбиті артилерійю бронемашини...* (Гончар, II, 1959, 440); *Найстарший, синій, рубаний-перерубаний козак, увесь у шрамах* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 324).

ПРЕРУБА́ТИ *див.* **перерубати**.

ПЕРЕРУБА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Порубатися один з одним або з багатьма, усіма.

ПЕРЕРУБУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перерубувати**.

ПЕРЕРУБУВА́ТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕРУБА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Рубаючи, розтинати навпіл, на частини; розрубувати. — *Сокири зробити такі, щоб перерубувати супротивника, як дрючину* (Хижняк, Л. Галицький, 1958, 434); *Булат-молодець виймає саблю* [шаблю] *і перерубав надвоє собаку* (Укр., казки, легенди.., 1957, 66); *Блискавкою бистрої шаблі Пожнувала відтяв коня від іншої, перерубавши сплетені гриви* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 55); * Образно. *Уляна перерубала їхню змову погляду різким киянам очей: — Шитаю тебе, чого прийшла?* (Тют., Вир, 1964, 455).

2. Рубати, розрубувати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь; // Убивати чи ранити різучою холодною зброєю всіх, багатьох. *Та й що мить догнали корені.. Він* [вовк] *цетх п'ятьох перерубав* (Воронько, Мирний несподіх, 1960, 55).

ПЕРЕРУ́БУВАТИСЯ, уємося, *недок.* Нас. до **перерубувати**.

ПЕРЕРУ́ЧКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Подорожуватися за руку, поручкатися з усіма, з багатьма або між собою. *Коли переручкалися і сіли, Ярослава зацікавлено спитала: — Чим я заслужила на такий віват?* (Минко, Ясні зорі, 1951, 138).

ПЕРЕРЯДЖА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переряджати і переряджа́тися**.

ПЕРЕРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш і *рідко* **ПЕРЕРЯДЖУВА́ТИ**, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕРЯ́ДИТИ**, ряджу́, ря́диш, *док., перех., у що і без додатка.* 1. Рядити в інший одяг, одягати на кого-небудь щось інше; переодягати. *Переряджати в буденний одяг.*

2. Одягати кого-небудь у такий одяг, що змінює зовнішність до невпізнання. *Переряджати дівку парубком.*

ПЕРЕРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся і *рідко* **ПЕРЕРЯ-**

ДЖУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕРЯДИ́ТИСЯ**, ряджу́ся, ря́дишся, *док.* 1. Рядитися в інший одяг, одягати на себе щось інше; переодягатися. *Переряджатися в нове плаття.*

2. Одягатися в який-небудь одяг, що змінює зовнішність до невпізнання. *Були й циганки, й турки, і усяким нарядом переряджувались, усе з радощів, що кожу-дівка взяла свок* (Кв.-Осн., II, 1956, 304); — *От уже ж наплакичу.. Потоцький, переряджавшись старцем, щоубота ходить відмолювать.. гріхи, що за тиждень набираються* (Стор., I, 1957, 130).

ПЕРЕРЯ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переря́дити**. — *Та й довго ви ж загулялися сьогодні,— привітала вона його, вимитого, переряженого у щоденний одяг* (Мирний, IV, 1955, 149); *І хоч усі знали, що вона дівка, та переряджена по-хлоп'ячи, на взиводи її Іванькою, і жартували з нею* (Кн.-Осн., II, 1956, 454).

ПЕРЕРЯ́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переряджа́ти** і **переря́дитися**.

ПЕРЕРЯ́ДЖУВАТИ *див.* **переряджа́ти**.

ПЕРЕРЯ́ДЖУВАТИСЯ *див.* **переряджа́тися**.

ПЕРЕРЯ́ДИТИ *див.* **переряди́ти**.

ПЕРЕРЯ́ДИТИСЯ *див.* **переряди́тися**.

ПЕРЕСА́ДА, и, *ж.*, *діал.* Перебільшення. *Зразу випав тому силу писаного паперу, що справді ніяк переладу можна б було дві зими тим папером топити всі грубки в квартирі* (Коцюб., III, 1956, 168); *Іванов заходився ремонтом, та сміх бриків таки кимушено, а далі виходило й зовсім з пересадою* (Смолич, Рене та стогне... 1960, 108).

ПЕРЕСА́ДА́ТИ, аю, аєш, *док.*, *перех.* Посадити, посажати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь. — *Та що я — замість твоїх школярів посаджу хрущову пасти? Чи до тюрми батьків пересаджу? Сам знаєш, судія таких справ не приймає* (Збан., Мамин. давін, 1958, 52).

ПЕРЕСА́ДЖЕНИЙ, я, *м.* і. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересади́ти** і **пересади́ти**. *Дикий щавель, пересаджений на добре вирівняну землю, розрісся* (П.-Лев., III, 1956, 232); *Аґрикультура в новому принципіальні.. розрослася, наче верба, пересаджена у вологий ґрунт* (Вільде, Сестри.., 1958, 149); *У ссавців не вдається пересадити навіть шкіру, оскільки проти неї клітки утворюються антитіла і пересаджений шматочок відмирає* (Наука..., 12, 1963, 13).

2. *у знач. прикм., діал.* Надмірний. — *О, Олено, Олено.. Куди загонюється ви у своїх хоробацтві, пересаджений уяні?* (Коб., I, 1956, 83).

ПЕРЕСА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переса́джувати**, **пересади́ти** 1, 2, 4. *Пересадження ораніїв.*

ПЕРЕСА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переса́джувати**. *Деякі та деякі інші хвойні породи у віці старше 3—4 років погано витримують пересаджування з оголеними коренями* (Лісівн. і полезахи. лісорозв., 1956, 229).

ПЕРЕСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСАДИ́ТИ**, сáджу, сáдиш, *док.*, *перех.* 1. Виконавши якусь-небудь рослину, садити її на новому місці. *Моя мати пересаджувала якісь цвіти [квіти] в зільнику з служенцею* (Коб., III, 1956, 18); *Посадковий матеріал вирощується посівом насіння у ґрунті й одержані сіянці пересаджують на лісокультурну площу* (Тр. бот. ін-ту, I, 1940, 161); — *Оце щось в жене рости; якась інопа рослина: аист широкий, стебло високе.. Отто якби його пересадити на копану землю та догледіти — отто весь горше б було* (Коцюб., I, 1955, 468); * Образно. *А цей [він] вирвав мене з коренем з думок пересадити в чужому землю. Навіщо не всяке дерево приймається в чужому ґрунті. А я ж — людина* (Гжицький, Оприноки, 1962, 112).

2. Садовити кого-небудь на інше місце; пропонувати, допомагати або примушувати пересісти. *Кольцов — в гостях у літературно-аристократів на край стільця біля дверей, покинувши, сидів несмілю. І тільки Боліський та ще деякі чесні пересаджували його вперед, на перші місця* (Тич., III, 1957, 66); *Хлопець.. пересадив Гната на тічанні колиба на вийшов* (Ю. Янов., Мир, 1956, 157); // Допомагати кому-небудь пересісти кудись, перемістити когось з одного виду транспорту на інший для продовження поїздки. *Генерали вели відомлення на більших [плях] з тим, щоб там перенасадити на самітну машину і відправити далі* (Тич., Вир, 1964, 503); // Перемінцувати в інше місце (звичайно звірів, риб, птахів і т. ін.). *Вирощених з ікри малків пересадили у спеціальний ставок з цементованим дном, а потім в нагульно-форсовні водойми* (Рад. Укр., 1-VIII 1962, 2).

3. Допомагати кому-небудь перемістити через перепону, перешкоду. *Догадлачка, мабуть, таки бачила, як я пересаджав Женю через паркан* (Смол., Сашко, 1957, 170); *Відчинив двері,— аж там вдок малень кий... — Пересади через поріг!— Уляв Полторацько, пересадив* (Укр.- казки, 1954, 100); *Казанцев.. пересадив Олесю через тин і перелізши сам* (В.-Лев., III, 1956, 158); // *рідко.* Переганяти через перепону, перешкоду. *Все те* [майно], *як показували сліди, занесли* [злодії] *в сад, що притулок до подвір'я, а відси, пересадивши.. через паркан, вибралися в темну, безлюдну вуличку* (Фр., IV, 1950, 43).

4. *сад.* Вирізавши частину кістки або тканини, перенести її на інше місце на живому організмі або на іншій живій організм для приживлення. *У безгребенних тварин, які не виробляють антитіла, можна пересаджувати голову з одніеї тварини на іншу того ж виду* (Наука..., 12, 1963, 13); *Володимир Петрович* [Філатов] *вирізав туберкульозну виразку, а натомість пересадив шматочок консервованої за своїм методом трупної шкіри. І наслідки були чудові* (Знамя..., 5, 1966, 16).

5. *розм.* Передівляти навіть посадкою дерев, кущів і т. ін. *Пересади, моя миленькая, вишенькама двір* (Чуб., V, 1874, 411).

6. *розм.* Те саме, що **висо́вувати** 1. *Вівця пересадить голову через комишеву стінку* (Сл. Гр.).

7. *діал.* Пересікувати. *Не бачив пронастей і обривів перед собою. Він пересаджував їх без мислі, як рівчаки коло дороги* (Фр., VIII, 1952, 319).

ПЕРЕСА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСАДИ́ТИСЯ**, сáджуся, сáдишся, *док.* 1. *діал.* Пересуватися (у 1 знач.). *Пересадився [отець Кабановин] через поріг до світлиці, сів на крісло* (Март., Тв., 1954, 42).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересáджувати**. *Вазони пересаджувалися у свіжу землю* (Вільде, Сестри.., 1958, 456); * Образно. *Капіталістичне виробництво дедалі більш прискорено пересаджувалося в колонії* (Ленін, 30, 1972, 33).

ПЕРЕСА́ДИТИ *див.* **пересáджувати**.

ПЕРЕСА́ДИТИСЯ *див.* **пересáджуватися**.

ПЕРЕСА́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **пересáджувати** 1, 4. *Розсада, вирощена у торфоперегнійних.. горщечках та кубиках, має добре розвинену кореневу систему, яка під час пересадки у відкритий ґрунт добре зберігається, а тому рослини швидко приживаються* (Опов. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 69); *При великих опіках для збереження життя потерпілого необхідно відновити діяльність шкіри, для чого.. роблять пересадку шкіри* (Як запоб. паралич. хвор., 1957, 6).

2. Перехід з одного поїзда, вагонівка і т. ін. на ін-

ший або з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування в дорозі, подорожі. *Не всякі пересадках і тривожній ночі приїхали до Відня* (Коцюб., III, 1956, 338); *Даша — вузький касир. Зранку вона виїздить на лінію, зустрічає поїзди, знаходить людей, які з тривогою чекають пересадки, видає їм плацкарти, оформляє квитки* (Журн., Вечір., 1958, 207).

◇ **Без пересадки (пересадок)** — прямо, не затримуючись. *Було сидіти на санках пи розі Шуляиської й Тарасівської, відштовхуватися ногою та й їхати без пересадки аж до Жулянської вулиці* (Сам., II, 1958, 270); *Він допоміг нам хутенько злайти в Корчуватому справжню гідру фашизму із списком наших людей, складених для царства небесного, куди й потрапив без пересадки сам той писар на нашого допомогою* (Ю. Янов., I, 1954, 64).

ПЕРЕСА́ДНИЙ, а, е. 1. Призначений для пересадки (у 1 знач.).

2. *діал.* Надмірний. *Який систематичний лад панує у всій хаті, яка жертвенність!..Усе вилискується від пересадної чистоти* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 114).

ПЕРЕСА́ДОЧНИЙ, а, е. Стос. до пересадки (у 2 знач.).

ПЕРЕСА́ДЛЕНИЙ, а, е, розм. Діспр. пас. мин. ч. до **пересади́ти**.

ПЕРЕСА́ДЛИТИ *док.* **пересади́ти**.

ПЕРЕСА́ДЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пересади́ти**.

ПЕРЕСА́ДЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСА́ДИТИ**, джу, дить, *док., перех., розм.* Класти в що-небудь завидго багато сала.

ПЕРЕСА́ПАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пересапа́ти**.

ПЕРЕСАПА́ТИ *док.* **пересапу́вати**.

ПЕРЕСАПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Те саме, що **перелихну́ти**. *Спинився чоловік і пересапнув.*

ПЕРЕСАПУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСАПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Сапувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Послідовно сапувати все цілком або багато чого-небудь.

ПЕРЕСА́ХАРЕНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **пересаха́рити**.

ПЕРЕСА́ХАРИТИ *док.* **пересаха́рювати**.

ПЕРЕСА́ХАРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСАХА́РИТИ**, сáхарю, сáхаришь, *док., перех., розм.* Класти в що-небудь занадто багато цукру.

ПЕРЕСВА́Р, у, ч., *діал.* Пересварка. *Коли з куги залунає регіт, вони й собі ж цьомкаються.., а коли вітам грабом сипнеться лайка та голосні перегвори, вони.. блідиуть і вцілюють розкиті досі уста* (Фр., VIII, 1952, 340); *Тримолився* [Вани й тьотя Фрося] *відразу одне від одного — чути було їх стриманий пересвар — ще не дійшли додому, а вже посварилися* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 338).

ПЕРЕСВА́РИТИ *док.* **пересва́рювати**.

ПЕРЕСВА́РИТИСЯ, свáрюся, свáришся, *док.* Посваритися з усіма або багатьма (про одного) чи між собою (про двох або багатьох). *Пересваряться всі, перезрузться, зовсім дишуть одна на одну, усі сердиті ..* (Коцюб., II, 1955, 111); *— А ти не знаєш, хлопче, чи то були партизани, чи просто хлопці сільські поміж себе переварилися?* (Сміл., Сашко, 1957, 144); *Він хотів, мабуть, концертів, переварився з богатьма товаришами і в консерваторії, і в філармонії* (Дмит., Розлуки, 1957, 20).

ПЕРЕСВА́РКА, и, ж. Взаємне образження один одного різкими, неприємними словами; суперечки, супроводжувані лайкою. — *Сиж разом Нутові жарти могли справдішися. Одна пересварка була в четвер* (Фр., IV, 1950, 14); *На подвір'ї управитель.. незабаш переварюється зі своєю не в міру ревнивою дружиною... Нігласський тоне подати знак, що пересварку Саловаїв ще зтось чує* (Стельмах, I, 1962, 89).

ПЕРЕСВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСВАРИ́ТИ**, свáрю, свáриш, *док., перех., розм.* Сварити всіх або багатьох між собою, бути причиною сварки багатьох. *Ведмежа шкіра тут пересварила всіх* (Міщ., П. Тадеуш. перекл. Гальського, 1949, 239); // Сварити кого-небудь з усіма або з багатьма.

ПЕРЕСВА́РЮВАТИСЯ, ююся, юїшся, *недок., розм.* Говорити один одному різкі, образливі слова, відповідати лайкою на лайку. *Але, як це буває в хорошій сім'ї, яка хоч і переварюється, та все ж не забуває, що вона — кровна рідня,— стиг гострої непризни тощуве недовго* (Тют., Вир, 1964, 227); * Образно. *Собака скаче і гавкає на вершка, а їдним дуються і переварюються з комашком* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 46).

ПЕРЕСВА́ТАТИ *док.* **пересва́тувати**.

ПЕРЕСВА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСВАТА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Сватати всіх або багатьох. *Коли він був ще парубком, пересватав усіх панночок на селі — і дівчат, і вдів* (Стельмах, I, 1962, 89).

ПЕРЕСВЕРДЛИ́ТИ *док.* **пересве́рдлювати**.

ПЕРЕСВЕРДЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСВЕРДЛИ́ТИ**, лю́, ли́ш, *док., перех.* 1. Свердлити все або багато чого-небудь.

2. Свердлити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕСВІДЧИ́ТИСЯ, уся, ишся, *док.* Однокр. до **пересві́дчуватися**.

ПЕРЕСВІ́ЙСТ, у, ч. Дія за знач. **пересві́стуватися** і звуки, утворювані цією дією. *Від красавиць.. молодих яблунь линув пташий пересвіст* (Автом., В. Кожик, 1954, 9); *Слух мій ловить десь далеко, в парку, якийсь підозрілий пересвист* (Кол., На фронті.., 1959, 69); * У порівн. *Пописуючи, курячі пташий пересвіст* (Автом., Так народж. лорі, 1960, 100); // перен. Перший свист або свист, який лунається. *Моє осіннє листя. Металось фашисти під кулі пересвистів...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 283).

ПЕРЕСВИСТА́ТИ *док.* **пересві́стувати**.

ПЕРЕСВИСТІ́ТИ, ищу́, ести́ш, *док.* Закінчити свистіти. — *Вітер бушує... зриває пісок, несе на посвід — Я думаю, пересвистить, перекрутить, на тому й видихається,— вимовив Ярослав* (Вол., Місячне срібло, 1964, 311).

ПЕРЕСВИ́СТУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пересві́стуватися**, а також звуки, утворювані цією дією. *Пересвистування птахів.*

ПЕРЕСВИ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСВИСТА́ТИ**, свищу́, свищеш, *док., перех., розм.* Свистіти голосніше, краще або довше від кого-небудь. *Будеш жартувать, хто кого пересвище* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСВИ́СТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Свистіти (про кількох птахів, що перебувають у різних місцях). *В березняку пересвистувались зелені синички* (Збан., Переджнив'я, 1960, 81); // Давати знати про себе один одному свистом; свистіти у відповідь на свист (про людей). *Пастухи пересвистувались з полонини на полонину. Вони розуміли так один одного* (Тураї., Зорі.., 1950, 44).

ПЕРЕСВІ́ДЧЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пересві́дчити**. — *Сім дочок, та це випадок сім несміх... одказала жінко тихо, пересвідчена в правдивості слів свого чоловіка* (Н.-Лев., I, 1956, 139); *Добре пересвідчена в справі слова, Солоха завжди знала, з чого треба починать* (Л. Янов., I, 1959, 163).

2. *у знач. прикм.* Який виражає переконання, упевненість. *Говорити переві́дченим тоном.*

ПЕРЕВІ́ДЧЕННЯ, я, *с., заст.* Переконання. *Заповіт, батьківські уклі́ди, Його котований, певний рід,— За переві́дчення лягли Сини так сла́вно, як жили* (Граб., І. 1959, 400); *Мати тверде переві́дчення.*

◇ **Набра́ти (набра́тись) переві́дчення** — переконатися, упевнитися в чому небудь. *Страх хотівся їй з ким побалакати про Мигася, набратись переві́дчення, що ті́ кажіп добрий* (Мак., Вибр., 1954, 34).

ПЕРЕВІ́ДЧИТИ *див.* **переві́рювати.**

ПЕРЕВІ́ДЧИТИСЯ *див.* **переві́рюватися.**

ПЕРЕВІ́ДЧУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ДЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Примушувати когось повіряти в що-небудь, погоджитися з чимось; переконувати когось фактами. *Сучасні вигуки переві́дчували земського, що люди цілком на віру сприймали слова вчителя* (Горд., Чужу ниву... 1947, 194).

ПЕРЕВІ́ДЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕВІ́ДЧИТИСЯ**, чується, читься, *док.* На підставі фактів переконуватися в чому-небудь, утверджуватися в якій-небудь думці, в якому-небудь припущенні. *Чим далі йшов Батий, тим більше переві́дчувався, що за спиною залишилися незбо́рені русі́* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 490); *Придбаляючись бли́жче до життя села, я переві́дчувався, що навіть одна інтелігентна людина може багато там зробити* (Коцюб., І, 1955, 170); *Я переві́дчувався давно у тому сам, Як зле ўдвох стрічатись до вечора одно́ї* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Гильського, 1949, 171); *Маруся дозволила Грицеві макнути пальцем на черевиках, і тоді всі переві́дчились, що вони нові* (Ювіз, Оля, 1959, 13); // Дізнаватися, довідуватися про що-небудь. *Часто заходили вчителі. Шухмінський, уважний, сте́чучливий, кожного разу переві́дчувався, чи краще в себе почувають* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 332); *Я знав, що такі люди, як той, який мав прибути, живуть на двадцять років уперед, і хотів переві́дчитися, як вони виглядають* (Ю. Янов., II, 1958, 97).

ПЕРЕВІ́ЯТИТИ, свячу, свя́тиш, *док., перех.* Освятити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Здавна тут було бі́л православних церква, але атеїстичний, насаджуючи ўклю, ще в пі́ст вночі́ поїзд, обидві церкви перевіятив на унівічні* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 63).

ПЕРЕВІ́ЯТКУВАТИ, ую, ує, *док., перех., розм.* Те саме, що **відсвя́ткувати** 2. *Усі свя́тки переві́яткували* (Чуб., III, 1872, 356).

ПЕРЕВІ́ЯЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переві́ятити.** *Вона* [церква] *була вже поверну́та пано́ством на костел, а потім знов комашки на благочестивий храм переві́ячена* (Стар., Оболонь.., 1961, 5).

ПЕРЕСЕЛЕ́НЕЦЬ, нця, ч. Той, хто переселився, переселяється на нове місце проживання або переселений куди-небудь. *Ви ёжи.. не дивитеся і на переселенців, що виставляються з-під своїх наметів і цікаво нас оглядають* (Мирний, IV, 1955, 312); *Розмова найбільше крутилася навколо переселенців, які завтра вирушають із села* (Стельмах, І, 1962, 13); *Заселяючи Північну Америку, емігрі́ці на Атлантичному узбережжі пітікнулися з переселенцями з Франції, Голландії, Іспанії* (Нова іст., 1956, 30); * Образно. — *А наші сибірські ведри — це ж просто казка! Велику, велику ви роби́те справу з цими переселенцями* (Донч., VI, 1957, 455).

ПЕРЕСЕЛЕ́НО, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переселя́ти**; // **переселе́но**, *безос. присудк. сл.* Багато сімей переселено в сотні квартир.

ПЕРЕСЕЛЕ́НКА, и, ж. Жін. до **переселе́нець.** *Случає цей зомбі Стасиков жапи-переселенка, вона ще не зовсім обвикласся в цих краях* (Гончар, Тронка, 1963, 148).

ПЕРЕСЕЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переселя́ти, переселя́тися і переселя́тися, переселя́тися.** *Вже коли Руденки вибереться, то Ліщинське мене прокляне, її ніхто не може втішити, що я в переселенні її квартирантів ні сном, ні духом не винувата* (Л. Укр., V, 1956, 217); *Дід Григорій був не балакучий.. Особливо помітним стало це після його невда́лого переселення на Далекий Схід у 1907 році* (Довж., І, 1958, 75).

△ **Вели́ке переселе́ння наро́дів**, *іст.* — переміщування германських, сарматських, слов'янських та інших племен у II—VII ст., що спричинило падіння Римської імперії і формуванню романських, германських та слов'янських народностей. *Розглядуваний період* [II ст. н. ери], *що збігається з подіями, відомими в історії під назвою великого переселення наро́дів, належить до числа найбурхливіших епох, сповнених збройними сутичками, в яких брали участь і східні слов'яни* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 343); **Переселе́ння наро́дів**, *ек., іст.* — переміщування великої кількості людей на значні відстані. *Капіталізм створив особливий вид переселення наро́дів. Країни, які швидко розвиваються в промисловому відношенні, .. підтримують заробітну плату вище середнього і приймають найманих робітників в відсталих країн* (Ленін, 24, 1972, 88).

ПЕРЕСЕЛЕ́НСЬКИЙ, а, е. І. Прикм. до **переселе́нець.** *Більшість прибулих переселенських родин мала оселитися в самій Гряді* (Баб'як, Вишн. сад, 1960, 26); // **Призна́ч.** для переселенців. — *На найближчому пункті виклопочу тобі переселенський квиток,— сказав Столи́бун* (Сміл., Зустрічі, 1936, 143); *Переселенський фонд.*

2. Спос. до переселення. *У нас ходили поголоски, ніби́то уряд ўже хороше мав організувати переселенський рух* (Л. Укр., V, 1956, 69); *В 1911 р. на Україну повернулося близько 70% переселенців. Переселенська політика царизми вомвала кризу* (Іст. УРСР, І, 1953, 636).

ПЕРЕСЕЛЕ́ЦЬ, льця, ч. Те саме, що **переселе́нець.** — *Як пішли переселці на Амур, дак позостався від їх наділи* (Гр., II, 1963, 316); *Спритний осадчий привів йому цілий штат пересельців із Правобережжя* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 47).

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИ *див.* **переселя́ти.**

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **переселя́тися.**

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИ, ю, ює, *недок.*, **ПЕРЕСЕЛИ́ТИ**, селю́, се́лиш, *док., перех.* Переводити кого-небудь на нове місце проживання, селити в іншому місці. — *Буржуїв, кажуть, переселя́тимуть у підва́ли та халупи, а ховату в буржуйські апартаменти...* (Бурд., М. Гонта, 1959, 11); — *Ось переселимо ваш хутір у село, тоді заживете по-новому* (Тют., Вир, 1964, 176).

ПЕРЕСЕЛЯ́ТИСЯ, юся, ю́ється, *недок.*, **ПЕРЕСЕЛИ́ТИСЯ**, селю́ся, се́лишся, *док.* Переходити, переїжджати на нове місце проживання (про людей). — *Мене бог к тобі послали І так сказати приказали: ..Щоб учинив ти божу волю І шлюбне в Рим переселивсь* (Котл., І, 1952, 105); *Того ж таки року батьки його переселилися з Солом'янки на Печерськ* (Смолич, Мир.., 1958, 60); * Образно. *З Тянь-Шанських гір на Україну переселився дикун кожа́вша* (Рад. Укр., 4.IX 1949, 1); // Селитися в іншому місці (про тварин). *Розпалені лісні відступали на південь, а разом з ними переселялася на південь і частина тварин* (Іст. СРСР, І, 1956, 3); // *перен.* Ставати надбанням когось іншого (про духовне життя). *Здавалося, ніби не один він живе на світі, а було їх два, одна частка власного «я» належала саме йому, а інша переселилася в душу другої людини* (Збан., Сеспель, 1961, 177).

ПЕРЕСЕЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **переселе́нець.** *Серця переселенської молоді приліпилися до Дорки, ніби під подувом чарівної сили* (Ю. Янов., Мир, 1958, 112).

ПЕРЕСЕ́РДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* Перестати сердитися. *Знов почалася ігрища поміж Кайдашенками. Малі діти знов перші почали прибігать одні до одних гуляти: за ними почали заходить один до другого батьки, а після всіх пересердилась їх жінки* (Н.-Лев., II, 1956, 377); *Лесь... мабуто розсердився дуже... Але потім пересердішлась* (Головко, II, 1957, 375).

ПЕРЕСЕ́РДя, я, *с., діал.* Роздратування. *Відмовляючи Ганні, Гордій сказав з пересердям, але він зовсім не помітив, щоб це було криком* (Гр., II, 1963, 46).

ПЕРЕСИДЖЕ́ННИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пересиді́ти** 5, 6.

2. *у знач. прикм.* Онімілий від довгого або незручного сидіння в одному положенні. *Козак трохи присідає, щоб розім'яти пересиджені ноги* (Панч, II, 1956, 153).

ПЕРЕСИДЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересиджу́вати.**

ПЕРЕСИДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСИДІ́ТИ**, джу, диш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Проводити якийсь час, сидячи де-небудь, перебуваючи, залишаючись в якомусь місці. — *День у день я пересиджував перед дверми* [дверима] (Фр., IV, 1950, 102); *Весь цілий час свій Раїса пересиджувала в поміщицькій господі* (Коцюб., I, 1955, 328); *Чималу ж я годину пересидів, поки вийшли пани* (Вовчок, I, 1955, 119); *Заволоду Новак пересидів у місті кілька передрусальних ночей, чекаючи півночі, коли має цілість напороть* (Тобч., Закарп. опов., 1953, 40).

2. *перех. і без додатка.* Сидіти, перебувати де-небудь якийсь час, перечікуючи щось. *Бігли* [Вихор і Мавка] *пригинаючись, повзли по землі на відкритому місці, блискавкою перекидалися між кам'яними валунами, якусь мить пересиджували мінометний обстріл* (Кучер, Чорноморці, 1956, 366); — *Я тебе проведу.. в очерета. Там тобі буде безпечніше пересидіть якусь годину* (Н.-Лев., II, 1956, 230); *Шофер?.., поставивши машину у дворі перед пекарнею, вирішив пересидіти нудний час чекання* (Ю. Янов., II, 1958, 118).

3. *неперех., розм.* Сидіти в різних місцях (про всіх, багатьох). *Перед тим як задощило, всі куріні переліски, всі хрящі обтікали, на всіх пеньках пересиділи* (Мур., Жила.. вдова, 1900, 70).

4. *перех., розм.* Сидіти де-небудь довше від когось іншого. *Йому хотілось скупатись, але старий рибалка наче прирік до місця і з усього видно було, що йому не вдасться пересидіти* (Гнидький, Чорне озеро, 1961, 7).

5. *тільки док., неперех., розм.* Пробути де-небудь занадто довго, довше, ніж треба, ніж годиться. *Хліб пересидів у печі* (Сл. Гр.).

6. *тільки док., перех., розм.* Те саме, що **відсиді́ти** 1. *Пересидіти ноги.*

7. *тільки док., перех., перен., розм.* Завдати шкоди кому-небудь, сидячи на ньому або в ньому. [Надежда:] *Якого тобі ще треба притулку? Хіба ти у нас пересидиш чи перележиш місце в хаті?* (Кроп., III, 1959, 150); — *Я ще вам, мамо, хати не пересидів, а коли хочете, то знайте — хата батьківська, і буду я в ній сидіти, поки сама схочу* (Вас., I, 1959, 283).

ПЕРЕСИДЖУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСИДІ́ТИСЯ**, джуся, дишся, *док., розм.* Сидіти довше, ніж звичайно, довше, ніж треба. *Хліб пересидівся в печі.*

ПЕРЕСИДІ́ТИ *див.* **пересиджувати.**

ПЕРЕСИДІ́ТИСЯ *див.* **пересиджуватися.**

ПЕРЕСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересила́ти** і **пересила́тися.** *В основній своїй частині СРСР здійснює міжнародні розрахунки без пересилання золота* (Наука., 3, 1961, 8).

ПЕРЕСИЛА́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПЕРЕСЛА́ТИ**, перешлю́, перешле́ш, *док., перех.* 1. Передавати, посилати кому-небудь, перев. через когось, із кимсь. *Десь у садочку тане сорочку, Шовком да ніжко да вишиває... Своєму милому пересилає* (Укр.. лір. пісні, 1958, 75); *Ти переслав мені в кволий Постав нашого,— на вовну Мені ти дверт одчинив! Спасибі, друже!* (Шевч., II, 1963, 251); [Дівчина:] *Не забувай же мене, орле мій, в поході... хоть пташкою перешли мені вісточку...* (Вас., III, 1960, 22); // *заст.* Відправити, вислати кого-небудь на інше місце.

2. Відсилати присилом для передачі, доставки іншій особі, в інше місце. *Пересилаю тобі листа п. Крушинюка, отримала його полавчора, для вчора не могла переслати* (Л. Укр., V, 1956, 377); *Ніщо й далі на таку адресу, а Сембратовим перешле* (Коцюб., III, 1956, 267).

ПЕРЕСИЛА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕСЛА́ТИСЯ**, перешлю́ся, перешле́шся, *док.* 1. Посилати один одному що-небудь, перев. через когось, із кимсь. *А їх пан із нашим паном, кажуть, письмами* [листами] *пересилався* (Мирн., I, 1958, 51).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересила́ти, пересилюва́ти.**

ПЕРЕСИЛЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пересила́ти, пересилюва́ти.**

2. *зал.* Крива під час хвороби. *Але пересилення тривало лиш зимою; голод і спрага протерезили його швидко, приклякали назад до життя, до кволої муки* (Фр., I, 1955, 173).

ПЕРЕСИ́ЛИТИ *див.* **пересилювати.**

ПЕРЕСИ́ЛКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **пересила́ти, пересла́ти** і **пересила́тися, пересла́тися.** *Поштовий дозвіл уже тепер має... машини, які накладають знаки поштової оплати й обчислюють вартість пересилки пошти* (Наука.., 4, 1967, 30).

ПЕРЕСИ́ЛУВАТИ *діал.* **пересилювати.**

ПЕРЕСИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересилюва́ти.** *Все життя — це процес цілеспрямованого пересилювання... Всі компоненти цього процесу повинні бути міцно організовані* (Кундзич, Нов. і нов., 1938, 19).

ПЕРЕСИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСИ́ЛИТИ**, лю, лиш і *діал.* **ПЕРЕСИ́ЛУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Мірячись силами, перебарювати, перемагати, долати кого-, що-небудь. * Образно. *Це ж Гаврик сказав у своєму «Тарасі Бульбі» могутні слова: — Та хіба знайдуться в світі такі вогні, муки і така сила, що пересилила б руську силу!* (Гжицький, III, 1956, 45); // Ставати переможцем у якомусь змаганні, у грі, в суперечці і т. ін. *Хто випивав чарку, той мусив показати на тарілку гроші. Всяк хотів пересилити свого попередника по круговій чарці, й від зелених травичок їхав дійшов до прозорих новеньких сотень* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 365); // *перен.* Бути, виявляти ся сильнішим за іншого, інших. — *Залізницю вилами розтягнуть!.. Мовби два віки зіткнулися тут між собою: віз воли і віз рейок залізних. Хто кого перетягне, хто кого пересилить?* (Гончар, II, 1959, 122).

2. Перебарювати опір чого-небудь фізичною силою. *Одпливаючи нові від грунту, неначе на кожній з них вистло по гарі, Гурій Андрійович і Опара рушили з місця і йшли так повільно, неначе назад їх тягла невидима цить, а вони пересилювали її* (Сяч., На Бат. горі, 1960, 43); // Пристосовуватися, призвичаюватися до незручностей, завад. *Це уявлення подивувало* [майор] *на подвизнях, пересилюючи скуки охатлення з лойової свічки* (Ле і Лев., Під. захід, 1950, 18); // *перен., розм.* Переборювати труднощі, опановуючи, засвоюючи що-небудь. — *Тобі, теж, коли ти справді так хочеш вчитися в тому технікумі, можна самій підготуватися, напевлівно попрацювати і пересилити ту математику* (Коз., Сальвія, 1956, 62).

3. *перен.* Перемагати яке-небудь почуття, якийсь

стан і т. ін. *З голоду Іван допався був до ковбаси та бринзи, пересилаючи живеру це з-під батьківської стріхи сором'язливість* (Кол., Терен., 1959, 69); *Даротті пересилила солодку ранкову дрімоту, підвелася і сіла в ліжкові* (Ле, В спові..., 1960, 203); // Терпляче що-небудь, переживаючи, справлятися з чимось. *А старий мій подивився, Сльози покотились... — Молюсь тобі, бідне милий, Господи великий! Що ще вам мені загнуть, Небесний владико. Що дав мені добру силу Пересилить горе* (Шевч., II, 1963, 44).

Пересíлювати (пересíлити, пересíлувати) себé [самóго] — оволодівати своїми почуттями, бажаннями. *Люб о в в (пересилює себе, перестає плакати, кладе долу руку на плече):* | *Нé, коханий, не кажи свого* (Л. Укр., II, 1951, 58); *Защемів жаль, стиснув серце. Даніло пересилив себе і рад, щедро потиснув руку вчителеві* (Коп., Вибр., 1953, 203); *Євгеній пересилював себе і почав усміхатися* (Фр., VII, 1951, 272); *Троян покаялася* [Христя], *але й тут пересилювала себе — до Пайжених вайлася* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 63).

4. Перевершувати силу впливу чого-небудь. *Пересилюють гуркіт бою, Крайнюк загукав у чорний отвір землянки* (Кучер, Голод. 1961, 166); *Старшина Василь Маронович, схилившись над головою писаря..., казав йому щось на вухо, намагаючись пересилить тугу* (Вас., І, 1959, 127); //Перевершувати все інше силою впливу, відчуватися найсильніше, боручи верх над чим-небудь. *Тихо, понуро було і в його голові,.. одне бажання* [бажання] *пересилювало всі інші: коли б швидше дочепитись спокійного, безпечного, теплого кутка!* (Фр., II, 1950, 164); *Пішов* [Карпо] *сміливо, глибоко вдихаючи медовий аромат гречок, що в ту пору пересилював запах найдужчих польових трав і хвиток* (Іщук, Вербівчани, 1961, 34).

Пересíльний, сильна́, сильне́. 1. Призначений для тимчасового перебування тих, кого пересилають з одного місця в інше. *Арештанти гомоніли між собою про те, куди їх женуть... Думали, що в Тобольськ або в Тюмень, там є пересильні тюрми, через них переправляють усіх каторжан* (Довч., III, 1956, 41); *Списки мобілізованих* [до Німеччини], *пересильні пункти, товарні вагони... — все було заготовлено на цей день* (Д. Бедник, Дніпро..., 1951, 137); // у знач. ім. **пересíльна, сильна́**, ж., розм. Тюрма для арештованих, яких переслають в інше місце.

2. Який підлягає пересиланню або якого пересилають з одного місця в інше (про людину); // у знач. ім. **пересíльний, сильно́го**, ч.; **пересíльна, сильно́ї**, ж. Людина, яка підлягає пересиланню, яку пересилають з одного місця в інше.

Пересúпаний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересúпати**.

Пересúпати *див.* **пересúпувати**.

Пересúпатися *див.* **пересúпуватися**.

Пересúпування, я, с. Дія за знач. **пересúпувати**.

Пересúпувати, ую, уєш, *недок.*, **пересúпати**, сиплю, сúпле, *док.*, *перех.* 1. Сипати (білизну сипкою) ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Сипати що-небудь занадто, надміру, більше, ніж треба, ніж годиться.

3. Сипати все або багато чого-небудь.

Пересúпуватися, ується, *недок.*, **пересúпатися**, сúпається, *док.* Ставати занадто, надміру сипким від сипкости (про білизну).

Пересúп[1], у, ч. *і діал.* і, ж. Природний вал із піску або гальки, який відокремлює затоку від відкритої частини моря чи озера. *Відокремлений від Азовського моря вузьким пересипом, Молочний лиман — один з найбільших у південно-східній частині УРСР* (Геол. Укр., 1959, 313); *Ген озеро було колись затокою моря; морська хвиля насипала вузьку пересип і вечне гребло оддiлила здорове, на верстов двадцать, озеро од моря так од лиману* (Н.-Лев., II, 1956, 225).

Пересúп[2], у, ч., розм. Стан за знач. **пересúпати, переспáти**. *За порой повялилась Галя. Трохи з пересипу лице її горіло красою* (Мирний, IV, 1955, 145).

Пересúпаний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересúпати**[1]. *Сухе, пересипане соломою, дерево сохло, уташки купою на землю* (Гр., II, 1963, 303); *Проповідь була довга..., пересипана текстами й такими словами, як: понеже, поколику, потолику* (Н.-Лев., III, 1956, 62); *Нова мова всім припала до серця. І прийшла саме вчас, що це була весела, товариська мова, пересипана жартівними жартами* (Мик., II, 1957, 400); * *Обрядно. По її пересипаному сивиною волоссю.. збігали дрібні краплі* (Лотв., Літа..., 1960, 48).

Пересúпання[1], я, с. Дія за знач. **пересúпати**[1]. *Зрошувальні апарати встановлені.. на місцях пересипання вугілля з одного конвейєра на інший* (Наука..., 11. 1964, 31); *Пісні нуха мало того дикого сумну поля, тоге шелесту шовку, тове безупинного, як тихий подо, пересипання зерна* (Коцюб., II, 1955, 227); *Грунти знезаражують прожарюванням.. і пересипанням їдко сильнодіючими отрутами* (Колг. Укр., 12, 1962, 34).

Пересúпання[2], я, с., *рідко.* Дія за знач. **пересúпати**[2].

Пересúпати *див.* **пересúпати**[1].

Пересúпати[1], áю, áєш, *недок.*, **пересúпати**, плю, плеш; мн. пересúплють; *док.* 1. *перех., у що, до чого.* Сипляючи, переміщувати що-небудь з місця на місце, з чогось у щось. *Провідя пальцем і власним очам не вірить... Подаву це пересипає* (Фр., X, 1954, 185); *Вона пересипала землю з жмені в жменю й вдихала запах житнього хліба* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 230); *Подержать* [пан сотник] *на руці, поборячи так й пересипле* [каміщик] *у другу кишеню* (Кв.-Осн., II, 1956, 203); *У другій кишені* [вбитого бійця] *були пригорщі автоматних патронів, Маковійчик жменьки вигріб іх .. і пересипав до своєї кишені* (Гончар, III, 1959, 64).

2. *тільки недок., кого-чого, чим і без додатка, розм.* Те саме, що **пересúпатися** 2. *І чоловіки коло іх, і їточки: которе копцом гребеться, которе оршаками пересипав* (Вовчок, I, 1955, 30).

3. *перех., що, чим.* Обсипáти, посипáти чим-небудь усе або багато чогось, а також насипáти щось між чим-небудь. *Як шевць дубом шкури пересипа* [пересипає] *(так нехарі сушать собі м'язок табакою)* (Номис, 1864, № 12617); *Полуниці проміняють, перебирають, відрізають плодоніжки, пересипають цукром* (Укр. страви, 1957, 250); *Перед кавалуванням гній пересипали мінеральними добривами* (Колг. Укр., 10, 1958, 22); *Пересипати одежу нафталіном*; // *що з чим.* Змішувати що-небудь різнорідне докупи; переміщувати. *Житнюк щедрою рукою Ти з вівсяною мукою Пересипали* (Щог., Поезії, 1958, 196).

4. *перех., перед., що чим і без додатка, розм.* Вести розмову, обмінюватися думками, жартами і т. ін. *Пересипають тапелькя, пересипають,— панночка й зітхне:— Що, бабцю, тільки говоримо...* (Вовчок, I, 1955, 107); // Часто вставляти в свою мову жартівливі, гострі, дотепні слова, фрази і т. ін. *З себе він був тихий.., хоч на річ дуже гострий і прадівний, а тільки він завжди озаблює її ласкавими словечками, або пересипав смішними приказочками* (Мирний, IV, 1955, 335); *Мені подобалася оця манера академіка пересипати серйозну розмову жартами* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 195).

5. *перех.* Розбираючи що-небудь, ремонтувати, перебудовувати його. — *Старий мій так чепурився..! Заходився пересипати повітку,— пошити ще сінníками та обмазати, то й готова буде* (Коцюб., I, 1955, 50); — *Майстри прийшли з самого ранку, кажуть мені хату..., і тільки думають пересипати* (Кучер, Трудна любов, 1960, 562); * Образно. *Олесь став автором трьох книг — Угору йдуть діла! Він ще раз пересипав їх — Четверта в світ пішла* (Дор., Літа.., 1957, 182); // *на що, рідко.* Діючи на що-небудь, погіршувати його якості, властивості. — *Вільяме учить, щоб не розпорошувати гущу. не пересипати на попіл, та ще з таке сухолíття,— подала думку Галя* (Горд., Цвіти.., 1951, 15).

Пересипáти ¹, áю, áєш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **пересипля́ти**. — *Я.. часто.. пересипаю ночі без всяких сніг* (Коб., III, 1956, 167).

Пересипáтися *див.* **пересипáтися**.

Пересипáтися, áюся, áєшся, *недок.*, **пересíпатися**, плюся, плешся; *мн.* **пересíплються**; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Сиплючись, переміщуватися з місця на місце, з чогось у щось; висипатися в інше місце. — *У пружні пересипається зерно* (Ю. Янов., II, 1958, 41); *Скоро лляш пісок з горíшньої пляшечки пересиплеться я в долíшню — перевертають її двоєри дєщєк, і пісок знов сиплеться, як досі* (Коцюб., III, 1956, 7).

2. *тільки недок., чим.* Гратися чим-небудь сипким, однорідним, перемішуючи його з місця на місце. *Василь став, будім мала дитина, піскóм пересипатись* (Кв.-Осн., II, 1956, 48); * Образно. *Море ледь-ледь хвилювалося, пересипалось золотими камінцями на сонячній доріжці* (Збан., Сеспель, 1961, 69); * У порівн. *Стяга [сонця] простягалося.. через усю хату і осіло на білу стіну золотою мачухою. Мачуха тремтіла росяно-білувато,— стяга ширшала, яскравіли різними кольорами, ніби хто пересипав цяцíрки піском...* (Мирний, I, 1954, 285); // *тільки 3 ос.* Чутися з усіх боків, звідусіль (про жарти, сміх і т. ін.). *Між косарями так і пересипались жарти, прикмети* (Н.-Лев., I, 1956, 416).

3. *тільки 3 ос., чим, з чим.* Змішуватися одне з одним, поєднуватися (про щось різне); перемішуватися. *Бесíди, жарти, допити, тости та пісні пересипаються одні з другими, чередуються та мíшаються чимраз жвáвіше* (Фр., I, 1955, 318).

Пересíпка, и, *ж., розм.* Дія за знач. **пересипáти** ¹, **пересíпати**. *Пересипка печí.*

◇ У **пересíпку** [говорíти і т. ін.] — без точного порядку, без логічного зв'язку (перев. про розмову). *Може, таково набалакаю, що і в шапку не забрати, а далí почну у пересíпку, та й кíнця не вúпряжу — дарма!* (Вовчок, VI, 1956, 273).

Пересíпляти, яю, яєш, *недок.*, **пересипáти**, сплю, спиш; *мн.* пересíплять; *док.* 1. *перех.* Спати якийсь рíзночас. *Коли ж.. ті нарíзні коси зарокували від цюб.*, 1, 1955, 284); // Сплячи, знабувáтися чого-небудь небажаного (хвороби і т. ін.). *Побíгти Галя лягає спати і переспала б може свою лихо, коли б Василь не підводив заздно* (Мирний, IV, 1955, 71); * Образно. — *Лягь,— одказала в лавки сестра Меланія глухо. Переспала вона свій дитячий голос* (Вовчок, 1, 1955, 259).

3. *неперех., розм.* Спати занадто довго, довше, ніж слід. — *Нема тоúс, щоб газдíнкові піддобритися. Може, він переспав дуже,— не як писáли яку молоденьку дíчину його розбудити* (Мирний, III, 1954, 307).

Не пересипáти — рано вставати; недовго спати. *Одного ранку, ще до сонця, по білій росí, завíяв він жене у пасúці. — Егеї — кажу,— не пересплю, мабуть!* (Вовчок, VI, 1956, 248); *Колись жила Господонька старенька.. Вона день клопочеться і не приляже. Вночі не переспить* (Гл., Вибр., 1951, 117).

4. *перех.* Спати довше, ніж хто-небудь.

Пересíпний, а, é. Стос. до пересíпання (*див.* **пересíпання** ²), пересíпки.

Пересíпник, а, ч. Той, хто пересíпає (*див.* **пересипáти** ¹ 5) що-небудь. *Пересíпник печей.*

Пересíпниця, і, *ж.* Жін. до **пересíпник**.

Пересисáти, аю, áєш, *недок.*, **пересссáти**, ссу́, ссéш, *док.*, *чого і без додатка.* Ссати занадто багато, більше, ніж слід, до пересичення.

Пересúт, у, к. Те саме, що **пересúчення**. *В сірих очах видно було втому, пересит життя і цинізм* (Фр., VII, 1951, 69).

Пересúтити *див.* **пересúчувати**.

Пересúтитися *див.* **пересúчуватися**.

Пересúтить, і, *ж., діал.* Пересичення. *Горе, коли чумко пересить-утому, педаємо* [падаємо] *у прíрву, а не лишемо дальше* (У. Кравч., Вибр., 1958, 247).

Пересúхання, я, *с.* Дія за знач. **пересихáти**. *При швидкому пересиханні верхнíх шарíв ґрунту густота росúн зрíвнюється* (Оп. та сфір. культ., 1956, 93); *Дуже важливо замірати витрату води у рíчці в період досліджень і визначати строки пересихання та перемерзання, якщо це буває* (Довідник сіль. будівельників, 1956, 17); *Засолені óгірки і помідори найчастúше псуються через пересихання і протíкання бочок* (Колг. Укр., 8, 1957, 37).

Пересúхати, áє, *недок.*, **пересóхнути**, не; *мин. ч.* пересóх, ла, ло і пересóхнув, нула, ло; *док.* 1. Втрачаючи вологу, ставати дуже сухим, надто висихати (про все або багато чого-небудь): висихати цілком, сушíлно (про що-небудь). — *Земля лежить незаспяна, пересихає* (Шопа, Назустріч.., 1958, 19); [Помíщиця:] *Яка спека.. яка спека.. Так не пересохло, що не горить, а вибухає, як порох* (Корн., I, 1955, 152); // Ставати безводним або маловодним (про водоймúще, русла рік, джерела і т. ін.). *Це був чудовий струмóчок з дивною, кристально-чистою водою. Чорнозем оточував дно,*

2. Втрачаючи природну вологість, соки і т. ін., ставати зачадо сухим, висихати більше, ніж слід (про рослини). *Зілл.. пересихало на комині* (Стельмах, I, 1962, 139); *Досить хоч трошечки пересохнути бобам, як вони лускаються, а зерно розлітається на всі боки* (Рад. Укр., 6.VIII 1961, 2).

ПЕРЕСИХА́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. теп. ч. до **пересиха́ти**. *Головною причиною припинення росту кукурудзи у посівах з кормовими бобами є.. розвиток її кореневої системи переважно у верхньому пересихаючому шарі ґрунту* (Знання.-, 9, 1965, 3); *Пересихаюча річка*.

ПЕРЕСИЧЕ́ННЯ, я, с. 1. Діспр. пос. мин. ч. до **пересі́кти**. *Упорався.. легав сигнал біля Івана, весь чорний, пересічений димом* (Кочюб., II, 1955, 328); *Знаварну потягнуло сиротою, важким, пересіченим вогкістю повітрам* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 132); *Д'Аннунціо — письменник-аристократ, прихильник індивідуалізму,.. любив пересічено життям і славою* (Рад.-літ-во, 3, 1957, 102).

2. *у знач. прикм.* Який перетинався чим-небудь. *Отже, завтра її продадуть на базарі на заваду і втіху пересіченому пожадливому татаринові* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 163); *Чоловіки, сапні й пересічені, лишно смоктали пиво* (Вільде, Сестри.., 1958, 195); *З почуттям глибокої ненависті і відрази змальовала поетеса пересічений натовп жорстоких, тупих і обмежених римських багатіїв* (Іст. укр. літ., I, 1954, 666).

ПЕРЕСІЧЕ́НІСТЬ, ності, ж. Стан за знач. **пересі́чений** 2. *На тогочасному обличчі Інниної матері чудовим.. Співпадіть і пересіченість на цьому іноді зміюється будівничість* (Речм., Твій побратим, 1962, 46).

ПЕРЕСІЧЕ́ННЯ, я, с. Дія і стан за знач. **пересі́чувати**, **пересі́тися** і **пересі́чуватися**, **пересі́титися**. *Основа положення в боротьбі за довголіття — цілкого пересічення* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 93); *Прийшла пора,.. коли душа забажала самоти,.. а тут.. поставали* (**оставалися**) *все одні. Я зразу почув щось.. пересічення, образження до всього* (Фр., I, 1955, 346).

ПЕРЕСІЧЕ́НО. Присл. до **пересі́чений** 2. *Його уста в значній красі Криниця пересічено й лінно* (Рильський, Марина, 1944, 108).

ПЕРЕСІ́ЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пересі́чувати і пересі́чуватися**.

ПЕРЕСІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ТИТИ**, ічу, ітиш, *док., перех.* 1. Насичувати чим-небудь знадно, надмірно, більше, ніж треба.

2. *перех.* Робити байдужим, викликати нехіть до чого-небудь надмірним задоволенням потреб, бажань і т. ін. *Все, що бачив, надто його, але й пересичувало по коротких часі* (Фр., III, 1950, 145).

ПЕРЕСІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ТИТИСЯ**, ічуся, ітишся, *док.* 1. *чим.* Вбирати в себе багато вологи, знадно насичуватися запахом, кольором, наскрізь просякати чим-небудь. *Він, той запах, пролізає всюди, наповняв всю кімнату, чим пересичується вся моя одіж, моє волосся, все...* (Хотк., I, 1936, 175).

2. *чим і без додатка, перен.* Надмірно, більше, ніж слід, насичуватися чим-небудь, задовольнити свої потреби, прагнення. *Пересітитися владою*.

3. *без додатка, перен.* Робитися байдужим, сповнюватися нехіттю до чого-небудь від надмірного задоволення потреби, бажання і т. ін. *Можуть заспокоювати всі свої низькі апетити, які тільки були доступні його перевитій [перевантаженій] душі, він швидко пересичувався і починав нудитись* (Фр., III, 1950, 146).

ПЕРЕ́СІВ, у, ч. Дія за знач. **пересі́вати, пересі́яти**. *Для пшениць в незаміннюю страховою культурою на випадок пересіву загиблої озимини* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 12).

ПЕРЕСІВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пересіва́ти**. *Лютий особливо небезпечний для озимих. Тому в цей час треба особливо уважно за ними стежити.., якщо потрібно, підготуватись до підсівання або пересівання* (Хліборов Укр., 1, 1963, 19); *Гречка є однією з кажанних страхових культур на випадок пересівання озимих або ранніх ярих* (Рад. Укр., 24.IV 1948, 2).

ПЕРЕСІВА́ТИ, аю, аєш і **ПЕРЕСІ́ЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ЯТИ**, ію, ієш, *док., перех.* 1. Засівати яку-небудь площу певною культурою ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Земля від морозу тріскає, корінь у пшениці рве. А горшав корінь, пшиці пропав. Пересівай...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 269); *Лиш випосла його сіяном шаловіх і рута. Я шалькою пересію, а рути не буде* (Чуб., V, 1874, 139); *Частину площ озимини довелось пересіяти, підсіяти* (Ком. Укр., 7, 1960, 44).

2. Перепускаючи через сито, решето і т. ін., просівати ще раз, повторно. * Образно. — *Не знаю, як хто, а я не люблю, як беруть мене на решето та починають сіяти та пересіювати на всі боки* (Вівчук, VI, 1958, 273).

3. Просіювати все, багато чого-небудь або щось багато разів. *Мати.., набравши в обидві руки каплиць зерен, стала пересівати їх на пальцях* (Перв., Материна хліб, 1960, 104); *Пересівати борошно на густе сито;* * Образно. *Розлялись кизькі хмари, пекло, до кінця пересіяли свої холодні мживо, виповідилось на світанок* (Збан., Сеспель, 1961, 299).

ПЕРЕСІВА́ТИСЯ, ається і **ПЕРЕСІ́ЮВАТИСЯ**, юється, *недок.*, **ПЕРЕСІ́ЯТИСЯ**, іється, *док.* 1. Просіюватися (про все або багато чого-небудь) або сіятися неодноразово (про щось). * Образно. *Начало-капало з калатунового неба, аж поки пересіявся крізь хмари весь дощ* (Мур., Бук. повість, 1959, 139); *Падвері їх зустріч зорепад.. Здавалося, що той безмежно величний зоряний світ весь час пересіяється на землю...* (Речм., Весн. грози, 1961, 182).

2. *тільки недок.* Час. до **пересіва́ти і пересіва́ти**. *Ретельно обстежуємо, як озимина перезимувала. Зрідженні масиви обов'язково підсіваються чи пересіюються* (Ком. Укр., 6, 1963, 45).

ПЕРЕСІДА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пересіда́ти**. *Дорогою ще трохи простудилась на тих кінних пересіданнях, так що тепер кашляю* (Л. Укр., V, 1956, 415).

ПЕРЕСІДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСІСТИ**, сяду, сядеш; *мин. ч.* пересі́в, сіла, ло; *док.* 1. *неперех.* Уставши з одного місця, сідати на інше. *На ту біду І Соловій тут опинився,— Вони [музики] до нього.— А що ж,— вік кажу,— вибачайте, — Ні те ні се: Хоч десять раз пересідайте, Немає ліпше — от і все...* (Гл., Вибр., 1951, 99); *Степан хотів було всістися поряд з молодими, але запізнився, а пересідати тут не годилося* (Загреб., Спека, 1961, 101); — *І вже, мамо, сього не кажіть! — сказала Оксана, та й пересіла до полу* (Кв.-Осн., II, 1956, 442); *Кайдашиха пересіла в одонна на лаву* (Н.-Лев., II, 1958, 279); *Таня, пересівши до брата, скупалась до нього в таємничості* (Гончар, Тронка, 1963, 17); — *Пересядьмо од вікна,— тихо сказав Ігор* (Кучер, Чорноморці, 1956, 389).

2. *неперех., на що, в що.* Перебуваючи в дорозі, подорожі, переходити з одного поїзда, пароплава тощо на інший або з одного виду транспорту на інший для дальшого пересування; робити пересадку (у 2 знач.). *До хінця подорожі все товариство було так зачароване своєю супутницею, що, коли їй прийшов час пересідати на турецький пароплав, усі щиро сумували* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 113); *Панні Наталі, котра їхала з своїми кревними й Дорою, забажалося сісти посередині дорожі пересісти до нас у бричку* (Коб., III,

1956, 237); *В центрі міста Боровий вийшов з тролейбуса і пересів на трамвай* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 92).

3. *неперех., перех., розм.* Переходити на яку-небудь іншу роботу або на інше місце роботи, змінювати рід занять, вид роботи. *Ти [радянська молодь] єси в напруженні, у зборі, нового думка все шука. Ти від роботи у конторі пересідаєш до станка* (Тич., II, 1957, 216); * Образно. *Вивчила нас Радянська влада машини водити не вовні, мирні, але коли почалась війна, ми на танки пересіли і смерть несли на них фашистам* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 330); // Змінювати знаряддя дії, інструментарій. *Кленовій запропонував [директор] або пересісти на інший трактор, або стати обліковцем* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 59).

4. *перех., діал.* Робити засідку на кого-небудь. [Юлія:] *Але я тебе не пущу, Мілько! Се далеко дорога. Горами. Ще тебе пересидять і об'ють де в лісах* (Фр., IX, 1952, 155).

5. *неперех., на що, діал.* Змінюватися, переходити (про пору доби). *Вечір вже пересідав на ніч, було пізно* (Смолич., Реве та стогне.., 1960, 562).

ПЕРЕСІДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПЕРЕСІСТИСЯ**, сі́деться; *мин. ч.* пересі́вся, сі́лася, лося; *док.* 1. *розм.* Змінюватися, слабнути (про мороз, холод, спеку, хуртовину і т. ін.). — *От лихо,— думав Кирило,-- хоч би хоч моров пересідався абощо* (Тесл., Вибр., 1950, 32); *Пересідся, мороз!* (Номис, 1864, № 264); *Лишатися в степу перечікувати буран, не знаючи, коли він пересідається, було б рискове́но* (Ле, Право.., 1957, 250).

2. *діал.* Пересідати (у 1. 2 знач.). *Вона разом ніби сердилася, палячилп, хотіла пересістися бейпде, але дали.. затишка і лише сиділа відвернена лицем від Броніслава* (Фр., IV, 1950, 259); *Їхати.. майже два дні й одну ніч. Тричі пересідатися, товкпнсь двома.. залізницями* (Март., Ти., 1954, 433).

ПЕРЕСІДА́ТИ *див.* **пересідувати**.

ПЕРЕСІДІ́ЮВАТИ, ює, ють, *недок.*, **ПЕРЕСІДЛА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Сідлати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Сідати всіх або багатьох.

ПЕРЕСІКА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Можливість пересічення; здатність пересікатися, перетинатися. *Пересікальність ліній.*

ПЕРЕСІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересіка́ти** і **пересіка́тися**.

ПЕРЕСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСІ́КТИ**, і́чу, і́чеш; *мин. ч.* пересік, ла, ло; *док., перех.* 1. Розсікаючи, розділяти навпіл, на частини. *Пугою [плітю] обуха не пересічеш* (Номис, 1864, № 1094); // Пробивати наскрізь у кількох місцях по прямій лінії (перев. кулями). *Бандити пересікли кулеметом Василя* (Стельмах. II, 1962, 8).

2. Рухатися, переміщуватися поперек чого-небудь, у поперечному напрямі. *Коли вагони, розтягнувшись вервечкою,.. пересіка колію через переїзд на другому від станції кілометрі, з небагатенького хутора раптом знялася стрілянина* (Смолич, V, 1959, 056); *Вони пересіки дорогу, минули поляну* (Шиян, Гроза.., 1956, 375); // Розташовуватися, пролягти поперек чого-небудь, перехрещуючись із ним. *Це був вовсім свіжий слід від чобіт, і вже біля самого саяку він пересікав сліди, що їх зробила Уляна* (Донт., IV, 1957, 81).

3. Переміщуватися через якийсь простір від початку до кінця. *Лиш пісня [Дмитро] у щасливій радості! Пісня, як вісник, розбиваючи весняною кригою затягнені каламуть, пересікаючи поля з озиминою наскіс* (Хотк., II, 1966, 104); *Пистушенко пересік майдан і звернув у завулок* (Десняк. Десну.., 1949, 292); // Розташовуватися, пролягати по поверхні чого-небудь від одного краю до другого. *Вулицю пересікали довгі тіні дерев і антен, що густо стирчали над дахами будинків* (М. Ю. Тарн., Як на.. ниві, 1958, 115); *Асфальтована дорога пересікла село удовж.*

4. Рухаючись поперек чогось, перегороджувати кому-, чому-небудь шлях. [Благонравов:] *Ніщі, щоб не потрапить у повне оточення, змушені будуть зашити станцію Коломоя і вирушити вдвоє вільною дорогою, але її легко пересікти Огневу* (Корн., II, 1955, 20).

5. *перен.* Припиняти що-небудь, не давати розвинутися чомусь. *Микола Павлович пересік, як вдавалося йому й досі, початок роману Ганни Михайлівни, загасив іскру кохання її до пейзажиста* (Л. Янов., 1, 1959, 378).

6. *тільки док.* Зарубати всіх або багатьох; порубати, посікти всіх або багатьох. *Які в нашпнки жахом окпнза тривожно косились: щоб чи нема ще де ворогів всіх пересікли?* (Тич., І, 1957, 265); // Побити різками всіх або багатьох. *Уніковський наказав пересікти різками сотні людей* (Іст. УРСР, І, 1953, 484).

ПЕРЕСІКА́ТИСЯ, а́ються, *недок.*, **ПЕРЕСІ́КТИСЯ**, сі́четься; *мин. ч.* пересі́кся, лася, лося; *док.* Пересікати, перехрещувати один одного; перетинатися. *По стінах майже порожнього напівтемного вагона пересікалися геометричні фігури світлових плям* (Коп., Вибр., 1948, 113).

ПЕРЕСІ́КТИ *див.* **пересіка́ти**.

ПЕРЕСІ́КТИСЯ *див.* **пересіка́тися**.

ПЕРЕСІЛЬ, сілу, *ч.* Надмірна солоність чого-небудь; дуже багато солі в чомусь. *Недосіл на столі, пересіл на голові* (Номис, 1864, № 12381).

ПЕРЕСІПНУ́ТИСЯ *див.* **пересіпнуватися**.

ПЕРЕСІПНУВА́ТИСЯ, ується, увався, *недок.*, **ПЕРЕСІПНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* Здригатися, робити судорожний рух тілом, обличчям. — *Антихрист,— пересіпнувшись від жаху, приховав свій скрипучий голос до помічниць запобрязкпя гуменяка* (Гончар, Таврія, 1952, 278); // Судорожно рухатися (про частини тіла, обличчя); різко викривлятися (про обличчя). *Повіки нервово пересіпнулись.*

ПЕРЕСІСТИ *див.* **пересіда́ти**.

ПЕРЕСІСТИСЯ *див.* **пересіда́тися**.

ПЕРЕСІ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пересіка́ти**. *Сонце має суцільний спектр... пересічений темними лініями вбирання,* (Наука.., 2, 1957, 12).

2. *у знач. прикм.* Укритий ярами, долинами, горбами і т. ін. (про місцевість). *На дуже крутих схилах в пересічених рельєфом дерева висаджують у спеціально виготовлені ямки (напівтераси), розміщені шаховим порядком* (Колг. Укр., 5, 1962, 35); — *Ми повинні вміти добре маневрувати в горах, по пересічений місцевості* (Гончар, III, 1959, 97).

ПЕРЕСІ́ЧЕНІСТЬ, пості. *ж.* Абстр. ім. до **пересічений** 2. *Пересіченість місцевості.*

ПЕРЕСІ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пересіктн**, **пересіка́ти** і **пересіктися**, **пересіка́тися**.

2. Місце, де щось пересікається чим-небудь. *Точка пересічення ліній.*

ПЕРЕСІ́ЧКА, и, *ж., діал.* Перегородка. *Його маленька світличенька перебита була в кінці, і за тією пересіченою шальовочною він спав* (Гр., II, 1963, 283).

ПЕРЕСІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який не перевищує середнього рівня; не гарний і не поганий; посередній. *Задовольнятися пересічною, посередньою повісю — це значить не повважати читача, його зросших естетичних смаків* (Літ. Укр., 29.V 1962, 3); // Який нічим не виділяється; звичайний, рядовий. «*Плитай».. Кропивницького здобув*

собі право громадянства аж після довгої і завзятої боротьби з забобонами — не пересічної публіки, а якраз найінтелігентніших українських представників (Фр., XVI, 1955, 113); *Все в Юджіна було, як у пересічного німецького парубійка* (Загреб., Європа 45, 1959, 105).

2. Середній, одержаний шляхом поділу загальної суми кількох величин на їх кількість; типовий, нормальний для даної групи явищ. *Пересічна теплота згорання* [болгарських сланців] *становить 3000 кілокалорій на один кілограм палива* (Знання.., 10, 1965, 5).

ПЕРЕСІЧНИЙ, а, е. Який перетинається з чим-небудь. *Ніхто не стане заперечувати проти прямих вулиць у новому селі. Більше того, всі прямі вулиці, як дві пересічні координати, навіть обов'язкові* (Довж., III, 1960, 90).

ПЕРЕСІЧНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **пересічний** 1. *Боїться* [Храпков] *тим внутрішнім острахом, який крив в собі підсвідоме визнання пересічності своєї особи в порівнянні з Мухтаровим* (Ле, Міжгір'я, 1953, 167).

ПЕРЕСІЧНО. Присл. до **пересічний** 2. *За рік у нашій країні виходить у світ пересічно 1500—1600 перекладних книг* (Літ. Укр., 18.II 1964, 3).

ПЕРЕСІЮВАТИ *див.* **пересіяти**.

ПЕРЕСІЮВАТИСЯ *див.* **пересіятися**.

ПЕРЕСІЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересіяти**. *Колодєєв.. зібрав по 32 центнери зерна ячменю з кожного гектара пересіяної площі* (Колг. Укр., 12, 1961, 19).

2. у знач. прикм. Краний за іншим; добірний. — *Що не хлопець, то сила, розум, талант.. Один в один... Це ж усе найкращий цвіт народу, вибраний, пересіяний!* (Вас., II, 1959, 498).

ПЕРЕСІЯТИ *див.* **пересіяти**.

ПЕРЕСІЯТИСЯ *див.* **пересіятися**.

ПЕРЕСКАЖЕНІТИ, ію, ієш, *док.* Перестати скажонітити; заспокоїтися. — *А знаєте що, хлопці,— заговорив Сашко,— тра* [треба] *або прожити тут з тиждень, поки вони* [майстри] *перескажеяіють, або просто тікати на Січ* (Тулуб, Людолюми, 1, 1957, 231).

ПЕРЕСКАКАТИ, аю, аєш; *наказ. сп.* перескакай і перескачи; *док., перех.* Швидко або підскоками подолати певний простір від краю до краю; проскакати. *Прудко перескакав* [Петрій] *місок, летячи все вгору узькою стежкою* (Фр., VIII, 1952, 153).

ПЕРЕСКАКНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **перескакувати**.

ПЕРЕСКАКОМ, *присл., розм.* Непослідовно, переходячи від одного до іншого.

ПЕРЕСКАКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перескакувати**.

ПЕРЕСКАКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСКОЧИТИ**, чу, чиш, *док.* 1. *перех і неперех.* Роблячи стрибок, перейіпуватися на другий бік чого-небудь. *Парубки перескакували через перелази* (Н.-Лев., II, 1956, 123); *Біз* [шаман] *, перескакуючи спритно, як мара, через корінця хедрів, що виступало в землі* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 333); *Де не можна перескочити, то треба перелізти* (Номис, 1864, № 5842); *Кінь басує,— от-от річку, От ... от ... перескочить* (Шевч., I, 1963, 246); *З поверху стала на нього сміжка світла, і він перескочив її, як річок* (Ірчан, II, 1958, 86); // Швидко просуваючись, долати які-небудь перешкоди. *Прибіг за яких півгодини перескакував уже через каміння* (Коцюб., I, 1955, 391); // Швидко рухаючись, переходити, переїжджати, перетинати що-небудь упоперек. *Непомітно зигзагом* [шофер з бійцем] *на бічну дорогу, перескочили уже спустілий злуший перевід* (Баш, Па.. дорозі, 1967, 34); *Хитким містком перескочили* [Сахно з шофером] *протоку* (Смолич, I, 1958, 44); // *перех.* Непослідовно переходити від одного до іншого, наступного, звичайно обминаючи, пропускаючи щось (про мову, думки). *Аня почала йому безладно розповідати... Голобородько, як видно, поспішав, і доводилось перескакувати через п'яте на десяте, щоб швидше розтлумачити, в чому річ* (Голов., Тополя.., 1965, 351); // *перен.* Перевертувати кого-, що-небудь у якомусь відношенні. — *У Галичі хороше, і Володимир город красивий, а Новгород обох перескочив* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 190).

Такий, що [й] собака не перескочить — дуже великий. [Т е т я к а:] *Тодня варіться на обід такий горщик, що собака не перескочить!* (Мам., Тв., 1962, 244).

2. *неперех.* Стрибаючи, переміщуватися з одного місця на інше. *Легко, свобідно, мов граючися, перескаує* [опришок] *з каменя на камінь* (Хотк., II, 1966, 138); *Вони* [сороки] *весело перескакували з галузки на галузку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 85); *Біжка на дерево, з дерева вкна, Потім на хвіз, Чи на пень перескочить* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 53); // Ривком переміщуватися на інше місце. *Стрілки на електричному годиннику перескакують з рисочки на рисочку* (Собко, Матв. загадка, 1962, 141); // Швидко поширюватися далі, перекидатися на щось інше (про вогонь). *Семенова сім'я.. встигла вже розпалити маленький хвічок, не давши вогневі перескочити на хату* (Гр., I, 1963, 391); *Полум'я быстро вчепилося сухої соломи, мигнуло і вжерлось у скіп, перескочило на другий, на третій* (Л. Бедаик, Дніпро.., 1951, 173); // Швидко переходити з одного об'єкта на інший (про очі, погляд). *Гостроокое личко його скривлене недобрую, видавною посмішою, очі чорними вугликами перескакують в постаті на постать* (Коз., Гарячі руки, 1960, 102); *Не один погляд зустрівся з іншим і перескочив на пана* (Стельмах, I, 1962, 358); // *перен.* Порушуючи послідовність, переходити від одного до іншого, думати, говорити або робити то одне, то інше. *Мені важкувати, що я.. перескакую від одного заняття до іншого* (Фр., I, 1955, 31); *Гарячкова перескакував* [Стецько] *думками в одного на інше і не знав, як бути йому далі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 348); *Почали* [співбесідники] *стрибати з теми на тему, перескочили й на живину, й на малювання* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 48); *Розмова з роботи непомітно перескочила на сповіді* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 213).

3. *перех. і неперех.* Стрибками долати якийсь простір, перебігати, стрибаючи по чому-небудь. *Вітаник в три підстрибу перескакує подвір'я і опинається на веранді* (Гончар, Тронка, 1963, 106); *Перескочили ми по камінні й пішли до того млина* (П.-Лев., II, 1956, 411); // Швидко рухаючись по чому-небудь, без зупинки долати якийсь шлях, простір, якусь відстань. *На скаженій швидкості моторника перескакує сіточками та видолинки* (Гончар, Тронка, 1963, 227).

4. *перех., перен.* Переходити яку-небудь кількісну межу (перев. вік). [С к у б к о:] *А котрий же ій.. год?* [С е м е н:] *Вісімнадцятий.* [С к у б к о:] *Уже виконний строк* [строк] *перескочила!..* (Кроп., I, 1958, 91); // *безос.* *Йому вже за сотню перескочило.*

5. *тільки док., неперех., розм.* Те саме, що **збігати** 1. — *Знаєте, тіточко, а перескочу до Морозенків, довідаюсь, чи там вона,— бо ви так тривожитесь...* (Стельмах, I, 1962, 549).

ПЕРЕСКІК, кóку, ч. 1. Дія за знач. **перескакувати, перескочити** 1, 2. *В момент перескоку права нога злегка відробиться вправо, опишуючи в повітрі невелику дугу* (Збірник укр. нар. танців, 1957, 29).

2. у знач. присл., **перескóком**, *розм.* Те саме, що **вистрибом**. *Побіг хлопець перескоком* (Сл. Гр.); // *перен.* Те саме, що **перéсвавом**. — *Ні,— каже,— я якою, що*

ми мене вірко любиш... Та й знову перескоком: — А що-таки такої смутної співаю? (Вовчок, І, 1955, 204).

ПЕРЕКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекла́сти**.

ПЕРЕКЛАДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕКЛА́СТИ**, аду́, адеш; *мин. ч.* перекла́в, склала́, ло; *док., перех.* Складати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Реєстр треба перекласти і переглянути* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 215); *Перекладать велик.*

ПЕРЕКЛАДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **перекла́сти**.

ПЕРЕКЛА́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перекла́сти**.

ПЕРЕКЛА́СТИ *див.* **перекла́сти**.

ПЕРЕКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перекля́сти**.

ПЕРЕКЛЯ́СТИ, кляну́, кне́ш, *док., перех.* 1. Заклясти ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Заклясти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСКОКНУ́ТИСЯ *див.* **перескакну́тися**.

ПЕРЕСКОКНУВА́ТИСЯ, уюся, усишся, *недок.*, **ПЕРЕСКОКНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док., діал.* Ковзаючись, пересуватися через певний простір від краю до краю. — *Біжи ж вулицею, не здумай через річку перескоковатися,— наказувала Миколі мати.* — *Кріпа іце тонка, не витримає, провалишся...* (Вишня, II, 1956, 295).

ПЕРЕСКО́ЧИТИ *див.* **перескака́ти**.

ПЕРЕСКРЕБТИ *див.* **перескрі́бати**.

ПЕРЕСКРІБАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСКРЕБТИ**, бу́, бе́ш; *мин. ч.* перескріб, скребла́, ло; *док., перех.* 1. Скребти ще раз, повторно.

2. Скребти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСКУБА́ТИ *див.* **перескубу́вати**.

ПЕРЕСКУБУВА́ТИ *див.* **перескубу́ти**.

ПЕРЕСКУБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСКУБТИ**, бу́, бе́ш і **ПЕРЕСКУБА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Скубти всіх або багатьох одного за одним; // Скубти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСЛАБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* То саме, що **перехворі́ти**. *Шишманови вже поганяли, переслабував перед виїздом якоюсь інфлуенцою ну анєлною* (Л. Укр., V, 1956, 285); [Юрківчук:] *Кепські діла... А тут ще переслабував на сінняк, охляв* (Коч., П'єси, 1951, 309).

ПЕРЕСЛА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переслáти** [1]. *Напишу другий лист до мами, а тим часом ти сей перешли, бо не знаю, як довго йтиме лист мій до Гадяча, може, з Києва пересланий раніше прийде* (Л. Укр., V, 1956, 360).

ПЕРЕСЛА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переслáти** [2].

ПЕРЕСЛА́ТИ [1] *див.* **переосла́ти**.

ПЕРЕСЛА́ТИ [2] *див.* **перестла́ти**.

ПЕРЕСЛА́ТИСЯ [1] *див.* **переосла́тися**.

ПЕРЕСЛА́ТИСЯ [2] *див.* **перестла́тися**.

ПЕРЕСЛІДОВНИК, а, ч., *діал.* Переслідувач. *Владко, закусивши губи аж до крові, дав рукави і ногами, стикуючися вирвався від переслідовника* (Фр., VI, 1951, 152).

ПЕРЕСЛІДОВНИЦЯ, і, *ж., діал.* Жін. до **переслідовник**.

ПЕРЕСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **переслідувáти**. *Переслідуваві Червоною Армією, містом жмаки жамонтовці з артилерією* (Довж., І, 1958, 450); *Василь відчув, що Масло не зупиниться ні перед чим, щоб помститися Лесі, і весь злобою в душі ворухнулося щось подібне до співчуття переслідуваній Маслом дівчині* (Хижняк, Непрямовна, 1961, 147); *Переслідуваний нуждою, Мічурін, нарешті, не витримав і ... почав сам оббивати пороги міністерських канцелярій* (Довж., І, 1958, 425).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **переслідувáти**. *Вворі на стежці почувався шматок жодної живини, яка тікала від переслідування* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 31); *Після довгого переслідування йому таки пощастило другим пострілом добити тетерюка* (Донч., II, 1956, 64); *Настирливе переслідування* [юнака] *інтригувало дівчину* (Добр., Тече річка..., 1961, 76); *Боячись переслідувань, старий Антонік нікому не говорив про свого бранця* (Ю. Бедзик, Богонь..., 1960, 111).

△ *Гонка з переслідуванням* — вид спортивних велосипедних змагань. *Велосипедна «В-6К» призначена для гонок з переслідуванням.* **Кáрне переслідування** — сукупність указаних у законі дій (збирання доказів, проведення допитів, обшуків і т. ін.) для розкриття злочинів і виявлення винуватих. *У випадку ствання квартирної плати понад установлені органами самоуправління суми особи, винні у порушенні правил карне переслідування* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 105).

2. Утіхи, приємблення. *З трепетом тривоги думка його перелітала через сумні, важкі часи переслідування, муки за його любимі погляди* (Фр., І, 1955, 294); *Історія прогресивної російської і української преси була переповнена постійними жертвами переслідуваннями і тяжкими випробуваннями для її діячів* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 14).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Гнатися слідом за ким-небудь, намагаючись наздогнати, захопити, зупинити і т. ін. *Гетьман Потоцький на чолі війська переслідує Тараса* (Довж., І, 1958, 275); *Саме в таборі з зникнення стан дивний, яку переслідує миленьку,— всіх отих крижнів, зайчуків,— і дав собі слово нікому на них не стріляти ні рушниці* (Ю. Янов., II, 1954, 28); // Висліджувати кого-небудь з метою покарання, віддання до суду. — *В р. 1772 оголошено ціну на мою голову, зачато як* [Олексу Довбуша] *переслідувати* (Фр., VIII, 1952, 143).

2. Ходити нешвидкуючо за ким-небудь, супроводити кого-небудь скрізь з якоюсь метою. *Довбка переслідував Марію., як тільки вона появлялася в клубі, не відступав від неї ввесь вечір* (Хор., Комізд, 1960, 54).

3. *перен.* Не кидати кого-небудь, мучити, не давати спокою комусь (про думки, почуття, відчуття і т. ін.). *Під час розмови переслідувала мене неусвідомлена думка, що сей бідолаха не зазнав від колиски доброї хвилини* (Коб., І, 1956, 443); *Запах пожарища переслідує його* (Рибак, Зброя..., 1943, 37).

4. *перен.* Підбавати утискам, пригноблювати кого-небудь. *Мусульманське духовенство обвинувачувало Авіценну в безбожності, оголосило йому прокляття і переслідувало його* (Іст. середніх віків, 1955, 52); // Забороняти що-небудь, оголошувати неможливим, не дозволяти чогось. *Повітовий староста, ревний оборонець кровної автономії, переслідував, як лиш міг, тоту* [ту] *раду громадську* (Март., Тв., 1954, 64); *Письменники ж до добре знають, як хто переслідував царат революційне слово* (Тич., III, 1957, 56).

ПЕРЕСЛІ́ДУВАТИСЯ, уюся, *недок.* 1. Зазнавати переслідування. *СРСР надає право притулку іноземним громадянам, що переслідуються за оборону інтересів трудящих* (Конст. СРСР, 1945, 20).

2. Пас. до **переслідувáти**. *Пропаганда війни в СРСР переслідується законом.*

ПЕРЕСЛІ́ДУВАЧ, а, ч. Той, хто переслідує кого-небудь. *Непоборіло їх зараз найбільше те, чи вдалося хлопцям відірватися від переслідувачів-гайдамаків* (Головко, II, 1957, 597); *Малі хлопченя ганялося за індиком. Індик то відскакував убік, то раптом, круто повернувшись, бив переслідувача крильми* (Ю. Бедзик, Богонь..., 1960, 109); *У 1886 р. Коцюбин-*

свій їде в село Михайлівку на жительську... роботу. Польській переслідувачі не випускали його і тут з-під пильного нагляду (Укр. літ., 9, 1957, 157).

ПЕРЕСЛІДУВА́ЧКА, и, ж. Жін. до **переслідувач**.

ПЕРЕСЛУ́ХАННЯ, я, с., рідко. Дія за знач. **переслу́хати**. *Його подержав комісар у арешті, доки міг, та коли арешті передано його суду, сей по першім переслуханню випустив його на волю* (Фр., III, 1950, 316).

ПЕРЕСЛУ́ХАТИ *див.* **переслу́хувати**.

ПЕРЕСЛУХУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСЛУХА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. *також без додатка.* Вислуховати все або багато чого-небудь. *Судія почав переслухувати Настку. Вона зовсім не знала, з якого вікціля починати оповідання про своє горе, і говорила без ладу* (Мак., Вибр., 1954, 230); *Був у нас ковалик Петро і такий аселяй та на вигадки здатний, що й храму нема. Як почне вигадувати, то й не переслухаєш* (Україна., 1, 1960, 72); *Щодня в подвір'я наше влітав Упертий диявол. Сяде на колоді -- І стук та й стук, що й переслухать вдій* (Рильський, І, 1960, 251); // Вислуховати всіх або багатьох, одного за одним. *Він цілісінську ніч... переслухував людей, що мали яку-небудь стичність во мною* (Фр., III, 1950, 233); *Після розпочинялась сольним вступом. Це вавілло Іванної Марковичу немалого клопоту. Він переслухав, мабуть, десятки в два злочинців* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 230).

2. Слухати ще небудь ще раз, повторно. *Все, що Яким чув від других, тепер переслухував своїми вухами* (Кобр., Вибр., 1954, 55).

ПЕРЕСМА́ГЛИЙ, а, е. Укритий смагою, пересохлий (про рот, губи). *Пересмагі губи*.

ПЕРЕСМА́ЖЕНИЙ, я, е. 1. *Дієпр. пас. мин. ч. до* **пересма́жити**. *Висоробашні гук. Лєско Іванович береться за гриф, за макарони в котлетами, що попались йому геть пересмажені, аж чорні* (Гончар, Тронка, 1963, 270).

2. *у знач. прикм.* Дуже, занадто засмажений або підсмажений надмірним смаженням. *Таки доводила йому* [Секлета] *варила кашу круту, обмішувала пересмаженими вишкварками, щоб трущали в роті* (Н.-Лев., IV, 1956, 219); *Справи у буфеті теж лишилися незмінними: той же полумисок з пересмаженою, аж чорною індичкою, той же «келебедь з карюрок» з засушеної, пожовтілої, як солома, цибулі* (Вільде, Сестри.., 1958, 125).

ПЕРЕСМА́ЖИТИ *див.* **пересма́жувати**.

ПЕРЕСМА́ЖИТИСЯ *див.* **пересма́жуватися**.

ПЕРЕСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСМА́ЖИТИ**, жу, жиш, *док.*, *перех.* 1. Смажити, підсмажувати що-небудь довше, ніж треба, надміру. *Пересмажувати крупи не можна, бо це повіршує смакові якості і знижує поживність каші* (Технол. пригот. їжі, 1957, 29); — *Ну-от — сказала Олеся, покуштувавши сухої ніжки.— Курочка не доспіяла й пересмажила й попсувала* (Н.-Лев., III, 1956, 99); [Параньска:] *Пересмажили трохи* [насіння]. *Аж гірке* (Мик., І, 1957, 40).

2. Смажити все, багато чого-небудь або всіх, багатьох. *Пересмажити всю рибу, всіх курчат*.

ПЕРЕСМА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМА́ЖИТИСЯ**, яться, *док.* 1. Смажитися, підсмажуватися довше, ніж треба, надміру. — *Коли б уже шендіве святили жашка, бо... обід перестоїть: курка перепечеться, порося пересмажиться,— бідкалась баба* (Н.-Лев., IV, 1956, 98).

2. *тільки недок.* Пас. до **пересма́жувати**.

ПЕРЕСМА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересмали́ти**.

ПЕРЕСМА́ЛИТИ *див.* **пересма́лювати**.

ПЕРЕСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСМАЛИ́ТИ**, смалю́, смали́ш, *док.*, *перех.* 1. Смалити що-небудь занадто, надміру, більше, ніж треба. — *Хвости й вуха пересмалим — чисто перетворіли* (Мордь., І, 1958, 110).

2. Смалити все або багато чого-небудь, одне за одним.

ПЕРЕСМИКА́ТИ, йчу, йчеш, *док.*, *перех.* Висмикати все або багато чого-небудь одне за одним. *Я шавлію пересіч, Руту пересмичу* (Чуб., V, 1874, 211).

ПЕРЕСМИКА́ТИ *див.* **пересми́кувати**.

ПЕРЕСМИКНУ́ТИ *див.* **пересми́кувати**.

ПЕРЕСМИКНУ́ТИСЯ *див.* **пересми́куватися**.

ПЕРЕСМИ́КУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пересми́кувати**, **пересми́куватися**. *Далеко бляшить на сонці смертельно бліде обличчя в розтріпаних патлах, в болісному пересмикуванні гримає* (Гончар, II, 1959, 237).

ПЕРЕСМИ́КУВАТИ, ую, уєш і *рідко* **ПЕРЕСМИКА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСМИКНУ́ТИ**, ну́, неш, *док.* 1. *перех.* Смикаючи що-небудь, пересувати, перетягувати, розташовувати інакше. *Вона випрастовась, пересмикнула густу і сіна біля столу* (Панч, II, 1958, 498).

2. *неперех.* Робити різкий рух (тілом, обличчям і т. ін.). *Дрож рвучко повернулася і, часто пересмикуючи худенькою шиєю, кроком смертельно зраненої людини вийшов* (Гют., Вир, 1964, 197); *Здивовані, пересмикували* [плечима] *і тривожно дивились на подругу* (Головко, I, 1957, 395); — *Кажуться люди коло поля, як муряш...—довоїдав Петрюк, пересмикнувши плечима, бо якшвався* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 67); *Юрко болісно пересмикнув губами* (Коз., Вибр., 1947, 68); // перех. і *неперех.* Викликати різкий рух тіла, обличчя і т. ін.; викривляти судорожно обличчя. *Лівє плече і щоку матроса зрідка пересмикував нервовий тик* (Войч., Молодість, 1949, 104); *Якась жива сила пересмикувала всім тужавим тілом, перекрила його, скрутила боляче поранені кості* (Стельмах, II, 1962, 204); // *перех.* Примушувати здригнутися від огиди, перелому і т. ін. *Загадка про жінку нього його пересмикнула* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 316); // перех., *безос. Ще оце місяці тому, в німецькому полоні, мене завжди пересмикувало від нього* (Коз., Зол. грамота, 1939, 28); *Капітана аж пересмикнуло від якоїсь думки* (Ле, Право.., 1957, 112).

◇ **Пересмикувати (пересмикнути) карти (карту)** - обдурювати, намагатися перехитрити кого-небудь, підміняючи одне іншим. [Чирва:] *Я пропонує підтримати* [владу] *добровільно, цебто не затверджувати, скільки писач. От і все.* [Небаба:] *Він хоче перечирвити сходу. Пересмикує карти* (Мик., І, 1957, 65).

3. *тільки док., неперех., перен., розм.* Швидко перебігти. *Заєць пересмикнув на той бік через греблю* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСМИКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМИКНУ́ТИСЯ**, ну́сь, не́шся, *док.* Різко, судорожно здригатися (про тіло, обличчя і т. ін.). *Очі в Каргата червоні, немов запалені, сам він блідий, в губи його болісно пересмикуються* (Шовк., Інженери, 1935, 372); *Його широке червоно-сине лице пересмикувалось гримасами* (Досв., Вибр., 1959, 115); *Його маленька сухорляка постать пересмикнулася в конвульсійах ледве стримуваного гніву* (Ле, Кашт., II, 1958, 409); // Робити судорожний рух тілом, обличчям і т. ін. *Коли повз них проходили червоноармійці або жалі вози, Кушкін здригався, аж пересмикувався усім тілом, і настороженно озирався навкруги* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 17); *Мурий махнув рукою й почервонів, пересмикнувся* (Сміл., Зустрічі, 1936, 14).

ПЕРЕСМІХА́ТИСЯ, аюся, аєшся і *рідко* **ПЕРЕСМІ-**

ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМІХНУ́ТИСЯ**, нуся, нéшся, *док.* Стиха, неголосно сміятися, переглядаючись, перемовляючись, подаючи один одному знаки. *Дівчата ще деякий час пересміхаються між собою* (Гончар, II, 1959, 26); *На лаві весело кілька панів гостей і жовчки пересміхувались межи собою* (Л. Укр., III, 1952, 672); *Хлопці збилися осторонь, стиха перемовлялися, кивали на Тихона, пересміхувалися* (Горд., Дівчина..., 1954, 185); *Петушок блиснув окулярами й прихилив за собою двері. Дівчата пересміхнулись* (Шовк., Інженери, 1956, 44).

ПЕРЕ́СМІХ *див.* **пере́сміхи**.

ПЕРЕСМІХИ́, ів, *мн.* (*одн.* **пере́сміх**, у, *ч.*), *розм.* Дія за знач. **пересміхну́тися**, **пересміхну́тися**. *Лункий дружні голоси сусідів. Пересміхи, перезвуки* (Рильський, Поеми, 1957, 290).

ПЕРЕСМІХНУ́ТИСЯ *див.* **пересміха́тися**.

ПЕРЕСМІХУВА́ТИСЯ *див.* **пересміха́тися**.

ПЕРЕСМІША́ТИ, шу́, ши́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Насмішити, розсмішити всіх або багатьох.

ПЕРЕ́СМІШКИ, шок, *мн.* (*одн.* **пере́смішок**, шка, *ч.*), *розм.* Те саме, що **пере́сміхи**. *Оселилася Катря в селі. Пішов кругом гожін про неї; чутно сміхи та пересмішки: корисна в городі з'їжа, он які гладкі відтіля повертаються!* (Мирний, IV, 1956, 296).

ПЕРЕСМІ́ШНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Той, хто любить висміювати або смішити кого-небудь. *Степан Федорович виявився невгамовним жартуном, пересмішником* (Коз., Вибр., 1947, 17).

2. Птах, що наслідує голоси інших птахів. *Серед наших співочих птахів є вміші пересмішники, що імітують голоси інших птахів. Особливо характерний... спів очеретянки болотяної* (Наука..., 5, 1962, 55).

ПЕРЕСМІ́ШНИЦЯ, і, *ж.* 1. *розм.* Жін. до **пересмішник** 1. *На вороз.. кабінету стала Наталя, вдова співця та пересмішниця серед земвідділівських секретарок* (Збан., Сеспель, 1961, 416).

2. Жін. до **пересмішник** 2. *У Криму.. стерено виноріднік по схилі чайок. Тут знідяться сірі чайки-пересмішниці, прозвані в народі мартинами* (Веч. Київ, 24.1 1957, 3).

ПЕРЕ́СМІШОК *див.* **пере́смішки**.

ПЕРЕСМІЮВА́ННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **пересмію́вати** і **пересмію́ватися**.

ПЕРЕСМІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСМІЯ́ТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Висміювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. Сміятися довше від кого-небудь. *Давай будем знов сміятися, хто кого переміє* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСМІЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕСМІЯ́ТИСЯ**, ію́ся, іємося, *док.* 1. *тільки недок.* Стиха, неголосно сміятися один до одного, переглядаючись, перемовляючись, подаючи один одному знаки. *Дівчата.. стояли окремою купкою, лускали насіння і пересміювались* (Панч, I, 1956, 502); * Образно. *З-під стріхи задиристо пересміюються підвішені качани кукурудзи* (Стельмах, I, 1962, 233).

2. *тільки док.* Насміятися досхочу; закінчити сміятися. *Довго ще сміялися хлопці, а Іван мовчав. Він знав — пересміються і втихнуть* (Ірчан, II, 1958, 76); *Один тільки Григорій не втратив душевної рівноваги. Він терпляче ждав, поки пересміються* (Довж., I, 1958, 77).

ПЕРЕСМІЯ́ТИ *див.* **пересмію́вати**.

ПЕРЕСМІЯ́ТИСЯ *див.* **пересмію́ватися**.

ПЕРЕСМО́КТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересмо́ктати**. *Пересмоктані до решти кісточки*.

ПЕРЕСМО́КТАТИ *див.* **пересмо́ктувати**.

ПЕРЕСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСМО́КТАТИ**, смокчу, смо́чеш, *док.*, *перех.* Смоктати все або багато чого-небудь. *Дяки і вості пообідали.., кісточки пересмоктали* (Ка.-Осн., II, 1956, 485).

ПЕРЕСМОЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересмоля́ти**. *Пересмолені канати*.

ПЕРЕСМОЛИ́ТИ *див.* **пересмо́лювати**.

ПЕРЕСМО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСМОЛИ́ТИ**, смолю́, смо́лиш, *док.*, *перех.* 1. Смолити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Пересмолити човна*.

2. Смолити все або багато чого-небудь. *Пересмолити всі бочки*.

ПЕРЕСМУ́ГА, и, *ж.*, *рідко.* Поперечна смуга. *Заходило сонце. Червоніли, жовтогарячили, малиновими пересмугами палюючи край обрію* (Грим., Новаківч. роман, 1962, 276).

ПЕРЕСМУ́ЖИТИ, жу, жиш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Посмугувати все, багато чого-небудь або щось у багатьох місцях. *Сонце підбилося ген-ген покад осокори, розтекло ясок, пересмужило його синястими холодками од хат та верб* (Дн. Чайка, Тв., 1950, 112).

ПЕРЕСМУТКУВА́ТИ, ую, уєш, *док.*, *розм.* Перестати смуткувати, сумувати.

ПЕРЕСНА́СТИТИ *див.* **пересна́щувати**.

ПЕРЕСНАЩА́ТИ *див.* **пересна́щувати**.

ПЕРЕСНА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересна́стити**.

ПЕРЕСНА́ЩУВАТИ, ую, уєш і **ПЕРЕСНАЩА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСНА́СТИТИ**, ащу́, астиш, *док.*, *перех.* 1. Оснащувати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому; мінять оснащення. *Переснащувати човна*.

2. Оснащувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСНІ́ПИТИ, нію, ніпш, *док.*, *перех.*, *розм.* Спати із сновидіннями (хто, якийсь час).

ПЕРЕСНІ́ТИТИСЯ, ниться, *док.*, *розм.* 1. Закінчити, перестати снитися. *Всі закінчаться — і сни перестануться, і вкупі ми будем знов* (Вирган, В розп. літа, 1959, 88).

2. Снитися у великій кількості. * Образно. *Кілько дум тут пересилось в ранній час весни* (У. Кравч., Вибр., 1958, 56).

ПЕРЕСНІДА́ТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Поснідати невидку. *Він вирішив, поки там що, збігати до будки переснідати і перекинути чарку* (Смолич, Театр.., 1940, 73).

ПЕРЕСНОВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересно́вувати**. *Сукався й сукався дріт у тисячі веретен. Весь стан був пересновання сивою пряжею* (Гончар, III, 1959, 184); *Пересновану жилами рукою скопив* [Хома Микитович] *телефонну трубку* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 297); // перен. *У знак. присудж. сл. Ой братику рідненький, Снився мені сон дивненький, А що наше побір'ячко Чорним шовком пересновано* (Нар. лірика, 1956, 863).

ПЕРЕСНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСНУ́ВАТИ**, ую, у́єш, *док.*, *перех.* Перетинаючи, сплітаючи, обснóвувати, обплутувати чим-небудь. *Дух запустілості линув всюди, плавун пересновував все судно* (Гончар, Троїка, 1963, 239); * Образно. *Електростанції сіяють над степами, Пересновавши їх уздовж і вшир дротами* (Вирган, В розп. літа, 1959, 170).

ПЕРЕСНО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Перетинаючись, сплітатися між собою; переплітатися.

2. *перен.* Єднаючись, перемішуватися, об'єднуватися з чим-небудь у єдине ціле (про звуки, запахи або абстрактні поняття, різні факти і т. ін.). *Пересновуються його думки з її думками; викликають усмішку, радість...* (Мирний, I, 1949, 356); *Никого розсівались, пересновались, переплутавшись пташині співи* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 504).

ПЕРЕСНУВА́ТИ *див.* **пересновувати.**

ПЕРЕСО́ВУВАТИ *див.* **пересувáти.**

ПЕРЕСОВУВА́ТИСЯ *див.* **пересуватúся.**

ПЕРЕСОКОТА́ТИ, очу́, о́чеш і **ПЕРЕСОКОТІ́ТИ**, очу́, оти́ш, *док.* 1. *неперех.* Закінчити сокотіти, сокотіти. *Сині сусідки напосідки Дивляться й регочуть: Помирають, покидають Та й пересокочуть* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 184).

2. *перех.* Сокотати довше від кого-небудь.

ПЕРЕСОКОТІ́ТИ *див.* **пересокота́ти.**

ПЕРЕСО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересолúти**; // **пересо́лено**, *безос. присудк. сл.* — *Закохалась наша Варвара Павлівна, знову все пересолено* (Собко, Справа.., 1959, 177).

2. *у знач. прикм.* Занадто насолений; дуже солоний (про страви). *Борщ Віталіних зовсім розварився та ще й пересолений* (Гончар, Тронка, 1963, 95); — *Ану, мерщій бери іжу цю ложку — така ж смачна вдалася кашечка.. і не малосольна, та й не пересолена* (Збан., Мор. чайка, 1959, 27).

3. *у знач. прикм.* Надмірно солоний від розчинених у ньому солей (про воду у водоймищах). *Лагунні відклади займають значне місце в межах тріасової системи. Виявлені вони в основному осадами солоних і пересолених вод* (Курс заг. геол., 1947, 270).

ПЕРЕСО́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересолúти.**

ПЕРЕСОЛИ́ТИ *див.* **пересóлювати.**

ПЕРЕСОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСОЛОДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Робити що-небудь занадто, надмiру солодким.

ПЕРЕСОЛОДИ́ТИ *див.* **пересолóджувати.**

ПЕРЕСО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересóлювати.**

ПЕРЕСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСОЛИ́ТИ**, солю́, со́лиш, *док.* 1. *перех.* Солити щось більше, ніж треба, класти в що-небудь солі більше, ніж треба. *Пересолив — зле, недосолив — теж кепсько* (Рад. Укр., 1.I 1965, 1).

2. *неперех.*, *перех.* Перебільшувати щось, переходити межу чого-небудь дозволеного, визнаного. *Поганий той актор, який «пересолює і переперчує», який малює роль одною якою-небудь фарбою (З глибин душі, 1959, 58); — Вчора я трохи пересолив, називши Коста першим дідичем на весь повіт* (Л. Яков., І, 1959, 442).

3. *перех.* Солити все або багато чого-небудь. *Решту (м'ясо) порубили, пересолили і склали в бочку* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 62); * *Образно. Розрізняючи ґрунт, пересолив його вапном, угноїв та й сіяв вже що бажали* (Стельмах, І, 1962, 142).

4. *перех.* Солити що-небудь ще раз, додатково.

ПЕРЕСОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересортува́ти.**

ПЕРЕСОРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересортóвувати.**

ПЕРЕСОРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСОРТУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Сортувати ще раз, повторно або зновно, по-іншому.

2. Сортувати все або багато чого-небудь. *Всі насінні ділянки повинні бути зібрані якнайраніше, в суху погоду. Урожай в них треба добре просушити, пересортувати і закласти на насіння найкращі бульби* (Рад. Укр., 25.IX 1956, 1).

ПЕРЕСОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пересортувáти.**

ПЕРЕСОРТУВА́ТИ *див.* **пересóртовувати.**

ПЕРЕСО́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **пересóхнути.** *Княгиня Ольга.. стискувала пересохлі від вітру й морської води уста й обдертолікті* (Скл., Святослав, 1959, 127); *Остаточно пересохлі солоні озера заносив пил, пісок, мул* (Наука.., 9, 1962, 35).

2. *у знач. прикм.* Який став безводним, втративши всю воду, вологу. *Вона.. копирсала ручкою в пересохлій чорнильниці* (Гур., Наша молодість, 1949, 325); *Скарбниця була порожня, як пересохлий колодязь в пустині* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 505); // Який став мало водним (про джерела, русла рік, водоймища і т. ін.). *Немовлено тікали маленькі хвилі пересохлого потоку* (Хотк., II, 1966, 120); // Який став занадто сухим, втративши всю воду, вологу. *Під ногами пересохла земля обертілась на порох* (Панч, В дорозі, 1959, 46).

3. *у знач. прикм.* Який став сухим, шорстким, втративши природну зволоженість, соки і т. ін. *Ми.. їхали мовчки, від часу до часу промочуючи пересохле горло кількома краплями.. вина* (Фр., III, 1950, 215); *Раз і я, тішивши свою спрагу по мені,.. Устами пересохлими припав До тої срібноклової криниченьки* (Рильський, III, 1961, 169); * *Образно. Чуть було, як говорив пересохлим голосом кидав окремі фрази своїм суєдам* (Ле, Мінтгір'я, 1953, 239).

4. *у знач. прикм.* Худий, виснажений від голоду, хвороби або старості. *Пересохла рука.*

ПЕРЕСО́ХНУТИ *див.* **пересиха́ти.**

ПЕРЕСПА́ТИ *див.* **переспа́ти.**

ПЕРЕСПА́ТИСЯ, сплюся, спишся; *мн.* переспля́ться; *док.*, *діал.* 1. **Те саме, що переспа́ти.** — *Зайшло мені... Лажте ви на моє місце, а я ляжу на ваше й переспимось* (Коб., III, 1956, 539).

2. Виспатися. — *Ви тепер дуже ослаблені. Не говоріть. Пробуйте перепатися, може, вам полегшає, то тоді скажете* (Фр., IV, 1950, 184).

ПЕРЕСПІВ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **переспівувати** 4. *Переспіви тем і сюжетів, а тим більше конкретних драматургічних конфліктів, стали вкрай негативним, бо породжують п'єси-близнюки* (Рад. літ-во, 5, 1964, 29); // Те, що є повторенням відомого, сказаного, написаного і т. ін. *раніше.*

2. *перен.* Вільний переклад віршами. *Маю.. деякі віршовані переклади, між іншими переспіви віників з «Рік Ведик»* (Л. Укр., V, 1956, 104); *Значне місце в поезії Грибовського посідають переспіви з тих слов'янських поетів, у творах яких підноситься ідея волелюбності слов'янських народів* (Укр. літ., 9, 1957, 181).

3. Спів, мелодія, які повторюються (про звуки людського голосу, спів птахів). *Вони вийшли з машини коло старого вітряка. І одразу почули, як.. пахне землю.. І ще почули срібний переспів польового жайворонка* (Кучер, Трудні любощі, 1960, 552); *По селу вже розпочинався свій передранковий переспів пісні* (Ле, Клен. лист, 1960, 272).

ПЕРЕСПІВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **переспівáти**[1]. *Вже були переспівані всі пісні* (Хор., Гонціа, 1960, 53); *В творчості деякої частини композиторів ще зустрічаються давно переспівані тематика, мотиви, інтонації, ритми* (Мист., 1, 1966, 16); // **переспівано**, *безос. присудк. сл. Все переспівано, все обговорено дуже докладно* (Сам., І, 1958, 74).

ПЕРЕСПІВА́ТИ[1] *див.* **переспівувати.**

ПЕРЕСПІВА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСПІ́ТИ**, ію, ієш, *док.* Ставати надмiру спiлими або псуватися від надмірної спілості; перезрівати (про плоди, ягоди і т. ін.) — *Нажбори десь переспівають, огірочки жовкнуть* (Гончар, Тронка, 1963, 270); *Жите жито переспіло* (Щог., Поезії, 1958, 139); *Ой, мамо, овочка в гаю переспіла* (Ус., Листя.., 1956, 50).

ПЕРЕСПІВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переспівувати 1**, 3—6. *Переспівування пісень Ярославни.. стало для української літератури тією традицією, яку започаткували Т. Шевченко, М. Шашкевич, Ю. Федькович* (Рад. літ-во, 12, 1971, 14).

ПЕРЕСПІВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСПІВА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Співати все або багато чого-небудь. [З а ч е п и х а:] *Казку?.. ні одної не нагадаю... Усі позабувала... А що-то я їх знала! А пісень, пісень, забуть, і за тиждень не переспіваю б!..* (Кроп., I, 1958, 103); *Умом він переспівав усі пісні, які знав* (Тют., Вир, 1964, 200).

2. *Заст.* Заспівати співаючи. *Як переспівали [дівчата], та й поклонилися київській* (Кв.-Осн., II, 1956, 74); *Олеся переспівала однієї пісні, а Балабуха все чипів і не чув тієї пісні* (Н.-Лев., III, 1956, 94).

3. Співати що раз, повторно або заново, по-іншому. * Образно. *Вона [весна] мені переспівала знов Те, що давно мені співали мрії* (Л. Укр., I, 1951, 92).

4. *перен.* Повторювати або передавати в іншій формі відоме, сказане, написане і т. ін. раніше. *Фірдоусі романтично переспівує й виспівує героїчне панування кожного з шістьох отої преславної Сасанідської династії* (Крим., Вибр., 1965, 141); *Відомий націоналістичний зброєносець Дмитро Донцов інколи подає свій зокрема голос, переспівуючи в своїх статейках відеологічних публікацій минулих днів* (Брат., Крапке..., 1959, 26).

5. Співати краще, голосніше, довше від кого-небудь, перемагати в співі. *В дівках була Фрося гарною й веселою,... переспівувала всіх своїх подруг на вечірках* (Перв., Дикий мед, 1963, 449); *На весіллях, чи на вечорницї — як-то було Катря весело поспішається! І хто її перетанцює, хто переспіває?..* (Вовчок, I, 1955, 182); *Хто кого переспівав: чи Стефця соловейка, чи соловейко Стефцю...* (Вишня, I, 1956, 355).

6. *перен.* Перекладати вірші, не дбаючи про точну відповідність оригіналові.

ПЕРЕСПІВУВА́ТИСЯ, усюся, устеся, *недок.* 1. Перегукуватися співом. *Через став перекукувались, жартуючи, дівчата та переспівувались* (Н.-Лев., I, 1956, 79).

2. Пас. до **переспівувати** 1. *На теми життя кращого села складаємо частівки. Із сцени ці частівки йдуть на кулацьку, переспівуються на вечорницях і в хатах колгоспників* (Колг. Укр., 11, 1962, 17).

ПЕРЕСПІВУВА́Ч, а, *ч.* Той, хто займається переспівуванням. *Гайбов не лишився перекладачем або переспівувачем байок великого російського байкаря, а пішов своїм оригінальним творчим шляхом* (Укр. літ., 8, 1956, 267).

ПЕРЕСПІЛИЙ, а, е. Надмірно спілий або зіпсований від надмірної спілості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрілий. *Стоїть на стіну жита смужечка переспілого, вітрами-сухіями спаленого, стоїть і плаче сльозами дрібними — зерном дрібненьким з колосся на поретану землю...* (Головко, I, 1957, 266).

ПЕРЕСПІЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **переспілий**. *Невинний Чабак. Чарівний! Ти мило, привітно розпускаєшся заворожуючою природою. Вічно дітей межевим життям, не знаєш переспілості* (Ле, Міжгір'я, 1953, 67).

ПЕРЕСПІТИ *див.* **переспівати** 2.

ПЕРЕСПОРИТИ *див.* **переспо́рювати**.

ПЕРЕСПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСПОРИ́ТИ**, рю, риш, *док.*, *перех.* Перемагати кого-небудь у суперечці; сперечаючись, переконувати кого-небудь у своїй правоті. *Як не сперлася Марина Карповна з чоловіком, але знала, що вже коли він чого захоче, то не переспорить* (Мирний, I, 1954, 154); *Денис ніколи не входив у суперечки, бо був мінімий на слово і знав, що ніколи Сергія не переспорить* (Тют., Вир, 1964, 243).

ПЕРЕССА́ТИ *див.* **пересе́ятися**.

ПЕРЕСТАВА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТА́ТИ**, ану, анеш; *наказ. сп.* перестань, перестаньте; *док.* 1. Припиняти робити щось, виконувати якусь дію, займатися чим-небудь або виходити з якого-небудь стану. *Білі батареї в Олешок то переставали, то знов били по Херсону* (Ю. Яновський, II, 1958, 190); *Навчуша не переставав думати про своє* (Головко, II, 1957, 267); *Росли укупочці, зростали; Сміялись, грались перестали* (Шевч., II, 1963, 395); *Дні і ночі в тумані. Та вже й перестала* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 21); // *безос. Сагайбіла, прокинувся від того, що підвода зупинилась і його перестало кидати в голову металевою ніжкою ліжка* (Гончар, III, 1959, 73); // *тільки док., кому, сп.* Уживається для передавання наказу або прохання припинити яку-небудь дію (розмову, плач і т. ін.). [І в а н:] *Замовіть, будь ласка, мені вже цей раз...* [Г о л о с:] *Та годі тобі, Іване, перестань!* (Кроп., I, 1958, 67); [К р и ж:] *Одже, ну, ти... той ... перестань... Слід не люблю* (Зар., Антей, 1962, 248).

2. Затихати (про звуки, утворювані якою-небудь дією). *А рев, лускіт, гук не переставав* (Фр., VI, 1951, 344); «*Др-р-р-р,— чулося звідти* [з висоти] *і не переставало ні на хвилину* (Тют., Вир, 1964, 315); *Хай осінь, хай тумани, А пісня та дівчина Ніяк не перестане* (Рильський, День ..., 1948, 22); // Припинятися (про дощ, сніг, вітер і т. ін.). *Хмарка прободить, дощ перестав* (Вас., III, 1960, 145); *Мокрий запасний сніг не переставав падати* (Мик., II, 1957, 289); *Перестав вітер в одну мить* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *Ніхто не тікав, не ховався від дощу, а йти ... вистрахали: — Дощику, дощику, перестань, підемо на баштан!..* (Довж., I, 1958, 95); // *безос.* *Не посилкують* [Плутом] *німаю, Щоб так, пакать перестало І щоб оцей пожар погас* (Котл., I, 1952, 105).

ПЕРЕСТАВА́ТИ [2], таю, таєш, *недок.*, *перех.*, *діал.* Перегороджувати дорогу кому-небудь. *Біжіть мерщій туда: там к такі поляки, що можна добре його [звіра] переставати* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСТА́ВИТИ *див.* **переставля́ти**.

ПЕРЕСТА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* перестáвляться; *док.*, *заст.* Умерти. *Заведувала перше матінка, яке стіренька була; пазирівна неділь во дві, та й перестáвилась* (Вовчок, I, 1955, 21); *Народилася [баба] десятеро дітей: двоє перших ще маленькими перестáвились, а решта повиростали* (Гуц., Скупана..., 1965, 10). [Чийсь] **душе́ перестáвиться (перестáвилась)** — помре (помер) хтось. *Як зірочка покотиться,— то душа перестáвиться ...* (Мирний, I, 1949, 144); — *То вже чиясь душа сьогодні перестáвиться, — говорили люди, вибрачи в-за тина* (Тют., Вир, 1964, 420).

ПЕРЕСТАВЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переставля́ти**.

ПЕРЕСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переставля́ти**. *В забої працює звичайно один гідромонітор. Під час його роботи монтують другий... знаєшдов чого на переставляння гідромонітора не витрачається зайвого часу* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 157).

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕСТА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* перестáвлять; *док.*, *перех.* 1. Ставити, переміщувати що-небудь на інше місце. *Вона так тим рогачем орудує! То горшки переставляє, то жару підгребе* (Стор., I, 1957, 28); — *А переставляй сюди, доню, жаркто ...* (Кв.-Осн., II, 1956, 237); // *тільки недок., по чому, в чому, без додатка, у сполуч. із сл. ногами, лапами і т. ін.* Робити кроки, рухатися, йти. *Маланка, закасавши спідницю та все згинаючись, все чапав, переставляла ноги по гвездуватій ріллі* (Кощюб., II, 1955, 84); *Подекуди доводилося коптити з гори хлібом, бо в занбокому снігу неможливо було переставляти ноги* (Гжицький, Оприлки, 1962, 211); *Посмикування* [за вінки] *не мало нікого вдовцу не Гнідка, бо ми з невалежним і байдужим виглядом, ніби*

то не його запрягли у вола, а козоу іншого, переставляє ногу за ногою (Збан., Малин. дзвін, 1958, 74).

Лéдве (насилу) переставля́ти ніги — йти повільно, з трудом. *Сердешний Наум ледве ноги переставляв* (Кв. Осн., II, 1956, 96); *Обмиваючись потом, Іван ледве переставляв ноги* (Кол., Терен.., 1959, 374); *Ідуть один за одним. Кость спереду, насилу ноги переставляє. За ним кульове Вітя* (Вас., II, 1960, 316).

2. *перен.* Призначати на яку-небудь роботу когось іншого або перекидати кого-небудь на іншу посаду. *Іван Шуст уже знав: новий голова почне переставляти комірників, завідуючих фермами, бригадирів* (Рудь, Гомін., 1959, 40).

3. Змінювати послідовність або порядок розташування чого-небудь, міняти одне з одним місцями. *Ідея сценарію мусить стояти перед очима. Режисер проглядає всі кадри. Деякі він викидає... Деякі він переставляє на інше місце* (Ю. Янов., II, 1958, 24).

4. Надавати нового положення, форми, доводити до іншого стану (про перебудову, переробку чого-небудь). *Дубок розкинув цвітними лапами аж занадто. Рибалки переставляють паруси* (Ю. Янов., II, 1958, 59); * **Обрізно́ю, — *Душка віщує.* — салюнє Кукора, — була б ти мужем, то я б тобі зов голому на вʼязах переставив** (Загреб., Диво, 1968, 170).

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.* Зазнавати переставляння. *У процесі роботи часто змінювались мізансцени, переставлялись або навіть викидались цілі сцени, а іноді й ролі, якщо вони перешкоджали розгортанню дії* (Минуле укр. театру, 1953, 32).

ПЕРЕСТА́ННИЙ, а, е. Який можна переставити, переміщувати. *У кутку кушетка, до половини загороджена переставною ширмою* (Баш, Пʼєси, 1958, 14).

ПЕРЕСТА́Ти, у, чч. ◇ **Без переста́ну** — не припиняючись. *Співали, гомоніли* [хлопці] *без перестану, не знали, як і вечорити стало* (Вас., II, 1959, 155).

ПЕРЕСТАНОВЙТИ *див.* **переставля́ти**.

ПЕРЕСТАНО́ВКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **переставля́ти, переставо́вити**. *З метою різноманітного зносу шин заводською інструкцією передбачається їх перестановка на колесах* (Автомоб., 1957, 190); *Васюк Григорович не захоплюється перестановками, але він здійснив добирав керівників виробничих ділянок* (Хлібороб Укр., 9, 1963, 11); *Її життя нагадувало розклад шкільних годин. Найменшими варіації, перестановки одних і тих самих уроків* (Загреб., День.., 1964, 300).

2. *мат.* Сполучення однакових елементів, що відрізняються один від одного порядком. *Якщо розміщення з n елементів узято не по n, значить, різняться вони тільки порядком елементів, то такі розміщення називають перестановками* (Алг., II, 1957, 205).

ПЕРЕСТАНОВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПЕРЕСТАНОВИ́ТИ**, новлю́, по́виш; *мн.* переста́новлять; *док., верх., рідко.* Те саме, що **переставля́ти**. *Лісоко перестановився до дверей* (Л. Укр., V, 1956, 52).

ПЕРЕСТАНОВО́ЧНИЙ, а, е. Стос. до перестановки. *В театрі М. Л. Кропивницького якось к антракті, під час перестановочної метушні, в неспішному ритмі нуділся на сцені з високим чоловіком* (Минуле укр. театру, 1953, 92).

ПЕРЕСТА́НОК, нку, *ч., діал.* 1. Перерва, паузи. *Він знов кашляє то в перестанках щось бубонить* (Фр., IV, 1950, 181).

2. Зупинка (для пасажирів). *А пошлю Вам ще з дороги більші перекази... Писатиму на перестанках, а то для друкарів отаке тремтяче писання, певне, не дуже приємне* (Л. Укр., V, 1956, 412).

ПЕРЕСТАРА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Виявити надмірне старання, надмірну ретельність, що призводить до небажаних наслідків. *Наша Алла Шар великий надувала. Дуже, дуже — передувала... Хлоп!.. Мама зам'ялась:— Ти перестаралась!* (Бойко, Билиці..., 1958, 8).

ПЕРЕСТАРІЛИЙ, а, е. 1. Дуже старий або старіший, ніж треба для чого-небудь. *На устах напрошувалися слова, що перекопали б камінь, не що що ще живу, хоч і занадто перестарілу людину* (Ле, Наливайко, 1957, 121).

2. Який став через старість, навпаки непридатним для користування (зношений, трухлий і т. ін.). *Треба було хатчину якомо пошити; через перестарілу солому, що майже зовсім звʼялась, протікає добре дощ* (Коб., III, 1956, 534).

3. *перен.* Який не відповідає духові часу; застарілий. *— Загарбавшись між свої чотири стінки, не завдають вони* [жінки] *собі навіть стільки праці, щоби дещо путнього прочитать, щоби хоч тим часом свою дорогою очистились з перестарілих, дурних, просто смішних передсудів* (Коб., I, 1956, 74).

ПЕРЕСТАРІЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **перестарі́лий**. *Недовіра застарілість і перестарілість царизму створювали (за допомогою удобів і тягот жахливої війни) небувалу силу руйнування, спрямовану проти нього* (Ленін, 41, 1974, 11).

ПЕРЕСТАРІТИ, ію, ієш, *док., розм.* Перейти межу зрілого віку; стати дуже старим або старішим, ніж треба для чого-небудь. — *Просто Оксині боятись, щоб не перестріла дівка. Кому вона буде потрібна в двадцять років?* (Стельмах, I, 1962, 533).

ПЕРЕСТАРІТИСЯ, ію́ся, ієшся, *док., розм.* Те саме, що **переста́рітися**.

ПЕРЕСТА́РКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **пересто́рок**.

ПЕРЕСТА́РКУВАТИЙ, а, е, *розм.* Який став старішим, ніж треба для чого-небудь (про людину). — *Ет, яке там весілля! Он молодих дівчат повне село, як вересень — заміж хочуть, а женихів чортма. Де вже там мені, перестаркуватій удовиці...* (Коп., Земля.., 1957, 69).

ПЕРЕСТА́РОК, рка, *ч., і ж., розм.* Старіша, ніж треба для чого-небудь, людина. [Т и м і ш:] *Що ж ти хочеш, щоб тебе перестарком продражнили?.. Скоро вже й вісімнадцять сктнчиться...* (Крон., IV, 1959, 240); *В селі дівчатам перестарки.. або поєдом їдє молоді посельські жінки* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 309); *Сестри добре знають, що вони давно вже перестарки, нікому не потрібні старі дівчат...* (Вирган, В розліта, 1959, 302).

ПЕРЕСТА́ТИ *див.* **переставля́ти**.

ПЕРЕСТЕБНУ́ТИ *див.* **перестіба́ти**.

ПЕРЕСТЕЛЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перестели́ти**.

ПЕРЕСТЕЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестели́ти, перестеля́ти**.

ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ *див.* **перестели́ти**.

ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **перестели́тися**.

ПЕРЕСТЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестеля́ти**.

ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ *див.* **перестели́ти**.

ПЕРЕСТЕРЕГТИ *див.* **перестерігáти**.

ПЕРЕСТЕРЕ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **перестерегти́, перестерігáти**.

2. Те, що перестерігає від чого-небудь (слова, дії, вжиті заходи і т. ін.).

ПЕРЕСТЕРЕЖЛИ́ВИЙ, а, е. Який перестерігає про небезпеку.

ПЕРЕСТЕРЕЖЛИ́ВО. Присл. до **перестережли́вий**.

ПЕРЕСТЕРІГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕРЕГТИ́**, ежу́, жеш; *мин. ч.* **перестерíг**, регла́, ло́; *док., перех.* 1. *перед чим і без додатка.* Попереджати про загрожую чу від кого-, чого небудь небезпеку. *Її перестерігали перед чим подружжя усякі люди* (Март., Тв., 1954, 333); [Д е с ь:] *Центральний комітет перестерігає*

нас перед провокаторами... Якщо всунеться між нас провокатор, то прорве цілу організацію (Ірчан, І, 1958, 157); *Мусить* [Левіятина] *бігти в свій сем, перестерегти Стрýка* [про пожежу], *перестерегти людей, щоб береглися, щоб запобігли лихові* (Гр., II, 1963, 285).

2. *діал.* Додержуватись чого-небудь. *Пан маршалкова стерегла перестерігала звичаю і етикету* (Фр., VII, 1951, 340).

ПЕРЕСТИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестигáти**[1]. *Не можна допускати... перестигання маложки, бо це неминуче призводить до великих втрат урожаю* (Техн. культ., 1956, 340).

ПЕРЕСТИГА́ТИ[1], áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕСТИГНУ́ТИ**, ну, неш; *мин. ч.* перестиг, гла, ло; *док.* Стигати надмíру стиглим або псуватися від надмірної стиглості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрівати. *Насіння вибирають не відразу, а чекають, поки плоди почнуть перестигати* (Юним мічур., 1955, 53); *Саме жали ячмінь, а він уже перестиг — сипається, тільки й можна по росі ранками жати* (Головко, II, 1957, 422); // перен., розм., ірон. Перейти межу зрілого віку. [К у к с а:] *А вже, вéсно, коли це зілля* [зілля — дівчата] *пристигло, то шкода випускáй його з двору, бо як перестигне, то ніхто й не покваптьться...* (Кроп., I, 1958, 176).

ПЕРЕСТИГА́ТИ[2], áє, *недок.*, **ПЕРЕСТИГНУ́ТИ**, не; *мин. ч.* перестиг, гла, ло; *док.* Стигати дуже холодним; вихолоджуватися, застигати.

ПЕРЕСТИГЛИ́Й, а, е. Надмíру стиглий або зіпсований від надмірної стиглості (про плоди, ягоди і т. ін.); перезрілий. *Стиха лущиться зерно з перестиглого колоса* (Коцюб., II, 1955, 62); *Стеблоподій кольраві сновигають у молодому стаці... Перестиглий стеблоподій грубіщає і стає малопоїстівним* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 159).

ПЕРЕСТИ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан і якість за знач. **перестúглий**.

ПЕРЕСТИ́ГНУТИ[1] *див.* **перестигáти**[1].

ПЕРЕСТИ́ГНУТИ[2] *див.* **перестигáти**[2].

ПЕРЕСТИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестилáти**. *Плоди літніх сортів пакують без перестилання шарів стружкою* (Колг. Укр., 7, 1956, 39); *Перестилання колій затримується через нестачу рейок, кріпень, костилів* (Рад. Укр., 17.VI) 1962, 2).

ПЕРЕСТИЛА́ТИ, áю, áєш і **ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИ**, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕЛИ́ТИ**, стелю́, стéлиш і **ПЕРЕСЛА́ТИ**, стелю́, стéлеш, *док., перех.* 1. Застеляти ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Параска вже постелю перестилав* (Мирний, IV, 1955, 355); *Встають* [городовики], *рівнім перестелюють рядна* (Вас., I, 1959, 366); *Прибравши на столі, підмела* [Ганна], *переслала постіль* (Коз., Сальвія, 1959, 54).

2. Настилати заново, по-іншому; робити інший, новий настил. *Відокремлюються і транспорт..., перестилаш залізничні колії* (Роб. газ., 13.II 1966, 1).

3. Стелити все або багато чого-небудь.

4. Настилати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТИЛА́ТИСЯ, áється, áється і **ПЕРЕСТЕЛЯ́ТИСЯ**, áється, áється, *недок.*, **ПЕРЕСТЕЛИ́ТИСЯ**, стелю́ся, стéлишся і **ПЕРЕСЛА́ТИСЯ**, стелю́ся, стéлешся, *док., розм., рідко.* 1. Стелятися собі постіль ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перестилáти, перестелятú**.

ПЕРЕСТІБА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕСТЕБНУ́ТИ**, стебну́, стéбнеш, *док., перех.* Застібати заново, по-іншому.

ПЕРЕСТІ́Й, тою, *ч.* 1. Перезрівання, псування достиглих злаків, трав і т. ін. *Навіть незначний перестій посівів на пні призводить до осипання зерна* (Рад. Укр., 29.IV 1946, 2).

2. Вимушена перерва у виробництві. *Почали обговорювати плани. Скаржилися на перестої, на недостачу чоловіків* (Коп., Вибр., 1948, 61).

ПЕРЕСТІ́ЙНИЙ, а, е. Прим. до **перестій**. *Високостовбурні насадження віком понад 120 років, а низькостовбурні у віці 70 років і вище називаються перестійними* (Лісівн. і полезахі. лісорозв., 1956, 23).

ПЕРЕСТОРО́ГА, и, *ж.* Те, що перестерігає від чого-небудь (слова, дій, вжиті заходи і т. ін.). — *Бачу, як інші на лóдзі обложились, мов перестороги, то, як то кажуть, в чужого злого вчуся свого* (Вовчок, VI, 1956, 287); — *Дитя! Благословляючи твоє життя, У трýбку вирядчаючи дорогу, Яку пораду чи перестороги Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?* (Рильський, II, 1960, 283); * У порівн. *Летять чайки. Уривчасте квилíння Вигнуть безлунно в просторах морських, Як тінь зловісна, як перестороги* (Бажан, Роки, 1957, 279); // Попередження, зауваження, яке попереджає про щось небудь; попередження. *Біля афішних тумб юрмляться заторгівці, обвішані здобою степовики, стокопито читають ґрізні перестороги* (Гончар, II, 1959, 102).

ПЕРЕСТОРО́ЖЛИВИЙ, а, е. *рідко.* Пас. до **перестерéгти**. *Коли... шпак проскрегоче — тишшата мовчать, бо скреґіт — інформація пересторожлива* (Вишня, I, 1969, 15).

ПЕРЕСТОРО́ЖЛИВО, *рідко.* Присл. до **пересторóжливий**. *Степ шумів таємниче і пересторожливо* (Рибак, Новий день, 1937, 55).

ПЕРЕСТОЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестоювáти і перестоюватúся**. *Перестоювання хліба на пні... призводить до зниження абсолютної вагн... верна* (Хлібороб Укр., 7, 1966, 7).

ПЕРЕСТОЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.*, **ПЕРЕСТОЯ́ТИ**, бю, бíш, *док.* 1. *неперех.* Стояти де-небудь якийсь час. *З-за кущів... виходить Фортунат і Парвус, а за ними ще кільки інших, що непомітно... перестоювали в сáдку* (Л. Укр., II, 1951, 407); *Ніколи не забуде Горпина того вимокого лісу, ...лапатих ялин, під якими простоювала, відпочиваючи* (Ю. Янов., Мир, 1956, 149); — *Перестою на холоді з дітьми, а не піду. Не вийшов сьогодні* [пан], *так завтра вийде* (Стельмах, I, 1962, 396); // Залишатися, перебувати де-небудь якийсь час. *Перестоювали ми три дні в Кумицях. Грицько підкидав знов знайомих людей* (Вовчок, I, 1955, 38).

2. *перех. і без додатка.* Стояти, перебувати де-небудь якийсь час, дожидаючи, поки що-небудь мине, закінчиться; перечікувати. *Замість іти — не доцюму водяку перестоять* (Номис, 1864, № 8851); *Шофер на першій стоянці відпочинку висловив думку, що на другу половину дня може розводитися негода, сніговий буран, під час якого краще перестояти десь у хуторі ближче до річки* (Ле, Право..., 1957, 248).

3. *перех.* Зберігатися в якому-небудь стані якийсь час; існувати якийсь час не руйнуючись. *Покрівля, правда, старувата, алеєя, зеленим мохом уздяна на вівпічному причілку, так ще й перестояла зиму* (Цюпа, Наузтріч..., 1958, 387).

4. *перех., розм.* Стояти, існувати довше від кого-, чого-небудь. *Скрипуще дерево здорове перестоїть* (Укр. присл., 1955, 146).

5. *неперех.* Якісно змінюватися, псуватися, довго стоячи, перебуваючи в тому самому положенні, стані, перезріваючи. *Ячмінь, який має недостиглий мічний колосовий стрижень, коли він перестоює і його пізно збирають, обсипається і обламується* (Верш. комбайнц, 1957, 5); — *Напийте, серце Уласо, стаканчик хоч із вимочків, коли вже ваї перестоя та прогомов* (Н.-Лев., IV, 1956, 321); *Коли суп перестоїть не пальті, то він втрачає*

не тільки смакові якості, але й вітаміни (Укр. страва, 1957, 29).

6. *неперех.* Робити примушену перерву у виробництві; простоювати. — *Продукція дорога. Механізми багато перестоюють* (Коцюба, Нові береги, 1959, 282).

ПЕРЕСТОЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕСТОЯТИСЯ**, бі́ться, *док.* Те саме, що **перестоя́ти** 5. *Дозорці назлодали за панськими ланами, що пересилали, перестоювалися* (Горд., Чужу ниву.., 1947, 260); *Уставайте вже,.. обід давно перестоявся* (Мирний, IV, 1955, 360).

ПЕРЕСТОЯ́ЛИЙ, а, е. Те саме, що **перестоя́лий**. *В лісах, які знаходяться в заборонених смугах біля річок, .. дозволяється проводити... вибіркові рубки перестоялого лісу* (Колг. енц., І, 1956, 700); *Перестоялий борщ*.

ПЕРЕСТО́ЯНИЙ, а, е. Який від довгого стояння якісно змінився, зіпсувався (про злаки, траву і т. ін.); перезрілий. *Мати.. підтинав серпом кривку, перестояну пшеницю* (Стельмах, II, 1962, 173); // Несвіжий, застоялий (про їжу, напої, воду і т. ін.). *Страви були, звичайно, перестояні, коли чоловіки надумалися, що їх чекають у полонинковій горниці дружини* (Ю. Янов., Мир, 1956, 297).

ПЕРЕСТОЯ́ТИ *див.* **перестоювати**.

ПЕРЕСТОЯ́ТИСЯ *див.* **перестоюватися**.

ПЕРЕСТРАЖДА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *неперех.* Страждати довго, багато, переживати багато страждань. — *Н, тату, після того (тієї зустрічі) так перестраждала, так перепечалилась, стоячи в церкві, що не чула, як читали в церкві* (Н.-Лев., IV, 1956, 345); *Скільки перестраждали разом, скільки гора тебе скупчували, а Маріоара хоч би раз посміхнулась на життя* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 6).

2. *перех.* Перенести все або багато такого, що викликає страждання. — *Тепер яка в вона, одним-одна душею, усе перестраждa, усе перетерпить* (Кв.-Осн., II, 1956, 467); *І все те витерпів, перестраждав, щоб тепер стояти тут не хлопчиком у вишитій вінчастворці, а мужнім командиром* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 52).

ПЕРЕСТРАЙКУВА́ТИ, ýємо, ýєте, *док., рідко.* Провести страйк (про всіх або багатьох). *За два місяці від дня Лютневої революції перестрайкували вже і металісти... і друкарі... і чобітарі* (Смолич, Мир.., 1958, 50).

ПЕРЕСТРАХ, у, ч., *розм.* Те саме, що **переля́к**. *В його тілі тремтів іще перестрах, очі недвижно вдивлялися в темний простір* (Фр., IV, 1950, 176); *Обличчя Юлі та Соні були переповнені подивом, жалю не перестрахом* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 58).

Для **перестра́ху** — щоб налякати, настрахати. *Він узяв одну гвинтівку й шкіряний підсумок з патронами, хрипнув для перестраху затвором і пихкав полоненим рушати* (Перв., Атака.., 1946, 100); **З перестра́хом**; **У перестра́ху** — перелякано, злякано, в стані страху, злякавшись кого-, чого-небудь. *Чоловік ан'злився в перестрахом в бесідника і не знав, що відповісти* (Коб., III, 1956, 443); *Він .. в перестрахом думає про те, що сталося* (Загреб., Європа 45, 1959, 339); *Вона.. кинулась в очерет, слідком за зайчаками, звіриною й усім живим, що, рятуючись від навалої смерті, мчало в перестраху перед наступаючими бурунами воєнного моря...* (Коцюб., І, 1955, 364); **З (із) перестра́ху** — від страху, злякавшись кого-, чого-небудь. *З посвіту, а то в перестраху Уляпка спотикалась і розсипала без пуття пісок* (І. Укр., III, 1952, 865); *Кузь злякано метнувся в кутюк, довго стояв там, сопучи в перестраху* (Тют., Вир, 1964, 113).

◇ **Віданва́ти (віділяти) перестрах**, *заст.* — те саме, що **Відлива́ти переляк (переполо́х)** (*див.* **відливати**). *Одного разу вона попросила бабу Оряну.., щоб відлякала їй перестрах* (Фр., I, 1955, 97).

ПЕРЕСТРАХО́ВКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **перестрахо́вувати, перестрахува́ти** і **перестрахо́вуватися, перестрахува́тися** 1.

2. *перен., розм.* Дія за знач. **перестрахо́вуватися, перестрахува́тися** 2. *Хай цей лист мирно лежить у шухляді, не будемо вертати на нього уваги, це звичайна чиновницька перестраховка* (Собко, Біле полум'я, 1952, 211).

ПЕРЕСТРАХО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестрахо́вувати** і **перестрахо́вуватися**.

ПЕРЕСТРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Страхувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *розм.* Страхувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТРАХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРАХУВА́ТИСЯ**, ýюся, ýєшся, *док.* 1. Страхувати себе, своє майно ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *перен., розм.* Діяти надмірну обережність, щоб зменшити свою відповідальність за що-небудь, застерегти себе від небажаних наслідків. *Бездумні працівники-роботи люблять перестраховуватися і при першій-ліпшій нагоді скажуть вам: це я не від себе, я думка (страхний жест вгору) он там!* (Вітч., 8, 1962, 154).

ПЕРЕСТРАХУВА́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Той, хто завжди перестраховується (у 2 знач.). *Що міг після цього подумати про Рудя Штукаренко? В кращому випадку — вважати його страхополом чи перестрахувальником* (Голов., Тополя.., 1965, 243).

ПЕРЕСТРАХУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **перестрахува́льник**.

ПЕРЕСТРАХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестрахува́ти** і **перестрахува́тися**.

ПЕРЕСТРАХУВА́ТИ *див.* **перестрахо́вувати**.

ПЕРЕСТРАХУВА́ТИСЯ *див.* **перестрахо́вуватися**.

ПЕРЕСТРА́ШЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перестрашити**. *Не чутно було жодного поступу. Партизани не стріляли, щоб не демаскувати себе, кімці* [фашисти] — *певно, перестрашені отими ураганними вибухами* (Загреб., Європа 45, 1959, 411).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **перелякáний** 2. *Соломія сиділа перестрашена та прислухалася, про що шепче морок* (Коцюб., І, 1955, 358); *Артем продовжував нишпорити під матрацом, не звертаючи уваги на перестрашений крик дитини* (Панч, II, 1956, 43).

ПЕРЕСТРА́ШЕНО, *розм.* Присл. до **перестрáшений** 2. *В подвір'я вскочив Софрон.. Він йому був бідній, очі перестрашено кружляли, з-під кашкета стікав по обличчю піт* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 94).

ПЕРЕСТРА́ШИТИ, шу́, ши́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **перелякáти**. *Грім, котрий ударив о десять кроків від нього, не був би його так перестрашив, як той страшний кашель* (Фр., II, 1950, 109).

ПЕРЕСТРА́ШИТИСЯ, шу́ся, ши́шся, *док., розм.* Те саме, що **перелякáтися**. *Надвечір у степу почувся якийсь шум.. Всі [з загону] були в цих краях уперше і помітно перестрашились* (Панч, Гомон України, 1954, 196).

ПЕРЕСТРЕ́ЛИТИ *див.* **перестрі́лювати**.

ПЕРЕСТРІЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИ**, ляю, ляє, *док., перех., рідко.* 1. Перебивати щось пострілом; простріловувати. *Перестрелив зайцеві ногу* (Сл. Гр.).

2. Стріляючи, влучати далі або вище чого-небудь. *Непович стрелив — гору перестрелив* (Чуб., V, 1874, 1078).

ПЕРЕСТРИБНУТИ *див.* **перестрибувати.**

ПЕРЕСТРИБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестрибувати.** *За обумовленої мертвої височини — загорожа для перестрибування* (Багнут, Служу Рад. Союзу, 1950, 75); *Це безпредметне словесне плетиво, це легке перестрибування з теми на тему захопило їх* (Шовк., Інженери, 1956, 121).

ПЕРЕСТРИБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРИБНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Роблячи стрибок, опинятися по другий бік чого-небудь. *Коли рів був невеликий, Карпо перестрибував його* (Мирний, І, 1954, 250); *З-за паркана перестрибує Хома* (Ю. Янов., IV, 1959, 16); *Не хочеться писареві чоботи закалати, підійшов до наїжеї та й не знає, як через неї йому перейти: перестрибує би, так дуже широка* (Українка.., I, 1960, 21); *Перестрибнувши через купу залізного лому, перемішаного з цеглою, він несподівано наткнувся на двох бійців* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 66); // *З розгону, підскочивши, перемінувався через кого-, що-небудь. Розгойдавши щоліку, він кидав його вниз, і, літаї догу котиться по гостому камінню, перестрибуючи з розгону невеликі круглики* (Донч., II, 1958, 288); *Дніпро видався могутніми тишами на камені і, перестрибнувши їх, котив заспокоєні води далі* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 390); // *перен.* Переходити до іншого, наступного, обминаючи, пропускаючи щось проміжне. *Як не можна тупцювати на місці, провалити першучість у здійсненні незрілих завдань, так само не можна перестрибувати через необхідні етапи суспільного розвитку* (Ком. Укр., 12, 1965, 50).

2. *неперех.* Стрибати, переміщуватися стрибком (стрибками) з місця на місце. — *Не впізнаєте,* — *сказала Олеся, перестрибуючи ще далі од берега* (Н.-Лев., III, 1956, 127); *Поки ще було видно, я щасливо перестрибував з купини на купину, з горбка на горбок* (Коцюб., Весн. шум, 1952, 104); *Разом не міг втиснути на верблюді, і коли той проганяв пов величезну гранітну брилу вгвесь з верблюжою спиною, хлопчик раптом перестрибнув на спину* (Тулуб, В степу.., 1964, 115); // *Рибкою, ніби стрибком, переміщуватися на інше місце. Стрілка годинника перестрибувала з хвилини на хвилину* (Собко, Звич. життя, 1957, 68); // *Швидко пошюровтися далі, перекидатися на щось інше (про вогонь). Вогонь'я.. повзло далі, перестрибуючи під самі Іванові ноги* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 173); // *Швидко переходити з одного об'єкта на інший (про очі, погляд). Очі перестрибували на другу колонку передової* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 50); // *Час від часу з'являється то в одному, то в іншому місці і швидко зникати (про відблиски вогню, світла і т. ін.). Її гарячі, бездонні очі були так близько, що Олександр бачив, як у глибині горіли і перестрибували золотаві іскорки* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 211); *Коли ж тверді і мужні куточки губ завмрють, і теплий вогник раптом в очах перестрибне,* — *Ну, здорово!* — *він скаже, і всі присутні знають, Що виконано добре вавйання їх складне* (Бажан, Вибр., 1940, 132); // *неперех., чим, у сполуч. із сл. о ч і, п о г л я д.* Швидко переводити погляд з одного об'єкта на інший. *Суворов різко обірвав мову й запитливо перестрибував розширеними очима по головах присутніх* (Добр., Очак. розмир. 1965, 336); // *перен.* Порушуючи послідовність, переходити від одного до іншого (в думках, розмові і т. ін.). *Говорить* [Хрихточка] *і моя пригадує. До того ж говорить, перестрибуючи з думки на думку, з предмета на предмет* (Баш, Надія, 1960, 27).

ПЕРЕСТРИ́Г, у, *ч., спец.* Повторне стриження вовни; // Вовна від повторного стриження.

ПЕРЕСТРИГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРИ́ГТИ**, ижу́, и́жеш; *мин. ч.* перестри́г, ла, ло; *док., перех.* 1. Стригти кого-, що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Стригти всіх або багатьох.

3. *черк.* Постригати всіх або багатьох. [Васи́ль:] *Дати вам волю — усіх би людей перестригли в ченці та в черниці, так що й мир переївся б* (Мирний, V, 1955, 98).

ПЕРЕСТРИГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРИ́ГТИСЯ**, ижу́ся, и́жешся; *мин. ч.* перестри́гся, лася, лося; *док.* 1. Стригтися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перестрига́ти.**

ПЕРЕСТРИ́ГТИ *див.* **перестрига́ти.**

ПЕРЕСТРИ́ГТИСЯ *див.* **перестрига́тися.**

ПЕРЕСТРІВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРІ́ТИ** і **ПЕРЕСТРІ́ПНУТИ**, ну, неш, *док., перех.* 1. Зустрічати кого-, що-небудь, направляти на кого-, що-небудь по дорозі, їдучи, ідучи і т. ін. *Петро пішов йому до волості. Його перестрівали люди, а він і не бачив їх* (Гр., I, 1963, 259); *Недалечко од батьківської оселі його перестрів знайомий сусід Топилка* (Н.-Лев., I, 1956, 413); *На околиці їй* [Катерині] *пощастило перестріти підводу* (Десняк, Десну.., 1949, 219); * Образно. *Мої випадали небезпечні мандри. Могла знепацька і куля перестрінути в нічній темряві* (Збан., Єдина, 1959, 11); // *перен.* Виникати у житті, траплятись на життєвому шляху. *Вона любила дочку.., яку вона зростила наперекір усякому лихові, що перестрівало її на кожному кроці* (Перв., Материн.. хліб, 1960, 167); *Нас не дуже бентежило те, що холодні дощі і злигодні перестрівали нас* (Журн., Звич. турботи, 1960, 39).

2. Виходити назустріч, щоб привітати кого-небудь. *За тиждень повздовж в браму Агамемнон.. Клітемнстра й Егість перестрівають Агамемнона ще в брамі* (Л. Укр., II, 1951, 329); *Малий чабанець.. повертається смерком додому. Його перестріває друг* (Ю. Янов., I, 1954, 256).

Перестрівати (перестріти) [з] **хлібом-сіллю** *див.* **хліб.**

3. Перетинати дорогу кому-небудь, зупинати когось на дорозі, під час руху, пересування і т. ін. *Лейба перестрівав її на дорозі, радив їхати до панича якогось., але вона побоялася, не схотіла* (Л. Янов., I, 1959, 213); *Разом з фронтовиками ходив* [Микита] *на станцію за п'ятнадцять кілометрів перестрівати поїзди з німцями й гетьманцями, які тіхали за кордон* (Ю. Янов., II, 1954, 164); *Він наказав Пархоменкові перестріти ворога під Катеринославом* (Панч, О. Пархом., 1939, 112); * Образно. *Воно* [минуле] *перестрівало мене, переїшло мені дорогу тоді, як я хотів його слід затерти...* (Мирний, I, 1949, 394).

ПЕРЕСТРІВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *недок.*, **ПЕРЕСТРІ́ТИСЯ** і **ПЕРЕСТРІ́ПНУТИСЯ**, ineмося, inетеся, *док., діал.* Зустрічатися. *Хома ходив, як ніч, мічоні й не говорив до Хими; мовчала й Хима, та думи їх багаточисло літали коло одного осередка, перестріваючись та, здавалось, розмовляли межи собою...* (Коцюб., I, 1955, 90); *Першого дня нічого не перестрілося війську козацькому* (Вовчок, I, 1955, 332); — *Знову розійшлися наші дороги. Тільки, дивися, ще, мабуть, перестрінуться вони* (Жур., Дорога.., 1948, 218).

ПЕРЕСТРІ́ЛКА, и, *ж.* Дія за знач. **перестрі́лювати** і звук, утворюваний цією дією. *Вій уже закінчено. Іде перестрілка одиночок* (Довж., I, 1958, 124); *Час від часу то той бік річки.. запалить ракети, лунала коротка перестрілка* (Гончар, III, 1959, 308); *Артилерійська перестрілка.*

ПЕРЕСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕСТРІ́ЛЯТИ**, яю, я́єш, *док., перех.* Стріляючи, вбивати всіх або багатьох. *Молодші* [молодувані] *напоумляться не*

пустити ворогів по виноградниках, перестріляти з рушниць (Коцюб., I, 1955, 202); *Катам мільйонів не перестріляти, не загасить пожежі світової* (Сос., I, 1957, 478).

ПЕРЕСТРІЛЮПАТИСЯ, юваси, юватися, *недок.* Відповідати пострілами на постріли; обстрілювати один одного. *До вечора самооборона... зрідка перестрілюючись, тримала на відділі військо* (Стельмах, I, 1962, 637); * Образно. *Студенти... кепкують один з одного, перестрілюються жартами* (Гончар, Людина.., 1960, 62).

ПЕРЕСТРІЛЯНИЙ, а. *е.* Діспр. пас. вин. ч. до **перестріля́ти**. *Ой, чого ти вирвався вітру в перелог? Ної перестріляні, а тобі - полон* (Мал., Звенигора, 1959, 17).

Стріляний-перестріляний *див.* **стріляний**.

ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИ *див.* **перестрілюва́ти**.

ПЕРЕСТРІЛЯ́ТИСЯ, я́ються, *док.* Застрілитися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕСТРІ́НУТИ *див.* **перестрі́бати**.

ПЕРЕСТРІ́ПУТИСЯ *див.* **перестрі́батися**.

ПЕРЕСТРІ́Т, у. *ч.*, *заст.* За народним повір'ям — хвороба, спричинена зустріччю з недоброю людиною. *— От я і почала її відчитувати... Вичитаю до перестріту — не бере, зачала від уроків — не помагає...* (Мирний, IV, 1955, 378).

ПЕРЕСТРІ́ТИ *див.* **перестрі́бати**.

ПЕРЕСТРІ́ТИСЯ *див.* **перестрі́батися**.

ПЕРЕСТРІ́Ч, у, *ч.*, *бот.* (*Melampyrum* L.). Однорічна трав'яниста напівпаразитична рослина, верхні листя—прицвітники якої мають лілової або синій колір, а квіти, розташовані нижче листя,— жовтий. *Замість перестрічок вівчата До потічка вінки свої несли* (Забашта, Вибр., 1958, 213).

ПЕРЕСТРІ́ЧАТИ, аю, аєш, *недок.*, перех., розм. Те саме, що **перестрі́бати**. *Ще я не встигла довому дійти, а вже мене люди перестрічають та розпитують про дівка та про Омелька* (Н.-Лев., II, 1956, 16); *Ґітлерівці, кидаючи в паніці техніку і важке озброєння.., шукали собі порятунку. Але скрізь їх уже перестрічали воєнем гвардійські засади* (Гончар, III, 1959, 450).

ПЕРЕСТРІ́ЧНИЙ, а, *с*, *діал.* Зустрічний. *Блиснуло двічі тут підряд, і гряснув грім. Вітри крутнулись перестрічні* (Тич., II, 1957, 57).

ПЕРЕСТРО́ЇТИ *див.* **перестро́ювати**.

ПЕРЕСТРО́ЇТИСЯ *див.* **перестро́юватися**.

ПЕРЕСТРО́ЙКА, и, *ж.*, *розм.* Дія за знач. **перестро́ювати**, **перестро́їти** і **перестро́юватися**, **перестро́їтися**. (Виборний:) *Не тепер же та й не од себе видумала таку перестройку города* (Котл., II, 1953, 27); *З весни Параска замішок перестройку, через стіни з комірчини робить браку заму* (Мирний, IV, 1955, 117).

ПЕРЕСТРО́ЄНИЙ, а, *с.* Діспр. пас. вин. ч. до **перестро́їти**.

ПЕРЕСТРО́ЇТИ *див.* **перестро́ювати**.

ПЕРЕСТРО́ЮВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕСТРОЇ́ТИ**, строю́, стро́їш, *док.*, перех. 1. Строїти, шити строчкою ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Строчити, шити строчкою все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСТРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестро́ювати** і **перестро́юватися**. *Звичайно пластини роторів однакових конденсаторів закріплюються на загальній осі, і перестроювання всіх контурів приймача провадять, обертаючи одну ручку* (Осн. радіотехн., 1957, 153); *Перестроювання бандури...*

ПЕРЕСТРО́ЮВАТИ, ую, єш, *недок.*, **ПЕРЕСТРО́ЇТИ**, бю, о́їш, *док.*, перех. 1. Шикувати, розташовувати в ряди заново, по-іншому.

2. Настроювати музичні інструменти, радіоапаратуру і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перестроївши струнку сі на сі-бемоль, бере* [поет] *кілька акордів* (Сам., I, 1958, 243).

ПЕРЕСТРО́ЮВАТИСЯ, ююся, єшся, *недок.*, **ПЕРЕСТРО́ЇТИСЯ**, бю́ся, о́їшся, *док.* 1. Шикуватися, ставати в ряди ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Тим часом російські полки, перестроївшись, з нечуваною мужністю відбили одну за одною залізні атаки пруссаків* (Іст. СРСР, II, 1957, 43); *Бекадра перестроїлася в новий похідний порядок.*

2. *тільки недок.* Пас. до **перестро́ювати** 2. *У більшості виладків приймачі можуть перестроюватись з однієї частоти на іншу, тобто приймати сигнали багатьох радіостанцій* (Осн. радіотехн., 1957, 129).

ПЕРЕСТРУ́ГАТИ *див.* **перестру́гувати**.

ПЕРЕСТРУ́ГУВАТИ, ую, усш. *недок.*, **ПЕРЕСТРУГА́ТИ**, перестружу́, перестру́жеш і перестругаю, перестругаєш, *док.*, перех. 1. Стругати що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Він, в который уже раз, перестругував глину, раніш розчинену й збиту дерев'яною довбешкою, щоб розрібнити грудки, потім розмочував і довго місав* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 328).

2. Стругати все або багато чого-небудь.

3. Стругати що-небудь більше, ніж слід. *Стругав-стругав, та й перестругав* (Номис, 1864, № 7692).

ПЕРЕСТУ́ДА, и, *ж.*, *діал.* Простуда. *Хлопці дійсно були незвичайно втомлені й ослаблені наслідком попередньої безсонної ночі й перестуди* (Фр., VI, 1951, 179).

ПЕРЕСТУ́ДЖЕНИЙ, а, о. 1. Діспр. пас. вин. ч. до **перестуди́ти**.

2. *у знач. прикм., діал.* Простуджений. * У порівн. *Паротая хрипко, немов перестуджений, вагув* (Досв., Вибр., 1959, 33).

ПЕРЕСТУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТУДИ́ТИ**, студжу́, студиш, *док.*, перех., *діал.* Простудимувати. *Дитина потребує тепла, спокою; так легко його перестудити, таке ж воно щупленьке, ніжне!* (Хотк., II, 1966, 224).

ПЕРЕСТУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСТУДИ́ТИСЯ**, студжу́ся, студи́шся, *док.*, *діал.* 1. Замерзати. *Прошу тепло убратися, бо зі станції ще [ще] миля дороги, можна перестудитися* (У. Кравч., Вибр., 1958, 442); — *Відшукайте, Василечку, Зоню.. Я боюся, щоби не перестудилася в своїй легкій одежі* (Коб., I, 1956, 151).

2. Простуджуватися. — *Мама зовсім перестудилась! У мами хихоратка!* (Фр., VII, 1951, 124).

ПЕРЕСТУ́ДИТИ *див.* **перестýкувати**.

ПЕРЕСТУДИ́ТИСЯ *див.* **перестýджуватися**.

ПЕРЕСТУДЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш. *док.*, перех., *рідко.* Вишити все або багато чого-небудь. *Перестудювати всі хідці.*

ПЕРЕСТУК, у, *ч.* Дія за знач. **перестýкувати**, **перестýкати** і **перестýкуватися**, **перестýкнутися** і звуки, утворювані цією дією. *Хоч паровоз шпоп хутко, але здавалося, що він стоїть на місці і тільки здригається від перестуку машин, а пов'язки біжать занімені хвилі* (Панч, Єрік., 1950, 23); *Під самим берегом, у бурянях хвиляк, почувся перестук багатох тисяч весел і людські голоси* (Скл., Святослав, 1959, 349).

ПЕРЕСТУ́КАТИ *див.* **перестýкувати**.

ПЕРЕСТУ́КНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.*, розм. Однокр. до **перестýкуватися**. *Гнідій цастило карапка перестукнутися з товаришами за стіною* (Смір., Сад, 1952, 230).

ПЕРЕСТУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перестýкувати** і **перестýкуватися** і звуки, утворювані цією дією.

В поїзді можна було поспати під монотонне перестукування коліс (Ткач, Черг. завдання, 1951, 22); *З ріки долітали крики вудок пароплавів і перестукування суднових моторів з берега* (Смір., Зустрічі, 1936, 130).

ПЕРЕСТУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСТУКА́ТИ**, аю, аєш, *док.* 1. *тільки недок., перех.* Те саме, що **перестýкуватися** 1. *Колеса весело перестукували. Поїзд з кожною хвилиною набирав швидкість* (Збан., Любов, 1957, 144).

2. *перех.* Повідомляти, передавати що-небудь за допомогою умовної системи стуків. *Телеграфіст... перестукав і цю телеграму* (Із., Вол. очі, 1956, 114).

3. *перех., розм.* Передруковувати що-небудь на друкарській машинці. [Малинівн:] *Любов Григорівно! Та невже ви ще встигли перебудувати?* [Сумцова:] *Звичайно, все встигла перестукати. Всю повість* (Собко, П'єси, 1958, 206).

4. *тільки док., перех., розм.* Убити, знищити всіх або багатьох. *Ей, не біжеди, сатано* [Вранґель], *Не біжеди, падлюка, — Наш Будьонний... Всіх вас перестука* (Укр.. думи..., 1955, 370).

ПЕРЕСТУКУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* 1. Стукати часто, раз за разом (про два або кілька предметів). *Колеса, набираючи швидкість, перестукувались по стиках рейок, прогриміли мимо* (Донч., Ю. Васютя, 1950, 153); *Буйні волосні гарти весняно плинували над садами, ще зелені, мов руки, перестукуючись на вітрі тугими плодами* (Кучер, Трудна любов, 1960, 78).

2. Перемовлятися з ким-небудь за допомогою умовної системи стуків. — *Вона вже й телеграфську абуку вчить.* — *Навіщо це тобі, Славонько?* — *питаю.* — *Аякже,— вже може бути, щоб знала перестукуватись* (Головко, П., 1957, 349).

ПЕРЕСТУ́П, у, *ч. і* 1 *заст.* Злочин, порушення закону. *Мати покаяли переступу*

2. *діал.* Уступ. *Побіліли шапково, мов жаїрки, потьоки з гір, стрибаючи на переступах, в'ючись гадюками по ровах* (Мирний, І, 1954, 343)

ПЕРЕСТУПА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСТУПИ́ТИ**, ступлю, ступиш; *мн.* переступлять; *док.* 1. *перех. і без додатка.* Робячи крок, опинятися по другий бік чого-небудь. *Проміж осокою хлюпся* [Пандар]. *Тіни переступав, хлюпся* (Котл., І, 1952, 239); *Рубіж, бачиш, як перестрибнуть через калюжі, по стежці відходила Мар'яна* (Сенч., Опов., 1959, 48); *Юра поклала граблі. Легко занесла ногу, щоб переступити пеньок* (Тют., Вир, 1964, 238); * Образно *Прив'язав листоноша букового куща, який переступив межу і ріс по обидва боки паркана, почало оживати* (Томч., Готель..., 1960, 31); *б перех.* Переборювати, долати що-небудь труднощі, неприємності і т. ін. *А говорив* [Гаповий]... *таким тоном, що треба було довгодержатись, бо цім він перестрибнув уже перші щаблі до письма* (Март., Тв., 1954, 236); *Сьогодні Брайко спробував перестрибнути усе це нажите й неприємне, що мав попереду, і перший крок вилився нелегкими важкий і такий неждавий* (Загреб., День... 1964, 224); *в перен.* Змінювати наперед визначену послідовність дій, заходів; переходити до іншого, іноді обминаючи, пропускаючи щось проміжне. *Весна прийшла без вощо. І це дуже стурбувало Мусія Стопна, він наказав перестрибнути через пів строки, які були визначені планом* (Скл., Халяпіна, 1948, 196).

2. *тільки док., неперех., у сполуч. із сл.* за поріг, за двір і т. ін. **Вийти з приміщення, з двору і т. ін.** *Ми й не думали, як за поріг переступим* (Вовчок, І, 1955, 134); *Те лихо... що вижжам каменем лежало на душі, скотилося, коли вона переступила за свій поріг* (Мирний, ІІІ, 1954, 38).

Переступáти (переступúти) поріг *чого, у що, до чого:* **а)** заходити до якогось приміщення. *Шевченко першуже зупинився, не переступаючи порога, і жмурячи від сліпучого, який вдарив йому в обличчя* (Тунуб, В степу..., 1964, 104); *Дух сивої магнатки приємно лоскотав йому ніс, коли він переступив поріг хати* (Коцюб., І, 1955, 237); **б)** потрапляти куди-небудь. *Чи була, чи не була чарка, та жартів, шуму, галасу вистачало всюди, де переступав поріг Кінський* (Жур., Дорога..., 1948, 73); *Діти, що народилися тої незабутньої осені 1939 року, сьогодні... переступають поріг Львівського університету* (Цюпа, Україно..., 1960, 257); *Тиждень минув від хвилини, коли брати переступили поріг криміналу, а ще не кликало їх до суду* (Фр., VI, 1951, 181); — *Зробу зайду не тільки в ті шинки, в шинки, а шинки в середину, вже переступлю поріг у той ваш рай,— сказала Гимцька* (Н.-Лев., IV, 1956, 299); **в)** приходити до кого-небудь, відвідувати когось. — *Останній раз нога моя в твій хаті,— промовляла Ганна.* — *Не переступай я, Марино, твого порога!* (Н.-Лев., І, 1956, 99); * Образно. *Полтавщино..! Вічна перестрипає через твій поріг* (Ю. Янов., І, 1954, 72); **г)** виходити куди-небудь з чогось, через щось. *Саме в ту мить, як Сазко наважилась переступити поріг і обчайдушно пірнути в пітьму,— враз сплатанцю лекаре вітало* (Смоліч, І, 1958, 89); *Так хотілося перестрипти через поріг у житку метелицю* (Стельмах, ІІ, 1962, 387); **д)** міняти місце перебування. *Я цілком вдужав. Ще кілька днів, і я переступлю поріг лікувальної установи* (Ю. Янов., ІІ, 1954, 78).

3. *перех. і неперех.* Ступаючи, перемищуватися з місця на місце. *Не квапливість., розмірено і ввічливо переступаючи із скоби на скобу, він* [бригадир] *підійшовся до свого орлиного гнізда на вершині димаря, де ці півні вже чекали двох мулярів* (Вол., Надим. висоти, 1953, 8); *Почав* [Василь] *прадівлятися, перестрипе троси вбік — і справді, прямо під головою побачив зірку* (Хотк., І, 1965, 117); *Він переступив з одного перетата на другий, покритий дошками* (Бойч., Молодість, 1949, 165); *І тільки недок., по чому і без додатка, також у сполуч. із сл.* ногами, ніжками і т. ін. Не стоячи спокійно на місці, рухатися. *Та ніженьками перестрипа* [Стеха], *щоб побачив, що вона у червоних черевичках* (Кн.-Осн., І, 1956, 376); *Кінь, що спочатку покрливо переступав ногами, вийшовши на ворота, здрігався з видінчки й побіг назад у подвір'я* (Епік, Тв., 1958, 279); *Іван* [професор] *тихою ходою, помалу переступаючи незмушеними ногами* (Собко, Скеля.., 1961, 103).

Насíлу (лéдве) переступáти (ногáми) — іти повільно, з трудом. *Галочка, побіліла до батька, насилу ногами перестрипа* (Кв.-Осн., ІІ, 1956, 347); *Ми помітили, що вона лебе перестрипала ногами з висловлення й розпачу* (Смір., Сашко, 1957, 167).

◇ **Переступáти на той свíт**, *заст.* — умерти. *Отак вони любилися! На той свит хотіли Обжинатися перестрипть* (Шевч., І, 1951, 156); *Не один нарубок або й чоловік, покритивши на пилочках Мекамедового вбезсіння* [кулаків], *покиріс-покиріс та через нірочку й на той свит перестрипто...* (Мирний, І, 1949, 213).

4. *неперех., у сполуч. із сл.* з ноги на ногу, з одної ноги на другу. Стоячи на місці, спираючись навпроміння то на одну, то на другу ногу; переносити вагу тіла з одної ноги на другу; перемиматися. *Ця жона нітроль Петра не заспокоїла. Вона м'ялася, червоніє, переступав із ноги на ногу* (Март., Тв., 1954, 121); *Гаркуша стояв, перестрипаючи з ноги на ногу, не знав, що йому робити* (Кучер, Чорноморці, 1956, 301); — *Зі мною, матусю, їй нічого не трапиться,—*

спокійно сказав Василь, переступивши з ноги на ногу (Хотк., I, 1966, 106); *Чужоземець важко переступив з ноги на ногу, теж проказав кілька слів і вимушено посміхнувся* (Вінч, Синів... 1959, 4).

5. *перех., у сполуч. із сл.* **доро́гу, шля́х** і т. ін., *перен.* Ставати на перешкоді кому-, чому-небудь; заважати комусь що-небудь робити; не допускати чогось. — *Від отаманства відмовляюсь. Було б невідним з мого боку переступати шлях... каткому високоповажному Захару Олексійовичу* (Добр., Очак. розмир, 1905, 124); — *Якщо ми* [люди інтелектуальної праці] *тільки одні переступимо шлях війні, то завтра запанують Максима Горького!* — *З ним як, майстри культури? — стане вже для всіх, хто вагається і хоче відсидіти в свій норі, не переторопом, а судом* (Рибак, Час.., 1960, 232).

6. *перех. і неперех., перен.* Не знаючи на що-небудь, нехтувати чимсь. — *Ти забуваєш про дисципліну... Ти член організації «Червоні зорі», піонер, і не смієш переступати своїх обов'язків* (Гур., Осок. друзі, 1946, 37); *б обов'язки й право, Ніхто ми не переступали* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 61); *Переступити слово; // Порушувати закон, правило і т. ін.* — *Поки я живе, так не дам тебі волі шастися та п'янствувати... Через закон переступаю, а по-своєму зробам* (Кв.-Осн., II, 1956, 103); *Зважилась* [Ольга] *переступити віками встановлений закон* (Кол., Терен... 1959, 336).

7. *перех., у сполуч. із сл.* **ме́жа, грань** і т. ін., *перен.* Переходити межу чого-небудь; виходити за межі відомого або дозволеного, прийнятого. *Безбородько потемнів на обличчі. Зухвальство маклера переступило межі пристойності* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); *Що бачить він зараз, цей чоловік, сотоплячись поковзді переступити грань, яка ділить відоме від невідомого.., жване від решти створеного?* (Хотк., I, 1966, 132); *Товариш* [Майя] *до цього з багатьма хлопцями в інституті, але жєбного разу не дозволяла собі переступити грань у тих товариських взаєминах* (Ле, В снопі.., 1960, 97).

8. *перех. і неперех., перех.* Переходити яку-небудь кількісну або якісну межу. *Відтак, по кілька разів на день, переступав я з двадцятого у вісімнадцятий вік. Сидав тріо акордеоністів у клубі і розклада колекцію темних, почищених монет у старій каймерівській касці на горщі в піва* (Мушк., Серце.., 1962, 210); *Новобранці вже не плачуть. Для них вже настало нове життя, вони переступили через межу,— краще воно чи гірше, те нове життя, дарма, вже почалось!* (Л. Укр., III, 1952, 569); *Для неї все це дарма.. Вона не переступила ще того порога в життя, за яким так багато колючок* (Ірчан, II, 1958, 143); *За певну кількість аркушів, отже й сліз, укладачі не мали права переступити* (Рильський, III, 1956, 66); // *безос.* [Свідок:] *Мені вже на сімдесятий переступило* (Март., Тв., 1954, 95); // *рідко.* Приймати іншу віру, переходити до іншого віросповідання. *Полюбивши мойого батька, а з тим і його рідну мову, переступала* [Марія] *без вагань на його просьбу на його віру* (Коб., III, 1956, 553).

9. *перех., перен., рідко.* Поступатися кому-небудь чимсь. — *Не журися, Йоскипе, не турбуйся, сама винощу, своїми руками винайму тобі дочку. Коли б тільки Параска переступила її* (Мирний, IV, 1955, 68).

10. *перех., рідко.* Замінити кого-небудь собою. *Приходить черга їсти на варту до грабу старшому. Той розводіся. Середульший — не хоче його переступити* (Укр.. казки, 1951, 244).

11. *тільки док., неперех., перед ким, заст.* Повинитися, провинитися. — *Коли я перед тобою в чім переступила, коли я в чім єрітна, согрішила, карай мене* (Мирний, I, 1954, 214).

ПЕРЕ́СТУПЕНЬ, пня, ч. (*Bryonia* L.). Багаторічна дикорослуча трав'яниста отруйна рослина родини гарбузових; використовується в медицині. - - *Йому все єдине, що п'ятниця, що п'яторок, що вех, що переступень, що пристрій, що свинящі — нічого не розбирає* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 26); *Переступень належить до родини гарбузових* (Наука.., 1, 1959, 41).

ПЕРЕСТУПИ́ТИ *док.* **переступа́ти.**

ПЕРЕСТУПЛЕ́ННЯ, я, с., *заг.* Порушення. — *Строгі його приписи регулювали моє життя.. Найменше переступлення таких приписів каралось остро і безжалісно* (Фр., I, 1955, 345).

ПЕРЕСТУ́ПНИЙ, а, е, *заст.* 1. Стос. до переступу (у 1 знач.).

2. Високосний (про рік); // *у знач. ім.* **пересту́пна,** ної, ж., *розм.* Остання неділя перед масляною.

Пересту́пний тиждень — останній тиждень перед масляною.

ПЕРЕСТУ́ПНИК, а, ч., *заг.* Злочинець. (М а п а:) *Прокурор, урядуй далі,—яку кару виносим для того переступника?* (Фр., IX, 1952, 11).

ПЕРЕСТЬОБА́ТИ *док.* **переть обувати.**

ПЕРЕСТЬОБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСТЬОБА́ТИ,** бу, бе́ш, *док., перех.* 1. Стьобати, прошивати що-небудь не раз, повторно або заново, по-іншому. *Треба перестьобати ковдру.*

2. Стьобати, прошивати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕСУВА́ЛЬНИК, а, ч. Робітник, що пересуває що-небудь, займається пересуванням чого-небудь. *Багер обслуговувала бригада в складі багермейстера, ... пересувальників* (Більше торфу.., 1948, 9).

ПЕРЕСУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пересувати, пересунути** і **пересуватися, пересунутися.** *Корпус ручного електрифікованого інструмента має опорні полозі, щоб при пересуванні по оброблюваній поверхні він мав опору* (Стол.-буд. справа, 1957, 168); *Перебудова партійних організацій на селі супроводжувалась пересуванням кадрів партійних робітників в місті і районних центрів у колгоспи* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 4); *Корінця рослин перешкоджає пересуванню піски* (Фіз. геогр., 5, 1956, 111); *Дорогою вітри йшли вдалині смугасті машин і гармат. До них* [Івана та Уляни] *долинала ніжна музика таємних пересувань, чи то їм здавалось, наче вони не поспали* (Довж., I, 1958, 354).

Засоби пересува́ння — транспортні засоби. *Дехи десь там штабні писарі сушили собі голови, як оформляти в паперах передачу капітулюючими військами нашої армії засобів пересування... сірі від дорожньої хіптряви піхотинці з радісним голосом накинулися на остовпілих кавалеристів* (Гончар, II, 1959, 70).

Пересува́ння наголосу — переміщення наголосу в одного складу на інший у певних формах слова. *Пересування наголосу в двоскладових формах родового (знахідного) відмінка займенників, керованих прийменниками, зберігається у випадках: мене́, тебе́, себе́, нас: у мене́, у тебе́, у себе́* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1954, 509).

ПЕРЕСУВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПЕРЕСОВУВА́ТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ПЕРЕСУ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *перех.* Сунучи, переміщувати, ставити що-небудь на інше місце. *Він напружує всі свої сили, починає відсувати, пересувати, перевертати меблі* (Фр., VI, 1951, 377); *Добродій.. то пересовує високу шапку з лівого вуха на праве, то насовує її на потилицю* (Коцюб., I, 1955, 113); *Десь на другому поверсі прибиральниці пересовували з класах парти* (Донч., V, 1957, 478); *Селянин пильно стежив за рукою Аркадія Павловича, що пересувала по блискучому важелю з ділениями такий же блискучий*

хомутик (Шиян, Баланда, 1957, 20); *Вломив хліба — чого ж би до хліба?* — *Загляне у миски, пересуне горщичок, пошарив на лаві* — *нема нічого* (Тесл., З книги життя, 1918, 35).

Лéдве (ледь, насúлу, чéрез сúлу) пересувáти (пересóвувати) ноги (ногáми) — ітн. рухатися повільно, з трудом. *Заклавши руки за спину й згорбившись, Лагунський помалу, ледве пересуваючи ногами, похвалив вуличку* (Кощба, Нові береги, 1959, 160); *Інов якийсь переложий каліка. Сухий, страшний, ледве ногами пересовує, а йде* (Мирний, І, 1954, 191); *Ще до вечора Ярина була вкрай знеможена, ледь пересувала ноги* (Скл., Святослав, 1959, 81); *Люди насилу пересували ноги, ніхто хитався від утоми* (Тулуб, В степу..., 1964, 71).

2. *перех.* Змінювати що-небудь якимсь чином. *Ректувальники в стереотрубу побачить своїх,— і по своїх артилеристи не будуть стріляти: Ім же зовсім просто пересунути попадання на один-два квадрати вбік...* (Смолич, Мир..., 1958, 160); *Пересунути начальс*; // Змінювати місце розташування чого-небудь якимсь чином.— *От купірська земля по цей же бік хуторів, уся од слободи, а обуліївська —... за хуторами. І щоб же пересунути їхні найли туди, а обуліївські — по цей бік хуторів* (Головко, II, 1957, 22).

3. *неперех., розм.* Переходити з одного місця на інше, змінювати місце свого перебування. * Образно. *Вони сподівалися, що незабаром його добро пересуне у їх кремлині* (Мирний, III, 1954, 232).

4. *тільки док., неперех., безос., в прийм.* з в, *у сполуч. з кільк. числ., рідко.* Перейти за межу певного віку. *Йому теж уже давненько за п'ятдесят перевалило* (Баш, Надія, 1960, 67).

ПЕРЕСУВА́ТИСЯ, áюся, áєшся, **ПЕРЕСÓВУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕСУ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. Сунучись, рухаючись, переміщуватися з одного місця на інше. *Дезертирські тіні від диму швидко пересувалися по землі* (Коцюб., І, 1955, 219); *Довго переміщалися, пересувалися* [у вагоні]. *поки зібралися знайомі до знайомих* (Хижняк, Тамара, 1959, 158); *В процесі обмилювання плоских поверхень напилок повинен пересуватися в площині, паралельній обробленій поверхні, рівномірно і без коливань* (Практ. з машинозн., 1957, 61); *Хапався* [Сліпко] *рукою за крават, чи не пересунувся на один бік* (Март., Тв., 1954, 257); *Васькова вилiз з кабіни, Варвара пересунулась на його місце* (Перв., Дикий мед, 1963, 484).

2. Ідучи, їдучи, плиючи і т. ін., переміщуватися на інше місце, міняти місце перебування. *Якби вона приїхала, то напім може б і я ще трохи світа побачила, а то мені самій трудно пересуватися з місця на місце* (Л. Укр., V, 1956, 57); *Він пересувався у воді дуже швидко* (Собко, Скеля..., 1961, 14); *Вороз покинув цей край хутора перед вечором і пересунувся на правий бік селища* (Багмут, Записки..., 1961, 70).

3. *діал.* Проходити. *Романи лежав цей лист! Десять, двадцять, до ста разів пересунувся він через Митрині пальці і ніколи не задержався в них* (Вільде, Винен..., 1959, 17); // Уявлятися. *Кілька цариць, давно знайомих лишь перегортаються перед мною при згадці про татову кухню!* (Фр., IV, 1950, 465); *В тій хвилі пересунулося перед мною ціле моє життя* [життя] (Стеф., III, 1954, 212).

4. *тільки недок.* Пас. до **пересувáти**.

ПЕРЕСУВА́Ч, á, *м.* Пристрій або механізм, за допомогою якого пересувають що-небудь. *Механізм пересування стопяків здійснюється за допомогою пересувача або лебідки.*

ПЕРЕСÓВКА, и, *ж., розм.* Пересувна культурно-освітня установка. *Ми завжди чекаємо на нову бібліотеку-пересувку, наче голодні осі на мед* (Вол., Дні..., 1958, 87); // Пересувна кіноустановка. *Апаратура в нас, як дзеркало, одержали автомашину для пересувки...* (Томч., Закарп. опов., 1953, 17).

ПЕРЕСУВНИ́Й, á, é. 1. Який можна пересувати, переміщувати з одного місця на інше. *Ніч. На веранді у пересувному кріслі — Аркадій Петрович Ярцев* (Мокр., П'єси, 1959, 220); *Внутрішні пересувні стіни, спеціальні конструкції мають можливість збільшувати або зменшувати розмір і навіть кількість кімнат* (Знання... 1, 1965, 11); *Пересувний вагончик для відпочинку механізаторів.*

2. Який переїжджає, переходить з місця на місце для проведення своєї роботи. *Одного разу на станцію Кобеляки приїхав пересувний цирк* (Тжа, Арена, 1960, 66); *Іскров і Дубченко влаштували на горбі під старою грушею пересувну майстерню* (Бойч., Молодість, 1949, 32); *Пересувний театр; Пересувна бібліотека.*

3. Знатний сунучися, переміщуючись на інше місце. *Пересувні морени рухаються разом з льодовиком* (Курс заг. геол., 1947, 148).

ПЕРЕ́СУД, у, *ч.* 1. *перев. мн., розм.* Висловлювання недоброзичливої думки про чию-небудь поведінку, чийсь вчинки і т. ін.; поговір. *Де можно було на відробіток взяти, де можна була випрохати, скрізь набрались, напоумлались жінки, не звертаючи уваги на ні людські пересуди, ні на сором випрошування* (П. Яков., І, 1959, 42); *Оленка ніколи не пречила отим усім пересудам. Тільки сміялася* (Хотк., II, 1966, 184).

Суди та пересу́ди; Суд-пересу́д — недоброзичливе детальне обговорення чиєї-небудь поведінки, чийхось дій, вчинків і т. ін. *Знову незгода настала у хаті, знову сонуче мовчання, суди та пересуди на стороні* (Мирний, І, 1954, 232); *По селу йшли суди та пересуди, хто сміявся, хто кепкував, а були й такі, що навіть лякались* (Збан., Малий давій, 1958, 241); *Нехай зітхав, а батенько нас; Слава недобра про мене біжить... Суд-пересуд... Але все те минав* (Пісні та романси..., II, 1956, 199).

2. *рідко.* Те саме, що **забобóн**. *Перше* [пайпат] *шкарлющі пересуду — і вольний, власний лан Ти вновь оратимеш — властивець свого труду, І в власнім краю сам свій пан!* (Фр., X, 1954, 44).

3. *заст.* Повторний суд; // Мито з підсудного. *Не будеш пересудів брати* (Сл. Гр.).

ПЕРЕСУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУДИ́ТИ**, сужу́, су́диш, *док., перех.* 1. Недоброзичливо детально обговорювати чию-небудь поведінку, чийсь дії, вчинки і т. ін. *В темній кімнаті ще довенько дзигорали* [дзиґарали] *матушки, пересуджуючи сусід, але й вони потомились* (Н.-Лев., III, 1956, 116); *В хаті вдови Чемерової зібралося багато дівчат на посиденьки. Пересудили, перебрали всіх своїх товаришок, що пішли на досвітки в другі хати* (Григ., Вибр., 1959, 39).

2. Судити ще раз, повторно. — *Побачать начальники, що не постигаємось, і візьмуть собі в голову: мабуть, суд не по правді — треба пересудити* (Гр., II, 1963, 148).

ПЕРЕСУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся. Пас. до **пересу́джувати**. *Годинами по дві найзвичайніс поділ обговорювався і пересуджувався в родинному колі* (Смолич, II, 1958, 82).

ПЕРЕСУ́ДЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Схильний до пересудів; який осуджує інших. *А пересудливі жінки Побрали ще й ложки, Бо мали ту нагоду, Як може стане закипать, Щоб тихих добре посьорбать* (Гл., Вибр., 1951, 37).

ПЕРЕСУ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пересу́кати**.

ПЕРЕСУКА́ТИ *див.* **пересу́кувати**.

ПЕРЕСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУКА́ТИ**, пересучу́, пересу́чиш і пересукаю, пересукаєш, *док., перех.* 1. Зсукати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Зсукувати все або багато чого-небудь.

Пересука́ти дулі кому — показати дулі кому або багатьом. *Треба було, мабуть, зовсім не чіпати цього клунового пана. Зсукати б йому дулю при зустрічі... Мало не всім чорноробникам Європи Хока вже пересукав дулі, щоб нічого лихого не сталося* (Гончар, III, 1959, 325).

ПЕРЕСУ́КУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **пересу́кувати**.

ПЕРЕСУМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Сумувати протягом якого-небудь часу. *Пересумує [Олеся] день у роботі, увечері біжить — що нам мої дітечки, як?* (Вовчок, I, 1955, 28).

2. Закінчити, перестати сумувати.

Пересумува́ти сум (**смуто́к** і т. ін.) — перебороти душевний біль, журбу. *Ой як мені сі́ї сумн Пересумувати, Що я свою кохануню Мушу покидати?* (Гр., I, 1963, 54); *Куди його не носило за цю довженну ніч!.. Діяв своє життя він пережив. Всі свої радощі перерадів, всі смутки пересумував* (Крушельницький, Буденний хліб.., 1960, 244).

ПЕРЕСУ́НЕНИЙ *див.* **пересу́нутий**.

ПЕРЕСУ́НУТИЙ *див.* **пересу́нути**.

ПЕРЕСУ́НУТИЙ, ПЕРЕСУ́НЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **пересу́нути**. *Гандзя в пересуненій набік червоній хустці присунулася з крісла близько до Славка* (Март., Тв., 1954, 264).

2. *у знач. прикм.* **Який** пересунувся. — *На правому задньому колесі, здається, пробив скособочилася шина! — Свирид Якович присідав най слідом і впевнюється, що, справді, пересунута шина залишила свої примки на відписку* (Стельмах, II, 1962, 215).

ПЕРЕСУ́НУТИСЯ *див.* **пересу́нутися**.

ПЕРЕСУ́НЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **пересу́нути**. *Почепила [відьма] їй на шию калинчук, а в тім калинчуці жаб'яча задня права лапка, та з лісі ж пересуненє серце* (Кв.-Осн., II, 1956, 205); *Спабонський не витримує колючих поглядів дядька, примружує очі, опускає голову донизу і бачить темні, землею пересунені коліна, пожалічені пальці, побивані мізні* (Стольмах, I, 1962, 628).

2. *у знач. прикм.* **Який пересунувся**. *Три дні не розгинав спини Петру, все махав косою, боячись, щоб слова Марусю про пересунений колос не справдилися* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 374).

ПЕРЕСУ́ШЕННЯ, я, с. Дія за знач. **пересушити́** і **пересушитися**. *Щоб зберегти запаси вологи в ґрунті, особливо в районах Степу і Лісостепу, треба не допустити пересушення ґрунту і появи тріщин* (Ком. Укр., 5, 1962, 10).

ПЕРЕСУ́ШИТИ *див.* **пересу́шувати**.

ПЕРЕСУ́ШИТИСЯ *див.* **пересу́шуватися**.

ПЕРЕСУ́ШКА, и, ж. Те саме, що **пересу́шування**.

ПЕРЕСУ́ШУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пересу́шувати** і **пересу́шуватися**. *Причини пересушування папери відомі. Це — нерівномірне калькання на сітку паперороблої машини паперової маси внаслідок недосконалості напускного пристрою* (Рад. Укр., 17.VI 1962, 2).

ПЕРЕСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕСУШИ́ТИ**, сушу́, сушиш, *док., перех.* 1. Висушувати більше, ніж годиться; робити надто сухим. *Приміщення [тонільні] провітрюють періодично, але так, щоб не пересушити ґрунт* (Очоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 107).

2. *рідко.* Робити сухим, висушуючи; обсушувати. *[За кулісами:] Пусти, свату, в хату! Тут же нас не багато:.. А ми тобі не докучимо. Тільки шати пересушимо* (Н.-Лев., II, 1956, 424).

3. Висушувати все або багато чого-небудь.

4. Сушити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Під час зберігання сушиш систематично перевіряють і, виявивши зараженість її шкідниками, негайно пересушують* (Колг. Укр., 6, 1956, 39).

ПЕРЕСУ́ШУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок.*, **ПЕРЕСУШИ́ТИСЯ**, сушу́ся, сушишся, *док.* 1. Висушуватися більше, ніж слід; ставати надто сухим. *При мілкому заорюванні* [насіння] *верхній шар ґрунту швидко пересушується* (Колг. Укр., 12, 1962, 6).

2. Робитися сухим; обсушуватися. *Через річку брела — да й замочилася; Зайшла до сестри — пересушилася* (Чуб., V, 1874, 107).

3. Висихати, обсихати (про все або багато чого-небудь).

4. *тільки недок.* Пас. до **пересу́шувати**.

ПЕРЕСЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕСЯГНУ́ТИ**, ну́, не́ш, *док., перех.* і без додатка, *рідко.* Підучи, переступати через що-небудь. Образно. *Дівочий стиб до порога: аби переступати, так і забула* (Номис, 1864, № 8775); // *перен.* Не зважати на що-небудь, не рахуватися з чимсь. *Страшки слухати, коли хаведе цінні хто мову про фабулу... і про автора, що боїться переступити через безодні людських умовностей* (Ю. Яновський, II, 1958, 12).

ПЕРЕСЯГНУ́ТИ *див.* **пересяга́ти**.

ПЕРЕСЯКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕСЯ́КТИ**, кне, *док., перех., діал.* Просякати. *Сонячні промені пересякали все довкола* (Коб., I, 1956, 226); *Десь в далекім Гіндустані... тисячі літ переносилися [оповідання] з уст в уста, з грудей в груди — аж поки не дістався сюди, в що щілину межи сір. А дістався — пересяяв гуцульським пафосом* (Хотк., II, 1966, 17).

ПЕРЕСЯ́КАТИСЯ, ається, *недок.*, **ПЕРЕСЯ́КТИСЯ**, кне́ться, *док., діал.* Просякати. *Якось так весь організм пересяяся ароматами моря, ... що забуваєш, що ти людина* (Коцюбинський, III, 1956, 358).

ПЕРЕСЯ́КЛИЙ, а, о, *діал.* Діепр. акт. мин. ч. до **пересі́ятн**. *Пересяяе ненавистю, злобою, тупим упором і безсердечною, зіграною дикістю] видалося йому тато [те] лице* (Фр., IV, 1950, 487); *Повітря було важке, пересяяе гнилою й тютюновим димом* (Кобр., Вибр., 1954, 124).

ПЕРЕСЯ́КТИ *див.* **пересяка́ти**.

ПЕРЕСЯ́КТИСЯ *див.* **пересяка́тися**.

ПЕРЕТАВРО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетаврува́ти**.

ПЕРЕТАВРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Поставити таврo на все або багато чого-небудь, на всіх або багатьох.

2. Поставити інше тавро; поставити те саме тавро на інше місце або заново.

ПЕРЕТА́К, *прикм., розм.* У сполученні з словом **так**: утворює протиставлення: одним способом — другим способом. *Знайшовся бажеєвський Штак І брата меншого він став дурить брехнею І так, і перетак* (Гл., Вибр., 1957, 113).

ПЕРЕТА́КИЙ, а́, е. **Такий та перетакий** — слова, за допомогою яких іноземовно передають брутальну лайку або грубі вирази. *Трьох корубаїв [бандити] на місці, з тих товаришів під шапками стали заставляти, щоб зерно із засіків, як із комиш, їли. Обначе не заготіли ті, відмовились навідріз, такі ви, кажуть, та перетакі, бандитня* (Гончар, II, 1959, 223).

ПЕРЕТА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Приймати інше рішення; робити по-іншому, інакше. [**Бережний:**] *Я сказав втак і перетакувать не буду. Не маю звички перетакувать* (Мик., I, 1957, 351);

Хтось вуркує: — Та вже так чи не так, а перетакувати нема чого (Грим., Незнайч. роман, 1962, 9).

ПЕРЕТАНЦЮВА́ТИ *див.* **перетанцьо́вувати.**

ПЕРЕТАНЦЮВА́ТИСЯ, юю́ся, ю́єшся, *док.* Надто багато протанцювати, втомитися від танців.— *А ти чого тих засватався?* — *Та перетанцювався собі на лихо,— каже Олена* (Кв.-Осн., II, 1956, 33).

ПЕРЕТАНЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТАНЦЮ́ВАТИ**, юю, ю́єш, *док.* **1.** *тільки док., перех. і без додатка.* Закінчити танцювати; протанцювати. *Отто й прийшла до неї Олена Кубракіна, перетанцювавши, та й сіла біля неї віддихати* (Кв.-Осн., II, 1956, 33); *Перетанцювавши пару разів, він під час паузи вів у музеї скрипку і повів сяяком по струнах* (Фр., VIII, 1952, 32).

2. *перех.* Танцювати всі або багато танців; танцювати з усіма або з багатьма. *Дід таки рабий, що вона* [нива] *знайшлась, та давай в радощах танцювать... то вже пора було й додому повертатися, бо хоч ми, правда, й рано вийхали, але ж поки ниву знайшли та поки дід перетанцював, що треба було, то й вечір настав* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 507); *Такої події не можна було уявити без танкові, тремких вертлявої постаті кестомного Варшовди, котрий за вечір обов'язково перетанцює з цілма дівчатами* (Голов., Тополя.., 1965, 112).

3. *перен., коли.* Танцювати краще за кого-небудь або довше, ніж хтось. *В дівках була Фрося гарною й веселою, перетанцьовувала й переспівувала всіх своїх подруг на вечірках* (Перв., Дикий мед, 1963, 449); — *Смійтесь, смійтесь! Ви думаєте, що я п'яна. Й ще й тверезих перетанцюю,— сказала Марія* (Н.-Лев., II, 1956, 116).

ПЕРЕТАСКА́ТИ *див.* **перета́скувати.**

ПЕРЕТАСКА́ТИСЯ *див.* **перета́скуватися.**

ПЕРЕТА́СКУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Тягнучи, перемістити що-небудь із одного місця в інше. *Три найматити.. хапали услі клунки, подушки та чемодани й перетаскували* (Н.-Лев., I, 1956, 578).

ПЕРЕТА́СКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕТАСКА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *док.* **1.** *розм.* Переміщатися, переходити куди-небудь повільно, через силу.

2. *тільки недок.* Пас. до **перета́скувати.**

ПЕРЕТАСО́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетасо́вувати** і **перетасо́вуватися.**

ПЕРЕТАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТАСУ́ВАТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* **1.** Тасуючи, переміщувати гральні карти. *Вигало здавати Кишкеві. Він узяв одну колоду, перетасував, знов, піддивився під карту і здав обдуще* (Мирний, III, 1954, 147); * Образно. [Бі́лоок:] *Держави, які приєднаються до мого плану, перекроїти, перемішати, перем'яти, перебрати, перетасувати, пересортувати* (Нев., Драми.., 1967, 206).

2. Тасувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перетасувати ще раз карти.*

3. *перен.* Розміщувати інакше, по-новому. *Новатори.. не поспішають розстебнуть сумку і заглотають почав щось там перетасовувати* (Грим., Кавалер.., 1955, 6); *Макогон обвів червоним олівцем якусь цифру в своїх паперах, заклопотано перетасував їх: одні поклав наспід, інші зверху* (Гур., Через заметі, 1961, 113).

ПЕРЕТАСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕТАСУ́ВАТИСЯ**, у́ється, *док.* **1.** Розміщуватися інакше, по-новому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перетасо́вувати.**

ПЕРЕТАСУВА́ТИ *див.* **перетасо́вувати.**

ПЕРЕТАСУВА́ТИСЯ *див.* **перетасо́вуватися.**

ПЕРЕТВО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетвори́ти.** *Широка панорама країни, перетвореної в процесі соціалістичного будівництва, подана в третій повісті поеми «Бессмертя» М. Бажана* (Іст. укр. літ., II, 1956, 175); *Він закалотано позирав на піднесшихся так, на горищі, перетвореному на голубник, кублилися його голуби* (Смолич, V, 1959, 16); *Хлопчик дав вівся по окупованій землі. Далеко попереду летіла про нього звістка. Це була ідея, перетворена в рух* (Ю. Янов., II, 1954, 12); // **перетво́рено**, *безос. присудк. сл.* Панський каретний сарай було перетворено в клуб (Гончар, II, 1959, 28).

ПЕРЕТВО́РЕННЯ, я, *с.* **1.** Дія і стан за знач. **перетво́рювати, перетвори́ти** і **перетво́рюватися.** *З нагоди святкування парламентських груп і перетворення їх в одну частину Червоної Армії було скликано урочистий мітинг* (Смолич, V, 1959, 616); *В недалекому майбутньому термоелементи почнуть застосовуватися в південних районах країни для безпосереднього перетворення сонячної енергії в електричну* (Наука.., 12, 1956, 34).

2. Різка або несподівана зміна, що відбувається з ким-, чим-небудь. *Помившись холодною водою, вона почала вбиратись перед дзеркалом... Тут несвічка дзеркальце відразу почало показувати Уляні такі хворобливі зміни й перетворення, що вона аж розплакалась* (Довж., I, 1958, 320); *Кажуть в вдячності дивився на Кваліна. Просто дивно, вдівки цей старий гідротехнік знає подробиці величезного плану перетворення природи?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 101).

ПЕРЕТВО́РИТИ *див.* **перетво́рювати.**

ПЕРЕТВО́РИТИСЯ *див.* **перетво́рюватися.**

ПЕРЕТВО́РЮВАЛЬНИЙ, я, е. Прикм. до **перетво́рювання.** *Рушійна, перетворювальна сила партійних рішень в справі літератури зим особливо значне, що вона вплинула і на весь літературний процес, і на творчу роботу кожного письменника зокрема* (Смолич, Різн. з чит., 1953, 174); *Діяльність маленької комендатури раптом постала перед нам як невід'ємна частина величезної перетворювальної роботи, яку проводила радянська держава в переможеній Німеччині* (Собко, Запоруки.., 1952, 35); // *Призначений для перетворювання. У сучасних радіоприймачах застосовують лампи спеціального призначення, що називаються перетворювальними та змішувальними* (Осн. радіотехн., 1957, 27).

ПЕРЕТВО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перетво́рювати, перетвори́ти** і **перетво́рюватися, перетвори́тися.** *Безсумнівним є той факт, що у перетворюванні рослинної речовини активну роль відіграють бактерії* (Нафта.., 1951, 29).

ПЕРЕТВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТВО́РИТИ**, творю́, твори́ш, *док., перех.* **1.** Надавати нового вигляду, обертати на щось інше, перемінити в інший стан. *Наводив* [Давид] *цифри, щоб порівняти з довоєнним рівнем та з двадцять першим роком. Дуже великі числа, як мільйони, зайві значимості перетворював на живі образи. От, скажімо: тіпіа стільки-то мільйонів зібрали, це он стільки вагонів повнісінькими* (Головко, II, 1957, 130); *Продавець перетворив товар у гроші, щоб задовольнити в даному останніх якому-небудь потребу..* (Маркс, Капітал, т. 1, кн. 1, 1952, 139); *Найголовнішою причиною моєї втечі під захист Криворучки було те, що генеральша хотіла мене перетворити в кімнатного козачка* (Минуле укр. театру, 1953, 16); // Вносити корінні зміни. — *Софія мусить мати якусь нещасливу любов. Нещаслива любов перетворює не раз людську вдачу до дна* (Коб., I, 1956, 521); *Звертаючись до мотивів і прийомів народної творчості, до вогнищах національних форм, він* [П. Тичина] *дуже рідко використовує їх в готовому незмінному вигляді, майже завжи-*

ди перетворюючи їх, залишаючи на всьому печать своєї художньої індивідуальності (Поезія.., 1956, 88); *Сказать выразно: «..Хотять* [хочуть пролетарі] *Перетворить, перевернуть, Звалити наш суспільний лад!»* (Фр., X, 1954, 34); *Перетворити степи, оживити пустелі, зеленим муравою перетягти шлях суховіїв і чорним бурям — хіба цій справі не варто було віддати цілі життя?* (Жур., Вечір., 1958, 37).

Перетво́рювати на по́піл — знищувати вогнем; спопеляти. [Кривоніс:] *Армаду корабля султана, що розбивала великий флот венеціанців, ми сильно рідко на попіл перетворювали...* (Корн., 1, 1955, 226).

2. Надавати чому-небудь іншого характеру, сили і т. ін. *Співали* [вибрані] *на всі голоси... перетворюючи слова апостольських молитв у якесь ідеологічне превозвіщення* (Хотк., II, 1966, 65); *Її короткі побачення з чоловіком на людях простір героїчно перетворювала* [Любу] *на ілюзію сімейного щастя...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 24); *Особисту єдність людини перетворювала вона* [Бурикуваїн] *в міцну зв'язність.* (**Комун. маніф.**, 1963, 32); *// перев. у сполуч. із сл. життя, діяльність.* Робити здійсненим, втіленим і т. ін. *Перетворюючи в життя рішення Комуністичної партії, колектив будівельників проводить вперту боротьбу за скорочення строків будівництва* (Вітч., 5, 1956, 120).

ПЕРЕТВОРЮВАТИСЯ, юю, юєш, недок., **ПЕРЕТВОРИ́ТИСЯ**, творю́ся, твори́шся, док. 1. Набирати нового вигляду, обертатися на когось, щось інше, переходити в інший стан. *Вона знає тільки Женю... А ті Жені дедалі зникне, перетворяться, його заступав вже гардій молодший лейтенант Євген Чернин, новий, незнайомий матері* (Гончар, III, 1959, 33); *Якраз той сонячний день перетворюється швидко на сутінки* (Ю. Янов., II, 1954, 199); *Кирило стежив творчі процеси, що відбувались на ній.. Творив* [невідомий] *дракона, крилатих коней, грифів та крокодилів, але й ті жили тільки хвилинку, щоб перетворитись у щось нове* (Коцюб., II, 1955, 212); *Взявся* [Марко] *за голову — чуб мокрий, інші перетворився в росу* (Чорн., Визволи-земля, 1959, 194); * *У порівн. Хлопець здригнувся і скрився так, немов снєбдина в зубах ратного перетворилася на полин* (Жур., Вечір., 1958, 6).

2. Переходити у щось інше, звичайно протилежне за своїм характером, сенсом і т. ін. *Зростання торгового землеробства йде в Росії безперервно, незважаючи на всі перешкоди, і це торгове землеробство неминуче перетворюється в капіталістичне..* (Ленін, 17, 1971, 119); *Збори поступово перетворилися на справжній мітинг. У виступах уже звучали грізні нотки* (Собко, Запорука.., 1952, 222); *Кінець щупак на обличчі Марії слідів жалю. Хотів побачити, як ганевий страх відбивать з орбіт очі, як гордість перетворюється в пікантність* (Ю. Бедзик, Полкн.., 1959, 126); *// перев. у сполуч. із сл. життя, діяльність.* Здійснюватися, втілюватися у що-небудь і т. ін. *Усі події — з яких* [комсомолом], *Всі кадії, помисли криваті, Що у батьківській родились хаті, В дійсність перетворювались них* (Бриж., Під зорями.., 1950, 11); *Мої мрії перетворяться в дійсність* (У. Кравч., Вибр., 1958, 381).

3. *перев. у сполуч. із сл. слух, звір.* Поширюватися якому-небудь почутій або процесу сприймання чогось. *З'явившись зовсім тихо серед хащів горішника, малинника й бояришника, він раптом здушиться і весь перетворюється в слух. Нічого не чуми* (Довж., I, 1958, 102); *У звір і слух перетворилася зараз Яресько* (Гончар, Таврія.., 1957, 328); *Ярош слухав його неголосне бурмотіння, весь перетворившись на увагу* (Л. Бедзик, Серце.., 1961, 8).

4. *тільки недок.* Пас. до **перетво́рювати**.

ПЕРЕТВОРЮВА́Ч, а, ч. 1. Той, хто перетворює, змінює що-небудь. *В сучасному світі немає такої галузі людського прогресу, в якій не відчувалася б революційна енергія робітничого класу — борця, перетворювача, будівника* (Комс. Укр., 7, 1968, 52); *Винахідник хлібороб — це господар найрадянішої в світі української землі,.. майстер високих урожаїв, сміливий перетворювач природи...* (Цюпа, Україна.., 1960, 8).

2. Пристрій, установка для перетворювання енергії. *Для підвищення якості зображення використовують електронно-оптичний перетворювач* (Наука.., 1, 1959, 34).

ПЕРЕТВО́РЮВАЧКА, и, ж. Жін. до **перетво́рювач** 1.

ПЕРЕТВОРЮ́ЮЧИЙ, а, е. Який перетворює кого-що-небудь. *Ідуть роки, десятиріччя — і людство все більше і більше відчуває велич Жовтневої революції, перетворюючу силу її впливу на весь хід історичного процесу* (Комс. Укр., 11, 1965, 3).

ПЕРЕТЕ́КТИ *див.* **перетіка́ти**.

ПЕРЕТЕ́РПІТИ *див.* **перетерпі́ти**.

ПЕРЕТЕ́РПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РПІТИ**, плю, пиш; *мн.* перете́рплять; *док., перех. і без додатка.* 1. Терпіючи, витримувати, переносити що-небудь або багато чого-небудь. — *Ти знаєш біду і бачиш наше лихо, нам ти і без потрету і перетерплюють рублячи* (Кв.-Осн., II, 1956, 134); *У всім догоджав їй [мої мамі] дядько, все перетерплював* (Коцюб., I, 1955, 465); *Минуло стільки літ у самоті... Не вірив, що можна у житті Таке перенести, Таке перетерпіти...* (Забашта, Вибр., 1958, 142).

2. *тільки док., розм.* Витримати, потерпіти деякий час. — *Сергій істи хоче.. зволш дати чи хай підождє? — запитала, увіходячи в кабінет, молодта, повновида пані, жінка Петра Іванковича.* — *Н!, хай ще перетерпить ще десятої годину,* — *відповів Петро Іванович* (Л. Янов., I, 1959, 107).

ПЕРЕТЕ́РТИ *див.* **перетира́ти**.

ПЕРЕТЕ́РТИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перете́рти**. *Лляв вивела Корольову аж за місто, на Комарицький шлях. Він уже злежа курився, висихав на сонці і перетертий тисячами босих ніг нуденного перезимого люду* (Гончар, II, 1954, 130); *Вона жувала пампушку в коноплиці, і сир, перетертий з молоком, горбкувата забіліа на пухкому хлібі* (Гуц., Скупана.., 1965, 96); *// перете́рто*, безос. присудк. сл. *Вікна, двері, підлоги, сіночки, східці помито, перетерто, а де потрібно, то й пофарбовано* (Кол., Сальвія, 1959, 31).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований тертям. *О вісімнадцятій годині-ночі Хрущов приймав ванну. А через двадцять хвилин перетертий трос розірвався* (Жур., Огов., 1956, 119); — *Бережись!* — *весело вигукнув Іван Юхимович, підтримавши на валах кілька перетертих, почорнілих снопів соломи* (Руд., Остання шабля, 1959, 504).

ПЕРЕТЕ́РТИСЯ *див.* **перетира́тися**.

ПЕРЕТЕ́САТИ *див.* **перетісувати**.

ПЕРЕ́ТИКА, и, ж., *діал.* Перегорода, перетинок, смуга дерев, чагарника і т. ін. *У перетику ходила Я по дрова Та бондаря полютила Чорноброва* (Шевч., II, 1963, 161).

ПЕРЕТИ́КАНИЙ[1], а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **перети́кати**. *Широкі й густо сині плеса води, перетикані темними очеретами* (Тулуб, Вибр., 1959, 335).

ПЕРЕТИ́КАНИЙ[2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перети́кати**[2]. *Юріштан.. складав на купу все.. всі ото запаски-бротянки, золотом перетикані* (Хотк., II, 1966, 256); * *У порівн. Його чорна, густа борода була немов перетикана пурпуровими нитками* (Фр., III, 1950, 327).

ПЕРЕТИКА́ТИ, йчу, йчеш, *док., перех., розм.* Потикати все або багато чого-небудь. *А я тую багатую чернóм перетичку. А вбогую хорошим до себе прикличу* (Чуб., V, 1874, 38).

ПЕРЕТИКА́ТИ [1], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТКНУ́ТИ** *і діал.* **ПЕРЕТИКНУ́ТИ**, нý, нéш, *док., перех.* 1. *розм.* Утикати, устромляти що-небудь ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *діал.* Перетинати. *Кажуть мені річку вреcти. Широкую та глибокую. Нiяк сі [її] не перебрести, Її перетикнути* (Чуб., V, 1874, 548).

ПЕРЕТИКА́ТИ [2], аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТКА́ТИ**, тчý, тчéш, *док.* 1. Ткати по основі уточком, щоб утворився певний візерунок.

2. *тільки док.* Поткати, виткати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕТИКНУ́ТИ *див.* **перетика́ти** [1].

ПЕРЕТИ́Н, у, ч. 1. Те саме, що **перетинáння**. *Принцип дії генераторів заснований на появі електромагнітної індукції, тобто виникнення електричного струму у замкненому провіднику при перетині ним магнітних силових ліній* (Автомоб., 1957, 220).

2. Місце скрещування, перетинання чого-небудь. *Житомир розташований на лівому березі річки Тетерів, притоки Дніпра, на перетині залізничних ліній Фастів—Новоград-Волинський і Київ—Жмеринка* (Визначні місця Укр., 1958, 197); *На непокірний скелястий перетин Дніпра став поглядом Потьомкіна* (Рудь, Гоміл., 1959, 30).

3. Поверхня, площина, по якій що-небудь перетнуте, розрізане. *Математичним горизонтом називається лінія перетину небесної сфери з горизонтальною площиною, яка проходить через центр небесної сфери* (Астр., 1956, 18).

△ **Золотий пере́тин** — застосовувана у стародавніх живописі, графіці, архітектурі пропорція, у якій одна частина відноситься до другої, як все ціле до першої частини; гармонійний поділ, золотий переріз. *Нема сумніву в тому, що народним майстрам було добре відомий .. класичний принцип золотого перетину* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 64).

ПЕРЕТИНА́ННЯ, я, с. Дія і стан за знач. **перетина́ти** і **перетина́тися**. *Перетинання уступів вибійними бригади Миколи Мамая робили самі* (Наука.., 3, 1958, 33).

ПЕРЕТИНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТЯ́ТИ** і **ПЕРЕТНУ́ТИ**, тну́, тнеш, *док., перех.* 1. Розсікаючи, розділяти на частини. *Треба було так його [ножик] наспалити, щоб.. волосочок перетинав* (Вовчок, VI, 1956, 318); *Бачу до шибениці я — петлю ножем перетинаю* (Тич., II, 1957, 406); *З усього рубався [батько], та невдало,— шабля ворога перетнула кольцюю — тільки хрестую* (Речм., Весн. грозн, 1961, 78); // *безос. Тут ми мусили перепочити, фурман зв'язував упряж, що їх, мов ножем, перетяло, і лагідна тріскотнула хомут знов'язаної* (Досв., Вибр., 1959, 64); // *перен.* Позбавляти, припиняти життя; вбивати. *І от тепер смерть поспіх перед нею, перетинає її життя, так раптово і безглуздо!* (Копійка, Нові береги, 1959, 135); [Кассандра:] *О, краще б я тепер мечем жертовним життя її перетяла, от зараз, поки вона ще горя не зазнала!* (Л. Укр., II, 1951, 258); *Та куля перетяла Гаряче серце* (Мал., 3 книги життя, 1958, 36).

2. Рухатися, перемішатися упоперек чого-небудь, у поперечному напрямку. *По долині, як духи, проходять людські темні силуети. Вони швидко перетинають її і зникають всередині придорожньої юрти* (Гнищький, Чорне море, 1961, 200); *Вони перетяли круту вузьку вулицю .. і спустилися кам'янистою стежкою до моря* (Коцюб., I, 1955, 390); *Тимкові можна було перетнути річку ближче крученої кобилиці і випливти на свій гирб* (Тют., Вир, 1964, 121); // Розділяючи, пролягати через що-небудь у поперечному напрямку. *Фронт перетнув житній лан капля* (Мушк., Серце.., 1962, 306); *Десь з другого боку селища перейшли [партизани] кладкою річай, що вискочив з перелєска.. і перетнув те селище навпіл* (Ле, Клим. хист, 1960, 179); // Розташовуватися упоперек чого-небудь. *Церква з домом священика перетинає вулицю якраз посполовині* (Н.-Лев., II, 1956, 401); // Залишати сліди на обличчі або тілі (про зморшку, рубець, шрам). *Глибкий шрам від ворожої шаблі, що перетинав праву щоку Турбая, робив його обличчя грізним, нещадним* (Рудь, Остання шабля, 1959, 117); *Куточки губ йому стали гострі, а лоб перетяла різка зморшка* (Гриш., Син.., 1950, 187); // Падати у поперечному напрямку (про промінь, тінь і т. ін.). *Сарай перетинає сонячний промінь* (Довж., I, 1958, 59); *Тіні від дерев у садах перетинали вулиці* (Десняк, Десну.., 1949, 218); *Прожинь увійшов крізь вікно, перетяв підлогу і ліг на стіл* (Смолич, Ми разом.., 1950, 106); // *перен.* Лунати, загулюваючи щось (про звуки). *На море насунув туман. Знеслі вітру й морського гулу часом перетинала сирена* (Ю. Янов., II, 1958, 50); *Зненацька перетяв ніжну тишу гомін дзвінкіх, що задзеленькотіли на подвір'ї* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 19).

3. Рухаючи через який-небудь простір від початку до кінця або через великий простір. *М'яч блискавично перелітає з пічця в кінець майданчика, перетинає його в несподіваних напрямах* (Сибко, Стадіон, 1954, 402); *Поїзд Алма-Ата — Москва перетинає безконечні простори* (Мал., Життя.., 1960, 92); *Аж ось, здається, наче хто присвист! З-за [гори] скакнула невеличка іскорка серед рожевого сяйва й довгою променястою стрілою перетяла увесь степ* (Мирний, IV, 1955, 308); *Минуло, по суті, зовсім небагато часу, і людина здобувала крила, піднялася в повітря, перетнула океани* (Гончар, Людина.., 1960, 98).

4. Рухаючись упоперек чогось, перегороджувати шлях кому-, чому-небудь. *В степах донецьких б'ються шахтарі, перетинають ворогу дороги* (Сос., II, 1958, 204); *Янічари намагалися перетяти їм дорогу, але божевільні від жаху рекрути з нелюдською силою напори на них* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 451); *Перед самим гуртожитком їх перетяв дорогу карнавальний похід* (Бош. Вибр., 1948, 49); *Солдатам перетнули путь гайдамаки Центральної ради* (Довж., Зач. Десна, 1957, 8); // Перегороджувати шлях, дорогу кому-, чому-небудь. *Перетинали [гімназисти] вулиці вірьовками, зняли й перевішували вивіски на крамницях, майстернях і перукарнях* (Кол., Терен.., 1959, 34); *Чорніла вулиця, валена буреломом, сосна. Здавалось, що хтось навмисне перетнув нам шлях* (Е. Кравч., Київ.., 1959, 25); // Перегороджувати річку, канал і т. ін. спеціальними спорудами. — *Треба перетнати річку греблею* (Чаб., Тепе вода.., 1961, 85); *Перетяв Дніпро-Славуту біля Запоріжжя знаменитий Дніпрельстан* (Вишня, I, 1956, 292); // Бути перешкодою, заважати кому-небудь. *Великі каміння перетинали йому дорогу* (Коцюб., II, 1955, 351); *Перед самою греблею їм перетяв дорогу високочистий замет* (Збан., Передзимня, 1955, 71).

◇ **Перетя́ти (перетну́ти) доро́гу (сте́жку** і *т. ін.*) *кому, чому* — те саме, що **Заступа́ти (заступи́ти) доро́гу** (*див.* **доро́га**). *Він став на шляху тобі й таким, як ти, перетяв вам стежку, як той ґиґанд, використавши, позденний ушпенем стовбур* (Собко, Срібний корабель, 1961, 87); *Пора щось робити з хлопцем. Потрібно*

перетяти йому зубну стежку до невиязного провалля (Вол., Місячне срібло, 1961, 18); *В своїй однострайній рішучій боротьбі за мир людство, очолюване великим нашим радянським народом, зрівав ниже намери імперіалістичної кліки, воно перетне дорогу війні* (Тич., III, 1957, 391).

5. *перев.* у сполуч. *із вл.* **подих, дихання, горло.** Перехоплюючи, затримуючи дихання, викликати почуття болісного стиснення у горлі. *Мороз гостро перетинав подих, холод защемів на обличчі* (Коп., Десятикласники, 1938, 190); // *безос. Поки вони були внизу, я трохи відсапнувся, бо спочатку від удару мені раптом перетяло дихання* (Смір., Сашко, 1956, 12); *Любов Степанівна мовчала, їй перетяло горло* (Голов., Тополя., 1965, 6).

ПЕРЕТИНА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕТЯТИСЯ** і **ПЕРЕТНУ́ТИСЯ**, тне́ться, *док.* 1. Пролягати впоперек чого-небудь, перехрещуватися в чимсь. *Біжить стежка поміж ставом... Перейти річках, і тут дві стежки перетнуться — одна в село, друга на хутір* (Стельмах, II, 1962, 334); * Образно. *Якусь мить вони дивилися одне на одного — презирливий погляд Катерини перетнувся зі жестоким, злобливим поглядом Пушка* (Жур., Дорога.., 1948, 83); // Покриватися перехресними смугами чого-небудь. *Широкі храми, уже підживші, перетиналися недавніми, що мов серпом були порізані, червоними і втрималися* (Мирний, І, 1954, 348); *На горизонті жовті, вицвілі стерні перетиналися синювatими стружками гарячого, тремтливого марева* (Руд., Вітер.., 1958, 298).

2. *перен.* Знепадати закінчуватися, переривatися; уриватися. [Прецінлія:] *Ні, тату, настав уже й мій час. Отак невидно перетинається життя людське... Я здався вже мов гість на сьому світі* (І. Укр., II, 1951, 458); *Ще кілька сліз було пролюлено, і розмова перетялась...* (Н.-Лев., I, 1956, 168); * У порівн. *Марта гавела тоненьким голосом, але в неї голос нечаяе спершу і перетявся* (Н.-Лев., III, 1956, 114).

3. *тільки недок.* Пас. до **перетинáти**.

ПЕРЕТИ́НКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **перетóрдка** 1. *Красношапка був найнеспокійніший у усіх моїх пташок. Тільки я його принесу, він за пів-години зруйнує мені клітку, яка була з дерев'яними перетинками* (Коп., Як вони.., 1948, 90).

2. Тонка пружна плівка, що розʼєднує, зʼєднує або обволікає що-небудь в організмі тварин, людей. *Я побачив, що н.. зусилля обпалена ще й нога. Перетинки на ніжці гель обозріли* (Багмут, Опов., 1959, 51); *Сварді падали так густо, що вибухи злилися в один безперервний, неймовірно сили гуркіт, від якого болять вушні перетинки, а в голові стоїть густий дзвін* (Тют., Крута хвиля, 1956, 144); *Очі* [рака], *крім верхньої і нижньої повік, мають напівпрозору мигалну перетинку* (Зоол., 1957, 108); // *Така плівка в плодах деяких рослин* (горіхів, гранатів і т. ін.). *Запарені перетинки від волоських горіхів зоч з гірчі, але живіть боліти перестав і вже можна було обдивитися, куди ми прийшли* (Панч, На калин. мості, 1965, 27).

△ **Барабáнна перетúнка** *див.* **барабáнний**.

ПЕРЕТИ́НОК, нку, *ч.* Перелицій тин, плетений поперечно. *Якби мені не тинечки Та й не перетинки, Ходив би я до дівчини Та цілувався* (Укр.. лір. пісні, 1958, 130); *Вони* [закохані] *співали.. простеньку пісеньку — скаргу на тини та перетинки, що заважають хлопцеві ходити до дівчини* (Рудь, Гомін.., 1959, 12).

ПЕРЕТИ́НЧАСТИЙ, а, *с.* Який має плівки-перетинки, з перетинами. *Особливий інтерес зелює вивчення задніх крил напівтвердокрилих, що зберегли перетинчасту будову* (Допов. АН, I, 1961, 104); * Образно. *Но токах а ранку до ночі гулами ціпи, а вітряки і день і ніч махали перетинчастими крилами* (Тулуб, Людолюб, І, 1957, 269).

ПЕРЕТИНЧАСТОКРИ́ЛИЙ, а, *с.* 1. Який має дві пари прозорих перетинчастих крил (про комах).

2. *у знач. ім.* **перетинчастокрúлі**, и́х, *мн.* Назва ряду комах, до яких належать мурашки, бджоли, оси, лісівники, пильщики. *До представників перетинчастокрилих належать мурахи, яких налічують до 1200 видів* (Підручник зоології, 1953, 172); *З повзових квіткових рослин появилися метелики та перетинчастокрилі, які вважаються найбільш високоорганізованими серед комах* (Шкіна, подя.., 1949, 20).

ПЕРЕТИ́НЬКОВУВАТИ, ную, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТИ́НЬКУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Тинькувати все або багато чого-небудь.

2. Тинькувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТИ́НЬКОВУВАТИСЯ, ується, *недок., розм.* Пас. до **перетинькóвувати**.

ПЕРЕТИ́НЬКУВАТИ *док.* **перетинькóвувати**.

ПЕРЕТИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетирáти** і **перетирáтися**. *Зерібання і складання сіна в кінці слід провадити при такій вологості, яка запобігає механічним пошкодженням (перетиранню, облущуванню листочків)* (Орг. і техпол. практ. робіт, 1958, 246).

ПЕРЕТИРА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РТИ**, тру́, трéш, *док., перех.* 1. Тручи, розривати, розділяти що-небудь на частини. *Василь побачив рад бочок і в кутку якусь безладно накидану купу. «Так, мабуть, старі бочки... обручі старі... Знайду обруч, шматок обруча... перетру вірьовку...»* (Хотк., I, 1966, 115).

2. Тручи, подрібнювати що-небудь, перетворювати в порошок, м'яку масу і т. ін. *Рипло жорно, перетирало збіжжя на борошно* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 166); *В піску вже можна перетерти вогнем такий граніткі вапняк...* (Гонч., Вибр., 1959, 393); *Наші фрукти на заводах Переварять, перетруть* (Полта., Ми ароєтасм.., 1960, 73); // Добре розжовувати, жувати (їжу, корм). — *Ти не хазяйнувала й нестачувала людина,— сказав* [Одесі] *Балабуха, перетираючи в зубах суху печеню* (Н.-Лев., III, 1956, 96); *Приʼязана до саней дядька Трогима, вона* [кониха], *потішившись, перетирала сіно* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 145); * Образно. *Долар усе прибутки хлопа, Все перетер, важкий, мов танк* (Еллан, I, 1958, 177)

◇ **Перетирáти на зубáх** *див.* **зуб**.

3. Витирати все або багато чого-небудь, одне за одним. *Вона кинулась чай заварювати, стаканці мити, перетирати* (Мирний, III, 1954, 277); *Кімнату за кімнатою в кожному будинку, ступінь за ступенем на повʼярі прибирали, перетирали, перемівали, чистили, підмітали, наводячи зразковий лад* (Коз., Сальвія, 1950, 26); * Образно. — *Та чого вони, твої законні, такі підпоїшані, пилюкою приторошені?* — *Перетру, Хомо.* — *Перетри, перетри сарженько. Фершу,— повчає Хома,* — *та ще й перетрусі* (Гончар, III, 1959, 291); // *перен.* Змінювати, перетворювати. *Терпінка і труд все перетруть.*

ПЕРЕТИРА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПЕРЕТЕ́РТИСЯ**, трéться, *док.* 1. Тручись, розриватися на частини. *Від переміщень ізоляція провода перетирається* (Знання.., 8, 1967. 32); *Все йшло гаразд, без ніяких пригод, хіба що люді в якому-небудь вові перетреться налишень чи завередує колесо* (Добр., Опан. розмир, 1965, 280).

2. Перетворюватися на порох, руйнуючись під дією терія. *Зміями вʼються жмути засохлого коріння живих комишів дерев, перетираються в порох і гнотять землю для бубучих, більше цілавших поколінь* (Хотк., II, 1966, 317); *Люди біжать, біжать... Земля стугонить попід*

каміяки ногами, масне грудоа рілкі перетирається на пилюку (Рудь., Останнє шабля, 1959, 400); *Шляхи, шляхи... Були вони по-своєму грузькими спочатку, стали шкарубкими, кожними потім, а зараз уже перетерлися в порох неличенними заробітчанськими підошвами* (Гончар, Таврія, 1952, 24); * Образно. *На жорна часу самоцвіти душі не так легко перетираються, — вони довго ще, довго грітимуть на шліфувальних...* (Вол., Місячне срібло, 1961, 329).

3. *тільки недок.* Пас. до **перетерйти**.

ПЕРЕТЙСК, у, *ч., геол.* Найдрібніше звуження рудної жили.

ПЕРЕТИСКА́ТИ *дов.* **перетйскувати**.

ПЕРЕТИСКА́Ч, а́, *ч., мет.* Знаряддя для утворення латаників по металі.

ПЕРЕТИСКУВА́ТИ, ую, єш і **ПЕРЕТИСКА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТИСНУ́ТИ**, ну, неш, *док., перех.* Дуже сильно тиснути, здавлювати. *Через ворота вони* [Данько і Степан] *спотикалися в лютні обіймах, підважуючи один одного, перетискаючи тіла і дерево* (Стельмах, II, 1962, 11); *Я пригадав, що людина дуже може покінчити з вашим життям, перетиснувши собі сонну артерію* (Збан., Єдина, 1959, 233).

ПЕРЕТИСНУ́ТИ *дов.* **перетйскувати**.

ПЕРЕТІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетіка́ти**. *Робота амортизатора основана на перекачуванні рідини з однієї порожнини корпуса в другу через вузькі канали і отвори, які створюють опір перетіканню рідини* (Підручник шофера..., 1960, 233).

ПЕРЕТІКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТЕКТИ́**, чу́, чеш, *док.* Переливатися з одного місця в інше. *При відпусканні педалі* [автомобіля] *рідина... відкриває зворотний клапан і перетікає в головний циліндр* (Підручник шофера..., 1960, 264).

ПЕРЕТІ́ПАТИ, аю, *док.* 1. Закінчити тіпати (про прополицю).

2. Потіпати всіх або багатьох (про прополицю).

ПЕРЕТІПА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Потіпати все або багато чого-небудь (про льон, коноплю і т. ін.).

2. Тіпати льон, коноплю і т. ін. ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТІСУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТЕСА́ТИ**, ешу́, е́шеш, *док., перех.* 1. Обтісувати все або багато чого-небудь.

2. Обтісувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТІ́СУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перетісувати**.

ПЕРЕТКА́НИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перетка́ти** 1. *Дарка... скінчила.. білу домотканку спідничку, перетканку в подовгі червоної запаволоки в п'ять рядків* (Л. Укр., III, 1952, 643); *У ковиї роботах* [Ольги та Петра Горбових] *орнаментальними смугами запахлі тільця крайки скатертин, саме ж поле переткане однотонним узором свідомотіжкового ефекту* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 62); * Образно. *— Ось башта над вами, хлоп'ята... Це серце нашого парку, а жили його — арики, весь парк перетканий ними...* (Гончар, Таврія, 1952, 175).

2. *перен.* Пронизаний чим-небудь. *В тіні кам'яних осель, перетканій блакитним світлом, починалась забава* (Коцюб., І, 1955, 395); *Необідня була прегарна, ласівдне..., поезією переткане, осінє сонячне повідня* (Коб., І, 1956, 422); *Зворотний галяз, хоч і перетканий цвеєм муками для Лучука, видався набагато коротшим, аніж уночі* (Загреб., Диво, 1968, 155).

ПЕРЕТКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетка́ти** 1 і наслідок такої дії. *Орнамент складається переважно з чорних, голубих, червоних або вишневих смуг, переділених часто білим перетканням, яке утворює ламані лінії* (Матеріали з етногр., 1956, 52).

ПЕРЕТКА́ТИ *див.* **перетка́ти** 2.

ПЕРЕТКНУ́ТИ *дов.* **перетика́ти** 1.

ПЕРЕТЛІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕТЛІ́ТИ**, і́ю, і́єш, *док.* 1. Пускатися від гниття, дії вологи і т. ін. *Селянин майже не відчував духу поту, бо щоденно купався чи мився в ньому. Хлібороб'ська одежа перетлівав не стільки від часу, скільки від гарячої роси тіла* (Стельмах, I, 1962, 634); *Поміщицькі з загорожами, молодий господар взявся до роботи: перекрив із дідом Іпокеадієм хлів (стара крівля зовсім перетліла)* (Тют., Вир, 1964, 263); // Піддаватися процесу гниття. *Коли я помру і кістки перетліють У темній забутій могилі,— Кохання не зникне* (Крим., Вибр., 1965, 290); *В тріщинах набувалося листя, щоб перетлити і віддати себе землі* (Тют., Вир, 1964, 434); // перен. Повільно чахнути, гинути. *— Де ж так! Скільки ви таборів врятували! Скільки б там душ перетліло!* (Гончар, III, 1959, 192).

2. Згорати без полум'я. *— Вже горів* [танкіст], *кажуть, зовсім, комбінезон на ньому перетлів — ледве жінки водою загасили* (Гончар, IV, 1960, 42); *В запасній ніші вже перетліли на попіл головешки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 223); * У порівн. *Мишка поховали. Старий Прокор не плакав, як тільки жорнув на вдівів, наче всередині йому все перетліло* (Мик., II, 1957, 103); // перен. Мучитися від тяжких думок, сумнівів, страху і т. ін. *Отак, перекипаючи і перетлівающи у тяжких роздумах-сумнівах, кінчався, як голосно закоханих стихли* (Рєпм., Тріщ побратим, 1962, 144); *Від своїх тривог і чекань вона так уже перетліла та перемерла, що не бачила перед собою й світу* (Чорн., Потік..., 1956, 348).

◇ **Все (життя) перетліло** — все пройшло, минуло. *Відколи вже все те перегоріло, перетліло, а й його, як інше згадаєм, то за плечима й морозом, і вуяєм весняне* (Вовчок, VI, 1956, 304); *Микола довго стояв і думав, а потім тихо промовив, махнувши рукою: — Все померло, й слід у не зостаюсь. Марно перегоріло й перетлів моє життя і тепер зостався тільки попіл, доки його не повіяє свята земля* (Н.-Лев., II, 1956, 257); *Душа перетліла; Душею (серцем) перетліти* — знемогти від тривоги або страху. *— Ой сину мій, сину,— думала мати.— Як же я мене за тебе душа перетліла, та й зараз спокою немає* (Цюпа, Грозн..., 1961, 111); *Невже через її недбальство загинув Любчик? Не вірилось. Скільки перетлів душею Юрій за ці години сидіння в парку* (Хижняк, Шевченкова, 1961, 239); **Перетліло на вугіль** — все пройшло, загинуло. [О л ь г а:] *Всю вашицю загородили, як тільки пожежі.* [К р и ж:] *Була пожежа, дочко. Отут (б'є себе в груди) все на вугіль перетліло...* (Зар., Алеті, 1962, 207).

ПЕРЕТЛІЛИЙ, а, е. 1. Діспр. акт. мин. ч. до **перетліти**. *Всюди Ліна бачить замазуючі майки, перетлілі від поту безрукавки* (Гончар, Тронка, 1963, 269); *Мацала* [Мавруся] *в абсолютній тьмі, де був вогонь. Але на тім місці була лиш давно перетліла куна попелу* (Хотк., II, 1966, 275); *Землю тут вимощено жужелицею, серед яких де-не-де валяються дрібненькі кусочки ще не перетлілого вугілля* (Грим., Кавалер., 1955, 238).

2. *у знач. прикм.* Зіпсований від гниття, дії вологи і т. ін. *Панас Кандзюба стояв серед груду, важкий і сірий, як куна перетлілої цегли* (Коцюб., II, 1955, 94); *Земля пахла перетлілими корінцями і гноєм* (Десняк, II, 1955, 339).

3. *у знач. прикм.* Який згорів, перегорів. *В хаті в глиняному лучинніку горіли смільні дранки, перетлілі тінї шматки з шипінням падають в цеберко з водою* (Стельмах, II, 1962, 348); *Він дістав попільничку.*

почав вибувати в людяні перетлілий тютюн (Гур., Наша молодість, 1949, 186).

ПЕРЕТЛІТИ *див.* **перетлівати.**

ПЕРЕТЛУМА́ЧИТИ *див.* **перетлумачувати.**

ПЕРЕТЛУМА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТЛУМА́ЧИТИ**, чу, чиш, *док.*, *перех.* 1. Витлумачувати повторно, по-іншому. *Ніхто з сучасних майстрів української музики не зумів так глибоко прийнятися фольклором і так самобутньо перетлумачити його, як Л. Ревуцький* (Нар. тв. та етн., 1, 1960, 50).

2. *заст.* Перекладати. *Перекладом перетлумачив слова Артема німецькою мовою* (Єжицький, Чорноморець, 1961, 48).

ПЕРЕТЛУМА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетлумачувати.**

ПЕРЕТНУ́ТИ *див.* **перетинати.**

ПЕРЕТНУ́ТИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетну́ти.** *Протоптана стежка, перетнута вузлуватим обв'язаним корінням, провадила до церкві кагору* (Перв., Матери... хліб, 1960, 111); *Небо вимолилося, перетнуте барвистою веселкою* (Кучер, Зол. руки, 1948, 60); // **перетну́то**, безос. присудк. сл. *Гребля, якою було перетнуто Очеретанку весною, спочатку тепер місцем перебуду* (Чаб., Тече вода..., 1961, 166).

ПЕРЕТНУ́ТИСЯ *див.* **перетинатися.**

ПЕРЕТО́ВКТИ, вчу, вчеш; *мин. ч.* перето́вк, ла́, ло́; *док., перех.* 1. Стовкти, потовкти все або багато чого-небудь. *Поки перетовкли просо, то від аж шкуру на колінках пообтовкували* (Україна..., 1, 1960, 316); *Покинули саму невістку.. поратись; вона й муки насіяє, вона й калач, вона і бідки, вона і перець, і сіль, вона усе перетовкла* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); // перен. Змішувати, звичайно на горіщо. *Там немало є рожевих людей, а зверху над ними — стуна. Та такий дай волю, все перетовче* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 137).

2. Стовкти що раз, повторно або заново, по-іншому.

3. розм. Побити все або багато чого-небудь (посуд, вироби із скла і т. ін.). *Над Петром ну регочати (жінка). Петра на хлиб підмагать! Чарки й пляшки, шклянки перетовкла від сміху* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 143); *В його (свата) вирос хвіст і роги. Зробись він лютий, наче вовк. Косами посуд перетовк* (Олесь, Вибр., 1958, 293).

ПЕРЕТОВКТИ́СЯ, вчу́ться; *мин. ч.* перето́вкся, лася, лося; *док.* 1. Стовктися (про все або багато чого-небудь). *Все тре перетовчеться та перемелеться* (Номис, 1864, № 4898); * Образно. *Ще, може, багато води перетовчеться, перекламчиться, зрегоче, тоді і я скільки перетовчеться посуду!* (Н.-Лев., 1, 1956, 156).

ПЕРЕТО́ВЧЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетовкти́.** *Під боки покладено жорсткий напівгнилий матрац з перетовченою на сміття соломою* (Хижняк, Тамара, 1959, 175).

ПЕРЕТО́Й, *виг.* Уживається при неможливості або певній швидко, точно висловити думку. *Прийшов [дід] додому, пообідав та й каже: — Що я, — каже, — Кущенка не перетой? І швиденько кудась пішов* (Вишня, І, 1956, 400); [Дід:] *Іду ото я вночі попід садком, стережу, аж бачу — щось бреде. Все в білому, як та хмара. Я тричі знаки, перетай... перетовпився трохи* (Лев., Драмт., 1967, 271).

ПЕРЕТОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **перетолочи́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який потолочили, подавили ногами, колесами і т. ін. *Посеред лісу натрапили [хлопці] на неабиякий, перетолочений клаптик жита* (Гуп., З горіха..., 1967, 5).

ПЕРЕТОЛО́ЧИТИ *див.* **перетолоча́ти.**

ПЕРЕТОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЛО́ЧИТИ**, лочу́, ло́чиш, *док., перех.* Толочити, давити (ногами, колесами і т. ін.) все або багато чого-небудь, всіх або багатьох.

ПЕРЕТОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **перетолочувати.**

ПЕРЕТО́МИТИ *див.* **перетомлювати.**

ПЕРЕТО́МИТИСЯ *див.* **перетомлюватися.**

ПЕРЕТОМЛЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *недок.*, **ПЕРЕТО́МИТИ**, томлю́, то́миш; *мн.* перетомля́ть; *док., перех., рідко.* То саме, що **перетомлювати.**

ПЕРЕТО́МЛЮВАТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПЕРЕТО́МИТИСЯ**, томлю́ся, то́мишся; *мн.* перетомля́тися; *док., рідко.* То саме, що **перетомлюватися.** [З б о р о в е ц ь к и й:] *Перетомилися всі і пропали на хлопа, нам тепер треба спочивати та сушитися* (Кроп., V, 1959, 517); *Життя тече, рушниця тре плече. Перетомилися в бомб солдати* (Ю. Янов., V, 1959, 60).

ПЕРЕТО́НИТИ, ню, ни́ш, *док., розм.* То саме, що **перетопи́ти.** [Г р и ц ь к о:] *Нічого тонкого не треба, бо як перетонеше, то ще перегнеться — А от як більше цнроті, то вона гарніз і буде* (Мирний, V, 1955, 154).

ПЕРЕТОНІ́ШИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетоні́шити.**

ПЕРЕТОНІ́ШИТИ, шу, ши́ш, *док., перех. і без додатка.* Робити занадто тонким, тонкішим, ніж треба, ніж годиться; // перен. Робити занадто витонченим, тендітним (про людську вдачу). — *Та то його й брата передвлаштував і перетонішила жана,— сказав Радюк.— Я її добре знаю* (Н.-Лев., І, 1956, 593).

ПЕРЕТОПИ́ТИ [1] *див.* **перетопля́ти** [1].

ПЕРЕТОПИ́ТИ [2] *див.* **перетопля́ти** [2].

ПЕРЕТОПИ́ТИ [3], топлю́, то́пиш; *мн.* перетопля́ть; *док., перех.* Утопити, потопити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь. [М а р к о:] *Я їх, падлюк (фашистів), горох шапок перетопив на переволі* (Мороз, П'єси, 1959, 8).

ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ [1] *див.* **перетопля́тися** [2].

ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ [2], то́пимося, то́питеся, *док.* Утопитися, потопитися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕТОПЛЕ́НИЙ [1], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [1].

ПЕРЕТОПЛЕ́НИЙ [2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [2]. * Образно. *Щодня я і волюся, А він паєнка шнить із бороди; То гребінцем чегавинсь укопеся, То, глянь,— витягую з води Гарячої сій палець, Вже перетоплений на смалець* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 145); *О очі,.. Ви, сльози, перетоплені в алмази, Зітхання, злиті у тужливі пісні! Не покидайте вн мене!..* (Фр., X, 1954, 154); *Правда життя і безмежній різноманітності провідя та форм, перелита через людські відчуття та перетоплена чуйними поетичними серцями талановитих творців і співаків з гущі трудового народу,— ось що таке народна пісенність* (Нар. тв. та етн., 1, 1958, 38).

ПЕРЕТОПЛЕ́ННЯ [3], я, с. Діепр. пас. мин. ч. до **перетопи́ти** [3].

ПЕРЕТОПЛЕ́ЦЯ [1], я, с. Дія за знач. **перетопи́ти** [1].

ПЕРЕТОПЛЕ́ННЯ [2], я, с. Дія за знач. **перетопи́ти** [2]. [Р і к а р д:] *Сьогодні до нас на цнпуновий двір привезли на перетоплення бронзової плити* (Собко, П'єси, 1958, 387).

ПЕРЕТОПЛЮВА́ННЯ [1], я, с. Дія за знач. **перетопля́ти** [1].

ПЕРЕТОПЛЮВА́ННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перето́плювати** [2]. * Образно. *Найкраща в світі школа життя й боротьби мене вабила, вабив процес зміни обличчя напівдикої країни, процес перетоплювання колишнього кочовика у вірні кайдального в світі будівництва* (Довж., VI, 1957, 584).

ПЕРЕТО́ПЛЮВАТИ [1], ює, ює, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш; *мн.* перето́плять; *док., перех.* 1. Топити ще раз, повторно або заново, по-іншому (в печі, грубі і т. ін.).

2. Розводити вогонь в усіх або багатьох печах, грубах і т. ін.

3. *тільки док.* Замінити тошти; витопити.

ПЕРЕТОПЛЮВА́ТИ [2], ює, ює, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш; *мн.* перето́плять; *док., перех.* 1. Нагріваючи тверде тіло, що має здатність плавитися, перетворювати його на рідину. — *Й пару разів пробував перетоплювати кит'ячку, але нічого з того не виходило* (Фр., VIII, 1952, 392); // Вижарювати, витоплювати м'яке сало з твердого. *На спускових доріжках недовзуті уже змащуватимуть полозки* [судна] *салом..., що його привезуть сюди в бочках і на території заводу перетоплюють* (Гончар, Тронка, 1963, 341); // Перевести з одного стану в інший, змінювати певним чином. * Образно. *В пісні бажаю життя висповіти, перетопити в пісню усе, що має світ* (У. Кравч., Бібр., 1958, 254).

2. Розтоплювати, розплавляти ще раз, повторно.

3. Розтоплювати, розплавляти все або багато чого-небудь, усе цілком.

ПЕРЕТОПЛЮВА́ТИСЯ [1], юється, *недок.* Пас. до **перето́плювати** [1].

ПЕРЕТОПЛЮВА́ТИСЯ [2], юється, *недок.*, **ПЕРЕТОПИ́ТИСЯ**, то́питься; *мн.* перето́пляться; *док.* 1. Нагріваючись, плавитися, перетворюватися на рідину. * Образно. *З глибини землі неждано пробився весняний відпар, відгородив її* [Чайчиху] *од метелиць й морозу. Широким колом відсовуються од неї кучугури, перетоплюються в щебетання струмків* (Стельмах, 1, 1962, 291); // Переходити з одного стану в інший, змінюватися певним чином. — *Я бачив, що якоїсь іскри треба, Щоб душі їх розжеврить, запалить, Щоб вуглі їх в алмаз перетопилися* (Фр., XII, 1953, 362); *Фарби* [в печі] *перетоплялися, переміняючи, вступаючи в ті гармонії сполучення, яких вам досі не видно було, але які й замишляла художниця* (Вол., Дві..., 1958, 12); * Образно. *Почуття непривітні, підлі зріли, не буду критися, ревнощами, перетоплювалися в мовну серцю на гарну ненависть до нього* (Грим., Подробиці..., 1956, 24).

2. *тільки недок.* Пас. до **перето́плювати** [2].

ПЕРЕТОПТА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетопта́ти**. *Марке Банін... кибрав собі тихіше місце серед кущів червоно-сизуватої шелюги на не перетоптаному ще піску* (Ткач, Арена..., 1960, 65); *Знайоме село край Суваша, перетоптане кінними виноградниці...* (Гончар, Таврія..., 1957, 562).

ПЕРЕТОПТА́ТИ *див.* **перето́птувати**.

ПЕРЕТОПТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОПТА́ТИ**, топчу́, то́чеш, *док., перех.* Топтати, давити ногами все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Здичавілі кури* [волів]. *знесамовитівши, вряд запрудили собою весь перешийок. Кинулась вроздріз батарея, а хто забарився, того перекололи, перетоптали на місці* (Гончар, II, 1959, 82); — *Буряк, як вони його там бурнували в лютій годині, запріяв* [запрів]. *Сіно перетоптали за зиму, а в житньої соломи що за їда?* (Тют., Вир, 1964, 112).

ПЕРЕТОПТУВА́ТИСЯ, уюся, уїшся, *недок.* 1. Нікяково, нерішучо переступати, переминатися з ноги на ногу на одному місці. *Довго м'явся та перетоптувався... Самвел* (Руд., Вітер.., 1958, 85).

2. Пас. до **перето́птувати**.

ПЕРЕТО́РГ, у, *ч.* Дія за знач. **переторгува́ти**, **переторго́вувати**.

ПЕРЕТОРГО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОРГУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., разм.* 1. *неперех.* Торгувати, торгуватися ще раз, повторно. [Т р о х и м:] *За добрим осюди впадають люде* [люди], *де ще путнє постережуть, зараз там і зробиться! Напосівсь на мої воли, торгують, переторгують* (Кроп., V, 1959, 119).

2. *перех.* Перевершувати кого-небудь торгуючи.

ПЕРЕТОРГУВА́ТИ *див.* **переторго́вувати**.

ПЕРЕТО́РЖКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **перето́рг**. * Образно. *Нева стогнала від печалі, В тифу вірмілася війна, Як у Таврическому залі Йшла перторжка за весна* (Рильський, Поеми, 1957, 287).

ПЕРЕТОРСА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Торсати, тормосити всіх або багатьох.

ПЕРЕТО́ЧЕНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перето́чити** [1]. *Для того щоб новою і переточеною фрезою можна було обробляти одні й ті ж вироби, необхідно, щоб форма різальної кромки... не змінювалась* (Фрез. справа..., 1957, 169).

ПЕРЕТО́ЧИТИ [1] *див.* **перето́чувати** [1].

ПЕРЕТО́ЧИТИ [2] *див.* **перето́чувати** [2].

ПЕРЕТО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перето́чувати** [1]. *Заточення різці треба своєчасно здавати на переточування або заточувати самому* (Різальні інстр., 1959, 102).

ПЕРЕТО́ЧУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЧИ́ТИ**, точу́, то́чиш; *док., перех.* 1. Точити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Точити, гострити все або багато чого-небудь.

3. Точити надто довго, довше, ніж слід, псуючи щось цим. *Тільки задумаєшся на хвилину, обов'язково станеться якась халепа. От і зараз вимірявся, нескресь, як переточив деталь* (Цюпа, Вічний логовь, 1960, 215).

4. Гризучи, псувати все або багато чого-небудь, усе цілком. *Миші переточили зерно;* // Поступово руйнувати (про дію води, вітру і т. ін.). *Вони* [скляні водоспади], *як шашлики, черв'ячливо точили цього кам'яного гіганта, і хто знає, чи не переточать на порохно передчасно...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 171).

ПЕРЕТО́ЧУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТОЧИ́ТИ**, точу́, то́чиш, *док., перех.* 1. Перепускати, проціджувати через що-небудь для очищення рідини. [М а р і я:] *Пора ж мені це й по хазяйству... Ходіли поможете хоч ви переточить горілку* (К.-Карий, І, 1960, 160).

2. *діал.* Очищати обмолочене зерно, насіння і т. ін., пропускаючи крізь решето, сито і т. ін. [І - я м о л о д ш а:] *Гайда в нами молотен бігнуть* [Д о м а х а:] *Нема часу. Треба б усь зерно переточити* (Кроп., II, 1958, 161).

ПЕРЕТО́ЧУВАТИСЯ [1], ується, *недок.* Пас. до **перето́чувати** [1].

ПЕРЕТО́ЧУВАТИСЯ [2], ується, *недок.* Пас. до **перето́чувати** [2].

ПЕРЕТРАВИ́ТИ [1] *див.* **перетра́влювати** [1].

ПЕРЕТРАВИ́ТИ [2] *див.* **перетра́влювати** [2].

ПЕРЕТРАВИ́ТИСЯ *див.* **перетра́влюватися** [2].

ПЕРЕТРАВЛЕ́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетравити** [1].

ПЕРЕТРАВЛЕ́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетравити** [2]. *Перетравлена кашка, залишаючись довго в тонких кишках, лазить сильного життя, тобто розкладу біжть під впливом більокості бактерій* (Хворит. віку, 1955, 115).

ПЕРЕТРА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **перетра́влювання**[2]. *Сонячне проміння має надзвичайно велике значення з вогогігієнічного погляду. Під його впливом збуджується нервова діяльність, відбуваються обмін речовин. При цьому покращується перетравлення їжі і утворення в тканинах білка* (Профіл. захвор.., 1955, 10).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність перетравлюватися [*див.* **перетра́влюватися**[2]). *Надлишок кислот у кормі негативно позначається на перетравлюваності сухих речовин усього кормового раціону* (Колг. Укр., 8, 1962, 12).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **перетра́влювати**[1].

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **перетра́влювати**[2] і **перетра́влюватися**[2]. *Щоб поліпшити перетравлювання жирної страви, треба використати властивість овочів у поєднанні з жиром посилювати роботу травних залоз* (Укр. страви, 1957, 23).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИ[1], юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИ**, травлю́, тра́виш; *мн.* перетра́влять; *док., перех.* 1. *перев. док.* Труїти всіх або багатьох, одного за одним.

2. *спец.* Пускати, використовуючи при травленні, пропарювальний чого-небудь надто багато їдкої речовини.

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИ[2], юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИ**, травлю́, тра́виш; *мн.* перетра́влять; *док., перех.* 1. *також без додатка.* Засвоювати в процесі фізіологічного травлення. — *В Ковалька ці весельці та жарти, певно, од того, що він їсть та п'є добре і що в його шлунок швидко перетравлює усякий пожиток* (Н.-Лев., I, 1956, 607); *На софі розсівся, щоб видатніше перетравлювати, граф Гіацинт* (Фр., VI, 1951, 230); * *Образно. Богу Волосу нелегко було, звичайно, перетравить всі ці жертви, вогонь перед ним мусив горіти день і ніч* (Скл., Святослав, 1959, 119); * У порівн. *Оглядаюе чавкала, вітхала й сопіла трасовина, наче перетравлюючи вдобрі* (Донч., III, 1956, 76).

2. *перен., розм.* Сприймати що-небудь, розуміти або засвоювати якось по-своєму. *Всі були під враженням того, що відбулося щойно на їх очах. Кожний по-своєму перетравлював це* (Вільде, Сестри.., 1958, 493); *Він довго стоїть отак, спершись очима у безвість, стоїть і ніби ще раз перетравлює сказане* (Кол., На фронті.., 1959, 191); *Він промовчав, не зовсім ще, видно, перетравивши зміст її запитання* (Шовк., Інженери, 1935, 270).

3. *перен., розм.* Миритися, погоджуватися з чим-небудь, терпіти щось важке, неприємне. *Діла сьогодні пішло на щирість, то признаюся Вам, що я її [Одерлиншу] в таку ніч писала, писав якої, певне, буду довго жити, коли вже тої жива осталась. І квапь писала, не перетравивши туги, а в самому її апогеї* (Л. Укр., V, 1956, 436); // *перев. із заперечною.* Важко, через силу переносити що-небудь; нетерпимо ставитися до кого-, чого-небудь. — *Страх не любаю вбед, просто не перетравлюю їх зовсім* (Чаб., Стоїть авіар.., 1959, 157).

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИСЯ[1], юється, *недок.* Пас. до **перетра́влювати**[1].

ПЕРЕТРА́ВЛЮВАТИСЯ[2], юється, *недок.*, **ПЕРЕТРАВИ́ТИСЯ**, трáвиться, *док.* 1. Засвоюватися в процесі травлення. *Кожен омелюх з'їдав за день більше зелі, ніж важить сам. Зате ніч і користь цим приносить. Бо насіння, що в гноді, не перетравлюється в шлунку омелюха, і пташка розсіває насіння по лісі і по садах* (Коп., Як вони.., 1961, 107).

2. *тільки недок.* Пас. до **перетра́влювати**[2].

ПЕРЕТРА́ВНИЙ, а, е. Здатний засвоюватися організмом у процесі травлення. *За кількістю кормових одиниць та перетравного білка, що одержують в одного гектара площі, картопля набагато перевищує повний зерновий культури* (Картопля, 1957, 8).

ПЕРЕТРА́ВНІСТЬ, вності, *ж.* Властивість за знач. **перетра́вний**. *Слід відзначити, що комбінування овочів в м'ясом значно полегшує перетравність тваринного білка* (Укр. страви, 1957, 18).

ПЕРЕТРАКТА́ЦІЯ, ії, *мн.* (*одн.* **перетрактáція**, і, *ж.*), *діал., заст., розм., ірон.* Переговори. *Хто яка про що з ким був ведено там* [*в конторі*] *перетрактації, тільки Єрина досю звідти не виходив* (Гончар, Тронка, 1963, 175); *Дипломатичні перетрактації.*

ПЕРЕТРАКТА́ЦІЯ *див.* **перетрактáція**.

ПЕРЕТРАКТО́ВАНИЙ, а, е, *заст., розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перетрактува́ти**.

ПЕРЕТРАКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРАКТУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док., перех., заст., розм.* Трактувати звову й інакше.

ПЕРЕТРАКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок., заст., розм.* Пас. до **перетрактóвувати**.

ПЕРЕТРАКТУВА́ТИ *див.* **перетрактóвувати**.

ПЕРЕТРА́ТИТИ *див.* **перетрáчувати**.

ПЕРЕТРА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРАТИ́ТИ**, áчу, áтиш, *док., перех., розм.* 1. Витрачати більше, ніж слід.

2. Витрачати все або багато чого-небудь. [*Коваль-дорога:*] *Досить ти наїдчувався.. і свого власного добра перетрачав* (Фр., IX, 1952, 395).

ПЕРЕТРЕМТІ́ТИ, мчу́, мти́ш, *док.* 1. Потремтіти деякий час. *Спершу трохи перетремтів* [Масло], *коли секретар міськкому Малишь повів гостру розмову, але потім відчув, що, його ні в чому не підозрюють* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 233); — *Нічого в житті не боявся,— признався в цей день Уралов товаришам,— а тут ох перетремтів* (Гончар, Тронка, 1963, 300).

2. Перестати тремтіти.

ПЕРЕТРЕНУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* Стомити надмірним тренуванням.

ПЕРЕТРЕНУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док.* Стомитися від надмірного тренування.

ПЕРЕТРИВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1 *без додатка, розм.* Пережити що-небудь важке або неприємне. — *Вечір, ніч — не вертається* [Катря]. *Якщо ти було матері перетривати* (Вовчок, I, 1955, 231); // Пережити, проіснувати якийсь час. *Бурлівська школьна драма зазнівдилася у нас в київській Могилянській [Києво-Могилянській] академії, де перетривала аж до кінця XVIII в.* (Фр., XVI, 1955, 216); — *Прекрасно! — вигукує, стоплюючись в стільця. Вассеркампф.— ...Ця книга перетривала двісті тридцять сім років* (Загреб., Диво, 1968, 611).

ПЕРЕТРИВО́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., розм.* Дуже стривожити кого-небудь.

ПЕРЕТРИВО́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Пережити сильну тривогу. *Багато перебуе, багато переболіе, багато перетривожився, ним дістався до своїх рідних, випаханих гір* (Хотк., II, 1966, 104); — *А я за тебе перетривожилась,— зводить на Романа голубі очі Наталка* (Цюпа, Гроза.., 1961, 53); *Пронав Стьопка, як у воду впав.. Перетривожилась генеральша. Де Стьопка? Де він ділся?..* (Мирний, II, 1954, 104); — *Ви рувае? — радісно промовив Чидор. — А я так перетривожився. Аж злякався* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 243).

ПЕРЕТРИ́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетри́мати**.

ПЕРЕТРИ́МАТИ *див.* **перетри́мувати**.

ПЕРЕТРИ́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетри́мувати**.

ПЕРЕТРИ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетри́мувати**. *Шевченкові сповнилось уже 15 літ, він мав відбувати панщину, і малярна могла обернутися в перетримування кріпака-втікача* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 11).

ПЕРЕТРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРИ́МАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Утримувати, тримати або притримувати деякий час. *Иван знав спосіб на дітей. Недурно ж перетримував у себе чуж[их] на вихованні* (Март., Тв., 1954, 277); *За Уляну та старого Поньку заступився Северин, посилаючись на те, що їхній син Тимко колись перетримував його в тяжку хвилину* (Тют., Вир, 1964, 424); *— Ой га! А я сіно перетримав. Так було в думці, що повезу багачам дорого .. продавати* (Хотк., II, 1966, 23); *Мусить* [Степан] *продавати вепрі. А як би то він виплавав, коли б перетримав їх ще з півроку* (Кругл., Буденний хліб.., 1960, 51).

2. Тримати довше, ніж треба (на вогні, в окропі).

ПЕРЕТРІПАТИ *див.* **перетрі́пувати**.

ПЕРЕТРІПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРІПАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Тріпати все або багато чого-небудь, усе цілком.

2. Тріпати не раз, повторно або заново, по-іншому.

3. Струшуючи, переміщувати що-небудь. *Потім звично перетрі́пала мати ту капусту з різною цибулею в мисці* (Зобн., Едина, 1959, 30).

4. Псувати довгим або недбалим посіпом все або багато чого-небудь.

ПЕРЕТРОЩИ́ТИ, трощ, тро́щиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Потрощити, побити все або багато чого-небудь. *Черняк подумав, що його друзові-ленінградцеві набільше, мабуть, зараз хочеться — в помсту за руїни рідного далекого міста — все тут перетрощити, стерти ворожу столицю з лиця землі* (Гончар, III, 1959, 240); *Микола.. перетрощив у шафі два десятки крашанок* (Зобн., Курці, о-ви, 1963, 24).

ПЕРЕТРУБИ́ТИ, трублю, тру́биш, *док.*, *перех.*, *розм.* **Гризучи**, поїдаючи, зіпсувати, знищити зовсім, цілком або все, багато чого-небудь. *— Спасиб вам за ту наску, що я не вкинув у ставок, бо її миші повсім перетрубили всередині* (Н.-Лев., III, 1956, 206).

ПЕРЕТРУДЖЕ́ННЯ, а, *с.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетружда́ти**.

2. *у знач. прикм.* Стомлений, виснажений працею, **натружде́ний**. *— Один стрілає на землі удачі незалежні, а інший має мозолі та руки перетруджені* (Дор., Три богатирі, 1959, 52).

ПЕРЕТРУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУДИ́ТИ**, трудя́ч, тру́диш, *док.*, *перех.* Довгочасною надмірною працею перетомлювати кого-небудь, виснажувати щось. *— Щось тривилися? — Ні, що ви. Нічого особливого. Я просто перетрудив очі і спочиваю,— відповідає Рауліт* (Собко, Любов, 1935, 31).

ПЕРЕТРУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕТРУДИ́ТИСЯ**, трудя́чся, тру́дишся, *док.*, *розм.* Довгочасною надмірною працею перетомлювати, виснажувати себе. *Перетрудився за тому і віставши сулиці, урядовець відмостив пошти і телеграфу переважно лежер* (Смолич, Мир.., 1958, 30).

ПЕРЕТРУДИ́ТИ *див.* **перетру́джувати**.

ПЕРЕТРУДИ́ТИСЯ *див.* **перетру́джуватися**.

ПЕРЕТРУЇ́ТИ *див.* **перетру́йовати**.

ПЕРЕТРУЇ́ТИСЯ *див.* **перетру́йовати**.

ПЕРЕТРУСИ́ТИ *див.* **перетру́шувати**.

ПЕРЕТРУСИ́ТИСЯ, ушу́ся, у́сишся, *док.*, *розм.* 1. Пережити страх; дуже налякатися. *Гордєєв похвалив, каже, що він* [Васель] *смілівший став у бою. Правду сказати, коли вінся, немало перетрусився. Всього бувало. Особливо лякали танки* (Ціпа, Пазуст-

річ.., 1958, 226); *Кожного разу Петрик приносив здачі копійка в копійку, бо знав, що коли кошти, та злякався про те, що буде перетрусився, щоб крамник був не обдурив його* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 194).

2. Дуже змерзнути; перемерзнути.

ПЕРЕТРУ́ХАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУ́ХНУТИ**, не, *док.* Поволі гнити під дією мікроорганізмів, від довгого лежання; зотліватн (у 1 знач.). * Образно. *Та й чого їй за себе боліти, коли все, що було доброго та живого в душі, так перетрухло та перемліло, такою корою покрилося, що нічому вже проломити її* (**Мирний**, IV, 1955, 203); *Склав я тепшти для тижні тому і два тижні чекав рішення комісії. Страхи, надії, болі,— все перетрухло в душі* (Мушк., Серце.., 1962, 264).

ПЕРЕТРУ́ХЛИЙ, а, *о.* Дієпр. акт. мин. ч. до **перетру́хнути**; // *у знач. прикм. З соснового лісу напливали пряні аромати глиці, перетрухлого дерева, смоли* (Ю. Бедрик, Полки.., 1959, 167); *Холодний північний вітер зривав з хат стріхи,.. заспівав не зерном, а перетрухлою соломою незасіяне поле* (Збан., Сеспель, 1961, 299); * Образно. *Гаряче серце в нас, яке воно гаряче! Ба нагрівається від жару почуттів, що вихорцюють цілі, сиплі, зіграче і перетрухле нелюдяне життя* (Тич., Зростай.., 1960, 30).

ПЕРЕТРУХЛЯ́ВІТИ, іє, *док.* Те саме, що **перетру́хнути**. *В одному місці.. нижня пряса паркану перетрухлявіло, і дошки легко відгиналися* (Добр., Оз. солдатики, 1961, 182).

ПЕРЕТРУ́ХНУТИ *див.* **перетру́хати**.

ПЕРЕТРУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетру́сити**. * Образно. *— Моя розповідь на три чверті буде розвіздіо про те, як я тонув і як мене рятували. У мене перетрушені й пересолені вже всі кишки* (Ю. Янов., II, 1958, 65).

ПЕРЕТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТРУСИ́ТИ**, ушу́, у́сиш, *док.*, *перех.* 1. Трусити, щоб вичистити від пилу, бруду і т. ін. все або багато чого-небудь. *Настя катає Василеві біщину,.., перегладає, перетрушує його одяг* (Вас., III, 1960, 334); * Образно. *— Та чого вони, твої закони, такі підтоптані, пилюкою припорошені? — Перетру, Хомо.— Перетри, перетри гарненько, Ференц,— почає Хома,— та ще й перетруси. Бо там якось уже й жіль завелась* (Гончар, III, 1959, 291).

2. Ворушити, перевертати що-небудь однорідне, все або у великій кількості. *Маруся в магістр варенили перетрушувала* (Головко, I, 1957, 255); *— Здається, гарненько я його* [зілля] *перетрусила* (Войчик, VI, 1956, 327); *Козак Мамай перетрусив зогрілий сіно соломи в мокрому кутку та й ліг собі на бік* (Іллє., Козацьк. роду.., 1958, 85).

3. Ретельно переглядати, оглядати що-небудь у пошуках когось, чогось схованого, заборонного. *Почали* [поляки] *перетрушувати всі вози, і виявилося, що трохи не в кожному возі притаївся якийсь польський Гектор або Ахіллесик* (Мак., Вибр., 1956, 546); *Стражники почали обшук, старанно перетрушуючи кожен кутюк і закамарок* (Галан, Гори.., 1956, 36); *— Я знаю, що Левко втік, а вони його ховають. Їди, перетруси все, коли ж нема, бери і старого, і дочку, при їх у хлібній* (Кн.-Осн., II, 1956, 303); // *перен.* Уважно переглядати. *Я перетрусив усі книжарні букіністів, але.. примірника* [книги] *не знайшов* (Крим., Вибр., 1965, 574); // *перен.* Ретельно перевіряти. *— Тих перетрусіть У вас там це дехто вентається без діла. — Трусили, товаришу полковнику. На передовій уже і вітвітки і вершки* (Голов., Тополь.., 1965, 198); // *перен.* Переглядати в умі, в думках; передумувати. *Спокійно*

Ще селом, ще і ще перетрушує в пам'яті всі оповідання, принесені людьми (Стельмах, II, 1962, 322).

ПЕРЕТРУ́ШУВАТИСЯ, уюся, *недок.* Пас. до **перетру́шувати**.

ПЕРЕТРУ́ЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕТРУЇ́ТИ**, ую, у́їш, *док.*, *перех.* Отруювати всіх або багатьох.

ПЕРЕТРУ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕТРУЇ́ТИСЯ**, ується, *док.* Отруюватися (про всіх або багатьох).

ПЕРЕТРЯСА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕТРЯСТИ́**, су́, се́ш, *док.*, *перех.* і *неперех.* 1. Те саме, що **перетру́шувати** 3. *Почали дворищі... перетрясати стежки, заглядають до кожної шпарки* (Фр., II, 1950, 208); *Перетрясли Якима, що не має якого кріпацтва: кожду дірку перешукали, переконалися, що бідний* (Іов., Тв., 1958, 89).

2. *діал.* Бентежити (у 1 знач.). *Маруся похолола... Чула, як стиснало серце. Невразумілий, елементарний якийсь жах перетряс нею цілою* (Хотк., II, 1966, 219).

ПЕРЕТРЯСА́ТИСЯ, ається, *недок.*, **ПЕРЕТРЯСТИ́СЯ**, су́ся, се́шся, *док.*, *діал.* Бентежитися (у 1 знач.). *Справдж. в. Якимъ, як почув, що артіграй обіцяв женитъ, то й не став перетрясатись* (Свидн., Любовранські, 1955, 132).

ПЕРЕТРЯ́СКА, и, *ж.*, *розм.* Дія за знач. **перетряса́ти, перетрясти́ і перетряса́тися, перетрястися**. *Припасли вівця в командира, супутниця усіх перетрясок. Амуніції бойової вичайній і мужній тягар...* (Вежан, Вибр., 1936, 94); *Єдиним внутрішнім заспокоєнням була певність, що після такої перетряски, як Вітчизняна війна з евакуаціями та переселеннями, Проскурові могли й не жити в Харкові і місто того не одержали* (Ле, Право..., 1957, 232).

ПЕРЕТРЯСТИ́ *див.* **перетряса́ти**.

ПЕРЕТРЯСТИ́СЯ *див.* **перетряса́тися**.

ПЕРЕТУЖИ́ТИ, тужу́, ту́жиш, *док.* Перебути якийсь час у тузі; перенести горе, біду. — *Затужила дівчина за мною. — Нехай тужить, вона перетужить. Нехай козак роченька дослужить* (Чуб., V, 1874, 259); *Перетуживши, Ганна Федорівна жива щасливо та спокійно* (Вовчок, Вибр., 1937, 116); * Образно. — *Стійте, хлопці, заждіть, Не вода тече — кров. Будем чисту ми пить — Перетужить Дніпро* (Ус., Сини, 1947, 13).

ПЕРЕТУПЦЮВА́ТИСЯ, ююся, ює́шся, *док.*, *розм.* Втомитися від багатогодинного ходіння, довготривалого руху. *Стара непька за день так перетупцюється, що ввечері й ногама вже* (Сл. Гр.).

ПЕРЕТУРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перетурбува́ти**. *Надійшла задихана, довсім перетурбована бабуся* (Л. Укр., III, 1952, 644).

ПЕРЕТУ́РБУВАТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Дуже стурбувати, стривожити кого-небудь.

2. Стривожити всіх або багатьох.

ПЕРЕТУРБУВА́ТИСЯ, уюся, у́єшся, *док.* 1. Дуже стурбуватися, стривожитися.

2. Перестати турбуватися.

ПЕРЕТУШО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТУШУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.*, *спец.* 1. Тушувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕТУШУВА́ННЯ, я, *с.*, *спец.* Дія за знач. **перетушо́вувати**.

ПЕРЕТУШУВА́ТИ *див.* **перетушо́вувати**.

ПЕРЕТЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перетяга́ти** і **перетягну́ти**. *Тут, справді, складкіші були умови для перетягання* [байдаків], *ніж на попередніх порогах: береги пороги вільгою, шелюгою, перетинались ярами* (Панч, Тимоф. Україна, 1954, 345); *Техніка народного вишивання різноманітна. Давньою технікою вважається перетягування кольорової нитки спалку в полотні по лічильній підтканій* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 66).

ПЕРЕТЯГА́ТИ, аю, аєш і **ПЕРЕТЯ́ГУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕТЯГНУ́ТИ** (*т. ім. бік*), тя́гну, тя́гнеш, *док.*, *перех.* 1. Докладаючи зусиль, тягти з одного місця на інше, перетягувати в інше місце. *Може, поведіяв [бог] самотужки гори з місця на місце перетягати?* (Кв.-Осн., II, 1956, 124); *Терешко обтушкується, перетявши в найдальші кутки кругові вола та важкі довгасті коробки* (Бийк. Ти.. 1958, 394); *Плисти човном поміж кригою було майже неможливо. Доводилося перетягувати човен через великі кружані галявини* (Трубл., I, 1955, 164); *Варвара перетягла через окоп довгу важку протитанкову рушницю* (Перв., Дикий мед, 1963, 245); *Голі руки Наталі пірнули в пухкий сніг. Взяла на оберемок* [непідомого]. *Ледве через поріг перетягнула — здоровий* (Є. Кравт., Сердечна розмова, 1957, 6); // перен., розм. Залучати кого-небудь до іншого місця роботи, проживання. *Директор знав.. шестиліку катушку свого головного інженера. Той міг би не жаль, коли міністерство зрушає йому гарних працівників: він сам їх шукав по всій країні, шукав і придбав і неправдами перетяг на свій завод* (Загреб., Снега, 1961, 53); *Олексій Максимович перетягнув мене до себе. Мені дали дуже гарну, чисту, навіть розкішну кімнату з окремим ходом* (Коцюб., III, 1956, 403); // перен., розм. Докладати великих зусиль, щоб перевести в наступний клас. *Данько колезшню вітчизну. Серафима Іванівна не приєдналася його, хоча й учився він найгірше з усіх учнів класу. Вже два роки з самолюбством ледь-ледь перетягує його в новий клас* (Мокр., Острів.., 1961, 5).

Перетяга́ти (перетя́гувати, перетягти́, перетягну́ти) на свою́ (його́ і *т. ін.*) **сто́рону** (на свій, наш і *т. ін. бік*) *кого* — зробити кого-небудь своїм прибічником, прихильником, помічником у справах. *Жила у діда.. Я надіюсь перетягти знов на його сторону Оддюру* (Л. Укр., V, 1956, 420); — *Запрягати по суботах віл* [пан] *зможе. Зуміє дістати брехливих свідків, суддів перетягнути на свій бік* (Стельмах, I, 1962, 354).

2. перех., розм. Жити певний час у біді, злиднях. — *А може, в кого присоок або хізячків вирошу, буде чим у хаті прокрутить. Так і перетягну через зиму, — аби через сопта!* (Мирний, IV, 1955, 287).

3. *також без додатка.* Виявлятися тяжчим на кого-що-небудь вагою; переважувати. * Образно. — *Ти навіки мене, мабуть, несправедливо. Що ж! Справедливість не має серця. Вона врівноважує, а серце завжди перетягує на один бік, воно, як тобі відомо, зліва* (Загреб., Диво, 1968, 660); // перен. Бути, виявлятися сильнішим за іншого, інших. *Мовби два вогні зіткнулися тут між собою: він волів і він рейок залізних. Хто кого перетягне, хто кого переспить?* (Гончар, II, 1959, 122).

4. розм. Тягати все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. — *Вез перезу по одному перетягали до пристава в стан. Багатьом уже пристав і морди побив: все дошукується, що казав учитель на весіллі* (Вас., IV, 1960, 33); *Коли вони з Ірмою на нову квартиру перебиралися, батько мало не всі книжки перетяг їм на п'ятий поверх* (Мур., Сніжне повітря.., 1962, 11).

5. Туго зв'язувати, стягати. *Вона.. простягла долонею вверх руку — важку руку з пухлими і каратними пальцями. Кілька перснів перетягало їх у різних місцях, і пальці нагадували сардельки* (Собко, Сміли.., 1961, 18); *Вони розбили всю постіль пополовинці: перетягли шнурками перину й одну подушку й сокирою розрубали якраз пополовині* (Н.-Лев., I, 1956, 401); — *Годі, дякую! — каже Ірчик. — Сьізьки рань не зав'ялив. Дай лиш ми перетягнем їх поясом* (П. Куліш, Вибр., 1960, 108); // Здавлювати горло, душити (про хворобу або переживання); // безос. *За дверима ні звуку. Його*

горло перетягло кліщами, і він ледве прошепотів: «Гюлле» (Досв., Гюлле, 1961, 78).

6. Натягти́ся сильніше, ніж слід. *Перетягнуть тятиву лука;* // Переходити в чому-небудь за встановлені, звичайні норми, терміни. — *Цей діл.. не швидко розділяється,— сказав Леонід Семенович.— Затягне до ста років,— обізвалась Сусіна Уласівна.— А може, ще й за сто перетягне,— сказала Ватя* (Н.-Лев., IV, 1956, 115); *Сів* [Зарубя] *за стіл з самого краю, біля Сагайдака, тихо спитав: — Я дуже затягнув* [промову]? .. — *Не дуже. Двадцять хвилин перетягнув* (Кучер, Трудна любов, 1960, 462).

◇ **Перетяга́ти (перетягти́) струну́** — доводити до того, що немає більше сили, можливості терпіти, зносити що-небудь. [Петрович:] *Макарова! . Я вам не раджу перетягати струну. Вона й так уже натягнута вами через край. Я вас ще раз питаю: де список?* (Тагал, I, 1960, 432); *Перетяг струну вчитель. Раптом сорочку на грудях — і, мов ужалена змією, скочила Маруся на ноги* (Хотк., II, 1966, 122).

7. *рідко.* Виголошувати протяжно (слова, звуки). — *Хм. Бачите, пане Меринове,— перетягуючи слова, ніби шукаючи відповіді на них у своїй голові, промовив Ханчук* (Досв., Вибр., 1959, 148).

8. *спец.* Перероблювати, перешивати з більшого на менше (про шкіряне взуття). *Парасі чобіт таки справили. Померла навесні бабуся, в їхніх старих шкарбанів перетягли на Парасю* (Вишня, II, 1956, 285); *Ігор возив часом Васі різний простий лаф, шиючи чоботи із своїх старих перетягнув* (Кол., Вибр., 1953, 432).

Перетя́гатися, я́ються, я́лися і **перетя́гуватися, у́ються, у́шся,** *недок.,* **перетя́гтися** і **перетягну́тися,** тя́гнуся, тя́гнешся, *док.* 1. *розм.* Повільно долати простір; простягатися від чогось до чогось. *Часом дубечить* [Пэраска], *як між дрібним ялиц камінням перетягується шовкова чорно-золотиста гадина* (Коб., I, 1956, 471).

2. Туго затягуватися чим-небудь. *Юнак хмуро слухав Мишу. Потім підвівся, одяг свиту й туго перетягся поясом* (Головко, II, 1957, 294).

3. Натягтися сильніше, ніж слід; // *перев. у спол. із сл.* струна. *перен.* Доходити до того, що немає більше сили, можливості зносити, терпіти що-небудь. *Гаркали* [опришки] *один на одного, погана лайка туманом висіла в повітрі* [повітрі], *чувся запах крові. Перетягнися й тріснь одна якась струна — і все закінчиться загальною бійкою* (Хотк., II, 1966, 225).

4. *тільки недок.* Пас. до **перетяга́ти** і **перетя́гувати.** *На вокзалі — кемент зубків: успішно перетягаються паровози в вагони на лівий берег Дніпра* (Еллан, II, 1958, 42).

Перетя́гнений, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перетягти́**; // **перетя́гнено,** *безос. присудк. сл.* З буксира жинуло тонкий дріт, за ним на наполках було перетягнено солідний сталевий трос (Ю. Янов., II, 1954, 94); *Підвода* [з сіном] *пригнала — цілий фургон. Ще зверху й рублем перетягнено* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 98).

Перетя́гнути *див.* **перетя́гти.**

Перетя́гнутий, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перетягну́ти.** *Густий серпанок, спускаючись трохи не до долу, закрив її пишний стан, не перетягнутий, не зім'ятий дбайливим корсетом* (Н.-Лев., I, 1956, 144); *Напівсвідома форма — чоботи, галіфе, гімнастьорка без відзнак, перетягнута навхрест ременями,.,— надавала Шаку вигляду грізного вояки* (Баш, Падія, 1960, 131); *Він стрибовано оглянув перетягнутий шворкою пакунок* (Реч., Весн. грози, 1961, 83); *Воровикові раптом забракло повітря. Все ще тримаючи себе на тузі перетягнутих, от-от урветься, віжках, він проціджав крізь зціплені зуби: — Та я вас зараз..* (Собко, Справа.., 1959, 215); // **перетя́гнуто,** *безос. присудк. сл. Федя ішов поволі до місця переправи, де з берега до берега було перетягнуто міцний сталевий трос* (Трубл., I, 1955, 97).

2. *у знач. прикм.* Тонкий в одному місці. — *Він чобатом стиснув її* [осу] *у м'яку землю і носо подивився, як вона покалюченими крильцями хотіла вирвати з грунту свое перетягнуте тільце* (Стельмах, II, 1962, 137); // Туго затягнутий у талії. *Перетягнуте плаття.*

Перетя́гнутися *див.* **перетя́гтися.**

Перетя́гти *див.* **перетя́гати.**

Перетя́гтися *див.* **перетя́гатися.**

Перетя́гувати *див.* **перетя́гати.**

Перетя́гуватися *див.* **перетя́гатися.**

Перетя́жений, я, е, *рідко.* Діспр. пас. мин. ч. до **перетя́жити.** *Він тепер такий перетяжений працею.., що ти його кожного тверда завмрав* (Коб., I, 1956, 340).

Перетя́жити *див.* **перетя́жувати.**

Перетя́жка, и, ж. 1. Дія за знач. **перетя́гати, перетя́гти** і **перетя́гатися, перетя́гтися** та її наслідки. *Сильний сонячний припрів нерідко спричинює у тінявім дубу грибну хворобу, яка має назву перетяжки кореня* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 220).

2. Дуже тонке, звужене місце. *У деяких перетятчастокрилих черевце майже зростся з грудьми (тильщики), в інших воно сполучається з грудьми тоненькою, ніби стебло, перетяжкою* (Шкіди. полі..., 1949, 108); // Те, чим що-небудь перетягується.

Перетя́жувати, ую, уєш, *недок.,* **перетя́жити,** жу, жиш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **переобтя́жувати.**

Перетя́ти *див.* **перетина́ти.**

Перетя́тий, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перетя́ти.** *Гори й горби, перетяті глибокими долинами та балками, немовби грами в грецька* (Н.-Лев., IV, 1956, 170); *Це був ще дуже кволий, в перетятою ураном бровою, вже літній і, видно, бувалий воїн* (Баш, На дорозі, 1967, 92); *У цей час стало відомо, що шлях на Харків уже перетятий німецькими танками* (Гончар, IV, 1960, 43); *У поріпи. Моя ножем перетятий, правеця рик віра, і він повалився трупом на землю* (Фр., VI, 1951, 16); // **перетя́то,** *безос. присудк. сл. Південний Буг перетято кам'яною греблею* (Кучер, Засвіт. вогні, 1947, 60).

2. *у знач. прикм.* Який перетято. *Хрясне у землі перетятий корінь* (Ільч., Зерн. хлопець, 1947, 30); *— Мамо, хто це зробив? — показував він на перетятий трос* (Трубл., I, 1955, 103).

Перетя́тися *див.* **перетина́тися.**

Перетьохкува́тися, ується, *недок.* Тьохкати (про солов'їв, що співають у різних місцях, кодансько один від одного). *Солов'ї, що щотовсі співці всени і кохання, залюсено перетьохкуються у вербах* (Гончар, II, 1959, 245).

Переукладання, я, с. Дія за знач. **переукла́сти.** *Від моменту переукладання зазначених договорів будинки, що в них діяли, вважаються належними зазначеним кооперативам на праві власності* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 17).

Переукла́дати, аю, аєш, *недок.,* **переукла́сти,** аду, адеш, *док., перех.* Укладати що-раз, повторно або заново, по-іншому.

Переукладатися, ається, *недок.* Пас. до **переукла́дати.**

Переукла́сти *див.* **переукла́дати.**

Переулашто́вування *див.* **перевлашто́вування.**

ПЕРЕУЛАШТО́ВУВАТИСЯ *див.* **переулашто́вуватися.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ННЯ *див.* **переулаштува́ння.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИ *див.* **переулашто́вувати.**

ПЕРЕУЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **переулашто́вуватися.**

ПЕРЕУ́МИТИ, млю, миш; *мн.* переу́млять; *докр., діал.* Примусити змінити думку, погляди, переконання в чому-небудь. — *Ти моє серце розвеселила, Марусечко! — дякує Катря. — Дуже вже тії мене обрамували...* (Вовчок, I, 1955, 210).

ПЕРЕУПАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕУПАКУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Упаковувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕУПАКО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **переупакбувати.**

ПЕРЕУПАКУВА́ТИ *див.* **переупако́вувати.**

ПЕРЕУСВІДО́МИТИ, млю, миш; *мн.* переусвідо́мить; *док., перех.* Усвідомити заново, інакше. *Виявляється, не просто квапливість по морозяно ходив Качанов, а придумував, переусвідомити, вдосконалити на самому свою трактовку повіті* (Рильський, III, 1956, 327).

ПЕРЕУСВІДО́МЛЕНИЙ, а, о. Діепр. пас. мин. ч. до **переусві́домити.**

ПЕРЕУСВІДО́МЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **переусві́домити.** *Переусвідомлення, розширення і збуження значення слів — важливі засоби збагачення і змін у лексичному фонді,— не повязані, в основному, з морфологічними змінами* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 345).

ПЕРЕУСТАТКО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переустаткува́ти.** *Наступного дня ввв свердловині верстати були переустатковані на новий лад, і Прозора вже розпочувая на них великі деталі* (Довч., III, 1956, 405); *Займали до громадської ідальні. Вона була влаштована у переустаткованому тепер, посвітлішому.. поверсі* (Мас., Під небом.., 1961, 74); // **переустатко́вано**, безос. присудк. сл. *Ді того ж наступної весни будиночок у Хімках буде переустатковано під дачу* (Дмит., Розлука, 1957, 94).

ПЕРЕУСТАТКО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **переустаткува́ти.**

ПЕРЕУСТАТКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕУСТАТКУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Устаткувати заново, по-іншому. *Пін [завод] ще може довго й добре служити радянському народу і сприяв соціалізму. Переустаткувати його це рано* (Шовк., Інженери, 1956, 77); *Вони [сталеплавильники] переустаткували завантажувальні машини, збільшили місткість мульд* (Рад. Укр., 14.IV 1959, 1).

ПЕРЕУСТАТКОВУВА́ТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **переустаткува́ти.** *Відразу ж після того, як буде зібрано хліб, зернові комбайни переустаткуватимуться для металізованого збирання кукурудзи* (Рад. Укр., 14.VI 1961, 1).

ПЕРЕУСТАТКУВА́ТИ *див.* **переустаткбвувати.**

ПЕРЕЧЕНИ́Й, ПЕРЕВЧЕНИ́Й, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **переучи́ти** і **перевчи́ти.** *Учений-перечений, він був, до певної міри, послідовником алхімії арабської* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 407).

ПЕРЕУЧИ́ТИ *див.* **переуча́ти.**

ПЕРЕУЧИ́ТИСЯ *див.* **переуча́тися.**

ПЕРЕУЧУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **переуча́ти** і **переуча́тися.** — *Потім курси по перечуванню таких гавриків, як я. Були там серед нас і майори, й капітани — всі перечувалися на цивільний кшталт...* (Гончар, Тронка, 1963, 72).

ПЕРЕУЧУВА́ТИ, ую, уєш і **ПЕРЕВЧА́ТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕУЧИ́ТИ**, учу́, у́чиш і **ПЕРЕВЧИ́ТИ**, чу́, чи́ш, *док., перех.* 1. Учити кого-небудь заново, по-іншому. *А потім, помовчавши, додав [батько]:— щось багато мь його учили, коли б ще не прийшлося перучувати!* (Мирний, IV, 1955, 39); — *Виконав Каргата десь Карінський, а перучувати його доведеться мені. — Валентин Мордестович гітнув* (Шовк., Інженери, 1956, 14); — *Я з мужиків вийшов. Для нього душу свою готовий вивернути, і ти мене не перечай* (Тют., Вир, 1964, 105); *Що мати навчить, то й батько не перевчить* (Укр., присл.., 1955, 120); [С ф р о с и н а:] *Ой господи, яка нумпаньа!.. [Г о р п и н а:] Вже яка я кумпанія, така й буде. Ви вже нас не перечите* (Н.-Лев., II, 1956, 480).

2. Учити що-небудь ще раз, повторно.

3. Учити кого-, що-небудь більше, ніж слід.

4. Учити всіх або багатьох. — *Та що вже будемо робить — Самому всіх не перечить!* (Гл., Вибр., 1951, 35); [Д а н и л о т а Я р и л о *(перестали битись):*] *Ой господи! Скільки ж то вона [учителька] дітей перечила: може, сотні зо дві!..* (Григ., Вибр., 1959, 470).

5. *розм.* Вивчати все або багато чого-небудь. — *Так не можна: одній душі перечить всю науку. Треба всім потрошки — бо то хліб,— повчала* [бабка] (Кач., II, 1958, 32).

ПЕРЕУЧУВА́ТИСЯ, уюся, учишся і **ПЕРЕВЧА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *недок.*, **ПЕРЕУЧИ́ТИСЯ**, учу́ся, у́чишся і **ПЕРЕВЧИ́ТИСЯ**, чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Учитися заново, по-іншому. *Любий дайбуг!.. Чи то Рада вже перечуються по-болгарськи?* (Л. Укр., V, 1956, 31); [Т а р а с:] *Вибачте, професоре.. Нам бажано, щоб професор не тільки співь, а й перечувався на радянській кафедрі* (Мик., I, 1957, 163); *Перший, після п'ятилітньої перерви, рік на фабриці був дуже трудний... дев'ятнадцятирічна Марта, і їй доводилося перечатися всюм* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 271); — *Зустрів знайомого льотчика.. Той льотчик раніше був піхотою, а потім перечився* (Перв., Дикий мед, 1963, 482).

2. *розм.* Учитися більше, ніж слід; перетворюватися від довгого і старанного навчання.

◇ **Переучуватися (перевчатися, переучитися, перевчитися) на одйн бік** — дістати освіту, стати зарозумілим або, не звважаючи на освіту, не мати потрібного культурного рівня. *Вона часто нарікала матері на Грицька, казала, що він перечився на один бік, так що навіть не хоче їй вклонятися* (Вас., I, 1959, 159).

3. *тільки недок.* Пас. до **переучувати** і **перевчати.**

ПЕРЕУЩІЛЬНЮВАТИ *див.* **переущільнювати.**

ПЕРЕУЩІЛЬНЮВАТИСЯ *див.* **переущільнюватися.**

ПЕРЕУЩІЛЬНЮВАТИ, ню, юєш, *недок.*, **ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИ**, ню, ни́ш, *док., перех.* Заселяючи людьми, ущільнювати більше, ніж слід (приміщення).

ПЕРЕУЩІЛЬНЮВАТИСЯ, юємся, юєшся, *недок.*, **ПЕРЕУЩІЛЬНИ́ТИСЯ**, ни́мся, ни́шся, *док.* 1. *розм.* Переущільнювати своє приміщення.

2. *тільки недок.* Пас. до **переущільнювати.**

ПЕРЕФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФАРБУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Фарбувати ще раз, повторно або заново, по-іншому. — *Я все так перефарбую, перешию, що [вітхе] не пізнаєш...* (Ю. Яновський, I, 1954, 191); *Заходився [Кулугура] причепурювата дім: віконниці на двері перефарбував у веселкий світло-голубий колір, а паркан у зелений* (Чорн., Красиві люди, 1961, 29); * Образно. — *Там якісь славні, дивні чарівники фарбарі перефарбували, перемалювали.. бідне пожовкле листя, намалювали.. рожі та фіалки, повимальовували пишні взорці* (Н.-Лев., IV, 1956, 332);

Юрбляться вони (літа) *навколо мене, Хочуть перестроїть стрічу — Все моє четверикано зелене Перефарбувать на сивину* (Вінчко, Простота, 1963, 9).

2. *перен.* Змінювати свою думку про що-небудь або свої погляди, переконання. *Під впливом того оповідання він почав загалом перефарбовувати цілий образ, котрий утворив собі був* (Фр., VII, 1951, 106).

3. Фарбувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕФАРБО́ВУВАТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПЕРЕФАРБУ́ВАТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Набувати іншого кольору, відтінку. * Образно. *Невеличке поетичне місто В. перефарбувалося в зажиткий колір епохи* (Вінч., II, 1958, 56).

2. *перен.* Змінювати свої погляди і переконання, звичайно прибираючи іншого зовнішнього вигляду. *Козацька старшина після скасування Запорозької Січі, оберігаючи у довічну власність землі і титул російського дворянства, приймали інші звичаї і мову, спішно перефарбовувалася, щоб тільки не нагадувало її українського походження* (Мист., 4, 1969, 32); *Засинали* [під Кінець 1905 року] *революціонери Гуралів, Литвинцев і багато інших, яких не задумалися виплати всілякі елементи, що вагалися або ж перефарбувалися у чорний колір* (Тич., III, 1957, 231); // **Удавати з себе прихильника кого-, чого-небудь, приховуючи свої справжні погляди.** *Легко* [з фашистських катів] *ставився... перелицювався, перефарбовувався, а то й не ховаючи... кричучись. А тут їх знайдено і викрито... через два десятки років* (Кож., Листи.., 1967, 292); *Мова йде не про тих літераторів, для яких лозунг народності в наш засіб пристосовується до умов політичного і ідеологічного ринку. Їх «народність» викликана страхом перед народом, тобто тією ж причиною, під тиском якої і сам сучасний капіталізм надяг перефарбувався в народний* (Таланг., 1958, 197).

ПЕРЕФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефарбува́ти**. *Перефарбуванням слів можна, зрозуміло, нагодувати або обманути тільки дурня* (Ленін, 37, 1973, 188).

ПЕРЕФАРБУВА́ТИ *див.* **перефарбо́вувати**.

ПЕРЕФАРБУВА́ТИСЯ *див.* **перефарбо́вуватися**.

ПЕРЕФАСО́НИТИ *див.* **перефасо́нювати**.

ПЕРЕФАСО́НЮВАТИ, юю, ює́ш, *недок.*, **ПЕРЕФАСО́НИТИ**, ню, ни́ш, *док., перех., розм.* 1. Змінювати фасон чого-небудь, шити за іншим фасоном.

2. Переробляти, змінюючи зовнішню форму чого-небудь.

ПЕРЕФО́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефо́ркувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПЕРЕФО́РКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Форкати (про коней, що перебувають у різних місцях, недалеко один від одного).

ПЕРЕФОРМО́ВАНИЙ, а, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **переформува́ти**. *Червоноказацька дивізія, однією з перших була нагороджена Червоним прапором. Згодом вона була переформована в кавалерійський корпус Червоної Армії* (Рад. Укр., 3.II 1960, 4); // **переформо́вано**, *безос. присудк. сл. Вирішилось, що Таврійський повстанський полк.. уже давно переформовано в бригаду* (Гончар, II, 1959, 221).

ПЕРЕФОРМО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переформо́вувати**.

ПЕРЕФОРМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФОРМУ́ВАТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Формувати заново, по-іншому. *Розум старої людини може перефорувати кілька своїх сімдесяти років на молодий лад. І тоді йому пощастить, і його молоде ще ругає думку* (Ю. Янов., II, 1958, 32).

ПЕРЕФОРМО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПЕРЕФОРМУ́ВАТИСЯ**, у́ється, *док.* 1. Формуватися заново, по-іншому. *Іншомовні запозичення переформовуються, пристосовуючись до інших, найближчих до них у звуковому відношенні* (Мовозн., XVI, 1951, 33); *Бармаш виступав з думкою про наступ, у який ніч же ночі рушить.. свіжі сили, дасть змогу їм, таж, що прийняли перший удар, переформуватися* (Коз., Гарячі руки, 1960, 142).

2. *тільки недок.* Пас. до **переформо́вувати**. *Чимало військових, вантажних поїздів переформовувалося на станції* (Ла і Лев., Підд. захід, 1950, 84).

ПЕРЕФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **переформува́ти**. *В кузні у Щорса завжди було людно. Сюди приходили командири полків, і він з ними обмірковував плани переформування полків у бригади* (Скл., Легенда.., 1957, 68); *В тилу, на переформуванні, на відпочинку він був добрим господарем* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 96).

ПЕРЕФОРМУВА́ТИ *див.* **переформо́вувати**.

ПЕРЕФОРМУВА́ТИСЯ *див.* **переформо́вуватися**.

ПЕРЕФРАЗО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефразо́вувати**. *Андрій Малишко просто-таки закоханий у Шевченкову поезію. Він не наслідує її, але подекуди вдається до обережного цитування й перефразовання* (Рильський, III, 1956, 257).

ПЕРЕФРАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕФРАЗУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Передавати чиї-небудь слова, висловлювання, дещо змінюючи форму, а часом і зміст викладу. *Царатові хотілось, щоб од молдаванки й до фінна, перефразуючи вірш Шевченка, гнеть на всіх язиках все мовчало* (Тич., III, 1957, 56); *Архип Логвинович хоч був важким на підйом до роботи, але поговорити любив.. Повторялся, одне й те ж тричі перефразовував* (Збан., Переднівня, 1960, 310); *Дейнека прочитав перефразував листа, щоб більше збудити зацікавлення* (Добр., Од. солдатики, 1961, 5).

ПЕРЕФРАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перефразува́ти** та її наслідки. *Широкою популярністю в роки Великої Вітчизняної війни користувалися переробки і перефразування пісні «Розтрощайте, хлопці, коня»* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 11).

ПЕРЕФРАЗУВА́ТИ *див.* **перефразо́вувати**.

ПЕРЕХАМА́РКАТИ *див.* **перехамаря́кати**.

ПЕРЕХАМЧУ́ТИ, ую́, ке́ш, *док., розм.* Перекусити наспіжкуруч. *Пощастило, перехопити (у 9 знач.). Пронесеться чутка, що орда підетупає; зібрався чоловік, щоб з'їхать у друге місце, і вибіжок у хату перехамчуть* (Номис, 1864, № 12000); — *Та сідайте, поки нікого нема, та хоч перехамчіть трішки...* (Кучер, Прощай.., 1957, 267).

ПЕРЕХАПА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех., чим і без додатка, розм.* Забрати, схопити всіх або багатьох одного за одним. — *А мені яке діло? Хоч нехай усіх вас переханають сі розбишаки!..* (П. Куліш, Вибр., 1969, 101); *В той же день переханали* [фашисти] *робітників на чолі з механіком Прьявіним* (Гончар, II, 1959, 32); (Котовський:) *Та вас же, таких орлів, як кричат рукамі переханати можна!* (Мокр., П'єси, 1959, 48).

ПЕРЕХАРАМА́РКАТИ і **ПЕРЕХАМА́РКАТИ**, аю, а́єш, *док., перех. і без додатка, розм.* Те саме, що **проми́рити**. *Діловитий піп почав з молитви, та коли помітив, що навіть шапки малі хто скинув з голови, — покашлю перехарамаркав святе слово й почав з біса* (Ле, Наливайко, 1957, 175); — *Адже й я вчилась читати, а тепер ніколи й помолитись по книжці, перехамаркаю молитов напам'ять, та й годі* (Н.-Лев., III, 1956, 164).

ПЕРЕХВАЛИ́ТИ *див.* **перехва́лювати**.

ПЕРЕХВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХВАЛИ́ТИ,** хвалю́, хва́лиш, *док.*, *перех.* і *без додатка.* Хвалити більше, ніж слід. — *Я й зараз мічка. Ти не перехваля́й мене, Юрку* (Томч., Жменики, 1964, 175); [Шепе́рій:] *Василь Трохимович?.. Самий справедливий законник!* [Хранко:] *Спасибі вам... Ляйть тільки не перехва́літь* (Мирний, V, 1955, 123); *Фашисти свої сили перехва́лили, а їх б'ють, як і били* (Укр., присл., 1955, 422).

◇ **Перехва́лювати (перехвали́ти) на оди́н бік** — надмірно нахвалюючи, похвалити кого-небудь. *Усі тітки, дядьки та хузинки співали пісні Настусі, мамалі її та хвалили, аж перехвалювали на один бік* (Н.-Лев., IV, 1956, 228); [Зачепиха:] *Спасибі тобі, мій синочку. От і кажуть, що товариство перевелось!* [Іван:] *Та ну-бо вже, не хвалить, а то перехвалите на один бік!* (Кроп., I, 1958, 107).

ПЕРЕХВА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.* 1. *розм.* Занадто хвалитися (один перед одним) або передавати що-небудь похвальбу. *Люди йшли теперь геть-геть вселище, перехваляючися своєю відвагою й силою* (Фр., VI, 1951, 14); [Конон:] *Правда, що я тобі похвалявся, але ж не затим, щоб ти перехвалювався...* (Кроп., II, 1958, 442).

2. Пас. до **перехва́лювати.**

ПЕРЕХВА́Т, у, *ч.*, *розм.* 1. Звужене місце навколо чого-небудь; звуження. *Шатровому перекриттю восьмерика зовні надається декоративної форми кам'яного й цегляного купола з невеликим перехватом біля основи* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 44).

2. Талія, а також звужена частина одягу на місці талії. *Та така тонка* [Мася] *в перехваті, аж страшно, щоб не зламнулась* (Свидн., Люборацькі, 1955, 72); *Голубу сорочку у перехваті підперезано матер'яним поясом у китицями* (Шиян, Гроза... 1956, 17); *Сіпала шовкова кофта з тугим перехватом у талії, дуга широка спідниця... надавали дорідній постаті пишності, граційності* (Баш, Вадім, 1960, 210).

ПЕРЕХВИЛЮВА́ТИ, юю, ює, *док.*, *перех.* 1. Викликати у кого-небудь надзвичайно сильне хвилювання. *Сама ж не сказала. Враженнь дня перехвилювали автомати її* (Смолич, I, 1958, 77).

2. Схвилювати всіх або багатьох.

ПЕРЕХВИЛЮВА́ТИСЯ, ююся, ієшся, *док.* 1. Зазнати надзвичайно сильного хвилювання (про кого-небудь) або дуже похвилюватися (про всіх або багатьох). *Ми дуже перехвилювались, проте речі на станції ті знайшли, та не всі* (Коцюб., III, 1956, 338); *Вона була стомлена, почервонілі очі ви-не свідчили про те, що жінка перехвилювалась* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 242); *Зовсім перехвилювалися, втратили сон Василинчині дівчата* (Коз., Листи.., 1967, 164).

2. Перестати хвилюватися. *Бочка спідвасся, навіть вірне, що Онисій Литка перехвилюється й не піде на підпал* (Еш'к, Ти., 1958, 248).

ПЕРЕХВИЛЬО́ВАНИЙ, а, *о.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перехвилюва́ти.** — *Чого причепилися до жінки? — втручається Панько. — Така вона перехвильована, хіба розумів, що каже!* (Ю. Яворів., I, 1954, 182); *Пізно вночі змучена, перехвильована, промокла вдень не до сорочки Надійка дісталася до гуртожитку* (Коз., Листи.., 1967, 229).

ПЕРЕХВОРІ́ТИ і *діал.* **ПЕРЕХОРІ́ТИ,** ію, ієш, *док.* 1. Перенести яку-небудь хворобу, прохворіти якийсь час. [Бичок:] *Кажуть, що Христя заслабла і не встає, зовсім немощна... Та нехай лучче перехворіє, ніж тіде за обіцяного зятька!..* (Кроп., I, 1958, 467); *Хоч Нузьма після того таки перехворів, температуру йому напекло, і піта була, як колода, але, бач, знесив* (Гончар, Тронка, 1963, 31); *Люди, які вже перехворіли на* [інфекційний] *гепатит, стають імунотипічними і більше не хворіють на цю хворобу* (Наука.., 2, 1958, 55); // *перен.* Особливо гостро пережити яке-небудь горе, якусь неприємність. *Погомоніти уволю може [єтра] тільки в оцій худабіною, яка аж перехворіла, коли старого забрали в тюрму* (Стельмах, I, 1962, 611).

2. Перенести багато чи кілька хвороб; перенести яку-небудь хворобу (про всіх або багатьох).

ПЕРЕХИБИ́ТИ *див.* **перехи́блювати.**

ПЕРЕХИБЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХИ́БИТИ,** блю, биш; *мн.* перехи́блять; *док.*, *діал.* Помилятися.

ПЕРЕХИЛЕ́НИЙ, а, *о.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перехили́ти.** *В чарку воєнного з перехилено́ї плавши спіналось фіалково-гаряче та сріблясто-зелене вино* (Тич., III, 1957, 32); *Сонце вистоювало ще на середині неба, злегка лише перехилене в один бік* (Вільде, На порозі, 1955, 54).

ПЕРЕХИЛИ́ТИ *див.* **перехиля́ти.**

ПЕРЕХИЛИ́ТИСЯ *див.* **перехиля́тися.**

ПЕРЕХИЛЮВА́ТИ *див.* **перехиля́ти.**

ПЕРЕХИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш і *діал.* **ПЕРЕХИ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕХИ́ЛИТИ,** хилю́, хи́лиш, *док.*, *перех.* 1. Згинаючи, змінювати пряме положення кого-, чого-небудь на похиле. *Устопив той панич дівчину за стан, та й тиске, через руку перехиля* (Вас., I, 1959, 269); *Перехиляє* [опришок] *з стан навзнак, аляя* [Мар'уся] *смердючий напій у зуби* (Хотк., II, 1966, 143); // Схиляти голову. *Перехиляла* [Всикбона] *голову, говорила м'яко, наче молило цілила* (Тудор, Народження, 1941, 40); *Перехиляючи з покорою набік голову та витріщивши на Замфіра перелякані, благаючі очі, він невиразно белькотав: — То не я... Я нічого не винен...* (Коцюб., I, 1955, 212); *Баба примикала очі і перехиляла... голову* (Черемш., Тв., 1960, 40).

2. Нахиляти що-небудь, ставити, встановлювати не прямо, а похило, боком і т. ін. *Вона спирала паклею мами і весь час перехиляла лялечку, примушуючи її говорити* (Забіла, Катруся.., 1955, 11); *Якась із них* [хвиль] *змінилась підкотилася, перехилила набік контейнера* (Логв., Давні рани, 1961, 47); // Надягати під певним кутом (перев. головні убори). *Голову пе* [Ромка] *високо і капелюх перехиля трохи набік* (Мак., Вибр., 1954, 261); // Нахиляти посуд, щоб вилити з нього рідину. *Молодиця вносить з комірчини полумисок капустяного розсолу і обережно перехиляє над ним пляшку з олією* (Стельмах, I, 1962, 380); *Вилили й закусили. О. Хведор перехиля порожню пляшку над чаркою* (П.-Лев., I, 1958, 123); *Вони жадібно пили воду, заломивши голови й перехиливши тихві до рота* (Смолич, I, 1947, 118).

Перехиля́ти до дна — те саме, що **Ви́пити до дна** (*див.* дно); **Перехиля́ти (перехили́ти) ча́рку** (ке́лешок, по ча́рці *і т. ін.*) — пити алкогольні напої. *На Смика він прицілився. Що любить Смик? ..Перехиляє чарку чи ні?* (Руль, Гомін.., 1959, 40); *Перепочить конем слід було, А жандарівцям перехилить по чарці І закусити цукою* (Рильський, III, 1961, 299).

ПЕРЕХИЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПЕРЕХИЛИ́ТИСЯ,** хилю́ся, хи́лишся, *док.* 1. Нахилятися, згинаючи тіло; згинаючись наперед, перевисати через що-небудь. *Перехиляючи за стіну і сміючи до дитини* (Коцюб., II, 1955, 409); *У неї була й хата славна, ..І скрині такі на колесах, що було перехилишся та й дна рукою не достанеш* (Вовчок, I, 1955, 279); *Людина, перехилившись корпусом уперед, протискалась крізь дужий вітер в дощем, раз по раз ганяючись за загорнуту*

щоб не впасти (Досв., Вибр., 1959, 164); *Валентин Модестович схопився, перехилився через стіл, торкнувся губами до чола дружини* (Шовк., Інженери, 1956, 13); // Схилятися до кого-, чого-небудь. *Перехилятися* [Степан Васильович] *до вікна і побіля черешні огорнієї бачить, як саме дитя, тарантас пристала* (Стельмах, I, 1962, 591); *Нона, трохи перехилившись у бік до Михайла Михайловича, усміхалась і кокетувала* (Сміл., Сад, 1952, 189); *Стиснутими в кулаки руками вона обіперлася об стіл, перехилилася до самого Вільгельмового обличчя* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 162).

2. Нахилятися в один бік, ставати не прямо, а похило, боком і т. ін. (про предмети). *Кулак впав на край стола. Стіл перехилився набік* (Н.-Лев., IV, 1956, 167); *Але ще на тому не був кінець, бо щойно відійшли ми від вашиці, як бараба зняла на якусь здоровенну каменюку і вся перехилилася* (Хотк., II, 1966, 392); // Бути опягненим під певним кутом (перев. про головні убори). *Висока сива шапка з решетилівських смушків, перехилившись набакир, натягала про нарубоцьку вдачу...* (Мирний, II, 1954, 32); * Образно. *Біля ганку на двох обтинаних кіньми стовпцях молодуватий набакир перехилився гаєчки* (Стельмах, I, 1962, 233); // Перегинаючись, виходити за межі чого-небудь, зайняти з чогось. *Пучок оббитого вітрами колосся перехилився через зребіль стріхи* (Стельмах, На.. землі, 1949, 216); *Давньої брів, спустерігаючи, як неймовірно росли на небі білі вишневі дерева* [хмарин], *аж перехилився на цей бік* (Ю. Янов., II, 1958, 186); * Образно. *Осінній вечір, нерівно перехиляючись підхмарними краями, тремтливо опустився на поле* (Стельмах, I, 1962, 630).

3. Опускатися, схилятися до горизонту (про сонце, місяць і т. ін.). *Вже сонце перехилилось через небесний обруч, коли дівчина повертається від учительки* (Вільде, На порозі, 1955, 196).

4. Хилитатися з боку на бік. *Покотило вже ємку, вона рівно перехилялася на кожному розі і високо підстрибувала, коли колесо налітало на щось* (Голов., Тополя.., 1965, 392).

5. тільки недок., рідко. Те саме, що перева́люватися[1] 2. *Ходить він так, як дід Танасій,— повагом, ледь-ледь перехиляючись із одного боку на другий* (Вас., I, 1959, 267); *Катерина.. повільно, перехиляючись, як гуска, то на один, то на другий бік, плавала по кімнаті* (Коцюба, Нові береги, 1959, 447); * Образно. *Взору* [по транспортеру] *повзли цеглини одна за одною, перехиляючись, тупцюючись на місці* (Коп., Вибр., 1948, 8).

пере́хильцем, присл., розм. Те саме, що **перева́льцем**. *О. Васильгодня перехильцем по хаті, накладши руки в кишені підрясника* (Коцюб., I, 1955, 323).

пере́хильці, присл., розм. Те саме, що **перева́льцем**.

перехитну́ти, ну́, не́ш, *док., перех., розм., діал.* Однокр. до **перехи́тувати**.

перехитну́тися, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Однокр. до **перехи́туватися**. *Десь.. якась вибійка напалась, від перехитнувся на Йванів бік* (Фр., I, 1955, 140); *Перехитнувся на стільці і вишкірив (класті зуби Батюга* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 148).

перехи́трити *док.* перехи́тровувати.

перехи́тровувати, ую, уєш, *недок.*, **перехи́трювати**, ю́ю, ю́єш і **перехи́трити**, рю́, ри́ш, *док., перех.* Перевертувати кого-небудь хитрощами; виявлятися хитрішим за кого-небудь. — *То це ти й мене перехитрювала? Мене, старого, досвідного?* — *крикнув батько* (Н.-Лев., IV, 1956, 351); *Нарешті, ми придумали: за найкращу втечу треба вважати ту, за якої не треба рушати з місця. Тільки таким чином можна перехитрувати Цюпсофа* (Ю. Янов., II, 1954, 29); *Так, значить, можна смерть перехитрити, і той не жити справді на землі. Та все ж себе частину тут покинуть І частку ту, їм'я, зробить безсмертним* (Сам., I, 1958, 34); *У порі́ни. Вони вмерли тихо, наче вони перехитрили і непомітно зникли з цього страшного пекла...* (Гур., Наша молодість, 1949, 18).

перехитри́ти себе́ само́го (само́ї, само́их) — хитрувши, виявитися своїй наміри або помилятися в розрахунках. — *Так, тату! Ти дуже хитрий, такий хитрий, що аж себе самого перехитрив!* (Фр., VI, 1951, 72).

перехи́трювати *док.* перехи́тровувати.

перехи́тувати, ую, уєш, *недок., перех.* 1 ч. 1. розм. Нахиляти що-небудь. *Ой у полі дві тополі — одна другу перехитує* (Чуб., V, 1874, 379); *Не куй підтинають стебла, а перехитує ним перепел, співаючи в радості* (Стельмах, II, 1962, 173).

2. діал. Змушувати здригатися від болю або якого-небудь сильного почуття. *Біль аж перехитував ним і раз по раз шарпав серце. Парубкові на мить здалося, що дівчина обернулась до нього, штикнула* (Стельмах, I, 1962, 401); // безос. *Коцюбинського кинуло, його аж перехитувало від злості* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 303).

перехи́туватися, уюся, уєшся, *недок., розм.* Нахилятися, хитати своє тіло. *Покупець, аж перехитуючись від реготу, поклав руку на батькове плече* (Стельмах, *Щедрий вечір*, 1967, 149); // Хилитися з боку на бік. *Навколо, скільки оком обійметі, плескотять на вільних нивах остюки і безості пшениці, перехитуються довгими вусами ячмінь* (Стельмах, II, 1962, 408).

перехі́д, ходу, ч. 1. Дія за знач. **перехо́дити**. — *За перехід через кордон в бер тільки по двадцять п'ять карбованців в душі* (Стельмах, Хліб.., 1959, 205); *Парафія стала місячна. О. Артемій збідніє, зубожіє і почав думати аже про перехід в друге село* (Н.-Лев., IV, 1956, 169); *Хто по-справжньому щасливий в його переході на життя безжалісне, осіле, так це, звичайно, вона, мати* (Гончар, Тронка, 1963, 197); *Ви й справді, хіба не час Григорію готуватися як слід до переходу в члени партії?* (Ю. Янов., II, 1954, 103); *Чим відсталішою в країна, якій довелося, внаслідок загальної історії, почати соціалістичну революцію, тим важчий для неї перехід від старих капіталістичних відносин до соціалістичних* (Ленін, 36, 1973, 5); // Визначене місце, у якому дозволяється переходити вулицю. *Отут, на розі, є перехід, А без сигналу Спішить не слід* (Мур., Піонер. слово, 1951, 126).

2. перев. у мн. Пересування з одного місця в інше. *Билась* [Марта] *там з військом. Залазала в горах, робила нарудні переходи, невтомима, як найкращий кінак, байдужа до смерти* (Коцюб., II, 1955, 295); *Вони* [моряки] *подали голос трохи згодом і полонили дівчат веселими приспівами, що тралялися з ними в морі, на великих переходах навкруг Європи* (Кучер, Чорноморці, 1956, 62).

3. Відстань між двома зупинками у пішій подорожі, в поході і т. ін. *Зима, холод на дворі, а в його тільки піджачок та чумарчина. А такі переходи здорові од вокзалів до пересилок* (Тесл., З книги життя, 1918, 236); *Тепер сиочивали* [юнаки] *перед останнім переходом до залізниці* (Собко, Звич. життя, 1957, 3); // Час, за який можна подолати певну відстань. *Ятаки тим-таки чудернацьким жвавувинним кроком, роблячи від двадцять до сорока верст у перехід* (Тулуб, В степу.., 1964, 159); *Їй важко було мовчати про свого батька, адже він зовсім поруч,*

в одне нічний перехід на коня (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 59).

4. Місце, зручне або пристосоване для того, щоб переправитися через що-небудь. *Аж одного дня доносить Новоєцькі рибаки: «Вільні броди й переходи Здовж великої ріки...»* (Фр., XIII, 1954, 355); — *Я заночував. Ось: «За п'ятнадцять кілометрів на схід від Вільки є на лісовому перехіді провалля, вздовж ешику йде паркан* (Донч., II, 1956, 28); * Образно. *Так, ми мости будуємо у світі.., Щоб друзі тими їздили мостами, Щоб брат до брата броду-переходу У ріках бурхливих не шукав* (Рильський, III, 1961, 9).

5. Спеціальна будова або частина будинку, що з'єднує два приміщення, два боки вулиці і т. ін.; коридор, галерея. *Ішли* [Еней а Дідоною] *к Дайові до господи Через великі переходи* (Котл., 1, 1952, 72); *Хай посядуть всі парки, кіно і вокзали, Переходи метро хай роздягнуть тобі, Як з'являлися очі твої і цілували У невтинній рухливій московській юрбі* (Перв., II, 1958, 117).

6. Час, коли що-небудь змінюється; лапка, що зв'язує явища, які переходять одне в інше. *Перехід від зими до весни буває завжди для мене критичний* (Л. Укр., V, 1956, 138); *Дійшовши до середини залу, вона зупинялася, затуливши на мить очі рукою, вражена гострим переходом від темряви до світла* (Коч., 1, 1956, 459).

Без [всякого] переходу — зразу, відразу ж. — *А тепер,— вигукнула без всякого переходу тітонька,— зять звідси, щоб я вас не бачила тут!* (Вільде, Сестри.., 1958, 157).

7. *спец.* Одна із послідовних дій при обробці чи виробленні чого-небудь. *Частина операції, що виконується одним і тим же різальним інструментом при обробці однієї і тієї ж поверхні без зміни режиму обробки, називається переходом* (Токарна справа.., 1957, 197).

8. *діал.* Епілепсія, родимець. *Вічна дитина, як побивається: стоїне у третій хаті, аж сюди чутно. Кажуть, у його — переходи* (Мирний, V, 1955, 333); *Не зжила* [Катерина] *будити дітей у такий час: — Може й перехід напастн від того* (Ле, Україна, 1940, 254).

ПЕРЕХІДНИЙ, а, е. 1. *заст.* Який переходить, пересувається з місця на місце. *Раз у баби перехідний Москаль ночував, Устав рано — й за свитці В баби гуску вкрав* (Рудан., Вибр., 1937, 113); *Трудно вважити, на що найбільше задовільнялись перехідні люди,— чи на ті очі сині, чудові, чи на ту русу косу* (П. Укр., III, 1952, 581).

2. *розм.* Який передається від одного до іншого. — *Вона* [шинель] *у мене перехідна. З одного плеча на друге. Весь час кому-небудь доводиться позичать,— посміхнувся Штукаренко* (Голов., Тополя.., 1965, 294).

Перехідний червоний прапор — прапор, який присуджується колективу, що завоював перший у змаганні. — *Товариші, ось наш перехідний прапор,— сказала Катя,— ми його завоювали, але втримати його буде важче* (Собко, Нам спокій.., 1950, 157).

3. Призначений для переходу через щось, через який переходять з одного місця в інше. *Микола ліг по вуйкій і тонкій драбині.. Ось перехідний майданчик, потім ще трапи пройти — забій* (Ткач, Плем'я.., 1961, 209); // Перше з сумісних кімнат. *Ось у цій перехідній кімнаті На їх чекав останній повний лікар* (Вирган, В розп. літа, 1959, 100).

4. Який є переходом від одного стану до іншого; проміжний. *Імперіалізм в продовженням розвитку капіталізму, його найвищою стадією, переходить — в певному відношенні — до соціалізму* (Ленін, 32, 1973, 112); *В мене в надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься в часом од шумовиння і стане прозорою й міцною. Така перехідна доба властива багатьом молодим літературам* (Коцюб., III, 1956, 262); // Який тривав деякий час або є тимчасовим. *Реалізм не був би реалізмом, коли б він не вловлював дух часу, не враховував настроїв читачів, в тому числі і настроїв та потреб тимчасових, перехідних* (Талант.., 1958, 17).

Перехідний період: а) час у підлітків, який передує дорослому віковій. *Директор Домерщиков-Олексієнко голосів у нас не вивше,— ми були тоді саме в перехідному періоді: мені минуло 17 років, а братові було близько 16* (Минуле укр. театру, 1953, 29); б) час переходу від чого-небудь до чогось іншого (в історії, розвитку і т. ін.).

5. *грам.* Який поєднується з додатком у знахідному відмінку без прийменника (про дієслово). *Перехідні дієслова — дієслова, що вимагають у реченні прямого додатка* (Сл. діале. тери., 1957, 118).

6. *спец.* Який перечислюється, передається на наступний рік. *Для засівання 330—440 тисяч гектарів щорону потрібно 130—140 тисяч центнерів насіння* [картоплі] *і до 20 тисяч центнерів насіння перехідного фонду* (Колг. Укр., 9, 1956, 10).

ПЕРЕХЛИПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Перестати хлипати. — *Ну, кисень! — вивірився дід з хрестами,— хтось подивиться на тебе ще!* — *Молодиця перехлипала, ..далі до дівчинки:* — *Парасю, моя дитинко, проси ти!..* (Тесл., З книги життя, 1949, 64); *Явдя перехлипала, трохи заспокоїлась, сіла на канапу, почала старанно витирати кулачками очі* (Збан., Доля, 1961, 135).

ПЕРЕХЛЮПНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до перехльобувати.

ПЕРЕХЛЮПНУТИСЯ, нуться, *док.* Однокр. до перехльобуватися. *Вулицею енучко пройшла дівчина в порожнистом через плече, і вона, перехлюпнувшись із відер, сказала молодому енігеві: «Жить-жить»* (Стельмах, I, 1962, 183); *Кров у тілі перехлюпнулась й запульсувала жвавіше* (Кол., Вибр., 1947, 61).

ПЕРЕХЛЮПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* і **через що.** Хлюпати через що-небудь (про рідину). — *То що там? Перехлюпує* [вода] *через щити? Знову укладаєтеся?* — *загомонів Трифон, уже поінформований з греблі* (Кодиба, Нові береги, 1959, 413); * Образно. *Це мажорне, радісне почуття, що заполонило нашу красою життя перехлюпує, здається, через самі вінця у вірші Тичини* (Поезія.., 1956, 89); *Був* [Василь] *блідий і якийсь ніби урочистий. Та урочистість аж перехлюпувала з очей* (Мушк., Серце.., 1962, 300).

ПЕРЕХЛЮПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Хлюпуватися, переливатися через що-небудь (про рідину). *В земну глибінь.. поволі-поволі опускається тарпеда-цебро і так само поволі підіймається вгідпи, важко перехлюпуючись* (Гончар, Тронка, 1963, 75); * Образно. *Над лісом пав місяць-повень і перехлюпувалось через береги бездонне небо* (Збан., Доля, 1961, 33); *Буйні тепші квіти усіт бари і пагорбів залили все довкола хати, полізли по стінах до даху, перехлюпуючися через тини і паркан крученими пагінчики, витими проядками, виноградом* (Вітч., 1, 1965, 155); // *перен.* Вихрнастися хвилями, хвилюватися під дією чого-небудь. *Чи є більша втіха для ока, ніж буйнування зелених нив, що, доки сягне око, перехлюпуються сизими хвилями?* (Горд., II, 1959, 274).

ПЕРЕХМАРИТИ, рить, *док., безос., розм.* Розійтись (про хмари); випогодитися.

ПЕРЕХНЯБИТИ, блю, биш; *мн.* перехнябимо, *док., перех.* і чим, *діал.* Перехилити (у 1 знач.). *Незручно перехнябивши під тягарем голову, помелюшко,*

по-дитячому усміхався [Юрко] (Коз., Вибр., 1947, 47); *Отець Миколай, старанно, пакаля зубами і обличчям, як ота гидь, що так налякала його, перехиблював у сей пацюку* (Стельмах, I, 1962, 486); // Перекмикуватися. *Дядько поправив шапку і недовірливо перехиблює плечима* (Тют., Вир, 1964, 175).

ПЕРЕХИБЛЯ́ТИСЯ *див.* **перехиблюватися.**

ПЕРЕХИБЛЯ́ЛЕНИЙ, а, е, *діал.* 1. Діспр. пас. мин. ч. до **перехиблю́вати.** *По тому, як у Ярошенка була хащаюк перехиблена безконирка,.. можна було догадатися, що новина .. горошу* (Речм., Бесіл. грош, 1961, 343).

2. *у знач. прикм.* Який перехиблився. *Старі високі груші кривали гіллям убогу перехиблену хатину* (Н.-Лев., III, 1956, 335); *Задихана, перехиблена під вагою напірника, Поля була вже* (Гончар, Людина..., 1960, 255).

ПЕРЕХИБЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.*, **ПЕРЕХИБНУ́ТИСЯ**, бнеться, *мн.* перехибля́ться; *док.*: *діал.* Перехилятися (у І знач.). *Він почав ходити по хаті, перехиблюючись на ході* (Н.-Лев., III, 1956, 240); *Візок скрипів, загрозливо перехиблювався* (Мушк., День..., 1967, 22); *Качуринська хата була малесенька, стара, ще й набік перехиблялась* (Н.-Лев., III, 1956, 323); *У хаті пролунав глухий вибух, Литка заточився, перехибнувся і впустив обрід* (Епік, Тв., 1958, 312); // Перекмикуватися. — *На лавиці же, навпаки,— обізвалась од печі Марія,— а що додому дотіг? — Мамо, ну, приніс же на дні кошарські книги,— аж перехибнувсь обабіч хлопчака* (Стельмах, I, 1962, 303).

ПЕРЕХО́В *див.* **перехо́ви.**

ПЕРЕХОВАНЕ́ЦЬ, вця, ч. Той, хто перехо́вується. *В цьому червонуватому півсмерку ворушилися і вовтузилися темні тіні і бліді лиця перехованців* (Смолич, II, 1958, 33).

ПЕРЕХО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **переховати́**[2]. *Він* [збірник]. *я певний, благополучна дідові до мене і так само благополучно буде перехований од тих, кому його не треба читати* (Коцюб., III, 1956, 344).

ПЕРЕХОВА́ТИ[1], ію, ієш, *док.* Сховати, схоронити всіх, багатьох або вс., багато чого-небудь, одного за одним. *Одну за другою в бриг Свої перлини ти ховав В землі, поки переховав Все те, що в світі жило, має* (Щог., Поезії, 1958, 194).

ПЕРЕХОВА́ТИ[2] *див.* **перехо́вувати.**

ПЕРЕХОВА́ТИСЯ *див.* **перехо́вуватися.**

ПЕРЕХО́ВИ, хо́ви, *мн.* (*одн.* **перехо́в**, у, ч.), *розм.* Дія за знач. **перехо́вувати, переховати́**[2] і **перехо́вуватися, переховатися.** *Побоялася* [хлопці] *.. і таємна крадіжка, слови та перехови, та нічні пропої накраденого спали їх товариською роботою...* (Мирний, II, 1954, 160).

ПЕРЕХО́ВОК, вка, ч., *діал.* Схованка. — *Утечу тепер.. Але куда* [куди] *йти, не знаю, де переховок мати, не знаю* (Хотк., II, 1966, 103); *Розпитає* [Грицько] *ні речі по селу й тоже їх людям в остриках або закопував десь у дворі. За якийсь час віддавали злодіям ті речі, а вони за переховок йому платили* (Март., Тв., 1954, 318).

ПЕРЕХОВУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перехо́вувати і перехо́вуватися.** *Панас Петрович мав точно візнаписа.— знають ли ні Радивонові сусіди про переховування Аршина Товчигречки на подвір'ї в Оверка Марченка* (Епік, Тв., 1958, 443); *Розробили ми також і досконалу систему переховування зошита та олівців. Найретельніша есесівська проникливість була безсилою перед цією системою, вона так і не викрила дорогих нам речей* (Коз., Гарячі руки, 1960, 74).

ПЕРЕХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕХОВА́ТИ**, ію, ієш, *док.*, *перех.* 1. Ховати кого-, що-небудь від когось, укривати якийсь час. — *В кожному селі полтавські матері переховують як не однаго, то кілька опівнощі* (Гончар, IV, 1960, 76); — *Ти нема де в вас приспинити на переховати крадену кавецю на якийсь там час?* — *Бонковський щиро признався в оповісти за свою крадіжку та шахрування* (І.-Лев., III, 1956, 172); *З тривогою в голосі додав* [Опишко]: — *Вовись я, сину, щоб більяки не забрали нашого коня, переховати нема що треба* (Цюпа, Три явори, 1958, 29); // *від чого.* Стануть притулком у негоду, спину і т. ін.; захищати. *Цей міг і ці мати, що стільки медуя й бджола набрала, що стільки раз переховувала мене... — все це пропаде* (Мирний, І, 1954, 279).

2. Ховати, приховувати ще раз, повторно, а іншому місці. [К у к с а:] *Як це Антон постерігся, що я переховував гроші? Добре, що після того ще раз їх переховав* (Кроп., І, 1958, 175); *Хлопці мрії зразу збулися, йому чогось прийшло в голову: треба переховати галянки, щоб дак не якрав часом* (Вас., II, 1959, 380).

3. *розм.* Приховувати для того, щоб зберегти. *Дрібний буржуа, що переховує тисячі,— вірне державного капіталізму.* (Ленін, 43, 1974, 190); *Коли Вольф не прийде, то він сам забере гроші, переховає їх для нього, коли б вернувся пізніше з Угорщини* (Фр., VIII, 1952, 376); * Образно. *Жадобу любові і відповідний темперамент лумівав* [вдовиця] переховати аж до своїх пізніх похилих літ (Хотк., II, 1966, 161).

4. *діал.* Зберігати (у І знач.). *Коло хати мав* [Онуфрій] *бурдей, як Івонька в полі, лише багато менший. Там переси́джував із замилуванням уліні, а влітні переховував бджоли* (Коб., II, 1956, 46); *По обіді замикяв він у сітницю, де переховував різні папери, грамоти, метрики і привілеї* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 35).

ПЕРЕХО́ВУВАТИСЯ, ується, ієшся, *док.* 1 Ховатися де-небудь, укриватися якийсь час. *Нічого іншого не лишалося, як звернутися до того жіночишка, бо переховуватися далі на цьому боці було небезпечно* (Коцюб., І, 1955, 352); *Вона* [хата] *вся розмалена і стояла пустою. Я там тоді переховувась* (Ю. Янов., І, 1958, 308); *Один тільки хлопчина майже чудом переховався за хоминам і розповів потім про різню* (Фр., І, 1955, 366); *Два поранених бійці, блукаючи в кроні з гори, вайшли.. до одної старої жінки переховатися од смерті й води напитись* (Довж., III, 1960, 354).

2. *розм.* Ховатися в новому, іншому місці.

3. *тільки недок., розм.* Те саме, що **зберіга́тися** 1 *Листи з малюнки* [Т. Шевченка] *переховувались у* [князя] *Гагаріна в Мезені, записаними в скрині* (Крим., Вибр., 1965, 605); *Він пішов у слюсарі, в подвір'я, де містилися слюсарня і переховувався свердлильний інструмент* (Коцюба, Нові береги, 1959, 14).

4. *тільки недок.* Пас. до **перехо́вувати.**

ПЕРЕХОВУВА́Ч, а, ч. Той, хто займається переховуванням.

ПЕРЕХО́ВУВАЧКА, и, ж. Жін. до **перехо́вувач.**

ПЕРЕХО́ДЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перехо́дити** 1. *Іншою, новою мірою вимірював він зараз нічну просторінь і чистого моря, його коси, обмілки, плутані броди, сходжені, переходжені за життя* (Гончар, II, 1959, 401).

ПЕРЕХО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПЕРЕЙТИ**, перейду, перейдеш, *док.* 1. *перех.* і *через що.* Йдучи, переправляючись через що-небудь або на другий бік чого-небудь. *Переходячи мостом бистру річку, якось глянула* [Химя] *в чистру воду, та й не пізнала самої себе* (Вовчок, І, 1955, 52); *Кінні козаки переходили* [плесо]., *а піших і запаси переплавили лоцманом на човнах*

і каліках (Стор., І, 1957, 397); *Не хочеться писарєві чоботи закалять, підійшов до калюжі та й не їхав, як через неї йому перейти* (Україна..., 1, 1960, 21); *Високий був у брамі поріг, дуже переступить не кожен міг. Не перейшла і я* (Л. Укр., І, 1951, 288).

◇ **Вико́вий шлях (доро́гу) переходи́ти (перейти́)** *див.* **вико́вий**; **Переходи́ти (перейти́) доро́гу (шлях і т. ін.)** *див.* **доро́га**; **Переходи́ти (перейти́) з хлібо́м і сі́лом** — зупиняти весільний поїзд, щоб отримати викуп. *Ще тричі із [молодих] переходили з хлібом і сіллю, торгувалися за викуп, і дружки жмутень були випрохують в другу корчму з горілкою* (Кучер, Трудна любов, 1960, 162).

2. *перех.*, *через що, чим і по чому.* Проходити якийсь простір, яку-небудь відстань і т. ін. *А ото такий У чорний ринг Через базар переходить?* (Шевч., І, 1963, 136); *Переходячи базаром, що на ньому було кілька рундуків із красним крамом та пшеничною сухою таранею, ми побачили фабриканта* (Досв., Вибр., 1959, 97); *Колись я хроми з вайлом, давно покинуті панами. І рад покоїв перейшов, Набитих зерном та мішками* (Шог., Посії, 1958, 197); *Перейшовши навшпиньках цих тридцять кроків, вона стала перед дверима* (Смолич, І, 1958, 89); * Образно. *Буду пісню дзвенїти, і жужжатись, і мужніти,— через довгі моєми переходить і рости* (Тич., II, 1957, 7); * У порівн. *Прекше [Дідок] той вік, мов поле перейдач, Квітчастеє, веселе та зелене...* (Гл., Вибр., 1951, 87); // Рухатися через що-небудь. *Зумів же чуть, як переходять коні Крізь дерево плодове та високе* (Рильський, І, 1956, 62); *Наше мистецтвання на час було перервалося, доки через наш колхоз переходив фронт* (Ю. Янов., І, 1954, 68); *Минула витязя рана сукно, але куля перейшла плече наскрізь і він не міг способу перекопатися, ні в тілі що не лишилося* (Мик., Вибр., 1956, 459); // *тільки док., у сполуч. із сл.* т а н е ц ь, *діал.* Протанцювати (танець). *Він танець ча два перейде* (Сл. Гр.); // *перех.* Оходжувати своєю дівчину, пошировуватися на що-небудь. *Перейдуть по середньому Довгими рядами Всі щасливі сопилки* (Фр., XIII, 1954, 452); *Помирний передвзір перейшов поступово по всіх палубах* (Ю. Янов., II, 1958, 77); // Проходить повз кого-, що-небудь. *Ідійшов до їх сусіда, привітався та й каже: — А чи чули ви, що коло Чорного гаю розбій? Ми перейти... тудою, чутно, ани переїхати* (Вовчок, І, 1955, 357).

◇ **Не [жо́дтй] перейти́ хати** — бути дуже злобним, хворим. *Годі я не можу й хати перейти* (Олесь, Вибр., 1958, 73); **Ні перейти́, ні переле́тіти** *див.* **перелі́тати**; **Перейти́ світ** — побувати у багатьох місцях, дуже багато побачити. *Хоть [хоч] би я світ перейшла, то такого приятеля з собі не найду, не привезно, не зазнаю* (Черемш., Тв., 1960, 12).

3 *неперех.*, *розм.* Те саме, що **проходи́ти 1**. *Сестрицій товаром ідє до дверей пятій стіною, щоб не переходити повзе громади, скупченої посеред темницї* (Л. Укр., II, 1951, 477); *З подивом позирала на нього Мирослава, коли він переходив коло неї* (Фр., VI, 1951, 15); [Ухранцюк:] *Що ж це — всі вже перейшли? Нікого немає?* (Мирний, V, 1955, 133); *Стрілець пригнувся [Матвій] до своєї вимушки, але каси людей у вихідних дверях затримали його. Боротися з цими він не міг, тому стояв, доки всі перейдуть* (Григ., II, 1958, 265); // *безос.* *Люди помалу почали розходитись по своїх робочих місцях. Але тут несподівано на високому штабелі з'явився Іван... Між людей перейшло:* — *Верхи!* (Мур., Бук. повість, 1959, 35).

4. *неперех.* Йдучи, переміщатися з одного місця в інше. *Вони переходили від екіпажу до екіпажу, урочисто оглядаючи перед маршем свої машини* (Собко, Запорука..., 1952, 3); *Кілька разів його зустрів Галя, але йустимко мовчить. Він тільки переходить з вишняка під верби* (Багмут, Опів., 1959, 14); *Розмова Палі почала доходити ще глухіше — очевидячки, жінка перейшла до тому через невидиму стіну* (Ю. Янов., II, 1958, 157); *Він спочатку читав листи, сидячи на канапі, далі перейшов на стілець у протилежний кут кімнати* (Муш., День..., 1967, 171); * Образно. *Я живу тобою [земле] і для тебе, Вийшов з тебе, в тебе перейду* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 49); // Змінювати місце свого проживання. — *Знаєш що, Василинко! Кидай свою кварму, переходь до мене та й будемо жити вдвох* (Н.-Лев., II, 1956, 122); *Розум жие Тодї [тоді] в старій хатинці, Тепер вийшов, Жить перейшов В мальованім будинку!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 187); *В останній час до нього перейшов жити якийсь товариш* (Ю. Янов., І, 1958, 110); // Міняти місце роботи. *Данило Вигон зайшов до Кожади вранці і покаже на стіл берданку: — Здаю пост, Семене Федоровичу. — Це ж як? — Переходжу до трактористів* (Зар., Па... світ, 1957, 239); *Олександр перейшов на військовий завод ще восени* (Панч, О. Пархом., 1939, 24); // **Почина́ти займа́тися чим-небудь і́нши́м, розпові́сти що́сь і́нше.** *Незабаром до війни дід Харко перейшов на бджоли — колгосп уже мав і велику пасіку,— почесна праця на старість* (Ю. Янов., II, 1954, 164); // Міняти місце або форму навчання. *Поїхав [Тоня] до Вітаминів тіє на радіозв'язок іх в жетою тепляє вашатувати, а тому, що там треба замінь, бо найближчий його друг Сашко Литвиненко в осені переходив бо інституту на стаціонар — радіоєк пасував його вчитися* (Гончар, Тронка, 1963, 163); *Комерційний інститут... в покинув Багато малював, особливо карикатур, і твердо вирішив перейти вчитися до архітектурного інституту в Києві* (Довж., І, 1958, 18); // Ставати учнем наступного класу, студентом вищого курсу. *Дівчата разом пішли до школи, разом переходили в класу в клас* (Ткач, Племʼя..., 1961, 8); *Любий Мишка! ...Вказали в комітеті, що ти, перейшовши на другий курс, почав далеко щедріше розсилати листи, ніж було перше* (Л. Укр., V, 1956, 8); // *у сполуч. із сл.* о ч і. п о г л я д. Повертатися на кого-небудь іншого або щось інше. *Від образів його тяжкий погляд перейшов на дівчину, і її налякали й дивові очі, й темерні зуби* (Стельмах, І, 1962, 343); //Переважатися під одних до інших (про предмети). *Кобзар виказарив, а козаки — Аж Хортиця стенься — Метелиці та запака Гуртом подирають; Купель ходить, переходить, Так і вистає* (Шевч., І, 1963, 74); *Запах бажаність, що перейшли че через одну тисячу людських пальців, зовсім оздоровив Катерину* (Вільде, Сестри..., 1958, 102).

◇ **Перейти́ кра́ю сві́ту й ре́шето да́ти.** *сві́то.*

5. *неперех.* **Покинувши кого-, що-небудь**, приєднуватися до іншого або інших. *Здавалося їй, що її прихильники відчувались від неї й переходить на сторону її мужа* (Март., Тв., 1954, 296); *В Сибір на бік революції переходять робітники армій, що повертаються з Далекого Сходу...* (Головко, II, 1957, 311); *Шотландське лицарство усе перейшло Служити в англійську військо* (Л. Укр., І, 1951, 354); [Леся:] *Нехай жене породив інший клас, не той, до якого належать всі мої друзі, але я перейшла на позиції їхнього класу* (Смід., Чорнотроянда, 1955, 27); // Змінювати віроспові́дання, приймати нову релігію. *Отоплені жадобою влади й багатства, чимало нащадків старокалівських і дворянських родів, як-от Іремія Вишневецький, зрадивши свій народ, щоб вільніше було його грабувати, перейшли в католицтво* (Довж., III, 1960, 76); *Марина зрадила Вкраїні, в татарську віру перейшла* (Сос., І, 1957, 357).

6. *неперех.* Ставати власністю іншого, потрапляти в розпорядження до іншого. *Стоїте ви, безрадні, і дивитеся, як одна за одною переходять ваші покоївки в панські руки* (Хотк., II, 1966, 375); *Вранці дружина йде на роботу, син і бабка — до школи. З другої половини дня стіл переходить у їх розпорядження* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 159); — *В нашій оселі жили чужі люди; наше добро, певно, перейде тобі в чужі руки* (Н.-Лев., I, 1956, 173); // **Передаватися у спадщину.** *Дім і прадіди Микитині усе було у славному сипенкому містечкові Конотопі сопішками; так від отця до сина.. сотенство і переходило* (Кв.-Осн., II, 1956, 152); *Васильна усе потішав Давида, що після її смерті грунт перейде Давидові* (Стельмах, I, 1962, 138); // **Передаватися кому-небудь.** — *Як тебе, дівчино, звать?* — *Так, як хліб жують,* — *одразу відповідає та, і під красно окресленими губами тремтить пеньком вирізані ямочки. Її усмішка переходить і на обличчя Якова:* — *Чия ж ти розумна така?* (Стельмах, I, 1962, 325); *Радість Марини перейшла і на Мар'юталі сумні очі почали тихо загоратися* (Мирний, III, 1954, 178); *Фред позіхнув так, що мало рот йому не розірвся. За ним — Кесар. А там уже й на Мануйлову перейшли ті позіхи* (Збан., Курця. о-ви, 1963, 85); // **Пошиюватися** (про хворобу, пошесть і т. ін.). — *Ваш виноградник заражений, на корінцях нарост, вона може перейти на сусідні виноградники...* (Коцюб., I, 1955, 217).

◇ **Переходи́ти з рук у ру́ки (до рук) — по черзі захоплюватися якоюсь річчю, ставати (кимось) здобиччю** (під час воєнних дій, заколоту і т. ін.). *Під час громадянської війни селище разів із двадцять переходило з рук до рук* (Панч, II, 1956, 56); *Шанці один за одним переходили до рук атакуючих* (Добр., Очак. розмир, 1965, 79).

7. *неперех.* **Минати, проходити** (про час, події і т. ін.) *Ми в тісті в ранку до ночі не розвиднялось, теща — істи варить та внука бавить. День за днем, ніч за ніччю — так життя й переходило* (Мур., Бук. повість, 1959, 5); *Холод той Не уб'є життя. Перейдуть віки, Омиє дитя* (Рудан., Тв., 1956, 69); *Зрозуміє, мабуть, щось і Васютка; бо, скоро перейшли похорони, зразу одхлинаишись гетьманові, повернув до свого двору* (П. Куліш. Вибр., 1969, 156); // **Минати** (про хворобу, емоції і т. ін.). *Моя первовість ніби переходить. А як вона минає, а сили приплдать, то я знов.. хочу у вісти* (Стеф., III, 1954, 228); *Знахурки вислухала, висловала все дочиста на ній: — Не бійтеся,— каже, — воно перейде. Це, відай, на пропасницю зависнилось, або від пимилиць, перейде* (Март., Тв., 1954, 46); *Хіврина досада трохи перейшла, вона подумала: «За що ж я дівчину вилаю»* (Григ., Вибр., 1959, 113); // *тільки док., перех.* **Перехити** кого-, що-небудь. — *Так,— сказав лікар.— Цей камінець трьох бажань перейшов уже багато поколінь* (Ів., Вел. очі, 1956, 78); [**Б а б у с я:**] *За радість за твою спасибі, вовю. Від неї легше ніч по перейти* (Лев., Драми..., 1967, 147); // *безос., розм.* **Перевалюватися через якусь вікову або часову межу.** *Любов Касянівна вийшла в кухню збудження від багатолюдства і хвилювання. Хоч їй вже перейшло за п'ятдесят, але в цю хвилину її можна було дати щонайбільше сорок п'ять років* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 47); *Ви певна, ви надвечір'я, Чи за північ перейшло — Тільки в'їду на поворі'я, А круг мене — все село* (С. Ол., Вибр., 1959, 72).

8. *неперех., розм.* **Припинятися, переставати** йти (про опади). *Вино саме тільки перейшов дощ, і скрізь по вулиці калюжі були* (Україна..., I, 1960, 21); *Гарно ж було, як гроза перейшла, що й сказати не можна!* (Тич., I, 1957, 243); *Завірюха трохи перейшла; де в яких хатах уже засвітили* (Л. Янов., I, 1959, 54); // *тільки недок.* Випадати (про дощ). *Тут останніми часами переходили дощі, але не затяжні, а тих, ерамові,— годинні, і знов ясне небо* (Л. Укр., V, 1956, 54).

9. *перех. і неперех., також через що, за що.* **Перевищувати що-небудь. Видатки так значно переходили доходи, що про дальші поїздки не можна було більше й думати** (Кобр., Вибр., 1954, 92); *Багато чула Маруся про сю Гадзичну... але те, що побачила тепер, перевищило всі оповідання* (Хотк., II, 1966, 143); *Жир у його, позбавленому крові, тілі перейшов за сорок перший градус* (Донж., I, 1958, 318).

◇ **Перехо́дити (перейти́) межу (міру, че́рез край** і т. ін. і) **не дотримуватися, не виконувати чого-небудь.** *Офіцер збагнув, що перейшов межу потрібного такту в дотиші, видавив вимушувану рокаму посмішку, перевірив, як вона вплинула* (Еник, Тв., 1958, 547); *б) виходити за межі допустимого. Його жарти й штукарство часом переходили через край і були трохи грубуватп й навіть вульгарні* (П.-Лев., II, 1956, 65).

10. *неперех., діал.* **Перестовувати** (про тісто). *І ніч посвала, і діжа перейшла... Насилу опівся сам-так справилися* [Оксана з матір'ю] (Кв.-Осн., II, 1956, 438).

11. *неперех.* **Починувши або закінчивши що-небудь, братися за інше, звертатися до іншого.** *Переходжу тепер до інших справ* (Коцюб., III, 1956, 278); *Гавриляк уже збирався перейти до обрання президії зборів, коли раптом слова попросив Сергій Рудь* (Голов., Тополя..., 1965, 92); *Мар'ян Хомаха іще довго балакав би про свого високого політика, коли б Антін не перейшов зразу до діла* (Чорн., Вибол. земля, 1950, 26); // **Переключатися з однієї теми розмови на іншу.** *Зараз же по тім розмова переходила на телиць, курей, на господарство, відтак знов за ініціативою веселої баби чергала до попередньої теми* (Хотк., II, 1966, 405); *Непомітно розмова перейшла на сподаш про Освенцим* (Хижняк, Тамара, 1959, 293); — *Ти, мабуть, багато світу об'їхав? Ге ж?* — *перейшов Кузьма на свою любиму тему* (Тют., Вир, 1965, 112).

Перейти́ від слів до діла — покінчивши з балачками, взятися до роботи. *На подив Ференця, Вигя, виявляється, негайно перейшов від слів до діла* (Гончар, III, 1959, 253).

12. *перех. і неперех.* **Міняти спосіб дій, починати діяти інакше.** *Куркульня переходила в одвертий наступ, це було очевидно* (Еник, Тв., 1958, 94); — *Ви на мене не кричіть,— переходить на офіційний тон Підгорний,— я таких уже бачив!* (Зар., На.. світі, 1967, 123); *І походець насторожився. З рисі перейшов на важку ходу, почав прясти вухами. А далі зовсім став* (Мокр., Слід..., 1969, 11); *Баявіст перейшов на швидкий танок.. Пари завирували хутчіше* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 97); // **Змінювати спосіб виробництва або методи роботи, основи господарства** і т. ін. *Він прочитав ось, не вибираючи з газети, про життя інших сіл, та й хай подивляться. І це не за ігрими ж. От у селі Ковалівці.. провадиться землеустрій і переходять на многопілля* (Головко, II, 1957, 132); // **Використовувати одне замість одного.** — *Чого ви, так би мовити, зуби скалите?* — *остаточно розгубився* [Миколай Денисович] *пригадані слова з святих писань і переходить на свою звичну мову* (Стельмах, I, 1962, 410); *Немає і гармошки вже* [у Гриценка], — *на балалайку перейшов* (Головко, I, 1957, 344); // **Змінювати форму звертання до кого-небудь.** *Катря добре знала, що це означає, особливо тоді, коли Панко ще й переходив у розмові з нею на «ви»* (Кучер, Трудна любов, 1960, 308); *Дядько Себастіян назвався у жіцок пластатодицького, витягнув пакаді-*

ченій кетлі каламі, обурився, одразу перейшов на «ти» (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 253).

◇ **Перейти на легкий хліб** — перестати працювати; діставати все необхідне для існування, не докладаючи великих зусиль. — *То що ти собі думаєш, Тимофію? На легкий хліб перейти?* — *Мовчить, тату, при чім легкий хліб,* — невесело відповів Тимофій. — *Моє начальство до першого примарюху: розійшло землю по правді — і піду за чепігами* (Стельмах, II, 1962, 30).

13. *перех.* і *неперех.* Поступово змінюючись, перетворюватися в що-небудь інше. *Короткі зимові дні швидко змінювались ночами, а ночі, осяяні тисячами електричних вір,.. непомітно переходили в дні* (Коцюба, Нові береги, 1959, 452); *Мирна зладіж Синюхи поволі міняла барви. Синява непомітно переходила в жовтизну, жовтизна бралася оранжевим* (Коз., Гарячі руки, 1960, 146); *Зненацька лавалося хлипання, спершу тихше, а далі все голосніше й голосніше, і перейшло, нарешті, у голосні завиві плачу* (Гр., I, 1963, 246); *Від капіталізму людство може перейти безпосередньо тільки до соціалізму, тобто до єдиного володіння засобами виробництва і рівнодіяу продуктів на користь роботи кожного* (Ленін, 31, 1973, 174); // Мати що-небудь своїм продовженням, з'єднуватися з чимсь іншим. *Рожеві хмари непомітно переходили в зарості очерету, крізь які лише де-не-де пробивалася сонячна зибіть повноводої Сир-Дар'ї* (Тулуб, В степу.., 1964, 250); *Підборіддя дівчини так непомітно і красиво переходило у шию.., що вже із-за цього можна було б зацікавитись нею скульптору* (Томч., Готель.., 1960, 6).

ПЕРЕХОДИТИ, ходжу́, хо́диш; *док.* 1. *перех.* і *неперех.* Пройти, обходити все або багато чого-небудь, все цілком, всюди або ходячи (про всіх або багатьох). *Довгі, плутані шляхи на Україні переходив хлопець після тої страшної ночі, призвичаїв Бондуна від тавської кари* (Ле, Побратими, 1954, 4); *Сильні дідові ноги, трохи колесом, ноги переходили* (Вашш, I, 1956, 33); [К о с т ь:] *У нас такий кожушок в, що всі в ньому переходили до школи* (Вас., II, 1960, (71).

2. *перех.* Проноситися повз, між щось інше (про одяг). *Нахмарі хати переходять панські шати* (Номис, 1864, № 1615).

3. *неперех., розм.* Змінити хід, шти інакше (у гри в шахи, шашки і т. ін.).

4. *неперех., розм.* Носити плід більше природного строку при вагітності.

ПЕРЕХОДО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **перехідний** 1. *Люблю тебе, дова переходова, за смутний вид, за зломи, за очі — за рух їрій і за ніжне слово, за владне стакс і непокірне вліт* (Сос., I, 1957, 169).

ПЕРЕХО́ДОМ, *присл., розм.* По дорозі. *Переходом в чистім полі Зацвіли волошки* (Чуб., V, 1874, 136).

ПЕРЕХО́ЖИЙ, а, е. 1. Який іде, переходить з одного місця в інше, перебуває де-небудь під час переходу чи подорожування. *На той час лучилось у селі перехожі москалі* (Мирний, I, 1949, 139); *Під осокором, недалеко від будинку, скідали перехожі солдати* (Скл., Хазяїн, 1948, 38); // Який, переходячи з місця на місце, просить милостиню або йде на богомілля. *Я людськи жила Правда, о з панами Кривда.. Про це співали перехожі старці-кобзарі, мандруючи із села в село* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 6); *Іванко оглянувся. Біля нього крутив стовп калікі перехожий Миколай* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 222).

2. *у знач. ім.* **перехі́жий, жого, м.; перехі́жа, жої, ж.** Людина, що, проходячи повз когось, через щось, іде куди-небудь у якому-небудь напрямку. *Правда, що зловили десь у лісі молодиця непевного, та.. й зовсім безвинний перехожий часом був схоплений* (Вовчок, I, 1955, 361); *Навколо було тихо, безлюдно. Лише зрідка показувався перехожі: якась жінка з кошиком у руках.. спалах у ярок, якийсь літній чоловік в рибальською сіткою спустився до берега* (Коцюба, Нові береги, 1959, 390).

ПЕРЕХОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕХОЛО́ДИТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Охолоджувати все або багато чого-небудь, усе цілком.

2. Охолоджувати надто сильно, більше, ніж слід.

ПЕРЕХОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перехолоджувати**.

ПЕРЕХОЛО́ДИТИ *див.* **перехолоджувати**.

ПЕРЕХОЛО́НУТИ, ну, неш, *док.* Дуже прохолонути. * Образно. *Дружки ми, а пройдуть літа, І, може, стрінемось не ті; Душа, мов пустка неозрита, Перехолоне у чутті* (Граб., I, 1959, 65).

ПЕРЕХОПИ́ТИ *див.* **перехоплювати**.

ПЕРЕХОПИ́ТИСЯ *див.* **перехоплюватися**.

ПЕРЕХОПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перехопи́ти**. *Стежачи за колоною, Самійв чекав сигналу капітуляції.. Адже звідти вже виразно видно, що дорога перехоплена, що вона зайнята радянськими військами* (Гончар, III, 1959, 450); *То не була ненароком пущена чутка, перехоплена вакелами від своїх панів* (Мирний, III, 1954, 185); *Невеличка торбинка, перехоплена мотузяк через груди, висіла у нього на плечима* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 3); *Добродій Барвистий у солом'яному брилі, перехопленому чорною стрічкою, лежав у саду* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 225); *Перед світанням під'їхав* [Терентій] *до невеличкого села, перехопленого звязу підковою лісу* (Стельмах, I, 1962, 498).

ПЕРЕХОПЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕХОПИ́ТИ**, хоплю́, хо́пиш; *мж.* **перехо́плять**; *док.* 1. *перех.* Зупинити кого-, що-небудь під час руху. *Василину йде до хати молодої. Тут його перехопив гурно хлопців, які вимагають викупу за дівчину* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 302); *Він розкинув по всіх шляхах невеличкі засоки, наказавши їм перехоплювати й вертати всіх, хто їхав до Базавлуку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 407); *Вітла, біла* [Маруся], *поки, вискочивши з хати, не зоступив чоловік їй дорогу і не перехопив* (Хотк., II, 1966, 256); *Після спектаклю я перехопив на Сумській такі й одяг спершу Тамару, а потім Олену додому* (Грим., Подробиці.., 1958, 83); // Затримувати те, що тече. *Мелашка одразу запнахала так, що сльози полилися в її ней річкою на стіл. Вона ледве встигла перехопити їх рукавом* (Н.-Лев., II, 1956, 341); * Образно. *В одну ніч снігу поторопіли, і коли вранці блискуло гаряче сонце, тисячами струмків вже мчали в долини, доки їх не перехопили ріки* (Гжицький, Опришки, 1962, 250); // Незадоганяти у дорозі з метою затримання. *Князь Святослав велів двом тисячам кінних вій негайно переплисти Дунай і мчати лівим берегом до Доростола, щоб перехопити болгарські лодії* (човни) (Скл., Святослав, 1959, 355); // Зустрічати, йдучи назустріч (під час полювання або переслідування). — *На світанку правела я Михайла до лісу, показала, якою дорогою йти, щоб міщі не перехопили* (Жур., Дорога.., 1948, 40); // Перегороджувати шлях військам ворога під час війни. *Перехопити дорогу;* // перен. Вибирати зручний, слушний момент. *Послухавши трохи, Шеволенький перехопив коротку паузу і, немов у щілинку, вставив свою фразу* (Жур., Звич. турботи, 1960, 22).

2. *перех.* Брати собі, затримувати в себе те, що перемішається, звичайно беручи його руками. — *Це ви мені несете?* — *зупинив її Довбиш, перехоплюючи стільці у своі руки* (Мирний, III, 1954, 209); *Іванко перехопив каліці в свої руки і вже сам перевертав заплаку,*

яка спаї слухняною (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 209); *Попручник підйшов до крана. Слинько стояв поруч, готовий при першій же помилці перехопити дерев'яну ручку* (Шовк., Інженери, 1956, 241); // Передавати, перекидати з однієї руки в іншу. *Потім, зіщурившись, пильно заглядів* [сторож] *до печі, перехоплюючи руками, жмурячи з посвітлих жарин горіщих* (Стельмах, I, 1962, 258); // Брати, хапати чужу руку або руки в свої з метою припинити якусь дію. *Стадницький рішуче підхопив палий над головою хлібороба. Але панську руку перехопив чорна селянська* (Стельмах, Хліб.., 1959, 50); *Витя і замахнувся вдарити, щоб розбити її об паркан. Але Бондарчук мигом перехопив руку Геннадія* (Вол., Місячне срібло, 1961, 98); // Ловити, уловлювати (радіохвилі, промінці і т. ін.). — *Вимірюй* [Мамура] *на годинник, де сніг лиш тьмяно перехоплював сонячне проміння* (Стельмах, Правда.., 1961, 114); *Нічого подібного в світі постів вагнер, але все навколо було спокійно. Жодного підозрілого диміка на обрії; чутливі антени не перехоплювали жодного обривку ворожого радіошифру* (Трубл., Шхуна.., 1940, 127).

3. *перех.* Затримувати кого-небудь, раніше за інших пропонуючи щось. *Лівобуч від Дніпра недалеко буди й Кайманч, де жили греки-херсоніти — хитрі, жваві, спритні люди, що завжди тут перехоплювали гостей і вміли краще, ніж усякі й шукерці, торгувати* (Скл., Святослав, 1959, 334); // Захоплювати що-небудь призначене для інших, випереджши їх. — *Що вони робитимуть? — обернувся до голови здивований скульптор. — От Та хіба ви не знаєте? Штучне запилення.. — Здрастуйте, дівчата! — гукнув, зводячись навшпиньки, голова. — Вдячні ви вас скаржаться, перехоплюєте нашу роботу...* (Гончар, I, 1954, 506); *Сазоновський озлився на двері й розповідав: — На вокзалі сьогодні листа перехопив — вакансій у «Голос праці»* (Голошко, II, 1957, 142); *Арсен перехопив рахунок, запалив, і вони пішли до воріт* (Дмит., Розлука, 1957, 163); // Привласнювати те, що належить іншому або іншим. [Сокиручкін:] (*Вичить, як Надія поривається сказати щось, перехоплює ініціативу*). *Ви про солому, а Надія ось Мені за хміз виказувати буде* (Підс., Жарти.., 1988, 9); *Михайло з подивом вирізнив на Федорці, посміхнувся: — Ти мої думки перехопив, Федю Мені още тебе подумалось: «Заснути б під оцим дубом, лягтися з ним і бачити все те, що діятиметься...»* (Збан., Сосновець, 1961, 437); // *перен.* Ловити, підмічати чий-небудь погляд, рух і т. ін. *Вона ж у тривозі сумній, вона спереже ухом кожнісінькі салавейка, перехоплює оком усякий погляд, сама на лиці мінлючись* (Вовк, I, 1955, 171); *Краще не дивитись учителеві у вічі, але не дивитись неможливо: його очі перехоплюють кожний їх рух* (Донч., V, 1957, 515); *Дарка випадково перехопила її тонкий переозимення поглядів з Стефаном Сидір* (Пільщо, Повнол. діти, 1960, 107).

4. *перех. і неперех., розм.* Перебивати, переривати чию-небудь розповідь, розмову і т. ін. [Катерина:] *Все плаче та обзивається!.. Чого ж тобі ще бракує.. Усі тобі завидують, а ти...* [Сотничиха (перехоплює):] *А я завидую найбільшій хуторянці. З малим і в простій хатинці була б щасливіша!* (Стор., I, 1957, 200); *На другій парці розговорилися. Говорили всі, перехоплюючи один одного* (Кощов., I, 1955, 44); — *Коли ж ти знаєш усюди, де що діється, та скажи мені, бабусю, що робить тепер...* — сказала Оленка.. *А бабуся перехопила та й каже: — Дем'яна?* (Кв.-Осн., II, 1956, 197).

5. *перех.* Обхоплювати рукою або руками кого-, що-небудь. *Василина.. рвалась в обіймах, але міцні руки Салованя знову перехоплюють її стан* (Стельмах, I, 1962, 583).

6. *перех. і без додатка.* Стягувати що-небудь в якомусь місці. *Цаїпасте платтячко огортало її кружну постать, перехоплюючи в талії* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 193); // Обвивати, оперізувати що-небудь чимось.

7. *перех.* Розташовуватися поперек чого-небудь. *Коли що-небудь підводився, то з ним підводилася і розпрямлялася його тінь і ставала такою довгою, що перехоплювала весь луг* (Тют., Вир, 1964, 253); *Ріка перехопила пів'перек усю вузеньку долину, на якій лежить село* (Фр., III, 1950, 7).

8. *перех.* Здавлювати, стискувати (горло, дихання і т. ін.). [Долорес:] *Я сподівалася, що сей буде... але щоб так мою останню мрію в мусила зватні... (Голос її перехопило спазма стриманих сліз)* (Л. Укр., III, 1952, 369); *Тільки же це не сльози у знемозі Горло перехоплюють і цю мить* (Мал., Звенигора, 1959, 21); // Виникати спазму, припиняти на мить дихання. *Над ранок ударив мороз, сніг під ногами заріпів на високих нотах, голод перехоплював дух* (Собко, Стадіон, 1954, 246); *Лють перехоплювала Тарасові подих, придушений солодким димом надія* (Ільч., Серце жде, 1939, 76); // *безос.* — *Наша справа вистояти,— закінчив він тихо і відчув, як перехопило в нього в горлі... — Висловлю?* (Перв., Дикий мед, 1963, 402); *Стискає й справді мов узяв; дух йому перехопило, горло стиснуло* (Гр., Без хліба, 1958, 52); * *У порівн. Але, може, те, що вона враз замовкла, немов їй перехопило подих, надало цим словам такої сили, що стара жінка враженє відвела голову* (Жур., Вечір., 1958, 394).

9. *перех. і без додатка, розм.* Нашвидку, мимохіть їсти що-небудь. *Вже деякі* [обідяни], *виголодавшись, махнули додому хоч чого-небудь перехопити* (Мирний, IV, 1955, 254); *Несар кинув* [хлопців] *до їжі: — Перехопіть всухомятку, а на вечерю риби наловите* (Збан., Куркуль. о-ви, 1963, 48); *Вибори тривали мало не до смерку. Кому недалеко до хати, ті перехопили борщу* (Смолич, Мир.., 1958, 188).

10. *перех.* Розжившися чимось, діставши що-небудь. *Мати завжди підсовувала йому кращий шматочок: часи спекі якусь закомину, перехопить до їжі: — Перехопіть всухомятку, а на вечерю риби наловите* (Збан., Куркуль. о-ви, 1963, 48); *Вибори тривали мало не до смерку. Кому недалеко до хати, ті перехопили борщу* (Смолич, Мир.., 1958, 188).

10. *перех.* Розживатися чимось, діставши що-небудь. *Мати завжди підсовувала йому кращий шматочок: часи спекі якусь закомину, перехопить до сала, заріже курку* (Добр., Сл. солдатики, 1961, 98); * *Образно. Гіпатанка, ніби Прометей, Перехопила вогню в неба; Стрільками він пашить з очей* (Граб., I, 1959, 233); // Позичати що-небудь на денний час. *Був він відомий великий популярний поміж усіх гульвіс ликворем, в якого завжди можна було перехопити сотню або тисячу — під п'ятдесят процентів місячних* (Смолич, Мир.., 1958, 74).

11. *перех., перев. у сполуч. із сл. духом.* Дуже швидко перепрямляти кого-, що-небудь на другий бік річки, озера і т. ін. — *Я тебе другом перехоплю човном на той бік, а там чагарником, полем — ти й найдеш на шлях* (Кощов., I, 1955, 337); *Одного разу за її наказом він перевіз її на другий берег Дніпра, і хоч як йому було тяжко для рук, перевізши її одним духом* (Тют., Вир, 1964, 449).

12. *перех. і через що, за що, перев.* Вивільняти кваліфікість, не мати почуття міри в чому-небудь. *Янек надто пізно зрозуміє, що справді перехопив через край* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 54); *Мені присилося, що я попом служу... Перехопив смоктвець за межу* (Воронько, Коли я.., 1962, 139).

ПЕРЕХОПЛЮВАТИСЯ, ююся, ює*ш*, *недок.*, **ПЕРЕХОПИТИСЯ**, хоплю́ся, хо́пишся; *мн.* перехо́пляться; *док.* 1. Хапатися, схоплюватися за кого-, що-небудь інше. *Хвилювання потьмарило мозок, він мало не зірвався і ледве встиг перехопитися за іншій так заклякшою рукою* (Голов.. Тополя.., 1956, 74).

2. Швидко переправлятися через що-небудь. *Доки одні билися з хуторянами в річці та вздовж берега, інші з переможним гуканням уже перехоплювались по мосту на той бік* (Гончар, II, 1959, 251); *Ти не літнє збігалось зараз на тихатні? За одну ніч можна перехопитися через Чорногору* (Фр., IV, 1950, 432); *Довгенько-таки тягнули кошани порон побіля берега, та бачать, що вподовж Дніпра пісок не перепинять, от вони за весла та й перехопились по той бік* (Стор., І, 1957, 108); * Образно. *Ще в осені вона з кози* [запасами] *злазила та держалася,— скупилася і хлібом, і тополивом, думала перехопитись через зиму* (Мирний, IV, 1955, 287); // Перестрибувати через що-небудь. *Ся'мені молодецькі почутя прижмущують витрачать оверлю, і Куриленка перестрибува тіни або з рогожу перехоплювася через кунки вженого поплаву по дворах* (Лс. Ю. Кудря, 1955, 42); *Дійсчали до кінця* [провулка], *найшли миттю перехопився через скошений перелаз* (Еник, Тв., 1958, 411); * Образно. *Фактично роботу починали, коли стрілка годинника перехоплювалась за сьому* (Шовк., Інженери, 1935, 57); // Дути вздовж чого-небудь, через щось (про вітер). *Вітер вільно перехоплювався через плещину палуби, гнав за хвилею перекочувався через неї шаленими каскадами* (Смолич, Світанок.., 1953, 567); // перен. Перебиратися, переплазити куди-небудь, на другий бік чого-небудь. *Дорога зничка обминається довкола них, проскакує під стрімкою спиною, а потім перехопиться дірявим мостком крізь вовче, укрите сочистою зеленню провалля* (Хотк., II, 1966, 300); *Через тин з сусіднього городу необережно перехопилося стебло гарбузиння, що й маленький гарбузик перекинуло* (Мушк., День.., 1967, 52); // перен. Дуже швидко, неполідовно міняти кистрій, переходити з однієї теми розмови на іншу і т. ін. *Постійне плекотіння смішу, несподівані випалки його примушують дівчину перехоплюватися з легкого на серйозне, з веселого на сумне* (Вол., Місячне срібло, 1961, 33).

3. Неорічно замовкати. *Такенька стара Чайчиха словами мішається, і зупиняється, і перехоплюється — що се таке? Далі вже каже, що Яків доживав якогось чоловіка до себе* (Вовчок, І, 1955, 208).

4. *тільки неймен.* Пас. до перехóплювати.

ПЕРЕХÓПЛИВАЧ, а, ч. Той, хто перехоплює (у 1 знач.) кого-, що-небудь. *У Райси Павлівни, як виявилося пізніше, був чоловік. І невідомий, а льотчик-перехоплювач* (Цюпа, Краяни, 1971, 227).

ПЕРЕХÓРИТИ, *док.* перехорóбити.

ПЕРЕХОРУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., розм.* Те саме, що перехорóбити.

ПЕРЕХОТІ́ТИ, óчу, óчеш, *док., розм.* Перестати хотіти чого-небудь, втратити бажання робити щось.

ПЕРЕХОТІ́ТИСЯ, óчеться, *док., безос., розм.* Перестати хотітися. *Довго йому читав молитву суддя, аж купчина у Кирила Іванового стала мокра, уже йому хотілося спати, а то вже й перехотілося,— а той усе читає* (Мирний, І, 1954, 102); *— Я в кіно не пішла.— Чого? — А так, перехотілось. В останню мить передумала* (Гончар, Тронка, 1963, 51).

ПЕРЕХРЕ́СНИЙ, а, е. 1. Який перетинає що-небудь. *Тільки ми трохи вийшли за село, на перехресний шлях, напереймали нам чоловік вовом іде* (Вовчок, І, 1955, 216); *До перехресної межі було ще з добрий сажень* (Н.-Лев., III, 1956, 204); // Який перехрещується, зустрічаючись з ким-, чим-небудь. *Вітть вітри перехресні й зустрічні, Де ми любилась — до саду й до хати* (Мал., Зеленогора, 1959, 159); *Пропизані з усіх боків перехресними полядами мах, тітечок і свах, наче під стрічкими вітрами, вони* [лапті] *справді вбилися в одну рухливу ямарку* (Кол., Терон.., 1959, 178).

2. Який провадиться в двох напрямках, по перетинаючій (про сівбу сільськогосподарських культур і обробіток посівів). *Справедливість вимагає сказати, що і Клавдя дещо взяв від досвіду своїх кучерських, наприклад, перехресний спосіб сівби овимки* (Вол., Самодвити, 1952, 194); *— Хто обчинив перехресний посів пшениці? Бур'ян уже полягають, коли без перехресного сіяли* (Кучер, Трудна любов, 1960, 469).

3. Який ведеться з двох або більше пунктів по одній цілі (про постріли). *Аж ледве надбігли кілька кроків завагти, як підчали під перехресний вогонь з закінець і пляшки, який навчив їх край* (Стар., Облога.., 1961, 36); *Незважаючи на перехресний вогонь турків, козаки в одяг, до нитки просоченому крижаною водою, видерлись на вал й завдодіяли ворожими гарматами* (Добр., Очак. розмир, 1965, 351); * Образно. *Дакно не забуває про свої добре вихтованим нахіть в цьому перехресному вогні Дарчинів питань* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 186).

4. Який відбувається, здійснюється одночасно різними людьми (про розмову, дощит і т. ін.). *Василь Архипович так і розумів завдання вогнищика — в'язувати в перехресному допиті всі подробиці, деталі, які б посідячили, довели міру провини кожного в обвинуваченні* (Дор., Не повтори.., 1968, 251).

5. Який зв'язує віршовані рядки наперемінно. *«Кавказ» написано складно, спеціально винайденою автором* [Є. Плужником] *двадцятирядковою строфою, в якій два катрени з кільцевим римуванням доповнюються третім — з перехресним* (Не ілюстрація.., 1967, 286).

6. Який здійснюється шляхом перенесення пилку з тичинок однієї квітки на приймочку маточки іншої. *Треба нам'ятати, що Мироновська-808 здатна до перехресного запилення і перші насінницькі питомники треба розміщувати ізольовано від інших сортів* (Знання.., 11, 1967, 19).

ПЕРЕХРЕ́СНО. Присл. до перехре́сний. *Відразу ж після збирання кукурудзи поле перехресно лущимо лущильниками* (Колг. Укр., 3, 1959, 12); *Запилення у маку відбувається переважно перехресно за допомогою комах* (Ол. та ефір. культ., 1956, 256).

ПЕРЕХРЕ́СНОЗАПИЛЬНИ́Й, а́, е́. Якому властиве перехресне (у 6 знач.) запилення. *Біла зірниця.. належить до перехреснозапильних рослин, але іноді буває випадки самозапилення* (Ол. та ефір. культ., 1956, 188).

ПЕРЕХРЕ́СНОЗАПИ́ЛЬНИК, а, ч. Рослина з перехресним (у 6 знач.) запиленням. *Квасоля багатоквіткова, як правило, перехреснозапильник, але в неї спостерігається також і самозапилення* (Зерн. боб. культ., 1956, 124).

ПЕРЕ́ХРЕСТ, а, ч., *заст.* Той, хто перехрещується (у 3 знач.); вихрест.

ПЕРЕХРЕСТЯ́ТИ *див.* перехрещувáти.

ПЕРЕХРЕСТЯ́ТИСЯ *див.* перехрещувáтися.

ПЕРЕХРЕ́СТКА, и, ж., *заст.* Жін. до перéхрест.

ПЕРЕХРЕ́СТОК, тка, *ч., розм.* Те саме, що перехрéст 1. *Перехресток називається місце перетину доріг або вулиць в одній площині* (Автомоб., 1957, 255).

ПЕРЕХРЕ́СТЯ, я, с. 1. Місце перетину пилязів, стежок, вулиць і т. ін. *Посумувавши отак — підпалила спершу один, потім другий, третій,— вийшли з хати мовчки. На перехресті стали* (Мирний, І, 1954, 359); *— Зайдьмо, може, до мене? — перепочинеш трохи,— запитався Максим, доїхавши до перехрестя двох доріг* (Л. Янов., І, 1959, 295); * Образно. *Людські обличчя мінялися в очах! Де непрохідна балмака пожара І ще, здається, тільки позавтора, — Сіяв творчість,*

сподіять, молодіть. На Світлім перехресті поколінь! (Радянський, II, 1960, 51).

◇ **Кричáти (говори́ти і т. ін.) на всіх перехре́стях** — відкрито повідомляти, розповідати про що-небудь. *Нехай знає він весільний на великий дорозі життя, нехай піднть потоптав по ньому ті, його він збудить,... — він кричатиме проти байдужих на всіх перехрестях* (Кол., Терен.., 1959, 207).

2. Те, що має форму хреста. *Микола.. перейшов через хитний місток з двох обтесаних деревин, покладених на перехрестях з дрючків* (Н.-Лев., II, 1956, 173); *В невеликій кімнаті ще гусли каламутні сутінки, але шибки в чорному перехресті рами жовто сяяли* (Коз., **Нові Потоки**, 1948, 31); * Образно. *Дмитро відчув на собі перехреста допитливих, настороженних і лихих поглядів багатіїв* (Стельмах, II, 1962, 374); // розм. Сонячне сплетіння. [2 - й з к' я з к і в е ц ь:] *Вперед! Ура! Громи їх [фашистів]! Бий сволоту! Під ложечку! Нехай здиха, як пес! Вуйляй в печінку! В серце! В перехрестя!* (Лев., Драми.., 1967, 158).

3. Поперечна частина хреста або предметів, подібних до хреста. *Зверху на іконостасі стоїв чималий золотий хрест з терновим вінком на перехресті* (Н.-Лев., II, 1956, 347); *Коваль.. на рукоятях дорогих мечів, поряд з яблуком і перехрестям, чеканив це звірів а чи птахів* (Загреб., Диво, 1968, 376).

ПЕРЕХРЕ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мне. ч. до **перехрести́ти**. *Море сяяло в його очах, перехрещене пунктирами морських шляхів* (Кузер, Чорноморці, 1956, 151); *Краєв та.. братувала й тривожила бентежними нагонами розмерзаючої землі, глибокою синявою перехрещеного колючим дротом неба* (Коз., Гарячі руки, 1960, 35); *Він.. обхопивши свою шкуратянку, підперезану і перехрещену через плечі кулеметними стрічками* (Сюлиш, V, 1959, 651); — *Все готово, пропу ясновельможного пана,— відрапортував, випрямившись, панський камердинер Стефан, перехрещений в Теофана* (Фр., II, 1950, 367); *Довелось Ярині, зразу ж перехрещеній на Кармелу, чимало попожити і в католицьких монастирях* (Льв., Козацьк. роду.., 1958, 136).

2. *у знач. прикм.* Розміщений навхрест. *На довгому дощатому столі з перехрещеними ніжками вишикувались у ряд пробірки* (Збан., Передвижни'я, 1960, 8); *Десь поблизу від ритмічного погойдування вітру скрипіли перехрещені берези* (Ле, Клен. лист, 1960, 34).

ПЕРЕХРЕ́ЩЕННЯ, я, с. Дія за знач. **перехрести́ти** і **перехреща́ти**. *Ґрунт скорбіють граблями, поверхню його маркують у двох напрямах і на перехрещений маркерних ліній виконують лінки* (Оноч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 43); *Сам довженківський пейзаж незвично епічний, він майже завжди нагадує про народ, що живе на цій землі, про перехрещення історій з сучасним і майбутнім* (Не ілюстрація.., 1967, 67).

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перехре́щувати** і **перехре́щуватися**.

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАТИ, ую, уєш, недок., **ПЕРЕХРЕСТИ́ТИ**, хрещу́, хре́стиш, док. 1. перех. і без додатка. Перетинати що-небудь упоперек, навхрест. *Від хатки вуавелька снігевчика перехрещувала сей шлях і біла до самого синього Дніпра* (Вовчок, I, 1955, 288); — *Оце дивись, я встромив голку, беру ту чистицю... Дивись, як нитку кладу. Бачиш, як перехрещую* (Л. Янов., I, 1959, 426); *Західний край неба, голубий і чистий, раптом у них перед очима перехрестила танста смуга білого диму* (Загреб., Європа 45, 1959, 262).

2. тільки док., перех. і без додатка. Робити рукою знак хреста над ким-, чим-небудь для благословення, заклинання і т. ін. — *Щось стогне. Ніби умирав, — То мій батько. І нікому Ні перехрестити, Ні рук скласти* (Шевч., I, 1963, 310); *Ще більше здивувало її, коли жона побачила, як мачуха приступила до печі і кравцьома, але так, щоб усі бачили, перехрестила горщик з маслицюю* (Коцюб., I, 1955, 270); *Я одягнувся в що мав. Тато й мама перехрестили мене, побажали удачі, і ми поїхали* (С. Кравч., Буналькіпно, 1961, 14).

Не перехрести́вши (не перехрести́вши) лба — не зробивши (не зробивши) знака хреста над собою. — *Людські діти в неділю, таки з церкви не вийдуть, то й ріски в рот не беруть, а ти... лоба не перехрестивши, та до хліба зараз тягнешся?* (Вас., I, 1959, 324).

3. тільки док., перех., перен.. розм. Те саме, що **уда́рити**. *Карно почав лаяти, свистати.. — Свиці.. я руку випручаю... я тебе, вражий сину, перехрещу...* (Мирний, I, 1954, 274); *Підвівшись на стременах, пан Бжеський перехрестив шаблею з розгубленого Янека і його бідолашну шпаківку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 4).

4. перех., заст. Навертати до іншої християнської віри, вдруге здійснюючи обряд хрещення. *Спроби Петра Сварги опозичити його* [російський] *народ мирним шляхом, провалилися безповоротно* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 112); // Давати нове ім'я, постригаючи в монахи. [В а с и л ь:] *Я не знаю, нащо людей перехрещують удруге?* [М а р у с я:] *Зрікаючись жиру, імення мирське треба перемінити* (Мирний, V, 1955, 105); // перен. Називати іншим іменем, давати іншу назву. [С т е п а н и д а:] *Ох, хоч би й тай батько: доки був убогий, ніхто його й не бачив, а як розбагатів, то де ті й приятелі взялись!.. То був собі Панас та й годі, а тепер вже перехрестили його у Атанасія...* (Кроп., I, 1958, 125); *Нині.е, коли Польща окупувала західноукраїнські землі, перехрестивши Східну Галичину на «Малопольщу», виявилося, що справа паїв юридично задавнена* (Вільде, Сестри.., 1958, 118).

ПЕРЕХРЕ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, недок., **ПЕРЕХРЕСТИ́ТИСЯ**, хрещу́ся, хре́стишся, док. 1. тільки 3 ос. Перетинатися один з одним. *Стежка, що вилася від села, перехрещувалася на леваді з отою стежкою, що вела в лісок до криниці* (Фр., IV, 1950, 454); *У центрі села, на майданчику, де перехрещувалось кілька вуличок... стояв тепер великий з плоским дахом і багатьма вікнами будинок* (Коцюба, Нові береги, 1959, 382); // Виходячи із різних точок, стикатися, зустрічатися в одному місці. *Обабіч кузечети стояли на підвіконні, і Розін та Циганков ударили з двох стволів зразу. Черги перехрещувались* (Голов., Топиля.., 1965, 415); *Перехрещувався світло зустрічних автомашин саме на ріні* (Ле, Клен. лист, 1960, 142); // З'єднуватися (про звуки, що утворюються одночасно в різних місцях, різними людьми і т. ін.). *Дитячі голоски перехрещуються, як стрекотання цвіркунчиків* (Григ., Вибр., 1959, 281); // з ким — чим, перен. Стикатися з ким-, чим-небудь, виявлятися дуже близьким по якомусь чогось. *Ярослав почував, що слова Миколи Михайловича перехрещуються в його, перехрещуються десь близько, і не міг збагнути де* (Мушк., День.., 1967, 78).

2. тільки док., чим, від чого, на що і без додатка. Робити знак хреста над собою. *Нептун же зараз взяв мітелку І вимів море, як світелку. То сонце глянуло на світ. Еней тоді як народився. Рознів із п'ять перехрестився* (Котл., I, 1952, 68); *Перехрестись хлоп великим хрестом, од лисини аж за пояс,.. підняв рукамоту високо.. і почав вичитувати царське ім'я* (П. Куліш. Вибр., 1969, 168); *Входе* [Трьохсин] *в хату, роздягнеться, На святих перехрестився, Та й задивився* [на чолом (Манж., Тв., 1955, 195).

Аж перехрести́вся *хто* — хто-небудь зробив знак

хреста над собою, виражаючи занепокоєння, страх або радість, задоволення з приводу якоїсь події. *Хедір поніс таке, що Хівря, прослухавши, аж перехрестилася* (Мирний, III, 1954, 57); *Як вибігали вночі хлопці на дзвін та вогонь, що горить Гмира, зразу й верталися у хату — так йому й треба! Ага, найшла-таки його погибель. Катря аж перехрестилася, як їй сказали про це* (Головко, II, 1957, 362); **Навіть не перехрестився** *хто*; **Не перехрестившись — хто-небудь почав якусь дію, не зробивши знака хреста над собою.** *Він скопився, ніби опеченний, притер очі, поплював і пішов вмиватись, навіть не перехрестившись* (Н.-Леп., II, 1956, 217).

◇ **Перехрести́сь! (перехрести́ться!)** — схаменись! (схаменіться!); що ти говориш! (ви говорите)! [Г а н к а:] *Як ви казали жені, сваго, про Карпа та Домагу, то так воно й є!* [П а л а ж к а:] *Перехрестіться, сваго! Про Карпа я вам ані словечка не казала!* (Крон., II, 1958, 166); — *Які стоги? Перехрестіться, дядьку!* — полегшено зітхає Роман: таки ніхто не довідався про листівки (Стельмах, 1, 1962, 463).

3 Хреститися, **переходячи** в іншу віру. *Життя козацької вольниці йому так сподобалось, що він назавжди залишився на Січі. Православний мусульманин перехрестився в християнську віру* (Добр., Очак. розмир, 1965, 86).

4. *тільки недок.* Пас. до **перехре́щувати** 1, 4.

ПЕРЕЦВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **перецві́сти**. *У горіщанині в перецвілої вже, чорнявої Марисі біло-рожева Ольга... видалась Павлині напрочуд гарною* (Вільде, Сестри..., 1958, 345); *И у знач. прикм. Сухими пуп'янками темніла перецвіла волошка* (Стельмах, Ни... землі, 1949, 216); *Я навіть чую, як він [хліб] дихає, Зеленим зводиться лицем, Щоб серце радувать не крилом, Не перецвілим еухарцем* (Мал., Полудень..., 1960, 126); *Чим глибше вріжеться в землю Кузьма Осадчий, тим виразніше стає видно йому, що курган цей, мов книга, складений сторінками-пластовими: шар землі, а під ним шар перецвілої трави морської* (Гончар, Тронка, 1963, 285).

ПЕРЕЦВІСТИ *див.* **перецвітáти**.

ПЕРЕЦВІТ, у, ч. Кінець цвітіння.

ПЕРЕЦВІТА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **перецвітáти**.

ПЕРЕЦВІТА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПЕРЕЦВІСТИ́**, цвіту́, цві́теш, *док.* 1. *перех.* Закінчувати цвітіння. [М а в к а:] *Ох, як я довго спала!* [Л і с о в и к:] *Довго, дівко! Вже й сон-трава перецвітати стала* (Л. Укр., III, 1952, 196); *Перецвіла калинонька [калиновка], перецвіла біла; чи любов у серці зосла, чи лиш притаїлась?* (У Кравч., Вибр., 1958, 117); *Натрудившися у житні, Перецвівши у маю, Йдуть дерева переді́тні В повінь квітку свою* (Рильський, III, 1961, 181).

2. *неперех.*, *перен.* Втрачати молодість, свіжість; марніти, старіти. — *Ця дитина, така у бога вирощена, така пожадана, мала перецвість, як цей серед густого лісу на зрубі кміт!* (Кобр., Вибр., 1954, 92).

3. *перех.* Цвісти дуже довго, довше, ніж щось інше. — *А то що таке біле? — він кляне у бік поля. — О, тільки тепер помітив? — невесело всміхнувся Степура. — То ж гречки цвітуть. Це їм вистачить цвісти на все літо. Все перецвітуть, — і в голості його забринів смуток* (Гончар, Людина..., 1960, 83).

4. *тільки док.*, *неперех.* Те саме, що **запліснявіти**.

5. *неперех.*, *рідко.* Набувати іншого кольору, відтінку, втрачати свій колір. * Образно. *Вже струмінням теплими вгорі Димки пануть, пухнасті і ясні, І, перецвівши в синяву прозору, Відсвічуються в можному вінці* (Вичко, Простота, 1963, 23).

ПЕРЕЦВІТА́ТИСЯ, áється, *недок.*, *розм.* Те саме, що **перецвітáти** 1, 2, 5. * Образно. *Гілка вдвічі зігнута Долу осипається. Це ж бо серце і моє Вже перецвітається* (Вичко), Сійся..., 1959, 149).

ПЕРЕЦІДЖЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перецідíти**.

ПЕРЕЦІДЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перецíджувати**.

ПЕРЕЦІДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЦІДІ́ТИ**, ці́джу, ці́диш, *док.*, *перех.* 1. Цідити ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. Цідячи, переливати з однієї посудини в іншу. *Невістка — чорнява, шпилька, пряжа та жвава молодичка — внесла дійницю, перецідила молоко* (І. Янов., 1, 1959, 333); * Образно. *— Приймають якусь там норму солдатських дітей,— говорили люди.. Кожному хочеться вчитись, а місць — раз, два та й усе. І навіть на ці два місця вони всіх перецідять — хто з нас якої масті, хто благонадійний, хто ні...* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 12).

ПЕРЕЦІДЖУВА́ТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перецíджувати**.

ПЕРЕЦІДІ́ТИ *див.* **перецíджувати**.

ПЕРЕЦІЛО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перецілюва́ти**.

ПЕРЕЦІЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.*, *перех.* Поцілувати всіх або багатьох одного за одним, все або багато чого-небудь одне за одним. *Що божий день переберу [Марусю] горішки, що ще на весілці, як побачивсь уперше, та вік їй дав, переберу, перецілую та вп'ять до серця і положить* (Кв.-Осн., II, 1956, 64); *Кузьма перецілував дітей, підійшов потім до дружини* (Шиян, Гроза..., 1956, 248).

ПЕРЕЦІЛУВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док.* Поцілувати́ся з усіма або багатьма; **зацілувати** один одного (про всіх або багатьох). *Ще раз перецілувались і, розпрощавшись в останній раз, рушили [гості] на ярмарок* (Н.-Лев., 1, 1956, 194); *Маринка вже з усіма перецілувалася, стоїть поруч, тримаючи мене за руку* (Речм., Твій побратим, 1962, 155).

ПЕРЕЦІ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перецíнити**.

ПЕРЕЦІ́НИТИ *див.* **перецíнювати**.

ПЕРЕЦІ́НЮВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **перецíнювати**. *Він знав, що саме ця двадцятісяч рогатих загнав не раз штовхав графа Аполь'фа до переборщення, до перецінювання справжніх або навіть видуманих небезпек, що загрожували маєтецькому станові* (Фр., VI, 1951, 232).

ПЕРЕЦІ́НЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПЕРЕЦІ́НИТИ**, ці́нить, ці́нить, *док.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **переоці́нювати**. *Почуття в мене вельми умовні: я тільки по вінчві люблю чи не люблю коваль, поважаю чи не поважаю левий учинок. Мені нема чого переціновати те, з чим я живе. Мало часу* (Ю. Янов., II, 1958, 13); [К а с с а н д р а:] *Гострий фрізійський розум і внучний,— його зіниця Мойра і змолила, її прапиця і мужка й тверда, вона кує з народів збрую світа, а я і ти — ми тільки цяяри в броні. Не переціновано себе, Гелене* (Л. Укр., II, 1951, 301).

ПЕРЕЦІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, *розм.* Пас. до **перецíнювати**.

ПЕРЕЦО́КАТИСЯ *див.* **перецю́куватися**.

ПЕРЕЦО́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕЦОКА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* Цокатися по черзі з усіма або багатьма; цокатися (про всіх або багатьох). *Всі підійшли до нього цокатися з бокалами в руках. Чичиков перецокався з усіма* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяна і Шмиговського, 1948, 432)

ПЕРЕЦЬ, рцю, ч. 1. Овочева напівкущова або трав'яниста рослина, а також її пряні плоди, що мають вигляд стручків і використовуються для їди або як приправа. *В Закарпатській області широко культивується перець, який є багатим джерелом вітаміну С* (Укр. біохім., XXVIII, 1, 1956, 19); *Низки червоного стручкового перцю скрізь висіли і на стовпцях рундуків, на стріхах, ще й розкидані звірку по покрівлі* (Н.-Лев., III, 1956, 264); * *У порівн. Сидорчик доводив гарячі, пристрасно, рубаючи повітря дебелим, червоним, як перець, кулаком* (Ю. Бедзик. Полки... 1959, 105).

2. Тропічна повзуча рослина, а також її плоди у вигляді перлин із гірким смаком і пряним запахом, що вживаються як приправа. *Селяни купували за гроші дуже мало: сіль, перець, цукру на роботи* (Фр., IV, 1950, 207); *Ярина вийшла, повернулась, принесла й поставила на стіл горщик, в яких парувало смажене м'ясо, казанок, у якому булькотіла юшка, велику миску з сечивом. У світлиці запахло лавром, чебром, перцем* (Скл., Святослав, 1959, 31); *Вона... засмажила м'яса й пашпигувала часничком та перцем — все запахло ковбасою* (Чорн., Визвол. земли, 1959, 148); *Вдихнувши сухуватий, гіркий запах стільки в нього перцю, що в роті горить. — Стронцій дають замість прикрави? — звертається він до офіціантки* (Гончар, Тронка, 1963, 126).

3. *перен., розм.* Упинання глузування, уїдлива дотепність. *Молодички аж з реготу падають, а сами то одна, то друга додадуть такого перцю, що замалим гори не рогочуть* (Хотк., II, 1966, 404); *— Чого це ти з перцем до нього? Посваримись, чи що? — Ах,— з досадою одмахнулася Зіна, — просто набрид* (Баш. На.. дорозі, 1967, 208); // Про запальну, гостру на язик людину або гарячу, запальну вдачу. [Д і в ч и н а:] *Ану, утнинь ще раз, то так ляпаса і дам!* [Х о м а:] *Ого, з перцем!* (Кроп., V, 1959, 285).

◇ **Вейпати пе́рцю** *див.* **вспіпати**[1]; **Дава́ти (да́ти) пе́рцю** *див.* **дава́ти**; **Завдава́ти (завда́ти, задава́ти, зада́ти) пе́рцю** *кому* — добре вилаяти; висміювати або карати кого-небудь. — *А побратим же твій де? — спитав Петро. — Побратимові,— каже,— моєму тепер дочолі діла. Хочемо задати перцю городській старшині, так шкодується тепер по всіх усюдах* (П. Куліш, Вибр., 1969, 131); **Підсипа́ти пе́рцю** *див.* **підсипа́ти**.

ПЕРЕЧАВІ́ТИ *див.* **перечавлювати**.

ПЕРЕЧАВЛЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перечавіти**.

ПЕРЕЧАВЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЧАВІ́ТИ**, чавлю́, чави́ш; *мн.* перечиля́ть; *док., перех.* Чавити всіх або багатьох, все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЧАВЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **перечавлювати**.

ПЕРЕЧА́ЛИТИ *див.* **переза́лювати**.

ПЕРЕЧА́ЛЮВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **перечалювати**.

ПЕРЕЧА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЧА́ЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех., спец.* Причалювати до іншого місця або заново, по-іншому.

ПЕРЕЧА́ЛЮВАТИСЯ, ється, *недок., спец.* Пас. до **перечалювати**.

ПЕРЕЧАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЧАСУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., розм.* Те саме, що **перечіпувати**. *В неї й перечасовувала сиротка Любка Марковська, доки її не помітив.. лікар Христов* (Ле, Мінтір'я, 1953, 39); *Перечасувавши трохи, Левантина знову зайнялася біля вікна* (Гр., II, 1963, 291); *— Ой, не можу тобі, Митейкину, запомогти: пів усі книжки, зв не вітальників, замикав.. — Та ти не журись, перечасуй без книжки, а з щось злукавлю* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 112).

ПЕРЕЧАСТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Почастувати всіх або багатьох. *Перечастувавши гостей, Оксана й собі кинулася до печі допомогти матері* (Кач., II, 1958, 472).

ПЕРЕЧАСУВА́ТИ *див.* **перечасо́вувати**.

ПЕРЕЧВАЛА́ТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Повільно перейти через що-небудь або з одного місця на інше.

ПЕРЕЧЕКА́ТИ *див.* **перечі́кувати**.

ПЕРЕЧЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́пити**. *Соломінне перечення дратувало ранового, і вона мусила гердитися з ним* (Коцюб., I, 1955, 359).

ПЕРЕЧЕПЛЯ́ТИ *див.* **перечіпляти**.

ПЕРЕЧЕПЛЯ́ТИСЯ *див.* **перечіпля́тися**.

ПЕРЕЧЕ́ПЛЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перечепи́ти**. *Через голі Робінзонові плечі була перечеплена якась руда латка* (Збан., Мор. чайка, 1959, 23).

ПЕРЕЧЕПЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечепи́ти** 3.

ПЕРЕЧЕ́РСТВІЛИЙ, а, е, *розм.* Діспр. акт. мин. ч. до **перечерстві́ти**.

ПЕРЕЧЕ́РСТВІТИ, черствію, *док., розм.* 1. Стати надто черствим.

2. Зачерстві́ти (про все або багато чого-небудь).

ПЕРЕЧЕ́САНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перечеса́ти**.

ПЕРЕЧЕСА́ТИ *див.* **перечі́сувати**.

ПЕРЕЧЕСА́ТИСЯ *див.* **перечі́суватися**.

ПЕРЕЧИКРИЖЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **перечикри́жити**.

ПЕРЕЧИКРИ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех., розм.* 1. Перекрізати швидким рухом.

2. Почикрижити, порізати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕЧІ́СЛИТИ *див.* **перечи́слювати**.

ПЕРЕЧИ́СЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́слювати**.

ПЕРЕЧИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЧІ́СЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **перечитувати**. *Ми не маємо змоги перечислити тут усі Ваші заслуги для рідного краю* (Коцюб., III, 1956, 303); *Завайка був теж зворушений, але щоб не гратити цього, він довгото взяв гроші, перечислив їх* (Вільде, Сестри.., 1958, 151).

ПЕРЕЧІ́СТИТИ *див.* **перечищати**.

ПЕРЕЧІ́ТАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **перечита́ти**. *Карпо Незьвода нікому не віддаляє, а мандрує, обіцяє.. Та як тільки проти книжок за дверима кабінету, його не перечитана вилка одразу потрапляла у портфель, як в мовилку* (Шиян, Баланда, 1957, 146); *Була та жовта книга і без отправи, і без перших та останніх сторінок, видно читали і перечитана до того, що навіть сам власник книги боявся до неї доторкнутись* (Збан., Сеспель, 1961, 91); *Ходив Грицько й марив про те, як колись пригадаються вони одно одному в кетанні, марив на всякі лади, пригадуючи колись перечитані романи* (Вас., I, 1959, 162).

ПЕРЕЧИТА́ТИ *див.* **перечи́тувати**.

ПЕРЕЧИ́ТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Заперечуючи що-небудь, не погоджуватися з кимсь, протидіяти чомусь. [Т р о х и м:] *Крінець, Гапко.. Ольга кога Степана, пекай і дожида його; дождеться — пекай ще за нього, не борони ій і не перечі* (Кроп., V, 1959, 143); *Озброєним людям не можна було перечити, і вони вїхали незабаром на доріжку в ліс* (Мак., Вибр., 1956, 374); * Образно. *Кислі мовчав. Губи його шкотіли: — Їди. Дай мені спокій. А очі перечили: «Не вір. Не кидай мене.»* (Мур., Бук. повість, 1959, 253); // Заважати кому-, чому-не-

будь. *Парася, не підіймаючи очей, ритуче заявила батькові: — Тату, не перечте нашому щастю* (Збан.. Переднизнів'я, 1955, 213); // Протистояти кому-, чому-небудь. *А чи можна б якесь інша, ніжній і не така молода й не така недосвідчена в житті дівчина, перечити молодому, дужому, як дуб, кавалерові, перечити такій силі, розуму, такому лікарському хистові?* (Ле, Мінєр'ї'н, 1953, 15).

2. *розм.* Те саме, що **супере́чити**. *Чи ж перечить ся любов Тій другій і святій любові* [*любові*] *До всіх, що кличуть свій пит і кров..?* (Фр., Х, 1954, 86); — *Тичина — поет-новатор. Саме як такого — любив його Коцюбинський, вітав його Горький. Проте це аж ніяк не перечить тому, що Павло Григорович глибоко, новаторому властиве художні традиції минулого* (Рильський, III, 1956, 404); — *Хай будує* [*Осадчий*] *греблю для тваринницької ферми, а молодь слухатиме соловʼя. Одне одному не перечить* (Чаб., Тече вода..., 1961, 100).

ПЕРЕЧИ́ТИСЯ, чуся, чишся, *недок., діал.* Спиратися. *На сей раз мама тільки плакала, та вже не перечилась* (Зі. Укр., III, 1952, 635); *Дивно, що люди про щось перечуться* (У. Кравч., Вибр., 1958, 273); * *Образно. Легенький вітрець перечиться з сонцем..., та й собі їх* [*квіточки*] *цілує* (Черемш., Ти., 1960, 357).

ПЕРЕЧИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́тувати**. *То ще була найлегша робота, бо цілком не вимагала перечитування великої кількості* (Л. Укр., V, 1956, 388).

ПЕРЕЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЧИТА́ТИ**, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Те саме, що **чита́ти**; прочитувати. *Він розгорнув одну бумагу і почав перечитувати* (Н.-Лев., IV, 1956, 159); *Борис перечитав безсмертну поему* [*«Одіссея»*] *одним духом за кілька день і принісши книжку назад в лодикоп* (Фр., III, 1950, 34); *Вітилка* [*Галина*] *поїсть в буфеті, перечитала з початку й до кінця газету* (Кротт., Сини..., 1948, 9); // Читати уважно, ретельно з метою виправлення (авичайно написане власноручно). *Не хочу перечитувати того, що написав, бо знаю, що воно бліде і не може змалювати розкішної гірського образу* (Коцюб., III, 1958, 142); *Ліда сіла за стіл, наче листа, спинилась, перечитує* (Юри., І, 1955, 140).

2. Читати ще раз, повторно. *Сидячи біля каміна, вона перечитувала кожний лист по кілька разів* (Шиян, Гроза..., 1956, 214); *Кілька разів читав і перечитував Шевченко теплі рядки Лизогубового листа — перший привіт з рідного краю* (Тулуб, В степу..., 1964, 184); *Настя хутко прочитали сей лист і поклала його на столі, потім взяла і знов перечитала помалу* (Л. Укр., III, 1952, 583); *О. Аналій, переодягнувшись, знову сів до відомих церковного управління. Перечитав раз і вдруге і ні до чого не міг домислитись* (Панч. В дорозі, 1959, 18).

3. Прочитувати все або багато чого-небудь. *Непрохані гості перериваютъ цю кімнату, переглядають, розпотрошують книжки, перечитують усі папери* (Стельмах, I, 1962, 592); *Як би мені хотілося перечитати все, що Ви досі написали і надрукували* (Мирний, V, 1955, 378).

ПЕРЕЧИТУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перечи́тувати**. *Вона читала з якимсь болісним захопленням, гостро переживаючи прочитане, здебільшого пропові книжки. З поетів залишився і не раз перечитувався один лише Шевченко* (Коз., Сальвія, 1956, 294).

ПЕРЕЧИЩА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЧИСТИ́ТИ**, чищу, чистиш, *док., перех.* 1. Знільнювати від бруду, пилу, копоті і т. ін., чистити все, багато чого небудь або щось багато разів. *В Сишка вже боліли і ноги, і руки, і спина, в очах аж тьмарилося — він перечистив за день не менше як пар пʼятдесят* [*собіт і черевиків*], *і майже нічого не їв* (Смолич. V, 1959, 39); *Поки робив свої немудрі й нескладні справи... на потрібній відстані була поставлено окрузі сторожу, кулеметники перечистили кулемети, а стрільці — гвинтівки* (Ю. Янов., II, 1958, 213); // Звільнятися від домішок (*перев.* зерно). *Молотили хліб цілими, зерно провівали лопатами та перечищали решетами* (Зібрінок про Крюк., 1955, 12).

2. Звільнюючи від бруду, пилу, копоті і т. ін., чистити ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Уранці почистили* [*коней*], *а це ще раз усіх перечищаємо* (Мур., Вук. повість, 1959, 7); *Шкіпер картини затримаються в бухті на добу, перечистить мотор* (Трубл., Шхуна..., 1940, 3).

3. Очищати, відділяти від окіпрки, шкаралупи і т. ін. все або багато чого-небудь. *Дівчинко повбідала швидко, бо ніколи ж, треба ще кукурудзу перечистити, а тобі — за уроки* (Донч., IV, 1957, 43).

ПЕРЕЧИЩА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* Пас. до **перечища́ти**. *З рамку до ночі гули два тріери, щумілі вівалки,.. перечищалось насіння кріпко, щоб зерно було в зерно* (Скл., Хвилі, 1948, 132).

ПЕРЕЧИЩЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. вин. ч. до **перечи́стити**. *Життя в школі йшло нормально, школа працювала, як добре злагоджений і перечищений механізм годинника* (Збан., Малиш. давн, 1958, 383); // **перечи́щено**, *безос. присудк. сл.* 4 *тисячі центнерів посівного матеріалу вже перечищено і заведено до високих кондицій* (Рад. Укр., 2.III 1961, 2).

ПЕРЕЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечи́стити**.

ПЕРЕЧІ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́кувати**.

ПЕРЕЧІ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЧЕКА́ТИ**, аю, а́єш, *док., перех.* і *без додатка* Очікувати деякий час початку чого-небудь або чекати якийсь час, перебуваючи де-небудь, у якомусь стані і т. ін.; пережидати. *Вся перечікує, поки Горон проходить мимо, і потім довго дивиться йому вслід* (Собко. Любов, 1935, 46); *Їй вдається, що пильні Вілер'янові післи його промов на мітингах небезпечно сидіти вдома. Лучче в перечекати цей лютий день десь у сусідів, в певному місці* (Коцюб., II, 1955, 169); *Троки перечекавши, діжата займали й собі місця, влазили за ложки* (Оров., Зал. повість, 1961, 37); * *У порівн. Стоїмо під берегом. Вирішила таке, мов перечікуємо дощ* (Хотк., II, 1966, 407).

ПЕРЕЧІПА́ТИ *див.* **перечі́плювати**.

ПЕРЕЧІПА́ТИСЯ *див.* **перечі́плюватися**.

ПЕРЕЧІ́ШКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **перешко́да**.

ПЕРЕЧІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́плювати** 3.

ПЕРЕЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш і *діал.* **ПЕРЕЧІПА́ТИ**, аю, а́єш, *недок.*, **ПЕРЕЧЕПИ́ТИ**, чеплю, чепиш; *мн.* перечеплять; *док.* 1. *перех.* Чіпляти що-небудь на нове місце. — *Там у сінці, на якій він* [*годинник*] *висів,— двері. Грюкають ними, струшують механізм, а він не повій. Перечепити треба* (Мушк., Серце..., 1962, 279); // Чіпляючи, переміщати через що-небудь, надавати іншого положення. *За чиєю дрібочі, перечепивши через плече в'язанку биків, Косика* (Збан., Мор. чайка, 1959, 52).

2. *перех.* і *без додатка, розм.* Заважати кому-небудь рухатися, створюючи на його шляху перешкоди. *Кидають* [*діти*] *на його жердями кізяки, перечіпляють, у сніг валяють* (Вас., І, 1959, 104); *Хлопцям здалося, що це Альоль. Тому, коли він пробігав повз Нолю, цей перечепив його татовою палицею* (Ю. Янов., II, 1954, 46); * *Образно. Давні товариші його відгукнулися; ..дехто високо піднів цигору, у генерали виліз; а йому доля підставила ногу — перечепила* (Мирний, I, 1954, 148); // Зупинятн кого-небудь під час зустрічі. *От і пішов*

(голова), *а за ним і судящі... Тут і перечиня його писар* (Кв.-Осн., II, 1956, 262); *// Перебивати чию-небудь розповідь, мову і т. ін.* [Д а р ' і] І в а н і в н а:] *Що він казав про мене?* [Д я ю б а:] *Коли будете перечинювати, я перестаю розказувати* (Коч., I, 1956, 95).

3. *перех.* Зчіплювати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Перечіплювати вагони.*

ПЕРЕЧІПЛЮВА́ТИСЯ, юю́ся, ює́шся, *недок.*, **ПЕРЕЧЕПИ́ТИСЯ**, чеплю́ся, че́пишся; *мн.* перечі́плюватися; *док.* 1. *розм.* Втрачати рівновагу, чіпляючись за що-небудь поперемінно. *Бігли* [угорці] *жвачки, випереджаючи один одного, перечіплюючись, падаючи* (Гончар, I, 1954, 438); *Автоль, перечіпляючись постолами через каміння, кинувся до лісовищу* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 103); *Коли проїздила мимо його Галя, Павлушка .. висунув назустріч їй ногу. Галя перечепилася й з розгону впала лицем на сухий горбочок* (Вас., I, 1959, 154); • *У порівн. Харківчик повільно йшов вулицею і зовсім не збирався тут зупинятись, але раптом з-за будинку почувся жіночий голос, і наче зупинилися самі собою, наче перечепилися за щось* (Голов., Тополя.., 1965, 459).

2. *перех., розм.* Зупинатися, перериватн яку-небудь дію, зустрівши перешкоду. *— Я ж не познайомив. От який став. Прошу, мій... — він перечепився об це слово і додав: — мій співпрацівник по цеху Василь Подак* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 76).

3. *тільки недок.* Пас. до **перечіплювати, перечіпа́ти** 1, 3.

ПЕРЕЧІ́С, чо́су, ч. Дія за знач. **перечі́сувати, перечеса́ти**.

ПЕРЕЧІ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перечі́сувати**.

ПЕРЕЧІ́СУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕЧЕСА́ТИ**, чешу́, чеші́ш, *док., перех.* 1. Чесати все, багато чого-небудь або всіх, багатьох.

2. Чесати ще раз, повторно або заново, по-іншому. *У тої вдовоньки, гей, Дочка молода,.. Чеше ж вона, чеше* [волосся], *гей, Перечіше* (Укр.. лір. пісні, 1958, 228); *Кинулась* [Ватя] *до дзеркала, щоб перечесати й заново позаплітати свої коси* (Н.-Лев., IV, 1956, 108).

ПЕРЕЧІ́СУВАТИСЯ, уюся, усшся, *недок.*, **ПЕРЕЧЕСА́ТИСЯ**, чешу́ся, чеші́шся, *док.* 1. *розм.* Причісуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перечі́сувати**.

ПЕРЕ́ЧКА, и, *ж.* 1. *розм.* Різновид перемета (*див.* **перемі́т** 2). *По Ревуну тихо плив човен. Може, то повертався додому запізнілий рибалка, що вирішив перед світанком потрусити жаки чи позимати рибу в перечок та перемети?* (Мокр., Острів.., 1961, 45).

2. *діал.* Суперечка. *Обидва стрільці жваві. От перечка і пішла... Далі Трохим розгодився, Підбився за-за стола* (Рудан., Вибр., 1937, 157).

ПЕРЕЧИ́НЦЯ, і, *ж.* Невелична посудина з отворами в кришці для молотого перцю. *Стіл для обіду накривався чистою, білою, добре випрасованою скатеркою. На стіл ставлять сільницю, перечницю та гірчичницю* (Укр. страви, 1957, 393).

ПЕРЕЧУ́ВАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕЧУ́ТИ**, ую, уєш, *док., розм.* 1. Чути від кого-небудь. *Кучерява нахилився над Быстриковою головою і таємниче зашептів: — У рудничому комітеті в одним вухом перечував: твоїй бригаді збираються давати комуністичне звання* (Чорн., Красиві люди, 1961, 33); *Лукина перечула через людей, що Улас уже заручився, і втратила останню надію на своє щастя* (Н.-Лев., III, 1956, 348); *Прийшли вони до Антося, перечули, що він такий житець* (Свидн., Люборацькі, 1955, 95); *Рано в кухні перечула* [Кравцьонька] *від кухарки, що Славко ходив до вдови Варвари* (Март., Тв., 1954, 295).

Чу́ти-перечува́ти — дізнаватися про що-небудь з чуток, розмов і т. ін. *Аж ось що-перечувам, кажуть люди, що вийшли такі скрипки, що мишенко ріжуть сітку* (Фр., II, 1950, 38).

2. Відчувати, переживати все або багато чого-небудь. *Що нам доводилося перечувати й переживати від ії гри, котрий тільки дивується і не знаєш, з чим порівнять* (Мирний, V, 1955, 422).

ПЕРЕЧУ́ТИ *див.* **перечува́ти**.

ПЕРЕЧУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перечу́ти**. *Ілько, притишившися в каюті, Куріе покуро і мовчав; Слова, давно десь перечуті, Він механічно повторяв* (Рильський, Поеми, 1957, 178); *З усього перечутого в ці дні чомусь найдужче запали Яреськові в душу слова, сказані під час мітингу на одній із станцій літньою - сложою на матір - робітницею* (Гончар, II, 1959, 302).

ПЕРЕЧУХРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Чухрати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешарува́ти** [1]. *Найкраще зберігати моркву в холодних підвалах, у штабелях перешарованою піском* (Колг. Укр., 9, 1958, 42); *Тістечка* [з крихіт] *являють собою вироби, приготовлені з протертих обрізків випеченої тістечкової маси, перешарованої кремом і покритої зверху глазурю* (Укр. страви, 1957, 342).

ПЕРЕШАРО́ВУВАННЯ [1], я, *с.* Дія і стан за знач. **перешарува́ти** [1] і **перешаро́вуватися** [1]. *Перешаровування землю на солом'яній підстилці торфом під час укладання в бурти знижувало як втрати органічної речовини, так і азоту за час зберігання* (Добрива.., 1956, 46).

ПЕРЕШАРО́ВУВАННЯ [2], я, *с.* Дія за знач. **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИ [1], ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕШАРУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Класти, складати що-небудь шарами, чергуючи його з чимсь іншим. *Підготовлені помідори обережно укладають в тару, перешаровуючи, як і огірки, 2—3 рази спеціями* (Колг. Укр., 8, 1956, 36).

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИ [2], ую, усш, *недок.*, **ПЕРЕША́РУВАТИ**, ую, усш, *док., перех., розм.* 1. Шарувати, сапати все або багато чого-небудь.

2. Шарувати, сапати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИСЯ [1], ується, *недок.*, **ПЕРЕША́РУВАТИСЯ**, у́ється, *док.* 1. Розташовуватися шарами, упереміш із чимсь іншим. *В південно-західній частині Кара-Дагу видно, як перешаровуються вулканічні і осадочні породи* (Про вулкани.., 1955, 18).

2. *тільки недок.* Пас. до **перешаро́вувати** [1].

ПЕРЕШАРО́ВУВАТИСЯ [2], усться, *недок.* Пас. до **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕ́ШАРОК, рку, ч., *бот.* М'ятна речовина у промінках між шарами деревини.

ПЕРЕШАРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **перешарува́ти** [1] і **перешарува́тися** [1]. *Тістечка* [листкові] *готують перешаруванням.. кремом раніше випечених тонких листів з несолодкого тіста, багатого на жир* (Укр. страви, 1957, 341).

ПЕРЕШАРУВА́ТИ [1] *див.* **перешаро́вувати** [1].

ПЕРЕШАРУВА́ТИ [2] *див.* **перешаро́вувати** [2].

ПЕРЕШАРУВА́ТИСЯ *див.* **перешаро́вуватися** [1].

ПЕРЕШЕПНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **перешіпту́ватися**.

ПЕРЕШЕ́Й *див.* **пере́щепа**.

ПЕРЕШЕПТИ, ів, *мн.* (*одн.* **перешепт**, у, *ч.*), *розм.* Дія за знач. **перешіпту́ватися** і звуки, утворювані цією дією.

ПЕРЕШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешива́ти**.

ПЕРЕШИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕШИ́ТИ**, шию, шиєш, *док.*, *перех.* 1. Переробляти пошиті, надаючи іншого розміру, фасону і т. ін. — *О, ей любить частенько!.. по три рази шкоди перешиває одежу та пригоже до стану* (II.-Лев., III, 1956, 365); [**В а с и л**] *Пишов* [брат] *до кравця і, мабуть, не скоро й прийде. Йому ж костюм перешивають* (Мик., І, 1957, 434); *Нові колоса сатиці тонесенку сорочку з Жені й перешити старенька сподничка* (Вобр., Вибр., 1954, 87); *Як завжди, так і зробив Остап — перейде роботи свій зятько* (Горд., II, 1959, 344); * Образно. *Сільські кравчині перекроїли, перешили світ на свій лад, змастили по рибцях скоромним, і вирів цей вийшов густий та гладкий, як один з поперину* (Ваблик, Вишн. сад. 1960, 49); *Шити все або багато чого-небудь, переробляючи старе, вже пошите. Цілий тиждень Терешко прала, прасувала білизну, шиючи, перешила одяг* (Тют., Готель.., 1960, 165); — *Так твоя дівчинка виростає,— згадує хазяйка, — в одну зиму довелось їй одежу, в якій ви приїхали! Та я все перефарбую, перешию* (Ю. Янов., І, 1954, 194).

2. Пришивати що-небудь в іншому місці або іншим (*Дуэнт*).

3. *спец.* Обшивати спереду або ззаду і т. ін. не раз, повторно або заново, по-іншому. *Він тоді їй сказав на городі латку пришв, а вона став перешивати спідницю. По-гайдайськи чашвні зробіс, уйшов до хати* (Стельмах, І, 1962, 165).

4. *техн.* Укладати залізничну колію не раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШИВА́ТИСЯ, аюся, *недок.* Пас. до **перешива́ти**. — *Товариш звуків майор, а як злізничні колії?— запитує, з'юсь із бідця.* — *Теж необхідно! У нас широ, у них вужчі. Вони буде колись перешиватись?.. Щоб скрізь на один аршин? — Очевидно, буде* (Гончар, III, 1959, 207).

ПЕРЕШИ́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перешива́ти**, **перешíти**.

ПЕРЕШИ́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **перешíпка**.

ПЕРЕШИ́ЙКОВИЙ, а, е. Прикм. до **перешíйок**.

ПЕРЕШИ́ЙОК, йка, *ч.* Вузька смуга суші, що сполучає два материки або материк з півостровом. *Між Червоним і Середземним морями є вузьке низинне смуга суші — Суецький перешийок, який з'єднує Африку з Азією* (Фіз. геогр., 6, 1957, 140); *Загіда преса писала, що на Кримському перешийку, на цій вузькій полосі, може бути зведена фортеця, не менша по значенню, ніж Гібралтар чи Суец* (Гончар, II, 1959, 353).

ПЕРЕШИ́КОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешикува́ти**.

ПЕРЕШИ́КОВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешикóвувати** і **перешикóвуватися**. *Вважають, що перші комплекти* [танків] *з поздовгого порядку в перебойовий, а потім і в бойовий лише з невеликими трудощами і невеликим простоєм до втрати швидкості* (Рад. Укр., 10.11.1966, 4).

ПЕРЕШИ́КОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШИКУ́ВАТИ**, кую, куєш, *док.*, *перех.* 1. Шикувати що раз, повторно або заново, по-іншому. *Наче армія капітулювала перебіжчиками і кількісно залишалася такою ж, як і на початку бою. Тому ельмінт двічі тролювся, перешикував свої частини кілька разів* (Ле, Калинівка, 1957, 94); *Навіло перешиковує курсантів у колону по три, командує обіжомо* (Збмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 78); *Турецька ескадра, перешиковавши свої колони, повільна вирушила назовні по вітру Рени* (Добр., Очак. розмир. 1965, 75); * Образно. *Мирний вестри народжувався не в глибокій таємниці, а на очах у тогочасного. Країна перешиковувала лави, брала новий мобілізаційний ритм* (Журн., Дорога.., 1948, 178).

2. *перен.* Суттєво змінювати що-небудь. *Пришвати на завод, вони* [монтажні інженери].. *працюють уже перешикувати на свій відрад* (Шовк., Інженери, 1956, 101).

ПЕРЕШИКОВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕШИКУ́ВАТИСЯ**, куюся, куєшся, *док.* 1. Шикуватися ще раз, повторно або заново, по-іншому. *Товарищу командир.. Не можна було так довго перешиковуватись, знімаючи з місу. Ви мусили б не дати народові опам'ятатись* (Трубл., І, 1955, 72); *Кожудні полки противника, перешиковуючись* (Кач., Вибр., 1947, 304); *Не минуло й сотлини, як звідні миттю перешикувався і вдома основна команда* (Смолич. У., 1959, 798).

2. *перен.* Суттєво змінюватися. *Які чудні ці человіки! Протягом якість години можуть напружено, ідеально злагоджувати лабораторію, цілий день напружено працювати, допомагаючи перешикуватися цілому цехові, а вдома безтурботно опускають руки перед прібйшою* (Шовк., Інженери, 1956, 110).

ПЕРЕШИКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешикува́ти** і **перешикува́тися**.

ПЕРЕШИКУВА́ТИ *див.* **перешикóвувати**.

ПЕРЕШИКУВА́ТИСЯ *див.* **перешикóвуватися**.

ПЕРЕШИ́ТИ *див.* **перешúвати**.

ПЕРЕШИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **перешúти**. *Ще женій убранні.. животь перешите з маміної сукні, та й пошите не дуже згрібко* (Л. Укр., III, 1952, 499); *В котрому, але довгому комусяку, що був перешитий з чоловічого... уйшла Василина* (Кучер, Трудна любов, 1960, 282).

ПЕРЕШИ́ТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешúвати**, **перешúти**.

ПЕРЕШИХТÓВКА, и, *ж.*, *спец.* Змінювання складу шихти.

ПЕРЕШИПТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешúптувати** і звуки, утворювані цією дією. *Рубік можна стежки руки, мокалою пальці. В гронлі затишно, сильно, нарешті перешіптуються* (Л. Укр., II, 1951, 465); *Так круто повернулся і ній таємниче перешіптування розлучених голубів, загоєних поцілунків родинської зброї, знак так само блискавично, як і з'явився* (Кач., Вибр., 1947, 118); * Образно. *За гребелю, що перетинала незнірений видолок лугу, темніло громадки старих осокорів, в його перешіптуванні з вітром, у нахилах кори і лісок уже вчувалась життя* (Стельмах, Правда.., 1961, 50).

ПЕРЕШИПТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.*, *діал.* Шептати. *Вірожеки чіпляли щось мовби карканя та писклят, перешіптувала якісь невгомонні слова* (Коб., І, 1956, 33); *Ще й ще сидів Ярослав под оверцем, перешіптуючи слова з священних книг* (Загреб., Дніпр. 1968, 224).

ПЕРЕШИПТУВА́ТИСЯ, ую́ся, уєшся, *недок.* Перемовлятися пошепки. *Вата з приятелькамн перешіптувались і все поглядали в вікна на двір* (Н.-Лев., IV, 1956, 63); *Зацікавлені, сидять гості, перешіптуються з собою тронхи-то очікують молодої та молодого* (Коб., І, 1956, 118); * Образно. *Туман на озері білими кошлами прибився до чорних хащів; очерет перешіптується з очеком, схоплюється у млі* (Л. Укр., III, 1952, 213); * У поріи. *Вигрюють* [прапорці] *на искравому сонці всіма барвами райдуги, лопотять на вітжому спегі, що лине з моря, наче перешіптуються* (Кучер, Чорноморці, 1956, 568).

ПЕРЕШКО́ДА, и, *ж.* 1. Те, що перешкоджає рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь; перепона.

А ось і перешкода. Од стіни до стіни заповнила вулички в'язка колючого сіна на голові жінки (Коцюб., II, 1955, 294); — *Що буде потім? А те, що буває з весняним струмком, який зустрічає перешкоду. Що робить струмок? Він шукає бічного шляху, щоб обминути перепону і полинути далі за законами тяжіння* (Чаб., Тече вода.., 1961, 102); *З'їжджаючи в гори, він ніби зганяє коліна. Зацапав їх не як сміливець, який збирається перескочить перешкоду, а як непрошений хлопчак, який боїться стрімкого спаду* (Вільде, Сестри.., 1958, 539).

3 **перешко́дами** — з трудом, насилу. *Слова співу йдуть через старе горло в перешкодами, як кам'яні бо не лише на руках у них, але і в горлі мозолі* (мозоли) *понаростали* (Стеф., I, 1949, 70).

2. *перех.* Те, що заважає здійсненню чого-небудь; завада. *Головною і основною перешкодою розвитку продуктивних сил сільського господарства Росії є пережитки кріпосництва* (Ленін, 17, 1971, 119); — *Ніби й учена людина, агроном, а от чинить перешкоди усім новим заходам у колгоспі* (Донч., I, 1956, 60); *Давно вже вийшли вони з хлоп'ячих юнацьких літ у суворі чоловічу мужність. Багато прекрасних людських порівнянь розгубилось і позабулось на життєвих дорогах. Багато відпало нерівні сутички з життєвими перешкодами* (Довж., I, 1958, 437).

Без перешко́ди (перешко́д).— вільно, без перепон. *А знання всіх таїн природи Дозволе без перешкоди, Що всіх мудрих скаже суть: Надприродність — це абсурд!* (Фр., XIII, 1954, 397); *Добувши перепустку, ми без перешкод прибули до селища* (Досв., Вибр., 1959, 43).

◇ **Бу́ти (стоя́ти, ста́ти) на перешко́ді** — те саме, що **На зава́ді бу́ти (стоя́ти, стоя́ти і т. ін.)** (*див.* **завада**). — *Мене, браття, не беріте з собою,— прохав він товаришів,— мені перебито обидві ноги, я й в дорозі, й вдома буду тільки на перешкоді... покиньте мене краще тут* (Стар., Облога.., 1961, 55); *Скоро батько у чому їй на перешкоді стане — чи там у ярмарку не вдасть купувати якої одежини, чи вона не дасть поїхати куди— вже Катря просить назад своєї обіцянки* (Вовчок, I, 1955, 187).

ПЕРЕШКОДЖА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПЕРЕШКОДИ́ТИ**, джу, дить, *док.* Бути перепоною для чого-небудь. — *Учора головний інженер сказав мені, що здійсненню пропозиції інженера Розенберга тепер всім іншим перешкоджає ще й устаткування цеху* (Вовк., Інженери, 1956, 83); *Де-не-де зчуки стлачка скована між ними [деревами] та й росла, росла.., вивалячись, кидаючись в бочку у другий, начебто жалкуючись, що її зупиняють, що їй перешкодать* (Вовчок, I, 1955, 367); *Незабаром в тому боку пролунали постріли, але кущі й дерева перешкодили мені побачити, що там робилося* (Смір., Сашко, 1957, 75); *// Створювати завади, заважати, заборонявши кому-, чому-небудь.* — *Ви що не спите? — питає, прокинувшись, тітка.* — *Он незабаром буде світати, а вони ще балакають. Годі, годі! Спати перешкоджаєте* (Коцюб., I, 1955, 467); *Як батько не противився, як не перешкоджав начальнику, Улас все ж таки поступив у Зіньківську десятирічку і успішно закінчив її* (Тют., Вир, 1964, 49); *Знову подалася [коновода] в Даблі, але й свого разу нещасливо: перешкодили стукачі, бо всю ніч ходили по вулицях, не даючи підступитися ні до одного дворі* (Гр., II, 1963, 276); — *Я, здається, перешкодив? — запитав Назар..* — *Нехлопський їсть зірше здобів.. — буркнув Єнсевич* (Збан., Переджнив'я, 1955, 209).

ПЕРЕШКО́ДИТИ *див.* **перешкоджа́ти.**

ПЕРЕШЛІФО́ВКА, и, ж. Дія за знач. **перешліфо́вувати, перешліфува́ти.**

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док.*, **ПЕРЕШЛІФУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Шліфувати все або багато чого-небудь.

2. Шліфувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШЛІФО́ВУВАТИСЯ, усться, *недок., перех.* Пас. до **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШЛІФУВА́ТИ *див.* **перешліфо́вувати.**

ПЕРЕШМАГА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Відмагатися всіх або багатьох.

ПЕРЕШМАТО́ВАННЯ, я, *с., розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перешматува́ти.**

ПЕРЕШМАТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Пошматувати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШНУРО́ВАНИЙ, а, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРО́ВКА, и, *ж.* Дія за знач. **перешнурува́ти, перешнурува́ння.**

ПЕРЕШНУРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШНУРУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Шнурувати все або багато чого-небудь. *Созинкою перешнуровує розписки, ховає під божницю і тільки дві лишав при собі* (Стельмах, II, 1962, 95).

2. Шнурувати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШНУРО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕШНУРУВА́ТИСЯ**, уюся, у́єшся, *док.* 1. Шнуруватися ще раз, повторно або заново, по-іншому.

2. *тільки недок.* Пас. до **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **перешнурува́ти.**

ПЕРЕШНУРУВА́ТИ *див.* **перешнуро́вувати.**

ПЕРЕШНУРУВА́ТИСЯ *див.* **перешнуро́вуватися.**

ПЕРЕШПИЛЯ́ТИ *див.* **перешпи́лювати.**

ПЕРЕШПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕШПИЛЯ́ТИ**, ля́ю, ля́єш, *док., перех.* Зашпилювати все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШУПРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Пошпурляти все або багато чого-небудь.

ПЕРЕШТОВХА́ТИ *див.* **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТОВХА́ТИСЯ *див.* **перешто́вхуватися.**

ПЕРЕШТОВХУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШТОВХА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Штовхаючи, пересувати, переміщати кого-, що-небудь.

2. Штовхати всіх або багатьох.

ПЕРЕШТО́ВХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПЕРЕШТОВХА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Штовхати один одного. *Дівчата перештовхуються поміж собою, перешептуються* (Тют., Вир, 1965, 176).

2. *тільки недок.* Пас. до **перешто́вхувати.**

ПЕРЕШТОПА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перешто́пати.** *Подарунки були всі в латках, дірвві, в обірваних вузликах, хвостах вилинялі, штопані й перештопані* (Мокр., Сто.., 1961, 65).

ПЕРЕШТОПА́ТИ *див.* **перешто́пувати.**

ПЕРЕШТО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШТОПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Штопати все, багато чого-небудь або щось багато разів.

2. Штопати ще раз, повторно або заново, по-іншому.

ПЕРЕШТО́ПУВАТИСЯ, усться, *недок.* Пас. до **перешто́пувати.**

ПЕРЕШУГНУ́ТИ, ну́, неш, *док., перех. і через що, розм.* Швидко перелетіти, перестрибнути і т. ін. через що-небудь. *Спрожогу перешугнувши через паркан ар-*

хівéйської садиби, необачний Михайлик опинився в старому вишневому саду єписконя (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 339).

ПЕРЕШУКА́ТИ *див.* **перешу́кувати.**

ПЕРЕШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕШУКА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *перех.* 1. Шукаючи кого-, що-небудь, ретельно, послідовно оглядати щось. *Келів* [Неелицький] *товариші засвітили ґніт і при світлі зачали перешукувати хатину* (Фр., VIII, 1952, 204); *Військо кинулося перешукувати вози і витягло звідти панів, на медиця собі і людям* (Мак., Вибр., 1956, 540); *Ми перешукали з великою старанністю всі кімнати замка і навіть пшениці у обору* (Ірчан, II, 1958, 52).

2. *тільки недок.* Шукати кого-, що-небудь скрізь, по всіх місцях, усюди. *Ходить він.., перешукує їстівного, тим і харчується* (Укр.. казки, 1951, 195); — *Люди добрі, змилуйтеся!.. Де ж я мам час перешукувати тепер папери?* (Март., Тв., 1954, 205).

ПЕРЕШУМІ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* перешумля́ть; *док.* 1. Закінчити, перестати шуміти; відшуміти. *Перешуміло* (бурі). *Та досі ще сльози важкі ронить дерево* (Л. Укр., I, 1951, 281); *Як лагідно шумить розмай, Березовий, веселий гай! Як весело озвись мені... А як шумить в тривожні дні! О, гріймо ж перешумів* (Ющ., Люди.., 1959, 160); // *перен.* Минутися, пройти бурхливо, із шумом (про події). *Атта Троль пастав ..пізньої осені 1841 р., в той час, коли ще не вовсім перешумів великий бунт* (Л. Укр., IV, 1954, 132).

2. *перен.* Перестати виявляти бурхливу енергію, багато і голосно розмовляти і т. ін. (про людину). *Хтось не буде лякать багатих людей, що вже перешумівше, найпо коли бачив їх в найбільше голосний, шумливий час...* (Л. Укр., V, 1956, 362).

3. *розм.* З шумом пересікчити через що-небудь. *Городяк солідно перешумів через низеньку огорожу майданчика і сів під дитячим грибком* (Вол., Місячна срібло, 1961, 23).

ПЕРЕШУМУВА́ТИ, ую, уєш. *док.* Закінчити, перестати шумувати; відшумувати, перебродити (про вино, пиво і т. ін.). *Це було кисле овечє, розбовтане з водою молоко, що перешумувало, як квас* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 186); — *Розладався був хлопець.. Усяке бурхливе пів, а це, бачу, переошумівшав, схаменувся. Молоде вино перешумує* (Коцюба, Нові береги, 1959, 240).

ПЕРЕШУШУКНУ́ТИСЯ *див.* **перешу́куватися.**

ПЕРЕШУШУКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся. *недок.*, **ПЕРЕШУШУКНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* Шушукатися з ким-небудь, між собою.

ПЕРЕЩЕБЕТА́ТИ, бечу́, бе́чеш, *док.* 1. *неперех.* Закінчити, перестати щебетати.

2. *перех.* Перевершити у щебетанні (про птахів).

ПЕРЕЩЕМІ́ТИ, мі́ть, *док.* 1. Закінчити, перестати щеміти (про відчуття болю, викликане зовнішнім подразненням). *Рани перещеміли; // безос. В хаті довго і гірко плакала [Марина], дужчи на чергові пучки, що туди позаходили шпари. Перещеміло, нарізалось — знову до вікна* (Вас., II, 1959, 211).

2. *перев.* у *сполуч.* із *сл.* серце, душа і т. ін. Перестати відчувати жаль, тривогу, тугу і т. ін. *Сьогодні тільки вражено набовлює місце. Перещемить,— затихне* (Гр., II, 1963, 85); *Перещеміло їй серце, полилась печаль тихше* (Сл. Гр.).

ПЕРЕЩЕПИ́ТИ *див.* **перещéплювати.**

ПЕРЕЩЕПЛЕ́НИЙ, а, е, *сад., мед.* Дієпр. пас. мин. ч. до **перещепи́ти**; // у знач. прикм. *Викликають розмокування перещеплених пухлин у щурів та інших лабораторних тварин можна цілою низкою засобів* (Знання.., 9, 1966, 17).

ПЕРЕЩЕПЛЕ́ННЯ, я, *с., сад., мед.* Дія за знач. **перещепи́ти, перещéплювати.** *Перещеплення плодових дерев провадять в тих випадках, коли площу засаджено одним сортом і через це утруднене перехресне запилення* (Сад. і ягідн., 1957, 228); *Опухи зустрічаються у всіх тварин, принаймні хребетних. Це дає можливість експериментального вивчення опухів шляхом перещеплень від одної тварини до другої* (Курс патології, 1956, 149).

ПЕРЕЩЕПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПЕРЕЩЕПИ́ТИ**, щеплю́, щепиш; *мн.* перещеплять; *док.*, *перех.*, *сад., мед.* Робити щеплення, щепити ще раз, повторно або знівоно, по-іншому. *Садівництв.. літом третього року після садіння підщеп перещеплюють високоякісними сортами* (Колг. Укр., 4, 1959, 42); *Залишилося наново перещепити пеньки дичок, на яких померзли культурні гілки* (Юним мічур.., 1955, 13).

ПЕРЕЩИПА́ТИ *див.* **перещи́пувати.**

ПЕРЕЩИПУВА́ТИ, ую, уєш. *недок.*, **ПЕРЕЩИПА́ТИ**, аю, а́єш, *док.*, *перех.* Щипати всіх або багатьох.

ПЕРЕЩИПНУ́ТИ *див.* **перещи́пувати.**

ПЕРЕЩИПУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЩИПНУ́ТИ**, пе, *док.*, *перех.*, *діал.* Нарешіплювати (у 8 знач.). *Мовчу. Не можу. Спазма перещипнула голос* (Коцюб., II, 1955, 200).

ПЕРЕЩУ́ПАТИ *див.* **перешу́пувати.**

ПЕРЕЩУПУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРЕЩУ́ПАТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.*, *розм., рідко.* Щипати всіх, багатьох або все, багато чого-небудь; перещипувати.

ПЕРЕЯ́РИНА, а, *с.* і *р.* Однорічний (про тварин). *Перехре стадо ділиться на три групи: рекордну, елітну і племінну* (Птахівн., 1955, 69).

ПЕРЕЯ́РКА, и, *ж.*, *с. г.* Курка, гуска, качка після першого року несіння. *Жива вага перехрок і старої птиці збільшується переважно за рахунок відкладання в тушках жиру* (Колг. енц., 1956, 206).

ПЕРЕЯ́РОК[1], рка, *ч.* Поперечний пр. *Дорога була нерівна, камениста, йшла то стрімко вгору, то знов вниз,.. в поперечка та перерки* (Фр., III, 1950, 428); *Недалеко від борови, що вигинаючись, спускалася в перерок.., сховані в чагарях, лежали бандити* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 298).

ПЕРЕЯ́РОК[2], рка, *ч.* Вовк тогорічного виводка. *Наприкінці літа дорослі вовки починають брати з собою на полювання 4—5-місячних вовченят. До виводка приєднуються вовки-перерки, що народилися роком раніше* (Наука.., 2, 1959, 46); *Мисливці забили трьох цьогорічних вовчиць і двох самців — перерка та матерого хижака* (Веч. Київ, 30.XII 1966, 3).

ПЕРИГЕ́Й, ю, *ч.*, *астр.* Найближча до центра Землі точка орбіти Місяця або штучного супутника Землі. *За попередніми даними, період обертання корабля-супутника* [«Восход-2»] *навколо Землі становить 90,9 хвилини, мінімальне віддалення від поверхні Землі (в перигеї) і максимальне (в апогеї) дорівнює відповідно 173 і 495 кілометрам* (Літ. Укр., 19.III 1965, 1); *Вимірн температури повітря, зроблені під час проходження супутника через перигей (висота близько 225 кілометрів), свідчать, що тим вона значно вища, ніж вважали раніше* (Наука.., 2, 1960, 14).

ПЕРИГЕ́ЛІЙ, ю, *ч.*, *астр.* Найближча до Сонця точка орбіти небесного тіла (планети, комети і т. ін.). *Теорія тяжіння Ейнштейна.. пояснила додаткове зміщення перигеїв планет* (Наука.., 3, 1960, 10).

ПЕРИДЕ́РМА, и, *ж.* Вторинна покривна тканина у багаторічних рослин. *На довголітніх органах всіх рослин замість епідерміс розвивається вторинна покривна тканина — перидерма, яка складається з корка, фелогену, фелодерми* (Практ. з анат. рослин, 1955, 79).

ПЕРИДОТИ́Т, у, ч. Гірська порода, що утворилася внаслідок кристалізації ультраосновної магми і складається з оліміну та піроксенів. *Кам'яні метеорити складаються переважно з перидотиту* (Наука..., 9, 1969, 28).

ПЕРИКА́РД, а, ч. Зовнішня оболонка серця; навколосерцева сумка. *Внутрішня поверхня серця вистелена тонкою оболонкою — епікардом. Зовнішня його поверхня вкрита двома листками навколосерцевої сумки — перикардом* (Заг. поклад зи хворими, 1957, 75).

ПЕРИКА́РДИТ, у, ч. Запалення перикарда. *Перикардитом називається запалення серцевої сумки* (Курс патології, 1956, 222); *Перикардит значної інфекційної природи* (Профіл. захвор.., 1955, 155).

ПЕРИКА́РДІАЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **перика́рд** і **перика́рдій**.

ПЕРИКА́РДІЙ, я, ч. Те саме, що **перика́рд**.

ПЕРИКА́РПІЙ, ю, ч., *бот.* Те саме, що **оплодень**.

ПЕРИ́ЛА[1], **йла**, *жн.* Те саме, що **пручні**. *Христя собі зітхнув на міжок і, спираючись на перила, підважив, поки Кирило перебрався* (Мирний, III, 1954, 71); *Біля дверей своєї квартири Кіра спиналась, спираючись на перила і переводячи дух* (Коп., Десятикласники, 1938, 74).

ПЕРИ́ЛА[2], и, *ж (Perilla)*. Олійна трав'яниста рослина родини губоцвітих: судан. *Технічні якості олії перили значно вищі, ніж льняної чи конопляної* (Оліс. та ефір. культ., 1956, 227).

ПЕРИ́ЛКА, лок, *жн.* Зменш.-пестл. до **перила**[1]. *Уляпку, в гарну пору, перилка мосту завжди, як галич, украшала малеча. Як чудово було стрибати міжу по воду!* (Минко. Ясні зорі, 1951, 28).

ПЕРИ́ЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **перила**[2]; // Вироб. із перила. *Перилову олію використовують при виготовленні лаків і фарб* (Оліс. та ефір. культ., 1956, 227).

ПЕРИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **перила**[1].

ПЕРИ́ЛЬЦЯ, ець, *жн.* Зменш.-пестл. до **перила**[1].

ПЕРИ́ЛЬЧАСТИЙ, а, е. Який має перильця, з перильцями.

ПЕРИМЕ́ТР, а, ч. Довжина замкненого контура, або сума довжин усіх сторін замкненого многокутника на площині. *Лінія, що обмежує многокутник, називається контуром його, а відрізки, що дорівнюють сумі всіх його сторін,— периметром* (Геом. І, 1956, 20); *Як і місто, нове село повинно мати свій центр — сільську площу, периметр якої були б розташовані адміністративні і культурні заклади* (Довж., III, 1960, 91).

ПЕРИМЕ́ТРИ, у, ч. Запалення очеревини, яка вкриває матку.

ПЕРИМЕ́ТРИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **періметр**.

ПЕРИ́НА[1], и, *жн.* Довгастий мішок з пір'ям або пухом, на якому сплять або яким укриваються. *За грубою..., під гарною стінкою, стояло ліжко з пухкими перинами, з білими подушками* (Мирний, III, 1954, 301); *Управитель пана Гудзиловського не вилежувався на м'якій перині, коли почув прислужницькі вовіх біля хати* (Добр., Очак. розмир, 1965, 51); * *Образно. Ми вибігли на спіжчасте, що ще була волога сіра від снігової неповної зимової перини* (Фр., III, 1950, 250); * *У порівн. Іванов... лів на мокрій і холодній, але пружній, як перина, мох* (Багмут, Опов., 1959, 45).

ПЕРИ́НА[2], **и**, *жн., рідко.* Те саме, що **пір'їна**. *У півня в таки перині, що як треба йому на зорі вставать, то вона і крутиться* (Сл. Гр.); * *У порівн. Котить їлія — небо й земля дмухають, як до вітру перина* (Мирний, І, 1949, 145).

ПЕРИ́НКА, и, *жн.* Зменш.-пестл. до **перина**[1]. — *Перинку вези лишень сюди! — посторопливо обізвав.* — *Во тут сиро, во тут мулько... Перинку, ну ж!* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 14).

ПЕРИ́НКА[2], и, *ж* Зменш.-пестл. до **перина**[2].

ПЕРИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **перина**[1].

ПЕРИ́ПОПЬКА, и, *жн.* Зменш.-пестл. до **перина**[1].

ПЕРИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **перина**[1]. *Ой стеле дівчина, стеле постіль білу... Стеле вона, стеле да бі подушечки, Під голову до периночку* (Чуб., V, 1874, 6).

ПЕРИПАТЕ́ТИЗМ, у, ч. Система філософських поглядів учнів та послідовників давньогрецького філософа Аристотеля.

ПЕРИПАТЕ́ТИК, а, ч. Учень та послідовник давньогрецького філософа Арістотеля.

ПЕРИПАТЕ́ТИЧНИЙ, а, е. Стос. до перипатетизму і перипатетиків.

Перипатетична школа — давньогрецька філософська школа, заснована Арістотелем в Афінах, в якій навчання відбувалося звичайно під час прогулянок в саду школи.

ПЕРИПЕТІ́Я, тії, *жн. (одн. перипетія, і, ж.).* Раптові різкі зміни в чиєму-небудь житті; непередбачені ускладнення в розвитку подій, сюжеті і т. ін. *Я переплив на крилах пісні о дивно минуле, я жив у минулому, я бачив, чув, з трепетанням сердечним відчував смутки, радості та всі перипетії тих поодинків* (Коцюб., І, 1955, 178); *Вони не менше за червоногвардійців переживали всі перипетії бою* (Панч, О. Пархом., 1939, 53); *Театр тільки тоді цікавий, коли він вірно відображує бійучі життя і уміло його різними перипетіями* (Мист., 5, 1957, 50); // Несподівані повороти в розгортанні сюжету літературного твору. *В повісті й романі герой розвивається поволі — від епізоду до епізоду — в драмах і складних взаєминах з іншими персонажами, в довгих і складних перипетіях дійових* (Смоліч, VI, 1959, 216).

ПЕРИПЕТІЯ *див.* **перипетії**.

ПЕРИСКО́П, а, ч. Оптичний прилад, що складається з системи дзеркал або призм, вмонтованих у металеві труби, і використовується для спостерігання з підводного човна, укритий і т. ін. *Капітан підводного човна стежить за атакованим суднам... з допомогою перископа — довгої трубки, кінець якої виступає над водою* (Цікава фізика..., 1956, 213); *Машина йде, як крейсер. Командир висуне перископа, гляне, — і знову сховають без промашки* (Ю. Янов., І, 1954, 53).

ПЕРИСКО́ПІЧНИЙ, а, е. Прикм. до **перископ**.

ПЕРИСКО́ПНИЙ, а, е. Прикм. до **перископ**.

△ **Перископна глибина** — глибина занурення підводного човна, на якій можна вести спостереження за допомогою перископа. — *Бодман,— стриженуся командир,— на перископну глибину* (Гонч., Данії. рани, 1961, 48).

ПЕРИСТА́ЛЬТИКА, и, ж. Ритмічні скорочення стінок стравоходу, шлунка й кишечника у людей і тварин, за допомогою яких здійснюється переміщення вмісту шлунково-кишкового тракту. *Кліткова оболонка стінки перистальтики кишечника* (Технол. приготов. їжі, 1957, 126).

ПЕРИСТА́ЛЬТИЧНИЙ, а, е. Стос. до перистальтики.

ПЕРИСТЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **перистий** 2. *Пізня вечері батько пішов до стирости і незабаром повернувся з маленькою теличкою, смішною, перистенькою* (Нохід, Оля, 1959, 70).

ПЕРИ́СТИЙ, а, е. 1 Формою, будовою подібний до пера (у 1 знач.), схожий на перо. *Жовтіли перисті з зябра, які є в пуголовка зразу після його вилуплення з яйця, замінюються внутрішніми* (Визначник земноводних..., 1955, 13); // Який має листя, формою, будовою подібне до пера (про рослину). *Великі шиби укотічилася голчастою соснівкою, перистим папоротником, шовковою травою і всякими іншими зимовими візерун-*

ками, що вишив та вимережав славний мороженко (Вас., I, 1959, 79).

△ **Перистий лист** — складний листок з попарними листочками на одному черешку; **Перисті хмари** (*хмари́ни і т. ін.*) — напівпрозорі ніжно-білі хмари довгастої форми, що утворюються за великій висоті і складаються з дрібних кристаликів льоду. *По небу плавали легкі перисті хмарини, провіщаючи добру днину* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 182).

2. **То само, що періста́.** — *Тепер худоба сама перести́ — тільоська, а дато була сама біла* (Стеф., Вибр., 1945, 60); *По боках всякі дами йдуть: і малі, і великі, і білі, і сірі, й перисті* (Свидн., Люборацькі, 1955, 149); *З-під ніг вилетіє перистий обух, та на цей раз він вскався сірим, кольоровим, немов викачаний в попелі...* (Вол., Самовидця, 1952, 161); // *перен.* Складений з неоднорідних матеріалів. *Хоч, звісно, літературний альманах — не науковий філологічний збірник, з якому можна друкувати статті рівними правописами та видавати щось перисте..., але я ніколи не зважився би знеславити волю такого видання, заснованого перед Україною і любимого письменника, як Ви* [І. С. Нечуй-Левицький] (Коцюб., III, 1956, 294).

ПЕРИСТИ́ЛЬ, ю, ч., *арх.* 1. Крита галерея, обмежена з одного боку колонами, а з другого — стіною будівлі. *На гранітному цоколі високів перистиль бронзової будівлі* (Ільч., Серце жде, 1939, 87).

2. Привокзальний двір, садок або площа, оточені критою колонадою. *Багато будинків* [в Ольві] *мали дворики, оточені колонами з незабаром критими галереями — портиками (перистилі)* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 255); *Широкі та короткі сани провадять у внутрішній двір — перистиль* (Л. Укр., II, 1951, 341).

ПЕРИСТОКРИ́Л, лих, *мн.* Те саме, що **перистокри́лки**.

ПЕРИСТОКРИ́ЛКИ, лок, *мн.* Родина дрібних жуків, що мають яйцевидне тіло і дуже вузькі крильця з тонкими довгими волосинками по краях.

ПЕРИСТОЛИ́СТИЙ, а, е. Який має перисте листя. *Перистолисте плавля.*

ПЕРИТОНІ́Т, у, ч., *мед.* Запалення очеревини. [Кость Назарович:] *Петро Михайлович перебіг смерть... Адже ця дівчина була вже труп. Без перебільшення. Гострий перитоніт з вищими сейсмеу!* (Баш, П'єси, 1958, 8).

ПЕРИФЕ́РИЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до периферії (у 2 знач.). *У неровій системі... розрізняють дві частини: центральну і периферичну* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 140).

△ **Периферична нервова система**, *анат.* — сукупність нервів, які відходять від головного та спинного мозку до всіх органів тіла. *Надзвичайно багато зробили радянські морфологи в галузі вивчення центральної і периферичної нервової системи* (Наука..., 10, 1958, 30).

ПЕРИФЕРІЙНИЙ, а, е. Який міститься, перебуває на периферії (у 1 знач.). *З маленької, в дореволюційні роки периферійної галереї з 49 картинами вона* [Феодосійська картинна галерея] *зросла після Великої Жовтневої революції у значне воєнище культури* (Довж., II, 1960, 86); *Кожний працівник досвідченого майстра сцени — це визначна подія в житті колективу периферійного театру* (З глибин душі, 1959, 144); *Михайло Коцюбинський не тільки сам читав твори Маркса, Енгельса, Леніна, а й розказував їх своїм товаришам людям — периферійним кореспондентам* (Рад. Укр., 31.III 1950, 3).

ПЕРИФЕ́РІЯ, і, *ж.* 1. Частина країни, міста, села і т. ін., віддалена від центру. *Традиція гастролей окремих досвідчених майстрів на периферії... повинна бути запровадження в життя* (З глибин душі, 1959, 146); *Ота, здається, прошали робітники залізничних майстерень... А це, видно, приїжджі з периферії райкомівці та голови колгоспів...* (Гончар. IV, 1960, 32); // *розм.* Установи, організації, що діють в сільській місцевості, далеко від центру. *Фестиваль став святом радянської багатонаціональної кінематографії. Він засвідчив відсутність кіномістецької периферії* (Літ. Укр., 24.V 1966, 1).

2. *спец.* Зовнішня, віддалена від центральної частина чого-небудь. *Треба обтирати шкіру свічі на день в окружності фурункулів гарячою або смертю (від периферії до центру)* (Нх запоб. заразн. хвор., 1957, 36).

ПЕРИФРА́З, а, ч., *літ.* Те саме, що **перифра́за** 1. *Для більшої художньої виразності автор* [І. Манжура] *зрідка звертається до широкої описової форми, яка заміняє епітет,— перифраза* (Рад. літ-во, 7, 1965, 35).

ПЕРИФРА́ЗА, и, *ж., лінгв.* 1. Стилістичний прийом, коли кого-, що-небудь називають не прямо, а описово, за його найхарактернішими рисами, ознаками; описовий мовний зворот, уживаний замість звичайної назви кого-, чого-небудь. *Широко застосовуються в них* [народних анекдотах], *наприклад, зрозумілі, карикатурні, гумористичні перифрази, що підкреслюють політичну спрямованість гострої сатири* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 39).

2. То саме, що **парафра́за** 1. *Не дивлячись на критичність світової буржуазії, яка, за перифразою із Вольтера Шекспіра, свою комедію купила в Італії, пантоміму — у Франції, а капелюх у Німеччини,— фашистський звір буде-таки приборканий — у цьому і сумніву немає!* (Тич., III, 1957, 79).

ПЕРИФРАЗО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **перифразува́ти**.

ПЕРИФРАЗО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перифразува́ти**.

ПЕРИФРАЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПЕРИФРАЗУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Викладати у формі перифрази, перифраза.

ПЕРИФРАЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **перифразо́вувати**.

ПЕРИФРАЗУ́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **перифразува́ти**.

ПЕРИФРАЗУ́ВАТИ *див.* **перифразо́вувати**.

ПЕРИФРАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **перифра́за** і **перифра́з**.

△ **Перифрастичні фо́рми дієсло́ва** — пластичні перев. аналітичним мовам форми дієслова, виражені описово, за допомогою допоміжного дієслова і т. ін.

ПЕРІ, *невідм., ж.* У перській міфології — надприродна істота в образі чарівної жінки з крилами, що охороняє людей від злих духів; // *перен.* Чарівна, тендітна жінка. *Втрус-гогатс! лети під двері Тес* [тієї] *хатки, де колана пері* (Крим., Вибр., 1955, 209).

ПЕРІО́Д, у, ч. 1. Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями і т. ін. *Програми й статути не пишуться на якісь надто довгі періоди* (Балан., II, 1958, 158). *За період, що минув після вересневого Пленуму ЦК КПРС 1953 року, працівники сільського господарства Черкаської області, під керівництвом партійних організацій, добилися значних успіхів в організаційно-господарському зміцненні колгоспів і радгоспів* (Ком. Укр., 11, 1959, 11); // *Час, коли відбувається яка-небудь подія, триває дія, розгортається чиясь діяльність* і т. ін. *Я поставив собі за мету показать класову боро-*

бу на Україні в період громадянської війни (Довж., 1, 1958, 22); // Відтинок часу, позначений існуванням, наявністю чого-небудь. *Весни вже не буде того періоду нерішучості... що вважали так тривать і мучить всіх* (Л. Укр., V, 1956, 409); *В період анархії, що настала в Римі після загибелі династії Северів, в Трір... був введений римський гарнізон* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 276).

2. Певна стадія, фаза чого-небудь. *Мартенівська плавка складається з кількох самостійних періодів: завалювання скрапу, залізної руди й вапняку, заливання рідкого чавуну, розплавлення цих матеріалів* (Наука..., 1, 1957, 8); // Історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами. *З'їзд* [XXI] *ознаменував вступ нашої Вітчизни в новий період свого розвитку — період розгорнутого будівництва комуністичного суспільства* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 3).

△ **Вегетаційний період** *див.* **вегетаційний; Ембріональний період** — початкова стадія розвитку живого організму, коли він перебуває у формі ембріона, зародка. *За ембріональний період травні органи поросят досягають відносно доброго розвитку* (Свинар., 1958, 216); **Інкубаційний період** — проміжок часу від моменту зараження організму певною хворобою до появи зовнішніх ознак захворювання. *Енциклопедія сатирика, що приказа мав досить довгий інкубаційний період* (Смолич, 1, 1958, 88); **Період піврозпаду** *див.* **піврозпад; Пермський період** *див.* **пермський.**

3. *спец.* Проміжок часу, протягом якого відбувається якийсь регулярно повторюваний процес або рух. *Періодом електромагнітних коливань називається найменший проміжок часу, протягом якого напруга на обкладинках конденсатора або струм у контурі, змінюючись від деякого свого значення, знову набуває цього значення як за величиною, так і за напрямом* (Курс фізики, II, 1956, 225); *Період обертання ракети навколо Сонця дорівнюватиме майже 15 нашим місяцям* (Наука..., 2, 1959, 10).

4. *геол.* Проміжок часу, протягом якого утворилася сукупність відкладів певної геологічної системи; частина ери, що складається з таких проміжків. *В Криму вулканічна діяльність відбувалась у юрському періоді мезозойської ери* (Про вулкани..., 1955, 16); *Понад 150 років тому піднесла суперечка про так званий льодовиковий період, або крижану добу, яка... спіткала нашу планету і залишила на ній глибокі сліди* (Знання..., 1, 1956, 4).

5. *мат.* Група цифр нескінченного десяткового дробу, що весь час повторюються в однаковій послідовності. *Чистий періодичний дріб дорівнює такому звичайному дробові, в якого чисельник є період, а знаменник число, позначене цифрою 9, повторюю стільки разів, скільки цифр у періоді* (Алг., II, 1957, 103).

6. *лінгв.* Складна синтаксична побудова, що характеризується доказовим викладом думки, має ритмічно завершену інтонацію і становить одне складне або ускладнене багаточленне речення, поширене другорядними членами, підрядними реченнями і т. ін. *Характерним прикладом чергування підвищень і зниження голосу в інтонації синтаксичного періоду — складного розгорненого речення з детальним розвитком думки* (Худ. чит., 1955, 120).

7. *муз.* Невелика закінчена побудова, що складається перев. з двох подібних структурою музичних фраз, які завершуються різними каденціями. *Устрій мелодії періодів дум надає цілісну, цілком закінчену в музичному відношенні форму* (Іст. укр. музики, 1922, 69).

ПЕРІОДИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поділ на періоди (у 1, 2 знач.). *Легінська спадщина в галузі періодизації не вичерпується тільки встановленням тих чи інших періодів в історії партії. Велике значення має глибоке розуміння самих принципів цієї періодизації, її критеріїв* (Ком. Укр., 9, 1965, 18); *Питання періодизації історії української літературної мови остаточно не розв'язане* (Курс іст. укр. літ. мови, 1, 1958, 14).

ПЕРІОДИ́КА, и, *ж.* Періодична преса видання, що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу. *До архіву* [літературного] *мають входити друковані матеріали, необхідні для науково-дослідницької роботи, твори діячів літератури і мистецтва, періодика, довідкові видання* (Літ. Укр., 17.V 1966, 4); *Збірники «Література і сучасність» видавництво «Радянський письменник» розпочало щорічне видання літературно-критичних книг, укладених з кращих статей, що з'явилися в періодиці протягом року* (Вітч., 7, 1968, 209).

ПЕРІОДИ́ЧНИЙ, а, *о.* 1. Який повторюється, настає через певні проміжки часу, повторюється час від часу. — *Чи варт оприлюднювати батькові життя періодичними сеансами сімейної критики?* (Шовк., Людина.., 1962, 429); — *На дні озерця в джерело... Приплив води в тому джерелі періодичний, не постійний* (Донч., II, 1956, 34).

2. Який виходить друком регулярно, через певні визначені проміжки часу (про газети, журнали і т. ін.). *Почавши з 1881 року, він* [І. Франко]*... пише повісті, драми, оповідання, вірші та статті науково-ї публіцистичного змісту і заповнює ними ледь не всі українські періодичні видання* (Коцюб., III, 1956, 34); *Найзручнішою трибуною для пропаганди своїх ідей Новиков, Белінський, Пушкін і Герцен, Чернишевський і Шевченко, Франко і Леся Українка вважали періодичну пресу* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 18).

3. Який закономірно повторюється через певні одинакові проміжки часу. *Прикладами періодичного коливання є: рух маятника годинника... коливання голодзол і т. д.* (Курс фізики, II, 1956, 38).

4. *лінгв.* Який складається з періодів або являє собою період (у 6 знач.). *Періодична мова.*

△ **Періодична систе́ма елеме́нтів** — класифікація хімічних елементів, створена російським хіміком Д. І. Менделєєвим на основі взаємозалежності між атомною вагою елементів і властивостями утворюваних ними речовин. *Винятковою заслугою* [Д. І. Менделєєва] *в відкритті періодичного закону і створенні періодичної системи елементів* (Наука..., 1, 1957, 26); *Великий Менделєєв, створюючи свою періодичну систему елементів, став штурмувати підступи до того магічного поняття* [атома] (Рибак, Час.., 1960, 194); **Періодичний дріб** — нескінченний десятковий дріб, у якого цифри повторюються в однаковій послідовності.

ПЕРІОДИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. періодичний. *Обвком партії ухвалив перевести альманах «Донбасс» в передплатне видання і збільшити його періодичність до 6 номерів на рік* (Літ. газ., 15.III 1959, 4).

ПЕРІОДИ́ЧНО. Присл. до періодичний 1—3. *Іван Антонович... завів порядок, за яким мінялося періодично мінялося* (Гончар, III, 1959, 202); *Встановлено, що періодична, через кожні 11 років, наступає максимальна активність нашого денного світила* (Наука..., 6, 1962, 31).

ПЕРІОСТ, у, *ч.* Зовнішня оболонка, яка оточує і зміцнює кістку; обвістя, надкістя. *Кров'яний опух голови, або кефалогематома, утворюється внаслідок розриву судин, розміщених під періостом (надкістицею) черепних кісток* (Хвор. дит. віку, 1955, 12).

ПЕРІОСТА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **періо́ст**. *Для розсікання опуху треба не менше місяця... на місці опуху періо́сту залишається невелике періостальне стовщення* (Хворо. дит. віку, 1955, 12).

ПЕРІОСТИ́Т, у, ч. Запалення періо́сту (у людини або тварини). *Періостити відмічаються у грудному віці у 35% хворих на сифіліс дітей* (Хворо. дит. віку, 1955, 271).

ПЕ́РІСТИЙ, а, е. 1. З плямами іншого кольору (про масть тварин). *Пропало пров коней перистих* (І.-Лев., І, 1956, 56); *Мотря... покинула Насті свою хазяйство. Одяг рабої корови, була ще два перистих підсвинка та одинадцятеро зозулястих курей* (Кощюб., І, 1955, 58); *Перістих гудно Лев овець* (Воскр., Цілком.., 1947, 110).

2. Який має неоднорідне забарвлення; **смугастий**, строкатий. *Ой ти барбуз, ти перістий! Із чим тебе будем гсти?* (Сл. Гр.); *Чи там червона матерія, чи чорна, чи перста — мій боже, люди.. не будуть дбати про такі дрібниці!* (Фр., II, 1950, 258); // перен. Неоднорідний. *Перістий натовп селян, зняких по праці, покрив її разом напилився, і важко загуділа мокра в великих лопат земля* (Еник, Тв., 1958, 441).

ПЕРІ́ЩЕННЯ, я, с. Дія за знач. **періщити**. *Будьмо добровільними! Люди, котрі стають сьогодні на творчий шлях, дуже цього потребують. Не періщення дубцем межа плеч, а білозі серйозної розмови* (Рад. Укр., 18.1 1963, 3).

ПЕРІЩИ́ТИ, щу, щиш, *недок.* і *перех.* Сильно бити, сікти, шмагати. *Бжозовський прикатав, крикнув, як несамовитий, на людей, кинувся до Миколи й почав періщить його батогом* (Н.-Лев., II, 1956, 186); *Хлоп витяг із-під коліна батіг і почав періщити коней* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 414).

2. *неперех.* Сильно, безперервно йти (про дощ). *Дощ періщив з самого ранку і досі не переставав і не вмовкав* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 386).

ПЕРІЯ, ї, *ж., діал.* 1. Ряд (будинків). *Кожен ряд домів там звався перія,— це позбоження перія, то поперечна. Це семе чоло міста: тут найбагатші купці, тут крамниці* (Свидн., Любораньскі, 1955, 18).

2. Бік (вулиці). *Одною вулицею підете, то по правій перії його хата* (Сл. Гр.).

ПЕРКАЛЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **перка́ль**. *Перкалева тканина;* // Зробл., пошитий з перкалю. *Погано пошита перкалева сукенка не укриває оцуплкатої фігури* (Кощюб., 1. 1955, 319); *На порі вибилв високи худорлява жінка, пов'язана білою перкалевою хусткою* (Земляк, Гніваний Стратіон, 1960, 228).

ПЕРКА́ЛЬ, ю, ч. Тонка дешева бавовняна тканина. *Рукави його бекеші потопталися на лікгях, так що з них виглядала брудна сорочка з пасманистого перкалю* (Фр., III, 1950, 20); *Вона... купила на виручені гроші цукру, чаю, були ще кілька аршин перкалю...* (Л. Яновська, І, 1959, 290); *Гнат Кавунів подав суєві перкалю, підморгнувши Катрі: — На челюскіна буде...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 106); // Тонка цупка бавовняна тканина, що використовується для нарізнутів, спецодягу та різних технічних потреб. *Найкращим матеріалом для штормовки є добре просочений непромокальною речовиною шовк — вретех, а коли його нема — перкаль* (В дорогу, 1953, 23); *Дівчата літали на обтягнутих перкалем машинах* (літаках), *які мали кеселицу надійність* (Скл., Орд. крила, 1948, 54).

ПЕ́РКО, а. с., *спец.* Рід свердла, що застосовується в столярській справі. *Для свердління циліндричних отворів у деталях з деревини застосовують перка і свердла різних типів і діаметрів* (Гурток «Умілі руки...», 1955, 58).

ПЕРКУСІ́ЙНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до перкусії. *Перкусійний метод обстеження;* // Призначений для перкусії. *Перкусійний молоточок.*

ПЕРКУ́СІЯ, ї, *ж., мед.* Вистукування тіла людини пальцями або спеціальним молоточком для визначення стану й внутрішніх органів на підставі утворюваних при цьому звуків. *Сучасний лікар-кардіолог не може обмежитися методом вислуховування та вистукування (перкусія)* (Знання.., 12, 1966, 4).

ПЕРКУТО́ВАНИЙ, а, е, *мед.* Діспр. пас. мин. ч. до **перкутува́ти**.

ПЕРКУТУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех., мед.* Здійснювати перкусію.

ПЕРЛ[1], у, ч. Найдрібніший друкарський шрифт (розміром 5 пунктів).

ПЕРЛ[2] *див.* **пе́рли** 2.

ПЕ́РЛА *див.* **пе́рли** 1.

ПЕРЛАМУ́ТР, у, ч. Внутрішній шар черепашок деяких морських і прісноводних молюсків, що має мінливе забарвлення і використовується як цінний матеріал для виготовлення гудзиків, прикрас і т. ін. *Внутрішні стулки черепашок морських і прісноводних молюсків вкриті райдужною речовиною — перламутром* (Веч. Київ, 20.XI 1958, 4); *Підбіла* [господиня] *до невеликого, перламутрок викладеного столика* (Фр., VI, 1951, 362); *Слідчий дістав з кишені канцелярський ножик з коло дочкою, оздобленою перламутром* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 87); * *Образно. Сяйнув* [Тимко] *клавішним перламутром зубів* (Тют., Вир, 1964, 474); * У порівн. *Палали і мінялися перламутром під першим промінням сонця кольорові вікна мармурових палаців* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 5).

ПЕРЛАМУ́ТРИТИСЯ, ичться, *недок., рідко.* Мінитися, переливатися різними барвами, як перламутр.* Образно. *Перламутрилися денікінградські ночі* (Винник, І, 1956, 305).

ПЕРЛАМУ́ТРІВКА, и, ж. Дешевий метелик з блискучими сріблястими плямами на нижньому боці крилець. *Навперед видалась* [лакєї] *відомості аверчата карет, в яких випурхували легкі .. дами, схожі на бабочок-перламутрівок* (Гончар, Таврія, 1952, 268).

ПЕРЛАМУ́ТРОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перламу́тр**. *Перламутровий шар стулки черепашок;* // Зробл. з перламутру; оздоблений, прикрашений перламутром. *Старомодний піджак жовтої вечуча на перламутрових гудзиках розкрився звісав на худих плечах професора* (Кучер, Чорноморці, 1956, 86); *Листочки напівзелені, жимурячись перламутровим блиском, приєднали для клубу* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 85); // Власт. перламутру. *Капуста в дяді Борі була найсмачнішою. Туга, аж рипіла, з запахом яблук, соковита, з перламутровим блиском — вона не мала собі рівних* (Загреб., День.., 1964, 27).

2. Який своїм забарвленням і блиском нагадує перламутр; сріблясто-сірий. *Крилом ножем, сотім товариш вірним, одкалупував* [Джузепе] *скойки від скель, висівав перламутрову сталь і заживрював од вдоволення очі* (Кощюб., II, 1955, 417); *Рибина борсається на траві, вилискуючи на сонці перламутровим черевом* (Смір., Сад, 1952, 51).

△ **Перламу́трові хма́ри** — хмари в стратосфері на висоті 20—30 км, що спостерігаються при освітленні призахідним сонцем. *Досліди показали: перламутрові хмари виникають при дуже низьких температурах повітря.. і розміщуються на висоті близько 22 кілометрів* (Веч. Київ, 16.1 1967, 4).

ПЕРЛА́СТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **перла́стий**.

ПЕРЛА́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **перли́стий**.

ПЕ́РЛИ, ів, *рідко* **ПЕ́РЛА**, рел, *мн. ч.* (*одн.* **пе́рла**, и, *ж., рідко* **пе́рло**, а, *с.*). Перламутрові зерна кулястої або неправильної форми, що утворюються в чере-

пашках деяких морських та прісноводних молюсків; використовується як коштовна прикраса. — *В моїй* [*шапці*] *утробі · Якби ти знав отче! · В перлах так велика, Як струсове яйце!* (Фр., XI, 1952, 91); *З морського дна ми* [*робітники*] *добуваєм перли, Зробили рай ми з рідної землі; Сам же мрємо старцями, як і мерці* (Граб., I, 1959, 494); [**Я р о с л а в:**] *Які вам перли чи смарагди Дарожчі нам від вірності і правди..!* (Коч., Я. Мудрий, 1946, 68); *— Що то за дивний і розкішний край* [*Поділля*]: *грунт родючий, ріки повноводі, навіть перли колись виловлювали в протоках Дністра* (Стельмах, I, 1962, 406); • Образно. *Серце плаче... Перла сліз, важкі й кривеві, ронить* (Сос., II, 1958, 85); ¶ У порівн. *Гарно було у садочку після дощу: пташечки щебетали, дерево нарозправляло свої віти, краплі роси, як розсипані перли, скрізь по траві і на листах блищали і виблискувались* (Стор., I, 1957, 276); *Перед очима — зелена доріжка, червона спідниця, знадний з усмішкою погляд, червоні, як карнавали, уста, з котрих висядали рядок рівних, як перли, зубів...* (Мирний, I, 1949, 199); // Коштовна прикраса, намисто з таких зерен. *Білі перли й корали білу шию гнули* (Чуб., V, 1874, 156); [**К о м а н д о р:**] *Дозволите, щоб я сам поклав ці перли на гордовиту сю голівку* (Л. Укр., III, 1952, 348).

◇ **Мета́ти (розсипа́ти) пе́рли (пе́рла) пе́ред свині́ (ді́ж. свині́)** — те саме, що **Мета́ти бі́сер пе́ред свині́** (*діал.* **бі́сер**).

2. (*обл.*) **перл.** а, ч. і. *перень.* **Найкращі** зразки чого-небудь, найвидатніші мистецькі твори і т. ін. *Якби не було у цих оповіданнях авторських додатків, на мова всюди була чисто народна, то вони б були такими самими перлами, як «Харитя», «Ялинка», «Пятилотько»* (Мирний, V, 1955, 383); *Скільки не розсипав я перлів своєї красномовності, діда я, видимо, переконати не міг* (Хотк., II, 1966, 361).

ПЕРЛИ́НА, и, *ж.* і. Одно зерно перлів (у 1 знач.). *В деяких черепашках знаходять дорогоцінні... перлини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 59); *Дорогих перлин коштовних Є багато в синім морі* (Л. Укр., I, 1951, 372); *Яких тільки камінців не було тут! І червоні, як усмішка, корали, і маленькі зірочки — діямантн, і рідкісні корні перлини* (Ів., Вел. очі, 1956, 77); • Образно. *Немає Мудрищах, ніж народ, учителю! У нього кожне слово — це перлина* (Рильський, III, 1961, 211); • У порівн. *Крапельки на хатах виблискували й сяяли, мов дорогоцінні перлини* (Пінзн. Баланда, 1957, 76).

2. *чого, перен.* Найкращий зразок чого-небудь, найвидатніший мистецький твір і т. ін. — *Ті* [італії] *чудова дамка, королева моря і перлина землі, Венеція, взяла мене за руку і, як малу забувалку дитину, вивела на вільний світ!* (Фр., VIII, 1952, 106); *Українські Карпати нерідко називають зеленою перлиною нашої республіки* (Веч. Київ, 13.I 1966, 1); *Окремим виданням Держлітвидав України випускає в світ перлину української класичної драматургії —* [**П'єсу**] «*Назар Стодоля*» (Літ. газ., 10.I 1961, 1); *Цей зал* [«*Вічний революціонер*»] *і тепер користується великою популярністю і є однією з найцінніших перлин золотого фонду революційних пісень* (Мист., 6, 1955, 13); // Дуже вродлива або кохана дівчина, жінка. *І рожу, й лілею, і сонце, й голубку Я все те, здавалось, любив до вагину. Тепер не люблю їх,— одну вам любку. Дівчину-рибчину, перлину єдину* (Л. Укр., IV, 1954, 79).

ПЕРЛИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **перли́на.** *Під тином Нівець, біля хати, Зачев'ял смітник розрібав.. У смітничку уздрів якось він Банжуру кругловиду Перлинку* (Гл., Вибр., 1957, 136); • У порівн. *Ходім туди, де роса, як перлинки, Для хмар легких збира туман. Де хлюпсться й стелються барвінки і обгортають рути стан* (Олесь, Вибр., 1958, 106).

ПЕРЛИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **перли́на.** • Образно. *Жайворонки, та боже дрібнота, що лиш вона одна під саму синяву небес, куди око не догляне, збилося, сипала солодкими перлинними трелями* (Коб., III, 1956, 461).

△ **Перли́нна ва́нна** — лікувальна повітряно-водна ванна, в якій тіло хворого вкривається бульбашками повітря; застосовується для нормалізації серцевої діяльності, заспокоєння нервової системи; **Перли́нна хворо́ба** — застаріла низова туберкульозу великої рогатої худоби.

ПЕРЛИ́ННО. Присл. до **перли́нний.** *Зоря у срібному їнеї перлинно грає* (Сос., Щоб сади..., 1947, 112).

ПЕРЛИ́СТИЙ, а, е. Який зовнішнім виглядом (формою, забарвленням, блиском) нагадує перли; подібний до перлів, схожий на перли. *Рако сонечко сховалось, У реві перлистій змилось І сміється, не плаче...* (Фр., XII, 1953, 94); *Вгорі — перлисті перлини хмар, Яких нема на небесах чужини...* (Рильський, III, 1961, 275); • Образно. *Легкая зграя акорди перлистих із неба на землю полилася* (Л. Укр., I, 1951, 341).

ПЕРЛИ́ТИСЯ, йться, *недок., рідко.* Сяяти, грати різними барвами, як перли. *Життя скрізь, моє чаша вина, що перлиться, веселкою грає, піне, сміється* (У. Кравч., Вибр., 1958, 153); // Вирізнятися краплями, схожими на перли. *Чоло Олі починає перлитись від поту* (Вільде, Сестри..., 1958, 531).

ПЕРЛІ́ПКА, и, *ж.* (*Melica L.*). Багаторічна трава родини злакових з суцвіттям — волоттю, поширена в країнах з помірним кліматом.

ПЕРЛІВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Двостулковий прісноводний молюск з черепашкою, вкритою зсередини шаром перламутру, який використовується для виготовлення гудзиків, прикрас і т. ін. *На піщаних мілинах рік і озер зустрічається тварина, вкрита твердою двостулковою черепашкою,— перлівницця* (Зоол., 1957, 29).

ПЕРЛІ́НЬ, я, ч. Грубий, 10—15 см завтовшки, корабельний трос.

ПЕРЛІ́Т, у, ч. 1. Силовинна вулканічна порода, яка використовується як будівельний, ізоляційний матеріал. *Перліт — різновидність вулканічного скла. На Україні його добувають у Карпатах* (Веч. Київ, 6.VI 1961, 2); *З вулканічної породи Закарпаття — ...перліту — вже зараз одержують легкий заповнювач для бетонів* (Наука..., 10, 1961, 8).

2. Одна з структурних частин залізовуглецевих сплавів (сталі, чавуну). *Структура зернистого, а не пластинчастого перліту для сталі... необхідна головним чином для одержання потрібної чистоти поверхні при механічній обробці мітчиків і виключення деформацій в процесі термічної обробки* (Технол. різального інстр., 1959, 224).

ПЕРЛІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **перлі́товий.** *Перлітна структура;* // Який має у своєму складі перліт. *Перлітний чавун.*

ПЕРЛІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **перліт;** // Призначений для обробки перліту (у 1 знач.). *Великі поклади цінних будівельних матеріалів — перліту і лігарліту — знайдено на горі Шелікан. Біля її підніжжя споруджується перлітовий завод* (Веч. Київ, 18.IX 1967, 4).

ПЕ́РЛО *діал.* **пе́рли** і.

ПЕ́РЛОВИЙ[1], а, е. 1. Прикм. до **пе́рла, пе́рли.** *Гнала сльозиця руками, а сльози покотились, як перлове зерно* (Вовчок, I, 1955, 81); // Зроблений з перлів. *Увігодить Йоганна, розкішно вбрана: у сріблястій, прозорій, пишно вигаптуваній одежі... на шиї... перлове намисто* (Л. Укр., III, 1952, 177); *З-під багряного серпанку, з-під перлового вінця Поглядає сумно діва і кітка малюдця* (Бажан, II, 1947, 109); // Власт. перлам, такий, як у перлів. *Се був маленький болотяний пташок.. Пір'я*

на нім було пов'язано-гіре з легеньким перловим полиском (Фр., III, 1950, 251); // Схожий на перли; волохатий до перлів. [Ш а в л о:] *Ще ж то за устоньки солодкі, що ж то за зубоньки перлові!..* (Кроп., II, 1958, 362); *Молоді, цілячі цокотіли Брилик в кожному Тадеушеві слові — І сльози бризнули з очей йому перлові* (Міщк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 295).

Перло́ва скóбка *див.* скóбка.

2. Який своїм сріблясто-сірим забарвленням і блиском нагадує перли. *Твої очі мов криниця Чиста на перловім дні* (Фр., X), 1952, 11); *Перлове небо прибрало землю у сірі тони* (Коцюб., II, 1955, 427).

Перло́вий[2], а, е. 1. Зроблений із перлів ячменю (про крупу). *Зерна ячменю в.. незамінним сировиною у пивоварній і солодовій промисловості. Крім того, з нього виготовляють перлові і ячні крупи* (Колг. енц., II, 1956, 789); *Ті кури, що крупу їм давано перлову, Під руку женщину попалися Сокову* (Міщк., II. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 256).

2. Пригот. з такої крупи. *Кожному обмірялося на чернаках перловоі каші, яку бійці охрестили чарапецькою* (Тют., Вир, 1964, 340); *Дід Максим казав пробу — я почав помітно від'їдатися на перловому супі* (Збан., Єдина, 1959, 352).

Перло́вка, и, *ж., розм.* Перлова крупа, а також каша з такої крупи. — *А я, брат, в твої роки перловою кашею на маргарині жив.. Намнав перловку, а жив думкою про те, коли Магнітка дасть перший чавун* (Гуд., Гомін.., 1959, 152).

Перло́н, у, *ч.* Штучне синтетичне волокно, а також тканина з цього волокна.

Перлюстраці́йний, а, е. Стос. до перлюстрації.

Перлюстра́ція, і, *ж.* Таємне рицпечатування й перегляд певними органами приватних листів. *Олександр на хвилину відірвався від листа, примружено глянув в куток кабінету, наче там стояв міністр внутрішніх справ, якому хотілося зараз подякувати за налагоджену перлюстрацію листів* (Кожура, Золгрампота, 1960, 322); *Очевидно, на цей лист* [С. Левицького до Т. Шевченка] *звернули увагу під час перлюстрації* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 340).

Перлюстрова́ний, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до перлюструва́ти. *Він добре знав, що коли обидва листи потраплять до рук батька, Ольжин лист буде негайно перлюстрований* (Кол., Терен.., 1959, 283).

Перлюструва́ти, ює, ює, *недок. і вок., перех.* Робити перлюстрацію.

Перлюструва́тися, ється, *недок.* Пас. до перлюструва́ти. *Шевченко знущений був рахуватися з тим, що листи могли перлюструватися, читатися начальством* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 359); *Спочатку листи тільки перлюструвалися пильніше, але доставлялися за призначенням. Потім деякі з них вже не доходили до адресата* (Наука.., 8, 1967, 6).

Перма́лой, ю, *ч.* Загальна назва залізонікелевих сплавів, що мають властивість сильно намагнічуватися.

Перманга́нат, у, *ч.* Сіль марганцевої кислоти. *До складу горючевої суміші внесли невелику кількість мікродобрив: на кубічний метр суміші — по 4 грами борної кислоти і перманганату калію* (Колг. Укр., 3, 1959, 39).

Пермане́нт, у, *ч., розм.* Електричне або хімічна завивка волосся, яка зберігається протягом кількох місяців. *Так* [у перукарні]*.. й голять, і дітей стрижуть, і перманент роблять* (Кучер. Трудна любов, 1960, 209); [Г а н и:] *Прийшли у наш клас нова вчителька, така нафарбована, ..перманент* (Корн., II, 1955, 137).

Перманéнтний, а, е. Який триває безперервно; постійний. *Ідею перманентної, безперервної революції вперше висунули К. Маркс і Ф. Енгельс в середині минулого століття* (Ком. Укр., 8, 1967, 15).

Перманéнтність, ності, *ж.* Абстр. ім. до перманéнтний.

Перманéнтно. Присл. до перманéнтний. *Владеєк одвідується перманентно не більше, як місяців зо два, зо три, а іноді й рік... Принаймні всі тюрми наріжські були його помешканнями* (Досв., Вибр., 1959, 133).

Пермеа́метр, а, *ч.* Різновид магнітометра.

Пе́рмський, а, е; △ **Пе́рмський пері́од**, *геол.* — останній (п'ятий) період палеозойської ери історії розвитку Землі, що настав після кам'яновугільного періоду. *За теплим і дуже вологим кліматом кам'яновугільного періоду настав посушливий клімат пермського періоду* (Наука.., 4, 1956, 34).

Пернáтий, а, е. 1. Вкритий пір'ям (про птахів). *Сипав* [мош-Діма] *на землю покришку мамалиґу, на яку з галасом накидались його пернаті приятелі* (Коцюб., I, 1955, 187); *Качко одним помахом хвоста вертнувся вбік, і в ту ж хвилину рознісся між постріл, що пропинив літ і життя цьому пернатому створінню* (Досв., Вибр., 1959, 414); *В сильні морози, під час ожеледі вже від голоду чимало.. пернаті дичини* (Веч. Київ, 10.I 1957, 3).

2. *у знач. ім.* пернáті, тих, *мн.* Птахи. *Піонери організували.. облову перелітних птахів і комінтерн пригнали тихих котів, які полювали на безжалісних пернатих* (Донч., Вибр., 1948, 47); *Під час перельотів пернаті нерідко підіймаються вище туману і хмар* (Наука.., 9, 1965, 29).

Пернáч, а, *ч.* Старовинна зброя — коротка палиця з металевим наконечником на зразок оперення; символ влади у козаків. — *Ану-мо! За мною, діти! Вій їх на всю руку!* — гукнув сотник і з перначем кинувся вниз на відступаючого ворога (Стар., Облога.., 1961, 75); *Попереду бунчужний під'їжджав, а слідом з пищалями під пахвою ішли полковники, курінні отамани і сотенні з перначами чи значками в руках, тому було що по стану положено* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 256).

Перо́, а, *с.* (*жін. пе́рка, пер.*). 1. Роговe пашкрібне утворення з порожнистим стрижнем і лещатами нухнастими відростками з обох боків, яке вкриває більшу частину тіла птахів. *У нас осягнувся тай утопив, мартуючи, лебедицю за крила й виємкнув одне найбільше перо* (Н.-Лев., III, 1956, 291); *Укріпивши ногами на стовбурі, дятел спирається на нього твердими хвостовими перами. Вони відрізняються від звичайних тим, що мають міцний пружний стрижень з зазубреним на кінці язичком* (Зоол., 1957, 119); * Образно. *Лиш* [Антін з сусідкою] *межи стіни, грубо зложених з сірого каміння, вишитих бідними перами килимів* (Коцюб., II, 1955, 293); * У порівн. *Його* [Воякина] *плазо до всякого майстерування* [майстрування]; *сокира в його руках робилась легкою, як перо, і він матов нею в таким жаром, мов займався найлюбішою забавою* (Фр., III, 1950, 47); // *збір.* Пір'я, оперення. *Гуси. Велика, швидкорослуча, переважно перовідна птиця, яка дає м'ясо і жир, а також пух та перо* (Колг. енц., I, 1956, 312); *Нам й водяють їх* [птахи] *добре, в все ж чогось їм бракує в штучних умовах парку, фламінго навіть міняють барву пера, з рожевих стають білими* (Гончар, Тронка, 1963, 206).

◇ **Земля́ перо́м** *див.* земля́; **Не нашого пера́ птáшка** *хто-н.* хтось не належить до певного товариства, відрізняється від нього. *Показалась господиня. Ще була молода і хороша, тільки блідолика пані. Зараз було видко, що се не нашого пера пташка. Не та в неї хода, не та й постать* (П. Куліш, Вибр., 1969, 122); **Не щýпу ні пера́**: а) традиційна формула побажання успіху, удачі на полюванні. *Привітання, обійми міцні, Побажання*

письмівські чудні: Цей — ні пуху! А той — ні пера! (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 131); б) взагалі позбавання успіху, звичайно жартівливе (як іспитах і т. ін.). — *Понайдалися, кажете,— заговорив Баклаков... — Що ж... ні пуху вам, ні пера* (Гончар, Таврія, 1952, 111).

2. Знаряддя для писання чорнилом, тушшю і т. ін., що має форму загнутої металевої пластинки із загостреним і розщепленим кінцем. *Два місяці мати моя лежала в тяжкій недузі, і ва той час чорнило висохло, а пера іржа поїла* (Коцюб., III, 1956, 116); *Всі наперебій почали диктувати, перебиваючи одне одного, обступивши з усіх боків Олесю, стежачи за кожним рухом пера* (Донч., VI, 1957, 47); *Перо письменника і перо журналіста відлите з однієї сталі* (Літ. Укр., 25.V 1971, 3); // Застругана велика пір'їна гуся, лебедя, ворони і т. ін., що в давнину використовувалась для писання. *Перо страшне не в гусака, а вже тоді, як у дяка* (Укр., присл., 1963, 138).

Вихо́дити (вийти) з-під пера́ *див.* **вихо́дити**; **Гу́сяче перо́** *див.* **гу́сячий**.

◇ **Брати́ся (узя́тися) за перо́** — починати писати, приступати до писання. *Учора хто його знає що й робив, що й за перо не брався* (Мирний, V, 1955, 323); *Оповіщ прокинувся* [Коркишко] *від пекучого сну і взявся за перо* (Логв., Давні рани, 1961, 16); **Вічне перо́** *див.* **ві́чний**; **Заки́нути перо́** — перестати писати, покинути письменницьку працю. *Нових творів поки що не маю, та й не сподіваюся до вими мати, бо, поставлений в неможливі для літературної праці умови, мушу закинути перо на цілі літа* (Коцюб., III, 1956, 120); **Належа́ти перу́ кого́** — те саме, що **Вихо́дити (вийти) з-під пера́** (*див.* **вихо́дити**). *Понад шістсотлітня плідно трудився О. І. Білецький в галузі історії російської, української і зарубіжної літератур. Його перу належить понад 500 наукових праць* (Рад. літ-во, 2, 1963, 152); **Ні пером не списа́ти, ні сло́вом не сказа́ти; Не мо́жна сло́вом розказа́ти, ані пе́ром описа́ти.** *фольк.*— хтось не може визначити надзвичайної краси, краси кого-, чого-небудь. *Ні пером не спиcати, ні словом не сказати тії* [тієї] *несподіваної краси, якою до вас усміхнулася долина!* (Мирний, IV, 1955, 310). *Така була краса його* [отамана] *кешенькана..., що не можна словом розказати, ані пером описати* (Вовчок, I, 1955, 358); **Одни́м** розчерко́м **пера́**: а) це вимикаючи в суть справи, не роздумуючи. *У нас* [у Чернігові] *тепер (від місяця) т. зв. кусильная горячая... Можуть скинути з посади одним розчерком пера, скалічити нагайками або шаблями* (Коцюб., III, 1956, 284); б) звичайним підписом під якимось наказом, розпорядженням. **Сирба (ирба) пе́рій** — перші, ранні твори письменника. *У Ваші руки попали перші мої роботи, сирба пера* (Коцюб., III, 1956, 195); *Писати Агатангела Кримського почав ще в гімназії. З-під його пера з'являються вірші, оповідання, переклади. Та це були лише проби пера* (Вітч., 1, 1961, 164).

3. *тільки одн., перен.* Уживається як символ письменницького хисту або літературної діяльності кого-небудь. *Гайдовим зором і пером тонким Він* (М. Коцюбинський) *слугував народові своєму* (М. Рильський, II, 1960, 89); *Радянські письменники завжди служили своїм пером радянському народу, більшовицькій партії* (Скл., Орл. крила, 1948, 9); *Питання боротьби твору — завжди компетенція автора, незалежно від того, чи сам він знайшов кращий варіант, чи йому підказали його товариші по перу* (Кундзич, Діял..., 1956, 137); // Творча індивідуальність письменника, особливості авторського стилю. *Я такий прихильних Вашого* [М. Мартовича] *таланту, так любляю перо Ваше, що вже бодай для того варто щось мені надіслати* (Коцюб., III, 1956, 241).

Полоді́ти пе́ром *див.* **володі́ти**.

4. *розм.* Плавець риби або водяної тварини. *Підіймалась високо хвиля, вечаче іскрами розсипалась перед братами, та й викинула їм з кит-риби перо* (Стор., I, 1957, 68); *Посипались з матні на берег... забилися морські піни з червоними перами* (Н.-Лев., II, 1956, 228).

5. *розм.* Зелений пагін цибулі або часнику. *Чи доведеться тільки насмажить на вечерю молодих печеничок, так, як він любить: цілісньої обшити сметаною добре і обмити зеленим пером цибульки...* (Коцюб., II, 1955, 395); *Перо цибулі і зелень кропиви зготовують молодянкові і дорослим індикам, підмішуючи їх у вологі кормові суміші* (Хліборіб Укр., 9, 1964, 22).

6. *спец.* Лопать деяких інструментів, пристосувань і т. ін. *Нарізні частини мітчика, обмежені канавками, називаються різальними перами* (Слюс. справа, 1957, 217); *Перо керна важить три з половиною тонни* (Роб. газ., 21.II 1954, 4).

Пе́ровий, а, е. *спец.* Який має перо (у 6 знач.). *Перові свердла використовують для свердління отворів у чавуні і сталі* (Слюс. справа, 1957, 185).

Пе́рон, у, м. Платформа, збудована вздовж колії, біля якої зупиняється поїзд на залізничній станції. *На пероні дзвінок, зараз підхопить поїзд* (Коцюб., II, 1955, 269); *Поїзд, зітхаючи, притишував темпи. Назустріч пливли привокзальні дерева і залюднений перон з червоним цегляним вокзалом* (Мик., II, 1957, 397).

Пе́ронний, а, е. Прикм. до **перон**. *Перонний дах*; // Який міститься на пероні. *Поїзд спинявся. Світло перонного ліхтаря упало в купе, освітивши постать Людмили* (Головко, I, 1957, 456).

△ **Пе́ронний квито́к**, *зал., заст.* — квиток на право входу на перон. *Взявши перонні квитки, ми опинились на платформі* (Трубл., Гліб. шлях, 1948, 67).

Пе́роновий, а, е. Те саме, що **перо́нний**. *Роман Петрович, просто з ходу, не зупиняючись,.. високими у протилежні перонові двері* (Коз., Сальвія, 1956, 279).

Перпендикуля́р, а, м. Прямо, що перетинає дану пряму або площину під прямим кутом. *З усякої точки, яка лежить поза прямою, можна опустити на цю пряму перпендикуляр і тільки один* (Геом., I, 1956, 14).

Перпендикуля́рний, а, е. Який є перпендикуляром. *Дві прямі.., які перетинаються між собою під прямим кутом, називаються взаємно перпендикулярними* (Геом., I, 1956, 14); // Розташований під прямим кутом до чого-небудь. *У процесі письма треба прагнути до того, щоб косі лінії зошита і написані на лінії букви були перпендикулярні до краю стола* (Шк. гігієна, 1954, 146).

Перпендикуля́рність, ності, ж. Абстр. ім. до **перпендикуля́рний**. *Перевіряється паралельність і перпендикулярність площин або отворів за допомогою універсальних або спеціальних контрольних пристроїв* (Допуски..., 1958, 353).

Перпендикуля́рно. Присл. до **перпендикуля́рний**. *Лінії, що проходять перпендикулярно до екватора і перетинають полюс Землі, мають назву меридіанів* (Бесіда про всесвіт, 1953, 48); *Катя.. поставила лінії перпендикулярно до лінії руху і майже на місці загальмувала, тільки снігова курява бризнула* (Коп., Дуже добре, 1937, 290).

Перпету́ум-мо́біле, *невідм.*, с. Вічний двигун.

Перс *див.* **пе́рси**[1].

Пе́рса, *рідко* **Пе́рси**, ів, *мн.* 1. Жіночі груди. *Очі її горіли, перса важко дихали, коси розпустилися*

(Коцюб., I, 1955, 273); *Міцна й стрункá... тіла вона поруч чоловіка, і сотник скоса милувався з її рівної, як стобуґр, шиї з високих пружних персів* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 36); * *У поріан. Нижча вказівна хвиля, чиста і тепла, як перса дівчини, кидала на берег тонке мережево пінн* (Коцюб., I, 1955, 402).

2. *рідко.* Те саме, що гру́ди 1. *На призьбі сидить молодий щé татко Оресин; вуси йому аж на перса упали, а в зубах коротесенька люлька* (Стар., Облога..., 1961, 19); // Передня частина тулуба коня від кінця шиї до початку ніг. *Хмари вже заступили під лісом кавалерію, що брела по перса попам житами* (Кос., Новели, 1962, 39).

ПЕРСЕЇ́ДИ, ів, *мн., астр.* Великий потік метеорів, що летить у певний час з боку сузір'я Персея. *У серпні летять метеори, що належать потокові персеїдів, бо радіант цього потоку розташований в сузір'ї Персея* (Бесіди про всесвіт, 1953, 83).

ПЕ́РСИ[1], ів, *мн.* (*one* пе́рса, и, ж.). Народ, що становить основне населення Ірану (Персії). *Більшість подавших населення Іраку становлять перси (фарсі)* (Ек. геогр. зарубіж. країн, 1956, 227); *Арабська мова була для ісламських перелів те саме, чим була латинська мова для вчених середньовічної Німеччини* (Крим., Вибр., 1965, 214).

ПЕ́РСИ[2] *див.* пе́рса.

ПЕРСИ́ДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до пе́рси[1] і Персії. *Видатною пам'ятю ранньої історії Скіфії є звернення в неї персидського царя Дарія Гістаспа в 514 р. до н. е.* (Нариси стар. ist. УРСР, 1957, 135); // Зробл. з Персії, завезений в неї. *Над Аскалоєю оливе дух розвеяли персидських бузків* (Гончар, Таврія, 1952, 125).

ПЕ́РСИК, а, ч. 1. Невелике південне плодове дерево з ланцетоподібними листками. — *Сашо, запиши: дикий мигдаль з персиком не схрещується* (Довж., I, 1958, 420); *В долині персики цвітуть, А в горах знову сніг* (Вільський, II, 1960, 130).

2. Запашний, соковитий плід цього дерева з жовтувато-червоною ворсистою шкіркою та великою борознистою кісточкою. *Синіють сливи, червоніють гіллі персики визнають ґілля...* (Гончар, II, 1959, 128).

ПЕРСИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до пе́рсик. *Софія хотілось ще і ще слухати розмову Івана Івановича — про його жрію, про розкішний персиковий сад* (Донч., Дочка, 1950, 21); *Каже юнакам Володимиру Івановичу: — Сьогодні можен з вас поласувати персиковою кісточкою, запам'ятайте цей день* (Хліборób Укр., 11, 1966, 30); // Зробл., приріт. з персиків. *Персикове варення.*

ПЕРСИ́СТИЙ, а, е. Який має високі, широкі, добре розвинуті перса. — *Пощукати б тут яку-небудь персисту молодичку... нагодувати б дитину!* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 467); *Кінь персистий* (Сл. Гр.).

ПЕРСІ́ЯНИ, сіян, *мн.* (*одн.* **персіянин**, а, ч.; **персія́нка**, и, ж.), *заст.* Перси (див. пе́рси[1]).

ПЕРСІ́ЯНИН *див.* **персія́нин.**

ПЕРСІ́ЯНКА *див.* **персія́нка.**

ПЕРСІЯНСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до персіяни і Персія; // Зробл. з Персії, завезений в неї. *Пики їх порозпухали, бо випили вони за тим білим удовх із отаманом три барила чорної персіянської горілки* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 29).

ПЕРСНЕВИ́ДНИЙ, а, е, *спец.* Який має форму перса. *Персневидний хрящ.*

ПЕРСНИК, а, ч., *діал.* Перстенець. — *У мене ручки блесенькі, А перснички золотенькі* (Чуб., V, 1874, 501); — *Оця густина — обтирать коло, Цей персник — жите відсягнять зло* (Вільський, II, 1960, 271).

ПЕРСО́НА, и, ж. 1. *уроч., заст., іронік.* Особа, людина як окрема особистість. *Начальник тилів армії Кушкін не раз виявляв симпатію до скромної персони Сидорчука* (Ю. Бедник, Полки..., 1959, 144); *До Бресту збирався виїздити і Ян Замойський. Як персону світську, його не запрошували на собор* (Де. Наливайко, 1957, 432); // Поважна, знатна особа. *Скакала раз свиня собі. — Ну, чим я не персона?* (Гич., II, 1947, 152); [Р а я:] *А що вже за така персона? Чому його не запрошує?* (Собко, П'єси, 1958, 279).

Ва́ша (твоя́, на́ша, ва́ша) персо́на, *заст., іронік.* — ви, ти і т. ін. [Х а л я в а:] *Даби персоні вашій догодити, Все мусимо найкраще учинити* (Крон., V, 1959, 270); — *Та ми ж з персиною твою Троянський ввесь воїнський род* (Котл., I, 1952, 253); **Власна́ персо́на** — сам (сама) особисто. *Шляхта хотіла фестин. Лукіш злякався. Чи не молодий граф власною персоною вийшов надогнати втікачку?* (Донч., III, 1956, 72); — *А Маковей... ось він власною персоною!* (Гончар, III, 1959, 214); **Персо́на гра́та**: а) *(діпл.)* особа, кандидатура якої на посаду дипломатичного представника в якій-небудь державі схвалюється урядом цієї держави; б) *(заст.)* взагалі особа, до якої ставляться прихильно. *Отець Аркадій був тоді на вершині свого життєвого розмаху, був «персоною грата» як для комісара поліції, так і для єпископа греко-католицької церкви* (Вільде, Сестри..., 1958, 508).

2. Одна людина, одиниця (за столом під час обіду, вечері і т. ін.). *Стіл був накритий на дев'ять персон* (Коцюб., II, 1955, 385); *Осторонь на столі стоїть на декілька персон пепочата вечеря* (Вас., II, 1960, 222).

ПЕРСОНА́Ж, а, ч. Літ. особа в художньому творі. *Показуючи життя своїх персонажів, я вважаю за неприродне малювати їх... тільки сумними фарбами* (Вас., IV, 1960, 58); *У час [в радянській кінематографії] комедійних персонажів чомусь позбавляють розуму, а треба робити зовсім навпаки. Комедійний характер нічого спільного з розумовою недолугістю не має* (Довж., I, 1958, 21); *Негативний персонаж; Позитивний персонаж;* * *У ширін. — Ви поводитесь, мов той сентиментальний персонаж, що бачить вінчаєв з ким близького свого, а в своєму — колючі не помічає* (Шовк., Інженери, 1956, 299); // Взагалі людина, учасник чого-небудь. *Валерій вовкував... так, ніби він головний персонаж на мотоциклах* (Коп., Земля..., 1957, 36).

ПЕРСОНА́Л, у, ч. Особовий склад, колектив працівників якої-небудь установи, підприємства тощо. *Він против увесь готелевий персонал... таїти кілька день його приїзд* (Фр., VIII, 1952, 89); *Персонал станції «Північний полюс» перейшов на борт «Єрмака»* (Видатні вітч. географ..., 1954, 149); // Група робітників установи, підприємства, що працюють в одному відділі, на одній ділянці роботи або виконують ті самі функції, мають той самий фах. *Кожній виробничій ділянці плануються тільки ті показники, які безпосередньо залежать від роботи її персоналу* (Ком. Укр., 3, 1967, 46); *Налагоджування верстатів з програмним управлінням вимагає високої кваліфікації ... обслуговуючого персоналу* (Наука..., 1, 1960, 9); *Адміністративно-управлінський персонал; Інженерно-технічний персонал; Медичний персонал.*

ПЕРСОНА́ЛІЗМ, у, ч., *філос.* Реакційний ідеалістичний напрям сучасної буржуазної філософії, що вважає особу першоосновою буття.

ПЕРСОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *літ.* Діепр. пас мин. ч. до **персоналізува́ти.**

ПЕРСОНАЛІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех., літ.* Те саме, що **персонифікува́ти.**

ПЕРСОНАЛІЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., літ.* Пас до **персоналізува́ти.**

ПЕРСОНАЛІСТ, а, ч., *філос.* Послідовник, прибічник персоналізму.

ПЕРСОНА́ЛІЯ, *і, мн., книжн.* Короткий нарис життя і творчості кого-небудь. *У Держдитвидаві України вийшов у друку третя книжка п'ятитомного біо-бібліографічного словника «Українські письменники». Кожна персоналія складається з коротної біографічної довідки та бібліографії* (Літ. Укр., 24.1 1964, 1).

ПЕРСОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Який стосується певної окремої особи, належить їй. *Всі персональні справи дано у свої руки сам намісник* (Фр., VI, 1951, 356); *єдино правильним організаційним розв'язанням справи буде створення організації за принципом персонального підбору* (Еллан, II, 1958, 154); *Колективність керівництва не знімає персональної відповідальності працівників за доручену справу* (Статут КПРС, 1961, 15); — *Скажи, напиши тобі цей персональний «Москвич»?* (Гончар, Тронка, 1963, 180).

Персона́льна пе́нсія — щомісячна пенсія, яку виплачують окремим громадянам СРСР за особливі трудові та ін. заслуги; **Персона́льний пенсіоне́р** — той, хто одержує персональну пенсію; **Персона́льний склад** — склад осіб, що працюють в одній установі, на одному підприємстві і т. ін.

ПЕРСОНА́ЛЬНО. Присл. до **персона́льний**. *Дуже може бути, що я таки персонально зловлюся у Львові* (Л. Укр., V, 1956, 373); *Глянувши на відставника збоку, можна подумати, що він сам персонально одержав цю [дочину] медаль,— так гордовито, уперено тримається його сива голова на високій атлетичній шиї* (Гончар, Тронка, 1963, 136).

ПЕРСОНІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., літ.* Надання предметам, явищам природи або понятям властивостей людини, тварини; уособлення. *Окремою формою розгорнутої метафори є нова персоніфікація — уособлення* (Радліт-во, 7, 1965, 37); *При персоніфікації абстрактне поняття, набуваючи чуттєвих рис, стає конкретним* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 298).

ПЕРСОНІФІКО́ВАНИЙ, а, е, *літ.* Дієпр. пас. мин. ч. до **персоніфікува́ти**. *Вірш «В комірці»* [В. Кочерьошині] *позначений алегоричністю: тут і зудвелений вівсюк і окуклі калюжниць — персоніфіковані образи лоскоту пшеничного жалу* (Вітч., 2, 1964, 208); *Перехід від літа до осені зображений* [у вірші М. Рильського] *в персоніфікованих образах місяців — серпня і вересня, які дружньо стискають один одному праниці* (Укр. літ., 10, 1957, 55); // **персоніфіко́вано**, безос. присудк. сл. *Різко, іноді діаметрально протилежні і непримиренні між собою погляди на світ, на людей, на свої обов'язки перед нами персоніфіковано в... образах* [повісті В. Дрозда] (Вітч., 4, 1963, 132).

△ **Персоніфіко́вана мова**, *рідко* — виділена індивідуальними рисами, індивідуалізована мова персонажів художніх творів. *В романі мова кожної дійової особи повинна бути персоніфікована, тобто — належати тільки їй, будучи відмінна від мови інших персонажів* (Смолич, Перша книга, 1951, 76).

ПЕРСОНІФІКУ́ВАННЯ, я, *с., літ.* Дія за знач. **персоніфікува́ти**. *Значне місце серед інших художньо-зображальних засобів у Панаса Мирного належить прийому персоніфікації. Характерним для письменника є персоніфікування абстрактних понять* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 473).

ПЕРСОНІФІКУ́ВАТИ, ую, у́єш, *недок. і док., перех., літ.* Надавати предметам, явищам природи або поняттям властивостей людини, тварини; уособлювати. *«Сон» Скоропади тільки персоніфікує Правду у вигляді бідної.. людини, яка лежить убита у червоному вівтарі* (Вітч., 1, 1962, 182); // Втілювати в образі конкретного персонажа. *Галак, як і Гоголь, не персоніфікує свого позитивного ідеалу* (Вітч., 8, 1958, 162).

ПЕРСОНІФІКУ́ВАТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., літ.* Пасло **персоніфікува́ти**. *Надумані сюжетні схеми глибоко вивчають на будь-який жанр, а особливо на байку, в якій персоніфікуються... предмети* (Літ. газ., 1.VII 1958, 3).

ПЕРСПЕ́КТИВА, и, *ж.* 1. Спосіб зображення на площині або на кривій поверхні об'ємних предметів такими, якими ми бачимо їх з певної точки спостереження. *Незначайник для ока здається ні тобі пенала, де предмети другого плану не взяті в масштаб, не відповідають законам лінійної перспективи* (Наука..., 6, 1964, 55); // Відтворення на малюнку уявної зміни розміру, форми об'ємних предметів; об'ємність зображення. *Вабить сучасних художників, і живописців, і графіків, площинність і відсутність однозначної перспективи, характерна для стародавньої ікони* (Літ. Укр., 20.VI 1967, 3); // Зображення предметів на площині фотографії або кіноекрана з урахуванням зміни розміру та форми, викликаної різною відстанню їх від спостерігача. *Кіно запозичило з живопису мистецтво композиції, перспективи, світлотіні* (Мист. кіно, 1960, 12).

2. Розділ нарисної геометрії, що вивчає правила зображення просторових тіл за допомогою проектування їх на площину. *Перспектива — наука про геометричні способи побудови предмета на площині* (Архіт. Рад. Укр., 10, 1940, 42).

3. Простір, який можна охопити оком; вид у далину. *Ля селом, о далекій перспективі, відкривався чарівний світ* (Коцюб., I, 1955, 392); *Обіправся руками на підвіконня, він нільки вдивлявся в перспективу вулиці, що відкривалась з вікна* (Шер., Перші загони, 1939, 11).

4. перев. мн. **перспекти́ви, тив**, *перен.* Можливості кого-, чого-небудь у майбутньому; сприятливі умови для майбутньої діяльності когось або наступного розвитку чогось. — *Зашумів в голові від тих несподівано розкритих перед ним далеких перспектив* (Фр., III, 1950, 37); *Для співаку, отже, були дві перспективи: або сісти знову в авто... або повісити туж під небом* (Смолич, I, 1958, 47); *Добровільне об'єднання Української РСР з братніми радянськими республіками відкрило для неї широкі перспективи економічного, політичного і культурного розвитку* (Ком. Укр., 6, 1966, 60); // Плани, види на майбутнє; передбачення майбутнього. *Теорія Леніна про можливість перемоги соціалізму в одній країні дала пролетаріатові нову перспективу боротьби* (Біогр. Леніна, 1955, 148); *Голови кооперації... стали мислити творчо, працювати з перспективою,.. впроваджувати у виробництво кращий досвід та надбання науки* (Ком. Укр., 12, 1966, 24); — *Скажіть,— питаю,— з якими перспективами їхали всі ви з Канади?* — *Що ж, найсвітлішої їхали також працювати в комуні* (Ірчан, II, 1958, 381); // Те, що чекає на когось-небудь, що повинно статися з кимсь у майбутньому. *Не відкладай набого вирішення сієї справи, бо мені хотілось би покінчити з нею скорій, аби вже знати свої перспективи* (Л. Укр., V, 1956, 379); *Нині мусили обходитись... борщем на обід та пшоняшею. Завтра чекав нас та ж перспектива* (Коцюб., III, 1956, 145).

В історичній перспекти́ві — під кутом зору історичного розвитку, в процесі історичного розвитку чого-небудь. *Тут* [у повісті «Захар Беркут»] *ми маємо широкі картини в історичній перспективі* (Коцюб., III, 1956, 39); *Вона* [праця] *буде оцінена лише в історичній перспективі* (Еллан, II, 1958, 81); **У (в) перспекти́ві**: а) на задньому плані (картина, краєвид і т. ін.). *Село*

[Кучук-Ізель] *незначайна пригнальне. В перспективі — гори гори* (Коцюб., III, 1956, 176); б) в майбутньому; у дальшому розвитку. *Економічний розвиток колгоспного лову створює умови для поступового збільшення, а в перспективі і занятія колгоспної власності в загальнонародньому в цілку комуністичну власність* (Програма КПРС, 1961, 67); *Він щиро зарегструвався і побачив той закон глибше, зрозумів його у перспективі* (Кучер, Прощай..., 1957, 394).

ПЕРСПЕКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який відповідає законам перспективи (у 1 знач.); виконаний з урахуванням перспективи. *З теорії перспективи відомо, що при близькій відстані високих об'єктів з'являється перспективне скорочення узору* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 34); *Перспективний малюнок.*

2. Який має великі можливості, передумови для успішного розвитку в майбутньому. *Перспективною галуззю хімії є також синтез стимуляторів росту рослин* (Наука..., 2, 1959, 26); *Науково-дослідні й дослідно-сільськогосподарські заклади вирощують єдину районованих та перспективних сортів* [картоплі] *і передають її безпосередньо колгоспам та радгоспам* (Хліборобові Укр., 3, 1965, 26).

3. Який передбачає наступний розвиток чого-небудь; розрахований на багато років, на майбутнє. *Центральний Комітет нашої партії прийняв розробці перспективного плану розвитку народного господарства Радянського Союзу на 20 років, який повинен стати основою програми комуністичного будівництва* (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 7).

ПЕРСПЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, ж. Якість за знач. **перспекти́вний** 2, 3. *Радянська література відзначається незмірно вищою... Вона має конкретний комуністичний ідеал. В цьому її сила, її перспективність, її загальнолюдська риса* (Рад. Укр., 9.IV 1963, 3).

ПЕРСПЕКТИ́ВНО. Присл. до **перспекти́вний** 3.

ПЕ́РСТ, а, ч., ц.-сл. *уроч., заст.* Палець рука. *Чи зважусь в свої перстні несмілі До золотої зірки простягти?* (Граб., І, 1959, 312); *Сукорий черпець стоїв поряд, виразно показуючи перстом на карнавку, куди треба було жидати пожертви* (Довч., III, 1956, 144).

◇ **(Одйн,) як перст** — те саме, що **Один, як пáлець** (див. **пáлець**). — *Аж жалко на неї дивитись, як та плаче. Зостався на старості як перст!* (Кв.-Осн., II, 1956, 449); *Жив він* [від Устим] *у наговорювальні галузі, не мав ні жінки, ні дітей, був один, як перст* (Перв., Новогодяне життя, 1958, 146).

ПЕРСТА́Ч, я, ч., *бот. (Potentilla alba L.).* Багаторічна трав'яниста рослина з прямостоячим або сланким стеблом, ланцетним листом та здебільшого жовтими квітками; використовується в народній медицині, а також як засіб для дублення шкіри та як барвник. *На схилах і пониженнях, де більше вологи, знаходимо перстач сріблий* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 38); *Напар цілої з перстачу й козиного пряженому молоці вважається сильним сечогінним засобом, який не подрапає нирок* (Лікар. рослини..., 1958, 96).

ПЕРСТЕ́НЬ, я, ч. Присл. до **пе́рстень**.

ПЕРСТЕНЕ́ЦЬ, пця, ч. Змешп.-пестл. до **пе́рстень**. — *Розкажи,— сміється Ганна Федорівна.— Я ж бачу новий перстенець* (Вовчок, Вибр., 1937, 117); *Він має перстенець, який йому подарували мати після закінчення гімназії* (Гжицький, У світ..., 1960, 154).

ПЕРСТЕ́НИК, а, ч. Змешп.-пестл. до **пе́рстень**. *Було в мене два перстеники, А третя хабличка* (Укр., пісні, 1958, 261); *На пальці блищав золотий перстеник* (Н.-Лев., I, 1956, 475).

ПЕРСТЕ́НЬ, пе́рстня і *рідко* пе́рстеня, ч. 1. Кільце з дорогого металу (золота, срібла і т. ін.), часто одобілене каменцем, що його носять на пальці як прикрасу; каблучка. обручка. *Не треба жені ні золота, ні перстенів, ні намиста* (Кв.-Осн., II, 1956, 439); *На тонких-тонких пальцях блищали важкі золоті перені з дорогоцінними каменцями* (Н.-Лев., II, 1956, 207); *Вино висунула шухляду, взяла маленьку коробочку і вистала з неї перстень* (Жур., Вечір., 1958, 237); // Шлюбна обручка. *Оженився б на тобі, так не дуже перстень* (Номис, 1864, № 5452); * У порівн. *Цей смуток ваш і словом ці — Як чайка дві на океані. Як перстень шлюбний на руці* (Олесь, Вибр., 1958, 345).

2. *перен., знад.* Коло, кільце. *Вітер дивується, відки береться та мла, що розділяється по воді широкими перстенями і грає всіма барвами веселки* (Фр., VIII, 1952, 354); *Люба темним перстем скучилась навколо нього* [Горицвіта] *і Сафрона, який шанобливо відділ до самих вуст свого* (Стельмах, II, 1962, 153).

ПЕРСТЬ, і, ж., *заст., уроч.* Земля. *Він гребе і сам на себе перть мче* (Номис, 1864, № 9742); *Шопкала та приносила перть носили, Високу могилу висипала, Славу козацькую учинили* (Укр. думи..., 1955, 29); *Тепер війна доведе нам руки, Сліди цих рук на Дунаї знати теж — Згорілі перть, пробитт вітряки, Зубці ріпки, кінтова пожеже* (Бажан, Роки, 1957, 130).

ПЕРСУЛЬФА́Т *див.* **персульфа́ти**.

ПЕРСУЛЬФА́ТИ, ів, мн. (одн. **персульфа́т**, у, ч.), *хім.* Солі надсірчаної кислоти, сильні окислювачі.

ПЕ́РСЬКИЙ, а, е, *геогр.* Прикм. до пе́рси[1] і Персія. *Свині — дорогий перелом лотт..., він чудове весілляне щиро перський дух, і вважали аж занто його подобають* (Крим., Вибр., 1955, 239); *Він же* [Вахтанг VI] *переклав з перської мови кілька нежданих творів* (Видатні вітч. географи..., 1954, 24); // Належний персам, Персії. *Бій закінчився цілковитим розгромом перського флоту* (Іст. стар. світу, 1957, 106); // Зроблений з Персії. *Завезений з неї. Нігеля обіта* [обід] *розсілали в залі перські килими* (П.-Лев., IV, 1956, 25); *Юра з мамою вертали додому алеєю перського бузку* (Смолич, II, 1958, 11).

ПЕ́РТИ, пру, преш, *недок., фам.* 1. *неперех.* Іти, їхати далеко, на велику відстань. [Христина:] *А звідки ви, хлопчику?* [Хлопчик:] *Я з Голованівщини.* [Христина:] *Бідне — такий світ перти вночі вночі!* (Вас., II, 1960, 454); *Зарах бригада прибула сюди, на останній штурм. Цілу добу перли по поганому гоні, щоб встигнути...* (Гончар, III, 1959, 406).

2. *неперех.* Іти, пересуватися, тікати швидко, навальною і т. ін., незважаючи ні на які перешкоди; наполегливо проникнути кудись без дозволу. *Вагони вже далеко. Вчепив в сідла, крутя, не розбираючи, чи є хто на дорозі, чи нема* (Хотк., II, 1966, 41); — *Кажуть, без дозволу нікого, куди ж прет?* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 91); // Пересуватися або насуватися великою масою. *Між рядками наметів з яток пруть валом люди, коні і полічейські* (Коцюб., II, 1955, 237); — *Пре, шоп пре* [фашист], *що й зупинити годі* (Тют., Вир. 1964, 336); // *перен.* Помалу чи досить чого-небудь, діяти напролом. — *Моя вдова плаче, що як уже в що одягне, що вазьмуть очі, хапливо зубо і пру та й пру, доки сили стане!* (Фр., III, 1950, 20).

◇ **Пе́рти на рожéн**; **Пе́рти про́ти рожéн** *див.* **рожéн**.

3. *перех.* Нести на собі що-небудь важке, громіздке, велике або когось великого, важкого. — *І хлопта ж вам було ото нарядів в карпках перти,— дивувався Нестір* (Гончар, І, 1959, 40); *Зоно Марфо, вибиваючись із сил, перла кінську осоки* (Ле, Вибр., 1939, 95); // Рухати що-небудь, штовхаючи або тягнучи. *Одно — тягнути возком, а друге — перти плуга* (Укр., присл., 1955, 186); *Де взялася й сапчата. Витягли дим з шинку кабір, запрягли; насідала молодиць пикатіньві*

сапчата, щей зверху, дяк аж усипляється та самотужки пре (Жирний, I, 1949, 300); // Штовхаючи, примушувати кого-небудь вийти звідкись або зайти куди-небудь; силоміць відправляти кого-небудь кудись. *Чорти перелякались, та вроздріч.., а я, мов помелом, їх мету та все далі у пекло пру та пру* (Стор., I, 1957, 235); // Силою примушувати ворога відступати, йти геть, залишати що-небудь. — *Наші війська розгромили фашистів під Москвою і прут їх далі. Вся земля горить під їх ногами* (Тют., Вир, 1964, 529); // *до чого, перев., рідко.* Спонукати до чого-небудь, штовхати на щось (перев. погане). *Поганий економічний порядок не здержимою силою пре нашого мужика — особливо бідніщого — до п'янства* (Фр., XVI, 1955, 68); *Іван застогнав усією душею. Все рвалося у ньому. Все перло його на дуже неспокійне діло* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 223).

4. *неперех.* Виходити, вибиватися, виступати назовні. *Високий, тонкий* (Гинко), *з-під картуза чорні кучері пруть, очі гарячі.. дивляться спідлоба* (Тют., Вир, 1964, 6); // Буйно рости. — *Тут, бачите, черный пар,— і всяка тобі лобода та щириця як з води пре...* (С. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 103); // *перен.* Дуже сильно, виразно виявлятися. *Одвернись з цього аж пре* (Кощов., II, 1955, 242); [2 - й с и н.:] *Й його сила так і пре* (Олесь, Вибр., 1958, 466); *Паялок без вагання доводить, що від Радянська пре дрібновласницька стихія, і що це людина непоганої вдачі* (Сорд., Дівчина.., 1954, 81); *В чім, безос.* Допоситися, чутися; тхнути, відгонити (про неприємний, сильний запах). *Від нього так і перло карболкою і оцтовим смородом кінського поту* (Тют., Вир, 1964, 523).

◇ **З душі пре** (пере) — хтось відчуває неприязнь, огиду до кого-, чого-небудь. *Як не бачу — душа мре, а побачу — в душі пре* (Укр.. присл., 1955, 113); *— Найулю цього, що побачу, та й наїмся, щоб аж з душі перло!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 475); **Пе́рти тума́ну [в очі]** *кому* — те саме, що **Напусти́ти тума́ну** (див. **тума́н**). — *Ну, не пріть же мені тумана в очі, а говоріть по правді,— сказав Густав* (Фр., III, 1950, 389); **Пре (пе́рло) дух з кого** — стає важко дихати, перехоплює подих комусь. *Ну-ну.. — сказав іще Рябкові тут Ягнух, — Ну-ну... задихаюсь, мов з його перло дух* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 54).

ПЕ́РТИЙ, а, е, *фам., рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пе́рти** 3. *Тяжкими рука, перта незнаною силою, лізе все дальше і дальше* (Фр., I, 1955, 298).

ПЕ́РТИСЯ, пру́ся, пре́шся, *недок., фам.* 1. Те саме, що **пе́рти** 1, 2. *Нема по світі України, Немає другого Дніпра, А ви претеся на чужину Шукати доброго добра* (Шевч., I, 1963, 330); *Руки їх [тухольців] почали ослабати, а монголи пруться і пруться на них, мов хвилі по печі* (Фр., VI, 1951, 86); *— Куди ти пресся, ідоле?! — частівала на косовь баба Параска* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 57); // Напирати на кого-небудь; штовхатися, пхатися. *Латинці перлися тюпами, Шпурялли вгору всі шапками. Кричали вголос на весь рот* (Котл., I, 1952, 184); // *перен.* Намагаючись досягти певного становища, добиватися цього всіма засобами. *Славних прадідів великих Пранкуся погані! І Коллара читаєте З усієї сили, І Шафарика, і Ганка, І в слав'янофіли Так і претесь...* (Шевч., I, 1963, 332); *— Ну що ти, Свербиносе, тямиш?.. — визвірився Дмитренко на черговопитного, товстого кочового ватажка, од котрого так і несло горілкою. — Кис би собі в опанку... Ні, в єдині претися* (Мирний, І, 1949, 380); *— Не вспів зносити першу пару штанів — і в начальство преться...* (Стельмах, II, 1962, 30).

2. *з ким, діал.* Сперечатися. *Та не їй зо мною пертись І на ґетьку ставати!* (Фр., XII, 1953, 265).

ПЕРТУРБА́ЦІЙНИЙ, а, е, *астр.* Стос. до **пертурба́ції** (у 2 знач.).

ПЕРТУРБА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Несподівана зміна, порушення звичайного стану, нормального порядку проходження чого-небудь, що викликає ускладнення, розлад, безлад у чому. *Він мені розповів, що вони теж готувались до втечі. І що в них було б вийшло неодмінно, коли б не ця дурна пертурбація із робочими командами* (Збан., Єдина, 1959, 253).

2. *астр.* Відхилення шляху небесного тіла від свого траєкторії внаслідок притягання його іншим небесним тілом.

ПЕРУА́НЕЦЬ *див.* **перуа́нці**.

ПЕРУА́НКА *див.* **перуа́нці**.

ПЕРУА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **перуа́нці** і Перу.

ПЕРУА́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **перуа́нець**, нця, ч.; **перуа́нка**, и, *ж.*). Основне населення Перу. *Хто часто бував в горах, чув звучні перелиги співу пастушків, відгомін сопілки, той мимоволі згадав про це, слухаючи, як виводить складні трелі дівка далеких Анд, перуанка Іма Сумак* (Мист., 1, 1961, 43).

ПЕРУ́КА, и, *ж.* Штучний головний покрив з чужого або синтетичного волосся: парик. *Появився пароль, не знати відки, якийсь старий.. кавалер, з штучними зубами і перукою* (Фр., VIII, 1952, 233); *Обережно, щоб не зіпсувати акуратно викладені кучері розкішної перуки, князь витер піт з чола* (Добр., Очак. розмир, 1965, 9).

ПЕРУКА́Р, я, ч. Майстер, що підстригає, фарбує волосся, робить зачіски, завивку, а також голить чоловіків. *Зачіски теж свідчили, що Теллер дуже не сидів у кріслі перукаря* (Рибак, Час.., 1960, 328); *Об'єднані в професійну перукарі міста оголосили, що стенових героїв [чабанів] вони гостинно безкоштовно і поза всякою чергою* (Гончар, II, 1959, 103).

ПЕРУКА́РКА, и, *ж.* Жін. до **перука́р**.

ПЕРУКА́РНЯ, і, *ж.* Спеціально обладнане приміщення, де підстригають, фарбують волосся, прибирають, завивають, голять, а також роблять різні косметичні процедури. *В тому домі перукарня, Там і голять і стрижуть* (Мур., Наша вулиця, 1949, 20); *Щедрий на обіцянки, Мажара мав необережність публічно повибіщати найближчим часом відкрити в колишні перукарню, і Мамайчик, спіймавши його на слові, вимив, що не голитиметься довш, доки перукарня не буде-таки відкрита* (Гончар, Тронка, 1963, 117).

ПЕРУКА́РСЬКИЙ, а, о. Прикм. до **перука́р** і **перука́рня**. *Перукарська вітрина; Перукарське знаряддя.*

ПЕРУ́Н, а, ч. 1. У східних слов'ян — бог грому, блискавки і грому.

2. *перен., заст.* Грім. *А нехай же тебе перук ясний пріскне! — лаявся навіть побожний пан Пентак, злодячи в сингу порожню коробку від сигар* (Коз., Ю. Крук, 1957, 457); *У порівн. Коли б найдяки бразіт міг ударить Перуном в ніт заєдної серця, Спокійні чвла сорамом зажарить І нагадать усім, що зброя жде борця* (Л. Укр., I, 1951, 166).

ПЕРФЕ́КТ, а, ч., *грам.* Дієслівна форма в індоєвропейських мовах, що виражає дію, закінчену в минулому, результат якої виявний і в момент мовлення. *Перфект...— властива більшості індоєвропейських мов дієслівна форма, яка первісно виражала дію минулого часу як таку, що зберігає свій результат у теперішньому* (Сл. лінгв. терм., 1957, 120).

ПЕРФЕКТИ́ВНИЙ, а, е, *грам.* Прикм. до **перфе́кт**.

ПЕРФОКА́РТА, и, *ж.* Картка стандартного розміру з крайовою та ін. перфорацією, призначена для роботи на лічильних машинах. *При сучасному стані обчислювальної техніки автомати здатні сприймати*

інформацію тільки в певній, строго стандартній формі, наприклад у вигляді отворів на перфокартах. Різні комбінації цих отворів відповідають числам або наказам програми (Наука.., 6, 1964, 23).

ПЕРФОРА́ТОР, а, ч. 1. Машина для буріння гірських порід; бурильний молоток. *Шнури бурять за допомогою пневматичних бурильних молотків, що приводяться в дію стисненим повітрям, ці молотки називають також перфораторами (від латинського слова перфорare — пробивати)* (Техн. вина, 1957, 30); *Пневматичні молотки — перфоратори, зберігаючи сили робочого, скорочують витрати часу* (Досв.. Вибр.. 1959, 307).

2 Апарат для пробивання отворів у стрічці, картці, кінострічці і т. ін. за певною системою.

ПЕРФОРА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **перфора́тор**. *Попій спіжками в тунелі шипіли недогамують, в пацюрках перфораторні молоти від компресорів* (Лс, Мінтгір'я, 1953, 180); // Який здійснюється за допомогою перфоратора. *Перфораторне буріння;* // Який виготовляє перфоратори. *Перфораторний цех.*

Перфораторний молоток — те саме, що **перфора́тор** 1. *За кілька кроків стояв чоловік у старій подертій спецівці, в шапці-чушанці, з перфораторним молотком у руках* (Ткач, Пісн'я.., 1961, 20).

ПЕРФОРА́ТОРНИК, а, ч. Робітник, що працює з перфоратором.

ПЕРФОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **перфора́ція** 2. *Побивитись фільм.. було неважаво через дуже пошкоджені перфораційні доріжки* (Вітч., 4, 1967, 189).

ПЕРФОРА́ЦІЯ, і, ж. 1. Те саме, що **перфорува́ння**. *Нафтоносний пласт було відкрито торпедною перфорацією (пристрілом)* (Гірн. пром.., 1957, 101); *Як старанний учень, він дослухався до кожного слова майстра і, не хапаючись, виконував нескладні операції штампування, перфорації* (Лс, Право.., 1957, 28).

2. Сукупність отворів на стрічці, картці, кінострічці і т. ін., пробитих перфоратором за певною системою. *Перфокарти з крайовою перфорацією.. дають змогу вести високопродуктивний пошук з допомогою найпростіших засобів малої механізації»* (Ком. Укр., 5, 1956, 55).

3. Порушення цілості стінки якого-небудь порожнистого органа (шлунка, кишечника і т. ін.). *Хронічне епітаксіальне запалення середнього вуха. Це загоювання характеризується стійкою перфорацією, тривалою гноєтечею, порушенням слухової функції* (Лікар. експертиза.., 1958, 112).

ПЕРФОРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **перфорува́ти**. *Стіни і стелі.. приміщень опорядкуються перфорованими плитами і мінеральною ватою всередині* (Веч. Київ, 30.III 1967, 2).

2. *у знач. прикм.* Який зазнав перфорування. *Прийнята телеграма друкується одночасно на двох стрічках — звичайній і перфорованій* (Наука.., 8, 1963, 53).

Перфорована ка́ртка (ка́ртка) — те саме, що **перфока́рта**. *Американський філолог Джеймс Макдуні проаналізував усі 15693 рядки відомої поеми Гомера «Іліада». Метрика вірша була записана на перфорованих картах* (Мист., 5, 1965, 11).

ПЕРФОРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для перфорування. *Перфорувальна машина; Перфорувальний апарат.*

ПЕРФОРУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **перфорува́ти**. *Числа, з якими треба провести ті чи інші операції, зображаються з допомогою перфорування систем отворів на стандартних намасних картону — перфорованих картках* (Наука.., 12, 1957, 10).

ПЕРФОРУВА́ТИ, рую, рує́ш, *перех.* 1. Просвердлювати отвори в якому-небудь матеріалі, гірській породі і т. ін.

2. Пробивати перфоратором отвори на стрічці, картці, кінострічці і т. ін., дотримуючись певної системи. *— Коли я перфоруваа карти, то випадково, очевидно, через втому, допустив кілька помилок* (Наука.., 2, 1963, 19).

3. *тільки 3 ос.* Порушувати цілість стінки якого-небудь порожнистого органа (шлунка, кишечника або якогось іншого органа).

ПЕРФОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **перфорува́ти**.

ПЕРФОСТРІ́ЧКА, и, ж. Стрічка стандартного розміру з крайовою та ін. перфорацією, призначена для роботи на лічильних машинах; перфорована стрічка. *Програма, записана на перфострічку, перед початком роботи вводиться в машину* (Наука.., 6, 1964, 30).

ПЕРФУ́ЗІЯ, ї, ж. Проникання рідини (крові, кровозамінників) крізь порожнину якого-небудь органа, кровоносні судини, частини тіла.

ПЕ́РХАТИ, ає, *недок., діал.* Пурхати. *Пташок не літав і не перхав, а тільки бігав вздовж шиб* (Фр., III, 1950, 252).

ПЕРХЛОРА́Т *див.* **перхлора́т**.

ПЕРХЛОРА́ТИ, ію, *мн. (одн.* **перхлора́т**, у, ч.). Солі хлорної кислоти. *Перхлорати — міцніші сполуки, ніж хлорати* (Заг. хімія, 1955, 296).

ПЕРХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* 1. Побігти. *Де та сила візьметься,— знов перхну так, що аж залускить* (Сл. Гр.).

2. Набігти, наїхати. *Та й справді перхнуло до нас гостей,— як на погибіду* [пожежу] (Вовчок, I, 1955, 107).

ПЕРЦЕ́ *див.* **пірце́**.

ПЕРЦЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пе́рець**. *Перцевий мист; // Власт.* перцю. *Перцевий смак; Перцевий аромат;* // Приготовлений із перцю; настояний на перці. *Перцева настоянка.*

2. *у знач. ім.* **перце́ві**, вих, *мн., бот.* Родина двосім'ядольних рослин, до якої належать різні види перцю.

ПЕРЦЕЇД *див.* **перцеї́ди**.

ПЕРЦЕЇДИ, їв, *мн. (одн.* **перцеї́д**, а, ч.). Родина птахів ряду дятлових з яскравим багатобарвним оперенням; поширена в Центральній та Південній Америці. *По узбережних лісах Бразилії зустрічаються оригінальні перцеїди* (Посібник з зоогеогр., 1956, 39).

ПЕРЦЕ́ПЦІЯ, ї, ж., *психол.* Безпосереднє відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності органами чуття. *Перцепція відбувається тут* [в поетичному творі] *так само в категорії часу, як йдеться мова з одної деталі, від одного образу до другого, поки не пройдено цілість* (Фр., XVI, 1955, 284).

ПЕРЦИПУВА́ТИ, ую, єш, *недок., перех., психол.* Безпосередньо сприймати органами чуття предмети і явища об'єктивної дійсності.

ПЕРЦИПУВА́ТИСЯ, ується, *недок., психол.* Пас. до **перципува́ти**.

ПЕРЦІВКА, и, ж. Горілка, настояна на перці. — *Он там в кошику й пляшка напшки, а друга — перцівки* (Н.-Лев., I, 1956, 576); *Заходовськ покрутивши головою, дід налив собі добру чарку перцівки* (Збан., Мор. чайка, 1959, 28).

ПЕРЦЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *недок., розм.* 1. *неперех., заст.* Дуже енергійно робити що-небудь. *А він по тій ріллі з кінцюю перцює, біга* (Сл. Гр.); // Наполягати, вимагати. — *А ходімо лиш, жінко,.. одностаю троб та подивимось у ту подушечку, що в ній є, бо вже ж недо-*

ремно батько так перцював, щоб її покласти їм у голови (Укр.. казки, легенди.., 1957, 314).

2. *перех. і без додатка, перен.* Те саме, що **хлята́**. — *Наш Козак сказав таке слівце, що його ми тут не несли й не зуміли, і цей Мамайів висліп так і проводе для цікавих до нього нащадків, бо ж ось так уміє, перцюючи, висловлюватися тільки він: рідко да тако...* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 44).

ПЕ́РЧАВІКА, и, ж., *рідко.* То саме, що **перчи́нка**. *Наєдя Пеліна заздрісно стрипко та швидко, наливала кожу горілки, кожу куколь закарпатської паленки, кожу тютюнівки, кожу перчавіки* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 357).

ПЕ́РЧЕНИЙ, а, е. 1. Діпр. пас. мин. ч. до **перчи́ти**.

2. *у знач. прикм.* Приправлений перцем. *Перчений борщ; Перчена страва; Обід скінчився; свати засіпались: ..Од що ж нам було за жнатки? Були найдні й напитки... Од то нам були печені, од то нам були перчені* (Фр., VIII, 1952, 68); *Пригасаючи на спекучі лісовій, Ще довго лився сніп, як перчений напій* (Рильський, Поема, 1957, 238).

ПЕ́РЧИК, а, ч. Змепш.-пестл. до **пе́рець**. [Вітро́вий:] *А зараз давай кишу зваримо.. Тут у мене припасен: Виноють з курячих, кишок, вибмас). Ось перчик, цибуля, старе сало...* (Корн., II, 1955, 219); * Образно. *Вона не була поганою, але й не цікавою; не було перчика, не було того, що дає жінці принаду, до якої тягне чоловіків* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 102).

◇ **З пе́рчиком** *зі сміх.* то **З пе́рцем** (*див.* **пе́рець**). *Тоді хортиця Мулляжесця Мать на дурницю бижку меду, А Сич на тес домагання Прислала з перчиком вітання»* (Івановпч, Вербецада.., 1960, 83).

ПЕ́РЧИНА, и, ж. Один стручок перцю (у 2 знач.). [2-й вертовий *(гість):]* Сирєцька [печени], па барма, аби гарлча. [Сі ни к:] *Ось ні перчину, трохи печеней* (Н. Укр., II, 1951, 321); * Образно. *Над огнем отаман почуть пісні слова, і перчина нога світиться із тьми* (Сос., І, 1957, 368); * У порівн. *Стручкуюте, ніби червона перчина, обличчя Леськи ще більше витягується в здивуванні* (Стельмах, І, 1962, 78).

ПЕ́РЧИНКА, и, ж. Змепш.-пестл. до **перчина**.

ПЕРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *недок., перех.* 1. Снпати перець у страву, посипати, приправляти перцем. *Він сідає.. за стіл, очищує сніданку і неабиким зі смаком перчить картоплану юшку* (Стельмах, II, 1962, 297); *Помідори різають пружальцями, посипають оцтом, сіллю, перчать і посипають зеленою цибулею* (Укр. страви, 1957, 37); * Образно. *Він краяв хліб, підсовував страви, перчив їх жартами і ніби аж був радий, що зібрав за столом таке товариство* (Мушк., Серце.., 1962, 117).

2. *перех., розм.* Лягти кого-небудь. — *Он як ви її перчить. Молодець! Не приворожила, значить, вона його ні зіллям магічним, ні іншими чарами* (Шиян, Гроза..., 1956, 268).

ПЕРЧИ́ЦЯ, і, ж., *розм.* Стручковий перець. *В городі пливе червоний стручок перчиці, цвіте тільки що виріжний на городі* (П.-Лев., II, 1956, 280); * *У порівн. Червоне, як перчиця, обличчя мопі-Постакове з задоволення ще червонішало, коли він погладав на ту благодать* (Кощов., І, 1955, 240).

ПЕРШ[1], присл. Те саме, що **пе́рше** 1.— *Дівчинонька мила Перш мене любила* (Чуб., V, 1874, 168); *Так і я тепер пішу: Папір пільно, чорнила трачу... А перш! Бій-богу, не брешу! Згодаю що чи що набачу. То так утну, що аж заплічу* (Шевч., II, 1963, 77); — *Лакомчем її [відьму], мов добрі, до себе в гості. Перш почастую, а далі падаям тусаль* (Кв.-Осн., II, 1956, 222); *Так заморочили бідну Настю, що вона.. й каже:— Хто перш прийде старостів, за того й піду* (Кощов., І, 1955, 25); *Перш усіх гостей наш батько побрався додому* (Вовчок, І, 1955, 207).

Перш [,] **ніж** (**як**), *у знач. сполуч.* — Уживається в підрядному реченні, вказуючи на дію, що відбувався або має бути виконана після дії, названої в головному реченні. *Генеральша, перш ніж сама приїхала, завдалегідь попасилала в батьківщини прикажчика* (Мирний, II, 1954, 95); *Здавши документи в штаб, Черкпка, перш ніж піти в батальйон, з'явився.. до офіцерських звичаїв, відрекомендувався командирові полку* (Гончар, II, 1959, 18); *Перш як дати* [«Кобзар»], *оберта* [Дорошенко] *на останній сторінці, де вміщена, і, переглянувши, стало почувати хвилю, що саме йому слід читати* (Голобко, II, 1957, 274); **Перш за все**; **Перш усього** — перед усім іншим, у першу чергу; насамперед. [Ві ч о к:] *Правду кажуть: що кого бог захоче покарати, по перш усього паморокн забере!..* (Кроп., І, 1958, 488); *Треба було перш за все затягнути пояску ворожим кулеметом* (Голов., Тополя.., 1965, 327).

ПЕРШ[2], а, ч. Довга дерев'яна або металева жердина, яку використовують в цирку під час виконання акробатичних номерів. *Отаскали нагороджують глядачі.. акселібристів на першах* (Веч. Київ, 2.XI 1967, 3).

ПЕ́РШЕ, *присл.* 1. До цього часу; колись, раніше. *Зеленіють на садочку Черешні та вишні; Як і перше виходила, Катерина вийшла. Вийшла, та вже не співає, Як перше співала* (Шевч., І, 1963, 24); *Чимало літ минуло. Тепа.. вже не та стала, що перше була!* (Вовчок, І, 1955, 96); *Хлопці не забарились долітатися, хто такі вона, хто її батько, де живе, де була перше* (Вас., І, 1959, 152).

2. Перед чимсь іншим; спочатку, спершу. *Перше у волок подіпося, тобі рибалі й зловпся* (Укр.. присл.., 1955, 179); *Кайдашпхв приїхала старшу невістку перше солодкими медовими словами, а потім уже дала їй покуштувать полину* (Н.-Лев., II, 1956, 322); *Якщо перейпов на другий бік [вулиці] і в ворота зайшов — там хатинка убога підсліпувато на вулицю дивилась... Заглянув у шибку перше: прибуть* (Головко, І, 1957, 176).

Перше [,] **ніж** (**як**), *у знач. сполуч.* — уживається в підрядному реченні перед назвою дії, що відбулася або має бути виконана після дії головного речення. *Як крємпь і кріпця стягнуть роти — Тутешкпи з Палійчпками і перше, ніж їхав всякі розібрати, про що їм йдеться, тата розмахнув биртку і вдарив плазом кожух по чолі* (Кощов., II, 1955, 310); *Стікочки кров'ю, страшний, відбився від наїв лицар Кукубенко. Але перше ніж наспіли до нього козаки, скпс прибив йому груди* (Довж., І, 1958, 264); *Дядько Андрій тим часом, перш як рушити, наставив долоню над очима і пильно подивився у степ на шлях* (Головко, І, 1957, 332).

3. *у знач. прийм., з род. в., розм., рідко.* Раніше від кого-, чого-небудь; перед ким-, чим-небудь. *Турбувався [Лушпп] тільки про одне: коли б перше Чінки побачитись з Нестором та Якпком, та настрпчпитп їх, щоб уже в один голос співали...* (Мирний, І, 1949, 314); *Наголошпв станцій, перше всіх прибптпх вранці, вже наводить всюди лад* (Забіла, Ч.., світ, 1960, 11); **Пе́рше усього́** (**всього́**) — перед усім іншим, у першу чергу; насамперед. *Перше усього подумайте: чи ми ж на сім світі вічні?* (Кв.-Осн., II, 1956, 22).

4. *діал.* Вперше. *Христя не перше це чує про міську роботу* (Мирний, III, 1954, 68).

ПЕРШЕ́НСТВО, а, с., *рідко.* Те саме, що **пе́ршість**. [Та ня:] *Пройшла моя слава, пропало моє першенство, не добігаю...* (Коч., II, 1956, 78); *В питаннях абстрактних, у тих вічній філософії, як то я їй гімназії говорилося,— тут я не один раз повинен був, хоч із кра-*

скам стяґу, приняти першенство своєму кухастому ученкові (Хотк., I, 1966, 147); *Дало перед кумками моє першенство* (У. Кравч., Вибр., 1958, 276).

◇ **Пальма першенства** *дав.* **пальма; Поступа́тися (поступи́тися) першенством** *перед ким—чим;* **Віддава́ти (ві́ддати) першенство** *кому, чому — те саме, що* **Відда́ти (ві́ддати) пальму пе́ршості** (*зне* **віддава́ти**). *У другій половині XII ст. Київ відчуває й остаточно втрачає значення столиці Русі. Кількісне і якісне зміцнення Полоцька поступається першенством перед ним, більш сильними князівствами* (Іст. УРСР, I, 1953, 89).

ПЕРШЕНСТВУ́ВАННЯ, я, *с. рідко.* Стан за знач. **першенствува́ти.**

ПЕРШЕНСТВУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Мати перші́сть, першенство.

ПЕ́РШЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пе́рший:** *І в знач. ім.* **першенький,** кого, *ч.* Перший синок.— *Може... мені коли доведеться до Ганни? Я ж у неї й за першенька бабуватиму...* (Л. Янов., I, 1959, 86).

ПЕ́РШЕРО́Н, а, *ч.* Порода великих коней-ватажків, виведена у Франції в провінції Перш, а також кінь такої породи: *Ох, і коней же на тій виставі буде! ...і першеронів, і ... арабських рисаків!* (Вишня, I, 1956, 70).

ПЕ́РШЕРО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **першеро́н.** *Першеронський кінь.*

ПЕ́РШИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, відповідний кількісному числівнику одиниця; який передує другому при нумерації або відрахунку однорідних предметів, явищ і т. ін.: *Тимченкові цензури довелося друкувати: «Елегію», і перший том (А—О) друкувався вже* (Гошко, II, 1956, 156); *Та сама хата, що й в першій дії, тільки краще споряджена* (І. Укр., III, 1952, 44); *Сагайда пропонував пранети для бесіди спустити вниз, на перший поверх, але ніхто з них не погоджувався на це* (Гончар, III, 1959, 146); *// Уживається як частина складених порядкових числівників: Академію художеств в покинув. А інститут* [комерційний] *відвідував до тисяча вісімсот двадцять восьмий чи двадцять першого року* (Довж., I, 1958, 17); *// Уживається в датах як назва початкового дня місяця. Настало перше грудня* (Вязем, Вибр., 1940, 144); *// у знач. ім.* **пе́рша,** шої, *ж.* Уживається на позначення години, якою починається доба: *О першій приходить газета з Москви* (Перв., II, 1958, 10); *// у знач. ім.* **пе́рший,** шого, *ч.*; **пе́рша,** шої, *ж.* Уживається на позначення об'єкта, який було названо перед цим або називають на протиставлення цьому.— *Трьох купців підслухав мальч... Другий мав грошей у два рази більше, ніж перший...* (Коцюб., II, 1955, 369); *Ми дома стоїмо, тоїсечи руки, як не завжди робить з ворон, і друзі. Перш, щоб замахувати ворожеть, а другі — щоб захватити дружно пеплоту* (Ю. Янов., II, 1958, 39).

Пе́рше тра́вня; Свя́то **Пе́ршого тра́вня** — міжнародне революційне свято, день міжнародної солідарності трудящих усього світу, єдності, братерства робітників усіх країн: *Вийшли молодість на площі Перше травня зустрічать* (Сос., Вибр., 1941, 259).

2. Який передує всім дальшим, наступним.— *На завтра рано-рано, чуть зоря, жінки, заливаючись слізьми, прощаючся в дитками,.. перший раз потягли на панщину...* (Мирний, I, 1949, 194); *Екзамен з російської мови прийшов* [Улас] *шпигати з якимись душевним неспокоєм... І тому, коли найбільша його черга відповідати і гладенько приведна жінка з продавцем приязнів обличчям попросила його до дошки, він здав і дано не міг сказати першого слова* (Тют., **Вир,** 1964, 55); *// тільки мн.* Який стоїть на початку в ряді однорідних предметів, явищ і т. ін.: *Паралка і родилась, і виросла у Ратнівському дворі. Перші роки пройшли у роботах, у постатках* (Мирний, IV, 1955, 29); *Безмірно любив Річеньо, коли вони, провівши ласкавою рукою по волоссі, сідали грати, коли перші акорди розлягалися в сій великій простірній залі* (Хотк., I, 1966, 52); *Хоч привозились перші бої від румунських данаїв* (Гончар, III, 1959, 418); *// Який стоїть, йде, їде і т. ін. попереду інших. Показалися перші лави піхотинців* (Довж., I, 1958, 183); *Тоі перші косарі йшли дружно і нестомно* (Тют., Вир, 1964, 232).

◇ **З пе́ршого по́гляду—одра́зу** *ж. Наташа сподобалась йому з першого погляду* (Гончар, Людина..., 1960, 201); **З пе́ршого сло́ва розумі́ти (зрозумі́ти)** *кого, що — без пояснень розуміти кого-, що-небудь. Один тебе й з першого слова розумів..., іншому треба все розтовковувати* (Кучер, Трудна любов, 1960, 5); **На пе́ршій** *по́гляд — згідно з першими враженнями, на основі першого враження від чого-небудь, поверхового ознайомлення з чимсь. Таке справді нарубок. На перший погляд йому, може, ніч до дводатата добулося* (Мирний, I, 1949, 126); *Настрій головнокомандувача* [Врангеля] *остаточно був зіпсований неприємним на перший погляд інцидентом* (Гончар, II, 1959, 321); **На пе́ршіх по́рах** (**почáтках**) — на початку, спочатку, у початковий період. [З в і р у б а:] *Тут же свої люди ще мишилися... Допоможуть на перших порах...* (Мам., Тв., 1962, 474); *Буде трудно, правда. А найто на перших початках — ну, то щоʼ* (Хотк., II, 1966, 225).

△ **Пе́рша допомо́га** — медична допомога, яку подають до приходу лікаря; комплекс найпростіших невідкладних заходів при нещасних випадках або раптовому захворюванні.

◇ **Не пе́рший день (рік)** — протягом довгого часу, давно. [Т и а л я:] *Не перший рік живе вона* [принцеса] *між нами* (Л. Укр., I, 1951, 190); — *Чуєш, Омеляне, не перший рік ми живемо один одного* (Стельмах, I, 1962, 115); **Пе́рше сло́во чи́м-не́будь, за ким** — комусь належить початок, почин у якійсь справі, діяльності і т. ін. [М а р і я:] *Ми в цій справі будемо не самі: МТС допоможе. І машинами, і людьми. Але перше слово повинно бути наше* (Льв., Марія, 1953, 73); **Пе́ршій крок; Пе́рші кро́ки** *дав.* **кого́:** *У нёрших рядáх (зáвжди) бýти (йти і т. ін.)* — нести перед у якій-небудь справі, бути найбільш активним учасником чогось. *Радянські письменники йдуть у перших рядах борців за мир у всьому світі* (Літ. газ., 4.I 1951, 1).

3. Який виконує яку-небудь дію або є об'єктом дії раніше, ніж усі інші. *Не поспішайте, кажуть, брáду, Не лізь прожогом першій в воду* (Котл., I, 1952, 166); *Грицько приготався першій:— Здоров, Чупко!* (Мирний, I, 1949, 272); *Ми першого зустріли вовка Чайченка: сидів він проти дверей...* (Вовчок, I, 1955, 193); *Недовго розглядючись, він тде прямо до вітрика. Коло же першого зустрінє з свого села, і ни пізнають його?* (Стельмах, II, 1962, 69).

Брат у пе́ршім *дав.* **брат.**

◇ **Не ти (я, ви** і т. д.**) пе́рший (пе́ршa), не ти (я, ви** і т. д.**) оста́нній (оста́нняя)** — те, що лишало на долю кого-небудь, не в чимсь особливим, це саме переживали вже й будуть переживати інші.— *Не ти, брате, перший, не ми й останні. Повернулися в наші села і хорунжі, і отамани, і й офіцери. Зісько, мужиком не старчали їх, але й до стяжки не ставили* (Стельмах, II, 1962, 145); **Пе́рші пі́вні** *дав.* **пі́вень.**

4. Який не існував до певного моменту, якого не було раніше. — *Хочеш,— питаю, — я прочитаю, як бог творив світ і перших людей, як вони жили в раю, як согрішили й що їх було за те?* (Мирний, IV, 1955,

338); *З кріпаків середньовіччя вийшло вільне населення перших міст* (Комун.-маніф., 1963, 31); *У траві серед яблук-падалок сиділа одне наше дитинча, яке зовсім не розуміло життя. Тримаючи в руках яблуко, воно вперто намагалося вкусити його двома своїми першими зубками* (Довж., I, 1958, 66); // Не знаний, не звіданий, непережитий раніше. *Повоєнне, з острахом, але й першій спробі, приступилось Семен до зраматки* (Кобзь., I, 1955, 100); *Кращого він нічого не знав у світі за цей перший поцілунок, за ці перші дівочі уста, що пахли весняним цвітом і вологістю весни* (Стельмах, II, 1962, 352); // Який з'явився найраніше в новому сезоні, році і т. ін. (про явища природи, рослини, плоди, тварин і т. ін.). *А бо почала перша маковочка бриніти, вже й уявдають* [Горпине], *і зараз вирве й любує ню, не напішаться* (Вовчок, I, 1955, 68); *Свіжий перший сніг укрив гори й долини ніби тонким дорогим полотном* (Н.-Лев., II, 1956, 300); *Високо в небі кличе висте, тріпочучи крильмя, і радісно розливає свої трелі перший жайворонок* (Тулуб, В степу.., 1964, 39).

◇ **Пе́рша ла́стівка** *див.* ла́стівка².

5. Який є початковим етапом, ніякою формою чого-небудь; ранній. *Перший сон; Перша молодість.*

6. Який трапився або стався в найближчому майбутньому; найближчий за часом. *Відвертий гудзик від цього дня, то все одно, що зв'язанню орла вакуратно в воду, а рибу пустили літати в повітрі, і легені тікали... А коли не вдалося і ставав легень жовнерюком,— тікав при першій же можливості* (Хотк., II, 1966, 88); *Служба в палацах, де патрібно було розважати пихате панство, була чужою для хвбарів — виходив в трудового народу. Тому й не дивно, що вони при першій нагоді залишали її* (Мінст., 2, 1964, 27); // Який настав або відбувся безпосередньо після чого-небудь. *Перші дні по моєму приїзді треба було вязати на службові справи* (Мирний, V, 1955, 398); *Першим рухом Марусі, коли вона прийшла до себе, було — тікати* (Хотк., II, 1966, 50); // Найближчий у просторі. [П а н а с:] *На першому заїзду будуть ждати мої роби* (Л. Укр., I, 1951, 460); *Рожівка доповідала, що і в першому містечку, і далі противника не виявлено* (Гончар, III, 1959, 64).

7. Вищадково зустрінутий або взятий без вибору. *З жалю та мила звичалась З першим, хто трапився* (Л. Укр., IV, 1954, 87); *Вітовщики першого пілотницва, яковсь маленького, застуватого, радісного, Козаков підняв його від землі і щиро притис до своїх грудей* (Гончар, III, 1959, 163).

Пе́рший-ліпший: а) який найраніше трапився, зустрівся і т. ін. *Він* [Лис Микита] *уключив у першу-ліпшу порожню нору* (Фр., IV, 1950, 93); *Лишався єдиний вихід: прямувати навпростець, надибати перше-ліпше село і там розпитати про дорогу на станцію* (Гур., Друзі.., 1959, 20); б) кожний із великої кількості; який завгодно, будь-який. [П а т а л я:] *У нас перша-ліпша дворня, пастух, сапальщиця на буряках може стати завгодно, знаменитою на весь світ* (Мик., I, 1957, 409); **У (в) пе́ршу ми́ть (хвили́ну)** — зараз же, одразу ж після чого-небудь. *Висунувшись з-під шинелі, Сагайда в першу мить не міг збагнути, де він* (Гончар, III, 1959, 78); **У пе́ршу че́ргу** — перед усім іншим, усіма іншими, насамперед, спочатку. *Генерал пропускав своїх у першу чергу* (Гончар, III, 1959, 356).

8. Який перевершує всіх інших в якому-небудь відношенні; найбільший, найкращий, найвидатніший і т. ін. *В йому* [палаці] *тепер живе конний газвін Пісок, перший бункч на все Гетьманське, перша голова в повіті* (Мирний, I, 1949, 415); *Першим учнем у класі став Гришко Саранчук* (Годонко, II, 1957, 262); // Який має найбільше значення; найголовніший. *Точка зору життя, практики повинна бути першою і основною точкою зору теорії пізнання* (Ленін, 18, 1971, 133); — *Ти хочеш, мабуть, щоб ми не поважали першого святого закону товариства, покинувши в братів своїх* (Довж., I, 1958, 254).

На пе́ршому місці (бу́ти (стоя́ти)): а) мати найкращі показники в чому-небудь, перевершити усіх інших у чомусь. *На першому місці в світі по виробництву кофе стоїть Бразілія;* б) бути в центрі чиєї-небудь уваги, бути найголовнішим, найважливішим для когось. *У житті Альоніна шалі стояли на першому місці* (Наука.., 11, 1967, 72); **На пе́ршому пла́ні (бу́ти (перебува́ти і т. ін.))** — бути найголовнішим, найважливішим, привертати найбільшу увагу.

◇ **Зі́рка пе́ршої величи́ни** — видатний, славетний митець і т. ін. *Серед майстрів українського реалістичного театру яскраві першої величини незабутні П. К. Саксаганського* (Роб. газ., 17.IX 1965, 4).

9. *муз.* Який виконує основну мелодію, партію (про голос, музичний інструмент). *Ні, не забуду я цю другу, про голос той, що часто чув. Співав я першим, а ти другим, та ти в любові першим був* (Сос., II, 1958, 369); *Артем — перша скрипка, навіть не поворухнувся, щоївся не глянув у бік капельмейстера* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 167).

◇ **Гра́ти пе́ршу (головну́) скри́пку** *див.* гра́ти².

10. *біол.* Колишній. *Усі, хто знав її,— жалкували молоду, тиху молодицю й її дочку малу, кеброчки із першій талан та балакають про біду із терпінню* (Вовчок, I, 1955, 366).

11. Яким починається обід (про рідку страву). *У XVIII ст. на Україні дуже поширюється посівкартоплі, яка швидко витіснює з харчування населення. Її починають широко використовувати для приготування перших і других страв* (Укр. страви, 1957, 8); // *у знач. ім.* **пе́рше**, *того, с.* Рідка страва (суп, борщ і т. ін.), якою починається обід.

12. *у знач. вставн. сл.* **пе́рше, по́перше**, *с.* Те саме, що **по-пе́рше**.

ПЕ́РШИНА, *й, ж., кому і без додатка.* Що-небудь нове, перше у чиємусь житті; те, що робиться, трапляється вперше. [З а в а д а:] *А не будеш тут сама боятися?* [З о с я:] *О, тіба ж то мені першина?* (Фр., IX, 1952, 352); *Гордій мав якось дуже багато господарського клопоту.—кілька найнятів покидали роботу, записів незароблені ще гроші; це вже була не першина* (Гр., II, 1963, 121); — *Ну, а нам не впервдь?* — *Ні-ні, тіби це першина!* — *Все одно — страшно!* — *Уявна мерзлякувато шулить округлі плечі* (Стельмах, I, 1962, 105); *І й ранїш бувао на зборах, Це мені не першина* (Воскр., I всеприск., 1960, 12).

ПЕ́РШИНКА, *и, ж.* Те саме, що **першина**. *Не першинка, ні в чим до мликка* (Укр.-прикл., 1963, 61); *У Раїси раптом стиснуло серце — і вона мгновно стримала вустa. Ну, що ж, їй не першинка: коли дівчинонька, буде вовтаться* (Кобзь., I, 1955, 300); *Треба їм обом будь-що-будь влаштувати такого привілзно змісту: мь, мовляв, не вроки ремонту дорг, а прото відпа з Радянським Союзом, що, ти ж знаєш, тобі не першинка* (Вільде, Сестри.., 1958, 257).

ПЕ́РШІСТЬ, пості, *ж.* 1. Перше місце в якому-небудь змаганні. *Біля яблуні — взяте в часах знамено, яке присуджене артілі за те, що вона вибороля першість у змаганні* (Тют., Вир, 1964, 398); *Наприкінці минулого року відбулося змагання на першість міста з стрільби* (Рад. Укр., 10.XII 1953, 3); // Змагання за перше місце в якого-небудь виду спорту. *У 1956 році в Одесі була*

проведена особиста перші́сть УРСР в акробатиці (Спорт.., 1958, 5).

◇ **Пáльма пéршості** *див.* **пáльма**; **Поступáтися (поступи́тися) пéршістю** *перед ким, чим*; **Віддавáти (віддáти) пéрші́сть** *кому, чому* — те саме, що **Віддавáти (віддáти) пáльму пéршості** (*див.* **віддавáти**). *Він має поступитися першістю. Не було кривди, проте Сагайда не дав розгулятися своєму самолюбству* (Гончар, III, 1959, 375).

2. Наявність кращих рис, якостей, переваг, які становлять кого-, що-небудь на перше місце. *Комунізм — в цім наша перші́сть й вищість, Гордість,— що ми створяєм нове!* (Нех., Дивлюсь.., 1949, 59); *Перші́сть політики над економікою визначає найважливішу умову розв'язання економічних завдань, означає необхідність політичного підходу до всіх питань комуністичного будівництва* (Ком. Укр., 12, 1965, 52).

3. Становище того, хто зробив що-небудь першим, хто почав щось раніше всіх інших. *Перші́сть нашої країни в справі завоювання космічного простору стала можливою завдяки величезним перевагам найпрогресивнішого радянського суспільного ладу* (Ком. Укр., 7, 1963, 71).

ПЕРШО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пе́рший** у 3 — 5 знач., напр.: **пе́ршовідкри́вець, пе́ршовідкри́вач, пе́ршопрохі́дник, пе́ршопу́тній, пе́ршохо́дження** і т. ін.

ПЕРШОВІДКРИВА́Ч, á, ч., *книжн.* Той, хто перший відкрив нові землі, країни, нові родовища чого-небудь і т. ін. *Ще першовідкривач Камчатки Володимир Атласов.. бачив північний острів Курильського архіпелагу — Алаїд* (Видатні вітч. географи.., 1954, 20); *І'м першовідкривача кам'янувальних покладів у Донбасі дуже лишалось невідомим* (Наука.., 1, 1963, 3); *Є якась непереможна, нерівняна сила, що вела першовідкривачів у далекі походи, вела мисливців по звіряних стежках, де не ступала людська нога* (Собко, Нам спокій.., 1959, 61); * Образно. *Відкриття в поезії, як і в науці,— це життєвий подвиг. Павло Тичина — у почесній лаві першовідкривачів, адже ж він автор небачених до нього віршів поезії, з нечуваними ритмами, інтонаціями* (Знання.., 1, 1966, 1).

ПЕРШОДЖЕРЕЛО́, á, с. 1. Те, що дає початок чому-небудь, є основою чогось. *Наша художня культура живиться з глибоких першоджерел народної творчості* (Мист., 5, 1955, 22); *З природних джерел світла головне значення має для нас Сонце, бо світло, випромінюване Сонцем, є першоджерелом більшості енергетичних запасів, які має людство тепер* (Курс фізики, III, 1958, 254).

2. Безпосереднє джерело яких-небудь відомостей. [Л а р и с а:] *Ні? Ти знаєш* [про Шмельцюка]? [І о т о ц ь к и й:] *З першоджерела. Тому я пропонував тобі не брехати* (Мик., 1, 1957, 252); — *Як відомо, першоджерело — найкраща інформація* (Собко, Справ.., 1959, 88); *Із першоджерел Шевченко міг і не знати про капшину теорію, але ж вільне її, благотворний вплив на всі галузі науки та життя віє, безперечно, почував на всьому тому, до чого тільки приторкався своїм чутким поетичним* (Тич., III, 1957, 123).

3. Оригінал, на основоположна праця в якій-небудь галузі науки, культури і т. ін. — *Часо ми мало спеціалістичну теорію брати не в першоджерела, а споживати якусь жуйку австрійського міністра Шеффле?* (Кол., Терен.., 1959, 323); *В світлі завдань, поставлених XX з'їздом КПРС перед суспільними науками, що більшого значення набуває звертання до першоджерел, широке використання архівних і музейних фондів* (Рад. літ-во, 1, 1957, 5).

ПЕРШОДРУ́К, у, ч. 1. Перший надрукований текст якого-небудь твору; перше друковане видання. *За першодруком.. зроблена публікація інтермедій* [до драми Якуба Гаватовича] *у збірнику «Українські інтермедії XVII — XVIII ст.»* (Рад. літ-во, 3, 1962, 61).

2. *перев. мн.* Перші книжки, набрані друкарськими літерами в першому добу історії друкарства, на початку книгодрукування. *Тут* [у Державній публічній бібліотеці АН УРСР] *зібрано багато іноземних першодруків XV—XVIII століть* (Наука.., 8, 1958, 30); *І першодруки Івана Федорова, й українська та російська класична література пробиралися перистими шляхами до закарпатського читача* (Літ. Укр., 2.VI 1967, 1).

ПЕРШОДРУКА́Р, я, ч. Той, хто поклав початок книгодрукуванню. *Одним з яскравих символів і прикладів братерських зв'язків російської і української культур є те, що першодрукар Росії Іван Федоров був і першодрукарем України* (Курс іст. укр. літ. мови, І, 1958, 70).

ПЕРШОДРУКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Який є першим друкованим виданням якого-небудь твору.

2. Який належить до першодруків (у 2 знач.). *Особливий інтерес і велику пізнавальну та історико-художню цінність становлять збірки старовинних слов'янських книг.., у тому числі слов'янські першодруковані книги* (Наука.., 8, 1958, 30).

ПЕРШОЕЛЕ́МЕНТ, а, ч., *книжн.* Основна складова частина чого-небудь. *Першоелементом літератури і головною дійовою силою стилю є мова* (Рад. літ-во, 1, 1961, 26).

ПЕРШОКАТЕГО́РНИК, а, ч., *розм.* Спортсмен першої категорії (звичайно про шахістів). *У клубі шахістів відбувається зустріч першокатегорників з чемпіоном Києва* (Вітч., 8, 1958, 104).

ПЕРШОКАТЕГО́РНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **першокатего́рник**.

ПЕРШОКВІТНЕ́ВИЙ, а, е. Який бував, відбувається першого цвітіння. *Першокитневий жарт.*

ПЕРШОКЛА́СНИЙ, а, е. Дуже добрий, відмінний, найкращої якості. *В Радянському Союзі створено першокласну важку індустрію — основу технічного прогресу й економічної могутності країни* (Програма КПРС, 1961, 59); *Вона зіграла роль, як першокласна актриса* (Ле, Міжгір'я, 1953, 424); *Особливу увагу приділяємо насінництву.. Висіваємо тільки першокласне насіння* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 7).

ПЕРШОКЛА́СНИК, а, ч. Учень першого класу. *Настав нарешті той день.., коли малюк-першокласник в рідному затишку дуже калататиме тим важким дзвоником у коридорі, а вони, завтрашні випускники, занишкнуть, приречено й сумирненько слухаючи це знайоме оцілечання, що стільки років кликало їх у клас* (Гончар, Тронка, 1963, 134).

ПЕРШОКЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **першокла́сник**. *Посадила я сестричку На стільець, Показала, як тримати Олівець. А сама, немов учителька, Стою І навчаю першокласницю Мою* (Бойко, Ростить.., 1959, 23).

ПЕРШОКЛА́СНО. Присл. до **першокла́сний**. *Як воно* [севастопольці] *тільки й тримали оборону Севастополя аж шістнадцять місяців, маючи перед собою першокласне озброєного ворога. А отже витримали* (Кучер, Голод, 1961, 436).

ПЕРШОКУ́РСНИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до першого курсу.

ПЕРШОКУ́РСНИК, а, ч. Студент, слухач першого курсу. *Шість лекцій вони, студенти-першокурсники*

фіззагату, пішли братися на комсомольський облік (Тонзар, IV, 1960, 37); *Розпочалися канікули, студенти старших курсів поїхали на практику, а нас, першокурсників, відпустили на всі чотири сторони* (Чаб., За ініціативою.., 1963, 8).

ПЕРШОКУ́РСНИЦЯ, і, ж. Жін. до **першокурсни́к**.

ПЕРШООСНО́ВА, и, ж., *книжн.* Первісна засадність чого-небудь. *Об'єктом вивчення генетики є клітина — першооснова рослинного і тваринного світу* (Наука.., 9, 1963, 22); *Пошук — сирова важка, але для митця необхідна. Вона є першоосновою творчості* (Мист., 3, 1965, 3).

ПЕРШОПРЕСТО́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* В якому був головний престол; який був найдавнішою столицею (про місто).

ПЕРШОПРИЧИ́НА, и, ж., *книжн.* Найперша, головна причина чого-небудь. *Закон єдності і боротьби протилежностей розкриває внутрішній зміст якісних перетворень під природи і розглядає внутрішні і каузи ідеалістичних уявлень про першопоштовхи, вихідну симетрію, містичні кінетичні сутності як про першопричину руху* (Знання.., 11, 1965, 11); *Шукання мотивів вчинків героя ведуть Л. Толстого від психології до соціології, до першопричини, що обумовлює поведінку людини, кристься саме тут* (Рад. літ-во, 10, 1966, 36).

ПЕРШОРІ́ЧНИК, а, ч. Той, хто вчиться в якому-небудь класі або на якомусь курсі перший рік і т. ін.

ПЕРШОРІ́ЧНИЦЯ, і, ж. Жін. до **першорі́чник**.

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИЙ, а, е, 1. Який належить до першого розряду.

2. Те саме, що **першокла́сний**. *Плоди Незвичні* (яблуні) *мають чудовий смак і зберігаються до весни. Сорт першорозрядний* (Юним мічур., 1955, 66).

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИК, а, ч., *спорт.* Спортсмен, який має перший розряд з якого-небудь виду спорту. *Трансляція райда федерації легкої атлетики УРСР укомплектувати збірну команду республіки, до якої увійшли понад двісті молодих спортсменів. Це переважно майстри спорту і, як ми їх називаємо, найбільші першорозрядники* (Рад. Укр., 4.XII 1962, 4).

ПЕРШОРОЗРЯ́ДНИЦЯ, і, ж., *спорт.* Жін. до **першорозря́дник**. *Гала Макогон вирішила поглядом на обох першорозрядниць* (Собко, Матв. затока, 1962, 23).

ПЕРШОРЯ́ДНИЙ, а, е, 1. Який є головним, основним у чому-небудь, для чогось найважливіший; // Найголовніший, особливий за значенням. *Справа опанування формою мистецького твору справа першорядної ваги для кожного літератора, якому дорогі завдання літератури* (Смолич, Перша книга, 1951, 39).

2. розм. Те саме, що **першокла́сний**. *Варто подивитись, бо ця картина оригінальна, гідна пензля першорядного баталіста* (Коцюб., І, 1955, 226); *Просто й разом досконала манера писання обіцяли дати в його особі* [В. Чумака] *першорядного поета пролетаріату* (Еллан, II, 1958, 105).

ПЕРШОРЯ́ДНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **першоря́дний**. *Справа тут не в першорядності чи другорядності, а в самому характері роботи* (Еллан, II, 1958, 110).

ПЕРШОРЯ́ДНО. Присл. до **першоря́дний**.

ПЕРШОСО́РТНИЙ, а, е, 1. Який належить до першого сорту, оцінюється першим сортом. *В цеху вуалкування, введено ще вологу за зниження втрат від браку і підвищення виходу першосортної продукції* (Ком. Укр., 7, 1966, 52).

2. розм. Дуже добрий, відмінний, найкращої якості. *Їх на лаві вже до сотні, Та стануть нові й нові Чисті, рівні, першосортні Миски, ополки* (Дор., Серед степу.., 1952, 117).

ПЕРШОСО́РТНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **першосо́ртний**.

ПЕРШОТВІ́Р, твору, ч. Те саме, що **оригіна́л** 1. *Справжній перекладач — не ремісник, не копіїст. Це художник, який не фотографує першотвір, а дає йому друге життя засобами своєї мови* (Літ. Укр., 2.III 1965, 3).

ПЕРШОТІ́ЛКА, и, ж. Корова, що вперше отелилася. *Для першотілок і друготілок кількість доїнь треба збільшити на одне-два доїння порівняно з дорослою коровою* (Колг. Укр., 28.VIII 1959, 3).

ПЕРШОТРА́ВЕНЬ, вня, ч. Свято Перше травня. *Тут* [на майдані] *збиралися, закладачки відбували колективного ладу, тут святкували Першотравень і Жовтневі дні* (Ю. Яновський, II, 1954, 180); *Першотравень — це свято краси нашого життя, краси людини й природи* (Літ. Укр., 30.IV 1967, 1).

ПЕРШОТРА́ВНЕВИЙ, а, е, 1. Який бував, відбувається першого травня. *Зійде сонце першотравневе,.. Заграє,зіграється день рожевий* (Рильський, II, 1960, 231).

2. Стос. до свята Перше травня. *Співали першотравневі коломийки* (Ю. Яновський, І, 1954, 11); *Величною була першотравнева демонстрація в зареченській Москві — столиці нашої Батьківщини* (Рад. Укр., 4.V 1957, 1).

ПЕРШОЦВІ́Т, у, ч. Те саме, що **первоцві́т** 1. *Це ж їх* [мішень] *першоцвіт бачив Ленін, Крильчата легкі, молоді,— Листочки і свіжі й зелені, Немов перемиті в воді...* (Юш., Люди.., 1959, 21).

ПЕРШОЦВІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **першоцві́т**.

ПЕРШОЧЕРГО́ВИЙ, а, е. Який має бути виконаний, здійснений у першу чергу, перед усім іншим; невідкладний. *Боротьба за міцні й глибокі знання учнів з основ наук лишається одним з першочергових завдань радянської школи і актуальною проблемою радянської педагогіки* (Ком. Укр., 10, 1959, 39); *І у спорті, із сл. в а г а, в а ж л и в і с т ь і т. ін.* Найбільший. *Підвищення майстерності письменника — питання першочергової ваги* (Літ. газ., 3.XII 1953, 1).

ПЕРШОЧЕРГО́ВІСТЬ, вості, ж. Абстр. ім. до **першочерго́вий**.

ПЕРШОЧЕРГО́ВО. Присл. до **першочерго́вий**. *Місто найваль денікінці і негайно оголосили мобілізацію. Я — студент — підлягав мобілізації першочергово* (Смолич, Театр., 1940, 15).

ПЕ́С, пса, ч. 1. Те саме, що **соба́ка**. *Нес бреше, а вітер носить* (Номис, 1864, № 6043); *Завше пси на двері, Зарепталися вперті* (Шевч., II, 1963, 118); *Крик відчинку капітарку зналенку, з'єднався міста, миттям чуйні й моторошні звуки: вовкуваті пси і кричали люди* (Смолич, II, 1958, 30); * У порівн. — *Жени його, Христисько, від себе, наче пса волудового* (Стельмах, І, 1962, 281); // Собака-самець. *Якраз проти вікна, замість пів баркана, Дворовий пес Бровко лежав* (Гн., Вибр., 1951, 115); *Десь узявся гончий пес Лорд, як його називали. Урадуваний метушнею, скочив Славкові на груди* (Март., Тв., 1954, 232).

◇ **На пси сходити** (**зійти, піти** і т. ін.) - занепадати, сходити нанівець. *Все.. пішло на пси* (Номис, 1864, № 9864); *Тепер нам Борислав зовсім на пси вийшов!* (Фр., IV, 1950, 7); **Не для пса ковбаса** *див.* **ковбаса**; **Хоч псів ганяй — те саме, що Хоч соба́к ганяй** (*див.* **соба́ка**); **Як псів — те саме, що Як соба́к** (*див.* **соба́ка**). *Панів як псів* (Номис, 1864, № 1168).

2. *перен., зневажл.* Про поганку, нещадну людину, що своїми вчинками, діями викликає обурення й загальний осуд. *По наших землях не блукати псам, Хижацькому*

поріддю вбивства й зради (Вакан., І, 1946, 119); *Ні Чингіз-хан, ні пеш-гітлер, ні Наполеон не задумувались до таких винищення натовань* [як фашисти] (Хижняк, Тамара, 1959, 170); // *кого, чого, перев. у сполуч. зі прикм. вірний, сторожовий і т. п. іч.* Про панських посіпак, прислужників царизму, експлуататорів, реакційні сили у суспільстві. *Тим часом мусить правити Вірний пес, міністр його* (королі) (Л. Укр., IV, 1954, 121); *Давно минались ті часи, коли жандармерія косувала* [косилася] *на Гармаша: його ідеали не лякали вірних псів царизму* (Стельмах, І, 1962, 329); // *перен. в знач.* Уживається як лайливе слово. *Ейей на старшин голосає, Мерщій до себе їх зазве І мовить...: «Мої моги не жахайтесь. І зараз в військом одправляйтесь Брать город, де пирживий пес, Антон зрадливий, п'є сивуху...»* (Котл., І, 1952, 288).

ПЕСЕНЯ, яти, *с.* 1. Мала лоса (у 1 знач.); цуценя.

2. Змешш.-пестл. до **пес** 1; песик.

ПЕСЕЦЬ, сця, *ч.* Схожий на лисицю хижий ссавець родини собачих з цінним густим шовковистим хутром білого, сірого або бурувато кольору; полярна лисиця. *Тихо у першій же пастці знайшов лиса. Це був білий полярний лис. Звуть його ще песцем* (Трубл., Крила..., 1947, 31); *З тварин у тундрі особливо цінними хижими звіряцьми—ведмеді, що живляться корінням трав. На них полюють песці (полярні лисиці)* (Фіз. геогр., 6, 1957, 38).

ПЕСИГОЛОВА, и, *ж., майл.* То саме, що **песиголовець**. *Пани песиголови* (Сл. Гр.).

ПЕСИГОЛОВЕЦЬ, вця, *ч., І. заст.* Казкова людиноподібна істота з одним оком у лобі, що поїдає людей; циклоп. *Колись на світі було так, що багато було, кажуть, людоїдів, або песиголовців. Ї їх не так, як у нас двох осей, а в їх було одно здорове-здорове, більше ніж у вола, і то серед лоба* (Сл. Гр.); *На другий день годилася по сему чутки, що прошлої* [минулої] *ночі якісь страшидла, в білих сорочках, у чорних бородах, з косами, як крючками і одним оком у лобі, як у песиголовців, убрались до волзьк в хатину* (Мирний, П, 1954, 189).

2. *зневажл., майл.* Про людину, що отруїла свої краї риси і лицьку подобу; недолюдок, вирдюк. *Часом стара бабуся, сховчи в запічку та придучи сербу воячу, чоже розповідала дрібним дуже вовою дівчинці, про канали монголів-песиголовців* (Фр., VI, 1951, 8); [Прісько:] *Бач, який песиголовець, чим хотів матір напоїти! Може, хотів якомога швидше на той світ спровадити?* (Вас., III, 1960, 87); *Його боялись, перед ним заховались, з ним шукали знайомства, його ж, калаш, як вспанського песиголовця* (Добр., Оп. солдатик, 1961, 23).

ПЕСИК, а, *ч.* Змешш.-пестл. до пес 1. *Дітє помилили на сусіт собаку, й вискучись з вогаго— Мамо... мамо! а глянте, який гарний песик!* (Коцюб., І, 1955, 188); *Якесь роскошна пані, тримаючи на шворці песика, запозвано зирнула на залізничника* (Стельмах, Хліб..., 1959, 167); * У порівн. [Ю д а:] *Він знов, щоб ми, як песики, лагідно йому повинні в вічі ва лизнуп його слово* (І. Укр., III, 1952, 140).

ПЕСИМІЗМ, у, *ч.* Світоспрйняття, переповнене смутком, безнадією, зневірою в успіх, у краще майбутнє; протилежне **оптимізм**. *Умови шального настрою реакції після поразки революції 1905—1907 рр. породили пристосовницьку, декадентську літературу, що оспівувала містику, порнографію, песимізм* (Рад. літ-во, 2, 1958, 4); *Оптиміх і песиміх виступають і як певні риси суспільної психології, що характеризують настрій мас* (Ком. Укр., 5, 1960, 18); — *Головне — знайти собі діло. Тоді песиміхм як рукою зніме* (Чаб., Стоїть вкір., 1959, 150); *Радянський людині, яка побудувала соціалізм і успішно сторужує світлу будову комунізму, песимізм і чужий* (Ком. Укр., 5, 1966, 25).

ПЕСИМІСТ, а, *ч.* Песимістично настроєна людина; протилежне **оптиміст**. *Не в тім сила, чи поет молодий, чи старий, творчий чи здоровий, оптиміст чи песиміст у своєму житті, від того вірші його не кращі, ні гірші* (І. Укр., V, 1956, 93); *Одне лихо — на жнивах стрибає Сашко. Мішок його поналічило ще хлопчаком... Інший в такому стані.. став би нудьгувати, песиміхтом чорним, а Сашко піскільки не піддався* (Гончар, Тронка, 1963, 41).

ПЕСИМІСТИЧНИЙ, а, *е.* Сповнений песимізму; протилежне **оптимістичний**. *У нас досолі песиміхтичний настрій. На Лугу надій мало* (Кониб., III, 1956, 290); *Теоретики буржазії з допомогою песиміхтичних пророцтв намагаються ідейно обезброїти трудящі маси, змусити їх повірити в безглуздість боротьби за краще майбутнє* (Ком. Укр., 5, 1961, 72); *Заспокоюючи песиміхтичну, сльозливу пісню, у вірші «Не буває» у наших краях Тичина радить поетам повчатися у народу* (Рад. літ-во, 1, 1958, 29).

ПЕСИМІСТИЧНІСТЬ,ності *ж. Абстр. ім. до* **песиміхтичний**. *Песиміхтичність прогнозів.*

ПЕСИМІСТИЧНО, *Присл. до* **песиміхтичний**. *Подумалося жені, що, мабуть, моя дорога вчительська трохи песиміхтично настроєна* (Чаб., Стоїть вкір., 1959, 91).

ПЕСИМІСТИКА, и, *ж. Жін. до* **песиміст**. *«Добрими замірами вимощене пекло», кажуть італійці,— але не хочеться зарані песиміхтою бути* (Л. Укр., V, 1956, 256); [Н і н а:] *Мені вже ніщо не допоможе.* [Г н й в о р о н:] *І невіки у ваші роки така безнадія? Маріє Романівно, дайте цій милій песиміхтці на ніч трохи сьогорічного* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 62).

ПЕСТЙВИЙ, а, *о, рідко.* То саме, що **пестливий**. *Вона не знала жалування, того пестивого материнського жалування, що так добре його вміє пошіть, як ласне мати, як ніхтаде дитину по волосці* (Гр., Без хліба, 1958, 151).

ПЕСТИВО, *рідко.* Присл. до **пестливий**. *Рами земно пестиво й уперто, немов хотіли задарити її ласкою, аби вона повернула хоч частину надій* (Панч, Соломдим, 1929, 81).

ПЕСТИТИ, пещу́, пестиш, *недок., перех. і без додатка.* 1. Ніжно торкаючись, гладячи і т. ін. кого-небудь, виявляти до нього любов, ласку; голубити. *Маму свою небагато й пам'ятаю. Тільки й зеліюю, як мене пестила й цілувала і називала рум'яним яблучком* (Фр., III, 1950, 96); *Дід дуже полюбив маленького Петрусь, любив брати його на руки, сиділ його собі на колінах і пестив його, і грався в ним, як з котенят* (П.-Лев., IV, 1956, 219); *Підпільники... порбувалися цим шкільняком, що вспіх довчитися лише до другого класу, перебували його один одному, годували, пестили сирою рукою, миколи до тому й врнали* (Ю. Янов., II, 1954, 11); *Обнала* [Олеся], *ніжно гладила, пестила тепленько, що немовлятко й вальнуї* (Горд., II, 1959, 27).

◇ **Пестити очима** *кого, що* — пильно, з любов'ю дивитися на кого-, що-небудь. *Характерне пестить очима її невеликну фігурку* (Донч., II, 1956, 275).

2. *перен.* Діяти на органи чуттів, викликати приємне відчуття (про сонце, вітер і т. ін.). *Море дихало, свіжий, солоний віддих його щекотить листвою, пестить обличчя, бадьорить груди* (Коцюб., І, 1955, 289); *Вітер пестив оксамитовим крилом обличчя* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 72); *Сонечко вже тепленько пробилося, пестить теплом* (М. Ол., Лісн., 1960, 61).

◇ **Пе́стіти ву́хо** *див.* **ву́хо.**

3. З любов'ю вирощувати, виховувати дитину, ніжно піклуватися про неї. *Любка росла, як у садку яшина... Немидора жалувала її, пестила й не давала робить важної роботи* (Н.-Лев., II, 1956, 244); [Маряна:] *Було б тобі, мамо, не пестити мене, було б не качати в баранку, було б утопити маленьку, то не мала б тепер жалю* (Вас., III, 1960, 54); * Образно. *Життя не дуже його пестило* (Кон., Лейтенанти, 1947, 6); // Двійливо доглядати. *У вся* [діят] *маленькі кошики в руках. І кожду капшку пильно оглядають. Пестать і цілують по кришках* (Фр., XI, 1952, 292); *Він пестив її* [бирідку] *й виховував, як виводив в оранжереї тепличний сайгінь куцих заморської рослини* (Донч., VI, 1957, 519).

4. Випещувати, плекати (думку, надію і т. ін.). *Пестила* [Малявка] *мрію про землю, о земля остала проти неї ворожа, жорстока, збунтувалась і втікла з рук. Як марево поманила і як марево щезла* (Коцюб., II, 1955, 105).

Пе́ститися, пе́шу́ся, пе́стишся, *недок.* 1. Пестити одне одного або ніжно горнутися, ластитися до кого-небудь, виявляючи любов, ласку, ніжність. *Він злостився, коли вона тулилася до нього, коли вона починала дрочитися з ним або пеститися* (Фр., I, 1955, 91); * Образно. *Їх* [сосен] *пишні корони пестилися з обланками* (Коб., Вибр., 1949, 302).

2. Ніжитись, перебуваючи в стані спокою, безділлі. *Сліпко, мабуть, пеститься; трошки головка заболіла, трошки здоверований та й уже має себе за хорого* (Март., Тв., 1954, 336).

Пе́стій, я, *ч., розм.* Те саме, що пестю́н. *Грець, мамин пестій, був хлопець незвичайної вроди, кров з молоком* (Фр., VII, 1950, 266); *Мама на руках носила і співала: «Любчик мій! Любко, Марко, мій пестій!»* (Мак., Вибр., 1954, 403).

◇ **Пестій дóлі (Фортýни** *і т. ін.*) — те саме, що **Улюбленець дóлі (***див.* **улюбленець).** *Не приходила* [напотеньї] *ніколи думка про смерть. Як же? Він — «пестій долі» — та хіба ви вмирають?!* (Март., Тв., 1954, 423).

Пе́стійка, и, *ж., розм.* Жін. до пестій. *Голенка — мамина пестійка; також-то й малює, і слухняне, і в школі вчиться* (Мак., Вибр., 1954, 80).

Пе́стіння, я, *с., діал.* Пещення. *Мати почала його вговорять..., а де слів не вистачало, то вона... пестінням надіяли* (Вовчок, I, 1955, 348).

Пе́стлйвий, а, е. 1. Який виявляє ласку, любов, ніжність до кого-небудь. *Голубе ти наш Прилетів, Моя та мати... — Сліпки тулиться до тебе Срібних рік, пестливих дочок* (Ус., На.. берегах, 1951, 120); // Який виражає ласку, любов, ніжність; сповнений ласки, любові, ніжності. *Мати ввечері своїм пестливим голосом кацаючи дитині про любов до всього живого* (Мирний, II, 1954, 84).

2. *перен.* Який викликає приємне відчуття, приємний для сприймання (про сонце, вітер і т. ін.). *Нову* [мешканцю треблі] *набридло сидіти цілий день в норі, і зоряне небо та пестливе повітря були бажаною новиною* (Ю. Янов., I, 1958, 55); *Він скинув шапку й підставив голову пестливому вітерцеві* (Кол., Лейтенанти, 1947, 115).

3. *рідко.* Те саме, що пещений 2. [Річард:] *Я вже був ситий тих пишнот, бенкетів, пестливої венеціанської краси, облесливих речей венеціанців* (Л. Укр., III, 1952, 42); *Піймать жалі, защерлає думка, і бентежну душу, мов пестливу нелюбку дитину, чиясь владна й дагідна рука тихо огорне, як пелюшками* (Вас., I, 1959, 264); *Співає* [О. Вересай] *про отчу ізбу Авва, Про убогу та трьох синів.. А то заводіє жартівливу, А бо глибоко жарт вкучає, Коли дворяночку пестливу Бичем нещадним він шмагає* (Рильський, III, 1961, 135).

4. *лінгв.* Який надає слову або висловленню емоційного забарвлення — відтінку ніжності, ласки. *Пристрасть до зменшених і пестливих форм взагалі характерна для української народної мови і для української пісні* (Від давнини..., I, 1960, 240); *У розмовах вівчарів* [Хоми] *і не лихословив. У його мові переважають пестливі слова: гусятко, поросятко, вербичка, пасіченько, картопелька, пшінце* (Тют., Вир, 1964, 80).

Пе́стлйвість, вості, *ж.* Абстр. ім. до **пестли́вий.** *Особлину групу становлять суфікси, що, власне, не утворюють нових понять, а лише надають тому чи іншому слову відтінку здрібнілості, який майже завжди супроводжується тим або іншим емоційним забарвленням, переважно пестливістю* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 362).

Пе́стливо, *присл.* до **пестли́вий** 1. *Йому хочеться привернутися до матінки, перепросити її, поцілувати ту руку, що не раз пестливо гладила його по волосві* (Коцюб., I, 1955, 134); *Пестливо торкнутись мачохіх гарячого ганчіркого підборіддя і побажавши їй швидше одужати, пашо залишив німкату* (Гончар, Таврія, 1952, 331).

Пе́стощі, ів, *мн.* Ласкаві, ніжні дотики, поцілунки і т. ін. як вияв любові, прихильності до кого-небудь. *Вона чула, що сим не любить її, не терпить її пестощів* (Фр., V, 1951, 291); *Гашіца невідомо привернулась до Йвка, цілою істотою віддалучся гарячим пестощам парубкови...* (Коцюб., I, 1955, 244); *Сивий Якобевич пригорнув дочку до себе і всимченою матроською долонею погладив її коси. Від цих пестощів приємрилля Настечки, сплившим добрим теплом* (Стельмах, II, 1962, 107).

Пе́стрýшка, и, *ж., діал.* 1. Нориця степова. *На вечайну норицю дуже схожі норниці гуртова і степова (пеструшкан), які водяться в степових районах півдня України, на схід від Дніпра* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 452).

2. Форель.

Пе́стрюга, и, *ж., діал.* 1. Саврюга. *Горпина з забобонним жахом розглядала небачених морських риб — чудернацьких плескатих камбуз* [камбал] *і.. гострокосих шпичастих пестрюг* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 290).

2. Форель.

Пе́стування, я, *с.* Дія за знач. **пе́стувати.** *Давнідавні дитячі літа! ..Материне пестування й любов, пікування батькове... дитячі забавки, радощі й горе — все докупи злилося, попереплітало* (Гр., I, 1963, 291); *Сидить сопик на призіжу Та думку гадає, А настує по садочку Нташком літов.. Ну, звичайне, як дитине Пестує сторона. А старому не до того, сищого жалість. Грітовного пестування Старе тіло просить...* (Шевч., II, 1953, 165).

Пе́стувати, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Двійливо доглядати, з любов'ю виховувати дитину. *Доглада* [пані] *їх, пестує, хоча, до розуму бавоїв* (Кв.-Осн., II, 1956, 309); *Пестує його, годую кошкою; стало воно потрошку та потрошку одужувать, піднялось на ноги і забелькотіло: «Тату, боїв»* (Стор., I, 1957, 215); // Потурати чийм-небудь надмірним вимогам, бажанням, примхам; балувати. *Тількоп дуже було часто зробі бере в батька, а той, не вміючи одеворитись і пестячи дурня, дає йому, скільки від забажає* (Кв.-Осн., II, 1956, 257).

2. *перен.* Сприяти розвиткові, зростанню кого-, чого-небудь. *Наша справа — розвивати демократичне під-*

неження, пестувати неву, по-новому зростаючу в новій Росії революційну демократію (Ленін, 21, 1974, 238).

3. Те саме, що **пе́стити** 1. — *Орисе! Рідненька! Зіронько моя! — обнімала і пестувала Катря, перестаючи плакати, свою кохану посестрицю, товаришку на горю* (Стар., Облога..., 1961, 17).

ПЕСТУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Те саме, що **пе́ститися** 1. *Увесь день на тім пройшов, що усе вони пестувалися...* (Кв.-Осн., II, 1956, 405).

ПЕСТУ́Ї, и, ж. ч. 1. Той, кого надмірно пестять, якому догоджають, потурають у всіх бажаннях і примхах. *Добрина... не відгодив під свого пестуя* [Володимира], *же у Новому городі, біля Київині* (Скл., Святослав, 1959, 298); * *Образно. Далеко й нуково віддавався голос солов'я, в брилья в йому пита й погорда пестуха й улюблениця густого та буйного парку* (Вас., I, 1959, 320).

2. *заст.* Той, хто доглядає й виховує дитину, привчаючи її певні погляди, навички, правила поведінки. * *Образно. З Ломоносова починається наша література, він був батьком її і пестуном* (Белін., Вибр. статті, 1948, 26).

ПЕСТУ́ЛЬКА, и, ж. Жін. до **пестуй**. *У сімнадцять літ стала* [дона] *вередзяка. Батько вадав, що це перві, стара пестунка Марія назвила це натурою, а мама думала, що це настрої сімнадцятиліття* (Вільде, На порозі, 1955, 5); * *У порівн. Річка тече хлипко, повилася лукою і, підпитя зреблою FFC, утворила затоки й плеса, вигрівається під сонцем, мов не знати яка пестунка* (Ю. Янов., I, 1958, 574).

ПЕСТУ́НЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **пестуй** 1. *Назавжду жаль взяв, що погримала на свого пестунчика* (Коцюб., I, 1955, 103); — *Не хочу я, щоб мене пестунчиком дражнили* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 74).

◇ **Пестуйчик долі (фортуни)** *і т. ін.* — те саме, що **Улюбленець долі** (*див.* **улюбленець**). *На привелике здивування моє, Кость за обідом не мав апетиту пестунчика фортуни* (Л. Янов., I, 1959, 447).

ПЕСТУ́ХА, и, ж. Те саме, що **пестуїха**.

ПЕСТУ́ШКА, и, ж. 1. Зменш.-пестл. до **пестуха**. — *Ах ти ж, пестушко моя! — ніжно, як маленьку, пригорнув він сестру* (Баш, Надія, 1960, 128).

2. Один із жанрів так званого дитячого фольклору — пісенька, примовка, якими забавляють дитину. *Сам термін дитячий фольклор, як бачимо, досить умовний. Він представляє такими жанрами, як колискові пісні, пестушки, утішки, різні заклички* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 123).

ПЕСЦЕВИ́Й, а, е. Прикм. до **песе́ць**.

ПЕСЮ́ГА, и, ч. 1. Збільш. до **пес**. *Песюга, зрадівши, схопився, заскавулів, тицяючи мордою хазяїну в коліна* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 219).

2. Уживається як лайливе слово. *Панич... не кричіть, песюго, за батька. Песюги гладіють. Невсорянці!.. Що їм до людського горя?* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 52).

ПЕСЯ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **пес**.

ПЕСЬКИ́Й, а, е, *діал.* 1. Песячий. *«Цуєтиме!..— кричить Рябко: — не будь я песький син, коли вже вдержу більше!..»* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 51).

2. Уживається як лайливе слово. *Тільки не покленись тій зайчайкенько, або ніхто не бачити, або що-небудь, то зараз і завалишь: «Будеш мені, песький сину, таманти; тримай книжки»* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Ханає він* [океан], *також в долях Усе, що потрапить на очі, А потім іще, песький син, Здрамливо, мила рогоче* (Гірник, Стартують..., 1963, 99).

ПЕТА́РДА, и, ж. 1. Старовинний розривний снаряд у вигляді металевої посудини, наповненої порохом. * *У порівн. Прикований устав.. і, стоячи, вистрілив уздовж по вулиці. Зараз же від ворога почав тріскотіти, як петарда, кулемет* (Ю. Янов., I, 1958, 199).

2. Сигнальний розривний снаряд, який кладуть на колію, щоб зупинити поїзд в разі небезпеки.

3. Наповнений порохом паперовий снаряд, що використовується для феєрверку. *Вже не сотні, а тисяча, може, петард вибухають в повітрі і під ногами* (Коцюб., III, 1956, 412).

ПЕТА́РДНИЙ, а, е. Те саме, що **петарловий**.

ПЕТА́РДОВИЙ, а, е. Прикм. до **петарда**.

ПЕТЕ́К, а, ч., *діал.* Свитка. *Бенедьо зняв з себе петек, постелив його на лавку під вікном і ліг спочивати* (Фр., V, 1951, 306); *Простора селянська хата... Над ліжком мерехті в веретаях й петеках* (Галан, I, 1960, 455).

ПЕТЕ́ЛЕЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **петéлька** 1. *Пані жіднім пругиком канала нитку, в'язала петелечку, в ту петелечку знову впигала нитку і — не знать як — уже робилося дві петелечки* (Мирний, III, 1954, 157).

ПЕТЕ́ЛЬКА, и, ж. 1. Те саме, що **петля́** 1, 4. [М а р к о:] *Синку, так то ж ти витяг жене з німецької петельки?* (Мирон, Пісня, 1959, 68); *З саморобного гудзика його полинялої сорочки знову скочила розношена петелька* (Стельмах, II, 1962, 12); *Порвалися якась петелька і треба зашити* (Коп., Вибр., 1948, 116); * *Образно. Сум на серце зняв лише. Прагнеш швидше домовини. Так петелька в житті я вже,— То — любов в до вітчини* (Граб., I, 1959, 265); * *У порівн. Катя глянула й побачила: всі росточки, які раніш лізли в землі, згорнувшись петелькою, тепер вирівнялись і розгорнули перші маленькі листочки* (Забіла, Катруся..., 1955, 105).

2. Те саме, що **петлиця**. *Я дізнаюся і побачив на платформі знайоме обличчя молодого білявого хлопця, убраного про свято, з гвоздичкою в петельці, черевиках, як чуста самого молодика* (Л. Укр., IV, 1954, 272); *Зривав* [Ярчук] *ромашку і вставляв собі в петельку* (Мик., I, 1957, 340).

◇ **Брáти (взя́ти, вхопи́ти** *і т. ін.*) **за петéльки** *кого* — те саме, що **Брáти (взя́ти, вхопи́ти) за бáрки** (*див.* **бáрки**). *Дитусів доводило до того, що хапали один одного за петельки, за чуприні і доводили кожен свое...* (С. Кравч., Київ., 1958, 115); — *Я хтів вівме вас* [студентів] *за петельки й випитати, щоб розповіли колгоспникам про новітні течії в мистецтві* (Ю. Янов., II, 1954, 203); *Той очіпів очима, схопив брити за петельки, рознув на себе* (Тют., Вир, 1964, 217).

ПЕТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **петля́**.

△ **Петéльна машúна** — швейна машина для обкидування петель. *Вона вже вміла працювати на всіх машинах, що стоять у цеху: гудзиковій, петельній, тамбурній, двоголовій... тощо* (Веч. Київ, 3.III 1967, 1).

ПЕТЕ́ЛЬНИК, а, ч. Робітник, який працює на петельній машині.

ПЕТЕ́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **петéльник**.

ПЕТЕ́ЛЬОЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **петéлька**.

ПЕТИ́Т, у, ч. Дрібний друкарський шрифт, розмір якого дорівнює 8 пунктам, що застосовується для складання суцільного тексту довідників, словників, журналів, а в інших виданнях — переважно приміток, виносок і т. ін. *Ви не могли б Ви подати мені відомості, скільки у Вас у Львові коштують книжки друк петитом..?* (Коцюб., III, 1956, 224); *Дуже цінна його* [О. І. Білецького] *оглядова стаття «Українська класична проза (близько 70 сторінок, надрукованих петитом)* (Рад. літо, 18, 1955, 6).

ПЕТИ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **петит**; // Надрукований, виконаний петитом. *Петитний набір.*

ПЕТИЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **петиція**.

ПЕТИЦІЯ, і, *ж.* Письмове, перев. колективне прохання, клопотання, звернене до державних керівних установ або до голови уряду. *Я був одним із гарячих організаторів страйку — виступав на зборах, складав петиції, був посланим делегатом до адміністрації інституту* (Вас., IV, 1960, 41); *Початком революційної бурі в Росії було подані 22 січня 1905 року в Петербурзі, де царські війська розстріляли багатотисячний натовп робітників, що несли цареві свою петицію* (Бажан, Наші... Москва, 1951, 43).

ПЕТЛЯ́ЩІЙ, і. *ж.* 1. Обкидання нитками або напошвка петелька на нижньому пальти, піджаку і т. ін. — *Беріть і кас [до загону]! — закричав гарний молодий парубок в великім чубом і з кайданами в петлящі* (Довж., I, 1958, 137).

2. Кольорова пошивка на комірі, грудях або рукавах форменого одягу військовослужбовців, працівників деяких установ, учнів окремих навчальних закладів, що править за знак розрізнення. *Дуженько вдвох наїздили* [походжали цар з царицею], *Мов еще напрут, Та цроп аншюм розмовляли — Здалека не чути — О отечестві, здається, Та коли петлящах, Та о мунтарях що новіньки!..* (Шевч., I, 1963, 245); — *А ти що, з місця вроз?* — *скажа з місця солдат у старенькій шинелі з петлящами генера* (Головко, II, 1957 462); *На плечах* [Вадима Устиненка] *була ще та ж студентська куртка з блакитними петлящами* (Панч, В дорозі, 1959, 59).

ПЕТЛЯ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **петлиця**. *Мундурік зразка 1910 й засунув їй в петлячку сортицка* (Довж., I, 1958, 495); *Лютий комбінезон з рятівництв коміром, петличок з двома кубиками, картуз в великою околюшкою — надівали вразу його обличчя ще небувалої принади* (Ваш, Надія, 1960, 25); *У Бобрицці була повітова школа на три класи. Учні ходили в формі: чорна шинеля з червоними петличками, такий же чорненький сурдутик і картуз з червоним околишем* (Думки про театр, 1955, 28).

ПЕТЛЯ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **петлиця**. *Ордени пишних стуней носили на вужчих стрічках — шийних і петличних* (Шауен... 7, 1967, 45).

ПЕТЛЯ́ *див.* петлі.

ПЕТЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., діал.* Петляти. *Петлювали* [солдати] *лісом, вийшли на дорогу* (Тют., Вир, 1964, 346); *Окопчикувчи уділося, із загону на схід петлював вузенький струмок* (Кос., Повісті, 1948, 227); * Образно. *Давно вже дідьки мочать... А Микола все ще петлює, шукаючи очі, і не видно йому запальній скоромності ні кінця, ні середини* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 102).

ПЕТЛЮ́РІВЕЦЬ, рівця, *м.* Учасник петлюрівщини. *Петлюрівці і вільоцькі в панцірі очищали завойовану кодію* (Довж., I, 1958. 207); *Петлюрівців звірячий шал, Гетьманське диме панування, Суєвіїв-тизаків шуцманів І куркулів хазяйнування Відбито і розбито вкрай* (Рильський, II, 1960, 107).

ПЕТЛЮ́РІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **петлюрівець** і **петлюрівщина**. *Після Семиліток Щорс розбив Петлюру в Димері і Броварах. Петлюрівський уряд втік у Вінницю* (Довж., I, 1958, 165); *Петлюрівські частини в обозі під прикриттям Тютюнника втікали через міст на правий берег Збруча* (Стельмах, II, 1962, 243).

ПЕТЛЮ́РІВЩИНА, и, *ж.* Контрреволюційний буржуазно-націоналістичний рух на Україні періоду іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни, очолюваний одним із ватажків дрібнобуржуазної націоналістичної партії українських соціал-демократів Петлюрою. *Масі селян треба було відірвати від петлюрівського командування, взагалі від петлюрівщини і привернути на радянський бік, їх треба було оснащити і повести за собою — на боротьбу за владу Рад* (Смолич, V, 1959, 262).

ПЕТЛЯ́, і, *ж.* (*мн.* пе́тлі, тель.) 1. Частина мотузки, ременця, нитки і т. ін., складена кільцем і зав'язана так, що кінці її можна запмкнути. *Зняв* [отець Микита] *з себе пояс, зав'язав петлю та й став до неї* [Кобили] *промовляти, та вже цмока та приговорює: «Пирисю, рава, пирисю!»* (Кн.-Осн., II, 1956, 6); [З а х а р к о:] *Ну ляже, то зараз і головку в петлю!* (Кроп., II, 1958, 145); *Тяжкувато кинув петлю кокет на шию і — зайва* (Головко, II, 1957, 179); // перен. Смерть через повішення. *Відправим вони тобі свою вісточку другу Йоцю Войка за корбон. Інакше б которий йому або петля* (Гончар, II, 1959, 45); *Як чужинець у своїй землі, Він навіть самогубної петлі Буде зажадав у дикому відчаї* (Рильський, II, 1960, 273); // перен., розм. Пригожість, безвихідне становище. *А навкруг — нати заклали, Аша полок і зарахужжа, І петля, немов зима; Ані сина, ані мужа, Ані сонечка нема* (Мал., Звенигора, 1959, 235); // спец. Нитяне кільце, що утворюється в процесі в'язання, плетіння. *Процес в'язання грунтується на вмінні робити петлі з ниток за допомогою крючка* (В'язання..., 1957, 3).

◇ **Затя́гати (затя́гувати, затя́гти, затя́гувати) петлю́** *див.* **затя́гати**[1]; **Затя́гується петлі** *див.* **затя́гтися**[1]; **Зали́зти (зали́зти) и в петлю́** *див.* **зали́зти**[1]; **Напиза́ти (накину́ти) петлю́** *див.* **накида́ти**[2]; **Потра́пити (попа́сти) і т. ін. в петлю́** *до кого* -- те саме, що **Потра́пити в ярмо́** (*див.* **потра́пити**). *Седлання так взагальному в 1861 році, що його відразу попав у петлю до поміщика* (Ленін, 15, 1971, 123).

2. перен. Рух по кривій лінії, по нагадує більше, а також замкнене або напівзамкнене коло, утворене рухом або розташуванням чого-небудь. *Вали на стежки... спалила петлі по бері горі свої й назад, все вище та й вище* (Коцюб., II, 1955. 110); *Вітя стала вода* [річка] *виписувала примхливі петлі, на які нанизувалися крилаті левадки, ставочки і копанки* (Стельмах, I, 1962, 224); // перев. мн. Про сліди денних звірів, що утворюють замкнені криві. *На сизу вилізшися зими петлі* (Донч., V, 1957, 475); *Між кущами зустрічалися петлі — сліди лисячих лап* (Чорн., Потік..., 1956, 12); // Фігура вищого пілотажу — політ по замкнутій кривій у вертикальній площині. *З напруженою увагою гладачі стежили за літаками, що виробляли в петлі і в тумані виходили в пікі* (Рад. Укр., 20.VIII 1946, 1).

△ **Мертва петля́** *див.* **мертви́й**.

3. у знач. прил. **пе́тлині, петле́ві**. Утворюючи замкнену або напівзамкнену криву, кільце або кільця. *Все вгору і вгору, по горах, що йде пешдаль і вокруги щораз нові пейзажі, привітав я чудову Творчиню...* (Кобил., III, 1956, 354).

4. Обшитий тканиною або обкладний нитками прорез на одязі для застібання гудзиків. — *А петлі вже так?* *Чи то ж так і на жилетці?* — *І ще вони роздягнулися жвавіш* (Мирний, IV, 1955. 125); *Тягнулася ночи шовко застебати китель. Гудзики не потрапляли в петлі, палиці гибнуть і тріщать* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 170); // Дужечка з ниток або тасьми для застібання гудзиків, гаплічків і т. ін. *Дарка ходила на горище прашати петлю до чохла* (Вільде, Повісті. Діти, 1960, 397); // Металева дужка для защинки замка на дверях. *Дедке вспіг* [Хаський] *його* [замок] *вибить з петлі, як сверга грюкотом розлетілися* (Гончар, II, 1959,379).

5. Спеціальне пристосування, що складається з двох металевих планок на пригонниї, за допомогою якого прикріплюють двері, раму вікна, віко скрині і т. ін. так, щоб вони вільно відчинялися. *Ну ступену у ве-*

рота риа, удруге, та так із петлями і прогоничем і вилер, та вкупі з ними і сам хряпнувся (Стор., I, 1957, 357); *Ольга відчинила кватирку, яка жалібно заскрипіла на старих іржавих петлях* (Ткач, Жди.., 1959, 73).

ПЕТЛЯ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Який утворює петлі (у 2 знач.); звивистий. *Петляста стежина, яку ледь помітно у високих травах, розходиться на два боки* (Воронько, Казка.., 1957, 32).

ПЕТЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* 1. Іти, пересуватися не по прямій лінії; ідучи, пересуваючись, робити петлі (у 2 знач.). *Дем'ян вистрибує з вирви і мчить, петляючи, наче заєць* (Смолич, Мир.., 1958, 157); *Їхали вони довго, ще більше крутилися та петляли, все ніяк не могли втрапити, куди треба було* (Збан., Єдина, 1961, 246); // Бути розташованим по звивистій лінії; мати вигини, закрути, завороти (про шлях, річку і т. ін.). *Тепер уже дорога петляла між горбів. Ми в'їхали в гори* (Панч, На калин. мості, 1965, 293); — *Гаушина, отче, не шкодить. І річечка недалечко петляє, і вільних ягід досхочу, і тетерюкія сила-силенна* (Донч., II, 1956, 8); // Іти, бігти не по прямій лінії; тікаючи, заплутувати слід (про диких звірів). *Зайчиха як почала петляти по лісі туди-сюди — і зовсім збила їх* [мисливців] *з пантелику* (Ів., Ліс. казки, 1954, 36); *Зимою, коли жовтий очерет занесе снігом, особливо вечорами, петляють по острову лисиці, вичікуючи на поживу* (Ткл., Вир, 1964, 47).

2. *перен., розм.* Висловлювати свої думки нечітко, заплутано, не розкриваючи суті і раз у раз відхиляючись від теми. – *Виступить,— поручився за нього Цимбаліст.. – А якщо й петлятиме, то не перший випадок це нормально* (Гур., Наша молодість, 1949, 133).

ПЕТРА́ТИ, ає, аєш, *недок.* 1. *у чому і без додатка, розм.* Розумітися на чомусь. — *Чим же ти їх* [коней] *лікоєуєш? — зацікавлюється батюшка, який сам трохи петрає в цьому* (Стельмах, I, 1962, 189)

2. *перев. із запереч.* **не**, *зневажл.* Те саме, що **розуміти** 1. — *Думати треба, Кукса, і людей розпитувати, коли сам не петраєш* (Кучер, Трудна любов, 1960, 295); *Це лише його розумна пара* [жінка], *моє серденько, нічого не петрає* (Стельмах, I, 1962, 574).

ПЕТРІ́В: Петрові́ батоги́, *див.* **петрі́в баті́г;** *див.* **батіг; Петрі́в хрест** *див.* **хрест.**

ПЕТРІ́ВКА, и, *ж.* Піст перед Петровим днем, православним церковним святом на честь апостолів Петра і Павла. *У петрівку починалась косовиця та гребовиця* (Н.-Лев., III, 1956, 345); — *Багато родичів має наша пані Софія по заграницях та все, видно, католики... Ніяких постів не визнають, поїдають скоромину і в петрівку!..* (Гончар, Таврія, 1952, 220).

◊ **Заману́лося (захоті́лося** *і т. ін.*) **у петрі́вку ме́рзлого** *див.* **ме́рзлий.**

ПЕТРІ́ВОЧКА, и, *ж.* 1. Пестл. до **петрі́вка.** — *Тоді твою, доню, проклинала долю — В петрівочку — мала нічка, а я й колихала* (Чуб., V, 1874, 563); // *нар.-поет.* Постійний епітет на означення ночі у петрівку. *Мала нічка-петрівочка, а ми цілу ніч не спали. Всю нічку не спала, тебе колихала* (Укр.. пісні, II, 1955, 230); *Петрівочка-нічка тепленька, маленька. Моє жемчугом сипле від місяця, ненько* (П. Куліш, Вибр.., 1969, 402).

2. Петрівчана пісня. *Зберемося, подруженьки, заспіваймо петрівочки* (Сл. Гр.).

ПЕТРІ́ВЧАНИЙ, а, е, *розм.* Який буває у петрівку. *Був чудовий петрівчаний вечір* (Н.-Лев., IV, 1956, 276); *Промайнуло життя, немов та петрівчана нічка, перебігло, немов та весняна вода* (Л. Янов., I, 1959, 332).

Петрівчана пісня — пісня, яку співають у петрівку. *Не носити вже Оксані зелено-квітчастого вінка на руській косі, не співати з однолітками дівочих пісень — ні веснянок, ні купальських, ні петрівчаних* (Іщук, Вербівчани, 1961, 35).

ПЕТРО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець з петрографії. *Підіймали на-гора рожеві, зеленувато-сірі, жовтувато-білі стовпчики кристалічних порід з прожилками білого, як сніг, кварцу. Камінці укладали в ящики, їх вивчали петрографи, мінералоги* (Віт., 10, 1961, 175).

ПЕТРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до петрографії. *Форми залягання магматичних порід в Криму дуже різноманітні. Змінний також і їх петрографічний склад* (Геол. Укр., 1959, 647); *Першу петрографічну карту Донбасу склав відомий російський вчений — геолог Є. Н. Ковалевський* (Наука.., 1, 1963, 3); *Петрографічні дослідження.*

ПЕТРОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Геологічна наука про гірські породи, їх мінералогічний та хімічний склад, будову, походження, умови залягання та закономірності поширення. *Перу вченого* [П. А. Тутковського] *належить понад 1000 опублікованих наукових праць в галузі четвертинної геології, ..мінералогії, петрографії* (Веч. Київ, 3.III 1958, 3); *Петрографія вугілля;* // Мінералогічний склад, будова, походження, умови залягання та закономірності поширення гірських порід. *Вивчено основні особливості геологічної будови, петрографії і мінералогії Закарпаття* (Наука.., 12, 1957, 8).

ПЕТРОЛЕ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **петро́леум.**

ПЕТРО́ЛЕУМ, у, *ч., спец.* Нафта.

ПЕТРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до петрології.

ПЕТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **петрогра́фія.** *Гірські породи, що складаються з мінералів, вивчає петрологія, або літологія* (Курс заг. геол., 1947, 4).

ПЕТРУРГІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до петрургії, признач. для каменеливарного виробництва. *Петругрійна промисловість; Петругрійна сировина.*

ПЕТРУ́РГІЯ, ї, *ж., спец.* Відливання різних виробів із розплавлених гірських порід (базальтів, діабазів та ін.); кам'яне литво.

ПЕТРУ́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **петру́шка** [1]. [В с і *(співають)*:] *Кумцю, голубцю! Звари мені порося,.. щоб і юшка була. І хрінечка, й петрушечки. Кума моя, люба моя, моя душечка!* (Н.-Лев., II, 1956, 507).

ПЕТРУ́ШКА [1], и, *ж.* Дворічна, зрідка однорічна городня пряна овочева рослина родини зонтичних, коренеплоди та листочки якої використовують як приправу для їжі, а також як сечогінний засіб у медицині. *Стало на юшку, та не стало на петрушку* (Укр. присл.., 1963, 66); «*Чи так, чи не так, Уродив пастернак. А петрушку Кришиш в юшку — Буде смак, буде смак..*» (Шевч., 1, 1951, 275); *Петрушка не лише приправа, а давно відома лікарська рослина* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 47).

Соба́ча петру́шка *(Aethusa cynapium* L.) — однолітня отруйна рослина родини зонтичних, схожа на звичайну петрушку, але з характерним різким запахом.

ПЕТРУ́ШКА [2], и. 1. *тільки ч.* Головний комедійний персонаж російського театру ляльок; у давнину — учасник комедійних та сатиричних вистав, які влаштовували скоморохи, а також така театральна лялька. *У Римі.. відбувається великий ярмарок — з каруселями, «петрушками», «іноземними язиками» і т. д.* (Вишня, I, 1956, 457).

2. *тільки ж., розм.* Про що-небудь кумедне, непорадне або клопітливе, марудне. — *Тарасе Демидовичу, для чого вам уся ця петрушка? У вас є з ким воювати. А дисципліну вам треба підтягувати та й підтягувати* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 207).

ПЕТРУ́ШКОВИЙ, а, е. Прикм. до **петру́шка** [1].

ПЕТУ́НІЯ, ї, *ж.* *(Petunia* J u s s.). Трав'яниста декоративна однолітня рослина родини пасльонових з великими яскравими квітками різних кольорів. *Вікно*

розчинене, і крізь нього вільно плинуть, спотикаючи кімнату, ніжні пахощі матіоли, резеди, петунії (Шиян, Грозн... 1956, 734); *На руках у неї напахчотинах обережно жених котів, цілий сніп рясно зрошених росою її чорнобривців по петуній, гвоздик та царських борідок* (Гончар, Тронка, 1963, 313).

Печа́лити, лю, лиш. *недок., перех.* Викликати в кого-небудь сумні почуття, невеселий настрій; засмучувати.— *Хай не печалять вас тимчасові невдачі, товариші* (Шер., В партію загонах, 1947, 11); — *Ви не належите до тих, хто буде боротися до останнього. Душа у вас м'якувата, мов свіжа пампушка,— і вчитель почине співчувать, але його сліз печалите батькову* (Стельмах, II, 1962, 270).

◇ **Печа́лити се́рце** (се́рденько), *із заперч.* и с: в) *(часто)* завдавати кому-небудь гори, прикрості, жалю.— *Не завдавай же серцю жалю! Купи, голубко! Не печаль Мого ти серця!* (Шевч., II, 1963, 244); *б) (своє)* сумувати, журитися. — *Не печаль свого серденька, Катре моя мила, годі!* (Вовчок, I, 1955, 201); *Ти поїдеш завтра зранку — І ось і серця не печаль* (Мал., Звенигора, 1959, 168).

Печа́литися, люся, лишся, *недок.* 1. Відчувати, переживати печаль, смуток, бути сумним; сумувати, журитися. — *Ти чого, дочю, все печалишся? Не твора часом?* (Стельмах, I, 1962, 538); *Князь Святослав дуже печалився, дізнавшись про загибель воїв* [воїнів] *у Преславі й смерть Свенельда* (Скл., Святослав, 1959, 560); * Образно. — *Ніде нікого, тільки дерева шумлять і печаляться* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 627).

2. *розм.* Турбуватися, тривожитися за кого-, що-небудь. — *Вона замічає, що ти в'янеш, вона тим печалиться...* (Вовчок, I, 1955, 228); *По кілька коней на селі Лиш Терешки мали — курнулі, Тож за них печалитися не треба* (Воронько, Мирний воєнкій, 1960, 11); — *Печалюся, чим беззубу жінку буду годувати — писемем чи половою* (Стельмах, I, 1962, 378).

Печалюва́тий, а, е. *діал.* Сумний. *Боже мій милий! Чи се ж вона? Стоїть якась замучена молодиця, печалювата, боязлива...* (Вовчок, I, 1955, 30).

Печа́лувати, ую, уєш, *недок., діал.* 1. *перех.* Печалити. *Це мене дуже печалювало.*

2. *неперех.* Печалитися, сумувати. *Як хлопав* [Антось] *спати, то найбільш печалував, що не віддав груші* (Свидн., Люборацькі, 1955, 142).

Печа́луватися, ується, *недок., діал.* Печалитися. *Потім сказав* [Марусяк] *сам собі, що нема чого печалуватися заранії: поживемо — побачимо* (Хотк., II, 1966, 105).

Печа́ль, і, *ж.* 1. Те, що засмучує кого-небудь, завдає комусь горя, журби. *Іноді така печаль Обступить душу, аж заплачу* (Шевч., II, 1963, 228); — *Ви місяць світить, чи сонце гріє, на моєму серденьку пуст та печаль* (П.-Лев., I, 1956, 241); *В голосі її звучала печаль* (Хотк., II, 1966, 264); — *Чого ти топишся, дівча? Скажи: яка тобі печаль? Яка вчинилася причина? — І розрилася дівчина* (Рудан., Тв., 1956, 79).

2. *розм.* Те саме, що **клопі́т**. [Г е н н а д і й:] *Ні, тільки до моря їдете, тільки до моря. Так же таки благодать! І водичка, і сонечко, і... ніякої тобі печалі...* (Мороз, П'єси, 1959, 259).

Не твоя́ (його́ і т. ін.) **печа́ль** — те саме, що **Не твій (його́** і т. ін.) **клопі́т** (*діал.* **клопі́т**). [С т о р ч а к:] *На мотоциклах катаєтеся? Вилетиш колись в цієї канаєчки...* [М а р ' я н а:] *Не твоя печаль* (Зар., Антей, 1964, 29).

Печа́льний, а, е. 1. Сповнений печалі. *Десь у снігах печальна мати про сина жалує свого* (Сос., II, 1958, 230); * Образно. *Осінь. Ліс стоїть задуманий, печальний* (Мал., Думки..., 1959, 16); // Який засмучує, завдає печалі. *Печальну вість сьогодні ми почули...: помер вашуа — літній Сулейман* (Гонч., Вибр., 1959, 123); *Було б невірно, якби я сказала, що самі тільки печальні спогади лишилися в моїй пам'яті* (Чаб., Стоїть вир..., 1959, 19); *Сухим тріском зателепся в печальну мелодію коротких черг автоматів* (Перв., Дикий мед, 1963, 346); // Який виражає печаль. *Печальний плакать очі погляд у сірі безодні* [неба] (Хотк., II, 1966, 266).

2. Сповнений горя; тяжкий, безрадісний. *Було це тоді, коли кров і шматки дала нам годину печальну, коли на Вкраїну німецькі полки покликала рада Центральна* (Сос., I, 1957, 449); // Який викликає співчуття. *Печальна доля.*

Печа́льно, *рідко.* Присл. до **печа́льний**. *Тетяна сиділа коло столу, печально схилившись на руки долу* (Вас., II, 1959, 501).

Печа́тання, я, *с., заст.* Дія за знач. **печа́тать**.

Печа́тати, аю, аєш, *недок., перех., заст.* Ставити печатку на чому-небудь. *Найвища печаталася пристави* (Н.-Лев., II, 1956, 335); [Р я б и н а:] *Та коли я їдно печатав, то най покаже тоту* [ту] *печать!* (Фр., IX, 1952, 391).

Печа́тка, и, *ж.* 1. Невеличкий гумовий чи металевий предмет з вирізаними на ньому знаками для відтискування на сургучі, воску і т. ін. або для створення відбитку на папері. *На жилеті* [Бродовського] *тепівся важкий золотий ланцюжок з печатками і всякими цяцьками* (Н.-Лев., II, 1956, 207); — *Накажете, паков, я вам покажети свої клейнода?* — *сказали судді, писар і всівся, розчинив покажети калимар, печатку і жезл* (Довж., I, 1958, 232); *Центральна виборча комісія, Окружні і Дільничні виборчі комісії мають свою печатку* (Полож. про вибори..., 1946, 10); *Державна печатка; Гербова печатка.*

2. Відтиск цих знаків на сургучі, воску і т. ін. або відбиток на папері, що засвідчує правильність, чинність документа або забезпечує цілість, недоторканість чого-небудь. *Виконавець за столом розділ посідження, прикладає до їх печатку* (Вас., III, 1960, 309); *Вартовий клякув на його документ з печаткою Генштабу і пропустив у скриньку вітрику* (Голов., Тополя..., 1965, 23); — *Тут ще вам лист від Потьомкіна... Звелів передати у власні руки,— мовив писар, тримаючи в руках пакет, запечатаний кількома сургучними печатками* (Добр., Очак. розмир, 1965, 225).

◇ **За сімома́ печа́тками** — по-небудь недоступне для користування або розуміння. *Реакційний уряд Пілсудського тримав архіви В. І. Леніна за сімома печатками* (Наука..., 4, 1964, 3); *Книга за сімома печатками.*

3. *чого і з означ., перен.* Те саме, що **відбито́к** 6. *Та прожила панщину, що забіл стільки людей, показа свою печатку й на Харитона* (Кощіб., I, 1955, 439); *На всьому зоріла печатка багатства* (Рібак, Помилка..., 1940, 40).

Печа́тний, а, е. Який має на собі печатку (у 2 знач.) або клеймо; з клеймом. *Нові Савка ставить коня, Настя вже виносить з хати ємка з водою, печатне мило, рушник* (Гончар, Таврія, 1952, 39).

Печа́тник, а, *ч.* 1. *іст.* Той, на кого покладено відповідальність за збереження державної печатки; хранитель печатки.

2. Той, хто ставить клеймо на виробах, товарах.

Печа́ть, і, *ж.* 1. Те саме, що **печа́тка** 1, 2. *Тутаренко далі своє: — Ви,— каже до сільського старости Мазуренка,— більше не старости. Сьогодні ще виберемо комітет, і ви віддасте йому печать...* (Ірчан, II, 1958, 30); *Бонк в мене бре буханевий, вовок громакий, а в*

шанці від лист з пропискою печатать до старого отця Якова (Вовчок, VI, 1956, 235); *Все ясно. Прибито останні печати. Останній зв'язківець у сутінках зник* (Бажан, І, 1946, 146).

2. чого з з означ., перед., книжк. Характерна ознака кого-, чого-небудь; відбиток (у б знач.). *Сам Бар признає, що Верлен був цікавий чоловік і що між його віршами... трапляється дещо має на собі печать генія* (Фр., XVI, 1955, 235); *Печать смутку накладає війна і на Уфу* (Панч, На калин. мості, 1965, 262).

◇ **Кайнова печáть** — тавро зради, здовжину. *Звістка про піймання перекинчика швидко облетіла всі чайки, і козаки один поперед одного лізли, щоб залюбувати на тому, хто взяв затаврував себе кайновою печаттю* (Добр., Очак. роз'яр, 1965, 315); **Печáть мовчáння** — заборона розмовляти; додержання повної тиші. *Там, де на вікному лежить печать мовчання,.. Вітер людям подають найдальші голоси* (Л. Укр., І, 1951, 165).

ПЕЧЕНИ́Й, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пекти́** 1, 4. *На підводах — торби з харчами, в яких пахне хлібом, щойно печеним на капустяному листі, цибулею, салом, пирогами і самосьом* (Тют., Вир, 1964, 275); *Був борщ до шпундрів з буряками... З отрібки баба, шарпаючи. Печена з часником свинина* (Котл., І, 1952, 174); *На крайній східець ганку став рослий Полівчук, підняв угору велику, вовчу і залізом печену та рубцьовану руку, і навколо покав стихати голос* (Стельмах, І, 1962, 625).

ПЕЧЕ́НИЙ, а, е. Який спікся або засмажився в печі. *Кілька вже день харчувались старі варениками та печеною картоплею, аж пахнуло без хліба* (Коцюб., І, 1955, 90); *Скрізь над димарями вставали й вились до неба дими, пахло свіжим печеним хлібом, рибою, м'ясом* (Скл., Святослав, 1959, 29); *Печена гуска, жирний і пахуча з горіхами вже стоять на столику* (Стор., І, 1957, 45); *У порівн. У першій кімнаті сидів старий у темній раді, змарщений, наче печений* (Вовчок, VI, 1956, 237); *// у знач. ім.* **печéне**, нього, с., розм. Те саме, що **печéня**. *Що то за добра страва була! Борщ з яловичиною, каша з салом, це й печене, чвертка баранини* (Кв.-Осн., II, 1956, 404).

◇ **Гірше печéної рéдьки [набрáднути, настоя́тидути і т. ін.]** *див.* **рéдька**; **Дава́ти (дáти, підібéнти, піднести) [печéного] гарбýза** *див.* **гарбýз**; **Дістáти (з'їсти, покуштувáти) [печéного] гарбýза** *див.* **гарбýз**; **До печéного вогню́ підкладáти (прикладáти)** — погіршувати становище, додавати лиха. *До лиха—та ще лихо; до печеного — та ще вогню прикладають...* (Мирний, III, 1954, 16); **Кидáти (покúнути) печéне й варéне** — кидати всю (всяку) роботу. *То нападе на неї таке, що вона всю хату перевірне, прибиранню та чепурінню її... А то знов заграє, заспіває, покине все печене й варене і грає, як метелик* (Грінч., Вибр., 1959, 291).

ПЕЧЕНІ́Г *див.* **печеніги**.

ПЕЧЕНІ́ГИ, ів, мн. (одн. **печеніг**, а, ч.). Тюркські племена, які в VIII — IX ст. кочували між Волгою та Уралом, а в середині IX ст. переселились у Причорноморські степи. *Тут, над Дніпром, поліз у битві в печенігами, горобрий і великодушний князь Святослав* (Рильський, III, 1956, 25); *Київ не раз грабували й палили печеніги і половці, вщент було зруйнували татари, і тепер, як варвари, повелися з ним німецькі фашисти* (Панч, В дорозі, 1959, 264).

ПЕЧЕНІ́ЗЬКИЙ, а, е. Прикм. до **печеніг**, **печеніги**.

ПЕЧЕ́НІЯ, я, с. Дія за знач. **пекти́** 1.

ПЕЧЕ́ННЯ, і, ж. М'ясна страва — запечене або смажене м'ясо. *Кинька поставила на стіл печеня й солоні огірки* (Н.-Лев., III, 1956, 95); *Обід вийшов дуже смачний. Бульйон з пирогами, печеня з вафлів та баранини* (Тулуб, В степу.., 1964, 220).

ПЕЧЕ́РА, и, ж. 1. Утворена діями підземних вод або вулканічних процесів порожнина в земній корі чи в гірському масиві, що має вихід назовні. *Вони* [рибалки] *виносили свої човни, що були сховані в тій кам'яній печері від негоди* (Н.-Лев., І, 1956, 54); *Печери — це перші житла людей. Тут наші предки знаходили захисток від негоди і звірів, тут відправляли магічні обряди* (Наука..., 4, 1968, 20); * Образно. *Після чіткових печер стандартний будинок здався Марії палацом* (Рибак, Час.., 1960, 85): * У порівн. *Ніга мотка невеличких халабуд, густо обвитих диким виноградом, чорніялася своїми входами, немов чорні печери поразкидали свої роти* (Мирний, III, 1954, 261).

2. діал. Заглибина під берегом ріки. *Риби почала ховатися в найглибші місця та печери для зимівлі* (Фр., VIII, 1952, 78); *— А риба, каже* [Гриць]*, так і чекається від неї, в рак'є-рака,— так тільки руку у печеру засяди — заразом в невідомість так і витягнеш* (Мирний, І, 1954, 244).

ПЕЧЕ́РИСТИЙ, а, е. 1. Який має багато печер; багатий на печери. *Печеристі гори.*

2. *анат.* Який має губчасту будову; ніздрюватий, пористий. *Печериста тканина; Печеристі тіла.*

ПЕЧЕ́РНИЦЯ, і, ж. *(Agaricus).* 1. Їстівний гриб родини пластинчастих із сірою або білуватою шапинкою на тонкій білій ніжці. *Який рясний урожай печериці!* (Коцюб., II, 1955, 384); * У порівн. *— Ви був низький, приладнуватий, як печериця, старий, аж поряхна з його спинялась* (Н.-Лев., IV, 1956, 312); *Хто й коли збудував нашу хату, лиг майстри — невідомо. Здавалося нам, ніби її зовсім місто й не будувало, а виросла вона сама, як печериця, між грушею і погребом* (Довж., Зач. Десна, 1957, 467).

2. перен., зневажл. Стара, зморшена або товста й пригадкувата людина. *Якось молода царица Ночала з царем сваритись: «Дурню,— каже,— ти старий, Печериця і тлустий»* (Перв., Райдуга..., 1960, 86); *Сестра бивала (так звали стару печериню) запеля їх до монастирської трапезної* (Загреб., Шевіт, 1966, 61).

ПЕЧЕРНИ́ЧКА, ді, ж. Зменш.-пестл. до **печéрниця** 1. *— А хто любить грибки, А з печерички; А хто любить дівки, А з малойки!* (Н.-Лев., II, 1956, 112); *Поруч з печерицями росли рядки, мов братики з сестрицями, піддубки під дубком* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 80); * У порівн. *— А я не боюся бриля,— позавівся Митрунко, найменший від усіх. Стоїв поміж хлопцями, неначе маленька печерничка* (Март., Тв., 1954, 144).

ПЕЧЕ́РКА, и, ж. Зменш. до **печéра**. *У складках масивнокристалічних порід вітрова корозія виявляється в руйнуванні менш стійких мінералів, і на їх поверхні утворюються заглибини, печерки, ніздрі та ін.* (Курс заг. геол., 1947, 88); *Він влаштувався на березі струмка, в урочищі виконав собі печерку, укрипив її ялами* (Собко), Нам спокій..., 1959, 77).

ПЕЧЕ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **печéра**. [Маяка:] *Вогнем підземним мій жаль палкий зірвав печерний сказ, і вирвалась я знов на світ* (Л. Укр., III, 1952, 250); * Образно. *Розлетівся дзвінкозвоно голос гориці якої, він рвав кожен на тім'я диких привидів печерних* (Гур., Друзі.., 1959, 14); // Який є, перебуває, міститься або живе в печері. *Постать Явдохи нагадує сумний привід, сіру тінь, яка вийшла крабкома з печерної темряви...* (Донч., III, 1956, 56); — *Ховатись треба. Всіх до Німчини знатимуть...— Дружеє в дна почали*

ковати яку під горою. «Отак ми і зробимося печерними жителями», подумав Гоак (Ів., Тасмінов., 1959, 129).

2. Належний до тієї доісторичної доби, коли люди жили в печерах. *Спираючись міфи, нарєбні пісні, фрагменти печерного живопису, які дійшли до нас, в основі своїй є реалістичними* (Деякі пит. поет. майстерн., 1956, 19); *Печерна стоянка;* // Виморений, виконний, решт-ки якого часто трапляються в печерах. *В шарі давніх верхо-речкових відкладів були знайдені кістки... печерного лева, печерного ведмедя та інших тварин* (Нариси стор. ест. УРСР, 1957, 16).

ПЕЧЕРНИК, а, ч., *заст.* Пустельник, що живе в печері; самітник.

ПЕЧЕРНИЦЯ, і, ж., *заст.* Жін. до **печерник**; самітниця. * *Образно. Не напутане моторошне мареннє, як сон, пригадувала вона свої весілля, хрестини пісень, мукачу, гостей і Савішину сакаю, се мусило тихо стануті із життя гарячої печерниці* (Тулуб, Людолови, II, 1957 171).

ПЕЧЕРОПІЙ, я, в., *заст.* Прикм. до **печера**. *Орися... освітила... вихід, за дверима були вирублені з каменю сходи й завершалися вузенькими печерових підконах-ливо, вкол* (Стар., Облога..., 1961, 78).

ПЕЧЕРУВА́ТИ, рую, єш, *недок., перех., діал.* Лоскотати руками (рибу, раків). *Дати печеруваті у Борисові роки, лапаючи руками під камінням* (П. Лев., II, 1956, 137); — *Будемо щуроків печерувати!* — *сукає він* (Смід., Крапа, 1954, 120).

ПЕЧИВО, а, с. 1. Кондитерські вироби з борошна. *Видно, вже було по вечері, бо стіл був заставлений тільки різного роду винами, ліхерами та купами закусок — усякого солодкого печива* (Фр., І, 1955, 318); // Здобне тісто, випікане та спечене у формі кружечків, ріжочків і т. ін. *З пірамідів апельсинів, шоколадних виробів, печива, виноградів виглядають стрімкості пляшок у золотих ковпачках* (Вільде, Сестри..., 1958, 362); *Субан дістала цілу тарілку ґудзів і миндального печива* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 51).

2. *розм.* Запечене м'ясо. [Сінюр:] *Хвала богам, що ж ми на своєму світі, що в вина, пісень, кепкое довол.* [1-й вартовий:] *Ти ще й м'ясця! (Заходженься коло печива)* (Л. Укр., II, 1951, 320).

3. *розм.* Кількість виробів, що випікається за один раз. *Опися нарізала свіжої пухкої паляниці з горілкою* (Н.-Лев., II, 1956, 68); *Вже борошна й на одне печиво не вистачить* (Стельмах, І, 1962, 454).

4. *розм., рідко.* Те саме, що **печиня**. [Р і ч а р д:] *Хто ж з тобою вцілів, що є мете в грудях серце неспокійне, що потопає тобо якийсь вогонь, що вирвав ти печива незвичайні* (Л. Укр., III, 1952, 102).

ПЕЧИ́НА, и, ж., *діал.* Перепалений шматок глини або цегляни, що відпав від печі. *Ее город був або сіло — І господа уже не тапла, І попіл вітром розвело. Через вік по пустині Чернова злина, та печина* (Шевч., II, 1963, 87); *У поних кинеле баба Пилипка перед горшиком та печинами, що здобляно [густо] окропали пирогами та пряжками* (Ле, Вибр., 1959, 143); * *У порівн. Лежить, милий у постелі, Як печина й у попелі* (Чуб., V, 1874, 559).

ПЕЧИ́ЩЕ[1], а, с. Сімейна громада, велика патріархальна сім'я у росіян та інших.

ПЕЧИ́ЩЕ[2], а, с. Ремонтні приміщення, розвалені печі. *Чимале дворище, що вчора... по-господарськи вгноїдковане, тепер, все покрите попелом, курявсь. Замість хати не кучугурі зоял та вуглля чорною марою стояло печище* (Мирний, III, 1954, 342); *Не стало ні хат, ні садів, ні добрих веселих людей. Одні лише печища двоєо біліли серед попелу* (Довж., Зач. Десна, 1957, 488).

ПЕЧІ́НКА, и, ж. 1. Внутрішній орган людини та хребетних і деяких безхребетних тварин — залізка, що виробляє жовч, а також відіграє важливу роль у загальному обміні речовин організму. *Печінка — найбільша залоза людського тіла. Вона займає правий верхній кут живота* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 94); *В печінці накопичує, що важить близько 400 кілограмів, містяться стільки в кілограмі, скільки у 100 тонках черниового залза або у п'ять мільйонах шлях ніць* (Знання..., 5, 1965, 17); *Попрямувать поперечну, серце І печінка стали меншими, кулс добрий, краще їм* (Кощоб., III, 1956, 445); *До лиця в набув болячок за життя: печінка дошкуляла, ревматизм нагадував про льодовий океан* (Мур., Бук. повість, 1959, 257); // Цей орган деяких тварин і птахів як продукт харчування. *Нам,... насипали суп у тарілку бриндзі, спитавши, чи він любить курячу печінку* (Крим., Вибр., 1965, 351).

2. *тільки мн.:* **печінки**, нок, *розм.* Взагалі про внутрішні органи; нутрощі. — *Так мажеш у мій заспідньої чорній, що твоєї душі не вивчаєш, аж печінки недодаються...* (Мирний, І, 1949, 313); *Злягла* [Андрієві] *кольва у груди, вчепився кашель. Печінки вивертало, по ночах ніхто спати не міг* (Кощоб., II, 1955, 37).

◇ **Вйтрясти печінку (печінки)** *док.* **витрясти́ти**; **В'їстися (уїстися) в печінки** *док.* **в'їда́тися**; **Дозолювати (дошкіда́ти і т. ін.) до живих печінок** — те саме, що **Дозі́ймати (дозі́сти, дошкіда́ти, донекті́, рідко дотортáти) до живих печінок** (*док.* **живий**). *Христя виїдала на своєм віку петрохи кужди та лиха через любовну неправду... Дозолила вона й до живих живих печінок...* (Мирний, II, 1954, 190); **За печінкй бере (брáло)** *док.* **брáти**: **Надягáти печінкй** — пошкодити або вибити внутрішні органи. **У печінках сидíти** — набридливо, надокучливо, остогидливо кому-небудь. — *Та вже й посадовє той горб* [на дорозі], *мовляв оту гулю на твоїй лисині, кулє! Вже той каторжний горб сидить мені отут у печінках* (Н.-Лев., II, 1956, 289); [Г а н н а:] *Та кинете своє цитання! В печінках уже сидить. Чуєте, чи вже показалдало?* (М. Кулиш, Гн. Ювеп., 1960, 5).

ПЕЧІ́НКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **печінка**. *Печінкова клітина, розмножуючись, може дати тільки подібну до себе за формою і фізіологічним значенням печінкову клітину* (Вибр. праці О. О. Богомольця, 1969, 182); // Який відноситься печінкою. *Реакція печінкового кровотворення починається з першого дня життя новонародженої тварини і закінчується до сьомого дня* (Фізіол. ж., II, 3, 1956, 83); // Виго́т. з **печінки**. *Печінковий пашпет.*

2. Вдіст. кворому на печінку. *Пальо, з жовтими печінковими плямами обличя Дорохи здавалось ще зеленішим від великої, по-молодецьки пов'язаної, чорної, у червоні коси, хустки* (Вільде, Сестри..., 1958, 328).

ПЕЧІ́НЯ, и, с. Дія за знач. **пекти́** 1. — *Коли б нам знайти доброго кухаря: я ненавиджу те смажіння та печіння* (В.-Лев., III, 1956, 95).

ПЕЧІ́ПОЧКА, и, ж. Змепш. до **печінка**.

ПЕЧІ́ПОЧКИЙ, а, е. Прикм. до **печіпочник**. *З біологічних досліджень треба відзначити роботу по дотонченню І типу кільори жовтя Української РСР», який включає дані про печінкове і ґрунтове жовтя* (Укр. бот. ж., XII, 2, 1956, 82).

ПЕЧІ́ПОЧНИК, а, ч. (*Hepaticopsida*). Рослина відділу мохоподібних. *На вогі зверху плавають, трохи занурюючись, ... розвалужені рослинки — водяний мох-печіночник — рочія* (Знання..., 10, 1967, 30).

ПЕЧІ́ПОЧНЯ, і, ж. (*Hepatica*). Те саме, що **перели́ска**. *Для... квіткових клумбів придатна печіночниця звичайна, з трилопатевими листками і гарними синювато-голубими квітками* (Весн. флора, 1955, 143).

ПЕЧІ́Й, ї, ж. Те саме, що **зга́ра** 3. *Вода кудою чома*

ще більше пражила його; печія й смага ще гірше пекла його в грудях, у горлі (П.-Лев., II, 1956, 233); *— Печія пече!.. Хоч юдоль плач!* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 96); * Образно. *Чує Носик — уже і засопалося. Якова і весілля незабром... Пекуча печія ухопила його за серце* (Мирний, IV, 1955, 38).

Пе́щенець, щия, *ч., рідко.* Той, кого пестить; пещене дитя. *Раптом Тарас отямився: — Мамашіньок, нагаєшся, хочу. Відтоді полюбився* [Дунай] *на сина іноземцям сильна.. Молоодь. Зі такого можна не боятися, що виросте з нього якийсь.. матюгань пещеність...* (Мур., Жизнь.. одова, 1960, 53).

Пе́щений, а. *с. і.* Діспр. пас. мин. ч. до пе́стити. *Денис ще змолоду був пещений, пакий на кінчу, як той пороз* (Н.-Лев., V, 1966, 360); *Груди в Рубіна широкі, сам він худий і не дуже пещений* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 4).

2. *у знач. прикм.* Зпіженій дбайливим доглядом, пікуванням. *Мить вкопала свою пещену единицю долонями за щоки й поцілувала* (П.-Лев., III, 1956, 236); *Він звик до добра в старосвітській родині, він батька та матері пе́щений син* (Перв., II, 1958, 380); *її* Прирученій дбайливим доглядом (про тварин). *Розповідав* [панотник] *Славкові... яке в них дома в пещене курятко, що само ліз до рук* (Март., Тв., 1954, 407); *її* Який свідчить про постійний, уважний догляд. *Віра Павлівна встала полуспічі зостелі.. На ній було чорне плаття, і білий комір.. ефектно відтіняв білизну пещеного загорілого тіла* (Хотк., I, 1960, 49); *Професор Стрельцов вступив поглад і кроках у своїй пещеній бороді єдину посмішку* (Бурл., М. Гонта, 1959, 40).

3. *у знач. прикм., дпал.* Ласкавий, ніжний. *Лейбуню не чув від неї ніколи ласкавого, пещеного слова* (Фр., II, 1950, 78); *Голосочок* [дитини] *чистий, А співає пещене* (У. Краї., Вибр., 1958, 206).

П'єдеста́л, у. *ч.* Художньо оформлене підвищення, на якому встановлюється статуя, скульптура, колона і т. ін.; постамент. *На п'єдесталі з чорного мармуру сиділи на скульбових хмарах мармурова фігура мужа з довгою, кучерявою бородою* (Фр., II, 1950, 97); *На одному з мелких майданів мали руки праман возвишують високий п'єдестал з висічуть на нього цей рідкісний обстрільний танк, вилучий з уральської переможної криці* (Гончар, III, 1959, 459); * Образно. *Дві сили на землі: одна хоронить з минулих, Та рабство — п'єдестал, брехня — підпора їй.. А друга — чесний труд у дружбі світлочолій* (Рильський, II, 1960, 322); * У вирівн. *На крутій найвищій горі, вчаче на п'єдесталі, стирчить ще одна тирса* (Н.-Лев., II, 1956, 398). *її* перен. Посте, що підносить кого-небудь до високого громадського становища, ставить вид кінець. *Не ідеалізуйте мене, я навстрічну кажу, що я сього боюся, я вже раз падала з п'єдесталу, зробленого помимо вин моїх..., вдруге* [удруге] *сього не зможу б* (Л. Укр., V, 1956, 169); [Мічурін:] *Вже тому б, як не більогам, гідти б з п'єдесталу на землю і заговорити мовою народу* (Довж. І, 1958, 469).

Почесний п'єдеста́л — підвищення для нагородження спортсменів. [Голос диктора:] *Рекордсмену світу, Гавину Шалімову просять по почесному п'єдесталу* (Собко, П'єси, 1958, 376).

П'є́за, и, *ж., спец.* Одиниця тиску або механічної напруження в системі одиниць метр — тонна — секунда.

П'єзоелектрика, и, *ж.* Електричне явище на гранях деяких кристалічних тіл, при якому під впливом деформації виникають електричні заряди. *П'єзоелектрика — це електричні заряди, що з'являються на гранях деяких кристалів під час їх стиснення* (Наука.., 8, 1963, 49).

П'єзоелектричний, а. *с.* Прикм. до п'єзоелектрика. *Одержання механічних коливань з великими частотами пов'язане в техніці з використанням так званого п'єзоелектричного ефекту ряду кристалів* (Наука.., 8, 1963, 49).

П'єзокварц, у. *ч.* Кристал кварцу, на гранях якого під впливом деформації виникають електричні заряди. *Великі родовища різнобарвного гірського кришталю — п'єзокварцу виявлено в горах Тарбагатаю на сході Казахстану і побіжду Джезказгана* (Рад. Укр., 27.II 1957, 4).

П'єзо́метр, а, *ч.* Прилад для вимірювання стисливості рідин.

П'єзометричний, а, *е.* Прикм. до п'єзо́метр.

П'єкса *див.* п'єкси.

П'єкси, п'єкс, *мн. (одн. п'єкса, и, ж.).* Спортивні черевики з заплутими носками для ходіння на лижах.

П'єса, и, *ж.* 1. Драматичний твір, звичайно призначений для виставлення на сцені. *— Знаєш, Осман вірно грати у твоїй комедії. Як дізнаюсь його батько, який змієт п'єси, так і насів на Османа* (Кощюк., II, 1955, 127); *Під завісою на широкому обшулському кріслі сидить Павло Михайлович з п'єсою в руках* (Кучер, Трупна любов, 1960, 323); *1820 р. українській письменник* [І. Франко] *написав рецензію на постановку в Львівському польському театрі п'єси Островського* «Не в свої сани не сідай» (Рад. літ-во, 3, 1957, 49).

2. Невеликий музичний твір. *Сестри посідали за рояль і почали розбирати нову п'єсу* (Н.-Лев., I, 1956, 431); *Від Сеціці ми мало еже українську симфонію, цілий ряд п'єс камерної музики, твори фортепіанові* (Іст. укр. музики, 1922, 256).

3. *заст.* Невеликий літературний твір, звичайно віршований.

П'єска, и, *ж.* Зменш.-пестл. до п'єса. *Ми гуртом такий твір зробимо, що на весь район. П'єску дістанемо* (Донч., VI, 1957, 79); *В її співі не було якогось великого виразу (та й сам романс не дуже вимагає того), але виспівала вона свої п'єску досить жвавенько* (І. Укр., III, 1952, 502); [Семен:] *Що ж тепер пишете?* [Петрос:] *Малюнки дітської природи. Ще буде кілька новельних повіть. Двинадцять п'єсок уже написав* (Сам., II, 1958, 101).

Пивáрня, і, *ж., заст.* Пивниця. *Голосний регіт вибухнув у стелю пиварні* (Тудор, Народження, 1941, 100).

Пивáти, *тен. ч. немає, розм.* То саме, що пити 1 (в відтінком багатократності). *Ой, уже ж нам, отамане, Меду й вина не пивати. Коли хотів нам прокляттий Щей в солдатах не віддавать!* (Укр. лір. пісні, 1958, 505).

Пивко́, á, *с., розм.* Пестл. до пи́во. *Одні примостилися від вокзалом чай пити; другі розтеклись по халабудах пивком прохолодитися* (Мирний, III, 1954, 263); [Самосад:] *Давай, друге, пивка вип'ємо. Вощаю* (Корн., II, 1955, 281).

Пи́вний, а, *е.* 1. Стос. до зберігання або споживання пива. *Вино зала перетворено в шурти* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 3); *За стойкою сиділа жінка трактирниця Павлюся з тупу дивилася на пивні краги* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 48); *її перен.* Який бувас при піднівні. *Реготався* [Осмуський] *своїм грізним пивним басом, коли його партнери валилися від сміху або, вибухнувши на рівень, падали, якзнули* (Фр., IV, 1950, 241).

△ **Пивна́ дробина** *див.* дробина; **Пивні дріжджі** *див.* дріжджі.

2. *у знач. ім.* **пивна́**, но́ї, *ж.* Те саме, що **пивни́ця**. *У пивній стояло кілька мармурових столиків, підлогу густо посипано тирсою, дим тютюнових сирців плавав шарами* (Ю. Янов., I, 1958, 539); [Ґавда:] *Бувало,*

зайду у пивну, випию кухлів сім (Мокр., П'єси, 1959, 195).

ПИВНИК[1], а, ч., *діал.* Глечик, дбан для питної води. *Коса притулилася, вода скінчилася, вже нічого не залишилось у пивнику* (Томч., Жменяки, 1964, 171).

ПИВНИК[2], а, ч., *діал.* Продавець пива. *Нарешті одержав листа з дому... Батько — під загрозою позбутися роботи. І хитрий пивник уже не запрошує його до свого екатеринівського клубу...* (Кол., На фронті..., 1950, 13).

ПИВНИЦЯ, і, ж. 1. Заклад, де продають і п'ють пиво. *Хіба не з ним [кіоском] заходили вони в... пивницю випити по склянці пива й поговорить щиро, по-товариському?* (Шиян, Магістраль, 1934, 168); *Ми... За сосновим столом сидимо У маленькій, дерев'яній пивниці* (Воронько, Мирний весняний, 1960, 142).

2. Льох, підвал для зберігання алкогольних напоїв. [Сава:] *Гей, Хомко. Йди лиш у пивницю принеси горілки на мед* (Кост., І, 1967, 197); [Горпіте:] *Сигнітрунам* [цигі] *весь дім фабрикантові, геть від пивниці до стріхи* (Л. Укр., IV, 1954, 247).

3. *заст.* Пивоварня. *Рік удався недобрий... Заробиш ж де? Коло бурих сіл і пивниці, і винниці, і сахарні, а в їх — хоч би гламона...* (Мирний, III, 1954, 22).

ПИВНИЧКА, и, ж. Зменш. до **пивни́ця**. — *Коло не пивничка, а так екзотний чоловік ніби то так, то сим крамарює...* (Вовчок, VI, 1956, 280).

ПИВНИЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пивни́ця**. *Пивничні двері... скрипнули злегка* (Фр., VIII, 1952, 267).

2. *у знач. ім.* **пивничий**, чого, ч., *заст.* Виноторгівець. *Від заїзду його* [кредениць] *відокремлювала низька огорожа, за яку входили тільки пивничий та чашники* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 93).

ПИ́ВО, а, с. Малоалкогольний напій, що виготовляється звичайно з ячмінного солоду з хмелю. *Вродилось... пиво чорне з лимоном* (Котл., І, 1952, 170); *Він тоді вже пиво.. Чисте, золоте, холодне пиво...* (Коцюб., II, 1955, 8); *В ресторані замовляли пиво, мороженого, якусь воду, аби тільки сидіти тут у прохолоді* (Ле, Мінгір'я, 1953, 14); * *У порівн. Кохання загорнулося в його душі бурливо та шумливо, немов ніби міцне пиво* (Н.-Лев., III, 1956, 29).

◇ **Заварі́ти пи́во** — те саме, що **Завари́ти ка́шу** (*див.* **ка́ша**); **Пи́на не зва́ри (не зва́рите)** *див.* **зварити**[1].

ПИВОВА́Р, а, ч. Той, хто варить пиво. *Кидає пивовар на полі плуг із волами, киває пивовар козаки в броварні, кибиться шевці, кравці з ковалі своєю роботу..., і всякі майстери да почами, стегаки, теслярі да байрачани чимчикує... до Хмельницького* (П. Куліш, Вибр., 1969, 52); *В Галицькій землі цеху відомі з кінця XIV ст. В документах 1425 р. згадується про існуючі у Львові цехи різників, пекарів, ковалів, кравців, шевців, гільдарів, солодовників (пивоварів) та ін.* (Іст. УРСР, I, 1953, 125).

ПИВОВА́РНИЙ, а, е. Виготовлений, варінний пиво. *При удобрені пивоварного ячменю слід обмежуватись лише внесенням фосфорних та калійних добрив, мавши на увазі, що при цьому поліпшується якість зерна, зменшується кількість білка і неблизького азоту, який в шкідливим при пивоварінні* (Добрива..., 1956, 194).

ПИВОВА́РНИЙ, а, е. Спец. до **пивоварі́ння**. *Трактир «Під золотим орлом» фрау Брігітти Мільх... На стіні кілька бадьорих реклам баварських пивоварних заводів і дерев'яний годинник з зозулею* (Галан, І, 1960, 359); *Зерно ячменю є... незамінною сировиною у пивоварній і солодовій промисловості* (Колг. енц., II, 1958, 789).

ПИВОВА́РНИК, а, ч., *розм.* Те саме, що **пивова́р**. — *Побіжу до знайомого пивоварника, чи не позичить дижечки* (Вовчок, VI, 1956, 289).

ПИВОВА́РНЯ, і, ж. Заклад, де варять пиво; пивоварний завод. *Пішла* [дівка] *з Василем до пивоварні й купила йому... пива* (Казки Буковини..., 1968, 165).

ПИВОВА́РСТВО, а, с. Те саме, що **пивоварі́ння**. *Поступово пивоварство виділяється як самостійний промисел* (Знання..., 12, 1966, 12).

ПИВОРІЗ, а, ч., *заст.* Випивака. [Школяр:] *А підіть до школи, там приїзди якийсь якойсьти вам, неначе дяк.* [Шкваркевський:] *Пекно, екзимплярець із бурси, пиворіз голодний* (К.-Карий, II, 1960, 175); *На порозі зупиняється високий здоровий і зовсім ще зелений піп, носить чорне борода і окуляри, можуть приховати його брусацької молодості. Скинь з нього окуляри, вийдуть розбійницькі іскри з очі — ти й матимеш готовий образ дяка-пиворіза* (Стельмах, І, 1962, 249).

ПИВЦЕ, я, с. Пестл. до **пи́во**. *Ноге Пивце шумліло і мурчало. Що, бач, під чопиком йому душенько стало* (Бор., Тв., 1957, 186); *Випив вже барильце пивця та й питає горобця: — Де пістав хлібця, пивця?* (Стельмах, Живі огні, 1954, 63).

ПИЖ, я, ч. 1. Прокладка в мисливському патроні, яка відділяє набій від кулі або дробу; // Пучок вовни, повсті і т. ін. для забивання набою у вогнепальну зброю, яка заряджається з дула. *На двох розстелених газетах в'ялилось все — шрот, порох, патрони, вибивна, пижі* (Собко, Вибр. повлуч., 1952, 64).

ПИЖИК, а, ч. Малий північний олень (у віці до двох місяців); // Цінне, ніжне хутро цього малят. — *А ти, як на свято, виряджався. Пальто новеньке. Шапочка хутряна. Ти не нижак?* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 20).

ПИЖИКОВИЙ, а, е. Зроблений з хутра пижика. *Пижикова шапка.*

ПИЖМО, а, *с. (Tanacetum).* Багаторічна трав'яниста або кущова рослина родини складноцвітих, окремі види якої використовуються у медицині та як декоративні. *Нолану для тебе набирає* [мати]..., пижма (Пер., Слов. балади, 1946, 98); *Напар* [навар] *з коріння пижма (20,0 г на 1 л води) приймають у народі при неправильні і при болях у шлунку* (Лікар. рослини..., 1958, 116).

ПИЖМОВИЙ, а, е. Прикм. до **пи́жмо**; // Зароблений пижмом. *Привезений до Царик-Нарасуна степ ,перевезено пижмовий на грубо ніцанах, жорстистих гунтах* (Бог. ж., X, 1, 1953, 39).

ПИКА, и, ж. 1. *зневажл.* Потворне, брудне обличчя. — *Ядовита та Софійка зовсім дурепа. Які посаду, які краси. Мріють про спарцини. І який старшина полюється на такі пики* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 89); // Обличчя людини, кожусь неприємної, несимпатичної. [Кость:] *Терпіть не можу, коли в людини ґаз пика, як великодній самовар* (Вас., III, 1960, 151); *«Пика — як не тріснеш, подумала Ясногорська і, приховуючи роздратування, стримано запитала: — Що з вами?* (Гончар, II, 1959, 195).

2. *розм.* Обличчя людини, звичайно опасисте, сите, рожеве і т. ін. *Перший запорожець був здоровенний козарлюга. Пика широка, засмалена на сонці; сам спасистий* (П. Куліш, Вибр., 1969, 79); * *Обрано. Он клаптик, засіяний соняшниками. Аж кричать вони, повернувши свої усміхнені пики до сонця!* (Хотк., I, 1966, 79).

ПИКАТЕ́НЬКИЙ, а, е. Зменш.-пестл. до **пика́тий**. *Високий та повстий, трошки пикатенький, ...збірець* [судця] *зовсім у суд іти* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); *Черкець увійшов весь, пружанький, пикатенький* (Тесл., З книги життя, 1949, 191); — *Чудна ти людина, Свириде! — перехопив Лука. — Шукаєш щастя по всьому світу шарокому, а воно тут, у цій бабусі пикатенькій на дні спочиває...* (Коцюб., I, 1955, 140).

ПИКА́ТИЙ, а, е. 1. *зневажл.* З потворним, бридким або неприємним, несимпатичним обличчям. — *Козаки люді билисі із ляхами панай Сагчко, панай Горинко да топилисі по багнах. а вь в своїми пикатими бурмистрамь давай викрикивати цонайкращу поля та сіножаті!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 128); — *Хлопець — дуже пикатий такий, пикатий, як висіпляться на мене: а йди сюди* (Вас., І, 1959, 279); *На стінах портрети — весь бюргерський рід: Пикаті, пузаті, пихаті,— аріядні!..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 295).

2. *розм.* З опасистим, свіжим, рожевим і т. ін. обличчям. *Нога столом сидить.. свинний чоловічок.: сидовуєй, пикатий, бровастий, очима, як свинка, грюпа* (Вовчок, VI, 1956, 281); *Вы розумуйте, чом не похожі ці сольоні на тих молодиц, жизвуют, старушек і пикатих із шабляк, на конях* (Гонч., Вибр., 1959, 90); *// перен.* З круглими, опуклими боками (про предмети). *Гнать з Настею лишнясь самі в світлиці. Лише пикатий самовар клекоче на столі та, немов надувшись, випускає пару* (Коцюб., І, 1955, 57).

ПИЛ, у, ч. 1. Дрібні звірині частинки землі, що перебувають у повітрі або вкривають поверхню того-небудь; порохнява, порох. *Сиділи* [дітки] *серед улиці і вирабляли в пилу то коники, то дінки, то гарбузи* (Мирний, І, 1954, 53); *У полі, скільки оком не глянеш, як дим, курилася стелена сухозем'ям ріллі й вкривала чорним пилом їх обличчя і драні сорочки* (Панч, В дорозі, 1959, 48); * У порівн. *Ви* (банкіри), *як пил, що вдасть вітри женуть, як атоми, розлізлі й розвіті* (Сос., II, 1958, 330); // Дрібна порошкоподібна маса. *Боражанний пил висів у повітрі, а стіни, банти і плетюк були обсипані ним, як снігом* (Коцюб., І, 1955, 353); — *До пари, яка подається в продувні чани, завжди чомусь потрапляє сажа, постійно є в ній вугляний і всякий інший пил, є навіть золяна іржа* (Шовк., Інженери, 1956, 183); *Між небом і землею простягався невидимий струмінь, і хтось тужливий грав на ньому сльози свої. Жалібним шумом вторували йому дерева і тремтіло водяним пилом* (Хотк., II, 1966, 266); // *перен.* Те, що не являє собою цінності, не має значення; прах. — *Не обивайтесь дуже за мною, бо се грих... та пом'яніть мою грішну душу... не жалуйте худоби; все земля і пил* (Кв.-Осн., II, 1956, 86); *Для Сковоради царі — це прах, пил... і цей прах—вихор по чистому полю розвіє* (Тич., III, 1957, 105).

◇ **Аж (тільки) пил пішов** [**сідом, хмарою** *і т. ін.*] — те саме, що **Аж (аж) курить** (див. **курити** [2]). *Їхать побіг до хати — Тільки пил пішов з землі* (Воронько, Три щастя, 1948, 44); **Обертати (оберкути) на пил** що — знищувати якісь матеріальні або духовні надбання. *Скільки турбот, сподівань, скільки глибоченної, моя набра земді, і трудової любові батьківської може потрощити, обернути на пил, знищити з багном один недобрий сніг!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 6); **Пилом прибра́ти (прибра́сти, покри́ватися, покри́тися** *і т. ін.*): а) не мати вжитку (про предмети); втрачати інтерес до життя, бути пасивним, нікому не цікавим (про людей). *Живу... Дивлюсь, як хата валиться; чую, що й сама я пилом прибрала — якось дурнуваю, якось тумаюю, наче жива у землю входжу...* (Вовчок, І, 1955, 278); б) забуватися, бути забутим ким-небудь. *Принесла мені весна Те, що пилом вже прибрало. Знов земля мені тісна, Знов повітря мені мало* (Олесь, Вибр., 1958, 372); **Покрива́ти (покри́ти, прибра́ти, прибра́сти** *і т. ін.*) **пілом** [**забуття**] — забувати що небудь. *Нікто і гадки поганої* [Олімпія] *свое чуття на дні серця, вважаючи сльози і пристрасна пилом забуття* (Фр., VII, 1951, 11); **Розвіюва́тися (розвія́тися, розлі́тися, розлете́тися) пілом** (**в пил**) — перестати існувати; знищуватися. *Для чого ж були роки, напоєні солдатчиною..? Щоб пилом розвіятись всім твоїм злозітям* (Гончар, II, 1959, 439); *Все старе розлітається в пил* (Сос., І, 1957, 492).

2. *розм.* Те саме, що **пилок** 1. *Мені б іти через тумани білі І проводжать в поля нестомних бджіл. Роздіть, що знов у пасіку артіл Вони несуть з полів пахучий пил* (Бойко, Про ті літ, 1958, 49); *Каубоїчиста степ золотим пилом цвітіння* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 175).

ПИЛА́, й, *ж.* 1. То саме, що **пилка** 1. *Знаходу чрінка стукіт сокир, свист пили, сукання робочих людей* (Л. Укр., III, 1952, 7); *Ми цвенено, Вжіло тримаєм І кермо. І сокиру, й пилу* (Дор., Єдність, 1956, 16); *Дзінка сама електрично пила* (Мур., Здуть.., 1951, 175).

2. *техн.* Механізм, пристрій, основною робочою частиною якого є інструмент для пиляння. *Створено ряд конструкцій нових механізмів — вузлових пил, розрахованих на виїмання вугілля без людей у вибої* (Рад. Укр., 16.XI 1960, 2).

ПИЛА́В, у, ч. Те саме, що **плов**. *Радісні й бесюрні, вищували вони смачний пилав та шашлик, заполовлених на свіжому повітрі* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 371).

ПИЛА́-РИБА (*-а́-*) *ж.* Велика хижа риба підряду скатів з підростиками, схожими на зуб'я пили.

ПИЛИ́НА, и, *ж.* Одна часточка пилу; порошина. * У порівн. *Чує він себе таким слабим, безсильним і безрадісним, мов пилина, Витрами вихна* (Фр., XIII, 1954, 207); // перен. Хто-небудь маленький, непомітний або щось нетінне, непокоїне. *Що ж ми таке тут, пилина світова, цареві земній, человіче? Коли твій розум не збагне того світового простору, твої очі не прозирнуть його пустоти, твоя душка не досягнеться краю* (Мирний, IV, 1955, 323); *Рідні мої простори... Сам я б'є вас — пилина, З вами — в мільйонах — сила* (Гірник, Співає.., 1958, 88).

◇ **Ні (ані) пилини** — зовсім нічого. *Ви чрнкали добре життя.. На обрії ні шерстинки, А в комірі ні пилини!* (Укр. літ. пісні, 1958, 526); — *Гей Антоне, Антоне, мій невдалий односідоре! Весна прийшла, а в нас ні зернини, ні пилини* (Чорн., Визволення, 1949, 6); **Пилині не давати (не дати) упасти (сісти** *і т. ін.*) — оберігати від усяких неприємностей, труднощів і т. ін. — *А тут один іде* [пан].. *Перед чим нам тікать та народ розпитувать і позаду всіх цікавитись, так що пилині не давать на нього сісти* (Кв.-Осн., II, 1956, 283).

ПИЛИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **пилина**. *В вечірнє віконце лилося сонце широким потоком, в сонці мутіі бігло крутящись пилинки* (Коцюб., II, 1955, 397); — *Хто ж я? Що я? Я сам цього теперу не знаю. Пилинка я, піщана грудочка, тля* (Донч., VI, 1957, 532).

Ні (ані) пилинки — те саме, що **Ні (ані) пилини** (див. **пилина**). — *Вин зроду ні пилинки не крав і ни колосинку не зберіг* (Кв.-Осн., II, 1956, 288); [Варвара:] *Пора протверезитись тобі, он в закромах* [засіках] *ані пилинки борошна, треба жита хвалитись!* (Кроп., III, 1959, 214); **Пилинці не давати (не дати) упасти (сісти** *і т. ін.*) — те саме, що **Пилині не давати (не дати) упасти (сісти** *і т. ін.*) (див. **пилина**). *Він знав Гру за білоручку, на яку жати не давали вчасті пилинці* (Панч, В дорозі, 1959, 178).

2. Одна часточка, клітина **пилку** (у 1 знач.). — *Волонь висипає п'ятнадцять мільйонів пилинок,— наче з кафедри проповідна Одеся* (Вол., Дні.., 1958, 149).

ПИЛИ́ЧОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пилина**. *Байдуже їм* [зорям], *що робиться на землі: тихо, мов потухлиї іскорки, лягає той світ на мерзлу грудку, підбиває* [підбивається] *сивим сяйвом на неквапливих пилиночках снігу* (Мирний, III, 1954, 22).

До пилиночки нічого не залишаючи, все цілком. — *Скільки у кого в хліба, знесім увесь до зерна і до пи-*

лівочки (Кв.-Осн., II, 1956, 126); **Пі (пії) пилівочки** — те саме, що **Пі (пії) пилівки** (*зв. пилівці*). [Б а р к а:] *Тут борошна ані пилівочки; нікому черна зідносте до жалю. Лишо заслав* (Крим., II, 1958, 202); — *А що же ми будемо їсти, коли в хаті не буде ні крошечки, а в коморі ні пилівочки?* — *Василина вибухнула новими ридальками, і на її очах з'являються сльози* (Стельмах, I, 1962, 228); **Пилівочий не давати (не дати) участи (їсти і т. ін.)** — те саме, що **Пилівці не давати (не дати) участи (їсти і т. ін.)** (*див.* **пилівка**). *Що божий день — купила* [книшну дочку]. *Рано спати клала і пилівочки* [пилівочці] *на ні власть не давала* (Шевч., II, 1953, 28).

ПИЛІВНИВКА, и, *ж., розм.* Різдвяний піст. — *Ти б одружився, сину! На доки його обвалдати... Хіба мало дівчат у селі? Слобобай жу, то поки пилівника не забіла, одружися, сину...* (Мирний, I, 1949, 338); *Оберне* [дід] *свій зів на онука:* — *Ану марш у хату, розхристався, наче поперед літа... Тут он у кожусі трясеться, мов пес у пилівніку* (Збан., Сеспель, 1961, 303).

ПИЛІВНИЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пилівника**. *Коротки дні минов, настав ніч пилівницька, довга пилівницька ніч* (Мирний, III, 1954, 17); *Довгими пилівницькими ночами... чикало думок-гадок перевершинець дівчина, поки засріє світанком причільне вікно* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 112).

ПИЛІВНИЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Якій буває на пилівку. *Блясцьока обсмажувалась, неначе блискуче сонце в-за хмар в пилівничу неділь та єлочку* (Н.-Лев., IV, 1956, 282); *Десь коло півночі Нербівку засипало майже в коліно пріжжя пилівничання снігом* (Іщук, Первістки, 1961, 190).

ПИЛІ́ТИ, лю, лиш, *недок.* Піднімати або виділяти пил з себе, з своєї поверхні. *Доріжки* [парку] *під час дощів не повинні розм'якати, а в суху погоду — пилити* (Озелен., колг. села, 1955, 59).

ПИЛІ́ТИСЯ, ится, *недок.* Виділяти пил з своєї поверхні (звичайно про шлях).

ПИЛКА, и, *ж.* 1. Металевий інструмент з зубцями для розпилювання різних матеріалів. *Щоки солдат...— не бритва із дзеркальне око, не годиться, коло зе ніж та пилка садовська, сам вік худись подівся* (Мирний, V, 1955, 205); *Пилять вони* [теслярі] *дерево, дзвичала пилка, і на землю сиплеся білеський порох* (Хижняк, Тамара, 1959, 184); *Загуркало, загриміло в кузні молоти, завили в теслярні пилки-циркулярки* (Рибч., Жайворонки, 1957, 71).

2. Маленький тернужок. *Пилка для нігтів.*

ПИЛКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пилок** 1. *Для пшениці встановлено, що найбільше за розміром пилкових зерна утворюються в середній частині пилка* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 22).

ПИЛКОПОДІБНИЙ, а, е. Формою подібний до пилки.

ПИЛОВИЙ, а, е. Прикм. до **пил** 1. *Організм людини в певній мірі захищений від проникнення в нього пилових частинок: більша частина їх затримується у верхніх дихальних шляхах* (Метод. вказ. анат., 1955, 122); *// Який складається з пилу, має вигляд пилу; до складу якого входить пил. Вітри розносять піски, а по сухих-частих ґрунтах викликають пилові (чорні) бурі* (Наука..., 8, 1959, 28); *Пилові вимагання; // Який спричиняється пилом. Суте прибирання приміщень призводить до розсівання сезового пилу, збільшення кількості мікробів у повітрі і поширення пилових інфекцій* (Метод. вказ. анат., 1955, 122); *// Призначений для вловлювання пилу. Чи бачили ви, як на фабриці* [аглоекранічній] *видаляють пил з тих звалих пилових мішків?* (Наука..., 6, 1960, 13).

ПИЛОВЛО́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Очищення повітря від завислого у ньому пилу.

ПИЛОВЛО́ВЛЮВАЧ, а, *ч.* Апарат для вловлювання пилу. *Щоб позбавити задуви надмір небажаного сміття, на компресорних станціях встановлено спеціальні пиловловлювачі* (Веч. Київ, 17.III 1969, 4); *Для вловлювання найдрібніших частинок корицю, у кормозбірному цеху застосовано пиловловлювачі* (Наука..., 3, 1956, 21).

ПИЛОВЛО́ВЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Який очищає повітря від пилу. *На Амвросіївському цементному заводі в результаті реконструкції пиловловлювачих установок кількість цементу, що йде в повітря, знизилась в десятки раз* (Роб. газ., 11.VI 1965, 2).

ПИЛО́К, лкý, *ч.* 1. Сукупність клітин, що розвиваються в пилинках тичинок насінних рослин і беруть участь у їх розмноженні. *Живої пилюки цвіту* [жита] *тако гойдались на колосинках вздовж колосків, і непомітний пилок золотився на сонці* (Коцюб., II, 1955, 392); *Мілійон квіток — такуж ескому кількість джерел пилку і нектару — має відвідать бджола, щоб заготовити лише 100 грамів меду* (Хлібороб Укр., 1, 1967, 47); *Василько знав, де на сортодільниці випробується червона болгарська кукурудза, задяки чому з ціпьох пилок для штучного запилення* (Вол. Дит., 1958, 153).

2. Особливий легкий наліт на крилах метеликів і на тілі деяких комах. *Пилок на крилі метелика;* // Схожий на наліт на окремих плодах. *Виноград також вкриваються соком, посипають пилком* (Гончар, Тронка, 1963, 50); *Цвіт садів уже давно осипався... Опали й зморщені плоди яблунь, груш, абрикос, вишень, а ті, що залишились на гілках, зелені, покриті пилком, крупинками, схожими соками* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 662).

3. Змелена песта. До пил 1. *Побачивши на книзі пилок, поклав Шекспіра на стіл. Дістав із-за молюберта замірочку* (Ільч., Серце жде, 1939, 240); *Будьмо!.. а кошта беруть в кар'єр, і дві асенькі слуги світового пилку іскрами колишуться і розбризкуються обабіч них* (Стельмах, I, 1962, 71); * *У порівн. Дивиться* [Ольга] *на нічний Київ, на... зорі, що тліють жарті і сріблим пилком обсипаються на плеї Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 51).

◇ **Пилок пригадати (пригадся, покритися і т. ін.)** — те саме, що **Пилом пригадати (пригадся, покритися, покритися і т. ін.)** (*див.* **пил**). *Одягнем пінжеї, вийдемо в собот Пайок-обжейок, зупинимось дес? І десь за тропою за голубою Дитинство і юність пилком пригадс* (Мал., Звенигора, 1959, 68).

ПИЛОМАТЕРІА́Л *див.* **пиломатеріали**.

ПИЛОМАТЕРІА́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **пиломатеріа́л**, у, *ч.*). Пилені деревні матеріали. *Використовуючи ліс і дешеву водну енергію, Фінляндія виробляє пиломатеріали, фанеру, целюлозу* (Ек. геогр. зарубіж. країн, 1956, 127); *Пиломатеріалу було досить. Але дроту востро не хватало* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 99).

ПИЛОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання запиленості повітря (в рудниках, шахтах, системах вентиляції і т. ін.).

ПИЛОНАРІЗА́ЛЬНИК, а, *ч.* Спеціаліст, що виготовляє пилки, пилки. *Дві кваліфікації — пилонарізальника і токаря — освоїла* [робітниця] (Рад. Укр., 16.III 1946, 3).

ПИЛОНЕПРОНИ́КНИЙ, йкий, йкнé. Непроникний для пилу (у 1 знач.). *Для захисту очей від пилових препаратів слід користуватися пилонепроникними окулярами* (Шкідн. і хвор. рослин, 1956, 52).

ПИЛОНЕПРОНИ́КНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пилонепроникний**.

ПИЛООЧІ́СНИК, а, *ч.* Машина для видалення пилу (звичайно з поверхні дороги).

ПИЛОПОДІБНИЙ, а, е. Схожий на пил. *Стільце вивчення даних про відбивну здатність і тепловий режим поверхні Марса приводить до висновку, що речовина світлих ділянок перебуває в пилоподібному стані* (Веч. Київ, 14.XII 1968, 3).

ПИЛОРА́МА, и, ж. Пристрій з електромотором для розпилювання колод на дошки. *Високо вищала пилорама, похрюкували рубанки й фуганки, цюкали сокири й молотки* (Смолич, День.., 1950, 123); [М а р і я:] *Оставили сєло, молотьбу єлєктрифікували, пустили пилораму* (Лов., Марія, 1953, 34).

ПИЛОРА́МНИЙ, а, е. Стос. до пилорами. *Прямуємо через дві бетонованих доріжок... Світлі просторі цехи — столярний, слюсарний, пилорамний* (Роб. газ., 31.III 1965, 2).

ПИЛОСО́С, а, ч. Апарат для очищення від пилу предметів одягу, меблів і т. ін. *Місце в побут робітничих сімей ввійшли прилади, які полегшують домашню працю,— пилосос, пральні машини* (Пар. тв. та етн., 5, 1967, 10); *Блискучий пилосос з сильним струменем повітря висмоктував з дивана пил* (Мокр., Сто.., 1961, 108).

ПИЛОСО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **пилосо́с**.

ПИЛОУТВОРЕ́ННЯ, я, с. Утворення пилу (у 1 знач.). *Правильне функціонування вентиляційної системи шахти не може бути забезпечене без.. знань про закони руху повітря по гірничих виробках, про режим газовиділення і пилоутворення* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 418).

ПИЛО́ЧКА, и, ж. 1. Зменш.-пестл. до **пи́лка**. — *Коли маленьке дерево, то він його пилочком тиць, а як більшеньке, то сверблик у нього в — і так.. він просвердить те дерево, аж поки його вже можна валити* (Хотк., І, 1966, 81); *На великому столі були порозкидані пилочки,.. рубанок, обценьки, бруски дерева і багато іншого приладдя, потрібного для будування моделі аероплана* (Вас., II, 1950, 226).

2. Те саме, що **пи́лка** 2. *На столі.. Гребінки, пилочки предивні і різні ножиці, й нерінці* (Пушкін, Є. Онєгін, переклад Рильського, 1949, 22).

ПИЛО́ЧОК, чку, ч. Зменш.-пестл. до **пил** 1. *Порожня діжка з боротьма перекотилася двори дном, і навіть пилочок не спинався з неї...* (Копиб., І, 1955, 89).

ПИЛУВА́ТИЙ, а, е. Який має вигляд пилу (у 2 знач.). *Тут* [на сортувальній], *як і раніше, працювали малі діти і кілька жінок — вибирали з кучугури пилуватої руди кускувату* (Коцюба, Перед грозою, 1958, 211).

ПИЛУВА́ТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **пилува́тий**. *Особливістю цих* [керченських] *руд є пилуватість і значна кількість різних домішок* (Чорна металургія.., 1957, 94).

ПИЛЧА́СТИЙ, а, е. Те саме, що **пилкоподібний**. *За зовнішнім вигляддям розрізняють кілька типів пасинків* [комах]: *.. пилчасті — більшість членників вусика має виступаючий гострий кут з одного боку; гребінчасті — членики вусика мають довгі відростки з одного боку* (Захист рослин.., 1952, 13).

ПИЛЮ́ГА, юги, ж., розм. Густий пил; велика кількість пилу (у 1 знач.). *Овечки бігали та мекали, розсікаючи ногами всі боки й підіймали з шляху страшенну пилюгу...* (Мирний, І, 1949, 243); *Мина Минович глянув у дзеркало, що в спинці дивана, витер спітнілого лоба, зомлило сів у м'яке крісло, аж пилюга заклубилась* (Е. Кравч., Буревійця.., 1964, 133).

ПИЛЮ́ЖИТИ, жу́, жи́ш, *недок., рідко.* Те саме, що **пили́ти**. * Образно. *Ніч чобітьми тріскоче сухий бурлак, пилюжить пишна кульбаба — мешканець пустель* (Чаб., Тече вода.., 1961, 16).

ПИЛЮ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пилю́га**. *Вернувшися* [Параска] *сюпою в землю. За шерхаючими сапами — пилюжний димок* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 61).

ПИЛЮ́КА, и, ж., розм. Те саме, що **пилю́га**. *Федір, упорашись, уйшов увесь мокрий, у грязі, у пилюці* (Мирний, І, 1954, 307); *Вулиця, якою йшла Ольга, була курна. Проворно їхали вози, тягнулась за возами худоба, арбіти показувались, зникали хмари пилюки, машина* (Більше, Сестри.., 1958, 110).

ПИЛЮ́ЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **пилю́ка**. *Роса стріляла з-під ніг і обкочувалася на чоботях пилючкою* (Тют., Вир, 1964, 383).

ПИЛЯ́К, а́, ч. Верхня частина тичинки квітки, в якій утворюється пилок. *Для пшениці встановлено, що найбільші за розміром пилкові зерна утворюються в середній частині пиляка* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 22); *Цвітуть вишні.. Медово пахнуть жовті пиляки. Пахне весь край, весь світ...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 11).

ПИЛЯ́КА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **пилю́га**. *Пахтіли* [люди] *сей товар, жито волів від дорожньої пилякн* (Фр., VIII, 1952, 360); *Кодо катовну.. бівають, брьохають* [діти] *по пилящі* (Ю. Яновський, IV, 1959, 27).

ПИЛЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для пилящия. *З ранку до пізнього вечора не вщухали тут* [на подвір'ї] *дружний стукіт сокир та скрипіння великих пилявдних приладів* (Крот., Сини.., 1948, 416).

ПИЛЯ́ННЯ, я, с. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пиля́ти** 1.

2. *у знач. прикм.* Виготовлений за допомогою пилянки; розпиляний на частини. *Він сміялова оглядав Ткачуків двір і дивувався: тут і гора цегли, і лісу круги — і пиляного, і круглака* (Збан., Переджнив'я, 1960, 152); *Кам'яні паркани роблять двох типів — а бутового каменю і з пиляного* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 21).

ПИЛЯ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пиля́ти**. *В дошки пиляв із дідьком Джипром: мука, а не пиляння — віз, коняк, здоланець, пилки не потяжне* (Кос., Новели, 1962, 35); *З'являються* [в добу неоліту] *нові способи обробки каменю: шліфування і пилляння* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 37); *Каленик Петрович Дзябура не боявся своєї дружини: він просто не міг слухати її дорікань, скарг і тяжких зідхнень балачок, що мають загальну назву пиляння* (Багмут, Огнов., 1959, 86).

ПИЛЯ́Р, я́, ч. Той, хто пиляє що-небудь пилкою. *Надія вже помітила, що обидва пилярі працювали надто мляво* (Баш, Па.. дорозі, 1967, 58).

ПИЛЯ́СТИЙ, а, е, розм. Те саме, що **пильни́й** 2. *Коні протопають десять кроків і знов повільно й поважно, в ідеальним вигляддям, ступлють пилястою дорогою* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 188).

ПИЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.* 1. *перех.* і *без додатка.* Розрізати пилкою дерево, камінь і т. ін. — *Там — камінь обробляють — точать, пилюють, вистругують з нього всякі вироби* (Мирний, IV, 1955, 330); *Тиждень промайнув як один день. З ранку до ночі Шевченко пиляв і стругав, збивав ящики, щоб пакував або зашивав у рогожу* (Тулуб, В степу.., 1964, 191); *Зуб'я поперечної пилки загострюють в обох боків, висадивши чого вона однаково добре пиляє, рухаючись в обидва боки* (Гуртом «Умілі руки»., 1955, 50); // Пилкою надавати потрібної форми, стачуючи нерівності. — *П'ятий розряд мені дали. Пробу пиляв на відмінно* (Собко, Звич. життя, 1957, 219); // *перен., розм.* Безперервно дошкуляти кому-небудь причіпками, повчаннями, дорікати чимось. *Якщо я кого пилюю, то хіба саму себе, та воно зате нікому не вадить* (Л. Укр., V, 1956, 110); *Вона пиляла сина весь час, поцикуючи з того дня, як тільки він вів'язся на ноги і почав розумітн мову. Пиляла й пиляла безупинно, поки зробила з нього боягуза, нікчему* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 150).

2. *перех., перен., розм.* Граючи на музичному інструменті, перев. смичковому, видобувати з нього різкі, негармонійні звуки. *Кривобокий скрипаль щось пиляв на скрипці, а його партнер акомпанує йому на старому розбитому роялі* (Коз., На фронті.., 1959, 143); // Видавати одноманітні різкі звуки (про комах). *Цвіркун десь у кутку* (хаті) *пиляв немудру мелодію цвіркун* (Ю. Янов., І, 1958, 130).

пиля́тися, я́ться, *недок.* 1. Піддаватися пилянню. *Легко обробляються* (українські граніти).., *пиляються, шліфуються, поліруються* (Зінчик.., 2, 1967, 6).

2. Пас. до пиля́ти.

пиля́ча, и, *ж., рідко.* Зменш. до пиля́ка. *Сам зайшов до себе в кабінет начальницької контори. Кур'єри акуратно змітали пилячку з столу* (Ле, Міжнір'я, 1953, 201).

пильне́нько, *присл.* Зменш.-пестл. до пи́льно. *Зійшов горах, підріс, зацвів увесь рясненько: Хто його, той пригладить горіхові пильненько* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 60); *Із садка аза тину голова Гребенчихи: Пильненько дивилася якийсь час, потім сторожко озирнулась* (Головко, І, 1957, 344); — *Мені вже розказали з неба, Чого тобі пильнувать треба, — Отець тій був у мене тут* (Котл., І, 1952, 116); *Весна, осінь, літо — то пора праці, де пильненько треба прикладати рук до роботи* (Кобр., Вибр., 1954, 3).

пильне́сенько, *присл.* Зменш.-пестл. до пи́льно. *Стало сонечко. Прижмурює Лєні вічельки пильнесенько* (Черн., Поезії, 1959, 401); — *Справник і досі сидить у Кривичках.. — Пійме! Піймає! — метушиться тітка.— Пильнесенько, мабуть, шукає!* (Вовчок, VI, 1956, 308).

пи́льний[1], а, е. 1. Який робить щось або ставиться до чого-небудь з увагою; уважний. *Стояв коваль замисливий у кузні, Відвалюючись в розпаленім залізо. Принявши підручний, пильний і тривожний, Сягнивсь очі блиском металу* (Гірник, Стартують.., 1963, 10); *Завжди пильна до свого туалету, вона й тепер була розчесана, качество вимита* (Тют., Вир, 1964, 424); // Який діє постійно, безперервно або не знижується, не послаблюється. *Запам'ятав ж [діти], вліз, поки не пізно, Під пильним доглядом сім'ї, Та не розкидано вас різно З-під крилець ненькиних її* (Гребінка, І, 1939, 147); *Про пильний інтерес Пушкіна до України знають усі: «Полтава» його написання на підставі серйозного вивчення джерел, з проникненням в дух історії українського народу* (Рильський, III, 1955, 24).

2. Який відзначається увагою, спостережливістю, здатний все помічати, підмічати. [О р и е в е:] *Хто ж це так орудує? Найман?* [О р и к:] *Так, політрук був там дуже пильний товариш, надпильний, вільне зраду і доповів начальству* (Корн., II, 1955, 40); *У старого було пильне око, і він помітив іскорки надії, які засяяли в очах Кікіфата, коли той побачив Стецюру* (Дмит., Пареєнна, 1959, 210); *Його пильне вухо насторожено ловило найменші звуки* (Вл., Артон. Всесв., 1947, 161); // Який за певних обставин стає дуже настороженим, гострим і т. ін. (про погляд, увагу тощо). — *Чого ти, тітко, обдивляєшся мене, як вовка? І такий же, як і всі,— каже Чіпка, не видержавши її пильних оглядок* (Мирний, І, 1949, 330); *Відчуваючи на собі пильний Дувійів погляд, Михайло працював так легко, ніби грався* (Тонч., Жменяки, 1964, 14).

3. Який вимагає термінового, негайного виконання; негальний. [О л е с я:] *Що у мене — робота яка чи діло пильне, котре примушує мене сидіти дома?* (Кроп., II, 1958, 266); *В неділю з не має пильної роботи, тоди по лісі, ажаж у холодку та думки думає* (Мак., Вибр., 1954 141).

4. Дуже великий, настійний (про прохання, потребу і т. ін.). — *Маю до вас пильне-пильне прохання. Обіцяєте* [обіцяєте] *зробити?* (Вас., II, 1959, 89); — *При пильній та нагальній потребі не вікаюсь, а навіть і слід чи то відвідати нас чи повідомити* (Коз., Листи.., 1967, 214).

5. Який щиро, уважно ставиться до своїх обов'язків, роботи; старанний. *Засумувала Зіна, яка завжди була пильною учницею; для неї сама думка про можливу втрату року була нестерпно важкою* (Гжицький, У світ.., 1960, 10); *Діти ходили до школи, обоє були дуже пильні і чемні* (Ков., Світ.., 1960, 64); // Який постійно впорядковує що-небудь; дбайливий. *В селі щось неміє не так було, як би повинно. Не видно так було пильної руки господині* (Л. Укр., III, 1952, 509).

пи́льний[2], а, е. Прикм. до пил 1. — *Ой, Хмело,— промовляє* [Катря], — *як усе світове минає! І кохання, і радощі, і горе — як усе минає. Що було нам дороге, над душу, — бачимо, аж порошинка пилькає!..* (Вовчок, І, 1955, 225).

пи́льник, а, *ч., діал.* Напилок. *В другій добитні скрипіть і сичали пильники і курява знімалася до вікон* (Гуцав, II, 1958, 271).

пи́льність, ності, *ж.* Властивість за знач. пи́льний[1]. *За Острополем Вишневецький мелів палати фальшиві однища по стіну і тим приглядів пильність упевнених у собі дозорців з табору Косінського* (Ле, Наливайко, 1957, 56); *Чорні смаглі очі дивилися задумливо й серйозно, але посадженні вони були близько одне до одного, і тому погляд із набирав несподіваної пильності* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 57); *Обдарований незвичайними здібностями, великою пам'яттю, бистрим і ясним розумом, він із тим вродженим дарами дуже велику пильність і працьовитість* (Фр., III, 1950, 29); *Почав* [лікар] *оглядати хлопця з такою пильністю, як цими складає на ярмарку коня: зазирав до рота, у вуха, вивертав повіки* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 21).

пи́льно. Присл. до пи́льний[1]. *Ольга мало що чула в розмові братових; вона спустила голівку й пильно приглядалася до бисрової квітки* (Кобр., Вибр., 1954, 157); *Тихо сіла Варка, коли Опанас матері письмо читав, і слухала так пильно, що, коли згадав Дмитро про неї та що за роботи — розпалакалася* (Кос., Новели, 1962, 74); — *Попрощай, пане отаманє,— одказав Бобас, пильно глянувши на Кривоноса,— тоді ми з тобою побратаємось і я пристану до тебе, як ти усіх нас приймеш до свого загону* (Стор., І, 1957, 401); *Все чує вухо, пильно стежить око І серце теж коді провіща* (Бажан, Вибр., 1940, 173); *Взяв* [ліпшик] *своє убрання. Та ціпок дубовий, щоб спільше йти, Попрощавсь з сім'єю; на саме ж прощання Приказав батькову пильно берегти* (Шог., Поезії, 1958, 397); [З о л о т н и ц ь к и й:] *Скажи, чи буде тобі пильно до табору вертатися? Чи можна й забаритися в дорозі?* (Гр., II, 1963, 540); *Ту пожу вірш по вірш І складов старанно, пильно. Перелічував трохеї, Розміри їх так прильно* (Сам., І, 1958, 149); *Як пароть виноградної лози, Плекайте мову. Пильно й ненастанно Плоліть бур'ян* (Рильський, III, 1961, 211).

пи́льнюва́ний, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до пильнюва́ти. *На паперовій фабриці в Спеєтгаузені біля Еберсвальде був створений спеціальний відділ, де працювали пеєдбоєі люди, пильновані якнайсуворіше агентами гестапо* (Загреб., Сирена 45, 1959, 152); *Немов зелений водограй, З увір'я клітких виноград, Пильнований невтомним оком* (Рильський, Сад.., 1955, 82).

пильнюва́тися, я, е. Те саме, що пи́льнити[1], 2, 5.

пильнюва́ння, я, *с.* Дія за знач. пильнюва́ти.

Нартовий тільки обернувся, щоб натиснути кнопку. Кнопка, очевидно, була на доброму пильнуванні. Негайно ж.. на дверях стали двоє озброєних есесівців (Ле, Кленцист, 1960, 274); *Він знав, що за стіною не спить Надія Яківна, чатуючи його сон.. Що може бути більшим, ніж оце пильнування друга?* (Рибак, Час.., 1960, 825); *Світлиця прибрана гарно, але видно, що покраси в ній давно не відновлялись і на всьому є слід не то що занедбання, а недостачі пильнування* (Л. Укр., III, 1952, 145).

ПИЛЬНУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок.* 1. *перех., від кого—чого і без додатка, також із спол. сл. чи.* Бути на сторожі, захищаючи кого-, що-небудь від нападів, хворобних дій і т. ін. *Козаки висилали од себе в степи пікети і розвідки, і цим робилося пильнування край од татар і новійців* (Стор., I, 1957, 263); *На мості тій сторожа Дні і ночі пильнувала, Чи орда де не рушала Та не йшла на Україну* (Манж., Тв., 1955, 168); * Образно. [Сильвестр:] *Благословен, господь, державний Київ, Що на горі най голубим Дніпром Пильнує мир і всі труди людські* (Коч., Пісні, 1951, 11); *// Несучи відповідальність, стерегти, доглядати що-небудь, охороняти щось. — Я гадаю, що пану полковнику буде важко, вірніше — неможливо пильнувати своє господарство і полк одночасно* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 35); *— Ти коса, коса пильнуй! — кидок котрась Надії чи то жартома, чи то застережливо, бо такий морозище як тільки коса, а й щоки пощипле* (Баш, На.. дорозі, 1967, 77).

2. *перех. і неперех., за ким — чим, про кого — що, кого кого — чого і без додатка, також із спол. що, щоб.* Стежити, слідкувати за ким-, чим-небудь. *Край самої прорубини лежав Вернидуб і пильнував за воронячим рухами* (Стар., Облога., 1961, 51); [Р я б и н а:] *Писаря собі вичайдіть нового, та добре пильнуйте, що він робить* (Фр., IX, 1952, 414); *Тижко та Гаврило, як найсильніші, перетягали тачку через воду; Йонька, захачевши штани, підпхав взаду та пильнував, щоб часом не зламалося що з кар'чів* (Тют., Вир, 1964, 227); [Оксана:] *Ти, Сашко, пильнуй тут. Може, справді хто-небудь з наших прийде* (Мороз, П'єси, 1959, 24); *// Здійснювати догляд за ким-небудь, піклуватися про когось, глядіти когось. На день благословлявся,— до роботи. Бабуся тоді пильнує малої* (Вовчок, I, 1955, 129); *Вже в воєводинім сварився* [Степан], *За що він має їй платити, коли вона не пильнує сина?* (Крушельницький, Буденний хліб.., 1960, 82); *// Доглядаючи, дбати про що-небудь, ходити біля чогось. На майдані губернатор.. вимовив бажання, щоб громади все пильнувала про справність проїжджих доріг* (Сам., II, 1958, 235); *Дівчі біля повелися на селі: тільки що старий Веремія бентежив людей у клубі, аж гульок — він уже у колгоспному саду, плаття запнені вовні, пильнує за ніжним абрикосним цвітом* (Вол., Дні.., 1958, 62).

3. *неперех., над чим.* Виявляти ретельність у праці, намагаючись виконати що-небудь добре, доброякісно. *Хомина сиділа на порозі, поглядала на битий шлях та пильнувала над роботою. Вона шила синові сорочку* (Н.-Лев., I, 1956, 72); *Хлопці жнуть жито. Так жнуть, так пильнують, запаляться один наперед одного, аж ніт їм очі заливає* (Вас., II, 1959, 165); *Малювала Маня дуже гарно, бо дуже пильнувала, — аж ротик розкрила й язика висолопила* (Григ., Вибр., 1959, 452).

4. *перех. і неперех.* Не спати, чергуючи, чатуючи для кого-, чого-небудь. *Востаннє спочили сини, а вони пильнує, а вони пильнує цілу ніч над ними, тихо та гірко плачучи* (Вовчок, I, 1955, 33); *// Бути насторожі, слідкувати за ким-, чим-небудь, за виконанням чогось. Пильнують Вовчика, нема коли й заснуть. А Вовка щось нема* (Гл., Вибр., 1951, 47); *Таловіря — майстер виговорювати еблоцьк, перекручені назви, прізвища... Тож, де пропустить секретар і навіть редактор, де проґавить коректор, пильнує на нічній варті Григорій Таловіря* (Жур., Нам тоді.., 1968, 20).

ПИЛЬНУВÁТИСЯ, ýється, ýються, *недок., діал.* Бути напоготові, насторожі. *Безпечно спали турки, хоч вже стільки разів прочули їх козаки, що повинні б пильнувати вночі* (Мак., Вибр., 1956, 565); *// Оберігатися, звичайно від кого-, чого-небудь. — Пильнуйся ж, Ганічко, аби тобі легше було.. Ти собі лежи, як пані, та прибирай* [вичавай] *собі все, що сниться, аби не журився, бо то тобі не виходить на здоров'я* (Март., Тв., 1954, 157); *Шебешт-баї вовсім остатніх.. Гоїв і пильнуйся, як би в гнізді у живіт ногою не вдарив, коли чим не догодиш* (Рибак, Перепел. Рада, 1953, 328); *// безос. Пильнувалося також, щоб усе те, що вкладалося на вози, не загубилося по дорозі і не потоваклося* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПИЛЬНЯ, і, ж., *рідко.* Приміщення, де пильнують ревниу.

ПИЛЬОВИК, á, ч. Плащ або легке пальто, що оберігає від пилу. *Дорожний пильовик.*

ПИЛЬОВИЧОК, чка́, ч. Зменш. до **пильовик**. *На палубу піднялася група немолодих чоловіків і дівчина в рожевому пильовичку* (Мартич, Друзі.., 1962, 27).

ПИЛЬЩИК[1], а, ч. Те саме, що **пиляр**. *Прибіг він до пильщиків, що близько дерева пиляли* (Чуб., I, 1872, 51); *На високих березових козах загойдувався пильщик, розрізуючи дві грубезні колоди* (Кучер, Прощай.., 1957, 234).

ПИЛЬЩИК[2], а, ч. Комаха родини перетинчастокрилих, звичайно шкідлива для рослин. *Розводжуючи епізиду деревину, підриваючи кору, дятел знищує тисячі личинок короїдів, лубоїдів, пильщиків* (Корисні птахи, 1950, 54); *Яблуневий пильщик.. пошкоджує зав'язь плодів яблуні і виликає їх осипання* (Сад. і ягідн., 1957, 319).

ПИЛЬЩИЦЯ, і, ж. Жін. до **пильщик**[1].

ПИНДА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **пріпда**.

ПИНДИК, а, ч., *рідко.* Те саме, що **пріпда**.

ПИНДЮЧИТИ, чу, чиш, *недок., перех., розм.* Те саме, що **настовбурчувати**. — *Хіба оцей білих вас з глузду зведе? — Один Гусак вигоновів. — Чого ви, братця, так баньки повипріщали? — Ми попелясті всі, а він один між нас Свою пиндючить пір'я білеє* (Греб., I, 1957, 44).

Пиндючити ніс (мóрду і *т. ін.*), *вульг.* — **бундючитися**. *Пиндючить ніс Остапова Горпина І, знай, все мацає на шиї сей дукач* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 127); [Герасим:] *Ах ти ж поганї Мужва репана! Давно лизала панам руки, за верстар шапки скидала, а тепер розважилася, крипцію в панами водить і зграя морду пиндючить перед своїм братом!* (К.-Карий, I, 1960, 400).

ПИНДЮЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Те саме, що **бундючитися**. *Фесенко стояв в мальовничій позі, переступав з ноги на ногу, пиндючись, силкуючись бути грациозним в манерах* (Н.-Лев., V, 1966, 155); *Загадучи батьківські достатки, по-качиному пиндючилась* [Олена] *перед чоловіком і щодня точила дьоготь, мов шашіль деревину* (Стельмах, Хліб.., 1959, 234).

ПИНДЮЧЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **бундючний**. *Бока стекла жерцій, лишивши пиндючливого пана Напгпушку з Обрамом Розбобудьком на самоті* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 264).

ПИНДЮЧЛИВО, *розм.* Присл. до **пиндючливий**.

Екіпажі всуціль з офіцерів, одягнуті в хромове, тримаються самовпевнено, пундючаться (Гончар, Таврія.., 1957, 657).

ПИНДЮЧИНА, и, ж., *заст.* Груба, безглузда витівка, під час якої вдувають через паперову трубку дим тютюнової вати в ніс сонного, а також така трубка. * Образно. *Тицель Яшук Чкурпук, що має силу, З листа об тім, Що пуркам всім Пиндюу в ніс встромляти* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 164); // перен. Що-небудь підступне, неприємне; каверза. *Як розказав наш Забрьохах таку пиндюу, як скочить із-за стола, як вибіжить з хати!* (Кв.-Осн., II, 1956, 157).

Дати (задяти, підшестй) пйнхви (пйнхву) — вдіяти що-небудь підступне, неприємне для іншої особи. *Чуяють* [люди] *собі потилицю, та лаяжкають, та кпіцчєком дають усе-таки тово ж Тихона, що їм таку пиндюу дав!* (Кв.-Осн., II, 1956, 135); — *Тобі, мабуть, треба такої, щоб давала щодня стусанів у потилицю!* — *Ого-го! Нехай спробує! Я задам їй такої.. пиндюи, що вона не потрапить кудою втікати* (Н.-Лев.., I, 1956, 345).

ПИНЯВИЙ, а, е, *діал.* Повільний, неквапливий. *Пір'я дерти — пинява робота* (Сл. Гр.); *Поки в праўдівім пляцу дівки пинявіе приготування до заграничної подорожі, в Грушатчах кипіло в клекотіло* (Фр., VIII, 1952, 91).

ПИНЯВО, *діал.* Присл. до **пинявий**. *Добуе* [Василь] *ще цеглину, видиг, просуне руку в продухину й почав збивати бовдур. Розмахнутися було ніяк, отже діло йшло пинявo* (Хотк., I, 1966, 118); *Марченька що вівьме в зубн* [сіно], *то так перевертае язиком, так пинявo жуваe, якби своє тіло їла* (Крущ., Буденний хліб.., 1960, 172).

ПИПКА, и, ж., *діал.* Сосок (на грудній залозі). *Дитае вилорвав холодками і висить жовті великі цицрики, наче жінчині з пипками груди* (Коцюб., II, 1955, 294); // перен. Про видовжену, довгасту або схожу на гулю, гульку частину, деталь чого-небудь. *Перед ним зненачька виник невеличкий.. чоловічок — у голубому, без окрас, запорозькому жупані, з важкою золотою сергою в пипці лівого вуха* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 36); *Глечик.. має носик або пісок — виступ, зроблений для того, щоб пити воду. Його ще називають пипкою* (Полт.-київський діалект.., 1954, 121); *В кого носик* [Антось] *таку цупечку* [люльку], *що в кралки тільки пипка виходить, аби в губу взяти* (Свидн., Люборацькі, 1955, 175).

ПИПОТЬ, пття, ч. Хвороба птахів — хрящуватий наріст на кінчику язика; тинуп. *Він* [Дмитро] *кишкнув, мов курка з пиптся,— десь-то бракувало голосу* (Рєпн., Твій побратим, 1962, 77); // *заст.* *лайл.* Хто-небудь неприємний, щось неприємне. *Але ж я йому* [Женяку] *й одповідаю: ти, кажу, курячий пипоть, рая не знаеш, по якім ділі прилгали, то й не пащи* (Кач., II, 1958, 48).

Пйпоть на язйк (на язйка) *кому* — попередження тому, хто говорить щось неприємне, непотрібне. [Настя:] *Буває таке, що як у злу годину скажеш кому лише слово, то воно зараз спохитьеся.* [І парубок:] *Та питоть вам на язик!* (Фр., IX, 1952, 94); [Микита:] *А хто взаві, що до вечора транпиться? Може, до вечора твій пань і зганів не достанеться!..* [Горпина:] *Пипоть вам не язика!..* (Крон., IV, 1960, 81).

ПИР, у, ч., *заст.* Бенкет, учта. *На честь мужів новгородських, на славу сина Ярополка, Олега й Володимира, що сідали на столи кожен у землі своїй, князь Святослав велів зробити пир великий* (Скл., Святослав, 1959, 457); * Образно. *Сердешні діти... батька взято, Смерть несподівано прийшла... Нескінчий їрод справив свято, Пир людоємності та зла* (Граб., I, 1959, 88); // перен., поет. Битва, війна, кровопролиття. *Дозрівали Хоробрі русичі той пир, Святів уполи, А самі простягалися За землю Руську* (Шевч., II, 1963, 390).

Пир на весь мир — надзвичайно щедрий і багатолюдний бенкет. — *Пир на весь мир! — відказала та* [паймичка].— *Кума на сьогодні запрошено. Так щоб не стидно було його прийняти...* (Мирний, IV, 1955, 58).

ПИРІГ, рога, ч. 1. Печений виріб із тіста з начинкою. *Дід здивує і не чув, як пиріг з його рук впав,— одна ягода викотилась з середини і покотилась травою* (Мирний, I, 1954, 167); *Бондарука пекла пахучі й пироги з яблуками* (Вас., II, 1959, 198); *перен.* Джерело матеріального благополуччя або наживи. *Йому, як правному юрисконсультові солідної установи, не раз таки перепадало від солодкого пирога* (Ю. Бедзик. Полки.., 1958, 82).

◇ **Із пирогй** — у гості. *Часом вілтку заїжджае у колясці на пироги Син бажаний, дорогий* (Шпак, Вибр., 1952, 70).

2. *діал.* Вареник. *Що то за добра-предобра річ пироги з чорницями!.. Гарячі, маслом облиті, цукром густо посипані, вони так і розпливаються в роті* (Фр., II, 1950, 78).

ПИРІЖЕЧНИК, а, ч., *заст.* Той, хто пече або продає пиріжки. *Пиріженики та продавці шербетів смажили і варили у відкритому фуренні і кидали у корбу гарячі пиріжки* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 289).

ПИРІЖЕЧОК, чка, ч. Зменш.-пестл. до **пиріжок** 2. *Хай же там гуляють, А нам на крилечко Винесуть в чеканчику Та по пиріжечку* (Щог., Повзії, 1958, 119); *Для кого ж то й пиріженки з печінкою?.. Не сама ж вона їх поїсть* (Мик., II, 1957, 28).

ПИРІЖКОВИЙ, а, е. 1. Стос. до **пиріжка**. *В просіяному на пиріжкову дошку борошні роблять заглиблення, кладуть цукор, масло, жовтки, сметану, соду і замішують тісто, яке не повинне бути густим, а таким, щоб його можна було легко розкачати* (Укр. страви, 1957, 322).

2. у знач. ім. **пиріжкова**, вої, ж. Заклад, де виготовляються і продаються пиріжки. *Великою популярністю серед населення користуються спеціалізовані підприємства: вареничні, пиріжкові, бульйонні* (Ком. Укр., I, 1964, 41).

ПИРІЖНИЙ, а, е. Прикм. до **пиріг**.

ПИРІЖНИК, а, ч., *заст.* Той, хто пече або продає пироги. *Русь здавна славилася своїми майстрами хлібної справи. Вони поділялися на хлібників, окорокників, калачників, пиріжників, корбличників* (Наука.., 7, 1963, 84).

ПИРІЖНИЦЯ, і, ж., *заст.* Жін. до **пиріжник**.

ПИРІЖОК, жка, ч. 1. Зменш.-пестл. до **пиріг** 1. *Підступила* [Рися] *до дівок; І щоб.. мучче підмостить ся... То підчеса їм пиріжок* (Котл., I, 1952, 102); *Масло та м'ясо Неге вона в коші, муку. Спече пиріжок, наводив Свою величеньку дочку* (Л. Укр., IV, 1954, 100).

2. Маленький пиріг, звичайно овальної форми. *Того ж це так, що у Тараса часом Буває добрий борщ із м'ясом Та в начинкою пиріжки?..* (Гл., Вибр., 1951, 47); *Віорічка в леженькому кітчастому халатику.. скалка на тарілку рум'яні пиріжки з бринзою, які вона щойно заскажила на снідання* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 324).

3. у знач. прикм. у сполуч. із сл. **шапка, кепка**. *У вигляді овалу, овальної форми. Якийсь чоловік у смушковій шапці пиріжком зупинив Євгена* (Рибак,

Час.., 1960, 269); *Молодий [Петро], міцний, як дуб. Кучерявий буйний чуб,.. На чуприні — пиріжком Кепка з модним козирком* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

ПИРІЙ, ю, ч. Трав'яниста багаторічна рослина родини злакових, звичайно бур'ян; іноді використовується як корм для худоби. *Не все пирій, кукіль замість пшениці сходить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 129); *Ни вовк, ні вівчий запашний пирій. Конята, жрумкуючи, форкали від задоволення* (Кач., II, 1958, 115); *В результаті збридкаціїї м'якої пшениці з пирієм сизим та пирієм повзучим ми одержали новий, надзвичайно багаторічний та зерно-кормовий пшеничний, яких раніше в природі не існувало* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 27).

ПИРІЙКА, и, ж., діал. Пирій. *Сів* [Северко] *на межі, густо зарослій пирійкою, а подекуди й кольчим осотом та будяком* (Іщук, Вербівчани, 1961, 11); *Розпряжені коні зразу ж почали смачно вигрицати молоду пирійку* (Стельмах, II, 1952, 268).

ПИРІЙНИЙ, а, е. Прикм. до пирій.

ПИРІЙНИК, а, ч. Збірн. до пирій.

ПИРІЮВАТИЙ, а, е. Зарослий пирієм. *Трудно було мазому.. Борона важка, а нива пиріювати — не раз на гони треба підчищати борону* (Головко, II, 1957, 209).

ПИРОГОВИЙ, а, е. Прикм. до пиріг.

ПИРОЖИЙТИСЯ, жуся, жишся, *недок., розм.* Здійматися (перев. про тісто). ◆ Образно. *Одруження з Катрею — єдиний випадок, котрий порушив ненависну йому в дитинстві мораль: «Як не пиріє, то й не пирожиться». А що робити, коли й не пирожий пирожитися хочеться?* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 23).

ПИРОЖНЕ, пого, с., *розм.* Те саме, що **тістечко**. *О. Артемій.. набрав вина та доброї горілки, забіг в кондитерську за пляшечками та пирожним.., накупив ласощів на десерт* (Н.-Лев., IV, 1956, 110).

ПИРОЖНИЦЯ, і, ж. Форма для випікання кондитерських виробів.

ПИРСК, *розм.* Уживається як присудок за знач. **пирскати**. *Кість пирскну, полинувся, кашляє. Візьми ложку од себе, частувся за груди: пирск! пирск!* (Вас., II, 1959, 173).

ПИРСКАННЯ, я, с. Дія за знач. **пирскати** і **пирскатися**. *Коли немає вітру, пошіл в підзірному селі так тихо, що скрізь з кожного подвір'я й на кожній вулиці чирхало чути ремигання волів і задовголене пирскання коней* (Еліх, Тв., 1958, 394).

ПИРСКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *неперех.* Розлітатися дрібними часточками, розсипатися бризками (про рідину, іскри і т. ін.). *Гей, принишкніть каравани! З цим утіхся кохана. Іде, мене зачаровавши, серце мов одтревожив. Хтіе гамувати я кров Силою таїних замов... Чари — мала допомога! Пирскав кров* (Крим., Вибр., 1965, 240); *Микитка.. був уже далеко за селом. Живо скакав по болоні, а брудна вода голосно сирщала і пирскала високо з-під його босих ніг* (Март., Тв., 1954, 143); *И бевсс. Від стін машини пирскало дрібним металевим пилом, подекуди сіяло по обличчю* (Збан., Т. Шапко, 1949, 14); *// перех.* Несподівано з'являтися, показуватися (про промені сонця, світло, вогонь і т. ін.). *Стояв вже з'їздить, осідають, а він* [вогонь] *все пирскав зірками, як глиняо ніт* (Коцюб., II, 1955, 64).

2. *неперех., від кого, з чого, чим.* Не утримавшись, раптово вибухати приглушеним, стриманим сміхом. *Я приладу його виконання монолога про Хапая. Людина виливає свою душу, майже плаче.., а публіка пирскає від сміху* (Збірник про Кроп., 1955, 341); *Хлопці приходили помалу до пам'яті; дехто почали тихенько пирскати во сміху* (Вис., I, 1959, 129); *З обох боків біля нього безперестанку пирскали сміхом дві міські дівчини* (Шиян, Вибр., 1947, 16); *// перех. і без додатка.* Звучати (про стримливий, приглушений сміх). *Зовсім десь близько, за парканом в сусіднім садку, пирскав дівочий сміх* (Гончар, II, 1959, 246); *Робітники, пирскаючи в долоні, поглядали за директором, що змушував себе ховати терпку рідину* (Руд., Остання шабля, 1959, 529).

3. *неперех., чим.* Шумно випускати повітря з ніздрів (перев. разом з якою-небудь рідиною). *Не пирскаючи, не хлопаючи, він вирвався під зеленою стіною очерету, легко пробрався у свою схованку між кущами і лежить, спочиваючи* (Кучер, Прощай.., 1957, 481); *Коли Райсин їхав на вокзал, язликова конячка кулю цокала підковами по бруку й баньору пирскала бідними від пилюрозі ніздрями* (Панч, На паливі, мості, 1965, 141); *// перех.* Сердячись, виявляти незадоволення шумним диханням. *Тут починалися розрахи за стан або за якесь покрадене жито; о. Василь сердився, пирскав, червонів* (Коцюб., 1, 1955, 322); *Спокійний, розлючений товар, клацаючи й пирскаючи, висовував мокру морду, отут його й хапали злодії* (Ів., Вел. очі, 1956, 106).

4. *перех. і без додатка.* Обприскувати якою-небудь рідиною. *Дівчата підбігали одна за одною і пирскали Віолі на груди, на лице. Вона мокрими пустки й тулилі ій до скроні, під серце* (Смоліч, Реве та стогне.., 1960, 179); *Дівчата з несамовитим вереском завзято оборонялися, пирскаючи нападникам у вічі брижки води* (Юхвід, Оля, 1968, 12).

ПИРСКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* Обливати одне одного, бризкатися водою. *Молодиці та дівки вибігли з бочки чопа, підставляли під срібний струмінь заяложені глиною руки, пирскалися, обливалися, вторилися рушниками* (Гуц., Скупань.., 1955, 95).

ПИРСНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Однокр. до **пирскати**. *Густим клубом пирснув дворн пісок* (Фр., V, 1951, 264); *Михайло, мов дурний, реготав у бороду, а Жабі, прикрашці густку до очей і рота, ледве стримувалась, щоб не пирснути* (Досв., Вибр., 1959, 101); *Дівчина на горішній хаті, щоб не пирснути сміхом, затулилась книжкою* (Головко, I, 1957, 440); *Жона пирснула злостиво, зневажливо: — Скоро стане легше? Й вже це чую давно* (Коцюба, Нові береги, 1959, 321); *Вік одтікує тишу, калюж повний кухоль і стає пити хлюпчем. Жовта рідина розлилась йому на підборіддя, побігла струмочком по грудях. Вік залився і пирснув* (Мик., II, 1957, 277).

2. *перех.* Швидко, поспішно побігти куди-небудь або розбігтися в різні боки. *Коли ж за приближенням вашої сили бояри піддадуться вам* [монголам] *і віддадуть вам засіки, народ пирсне, як полова від вітру* (Фр., VI, 1951, 69); *Раптом зірвався вітер, і все стадо як пирсне, так і пропало* (Коцюб., II, 1955, 326).

ПИРУВАЛЬНИК, а, ч., *заст.* Учасник пиру, любитель пирів, бенкетар, бенкетник. *Ішов* [Олівець] *мало не до дверей, до тих безжовтих пирувальників, яких покликано сюди лише для кількості* (Загреб., Диво, 1968, 550).

ПИРУВАННЯ, я, с., *заст.* Дія за знач. **пирувати**. *Аби князь Володимир запізів таке пирування, ...то не сів би за стіл так, щоб обабіч стояли напоготові* (Загреб., Диво, 1968, 408).

ПИРУВАТИ, ую, уєш, *недок., заст.* Те саме, що **бенкетувати**. *Олексій.. пирував з товаришами до пізньої ночі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 290).

ПИРХАННЯ, я, с. Дія за знач. **пирхати**. *Він купався, зайшовши по груди у річку, і, поринаючи й надовго зникаючи під водою, то вириначи звідти з пирханням та кректанням, невдоволено кричав до тих, що були*

на березі (Довж., I, 1958, 396); *Сюди, в просторе приміщення барака, глухо долітають звуки важкої праці. Гудуть, пирхання й скрегіт машин, скрегіт залізних конструкцій* (Донч., I, 1958, 161).

ПІРХА́ТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Видавати глухі уривчасті звуки, шумно випускаючи повітря з ніздрів, рота. *Гнідко, мов очевидячки, кинувсь-стрибнув і, пирхаючи, пішов дрібною ходою* (Мирний, IV, 1955, 316); *Байда.. умився з відра, — а умивався він завжди до пояса, — довго розтирався, пирхав, сопів* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 11); // З шумом випускати час від часу повітря, пару і т. ін. *На столі вже пузатий чайник пирхав, що аж вокрушка бряжчить* (Донч., VI, 1957, 188); *Було ще рано, спали пасажири, Івасюнчий умивався перонівє І пирхав, наче кінь* (Рильський, II, 1960, 77); // Видавати шум, що нагадує такі звуки. *За парканом щось раптом пирхнуло, наче там поперхнувся коняка* (Ю. Яновський, II, 1954, 124); // Судорожно кашляти. *Тепер я саме роблю досліди над прикметами різних катунків тютюну, від чого добродій Дмитренко мусить чхати й пирхати безперестанку* (Сам., II, 1958, 252); *Він пирхав, стільки щось солоне і відкрите з легенів пісок* (Смолич, II, 1958, 55); // Сміятися, видавати стримані, приглушені звуки. *Язик у його ніяк не хотів одночинати, а все шепотів до Лукаша. Той пирхав зо сміху* (Гр., II, 1963, 294); — *А у мене радість яка. Зрозуміло не здогадаєшся. — Созоненко, може, впав з воза і в'їхав скрутив? — Мало не вгадав,— пирхає* (Марта) *в руку* (Стельмах, I, 1962, 360).

2. *перен., розм.* Сердитим голосом, звуками виявляти незадоволення. *Йшов Іван Антонович повагом, невдоволено буркочучи й пирхаючи собі в бороду* (Смолич, Рева та стогне.., 1960, 10); *Іжик силкується вирватись на пеньок. Він уже підвівся на задні лапки, але далі не вистачає у нього спритності. Він сердиться. Мабуть, сопе, пирхає* (Коп., Як вони.., 1961, 40).

ПІРХНУ́ТИ, ну, неш, *док.* 1. Одноразово до **пірхати** 1. *Окінь.. вилив, але нозанцем, пирхнувши, спокійно вирушав на людей, чи шкоди не непокоїв* (Гуц., Скупана.., 1965, 95); *Всі присутні слухали розповідь кізимка цілком серйозно, тільки один молоденький лаборант.. не витримав, пирхнув і швидко заховався десь за столами* (Собко, Запорука.., 1952, 51); — *Гобі! — пирхнув губернатор, вирушивши в води* (Довж., I, 1958, 396).

2. *тільки док., діал.* Пролетіти. *Як застібка з плесів своїх ясненьких Підніметься* [дівчина] *і полуз вас вирне, І крутиться, й вертиться, веселенька, І ледве землю крилами торкне* (Кост., I, 1967, 69); *Теплий* [легіт] *ледве чутно дише, в тіні цвіти голонки вниз клонять, пташка пирхне, листям заколише, десь далеко жайворонки дзвонять* (Мак., Вибр., 1954, 361).

ПІРХО́ТА, и, ж., *розм.* Подразнення, лоскіт у горлі, а також кашель від цього.

ПІРЯ́ТИ, яю, яєш, *недок., розм.* 1. *перех.* і *без додатка.* Носити, тягати важкі речі. *Батько і сам пирявмішки мочки* (Цюпа, Грозн.., 1961, 148); *Вреше! Буртівєй помалом руки відклав бандюжника сеть, сів на стільець з таким зкорочим виглядом, наче він сам пирне не кінчать важку шевську машинку* (Дім., Люд, 1961, 131).

2. *неперех., за ким.* Швидко бігати; гасати. *Біжав* [Солоха] *за собакою та все кричить: Лишка! Лишка! Собака й сюди й туди,— а вона пирне за нею* (Мирний, I, 1954, 68).

ПІРЯ́ТИНСЬКИЙ, а, о: **Верстві́ пирятинська** *див.* **верстві́**[1].

ПІСА́К, а́, ч. Металевий інструмент, яким користуються для розписування дерев'яних і керамічних виробів. *Для розпису дерев'яних виробів художнім виноградом.. використовувалися.. саморобні металеві писаки, які нагадували у вогні* (Пар. тв. та отн., 2, 1970, 82); *Посуд сотні кілька годин, згодом на ньому писується орнамент: вмістується писаком — керамічним цезком, закріпленим у дерев'яній ручці* (Гуцульська керамика, 1956, 34).

ПІСА́КА, и, ч. 1. *розм.* Той, хто вміє або любить писати (у 1 знач.). — *Бра-а-тик Ма-а-ксим,— спочатку більш-менш бадьоро вигукує Хома, потім збившись, застрягає.. і, чертоніючи, небовольто махає рукою: — Ет, писав, чуєте, такий писака, що не розберя й собаки!* (Стельмах, I, 1962, 511); *Було еже надів окуляри і з рукописом приладнівувався до вагання. Але Тамара Микитівна потягла його за рукав. — Облиш. Який писака знайшовся* (Панч, На калиновості, 1965, 146).

2. *заст.* Людина, що професійно займається писанням, складанням паперів, пропаж і т. ін., писець. *Хоч тряслася рука старого писаки, хоч бризкало перо, одначе з-під його отрута на папері зоставлася...* (Мирний, II, 1954, 275); *Пощукала я собі знов писаку, начеркав він мені прошення, та й однесла з його до суді* (Крим., Вибр., 1965, 386).

3. Плідний, але металодовитий або безталанний письменник, журналіст; борзописець. [Прокоп'єв:] *Я розмовляв учора в Чайченком. Він знов автора статейки. Це дрібний і безталанний писака* (Мик., I, 1957, 222); *Правда минулого в реальному зборожі з нашій сьогоднішній боротьбі і так само пристрасно заперечує всілякі брехливі вигадки буржуазних писак* (Гад. Укр., 26.III.1950, 2); // *заст.* Письменник. *Товариство обзирнуло Петра, як доброго товариша, приятелю, як свого талановитого писаку* (Мирний, I, 1954, 347); [Петро:] *Один зловець прийде мені на прочитання свої вірші й просив сказати, чи буде з його писаки, чи ні* (Сам., II, 1958, 146).

ПІСА́ЛО, а, *с., заст.* **Перо** (для писання). *Він необмінно хотів навчитися писати, а його замкарубві на важкій праці руки не слухались очей та голови і зовсім не туди, куди треби, вели писало* (Гр., II, 1963, 77); *Ярославові стало шкода дівчини, як купав її в бічку кавдру, витирав їй сльози мізною своєю рукою, рукою мужа, що з однаковим спритом тримала меч і писало* (Загреб., Дипо, 1968, 382).

ПІСА́ЛЬНИЙ, а, о. Призначений для писання (у 1 знач.). *Писальний аркуш; Писальний стіл;* // Який уживається для писання. *Скелі з білої писальної крейди кінського яруса виступають на правому березі р. Дінця на висоті 50—60 м у вигляді стрімчаків* (Бот. ж., X, 2, 1953, 48).

ПІСА́ЛЬЦЕ, я, *с.* 1. *заст.* Зменш.-пестл. до **пи́сало**. *Тут терпеливості треба, щоб ту дрібноту* [дітей] *навчити читати, писати, думати, показати, як тримати писальце* (У. Кравч., Вибр., 1958, 366).

2. Інструмент для розмальовування писанок. *Пишуть писанки у Косачі весною. Інструментом для розмальовування служить писальце* (Пар. тв. та отн., 2, 1967, 55).

ПІСА́НИЙ, а, о. 1. Дієпр. пас. вид. від **писа́ти**. *На нову* [столику] *лежали свої нотного паперу.. і ще якісь дрібно писані паперові листки* (Л. Укр., III, 1952, 582); *З коня зіскочив* [козак] *стрімголов І в Спаську вежу увійшов, Тримаючи в руці своїй Богданом писаний сувій* (Бажан, Роки, 1957, 230); *Почали вивчати вище писані пропитки, і всіх, хто там був, оповив праведний гнів на такі нечестивські вчинки* (Гр., Без хліба, 1958, 20); *Будинок у Нагинцях просторий, міщанський, на п'ять покоїв.. Від божниці бог стіни красуються старосвіт-*

ськими, писаними на кипарисі та білому залізі образами (Стельмах, I, 1962, 308); *Катя провідниця,— У високі часто. На столах — водиця.* Писака барвисто *Єкатеріна біла* (Воронько, Коли вирості. крила, 1960, 67); // **пи́сано**, у знач. присудк. сл. *Все буде так, як писано в книжках: Зірчастий сніг, легкий на вітах І голоси самотні у полях* (Рильський, I, 1960, 258).

◇ **Вилами по воді́ пи́сано** *див.* **вила**: **Закон не писа́ний кому, для кого** — не можна або даремно, годі вимагати від кого-небудь дотримання загальноприйнятих норм поведінки. *Дурним закон не писаний!* (Укр. присл., 1955, 256); **Не про нас пи́сано** — призначено для інших. — *Аби ти не був такий темний, то міг би взяти дещо про владик земних... — Сова про сову, а всяк про себе.* — *Ситник усміхався трохи поблажливо,— писано не про нас* (Загреб., Диво, 1968, 540); **На роду́ пи́сано** — те саме, що **На роду́ написано** (*див.* **написа́ний**). *«Ану лиш гуртом заспіваймо, Ген об землю лихобіду! Най буде, що буде, — не двоїмось... Так писано. знать, на роду́»* (Граб., I, 1959, 306).

2. *у знач. прик.* Написаний від руки; рукописний. *Йому марилось: ось маленька світла кімнаточка... стіл з купою книжок на ньому, невеличний каламар, годинник, рукописи, аркуші писані, друковані, білі* (Хотк., I, 1966, 43); *Зважають, що треба похвати хоть майброжні писані речі...* (Л. Укр., III, 1952, 728); // Який записано або надруковано; протилежне **усни́й**. — *Ми забираємо хлопчика! — твердо промовив полковник. — Ось писаний дозвіл* (Донч., VI, 1957, 325); *Устина вдає, що спить, а сама слухає жудре писане слово* (Чорн., Визволення, 1949, 53); // Закріплений, складений на папері у формі документа. *Користування... приміщеннями оформляється писаним договором з керівником будинку* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 95); *Як і всі антрепренери українських театрів, М. К. Садовський тримав трупу чи словом. Писаних умов з актораки тоді не складали* (Минуле укр. театру, 1953, 168); // у знач. ім. **пи́сане**, ного, с. Написаний від руки текст із певним змістом. *Писаного сокирою не вирубаєш* (Укр. присл., 1955, 263).

3. *у знач. прикм.* Прикрашений різьбленням, малюнками або вишивкою. *Щезав* [*хлопець*] *серед веселької юрби, щоб за хвилину звитися з писаною, плескатою ґлякою* (Фр., VIII, 1952, 63); *Прохіть мигнуть по писаному комині, по склі, по вікнах і гасне на покутті* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 22); *Дуже до лиця їй* [*княгині*] *був гуцульський одяг: і сорочка вишивана з устяжками, і киптар писаний, суховолотіє золочений* (Гжицький, Опришки, 1962, 74); // З кольоровими смугами (про тканину). *Хата в Паськів простора, прибрана... Стіни в рушниках, постіль у пишних подушках, писаних рядках* (Горд., II, 1959, 10); *На стежці Розлук юрмились, сюжі на перелітних птахів, люди з писаними торбами за плечима* (Чорн., Пісні., 1958, 49).

4. *у сполуч. із сл.* **вро́да, краса́, краси́ень, краси́ця** *і т. ін.* Надзвичайно красивий, вродливий. *Через що писану вроду та очі руські коси і зеві її блискучий офіцер-аристократ* (Смолич, Мир..., 1958, 71); — *Як настане кінь, з лиця на поляну вийде пастися кінь Добрая, писаної краси* (Шпиг. Іван — мужицький син, 1959. 6); *Чоловік з якоюсь вершковістю любов крутить. Ну, коли б у того чоловіка та жінка була якась кетпаза, то еже бог з ним. А то ж писана краля, хоч з лиця воду пий* (Кучер, Трудна любов, 1960, 334).

◇ **Носи́тися** (**пана́катися** і *т. ін.*) як з писаною торбо́ю — стверджує до кого-, чого-небудь ніби до цінного, важливого. [**О к с е н я а:**] *Та як за таким батьком і не голосить? Це вже все село знає, що він панькався з Єфремом, як з писаною торбою* (Кроп., IV, 1960, 356).

ПИСАНІ́НА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **писа́нка** 1. — *Чого так рано? — зустріла писаніну Гнат, і рука між пальцями заклякла, як тичка в болоті* (Тют., Вир, 1964, 305); — *Та це ще як ми до Мурєша скакали, то я рідко писав. Знаєте, як ми там наступали!.. Не до писаніни було!..* (Гончар, III, 1959, 205); *Цілу ніч писав Харитон. А зранці передав свою писанину кореспондентам* (Б. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 154); // Складання, ведення ділових паперів, звичайно непотрібних або багатослівних. *Вони* [*церковні*] *вигадали працюваць свого апарату... всі непотрібної писаніни і перечеси центр всієї партійної роботи безпосередньо в колгоспні і радгоспні партійні організації* (Ком. Укр., 5, 1960, 50); *Канцелярська писанина.*

2. *зневажл.* Що-небудь написане невправно, незграбно. *Він відсунув свою писанину, трохи соромлячись своєї неправності в письмі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 108); // Малозначний або невдало складений писаний, друкований текст. *Вишуваний у всьому той, хто дозволив вивісити цей шісенітний плакат... Русевич голосно розреготалася: як так уже й важно збагнути, де лежать причини, що породили оцю безглузду писанину* (Шовк., Інженери, 1956, 169); // Слабкий художньо або ідейно шкідливий літературний твір. — *Що це за писанина? Чи не вважаєте ви себе класиком літератури?* (Ле, В сноні.., 1960, 365); *Активну боротьбу проти аполітизму і націоналізму, проти ростлінської писанини в українській літературі в 20-х роках здійснювали члени літературних об'єднань «Плуг», «Гарт»* (Рад. літ-во, 3, 1958, 8); *Якщо навіть не вважати за значні перевесні такої писанини... то все-таки можемо з них* [**віршів**] *вичитати, що ніра автора к наров.. не були у нього вироблена життям,.. її вала йому воля* (Фр., XVI, 1955, 110).

ПИСА́НКА, и. *ж.* Розмальоване великодне куряче або декоративне, звичайно дерев'яне, яйце. *Настав великдень... По службі божій щиро з ним Поцілувалася дівчина. І писанок, і крашанок, Всього Трохиму надвала* (Рудан., Тв., 1959, 63); *А вийняв крашанку, чи, краще, писанку. На ній по білому йшли хавскоси чорні смуги* (Сам., II, 1958, 332); *Писанки — здебільшого в дерева — стали декоративним оздобленням майже в кожній гуцульській хаті* (Хліборіб Укр., 1, 1965, 28); // перен. Про що-небудь приємне, красиве. *Життя— писанка, та шкода, що в материнім череві не засновано доброї школи, щоб життя в пелюшок обома жменями брати* (Ле, Міжгір'я, 1953, 294); *Чимало зусиль витратили жешканці відомого на весь світ села* [**Шевченкове**], *щоб принепарити його, перетворити у справжню писанку* (Чаб., Шляхами.., 1961, 89); // перен. Вродлива дівчина, жінка. *Як Гуцульський привіз з Поділля, привіз і свою писанку-дружку, щоб упершє показати її на люди дорослою, вихованою* (Ле, Україна, 1940, 28); // перен., *зневажл.* Фарбована, розмальована, занадто яскраво обрана жінка, дівчина. — *Невидюю, хто кого перетяже, чи Марія Василинку, чи Василина Марію,— говорили чоловіки,— бач, як убралися! А станом крутить, як чорт перед заутренею. Треба держати бонок далі од цих писанок* (Н.-Лев., II, 1956, 123).

◇ **Як** (**мов, ніче, ніби** і *т. ін.*) **писа́нка**: а) хто-небудь дуже строкатий або яскраво розмальований. *Кінь і труби, де ти оком кинеш... Все більше іх!.. Як писанка лани* (Сос., Поезія.., 1961, 51); *Який чудовий квартух! Гі-боги, наче писанка* (Н.-Лев., II, 1956, 104); б) дуже красивий, гарний (про будову, селище і т. ін.). [**М а р к о:**] *Посвітно, діти, садочок, зацвіте він, то знов буде наше село, моя писанка* (Мороз, П'єси, 1959, 48); *Село на нашій Україні — Неначе писанка*

село, Зеленим гаєм поросло (Шевч., II, 1953, 9); в) гарний на вроду, вродливий (заначайно про жінку, дівчину). — *Приходь, найду тобі дівчину, як писанку* (Стельмах, I, 1962, 119).

ПИСАНКА́Р, я, ч. Той, хто розмальовує писанки. *Сучасні писанкарі, крім вікопомних фарб, вживають різноманітні рослинні барвники* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 64).

ПИСАНКА́РКА, и, ж. Жін. до писанкар. *Навіть найобдарованішого художника вражає багатство творчої фантазії, невичерпність нагадки, дивовижний внутрішній світ майстрині-писанкарок* (Літ. Укр., 1-IV 1969, 2).

ПИСА́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до писанка. *Писанковий орнамент має власний стиль, пристосований відповідно до форми яйця та техніки воскового розпису* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 52).

ПИСА́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. писа́ти. *Він уже навчився од Марти читати, а самотужки й писати вчився: добув у дяка зразок і дотепер працював над ім, поки побужав зов трохи писання* (Гр., I, 1963, 410); *Людина, покладши бланкет на лутку, уся поринула в писання* (Кир., Вибр., 1960, 276); *Процес писання писанок був всі.. в свобідним церемоніалом, до якого вона стала вже дуже пожажа* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 55); // Текст, написаний від руки. *А вперто посилав поштою свої писання до деяких львівських соціалістичних редакцій — але мені просто не відповідали й не повертали рукописів* (Козл., Сонце.., 1957, 94); *Щось давно мене забула Та, кого люблю: Ні писання, ні привітну На любов мою!* (Крим., Вибр., 1965, 288).

Кра́сне пи́сання, заст. — навчальний предмет у початковій школі, мета якого — виробити в учнів чіткий, гарний почерк. *Він [учитель] не сметав ні Анни ні Марії, чому в суботу не були на годині красного писання, і се здивувало всіх дуже* (Ков., Світ., 1960, 106).

2. Літературний, публіцистичний і т. ін. твір або писаний лист. *Він зібрав писання всіх давніших, новіх й найновіших філологів і все, що тільки стосувалось до цієї науки* (Н.-Лев., I, 1956, 376); *Коли ще раз повертаюсь до мови писань Сковороди, то ми побачимо, що й тут під тією мішаниною мовної XVIII століття не раз буде зустрічала.. саме практика — жива, кадінька, непомильна* (Тич., III, 1957, 107); // переві. *мн.* Святий. Твір церковного змісту. *На чолі, перегнувшись, уважно читав святе писання старий Никодим* (Стельмах, II, 1962, 170).

3. зневажл. Те саме, що писанина 2. *Новітніх буржуазних і буржуазно-націоналістичних концепцій в історії боротьби українського народу за Радянську владу властиві всі головні риси фальсифікаторських писань з історії Жовтня* (Ком. Укр., 12, 1967, 86); *Гайдамацькі писання футуристів, їхні реферати не зачепили людських сердець* (Літ. газ., 29.VII 1958, 3).

Писа́ннячко, а, с. Зменш.-пестл. до писа́ння 2. *Ой сів же він при столику, При світлі думає. Писанняченьо дрібненьке, А він за [його] читає* (Федьк., Буковина, 1950, 24); — *Перегляньте, перегляньте архівних.. У нас немає кому доглядати паперовий бруд.. А ви — людина вчена, поворушіть трохи це прадідівське писаннячко; колись якась користь в цього буде* (Донч., II, 1956, 12).

Писа́ночка, и, ж. Зменш.-пестл. до писанка. [Хведоська:] *Цю писаночку попавду біля образів* (Кроп., II, 1958, 24); *Моя мати ця щустіла письмо до мене та й прислала грошей на великдень. Пише: «..Писаночок я тобі сиєсла та й насочку спекла, — тато на пошті пришлє* (Стеф., III, 1954, 61).

Пи́сар, я, ч. 1. заст. Людина, що професійно займалася переписуванням паперів; писець. *Довго я до тебе, Грицю, не писала, Бо не мала часу й писаря не мала* (Щог., Поезії, 1958, 227).

2. Працівник штабної армійської канцелярії. *Брянський запитав дозволу приймати транспорт. Самісінька мелюзга на ходу рукою: — Приймай... Писарі оборжалась пізніше...* (Гончар, III, 1959, 69); *Писар порпався в своїй великезній сумці, де можна було вмістити не лише штабні документи, а при нагоді сховатись і самому щупленькому писареві, дістав звідти загіблені бланки* (Збан., Над Десною, 1951, 40).

Генера́льний писа́р — представник вищої військової адміністрації на Україні XVII—XVIII ст., який очолював генеральну військову канцелярію. *Аж ось і генерального писаря удріщав. Той давно вже їздив по таборі, гамуючи козацтво, тільки од його гамування ще гірш підіймались гоми* (П. Куліш, Вибр., 1969, 157); — *Негоже чинити, писарю,— трохи мирніше мовив Хмельницький, — де ж таке видано, щоб генеральний писар хабарі у нещасливих брав?* (Рибак, Переяс. Рада, 1953, 63).

Писа́рен'ко, а, ч., розм. Син писаря.

Писа́рець, рця, ч. Знежавл. до писар. *Не сховав [Кирило Іванович] ні разу, так що через рік сидів уже на місці помочника столоначальника і кричав на таких, як сам, писарців* (Мирний, I, 1954, 156); *Чи от як позивається: треба написать прошеніє — ідеш до писаря, несеш карбованця. А писарець, користуючись з такої темнота, напиське напише так, щоб воно не помогло, щоб ти й удруге йшов до нього та ще карбованця...* (Кощюб., I, 1955, 451).

Писа́рина, и, ж. Зневажл. до писар. *Пакості не вподобався, Писарині якому, — Ноги збивають, руки спалтують І звезуть до приїзму* (Рудан., Тв., 1956, 41); *Новий дідич — законом приписаного мостиларіїв не держав, а тільки якогось писарину* (Фр., III, 1950, 42).

Писа́рка, и, ж., розм. Дружина писаря. *Уже головиха з писаркою ізділи вдвісі у село до цвинкиварожки* (Мирний, II, 1954, 189); *Нещасна писарка з дітьми мала бога, щоб потримав так [у в'язниці] пішка хоч півроку* (Козл., Ю. Крук, 1957, 507).

Писа́рів, рева, реве. Прикм. до писар; належний писареві. *Ніс був вельми червоний, навіть подекуди синій — жабуть, це з превеликої прихильності писарської до чих моторчів* (Гр., I, 1963, 304); — *Скільки в благочинного грошей в банку? — спитав Леонід Семенович, входячи в писарів двір* (Н.-Лев., IV, 1956, 93).

Писарі́вна, и, ж., розм. Дочка писаря. [Наталка:] *Шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи есть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте...* (Котл., II, 1953, 7).

Писа́рка, и, ж., розм. Дружина писаря. *Побігла [мати] до сусід, і до кумів, і до отаманихи, і до писарки, і до падамарки...* (Ков.-Осн., II, 1956, 129); — *Ну, а отой ваш бриль, як решето — хто одніе до писарки перехопали, поки я тут? — вспромне на Наснюю гострі очі інспектор* (Вас., I, 1959, 224).

Писа́рство, а, с., розм. Заняття, посада писаря. *Пістрака лея-лала [сотник] на всі боки, та в потилицю І вигнав його з хати, і змінив його з писарства* (Ков.-Осн., II, 1956, 224); *І в писарстві, і в крамарстві йому так пощастило, що через десять років він мав уже свою кремницю в повітовому місті* (Гр., Без хліба, 1958, 12).

Писа́рський, а, е. 1. Прикм. до писар. *Коцюбенко, побувавши в бувальцях і попрацювавши трохи свою моральність, швидко постеріг тайку, як можна розжитись на писарській службі* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *До вечора почали бігати і чоловіки й жінки з справами писарськи-*

ми — тому листа прочитати, а тій написати (Гр., II, 1963, 65); // **Належний писарю.** *Він тáке бы сідла, коло пояса ну бинді висіла плянка з йадом, моє старобавній писарський калямар* (Ю. Янов., I, 1954, 283).

2. Власт. **писарю, писарям.** *Червоні кролячі очі видавали лунату душу, єгидні замірк: писарська каверза набрагалася у них з крамарськими хитрощами* (Мирний, III, 1954, 75).

ПИСАРЧÁ, áти, с., розм. Молодий, початкуючий писар. *Писарчата узяли та й списали таку бумагу, щоб судові у чещі постриглись, а його жінку віддати заміж за пана обозного* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *У волості служило писарча, що довідалось якимсь рідичем Зінькові і зазнало колись од його- доброї запомоги* (Гр., II, 1963, 377).

ПИСАРЧÚК, á, ч., розм. 1. Молодий писар. *За столом три писарчуки, згинаються у дугу, скрипіли перами* (Коцюб., I, 1955, 37); *Були такі часи, коли я був паном, тоді я служив у дворі писарчуком під рукою єкиюма* (Стеф., I, 1949, 257).

2. Син писаря.

ПИСАРЧÚНА, и, ж., розм., рідко. Дружина писаря. *Писаря й писарцу можна попросити до себе в гості...,— сказав о. Артемій* (П.-Лев., IV, 1956, 44).

ПИСАРЧУ́НИН, а, в, розм., рідко. Прикм. до писарчук; належний писарчуку. *Сусана Улаєвна довідалась, що до писаря приїхав в гості писарчук брат, Леонід Семенович Панасенко* (Н.-Лев., IV, 1956, 62).

ПИСАРЮВА́ННЯ, я, с., розм. Дія за знач. писарюва́ти. *Пішов у писарі. Високомір'я, низькопоклонство, хабарі!.. Остогидло писарювання мені, вернувся дома* (Тесл., З книги життя, 1949, 73).

ПИСАРЮВА́ТИ, юю, юєш, недок., розм. Бути писарем. — *Та ви добренько пишете!* — *здивувався становий.* — *Навчився, писарюючи колись у волості,— одказав Пищимуха* (Мирний, IV, 1955, 383); *Голосний писар, що вже двадцять і один рік писарює, пробував крізь сито й решето і знав добре, де чим пахне* (Гр., I, 1963, 320); *Гереелик на посаді писаря вивчився справжнім набіганням. З головою закопався він у свої справи і розвів таку канцелярію, ніби писаруванє не в партикальському законі, а в якійсь мирній установі* (Обин., Літ. красуня, 1955, 132).

ПИСА́ТИ, пишу́, пи́шеш, недок. 1. перех. і без додатка. Зображувати рукою на папері або іншому матеріалі графічні знаки (літери, цифри і т. ін.). *Я ще служив тоді у колегії і вчився складу писати, бо був ще хлоп'я по дев'ятнадцятому году* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *А писав* [Йосип] *— куди краще від самого дяка.., папір наче налощеними устелює, літери рівні, круглі* (Мирний, IV, 1955, 35); • **Образно.** *Відочук був ранений. У тій бестолковій стрілянині якась бурна куля зачепила його.— І от писав він тепер кривавий слід за собою* [собою] (Хотк., II, 1966, 290); • **У порівн.** *Висока, рівна, гора, она не йде помеж, а пише* (Черн., Визволземля, 1950, 175); // **Займатися писанням.** *От вона й увійшла в горницю, а горниця довга, та все столи, усе столи, а за столами паничі сидять та все пишуть* (Кв.-Осн., II, 1956, 284); *Всяк живе, працює, дише — Для читав, писар пише* (Перв., Райдуга., 1960, 94); • **У порівн.** *— Та нічого... чекай...— прожебоніла Юзя і, почервонівши до болю, спалахнувсь, немов пишучи* (Л. Укр., III, 1952, 653); // **Відтворювати такі знаки за допомогою спеціального приладдя.** *Писати крейдою; Писати олівцем;* • **Образно.** *Червонобоких яблук округлим Скотинся день, достиглий і тяжкий, І ніч повільним помахом руки Широкі тіні чорним пише вуглем* (Рильський, I, 1960, 258); // **Передавати за допомогою таких знаків слова, текст і т. ін.** *Сапфо щось пише на восковій табличці* (Л. Укр., III, 1952, 722); // **Дотримуватися певного написання.** *Любонь царя повелів: безтрестинку пропускати без запинки, аби вона була писана общерусскою орфографією* (Мирний, V, 1955, 379); // **Володіти письмом якої-небудь мови; уміти відтворювати систему письмових знаків цієї мови.** *Незначайно здавна дитина навчилась у сільській школі читати й писати по-українському, по-польському і по-німецькому* (Коцюб., II, 1957, 27); — **Ви побачили в його** [І. Мічуріна] *переписку.. Іноді читаєш — голова обертом іде. Наука, та ще яка наука! .. І всі йому пишуть російською мовою* (Довж., I, 1958, 448); // **Робити записи музики спеціальними знаками.** *Писати ноти знаки;* • **Образно.** *Співала скрипка рідкісні, скорботні.. Вдивлявся хлопець в даль, що за горами, лугами, де блискавка йому писала пути, з яких вік грав* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 22); // **перен.** Битн кого-небудь. *Кричить* [справник], *біга, моя пісамомыслий. Ярмєнка в пику пише* (Шевч., I, 1963, 305); — *Ні, ні, не знав ще фон-барон Оленчука,— заговорив, ніби сам до себе.— Думав, мабуть, що Оленчукова спина — це йому графська дошка... увесь він щоб по ній шомполами писати...* (Гончар, II, 1959, 412); // **Дотримуватися на письмі певних орфографічних правил, давнього написання.** *Тут треба писати м'який знак. А Рома якій молодець! Пише без помилок* (Коцюб., III, 1956, 408).

Влáсною рукóю писáти (підписáтися і *т. ін.*) *дик.* **влáсний; Вішло писáти — не можна втриматися.** — *Побадакаєш, вип'єш на чарці, потім — по другій, а далі пішло писати — і образ божий загубиш...* (Коцюб., I, 1955, 451).

2. перех., про кого — що, також із спол. що. **Повідомляти про що-небудь письмово або у пресі.** *Прибув вінець з письмом к Латину, Нерайєну привіз новину, Князь Турн йому війну писав* (Котл., I, 1952, 183); — *Яка розумна! Хіба це такої нічого більш і писати, як про твого чоловіка, га?* (Вовчок, I, 1955, 30); — *Ви дасте мені слово, що.. не писатимете про те, що побачите й почуєте тут* (Смолич, I, 1958, 60); // *у що, на що, перех. і без додатка, кому, до кого.* Звертатися до кого-небудь письмово, надсилати комусь листа. *Щось мене забули Шраєт і Шрамченко, я до них писав.., а вони не одповідають* (Коцюб., III, 1956, 335); *Думала про нього і вдень, і вночі, ревниво ховала від рідних його похвальні листівки і майже щодня писала йому у Полтаву, к медичне училище, довжелезні листи* (Дім., І будуть люди, 1964, 21).

3. перех. і без додатка. Складати і записувати якийнебудь текст. *Колись то ще, во время оно, Покійний Нума, римський цар, Тагевський, кроткий государ, Втомившись пишучи закони, Пішов любенько посупать І одпочить* (Шевч., II, 1953, 335); — *Якось помирилась,— перебивав її Терентій,— ти гроші візьмеш під заставу чи напірець писати?* (Стельмах, I, 1962, 310); *Я був весь в полоні любові до чудесного Далекого Сходу і сценарій писав з великим натхненням* (Довж., I, 1958, 26).

4. перех. і неперех. **Займатися літературною діяльністю, бути письменником.** *Леся писала тому, що вона не могла не писати, не могла не сказати своєму народові те, що родилося в її душі* (Крим., Вибр., 1965, 505); *Віта.. пише вірші й оповідання, і весь клас покладов на його великі надії* (Іл., Вел. очі, 1956, 75); // *до чого.* **Вмішувати свої твори в якому-небудь періодичному виданні.** *Леночка іноді писала до нашої газети. Ми в редакції любили одержувати її акуратні нарисочки на папері* (Ю. Янов., II, 1954, 9); *Зібравши великі матеріали про жертві етапки на Поділлі, він єдиному*

пізнього вечора сів писати до центральної газети (Стельмах, II, 1962, 280); // Певним чином будувати письмову розповідь або використовувати який-небудь мовний стиль, якісь особливості мови. *Задля мене вірші, коли що й зробили дотепного, то тільки те, що навчили писати гладенькою, дзвінкою прозою* (Мирний, V, 1955, 377); *Дволо складнув. — Навряд чи зумію* [перекази листа]. *Тут він пише таким спеціальним жаргоном* (Головко, II, 1957, 481).

5. *перех. і без додатка, з кого — кого.* Створювати твір живопису. *Вона обертається раптом до мене, западно постишо якось... — Ви ж не збираєтесь писати завтра з мене етюд!..* (Кошоб., II, 1955, 438); *Тепер він увесь час і сили віддавав автопортретам: писав себе і в мундирі, і в сюртуку і в бльому, і в чорному каптсі-тах* (Тулуб, В отцу..., 1964, 483); *Писав його Лєпіся з фотографії, бо Ничипір відмовився позувати: — Нема часу мені сидіти тут. Івоне, жнива...* (Зар., На... світі, 1967, 326); // *у знач. ім.* писа́нка. Розписувати, прикрашати малюнками, візерунками. *Забрався* [зовиці] *собі у протилу хату та писанки оправляють, що цілий ніст писали* (Кв.-Осн., II, 1956, 227); *Люба мамочко! ...Ми з Уксусом писали писанки і тим справили певний ефект серед товариства* (Л. Укр., V, 1956, 236); * Образно. *Зірки, по-весняному яскравіють, мигають і сріблом пишуть небо* (Ле. Вибр., 1939, 17); // *у знач. ім.* са. в о р о т а. Мазати дьогтем, щоб знеславити дівчину. — *Ось як прибережеш їх та й нам провинишся, що чесним людям пишуть ворота, не забудеш* (П.-Лев., II, 1956, 351).

6. *перех. і без додатка, заст.* Давати кому-небудь ім'я, ріднє прізвище, занотовуючи його в документі. — *Хіба бейстрюк? — Без прізвища.— Запиши, Микадо. У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голай, Так і пиши! — Ні, пугано! — Ну, хіба Бідон! — І це не так. — Стрічай лишень, Пиши Галайдюк* (Шевч., I, 1963, 111); // *у знач.* Зараховувати до якоїсь соціальної групи, угруповання, закладу і т. ін., роблячи відповідний запис. *Писати в армію.*

Пиши (все) пропа́ло — що-небудь новеїм, безповоротно втрачено, не вдалося і т. ін. *Он уже в сільських забрано коні... І не знати хто,— хоч би відає чоловік, де цукають. А то як украли, то вже й пиши — пропало* (Гр., II, 1963, 247); [Старшина:] *За Олексу спечено рака. Бо його не приймуть: він доканає, що пляшкатий. А тільки він вигра цю справу, тоді пиши все пропало* (П.-Карий, I, 1960, 59).

писа́тися, пишу́ся, пи́шешся, *недок.* 1. *перех. і без додатка, перев. в 3-й ос.* Вживатися за існуючими правилами у написанні, на письмі (про літери). *Пишеться не так, як говориться.*

2. *перех., перев. в 3-й ос. мин. ч.* Створюватися (про який-небудь текст, твір і т. ін.).— *Може, почитаємо?— Е, не хочу, дохучило... Що там в тих романах... Не знаю, для кого вони пишуться* (Кошоб., I, 1955, 330); *Осокін знав, чим найкраще можна підкупити своїх працівників редакції. Стаття писалась від імені молодого спеціаліста* (Ткач, Плем'я..., 1961, 195); — *Ви думаєте закон, як дишло: куди повернув, туди й вийшло? Тепер нема такого! Теперішній закон не про нас писався!* (Стельмах, II, 1962, 134).

3. *неперех., безос., перев. із запереч.* Не є, розм. Про наявність натхнення, бажання писати. (І-ша п а п н а:] *У вас чудна натура, ви, наприклад, казали, що вам тут не пишеться, а тим часом ви на лоні природи...* (Л. Укр., II, 1951, 52); *Не знаю, як кому — мені в такій порі, Таких от вечорів завалистих зимових, Найкраще пишеться* (Вирган, В розп. літа, 1959, 169); *Я не хотіла писати, поки не з'ясується з його станом здоров'я. Та й не писалося* (Мур., Сніжна повітря, 1962, 188).

4. *перех., заст., розм.* Значитися, числитися ким-чим-небудь.— *І тепер опошляючі зовуть його* [містечко Опошню] *городом, хоч воно всюди містечком пишеться...* (Мирний, IV, 1955, 372); // Іменувати себе ким-небудь у паперах, документах і т. ін. *Не знать доненко, від чого Той князь наш надпантанський (Чи від плоского чола, чи ума?) Писався князь Поніщанський* (Фр., XIII, 1954, 421); *Потім деякі Стадницькі почали писатися Стадникивськими* (Стельмах, I, 1962, 15); // *у що.* Зараховувати себе до якоїсь соціальної групи, угруповання, закладу, роблячи відповідний запис. — *Тутечки усі люди живуть досить такі, приятні... жалко вам буде їх кидать... — Та ми сиділи на селище прийняті, у земляки пишемось любісінько* (Вовчок, I, 1955, 193); — *Стражники їздили на конях,— розказував Грицько Вересай, — і гомонили, щоб люди писалися в ополчення* (Бурд., О. Вересай, 1959, 6); || ал ь ч и к о: *Усе Поштарівка в колгоспи пишеться. Уже й коні почали зводить* (М. Куліш, П'єси, 1960, 137).

5. Пас. до писа́ти 1, 4—6. *То писався рукою художника разом і обвинувальний акт на вирок фашизмові і наш лист у вічність, до тих, що залишиться жити, хто народиться після нас* (Воз., Гарячі руки, 1960, 34); *Перебування Пушкіна на Україні — це було засвідчення. Але.. поет не тільки залишився поетом, але й незмірно зріс у своїй творчості — адже тут писався «Онєгін»!* (Рильський, X, 1962, 32); *Калевік Рожанович, надівши окуляри, підсів до четвертої сторінки газети «Правда», де містилися політичні відомості з широкого світу, писалися про атомну й водневу бомби, про скорочення армій* (Есен., На Бат. горі, 1960, 29); *Вони козацтво в ту війну на те, що або пан, або пропав, то не кожен писався власним прізвищем* (П. Куліш, Вибр., 1969, 53).

ПИСЕ́МНИЙ, а, е. 1. Виражений за допомогою графічних знаків; написаний. *Серед джерел вивчення історії мови головними є два: писемні пам'ятки й живі народні говірки* (Вісник АН, I, 1971, 69).

2. Призначений для писання, який служить для письма. *Удвох вони йшли до монастиря, до писемної палати, де цінні перписували книги* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 415); *У кімнаті майже порожньо. Великий писемний стіл і шафа з книжками — з одного боку, ложко і столик-шафа для їжі, з другого* (Собко, Любов, 1935, 55).

3. Власт. пам'яткам писемності; книжний (перев. про мову). *Науковий стиль менше за інші піддається впливу розмовної стихії. Він весь час твердо стоїть на позиціях писемного різновиду* (Мовозн., XVIII, 2, 1963, 15); *Писемна мова.*

ПИСЕ́МНІСТЬ, ності, *ж., збірн.* 1. Система графічних знаків, уживаних для писання в якій-небудь мові або групі мов. *Поява писемності в східних слов'ян — предтеча російського, українського та білоруського народів — прикладає на давні історичні часи* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 12).

2. Сукупність писемних, літературних пам'яток якогось часу, якого-небудь народу; письменство. *Древньоруська культура — яскраве самобутнє і багатогранне явище. До якої б сторони її не звернутися — чи до писемності (художня література, історія, публіцистика), чи до мистецтва...,— скрізь створювала Русь залишила свій неповторний і глибокий слід* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 494); *Інтермедії до драми Якуба Гнатовича належать до визначних пам'яток давньої української писемності* (Рад. літ-во, 3, 1962, 60).

ПИСЕ́ЦЬ, сця, *ч.* 1. *іст.* У давній Русі — переписувач і упорядник рукописних книг.

2. *заст.* Писар (у 2 знач.). *Тільки розвиднілось, до хоромів* [воєвід] *прийшли царські мужі: в темних одежах, ..з тлумачами й писцями* (Скл., Святослав, 1959, 138); * У порівн. *Прилабузнився* [Вултан] *до Кирвиди, Як до простеньк писець* (Котл., I, 1952, 207).

ПИСК, у, ч. 1. Високий неголосний звук, який видає яка-небудь жива істота. *Чує Королевич на бузі писк. Виліз на бука і дивиться: у гнізді троє мінятів плачуть* (Казки Буковини.., 1968, 142); *Як гарно в лісі! Лопотіло слух Синичок писк веселий...* (Нех., Чудесний сад, 1962, 115); * Образно. *Під кущем обізвався тихий писк чи то вовдя, чи болотяного куріпка* (Стельмах, Хліб.., 1959, 358); // Плач немовляти. *І чого не було в тому гомоні! І гучна людська гутірка, і жалібний голос пісні, і плач п'яної баби, і писк.. дитини* (Коцюб., I, 1955, 21).

2. *перен.* Тихий звук як вияв певних почуттів (незадоволення, збентеження, болю і т. ін.). *Хто чим понав, то тим лякався. Підпався писк, стогнання, зик, Вора на краю скакав, мов блохи, Кусався, грів, щипав, дубив* (Котл., I, 1952, 238); *На другий день, скоро світ, зібралися звірі до походу. Земля дудніть, галузя тріщить, рев, крик та писк по лісі* (Фр., IV, 1950, 69); *Діти..— числом десять, — знялн писк, хто такий, хто такав, хто хапав мамїе за спідницї і гнвали голови під фартухи* (Смоляк, Мир.., 1958, 10).

ПИСКАВКА, и, ж. Дитяча іграшка, яка утворює пискливі звуки. *При дяцтерї, скарлатині і т. д. заразний чинник може передаватись через дитячі іграшки, особливо ті, що їх діти беруть в рот (свистки, писквжки та ін.)* (Підручник дезинф., 1953, 53).

ПИСКАТИ, ає, с. Дія за знач. писнути. *Скоро весь гін розтяпав гудок. Писканна, верещання, скигління, що злилнсь у Мусн Макара в неймовірний гармідер, повалі вигукн* (Панч, II, 1956, 126).

ПИСКА́ТИ, аю, єш, *недок.* Видавати писк (у 1 знач.). *Десь в вирепі задумлино пискали курочки* (Досв., Вибр., 1959, 411); — *Перепілка! — вигукнули ми одночасно і спинилися над теплим гніздом, в якому пискали нелнкі пташата* (Дюна. На прилах.., 1961, 84); * Образно. *Верстати жертвилися, скигліли, писклн, верещали* (Панч, II, 1956, 125).

ПИСКА́ТИЙ, а, е, *діал.* Сміливий на висловлювання. — *Посидите. Але я певний, що за кілька днів усе в вас видиш. Мені шкода ваш ваших лобів дурних. — Дякуємо за ласку. Але в хлопа лоб залізний і часом можна себе до цього самого розвалити. Рябий тепер скучив на ноги. — Хто це, хто такий писклнтий?* (Козл., Пов. і опов., 1949, 178).

ПИСКІТ, коту, ч. Те саме, що писк. *Писклка зметнула крильцями, з писклтом пурхнула у кущі* (Мушк., День.., 1967, 28); *Сміх знову спалахнув. Спалахнув задоволено, грайливо, перериваючись потаємним, дівочим писклтом* (Бан), На .. дорозі, 1967, 45); * Образно. *Кулі свистіли в повітрі, деякі падали на кам'яний брук, співали тисячі ісюр від удару і з диким писклтом підбивалися вгору* (Фр., VI, 1951, 344).

ПИСКЛЯ́ВИЙ, а, е. Пронизливо-високий, звичайно неголосний та протяжний (про деякі звуки — голос, крик і т. ін.). — *Емене-ее!* — почувся од села такий ж писклявий відповідь (Коцюб., I, 1955, 290); *У третьому дворі тоненький, писклявим голосом не дуже виразно обізвався молодий півник...* (Рябч., Майорошки, 1957, 65); // Який характеризується такими звуками або наявністю таких звуків. *З другої світлиці почувся писклявий плач дитини* (Коцюб., I, 1955, 27); *На палубі писклява дівоча метушня. Чотирнадцятилітки — найстарші між дітьми — дають лад дрібноті* (Ю. Яновський, II, 1958, 58); // Який утворює пронизливо-високі звуки (про предмети). *Писклявий чортик у губах дитячих — Набридна річ* (Рильський, II, 1956, 101); *Рояль хрипить, бісило клацає жовтими іклами клавіатури, і мені здається, що скрипаль сьогодні має намір перемагати свою пискляву скрипку* (Кол., На фронті.., 1959, 143); // Який говорить тонким голосом (перев. про малих дітей). *В гімназії.. у величезному коридорі в купчий наші гімназисте, од вересня восьмокласників до писклявих приготовишок годна* [Павлуша] *приголомшений* (Головко, II, 1957, 264).

ПИСКЛЯ́ВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. писклявий.

ПИСКЛЯ́ВО. Присл. до писклявий. *Розспавшнсь, як чорнозем, свої довгі ноги, він по-жіночому пискляво загерлнкав* (Кол., Терен.., 1959, 36); — *А що, коли б оцей колодязь на перенести туди, на горб,— пискляво внесло пропозицію якесь замурзане хлоп'я* (Головко, I, 1957, 183); * Образно. *Кларнет пискляво тягне краков'яка, Мазурки плине повідь голуба* (Мал., Книга.., 1954, 97).

ПИСКЛЯ́, я́ти, єш, *розм.* Той, хто багато пищить, часто видає пискляві звуки (звичайно про тішеня, малу дитину і т. ін.). *Медвідь відібгався в Вовком у корчі, а Королик і його жінка клетіли до свого дупла, щоби нагодувати своїх писклят* (Фр., IV, 1950, 67); — *Тільки років через п'ять, чи що, так йому обридло вже в господі і в полі, як приборканому степовому птахоу. Сумує та й сумує коза; бо чи статочна так річ — ісповнити козацькую душу жінкою-квочкою та дітьми-писклятами?* (І. Куліш, Вибр., 1969, 96); // *перен., зневажл.* Дуже молода людина. — *Вач, писля, вимізе сяк-так у людн, та вже тепер батько й мужик і матір прибне? На батька прийшов до мене жалітисьі* (Мирний, I, 1954, 162).

ПИСКЛЯ́ВІЙ, а, е. Те саме, що писклявий. *В кузку возгона сварилися. Писклявий, сердитий голос насідав на молодий, несміливий* (Хор., Незакінч. політ., 1960, 139); *Аґітант кваплився, і кожен раз, коли він спинявся, надсилаючи, хлопцям доводилося підбігати на його пискляві покрикування* (Ле, Клен. лист, 1960, 50).

ПИСКЛЯ́ВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. писклявий.

ПИСКЛЯ́ВО. Присл. до писклявий. *Варвара Дормидонтівна затужно, пискляво сплнтувала* (Коз., Листи.., 1967, 191).

ПИСКЛЯ́ТКО, а, с. Зменш.-пестл. до писклят. *Бідна жінка рада йшла в мамки, хоч їй жаль було лишати на чужі руки своє мале писклятко, але що було робити* (Кобр., Вибр., 1954, 86); *Високий, худорлявий, небритий, з гострими рисами обличчя, довгою шиєю і гострим випнутим кадиком, Романюк нагадував Олі неоперене хижацьке писклятко* (Вільде, Сестри.., 1958, 465).

ПИСКНУТИ *дов.* пискнути.

ПИСКНЯ́ВА, **ПИСНЯ́ВА**, и, ж., *діал.* Писк. *Смоктчок Вітя, що лежав во два місяці мовчки у теплих подушках, хоч і озвався саме у той день, коли йому вдалось вродитись, але то був не дитячий крик, а швидше мишача писнява* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 64).

ПИСКОТІТИ, очу́, о́чеш, *недок.* Те саме, що пищати 1, 2. *В старому вітряку пискотіли й шаруділи миші* (Донч., IV, 1957, 208); — *Випливайте наверх, бідні душі! — крикнув Русин, але душі не виплавали, тільки все пискотіли* (Фр., II, 1950, 124).

ПИСКОТНЯ́, і, ж., розм. Те саме, що писк. *Вийшла* [звідунчв дитбудинком] *умита, стюпійка. Голос твердий, як кришт: — Іди сюди, як тебе... Моя розе'язся мишок із голорот: крик, зик, пискотня... — Мишко, сюди! Мишко, кличуть!..* (Вис., II, 1959, 137).

ПИСКОТНЯ́ВА, и, ж., *діал.* Писк. *Їхась злякався того крику, кинувся і заплюся кашлем. Аж Грицько*

оханувсь, почувши ту писклятяву та хрипатяву в дитячих грудях (Мирний, I, 1954, 304).

ПИСКЎ́Н, á, ч., розм. То саме, що **писклй**. *Як пізнє закричить було вартовий, Уздрівши коршака, що в небесах кружляє, — Все птаство злякане в гущавину тікає Від писунів-курчат до пищиводистих зве...* (Мідк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 92).

ПИСКУ́ХА, и, ж., розм. Жін. до **пискýн**.

ПИСКУ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **писклйвий**. *Онукій говорив тоненьким крикливим голосом, неначе пищав якийсь скрипучий жучок або якась писклява комаха* (Н.-Лев., I, 1956, 199); *Багато якоїсь тихої радості набралося у невеликому серці дитини,... щастя гойдало його, і злилася вона ту радість і те щастя своїм писклявим голосочком* (Мирний, I, 1954, 252).

ПИСНУ́ТИ, рідко **ПИСКНУ́ТИ**, ну, неш, док. Однокр. до **писáти**. *Он, писнувши, собака пурхнула* (Мур., Хороші сусіди, 1948, 44); *Рітка, яка до цього непорушно стояла біля дверей, якось по-пташиному писнула, сплеснула в долоні і, мов синиця, випурхнула в кабінету* (Збан., Переджнив'я, 1955, 31); — *Не крала я зроду-віку мого, пані,— одмовляв сичара вже спокійно... — Мовчи!* — писнула пані, наскакуючи (Новчок, I, 1955, 136); — *Гості їдуть!* — гукнула Балабушиха. — *Та ще й в буметами!* — писнула Настя й зачервонілась, як рожа (Н.-Лев., III, 1956, 236); *Нарав Яшко кинувсь і пальцю почав оглядати сопілку. Хванно, аж з острахом, узяв у рот і подув. Сопілка розпачливо писнула й засопла* (Головко, I, 1957, 138); *Пампінда ще раз вилляв найматя, гукнув, ляснув батогом по конях, але, застосовані тактику, колеса тільки жалібно писнули і не ворухнулися з місця* (Стельмах, Хліб..., 1959, 105); *Питаю його: — Чи будете раїй синові або дочці?.. — І не подумаю!— каже. — Як тільки що писне в хаті — з того часу нам цікуні не життя!* (Мирний, III, 1954, 169); *«Юбзарй» слухали з задоволенням, і якщо писк якесь дитинче, то мати так цитьне на нього, що воно враз вщухає...* (Чаб., Шлях ами.., 1961, 54).

◊ **І, ні́ не (хоч би) пйснув (пйснула, пйснуло, пйснувши)**: а) **мовчати, не видаючи ніскем**, крилом і т. ін. *Болю, жалю і т. ін. Невиразна болість пущинцем за пальці; а вона хоч би писнула або скривилася,— тільки загорілася вся, як осінь* (Мирний, III, 1954, 76); *Влайко видержав судом приписану хльосту* [цыганню], *мов поліно, ні не писнувши з болю* (Фр., VI, 1951, 200); б) **вдарити, вбити і т. ін., не даючи можливості подати голос**. *О-о-о-ї якби мені попалась каменюка! Тут би йому і амінь! По голові гарненько б... і не писнуло б!* (Кв.-Осн., II, 1956, 457); [**Слóва**] **не [смíти] пйснуть** — **нíчого не сказати, не вимовити й слова проти кого-небудь**. *Усі .. замовкли. Про архіпереїв нігто вже й слова не писнув* (Н.-Лев., IV, 1956, 72); — *Наустив ерамий від нігото ва хотів так придавити у Батурині старшину, щоб і не писнула* (П. Куліш, Вибр., 1969, 153); [**Гáмушка:**] *Хобім звідси... Хобім, і щоб завтра проти Часника нігто з вос не писнув... Вітати Часника, як би він не лаяв нас, вітати...* (Корн., I, 1955, 335); *Бач, куди гне, ледар пещений! Колись бувало й писнути не сміє, а тепер он як оризгається* (Кучер, Трудна любов, 1960, 255).

ПИСНЎТИ, ну́, нёш, док., перех. і без додатка. Однокр. до **писáти**. — *Се — щоденник,— одказав я. — Тут і прибутки усякі записані.. Іноді думка яка набіжить,— і її писнеш, щоб не забути,— доводжу йому* (Мирний, IV, 1955, 382); *Ви колись обіцялись написати мені про Марка Н., якщо матимете час, то писніть що-небудь* (Сам., II, 1958, 421).

ПИСНЯ́ВА *див.* **пйснява**.

ПИСОК, ска, ч., розм. 1. Те саме, що **обли́ччя** 1. *Солдат з худим пащучим писком проходить, як вежди, не помічаючи господаря* (Панч, В дорозі, 1959, 126); *Батьки навидили Жменяків як приклад для своїх синів, мовляв, Жменяк старий вже сивої два рази по писку, а той стоїв перед ним без слова, як захопаний у землю* (Томч., Жменяки, 1964, 17); // *в вульг.* Потворне, бридке обличчя. — *Ажеж, як. Такий писок один раз побачиш,— глузливо бумав зарав Грищенко, — не скоро забудеш потім. Цур йому!* (Головко, II, 1957, 560).

◊ **Не з пйним** (з **немйтим** і т. ін.) **пйском** — про **кого-небудь, хто бореться не за свою справу**. — *Не з нашим писком! — гордо одказав Василь. — Як йому прохати... — і так як-небудь перебʼємося* (Мирний, IV, 1955, 211); — *Хочеш на зїзляку за такі слова?.. То це недовга річ. Ви тільки глядьте на нього. З немитим писком, а й собі до політики пнеться...* (Жур., Опов., 1956, 180).

2. Те саме, що **мóрда** 1. *Немов якимось чаром тонко на тварину од зелих очей* [Штефана] — *вона помалу заклітала безтйними очима, повернувши писок убік і незайоженою цукрила обома ратицями грязу з лави додолу* (Вас., II, 1959, 8); *Трут уже тайі досить окраяв, але Миколай й досі не знає, навіщо він його палить. Хіба тицькути вовкові в писок?* (Загреб., Щепіт, 1966, 13).

3. *діал.* Рот. *Вже б годни хочу води,— а прекляної води дроговицької до писка не можу наверпуть — і смерть, і солена* [солона], *і густа* (Стеф., III, 1954, 23); — *Чого сопеш? Купуй щось. Хоч би й сую ось мисочку... — Порожня миска не забить писка,— відповів хлопчина* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 184); // Губи тварини. *Ще свої два пищні молоді лошиці, не пас, а пускав їх лише, щоби нюхали траву, бо ж вона була ще занижа і мотнята, щоб їх грубі писки могли її скубати* (Коб., До світа, 1905, 63).

◊ **Затуля́ти (затули́ти, стуля́ти, стули́ти, закри́ти, зажи́ти** і т. ін.) **пйсок (пйска)** кому — те саме, що **Затуля́ти рот (рóти)** кому (*див.* рот). [Канупір:] *Тобто ти такий розумний, що я мушу гроші тебе затуляти писка? Де ж ти його, того розуму, кабрався?* (Кроп., II, 1958, 138); — *Таже говори, Мізьку, чого мовчиш, якби тобі писок замкнув на колодку?!* (Март., Тв., 1954, 190); **Робйти з пйска халáву** — те саме, що **Робйти з губи халáву** (*див.* губа́ 1). — *Чого ти чванишся? Старші, знідні.. Кажу, наймай* [Гафійку], *кажи меш потім. — Е, я такого не люблю. Нащо робити з писка халяву?* (Копюб., II, 1955, 17).

ПИСО́ЧОК, чка, ч. Зменш.-пестл. до **пйсок**. *Лагуни, залиті сонцем, метушилась щасливо дітвора, а бабуні й молоді дівки з різнокольоровими клуночками на руках, що з них визирали рожеві, носкові писочки немовлят, сиділи постаць на лавах, захолені бесідою* (Досв., Вибр., 1959, 388); *На стежці зустрівся їжака, який прямував до висівків і солих кругленьких, немов у поросяти, писочком* (Горн., Красні люди, 1961, 83); *Перебирає* [муха] *своїми дрібними нижками просто до молока. Надибала крапельку. Замочила свій тоненький писочок і вилмає його, знов замочила і знов вилмає...* (Круш., Буденний хліб..., 1960, 30); *Немов поміркували* [форелі] *щось: ще декілька з'їло кидані шматки, але переважна маса не хотіла їх їсти; деякі навіть, ухопивши та спробувавши смаку, викидали їх із писочків назад* (Фр., VI, 1951, 312).

ПИСУ́ЛЬКА, и, ж., розм. Коротенький лист або записка; цидулка. *От гедьь напше Непра: не спить, не їсть ніколи, Важає бачить Її ятебувре* [Петербург] *І, знай, черка писульки до Миколи* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 138); *Голубоньку мою! Я такий радий, що одібрав сьогодні від тебе писульку, що аж поцілував її замість*

тебе (Коцюб., III, 1956, 133); *Семенко писульки нам слав коротеньку, а відвоювався — великого листа від нього Софійка одержала* (Мур., Бук. повість, 1959, 189).

ПИСЦЕ́ВИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **писе́ць** 1.

ПИСЬМА́К, á, ч. 1. *рідко.* **Письменна людина.** *Сопілку здумав карябнуть* [Гарасько]. *Зробив, і як приїхався грати, Хлоп'ята стали набігати і старики к йому ходить. Один із сих, забудь, письмак, Сухий, кривий на праву ногу. Казав: «Молися, хлопче, богу, То будеш ніх веселий так»* (Укр. поети романтика... 1968, 573).

2. *заст.* **Письменник.** *Ті з галицьких письмаків, котрі не могли сидіти зложивши руки, радилися за працю коло свого народу, стали писати для нього книжки* (Драг., І, 1970, 343); // *зневажл.* *Те саме, що* **писа́ка** 3. *— Це й в газетах обсмоють, лихоманять і наїзнуються якісь письмаки* (Н.-Лев., IV, 1956, 268); [Крустя:] *Ет, що там Цельс! Такий собі філософ, письмак, далекий від живого світа* (І. Укр., II, 1951, 401).

ПИСЬМА́ТВО, а, с., *заст.*, *зневажл.* Письменництво.

ПИСЬМА́ЦЬКИЙ, а, е, *заст.*, *зневажл.* Прикм. до **письма́к** 2. *— Танцюристий лист підпав в* [Атта Троль] *Сам висóко так,— як Размер Хист письмацький: чи ж не не гірше Пише він, ніж я танцюю?* (Л. Укр., IV, 1954, 144).

ПИСЬМЕ́НА, мéн, *мн.* 1. **Писемні знаки, літери,** перев. стародавні. *По стінах не картини, не ікони — розвішані там білі скрижалі, а на їх — дрібні, таємничі вірогліфи* [ієрогліфи] *— письмена* (Вас., I, 1959, 337).

2. *заст.* Система графічних знаків, які вживаються для письма; те, що написане за допомогою цих знаків. *Старі архіви треба зберігати, копатися в них, ворушити їхній давній пил і цвіль. На сонце треба витягати ці прадідівські письмена!* (Донч., II, 1956, 11).

ПИСЬМЕ́ННИЙ, а, е. Який уміє читати, писати; грамотний. *Перебралась дівчина у хату до сироти, стала йому за матір, і господарює, і діва; навчила його ласкою всьому доброму і письму, бо ще й письменна була* (Стор., I, 1957, 135); *Трапиця на мужика письменного, і той прочитав* [карточку] (Март., Те., 1954, 187); *Він був письменний по-церковному і в неділю любив урочисто читати псалтир* (Довж., Зач. Десна, 1957, 482); // *у знач. ім.* **письме́нний**, кого, ч.; **письме́нна**, ної, ж. Грамотна людина. *— Десять літ в сухих пустелищах Аралу Ковтав солдатський хліб і піт. — Дивись, я дужав, — ти з письменних! — Та вмію трохи* (Бажен, Роки, 1967, 243).

ПИСЬМЕ́ННИК, а, ч. Той, хто пише художні твори; особа, для якої літературна діяльність є професією. *Були тут адвокати й урядовці,.. декілька журналістів і письменників* (Фр., VI, 1951, 205); *Іван Вишенський є не лише найбільшим українським письменником-полемістом кінця XVI — початку XVII століття, а й одним із найвизначніших діячів усієї давньої української літератури* (Вітч., 1, 1956, 170); *Під Новий рік у клубі письменників відбувався традиційний вечір* (Панч, В дорозі, 1959, 330); // *заст.* Укладач або переписувач книжок. *Наостанку велика, майстерна виведена літера Р давала на здогад, що любонь то був кінець книжці, бо певне там стояло слово Finis, а може й ціле речення «Finis coronat opus», як то було в вечаку у давніх письменників* (Л. Укр., III, 1952, 741).

ПИСЬМЕ́ННИЦТВО, а, с. Літературна діяльність, писання художніх творів. [Кіра:] *Твоя повість мавіть Сумцову підштовхнула на письменницьке* (Собко, П'єси, 1953, 220); *Збираючі й досліджуючи фольклору — О. Кольберг, В. Шухевич, В. Гнатюк та інші — відзначають одну із рис характеру гуцулів — їх хазяйновитість до письменництва* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 58).

ПИСЬМЕ́ННИЦЯ, і, ж. Жін. до **письме́нник**. *Коли б я була письменниця, я могла б написати, що в нього був — ясний костюм, ясне волосся, ясно-сині очі й красивий, горбуватий трохи ніс. Але тому, що я не письменниця,— мені нехарактерно писати про це* (Ю. Янов., II, 1958, 89); *Своєрідність романів революційно-демократичної письменниці Марка Вовчка полягає в тому, що сатирична спрямованість її творів поєднується з прагненням утвердити активне, дійове ставлення до дійсності* (Ред. літ-во, 18, 1955, 82).

ПИСЬМЕ́ННИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **письме́нник**. *Вважали мої львівські приятелі за потрібне відсвяткувати к 1899 р. 25-літній ювілей моєї письменницької діяльності* (Фр., I, 1955, 40); *Письменників називають інженерами людських душ. У цьому визначенні.. розкрита благородну суть письменницької професії* (Донч., VI, 1957, 589); // *Який складається з письменників. Своєю роботою ці письменницькі групи* [«Гарт» і «Плуг»] *не тільки досягли визнання, .. але й перетягли ніби магнітом до себе все, що було ще здорового в старій літературі* (Еллан, II, 1958, 169); *Зустріч письменників з працівниками видавництва «Каменяр» відбувався у Львівській письменницькій організації* (Вітч., 8, 1968, 210); // Власт. **письме́нникові**; яким новинся **відзначатися письме́нник**. *— Я йду в університет, буду педагогом. І якщо... якщо в мене немає письменницького хисту, назавжди залишусь тільки педагогом* (Донч., V, 1957, 248); *Найдужість до слова у сценарії, яка зустрічається ще й досі і символена інерцією старих режисерських тенденцій, по суті, тільки свідчить про недостатність письменницької культури* (Довж., III, 1960, 157).

ПИСЬМЕ́ННІСТЬ, ності, ж. 1. **Уміння читати й писати.** *Всі люди, що жили в ній* [Костівці], *мали такий погляд на книжку та на письменність, мовби то ріг завіз не цуговсвіта* (Гр., I, 1963, 68); *У наш час еталоном освітнього рівня селян стає вже не проста письменність і навіть не початкова освіта, а освіта в обсязі неповної середньої і середньої школи* (Ком. Укр., 4, 1967, 69).

2. *збірн.* Те саме, що **письме́нність**. *Письменність на Русі вийшла й поширилась ще до прийняття християнства* (Іст. СРСР, I, 1957, 50); *Своєї письменності чужі не мали майже до 1930 року* (Веч. Київ, 10.III 1967, 4); *Історія Нового Риму — Східної Римської імперії знала часи, коли в цьому багатстві на людській крові розквітали науки й мистецтва, культура й письменність* (Скл., Святослав, 1959, 144).

ПИСЬМЕ́НСТВО, а, с. 1. Те саме, що **письме́нництво**. *Петро Антонович, хоч сам ніколи й не займався письменством, любив літературу в битності* (М. Оа., Леся, 1960, 11); *Комуністична ідейність, активна участь письменників у житті — ось яка так прекрасно виявилася особливо в дні Великої Вітчизняної війни,— от риси нашого письменства, які характеризують його в першу чергу* (Рильський, III, 1956, 373).

◇ **Красне письме́нство** *див.* **красни́й**.

2. *заст.* Те саме, що **письме́нність** 1. [Хрипко *(кладучи перо):*] *Ху-ух! уморилася!.. Ні, не далось мені це письменство, та й годі! Що я тут написав, а от аж пальців не розведу — натрудив руку* (Мирний, V, 1955, 121); *Він помішався на вятені: він радував, що як письменний Зінько пристане до його, то вони вдвох таке заведуть, що ну! Во ділу, Остапові, тільки письменства й не ставало!* (Гр., II, 1963, 347).

3. Те саме, що **письме́нність** 1. *Письменство виникло*

у слов'ян ще до прийняття християнства (Іст. СРСР, I, 1956, 42).

ПИСЬМО́, а́, с. 1. *тільки одн.* Уміння писати, зображувати графічні знаки; спосіб такого зображення, писання. *Мабуть, з усіх людських відкрить найдивовижнішим є письмо* (Рудь., Остання шабля, 1959, 290); *Болгарія ділилась із Руссю своїм письмом. Вчителі Кирило і Мефодій, буваючи в Києві* (Скл., Святослав, 1959, 131); // Писання як навчальний предмет. *У неї є зошит, і в ньому кожну сторінку розлиновано на рядки — це зошит для письма* (Донч., VI, 1957, 424); // Уміння писати й читати; письменність (у 1 знач.). *Якби її воля, привчилася б і письма: так тяжко-бо невтямно було, щоб дівка та вміла читати* (Кв.-Осн., II, 1956, 312); *Одне лихо гнітило молоду дівочу душу: був дід Йосип, вже сліпий, не знав письма* (Л. Бедрик, Дніпро.., 1951, 14); // *заст.* Орфографія. *Юзя робила вже тільки ті орфографічні помилки у французькому письмі, які робила сама вчителька* (Л. Укр., III, 1952, 662).

На письмі́ — у письмовому вигляді. — *Що ти за дурниці балакаєш? — промовив він* [Осел]. — *Ти цар над усіми звірями? Хто тобі це казав? Мавш то на письмі?* (Фр., IV, 1950, 51); *Вітер сиву тінь переливав Через луги.. і через ліс, Уже вечірнім діткнутий промінням. Усе це довго на письмі виходить І в пам'яті лишило довгий слід* (Рильський, II, 1960, 76).

2. *тільки одн.* Зовнішній вигляд написаного; почерк. *Гарним письмом васіка Оленка.. писує; усяке й здивувалось, що так недавненько ще вона письменною стала* (П. Куліш, Вибр., 1969, 280); *Це був дуже простий шифр: у звичайному листі, написаному поганим письмом, деякі літери писались криво* (Сміл., Садько, 1957, 98).

3. *тільки одн.* Те саме, що **писе́мність** 1. *Ротмістр подивився на пергамент, списаний чорними гачками східного письма, на.. печатку й люто кинув крізь отаманові в очі* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 385); * Образно. *Нахиливши голову, Максим пильно дивиться в глибінь, мов читав книгу. І звичайне письмо заповненого дна нежданно починав прорастати картинами підводного царства* (Стельмах, I, 1962, 434).

△ **Готи́чне письмо́** *див.* **готи́чний** 1.

4. *розм.* Те саме, що **лист** (*див.* **лист** 2). *Прибув вісник з письмом к Латину, Неравісну привіз новину, Князь Тур йому війну писав* (Котл., I, 1952, 183); *Ми довго в морі пропадали, Прийшли в Дар'ю, на якор* [якір] *стали; З Вітаси письма принесли, І всі тихенько зачитали* (Шевч., II, 1963, 97); *Марта, коли Опанас сховав письмо, наче поморозіла надіями сина і пішла до печі рікма та бабуром, щоб дать попоїдувати дітям* (Кос., Новели, 1962, 76).

5. *тільки одн., розм.* Створення літературно-художніх творів. *Маючи матір і любов до письма, він* [імператор Костянтин VII] *написав навіть цілий трактат «Про управління імперією» і ще один трактат «Про народи»* (Скл., Святослав, 1959, 131); // Стиль, манера написання літературно-художніх творів та виготовлення творів мистецтва. *Коли прийшло Вам коректору та уважатому своїм обов'язком зберегти всі особливості Вашого письма* (Коцюб., III, 1956, 261); *Англійці знаємися, ніби їхня художня кінематографія відзначається високою якістю реалістичного письма і що цим вони завдячують саме тому, що їх режисери художньої кінематографії пройшли через документальну кінематографію* (Довж., II, 1960, 220).

6. *тільки одн.* Відтворення музики за допомогою нотних знаків. *В кантаті «Кавказ» Людкевич виявив себе прекрасним знавцем хорового письма* (Мист., 1, 1963, 6).

7. Засоби створення малюнка в живописі. *Нова почесну варту високих китайських ваз, нова потемніші портрети старовинного письма капітан швидко пішов кидру* (Полт., Повість.., 1960, 8); *Користуючись прийомами лубкового письма або малюючи цілком фантастичні сценки з життя неземних істот, художники, насамперед, дбає про найрізноманітніше мистецьке втілення своєї думки* (Пар. тв. та стя.., 3, 1966, 13).

8. *заст.* Писаний або друкований твір; звичайно газета чи журнал. *Отець Сиридон був підзирателем невеличкої, хоть досить багатої на старі книги і письма бібліотеки монастирської* (Фр., VIII, 1952, 136); *Давно вже на Україні відчувається потреба такого письма, як Ви хочете видавати* (Крим., Вибр., 1965, 582).

[Свято́] письмо́ — книги Ветхого і Нового завіту. — *Панотець, посидівши і погомонівши дещо в письмі, пішов додому* (Кв.-Осн., II, 1956, 85); — *Працюй, Іване,— пан казав,— І не вважай на втому: Від бога нам такий закон В його письмі святому* (Сам., I, 1958, 208).

ПИСЬМОВЕ́ЦЬ, вця, ч., *заст.* Письменник. *Про життя талановитого українського письмовця, наказного отамана Війська Чорноморського Якова Герасимовича Кухаренка, маємо дуже мало звісток* (Коцюб., III, 1956, 49); *Яке ж то може бути така література, де в усі письмовці писали однаково?* (Л. Укр., V, 1956, 106).

ПИСЬМО́ВИЙ, в. е. 1. Виражений графічними знаками; **написа́вий**. *Може, спочатку їм видасться підозрілим її бажання. Може, навіть не схочуть з нею говорити на цю тему, а зекспять принести письмовий дозвіл матері, що вона не боронить своїй доці надіти чорненку рясу* (Вільде, Сестри.., 1958, 425); *Письмове повсякчас забрало всього хлопця, може, з п'ятнадцять і зайняло чотири неповних сторінки зошита* (Коз., Листи.., 1967, 208); // Записаний на підтвердження знань з певної галузі. *Перший іспит у нас був письмовий в російській мові* (Донч., Перемога.., 1949, 55); *Письмова робота в математиці.*

2. Який служить або вживається для писання. *О. Артемій покинув пластання недопитого чаю, кинувся до письмового стола, вхопив листок паперу і написав до писаря коротеньку записку* (Н.-Лев., IV, 1956, 146); *На моєму столі, потягнувши книги й письмове приладдя, він виставляє дюжину.. банок з медом, сметаною, варенням* (Логв., Давні рани, 1961, 39).

ПИСЬМО́ВНИК, а, ч., *заст.* Збірник зразків для листування. [**Ма́руся:**] *Пася мені вчора про неї так сказав: «Знаєш, Марусю, Катя, звичайно, пещлкая особа, але листи пише кляклі. А я йому й кажу: «Що ж, Васю, може, у неї письмовник є...»* (Корн., II, 1955, 57); *У давнину в нас були вельми популярні, а в деяких країнах видаються й нині так звані письмовники. В них можна було знайти зразки листів мало не на всі випадки життя* (Наука.., 9, 1970, 61); // У XVIII ст.—довідник для самоосвіти з мови і літератури.

ПИСЬМО́ВНО. Те саме, що **письмо́во**. *Деяке з перших його благонадійників просив письмовно всіх подвладних кинути до нього увагу й поглядати* (Ю. Янов., II, 1954, 58).

ПИСЬМО́ВО. Присл. до **письмо́вий** 1.

ПИСЬМОВОДИ́ТЕЛЬ, я, ч., *заст.* Службовець, обов'язком якого було ведення канцелярських справ; діловод. *Пак письмоводитель прийшов.. з папером в руці і дав засло, щоб мовчали* (Свидн., Любораїцькі, 1955, 91); — *Справді, Якове, чого б тобі не піти зараз в учителі? Або, ще краще, письмоводителем до пристав*

ва? .. Робота чиста і чинів можна досягнути (Стельмах, І, 1962, 315).

ПИСЬМОВОДСТВО, а, *с., заст.* Те саме, що діловодство.

ПИТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який виражає питання або вживається для його вираження. *На письмі закінчені висловлювання-фрази відділяються крапкою, знаком оклику, знаком питання. Ці розділові знаки відповідають стверджуючій, окличній, питальній інтонаціям* (Худ. чит., 1955, 115); *Питальні займенники не позначають якихось осіб, предметів, ясиц, ознак, а тільки вказують, що вони повинні бути названі і сполучуються співсвідмника назвати їх* (Сучасна укр. літ. мова, II, 1969, 271).

ПИТА́ЛЬНИК, а, ч. Перелік питань з якої-небудь наукової теми, в певної навчальної дисципліни. *До серйозних досягнень науки* [діалектології], *на жаль, поки що не можна віднести того важливого, що стосується укладання відповідних питальників* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 83).

ПИТА́ЛЬНО. Присл. до пита́льний. *Взяла* [Усенкова] *дівчинку за плечі і .. питально заглянула в очі* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 300).

ПИТА́ННЯ, я, с. Дисп. пос. мин. ч. до пита́ти. *Параска, всміхаючись, визирнула голову крізь двері. — Вже пани встали і убираються,— сказала вона в не питання* (Фр., III, 1950, 435); *// питано, безос. присудк. сл.* [Ключар:] *Тепер і ви збираєтеся. На допит вас казано привести. Та не всіх. Руфин в Пріскіллою той застануться. Їх питано* (Л. Укр., II, 1951, 503).

ПИТА́ННЯ, я, с. 1. Звертання до кого-небудь, яке потребує відповіді, роз'яснення і т. ін. — *Невже пан ви й справді пили з нею чай в гостях? — не втерпіла зацікавлена Галецька, і те питання якось висловлювало в неї в рота недобрячить* (В.-Дев., IV, 1956, 293); *Ми, збившись у гурт, намагались відповісти Жаві на її запити і самі засипали її питаннями* (Дов., Вибр., 1959, 159).

△ **Знак пита́ння** — розділовий знак, який застосовується на письмі для вираження запитання, сумніву, вагання. *На письмі закінчені висловлювання — фрази відділяються крапкою, знаком оклику, знаком питання* (Худ. чит., 1955, 115); • *У порівн.* *Це дозовані до дзвінка, стежка знемагалася знаком питання, бо треба було обминути вишню Гурія Андріяновича і розвитий навколо неї квітничок* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 51); **Риторичне пита́ння** *спец.* риторичний.

◇ **Загостри́ти (загостри́ть) пита́ння** *див.* загостри́ти; **Задава́ти (зада́ти) пита́ння** *див.* задава́ти; **Підніма́ти (підня́ти) пита́ння** *див.* підніма́ти; **Ста́вити пита́ння (руба)** *див.* ста́вити; **Що за пита́нки!** — цілком зрозуміло; саме так. *Чи правда, що простий селянин.. може в Радянському Союзі стати депутатом парламенту? Що за питання! Звичайно, правда!* (Гончар, III, 1959, 221).

2. *яке, про кого — що.* Положення, справа, предмет, які вимагають розв'язання, обговорення, уваги і т. ін. *Коли вже зачепили всі питання Про бога й про посмертне прожиття, То й я вам думку висловлю свою* (Л. Укр., I, 1951, 98); *Немало складних питань ставило життя перед колгоспним парторгом день у день* (Жур., Дорога.., 1948, 163); *Питання про красу в кожному соціалістичному радянському мистецтві треба порушити і про нього слід говорити* (Довж., III, 1960, 214); *Радити Вам, які саме книжки перекладати — не почуваюся на сили, бо це питання велике! вагу* (Коцюб., III, 1956, 121); *— О, це питання складне, над ним я саме роздумую в ці дні* (Гончар, Тронка, 1963, 118).

Жіноче пита́ння *див.* жіно́чий.

◇ **Болюче пита́ння** *див.* болю́чий; **Го́стре пита́ння** *див.* го́стрий.

3. *чого.* Справа або обставина, що стосується чого-небудь або залежить від чогось. *Хіть канала мандрувати, Аж молодая чуття; Годі ум бавитувати Над питаннями життя* (Граб., I, 1959, 193); *— Виявилося нас французами — питання дніб. — А що нам з того визнання? Яка користь?* (Головко, II, 1957, 483).

Пита́ння життя́ і сме́рті — те, від чого залежить існування. *В переламних хвилях, затаївши віддих, дивилася на ту борбу [боротьбу] корчма. Бо то не борба була, а питання життя й смерті. Хтось має гинути цієї* (Хотк., II, 1966, 200).

ПИТА́ННЯЧКО, а, с. Змепш.-пестл. до пита́ння. *Давно вже хотів він признатись, що женаний.. З тією думкою прийшов він до неї; вона його дожидає, кинулася до його, своїм питанняччком зитком не дала йому вимовити слова* (Вовчок, I, 1955, 151); *Мавруся лиш хитала заперечливо головкой. Коли уявляла собі ті поганій, котрими її спітнять, суди-пересуди та переговори попадь та попівен повітових, усі ото маленькі шпигливі питаннячка, невинно-ядовиті уваги, усмішечки, словечка* (Хотк., II, 1966, 170); [Учительський:] *Коли у тебе партбюро? Сьогодні? Дуже добре. У мене в питанняччко, розібрати одну справу треба* (Корн., II, 1955, 62).

ПИТА́ТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *кого — чого, в кого, також із додатковим реченням і без додатка.* Звертатися до кого-небудь з запитанням, бажаючи дізнатися про щось, з'ясувати що-небудь; ставити питання (у 1 знач.). *Один у другого питали, Нащо нас жати привела? Чи для добра? чи то для зла? Нащо жневе? Чого бажаєм? І, не дознавшись, ужинали* (Шевч., II, 1963, 57); *Замовк Чіпка — дух притаїв.. Трохи згодом питав батіг: — Ви казали, бабусю, що бог нас хлібом годує?* (Мирний, І, 1949, 145); [Пугу:] *Наше начальнику, питайте ви свою жінку* (Фр., IX, 1952, 405); *Любі мої! Питала я скрізь листів, і в Греції, і в Неаполі, і в Палермо, але ніде нічого не отримала* (Л. Укр., V, 1956, 412); *Він, певне, був дуже цікавий знавця, хто зна, але не ганився питати* (Дов., Вибр., 1959, 85); *// Викликати учня відповіді урок, завдання. — Дора! — Дора стояв на порозі, сірий і незграбний, у своїх довгих, аж до підлоги, гімназичних штанах, а батько дивився на його ноги. — Тебе сьогодні питали? —З географії я'ять* (Коцюб., II, 1955, 367); *// перен., у сполуч. із сл. очі, погляд і т. ін.* Поглядом виражати питання; дивитися запитально. *Очевидячки, вона збилася з дороги, заблудилася.. Що робити? — немов питав у кожнісінь її блукаючий погляд* (Коцюб., I, 1955, 362); *І у полюс туманний смузі губився втрут довгий спи.. «Чи завойовники, чи друзі?» — питали очі козаків* (Сос., I, 1957, 440).

Пита́ти себе́: а) в думках, рідше вголос, звертатися із запитанням до себе. *Тарас стояв між вогнями і, роздивляючись на всі боки, питав себе: — Андрій .. Хм.. Куди б це подівся Андрій?* (Довж., I, 1958, 257); б) ставити риторичне запитання. *В така поезія Верлена, Де пють себе питає сам У сірокму кляті: Шаленій! Що зробив ти із своїм життям?* (Рильський, Голосіївь, 1959, 11).

◇ **[І] не пита́й (не пита́йте)** — не сподівайся на щонебудь хороше, позитивне. *Озиме увесні через засуху не сходило. Видно,.. що коли не помилує господь милосердний, то не буде з нього пуття. А хронінь й не питай!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 124); *— Ви худи ж так рано вібрались? — І не питайте, пане, біда: від полісовщиків тікаємо, — покуро прогунів Левко* (Стельмах, I, 1962, 77).

2. *про кого — що і без додатка, розм. за кого — що, об чім.* Розпитувати, довідуватися про кого-, що-небудь. *Дехто з людей бачив, що в села Петро їхав з дітьми, а до села вернувся сам, без дітей. Почали питати, він ані словечка не сказав...* (Хотк., I, 1966, 72); *В степу, як і в морі, зустрівши людину, не питають, чого вона тут і звідки* (Гончар, II, 1959, 30); [Андрій:] *Коли хто питатиме про мене, скажете, що я на параді* (Мороз, II'ея, 1959, 264); — *Та ви чого мене за кацапу питаєте? — посуворшав Сергій і насупив брови. — Ви мені дайте хліба в рот* (Тют., Вир, 1964, 141); // *перен.* Намагатися дізнатися про свої майбутнє, про щось невідоме ворожінням, обрядами і т. ін. *В колах суджених питали [дівчата]. У затих вікон підслухали* (Котл., I, 1952, 153); *То ліхо — попереду знати, Що нам в світі зустрінеться... Не знайте, дівчата! Не питайте свою долю...* (Шевч., I, 1963, 56).

Пита́ти на здоро́в'я *див.* здоро́в'я.

◇ **Пита́ти бро́ду** *див.* брід; **Пита́ти стрічного і поперечного** — розпитувати всіх, багатьох про кого-, що-небудь. [Кінґу:] *Я тебе шукав, моя голубко, увесь світ єхайв, шукаючи. Усю Задніпрянську сторону з'їздив, стрічного і поперечного питав — чи не бачили де, не чули. І от де привів господь тебе зустріти* (Мирний, V, 1955, 83).

3. *кого, що, чого, також із додатковим реченням.* Звертатися до кого-небудь з проханням про одержання чогось, за якимось припадком і т. ін. *Спочила коло святої Лаври, та й пішла собі місця питати* (Вовчок, I, 1955, 14); // Звертатися до кого-небудь за порадою, дозволом, згодою і т. ін. *Пархоме, не мудруй! ворожки не питай, Як довгий вік прокоротаєш* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 84); *Хочеться мені в людей поради питати, бо сама я нічім не можу дати собі ради* (Н.-Лев., III, 1956, 271); [Назар:] *Коли вараз ми не вирішимо долю Чорноморського флоту, то завтра нас питати не будуть* (Корн., I, 1955, 26); // **Вимагати виконання, потримання чого-небудь.** — *От,— кривив пан,— який собор! Аби я в двора, то й не питай роботи!* (Вовчок, I, 1955, 264); — *Були раніше і в мене примахи,— ви дали гаркушу,— але батько, спасібі їм, навчили, як треба ярмаркувати. Тепер я держу лінію не на мужиків, а більше на двчат та на підлітків... Набираши їх за півціни, а роботу питаєш, як з дорослого мужика* (Гончар, I, 1959, 32).

4. Вимагати відповідальності за дії, вчинки і т. ін. — *Устрягнув,— насупившись, мурмотів він.— Один встрягнув, а в десятьох спитають... — Не ти ж його накоював,— заспокоїла мачуха.— Батько — герой, тай з нього питають* (Гончар, Тронка, 1963, 172); *Слід суворо питати з працівників, котрі прикрашають параграфом розпорядження там, де необхідно виявити якщо критичну турботливість* (Веч. Київ, 18.III 1966, 4).

◇ **Пита́ти ро́зуму** *в кого* — сподіватися на розумні вчинки, розсудливість і т. ін. *Одважилось [щеня] вгамувать Шматок м'яса, щоб не кортіло. Лев бачить, що воно зробило, Та змилосердився — мовчить, Бо у щенят Якого розуму питать?..* (Гл., Вибр., 1951, 30).

ПИТА́ТИСЯ, аю́ся, а́єшся, *недок.* 1. *кого—чого, про кого — що, розм. за кого — що, також без додатка.* Те саме, що **пита́ти** 1—3. *Питаються люди — який в мене жилий. Який? Розказати не вмію* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 236); *Мати вже ніби й забула, що питалася — і не раз відповіді* (Головко, II, 1957, 362); — *Знаю, що усюди будуть питатись про вашу жінку: відкіля вона і хто така є?* (Кв.-Осн., II, 1956, 338); *Сердечно Вам вдячну, що питаєтеся за мою жінку. Вона здорова* (Стеф., III, 1954, 153); *Ось вона в бібліотеці. Не питаючись книжки, сіла вона край стола* (Л. Укр., III, 1952, 531); *Щоб жить — ні в кого права не питають* (Тич., II, 1957, 161); // Намагатися довідатися про що-небудь (поглядом, рухами і т. ін.). *Мати стара потурбувалася, чи не хворіють яка вихідається.. Вірна дружина очима любими питалася його* (Вовчок, I, 1955, 355).

Пита́тися на здоро́в'я *див.* здоро́в'я.

2. *кого—чого, у кого.* Звертатися до кого-небудь за дозволом, згодою і т. ін. зробити щось. *На людській полі ростуть панські дуби. Мужик іде та й рубає, нікого не питаючись, наче своє* (Коцюб., I, 1955, 462); — *Та повчи мені батька! Він знає, що робить! — в голосі Гната обізвалась переторова. — Ви все знаєте. А в дівки ж тебе питалися?* (Стельмах, I, 1962, 533); *З'являється зіддись Денис Блаженко і, браво клацнувши каблуками, питається дозволу гвардії старшого лейтенанта вернутись до кого* (Гончар, III, 1959, 85).

ПИТА́ЮЧИЙ, а, е, рідко. Дієпр. акт. тев. ч. до **пита́ти**: // у знач. прикм. *Він усе їхав та співав. Об тім самім співалося у його сумирній, питаючій пісні* (Вовчок, I, 1955, 349); *Ядзя глянула на нього таким питаючим і холодним поглядом, що лікаря мовби хто обілляв зимною водою* (Кобр., Вибр., 1954, 94).

ПИТВО́, а́, *с.* 1. Те, що п'ють; напій. *Приносила [Нюся] дівчину випити гарячого молока, розболтаного з медом та маслом. З невеликим питво Ганні не спобадалося* (Коз., Сальвія, 1959, 225); *Для поповнення запасів питва [космонавтам] пропонується конденсація водяної пари атмосфери кабіни* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 5); // Спеціально виготовлений напій для частування, запивання їжі і т. ін., звичайно хмільний. *Скоро вже стояла перед кожним грьяпкая посудина і всі взяли до рук те вогнисте люцинерове питво* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 359); *Подала пачений ріг Ханша юнаку Давді, Та тричинки у питво У медове налила* (Перв., З глибин, 1956, 255); // За народними повір'ями — трунок, яким намагаються привернути кохання, причарувати кого-небудь. *Залишила Віра бабі карбованці, напувала Прохора отим питвом чарівним, потай підмішуючи його в страву* (Шиян, Балацда, 1957, 177).

2. Те саме, що **пи́тта** 1. *Прожп наче ніч темна ходить, і вже тоді .. ні питва, ні до розмови* (Вовчок, Вибр., 1946, 137); *Жив* [Жеребйло] *ще за рахунок тих колишніх запасів жиру, що зібрався в його великім і могутнім колись тілі внаслідок багаторічного їда* [їди] *й питва, в якому не знав міри* (Загреб., День.., 1964, 23).

ПИТЕЛЬ, тля, *ч., заст.* Млин, на якому змелюють біле борошно особливим помолом. *Втайку в сіни,— в сінях млин: .. борошно сиплеться з-під каміння в бігу шовкову торбу, і тут заразом мелеться і борошно просіюється. Виходить щось схоже на питлювання борошна, ніби вмолоте в питлі* (Н.-Лев., II, 1956, 411); *Інженера, який пішов оглядати роботи на пилі, що він його будував, збито каменем, як завалилася одна стіна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 64); // Пристрій у такому млині, що відсіває борошно. *Піду я да млина — Що ся в млині діє? Вода калюв обертає, Питель муку сіє* (Чуб., V, 1874, 1181); *Мала Ольга дрібненько стукотіла палинкою по вікні кріска, гей би питель тріскотів у млині* (Кобр., Вибр., 1954, 147); // Борошно, змелене в такому млині.

ПИТЕ́ЦЬ, тця, *ч.* Той, хто постійно п'є спиртні напої, може випити багато хмільного. *На хрестинах він* [черпець] *гуляв, Добре п'є, питець завзятий, А при чарочці то й пісню Гарно вмів вспівати* (Сам., I, 1958, 256); — *Хе! Видно зразу, що ти початківець! — засміявся досвідчений питець* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 137).

Пи́ти, п'ю, п'єш, *недок.* 1. *перех. і без додатка.* Ковтати яку-небудь рідину для вгамування спраги. *Не дай, боже, Такого дожити, Не дай, боже, в бавовно І пить попросити* (Шевч., I, 1963, 229); *Прихо́дить Уля́ка. — Де ти була?.. — заспівує в вічі, питає секретарша... — В кухню ходила... води пити...* (**Мирний**, I, 1949, 201); *Огей маленькими ковтками п'є чай і розглядає в скляниці незграбний відбиток свого обличчя* (Досв., Вибр., 1959, 207); *Вуста запеклися, і вона мусила помочити їх у воді, щоб розмовляти. Пила довго, невситимо, не переводячи подиху* (Тют., Вир, 1964, 428); // Ковтати порошки, пігулки, звичайно запиваючи їх водою. *Батько пив пірамідон* (Є. Кравч., Квіти..., 1959, 181); // *перен.* Викльовувати молоде зерно (про птахів). — *Невже ж се не сріт, коли та [голуб] но полю літає і зерно з поля, свіже постяне, видзьобуєш, і пшеницю з колосся п'єш* (Фр., IV, 1950, 31); *Горобці цілими зграями сідають на соняшники і п'ють насіння* (Коп., Як вони..., 1961, 61).

◇ **Жа́ба пить дасть** *див.* **жа́ба**; **І́сте і пи́ти, пи́ти** — споживати необхідні для існування їжу й питво. *Нема що їсти, нема пити, немає й роду, щоб поговорити* (Укр., присл., 1963, 58); *Дидина тяжко зажурилась. Ввесь день не їла, не пила* (Котл., I, 1952, 84); **Пи́ти кров** *див.* **кров**; **Хоч з лиця во́ду пи́ти (пий)** *див.* **вода**; **Як пи́ти да́ти** — каменюку, обов'язкового. — *От історія! — вдруге говорить сам до себе Трохименко. — Таки матиму догану — як пить дать — матиму* (Кос., Новели, 1962, 127).

2. *перех. і без додатка.* Вживати спиртне; проводити час за питтям горілки. **вина** і т. ін. — *Ой, нап'яли козаченьки Червоний намет Та й п'ють вони горілочку Ще й солодкий мед* (Укр.. думи..., 1955, 71); *Старий Нагм випив чарку горілки перед обідом, а Василь не став, бо, каже, ще не починав її пити* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); // Бути п'янницею; пияти. — *Ти ви не знали його вдачі, що він п'є? — Ой, чому ні! Казали мені люди, вже по заручинах, що бачили його в місті п'яного* (Л. Укр., III, 1952, 469); *Жив* [вчитель] *самотньо, відчував невлаштованість у житті і не міг утриматись від свого давнього ґріха — пив* (Дор., Не повторю..., 1968, 140).

◇ **Бу́дьмо (бу́дьте) здоро́ві [пивши]** *див.* **здоро́вий**; **Пи́ти гірку́ [чашу]** (гірко́ї) *див.* **гірки́й**; **Пи́ти до дна́** — випивати повну чарку спиртного. — *Пий, куме, до дна, бо на дні молоді дні!* (Вовчок, VI, 1956, 262); *Павло цілує Катрю, вже потихцюючись на ногах, а Катря і не стаяне його, владно зукає, щоб пив до дна, бо весіля раз на віку буває* (Кучер, Трудна любов, 1960, 213); **Пи́ти зано́ем** — вживати багато спиртного; бути п'яницею, алкоголіком; **Пи́ти змі́ркуючи (змі́ркуючу)** *див.* **змі́ркувати**; **Пи́ти без про́сипу** *див.* **про́сип**; **Пи́ти й гуля́ти; Пи́ти. гуля́ти** — розважаючись, проводити час за випивкою; бенкетувати. *То був не молодий Микола, з тонким станом, з парубочим веселим лицем; то був бурлака, що був вміє пити й гуляти хоч весь день* (Н.-Лев., II, 1956, 210); **Пи́ти до (за) кого** — випивати вино, горілку і т. ін. за чиє-небудь здоров'я, звертаючися до когось, або за щось. *Матря взяла чарку й сказала очима на гостей, не знаючи, до кого пити. — Пийте до куми Явдохи,— обізвалася Софія* (Коцюб., I, 1955, 44); — *Ти вже що собі надумав?— в тривозі в голосі спитала Ганна Федорівна. — Не до тебе п'ють, не кажи здоров,— серйозно каже Кандиба. — Роби свою діло...* (Добр., Тече річка..., 1961, 270); [**Н е м и р л и ч:**] *П'ю за цей ранок, що свіжий і красний* (Дмит., Навіки разом, 1950, 79); **Пи́ти могори́ч** — те саме, що **Запива́ти могори́ч** *див.* **запива́ти**. *На столі стояла горілка: декотрі бурлаки пили могорич і частували бурлачок* (Н.-Лев., II, 1956, 201); **Пи́ти [на] брудершафт** *див.* **брудершафт**.

3. *перех.* Убирати, всмоктувати в себе вологу (про рослини, поля і т. ін.). *Хо сидить посеред галявки, а навкруги його пануе мертва, прикра тишина.. Рослини бояться навіть тягти сік з землі, пити холодну росу* (Коцюб., I, 1955, 149); *Вночі хороший дощ ясний Послав нам щедро благословіння.., О, як пили поля жагучі Вологу свіжу і живу!* (Рильський, II, 1960, 312).

◇ **Пи́ти очи́ма** — жадібно убирати в себе зорові враження. *Горить, міниться на очах сині, зелені, бузкові, оранжеві і бурштинові леткі осяйні хмарини. І стоїть на крутих скіфських, п'яних очима ту красу, кремезна дівчина* (Коз., Сальвія, 1959, 5); **Пи́ти ра́дість** — зазнавати почуття радощів. *Я п'ю невимовну радість буття* (Мик., II, 1957, 66); *Біля них, чужих дітей хороших, навчаєсь я радість пити в юнь, навчаєсь тримати зошит* (Дор., Три богатирі, 1959, 38).

Пи́тимий, а, е, *заст.* Рідний; питомий. *Бачу, що мені недобре тут буде! Де ж таки хто чував, щоб витина так незвичайно з питимою своєю матінкою виводиться?* (Вовчок, I, 1955, 15); *Не вмирає дідусь той, хоч і нудив світом, бо судила доля, що умре тоді лиш, коли край питимий він побачить вільним, дужим та щасливим* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 177).

Пи́тися, п'ється, *недок., безос.* 1. Мати бажання, схильність пити (які-небудь напої). *Де їсться смачно, там і п'ється, Од землянів я так чував* (Котл., I, 1952, 205); — *Риба без води, а чоловік без землі вине,— уперше Кулик по-письменному. — Еге-же, ге-ге... А коли так, пий, поки п'ється, гуляй, поки гуляється!* (Мирний, I, 1949, 258); *В обох містах, угорському і австрійському, грали циганські оркестри, сяяли вікна кафе і ресторанів, там співалося і пилося* (Гашек, Пригоди... Швейка, перекл. Масляка, 1958, 300).

◇ **Не до тебе п'ється** — не до тебе звертаються. — *Чого ж ти мовчиш, неначе не до тебе п'ється? — говорила Павронька до мужа. — Бо таки не до мене...*— обізвався Павроньків (Н.-Лев., V, 1966, 305).

2. Пас. до **пи́ти**. *Ой не п'ється горілочка, Не п'ються й меди* (Шевч., II, 1953, 123).

Пи́тки, *песта.* Те саме, що **пи́тоньки**. — *Що, хоті, і ви пізнали старого? — Чого вам? питки?* (Морч., I, 1958, 149); *Весело вам, дітки, В горницях просторих, Істоньки чи питки — Всього є в коморах* (Граб., I, 1959, 138).

Пи́тливий, а, е, *рідко.* Допитливий. *Батько подивився на дочку довгим питливим поглядом* (Н.-Лев., IV, 1955, 182); *Вона* [партія] *- в нових мірях розлилась, В народів дружбі вікопій, Вона — в очах дітей питливих При карті веселіту нові* (Рильський, III, 1961, 138).

Пи́тливо, *рідко.* Присл. до **пи́тливий**. — *Гамна Йосипина! Раз хоч на віку! — прасить, сніданка питливо дивлячись, Власов* (Мирний, IV, 1955, 147); *Людина у вузькому пальті і чоботях питливо зирила за освітленими вікнами* (Панч, На калиш. мості, 1965, 177).

Пи́тлівка, и, ж. Те саме, що **пи́тьовданка**.

Пи́тлювання, я, с. Дія за знач. **питлюва́ти**.

Пи́тлюва́ти, бю, бєш, *недок.* Молоти і просівати борошно особливого, дрібного помолу. *Пригнала попадя до млина питлювати* (Україна..., 1, 1960, 120); * Образно. — *Ти питлюєш кашок, як у млині...* (Стеф., I, 1949, 212).

Пи́тлюва́тися, юється, *недок.* Пас. до **пи́тлюва́ти**.

Пи́тльо́ваний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пи́тлюва́ти**; // у знач. прикм. *Зате ж і Боруг не знає міри своїм витребенькам, де було шис. Давай йому і нового горшка,*

і свіжих ягід, і меду, і коржів з питльованого борошна (Н.-Лев., І, 1956, 141).

ПИТЛЬО́ВАНКА, и, ж. Питльоване борошно.

ПИТНИ́Й, я́, е́. 1. Придатний для пиття (у 1 знач.). *Я у порожню пляшку з-під коньяку напхав трохи питної води* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 476); // **Призначений для пиття.** — *Не відстрелюй треба пити з чистим глечиком по воду.. і сказати крииці: «Добрий день тобі, криниче Гордана, ім'я тобі гляна. Маєш ти в собі три джерела: одне питне, друге медне* [медово], *а третє молочне»* (Стельмах, II, 1962, 79).

2. Прикм. до **пи́тво** 1. — *Я б оце напився питного меду-липцю! Я таки зроду ласунка: люблю солоденьке* (Н.-Лев., І, 1956, 601); // у знач. ім. **пи́тне**, ного, с. Те, що виготовлене для пиття: напій. *Другого дня приїхали у Веприк кілька возів з іспьоном та питним* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 500).

ПИТОМИ́Й[1], а, е. Стос. до вимірювання тіл, явищ відносно чого-небудь. *Металеві сплави мають значно більший питомий опір, ніж чисті метали, з яких складаються ці сплави* (Курс фізики, III, 1956, 74); *За рахунок високої питомої потужності «Фіат-124» розвиває швидкість близько 144 кілометрів на годину* (Наука.., 3, 1967, 27).

◇ **Пито́ма вага́** *кого, чого* — кількість, роль, значення або місце кого-, чого-небудь десь, у чомусь. *У розвинутих капіталістичних країнах питома вага жінок у загальній кількості зайнятої робочої сили зростає і становить третину робочих місць* (Ком. Укр., 6, 1970, 33); *Кипуча м'ятіж радість. Ти вже вдома, Обмиє утому в ключевій воді. В очах твоїх вогонь, краса в ході — Це трудового дня вага питома* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 75).

◇ **Пито́мий**[2], а, е. 1. *заст.* Рідний. *Кричать солдати та на палубі корабля, Уздрівши зубастий Тигер, узрівши місця питомі* (Бажан, Роки, 1957, 193).

2. *рідко.* Характерний для кого-, чого-небудь; притаманний комусь, чомусь. *Одначе з питомим рис перекладача, що є запорукою успішної роботи, Рильський вважає здатність перетлюватись* (Крижк., М. Рильський, 1960, 197).

ПИ́ТОНЬКИ, *нестл.* Те саме, що **пи́ти** 1. *Після шлюбу — не до танців! Як дітки маленькі — Той істонькі, той питоньки* (Пісні та романси.., II, 1956, 146); *Плакала киця на кухні, Аж їй очиці попухли. — Чого ти, киценько, плачеш, Тепи чи питоньки хочеш?* (Фр., XIII, 1954, 258).

ПИ́ТТЯ, я, с. 1. Дія за знач. **пи́ти** 1. *Пішло потім монотонне життя на водах; пиття вод рано й вечір з музикаїй в додаток* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Матроси заглибилися копати колодязі, але вода на обох островах була гірко-солоною, непридатною для пиття* (Тудуб, В степу.., 1964, 395); *Він годив якийсь сам не свій, страгив охоту до пиття* (Фр., І, 1955, 95).

2. Те саме, що **пи́тво** 1. *Цим морем лились найсолодші пиття, Поїдались рожкішиші страви, І котилось щодень безтурботне життя На могилах дідівської слави* (Граб., І, 1959, 172); [Б а б у с я:] *Уже ніхто не повернусь додому. У тої ній, в питті бує сонний трунок* (Воронько, Казка.., 1957, 14); [Д м и т р о (обмиває Катрю):] *Дитино моя, рідне моя!.. Чи тебе чарами приворожено, чи тобі пиття дадено?.. Задля кого ти мене сиротою кидаєш?* (Стар., Вибр., 1959, 192).

ПИТЎН, а́, ч., *діал.* Посуд для пиття. *В кутку біля судинка тонілася дід Кушка. Він, очевидно, шукав питуха. Знайшовши, шкрябнув по дну відра, видно, не перевобачи дугу, перехопив відро і шкрябнув знову* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 65); *У народному побуті були поширені скляні карафи, питухи, братики, стопки, шкалики, ромки, скляпки, пивні кухлі, глечики, барильця тощо* (Нарис з іст. укр. мист., 1969, 66).

ПИТУ́ЩИЙ, а, е. Який п'є (у 2 знач.). [Р і с ь к а:] *Я сьогодня* [сьогодні] *ходила на кладовище, прибрала до матерної могилки, благала, щоб матуся наверпула моє серце до Тимохи... Ще гірш серце почало боліти! Він питущий, а як напється, то як звір!..* (Кроп., IV, 1959, 180); *Був він чоловік сердечний, у голові має сліз не трохи та й питущим не був* (Гуц., Скупана.., 1965, 136).

ПИХ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що вправляє своєрідні звуки. *Дитя те, голим тілом вилискуючи, бризне ніжками, іноді голосить, іноді тільки пихкає (пих!)...* (Вишня, II, 1956, 21).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **пи́хати**. *День грудневий, як сірник: пих! — і нема. За трудовим клопотом непомітно, як і вечір спаде на землю* (Рад. Укр., 18.XII 1962, 3).

ПИХА́, и, ж. 1. Надмірно вповна думка про себе, погорда, зарозумілість, зазнайство. — *Е,— подумав він, — яка пиха! Зневажає залицяння такого козака!* (Стор., І, 1957, 82); [Т а н и:] *Хто він такий — не знаю. Може, князь, може, граф. Помпно тільки родовиту пиху, аристократичне вихованпя* (Вас., III, 1960, 130); // Надмірна впевненість у своїх силах, здібностях, можливостях; самовпевненість. [Н а з а р П е т р о в и ч:] *Сьогодні директор привселюдно сказав: покладаюся на тебе, Назаре, як на кам'яну скелю. Бери владу до рук і керуй. Що ж, і пикеруємо.* [М а р і я Р о м а н і в н а:] *І зелдки в тебе ці дурощі, ця пиха?* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 62); — *Нічого, вовчоко,— втішила Юля,— медаль розвичула б у тебе пиху, а так ти, скромний живописець, намалюєш ще якісь хороші картини* (Донч., V, 1957, 571); // Вразливе вшанування до думки про свою особу і становлення до себе навколишніх; самолюбство. *Такі почесні запросини приємно лоскотали його пиху* (Коцюб., І, 1955, 167); *Не дає дерла йому ані вдова Чипчина хата.. Не пах на те йдоги глякрад: не так воно вралюе її гордю пиху* (Мирний, І, 1949, 357); // Зовнішнім вияв зверхності, погорди, буцімпості. *Замість сімного задоволення і напускної пихи на обличчі осіб новий вираз — повеги і звави* (Коцюб., І, 1955, 254); *Директор обурився, де йділася його пиха і ввічливість* (Бурл., Напередодні, 1956, 363); // Далеке від правди чванливе нахваляння. *Говоримо ми це без пихи! пихи, говоримо ми це із скромністю, властивістю, як ми знаємо, притаманною кожному справжньому мисливцеві* (Вишня, II, 1956, 180); *Будинок просторий.. Крім того, без пихи кажучи, через те, що стільки років займали цей будинок Річинські, він набув популярності* (Вільде, Сестри.., 1958, 503).

2. Надмірність у багатстві, оздобах, прикрасах, виграх і т. пі.; розкіш. *Пригадалася пришвидка ріка, пуста розмова...— розкіш, пиха, абожество* (Вовчок, І, 1955, 379); *Середина багатої хати з закидом не пиху; багато образів олеографій і дешевих малюнків* (Кроп., IV, 1959, 189); // Побудована на зовнішніх ефектах урочистість, помпезність. *Після вели к царю з палою, Як водилося у Латин; Несли подарки перед сйбою* (Котл., І, 1952, 172); *За три копи вівчала* [пір] *у будень, Без пихи, так, як довелось* (Шевч., II, 1963, 269).

3. *заст.* Те саме, що **го́рдість**. *Втішалася обрана богом мати, Сповнялась материнської пихи, Святої гордості, що кожна мати має, Як на руках своїх дітей тримає* (Л. Укр., І, 1951, 419); // Предмет гордості, те, чим можна пишатися. *Навіщо їй ти розкішні дари*

кось, пихá й зордість дівоча, мáти, чесані й плекані з таємничими дівочими надіями (Коцюб., I, 1955, 267).

ПИХА́ТИЙ, а. е. Якому притаманна надмірно висока думка про себе, зверхність, погорда, зарозумілість, зазнайство. *З воріт вже виїздив на баскому коні пихатий володар замку* (Збан., Незабутнє, 1953, 61); *На загідпорцьких землях Марко Артьомов за короткий час устиг побачити... надмірну рожеву пихатого панства й убогість простих людей* (Чорн., Вивласпемля, 1959, 146); // *Який внаслідок* зверхності, погорди, зарозумілості, зазнайства зневажливо ставиться до інших. *Сіє був* [Павлуша] *на перші парту. Але підійшов один пихатий, вихований (Мих. голови міської управи син...) і поперся звільнити місце* (Головко, II, 1957, 264); *За двадцять літ виросла нове покоління, яке не знає ні пихатого панича, ні держиморди-осавдника* (Цюпа, Україна..., 1960, 257); // *Який внаслідок* самовпевненості закадо покладається на свої сили, здібності, можливості. — *Харківці був певен, що прівезце командира дивізії змусить пихатого лейтенанта скорятись* (Голов., Тополя..., 1965, 12); *Прийшли чужинці тупі і пихаті, Вже звичні зірі до справ розбою* (Гірник, Стартують..., 1963, 56); // Схильний до надмірності у користуванні одобами, прикрасами і т. ін. *Тоді поряд із багатством і красою, які їй показували решельні муж, княгиня Ольга побачила бідність Константинополя, гидоту й бруд, які звичайно заводяться у пихатого, але неопайного господаря* (Скл., Святослав, 1959, 169).

ПИХА́ТІСТЬ, тості, ж. То саме, що пиха́ 1. *Турчинович знову був веселий і говірний. Сміяну пихатість мав рукою знято* (Кобр., Терен.., 1959, 39); *Все в цьому роблене — самовпевнена пихатість, зухвала кастрацтвість, солодава улесливість* (Хижняк, Неигамовна, 1961, 311).

ПИХА́ТО. Присл. до пихáтий. *Кандиба пихато перевів: — Яка там майстерня — ательє, салон!* (Дмит., Голуба, 1957, 141); *Дівчина давно вернула увагу на Ваню Дорошука, на те, як він пихато розмовляє з товаришами* (Донч., IV, 1957, 321); *На воротах* [контрабору], *пихато надувшись, стояли два полпці* (Збан., Єдина, 1959, 289).

ПИХКА́ННЯ, я. с. Дія за знач. пи́хкати і звуки, утворювані цією дією. — *А вона тобі, она бісова машина, як скажена — тільки гурк-гурк, пиг-пих. І від того пихкання та гарчання у мене в голові обертає як шкереберть* (Жур., Дорога..., 1948, 189); *В суботу і неділю на заводі тихо. Не чути ритмічних поступів конвейерних вівків, важкого пихкання пресів* (Роб. газ., 21.IX 1966, 3).

ПИ́ХКАТИ, аю, аєш, недок. 1. Утворювати диханням від надмірних зусиль, видавати своєрідні звуки. *Взявши до рук портфель, що лежав перед ним, дверо відмикає його маленьким ключиком, невміло порався із замочком, пихкав і сердився, поки відчинив* (Полт., Повість..., 1960, 348); *Пихкаючи і піддупаючись, він берсався в воді доти, поки йому на допомогу не підсотів Чоботар* (Добр., Очак. розмир, 1965, 114); // Голосом видавати своєрідні звуки. *Дитя те, голим тілом вилискуючи, другає ніжками, іноді волосить, іноді тільки пихкає (пихт)...* (Вишня, II, 1956, 21).

2. Видавати своєрідні звуки, курячи люльку, цигарку і т. ін. *Люлечку вийма* [хлопець] *з-за халяви; пробує, набиє, покиє жарину та й пихкає* (Свидн., Любораньці, 1955, 176); *Мій приятель відкинувся на спинку крісла і, заплющивши очі, пихкав цигарою* (Досв., Вибр., 1959, 395); // Час від часу випускати з рота дим від розкуреної люльки, цигарки і т. ін. *Сама* [панночка] *скривилась і перелопилась набік, і очі чогось заплющує, і з місця зрівається, — от стемнений кіт, як йому з люльки в зуса пихнють...* (Вовчок, I, 1955, 105); *Скрутивши велику цигарку, Калашних прилапив її, пихкаючи синім димом, поверпув пішов із кошари* (Епік, Тв., 1958, 405).

3. Випускаючи дим, пару, газ і т. ін., видавати своєрідні звуки (про машини, пнгрівальні прилади і т. ін.). *За кілька хвилин самовар вже пихкав на столі* (Коцюб., I, 1955, 255); *Десь далеко, на під'їзній колії до шахти, вперто пихкав паровоз...* (Допч., Шахта., 1949, 54); *На шосе, наближаючись до підводи, пихкав синім димком, чхкотить... трактороць і тягне за собою справжню велику гармату* (Коз., Гарячі руки, 1960, 137).

4. З шумом вириватися, спалахувати (про вогонь). *Горка, гухнув і вража, пихкає вогнем бронирована* [бронькова] *гадюка за сумним Піцем...* (Сос., II, 1958, 297).

ПИ́ХКНУТИ див. пихнути.

ПИХКОТІ́ТИ, очу́, отйш, недок. Підсил. до пи́хкати 2, 3. *Сидівши довго розкалюжав свою люльку, пихкотів нею* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 27); *Маленький капер пихкотів і збирував воду* (Собко, Шлях..., 1948, 6).

ПИХЛИ́ВИЙ, а, е, рідко. То саме, що пихáтий. *Пишна декорація ритуальної дії зачаровує наше бідних, темних людей. Пихливе панство не вертає на нет уваги* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 28); * Образно. *Тут же зойкали тільки сріблясті цесарки з молодняком, пихливі індики* (Крот., Сини.., 1948, 287).

ПИХЛИ́ВО, рідко. Присл. до пихли́вий. *Пін вступив на чолі пана Грогольського, але так само пихливо стовбурчилися його вусики, так само презирливо кривилися губи усміхою* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 260).

ПИХНУ́ТИ, рідко **ПИХКНУ́ТИ**, ну, неш, док. Однокр. до пи́хати. *Матій потягнув люльку, пихнув їдучим димом* (Кол., Терен.., 1959, 200); *Замовкли, лиш цигарки блищали. От якась пихнула полум'ям і на мить освітила убогу хатину* (Головко, I, 1957, 97); *З-за скелі пихнувши машина. Вона пихнула і зникацька стала* (Рудь, Гомін... 1959, 31); *Портяки. Шорт шерега. Востанне пихнула димком і айтйшла «Онкая»* (Шер., Дружбою..., 1954, 79); *Вітка буде висайжені, але з них полум'я таке пихнуло, що всі живоволі відступилися* (Шовк., Починається юність, 1938, 187).

ПИХОВИ́ТИЙ, а, е. Споживний пихи (у 1, 3 знач.). *Юрастикається то з пиховитими, зарозумілими дітьми аристократій, то з вкуварними синами, яким заказано шлях до навчання в гімназії* (Іст. укр. літ., II, 1956, 465); *Погляпув* (Соколов) *на пиховиту пову Франковпча* (Ле, В спопі... 1960, 280); *Мимоволі радісна, невиразна, пиховита думка: — Між моїм родом — батьками, дідами, самими далекими працівцями — я перший іду до культури, до світла* (Вас., IV, 1960. 14); // Який відзначається пихатістю. *Начальник сталеливарного цеху, швидко переходячи від пихопитої самовпевненості до повної паніки, перекривався, сміяних людей суперечливими наказами* (Собко. Біле полум'я, 1952, 276).

ПИХОВИ́ТО. Присл. до пихови́тий. — *Я справді стою віще буденних пристрастей і дріб'язкових непорозумінь,— пиховито заявив поет* (Загреб., День.., 1964, 268); *Шилохвіст пиховито протискувався перед строєм, притримуючи біля бокуа вицербленку шабельку в старих витертих піхвах* (Збан., Між.. людьми, 1955, 98).

ПИХОНЮ́ТИ, ню́, ніш, док., розм. Підсил. до пихну́ти. *Та як пихоне* [дівчина] *його руками своїми, так*

Чітка й клюнув носом у зелену траву (Мирний, І, 1949, 167).

ПИХТІННЯ, я, с. Дія за знач. **пихтіти** і звуки, утворювані цією дією.

ПИХТІР, а, ч., *діал.* Мішок для годівлі коней. *Іван поспішно розчинив ворота, підвода заїхала до двору. Гість неквапливо привʼязував до дишля пихтір з сіном* (Збан., Сеспель, 1964, 271).

ПИХТІТИ, хчу́, хти́ш, *недок.* 1. Те саме, що **пі́хкати**. *Коментатор пихтів, одпихався, а вона* [Наташа] *як ні-вісіка, то одскакувала від його, то, присікаючи, гарцювала, мов вірна собака* (Мирний, III, 1954, 277); *Пихтять цигарки, вʼються дим з папирос...* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 181); *Паровоз, що має відвезти мого батька, вже пихтів, фиркав, наче кінь перед бігом* (Томч., Готель.., 1960, 76).

2. *перех., розм.* Виконувати яку-небудь дію, докладаючи надмірні зусилля. *Малий так старався, так пихтів, тягаючи за ними кредку або віхтик, що цілком заслуговував бути повноправним членом їхнього товариства* (Ів., Таємниця, 1959, 143).

ПИХУВА́ТИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **пихови́тий**. *Не повернулась чомусь під батьківський дах після розлуки зі своїм пихватим, але безхарактерним Борисом с Тетяна* (Шовк., Любимо.., 1962, 59).

ПИЧКА, и, ж. **Зʼєднш. до пи́ка.** *Мала* [дитина] *жовту, наче з воску або з весняного снігу, хлипленьку пичку, вытрищі через силу, малі, мутні очечка* (Григ., Вибр., 1959, 45); *На круглесенькій пичці Чирви-Водвиженського заблукала якась кривенька, загайково-лукавлива посмішечка* (Коз., Сальвія, 1956, 107).

ПИША́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **писа́тися**. *Мелашка.. просто і не без пишання хлопцем, як синком, розповіла і про останню пробу випробування Богдана при-возною чернидею* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 233); *Хомʼя.. вмів якось одразу відокремити суттєве від несуттєвого, велике від незначного. І він розповідав зрозумілі про це .. з пишанням та величанням* (Гончар, III, 1959, 224).

2. *ким, чим і без додатка.* **Те саме, що пиха́**. *Хоцінський своїм підмальованим оповіданням.. розбурхав у йому гордість своїм родом, пишанна своїм панством* (П.-Лев., І, 1956, 158); *Хто шукав щастя-долі У розкошах та пишанні; Я ж у щирому братанні Та в труді на рідним полі* (Вороний, Вибр., 1959, 180).

ПИША́ТИ, аю, аєш, *недок., заст.* Пишатися. *Ти думаєш,— зборов, то ти уже і правий? Радієш, що зломив того, хто й сам хилився? Пишаєш, що здобув в борні керівний славу?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 351); *Годі вам пишати У розкошах панських, Тягарем лежати на Хребтах селянства* (Черн., Поезії, 1959, 53).

ПИША́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Відчувати гордість за кого-небудь, бути сповненим гордості за щось; гордитися. *Поважний Стовпа Шевцюра міг пишатися своєю колишньою грецицею* (Донч., Дочка, 1950, 164); *Пишатимусь трудовими перемогами гірників тресту «Антрацит», ми ні на хвилину не забуваємо, що кожне підприємство, шахта, будова .. мають великі невикористані резерви і можливості* (Ком. Укр., 8, 1963, 27); *Радянська наука вправі пишатися своїми успіхами в багатьох провідних галузях знань* (Ком. Укр., 1965, 43); *Він* [Данте] *не забув своєї Беатриче, Вона одна в піснях його панує,.. Він тішивсʼ дружини не знайшов. Він заповітував її вінцем такої слави, Якою ні одна з жінок ще не пишалась* (Л. Укр., І, 1951, 174); // Відчувати внутрішнє задоволення. *Ти* [красуне] *пишаєшся тим, що усякий Не погляне на тебе даром, І що минуть до тебе юнаки, Що ти владна звести їх з ума* (Щог., Поезії, 1958, 283); — *На ж тобі, старче божий, цю пасху..,—сказала поважним голосом Ольга, пишаючись такою щедрою милостинею* (П.-Лев., III, 1956, 206); *Іван Антоновичпишався своєю реформою, спрямованою на те, щоб жінко з бійців ніе розучився стріляти* (Гончар, III, 1959, 203); // Мати втіху або насолоду з чого-небудь; розкошувати, втішатися. *І батько й мати не пускали. Казали: Вгору не залазь. Так ні, за хлопя. От і хизаʼ! От і пишайсь тепер, кмаклю!* (Шевч., II, 1953, 10).

2. Буйно рости, квітнути, розцвітати. *Так, де недавно ще пишалась на сонці буйна рослинність, де кипіло життя та радість, там буде гола, дика пустеля* (Коцюб., І, 1955, 227); *Буйно пишались жито у полі* (Манж., Тв., 1955, 54); // *у знач. с. к р а с а, з д о р о в ʼ я, с и л а* і т. ін. Бути в розквіті краси, здоров'я, сили і т. ін. *Марії Шевест мовби дивом якимсь повертались молоді роки. На старім молодиця, годами пишається свіжою, біло-рожевою красою* (Вол., Самоцвіти, 1952, 49); *Розстібнута її блузка показувала цнотливо вершню частину грудей, які пишалися здоров'ям* (Томч., Готель.., 1960, 6); **Образно. — Для багатого пишається [земля] красою, багатого годує, забагатіє, а бідного приймаць лише в яму...* (Коцюб., II, 1955, 16); // Бути на підйомі; відчачатися замożністю і т. ін.; процвітати. *Семен Мельничен-ко.. пишався в сміхах та в стогах* (Кроп., І, 1958, 39).

3. Мати надзвичайно привабливий вигляд, вирізнятися, виділятися чимось красивим, приємним і т. ін. *Пишається проти сонця гай, увесь у блискучих краплях, як у дорогому намисті* (Вас., Вибр., 1954, 70); *Ці гори не пишаються дикою красою високих шпилів, глибоких ущелин, стрімких урвищ, нависли над ними скель* (Томч., Готель.., 1960, 254); *Якщо в старих будинках були малі віконечка, то нові кам'яниці обов'язково пишалися широкими варшавськими вікнами* (Вільде, Сестри.., 1958, 109); // Виділяючи своєю красою, привертати увагу (про будівлю, місцевість і т. ін.). *Предмя поличчя пишалися в замку...* (Граб., І, 1959, 241); *На край села стояла невеличка хатка. Біля неї пишався рясний садок* (Гр., І, 1963, 344); * Образно. *За селом пишалося свідоцтво, що його видала парафіяльна школа* (Кач., II, 1958, 23).

4. Відтворюючи свою зверхність, виявляти її в поведінці, вираз обличчя і т. ін.; бути пихатим, зазнаватися. *Кирилик побачив, що він робе* [робить] *таке діло, якого ніхто не зможе; ні мати, ні сестри, — і запишався.. Перед батьком тільки Кирилко не так пишався, бо.. боявся його* (Мирний, І, 1954, 152); — *І чого б я, Лесю, так пишалася? Шкода тобі розповісти? — І, справді, чому б не розповісти? — нежданим вирішує паруйок* (Стельмах, І, 1962, 54); *Паруйок аж набудився, пишаючись собою, і з гордою усмішкою на устах повертає в вуйцю на вулицю* (Стельмах, І, 1962, 535); // Поводити себе манірно, кокетливо і т. ін. *Вони була проворніша й сміливіша од дочок хліборобів, вміла пишатись* (Н.-Лев., II, 1956, 113); *Пишається, як попівна в гостях* (Номис, 1864, № 2491).

ПИШКА, и, ж. 1. *рідко.* Те саме, що **пампу́шка**. *Трудівницю медові пишки, а ледарю — яличок шишки* (Укр. присл., 1955, 393); *Мене господиня щадня пареним молоком напуває.. А на дорогу пишок напекла* (Тют., Вир, 1964, 465).

2. *тільки мн., діал.* Пучки волосся або пір'я. *Гежний вус розтріпаний та.. борода, що іскрилася чорними пишками, робили враження, що буцім Славко десь недавно та пійвався з слабості* (Март., Тв., 1954, 231).

ПИШНИ́Й, а, е. 1. Буйний у своєму розквіті. *Настала пишна та тепла весна* (Н.-Лев., II, 1956, 188);

Навкруги була земля, така чорна, пухка, ровівчена, повесні пишна, весною багата (Коцюб., II, 1959, 13); *Навкруги — пишнотуна тиша... Луки, гори, пишні сади,— все зелене й прихилене* (Гончар, III, 1959, 17); // З великою кількістю гілок, густим листям, буйним стеблом (про дерева, кущі, трави і т. ін.). *Подивись, яким шатром над нами Нейр цей розкинув пишні віти* (Стар., Поет. тв., 1958,127); *Сонце гляне, Побіжить весна... Знову трави пишні Зеленіють отуди* (Граб., I, 1959, 320); *Розвилися гони пишними житами, Забуяли повітою пшеницю* (Воронько, Коли я..., 1962, 65); // Розквітлий, яскравий, великого розміру або з великою кількістю пелюсток (про квіти, дерева, кущі). — *О, який мак! — покинула Галя. — Що.. за пишні маки! Я собі насію такого!* (Вовчок, I, 1955, 323); *Тут цвіли сичім цвітом неїдомі із кручені панчі, бархатна красоля, пишна жоржина, жовті сводники* (Донч., VI, 1957, 30); // З великою кількістю відгалужень; кучерявий (про роги тварини). — *Олень.., наче з бронзи вилитий, Такий пишних рогів в нас ніколи не бачив!* (Томч., Готель.., 1960, 255).

◇ **Пишним цвітом (квітом) розквітати (цвісти, процвітати** і т. ін.) — інтенсивно розвиватися, бути на високій стадії розвитку, розквіту. *Пишним цвітом розквітла наша.. Батьківщина — великий Радянський Союз* (Рад. Укр., 12.VIII 1951. 2); *Розкрилися запечатані гробовища народного духу, ожило поховане слово і, обновлене із кращих синів народу! невсипущою працею, зацвіло пишним квітом* (Мирний, V, 1955, 416).

2. Густий, пушистий (про волосся). *Бачу, що ніколи мені панькатися з моїми пишними косами, вязка та й подбитикала їх* (Фр., III, 1950, 99); // Пухнастий (про пір'я, вовну і т. ін. та вироби з них). *Юрко.. вже з голови вежрового капелюха з пишною пір'їною, окреслив ним у повітрі коло й уклонився* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 81); *Пишне і м'яке вийде кашне, якщо в'язати його зірочкою* (В'язання... 1957, 59).

3. Пухкий, м'який (про вироби з тіста). *Пишні пироги;* // Який піднімається, застигає, вкривається і т. ін. легкою, пінистою масою (про піну, пух і т. ін.). *Двоє незнайомих Сагайді бійців, сидячи під деревом, мирно бесідували, напереміни сьорбаючи з казанка свіже, що напущене пишним шумом молоко* (Гончар, III, 1959, 318); *Для виготовлення муссу ще не застигле желе перед охолодженням збивають до утворення легкої пишної піни* (Технол. пригот. їжі, 1957, 207).

4. Повний, розповнілий (про людину, її фігуру, частини тіла). — *Дай, боже, здоров'я і йому, і вам,— Охена низько вклоняється хлоповому, і вже вклоняються йому її пишні груді, яким тісно в широкій пазусі* (Стельмах, I, 1962, 571); * *Образно. Від пишного здоров'я, від повноти щастя Надія Миколаївна всім світилася радістю* (Ільч, Ерік.., 1959, 93); // Добре вгодований, викохований (про тварин). *Мій пишний гуцулик летів шаленим тропом, потрясаючи від часу до часу своєю густою гривою* (Коб., III, 1956, 64); // З густими складками, зборками (про одяг). *На їх платтях пишні, збірчасті шуліки, складочки обвішані, немов рябесеньким пір'ям заміткані* (Мирний, III, 1954, 261).

5. Який привабливо своєю чарівністю, незвичайністю; привабливий, дуже гарний. *Інші мають повні скрині полотен, а вона, окрім власного тіла, окрім пишної вроди, не має нічого* (Гончар, Таврія, 1952, 28); *Вона все ще та давня Мана, з своїм пишним сміхом, коли сміється, і з тими очима, що пригадують її матір* (Коб., III, 1956. 146); // Який викликає, має велику насолоду. *Був пишний тихий літній вечір* (Н.-Лев., II, 1956, 261); *Я не раз почувала бажання бути на тім вершку, дихати тим пурпурово-золотим, пишним повітрям* (Фр., VII, 1951, 394); // Який справляє величне враження. *Похорон* [Т. Шевченка], *як хотів: Щоб лани широкополі І Дніпро, і кручі Було видно... І справді, пишна картина* (Коцюб., III, 1956, 44).

6. Який складається з різних кольорів; багатобарвний, барвистий. *Небо над морем стало сине, й на тому синьому небі заблищала пишна веселка* (Н.-Лев., II, 1956, 234); *Так вечір по землі стелив туман легкий, А сонце понад ним променями вигравало, І пишних кольорів мережку вишивало* (Мінк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 209); // Який характеризується багатством форм, вигаїв; багатогранний. *Пишний світ.. з його красою або яка цікава книжка не дивали йому многи пильнувати як слід кожо овець* (Мирний, V, 1955, 310); *Чого ж дума така пишна, Чого ж слово бідне?* (Рудан., Тв., 1959, 131); // Який бурхливо, багатогранно проявляється. *Літо минулось і квітки немає, А проклка така зоріть, як і влітку; Щире так щастя рятівельство єся, Зрадливе ж і пищне милає, як квітка* (Манж., Тв., 1955, 48); *А любов цвіте Юна, пишна, Моя гілля зуте В клена з вишнею* (Воронько, Тепло.., 1959, 155); // Який відзначається високим ступенем вияву чого-небудь. *Відбаючись святій справі, Нанік-ніки віддавайсь; Не сісти в пишній слові. А копати сподівайсь* (Граб., I, 1959, 575); *Роки Радянської влади — це роки пишного розквіту оригінальної культури, національної за формою і соціалістичної за змістом* (Ком. Укр., II, 1965, 63).

7. Високомовний (про слова, фрази і т. ін.). *Хотіла б, тату, я сказати Не пишне слово, а просте: Я не боюсь муки, страти, — Адже ж той колос проросте* (Нагн., Пісня.., 1949, 112); — *Ні-зоря... Як це мило сказано! — захоплено вигукнула від'юнантка, стенографуючи пишну генеральську фразу* (Гончар, II, 1959, 274).

8. Який перебуває у рівкаті; багатий, розвинений (про край, місцевість, країну і т. ін.). *Це була Акермащина.. Край був багатий і пишний* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Брати! Оці слова вам Україна син Несе як скромний дар від пишної країни* (Рильський, I, 1956, 200); // З гарними упорядкованими будівлями (про населений пункт). *Минуло трохи більше року, як землетрус обернув пишну Мессіну в грубу каміння* (Коцюб., II, 1955, 401); // Великий, містний, з архітектурними прикрасами, оздобленим (про будинок, палац, храм і т. ін.). *В нас по містах вибудовані пишні будинки з якимись вікнами, з широкими воротами, а такими великими дверима, що, здається, усьому миру трещеному уїздити місця не бракує* (Вовчок, I, 1955, 379); // Розкішно обставлений (про приміщення). *Під землею ж там палати, де вельможний От сидить, гарні, пишні кімнати, срібло-золото скрізь рятнить* (Л. Укр., I, 1951, 274); *Один сварад, шугонувши козів кухол, розгрався в пишній приймальній залі* (Гончар, III, 1959, 293).

9. Який коштує багато грошей; коштовний, цінний. — *Я дам тобі пишні дарунки, забудеш неволю свою* (Л. Укр., I, 1951, 131); *Жони, які стояли попад книгині, одягені були простіше, але достойно, на них не було пишних золотих чи срібних одоб* (Скл., Сяйтослав, 1959, 148); // Який відзначається багатством, знатністю. *Збудує він собі гарний будинок і стане не пописаком, а наближеним до одного з пишних понів князівства* [королівства]... (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 4); // Який відбувається з великими почестями, відзначається урочистістю, помпезністю. *Бучні та пишні були по Гамлі похорони* (Мирний, IV, 1955, 202); *Пишна похоронна процесія рушила на хлайовище* (Смолич, II, 1958, 119); *Був бенкет пишний і бучний* (Довж., I, 1958, 266); // Який справляє враження багатством, розкішшю;

шикарний. *Пишнотні рядами виступають отамани, Сотники в пажах* (Шевч., I, 1963, 74); *Мовчки сягідня* [Черниш] *пішов окрасть стіп, ковзнувсь по них неуважним, сумним поглядом* (Гончар, III, 1959, 292); // Добре, з смаком пошитий із коштовних матеріалів, опшатий і чепурний (про одяг, убрання). *Носить Марина дорогі та пишні убори, їсть Марина смачну та ситу страву* (Мирний, IV, 1955, 231); *Сини вже переодягнені в пишну козацьку одежу* (Довж., I, 1958, 255).

10. Пихатий, бундючний. *Ти то ж та пишна Варка, що «кирьорублювих» найчисок не приймав й за подруг?* (Л. Янов., I, 1959, 249); *Знайду по серцю кожна, Що не зрадливий і не пишний, Того, що зустрічі шука* (Забашта. Київ..., 1960, 141); *Сватають мене. Я все не хочу, а батько не силує, точ там які були й багаті й пишні женихи* (Вовчок, I, 1955, 3); *З'являються в дверях пишні жандарми в трикутних шапках* (Коцюб., II, 1955, 412).

ПИШНІСТЬ, пості, ж. 1. Буйний розквіт, розвиток, який виявляється в рості, цвітінні і т. ін. — *Сину мій! дитя моє кохане! позрав би ти в світі, полюбував красу і пишність світову* (Вовчок, I, 1955, 27); // Надмірність у багатстві, одязі, красі, вигодах і т. ін.; розкіш. *Окреме приміщення на одному з столичних вокзалів. Невелика, заболочена в солідному пишності зала* (Коч., II, 1956, 41); // Розмаїтість у барвах, забарвленні; багатобарвність, барвистість. *Життя було там, в лісах, на полях, на луках. Там воно розквітало в усій своїй осінній пишності* (Ю. Бедзик, Полкн..., 1959, 167); // Бурхливість, багатогранність розвитку, розквіт чого-небудь. *З нечуваною пишністю розцвітають література, мистецтво, наука в таких країнах давньої й великої культури, як Вірменія та Грузія* (Рильський, III, 1956, 381).

2. Властивість за знач. **пишний** 2—10. *Світла повкова кофта з тугим перезатом у талії, довга широка спідниця... надавали дорідній постаті пишності, грайливості* (Баш, Надія, 1960, 210); *Поважна, суворa велич її* [пісні] *тягла історією-... пишності її ніяк не можна змальовати* (Ю. Янов., I, 1958, 205); *Карл Маркс у «Капіталі» глузує з пишності і шляхетності буржуазно-демократичної великої хартії вольностей і прав людини...* (Ленін, 39, 1973, 21); — *Мати-вітчизна! — жіночої вирвалося у нього, по-чоловічому двійко й урочисто. І навіть для Козакова, який не терпів ніякої урочистої пишності, ці слова прозвучали переконливо і щиро* (Гончар, III, 1959, 12); *Характерно, що в зображенні селянина письменниковi* [О. Гончару] *лишились цілковито чужими... всякі тенденції до замилювання старожитньою патріархальністю і етнографічною пишністю* (Про багатство л-ри, 1959, 232).

ПИШНІТИ, ію, іш, недок., діал. Пишатися. *Так і сидів* [Юшька], *безперервно киваючи зеленому царству. А воно пишніло тією неповторною красою, якою так багата природа весни* (Тют., Вир, 1964, 434).

ПИШНІТИСЯ, юся, ішся, недок., діал. Пишатися. *Жінка в вого пишнілась, як пишна риба, й жили вони в кою, як риба в воді* (Вовчок, I, 1955, 354).

ПИШНО. Присл. до **пишний**. *В горах пишно була весна* (Кач., Вибр., 1947, 164); *Пишно розрослися яблуні, і Олексій Михайлович в турбототі помічав, як одна гілка змушала другу* (Донч., IV, 1957, 223); *Бачив* [капітан] *добрих сестер, суворих лікарів на обходах і серед них — білолицю, золотокосу, пишно зробляну дівчину — старшого лейтенанта медичної служби* (Загреб., Снєжа, 1961, 191); *Світле, пишно розпущене волосся розсипалося їй на плечах тяжковатими золотими* (Гончар, III, 1959, 319); *Минуло три роки, і князівна, на диво, пишно, величаво розцвіла* (Стор., I, 1957, 369); *Незважаючи на те, що цю повістю Франко віддав данину тодішній літературній школі, він бачимо в ній вже й соціальні мотиви, добачаємо зародок того таланту, що незабаром розвинеться так пишно у других творах Франка* (Коцюб., II, 1956, 31); *За цим гребенем пишно на сліпо виділяється вище од усіх гір Соколиця* (Н.-Лев., II, 1956, 397); *У західній частині Радянської України, частині, яка ще так недавно була краєм нечуваної народної темноти й неписьменності, пишно розцвітає культура* (Рильський, III, 1956, 52); *Гарна, розцвітаюча пишно веселка пісечка підперла* (Сам., I, 1958, 92); *От до концертної ми вирушили зали (Так пишно назвали найбільшу із кімнат)* (Рильський, Мости, 1948, 77); *Нарада відбувається на квартирі в одного з колишніх викладачів полтавської гімназії, в його пишно обставленому українською старовиною кабінеті* (Гончар, II, 1959, 192); *Уявздовіть Йоганна, розкішно вбрана: у сріблястій, прозорій, пишно вигаптуваній шовками одежі, у золотому поясі* (Л. Укр., III, 1952, 177); *Іван бував в Палаві. Вона і перше любила пишно вбиратись, а тепер наче щось вступило у неї* (Коцюб., II, 1955, 342); *Він був не дуже багатий, а жити пишно, у розкоші великій хотів, по-панськи!* (Вовчок, I, 1955, 66).

ПИШНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пишний**: **пишноба́рвний, пишноброди́й, пишноволо́сий, пишнозелёний, пишноколо́сий, пишнокрі́лий, пишнокро́пний, пишнотіни́й** і т. ін.

ПИШНОМО́ВНИЙ, а, е. 1. Який відзначається багатослів'ям. *Вірш захоплював простотою і щирістю. Не було в ньому ні пишномовних фраз, ні вучених висловів, якими так пересипали свої поезії багато з тих поетів* (М. Ол., Леся, 1960, 158); *Зроби питання пишномовне, дістанеш і відповідь пишномовну; зроби просте запитання, дістанеш і відповідь просту* (Про мист. театру, 1954, 22).

2. Якому властиво вживати надмірно пишукані, високомовні, витіюваті слова, фрази і т. ін. *Людмила пишномовна. Замість того, щоб сказати одне слово кедарь, вона розказує про Даниїла: — Це пасивний індивідуя, для якого активні порівняння...* (Жовт., I, 1956, 124).

ПИШНОМО́ВНІСТЬ, пості, ж. Властивість за знач. **пишномо́вний**. *Щоб надати більшої пишномовності своїм творам, панегіристи вживали вишукані риторичні фігури і нерідко вдавалися до античної міфології та ремініссенціями з греко-римської історії і літератури* (Рад. літ-но, 5, 1962, 87); *Пишномовність Аркадія — вслід жахкування убогість думки і корисливих розрахунків* (Укр. літ., 10, 1957, 149).

ПИШНОМО́ВНО. Присл. до **пишномо́вний**. — *Вавгали людей не бував,— не заспокоювався Майя. — Люди завжди конкретні. Ось ти, я. А он Леся. Лань. — Конкретні! Ой, Майю! Пишномовно як. Філософії — заговтала Галя* (Хижняк, Невгамовни, 1961, 117); *Куліш, манірний, красивий, самозакоханий, як завжди пишномовно зустрів Тараса* (Із., Тарас. шлях, 1954, 396).

ПИШНОМО́ВСТВО, а, с. Прояв пишномовності. *Недаремно на початку обіду тягли на нього вже пишномовства* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 150); *Іменини Матвія Матвійовича припадають на перше квітня; ...менше бувало в цей день іменинної церемонності та пишномовства, більше — веселих витівок* (Вол., Місячне срібло, 1961, 12).

ПИШНО́ТА, и, ж. 1. Надзвичайний розквіт, пишність. *Вона* [Параскіна], *як царівна-жаба в казці, скидала з себе бридку шкуру і з'являлась у всій пишноті молодої краси,— висока, стрункa, з білим, як крейда,*

чолом (Коцюб., I, 1955, 267); *Як загнеться* [Дарка] *до садочка й усядеться собі, що вилиже його у новий пишнотр, а в свічі стирчатиме тільки сухе бадилля з-під спідниці, не могла опертися болючому прагненню, що стисло серце* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 27); // Повнота або надмір вмісту, концентрації, ваги і т. ін. *Гуґлявий на мить абентежився, довів вилку обома руками пишноту боротьби* (Стельмах, I, 1962, 370); — *Спробую* [покатитись], *поки не пізно.—Це остаточно обурює отця Миколая, і, вдаючись, рух його живота починає колихати всю пишноту тіла* (Стельмах, I, 1962, 410).

2. Розмаїтість у барвах, забарвленні; багатобарвність, барвистість. *Сонце вайлує за хмару і з усієї пишноти літнього дня, з усього багатства світла і кольорів лишиться лише сіпько, щоби золотим сяєвом обіймати крайчики важких хмар* (Фр., IV, 1950, 28); *Щорічно серед різнобарвної пишноти розквітає жалібна зіркоподібна хоцюбинськогося, збережена скромною людиною, квітникарем, який вічною цим пам'ять улюбленого письменника* (Літ. Укр., 20.VI 1962, 2).

3. Надмірне багатство, розкіш. — *Навіщо така розкіш, така пишнота? Скільки-то грошей марнується на ту розкіш!* (Н.-Лев., IV, 1956, 26); *Бражений пишнотою, Теодосій оцупав собор і низьким придзвоном* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 282); // Ошатність, чепурність вбрання. *Та дітки й сами Стережуть свою пишноту, Не положать плями: У жевельових рукавичках Граються в опуку...* (Стар., Поет. тв., 1958, 78); // *мн.* пишноти, нот. Те, що заслуговує на особливу увагу своїми позитивними якостями, красою, що-небудь видатне, визначне.

4. Особлива піднесеність, урочистість. *Затремтіли вони радісно тремтіннь... заграли роги. І від тої пишноти, здавалося, сама полонина зогоділа* (Єжицький, Опришки, 1962, 23); // Велич, могутність, багатство у їх зовнішньому виявленні. *Се йшов у всій своїй пишноті та тихолюбну раду боярин Тугар Вовк зі своєю дружиною* (Фр., VI, 1951, 45); *Раніше, зустрічаючи її в ставницці,.. вона бачила її в пишноті й славі, уявляла зрівною, але справедливою* (Сил., Святослав, 1959, 109).

ПІ́ЩАВКА, и, *ж., діал.* Сопілка. — *Полиця в руці, цівка через плече, пищалка за поясом,— так я, небоже, щорана вирушав на вівцями* (Фр., IV, 1950, 25).

ПІЩА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Старовинна вогнепальна зброя, схожа на рушницю. *На озброєнні повстанської армії того часу* [XVII ст.] *були рушниці різних видів і назв (самопали, пищалі, рушниці), мушкети, пістолі, карабіни* (Іст. УРСР, I, 1953, 228); *Над капличкою, на вавилиній кипячій сопілі, тьмяно поблискує старовинна ковацька пищаль* (Гончар, II, 1959, 192).

2. Старовинна артилерійська гармата.

ПІЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пищáти** і звуки, утворювані цією дією. *Вилися між деревами якісь сіренькі пташечки, лагідненькі, з пищанням своїм весе лим* (Вовчок, I, 1955, 145); *Про дітей не думав* [Гордій], *навіть більше: не бажав їх. Дитина — це пелюшки, крик, пищання, купання* (Гр., II, 1963, 49); — *Війта вибирають! — почулися голоси знадвору і разом з ними розпучливі крики, прокляття та пищання жінок* (Фр., VII, 1952, 14).

ПІЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *недок.* 1. Видавати писк (про комах, птахів, деяких тварин). [В с і *(співають):*] *І від тріщать, і комар пищить, А то вух до куми порося пищить* (Н.-Лев., II, 1956, 307); *Стає тихо на базарі, тільки де-не-де в продуктових крамницях пищать щурі та миші* (Шиян, Баланда, 1957, 83); *Тихо було, притихло, лише з-ас круч чорна-сина хмара вставала і кібці пищали перед бурею* (Донч., Секрет, 1947, 23); // Видавати пронизливі різкі звуки, верещати (про людину). *Хазяїн.. узяв* [паймита] *злодієм, й пройдисвітом, і голотою, а хазяйка собі підказує та підштрикує, та пищить, та верещить* (Вовчок, I, 1955, 311); *В сінях засипи сміття, діжки дико пищали, а парубки душилися об стіну* (Коцюб., II, 1955, 354); // Плакати тоненьким голосом (про дитину). *Діти, погубивши матері, пищать* (Кв.-Осн., II, 1956, 14); *Діти пищать на руках у матері* (Ю. Яновський, IV, 1959, 39); // *розм.* Говорити або співати тонким, писклявим голосом. *А співає як! Та хіба в нього був коли-небудь голос? Так, щось там пищало позад гурту, коли стояли до спову...* (Ю. Яновський, II, 1954, 159).

2. У результаті якої-небудь дії видавати високий протяжний звук, писк (про неживі предмети). *Його перо, як несамовите, бігало на папері, пищало, скрипіло, цвірчало, як горобець, ще й до того бризкало* (Н.-Лев., IV, 1956, 164); *Скрипіла й пищала якась надломана суха гілляка* (Март., Тв., 1954, 304); // *у що, чим.* Створювати чий-небудь високий протяжний звук, писк. *Збирав* [Нак] *малих, пускав з листочків, рабив свистілки або пищав у тріщинку* (Коцюб., II, 1955, 307); // *безос.* *Хто порося вкрав, у того в грудях пищить* (Укр.-присл., 1955, 212); *Кашель розгодився, ..зрудя високо підіймався, у їх гуло, пищало* (Мирний, I, 1954, 310).

3. *перен., розм.* Скаржитися на кого-, що-небудь, висловлювати незадоволення кимось, чимось; реготувати, нарікати. *Мій новий будинок, як собі хочеш, мене лякає.. Але, брешеш, стільки не пищи, нічого не поможе, то краще мовчати* (Л. Укр., V, 1956, 237); — *Вимоги у мене до вас будуть такі високі, що ви щоразу пищатимете. Та це вас не врятує: нових книжок ви від мене не дождетесь...* (Шовк., Інженери, 1956, 409).

Аж пищи́ть (**пищáв, пищáла, пищáло**): а) хто-небудь знаходиться в дуже скрутному становищі. *Він* [народ] *під гнітом тяжким аж пищить* (Сам., I, 1958, 155); б) що-небудь робиться, виявляється і т. ін. дуже интенсивно. *Вона зізналась, як мула на окропі; робила аж пищала в її руках* (Коцюб., I, 1955, 63); в) про необхідність, бажання швидше здійснити що-небудь. —*Вона замуж аж пищить! — почувався голос, таємниче повідомив Василь Сидорович* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 67).

ПІЩИ́К, а, *ч.* Дудочка, свистілка, що видає високі протяжні звуки. *На пищику, зробленому з весняної вербочки, всього не заграєш, і на одній ноті потрібної мелодії не виведеш* (Тич., III, 1957, 452); *Коли на жовтій акації з'являлися стручки, вовну не було відбою від дітвори, яка обривала стручки на пищики* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 187); // *перен.* Високий протяжний звук, писк. *Нараз чутно з дороги довге, надривне бубикання, з пищиками, з присвистом, із прокльонами* (Мик., I, 1957, 36).

ПІЩУ́ХА[1], и, *ж.* Корисний комахоїдний птах ряду горобцеподібних зі сірувато-бурувато-пір'ям і довгим тонким дзьобом; підкорішник. *Сріблястим дзвінчиком заливається невидимий співець. Це підкорішник, або пищуха, малесенька сірувато-коричнева пташка* (Веч. Київ, 8.II 1958, 4); *Слід приладнувати в саду корисних птахів: синиць, пищух, шпаків, одудів* (Шкідн. і хвор. рослин, 1956, 381).

ПІЩУ́ХА[2], и, *ж.* Невелика рослиноїдна тваринка-гризун, перев. ірчасто-рудувато кольору з довгим волосяним покровом, ненелинними вухами і коротким хвостом, яка видає писклячі звуки; сінокосець.

ПИЯК, а́, *ч., розм.* Той, хто постійно і надмірно п'є сивітні напої, має хворобливу пристрасть до них; алкоголік, п'яниця. *Пиякам звичайно є той, хто п'є в корчмі та й хто п'є звечора: чи є товариство, чи ні, чи є причина пити, чи ні* (Март., Тв., 1954, 64);

— Да, так ти говориш, значить, Я — пияк, недацо. —П'ють усі,—але пиячить, Тимофію, нацо? (Вискр., 3 перцем!, 1957, 189).

ПИЯКА, и, ч. і ж., розм. Те саме, що пияк. *Ані копійки без путящ! Не маю тратат я, не пияка* (Олесь, Вибр., 1958, 205).

ПИЯТИКА, и, ж., розм. 1. Гулянка, вечеря, обід і т. ін. з надмірним вживанням спиртних напоїв. *З-за великої нечі.. висунулася блідо, скулена постать, що сиділа там уже кілька годин, всунувшися до шинку затишними дверми а сіней і не спостережена ніким серед гамору і пиятики* (Фр., І, 1955, 85); *До ранку тривала пиятика й танці* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 504).

2. Те саме, що пияцтво. — *Не злі? Пиятика, картярство...— се в малого дванадцятидвохлітнього хлопця не злі?* (Коб., І, 1956, 78); — *Хороша тема... Актуальна...— сказав редактор. — Нам ця тема підходить. Пиятика — велике зло* (Ковінька, Кутя.., 1960, 59).

ПИЯЦТВО, а, с. Постійне надмірне вживання спиртних напоїв, хворобливе пристрасть до них. *Як умер батько, гарая почав Микола пити.. І пішла пияцтво, недарезное* (Гр., І, 1963, 316); *Рідний брат її.. заграв у пияцтві, мов у трясовині* (Вол., Місячне срібло, 1961, 179); *Пияцтво робить людський організм сприйнятливим до захворювань, приводить його до передчасної старості* (Наука.., 10, 1958, 31).

ПИЯЦЬКИЙ, а, е, розм. Прикм. до пияк. *Перед від'їздом у пияцькій компанії Семуельський, заступник учителя, що вчив французької мови* (Фр., IV, 1950, 241); // Властивий пиякові. *Лиш мав* [Грицько] *ту пияцьку прикмету, що ніж сам, не збажали про товариство* (Март., Тв., 1954, 64).

ПИЯЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Брати участь у гулянці, обіді і т. ін., надмірно вживаючи спиртні напої. *Незабаром і Кондра прийшов із поїзда. Посідали за стіл і почали пиячити. Мало не до ранку пили та їли* (С. Кравч., Квіти.., 1959, 139); *Якось у корчмі пиячили жандарми* (Турч., Зорі.., 1950, 62).

2. Постійно і надмірно вживати спиртні напої, мати хворобливу пристрасть до них. *В поліцію попав* [Петро] *якось загадково, мати його дуже лякав за те. Він сердився, а спересердя почав пиячити* (Збан., Єдина, 1959, 149); — *Ви відмали до того, що почали пиячити* (Донч., V, 1957, 509).

ПИЯЧКА, и, ж., розм. Жін. до пияк. — *Знаю її віддавна. Була пиячкою і нерабою, тепер умирає на сухоти* (Фр., II, 1950, 107).

ПІ, *невідм.*, с. 1. Назва літери грецького алфавіту.

2. *мат.* Умовне позначення відношення довжини кола до довжини його діаметра.

ПІАЛА, й, ж. Поширена на сході кругла посудина для пиття у вигляді неглибокої розширеної доверху чашки без ручки. *Пахнув росами килим у юрті,.. Піала не спинялася в юрті, Яку повнив кумісом чабан* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 28); * У порівн. *Долина була кругла, мов піала, в якій пінився білий, мертвотний трунок* (Довч., Карб. камінь, 1946, 137).

ПІАНІЗМ, у, ч., *муз.* 1. Характерні особливості фортепіанної музики. *Фортепіановий акомпанемент його був звичайно простий і прозорий, не затушковував мелодії, ..проте визначався рисами натурального для Лисенка піанізму, барвистістю й рельєфністю* (Рильський, III, 1956, 352).

2. Майстерність гри на фортепіано.

ПІАНІНО, *невідм.*, с. Великий ударно-клавішний музичний інструмент, що має форму високого ящика з вертикально натягнутими струнами всередині і з горизонтально розташованою клавіатурою на виступі спереду; різновид фортепіано. *Підходить* [Любов] *до піаніне і бере скільки акордів, не сідаючи* (Л. Укр., II, 1951, 10); *Ліда підійшла до піаніно, відкрила кришку і правила рукою по клавішах* (Трубл., Гліб. шлях, 1948, 58).

ПІАНІССІМО, *присл., муз.* Дуже тихо, ще тихіше, ніж піано (про силу звуку при виконанні музичного твору). — *Тихше! Піанісс'імо,— замагав на нього обома руками Кочубей* (Кучер, Трудна любов, 1960, 328); // у знач. ім. **піанісс'імо**, *невідм.*, с. Таке виконання звуків музичного твору. *Гнучкість динамічних нюансів, знаменит контрасти витяжного форте і найніжнішого піанісс'імо,— ось за доповнюючі яких прийомів тарговий арістократ Кошиць досяг особливих звукових ефектів* (Нар. тв. та етн., 2, 1966, 26).

ПІАНІСТ, а, ч. Музикант, який грає на фортепіано. *Ввечері того дня відбувався концерт славного піаніста Гу-да, на котрім була і Аглая-Феліцітас* (Коб., III, 1956, 323); [П л а т о н:] *Пальці гіпруча музіка бути такі ж розраблені, гнучкі і чуттеві, як пальці скрипаля чи піаніста* (Кор., І, 1955, 99).

ПІАНІСТИЧНИЙ, а, е, 1. *муз.* Стос. до піанізму. *Цікава піаністична школа, висока техніка, своєрідна інтерпретація творів — усе це принесло успіх артистові* (Веч. Київ, 14.I 1963, 1).

2. Власт. піаністу. *Виконавську манеру піаністки відзначає романтична схвильованість, темпераментність, глибоке розкриття образів, тонке розуміння стилю, вільне володіння арсеналом піаністичних засобів* (Рад. Укр., 20.XII 1962, 4); *Піаністичні здібності.*

ПІАНІСТКА, и, ж. Жін. до піаніст. [Л ю б о в:] *Я вже напевне піаністою не буду, знаю музику надто мало, щоб се розуміти...* (Л. Укр., II, 1951, 11); [Ф у н к о:] *Син Фінхе піаніст — ти мусиш стати відомою піаністкою! Чуєш!* [Л і а н:] *Добре — щоб грати с ним в чотири руки* (Коч., II, 1956, 158).

ПІАНО, *присл., муз.* Тихо (про силу звуку при виконанні музичного твору). *Поклала над клавіатурою, вона грала поводі піано.., лиш тут і там кладучи пальця на деякий нижчий звук* (Коб., III, 1956, 227); // у знач. ім. **піано**, *невідм.*, с. Таке виконання звуків музичного твору. — *Він також вміє, і знаю піанівка музична каламуть... «Піано, сто чортів! — Три форте, боже милий!»* (Рильський, II, 1960, 62).

ПІАНОЛА, и, ж. Апарат для автоматичної гри на фортепіано, який діє пневматично. *Була здебільшого досконалої не тільки в налагодженні піанол, а й у всіх в нормальних смаком вуха-горла-носа людей* (Смолич, Сорок вікін.., 1937, 174).

ПІАСТР, а, ч. 1. У Туреччині, Єгипті, Сірії та деяких інших країнах — дрібна грошова одиниця і монета відповідної вартості.

2. В Іспанії, Португалії і латино-американських країнах — старовинна грошова одиниця різної вартості і відповідна монета.

ПІВ, *невідм., на що, рідко до чого.* Те саме, що **полвина** (у визначенні часу). *Було це рано, пів до восьмої* (Кощюб., І, 1955, 410); *Одержавши плату, Нна о пів на шосту залишила бібліотеку* (Добр., Тепе річка.., 1961, 74).

ПІВАВТОМАТ, а, ч., *рідко.* Те саме, що **напівавтомат**. *Півавтоматами називаються верстати, які відрізняються від автоматів тим, що зняття готового виробу і установка нової заготовки провадиться робітником* (Токарна справа.., 1957, 220); *Значним кроком вперед у розвитку автоматичного дугового електрозварювання було створення шлангових півавтоматів* (Розв. науки в УРСР.., 1957, 479).

ПІВАВТОМАТИЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що на-

півавтоматúчний. *Півавтоматичний станок; Керування сучасним приводом — півавтоматичне та автоматичне за допомогою кнопок, спеціальних командоапаратів та ін.* (Верстати-гіганти, 1958, 23).

півáркуш, а, ч. Шматок паперу, що має розмір половини аркуша. *Під канапою.. політих знайшов загублений кошлюсь із злодіїв між'язий і вдесятеро вложений півархуш сірого паперу зі штемпелем на 15 крейцарів* (Фр., IV, 1950, 43).

пів-áркуша, *невідм.*, ч. 1. Половина аркуша (у 1 знач.).

2. *друк.* Одиниця вимірювання обсягу книги, що дорівнює восьми сторінкам друкованого тексту.

пів-аршúна, *невідм.*, ч., *заст.* Половина аршина як міра довжини. *Почула* [Маріора], *що кругляй, на пів аршина завгишки стіл.. звалився їй на коліна* (Коцюб., 1, 1955, 186); *Махрою друзі затягнулись, Тут і наспіла їх обічина. Її цигарки ані здались Не менші, як по пів-аршина* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 86); * Образно. *Коза все крутилась коло печі, а далі почала танцювати, висолопивши язика на пів-аршина* (Н.-Лев., II, 1956, 289).

півáршинний, а, е, *заст.* Мірою в пів-аршина.

півбáк, а, ч., *мор.* Передня (носова) частина верхньої палуби судна. *Лейте і Котовай лежали на півбаку, вчепившися руками за брашпиль* (Трубл., Лахтак, 1953, 6).

півбарúла, *невідм.*, с. Половина барила як міра рідини. *Цілий стіл був заставлений усякою стравою: борщем, кашею, печеним поросям.. Де не взялося півбарила горілки* (**Мирний**, I, 1949, 331); *Михайлові чомусь уявлявся буржуазієтор червоноликим здоровилом, рудоволосим горлохватом, у якого в череві боботіли добрих півбарила пива* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 103).

півбáрка, и, ж. Барка невеликого розміру.

півбáркас, а, ч. Баркас невеликого розміру.

півбíди, *невідм.*, ж. Не дуже велика, стерпна або поправна біда. *Це не біда, а лише півбіди; // у знач. присудк. сл. Вряд чуни крих... Бігають хлоп'ятаві, Та — пастушки... Їм стека півбіди!* (Гр., I, 1963, 110); — *То ще півбіди, якщо п'єсу не надрукують у журналі, а що як критик виступить у пресі з розгромною статтею?* (Мокр., Сто.., 1961, 93).

півбóг, а, ч., *міф.*, *рідко.* Те саме, що напівбог. *Боги, босиві і півбоги, Простоволосі, босоногі, Біжать в Олимпійську карколаг* (Котл., I, 1952, 242); * У порівн. *З печаттю генія на чолі В мойй уяві ти* [О. Пушкін] *стоїш, Немов півбог у ореолі, І сонцем праведним гориш!* (Черн., Поезії, 1959, 26).

півбóка, *невідм.*, ч. Половина бока. *Сонце геть високо підніжається; гріє на весну-красну; гріє, вже волові й півбока мастіє, як кажуть люди* (**Мирний**, I, 1949, 323); *Хай лише посунеться у поле цап.., Руду бороду обсічем, Обкурим півбока сіжачем* (Олесь, Вибр., 1958, 327); *// у знач. присл.* півбóком. Не прямо, а напівбоковою частиною (про кого-небудь, хто напівобернувся). *Повернувшись півбоком, даючи кожух дорогу, проковець глянув у свій куток* (Бабляк, Витя. сад, 1960, 15).

Півбóка лýплена (обдéрта) [**півбóка дрáна**] — у назвицях казках — з напівоблупленим боком, боками (звичайно про козу). *Я кола яра, півбока драна, півбока луплена, за три копи куплена* (Номис, 1864, № 9265); *Нічого не вакуплено: Козу півбока луплену, Для сміху, на потіху, Додому привезуть* (Олесь, Вибр., 1958, 289).

піввагóн, а, ч. Відкритий залізничний вагон з високими бортами для перевезення сипкого вантажу. *При транспортуванні у піввагонах волога попадає в цемент; утворюється кірка завтовшки 10—12 сантиметрів* (Роб. газ., 10.IX 1965, 2).

піввагóна, *невідм.*, ч. Половина вагона. *Піввагона відокремили дошкою для товарних* (Ю. Янов., 1, 1958, 70); — *В громадянина Магині.. під настилом у коюшні яку не менше як на піввагона відерки* (Гончар, II, 1959, 160).

піввáтний, а, е. Який витрачає електроенергію в кількості половини вата. *Півватна електролампа.*

півверстúй, *неодм.*, ж. Половина верстви (*див.* **верстá**[1] 1). *Вавсь тім, більше як на півверстиа, був заставлений скиртами* (Н.-Лев., II, 1956, 183); *Човни підійшли до гирла балки, яка спускалась до лиману за півверстви від Аджиколі* (Добр., Очак. розмір, 1965, 85).

півверстúй, *невідм.*, ж. Те саме, що півверстій. *Ліземо вгору. Ми вже на півверсти над рівнем моря* (Коцюб., III, 1956, 138); *Нас із сінами за три дні й три ночі розметали двоєм, майже на півверсти гребцю, а потім за тиждень насипали в очеретах нову* (Мушк., Серце.., 1962, 103).

піввершúна, *невідм.*, ч. Міра довжини, що дорівнює половині вершка (у 3 знач.). *Разпом щось тріснуло сухо, І зомлів полинув з ярка, І куля жимлуа над вугом. Од скроні всього з піввершка* (Вічно, Вогнище, 1959, 73).

півзвод, у, ч. Половина взводу як військова одиниця.

півзвóдний, а, е. Прикм. до півзвод.

півидéрко, а, с. Невелике відро.

півідéрний, а, е. Прикм. до півідрá.

півідрá, *невідм.*, с. Половина відра як міра чого-небудь. *Омеля Степаніівна внесла здоровий бутель рому, в котрий входило півідра* (Н.-Лев., III, 1956, 112); *Дядько Кузьма пообіцяв поставити півідра тому, хто стрибне з хати і перескочиться в повітрі* (С. Кравч., Буквальщина, 1961, 40).

півідрóвий, а, е. Те саме, що півідерний.

півідчúнений, а, е, *рідко.* Те саме, що напівідчинений. *Орися ратішла в півідчинені двері і стала біля лівого крилоса* (Стар., Облога.., 1961, 66).

півíковий, а, е. Який існує, триває і т. ін. півіку. *Півіковим досвідом доведено, що сила комуністичного руху — у вірності марксизмові-ленінізмові* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 57); *// Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півіку. Нині вся діяльність Спілки художників України розгортається під знаком підготовки до півікового свята нашої першої у світі Радянської держави і 100-річчя з дня народження В. І. Леніна* (Мист., 4, 1966, 2).

півíку, *невідм.*, ч. 1. Проміжок часу в п'ятдесят років; половина сторіччя. *Стару потягнуло до тієї хати, в яку її півіку тому, обвінцану вєнком, у вінку, у стрічках, уів Михайло Чайченко* (Стельмах, I, 1962, 33).

2. Вік, що дорівнює п'ятдесяти рокам. *І ми певні, що нас не один ще раз Ти* [М. В. Лисенко] *здвигуш своїми піснями, Що півіку твого не для того прийшло, Щоб замовк ти, співучий, між нами!* (Мирний, IV, 1955, 282).

півíрш, а, ч. Одна із двох частин вірша (у 1 знач.), рядка, відділена від другої цезурою. *Контрапункт постає в процесі хорового співу — переплітання хорових партій з партіями заспівувача, який, переходячи до нової строфи, співучає її з попередньою шляхом повторення останнього півірша соло* (Нар. тв. та етн., 4, 1961, 47).

ПІВВІ́СЬ, півосі́, *ж.* 1. Вал, що передає обертання ведучим колесам автомобіля або трактора. *Крайні колеса* [тракторних граблів] *є опорними і встановлюються на півосях, жорстко закріплених на кінцях крайніх рам* (Механ. і електриф., 1953, 149).

2. *спец.* Половина осі. *Півсума відстаней планети від Сонця в афелії і в перигелії дорівнює великій півосі орбіти планети* (Астр., 1956, 65).

ПІВВУ́ХА, *невідм., с.* Половина вуха.

ПІВГЛЕ́КА, *невідм., ч.* Половина глека. *Повискромаджував усе сердешний Хома, та на потуху — півглека молока, та й сів і дріма* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); *Тимко сів за стіл, виїв миску борщу, випив півглека молока* (Тют., Вир, 1964, 255).

ПІВГНИЛИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **напівгнилий**. *Пригріті теплим променем зі сходу, Бабки прозорі лізуть із води. На очерет, на півгнилу колоду Чіпляються янтарні їх ряди* (Рильський, II, 1960, 119).

ПІВГОДИ́НИ, *невідм., ж.* Відрізок часу у тридцять хвилин; половина години. *Через півгодини хоч би тобі жива людина показалася на вулиці* (Мирний, III, 1954, 287); [Катерина:] *Гордій Опанасович півгодини як виїхав* (Корн., II, 1955, 291).

До́бро́ї (з до́бри́х) півгоди́ни — не менше, а то й більше як тридцять хвилин. *Проминуло доброї півгодини, аж двері ванькирчика знов одчинилися і за селянами, що прощалися в хазяїном та про щось жваво гомоніли, з'явився Солонина* (Коцюб., I, 1955, 254); *Довелося їхати ще з добрих півгодини* (Смолич, I, 1958, 45); **За півгоди́ни:** а) через тридцять хвилин. *За півгодини князь уже слухав знаменитого тенора* (Л. Укр., III, 1952, 511); б) тридцять хвилин тому назад. [Василь:] *Здається, все те, що за півгодини коїлося, далеко-далеко відсунулося, і на серцеві так тепло стало, ніби воно слізьми умилося* (Кроп., II, 1958, 180); **в) протягом** тридцяти хвилин. *Подумати тільки: за півгодини, поки в дворі збиралися люди, він не подарував їм і п'яти слів* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 138); **З півгоди́ни** — близько тридцяти хвилин. *Ми розпочали розмову, провидили її з півгодини і сказали дуже мало слів* (Ю. Янов., II, 1958, 41).

ПІВГОДИ́ННИКИ, *невідм., ж.* Пестл. до **півгоди́ни**. *Умовляв* [математик] *одного ученика, що не хтів тихо сидіти: «та посидьте ж, Корраді, ще півгодинки тихо..»* (Л. Укр., V, 1956, 403); *Гальнуся нігащо не хотіла, навіть на півгодинки, розлучатись із своєю Олесею* (Кон., Лейтенанти, 1947, 131).

ПІВГОДИ́ННИЙ, а, е. Який триває півгодини. *Вранці Ладимко, широко розчинивши вікна, впускав морозне повітря і робив півгодинну зарядку* (Руд., Остання шабля, 1959, 188); *Видавлювала* [Оксана] *гарячими щипцями хвилі в густому волоссі, викладала його, а тоді кинулась до Ярикки, закрутила її в обіймах, розсіяла свою півгодинну працю* (Мушк., Серце.., 1962, 55).

ПІВГО́ЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівго́лий**. *Широкий степ — його* [волоха] *постіль; Кругом стіна — із небом гори; Нежатий хліб, жебрана сіль; Півголий сам, а діти — голі* (Бор., Тв., 1957, 107); *Полум'яні листки повільно зривалися з півголих гілок* (Донч., VI, 1957, 506).

ПІВГОЛО́СНИЙ, а́, е́. 1. Тихий, не дуже голосний. — *Добрий вечір,— сказав* [Олесь] *зворушеним, півголосним звуком, простягаючи до дівчини обі руки* (Коб., III, 1956, 193).

2. *у знач. ім., лінгв.*, **півголосни́й**, нóго, *ч.* Голосний, що входить до складу дифтонга і не утворює складу.

ПІВГО́ЛОСНО, *присл., рідко.* Те саме, що **напівго́лосно**. *Вірші хтось читав про вічний бій Півголосно, та повною душею* (Перв., I, 1958, 488); *В кабінеті командира вони лишилися наодинці і хоч півголосно, а могли продовжувати ту бесіду, яку почали їхні очі при зустрічі надворі* (Л. Бедзик, Дніпро.., 1951, 63).

ПІВГО́ЛОСОМ, *присл.* Тихо, сгишеним голосом. *Хор заспівав тихо, півголосом,— так тихо, що через спів було чути, як на колесах дзюрчала та булькотала вода* (Н.-Лев., IV, 1956, 100); *Люди перемовлялися півголосом, короткими фразами, в яких відчувалися побоювання і тривога* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 16).

ПІВГО́НИ, півго́нів *і* півгі́н, *мн.* Міра довжини, що дорівнює половині гонів, гін (*див.* **го́ни** [2] 1). *Пройшовши з півгін, він раптом наткнувся на парубка, що спав на невеличкій галявині* (Минко, Вибр., 1952, 87); *Зірвавшись на ноги, Оля побачила за півгонів од озера бричку, на якій стояв пан Костур і загрожував Іванові кулаком* (Юхвід, Оля, 1959, 154).

ПІВГО́РА, и́, *ж., розм., заст.* Середина між підошвою і вершиною гори. *Неподаліх моря, на півгорі, куди гадючкою п'ялася жорстовата стежка, мерехтіло, як світляк перед Купайлом, зелене світло* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 43).

ПІВГО́РЯ, *невідм., с.* Не дуже велике, стерпне або поправне горе. *Недаремно говориться: поділена радість — подвійна радість, поділене горе — вже тільки півгоря* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 15).

ПІВДА́РМА: За півда́рма — дуже дешево; за безцінь. *За півдарма продав* (Номис, 1864, № 14060); *За півдарма пани грунти У нас забирали* (Укр.. думи.., 1955, 436).

ПІВДЕ́НЕЦЬ *див.* **півде́нці**.

ПІВДЕ́НКА *див.* **півде́нці**.

ПІВДЕ́ННИЙ [1], а, е. Прикм. до **пі́вдень** [1]; полуденний, полудневий. *Учора в південну годину Брат Агапіт до келії моєї Ввійшов* (Фр., XIII, 1954, 301); // Який буває, трапляється в полуденну, полудневу годину. *Південна спека. Косарі працюють в одній білизні, білі, мов гуси* (Чорн., Визволення, 1949, 88).

ПІВДЕ́ННИЙ [2], а, е. 1. Прикм. до **пі́вдень** [2]. *Ніщо її вже не розважає, Навіть і там, в чудовому Південному краю* (Л. Укр., I, 1951, 326); *Одлетіли давно журавлі у південні країни* (Сос., Солов. далі, 1957, 158); *Південна природа;* // Який росте, водиться і т. ін. на півдні. *Вже створено з південних і далекосхідного тайгового північний виноград* (Довж., I, 1958, 459); *Багатюща й дивовижна природа довкола, духмяні пахощі південної рослинності—все це заколисувало затишним спочинком* (Смолич, I, 1958, 81); // Який буває, має місце, відбувається, спостерігається на півдні. *Лагодилась буря. Але я байдужно дивився на грізні розруси натури, не торкала якось мого серця дика краса південної бурі...* (Коцюб., I, 1955, 177); *На порозі Балика повернувся і з ненавистю плюнув, потім ступнув у сонячну гарячінь, у блиск південний* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 35); // Збудований, розміщений і т. ін. на півдні. — *Чи знаєте ви, яка хороша весна в південному приморському місті?* (Ткач, Моряки, 1948, 7); *Вже рік існує південна полярна станція Мирний* (Вісник АН, 6, 1957, 44).

2. Який міститься, проходить і т. ін. у напрямку півдня, на південь від чого-небудь або на півдні чогось. *Собаки, яких завжди бувас безліч по селах південної Бессарабії, обпали каруцу й бігли, валуючи, за нею аж до примарії* (Коцюб., I, 1955, 198); *З падінням цього міста похитнувся б весь південний фланг німецького фронту, який ще й досі нависав над Балканами* (Гончар, III, 1959, 235); // Який дме, насувається і т. ін. з півдня. *Шорстким гарячим язиком Солончаки південний вітер лиже* (Мур., Ідуть.., 1951, 6); *Коли вітер дме з півдня, то називається південним* (Фіз. геогр., 5, 1956, 86).

Півде́нна півку́ля *див.* **півку́ля**; **Півде́нна широта́** *див.* **широта́**; **Півде́нний за́хід** *див.* **за́хід**[1]; **Півде́нний по́люс** *див.* **по́люс**; **Півде́нний схід** *див.* **схід**.

3. Власт. південцю, південцям. *Було видно між дівчатами кілька* [кілька] *типів, зовсім південних, ніби херсонських, з карими очима та чорними бровами, з оригінальним чистим виразним проризом уст* (Н.-Лев., II, 1956, 403); // Належний південцю, південцям. *Усі сучасні слов'янські мови поділяються на три групи: східну, південну і західну* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 21), *Мова, обвіяна вітром і сонцем, Мова, де чуються й води, і сіль, і сушена риба,.. Мова південна астав, Простягаючи руки дівочі* (Рильський, I, 1960, 191).

ПІВДЕ́ННІШЕ, *присл.* У напрямку на південь від кого-, чого-небудь. *Куди їхати? Козаки звертали десь на північ, Хомі треба було південніше, до своїх* (Гончар, III, 1959, 358); *Південніше Полісся, як перехід до степової зони, розташований характерний український лісостеп* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 7); *До обозу прибився осел. Хтось пожартував: мабуть, перебіжчик, втік від італійців, що наступали південніше* (Підс., Віч-навіч, 1962, 134).

ПІВДЕ́ННО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **півде́нний**[2] у 2 знач., напр.: **пів-денноафрика́нський**, **південнобере́жний**, **південноволи́нський**, **південнополя́рний** і т. ін.

ПІВДЕ́ННО-ЗАХІ́ДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку південного заходу, на південний захід від чого-небудь або на південному заході чогось.

Півде́нно-захі́дний ві́тер — вітер, який дме з південного заходу. *Південно-західний вітер посилився до трьох-чотирьох балів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 181).

ПІВДЕ́ННО-СХІ́ДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку південного сходу, на південний схід від чого-небудь або на південному сході чогось.

Півде́нно-схі́дний ві́тер — вітер, який дме з південного сходу.

ПІВДЕ́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **півде́нець**, нця, *ч.*; **півде́нка**, и, *ж.*). Мешканці півдня (*див.* **півде́нь**[2]). *Південець, він ще ніколи не бачив лісу* (Гончар, Таврія, 1952, 167); *Південці двічі мало не захопили Вашингтон, але північанам удалося відбитися* (Нова іст., 1956, 186).

ПІВДЕ́НЬ[1], дня, *ч.* Те саме, що **по́лудень** 1. — *Тільки той, хто не був на сватанні, той не був п'яний, а то всі лоском лежали аж до другого півдня* (Кв.-Осн., II, 1956, 208); *Південь, спека не спада. Розбрехалася череда* (Нех., Ми живемо.., 1960, 105).

ПІВДЕ́НЬ[2], дня, *ч.* 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежне **пі́вніч**. *На півночі і на сході наша країна має переважно морські кордони, а на заході і на півдні — сухопутні* (Фіз. геогр., 7, 1957, 8); // Напрямок, бік, протилежні півночі. *Задніпрянські узгір'я легко піднімаються на південь і кінчаються досволі високою горою над самим берегом* (Н.-Лев., II, 1956, 384); *Учора із півдня ти* [море] *хвилі котило, сьогодні ж зі сходу — чи звичка чудна?* (Тич., II, 1957, 213); // Частина материка, країни і т. ін., розташована в напрямку, протилежному півночі. *На півдні Бессарабії, од бистрого Прута, по лівім боці Дунаю аж ген до моря стояло на чатах військо* (Коцюб., I, 1955, 335); *На самому крайньому півдні новобудівських полів.. протікає невеличка.. річечка* (Стельмах, II, 1962, 299).

2. Місцевість, край з теплим кліматом. *Спочинок і пробування на півдні зміцнило мене трохи і я тепер далеко бадьоріший* (Коцюб., III, 1956, 369); *Там, на півдні, квіти над тобою нахилили грона запашні, а у нас, у срібному завої, білий грудень бродить в тумані* (Сос., II, 1958, 102).

ПІВДЕСЯТИ́НА, и, *ж.*, *іст.* Діляпка землі, що дорівнює половині десятини. *Семен Побережний продав Іванову півдесятину* (Стельмах, II, 1962, 239).

ПІВДЕСЯТИ́НИ, *невідм.*, *ж.*, *іст.* Половина десятини. *Знає* [Остап], *що півдесятини в цьому клапті, а як ногами міряти — сімнадцять пар ступнів порік улітку було* (Головко, II, 1957, 211).

ПІВДЕСЯТИ́НКА, и, *ж.*, *заст.* Пестл. до **півдеся-ти́на**. — *Яку ви думаєте продати півдесятинку? — Ту, що в кадібці* (Стельмах, II, 1962, 238).

ПІВДЕСЯ́ТКА, *невідм.*, ч. Одиниця рахунку однакових або однотипних предметів, явищ і т. ін., що дорівнює половині десятка (у 1 знач.). [Д с н и с:] *Я, бачте, переліз через пліт й украв з півдесятка яблучок* (Кроп., II, 1958, 445); *Біля багаття сиділо з півдесятка озброєних людей* (Тют., Вир, 1964, 338).

ПІВДИТЯ́ЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівдитя́чий**. *Ні сила всевладна життєвої змови, Ні всепереможні потоки часу Не владні згасити твої розмови, Ні вбити твою півдитячу красу* (Перв., II, 1958, 330); *Просте личко у хустині білій, Тоненькі руки, злото довгих вій І голос, півдитячий і несмілий, Пронісся тінню у душі моїй* (Рильський, I, 1960, 135).

ПІВДІВО́К, вка, *ж.*, *розм.* Дівчина-підліток. — *Або хоч ото і в Надії Оксанка. Вже не дівча ж, півдівок, як по-колишньому, а вона й хати підмести не вміє* (Збан., Мор. чайка, 1959, 155).

ПІВДІЛА, *невідм.*, *с.*, *рідко.* Половина того, що треба зробити; половина діла (у 2 знач.). *Хотіє зробить велике діло — Іще й півділа не зробив* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 100); *Ольга навіть зупиняється на півділі, здивована таким рішучим осудом її дій* (Ткач, Жди.., 1959, 78); *До виступу свого він ставився якнайуважніше. Бо — зуміє зацікавити з першого разу, тоді вже — півділа* (Головко, II, 1957, 121).

ПІВДНЯ, *невідм.*, ч. Половина дня. *В Яворові були ми півдня і одинранок* (Л. Укр., V, 1956, 358); *Півдня Катерина поралася біля города* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 48).

ПІВДОБИ, *невідм.*, *ж.* Половина доби. *Добові шляхи всіх зір перпендикулярні до горизонту, і кожна з них протягом півдоби буває над горизонтом і півдоби під горизонтом* (Астр., 1956, 27).

ПІВДОБОВИЙ, а́, е́. Який тривас півдоби, розрахований на цей час або є наслідком діяльності протягом цього часу. *Півдобовий раціон; Півдобовий виробіток.*

ПІВДОРО́ГА, и, *ж.* Середина віддалі між чим-небудь. *Я несу кошик,.. ступаю в калошах. Минає так.. з півгодини. Могли б вже бути на півдорозі* (Коцюб., II, 1955, 235); *Він.. почав вертатися з півдороги, аби не спіткати людей* (Л. Янов., I, 1959, 313); // *перен.* Середина якого-небудь процесу, дії і т. ін. *Думки шалено шарпаються в різні боки і на півдорозі обриваються, мов гниле павутиння* (Стельмах, II, 1962, 70).

Спини́тися (спини́тися, зупини́тися, зупини́тися) на півдоро́зі: а) робити зупинку на середині шляху, не дійшовши куди-небудь. *Воронів випроводжає його, потім швидко йде до стола. На півдорозі різко зупинився, думає* (Лев., Нові п'єси, 1956, 33); б) не доводити щонебудь до завершення. — *Ні, ви мене знаєте, Іване Семеновичу, я на півдорозі не спиняюсь* (Ю. Янов., II, 1954, 122); *Ми стоїмо за безперервну революцію. Ми не спинимося на півдорозі* (Ленін, 11, 1970, 209).

ПІВДУГА́, и́, *ж.* Половина дуги (у 1 знач.) або неповна дуга. *Дзвінка і пружна сталь велетенською півдугою з'єднала береги Дніпра* (Жур., Вечір.., 1958, 377); *Жовтаві хвилі за кормою розходяться півдугами і хлюпають у береги* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 45).

ПІВДУ́ЖЖЯ, я, *с.* Те саме, що **півдуга́**. *Та ось воно [сонце] блиснуло верхнім півдужжям, наче осміхнулося вверхньо...* (Вол., Озеро.., 1959, 70).

ПІВДЮЖИ́НИ, *невідм., ж.* Шість однакових, однорідних предметів, шість штук; половина дюжини або неповна дюжина. *Фотя тепер став завзятим колекціонером, накупив на ярмарку з півдюжини різних плахот* (Л. Укр., V, 1956, 245); — *Та дай боже вам,— додала літня медсестра,— діточок хоч з півдюжини!* (Головко, I, 1957, 479).

ПІВДЮЙМО́ВИЙ, а, е, *заст.* Який має довжину, що дорівнює половині дюйма.

ПІВЕКІПА́Ж, у, *ч., військ.* Частина, що входить до складу екіпажу (у 3 знач.).

ПІ́ВЕНЬ, вня, *ч.* 1. Свійський птах з червоним гребенем на голові, пишним хвостом і шпорами на ногах; самець курки. *Ходила квочка з курчатами, кури, і між ними, гордо задравши голову й виблискуючи на сонці своїм червоним гребенем, півень* (Мирний, I, 1954, 50); *В той вечір Санька приймала гостя з особливою пошаною: заставила Сергія зарізати півня і цілий вечір пекла, варила і смажила* (Тют., Вир, 1964, 157); * У порівн. *Вони [Раду і Маріуца] налітали одно на одного, билися грудьми, як роз'юшені півні* (Коцюб., I, 1955, 374); *Юрко ходив гордо по хаті, мов півень по траві* (Козл., Пов. і опов., 1949, 32); // **Флюгер, прикраса і т. ін. у вигляді такого птаха.** *Зверху криші по ріжках шпилі, а наверху комина вертиться на вітру залізний півень* (П. Куліш, Вибр., 1969, 12); // Самець деяких інших птахів ряду курячих.

До дру́гих (тре́тіх) пі́внів — до пізнього часу, коли вдруге (втретє) співають півні. *Яремченко закінчував у Білява. Говорили довго, геть-геть запівніч, до других півнів* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 13); — *На добраніч,— сказав учитель і пішов до дверей.— Та не засиджуйтесь до третіх півнів. Завтра на роботу* (Кучер, Трудна любов, 1960, 347); **До (пе́рших) пі́внів** — до першого співу півнів уночі; до півночі. *Перший раз засиділись хлопці до півнів* (Вас., Вибр., 1954, 111); *Докія прокидається до перших півнів* (Стельмах, II, 1962, 393); **Іти́ (ходи́ти, виступа́ти** *і т. ін.*) **пі́внем** — рухатися, набравши хороброго, бадьорого, іноді зверхнього вигляду. *Зовні Микола Васильович весь помолодів, ходив півнем у «піджачку напопашки»* (Рудь, Гомін.., 1959, 82); **Пе́рші (дру́гі, тре́ті) пі́вні (співа́ють, проспіва́ли)** — перший (другий, третій) нічний спів півнів, що відповідає певному часові доби. *Півні заспівали по селі. — Та вже пізненько! — промовили обоє разом.— Се вже перші півні співають* (Вовчок, I, 1955, 150); *Поснули пізно, коли по всій Троянівці співали перші півні* (Тют., Вир, 1964, 170); *Розходитись стали мужики уже перед світом — проспівали другі півні* (Головко, II, 1957, 230); *Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів, Сичі в гаю перекликались, Та ясен раз у раз скрипів* (Шевч., I, 1951, 3); **Півень убрі́д перехо́див (перехо́див)** — про дуже мілку, змілілу водну перепону (річку, струмок і т. ін.). *Там, куди раніше можна було загнати цілий табун коней, тепер у липневу спеку півень переходив убрід* (Руд., Остання шабля, 1959, 127); **Пуска́ти (пусти́ти, лови́ти, злови́ти) пі́вня** — видавати писклявий звук, зриваючи голос під час співу або мовлення. *Як переживав [Келембет] боляче, коли вони не так вели, коли фальшива нота вислизала з їхньої горлянки, коли співак «пускав півня» чи заводив упоперек* (Ю. Янов., II, 1954, 97); **Пуска́ти (пусти́ти) [черво́ного] пі́вня** — підпалювати що-небудь, викликати пожежу з метою помсти. — *Ач одніме, Чіпко: ..Не оберу він... ні! Хай тільки оберу [діда]... Я йому такого пущу півня!.. — грізно каже Чіпка* (Мирний, I, 1949, 158); *Після дев'ятсот п'ятого року селяни майже кожного літа після жнив пробували пускати панові червоного півня* (Сміл., Сад, 1952, 172); **Співа́ти (заспівáти, запіяти** *і т. ін.*) **пі́внем** — наслідувати, удавати спів півня. [Семен:] *Щось неначе лежить? ..Що воно таке? (Іван співа півнем). Справді, чи не відьма?* (Кроп., I, 1958, 92); *Була одна чорна курка, така несуща курка, та що! — запіяла півнем, і треба було голову втяти* (Коцюб., I, 1955, 58); **Черво́ний пі́вень** — пожежа. *Сигналом для захоплення влади має бути червоний півень над панським палацом* (Д. Бедзик, Ост. вальс, 1959, 53).

2. *перен., розм.* Про задерикувату й запальну людину. *Всі для нас народи рівні — і великі і малі. Не деріть ви горла, півні, щоб десь клюнуть на землі* (Тич., II, 1957, 301).

△ **Морськи́й пі́вень** — риба з великими яскравими плавниками, схожими на крила. *Звучання у риб і морських тварин завжди має певне призначення. Під час нересту сильний шум здіймають морські півні, морські крокодили* (Наука.., 10, 1962, 40); *Заблищали* [в сітці] *морські півні з червоними перами* (Н.-Лев., II, 1956, 228).

ПІВЕСКАДРО́Н, у, *ч.* Половина ескадрону як військова одиниця.

ПІВЖАРТОМА́, *присл., рідко.* Те саме, що **напівжартомá**. *З усього кутка стали бігати до Віталика дивитися на те диво, на ті випадкові блукаючі зображення, що то одне, то друге раптом промайне по екрану,.. той каже грецьке, той італійське, а той півжартома висловлює догадку, що це, може, з Марса* (Гончар, Тронка, 1963, 28).

ПІВЖИВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **напівживи́й**. — *А знаєте, мені все ж таки ви більше подобаєтеся в такому півживому вигляді, аніж у тому, що ви були п'ять днів тому — в півмертвому* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 219); *Катерина півжива Дитя в хуртечу сповила* (Мал., Звенигора, 1959, 336).

ПІВЖИТТЯ, *невідм., с.* 1. Половина життя. — *Він був революціонер... Півжиття провів у тюрмах... Зазнав багато горя* (Хижняк, Тамара, 1959, 206); *Півжиття не пошкодував би Світличний, аби тільки довідатись, де зараз Гайдук!* (Дім., І будуть люди, 1964, 292).

2. *перен.* Неповноцінне життя; животіння. *Жити — або не жити.. Не хочу сонного життя... півжиття* (У. Кравч., Вибр., 1958, 254).

ПІВЖМЕ́НІ, *невідм., ж.* Половина жмені (у 2 знач.), неповна жменя як міра чого-небудь. *Круглий, мати, щоб всім знати, Поки ще з півжмені Брязчить бідних шагів мідних В батьківській кишені!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 181); — *На! — жебраки добрі. — І він кинув півжмені на постелю* (Мирний, I, 1954, 337).

ПІВЗАБУ́ТНІЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзабу́тній**. *Та ж хатина з дахом із соломи, Ружі дві, жоржинки, як вогні, І таке все миле і знайоме, Півзабуте,— знову при мені* (Мал., Запов. джерело, 1959, 173).

ПІВЗАБУ́ТТЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **напівзабу́ття**. *В тяжкому півзабутті розвідник розплющив очі, немов від поштовху, і раптом побачив над собою її схилене обличчя* (Донч., VI, 1957, 499).

ПІВЗАПЛЮ́ЩЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзаплю́щений**. *Глянув Левко на личко Христини, яка ледве стримували клубок сміху, на півзаплющені, блискучі од веселих сліз очі,.. завагався.— Розумна ж яка!* (Стельмах, I, 1962, 53).

ПІВЗАСИ́ПАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзасúпаний**. *Жінка вилізла з півзасипаного льоху, вся в глині* (Ю. Янов., Мир, 1956, 5).

ПІВЗАТО́ПЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзатóплений**. *Залишаючи півзатоплений пароплав, стоячи над шлюпкою, схожою на горіхову шкаралупу, Володя*

раптом згадав Інгу (Донч., III, 1956, 227); *Всюди він* [голосок] *летить за мною І мене знаходить знов. На холодних полустанках,.. В півзапилених землянках. На нічній передзасі* (Перв., І, 1958, 417).

ПІВЗАХИСНИ́К, а, ч., *спорт.* Гравець півзахисту. *Потім* [противники] *кинулись наздобо калічити наших граців. Усе вибув в поля півзахисник, нас* [футболістів] *лишилося десятеро* (Ю. Яновський, II, 1954, 27).

ПІВЗА́ХИСТ, у, ч. Частина футбольної, хокейної або іншої команди, що одночасно діє у захисті й нападі.

ПІВЗА́ХІД, ходу, ч. Недостатньо дійовий, неефективний для здійснення чого-небудь захід (*див.* **захід** 2).

ПІВЗІГНУ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзігну́тий**. *Розбиті об дубові двері кулаки* [Анатолія] *були міцно стиснуті і на півзігнутих руках виставлені вперед, як два тарани* (Руд., Остання шабля, 1959, 62).

ПІВЗОЛО́ТОГО, *невідм.*, ч., *заст.* Сума грошей, що дорівнює половині золотого.

ПІВЗРУЙНО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **напівзруйно́ваний**. *Земляних штабні, півзруйновані школи, Яким ви пеклом зогрівали мене!* (Перв., II, 1958, 413).

ПІВІМЛА, й, ж. Світло перед світанком або після заходу сонця.

ПІВІМПЕРІА́Л, а, *іст.* Золота монета вартістю в 5 карбованців, а після грошової реформи 1897 р.— в 7 карбованців 50 копійок. *Тевченко, вставши з канапи, взяв півімперіал.. і дав жебракові* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1950, 223).

ПІВКА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **півкати** і звуки, утворювані цією дією. *Нараз ізчепляться два індики за кораї, тягаються завзято та ноки нарікають тонкия півканням, а далі у сварку* (Март., Тв., 1954, 136).

ПІВКАПТА́Н, а, ч., *заст.* Короткополий каптан.

ПІВКАРБОВА́НЕЦЬ, вця, ч., *іст.* Монета вартістю в половину карбованця, тобто в 50 копійок; полтинник. *Після чарки економ тут же ще подї видав усім по срібному півкарбованцю* (Стельмах, І, 1962, 574).

ПІВКАРБОВА́НЦЯ, *невідм.*, ч. Сума грошей, що дорівнює половині карбованця. — *На, відвези годинник Петрукову. Одерж півкарбованця* (Довж., І, 1958, 446).

ПІВКА́ТИ, аю, ю, *недок., розм.* Видавати пискляві звуки (про деяких птахів). *Всі індики вразно дайкають і півкають* (Март., Тв., 1954, 136).

ПІВКВАРТА́ЛУ, *невідм.*, ч. Половина кварталу. *Коли пройти ще півквартал.. вкрав побачив пам'ятники* (Ів., Тасмиця, 1959, 93); *Ім лишалося пробігти півквартал до комендатури, і вони будуть у цікавитій безпеці* (Кучер, Чорноморці, 1956, 400).

ПІВКВА́РТИ, *невідм.*, ж. 1. Половина кварти як міра чого-небудь. *Пішла я в крамницю, купила невеличку пляшечку, так на півкварти* (Н.-Лев., III, 1956, 257); *Труш приніс з собою півкварти горілки* (Бурл., О. Вересай, 1959, 17).

2. Пляшка такої міри з горілкою. *Зайдуться в шинок люде! розважитись,.. візьмуть півкварти, кварту, щоб було чим горло прожочить* (Мирний, І, 1949, 257).

ПІВКІЛО, *невідм.*, с., розм. Те саме, що **півкілогра́ма**. *На трудодень у нас минулого року припікося по шість кіло зернових, по півтора кіло картоплі, по півкіло соняха* (Ю. Яновський, V, 1959, 160).

ПІВКІЛОГРА́МА, *невідм.*, ч. Половина кілограма. — *Це три скалки цукру, або півкілограма!* (Донч., V, 1957, 52).

ПІВКІЛОМЕ́ТРА, *невідм.*, ч. Половина кілометра. *Коли човен був за півкілометра від скель, над морем ледве чутно щось хлюпло* (Собко, Скеля.., 1961, 130).

ПІВКІЛОМЕ́ТРОВИЙ, а, е. Довжиною в півкілометра.

ПІВКІЛЬЦЕ, я, с. 1. Половина кільця.

2. *у знач. прикм.* **півкільце́м, півкільця́ми**. У вигляді півкільця, півкільць. *На околиці міста, охопивши його півкільцем в фланзів, били в небо вогнем, димом і гарячим газом металургійні і хімічні заводи* (Собко, Справа.., 1959, 4); *Впираючись в устя, стружка обмикається з півкільцями і виляє із вакруглення* [різця] (Різальні інстр.., 1959, 54).

ПІВКЛЮ́НКА, *невідм.*, с., *розм.* Половина клунка як міра чого-небудь. *Не проходило того дня, щоб кона з півклунка пшеничних колосків додому не приносила* (Мирний, IV, 1955, 250).

ПІВКЛЮ́НОЧКА, *невідм.*, с. Зменш. до **півклю́нка**. — *Картопля зимою пожерла, а на весну — так драглями і взялася; насилу набирала* [Пріська] *півклуночка посадити* (Мирний, III, 1954, 109).

ПІВКЛЮ́ТИ, нуть, *док., розм.* Однокр. до **пі́ткати**.

ПІВКОЛЕ́СНИЙ, а, е, *вал.* Півкруглий. *На розі єгипетського костюма.. на висоті першого поверха міститься за залізною балюстрадою низьке півколесне вікно* (Фр., VI, 1951, 342).

ПІВКО́ЛЕСО, а, *с. і.* Половина колеса. *Молобщатяне воду з колодязя.. Скрипить і гуде журавель, підіймаючи угору своє півколесо та чималу добічку під напором дебелої руки* (Мирний, III, 1954, 402).

2. *діал.* Півколо. *Це був високий мужик, що мав праву ногу скривлену в коліні досередини. Як ішов, то писав нею півколесо* (Март., Тв., 1954, 249).

3. *у знач. присл., діал.* **півколе́сом**. Півколом. *Шумно збиралася молодіж і ставала поза ними* [старцями] *півколесом* (Фр., VI, 1951, 34).

ПІВКОЛІ́НА: У (на) **півколі́на**, *розм.* До половини коліна (завширшки). *Побачив я, товариш, одні руїни. В півколіна пороспа трава на них, воробці цвірінькають, і нікого-нікісінько* (Логв., Давні рани, 1961, 88).

ПІВКО́ЛО, я, с. 1. Половина кола як форма лінії. *Повернею вожа побігли широкі півкола* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 10); *Ніким непомічений човен описав півкола, обходячи пароплав* (Трубл., Шхуна.., 1940, 158).

2. *у знач. присл.* **півколо́м, півкі́лом**. У вигляді півкола, півкіл. *Враз перед нами з'явилася піраміфальна гора,.. а до неї півколом йде високенний хребет — Хамна-бурун* (Коцюб., III, 1956, 139); *Коли ж півколом стали під дубами, оглянув пильно командир бійців своїх* (Тер., Ужинок, 1946, 35); *Данько сіс... Мах — сюди, мах — туди, і півколами лягає в пелу розволожену землю насіння* (Гончар, II, 1959, 220).

ПІВКОЛО́ВИЙ, а, е. Який має форму півкола.

△ **Півколові кана́ли** — частини внутрішнього вуха людини й хребетних тварин, що виконують функцію збереження рівноваги й орієнтування в просторі.

ПІВКОЛО́НКА, и, ж., *архіт.* Невелика колона, що наполовину виступає з стіни. *Барабани* (Софійського) *собору були оздоблені півколонками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 515); *Широкі, округлі вікна будівлі обрамовані невисокими з півколонок, між якими в лозо вимальовані дугові фронтончики* (Стельмах, І, 1962, 79).

ПІВКОПИ, *невідм.*, ж. 1. Половина копи як одиниця лічби кого-, чого-небудь. *Мене обминула купка поруйків; прибігло з півкопи дівчат: «Добрий вечір!» — «Добрий вечір!»* (Вовчок, VI, 1956, 229); *Сього року, мабуть, зовсім здуплав* [Палажка]: *зажопила мою ріпу та й вижала аж півкопи* (Н.-Лев., II, 1956, 7); *Вже високо на ґарбі бачив латаша, що старанно вкладав снопи, бачив сибіряків, що подають йому, напинаючи на вила, одразу ледве не по півкопи* (Гончар, II, 1959, 366).

2. *заст.* Одиниця лічби грошей, що дорівнювала двадцяти п'яти копійкам. *Емей крячить, що за Нентуну Півкопи зрошей в руку суну, Аби на морі штурм утих*

(Котл., I, 1952, 68); — *Укра, украв... – обурено твердив карнаухий.* — *У мене було півкопи мідяками та два золотих срібняк* (Добр., Очак. розмир, 1965, 68).

ПІВКОПІЙКИ, *невідм., ж., іст.* Дрібна монета вартістю в половину копійки.

ПІВКОРЦІ, *невідм. ч., заст.* Половина корця як міра чого-небудь. *Входить він у хату та й увесить на плечах, може, так як з півкорця чогось в мішку* (Н.-Лев., III, 1956, 280); *В коморі лишилось півкорця пшениці* (Гжицький, Чорне скеро, 1961, 47).

ПІВКРОК, *у. ч.* Рух ноги, що переміщує людину на віддаль половини кроку. *Зробити півкроку;* // Відстань, що дорівнює половині кроку. * Образно. *Скільки разів доведеться глушити в собі голос власного сумління, щоб хоч по півкроку просунутись по шляху до того діла... яке її зовсім не приваблює!* (Гончар, Тронка, 1963, 182).

Спинйтися (застигнути) на півкро́ці — не дійти до кінця намічаного шляху, раптово зупинитися. — *Що, Аксель, замислилась? – спинився на півкроці Суворий* (Досв., Вибр., 1959, 252).

◇ **Ні (ані) півкро́ку**: а) не зняти жодної зморщки рухатися (ітп або їхати). *У мене куля в коліні, Без каня ні кроку, ні півкроку* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 66); б) не посуватися вперед, не прогресувати в якій-небудь справі. — *Не робота — кіби брак, не план — ніше півкроку... ми ж тиждень оже півкроку на місці топчемось, брате, вперед ані півкроку* (Дор., Три богатирі, 1958, 43).

ПІВКРУГ, *у. ч.* 1. Половина круга як частина площини. *Півкруг Місяця;* // Половина круга як форма обмеження якоїсь площі. *Покад дугою Аероплан чітким півкругом Пролинув, сяючи крилом* (Рильський, Сад... 1955, 89).

2. *у знач. присл.* **півкру́гом**. У вигляді півкруга. *За сніжною пустинею далеко займалося півкругом сяйво* (Л. Укр., I, 1951, 295); *Майстри стали півкругом коло столу з свічками* (Н.-Лев., IV, 1956, 99).

ПІВКРУГЛИЙ, *а, е, розм.* Те саме, що **напівкру́глий**. *Повище міса була вже вона половина, серед якої півкруглим спіжком пійбімася вгору сам шпиль гори* (Фр., III, 1950, 94); *Обтчування на токарному верстаті виконується прямим і фасонним інструментом. Чорнову обробку виконують півкруглою стамескою* (Столл.-буд. справа, 1957, 163).

ПІВКУЛЯ, *і, ж.* 1. Половина геометричної кулі, а також предмет такої форми. *Сидя* [склепу] *мала на собі обну-однісіньку одобу — живому з каменя випрасту півкулю* (Фр., VI, 1951, 109); // Форма чого-небудь, що нагадує половину геометричної кулі. *Настя.. побочаи перед собою присадкуватого чоловіка, вдягнутого в кучерський кожушок, з-під якого випирались в боки півкулі штанів-галіфе* (Речм., Весн. грози, 1961, 14); *Клейкову пастилу випускають у вигляді відлитих півкуль з узорною поверхнею* (Укр. страви, 1957, 326).

△ **Вели́кі півкулі** *див.* **вели́кий**.

2. Одна із половин, на які умовно поділяється Земна куля. *При різних розташуваннях Землі відносно Сонця.. кожна з півкуль виявляється по-різному розташованою відносно променів сонячного світла* (Бесіди про всесвіт, 1953, 24); *Перед ним стоять великий глобус. Біля дошки висять дві великі карти півкуль* (Собко, Скеля.., 1961, 27); // Одна із половин, на які умовно поділяється Місяць. *Мають відомості про поверхню обох півкуль Місяця, можна сказати уявлення про розподіл темних ємкостей і світлих материків нашого супутника* (Під. Укр., 17.VIII 1965, 2).

Південна півкуля — за умовним поділом — половина Землі або небесної сфери, яка розташована на південь від екватора. *Небесний екватор поділяє небесну сферу на дві півкулі — північну і південну* (Астр., 1955, 19); **Північна півкуля** — за умовним поділом — половина Землі або небесної сфери, яка розташована на північ від екватора.

ПІВЛІХА, *невідм., с.* Не дуже велике, стерпне або нормальне лихо. *Нуів довго з жалем дивився на Дарину, входив у її світ і зараз його лихо здавалося півлихом — у нього ще все встрачено...* (Стельмах, I, 1962, 488); — *Чобіт у мене нема, що замерзну в дорозі... — То півлиха. Візьмеш мої* (Добр., Очак. розмир, 1965, 181).

ПІВЛІКТЯ, *невідм., ч.* Половина ліктя як міра довжини. *Лис як не завив з болю, як не підскочить на півліктя вгору* (Фр., IV, 1950, 69).

ПІВЛІТРА, *т., невідм., с.* Половина літра як міра чого-небудь. *Вашими б ще раз протиотрутною сироватку й півлітра крові, він показав дати йому теплого вина й гарячого чаю* (Довж., I, 1958, 321); *Годували [фашисти] в тюрмі так, як добрий господар собак не годує... Вдень — півлітра несолоної смердючої баланди* (Збан., Одиша, 1959, 96).

2. *род. в, ж., розм.* Пляшка такої міри з горлівкою або виливка взагалі. — *Чим я їм одолжу? Півлітри ж їм не поставиш! А, їй-богу, я б їм банкета влаштував* (Вишня, II, 1956, 272).

◇ **Без півлі́тра (півлі́три) не розбере́ться (не розбере́ні)** — дуже важко зрозуміти що-небудь, розібратись у чомусь. — *Хто ж винен?.. — Тут без півлітра не розберешся...* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 40); — *Діла, брат. Такі діла, що без півлітри не розбереш* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 11).

ПІВЛІТРО́ВИЙ, *а, е.* Прикм. до **півлі́тра**. 1. *Чергова штафета розливала великою півлітровою ложкою суп* (Хижняк, Тамара, 1959, 178).

ПІВЛІТРО́ВКА, *и, ж., розм.* Те саме, що **півлі́тра**. 2. *В отоне збігся до крамниці. Саме в той час там не було півлітровок, були лише великі чорні літрові пляшки* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 10); *Півлітровок дві пари Мовчки виносить Кузьма* (Мал., Серце.., 1959, 170).

ПІВМА́ВПА *див.* **півмавони**.

ПІВМА́ВПІ, *мавп, мл.* (*одн.* **півма́впа**, *и, ж.*). Тварини, що поселяють проміжне місце між мавпами і пожними ссавцями.

ПІВМАКІТРИ, *невідм., ж.* Половина макітри як міра чого-небудь. *Настановила* [Кулина] *збіданить...тарани у масличку напрягвена, та молошні каші півмакітри* (Кв.-Осн., II, 1956, 478); — *Тетер я скажу, — виступив і собі Марко.— Денисе во сметанюе не посилать. Того разу, як були на Хрінках, вин. боки вилі із погреба, півмакітри випив* (Тют., Вир, 1964, 44).

ПІВМА́СКА, *и, ж.* Маска, що закриває тільки частину обличчя, звичайно очі й ніс.

ПІВМЕ́ТРИЙ, *а, е, рідко.* Те саме, що **напівме́трий**. [Т е м і:] *Він підняв з гарячого піску півметру дівчинку і віддав її всю свою воду* (Коч., II, 1956, 25); *Вперше розповів він... як на Дінці його спіймали і били поляки, як вежив півметрий в чагарниках* (Жур., Дороги., 1948, 191).

ПІВМЕ́ТРА, *невідм., ч.* Половина метра як міра довжини. *Поволеньки отак З градки Виравли* [Гжаки] *бурякі Як бурях, А бурячище — На півметра* (Стельмах, Колосок.., 1959, 86); *Півметра матері.*

ПІВМЕТРО́ВИЙ, *а, е.* Прикм. до **півме́тра**. *Перед закладенням жому на дно ями чи траншей накладають півметровий шар солом'яної січки* (Колг. Укр., 9, 1958, 26).

ПІВМИСКИ, *невідм., ж.* Половина миски як міра чого-небудь. *Дід Сьмх тільки-но повернувся з кухні,*

де йому кухар калив з пів'яшки юшки і дав удосталь хліба (Д. Бедзик, Студ. Води., 1959, 28).

ПІВМІЗИ́НЦЯ, *невідм., с., розм.* Половина мізинця (у 1 знач.).

◇ **[Ані] на півмізи́нця** — у найменшій мірі, дуже мало. *Я, добродію, артист, перш усього артист, і не єхибив я перед українським театром ані на півмізинця...* (Збірник про Крон., 1955, 366).

ПІВМІЛЬЙО́НА, *невідм., ч.* Половина мільйона. *В СРСР у роботі газет, журналів і радіо бере участь понад 5 мільйонів чоловік, з них півмільйона чоловік на Україні* (Ком. Укр., 5, 1962, 34).

ПІВМІЛЬЙО́ННИЙ, *а, е. Прикм. до* **півмільйо́на**. *Тільки тисяча французів, відступаючи* [у 1812 р.], *перейшла р. Німон; це було все, що залишилось від півмільйонної французької армії* (Іст. УРСР, І, 1953, 404).

ПІВМІ́РКИ, *невідм., ж.* Половина мірки (у 2 знач.) як міра чого-небудь. *Підняла Січариха пелену, а він єхопив лопату і накидав з кадуба в півмірки вугляа* (Стельмах, II, 1962, 306).

ПІВМІ́СЯЦЯ, *невідм., ч.* 1. Половина місяця як проміжок часу. *Більше півмісяця не мати вістки з дому — важко* (Коцюб., III, 1956, 351); *Дістала* [господиня] *з шухляди зарані наготовлені гроші, плату за останні півмісяця* (Головко, II, 1957, 414).

2. Вік, що дорівнює половині місяця. *Дитині півмісяця.*

ПІВМІ́СЯЦЬ, *я, ч.* 1. Неповний місячний диск. *Півмісяць високо плавав в чистому небі* (Мирний, III, 1954, 39); *Тонкий півмісяць зблискував в Босфорі* (Перв., 1, 1958, 521); // Зображення у вигляді такого диска. *В суднових мірки та чисто вбраного у військове тіло в блискучими срібними півмісяцями на вилогах Ремо пішов у другий двір* (Досв., Гюлле, 1961, 69); *В двері просунулось обличчя.. в бляхатому зорею на чолі, ..з таким же півмісяцем на підборідді* (Л. Укр., III, 1952, 713); // *Що-небудь у вигляді місячного серпа. Ольга нагороом єлинула на руки Завадки і зразу ж помітила, що вони, хоч вимиті, але все ж таки з чорними півмісяцями під нігтями* (Вільде, Опов., 1954, 53); *Гнат, посміхаючись обличчям і рухливим півмісяцем бороди, зволиницьки підморгнув до своєї Ганни* (Стельмах, I, 1962, 532).

2. *у знач. присл.* **півмісяцем**. *У вигляді неповного місячного диска. Полюбче їх стіп розсипався весь Львів півмісяцем на дні долини* (Фр., VI, 1951, 151); *Жита хмара курявп, розгорнена півмісяцем, клалпала вшду й по боках* (Кач., Вибр., 1953, 31).

ПІВМІ́СЯЧНИЙ, *а, е. Прикм. до* **півмісяця**.

ПІВМІ́ТОК, *тка, ч.* Міра пряжі, яка дорівнює половині мітка, тобто 20—30 пасмам. *Давала* [нянька] *чинить до двора: ...Аматі в тиждень по алтину. Три хутки воску на свічники; Льняної пряжі три півмітки* (Котл., I, 1952, 180); *З світанку до пізнього вечора сукалися мітки.. З трьох міток складалася чинчура, з семпадцять чинчур — пасмо, з двадцять п'ять пасом — півміток* (Минко, Моя Минкіжка, 1962, 57).

ПІВМО́РГА, *невідм., ч.* Половина морга. *Останнє тільки півморга поля* (Іщук, Вербівчани, 1961, 8).

ПІВМО́РОК, *у, ч., рідко.* Те саме, що **напівморок**. *Крізь півморок шахти душний.. Добемо граніт бездушний Безвідрадним, вступ* (Граб., I, 1959, 168); *В кімнаті півморок, бо горить лише настільна лампа, прикрита якоюсь тканиною* (Шовк., Інженери, 1956, 471); *Лягла* [Голда] *в ліжко, заплющила очі і ніби поринула у півморок, у забуття* (Ткач, Арена, 1960, 214).

ПІВ-НА-ПІВ, *присл., розм.* Те саме, що **наполовину**. *Молоко ще раз переварить* [Войцехова], *змішавши-на-пів* (Фр., VI, 1951, 143).

ПІВНЕ́БА, *невідм., с.* Половина неба. *Хмари все прибувають. Вони вже закрили півнеба* (Коцюб., II, 1956, 321).

ПІВНИК[1], *а, ч. 1.* Зменш.-пестл. до **півень**. *Коли це біжить хлопчик. — Півнику-братику, відчини!* (Укр.. казки, 1951, 43); — *Ой півнику-коцупику, який ти молодець!* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 169); // *Молодий півень. Маленькі курчатка часто дзьобали носиками, а задерикувати півників підскакували мало не до рук дівчини* (Хотк., I, 1966, 103); *В сінях нежадно наймалими голосами заспівали молоді півники* (Стельмах, II, 1962, 150); * *У порівн. Сміються у нас кури й співають. Злітав з сідла котра, або оце доріжкою йде, зупиниться, витягнеться і, ніначе півник який молоденький: кукурику!* (Тесл., З книги життя, 1949, 80); // Іграшка, цукерка, печерунок, прикраса і т. ін., зроблені у вигляді такого птаха. *Березовий півник стоїв на воротах,— Ще від його ставні* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 162); *Я торкнусь до полотенця в півниках рясних* (Мал., Звенигора, 1959, 170).

Іти (ходи́ти, вступа́ти і т. п.) **півнико́м** — рухатися, набравши хороброго, бадьорого, іноді зверхнього вигляду (звичайно про молоду людину, дитину). *Серед другокласників тодця півником та козирівся Володько Гречаний — білявий, кирпатий хлопчик* (Зар., Світло, 1961, 4); **Пусти́ти (пусти́ть, ловити, зловити) півника** — те саме, що **Пусти́ти (пусти́ть, зловити) півня** (див. **півень**). — *Брехня! — скрикнув Михайлик, аж півника пустив своїм хлоп'ячим басом* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 363); *Його виходецький голосок пустив хрипкого дитячого півника* (Смолич, I, 1947, 106).

2. *перен., розм.* Про задерикувату й запальну молоду людину, дитину. — *Півники, півники дзьобаті,— почувся його тихий голос саме тоді, коли Марат досяг найнапруженіших висот.— Може, досить мітингувати?* (Жур., Нам тоді.., 1968, 8).

ПІВНИ́К[2] *див.* **півники**.

ПІВНИ́КИ, *ів, мн.* (*одн.* **півник**, *а, ч.*). Багаторічна трав'яниста рослина з великими жовтими або фіолетовими квітками і вузьким мечовидним листям; вирощується як декоративна; використовується в парфумерії. *Зачарували хлопці проміж кущів рожі, орігіні та райдерева, затрічали розкоші стебла та листя півників* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 109); *На дачі Федорова жовтим полум'ям підвівся високочисті півники* (Мас., Життя.., 1960, 46).

ПІВНИКО́ВІ, *вих, мн.* (*Iridaceae*). Родина багаторічних трав'янистих рослин з повзучим кореневищем, мечовидним листям і різноманітно забарвленими квітками.

ПІВНИ́ЧОК, *чка, ч.* 1. Зменш.-пестл. до **півник**[1]. *Ідe* [жінка] *й патякувалася: стоїть Пенюк сосновий, а на йому Червоний півничок сидить і сяє — в пір'ї золотому* (Щог., Поезії, 1958, 362); *Тарас зосередженно вирізав аркуш паперу з альбома і зробив двох півничків* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 382); * У порівн. *Розтріскнений чимсь Страшко, наче півничок, аж підстрибує перед геркулесом, а той лише примірливо розводить своїми здоровенними вузлуватими руцьками* (Баш, На .. дорозі, 1967, 143).

2. Акваріумна рибка з мінливим забарвленням; бійцева рибка. *Вони вертають увагу на зелених, синіх, червоних півничків, чи, як іх іще звуть, бійцевих рибок* (Веч. Київ, 13.1 1958, 4).

ПІВНІ́Ч, *ночі, ж.* Час на межі двох діб, який відповідає 12 годинам ночі. *В північ самую глухую Ешей, аш тільки мав дрімать, Побачив хмару золотую* (Котл., I, 1952, 212); — *Куди ти,— кажу,— налігодівсь ще йти! Вже ж з півночі зверхало* (Н.-Лев., III,

1956, 281); *Було вже далеко за північ* (Донч., V, 1957, 571); // Пізня ніч.— *У саму глупу північ хтось і стукав у вікно* (Кв.-Осн., II, 1956, 184); — *А кого ви тепер найдете, коли вже північ?* — *Може хоч кого-небудь. Ну, хоча б начальника цеху* (Тют., Вир, 1964, 145).

△ **Справжня північ**, *спец.* — момент, коли для якого-небудь місця на Землі центр Сонця міститься в нижній кульмінації. *Момент нижньої кульмінації Сонця називається справжньою північчю* (Астр., 1956, 21).

◇ **Б'є (пробила, вдарила** *і т. ін.*) **північ** — про бій дванадцяти годинників і т. ін., що відповідає 12 годинам ночі. *Б'є північ... Протяжних в годину ту... Ще спочивають* (Пол., Хто сіє вітер, 1959, 257); *Летять хвилини — а не присущаюсь. Ось північ вдарила* (Л. Укр., I, 1951, 180); **Глуха північ** *див.* **глухий**; **Пробити північ** — сповістити про 12 годину ночі (бою годинника, ударами в дзвони, рейку і т. ін.). *Він терпляче ждав, поки церковний сторож пробʼє на дзвіниці північ* (Шиян, Баланда, 1957, 109); *Колгоспний вартовий пробив на башті північ...* (Десняк, Деснуни, 1949, 201).

ПІВНІЧ[2], ночі, *ж.* 1. Одна з чотирьох сторін світу; протилежне півдню. *Якщо стати обличчям на північ, то позаду буде південь, праворуч — схід, а ліворуч — захід* (Фіз. геогр., 5, 1956, 9); // Напрямок, бік, протилежні півдню. *Вітер мчить шалено із півночі, мов тікає від погоні ріки* (Л. Укр., I, 1951, 305); *Оксен розвернувся і повів своїх людей на північ, до Манілівських синявців* (Тют., Вир, 1964, 530); // Частина материка, країни і т. ін., розташована в напрямку, протилежному півдню. *Повітове місто з півночі починається глибоким ярами* (Стельмах, II, 1962, 154).

2. Місцевість, край з холодним кліматом. *Тут можна було побачити типи півночі з жовто-русявим волоссям на голові, рум'яні лиця українців* (Н.-Лев., I, 1956, 338); — *У Вербанки тепло. Встромив ломаку в землю — цвіте. Мок стихія — північ. Холод. Плодоносний світ з пасіткою на півночі. А це — голяки* (Довж., I, 1958, 407); // *(з великої літери).* Край материків Євразії та Північної Америки, розташовані в зоні холодного клімату; полярна область Земної кулі, Арктика. *З боку поля весь* [виноградник] *обсаджений кленовим дротом і загороджений в мініатюрі от, що майор будував на Півночі...* (Гончар, Тронка, 1963, 104).

Крайня (Далека) Північ — полярна область Земної кулі, Арктика. *Хто зна, де цей теслар з Крайньої Півночі міг навчитися рицарських тонкощів* (Гончар, III, 1959, 201).

ПІВНІЧА́НИ, чан, *мн.* (*одн.* **північа́нин**, а, *ж.*). Мешканці півночі (*див.* **північ**[2]). *Кучеряві васощі, дивовижних кавказьких фруктів та запашних кримських тютюнів привезли перед ошелешеними північанами* (Гончар, I, 1959, 37); *Південці вміють мало не захопити Вашінгтон, але північанам удалося відбитися* (Нова іст., 1956, 186).

ПІВНІЧА́НИН *див.* **північани**.

ПІВНІ́ЧНИЙ[1], а, е. Прикм. до **північ**[1]. *В таку північну добу затаїть, з-під тіней скелі, виступили дві людські постаті, білі, мовчазні мерці в білих покривалах* (Н.-Лев., I, 1956, 43); — *Дзень... дзень... — Північна година* (Рильський, I, 1960, 154); // Який буває, трапляється опівночі. *Їй так страшно було йти глухими вулицями, де тільки, наче кошачі очі, світили підсліпі ліхтарні та була глуха північна темнота* (Мирний, III, 1954, 231).

ПІВНІ́ЧНИЙ[2], а, е. 1. Прикм. до **північ**[2]. *Холодні й теплі в місця, північні і тіденні: там — скіс та кріга без кінця, а тут — гаї зелені* (Забіла, Одна сім'я, 1950, 5); // Який росте, водиться і т. ін. на півночі. *Над сосни прилітає птиця Із північних снів чагарів* (Рильський, Голос. осінь, 1959, 3); *Теперь вивів близько дев'ядцяти сортів північної черешні і виростив тисячі дерев* (Колг. село, 4-1 1955, 1); // Який буває, має місце, відбувається, спостерігається на півночі. *Змушені були [загони] в трісячні північні морози відходити по старовинному Верхотурському тракту в Уральські гори* (Гончар, II, 1959, 309); *Північне наше літо, Лагідний портрет південних зим,— Одна лиш мить* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 109); // Збудований, розміщений і т. ін. на півночі. *Прибуває чотирьох північну Ти й іде собі у бір Віпаті цариця* (Рудан., Ти., 1959, 239); *Покину рідні сикатурки в аптеці, Забуду дітей в пеленках І побіжу ловить оселедці У північних морях* (Рильський, I, 1960, 189); // Уживається як складова частина ботанічних, зоологічних назв, термінів. — *Ось кандиль-китайка, ренклод-реформа, нарадиа, шафран північний, бергамот-новак* (Довж., I, 1958, 458); *Північний олень*.

2. Який міститься, проходить і т. ін. в напрямку півночі, на північ від чого-небудь або на північ чогось. *Експедиція вступила знати, та дожданно вибухли тільки західне узбережжя Аральського моря та ще й без північних заток, а все східне узбережжя та незначені острови удовж цього й дуже значистий північний берег залишилися невідомими* (Тулуб, В степу.., 1964, 368); *Заробітчани валом валили з північних губерній* (Гончар, Таврія, 1952, 5); // Який дме, насувається і т. ін. з півночі. *Один день віяв північний вітер, а сьогодні люди кудаються і ходять, як і перше, по-літньому* (Л. Укр., V, 1956, 199); *Північний вітер б'є в обличчя* (Рибак, Переясл. Рада, 1948, 59); **Північне** [**північ**] **дме** *див.* **північ**[1]; **Північна широта** *див.* **широта**; **Північний захід** *див.* **захід**[1]; **Північний полюс** *див.* **полюс**; **Північний схід** *див.* **схід**; **Північне сяйво** — світіння верхніх шарів атмосфери, яке спостерігається здебільшого за полярним колом. *М. В. Ломоносов говорив, що північне сяйво є не що інше як свічення молекул розрідженого газу під дією електричного розряду* (Царині розв. прикл. електр., 1957, 20); *Вів, їдучи на нартах, умчі, в сяйвовому безмірʼї, під фантастичною чашею північного сяйва, кождано почув: «Козака несуть і коня ведуть...»* (Стельмах, Хліб..., 1959, 39).

3. Який живе на півночі. *В останні часи я дуже заполюють північними письменниками* (Ібсен, Арне Гарборг, Кнут Гамсун..) (Коцюб., III, 1956, 282); *Північні народи*.

ПІВНІ́ЧНІШЕ, *присл.* У напрямку на північ від кого-, чого-небудь. *Самівський полк працював ревно, спокійно й дбайливо. Вся техніка зосередувалась десь північніше* (Гончар, III, 1959, 342).

ПІВНІ́ЧНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **північний**[2] у 2 знач., напр.: **північноамерика́нський**, **північноатлантичний**, **північнокавка́зький** і т. ін.

ПІВНІ́ЧНО-ЗАХІ́ДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку північного заходу, на північний захід від чого-небудь або на північному заході чогось, спрямований на північний захід.

Північно-західний вітер — вітер, який дме з північного заходу.

ПІВНІ́ЧНОМО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Моряк Північного флоту. *«Вірші наших друзів — так називається добірка творів двох флотських поетів — північноморця майора В. Матвєєва і командира підводного з Духаю лейтенанта С. Биковського* (Літ. газ., 23.XII 1960, 1).

ПІВНІ́ЧНОМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до Північного морського шляху і Північного флоту.

ПІВНІ́ЧНО-СХІ́ДНИЙ, а, е. Який міститься, проходить у напрямку північного сходу, на північний схід

від чого-небудь або на північному сході чогось, спрямований на північний схід. *Дрогобицька область, Медицький район (район північно-східного Прикарпаття) характеризується великим кліматом з великою кількістю опадів* (Мікр. ж., XXII, 3, 1960, 22).

Північно-східний вітер — вітер, який дме з північного сходу.

ПІВНО́ТА, и. ж. ♪ **Зомо́кнути (замо́кнути) на півно́ті** — урвати мелодію, не довівши її до кінця. *Тривогу він сурмив. Тривогу... Обсотавсь дорог від передчуття і вже перерізав дорогу, Та на півноті змовк сурмач...* (Шер., Дорога..., 1957, 51).

ПІВНО́ТИ, *невідм., ж.* Половина ноти. *Деякі, видно, зовсім молоденькі півники, не витягували не тільки ноти, а й півноти* (Збан., Мор. чайка, 1959, 194).

ПІВНО́Ч, *невідм., ж.* Половина ночі. *Я півночі пригадали пісня тієї сопрелки* (Л. Укр., V, 1956, 434); *Учепер Федюс був разом з Волею і півночі шептівся з ним у кімнаті* (Ю. Янов., II, 1954, 41).

ПІВНЯ́ЧИЙ, а, е. І. Прикм. до **півень**. *Старший хлопець.. вгадів півнячу перебиту ногу, що стриміла з горшка* (Н.-Лев., II, 1956, 372); — *Бач — наслідив на вишиці! Що мені Марис скаже, як побачить на ній півнячі слідки? Скаже: півень більше начитав, ніж ти...* (Кодюб., II, 1955, 20); — *Я вже й надяв виходила, присумлялась. Думала — може де півнячий голос почую — тиша* (Збан., Єдина, 1959, 45).

2. *перен.* Власт. задиристий, запальний і т. ін. людині. *Відкривалась вона* [ворожнеча] *Артемові на кожному кроці: у зневажливо задиристій поведінці артілеристів до гайдамаків, у півнячій бундючності гайдамаків* (Головко, II, 1957, 528).

3. *перев. у сполуч. із сл.* ді́ло, спра́ва. Власт. *вживі*, півням. *Півні вже давно охрипли, роблячи свою щоденну справу за давнім правилом: моє діло півняче, проспімо, а там хоч і не розвидніються!* (Дмит., Пареченя, 1959, 212); // *перен.* Про певну, другорядну і т. ін. роль у чому-небудь. [Префект:] *Якщо в Корнеліві дійсне є скільки перлів хисту і науки, то се є Меценатова заслуга.* [Мецена́т:] *Моя заслуга півнича, мій друже* (Л. Укр., III, 1952, 453).

ПІВ-ОБЕ́РТА, *невідм., ч.* Половина повороту.

ПІВ-ОБЛИ́ЧЧЯ, *невідм., с.* Половина обличчя. *Наля занурив голову великом сірою хусткою, запульовши нею пів-обличчя* (Автом., Так народжується зірка, 1960, 30); — *Бач, яка худенька, маленька, тільки очі на пів-обличчя — карі, варкі, чисті* (Ю. Янов., Мир, 1956, 89).

ПІВ-О́КА, *невідм., с., заст.* Півштофа. *Пішов* [Гершко] *у шинкову кімнату, налив пів-ока горілки, поставив її перед Гавриком* (Круш., Буденний хліб... 1960, 200); — *Ти в охтині пів-ока пріпакової олії взяв?* (Стельмах, І, 1962, 120).

ПІВО́КО, а, *с., заст.* Півштоф. *Старости з шинкарем після його до Гката, і він біз, як навіжений, бо в корчмі чекав його чоловік з півоком* (Коцюб., І, 1955, 34); — *Завтра, головне добрий, будь сам, а до сала й сяке-таке півоко знайдемо, щоб запаморочити собі лізки* (Стельмах, І, 1962, 236).

ПІВО́НІЯ, і, *ж.* І. Багаторічна напівкущова декоративна рослина з трійчастим листом і великими квітками білого, рожевого або червоного кольорів. *Тут* [в заповіднику Хомутовський степ] *зустрічається... півонія тонколиста, або воронець* (Укр. бот. ж., XII, 2, 1956, 5).

2. Запашна квітка цієї рослини. *В кожну* [букет] *красуванися пишні й пахучі півонії, жасмин, .. ніжні гронді й багряні гвоздики* (Шиян, Баланда, 1957, 192); *На порозі з'явився заможний Янко Потоцький з великим букетом червоних і білих півоній* (Томч., Готель..., 1960, 155); * У порівн. *Ярина вперше в житті покупа про себе, що вона жалодиця, і покерувала, мов півонія* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 346).

ПІВ-ОПРУ́ГА, *невідм., ч., заст.* Восьма частина гектяни; половина опруга. - *Коли б йому* [панові] *в одну руку — опруг та в другу — пів-опруга, а в третю — й зовсім нічого,— отоді б нехай він погазинував!* (Вас., І, 1959, 68).

ПІВО́СТРІВ, рова, ч. Порівняно невелика частина сухопілу, вдатним у водні простори, сполучаючись з материком або великим островом. *Вони* [греки] *сходять на береги,.. оглядають на полиці Дніпра, пруться на великий півострів, що вріжується в Руське море* (Скл., Святослав, 1959, 130); * У порівн. *За Дніпром — білі, Харків, Катеринослав, Нарицин застелили білі армії, Херсон стоїть, як півострів у ворожому морі* (Ю. Янов., II, 1958, 194).

ПІВОСТРІНЕЦЬ, нця, ч. Змінш. до **півострів**. *Прут з кожною новою поїзкою підмивав і підмивав береги півострівця, доки однієї особливо водянистої весни зовсім не відрізав прибережну частину від материка* (Вільде, Сестри..., 1958, 221).

ПІВОСТРІВНИЙ, а, е. Прикм. до **півострів**.

ПІВОСЬОВИЙ, а, е. Прикм. до **піввісь** 1. *Півосі служать для передачі руху від півосьових шестерень диференціала до ведучих коліс* (Автомоб., 1957, 109).

ПІВПАЛЯНИЦЯ, *невідм., ж.* Половина паляниці. *Різні не пожалобіться рука, якщо дадуть йому шматок сала та півпаляниці на дорогу* (Тют., Вир, 1964, 434).

ПІВПАЛЯ́ЧКА, *невідм., ж.* Змінш. до **півпаля́ниці**. *На той час саме вернулась Марина, несучи в руках пляшку горілки і під рукою півпаляночки* (Мирний, III, 1954, 370).

ПІВПАЛЬТО́, *а, с.* Пальто, коротше від довчайнього. *Данько .., закладши руки в кишені кучерявого півпальта, пішов поруч* [машини] (Ряб., Жайворонки, 1957, 123); *Порадувала своїми новинками — модними чоловічими півпальтами і жіночими плащами-пальтами з капронового прядива* — швейна фабрика (Ком. Укр., 1965, 8, 58).

ПІВПА́ЛЬЦЯ, *невідм., ч.* Половина пальця як міра довжини або товщини. — *Тут хоч кандюр варить з цього, а не м'яса.— Та й голушок нема небритих.— Яких не небритих? — З остюками на півпальця* (Стельмах, І, 1962, 506); *Тісто розкачують лантюжки в півпальця, вирізують формочками різні фігури, кладуть їх на змащений лист.. і випікають* (Укр. страви, 1957, 322).

◇ **На півпа́льця** — зовсім небагато, трохи. *Хоч ти на півпальця збрешеш, а лиха наробиш на весь вік* (Кв.-Осн., II, 1956, 487).

ПІВПА́Р, у, ч., рідко. Те саме, що **напівпа́р**. *Озимі колосові посіяно на масивах, оброблених за типом півпару* (Рад. Укр., 1.1 1963, 1).

ПІВПА́РОВИЙ, а, е, рідко. Те саме, що **напівпа́ровий**. *В районах Закарпатського передгір'я вдовна застосовують систему півпарового обробітку заїзу* (Картопля, 1957, 41).

ПІВПА́РУБОК, бка, ч., розм. Хлопець-підліток. *Гайдамаки покаї зрам з шляху повернули. Наказують півпарубка* [півпарубка]. *Хлопець у свитині Полотанів, у постолах; На плечах торбинка* (Шевч., І, 1963, 146); *Дожив не помітив, як Дмитро з півпарубка парубком став* (Стельмах, Па.. земді, 1949, 46).

ПІВПАРУБЧА́К, а, ч., розм. Те саме, що **півпа́рубок**. — *І цю, пане, укинуть* [у воду]? — *скрикнув один біловолосий півпарубчак, указуючи на півтораршинну щуку, що билася хвостом по землі* (Мирний, І, 1954, 313).

ПІВПЕРЕ́К[1], у, ч., діал. Поперек. *Сміло взяв* [Бовдур] *Андрія за півперек, підняв догори, мов дитину* (Фр., І, 1955, 314).

ПІВПЕРЕ́К², *діал.* 1. *присл.* Упоперек. *Ріка перехопила півперек усю вузеньку долину, на якій лежить село* (Фр., III, 1950, 7).

2. *у знач. прийм., з род. відм.* Уживається при вказівці на розташування одного об'єкта по ширині другого. *Півперек полиці, від лісу до ліса, підійшлася здоровенна гребля* (Фр., III, 1950, 250).

ПІВПІДВА́Л, *у*, *ч.*, *рідко.* Неглибокий підвал. *Молодт приятна жінка, до якої Леся звернулася, зовсім її у під'їзд, показала двері і попередила, що сходами треба спускатися проти вниз у півпідвал* (М. Ол., Лесн, 1960, 220).

ПІВПІДВА́ЛЬНИЙ, *а*, *с*, *рідко.* Прикм. до **півпідва́л**.

ПІВПЛЯ́ШКА, *и*, *ж.*, *розм.* Пляшка половинної місткості. *На рушнику лежала хлібина, з десяток всяких куркуль, огірок, п'ятак паприці, обіч стояла півпляшка* (Ю. Янов., V, 1959, 143).

ПІВПЛЯ́ШКИ, *невідм.*, *ж.* Половина пляшки як міра чого-небудь. *Почалась пиятика з невеликого дбіл: випили півпо їх Оверком півпляшки* (Тильський, Бабине літо, 1967, 114); *Вимагав* [матрос] *денатурату.. Просто в горлянку вилював вік півпляшки* (Ю. Янов., II, 1958, 34).

ПІВПОВЕ́РХ, *у*, *ч.* Невисокий, змешений вісчинки поверх.

ПІВПОРЦІЯ, *ї*, *ж.* Половина порції.

ПІВПОЧІ́НКА, *невідм.*, *ч.*, *заст.* Половина починка. *Рано-вранці я вставала, Півпочинка не кварала: Дужа сердешко мутила, Все до милого летіла...* (Пісні та романси.., II, 1956, 113); *Мотря напрала півпочинка й почала приставляти до печі обід, як Байдашиха зайшла з печі й сіла за гребінь* (В.-Лев., II, 1956, 285).

ПІВПРОЗО́РИЙ, *а*, *е*, *рідко.* Те саме, що **напівпрозо́рий**. *Паморозь іскристо-біле на гіллі. Знизка дальне місто В півпрозорій млі* (Перв., I, 1958, 304); *Лист до мене Абеля був у тонкому півпрозорому конверті* (Смолич, Сорок пісім.., 1937, 230).

ПІВПРОЗО́РІСТЬ, *рості*, *ж.*, *рідко.* Властивість за знач. **півпрозо́рий**. *Ірізь матову півпрозорість некорого леве-ледве просвічувала ніжна, блідо-рожева й непрозора шовкова підкладка* (Смолич, Сорок пісім.., 1937, 230).

ПІВПРОЦЕ́НТА, *невідм.*, *ч.* Половина процента. *У 1925 р. в УРСР було 5454 колгоспи, що становило 25% загальносоюзної кількості колгоспів. Але до всього селянства України це становило лише півпроцента* (Іст. УРСР, II, 1957, 266).

ПІВПРОЦЕ́НТНИЙ, *а*, *е*, *спец.* Який містить у собі півпроцента чого-небудь (про розчин, суміш і т. ін.). *При лікуванні стоматитів мікрозій застосовували також зміцнанки в рівних частинах з одно- або півпроцентним розчином новокаїну* (Мікр. ж., XVIII, 3, 1956, 68).

ПІВПУ́ДА, *невідм.*, *ч.* Половина пуда. *Пріська находувала чоловікові солі кукати, хоч з півпуда* (Мирний, III, 1954, 8); — *Од сих днів Десь з півпуда потрапе!..* (Стельмах, I, 1962, 453).

ПІВПУДО́ВИЙ, *а*, *е.* Який важить половину пуда. *Дядько Тимоха був коваль, і дві його здорові жилаві руки з засуканими рукавами щодня, як вірчем, повертали й гнули важкий півпудовим кернилком по залізному ковадлу* (Гр., I, 1963, 283); *Хомо.. тримає напоготові важку півпудову в'язанку вранат* (Гончар), II, 1959, 372).

ПІВРІ́ЧНИЙ, *а*, *е*, *і.* Який триває, продовжується півроку. *Живим втіленням єдиних наших літератур було недавнє піврічне перебування молодого болгарського поета І. Давидкова на Україні та українського поета Д. Білоуса в Болгарії* (Літ. газ., 8.IX 1959, 1); // Розрахований на півроку. *Промисловість району працює більш прискореними темпами. Так, піврічний план виконано достроково — 23 червня* (Наука.., 9, 1959, 4).

2. Віком у півроку. *Раптом величезний білий вовк, з піврічне теля на зріст,.. майнув з найближчого замету* (Тулуб, В степу.., 1964, 10); *Піврічна дитина.*

ПІВРІ́ЧЧЯ, *я*, *с.* Проміжок часу, який дорівнює половині року, шести місяцям. *На другє піврічча попав Матвій на іншу роботу* (Іркан, II, 1958, 261).

ПІВРОЗПА́Д, *у*, *ч.*: △ **Період півроздаду** час, протягом якого розпадається половина атомів радіоактивної речовини. *Чим більша величина заряду ядра, тим коротше життя елемента, менший період його півроздаду* (Наука.., 8, 1963, 47).

ПІВРО́КУ, *невідм.*, *ч.* 1. Половина року як проміжок часу. *Вигляйас Катерина... Минуло півроку: Забудьмо коло серця, Зажалоб в боку* (Шевч., I, 1963, 23); — *Жде в отак, браце мій, моє у раю, щось із півроку* (Коцюб., I, 1955, 139); *Хазяйка обіцяє гроші віддати... Віддасть — спасибі їй! ..Ай не відповість.. Пропаде півроку служби* (Мирний, III, 1954, 111); [Б е р е ж н и й:] *Майже на півроку скоротимо відбудову* [рамби] (Баш, П'єси, 1958, 87).

2. Вік, що дорівнює половині року. *Так довго ще тобі* [опуснцьці] *іти в просторі голубі. Хоч ще годить не вмієш ти,— півроку лиш тобі* (Сос., Солов. далі, 1957, 162).

ПІВРО́ТА, *и*, *ж.* Половина роти як військова одиниця.

ПІВРО́ТНИЙ, *а*, *е.* Прикм. до **півро́та**.

ПІВРУКАВИ́ЧКА *див.* **піврукавічки**.

ПІВРУКАВИ́ЧКИ, *чок. мн.* (*одн.* **півруканичка**, *и*, *ж.*). Жіночі рукавички без пальців.

ПІВСАЖЕ́ННИЙ, *а*, *е.* Який має половину сажня довжини. *Дядько їшов сам: гарно покашлюючи, як із бочки, ступаючи пенними півсажеиними кроками* (Вас., II, 1959, 126).

ПІВСА́ЖНЯ, *невідм.*, *ч.* Половина сажня.

ПІВСВІДО́МИЙ, *а*, *е*, *рідко.* Те саме, що **напівсвідо́мий**. *Ніч, як це буває в людей талановитих, вірить своєму внутрішньому голосу, терпляну, іноді це півсвідомому, порухові душі більше, ніж холодній розсудливості* (Літ. Укр., 18.XII 1962, 2).

ПІВСВІДО́МО. Присл. до **півсвідо́мий**. *Я півсвідомо шукав* [долара] *у кишені* (Іркан, II, 1958, 112).

ПІВСВІ́Т, *у*, *ч.* У буржуазному суспільстві — жінки легкої поведінки, що у способі життя наслідують аристократок.

ПІВСВІ́ТА *див.* **півсвіту**.

ПІВСВІ́ТЛО, *а*, *с.* Слабке, тьмяне світло, освітлення. *У низовій, але обширній кімнаті хорої панї Одеть панувала глибока тишина й півсвітло* (Коб., III, 1956, 189); *Притихлі вночі чайки знову гомірь, а в невиразнім півсвітлі неба промайнуть, свистячи крилами, пара качок* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 124).

ПІВСВІ́ТУ, **ПІВСВІ́ТА**, *невідм.*, *ч.* Половина земної кулі. *Яскравими фарбами малював він холодную славу і велич татарського племені, його бої з невірними, в яких стяг Магометів обтішав мало не півсвіту* (Кошиб., I, 1955, 292); - *Створи капіталізму нам охоче віддадуть на експлуатацію півсвіту, аби ні тільки відкрили другій половині свою таємницю* (Смолич, I, 1958, 70); // *перен.* Дуже велика територія; багато країн, місцевостей і т. ін. [В е т р о в:] *Кубань, Кавказ, Україна... Можна сказать, півсвіту об'їхав* (Мороз, П'єси, 1959, 194); *Видно зійде* [з верху могили] *стало півсвіту: з степ і море* (Гончар, II, 1959, 71); // *перен.* Дуже велика відстань. *Є в мене такі приятелі, що до них по 9 днів мої листи йдуть. От, наприклад, Квітка.. зайхав аж на Кавказ на службу, а то зовсім півсвіта від Сан-Ремо*

(Л. Укр., V, 1956, 429); — *Ах, начальник, дорогий начальник, куди ж ми підемо? Наші коні голодні, з тих падають. Півсіяту проїхали — травиночки не бачили* (Тют., Вир, 1964, 70).

ПІВСЕЛА́, *невідм., с.* Половина села. *З високого двору Сивашенкового видно було півсела* (Гр., II, 1963, 488); — *Які ми курящі, коли в нас півці та гайдамаки півсела спалили!* (Довж., I, 1958, 150); *И перець.* Половина людей, що живе в селі. — *Мій так само був на гуральні, як і ваш. Тоді півсела дивилось би судити* (Коцюб., II, 1955, 99); *Я прибіг на пожежу, коли там було вже мало не півсела* (Мур., Бук. повість, 1959, 130).

ПІВСЕРЕДНІЙ, я, *с. спорт.* 1. Проміжний між легким і середнім (про вагу спортсмена).

2. Який грає між крайнім і центральним нападниками у футбольній, хокейній і т. ін. командах.

ПІВСИ́ЛИ, *невідм., ж.:* **На півси́ли** — не на повну силу. *Кругле лезо тупанить, навіть не на півсили* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 90); *Усі справжні злівороби, творці комуністичного достатку, кровно заінтересовані в тому, щоб колгоспна Україна швидше йшла вгору... А цього не досягнуть, якщо працюватимуть на півсили* (Рад. Укр., 25.VIII, 1962, 2).

ПІВСКЛЯ́НКИ, *невідм., ж.* Половина склянки якоїсь того-небудь. *Секретар райкому підвівся, налив півсклянки води з графина і випив* (Жур., Вел. розмова, 1955, 7).

ПІВСЛІВЦЯ́, *й, с.* Те саме, що **півсло́ва**. *По одній бурлацькій робітницькім віку... Хома з серцем, не мігши стерпіти півслівця,.. з сльозми на очах малював неволю робучого люду* (Фр., IV, 1950, 307); — *Ти не гавайським півслівцями, а говорь повним словом!* (Стельмах, **Щедрий вечір**, 1967, 197).

ПІВСЛІВЦЯ́, *невідм., с.* Те саме, що **півсло́ва**. *Вже він з другими рабу тирюже, Мале мовком та по півслівця* (Мал., Звенигора, 1959, 92).

◇ **[Ні слівця́ (ні півслівця́)** — те саме, що **Ні півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). — *Живе собі жінка тихо, нікому ні слівця, ні півслівця* (Тют., Вир, 1964, 372).

ПІВСЛО́ВА, *невідм., с.* Половина слова або неповне (недоговорене чи недописане) слово. *Щоб ні наклепників, ні друзів не було, Що дожидаються від мене що півслова* (І. Куліш, Вибр., 1969, 397); — *Дайте чесне піонерське, що нікому не скажете ні півслова,— зирнувся на друзів Льошка* (Мокр., Острів.., 1961, 9).

◇ **З півсло́ва** — зразу, без довгих пояснень. *Недарма вони були друзі — з півслова, з натяку розуміли один одного* (Головко, I, 1957, 282); *Він завжди захоплювався її тонкою здібністю вгадувати його думки й почуття з півслова* (Донч., VI, 1957, 194); **Ні півсло́ва** — жодного слова, нічого. — *Нехже ти не підеш за мене? — образу жалкується Лепе і тільки тепер згадує, що він же перед цим ні півслова не говорив Христині* (Стельмах, I, 1962, 537); **Хоч (би) півсло́ва** — хоч що-небудь (промовити, сказати). *Хоч би півслова порошив* [Василь]: *голову посунув, руки поклав під стіл і ні до кого кічинрк* (Кв.-Сен., II, 1956, 28); *Той, хто сказав би хоч слово, хоч півслова проти Марини, не міг би більше знайти його другом* (Дмит., Нареченіа, 1959, 152).

ПІВСЛОВЕ́ЧКА, *невідм., с.* Зменш.-пестл. до **півсло́ва**. *Вже посилила [Дарка] край конверта, вже рукою прибила, а Лідка все ще не знає, що в цьому листі й півсловечка скарги немає* (Вільде, Повісті дити, 1960, 87).

◇ **Ні півсло́вечка** — те саме, що **Ні півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). *У цій книжці «Серед степів» цензура не зробила анінісінської заборони,— ні слова, ні півсловечка навіть не зачеркнула* (Мирний, V, 1955, 410); **Хоч (би) півсло́вечка** — те саме, що **Хоч [би] півсло́ва** (*див.* **півсло́ва**). — *Що ж ти мовчиш?.. Прямо до мене хоч півсловечка* (Кв.-Осн., II, 1956, 45).

ПІВСЛО́ВО, а, *с.* Слово або речення, в якому неповно, натяком висловлена яка-небудь думка. *Коли ж бо він до неї більше говорив,— то вона відповідатиме лиш із чемності півсловами, нехай дозадається, що можна йому вже йти додому* (Март., Тв., 1954, 299); *Жодна з вас не зрадувала й півсловом про суть самої наукової доповіді Нен-Сагора, її постулатів* (Смодич, Прекр. катастр., 1956, 280).

◇ **На півсло́ві** — обриваючи мову, співи, зненачаки зупиняючись під час розмови і т. ін. *Клаву бачу руку на мартину вже спину. Тоді він на півслові урвав пісню* (Коцюб., II, 1955, 416); *Ящуба непараком стрівся очима з донькою і враз на півслові осікся* (Гончар, Тронка, 1963, 158); — *Побудьте ви ще не підете сьогодні, це було ваше, але я не хотіла б, щоб наша розмова обірвалась так, на півслові. Домовились?* (Головко, II, 1957, 456).

ПІВСМЕ́РТЬ, *невідм., ж., розм.:* **До півсме́рті** — дуже сильно. *Побили мене ще по дорозі до півсмерті* (Вол., Зол. грамоти, 1939, 54).

ПІВСО́Н, *сну́, ч.* Те саме, що **напівсо́н**. *На устах слова, вас не тії, усе не тії, що вирізнюється мені, коли вночі лежу я у півсні* (Л. Укр., I, 1951, 258); *Нехай не те, щоб зовсім не спала, а дрімала в якомусь напівзабутому первовному півсні* (Вільде, Сестри.., 1958, 424); * Образно. *Може, ти була скупа в розмові, Як під льодом річка у півсні, Я тотіж, щоб у твоєму морі Жайворонки бились голосні* (Мал., Звенигора, 1959, 286); * У порівн. *Після розмови з Макухою він ходив немов у півсні. Жив якимось дивним, роздвоєним життям і чотирьма за кожним своїм словом, за кожним рухом* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 139).

ПІВСО́ННИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **напівсо́нний**. *І. Жінка встала і мерщій, Ще півсонна і невмита, Ще сами ночі опочите, Йде до колодязя з відром* (Черн., Поезії, 1959, 99); *Він прокинувся, зарок півсонним Чапель бородате обличчя зустрів* (Черн., II, 1958, 288); * У порівн. — *Діду, діду,— перебив його в'язкий, мов півсонний, голос Стебельківського,— ти говориш-бо по правді!* (Фр., I, 1955, 279).

2. *перен.* **Тихий**, безлюдний. *У високостях вечірніх голубих Понад півсонними полями Співець просторів весняних жайворонок! Вже дзвонить срібними пісняки* (Гр., I, 1963, 107).

ПІВСО́ТНЯ, і, *ж.* Кількість з п'ятдесяти осіб, предметів і т. ін.; половина сотні. *Не було ще йому й сорока років, а видавалося, що має іх із півсотні* (Гр., II, 1963, 353); *Ось перед мною близько півсотні поезій, присвячених С. М. Кірову* (Тич., III, 1957, 22); *Артіль одвів своїх бійців кращих за півсотню від залишених санеп і наказав залягти вподовж шосе* (Головко, II, 1957, 569); *// розм.* **П'ятдесят карбованців грошей.** [*Х р а н к о (дістає гроші):*] *Ще сотня... разі.. А це півсотні. Ще тринадцять рублів* (Мирний, V, 1955, 140); *Конів спорудив* [Карпо] *у Іванківського попа, що й не обшкодує, а за сто карбованців. Півсотні одвав уже* (Коцюб., I, 1955, 303).

ПІВСТА́, *невідм., с., розм.* Те саме, що **півсо́тня**. *В ті зимові сонячні дні, при півсті градусах морозу, Шура, думаючи про повстанців,.. відчував, що ніколи ніяким ворогам не скорити її могутню Батьківщину* (Гончар, III, 1959, 180); *Я подивився по годинник: було по півночі і до міста нам лишалось ще добрих півста кілометрів* (Смолич, Дош.., 1950, 6).

ПІВСТАКА́НА, *невідм., с.* Половина стакана як міра того-небудь: півсклянки. *Отець Тарасій, випивши півстакана чаю, без сорому взяв пляшку, бурхнув рому в*

стакан і спонив його до крис (Н.-Лев., III, 1956, 376); *Федот налив собі півстакана самогону, випив* (Тют., Вир, 1964, 217).

ПІВСТІЛЬКИ, *невідм., розм.* Половина певної кількості. *Йому навіть падих перехопило. Скільки тут хліба!.. І якби все це йому. Якби хоч півстільки* (Журн., Дорога.., 1948, 123).

ПІВСТОГУ, *невідм., ч.* Половина стогу як міра чого-небудь.

ПІВСТОЛІТТЯ, я, с. Який існує, триває і т. ін. півстоліття. *Вітаємо своїми щирими побажаннями, більш ніж півстолітньою творчою діяльністю самовіддана служниця М. Т. Римського народної, любительської* (Пар., тв. та стиль., 2, 1966, 17); // Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півстоліття. *На півстолітньому рубежі нашого суспільства, нашого мистецтва й культури увага громадськості звертається до пройденого літературою великого шляху* (Літ. Укр., 21.I 1966, 1).

ПІВСТОЛІ́ТТЯ, я, с. Проміжок часу в п'ятдесят років; половина століття. *Поете! Батьку! Каменяр! Ти півстоліття рвав кайдани і лікував народні рани* (Тич., 3 дал. дороги, 1961, 69); *Коли б не борода, посріблена сивиною, йому не можна було б дати його років, що перевалили вже за півстоліття* (Шия, Баланда, 1957, 3); *Змагання виробничих колективів міста за гідну зустріч півстоліття Радянської влади спрямовується, перш за все, на успішне перетворення в життя економічної реформи* (Ком. Укр., 11, 1966, 41).

ПІВСТОРІ́ЧНИЙ, а, е. Який існує, триває і т. ін. півсторіччя. *Більше ніж півсторічний досвід розвитку Країни Рад — перший в світі соціалістичної держави — навчний приклад того, що може зробити народ, коли він стає господарем своєї долі* (Ком. Укр., 5, 1970, 70); // Який буває, відбувається і т. ін., коли минає півсторіччя. *Державна заслужена капела бандуристів Української РСР відзначила свій п'ятдесятиріччя... Відбувся урочистий вечір, присячений півсторічному життєвому і творчому шляху цього улюбленого творчого колективу* (Вітч. 12, 1968, 215).

ПІВСТОРІ́ЧЧЯ, я, с. Те саме, що **півстоліття**. *Леонід Іванович Прасолов за півсторіччя своєї діяльності створив понад 300 наукових праць* (Видатні вітч. географи.., 1954, 134); *Хай горде в друге півсторіччя Переступа ясний поріг Той, хто вселі іде на стріху — Хто серця молодість зберіг* (Мас., Срібна дорога, 1946, 81).

ПІВСУ́ТІНКИ, ів, мн. Те саме, що **півсу́тінь**.

ПІВСУ́ТІНЬ, і, ж. Не цілковита сутінь. *Надворі самісінське осіннє сонце, а в маленькій кімнаті Едіт Гартман панувала затишна півсутінь* (Собко, Запоруква.., 1952, 61).

ПІВСФЕ́РА, и, ж. Половина сфери, кулі, її поверхні. *Друга півсфера Місяця.*

ПІВСФЕ́РИЧНИЙ, а, е. Стос. до півсфери; // Який має вигляд півсфери. *Так само, як фюзеляж, крила* [літака №52] *виконані у півсферичній обтічній формі* (Наука.., 5, 1959, 35).

ПІВТА́КТ, у, ч. Половина такту (у музиці, рухах і т. ін.).

ПІВТА́КТНИЙ, а, е. Прикм. до **півта́кт**. *Півтактна нота.*

ПІВТЕ́МНО, *присудк. сл., рідко.* Те саме, що **напівте́мно**. *На столі горіла лампа під густим абажуром. Було півтемно* (Гудор, Вибр., 1949, 265); *Затемнилась дзвоник... і в залі* [театру] *стало півтемно* (Досв., Вибр., 1959, 100).

ПІВТЕ́МРЯВА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **напівте́мрява**. *Трохи привикаючись до півтемряви, Данило впізнав учителя* (Коп., Лейтенанти, 1947, 122).

ПІВТИСЯ́ЧА, і, ж. Кількість з п'ятдесят осіб, предметів і т. ін.; половина тисячі. *Я пройшов приморськими стежками з півтисячі кілометрів, не перестаючи захоплюватись баченим навколо* (Довж., I, 1958, 26); // *розм.* П'ятдесят карбованців грошей. *Каже* [пан]: *що тепер усе дорожче стало, що з того-то да ще в другого пана перубки одкупляють, то по півтисячі за себе положили* (Вовчок, I, 1955, 75).

ПІВТИСЯ́ЧНИЙ, а, е. Який нараховує півтисячі, складається з півтисячі осіб, предметів і т. ін. *Пустельним степом, брьохаючись по коліна в снігу, простувала півтисячна колона людей* (Тют., Вир, 1964, 461); *Занятля в гімнасті по цей день були снасовані. Однаково з півтисячною орявою несіння було завдати* (Смолич, II, 1958, 113).

ПІВТІ́НЬ, і, *ж., рідко.* Негуста, слабка тінь; слабко освітлена поверхня або простір. *Молочна яскість цієї ночі била в кладовище вікно Начкової спальні, так, що всі предмети в ній, хоча в півтіні, але виразно вирисовувались перед його очима* (Фр., VI, 1951, 245); *Світло від миленької акумуляторної лампочки падало тільки на стіл, а двері залишались у півтіні* (Собко, Вогонь.., 1947, 117).

ПІВТО́Н, у, ч. 1. Найменший інтервал між двома найближчими за висотою звуками темперованої гами. *На лінію... коротенькому тоноряду приходить також дуже давній тоноряд з п'ятьох звуків, цілком діатонічного звукоряду, але без півтонів* (Іст. укр. музики, 1922, 25); // Проміжний за висотою звук між двома музичними тонами, наполовину нижчий від попереднього і наполовину вищий від наступного. *Застосовуються* [у бандурі] *спеціальні пристрої для підмикання і опускання струни на півтон, які допомагають перестроювати інструмент в інші тональності* (Нар. тв. та стн., 4, 1965, 35).

2. Неяскравий, невиразний колір; забарвлення, фарба, перехідні від світлого тону до темного. *Малювали* [учні] *мовчки, прикусивши язики, старанно виводили лінії, накладали тони й півтони* (Збан., Сеспель, 1961, 199); *Гори не грались своєї величі ні в яку пору року... Зір поданими і чарівні можні півтони — тьмяно-білі і сині...* (Мас., Під небом.., 1961, 161); // *перев. мн., перен.* Відсутність різких, контрастних переходів. *Ліризмом зігріта вся творчість О. Гончара. Але ліризм — це лише колір, лише тони й півтони романів письменника* (Рад. літ-во, 10, 1966, 24); *З них* [різних пісень] *можна скласти цілі вінки і віночки, пройняті весняним настроїв, тонів, півтонів* (Мас., Життя.., 1960, 126).

ПІВТО́НИ, *невідм., ж.* Половина тонни. — *Я знайшов великий кусок шоколіту. Кусочок нічого собі — так приблизно півтонни* (Донч., II, 1956, 48).

ПІВТО́ННИЙ, а, е. Вагою в півтонни. [Степан:] *Щойно знайшли в греблі замурований секретний заряд.* [Сергій:] *Сто півтонних авіабомб і близько чотирьох тонн динаміту* (Вам, II'ич, 1958, 78).

ПІВТО́НОВИЙ, й, е. Стос. по півтону. *Музична мова симфонії Б. Лятошинського грунтується, головним чином, на функціонально ясній гармонічній структурі, з раптовими відхиленнями в тональності... півтонового відношення* (Мист., 1, 1959, 29); *На зображеннях Місяця прекрасно видно півтонові переходи, що передають особливості кон'югації* (Роб. газ., 24.IX 1965, 3).

ПІВТОРА́, ч. і с., **ПІВТОРИ́**, ж., числ. кільк. Кількість із однієї з половиною одиниці. *Мати її вмерла років уже з півтора, батько був коліка* (Гр., I, 1963, 431); *Вона робила найтяжчу роботу, сокатку жінчу, а після смерті Карпа й чоловічу. На доброму житі нажинала півтори копи* (Стельмах, II, 1962, 209).

◇ **Півторá людського** *див.* **людський**; **Півторá каліки**; **Півторá чоловіка** — мала кількість людей. — *Через десять*

хватили дзвінок, а дітей—самі бачите—півтори калічки (Збан., Малин. дзвін, 1958, 47).

ПІВТОРА́... Перша частина складних слів, що має значення кількості з одиної з половиною одиниці, напр.: півтораваршйрний, півтораголдинний, півторапроце́нтний і т. ін.

ПІВТОРАМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який має довжину півтора метра. *Півтораметровий прут потонув у весняній мазі цілу добу* (Фр., V, 1951, 410); *Лунія на мить кидає роботу й милується півтораметровим вилоговидним листам китайської пальми* (Донч., II, 1956, 43).

ПІВТОРАМІ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Який триває півтора місяця; розрахований на такий термін. *Мене ця справа найзвичайніше зацікавила,... і я поговорила на пропозицію академії, вирішивши скористати для цього мою півторамісячну відпустку* (Смолич, Прокр. катастр., 1956, 161).

2. Віком у півтора місяця. *Півторамісячне теля.*

ПІВТОРА́РІЧНИЙ, а, е. 1. Який триває півтора року; розрахований на такий термін. *Період півторарічної роботи в експедиції ... був одним з світлих періодів у тяжкому житті поета-ласкавця* (Слово про Кобзаря, 1961, 96); *Для худоби створена півторарічний запас високоякісних кормів* (Рад. Укр., 25.III 1956, 2).

2. Віком у півтора року. *Кругловий, товстий, півторарічний Андрійко родувів зараз пилюки те, що мама пішла* (Ів., Таємниця 1959, 88); *Наталка, міцна дівка, тримає на руках півторарічну сестричку і годує з окремої миски* (Логв., Літя., 1960, 8).

ПІВТОРА́СТА, числ. кільк. Кількість із ста п'ятдесяти одиниць. — *От, синочку ж, мій золубчику, чи бачиш, маленький же світ? Аж півтораста верстов* (верст] (Кв.-Осн., II, 1956, 404); — *На кожного з нас припадав, відверто кажучи, ворогів півтораста. Що робити?* (Довж., І, 1958, 207).

ПІВТОРАТО́НКА, и, ж., розм. Вантажна автомашина вантажопідйомністю в півтори тонни. *Щоб виеезти... цукор з заводу, колгоспові треба було зробити свою півторатонкою 33 ходки* (Минко, Повна чаша, 1950, 13); *Незабаром її наздогнала півторатонка, шофер якої вже дзвонив на грузовик* (Дмит., Наречена, 1959, 134).

ПІВТОРАТО́ННИЙ, а, е. Який важить півтори тонни. *Півторатонний вантаж; у* Вантажопідйомність в півтори тонни. *До ганку довелось під'їжджати задом старенькій півторатонній газик з відкритим заднім бортом* (Бедзик., Полки.., 1959, 20).

ПІВТОРЙ *див.* півтора.

ПІВТРЕ́ТЯ, числ. кільк., *діал.* Два з половиною. — *Що я за тими нашильниками не наплакалася, що ми обоє з Іваном не нагрішилися: таже* [адже] *нашильники коштували півтретя леви!* (Март., Тв., 1954, 142).

ПІВТУ́РМИ, *невідм.*, ж., *діал.* Половина отари. *Одна вівця, то ніби нічого, але кажі ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позатру перебуєш* [передумаєш] *мені півтурми* (Фр., IV, 1950, 26).

ПІВУСМІ́Х, у, ч. Те саме, що **півусмі́шка**. *Півусміх викривив губи Бовдура* (Журн., Замч. турботи, 1960, 132).

ПІВУСМІ́ШКА, и, ж. Ледве помітна, легка усмішка. *З її півусмішки догадався* [Забійко] *відразу, що вона вже про все проінформована дівчинкою* (Більве, Вишеп.., 1959, 58); *На стрічанну півусмішку секретаря райкому Гопдь не відповів* (Журн., Замч. турботи, 1960, 61).

ПІВУСО́ХЛИЙ, а, е, *рідко*. Те саме, що **напівусо́хлий**. *З-за стовбура старої розщепленої верби, півусохлої, виходить Мавка* (Л. Укр., III, 1952, 196).

ПІВУСТА́В, у, ч. Один із типів почерку, середній між уставом і скорописом, у старогрецьких та слов'янських рукописах, що відрізняється від уставу похилістю і меншою чіткістю в начертанні літер та більшим числом скорочень. *З другої половини XIV ст. розвивається новий вид письма «півустав» — простіший вібрис букв, менш старанний, дрібніший* (Рад. літ-во, 5, 1958, 45).

ПІВУСТА́ВНИЙ, а, е. Стос. до півуставу.

ПІВФІНА́Л, у, ч. Спортивні змагання перед фіналом, у яких виборюють право на виступ у фіналі. *В півфіналі, коли взвод лейтенанта Круглова стає в бойову позицію і лунають перші удари, хлопчики вже займають місця на весь стадіон* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 88).

ПІВФІНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до півфіналу, який є півфіналом. *Учора відбувся перший півфінальний матч* (Веч. Київ, 7.VIII 1957, 3); *Півфінальна зустріч; Півфінальний заїзд.*

ПІВФУ́НТА, *невідм.*, ч. Половина фунта. — *Пак'майте... Жалування не платимо, м'яса нема, хліба по півфунта* (Довж., І, 1958, 157).

ПІВФУ́НТОВИЙ, а, е. Який важить півфунта.

ПІВХА́ТИ, *невідм.*, ж. Половина хати як будівлі. *Вин мав лише півхати і дві грядки в городі* (Кобр., Вибр., 1954, 193); [В а с и л и н а:] *До нас підете. Півхати вам, а на другій половині я і мати* (Корн., II, 1955, 206); // Половина хати як кімната. *Катерина заєвітила каганець, і він, поставлений на край стола, освітив півхати* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 73); // Половина господарства окремої сім'ї. — *Хлопчик — то привітно на хазяїстві. А дівчина — кат яка що. Піде — і півхати з собою потяне* (Тют., Вир, 1964, 524).

ПІВХВИЛИ́НИ, *невідм.*, ж. Половина хвилини. *Шурупа дивиться мені в вічі десь півхвилини* (Мик., II, 1957, 69).

ПІВХЛІ́БА, *невідм.*, ч. Те саме, що **півхлі́бина**. *Не встигли хлопці поїсти, де не вродилося пекарні зорінки, півхліба, миска солоних огірків* (Мирний, І, 1949, 287).

ПІВХЛІ́БИНА, *невідм.*, ж. Половина хлібина. *На столі, накритому скатеркою, стояла миска з тертері, злек молока пряженого, півхлібини під рушником і ніж біля хліба* (Панч, Гомон України, 1954, 23); *Півхлібини. П'ять цибулин та картопелин з десяток. Показав мати в поїзду подорожую* (Рильський, Мости, 1948, 86).

ПІВХРЕ́СТИК, а, ч. Спосіб вишикання косими стібками, що нагадує форму половини хрестика. *Щоб вишивати півхрестиком, вишивальну нитку закріплюють з допомогою петлі* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 47).

ПІВХРЕ́СТИКОВИЙ, а, е. Стос. до півхрестика. *Простий хрестик вживається в обвідках. Його можна вишивати двома способами: або півхрестиковою технікою, або відразу цілими хрестиками* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 47).

ПІВЦА́РСТВА, *невідм.*, с. Половина царства. *Вона так щиро і зворушливо дякувала, немов я подарував їй щонайменше півцарства* (Грим., Подробиці..., 1956, 7).

ПІВЦИРКУ́ЛЬНИЙ, а, е. Збудований у формі півкола, півкруглий, з изокругленими. *Розкрита розмахами 1953 р. будівля являє тришовий шестиповерховий храм з трьома півциркульними апсидами з східного боку* (Архсол., IV, 1954, 24).

ПІВЦІНИ, *невідм.*, ж. Неповна, набагато менша за справжню ціна.

◇ **За півціни́** — те саме, що **За півдарма́** (*див.* півдарма). *Відрізав* [солдат] *з воза і вінок цибулі і зараз за півціни й продав* (Кв.-Осн., II, 1956, 15); *Квітникарки скрикували весна! весна! і радні були віддати квіти за півціни* (Смолич, II, 1958, 138).

ПІВЧА, чої, ж. Церковний хор. *Був у Заарській церкві — півча співала,— пречорна!* (Мирний, V, 1955,

327); *Віяв яки на землю опустили мари. Знову правив піп і співала півчá. Потім підходили прощатись з покійним* (Головко, II, 1957, 339).

ПІВЧА́РКИ, *невідм., ж.* Половина чарки як міра. *Він зараз прийде їй настоньки на зіллі, півчарки якої прежде в душі її блідоту і заспокоїть серце* (Копюр., I, 1955, 317).

ПІВЧАРЧИ́НИ, *невідм., ж., розм.* Те саме, що **півчáрка**. *Мій би випить* [товариш] *з півчарчини. Для душі й для теплоти І танцістам від дружини Покажати б міг шість* (Перв., I, 1958, 428).

ПІВЧВА́РТА, ПІВЧВЕ́РТА, *кільк. числ., діал.* Кількість із трьох з половиною одиниць. *Два роди вчив* [Пістряк] *числовець, півчверта года сидів над псалтирем* (Кв.-Осн., II, 1956, 158); — *Головіче, головіче, почому мітиш? — Но п'ять,— кажу.. Сторгували ми по півчверта крейцара* (Фр., I, 1955, 371).

ПІВЧВЕ́РТА *див.* **півчáрта**.

ПІВЧВЕ́РТИ, *невідм., ж.* Половина чверті як міра чого-небудь.

ПІВЧИ́Й, чого, ч. Учасник церковного хору. — *Аж в другім сіл приходять до нас до церкви, щоб послухати моїх півчих* (Н. Лев., IV, 1956, 71); *Священик править молебень. Замість півчих співає подзвонщик* (Шиян, Гроза... 1956, 27).

ПІВЧОБІ́ТКИЙ, ія, *мн. (одн.* **півчобі́ток, тка**, ч.). Жіночі чоботи з короткими халявами; полуботки. *Відчинилися двері, на поріг увійшов півчанка.. у рожевих півчобітках* (Вовчок, I, 1955, 375).

ПІВЧОБІ́ТОК *див.* **півчобі́тки**.

ПІВША́ГА, *невідм., ч., іст.* Монета вартістю в половину шага.

ПІВШЕЛЯ́ГА, *невідм., ч., іст.* Монета вартістю в половину шеляга.

ПІВШКУ́РИ, *невідм., ж.* Половина шкури.

◇ **Змарі́ти (зазнá, зідрáти) півшку́ра** —брати за щонебудь дуже дорого. *Не спалось йому: в очах усе стояла худоба, за яку тепер в економії півшкури здеруть. Воли, може, на сороківець зробили шкоди, а з чоловіка витягнуть карбованців з п'ять* (Стельмах, I, 1962, 568).

ПІВШКУ́РОК, рка, ч., *спец.* Шкура бичка віком від половини до півтора року.

ПІВШЛЯ́ХУ, *невідм., ч.* Середина відстані між чимнебудь; середина шляху. *На півшляху до домівки вони стріли перехиляльову маму, яка бігла на завод у пошуках сина* (Ю. Янов., II, 1954, 113); * Образно. [М у з а н ч е н к о:] *Ви довели сина до півшляху і кинули його на роздоріжжі* (Кроп., IV, 1959, 228); *На півшляху Греція перестріла Гладіра з малям на руках* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 72).

ПІВШТО́Ф, а, ч., *заст.* Штоф половинної міри.

ПІВШТО́ФА, *невідм., ч., заст.* Половина штофа як міра.

ПІВ'ЮТ, а, ч. Кормова частина верхньої палуби судна.

ПІГАНИСТИ́Й, а, е, *діал.* Плямистий. *В блискучій, мегенькій бричці на ресорах, тягненій парою бистрих пігнастих коней, їхав Леон Гаммершляг* (Фр., V, 1951, 323); // Веснянкуватий. *Се був високий, рудий* [чоловік]*.. з недобрим виразом на пігнастім лиці* (Фр., V, 1951, 320).

ПІГМЕ́Ї, їв, *мн. (одн.* **пігме́й**, я, ч.). Загальна назва низькорослих племен Центральної Африки, Південно-Східної Азії та Океанії. *У басейні ріки Конго зустрічаються зрідні племена низькорослих пігмеїв (зростом близько 142—145 см)* (Фіз. геогр.., 6, 1957, 132); *Пігмеї, які кочують у лісах Центральної Африки,— плем'я найменших людей, які живуть на землі* (Веч. Київ, 11.1 1957, 4).

2. Люди малого зросту; карлики. * Образно. *Чи справді Филипова вбита, чи це тільки нам снилося? — Отаку людину.. — Пігмеї поводили богатиря* (Збан., Єдина, 1959, 337); // перен., зневажл. Нікчемні люди. [В'я з е н ь - л и ц я р:] *О, наш король, пігмей єлісторожденний, ..уже зручно неладом і ганьбою боротись* (Л. Укр., II, 1951, 186); *Себе уявили пігмеї ці злі* [фашисти] *Володарями усієї землі!* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 294); * У порівн. — *Ти не лікар.. Ми з тобою будівники, бачите.... — Що ж — ми від цього кращі? — Кращі не кращі, а тільки протиприродно, щоб людина, яка будує велике, поводилася, як пігмей* (Гончар, Тронка, 1963, 257).

ПІГМЕ́Й *див.* **пігме́ї**.

ПІГМЕ́НТ, у, *спец.* 1. Речовина в тваринному і рослинному організмах, яка надає забарвлення їх тканинам. *В зеленому листі рослин міститься зелений пігмент — хлорофіл* (Наука.., 2, 1958, 28); — *Ти знаєш, відкіля береться загар? Це в шкірі людини під впливом освітлення відкладається особлива речовина — пігмент, яка і дає відомий усім загар* (Гур., Наша молодість, 1949, 158).

2. Синтетичний барвник, нерозчинний у воді, спирті і т. ін.; використовується для приготування олійних фарб, лаків і т. ін. *Часто купував* [С. І. Васильківський] *тільки пігменти фарб, а потім сам тер, готував фарби* (Мист., 1, 1966, 26); *Основний склад фарб становлять пігменти. Пігментами називаються тонкомолоті кольорові порошки, що не розчиняються (а тільки розбавляються) ні у воді, ні в інших розчинниках* (Столл.-Буд. справа, 1957, 238).

ПІГМЕНТА́ЦІЯ, і, *ж., спец.* Забарвлення пігментом зовнішнього покриву тваринного і рослинного організмів. *В період статевого дозрівання у підлітків, крім помітного нарощання жирового шару, особливо у дівчаток, посилюється природна пігментація шкіри* (Шк. гігієна, 1954, 40); *В одній з печер у Польських Татрах виявлений міжпрарок — жінка різкими людовиковой епохи. Він повністю позбавлений пігментації, білий, не має очей* (Рад. Укр., 27.II 1965, 3).

ПІГМЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **пігме́нт**. *Вивчали* [дослідники] *норми насиченості пігментних кольорів* (Рад. психол. наука.., 1958, 13); *У безбарвній протоплазмі хламідомонади можна побачити здебільшого дві пульсуючі вакуолі і так звану «вічко» — пігментну червону пляму* (Практ. з систем. та морф. рослин, 1955, 12).

2. Те саме, що **пігменто́ваний**. *Її* [подітиленову плівку] *використовуватимуть для упаковки пігментного звукового тиглю* (Рад. Укр., 8.I 1971, 1).

ПІГМЕНТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Забарвлений пігментом. *Давно відомо, що пігментовані ремінці мають більшу світлість до різних забарвлювань порівняно з рисинками незабарвленими* (Мікр. ж., XV, 1, 1953, 67); *Молодняк, виведений з яєць з забрудненою шкарлупою, гірше пігментований* (Соц. твар., 7, 1956, 48).

ПІГНА́ТИ, пожену́, поженёш, *док., діал. 1. перех.* Погнати. — *Чому вони його до школи не давали? — подумав собі Гриць і пігнав гуси на толоку* (Фр., II, 1950, 61); *Один прискічий мишинся при худобі, а другий пігнав Петра камерд себе* (Мирт., Тв., 1954, 177); // Загнати. *На те працював* [Вонівка] *ціле своє життя, гріб, згортав кожду грудочку землі, на те, щоб вітчак один другого пігнав у ту землю* (Коб., II, 1956, 200).

2. *неперех.* Погнатися. *Дехто не сказав нічого, але сплюнув і, мов вис, пігнав межею за Петрівни* (Фр., V, 1951, 15); *Сині, чорні хмари збилися в гурт і клубн.. Завдріз то збитковий вітер, пігнав за ними легким посвистом і розбивав на кусні чорні бовани* (Кобр.,

Вибр., 1954, 164); // Швидко піти або побігти. *Все* [військо] *гуртом пігнало до керниці* (Коб., II, 1956, 150); *Довго Яким решетився, кричав, аж охрип. Замітив рядящі, що мітло його не слухає, пігнав додому* (Ков., Тв., 1958, 77).

ПІГНА́ТИСЯ, пожену́ся, пожене́шся, *док., діал.* Погнатися. *Глядів свити — не вдягався, за всіма так пігнався* (Чуб., V, 1874, 1015).

ПІГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех., діал.* Погнути. *Нехай зметься лоза, Куди вітер пізне* (Рудан., Тв., 1956, 60).

ПІГНУ́ТИСЯ, нуся, не́шся, *док., діал.* Погнутися. *Калина пігнулася* (Чуб., V, 1874, 563).

ПІД[1], *прийм., ч. 1.* Низиною місце; западина. *Для рівнинних водовільних степів району зрошення південна Української РСР характерна наявність замкнутих знижень від невеликих блюдець до великих западин, що займають тисячі гектарів і мають назву подів* (Рослинництво..., 1956, 54); *Гаряче літо спалило вже лугові трави по буграх, нечисленні копиці сіючої вартує пасіки на подах* (Лс, Україна, 1940, 174).

2. Нижня горизонтальна поверхня, площина якого-небудь приміщення, яма, печі і т. ін. *Смачно дихнули пироги із картоплею, капустою й м'ясом, щойно лягті із пів, в капустяних листках* (Дім., І будуть люди, 1964, 74); *А хіба ж хто-небудь спускався у такий глибокий холодязь — під вимощати, — який пан виклав на стелю, що вода в ньому була чиста, як сльоза, а холодна, як крига* (Григ., Вибр., 1959, 347); // *мет.* Дно в домениній печі. *Колектив нашого мартенівського цеху в нинішньому році збільшив вдвоє сталі на 0,6 тонни з кожного метра поду печі* (Рад. Укр., 10.IV 1959, 1).

3. Місце, майданчик для стіжка. *Коло повітки на току дво Кайдашові сини, молоді парубки, поправляли воду під стіжки* (Н.-Лев., II, 1956, 264).

4. діал. Горище. — *Коли надвечір пречка з слугою не вертали додому, виглядала мати на під, щоб погляднути відти на ріку, що з обома жінками дітьох, чи не ідуть уже* (Коб., III, 1956, 183); *У всім і всюди, від чого мене дома хтіли здержати, сиділа тота* [та] *єдина бабо'я. Вона літом стерегла в полі гороху, до котрого я був дуже косий; .. вона прибувала на поріг, де мені заказано вилазити по драбині* (Фр., IV, 1950, 465).

ПІД[2], *прийм.*, із *особ. займ. орудн. в. одн.* **ПІДІ, ПІДО.** Сполучення з прийм. під виражають:

Просторові відношення

1. *із знах. і орудн. в.* Уживається при означенні особи, предмета і т. ін.: а) вказує якого спрямована дія (*знах. в.*). *Олександра погасила світло, вгомпала полумисок з сиром та тицьнула його під лаву* (Коцюб., I, 1955, 66); *Одарка лежить, заложила руки під голівку, бліда-бліда, тільки очі їй сяють* (Вовчок, I, 1955, 46); *Що за люди — ясно буде потім, а тепер — швидше, хлопці, розносьте всіх під палубу, кладіть у теплі койки і годуйте гарячою їжею* (Ю. Яков., II, 1958, 81); *Нехай ніч, Тонку очеретину прикладнаючи, Під неї древній підставляє глек, Щоб із верби в глек його стікала Вода жилецька* (Рильський, III, 1961, 169); б) вказує якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь (*орудн. в.*). — *А пан'ятаєш, Як у пекарні був ценяж? Чи так жилося там? Замурований під лавою тинявся* (Гл., Вибр., 1951, 116); *У гуртках білі палатки, а під ними чорні тюпиці, там сиділи в невелі бічні бранці* (Л. Укр., I, 1951, 390); *Та враз білосніжним люлькапом з горіха поліс парашут... Спускаїсь.. Радянська земля під тобою...* (Сос., II, 1958, 283); *Один із тих, що сиділи поперед.., обтупцювавши, помирив з міжами під очима,— поступився Вутаньш місцем* (Гончар, II, 1959, 177); // Уживається при означенні тексту, в якім якого стоїть або ставиться підпис, дата, зауваження і т. ін. (*орудн. в.*). *Добре, поставимо під оповіданнями дати* (Коцюб., III, 1956, 384); — *Так чого ж ти і всі ваші люди не ставите підписів під актом?* (Стельмах, I, 1962, 382); // Уживається при означенні предмета, покриву, шару і т. ін.: а) у спід чи в аворотний бік якого спрямована дія або накладається, застосовується що-небудь (*знах. в.*). *Ломаку під руку, та й злеї!* (Номис, 1864, № 11047); *Сховала* [Юнона] *під кибалку мішку, Щоб не світилася коса* (Котл., I, 1952, 66); *На павдинки там виходили* [воякн] *вночі, Ховаючи під паху коровоку* (Л. Укр., I, 1951, 115); *Іван сторожко поглянув на вулицю, чи ії ніхто не бачив, і заховав книгу у пазуху під пасок* (Чорн., Визвол земля, 1959, 27); *Вдень під пудру ж ваяваєте крем «Луч» — він фотоаллергій* (Наука..., 7, 1965, 37); б) на споді або на аворотному боці якого відбувається дія або міститься хто, що-небудь (*орудн. в.*). *А тейці нерішучо розступаються перед ним, але не відступають, коли вона чіпляється за кого з них, намагаючись заховатись під його щитом* (Л. Укр., II, 1951, 326); *Дорош, усміхаючись, глядів на Гната; але очі його під окулярами зробилися холодними і пронизливими* (Тют., Вир, 1964, 117); *Стиснувши під пахою мольберт... в прискорив кроки, щоб не спізнитися на автобус* (Тют., Готель..., 1960, 5); // Уживається при означенні маси, речовини: а) в глибину якої спрямована дія (*знах. в.*). *Від корми... до лінії якорного каната, який натяг, і йшов похило під воду — все являло собою прекрасний образ напруженої рівноваги* (Ю. Янов., II, 1958, 57); *Замулилися джерела, впали під землю, і нема вже там чистої холодної води* (Тют., Вир, 1964, 421); б) у глибині якої відбувається дія або міститься хто-, що-небудь (*орудн. в.*). — *А ти... Пане добродію, Нетлуч! Сидиш, мов демон, під водою, Заморившись, старий шкарбун!* (Котл., I, 1952, 104); *Земля там* [у руднику] *груди рве без краю десь під землею динаміт...* (Сос., II, 1958, 349).

2. *із знах. і орудн. в.* Уживається при означенні предмета, місця: а) в нижню частину якого спрямована дія (*знах. в.*). *Хтось крикнув: «Бункета?» — і цілі пачки квіток полетіли під ноги співачці* (Мирний, III, 1954, 273); *Ще дитиною бігав він там, .. завирнувши під кожен кущ, у кожен закуток* (Коцюб., I, 1955, 189); *Вночі богунці пустили під укіс чотири німецькі ешелони* (Довж., I, 1958, 150); б) біля нижньої частини, основи якого відбувається що-небудь або міститься хто-, що-небудь (*орудн. в.*). *А під горою літо боже: Скрізь зелено, усе цвіте...* (Гл., Вибр., 1951, 75); *Під великозною липою стіл, заслалий червоним сукном* (Тют., Вир, 1964, 398).

3. *із знах. і орудн. в.* Уживається при означенні предмета, місця: а) у напрямку якого спрямоване дія (*знах. в.*). *Перейшли* [хлопці] *вулицю; підкрались під нову хату* (Вовчок, I, 1955, 38); *Марко перечкав, доки старий вийшов у другу кімнату, закотив очі під лоба; — В кожній хуторі по дівчині любимо* (Тют., Вир, 1964, 469); *Перш як за ложку взятись, рукою по скатерниці крити став згортати під край в наставлену долоню* (Головко, I, 1957, 320); б) біля якого відбувається дія або міститься хто-, що-небудь (*орудн. в.*). *Усміхнулась Катерина,.. Вашить — лісе чорніє, А під лісом, край дороги, Дибоць, курінь мріє* (Шевч., I, 1963, 34); — *У панському саду стояли генерали — Та й тим на голову сідали, А у солом'яних... Не боїмось, Під носом пуртаєм і сміємось* (Гл., Вибр., 1951, 141); *Він від полки під Білгородом в бій* (Бажан, I, 1946, 161); // Уживається при означенні руху в напрямку до вершини чого-небудь; на (*знах. в.*). *Його відерце перше пробила під у кринищі, що ущухі замерза, і тащив він спокволі відра під гору* (Вовчок, I, 1955, 295).

Обставинні відношення

4. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні певного явища або об'єкта дії, впливу: а) у зону поширення якого потрапляє або спрямовується хто-, що-небудь *(знах. в.)*. *Лицар-в'язень виховить з тесленого кутка і стане під кремінь* (Л. Укр., II, 1951, 194); *Занімілу голову шкідливо підставляти під холодний вітер: це спричиняє швидкому відмиранню корене волосся* (Вісн. Київ., 14.III 1967, 4); б) у межах, зоні поширення яких відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь *(оруд., рідко знах. в.)*. *Під туманом бʼється* [море]; *стоїть, літає* (Кощіб., I, 1953, 396); *Повиходили* [пішани] *з хат; збилися в купу, як отара під дощ коло церкви* (Мирний, I, 1949, 189); — *Підвезена під вокзи на весь зріст — це безстрашність...* (Довж., I, 1958, 301); *Плюскочуться біля качки В басейні під тінню каштана* (Рильський, I, 1960, 145); *Зблиск тоді цілої своєї підвищивсь, що буде з вишком, а хлопці і під той вітер клевали, рятуючи свою спорудку* (Гончар, Тронка, 1963, 91); // Уживається при означенні предмета, у сферу дії якого спрямовується або потрапляє хто-, що-небудь *(знах. в.)*. *Де-не-де попадався під ноги безсмертник* (Гончар, III, 1959, 62); *Був* [Василь] *тільки кулаками. Погано приходилося тому, хто попадав під ті кулаки* (Хотк., I, 1966, 114); // Уживається при означенні дії, в межі якої спрямовується або потрапляє хто-небудь *(знах. в.)*. *26 червня в Тростянці було одержано перші повістки в військкомату. Під цю чергу потрапили Панас Гичка, Микита Чуєй, Охрім Горобець* (Тют., Вир, 1964, 275); *Попасти під скорочення;* // Уживається при означенні впади, впливу, захисту і т. ін.: а) у межі яких спрямовується або потрапляє хто-, що-небудь *(знах. в.)*. *Під опіки Драгоманових, як ми вже сказали, попав і Франко* (Кобюб., II, 1956, 32); [Антон:] *Чи ви дав би мені під прихисток своїх дочок?* (Кроп., I, 1958, 171); — *А що, коли ми попросимо діда Харитона, щоб він узяв нас під захист?* (Мокр., Острів., 1961, 43); — *Додому? Під кілця? Василю, що з тобою?* (Жур., Дорога..., 1948, 9); б) у межах впливу когось, чогось відбувається що-небудь або перебуває хтось *(оруд. в.)*. *Багато визначних справ здійснює білоруський народ під керівництвом... Комуністичної партії* (Рад. Укр., 4.I 1959, 2); *Не можу терпіти чужого сплавту у своїй хаті, на своїй землі... Не можу жити під ворогом* (Коз., Гарячі руки, 1960, 174); *Бути під командою;* // Уживається при означенні примусових обставин: а) в які потрапляє або спрямовується хто-небудь *(знах. в.)*. [Папаєс:] *Це, мабуть, так це буде, що й у сні як кого налякає, те під арешт?* (Кроп., I, 1958, 135); — *Як нічого з цим трапиться цього недобре — тебе і твою рідню віддамо під суд* (Тют., Вир, 1964, 442); б) в яких перебуває хто-небудь *(оруд. в.)*. *«Вертіть поговір і під конюком я в степ іду сумним єгозом* (Сос., II, 1958, 402); // Уживається при означенні неприятельного становища, в якому хто-, що-небудь перебуває *(оруд. в.)*. *Мати помирає в лікарні... Батько — під загрозою позбутися роботи* (Кол., На фронті..., 1959, 13); *Отаманы Коновалець і Оскілко наступають через Коростень на Бородянку. Київ під загрозою* (Довж., I, 1958, 180).

5. *із знах. і оруд. в.* Уживається при означенні певного способу виконання якої-небудь дії *(знах., рідше оруд. в.)*. *Об'їжджав він під верх коней і був такий сміливий, що нічогісінько на світі не боявсь* (Стор., I, 1957, 209); *Під руки весіль кілька до покоїв* (Хотк., I, 1966, 112); *Хтось у сірому пальті зупинив пастух свою під кутом у шістдесят градусів наперед* (Головко, I, 1957, 162); // Уживається при означенні предмета, за допомогою якого виконується дія *(знах. в.)*. *Акуратно, під лінійку, підкреслив* [учитель] *окремі місця червоним і синім олівцем* (Кривч., Квіти..., 1959, 18); *Картоплю садили під плуг і під лопату* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 13); *Стригти під гребінку;* // Уживається при означенні обмежувальної умови здійснення якої-небудь дії *(оруд. в.)*. *Ваше ім'я в вигнанні, під карою сліз заборонено словом про нього* (Л. Укр., I, 1951, 247); *Під великим секретом читала* [Тася] *нам «Марсельєзу», що переписала в Марусі* (Вас., II, 1959, 312); *Заборонялося і нам не менше, як тільки під страхом смерті: підзвати до дротяної загорожі ближче ніж на п'ять кроків* (Коз., Гарячі руки, 1960, 11); // Уживається при означенні забезпечення чимось певної дії *(знах. в.)*. — *Що ти з голою землею зробиш? Хоч би банки лавель, де б під заклад срочні давали. Треба ж чимсь її обробляти* (Мирний, III, 1954, 232); — *Без грошей бідному не повертайся, бо таки влізли в позички під високий процент* (Стельмах, I, 1962, 472); // Уживається при означенні знуків, у супровод яких відбувається дія, або мелодії, у відповідності до якої відбувається дія *(знах. в.)*. *Всі ми на березі моря під сонця прибою поспали* Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 178); *Коло танців. Тупають під такт молдаванської* [молдавської] *ноги, здіймаються й опускаються злучені руки, мають біля хусточки в руках дівочих...* (Кощоб., I, 1955, 232); *Він співець, щоб не заридать, Він плаче під звуки сарабанди* (Рильський, I, 1960, 172).

Означальні відношення

6. *із знах. і оруд. в.* Уживається при вказуванні на наявність якоїсь зовнішньої предметної ознаки когось-чогось-небудь *(оруд., рідше знах. в.)*. *Якийсь москаль сидить: голений, довгошиїй, невмивайн, під щетиною увесь, як їжак* (Вовчок, I, 1955, 276); - *А чом же ви із не пожилися? Адже ж там дівйок чимало з злотце, якбись і ни вусом...* (Дн. Чайка, Ти., 1960, 89); *На морі нині багато човнів під вітрилом* (Кощоб., III, 1956, 134); *Посеред лугора — дім під залізом* (Тют., Вир, 1964, 30); *Дівчата, годяли цілими вереваками. І хлопці теж. Ніхто чумарки із стрічками на плечах грунт, яких, у сорочках із сірового полотна під пояс* (Головко, I, 1957, 148); *Вишу посеред залу, як на цирковій арені, круглий стіл під зеленим сукном* (Гончар, II, 1959, 290); // Уживається при вказуванні на ознаку, яка допомагає реалізувати або відшукати кого-, що-небудь *(оруд. в.)*. *Під 1118 роком у літопису зодягається ім'я одного з билинних героїв — Ставра Годиновича* (Наука..., 2, 1966, 42); *Зберігається під номером;* // Уживається при вказуванні на ознаку, яка визначає обставину, керівну ідею і т. ін., за якими виконується дія *(оруд. в.)*. — *Ви тоді злапчуте най бєлетвою товариське суднище під гаслом: «Ганьба — лєжкуй»* (Гончар, Тронка, 1963, 257); *Фельдшер уже знав, що значить зайти в кабінет. Не значить принести туди сапуту під приводом офіціальної службової розмови* (Тют., Вир, 1964, 67); *Вони під виглядом заробітчан повернулися з Молдови* (Стельмах, II, 1962, 47); // Уживається на означення певної особи, певного зразка, якому уподібнюється хто-, що-небудь або які наслідується кимось *(знач. в.)*. — *А-а, Кошик! — затримав Віктора крусловий, підстрижений під їжака Величко* (Автом., В. Кошик, 1954, 290); *Знав* [Артем] *капості всього Сосюру. Іноді й сам під Сосюру косив* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 140); *Третій міністр одягнений під запорожця* (Довж., I, 1958, 47); *Напероні пластинки добре пійдаються фарбуванню та імітації під карельську березу і червоне дерево* (Рад. Укр., 3.IV 1961, 3); // Уживаються при вказуванні на предмет, особу або ознаки предмета, особи, у відповідності до яких добираються або до яких прирівнюється хто-, що-небудь

(знах. в.). [Хворості:] *Набув собі в холову, що мені семякна не під плече* (Кроп., V, 1959, 563); — *Колесса хорований — це ми вичимо. От тільки ви підберете хлопця під пору нашої дівки?* (Збан., Переджнив'я, 1955, 95); *Нами* [квіточками] *можна було любуватися, як художнім твором,... — так вони були під стать і пейзажові оцьому, і нашому темпові руху життя у річці* (Хотк., I, 1966, 93); Уживається при вказуванні на характер використання, застосування предмета *(груд. в.). Із діброви Козак виїжає:* [виїжджає]: *Під ним коник вороненький Наспід стрепе* (Шевч., I, 1963, 7); *У шостій п'ятирічці передбачено також збільшення площі під садами, виноградниками і ягідниками* (Колг. Укр., 3, 1956, 1).

7. *з оруд. в.* Уживається при означенні стану, в якому хто-небудь перебуває, або того, що спричинилося до якогось стану. *У мене ж серце болю, коли я дивлюся, як тая, як богорів Франко. Я й досі під нажим впливом тої зустрічі і не можу її забути* (Коцюб., III, 1956, 339); *І хоч тріщечки в бує, товариш, під хмільком, з відрази підмітав, що своїм приходом викликав з пам'яті них розрубленість* (Логв., Давні рани, 1961, 110); *Все, що їй пропонувалі, вона виконувала слухняно, безвільно, нас під якимось страшним гіпнозом* (Гончар, III, 1959, 190).

Часові відношення

8. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на передень чого-небудь. *Мені так приємно було вістати Ваш лист якраз під новий рік, та ще з ялинкою* (Коцюб., III, 1956, 418); *Під неділю молоді моряки берегової оборони тайно від командира категували голоші чорних штанів на вирізані з фібрег широкі кльоші... Командир помітив кльоші і наказав усім змочити штани в морській воді, а потім випрасувати їх* (Антом., В. Коцик, 1954, 154); // Уживається при означенні часу, моменту приплинення дій. *Так пройшло кілька репетицій і під кінець їх Настя робила часом більше помилок, ніж вначатку* [спочатку] (Л. Укр., III, 1952, 585); *Письменникові* [С. Жураховичу] *властиве вміння несподіваного закінчення оповідання, коли, не сказавши ще ті слова, які так позбавляють героїв під завісу* (Вітч., 1, 1961, 189); // Уживається на означення пори, часу, коли відбувається якась дія або виявляється який-небудь стан. *Під ранок я мені вирік план самогубства, а на стол куна хуненина з ортіх* (Коцюб., II, 1955, 263); *Вже аж під вечір, коли круга крилася сутінками, покинув Тимко шелюги* (Тют., Вир, 1964, 125); *До вечора вони не розмовляли між собою, хоч і бачилися в польовому таборі під час обідньої перерви* (Тют., Вир, 1964, 270).

9. *із знах. с оруд. в.* Уживається при означенні подій, одночасно з якою відбувається якась дія або панівний який-небудь стан *(знач. в.). Кожного року під ярмарок наїжджали до панів гості* (Вас., II, 1959, 334); // розм. Уживається при означенні маляти, яке народилося після попереднього *(груд. в.). Того часу було ще у батька з матір'ю п'ятеро: найстаршенька сестрицяПарася, а під чеп був я, а після мене знайшовся в капусті братик Івасик* (Вишня, II, 1956, 283).

Кількісні відношення

10. *із знах. в.* Уживається при визначенні міри чого-небудь у наближенні до певної межі. *Хома стояв у хаті високий, аж під стелю* (Коцюб., II, 1955, 18); *В правій руці [юнака] селянська полотняна торба, напхана чимсь аж під самісінький зав'язку* (Коз., Гарячі руки, 1960, 15).

11. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на наближення до якої-небудь кількісної межі, до якоїсь міри. *Товариш його — людина літ під сорок* (Коцюб., I, 1955, 138); *Мороз — під традицять. Зранку це. А був це білощай в січні* (Нех., Чудесний сад, 1962, 113); *Левас доливала* [Настя] *сестрі до Ніжина, яку чомусь називали бабою, дарма що мала лише під п'ятдесят* (Речм., Вечн. грози, 1961, 11).

Причинні відношення

12. *з оруд. с знах. в.* Уживається при вказуванні на причину дії, стану або вияву чого-небудь *(груд. в.).* [Єлеазар:] *Під тягарем образу я упав, озверів геть проти мене з роботи* (Л. Укр., II, 1951, 137); *Знову із сестрою щоліз вливався в тіло тепло... Ти кричав спершу, вужем звиваючись під сестрини дотики* (Головко, I, 1957, 73); *В відчув, як під його поглядом мої лице стало берез'янти* (Нагч, На калин. мості, 1955, 5); *Хоча в роті вже було чимало нових людей, які Брянського не застали, але під впливом його виховання, вони теж пройнялися високою пошаною до загиблого командира* (Гончар, III, 1959, 198); // Уживається при визначенні предмета, в результаті дії якого відбувається інша дія *(груд. в.). Прощайся з ясною красою. Бо вже хазяйнь косарі; Зайшли,— покипіла* [краса] *під косою, Зів'яла рано на лозі* (Граб., I, 1959, 54); *Вода кипіла під веслами, човни тремтіли й скакали на воді, як жаби* (Коцюб., I, 1955, 351); *Чи було воно так? ..Уж вояр київський столяр Биженко де-небудь з глухому волинському шпиталі під ножем бесідував хірурга?* (Довж., I, 1958, 210); // Уживається при визначенні дії, події, стану і т. ін., в залежності від яких відбувається певна дія чи наявний відповідний стан або які є причиною певних дій, відповідного стану *(знач. в.). Вогор бував під вогоєу* (Чуб., I, 1872,35); *Вони напишалися з якого озерела, Вертаються вони під поклики пастуші.. Хмільна — і табун мов вирв понесла* (Рильський, I, 1960, 257).

Відношення мети

13. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на мету дії. *Зібрали наші люди хліб, почали під озимину орати* (Мур., Бук. повість, 1959, 189); *Підтяли вони до мене з позиченим головаш, як підходили в старі часи під благословення* (Рудн., Твій побратим, 1962, 147); *Виконуючи свої зобов'язання, колгоспники внесли під урожай цього року 16 975 тонн торфу і торфокомпостів* (Колг. Укр., 8, 1956, 22); // Уживається при вказуванні на мету використання або призначення предмета, особи. *Назар запрягав коні під плуг* (Вовчок, I, 1955, 137); *Надворі ще була весна, і висока трава в степу була ще готова під косу* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *У 1965 році було закінчено спорудження залізобетонного мосту під метрополітен* (Знання.., 6, 1966, 3).

Об'єктні відношення

14. *із знах. в.* Уживається при означенні предмета, безпосередньо на який спрямована дія.— *Танцюй! — Офіцер опирається.— О, ще й не хоче,— котрийсь із матюкнів піддав йому ногою під зад* (Гончар, II, 1958, 338); *Не шатні загув гудок. Галя непомітно штовхнула Жеку під бік* (Мокр., Острів.., 1961, 15); // Уживається при означенні особи, на яку спрямовуються чиїсь дії, вплив, певні відношення і т. ін. *Уже Вулкан розмяк, як кашиа, Венери те собі на ус. За діло, пуї — бере, бач, наша! Тепер під його підобʼюсь* (Котл., I, 1952, 207); *Не спинь Рябко, та все так гавка,.. Все дума,*

як би то піддобритися під пана (Г.-Арт., Байки.., 1958, 50).

ПІДБА́ВИТИ *док.* підба́вляти.

ПІДБА́ВИТИСЯ *док.* підба́влятися.

ПІДБА́ВЛЯТИ, яю, я́ш, *недок.*, **ПІДБА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* підба́вляти; *док., перех., розм.* Додавати, добавляти у додаток до кого-, чого-небудь. *В'язнів весь час підбавляли й підбавляли. Незабаром назнали ще семеро. Всіяд за ними вартові окинули цілу юрму жінок* (Гончар, II, 1959, 292); *— Скоро пароплави з Кавказу прийдуть і підбавлять у Севастополь продовольства* (Кучер, Чорноморці, 1956, 395); *— Наша взяла! — Ой, боюсь, чи візьме? Сильний противник! — Та й наші не слабі! Молодих підбавили!* (Вишня, I, 1956, 403).

ПІДБА́ВЛЯТИСЯ, я́ються, *недок.*, **ПІДБА́ВИТИСЯ**, ться; *мн.* підба́вляться; *док., розм.* Додаватися, добавлятися у додаток до кого-, чого-небудь. *Оттак собі плетуть* [жінки] *і йдуть за ромайою, в людей усе більш підбавляється, так що вже й просунутись трудно* (Кв.-Осн., II, 1956, 260); *Гей, кожного разу, як я бачу юрогів — стільки гуторності мені підбавляється!* (Тич., III, 1957, 240).

ПІДБАДЬО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до підба́дьорити.

ПІДБАДЬО́РИТИ *див.* підбадьо́рювати.

ПІДБАДЬО́РЛИВИЙ, а, е. Який додає сили, впевненості, піднімає дух, настрій. *Він хотів був сказати їй ще щось підбадьорливе, але лише у ті втомлених, зволожених очах далеку, відсутню думку і одвернувся* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 174); // Який виражає заохочення до яких-небудь дій, вчинків. *У підбадьорливих кивнях голів і співчутливих поглядах очей привілеїців він прочитав згоду з висловленими думками, і це йому заспокоїло* (Добр., Тече ріка.., 1961, 110); // Який має здатність знімати втому, млявість, освіжати, додавати спритності, жвавості. *Далеко за містом, в лісі, під невеликий спів й щебетання птахів, при підбадьорливому запалу сосні наша розмова почалась якось радісно, щиро* (Тич., III, 1957, 278); // Який певними вигуками, діями і т. ін. прямує до жвавіше, швидше рухатися (коня, воза тощо). *Підбадьорливе поскікування.*

ПІДБАДЬО́РЛИВО. Присл. до підбадьо́рливий. *Професор підбадьорливо приглянув Олеся до себе* (Ю. Бедзик, Богонь.., 1960, 162); *— Я вас слухаю,— сказав Чайка, підбадьорливо поглядаючи на свого несподіваного відвідувача* (Собко, Запорука.., 1952, 48); *Збудження дихання, кровообігу і загального обміну речовин у зв'язку з гімнастикою діє підбадьорливо, тонізує організм* (Фіз. вихов.., 1954, 41).

ПІДБАДЬО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. підбадьо́рювати. *— Добра куюрудза? — Спробуй, ти будеш знати,— відповів мати, тон це було довгих зайве, бо він і без її підбадьорювання вже мірнав у руці великий хаюк* (Томч., Готель.., 1960, 97).

ПІДБАДЬО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДБАДЬО́РИТИ**, рю, ри́ш, *док., перех.* Додавати сили, енергії, впевненості, піднімати дух, настрій. *Саліхи мріяла і мрії підбадьорювали її, повертали їй утрачені сили* (Десняк, Десну.., 1949, 501); *Дарка немічкувать уперше за всю розмову і то смутно. Але Юзю на усмішки все ж підбадьорила* (І. Укр., III, 1952, 652); *Денис намагався підбадьорити занепалого духом друга* (Дмит., Пареченя, 1959, 185); // Заохочувати до яких-небудь дій, вчинків, рухів, висловлювань і т. ін. *— Ну, ку, кажи, не соромся... — підбадьорювала його Саня* (Коцюб., II, 1955, 431); *— Ану, Максиме, покажи їм, матері їх копа вареників! — підбадьорювали його голоси* (Вас., I, 1959, 102); *Микола прикинув кінчиком, посунув. — Не бійся, нікого немає. Пануй сміливо,— підбадьорив старий* (Тют., Вир, 1964, 324); // Знімати втому, млявість, освіжати, додавати енергійності, жвавості. *Напій його підбадьорив;* // Примушувати певними вигуками, діями і т. ін. жвавіше, швидше рухатися (коня, воза тощо); підганяти. *Хутко їде Юлаша, горлинами мукає підбадьорює низькорослого довгогривого коника* (Донч., I, 1956, 149); *— Гей, соб, сивий, соб, моруга! Соб! — підбадьорив він воликів, нахиляючи щиро на пахва* (Коцюб., I, 1955, 111).

ПІДБАДЬО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДБАДЬО́РИТИСЯ**, рюся, ри́шся, *док.* Намагатися тримати себе бадьоро, підтримувати свій настрій і т. ін. *Не мовчи зовсім працюватиш, я підбадьорюсь тим, що інші щось роблять* (Коцюб., III, 1956, 343); *Григорій підбадьорився, духом окріп* [жінців] (Вол., Надія висоти, 1953, 18); // Позбавлятися втоми, млявості, ставати енергійнішим, жвавішим. *Усі підмежилися, підбадьорились після доброї порції вина* (Н.-Лев., IV, 1956, 124); *Щоб зовсім прогнати сон і підбадьоритись трохи, я почав увалятися собі нових газяїв* (Коцюб., II, 1955, 244); // Ставати жвавішим, швидше рухатися завдяки певним вигукам, діям і т. ін. (про коня, воза тощо). *Під батогом коні підбадьорились і понесли легшеньку, але тряскіу бричку по недавно вимощеній мостовій* (Н.-Лев., IV, 1956, 48).

ПІДБА́ЛКА, и, *ж., заст.* Балка, яка підтримує іншу балку.

ПІДБАЛО́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до підба́лка.

ПІДБА́ЄВИЙ, а, е. Прикм. до підба́ння. *Лишалися* [у Київській церкві] *споміна вирізистий сили хрестово-банева система, зберігся сувор врочистий лад аркових пісків, що відводять погляд нагору, в осяйний підбаєвий простір* (Наука.., 3, 1967, 16).

ПІДБА́ЇНА, я, *с.* Місце під банею або внутрішня сторона бані (*див.* ба́ня² 1). *В найвищій внутрішній підбаїні* [церкви] *у великому колі вибликуванло.. зображення Христа-Вседержителя* (Загреб., Дпво, 1968, 629).

ПІДБА́СОК, ска, ч., *розм.* Те саме, що бирю́к I. *Що за голос важний! Чистий голосний підбасок...* (Кв.-Осн., II, 1956, 66); *Брати підбасками підхопили пісню* (Стельмах, I, 1962, 96).

ПІДБАСУВА́ТИ, ую, у́єш. *док., у сполуч. із сл.* кінь, *розм.* Підтхати, бисуючи на коні. *Кірасирський офіцер підбасував конем і витягнув Давалтовського нагаєм по плечах...* (Смолич. Ревс та стогне.., 1960, 156).

ПІДБА́ШТОВИЙ, а, е. Розташований під баштою.

ПІДБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Розташований біля самого берега, під берегом. *Якуда вийнов із води змученій.. і побрів підбережною раскою, по кісточки в воді* (Смолич, Сорок місяців.., 1937, 263).

ПІДБЕРЕ́ЗНИК, а, ч. Один з кращих їстівних грибів з бурою шапинкою і білим м'якушем, що росте переважно в березових лісах. *Ромак розстебнув свою торбину, висипав на землю гриби. Тут були рижики, боровички, підберезники* (Збан., Між. людьми, 1955, 118); *У дубових і березових саях навколо Києва з'їсті гриби, підберезники, моховики* (Веч. Київ, 10.VI 1961, 3).

ПІДБИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підбива́ння.

ПІДБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. підбива́ти та результати цієї дії. *Кожну трубу після укладання закріплюють підбиванням і ущільненням ґрунту з боків* (Донідник сіль. будівельника, 1956, 349); *При жіночкомі партії створено постійно діючу комісію для підбивання підсумків змагання* (Рад. Укр., 13.VI 1961, 2).

ПІДБИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДБИ́ТИ**, підб'ю́, підб'є́ш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Прибивати що-небудь зі споду чогось або що-небудь до чогось.

Брати зупинилися біля одного перегнутого шевця, який сидів на довгому стільчику і міцними брусилкоподібними гвіздками підбивав якомусь здоровому дядькові вібрамку підметку (Стельмах, II, 1962, 155); *— Ви думаєте, що він мені хоч би одніс пари туфель підметки підбив?* (Руд., Вітер., 1958, 122); *Сидить Скиба на стільчику біля лави, чобота підбиває* (Головко, I, 1957, 312); // Прикладновувати, прикріплювати що-небудь з виворотну чогось. *— Я ж казав тобі, Грицоре, ще вчора шлею буланому повезі підбити* (Крот., Сини.., 1948, 56); // Підсилювати підкладку або хутро до верхньої одежі. ** Образно. На козакові шапка бирка, зверху бірка, травою пошита, вітром підбита* (Сл. Гр.).

2. Ударом знизу вверх штовхати що-небудь. *Завбачливу простяг до Альошт руку, провів теплою долонею по обличчю і злегенька підбив йому щелепи* (Мик., II, 1957, 182); // *у сполуч. із сл.* кашкет, шапка і т. ін. Сунути головний убір вгору, спереду назад. *Найстарший* [хлопчик] *був одягнений у батьківську замку вушанку, яку йому часто доводилося підбивати знизу висіженим рукавом, бо вона наповзала на очі* (Руд., Остання шабля, 1959, 48); *Карпо Кирилович підбив кашкета, витер хусточкою спітніле чоло* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 7); // *у сполуч. із сл.* колоси, вуса і т. ін. Рухом руки угору підправляти зачіску, вуса тощо. *Вийшов* [Петро], *став, підбив волосся.. і почав. Про бригаду і про трактор* (С. Ол., Вибр., 1959, 88); *Енергійним порухом голови він відкинув хутряний комір і підбив зігнутим пальцем зрошені вуса* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 7); // Розтрушуючи, підкидати вгору траву, солому і т. ін. [Денис:] *Бери лиш граблі та починай громадити, та, гладь, перевертай траву шорсту, та підбивай вгору* (Кроп., II, 1958, 430); *Дід уже сам підбив, підбив скопа й одкотив геть бичем з току* (Головко, I, 1957, 379).

3. Легкими ударами, попередньо робити пухкою, м'якою перину, подушку і т. ін. *Господарка, рокіь під сорок, стелила ліжко, підбивала подушки* (Тонч., Готель.., 1960, 9); // Вітром розвівати, розпушувати (пір'я, волосся і т. ін.). *На вогкій гілці солодко співала якась жовтокрила вітаюка, а вітрець уесь час зводу підбивав її пір'я* (Стельмах, II, 1962, 301); // *у сполуч. із сл.* тісто, опара і т. ін. Скільки-небудь робити тісто густішим, пухкішим. *Ще довго Марія по тім вештувалась. Підбивала тісто в макітрі, пралась біля печі* (Головко, II, 1957, 113); *За дві-три години до початку випікання млинців опару добре підбивають* (Укр. страви, 1957, 260); // Займати ногами, колінами і т. ін. (пил, пилюку тощо). *Вали тихо ступали, підбиваючи злегка пилюку, дерев'яний від час від часу рипів* (Тонч., Готель.., 1960, 70).

4. *перен.* Схиляти, спонукати або підтоджувати до чого-небудь; підмовляти. *— Скитаємо усі його* [попа] *кривди, а ви підпишіться, та й годимо. А доки ми будемо терпіти! — підбивав писар* (П.-Лев., IV, 1956, 135); *А як він, образившись, почне рити на неї? — підбе панів, щоб її рацірали* [звільнили]? *Де вона діється проти зими?* (Мирний, III, 1954, 235); *На який же експеримент уже з цілим заводом підбили необачного директора, скориставшись в відсутності головного інженера?* (Шовк., Інженери, 1956, 165); *— Добра хата у твого Карпа, але занехаяна. Я ось познайомився з його дружиною і підбив її на генеральне прибирання..* (Чаб., Тече вода.., 1961, 191); // Бути причиною, стимулювати виконання якого-небудь вчинку, дії. *Лихо може лихо: вона палало у Карповому серці, підбивало його на кові каверзи* (Мирний, I, 1954, 270); *Молокан засміявся незрушено щиро, що підбило всміхнутися й Лойженка* (Ле, Міжгір'я, 1953, 438); // Нещирими діями, словами і т. ін. зваблювати, спокушати, знаджувати кого-небудь. *— Підбив, заманив Тоню, яка з своєю любов'ю так довірливо пішла за тобою, в ти... Куди ти її завів?* (Гончар, Тронка, 1963, 242); ** Образно. Легкість, з якою підбив він серце дівчини,— без боротьби взяв від неї все, що можна взять в дівчини,— скоро згасили вогонь першого кохання* (Коцюб., I, 1955, 245); // Підбурювати, бунтувати, настроювати когось проти кого-, чого-небудь. *— Мликовський буде підбивати проти мене протопопа й вчинить мені багато лиха;— говорив отець Харитін* (П.-Лев., III, 1956, 188); [Пчарщук:] *Батько — велике слово, .. не наступуй других проти його, не підбивай бізьких* (Мирний, V, 1955, 163); // Бути причиною, стимулювати негативне ставлення до кого-, чого-небудь. *Щоправда, декому — в суспільстві це було — З Суддею діло мать прийшлося раз чи два Про спаї, про вирубки чи польові границі, А других роздрюсть підбиває На Суддю...* (Мицк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 227).

◇ **Підбивáти (підбúти) на гріх** — штовхати на якийсь негожий, непристойний вчинок. *— То запасне сідло!.. Святкове! Не викидай, Хомо!.— Не підбивай мене, Маковею, на гріх* (Гончар, III, 1959, 314); **Підбивáти (підбúти) на свою́ ру́ку (руч)** — схиляти на свій бік у перекопаннях, вчинках, діях і т. ін. *З усіх цією весилися чутки, що й скрізь отак — не жнуть панського хліба, домагаються більшої ціни.. То й легко вже було взибастовщикам усе село на свою руч підбить* (Головко, II, 1957, 236).

5. Ударом, вагою і т. ін. змушувати падати, схилятися кого-, що-небудь або спричинити ношкодження чогось. *В той час, як його уста вже боторкаються її уст, вона підбиває його могучу ві падає* (Л. Укр., III, 1952, 238); *Мати суне горщик у піч. Біда підбив.. Горщик перекинувся* (Вас., III, 1960, 366); // Збивати або ранити, уражати ударом чи пострілом з чого-небудь. *Не кожну дитину, яка з захопленням обриває жовкої крильцята чи підбиває горобця з рогатки, можна зарахувати до категорії майбутніх біологів* (Ю. Янов., II, 1954, 85); *Ось один із них* [бійців] *уже впав — його підбив не Яресько, хтось інший* (Гончар, II, 1959, 24); *Вона побачила, як на траві біля своєї оселі, вижнє здригаючись, пропоров на підвигнутих ніжках джміль. Може, його підбила ворона* (Стельмах, I, 1962, 525); // Вибухом, пострілом виводити з ладу, псувати (бойову техніку, автомашини). *Організація діяла під самим носом ворога, час від часу руйнуючи шлях на Бахмач, підбиваючи автомашини* (Д. Бедзик, Пдм'я., 1958, 75); *Зенітки підбили машину. Літак вибухнув у повітрі* (Веч. Київ, 5.VI 1961, 4).

◇ **Підбивáти (підбúти) ноги** — те саме, що **Збивáти (збúти) ноги** (див. **збивáти**). *— Побийся, Льонько, наша Галя знову приспіла... Морока з вею, та й годі. Це вже, мабуть, третій раз підбиває собі ноги за всю дорогу...* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 40).

6. *тільки док., перен.* Пригнічувати, позбавляти сили, бадьорості, знесилювати кого-небудь. [Кассандра:] *Я бачу: Ахіллес пружкий жекеться, а Гектор упадає... страх і сором його підбили, а не меч Пелідів* (Л. Укр., II, 1951, 265); *Звістка ця остаточно підбила його. Нічо обіграється черв, що тримав його весь час в стані гарячкової діяльності* (Кол., Терен., 1959, 332).

7. Легкими поштовхами посувати що-небудь під щось. *Анна підбивала під голубий поводинк легке, несухняне, трохи рудувате волосся* (Ільч., Козацьк.

рому.., 1958. 297); // Укладати сіно, морську траву, волос і т. ін., виготовляючи або ремонтуючи меблі. *Тоді я з сторіж меблів надибав повісті, морської трави, якою підбивають дивани, і ма тепер мали місце, де можна було добре лежати й відпочивати* (Смі́л., Сашко, 1957, 193); // Ударами вштовхувати, вибивати що-небудь з-під чогось. * Обрвано. *Добрий тобі земляче, вважай, що підсидів чесного і молодого Осайчого, підбив під ним підпорки, девів до пріра* (Чаб., Тече вода.., 1961, 150); // Ударами або поштовхами переміщати що-небудь. *Мік бранця лихмітям від широких холош слухняно котився круглий великий стумпе* (навуп). *То одна, то друга Матрогова нога підбивала його в чудовим листом* (Мик., Повісті., 1958, 84); *Прочухувала коліном студента, він ложки підбив до нього кимсь оборонку рушницю* (Панч. В дорозі, 1959, 61); *Підбила* [дівчата] *солому ближче до бурякової кучи, намостила гичку, щоб вище було в головах* (Кучер, Трудна любов, 1960, 60).

◇ **Клинці підбивати** *див.* **клинець**.

8 *перех.* Підкоряти своєму впливові, установлювати свою владу; підкоряти. [Кай Летіцій:] *І скільки вже століть Рим сей гине, а сила римська й влади все росте і тупко цілий світ собі підіб'є!* (Л. Укр., II. 1951. 365).

◇ **Підбива́ти (підбі́ти) під свою́ ру́ку** — брати під свою владу; підкоряти. *Загорівся кунецький Новгород, сам хотіє жити, а його хотіли підбити під свою руку владимиро-суздальські князі* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 170).

9. Підгумовувати після перевірки підрахунків. — *Чого це ти досі на роботі? Я завдання подолаю.* — *Місячний план підбиваю* (Собко, Матв. затока, 1962, 220); *Підсумки виконання забов'язань ми підбиваємо на фермах щоденно* (Колг. Укр., 5, 1962, 28); // Робити підрахунки чого-небудь. — *У твоїх вчинах, не служби, це світилося.*— *Балнс підбивали. Морока ти й годі..* (Кучер, Трудна любов. 1960, 529); * Обрвано. *Там зорішся турнове підбили. Літак лозуся підбиває як. Так все, що серцю може дать Полісся* (Дол., Літа.., 1957, 20); // Узагальнюючи, робити висновок. — *Немає добра без зла,— по-філософському підбив підсумок дід Никифор* (Збан., Єдина, 1959, 135); *В червні 1926 року я прощався ніч у своїй кватерирі, підбив підсумки свого неспокійного трайцятиріч-ного життя, вранці пішов з дому і більше не повертався* (Довж., І, 1958. 20).

Підбива́ти (підбі́ти) ри́ску (ри́сочку): а) ставити риску під списком, рахунком і т. ін. на знак його закінчення. *Чемерця знову заходився вирахувати. Нарешті підбив рисочку, засунув папір у шухлядку і вийшов з приміщення* (Ковпак, Нові береги, 1950, 438); б) завершувати яку-небудь розмову, уламання стосунків і т. ін. *Те, що Катерина доброзичливо мовчала, підучи поруч з нам, остаточно заспокоювало старого: кінець, підбиваємо риску, і все тепер буде між нами, як і мусить бути* (Перв., Материнь., хліб, 1960, 174).

ПІДБИВА́ТИСЯ, аю́ся, а́єшся, *недок.*, **ПІДБИ́ТИСЯ**, підб'ю́ся, підіб'є́шся, *док., розм.* 1. Рухаючись у повітрі, піднімати вгору. *Як підбився сизий голубочок Угору високо, Ти зустрівся сизий голубочок З буйними вітрами* (Чуб., V, 1874, 24); *Курява підбилася вгору, мов хмара* (Н.-Лев., IV, 1956, 53); // Сунутися, перемішуватися вгору, спереду назад. *Жовта, аж чорна, сиділа вона на полу, підобгавши ноги й зворушивши руки; ..очіпок, підбившись угору, посунувся набік* (Мирний, III, 1954. 11); // Віддалятися від обрію (про сонце, місяць). *Було ще рано.. Сонечко підбивалось угору* (Вовчок, І, 1955, 164); *Місяць, що підбився високо над обрієм, освітлював спереду сидячі провідника* (Досв., Гюдле, 1961, 142); // перен. Вирюстати. *Радісно бому розкрилати земляне добро, щоб кинути в його золотеє зерно.. Кипав, сіє, і от уже сходи зеленють, от підбилаються вгору, колос викидають..* (Гр., II, 1963, 455); // безос., перен. Набиратися до якої-небудь часової межі. *Отож виходить, що вже під тридцять літ підбивається, як ходить Макар Онисимович у головах, і весь цей час ходить він у передовиках* (Вишня, II, 1956, 15).

2. тільки *док.* Стомлюватися, знесилюватися від довгого кошіння, тривалої їзди в сідлі і т. ін. [Козаук (*чешає, що Мар'яни кумасу*):] *Підбилася, Мар'яночко?* (Мокр., Пісп, 1959, 29); *Як офіцер в сідлі за довгий шлях, мобуть, підбився і в руках від коня* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 132); *Воли, підбившись по камянистій дорозі, попуо шкупильгали* (Гончар, III, 1959, 14); *Обмилась од спроту желяна,— натомилась крила підбились* (Тер., Щедра земля. 1956, 76); // *у сполуч. із сл.* ноги. Натруджуватися, розбивати довгим ходінням. *Вже і ноги геть підбилась (рівно, вік не порубочий)* (Гур., Друзі.., 1959, 11); *Багато ще більш студіям повернувся Петру бобому Його творі ноги підбилися, а з черевиків виглядало клочка* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 65); // перен. Змінюватися від довгих літ життя: старіти, дряхлі. *В Лимора тільки борода довша стала 4 так майже в не змінився. А от батько підбився...* (Кор., Лейтенанти, 1947, 172).

3. *під кого, до кого.* Злобувати прихильність, заплигати ласки, знаходити підхід, добиваючись чого-небудь. *Уже Нуакан розмяк, як кошеня, Венера то собі ни ус; За оліо, му!* — *верг, бач, нашо! Петр під його підбивсь* [підібрався] (Котл., I, 1952, 207); — *Отто вже, мобуть, був у попа, та, мобуть, там і обідав; бо вже ті попівни, дак до нога, так підбиваються* (Кв.-Осн., II. 1956, 164).

4. тільки *недок.* Пас. до **підбива́ти**. *На студії не було застібки творчого активу, скажімо, членів рейкомісії із сценаристами, редакторами, де б підбивалися підсумки роботи бодай одного року, де б висувалися нові завдання* (Довж., II, 1960, 236).

ПІДБИВКА, и, ж. Те саме, що **підкла́дка** 2. *Нотаріус* [М. Гоголь] *на себе пошитий ще в Ніжині фрак — світло-коричневий з картатою червоною підбивкою* (Колт., Повість., 1960, 373).

ПІДБИВНИЙ, а, е. Використовуваний як підбивка.

ПІДБИНТОВУВА́ТИ, ую, усш. *недок.*, **ПІДБИНТУВА́ТИ**, ую, ує́ш. *док.* Бинтувати легенько, напівсилу або додатково, поверх вже зробленої пов'язки.

ПІДБИНТУВА́ТИ *див.* **підбинтовувати**.

ПІДБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбира́ти**. *В роботі з плодовою гниллю і чорним раком велике значення має своєчасне підбирання падалиці, бо вона найбільше уражується хворобами і є джерелом поширення інфекції* (Колг. Укр., 4, 1962, 39); *Загальновідомо, що найкращий зяб — це зяб ранній. Осю чому сіяом за підбиранням соломи почалися в нас і оранка* (Рад. Укр., 13.VII 1961, 1); — *Перше, що я почув од вас, ставши тут за директора,— з підбиранням стежерів я маю поратися сам, а вам на це нема чого дорогоцінний час гайнувати...* (Шовк., Людина.., 1962, 282).

ПІДБИРА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПІДІБРА́ТИ**, рідко **ПІДОБРА́ТИ**, підберу́, підбере́ш, *док., перех.* 1. Піднімати що-небудь з землі руками. *Дмитро підбирав автомат, що упав осторонь* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 622); *Глухо падають в саду яблука.. Виліз Сезон з погреба, підібрав одне* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // Збирати те, що впало, або розкидане, розсипане.

Я вийтов на плесо і, ледве посуваючи човна, почав підбирати биту дичину (Досв., Вибр., 1959, 415); // Прибирати з землі скошене збіжжя або викопану городину. *Вийдуть на нивку, мужик тою косою мазне, а жінка за ним жеть-жеть підбира, та насилу той сніп зв'яже* (Зін.-Осн., II, 1936, 132); *Дівчата підбирали викопані буряки і, обрізавши на них гичку, складали в купи* (Донч., Донка, 1950, 72); *Мені як за чотири дні перекопці підібрали і обколотили хлібні валки з додаткової площі 100 гектарів* (Рад. з-ка, 4.VIII 1939, 2); // Наводити лад, прибирати, піднімаючи, приймаючи що-небудь.— *Які руки на світі книжки вичищали, тими руками і тут [у пеклі] вичищать, підбирай, виноси, викидай...* (Кв.-Осн., II, 1956, 250); *Вона підібрала вінок, а біля печі поправила засліпку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 12); // Брати губами, дзьобом або язиком їжу. *Сьогодні вона підібрала кілька зайка на тістечку квітку з крему, заплющувала від насолоди очі й прицмокувала* (Сміл., Сашко, 1957, 18); *Кінь, покувши воли, підійшов до воза, довгою губою почав підбирати сіно* (Чорн., Потік..., 1956, 78).

2. Забирати, брати собі що-небудь кинуте, непотрібне, загублене або залишене без догляду. *Вона любила іноді з ними [дівчатками] погратися, любила підбирати клаптики, коли мама щось шила, і робити з них хусточки та капшучки для Тимари й Дойчечки* (Забіла, Катруся..., 1955, 23); *Стоїть* [сотня], *шапки поскладавши на присві* [призьбі] *у шинку, щоб як буде мушгра, так щоб не поспадали з голів, а дівчора, що тут так і біга круг козацтва, щоб не підібрали та не запроторили куди геть* (Кв.-Осн., II, 1956, 199); // Виносити з поля бою пораненого або, натрапляючи на знесиленого, хворого і т. ін., допомагати йому. *Були випадки, що поранених не встигали підібрати і вони потім цілими верствами відповзали степом у напрямі на Перекоп* (Гончар, II, 1959, 351); *Далеко від рідного села зайшов малими ногами хлопець, поки знесилився й голодного мандрівника-невдаху не підібрали в стежку чумаки* (Слово про Кобзаря, 1961, 15); — *Коли б не добрі люди, що підібрали мене і непритомного відвезли до лікарні, я до року спав би кров'ю* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 72); // розм. Їдучи на чому-небудь, забирати з собою, підвозити когось до певного місця; // тільки док., перен. Взяти на виховання дитину, що втратила батьків, залишилася самотньою.— *Хлопчика Бога, сиріткy, я підібрала, як фашисти Наталку, жінку Василеву, забили* (Коп., Вибр., 1953, 199); // тільки док. Взяти шлюб з людиною (звичайно жінкою), яку ніхто не сватав. *Мачуха увішала хату іконами й обручила на Любку свою вітчиченку богомільну злість. Горювала на Любку, поки не підібрав її вигнув Гончевко* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 175); // перен. Приймати до складу якого-небудь об'єднання, організації і т. ін. осіб випадкових, з поганою репутацією і т. ін. *Гітлерівці змушені все частіше закатувати дірки на східному фронті, перекидаючи дивізії з Франції, Голландії, Бельгії. Вони підбирають всяку націоналістичну погань* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 245).

3. Беручи рукою (руками), піднімати на собі спущений одяг або край свого вбрання. *Голений патер у волохатім брилі, ноче стрижений пудель, підібравс корну сутану, блискучу на ситих стегнах, щоб перескочить калюжу* (Коцюб., II, 1955, 416); — *Я тобі тех привдаю!.. Лайтаче! Хлоп смрдючий!* — верещав він, відбіжавши побалі і тремтячими руками підбираючи штани (Тулуб, Людолови, I, 1957, 53); *Бурсак, підібравши поли, скоріш у той кайф, а вона й прикрила його рядюнцем* (Стор., I, 1957, 45); // *також у що, у сполуч. із сл.* волосся, коси і т. ін. Приводити до ладу або укладати зачіску, поправляти волосся, вуса і т. ін., звичайно піднімаючи волосся вгору. *Мар'я мовчки прибиралася, підібрала свою розкудлану косу, підсмикала нов'язку спідницю* (Мирний, III, 1954, 152); *Недбалівським порухом руки підібрав* (Чемерин) *пасмо волосся, що вібвалило назалізо вожу на лоб* (Колісн., Нові береги, 1959, 424); *Головатий кинув на стіл справу, підібрав розкошлачені вуса й грузно сів на лаву* (Добр., Очак, розмир, 1965, 401); *Зараз коси їй підібрала на потилиці у вязок, голову повязала густинкою* (Томч., Жменяки, 1964, 98).

4. *під що.* Засовувати, запихати або ховати що-небудь під щось. *Кожного разу гутенько поправляла* [мати] *на собі очіпок, підбирала під нього волосся* (Юхвід. Олн., 1959, 23); *Щоб не камочити волосся, Терезка підібрала його під голубу гумову шапочку* (Томч., Готель..., 1960, 242); * Образно. *Бурини йшли невпинно, підбирали під себе зворотні хвилі, перескакували через них і залишали берег* (Коцюб., I, 1955, 392); // *у сполуч. із сл.* віжки, повідля. Забираючи в руки, підтягувати тугіше, натягувати. *Скакнув на гавий полуробок і, підбираючи віжки, гукнув:* — *Ану, гідко, спочив за ніч? Рушай далі, поки рано!* (Мірний, IV, 1955, 310); *У нього було зараз таке почуття, ніби він скачив на коня, підібрав повідля, і кінь під ним став дибки* (Кол., Терен., 1959, 352); * Образно. *Нашто вже здайміструвався наш шановний Павло Автономич... Мало, що сам від рук оббивається, ще й Кужеля за собою тягне. Ні, треба, мабуть, трохи підібрати віжки* (Добр., Тече річка..., 1961, 243); // *під себе, у сполуч. із сл.* ноги, хвіст і т. ін. Ховати під себе, підгинаючи, підсортаючи. *Підібравши під себе ноги, хлопчик сідав на гарячий пісок* (Рибак, Опов., 1949, 174); *Він тільки вимуто й розгублено скулився та все більше підбирав хвоста* (Коз., Гарячі руки, 1960, 105); *Галимка до страху підібрала ноги* (Епік, Тв., 1958, 539); // Підтасувати, робити менш вищипним (звичайно про живіт). *Дедалі швидше, бімать вони, бімать, зціпивши зуби, підібравши тощасі студентські свої животи* (Гончар, Людина..., 1960, 68); // *у сполуч. із сл.* губи. Силою м'язів щільно стуляти, зморщувати. — *Вона ти зараз відмовиш, чи Іван приїде?* — *Де там він приїде!* — манірно підібрала [Марійка] *губи.* — *Йому б на жінчиному спинкові тільки ви зборах сидіти* (Стельмах, II, 1962, 239).

5. Вишукуючи, добираючи, вибираючи потрібне, відповідне чому-небудь. *Палець у хлб собі вставив судящий, Став підбирати закон підходящий* (Цюр., Поезії, 1958, 477); — *В хаті-читальні у нас строєний відок сидить. Довго підбирали кандидатуру, поки таку підібрали* (Вишня, І, 1956, 322); — *Скажіть,— знову заговорив офіцер,— чим ви поясните таку... м-м-м...— офіцер не міг підібрати слова, він хотів сказати «злочинність...», такий... м-м-м, фанатизм?* (Тют., Вир, 1964, 537); // Добирати одне до одного за якимось принципом. *На передню Андрушя — сам уже править кіньми, четвериком — і всі як один [підібрані хлопці], всі чотири листі* (Головко, I, 1957, 381).

◇ **Підібра́ти (підібрати) ключа́ (ключи́ка, ключи́к** і т. ін.) до душі (душ) чиєї, кого — знаходити підхід до кого-небудь, уходити в довір'я до когось. *Й не треба підбирати якихось там ключів до людських душ, шукати довіри, бо всі й так знають, що вона справедлива, не дасть людину скривдити* (Гончар, Тронка, 1963, 83).

6. *у сполуч. із сл.* музика, мелодія, голос і т. ін. Підшукуючи потрібні ноти, акорди, відтворю-

ання пісню мелодію або створювати музику до якогось тексту. *Боже, тихенько виспівуючи, підбирала голос до тих слів* (**Мирний**, IV, 1955, 344); *Тільки випаде вільна хвилинка, сідає* [Федя] *десь у тихому куточку і підбирає на струнах якийсь мотив* (Ткач, Жди..., 1959, 50); *Голиться Левко Іванович та мугиче, як пісеньку, слова поста, що вчитав їх десь вимку і підібрав до них і свій власний нехитрий мотив* (Гончар, Тронка, 1963, 278).

ПІДБИРА́ТИСЯ, ію́ся, і́єшся, *недок.*, **ПІДІБРА́ТИСЯ**, *рідко* **ПІДОБРА́ТИСЯ**, підберу́ся, підбере́шся, *док.* **1.** *пій що, до кого — чого.* Наближатися непомітно, обережно; підкрадатися. *Вінцю підбирається* [Якім] *під хатнє вікно* (Довчик, І, 1955, 74); *Ми підбиралися до автоматника, як мисливець до глухаря на току: швидкий крок, поки глухар токує, і повна непорушність під час пауз* (Багмут, Записки..., 1961, 25); *— Дибрідець, кумо! — Вовк гукнув. — Никав всю ніч, аж утомився — Та й що ж! Йде не помишкуючи! Чи до кошари підберусь — Боюсь!..* (Гл., Вибр., 1951, 11); *Пічов цісєн краєм садовину: перелів через остріюк та і хильєн-хильєм підобрався під грушу: потрос за гичі та став в мішок збирати* (Українська..., І, 1960, 280); // Переміщатися, наближатися до чого-небудь, поширюючись або розповсюджуючись кудись. *Прибій.. заливав прибережну дорогу і підбирався до мішків з сіллю* (Коцюб., І, 1955, 301); *Туман пав попід залізничним мостом, підбирався до насипу* (Коз., Сальвія, 1959, 108); * Образно. *Кацби вʼються, докупи збираються, і стіна усе вищенько підбирається* (Кв.-Осн., II, 1956, 412); // перен. Намагатися знайомитися близькі стосунки з ким-небудь. *Далі здучи й засумувала* [Векла], *що ни не підбирається копитан до її дочки!* (Кв.-Осн., II, 1956, 412).

2. Приймати суворий, підтягнутий вигляд, ставати більш зібраним. *Лазар загорнув поли халата і весь підібрався, як перед нападом* (Коцюб., II, 1955, 191); *Забуде хто шапку в хаті знять,— він зразу виберається на лаву або на осляк, підберется, скине шапку й пучкою на образи покаже, мовляв суворо: «Он бач, що там таке!»* (Вас., І, 1959, 206); // Силою мʼязів змарщуватися, стягуватися. *Округле, екерелінне обличчя Мірошниченка підбирається у горбоватий, упертий усміхнеться* (Стельмах, II, 1962, 176).

3. Утворюватися задяки відбору, добору за певним принципом або якимись ознаками. *Хтось подав думку попробувати пробратись по дну рову проворн.. Найшвидку підбирається група озочих і вже вирушає по дну рову туди, де мусить кінчатися вал* (Гончар, II, 1958, 437); *Було навіть приємно, що Фрося одружена саме з Цигинком.. Такі красиві пари в житті підбираються не дуже часто* (Гур., Наша молодість, 1949, 321); *— У нас бригада дружна, підібрались один в один, і працювати і поспівати гожі!..* (Коп., Вибр., 1953, 14).

4. Уподібнювати свій голос чиїмсь або наслідувати якісь звуки. *— Ту-ли-ля! — виводила вона, підбарабанчись під бренькіт стаканів, і її тоненький голосок злився з заводами тонкого скла* (Мирний, III, 1954, 277); // перен. Пристосовуватися, приладнуватися до чиїх-небудь уподобань, поглядів і т. ін. *Стось.. мусив провадити дуже пісну церковну розмову, підбираючись під клерикальний тон своїх тітечок та пісний тон кєсондза* (П.-Лов., II, 1956, 74).

5. *тільки недок.* Пас. до **підібра́ти**. *В час перезову через село райпанських частин немало зброї підбирається біля вбитих, поранених* (Ле, Право..., 1957, 141); *Одночасно з тренуванням космонавта відпрацьовується апаратура життєзабезпечення, підбирається раціон харчування з урахуванням індивідуальних побажань* (Рад. Укр., 5.IX 1962, 3); *Поволі підбиралися перші слова, й очі охотилися знайому побудку місцевість* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 824).

ПІДБИРА́Ч, а, ч. 1. Пристосування або окрема машина, якою збирають скошений хліб, сіно, соломку і т. ін. *Уже завершують ремонт і всебічну підготовку зернових та силосних комбайнів, жаток, підбирачів та інших збиральних і зерноочисних машин* (Рад. Укр., 28.V 1963, 1); *Через тиждень треба пустити на поле комбайни з підбирачами — і за другим заходом закінчити жнива* (Рудь., Острим шабля, 1959, 465).

2. Особа, яка добирає що-небудь за певними якостями, ознаками. *Підбирач сутра.*

ПІДБИТИ *док.* **підбивáти**.

ПІДБИТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбити**. *В гострій шапці, в грубих повстяних штанях, у широченних черевиках, підбитих червоною автомобільною шиною.., Петру колодязня опудало* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 21); *Шепитицький був у чорній рясі, з чорним капюшоном, підбитим білим мовком* (Смолич, Мир., 1938, 110); *Всі більші берези були підбиті господарниками і щедро розшлися солодким соком, який з задоволенням вживали всі партизани* (Збан., Над Десною, 1951, 34); *Юрко пробував залишатися, та, підбитий холодом по ногах, упав під ноги ярдникам* (Ле, Наднайко, 1957, 423); *На високій скелі рахівської добою Кузеки підбитий сокіл клекоче* (Олесь, Вибр., 1958, 73); *Уже плоскодонка, підбита хвилею, вирухнулася, затягла і потягла* (Стельмах, II, 1962, 205); * Образно. *А розумне ваше слово Врезнею підбите* (Шевч., І, 1963, 73); [Анна:] *Я знаю! Ви підпались на те, чиганом у заїздах на мене, що ганьбою підбита, я з одчаю до рук вам попаду, як легка здобич?* (Л. Укр., III, 1952, 388); * У порівн. *Жагнувшись, блідий і приємчений, сидів Грущко до князя кенців, яв підбитий птах* (Вас., І, 1959, 174).

2. *у знач. прикм.* Вбитий або поранений, уражений ударом, пострілом і т. ін. *Падав* [сокіл] *кажеком за підбитою подружницею життя* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 35); *Немитів Данко підбите око в братуні. — Де це ти нагуляв собі?* (Головко, II, 1957, 86); // Вибухом, пострілом виведений з ладу; зіпсований (про бойову техніку, автомашини). *На широке подвір'я колгоспу тягнуті притягли понад сотню підбитих автомашин і танків* (Шер., Молоді месники, 1949, 12); *Не минуло хвилинка, як іще два танка горіли, а один на підбитій гусениці — як повернув соди боком, так і захрас* (Головко, І, 1957, 288).

3. *у знач. прикм.* Стомлений від довгого ходіння, довгої їзди и сідлі і т. ін. *Янов підбитий, обдертий і в Карпат у полонські бори* (Воронько, Мирний вершок, 1960, 133); *Ну сполуч. із сл. пони.* Утомлений, натруджений довгим ходінням. *Я міг би йти і вночі, коли б не втомлені й підбиті ноги* (Смід., Сашко, 1957, 149).

◇ **Вітром підбитий** *див.* вітер.

ПІДБИ́ТИСЯ *док.* **підбива́тися**.

ПІДБИ́ТТЯ, я, с., *рідко.* Те саме, що **підбивáння**. *Найздобуть Новий рік — пора підбиття підсумків змагання* (Рад. Укр., 15.IX 1960, 3).

ПІДБИЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБИЧУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., розм.* Підпрягати коні, воли для перевезення вантажу на гору, у бездоріжжя і т. ін. *Важко на гору їхати, треба підбичувати* (Сл. Гр.); // перен. Допомагати йти кому-небудь, нести, везти щось. *Мимо везе коні чоловік. Ніхчем підбичовує* (Вис., III, 1960, 320); *Шостонькою підтримав Старостойленка за руку і поможе видертися на скелю. Те-*

легіна вже підбичував Стась, вхопивши його просто за шию (Іл. Клен. лист, 1960, 157).

ПІДБИЧУВАТИ *дов.* **підбичува́ти**.

ПІДБІГА́ТИ, аю, ає, *недок.*, **ПІДБІ́ГТИ**, підбіжу́, підбіжи́ш, *док.* 1. *з прийм.* в о, *без прийм.* Бігом наближатися до кого-, чого-небудь. *Мов вилобарені мелешки, пурхають дівчата по зеленому моріжку, а хлопці підбігають до них* (Коцюб., I, 1955, 288); [Тьотя Сима:] *Матінко! Хтось лежить на канапі.* [Тося *(підбігає і стягає скатертину):*] *Та це Тартакюк!* (Коч., II, 1956, 480); *Карпо, як миша, підбігззаду і схопив у спину. Чоловік, покотився* (Мирний, I, 1954, 274); // *Частими кроками або стрибками* наближатися до кого-, чого-небудь (про тварин, птахів). *Мешканці прилеглого степу — журавлената — такі цікаві, що часто густо самі підбігають до людини* (Наука., 8, 1966, 10); *На його знайомий свист біля клуні заскавчав собака, підбіг до воріт* (Стельмах, II, 1962, 113); // *Швидко* наближатися (про предмети). *Підбігають з тихим шелестом шин тролейбуси і з дзвоном та гуркотом трамваї, викидають з себе натовпи людей, щедро вбирають нові — повертають назад* (Брот., Сінц., 1948, 8); *Сонце вже зайшло, і стрілка годинника підбігла до дев'ятої* (Смоліч, I, 1958, 66); // *перен.* Знаходитися поблизу чого-небудь, тягнутися до якоїсь межі. *Вулька дороги плуталась серед зелені і підбігала аж до пагорбка* (Коп., Вибр., 1948, 151); *З низу розбіглись гатки, деякі з них підбігли до самісінької води* (Донч., VI, 1957, 70).

2. Час від часу прискорювати ходу, переходити на біг; часто ступати, майже бігти (про людей, тварин, птахів). *Дрозд то підбіжить, то підлетить, а все далі та далі, а баби все за ним та за ним* (Фр., IV, 1950, 60); *Побігло дев'ять. Катря кинулася й пішла навздиві, аж підбігаючи* (Головко, II, 1957, 385); *Галочки трохи ожили, Петрусь почав підбігати, сукаючи, щоб Галочка його наздогнала* (Ю. Яновс., I, 1958, 351); *Жигасть, що підбіжить кусень дороги, все оглядається, чи не здогнав його батько кінець* (Мак., Вибр., 1954, 96); // *з прийм.* з а. Бігти, намагаючись зрівнятися з тим, хто швидко йде. *Він.. ступав широкими кроками так, що Назя мусіла за ним підбігати* (Мартч., Ти., 1954, 232).

3. *тільки док., із запереч.* н е. Не спромогтися бігти. *Вейміць каже: — Я не підбіжу, як доведеться тікати* (Упр., казки, 1951, 35); — *Та нащо вам тика довгяка? ..Порожнього воза не тягне! Сміяки не бий, не підбіжить!* (Гончар, II, 1959, 237).

4. *чим, рідко.* Оплигати або наповнюватися водою, рідиною і т. ін. зісподу, зсередини. *Раз при якійсь зовсім загальній фразі* [доктора] *почула* [Цеся], *що її очі починають підбігати сльозьми* (Фр., II, 1950, 309).

ПІДБІГТИ *див.* **підбі́гати**.

ПІДБІГЦЕМ, *присл., розм.* Майже бігом, бігцем. *Вона жвавo вимагувала порожніми кошиком і підбігцем спішилася по нову пошу* (*Л. Укр.*, III, 1952, 664); *Вагонячись і злегкаво похитуючи головою, підбігцем тягнув* [шпак] *на собі клунки прядива й свого господаря* (Досв., Гоголе, 1961, 164).

ПІДБІЙ [1], бою, *ч., рідко.* Внутрішній бік (звичайно крила птаха). *Підбій крила* [качура] *і нагові пера були* (Птахівн., 1955, 37); *Над водою, саючи білим підбоєм круто вигнутих крил, пекельно пролетів лиловий кобець* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 699).

ПІДБІЙ [2], бою, *ч., спец.* 1. Відрубування знизу кам'яного вугілля, руди та іншої породи від масиву для полегшення відбою. *В музеї виставлені найновіші типи бурових колонок-різців, що прискорюють процес буріння:* ..*вдрібнорізцеві, що працюють за принципом вибою і відбою* (Наука., 10, 1960, 25).

2. Ніша, нора і т. ін., видовбані в стіні ями. *В житлах виявлені господарські споруди — ями у стіні та ями з підбоєм* (Вісник АН, 7, 1957, 19); *Катакомбні поховання відносять до першої половини II тисячоліття до н. е. Поховальний обряд передбачав спорудження в одній із стінок могильної ями ніші або підбою (катакомби), куди клали померлого* (Нарисн. стар. іст. УРСР, 1957, 76).

ПІДБИ́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **підкла́дка** 2. — *Сукня подвоєна й телітається, неначе на кілку,— подумала Блавбушита, й вона.. розпорола підбивку в сукні, підмостила вати, зашила по живу нитку й знов наділа* (Н.-Лев., III, 1956, 215); **Образно.* — *Я в його не приймаю модні підбивки в жартах та сміхах* (Н.-Лев., I, 1956, 607).

2. Те саме, що **підбій** [1]. *Шар вугілля був не товщий за три чверті аршина, і біля нього можна було працювати тільки лежачи. Вибійники, нарешті, примандрились і почали підбивку* (Панч. I, 1956, 391); *Якщо у 1929 р. механізація вуглевидобутку (переважно підбійка і доставки вугілля по лаві) становила 30,6%, то в 1930 р.— 55%* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 23).

ПІДБІЛ, у, *ч.* (*Tussilago* L.) Багаторічна трав'яниста рослина родини складноцвітих із великим листям, знизу пухнастим, знерху зеленим і холодним на дотик; використовується в народній медицині; мачухинник, мати-й-мачуха. *Цікаво пристосувався до зрідних жовтих квітів підбіл. Ввечері та в похмуру погоду вони закриваються. Зверху листок голий і холодний на дотик, а знизу — густий повстяний, теплий. І це дало рослині ще й іншу відому назву — мати-й-мачуха* (Веч. Київ, 25.III 1961, 4).

ПІДБІЛЕ́НИЙ, а, *с. Дієпр. пас. мин. ч. до* **підбі́лити**. *Шлях полунала долівка не мазана, грубо, абиях, підбілені голі стіни. Сумно й бідно, неохайно* (Вас., I, 1959, 300); *Тепер вулиці сяли навкруги підмазані, лати підбілені, у дворах чисто* (Рад. Укр., 5.XI 1962, 3).

ПІДБІЛИТИ *див.* **підбі́лювати**.

ПІДБІЛИТИСЯ *див.* **підбі́люватися**.

ПІДБІЛЮВА́ННЯ, я, *с. Дія за знач.* **підбі́лювати**.

ПІДБІЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДБІ́ЛИТИ**, блю, білиш, *док., перех.* 1. Білити крейдою, вапном і т. ін. додатково частину якої-небудь поверхні. *При кінці минулого літа має мене відвідати в Русові мій приятель.. У хаті підбілювали,.. чекалося на гостя* (Стеф., II, 1953, 28); *Новосельці сіяли квіти, підбілювали дерева, вирядковували балкони* (Веч. Київ, 24.IV 1964, 3).

2. Покривати обличчя пудрою, білилами, робити його біляним, білішим.— *Як візьмеш ще й білила, Та свій вид коли підбілиш,— О, тоді вже безперечно Царівське побожевіллє!* (Щог., Поезії, 1958, 326).

ПІДБІЛЮВА́ТИСЯ, юю́ся, юєшся, *недок.*, **ПІДБІ́ЛИТИСЯ**, блю́ся, бі́лишся, *док.* 1. *розм.* Підбілювати собі обличчя.

2. *тільки недок.* Пас. до **підбі́лювати**. *Столиця.. підмітається, підбілюється, прихорошується* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 114).

ПІДБІЛЬША́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Трохи підростити, поблільшати. *Павлик підбільшав, і його одвезли в Київську гімназію* (Н.-Лев., I, 1956, 446).

ПІДБІЛЬШИ́ТИ *див.* **підбі́льшувати**.

ПІДБІЛЬШУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБІЛЬШИ́ТИ**, шу, ши́ш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **підві́шувати** 2, [Сфрем:] *Цей від мірошник прямо боровий чоловік. Йому по той рік треба підбільшити плату* (Кроп., IV, 1959, 361).

ПІДБІР, бо́ру, ч. 1. **Дія за знач. підібра́ти** 5. *За допомогою вмілого різнорідного підбору можна досягти не тільки певного поліпшення окремих ознак розвитку, продуктивності або будови тіла, а й створення нових продуктивних якостей у стаді* (Свинар., 1956, 90); *Першим етапом роботи був підбір середовища для даного типу досліджень* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 6); *Підбір кадрів.*

2. Склад кого-, чого-небудь підібраного.

◊ **[Як] на підбір** — найкращого складу (за якоюсь рисою, ознакою). *Вулицею міста йдуть хлопці. Стали, дуже, ну, як на підбір!* (Рад. Укр., 18.XII 1962, 3); *Матроси, На підбір — красиві, молоді,— З берегів Дівчата русокосі Їм бажають щастя у труді* (Гірник, Стартують..., 1963, 93).

ПІДБІ́ЧЧЯ, я, с., *діал.* Бік. *В сайку заступом копас Огир, блідий, а він це касаном по підбіччі. Ворушись, товстопузий* (Головко, II, 1957, 47); *Лютo смикнув* [Павло] *повіз, ударив Воронька по підбіччю* (Кир., Вибр., 1960, 393).

ПІДБЛИ́ЖАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДБЛИЗИ́ТИСЯ**, лижу́ся, лизи́шся, *док., розм.* Те саме, що **наближа́тися**. *Лисиця підблизилась до лева сажень за п'ять, низько поклонилась* (Укр., казки, легенди..., 1957, 43).

ПІДБЛИЗИ́ТИСЯ *див.* **підближа́тися**.

ПІДБОВТА́ТИ *див.* **підбо́втувати**.

ПІДБОВТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підбо́втувати**, **підбовта́ти**.

ПІДБОВТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБОВТА́ТИ**, бо́таю, о́таєш, *док.* Бовтаючи (у 1 знач.), додавати, піднімувати що-небудь.

ПІДБО́Р, а, ч. Дерев'яна, шкіряна і т. ін. рибина на підошві взуття. — *Як же ж,— питає йому,— а в школу в чому підеш? — Що таке? — батько до їх.— Підбор у Миколи обпав* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 38); *Похитуючися на підборах, грають бровами, Ірина зацікавлено розглядала тендітну дівочу постать на ослоні* (Смолич, День., 1950, 193).

ПІДБОРІ́ДДЯ, я, с. 1. Виступ нижньої частини обличчя, утворюваний щелепою. *Кирпатий, круглий, як картопля, ніс, коротке лице, чорні брови й блискучі, круглі, як терен, очі, гостре моленьке підборіддя,— все в йому виявляло чоловіка швидкого, проворного* (Н.-Лев., II, 1956, 216); *Єлизавет на нього, Іван Заліняк зразу згадав Любов Максимівну, у неї таке ж батьківське, родинне підборіддя* (Собко, Звич. життя, 1957, 18).

2. Те саме, що **підборі́дя** 2. *Голова росла йому просто з грудей, а замість шиї було тро́е підборідь, м'яких і ніжних* (Мик., II, 1957, 243).

ПІДБОРІ́ДДЯЧКО, а, с. Зменш.-пестл. до **підборі́ддя** 1. *Личко* [у Марти] *біле, тоненьке із смішно загостреним підборіддячком* (Григ., Вибр., 1959, 256).

ПІДБОРІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до підборіддя. *Він краєчком ока бачить, як біль вимощує їй брови, бється кволо в підборідній смужки* (Стельмах, I, 1962, 27).

ПІДБОРІ́ДНИК, а, ч. 1. Ремінець у вуздечці під нижньою губою коня. *Біля корита Митько напував лисого. Озирнувсь і крайковим обтесаним підборіддям, з одного вуха скинув вуздечку* (Головко, I, 1957, 370).

2. Ремінець у капелюха, який надягається під підборіддя.

ПІДБОРІ́ДЬ, ро́ді, ж., *рідко.* Те саме, що **підборі́дник** 2. *Марусик поправив красиво, дуже категнувши підборіддь* (Хотк., II, 1966, 285).

ПІДБО́РКАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підбо́ркати**. *За ґратами та замками стиха шуміло — гуло там підборкана молода сила* (Вас., I, 1959, 71).

ПІДБО́РКАТИ *див.* **підбо́ркувати**.

ПІДБО́РКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБО́РКАТИ**, аю, аєш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **прибо́ркувати**. *Підборколи вінчари Орлят України. Підборкали та й вкинули Живих в домовину* (Пісні та романси..., II, 1956, 178).

ПІДБО́РНИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **підро́блений** 2. *Були там* [у пеклі] *крамниці, повсякчас, що тільки по ярмарках, і на аршинець на підборний Поганий продавала краля* (Котл., I, 1952, 137).

ПІДБОРО́ВИЙ, а, е. Стос. до підбора.

ПІДБРЕХА́ТИ *див.* **підбріхувати**.

ПІДБРЕХА́Ч, а, ч., *розм.* Той, хто бреше (у 1 знач.), допомагає брехати. [Фесенка:] *Ах ти, підбрехачу! Ах ти, голотнико! Та почекай же ти, навчу я тебе, як жому* [мовму] *чоловікові брехню завдавати!* (Фр., IX, 1952, 391); *У порівн. Ізлько у нас звізда в усному витежком був. А Петрусь то так, як підбрехач у нього, в усному хлеві наслідувати* (Ів., Тасьмиця, 1959, 106); *// ж.* Другий сват в обряді сватання. — *Іди до мною підбрехачем за Парпома до Хіврі* (Кв.-Осн., II, 1956, 488).

ПІДБРЕХНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Одноkр. до **підбреха́ти**. [Солоха *(голосно)*:] *Надежда вчинь зрмоти свого батька!* [Пропоп:] *Що-о? Та це та?. Це вже ти підбрехнула!* (Кроп., III, 1959, 163).

ПІДБРИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.* **ПІДБРИ́ТИ**, ію, ієш, *док.* Бриючи, зрівнювати з боків; по краях підрівнювати, підправляти голінням; підголювати. *Волосся цирюльник злоїть* [Ігор], *щоб кучерявилось, брови підбриває, щоб шнурочком були* (Кучер, Прощай..., 1957, 118).

ПІДБРИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДБРИ́ТИСЯ**, ію́ся, ієшся, *док.* 1. Підбривати собі вуса, бороду і т. ін.; підголюватися. — *Не плач, козаче, не плач, не журися. Прийде суботонька, то ті підбрийся* (Чуб., V, 1874, 260).

2. *тільки недок.* Пас. до **підбрива́ти**.

ПІДБРИ́ТИ *див.* **підбрива́ти**.

ПІДБРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбрі́ти**. *З найвищого сидіння Савичеву було видно виразненну, акуратно підбриту потилицю, і погони старшини* (Перв., Дикий мед, 1963, 30).

ПІДБРИ́ТИСЯ *див.* **підбрива́тися**.

ПІДБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБРЕХА́ТИ**, брешу́, бре́шеш, *док., розм.* Додавати брехні в розповіді про кого-, що-небудь. *І йде друга невістка підбріхувала на Горпину* (Григ., Вибр., 1959, 122); *Не словавши в мішку шилл, Бриз цареві доложивши, Підбрехали ще їх тому* (Манж., Тв., 1955, 201); * *Образно. Десь підбріхують сурми, весь час загинаючи бирлента* (Довж., III, 1960, 412); // Допомагати кому-небудь брехати. — *Я буду починати брехати, а ти підбріхуй* (Кв.-Осн., II, 1956, 488).

ПІДБРІ́ХУВАЧ, а, ч., *розм.* Те саме, що **підбре́хач**. *Люди одним піддакували, кричали: «Правильно, правильно!», а інших: «Геть до біса, панських підбріхувачів!»* (Панч, II, 1956, 522).

ПІДБРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБРУКУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Брукувати, добруковувати додатково, ще трохи.

ПІДБРУКУВА́ТИ *див.* **підбрукову́вати**.

ПІДБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДБУДУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Будувати, добудовувати додатково, ще трохи.

ПІДБУДУВА́ТИ *див.* **підбудо́вувати**.

ПІДБУ́НКЕРНИЙ, а, е. Який знаходиться під бункером. *Підбункерне приміщення.*

ПІДБУНТО́ВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч.

до **підбунтувати**.— *Під час панщини.. хлоп не сміє ані скривитися, а тепер підіть ви, як собі розбирають! Адже у тихого хлопа, ще й підбунтованого такими анархістами, як отой Дум'як, розвагу мало* (Фр., VIII, 1952, 41).

ПІДБУНТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., рідко.* Підбурити, підмовити кого-небудь на якісь вчинки, дії. *Рижко Щербатий з черешком старшиною підбунтували тоді хитро юрбу* (Коз., Мандрівники, 1946, 71); * Образно. *— Вороги знатні Предовий час Сіяли братні Розлади в нас... Щоб молодіччую Згоду зрвать, Масу шевчую Підбунтувать* (Фр., XIII, 1954, 154).

ПІДБУРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підбурити**. *Аліфат, підбурений Юрком, штурхнув Франку в груди так, що вона впала і впустила з рук харчовку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 84); *Захвилювалась, загомоніла Січ. Підбурені десятком розпалених голів, забиті рядп запорожців кинулись в бік передмістя...* (Довж., І, 1958, 277); *Орися, підбурена батьком, біжить знов на хрущів, а запшиний український вечір ласкаво огорта натомлену землю* (Стар., Облога., 1961, 19).

ПІДБУРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підбурити**.

ПІДБУРИТИ *див.* **підбурювати**.

ПІДБУРЮВАЛЬНИЙ, а, е. Дія за знач. **підбурювати**.— *Його обвинувачують у підбурюванні робітників до страйку* (Смія., Сад, 1952, 187); *— Та тратиш його, Артеме, щоб знав, як! Артем злотий і сам без підбурювання кипів серцем ударити Павлушу* (Головко, II, 1957, 247).

ПІДБУРЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДБУРИТИ**, рю, риш, *док., перех.* 1. Розмовами спонукати кого-небудь до якихось дій, вчинків. *Товариші., почали всім розказувати про Денікові заміри та підбурювати людей, щоб не поступалися тісю землею* (Гр., II, 1963, 351); *— У волості скажи, кому слід, щоб цього балакуту матусками скрутили, бо вік, проти законну неподібні слова говорив і людей підбурював* (Кочура, Зел. громота, 1960, 53); *Вона розпитах, хто підбурив жінок, і сама без коменданта покарає непокірних* (Хижняк, Тамара, 1959, 106); *// перев. у сполуч. із сл. проти.* Викликаючи протест, незадоволення, настроювати когось проти кого-, чого-небудь. [Вакуленко:] *Він ні острові не сидить, сказавши руки, усіх підбурює проти мене, знову хоче на моє місце стати, а може, і головою колгоспу* (Корн., II, 1955, 194); *Троцькісти намагалися підбурити безпартійні робітничі маси проти партії і вчести розкол у робітничий клас* (Іст. УРСР, II, 1957, 226).

2. *перев.* Підспілювати, стимулювати яку-небудь дію, якийсь вчинок (перев. негативно вживаючи на кшталт). *Він не сів. Образне самолюбство підбурювало його залишити князя й піти геть* (Ле, Наливайко, 1957, 122); // Діючи на почуття, збуджувати, розпалювати.— *Завжди, коли йду в бій, то як на свято. Тоді в мене серце очищається, свіжу кров зовуть, Небезпека тільки підбурює мене* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 88).

3. Викликати в кого-небудь бажання виконати якусь-небудь дію, знехочувати до якогось вчинку. [Поет:] *Тепер тремтить моє серденько, І дух якийсь підбурює мене До співів радісних!* (Сам., І, 1958, 241); *— Ну добре,— говорив Охвей Васильович, як завжди, намагаючись мене підбурити,— розкажіть сюжет у двох словах!* (Довч., VI, 1957, 620).

ПІДБУРЮВАТИСЯ, юється. *недок.* Пас. до **підбурювати**.

ПІДБУРЮВАЧ, а, *ч.* Той, хто підбурює (у 1 знач.). *Останні слова моєї відповіді були вкриті оплесками, а на одвагу незрабованого, погано замаскованого агента й підбурювача кругом почувались вигуки обурення й зневажливий сміх* (Тич., III, 1957, 369).

ПІДБУРЮВАЧКА, и, *ж. Жін. до* **підбурювач**.

ПІДВАГА, и, *ж.* Те саме, що **підойма** [1].

ПІДВАЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підважити**. *Долівки мазаненької хатини з підваженим посередині сволоком, з розложистою, трохи погнилою набік піччю була застелена свіжою осокою* (Л. Яновська, І, 1959, 140); *Носерад сиділа старезна яблуня, вспана райськими яблуками, аж гілля клалася підважені* (Вас., II, 1959, 183).

ПІДВАЖИТИ *див.* **підважувати**.

ПІДВАЖИТИСЯ *див.* **підважуватися**.

ПІДВАЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВАЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* 1. Піднімати що-небудь важке, застосовуючи підойму, підвагу. *На розкопках зостався приважчик Сорока, який, не підозвавшись батька, почав підважувати камінь хомки й поважав його* (Думки про театр, 1955, 27); *// Піднімаючи за допомогою підойми, підваги, відривати, відділяти або посувати всюру що-небудь прикріплене, прибите. Старий уже сокиру, заходився підважувати — відділяти верхні дошки* [лацика] (Дім., І будуть люди, 1964, 235); *// Піднімаючи плечима, піднімати що-небудь важке. Кілька здорових хлопців присіпчило до брички, підважили вагат і були в напівже перекинули, коли в лаштанг коні не шарпнули вліз брички і не помчали нас на гору* (Коцюб., І, 1955, 250); *Він підійшов до трухлявого, побіленого зарубу, підважив плечем — і хистка будова завалилася* (Руд., Остання шабля, 1959, 171); *// Піднімати що-небудь руками. В долині тьмяно блимали перші рами парників. Марко обережно опустився біля обійсті, трохи підважив її* (Стельмах, Правда., 1961, 301); *Катерина знає, що батько тільки прикидається сонним. Вона.. делікатно підважує повіку на здоровому оці, змушуючи дивитись на себе* (Вільде, Сестри., 1958, 99); *// Підколупуючи, зрушувати з місця корінця рослини. Копаючи, підважила і вивернула набік бурак* (Донч., VI, 1957, 364); *Василіків батько, худий і високий, копав на городі картоплю.. Батько з серцем підважив третій кущ і вивернуле його на зелений чуб* (Павч, Тарні хлопці, 1959, 67); // Беручи руками або кладучи на плечі, піднімати, перемішати що-небудь.— *На чому ж у нас простіші люди у вільну годину силу вимірюють? На камінному жорні — підіймають його поперед себе на млині чи біля вітряка або вола підважують плечима, щоб він у повітрі завис* (Стельмах, І, 1962, 480); *Пераска підважила мішок, допомогла взяти на плечі і відчинила двері перед Марією* (Руд., Остання шабля, 1959, 41).

3. Піднираючи, гальмуючи що-небудь завалене, перекинене і т. ін. *Ожеїшся Жанн, мов на жеребі вижгла: тесть зі шваґром помогли поставити хату, підважили стодіканку* (Ков., Тв., 1958, 38); [Подорожній:] *А давно, пане господарю, збудували ви цю хату?* [Дід:] *Хата стара. Я її тільки підважив та деяку деревину перемінив* (Стар., Вибр., 1959, 862).

ПІДВАЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВАЖИТИСЯ**, жуся, жишся. *док.* 1. Тримаючись руками, піднімати своє тіло. *Крок за кроком* [Козаков] *посувався вгору.. Озирався, насуваючи і знову дерся по кам'яному, напружуючись усім тілом, яке здавалось, коли він підважувався, одним суцільним вигнутим м'язом* (Гончар, III, 1959, 107).

2. *тільки недок.* Пас. до **підважувати**.

ПІДВАЛ, у, *ч.* 1. Приміщення під першим поверхом будинку нижче рівня землі.— *Живуть вони в підвалі,*

ще нижче, ніж наша кухня... стіни вогкі — на них повиступала роса... (Григ., Вибр., 1959, 422); *Вони знали підвали тутешньої тюрми й каземати Сигота, камери й одиночки Маріт-Керугу в Будапешті* (Скл., Карпати. II, 1954, 26); // Заглиблене або напівзаглиблене в землю приміщення, призначене для зберігання запасів продуктів, товарів і т. ін. *Горілка в підвалі смаковита та добра!* (Мирний, IV, 1955, 230); *Сховища для тривалого зберігання овочів можна поділити на дві групи: 1) постійні сховища — підвали, льохи... і 2) найпростіші тимчасові сховища — канави й траншеї* (Овоч. закр. і відр. грунту, 1957, 312).

2. Нижня частина газетної сторінки, відділена для окремої статті; стаття, яка займає нижню частину газетної сторінки. [Во р о н и н:] *Зараз у вас буде підвал з четвертої сторінки. Після правки негайно поверніть черговому по номеру* (Лев., Нові п'єси, 1956, 29); — *Що друкуєте в підвалі?* — *Ще невідомо* (Автом., В. Конюх, 1954, 244).

Підва́лина, и, *ж.* 1. Товста балка, що є основою дерев'яної стіни. *У Вашгороді збереглася хата, якій близько 200 років. Збудована вона з дерев'яних тесаних брусів, кріпленим у замок і покладеним на дубових підвалинах* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 39); *Дубові дошки в три пальці, дубові сговпці, що й на підвалини могли б піти, важкі хрещаті ворота — усе це якось образно говорить, що їхній господар вирішив міцно і довго жити на білому світі* (Стельмах. I, 1962, 111); // *перев. мн.* Фундамент будови, якого-небудь устаткування і т. ін. — *Подивись жінець, скільки там намогильних каменів побито на підвалини під амбари і комори в панському дворі* (Стор., I, 1957, 254); *Хлопець відв'язав і вивів свого коня, повів до криниці посеред двору, де на кам'яних підвалинах стояло велике вербове корито* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 7).

Заклада́ти (закла́сти) підва́лини *див.* **закладáти**.

2. *перев. мн., перен.* База, опора, основа чого-небудь. *Передача досвіду... старшими походцями — у всіх галузях людської діяльності — становить одну із підвалин нашого, радянського, соціалістичного, комуністичного руху вперед* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 88); *З чого складається прибутковий контурас газети? Напевні люди думають, що з передплати... Підвалини бюджету газети — інші* (Еллан, II, 1958, 47); *Австрійські урядовці часом доручали будування тюрем, цих підвалин своєї держави, приватним підприємцям* (Мас., Під небом.., 1961, 59); // Наукові, ідеологічні основи, вихідні положення, норми чого-небудь. — *Його лекції про підвалини загальнолюдського гуманізму приїздили слухати в Парижа і Лондона* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 134); *Нормативність та історизм рядянської теорії літератури — передумовні дійові принципи, наукові підвалини її* (Рад. літ-во, 11, 1967, 82).

ПІДВАЛИТИ *див.* **підва́лювати**.

ПІДВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВАЛИ́ТИ**, валю́, ва́лиш, *док., перех.* Додавати, валячи (*док.* **валя́ти**[2]); // *безос. За ніч підвалило снігу, і йти було важко* (Донч., IV, 1957, 92).

ПІДВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підва́л** 1. *Підвальне вікно одчинено. Видно в кімнаті робітничу обстановку* (Вас., III, 1960, 312); *Ми висунули підвальну кімнату Яповського, обклеїли її обоями* (Ле, В єдності.., 1960, 373); *Для виробпої рекомендується збудувати спеціальний будинок з підвальним приміщенням* (Колг. Укр., 7, 1956, 39); // Такий, як у підвалі. *Сутінки підвальні — це ж було перше, що і Сарапчука вразило, коли він відчинив із сіней двері в кімнату до Бондаренків* (Головко, II, 1957, 441); *Хлопці лягли на землю тімань, в носи — важкий гнилий підвальний дух* (Тют., Вир, 1964, 384).

2. *у знач. ім.* **підва́льний**, ного, *ч., спец.* Робітник, який відповідає за збереження продуктів, товарів у підвалі. *Частіше за частіше він почав завертати до підвального* (Мирний, IV, 1955, 230).

3. Який займає підвал у газеті. *Підвальна стаття.*

ПІДВА́РИТИ *див.* **підва́рювати**.

ПІДВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВАРИ́ТИ**, варю́, ва́риш, *док., перех.* 1. Варити страву додатково, ще трохи; // Варити, додаючи до вже звареного.

2. Зварювати, приварювати метал, пластмасу і т. ін. додатково, наново або ще трохи. *Я — слюсар, він — зварник. Самі розумієте, мені до нього часто доводиться звертатися по допомогу: тут підвари, там зваряться і т. д.* (Вечір. Київ, 14.X. 1967, 1).

ПІДВАХТО́ВИЙ, а́, е, *мор.* Прикм. до чергової вахти (у 1 знач.). *Кар обернувся до підвахтового матроса Соломіна* (Трубл., Лахтак, 1953, 4); // *у знач. ім.* **підвахто́вий**, ного, *ч.* В кубрику *матрос підвахтовий* спав.

ПІДВЕДЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвести́**. *Він скочив на свіжого, підведеного адʼютантом коня й без жодного слова помчав до палацу Стадницького* (Стельмах, I, 1962, 544); *На початкових дільницях каналу вода вже наповнила русло, вже підведена до якогось там кілометра* (Гончар, Тронка, 1963, 282); *Ніч і прилісок були чисто помазані, наївно підведені червоною глиною* (Н.-Лев., I, 1956, 466); *Разки білих зубів і променисті очі, підведені сажею, перебиткували, мов скалки на воді* (Панч, Синів., 1959, 4); *Підсумки пройденого шляху підведень, попереду ще більш плодотворна робота* (Рад. педкол. наука.., 1958, 417); *Вона стояла в гордій позі, голова була підведена так самим рухом, що ні портрет, який я у неї бачила* (Л. Укр., III, 1952, 607); // **підве́дено**, *безос. присубк. сл. Під сільське господарство було підведено машинну базу, що дало змогу значно підняти його продуктивність* (Ком. Укр., 6, 1966, 61).

ПІДВЕДЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підвести́**. *Розглянувши способи встановлення і кріплення деталей при фрезеруванні площин, викладач спинявся на правилах підведення заготовки до фрези* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 53); *Посилення партійно-виховної роботи КСМ неможливе без підведення під неї твердої матеріальної бази* (КПУ в резол. і рішен.., 1958, 204); *Не можна керувати змаганням по-старому, обмежуватися тільки складанням договорів і формальним підведенням підсумків їх виконання* (Ком. Укр., 6, 1960, 3).

2. Кольорова смуга, яко облямовує долівку в хаті; призьба, припічок тощо іншого від стін кольору. *Хатабіляна з червоним підведенням була такою свіжою, що крізь білення попробувалася янтарні незмогкі грудочки живиці* (Стельмах, Правда., 1964, 450).

ПІДВЕЗЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підвезти́**. *Грабарі завантажували каміннем, підвезеним на баржах, раніше спущені клітї* (Коцюба, Нові береги, 1959, 47).

ПІДВЕЗЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підвезти́**. *Налагоджено підвезення на завод робітників, які живуть на околицях міста* (Ком. Укр., 6, 1960, 49); *В колгоспі збудували підвісну дорогу для підвезення корму* (Соц. твар., 3, 1956, 6); — *Скільки заплано за добу? Як справляються шаланди з підвезенням грунту?* (Донч., II, 1956, 92).

ПІДВЕЗТИ *див.* **підвози́ти**.

ПІДВЕ́РГА́ТИ, ве́рга́ю, ве́рга́єш, *недок.*, **ПІДВЕ́РГНУТИ** і **ПІДВЕ́РГТИ**, гну, гнеш, *док., розм.* Вергати, підкидати додатково, ще трохи.

ПІДВЕ́РГА́ТИСЯ, ве́рга́юся, ве́рга́єшся, *недок.*, **ПІДВЕ́РГНУТИСЯ** і **ПІДВЕ́РГТИСЯ**, гнуся, гнешся, *док., діал.* Підскакувати, підкидатися. *Леон аж підвергся на кріслі. Що се такого? Він почав слухати далі, але тепер уже за писком та стукотом не міг розібрати слів* (Фр., V, 1951, 277).

ПІДВЕ́РГНУТИ *див.* **підве́рга́ти.**

ПІДВЕ́РГНУТИСЯ *див.* **підве́рга́тися.**

ПІДВЕ́РГТИ *див.* **підве́рга́ти.**

ПІДВЕ́РГТИСЯ *див.* **підве́рга́тися.**

ПІДВЕРЕ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВЕРЕДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док., розм.* Те саме, що **підрива́ти**[1] 2 (про здоров'я). *У піч вона так і не кинула жодної книжки, але повсякчас пасла мене очима, побоюючись, щоб читання не підвередило її дитину* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 38).

ПІДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВЕРЕДИ́ТИСЯ**, джу́ся, ди́шся, *док., розм.* Те саме, що **підрива́тися**[1] 2 (про здоров'я). *Натовп міщан .. стояв неподалеку, спостерігаючи, як підвереджувались кріпаки Потоцького, тягнучи камінь* (Сміл., Сад, 1952, 35); *— Не піднімайте, бо підвередитесь! — сказав гість* (Н.-Лев., III, 1956, 33); *Зовсім недалеко від мачухи працювала тітка Солоха. — Гляди, Варваро, не підвередися,— почула Яринка її голос. — А то для тебе наша робота важненька* (Донч., IV, 1957, 253).

ПІДВЕРЕДИ́ТИ *див.* **підвере́джувати.**

ПІДВЕРЕДИ́ТИСЯ *див.* **підвере́джуватися.**

ПІДВЕ́РНЕНИЙ, ПІДВЕ́РНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підверну́ти.**

ПІДВЕРНУ́ТИ *див.* **підверта́ти.**

ПІДВЕ́РНУТИЙ *див.* **підве́рнений.**

ПІДВЕ́РНУТИСЯ *див.* **підверта́тися.**

ПІДВЕ́РСТАНИЙ, а, е, *друк.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підверста́ти**; // **підве́рстано**, *безос. присудк. сл. Далі було підверстано на всі п'ять колонок: Польське телеграфічне агентство повідомляє: 14 березня 1923 року Рада послів у Парижі визнала Східну Галичину за Польщею* (Козл., Ю. Крук, 1957, 458).

ПІДВЕРСТА́ТИ *див.* **підве́ретувати.**

ПІДВЕРСТА́ТНИК, а, ч. Нижня частина верстака (у 1 знач.). *Підверстатник виготовляється з пиломатеріалів хвойних порід. Він має чотири ніжки, зв'язані між собою горизонтальними брусками. Іноді у підверстатнику роблять шафку для зберігання інструментів столяра* (Стол.-буд. справа, 1957, 80).

ПІДВЕ́РСТКА, и, *ж., друк.* Верстання додаткового тексту.— *Ну, а цей матеріал годиться на підверстку до третьої сторінки, не заперечуєте?* (Козл., Сонце.., 1957, 113).

ПІДВЕРСТУВА́ННЯ, я, *с., друк.* Дія за знач. **підве́рстувати.**

ПІДВЕ́РСТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВЕРСТА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех., друк.* Верстаючи, додавати, підганяти до вже зверстаного. *Я сиджу над верстою чергової книжки журналу «Червоний шлях». На одній сторінці треба підверстати якийсь вірш, а в запасі такого нема* (Панч, На калин. мості, 1965, 187).

ПІДВЕРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підверта́ти.**

ПІДВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДВЕРНУ́ТИ**, верну́, ве́рнеш, *док., перех.* 1. Хапаючи або зачіпляючи, повертати, переміщати, підсувати і т. ін. під що-небудь. *Погонич якось задивився й не доглядів, як машина смикнула батіг з його рук, підвернула під себе* (Мирний, IV, 1955, 246); *Він підвернув під коліно полу кожушини, щоб не холодило ногу* (Чорн., Потік.., 1956, 73); // Підгинаючи вбік, пошкоджувати. *Підвернути ногу;* // *перен., під кого — що.* Підкоряти чиїйсь владі. *Вони* [католики] *за приводом єзуїтів почали йти до того, аби всіх русинів відвернути від православ'я, а підвернути під папу* (Фр., XVI, 1955, 415); *Як грамотний, він усіх рівних підвертав під себе — першим лічився у начальства* (Мирний, II, 1954, 130); *— Всім світом* [Еней] *буде управляти, Що всіх усюдах воювати, Підверне всіх собі під спід* (Котл., I, 1952, 155).

◇ **Підверну́ти під кори́то** — позбавити кого-небудь привілеїв, влади і т. ін. *— Підвернемо тепер ми під коріто ваших полковників та гетьманів; заведемо на Вкраїні інший порядок і не буде в нас ні пана, ні мужика, ні багатого, ні вбогого* (П. Куліш, Вибр., 1969, 148).

2. *до чого і без додатка.* Повертаючи, спрямовувати, повертати і т. ін. до чого-небудь. *Вже зовсім близько розіслався чорною смугою ліс. До нього й підвернула коней Софія* (Шиян, Вибр., 1947, 8); // Змінюючи напрямок, наближатися до чого-небудь. *Розмова урвалася, бо з вулиці до воріт підвернуло кілька навантажених колодами саней з підсанками* (Шиян, Баланда, 1957, 50); *Підвернувши до ганку, він ледве зсунувся з мокрої конячини, геть знеможений* (Баш, Надія, 1960, 444); *Вимчавшись наперед, «зіс» зненацька підвернув управо і зупинився* (Гончар, Новели, 1954, 145).

ПІДВЕРТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДВЕРНУ́ТИСЯ**, верну́ся, ве́рнешся, *док.* 1. Підгинаючись убік, пошкоджуватися. *У неї підвертався каблучок; Нога підвернулася й болить.*

2. *розм.* Випадково, раптом зустрічатися, з'являтися, траплятися комусь. *Вона гадала.. про свої молоді літа, коли вона була ще баришнею, ждала своєї черги... І от же не підвернувся тоді такий* [як Проценко]*!* (Мирний, III, 1954, 191); *Йому підвернулося місце в оркестрі якогось пересувного театру* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 184); *— Іраклію, ну й людина ж ти...— довго шукав, але так і не знайшов потрібного слова, то сказав — яке само підвернулось: — Одчаяка!* (Головко, I, 1957, 290); // *перен.* Уміло звертаючись до кого-небудь, входячи в довір'я, добиватися своєї мети. *Підвернувсь* [писар] *до пана голови,— знав, з якого кінця зайти,— а той зараз і крикнув: «Не заступайся за Макуху!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 303); [Мар'яна:] *Підвернеться він, як той іскуситель, заб'є голову, зачарує, я немов одурію і роблю все, що він хоче...* (Вас., III, 1960, 40).

◇ **Підверта́тися (підверну́тися) під ру́ку** *див.* **рука́.**

ПІДВЕСЕЛИ́ТИ *див.* **підвеселя́ти.**

ПІДВЕСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **підвеселя́тися.**

ПІДВЕСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДВЕСЕЛИ́ТИ**, лю́, ли́ш, *док., перех., розм.* Робити веселішим, трохи розвеселяти.

ПІДВЕСЕЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДВЕСЕЛИ́ТИСЯ**, лю́ся, ли́шся, *док., розм.* Ставати веселішим, трохи розвеселятися.

ПІДВЕСЛОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Оснащений веслами.

ПІДВЕСЛУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Веслуючи, наблизити до чого-небудь (човен). *Гребу тихенько, підгрібаю — лежить* [щось]. *Ще ближче підвеслував — аніні* (Донч., VI, 1957, 287).

ПІДВЕСТИ́ *див.* **підво́дити.**

ПІДВЕСТИ́СЯ *див.* **підво́дитися.**

ПІДВЕЧЕ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВЕЧЕ́РЯТИ**, яю, яєш, *док., розм.* Легко, нашвидкуруч вечеряти. *Нагорі, в кімнаті 63, спали вже, коли юрбою*

вляться хлопці з літвечірки... Почали розвагатись, підвечеркувати, перекидаючися словами з кутків (Головко, I. 1957, 168); *Розпріг чоловік коня, поставив у хлів, сам пішов у хату, роздівся* [роздягся], *підвечерив, що було, і ліг спати* (Пар. тв. та етн., 3, 1958, 128).

ПІДВЕЧЕРЯТИ *див.* **підвечéрювати**.

ПІДВЕЧІР, *присл., рідко.* У підвечір'я. *Гіца з Раду підвечір прокидався — вони мали звичку спати вдень і цілу ніч* (Коцюб., I, 1955, 371); *Підвечір вітер затих і цілу ночі, а вночі повалив сніг* (Тют., Вир, 1964, 460).

ПІДВЕЧІРКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Їсти підвечірок.— *Недалеко вже до вечора. Будемо підвечіркувати* (Ка.-Осн., II, 1956, 478); *Надвечір косарі почали підвечіркувать* (Н.-Лев., I, 1956, 417).

ПІДВЕЧІРНІЙ, я, е. Який настає, буває і т. ін. перед вечором. *Якось через кілька днів після відкриття читальні підвечірньої години він прогулювався селом* (Рєчм., Весн. грози, 1961, 226).

ПІДВЕЧІРОК, рку, *ч., розм.* 1. Споживання їжі між обідом і вечерею. *Мене запросили гади на підвечірок* (Письмен. аблизька, 1958, 93).

2. Страва, приготована для споживання між обідом і вечерею. [Півторак *(присуває тарілку):*] *Ну, не писарю, ось вам підвечірок* (Фр., IX, 1952, 61).

ПІДВЕЧІР'Я, я, *с.* Пора доби перед вечором. *Одного прекрасного підвечір'я ми з Адаменком та лічені люди з наших загонів зустрілися* (Ю. Янов., I, 1954, 325).

ПІДВИВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **підвивáти**[1] і звуки, утворювані цією дією. *Десь на балужні надовбно, з підвиванням, кричав сич* (Тют., Вир, 1964, 259); *В повітрі вгамтився шепелявий з присвистуванням і низьким підвиванням звук, він наближався з-поза будинку, до якого біг зі солдатом Берестовський* (Перв., Дикий мед, 1963, 159).

ПІДВИВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **підвивáти**[2].

ПІДВИВАТИ[1], аю, аєш, *недок.*, **ПІДВИТИ**, ию, ийш, *док.* 1. Супроводжувати виттям які небудь звуки (про собак, вовків та деяких інших тварин). *Анюта мугикала пісню, пес підвивав* (Донч., II, 1956, 111); *Дзвоник рантом заходився голосним дзвякотінням, а Полкан та Пират нетерпляче підвивають йому* (Кол., Сальвія, 1959, 87); * Образно. *Вчувши «сало» з-за океану, Враз підвис зерні тій В мікрафон із Ватікану Служка Сашк — папа Пій* (С. Ол., Гумор., 1951, 61); *// перен., звеняти.* Говорити, підтримуючи або повторюючи чиюсь думку; вторувати, підтакувати. — *Шкінкарі! Лихвар у капторі! — волає Вавилка... — Живодуре нещасний! — підвиває Оницик Ходкевич* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 140).

2. *тільки недок.* Злегка або час від часу вити (*див.* **вúти**[1]). *Собаки після похмурих осінніх дощів повсякчас і тепер бряжчали цепями та від нудьги підвивали до місяця* (Рудь., Остання шабля, 1959, 41).

ПІДВИВАТИ[2], аю, аєш, *недок.*, **ПІДВИТИ**, підв'ю, підв'єш, *док., рідко.* Вити (*див.* **вúти**[2]) додатково, ще трохи.

ПІДВИВИХ, у, *ч., мед.* Неповний вивих.

ПІДВИД, у, *ч.* 1. Підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу — виду. *В українських шкільних курсах теорії словесного мистецтва XVII—XVIII ст. прикладів-казусів диференціюються на підвиди, відповідно до прийнятого в давньому поділу історій на всезагальну і самарську* (Рад. літ-во, 3, 1965, 19).

2. Низка, дрібніша одиниця в системі класифікації тваринного та рослинного світу, що об'єднує тварин або рослин, які мають однакові ознаки, і входить до складу вищої, крупнішої одиниці — виду. *Домашня, або садова, слива нараховує багато підвидів і сортів, які мають різний хімічний склад* (Укр. страви, 1957, 303).

ПІДВИДОВИЙ, а, е. Стос. до підвиду.

ПІДВИПИТИ, п'ю, п'єш, *док., розм.* Випити спиртного. *Підвипивши, він багатом посік на жіночих плечах блузку* (Стельмах, I, 1962, 131); *Він, добре підвипивши, почина собі накладати: — Не треба пити!.. Сорок!..* (Григ., Вибр., 1959, 281).

ПІДВІСИТИ *див.* **підвішувати**.

ПІДВИТИ[1] *див.* **підвивáти**[1].

ПІДВИТИ[2] *див.* **підвивáти**[2].

ПІДВИШУВАТИ *див.* **підвищувати**.

ПІДВИЩЕННЯ, а, *с.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвúщити**. *На всьому передньому фасаді йде влаштовка під масіон галерея, підмога якоч... значно підвищена над землею, зі сходами в кілька східців* (Дерев. зодч. Укр., 1949, 16); *Всі писарі штабу почали писати довжелезні списки нагороджених орденами, підвищених у наступний чин або призначених на вищу посаду* (Тулуб, В степу.., 1964, 465); *// підвúщено, безос. присудк. сл. Підвищено заготівельні ціни на ряд продуктів рослинництва і тваринництва, чим створено умови для більш могутнього піднесення всіх галузей сільськогосподарського виробництва* (Колг. Укр., 1, 1957, 1); — *На будівництві тунелю, вдвоє, робітникам підвищено ставки* (Ле, Міжгір'я, 1958, 174).

2. *у знач. прикм.* Вищий порівняно з нижнім. *Кілька парубків виносять підвищену лаву з. сіней* (Фр., IX, 1952, 121); *Чехословаччина, на відміну від рівнинної в основному Польщі, має підвищений рельєф: на заході лежить Чеська-Моравське плато, а на сході височать Карпатські гори* (Ен. геогр. заруб. країн, 1956, 19); *// Більший за кількістю, розміром. Підвищена стипендія.*

3. *у знач. прикм.* Який відзначається вищим ступенем. *Коли дерлюда має підвищену кислотність, то її через один шар посипають вапном* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 30); *// Який поспішно виявляється. Матвій Магелівочч — хірург, а в пальцях хірурга, як відомо, підвищене чуття дотику* (Вол., Місячне срібло, 1961, 13); *Висока організованість, внутрішня зібраність, активність, підвищений потяг до знань характеризують наш навчальний процес* (Ком. Укр., 9, 1966, 33); *// у сполуч. із сл. тиск, голос, тон, температура і т. ін.* Вищий від нормального. — *Гараздї — зачувся теж трохи підвищений голос капітана* (Досв., Вибр., 1959, 94); *За часи Іван зразу, немов постішався, підвищеним тоном почав розмову про вуячські події* (Коцюб., II, 1955, 217); — *Мені переказали, щоб я Вітю взяла додому, бо в нього підвищена температура* (Тока., Готель.., 1960, 287); *Основними клінічними симптомами гострого нефриту в набряки, переважно на лиці, на повіках, і підвищений артеріальний тиск* (Лікар. експертиза.., 1958, 53).

4. *у знач. прикм.* Кращий від звичайного. *Виноград здали вчасно, вино виготовіть підвищеної якості* (Ю. Янов., I, 1954, 68); *Федір не збирався. Надто вже підвищений був у нього настрій* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 34).

ПІДВИЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підвúщити** і стан за знач. **підвúщитися**. *У нашій країні за останні роки багато зроблено щодо впорядкування і підвищення заробітної плати насамперед працівників сфери виробництва* (Ком. Укр., 8, 1964, 6); *Цей процес супроводиться зміцненням сплаву, тобто підвищенням його механічних характеристик* (Рентгеногр. мет., 1959, 342); *При підвищенні функції щитоподібної*

замози (гіпертоксикоз, або базедова хвороба) майже завжди спостерігається збудження нервової системи (Наука.., 8, 1958, 25); — *Інженер ти, і не з гірших, А підвищення не чути... На твоєму б місці інший Вже міністром міг би бути* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 185).

2. Трохи вища від навколишньої місцевість. *Водовід Чорного і Азовського морів проходить через Сіверопольське підвищення* (Геол. Укр., 1939, 584); *Підвищення і западини на поверхні Місяця роблять лінію термінатора трохи зазубреною, неправильною* (Наука.., 9, 1965, 15); // Помит, збудований вище рівня землі, підлоги, або предмет, що виконує роль помосту. *На вічі призначили Грицеву стодолу та й зараз-таки збили там із дощок підвищення, а вірт два на те підвищення свій стіл* (Март., Тв., 1954, 182); *На ямсь підвищення — стілець чи стіл — вилів молодий чорнявий кмець з запупилськими поглядами* (Збан., 6дна, 1959, 242).

3. Вища посада або вищий чин, звання і т. ін. — *Може, він уже і підвищення має, адже писав цілі горіх, що на сержанта представлений...* (Паб., Балкан. весна, 1960, 18).

Підвищити *див.* **підвищувати.**

Підвищитися *див.* **підвищуватися.**

Підвищувальний, я, е, спец. Призначений для підвищування чого-небудь. *Анодним навантаженням лампи є первинна обмотка низькочастотного трансформатора. Якщо трансформатор взято підвищувальний, то загальний коефіцієнт підсилення всього ступеня може бути вищим за коефіцієнт підсилення лампи* (Осн. радіотехн., 1957, 65).

Підвищування, я, с. Дія за знач. **підвищувати, підвищувати** і рідко **підвищувати**, ую, уєш, недок., **підвищити**, щу, щиш і рідко **підвисити**, ишу, ісиш, док., перех. 1. Робити вищим. — *Підвищити дамбу, затримати талі, щоб вони не линули через край, доки пробіжно канал* (Кощова, Нові береги, 1959, 374); *Підвищити рівень води...*

2. Збільшувати кількість, розмір, тривалість і т. ін. чого-небудь. — *Я знаю, що ви осоромили себе ударником, але., на мою думку, немає ніяких підстав підвищувати вам зарплату* (Донч., II, 1956, 89); *Економія мастил, палива та інших матеріалів ще більше підвищує суму заощаджень і знижує собівартість перевозок* (Рад. Укр., 8.IX 1950, 2); *Підприємці, скориставшись напливом голодного люду, свідомо понесли, знизили платню рільникам, підвищили ціни на хліб* (Кол., Терен.., 1958, 52); *Підвищити в 1960 році проти 1955 року виплавку електросталі на 79 процентів, випуск коксу — на 48 процентів і видобуток залізної руди — на 59 процентів* (Директ. XX з., 1956, 11); // Збільшувати, посилюючи вияв чого-небудь. *Два проценти берилію в десять раз підвищують твердість сплаву міді порівняно з твердістю чистої міді* (Наука.., 9, 1956, 6); *Бригада мистю мобілізовувала внутрішні ресурси, частіше змінювала стомлених трактористів, підвищувала темпи, зерно до сівалок сипала, не зупиняючи агрегатів* (Ю. Янов., II, 1954, 135); *Якщо треба, не змінюючи потужності, зменшить силу струму, треба підвищити напругу* (Фізика, II, 1957, 166).

◇ **Підвищувати (підвищити, підвищити) голос (тон)** — те саме, що **Підносити (підняти) голос** (*див.* **підносити**). *Вони говорили тихо, не підвищуючи тону* (Собко, Біле полум'я, 1952, 281); *Лама крутить телефон І, підвищуючи тон, Вимага по телефону:* — *Шви машину, треба зронуї* (С.- Оп., Вибр., 1950, 251); *Він навмисне підвищив голос:* — *Адже с ліні очі та вуха і тут серед нас* (Головко, II, 1957, 618); *Він був мовчущий, Спокійний завжди (жоден із підлеглих Не пам'ятає, щоб підвисив голос Чи закричав він)* (Рильський, Урожай, 1950, 92).

3. Доводити до вищого ступеня, вдосконалювати розвиток чого-небудь. *Комуністична партія, виховуючи наші кадри в дусі непримиренності до либ, підвищує пильність свідомість кадрів* (Рад. Укр., 17.VIII 1951, 3); *Понад 600 робітників підвищують свою кваліфікацію у вечірньо-курсовому комбінаті* (Визначні місця Укр., 1958, 189); *Комільне життя на заводах сільськогосподарського машинобудування .. в три-чотири рази підвищило б продуктивність праці у вказаних цехах* (Вісник АН УРСР, 1, 1954, 22).

4. Переводити кого-небудь на вищу посаду, присвоювати вищий чин, звання і т. ін. — *Я ж дучав, у чині його підвищим, нову нагороду одержав, а він...* (Шиян, Гроза.., 1956, 167); *Багатьох загиблих командир полку знав особисто, підвищував їх у званні ще до війни, клопотався про нагороди їм* (Кучер, Чорноморці, 1956, 123).

5. Робити кращим; поліпшувати що-небудь. *Коровам підстелюють не цілу солому, а січку, що підвищує якість гною* (Хлібороб Укр., 6, 1967, 9); *Коли покинули із справою, Ремо подкував і почорнив калошку. Йому хотілось підвищити настрій* (Досв., Гюлле, 1961, 85); *Третя чверть кінчається, і кожному* [суворовцеві] *хочеться підвищити свої оцінки* (Бигмут. Шасл. день., 1951, 94); // Робити кого-небудь більш виливним, вагомим, значним; удосконалювати, піднімати ціть. *Хоча Данило досі й не надавав значення всім згаданим фактам із своєї біографії, Флегонтова згадка тепер і справді якось підвищила його перед самим собою, у власних очах* (Смолич, Мир.., 1958, 33).

Підвищуватися, уюся, уєшся, недок., **підвищитися**, ищуся, ищишся, док. 1. Ставати вищим. *Хутко пересувався паровози, подаючи пісок і камінь, невпинно фуркотів екскаватор, вигризаючи сталевими зубами граніт. Швидко вирівнювалась дамба, підвищуючись над водою* (Кощова, Нові береги, 1959, 375); *Вітри вшли, розсипавшись по полю, що дедалі підвищувалось* (Гончар, III, 1959, 218); // Виділятися висотою; підноситися, височіти над чим-небудь. *Дев'ять на обрії підвищувались конусувасті сопухи терикоків коло далеких шахт...* (Шовк., Інженери, 1948, 5); // Перемішатися, підійматися знизу догори. *Гучно гримнула музика, загриміли стільці... червоні обличчя разом підвищилися* (Панч, II, 1956, 96).

2. Збільшуватися за кількістю, розміром, тривалістю і т. ін. *Оплата по праці, яка є основним джерелом доходів трудящих, неухильно підвищується* (Ком. Укр., 10, 1967, 29); *За даними Мелітопольської науково-дослідної станції садівництва, врожайність яблунь і черешень.. підвищилась на 58—75%* (Сад. і огід., 1957, 208); *Кажуть, на овес підвищилася ціна* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 12); // Збільшуватися, посилюватися (про вияв чого-небудь). *З 11—12 року у дівчаток, у зв'язку з початком статевого дозрівання, темп зростання рідко підвищується, і вони перегнають хлопчиків* (Шк. гігієна, 1954, 41); — *Наші шанси підвищилися! Навряд, щоб побалакало* (Кулик, Записки консула, 1958, 96); // у *сполуч.* із сл. голос, тон, температура, тиск і т. ін. Ставати вищим від нормального. *Зразом заговорили всі разом. Підвищувався вже до верску жіночі голоси, повзяно бубонів чоловіки* (Кир., Вибр., 1960, 303); *З кожним новим словом голоси підвищувались, наростала сварка* (Панч, II, 1956, 453); *Надвечір температура підвищувалась*

до того, що Ганна Борисівна починала марити (Панч, Ерік., 1950, 122).

3. Досягати вищого ступеня, властивого або належного чому-небудь. *У колгоспах, де продуктивність праці підвищувати меться швидше, середня оплата праці в наступному двадцятиріччі зростатиме вищими темпами, ніж у робітників* (Ком. Укр., 4, 1962, 28); *Пропагандистська робота збагатилася новими формами і змістом, стала більш конкретною, дійовою, підвищився теоретичний рівень і методичне майстерність пропагандистів* (Рад. Укр., 27.VIII 1959, 1); *Підвищився загальний культурний рівень трудящих* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 21); // Переходити на вищу посаду, одержувати вищий чин, звання і т. ін. *В армії він і виріс, підвищуючись від командира роти до командира батальйону* (Коз., Нові Потоки, 1948, 206).

4. Ставати кращим; поліпшуватися. *Завдяки піклуванню партії і радянського уряду підвищується матеріальний добробут колгоспників* (Рад. Укр., 5.IX 1950, 2); *Граф був вдоволений, настрій його підвищився: все йшло, як він і сподівався* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 60); // Ставати впливовішим, авторитетним. *В умовах комуністичного будівництва підвищуватиметься роль Рад, які є всенародною організацією народу, втіленням його єдності* (Програма КПРС, 1961, 89).

3. *тільки недок.* Пас. до **підвищувати**.

ПІДВІЯТИ, ію, ієш і **ПІДВІЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВІЯТИ**, ію, ієш, *док.* 1. *перех.* Віяти трохи, якийсь час, з якого-небудь боку (перев. про вітер). *Підійшли від села так верстов за дві — коли щось ізнизу підвіяло* (Хотк., І, 1956, 165); // *безос.* Віє вогким підхідав. *За водою доглядає, Відкриває піддувало, Щоб іскицу підвівало* (Воронько, Коли вирості крила, 1960, 61).

2. *тільки док., перех.* Повіяти в напрямку нижньої частини, під спід кого-, чого-небудь, — *і тільки трохи махне* [змій] *крилами — скопиться вагор і закрутить по шляху, і як стріне чоловіка, то підніс і вхопить, і кине, й скалічить маєнки* (Гр., II, 1963, 332); // Повіявши, спричинити хворобу (про вітер, протяг і т. ін.). *Мав* [Іван] *у полові тибу, бо все тодне скиленій, як би ви залізні краки стявали тулуб да ніг. То його вітер підвіяв* (Стеф., І, 1949, 62); // *безос.* *Мовляві заходило в голову, що сталося з Гафійкою? Напрочив хто? Налякав? Підвіяло?* (Коцюб., II, 1955, 26).

3. Віяти додатково, ще трохи (про зерно, збіжжя і т. ін.).

ПІДВІД, воду, *ч., рідко.* Дія за знач. **підвестй, підводити**. 1. *Завод «Південкабель» із економлених матеріалів виготовив і послав у колгоспи кілометри шлангів для підводу води на фермах* (Рад. Укр., 2.XI 1960, 3).

ПІДВІДДІЛ, у, *ч.* **Підрозділ відділу** (у 1, 2 знач.). *Відклади в літоральній зоні виключно теригенні. За тим, як розміщений теригенний матеріал, розрізняють такі підвідділи: а) верхня узбережна зона і б) зона тонкого узбережного піску* (Курс заг. геол., **1947**, 166).

ПІДВІДНИЙ, а, е, *спец.* Призначений для підведення, придатний чого-небудь до чогось. *Земляні спаради та екскаватори швидкими темпами прокладають дорогу воді, спорудженні підвідний і відвідний канали* (Рад. Укр., 23.VIII 1951, 1); *Повне коло електричного струму складається з двох частин: зовнішньої і внутрішньої. Зовнішню частину кола становлять різні споживачі і підвідні проводи* (Курс фізики, III, 1956, 93).

ПІДВІДОМЧИЙ, а, е. Який знаходиться в чиємусь-небудь відомстві, підпорядкований комусь, чомусь. *В економічних районах республіки нині здійснюється ряд заходів щодо поліпшення виробничого кооперування і спеціалізації підвідомчих підприємств* (Ком. Укр., 6, 1960, 16); *За Ярослава Мудрого, в 1039 р., була заснована руська митрополія, підвідомча константинопольському патріархові* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 407).

ПІДВІЗ, возу, *ч.* Дія за знач. **підвезтй, підвозити**. *Поставлено на державну основу підвіз учнів з віддалених місць проживання* (Рад. Укр., 7.I 1971, 2); — *Гляди ж, Прохоре,— попередив його батько,— буде більший підвіз, буханці тоді Романа та й пускайте парового млина* (Юнак, Баланда, 1957, 3); // Те, що підвезено. *Молотарка працює вхолосту, вночі скартування не проводять, молотарь в підвозу* (Автом., В. Кошик, 1954, 243); *Дже Білінг загвинчував гайки. Дже Роллінзон накладав. Чингу подавав їх з підвозу* (Смолич, Сорок вісім., 1937, 148).

ПІДВІЗНИЙ, а, е. Стос. до підвозу.

ПІДВІЛ, воло, *ч.* Хвороба від вітру (за народним повір'ям). *Знахар., нічого не вдіеї А до того ще й не розбере, що воно за хвороба — чи пристріт, чи підвіл* (Вовчок, VI, 1956, 273); [Олеся:] *Марніси ти щодня.* [Власс:] *Баби кажуть, що то підвіл...* (Кроп., II, 1958, 268).

ПІДВІКОННИЙ, а, е. Розташований під нижньою частиною вікна. *Цікаві й кронштейни під самим дахом, підвіконні виступи та центральний отвір, виготовлені з червоного граніту* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 82).

ПІДВІКОННИК, а, *ч.* Те саме, що **підвіко́ння**. *Пилип Кирилович оглянув кімнату й додав:— Що теж сам ставив, за головного майстра був.— Він любовно провів долонею по підвіконнику* (М. Ол., Чувш., 1959, 13); *Виготовляються спущені двері з загартованого скла, скляні підвіконники, а також хвилясте скло для покрівлі* (Рад. Укр., 23.III 1958, 4).

ПІДВІКОННЯ, я, *с.* Нижня частина віконного отвору (дошка, щита і т. ін.). *Окремі великі крапляни, зриваючись з даху, били по зовнішньому, хрупкому залізові підвіконня* (Сопч., Онов., 1959, 41); *Обома руками сперся* [Каргат] *на підвіконня, розглядаючи краєвид, що відкрився звідси* (Вовк., Інженери, 1956, 4).

ПІДВІНЕЧНИЙ, а, е. Призначений для церковного вінчання. *Галярда Петкана на циганок і вплавлю свої гарні сукні, Підвінечні свої красні шати* (Перв., З глибин, 1956, 170).

ПІДВІС, у, *ч.* 1. Пристрій для підвішування, прикріплювання чого-небудь. *На возі на поперечній дошці сидів старий Жаїнак, а на задньому сидінні, прикріпленому до полудрабків залізними підвісами, сиділа його дружина Варка* (Томч., Жменяки, 1964, 27).

2. Те, що підвішують. *Серед майже 200 експонатів виставки — практично всі відомі нам види виробів з кераміки. Є серед них... асиметричні підвіси для квітів* (Літ. Укр., 2.II 1965, 3).

ПІДВІСИТИ *див.* **підвішувати**.

ПІДВІСИТИСЯ *див.* **підвішуватися**.

ПІДВІСКА, і, *ж.* 1. Те саме, що **підвіс**. *Електрики переобладнали 340 світлоточок з жорсткого кріплення на спеціальні контактні підвіски* (Роб. газ., 15.II 1962, 2); *Голобородько вийшов.. і допомів йому одягнутись* (Голов., Тополя.., 1965, 330); *Для обприскування виноградників вживається горизонтальна з вертикальними підвісками штанга* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 61).

2. Те саме, що **підвісок**.

ПІДВІСНИЙ, а́, е́. Закріплений у висячому положенні; підвішений. *Мережевом перекладась контактна підвісна електросітка на території станції Дарниця* (Веч. Київ, 3.XI 1967, 1); *Тролейбус наближався до осайних гірлянд підвісних ліхтарів, які освітлювали стрункий, майже двокілометровий міст* (Дмит., Розлука, 1957, 90); // Підвішений для пересування чого-небудь. *На підвісній рейці пролетіла вагонетка, по кругу звернула до гноєсховища, перекинулася, і гній висипався в яму* (Чорн., Потік., 1956, 202); *Підвісна дорога; Підвісний конвеєр;* // Оснований на підвішуванні. *На крутих схилах (30 градусів) трелювання лісу допускається лише підвісним способом* (Колг. Укр., 1, 1957, 38); *У польоті обидва космонавти кілька раз займалися від підвісної системи, виходили з своїх крісел і виконували необхідні роботи* (Рад. Укр., 13.VIII 1962, 2).

ПІДВІСОК, ска, ч. Підвішена прикраса. *Краплинами гарячої крові палали на ньому* [намисті] *рубіни, а тонюсінькі ланцюжки з'єднували їх і закінчувалися підвісками-півмісяцями* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 60); *Сяялахуть люстри Колонного залу Будинку спілок. Самоцвітами, райдужними іскрами відбивається світло в їх кришталевих підвісках* (Рад. Укр., 22.XI 1960, 1).

ПІДВІСОЧОК, чка, ч. Зменш. до підвісок.

ПІДВІТРЯНИЙ, а, е. 1. Звернений у ту сторону, звідки по дме вітер, захищений від вітру. *Підвітряний схил барханів завжди крутіший, спадає він під кутом 30—40°* (Курс заг. геол., 1947, 40); — *Хвилі підіймаються, як гори, і підвітряні їх боки круті через надзвичайну густоту води* (Довж., Зач. Десна, 1957, 455).

2. Те саме, що **навітряний**. *На відкритих підвітряних місцях саду крона дерев здебільшого однобока* (Колг. Укр., 2, 1961, 35); *Одну або навіть дві підвітряні сторони альтанки роблять глухими (зашивають дошками, щільно заплітають лозою)* (Жіночий буд. колгоспника, 1956, 16).

ПІДВІТРЯНО. Присл. до **підвітряний**. *Становище ускладнюється тим, що багато житлових кварталів розташовано підвітряно по відношенню до фабрик і заводів* (Рад. Укр., 28.VI 1961, 3).

ПІДВІШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підвісити**. *Літак, підвішений до стелі, поволі повертає до Марини вбік* (Еллік, Ти., 1958, 554); // **підвішено**, безос. присудк. сл. *Радіозонд являє собою кулю, наповнену воднем, з підйомною силою в кілька кілограмів. До кулі підвішено гондолу* (Наука., 2, 1958, 5).

Доброе (непогане) підвішений язик — хто-небудь легко уміє висловлюватися, влучно відповідати. *Язик у нього підвішений добре. Вміє давати часу глитайні...* (Речм., Весн. грози, 1961, 344); *Горлань і вемагог, з непогано підвішеним язиком, він мав певний вплив, і не лише серед несвідомих* (Головко, II, 1957, 646).

ПІДВІШУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підвішувати**. *Сьогодні електромонтери тресту закінчують підвішування нових денного світла на вулицях* (Веч. Київ, 23.XII 1957, 4); *Учителя можна запропонувати перевірити міцність кісток, наприклад стегна дрібних тварин., способом підвішування до середини їх гир різної ваги* (Метод. вивч. анат., 1955, 58).

ПІДВІШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВІСИТИ**, ішу, ісиш, *док., перех.* Закріплювати у висячому положенні. *В перерозрядних радіостанціях для боротьби з вібрацією передавачі підвішують на гумових джгутах або ставлять на сталеві пружини* (Осн. радіотехн., 1957, 112); *Його підвішували в кадці до бантини, його пекли свічкою й змушували говорити* (Ю. Янов., І, 1954, 281).

ПІДВІШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВІСИТИСЯ**, ішуся, ісишся, *док.* 1. Закріплюватися у висячому положенні. *Підвіситися на кільцях.*

2. тільки недок. Пас. до **підвішувати**.

ПІДВІЮВАТИ *док.* **підвіяти**.

ПІДВІЯТИ *док.* **підвіювати**.

ПІДВЛАДНИЙ, а, е. 1. Підпорядкований політичній, керівній і т. ін. владі. [3-й вартовий:] *Не стало Гектора, не стало й гуляду. О, той не марнував би часу как, не збиткувався б над підвладними людьми* (Л. Укр., II, 1951, 312); *Макдрівники поплили далі і незабаром досягли країни Нортлодех, підвладної шведському королю* (Видатні вітч. географи..., 1954, 5); **Образно. Увесь Романівський земельний став, Що нашим хлопчикам за сина мре править, Підвладний був йому* [Денису] (Рильський, Поеми, 1957, 228); // у знач. ім. **підвла́дний**, ного, ч.; **підвла́дна**, ної, ж. Людина, яка підпорядковується політичній, керівній і т. ін. владі. *Від нього самого* [старости] *і від його підвладних вітаюся не одної цінної речі для прояснення внутрішньої політики* (Фр., III, 1950, 232); *Коли володар сердиться, підвладному краще робити вигляд, що він має рацію* (Добр., Очак. розмир, 1965, 11).

2. Якому хто-небудь править, керує (про машини, механізми). *Могутні, підвладні людині механізми раз у раз з'являються на залі з натужним гуркотом* (Гончар, Тронка, 1963, 77); // Який хто-небудь може освоїти, пізнати і т. ін. *Тепер вже абсолютно ясно, що людині в космосі підвладні відстані, які обчислюються мільйонами кілометрів* (Наука., 10, 1962, 6); *Ми не листки державного паперу Найкращі з кращих вишеш імена Людей, які вдолали стратосферу, Яким підвладна моря глибина* (Бажан, Вибр., 1940, 151); // Залежний від волі, дії, почуттів і т. ін. кого-небудь. — *Вас мала я за такого чоловіка, що як не підпадав буденним приємтям, що боряться з убійчими.. обставинами доти, доки не стануть підвладними йому!* (Коб., I, 1956, 350); *У нього було почуття людини, яка вже напилилась, щоб стрибнути в скелі в воду, опанжталась... але рівновагу було втрачено, падіння, не підвладне його волі, почалось* (Кол., Терен.., 1959, 271).

3. перен. Який знаходиться під владою (у 3 знач.) чого-небудь, залежить від чогось. *Перепаяна цастям до краю, підвладна тому щастю, вона не помічає навіть сліз, а обтоплює Зінькову за шию, притискає її до себе...* (Шиян, Баланда, 1957, 241); *Вона* (кобза) *знає боже слово і тому безсмертя має. Час? Дармал Ніяким силам вона в світі не підвладна* (Гур., Друзі., 1959, 12).

ПІДВЛАДНІСТЬ, ності, ж. Стан або властивість за знач. **підвладний** 1. — *Батько не раз оповідав мені про вас, хвалив вашу чесність, але проклинав вашу підвладність* (Фр., VI, 1951, 164).

ПІДВОДА, и, ж. Запряжений кіньми або волами віз, візок, що використовується для перевезення вантажу, рідше — людей. *Нині ми не поїхали, бо море бурхливе. Поїдемо вже завтра і не морем, а на підводі* (Кощюб., III, 1956, 142); *Запряжена у двір одна за одною підводи, навантажені зерном, зупинялися біля комор* (Цюпа, Назустріч., 1958, 420).

У підводу (підводи) — у поїздку підводою. — *Запишу й мені яку-небудь. Щоб у підводу не погнали. — Гаразд,— посміхнувся Фрунзе. — Це я вам зараз зроблю* (Гончар, II, 1959, 399); — *А де хазяїн? — спитали червоноармійці. — Ще вчора поїхав кудись у підводи* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 86).

ПІДВОДЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підводити**.

ПІДВОДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ПІДВЕСТИ**, еду, едёш; *мин. ч.* підві́в, ве́ла, ло; *док., перех.* 1. Величи, тримаючи, наближати кого-небудь до когось, чогось. *Вера* [Іван] *Хомку за руку і підводить до панича* (**Мирний**, V, 1955, 231); *Олексій Максимович уже обняв його за плечі, підводив ближче до стола* (Смол., Сад, 1952, 269); *Управитель його стрів на ґанку, підві́в до покоїв* (Вовчок, I, 1955, 175); *Гнат уже стояв на ґанку і ждав, доки йому підведуть коня.* (Тют., Вир, 1964, 65); // За допомогою механізму, пристрою і т. ін. наближати до чого-небудь (машину, судно і т. ін.). *Морак зачепив шкаторовим багром дошку і ловко почав підводити його* [катер] *до причалу* (Кучер, Прощай... 1957, 5); *На перестанах загального приначення оператор ручну установлює і знімає вирб, пускає і зупиняє верстат, підводить і відводить каретку* (**Технол.** різального інстр., 1959, 284); // Спрямовувати, наближати що-небудь до когось, чогось. *Степан Васильович... опускається на коліна і хвилево підводить руки до опалювки* (Стельмах, I, 1962, 646); *Одну щуку ніяк не могла спіймати* [Орися]. *Тільки підводила руку, як рибина... прослизала* (Тют., Вир, 1964, 511); // *у знач. із сл.* **вода, газ** і т. ін. Спрямовувати спеціальний провід, сполучати його з чим-небудь. *Багато праці забрали землякові роботи... І з викопати канала, що підводить воду до турбін, а змурувати турбінні камери, закласти фундамент стольки!* (Ю. Янов., II, 1954, 168); — *Та ще ж канал не готовий.— Воду не підвели...* (Гончар, Тронка, 1963, 79); // *перен., у знач. із сл.* **розмова, мова.** Спрямовувати розмову, наближати її до бажаного кінця, результату. *Про одруження ніколи й мови не заводив... А якщо вівчина сама було підведе його до цієї теми, признавався одверто: «Моя молода ще на прізвичку казну Тетьї»* (Головко, II, 1957, 514); *Артем ехнув на ходики на стіні,— час уже було йти.— І сказав, підводячи до кінця розмову:— Ну, що ж, прощавись* (Головко, II, 1957, 448); // *перен.* Готувати кого-небудь до сприйняття певної думки, виконання певних дій і т. ін.; бути причиною такої підготовки. *Уся логіка наукових доказів великого російського природознавця-матеріаліста* [К. А. Тімірязева] *підводила читача до прямого висновку про те, що в природі немає місця для бога* (Наука..., 7, 1956, 32); *Хоч її й підвели вже до думки, що чекати на нього марно, проте не зотілось змиритися з цим* (Ваш, Надія, 1960, 284); *Треба вміти підвести маси до революції, якнайкраще навчаючи їх на їхньому власному політичному досвіді, враховуючи конкретні особливості кожної країни* (Біогр. Леніна, 1955, 230); // *діал.* Проводжати. *Наостець на радощах, що так гарно спекався гостя з дому, підвів їх аж на дорогу* (Март., Тв., 1954, 256).

2. *на що, до чого і без додатка, перен.* Схилити, штовхати кого-небудь на якісь учинки, перев. негативні; підбивати. *Нащо було обдурювати всіх, просити для слабої кеньки? ...А все той Гаврилюк: недобрий він хлопець, він мене на все підводив...* (Коцюб., 1, 1955, 186); *Підвів* [писар] *справників, щоб не допускали Левка* (Кв.-Осн., II, 1956, 297).

◇ **Підвести машину** — вдатися до хитрощів; схитрувати. *Була ще й так, що та приватна справа і сама звівчилась,— той підсів, другий — машину підвів,— усе прахом і розлетілось!* (Мирний, V, 1955, 418); [Усе:] *Кармелюк у Гвізниця? Мати божа! Відмий пан Маркел!* [Пан Душечка:] *Не собачий тобі син — яку підвів машину? Пустив чутку, що сюди жде прийти, а сам несподівано та в інше місце* (Вас., III, 1960, 196); **Підвести під монастир** *див.* **монастир**; **Підводити (підвести) на ґріх** *а)* штовхати на гріховний вчинок. [Кукса:] *Я вас вилаю проти неділі! Вдасте з себе боговідомого, а ліпше на сварку, щоб на ґріх підвести...* (Кроп., I, 1958, 205); *б)* схиляти до інтимної близькості. *А завдяками* [у цехові] *таке робили. Що цур йому вже і казать. На ґріх дівок що підводили і сим училась промишлять* (Котл., I, 1952, 141).

3. Не виконувати потрібного, необхідного і т. ін., шкодячи чому-небудь, дошкуляючи комусь. *Я досі ще не знаю, коли вийду звідси,— оправдувався мене пізніш, робить апарата неможливо довго* (П. Укр., V, 1956, 274); *Голобородька мі разу не підвів комбіна. Розподрадження й накази, що йшли через адъютанта, передавались кому слід чітко й вчасно* (Голов., Тоноль., 1965, 115); // Перестаючи виконувати певні функції, порушувати правильний хід роботи (про машини, механізми). *Вуглля на-гора Поступа... рваками. Знов підводить порожняк. Тормозить відкочка...* (С. Ол., Вибр., 1959, 220); — *Тату, а ваші лабіринтові втулки й защільники не підведуть?* (Панч, II, 1956, 470); // Не дотримуючись яких-небудь норм, правил, принципів, порушувати вірність чомусь. *Поглядав* [Олексій] *на батькові чоботи і шкіряку — обабилова вичищені.— Мати, мабуть,— здогадувався,— з батьком помирилися, коли в дому пишно... Підводить мати — завжди були рабливею...* (Логв., Літа... 1960, 24); // Бути причиною невдачі, небажаного повороту справи і т. ін. — *Троє моїх товаришів льотчиків загинули не в небі, а на землі: одного підвів кінь, і його убили білогвардійці* (Рибак, Час., 1960, 134); *Тільки дарма вік у тюрягу зділ. Але тут не спритність, а гонар підвів його* (Стельмах, II, 1962, 108); // Заплутувати в сприйнятті, розумінні; вводити в оману, обманювати. — *Що се ти мене підводиш?* — *сримнув на його волова.* — *Чи ти знаєш, що я не люблю неправди?* (Кв.-Осн., II, 1956, 300); [Русалчин:] *Що ж ви мене підвели, громадянко Мелашко! Виявляється, ваш чоловік зовсім не той* (Коч., II, 1956, 490); // Не виправдовувати довір'я, сподівань; зраджувати. — *А чи ви знаєте, як вони, ті молодиці вірні, дурять та підводять часом?* (Вовчок, I, 1955, 384); *Свідки можуть підвести,— перечила Ольга Павлівна.— Це той не завод, а Ковдіївка...* (Кучер), Трудна любов, 1960, 219); // Притулюватися (про пам'ять, слух, зір і т. ін.). *Нам'ять підводить;* // Не відповідати бажаному. *Микола здогадувався, що він серед них найсвітлішний.— і одна на нього вісім найкумедніше, і зріст підводив* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 35); — *Пожу, левко, хотілося б виставити гроїв, але надміру огрядна комплекція прикро підводила його* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 8).

4. Помищати що-небудь під чимось, нижче від чогось. *Хоч з правого берега Дніпра уже підводили* [підривники] *під частин моста бікфордові шнури, бійці, що прикривали переправу, це не лякало* (Гончар, II, 1959, 285); *Підведе* [батько] *під вісь дрючок, підсунить під нього, примірює, лівє плече, підважить дрючком цілий віз* (Юхвід, Оля, 1959, 65); *Наш план полягав у тому, щоб підпливти на човні до дельфіна, що спить, обережно підвести під нього линв і відбуксувати до берега* (Наука..., 2, 1967, 23); // Спрямовувати що-небудь в нижню частину предмета.— *Не треба його пилити...— Чому?— хмикнув Левко, підводячи пилку під остроїле дерево* (Стельмах, I, 1962, 73); // *у знач. із сл.* **фундамент.** Будувати фундамент.— *Під школу ще й фундаменту не підвели, а в головки сільради вже гора розумків* (Панч, В дорозі, 1959, 151); // *від що, перен.* Підказати кого-небудь якійсь дії, вправу. — *Я в долю не приймаю міцної під-*

бійки в жартах та сміхах,— сказав Дукін-Левченко, вперше на міку підводячи під критику свого знайомого (Н.-Лев., I, 1956, 607); *// перен., у сполуч. із сл. база, ґрунт.* Створювати основу, передумови розвитку або існування чого-небудь. *Індустріалізація країни підвела під сільське господарство потужну технічну базу* (Ком. Укр., 2, 1967, 39); *Пропокрачте себе замість підбадьорливої тварини, підводити під це он який солідний (а насправді — найвищий) ґрунт — з такими авторами Друзеві здибуватися ще не доводилось* (Шовк., Людина..., 1962, 208).

◇ **Підво́дити (підвести) під вінець** — спонукати до одруження, вінчання. — *Як закомпанується вона, то старі зв'язану підведуть під вінець* (Стельмах, I, 1962, 533); **Підводити підступ** *під кого* — зловмисно готувати кому-небудь неприємність. — *Це Коцюбенко підвів під мене підступ! — сказав о. Артемій і постановив висвятить Коцюбенка з села* (Н.-Лев., IV, 1956, 169).

3. **Робити** кольорову смугу по низу стіни в хаті з долівкою; іншим кольором мастити призьбу, припічок і т. ін. *Щодня підмазувала* (Малашка) *колиш та підводила червоним глеєм припічок* (Коцюб., II, 1955, 29); — *Баба Бородавчиха дуже гарно вміла підводити піч і мазанку* (Загреб., Шепіт, 1966, 297); *Призьбу* [Мотря] *жовтою глиною підвела* (Мирний, I, 1949, 133).

6. **Підраховуючи, робити підсумок.** *Сома сиділа коло свого столика, низько схилившись над паперами, підводила рахунки виставі* (Вас., II, 1959, 199); *Сам він людина святої вдачі, що не вадило йому підводити баланси трьох крамниць* (Кучер., II, 1958, 376).

Підводити (підвести) підсумок (підсумки) *див.* **підсумок.**

7. **Переміщати, піднімати що-небудь знизу вгору, у вище положення.** [Кручеля *(підводить кручу):*] *Держіть фіалу!* [Юдіф:] *Я не п'ю, спасибі* (І. Укр., II, 1954, 400); *Підвів* [Пігловський] *рушницю, щоб стрельнути найближчого хлібороба, та дрось поздрь, вгатив його кулачищем у бік* (Стельмах, I, 1962, 440); *// Переміщуючи в опущеного або звичайного положення, піднімати чи спрямовувати догори* (руку, голову і т. ін.). *Костецький лежить з заплющеними очима. Важке, переривчасте дихання перешо підводить його груди* (Перв., Дикий мед, 1963, 316); *Старий широколобий вовкулак лежав у кагарницу. Сп'янілий від крові і м'яса, звір здавався, посміхався уві сні і важко то підводив, то опускав черево* (Стельмах, I, 1962, 208); *Поставив* [Богдан] *свою чарку на стіл і на хвилину похилив голову, але зараз же підвів її з усмішкою* (І. Укр., III, 1952, 586); *Олена Пилипівна всім сказала, якщо хто хоче говорити, най руку підведе* (Ів., Таємниця, 1959, 11); // *Виділяється висотою, підноситися чим-небудь, містячись над чимось; височіти. На півночі, важко розпластавшись широченними корпусами, підводить до неба чотири димарі теплоелектроцентралі тракторний завод* (Собко, Любов, 1935, 3); * *Образно. Лиман дністровський виринув з туману, За ним підвів фортецю Акерман* (Дор., Тобі, народе..., 1959, 79).

◇ **Підво́дити (підвести) го́лову** *див.* **голова́**; **Підво́дити (підвести) го́лос** — те саме, що **Підвищувати (підвищити, підвищувати, підвисити) го́лос (тон)** *(див.* **підвищувати**). — *Що я чую? — докорив він косарям. — Невже на свого рідного пана голос підвищуєте?* (Юхид, Оля, 1959, 75); **Підво́дити о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.)* — те саме, що **Підноси́ти (підвести) о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.) (див.* **підноси́ти**). *Потар підвів здивовані очі на присадкуватого дідка з чупруном до нього спіхця:* — *Сідайте! Я вас слухаю* (Панч, В дорозі, 1959, 13); **Підво́дити (підвести́) ру́ку** *див.* **рука́**.

8. **Допомагати кому-небудь встати, піднятися.** *Підвестись без сторонньої помочі нічого й думать... так що мене Ліля і Марися удвох підводять і зараз саджають тут же коло кушетки в крісло* (І. Укр., V, 1956, 188); *Вона підводить його з землі, садовить біля себе на скриняний сніг очерету* (Стельмах, II, 1962, 240); *// Ставити те, що впоконене. Робітники ще розбирали останні барикади, підводили повалені трамваї* (Гончар, II, 1959, 460); // Примушувати кого-небудь встати, піднятися. *Стрільці ...здіймали галас, колошкали вовка, підводили його з лежища, турили на мисливців* (Загреб., Шепіт, 1966, 222); *Я спав, знесилений з утоми, і сни мої — як ніч були... Але підвів мене з соломи глухий удар!..* (Сос., II, 1958, 401).

9. **Споруджувати які-небудь будови; будувати.** *Немов хотів він* [Дніпро], *наш старий, Всю силу показати, Моя підказа він вас — мерщій підводьте мур загати!* (Перв., II, 1958, 247); *Ми вміємо працювать, творити, підводити нові міста* (Брат., Березень, 1945, 5).

Підво́дити (підвести́) з руїн — відновлювати зруйноване; відбудовувати. *Міста з руїн підводимо, Сади саджаєм любим* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 3).

10. *безос., у сполуч. із сл.* **живіт, че́рево.** Втягуватися всередину, підбиратися. *Підводило кобилі черево, свербіла шкура під правою пахвою, рясно вкритою засохлим піною* (Вишня, I, 1956, 122); *// перен.* Відчувати голод. — *Петро Лукич! — гукнув на Загнибіду крамар.— А що? — Пора, братіку* [істи]. *Животи підвело,— мовив він, скрипнувши* (Мирний, III, 1954, 83); [Халява:] *Ну й живіт же мені підвело так, що, здається, стрілає би й собаку* (Кроп., V, 1959, 256).

Підво́дитися, дкуся, дишся, *недок.*, **підве́стися,** едуся, едешся; *мин. ч.* підвівся, велася, лося; *док.* 1. **Переміщатися знизу вгору, у вище положення.** *Він вдарив по кроковій ногою. Вона.. підвелася вгору, і Тимофій перехопив її на льоту* (Стельмах, II, 1962, 38); *Я ж бачила, як хмарка та вродилась: вона повстала з гучного потоку туманом білим, парою без барви, і тепо поплила понад водою глибокими ярами вилі вгору, поволі підвелась, ледве насилу, і вгору підлялась* (Л. Укр., I, 1951, 196); // Виходити з опущеного або звичайного положення, повертаючись чи спрямовуючись догори (про голову, руку і т. ін.). *Сухі хістливі руки її підводились до темних хмар вилустрік вітрові та блискавицям* (Шиян, Боланда, 1957, 166); *Тяжко підвелася Голові покалікі... Дуже, наче хмари,— Я до них навикий* (Граб., I, 1959, 203); *Підвелася сумовиті і вогні, як вересень, очі, на ній корови мелодійно обізвався дзвоник* (Стельмах, Над Черемошем., 1952, 24); // Виділяється від горизонту (про небесні світила). *З-за лісу підводився ще більше напівсрібленний місяць* (Шиян, Партиз. край, 1946, 206); — *Гляньте, хвощі! Сонце підвелося!..* (Сос., I, 1957, 371); // Ставати на яке-небудь підвищення. *Хома підвівся на підніжку біля перелаза* (Стельмах, I, 1962, 511); * *Образно.* — *Ярослове Осмомисле, княже! Ти, могутній, високо підвівся, ти сепою ратню, наче кряжем, від угорських гір загородивсь* (Забіла, У.. світ, 1960, 171); // Іти, їхати в напрямку догори. *Вік рукою одвів багнет вертового — дав пройти до взводу командирові дивізіону, потім солдатові-санітарові, а за ними вже й сам підвівся по сліду к тамбур* (Голонко, II, 1957, 532); // Бути спрямованим або розташованим знизу догори. *Тоненькі були зелтінки гарпат підводяться у темне небо* (Трубл., Шухша... 1940, 213); *Земля... знову круто підводилась угору* (Стельмах, II, 1962, 179); // Стояти, виділяючись висотою; підноситись, містячись над чимось; височіти. *Обходить він патрулі,*

де грізно вдягнину підводяться форти, де в місті глибині дзвенять і плачуть куді, і гинуть злидарі з Марселем молодим... (Сос., І, 1957, 287); *Могутні дерева підводились високо над лісом* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 696); *Підвівсь над Дунаєм із бронзи й граніту Живий у порухи Великий Ілліч* (Нагн., Вибр., 1957, 163).

2. Приймати стоячи положення, встаючи, виходячи з сидячого, лежачого, зігнутого і т. ін. положення. *— То ти не хочеш, питаю?.— Де вже його, пане, не хотіти? Ваша воля — ваша й сила! — покірно одказав Федір, підводячись з землі* (Мирний, IV, 1955, 224); *Синяють поволі підводився з стільця, важко спершись обома руками на стіл* (Ле, Міжтір'я, 1953, 30); [Голос і:] *Вставай, сладки, капіці не розповкуй.— Ой, ратуйте, не підведуся* (Вас., III, 1960, 136); *Почувши свої ім'я, Вова нежов прокинувся, рачко підвівся на ноги* (Коп., Дуже добре, 1937, 45); *Спкій випустив з рук вилізу. Хотів підняти її, напружився — й не зміг підвестися, сів на призьбі* (Ле, Історія радості, 1947, 131); // *Змінювати лежаче положення на сидяче, напівсидяче і т. ін. Нога вже не так болить, як перше, і Дмитрик може підвестись на костелі* (Коцюб., І, 1955, 135); *Без усякої сторонньої допомоги він ще легенько підвівся, сів і оглядівся навколо* (Довж., І, 1958, 66); *«Де ядь» — запитав незнайомий німецькою мовою, підводячись на ліжоть* (Ю. Янов., II, 1958, 54); *Незабаром підвівся павколішки* (Донч., II, 1956, 72); // Тягнися вгору, ставучи навшпиньки і т. ін. *Литка закрутив танцірку і, підвівшись навшпиньки, затягнув її під тонку солом'яну стріху* (Епік, Тв., 1958, 254); *Високчна і Нещадименко на високу могилу і, підвівшись на стременах, зомер, вдивляючись у далечінь* (Довж., І, 1958, 132); // Видужуючи, починати ходити. *Вона мовчала, поки Матря кедзувала, а як Матря підвелася, породивши на масницї сина Карпа,— Оришка пішла знову у двір правити провіанту* (Мирний, IV, 1955, 210); * *У порівн. Низенька, у своїй чорній кофті, вона здалася Тамарі такою нещасною і кволою, ніби підвелася тільки-но після тяжкої гвороби* (Книжник, Тамара, 1959, 35); // перен. Встанати, прокидатися зі сну. *Хто рано підводиться, за тим діло водиться* (Укр., присл., 1955, 32); *Рав Нимидорі присилось.. Минало вже поперед неї, а вона поспішає за ним, то ніяк не дожене його. Коли підведеться вона, як надворі вже день* (Н.-Лев., II, 1956, 245); // перен. Ставати знову живим; воскресати. *Якби з живи тіні Хоч раз в житті підводились мерці, Уже б давно в своїй руні Стружила кров би В уписок з мою* (Забашта, Вибр., 1958, 29); *Із вівчарень в ніч заспівають [трактористи] такої, Що від стону до моря врожай потече; З чебрецевих могил підводяться герої — Стануть з юності вірні плече у плече* (Стельмах, Житт.., 1954, 10); // перен. Повставати проти гніту. *Підводячусь я, і визволений мій клич Почує брат, великий вождь Росії, І він мені на поміч поспішить* (Бажан, Вибр., 1940, 155); *Підвівся — зло зроду коритись не звик, Розпрямлу випростав спину Володар життя — трудівник, робітник! Це він врятував Україну* (Вичко, Сібся, 1959, 46).

◇ **Підво́дитися (підвести́ся) з ліжка** див. ліжко.

3. перев. Збільшуватись у рості, виростати (про рослини). *Трава підводиться, п'яниха і густа, І дівуть дорогою замислені дівчата* (Гер., Поезії, 1950, 23); *Там, в приморських степах, підвелися сади, Цього літа уперше дарують плоди* (Пагп., Вибр., 1957, 120); // Поставати, з'являтися, виростати в результаті будування. *Подивись тепер довкола, Як Донеччина зросла: Тут — встають завод і школа, Там — підводяться міста* (Ун., Про Донбас, 1950, 34); *Нові будинки підвелись, літак летить над ними,— в Сибіру, де були комись лиш хащі непрохідні* (Забіла, У.. світ, 1960, 108); // З'являтися, поставати перед очима або в уяві. *В будках, в димах, у клекоті Донбас Підводився мовбо і шпарив* (Дмит., Вірші.., 1949, 257); *Із-за гори підвелася бузкова смуга сумівського лісу. Вона тягнулася аж до обрію* (Панч, В дорозі, 1959, 36); *Хрещатик підвівся в уяві, Починаючи наново вік* (Крнж., Під зорями.., 1950, 8); // Ставати вирішальним, поширюватись відносно чого-небудь, за рахунок чогось. *Ніч півколом западала на заході, а з сходу підводився м'якорожевий відблиск світання* (Епік, Тв., 1958, 30); *Зоря ранкова, нача стає, Підпадшася з пітьми...* (Мур., Піонер. слово, 1951, 138); // Підійматися вгору, над чим-небудь. *Тільки найбільші зорі можна помітити в жовтій заграві, що підводилась над містом, моє гіганська вогненна парасоль* (Руд., Остання шабля, 1959, 313); // Починатися, наставати (про періоди, частини доби). *Коли за чужими садами підвівся вечір, вона довше вдивлялася в його глибину* (Стельмах, І, 1962, 157); // Збуджуючись, наростати, ніліймагися (про почуття). *Відійшовши від Устими, Стадницький відчув, як в душі почав підводитись гнів проти цієї жужички* (Стельмах, Хліб.., 1959, 408).

4. Пас. до **підво́дити**. *Підємки підводяться не для того, щоб зупинятися на них* (Рильський, IX, 1962, 182); * Образно. *В моїй ярлі день підвівся Веселим дзвоном коваля* (Стельмах, Жито.., 1954, 113).

◇ **Підво́дитися (підвести́ся) з руїн** — ставати відбудованим; відбудовуватися. — *У краї небаченій і силі ти [Севастополь] підвівся гордо із руїн* (Голч., Вибр., 1959, 226); *Плинуть хмарки, наче білі пави, Над старими площами Варшави, Що з кривавих підвелась руїн Величаво непоборних стін* (Рильський, III, 1961, 271).

ПІДВО́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підвести́**, **підво́дити**. 1. *На підводну електричної лінії, шось і залізниці кимрів вік основні сили комсомольців* (Собко, Нам спокій.., 1959, 87); *Стики різних пофарбованих площин зводили підкреслюють смужкою іншого кольору (підводка)* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 142).

2. *спец.* Деталь якого-небудь технічного спорудження, якою підводить газ, воду, електричний струм і т. ін. до якоїсь іншої деталі. *Навіть незначне пошкодження в підводці електроживлення може вивести з ладу будь-який з цих [побутових] приладів* (Наука.., 9, 1969, 63).

ПІДВО́ДНИЙ, а, е. 1. Який знаходиться, росте або живе під водою, у водних глибинах. *Наше корабелю, розділяючи хвилі, не день, не годину.. Тишу морську пережда, минув усі скелі підводні* (Л. Укр., І, 1951, 425); *Люди найкраще вивчають багатокілометрові морські водорості. Вони часто утворюють гігантські підводні зарості* (Наука.., 3, 1961, 26); *Росіяки* [Тимофій] *тут підводні течії, могутніми плечима з розмоху кришив крутежі, кожною клітинкою відчуваючи рух студених електризованих м'язів рук* (Стельмах, II, 1962, 204); // Влаєт. водним глибинам. *Знову глибина тиша. І здається, що коли включається еколот, то він вимірює не глибину, на якій висить човен, а самі підводну тишу* (Логв., Давні рани, 1961, 41).

◇ **Підво́дна течі́я** — прихована, таємна причина. *— А підводна течія цього майже невидимого протягнв вам ясна? Ви знаєте, для чого їй ці інженери потрібні? — Знаю. Ставити другий доклід* (Собко, Справа.., 1959, 115); **Підво́дне ка́мінь** — непередбачена, посиділана перешкода при досягненні мети; прихована

небезпеки. *Чуя Хо, як сільський учитель обіцяє хитрощо керувати поміж підводними камінцями сучасних порядків, а таки доплисти куди треба, таки досягти мети своєї...* (Коцюб., І, 1955, 172); *Непокоїть мене те, що с сила-силенна небезпек і підводного каміння, серед якого треба прокладирувати* (Еллан, II, 1958, 202).

2. Розташований, збудований під водою; занурений у воду. *Проводяться цікаві експерименти по з'ясуванню можливості існування людей у підводних поселеннях* (Знання..., 10, 1967, 12); [Степан:] *Спускався на саме дно. В підводній частині турбінного корпусу тем жінь* (Баш, П'єси, 1958, 77); *Щоб судно стійко і на балансі тримало на підводних кранах, потрібно було вирішити проблему регулювання його підйомної сили так, щоб при будь-якій швидкості крила не виходили з води* (Наука..., 11, 1962, 37); // Призначений, пристосований для виконання якої-небудь дії під водою. *Підводним човном називається військове судно, яке може опускатися під воду і плисти там у будь-якому напрямі* (Фізика, 1, 1967, 72); *У сторадавньому Римі існували підводні бійці, які під час бойових операцій на морі виконували диверсійні акти...* (Знання..., 1, 1966, 24); // Який здійснюється, має місце, відбувається під водою. *Підводне плавання; Підводний спорт; Щоб займатися підводним фотографуванням, передусім треба опанувати технікою плавання* (Наука..., 7, 1965, 54).

Підводник, а, ч. 1. Моряк, який служить у підводних частинах военно-морського флоту. *Один* [син] *поїхав до Ленінграда у Балтійський флот підводником, другий — у Москву, в піхотне військове училище* (Кучер, Чорноморці, 1956, 26); *У Ленінграді, місті славетних, він на підводному човні. Підводником таким же справним зробитись хочеться й мені!..* (Забіла, Промені, 1951, 128).

2. Те саме, що **водолаз** 1. *Підводники працюють на глибині, де тоді темно* (Веч. Київ, 6.III 1958, 4).

3. Спортсмен, який займається підводним спортом. *Спортсмен-підводник.*

Підводниця, і, *ж. Жін. до* **підводник**. *Без внутрішнього посміху не могли чайки дивитись, як ця льотчиця, чи підводниця, високо підібравши спідницю.., місить і місить тіпля гарячих пляжних піскіз голодну в запіті глину* (Гончар, Тронка, 1963, 321).

Підводчик, а, ч. Той, хто править кіньми або волами на підводі. *Підводчик одсмикнув руку, шкатна витягнула шию, напружилась, від'єкрилась* (Бойч., Молодість, 1949, 197); *Стоїть порожніх підвода з бочками пального, двоє дядьків покурюють осторонь. Мабуть, сторож і підводчик, везлі пального...* (Гончар, Мша..., 1959, 19).

Підвожчик, а, ч. Той, хто підвозить що-небудь. *Працював Петро в колгоспі, спочатку підвожчиком води для старезних тракторів, тоді причіпливачем* (Коп., Сусіди, 1955, 41).

Підвозити, *ожу, озиш, недок.*, **Підвезти**, *зу́, зе́ш; мин. ч.* підвіз, везла, ло; *док., перех.* 1. Везти, доставляти до певного місця, пункту якими-небудь транспортом когось, щось. *Стікає хойвая свічки, надворі починає сіріти, і до будинку пара рисаків підвозить сани з пасом* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 50); — *Я везіть, щоб підвезти тебе до станції, Марійко; підвода, мабуть, уже готова* (Цюпа, Наадстріч..., 1958, 141); — *До «Червоного Жовтня» йду.— Сидорчук хитнув головою: — Далеченько.. Може, підвезти б тебе* (Жур., Дорога..., 1948, 64); // Доставляти, привозити який-небудь вантаж до якогось місця, пункту. *Запорожуваа* [Пешков] *заходати тлопця в машині, що підвозить продукти* (Б. Кравч., Квіти..., 1959, 37); // Везти кого-небудь якийсь час, попутно. *Часом добрий чоловік мучався і підвезе її, а більш того, що пішла* (Кв.-Осн., II, 1956, 458); — *Сідай, Романе, підвезу!* — *порівнявшись, гукнув з сажей закутана в кожух по самий ніс Орина Окунь* (Стельмах, І, 1962, 131); // *із попереч. в е.* Не мати сили, не спромогтися везти кого-, що-небудь. — *Кожного разу, як у Харків їдеш, такого возидоаш шнурєш, що конаком не підвезеш. А вивчишся, то яжа кам з того користь буде?* (Тют., Вир, 1964, 42).

2. Доставляти, додаючи до привезеного. *На станції цієї кучугури навалило їх* [бурякіи], *і ще підвозять, скидають* (Головко, II, 1957, 7).

3. *тільки док., неперех., безос., розм.* Те саме, що **повезти** 2.— *Та що ти кажеш?.. Як тобі підвезло!* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 144).

◇ **Підвезті візка** *див.* **візок**.

Підволікати, *аю, єш, недок.*, **Підволокти**, *очу́, чеш, рідко* **Підволочити**, *очу́, о́чиш, док., перех., розм.* Підтягати, наближати до чого-небудь, волочачи. **Ніг не [здужати] підволочити (підволокти)** — не мати сил, щоб іти. — *Озьми* [візьми] *мене за руку та веди, я швидко впаду. Ніг не підволочу* (Кв.-Осн., II, 1956, 413); [Грицько:] *Краще тому страненому любові богодільню відбудувати. Інша так підобгеться — не здужа ніг підволокти,— от би вона й облежалося у тій богодільні* (Мирний, V, 1955, 184).

Підволожити *див.* **підволо́чувати**.

Підволожувати, ую, *уєш, недок.*, **Підволожити**, *жу, жиш, док., перех.* Робити вологішим, додавати вологи.

Підволокти *див.* **підволіка́ти**.

Підволочити *див.* **підволіка́ти**.

Підворітній, а, е. Який міститься під воротами, прилягає до воріт. *Саме в ту хвилину, коли вона, зачинивши в брамі, вже пройшли половину підворітного тунелю, Галя почула позаду жіночий голос: — Стоп! Ще хрок — стрілятиму!* (Смолич, V, 1959, 784).

Підворіття, я, *с.* 1. Проміжок між воротами й землею. *З підворіття зазирнав на неї великий пес, але дівчинка, не спинаючись, махнула рукою* (Ів., Вел. очі, 1956, 58); * Образно. *Українські буржуазні націоналісти з імперіалістичного підворіття ще й досі мають про стару Україну з її відсталим сільським господарством* (Ком. Укр., 9, 1967, 19).

2. Отвір для проїзду або проходу в двір (звичайно в кількановерховому будинку). *Міколи спинив машину, вислизнув на тротуар і підбіг до низького і напівтемного, схожого на тунель підворіття* (Перв., Материк., хліб, 1960, 95); *Вона круто завернула під важке склепіння старого підворіття і спинилася в одному із .. нічим не примітних дворів* (Руд., Остання шабля, 1959, 33).

Підворушений, а, е, Діспр. пас. мин. ч. до **підворушити**.

Підворушення, я, *с.* Дія за знач. **підворушити**. *Бобринці застосували підворушення вилків. Одна людина з вилами ходить з ями у гною, піднімає стебло там, де пришите воно дошками* (Рад. Укр., 15.VIII 1961, 2).

Підворушити *див.* **підворушувати**.

Підворушувати, ую, *уєш, недок.*, **Підворушити**, *рушу́, ру́шиш, док., перех., розм.* 1. Злегка, трохи ворушити (у 2 знач.). *Волосся оберне вітер йому підворушував* (Тич., І, 1957, 247); *Підворушити сіно.*

2. *кого, перех.* Те саме, що **поворушити** 3. *Хочеться побути у кожній віддаленій хутірській хаті, перекинутись словом про цікаву книжку, підворушить людей, щоб згодом вони на вечірній возник у бібліотеку...* (Рад. Укр., 10.IV 1962, 4).

ПІДВОСКОБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВОСКУВАТИ**, ую, ує, *док.*, *перех.* Воскувати додатково, ще трохи.

ПІДВОСКУВА́ТИ *див.* **підвоскобувати.**

ПІДВОЩИ́ТИ *див.* **підвощувати.**

ПІДВОЩУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВОЩИ́ТИ**, щу́, щи́ш, *док.*, *перех.* Вощити додатково, трохи, злегка.

ПІДВ'ЯЗА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підв'яза́ти.** *Дядько пригорщами брав з підв'язаного до шиї лантуха овес і сіяв його, не перестаючи бубоніти* (Тонч., Жменяки, 1964, 43); *Сад за горожею вражав чистотою незвичайною. Все тут було скошене, прополене, вискикане, полите, підв'язане* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); *Робітник був в обірваній, не раз латаній ватянці, вірявих чоботях з підв'язаними мотузком підошвами* (Смір., Сашко, 1954, 217); *Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом* (Номис, 1864, № 12551).

2. *у знач. прикм.* Закріплений, зав'язаний в якоюсь метою. *Сірий коник Кавалер із кущик підв'язаним хвостом стояв уже запряжений у воза за воріт ьми* (Донч., VI, 1957, 308); *Гелготіли й били підв'язаними крилами відповідні гуски, кури, качки* (Мик., II, 1957, 336).

ПІДВ'ЯЗА́ТИ *див.* **підв'язувати.**

ПІДВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **підв'язуватися.**

ПІДВ'ЯЗКА, и, ж. Те, чим що-небудь підв'язують. *То сюди, то туди оприкрутка* [Домаха], *то пісеньки під ніс собі мугикне, то хусточкою помахне, то нахилиться підв'язку підв'язувати...* (Ка.-Осн., II, 1936, 17); *Ось і золото... Золоті блакитні з жіночих підв'язок, золоті диски для зрізів, миколаївські червінці...* (Руд., Вітер., 1958, 264).

ПІДВ'ЯЗКО́ВИЙ, в, е. Стос. до підв'язки.

ПІДВ'ЯЗНИ́Й, а, е. Який підв'язується під що-небудь, до чого-небудь.

ПІДВ'ЯЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підв'язування.

ПІДВ'ЯЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підв'язувати.** *Для розвитку додаткової кореневої системи окремі рослини або цілі ряди їх підгортають, починаючи цю роботу одразу ж після підв'язування до шпагату* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 58); *В міру росту* [винограду] *треба провадити підв'язування пагонів з таким розрахунком, щоб розподілити лози рівномірно по шпалері* (Хлібороб Укр., 5, 1967, 31).

ПІДВ'ЯЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДВ'ЯЗА́ТИ**, в'яжу́, в'яжеш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплюючи, прив'язувати що-небудь до чогось, позбавляючи можливості обвисати, хилитися, падати і т. ін. *Між рейками, через кожні 25—30 см, рівномірно до поверхні землі натягують шпагат, до якого підв'язують рослини* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 49); *Замріє ходить поміж кущами, де тичку очеретяну поправить, де лист лайвий оскубе, де лозину підв'яже* (Коцюб., I, 1955, 190); // Закріплювати перукомо що-небудь, зав'язуючи. *Еней, молитву прочитавши і шапку чупко підв'язавши, В дісную сумку і пішов* (Котл., I, 1952, 123); *Чоловік віз мішки від вітряка, та вісь їхнє укомахась. Чоловік той хоче, щоб підв'язати як-небудь, так шкода не стоїть* (Ка.-Осн., II, 1958, 53); *Мілиці неприродно-високо піднімали їй плечі, і вона була схожа на птаха, якому туго підв'язали крила* (Жур., Дорога.., 1958, 92); // *у сполуч. із сл.* хвіст. Зав'язувати у коня вузлом хвіст, щоб не метався. *Хвости в дорозі коням підв'язали, Взять батога, востаннє закурить.— І- но, жалі!* (Рильський, I, 1960, 247).

2. Обв'язувати, обмотувати чим-небудь щось. *Юля повернулася назад весела і чиста. Волосся на голові підв'язала хустинкою* (Тют., Вир. 1964, 458); *На квашу колони спиралась під горою; солдати тісніше підв'язали поясі, передягнулись* (Вас., II, 1959, 41); *Довгу, до коліп, сорочку підв'язав* [Антін] *мотузкою* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 49).

ПІДВ'ЯЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДВ'ЯЗА́ТИСЯ**, в'яжу́ся, в'яжеш(ся, *док.* 1. Обв'язувати, підперізуватися себе. *Дрова кожушина відпарилася в теплі, смердить кислятиною, чоботи обмотані ганчір'ям. Як підв'яжеться* [Ponька] — *як від татарської орди відрвався* (Тют., Вир. 1964, 513).

2. тільки *недок.* Пас. до **підв'язувати.**

ПІДВ'ЯЛЕ́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підв'я́лити.** *Вітер.. доносить пахощі підв'ялених на лозах винограду* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 153).

ПІДВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **підв'ялювати.**

ПІДВ'ЯЛИ́ТИСЯ *див.* **підв'ялюватися.**

ПІДВ'ЯЛЮВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підв'ялювати.** *У господарстві, дке виготовляє сухофрукти... необхідно мати стелажі і сита для підв'ялювання чи сушіння плодів* (Колг. Укр., 6, 1956, 38).

ПІДВ'ЯЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДВ'ЯЛИ́ТИ**, в'ялю́, в'ялиш, *док.*, *перех.* Трохи, злегка в'ялити.

ПІДВ'ЯЛЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДВ'ЯЛИ́ТИСЯ**, в'ялю́ся, в'ялишся, *док.* Ставати трохи, злегка в'яленим.

ПІДГА́ВКУВАТИ, ує, *недок.* Супроводжувати гавкаючими які-небудь звуки (про собаку, лисицю та деяких інших тварин). *Сапридон стогнав частіше, голосніше, і серце Мушки* [собаки] *стискалося від болю, вона жалісно підгавкувала* (Ю. Янов., Мир, 1956, 252); * Образно. *Бубонили важкі кулемети: «бу-бу-бу», їм дружно підгавкували автомати: «гав-тяв-тяв»* (Загреб., Шеиіт, 1956, 81).

ПІДГА́НЯЛЬНИК, а, ч. Той, хто кого-небудь підганяє.

ПІДГА́НЯННЯ, я, с. Дія за знач. **підга́няти.** — *Сподіваюсь, що й далі все тут житиме такий вигляд, як зараз. Проте ми повинні домогтися ще більшого. І без підганяння* (Шовк., Іженеру, 1956, 48).

ПІДГА́НЯТИ, яю, яєш і **ПІДГО́НИТИ**, ню, неш, *недок.*, **ПІДГНА́ТИ**, пі́джену, пі́дженеш, *док.*, *перех.* 1. Примушувати швидше йти, їхати. — *Бодай вам добро сшлося! — балакав Яким, підганяючи знідка вожжиною* (Мирний, IV, 1955, 312); *Офіцер знявся, нервував, штовхав мене в спину і підганяв, бо йому дуже не подобалася моя вколична ходьба* (Епік, Тв., 1958, 374); *По дорозі Оляпка веде корову з телям, а Серьожка допомагає їм — теля прутом підганяє* (Головко, Літа.., 1956, 14); *Вигукаши на горбок, господар підганяв коня, і вже до вух художників долетів кінський гуціт* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 303); * У порівн. *Він йшов похапцем, ніби його хтось підганяв* (Досв., Вибр., 1959, 125); // Примушувати або звичайно робити що-небудь швидше. *Я ще б писала та й писала, а тут треба вже кінчати, бо вже й так підганяють* [Ліля з пітьми], *кажуть, на пошту спізнюся* (Л. Укр., V, 1956, 10); — *Давай магазини!.. Живіше повертайся!.. — підганяв він* (Гончар, III, 1959, 67); — *Ану-ну,— підганяє староста,— кажи, говори* (Юхвід, Одя, 1959, 87); // Спричиняти швидкості пересування, спонукати більш швидкий рух, пришвидшувати дії. *Сяв він отруситись, та й знову дере вперед; дурноверх зв'язати його підганяв* (Мирний, IV, 1955. 301); *Вона бігла, швидко-швидко перебираючи ногами, а вітер і каміння били їй, штовхали, підганяли і стукали в поміть, яка і залишала її, і як парус, помагала вітрові* (Тулуб, В степу.., 1964, 73); *Вже перші коре-*

плавці, які перетинали Атлантичний океан, помітили, що на шляху з Америки до Європи судна потрапляють в тихомирну течію, яка підганяє їх додому (Наука., 10, 1965, 11); *Голод нас лютий водив, Голод підганяв у путь. Ви не побачили жнив, Ані сівб, що цвітуть.* Пан відбирав все, що мг (Юш., Люлп., 1929, 31); // Пришвидшувати виконання яких-небудь дій або настання якихось подій. — *Прийнято повідомлення, що маю намір виїжджати з делегацією в Узорщину, довелося деякі справи підганяти...* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 403); *Гітлер спиш, і вже Муссоліні, повішений вниз головою... Й з цими рядками звертаюсь до того, що знов підганяє події: йому врятувались від гніву святого неба і не буде надії* (Уп., Вірші., 1957, 137); // Стимулювати швидкий ріст (про рослини). *Тов. Швець з власної ініціативи вніс гумофос не тільки при висаджепні розсади в ґрунт.., але й у парники, з розрахунку два відра на раму. Це зразу підганяло розсаду і вже під час висаджування в ярус вона була кращою від контрольної* (Колг. Укр., 7, 1956, 27).

2. Змушуючи рухатися в певному напрямку, гонячи, наближати, спрямовувати до чого-небудь. *Новоприбулі спотикалися і чекали. Налетіла штурмова і почала їх шмагати, підганяти до дверей* (Хижняк, Тамара, 1959, 178); *Вся тяжкість чоловікової роботи вона вспліювала тоді, коли він працює, рушить землю, горне то вереск із забоїв на бамбу, а ще більше тоді, коли піджене до танка свого бульдозера й починає возвратись біля нього* (Гончар, Тронка, 1963, 270); // Прискорювати дії, намагатися швидше виконати що-небудь. — *В неділю всі возили хліб — останні ж прочепі підганяємо* (Жур., Дорога., 1948, 157); *Взявши ложку, Гв* [Гадина], *що мг захопити. Тільки підганяли трохи за другими, він відсипав* (Фр., VII, 1951, 74).

3. Щільно пригоджувати, пристосовувати одне до одного. *Він вибрав кілька товстих дощок і почав стесувати по боках, підганяючи одну до одної* (Голов., Тополя., 1965, 63); *Треба пришабрувати, припасувати обидві половинки цилиндра, з великою точністю підганяти одну до одної так щільно, щоб навіть масло не могло просочитися* (Собко, Звич. життя, 1957, 67); // Приводити у відповідність до чого-небудь за розміром, формою і т. ін. *Коваль підганяв до комбайна деталі. Чоло покривали і сажа, і піт* (Воронько, Поезії, 1950, 60); *Ковалі підгонили на нього підкови, не дозволяючи ні Брянському, ні Чернишеві допомагати* (Гончар, III, 1959, 93); *Старшина Лагоз укрупнив підганяти Шатіваву нову солдатську форму* (Б. Кравч., Квіти.., 1950, 33); // перен., розм. Відшліфовувати під якій-небудь зразок, узгоджувати з якимись уподобаннями. *Романісти і повістярі, лінивим так-сяк сюжет, не турбуючися про те, щоб глибоко і природно мотивувати поведінку героїв. Вони часто підганяють цю поведінку під свій задум* (Літ. газ., 11.III 1959, 4); // перен. Домагаючись якої-небудь мети, підтасовувати факти, аргументи, розрахунки і т. ін. *У Лейпцігу є всі шрифти й машини, А шахрай сам Гітлер какує. Через криві лекала і рейсшини Переведуть на кальку все, що є й чого нема. Де рисочка нечиста — Підчистять, перекрутять, підженуть. Здається, в цього в кожного фашиста І починалась горезвісна путь* (Воронько, Драгі., 1959, 153).

ПІДГАНЯТИСЯ, яється, *недок.* Пас. до підгонятн.

ПІДГАРКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Гаркати час від часу. *Не бувае Лука Задерикуватий, В нього вдача така Підгаркувати* (Біл., Зигзаг, 1956, 12).

ПІДГАРКУВАТИ, уе, *недок., розм.* Гаркати час від часу. *Потріпував* [пес] *довгим рудим хутром, з якого капала кров, і од кожного дотику зков скавучав, аж підгаркував* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 192).

ПІДГАРТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Трохи загартувати. [Жандарм:] *Як чоловіка в війську пригартували, та на боснійських горах прогоклли, та на шандарській службі підгартували, то куди вже йому давні любощі згадувати* (Фр., IX, 1952, 108).

ПІДГАТИТИ *див.* підгáтувати.

ПІДГАТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГАТИТИ**, гачу, гатиш, *док., перех.* Гатити поперечно. *З слобід і хуторів маленьки* [військові шляхтичі] *народу тисячами; рівними дорогн, підгатували греблі* (Стор., I, 1957, 370).

ПІДГВИНТИТИ *див.* підгвинчувати.

ПІДГВИНТИТИСЯ *див.* підгвинчуватися.

ПІДГВИНЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГВИНТИТИ**, нчу, нтиш, *док., перех.* Загвинчувати додатково, ще трохи. * Образно. [Майстер:] *Книш, підгвинти вайку і покрішись. Дивись на мене: я вже старий чорт, а не здихаю* (Мик., І, 1957, 31); // перен., розм. Збуджуючи кого-небудь, настроювати, підбурювати на якісь дії, вчинки і т. ін. *Іронічна посмішка освітила йому геть усе обличчя, підгвинтила діда на невеличку обережність* (Епік, Тв., 1958, 558).

ПІДГВИНЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДГВИНТИТИСЯ**, нчуся, нтишся, *док.* 1. тільки *док., розм., перен.* Стати більш збірним, підтягнутим, бадьорим. — *Ану, ну, Лушко, підгвинтись. Бач,— він махнув рукою на вітряк:* — *Як метелиці, закрутишся. Значить, людн живуть — хліб мають* (Головко, I, 1957, 124).

2. тільки *недок.* Пас. до підгвинтйти.

ПІДГИЛИТИ *див.* підгúлювати.

ПІДГИЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГИЛИТИ**, гилю, гилиш, *док., розм.* Підкидати м'яч під час гри в гилки.

ПІДГИНАТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПІДІГНУТИ**, дігну, дігнеш, *док., перех.* Загинати всередину або під кого-що-небудь. *Пошепо стала* [секретарка] *біля столика, спершись на його правою рукою, вигнувшись тонким станом і підігнувши під себе правий каблучок* (Тют., Вир, 1964, 72); // Гнути, згинати в суглобах (якусь частину тіла). *Віра часом хлала на своїй канапі. Коліна високо підгинала* (Грим., Кавалер., 1955, 144). *Василько підгнув праву ногу догори, зовсім перекривши на лівий бік і скакав на лівій нозі* (Март., Тв., 1957, 247); * Образно. *У Бачури підпав настрій. Дпнна ця людина — Ковалів. То він рветься у бій, то підгинає хвоста* (Чаб., Тече вода., 1961, 70).

ПІДГИНАТИСЯ, áється, *недок.*, **ПІДІГНУТИСЯ**, дігнеться, *док.* 1. Загинатися, згинатися в суглобах від перевтоми, безсилля і т. ін. *З надмірної слабкості темніло в очах і підгиналися коліна* (Смолич, Прекр. кастр., 1956, 103); *Ріжа чує, що ноги їй не витримають, ось-ось підгнуться* (Коцюб., I, 1955, 328).

2. тільки *недок.* Пас. до підгинáти.

ПІДГІН, гону, *ч.* 1. Дія за знач. підгнáти 1, 2. *Коні, побачивши і відчувши хутір, веселіше побігли без підгону* (Лн. Хмельницький, I, 1957, 107).

2. *спец.* Купова, деревна порода, що підсаджується для прискореного зростання поріз з повільним ростом, а також порода нижнього ярусу лісового насадження. *Дуб у Велико-Анадолі ставив основою нових насаджень. Він з часом виключав собі і підгін з тіньових порід — клена гостролистого і липи* (Рудь, Гоміп., 1959, 107).

3. *спец.* Додатковий пагін у хлібних злаків, який

утворюється пізніше від основного стебла. *Травостій райграсу багатоукісного помітно погустішав за рахунок доброї кущистості і самосіву в сусідніх стебел підсонів* (Сол. тварин., 3, 1956, 34).

ПІДСІННИЙ, а, е, *спец.* Стос. до підсону (у 2 знач.). *В перші роки молодий дуб росте без підсінних порід і не пригнічується, що особливо важливо для його дальшого розвитку* (Колг. Укр., 1, 1957, 39).

ПІДГІРНИЙ, а, е. Те саме, що **підгірський**. *Обвалів підгірних холодне й іскристе каміння, і над перевалами ночі — прозорий димок* (Перв., II, 1948, 45); *Коли немає вітру, тоді в підгірному селі так тихо, що скрізь з кожного подвір'я, виразно чути ремигання волів* (Еллк., Тв., 1958, 304).

ПІДГІРОК, рка, ч. Те саме, що **підгір'я**.

ПІДГІРСЬКИЙ, а, е. Який міститься біля підніжжя або по схилу гори. *Підгірські ж громади стоять у зв'язках з сальцями, покупськими та подільськими* (Фр., VI, 1951, 50); *Видніялися дахи й комини невеликого підгірського містечка* (Кобр., Вибр., 1954, 180); *Хмари для неї не такі вже далекі й недосяжні, якими вони здаються дітям долин та підгірських сіл* (Гончар, Дорога..., 1953, 57); // Власт. населенню підгір'я. *Був із Пенгензщини він. Чи з Курщини — гаразд не пригадаю. Та звик він до співучих полонин. До мови підгірського звіяно* (Рильський, Зерн., 1960, 341.

ПІДГІР'Я, я, с. Нижній схил гори, що переходить у рівнину; місцевість біля підніжжя гори, гір. *Дорога величезною спіраллю спускалася вниз, і далеко, по той бік долини, знову спіраллю підіймалася по підгір'ю* (Гончар, II, 1959, 89).

ПІДГІР'ЯЧКО, а, с. Зменш.-пестл. до **підгір'я**. *По підгір'ячку хутірець послався* (Тесл., 3 книги життя, 1940, 9).

ПІДГЛЕДІТИ *див.* **підглядати**.

ПІДГЛИБИТИ, блю, биш; *мн.* **підглиблять**; *док.* Заглибити додатково, ще трохи. *Підглибивши плуга, дід Кирпша пробився за ним з пісків і, звернувшись, що все гаразд, що й решта пазів орють глибоко, пішов далі* (Минко, Повна чаша, 1950, 190).

ПІДГЛОТКОВИЙ, ткова, ткове, *анат.* Який міститься нижче глотки, під глоткою.

ПІДГЛЯД *див.* **підгляди**.

ПІДГЛЯДАННЯ, я, с. Дія за знач. **підглядати**. [Секлета Семенівна:] *Савасюк все думає, думає. Каже, що його (на двері) небезпечно на підслухи до нас послано, на підглядання* (М. Куліш, П'єси, 1960, 191); *Таке настирливе підглядання почало дратувати Байду* (Нянч, І, 1956, 444).

ПІДГЛЯДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДГЛЯДІТИ** і *рідко* **ПІДГЛЯДІТИ**, джу, диш, *док., перех. і неперех.* 1. Крадькома дивитися, ганяти, намагаючись простежити за ким-небудь, довідатись про щось. *Й вистрігали, підглядали, шептались при ній. Чого? Вона не розуміла* (Коцюб., І, 1955, 272); *Рушати далі — незручно: Кардат подумав, що заладо цікава лабораторка крадькома підглядає за ним* (Шовк., Інженери, 1956, 114); *Катерина притаїлася за сінешніми дверима і в щілину підглядала, що він робитиме* (Чорн., Потік., 1956, 99); *Марта троха обчинила двері у столову, підглянула, зітхнула, швидко виходить до німаати, що праворуч* (Мороз, Н'єси, 1959, 142).

2. Помічати, виявляти кого-, що-небудь несподівано, випадково або стежачи з певною метою. *«Чи я справді збожеволіла» — подумала дала: «Приїхала до матері, а повідаюся до чужих, підглядала парубків незнайомих»* (Мирний, III, 1954, 113); *Ранком бігли підглядки і матері сказали, що втато їхні гниляці під грушкою...* (Л. Укр., II, 1952, 638); *Якби його хто підглядів у цей момент, то побачив би, як у гострих його очах уже іскряться найсміливіші вигадки й комбінації* (Гончар, III, 1959, 107); *Не виходячи за ворота, я підглядів номер автомашини* (Сміл., Сапко, 1957, 165).

ПІДГЛЯДАЧ, а, ч. Той, хто таємно, з наміром дізнатися стежить за ким-небудь, вистежує когось. [Ой казаїш:] *Тихо, щось наче йде... ви не панський підглядач?* (Стар., Вибр., 1959, 172); [Фрау Мілх:] *Тільки бавваю вас, сер. не скажіть нікому! Якщо власті дізнаються, що я торгую американським віскі,— пропала тоді моя голівонька.* [Воб.:] *Не бійтеся, не скажу. Що ж я, по-вашому, докощик, шептун, підглядач* (Гилан, І, 1960, 417).

ПІДГЛЯДАЧКА, и, ж. Жін. до **підглядач**.

ПІДГЛЯДІТИ *див.* **підглядати**.

ПІДГЛЯДИ, ів, *мн.* (*одн.* **підгляд**, у, *ч.*). *розм.* Те саме, що **підглядання**. *Нудьгуючи, Лисяк звичайно бродив по дворищу, не раз ставав на підглядів замкових залів, на підслухи розмов між колонами* (Кач., Вибр., 1953, 46).

ПІДГЛЯДІТИ *див.* **підглядати**.

ПІДГЛЯНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех.* Одноюр. до **підглядати**. *Він підглянув, де стала Галина, і, розірвавши в тому місці коло, вступив її знизу за пояс* (Коцюб., І, 1955, 234); *Підглянув* [Матвій] *дівчину собі, тиху та роботящу, ..оженився* (Ірчан, II, 1958, 247).

ПІДГНИВАТИ, ає, *недок.*, **ПІДГНИТИ**, ію, *док.* 1. Трохи, частково або в якомусь місці гнити, псувати, трухлявіти. *Стіна тріснула, розвалилася, балки підгнивали — падали* (Мирний, IV, 1955, 10); *Воно* [листя] *починало злежуватись і підгнивати на перших дощах* (Кучер, Трудна любов, 1960, 374); *Зберли вихри рясті її* [могили], *Бік Дніпро підмив, Обвинокий хрест її Вже давно підгнив* (Фр., XIII, 1954, 162).

2. *перен.* Зазнавати морального занепаду, розкладу. *Устрій капіталізму підгнив зараз настільки, що в багатьох країнах правляча буржуазія може зберігати свої позиції тільки за умови підтримки її з боку американського імперіалізму* (Ком. Укр., 3, 1961, 45).

ПІДГНИЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підгнити**. *Подарував* [Іван] *Мартинові од щедрості своєї ожеред торішньої трохи підгнилої та під'їденої мишами соломи на топливо* (Григ., Вибр., 1959, 351).

2. *у знач. прикм.* Трохи, частково або в якомусь місці гнилий; зіпсований гниттям. *Він живо нагадує ту напівзогнилу, підгнилу, вовну. І занебдалу хатку на Лану в Дроговбичі* (Фр., VIII, 1952, 330); *Щоб запобігти злам'ваному дерев'яних опор, необхідно своєчасно виявляти підгнилі деталі* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 51).

3. *перен.* Який морально занепав, розклався. *Занепокоєне неухильним посиленням визвольного руху, який намагався повалити підгнилу феодально-кріпосницьку систему, царське самодержавство розпочало проти нього найжорстокішу боротьбу* (Іст. УРСР, I, 1953, 415).

ПІДГНИТИ *див.* **підгнивати**.

ПІДГНИТИТИ *див.* **підгнічувати**.

ПІДГНІТИТИСЯ *див.* **підгнічуватися**.

ПІДГНІЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГНІТИТИ**, ічу, ітиш, *док., перех.* Трохи, злегка гнітити (у 4 знач.), підмажувати (звичайно вироби з тіста). *Коровай місять, місять, саджають, підмічують у печі* (Фр., VIII, 1952, 62).

ПІДГНІЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДГНІТИТИСЯ**, ітиться, *док.* Трохи, злегка гнітитися (у 3 знач.), підмажуватися (про вироби з тіста).

ПІДГНОЇТИ *див.* **підгно́ювати.**

ПІДГНОЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГНОЇТИ**, ою, оїш, *док., перех.* 1. Удобрювати землю гноєм; угноювати. *Вирали недобре, підгноїли недобре, не спололи вівсюк, і пшениця вийшла ні на що не схожа* (Фр., III, 1950, 439).

2. *розм.* Погано зберігаючи, дати підгнити чому-небудь. *Проти тих, хто підгноїв у ямах картоплю, розпочалося слідство* (Кучер, Трудно любов, 1960, 454).

ПІДГОВОРИТИ *док.* **підговорювати.**

ПІДГОВОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГОВОРИТИ**, ворю, вориш, *док., перех.* Те саме, що **підмовля́ти.** — *Ти йому не жовчи, коли як тебе б'є, і ти його бий,— підговорює Грицько Галю* (Мирний, IV, 1955, 72); *До Тараса вже підходив десто з тих, що раніше тільки відмовлювались. Тепер вони питали, чи воно ж правду казала дівчина, чи, може, її підговорили* (Мик., II, 1957, 304).

ПІДГОДІВЛЯ, і, *ж., с. г.* 1. Дія за знач. **підгодо́вувати, підгодо́бувати.** *Раніше у снігові зими немало копитних звірів гинуло від голоду. Тепер ведеться їх регулярна підгодівля* (Паука.., 8, 1958, 40).

2. Те саме, що **підко́рм.** *Для пасовищ до чотирьох місяців на фермі організовано виробництво вітамінної підгодівлі — вирощування кукурудзи, гороху, ячменю підроконним способом* (Рад. Укр., 23.I 1963, 1); *Коли у вульку кема меду, бджолам потрібно давати цукрову підгодівлю* (Баш/ьн., 1956, 31).

ПІДГОДОВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підгодо́вувати**; // у знач. прикм. *Раненько ми рушили. Підгодовані коники тупенько дрібочки ніжками по утоптаному шляху, що вився понад річкою* (Досв., Вибр., 1959, 42).

ПІДГОДОВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгодо́вувати.** *Щоб виростити здорових і міцних поросят, свинарки привчають їх з півтишестиденного віку до підгодовування свіжим коров'ячим молоком* (Колг. Укр., 1, 1957, 23); *Підгодовування курчульське йому було нестерпною образою, а Харитинине поводження заслуговувало на категоричну кару* (Еніх, Тв., 1958, 109).

ПІДГОДОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГОДУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. *чим і без додатка.* Годувати потрошку, час від часу або додатково.— *Шкода, Романе, тебе на пісному тримати. Хоч би корова скоріше отелилася.— А я рибкою буду Романа підгодовувати,— споважнівши, озивається з печі Максим* (Стельмах, І, 1962, 306); [**Іван:**] *Хто не хочу, по дорозі заходив до Юзима, і він мене підгодував, спасибі йому* (Кроп., IV, 1959, 38); *Надвечір прийшли в Охтирку. Терешко розпріг у невеликому скверику коня, щоб підгодувати його з дороги* (Тют., Вир, 1964, 52); // *перев. док.* Підсилено або понад вказаному міру годувати, сприяючи змінненню сил, доданню ваги і т. ін. — *Мені треба поїхати до Джантемира хунти в якого кілька баранів, щоб підгодувати команду перед навчанням* (Тулуб, В степу.., 1954, 374); *Відколи він ожевився — і в господарстві йому не ведеться. Спромігся на коні, підгодував — думка продати та заробити — якраз утратив* (Коцюб., І, 1955, 31); // *перен.* Час від часу щось давати кому-небудь. *Він вибирав на всіх місце для нічлігі, стежив, щоб у хлопців онучі були сухі, підгодовував курінь гютюнцем* (Перв., Невигадане життя, 1958, 247).

2. Давати їжу тому, хто її позбавлений або чим недосить. *Їх* [**хористів**] *підгодовували добрі люди на похоронах і весіллях* (Ів., Таємниця, 1959, 155); *Кожен* [**в'язень**], *хто одержував передачу, за написаним законом підгодовував одного або й двох — залежно від передачі* (Збан., Єдина, 1959, 119); *Підгодовувати немовля.*

3. *с. г.* Те саме, що **підживлювати** 3. *Підгодувала росаину — наголувсь родину* (Укр., присл., 1955, 371); *— Дай нинці, то й нока тобі дасть! Ми добриваму підгодьцю плакпадю* (Автом., Коли розлуч. днос, 1959, 563).

ПІДГОДОВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДГОДУВА́ТИСЯ**, ую́ся, у́єшся, *док., також у сполуч. із сл. т р о х и.* 1. Найдаючись, тамувати, угамовувати почуття голоду. — *Дорога далека нам додому, добре б було оце зварити вечерю та підгодуватись* (Вас., II, 1959, 436); *Оповіді час — суде машина: це обід шнтарям. Маруся й собі кинула шити та трошки підгодувалась тим, що вчора не доїли* (Гр., І, 1963, 379); *Павло, повісивши на кінчик морди шапьки з вівсом, підійшов до гурту односельчан.— Хай коні трохи підгодуються* (Тют., Вир, 1964, 293); // *перев. док.* Ставати міцнішим, сильнішим або товщим від поживного, доброго харчування. *На широких плечах озер зграї диких качок відпочивають, підгодуються* (Вечі. Київ, 8.IX 1962, 3); — *Як дома гралося? Дивись, як підгодувались... а Павлйка яка тостющая,— жартував Павло* (Вир., Вибр., 1960, 79); *Пожилеш на хуторі, підгодуєшся, сили наберешся, а тоді щось і в господарстві дорожмеш* (Добр., Очак розмир, 1965, 181).

2. *тільки недок.* Пас. до **підгодо́вувати.**

ПІДГОДУВАТИ *див.* **підгодо́вувати.**

ПІДГОДУВАТИСЯ *див.* **підгодо́вуватися.**

ПІДГОЇТИ *див.* **підго́ювати.**

ПІДГОЇТИСЯ *див.* **підго́юватися.**

ПІДГОЙДУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Злегка гойдати. *Дзюркотливе джерельце співало й співало свою пісеньку ще й на дуринку підгойдувало розмите коріння* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 50).

ПІДГОЛЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підго́лити.** *Хлопець гарний, русявий, чисто підголений* (Кв.-Осн., II, 1956, 27); *Говорливо збивши волосся, підголене на скронях і на потилиці, по-молодецькому скинув* [Бжеський] *бекешу на руки чехлянкам і живо підійшов на другий поверх* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 7).

2. *у знач. прикм.* Підправлений голінням. *Стежкою йшов Семен Караташ. Він тільки що підголився шматком старої коси, і підголена борода блідла проти запиченого лиця* (Коцюб., І, 1955, 40); *Сам* [**господар**] *підголений, блаженька свитина новим пояском підперезана, чоботи вилискують дьогтем — молодець, хоч куди* (Вас., І, 1959, 300).

ПІДГОЛИТИ *див.* **підго́лювати.**

ПІДГОЛИТИСЯ *див.* **підго́люватися.**

ПІДГОЛІВНИЙ, а, *с.* Який міститься в головах або під головою.

ПІДГОЛІВНИК, а, ч. Пристрій для голови (звичайно на зуболікувальних, перукарських і т. ін. кріслах).

ПІДГОЛІВ'Я, ПІДГОЛО́В'Я, я, *с.* Невеличка низенька скринька, підставка або інший предмет, що підкладається в головах під подушку для надання їй вищого положення.

ПІДГОЛОВА́Ч, а, ч. Те саме, що **підголів'я.** *Для надання хворому зручнішого положення необхідно мати спеціальні пристрої біля ліжка, кілька подушок, підголовач* (Заг. догляд за хворими, 1957, 51).

ПІДГОЛО́В'Я *див.* **підголів'я.**

ПІДГОЛОСКОВИЙ, а, е. Спец. по підголоска. *Народні пісні з підголосками, які створюють основу народної підголоскової поліфонії, відрізняються від пісень гармонічного складу не тільки виконанням, а й своєю будовою* (Пар. тв. та стн., 3. 1963, 29).

ПІДГОЛОСНИК, а, ч., розм. Те саме, що **підголо́сок**. *Підголосниками залишалися вершні хори Тасьчиного баяка* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 100); *— Заспівайте! Заспівайте! Кажуть, що ви добре вмієте тягнути. Може, підголосником будете в нас* (Речм., Весн. грози, 1961, 126).

ПІДГОЛОСО́К, ска, ч., розм. 1. У співах — голос (звук) вищого тону, який підтримує або підсилює основний голос (звук). *Композитор* [П. Ревуцький] *нерідко оточує провідну мелодію мереживом своєрідних підголосків* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 18); *Українська народна пісня, як правило, двоголоса, але при хоровому виконанні, крім двох голосів, є ще так звані підголоски* (Упр. муз. спадщ., 1940, 119); // Співець, який вторить тому, хто веде основну мелодію. *Поліфонічні пісні, як правило, починає один виконавець-заспівувач. Після заспіву разом з хором вступає підголосок* (Нар. тв. та етн., 3, 1963, 28).

2. *перен.* Безпринципова людина, що догідливо вторює чиїсь думки, судження. *Вся буржуазія і всі її підголоски і всі їх слуги, типу Черкова і типу Церетелі, всі вони сходяться на шалених нападках проти Радянської влади* (Ленін, 36, 1973, 228); [Дудар:] *Кінь жарти. Як же ти можеш не пити, куркульський підголоску, як оцією самою рукою, о, дивись, рвеш клаптя зничтожив* [знищив], *бо зрадим революцію і передамось до білих* (Мик., 1, 1957, 72).

ПІДГОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГОЛИ́ТИ**, голю́, го́лиш, *док., перех. і неперех.* Голячи з боків, по краях, підрівнювати, підправляти голіннам; підбривати. *Тимоха козак штепний був: високо підголював чуб, уси закручував* (Кв.-Осн., 11, 1956, 254); *Цирульник, стрибаючи то вперед, то праворуч, підголював панські щоки і підправляв пишні невеличкі бачки* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 49); *Нарядили Федора... підстригли, підголили — так вірному двадцять літ з його обличчя старості зняли* (Мирний, IV, 1955, 225).

ПІДГОЛЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДГОЛИ́ТИСЯ**, голи́сь, го́лишся, *док.* Підбривати собі вуса, бороду і т. ін. *Чому ти, Славочку, не підголишся? Зараз, як старий дідуся* (Март., Тв., 1954, 223); *— Бачив* [Максим] *сьогодні під церквою кума — підстригся, підголився: мов на улицю вирядився* (Вас., І, 1959, 304).

ПІДГО́НИТИ *див.* **підга́нять**.

ПІДГО́НКА, и, ж. Дія за знач. **підгна́ти, підго́нити** 3. *Потрібно, щоб деталі виготовлялись таких розмірів, при яких нечотрібна була б їх підгонка при складанні машин* (Токарна справа..., 1957, 95); *Одночасно з регулюванням кисломолата відкрадуються апаратура життєзабезпечення, підбирається раціон харчування., перевіряється підгонка спеціального спорядження* (Рад. Укр., 5.IX.1962, 3).

ПІДГОРА́ТИ *див.* **підгоря́ти**.

ПІДГОРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який почав горіти, підгорів трохи знизу, з боків і т. ін. *Підгорілі крохи затрудняли з одного боку, вся покрівля враз скрипнулася на бік, посунулась одним причілком униз* (Гр., II, 1963, 303); // Засмажений, пригорілий (про страви). *У готових жінчиць обвищають підгорілі краї, згортають їх кутиками, обсмажують з обох боків на маслі, посипають цукровою пудрою або цукром і подають на стіл гарячими* (Укр. страви, 1957, 205).

2. Який втратив свіжість; присмажений сонцем (про рослину). *Сонце вбивать підгорілі трави* (Логв., Давні рани, 1961, 181); *Жінки в білих хустках брали під корінь підгорілу, перестиглу пшеницю й складали її в невеличкі снопи* (Юхвід, Отн. 1959, 188).

ПІДГОРІ́ТИ *див.* **підгоря́ти**.

ПІДГО́РЛИНА, и, ж. Те саме, що **підгру́дда**.

ПІДГО́РЛЯ, я, с. 1. Те саме, що **підгру́дда**. *Лиска* [корова] *— низенька, з довгими підгорлям і коротенькими ріжками, вогненно-руда, з білою лисинкою на лобі,— довірливо тягнеться до материної руки і покірно дає себе напувати* (Кол., Сальвія, 1956, 12).

2. *рідко.* Ожиріле підборіддя (людини). *воло* (у 2 знач.). *Аркадій Валеріанович притримує коня, і єдине слово, розрубавши підгорля і щоки, зривається з пащекових вуст: «Видло!»* (Стельмах, 1, 1962, 46); *Літня огрядна жінка в коричневій шубці та пухнастому береті і в чорних окулярах на повному, в важких підгорлях обличчі.. стояла позаду* (Коз., Листи.., 1967, 233).

ПІДГО́РНЕННЯ, ПІДГОРНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підгорну́ти**. *По обох боках стіни були підгорнене жито, а дрібні дощечки гладкого паркету повідлітали, як би від удару ціпа* (Кобр., Вибр., 1954, 121); *— Дивіться,— показала вона на підгорнений волоссю земляю корінь* (Жур., Дорога.., 1948, 62); *Підгорнута картопля, несмачненими стрічками аж до обрію зеленіють буряки, квітує жито* (Нар. тв. та етн., 6, 1969, 74).

ПІДГО́РНУТИ *див.* **підгорта́ти**.

ПІДГО́РНУТИЙ *див.* **підго́рнений**.

ПІДГОРНУ́ТИСЯ *див.* **підгорта́тися**.

ПІДГОРТА́ЛЬНИК, а, ч. Знаряддя для підгортання рослин. *Підгортальник повинен підгортати рослини картоплі на 15 см, не пошкоджуючи їх* (Картопля, 1957, 129); *Гребені нагортали кінними підгортальниками, кінними плугами при оранці всліпу* (Колг. Укр., 3, 1961, 12).

ПІДГОРТА́ННЯ, я. с. Дія за знач. **підгорта́ти**. *Відомо, що при малій кількості вологи в ґрунті підгортання краще замінити глибоким розпушуванням* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 13).

ПІДГОРТА́ТИ, аю, аєш і *розм.* **ПІДГОРТУ́ВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГОРНУ́ТИ**, горну́, го́рнеш, *док., перех.* 1. Горнучи (у 1 знач.), збирати що-небудь сипуче докупи. *Твердохліб підвівся і, підгорнувши руки землю, запросив Теодосія сідати* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 330); * *Образно. Весна березневі сніжки підгорта* (Мал., Полуянець., 1960, 117); // Підбирати, поправляти що-небудь (звичайно волосся). *Очі гострі, хижі, недобрі, усе їх мружив і усе підгортав* (Вовчок, VI, 1956, 301); *Шаблій присів, підгорнув на голові волосся, поправив кепку* (І. Бордюк, Серце.., 1961, 116).

2. *під кого — що.* Горнучи, гребучи, сонаючи і т. ін., поміщати, пересувати під кого-, що-небудь, до когось, чогось. *Проти мене сиділа якась товстуха. Вона сміялася та підгортувала під себе свою сукню* (Н.-Лев., II, 1956, 390); *Танки рвали гусеницями землю, підгортали під себе* (Гончар, II, 1954, 193); *— Цекав в полі картоплю, а я сів мендрком на жарину.. Підгорнув жені хвість ту жарину, а штани й прогорли* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 167).

3. Придавлювати собою кого-, що-небудь, навалюючись; підмінати (у 1 знач.). *Відчувши несхибну руку свого вершника, кінь стає гопки, високо хлюпаючи передніми ногами, а потім, мов сумовий, стрибнув наперед, підгорнувши під себе оперезіяк вороже* (Добр., Отаж. розмир, 1965, 233); // Гнути, згинати в суглобах, підкладаючи під кого-, що-небудь (про частини тіла); підгинати. *Навколо юрти Жумабая вже сідали, підгортаючи під себе ноги, всі жителі аула* (Десняк, Десну.., 1949, 326); *Підгортувши невеличке Ручення під біле личко, У колисці, бачу я, Сплить в пилу мале хлоп'я* (Щог., Поезії, 1958, 191); *Один*

олень підгорнув ноги й ліг (Трубл., 1, 1955, 199); // перен., рідко. Силою підкорити кого-небудь, заволодівати чимсь. *Американці* [у 1919 році] *підгортали під себе Прибалтику і замахали на Карпати* (Смолич. Свідомість., 1953, 10); — *Це багацьке товариство. Воно хоче підгорнути під себе громаду, а я того не хочу* (Гр., II, 1963, 338).

◇ **Підгорта́ти (підгорну́ти) під чо́біт (чобітки)** *кого* — ставити у повну залежність, підлеглість. — *Оце сердешний Охрім ускочив! Так, видно, вона* [Тодоська] *його добре під чобіток підгорнула?* — *озвався пані* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 73); **Підгорта́ти (підгорну́ти) хвоста́**: а) втрачати гордовитість (у 3 знач.), самовпевненість. *Почував себе* [Гнида] *не зовсім добре, втинувато підгортав хвоста й віддано лащився до Онохрія Литки* (Епік, Тв., 1958, 120); б) вгамовувати свій запал, затятість і т. ін.; утихомирюватися. [Передерій:] *Зна* [Стрижаченко], *що як прихрете його з одного боку однією статею, з другого — другою, а третьою — прямо в зуби: а пожнай, мов, чим пахне? ...То як не крути, як не верти, а хвіст підгорне під себе та й дери мовчака!* (Мирний, V, 1955, 123); [Пріська:] *Ви плюнете йому межи очі, чого він чіпляється?* [Марина:] *О, у мене недовго! Такого дам одкоша, що зараз хвоста підгорне* (К.-Карий, I, 1960, 424).

4. Робити що-небудь коротшим, загинаючи кінець, частину під що-небудь, всередину чогось. *О. Хведор скинув чоботи, підгорнув поли, взяв графин і, палаючи закрадкачись, як кіт до миші, пішов у другу темну кімнату тошти горілку з барильця* (Н.-Лев., I, 1956, 123); *Жінка поставила стільчик на чистому помості, підгорнула під коліна халата полою із спідниці й сіла, потираючи й розминаючи заклякші пальці натруджених рук* (Оров., Зел. повінь, 1961, 48).

5. Доглядаючи за рослинами, нагортати, нагрібати розпушену землю до основи стебел. *Ще в будень, коли Еменя, не покладаючи рук, садить тютюн, підгортає виноград, поливає городину або порається коло пасіки, вона не почуває нуди, але в свято, бідолаха не знає, що з собою чинити* (Кощюб., I, 1955, 285); *Феліке з тіткою Сашею їздив трамваєм за місто сапати й підгортати картоплю* (Ю. Янов., II, 1954, 33); — *Ти що ж варити вечері, газдине?* — *сказав* [Лукин] *лагідно й сів на лавиці.* — *Запізнилася я, бо хотіла, бульби підгорнути* (Кобр., Вибр., 1954, 134); *На початку липня рослини* (кукурудзи) *підгорнули кінним розпушувачем на 12—13 сантиметрів з ручним оправленням рослин у гніздах* (Колг. Укр., 5, 1958, 18).

ПІДГОРТА́ТИСЯ, аю́ся, а́єшся, *недок.*, **ПІДГОРНУ́ТИСЯ**, горне́ться, *док.*, 1. *тільки 3 ос.* Загинатися під що-небудь, всередину чогось.

2. *до кого, розм.* Те саме, що **пригорта́тися** 1. *Щось меночучи, підгортався* [Маруся] *ближче до окрушка, а він хохотів* (Хотк., II, 1966, 123).

3. *тільки недок. Нас.* до **підгорта́ти** 1.

ПІДГОРТА́Ч, а́, ч. Те саме, що **підгорта́льник**. *На культиваторах монтуємо ще й підгортач, який під час другого обробітку кукурудзи підгортатиме рослини* (Колг. Укр., 3, 1959, 20).

ПІДГО́РТКА, и, ж. Дія за знач. **підгорта́ти** 5.

ПІДГОРТУВА́ТИ *див.* **підгорта́ти**.

ПІДГОРЯ́НИН, а, ч. Житель підгір'я. *Різнозголоса юрба в строкатому одязі. Гуцули, долиняни, верховинці, підгоряни* (Кучер, Зол. руки, 1948, 84).

ПІДГОРЯ́НКА, и, ж. Жін. до **підгоря́нин**. *Приїздять до Ужгорода гуцулки і підгорянки вчитися в технікумах і в новому університеті* (Кучер, Дорога.., 1958, 185).

ПІДГОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгоря́ти**. *Відходи з бункерного врожаю, зібраного на суцільно-рядковому посіві, становили 41 процент, а з широкорядного — лише 30,5 процента, що пояснюється більшим підгорянням гречки на суцільно-рядковому посіві* (Колг. Укр., 2, 1962, 16).

ПІДГОРЯ́ТИ, я́ю і **ПІДГОРА́ТИ**, а́ю, *недок.*, **ПІДГОРІ́ТИ**, рі́ють, *док.* 1. Починати горіти; згоряти трохи, частково або з якогось боку. *Олексина хата уже підгорала, а її стріха знемагалася, погрібаючи в своїх руйнах бідну Матрону* (Фр., VIII, 1952, 206); // Занадто засмажуючись, пригорнічи, набувати гіркого присмаку (про страви). *Баба раптом розсівалася й тупнула на діда когою: — Б в мене час тебе вимуровати, коли в мене каша підгоряє в духовці!..* (Ю. Янов., I, 1954, 110); // Прилипати, пригоряти до чого-небудь під час варіння. *Смола кипить, і її перемішують, щоб не підгоріла* (Ю. Янов., II, 1958, 128); *При розігріванні столярного клею треба стежити за тим, щоб він не підгорів, бо від цього клей псується* (Гурток «Умілі руки»., 1955, 64).

2. Втрачати свіжість, присмажуватися сонцем (про рослину). *Жниварки стоять непоказджені, жниварки не готові до праці. А пшениця кричить, пшениця підгоряє, пшениця висипається* (Допч., I, 1956, 76); *Жито від корення підгоріло, лежовало* (Горд., Дівчина.., 1954, 38); *На Поліссі льон часто підгоряє* (Хлібороб Укр., 3, 1970, 17).

ПІДГОСТРЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підго́стрити**.

ПІДГОСТРИ́ТИ *див.* **підго́стрювати**.

ПІДГОСТРЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГОСТРИ́ТИ**, гострю́, го́стриш, *док.*, *перех.* Трохи, додатково гострити (у 1 знач.) що-небудь, робити гострішим. *Батько, не довівши свій куліш, Терпугом підгострює леміш* (Воронько, Мирний пєснокій, 1960, 12); *В сінях Антон знайшов косу, підгострив її з кумом Семком* (Чорн., Потік., 1956, 294).

ПІДГОТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підгото́вити**, **підготува́ти**. [Прокопчак:] *Панахида, чом ти не пішов у викладачі політграмоти?* [Панахида:] *Недостатньо підготований* (Мик., 1, 1957, 203); *Старанно підготована, надійно забезпечена фашистська операція по оволодінню Севастополем ганебно провалилася* (Кучер, Чорноморці, 1956, 416).

ПІДГОТО́ВАНІСТЬ, ності. ж. Стан за знач. **підгото́ваний**.

ПІДГОТО́ВИТИ *див.* **підготовля́ти**.

ПІДГОТО́ВИТИСЯ *див.* **підготовля́тися**.

ПІДГОТО́ВКА, и, ж. 1. Дія за знач. **підгото́вити**. *Оля й Грицьо.. ладні тікати хоч зараз. Але, як виявилося, були втікачами не так-то й просто, потрібна чимала ретельна підготовка* (Юхвід, Оля, 1959, 83); — *Питання про нашу* [України] *єдність з Росією зараз набуває нової гостроти,— від далі доповідач.— В зв'язку з підготовкою IV Всеукраїнського з'їзду Рад ми, більшовики, ставимо це питання на широке, відкрите, всенародне обговорення* (Гончар, II, 1959, 185); *У системі агротехнічних заходів, що забезпечують одержання високих і сталих урожаїв цукрових буряків, виняткове значення має правильна підготовка ґрунту з осені* (Колг. Укр., 7, 1957, 17); *Під впливом Максимовича Бодянський почав збирати народні пісні, допомагаючи при підготовці другої збірки «Українських народных пєсєнь, яка вийшла 1834 р.* (Рад. літ-во, 8, 1965, 35); *Чого ти хочеш тримать екзамен в сентябрі* [вересні], *де ти візьмеш час на підготовку?* (Л. Укр.,

V, 1956, 247); *Університет багато зробив.. щодо підготовки нової зміни наукових кадрів* (Наука.., 12, 1957, 15); *Нещодавно після роботи його запросив до себе керуючий рудником і без будь-якої підготовки запитав:— Холостякуєте, значить?* (Ткач, Племʼн., 1961, 47); *// у сполуч. із сл. артилерійський, мінометний і т. ін.* Інтенсивний обстріл, бомбардування і т. ін. позицій противника перед наступом. *За пʼять днів авіаційної й артилерійської підготовки гітлерівці кинули на Севастопольський оборонний район сорок шість тисяч фугасних бомб* (Кучер, Голод, 1961, 165).

2. Запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності. *Клас складався з учнів різної підготовки* (Вас., IV, 1960, 34); *Феодосійська гімназія стала своєрідною школою марксистичного живопису. Тут тридцять років працює художня студія, де дістають підготовку сотні молодих художників* (Довж., III, 1960, 86); *Яку б добру підготовку ми мав спеціаліст, він не може задовольнитися набутими знаннями. Життя не стоїть на місці. Воно висуває нові складні і відповідальні завдання* (Ком. Укр., 5, 1961, 51).

ПІДГОТО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підгото́вити, підготу́вати**. *Олександр переконався, що до кампанії з Наполеоном Росія зовсім була не підготовлена* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 179); *Жовтнева революція була підготовлена десятиріччями революційної боротьби робітничого класу Росії та його авангарду — партії більшовиків, керованої Леніним* (Ком. Укр., 7, 1962, 18); *Дарці, правду сказати, було прикро таке слухати. Вона була добре підготовлена з усіх предметів і не потребувала нʼяканого випадку, щоб опинитися в пʼятому класі* (Вільде, Повноч. діти, 1960, 7); *Відприсвята, будови, колгоспи, радгоспи відряджають на навчання до вузів найбільш підготовлену молодь* (Рад. Укр., 5.VII 1961, 3); *// підгото́влено, безос. присудк. сл.— Що чувати, пане сотнику?.— Брід знайдено, човен підготовлено* (Стельмах, II, 1962, 52).

2. *у знач. прикм.* Готовий для використання, вжитку і т. ін. *Круто зварені яйця обчищають, відокремлюють ½ жовтків, решту яєць дрібно січуть, додають солі, посіченої зелені петрушки, змішують і начиняють підготовлені помідори* (Укр. страви, 1957, 37).

3. *у знач. прикм.* Готовий для якої-небудь діяльності, здатний до чого. *Лекторські групи поповнюються новими, молодими, підготовленими кадрами* (Рад. Укр., 1.IX 1950, 2).

ПІДГОТО́ВЛЕНІСТЬ, кості, ж. Стан за знач. **підгото́влений**. *- На раді ми передали козацькому військову привітання великого пана і показали їх збройну підготовленість до відсічі завзятим ворогам нашої непереможної віри* [вітчизни] (Тулуб, Людолови, II, 1957, 226); *Нести в маси політичні і наукові знання — значить підносити їх комуністичну свідомість, їх культуру, їх підготовленість до розв'язання найважливіших завдань нашого будівництва* (Рад. Укр., 6.XII 1953, 1); *Сагайдак приглядався до людей, намагаючись зрозуміти і оцінити їхні моральні якості та професійну підготовленість* (Добр., Тече річка.., 1961, 107); *Для переможної соціальної революції потрібна наявність, принаймні, двох умов: високий розвиток продуктивних сил і підготовленість пролетаріату* (Ленін, 20, 1971, 207).

ПІДГОТО́ВЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **підгото́вити**; підготовка (у 1 знач.). *Зачинаємо службу без практичного підготовлення. Ся службу.. розуміємо тільки як навчання дітей і дальшу свою освіту...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 315); *Відповідаю на вашу й боку пролетаріату повинна бути пропаганда, підготовлення і здійснення революційних масових дій, щоб повалити панування буржуазії..* (Ленін, 30, 1972, 188).

ПІДГОТО́ВЛЮВАНИЙ, а, е, *рідко.* Діспр. пас. теп. ч. до **підгото́влювати**. *Глибокий аналіз дійсності дав поетові* [Т. Шевченкові] *змогу безпомилково оцінити підготовлювану кріпосниками реформу як нову неволю і закликати до революційного розʼязання селянського питання* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 596); *Як тільки закінчилась війна з Туреччиною, почалась давно підготовлювана Наполеоном війна Франції з Росією* (Іст. УРСР, I, 1953, 401).

ПІДГОТО́ВЛЮВАТИ *див.* **підгото́вляти**.

ПІДГОТО́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **підгото́влятися**.

ПІДГОТО́ВЛЯТИ, яю, яєш і *рідко* **ПІДГОТОВЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГОТУВА́ТИ**, ую, уєш і **ПІДГОТУ́ВАТИ**, ую, уєш; *мн.* підготовля́ть; *док., перех.* 1. Забезпечувати здійснення, проведення, існування чогось, завчасно роблячи, готуючи для цього все необхідне. *Комуна* [Паризька] *виникла стихійно, її ніхто свідомо і планомірно не підготовляв* (Ленін, 20, 1971, 205); *Посперед хати стоїть людина, з неї він зробив собі вірного пса.. Ці пси несли в собі, підготовлювали кемінчуку перемогу і славу Станіслава Жолкевського* (Ле, Наливайко, 1957, 405); *Система капіталізму тягне в собі небезпеку агресії і воєн, в капіталістичних країнах є впливові кола, які зацікавлені в війні і готовлюють її* (Ком. Укр., 10, 1960, 19); *Він підготував цю операцію ще задовго до повернення Мишка Бойчука з ворожого тилу, розставивши майданівські полки на флангах* (Кучер, Голод, 1961, 414); *// Заздалегідь привести в порядок, у стан готовності все необхідне для проведення, здійснення чого-небудь. Навчив колгоспників досконало підготовляти робоче місце біля молотарок шахтар Василь Кучер — машиніст вугленкомбайна* (Вол., Самоцвіти, 1952, 205); *Загарговані в труді, до віка стали дружно, веселі, дужі, молоді, уневʼязнено, напружено за день очистили лавіі, підготовляли колію* (Добр., Три богатирі, 1959, 42); *[Гайдар:] Скажіть, щоб підготовляли літак на сім тридцять* (Корн., II, 1955, 30); *// перев. док.* Заготовити, приготувати що-небудь для використання, зробити запас чогось. *Вони* [панкові] *з осені обробили ділянки, вивезли добрива, угноєння, провели снігозатримання, затримали вологу, підготували насіння* (Ю. Янов., II, 1954, 128); *// перев. док.* Виконати, здійснити, розробити і т. ін. що-небудь. *Овсій Ковода звірив показники своєї бригади з річним звітом, що його підготував Заруба* (Кучер, Трудні любов, 1960, 374); *Державна Публічна бібліотека Української РСР підготувала виставку творів Івана Франка та літератури про нього* (Літ. газ., 24.V 1954, 4); *Публікацію листів Марка Вовчка по фотокопіях з оригіналів підготовила редакція «Литературного наследства»* (Рад. літ-во, 1, 1965, 44).

◇ **Підготовля́ти (підготовлювати, підготува́ти, підгото́вити** і т. ін.) **ґрунт** *див.* **ґрунт**.

2. *також до чого.* Давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності. *Я.. мусив шукати статистів і навіть підготовляти їх до виступів на сцені* (Минуле укр. театру, 1953, 29); *— Навчити будувати сюжет не можна,— сказав Одесь Васильович.— Але можна навчитися будувати сюжет. Ось чому в кожному учбовому закладі, навіть у літературному, не можна підготувати письменника* (Донч., VI, 1957, 622); *Я вже підготовив собі чимало однодумців, які зробляться нам у недалекій боротьбі* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 11); *// у сполуч. із сл. себе.* Набувати певних знань, навичок, досвіду і т. ін.— *Гімназія — се та ж сама сли-*

настила, лише на широкій духовній основі. Треба пройти її, щоб підготувати себе до будь-якої праці та науки (Кол., Терен., 1959, 100); — *Треба.. вам по-мітоєвітою займатись, підготовити себе до партії* (Шиян, Баланда, 1957, 202).

3. *перев. док.* Передбачаючи, відчуваючи що-небудь, повідомити когось, навчити чогось і т. ін. завдалегідь, завчасно. — *Народ треба раніш підготувати.. Зробіть його письменним* (Коцюб., II, 1955, 137); — *Не треба зараз нічого казати Лесі,— сказала мама бабусі,— треба її обережно підготувати до цього* (Ів., Таємниця, 1959, 127); — *Панна Катруся,— ну,— він підморгнув попарубоцьки,— не могла трох підготовить сестру, ну.. що її чекав, крім розмов?..* (Вільде, Сестри.., 1958, 402).

ПІДГОТОВЛЯ́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, ю́ється, *недок.*, **ПІДГОТУВА́ТИСЯ**, ую́ся, у́єшся і **ПІДГОТОВИ́ТИСЯ**, ло́ся, ви́шся; *мн.* підготовля́тися; *док.* 1. Готуватися до чого-небудь завдалегідь, завчасно. *У нього не було часу, щоб підготуватися до цієї зустрічі* (Рудь, Вітер., 1958, 116); *На естраді вже оркестр підготовлявсь. Всі ж ми ждали, слухать раді* (Тич., II, 1957, 328); *Вона прибула на диспут, підготувавшись, у неї були свої думки про вибір професії* (Донч., V, 1957, 466); *Вступають в партію проходять кандидатський стаж, необхідний для того, щоб глибше ознайомитися з Програмою і Статутом КПРС і підготуватися до вступу в члени партії* (Статут КПРС, 1974, 10).

2. *тільки недок.* Пас. до **підготовля́ти, підготовля́ти**. *З досвіду трьох російських революцій ми знаємо, як ці революції підготовлялись і як на грунті кожної з них розвивалась далі внутрішня і міжнародна політика* (Ленін, 41, 1974, 108).

ПІДГОТО́ВЛЮВАЧ, а́, *ж.* Те саме, що **підготовчий**. *Олексій Андрійович Кухар уже організував підготовні роботи до закладання великих розсадників дерев і кущів* (Рад. Укр., 12.XI 1948, 2).

ПІДГОТО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто підготовляє що-небудь.

ПІДГОТО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підготовник**.

ПІДГОТО́ВЧИЙ, *в. е.* Який є підготовкою до чого-небудь; попередній. *Людина зачіп відбудувати будинок, знайдений на Забутому острові, і влаштувати в ньому клуб юних натуралістів по-справжньому закохала дітей. Вже наступного дня вони взялися до підготовчих робіт* (Мокр., Острів., 1961, 10); *Підготовчим етапом до створення драми «Ярослав Мудрий» [І. Кочерги] послужила п'єса «Чаша»* (Іст. укр. літ., II, 1956, 534); *Нині на шахтах Донбасу механізовано ряд трудомістких процесів по вуглеводбуванню і проведенню підготовчих виробок* (Наука.., 4, 1956, 11); // Призначений для підготовки, який здійснює підготовку. *Закохана Майя, пояснювалася, що в неї багато роботи в міськкомі і що тепер вона буде займата вечорами на підготовчих курсах — хоче на той рік вступити до інституту* (Хижняк, Неньгаморна, 1961, 269); *В Парижі мені довелося працювати в підготовчому комітеті по скликанню Всесвітнього конгресу прихильників миру* (Корн., Разом із життям, 1950, 171).

ПІДГОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підготува́ти**. [Я р у к а:] *Я хотів доповісти вам, Сергію Михайловичу,.. в бажання громадськості улаштувати банкет і вітати вас з нагоди підготування другого тому «Духок педагога»* (Мик., I, 1957, 390); *Підготування до виставки у розпалі. Лядя цілими днями під доглядом Стефка вчиться правильно виконяти українські слова* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 301); *Цілий день стоїть густий гуркіт, артилерія не могла стріляти, бійці штурмували позиції ворога майже без гарматного підготування* (Ю. Янов., II, 1958, 237).

ПІДГОТУВА́ТИ, *див.* **підготовля́ти**.

ПІДГОТУВА́ТИСЯ, *див.* **підготовля́тися**.

ПІДГОЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДГОЇ́ТИ**, ою, оїш, *док., перех.* Трохи, частково гоїти, заліковувати. *Сьогодні не зомліє і після останнього кия. Підгоїлися виразки сорому і помолодшись за спасіння душі в самій крайній, дев'ятій, церкві Запорізької Січі, він образу ж з її порога поніс лютту злобу свою до шляхетського можновладства* (Стельмах, I, 1962, 14).

ПІДГОЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.*, **ПІДГОЇ́ТИСЯ**, їться, *док.* Трохи, частково гоїтися, заліковуватися. (Матушка гумення:) *Пройде рік-другий, болячі виразки підгояться, серце зачоче знову жити, душа запросе* [запросить] *радощів та веселощів* (Мирний, V, 1955, 71).

ПІДГРА́ВАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДГРА́ТИ**, аю, аєш, *док.* Грою на музичному інструменті супроводити чию-небудь гру, чийсь спів. (К о н о н *(почина грать):* *Тьфу ти, проклята, вже й другий хлапак* [хлопчак] *спортився* [зіпсувався]. [П а р у б к а:] *Та нічого, підгравай, гаводь* (Кроп., II, 1958, 442).

ПІДГРЕБТИ *див.* **підгрі́бати**.

ПІДГРИЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгриза́ти**. *Часткове об'їдання* [дерев шкідниками] *проявляється у різних формах: підгризання стебел, черешків та інших частин* (Захист рослин.., 1952, 64).

ПІДГРИЗА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДГРИ́ЗТИ**, зу́, зе́ш, *док., перех.* 1. Гризти трохи, частково, перев. у нижній частині чого-небудь. *Чалне дерево, в якім Черв'як коріння підгризає* (Фр., XI, 1952, 323); *Зажриборщ хвацько зимняк моторшка перед головними дверима повітки, напоєвавши двох осідланих коней, що підгризали зеленкувату кору молодого дерева, до якого були прив'язані* (Стельмах, II, 1962, 139); *Гусінь озимої совки підгризає рослини вище кореневої шийки, в результаті чого вони в'януть і гинуть* (Ол. та офір. культ., 1956, 225).

2. *перен., розм.* Висилувати кого-небудь причіпками, докорами, лайкою. *А вже найбільше дотикали її насмішки Марійки. Усе те боляло й підгризало молоду дівчину без устанку* (Коб., II, 1956, 154).

ПІДГРИЗА́ЮЧИЙ, я, *е.* Дієпр. акт. теп. ч. до **підгриза́ти**; // у знач. прикм. *З підгризаючих совок в умовах УРСР найбільше поширена і шкідлива озима совка* (Картопля, 1957, 211).

ПІДГРИЗТИ *див.* **підгриза́ти**.

ПІДГРИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГРИМУ́ВАТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Гримувати трохи, злегка або додатково. *Мені доводиться їх підгримовувати* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 100).

ПІДГРИМО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДГРИМУ́ВАТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* Гримуватися трохи, злегка або додатково.

ПІДГРИМУВА́ТИ *див.* **підгримо́вувати**.

ПІДГРИМУВА́ТИСЯ *див.* **підгримо́вуватися**.

ПІДГРІБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підгрі́бати**. *Слідом за збиранням* [сої] *необхідно провести старанне підгрібання поля кінними граблями* (Зерн. боб. культ., 1956, 110).

ПІДГРІБА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДГРЕБТИ**, бу́, бе́ш, *док.* 1. *перех.* Горнучи, згрібати, збирати в одне місце, докупи. *Він ходив собі поза стогами та підгрібав, що набили, перекладаючи хліб на вози* (Мирний, II, 1954, 177); *Акуратно підгрібає* [Христина] *мокіс* (Стельмах, I, 1962, 553); *Сіє битько на лану та й дивиться на свою дочку, а вона так там розачем орудує! То горшки перестава, то жару підгребе, то вибіжить із*

зати дровець врубать (Стор., I, 1957, 28); *// під кого — що.* Горщичук, гребучи і т. ін., помішати під кого-що-небудь. *Таня їде на нього* [Яреська]. *Вже видко, як працюють його сталеві м'язи, як гребе перед собою землю, моє живе створіння, все підгрібаючи під себе, підминаючи траву* (Гончар, II, 1955, 375); *Безду́мним рухом він підгріб під себе якусь шматину, сховався на неї важкою головою і незчувся, як заснув* (Ткач, Арена, 1960, 51); *// перен., розм.* Пожалібно захоплювати, привласнювати що-небудь. *Прапор* [отець Іоанн] *знаходили та за треби й собі підгрібав: за батька — порося, за брата — теля!* (Ковінька, Кутя., 1900, 31).

2. *перен.* Гребучи веслами або чим-небудь іншим, наближатися до кого-, чого-небудь. *Чкалов підгріб ще ближче й побачив, що тоне якийсь незнайомий хлопчик* (Ільч., Звич. хлопець, 1957, 11); *// Злегка, поволі* грести веслами або чим-небудь іншим. *Я підгрібав однією рукою, а другою тягнув за собою по проливу до берега Гриву, який борсався у воді* (Смід., Сашко, 1937, 25); *Кузьма Іванович повільно підгрібав правилом і заспівано дивився на берег* (Голов., Тополя... 1965, 431).

ПІДГРОМАДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГРОМА́ДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Злегка, трохи громадити (у 1 знач.). *Ра́но весною взив від рискало та й мотику, скопав у городці грядку велику,.. грабе́лькою підгромаджав, дробив пальцем діроч́ку-дрібку — та й посадив ріпку* (Фр., III, 1950, 184).

ПІДГРОМА́ДИТИ *див.* **підгромаджувати**.

ПІДГРУДДЯ, я, *с.* Відрізна шкіра на грудях під шию у деяких тварин; підгорлиа, підгорлина. *Шкіра тварин* [хворих] *скривалась висипом, особливо помітним на кінцівках і підгрудді* (Соц. тварин., 1, 1956, 56).

ПІДГРУДИ́НА, а, *е, анат.* Який міститься нижче грудей.

ПІДГРУДОЧЕРЕВИ́НА, и, *ж. анат.* Який міститься під мускульною перетиною, що відмежовує грудну порожнину від черевної.

ПІДГРУ́ЗДОК, дка, *ч.* Істівний гриб, схожий на грузді.

ПІДГРУ́ЗДЬ, я, *ч.* Різновид груздя.

ПІДГРУНТОВИ́Й, а, *е.* Прикм. до **підгру́нт**. *Кількість і глибина залягання шкідливих солей у ґрунті і підґрунтовому шарі залежить від різних умов грунтоутворювального процесу і характеру вилорастання землі* (Хліборіб Укр., 3, 1965, 7); *// Який міститься, відбувається в підґрунті. На дні деяких розчарунтих вибухом як повиступала навіть підґрунтова вода* (Гончар, III, 1959, 425).

ПІДГРУ́НТЯ, я, *с.* 1. Грунт під верхнім шаром землі. *В одних місці розламують чорнозе́млю, а поруч бульдозери вже вигрызають з підґрунтя жовту правічну глину і сунуть її нагору, на вали* (Гончар, Тронка, 1963, 190); *Для успішного росту плодових дерев велике значення має не тільки ґрунт, а й підґрунтя, в якому розвивається значна частина кореневої системи дерев* (Сад. і ягідн., 1957, 167).

2. *перен.* Основа, на якій базується що-небудь. *Серйозні бракувало того стійкого психічного підґрунтя, що породжується непохитною рівновагою ясного спрямування до мети* (Епік, Тв., 1958, 200); *Ігня* [М. Максимовича і С. Аксакова] *естетика, художні смаки мали певне соціальне підґрунтя — їм воно не іманувала революційно-демократична тенденційність Шевченкової проти* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 501).

ПІДГРУ́ПА, и, *ж.* Частина, підгрупа групи. *Для виробничого навчання в майстерних учнів розбивають на групи, іноді підгрупи, залежно від умов майстерні, кількості верстатів тощо* (Метод. викл. Фрез. спр., 1958, 213).

ПІДГРЯЗНИ́ТИ, ́ить, *док., безос., розм.* Стати грязьким (про ґрунт). *Надворі підгрязнило, не дуже добре їхати* (Сл. Гр.).

ПІДГУЗО́К, зка, *ч., розм.* Невеличка пелюшка, якою обгортають нижню частину тіла немовляти.

ПІДГУКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Вигуками підтримувати кого-небудь, виявляючи солідарність з кимось. *Попадя, почувши келеп, перша заговкала за нею Проценко, один Довбня, начі зговлівся спершу, одно підгукував попові* (Мирний, III, 1954, 211); *— Ми протестуємо! — гукала жінка-колгоспниця Ліза.— Протестуємо! — підгукувала їй полімейстрова однокачка Соня* (Кач., II, 1958, 37); *// Гукати кого-небудь, підкликаючи до себе.— А давай ось Мишка спитаємо,— посміхається Горпищенко і підгукує Демидового комарлюка, що неподалік возе з гусаком* (Гончар, Тронка, 1963, 57).

ПІДГУЛЮВА́ТИ, юю, єш, *недок.*, **ПІДГУЛЯ́ТИ**, яю, єш, *док., розм.* 1. Гуляти від нічого робити. *Підгуляв, що й з копитів збився* (Номис, 1864, № 11754).

2. Час від часу бувати, зустрічатися з ким-небудь; гуляти (у 4 знач.). *Одноліткя з дівчатами класу, вона, проте, раніше за них розквітла, і хлопці з класу казали, що вона вже й підгулює* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

3. *тільки док., перен., розм.* Бути вередливим, погано́м.— *Клуб у нас, Степане Федоровичу, оця куркульська повітка, трохи підгуляє,— скаржився Нечай у перерва́х від репетицій* (Зе. В сноші... 1960, 41).

ПІДГУЛЯ́ТИ *див.* **підгулювати**.

ПІДГУСТИ́ТИ *див.* **підгу́щувати**.

ПІДГУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДГУСТИ́ТИ**, ущу́, ́устиш, *док., перех.* Робити густішим (*див.* **густи́й** 1, 2).

ПІДДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піддава́ти**.

ПІДДАВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДДА́ТИ**, дам, дасш, *док.* 1. *перех.* Допомагати комусь-небудь піднімати щось важке. *Марія ще раніш стопила мішок, ніхто й не підда́вав їй, і до воза побігла* (Головко, II, 1957, 40); *Франка вгопила в неї в руки в'язанку снопів, підняла на плечі й пішла до хати. Катерина хотіла теж піддати їй і не встигла* (Чорн., Визволення, 1939, 121); *Данько піддав йому мішка на плече* (Гончар, II, 1959, 108); *// Підштовхувати кого-, що-небудь, зручуючи в місця або пришвидшуючи рух. Коли стати на неї* [на гойдалку]... *і потім войдкнуть — раз! два! піддій! ух! жени, жени! — то можна дуже легко вигнати оголо́вні за верхній валок, що все село буде під вами* (Мик., II, 1957, 130).

2. *перех., чому.* Впливати, діяти чим-небудь на кого́сь, щоб з метою поліпшення, вдосконалення. *Насіння кукурудзи перед сівбою треба піддавати сонячному обігріванню протягом 4—5 днів, це підвищує схожість і енергію проростання* (Колг. Укр., 3, 1956, 5); *Насіння* [гороху] *перед сівбою піддали газації хлорпікрином, а після обпудрили гексахлораном* (Рад. Укр., 7.VIII 1962, 2); *// Заподіювати проти кого-небудь щось лихе (бити, мордувати і т. ін.). Тамара, відповідаючи на запитання прокурора, розповіла про те, як Гелленфорт і іспанці неодноразово піддавали їй тортурам, жорстоко били* (Хижняк, Тамара, 1959, 283); *Ру́ткевич розповіла йому виключно грубо. Щоб примусити розповісти про розташування наших частин, мене піддали умовному розстрілові* (Довж., I, 1958, 17); *// у сполуч. з ім. обмірко́вування, аналіз і т. ін. Досліджувати, перевіряючи, обмірковуючи що-небудь. — Запрошуючи вас сюди сьогодні, ми мали трохи шир-*

шу ціль на думці. Цю саме ціль хотів би я, шановні панове, піддати вашому обмірковуванню (Фр., VI, 1951, 212); *Маркс піддав надзвичайно детальному аналізові різні функції грошей..* (Ленін, 26, 1972, 55).

Піддава́ти (піддáти) арешто́вці кого — арештовувати. *Завідуючого санаторієм «Горкий, який розпорядився зірвати в парку велику ялину, Ленін запропонував піддати арештові строком на один місяць* (Наука.., 8, 1958, 3); **Піддава́ти (піддáти) ізоля́ції** — ізолювати від оточення. *Їх нібито було наказано перевести в інше місце, піддати суворій ізоляції* (Гончар, II, 1959, 293); **Піддава́ти (піддáти) крити́ці** кого, що — критикувати. *Відсторонивши в радянській літературі ідейну чистоту, Горький піддавав суворій критиці тих письменників, у творах яких він бачив ті чи інші відхилення від принципів соціалістичного реалізму і його ідейної основи — політики нашої партії* (Літ. газ., 27.III 1959, 3); *Марина, виступаючи.. в районі на нараді голів, піддала Гнатенького жорсткій критиці* (Гончар, Новели, 1954, 138); **Піддава́ти (піддáти) сумі́ніву (сумі́нові)** що — сумніватися в чому-небудь. *Хто сумніватися в життєвості таких художніх образів, як Давидов у М. Шолохова, Давид Могуна у А. Головка, Басов у Ю. Кримова, Хома Хащький в О. Гончаря, в реальності багатьох десятків інших зразків радянської літератури, тому корисніше було б піддати сумніву свою здатність бачити життя* (Галант., 1958, 110).

3. *перех. і неперех., чим, розм.* Ударяючи чим-небудь, бити (звичайно знизу вгору). — *Тут Дас, Рукавець прелукавий, Пінав образу повчала, Хотів попробувать* [спробувать] *для слави Паланатові піддать тичка* (Котл., I, 1952, 256); — *Танцюй! — Офіцер опирається. — О, що й не хоче,— котрийсь із жахливців піддає йому ногою* (Гончар, II, 1959, 338).

4. *перех., чого, розм.* Класти, сипати, лити і т. ін. у додаток до чого-небудь; додавати, добавляти. *Трав нарвали* [Венера з Купідоном], *зцілюючі води принесли, Гаряченських капель піддали, І все те вкупі скелетяшки, Якісь слова наговоривши, Єдиною рану полили* (Котл., I, 1952, 285); *«Ти ця Зінька не знахурка, була? Чи не піддала вона чого таємного?..» Такі думки клопотали найжучішу голову* (Мирний, IV, 1955, 65); // Збільшувати, посилювати, робити відчутнішим що-небудь. — *Куди ти? — ..супа коцюп пан. — Назад!.. Русій тільки піддав ходу* (Кодюб, II, 1955, 58); *Почувши, що пісня стосувалась саме їх* [водіїв], *вони почали піддавати такого газу, що пітьо й незчувся, як вилізли вскочили вже в село* (Довж., I, 1958, 336); *Німці тиснули з всієї могучої. Це ще піддало Чернишеві сили* (Гончар, III, 1959, 119); // Вставляти в розмову, обговорення і т. ін. свої слова, думки, міркування. *Як же говорила* [Галя] *повелі, то сама попадала в нетерплячку із-за недостатку слів. Співбесідник звичайно піддавав їй доладне слово* (Март., Ть., 1954, 392); *Якийсь час тулилися під деревами, але як дощ почав промачувати на них мішки, Іван піддав добру думку.— Хлопці! Та тут близько побережникова хата. Побіжім, недалеко...* (Ірчан, II, 1958, 17); // перев. із сл. вогонь, жар, запал, охота, пар і т. ін., перен. Спонукувати кого-небудь до інтенсивної дії. *У нашім повіті надто люди запалюються до кожної спільної роботи, але як нема кому далі піддавати вогню, то ціла робота повелі затихає* (Стеф., II, 1953, 55); *Своєю круглою та дебелою мовою він так і сипав жартами, а попадя піддавала жару то веселим поглядом, то безжурним реготом* (Мирний, III, 1954, 210); *Це* [успіхи] *і радувало хлопців, і водночас піддавало запалу* (Донч., VI, 1957, 464); *Ой, заграйте, музики, Піддайте охоти, Як побʼються черевики, Надіну чоботи* (Укр., літ. пісні, 1958, 628); *У цей же момент, ледве не чіпляючи мого кашкета на голові, промчав табунець чирят, і я другим пострілом навздогін тільки піддав їм пари. Табунець звився догори і помчав щосили* (Досв., Вибр., 1959, 414).

5. *перех., розм., рідко.* Тасмно піддавати.— *Ясне, по твому* [Юпопи] *приказу Палаш Рутушко піддала* (Котл., I, 1952, 292).

ПІДДА́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДДА́ТИСЯ**, áмся, áшся, *док.* 1. *кому, чому і без додатка.* Зазнавати змін у якості, стані і т. ін. під дією, впливом кого-, чого-небудь. *Минають віки, волею людей змінюється географія степу, іншими люди стають, і вітри, і трави. Та чи комин піддається змінам, чи можна душі кувати, як метал* (Гончар, Тронка, 1963, 281); *Після мущенна стерні грунт під час слабкої пранки легко піддається кришінню, що зменшує затрати тяглової зусилля, і добре розробляється* (Колг. Укр., 7, 1957, 17); // Змінювати попереднє положення, відступаючи під натиском, дією чого-небудь. *Стіжок був недавно складений, отже, не дуже злежаний, сіно легко піддавалось, і через кілька хвилин нора була вже готова* (Гжицький, Опришки, 1962, 180); *Марія знову потягла дошку з усіх сил, але вона, як на зло, не піддавалась* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 193); *Аж ось двері піддалися, і жагоді розпухованих панів линув у них, давлячи й штовхаючи один одного* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 109); // Мати здатність, властивість змінюватися під дією чого-небудь. *Наземність у властивості різноманітних властивостей, їх здатність піддаватися різним способам обробки, дає можливість широко застосовувати їх майже в усіх галузях техніки* (Наука.., 11, 1956, 33); // Відчуваючи на собі вплив, ставати сприйнятливим до чого-небудь. *А малася увесь останній місяць зовсім добре. Бували маленькі приплиси, але пусті і хутко піддавались горчичникам* (Л. Укр., V, 1956, 400); *Відчуття страху вспіхнуть у так званої вегетативної системи, яка не піддається наказам нашої волі* (Вільде, Сестри.., 1958, 480); // Бути об'єктом якої-небудь дії, впливу чого-небудь. *Протягом тривалого часу рентгенологічному дослідженню піддавалася та частина населення, яка.. звертався по допомогу до медичних закладів* (Наука.., 1, 1959, 33); *Високе стебління вівсюгу повним важким колосом і з тицим посрипом піддавалось шорсткому лезу серпів* (Смолич, I, 1947, 311).

2. *чому, на що і без додатка.* Поступаючись перед чим-небудь, відмовлятися від якихось поглядів, переконань і т. ін. *Княгиня Рафа, вмираючи, зарікала сина не піддаватися католицтву* (Стор., I, 1957, 365); *Людина, в свідомість якої органічно вжилися вироблені віками народні погляди на прекрасне й потворне, ніколи не піддасться безглуздим випадковим повівам щоденної моди* (Пар. та ін., 6, 1965, 90); // *також у сполуч. із сл.* підмовля́ння і т. ін. Під на поступки під впливом чийх-небудь прохань, умовлянь і т. ін. *Грицунях не зголошувався до слова.., вміяв він на стіл, що заступав місце трибуни, вміяв якось нерадо і, очевидно, піддаючись намовам знайомих* (Фр., III, 1950, 209); *Старі майстри не піддавалися. Нелегко було налагодити їх вигуками* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 194); *Мені темнява очі заслінила, мені невдяк розум потьмарив, що я тобі піддався на підмову* (Л. Укр., II, 1951, 198); *Тепер він твердо знав: Роман не піддався на його умовляння, не спокусився отаманувальних. Він таки шукає шляху з табору* (Ткач, Арена, 1960, 49); // Потрапляючи під чий-небудь вплив, дати згідно а чимсь ба-

жанням, наказом і т. ін. *Остап несвідомо піддавався їй. Він біг за нею, хоч з кожним віддалом і рухом холодно йому в грудях і нападали часом млості* (Коцюб., I, 1955, 356); *Гава відмалку привчилася командувати Вовкуном, а той мимоволі, призвичаїв вищість Гавиного догляду, р-до піддавався його команді* (Фр., III, 1950, 45); *Ескери і меншовики, як правлячі партії, зазнали поразки в українському питанні, бо піддавався контрреволюційним кадетським Ковенькам* (Ленін, 32, 1973, 344); // Зазнавати впливу якого-небудь почуття, стану. *Таки посилки в [думки], якби не така у неї душа була, що не піддавалася вередуванню серденька* (Кв.-Осн., II, 1956, 354); *Вуталька, забившись в куток, в захопленні стежила звідти за ним: здається, він один тут, під грабовим кущ, не піддавався панікі* (Гончар, II, 1959, 170).

◇ **Піддава́тися (підда́тися) на підмо́ву** *див.* **підмо́ва**; **Піддава́тися (підда́тися) сумні́ву (сумні́вові)** — починати сумніватися. *Це було сказано з таким артистичним переконанністю, що не тільки Уляна, а навіть Мандрика піддався сумнівові, що перед ним стоїть німецький агент, який щойно називав його на ім'я* (Довж., I, 1958, 371).

3. *кому і без додатка.* Відступаючи під натиском противника, давати можливість схопити себе, оволодіти собою. *Нзівучі жовніри кинули нарал оружжя [зброю] в воду і кожний з тих, що приближався до берега, підіймав руку високо на знак, що піддається...* (Коб., III, 1956, 430); *Розтерзана Русь ще силу має і матиме. Ворог лізе, кров нашу п'є, а ми все-таки не піддамось* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 303); *Він ще на коні держався. Не подався й не піддався, — Та тепер його мацики За його тяжкі рани Зараз в город повели* (Фр., XIII, 1954, 370); — *Мов цілі номер один, номер два і номер три — не піддаться ніколи в штиковому бою* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 60); // *кому, під кого — що і без додатка.* Підкорятися чиїй-небудь владі, силі; скорятися. *Іноді тікають підмайстри кожанудять, або під пана підбудовці, чи під замок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 118); *Запорожці, що повтікали, піддались під турка* (Стор., I, 1957, 281); — *Що ще повідає шляхтич, прошу пана Булигу?* — *Кристоф Косінський піддався... цареві московському...* (Ле, Наливайко, 1957, 39).

4. *тільки недок.* Пас. до **піддава́ти**.

ПІДДА́ВКИЙ, ів, *мн.* Вид їри в шашки, у якій виграє той, хто швидше відвість свої шашки противникові.

ПІДДА́КНУТИ *див.* **підда́кувати**.

ПІДДА́КУВАТИ, ую, *усп., недок.*, **ПІДДА́КНУТИ**, ну, *пеш. док., розм.* Те саме, що **підтя́кувати** 1. — *Не можна ж так народ оставити... Ось, мов, вам воля: робіть, що хочете, як хочете...— Так, так,— піддакує голова* (Мирний, II, 1954, 267); *На всі його поради куріпний лишень піддакував і позіхав* (Кап., II, 1958, 360); *«Чи правду я кажу,— нехай вітрець нам скаже!» «Авжеж, що так!» — піддакнув їм вітрець* (Гл., Вибр., 1951, 164); — *Так-таки й мовчав?* — *присікувався Перегуда.* — *Ну, може, піддакнув якийсь раз, не без того,— усміхнувся Юхим* (Кучер, Прощай.., 1957, 280).

ПІДДА́НА, ної, *ж.* Жін. до **підда́ний**. *Чи я ж на те росла, чи тоді сподівалася? — бути підданою ей [діві] гадки! О, се не жадала!..* (Л. Укр., III, 1952, 547).

ПІДДА́НЕЦЬ, нця, *ч., заст.* Підда́ний. *Тепер твій данило щез десь, і, хто знає, може, незадовго його побачите в таборі монгольського хана яко його вірного підданця* (Фр., VI, 1951, 51); *Управитель маєтку князя Прозоровського оголосив йому, що він кріпак не запорозький старшина, а князівський підданець* (Добр., Очак. розмир, 1965, 35).

ПІДДА́НИЙ, а, е. Дівр. пас. мин. ч. до **підда́ти**. *Метод, підданий обробці ударом; Картопля, піддана впливу гамма-променів, може довго зберігатись, не проростаючи* (Наука.., 12, 1956, 7).

ПІДДА́НИЙ, ного, *ч.* Особа, яка перебуває у підданстві певної держави, влади, правителя. [Руфін:] *Я знаю, за що гину. Коли підданий цезарської влади не служить цезарю — слугу такого убити цезар мусить. Так ведеться* (Л. Укр., II, 1951, 507); [Адам Кисіль:] *Його величність сподівається, що ви, як вірний слуга і підданий короля, докладете всіх зусиль, щоб спинити кровопролиття* (Корн., I, 1955, 276); *Слов'янські піддані турецького султана становили зовсім безправну частину населення імперії* (Нова іст., 1957, 67); // *заст.* Особа, економічно залежна від кого-небудь. — *Та який же то Золотаренко? — Кріпак, пане Петре, от, Сухомлинського пана підданий* (Вовчок, I, 1955, 25); *В башні* («Пан та собака» П. Гулака-Артемовського) *розгорнуто картину сваволі й нелюдської жорстокості в поводженні кріпосників з своїми безправними підданими* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 45).

ПІДДА́НИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **підда́нець**.

ПІДДА́НКА, и, *ж., заст.* Жін. до **підда́нець**. — *Мовчить!.. Та ви мовчки усіх вас знітить, під ноги собі топче., поводиться, як той пан з підданками!* (Вовчок, I, 1955, 184).

ПІДДА́НСТВО, а, *с.* Належність особи до певної держави, здебільшого з монархічною формою правління. *Собор* (1653 р.) *постановив, щоб цар прийняв у підданство гетьмана Богдана Хмельницького і все військо запорозьке з містами і селами* (Іст. УРСР, I, 1953, 255); // *заст.* Економічна залежність від кого-небудь. *На другий же день князь оповістив по усіх людях Тарабанщинах: «Хто хоче добровільно переходити в моє підданство, нехай виходить воротних віту з сіна або соломи. А хто не виходить,— тому хату спалю* (Хотк., I, 1966, 90); *Правнучка Анастасівна — Катерина Биталосівна, до якої перейшли права на Турбаї, поновила повоє, і суд Генеральний указавши бути турбаївським козаком у підданстві Биталосівної* (Гончар, Таврія, 1952, 192).

ПІДДА́НСЬКИЙ, а, е, *заст.* Власт. до **підда́нець**. *Серце моє палахкотіло огнем, у грудях ходили прибої гніву... О, чим я тобі відомлюсь, ти, клятє життя — невільне, підданське!* (Мирний, V, 1955, 342); *В Григорія Олександровича ж немає ні жінки, ні дітей, а скільки в нього маєтностей, скільки підданських душ!* (Добр., Очак. розмир, 1965, 265).

ПІДДА́ТИ *див.* **підда́вати**.

ПІДДА́ТИСЯ *див.* **підда́ватися**.

ПІДДА́ТЛИВИЙ, а, е, 1. Який легко змінює форму, деформується під дією чого небудь або має властивість так змінюватися. *Без постілу, воволі витягнув [витат] з черева стару кільчарину бубову губку, що її вдома добре випарив у хлві, а коли висохла, потовк так, що стала м'яка й піддатлива* (Гжицький, Опришки, 1962, 13); *При нагріванні вище 120° С полімерний стає м'яким і піддатливим, як віск* (Наука.., 2, 1963, 4); // Який легко, не чиниячи опору, підчається дії чого-небудь. *Дитяча далекозорість легко може перейти в короткозорість внаслідок того, що очі у дітей порівняно більш піддатливі щодо внутрішнього тиску* (Шк. гігієна, 1954, 62); *Великий тиск, що передається по хребту на піддатливі кістки таза, які ще не сформувались, призводить до неправильного розвитку таза* (Фіз. вихов.., 1954, 12).

2. *перен.* Який легко йде на поступки, якого легко умовити, на якого легко вплинути. *Піддатлива людина; Піддатливий характер.*

ПІДДА́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **піддатли́вий**. *Дівчину нижньої третини грудини можна знайти.. простим прийомом, визначаючи піддатливість кісткового скелета при натискані* (Наука.., 7, 1970, 38); *Особливості розвитку хребта людини.. зумовлюють його легку піддатливість і можливе викривлення при неправильних положеннях тіла та довготривалих напруженнях, особливо однобічних* (Шк. гігієна, 1954, 69).

ПІДДА́ТЛИВО. Присл. до **піддатли́вий**.

ПІДДА́ЧА, і, *ж., розм.* Дія за знач. **піддава́ти, піддати**. *Хвороба ця — відрив од живого життя має, безперебітність, безгрунтовність. Одрив од революційної громадської роботи, піддача найслабших смертоносному впливові бацил буржуазного суспільства* (Еллан, II, 1958, 181).

◇ **На піддачу** — додатково до чого-небудь. *Коли я бачу, як на небі туча тучніть,— душу всю мою озвучить громом гніві! — й на піддачу блисканки намагнучить* (Тич., II, 1957, 119).

ПІДДА́ШКОВИЙ, *а, е.* Прикм. до **піддашо́к**. *Кинулась* [Христя] *уперед: як укопана стала... Перед нею на піддашковій бантині на товстому шнурі спокійно вагіа... Колісник* (Мирний, III, 1954, 378).

ПІДДАШО́К, шка, *ч.* Те саме, що **піддашни́й** 1—3. *Перший* [будинок] *був оточений кругом піддашком з високими кам'яними стовпами, вирізьбленими всякими візерунками* (Мирний, IV, 1955, 319); *Хати Лівобережної України.. мали рублені або глиноб'ягі стіни, різьблені віконні лиштви, піддашки на стовпчиках або кронштейнах, стріхи* (Наука.., 5, 1964, 61); *Василь пішов попрощатися з Орисею. Зустрілися вони на піддашку, біля вікон, що виходили на подвір'я* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 273); *Троє сліпців вели на відкритий ганок з піддашком від причілка до причілка* (Скл., Карпати, II, 1954, 15); * *У порівн. Закинуть молодиця* [хліб] *огірком і не зводить стомлених, задуманих очей з двох поставлених піддашком снопів, під якими раз у раз подає упертий голос коновяя* (Стельмах, II, 1962, 409); *// у сполуч. із сл.* рука, долоня. Положення руки над очима, якою прикриваються від сонця, яскравого світла і т. ін. *Вона скинула піддашком до очей долоню і пильно розвідувалася на них* [вівцях] *якусь мить* (Кучер, Зол. руки, 1948, 78); *Яскраве світло падає на сторінки* [книжки], *і Олей долонею робить піддашок над очима* (Досв., Вибр., 1959, 212).

ПІДДА́ШНІЙ, *я, с.* 1. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від сонця, негоди і т. ін.; навіс. *На піддашшю коровки, підпертому шістьма гострими дерев'яними стовпами, ходив Абрамко з люлькою в зубах* (Кобр., Вибр., 1954, 112); *Морозець ледь починав за ночи. З комина вився пахучий димок, не йшов стовпом угору, а лінню славсь по піддашшю* (Збан., Сеспель, 1961, 200); * *Образно. Сонце вусатої пшениці завершилось, застрибала, покривши зуру жовтим покучерявленим піддашшям* (Стельмах, II, 1962, 403).

2. Крита прибудова з площадкою та східцями, ганок біля входу в будинок. *З обох країв села й через вигін валила молодь. Зайшли на піддашні чобітьми і з шумом увалились у хату* (Головко, II, 1957, 93); *Удова сиділа на піддашні і вигулькала квасолю в черепʼяну миску* (Тют., Вир, 1964, 453).

3. Виступ, карниз якої-небудь покрівлі. *Дзюркали десятки фонтанів, защали та щебетали всілякі птахи у клітках попід піддашшям* (Кошюб., II, 1955, 125); *На окрему увагу заслуговують дзвіниці,— від найпростіших типів до складних форм з широкими піддашшями і пірамідальними перекриттями* (Нар. тв. та етн., 2, 1968, 93).

4. *діал.* Горище. *У тім самім домі, де мешкала учителька Марія, була на піддашші маленька незамешкана комірчина, в котрій Тарас поміститься з сестрами* (Ков., Світ., 1960, 63).

ПІДДЕ́РЖАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підде́ржати**. *Пенгічно-історичний моральний розвиток.. має не робитись за якийсь десяток років та ще й тоді, коли немає ні доброї національної школи, ні народних бібліотек, ні читалень, ні піддержання й ініціативи зверху* (Н.-Лев., IV, 1956, 70).

ПІДДЕ́РЖАТИ *див.* **підде́ржувати**.

ПІДДЕ́РЖКА, и, *ж.* Дія за знач. **підде́ржувати, підде́ржати**. *Широкий рів без піддержки сам собою зарівався — осувався, вода висихала* (Мирний, IV, 1955, 18); [Півень *(двом дідам):*] *Кажу, голосуйте за піддержку. А там уже Чирва знає, що робити* (Мик., I, 1957, 59); *Ну, і щоб же позику-піддержку од власті яку, хоч би продовдаток скинуть, то й то б таки велике було на ноги сʼюстися* (Головко, II, 1957, 24).

ПІДДЕ́РЖУВАНИЙ, *а, е.* Діепр. пас. теп. ч. до **підде́ржувати**.

ПІДДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підде́ржувати**. *Ми не знали зразу, поцо вони* [палиці] *там стоять — догадувалися, що для піддержування фіранок* (Фр., IV, 1950, 220).

ПІДДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДДЕ́РЖАТИ**, жу, жиш, *док., перех.* Те саме, що **підтри́мувати**. *Вхопився* [Остап] *за груди й затнувся.— Що тобі? — прискочила Соломія до Остапа і піддержала його* (Кошюб., I, 1955, 376); *Кругом цієї світлиці, котра була схожа на дворик, стояли з чотирьох боків колони і піддержували спадисту покрівлю й стелю* (Н.-Лев., IV, 1956, 28); *Та ось уже й кладовище. Спинили коней. Нежно взяли труну на руки.. Взяв і я труну піддержувать плечем* (Тич., II, 1957, 149); *Я рада помогти Вам, рада якнуп з Вами шукати дороги, піддержувать Вас, чим можу, але я не маю права казать, що я можу научить Вас жити* (Л. Укр., V, 1956, 129); *Може, любив Мирон Оксану за те, що їй треба було помагати, бо сини самі собі раду знайдуть, а вона, як билинка, беззьла — треба їй піддержати* (Григ., Вибр., 1959, 233); *В глибині її серця сяючими його образ.. Так, він остався для неї чимсь, що піддержувало довір'я до людей, якось оживляючою стихійною* (Коб., I, 1956, 342); *Мені здається, що діло варт би піддержати* (Мирний, V, 1955, 397); *Тут один, там другий із них старався якимсь.. висловом піддержати розмову* (Фр., VI, 1951, 205).

ПІДДЕ́РТИ *див.* **підтира́ти**.

ПІДДЗЕ́РКАЛЬНИК, а, *ч.* Спеціальна підставка (столик, дошка і т. ін.) під дзеркалом. *Поклавши капелюхи на піддзеркальник, ми завернули за рік обідового стола* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 380).

ПІДДЗЬО́БОК, бка, *ч., зоол.* Нижня частина дзьоба птаха.

ПІДДИВИ́ТИСЯ *див.* **підди́вля́тися**.

ПІДДИВЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПІДДИВИ́ТИСЯ**, дивлюся, дивишся; *мн.* підди́вляться; *док.* Те саме, що **підгляда́ти** 1. *Іван і піддивився, де служанка хліб поклала, що привіз цей багатий* (Укр., казки, 1951, 362); *Випало здавати Кишневі. Він узяв одну колоду, перетасував, зняв, піддивився під карту і зразу одсунув* (Мирний, III, 1954, 147).

ПІДДИМКА, и, *ж., діал.* Дрібна саджавна цибуля. *Підбижка розрослася, як зелене руно* (Н.-Лев., I, 1956, 85).

ПІДДИР, а, *ч., гірн.* Те саме, що **піддирач**.

ПІДДИРАЛЬНИК, а, *ч., гірн.* Той, хто займається віддиркою.

ПІДДИРАННЯ, я, *с., гірн.* Дія за знач. **піддира́ти** 2.

ПІДДИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДДЕ́РТИ**, ру, реш, *док.* 1. Забирати, видирати частину яєць з гнізда, сот з вулика і т. ін. *Каже раз коловін циганові: «Коли хочеш мебу, так поліз, ось так я у верби бджоли назвав, то піддерени* (Україна., I, 1960, 123); *Що змолоду, ляхи з нас драли, Худібоньку забирали, Наші бджоли піддирали, Наші пиво продавали* (П. Куліш. Вибр., 1969, 345).

2. *гірн.* Видобувати ламкі породи, розширюючи проходи в штреках.

ПІДДИРА́ТИСЯ, а́ється. *недок.* Пас. до **піддира́ти**.

ПІДДИРА́Ч, а́, *ч., гірн.* Інструмент у вигляді клинка для видобування ламких порід.

ПІДДИРКА, и, *ж., гірн.* Дія за знач. **піддира́ти**, **піддёрти** 2.

ПІДДЯ́ВАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДДЯ́ТИ**, яту, яєш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **піддяга́ти**. *Поверх піджака надягнув* [Андрій] *хутряну безрукавку, що піддівають під шинель* (Коп., Вибр., 1953, 284).

ПІДДІВОК, вка, *ч., розм.* Дівчина-підліток. *Брат... відзначає про себе, що сестра таки здорово підросла за час його відсутності, стала зовсім уже піддівком* (Гончар, Тронка, 1963, 8); *— Думаю, коли-то і я стану парубком, а ти, Клаво, дівкою.— Я вже дівка,— зобидилась Клавка.— Ні, ти ще піддівок* (Мокр., Сніг., 1969, 129).

ПІДДІТИ *див.* **піддіяти**.

ПІДДОБРИТИ *див.* **піддобрювати**.

ПІДДОБРИТИСЯ *див.* **піддобрюватися**.

ПІДДОБРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піддобрювати**. *А якщо не пройде по конкурсу? Батько розсоре баталію, пустить в хід грозьбу і лестощі... Ще й дочку вчитиме цієї науки заповідань, ...піддобрювання до викладачів...* (Гончар, Тронка, 1963, 182).

ПІДДОБРЮВАТИ, юю, юєш і **ПІДДОБРЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПІДДОБРИ́ТИ**, добрю, добриш, *док., перех., чим і без додатка.* 1. Подарунками, послугами і т. ін. переборювати чию-небудь упередженість або робити когось доброзичливішим, сприяти більшій уважі до себе. *Вона зразу думала магічним обходженням піддобрити їх* (Фр., VII, 1951, 19); *Хвалили* [Ізась і Грицьаю] *між собою Петруся, аби його підбобрити: — Він добрий: лиш третину випє* [чаю], *а решту лишить нам,— говорили й заглядали йому жиленько в очі* (Март., Ів., 1954, 151); *— Ач, яка проворна* [Оалижка],— *вдячно подумав тоді Кулик.— Знає, як піддобрити отого чорта* (Жур., Дорога..., 1948, 94).

2. *розм.* Робити страву добрішою, смачнішою.

ПІДДОБРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся і **ПІДДОБРЯ́ТИСЯ**, яюся, яєшся, *недок.*, **ПІДДОБРИ́ТИСЯ**, добрюся, добришся, *док., розм.* 1. Те саме, що **піддобрювати** 1. *— Піддобрюються, бояться тебе,— зашепотіла Олеся до Балибухи* (Н.-Лев., III, 1956, 93); *— До хати прителющився* [Гервасій]. *Прийшов і почав піддобрюватися цукерками до голодних дітей* (Стельмах, Хліб... 1959, 533); *Не спить Рабко, та все так зовсім, скалічить. Що сучий син, коли аж в ухах не лящить. Все дума, як би то піддобритися під пана* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 50); *Про закоханість Михайла Федоровича в книги знали всі. І, коли хтось хотів піддобритися до нього, книга була найкращим для цього засобом* (М. Ол., Леся, 1960, 123).

2. *тільки недок.* Пас. до **піддобрювати, піддобрі́ти**.

ПІДДОБРЯТИ *див.* **піддобрювати**.

ПІДДОБРЯТИСЯ *див.* **піддобрюватися**.

ПІДДОВБУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піддовбувати**.

ПІДДОВБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДДОВБА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Зліпка або долотком довбати (у 1 знач.). *Піддовбувати долівку? Але це занадто довга робота, а тут же то працювати — пройти небезпечно* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 167).

ПІДДОГЛЯДНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **підгля́дний**. *Сиділ їв сіжу голодностепську днюю і з якимсь містичним тремтінням слухав розповідь, як піддоглядний Сумавія робив свої останні роботи* (Ле, Міжгір'я, 1953, 302).

ПІДДОЇТИ *див.* **піддоювати**.

ПІДДОМЕННИК, а, *ч., мет.* Основа доменної печі. *Уперше в практиці вітчизняного домобудування із збірних конструкцій зроблено одну із східних ям та піддоменник* (Рад. Укр., 1. XII 1950, 1).

ПІДДОН, а, *ч.* Те, що ставиться під дно чого-небудь. *Чаша має складну композицію і багате оздоблення. Форма її нагадує високу ногу, а піддоном* (Нар. тв. та етн., I, 1969, 76); *// Настил, що використовується як основа для чого-небудь. Укладений на дерев'яний чи металевий піддон штабель цегли доставляється автокаром до вагона* (Роб. газ., 14.I 1966, 2); *Товари, які слід подавати в торговельний зал, вантажать на зручні перегумі піддони* (Рад. Укр., 23.III 1971, 4); *// Металева панта, на яку встановлюється виливниця під час заливання в неї металу. Натовпився троси, загули на кранії мотори, виливниця відірвалася від землі й поволі поплила до канави. Зов прикрився й точно опустився її на заздалегідь приготовлений піддон* (Собко, Біле полум'я, 1952, 298); *// спец.* Дно двигуна або якої-небудь споруди, яке використовується для стікання вод, мастила. *Знизу до блок-картера прикріплено піддон, який відливається з чавуну або штампується з сталі* (Зерн. комбайни, 1957, 157); *Під дерев'яними баками* [водонапірної башти] *слід влаштовувати піддони для збирання та відведення води* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 316).

ПІДДОННИЙ, я, е. Прикм. до **піддо́н**.

ПІДДОННИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **піддо́н**. *Піддонник виливника* [електролодильника] *слід постачити так, щоб вода не падала мимо нього і не потрапляла на продукти* (Укр. строї, 1957, 432).

ПІДДОСЛІДНИК, а, *ч.* Який є об'єктом наукового дослідження, експерименту. *Нашою наукою були одержані дуже цінні дані про життєдіяльність піддослідних тварин в умовах невагомості* (Наука..., 9, 1961, 7); *Вдався* [хірургові] *також експеримент з пересадженням нирки піддослідному собаці Циклону* (Дмит., Обпалені..., 1962, 185); *На невеликих латках роси посіяні Остапом Квітко піддослідні пшениця, овес, ячмінь, кукурудза, соняшник, чумиза, гречка* (Минко, Ясні зорі, 1951, 154).

ПІДДОЮВАННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **піддоювати**. *У деяких радгоспах.. запровадження піддоювання* [отелених] *корів* (Соц. тварин., 3, 1956, 21).

ПІДДОЮВАТИ, ою, оєш, *недок.*, **ПІДДОЇТИ**, оїть, *док., перех., с. г.* Додатково доїти. *Щойно отелених корів доять першими, а потім... через 3½ години, їх піддоюють* (Соц. тварин., 3, 1956, 21); *Облік у нас дуже простий. Кожного дня на фермі відкривається відомість. В неї записується, скільки кожна доярка надоїла молока ранком, увечері, а також в обід (від корів, яких піддоюють)* (Колг. Укр., 12, 1962, 13).

ПІДДРАЖНИТИ *див.* **піддражнювати**.

Піддра́жнювання, *рідко* **Піддразнювання**, *н.* с. Дія за знач. **піддражнювати, піддразнювати.**

Піддра́жнювати *і рідко* **Піддразнювати**, юю, юєш, *недок.*, **Піддра́жнити** *і рідко* **Піддразнити**, ню, нйш, *док., перех.* Злегка дражнити. — *С телеграма з Харкова, що партію нових бульдогерів нам відправили.— Ще чи обережив,— піддражнювала Василинка* (Гончар, Тронка, 1963, 189); *Знався гамір, сміх, і Совгир не лаяв, як завжди, навпаки, ще й піддразнював* (Ів., Тарас. шлях., 1954, 21).

Піддразни́ти *див.* **піддра́жнювати.**

Піддразнювання *див.* **піддра́жнювання.**

Піддразнювати *див.* **піддра́жнювати.**

Піддрочи́ти *див.* **піддро́чувати.**

Піддро́чка, и, *ж., розм.* ◊ **Піддро́чку (піддро́чки) давати (да́ти)** — підбурювати на які-небудь вчинки; піддрочувати.— *І хто там йому піддрочки дає? — загомонили люди.— Ми в жарт сказали, а він бемен уже заходився нас судити!* (Л. Янов., І, 1959, 349).

Піддро́чувати, ую, *усп., недок.*, **Піддро́чити**, рочу́, ро́чиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підбу́рювати.** *Шкода за шкоднО.. Коли не вкраде* [бурсак] *кожинка, чорнильниці, то піддрочує товариство на пустощі, на сваволю* (Мирний, І, 1949, 371); *Довкола пирснув сміхом. Не ще більше піддрочило задору. Він тигром озирався на Сашка: — Іди звідси, поки не битий!* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 31).

Піддубе́нь, бня, ч. Те саме, що **підду́бник.**

Піддубник, а, ч. Їстівний гриб, схожий на боровик.

Піддубо́к, бка, ч. Те саме, що **підду́бник.** *Поруч з печерицями росли[сь] рядком, мов братики з сестричками, піддубки під дубком* (Забіла, Веселим малюком, 1959, 80).

Піддувало, а, *с.* Отвір під топкою, через який проходить повітря, підсилюючи тягу під час горіння. *Топка для спалювання майже всіх видів твердого палива повинна мати піддувало і колосникову решітку* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 391); *Він* [коченар] *зрізав підкідне, За водою доглядав, Відкривав піддувало, Щоб іскину підвівало* (Воронько, Коли випрост. крила, 1960, 61).

Піддува́льний, а, е. Прикм. до **піддува́ло.**

Піддува́ти, а́ю, а́єш, *недок.*, **піддму́**, ду́ю, ду́єш, *док.* 1. *перех.* Дути знизу або збоку (звичайно на вогонь).

2. *тільки недок., неперех.* Те саме, що **підві́ювати** 1. [Р и ж е н к о:] *Не замерзли, бувае? ..Ніде не піддувало?* [О л ь г а:] *Ні* (Мик., І, 1957, 285); *Уздовж покосів ходить вітер.. Піддуває знизу, зверху, і шелестять покоси* (Рад. Укр., 29. VII 1962, 2).

Піддужа́ти *див.* **піддужа́ти.**

Піддужува́ти, ую, уєш, *недок.*, **Піддужа́ти**, аю, аєш, *док., розм.* Ставати здоровішим, міцнішим, починати видужувати. *Другого дня він піддужав настільки, що поволі міг устати і вийти трохи* [трохи] *на свіже повітря* (Фр., IV, 1950, 385).

Піддуре́ний, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **піддури́ти.** *Єдина їх* [ворогів Радянської влади] *надія — на... заколоти і виступи куркульських елементів та підбурених демагогічною пропагандою несвідомих мас* (Еллан, II, 1928, 218).

Піддурити *див.* **піддурювати.**

Піддурювати, юю, юєш, *недок.*, **Піддурити**, урю́, у́риш, *док., перех., розм.* Те саме, що **обма́нювати.** *Ті були там.— Піддурювали що дівок, Що в вікна дрались по драбинці* (Котл., І, 1952, 137); — *Я ти міряю* [город]? *Піддури кого дурнішого, а не мене,— крикнула Кайдашиха* (Н.-Лев., II, 1956, 356); — *Бубемо битись, тим часом оточать кругом вас жовніри. Ось вже біжать вони, глянь ось у той бік!.. — Сам ти й дивися туди, а мене не піддуриш; обманом тут ти не візьмеш...* (Тич., І, 1957, 270).

Піддути *див.* **піддува́ти.**

Піддяга́нка, и, *ж., розм.* Те, що піддягають під що-небудь (звичайно для тепла). *Терешко хоч-не-хоч роздягається. Він було ще далеченько, а час був дуже пізній. Він зняв кожуха і, скинувши його на плечі, лишився в одній піддяганці: так було легше, й він немилосердно млів на ногах* (Еліх, Тв., 1958, 403).

Піддяга́ння, я, *с.* Дія за знач. **піддяга́ти.**

Піддяга́ти, аю, аєш, *недок.*, **Піддягти́** і **Піддя́гнути**, дя́гну, дя́гнеш, *док., перех.* Одягати додатково під що-небудь (звичайно для тепла).

Піддя́гнути *див.* **піддяга́ти.**

Піддя́ти *див.* **підійма́ти.**

Піддя́чий, чого, ч., *іст.* Помічник діяка (у 2 знач.). *Надумавши, що робити, узяв* [Демко] *грамоті і вівсів хлопця, свого-таки сина, у науку, попереду до піддячого* (Кв.-Осн., II, 1956, 481); *Піддячий міг попереду царську грамоту і зразу ж вручив її гетьманові* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 461).

Піджа́к, а́, ч. Верхня частина чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром. *Він був убраний в піджак та панталоні з дешевенького, простого тріко* (Н.-Лев., IV, 1956, 56); *Батько скидав піджака, сорочку, підперезувався рушником і сідав над водою* (Донч., V, 1957, 15).

Піджако́вий, а, е, *рідко.* Те саме, що **піджа́чний.**

Піджа́рений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсма́жити**; // у знач. прикм. *Перед плящками на... підносять чорні печена гуска, стоїть піджарене порося* (Мирний, III, 1954, 82); *Хоч би маленький шматочок м'яса! Навіть відчувати — м'ясо відвикло б їй. Воно мабуть перед очима — рум'яне, піджарене..* (Донч., III, 1956, 53).

Піджа́рити *див.* **підсма́жувати.**

Піджа́ритися *див.* **підсма́жуватися.**

Піджа́рка, и, *ж.* Страва з підсмажених шматочків м'яса, а також такі шматочки. *У стравах казахської кухні* [є] *казахська піджарка, шашлик з печінки* (Технол. пригот. їжі, 1957, 4).

Піджа́рювання, я, *с.* Дія за знач. **підсма́жувати.**

Піджа́рювати, юю, юєш, *недок.*, **Піджа́рити**, рю, риш, *док., перех.* Те саме, що **підсма́жувати.** *Гітлерівці обібрали багато, варили каву, піджарювали сало, смажили яєчню* (Десник, II, 1955, 459); *У захисному кранці Він крився офіціанті: «Гусака мені піджарі»* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

Піджа́рюватися, юється, *недок.*, **Піджа́ритися**, риться, *док.* 1. Ставати піджареним.

2. *тільки недок.* Пас. до **підсма́жувати.**

Піджа́ти *і* *див.* **підніма́ти.**

Піджа́ти[2] *див.* **підсма́жити.**

Піджа́тися *див.* **підсма́житися.**

Піджа́чний, а, е. Прикм. до **піджа́к.**

Піджа́чний костю́м; Піджа́чна па́ра — верхнє чоловіче вбрання, до якого входить піджак. *На сцені з'являється Кіндрат Антонович Балтиз-Кронівницький. Він у широкому парусиновому піджачному костюмі та вишиваній сорочці* (Збірник про Крон.. 1953, 250); *Все життя він ходив у синіх сорочках; тепер на ньому була біла сорочка в рубчик і піджачна пара з бавовняної тканини в смужку* (Сепч., На Бат. горі, 1960, 51).

Піджа́чник, а, ч. Той, хто шиє піджаки.

Піджа́чок, чка, ч. Зменш. до **піджа́к.** *З дверей вийшов Ніжта в чистенькому піджачку, причесаний,*

прибраний (Н.-Лев., IV, 1956, 309); *Одягнені вони* [пасажири] *були в якісь піджачки неясного кольору, одіті поверх ситцевих сорочок* (Григ., Вибр., 1959, 382).

ПІДЖИВА, и, *ж., розм.* Те, що використовується для підживлення (у 2 знач.). *Говорили .. артількі: — Із матір'ю вашою Нам нелегко змагатися, бригадире! Все в старої поставлено вміло. Що підживе, що скоїе, що дбле* (Мал., Звенигора, 1959, 357).

ПІДЖИВАТИ[1], аю, *недок.*, **ПІДЖИТИ**, живе, *док., розм.* Трохи заживати, загоюватися. *У Христі хоч рука трохи й піджила, та палець болів* (Мирний, III, 1954, 100).

ПІДЖИВАТИ[2], аю, *ює, недок.*, **ПІДЖИТИ**, живу, *веш, док.* 1. *розм.* Те саме, що **підживлятися**. *Підживе наш Лейба: вже й корівка в його і конячок пара* (Сл. Гр.).

2. *рідко.* Збільшуватися, прибувати. *Остап поправлявся. Гаряча злодом спала, рана швидко затягувалась, сили підживали* (Коцюб., I, 1955, 372); *Перед носом чвена мелодійно сахлинула вода; хвилі-хлі, хлі-хі... — Підживає вода,— Натерний.. зітхнув* (Стельмах, I, 1962, 458).

ПІДЖИВА́ТИСЯ, аюся, *ється, недок.*, **ПІДЖИ́ТИСЯ**, живу́ся, живе́ться, *док., розм.* Починати придбавати щонебудь; ставати багатшим. *Після пожежі трохи підживився* (Сл. Гр.); *А ще ж і народ у них в Обуївці. Вже чуе балакають: азнов пишуть на земельстрій, знов фунти збирають. Одні підживаться, а це ще Давидові на коня треба* (Головко, II, 1957, 84).

ПІДЖИВИТИ *див.* **підживлювати**.

ПІДЖИВИ́ТИСЯ *док.* **підживлюватися**.

ПІДЖИВЛЕ́НИЙ, ий, *е. с. г.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підживи́ти**. *З. Урожай буряків, підживлених марганцованим суперфосфатом, був 208,5 центнера, а там, де підживлювали звичайним суперфосфатом,— 199,4 центнера з гектара* (Колг. Укр., 1, 1957, 41).

ПІДЖИВЛЕ́ННЯ, я, *с., с. г.* 1. Дія за знач. **підживи́ти**. *Останнім часом широко впроваджується у виробництво позакореневе підживлення рослин, яке полягає в тому, що розчин мінеральних добрив наноситься на листя* (Колг. Укр., 6, 1959, 34).

2. Додатковий корм (для тварин), підкормка (для рослин). *Земля поки що волога, бурякн зійдуть непогано.. Треба тільки не пожаліти рук, дати добре підживлення* (Рад., Остання шабля, 1959, 402).

ПІДЖИВЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, *е.* Призначений для підживлювання. *Щоб дожогтися високої продуктивності підживлювального агрегату, треба безперебійно доставляти в поле рідину і швидко заправляти агрегат добривами* (Колг. Укр., 4, 1957, 22).

ПІДЖИВЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підживлювати**.

ПІДЖИВЛЮВА́ТИ, юю, ює і **ПІДЖИВЛЯ́ТИ**, яю, я́єш, *недок.*, **ПІДЖИВИ́ТИ**, живлю́, живиш; *мн.* підживля́ть; *док., перех.* і *без додатка.* 1. *також у сполуч. із сл.* сила. Додавати сили, бадьорості і т. ін. *Голоду я не відчував, тільки пити й курити хотілося. Звість на Киселя підживлювала в мені сили* (Мур., Бук. повість, 1959, 229); *Ми тут з жінкою насолоди забазікаємося, цукерки їмо... вони, бач, з цукру, а цукор потрібний для тіла, він його нагріває, як дрова піч, і підживля...* (Коцюб., I, 1955, 301); *— Ти у твоїм дуробку хоч одна Сторінка є, що кров'ю обкипіла, Що підживала живченк в бою І в праці підпалих бадьорила?* (Рильський, Поеми, 1957, 207); *Він пожавшівав, повеселішав, неначе вгонив іскру од веселого Коваленка і підживив свої розторсані нерви, застояну кров* (Н.-Лев., I, 1956, 622); *Гучне ура підхопило Оранка, підживило його сили* (Довж., I, 1958, 322); // *також у сполуч. із сл.* вогонь, багаття і т. ін., *рідко.* Підтримувати, не даючи загаснути. *Ватаг накидав на головню сухого хмизу і наказав пастухам увесь час підживляти вогонь* (Тяжпький, Опришки, 1962, 13); [Дем'ї:] *Дайку, ось пожбн, я хрусту принесу, вогонь підживим* (Л. Укр., III, 1952, 8); *Багаття розгорялось. Принесли ще кілька поліньок, щоб підживить його* (Коз., Гарячі руки, 1960, 168); // *перен.* Робити виразнішим, яскравішим і т. ін. *Он якийсь добродій, підживляючи свою мову енергійними* [енергійними] *рухами, то пересовує високу шапку з лівого вуха на праве, то касовце її на потилицю* (Коцюб., I, 1955, 113).

2. *розм.* Те саме, що **підгодо́вувати** 1, 2. *Бригада удобрює ставки гноєм, вносячи його т 9—10 тонн на гектар, а влітку, під час жнив, частково підживляє рибу зерновими відходами* (Колг. Укр., 2, 1957, 30); // *у сполуч. із сл.* себе, *перен., рідко.* Збагачуватися. *А в нітьмі тій, наче пси скажені, Лихобіл кидалось на всіх, Щоб набить чужим добром кишеші, Підживить себе з бідот людських* (Стар., Вибр., 1959, 29).

3. *с. г.* Вносити добрива в ґрунт. *Зараз тут рихлив міжрядок «Універсал», а холостяцькі підживлювали добривами світло-зелені, неначе осоки, рослини, що ось-ось закриють своїм листям квадратики розпушеної землі* (Автом., В. Кошик, 1954, 198); *Підживлювати посіви найкраще спеціальними культиваторами-підживлювачами, які забезпечують рівномірний розподіл добрив на достатню глибину у вологі шари ґрунту* (Рад. Укр., 23.V 1957, 1); *Як добрить землю розчином — цим уже Мусій Завірюха відав, повчав дочку, як підживляти корінь, щоб бурякіе не полягть* (Горд., Дівчина..., 1954, 145); *Коріння підживим, Бур'ян позривам. Зустрінемо осінь Високим урожаєм* (Укр. думц., 1955, 545).

ПІДЖИВЛЮВА́ТИСЯ, ююся, ється і **ПІДЖИВЛЯ́ТИСЯ**, яюся, я́ється, *недок.*, **ПІДЖИВИ́ТИСЯ**, живлю́ся, живи́шся; *мн.* підживля́ться; *док.* 1. Набувати сили, бадьорості і т. ін. *Духом підживлюся. Палій і троїх повеселішав, як прийшов до нього пані покоївника* (Мирн., I, 1958, 201); // *розм.* Те саме, що **підживи́тися**. [Митродора:] *Як же ваше хазяйствечко?* [Колодка:] *Підживляюсь потрошку, в колодочки вбиваємось потихеньку* (Сам., II, 1958, 168); // *перен., розм.* Ставати виразнішим, яскравішим і т. ін. *— Леонід Семенович — студент! Ура, чув,— сказав дяком, і його тихі очі неначе підживились і засвітились* (Н.-Лев., IV, 1956, 127).

2. *розм.* Трохи поїсти, попити. *Поки вчителька підживлялася, сторожиха стояла коло дверей, уважно розглядаючи її* (Коцюб., I, 1955, 310); *Андрій напував пораненого сиром, а сам підживлявся пивом* (Трубл., Шхуна.., 1940, 284); *Розказує баба.. про все те Чіпці: «Скот, мов, ніколи не реве без нужди... Як вертається додому та реве — то він радіє. А може, голодний, то поїсть, підживиться...»* (Мирний, I, 1949, 142); *Ми підживились смачною ячневою кашею, квашеними огірками та свіжими баклажанами* (Досв., Вибр., 1959, 82).

3. *тільки недок., с. г.* Пас. до **підживлювати** 3. *На протязі весни і літа всі посіви зернових і технічних культур були добре догодувані, тричі прополювались від бур'янів, підживлювались мінеральними добривами* (Рад. Укр., 21.IX 1950, 2).

ПІДЖИВЛЮВА́Ч, а, *ч., спец.* Механізм, призначений для підживлювання рослин. *Новими машинами є також гідробуровий кавєчний підживлювач ГНП-4,2 для кукурудзи, гідромоніторна установка для приготування*

ня рідких органо-мінеральних добрив. Цими механізмами можна робити підгрунтове зрошення в садах і на городах (Колг. Укр., 2, 1961, 47).

ПІДЖИВЛЯ́ТИ *див.* **піджи́влювати.**

ПІДЖИВЛЯ́ТИСЯ *див.* **піджи́влюватися.**

ПІДЖИДА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* і *без додатка, розм.* Те саме, що **чека́ти.** *Він — такий принципний до неї. Іноді до самого смерку шевців коло тина, піджидав, як би її побачити, побалакати з нею, а часто — і поділитися гостинцем* (Мирний, IV, 1955, 75); *Заходить до хати Христе дуже не хотілось.. Те куди там! Виявляється, її піджидають. Батько наказує:— Де це ти вешталася?* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 63).

ПІДЖИМА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДЖА́ТИ,** підижму́, підижме́ш, *док., перех., рідко.* Підгортати під себе або притискати до себе (ноги, хвіст і т. ін.).— *Прочули ми собаку: тільки задн — то піджимав хвіст* (Гонч., Вибр., 1959, 145); *Нудно таким зависіди перебувати холод, треба сидіти на печі, піджавши ноги* (Вовчок, I, 1955, 289); // Міцно стуляти, стискати (губи). *Помітивши, що Дорош не дотяв молока із глиняного кухля, вона образливо підтяла губи:— Чого це ви так мало? Може, вам не до вподоби наше молоко?* (Гют., Вир, 1964, 103).

ПІДЖИМА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПІДЖА́ТИСЯ,** підижме́ться, *док., рідко.* Підгортатися або притискатися (про ноги, хвіст і т. ін.); // Міцно стулятися, стискатися (про губи).

ПІДЖИНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДЖА́ТИ,** підижну́, підижне́ш, *док., перех.* Жати хлібні злаки частково, по якій-небудь площі; // Жнучи, доганяти кого-небудь, змагатися з кимсь. *Анна замовкла. Горпина почала її все піджинати, майже плазом собі забирала* (Фр., 1, 1955, 61).

ПІДЖИТИ[1] *див.* **піджива́ти**[1].

ПІДЖИТИ[2] *див.* **піджива́ти**[2].

ПІДЖИ́ТИСЯ *див.* **піджива́тися.**

ПІДЗАГОЛО́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **підзаголо́вок.**

ПІДЗАГОЛО́ВОК, вка, ч. Другий, додатковий до основного заголовок. *Твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» з підзаголовком «Роман з народного життя. Ів. Мирного та І. Білика» було закінчено у 1875 р. і подано до цензури, яка багато з тексту викреслила, але дозволила до друку* (Іст. укр. літ., I, 1954, 389); *Своєрідність написаного поет* [Т. Шевченко] *сам усвідомлював, давичи.. підзаголовки: «Сон» — комедія, «Великий льох» — містерія* (Літ. Укр., 27.V 1964, 4).

ПІДЗАХИСНА, ної, ж., *юр.* Жін. до **підзахи́сний.**

ПІДЗАХИСНИЙ, ного, ч., *юр.* Той, кого захищає адвокат.— *В справі, яку сьогодні розглядав суд, мій підзахисний, Руженко Юрій Мирославович, не винний і заслуговує на повне виправдання* (Дор., Не повторюй.., 1968, 261); *Підкуплена любов'ю до своєї дитини, вона [мати], як той оборонець в суді, завжди виправдує свого підзахисного, незважаючи на його провину* (Добр., Тече річка.., 1961, 58).

ПІДЗВІ́Т, у, ч., *бухг.* Підзвітна сума.

У підзві́т — у рахунок підзвітної суми.

ПІДЗВІТНИЙ, а, е. 1. Який має звітувати перед ким-, чим-небудь. *Він.. почував себе майже підзвітним. Присутні, що були віком всі молодші за нього, питали його, і він відповідав* (Гончар, IV, 1960, 92); *Видавництва і склади, магазин і читальні, бібліотеки і різні торгівлі книгами — все це повинно стати партійним, підзвітним* (Ленін, 12, 1970, 94); *Апарат соціалістичної держави служить народові і підзвітний народові* (Програма КПРС, 1961, 91).

2. *бухг.* Який видають за умови наступної звітності (про гроші).

ПІДЗЕМЕ́ЛЛЯ, я, с. Приміщення, печера під земною поверхнею. *Калиновий ухопив його [сторожа] за плече, і так ішли досить довго цим темним підземеллям, в якім тільки тут і там, мов сірі плями, жигали малі загратовані віконця* (Фр., VI, 1951, 161); *Я блукав у якомусь підземеллі, що зовсім нагадувало катакомби, хотів звідтіля вийти і весь час наштовхувався на кам'яну стіну* (Збан., Мор. чайка, 1959, 130).

ПІДЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Який міститься, перебував, розташовується, меншає і т. ін. в підземеллі, під землею. — *Я солдат. Якщо треба тут — буду тут. Якщо з льотчика треба стати кротом підземельним — стану кротом. А скаже Вітчизна: снарядом сталь — стану снарядом* (Гончар, Тронка, 1963, 292).

ПІДЗЕ́МКА, и, ж., *розм.* Підземна залізниця. *У зхідній і східній частинах Берліна ходили різні гроші, і, щоб поїхати трамваєм чи підземкою зі сходу на захід або навпаки, доводилося брати одного квитка на східні, а потім другого на західні гроші* (Собко, Стадіон, 1954, 225).

ПІДЗЕ́МНИЙ, а, е. Який міститься під земною поверхнею, у надрах землі. *Перед нею все стояв прямою тінь вийсть темний простір, сумний, невеселий, неначе.. початок якогось довгого, темного, підземного лабіринту* (Н.-Лев., IV, 1956, 142); *Біля Брно є підземні печери. Сталактитове царство там* (Дмит., Київські кручі, 1962, 150); *Підземні води містять в собі в розчиненому вигляді різні солі* (Фіз. геогр., 5, 1956, 39); // Який діє або працює під землею. *Раптом Андрія осінила бадьорна думка. А що як Артем Григорович, зважаючи на Андрієві заслуги, переведе його на якусь іншу роботу, ну хоча б тим же підземним десятником?* (Гур., Панна молодість, 1949, 57); *Шахтарі й прохідники не зможуть досягти бажаних результатів без тих, хто трудиться на підземному транспорті* (Роб. газ., 8.II 1966, 2); // Який здійснюється під землею, у земних надрах. *Під фрескою [є] мозаїка, що зображає цілу плетеницю містерій в пам'ять Адоніса, його підземну мандрівку по царству тіней і його воскресіння в постаті Діоніса* (Л. Укр., II, 1951, 385); *Ідея підземної газифікації кам'яного вугілля належить великому російському вченому Д. І. Менделєєву* (Наука.., 4, 1961, 15); // Який лунке, долітає з-під землі (про низькі, глухі звуки). *Фронт, якого вдень уже було не чути, вночі це глухо стугонів невиразним, наче підземним гулом* (Гончар, IV, 1960, 47).

ПІДЗЕ́МНИК, а, ч., *спец.* Той, хто працює під землею. *Відбувся нараду підземників.*

ПІДЗИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДІЗВА́ТИ,** ву́, вéш, *док., перех.* Голосом або рухами просити наблизитися, підійти. *Прокопенко почав кивати Шорцу пальцем, підзиваючи його до себе. Шорс підійшов* (Довж., I, 1958, 138); *Як скінчилась мушгра, командир підізвав до себе Івана і на мене кивнув. Підійшов.. і я* (Стор., I, 1957, 218).

ПІДЗИ́МНИЙ, я, е, *с. г.* Те саме, що **підзимко́вий.** *Трирічні дослідн.. селекційної станції показали, що найкращі наслідки дає підзимне садіння часнику* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 231).

ПІДЗИМО́ВИЙ, ва́, ве́, *с. г.* Який здійснюється пізно восени, перед початком зими. *Щоб зменшити напруженість у весняних роботах, ми вирішили сіяти соняшник під зиму і робимо це вже кілька років. Підзимові посіви дають не менший, а часто вищий урожай, ніж весняні* (Колг. Укр., 1, 1956, 17).

ПІДЗИРА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підзира́ти.**

ПІДЗИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДЗИРИ́ТИ**, рю, риш, *док., діал.* Підглядати (у 1 знач.). *Став* [Панько] *собі з-за дверіх і крадьки підзирав, коли ті три* [жандарми] *в сінях дивитимуться в протилежний бік* (Мирний, Тв., 1954, 165); *Просив* [Гарасько] *Тимка залишитися, щоб підслідити, що воно буде далі під тихими вербами.— Я одного разу підзирив за одною парою, так цілувалися,— хитрикував, розповідав він* (Тют., Вир. 1964, 41); *«Ой не видно* [курчат], *дідусеньку, вже й не видно буде; Як погнала в їх пасти, підзирили людям* (Українка., І, 1960, 342).

ПІДЗИРИ́ТИ *див.* **підзира́ти.**

ПІДЗМІ́НА, и, ж. Людина або група людей, яка має замінити кого-небудь на чергуванні, вахті і т. ін.

ПІДЗМІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **підзмі́на**. *Інше час другої вахти, але відпочинку ніхто не мав. Вся підзмінна вахта вітала з капітаном на березі* (Трубл., Лахтак, 1953, 17); *Підзмінному працівникові ферми трудодні нараховують від середнього виробітку працівника, якого він замінює* (Колг. енц., II, 1958, 194).

ПІДЗО́Л[1], у, ч., *с. г.* Нерозпушений, бідний на поживні речовини ґрунт блістого кольору. *Розпилюю атом і робочим робить підзол. На кордоні стоїть з автоматом Наш прославлений комсомол* (Дор., Єдність, 1950, 13); *В деяких колгоспах окультурений горний шар ґрунту дорівнює не більше 15—18 см. Під ним залягає підзол* (Карпопія, 1957, 38).

ПІДЗО́Л[2], у, ч., *спец.* Суміш попелу з вапном, що використовується для обробки шкур.

ПІДЗОЛИ́СТИЙ, а, е. Прикм. до **підзо́л**[1]. *Люцерна погано росте на кислих підзолистих ґрунтах* (Рад. Укр., 2.11 1965, 2).

ПІДЗОЛИ́СТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **підзо́листий**.

ПІДЗОЛОУТВОРЕ́ННЯ, я, с. Утворення підзолу (*див.* **підзо́л**[1]).

ПІДЗО́ЛЬНИК, а, ч., *с. г. рідко.* Те саме, що **підзо́л**[1]. *Небо було важке, сіре, землисте, ніби щойно перероблений підзольник* (Руд., Вітер., 1958, 412).

ПІДЗО́Р, а, ч. 1. *арх.* Декоративна різьблена обламівка карнизів, наличників і т. ін., а також такий карниз.

2. *мор.* Частина корми, яка виступає, захищаючи руль судна.

ПІДЗОРИ́ТИ *див.* **підзира́ти.**

ПІДЗО́РНИЙ, а, е. **Підзо́рна труба́** — оптичний прилад, призначений для спостереження на далекій відстані за ким-, чим-небудь. *Я взяв бінокль.., а Міщу, якого ми теж брали з собою,— цю й трубу підзорну* (Коцюб., III, 1956, 136).

ПІДЗО́РЯТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПІДЗОРИ́ТИ**, рю, риш, *док., діал.* Підглядати (у 1 знач.). *В. Горленка називає чомусь новотвір поета* [І. Манжури] *«тямлувати». І таке широко відоме в народній мові слово, як «підзорять»,— піддивляючи* (Рад. літ-во, 7. 1965, 41); *Тільки тихоні в куточку Пожурнішся стиха, Та сірюки* [не сльозою...] *Заллють своє лихо. Як заллють — жов позабудеш, Пішов шкандибати, Зараз люде і підзорять, Та й ну дорікати* (Мавк., Тв., 1955, 76).

ПІДЗУБРИ́ТИ *див.* **підзу́брювати.**

ПІДЗУБРЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДЗУБРИ́ТИ**, зубрю́, зу́брить, *док., розм.* Зубрити що трохи, додатково.

ПІДІ *див.* **під**[2].

ПІДІБГА́ННИЙ, ПІДОБГА́ННИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підібга́ти, підобга́ти**; *// у знач. прикм. І все кортить зробити щось інше, погане.. Або поробити щось Меріщії... Перекинути її, наприклад, у сучку.. туди, мирмаву, з підібганим хвостом сучку...* (Коцюб., I, 1955, 278); *Затамувавши подих, слухав Точя брата. Сидить, не шурхне, поклавши голову на підібгані коліна* (Гончар, Тронка, 1963, 23); *Він завжди на корні калачиком (бо він коротенький!) з ногами підібганими* (Вишня, I, 1956, 184); — *І чи не повідомляє вона про мене? — думав о. Федір, дивлячись з-під ковдри на підібгані губи Марії* (Скл., Карпати, II, 1954, 286).

ПІДІБГА́ТИ і ПІДОБГА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Підгорнути, підібрати під себе або притиснути до себе (ноги, хвіст і т. ін.). *Два пішов, пахнюнишись та підібгавши хвіст, немовби хто вилляв на нього бочку зимної-презимної води* (Фр., IV, 1950, 53); *Вона ось тут, лежить на мулькому ліскові, скорчившись, підібгавши ноги мало не до підборіддя* (Коп., Земля.., 1957, 94); *Ходила* [Невпитина] *так довго, аж поки втомилася, і сіла на осінчику під чийсись воротьми, підобгавши під себе задубілі з холоду ноги* (Гр., II, 1963, 274); *// Міцно стулити, стиснути (губи). Іван Монтего насупив брови й підібгав губи. Шкіра на його щелепах напнулася, як на барабані* (Загреб., Європа 45, 1959, 180); *Маргота, тихим кроком підійшла до дверей, спустивши очі і якось особливо підобгавши губи* (Л. Укр., III, 1952, 673); *// Загорнути край, частину чого-небудь. Старий підібгав краєчок сірої шорсткої ковдри, що була поверх жовтого простирала, і підсів до ґанку* (Гриш., Кавалер., 1955, 160); *Йому довелося, підібгавши поли пальто, підтюпцем бігти услід за Уляною* (Мур., Жила., вдова, 1960, 181); *Батя маленьку увійшли в кавелень, і, підобгавши трохи сукню, показала ніжки в малесеньких черевиках* (Н.-Лев., IV, 1956, 120).

◇ **Підібга́ти хвоста́**: а) втратити пиху, самовпевненість; знітитися. *Достатньо було того гостро-болючого докору — мовляв з вас отой сопух загарниний* [закордонний] *до решти не вийде!..» Проць притих, підібгавши хвальковитого хвоста, замовк і заспокоївся* (Баб'як, Вишн. сад, 1960, 104); б) знікчемніти, втратити вагу. [Горлов (до Оленки):] *Повторю. Нехай член Військової Ради почує.* (Пауза). *Чого хвоста підібгав?* (Корн., II, 1955, 67).

ПІДІБГА́ТИСЯ і ПІДОБГА́ТИСЯ, ається, *док.* Підгорнутись, підігнутися під що-небудь (про ноги, хвіст і т. ін.). **Образно. Вони* [тіні] *перерізують першу терасу і кидають сітку на другі.. Або починають міняти форму: там вкоротили галузку, там зіхлялись докупи і підібгалась чорним клубочком під корінь* (Коцюб., II, 1955, 413); *// Міцно стулитися, стиснутися (про губи). Враз лице його зробилося голодним, губи суворо підібгалися* (Тют., Вир, 1964, 196).

ПІДІБРА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підібра́ти**. *За кілька днів йому довелось познайомитися з лікарем, який тяжко від німців лікував наших, підібраних на полі бою, поранених солдатів* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 9); *Чре згодом Оленчик — повернувся діти, з галасом притягли на подвір'я підібраного десь коня* (Гончар, II, 1959, 279); *Спеціально підібрана музика не тільки не заважає роботі, а навпаки,— підвищує працездатність* (Наука., 11, 1965, 5); *Між деревами розкидано багато клумб.. Квіти спіткаються у дивовижні узори, вони підібрані за кольорами і відтінками* (Собко, Скелн.., 1961, 30); *Худий чорний чоловік в підібраному у рівну тонку смугу устами аж перехилився з передка, неначе от-от має упасти на коней* (Стельмах, II, 1962, 176); *// підібрано, безос. присудк. сл. Вона стояла в нових чобітках з високими кабуками, в темно-зеленій армійській сукні, що тісно обгортала її стан. Вбрання було підібрано вибагливо, зі смаком і явно личило їй*

(Гончар, II, 1959, 306); *Рудознавців здавна вабили кладові узбережної землі. Та лише в наш час підібрано ключ до скарбів надр* (Веч. Київ, 25.III 1966, 1); *У неї не тепер усе лице мов із квіток підібрано: з горошку, маку* (Вас., І, 1959, 194); *Є люди, у яких все акуратно прилизано, підстрижено, підібрано,— і одяг, і рухи, і мова, і думки, і мрії* (Кол., Терен., 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Підігнутий, підгорнутий під щонебудь (про ноги, хвіст і т. ін.). *Він не здивувався, що його Олеся і досі, спавши головою на підібрані коліна, сиділа на дерев'яній холо клярі* (Стельмах, II, 1962, 123); *Моя жінка, уявилася картина: на порозі хати стоїть дівча в запасці дорослої господині, вказівним пальцем так низько, що сотник бачить аж потилицю з підібраними шовковисто світлими кісками* (Ле, Наливайко, 1957, 127).

ПІДІБРА́НІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **підібраний** 2.

ПІДІБРА́НО. Присл. до **підібраний** 2.

ШДІБРА́ТИ *див.* **підібра́ти.**

ПІДІБРА́ТИСЯ *див.* **підібра́тися.**

ПІДІГНА́ННЯ, а, с. Діспр. пас. мин. ч. до **підігна́ти.** *Повернувся* [Перчик] *до високого дзеркала у простінку. Перед ним стояв ставний, у вправно підігнаній формі офіцер* (Рибак, Час., 1960, 26); *Висунені і підігнані одна до одної частини виробів з пап'є-маше скляють гарячим столярним клеєм* (Турток «Умілі руки», 1955, 42); // **підгі́нання**, бе́лог. *присудк. сл. Бульбі тримає в руках ногу коня і перевіряє, як підігнано підкови* (Довж., І, 1958, 224).

ПІДІГНА́ТИ *див.* **підгана́ти.**

ПІДІГНУ́ТИ *див.* **підгну́ти.**

ПІДІГНУ́ТИЙ, а. с. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підгну́ти.** *Галки, шпаки, дрозди сплять, стоячи на одній нозі. Друга нога підігнута, дзьоб — замбоко під крило* (Веч. Київ, 3.X 1957, 4).

2. *у знач. прикм.* Який згинувся (під чим-небудь або в середину чогось). *Роман першим нахилився над Христею... Голова молодиці нерухомо лежала на підігнутій лікті* (Стельмах, І, 1962, 644).

ПІДІГНУ́ТИСЯ *див.* **підгну́тися.**

ПІДІГРА́ТИ *див.* **підгра́ти.**

ПІДІГРІВ, *рідко* **ПІДОГРІВ**, у, ч. Дія за знач. **підігрі́ти, підігрі́ти, підогрі́вати, підогрі́ти.** *Внаслідок нерівномірного підігріву, випромінювання й обміну тепла температури в різних шарах Землі, під материками і океанами неоднакові* (Про вулкани..., 1955, 34).

ПІДІГРІВА́ЛЬНИЙ, *рідко* **ПІДОГРІВА́ЛЬНИЙ**, а, е. Признач. для підігрівання. *На шляху проекту поставлено підігрівальну піч довжиною 107 метрів* (Рад. Укр., 24.V 1967, 1).

ПІДІГРІВА́ННЯ, *рідко* **ПІДОГРІВА́ННЯ**, а, с. Дія за знач. **підігрі́ти, підогрі́вати.** *Почали* [в металургії] *застосовувати природний холодний газ, без підігрівання, без додавання мазуту* (Цюпа, Україна..., 1960, 208); *Розкрипчання домашніх господарок стане реальністю — адже готова їжа, упакована в консерви, але вітамінізована і поживніша, потребує лише підігрівання* (Наука..., 11, 1965, 31).

ПІДІГРІВА́ТИ і *рідко* **ПІДОГРІВА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПІДІГРІ́ТИ** і *рідко* **ПІДОГРІ́ТИ**, ію, ієш, *док., перех.* 1. Грітн, нагрівати трохи або додатково, ще раз, до певної температури. *— Недоре! — гукнула попадя.— Куди ти самовар береш? — Хіба не треба підігрівати?* (Мирний, III, 1954, 209); *Батарейки кишенькового ліхтарика працюють довше, якщо їх час від часу підігрівати* (Знання..., 1, 1966, 32); *Христина пізно прийшла додому, мати підігріла вечерю, й вони обоє сіли за стіл* (Стельмах, І, 1962, 604).

2. *перен., розм.* Збуджувати когось, підсилювати щонебудь. *Вісім про смерть Шевченка, який усе своє життя боровся проти ненависного самодержавно-кріпосницького ладу, тільки підігрівала загальне обурення* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 70); *Це зухвале дівча прийшло сюди дуже недоречно. Наговорить чорт знає чого, підігріє Ступакову, заварить кашу та й піде собі, а йому, Синоплові, доведеться розхльобувати* (Ткач, Плем'я..., 1961, 30).

ПІДІГРІВА́ТИСЯ і *рідко* **ПІДОГРІВА́ТИСЯ**, ється, *недок.*, **ПІДІГРІ́ТИСЯ** і *рідко* **ПІДОГРІ́ТИСЯ**, іється, *док.* 1. Грітися, нагріватися трохи або додатково, ще раз, до певної температури. *На горючому вугіллі, яке розжарював вітрець, підігрівався клей* (Донч., IV, 1957, 71).

2. *тільки недок.* Пас. до **підігрі́вати.** *Пережитки капіталістичного минулого, прояви буржуазної ідеології і моралі живучі, тим більше, що вони підтримуються і підігріваються ворожою закордонною пропагандою* (Рад. Укр., 29.III 1963, 2).

ПІДІГРІВА́Ч, *рідко* **ПІДОГРІВА́Ч**, á, ч. Те саме, що **підігрі́вник.** *У зимовий час шофер зможе легко й швидко запустити двигун. У цьому йому допоможе підігрівач* (Роб. газ., 24.VI 1966, 3).

ПІДІГРІВНИ́Й, *рідко* **ПІДОГРІВНИ́Й**, *б. ч.* Признач. для підігрівання чого-небудь. *При такій великій позитивній якості підігрівних катодів, як можливість живлення змінним струмом, вони мають деякі недоліки* (Осн. радіотехн., 1957, 12).

ПІДІГРІВНИ́К, *рідко* **ПІДОГРІВНИ́К**, á, ч. Пристрій, призначений для підігрівання чого-небудь. *Щоб полегшити пуск дизельного двигуна взимку, користуються електричним підігрівником, який підігріває повітря, що надходить до циліндрів двигуна* (Автомоб., 1957, 233).

ПІДІГРІ́ТИ *див.* **підігрі́вати.**

ПІДІГРІ́ТИЙ, *рідко* **ПІДОГРІ́ТИЙ**, а. е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підігрі́ти, підігрі́ти.** — *Хіба це зерно — це зірні наші сльози.— нещадно одного вечора промовив Грачик, поклав ложку на пружак миски з вдруге підігрітою кутею і вийшов із хати* (Стельмах, І, 1962, 211); *У безсилій люті, підігрітій горілкою, Нур підігрівав себе ще й думками. Ні, він сам трупом ляже, а не віддасть Романові своєї дочки!* (Ткач, Арена, 1960, 51).

2. *у знач. прикм.* Теплий, гарячий внаслідок підігрівання. *На шляху від свердловини до нафтопереробних заводів рідке паливо проходить дві-три перевалочні бази, і на кожній такій базі його підігрівають. Часті перекачування підігрітої нафти з резервуара в резервуар.. спричиняються до великих втрат* (Рад. Укр., 11.I 1963, 2).

ПІДІГРІ́ТИСЯ *див.* **підігрі́ватися.**

ПІДІЗВА́ТИ *див.* **підзива́ти.**

ПІДІЙМА́ЛЬНИЙ *див.* **підніма́льний.**

ПІДІЙМА́ННЯ *див.* **підійма́ння.**

ПІДІЙМА́ТИ *див.* **підійма́ти.**

ПІДІЙМА́ТИСЯ *див.* **підійма́тися.**

ПІДІЙМА́Ч, я́, ч., *техн.* Пристрій, механізм для підіймання вантажів та людей; ліфт. *Кліть підіймача за кілька хвилин доставила нас на поверхню* (Рад. Укр., 3.VI 1967, 3).

ПІДІЙНЯ́ТИ *див.* **підійма́ти.**

ПІДІЙНЯ́ТИЙ *див.* **підійма́тий.**

ПІДІЙНЯ́ТИСЯ *див.* **підійма́тися.**

ПІДІЙТИ *див.* **підхо́дити.**

ПІДІЛЛЯ́ТИ *див.* **підли́вати.**

ПІДІМ'Я́ТИ *див.* **підійма́ти.**

ПІДІПРІВА́ТИ *див.* **підпріва́ти.**

ПІДПІРЛІЙ, а, е. Який трохи, частково або знизу підпірв. *Дмитро., попрощавшися з матір'ю, скочивши в сани, одразу ж приліг на звитому хоржеві підпірлого сіна* (Стельмах, II, 1962, 397).

ПІДПІРТИ *див.* **підпірювати**.

ПІДПИХНУТИ, пу́, пе́ш, *док.* Однокр. до **підпихати**. *Дорош питає, хто поведе машину. Чумак каже: — Я,— і сідає за кермо.— Може, підпихнути?* (Тют., Вир, 1964, 327).

ПІДПІРВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підірва́ти**. *Горіла хата, підірвана гранатою* (Довж., I, 1958, 134); *Різні чутки полинули горами. Але найупертіше кружляли дві: одна — що князь хоче в тишу, далеко від світу, поправляти здоров'я, підірване в частих війнах, а друга —ніби це його послав сам король* (Гжицький, Оницівці, 1962, 5); *Останнім часом моноліти Анклі остаточно підірвана* (Літ., 22. 1971, 116); // **підірвано**, безос. присудк. сл. *Сверчев помовчав.— Лаку-тій,— стає повозі пригадувати він.— Лакуєвий міст.— Підірвано* (Гончар, III, 1959, 241); *Пан Никодим бачив, що авторитет Франка в домі Рошкевичів підірвано остаточно і що зятем дому не бути* (Кол., Терен., 1959, 329).

2. *у знач. прикм.* Зруйнований або видобутий вибухом. *Підірваний камінь вантажать екскаваторами в автомобілі або вагонетки* (Тасми. вапна, 1957, 31).

3. *у знач. прикм.* Який втратив сили, надмірно натрудився від швидкого бігу. *Кінь, однак, не квапився і, видно, звик уже до штурханців і батогів, волік повозі підірвані ноги по керівній дорозі* (Кобр., Вибр., 1954, 112).

ПІДІРВАНІСТЬ, ності, ж. Стан за знач. **підірваний** 3.

ПІДІРВАТИ *див.* **підірва́ти** [1].

ПІДІРВАТИСЯ *див.* **підірва́тися** [1].

ПІДІСЛАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підісла́ти** [1]. — *В Каховці ми [підпільники] станемо вбезпеч-ного дорожчі" — викликував Цимбал на вигоні біля млинів, дока, зрештою, підісланої матірю цимбалята не потягли його за руки додому* (Гончар, I, 1959, 10); *24 жовтня 1949 р. Я. Галан трагічно загинув у своєму робочому кабінеті від руки підісланих Ватіканом буржуазно-націоналістичних убивць* (Іст. укр. літ., II, 1958, 594).

ПІДІСЛАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підісла́ти** [2].

ПІДІСЛАТИ [1] *див.* **підсила́ти**.

ПІДІСЛАТИ [2] *див.* **підсила́ти**.

ПІДІСЛАТИСЯ *див.* **підсила́тися**.

ПІДІЮК, ка, ч., *спец.* Залізна пластинка, яку підбивають до нижньої частини дерев'яної осі. *А там — залізний товар: підкова, звіздочки, сокири, підіюки.. й усе, чого треба* (Ів.-Осн., II, 1956, 13); *Мій батько славний був коваль. На все село. На кількасіл. В його руках співала сталь. На сорочках блищала сіль. Кував підіюки, хомелі* (Воронько, Три покоління, 1950, 69).

ПІДІСІАТИ *див.* **підсіка́ти**.

ПІДІССАТИСЯ *див.* **підсіпа́тися**.

ПІДІТКАНИЙ, ПІДІТКНУТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **підтканий**. *До гурту підійшли середніх років огрядна жінка. Її широка спідниця була підіткана з одного боку, видно, прямо з роботи, та так і забула від злості привести до порядку свій одяг* (Жан., Махнодавня, 1958, 61); *Стара сунулася у підіткатій чорній спідниці спускається крутою дорогою* (Мур., Бук. повість, 1959, 209).

ПІДІТКАТИ, чу́, чеш, *док., перех., розм.* Трохи натекти.

ПІДІТКНУТИ *див.* **підткну́ти**.

ПІДІТКНУТИЙ *див.* **підтка́ний**.

ПІДІТКНУТИСЯ *див.* **підткну́тися**.

ПІДІТНУТИ *див.* **підтина́ти**.

ПІДІТНУТИСЯ *див.* **підтина́тися**.

ПІДІТДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДІТСТИ**, ім, ім, *док., перех., розм.* 1. *також без додатка.* Трохи або нашвидкуруч тягти. [Бондар:] *Ходимо лучче підімо, то там і побалакаєм про начатеє діло* (К.-Карий, I, 1960, 147); [Красоличка:] *Дай хліба та сала. Підім, водички напюсь, та й задовольнюсь на який час...* (Кроп., II, 1959, 157); *Настечка.. шарудить біля миснжка, ставить на стіл немудру вечерю.— Ходіть, тату, підістя трош* (Стельмах, II, 1962, 105).

2. Надібдяти знизу; псувати надгризанням; підточувати; // *перен.* Позбавляти сили, бадьорості, послаблюючи, погіршуючи (здоров'я, стан і т. ін.). *Невсипна гризота підїдала за роботою Іванову душу, і першої суботи, дорвавшись грошей, він.. очутився* [опинився] *в шинку* (Фр., I, 1955, 180); *Він знову зворів, скажиться на прокляту недугу, що підїдає і підїдає здоров'я, не дозволяє (і в такий час!) віддатись роботі* (М. Ол., Леся, 1960, 213).

ПІДЇДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **під'їсти**. *Іван.. подарував Мартинові од щирості своєї ожеред торішньої трохи підсмиленої та підїденої мишами соломи на топливо* (Григ., Вибр., 1959, 351).

ПІДЇЖДЖАННЯ, я, с. Дія за знач. **під'їжджа́ти**. *При різкому гальмуванні і різкому рушанні з місця автомобілем, при необережному під'їжджанні до тротуару і платформи спрацювання шин підвищується* (Хлібород Укр., т. 1964, 23); *Найда мене розсердила своїм лукавим під'їжджанням* (Л. Укр., V, 1956, 237).

ПІДЇЖДЖАТИ, аю, аєш і **ПІДЇЗДИТИ**, їжджу́, їздиш, *недок.*, **ПІДЇХАТИ**, їду, їдеш, *док.* 1. *неперех.* Їдучи на чому-небудь, наближатися до когось, чогось (про людину). *Під'їжджаємо до міста. Пан закурив холо нас і впереднє* (Вовчок, I, 1955, 137); *До самого вир під'їжджати небезпечно — підмиває лід, і Орися зупинилася біля маленької ополоночки, на якій ледь-ледь зашерх льодок* (Тют., Вир, 1964, 519); *Чим ближче під'їздив Андрій до села, тим серце його билось скорше і сильніше* (Коцюб., I, 1955, 449); *Коли чує [пост],— хтось під'їзда На коні до його хати І спиниався* (Л. Укр., I, 1951, 369); *Після великої спірки батько дав йому шматок поля під тату, та не там, де хотів Антін, а на Голій горі, на самому белебені, що ні під'їхати до неї, ні підійти* (Чорн., Визволення, 1949, 56); // Наближатися до кого-, чого-небудь (про засоби пересування). *До того місця, де востаннє злякався голова Тимофія, під'їжджав довбаний човник* (Стельмах, II, 1962, 206); *Літак м'яко сів на зелене поле аеродрому, і, поступочись, під'їздив до ангара* (Собко, Зор. крила, 1950, 20); *До вокзалу під'їзда поїзд Щорса.— Стій! Куди? Від кого тікаєте? Від Нетлюри?* — *Щорс кинувся з тендера в натовп* (Довж., I, 1958, 182); // *розм.* Заїжджати за ким-небудь. [Василина:] *Сідайте, дядю Олексамрівно. Зараз за вами під'їдуть* (Корн., II, 1955, 255).

2. *неперех., перев., рам.* Підлещуватися, умовляючи, переконуючи, намагаючись схитрити кого-небудь на свій бік. *Вони [актори] тут до мене під'їжджають з п'єсою, але ж, пекне, їм «Троянди» не дам* (Л. Укр., V, 1956, 215); *Захар умів так підмазувати й підластити, і підвести, і під'їхати, коли йому було треба, й він хвалився дома жінці., що ніхто проти нього не встоїть* (Григ., Вибр., 1959, 153).

3. *тільки док., перех. і без додатка, перен., розм.* Обдуривши, перехитривши і т. ін., добитися чого-

небудь для себе. *Коли знову почалася* [розмова], *то про незнайомих.. людей, про чамчир, про плутні крамарські: хто кого обдурив, під'їхав, підгів...* (Мирний, III, 1954, 79).

4. тільки док., перех., перен., діал. Позбавити (сили, бадьорості і т. ін.). *Силу його під'їхала важка, несподівана туга* (Мирний, I, 1949, 161).

ПІДТЯ́ЗД, у, ч. 1. Дія за знач. **під'їжджа́ти, під'їзди́ти**. *Почалася таємна робота таємних підтодів та під'їздів...* (Мирний, III, 1954, 185).

2. Вхід у будинок. *Через десять хвилин зала опустіла, у виході і коло під'їзду крик, гук, давка* (Мирний, III, 1954, 391); *Підвода в'їхала у двір, коли в гімназії уроки вже почалися і подвір'я було зовсім порожнє, і спинялася перед парадним під'їздом* (Смолич, II, 1958, 58).

3. Шлях, дорога, місце, по якому під'їжджають куди-небудь. *Не кількістю рішень чи нарад має перевіряти діяльність працівників радянських органів у будівництві шляхів, а тим, чи скрізь є автомобільні під'їзди до районних центрів, чи підійшли вони до основних залізничних станцій* (Рад. Укр., 12.VII 1962, 1).

◇ **На під'їзді** — поблизу, недалеко від якогось пункту, місця і т. ін.— *Тис військо?* — *запитав* [Семен] *у прилеглозої околиці, яка спинила його на під'їзді до великого чорного в повечір'і лісу* (Ле, Побратими, 1954, 24).

ПІДТЯ́ЗДИТИ *див.* **під'їжджа́ти**.

ПІДТЯ́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до під'їзду (у 1 знач.) до чого-небудь (про шлях, колію і т. ін.). *Від берега почувся далеке чмихання паровоза, гуркіт коліс, дзенькання важкого металу. Там з платформ скидали рейки. Люди прокладали під'їзні шляхи до будівництва* (Коцюба, Нові береги, 1959, 274); *По під'їзних дорогах ешелони Волги бетон, залізо і граніт* (Перв., II, 1958, 63).

ПІДТЯ́ТИ *див.* **під'їжджа́ти**.

ПІДТЯ́ХАТИ *див.* **під'їжджа́ти**.

ПІДЙО́М, у, ч. 1. Дія за знач. **підня́ти, піднім**а́ти, **підійма́ти** і **підня́тися, піднім**а́тися, **підійма́тися**. [2-й морлак:] *Обіцяю не з'явитись на підйом парохода* (Корн., I, 1955, 43); *Вона часто прокидалася, і кожен її підйом починався з протяжного оклику: — Ма-а-ко!* (Гончар, Дорога... 1953, 49); *З риском для життя здійснювалися підйоми на гірські вершини по льодовикові, снігових і скелястих гребенях* (Відпатні геогр. відкр., 1955, 23); *Простота й виразність інтонаційних зворотів, строга пропорційність мелодичних фраз, логічність підйомів і спадів у мелодичній мові — все це свідчить про високу художню цінність багатьох народних пісень на слова Т. Шевченка* (Нар. тв. та етн., 1, 1961, 54).

2. Діляпка дороги, що веде вгору. *Під горою стало так тихо, що було чути, як.. десь буксують на крутих підйомах грузовики* (Кучер, Чорноморці, 1956, 281).

3. Швидкий ріст, піднесення, інтенсивний розвиток чого-небудь. *Література української соціалістичної нації кінці на великому підйомі* (Смолич, Перша книга, 1954, 40).

4. Верхня частина стопи від пальців до щиколотки. *Юрій згадував її всю від гладенької зачіски до високого підйому мускулястої ноги* (Собко, Граніт, 1937, 38); *Ліва нога невисоко підніматься вперед, коліно вільне, підйом витягнутий, але не напружений* (Збірник укр. нар. танців, 1957, 64); // Частина взуття, що її обхоплює.— *Хіба так ш'ється чобіт? Я швець на все село; так я вже знаю, що халява ось як буває,.. от і в підборах бренна; та й підйом не так...* (Кв.-Осн., II, 1956, 20).

5. Певний сигнал до пробудження від сну, підняття або до відправлення в похід. *Він тішився своєю владою над студентами, своїм правом вдиратися на світанні до них у намети і вигрясати з інтелектуалістів їхній ранковий сон: — Ану, підйом! Підйом! Годі ніжитись!* (Гончар, Людина... 1960, 64); *Хитались пожари на дальніх кургані, йспіли дощі, на пожарі багряні. І грали підйом сурмачі* (Нагн., Пісня... 1949, 113).

6. Пристрій, деталь і т. ін., пристосовані для піднімання чого-небудь. *На ній* [раму] *ставили якісь підйоми, колиски, навіли кочки* (Донч., VI, 1957, 401); *Передня ліва частина рами житки підвішена до молотарки за допомогою рейки підйому* (Зерн. комбайни, 1957, 47); *Кісткова система у сполученні з м'язовою системою утворює органи руху людини, при цьому кістки є підйомами, що нимі діють за допомогою прикріплених до них м'язів* (Шк. гігієна, 1954, 67).

ПІДЙО́МНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підйо́м** 1. *Різниця в швидкостях і викликає різницю тисків: знизу він більший, вверху — менший. В свою чергу різниця тисків створює силу, спрямовану вертикально. Це і є підйомна сила літака* (Наука... II, 1962, 36); // Призначн. для піднімання, підйому. *Підйомний кран магадуває Гані казкового довгошийого птаха, що невтомно переносив .. у своєму дзьобі контейнери з цеглою, ящики скла, шиферу* (Журн., Вечір., 1958, 90); *Підйомний коловорот.. складається з дерев'яного циліндра* [вала], *на який намотуються троси або ланцюги, що підіймають затвор* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 120).

2. Який має здатність, може підійматися (про снаряди). *Замок був оточений високими вежами, з баштами та бійницями. Вийти в нього можна було тільки через одні вузькі ворота, до яких від підйомний міст* (Іст. середніх віків, 1955, 32).

3. *у знач. ім.* **підйо́мні, них**, *мн.* Гроші, які видаються для переїзду на нове місце роботи.— *Сяду би подбати, щоб керівні кадри на будівництві мали закони використання робочої сили в межах будівництва. І жодної копійки підйомних* (Ле, Міжгір'я, 1953, 196).

ПІДЙО́МНИК, а, ч., техн. Споруда для вертикального переміщення людей або вантажів; ліфт. *Йому теж від входу в тунель доведеться дертися на гору. Підйомник давно знято* (Ле, Міжгір'я, 1953, 282); *Крім копра, була встановлена також потужніша підйомна машина з трьома електромоторами, споруджено нове приміщення для підйомника* (Гур., Наша молодість, 1940, 214); *Підйом і опускання вантажу здійснюється підйомником, яким обладнана кожна вагонетка* [підйомної дороги] (Механ. і електрифф., 1953, 468).

ПІДКА́ДИТИ, каджу́, ка́диш, *док., розм.* Трохи, додатково накадити.

ПІДКА́ЖЧИК, а, ч. Той, хто підказує або займається підказуванням. *Здавалось збоку, ніби .живі слова їх живої розмови лились десь зверху або збоку од якогось підкажчика* (Н.-Лев., IV, 1956, 236).

ПІДКА́З, у, ч. Дія за знач. **підказа́ти, підка́зувати**. *Перші радки вона сама написала без підказу — про те, де він, що з ним* (Головко, I, 1957, 291).

ПІДКА́ЗАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підказа́ти**.— *От — вирвався зайк у Анжели.— Підіть геть, Георгіе, я вас ненавиджу в цю хвилину.— Мелітору не перечив. Він був задоволений результатом, яка теж несподівано була підказана самою Анжелою* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 239); // **підка́зано**, *безос. присудк. сл. Рясне вживання народних пісень, властиння їх у дію вертепної драми було підказано українською народною творчістю, зокрема народними драматизованими*

іграми, весільними обрядами тощо (Рад. літ-во, 1, 1963, 113).

ПІДКАЗА́ТИ *див.* **підка́зувати.**

ПІДКАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підка́зувати.** *Шкомрі то з того, то з другого боку підказували, і по яті знай насипався то крикливий, обриваний гук школяра, то тихе підказування товариша* (Мирний, IV, 1955, 110); *— Вважаю за найбільшу несправедливість, коли вчитель карає учня двійкою — ну, за пустощі, за підказування* (Донч., V, 1957, 411).

ПІДКАЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАЗА́ТИ**, ажу́, а́жеш, *док., перех. і неперех.* 1. Тихо говорити, нашіптувати кому-небудь непомітно для інших те, що він повинен казати, вимовляти. *Перша дія пройшла нормально. Макар Григорович нам підказував. Ми кажемо стоїмо біля самої халабуди, щоб усе було чути* (Є. Кравч., Буковинщина, 1961, 26); *З-за куліс підказують, суфлер вголос читав мені текст ролі, а я мовчки стояв* (Мистецтво укр. театру, 1953, 83); *Бондаренко тихо підказав йому щось, і Гудай, на часинку замішавшись, оголосив: — Слово надається від фракції більшовиків Кулешову* (Головко, II, 1957, 345).

2. *розм.* Додавати що-небудь до сказаного кимось, кидати чийсь виспів. *Тільки одного разу.. хазяїн не дозирався свого ліку і зяяв бучу: узяв і зловівся, й пройдисвітом, і голотою; а халайка собі підказує та підбуркує, та нищить, та верещить* (Вовчок, I, 1955, 311); *— То се ні, Павло... Павло... от забув як по батькові. — Федорович,— підказав чоловік* (Мирний, I, 1954, 286); *— З п'ятим і шостим полками форсованим маршем рушити! — раптом несподівано голосно і різниче підказав Боженко* (Довж., I, 1958, 180).

3. *перен.* Нашіптувати кого-небудь на якусь думку, вчинок, дію і т. ін. *Він, військовий комендант, діє, як велить йому військовий статут і підказує партійна совість* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 159); *Те, що знав Пачура з преси, з публічних лекцій, з власного життя і з того, що підказала звичайна інтуїція, тепер підкріплювалося науково* (Чаб., Тече вода.., 1961, 60); *Вірний класовий інстинкт революційного пролетаріату підказав більшості російських товаришів ідею активного бойкоту* (Ленін, 11, 1970, 190).

ПІДКАЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **підка́зувати.** * Образно. *Ніхто не знав, що ці обережні залізяки були звичайними тактичними заходами у тій великій стратегії кохання, яка підказується самою матір'ю природою* (Кол. Терещ., 1959, 116).

ПІДКА́ЗУВАЧ, а, *ч., рідко.* Той, хто підказує.

ПІДКА́ЗУВАЧКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **підка́зувач.**

ПІДКАНЦЕЛЯ́РИСТ, а, *ч., заст.* Молодший канцелярист. [Вибо́рний:] *Волосний писар і підканцелярист Скоробрєха, як кажуть, жевжики обшва і голі... як хлистки* (Котл., II, 1953, 11).

ПІДКА́ПАТИ *див.* **підка́пувати.**

ПІДКА́ПОК, пка, *ч., діал.* Різновид головного убору. *Хоч огидно було вбиратися в старий і брудний одяг, [Михайлик] нап'яв його на плечі, накинув на голову підкапок і побіг до брами* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 350).

ПІДКАПУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Капати долатково, це трохи.

ПІДКАРАУ́ЛИТИ *див.* **підкарау́лювати.**

ПІДКАРАУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКАРАУ́ЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех.* Затаївшися, чекати появи кого-, чого-небудь; *// перен.* Таємно стежачи за кимсь, чим-небудь, вичікувати слушного моменту для якихось дій. *Треба, звичайно, пам'ятати, що вороги нас підстерігають на кожному кроці і зробить ще силу, щоб скинути нас всіма шляхами* (Ленін, 39, 1973, 384).

ПІДКАСА́НИЙ, а, е, *діал.* Підтиканий. *Лівіша зафіксувала його берет, рішучий ніс, довгопалий, підкасаними рукавами* (Ю. Янов., II, 1954, 60); *В долинці, в озерці, ухопали прапищики підкасані, з червоними, як у буслів, ногами, молодиці* (Коцюб., I, 1955, 309).

ПІДКАСА́ТИ *див.* **підка́сувати.**

ПІДКАСА́ТИСЯ *див.* **підка́суватися.**

ПІДКАСУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАСА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех., діал.* Підтикати. *Ліда в своїй чудесній сукенці, що так їй до лиця, щоранку буде виганяти корову, а вечорами доїти, підкасавши поділок...* (Коцюб, II, 1955, 388); *Підкасати поли.*

ПІДКАСУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКАСА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *док., діал.* Підтикатися.

ПІДКАХА́КНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Одноkр. до **підкахи́кувати.** *Дорош знову повторив щицю той самий судорожний рух і підкахикнув так, ніби йому щось дернуло в горлі* (Тют., Вир, 1964, 102).

ПІДКАХИ́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підкахи́кувати.** *Він терпіти не міг безсоромних парубоцьких натяків чи тих грубуватих підкахикувань наздогін бічними* (Стельмах, I, 1962, 260).

ПІДКАХИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Злегка, час від часу або навмисно кахикати. *Пан Дулькевич прабрався до рудя замка, де зайсть якого стояв на варті Клібтон Честер, і почав тихенько підкахикувати, щоб звернути на себе увагу* (Загреб., Європа 45, 1959, 248).

ПІДКА́ЧАНИЙ[1], **ПІДКОЧЕ́НИЙ**, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкача́ти**[1]. *В соломʼяному брилі, білій сорочці й підкачаних вище колін штанях, він стояв у воді і змотував волосінь* (Чорн., Красиві люди, 1961, 70); *З підкоченими аж по коліна шароварами — я бачив його, вертаючи додому в обідню пору, як ходив у саду в високій траві босоногий* (Коб., III, 1956, 47); *Герміна був взутий у стоптані кімнатні туфлі на босу ногу, в штанях, без піджака; один рукав сорочки підкочений до ліктя, другий, опущений, звисав незастібнутий* (Томч., Готель.., 1960, 204).

2. *у знач. прикм.* З підгорнутими, піднятими краями (про одяг, частини одягу). *Маленький школярик, босенький, з підкачаними штанями і з школярською торбинкою через плече, довго не міг приєднатися до гурту* (Вас., I, 1959, 102); *— Лавайте, я вам шкельку.. трошки підправлю, перероблю. — Шура глянула на свої довгі, підкочені рукава і ледве стримала готові бризнути радісні сльози* (Гончар, III, 1959, 199).

ПІДКА́ЧАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підка́чати**[2].

ПІДКА́ЧАТИ[1] *див.* **підка́чувати**[1].

ПІДКА́ЧАТИ[2] *див.* **підка́чувати**[2].

ПІДКА́ЧАТИСЯ *див.* **підка́чуватися**[1].

ПІДКА́ЧКА, и, *ж.* Дія за знач. **підкача́ти**[2], **підка́чувати**[1]. *На зрошувальній системі закінчено будівництво трьох насосних станцій підкачки* (Пауна.., 12, 1958, 37).

ПІДКА́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Призначений або використовуваний для підкачування (*див.* **підка́чування**[2]). *Підкачувальний насос через фільтр тонкої очистки нагнітає паливо у підвідну магістраль* (Автомоб., 1957, 112).

ПІДКА́ЧУВАННЯ[1], **ПІДКОЧУВА́ННЯ**, я, *с.* Дія за знач. **підка́чувати**[1], **підкоче́ння.**

ПІДКА́ЧУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **підка́чувати**[2]1. *Майже на половину зрошуваної площі машину воду*

з Київського водопровідного каджоблтиме самоплавом без підкачування її насосами (Наука..., 12, 1958, 36).

ПІДКАЧУВАТИ[1] і **ПІДКОЧУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАТАТИ**, аю, єш і **ПІДКОТИТИ**, кочу́, ко́тиш, *док., перех.* Підгортаючи, підніма́ючи край, робити коротшим (одяг, частини одягу). *Нараз він схватився зі свого місця і почав якось поквапно підкочувати штани* (Фр., IV, 1950, 388); *Він поспішно підкачував коротенькі, аніде коліна, штанці ще вище, засукував рукава веселої на колір шерстяної кофтинки і тоді заговорив до батька ще з більшим завзяттям* (Епік, Ть., 1958, 122); *Приходив маленький ще хлопчик, Куценькі штанята підкачував, З торбинкою через плече, за собою У чоловік романівського стану Із удочкою Дмитрик у рукав* (Рильський, II, 1960, 303); *Підкотила [Уляна] рукави кофти і показала синці на обох руках* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 84); // Вигинати, підіймати край (звичайно одягу). — *Гляньте,— підкотила халатик Юля і випнула ногу. Брови її жалісно здіймалися і полізли вгору.— Подряпалася!* (Тют., Вир, 1964, 231).

ПІДКАЧАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДКАЧАТИ**, аю, єш, *док.* 1. Качати, накачувати потроху або додатково (повітря, воду і т. ін.). *Воду в канали їтиме самоплавом. Лише в деяких місцях доведеться підкачувати воду з допомогою невеликих насосних станцій* (Наука..., 12, 1958, 35).

2. *тільки док., розм.* Не викопати яких-небудь зобов'язань, не виправдати чийогось довір'я, чиїхось сподівань. — *Ну, тепер ти, Микаме, нам! Перед всім народом дав слово. Гадаю ж не підкачаєш!* (Іоша, Вічний вогонь, 1960, 273); *Не підкачали й на цій ми ділянці* [самодіяльності]. *Перший держали, як дружна сім'я* (С. Ол., Вибр., 1959, 102); // Виявлятися поганим, не таким, як треба. *Раз зерно вз'яне, а колос сонце,— чортового батька перепинки їстимеш... Не кеми, а ще й старі люди так казали... Виходить — нових способів треба, бо старі підкачали...* (Вишня, I, 1956, 111).

ПІДКАЧУВАТИСЯ[1] і **ПІДКОЧУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКАТАТИСЯ**, аюся, єшся і **ПІДКОТИТИСЯ**, кочу́ся, ко́тишся, *док.* 1. Підгортатися, стаючи коротшим (про одяг, частини одягу).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкачувати**[1], **підкочувати**.

ПІДКАЧУВАТИСЯ[2], уюсь, уєшся, *недок.* Пас. до **підкачувати**[2] 1.

ПІДКИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підки́дати**. *Мартова... лагідними трохи горіяки на дні, підкинула бризками вгору, при тому вона не вимовила ні слова, як то звичайно, бажаючи конкурентові пакі, тяжкими, що то було б якось незручно,— можний же її без слів тямить, проти чого тея підкидання* (Л. Укр., III, 1952, 673).

ПІДКИДАТИ, аю, єш і *рідко* **ПІДКИДУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКИНУТИ**, ну, неш, *док., перех.* 1. Різко кидати вгору або підпімати. — *Я запало енечі на березі богатя і як буду підкидать вгору головешки, тоді вертайся* (Н.-Лев., II, 1956, 233); *Високо підкидаючи гокирку, він почав зрубувати кінець промоклої колоди* (Голов., Тополя., 1965, 68); *Навло Бондар зйшов з парохвда, підкинув кирок на плече і різкою годом попрямував до Терешки* (Жур., Звич. турботи, 1960, 131); *Його* [Захара] *підхопили з десятох рук, сильно підкинули вгору один, другий, третій раз. Потім посадовили на верстат* (Ле, Право..., 1957, 39); // Робити різкий рух вгору (рукою, головою, частиною тулуба і т. ін.). — *От тут недалечко пшеничка. Труночок тек такий, що тільки ховтай та бровами під-кидай...* (Вовчок, VI, 1956, 289); *Гарне серпневе сонце дожахнулось, видно, тонкошкіру синяку; підкидаючи вгору писка, вона чмихала й бігла до річки, як божевільна* (Кос., Новели, 1962, 123); *Від часу до часу підкидував* [кінь] *головою вгору; був, очевидно, ще молодий і мало запряжений* (Коб., I, 1956, 102); *Дівчина підкинула вгору брови і виразно зиркнула на Рідкодуба* (Кур., Вибр., 1960, 158); *Він виразно кигикнув, молодецько підкинув до кашкета пальці і відрапортував* (Ю. Бедзик, Полкт., 1959, 44); // *перев. безос., розм.* Сильно трусити (при їзді по нерівній дорозі, від лихоманки, сміху і т. ін.). *Віз торохтить по камінні та підкидає на вихах — аж ко всидим* (Гр., II, 1963, 261); *Сміх — дуже благородне діло. Сміх в втішає, сміх і довгокулик. Лихослівя сатиричне слово просто кидає в лихоманку. Пропасницях їх б'є, запас й підкидає* (Ковінька, Кутн., 1960, 97); // *безос.* Тепер уже він не затих, як умерше, тіло його витягло, вирівняло і.. підкинуло вгору (Мирний, I, 1954, 310); *Літак наш раптом м'яко підкинуло вгору, а потім зразу вниз опустило* (Тич., III, 1957, 423).

◇ **Так і підки́дає** кого — дуже хочеться, кортить комусь що-небудь зробити. *Оженку так і підкидало побігти до них* [дівчат], *взятись за руки й самій заспівати разом з ними* (Кучер, Трудна любов, 1960, 200).

2. Кидати, викидати під що-небудь. — *Кажу* [Галі]: *покинь — не слухає... дай хоч води — а вона почало лаятись. Так я вирвав відти з рук та й підкинув під піл. А вона оро у сльози,— виправляється Василь* (Мирний, IV, 1955, 29).

3. *що, чого, рідко без додатка.* Класти, кидати, звичайно додаючи до чого-небудь. *Той хліб, що там люди, був випечений з усякої всячини: тим була й полова з остюками, і земля з нуколем та горошком, і жовдя підкидали задля смаку* (Мирний, IV, 1955, 255); *Малеча — багато дітей — завідкілясь малінчя, тріскучих таганьок, підкидали в ранище й цвірінчали — ну ті ж горобята...* (Головко, I, 1957, 248); *Волам підкинули пахуче сіно...* (Коб., II, 1956, 47); *Гнат Яворський помітив, що в печі прогоріли дерево, і підкинув нових чурбанів* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 91); // *чим, безос. Люди надіялись та молились, щоб хоч трохи підкинуло снігом, прикрусило дорогу* (Мирний, III, 1954, 8); // *розм.* Поспілати, включати і т. ін. додаткові сили, нових людей. *В бій були введені всі піхотні батальйони. Вони блокували зліва кілька живих ще дотів. Противник теж підкинув значні сили піхоти і вдвоє-троє разів по рах з окопів у контратаки, щоб звільнити замкнені в дотах гарнізони* (Гончар, III, 1959, 51); // *розм.* Привозити, приносити швидко або ще трохи, додатково. *Просимо підкинути боєприпасів на вимкнене місце з огляду на запланований з нашого* [партизанів] *боку нові бойові дії* (Ю. Янов., I, 1954, 65); // *у сполуч. із гл. словом, жарт і т. ін., також без додатка, розм.* Казати що-небудь звичайно додаючи до сказаного кимсь. *Вони писали всі жартом: Оксентій питав, а йому хтось відповідав, інший підкидав від себе слівце, що інший додавав свок для жвавості* (Смолич, Мир., 1958, 75); *Хто не стрінь в театрі, Той руку потисне, той жарт підкида: — Здорово, Олексо! Привіт, кінператорові! Сидіть в такій ложі! Гей не бідні* (С. Ол., Вибр., 1959, 64); — *Та як фудилося вже дуже, як вернеш капралом! — підкинув давнішнім веселим тоном Петро* (Коб., II, 1956, 89); *Кесар знову був говірким, дотепним Кесарем, який умів підкинути слово то з казки, то з вірша, то з повісті якої, то з роману, а то і з уложення всіх законів* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 79); // У карточній грі — давати для бою карту

після партнера. *Щоб коли-небудь виникла серед них, серед сторожів, якась там сварка,— то боже боронь! Хіба як у підкидного грають, та хтось не ту масть підкине* (Вінця, І, 1958, 415).

◇ **Підкида́ти (підки́нути) жа́ру** — те саме, що **Підда́вати (підда́ти, підсипа́ти, підсипа́ти) жа́ру** *(див. жар).* *Кривий мій дибас Пегас, А як підкинуть жару, Сюди-туди сіпне — і враз Підскочить аж під хмару!* (Берлє, Вибр., перекл. Мисика, 1959, 115).

4. Потай кидати, класти, залишати де-небудь або комусь, у кошик з метою нашкодити, залікати і т. ін. *Сотки разів підкидали [конкуренти] огонь у його магазини, шукаючи його апарати* (Фр., VIII, 1952, 394); *Після того ще двічі записки підкидала чиясь рука. Називалися бандити повісити її, якщо не буде вчити дітей по-іншому і встрявати в політику* (Цюпа, Назустріч., 1958, 301); *В Африці живуть птахи, яких називають «довговух». Так само як наша зозуля, вони підкидають свої яйця у гнізда інших птахів* (Наука..., 3, 1966, 28); *Він і сном і духом не знав, як воно [крадіжки] опинилось у його в кишені... Може хто другий підкинув* (Мирний, І, 1949, 262); *Уранці Анатоля ще спав, як йому підкинули листа* (Кач., II, 1958, 337); *// безос.— Правда,— каже [голова],— випустить людей з холодної, вони не винуваті: може, і справді, що їм підкинуто* (Ів.-Осн., II, 1956, 400); *// Навмисно залишити десь, у когось, відмовляючись від материнства (про немовля).*

5. *розм.* Те саме, що **підво́зити** 1. *Металік з автоколони поправив Володю, щоб той підкинув його своїм мотороверо́м на Хловський гпуск* (Загреб., День..., 1964, 57).

ПІДКИДА́ТИСЯ, аюся, аєшся і *рідко* **ПІДКИДУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКИ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. Різко підніматися вгору; підскакувати. *На старому річищі лишилися тільки калюжі, в яких підкидалась риба, що не встигла втекти з водою* (Донч., Після..., 1947, 61); *Човен мій від бурі тилиться. Чи гребінь хвилі, чи безодня — не питається. Одно підкидається, одно відкидається...* (Тич., II, 1957, 60); *Кручачися в виру, поза його кругами підкидуються і гуляють срібнолускі, червоно-цяткові іструки* (Фр., VIII, 1952, 195); *// Робити різкі рухи або спотикатися* (про людину, органи людського тіла). *Одна тільки Галя востро дивилася на всіх гультяїв — і червона краска рвала на її щоках, тоді як серце підкидалося в грудях* (Мирний, II, 1954, 295); *Вася сунувся на низьке, холодне підвіконня, і все його маленьке тіло підкидалося від тяжкого ридання* (Епік, Тв., 1958, 365); *Однак аж підкинувся, моя ужалений* (Фр., IV, 1950, 285).

2. *тільки недок.* Гратися, кидаючи раз у раз що-небудь угору або перекидаючись чимсь. *Вишеньками забавлялися, яблучками підкидалися* (Чуб., III, 1872, 292); * Образно. *— Підсів мене сей рік Колісник! — Купи,— каже,— поволам віддамо. — Я й купив; а він, бісе його батькові, від своєї половини і одкинувся. Тепер і підкидайся!* (Мирний, III, 1954, 79).

3. *тільки док., розм.* Те саме, що **прикину́тися.** *— Ви б, дядьку, підождали трохи, просушилися,— раяла Христя,— а то як ноги в мокре ноги обертати. — Як? Отак!— скрикнув Кирило, увертаючи ногу. — Коли б ще чого не підкинулось...* (Мирний, III, 1954, 71); *— Йому [Микиті] підкинулися на ноші вершки, то він послав мене замість себе* (Л. Янов., І, 1959, 470).

4. *тільки недок.* Пас. до **підки́дати, підки́дувати.** *Тричі на день у нас волам сіно підкидається* (Сл. Гр.).

ПІДКИ́ДНИЙ, а́, е́. 1. *Признач. для підкидання кого-, чого-небудь угору.— Вам подобається моя акробатична група на підкидних дошках? — Так, група хороша* (Ткач, Арена, 1960, 143).

2. *у знач. ім.* **підки́дний**, ного, *ч.* Різновид гри у карти; дурень (у 2 знач.). *Діди чарункам і зозлять бились в підкидного — так Ред чи козирного туз приповід, чи вселюдського Ромулові почепив,— точних відомостей не масно. Знаємо тільки, що побились за картами* (Вінця, І, 1956, 455).

◇ **Підки́дний дуре́нь** — різновид гри у карти; дурень (у 2 знач.). *Він навчився перевертнем грать у підкидного дурня* (Вол., Місячне срібло, 1961, 18).

ПІДКИ́ДУВАТИ *див.* **підки́дати.**

ПІДКИДУВА́ТИСЯ *див.* **підки́датися.**

ПІДКИДЬО́К, дька, *ч.* Дитина, яку підкинули (у 4 знач.) кому-небудь на виховання. *У повісті «Найменичка» Шевченко має змогу ширше показати старих Якима і Марту (у поемі — Ностя), які приймають у себе підкидька — маленького Марка* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 353).

ПІДКИ́НЕНИЙ *див.* **підки́нутий.**

ПІДКИ́НУТИЙ *див.* **підки́дати.**

ПІДКИ́НУТИ, ПІДКИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підки́нути.** *Обернуться в дітлаха Обох нас закортіло, І враз у синь обруч злетів, Підкинутий умілою* (Рильський, III, 1961, 267); *Серпй, наче підкинутий велетенською тугою пружиною, одним стрибком спинув вартового і заламавши руками зірий його в обереме́нок...* (Ткач, Жди..., 1959, 33); *Вчив* [Тамару] *Кирило Васильович — якщо трапиться потрапити в тюрму — не признавайся до своїх, бильшо можуть бути спеціально підкинуті провокатори* (Хрижак, Тамара, 1959, 127); *// підки́нено, безос. присудк. сл. В Якима в полові знайшли тюк матерії і це дещо,— не інакше, як підкинено* (Головко, II, 1957, 135).

ПІДКИ́НУТИСЯ *див.* **підки́датися.**

ПІДКИСА́ТИ, ає, *недок.*, **ПІДКИСНУ́ТИ**, не, *док.* Починати кислу, трохи прокисати.

ПІДКИСЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підки́слити.** *Після проведення перед фіксуванням слід сполоснути капір у воді, підкислений оцтовою кислотою* (Довідник фот., 1959, 164).

ПІДКИСЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підки́слити.** *Можна квасить капусту з попереднім підкисленням. Для цього..наливають.. розсіл від капусти, яка вже 5—6 днів добре бродить, в обмір на свіжий розсіл* (Кодг. Укр., 8, 1957, 37).

ПІДКИСЛИ́ТИ *див.* **підки́слити.**

ПІДКИСЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкисл́ювати.**

ПІДКИСЛЮВА́ТИ *див.* **підки́слити.**

ПІДКИСЛЯ́ТИ, яю, яєш і **ПІДКИСЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКИСЛИ́ТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.* Робити більш кислим або трохи кислішим; подавати до чого-небудь кислоту або щось кисле. *Приготовляється вона* [паста] *так: ..підкислюють воду, для чого в неї поволі (краплями) підливають сірчану кислоту* (Як заповід. нарази. хвор..., 1957, 53).

ПІДКИСЛЯ́ТИСЯ, яється, *недок.* Пас. до **підки́слити.**

ПІДКИСНУ́ТИ *див.* **підки́снути.**

ПІДКІВКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **підко́ва.** *Золоті підківки має Мій крилатий білий коник* (Л. Укр., IV, 1954, 139); *Вона спокійно гладила на них [бійця] великим чорним очима, від яких залягли синюваті підківки* (Журл., Звич. турботи, 1960, 172); *Широкий козирок, як долоня, виступав над опуклим лобом*

[Зимогорової], *над підківками брів* (Донч., II, 1956, 173); *Ходи, тодя, дівчинонько, ходи з нами. Дамо тобі сержанту із стрічками. Дамо тобі ще й вінок із квітками. Дамо тобі черевички з підківками* (Нар. лірика, 1956, 275).

Підківочка, и, ж. Зменш.-пестл. до **підкова**. *Де сховала, розмовляла [дівчина] - Підківочки знати!* (Чуб., V, 1874, 49); [Хорс:] *В підківочки ми ударим і голосно заспіваєм!* (Кроп., V, 1959, 159).

Підківчина, и, ж., *заневажл.* Зменш. до **підкова**. *Коженько коня кує, Гнеда Жаба свою дев, Зроби й мені, батьку, сіму, Таку ж саме підківчину!* (Манж., Тв., 1955, 258).

Підкіп *див.* **підкоп**.

Підкірка, и, ж. Нервові клітини під корою великих півкуль головного мозку. *Інформація від підкірки є найпростішою, найелементарнішою формою зв'язку організму з оточенням, і на її обробку використовується менше енергії свідомості* (Рад. літ-во, 8, 1965, 7).

Підкірковий, а, е. Стос. до підкірки. *Саморегуляцію мозку здійснюють різні ділянки кори і підкоркових утворень* (Наука..., 12, 1965, 18).

△ **Підкіркові нервові центри** — те саме, що **підкірка**.

Підкірний, а, е. Який міститься, живе під корою.

Підкіс, косв. в. 1. Дія за знач. **підкосити, підкошувати**. 1. *Підкіс бур'яна*.

2. *спец.* Підпірка, брус і т. ін., що ставиться навскосі у різних спорудах, а також своєїб зв'язку таких частин споруди. *Практика показала, що одну панель краще встановлювати з допомогою підкоса, другу — горизонтальним зв'язком, третю — накладними лагвами* (Роб. газ., 22.VII 1965, 2).

Підкісний, а, е, *спец.* Стос. до підкоса (у 2 знач.).

Підкісник, а, *ч.* Стрічка або стрічки, що надягають під косу (*див.* **коса** 4).

Підкістковий, а, е. Який міститься під кісткою, кістками.

Підклад, у, ч. 1. Дія за знач. **підкласти, підкладати**. 1. *Настала весела хвилі: ліве маленько Кметик на лату, лізе й пан учитель; тягнуть вони обидва старе кленище на підклад під низдо бузьках* (Ков., Світ., 1960, 115).

2. *перен.* Те головне, на чому що-небудь будується. *Чи ти знала, що руйнуєш Щастя власного підклад, Те, чого життя так мало Звикло всякому вділять?* (Фр., XI, 1952, 16); *Іноді коли втомлювався критикувати [отамана] і говорили про звичайні речі,— під ними, під загальниками, під звичайнюсь словами завше чулось ще щось, якийсь підклад незадоволення* (Хотк., II, 1966, 213).

Підкладання, я, *с.* Дія за знач. **підкладати**. *Для нього майстра* [із Жовкви] *характерні такі композиційні прийоми, як перетикання одної галузки другою та підкладання кількіх листочків під галузки* (Укр. декор. різьба..., 1970, 94).

Підкладати, аю, аєш, *недок.*, **підкласти**, аду, адеш, *док., перех. і без додатка.* 1. Класти, поміщати під кого-, що-небудь або в середину чогось. *Тільки оце стару було позіхне, Юрко вже й подушку підкладає під головоньку* (І.-Нев., III, 1956, 288); *Лиць підкладають стільки, щоб гуски добре закривала їх своїм тілом* (Колг. енц., I, 1956, 525); *Черинув* [Андрійко] *удруге... запалив, підклав під солому... вогняний язик лизнув по соломі раз, другий...* (Коцюб., I, 1955, 443); *Марко пеший стрінув на горі, обережно запирнув до середини. — Ідіть, чого застряг? — Еге, ідиї А як мину підкладе?* (Тют., Вир, 1964, 351); *Залишивши одна, Тамара взяла бланки з штампом начальника, підклала котірку і почала ретельно виводити кожне слово олівцем* (Хижняк, Тамара, 1959, 107).

2. *що, чого.* Класти, вкладати додатково, ще трохи. *Козак добре вбав,.. Коневі частенько зеленого сіна підкладає* (Укр., думи..., 1955, 20); *Треба раз у раз підкладати у вогнище хмиз, щоб воно не погасло* (Донч., II, 1956, 65); *Хазяйкувала [Аня] біля столу невміло — Хліб весь час поправляла і підкладала, що треба підкласти в кухні або підкласти ще чогось на тарілки* (Голов., Тополя..., 1965, 289).

3. То саме, що **підкидати** 4. *Нищо здалось знизко мені? Нічка кредькомо я* [Зозуля] *другим підкладала,— Негай висиджують дурні!* (Гн., Вибр., 1951, 134); [Гапкість:] *А в тебе що, немає зброї?* [Карпо:] *Немає.* [Гапкість:] *Підійди сюди. А це що таке?* [Карпо:] *То підкла этось* (Собко, Пєси, 1958, 60).

◇ **Підкладати (підкласти) ногу́** (*хмизу, дров і т. ін.*) — те саме, що **підкидати (підкласти) ма́сла у вого́нь** (*див.* **підкидати**).— *Злодіїв, ренкрадачів соціалістичної власності хочеш узяти під захист! — підкладає хмизу Степан Оксентійович* (Мушк., Серце..., 1962, 122); **Підкладати (підкласти) свиню (свинйку)** *див.* **свиня**; **Ру́ки (рідко пальці) підкладати (підкласти) кому, під кого** — надавати допомогу кому-небудь. *Треба руки підкладати, а не дарма хлопотати* (Укр. присл., ..., 1955, 186); — *Хоч танцювати вже не робимо, а отже підкладаємо з свої охоти пальці панам і поняким поспанам, аби взяли догори!* (Март., Тв., 1954, 364); — *Мені дитина помирає, розумієте? — крикнула пані* [до управителя].— *А мені що? Руки під неї підкласти?* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 67); *Воно* [життя] *само заглаже муки... Уже ж не зможеш підворить Під умерзшуго* [умирущого] *ти руки?* (Мирний, V, 1955, 283).

Підкладка, и, ж. 1. Предмет, який під що-небудь підкладають, ставлять для опори; підставка, на яку щось кладуть. *Усі столи, були прислонені* [застелені] *прекрасними покривалами, замти й альбом спочивали на майстерних підкладках* (Кобр., Вибр., 1954, 97); *Машини з осені зводять на садибу, ремонтують, змащують і встановлюють на підкладках* (Орг. і технол. тракт. робіт, 1955, 33); // Те, що становить основу чого-небудь. *Настинний розпис робить або безпосередньо на стіні, тобто звичайно по білому фону, або на спеціальній кольоровій підкладці* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 122).

2. Матеріал, який пришивають зісподу одягу. *Якось батько помітили, що їгнк пальто все тонше і тонше. Дірка в підкладці не велика, а вати вже й на спині не стає* (Мик., Кадильниця, 1959, 4); *Ретельно перемацавши піджак, відпоровши підкладку, він* [Довгобук] *знайшов Темерину записку* (Хижняк, Тамара, 1959, 154); *На початку XIX століття в Англії було встановлено податок на капелюхи. Шгемелеві, який свідчив про сплату, ставили на підкладку* (Веч. Київ, 23.XII 1966, 4); // Зворотний, не лицевий бік якого-небудь виробу з тканини; виворіт. *На ліжку — гори перин, крізь вінні покривала просвічує мінна рожева й блакитна підкладка* (Сєвч., На Кат. горі, 1960, 75).

3. *перен.* Те головне, на чому що-небудь будується; сприкрна основа, внутрішня сутність чогось. *Наукова підкладка і аналіз становить найбільшу вартість сеї нової літератури проти усіх давніших* (Фр., XVI, 1955, 12); — *Рай, боже, Аркадію, не говори таких слів... У нього такі очі, — Верх очей божий, а вже підкладка злодійська. Це добре придумано!* (Стельмах, I, 1962, 285); *Класова підкладка соціал-шовінізму і опортунізму одна й та сама: союз невеликої верстви приві-*

ледованих робітників із основою національному буржуазією **проти** *має робітничого класу*». (Ленін, 27, 1972, 412); // Справжня, прихована причина чого-небудь. [Македо́н:] *Скажи, чому Родіон Нечай так мене зневажив? Як ти гадаєш?* [Кова́ч:] *Вони вам зла здрять*... [Македо́н:] *А чи немає тут якої іншої підкладки?..* (Горп., Над Дніпром, 1960, 110).

ПІДКЛА́ДКОВИЙ, а, е. Який використовується для підкладки (у 2 знач.). *Дарницькі текстильники виробляють нові красиві полотна. Серед них — тридцяташі ткацтва з сюрпризною вибивкою «Лісова пісня» і «Гуси», а також підкладкові — для костюмів полегшеного типу* (Веч. Київ, 7.I 1967, 1).

ПІДКЛА́ДНИЙ, а, е. Який підкладають під кого-, що-небудь.

△ **Підкладне́ су́дно** *див.* **су́дно**.

ПІДКЛА́ДОЧНИЙ, а, е, *спец.* Який використовується для підкладки (у 1 знач.). *Багато простоїв* [агрегатів] *буває через те, що транспортери і вагонетки стіл забезпечені підкладочними дощечками* (Більше торфу.., 1948, 9).

ПІДКЛА́С, у, ч., *біол.* Підрозділ класу в системі класифікації тваринного і рослинного світу. *Підклас лускатих. Найбільший підклас сучасних плазунів складають ящірки та змії, що всі дістали назву лускатих плазунів..оскільки тіло їх вкрите роговими лусочками* (Визначник земноводних.., 1955, 86).

ПІДКЛА́СТИ *див.* **підкла́дати**.

ПІДКЛА́СТИСЯ *див.* **підкла́датися**.

ПІДКЛА́ЦНУТИЙ, ну, неш, *док.* Однокр. до **підкла́цувати**.

ПІДКЛА́ЦУВАТИ, ую, усш, *небок.* Клацати, супроводжуючи щось.

ПІДКЛЕЄ́НИЙ, я, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкле́їти**. *Бібліотека, щоправда, була невелика і на всю величезну волость одна; книжки були зачитані, підклеєні, поклеєні, перекльоті, та проте читати їх було можна* (Вишня, II, 1956, 350).

2. *у знач. прикм.* Полагоджений, відремонтований підклеюванням. *Нарешті Семен Полікарпович вийняв з стола карту району, стареньку, підклеєну, розправив її і, також затамувавши, покликав Корнова* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1963, 108).

ПІДКЛЕЇ́ТИ *див.* **підкле́ювати**.

ПІДКЛЕЙКА, и, ж. 1. Дія за знач. **підкле́їти, підкле́ювати**.

2. Те, чим підклеїли, скріпили клеєм одне з одним. *У сьомому класі Федько не так зрадів новим кіпучникам, як новим зрошувим чоботям з м'якими халявками на білій підклейці*... (Вишня, II, 1956, 297).

ПІДКЛЕПА́ТИ *див.* **підкле́пувати**.

ПІДКЛЕПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкле́пувати**. *При незначному послабленні заклепочного з'єднання міцність його можна відновити підклепуванням заклепок* (Автомоб., 1957, 341).

ПІДКЛЕПУВА́ТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДКЛЕПА́ТИ**, підклепа́ю, підклепа́єш і підклепа́ю, підклепа́єш; *мн.* підклепа́ють; *док., перех.* 1. Клепати злегка або щоразу, додатково. *Вуйко встиг давно вже повбивати свій недбалий обід, підночив трохи й косу підклепав*... (Кос., Новели, 1962, 120).

2. *тех.* Те саме, що **приклепу́вати**.

ПІДКЛЕЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкле́ювати**.

ПІДКЛЕЮВА́ТИ, ює, ює, *недок.*, **ПІДКЛЕЇ́ТИ**, ею́, еїш, *док., перех.* 1. Клеячи, прикріплювати або лагодити, ремонтувати. *Тереза підбирала шматки фанери відповідних кольорів, вирізувала скальпелем і підклеювала до портрета* (Тонч., Готель., 1960, 226).

2. Приклеювати під чим-небудь, до чогось, а також зісподу, з виворотu

ПІДКЛИКА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підкли́кати**. *Знову була підкликаний Сергій Антонович* (Шовк., Людина.., 1962, 335); *Дівчата побігли перші й стали довкола реготати, підійшов і юний тракторист, підкликаний до гурту* (Ю. Янов., II, 1954, 130).

ПІДКЛИКА́ТИ *див.* **підкли́кати**.

ПІДКЛИКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДКЛЮКА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Кличучи, просити кого-небудь наблизитися. *Став він цала підкликать: — Йди клінку обідати!* (Нед., Кайзи., 1958, 6); *Гонко помітив його і замахав рукою, підкликаючи*... *Він підійшов* (Грим., Незкиця, роман, 1967, 147); *Підкликав* [сотник] *до себе Ригорвича та й спитав: — Скажи мені на милість* [милість]: *за що із поневіля тонуть?* (Кв.-Осн., II, 1956, 180); *Рухом руки Вульфа підкликав до себе Андрія* (Довж., I, 1958, 218).

ПІДКЛИ́НИТИ *див.* **підкли́нювати**.

ПІДКЛИ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкли́нювати**.

ПІДКЛИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКЛИ́НИТИ**, ню, нйш, *док., перех.* Підбивати клинами.

ПІДКЛЮВА́ТИ *див.* **підключа́ти**.

ПІДКЛЮЧА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДКЛЮЧИ́ТИ**, лючу́, лючи́ш, *док., перех.* За допомогою яких-небудь пристроїв приєднувати до джерела енергії, до дільної електричної, газової, телефонної і т. ін. мережі для введення в дію. *Останнім часом все більше застосовують електрохімічний метод забарвлення, коли вироби підключають, як иноді або каподи, до ванни з фарбувальним розчином, через який пропускають електричний струм* (Наука.., 1, 1955, 15); [Ш и ш и г а:] *Ви, Ипполіте Корнійовичу, зазвучали мене цим телефоном. Розумієте, що комутатор у нас малий, не вистачає для всіх...* [І в а н и ч:] *А Терешка я підключив!* (Зар., Аптеї, 1962 11); *Підключати дойльні апарати*.

ПІДКЛЮЧА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДКЛЮЧИ́ТИСЯ**, лючу́ся, лючи́шся, *док.* 1. За допомогою яких-небудь пристроїв приєднуватися до джерела енергії, до дільної електричної, газової, телефонної і т. ін. мережі для введення в дію. *Сержант підключився до переговорної лінії, почув короткі командирове ва'жебні і почав ладнати коктейлери* (Загреб., Сирота 45, 1953, 67); // *перен., розм.* Приєднуватися до кого-чого-небудь, ставати учасником чогось. [Н а т а ш а:] *Ех, дівчатонькь ви мої! То ми тут створимо таку бригаду, щоб аж на фронті слава пішла!.. А поки що он до тітки Насті підключайсь* (Вапп, Пяєи, 1958, 83); *Більшість перших народної поезії створено, безумовно, окремими обдарованими одиницями — і лише згодом виконавці цих творів, сказати б, творчо підключалися, привносячи свої варіанти і додатки* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 6).

2. *тільки недок.* Пас. до **підключа́ти**. *Ручний електродовбальник підключається до електричної сети. Число обертів електричного двигуна становить 3000 за хвилину* (Стол.-буд. справа, 1957, 171).

ПІДКЛЮЧЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підключи́ти**. *Вдалину поля збігає «триступка» високовольтна лінія. До неї підключена трансформаторна будка на колесах* (Вол., Надпи. висоти, 1955, 204); // **підключе́ння**, *безос. присудк. сл.* За короткий строк на Шебелинці було пробурено, обладнано і підключено до газопроводів 90 свердловин (Рад. Укр., 24.VIII 1961, 2).

ПІДКЛЮЧИ́ТИ *див.* **підключа́ти**.

ПІДКЛЮЧИ́ТИСЯ *див.* **підключа́тися**.

ПІДКЛЮЧИ́ЧНИЙ, а, е. Який міститься під ключицею.

ПІДКЛЬОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Клювати, викльовувати трохи, частково або докльовувати все чисто, цілком.

ПІДКО́ВА, и, *ж.* 1. Металева, вигнута за формою кінського копита пластина, що прибивається до копита з метою запобігти його пошкодженню та сковзанню тварини. *Устав* [Осел] *на рівні ноги і, обернувшися задом до Льва, показав йому свою задню копиту, на яких була прибита новісінька, блискуча підкова* (Фр., IV, 1950, 52); *Біля кузні кували підкови степовим жеребцям. Опері тремтіли від сміху та іржали* (Донч., I, 1958, 227); * *У порівн. Серед цього амфітеатру гір в середині круга стоїть невисока гора, кругла, вся вкрита хмарами, немовби хто кинув в цей пишний кружок якусь жовту шапку, а кругом цієї зеленої шапки обвивається підковою зелений Лукавець* (І.-Леп., II, 1956, 414); // *перек.* Те, що формою схоже на таку пластину. *Над непрохідною смугою обрію пригасала, клонячись, розкачена місячна підкова* (Вол., Вибр., 1947, 98); *Балка нагадувала приблизно зеленсьву підкову, що оточювала своїми боками ціле поле* (Ю. Янов., I, 1958, 154).

2. Металева пластинка, що набивається на спід взуття для збереження підметки або набійок. *Тимоха козяк читений був: ..коботь — одні на ногах, а другі — вже в дворо так і мокнуть, щоб тільки задумав, надів і цвьолкй* [франти]; *отні з підковами добрими, а другі на сиздоночках* (Кв.-Осн., II, 1956, 254); *Коли моя нога здіймається для нового кроку,— я бачу слід од своїх залізних солдатських підків* (Кол., На фронті.., 1959, 10).

ПІДКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. вид. ч. до **підкува́ти**. *Коні вже були підковані, ковалі ще прив'язали по кілька запасних підків до сідел* (Гончар, III, 1959, 94); *Ми повинні.. вести цю підготовчу нашу роботу так, щоб були підковані (як любив говорити покійний Пастухов, коли він був марксистом і революціонером) на всі чотири ноги* (Ленін, XI, 1974, 78); — *Мені тридцять чотири,— сказав він, очевидно продовжуючи свою думку,— а багато вчився, але все ж вважаю, що технічно недосить підкований* (Донч., II, 1956, 292).

2. *у знач. прикм.* З підковами. *Підковані коні; Рантом він* [Анрі Жак] *опинився далі і почув, як на ньому тончуться підковані черевики* (Ю. Янов., II, 1954, 61).

ПІДКО́ВАНІСТЬ,ності, *ж.* Абстр. ім. до **підко́ваний** 2.

ПІДКО́ВДРА, и, *ж.* Те саме, що **підодíяльник**.

ПІДКОВЗНУ́ТИСЯ *див.* **підековзну́тися**.

ПІДКО́ВКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підкува́ти**. *Повів* [Войтюк] *машину до кузні й поставив на тому місці, де звичайно ставлять коней для підковки* (Земляк, Гуцинії Стратіон, 1960, 118).

2. Змонт.-пестл. до **підко́ба**.

ПІДКО́ВНИЙ, *а, е.* Призначений для підковування.

ПІДКОВОШС, ошса, *ч.* Від кажана з великим носовим придатком. *Підковоніс,— представник окремої родини і роду летючих мишей* (Посібник з зоогеогр., 1956, 115); *Спеленове під час підземних мандрівок непрідко спостерігав подобизни «конвертиків» малих підковоносів, розкиданих вряди-годи* (Знапиця., 2, 1968, 15).

ПІДКОВОПОДІБНИЙ, а, е. Який має форму підкови. *В руках у нього з'явився білий металевий ланцюжок з підковоподібною пластинкою* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 343); *Вітер здіймає піщинки і несе їх, поки не натрапить на перешкоду, що затримує пісок. Так іноді утворюється бархан — підковоподібний пишний горб* (Фіз. геогр., 6, 1957, 80).

ПІДКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підко́вувати**. *Підковування коней.*

ПІДКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Прибивати підкови до ніг. *Украває* [чоловік] *його* [коня] *в морока, підкує його для дороги, щоб не розбився собі копит* (Фр., IV, 1950, 121); — *Купив* [батько] *коня такого, що хоиав й кусав, та й підкував на всі чотири ноги* (Март., Тв., 1954, 143); — *Що ж ми будемо робити без ковалів? ..Нікому буде ані косу нужлепати, ані коня підкувати* (Юхвід, Оля, 1959, 124); * Образно. [Тарас:] *Друга ультранінки для нас річ, як ви кажете,— це той самий ентузіазм, що його ми привезли сюди з фронта і не розгубили тут, не розбазарили його, а підкували наукою, теорією Маркса і Леніна* (Мик., I, 1957, 176).

2. *ма що і без додатка, перех., розм.* Додатково навчати кого-небудь або давати кому-небудь певні знання, відомості, а також спеціальну підготовку.— *Щасливий ти, Богнко,— відповіла Ольга.— Можеш кричати кугач, вирішили підкувати тебе на справжнього комуніста.— Як підкували? — не вторував юнак.— Підучився на тому боці, за Дніпром* (Козл., Ю. Крук, 1957, 543).

◇ **Підко́вувати (підкувáти) на всі чотúри** *кого:* а) добре навчати кого-небудь, даючи широкі знання; б) карати за які-небудь вчинки.— *Глядн мені, глядн,— в тон йому сказав Артем.— Підведи тільки цих! Я тебе підкую! На всі чотири!* (Головко, II, 1957, 527).

ПІДКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. *розм.* Набувати додаткових знань або певного досвіду, відомостей, спеціальної підготовки. *Ця новинка неабияк порадувала її. Учора райкому полегчала їй. Вона дістала змогу повчитися* (на курсах), *трохи підкуватися з політграмоти* (Кочюба, Нові береги, 1959, 333).

◇ **Підко́вуватися** (**підкувáтися**) **на всі чотúри** — добре навчатися чогось, набувати широких знань. [Вітровий:] *Моряки не здаються,. Так у мене в кубрені ціла бібліотека, читаю, вчусь, ведуть бесіди в ланках як агітатор.. Одним словом, підковуюсь на всі чотири* (Корн., II, 1955, 222).

2. *тільки недок.* Пас. до **підко́вувати**. *Тут* [у кузні] *кувалися вози, тачки та теліжки, підковувалися коні* (Фр., VII, 1951, 50).

ПІДКОЛІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підколі́ти**.

ПІДКОЛІ́ННИЙ, а, е. Який міститься ззаду під коліном (у І знач.).

ПІДКОЛІ́ННИК, а, *ч., розм.* Те, що обплгає коліно (у І знач.).

ПІДКОЛІ́НОК, нка, *ч., розм.* Задня частина ноги під коліном.

ПІДКОЛО́ДНИЙ, а, е. Який міститься, живе під колодою. *Підколодна кора.*

ПІДКОЛО́ТИ *див.* **підколо́ювати**.

ПІДКОЛО́ТИНА, и, *ж.* Діепр. пас. вид. ч. до **підколо́ти**. *У одного* [порапеного] *не було ноги по коліно, а в другого зовсім, і колоша були підколота так, що не могли встоятися і не заважала ходити* (Гн., Таємниця, 1959, 129).

ПІДКОЛО́ЮВАТИ, ює, *недок.*, **ПІДКОЛО́ТИТИ**, очу, о́тиш, *док., перех.* Колотячи (у І знач.), додавати що-небудь.

ПІДКОЛУ́ПАТИ *див.* **підколу́пувати**.

ПІДКОЛУ́ПНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Одиок до **підколу́пувати**.

ПІДКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОЛУПА́ТИ**, аю, єш, *док., перех.* Колупаючи (у І знач.), відривати, відирати частину чогось.

ПІДКОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підколю́вати**.

ПІДКОЛЮВА́ТИ, юю, юси, *недок.*, **ПІДКОЛО́ТИ**, колю́, ко́леш, *док.*, *перех.* 1. Прикріплювати, приколюючи одне до одного або до чого-небудь. *Підколоти довідку до справи;* // *перен., розм.* Уражати кого-небудь їдким словом, гострим зауваженням або натяком. *Таїся знущально підколювала* [Василя], *наливала його чобітком* (Хижняк, Новгамовина, 1961, 85); — *Радостоші чи собі робите? — поцікавився я.— А хіба радостоші так це не собі? — знову підколов мене той самий чолові́ків* (Хор., Ковпак, 1960, 21).

2. *розм.* Ранити себе, наколовшись на що-небудь. *Підколоти ногу;* // Колючи чим-небудь, убивати або ранити кого-небудь.— *Підколювали кожель одне одного, за межі бились,.. але такого, щоб у кришницю хтось довгого кола вкинув чи іншу поганьщу, зроду-віку не було в нашій Ковалівці* (Бучер, Трудна любов, 1960, 173); — *Не бійся,— підбадьорював бружжа той, що був з ножем,— гапай її за руки, а я підколю* (Хижняк, Новгамовина, 1961, 45).

ПІДКОЛЮВА́ТИСЯ, юється. *недок.* Нас. до підколювати. *Ми побігли кущами. Вітя були нас по обличчях, шкрябали, босі ноги підколювалися* (Гр., І, 1963, 297).

ПІДКОЛЮВА́Ч, а, *ч.* 1. Те, чим підколюють (у 1 знач.).

2. *розм.* Той, хто підколює (у 2 знач.).

ПІДКОМІ́РЕЦЬ, рця, *ч.* Білий комірець, який вшивається в-під комірця (звичайно у військовій, шкільній формі). *Голився* [Вогнівик], *щоденно, щоденно міняв підкомірець у випрасуваній коверкотовій, військового покрою, сорочці* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 157); *Я дивився на Сашу, на його міцну, рожеву шию, туго оперезану білим кантом підкомірця* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 44).

ПІДКОМІ́РЧИК, а, *ч.*, *рідко.* То саме, що **підкомі́рець**.

ПІДКОМІ́СІЯ, і, *ж.* Комісія меншого складу або частина комісії з дещо обмеженими повноваженнями. *В Харкові Ефіменко служив у підкомісії, що вивчала залізничну гаразу, потім був повітовим земським статистом* (Вітч., 7, 1965, 198).

ПІДКОМІ́ТЕТ, у, *ч.* Комітет меншого складу або частина комітету з дещо обмеженими повноваженнями. *Спільний Осип.— от і жди на нього. Коли зібрався весь підкомітет* (Важак, Вибр., 1960, 114); *Завідський підкомітет повинен старатися оглянути весь завід, якомога більшу частину робітників сітьою всіляких гуртків (або агентів)...* (Ленін, 8, 1970, 241).

ПІДКОМО́РІЙ, я, *ч.* 1. У старій Росії і на Україні — суддя, який займався межуванням володінь.

2. У феодальній Польщі — двірський сановник. *У Ягайла один з предків був підкоморієм, коли вірити батьківській розповіді* (Ле, Наливайко, 1957, 83).

ПІДКОМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до підкоморія. *В своїй якості примас* [пан] *увесь підкоморський суд* (Стельмах, І, 1962, 272); *При Павлі І (1796—1801 рр.) на Лівобережжі* [України]... *відновлені були старі дворянські суди в повітах — земський і підкоморський, тобто цивільний і межовий* (Іст. УРСР, І, 1953, 384).

ПІДКОНВО́ЙНИЙ, я, е. 1. Який перебуває під конвоєм.

2. *у знач. ім.* **підконво́йний**, ного, *ч.*; **підконво́йна**, ної, *ж.* Людина, яка перебуває під конвоєм.

ПІДКОНТРО́ЛЬНИЙ, а, е. Який перебуває під контролем або підлягає контролю. *Тут, в Лос-Аламосі, бе здавалося, що навіть саме дихання кожного вченого підконтрольне пильним представникам військових органів, Чарлз Томас завжди зберігав ясність думок і вірність своїх принципів* (Рибак, Час., 1960, 639).

ПІДКО́П, ПІДКІП, копу, *ч.* 1. Дія за знач. **підкопа́ти**. *В той час найбільше воювали шнурком. Кайданами, отрутою, підкопом, А зрада сталом військовим була* (Л. Укр., І, 1951, 115); *Вигріває два карієнти* [знаходження], *які в таборі теж треба грунтовно обтрушувати і побити свою думку: втеча з дороги, коли полонені працюватимуть у степу,.. і втеча з табору підкопом попід дріт* (Коз., Гаряві руки, 1960, 64).

2. Прохід, прокопаний під землею. [Шеровська:] *Як відомо, Желябов нам порадив для шляхи царевбивства. Перший — це Сафова: підкоп, в якому вибухне снаряд, коли повозом з'явиться карета* (Голов., Драми..., 1958, 243); — *Ми робили підкоп з барака, щоб видобутися на волю, але, знесилені голодом, ми надто довго копали, кісяючі пощуки і завалили підкіп* (Загреб., Спека, 1961, 325); // *перен., розм.* Підступні таємні дії проти кого-небудь. [Жиронде т:] *Певне й земля були шпонські підкопи, суди направ. глум ворогів, товаришів висилав, а потім, може, знов Конкьєжерж. Та все була б десь вдалині надія хоч би на чорну белгородівтину ніч, що визволяв в'язнів із неволі...* (Л. Укр., II, 1951, 181); *Вимок гомін про перенесення зборів на завтра.. Бузько заявляв:.. в цій пропозиції він вібчув якусь погрозу, якийсь підкоп проти себе* (Ряб., Жайворонки, 1957, 101).

ПІДКОПА́ННЯ, а, *с.* І. Дієпр. вас. мин. ч. до **підкопа́ти**. *Заходами в крайню лаву. Колгоспниці якраз вибирають з ґрунту підкопані буряконідібмачем корені* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 3); // **підко́пано**, *безос. присудк. сл.*— *Бачите, полове, підкопано парами, стежка втоптана* (Фр., IV, 1950, 47).

2. *у знач. прикм.* Зрушений з місця при підкопуванні. *Підкопані буряки в той же день вибирають, очищають і по можливості вивозять на бурякопункти* (Орг. і техпол. тракт. робіт, 1955, 360).

ПІДКОПА́ТИ *див.* **підкопу́вати**.

ПІДКОПА́ТИСЯ *див.* **підкопу́ватися**.

ПІДКОПИ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до підкопу.

ПІДКОПИ́ТИ *див.* **підкопи́чувати**.

ПІДКОПИ́ТИСЯ *див.* **підкопи́чуватися**.

ПІДКОПУВА́ЛЬНИЙ *а. е. спец.* Пристосований для підкопування. *Робочими органами бурякопідбімача є три підкопувальні лапи* (Колг. енц., І, 1956, 145); *Глибину ходу підкапувальної скоби встановлюють залежно від довжини коренеплодів, що їх збирають, або глибини залягання цибулини* (Колг. Укр., 7, 1958, 31).

ПІДКОПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкопу́вати**. *Кожний комбайнер може як слід відрегулювати агрегат і забезпечити високоякісне підкопування, вибирання і очищення коренів* (Хліборобові Укр., 8, 1964, 27); — *Я носом чую її* [бачительки] *підступи та підкопування під нас,— говорила писарша* (П.-Лев., IV, 1956, 149).

ПІДКОПУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОПА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Копаючи землю біля чого-небудь, робляючи під чимсь поглиблення, або зрушуючи щось з місця, копаючи землю під ним.— *Підкопуйте його* [камінь] *здолу, підкладіте підойми!* (Фр., VI, 1951, 116); *Своїми пожами-дисками вона* [машина] *спочатку зрізує стичку на пні і збирає її у бункері. Потім підкопує корені буряків, очищає їх від землі і подає в бункер* (Наука..., 9, 1964, 28); *До половини підкопала* (лівчина) *стіну. Підклала кілку розривну під неї, А потім бобула вагою і запалила У кілці труг* (Л. Укр., І, 1951, 115); // Копаючи, поглиблювати що-небудь. *Хома тим часом підкопав глибше свій окоп, який здався йому заладо мілким* (Гончар, III, 1959, 362); // Копаючи, робити під чим-небудь в землі прохід.— *Мене, як бісюватого, до клітки потім засадили* [ченці], *не*

знюхує, яку мені кару вигадати, та спасибі Христу, вкинула вона мені до кліски рисака, підкопав я вночі стінку та й утік (Тулуб, Людолови, I, 1957, 79).

2. Копати трохи, додатково або не все, чистково. *Зараз саме час підкопати ярки, позбивать бур'ян, що наріс попід деревами* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41).

3. *перен., розм.* Підступно, таємно або вороже діяти проти кого-, чого-небудь, розхитувати основи чогось. *Тепер у жене й друга дочка пішла вчиться в гімназію в Чернігові, і се значно підкопує мій бюджет* (Сам., II, 1958, 479); *економічний розпуток з неабиякою силою — і тим швидше, чим вільніше він іде,— підкопувати владу капіталу...* (Ленін, 10, 1970, 195); *Всі ті скарги [попів] пропадали. Комісара не підкопаєш. Не навіть не могли сплямить* (Фр., X, 1954, 261).

ПІДКОПУВА́ТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПІДКОПА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *док.* 1. Копаючи землю, робити поглиблення під чим-небудь. *Він показав руки свої в земляній і в крові — Ось, чим підкопувалися! Ах ніт з усіх вас* (Головко, I, 1957, 113); // Прокопуючись під лежачою породою, потрапляти, проникати кудись. — *Слухайте ж, панове! — говорив далі кошовий.— брати кріпость, дертися, підкопуватися...* (Довж., I, 1958, 248); *Вони [в'язні] й вирішили підкопатись попід тією стіною і вибратись отак на волю* (Збан., Єдина, 1959, 233).

2. *від кого — що, перен., розм.* Таємними ворожими діями шкодити кому-небудь, розхитувати основи чогось. *От і став [писар] під нього підкопуватись* (Кв.-Осн., II, 1956, 167); — *Так он як?.. У мене працює механіком і під мене ж підкопується? Розчавлю!* (Шиян, Беландо, 1937, 49); *Честю О. Маковея і його незабутньою заслугою перед літературою та українським народом в те, що він сміливо виступив на захист революційного авторитету Тараса Шевченка, під який підступно підкопувались буржуазні націоналісти* (Жовт., 2, 1956, 88); // Детально переробляючи, присвоюючи, привласнюючи недоліки, зловживання і т. ін. *В самій вебернівській партгрупі діла він старався, як і де можна, підкопатися під Германа* (Фр., VIII, 1952, 413); *Мати нічого не знала про їхнє кохання, могла б і збанувати, але Сашко таку причину вигадав, що не підкопаєшся: книжки приніс* (Хижняк, Тамара, 1959, 54).

3. *тільки недок.* Пас. до **підкопувати** 1.

ПІДКОПУВА́Ч, а, *ч.* Пристрій для підкопування (у 1 знач.). *У колгоспі почали копати цукрові буряки. Прибав на плантацію тракторист Микола Семчишин з підкопувачем* (Рад. Укр., 31.VIII 1962, 1).

ПІДКОПЧЕ́НИЙ, а, *с.* 1. *Дієпр. пас. мин. ч. до* **підкопти́ти**.

2. *у знач. прикм.* Забруднений кіптявою. *На сцену вийшов [Зруба] й одну за одною потрушив усі три залізні... Тільки чорний димок убрався в підкопченого скла* (Кучер, Трудна любов, 1960, 456).

ПІДКОПЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОПТИ́ТИ**, пчу́, пти́ш, *док., перех.* Коптити трохи або додатково.

ПІДКОПЧУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКОПТИ́ТИСЯ**, пчу́ся, пти́шся, *док.* 1. Ставати підкопченим (у 2 знач.).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкопчувати**.

ПІДКОРЕНЕ́ВИЙ, а, *о.* 1. Який міститься, живе під корінням рослини. *Рано навесні... соснові насадження слід обробити 4-процентною суспензією гексахлорану проти соснового підкореневого клопа* (Колг. Укр., 2, 1961, 39).

2. *мат.* Який стоїть під знаком кореня ($\sqrt{}$). *Величина радикала не змінюється, якщо показник кореня і показник підкореневого виразу помножити (або поділити) на однакове число* (Адг., II, 1957, 15).

ПІДКОРЕ́НИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підкори́ти**.— *Народи, підкорені нами* (Чінгісханом), буквально завмирали, паралізувались душевно. Почувши себе вже наче приреченими на віки вічні в рабство (Гончар, IV, 1960, 75); *Все коні робила автоматично і була цілковито підкорена чужій волі. Говорив їй Тимко, щоб вона йшла надвір випрасти його кожушок, вона йшла і випрасувала; наказував їй мати зашивати горбу, вона зашивала* (Тют., Вир, 1964, 278); *Владі [трощей] підкорені всі закони суспільства винаходять* (Рибак, Час.., 1960, 190); *Плакати попум'янних років революції і громадянської війни, станкова графіка, ілюстраційні цикли — усе підкорено великій меті — служінню Батьківщині* (Мистец., 1, 1963, 30).

ПІДКОРЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкори́ти** і **підкоря́тися**. *Закінчивши підкорення Середньої Азії, Александр Македонський зробив похід в Індію* (Іст. СРСР, I, 1956, 14); *Без підкорення меншості більшості не може бути партії, скільки-небудь сідної мені робітничої партії...* (Ленін, 9, 1970, 7); — *Наука — це величний процес пізнання природи і підкорення її сил людству* (Рибак, Час.., 1960, 37); *Як електроніки і атомної енергетики, як підкорення космосу вимагав нових металів: твердих і водночас в'язких, жароміцних і холодостійких, здатних протистояти не тільки корозії, а й радіоактивним випромінюванням...* (Наука.., 6, 1963, 3).

ПІДКОРИ́ТИ *див.* **підкоря́ти**.

ПІДКОРИ́ТИСЯ *див.* **підкоря́тися**.

ПІДКОРИ́ШНИК, а, *ч.* Маленький сірий співочий птах родини горобинців із довгим дзьобом. *З живого дерева невидима пташина струнка мелодійний передзвін.— Романе, а це яке диво так виспівує? — Підкоришник* (Стельмах, I, 1962, 248); *Ретельно обстежив підкоришник кожну тріщину, вибираючи своїм тоненьким, зігнутим, як шило, дзьобом личинки, лічка комах — шкідників лісу* (Воч. Київ, 25.II 1961, 4).

ПІДКОРІ́ННИЙ, а, *о.* Який міститься, живе під корінням рослин.

ПІДКОРКО́ВИЙ, а, *е.* Який міститься під корою (у 1 знач.), під кіркою (у 2 знач.).

ПІДКО́РМ, у, *ч.* Додатковий корм для тварин, бджіл, птахів і т. ін. *Щоранку кіркам слід давати вітамінний підкорм з хрящової моркви, буряків, шкурників кавуна тощо* (Шкідн. і хвор. рослин, 1958, 27).

ПІДКОРМИ́ТИ *див.* **підкорм'ювати**.

ПІДКОРМИ́ТИСЯ *див.* **підкорм'ю́ватися**.

ПІДКО́РМКА, и, *ж., рідко.* 1. Дія за знач. **підкорми́ти, підкорм'ювати**. *Торік добрива розсипали абияк, А тепер була підкормка* (Жур., Вел. розмова, 1955, 57).

2. Те саме, що **підко́рм**. *Дворки... накидаються на свіжу пошту, мов рані бджоли на цукрову підкормку* (Вол., Місячне срібло, 1961, 222).

ПІДКОРМЛЮВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **підко́рмлювати**.

ПІДКОРМЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКОРМИ́ТИ**, кормлю́, ко́рмиш; *мн.* підко́рмлять; *док., перех., рідко.* Те саме, що **підгодо́вувати**. *Протязом літнього періоду сіянці шипшини поливають, підкормлюють органічними і мінеральними добривами, розпушують ґрунт навколо них* (Наука.., 9, 1962, 39); *Сільницця-скарала: — Дай землі, то й вона тобі дасть!.. Ми добривами підкормимо плантацію* (Автом., В. Коник, 1954, 27).

ПІДКОРМЛЮВАТИСЯ, ююся, ювшся, *недок.*, **ПІДКОРМИТИСЯ**, кормлюся, кормишся; *мн.* підкóрмлятися; *док., рідко.* 1. Те саме, що **підгодовуватися.**

2. *тільки недок.* Пас. до **підкóрмлювати.**

ПІДКОРМОВИЙ, а, е. Призначений для підкорму, підкормки.

ПІДКОРОВИЙ, *й, е.* Який міститься, живе під корою (у 1 знач.). *До найбільш небезпечних першими шкідників належать: справжній жук, сосновий підкоровий клоп* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 132).

ПІДКОРОТИТИ *див.* **підкорóчувати.**

ПІДКОРОЧЕННЯ, я, *е.* Дісир. пас. мин. ч. до **підкорóтити.** *Фідьм* [«Ізяня] *був підкорóчений* (Довж., І, 1958, 24).

ПІДКОРÓЧУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДКОРОТИТИ**, очу, отиш, *док., вперех., розм.* Те саме, що **укорóчувати.** *Федір справді відрізняв своїм знайомих англійців від усіх робітників. Навіть робочий одяг він перешив на свій смак. Штани підкоротив і зауже рак, що навіть дивно було: як він одягав і скидав їх?* (Ткач, Арона, 1960, 20); *Одягли Її у біле вінчальне плаття, яке давно вже лежало в скрині і вже довелося трохи підкоротити* (Полт., Дят. Гоголя, 1954, 72).

ПІДКОРЧИТИ *див.* **підкóрчувати.**

ПІДКОРЧУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДКОРЧИТИ**, чу, чиш, *док., вперех., розм.* Підганяти яку-небудь частину тіла, тулуба. *Нечіпай, не переставчи, підганяв коника нагаєм. Вони звисали з нього мало не до землі, їх доводилось увесь час підкорчувати* (Мик., І, 1957, 524); *З лісу, підкорчивши від, криво підкрадаються до мертвих тварин* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 349).

ПІДКОРЮВАТИ *див.* **підкорáти.**

ПІДКОРЮВАТИСЯ *див.* **підкорáтися.**

ПІДКОРЮВАЧ, а, ч. Той, хто підкорює або підкорив кого-, що-небудь. *На допомогу підкорювачам пустині прийшла і хімія. Зовсім недавно для закріплення пісків, що наступають, було запропоновано нову високомолекулярну речовину* (Наука.., 4, 1966, 24).

ПІДКОРЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкорáти.**

ПІДКОРЯТИ, яю, яєш і *рідко* **ПІДКОРЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКОРИТИ**, корю, кориш, *док., перех.* 1. Силою захопивши країну, місто і т. ін., встановлюючи свою владу; завойовувати (у 1 знач.). *Із своїм військом каган Симеон був рушив під Адріанополем, підкорив собі сусідську, фракійську й адріанопольську феми* [області] *Візантії, військо його стояло під самими стінами Константинополя, вийшло до Босфору* (Скл., Святослав, 1959, 206); *Чернігово-сіверські князі прагнули підкорити собі Київ, Галич та інші міста* (Іст. УРСР, І, 1953, 92); // *Змушувати кого-небудь коритися чийсь владі, ставити в залежність від когось. Ідеться про братерство між народами, а не про те, щоб сильніший народ підкорив собі слабші. Це не братерство, а насильство!* (Вільде, Сестри.., 1958, 15); *Вони* [землевласники] *підкоряли собі вільних селян і примушували їх працювати на панському полі або сплачувати оброк* (Іст. середніх віків, 1955, 42); *Народе український! Які б не були страшні на тебе злагарювання з боку ворогів, пам'ятай одне: ти був, ти єсть, ти будеш! Нікому тебе не зламати! Нікому тебе не підкорити!* (Тич., III, 1957, 159); *Утвердившись у Пакистані, вони починають привалу боротьбу з англами, які вони намагаються підкорити собі* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 354); // *перен.* Основавши що-небудь, добичи користи для себе, для людства. *Як обдарований мічурінською теорією та навпільно технікою земледіб, люблячи природу, підкоряє її собі, так і поет підкоряє собі мову* (Рильський, III, 1956, 72); *Пізнавши закони природи, люди дістали можливість підкорити її, примусити її служити собі* (Астр., 1956, 4); [Мальований:] *Ми повинні підкорити людині простори й палючі пустині, щоб і там, на жовтих пісках, де вікамі біліли кості верблюдів, розцвіло нове життя, заземлився поля радощів* (Коч., II, 1956, 12); *Ще порівняно недавно вода у шахті була грізним ворогом. Але люди підкорили її, примусили працювати* (Наука.., 12, 1962, 54); // *перен.* Підпорядковувати що-небудь чомусь, ставити щось у залежність від іншого. *Особливість земледобства полягав в тому, що капіталіст підкоряє собі в одному районі — одну, в іншому — іншу сторону сільського господарства..* (Ленін, 3, 1970, 263); *Поєднання робочої сили з засобами виробництва відбувається на цілком новій основі, яка виключає експлуатацію і підкоряє виробництво найбільш повному задоволенню потреб* (Ком. Укр., 11, 1966, 28); *Вона не зовсім розуміє, як це можна підкорити власну волю — волі колективу* (Руд., Вітер.., 1958, 58).

2. *перен.* Викликати своїм поводженням, мовою, манерами тощо у кого-небудь схвальну оцінку, захоплення, прихильність і т. ін. *Солідний, молодий убрик просто заражав своєю дужістю й підкоряв щирістю та безпосередньою мовою* (Ле, Міжгір'я, 1953, 9); *Він зрозумів, що одним словом підкоряє цю щиру й наївну людину, і це було йому приємно* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 90); *Вчувна підтворив перед гладеньким женіхівий розум, енергію, волю і творчу силу, він спалахнув і підкорив глибоку своєю духовною значимістю, напевненістю і людяністю* (Мист., 2, 1956, 8).

ПІДКОРЯТИСЯ, яюся, ешся і *рідко* **ПІДКОРЮВАТИСЯ**, ююся, ювшся, *недок.*, **ПІДКОРИТИСЯ**, корюся, кориш, *док.* 1. Виявляти покору, коритися волі завойовника, володаря. *Русь була й не одинока. Між землями її й* [Візантійською] *імперією лежала ще одна країна, яка також не хотіла підкорятись імперії — Болгарія* (Скл., Святослав, 1959, 131); *Наполеонові підкорилась німецькі та італійські правителі, король Пруссії та імператор Австрії, перед чим усі схилялись і тремтіли* (Ком. Укр., 8, 1962, 42); *Дивізії кайзера й банди Петлюри.. Стріляють, мордують, сваляють.. Дарма! Народ не підкорився лютому їгу* (Бажан, Роки, 1957, 249); *В кінці VI ст. до н. е. ак перський цар Дарія І Гістаспа Перменя знущеня була підкорилася його владі* (Іст. СРСР, І, 1956, 63); // *Діяти за чийнебудь наказом, розпорядженнями або згідно з чиїмсь керуванням.* [Горлов:] *Що ж, наказ є наказ. Я людина військова, підкорятися зайк* (Корн., II, 1955, 68); *Соціалістична дисципліна праці передбачає єдиноначальність, за якої всі робітники у процесі праці підкоряються волі одної особи — керівника підприємства* (Ком. Укр., 4, 1960, 38); *Слюз.. я підкорився Антоші. Я робив усе, що він мені наказував* (Мик., II, 1957, 57); *Кінь підкорився жені цілком. Возив мене так, ніби боявся скинути або розгрунтити* (Збан., Крилгопець, 1953, 9); // Перебувати під владою кого-небудь або під дією чогось; визнавати чию-небудь волю або якусь силу і т. ін. *Федір Данилович ніби зрався з дітьми, і вони його слухали, виконували кожний його наказ, ані кінця підкорялись волі сильного вчителя* (Збан., Мавки, давія, 1958, 127); — *Стара, темна, злачкова Росія полягла й не воскресне. Такий закон природи. Пому підкорається все живе* (Довж., І, 1958, 460); * *Образно. Скрізь живуть щасливо наші люди, і простори підкорились нам* (Сто пісень., 1946, 25); // *Бути в становищі, захопленим чим-небудь або діяти згідно з чим-небудь усталеним. Я підкорився її примхому голосу* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 44);

Тася почервоніла, але підкорилась звичаєві (Дмит., Розлука, 1957, 69).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкоря́ти**.

ПІДКОРЯЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. тип. ч. до **підкоря́ти**; *// у знач. прикм.* Який підкоряє кого-небудь. *Коли Мигурн увійшов до кімнати, де відбувалось засідання, всі встали... Що було в цій старій людині підкоряючого, владного?* (Довж., І, 1958, 353).

ПІДКОСИТИ *док.* **підкошувати**.

ПІДКОСИТИСЯ *док.* **підкошуватися**.

ПІДКОТИТИ 1 *док.* **підкочувати** 1.

ПІДКОТИТИ 2 *док.* **підкачувати** 1.

ПІДКОТИТИСЯ 1 *док.* **підкочуватися** 1.

ПІДКОТИТИСЯ 2 *док.* **підкачуватися** 1.

ПІДКОЧЕННЯ 1, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкоти́ти** 1. *Йому треба було зіп'ястись на щось, але поруч була лише діжа. підкотена Февронтом, і він став на неї* (Смолич, Мир., 1958, 56).

ПІДКОЧЕННЯ 2 *док.* **підка́чування** 1.

ПІДКОЧУВАННЯ 1 *док.* **підка́чування** 1.

ПІДКОЧУВАННЯ 2 *док.* **підка́чування** 1.

ПІДКОЧУВАТИ 1, ую, уєш. *недок.* **ПІДКОТИТИ**, очу, отиш. *док.* 1. *перех.* Котячи, наближати до кого-, чого-небудь. *Воротарі підкотили важкі колоди, щоб вітер не гойдав воріт, і вічком рушили догонки військо* (Хвильов, Д. Галицький, 1958, 324); *// Котячи, переміщати, поміщати під що-небудь.* * Образно.— *Кораблі на морі постійно перебули свій шлях, щоб їх не заважав у дорозі шторм... Повзуться, перелітають з тями на явило, вірші — явища підкоче під них свої міцні боки* (Ю. Янов., II, 1958, 40).

◇ **Підкочувати (підкотити) очі під лоба (вгору)** — від хвилювання, здивування, болю і т. ін. ховати зіниці від верхніми повіками. *Олена Петрівна забігала по кімнаті, охаючи і підкочуючи під лоба очі* (Рибак, Час., 1960, 419); — *Ой господи, господи, та кого я тільки вгощала своєю головою і своєї десятиною! — вплакалася руками за розпатлані коси Олена, а очі так страшенько підкотила вгору, що між повіками зарушилися тільки одні білки* (Стельмах, І, 1962, 559).

2. *перех.* Везучи або штовхаючи візок, коляску і т. ін. або везучи когось, наближати до кого-, чого-небудь. [Орест:] *Мамо, підкоти мене до вікна, я хочу дивитися на дорогу, звідси нічого не видно. (Грущева підкочує його до того місця, де сама тільки що стояла)* (Зі. Укр., II, 1951, 88); — *Відчиняються ворота, і чорні коні під самі вікна підкочують чорну коляску* (Стельмах, II, 1962, 306); *Пара найкращих каньових гнідих з зуркотом підкотила до ганку легкий ресорний візок, на якому розміщувався цей родина Єната Криклицця* (Мур., Бук. повість, 1959, 142).

3. *неперех., розм., рідко.* Те саме, що **підкочуватися** 2. *Експрес підкочував до чергової станції* (Смолич, Мир., 1958, 354); *Калапцев підкотив під корму й спинив коні* (Н.-Лев., III, 1956, 158); *Машина підкотила до управи, кинувши світло фар на ганок* (Цюпа, Назустріч., 1958, 194).

4. *перех. і неперех., перен., розм.* Неспішно підступати біль, хворобливий стан і т. ін. *Липок відчув, як тьохнуло серце і до горла підкотив якийсь клубок. По обличчю забігали тіні, а губи, стиснувшись щось сказати, лише беззвучно смикались* (Панч, В дорозі, 1950, 28); *Наступного ранку Хома Микитович прокинувся не в дусі. Гнітюче почуття, як тільки розкрив очі, каменем підкотило до горлянки* (Грим., Незалежн. політ, 1962, 30).

ПІДКОЧУВАТИ 2 *док.* **підка́тувати** 1.

ПІДКОЧУВАТИСЯ 1, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКОТИТИСЯ**, очуся, отишся, *док.* 1. Котячись, наближатися до кого-, чого-небудь. *Підкотилося перекотиполе від вітру і до самого його* [Трохима] (Кв.-Осн., II, 1956, 416); *Вилз Сезон з погреба, підібрав одне* [яблуко], *що підкотилося аж під поріжок, витер об полу* (Мушк., Серцю..., 1962, 290); *// Котячись, потрапляти під що-небудь.* * Образно. *Блискучою стрічкою підкочувався шлях під полонки, зрізуючи косогори поле разом з лапком білим назад* (Добр., Очак. розмар, 1965, 208).

◇ **Очі підкотилися під лоба (вгору)** — хтось скопов зіниці під верхніми повіками від хвилювання, здивування, болю і т. ін. *Хлопчик хемпв горілиці, всклянкитні очі його підкотилися під лоба* (Собко, Звич. життя, 1957, 87).

2. *розм.* Під'їжджати до кого-, чого-небудь або під що, звичайно котячись на колесах. *Підтягались величезна артилерія, а від Переяслава-Хмельницького вже підкочувались до Десни танки славнозвісного Кравченка* (Довж., І, 1958, 316); *Не другий бік вулиці котився візок і підкотився під ворота* (Н.-Лев., II, 1956, 274); *В блиску, грохоті і дзвоні підкотивсь якраз трамвай* (Тич., II, 1957, 326).

3. *перех.* Піднімаючи вгору (про сонце, місяць). *Підкотилось сонце вище. Кукурудзу сушить* (Бажан, II, 1947, 73); *// під що.* Наближатися до якої-небудь межі. *Середню освіту я дістав уже тоді, коли мені підкочувалося під тридцять літ* (Вишня, II, 1956, 355); *Сонце підкочувалось вже під обідню пору* (Іщук, Вербівчани, 1961, 406).

4. *розм.* Швидко наближатися (про явище, подію, рідше про людей і тварин). *Лісова пожежа підкотилася до самого болота* (Збан., Крил. гонець, 1953, 18); *Жіночий хурт сміхом розколов чоловічий натовп і підкотився аж до ганку* (Епік, Тв., 1958, 287); *Дмитрові до ніг підкотився кудлатий цуцик і защівся до рук, але він ногою відкинув його в потік* (Чорн., Потік., 1958, 299).

5. *перех., фам.* Підлесливо звертатися до кого-небудь, добиваючись, помагаючись чогось.— *Прошу звинити іще на одно. Я не пигущий, отже, не підкочуйтеся до мене з чаркою* (Кучер, Прощай..., 1957, 341); — *А ти підкотися [до лісовиків] де проськову, та й моргічка не шкодуй. Перашм бабським славну дамо землю. Ну, то не мені тебе вчити* (Стельмах, І, 1962, 289).

6. *перех., розм.* Про появу хворобливого, болісного і т. ін. почуття. *Перед очима її червона.. Співають серцюшки, а їй від грудей щось підкочується, лізе в горла і так хочеться крикнути дико, не своїм голосом* (Коцюб., І, 1955, 278); *Голос його затремтів. Він відчув, що йому підкочується до горла неможливо гарячий клубок* (Мик., II, 1957, 226); *Тривога зростала, підкочувалася клубком страху до самого серця* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 39); *Вона не скрикнула, тільки сльози до горла підкотилися ще дужче, і дівчина кинулася бігти вулицею* (Гр., Без хліба, 1958, 85); *Я нічого не відповів. Якесь тривожне чуття підкотилось мені під серце і здалося, що я самотній* (Досв., Вибр., 1959, 420).

7. *тільки недок.* Пас. до **підкоти́ти** 1.

ПІДКОЧУВАТИСЯ 2 *док.* **підка́чуватися** 1.

ПІДКОШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкоси́ти**. *Моя придавлена, моя підкошена тою вістков, полинила Мирослава свою пригарну голову додолу* (Фр., VI, 1951, 65); *Ще пригадаємо не раз ми і час, і день, і тоді це. Де наш солдат, мнаї із Вязьми, Упав, підкошений свинцем* (Шпорта, Вибр., 1958, 31); *// підко́шено, безос. присудк. сл. Старий, століт-*

мій дуб підкошено під корінь (Мал., Четвері літа, 1946, 160).

2. *у знач. прикм.* Який підрізано, зрізано косою, косарком і т. ін.— *Синочку ж мій рідненький, не покидайся,— кинулася Мотря до сина, що, як той підкошений сніп, звалився на траву* (Л. Янов., І, 1959, 358).

ПІДКОШЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підкоси́ти**.

ПІДКОШУ́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підкоши́ти**. 1. *Боротьбу з свиріпою можна провадити підкошуванням, коли вона досягає висоти, яка значно перевищує висоту засмічуваних нею рослин* (Бур'ян..., 1957, 61); *Підкошування насінників люцерни на сіно в сухе літо може значно відбитися на врожаї люцерни* (Шкідн. рослин, 1949, 127).

ПІДКОШУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКОСИ́ТИ**, ошу́, о́сиш, *док.*, *перех.* 1. Підтинати косою, косарком і т. ін., зрізуючи частину рослини біля основи. *Після 2—3 спасування траву на загаті підкошують та розрівнюють купки гною і кротовини. Це сприяє кращому відростанню трави* (Колг. Укр., 10, 1960, 30); *При нерівномірному і високому травостої траву слід заздалегідь підкосити* (Техн. культ., 1956, 83); // **Косити, викошувати потроху, додатково або вибірково.** *Щодня підкошувати жито; Підкосили нез'їдені решетки трави;* * Образно. *Порідшав наш козарський рід,— і собі літнього Григорій Стратоновича.— Підкошувов устоди він смерть, дле й смерть косила його* (Стельмах, Правда..., 1961, 86); *Наліїв відни проклятих ми навік безжалісно скосим, ми підкосим, як бур'ян* (Тич., II, 1957, 250); *Вона підвелася устати та зразу й сіла; ноги мов хто косою підкосив* (Мирний, III, 1954, 120).

2. *перен.* **Примушувати згинатися, підгинатися** (перев. ноги) внаслідок безсилля, кволості, перетоми і т. ін. *Твердо стояв* [Ліда] *на ногах і ще вище підняла прапор. З плеча цівкою текло щось тепле, неприємна млість пінила, підкошувала ноги* (М. Ол., Чубш..., 1959, 41); // **Позбавляти когось сили, бадьорості і т. ін.** *Дике зворушення запанувало над ним. Груди підіймалися високо, й серце мало не тріснло. Туга, як щось підкошувало її опорну силу, коли він так її до себе* (Коб., І, 1956, 389); *Підкошувала мене нова журба і тривога: а не знала, що з Миколою* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 37); *Та земля, що твоє життя зародила, вона його й розорить, зітне його болістями, підкосить хворобами, знищить смертю!* (Мирний, IV, 1955, 323); *Пусині люди врятували Західну Європу від татарського ярма, своєю грудою зупинили удар, руським мечем підкосили силу Батиївої орди* (Хижняк, Л. Галицький, 1958, 490); // *перев. док.*, у сполуч. із сл. **смерть, куля** і т. ін. **Поранити або вразити смерть чо приведеть до пої.—** *Де та смерть подівась?!. Дітей усіх викосила, а за нас і забула.— Хай вона краще вашого пана підкосить,— пожаруе кидав хтось із козаків* (Тудуб, Людолови, І, 1957, 48); *Розлучила нас невблаганна смерть, що підкосила життя Івана в 1962 році* (Думки про театр, 1955, 115); // *безос.* *Ми читаємо ваші статті в газеті. Навіть у госпіталі читали.— мовив Прокіп. - Правдиво. Ось хай вони скажуть. Ви описали той бій, у якому оце нас і підкосило* (Кучер. Голод, 1961, 30).

ПІДКОШУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКОСИ́ТИСЯ**, осяться, *док.* 1. Згинатися, підгинатися від безсилля, кволості, перетоми і т. ін. (перев. про ноги). *Слова дивно не міг вимовити слова. Стояв блідий, як крейда, руки дрижали, коліна підкошувались* (Гжицький, Оцримки, 1962, 116); *Дмитро стояв на смерть. Та що недужчище і твердіше гартувався його дух, то все кволішим і кволішим ставав ін фізично. Руки його швидко затекли й отерпли, ноги підкосилися, а голова впала на груди* (Коз., Тарзні руки, 1960, 92).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкошувати**.

ПІДКРАДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, *перех.* і *без додатка*, *розм.* Красти, обкрадати потроху, частинами.— *То на мене пішло, то брали добрі люди за якусь копійчину, а то й підкрадали, так що Некал, а багатої на усе село, у чім стояла, у тім і перейшла до Миколи* (Кв.-Осн., II, 1956, 461).

ПІДКРА́ДАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДКРАСТИСЯ**, ядуся, ядешся, *док.* Крадучись, непомітно наближатися до кого-, чого-небудь. — *Тихо,— каже панї.— Подивимось, що вона робить. Стали вони підкрадатись. Одарка лежить, зложила руки під голівку, білі-білі* (Вовчок, І, 1955, 46); *Завдяки своєму забарвленню малопомітні і великі мешканці саван. Світло-коричневий тон шерсті лева злившись з глинистою поверхнею землі, коли він підкрадається до своєї жертви* (Фіз. геогр., 5, 1956, 141); *Тільки Тарасик підкрався до кошика, а Івасик почув, що хтось зза до кошика добирається, та й озирнувся* (Коцюб., І, 1955, 469); *Якось уночі, коли після відпочи змилася завірюха, до сарайчика підкрався старий вовк* (Довж., IV, 1957, 87); * Образно. *Стихи підкрадався теплий дрібний дощик* (Смік., Пов. і опов., 1949, 34); *Підкрались* [хмарі] *і вдарили раптом в борти, потрясли корабель наш* (Л. Укр., І, 1951, 245); // Підступати нишпорки до чого-небудь (про рослинність, рельєф і т. ін.). *Крутогори, кілька, що підкрадався до самісінького Жежериного обійстя, вони підійшли незримі й немучні, і їх поглинула темна хата слитая* (Речм., Весн. грози, 1961, 55); // Непомітно входити в довір'я до кого-небудь (звичайно з підступною метою). *Старому іноді здавалося, що сам заглядає йому в душу, до серця підкрадається, читає те, що старий думає* (Томч., Жменяки, 1964, 13); *А той, тихий та тверезий, Боєбожливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У тебе час і запустить Пазурі в печінки* (Шевч., І, 1963, 230); // *перен.* Поступово наближатися, підходити, наставатн за існуючими законами, незалежно від чиїхнебудь волі. *Мовчали. Навкруги стояла тиша.— Зима підкрадається,— порушив її раптом Довбуш.— Де ти думаєш зимувати, Фоко?* (Гжицький, Оцримки, 1962, 182); *Сон підкрадався до нього поступово, непомітно, і він скоро заснув* (Кучер. Пов. і опов., 1948, 87); *Тіло стало важким, немічним, безвладним. Йому здалося, що свідомість його слабне, затьмарюється, що смерть підкрадається уже і до нього* (Коцюба, Нові береги, 1959, 396); // *перен.* Непомітно, поступово оволодівати ким-небудь, опановувати когось (про думки, почуття і т. ін.). *Все разом не давало Семенові снувати далі чорні думки: йому підкралася під серце легенька жаліть* (Март., Тв., 1954, 113); *Коли часом на самоті підкрадалася зрадливо думка про щастя, про майбутнє, негайно ж гнала* [Люба] *її геть* (Ле, Міжгір'я, 1953, 20).

ПІДКРАНОВИ́Й, а, с. *техн.* Розміщений під краном, призначений для цього, його опори, переміщення і т. ін. *Згідно з проектом, над картонобробною машиною передбачено змонтувати два крани: ручний мостовий та електричний однобалочний. Обидва працюватимуть на одних підкранових шляхах і з успіхом обслуговуватимуть цех* (Роб. газ., 28.VIII 1965, 2); *Комбінат випускатиме колони в крановими і безкрановими навантаженнями, підкранові балки* (Знання..., 2, 1965, 17).

ПІДКРА́СИТИ *див.* **підкра́шувати**.

ПІДКРА́СИТИСЯ *див.* **підкра́шуватися**.

ПІДКРА́СТИСЯ *див.* **підкра́датися**.

ПІДКРА́ШЕНИЙ, я, е, *рідко*. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкра́сити**. *Невелички повні і рум'яні губи виглядали ще так блідо так [обличчя] мов підкрашені карміном* (Фр., І, 1955, 320).

ПІДКРА́ШУВАННЯ, я, *с*. Дія за знач. **підкра́шувати**. *Звичайно виникає необхідність в підкрашуванні надто, не тільки виготовлюваних на синтетичних есенціях, але й на натуральних фруктових соках* (Технол. інструкція.., 1954, 11).

ПІДКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКРА́СИТИ**, ашу́, а́сиш, *док., перех., рідко*. Те саме, що **підфарбо́вувати**. *Читаючи Ваші* [М. Коцюбинського] *в Галіції видані праці, я — ерзацним ділом — думав, чи не видавцики взялися підкрашувати їх своїми баранами?..* (Мирний, V, 1955, 383); *Багатим — прибутки від зростання виробництва і торгівлі, а робітникам і селянам — маргарин і збиране молоко. Така є капіталістична дійсність, яку так старанно підкрашують ліберальні і ка-зенні вчені* (Ленін, 21, 1971, 440).

ПІДКРА́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДКРА́СИТИСЯ**, ашу́ся, а́сишся, *док., рідко*. 1. Те саме, що **підфарбо́вуватися**.

2. тільки недок. Пас. до **підкра́шувати**. *У всіх хатах і дворах аж вирувало. Там підбрунявлялося тик, там підмальовувався причілок, підкрашувалися ворота, квітчалася острішка зеленим віллям* (Хотк., І, 1966, 105).

ПІДКРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКРА́ЯТИ**, аю, аєш, *док., перех., розм.* Крояти трохи або додатково.

ПІДКРА́ЯТИ *див.* **підкра́ювати**.

ПІДКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкре́слити**. *Романенко уважно раз і другий раз прочитав підкреслені кольоровим олівцем рядки в передовій статті* (Жур., Звяг. турботи, 1960, 54); *Заголовуна замітка була обведена червоним олівцем, а заголовок «Не потурати браконробам» був двічі підкреслений* (Хижняк, Невпаможна, 1961, 110); *Прозора тиша стояла над селом і, підкреслене тією тишею, лунко злилось низинною ритмічне чахкання мотора* (Коз., Нові Потоки, 1948, 32); *Краса місцевої природи повинна бути не тільки збережена, але і найбільш виразно підкреслена архітектурним вигляднем міст і сіл* (Наука.., 10, 1961, 7); // **підкре́слено**, безос. присудк. сл. *Цими козаками, що скажено несвися... так було підкреслено безмежність, простір і дичину, що непомітно приймав страх і захоплення* (Ю. Янов., V, 1959, 131); // у знач. ім. **підкре́слене**, ного, *с*. Те, **під чим** проведена риска. *Ректор іще раз перечитав підкреслене й замислився* (Баш. Вибр., 1948, 23).

2. у знач. прикм. На якому спеціально наголошено. — *Лізо! — наводячи гукас* [Аркадій], *і коли в дверях з'являється дружина, він їй.,* з підкресленим пошаною передом *мисла* (Стельмах, І, 1962, 286); *У школярів, особливо старших класів, з'являється підкреслений вираз заклопотаності* (Донч., V, 1957, 502).

ПІДКРЕ́СЛЕНІСТЬ, ності, *ж. Абстр.* ім. до **підкре́слений**. *Іван Ярош повільною ходою вийшов до стола. Тримається упевнено, навіть підкреслено упевнено. Але саме ця підкресленість і видає його хвилювання* (Голован., І, 1957, 490).

ПІДКРЕ́СЛЕНІСТЬ, я, *с*. Дія за знач. **підкре́слити**. *Потиліх* [Гоголь]; *розгорнете письмо Пушкіна в кількох місцях підкреслене було червоним олівцем. Щось зворушливе привідилося в цих підкресленнях. Невже ценізура?* (Полт., Повість.., 1960, 454); *Підкреслення лозунга демократичної республіки в резолюції з'їзду* [III з'їзду РСДРП] *необхідне логічно і принципово.* (Ленін, 11, 1970, 11).

ПІДКРЕ́СЛЕНО. Присл. до **підкре́слений** 2. — *Може, й мені дещо не подобається в тобі* — *підкреслено мовила мати* (Голован., II, 1957, 489); *Виходячи, Шафорост підкреслено з звичністю потискував руку Наді* (Баш, Надія, 1960, 129); *Дядько Ханс підкреслено ввічливо привітався до гості* (Хижняк, Кишинок, 1961, 90).

ПІДКРЕ́СЛИТИ *див.* **підкре́слювати**.

ПІДКРЕ́СЛЮВАННЯ, я, *с*. Дія за знач. **підкре́слювати**. *Визнання об'єктивної закономірності, причинності, необхідності в природі цілком ясне у Енгельса поруч з підкреслюванням відносного характеру наших, тобто людських, приблизних відображень цієї закономірності в тих чи інших поняттях* (Ленін, 18, 1971, 147).

ПІДКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКРЕ́СЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех.* 1. Проводити риску під якимнебудь текстом, словом і т. ін., виділяючи щось. *Аркадій Валеріанович ще раз перечитує листа, помічає в ньому помилки на кшталт, червоним олівцем жирно підкреслює їх і ставить якусь оцінку — двійку* (Стельмах, І, 1962, 392); *Гнат заглянув до справи, підкреслив щось у ній олівцем* (Тют., Вир, 1964, 152).

2. Наголошувати на чому-небудь, виділяючи його як значиме, важливіше за інше (звичайно у виразі). *В своїх творах сучасникам своїм Шевченко підкреслював, що вони є діти славних батьків, борців за волю батьківщини — діти Кривоноса, Богуна, Наливайка* (Тич., III, 1957, 251); *Слід підкреслити, що денний відпочинок не може замінити нічного; це поступово може призвести до ослаблення організму, розладу нервової системи* (Наука.., 10, 1956, 16); // Виділяти інтонаційно з певною метою під час розмови. *«Дурепа» — це тяжка образа для Фросі. Вона спалахнула вже, але роблено спокійна повертає обличчя й з негодованою злістю питає:* — *Ну, та й чого ти губиці свої надуває? «Губиця» підкреслює. «Губиця» для Горпини образа* (Головко, І, 1957, 213); — *Чуррганка! — вимовив Превлусь, підкреслюючи кри у цьому слові* (Донч., II, 1956, 60); // Виявляти своє ставлення до кого-, чого-небудь понеділянки, діями і т. ін. *Горпенки почував себе ні в сих ні в тих. Хоч його симпатії були на козацькому боці, але він зовсім не бажав підкреслювати цього* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 34); *Він ніколи не затримувався надовго біля будь-якої роботи. Всім своїм виглядом він ніби підкреслював свою зневагу до тих, кого ще мусив навчати* (Збан., Сосновець, 1961, 198); — *Мені приємно подарувати вам цю різьблену шафу моєї роботи. Це просто моє щире бажання хоч чимнебудь підкреслити повагу і симпатію до вас* (Довж., І, 1958, 488); // **Робити що-небудь** яскравішим, помітнішим і т. ін. у порівнянні з чимсь. *Інколи весь недалечко одноманітно постукував молоточком по корі дятел. Але ці звуки ще більше підкреслювали нашорошену тайгову тишу* (Донч., II, 1956, 35); *Які там сльози! Хмари лебедині Пліями над нами, стрункала даль, І вірилось, що лиш на те людині, Щоб радощі підкреслить, печаль* (Рильський, II, 1960, 126); // Умотивовувати, відтіняючи що-небудь, перев. у протиставленні чомусь. *Зелене світло настільної лампи падало на обличчя генерала, підкреслювало зайвості зморшки на лобі, сивину волосся* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 81); *Щоб не намочить волосся, Терелка підібрала його під гожбу гумову шапочку, і це підкреслило ніжно-округлі обриси плечей і шиї* (Томч., Готель.., 1960, 242).

ПІДКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підкре́слювати**. *Таке обмеження сфери творчості не раз підкреслювалось не тільки критикою, але й інтелігентним читачем* (Коцюб., III, 1956, 239); *Як підкреслювалося на XXI з'їзді КПРС, ряд країн народної демократії в результаті індустріалізації і переходу селянства на соціалістичний шлях розвитку вже вступив у період завершення будівництва соціалізму* (Наука.., 2,

1960, 5); *Пожорозь розкішним пережи́вом покрила не́рухомі дерева, і горя́ть, пересіка́ються вони проти мі́сяця, мов дивови́жні брами. Золоті́сті, цитри́кові, зеленкуваті барви підкре́слюються голубими і темними тінями* (Стельмах, I, 1962, 274).

ПІДКРІ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Час від часу викрикувати що-небудь, заохо́чуючи цим когось до дії або суспроводжуючи власні дії. *Маруся стане на.. камінь і гойда́ється, як дитинка, сама собі підкрикуючи; великий камінь то плюсне кра́ям у воду, то вирне зно́в, то плюсне, то вирне* (Хотк., II, 1966, 44).

ПІДКРИ́ЛЛЯ, я, *с.* Спідня, нижня поверхня крила птаха. *Образно. Украї́но моя, каплице загрязлана́ руча і дахо́ват шуліка в чужі́м, як смерть сторона. В них на крилах не зорі барвисті, весе́лі, гарячі,— На підкри́лі в них бо́мби і чо́рні залізні хрести* (Мал., Запов. джерело, 1959, 105).

ПІДКРИ́ЛОК, лка, *ч., техн.* 1. Поверхня, покриття для захисту частин машини, агрегату і т. ін. *Нево́ду зупиня́ємо машину біля кожно́ї групи [поранених] і забира́ємо у кузов найважчих... Вони облиті́ кро́вю мало не з усіх бо́ків. Поклада́ємося на борта́ й на підкри́лки* (Кучер, Голод, 1961, 178); *Танковий підкри́лок.*

2. Пристосування на крилі літака для збільшення його підійма́льної си́ли.

ПІДКРИ́ПЛЮВАТИ *див.* **підкріпля́ти.**

ПІДКРІПЛЮ́ВАТИСЯ *див.* **підкріпля́тися.**

ПІДКРІПЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підкрі́пити.** *Хай живе́ наро́дність і реа́лізм! Це не була́ крикли́ва маніфе́стація, не підкріпле́на ді́лом, практи́кою* (Кол., Терен., 1959, 161); *Творчість безмежна і різноманітна, як різноманітне й безмежне в своєму перспекти́вному ро́звитку життя нашого вели́кого соціалісти́чного суспільства, і ніяки́й ні тала́нт, ні ге́ній нічо́го не зро́бить в цьому́ мисте́цтві, якщо́ не бу́де підкріпле́ний зна́ннями не тільки специфі́ки цього́ мисте́цтва, а найперше і найголо́вніше — зна́ннями життя* (Довж., I, 1958, 20).

ПІДКРІ́ПЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підкрі́пити.** *Взво́д Сме́лягра повине́н піді́йти на підкріпле́ння і разо́м перейти́ в контрата́ку* (Кучер, Чорноморці, 1956, 417); *Без підкріпле́ння, тобто́ при відсу́тності протя́гом кількох разі́в поєдна́ння з безумо́вким подразни́ком, умо́вний рефле́кс зника́є* (Заг. догляд за хворим, 1957, 9); (**Писар:**) *Ти принесе́ нам, що там ма́єш до́брого випи́ти та й закуси́ти.* (**Рахмі́ль:**) *Я зара́з! Я зара́з принесу́ дещо́ для підкріпле́ння!* (Фр., IX, 1952, 52).

2. Військові частини, що використовуються або призначаються для підтримки (звичайно в бою). *Приві́т запасни́кам черво́ного Ца́рицина! Обіця́ні підкріпле́ння ідуть* (Ленін, 35, 1952, 339); *Не чека́ючи... на по́вний склад підкріпле́ння, командува́ння фро́нту зве́лів солда́там і офіце́рам.. перейти́ Дніпро* (Довж., I, 1958, 316).

ПІДКРІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкрі́плювати.**

ПІДКРІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПІДКРІПЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПІДКРІ́ПИТИ**, ілю, іпиш; *мн.* підкрі́плять; *док.*, *перех.* 1. чим і без додатка. Підтримувати чого-небудь, збільшувати силу, міць і т. ін. *Як ста́рший із бра́тів мої́х, Я підкріпля́ла му́сею їх, Щоб ду́ха кото́рий не зги́бне, І всіх по зно́ї те ж робив* (Граб., I, 1959, 401); *Надія твердо́ Хай тебе́ підкріпля́є І в ро́зумне життя́ Повсякча́с напра́вля* (Сам., I, 1958, 65).

2. *розм.* Додавати собі сили, бадьорості завдяки відпочинку, їжі, напоям, сну і т. ін. *Коли́сник аж ве́чері кану́всь. Його́ сон хоч і підкрі́пив, та не верну́в спокою́; на ли́ці зоста́лися сліди́ важки́х ду́м, пережи́того лиха* (Мирний, III, 1954, 37); (**Настасія Юліа́нівна:**) *Ти прийшла́ сюди́ підкрі́пити здоро́в'я* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 9); *Сита́ вечеря́ так підкрі́пила коза́ка, що він гото́вий був верну́ть на пе́ршій-ліпшій ба́стіон* (Добр., Очев. розмир, 1965, 187).

3. *перен.* Підтверджувати що-небудь фактами, цифрами, доводами і т. ін. *Свої́ зобов'я́зання шо́фери підкріпля́ють ді́лом. Організува́вши швидки́сні рейси, вони́ набага́то перевико́нують де́нні завда́ння* (Наука., 10, 1956, 2); *Костянти́н Погорни́х свою́ промо́ву підкрі́плював переко́нливими ци́фрами* (Київ. пр., 15.VI 1951, 2); — *Ми вітаємо ва́ше бажа́ння вступи́ти до комсомо́лу і бу́демо чека́ти того́ часу, коли́ ви підкрі́пите це́ своє́ бажа́ння ді́лом* (Бат'мут, Служу Рад. Союзу, 1950, 42).

ПІДКРІ́ПЛЮВАТИСЯ, юся, юєшся і **ПІДКРІПЛЯ́ТИСЯ**, яюся, яєшся, *недок.*, **ПІДКРІ́ПИТИСЯ**, іпдюся, іпишся; *мн.* підкрі́плять; *док.* 1. Ставати сильнішим, міцнішим завдяки чийсь підтримці.

2. *розм.* Зміцнювати свої сили, ставати бадьорим, відпочивши, поївши що-небудь, випивши чогось і т. ін. *Проїжджа́ючи мо́стом, ви ще раз гляну́ли на чи́сту річ́ку, де ви купа́лися, на зелену́ доли́ну, де ви відпочива́лись та підкріпля́лися* (Мирний, IV, 1955, 321); *Мобілізовані всілялись із котомками за плеча́ма; деякі́ сіді́ли біля́ ку́рильок, чека́ючи свої́х че́рг, та підкріпля́лись домаши́ми харчами* (Тют., Вир, 1964, 292); (**Вибо́рний:**) *Випьмо по о́дній, по дру́гій, по тре́тій, холодне́м та ковба́сою закуси́ли, та ви́шнівки з кварту́ку ку́пили, та й, як то ка́жуть, і підкрі́пилися* (Котл., II, 1953, 10); *Коли́ наста́ла пора́ підкрі́питись, Оле́нчук нагоро́див офіце́ра із власно́го вузлика* (Гончар, II, 1959, 37).

3. *перен.* Підспліватися або підтверджуватися фактами, цифрами, доводами і т. ін. *Пра́ктика пока́зує, що тим, де до́бре поста́влено економі́чне навча́ння, де воно́ підкріпля́ється необхі́дними організа́ційними заходами, господа́рські спра́ви тим іду́ть до́бре* (Ком. Укр., 1, 1961, 28); *Те, що зна́ю Ба́чура з пре́си, з публі́чних ле́кцій, з вла́сного життя́... тепе́р підкріпля́лося нау́ково* (Чаб., Тече вода.., 1961, 60); *Нові́ зобов'я́зання підкріпля́ються конкре́тними ді́лами* (Рад. Укр., 28.VIII 1959, 2).

4. *тільки недок.* Пас. до **підкрі́плювати, підкрі́пляти, підкрі́пити.**

ПІДКРІ́ПЛЯТИ *див.* **підкрі́плювати.**

ПІДКРІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **підкрі́плюватися.**

ПІДКРО́ЇТИ *див.* **підкро́ювати.**

ПІДКРОКВЯ́НИЙ, а, е. Розташований під кроквами. *Підкроквяні́ балки.*

ПІДКРОХМА́ЛИТИ *див.* **підкрохма́лювати.**

ПІДКРОХМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКРОХМА́ЛИТИ**, лю, лиш, *док.*, *перех.* Трохи, злегка крохмалити. *Підкрохма́лювати бі́лизну.*

ПІДКРО́ЮВАТИ, ную, ює́ш, *недок.*, **ПІДКРО́ЇТИ**, ю́, ї́ш, *док.*, *перех.* 1. Кроїти, припасовуючи за розміром до чого-небудь вже скроєного. *Підкро́ювати комі́р.*

2. *діал.* Підтинати, підрізувати. (**Галя** *(приглядаючись):*) *Ой ти ко́зяче чорнобри́й! Чого́ в тебе́ жупа́н куці́й? — Мене́ дівки́ підво́ли́ли Й жупа́н мені́ підкро́їли* (Сам., II, 1958, 16).

ПІДКРО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підкро́ювати.**

ПІДКРУ́ТИТИ *див.* **підкру́чувати.**

ПІДКРУ́ТИТИСЯ *див.* **підкру́чуватися.**

ПІДКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкрути́ти.** *Зі вігко́м, на я́кому сиді́в вільсько́вий з жва́цько

підкрученими вусами, ступало кілька десятків людей (Гибак, Помаків., 1956, 91).

ПІДКРУЧУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкру́чувати**.

ПІДКРУЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКРУ́ТИТИ**, учу́, у́тиш, *док., перех.* 1. Крутячи, завивати тугіше (звичайно вуса, волосся).— *Ге, ем, гем!* — *вороття він під носом, підкручуючи свої сивочуби вуса і не зводячи з жене ані на хвилину своїх блискучих малих очей* (Коб., І, 1956, 151); *Огрів ще раз страшно оглянув себе в бюро перепусток, підкрутив хвацько вуса, поправив бекецюку і тієнше підтягнув пояса в міцно блятую* (Кучер, Чорноморці, 1956, 41).

2. Крутячи, щодтково загвинчувати. *Ремонтники-шпунтики, коліщата й коліщатка — підкручує їх Павлик, вдосконалює, підчищає, змазує свинячим салом* (Донч., VI, 1957, 52); *Він таки знову щось помацав у моторі, щось наче підкрутив, бризнув капотом...* (Сміл., Сад, 1952, 7); // Крутячи пристрій, регулювати дію чого-небудь. *Музика підкручує кілочки й бренькає струни* (Номис, 1864, № 12707); *В лампі догоря́ гас. Никанорина підкручує сніт* (Мик., II, 1957, 80); *Вернувся* [сторож], *підкрутив лампу так, що стало зовсім видно в темних магазини* (Фр., VI, 1951, 54); *Павло вийняв годинника, поспитав його хід, приклавши до вуха. Підкрутив пружину* (Кучер, Голод, 1961, 267).

3. *перен., розм.* Уживаючи певних заходів щодо когось-небудь, сприяти підвищенню активності, енергії і т. ін. (Берест). *Скажи, як твоя армія — лікарі, як живуть, працюють, які настрої?.. [Бочкарьова:] Сиві народ. Дас я їх підкручую* (Корн., І, 1955, 107).

◇ **Підкру́чувати (підкрути́ти) гайку** *див.* **гайка**.

ПІДКРУЧУВА́ТИСЯ, усться, *недок.*, **ПІДКРУ́ТИТИСЯ**, у́титься, *док.* 1. Піддаватися підкручуванню.

2. *тільки недок.* Пас. до **підкру́чувати**.

ПІДКУВА́ТИ *див.* **підкува́ти**.

ПІДКУВА́ТИСЯ *див.* **підкува́тися**.

ПІДКУ́П, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підкупи́ти, підкупо́вувати**. 1. *Від закохування хліба, взятий та зроблений провокацій вони* [куркулі] *переходили до нічних пожеж, убивств мисцевих робітників, нападів, підкупів чесних незаможників, взагалі* (Еліс, Ть., 1958, 41).

2. *у знач. присл.* **підкупом**. За допомогою хабарів, подарунків, грошей і т. ін. *У країнах з давньою демократично-парламентською культурою буржуазія чудово навчилась діяти не тільки насильством, а й обманом, підкупом, лестощами, аж до найтонших форм цих прийомів* (Лепін, 38, 1973, 91).

ПІДКУПА́ТИ *див.* **підкупо́вувати**.

ПІДКУПИ́ТИ *див.* **підкупо́вувати**.

ПІДКУПЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. вин. ч. до **підкупи́ти**. *Пацей не потискав, не квапився... і надто вселяло прихтувань авторитетні міркування князя. Підкупливий тим всевда примарно поскарження:* — *Злий люд пусков чутку* (Ле, Наливайко, 1957, 224); *Підкуплена любов'ю до своєї дитини, вона, як той оборонець в суді, завжди виправдувує свого підзахисного, незважаючи на його провини* (Добр., Тече річка., 1961, 38).

ПІДКУПЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкупля́ти**.

ПІДКУПЛЯ́ТИ *див.* **підкупо́вувати**.

ПІДКУ́ПНИЙ, а, е. Якого можна підкупити (у 1 знач.).— *Ненавидячу я все, що зветься* [звється] *зухвалість, і кривда й лад нелюдський та підкупний* (Фр., X, 1954, 160); // Який використовують для підкупу. *Деякі були названі по імені, а між першими стояло й ім'я Якими, як непоборимого борця, що примушено застрадав воротів і кинув їм в лице підкупним грошем* (Кобр., Вибр., 1954, 63).

ПІДКУПНІ́СТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **підкупний**.

ПІДКУПОВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкупо́вувати**.

ПІДКУПОВУВА́ТИ, ую, уєш, **ПІДКУПА́ТИ**, аю, аєш і *розм.* **ПІДКУПЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПІДКУПИ́ТИ**, куплю, ку́пиш, *док., перех.* 1. Закохувати, скилати кого-небудь до певних учинків у своїх інтересах хабарами, подарунками, грошима і т. ін. *Грабіжником, злодієм і спекулянтом величають його на всіх куркульських закутках і підвір'ях, то переважною лакоть, то гріхми і хлібом підкуповують* (Стельмах, II, 1962, 16); *Старости виховали Михайла Баранівка, загрожували йому, підкупав його родичів, навіть родину...* (Сміл., Зустрічі, 1936, 30); *Чи на сходах Гамлета В честь імперії трудівсь* [мандрівний документальник]. *Підкупала, лякав і лякав Неохочих братовбивць?.. Де вершив свій звичний злочин?* (Бажан, Роки, 1957, 187); [*Казимір:*] *Пітмай моя справа по суду, а він уляв та й підкупив мого адвоката, і я програв* (Фр., IX, 1952, 389); — *Це що, питаюся! Хабара давш? Підкупити збираєшся мене, більшовика, який пройшов громадянські фронти* (Шиян, Баланда, 1957, 149).

2. *перен.* Викликати у кого-небудь симпатію, інтерес і т. ін. *Щось підкупало в ньому, зацікавлювало, викликало симпатію* (Минко, Ясні зорі, 1951, 59); *Як сувора людина підкупила своєю лаконічністю і твердістю* (Хижняк, Тамара, 1959, 31); // Привабливим, привертати до себе. *Лесі подобалася ця дівчинка, підкупляла простота і якийсь легкий зловимий, але, видно, постійний гумор в розмові редактора* (М. Ол., Леся, 1960, 221); *Особлив знав, чим найкраще можна підкупить довір'я працівників редакції. Стаття писалась від імені молодого спеціаліста* (Ткач, Плем'я., 1961, 196).

ПІДКУРЕ́ННЯ, я, *с.* І. Дієпр. пас. вин. ч. до **підкури́ти**. *Семен відчував, як приємно гріла його перекинута в нутро раніше скляна горілка; і в горілчаній парі, як підкурені осі, закружляли туманні, пахучі думки* (Сміл., Зустрічі, 1936, 35); * *Обрядно.— Коли наберется я жене сто тисяч добірного війська, підкурюючого порохом і загартованого в боях, з доброю зброєю та арматою,— тоді заговорю з ним по-іншому* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 439).

2. *у знач. прикм.* Який набув жовтуватого відтінку від підкурювання (перев. про вуса). *Дмитро Федорович, накручуючи підкурені непокірні вуса, ставив собі десятки різних запитань..., щоб розгадати таємницю зникнення Маруті* (Логв., Літа., 1960, 205).

ПІДКУРИ́ТИ *див.* **підкурю́вати**.

ПІДКУРИ́ТИСЯ *див.* **підкурю́ватися**.

ПІДКУ́РКА, и, *ж., спец.* Дія за знач. **підкури́ти, підкурю́вати**.

ПІДКУ́РКУЛЬНИК, а, *ч., іст.* Селянин, що діяв в інтересах куркуля. *Тепер Обушний заклинав негайно очистити колгосп від куркульні та підкуркульників, змобілізувати на боротьбу за хліб кращих ударників колгоспу* (Кн., Вибр., 1960, 318).

ПІДКУ́РКУЛЬЩИЦЯ, і, *ж., іст.* Жін. до **підкурку́льник**.

ПІДКУ́РКУЛЬСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **підкурку́льник**.

ПІДКУРЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підкурю́вати**. *Від якого часу корова скидала, не дав молока, не підпускає навіть до себе. Не помогла ні свячена вода, ні підкурювання — ніщо* (Коцюб., І, 1955, 263); * *Образно. Раз якось довелося мені пустити дим просто в обличчя добродієві Дмитренку. Добродій Дмитренко,*

внаслідок того підкурювання, чмуге (Сам., II, 1958, 251).

ПІДКУРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКУРИТИ**, курю, кýриш, *док., перех.* 1. Обдавати димом, змушуючи жителів нори, комах і т. ін. або визганяючи їх звідкись. *Пит довгим залив його лице, річкою стікав по бороді, канав з носа. А дід дим білий, мов вулики, підкурить їх, вошить та збирає рої* (Мирний, I, 1954, 192); *Гордій давно вже мріяв добути меду і ось цього разу, набравши сірників, з хлопцями зелізли принести сушки, зважився підкурити бджіл* (Гр., II, 1963, 12); *В таборі заробілося від людей, мов від бджіл у вулику, коли їх підкурить* (Мик., Вибр., 1956, 473); // Обдавати димом (про дії знахаря). *Тут вже й знахурка поспіла. І що то, чого не робить, чого не діє: і підкурює, і шепче, і вмиває* (Кв.-Осн., II, 1956, 472); *Вживають* [у народі] *траву чебрець для підкурювання приміщень, наприклад, корівників, після отелу корів, для обкурювання молочних горщків, підкурюють ним також калинових дітей* (Лікар. рослини., 1958, 117); — *Уже ж або збожеїла, або підкурила чимсь. А тільки вік з ті вона ніяк не вийде: моя так дитина, за спідницю держиться, ловіся свого глузду рішиться!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 78).

2. Обробляти хутро підпалюванням для надання йому певного кольору, відтінку; // Робити жовтавим, рудуватим під довгого курячим тютюну, цигарок. *Підкурювать треа.*

ПІДКУРЮВАТИСЯ, ююся, юсишся, *недок.*, **ПІДКУРИТИСЯ**, курюся, кýришся, *док.* 1. Обдавати себе димом. *Вже й священі миколаївські пилa, вже й маковійовим чалом підкурювалась — нічогісінько не помагае* (Н.-Лев., II, 1956, 26).

2. *тільки недок.* Пас. до **підкурювати**.

ПІДКУРЮВАЧ, а, ч. Той, хто підкурює.

ПІДКУРЮВАЧКА, и, ж. Жін. до **підкурювач**.

ПІДКУСА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **сюкýса**.

ПІДКУСИТИ *див.* **підкýшувати**.

ПІДКУСЮВАТИ *див.* **підкýшувати**.

ПІДКУТАТИ *див.* **підкýтувати**.

ПІДКУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підкувáти**. *Вовк Неситий насилавсь* [нахлявсь], *До копита прозирався* [прозиравсь],— *Ех, як фрасне Шкапа врал, Як у лоб не вцідить просто, А була підкута остро,— То мій Вовк, моя сівчака, зяс* (Фр., XII, 1953, 71); * Образно.— *Під нами роботящий, та не всі в роді путящі. В горем горьовані, свідомістю підкуті, пролетарської науки люди, а є злодюги й несвідомі, ворогн й найняти воротіз* (Ю. Япов., I, 1954, 254).

ПІДКУТТЯ, я, с. Дія за знач. **підкувáти, підкувáтися**.

ПІДКУТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДКУТАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Кутати трохи або додатково.

ПІДКУШУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підкýшувати**. *Говір-говін — наче вода в лотоках шумуе й клекоче; спірка і регіт; випивання та підкушування...* (Мирний, III, 1954, 81).

ПІДКУШУВАТИ, ую, уєш *і дав.* **ПІДКУСЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДКУСИТИ**, ушý, усиш, *док., перех.* 1. Кусаючи злегка, псувати; // *рідко.* Злегка стискаючи, кусати (звичайно губи). *У Васьки, бачу, обличчя вже посиніло від натуги, старий Бекир'я мокрий, Юнус підкусює губи* (Вишня, I, 1956, 187); // *у сполуч. із сл.* **нечистий, чорт і т. ін.**, *перен.* Спонукати, спокушувати кого-небудь до небажаних або непорядочних дій.— *Думав чоловік, що.. відпочине в лісі, але де тобі! Підкусив мене нечистий витягнути той пачочок і випустити отсе старе страховище* [Діда], *а тепер не, насиш, песи його на плечах* (Фр., III, 1950, 134); *Занаіська у вікні його хазяйки підозріло заворушилася. Підкусює його чорт ставати на терасині з маківром під самими вікнами пані Бриєко* (Вільде, Сестри.., 1958, 54); // *безос.* [Андрій:] *Тиждень мовчав — благодать була! І підкусило ж мене розв'язати язика!* (Мороз, Ніеси, 1959, 257).

2. *перен., фам.* Дошкуляти кому-небудь уїдливими, в'їдливими зауваженнями, натяками; підтрунювати (у 2 знач.).— *Дурний Грицько. Чого це він на вас уязвив?.— Зяяк це на пащини людей підкушувати, та й досі не кида свого вдачі,— зауважила Одарка* (Мирний, III, 1954, 36); — *Ти, будь ласка, не підкушуй. Нейтралітет — так нейтралітет* (Коз., Терен.., 1959, 166); *«Свекруха в неї лихая,— сказала якось Шумковська. А Михайло Амадейович, як завжди, підкусив: «Доводжав любимий мамуню»* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 199).

3. *перев. док., розм., рідко.* Трохи поїсти.— *Посидьте, тітко. Погомоніемо ще. Я ковбасу розігрію, підкушаю* (Мирний, III, 1954, 35).

ПІДЛАБУЗА, и, ч. *і ж., розм.* Те саме, що **підлабýзник і підлабýзниця**. *Він думав, що вона підлабузнюється до вчительки. Вона, Уляна! Вона — підлабуза!* (Донц., IV, 1957, 48).

ПІДЛАБУЗЛИВИЙ, а, е. Схильний до підлабузнювання.

ПІДЛАБУЗНИК, а, ч. Той, хто підлабузнюється до кого-небудь. *З якою жорстокою холодністю бідака приймав ті подарунки як належну платню за труд, не зверталочи жадної уваги на удавану щирість підлабузників* (Кол., Терен.., 1959, 29); *Одним з найголовніших негативних образів* [«Тиврія» Гончара] *є образ Савки Гаркуші. Нахабний у поводженні з найматами, боягуз, підлабузник перед панами* (Іст. укр. літ., II, 1956, 655).

ПІДЛАБУЗНИТИСЯ *див.* **підлáбузнюватися**.

ПІДЛАБУЗНИЦТВО, а, с. Властивість за знач. **підлабýзницький**; поведінка, вчинки підлабузника. *Потакування начальству, підлабузництво, здебільшого вважалися найчорнішими пороками, і всякий, хто припускався подібних проявів, ризикував... назавжди позбутися довіри товаришів* (Добр., Од. солдатськ., 1961, 82); *Партійна принциповість, чужа В. І. Леніну,— ворог удавної шелюгності, безпринципності, підлабузництва, догідництва* (Ком. Укр., 4, 1965, 56).

ПІДЛАБУЗНИЦЯ, і, ж. Жін. до **підлабýзник**.

ПІДЛАБУЗНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до підлабýзництва. *Поточків дрібних підлабузницьких хорн Дзвенять — рекламують безглуздиту юнеа* (Мур., Осінні сурми, 1964, 47).

ПІДЛАБУЗНЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підлабýзнюватися**.— *Що нового? — розправляючи вранці Настя. Вона зневірилася у появі колишніх і нпзд, аби урвати бридке Найтмазине підлабузнювання* (Тулуб, Людолюви, II, 1957, 25).

ПІДЛАБУЗНЮВАТИСЯ, ююся, юсишся, *недок.*, **ПІДЛАБУЗНИТИСЯ**, нюся, нишся, *док.* 1. Те саме, що **підлíщуватися**. *Останні слова вона вимовила з деякою іронією, бо недолюблювала цього... лицемірного молодого чоловіка, який уміє, якщо це йому вигідно, підлабузнюватись навіть до тих, кого зневажає* (Горяч., Капалер., 1955, 15); *Багатий шевдиє наперед висунає, щоб собі попереду поспішитись та до пана підлабузнятися* (Ів., Укр. казки, 1950, 60); *Юрко все запобігав коски в батька та в матері, та підлабузнювавсь до їх* (Н.-Лев., III, 1956, 288).

2. *розм.* Підлещуючись, заграваті з ким-небудь, залицятися до когось. *Підлабузнюсь до Горлиці Горобець, Наче справді запорозький молодець: «Ой, па-*

слухай, голубонько, не журись. Ти на мене, молодичка, підвівсь!» (Гл., Вибр., 1954, 52).

ПІДЛАГОДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛАГОДИ́ТИ**, джу, диш, *док., перех.* Загоювати трохи, додатково, в деяких місцях. *Кілька днів оце дома по господарству крутився* [Іван]. *Хлівець підлагоджав, жолуну підправив* (Коп., Вибр., 1953, 304).

ПІДЛАГОДИ́ТИ *див.* **підла́годжувати.**

ПІДЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛА́ДИТИ**, джу, диш, *док.* 1. *перех.* Пристосовувати, прилаштовувати до чого-небудь, налагоджуючи; // Настроювати музичний інструмент у тон з чимсь.

2. *перехідн., розм.* Діяти з метою жити в мирі, злагоді, радити (у 1 знач.) з ким-небудь. *Він кожну ніч, служачи вечірню, обходив церкву рівно сто разів, підладжуючи так, аби сотка припадала саме під сяйво сонця* (Хотк., II, 1966, 136); // Поладнати в лад з кимсь-чим-небудь, граючи, танцюючи і т. ін. [Конон:] *Чом же ви не танцюєте?* [Женя:] *Я не вмію.* [Конон:] *Полягіте сміливо,ноги самі підладять* (Кроп., II, 1958, 420); *Василь Онопрійович уміє скрипку. — Може, підладимо? — кивнув до Іллі, який сидів з баяном на колінах* (Є. Кравч., Сердечні розмова, 1957, 147).

ПІДЛА́ДЖУВАТИСЯ, ується, уються, *недок.*, **ПІДЛА́ДИТИСЯ**, диться, дяться, *док.* 1. *до кого — чого, під кого — що, з інфін., розм.* Пристосовуватися з метою жити в мирі, злагоді, радити (у 1 знач.) з ким-небудь. — *Я чоловік старий, мене ти не переробиш, але ти молода, повинна підладитися до мене* (Фр., VII, 1951, 220); // Уподібнюватися до кого-небудь, пристосовуючись. *Останні роки тітка Клавдя, так би мовити, відреклася жіночої статі, підладжуючись під мужський фасон* (Вільде, Сестри., 1958, 103); // Виконувати в лад, співаючи, граючи, танцюючи і т. ін. з кимсь. *Підспівують два голоси — чоловічий, хриплий, прокурений, глухуватий, як із груни, і жіночий, високий, розгнуздяний, погарбий. Не може підладитись тужити з цісьмо, а перегукує тоненько, мов п'яна бублейщиця* (Тют., Вир, 1964, 383).

2. *тільки недок.* Пас. до **підла́джувати.**

ПІДЛА́ДИТИ *див.* **підла́джувати.**

ПІДЛА́ДИТИСЯ *див.* **підла́джуватися.**

ПІДЛА́З, у, *ч.* Підземний хід.

ПІДЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш і **ПІДЛІ́ЗАТИ**, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЛІ́ЗТИ**, зу, зеш, *док.* 1. *під кого — що.* Йти або лізти, потрапляючи під кого-, що-небудь. *Бугаї стоять по державних і колгоспних коровчаках і стоять зовсім не для того, щоб підлізати під них і на своїх плечах підтримати* (Вишня, I, 1956, 401); — *Прив'яжеться* [Тимоха], *зачим я тут був, де ключ узяв? Нічого мені робити, я й підлізу під сіл...* (Кв.-Осн., II, 1956, 294); *Бондаренко вже намірився підлізти під вагон ешелону, що стояв поряд, але раптом увагу його привернув шум і метушня спереду состава* (Головко, II, 1957, 458); // *до кого — чого, рідко під кого — що і без додатка.* Лізучи, повзучи, крадькома наближатися до кого-, чого-небудь. *Тамалай підлазив до звіра на животі* (Трубл., I, 1955, 146); — *Підлізь під хату,— тихо, й зеленьку відвзя вікно, вліз в хату — благодать!* (Пр., XII, 1954, 67); *Микиту взяла охота — дай прислідкую,.. пасучися тихенько в рів, рачки підліз ближче, висунув голову, дивиться* (Вас., I, 1959, 209); // Посуваючись, наближатися. *Здалось фашистов — зверер во-гонь з окопу. Мов гадюка, підлазить танк — і офіцер підводить голову із люка* (Гонч., Вибр., 1959, 149).

2. *до кого, під кого, перех., фам.* Лестощами, хитрощами добиватися чиєї-небудь уваги, довір'я і т. ін. *Уранці писар до голови й підліз з хитрощами, не розказуючи нічого, який йому бешкет Макуліна Іва зробила* (Кв.-Осн., II, 1956, 300); — *Підлізли під старого, мовляла Палажка, так воно й є! Бо й справді: чим я од Василя гіршій у батька? За віщо Василеві більше городу од батька?* (Тесл., Вибр., 1959, 103).

ПІДЛА́КОВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підла́кувати.** *Іван читає про себе: «Збірник законів», «Конституція», підголовна, підлаковна словами про демократію, мудрість панської держави Польської* (Чорн., Визволення, 1949, 102).

2. *у знач. прикм., перех., розм.* У якому приховано справжню, непривабливу дійсність, істину і т. ін. *Хто признавав твоїм синам покірність, Продажність... підлаковану? Він знав давно, що нашим сил безмірність В серцях мужицьких глибоко захована* (Забашта, Вибр., 1958, 43).

ПІДЛА́КОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛА́КУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Лакувати зверху, у певних місцях або додатково; поновлювати лакування.

2. *перех., розм.* Приховувати справжню, непривабливу дійсність, істину і т. ін.

ПІДЛА́КОВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підла́ковувати.**

ПІДЛА́КУВАТИ *див.* **підла́ковувати.**

ПІДЛА́МАТИ *див.* **підла́мувати**[1].

ПІДЛА́МУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛА́МАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Ламати якусь або трохи, додатково.

ПІДЛА́МУВАТИ[2], ую, уєш і **ПІДЛОМЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЛОМИ́ТИ**, ломлю, ломиш; *жн.* підламля́ть; *док., перех.* 1. Ламати не зовсім, не до кінця; напівламувати. *Стала мати коло хати. Рожу підломила* (Сто пісень., 1946, 144); // *безос.* [Кулиш:] *Я се, бачте, брів по женихах, аж проти вас і підломило бричку...* (Голов., Поезії, 1955, 322).

2. *перен.* Ослаблювати, підриваючи душевні та фізичні сили. *Підламує ноги злочинства тягар. Немає на нашу почеплений камінь* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 30); *Мені було в Києві дещо таке, що трошки мене підломило фізично й морально і, видно, болесть мені дорожче, ніж я думала* (Л. Укр., V, 1956, 152); // Викликати сумніви, непевність і т. ін. *Їй жаль, що тепера все їй немило, Що сидко дивитись на людські діла, Що віру у правду життя підломило, Що серце тепера все розмобило, Чому все колишня вона віддала* (Сам., I, 1958, 59).

ПІДЛА́МУВАТИСЯ[1], ується, *недок.* Пас. до **підла́мувати**[1].

ПІДЛА́МУВАТИСЯ[2], ується і **ПІДЛОМЛЮВАТИСЯ**, ються, *недок.*, **ПІДЛОМИ́ТИСЯ**, ломиться; *жн.* підлома́ться; *док.* 1. Ламатися не зовсім, не до кінця; напівламуватися; // Ламатися під ким-, чим-небудь. *Юрасик пускав серіяу за серіяою, аж ось кора під ним підломилася і він зник* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 104).

2. Гнутися, згинатися в суглобах від перевтоми, безсилля і т. ін. (про ноги, коліна, руки). *Заремба відчуває, як його ноги підламуються в колінах і він от-от гуркнеться на долівку* (Кучер, Пов. і опов., 1949, 42); *Вкинули* [мене] *в яму якусь. Прийшла ніч. Лягти ніде. Сплюсь на одвірок, куняю. А то на третю вже ніч стою, ноги підломлюються мені, голова хилиться* (Тесл., З книги життя, 1949, 70).

3. *тільки недок.* Пас. до **підла́мувати**[2].

ПІДЛАСИ́ТИ, в, е, *розм.* З білим черевом. *Став він* [Івась] *уже більше нудигувати тоді, коли підласив або гірші від заговіре.— ніж од приповістки батькової за татарський набіг...* (Мирний, I, 1949, 182).

ПІДЛА́СТИТИСЯ *див.* **підла́щуватися.**

ПІДЛАТА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підлата́ти**.

2. *у знач. прикм.* Трохи полагоджений, з латами. *Жінки.. розкрасили, розфарбували, засмикані, обшмарані, а чоловіки все ж якусь таку лапату злиденну мають та й одяга на них підлатана* (І. Укр., IV, 1954, 211).

ПІДЛА́ТАТИ *див.* **підла́тувати**.

ПІДЛА́ТУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПІДЛАТА́ТИ**, аю, ає, *док.*, *перех.* 1. Латати (у 1 знач.) трохи, у деяких місцях або поспіхом. *Підлатавши, де треба, пошарпаний жупан і шаровари Омелянові, з ранішнього ранку вдягла його вповід Арінка* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 534); // Лагодити трохи, частково, усуваючи пошкодження. *Осінь була ще дивна, а прикрості, які вона віщувала, вже багатьох непокоїли.. Чи пощастить до осінніх дощів підлатати дірку(у) покрівлю?* (Мур., Жито.. вдова, 1960, 159); *— На ремонт везу машини. Так повше, проклятий* [ворог], *що ледве їдуть, — пожалівся Наблуков.— На ранок підлатаємо* (Кучер, Голод, 1961, 107).

2. *перен., розм.* Трохи поліпшувати або виправляти що-небудь. *Начальник поліції.. конфіденціально натякнув йому, що на цій операції, за всіма ознаками, задає підлатати свою кар'єру пан Граупнер* (Д. Бедник, Дніпро.., 1954, 59); // *тільки док.*, у сполуч. із ел. **здоро́в'я**. Те саме, що **підзміцо́вувати** 1. *— Збирайтеся, діду,— кажуть.. «Куди?» питаю.— До моря поїдете. У дворець. Треба вам,— кажуть,— підлатати здоров'я* (Допч., VI, 1957, 206).

◇ **Підлата́ти** ко́му — побити когось, пошкодивши ніс, обличчя. *— Гляньте-бо, хлопці, як дяшки-паньки сковзаються! — сміявся сотник.. — Носковайтесь тришечки ще, а ми вам носи підлатаємо* (Стар., Облога., 1961, 30).

ПІДЛА́ЩАТИСЯ *див.* **підла́шуватися**.

ПІДЛА́ЩУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підла́шуватися**.

ПІДЛА́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДЛА́ЩИТИСЯ** і **ПІДЛАСТИ́ТИСЯ**, ащується, астишся, *док.* Лащитися (у 3 знач.), добиваючись у кого-небудь прихильності, ласки і т. ін. *Глиб підлащувався до Ядоли, бо вона була матір'ю його Насті* (Кощюб., I, 1955, 46).

ПІДЛЕ́ВА, и, ж., *кул., заст.* Підлива (у 1 знач.). *Тут їли разкі потрави.. Свинячу голову до хріну І мокшину на вереміну, Потім з підлевою індик* (Котл., I, 1952, 72); *Горшки поставивши.., печений гусак зготований з підлевою, та на закуску молошна* [молочна] *каша* (Нв.-Осн., II, 1956, 236).

ПІДЛЕГЕНЕ́ВИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під легенями. *Підлегенева ділянка.*

ПІДЛЕГЛИ́Й, а, е, 1. Який перебуває в залежності від кого-, чого-небудь, підпорядкований комусь, чомусь. *Усе взагалі непоганенько реформи 60-х років лишили семенна убогим, забитим, темним підлеглим поміщикам-кріпосникам і в суді, і в управлінні, і в школі, і в земстві* (Ленін, 20, 1971, 163); *Увесь мій світ малий, моя кралля водяна, Законові води великої підлегла* (Рильський, Поезії, 1957, 266); *Англійські королі, які спиралися на відстаних феодальних поміщиків і на підлеглу королю церкву, обкладали тяжкими поборами промисловців, купців, новіх дворян і жорстоко гнобили народні маси* (Нова іст., 1956, 6).

2. *у знач. ім.* **підле́глий**, лого, *ч.*; **підле́гла**, лої, *ж.* Людина, що перебуває під владою кого-небудь або в адміністративній залежності від когось. *Стара графиня, яка сама накляла не чолша хрестика, вважаючи, що він муляє і псує шкіру, вимагала, щоб усі її підлеглі жали на ній хрестика і вдень і вночі* (Допч., III, 1956, 39); *Курило знову стояв, як і належить підлеглому перед офіцером стоячи, выструнчений, руки по швах* (Д. Бедник, Дніпро.., 1951, 63); *Цікава поезія «Мій товариш», в якій Малишко описує один день трудової діяльності голови сільгоспартілі.. Поет підкреслює в ньому такі риси, як людяність, любов до праці, вимогливість до підлеглих і до себе* (Іст. укр. лит., II, 1956, 640).

3. *рідко.* Який міститься під чим-небудь, поруч з чимось або навколо чогось. *До обмеження руки можуть призводити і великі рубці, які пригоїли до підлеглих тканин* (Лікар. експертиза.., 1958, 73).

4. *діал.* Прілий, зопріли. *Підлегле борошно* (Сл. Гр.).

ПІДЛЕ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **підле́глий** 1. *Люди, які поступали під його руку, всі були злочинцями, тавро злочинів проклятим лежало на них, робило їх безправними, прирікало їх на безвідмінну йому підлеглість* (Гончар, Тронка, 1963, 137); *Імперіалізм не знає інших відносин між державами, крім відносин панування і підлеглості, гноблення слабого сильним* (Програма КПРС, 1961, 49).

ПІДЛЕ́НЬКИЙ, а, е. Зменш. до **підлий**. *Даша здригнулась. Її було чуже і незнане підленьке вміння приховувати за словами справжні думки й почуття. Все, що говорила Даша, йшло від щирого серця* (Жур., Даша, 1961, 25); *Для його підленької душі було бойдуже, чим скінчиться донос: чи розповість полонянки що-небудь чи ні., він бажав тільки одного: насолоди, звірячої хтивої насолоди від спогвалдання людських мук* (Ю. Бедник, Полки.., 1959, 126).

ПІДЛЕ́СЛИВИЙ, а, е. Схильний підлещуватися до кого-небудь. *Юрко був розумний, хитрий та підлесливий* (И.-Лев., III, 1956, 288); *Письменник* [І. Нечуй-Левицький] *показує тут згубний вплив, що його справила на селянку пагубна психологія: Кайдашиха чванлива, підлеслива, жорстока у поводженні з бідніщими за неї* (Рад. літ-во, 5, 1953, 110); // Який містить у собі лестощі, виражає улесливість (про погляд, ставлення, вислів і т. ін.). *Пріор, хоч і не любив з патера Гаудентія усього пильного погляду, не слугав уже його підлесливої, трохи вбівавої* [вовіжої] *і одностайної бесіди* (Фр., II, 1950, 170); *Горбок розумів лиш одну форму відносин: низький уклін, підлесливу ухмилку і виконання всіх найдурніших навіть вказівок* (Хотк., II, 1966, 55); // *у знач. ім.* **підле́сливий**, вого, *ч.* Людина, схильна до лестощів. *Бережись підлесливого, як погайного собаки!* (Укр. присл., 1955, 159).

ПІДЛЕ́СЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Дія і властивість за знач. **підле́сливий**. *Лобода, улесливо стрищуючи турецький ріжок, сипав тютюн на простягнену долоню.. Миколишевий ще як заїк надто ласувати тютюном, для вигашвся підлесливість полковника* (Ле, Наливайко, 1957, 203); *У нелічному стані* [хворих на алкоголізм] *відзначалися підвалівість, прислужництво, а також роздратованість і схильність до конфліктів* (Фізіол. ж., VI, 5, 1960, 580).

ПІДЛЕ́СЛИВО. Присл. до **підле́сливий**. *Миколишевський був ласкавий, кланявся, але не дуже щиро, а більше підлесливо, як кланяється нижчий вищому* (И.-Лев., III, 1956, 90); *Мекленець артистично звів богри руки і повозі їх опустив. Хапцину він поможав і підлесливо спитав: — Чи так, Ахмете?* (Досв., Голдс, 1964, 138).

ПІДЛЕ́СНІЯ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **підле́сливий**. *Він, підлесний, перед вами кадить лабаном хвали..* (Тер., Щедра земля, 1956, 123).

2. Те саме, що **смоку́сливий**. *Тягнеться він тихо-помалу, не маючи волі остатись, покинуть бричківя, тягнеться одурений підлесною думкою* (Мирний, I, 1949, 288).

ПІДЛЕ́СНИК, а, ч. Той, хто виявляє лицемірство, лестощі щодо кого-небудь. [Василь:] *Я, тату, волю взяти ту* [дівчину], *на котру впаде ваша та материна душка.* [Захарко:] *Так кажуть тільки підлесники або ж ті, у котрих бракує власного розуму* (Кроп., II, 1958, 134).

ПІДЛЕ́СНИЦЯ, і, ж. Жін. до **підле́сник**.

ПІДЛЕСТИ́ТИ, *див.* **підлещувати**.

ПІДЛЕСТИ́ТИСЯ, *див.* **підле́щуватися**.

ПІДЛЕТІ́ТИ, *див.* **підлі́тати**.

ПІДЛЕ́ТОМ, *присл., рідко.* Перелітаючи час від часу короткі відстані, посуватися вперед (звичайно про птахів). *Рухався полем тракторний агрегат, оповитий хмарою куряви, і галич, шукаючи поживи, йшов за ним підлетом* (Гончар, Новели, 1954, 132).

ПІДЛЕЩА́ТИ, *див.* **підле́щувати**.

ПІДЛЕЩУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлещувати**. *Його тактика на два боки була зовсім неоднакова. Бо коли зі вчителями* [народовцями] *він старався запорозькими з допомогою підлещування,.. то до всіх инших поглядів серед молоді.. виявляв велику нетерпимість* (Фр., XVI, 1955, 121).

ПІДЛЕЩУВА́ТИ, ую, уєш і **ПІДЛЕЩА́ТИ**, аю, єш, *недок.*, **ПІДЛЕСТИ́ТИ**, ещу, естиш, *док., перех.* Лестощами, догідливістю, вихваляннями і т. ін. викликати у кого-небудь добре ставлення до себе або добиватися вигоди, користі тощо. *У Мартохи двоїлись почуття: і дрімучий її панське втручання в її родину, і підлещала панська ласка до її дитини* (Л. Укр., III, 1952, 630); *На початку другого антракту до Юрія підійшов сам Садовський і приєлюзно від імені всієї трупи висловив йому подяку. Це підлестило молодого бізнеса* (Бурл., Напередодні, 1956, 116).

ПІДЛЕЩУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛЕСТИ́ТИСЯ**, ещу́ся, естишся, *док.* 1. Лестощами, догідливістю, вихваляннями і т. ін. добиватися доброго ставлення, вигоди, користі тощо. — *Не сумніваюся, що знайдуться такі, що в очі мені підлещуються, а позаочі будуть кидати на мене болото* (Фр., VI, 1951, 382); — *Підлеститись як-небудь, розказати йому який всепокинький анекдотик.., щоб воно, молоде, посміялося та й підобрішало* (Вас., I, 1959, 143); *Микола.. найбільше до батька вміє підлеститися. Так він коло його впадає, так йому договджає, що вже далі й нікуди...* (Гр., I, 1963, 316); *Грицько.. побіг на вулицю до хлопців і там розказав, що за лисицями його сестриця, як вона до дядя підлестилась* (Григ., Вибр., 1959, 225).

2. тільки *недок.* Те саме, що **ла́щитися** 2. *Він* [собака] *мізяцю не хотів ринати по-тигрячому й кидатися на нас, а навпаки — тільки підлещувався до нас і намагався лизнути мене в щоку* (Смід., Сашко, 1957, 36).

ПІДЛИВА́, и, ж. 1. куз. Рідка приправа до страви; соус. *Підливці приготовляють для м'ясних, рибних, овочевих, круп'яних та інших других страв* (Укр. страви, 1957, 137); *Не бігав* [малесенький], *всміхається, Заброшує, вколюється.. Вам борщику чи сичинку, Вам курочку чи качечку, З підливою, на масленку?* (Олесь, Вибр., 1958, 292); * Образно — *У вас тільки не подають на стіл голої правди, а завжди з підливою якоїсь фальші...* (Вільде, Сестри.., 1958, 525).

2. *спец.* Те саме, що **підли́вка** 2.

ПІДЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлива́ти**. *Помідори потребують високої вологості ґрунту на протязі всього періоду вирощування. Тільки після сходів, які провадять з підливанням води у лунки, рослини не поливають 1—2 тижні* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 46).

ПІДЛИВА́ТИ, ию, єш, *недок.*, **ПІДЛИ́ТИ** і **ПІДІЛЛЯ́ТИ**, ділю, ді́лиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **долива́ти**. *Процюк мовчав, кваплячи чай з червоним вином. Він ніяк у його не доходив смаку і все знай підливав та підливав вина у недопитий стакан* (Мирний, III, 1954, 274); *Власівна уже вдруге підливає сас у кемку* (Грим., Сам., 1959, 62); [Старшина:] *А чи не пора нам підлить чорнила у чорнильницю?* (Кроп., I, 1958, 508); *Кухарі другий раз уже підливали теплою водою зупу з недоварених горошин та хлипінки* (Фр., II, 1950, 265); — *Кожну годину ви підлатаємете до «Буревісника»,— сказав командир..,— ми вам добавимо* [пального]. *Зробите в жорі погадку, і ми підлємо* (Трубл., Шхуна.., 1940, 167).

◇ **Підлива́ти** (**підля́ти**) **ма́сла у вого́нь** (**в вого́нь**) — підсилювати, розпалювати як-небудь почуття, переживання і т. ін., збуджувати чимось. — *А тут ще й Зарубу підлили масла в огонь, гукає до Яринки: «Правильно! На одній землі не може бути двох хазяїв!»* (Кучер, Трупна любов, 1960, 55); — *Авжеж, що правда, то не гріх,— притакнула Довбишка й неначе підлила масла у вогонь* (Н.-Лев., II, 1956, 282); *Невідомо точно, з чого почалась у них перша сутичка з полуботківцями. А тут, певно, вже і місцеві підлили масла в огонь: розповіли про все* (Головко, II, 1957, 561).

2. *рідко.* Те саме, що **підмо́чувати**. *Він тільки стояв на хуні цебки з рідного дола* [дому] *й оглядався навкруги. Вода підливала ту цеєку, обрізала її* (Н.-Лев., I, 1956, 632).

3. *розм.* Те саме, що **поливати**. *Ой, вийду я у садок, Буду вигладати, Чи не вийде моя мила Руть підливати?* (Рудан., Вибр., 1949, 42); *Якраз випала засуха. Степан.. носить воду з подвір'я до городу. Підливає щодня грядки* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 43).

ПІДЛИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* Пас. до **підлива́ти**.

ПІДЛИ́ВКА, и, ж. 1. Дія за знач. **підлива́ти**.

2. *спец.* Рідина, розчин, якими що-небудь підливають (у т знач.). *Треба пакувати, а тут, як на лихо, приїхав Мищенківський.. з філоксерною підливкою* (Коцюб., III, 1956, 140).

3. куз. Те саме, що **підли́ва** 1.

ПІДЛИВНИЙ, а, е. Стос. до підливання. *Підливна лопатка;* // Який дія призначений підливання води. *Підливне колесо.*

ПІДЛИЗА, и, ч. і ж., *зневажл.* Той, хто підлизується. *Приїжджіться підлиза хоч до кого: Солодкі слова Приймають великого й малого.— То вже така дурниця світова* (Гл., Вибр., 1957, 125); *Майстри попервах глузували з хлопця, гадаючи, що він підлизуватиметься до них, та потім і вони переконалися, що характер у Мишуні формується справжнім, не в кого він підхопив не був і не буде* (Ю. Яновський, II, 1954, 135).

ПІДЛИЗА́ТИ *див.* **підлизу́вати**.

ПІДЛИЗА́ТИСЯ *див.* **підлизу́ватися**.

ПІДЛИЗЕ́НЬ, зня, ч., *зневажл.* Те саме, що **підли́за**.— *Цитьте! Цитьте! Вйт говорить!— Що він має говорити? Панський підлизень!* (Фр., VIII, 1952, 10).

ПІДЛИЗНИК, а, ч., *зневажл.* Те саме, що **підли́за**. *А то ще Кутергора, Підлизник панський, пес той...* (Рильський, Вибр., 1940, 30).

ПІДЛИЗНИ́ЦЯ, і, ж., *зневажл.* Жін. до **підли́зник**.

ПІДЛИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлизувати** і **підлизуватися**. *Підлизування сім'ї дядькової до дідуся не бачила вона, а просто доглід до нього людський* (Тесл., З книги життя, 1949, 106).

ПІДЛИЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛИЗА́ТИ**, ижу, ижеш, *док., перех.* Лизати трохи, зверху, по краях або все, до кінця. * Образно. *Під час великих дощів у горах вода.. заливала цю галявину, підступала до дорогих*

ги і підлаштувала її крючком (Томч., Готель., 1960, 11).

ПІДЛІЗУВА́ТИСЯ, ується, уючися, *недок.*, **ПІДЛІЗА́ТИСЯ**, ижу́ся, ї́жешся, *док.*, *зневажл.* Підлещуватися з корисною метою. [Очерет:] *Яка новина? Тоню, голубко, серденьку!* [Тоня:] *Не підлизуйтесь. Все одно не скажу* (Коч., II, 1956, 420); *Він вміє підлизатись до посєсора так, що посєсор оддав йому два... вишні* (Н.-Лев., II, 1956, 85); — *Підлізли свої-таки до старого,— почали... хвалитися* [Палажка] *на вулиці,— підлизалися до його, що він їм таки сказав городу узять* (Тесл., Вибр., 1950, 97).

ПІДЛИ́Й, я, о, *с.* 1. Який викликає осуд. *Підле вбивство парламентаря викликало хвилю гніву й обурення серед наших вісок* (Гончар, III, 1959, 237); *Підлий вчинок*; // Схильний до негідного вчинку, здатний на такий вчинок. *Начальником поліції він став з першого ж дня фашистської кавали і з першого ж дня почав карзинити жах на весь район. Від руки цього підлого виконавця фашистських наказів загинули десятки людей* (Довж., І, 1958, 297); *У противагу куркульській молоді — розбещеній, підлій, боягузливій, жорстокій, Головко малює постаті дітей бідноти в привабливих і теплих тонах* (Іст. укр. літ., II, 1956, 435); // *у знач. ім.* **підлий**, лого, *ч., зневажл.* Той, хто своїми вчинками викликає осуд. *Муки сідають на раках, Пчоли* [бджоли] *на квітках. пахучих; Добрий все бачить, лиш добре, Підлий лиш підле у других* (Фр., XI, 1952, 76); // Уживається як лайливе слово.— *А хто своїх бісових вилупків натравля кидатись грудьми? Скалічити ж дитину можна: печінки одбити, око вибити... Підлі, не знаєте?* (Мирний, IV, 1955, 81); // *у знач. ім.* **підле**, лого, *с.* Те, що викликає осуд, негативне ставлення. *Одійде в мороки підле і лукаве, Хоч щастя у минувшину сплине, І той ніколи не доскочить слави, Хто зайда неї на землі живе* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 53).

2. *розм.* Дуже поганий; препоганий. *Взагалі — переживаємо підлі часи. Суспільність забита, залякана, втомлена* (Копиб., II, 1956, 313); [Професор:] *Надзвичайно підле погода. Вдень було ясно, а тепер дощ і сніг* (Коч., II, 1956, 43).

ПІДЛИ́ПАТИ, а́є, *док.*, *розм.* Трохи, частково злипати.

ПІДЛИЦАЙЛО, а, *ч.*, *і ж.*, *грок.*, *рідко.* Те саме, що **підлабу́зник**.— *Гей!— гукали з каганцем... Гей! Чи погаснуло? Кидай роботу: як страйкувати, то всім! — Стратопуди! Підлицайли!* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 48).

ПІДЛИПА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПІДЛИ́ПНУТИ**, ну, не́ш, *док.* 1. Прилипати до чого небудь знизу.

2. *перен.*, *розм.* Те саме, що **підлабу́знюватися**.

ПІДЛИПНУ́ТИ *див.* **підлипа́ти**.

ПІДЛИ́ТИ *див.* **підли́вати**.

ПІДЛІДНИ́Й, а, *е.* Який знаходиться, розташований під льодом. *Дослідження дали змогу одержати нові дані про високу льодяного купола Антарктиди, який досягає 400 метрів над рівнем моря, уточнити надлідний і підлідний рельєф* (Веч. Київ, 27.II 1964, 1); // Який здійснюється під льодом. *Вескою і клітку сидів* [Тихін] *в будках в очереті, а вашку переводив на підлідний лов* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 169).

ПІДЛИ́ЗАТИ *див.* **підли́зувати**.

ПІДЛИ́ЗТИ *див.* **підлі́зти**.

ПІДЛІКА́Р, я, *ч.*, *заст.* Фельдшер.

ПІДЛІКОВУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підлі́ковувати і підлі́ковуватися**. *Образно. *Метод підлі́ковування* [винограду] *полягає у пропущенні ґрунту невеликими дозами дихлоретану.. або сірковуглецю* (Захист рослин., 1952, 529).

ПІДЛІКОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛІКУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док.*, *перех.* Лікувати, трохи поліпшуючи стан здоров'я, або лікуватися трохи, не до повного видужання. *Застуджений Василько з кожним днем усе дужче кашляв, а щоденні перехвати не давали ніякої змоги підлікувати його* (Панч, II, 1956, 185); *Ігала підлікували, а потім вирішили зробити йому протез* (Наука.., 10, 1965, 131); * *Образно. Ворога комунізму, намагаючись підлікувати одряхлілий капіталістичний лад, люлять говорити, що так зване вільне підприємництво дає нібито можливість краще проявити себе, дає кращі результати* (Рад. Укр., IX 1959, 2).

ПІДЛІКОВУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДЛІКУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *док.* 1. Лікуватися трохи, не до повного видужання. *Сяк-так підлікувавшись, спарючись на палицю, зашкандибав Антанас у губпартком.. Але в губпарткомі йому зразу зіпсували настрій:— На боротьбу з бандитизмом вас не пошлемо — хворий* (Стельмах, II, 1962, 189); *Тієї ж весни* [1897 р.] *на Україну, в полтавське село Мальківку, приїхав Максим Горький. Молодий письменник збирався тут відпочити, підлікуватися* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 118).

2. *тільки недок.* Пас. до **підлі́ковувати**.

ПІДЛІКУВА́ТИ *док.* **підлі́ковувати**.

ПІДЛІКУВА́ТИСЯ *док.* **підлі́ковуватися**.

ПІДЛІПИ́ТИ *док.* **підлі́плювати**.

ПІДЛІПЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДЛІПИ́ТИ**, плю́, пи́ш, *док.*, *перех.* Лінити, прикріплювати що-небудь знизу або додатково.

ПІДЛІСКОВИ́Й, а, *е.* Прикм. до **підлі́сок**.

ПІДЛІСНИ́Й, а, *е.* 1. Який розташований біля лісу, поруч із лісом. *На підлісному горбі, де нінчалися градівські поля, Ксеня з натугою повернула закуткату в хустки голову, оглянулась* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 354).

2. *спец.* Який росте в нижньому ярусі лісу. *Підлісна флора*.

ПІДЛІ́СНИК, а, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини розових з багатоголовим кореневищем червонувато кольору; гравілат.

ПІДЛІ́СОК, ска, *ч.* Кущі та зовсім молоді дерева, що ростуть у нижньому ярусі, нижній частині лісу. *Туркочуть на вершинах високих дерев горлиці, а в кущах підліска линуть перші, не дуже дзвінкі й ще не певні трелі солов'їв* (Шиян, Гроза.., 1956, 391); *Величені дерева африканських лісів досягають у висоту 50—60 м. Під ними кількома ярусами ростуть менш високі дерева. Ще нижче розташовується підлісок з різних чагарників, який утворює непрохідну хащу* (Фіз. геогр., 6, 1957, 124).

ПІДЛІ́ССЯ, я, *с.* 1. Ділянка, що розташована біля лісу, поруч із лісом.

2. Те саме, що **підлі́сок**.

ПІДЛІСТЬ, лості; *ж.* 1. Властивість за знач. **підлий**. *Я й бачив горе скорше, ніж провину. Зрів слабість там, де другі підлість зрять* (Фр., XIII, 1954, 177); *Гоголь боровся — свідомо і непохитно — з людською лінню і підлістю, з моральними вадами людини* (Рильський, III, 1955, 218); [Дрейсегір:] *Ти ти не здурів-ла? Заступитись за нього, коли він боронить таку підлість, таку підлість, як оця гайка пісня?* (Л. Укр., IV, 1954, 236).

2. Підлий вчинок. — *Коли він у жене в печінках сидітиме?!* — кричав Йонька, і по його писклявому, аж повискуючому, голосу було видно, що сварка йде вже

давно і що вона досягла вже тієї вершини, коли старий був здатний на всяку підлість (Тют., Вир, 1964, 255).

ПІДЛІТ, льоту, ч. Дія за знач. **підлетіти, підлітáти**. *При підльоті до Місяця почалися операції по підготовці станції «Луна-9» до посадки* (Рад. Укр., 8.II 1966, 3).

ПІДЛІТÁННЯ, я, с. Дія за знач. **підлітáти**[1].

ПІДЛІТÁТИ, áю, áєш, *недок.* — **ПІДЛЕТІТИ**, ечу, етіш, *док.* 1. Летячи, наближатися до кого-, чого-небудь, потрапляти кудись. *Ворона з ланцюжком спускалася недалеко землі, і потім підлетіла вже без ланцюжка* (Фр., IV, 1950, 75); *От підлетів горобчик до нього* [вузька] *та й коже несміло:* — *Пане, навчіть мене розуму* (Л. Укр., III, 1952, 481); *Подобалось мені тільки те, як на Ньо властивою аерідром. Коли підліташ, сонце вже сяде за Сумарту. На крилах червоніє пурпур неба* (Ю. Янов., II, 1968, 65).

2. *перех., розм.* **Швидко підходити, підбігати до кого-, чого-небудь.** *Після кожного «вальчика»* [вальсу] *Зоя так гарячо підлітала до бабуні, щоб поцілувати її в плече* (Л. Укр., III, 1952, 648); *Та на що хапланку саме підлітає вістовий, і гребе під нам носаки, і не встоять варошві...* (Голов., Поезії, 1955, 29); // **Швидко під'їжджати до кого-, чого-небудь.** *До колгоспного току мчать автомашина, підлітає до напоєних коней мішкіт і зупиняється* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 371); *Катер підлетів до Графської пристані і розвернувся* (Кучер, Прощай.., 1957, 5).

3. *перев. у сполуч. із сл.* **вгору, догори, високо і т. ін.** Піднімати вгору на крилах, злітати або летіти трохи, невелику відстань. *Рептом один з хлопців крикнув:* — *Хлопці, перепелятко вилітає! Вже трохи й підлітає* (Коп., Подарунок, 1956, 62); *Барвисті метелики витанцьовували, то підлітаючи вгору, то припадаючи до землі* (Кочура, Родина.., 1962, 72); *Колись-то Лебідь, Рак та Щука Приставить хуру уявили.. А й невеличка, бачи, штука,— Так Лебідь рветься підлетіть, Рак упирається, а Щука тягне в воду* (Гл., Вибр., 1951, 10); *Орел змахнув ще сильніше широкими крилами і підлетів ще вище* (Ів., Вел. очі, 1956, 70); *Перепели так понаїдалися, що вже й не підлетіть* (Рад. Укр., 5.IX 1961, 3); // **Підніматися вгору під дією якої-небудь сили, поштовху знизу.** *Рудий воєнний кінь підлітав угору, а маленьке, мов заведене, то біліло до нього, то розбігалося* (Стельмах, І, 1962, 468); *Підлітає земля за розривами мін* (Голов., Бдивьке.., 1948, 18); // **Підстрибувати вгору від поштовхів,** струсів (звичайно під час їзди або якогось переміщення). *Каже не міг відчепитися від свого напарника, який обняв дерев'яну шию коня.., то підлітаючи високо вгору, то падаючи вниз* (Грим., Кавалер.., 1955, 222).

4. *У процесі перегукування час від часу летіти* (про птахів). *Дрозд то підбіжить, то підлітає, а все далі та далі, а баба все за ним та за ним* (Фр., IV, 1950, 60); *Вранці удвід прилетів, Шкутильгає, підлітає* (Л. Укр., IV, 1954, 189).

ПІДЛІТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підліток**. *У шкільному, зокрема підлітковому, віці в людини починає складатися ідеал, уявлення про найкращі якості людської особистості* (Літ. Укр., 16.XII 1969, 3); // *Який буває, трапляється в підлітка, підлітків. Із бесіди з лікарем я знав, що саме у Ніни й Володі виражені симптоми підліткового серцевого невролу* (Наука.., 5, 1969, 54); // *Призначений для підлітків, підлітків. Не всі діти знають, скільки цікавих розваг чекає на них у піонерських кімнатах, підліткових клубах* (Веч. Київ, 11.III 1974, 2); *Підлітковий одяг.*

ПІДЛІТНИЙ, а, е. Стос. до **підлітання**. *Перед входом станції* [«Венера-7»] *в атмосферу Венери і відокремленням спускного апарата автоматично за заздалегідь закладеною програмою було проведено спеціальний підлітний (припланетний) сеанс* (Рад. Укр., 27.I 1971, 3).

ПІДЛІТОК, тка, *ч.* 1. Хлопчик або дівчинка 12—16 років — перехідного віку від дитинства до юнацтва. *Був Максим удовець, мав дві дочки. Одна — Катрею звали — вже дівчина дорослá, а хорошá та пишна, як королівна; друга — Тетяна, так собі підліток, невеличечка* (Вовчок, І, 1955, 90); *Наша школа нагромаджала чималий досвід естетичного виховання дітей і підлітків* (Ком. Укр., 8, 1965, 13); * *У порівн. Від усієї його жвавої постаті., від багатющої зіжмки, з якою він умовляє Оницася, як неробужного підлітка, сміється з нього, любить його, доріжке, лає,— від усієї цієї неповторної динамічної юності від. оптимізмом* (Довж., І, 1958, 74).

ПІДЛІТОК, тка, *ч.* Птаченя, що тільки навчилось літати. *«Всього ти в кліточці, мавпо, Ще й витребеньку́шо, на дому нарікаєш, Так в кліточці підлітка корне снігур старий* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 79); *Дзвін той був невимовно ласкавий, Не такий, як з високих дзвіниць. В ньо всюди стрічки полоскали, Вимилась тюхтяти підлітки птиць* (Воронько, Мирний поспокій, 1960, 78).

ПІДЛІТСТВО, а, *с., рідко.* Дитинство, юнацтво.— *Такий він є,— Підтвердив інженер.— Чутливий, добрий. З ясним і певним поглядом у завтра.— А тяжкий був вешистяк,— бригадов я. Давно минуле підлітство його* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 117).

ПІДЛО. Присл. до **підлий** 1. — *Читати чужий лист, хоч би він був і загублений,— се підло, підло!* (Хотк., І, 1966, 48); *Все проті і чесні люди в світі проти новой війни, яку так енерто і підло намагаються накинути народам якогось роду людського — імперіалісти* (Смолич, VI, 1959, 552).

ПІДЛÓГ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **підрóбка**[1]. [Бурлака:] *Я знаю, що підлогом можна зробить усе! Але побачимо, як воно дальше буде!* (К.-Карий, І, 1960, 75).

ПІДЛÓГА, и, *ж.* Дощане, паркетне і т. ін. покриття у приміщенні, по якому ходять. *Бігають щось по коридору, як підкований кінь, найшвидшим галопом і просто аж креше підлогу: цок, гуп..!* (Л. Укр., V, 1956, 254); *Склівці всім в сутє приміщення в дерев'яною підлогою* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 38); // *рідко.* Те саме, що **долівка**. *Глиняобітна підлога для свинарників непридатна* (Свинар., 1956, 274).

ПІДЛÓГОВИЙ, а, е. Прикм. до **підлóга**. *Для безшумних підлогових покриттів у лікарнях, установах і житлових приміщеннях застосовують «рубопластик»* (Наука.., 8, 1958, 54).

ПІДЛОГОНАТИРАЧ, á, *ч.* 1. Робітник, що натирає підлогу, звичайно паркетну.

2. Механізм для натирання підлоги, звичайно паркетної. *Електричний підлогонатирач.*

ПІДЛÓЖЖЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **лóже**[1] 2. *Дійшли до потоку. Він пінився, гримів, хотів по своєму кам'яному підложжі* (Крим., Буденний хліб., 1960, 375); *Стада підійшли, нарешті, до своєї бази.. Базу цю становила велика поляна серед соснового бору, підложжя якої вкривав ягель* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 94).

ПІДЛÓЖНИЦЯ, і, *ж., заст.* Наложниця, коханка (у 1 знач.). *А хому Сам* [Перон] *благоволили дать*

Свою підложницю в супруги. Хочу й підпоптану. Нічого, Аби з-під кесаря (Шевч., II, 1963, 287); *—Свою ж підложницю зодягай на власний кошт,— мстиво докинув Міщило* (Загреб., Диво, 1968, 498).

ПІДЛОКІТНИК, а, ч. Поручні, більша частина крісла, на які, сидячи, спираються лікті. *Роза сиділась на підлокітнику, спершись на долоні і тоскними очима фіксувала бурхливе життя вокзалу, що тимчасово стало польовим штабом армії* (Кир., Вибр., 1960, 119); *Якщо кілька років тому на деяких сільськогосподарських машинах ще встановлювали металеві сидіння, то тепер їх замінили м'якими з опорними спинками і підлокітниками* (Хліборобів Укр., 6, 1966, 49).

ПІДЛОМИТИ *див.* **підла́мувати**[2].

ПІДЛОМИТИСЯ *див.* **підла́муватися**[2].

ПІДЛОМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підломи́ти**. *У порі́н. Як підломлена, впала вона на ще тепле тільце, пригортаючи його до себе і осипаючи божевільними поцілунками* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 452); *// у знач. прикм. Шубіна з посміхнутою відповіддю й негайно ж мусила була підсунути підломлене тіло громадянина Франції й обережно посадити просто на землю коло шлагбаума* (Ю. Янов., II, 1954, 52).

ПІДЛОМЛЮВАТИ *див.* **підла́мувати**[2].

ПІДЛОМЛЮВАТИСЯ *див.* **підла́муватися**[2].

ПІДЛОПАТКОВИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під лопаткою, лопатками.

ПІДЛОТА, і, ж. Те саме, що **підлість**. *Хоч виховавший при княжім дворі і вівсюваний гнилою та підлотою, він усе-таки був рицар, воак* (Фр., VI, 1951, 40); *Як дрібна іржа наскрізь пробдає залізо, так Степанове серце було прочервивлене зробаком підлоти й підступності* (Загреб., Спека, 1961, 329); *Дивовижна працелюбність, ненаситна жадоба до знань, всесвітня людяність, ненависть до підлоти, національного чванства, скромність і простота завжди були вірними супутниками її життя Каменяра* [І. Франка] (Наука., 5, 1966, 8).

ПІДЛОТНИЙ, а, е. Сповнений підлості, пройнятий підлістю. *Невже ж це його власна дитина? Або того білявого, по-есліневському сором'язливого парубка литвина, якого він підбурив на бруднй і підлотний злочин* (Тудуб, Людолови, II, 1957, 411).

ПІДЛОТНИК, а, ч., *лайл.* Той, хто зробив або робить підлий вчинок; підла людина. *— Я уб'ю його на дуелі,— твердо сказав Давидов.— з звільню світ від цього шахрая і підлотника* (Рибак, Помилка., 1956, 53).

ПІДЛОТНО. Присл. до **підло́тний**. *Коли б Павло відмовлявся, вибачався, може, легше було б. А він підлотно дивився вчора їй в очі, неначе те, що він вчинив, є звичайною, дрібною пригодою в його житті* (Ков., Земля, 1957, 103).

ПІДЛУГОВУВА́ННЯ, я, с., *тех.* Дія за знач. **підлуго́вувати**. *Підлуговування води.*

ПІДЛУГОВУВАТИ, ую, уєш і **ПІДЛУЖУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЛУЖИ́ТИ**, жу, жиш, *док., перех., тех.* Додавати до чого-небудь лугу. *Підлуговувати розчин.*

ПІДЛУЖЕ́НИЙ, а, е, *тех.* Діепр. пас. мин. ч. до **підлу́жити**. *Вода для приготування електроліту попередньо має бути підлужена; для цього на 1 л води додається від 5 до 10 г твердого лугу* (Підручник шофера., 1960, 130).

ПІДЛУЖИТИ *див.* **підлуго́вувати**.

ПІДЛУЖУВА́ННЯ, я, с., *тех.* Дія за знач. **підлу́жувати**. *Після підлужування вода повинна відстоятися* (Підручник шофера., 1960, 130).

ПІДЛУЖУВАТИ *див.* **підлуго́вувати**.

ПІДЛЯГА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підляга́ти**. *— Воля, що живе серед інших підлягань своїм власним потребам, вам, що поставили собі завданням — не хати перешкод перед своїм «я хочу», вам, кажу, не зрозуміти всієї величної жертви її* (Гретхен) (Хотк., I, 1966, 60).

ПІДЛЯГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДЛЯГТИ**, яжу, я́жеш, *док.* I, кому, чому. Бути залежним від чиєїнебудь волі, від чогось; підкорятися (у 1 знач.). *Тоді [та], котра вперед вазувалася нелюбому чоловікові сказати добре слово, мусить тепер підлягати з ним не тільки стіл, але і все, мусить підлягати всім його примхам* (Фр., XVI, 1955, 66).

2. *тільки недок.*, кому, чому. Бути підпорядкованим кому-, чому-небудь, перебувати в певній підлеглості. *— Товариш Купріян — це, очевидно, керівник основного загону, якому підлягають інші* (Гончар, IV, 1960, 93); *Майор Девідсон безпосередньо підлягав генералу* (Рибак, Час., 1960, 352); *Партійні групи підлягають відповідним партійним органам: Центральному Комітетові Комуністичної партії Радянського Союзу, ЦК компартій союзної республіки, крайкомові, обласкомові, міськкомові, райкомові партій* (Статут КПРС, 1971, 61); *// чому. Залежати від чого-небудь, підпорядковуватись чомусь. Я рада бу прилагнутися кождій речі до дна, я бажаю ла про все ясно думати, на все ясно дивитися; — ажеж.. все підлягає строгим законам* (Коб., I, 1956, 123); *До десятої він ще читатиме книжку., а о десятій засинає: такий його розпорядок, що йому, хочуть чи не хочуть, повинні підлягати й вони* (Смолич, I, 1958, 66); // Зазнавати якоїсь дії. *Потягнулися довгі валки полонених. Вивозили з орбіти загального планового руху, брали поволі й без мети, ніби не підлягаючи вже якому тяжіння, й здавались невагомими* (Довж., I, 1958, 361).

3. чому. **Потрапляти, підпадати під дію, вплив і т. ін. чого-небудь.** *Кінні козаки рубали обабіч і вже кількох дезертирів упіймали. Вчиняли підлягали воєнно-полевому суду, який дуже суворо розправлявся з дезертирами, посилаючи їх на шибеницю* (Донч., III, 1956, 123); *Державне майно, яким відають державні установи і підприємства, вилучено з приватного обороту, не підлягає відчуженню* (Див. кодекс УРСР, 1950, 7); *Ми маєм тридцять шість владик (Ще, боги дякують, не дужі!)., Ми їх батькам завеза. А край — народнюю красою. Що весь підліг під те ярмо* (Граб., I, 1959, 249); *Говорячи за давні руські говірки, можна враховувати, звичайно, лише порівняно невелику одмінності, що пізніше легко могли підлягати тим або іншим впливовостям дорослої історичної жити* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 197); // у сполуч. із сл. дискусія, обговорення, суперечка і т. ін., перев. з запереч. п.с. Бути безсумнівним. *Цей жест завжди однаковий, що слова професора безапеляційні й дискусії не підлягають* (Кучер, Чорноморці, 1956, 85); *Вирок був остаточний і оскарженню не підлягав* (Умит., Наречена, 1959, 219); *Не підлягає сумніву зв'язок учасників трудового повстання з польськими революціонерами* (Рильський, III, 1956, 54); *Питання про члена або кандидата в члени партії, який не сплатив членських внесків без поважних причин протягом трьох місяців, підлягає обговоренню в первинній партійній організації* (Статут КПРС, 1971, 15).

ПІДЛЯГТИ *див.* **підляга́ти**.

ПІДЛЯСКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Ляскати, ударяти час від часу долонею об долоню, по якійсь частині і т. ін., видаючи специфічні звуки.

2. Ляскати й тим чому-небудь, ударяючи об щось.

ПІДЛЯСНУТИ, ну, не́ш, *док.* Однокр. до **підля́снювати**.

ПІДЛЯ́Ш, а́, *ч.* 1. Річкова риба, подібна до лящо. 2. Невеликий лящ.

ЯЛЬЬОДОВИКО́ВИЙ, а́, е. Який утворився або розташований під льодовиком. *Крім поверхневого розташування льодовикіта, льодовики тануть і знизу... Підльодовикова вода провадить значну ерозійну роботу,— а льодовику вони утворюв тунелі* (Курс заг. геол., 1947, 143).

ПІДМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДМОГТИ**, ожу́, о́жеш, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **допомага́ти**.— *Ви, Олексію Кіндратовичу, зайдіть колись і подивіться, на що він* [клуб] *сподівається — дуже обережний...— Постараюсь.., підмогу чимась* (Логв., Літа.., 1960, 22).

2. *діал.* Підтримувати. *Якось розважить мене, підможе мене та думка, що вільно мені, що не зв'язані руки мої* (Вовчок, I, 1955, 143).

ПІДМАГНІТИТИ *див.* **підмагнічувати**.

ПІДМАГНІТИТИСЯ *див.* **підмагнічуватися**.

ПІДМАГНІЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмагні́тити**.

ПІДМАГНІЧЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підмагні́тити**.

ПІДМАГНІЧУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підмагнічувати**. *Для зменшення впливу постійного підмагнічування при складанні сердечника у кожну роблять зазор, прокладуючи папір або картон відповідної товщини* (Ен. радіотехн., 1957, 67); *Для високоякісного запису* [на магнітофоні] *необхідно, щоб частота підмагнічування у 5—6 разів перевищувала найвищу із записуваних частот* (Наука.., 12, 1960, 56).

ПІДМАГНІЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАГНІТИТИ**, ічу, ітиш, *док.*, *перех.* Намагнічувати трохи або додатково.

ПІДМАГНІЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДМАГНІТИТИСЯ**, ітиться, *док.* 1. Намагнічуватися трохи або додатково.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмагнічувати**.

ПІДМАЗА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмазати**. *Парк біля клубу над ставком.. Внизу, до самого ставка, підмазані вапном яблуні* (Автом., В. Кожак, 1954, 61); *В курені було чисто — стіни вибілені, долівка підмазана й посипана жовтим піском* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 227).

2. *у знач. прикм., розм.* З підфарбованим обличчям. *Відчув* [Саїд] *таку дужість, що ладен був один* (на проти скелястих гір і диких пустель.. *А от підмазана, тонкошкура жіночка, її голос.. на якийсь час заволоділи мозком, затиснули серце* (Ле, Міжгір'я, 1953, 55).

ПІДМА́ЗАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмазати** і **підмазатися**.

ПІДМА́ЗАТИ *див.* **підмазувати**.

ПІДМА́ЗАТИСЯ *див.* **підмазуватися**.

ПІДМА́ЗКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підмазати**, **підмазувати**. *Бричка його стояла на дворі, чекаючи підмазки* (Пушкін, Капіт. дочка, переклв. на ред. Хуторяна, 1949, 726).

2. Речовина, якою підмазують що-небудь. *Під час склеїння скло укладають або безпосередньо на деревяну, або на.. підмазку — м'яку замазку* (Овоч., 1956, 153).

ПІДМАЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмазувати** і **підмазуватися**. *Цілий тиждень Христя.. коло печі крутилася, урізаючи післяобідній гайвий час на підмазування, вигрушування* (Мирний, III, 1954, 81); — *Добитись високчайшого довіру, безперечно, можна, але скільки часу забгься? Скільки грошей на підмазування тратиться?* (Бурл., Напередодні, 1956, 105).

ПІДМАЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАЗА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.* 1. *перех.* Трохи або додатково змазувати, вкриваючи шаром чого-небудь рідкого, жирного і т. ін.— *Попереду підмажемо колеса, щоб маян не торохтів* (Гл., Вибр., 1951, 155); [Якимь:] *Вола мазать треба, бо як не підмажемо, з місця не рушимо* (Кроп., II, 1958, 363).

2. *перех.* і *неперех.*, *також без додатка.* Мазати глиною, кізяком і т. ін. додатково, ще раз (звичайно долівку). [Хима:] *Нема краще, як сіна буде* [хата]. *Як я біля неї буду ходити? І підмету, і підмажу* (Мирний, V, 1955, 246); *Другого дня, смеркло, ми зійшлися до Дубковського. Олександрівна... кізяйка хати, для такого випадку підмазала долівку й притрусила її свіжою травою* (Перв., Дикий мед, 1963, 326); // Те саме, що **підбілювати** 1. *Онися кинулась сама підмазувати та прибирати в покоях* (Н.-Лев., II, 1956, 34); *Хоч женився на старість, бо самому в такій хаті без старої дуже просторо буде, та й печі нема кому підмазувати* (Донч., VI, 1957, 207).

3 *перех.*, *розм.* Підфарбовувати обличчя гримом, фарбою і т. ін., звичайно невміло, погано.

4. *перех.* і *неперех.*, *перех.*, *розм.* Те саме, що **підкупо́вувати** 1. *Не гнувся* [Опанас], *як би його не підмазували* (Григ., Вибр., 1959, 153); *Задобрювала, комбінувала, підмазувала — весь світ його тоді до цього звів...* (Гончар, Тронка, 1963, 338); — *Отак воно завжди. Ти думаєш, як воно робиться?..— підсердився Пороя.— Не підмажеш — не поїдеш...* (Мирний, II, 1954, 152); *Дарованими були Іванові побоювання про те, що зневіру за різним лівом пощастить підмазати ревізію. Не пощастило. Закінчилась ревізія — закінчилось і панування злодюг та опортуністів* (Збан., Сеспель, 1961, 291).

ПІДМАЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМАЗА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Підфарбовувати собі обличчя гримом, фарбою і т. ін.

2. *перех.*, *розм.* Те саме, що **підла́щуватися**.

3. *тільки недок.* Пас. до **підмазувати**. *У всіх хатах і дворах аж вариласі. Там підправляєся тик, там підмазувався причілок, підправувались ворота* (Хотк., I, 1966, 105).

ПІДМАЗУВА́Ч, а, *ч.*, *розм.* Той, хто підмазує (у 1, 4 знач.) що-небудь.

ПІДМА́ЙСТЕР, тра, *ч.* Помічник, підручний майстра.— *Кравець. У підмайстрах у Франкеля був* (Смолич, Мир.., 1958, 50); *Важко було Тарасові у Ширяєва. Молодого підмайстра цінили як печаткуючого, але здібного художника, рад з ним як з людиною не дуже церемонились* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 20).

ПІДМАЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмалюва́ти**.

ПІДМАЛЮВА́ТИ *див.* **підмальо́вувати**.

ПІДМАЛЮВА́ТИСЯ *див.* **підмальо́вуватися**.

ПІДМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмальо́вати**. *Підмальовані чорним брові* [татарки] *і червоні, теж пофарбовані, мітні на руках і ногах так і блищали до сонця, мов навіджені політурою* (Коцюб., I, 1955, 285).

2. *у знач. прикм.* Який підкльовано, підфарбовано. *Повела* [Аліпушка] *підмальованими очима в бік поручника Суходолова* (Панч, На колиш. мості, 1965, 61); * *У порівн. Ліси вже окутуються фіалковим серевом, і на снігу, мов підмальовані, гнуться тіні дерев* (Стельмах, Над Черемошем, 1952, 221).

3. *у знач. прикм.*, *перен.* Якому надано привабливішого вигляду. *Марксисти переконані, що суцільність літературної діяльності О. Богданова зводиться до спроб прищепити свідомості пролетаріату підмальова-*

ні ідеалістичні уявлення буржуазних філософів (Левін, 24, 1972, 322); // Який прикрашено, оздоблено чим-небудь для прихо́вання спра́вжньої су́ті. *Хоцінський своїм підмальо́ванням оповіда́нням.. розбурхав у йому го́рдість своєю ро́дом* (Н.-Лев., І, 1956, 158).

ПІДМАЛЬО́ВОК, вка, ч., *жив.* Підготовча робота, яка полягає в тому, що поверхню полотна попередньо вкривають тонким шаром фа́рби, після чого накладають фа́рби задуманого тону; також результат такої роботи. *Як і бага́то хто з його сучасників, С. Васильківський почина́в в живопису́ досить рі́дко за ко́льором, часто з коричнюва́тим підмальо́вком, що просві́чував крізь основни́й шар фа́рби («Коло ре́чки. Ярки́ла, 1882 р. та ін.).* (Мист., 1, 1966, 26).

ПІДМАЛЬО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підмальо́вувати і підмальо́ватися**.

ПІДМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАЛЮВА́ТИ**, юю, ює́ш, *док., перех.* Те саме, що **підфа́рбовувати 1**, 2. *Клемуть* [дівчата] *пелюсто́чки докупи і робля́ть з них ківтку, востаннє підмальо́вують, поправля́ють, закру́чують — і ківтка гото́ва* (Л. Укр., III, 1952, 491); *Вилі́з* [малю́р] *із своє́ї я́ми, доста́в палі́тру з кра́сками і пензе́ль, підмальо́вав, як там шве́ць напи́ток* (Кн.-Осн., II, 1956, 20). *Побли́зу зайня́ті ра́зом ма́тер ре́бельна молоди́ця, прибе́рі пану́рими по́ру́тих, підмальо́вує сво́лок* (Ю. Янов., II, 1954, 170); *Уже́ в не́ї ові́ під бе́зсонних ночо́к порусне́ли, ли́чко поблі́дло-пожо́вкло; щоб закра́сити його́, прихо́дилося підмальо́вувати черво́цем. І вока́ малюва́ли* (Мирний, III, 1954, 383).

ПІДМАЛЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМАЛЮВА́ТИСЯ**, юся, ює́шся, *док.* 1. То саме, що **підфа́рбовуватися 1**, 2.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмальо́вувати**.

ПІДМАНДА́ТНИЙ, а, е. Який залежить від імперіалістичної держави згі́дно з мандатом міжнародної організації.

ПІДМА́НИТИ *див.* **підма́нювати**.

ПІДМАНТА́ЧИТИ *див.* **підманта́чувати**.

ПІДМАНТА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМАНТА́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Мантачити косу повторно або додатково. — *Стрива́й-но,— ка́жу,— ось підмантачу́, то зна́тимеш, як зі мно́ю жартува́ть... Напра́вив я ко́су* (Мур., Бук. повість, 1959, 12).

ПІДМА́НУТИ *див.* **підма́нювати**.

ПІДМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДМА́НИТИ**, маню́, ма́нить і рі́дше **ПІДМАНУ́ТИ**, ману́, ма́ниш, *док., перех.* 1. Манячи, підкликати до себе́ порухом руки, голови, поглядом і т. ін. *Друго́ю разо́м підма́нив дя́дько Заха́р Яки́ленку тро́хи бли́жче до себе́ й почав її розпиту́вати, чи зна́є вона́ мо́литви* (Григ., Вибр., 1959, 168).

3. перен. Вабля́чи, викликáти потяг до себе́. *Своїм ли́чком бі́лосні́жним все підмані́ює* (Сл. Гр.); *Все то хитрість* [хітрість] *есть жі́нча Новинко́ю щоб підмануть; Хоть гарна як, а все о́чоча Іще гарні́шою щоб бу́ть* (Котл., І, 1952, 207).

3. розм. То саме, що **обма́нювати**.— *Не зна́ю, чому́ ви мені́ не ві́рите: а́дже ж, са́ме ви ска́зали, розмо́ва наша — приватна, і я не ма́ю причи́ни підмано́вати вас* (Крим., Вибр., 1965, 319); [Р о г а ч:] *Ти ж мене́ підма́нила, Ти ж мені́ підвела́, Ти ж мені́, молодо́му, Ве́черяти не да́ло* (Кроп., V, 1959, 166); // Вводячи в оману, спокушаючи чим-небудь, спонукати когось до небажа́них дій, вчи́нків і т. ін.— *Нащо́ та сюди́ на ту́гу-бі́ду Підма́нив нас за собо́ю?* (Л. Укр., І, 1951, 376); *Ідуть козаки із Дону бо́дому, Підма́нули Галю — забра́ли з собо́ю* (Укр. лір. пісні, 1958, 354); // Спокушати, зводити (дівчат). *Ті були там., Піддурюва́ли що дівок... Що бу́дуть свата́ть їх бре́хлиш, Підма́нювали, уле́щали* (Котл., І, 1952, 137); // у сполуч. із сл. пе́редчуття, на́дія і т. ін., *перев.* із запереченням, *док., перен.* Справдитися (про надії, сподівання і т. ін.). *Надія озирну́лася з неспо́дженим пе́редчуттям, і пе́редчуття її не підма́нуло: до не́ї наближа́вся вкра́й схвильо́ваний Са́шко Зарі́чний* (Баш, Надія, 1960, 158); — *Любо, це ти? — здиву́вався, ві́рячи й не ві́рячи свої́м очам, пита́ється Яків Пла́чинда і розво́дить дво́ма рука́ми.— А моє се́рце уже́ відчу́ло, що вара́ побачу́ тебе́. Бач, таки́ не підману́ло...* (Стельмах, І, 1962, 475).

ПІДМАРЕ́ННИК, а, *ч. (Galium* L.). Трав'яниста рослина родини мареновых. *На кожному кро́ці на о́строві зустріча́ються за́рості підмаре́нника, або́, як його́ тут називають, ели́нчика* (Наука..., 11, 1965, 16); *При кровоте́чі з носа вти́рають у ніздрі сік з підмаре́нника* (Лікар. рослини., 1958, 162).

ПІДМА́СТИТИ *див.* **підма́щувати**.

ПІДМАХНУ́ТИ, ну, не́ш, *док.* Однокр. до **підма́хувати**. *Не заперечу́ючи і не сло́вом ви́ти, підма́хнув* [директор] *написа́ний бухга́лтером нака́з* (Коз., Сальвія, 1959, 21).

ПІДМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* Підписувати (у І знач.) насті́рки, не чита́ючи.

ПІДМАЩЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підма́стити**. *Прилу́ба підма́щена мо́ктовирячою гли́ною* (Кучер, Зол. руки, 1948, 102).

ПІДМАЩЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підма́стити**.

ПІДМА́ЩУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підма́щувати**.

ПІДМАЩУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМА́СТИТИ**, ащу́, а́стиш, *док., перех.* 1. Те саме, що **підма́зувати 2**.

2. перен., розм. Дава́ти хабара́.— *Бага́тим. Оле́но, гроші,— обе́ручим ви́ш до дру́жини,— бо я́кщо здобе́мо а́гу, тре́би о́бразу йо́го до́бре підма́стити* (Тулуб, Людолюб, І, 1957, 446).

ПІДМА́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **підма́щувати**.

ПІДМЕЛЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *недок.*, **ПІДМОЛО́ТИ**, мелю́, ме́леш, *док., перех.* Молоти що трохи або додатково.

ПІДМЕРЗА́ННЯ, я, с. Дія і стан за знач. **підмерза́ти**. *Щоб запобі́гти підмерза́нню корі́нних дере́в і кущі́в у пе́рші ро́ки після сади́ння, грунт під ни́ми на зи́му утепля́ють* (Оле́йна. колг. сел., 1935, 155).

ПІДМЕРЗА́ТИ, ає, *недок.*, **ПІДМЕ́РЗНУТИ**, не, *док.* 1. Трохи, злегка́ мерзну́ти, твердіша́ти від моро́зу. *Вогки́й ві́тер зі́тав сні́гу, але́ на ра́нок підмерза́ли шля́хи* (Тулуб, Людолюб, І, 1957, 3); *Алек сади́в, вся́ пригру́шена ві́ями, підмерзла* (Гончар, II, 1959, 184); // *безос. Був почато́к бе́резня, уде́нь пригрі́вало со́нце, на вули́цях вили́скувала зри́зьок, а вночі́ підмерза́ло, скову́вало ка́люжі* (Допч., III, 1956, 9); *Надво́рі до́бре підмерзло, ві́тер змі́нився і ду́є з пі́вночі* (Голов., Тополя., 1965, 33); // Вирватися кригою, перетворюватися на кригу (звичайно про воду). *Струмки́, таки́ балки́ні та невели́кові, підмерза́ють я́кось ра́нтово, на́че на одну́ мить, й зу́пиняються там, де їх засто́в вечі́р* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1990, 8).

2. Трохи, частково пошкоджуватися від моро́зу. *Зима́ із си́льними моро́зами небезпе́чна для саду: вимерза́ють пло́дові бру́ньки, підмерза́є дере́вина зі́лок і стовбу́ра* (Вед. Київ, 8.II 1967, 4); *Дерева́ підсадже́ні весно́ю, їх те́ж кра́ще замульо́вувати зра́зу ж, що зи́мою не підмерза́ло корі́ння* (Колг. Укр., 2, 1957, 32); // Ставати непридатним, псуватися від низької температу́ри (про о́вочі, фру́кти і т. ін.).— *Учо́ра вокра́ли для про́би кварта́л з карто́плею на по́лі, а карто́пля і підмерзла* (Кучер, Прощав.., 1957, 271).

ПІДМЕРЗЛИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. мин. ч. до **підмёрзнути**.— *Я до болю в серці люблю наше колгоспне поле, що якому виросла, весь очей лад сільського гарячого року: з пробним виїздом на підмерзлих ще дорогах у березні; з замором тракторів і сівалок на зорі, у вітряну посівну...* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 25).

2. *р. знач. прикм.* Який трохи, злегка замерз, затвердів від морозу. *Зубчасті скати тракового галаку вирівнали з-під себе вовче груддя підмерзлої землі і жбурляли його далеко вбік* (Голов., Гоголя..., 1965, 135).

ПІДМЕРЗНУТИ *див.* **підмерзáти**.

ПІДМЕСТИ *див.* **підмітáти**.

ПІДМЕТ[1], а, ч. Головний член речення, що називає предмет ці, стану, властивості або якості, звичайно вираженим присудком. *Підмет — головний член двоскладного речення, з яким синтаксично пов'язується присудок* (Сучасна укр. літ. мова, III, 1972, 150).

ПІДМЕТ[2], а, ч., *діал.* 1. Невелика грядка, ділянка землі. *Село, рахуючись у своїй чорноземні, серед підмість та городів, гаразд не зрахувів городського життя* (Мирний, IV, 1955, 295); *Прибуди* (батько з сином), *з рядна вигни пажет. Десятина — це вам не підмет — Дня чотири треба парить лоба* (Воронько, **Мирний** неспокій, 1960, 12); *Яка ж то радість спливнювала його душу, коли батько, бувало, набивши засторонки снопами, готував підмет під стіжок* (Іщук, Вербівчани, 1961, 11).

2. Коноплище (у 1 знач.). *Далі — бакша.; курених два — щоб не знати, в якому дід сидить. Ще далі — підмет і темно-зелені, мов лакове укріп, коноплі аж сади видають пряний запах свій...* (Хотв., 1, 1966, 79); *І нехлібся ви, як літа огорнули вас, обвіпали клопоти, як насіння обпилює розрізу матірку на підметах* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 75).

ПІДМЕТА́ТИ *див.* **підмéтувати**.

ПІДМЕТЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підмести**. *В хаті було чисто й затишно... Глиняна долівка була ретельно підметена* (Рудь, Остання шабля, 1959, 185); // **підмéтено**, безос. присудк. сл. *Між верстатами було вже підметено* (Автом., Щастя., 1959, 37).

2. *р. знач. прикм.* Чистий, прибраний (зітлою). *Обколіт лежить в зерні, А на другому боці На підметеному тоді І подовж добрий стіл...* (Перв., Казка., 1958, 49).

ПІДМЕ́ТКА, и, ж. Друга підошва на подовжу ступні, яку прикріплюють зовні на основу підошву взуття. [Степан:] *Ти, мабуть, і справдї крученій, я тобі кажу: послухай...— не бий ти даремно чобіт, бо тільки підметки пововтаєш* (Кроп., І, 1958, 410); *Минали дні в труді без ліку.. Латав чужі він черевики, свідахи в підметки забивав* (Сос., II, 1958, 435).

◇ [І] у (в) **підмéтки не годúтися** кому; [І] **підмéтки не вáртий** чиї — своїми якостями стояти нижче від кого-небудь, не бути вартим когось.— *Хіба путешкі цигани виконають десь таке цяття на чотирох ногах* [коня]?.— *Може, й так, може, вони цяткани ваших і в підмітки не годяться* (Стельмах, І, 1962, 497); *—Твій Безручий і ти разом з ним Павлюкові в підмітки не годитеся...— знизала плечима Тата* (Коп., Вибр., 1953, 50); **На ходу (бігу) підмéтки рвáти (дрúвати)** — скрізливо, рішуче й відчайдушно діяти, вміло робячи що-небудь. *Вин.. розповів також і про вбачу майбутніх комунарів, яких доведеться тут перевиховувати.— Це такий народ, товариші, що на ходу підметки рвуть* (Мик., II, 1957, 400); **Не одну́ пáру підмéток стоптáти** — прожити дуже довго або довго чекати, добиваючись чого-небудь. (Макар:) *Ще не одну пару підметок стопче* [Артем], *поки дійде до генерала* (Корн., II, 1955, 132).

ПІДМЕТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **підмéтка**.

ПІДМЕТО́ВИЙ, а, е. Стос. до підмета (*див.* **підмет**[1]). *Підрядним підметовим називається таке речення, яке виступає в ролі підмета головного речення і відповідає на питання називного відмінка* (Грам. укр. мови, II, 1957, 99); // Який має підмет. *При великій кількості супроводжуючих підмет або присудок залежних слів логічна пауза між підметовою та присудковою частинами стає обов'язковою, хоч нікли розділовим знаком вона не відмічається* (Худ. чит., 1955, 90).

ПІДМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМЕТА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех., спец.* Підмивати вручну ізсередини. *Якщо планка зв'язана з тонкого матеріалу, її підметують зануу смужкою простої тканини або тасьми, щоб будинки не відтягували її* (Взаємин., 1957, 38).

ПІДМИВ, у, ч. Дія за знач. **підмúти, підмивáти** 2.

ПІДМИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підмивáти**. * Образно. *Шістя стояла в домі тридцятиметровим стовпом, стояла нерухомо, не зсувалася вниз, підмивана весняним бушуванням кокосового полум'я* (Загреб., Сосна, 1961, 132).

ПІДМИВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підмивáти** 1—3. *Перед кожним доїнням слід вимити руки та вим'я корови теплою водою, старанно підготувати посуд (для підмивання вимені корови користуються звичайно відрами)* (Хліборос Укр., 12, 1965, 40); *В результаті підмивання кореневої системи прибережних рослин вимуть крупні, найбільш цінні декоративні дерева* (Літ. Укр., 19.V 1970, 4).

ПІДМИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДМИ́ТИ**, йу, йеш, *док., перех.* 1. Мити комусь які-небудь частини тіла вилизу, ізсподу. *Перед доїнням вим'я корови обов'язково підмивають теплою водою і насухо витирають чистим рушником* (Хліборос Укр., 3, 1966, 32); *Підмити дитину.*

2. Частково (перев. швидку) руйнувати, розмиваючи стрімкою або тривалою течією води. *Недалеко від Свитогорська.. білюють крейдяні урвища. Могутні весняні повені що не рік підмивають їх усе глибше і глибше* (Собко, Знич. життя, 1957, 3); *Азовське море невпинно підмиває свої береги* (Геол. Укр., 1959, 12); *Під берегом підмила під весняна снігова вода* (Коп., Поддрунок, 1956, 31); * У порівн. *Якось на очах почав розвіватися туман, немовле його підмивала невидима хвиля* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 700); // Розмиваючи ґрунт, виносити на поверхню, робити видимим, доступним. *Белетенські хвилі прибою набували на берег, обтворювали його, підмивали прибережні дерева та кущі й часом забирали їх за собою* (Трубл., II, 1950, 103); *Ой ти, дубочку кучерявий, Ой, а зубочку скучерявий! Скучерявим густі коли, Підмили корінь дрібні сльози* (Фр., XI, 1952, 25).

3. *перен.* Діяти руйнівно; руйнувати що-небудь поступово, але невпинно. *Зростаючий мілітаризм, антагонізм праці і капіталу, розпад колоніальної системи, суперечності між капіталістичними країнами, нестримне піднесення революційного руху робітничого класу, бурхливе зростання світового соціалізму підмивають і руйнують імперіалізм, ведуть до його ослаблення і загибелі* (Колг. Укр., 9, 1961, 1).

4. *розм.* Мити якнайдбайше, злегка або частково, подекуди. *Підмивати підлогу.*

5. *перев. недок., перен., розм.* Спонукати кого-небудь до якоїсь дії. *Гострє й некуче відчуття своєї сили тепер наповнювало її, підмивало на щось таке, чим би вона могла виявити свою волю над цим неживним для неї кублом* (Мик., II, 1957, 404); *Ночне що-небудь робити, а всередині в неї якийсь голос підмивав: йди*

та йди,— так як стане кортіти, то як Христя не перемагається, а тиць покине й свою роботу, й дітей — біжить до Катерини (Григ., Вибр., 1959, 195); *// Безос. перев. у сполуч. із сл. так і, аж і інфін.* Про надзвичайно велике бажання що-небудь робити. *І так і підмивае говорити!* (Мирний, III, 1954, 224); *Мене підмивало пожартувати з дівчат, ..забрати дівчат та зимагати викупу* (Збан., Малиш. данів, 1958, 67); *Максим, підбігши до самих, як у воду, пірнає в пахуче сіно, яскраве не ноги і зручніше вмощується біля вівника. Йому аж підмивае хоч трохи поправити кінками* (Стельмах, I, 1962, 215).

ПІДМИВА́ТИСЯ, аю́ся, аєшся, ає́ться, *недок.*, **ПІДМИ́ТИСЯ**, ю́ся, ї́шся, ї́ться, *док.* 1. Мити собі які-небудь частини тіла звизу, зісподу.

2. тільки *недок.* Пас. до **підмива́ти** 1—4. *Зсув охопив весь схил, який в основі підмиваеться р. Пістинкою* (Донов. АП, 1, 1961, 69).

ПІДМАЛЮ́ВАТИ *див.* **підмальо́вати**.

ПІДМАЛЮВА́ТИ, юю, юеш, *недок.*, **ПІДМАЛЮ́ВАТИ**, лю́, лю́ш, *док., перех., розм.* Малюючи трохи або додатково.

ПІДМА́ЛЮВАТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДМА́ЛЮВАТИ**, мал, мі́ю, *док., перех.* 1. Підвищувати, рухаючись і т. ін., навалюватися і придавлювати собою кого-, що-небудь. *Танки вже суркочуть, і там і там вже видно, як один за них, перевалюючись, прасує окопи першої лінії, давить, підмінає під себе, як павутиння, дротяні загорожі* (Гончар, II, 1959, 375); *Виборов нам'ятав, що полюснув його ножем по животу, але не завдав серйозної рани, і звір підмі'яв його під себе* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 84); *Я вже добре плавати і тримався на поверхні води, намагаючись грудьми підмі'яти під себе тонкий лід* (Смір., Сашко, 1957, 24).

2. Притискати чимось важким, огнатн, м'яти. *Він йшов швидко, підмінаючи ногами шорстке бадилля кукурудзи* (Чиб., Тече вода.., 1961, 31).

ПІДМА́ТИ *див.* **підмина́ти**.

ПІДМА́ТИСЯ, а́ється, *е. і.* Дівчр. пас. мин. ч. до **підмя́ти**. — *Пам'ятаю — поганий був ранок: туман наліг на землю.. ноги грузли в підмятому вовком снігу* (Копюб., I, 1955, 141); *Дітям довелось ще довго продиратися крізь зчудацьку, обмиташ величезної кірчі дерев, зламаних бурею, підмятих повідьми* (Мокр., Острів.., 1961, 21); *Тут, на древній, підмятій водою горі, пішли спогади, розповіді* (Довж., I, 1958, 337).

2. *у знач. прикм.* Який частково, перев. звизу зруйнувався або впав внаслідок розмивання ґрунту. *Якось, мабуть, йсьол лютим не буває.. І коли лежить у ній перестоя чи дуб, що з кручі підмятої звалився, то не до зла це зроблено...* (Вишня, I, 1956, 152).

ПІДМЯ́ТИСЯ *див.* **підмя́тися**.

ПІДМІЗИ́ННИЙ. **Підмізи́нний па́лець** — палець перед мізинцем, четвертий палець руки. *Руки спокійно чітко трималось за поручні крісла. На підмізинних пальцях рук виблискували золоті персні* (Скл., Карпати, II, 1954, 66); *При підніманні і відведенні молотка від заготовки мізинець, підмізинний і середній пальці повинні трохи розтискуватись, а перед ударом — енергійно натискувати на ручку* (Практ. з машинозн., 1957, 46).

ПІДМІЛИ́ТИ *див.* **підмі́лювати**.

ПІДМІЛЮВА́ТИ, юю, юеш, *недок.*, **ПІДМІЛИ́ТИ**, мі́лю, мі́ниш, *док., спец.* Підіймати (перев. про частини плуга). *Оверко знав підмінна пауги, щоб легше волам було* (Горд., Дитл., 1937, 143).

ПІДМІ́НА, и, *ж. і.* 1. Дія, при якій один предмет, одне явище підмінюють іншим, одна особа виступає замість іншої. *Ремо здригнувся.. Він ніколи не бачив Гюзле в такім убранні... На хвилинку йому здалось, що то не вона... В його голові майнула химерні думки про можливість підміни...* (Досв., Гюзле, 1961, 94); *Для прози та драматургії так само, як і кіно, найбільшим лихом є підміна реалізму натуралізмом* (Літ. газ., 15.III 1959, 4).

2. Те, чим підмінюють кого-, що-небудь.— *Зовнрйтеся додому... А я підміну прнлаю...* (Кучер, Трупна любов, 1960, 273).

ПІДМІНЕ́НИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підмі́нити**.

ПІДМІНИ́ТИ *див.* **підмі́нювати**.

ПІДМІ́НИЙ, а, *е.* Який підмінює кого-, що-небудь. *Підмінна дошка, упорядкована з усією ручною їжачих корів, не могли дати ради лише поровистій Рабусі* (Вол., Місячне срібло, 1961, 259).

ПІДМІНЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Док. до **мінюва́ти**.

ПІДМІНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підмінювати**. *Факти підмінювання художнього образу декларативним пустоцвітом у творчості поетів-шістдесятників не поодинокі* (Рад. літ-во, 5, 1958, 23).

ПІДМІ́НЮВАТИ, юю, юеш і **ПІДМІНЯ́ТИ**, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДМІНИ́ТИ**, мі́ню, мі́ниш, *док., перех.*, 1. Міняти, замінювати, звичайно непомітно. *Любила* [тьотя]... *підмінювати фарби. Замість бурякового обримування дасть сине* (Фр., IV, 1950, 210); *Гликув* [отець] *спідньо на Галю та й устромив очі назад у* [підчеревину. *Нехай бовкає, що хтось йому підмінює те срібло на гірше* (Март., Тв., 1954, 404); * Образно. *Стривайте, та хіба ж це Мишуня? Сякомнй, сороміжливий, некваплнвий, незграбний Мишуня?.. Його хтось підмінив* (Ю. Янов., II, 1954, 139); * У поріи. *Йому ніби підмінили душу, і він тепер відчував те, про що раніше й не догадувався* (Тют., Вир, 1964, 254); *// чим.* Підміняти чому-небудь перевагу, звичайно відмовляючись від іншого. *Опортуністи давно відмовилися від Н Інтернаціоналу, заперечуючи соціалістичну революцію і підмінюючи її буржуазним реформізмом..* (Ленін, 26, 1972, 2); *Марксистське літературознавство вбачає за ідейним змістом твору визначальну роль. Але підміняти естетичну оцінку художнього витвору суто соціологічним, ідейно-тематичним розглядом його — це значить порушувати принципи матеріалістичної естетики* (Рад. літ-во, 1, 1957, 17); *Альодвасті Павлик не збирався. Навпаки, він стиснув кулаки і явно наготовився підмінити високе мистецтво співу кнльканаєкінним справами з боксу* (Донч., VI, 1957, 45).

2. кого. Заступати кого-небудь по роботі, беручи на себе його обов'язки, виконуючи певні функції і т. ін. *Щоб не робити зупинок, механізатори під час сніданку, обіду та вечері підмінюють один одного* (Рад. Укр., 8.IX 1962, 2); *Семена Голубаря посилали підмінити гірничого майстра, але коли той змів повернутися до виконання своїх обов'язків* (Ле, С. Голубар, 1950, 50); *Редактор не повинен підмінити автора і переробляти за нього рукопис, бо це веде до зниження вимогливості і майстерності* (Літ. газ., 7.X 1958, 3); *Вимір майорі стоїть на посту Степура, добровільно підмінивши Мирона, що пішов до родичів* (Гончар, Людина., 1960, 40); *// перев. недок., що.* Використовуватися, вживатися замість іншого. *Світогляд, обумовлюючи творчість митця, безумовно, не підмінює художнього методу. Але нема і не було такого методу творчості, який би не спирався на певний світогляд* (Рад. літ-во, 3, 1958, 21); *// Виступати в ролі іншого. Партійні організації не підмінять радянські, профспілкові, кооперативні*

та інші громадські організації трудящих, не допускають заміщування функцій партійних і інших органів, шкідливого паралелізму в роботі (Статут КПРС, 1971, 37).

ПІДМІНЮВА́ТИСЯ, юється і **ПІДМІНЯ́ТИСЯ**, я́ється, *недок.* Пас. до **підмі́нювати, підмі́няти**. *Поетичний образ школи не повинен підмінюватися простою копією (хоч би й добросовісною) реального життя* (Мист., 4, 1956, 25); *Якщо хибною вивченням властивостей предмета або явища підмінюється поверховим ознайомленням з ним, то це може призвести до неправильного, поспішного узагальнення* (Логіка, 1953, 17).

ПІДМІНЯ́ТИ *див.* **підмінювати**.

ПІДМІНЯ́ТИСЯ *див.* **підмінюватися**.

ПІДМІСИ́ТИ *див.* **підмішувати** [1].

ПІДМІ́СЬКИЙ, а́, е, *рідко.* Те саме, що **приміський**. *Митро ріс десь на вирубаному в одній підмісько селі аж до п'ятого року* (Фр., I, 1955, 259); *Підмісьвий будинок.*

ПІДМІТА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підмітання. *Ручна підмітальна машина виготовлена на одному з київських підприємств* (Веч. Київ, 11.VI 1957, 4).

ПІДМІТА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто підмітає. *Ми йдемо серединою бульвару в напрямку до сліпця у порту. Ще не повиходили підмітальники, поливальники* (Ю. Янов., II, 1958, 43).

ПІДМІТА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **підмітальник**.

ПІДМІТА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підмі́тати**. *Доріжки [парку] потребують старанного догляду, який полягає у виполюванні бур'янів протягом літа, посипанні свіжим піском, підмітанні, поточному ремонті та ін.* (Осв. колг. сель., 1955, 50).

ПІДМІТА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПІДМЕ́СТИ**, ету́, етеш, *док., перех.* 1. Замітаючи, робити чистим (підлогу, вулицю і т. ін.). *Підмітала [прибиральниця] коридор і поливала вазони на вікнах наших кабінетів та лабораторій* (Грим., Подробиці..., 1956, 146); *Галочка підмела велику хату, повісила на вічок чистий рушник* (Кв.-Осн., II, 1956, 320); // Мітлою зігортати, збирати що-небудь, очищати від чогось. *Сторож підмітав, розкидані шматочки нікчемного паперу* (Мирний, I, 1949, 252).

2. *перев. док., перех., розм.* Забрати все до останку. *— Немає, синку, ні подушечки, ні ковдри нікої. Все підмели* [загарбники], *все очистили, диволи* (Збан., Єдина, 1959, 34).

ПІДМІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **підмі́тати**; // *безос. Я, бачите, перед її приїздом прибирку генеральну затію, а то, правду сказати, всі ці дні там і не підмітало́ся* (Собко, Справа..., 1959, 237).

ПІДМІТИ́ТИ *див.* **підмі́тати**.

ПІДМІ́ТИТИ, ію, і́єш, *недок.*, **ПІДМІТИ́ТИ**, і́ю, і́ниш, *док., перех., також без додатка.* 1. Стежачи за ким-, чим-небудь або виділяючи когось, щось із оточення, виявити, відкривати щось. *В останній панічній скреготіть як ті сороки... Підмічаючи, хто коло якої дівчини залицяється, моторні цокотухи шепочуть одна другій свої думки* (Мирний, II, 1954, 99); *Люблю дивитися, чим живе вулиця в різні години дня, підмічати цікаві типи людей, з якими доводиться зустрічатися* (З глибин душі, 1959, 69); [Рябинка:] *Знаєш, пане писарю, я дещо... підмічав і хотів тобі сам про се розумне слово сказати* (Фр., IX, 1952, 54); *А вже найгірша старій печаль, як на Давида глянє. Гострі материні очі, чуйні вуха: то десь уривок слова упав, то десь підмітила, як рушилась рисна на обличчі — і вже в серці материнім тривога* (Головко, II, 1957, 87); // Досліджуючи, вивчаючи, спостерігаючи, робити певні узагальнення. *Природознавство відкриває нові явища природи і підмічає закономірності, які раніше були заховані від людських очей* (Наука..., 11, 1963, 22); *Наша соціалістична дійсність окрилює радянських письменників, висуває перед нами почесне й відповідальне завдання: підмітити і відобразити у художніх творах процес становлення комуністичного майбутнього, змалювати нашу соціалістичну сучасність, розкрити багатство і красу душі нової людини* (Літ. газ., 11.III 1959, 2).

2. *тільки док., рідко.* Звернути увагу на що-небудь; відзначити (у 2 знач.). [Батурал:] *Ліже люди у вас дуже цікаві... Складні...* [Романюк:] *Так, хитрі, дуже хитрі... Це ви вірно підмітили* (Корн., II, 1955, 266).

ПІДМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмі́тити**. *Всі герої Гончара, які нам запам'ятались й полюбились,— побачені, підмічені, сторілені в житті* (Про багатство л-ри, 1959, 231).

ПІДМІ́ШАТИ *див.* **підмішувати** [2].

ПІДМІ́ШУВАННЯ [1], я, с. Дія за знач. **підмішувати** [1].

ПІДМІ́ШУВАННЯ [2], я, с. Дія за знач. **підмішувати** [2].

ПІДМІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДМІ́СИТИ**, ішу́, і́сиш, *док., перех.* 1. Місити що трохи або додатково.

2. *також чого.* Місячи, додавати чого-небудь іншого. *Мирон зажурився... і знову подумав, що не вистачить у нього хліба до посту. Треба, щоб жінка підмішувала в муку перемелене кукурудзиння* (Стельмах, II, 1962, 42); * Образно. *Новійшають люди: «Як лишив людину, Бог зросив водою пересохлу глину; Та підкрався демон; вадушивши воду, Підмісив він слозьи в людську природу»* (Крим., Вибр., 1965, 113).

ПІДМІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДМІ́ШАТИ**, аю, а́єш, *док., перех.* і *недок.* Додавати що-небудь до чогось, перемішуючи. *Залишала Віра бабі карбованці, напувала Прохора отим питвом чарівним, потай підмішуючи його в страви* (Шиян, Баланда, 1957, 177); *— Шовкун! — кукав Сагайда, помалюваз затягуючись. — Хіба це тютюн? Це якась мерзота! — То я трохи бурякиу підмішав,— виправдується Шовкун* (Гончар, II, 1959, 28).

ПІДМО́ВА, и, ж. Дія за знач. **підмо́вити**. *— Я була би стратила хліб, коли б була знаджилася супротивитися підмові* (Март., Тв., 1954, 448); *Ганджа давно вже надумав податись на Січ і тому залобки приставав на підмову Хмельницького* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 210).

◇ **Підда́тися (піддава́тися, дава́тися, да́тися** (т. ін.) **на підмо́ву** *кому* — погоджуватися на що-небудь, робити поступки кому-небудь. [Пилар:] *Мені тяжила очі заслітила, мені неволя розум потьмарила, що я тобі піддався на підмову, що я забув те мудре, віще слово* (Л. Укр., II, 1951, 198); *Він переходив від купи до купи людей, просив і закликав, щоб пашанували самі себе, щоб показали, що вони люди,.. щоб не давалися на підмову, не вводилися обіцянками, не запродували своїх голосів* (Чобр., Вибр., 1955, 63); *Козаченько конем грає, Він дівчину підмовляє: «Дайся, дівчи, на підмову Козакові молодому!»* (Укр.. пір. пісні, 1958, 360).

ПІДМО́ВИТИ *див.* **підмовля́ти**.

ПІДМО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмо́вити**.

ПІДМО́ВЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підмо́вити**.

ПІДМО́ВЛЯННЯ, я, с. Дія за знач. **підмовля́ти**.

ПІДМОВЛЯ́ТИ, ію, иш; *мн.* підмо́влять; *док., перех.*, **ПІДМО́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* підмо́влять; *док., перех.* Умовляючи, переконувати кого-небудь у чомусь, спонукати до певного вчинку, дії і т. ін. *Дбаючи про поповнення війська,*

підмовляв [старшина] *тих, що йшли на побивку, вербувати охочих до човнарської команди* (Добр., Очак. розмир. 1965, 181); *Вона була м'якої вдачі, її можна було на все підмовити, але тихим, лагідним словом* (Коцюб., І, 1955, 52); — *Я просто скажу сьогодні правду. Не я виходив з комуни з доброї волі, а мене підмовили* (Гончар, II, 1958, 418); // Умовлянням таємно скликати до чого-небудь недозволеного, підступного і т. ін. *Жінки з Амалою зібралися. По всьому городу таємниць І підмовляли воювать* (Котл., І, 1952, 191); *Отець Василь і підмовив хлопців, щоб попобити Хведора, поставив їм, що там треба було... ну ті й попобили* (Хотк., І, 1966, 76).

ПІДМО́ВНИК, а, ч. Той, хто підмовляє кого-небудь на щось недозволене, підступне, проти когось і т. ін.

ПІДМО́ВНИЦЯ, і, ж. Жін. до **підмо́вник**.

ПІДМО́ГА, и, ж., розм. Те саме, що **допомо́га**. [Захарко:] *Зважуй, сину, власним розумом про все те, що я тобі оце кажу. Мені є підмога від тебе і в полі, і в дорозі* (Кроп., II, 1958, 133); *В горах не скрізь піде машина. Коні ще значна підмога колгоспника* (Хлібороб Укр., 10, 1965, 21); [Харко:] *Перед усіма кажу, перед усіх світом хвалюся: отділяю я 20 тисяч з свого добра і определяю... на поміч бідним, на підмогу немощним...* (Мирний, V, 1955, 206); *На поміч колоністам з глибини степу підходили куркульські банди — не раз доводилось бронепоїздам у підмогу кінноті відкривати вогонь зі всіх бортів, відбиваючись від банд і шаблею і картечню* (Гончар, II, 1959, 125); *За підмогою Петруся й Грицуня висунувся Митрунко з плота* (Март., Тв., 1954, 147); *Дід Зіньо казав з порога: — Йди на вигону, не сиди. Ти тепер — моя підмога* (Руль, Дон. зорі, 1958, 98); // *Військ.* То саме, що **підкріплення** 2. *Богун у Хмельницького батьківської поради питав Та собі підмоги з Чигирина прохав* (Укр., думи..., 1955, 116); *Вже на сході зайнялась ранкова заграва, коли раптом з лісу надійшла підмога і вдарила на фашистів* (Збан., Крил. гонець, 1953, 7).

ПІДМОГОРИ́ЧЕНИЙ, а, е, розм. Дієпр. пас. мин. ч. до **підмогори́чити**. *Тоді ж, правду сказавши, був я трохи підмогоричений та й подумав собі: ану ж удасться штука!* (Март., Тв., 1954, 246).

ПІДМОГОРИ́ЧИТИ *див.* **підмогори́чувати**.

ПІДМОГОРИ́ЧУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДМОГОРИ́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех., розм.* Підкуповувати могоричем (у 2 знач.). *Він поставив перед обранням виборців-громадянам не одно відро горілки, щоб підмогоричить їх* (П.-Лев., III, 1956, 350); [Павло *(до Метрі):*] *На ось гроші, та біжи хутенько до шинку, принеси пляшку горілки; треба дяйка підмогоричить* (Кроп., II, 1958, 388); — *Уласа було не підмогоричиш — коня не дасть. Торгував кіньми, як на ярмарку!* (Горд., II, 1959, 262).

ПІДМО́ГТИ *див.* **підмага́ти**.

ПІДМО́ГТИСЯ, бжуся, бжешся, *док., діал.* Поліпшити свої матеріальні достатки. *Попрощались молодята, пішов Михайло чумакувати. Така, бач, думка була: «Заробляю щось, підмужую, та візьму-таки Наталю»* (Вовчок, I, 1955, 96).

ПІДМОКА́ТИ, а́ю, *недок.*, **ПІДМО́КНУТИ**, не, *док.* Набираючись, просякати вологою, місцями намокати. *Між потоком і дорогою земля підмокала. Ми ходили поміж кущами і вільхами, шукаючи якогось місточка чи кладки* (Томч., Готель., 1960, 15); — *Ось тобі перша новина — вівся книжок, Олексій Федотович передав персональні, Трошечки підмокли...* (Рєчм., Весн. грози, 1961, 83); // *у знач. ч. зі сл. о ч і, перех.* Наповнюватися, наливатися сльозами. [Забрамський:] *Здрастуйте, Зоя. Чого це ви така розстроєна? Що з вами? І очі ніби підмокли* (Коч., II, 1956, 143).

ПІДМО́КЛИЙ, а, е. Просякнутий вологою, місцями намоклий. *Довкола нього [села] широкі, підмоклі луки аж до.. гір заховтішені порожні лоханю* (Фр., VIII, 1952, 9).

ПІДМО́КНУТИ *див.* **підмока́ти**.

ПІДМОЛО́ДЖЕНИЙ, я, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підмолоди́ти**. *Невдовзі зайшла Софія Савелівна,.. підмолоджена кучерями, пудрою, губною помадою і легкокрилою недоноше блузочкою* (Грим., Незабудч. роман, 1962, 106).

ПІДМОЛО́ДЖУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДМОЛОДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док., перех., розм.* Робити молодшим, свіжішим на вигляд. [Харко:] *Проші — велика сила.. Підживити б себе треба, підмолодити — слід!..* (Мирний, V, 1955, 141).

ПІДМОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМОЛОДИ́ТИСЯ**, джу́ся, ди́шся, *док., розм.* І. Надавати собі молодшого, свіжішого вигляду.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмолоджувати**.

ПІДМОЛОДИ́ТИ *див.* **підмолоджувати**.

ПІДМОЛОДИ́ТИСЯ *див.* **підмолоджуватися**.

ПІДМОЛО́ТИ *див.* **підмі́лювати**.

ПІДМОЛО́ТИТИ *див.* **підмолочувати**.

ПІДМОЛОТИ́ТИСЯ, очу́ся, о́тишся, *док., розм.* Вирватися з молотьбою; змолотити ще трохи.

ПІДМОЛО́ЧУВАТИ, ую, усш, *недок.*, **ПІДМОЛОТИ́ТИ**, очу, о́тиш, *док., перех.* Молотити ще трохи або додатково. *Було й молотили [сам] змушувався змолотить копу за два-три дні, одвезе у млин; як з'їдять [Весна] одно-двоє хлібинят зленких спечуть, то знов трохи підмолотить* (Грис., Вибр., 1959, 59).

ПІДМОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підмолочувати**.

ПІДМОРГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кому, до кого і без додатка.* Одноkр. до **підмо́ргувати**. *Підморгнув [Чугайстир] до Івана лукавим оком і обізвався: — Може б ти трошки пішов до мене у танець?* (Коцюб., II, 1955, 348); — *Найперше робота отака, як ваша, милий слід,— мовив ловкавко професор.— Могай на вус, Кузьмо,— підморгнув до хлопця Левко Іванович* (Гончар, Тронка, 1963, 274).

ПІДМО́РГУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підмо́ргувати**. *Те сором'яче підморгування, що ним почастував Сумінь Катерину, буквально її перевернуло* (Вільде, Сестри., 1958, 402).

ПІДМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., кому, до кого і без додатка.* І. Моргати час від часу або кому-небудь, звичайно звертаючи чию-небудь увагу, натякаючи на когось, щось або кепкуючи над кимсь, чимсь. *Дівчата були дуже поважні, а парубок здавався гордим від тої постави з підтятими на дівочі плечі руками, усміхався, як переможець, та підморгував товаришам* (Л. Укр., III, 1952, 870); *Вихор хитрувато підморгує до шофера* (Кучер, Чорноморці, 1956, 438); *Орися знала, що горіхений бобець лежить на лаві, і їй захотілося глянути на нього, але вона не наважувалася, бо їй здавалось, що в нього жахливо почервоніє лице і запливе кров'ю око не до дідя підморгує* (Тют., Вир, 1964, 480).

2. *перен., розм.* Те саме, що **блі́мати** 1. *Нашого прядки легенько гуділо, весело підморгував каганець* (Допч., III, 1956, 93).

ПІДМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підморо́жувати** 1; // *у знач. прикм.* Вкритий трохи, жертва заморозків або який додатково, частково заморозили. *Вона ще довго стояла і слухала, як глухо гупають їхні кроки на підморожений шелюстій стежині* (Голов., Тополя., 1965, 164); *Плоди* (горобини) *можна вживати в*

ржу, *Підморожені, вони втрачають гіркість, і тоді з них виготовляють настойки, варення* (Веч. Київ, 30.XI 1957, 4).

ПІДМОРОЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підморо́жувати**. *Щоб не допустити підмерзання культур, пізно восени, коли настане похолодання, парники закривають рамами, а при потребі і матами* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 100).

ПІДМОРОЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОРО́ЗИТИ**, ожу, о́зиш, *док.* 1, *перех.* Заморожувати злегка або додатково; // *безос. Землю трохи підморозило* (Ю. Янов., Мир, 1956, 268).

2. *неперех., безос.* Робитися холоднішим, морозним (про повітря). *Дув рвучкий вітер, підморожувало* (Хижняк, Тамара, 1959, 197); *Опівночі підморозило, калюжі на шляху пришерхли льодком* (Гонча, Тополя..., 1965, 105).

ПІДМОРОЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДМОРО́ЗИТИСЯ**, иться, *док.* Заморожуватися злегка або додатково.

ПІДМОРО́ЗИТИ *див.* **підморо́жувати**.

ПІДМОРО́ЗИТИСЯ *див.* **підморо́жуватися**.

ПІДМОСТИ́ТИ *див.* **підмо́щувати**.

ПІДМОСТИ́ТИСЯ *див.* **підмо́щуватися**.

ПІДМО́СТКИ, ів, *мн.* (*одн.* **підмо́сток**, тка, ч.). 1. Настелені дошки на опорах чи якому-небудь підвищенні. *Серед церкви поставили високі підмостки, огорожені шатетями і заслані килимами* (Н.-Лев., 1, 1956, 373); *Мовчки йде* [**Геррісон**] *до підмостка, гурт дав дорогу йому* (Ірчан, 1, 1958, 260); // *заст.* Пристосування з козел (у 2 знач.) і перекладин для роботи на високій будові. *Для кладки печей понад 95—100 см звичайно застосовують підмостки. Найпростіші підмостки складаються з двох козел з перекладинами через 50 см, на які кладуть дошки настилу* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 451).

2. *також у сполуч., із сл.* **театра́льний**. Спеціальна площадка, підвищена над підлогою, землею, на якій відбувається показ театральних вистав, виступи артистів, самодіяльності і т. ін.; сцена, кін. *Максим проказався наперед до підмостків, на яких вже стояли молоді виконавці* (Гончура, Родина..., 1962, 80); // **Театр**, театральна діяльність. *Запозичуючи з народної практики, вертепна драма культивує на театральних підмостках такі форми, як хоровий і сольний спів, ансамбль, танець* (Укр. клас. опера, 1957, 29).

ПІДМО́СТОК *див.* **підмо́стки**.

ПІДМО́СТЯ, я, с., *розм.* Те саме, що **підмо́сток**. *Відзвучала пісня, подалися зі сцени дівчата, і вже підмостя на підмості високий хлопець* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 37).

ПІДМОТА́ННЯ, я, с. Дієсл. наз. мин. ч. до **підмота́ти**.

ПІДМОТА́ТИ *див.* **підмо́тувати**.

ПІДМОТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підмо́тувати**.

ПІДМОТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОТА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Намотувати що трохи або додатково.

2. Намотувати на що-небудь під сподом чогось. *Добре б було і перстень до серег мати, теж срібний, і по руці, а не такий, як у Горпини,— і срібний, та здоровий, як каблучка: щоб надіти — прийшлося прядивом підмотати...* (Мирний, III, 1954, 20); — *У жене ж нема чобіт,— сказав я.— Узуєш батькові. Я підмотаю тобі онучі і підеш у батькових* (Бигмут, Опов., 1959, 4).

ПІДМО́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підмо́тувати**.

ПІДМО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підмочи́ти**.

2. *у знач. прикм.* Який трохи, злегка підмок або намок ззовні. *Варив* [*Алі*] *собі пілаф з підмоченого рижу* (Коцюб., I, 1955, 393).

◇ **Підмо́чена репута́ція**; **Підмо́чений авторите́т** — негативна думка про кого-небудь як наслідок його негідного вчинку.— *Репутація в нас підмочена, Дмитре Івановичу,— згодом озвався Бубок ..Всі вважають мене якимсь... баламутом* (Збан., Переділки'я, 1955, 298); *Авторитет керуючого був підмочений на цілком доброчесною діяльністю його на лісових розробках* (Добр., Очак. розмир, 1965, 274).

ПІДМО́ЧИТИ *див.* **підмо́чувати**.

ПІДМО́ЧИТИСЯ *див.* **підмо́чуватися**.

ПІДМО́ЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підмо́чувати** і **підмо́чуватися**.

ПІДМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМО́ЧИТИ**, мочу́, мо́чиш, *док.*, *перех.* Намочувати трохи, злегка або знизу. *Сіро і сутньо* [*сутінно*] *ставало на острові по заході сонця: всі фарби линяли, як в акварелі, що її підмочили* (Коцюб., II, 1955, 206); *Василя було легко поранено в плече, кров підмочила гімнастьорку* (Ю. Янов., II, 1954, 100); // *перен., розм.* Уживати алкогольні напої. [**Ларіонов**:] *Шкода, що закуска буде кисла.* [**Єфрем**:] *Підмочимо! Я привіз пляшку монополії* (Кроп., IV, 1959, 349).

◇ **Підмо́чити репута́цію** (**авторите́т**) - негідним вчинком, діями і т. ін. погіршити думку про когонебудь, заплямувати когось. *Історія з капустою сильно підмочила репутацію Миколи Проця* (Бабляк, Вишн. сяд, 1960, 48).

ПІДМО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМО́ЧИТИСЯ**, мочу́ся, мо́чишся, *док.* 1. Ставати трохи мокрим або намокати знизу.

2. *тільки недок.* Пас. до **підмо́чувати**.

ПІДМОЩЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підмости́ти**. [**Єфрем**:] *Гребля вузенька, підмощена жужелком та соломою, вся так і дзвенить, здається, що осьось та впаде* (Кроп., IV, 1959, 349); *Тамара відчувала, як дерев'яного ноги, як примерзло до землі підмощене під коліна плаття* (Хижняк, Тамара, 1959, 197); // **підмо́щено**, *безос. присудк. сл. Тут брід воза, біля возів підмощено землі, щоб коні стояли передком на горбку,— тоді вони поставили, рівнісінь...* (Вишня, I, 1956, 53).

ПІДМОЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМОСТИ́ТИ**, ощу́, бстиш, *док.*, *перех.* 1. Мостити трохи або додатково.

2. *розм.* Підкладати або підстеляти під що-небудь; за допомогою чогось робити вищим. — *Чом ви, Ольго Семенівно, не підмощуєте собі горба, як вирівжаєтесь під монастир?* (Н.-Лев., IV, 1956, 319); — *А як вас звати?* — *запитав Високо, підмощуючи для неї сіно, щоб їй м'якше було сидіти* (Нянк, Поланда, 1957, 55); *Дома вона мерзла в обідраній некупарній хаті, спала на соломі полу, тільки в головах підмостивши полотняну подушечку* (Гр., I, 1963, 431); *Матрик підмостив під щоку кулак, розчервонівся уві сні* (Допч., V, 1957, 359); // Мостити, класти що-небудь усередину чогось. *Я одягнувся в що мав. Поверх батькових чобіт натяг глибокі калоші. А щоб не спадали — підмостив житньої соломи* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 11).

ПІДМОЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДМОСТИ́ТИСЯ**, ощу́ся, бстишся, *док.* 1. *розм.* Підкладати що-небудь під себе.

2. *до кого, розм.* Сідати, влаштовуючись, примощуючись де-небудь, біля когось. *Побачив* [**Охрім**], *що Еней сміявся. До його зараз підмостився, За білу ручечку і взяв* (Котл., I, 1952, 107); // *до кого, рідко під*

кого, перен., фам. Входити у чиє-небудь довір'я, задобрювати, підкуповувати і т. ін. кого́сь. *Щоб постачить на свою́, То бігатиг не поскупився, Під кого́ треба — підмости́вся* (Укр. поети-романтики..., 1968,598).

3. тільки недок. Пас. до **підмо́щувати.**

ПІДМУЛИ́ТИ *див.* **підмýлювати.**

ПІДМУЛЮВА́ТИ, юю, *недок.*, **ПІДМУ́ЛИТИ**, лить, *док., перех.* 1. *розм.* Те саме, що **підмива́ти** 2. *Тут скручував* [потік] *аж під ліс і знівоо́ вулькогіє і рвав та підмулював високий, стрімкий берег* (Фр., III, 1950, 251); *Вода підмиває* [дуби], *корінь підмулює* (Стеф., III, 1954, 180).

2. *перен., діал.* Підточувати (силу, енергію, ядоров'я і т. ін.). — *Мама не раз жалілася, як підтинають її ті лекції, а становисько виховавчині* [вихователькн] *підмулювало чимраз більше даиою енергію й елястичність духу* (Коб., III, 1956, 217).

ПІДМУ́Р, у, ч., *рідко.* Те саме, що **підмýрок.** *Мул. Кримцю нопали глибоку, на підмурі хлали граніт* (Мяз., Чотири літи, 1946, 136).

ПІДМУ́РІВКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **підмýрок.**

ПІДМУ́РІВОК, рка, ч. Те саме, що **підмýрок.** *Се єдине місце в Ялті, де можна сидіти просто на піску, а не на лавці, і бачити, як хвиля розточується по бережі, не розбиваючись об підмурівок набережної* (Л. Укр., III, 1952, 908); *Хай же зглядають дочки та сини, Що їм будуєм підмурівок новий Не тільки з юних порцва женіх, Але і з давніх мислей золотих* (Рильський, Поезії, 1957, 7).

ПІДМУРО́ВАНИЙ, а, е, *буд.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підмурува́ти.** *Дім той був високо підмурований* (Коб., III, 1956, 14).

ПІДМУРО́ВАННЯ, я, с., *діал.* Підмурок. *Між кафедрою і мною, лавкою стояла кругла залізна печ з масивним, може, на півметра високим, підмурованням* (Фр., IV, 1950, 225).

ПІДМУРО́ВУВАННЯ, я, с., *буд.* Дія за знач. **підмурóвувати.**

ПІДМУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДМУРУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док., перех., буд.* Мурувати, замурovувати (у 1, 2 знач.) ще трохи, додатково; муруючи, підмурювати. *Де треба було проробити більшу дірку в муровиій стіні для встановлення рури, де треба було підмурувати корея до належного становища,— Шеффель примірював і запорядкував* (Фр., V, 1951, 383).

ПІДМУ́РОК, рка, ч. 1. *буд.* Основа будови, споруди, зроблена з каменю, цегли, бетону і т. ін.; фундамент, підвалини. *Був* [дім] *гарний. Лежав у городі, обведений стрункою залізною огорожею, на невисокім підмурку* (Коб., II, 1956, 276); *На червоному підмурку вирослa білениька школа* (Панч, На калин. мості, 1965, 20); *В обійсті, на цегляному підмурку встановлено було вже велетенського казана* (Бурл., О. Вересай, 1959, 70).

2. *перен.* Те, що становить основу або початок чого-небудь. — *Яка радість жити і бути свідомим того, що ти один з могорти сміливців, які завалюють старий світ неправди і.. закладають першу цеглину в підмурок майбутнього...* (Кол., Терен.., 1959, 228); *Мільйони рук, скованих єдиною волею класу, творять підмурки соціалізму...* (Кпр., Вибр., 1960, 279).

ПІДМУРУВА́ННЯ, я, с., *буд.* Дія за знач. **підмурóвувати.**

ПІДМУРУВА́ТИ *див.* **підмурóвувати.**

ПІДМУР'Я, я, с., *рідко.* Те саме, що **підмýрок.**

* Образно. *Твердим підмур'ям Спаський вежі Ти руську землю недарма поклав* (Бажан, Роки, 1957, 230).

ПІДМ'ЯКА́ТИ, а́ю, *недок.*, **ПІДМ'ЯКНУ́ТИ**, не, *док., розм.* Ставати м'якшим.

ПІДМ'ЯКПУ́ТИ *див.* **підм'я́кати.**

ПІДНАГЛЯ́ДНИЙ, а, е. У дореволюційній Росії — який перебуває під наглядом поліції. *Учасники самарських гуртків писали друзям у своїх листах, що в Самарі живе піднаглядний студент Ульянов, людина вйдатного розуму й освіченості* (Біогр. Ленина, 1955, 13); *// у знач. ім.* **підна́глядний,** ного. Той, хто перебуває під наглядом поліції. *Акторська діяльність І. К. Тобілевича, як відомо, була перервана його заслапням у Новочеркаськ, а потім становищем політичного підиаглядного на хуторі Надія* (Життя К.-Карого, 1957, 210).

ПІДНАГЛЯДНІ́СТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підна́глядний.** *Віра втішала себе надією на те, що після закінчення строку підиаглядності вона зможе перейти з Києва у Вінницю* (Бурл., Напередодні, 1956, 425).

ПІДНАЙМА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підна́ймати.** *Підиайманпя жилого приміщення.*

ПІДНАЙМА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДНАЙНЯ́ТИ**, найму́, ймеш, *док., перех.* Наймати житлову площу або якесь приміщення на певний строк. *Найімані жилих приміщень можуть підиаймати їх за виняток.. приміщень, займятих у гуртожитках* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 97).

ПІДНАЙМА́Ч, а́, ч. Той, хто підиаймає житлову площу або якесь приміщення. *З отим великим жінчем заступав жене нпи новий підиаймач* (Вільне, Сестри.., 1958, 294).

ПІДНАЙМА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **підна́ймач.**

ПІДНАЙНЯ́ТИ *див.* **підна́ймати.**

ПІДНАЙНЯ́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДНАЙНЯ́ТИСЯ**, найму́ся, ймешся, *док., розм.* Підиаймати житлову площу або якесь приміщення. *В'їзд підиаймача в підиайняте приміщення забороняється до зареєстрування договору підиаймання в домоуправлінні* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 98).

ПІДНАЙНЯ́ТТЯ, й, с. Дія за знач. **підиайня́тися.**

ПІДНАЙО́М, áйму, ч., *рідко.* Те саме, що **підна́ймання.** *Здавання в підиайм жилих приміщень у будинках.. місцевих Рад.. оформляється писаним договором і реєстрацією цього договору в домоуправлінні* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 98).

ПІДНАПИ́ЛИЙ, а, е. *діал.* Підпилий. *Євгений ходить невеликими кроками по покою, підиапилий* (Фр., IX, 1952, 7).

ПІДНАПИ́ТИСЯ, п'ю́ся, п'єшся, *док., діал.* Підпити.

ПІДНАПИ́ТКОМ, *присл., діал.* Напідпитку. *Познавшися [жінки] по кутках, сільки їх було, бо чоловік вертався вже підиапитком* (Крупп., Буденний хліб.., 1960, 90).

ПІДНАРЯ́Д, у, ч., *спец.* Підкладка, виворіт або спід у взуття. *Хлопці викесли чоботи. Нові, з дрібним ристочком. Підиарад білий* (Кучер, Трудна любов, 1960, 264); *В чоботі, поміж халявою та полотняним підиарядом, був защитий загальний зошит у чсрговій обгортці* (Коз., Гарячі руки, 1960, 31); *// Підкладка, додаткові деталі і т. ін. до одягу. Підиаряд — матерію на підкладку, полосочки і шлейки, підшивку до сорочечок і навіть гудзики з бази виписали такі грубі, ксяйські, що кпяк до того матеріалу не пасували* (Коз., Листи.., 1967, 223).

ПІДНАТУ́ЖИТИ *див.* **підната́жувати.**

ПІДНАТУ́ЖИТИСЯ *див.* **підната́жуватися.**

ПІДНАТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДНАТУ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех., розм.* Натужувати зпетка або трохи, додатково.

ПІДНАТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДНАТУ́ЖИТИСЯ**, жуся, жишся, *док., розм.* Натужуватися зпетка або ще трохи, додатково. — *Тобі що! У тебе батько є пара коней. А треба буде, підиатужитесь трошки і третього коня прикупите* (Головко, II, 1957, 498).

ПІДНАЧА́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* **Підлеглий, підвладний.** *Полковник французької служби рапортував, що підначальна йому колона панцирних автомобілів.. виконує свій зуповий пробіг* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 79).

ПІДНЕБЕ́СІННЯ, а, *в.* 1. Прикм. до піднебе́сся. *О, повбивайте мене, піднебесні громи, Перервіть моє мукистражданнє!* (Граб., І, 1959, 486); *Журавлі ключем летять Піднебесним плаєм, Діти радісно кричать І довкола ну скакать Прастарим звичаєм* (Фр., X, 1954, 176); // Який летить, літає, діє і т. ін. у піднебе́сті. *Порадившись, цілим гуртом рушаємо в той бік, пазустріч отим піднебесним, ледве мріючим у прозорій блакиті птахам табуном* (Гончар, Маша.., 1959, 36).

2. *у знач. ім.* **піднебе́сна, ної, ж.,** *заст.* Земля, всесвіт (у 2 знач.).

ПІДНЕБЕ́СНІСТЬ, кості, *ж., рідко.* Те саме, що **підне́бесся.** *Радійте, горе в синій піднебесності! Радійте, ріки і давній лісе! Такої ж не було ще в нас чудесності — воістину хазяйої краси!* (Тич., II, 1957, 45).

ПІДНЕБЕ́ССЯ, я, *с.* Небесний простір, височінь. *— Я літаю, я шугаю, неначе орлиця в піднебессі понад верхами гір* (Н.-Лев. IV, 1956, 234); *Високо-високо в піднебессі кружляють птахи* (Собко, Зор. крила, 1950, 241).

ПІДНЕБІ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до піднебіння. *Порожнина рота відокремлюється від порожнини носа піднебінними кістками і відростками верхньощелепних кісток* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 31).

2. *мед.* Те саме, що **палата́льний.**

ПІДНЕБІ́ННІСТЬ,ності, *ж., мед.* Те саме, що **палатальність.**

ПІДНЕБІ́ННЯ, я, *с.* Верхня стінка ротової порожнини у людей і хребетних тварин, яка поділяється на передню тверду й задню м'яку частини і має склепінчасту форму. *Холодний терпкий сік* (грушки) *освіжає уста, до піднебіння пристають дрібні насінинки* (Стельмах, II, 1962, 39); — *Подивився їм* [псам] *в роти, в одного піднебіння все чорне. Такі й вовків не бояться* (Папч, В дорозі, 1958, 183); *При розглядинні ротової порожнини треба показати на таблиці її верхню стінку, утворену твердим і м'яким піднебінням* (Метод. викл. знат., 1955, 127).

ПІДНЕБІ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **підне́бесний.** *Моя жайворонся із піднебної висоти камінцем спадає вниз, так і мелодія розсипається тихим жалкуванням* (Фр., III, 1950, 87).

ПІДНЕВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який перебуває в неволі, у залежності від кого-небудь. *Ще й досі.. розповідають* [люди] *про Довбуша, про того славного розбійника, що обдирав у багатих і наділяв бідних, що з ярма панського визволяв підневільних людей* (Вас., II, 1959, 400); *У пущі дальшому кварцить ешелон тривожний свист... Між солдатськими штыками підневільний машинист* (Шер., Дружбою.., 1954, 29); *Серед підневільних людей, що створювали ремісничне виробництво Сарая, були і руські ремісники* (Іст. УРСР, I, 1953, 102); // *у знач. ім.* **підневільний,** ного. Той, хто перебуває в залежності від кого-небудь, підвладний кому-сь. *Невже він навіть і в ті вечори почував себе її підневільним?* (Гончар, Таврія, 1952, 264).

2. Який грунтується на примусі, залежності від кого-, чого-небудь, відбуватися або має місце не з своєї волі. *Нас нагнало багато спільне: Геть зжести покалами Підбування підневільне Та нерівність між людьми* (Граб., I, 1959, 397); *З самих юних років Янка Купала був на непосильній, підневільній роботі, але ніколи він не скулявся перед панами* (Тич., III, 1957, 446); *Раби з ненавистю ставились до своєї підневільної праці і всілько шкодили рабовласникам: псували їх знаряддя, калічили робочу худобу, погано обробляли землю* (Іст. СРСР, I, 1957, 36).

ПІДНЕВІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **підневільний.**

ПІДНЕ́СЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до піднести. *Піднесена близенько варениха так гарно залоскотала йому в носі, що він не втерпів* (Н.-Лев., I, 1956, 193); *Із-ам лісу біг молодий стрілець з піднесеним узору багнетом* (Кобр., Вибр., 1954, 183); *Забагністе, немов лорк, щоб ніч не мучила нас, клята, в руках старого шахтаря бінокт, піднесений на кага* (Сос., Соловдалі, 1957, 87); *Під прапор миру, піднесений комуністами, прогресивними вічами, стало все людство...* (Вол., Самоцвіти, 1952, 201); *Він ішов далі, простоволосий, з розкритою світлою чуприною, стрункий, з гордо піднесеною головою* (Хижинк, Тамара, 1959, 38); *О краю мій! Чи можна не любить Твоїх просторів, верб твоїх розлогих, Новых будов, піднесених в блакить, Нового слову на старих порогах* (Рильський, II, 1960, 276); // **підне́сено,** безос. присудк. сл. *На брамі піднесено червоний прапор, який золотить, полощеться в осінньому сонці* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 93); *І коли тепер у нас спорт організовано, піднесено на нечувану висоту, цілком зрозуміло, що в кожній сім'ї — чи стрибун, чи бігун, чи штангіст* (Вишня, I, 1956, 401).

2. *у знач. прикм.* Який піднято догори. *Матрос-вершник піднімає руку від змені корабля «Древнюю Марію». Два озброєні матроси-вершники з піднесеними руками — «Три святителя»* (Довж., I, 1958, 50); *Щастя ж нам, доле, дві зрости й розлуки пройти як слід, з піднесеним чолом, щоб в світлий час подати другим руки і в очі сяяхуть не соромно було!* (Забіла, Поезії, 1963, 36).

3. *у знач. прикм.* Який перебуває в збудженому, бадьорому стані, відчуває захоплення, натхнення, душевний підйом і т. ін. *За кілько хвилин Кесар, озброєний новенькою спінінгом, з'явився на вулиці, Бадьорий, піднесений, невиспаний* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 34); // Який свідчить про збудження, бадьорість, захоплення, натхнення, душевний підйом і т. ін. у когонебудь. *Юра говорив піднесеним, сердитим голосом* (Фр., IV, 1950, 440); *Рейса це не зовсім одбілла після зроди: це було помітно.. в блиску очей і піднесеному настрою* (Коцюб., I, 1955, 318); *Давно Кардаш не бував у такому піднесеному настрої* (Журк., Заяч. турботи, 1960, 26); // В якому виражається намагання звеличити, надати вагп, значення кому-, чому-небудь (про мову, стиль і т. ін.). *То плакоз* [Микола], *то сміявся, коли писав рондів за рондівом, звертався сам до себе піднесеною і гарячою мовою* (Полт., Повість., 1960, 333); *Не треба, будь ласка, в піднесеній дусі Про мене писати, бо ще засміє Оці дифірамби дозрюк Мирусик. Що можчик викопує діло своє* (Мур., Осінні сурми, 1964, 24).

ПІДНЕ́СЕНІСТЬ, ності. ж. 1. Стан за знач. **підне́сений** 3. *Краса рукавиць сяєм розпечаного металу сяйнювала і відвічає заспокоїла його, вселяючи в нього якусь підпесеність, урочистість* (Руд., Вітер., 1958, 183).

2. Те саме, що **підне́сення** 2. *Кінодокументалісти допомагають нам побачити в буднях підпесеність, помітити ту ледве вловиму іскорку, що дає силу шахтареві, сталеварові, орачеві* (Мист., 2, 1966, 26); *Серед українських прозових творів на тему героїки громадянської війни роман Ю. Яновського «Вершники» відзначається художньою своєрідністю, романтичною піднесеністю, яка має, проте, виразно реалістичну основу* (Рад. літ-во, 9, 1965, 20).

ПІДНЕСЕ́ННЯ, я. с. 1. Дія за знач. **підне́сти, піднести і підне́стися, підне́стіся.** *Застосування цих* [тракторних] *платформ на збиранні плодів земляні збиральниці від піднесення тари, винесення плодів на дороги* (Колг. Укр., 5, 1962, 33); *Ф. Енгельс у листі до М. Каткова заперечує проти піднесення письменником читачеві вже готових висновків* (Рад. літ-во, 18, 1955, 39); *Купити щось коштовне він не міг, а піднесення якоїсь дрібнички тішило й обнадіюючою. І він вирішив назбирати Ірі букет польових та лісових квітів* (Бурл., Напередодні, 1956, 181); *Все це тільки прохол... тільки... піднесення завіси, сцена перед виставою* (У. Кравч., Бибр., 1958, 278); *Нове піднесення широкого і масового руху проти старого порядку намітилось уже давно* (Лепш, 13, 1971, 195); *Се було письмо від комісії для піднесення красного рільництва* (Фр., II, 1950, 381); *Наукові основи економічних стимулів уже дають відчутні наслідки* (Літ. Укр., 26.II 1966, 1); — *Ти, мабуть, і сама добре знаєш,— звернувся він до Ніни,— що Марія Поліщук не потребує ніякого ні висування, ні піднесення* (Донч., V, 1957, 488); *Функція кількох змінних називається раціональною, якщо її значення можна дістати із значень незалежних змінних за допомогою дій додавання, віднімання, множення, ділення і піднесення до цілого степеня* (Курс мат. анал., II, 1956, 11).

△ **Звук кі́ського (серéднього, низького) підне́сення** — голосний звук певного способу творення за допомогою підняття язика у вертикальному напрямку до піднебіння. *З голосних фонем української мови до звуків високого піднесення належать і, у* (Курс іст. укр. літ. мови, І, 1951, 139).

2. Запал, натхнення, душевний підйом, ентузіазм. *Молодий енергія знайшла собі вихід і була в кожному кутку, в кожній дрібниці. Важко було встояти проти такого загального піднесення й творчої радості* (Кир., Бибр., 1960, 49); *Повстання повинно спиратись на революційне піднесення народу* (Ленін, 34, 1973, 229); *З особливим піднесенням трудящі приступили до здійснення семирічного плану;* // Стан нервового збудження. *З небувалим піднесенням, яке створюють хибе справжні людські порив душі і серця, йшов молодий художник додому* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 88); *Він підвівся з ліжка і знов почав командувати військом, але недовго тривало його нервове піднесення* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 552).

ПІДНЕ́СЕНО. Присл. до **підне́сений** 2, 3. *Перед очима хвилювалося море голів, він підносено звертався до них: — Люди! Славне плем'я України! Чого хвилюється ваша душа і стогне натруджене серце?* (Ле. Наливайко, 1957, 336); *Незважаючи на втрати, настрій у бійців був піднесено войовничий* (Гончар, II, 1959, 451); *Підносено й урочисто ознаменував український народ дні сотих роковин з дня смерті свого великого сина — Тараса Шевченка* (Літ. газ., 24.III 1961, 1).

ПІДНЕ́СТИ *див.* **підне́сти.**

ПІДНЕ́СТИСЯ *див.* **підне́ситися.**

ПІДНИЗА́ТИ *див.* **підни́зувати.**

ПІДНИЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДНИЗА́ТИ**, ижу́, и́жеш, *док., перех., на що.* Нанизувати (у 1 знач.) що трохи, додатково. *Піднизувати намистини на разок.*

ПІДНИРКО́ВИЙ, а́, е́. Який міститься під ниркою. *Підниркова залоза.*

ПІДНІТТО́ВИЙ, а́, е́. Який міститься під ніттєм. *Підніттові щітки бажано очищати за допомогою щітки* (Шк. гігієна, 1954, 91).

ПІДНІЖЖЯ, я. с. 1. Нижня частина, основа чого-небудь високого; простір для якогось підношення.— *Капітане, нам треба пораду! — закричав Зикицький до якогось ветерана з обвислим вусом і в високій рогатій шапці, що стояв при підніжжі барикади з пачками амуніції* (Фр., VI, 1951, 158); *Ігаки ми на узлір Ай-Петрі. Вже починали сади-виногради рясні, кучерові, Що покривають підніжжя гори, наче килим розкішний* (Л. Укр., I, 1951, 150); *Потоки вулканічної грязі часто затоплюють навколишні села і міста. Таке явище, наприклад, мало місце на початку нашої ери біля підніжжя вулкана Везувія в Італії* (Про вулкани.., 1955, 7).

2. Основа пам'ятника; п'єдестал. *Анна мовчки стає на коліна перед могилою, кладе вінець до підніжжя статуї* (Л. Укр., III, 1952, 390); *Пам'ятник з бронзи належав уже не їй, а цілому світу. Вона поклала біля його підніжжя дитину, а сама приклала до бронзових грудей і застигла, як бронза* (Довж., I, 1958, 350); *Діти поклали квіти до підніжжя пам'ятника великому вождю* (Літ. Укр., 8.VII 1966, 1).

3. Підставка, що підтримує що-небудь або служить опорою для чогось. *Ось вона, запашна довгаста коробочка з кольоровими тюбиками. Вона примостилася біля чорного підніжжя глобуса* (Донч., VI, 1957, 100).

4. *рідко.* Те саме, що **підніжок** 1. *В кріслі, привізці її, посадив, полотнищем вкрите. Крісло ж красне, різьблене, з маленьким підніжжя при ньому* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 52).

ПІДНІ́ЖКА, и, *ж.* 1. Пристрій у вигляді східців для входу в автомашину, вагон і т. ін. *Екіпаж... був сповий на ті карети, в яких їздили давні єгипетські фараони або московські цариці: крила круто загинались уніз і спускались трохи не до самої землі; підніжки були одкинді, йшли, неначе сходи* (Н.-Лев., III, 1956, 167); *Поїзд мчав, мов вихор. На підніжках, у відчинених дверях вагонів, притримуючись за одвірки, стояли вартові* (Досв., Вибр., 1959, 398).

2. Спеціальний пристрій, натискаючи на який, надають руху ручному примітивному ткацькому верстату. — *То це, певно, вони й мене посадять за верстат, щоб я день і ніч торкала... підніжки* (Н.-Лев., IV, 1956, 266); *Давай кидався: — Що таке? А, ні, цівки ще є,— і знов гуп-гуп ліддою, маніпулюю самими руками, ногами підніжки перебираю, а в голові не тчання* (Головко, II, 1957, 84); *Художнє ткацтво — одне з небагатьох ремесел, де не можна застосовувати механізацій. Тут кожну паточку, кожний візерунок треба виводити руками. Вишу верстата — десять-дванадцять підніжок. Натиснеш помилково іншу — і... брак* (Нар. тв. та етн., 5, 1964, 107).

3. *розм.* Дуже погожо по волі іншого або підставляння ноги під ногу людині, щоб повалити, збити її. *Класична боротьба розвивалася. Маючи за основу ті види боротьби, в яких дозволялося загати не нижче пояса і забороняялися дії ногами (підніжки)* (Спорт.., 1958, 25); // *перен.* Перешкода в якійсь справі. *Щоб уміти допомогти комусь і завоювати симпатії, співчуття, підтримку комусь, треба не боятися труднощів, не боятися прийтися, підніжок..* (Лепш, 41, 1974, 35).

◇ **Ста́вити (поста́вити) підніжку** кому, чому — заважати, перешкоджати кому-, чому-небудь у якійсь справі. *Бракоробам, заробітчанам, тим, хто ставить підніжку колективу, треба оголосити нещадну війну* (Веч. Київ, 26.I 1963, 1).

ПІДНІЖНИЙ, а, е. Який знаходиться під ногами. *Почувши шелест підніжного листу, на нові сполошся* [Кіндрат] (Іщук, Вербівчани, 1961, 310); *Дивиться час*

від часу вгору, А не лише в підніжний прах (Кор., Поезії, 1967, 137).

△ **Підніжний корм** — трава для худоби на пасовищах. *В Афганістані розводять багато худоби... Худоба цілий рік живиться підніжним кормом* (Ен. геогр. зауруб. країн, 1956, 224); *Крім підніжного корму, вирощують у полі підсобувують вуглеводними, білковими, вітамінними і мінеральними кормами за раціонами* (Штахівн., 1955, 207).

◇ **Іти (піти) на підніжний корм** — починати жити за рахунок випадкових подачок або дарового харчу. *Генеральша, перш ніж сама приїхала, заздалегідь попасилала з батьківщини прикажчиків. Лейба тоді, одпосившись на панському добрі, пішов на підніжний корм* (Мирний, II, 1954, 95).

ПІДНІЖОК, жка, ч. 1. Підставка для ніг. *Вона потягнула під грубу фотель, скулилася в ніх вдвоє, підсунувши собі ще й підніжок під ноги, опустила голову* (Коб., III, 1956, 379).

2. То саме, що **підніжка** 1. *Ноїзд рушав. Павло... стрибає на підніжок* (Мист., 1, 1956, 29).

3. перен., зневажл. Той, хто плазує перед кимнебудь. [Юрко:] *Тепер ви бачите, який стоїть перед вами виродок, бузувір!.. Нікчемний підніжок, нездібний раб* (Кроп., III, 1959, 61); *Він* [О. Маковей] *таврував косність, боягузтво, всіх тих «дубом бідних», що перетворювалися у підніжків ворогів українського народу, хто інтереси народу вимінював на власну вигоду і благополуччя* (Жовт., 2, 1956, 94).

ПІДНІМАЛЬНИЙ, ПІДІМАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підіймання, переміщення якщо вгору. *Гірнича механіка, як наукова дисципліна, охоплює рудникові підіймальні, вентиляторні, водовідливні і компресорні установки* (Вісник АН, 12, 1957, 48).

△ **Підіймальна (підіймальна) сила** — фізичний чинник, який сприяє піднятію чого-небудь у повітря. *Вольта знав уже, що підіймальна сила літака створюється рухом часточок повітря — під крилом і під ним* (Льв., Звич. хлопець, 1947, 90); *Різниця між вагою 1 м³ повітря і вагою такого ж об'єму газу називається підіймальною силою 1 м³ газу* (Фізика, 1, 1957, 74); **Підіймальний (підіймальний) кран** — механізм для підіймання й переміщення вантажів. *Навколо виднілися колесальні підіймальні крани* (Трубл., Гдиб. шлях, 1948, 134).

ПІДНІМАННЯ, ПІДІМАННЯ, я, с. Дія за знач. **піднімáти, підійматн** і **піднімáтися, підійматися**. *Найкращі результати дають вправи в приведенні і обертанні стегна, присідання, підіймання таза* (Фіз. вихов., 1954, 37); *Вперше випотовляються величезні шагові електропідіймальні машини з двоциліндро-кінцевим баранівком для підіймання корисного вантажу в 25 тонн з глибини понад 1,8 кілометра* (Наука..., 9, 1956, 11); *В результаті багаторазової складчастості, що відбувалася, підіймань і розмивів, колись глибоко опущені пласти* [землі] *тепер підняті до поверхні* (Наука..., 10, 1953, 19); *Хоча підіймання відбулося порівняно легко, все ж Апч у перший момент був знерухомість* (Трубл., Шухув., 1940, 239); *Перші повітроплавці вивчили, що при підійманні вгору стає дуже важко дихати* (Фіз. геогр., 5, 1956, 85); *Зараз поїзів в русі, в нескінченному підійманні во високого, мов сонце, ідеалу, і рухчей швидшав, швидшав* (Вітч., 7, 1967, 148).

ПІДНІМАТИ і ПІДІМАТИ, ію, ієш, недок., **ПІДНЯТИ, ПІДІЙНЯТИ**, ійму, ійме і **ПІДІЙНЯТИ**, ійму, ійме; мин. ч. піднíв і підíйняв, ла, ло; док., перех. 1. Нахилившись, братм, підбирати з землі, підлоги, знизу і т. ін.— *Ні, спасибі, я нагнувся,— тихо відповів мов-Діма, піднімаючи з долівки перекинутого хлечика* (Коцюб., I, 1955, 187); *Вбитий у потилицю офіцерського кулею, він тихо падав. А офіцер піднімає його ввинтівку — і вперед!* (Довж., I, 1958, 37); *Рука змеленько падає, обручка котиться додолу.* [Д. Жуан (*піднімає обручку і надівае знов на руку Долорес*):] *Ні, ніколи я не вільму ті* (Л. Укр., III, 1952, 373); *Я б зіграла той горішок — Не достану тільки: А як візьме та й підійме Дівчину до гіллі* (Шог., Поезії, 1958, 133); *Крайній* [селянин] *підвівся, розкрутив, піднявши в землі шапку* (Мирний, I, 1949, 188); // *Переміщати знизу вгору, витягаючи з води, з заглибини і т. п. Дід.. вскакує в човен і кастоячки іде до затоплених ягерів. Він бережно підіймає з глибини озера вивлетену з дубіше посудину* (Стельмах, I, 1962, 424); *Матроси піднялн якір* (Трубл., Майдр., 1938, 174).

2. Узявши, переміщати (підводити, підносити і т. ін.) знизу вгору.— *Нехай тобі, сину, добро скнться, як ти злякав мене!* — *промовила вона, піднімаючи його вгору, і пригорнула до себе* (Мирний, IV, 1955, 290); *Хтось хитрощурий, пристосовуючи танк до мирного життя... скинув з нього башту і натомість встановив звичайний робочий кран, який під час ремонту можна піднімати найважчі двигуни...* (Гончар, Тронка, 1963, 184); *Я на гору круту крем'яную Буду камінь важкий підіймать І, несучи вазу ту страшную, Буду пісню веселу співать* (Л. Укр., I, 1954, 41); *Татар, сивий, аж білий, з довгими вусами, тричі навперед підійняв вгору здоровий полив'яний червоний жбан сили, придержуючи звіруза рукою хліб, котрим був накритий жбан* (Н.-Лев., III, 1956, 8); // Переміщати що-небудь угору для виконання якоїсь дії. *Юнак повстав проти батька: — Не піду! Не добре діло задумали, батьку! Батько підіймав рушницю. Секунда, і станеться злочин* (Довж., I, 1957, 117); *Старий, побачивши Свирида і сина, мовчки стає проти них, мовчки підіймає палицю і перівас нею Тимофія по плечі* (Стельмах, II, 1962, 29); *Молодиани обурились. Хто має право рубати із виноградників? Та вони на шматки розірвуть першого, що підніме сокиру над кущем* (Коцюб., I, 1955, 194); *Гуро підняв пістолет і випустив кілька куль у гижака* (Вл., Аргон. Всесв., 1947, 216); // Відривати від землі, переборюючи силу тяжіння. *Таку колодку удвох ta завмаєм підіймати!* (Вишня, I, 1956, 322); *Ексй.. Насилу щит підняв чудесний, Не легкий був предмет важкий* (Котл., I, 1952, 213); *Хто же, хто перевеся крутить, хто зв'язує, а хто носить снопи, та такі, що здоровому колодякові більш двох не можна і підняти* (Кв.-Осн., II, 1956, 147); — *Як ще який запорожець провинться, то Палій і вас йому свою шаблю нести, так той, бідний, аж стогне — не підніме нести* (Морд., I, 1958, 98); [Запечника:] *Може б я тобі що помогла?* [Одарка:] *Отакої вигадайте! Ви й рогача не підіймете!* (Кроп., I, 1958, 102); // Знімаючи що-небудь із чогось, переміщати вгору, вбік і т. ін. *Отаман піднав циновку з одного шапшка, де було повно рачкової і морської риби, подавав вербицям ножі і вони почали зжирібать хусну з риби* (Н.-Лев., II, 1956, 322); *Вітаючись, він гречно, але без запобігливості, підняв фетровий капелюх* (Гончар, II, 1959, 226); // Бути спроможним переміщати яку-небудь вагу в повітрі. *«Ту-104» підіймає в повітря понад 70 пасажирів; Вранці, перед тим, як рушити на переправу, Хакцицький зробив ревізію на возах і доповів командирові роти про наявну кількість мін. Було по боєкомплекту на кожному возі.* — *Більше не підіймете!* — *поцікавився Кармазин* (Гончар, II, 1959, 312); // *рідко.* Керувати рухом чого-небудь угору; сприяти переміщенню чогось у просторі. — *Хотілось би й нам, як Сіробабі,*

штурмувати пагорбожерку та бур'яни, а доводиться замість того важкі бомбардувальники піднімати в небо. І піднімаємо, бо треба (Гончар, Тронка, 1963, 74); *Словами промовляла* [Ярославна]: *«...Нащо хижої стріли хмарам* [вітри], *На легкому крилі підіймаєш, В війську мого князя пускаєш?»* (Мирний, V, 1955, 275); *Христина.. лукаво вдарила в долоні. Воронам.. недовольно каркнула і тільки тоді спіткнула, неохоче підійнявши на чорних крилах своє важке попелясте тіло* (Стельмах, I, 1962, 525); // *тільки док., перех., розм.* Бути спроможним справитися з чим-небудь, здійснити і т. ін. щось. — *Та що се ви — подуріли? Таку силу коня тринадцятьма душами піднять?* (Мирний, IV, 1955, 242); [Дудор:] *Плануйте так, щоб не по формулі тільки, а можна і серцем брать. Бо ону всю суму район мусить хоч там що, а піднять* (Мик., I, 1957, 51).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) зброю (меч, сокиру** і т. ін.) — починати воювати, виступати проти кого-небудь зі зброєю в руках або намірюватися вдарити когось. *Повіялися Бела і Данило не піднімати зброї один проти одного* (Хижняк, Д. Галицький, 1938, 557); *Хто тільки вмів сокиру підняти, всі до Залізняка* (ім., Тарас. шляхи, 1954, 15); *Вітер у вітрові, по ярах тумани, б'ються з ворогами славні партизани. Там під небом чорним брат, сестра і мати підняли на ката грізні автомати* (Сос., II, 1958, 244); [Флегонт:] *Хто меч підйме, від меча загине* (Л. Укр., II, 1951, 434); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) кілах (кілех, кухоль, чарку** і т. ін.) *за кого — що* — пропонувати випити, виголошуючи тост. *В день, коли славний народ України Свому комсомолу справляє іменини,— Я теж над простором святкового столу Бокал підіймаю за цвіт комсомолу!* (С. Оль., Вибр., 1959, 27); *Піднімем келехи! За все, що пережито, За нашої зорі, працю і жито, За нашу дружбу вин'ємо вина!* (Дмит., Вітчизна, 1948, 125); — *Високоповажане добродійство! Прошу підняти келехи за вельмишановного Олександра Махсимовича* (Стельмах, I, 1962, 332); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) прапор (стяг, знамено** і т. ін.) *див.* **прапор.**

3. Переміщати ви́ше місце, залишаючи там. *Оброшений потом, обличений остюками і половою, І чиї сам після жнив піднімав на свіжовимащене жовтою глиною горище важкі мішки* (Стельмах, **I**, 1962, 147); *Жінки-наси́лки підійма́ють на голову чемодани* (Кочюб., II, 1955, 412); *Хлопці побігають до Брониґава, підійма́ють його на руки і несуть з голосним «ура» до славетної «Помпеї»* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 83); *Вона васильку підняла на плечі важкі відра, аж троси застогнали* (Н.-Лев., III, 1956, 342); // Возити угору ліфтом, підйомником. *Традиційний виступ перед стартом, і ліфт підйма́є космонавта-4 на борт корабля* (Рад. Укр., 13.VIII 1962, 2).

Підійма́ти (підійма́ти, підня́ти) до не́бес *див.* **небес**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на ура́** — кричати «ура» як чию-небудь честь, прославляти когось. — *Привезли ми ту зброю.. в ліс. Ото радості було! Піднімали мене партизани на ура* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 76); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на щит** [*слави*] — прославляти, звеличувати кого-небудь. *Переможців його* [соціалістичного змагання] *всюди, як то кажуть, піднімуть на щит слави, заохочуватимуть матеріально* (Рад. Укр., 2.IV 1964, 1); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) престиж (авторите́т)** — робити кого-, що-небудь значнішим, вагомішим у чиїхось очах. *Марусевої шкоди було втратити попадю. Як там не як, а те, що він її має, підіймала його престиж* (Хотк., II, 1966, 208); *Партії* [«лівих» соціалістів-революціонерів, будівців та ін.], *внаслідок чимраз більшого відпливу робітничих і селянських мас до комунізму, з кожним днем ослаблюються, а не посилюються; постійна зрада з ними і визнання їх тим самим партіями соціальної революції могли б тільки затримати їхній відтік, піднявши їх престиж перед тими групами робітників і селян, які ще йдуть за ними* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 29); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) кого у чиїх очах** (*рідше* **пе́ред очи́ма**) — те саме, що **Підвести (підне́сти)** *кого у чиїх очах* (*рідше* **пе́ред очи́ма**) *див.* **підвести**. *Сердечна допомога, що не так би мовити захистити.. — смерть же поруч ходила,— підійма Тимофія у власних очах, наливає радісним чуттям* (Стельмах, II, 1962, 202); *Все це* [низькопоклонство] *зразу підняло його перед очима старших, відкрило йому двері у їх хати* (Мирний, I, 1954, 156).

4. Відкриваючи, відгортаючи, міняти положення чого-небудь з горизонтального на вертикальне і т. ін. *Шофер замовкає, стоїть, обернувшись, потім піднімає капот машини, нахиляється до мотора* (Ю. Янов., I, 1958, 580); *Шейбеньо подався* [Охрім] *у другий куток, та, трохи відсунувши якусь скриньку, підняв хідну, витяг з якогось темничка барильце* (Вовчок, VI, 1956, 282); *Падав тихий сніг, моросило. Степан мерзлякувато зіщулився, підняв комір* (Загреб., Спека, 1961, 214); // Перемішати що-небудь вгору, притримуючи, закріплюючи, щоб не опустилось і т. ін. (звичайно про частини одягу, запони тощо). *Остап осоче піднімав сорочку й показує збісаманений синій хребет* (Коцюб., I, 1955, 388); *Ратім чемно і навіть трохи церемонно приймає гостей., супроводив їх до юрти і сам підійма перед ними запону* (Тулуб, В степу.., 1964, 352); *Увійшла Балабушиха, стала перед дзеркалом і підняла з лиця вуаль* (Н.-Лев., III, 1956, 214); *Тримаючи одну руку при тілі на животі, вік* [пораненій] *другою підняв сорочку* (Гончар, II, 1959, 149).

5. Підводити, підносити (голову, руку, очі і т. ін.). *Він насторожено глянув на Криворучка, але той не піднімав голови* (Жур., Дороги.., 1948, 103); *Бідні невольники У тяжкій турецькій неволі заплакали, себі ..Уздру руки підіймали, Кайданами забряжчали* (Укр. думи.., 1955, 12); *Кінь спинається дрижачою ногою з брудного кювета і важко підіймає свою лебедину шию* (Гончар, III, 1959, 158); *Він трохи скорчився, підняв плечі й скував шию й навіть трохи голову в знігдо з високих гострих комірів* (Н.-Лев., III, 1956, 40); *Батюшка підійняв догори брови й насторожив вуха* (Коцюб., I, 1955, 56); *Налякана підійма Єдвога, аж надто головою підійняла руку, щоб на плече чоловікові покласти* (Кундзич, Пов. і опов.., 1951, 39).

◇ **Голову́ підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти)** *див.* **голова́**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ву́ха** *див.* **ву́ха**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) завісу** *див.* **завіса**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) [догори́] но́са** — те саме, що **Гну́ти кирпу** (*див.* **кирпа**). *Від таких розмов батька з матір'ю Кирпяхо.. ще дужче носа піднімає* (Мирний, I, 1954, 153); [Варка:] *Будочишися супроти нас люде, і тепер і ми підіймемо догори носа* (Кроп., II, 1958, 200); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) очі (по́гляд, зір** і т. ін.) — те саме, що **Підве́сти (підне́сти) очі (по́гляд, зір** і т. ін.) *див.* **підве́сти**). *Очей не піднімаючи, сиділа* [Варка], *слова не обізвуючи на питання.— сиділа як кам'яна* (Вовчок, I, 1955, 175); *Старий Гнат зачинив ворота, якийсь час дивився вслід синам, а потім підійма зір на розкинене гілля трьох ясенів* (Стельмах, I, 1962, 70); *Максим Наларовин запитливо підняв очі на секретаря* (Упр., Золототясяч-

ник, 1948, 41); **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ру́ку** *див.* **рука́; Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) чоло́** — відроджуватися. *Степи квітчасті Сонце залило. Син землі у сонці-щасті Підніма чоло* (Мас., Поезії, 1950, 190).

6. Ставляючи, підводячи кого-, що-небудь, надавати йому нормального, попереднього положення. *Міцні заліки штаби, що держали ґанку браму, ірка пройма, зламалися, брама лежала долі, ніхто її не піднімав, і в розхилені завжди ворота видно було, як колись чистий двір заріс бур'яном* (**Мирний**, IV, 1955, 16); *— Та годі ж, годі, угамуйся! — казала їй Явдоха і піднята із долу та й посадила на лаві* (Кв.-Осн., II, 1956, 206); *Паренті припор підняли. Червона китайка залоскотіла на вітрі і зацокали на мій слова, наче живі. Земля з волі!* (Коцюб., II, 1955, 75); *Андрій кинувся до панночки і підняв її* (Довж., I, 1958, 246); // Примушувати кого-небудь встати, підводитись. *На вулиці небезпечно. Лежачі, посеред вулиці — найде хто, а хоч не найде, волосні підніжуть* (**Мирний**, I, 1949, 263); — *З домовини сльзьми нікого не піднімеш,— тихо мовив Семен Новак* (Ціоша, Назустріч.., 1958, 134); // Будячи когось зі сну, примушувати вставати. (Сестра Маріанна:) *Вас серед ночі піднімати з ліжка?* (**Мирний**, V, 1955, 109); *Сходився Тузокопилій, та мерщій до вікна, чи світає? Чи пора у двір гукать, сонливих робітників на справляння з худобою піднімать?* (Ковінька, Кутя... 1960, 115); *До сих сонця піднже Гаркуша любий на сніжок* (Гончар, Таврія, 1952, 215); // Лякаючи птахів, звіра, примушувати залишати своє гніздо, лігво. *Бандит* [собака] *однаково істерично скавучить, чи то зайця він піднімає, чи то лисицю* (Вишня, II, 1956, 125); *Чую — завалялися мої цуцики на щось, та ще добре так улягають. «Певне,— думаю,— звіра якого підняли»* (Хотк., I, 1965, 89).

◇ **Підніма́ти (підня́ти) на но́ги** *див.* **нога́**.

7. Командою, сигналом і т. ін. примушувати підводитись, рухатись, діяти.— *Приймаю командування! За мною, вперед! — Орлюк піднімав солдатів в атаку* (Довж., I, 1958, 306); *Козьма коротким наказом, переданим по радіо, начальник штабу підняв полк* (Собко, Богонь... 1947, 180); // *на що, до чого і без додатка.* Спонукати до певних вчинків, дій і т. ін. *Підкімас* [голова] *на труд Свою оружжу артіль І веде на лани* (С. Оп., Вибр., 1959, 234); *Пролетаріат іде до перемоги. Він піднімає за собою селянство* (Ленін, II, 1970, 149); — *Організовуємо народ, піднімаємо його на боротьбу з шпіцярями* (Шиян, Партиз. край, 1946, 30); *Жовтнева революція, будівництво соціалізму розбудили і підняли до самостійної історичної творчості відсталі в минулому народи* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 16); // **Підбурювати кого-небудь проти кого-, або спонукати до воєнних дій, збройної боротьби.** *Хто піднімає рід на рід і племена на племена? Чий бог — це гора, чий храм — вітка?* (Рильський, II, 1960, 153); *Підчала* [Парасюк] *на мене всю громаду* (Н.-Лев., II, 1956, 47); *Вже не здівольнялась* [Довбуша] *окремі напади на панські палаци, фільварки. Хотілося підняти на багатіїв цілі села* (Гжицький, Опришки, 1962, 223).

8. *перен.* Заключувати кого-, що-небудь, діяти на когось, щось спонукливо; надихати кого-небудь. *Вона то опускала свою Юдефа в безодню, то піднімала до неба* (Чорн., Вишневі, земля, 1959, 24); *Москва людину обняку піднімає В своїй красі, в оновленім цвіту* (Мас., Київ. каштани, 1954, 32); *Ми незламними будем расти, як граніт, Підіймать Вітчизну у розквіті літ* (Шпорта, Запорожці, 1952, 79); — *Правда, ленінська правда нас вдвоє та вдружжя. Вже і є те нове, що радянську людину так високо підняло* (Жур., Дорога..., 1948, 185); — *Бачу й знаю: не пройде багато років, як ви знову підіймете й збільшите нашу славну Радянську Україну* (Ю. Янов., I, 1954, 92); // Викликати в когось душевне піднесення, роблячи бадьорливим, енергійнішим і т. ін.; збуджувати. *Як заграє він, як заграє,— ціле царство підня. Взвся в бою цар, цариця — аж ніякою дивиться* (Тич., I, 1957, 146).

9. Переміщати що-небудь угору (про силу вітру, повітря, руху і т. ін.). *Піднімає його* [попіл] *вгору широка однака хвиля й, залопотавши, несе високо-високо...* (**Мирний**, I, 1949, 309); *Аякти знов з голови свій старий потертий капелюх і притиснув його до грудей. Вітер підніма йому пасма сивого волосся* (Чорн., Вивоювання, 1949, 113); *Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, Горами хвилю підійма* (Шевч., I, 1963, 3); *Вітер вив, мов дикий звір, і, змітаючи цілі кучугури снігу, підіймав їх догори, до білих хмар, що низько повисли над землею* (Коцюб., I, 1955, 31); *Черега звернула в горлки на шлях, простяглася до села і підняла за собою куряву* (Н.-Лев., I, 1956, 71); // Викликаючи рух, надавати іншого рівня, розширювати об'єм і т. ін. *Іванів аж посинів від натуги; кашель піднімав високо його груди, випрямляв тіло* (**Мирний**, I, 1954, 310); *Підставляю вітрам розірвані груди, і жменять вітри по жилах мою кров, і ритмічно піднімають легені...* (Сос., I, 1957, 89); *Іванові руки безперестанку мнуть тепле вовче вим'я, відтягують дійки, а по руках в нього тече молоко, що пахне хлоп і піднімає з дійниці масну солодку пару* (Коцюб., II, 1955, 324); // *перен.* Ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок і т. ін. *Невеселі то картини...; злобою, як кулак, засідають вони у вашім серці, піднімають усю жалість зо дна* (**Мирний**, I, 1954, 49); *Ця видка історія снігала її..., і мутила, і підіймала в серці злість* (Коцюб., I, 1955, 308); *Ліна промовчала на це, проте почувае, що безладь та нерозпорядливість* [виконробa] *і в ній підіймає дражливе почуття* (Гончар, Тронка, 1963, 260).

10. Підвищувати рівень чого-небудь. *Перекинувши через голову сорочку, він уейшов у воду і, піднімаючи її, сів, щоб обмитись* (Мирний, I, 1954, 249); *Гострі дужки худих плечей підіймають її капот* (Коцюб., II, 1955, 253); *Густа каша міба стояла в горшку, підіймаючи затужавілий верхом угору* (Н.-Лев., II, 1956, 292); *Ми в ріках воду підіймаєм, Розводим сад, завдим став І силу атому тримаєм, Щоб красень-світ ще кращим став* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 51); // Згорнувшись, згнати угору (про полум'я). *Часом оце серед ночі в одному закутку містечка схопиться полум'я й покотиться од кінця до кінця, піднімаючи червоні язики до самого неба* (Н.-Лев., I, 1956, 50).

11. Ставити, споруджувати будівлю. *Всі поважають бабу: де хату підіймають.— вже баба й там* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 27); *Комашина матушина Підімас високо лабіринти-житлй. І бобер свою греблю споруджае на диво, І стільник з шестикутників лічать бджоли* (Зеров, Вибр., 1956, 429); // *розм.* Спромогтися на будівництво.— *Добре, мамо.. Хату я потім збудую. За один день її все одно не поставиш.— Як же нам ту хату піднять з нашими силами?— сумно прокляла мати* (Коп., Вибр., 1954, 509).

◇ **Підійма́ти (підійня́ти, підійійня́ти) з руїн** — відбудовувати зруйноване. *Завод є однаково дорогим тим, хто будував його в роки першої п'ятирічки, і тим, хто підіймає його з руїн і звалищ після війни* (Ком. Укр., 2, 1967, 47); *Після війни плач-о-ніїс з беркажіївськими комуністами підіймав* [Корній Іванович] *зруйноване село, зводив артіль серед куп попелу, цегли* (Вол., Місячне срібло, 1961, 206); *Шахтар*

каже: — Ми самі були й будівельниками, підняли шахту з руїн (Ю. Яновський, II, 1954, 270); *Війна завдала народному господарству нашої країни величезної шкоди. Потрібні були неймовірні зусилля радянських людей, щоб відбудувати, підняти з руїн міста і села* (Нар. творчість, 4, 1958, 25).

12. *перен.* Створюючи сприятливі умови або поліпшуючи їх, допомагати розвиткові, розквітові чого-небудь. *У мене одна думка: як би нам нашу красну мову так високо підняти, як підняв її Шевченко у пісні* (Мирний, V, 1955, 362); // Налагоджувати, поліпшувати щось занедбане, занепале. *Освітивши тепер Василівку, це глухе і відстале село, ми одним пострілом вибавимо двох зайців: піднімемо Василівку і створимо грунт в інших селах для майбутньої електрифікації* (Коцюба, Нові береги, 1959, 363); [Макар:] *Скоро нашу «Зорю» [шахту] піднімемо, згадаю молодість, три дні кулятиму* (Корн., II, 1955, 134).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) ще на один (вищий, новий і т. ін.) сту́пінь (щабе́ль)** — те саме, що **Підійсти (піднести) [ще] на один (вищий, новий і т. ін.) сту́пінь (щабе́ль)** що *(див.* **підійсти**). *Справжня автоматизація вносить корінний перелом у виробництво, піднімаючи його на новий, вищий ступінь* (Рад. Укр., 11.V 1964, 2).

13. *перен.* Сприяти ростові рослин. *Посіяли кукурудзу... Ясний травень підня її до пояса, викохав на поживному грунті* (Оров., Зел. повінь, 1961, 19); // Сприяти ростові, розвиткові чого-небудь. *Кукурудза підіймала вогнище листя, що подобисало аж на землю* (Рудь, Остання шабля, 1959, 438); *Нічто, видно, і не сидів [під липою], бо висока і густа трава не була стоптана, а стояла рівно, піднявши угору свої гострі листочки* (**Мирний**, IV, 1955, 141); *Сад старого коваля застиг у чорному мовчанні, піднявши в безозоряне небо своє обгоріле віття* (Журн., Вечір., 1958, 283); // *у сполуч. із сл.* температура. Збільшувати ступінь нагрівання чогось. *Вчора привезли для мене з Нагпоая керосинову грубку, дуже гарну, без запаху, і я, коли сяду, можу підняти температуру повітря в хаті до +16, 17°* (Коцюб., III, 1956, 308); *Цю ніч у Донецьку зупинили останньою, в ніч з 13 на 14 жовтня* [1941 р.]. *Підняли температуру, набрали чавуну в горно... закрили шибери. Пожерла піч...* (Ком. Укр., 5, 1967, 48); // Підвищувати показники чогось, розширюючи, удосконалюючи щось. *Вченому-мічуріпцю вдалося підняти маслянистість соняшника* (Наука., 12, 1963, 6); *Щоденний надій молока від корови стимулятор підня на півтора — три літри* (Знання., 8, 1968, 7).

Підніма́ти (підня́ти) ці́ну *на що і без додатка* — підвищувати грошовий вираз вартості чого-небудь. *Берко., зараз-таки підня скажену ціну на горілку в усіх шинках* (Н.-Лев., II, 1956, 369).

14. Виділяється своєю висотою, підноситись, височити над чим-небудь.— *Поселявся* [Андрій] *на горах ко. Його драгувало, що вони ще стоїть, гордо підіймаючи комин і бурхи бежурно димом, наче смістюки* (Коцюб., II, 1955, 85); *Над бриламн міських покрівель Херсон урагші підіймав Верхи мескічених будівель* (Крим., Срібне весілля, 1957, 77).

15. Розпочинати якісь дії у відповідь на що-небудь, реагуючи на щось. *Куди було не прийде* [о. Хведір] *в гості, вже було надмити, поганичі надворі підіймають рейт* (Н.-Лев., I, 1956, 116); *Гармати ґрають, Реве пожежа, кровця ріке, А люди вереск підіймають. Страх їм замовкнуть не дас* (Фр., XIII, 1954, 144); *Шинкар.. розвеселився і жарти підня...* (Вовчок, I, 1955, 245); [Прохор:] *Скажена баба! А ті ще й пальцем не торкнув, а вона вже й реви підняла!..* (Кроп., III, 1959, 164); [Остюк:] *Вони* [вороги] *піднял стрілянину, але в повітря, бо боялись, що свого полковника уб'ють* (Корн., II, 1955, 107); // *у сполуч. із сл.* питання, розмова, річ і т. ін., перен. Починати розмову про що-небудь важливе. *Вони* [робсількори] *піднімають на сторінках газет великі злободенні питання господарського і культурного будівництва* (Рад. Укр., 19.VIII 1959, 1); [Петро:] *Ти, Галю, підняла цікаву рпи про жіночу працю, заміри* (Мирний, V, 1955, 157); — *Треба нашій пресі помалу, без зайвого галасу підняти ті питання, що їх піднімав досі Франко, але давати їм бажаний для нас напрям* (Кол., Терен... 1959, 359).

◇ **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) на глум** *див.* **глум**; **Підніма́ти (підійма́ти, підня́ти, підійня́ти) го́лос** — те саме, що **Підійсти (піднести) го́лос** *(див.* **підійсти**). — *Де ви забрались? Вернітеся, дивіться!* — *високо підняв голос тенор* (II Лев., III, 1958, 307); [Сестра Серафима (*підвищає голос до людей*):] *Чого ви зібрались?* (Мирний, V, 1955, 78); — *Цить жені, анахтем! — підійнав голос Дороттей* (Стельмах, I, 1962, 318); *Підняв голос і обидва* (Кирпло та Іван] кричали (Коцюб., II, 1955, 224); — *Я се кнпа, вельможний царю, мовив Каркайло,— і дав того ціосили підня голос против такої раби* (Фр., IV, 1950, 109); *Польським трудящим добре відоме ім'я Ванди Василевської, яка підняла свій голос проти польського панства і капіталістів ще за буржуазної Польщі* (Рильський, III, 1956, 58).

16. *також у сполуч. із сл.* пар, ціпина, зяб і т. ін., с. е. Вирювати грунт вперше або після великої перерви. *Пар піднімає* [сяк] *трактором. Для свіжої оранки* (Перв., II, 1958, 40); *Герої нашого часу приборкують сили космосу й атома, ставть літо і топлять метали, піднімають цілину і підкоряють Антарктиду* (Літ. Укр., 30.IV 1963, 1).

ПІДНІМА́ТИСЯ і ПІДІМА́ТИСЯ, аюся, аєшся, недок., **ПІДНЯ́ТИСЯ**, німу́ся, ні́мешся і **ПІДІ́ЙНЯТИСЯ**, підійму́ся, підійме́шся, док. 1. Іти, їхати на гору, ити сходами і т. ін. *Ідуть вони* (Михайло і Галя] *вгору, то спускаючись к Дніпру, чуючи його прохолоду, то знов підіймаючись високо* (Вовчок, I, 1955, 324); — *Здрові будьте, воєводи, бояри, мужі! — відповідає княгиня Ольга і, зробивши рукою знак Свенельду, починає підійматись сходами вгору* (Скл., Святослав, 1959, 35); *Ледве помітною стежкою підіймавсь* [Іван] *вище й вище, поміж густі зарослі блідої папороті, колючої ожини і малини* (Коцюб., II, 1955, 306); *Гора була така, що з неї спускалися цілий день. Потім майже цілу ніч підіймались вгору* (Гончар, III, 1959, 94); *Посленко піднявся нагору, увійшов у великну хату, де завжди був судочі бенкети, сытні обіди* (Мирний, IV, 1955, 193); *Я мав би підійматися угору По мармурових сходах пірватих, Освітлених ваш яркою з вікна* (Воронько, Коли я... 1962, 119); // Переміщатися вгору, летячи; злітати. *Того заводить свою пісню жайворонок, підіймаючись високо, високо угору, стрпаючи ясне сонце?* (Мирний, I, 1954, 252); *Літак підіймається вище і вище...* (С. Оль., Вибр., 1959, 163); *Коли птахи підіймаються над хмарами, то бачать на відстані 160 кілометрів* (Наука., 9, 1965, 41); *Маленька пташка упорто літала над головою в Дорі. То підіймалась, то опускалася з писком і з дрібним тріпотінням коротких крил* (Коцюб., II, 1955, 381); *З дерева знявся білий лебідь і піднявся вгору* (Н.-Лев., III, 1956, 299); *З вулиць зникло геть усе. Круги полетіли, мов справжні птахи, а гуси підпялись мало не до хмар* (Грубл., I, 1955, 75); // *перев. док.* Увійтися над поверхнею води; виплисти, вирнути. *З води бобри підіймали спини,*

як острівець, на мить показалась рука, наче ловила повітря, і знову впала (Коцюб., II, 1955, 101); *Провірними рухами він під водою вирвав з себе чоботи, підтяг, рвучко підняв угору, на всі груди вдихнув повітря і знову занурився в ріку* (Стельмах, II, 1962, 204); // Рухаючи у воді ближче до поверхні, не так глибоко занурюючись. *Корабель, звільнившись від вантажу, піднявся на воді і задніх портів відбувати в море* (Ткач. Крута хвиля, 1954, 183); // Виступати, з'являтися на поверхні чого-небудь (про пухирі, виразки і т. ін.). *Коли тіло почало напухати, пухнуте і стало підійматися на йому якісь червоні пузирчики,— побачила* [мати], *що Солоха справді недужа* (Мирний, I, 1954, 36).

2. Перемі́щатися вгору для виконання якої-небудь дії, здійснення чогось. *Гармаші з гуркотом викочували на руках артилерію в підвали, на поверх'я, за кожну будівлю. Підкралися тисячі жерл, чекаючи команди* (Гончар, III, 1959, 237); // *ірон.* На що. Перемі́щуючись угору, потрапляти куди-небудь. *По обіді їду купатися, це довозі далеко і там невидимо, бо доведеться підніматися на острів фунікулером* (Коцюб., III, 1956, 327); *Тільки що підкралися на гору, як по дорозі з міста почувся дзвінок... далі другий, третій* (Мирний, IV, 1955, 195); *Він розглядів дівчину тільки тоді, коли вона вибігла з води й вдруге підкралась на вишку* (Дмит., Розлука, 1957, 10).

3. *перен.* Ставати прославленим, знатним. *Слава її просто, зрозуміла, доступна всякому. І поруч з Мартою Савівною вже підіймаються нові знатні картоплеводи* (Літ. газ., 25.XI 1953, 1); — *Петре Петровичу,— перебив його мову ланковий, розводячи руками...— Хіба б же без вас піднявся до Героя?!* (Ю. Янов., II, 1954, 116); // *рідко.* Одержуючи вищу посаду, перемі́щатися по роботі. *Юрцю піднімався все вище. Князь Голак уподобав його так, що наступивши долгдяком над усім в палаці та над усіма своїми палацами й забудуваннями* (Н.-Лев., III, 1956, 399).

◇ **Акці́ї підніма́ються (підійма́ються)** *чиї* — те саме, що **Акці́ї підвищу́ються** *чиї* (див. **акція**[1]). *Військовий суддя був дуже рад, що догодив князеві, й образу в відчув, що його акції серед петербурської знаті починають підійматися* (Добр., Очак. розмир, 1965, 410).

4. Перемі́щатися вгору стосовно горизонту; сходи́тися (про небесні світила). *Вже сонце почало підійматись десь далеко за лісом* (Мирний, IV, 1955, 303); *Вдень Сонце підіймається опівдні дуже високо; найвище положення воно займає 22 червня* (Астр., 1956, 28); *Вечір. За сайком підіймається місяць* (Тесл., Вибр., 1950, 68); *Уже Волосожар піднявся, Віз на ній вниз повертався, І дехто спати укладався* (Котл., I, 1952, 232); // *у сполуч. із сл.* день, ві́ч, *перен., поет.* Наступати, настава́ти (про частини доби). *Свіжо дише ранок зимовий. Підіймається день-карлідій* (Криж., Під зорями.., 1950, 9); *Ніч підіймається світла, Летять соловʼяні будки* (Ус., На.. берегах, 1951, 35); *День підкрався на повний зріст Сонцем дать залпа...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 47).

◇ **[На́че, неначе́] світ підійма́ється [вго́ру]** *кому* — поліпшився моральний стан у кого-небудь; *стало легше, краще комусь. Дала такий гилий* [Гриць], *не гулас, мало й говорить, а вийде в степ — другий чоловік, неначе світ йому вгору підкрався!* (Вовчок, I, 1959, 40); *Прапори червоні бєялп, неначе вапеяьт. Твої* [народу] *степи і гори й яболоні, І в боротьбі тобі підкрався світ* (Вірган, В розп. літа, 1959, 23).

5. Перемі́щатися догори, поширюючись під чим-небудь (про дим, туман, пару, запах і т. ін.). *Туман поволі рідшати, підіймався угору* (Мирний, I, 1954, 349); *Повітря нагрівається від поверхні землі, підіймається вгору і охолоджується* (Вісн. геогр., 5, 1956, 82); *Молодиця і в темряві побачила, що на покрих, неначе випарин, спинах коней густо підіймається пара* (Стельмах, I, 1962, 600); *Прокинеться сонце, розступляться тіні, Підіймуться сині тумани з долин!..* (Зеров, Вибр., 1966, 435); // Перемі́щатися у повітрі вгору (звичайно про хмари). *Важкі хмари то підіймаються над селом, то котяться по самій землі* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 176); *Дивлячись хмарки.. підіймаються вгору на сонячній сітці променів* (Стельмах, II, 1962, 250).

6. Мати напрямок угору (про дорогу, вулицю і т. ін.). *Стежка підіймалася тут трохи вгору і йшла немов по кам'яній присті* (Пр., II, 1950, 28); *Доріжка підіймається на пагорбок* (М. Оа., Чукш., 1950, 57); *Вулиця, що вела на голоку до гамазею, підіймалася все крутіше* (Гончар, II, 1959, 154); *Стежком насипом підився шлях* (Стельмах, II, 1962, 385); // Простягатися, розміщатися по похилій поверхні угору. *Вони то поволі покотились в долину, то підіймались на похилі горби* (Коцюб., II, 1955, 393); *Узбережжя круто підіймається вгору, йти важко* (Таб., Балкан. весна, 1960, 11); * *Образно. Кожна впадина* [тканини] *не крутим зігʼямом спускається униз, а положистою такою збігає туди, щоб, підвищивши угору, якнайдовшенне обплямувати круглі виступи на руках, на плечах, на грудях* (Мирний, III, 1954, 261).

7. Набувати вищого від попереднього похилого або вертикального положення, відхиляючись, відділяючись, переміщуючись. *Завіса підіймається, в залу все холодом сцени, старими фарбами й тим особливим запахом куліс, що завше є незмінний у кожному театрі* (Ю. Янов., II, 1958, 19); *І без того куценькі штани тепер підкралися мало не до самих колін* (Пас., I, 1959, 136); *Стала* [Маруся] *колінами на підоконник* [підвіконня], *спустила ноги і повисла.; сорочка зачепилася за гачок віконниці й підкралася* (Хотк., II, 1966, 135).

8. Перемі́щатися вгору з нормального, нахиленого положення і т. ін. (про руку, голову, бороду і т. ін.). *Борода його тремтіла, кругласта з сторони в сторону, підіймалася то вгору, то опускалася униз, робила те, що він виробляв своїми щелепами* (Мирний, I, 1954, 179); *Людей було розкидано по морю. Часто за хвилею підіймалася в повітрі рука й розпачливо кликала допомоги, а* [рятувальник] *човен знаходив там тільки воду й нічого на ній* (Ю. Янов., II, 1958, 80); *Густі від краснюд й довгрдвав підіймаються вгору, і тому її очі навстіж розкривають усю сороміцьку душу перед поглядом Чайченка* (Стельмах, I, 1962, 293); *Високі брови підкралися дугами ще вище* (Н.-Лев., II, 1956, 115).

◇ **Волосі́ся (чуб) [на голові, догори, вго́ру] підійма́ється (підійма́ється, підняло́ся** і т. ін.) — те саме, що **Волосі́ся ста́є (ста́ло, ста́не) дибо́м (ду́бом)** (див. **волосі́ся**). *Микола почуття, що на його голові волосся підіймається вгору* (Н.-Лев., II, 1956, 213); [Зачепила:] *Мій батько був з запорожців! Господи! Як почне було розказувать про ту війну,— волосся догори підійматься* (Кроп., I, 1958, 105); *Поткнусь я в ліс - і драла дав. Бо з переляку чуб підкрався...* (Гл., Вибр., 1951, 191); *Ніхто.. почув моторошний крик. Хоч і не з поплохливих був учитель, та волосся само підкралося вгору* (Стельмах, I, 1962, 486); **Нога́ не підійма́ється (підійма́ється)** у кого; а) хтось не насмілюється йти, ступати кудись. *В кабінеті пана слідчого гарно прибрано. Най стовом висить велике люстро, а під ногами пухкий килим, що на нього в кожаках і нога не підніметься ступити* (Чорн., Визволення, 1949, 102); б) у кого-сь не вистачає сили йти; Рука́ [не] **підійма́ється**

(підійма́ється, підніма́ється, підійма́лася, підійме́ться, підійметься і т. ін.) дие. рука; Язик [не] підніма́ється (підійма́ється, підніме́ться, підійме́ться, підніма́ється і т. ін.) у кого — хтось [не] вважає доречним що-небудь або [не] спроможний судити, говорити про когось, щось. *Він давно найгрішними словами обзивав царицю,— усе через Грушку Распутіна,— а на царя не підіймалась ні язик, ні мисль* (Стельмах, II, 1962, 107).

9. Переміщатися вгору, набувати потрібного положення. *Поспер купини [людей] видно знижено: то опускається вниз корова, то знову підніма́ється вгору* (Мирний, І, 1949, 232); * Образно. *В нашій хаті наша правда й сила, Наша воля — в радісній сім'ї... От чому так високо вітрила, Україно, підняліс твої* (Рильський, II, 1960, 299); // Вставати з ліжка після сну або хвороби. *Ввечері падав натомлений в ліжко І засипав у ту ж мить. Вночі підніма́лась [мати], щоб синові ніжки Біллям рядненьким прикрить* (Гірник, Друзі.., 1953, 84); *День під вагою, мов клятий, зігнувшись, Важко, а треба нести; Світ ще не близне, а ти підіма́ешся,— Гайда — машину вести!* (Граб., І, 1959, 491); *Матері стало легше і вже підіма́лась з постелі* (Кв.-Осн., II, 1956, 51); *Спішно підіма́ючись на ранній зорі, З косами йшли на жнива косарі* (Шог., Повії, 1958, 427); // Вставати, підводитись.— *Ходи-бо,— промовив Іпсь, підніма́ючись з місця* (Мирний, IV, 1955, 12); *Тимко підіма́ється на ноги і бачить перед собою всіх розвідників* (Тют., Вир, 1964, 495); *Вежа (се вона й була) випрямила ноги, підніма́сь і тіла на пору* (Кв.-Осн., II, 1956, 464); *Кишкей мовби готовий був до такої звістки: підіма́ючись у стременах, гукнув Баржакові* (Гончар, II, 1959, 120); // Ставати навшпиньки. *Дід Дунай підгодить до покупця, торкаючись рукави свого, підніма́ється навшпиньки і зайжуючи голубий воєнок жакетки* (Стельмах, I, 1962, 244); *Він підняв руку вгору, хотів достать Балабушині пачі, підніма́ся навшпиньки й тричі поціарався з Балабушою* (Н.-Лев., III, 1956, 22); // Ставати на задні ноги, лапи (про тварин). *Великий сірий кіт з тигрячими вусами, підніма́ючись на задні лапи, плигав з етажерки вгору, до стелі* (Трубл., II, 1960, 86);

◇ **Підніма́тися (підійма́тися, підніма́тися, підійма́тися) на ноги:** а) виростати, мужніти, досягаючи певного віку. *Ото під такими боєвдами і ріс Пилипко, підніма́ється на ноги і став мазутом своїм і чужим* (Мирний, IV, 1955, 297); *Ще тільки на ноги підіма́вся, до підлубрубного дійшов, а вже видно було, що з нього буде человік* (Кв.-Осн., II, 1956, 398); б) ставати заможним, впливовим. *Трохи на потроху обжився він, почав підніма́тись на ноги, у силу вбиратись* (Мирний, IV, 1955, 169); *Сконіеся тришки Трохим, підніма́ся на ноги* (Кв.-Осн., II, 1956, 414).

10. *не що і без додатка.* **Підводитися**, вставати, пробуджуватися після сигналу, команди і т. ін. *Роти, зарившись в глинюму чорноземі, коротали дні без особливих трибот. Ночами підіма́лися на варти: тракіст замовляв водою* (Гончар, III, 1959, 193); — *Оркестр, встати!* — *крикнув Гавриченко оркестрові. Оркестр підніма́ся.— Кругом! Оркестр повернувся* (Довж., І, 1958, 153); // *перен.* Ставати активним; починати активно діяти; повставати. *Заводські ґуди квартали, Підіма́ють робочий клас...* (Нех., Ми живемо.., 1960, 122); *Воля лиш шепнула слово, І я підіма́юсь наново,— Проч пута й тяжкі пересуди!* (Фр., XIII, 1954, 85); *Кидав він у їх тупі обличя Істини залізної слова, І навколо, як стіна жива, Підіма́лись лави робітничі* (Рильський, III, 1961, 123); *Нікні замахи терористів не допоможуть приспаблених масам, і нікні сили на землі не спинять мас, коли вони підніма́ються* (Ленін, 20, 1971, 70); // *перен.* Розпочинати проти кого-, чого-небудь воєнні дії, збройну боротьбу. *Трудящі Борислава багато раз підніма́лися проти власних та іноземних гнобителів на боротьбу за завоювання свободи, соціальної і політичної рівноправності* (Наука.., 8, 1966, 11); *Підіма́лася голота за право, за честь, а що й за землю* (Тич., І, 1957, 104).

◇ **Підніма́тися (підійма́тися) на захист кого, чого** — починати захищати, ратувати кого-, що-небудь. *Закон був нетривий: глухий закут цей був людиним, підіма́тися на захист гребні в годину небезпеки з кожу* (Вол., Надія, висоти, 1953, 65); *У відповідь на збройний виступ контрреволюції трудящі маси рішуче підіма́лись на захист революційних завоювань* (50 р. Пед. Жовтн. соц. рев., 1967, 10); **Підніма́тися (підійма́тися) на хитрощі** — починати хитрити. *Ось вийдім лишень з церкви,— казав Неанітр, усе-таки підіма́ючись на хитрощі* (Кв.-Осн., II, 1956, 112); *На хитрощі підіма́вся славний вітів. Пустивши ворогів на хибний слід* (Рильський, Мости, 1948, 91).

11. *також у сполуч. із сл. дух, настрій і т. ін., перен.* **Поліпшуватися** (про моральний стан, настрій і т. ін.). *Вже сотні знають про втіщну новину. Підіма́вся дух у вязнів, вони відчували себе людьми, здатними боротися* (Хижняк, Тамара, 1959, 195).

12. Переміщатися вгору (про дим, хмари і т. ін.). *З-за дубів підіма́вся дим синім пасмом* (Н.-Лев., III, 1956, 341); *Якщо дим з димарів підіма́ється прямо вгору, то можна чекати ясної, безвітряної погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); // Здійматися й переміщатися в повітрі (про пил, куряву і т. ін.). *Вітер затих, куряви підіма́лася високо вгору...* (Мирний, І, 1954, 292); *Скоро пил підіма́сь до неба, і все зникло* (Довж., І, 1958, 198); // Рухатися, набуваючи іншого рівня, розширюючи об'єм і т. ін. *Груди дишуть легко, підіма́ються високо* (Н.-Лев., II, 1956, 388); *Важко дихає хижина і вже хитається. Боки быстро підіма́ються й блищать від поту* (Хотк., І, 1966, 129); *Так годять вони [груди], коли чоловікові немає чим дихати: то підіма́ться високо угору, постоять, покатаються і з тихим гурготом опускаються назад* (Мирний, III, 1954, 279).

13. *перен.* Виникати, з'являтися (про думки, почуття і т. ін.). *Серце його зав'язало, як він обертався лицем до свого стану; підіма́лася ненависть, нападала скорбота* (Мирний, III, 1954, 186); *Щось темне підіма́лося в кому, як пара нонад спиним болотом, стирало думки, млоїло тіло і виганяло на чоло холодний, сверблячий піт* (Коцюб., II, 1955, 275); *Тінь одна шепула поуз мене: Вся в чорнім, тихо, звільна йшла вона. Зирнула — і з душі з самого дна Знов підіма́лось все горе утаєне* (Фр., XIII, 1954, 234); *В його душі підіма́лась тепла хвиля вдячності* (Ю. Бедзик, Вогонь.., 1960, 49).

14. Підвищуватися (про рівень води у водоймі). — *Вітер обернувся, товариші командарм... Вода підіма́ється, залило броди!* (Гончар, II, 1959, 426); *Він підвісь і глянув на річку. Води ще побільшало. Якби ще на пів-аршина підіма́лась уверх, то полилась би через греблю* (Гр., І, 1963, 416); *Далі — безодоріжжя... Дожидання, Коли ріка підіма́ється буряшва, І подорож по хвилях на плоті — І ще холодне надвесняне сонце...* (Рильський, III, 1961, 39); *Після спорудження Каховської гідроелектростанції підіма́ється вода в Дніпрі, в його притоках* (Рад. Укр., 28.IX 1950, 2); // Переміщаючись вгору, набуваючи іншого рівня, збільшуватись. *На землі в чимала сір, що росте і дотепер. Гімалаї. Тянь-Шань. Памір,— кажуть зори. Вони все ще підіма́ються* (Наука.., 10, 1965, 9); *На*

привілєку Устима побачила замішене тісто, придавила двома пальцями, а воно зразу ж піднялося, як пух.— Буде гарний хліб (Горш., Потік., 1956, 10); *Скибові гори утворилися в таких місцях рівнини, де під дією внутрішніх сил шари порід дуже глибоко тріщин, по яких одні ділянки рівнини піднялись, а інші опустились* (Фіз. геогр., 5, 1956, 104); // Розгорнувшись, сягати полум'ям угору. *Заграва розгорається, піднімаючись вище і вище в небо* (Гют., Вир., 1964, 354); *Я чую, що тріщить гніт, і бачу, як блимає світло — то підіймається, то падає* (Кобзар., I, 1955, 416); *Знову полум'я підіймалося, світ осявав усю хату* (Мирний, III, 1954, 12); *Серед темної ночі попереду несподівано підіймався багряна заграва, сягаючи хмар* (Гончар, III, 1959, 78).

15. Ставати вищим, споруджуватися (про будівлі). *День за днем минає, Підіймався вгору наш фермо-комплекс* (Жур., Вечір., 1958, 328); *Підіймались нові мости Над глибокі ріки* (Ус., Дорогами.., 1951, 32); *Понад берегом, понад синім, Де тополі лепкають бронзі, Цех хімічний підіймався кам'яний своїм велетенським зрості* (Забашта, Нові береги, 1950, 52); // Забудовуватися (про населені пункти). — *Будівельники, як геологи, завжди вічні кочівники.. Намети, пустирі, бездоріжжя — ось наш пейзаж. А як тільки підніметься і причепириться місто, настає час покупати чемодани* (Літ. газ., 11.VII 1953, 1); // Відбудовуватися (про зруйнування). *Підіймались, виросли, стали кращими, ніж раніше, міста-герої Ленінград і Сталінград, Севастополь і Одеса* (До 40-річчя Вел. Жовтн. соц. рев., 1957, 30).

16. *перен.* Набувати вищого рівня, кращих якостей і т. ін. *Комуністична мораль служить для того, щоб людському суспільству піднятись вище, визволитись від експлуатації праці* (Київ. пр., 1.X 1950, 3); // Набуваючи кращих рис, вищих якостей тощо, зростати в ідейному, творчому і т. ін. відношенні. *Він почував себе вищим від других.. Та недостачі не дають йому піднятися угору, не дають розвернутися душі* (Мирний, IV, 1955, 137); *Допомогти селянинові підняться до міського рівня,— це гавдання повинен поставити собі кожний робітник, що має зв'язок з селом* (Ленін, 38, 1973, 250); *Іван у своєму сирітсві шукав пораднику в навчанні, щоб пробитися далі, піднятися вище* (Кол., Терсь., 1959, 32); *Було підійметься вище за всіх товаришів, то це одразу, дивись, і впаде кимсь од усіх, опустить руки, похилить голову* (П.-Лев., I, 1956, 176); // Розвиватися, розквітати, ажіотуватися. *Рік за роком, Вік за віком Пролітав нестримний час. Невпізнанним і великим Підіймався наш Донбас* (Ус., Про Донбас, 1950, 10); *Колгосп піднявся, здійнявсь потрошки, Найшло. Так, як ми в житті* (Гірник, Стартують.., 1963, 76); // *також у сполуч.* із сл. добробут. Налагоджуватися, поліпшуватися (про що-небудь завдання, заняття і т. ін.), збати про таке налагодження, поліпшення. — *Скажу я вам по совісті: якщо ми першого ж року після війни отак підіймаємося, то що ж воно буде далі, коли наші рани трохи загоються?* (Жур., Дорога.., 1948, 143); *Це буде нева чистої бляхиті, добробут в нас підніметься, як ртуть, забажають косарки в житі, заводи заробуть...* (Тич., II, 1957, 162); // *на що, з чого, розм.* Ставати спроможним поліпшити свій добробут. *Тільки що їхав з Левкам радіялись, як би то їм добому дійти і як піднятись на нове господарство, аж і приїде жандарм і поїдикає їх до губернатора* (Кв.-Осн., II, 1956, 247).

17. Рости, видовбуватися (про рослини). *Ще потепліша, і будуть вкриватися листом зеленим луги; З чистої ріки почнуть підійматься Темні пучечки куги* (Щог., Поезії, 1958, 88); *Було завсім затишно і ніщо не нагадувало Сагайди про війну. Кукукдаками кури.. Підіймалася в парниках розсада...* (Гончар, III, 1959, 318); *Все вище і вище підіймались в ясну блакить пружні верхів'я* [явори] (Цюпа, Три явори, 1958, 3); *Згодом піднялася ярина. Виїзала з землі картопля. Зазеленіло все, Забуяло* (Збан., Єдина, 1959, 19); *В вікому стані рослина кофе досягає триметрової висоти, однак на плантаціях її дають змогу підніматися вгору тільки на 2—2,5 метра* (Воч. Київ, 18.XI 1967, 4); // Набувати вертикального напрямку (про пагони, стебла рослин). *Приїхав, аж пасічники бадяяля під пекучого сонця, підіймалось, мекаче стрясання, під свіжою росою* (Н.-Лев., I, 1958, 68); *Крім того, що підіймаються вертикально догори, у деяких видів злаків утворюються гони, які стеляться по землі* (Укр. бот. ж., XVII, 6, 1960, 58); // *перев. док.* Вирости, стати вищим, дорослішим (про дитину, підлітка). *Марія в наймичках росла. Рідня була. Отож небога Уже чимала піднялась, Росла собі та вирастала І на пори Марія стала...* (Шевч., II, 1963, 354); *Діти на селі — помічі. Підпялись троги хлопці,— треба їх до діла привчайти* (Мирний, I, 1949, 210); // *перен.* Збільшуватися за показниками, поспішатися у вині і т. ін. *Там стояли і твої, Максиме, Предки проти корон, лабут. Віра в дружбу вічну невгасима І в кризь дим освічувала путь. Підіймались, наче сонцю, славі Поземки дружні вояки* (Юш., Люди.., 1959, 61); *Гримі, підіймайся атак наших лють, шумість, більшовицькі знамена* (Сос., I, 1957, 457); // *у сполуч. з ім.* температура. Підвищуватися. *Мене морозило, боліла голова, а температура в скомій вечора піднялась до тридцяти дев'яти з десятими* (Ґжицький, Чорне озеро, 1964, 101); // *на що і без додатка, у сполуч. з ім.* ціна. Підвищуватися, зростати. *Народ сумує і не зна, що робить; тільки й чути, що в хлібі у Курській та у Орловській губернії, та й то ціна на нього усюди підіймається* (Кв.-Осн., II, 1956, 130); *Хлібні ціни, які невпинно зростали з початку світової війни, різко впали, а майже знеціненні промислові продукти швидко почали підніматися в ціні* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 210); *На базарах та в крамницях дуже підвищали ціни на продукти. І жене за дев'ять карбованців ніхто не хотів брати на квартиру* (Минко, Моя Минківка, 1962, 82); // Збільшуватися у своїй вартості (про грошовий курс). *Курс долара знову піднявся вгору.*

◇ **Підніма́тися (підійма́тися) в ріст** — рости, виростати в якомусь відношенні (ідейно, творчо і т. ін.). *У нашу радянську час, в атмосфері великої любові до народної творчості підіймаються в ріст усі, навіть найрідкісні бадилинки побутового мистецтва* (Вол., Дні.., 1958, 13); **Підніма́тися (підійма́тися, підійня́тися, підійня́тися) на го́лову (вище**[*над ким*] — те саме, що **На го́лову (на бага́то голів) вище** *кого* (*див.* голова). *Босяк Челкаш* [М. Горького] *тільки тим, що йому чужого була жадність до грошей, до всього, на голову підіймався над звичайними, впорядним дрібним власником Гаврилом* (Талант., 1958, 27).

18. Виділяється своєю висотою, відрізняється, відноситься на фоні чогось. *Там, за селом, на широкому полі ледве підіймалась кукурудза* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Далі сірим давнішим підіймалося місто* (Мик., II, 1957, 243); *Далеко з-за гайка підіймався дим цукроварні, і на ньому мене гордо на вітрі мій прапор* (Смік., Сашко, 1957, 78); *Звичайно над водою підіймається лише невелика частина плаву, який під вагою наростаючої зверху рослинної маси і мулу поступово занурюється у воду* (Бот. ж., X, 3, 1953, 37); *Якою світе* [світить] *огонь з панського будинку, чорніє цер-*

ків зогрів шапелех, піднявшись угору (Мирний, IV, 1955, 192); *// тільки недок.* Височити над чимсь (про гори, скелі і т. ін.). *Кругом села піднімаються снайпові гори на три боки* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Втомившись, вони забиралися на біле каміння і лячно заграли звіти у пріру, з якої стрімко підіймався у небо чорний привій гори і дугав синяву* (Коцюб., II, 1955, 312); *// Міститися, нависаючи над чимсь. Біля мосту, що високо підіймався над рікою, машиніст завжди стишував хід* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 18); *Обличчя* [у дівчини] *ніжне-ніжне, як квіти безкровне, зависоке чисте чоло підіймалося над чорними дужками брів, як сонце над обрієм* (Речм., Весн. грози, 1961, 43).

19. *у сполуч. із сл.* батальія, кампанія, розмови, революція і т. ін. Розпочинатися, виникати внаслідок чого-небудь, як реакція на щось. *Товариство — Пацюк, Лушня та Матня,— як побачило, що за баталью підіймаються в Піскат, та мерщій ноги на плечі* (Мирний, I, 1949, 310); *Десятих ображався і платив тою ж самою монетою, нетерпляче вдаючися в подробиці, цікавлячи навіть таку делікатну матерію, як питання літ. Підіймалася лайка, від якої червоніли стіни Бідочиної хати* (Хотк., II, 1966, 162); *В цілому ряді країн підіймається робітницька соціалістична революція* (Ленін, 37, 1973, 163); *У хаті піднялось щось надзвичайне; вбилася така курява, що не видно було ні одного лиця* (Вас., I, 1959, 121); *// у сполуч. із сл.* голос, гомін, спів і т. ін. Доноситися (про звуки). *Знизу підійшовсь до Івана і заторкнувся гори глухий гомін ріки* (Коцюб., II, 1955, 308); *Навколо майже вайкораз заскрипіло натружене дерево саней. Цей скрип, підіймаючись в-під самої землі, болюче вчепився в груди* (Стельмах, I, 1962, 34); *На низеньку паласкавату острівці, обізвавсь другий соловейко, а за ним піднялось в верб, з кущів, з ліса, з лугів — щебетання та залас* (Н.-Лев., I, 1956, 65); *// Звучати з більшою силою ни на вищих тонах. Все те змішування то підіймалося разом, то затихало* (Н.-Лев., I, 1956, 69); *Урочистий гомін підіймається над містом* (Мин., II, 1957, 66); *З другої хати доносилася сумна, журлива пісня... Аж ось вона підкалась угору, забриніла, і — замерла...* (Мирний, I, 1954, 363); — *Це не може бути! — скрикнув, заметушився Яків, і голос його підвівся до верескy* (Стельмах, I, 1962, 598).

◇ **Підійма́ється (підійма́ється) внýтрішній голос** — хто-небудь починає не вголос, про себе висловлювати якусь думку, міркування. *Маковейчик скоріше відчув, ніж зрозумів, що то його німець, що ухав він саме від його куп. — Це ж, це ж! — підіймався в ньому переможний внутрішній голос.* — *Тільки ж!* (Гончар, III, 1959, 118).

20. *тільки недок.* Пас. до **підніма́ти, підійма́ти**. *Суне картоплина й осудини запрягає підіймаючи водою з городів, плеволи по широкому плесу озера* (Рудь, Остання підбря, 1959, 517).

ПІДІ́МАЧ, а, *ч., мед.* Хірургічний інструмент для видалення зубів.

ПІДНОВИ́ТИ *див.* **підновля́ти.**

ПІДНОВИ́ТИСЯ *див.* **підновля́тися.**

ПІДНОВЛЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дієсл. пас. мин. ч. до **підновíти, підновля́ти.**

2. *у знач. прикм.* Який змінено, доповнено чим-небудь. *Закінчуючи цей схематичний начерк, лишається сказати кілька слів про новітні форми мистецтва, а власне, про «школу» його, зокрема нові і підновлені* (Єдлан, II, 1958, 72).

ПІДНОВЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підновíти, підновля́ти і підновíтися, підновля́тися.** *Церковнослов'янські форми з'явилися почасти внаслідок підновлення перекісного тексту «Слова» писцями-переписувачами* (Курс іст. укр літ. мови, I, 1958, 37).

ПІДНОВЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підновля́ти і підновля́тися.** *Коли підновлювання портрета було закінчене, Китаєнко відпустив Паливоду* (Бурл., О. Вересай, 1959, 156).

ПІДНОВЛЮВА́ТИ *див.* **підновля́ти.**

ПІДНОВЛЮВА́ТИСЯ *див.* **підновля́тися.**

ПІДНОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підновля́ти і підновля́тися.**

ПІДНОВЛЯ́ТИ, яю, я́єш і **ПІДНОВЛЮВА́ТИ**, юю, ює, *недок.*, **ПІДНОВИ́ТИ**, новлю́, но́виш; *мн.* підно́вить; *док., перех.* 1. Робити що-небудь новішим, молодим, замінюючи в ньому щось застаріле або зіпсоване, пошкоджене. *— В містечках що діється? — спитав горлужного сотник. — А тамечки Максим Розсадишоб з левенцями поратеся — підновляють окопи, розставляють гармати* (Стар., Облога., 1964, 32); *Скористались з відсутності графині, Кароль Ганський наказав освітити великий зал на першому поверсі в палаці, прибрати в покоях, підновити меблі* (Рибак, Помилка.., 1956, 250); *// Переобладнувати, роблячи кращим. Гнатів батько хату підновив, зробив в ній дві хати, через сінці, щоб було обом синам — Якимові й Гнату* (Кучер, Прощай.., 1957, 148); *// Змінювати що-небудь, вносячи, вводячи щось нове.* * Образно. *— Що,— питаю,— підновив [Карпо] кров свою троси? — Та підновляю... Зразу не можна...* (Коцюб., I, 1955, 300); *Підновити театрію.*

2. *перех., розм.* Нагороджувати про що-небудь. *Побита Галя ляже спати і переспала б може своє лихо, коли б Василь не підновляв заново* (Мирний, IV, 1955, 71); *Недавня кебдача з слобожанами за спаш не завалювалася забуттям, як сьогодні ота рева* [Христя] *підновила, підложивши до серця ще пекучішого болю* (Мирний, III, 1954, 359).

ПІДНОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́ешся і ПІДНОВЛЮВА́ТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПІДНОВИ́ТИСЯ**, новлю́ся, но́вишся; *мн.* підно́вляться; *док.* 1. Робитися новішим; *// Набувати нових якостей, поповнюючись чимось новим.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підновля́ти, підновлюва́ти.**

ПІДНО́С, *ч. 1. род. у.* Дія за знач. **підноси́ти.**

2. *род. а.* Дерев'яний, металевий і т. ін. плоский посуд для перенесення страв; таця. *Перед панькими на здоровенному підносі чорніє печена гуска, стоїть підсмажене порося* (Мирний, III, 1954, 82); *За спиною пана слідчого відчинились двері, і на порозі з'явився здоровенний вусатий наглядач з мідним начищеним підносом, на якому стояли дві склянки гарячого чаю* (Чорн., Визволення, 1949, 103); *Ляга дорогу в даль, на кручу, Де в'ються тучі пропасні, І миш підносе йому* [негра-носія] *важучий Скрипець на чорній голові* (Шпорта, Вибр., 1958, 156).

3. *род. а., вист.* Подарунок, хабар. *Не йди в суд з одним носом, а йди з підносом* (Укр. присл., 1955, 16).

ПІДНО́СИТИ, ошу, осиш, *недок.*, **ПІДНЕ́СТИ**, су́, сеш, *док.*; *мин. ч.* підніс, несла́, несло́; *перех.* 1. Виявши в руки або напружившись на себе, перемістити з місця на місце; доставляти, несучи. *Марʼя кинулась у горницю за дзеркалом.— Дивися!— сказала, підносячи* (Мирний, III, 1954, 178); *Пішла* [Жаб'і] *в крамничний загін. Робота неважлива: підносити набої, воду, допомагати пораненим... Якраз жіноча справа* (Досв., Вибр., 1959, 20); *Це вчора на кованні він був їй не кращим і не гіршим від інших, а це так і лізе в голову. Певно тому, що підніс їй мішок — поглузувала сама з себе* (Стельмах, I, 1962, 151).

◇ **[І, й обіруч] не підне́сти (підне́сеш)** — дуже багато. *Вони хитрі жінки, і мати і дочка, вони вам на-*

говорять лихо меду, що обірчу не підносити (Вовчок, І, 1955, 377); — *Дурний бо я був вистрибати.. Відразу пригнають той стільчик зразка, що й не піднесеш!..* (Кот., Вибр., 1953, 48).

2. Посуваючи вгору або переміщаючи, наближати що-небудь до когось, чиєсь укриття, близько. *Сонце припікало. То той, то другий, сунувши трамбовкою, підносив білий рукав до засмаленого обличчя й обтирав укриле чоло* (Коцюб., І, 1955, 296); *Завбудинку комендірю відповів в його тварі то відлагав дим від себе, то знову підносив до очей* (Мик., Повісті., 1956, 78); *Кожне яблуко було таке забійськими, що й голови Ясевої не вийло було, коли він підносив яблуко до рота* (Ів., Вел. очі, 1956, 41); *На останнім слові пані Кашковська піднесла кінчик фартушка до очей* (І. Укр., III, 1952, 646); *Гетьман Остряниця, взявши туляче перо, підніс його до пергаменту і не мить задумався* (Довж., І, 1958, 274); *Прищавіючись біля брами, він старанно поламав на вулиці, вибив коробку, черкнув сірником і підніс тремтливий вогник під стріху* (Стельмах, І, 1962, 579); *І перед.* **Сирнати** наближенню чого-небудь, поліпшенню відчуття чогось. *Весна Край корова сіє ругу-м'яту, Шум ріки підносить до вікна* (Вирни, В розп. літо, 1959, 60); *Стерна колюча та мала Крізь сонця й туману Піднесли палкіші зела І всолла весни* (Мал., Звенигора, 1959, 188).

◇ **Піднесли лихá годúна; Піднесло** *кого* — хтось небажаний з'явився, прийшов несподівано, несвоєчасно. — *Піднесла ж лиха година цього Зазнайбіду!.. бов його знав, чого вона сюї так мінеться. Здається, він тоді зовсім не такий був* (Мирний, III, 1954, 98); — *Піднесло того Наєвенка з сватанням. Я його ні капельки не любила; якийсь з його вийло, а так ніхто, щоб не хватитись по чужих хлібах* (Мирний, III, 1954, 171).

3. Подавати страву, питво і т. ін., частуючи. *Встане* [Демко], *мов обізвавший, на людей не гляне, зараз за шапку — і хоч і не проси, щоб поставсся, хоч чого хоч піднось йому, не хоче* (Кв.-Осн., II, 1956, 481); *Сірий наливав склянку і підносить новарибулому* (Тют., Вир, 1964, 207); [Я к і в:] *А хум скупо: дві рукомички* [рюмочки] *піднеся — і шабаш* (Кроп., II, 1958, 445); — *Може б, дітки чогось? — вголос подумав дід, оглядючи свій ріл, і, коли Орися піднесла йому полумісок з грушами, взяв одну* (Довж., І, 1958, 68).

◇ **На блюдечку піднести** *і т. ін. див.* **блюдечко; Підносити, піднести** [печёного] **гарбуá** *див.* **гарбуз; Піднести пúпсяну** (**пúпсяну**) *див.* **пúпсяна; Підносити** (**піднести**) **дýлю** [**з мáком**], *вульг.* — те саме, що **Дýлю** [**з мáком**] **дáти** (**показáйи**) *і т. ін.*) (*див.* **дýля**). — *А дзуськи! — сказав Коленик,— одного не хоч?.. і підносій під самісінький ніс здоровенну дулю* (Мирний, III, 1954, 276); **Підносити** (**піднести**) (**тéртого**) **хрúну** *див.* **хрін; Підносити** (**піднести**) **хліб-сіль** *див.* **хліб-сіль.**

4. *у сполуч. із сл.* **подарýнок, дарýнок** *і т. ін.* Те саме, що **дарувáти** (у 1, 2 знач.). *Що вещ* [річ], *як рідну і старинну, Підносимо царю Латину, З поклоном низьким, на радість* (Котл., І, 1952, 173); *Після кожного виступу артистам підносили квіти* (Ткач, Арена, 1960, 198); *Добрим звичаєм у селі стали комсомольські весілля. Молодим колгосп видає по сто карбованців авансу.. підносять їм подарунки* (Рад. Укр., 19.IX 1961, 2); *Дозволю собі підвести Вам на спомин частину своїх творів* (Мирний, V, 1955, 431); ◆ *Образно. Наші вчені, конструктори і робітники піднесли XXIII з'їздові КПРС неоціненний дарунок — автоматичну станцію «Луна-10» успішно виведено на навколомісячну орбіту, і вона стала першим штучним супутником Місяця* (Ком. Укр., 4, 1966, 9); *У розм. Давати хабарі.— Він,— кажуть,— обіграв нас справників, він йому що-небудь підніс, щоб нашим хлібом орудувати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 141).

5. Узявши, переміщати знизу догори, у вище положення. *Пров* [Добронравів] *нову склянку і піднесе її над головами юрби* (Коцюб., II, 1955, 405); *Відданчи останню шану офіцерові Великої армії, всі присутні підносили вгору свою різноманітну зброю* (Гончар, III, 1959, 125); *У малесенькій накурений кімнаті читав* [Улас] *уголос, про страшних справ, які можуть у лазурах підносити малу дитину* (Тют., Вир, 1964, 59).

◇ **Підноси́ти** (**піднести́**) **зброю** (**сокиру** *і т. ін.*) — те саме, що **Підніма́ти** (**підійма́ти, підня́ти, підійня́ти**) **зброю** (**меч, сокиру** *і т. ін.*) (*див.* **підійма́ти**). *Я бачу серцем — жеснк у лісах Вйва чужинця, напува Десною. То ж Марка Гуща, Гуща у боях За рідний край підносить чесну зброю* (Нагн., Вибр., 1957, 210); *Щасливий вовк, що в ім'я миру Свою підносить бойову сокиру, Во ім'я правди кривду тне з плеча!* (Рильський, Зим. запіси, 1964, 48); **Підноси́ти** (**піднести́**) **кéлих** (**кéлех, кýхоль, чáрку** *і т. ін.*) *за кого — що* — те саме, що **Підніма́ти** (**підійма́ти, підня́ти, підійня́ти**) **кéлих** (**кéлех, кýхоль, чáрку** *і т. ін.*) *за кого — що* (*див.* **підійма́ти**). *Ми підносимо наші ерунівські келихи з великим почуттям — за Україну, за дружбу, за нашу зустріч, за перемогу!* (Ю. Янов., І, 1954, 70); *На сімейному святі, до краю наповнивши келих, Я сьогодні, мій друже, за тебе його піднесу* (Мур., Дуть., 1951, 102); **Підноси́ти** (**піднести́**) **прáпор** (**стяг, знáмено** *і т. ін.*) — те саме, що **Підніма́ти** (**підійма́ти, підня́ти, підійня́ти**) **прáпор** (**стяг, знáмено** *і т. ін.*) (*див.* **підійма́ти**). *В Донбасі лунають повстання гудки. Щоб бить генеральські і панські полки, І Київ робочий як сталь устав, І Харків підносить знамена свої* (Рильський, III, 1961, 237); *Все займалось, ти стяг на чолі, Щоб стяг козацький підносити* (Граб., І, 1959, 133); *Ми ж не злякаємось! Гордо та сміло Стяг піднесемо за правеє діло* (Пісні та романси... II, 1956, 276); *Геніальні вчителі і вожді робітничого класу Карл Маркс і Фрідріх Енгельс обґрунтували неминучість торжества комунізму, високо підносили його прапор* (Колг. Укр., 9, 1961, 4); **Підноси́ти** (**піднести́**) **рýку** *див.* **рука; Підноси́ти** (**піднести́**) **тост** *за кого — що* — те саме, що **Підніма́ти** (**підійма́ти, підня́ти, підійня́ти**) **тост** *за кого — що* (*див.* **підійма́ти**). *Підношу з повним кухлем Я тост за береги Дніпра* (Рильський, II, 1960, 46).

6. Підводити, піднімати (руку, голову і т. ін.). *Остап уперто дивиться в землю, всю дорогу не підносить голови* (Горд., II, 1959, 340); *Напившися певними словами, колиска підносив голівку* (Вовчок, І, 1955, 322); *Весь панорамний, важко сів він на лаву, але відразу стопився, підніс кулаки, затряс ними, хрипло вигукуючи якісь страшні, невідомі слова...* (Кроп., Спів... 1948, 21).

◇ **Підноси́ти** (**піднести́**) **óчі** (**пóгляд, зір** *і т. ін.*) — починати дивитися на кого-небудь, спрямовувати погляд на щось. *Підносила* [Дуня] *свої блискучі очі й оглядала* [зацікпла] *їх на його молодецькім, гродливім лиці* (Фр., VIII, 1952, 231); — *Ви знаєте, це пашого взагалі вередую,— зауважила жінка, коли я, випивши, як працюючим.— Вашого?— здивовано підніс очі Карпо.— Ви хіба винороби?* (Досв., Вибр., 1959, 418).

7. *перен.* Збільшувати, прославляти.— *Як можна говорити про забуття! Народ їх* [загиблих] *так підносе, як ніколи нікого в історії не підносили!* (Ю. Янов., І, 1954, 179); *Сам набирали* [письменники] *у свої душі і снаги, і сили; а критика уже потім їх оцінала*

і підніса́ють висо́ко уго́ру (Мариїй, V, 1955, 380); *Труд - у нього все — пошану дасть і славу, тебе уго́ру підніме, твою сім'ю, державу* (Дор., Три богатирі, 1950, 17); *Максим Горький зовсім, що фольклор підніс Леніна на висоту міфічного героя давньої давнини рівного Прометеєві* (Нар. тв. та ст., 2, 1965, 10); *// у знач. із сл.* **роль, авторитет** і т. ін. Робити кого-, що-небудь значнішим, вагомішим (про особ, організацій, колективи і т. ін.). — *Я пропоную мірка же виробити інструкцію..., щоб підносили наш старий авторитет* (Еллан, II, 1958, 34); *Марксистсько-ленінська політика підносить робітницю до ролі керівників селянства* (Ленін, 22, 1972, 272); *Масова робота серед населення ще більше підняла авторитет учителів і школи* (Гур., Ноцепа, 1951, 200); *Наші успіхи в галузі економіки, науки, культури, послідовна миролюбна політика незмірно піднесли міжнародний престиж країни Рад, посилили її вплив на розвиток світових подій* (Мист., 5, 1961, 5).

◇ **Підноси́ти (підне́сти) до не́бес** *див.* **небеса́; Підноси́ти (підне́сти)** *кого у чих очах (рідше* **перед очи́ма**) — позитивно оцінювати чиюсь думку про кого-небудь. *Прикінця тої слави осявали її... Це її підносило у власних очах* (Коцюб., I, 1955, 324); *Меланія залишилась однаковою, тією некрасивою, скованою, незграбною, яку він зустрів сьогодні в конторі. Даремно тепер сидувався Іван Федорович якось виправити становище і знову підняти свою колгоспницю в очах скульптора* (Гончар, I, 1954, 501); **Підноси́ти дух** *див.* **дух.**

8. Перемішати, піднімати кого-, що-небудь угору (про силу вітру, повітря, води і т. ін.). *На річці з'явилися хвилі. Вони підносили човен, як легеньку тріску* (Рибак, Що сталося.., 1947, 124); *Скорай упав недалеко од нас і підніс догори великий водяний стовп* (Довж., III, 1960, 384); *// У порівн. Гомоніли* [*в оди*] *між собою і підбігали до писаря, наче їх вітром підносило* (Вовчок, VI, 1956, 232).

9. *перен.* Простягати, спрямовувати вгору (гілки, крону і т. ін). *Обабіч з листя каштанів і ясені підносили свої сірі стовпи до сірого неба* (Фр., VI, 1951, 443); *Каштани підносять свічі, Тополі сягають в вись* (Бажан, I, 1946, 175); *Проти вікна якийсь кущ підніс довге стрілчасте листя і високе стебло цвіту* (Чорн., Вишол. земля, 1950, 22); *Як дика грушка серед жита Біля українського села, Маленька пальма сумовита Над полем крону підносила* (Рильський, III, 1961, 208).

10. *перен.* Височити, виділятися чимсь. *У воєкій синяві понад зеленим світом Підносив Арарат неземний свій тюрбан Із шовку білого; Його могутній стан Широким поясом оповивала хмара* (Рильський, III, 1961, 158).

11. Піднімати, посилювати (темпи, рівень і т. ін.). *Вміло використовуючи наші можливості, ми рік у рік підносили врожайність усіх культур і, насамперед, озимої пшениці* (Хліборов Укр., 6, 1967, 7); *Колгоспи і радгоспи області що ж день підносять темпи збирання бавовни* (Рад. Укр., 17.IX 1960, 3); *Мені здається, що у мене.. нестане тої любові до діла, що підносила б енергію* (Коцюб., III, 1956, 163); *Ніщо не підносе до такої міри революційної енергії всесвітнього пролетаріату, ніщо не скоротить так сильно шляху, який веде до його повної перемоги, як ця різнича перемога революції, що почалася в Росії* (Ленін, 11, 1970, 41); *Щоб круто підняти виробництво овочів та картоплі, потрібно також малопродуктивні сорти замінити районованими і рекомендованими високопродуктивними сортами, що їх створили або поліпшили радянські селекційні установи* (Овоч., 1956, 14); *// Допомагати, сприяти розвиткові, розквітові чого-небудь. Не міг я того дочитатися, яким то способом хоче нам маршалок підносити той* [*домашній*] *промисл* (Фр., II, 1950, 131); *— Дівчино, розкажіть, як ви культурну, художню самодіяльність колись піднесли* [*на селі*] (С. Кравч., Квіти.., 1959, 121); *Успіхи комуністичного будівництва несуть якнайбільший добробут і радісне життя всім, ще вище підносять могутність, честь і славу Радянської Батьківщини* (Програма КПРС, 1961, 124); // Надавати більшого значення чому-небудь, паголошуючи на чомусь, посилюючи щось. *Деякі вітальні, почуті від Павла та Варвари, Обушний занотував собі до блокнота, і це йде вужче підносило відповідальність обох комсомольців* (Жур., Вибр., 1960, 309).

◇ **Підноси́ти (підне́сти)** [*ще*] **на о́лтар (вищий, новий і т. ін.) сту́пінь (щабель)** що — порівняно з попередніми станом поліпшувати, удосконалювати що-небудь. *Виконуючи історичні рішення XXI з'їзду КПРС, партійні організації.. підносять на вищий щабель всю ідеологічну роботу в масах* (Наука..., 6, 1959, 1); *В. І. Ленін в нових історичних умовах розвинув і підніс на вищий ступінь марксистське вчення, в тому числі теорію класів і класової боротьби* (Комс. Укр., 2, 1967, 61).

12. *перен.* Робити кого-небудь бадьорим, енергійним і т. ін. *Знімаючи бальзамом у груді пречисте повітря Лягаєш, й тепло весняне так і підносить мене* (Фр., XIII, 1954, 307); *Щоє любив музику й співи, у найважчі години свого короткого життя звуки музики окрилали й підносили його...* (Скл., Легенд. начиїв, 1957, 77); [Мордовець:] *Та хвилина всього мене піднесла! ...я написав замітку* (Тиш., I, 1957, 295); *Нова війна заполонила підносила народ* (Вільде, Сестри.., 1958, 269).

13. Привертати уваги більше, ніж треба; вихвалять. *Він розповів Мігонському зміст пісні, витягши звідтам підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а помінаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Коли Шафорост заховався пропонуючи Надії і почав підносити її думку, мов якесь відкриття,— в очах Лебедя спалахнули світлячки задоволення* (Вам. Надія, 1960, 130); *Це була сатира «Патріотичні порухи», де Іван жорстоко висміяв попа, який дере з хлопа три шкури, а реакційна газетка «Слово» підносить його як великого патріота* (Кол., Терен.., 1959, 230); *// розмовне, із сл.* **тема, ідея** і т. ін. Розробляти, пропагувати, надаючи особливого значення. *Теми, які підносив Франко в художніх творах, в значній мірі властиві і його публіцистиці, літературно-критичним статтям та наукових працям* (Наука.., 8, 1956, 3); *Шевченківські заклики до єднання народів слов'янського світу підносить у 70 рр. XIX ст. український демократичний письменник Михайло Старицький* (Вітч., 5, 1956, 125); *Як справжній драматург-новатор Карпенко-Карий створив повноцінну літературну драму, підніс у ній соціальні проблеми* (Укр. літ., 3, 1957, 94).

14. Розпочинати повні дії як реакцію на щось. *Доста* [*досить*] *тільки, щоби чоловік показався, так молоді підносять великий крик, плачуть, голосять і трясуться, тікають куди попало, як всі боки* (Март., Тв., 1954, 54); *Не буть війні! Моя Вітчизна Піднесла клич на всі краї* (Дор., Серед степу.., 1952, 15).

◇ **Підноси́ти (підне́сти) го́лос:** а) починати говорити. — *А що, коли б уявити за хатою Карпатського рудня?* — тихо, несміливо підніс голос худий високий дідок (Досв., Вибр., 1959, 192); *Ми повстанці, що Ноля хоче говорити. Вона почервоніла і безпомічно оглянула нас усіх, проте підняти свій голос не наважувалась. Сев ій підбадьорив, і вона розповіла свою коротку історію* (Ю. Янов., II, 1958, 104); б) говорити голос-

ясо, голосніше: підкищувати тон, сердячись. — *Заспокойтесь,— кинувся я,— я не хочу підносити свого голосу, я сварити не буду* (Ю. Яновський, II, 1958, 26); *Спочатку майор говорив спокійно, навіть заперечував Остапові. Невдовзі дещо підвищив голос і на Гандзю* (Кротюк, Сяйво, 1948, 16); *в) вступити, заключаючи до певних дій. Мільйони, мільйони, мільйони Підносять голос: — За мир!* (Дор., Сер. стіну..., 1952, 11); *Світова громадськість підвела свій голос проти перетворення космосу на військовий полігон* (Чаклун, 4, 1967, 43).

15. *у сполуч. з ім.* місто, стінка *і т. ін.* Будувати, споруджувати що-небудь. *Петербург! Народ підносив Місто,— люди трудові...* (Нех., Ми живемо..., 1960, 121); *Ми город підносим, мов чашу весні, розцвітання й музики* (Бажан, Нашому юнацтву, 1950, 9); * Образно. *Дивився, як будувалась ніч. Як вона ставила легкі колони, заплітала сяткою тіней, зводила й підносила вгору пещену, тремтячі стіни, а коли все це зміцнилось й темніло, склепляла над ними зоряну баню* (Коцюб., II, 1955, 228).

16. *у сполуч. з ім.* ступінь, квадрат, куб *і т. ін. та з прийм.* до. Знизити добуток, множачи певне число чи алгебраїчний вираз сам на себе вказану кількість разів. *Щоб піднести до квадрата або куба степінь, треба відповідно помножити на 2 або 3 показник степеня* (Алг., I, 1956, 52).

ПІДНОСИТИСЯ, ошуся, ошишся. *недок.*, **ПІДНЕСТИСЯ**, су́ся, сешся; *мин. ч.* підігся, неслася, лося; *док.* 1. Переміщатися, підніматися вгору, у вище положення. *Дишель то підносився вгору попад голову коней, то спадав аж до землі* (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Коли вже ми були близько від берега, хіхтар почав підноситися по вантах вище й вище і зупинився на марсі* (Ю. Яновський, II, 1958, 165); *Вгору підносився не хмиль високий, Гуляння він пильно, і от — недалеко вже землю побачив* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 107).

2. Підводитися, підніматися з нормального або похиленого положення у вище чи вертикальне (про очі, голову і т. ін.). *Прочуся Остапів голос, й усі коляски зводяться, усі колиски насторожилися* (Вовчок, I, 1955, 333); *І очі звільна піднеслися на лице бевзя* (Фр., VII, 1951, 265).

◇ **Рукá [не] підно́ситься** *див.* рука́.

3. Поширюватись над чим-небудь, вище чого-небудь під дією чогось (вітру, повітря і т. ін.). *Гарський пил підноситься вгору, виповнює увесь брик біляве мороком* (Ю. Яновський, II, 1958, 141).

4. Відриваючись від землі, починати летіти; злітати в повітря, на інші планети. *Кружляє* [келеповий лист] *на галявині, то вгору підноситься, то злягається до землі* (Мал., Думки..., 1959, 16); *— А як він* [аероплан] *летить? — Розженеться, проб'ється й підноситься...* (Вишня, I, 1956, 206); *— Я би хотів видумати човника іншого, щоб міг підноситися на місяць, на сонце* (Фр., VIII, 1952, 300); *Широким помахом крил дужих своїх Високо піднося орел сизокрилий, Все вище та вище до хмар золотих, Та й хмари високі його не спинили* (Сам., I, 1958, 107).

5. *рідко.* Летячи, наближатися, підлітати до чого-небудь. *Могутньо бренить велетенський металевий птах. До нього підноситься звичайний птах-тижак, щоб супровідати могутню птицю* (Трубл., I, 1965, 55).

6. *тільки недок., рідко.* Простягатися, мати напрямок угору. *Шлях цей все крутіше підноситься вгору, рух вперед набирає все стрімкішого розбігу* (Вол., Сонцевити, 1952, 196); *Вулиці Алма-Ати, певне, не мають собі подібних в інших містах. Кожна з них, прокладена впоперек міста, повільно прямує, підноситься в гори* (Мас., Життя..., 1960, 47); * Образно. *Проходила по ячмінні ти, Де в скелях ручаї закрути. Завжди дорога до мети Підноситься суворо й круто* (Дмит., Вітчизна, 1948, 121).

7. *розм.* Вставати, підводитися. *Гриць підносся з землі і витрушав на нього свої сині очі* (Фр., II, 1950, 100); *Кирило ще раз засвистав, потім підносся і щосили кинувся до перелазу* (Ірчан, II, 1958, 88).

8. Рости, ставати вищим (про рослини). *Низькі підстрижені дерева росли скрізь вподовж алей і стежок, але жодне з дерев не підносилося вище метра від землі* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 336); *Невдарма на будівлях цього стилю Уздрів, де підносся дуб стрункий, Що пам'ятник отцям німіє: Він рідний нашим городам і селам* (Рильський, II, 1960, 88).

9. Виситися над чим-небудь, на фоні чогось. *Над старою невеликою хатиною підносилась високо вгору на стовпах заліза зелена покрівля* (Н.-Лев., IV, 1956, 175); *Невдовзі Клим стояв на краю яру, заростого кущами лящини, серед яких де-не-де підносилися високі берези, вкриті бурштином осіннього листу* (Грим., Кавалер., 1955, 204); *Дуже багато айсбергів плаває біля берегів Гренландії і Антарктиди. Їх ширина і довжина вимірюється кілометрами, а прямовисні стіни підносяться над водою на 20—30 м, іноді і на 100 м* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Вежі Кремля піднеслись над Москвою-рікою, Тіні блакитні хлюпають від Лебединих сіл* (Рильський, III, 1964, 104).

10. Будуватися, споруджуватися (про будівлю, споруду). *На сільських площах, особливо в рівнинних селах, повинні підноситись будівлі-орієнтири* (Довж., III, 1960, 91); *Весела робота — це втіха і мета життя. Коли кожне знає, куди прикласти своїх рук, як каменяр знає, куди ляже кожний камінь у стіні,— як радісно тоді жити й як жваво підносяться людські будівлі* (Ю. Яновський, II, 1958, 116); *Підносять вгору велетенські цехи заводів там, де були рудки* (Рад. Укр., I, 1951, 2); *// перен.* Виситися над чимсь, маючи щось за основу. *Виникнув, що економічний зад є основою, на якій підноситься політична надбудова. Маркс найбільше уваги приділяє вивченню цього економічного заду* (Ленін, 23, 1972, 43); *Мій пам'ятник стоїть тривалий від віків. Піднісся він чолом над царські піраміди* (Зеров, Вибр., 1966, 281).

◇ **Підно́ситися (підне́стися) в у́явні** — з'являтися, поставати в уяві (звичайно про чийсь образ). *Образ жінки підносився в його юній уяві, як ніжна пісня, що звучить йому завжди з самих глибин дитинства* (Кол., Терен., 1959, 95).

11. Зростати, ставати більшим, активнішим за ступенем вияву. *Підносилось, зростало і висилось своїм чистим верлібром на конгресі довір'я до СРСР, довір'я, що переростало в любов* (Тич., III, 1957, 39); *У XX ст. інтерес до українського епосу в Англії значно підносився, особливо після 1905 р., коли на Україні пожвавилася літературна й видавниче життя* (Рад. літ-во, 4, 1968, 61); *// Набувати, досягати вищого рівня, розвиватися, удосконалюватись і т. ін. Ще вище підноситься добробут радянських людей, будівників комуністичного суспільства* (Рад. Укр., 30.IX 1950, 1); *В ході розвитку виробництва в колгоспах та радгоспах... сільське господарство підноситься на вищий ступінь, що відкриє можливість переходу до комуністичних форм виробництва і розподілу* (Програма КПРС, 1961, 74); *// Поліпшуватися (про настрій, почуття). Гадаючи, що Тетяна вагомується тим швидше, чим менше її затверджують, Федір Іполитович прочитав ту книгу статтю від першого сло-*

ва до останнього. Настрій од того йому не підніся (Шовк., Людина., 1962, 109).

Підно́ситися (піднестíся) ду́хом: а) ставати бадьорим, енергійним. *Одним душевним тільки рухом примусив* [Н. М. Ужвій] *їх* [людей] *піднестись духом, змістовним стати у житті* (Тич., II, 1957, 34); б) ставати більш веселим; веселішати. *Коли з'ясувалося, що йому не загрожує ніяка небезпека, заспокоївся і піднісся духом* (Добр., Очак. розмир, 1965, 197).

12. *перен.* Досягати в чому-небудь вищого рівня; удосконалюватися. *Російський пролетаріат піднісся в своїй революції на гігантську висоту, не тільки в порівнянні з 1789 і 1793 рр., а й у порівнянні з 1871 роком* (Ленін, 44, 1974, 401); *Лисенко у своїх творах на славу Шевченка піднісся до такої висоти натхнення, емоційного напруження і пристрасті, як і сам поет* (Нар. тв. та етн., 3, 1962, 70); *// у сполуч. із сл.* **роль, авторитет.** *Ставати значнішим, вагомішим у чимхось очах. І авторитет дуже піднісся серед дітей, коли вона повідомила, що бачила живого слона і живісінських білих ведмедів* (Донч., VI, 1957, 36); *Як ніколи, високо піднісся міжнародний авторитет Радянської держави* (Літ. газ., 15.X) 1960, 1); *— Мені вже шістнадцять літ,— перекомашо мовила Наталка, щоб хоч трохи піднестися в очах нової господині* (Добр., Очак. розмир, 1965, 30).

13. *у знач. ім. сл.* **в гору.** Звучати гучніше, голосніше (про голос, спів і т. ін.). *Пісня то підносилася вгору, то стишувалася, немов човен, погойдуючи й випливаючи серед хвиль* (Жур., Дорогів., 1948, 32); *У класі стояла незвичайна тиша, тільки голос учительки то піднісся вгору, як хвиля, то вдруге тихо й щиро...* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 33); *Говорить* [Галина] *твердо, упевнено, і тільки вам тоді затремтіть тріщки голос її, підніся вгору, забриніє металом, коли виголошувала свою урочисту обіцянку...* (Ірот., Сини., 1948, 6); *// Набирати звучання, звучати. Хай творяться легенда, хай підносяться пісні! Він стоїть перед нами в темряві й тумані, він прикрає за революцію в далеких просторах героїчного 1920 року* (Ю. Янов., I, 1954, 9); *За місто, за села, за труд старшині Весільний, веселий підмостився спів* (Ус., Вибр., 1948, 110); *Пискливий чоловічий голос, що, без сумніву, належав Шварцові,.. піднісся й собі* (Вільде, Сестри.., 1958, 447).

14. *тільки недок.* Пас. до **підно́сити.**

ПІДНОСНИ́Й, я́, е́, *заст.* Який відносить кому-небудь (про подарунок або хабар).

ПІДНО́ЧЛЯ, і, ж. Короткий нічний відпочинок. *Секретар засміявся, натякаючи на себе кожух, яким милувався на підпочілок сіном замінюють ковдру* (Ле, В сюпі... 1960, 15).

ПІДНО́ЧУВАТИ, чую, чуєш, *док.* 1. Трохи відпочивати, спати вночі. *Одвоювало, пасасло літо. На поверхні спавнів поплавка почувся ледь-ледь вчорашніх жандармських — диких кажанів, що випадково тут підночували* (Рудь, Гомін., 1959, 108); *Борисова постелі так само часто виявлялась порожньою, як і раніше, і я добре знав, що він підночував на полонях, пропахлих спаморочливим кінським потом і вільхи пісенок* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 100); *— Який се гість [гість]? — Із Нагарета Зайшов у нас підночувать* (Шевч., II, 1963, 358); [Халява:] *Чи не дадуть нам отут та підночувати, а світом можна розвивитись, куди ми забрели* (Крон., V, 1959, 256); *— Стій! Хто йде? — Подорожани, хочемо в цьому селі підночувати...* (Кач., II, 1958, 370).

2. *кого, біла.* Давати нічліг, приймати на нічліг. *Зустріне* [грузія] *мужик — То в сірачу дасть погожої води. Напиться, і стежечку покаже. І підночує, в слоту* [сльоту] *захистить* (Фр., X, 1954, 52).

ПІДНО́ЧУВАТИ *див.* **підночу́вати.**

ПІДНОШЕ́ННЯ, д. р. є. 1. *рідко.* Те саме, що **підне́сення.** (Заграничний політик:] *Нашій штурі* [мистецтву] *байдуже до того, чи ви через неї підвищуєтесь, чи ні.. Вона — скарбниця найвищого, найсутнішого чуття, а не підпора до підношення вгору стофунтових клоунів* [колод] (Фр., IV, 1950, 36).

2. *заст.* Подарунок, хабар. *— А це вам, Василю Степановичу,— показав Головатий на пачку* [дарунків], *розміри якої значно поступалися перед підношенням, приначеним князеві* (Добр., Очак. розмир, 1965, 15).

ПІДНО́ШУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підно́сити 1.**

ПІДНО́ШУВАЧ, а, ч. Той, хто що-небудь підносить (у 1—3 знач.).

ПІДНО́ШИК, а, ч. Те саме, що **підно́шувач.** *— Давай! Тепер підношики снарядів, заряджаючі та замковий тільки встигали. Паузи між пострілами вимірялись секундами* (Головко, I, 1957, 288); *Для обслуговування машини* [молотарки МЛС-2,5] *потрібно 10—12 чоловік, серед яких один подавальник, два підношики снопів* (Техн. культ., 1956, 113).

ПІДНО́ШИЦЯ, і, ж. Жін. до **підно́шик.**

ПІДНЯТИ *див.* **піднімáти.**

ПІДНЯ́ТИЙ, ПІДІ́ЙНЯТИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підня́ти, підійня́ти.** *Ліс мовчки піднятих вгору дрючків і палиць був такою красномовною відповіддю народу, що пан старости, видимо, розгубився* (Вільде, Сестри.., 1958, 264); *Старше покоління, сидок іншого життя, показувало ще на долонях мозолі від шабель, піднятої в оборону народних і людських прав* (Кощюб., I, 1955, 334); *Вивчати короткохвильову частину сонячного спектра можуть тільки прилади, підняті на висоту понад сто кілометрів* (Рад. Укр., 22.V 1962, 3); *Уляна з гордо піднятою головою пішла в хатину і закрила за собою двері* (Тют., Вир, 1964, 516); *Піднятий ще вночі на тривогу гарнізон, як мачуги і тяжкі перепочинки вже шосту годину підряд, відбивав несподівану навалу фашистів* (Коз., Гарячі руки, 1960, 130); *Робітниці і селянки, представниці трудової інтелігенції, підняті Комуністичною партією і Радянською владою до активної участі в усіх галузях суспільного життя, вілом доводять свою відданість народній справі* (Рад. право, 2, 1960, 27); *На покрівлі дома чорніли дірки, стримали розкудлані кулаки, підняті вітром* (Н.-Лев., III, 1956, 921); *Коли вони* [танки] *проходили селом, земля здригалася, а від вихлюк, піднятої ними, здавалося дідові — не видно було сонця* (Д. Бєзшк, Дніпро., 1951, 15); *Гори, підняті внутрішніми силами, руйнуються вивітрюванням, льодовиками, ріками, вітром. Гори неминуче старіють* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Тема робітничого класу, тема могутнього будівництва соціалістичної індустрії, як відомо, широко піднята в нашій літературі» в жанрі нарису* (Смолич, Перша книга, 1951, 8); *// підня́то, безос. присудк. сл. Недалеко від Кронштадта з морського дна піднята гармату* (Веч. Київ, 10.VI 1968, 4); *Коли всіх було піднято нагору, навколо збіглися чимало погоні робітницькі і робітниць* (Кол., Терен., 1959, 211); *В критичну мить усе трудове населення тамтешніх губерній було піднято на захист Полтви* (Гончар, II, 1959, 407).

2. *у знач. прикм.* Перемінений у вищі від нічна положення. *Бачив* [Андрій] *уже валку саней..., зігнуті спини, підняті пуги... Ньо... Йо! Соб-соб..* (Кощюб., II, 1955, 34); *Храмцов так і застиг з піднятим келихом* (Журр., Вечір., 1958, 112); *Бульканий унтер-офіцер зробив підскочив до Мар'яна з піднятим кліпком* (Стельмах, I, 1962, 643); *// Переміщений догори від звичай-*

ного положення (про краї, кінці одягу і т. ін.). *Увіходить Хламушко. Він в осінньому пальті з піднятим коміром* (Коч., II, 1956, 41); *Дитина вона, стоїть [донька] з піднятим подолком в руці і мудрує собі, як би то підмануть матір* (Стельмах, I, 1962, 157).

3. *у знач. прикм.* Перекинений угору із звичайного або похилого положення (про руку, голову, очі і т. ін.). *«Ат., Так ти так..?» — зареві Степан і кинувся на мене з піднятими кулаками* (Хотк., I, 1966, 6); *Вона не відводить погляду, і він читає у вирві її піднятого обличчя, в кристалах очей щось строге на мелодику* (Гончар, Тронка, 1963, 147); *Горбатюк набрав повні груди густого цигарного диму і запахах, як паровоз, випускаючи його кільцями над піднятою головою* (Руд., Остання шабля, 1959, 121).

4. *у знач. прикм.* Який повстав проти кого-, чого-небудь. — *Такий полковник Григор Лободат ..Кращого б гетьмана піднятому людові й шукати немає чого...* (Ле, Наливайко, 1957, 130).

5. *у знач. прикм., с. г.* Вирощений вперше або після великої перерви (про ґрунт). *Более партії на безкраїх просторах піднятої цілини вирощено багатий урожай пшениці* (Рад. Укр., 26.II 1957, 1).

ПІДНЯТИСЯ *див.* **підніматися.**

ПІДНЯТТЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **підняти** і **піднятися.** *Обдивляється* [Сизов та скульптор], *чи було все потрібне для підняття погруддя на високий постамент* (Еллік, Тв., 1958, 513); *Дуже цікавими виявились дані, одержані під час підняття собаки Лайки на другому радянському штучному супутнику* (Наука.., 7, 1961, 12); *Льотчики перед підняттям у повітря тепло одягаються як тільки взимку, а й в літню спеку* (Фіз. геогр., 5, 1956, 82); *Якщо для глядача афіша — це запрошення на свято піднятя завіси, то для самого театру вона завжди екзаменаційний квиток* (Мист., 6, 1967, 13); *Підняття спочатку пісних вод призводить до того, що досягнувши солоних шарів, вони швидко засолюються і стають небезпечними* (Хлібороб Укр., 4, 1967, 24); *Понад мільйон років тому в межах Великого Середземномор'я внаслідок підняття гірських хребтів зникає мілководні морські басейни* (Наука.., 8, 1963, 83); *Підняття народного добробуту* [добробуту], *народна просвіта були б багато вищими завданнями для польських панів, ніж напарення і нетотрібна іграшка в полонізацію галицьких українців* (Н.-Лев., II, 1956, 393); *Розкріпачення творчої ініціативи народних мас, підняття їх творчої активності дало можливість трудящим взяти найширшу участь у створенні художніх цінностей* (Мист., 6, 1955, 5); *Комсомольці брали найактивнішу участь у достроковому виконанні плану хлібозаготівель, у проведенні осінньої сівби і підняті зяблю* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 9).

2. *геол.* Підвищене місце на поверхні землі. *Викопування показують, що дно окопів мерзлоти: воно має значні підняття і западини* (Фіз. геогр., 5, 1956, 56); *В межах Байдаківської підняті Одесандрійсько-го родовища спостерігається смуга куполоподібних підняті* (Геол. ж., XIV, 4, 1954, 45).

ПІДНЬОКУВАТИ, ую, ує, *недок., розм.* Ньокати час від часу. *Поганичі підньокують, де й багато, а як его, то й плече під люлько підставить* (Голобко, I, 1957, 341).

ПІДО *див.* **під²**.

ПІДОБГАНИЙ *див.* **підібганий.**

ПІДОБГАТИ *див.* **підібгати.**

ПІДОБГАТИСЯ *див.* **підібгатися.**

ПІДОБІД, у, *ч.* Легке закуска перед обідом. *Хоч цієї госні вже пообідали, ходячи по хатах, але то був лише підобід. У нашаці культурі, тепер уже в залі, чекав на гостей справжній обід* (Минко, Ясні зорі, 1951, 36).

ПІДОБІДАТИ *див.* **підобідувати.**

ПІДОБІДНЯ, яя, *с.* 1. Прикм. до **підобід.**

2. Стос. до передобіднього часу. *Таке жмарка підобіднє, Подпирає в степ і степ...* (Ус., На.. берегах, 1951, 24).

ПІДОБІДУВАТИ, ую, ує, *недок.*, **ПІДОБІДАТИ**, аю, аєш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Закусувати, перекушувати перед (обідом.— *Що ж, зайдемо додому, щоб підобідаємо,— трохи ніби неґвавольно промовив Льошка* (Мокр., Острів.., 1961, 5); *Григорій Сидорович митюю витяг із жилетки товстезного годинника на срібному ланцюжку, клацнув кришкою,— так, час підобідати* (Ю. Янов., II, 1954, 113).

2. *чим, неперех.* Їсти щось замість обіду, вареної страви. *Поразів'язувавши свої вузли, жінки незабаром стали підобідувати хлібом та овечою бринзою* (Гончар, II, 1959, 292).

ПІДОБРАТИ *див.* **підібрáти.**

ПІДОБРАТИСЯ *див.* **підібрáтися.**

ПІДОГРІВ *див.* **підігрів.**

ПІДОГРІВАЛЬНИЙ *див.* **підігрівáльний.**

ПІДОГРІВАННЯ *див.* **підігрівáння.**

ПІДОГРІВАТИ *див.* **підігрівáти.**

ПІДОГРІВАТИСЯ *див.* **підігрівáтися.**

ПІДОГРІВАЧ *див.* **підігрівáч.**

ПІДОГРІВНИЙ *див.* **підігрівний.**

ПІДОГРІВНИК *див.* **підігрівник.**

ПІДОГРІТИ *див.* **підігрітú.**

ПІДОГРІТИЙ *див.* **підігрітий.**

ПІДОГРІТИСЯ *див.* **підігрітúся.**

ПІДОДІЯЛЬНИК, а, *ч.* Легкий чохол, який одягають на кожду зверху прикріплюють до неї; підковдра.

ПІДОЖДАТИ, ду, дéш, *док.* 1. Те саме, що **почекáти.** *Нам казали коло дверей підождати, поки він прийде* (Вовчок, I, 1955, 77); *Знов дівчина буде при зорях іти, Вертаючись пізно додому з бригади. І коло двору підождуть брати, І скрипнуть ворота...* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 33); *Тінька підождав, поки хеть підбилося сонечко, одяся в свитину й пішов до баби, де жила мати* (Мирний, I, 1949, 320); [**Тінька** *(до Петра):*] *Ти з чобітьми підождеш, ось мені нема в чому вийти в люди: свита — матка на матці* (Вас., III, 1960, 292); *— Куди підемо з тобою, коли в нас ні двору, ні тику? От і виходить: підождать треба трішки. Зіпнусь я на ноги, заробляю хоч на чужій куточок, тоді й бабачка друга буде* (Тют., Вир, 1964, 125).

2. *тільки поназ. сп.* Уживається як застереження або прохання почекати, не поспішати що-небудь робити. [**Єпископ** *(суворо):*] *Підожди. Не час* (Л. Укр., II, 1951, 492); *— Але ви підождіть. Я теж обдарую вас,— метнулася Варвара в сабок і скоро вибігла, несучи в руках пучки свіжої редьки, цибулі, салату* (Кучер), Чорноморці, 1956, 436); *— Підожди! Чи не занадто все це легковажно і поспішно? Відмовитись від складної роботи — це найлегший шлях* (Собко, Срібний корабель, 1961, 97); // Уживається як погроза, попередження кому-небудь. — *Підожди ж ти, думаю, підмаєшся і ти мені, стане тобі шкурка за вичинку* (Мирний, I, 1954, 305).

ПІДОЗРА, и, *ж.* Думка про чиз-небудь причетність до чогось негативного, сумнів у чийй-небудь порядності, чесності, відданості і т. ін. [**Гудзик:**] *Кінь ти свої підозри. Худяков мій друг.* [**Максимов:**] *Ну й що ж?* (Довж., I, 1958, 115); // *на кого — що, перев. у сполуч. із сл.* виникáти, виникáти, закрадáтися, з'являтися, мати і т. ін. Здогад, припущення про що-небудь. — *Мені переказали, щоб я*

Вічю взяла додому, бо в нього підвищена температура. Поки що невелика, але є підозра на свинку (Томч., Готель., 1980, 287); *Вихор скоса позирав на їхні* [партизанські] *постоли, але вони вже не викликали підозри* (Кучер, Чорноморці, 1956, 343); *В останній час у Марї Іванівни виникла підозра, що чоловік вже щось про сина і зовсе це від неї* (Довч., VI, 1957, 293); *Були його на маяку, були, поки повертався додому, були в час розмовляння баланди і, особливо, коли мали підозру, що він прибуе щось малювати* (Коз., Гарячі руки, 1960, 72).

З підозрою — недовірливо, підозріюючи в чому-небудь. *Зара здогадалася, що Тамара ставиться з мало приховано підозрою до Е. слів* (Кицюк, Тимара, 1959, 195); — *Хто ж ти і звідкиї? — Я вдівчка,— загадково кивнула дівчина і з підозрою глянула на вусатого вершника* (Добр., Очак. розмир, 1965, 23); *Нарська цензура з підозрою поставилась до поеми «Гайдамаки»* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 101); **На підозрі** — у становищі, коли комусь не довіряють, когось підозрюють.— *У багатох наших хлопців вже на підозрі. Не інакше, як польський сищик* (Гончар, II, 1959, 262); **На підозру брáти (взяти)** *кого* — починати підозрювати кого-небудь. *Сашко відразу взяв його на підозру: приходить уночі, до хати не заїде, викличе батька на берег, і про щось домовляють* (Смолич, V, 1959, 24); **Підóзра пáла (впалá)** *на кого* — кого-небудь підозрюють (підозріюватимуть). *Масляк вершав підслухати до стодоли когось із суворовців, на якого не могло впасти ніякої підозри* (Багмут, Шкіл. день., 1953, 73).

ПІДОЗРІ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підозрі́вати.**— *Що та я хотів казати тобі, любчику! А дода іще інтриґа, підмети з найрізніших боків, підозріяння* (Фр., III, 1950, 243).

ПІДОЗРІ́ВАТИ, áю, ísш і **ПІДОЗРЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок., перех.*, у чому. Допускати причетність кого-небудь до чогось негативного; сумніватися у порядності, чесності, відданості і т. ін. *Брат якийсь ніби наполоханий, зайкувати, дивиться скоса, немов вічно підозрівае кожсь у чомусь* (Фр., VI, 1951, 241); — *Дорогий мій, я давно вже вийс з того віку, щоб мене в чомусь підозрівали* (Тют., Вир, 1964, 335); *Болюче тепер від думки, що даремно підозрював товариша, даремно горевав із ним...* (Довч., Шахтв., 1949, 113); *Щось домашнє засмоктало Юру коло серця. Його, здається, підозрювали у зраді* (Смолич, II, 1958, 61); *// також у сполуч. із сл. що, щось, як і т. ін.* Догадуватися про що-небудь, припускати щось. — *Мені здається, ти щось підозрівала* (Л. Укр., III, 1952, 691); *Він буде йти, нічого не підозріваючи, веселий, безпечний* (Хотк., II, 1960, 235); *Сашко навіть не підозрівае, як друг його жде цього вечора* (Гончар, Тронка, 1963, 44); *Дід Матій та Кольрак не підозрювали, що надумав Василько* (Турч., Зорі., 1950, 340); *Рентгенівське промінн дало вченим змогу встановити кристалічної породи яких раніше не підозрювали (наприклад, сажа, волосся, шовк і т. д.)* (Наука., 10, 1956, 12).

ПІДОЗРІВА́ТИСЯ, ююся, ísшся, *недок.* Пас. до **підозрі́вати.**

ПІДОЗРІВА́ЮЧИ, а, с. 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **підозрі́вати.**

2. *у знач. прикм.* З виразом, виявом підозри. *Любовь-кидав підозріваючий погляд на гітку і доктора* (Л. Укр., II, 1951, 66).

ПІДОЗРІ́ВЛИВИЙ, а, е. Схильний до підозр; недовірливий. *Шевченко був по натурі скритний і підозрівливий, до незнайомих ставився настороженно* (Гур., Через заметь, 1961, 7); *// Який виражає підозру (про погляд, очі і т. ін.). Якусь хвилину старий поглядав на неї недовірливо, підозрівливим поглядом* (Кощюба, Нові береги, 1959, 65); *Був у нашій родині дуже невеселий день — розпадів відцини. Моє чужі, сиділи на всепових лавах брати й братова, висвічували один одного підозрівливим оком* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 7).

ПІДОЗРІ́ЛИВІСТЬ, вості, ж. Властивість і стан за знач. **підозрі́вливий.** *Напоготай м'язи, здоров'я і підозрілівість, цілеспатий дидечко статечно поздоровкався.. і невиразно сказав: — Хе* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 11); *Ажеры зазнали раптового нападу з боку французів, і повстанці, жертви підозрілівості, зашкутатали Поредівка в граді* (Дітч., 11, 1961, 206).

ПІДОЗРІ́ЛИВО. Присл. до **підозрі́вливий.** *Старий січовик підозріливо позирав на кожного, хто заходив до млина* (Тудуб, Людолови, II, 1957, 427); *Став* [Сковпан] *зовсім мовчазний і похмурий, на увесь світ дивився підозріливо й недовірливо, ніякої особливої ініціативи не виявляв* (Ткач, Плем'я., 1961, 180).

ПІДОЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Який виключає підозру, недовір'я. *До німців увійшов рудий, вусатий здоров'яга, непевна, підозріла людина, як це примічав Щорс уже й раніше* (Скл., Щорс, 1947, 46); *Німці та поліцаї — злі, малькамі та настороженні. Хапали кожного стрічного, хоч трохи чимось їм підозрілого* (Коз., Листи..., 1967, 80); — *Я можу пробути у вас не довше, як півдодинки, інакше мій візит може здатись підозрілим декому з тутешніх людей* (Мик., II, 1957, 381); *// Який виражає підозру; підозрівливий (про погляд, очі і т. ін.). Піймавши підозрілу посмішку на обличчі котрогось із хлопців, він уже сікався* (Гончар, Тронка, 1963, 147); *// на що. Якого підозрюють у якійсь хворобі. Хворих і підозрілих на захворіння скеровано слід. госпіталізувати* (Підручник дезинф., 1953, 83); *// у знач. ім.* **підозрі́лий**, лого, ч.; **підозрі́ла**, дої, ж. Людина, яку підозрюють у чому-небудь. *Перевіряють документи двох попутців, відштовхуючи підозрілих до вантажної машини, де порядкують військові* (Ю. Янов., І, 1954, 167).

2. Те саме, що **підозрі́вливий.** *Обережний і зосереджений, стриманий і підозрілий, він волів більше мовчати* (Рибак, Час., 1960, 424); *Дома сиділи всі, навіть підозрілої і ревнивої Ольги, вже завоювала молода невістка* (Коп., Лейтенанти, 1947, 170).

ПІДОЗРІ́ЛІСТЬ, лості, ж. Властивість і стан за знач. **підозрі́лий.** *Підозрілість, з якою повернувся був відразу до мене запитаний парубок, моментально зникла, скоро він почув, що я тут, майже, не чужа людина* (Смолич, Сорок вісім., 1937, 343); — *А що в тій стулі? — професійна підозрілість образу відкидає сітку здивування й посмішки. Пристав обережно, заглядає в чорне жерло стулки, ще обережніше засовує туди пучки* (Стельмах, І, 1962, 592).

ПІДОЗРІ́ЛО. Присл. до **підозрі́лий.** *Помітив* [Сашко], *що на товариші й сорочка пошматована, і картуз якось дуже підозріло насунутий на самі очі* (Голобко, І, 1957, 361); *Дід замовк, підозріло дивиться* [на невістку] (Вас., II, 1959, 118); *Вчитель щось підозріло довго мовчав* (Ю. Янов., II, 1954, 113).

ПІДОЗРІ́ННЯ, я, с. Те саме, що **підóзра.** *Качан із підозрінням подивився на Настю* (Вас., I, 1959, 335);

Христяни хапали по першому підозрінню і віддавали в цирку лижаками або палицями замість смолоскипів по царських садах (Тулуб, Людолови, І, 1957, 152); *Радищеві в голову закралося підозріння, що Олімпіада могла приїти до Артьомова та умовити, щоб не відрікався в неї хлопцевого спадку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 195).

Кидати підозріння на кого — обвинувачувати когось в чомусь. підозрюючи. *Кидали на когось підозріння за вбійство* (убиство) — *то не жарт* (Фр., I, 1955, 100); **Навідити на підозріння** — давати підставу підозрювати. *Гадаю був той дуже невиїздний бар'єр, бо навідив на підозріння в безпартійності* (Л. Укр., IV, 1954, 133).

ПІДОЗРЮВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. теп. ч. до **підозрювати**. *Проводять* [дезинфекцію] *в тваринницьких приміщеннях, де утримуються підозрювані на зараження тварини* (Профіл. закпор., 1955, 38); // у знач. ім. **підозрюваний**, ного, ч.; **підозрювана**, ної, ж. Людина, яку підозрюють у чомусь.

ПІДОЗРЮВАТИ *див.* **підозрі́ти**.

ПІДОЙМА [1], и, ж. 1. Найпростіше знаряддя у вигляді стрижня, що може обертатися навколо нерухомої точки опори і служити для підіймання, підвожування чого-небудь, зрушенню чого-небудь більшу силу за допомогою **мешкі**; підвага, важіль. — *Підкопуйте його* [камінь] *в долу, підкладайте підойму!* (Фр., VI, 1951, 116); // Деталь машини, пристрою і т. ін. у вигляді стрижня з ручкою для регулювання чого-небудь. *Амангельди знайшов підойму і підняв шлюзи* (Десняк, Десну., 1949, 480).

2. *перен.* Те, що може спричи́нити розвиток чого-небудь або пожвавлювати, підсилювати діяльність когось, чогось. *Масі капіталу, швидко обєднувані процесом централізації, відтворюються і збільшуються..., стають потужними підоймами суспільного напружування* (Маркс, Капітал, т. 1, кн. 1, 1952, 629); *Могутньою підоймою науково-технічного прогресу повинен стати народногосподарський план* (Матер. XXIV з. КПРС, 1971, 64).

ПІДОЙМА [2], и, ж., *діал.* Гравітат. *Узів* [Іван] *змолодити помоче зілля —.. матрасан і підойму* (Кобюб., II, 1955, 307).

ПІДОЙМОВИЙ, а, е. Прикм. до **підойма** [1] 1.

ПІДОЛІЮВАТИ *див.* **підолію́вати**.

ПІДОЛІЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДОЛІТИ**, ію, ієш, *док., перех., розм.* Додавати, підливати у що-небудь трохи олії.

ПІДОЛІЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підолію́вати**.

ПІДОПІЧНИЙ, а, е. Який перебуває під опікою. *Юрась Хомата спочатку пішов до своєї підопічної вроздріння, хоч там і було пусто* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 67); *Усе підопічне їй* [Яркіні] *стадо дрімало, стиха хрюкало, сопіло* (Жур., Звич. турботи, 1960, 220); // у знач. ім. **підопічний**, ного, ч. Той, кого хтонебудь опікає. *Івик тихо підступив до лижка свого підопічного і одним рухом стиснув в нього кобуру* (Кол., Терен., 1959, 49).

ПІДОПЛІЧКА, и, ж. Підкладка або вставка в сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини. *Від підопічки.. до зап'ястя рукав мав цілісну композицію з трьох частин* (Пар. мист., 1966, 28); // *рідко.* Підкладка або вставка в предметах одягу взагалі. *Він старанно причесався, надів нову бабочку з модною підопічкою і готовий був хоч цю хвилину вирушити з хати* (Добр., Тече річка.., 1961, 260).

ПІДОПЛІЧЧЯ, я, с. Те саме, що **підопліч'я**. *Вишивка, як правило, узгоджувалась з формою і кроєм одягу. Так, в жіночій сорочці вишивали полики, підопліччя, чохли, поділ* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55).

ПІДОРАТИ *див.* **підо́рювати**.

ПІДОРБІТАЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під очною ямкою, орбітою.

ПІДОРЛИК, а, ч. Хижий птах родини орлиних. *До.. групи* [хижаків] *можна віднести також шуліка.., орлана білохвостого, великого підорлика* (Корисні птахи.., 1950, 8).

ПІДОРНИЙ, а, е. Розташований під верхнім, орним шаром ґрунту. *Після збирання озимих культур поле обов'язково лущать та орють на зяб на глибину 20—22 сантиметрів, але не вивертаючи підорний шар* (Хлібороб Укр., 5, 1965, 8); *За допомогою кокування досягають швидкого зєднання ріллі, в орному шарі відновляються капіляри і завдяки цьому ґрунт відволожується за рахунок волаги підорного горизонту* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 19).

ПІДОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДОРА́ТИ**, орю, о́реш, *док., перех., розм.* 1. Орати трохи, додатково або не все, частково. *Люди вбрали городину, позасівали шматки поля, підорюють надлисні кияи* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 222).

2. Підкопувати (у і знач.) орним знаряддям, перевертаючи коренебульби. *Нам тепер не доводиться копати буряк: тракторним копачем підорюють, а ми за ранку легко вибираємо з частини* (Горд., Цвіти.., 1951, 25).

ПІДОРЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **підо́рювати**. *Збирають арахіс навісним арахісопідіймачем.., яким підорюються кущі на глибину 12 см* (Сл. та еФір. укр., 1956, 209).

ПІДОСИ́ЧНИК, а, ч. Істівний гриб з червоною або коричнево-червоною шапинкою; красноголовець. *В навколишніх лісах появилось багато різних грибів: боровиків, сироїжок, лисичок, маслюків, підберезників, підосичників* (Рад. Укр., 5.VII 1967, 4).

ПІДОСІНИЙ, я, е, *рідко.* Який буває на початку осені. *До дзьобу клевали* [коні] *суху підосінню землю, залишаючи на ній синюваті плями* (Стельмах, Правда.., 1961, 126); *Ночі підосінньої години Тебе зустріне в полі в лісу* (Мал., Серце.., 1959, 76).

ПІДОСЛА́ТИ *див.* **підсила́ти**.

ПІДОСНО́ВА, и, ж. 1. *текст.* Нижня основа в тканинах з двома основами.

2. *перен.* Справжня, часто прихована причина, сутність чого-небудь. *Кореневa морфема, або корінь, виражає загальне лексичне значення, що є підосновою лексичного значення слова* (Сучасна укр. літ. мова, II, 1969, 19).

ПІДОСПІТИ, ію, ієш, *док., розм.* Те саме, що **підспіти**. *Як одну чого не вдіє, Зараз друга підспіс — І поробить діло вдвох* (Гл., Вибр., 1954, 229); *Розладнані ряди ураженця змикаються. Підоспів з свіжим полком Чорнота* (Кач., II, 1958, 443); *Ну-бо, хлопці, поквапімо, Пора підоспіла, Беріть, хлопці, сто рушницю, Хто пістоль, хто вила* (Пісні та романси.., II, 1956, 288); *Якраз підоспіла неділя, і була пагода опівгірся парадно* (Коцюб., Вибр., 1955, 87); *Будівлю підвелося над столом снєчене порося, а при тьому і хрін.., і редька з хвостиком, і нибулька з вусиком, і молода картопля, укропом посипана. А на завтра до того всього можуть підоспіти ще й карасі в сметані* (Земляк, Гуцький Сатурнін, 1960, 220).

ПІДОСТРО́ЖЕНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підостріжити**; // у знач. прикм. *Звертаючись підостреженої коні* (Кач., II, 1958, 415).

ПІДОСТРІ́ЖИТИ *див.* **підостро́жувати**.

ПІДОСТРÓЖУВАТИ, ую, усп. *недок.*, **ПІДОСТРÓЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* Спонукати коня до швидкого бігу острогами; пришпорювати. *Уявляю* [Богун] *собі, як розігнаються загони Калиновського, затопчуть Поділля,— і підострожував коня* (Кач., Вибр., 1953, 110); *Спанкар підострожив коня і погнався вскач по стежці, що йшла нагору* (Добр., Очак. розмир, 1965, 244).

ПІДОФІЦЕР, а, ч., *розм., заст.* Унтер-офіцер. *Бородавкіна була донька одеського міщанина, підофіцера* (П.-Лев., V, 1966, 181); *В залах стояли і сиділи в повному озброєнні солдати і підофіцери* (Гжицький, У світ.., 1960, 21).

ПІДОХÓТИТИ *див.* **підохóчувати**.

ПІДОХÓТЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **підохóчувальний**.

ПІДОХÓТЛИВО. Присл. до **підохóтливий**.

ПІДОХÓЧЕННЯ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **підохóтити**. *— Думу думаєш, полковнику? — занепокоїв підохочений горілкою Немира* (Кач., Вибр., 1953, 104).

ПІДОХÓЧЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підохóтити**.

ПІДОХÓЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підохочування; заохочувальний. *Підохочувальна премія.*

ПІДОХÓЧУВАЛЬНО. Присл. до **підохóчувальний**.

ПІДОХÓЧУВАНИЙ, я, е. Дієпр. пас. тип. ч. до **підохóчувати**. *Микола Васильович, заохочений почуттям і підохочуваний довкола, запропонував продемонструвати щось із Некрасова* (М. Ол., Деся, 1960, 160).

ПІДОХÓЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підохóчувати**.

ПІДОХÓЧУВАТИ, ую, усп. *недок.*, **ПІДОХÓТИТИ**, óчу, óтиш, *док., перех., і без додатка.* І. Трохи злегка заохочувати. *Він було їдався й підохочував: «Ану-ну, спинку учися змалу: на старість — як находа буде!»* (Мирний, II, 1954, 83); *Підохочує* [Байда] *і молодят братися за кілочі, не стоять, не споглядають, а доконуватися до найдрібніших причин успіхових неподобок мелихівських* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 87); *Не тільки почуття дружби до Лари підохочало її повернутися до лабораторії. Порахуватися з Карпатом за рахок— от чого їй хотілось* (Шовк., Інженери, 1956, 102); *Ці слова так підохотили Сидора Івановича, що він хотів сказати ще щось* (Добр., Тече річка.., 1964, 171).

2. Те саме, що **підмовляти**. [Хома:] *Чим я так таємно провинився, що батька й мати рад мене збігатись? За віщо брат рідний підохочує батька й матір проти мене?* (Кроп., IV, 1959, 148); *Бабенко, як і завжди, знав, що робив: треба було підохотити Дмитра Івановича до нових, активніших наскоків на Турбая* (Рудь, Остання шабля, 1959, 319).

ПІДОЧЕРЕВИНА, и, ж., *анат.* Нижня частина черева.

ПІДОЧЕРЕВИННИЙ, а, е. *анат.* Який міститься під черевом, нижче черева.

ПІДОЧИЙ, я, е. *анат.* Який міститься під оком. *Лице.. з випнутими* [виступаючими] *вилицями і підочними кістьми, з маленькими і сильно впалими очима* (Фр., V1, 1951, 66); *Добрість таємні половіючи очей Василини і на якусь мить застигають в примхливих, по-юному гарних підочних підпухлинах* (Стельмах, I, 1962, 223).

ПІДОШВА, и, ж. 1. Нижня частина взуття, якою ступають по землі, притнута або приклеєна до верху за допомогою устілки. *Чуні дрібне цокання підошов у камінь, тих дерев'яних дзвінких підошов, що обкидають од себе круглі жмочки п'яти* (Коцюб., II, 1955, 406); *Оля зачинялася хустинкою, ледве встигала змочені чобітки з дірявою підошвою й тоненьке в хліб* (Юхвід, Оля, 1959, 93); • **Обрáзно.**— *Ех, товаришу! Укупі з тобою ми падали й стогнали під важкою підошвою старого життя. Укупі розчавлені й безсилі (колись) проклинали його* (Головко, 1, 1957, 65); *// Нижня поверхня стопи; ступня. Гекрікова сідає, Берта стає перед нею навколішки і вміває їй скабку в підошва* (Л. Укр., IV, 1954, 214); *Ми сіли з Севом на мох і спустили ноги. Хвиля розбивалася об камінь і долітала до наших підошов солоні краплі* (Ю. Яворів., II, 1958, 51).

2. Підніжжя гори, узгір'я. *Вам підошви зорна., розкинулися колосисті ставки* (Вол., Самоцвіти, 1952, 123); *Коло підошов гори починалася наливна нива гроза в гору* (Мас., Життя.., 1960, 63); *// спец.* Нижній, ущільнений шар (відкладів, породи, ґрунту).— *У підошві пшано-галькових відкладів на Прилоні лежить товща червоно-бурих глин* (Геол. Укр., 1939, 357); *Новому стали обробляти поля. Щоб не утворювалася підошва в ґрунті, запровадили різноглибинну оранку* (Хліборобові Укр., 3, 1969, 25).

3. *спец.* Дно балки, канави, водойми і т. ін. *На території Української РСР більш придатними для овочівництва є ґрунти річкових заплав і підошов балок* (Овоч., 1956, 52); *Вода вже потроху заливала нижню смугу довгої коси острова. Олег відчув, що катер не спирається на твердь підошву океану, бескиль зайдається на хвилях, задершп корму* (Лів, Клен. лист, 1960, 167).

ПІДОШОВНИЙ, я, е, і. Прикм. до **підóшва**. 1. *Для ураженні шкіри стоп, особливо підошовних бліпок, утруднюється або виявляється неможливим тривале перебування на ногах* (Лікар. експертиза.., 1958, 122).

2. Який використовується для виготовлення підошви взуття. *Освоєна і почато випуск шкір для низу взуття новим способом дублення, що дає змогу одержувати світлішу, еластичну і колесіпу підошовну шкіру* (Рад. Укр., 6.IV 1963, 2).

ПІДПАДÁТИ, аю, *асп., недок.*, **ПІДПÁСТИ**, ядý, ядеш, *док., під що, рідше чому.* Зазнавати дії чого-небудь. *Далі форма робить оборот на сто вісімдесят градусів.., підпадаючи на дорозі відповідному тиснінню повітря* (Панч, II, 1956, 74); *// у знач. зв. с. в л а д и, г н і т і т. ін. Потрапляти в залежність від кого-, чого-небудь, наражатися на щось. У першій половині XIII ст. Київ поперемінно підпадав під владу владимиро-суздальських, чернігівських, смоленських і галицько-волинських князів* (Іст. УРСР, I, 1953, 92); *Зацікавлений Франка Чехією було включене спільною долею Чехії і Галичини, які від 1772 р., після першого поділу Польщі, обидві підпали під гніт Австро-Угорської імперії* (Вітч., 5, 1956, 130); *— Хто не хоче знов підпасти під шляхетське ярмо, все йде нам Одиокрил, той мусить весь тиждень працювати* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 302); *// Підлягати чинності якого-небудь закону, рішенням суду і т. ін. Із полів вертали додому люди, переважно парубки і молоді чоловіки, чий вік підпадав під мобілізацію* (Гжицький, У світ., 1960, 11); *Він урятував від суду немало тих адміністраторів, які мали йому підпасти* (Сим., II, 1958, 292); *// перен.* Піддаватися одноманітним почуттям, настроєм з іншими. *Поганий настрій загорнав усіх. І навіть Вова.. підпав під загальний настрій і сидів мовчки, наче чимось зажурений* (Трубл., I, 1955, 118).

Підпадáти (підпáсти) під вплив *кого, чого* — починати робити що-небудь, діяти і т. ін., зважаючи на дії, думки певної особи або на певні обставини, під впливом кого-, чого-небудь. *— Погана дисципліна.— сказав недовічна рада. — Суворовець Кричинський Ігор весь час дістає двоєнь. Навіть Мовчан Юсть, цей зразковий суворовець, підпадає під шкідливий вплив Кричинського* (Багмут, Щасл. деп.., 1951, 100); *Нерідко люди, які підпали під вплив буржуазного і дрібнобуржуазного*

національну, маскують свої націоналістичні прагнення марксистською фразеологією (Ком. Укр., 7, 1965, 13).

ПІДПАДЬБОМКА́ННЯ, *рідко* **ПІДПІДЬБОМКА́ННЯ,** я, с. Дія за знач. **підпадьбо́мкати, підпідьбо́мкати** і звуки, утворювані цією дією. *Життя так і сяє круг нас, як вона проходить крізь тебе тихим стуком трави, неуважним голосом коників, ...підпадьбомкання перепелиних...* (Мирний, III, 1954, 350).

ПІДПАДЬБОМКА́ТИ, *рідко* **ПІДПІДЬБОМКА́ТИ,** аю, аєш, *недок.* **ПІДПАДЬБОМКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок.* Видавати своєрідні уривчасті звуки (про перепелів). *Деркачі дерлись у траві, перепели в житі підпадьбомкають* (Хотк., I, 1966, 79); *В невисокому, але чистому, просі жалібне підпадьбомкали перепелиці* (Кос., Нові Потоки, 1948, 136); *Навіяний перепел, що підпадьбомкував десь... в житі, тривожив душу, нагадував про близькі жнива* (Д. Бедзик, Дніпро... 1951, 166).

ПІДПАДЬБО́МКУТИ, *рідко* **ПІДПІДЬБО́МКУТИ,** не, *док.* Одно́кр. до **підпадьбо́мкати, підпідьбо́мкати, підпадьбомкувати.** *Сонце заходить... Стихають польові й сільські гомони. Голосно, соковито підпадьбомкують перепелиця* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 213).

ПІДПАДЬБОМКУВА́ТИ *див.* **підпадьбо́мкати.**

ПІДПА́ЙКА, и, ж., *техн.* Дія за знач. **підпа́яти, підпа́ювати.**

ПІДПА́Л, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підпа́лювати, підпали́ти** 1. *2. Так, в кожній хаті чогось чекають, готові, як сухий трусок, що жде підпалу* (Коцюб., II, 1955, 74); *Микола розповів, що чув від Івана Думи.. про страйки робітників, про завоювання в селах, підпали поміщицьких маєтків* (Гжицький, У світ., 1960, 1956); * Образно. *Через кілька днів напоготовані буржуї допомогли нацистській зграї засісти на міністерських кріслах і звідти вже взагуали підпал світу* (Рад. Укр., 9.III 1946, 3).

2. *діал., перен.* Запал (у 1 знач.). — *Тепер народ в них* [воїнах] *має жертви вліз і ненаситний до помсти підпал* (Фр., XII, 1953, 363).

ПІДПА́ЛЕНИЙ, а, е, і. Дієпр. пас. вин. ч. до **підпали́ти.** *Підпалену невбачною рукою, закурилася трава* (Гр., I, 1963, 326); *Горіли передмістя, підпалене запалювальними бомбами, що ними ворог обстрілював мирні жителя* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 151); * Образно. *Підпалені сонцем хмарини, звичайна вечірня загава, нагадували підбілих недавніх пожарів* (Жур., Вечір., 1958, 277); // **підпа́лено,** безос. присудк. сл. *Стоптала подвір'я із садом анципетр* [фашистів] *чорних навала. Оцуку забило у житі. Снарядом підпалено дім* (Мал., Запов. джерело, 1959, 112).

2. *у знач. прикм.* Який трохи підгорів (про хліб, страву і т. ін.). *Він чує, як Орися торохтить у хатині кочергами, звідти пахне підпаленим свіжовипеченим хлібом* (Тют., Вир, 1964, 283); // Пошкоджений вогнем; обгорілий. — *Підходжу до електрочеї, дивлюся, скло пінка підпалене, місяцем вже навіть сосульки висять* (Собко, Біле полум'я, 1952, 33).

3. *у знач. прикм., розм.* Змучений або розпалений шкідкою їздою (про коня). * У порівн. [Мартинг:] *Чого ти так засапався? Сопеш, як підпалений кінь* (К.-Карий, I, 1960, 347).

ПІДПА́ЛЕНІСТЬ, я, с. Дія за знач. **підпа́лити.**

ПІДПА́ЛИНА, и, ж. Пляма іншого кольору на шерсті тварини або на хутрі. *Чорна, з рудими підпалинами такса заливається гавканням* (Подт., Повість.., 1960, 396); // Пляма, місце з іншим забарвленням на чомунебудь. *Сидить, мабуть, дід в своєю коротенькою перайвою.. якісною в жіних ще зубах і всміхається жигро з-під білих вусів з рудими підпалинами* (Коц., Навколо полум'я, 1961, 115); *Глакув Данило й на заріччя. Там хвилювались вранішні фіолетові сніжні замети з сірими підпалинами на горбках* (Коп., Лейтенанти, 1947, 72).

ПІДПА́ЛИТИ *див.* **підпа́лювати.**

ПІДПА́ЛИТИСЯ *див.* **підпа́люватися.**

ПІДПА́ЛОК, лка, *ч., діал.* Перепічка. *Я чув, як на всю хату пронісся смачен пахне тісто, свіжозварена розсипчаста картопля і підпалок* (Стельмах, Гусяк-лебеді.., 1964, 141); *Микола скорбав густий борщ, зігрів свіжим підпалком* (Кучер, Трудна любов, 1960, 8).

ПІДПА́ЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підпа́лювати.**

ПІДПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПАЛИ́ТИ,** палю́, па́лиш, *док., перех.* Також *без додатка.* Підносячи вогонь до чогось, примушувати займатися, горіти; запалювати. *По алеях, у парках і скверах згребали у величезні купи потемнілі листя і підпалювали* (Дім., Ідол, 1961, 121); *Іван накидав сухих залозок і підпалив* (Коцюб., II, 1955, 347); *Завсім стемніло в хаті. Тільки від печі, де Христа підпалила солому, падало світло червонясте й мінливе* (Головко, II, 1957, 68); * Образно. *Сонце розтопило скелі, а само на крайкові задивилось в дзеркало моря і підпалило воду* (Коцюб., II, 1955, 414); // *також без додатка.* Починати топити якимось палівом піч, грубу і т. ін.; розпалювати. — *Ну, та годі, не плач, вони* [корови] *увечері самі прийдуть,— каже господиня...— краще піди та води налови та у печі пора вже підпалювати* (Мирний, I, 1954, 67); *Ось зараз підпалить* [мати] *у печі — кулешу зварить* (Головко, II, 1957, 394); // перен., рідко. Навмисно, із злим наміром сердити, дратувати, роздражнювати. *П'ятого року по шлюбі молода Петрики стала кпитися і кидатися, як львиця* [левиця]. *Покпівши та дівки та й молодиці в селі і ще дужче її підпалювали* (Черемш., Тв., 1960, 193).

2. Викликати пожежу з метою помсти і т. ін. *Ніщо не спиняє їх* [експлуататорів]: *вони грабують, підпалюють хати і гублять людей, аби їм було од того користь* (Коцюб., III, 1956, 38); *Бачачи нерозвиднювання, Шабанов підпалив свій будинок* (Довж., I, 1958, 122); *Усе — кажуть — боїться, щоб його* [Газду] *не підпалили* (Фр., II, 1950, 20); [Семен:] *Як пішов ти з села,.. Марусся збожеволіла й, не тямлячи себе, підпалила вашу хату, а сама весь помаялувала* (Кроп., I, 1958, 114); — *Піду до начальства і скажу йому, що ти підпалив панські стоги!* (Стельмах, I, 1962, 544).

3. *розм.* Давати чому-небудь трохи підгоріти (у 1 знач.), пошкоджувати, псувати сильним вогнем. *Підпалити хліб; Підпалити картоплю.*

ПІДПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПІДПАЛИ́ТИСЯ,** па́литься, *док.* 1. Починати горіти; розпалюватися; // *безос. Підпалювався, підпалював у печі — не підпалюється, гасне* (Сл. Гр.).

2. *тільки док., вст.* Дістати запал (*див.* **запа́л**[1]). *Не дай жінки на весілля, нікому робити; Бо кабила тоді здохне або підпалиться* (Чуб., V, 1874, 1065); *Сашка заверпув і спинив коней, прокав їх двічі круг площі, поводі придержуючи, щоб згарячу не підпалилися* (Кучер, Прощай.., 1957, 185).

3. *тільки недок.* Пас. до **підпа́лювати.**

ПІДПА́ЛЮВАЧ, а, *ч.* То саме, що **палі́й.** *Егор відчув, що це кпилина, і він кинеться з горища і душитиме підпалювачів, доки не впаде мертвий* (Коц., Вибр., 1953, 436).

Підпа́лювач війни — те саме, що Палі́й війни (*див.* **палі́й**). *В душі матері, яка втратила найдорожче, що було в її житті, зріс нестримна лють і гнів проти підпалювачів нової війни* (Шиян, Переможці, 1950, 256).

Підпа́лювачка, и, ж. Жін. до **підпа́лювач**.

Підпа́нок, нка, ч., *заст.* 1. Не дуже багатий або збіднілий пан (у 2 знач.). *Дядько швидко із з вигодою збув із з плечей до Окуня, а коли в того підрослі діти. Любав вже сама найнялася до Остапа Ніґловського, підпанка з родини шляхтичів-однодворців* (Стельмах, І, 1962, 344); // Той, хто за своїм матеріальним станом наближається до пана, панів. *Дехто з підпанків... видряпувавсь із злиднів. Частіше ж у підпанків справа* (Крот., Сини., 1948, 14); * У порівн. [Варка *(само)*:] *Дивлюсь на свого чоловіка і не найпевніше, довкіл нечаче не Денко, а якийсь підпанок або купчук!* (Кроп., II, 1958, 208); // зневажл. Зубожіла шляхта або нероднокті багаті. [Бухгалтер:] *Із столу аж три срібних ложки украдено; звичайно, що це підпушила ота голота - підпанки, котра не має свого прилуну та тільки вештається по панах та підпанках усячину* (Кроп., III, 1959, 38); *Різним підпанкам, які зараз часто глузують з кого, як доведе, що небезпечно лічитати його шляхетську гідність і честь* (Гуцуб, Людолюбки, І, 1957, 4).

2. Той, хто перебуває на службі у пана (у 1 знач.) (про економів, гайдуків, прикажчиків, писарчуків і т. ін.). *Пан не дозволяв і на годину видати ліса, а підпанки пильнували, щоб дісцяк шкуваєв панського розкошу* (Вовчок, VI, 1956, 297).

Підпа́р, у, ч., текст. Вовна з оброблених на шкіру овечих шкур.

Підпа́рити *див.* **підпа́рювати**.

Підпа́ритися *див.* **підпа́рюватися**.

Підпа́рований, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підпарува́ти**. *Одноголівки, нечаче підпарованої один до одного, вони з першої ж зустрічі знайшли контакт у розмовах* (Ле, Право..., 1957, 326); // **підпа́ровано**, безос. присудк. сл. *Коней підпаровано по силі і зросту* (Горд., II, 1959, 251).

Підпа́ровувати, ую, уєш, *недок.*, **підпарува́ти**, ýю, ýєш, *док., перех., розм.* Добирати пару (*див.* **пі́ра**[1] 4) кому-небудь.

Підпа́рубок, бка, ч., *розм.* Те саме, що **підліток**. *Два роки пробув* [Остап] *дома і став уже підпарубком* (Бурл., О. Вересай, 1959, 21).

Підпарубочий, чого, ч., *діал.* Підліток. *А хлопці та підпарубочі, котрим і-за людей нічого не видко, так аж на верби позалазили і вкрили їх, мов ті галки...* (Ів.-Осн., II, 1956, 174).

Підпарубчак, á, ч., *розм.* Те саме, що **підпа́рубок**. *Гриць з підпарубчака став парубком, а Дмитро й досі не знаходив собі пари* (Стельмах, II, 1962, 403).

Підпарювати *див.* **підпарóбувати**,

Підпа́рювати, юю, юєш, *недок.*, **підпа́рити**, рю, ри́ш, *док., перех.*, 1, *розм.* Трохи, частково або анікуу **парити** (*див.* **пáрити**[1] 1).

2. *діал.* Підцвітати; // *безос.* *Дідусь проскочив вперед, оглянув усіх коней, чи не підпарило де під сідлами* (Жижиля, Д. Галицький, 1958, 134).

Підпа́рюватися, юється, *недок.*, **підпа́ритися**, риться, *док., розм.* 1. Трохи або знизу паритися (у 1 знач.).

2. Трохи, частково відігріватися (про землю); танути (про сніг, лід). *Земля вчула ту весну, підпарювалася зісподу снігу, на деревах бубкавіли брунькн* (Ле, Наливайко, 1957, 295).

3. *діал.* Підцвітати. *Дитина підпарювалася.*

Підпаса́ти, аю, аєш, *недок.*, **підпасти́**, су́, сеш, *док., перех., розм.* Пасти трохи, недовго або час від часу. *Кінь голодний, я дого підпасаю* (Шияп, Партиз. край, 1946, 96).

Підпаса́тися, а́ється, *недок.*, **підпастися**, сéться, *док., розм.* 1. Пастися, їсти пашу трохи, недовго. *У сазі підпасалася перелітна птиця* (Тют., Вир, 1964, 374); [1-й чоловік:] *Ану, рушаймо! Обсушились трохи, відпочили, і скотинка підпаслась, ну й зайда* (Кроп., II, 1958, 493).

2. *перев. док., перех., розм.* Трохи попасти. *Ну, моя дитиночко, підпасу тебе!* (Сл. Гр.).

Підпаса́ч *див.* **підпа́сич**.

Підпа́сич, *рідко* **Підпаса́ч**, а, ч. Те саме, що **підпа́сок**. — *Коли дійшов до десяти літ, узято його до двора за підпасича* (Фр., II, 1950, 111); *Корови й телята розбрелись по леваді, Степчині підпасичі грають у квача* (Зор., На...світі, 1967, 270).

Підпа́сок, ска, ч. Помічник пастуха. [Пастух:] *Я вже кавав підпаском відкинати обори й стайні* (Л. Укр., II, 1954, 203); *Позаду отари іде білоголовий підпасок* (Чорн., Пісні..., 1958, 19).

Підпасти́ *див.* **підпаса́ти**,

Підпасти́[2] *див.* **підпаса́тися**.

Підпастися *див.* **підпаса́тися**.

Підпахвíнник, а, ч. Шматок тканини або спеціальний виріб, який пришивають всередині рукавів під пахви, щоб запобігти псуванню одягу потом.

Підпа́ювання, я, с., *техн.* Дія за знач. **підпа́ювати**.

Підпа́ювати, юю, юєш, *недок.*, **підпа́яти**, яю, аєш, *док., перех.* Паяти трохи, частково або додатково; паянням доводити, відправляти чи подовжувати.

Підпа́яти *див.* **підпа́ювати**,

Підпе́ка, и, ж. Дуже підпечене, підгоріле місце на хлібині, пирижку і т. ін.

Підпе́кти *див.* **підпіка́ти**.

Підпе́ктися *див.* **підпіка́тися**.

Підпе́ньок, и, ж., *діал.* Те саме, що **підпе́нько**. * У порівн. *Від тої вічної самоти та сльоти та лів'алі, як сушена підпенька* (Фр., VII, 1951, 393).

Підпе́ньок, нька, ч., *діал.* Опеньок. — *Паточка дзюрчить, листочки падають на дорогу, запах підпеньків, прілого листя, диму від вогнища...* (Томч., Готель., 1960, 26).

Підперéзаний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підперезáти, підперізувати**. *На йому синя чумарка, підперезана каламайковим поясом* (Мирний, III, 1954, 235); *Більше за всіх кричав чоловік у фуфайці, підперезаний кумачевою стрічкою* (Тют., Вир, 1964, 338); *Посеред столу — сулія, підперезана широкою стрічкою з написом: «Пий та родину не пропивай»* (Мик., І, 1957, 74); * Образно. *Перед ним блисне вузол білої стіни, підперезаний знизу червоною призьбою* (Н.-Лев., II, 1956, 274).

Підперéзати *див.* **підперізувати**.

Підперéзатися *див.* **підперізуватися**.

Підперізування, я, с. Дія за знач. **підперізувати**.

Підперізувати, ую, уєш, *недок.*, **підперéзати**, яжу, яжеш, *док., перех.* Затягувати, підв'язувати або опоясувати ременем, поясом і т. ін., перев. по талії. *На Дроговичині сірих застібали червоним шнурком і підперізували червоним поясом* (Нар. тв. та етн., 4, 1963, 93); *Коротку куфайку він широко підперезав зеленим поясом* (Коцюб., І, 1955, 378); // Закріплюючи що-небудь, накладати на когось ремінь, пояс і т. ін. *Петро достав з жердки свиту, одягнув Василя, мати підперізує червоним поясом* (Вас., III, 1960, 291); *Анюта одягла його в старий дірявий кордак, підперезала перевеслом із околота за й вело босого* (Март., Тв., 1954, 44); * Образно. *То була не прибоїна, а високий... замокш, що підперізував увесь деревʼяний*

бубинок (Мак., Під небом.., 1961, 181); // Обв'язувати чим-небудь. *Оволіцю свого кашкета він підперезав червоною стьожечкою і вдяг на голову* [у кепу] — *прикидався чередового по станції* (Мик., І, 1957, 104)

ПІДПЕРІЗУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДПЕРЕЗА́ТИСЯ**, сяюся, єшся, *док.* Затягуватися, підв'язуватися (звичайно по талії) ремінцем, поясом і т. ін.; пакластися на себе ремінь, пояс і т. ін. *Нелегко доводилось йому [Дені] на своєму віку, завжди підперізується* (Від.-Осн., II, 1956, 55); *Він обмотав свиту, підперезався поверх тулупа пасмом* (Головко, II, 1957, 394).

ПІДПЕ́РТИ *див.* **підпира́ти**.

ПІДПЕ́РТИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підпе́рти**. *Кульма некваплю ходою дістається до своєї колесової, дрючками підпертої хати* (Стельмах, II, 1962, 297); *Почав тягати лід на ручаї: підперти під мостом вода зжималася й замала кругу...* (Ле і Лев., Пшл. захід., 1950, 98); *Ідеальність молодої, так ще не підперта теоретичними постулатами, сповнена тільки самим серцем... в ті основи, що лунювали і свідку поведінку* (Рад. Укр., 27.III 1963, 3).

ПІДПЕ́РТИСЯ *див.* **підпира́тися**.

ПІДПЕ́РТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **підпо́ра**.

ПІДПЕЧЕ́НИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **підпекти́**.

2. *у знач. прикм.* Який трохи, злегка підпіяся або зіпсувався від надмірного випікання. *Ні сирий, ні підпечений* (Номис, 1864, № 7623); *Марко підсунувся до вогню, ..вигріб паличкою кілька картоплин, обчистив їх ножем від попелу і став їсти, смачно похрумкуючи підпеченою шкіркою* (Тют., Вир, 1964, 16); *По ньому панів приємний запах підпеченого тіста* (Багмут, Шасл. день.., 1959, 241).

ПІДПИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПИ́ТИ**, підпʼю, підпʼєш, *док., розм.* 1. *тільки док., неперех.* Пʼяніти від випивки. — *Сидоре, я до тебе маю діло,— каже Чітка, коли вже трохи підпили* (Мирний, II, 1954, 239).

2. *тільки недок., перех.* Пити, попивати спиртне потроху, час від часу. *Іван Коноченко по базару походжає. Солодкий мед-пиво підпиває* (Укр., думи.., 1955, 24).

ПІДПІЛИ́ЙЛИЙ, а, е. Який сп'янів від спиртного. *Ночар, наврочу, був підпилий, Оддав сенатові приказ* (Шевч., II, 1963, 352); *Зайшовши до Миколиної хати, він побачив за столом підпилого сина* (Кочура, Розина.., 1962, 264); // *у знач. ім.* **підпи́лий**, лого, ч. Той, хто сп'янів від спиртного. *Вже підпилий як засяє, То хоч коти гармати, І усом не моргне* (Шевч., І, 1963, 237).

ПІДПІЛО́КОВИЙ, а, е. Прикм. до **підпи́лок**.

ПІДПІЛО́К, лка, *ч.* Стальний різальний інструмент у формі бруска з насічкою, що вживається для обточування металевих та деяких інших виробів.

ПІДПЛІ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпля́ювати**.

ПІДПЛІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПЛЯ́ТИ**, я́ю, я́єш, *док.* 1. Пляти, надрізуючи лінву над коренем і т. ін. *Тарасик не раз бачив, як лісорубн підтюбали до товстелезних дерев, підплювали їх* (Чаб., Стоїть явір.., 1958, 144); *Коли його* [дуба] *підплювали, він це вимів по собі соки від нічного, живучого з вірного його життя кореня* (Тют., Вир, 1964, 243).

2. Підрізаючи пилкою або підточуючи тертуром, підшпоном робити по-небудь вужчим чи коротшим. *Йому здалося, що середня борідка* [ключа] *трохи завелика; він злегенька підпляв і її* (Мик., II, 1957, 326); *Підплювати між стільця.*

ПІДПЛЯ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **підпля́ти**. *Між головами робітників з'являвся сіра козляча голова, увінчана гострою борідкою і тупими, підплюваними на кінчиках рогами* (Руд., Вітер.., 1958, 273).

ПІДПЛЯ́ТИ *див.* **підпля́ювати**.

ПІДПИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпира́ти**. *Вісник знімав пару брючків до підпирання* (Фр., II, 1950, 36).

ПІДПИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПЕ́РТИ**, підпру́, підпре́ш, *док., перех.* 1. Ставити підпори для підтримки чого-небудь. *Кристабель і Едіта підпирають двері, щоб ви* [Дені] *не вирвався* (І. Укр., III, 1952, 84); *Щоб вона не відчахнулася під вагою фруктів, Бондаренчика підпрали її дубовою рогатою* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 23); // Підтримувати голову, підборіддя і т. ін., підставляючи руку, долоню і т. ін. або опираючи, скидаючи їх на щось. *На пні сиділа молодиця, Підперши щоку кулаком* (Бор., Тв., 1957, 55); *Мамина в одній сорочці вискакувала на поріг хати, підпирала голову долонею і жадібно стежила оком за весільному процесію* (Коцюб., II, 1955, 30); — *Ох, і вредюча ти,— Левко з удаваною жагерною рукою підпирає підборіддя* (Стельмах, І, 1962, 280); // *у сполуч.* із сл. б і к, б о к и. Упирати руку (руки), кулаки у бік (боки). *Вона підперла боки червоними, голими по лікоть руками й хиталась од сміху* (Коцюб., II, 1955, 171); *На жінок вибігає Ганна. Підперла кулаками боки, дивиться на всіх* (Мокр., Пєси, 1959, 84); // Правити за підпору чому-небудь. *Стрункі колони підпирали стелю величезного залу* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 117); * Образно. *Багряні хребти підпирали небо* (Гончар, III, 1959, 246).

Підпира́ти (підпе́рти) спи́нною (плечи́ма) стіну (одвірок і т. ін.): а) спиратися спиною (плечима) об щонебудь. *Цілими днями дядько тільки те й робив, що смалив цигарки, мовчки підпирався своїми плечима стіну нахлябу* (Гончар, II, 1959, 288); *Убогий фронт підпер плечима білу колону* (Коцюб., II, 1955, 411); б) (*тільки недок.*) не мати певного заняття. — *Слухай, хлопче,— звернувся він до Данилка,— кидай шапку та погуляй біля земляних. Може, там хто стовпи підпирати, уявібеш, скажеш* (Панч, Сипів., 1958, 53); **Підпира́ти (підпе́рти) сте́лю (покрі́влю** і т. ін.) [**голо́вою, плечи́ма**] — маючи дуже високий зріст, ледве не торкатися стелі головою. *Уявіков* [Назар] *і стояв перед нами, стелю підпираючи* (Вовчок, I, 1955, 140); *Високий і тонкий, як жердка, Данило Мармура підпирає головою покрівлю будки паровоза* (Чорн., Вправол. земля, 1950, 55).

2. *перен., розм.* Подавати кому-небудь допомогу; підтримувати котось, чиїсь дії, вчинки і т. ін. — *Будучи на місці вашого батька й брата, я б ніколи не підпирав вашого маніфу!* (Коб., II, 1956, 16); *Вони* [посводи і бояри] *підпирали й підпирають князя, бардилі та мого і Русь* (Скл., Святослав, 1959, 247); // Підтверджувати, обґрунтовувати що-небудь. *Садовник, щоб підперти свої слова якимось доказом, тицьне Васильові перед очі книжку: — Оце читав? Ні?* (Л. Бедзик, Дніпро.., 1951, 14).

3. Напирпти, штовхаючи кого-, що-небудь.— *Коли не їдь, то все підпирай воза спиною,— сказав кум* (Н.-Лев., II, 1956, 269); // Давити, тиснути (про щонебудь тверде, неруч не). *Грубий комір підпирав йому шию* (Коцюб., II, 1955, 374); *Тоді його* [Ганса] *підборіддя підпирав твердий комір прокурорської манті. Тепер його душить венеральський мундир* (Ю. Бедзик, Пилки.., 1959, 76); // *безос., розм.* Про відчуття болю, стиснення у грудях (від хвороби, хвилювання і т. ін.). [**Недоросток**:] *Що ж у вас болить?* [**Пріська**:] *Ох, під груди підпирає, мов кляпи...* (Вас., II, 1960, 86); — *Весною стоїш на мосту, дивишся, як* [річка] *Та-*

шань між жене — так і підперло до гора (Тют., Вир, 1964, 345).

4. *перен., розм.* Бути розташованим, підходити дуже близько, наближатися до чогось. *Море набухло, підпирало садиби нижнього яруга села* (Ле, В. спові.., 1960, 182); *Ярпінував до самого села* (Рад. Укр., 10.I 1961, 2); // *рідко.* Витіснити, прагнучи заступити кого-небудь. *На пенсію виходити* [Гордий] *не хоче. А тим часом його вже підпирає двадцятилітній Коля Круглов* (Руд., Вітер., 1958, 138).

5. *перен., розм.* Спонукати до чого-небудь, змушувати робити щось.— *А ви* [колгоспники] *підпирайте своїх голів,— невлазне робітник,— щоб будувати електростанції. Пора!* (Кучер, Трудна любов, 1960, 198); // Ставати нестерпним, дошкульним. *Нестерпно підпирають.*

ПІДПИРА́ТИСЯ, *йдеться, недок.*, **ПІДПЕРТИСЯ**, підпру́ся, підпрешся, *док.* 1. *чим і рідко на що.* Спиратися на що-небудь, стоячи або перебуваючись. *Був* [дід].. *Сідай, в косках і невелитий, Зігнувсь, підпершися цепком* (Котл., І, 1952, 199); — *Бачила, як вона кульгає, на патерицю підпираючись?* (Вас., II, 1959, 58); *Жовніри, коваючись, підпиралися мушкетами і списами, йшли на стіни неприступної гори* (Кач., II, 1958, 486); // Схилятися, обпиратися головою, підборіддям, щоко́ю і т. ін. на руку, долоню. *Сумна то невесела сла вона на лаві край столу і підперлася рукою* (Мирний, III, 1954, 246); *Старий слухає — підперся рукою, зажурився* (Ю. Янов., IV, 1959, 111); // *у сполуч. із сл. бік, боки.* Упиратися рукою (руками) у бік (боки). *Мачуха, як воїв, стала, підперлася руками в боки й кричала* (Хотк., II, 1966, 94).

2. *перен., розм.* Допомагатися чим-небудь; сприяти чому-небудь. *Проклятта й анатеми відпирають подавленням права на одержання допомоги від благодійних установ* (Ілян, II, 1958, 50).

3. *перен.* Мати що-небудь за свою основу, бути побудованим на основі чогось. *Підпирався цей світ пам'ятью сваволею, канчуками поміщицьких посіпак та елейними молитвами про спасіння душ пастирів духовних* (Слово про Кобзаря, 1961, 16).

4. *тільки недок.* Пас. до **підпира́ти**.

ПІДПИ́С, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підписа́ти, підпи́сувати** 1. *Зачинив* [Наполеон] *вікно і наблизився до столу, на якому лежали донесення маршалів, листи з Франції, накази, які чекали на підпис* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 125); *Коли економ підсунув умовну для підпису і діловито взявся за ручку, Марія нежданно повернув обидва папірці* (Стельмах, I, 1962, 192).

2. Прізвище або ініціали, написані власноручно під текстом, малюнком, картиною і т. ін., як свідчення авторства або потвердження чого-небудь. *Возвеженський показав йому папір з підписом Сухобруса* (П.-Лев., I, 1956, 371); *Він ставить підпис під статтею, підбиває голову і нежайно бачить у дверях присадкуватого Дениса Вербалюк* (Стельмах, II, 1962, 280); *На* [королевецьких] *рушниках і скатертинах трапляються підписи майстрів — або повним іменем та прізвищем або тільки ініціалами* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 52).

3. Напис, текст на чому-небудь, під чимсь. *На задній стіні, якраз проти вихідних дверей, виділ* [картина]. *«З походу» — стояв підпис під нею* (Головко, II, 1957, 453).

ПІДПИСА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підписа́ти**. *Се було свідоцтво, підписане учителькою села Н.* (Фр., IV, 1950, 43); *В машині їхав офіцер-парламентер з текстом ультиматуму, підписаного командувачами обох Українських фронтів* (Гончар, III, 1959, 236); // **підпи́сано**, *безос. присудк. сл. Опріч образів висіли ще на стінах деякі хунти: два козаки тягаються за чуби, а внизу підписано: «Два дурні б'ються, а третій дивиться»* (Стор., I, 1957, 234).

2. *у знач. прикм.* На якому є підпис. *Писар підписаний репорт* [рапорт] *списав та мерщій з хати* (Кв.-Осн., II, 1956, 265); *Перпичено вийшов з підписаними паперами* (Перв., Дикий мед, 1963, 325).

ПІДПИСА́ШІЙ, *я, с.* Дія за знач. **підписа́ти** 1. *Кілька місяців тому було відзначено 40-річчя з дня підписання великим Леніним декрету про використання Криму для лікування трудящих* (Рад. Укр., 10.VI 1961, 1); *В день підписання пакту з Туреччиною королевич надіслав Сагайдачному запрошення на бенкет* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 567).

ПІДПИСА́Р, *я, ч., заст.* Помічник писаря. *Господар убрось у найкращу рясу, а молодий причепурився, моя ласька. Ніхто б в світі не подумав, що то пана писаря підписар* (Н.-Лев., I, 1956, 142); *Довелося мені свободні зверпутися до колишнього підписаря Юхрима Бабенка* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 40).

ПІДПИСА́ТИ *див.* **підпи́сувати**.

ПІДПИСА́ТИСЯ *див.* **підпи́суватися**.

ПІДПИ́СКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підписа́ти, підпи́сувати** і **підписа́тися, підпи́суватися** 1, 2.

2. Письмове зобов'язання або потвердження чогось. *— Усім я по чоловіче своє жалився,— відмовила голосно та виразно Горпина. — Вити він не б'є, бо дав підписку* (Л. Янов., I, 1959, 344); [Линський:] *Я радий дати вам підписку, що визнаю ваше повне авторство* (Коч., II, 1958, 101).

ПІДПИСНИЙ, а, е. Стос. до підписки (у 1 знач.).

Підписний лист, *заст.* — папір з підписами осіб, що дають гроші для кого-, чого-небудь. *Як відомо, вже з 1910 року відбувається конкурси на кращий проект пам'ятника Шевченкові для встановлення його в Києві (кошти на пам'ятник збиралися за підписними листами серед населення)* (Вітч., 3, 1964, 247).

ПІДПИСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпи́сувати** 1.

ПІДПИСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.*, **ПІДПИСА́ТИ**, ишу́, и́шеш, *док., перех.* 1. Ставити підпис на знак потвердження, засвідчення чого-небудь. [Демков:] *Він давав мені.. підписувать якісь бумаги* (Кроп., II, 1958, 232); *— Хай нам приговор підписують і комітетчики, і громада, і старость, як законна власть* (Стельмах, I, 1962, 626); *Через півроку вийшло, що панич їм огороди дарує, аби тільки підписали вихід* (Мирний, IV, 1955, 239); *Голова колгоспу з задоволенням підписав написане, поставив печатку, а лист того ж дня пішов до редакції* (Минко, Повна чаша, 1950, 157); // Укладати договір, угоду і т. ін., скріплюючи їх підписом, підписами. *Артілі підписали між собою договір на соціалістичне змагання..* (Вишня, I, 1956, 411); *— Але я підписав контракт з русскими на два роки..,— сказав він твердо* (Панч, Синьк., 1959, 9).

2. Писати текст, залишати напис на чому-небудь, під чимсь як пояснення. *Було як намалює* [маляр] *що-небудь та підпише — бо й письменний був собі — що се не кажу, а слива, так таки точнісінька слива* (Кв.-Осн., II, 1956, 5); [Верба:] *Подивіться, як я намолював панькову Ганну Корж.* [Ковшик:] *Добре.. Тільки підпишіть,— колгоспниця, яка більше спить, ніж робить* (Корн., II, 1955, 230).

ПІДПИСУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДПИСА́ТИСЯ**, ишу́ся, и́шешся, *док.* 1. Ставити свій підпис під чим-небудь. *Ще той папір від часу не зотлів.. Де за негramотних французьких королів Підписувались Анна Ярославна* (Павл., Бистрина, 1959, 24); *— Напишемо*

прошення, спишемо усі його кривди, а ви підпишетесь, та й подамо (І.-Лев., IV, 1956, 155).

2. Виявляти бажання, згоду на участь у чому-небудь (у зібраних коштів, пожертвуваних і т. ін.), звичайно записуючись у список.

3. *тільки недок.* Пас. до **підписувати**.

ПІДПИТА́ТИ *див.* **підпи́тувати**.

ПІДПИ́ТИ *див.* **підпива́ти**.

ПІДПИ́ТИЙ, а, е. Те саме, що **підпи́лий**. *Вернув* [вернувся] *радник сильно підпитий додому* (Коб., I, 1956, 85).

ПІДПИ́ТОК: На підпи́тку — у стані сп'яніння від спиртного. *Круста троїх на підпитку, але держиться ще досить твердо на ногах* (Л. Укр., II, 1951, 390).

ПІДПИТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПИТА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех., розм.* Розпитувати, шукаючи кого-що-небудь. *Якось підпитував* [Інші] *роботу в Турції на тартаку, але там нових робітників не беруть до праці* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 28).

ПІДПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПХА́ТИ**, пхну́, пхне́ш, *док., перех., розм.* 1. Штовхаючи ззаду або натягаючи збоку, допомагати рухові чого-небудь або намагатися зрушити щось з місця. *Заду сапчати підпихала, дрібно ступаючи, бабуся* (Гончар, IV, 1960, 72); *Застряг мазур у болоті, Вона підпхає* (Рудан., Співомовки..., 1957, 23); // Злегка штовхаючи, примушувати кого-небудь рухатись у певному напрямку. *Каленик Романович віддав газету і, підпихаючи обох молодят широко розставленими руками, почав просувати їх до кухні* (Сенч., Опов., 1959, 46); *Замотушилася Орися, підпихаючи телятко, яке раптом злякалося і не хотіло переступати порога* (Тют., Вир, 1964, 508).

2. Підвечи, підправляти, лаштати, трамбувати і т. ін. *Юринда як добрий оповідач витримав паузу, підпихав чорним, наче шматок корена, мізинцем тютюн у люльці... І тільки тоді почав знов говорити* (Гжицький, Оаришки, 1962, 132).

ПІДПИ́ЧАТИ, чу, чиш, *док., розм.* Те саме, що **підпи́ти** 1.

ПІДПІДБО́МКАННЯ *див.* **підпадьо́мкання**.

ПІДПІДБО́МКАТИ *див.* **підпадьо́мкати**.

ПІДПІДБО́МКНУТИ *див.* **підпадьо́мкнути**.

ПІДПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДПЕ́КТИ**, еку́, е́чеш, *док., розм.* Добре прижарювати або пекти, припікати злегка чи додатково, також псувати надмірним випіканням. *Підпекти хліб у печі;* * *У норінь. Спина, по якій кілька разів пройшовся перед тим жандарм нагайкою, горіла, наче її безперестанно підпікали на вогні* (Горч., Зорі., 1950, 251).

ПІДПІКА́ТИСЯ, бу́ться, *недок.*, **ПІДПЕ́КТИСЯ**, еку́ться, *док., розм.* 1. Добре прижарюватися або пектися, припікатися злегка чи додатково. — *Соломки ось треба, пиріжки піяк не підпеклися* (Голонко, II, 1957, 43).

2. Пукатися від надмірного випікання.

ПІДПІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Місце, простір у приміщенні під підлогою. *З'єднувати підвали і пустоти міжповерхового перекриття з земляною печі не дозволяється* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 459); // Місце під підлогою, де потяй від сторонніх ховають що-небудь. *В його квартирі з'явилося підпілля, де переховувалися закуплені цінності* (Рудн., Вітер.., 1958, 93).

2. *тільки одн.* Нелегальна діяльність, спрямована проти властей, а також конспіративне життя тих, хто бореться з властями. *Тільки підпілля виробляє революційну тактику і несе її в маси як через нелегальну, так і через легальну пресу* (Ленін, 23, 1972, 197); *Вони, комуністи, готують підпілля. Вони руйнуватимуть фашистську армію, фашистський лад* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 91); *Михайло Кирилович продовжує розповідати про своє життя в підпіллі* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 141); *Щоб робота гуртка у Львові змогла вийти на ширше поле громадської діяльності... гурток повинен вийти в контакт з політичною еміграцією і революційним підпіллям Росії* (Кон., Терен.., 1959, 217).

ПІДПІ́ЛЬНИЙ, а, е. Який діє, відбувається в умовах підпілля (у 2 знач.); нелегальний, конспіративний. *Навесні 1905 р. наша партія була сповна підпільних гуртків; восени вона стала партією мільйонів пролетаріату* (Ленін, 17, 1971, 136); *Підпільний більшовицький комітет спішно прибув до Бродарів* (Довж., I, 1958, 165).

ПІДПІ́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто працює в умовах підпілля (у 2 знач.). *Денис Дорошко був умілим конспіратором, досвідченим підпільником* (Цюпа, Пазустріч.., 1958, 207); *Вже цілий тиждень молоді підпільники напружено чекали наслідків Вальчиної роботи* (Гончар, IV, 1960, 81).

ПІДПІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підпі́льник**. *Коли б хтось з її знайомих з'явився перед нею, він не пізнав би в ній сувору, без усмішки в очах, завжди замкнену в собі підпільницю* (Смол., Сад, 1952, 238); *Образ донькн машиніста Катрі Крос виписаний Ю. Смоличем з любов'ю. Катря — дисциплінована підпільниця, яка вміє переборювати всі труднощі* (Іст. укр. літ., II, 1956, 468).

ПІДПІ́ЛЬНО. Присл. до **підпі́льний**. *Неможлива сідність нашої нелегальної партії, яка організовує підпільне революційні страйки і демонстрації, з другою літературою, які в легальній пресі напинають страйковий рух «страйковим азартом* (Ленін, 24, 1972, 284).

ПІДПІР, пору, *ч., техн.* Напір води у річці, каналі, який утворюється внаслідок звуження русла, перекривання його греблею, мостовими підпорками і т. ін. *Для створення необхідного запасу води або напору (підпору) води на річці, струмку, у балці будують гідротехнічну споруду — греблю* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 5); *На закруглених* [русла ріки] *утворюється підпір, швидкість течії води зменшується* (Колг. енц., I, 1958, 242).

ПІДПІ́РКА, и, *ж.* 1. Те, чим підпирають, підтримують що-небудь. *На місці вибуху вже було аварійна команда. Почали ставити підпірки* (Ткач, Моряки, 1948, 125); *Великі важкі груші-гєєки гнуть восени гілля, доводиться ставити підпірки, щоб гілля не ламалося* (Мушк., День., 1967, 149); *Величезні дерева африканських лісів досягають у висоту 50—60 м. Нерідко вони мають додаткові корені — підпірки* (Фіз. геогр., 6, 1957, 124).

2, *перен., розм.* Те, на чому що-небудь грунтується, від чого щось залежить. *До цього часу життя плило у мене хоч не легко, але більш-менш рівно... тепер усі підпірки заразом були вибиті з рук* (Вас., II, 1959, 509).

ПІДПІ́РКОВИЙ, а, е. Стос. до підпірки (у 1 знач.).

ПІДПІРА́ТИ, аю, аєш, *недок.* Підпирати під кого-, що-небудь.

ПІДПІ́РНИЙ, а, е. Стос. до підпору. *Максимальний підпірний горизонт (МПР) у водоймищі визначають розрахунками* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 43).

ПІДПІРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Одноkр. до **підпіра́ти**.

ПІДПІ́ЧОК, чка, *ч.* Те саме, що **підпі́чя**. *Коли переїжджали на квартиру, бабуся взяла старий запах на довгій волозі, закинула його в підпічок і, присівши напочіпки, почала викидати домовика* (Горький, Дитинство, 1947, 176).

ПІДОБІЧЧЯ, я, *с.* Заглибина під обіччю. *Біленькі курочки з підобіччя глядять* (Номис, 1864, № 64); — *Не підходь! — продував відчайдушний крик з підобіччя, після чого знов зацокотів кулемет* (Довж., I, 1958, 369).

ПІДПЛЕСТИ *див.* **підплітати.**

ПІДПЛЕТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підплітати.**

ПІДПЛЕТИНА, и, *ж., текст.* Брак у тканинах у вигляді потовщеної нитки внаслідок обриву і сплетіння ниток основи.

ПІДПЛИВАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПЛИВТИ** і **ПІДПЛИСТИ**, иву, ивеш, *док.* 1. Плисти плавом або на чому-небудь, наближаючись до когось, чогось. *Русалка (підпливає близенько, чапає за руку, заглядає в вічі)* (Л. Укр., III, 1952, 183); *Вдосвіта з великими труднощами стали підпливати човном до затопленого села Загребелля* (Довж., Зач. Десна, 1957, 484); *Переборюючи течію й нурпалки льоду, я підплив до Жабі, що зовсім поринула у воду* (Досв., Вибр., 1959, 183); // *перен.* Підходити, під'їжджати повільно або поважно, ніби пливучи. *Вони* [купці] *негайно ж підпливали до неї* [княгині Ольги], *низько вклонились, привітались, заходились скаржитись і нарікати* (Скл., Святослав, 1959, 137); *Ешелон підплив до перону під спів, музику, сміх, радісні вигуки* (Дім., Ідол. 1961, 348).

2. Плисти плавом або на чому-небудь потрапляючи під щось. *Підпливати під міст;* * Образно. *Хмари, як хвилі, перекочувалися на небі, підпливали одна під одну* (Ю. Янов., II, 1958, 97); // Текти, проникати під кого-, що-небудь; підтікати. *Струмок виходить з берегів, вода підпливає під поли намету* (Перв., Дикий мед, 1963, 281).

3. Підніматися з глибини чого-небудь на поверхню. *Вони говорили йому, що яма багата, що кип'янка буде раз у раз підпливати* (Фр., I, 1955, 141); * Образно. *Нова хвиля злості стала підпливати йому до серця* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 83); // *перен.* Рухатися, переміщатися (перев. про небесні світила). *Уже сонце високо підпливло, бралося до раннього обіду* (Мирний, III, 1954, 314).

4. *чим.* Лежати залитим або заливатися, змочуватися кров'ю, слізьми і т. ін. *Дивлюся: лежить той вусатий офіцер на підлозі й кров'ю підпливає* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 139); *Оксана.. плакала-плакала, аж слізьми підплила..* (Кв.-Осн., II, 1956, 452); // *перен.* Покриватися, вкриватися чим-небудь. *Темні гори поступово підпливають низовими білими туманами* (Гончар, Новели, 1954, 68).

ПІДПЛИВТИ *див.* **підпливати.**

ПІДПЛИГНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **підплигувати.** *Прочитавши заледве кілька слів, Макар Іванович почервонів, підплигнув на місці і в.. обуренні кинув відкритку* [листівку] *на стіл* (Коцюб., I, 1955, 163); *Понька підплигнув по-півнячому, дрібно затрусив цівком* (Тют., Вир, 1964, 401); *Пес підплигнув їй назустріч, спинався на задні лапи, але ланцюг тяг його назад* (Смолич, Ми разом.., 1950, 259).

ПІДПЛИГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підплигувати.**

ПІДПЛИГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Робити стрибки вгору; підскакувати, підстрибувати. *Як сів* [пан] *у свою коляску, так коні аж підплигують, та прискакують, та летять* (Кв.-Осн., II, 1956, 283); *Рибки перелітали через пароплав і поринали у воду. Обидві мавпочки почали підплигувати, намагаючись вловити рибок* (Трубл., II, 1950, 64); // Злегка підскакувати вгору (від поштовхів, коливань чого-небудь і т. ін.). *Ланцюги бряжчали, як кайдани, бляшанки, підплигуючи на возі, дзвеніли* (Коцюб., I, 1955, 226); *Слідкувала* [Саххо] *за професоровим пером, що швидко підплигувало на грубому пергаментному папері* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 25); *Автомобіль підплигує на вибоїнах дороги* (Ю. Янов., IV, 1959, 73); * Образно. [Худолій:] *Тут час біжить, аж підплигує, а вони заходились словами.. перекидатись* (Крот., V, 1959, 166); // Пересуваючись стрибками, підскакуючи, наближатись до кого-, чого-небудь. *Шпурнув* [Тимко] *кирку. Вона металево брязькнула і, перевертаючись та підплигуючи по льоду, поскакала мало не до середини Лону* (Тют., Вир, 1964, 484).

◇ **Серце підплигує (підплигнуло)** *чиє* — у кого-небудь дуже б'ється серце внаслідок збудження, хвилювання і т. ін. [Тиміш:] *Вірите, я почуваю, що серце моє підплигує, мов карась на гарячій сковороді, як дивлюсь на тебе* (Крот., V, 1959, 581); *Юрине серце тьохкає і підплигує в грудях, мов у порожнечі* (Смолич, II, 1958, 52).

ПІДПЛИЛИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпливти, підплисти.** *Накрило його міною недалеко від Умані.. Так і залишився лежати в глибокому, порослому бур'янами рову, підпливший кров'ю і непритомний* (Коз., Гарячі руки, 1960, 21).

ПІДПЛИСТИ *див.* **підпливати.**

ПІДПЛІСНЯВІТИ, іє, ієш, *док.* Трохи або в деяких місцях запліснявіти.

ПІДПЛІТАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підплітати.**

ПІДПЛІТАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПЛЕСТИ**, ету, етеш, *док., перех.* Плетучи, вплітаючи, вкладати, уживати додатково до чого-небудь, у щось. *Підплітати чужу косу.*

ПІДПЛІТАТИСЯ, ається, *недок.* Пас. до **підплітати.**

ПІДПОВЗАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПОВЗТИ**, зу, зеш, *док.* 1. Повзучи, наближатися до кого-, чого-небудь або кудись. *До ватри весь час підходили і підповзали поранені, їхні рани перев'язували товариші* (Коч., Зол. грамота, 1960, 303); *З темряви підповзали бійці і зупинялись мовчки навколо, не підіймаючи голів од землі* (Гончар, III, 1959, 50); *Гадюка підповзла до сонного Слуги й тихесенько.. його вкусила в ногу* (Фр., XI, 1952, 337); * Образно. *Війна підповзла у розпеченій кріці — їх* [синів] *на фронт проводжала* (Мал., Запов. джерело, 1959, 23).

2. *перен.* Повільно наближатися до кого-, чого-небудь. *До будинку ЦК партії з тихим м'яким шерехом підповзають авто* (Кир., Вибр., 1960, 275); *Шість танків підповзали до висоти* (Трип., Дорога.., 1944, 46); *До станції підповз довжелезний порожняк* (Головко, II, 1957, 457).

3. Повзучи, залазити, проникати під що-небудь. *Підповзати під стіл;* * Образно. *Ліворуч під колеса підповз глибокий яр* (Донч., V, 1957, 61).

ПІДПОВЗТИ *див.* **підповзати.**

ПІДПОВНЯ, і, *ж., розм.* Друга фаза, друга чверть у положенні Місяця при спостереженні з Землі. *Місяць сяяв на підповні, невсипущі ясокори солодко дзюркотіли* (Ю. Чайка, Тв., 1960, 121); *Гарячий місяць, ставши на підповні, Пливе, як човен, знявши паруси* (Мал., З книги життя, 1938, 76).

ПІДПОЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпоїти.**

ПІДПОЇТИ *див.* **підпоювати.**

ПІДПОКРИВНИЙ, а, е, *с. г.* Який підсівається до іншої, вже пророслої, розвиненої культури; покривний. *Як підпокривні культури під озимі застосовують ..білу укісну конюшину і сераделу* (Хлібороб Укр., 4, 1967, 12).

ПІДПОЛКОВНИК, а, *ч.* Військове звання середнього командного складу рангом нижче полковника, а також особа, що має це звання. *Полковники Рябов, Зарубін, Федорченко й інші полковники й підполковники пове-*

ницьки солдатам наказ командування (Довж., І, 1958, 316); — *Товариш гвардії підполковнику дозвольте звернутися,* — *промовив Цимбал* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 36).

ПІДПОЛКО́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Дружина підполковника.

ПІДПОЛКО́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підполко́вник**. *Сидів* [Іван] *на жовтій дубовій лаві, у підполковницьких погонах, читав якусь книжку* (Гуц., Скупана.., 1935, 36).

ПІДПОЛО́ТИ *дов.* **підпо́лювати**.

ПІДПОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПОЛО́ТИ**, полю́, по́ють, *док., перех. і неперех., розм.* Полоти ще трохи, потайкою, допомагаючи комусь-небудь. *Олесині навіть кортіло, щоб Оверко побачив, як вона дівчат наполола. Звичайно, йому і в голову не прийде, що сестра з подругою підполюють їй грядки* (Горд., Зароблітчани, 1949, 34).

ПІДПОМАГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПОМО́ГТИ**, ожу́, о́жеш, *док., розм.* Те саме, що **допомага́ти** 1. *Вона за рахунок обходів усі становища.., підпомагав, зволочував утомлених* (Фр., VI, 1951, 15); *Він, Роман, не дасть їм знемогти, підпоможе і лісу купити, і хату поставити...* (Кощюб., І, 1955, 122).

ПІДПОМА́ГАЧ, а, ч., *розм.* Той, хто допомагає, звичайно в здійсненні поганих, злочинних намірів. *Разом зі всім радянським народом непохитно і самовіддано пішли вірні сини й дочки України на священну битву проти фашистських окупантів та їхніх націоналістичних підпомагачів* (Бажан, Панна.. Москва, 1951, 74).

ПІДПОМО́ГА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **допомо́га**. — *От, може, Кирило та Панько додуть підпомоги яку копійчину* (Мирний, III, 1954, 136); *Напече* [Дарчика] *мамуся, рогаликів — і все йому, все братикові. Скоро ще в тільки рік. Не так щоб підпомогу з нього мати, а щоб було з ким хоч погомонити, пожуритися* (Вирган, В розп. літа, 1959, 255).

2. Те саме, що **підкріплення** 2. *Енеєві одвіт сей дав* [Евандр]: — *Дано вам війська в підпомогу, І провіанту на дорогу, І гроші,яток з якийсь міх* (Котл., І, 1952, 205).

ПІДПОМО́ГТИ *дов.* **підпомага́ти**.

ПІДПОНОМА́РИЙ, я, ч., *іст.* Те саме, що **піддячи́й**. *Примітний був .. підпономарій, такий довгий, що діставав погасити свічки, як би високо вони не горіли* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 231).

ПІДПО́РА, и, *ж.* 1. Те саме, що **підпі́рка**. *Хлопці посідали навколо столів, розклали підпори на ногах і почали грати* (Мак., Вибр., 1954, 295); *Ноче молода дівчина, вона лазить по деревах.. підпори ставить під рясні гілки фруктових дерев* (Томч., Готель.., 1960, 244); *Ятка стала під мостом, прибита хвилею до однієї з підпор* (Дмит., Наречена, 1959, 195).

2. *перен.* Той, на кого спираються, або те, на чому ґрунтується, від чого залежить що-небудь. *Вона пригнулася цілою своєю істотою до свого товариша, надіється найти в ньому підпору і пораду* (Фр., II, 1950, 73); *У Сновську існувала тепер радянська влада, найбільш підпорою її були залізничники* (Скл., Легенди, наєчдн, 1957, 24); *Наукове дослідження питань розвитку психіки знайшло в ученні І. П. Павлова про вищу нервову діяльність свою міцну матеріалістичну підпору* (Вісник АН, 9, 1949, 32).

3. Те, на що хто-, що-небудь обпирається. *Але він, зручний і звиклий до гір, умів спинитись на краю кручі і знов обережно шукав підпори для ніг* (Кощюб., II, 1955, 351); *Нога, шукаючи підпори, натискає на міну педаль, і літак звертає круто ліворуч* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 96).

ПІДПО́РНИЙ, а, е. Прикм. до **підпо́ра** 1, 2. *Одного разу Дрогожиха після зміни.. побачив, що Канцшевич з машиністом прилаговує підпорні бруски* (Кощюба, Нові береги, 1959, 174); — *Як стратег, обмислюю підпорні пункти, щоб міцніше закріпити стан своїх позицій* (Кач., II, 1958, 49).

ПІДПОРО́ТИ *дов.* **підпо́рювати**.

ПІДПОРО́ТИЙ, я, е. Який підпоролли.

ПІДПОРО́ТИСЯ *дов.* **підпо́рюватися**.

ПІДПОРОШИ́ТИ *дов.* **підпоро́шувати**.

ПІДПОРОШУВА́ТИ, ую, єш, *недок.*, **ПІДПОРОШИ́ТИ**, ить, *док.* Покривати злегка, трохи чим-небудь сипким; *Й безос. Підпорошило трохи дорогу* (Сл. Гр.).

ПІДПОРУ́ЧИК, а, ч. Військове звання офіцера царської армії рангом нижче поручика, а також особа, що мала це звання. *У 1872 р. б. С. Федоров закінчує курс училища і в чині підпоручика їде служити на Україну* (Видатні вітч. географ..., 1956, 105); *Хвацькості більше виявляли молоді підпоручики, стягнуті довгими кушбарами в чарочки* (Панч, І, 1956, 55).

ПІДПОРЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДПОРО́ТИ**, порю́, по́рять, *док.* Пороти, підпорюючи трохи, в окремих місцях. — *У.. підкажу, під пахою правого рукава, коли підпороти підкладку, пришиту червоною ниткою, номер сорок п'ятий* (Кучер, Пронцай., 1957, 211).

ПІДПОРЮ́ВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПІДПОРО́ТИСЯ**, пореться, *док.* І. Відпорюватися трохи, в окремих місцях.

2. *тільки недок.* Пас. до **підпо́рювати**.

ПІДПОРЯ́ДКОВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпоряду́вати**. *Почалося навчання, підпорядковане суворому розкладові* (Гончар, Південь, 1949, 47); *Вся діяльність трудових людей пояснюється тим, що вони живуть одне для одного і для людства в цілому, а не для чогось іншого, бо все те інше також підпорядковане цій меті* (Гур., Паша молодість, 1949, 390); *Візантійське духовенство було підпорядковане імператорові і не визнавало влади пап* (Іст. середніх віків, 1955, 41); *На одну ночі Шумакові викликав до себе командирів полків і підпорядкованих йому окремих підрозділів* (Голов., Тополя.., 1965, 333); *Віроломний напад фашистської Німеччини поставив перед письменниками нові завдання. Все було підпорядковано боротьбі за перемогу* (Іст. укр. літ., II, 1956, 480).

2. *у знач. прикм.* Залежний від кого-небудь іншого; другорядний, не основний. *Колонізаційне питання в Росії є підпорядковане питання щодо аграрного питання в центрі країни* (Ленін, 17, 1971, 66); *У справжньому художньому деталям приблизно відповідає службове, підпорядковане місце* (Вітч., 2, 1963, 173).

ПІДПОРЯ́ДКОВАНІСТЬ,ності, *ж.* 1. Залежність від кого-, чого-небудь.

2. Граматичний спосіб сполучення речень або слів, що виражають залежність одного речення або слова від іншого. *Підрядні сполучники служать для вираження характеру залежності одного речення від другого та їх взаємної підпорядкованості* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 335).

ПІДПОРЯ́ДКОВУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підпоряду́вати**, 1, 2.

ПІДПОРЯ́ДКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.*, кому, чому. І. Ставити у залежність від кого-, чого-небудь. *Зробивши композиційним центром роману історію сільського юнака Юрка Крука, П. Колчанюк підпорядкував ідейному задумові усі елементи сюжетного розвитку* (Рад. літ-во, 3, 1957, 17); *Буржуазія підпорядкувала село пануванню міста* (Бюлл. маніф., 1947, 18);

// Пристосовувати дітей відповідно до чого-небудь, у залежності від чогось. *Він умів усе підпорядковувати одній меті* (Трип., Дорога.., 1944, 22); *Партія всілько дбає про те, щоб підпорядкувати діяльність науково-дослідних закладів потребам практики* (Ком. Укр., 3, 1962, 6).

2. Передавати у чиє небудь відання, під чиєсь керівництво, начало. *Буржуазія і Антер вже відмовлялись від старих планів реформації і були готові підпорядкувати церкву князям* (Іст. середніх віків, 1955, 161).

3. грам. Ставити у синтаксичну залежність, приєднувати способом підпорядкування.

підпоря́дкова́тися, ýюся, ýється, *недок.*, **підпоря́дкуватися**, ýюся, ýється, *док.* Бути залежним від кого-, чого-небудь. *Вишиванки в українському народному одязі ніколи не були самоціллю, а завжди підпорядковувалась його практичному призначенню* (Нар. тв. та етн., 1, 1966, 55); // Діяти у відповідності до чого-небудь, у залежності від чогось. *Відповідь як Великодворко стає бувати у Річицьких на правах кревного, все життя в домі підпорядковувалося одній меті: його обслуговано в Катерини* (Вільде, Сестри... 1958, 510).

підпоря́дкова́ючий, а, е. Діепр. акт. теп. ч. до **підпоря́дкувати**. *...обмежувати боротьбу класів боротьбою всередині парламенту або вважати цю останню найвищою, вирішальною, підпорядковуючою собі всі інші форми боротьби, значить переходити фактично на сторону буржуазії проти пролетаріату* (Ленін, 40, 1974, 20).

підпоря́дкування, я, с. Дія і стан за знач. **підпоря́дкувати** і **підпоря́дкуватися**. *Боротьба проти означає підпорядкування інтересів справи інтересам кар'єри...* (Ленін, 8, 1970, 336); — *На тих озерах розвивать бобрів... То заповідник республіканського підпорядкування...* (Чаб., Тече вода.., 1961, 143); *Цей період* (розпаду Київської Русі), *що обійняв кілька століть, був для нашого народу сповнений страшенних відбувань, особливо з часу підпорядкування духовного життя Польщі єзуїтам* (Довж., III, 1970, 76); *Підпорядкування монополіями апарату капіталістичної держави, зникнення державно-монополістичного капіталізму означає посилення втручання держави в економіку* (Ком. Укр., 2, 1965, 35); *Військові мотиви в книзі про сучасну армію промовляють до нас і суворістю армійських звичаїв, і підкресленою строгістю службового підпорядкування* (Літ. Укр., 18.IV 1967, 1).

підпоря́дкувати *див.* **підпоря́дковувати**.

підпоря́дкуватися *див.* **підпоря́дковуватися**.

підпотиличник, а, е, *анат.* Розташований нижче потилиці.

підпо́ювання, я, с. Дія за знач. **підпо́ювати**. *З державної каси від* [Краківського з повісті Л. Мартовича «Забобон»] *одержує великі гроші для провадження агітації за бажаних урядові кандидатів, для підкупів, підпоювання виборців і т. п.* (Кобт., 2, 1956, 102).

підпо́ювати, юю, ює, *недок.*, **підпої́ти**, ою, о́їш, *док., перех.* Поїти до оп'яніння з підступними намірами. — *Спробуйте все-таки підпоїти Тишкіна, відкрийтесь, що ви соціаліст, може, він хмільний і проборкнеться...* (Бурл., Напередодні, 1956, 79); *Микола з жінкою старого батька підпоїли й приневолили розписку написати, щоб город уд Івана одібрати* (Григ., Вибр., 1959, 53).

підпра́вити *див.* **підправля́ти**.

підпра́витися *див.* **підправля́тися**.

підпра́вка, и, ж. Дія за знач. **підпра́вити**, **підправля́ти**.

підпра́влений, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підпра́вити**. *Це моя давня робота, трошки підправлена за останні* [останні] *часи* (Мирний, V, 1955, 395); *Вкочі прибігали до нього з обох редакцій і погоджували підправлену.. промову* (Ле, Міжгір'я, 1953, 479); *Горілка, якою щедро угощав* [Монько] *свойого содовариша... була трошечка* [трошечки] *підправлена...* (Фр., IV, 1950, 531).

підпра́влений, я, с. Дія за знач. **підпра́вити**, **підправля́ти**.

підпра́вляти, яю, яєш, *недок.*, **підпра́вити**, влю, виш; *мн.* підправля́ть; *док., перех.* 1. Усуваючи незначні неполадки, пошкодження в чому-небудь, робити придатним для користування,ladити. — *Бач, я й думав в весни підправити оселю... Вишка, солома прогнила,— скажи Яхтв, обдивляючись стелю* (Мирний, IV, 1955, 80); *Петру трохи підправив сошубовав її міцною блакою, бо стара дровиняка розколась і могла підвести в гарячу пору оранки* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 307).

2. Усуваючи окремі недоробки, помилки і т. ін., вдосконалюючи що-небудь. *Пристосувати ритний кравець.. зважився-таки запропонувати Ясногорській свої послуги: — Давайте, я вам пінжельку.. трошки підправлю, переробив* (Гончар, III, 1958, 199); *Набувть, немає такого твору, до якого письменник* [І. Ле] *не повертався б з бажанням щось підправити, щось додати чи змінити перед кожним його перевиданням* (Вітч., 3, 1965, 181); // *також без додатка.* Вказувати кому-небудь на помилку або уточнювати (перев. про мову, висловлювання). *Навчався в школі* [червоних командирів] *провайди командири полків, батальйонів, рот. Якщо траплялись у когось промахи, Шорс підправляв учителів* (Скл., Легенд. народів, 1957, 72); — *Де-то храма* [культає]? *і не на одну* [ногу], *а він і обома не здужа ходити,— підправив підбрехач* (Кв.-Осн., II, 1956, 489).

3. Приводити в порядок, у потрібний вигляд. *Він почував себе незручно, тягнув плечі повий піджак, і замолений комірець цораву довидалося підправляти* (Рибак, Час.., 1960, 801); *Пузагорлиха* [жінка] *вранці й ввечері підправляла вогонь, вичистила кришицю, оглянула горщ, підправила грядки* (Ю. Янов., Мир, 1956, 6).

4. Відновлювати, поліпшувати що-небудь. *Вляку Панькову хліборобів, а вашому заробляє на шахтах. Цей заробіток давав йому змогу не вдовіти, ще трохи й підправляти своє господарство* (Гр., І, 1963, 368); — *Тепер треба подумати про те, щоб підправити господарство, а розмазувати кулаками після бійки — чи варто?* (Мик., II, 1957, 351).

5. Сунути під що-небудь. *Коли вісь поламалась, то бери заріз дрючка з воза та й підправляй під вісь* (Н.-Лев., I, 1956, 577).

6. *рідко.* Те саме, що **припра́вляти** 1. *Підправляють горілку лимоном.*

підпра́вля́тися, яюся, яєшся, *недок.*, **підпра́витися**, влюся, вишся; *мн.* підправля́тися, *док.* 1. Приводити що-небудь власне в порядок, у потрібний вигляд. — *Ось як підправимося трохи по господарству, піду до ворожки на хуторі.— На ворожку пімнь, на серце найшся* (Тют., Вир, 1964, 315).

2. Трохи покращувати, відновлювати своє здоров'я. *Їздив сього літа за границю, до Італії, підправився трохи* (Кощоб., III, 1956, 340).

3. тільки *недок.* Пас. до **підпра́вляти** 1. *В результаті таких прирощень у всіх хатах і дворах аж вирівнося. Там підправляєся тин, там підмазуваєся причілок, підкрашуваєся ворота* (Хотк., 1, 1966, 105).

ПІДПРА́ПОРЩИК, а, ч., *військ., дорев.* Військове звання у царській армії рангом нижче прапорщика, а також особа, що мала це звання. *Матвій, в чині підпрапорщика, служив у Семенівському полку* (Тотура, Зол. грамота, 1960, 400); *Хлопці,— каже Рубок.— Через пастухів узнав, що в бандгрупі є не двадцять. Чотири села підпрапорщик пішов* (Ю. Янов., І, 1958, 125).

ПІДПРАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПРАСУ́ВАТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* Прасувати знизу, додатково або в деяких місцях. *Підпрасовувати комірець.*

ПІДПРАСУ́ВАТИ *див.* **підпрасо́вувати.**

ПІДПРИЄ́МЕЦЬ, мця, ч. Той, хто володіє промисловим, торговельним і т. ін. закладом. *Основною особливістю новітнього капіталізму є панування монополістичних союзів найбільших підприємців* (Ленін, 27, 1972, 337); *Австрійські урядовці часом дозучали будування тюрем, цих підвалин своєї держави, приватним підприємцям* (Мас., Під небом.., 1961, 59); // Організатор певних справ, прибуткових операцій. *Пані Капітоліна.. була підприємець крутельчай, і випросити в неї самогонки в бора, та ще ціле відро, було ділом не простим* (Смолич, Мир.., 1958, 32).

ПІДПРИЄ́МЛИВИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **запові́тливий.**

ПІДПРИЄ́МЛИВІСТЬ, вості, *ж., книжн.* Властивість за знач. **підприємливий.** *Буржуазні письменники списали і списують гори паперу, оспівуючи конкуренцію, приватну підприємливість та інші чудові добрості й прикраси капіталістів і капіталістичного ладу* (Ленін, 35, 1973, 189).

ПІДПРИЄ́МНИЦТВО, а, *с.* Діяльність підприємця. *Вороги комунізму, намагаючись підклюбати одразливий капіталістичний лад, любять говорити, що так зване приватне підприємництво дає міцто можливість краще проявити себе, дає кращі результати* (Рад. Укр., І.Х 1959, 2).

ПІДПРИЄ́МНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **підприє́мець.**

ПІДПРИЄ́МНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підприє́мець.** *Підприємницький капітал;* // Власт. **підприємцеві.** *Основна риса пореформеної епохи землеробства полягає в тому, що воно набирав все більш і більш торгового, підприємницького характеру* (Ленін, 3, 1970, 294); *Ні декорації, які не соромно було б привезти в столицю, ні костюмів.. Садовський, незважаючи на свої підприємницькі здібності, не мав* (Бурл., Напередодні, 1956, 160).

ПІДПРИЄ́МСТВО, а, *с.* 1. Окрема виробнича установа (завод, фабрика і т. ін.). *Вони не мали сумніву, що перед ними саме капіталіст, власник якого-небудь розбудованого підприємства* (Гончар, III, 1959, 226); *Багато промислових підприємств — суконних, свічкових, скляних, дзеркальних, шкіряних, парусно-полотняних та ін.— існували у своїх містах гетьман К. Розумовський і П. Румянцев* (Іст. УРСР, І, 1953, 346).

2. Діяльність у який-небудь галузі, що дає прибутки. *Засмакнувши* [кохану] *в каторгу. Чоловік з горя взівся і внесе свою головиу на яке-небудь рискование підприємство* (Л. Укр., III, 1952, 744).

ПІДПРИВА́ТИ і **ПІДПРИВА́ТИ**, ає, *недок.*, **ПІДПРИ́ТИ**, ’ме, *док., перех.* Трохи, частково або знизу зрити, зіпрівати. *Поля після дощу підприпа, розбуяли, і чоботи.. ж'яко варуяли в землю* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 629).

ПІДПРОГРА́МА, и, *ж., спец.* Додаткова або підпорядкована програма.

ПІДПРОСИ́ТИ, рошу́, про́сиш, *док., перех., діал.* Попросити. *Підпроси.., щоб не дуже вив, а може здобриться, но кожушку тільки буде лящати* (Сл. Гр.).

ПІДПРУГА, и, *ж., заст.* Попруга. *Коли персоніти дізнались, що до лодіжок ідуть не кунці руські, а вої* [воїни], *то одразу підтягли підпруги у конній, сіли в сідла й тільки тих звіяся за ними в полі* (Скл., Святослав, 1959, 334); *Підтягає козак підпругу, та й гукає на всю округу — чвалом скачуть усі до нього, до Семена до Неживого* (Гнідл., Поезії, 1955, 75).

ПІДПРЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпря́гти.**

ПІДПРЯГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПРЯ́ГТИ**, яжу́, я́жеш, *док., перех.* 1. Впрягати додатково, до вже запряжених коней, волів і т. ін. * Образно. *Відомо, що свого часу купка соціал-демократичних зрадників підпрягла Думцо до горезвісної атлантичної колісниці* (Літ. газ., 5.VI 1952, 4); // *перех., розм.* Залучати додатково кого-небудь до якоїсь справи, роботи і т. ін. *Командирові вистачає справ і так по саме горло, а Гаркуша, не знати для чого, ще й шефів сюди підпрягає* (Кучер, Чорноморці, 1956, 290).

2. Те саме, що **запря́гти**. *Воду тягає він* [осел] *так. Підпрягуть йозо до дишла. Ходить він у дишлі, крутить барабан. На барабан накручується кодоиа, а до кінця кодоли прив'язаний цебер, ціла бочка!* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 263).

ПІДПРЯГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДПРЯ́ГТИСЯ**, яжу́ся, я́жешся, *док.* 1. Впрягати себе до упряжки як допомогу коням, тягловій худобі. *На горі кум Грець все ще силкувався з своїм возом. На половині шляху він надкидав знову, рядом з конем підпрягся в дишло, тягнув до свого шматка поля* (Чорн., Потік.., 1955, 240); // *перен., розм.* Братися допомагати комусь-небудь у чомусь.— *Зараз у нас почався добрий рух — кооперування хусиль колгоспів. Тепер не обов'язкового самому все ладнати, гай підпрягуться сусіди* (Чаб., Тече вода.., 1961, 30); // *розм.* Втручатись у розмову, маючи на меті продовжити розмову або підтримати кого-небудь. — *Гаразд, воля твоя, але бачиш.. відер нам ні за що купить,— підпрягався до Оникія Левоніїй* (Гончар, Таврія, 1952, 62); — *Дайбоу, а врукопашну з німцями вам довелося сходитися чи ні? — підпрягся зараз же Марко* (Тют., Вир, 1964, 284).

2. *тільки недок.* Пас. до **підпря́гати.**

ПІДПРЯ́ГТИ *див.* **підпря́гати.**

ПІДПРЯ́ГТИСЯ *див.* **підпря́гатися.**

ПІДПРЯ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпря́гти.**

ПІДПРЯ́ЖКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підпря́гти.** * Образно. *Може, з десяток жевтіток залізало на обійстя Варивалди, щоб одержати Ярину та нову добрячих волів з мапном на підпряжку* (Речм., Весн. грози, 1961, 85).

2. Упряж для підпряжного коня. *Порвати підпряжку.*

ПІДПРЯ́ЖНИЙ, а, е, і. Той, якого **підпрягають.** *Підпряжний кінь.*

2. *у знач. ім.* **підпряжний**, ного, *ч.*; **підпря́жна**, ної, *ж.* Кінь або кобила, яких запрягають поруч з боровенним для підйому.

ПІДПУДРЕ́ННЯ, я, *с.* і. Діепр. пас. мин. ч. до **підпу́дрити.** *Двом десяткам по-різному — аби тепліше — одвяжених бівчат і молодиць, звелна підпудрених пшоною з зерна, пшцо не заважає, очищаючи пагіння, неквапно ліщати свої теревені* (Бабляк, Вирш. сад, 1960, 117).

2. *у знач. прикм.* Злегка вкритий пудрою. *Побритий, підпудрений, Шайба справляв вряження чоловіка бородушного, привиного* (Земляк, Гнівний Стратіот, 1960, 231).

ПІДПУДРИ́ТИ *див.* **підпу́дрювати.**

ПІДПУДРИ́ТИСЯ *див.* **підпу́дрюватися.**

ПІДПУДРЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДПУДРИ́ТИ**, рю, рить, *док.*, *перех.* Злегка або додатково, ще раз пудрити. *Підпу́дрювати ніс.*

ПІДПУДРЮВА́ТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПІДПУДРИ́ТИСЯ**, рюся, ри́шся, *док.* Злегка або додатково, ще раз пудритися.

ПІДПУСКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДПУСТИ́ТИ**, ущу́, у́стиш, *док.*, *перех.* 1. Давати можливість, не заважати підходити, наближатися до кого-, чого-небудь. *Я підпускаю її до своїх дверей і лиш тоді голосно кажу: — День добрий панні Анелі!* (Кобиз., II, 1955, 252); *Ось до бугая залишилося чотири кроки, три, два, але він вичікував і підпускав* [Павла] *все ближче* (Тют., Вир, 1964, 115); *Коли курінна привітала, лисиця-розбійниця заговіла і підпустила близько до себе одного необачного птаха* (Кол., Як вони..., 1948, 88); *Образно. Думки про сина обступили її й не підпускали сну...* (Мирний, І, 1949, 346); // *перев. із запереч. в.* Вважати спілкуватися з ким-небудь. *Увесь тиждень мати — як мати, а в суботу і близько до себе не підпускає* (Стор., І, 1957, 92); *Захар не підпускав їх* [дівчат] *до себе за вривку осілості* (Ле, Право., 1957, 233).

2. *також із спол.* щоб, *перев.* Дозволяти робити що-небудь. *На великдень однов Стьопку підпускала* [**генеральша**] *до руки поцілувати...* (Мирний, І, 1949, 202); *Якщо старикам* [**майстер**] *в доброму настрої, то він і пікетажистку підпускає до нівеліра, щоб привчалася* (Гончар, Тронка, 1963, 180); *С початку в бригаді Панько підносив цеглу, потім затирав цемент, аж через місяць підпустили його вчитися мурування* (Смолич, Сорок вісім..., 1937, 144); // *перев. із запереч.* в. Відкривати доступ до чого-небудь (предметів, занять і т. ін.). *Таня зроду не пекла хліб, мама вдома й не підпускало її до тіста* (Дим., І будуть люди, 1964, 265); — *Байдужої людини до шевченківського верстата не можна й на кілометр підпускати!* (Донч., VI, 1957, 343); // Допускати до тварин-годувальниць для ссання молока (перев. малят цієї тварини). *Після годівлі маток корита прибирають а стінки, а поросят підпускають до свиноматки* (Свинар., 1956, 228); *Вимивав лисичат сметаною, та й підпустив із під кішки; кішка обізвала сметану й прийняла лисичат* (Збірник про Кроп., 1955, 28).

3. *перен., розм.* Говорити що-небудь дотепне, влучне, приємне і т. ін. під час розмови, зустрічі тощо. — *А ти відколи навчився компліменти підпускати?* (Фр., III, 1950, 362); *Масло сипав цифрами, підпускав жарти* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 7).

◇ **Ля́си підпуска́ти (підпусти́ти)** *див.* ля́си; **Підпуска́ти (підпусти́ти) туману** — робити що-небудь неправдивим, заплутаним. [Павленко:] *Березняк, такого туману підпустив, що як що вже я мастак на ці діла — проте нічогісінько не второпав* (Крот., Вибр., 1958, 505); **Підпуска́ти (підпусти́ти) шпи́льку** — говорити уїдливі слова. *Грушевський з масолюбою підпустив Шевчишкому цю шпильку* (Смолич, Мир..., 1958, 117).

ПІДПУСТИ́ТИ *див.* **підпуска́ти**.

ПІДПУХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпу́хати**.

ПІДПУХА́ТИ, аю, ає, *недок.*, **ПІДПУХНУ́ТИ**, не; *мин. ч.* підпу́х, ла, ло; *док.* Трохи або в окремих місцях пухнути; пропухати. *Нога на підошві розчервоніялась, помітно підпухла. Очі підпухли так, що втратили симетрію* (Вільде, Сестри., 1958, 31).

ПІДПУХЛИ́Й, а, е. Який трохи або в окремих місцях стає пухлим. *Ліве лице має червоне й напухле. Показував* [Сенько] *пальцем на Грицькове підпухле лице* (Март., Тв., 1954, 339); *Федір Головань прийшов на роботу, як виключена ганчірка. Очі червоні, підпухлі* (Тют., Арена, 1960, 34).

ПІДПУХЛИ́НА, и, *ж.* Підпухле місце. *невелика припухлість. Добріють темні чоловічки очей Василини і на якусь мить застигають в примлівих, по-юному гарних підочних підпухлинах* (Стельмах, І, 1962, 223).

ПІДПУХЛИ́СТЬ, лості, *ж.* Те саме, що **підпу́хлина**. *Рана ятрилася і кровоточила. Червона підпухлість оточувала її широким колом* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 531).

ПІДПУХНУ́ТИ *див.* **підпуха́ти**.

ПІДПУШЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підпу́шити**. *Не туди стріляєш його очі, не туди оберталось серце: не на початий моряком польових квіточок, а на підпушену сурдочку огородних* [городніх] *ліжок* (Мирний, III, 1954, 190).

ПІДПУ́ШЕННЯ, в, *с.* Дія за знач. **підпу́шувати** 1.

ПІДПУ́ШИТИ *див.* **підпу́шувати**.

ПІДПУ́ШИТИСЯ *див.* **підпу́шуватися**.

ПІДПУ́ШКА, и, *ж.* Хутряна обшивка, облямівка на верхньому одязі; опушка. *Воєводи із земель були в оксамитних жупанах, туго підперезані поясами, у шапках з підпушками, викладеними дорогоцінними камінням* (Скл., Святослав, 1959, 458).

ПІДПУШО́К, шка, *ч.*, *спец.* Короткі і густі ворсинки на хутрі; пасіння бавовнику і т. ін. *З коротких волокнинок* [бавовнику], *або підпушку, виробляють вату для медичних потреб та одягу* (Техн. культ., 1956, 247).

ПІДПУШУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підпу́шувати** 1. *За два тижні було зроблено повторне підпушування* (Донч., Дочка, 1950, 27).

ПІДПУШУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДПУ́ШИТИ**, шу́, ши́ш, *док.*, *перех.* 1. Робити землю пухкою; розпушувати. *Дарма й сапаєш, що в глухих кетрях землі риється якесь сліпороде звір'я* [кріт]: *хай собі риється та підпушує землю* (Мирний, IV, 1955, 295); *Коли хлопець дерево — підпушував, поливав, водою оббризкував, мотря протирав вогкою ганчіркою* (Донч., VI, 1957, 140).

2. Робити що-небудь пухнастішим або пухкішим. *Підпушувати волосся; Підпушувати тісто.*

3. Покривати злегка снігом, інеєм що-небудь.

ПІДПУ́ШУВАТИСЯ, уваться, *недок.*, **ПІДПУ́ШИТИСЯ**, ишеться, *док.* 1. Ставати пухкою внаслідок обробки (про землю).

2. *тільки недок.* Пас. до **підпу́шувати**.

ПІДПУШЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підпу́шити**. *Перш повантажував* [справник] *тих, що вражали на Тилоха, і того чоловіка, що тесав для Тилохові забор хліба, що прикипався, бачило й добрий, а се він від них і підпушений був* (Кв.-Осн., II, 1956, 140); *Цілу осінь він баршакикував, мінявся коровами, доки домігся до того, що привіз не корову, а телицю-ялаку з підпушених телят* (Тют., Вир, 1964, 513).

ПІДПЯ́НУРУЧ, *присл.*, *розм.* Те саме, що **спі́длу**. *Так я ото до жінки: — Хівре, — кажу,— чи не паробив я часом якого бешкету в хаті, підпянурюч, бо щось дзизом усі дивляться на мене?* (Укр., казки, легенди., 1957, 413).

ПІДП'Я́ТНИК, а, *ч.* 1. *техн.* Пристрій для опори осі вертикального вала. *Як балансувальник, він займається ними одною роботою — установляє підп'ятник, куди заходить відполірований кінець осі, на якій змонтована стрілка приладу* (Автом., В. Кошик, 1954, 224).

2. *спорт.* Пристрій для опори ніг веслувальника у човні.

ПІДП'ЯТО́К, тка, ч., *спец.* 1. Підстилка у взутті, що оберігає п'яту від цвяхів, якими прибитий каблук. 2. *заст.* Підбір, каблук. *Всі троє враз вони повернулися на підп'ятках і рушили назад до тієї вулиці, де нещодавно сер Ейбл запорався у бистюку своїми ласкавими черевиками* (Смолич, Сорок вісім... 137, 172).

ПІДРА́ЙОН, у, ч. Частина району як адміністративної або географічної одиниці. *Граб у лісах Придунайського підрайону зростає біля північно-східної межі ареалу* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 84).

ПІДРА́ЙОННИЙ, а, е. Прикм. до **підра́йон**.

ПІДРА́МНИК, а, ч. Рамка, на яку натягується полотно для малювання картини. *Вже закінчивши роботу, вона випадково зазирнула за шафу і побачила там великий підрамник з натягнутим на ньому полотном* (Коз., Сальвія, 1956, 287).

ПІДРА́МОК, мка, ч. Те саме, що **підра́мник**. *Геннадій вступив на перший курс художнього... Але тут сталося непередбачене... Виявилося, що до веселого карнавалу життя треба готуватися серед пилу вугілі і запаху клею, збивати підрамки, грунтувати полотна* (Вол., Місячне срібло, 1961, 16).

ПІДРАНЕ́НИЙ, а, е, *мист.* 1. *Дієпр. пас. мин. ч. до* **підра́нити**. 2. *у знач. прикм.* Легко поранений, підстрелений. *— Приймайте! — гукнули підраненого коня за повід, зафарбало сукак до Килини якась чорнява* (Гончар, II, 1959, 26); ** У порівн. Зі сном вона боролася вже через силу, перешті, як підраненa, поклала голову набік і впала мені на плече* (Панч, На калин. мості, 1965, 15).

ПІДРА́НИЙ, а, е, *діал.* Подертий, подраний. *Перестрибнув* [Бовдур] *через пошпаровку муржика, і втомує у своїм кожі, накривши ноги якимось підроним мішком* (Фр., І, 1955, 283); *Сиве закомлане волосся вибивалось* [у баби] *нехайними космами з-під брудної хустки; кожух смердючий, підраний чорна сорочка і запаска гірша ніжати* (Хотк., II, 1966, 413).

ПІДРА́НИТИ *див.* **підра́нювати**.

ПІДРА́НОК, нка, ч., *мисл.* Звір або птах, легко поранений, підстрелений мисливцем. *Мисливця мало хто цікавить... Хто вбив, хто ні, але після кожного такого полювання в болоті залишається чимало підранків, зокрема качок* (Кол., Подарунок, 1956, 95).

ПІДРА́НЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДРА́НИТИ**, ню, ниш, *док., перех., мисл.* Легко ранити. *— Ви підранили качку, вона від вас сховається в купинах, а ось мій помічник знайде її мені,— і хлопець показав на мисливського собачку* (Кол., Подарунок, 1956, 95); *// розм.* Нанести легке поранення людині. *— Ковалеві весь світ відкрито, а як він до того ще був українцем у п'ятому році та підранив мандарина,.. і носив червоного прапора, то його мандарину судьбу* [долю] *можна знати наперед* (Ю. Янов., І, 1954, 290).

ПІДРАХО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрахува́ти**. *Вдома батько сказав матері, що пан попросив відкласти розрахунки до завтрього, бо ще не все підраховано* (Юхвід, Опл. 1959, 73); *// підрахо́вано, безос. присудк. сл. Підраховано, що одна тисяча кіловат-годин електроенергії, спожитої в сільському господарстві, заощаджує суспільству 300 людино-днів* (Ком. Укр., 7, 1962, 30).

ПІДРАХО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підрахо́вувати**. *В біології електронні машини використовуються для порівняно простих задач при підрахуванні кількості мікробів і вірусів у полі зору мікроскопа* (Фіялоп. ж., VI, 4, 1960, 451).

ПІДРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРАХУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* Рахуючи, підводити підсумки чому-небудь, визначати наявність, кількість чогось. *Коли я встав, Антоша сидів уже коло столу і щось підраховував на клапті грубого синього паперу* (Мик., II, 1957, 39); *Біля насіннєвої ділянки стоїть гурт прибулих колгоспників. Один визирця на долоню колосок, підраховує зерно* (Головко, І, 1957, 425); *Кар хотів точно підрахувати записи зарчів на папоротях* (Трубл., Лахтак, 1953, 41); *Підполковник Мороз та ще два офіцери підраховували, скільки патронів залишилось у кожного стрільця* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 68).

ПІДРАХУВА́ТИ *див.* **підрахо́вувати**.

ПІДРАХУНО́К, нку, ч. 1. Дія за знач. **підрахо́вувати**, **підрахува́ти**. *При підрахунках Данькових майків виявилось, що їх таки чимало: понад чотири карбованці* (Гончар, Таврія, 1952, 85); *Після підрахунків стало відомо, що бригада Миколи Гуртового відробила за зміну сто вісімдесят тонн в'язкої рудн* (Ткач, Плем'я., 1961, 421).

2. *перев. мн.* Результати, підсумки лічби, обчислень. *За підрахунком Кирпіяна Олександровича — вчителя колгоспівського,— ця операція з корнями мала в живості дати комуні близько п'ятисот кіло риби* (Донч., І, 1950, 50).

ПІДРЕБЕ́РНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься під ребрами.

ПІДРЕБЕ́Р'Я, я, с., *анат.* Ділянка, порожнина під ребрами. *Біль у правому підребер'ї.*

ПІДРЕМОНТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Трохи, частково ремонтувати. *— А хата непогана,— весело промовив Кузьма Демʼянович.— Трохи підремонтуємо її і влаштуємо в собі мисливський будинок* (Мокр., Острів., 1961, 37); ** Образно. За колгоспний подвір'ям починався великий сад. Іван Остапович добре його підремонтував. І він щороку давав великі прибутки* (Минко, Повна чаша, 1950, 166).

ПІДРЕМОНТУВА́ТИСЯ, ується, *док., розм.* Трохи, частково ремонтуватися. ** Образно.* [Терень:] *Поїдемо на літо на роботу, підзарубаємся, підремонтуємося, сили набратися* (Мик., І, 1957, 152).

ПІДРЕСО́РИТИ *див.* **підресо́рювати**.

ПІДРЕСО́РНИК, а, ч., *спец.* Планка, до якої кріпиться ресори. *При незавантаженому автомобілі основна ресора прогинається на незначну величину. Кінці верхніх листів підресорника не торкаються поверхень кронштейнів* (Автомоб., 1957, 179).

ПІДРЕСО́РЮВАННЯ, я, с., *спец.* Дія за знач. **підресо́рювати**. *Надувні гусениці готові. Їх зважили: вони майже наполовину легші за металічні. Автори пригадують: необхідність у підресорюванні відпадає* (Роб. газ., 7.VIII 1965, 1).

ПІДРЕСО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДРЕСО́РИТИ**, рю, риш, *док., спец.* Ставити, пристосувати ресори.

ПІДРЕСО́РЮВАТИСЯ, юється, *недок., спец.* Пас. до **підресо́рювати**.

ПІДРЕШІ́ТКА, и, ж. Густе решето. *Посадили* [Марину] *на лавку сміттям підрешітку, почали стригти довгу косу* (Мирний, IV, 1955, 235); *Підійшла старенька з яблуками у підрешітці* (Головко, І, 1957, 379); ** У порівн. Над головою стрімів у небо гострий шпиль дзвіниці, а із сірих хмар, як із підрешітки, сіяла мрячка* (Панч, В дорозі, 1959, 19).

ПІДРЕ́ШІТОК, тка, ч. Те саме, що **підре́шітка**. *З горища з підрешітком у руці спускалася по драбині Ніна* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 31).

ПІДРИ́В, у, ч. Дія і стан за знач. **підрива́ти**[1], **підірва́ти**[1], **підірва́тися**. *Чи знаєте, що «Зоря» і «Дзвінок» вже заборонені в Росії? Се для них великий підрив* (Л. Укр., V, 1956, 141); *Підрив сільського господарства в умовах війни і недорід, що спіткав Україну в 1648 р., викликали голгру небоття-чу в хлібі* (Іст. УРСР, І, 1953, 243); *Сатиричні при-йоми народної пісні він* [Роберт Бернс] *майстерно використав для підриву основ пуританської релігії* (Рад. Літ-во, 5, 1956, 89).

ПІДРИВА́ННЯ[2], я, с. Дія за знач. **підрива́ти**[1]. *При зовнішньому одно — дворядному підривному рудяні одержували 200 тисяч тонн відбитої руди від 30 вибухів* (Рад. Укр. 23.1 1959, 1).

ПІДРИВА́НИЙ[2], я, с. Дія за знач. **підрива́ти**[2].

ПІДРИВА́ТИ[1], аю, аєш, *недок.*, **ПІДІРВА́ТИ**, підірву́, підірве́ш, *док.*, *перех.* 1. Руйнувати, знищувати або подрібнювати за допомогою вибуху. *Розбивали гарнізони. Склади підривали. За знищення і за муки Ворога карали* (Укр., думи... 1955, 504); *Відступаючи, вороги підірвав місті через Оржицю* (Ком. Укр., 11, 1963, 22); *Якось під час бою в місті ми підірвали мінною німецький танк* (Шиян, Партиз. край, 1946, 63).

2. *перен.* Діями, вчинками і т. ін. шкодити чому-небудь, послаблювати щось. *Реформістська хліба в тако, яка не підриває основ влади пануючого класу, будучи лише виступною його, при збереженні його панування* (Ленін, 30, 1972, 38); *Нападками на націоналізму політику КПРС ідеологи імперіалізму намагаються підірвати авторитет нашої країни на міжнародній арені* (Ком. Укр., 9, 1966, 26); // Позбавляти чого-небудь, руйнувати щось. *Лихо не підірвало Гончиної віри в справедливість громадської правди* (Руд., Останні шаблі, 1958, 172); // Негативно впливати на стан здоров'я (про почуття, хворобу і т. ін.). *Страшна туга підривала її вили і сушила тіло* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 21); — *Куди йому косити? Підірвав здоров'я на війні, йде покосом, мале п'яний* (Цюпа, Наустрічі... 1958, 354).

3. *тільки док.* Замучити, загнати (у з знач.) коня швидкою ходою, гонками. *Обидва свої коні Бистрі підірвали* (Рудан., Вибр., 1937, 270).

ПІДРИВА́ТИ[2], аю, аєш, *недок.*, **ПІДРИТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* Рити землю під чим небудь, збоку чогось. * Образно. *Якгуе Дніпр сердитий. Шлях шугне пробивав, Реве несамовитий. Пороги підрив* (Гребінка, І, 1950, 588); // Рючи додатково, робити ширшим, глибшим. *Підрити канаву*; // розм. Нарвати, накопувати додатково ще трохи. *Підрити картоплі.*

ПІДРИВА́ТИСЯ[1], аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДІРВА́ТИСЯ**, підірву́ся, підірве́шся, *док.* 1. Гинути або руйнуватися від вибуху. — *Як їдуть тут кілька полків маршем, то ніяк обминути переднім товариш, загарі набір, Або з'їжджай на узбочина та підривайся на мінах, або чешися батогами з іншими їздовими, що пропустили* (Гончар, III, 1959, 207); *Катер підірвався на мілі* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 264).

2. *перен.* Послаблюватися від чого-небудь. *Авторитет підривається*; // Втрачатися, позбуватися (про здоров'я, сили і т. ін.). *Здоров'я підривається*; // *перев. док.*, *розм.* Пошкодити собі внутрішні органи від надмірного зусилля, натуги. — *Якби взяти заступок поза тим.. горбом поміж самим тином,* — *сказав Кайдаш.— Коли б ти знов, то я вже через його* [горб] *підірвався: мене вже порвча взяла* (Н.-Лев., II, 1956, 269); *Підірвався він на панській роботі, щось пошкодив усередині* (Цюпа, Назустріч., 1958, 21); — *Марусю, не запай сама хлопчуа, бо підірвешся* (Коп., Вибр., 1953, 134).

3. *тільки недок.* Пас. до **підрива́ти**[1] 1, 2. *Реальними наслідками було хіба лише те, що їх невеликий загін львівськими видатками дуже підірвався* (Кобр., Вибр., 1954, 91).

ПІДРИВА́ТИСЯ[2], аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДРИ́ТИСЯ**, ююся, юшся, *док.* 1. Рючи спідницю або збоку землю, проникати куди-небудь. *На городі Іжаюк Єлиха з грядки Бурачок.. Підрився Під бочок, Та не зрушився Ніяк З грунту Колосний бурак* (Стельмах. Кол-госп., 1950, 83); *Кількох юнаків, що пробували підритись під колючим дротом й втекти на волю, жандарми вбили на місці* (Скл., Карпати, II, 1954, 381).

2, *перен.*, *під кого, розм.* Підступними діями, інтригами шкодити кому-небудь; підкопуватися. — *Ходять* (люди) *кругом, шукають, як би підритися під мене, підкопатися так, щоб я не знав, щоб зразу повалить мене, наступити, перейти, перелізти...* (Мирний, І, 1954, 103); *Був* [Кощарний] *завжди вичищений і напрасованій, а під нігтями чорніли серпи бруду. Ніби рив весь перед тим, як завітати до свого директора.— Цей підрється хоч під кого,— з огляду думала Вероніка* (Загреб., День., 1964, 56).

ПІДРИВНИ́Й, а, е. 1. Призначений для підривання вибухом, пов'язаний з таким підриванням. *Кваплю відстебнув* [Рязанов] *від паска вибуховку, дістав з гумового мішечка підривний патрон* (Логв., Двоні ранки, 1961, 47); *Підривні роботи.*

2, *перев.* Спрямований на підрив чого-небудь, послаблення в чомусь; шкідницький. — *Ось,— почав Фітельберг,— я вже розумію, що моя рецензія не припала вам до смаку?— Ви вже висловились, сер,— забасив Стребел,— про який смак може йти мова, коли вже написали цілий підривний трактат* (Рибак. Час., 1960, 487); *Події останнього часу свідчать про посилення підривних дій імперіалістів проти країн, які стали на шлях соціального прогресу* (Резол. XXIII з'їзду, 1966, 8).

ПІДРИВНИ́К, а, ч. 1. *військ.* Спеціаліст з підривних робіт; сапер. *Всім тут відомо, що під час війни був їхній бригадир підривником в партизанському з'єднанні* (Гончар, Тронка, 1963, 270); // *ігри.* Той, хто підриває гірські породи. *Підривники спинуть на дно Малоамвантинської ущелини... перший скоїх, відбувши мало не половину гори* (Веч. Київ, 16.XI 1960, 4).

2. Капсуль, запал для здійснення вибуху; детонатор.

ПІДРИСО́ВАНИЙ, а, е. *Діспр. пас. мин. ч. до* **підрисува́ти**.

ПІДРИСО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підрисо́вувати**.

ПІДРИСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРИСУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док.*, *перех.* 1. Додавати які-небудь штрихи, деталі на рисунку.

2. Те саме, що **підфарбовувати**.

ПІДРИСУВА́ТИ *див.* **підрисо́вувати**.

ПІДРИ́ТИ *див.* **підрива́ти**[2].

ПІДРИ́ТИЙ, а, е. *Діспр. пас. мин. ч. до* **підрі́ти**. *Десь-не-десь землю на землі дерева.., підриті й поборені віком або й розколені громом* (Коб., І, 1950, 450).

ПІДРИ́ТИСЯ *див.* **підрива́тися**[2].

ПІДРИХТО́ВАНИЙ, а, е. *Діспр. пас. мин. ч. до* **підрихтува́ти**. * Образно. *Як колись, зараз пішли в хід антимарксистські теорії соціал-реформізму, всякого опортунізму і ревізіонізму, спішно підрихтовані відповідно до потреб сьогоднішнього дня* (Про багатство н-ри, 1959, 59).

ПІДРИХТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРИХТУ-**

ВАТИ, ýю, ýєш. *док., перех.* Трохи, додатково рихтувати. *Він це лізнуть — на палочку трохи глею, прибасть йому, яку вподобає, форму, протяє розщілину і зніме готового свистуна. Підрихтує його, можне в чорку позивну — й до печі* (Нар. тв. та етн., 3, 1968, 65).

ПІДРИХТУВА́ТИ *див.* **підрихтовувати.**

ПІДРІ, ів, *мн. (зок.* **підря, і,** *ж.), діал.* 1. Сінник (для зберігання сіна). *Гайвна хвалькy постоя, подумав, а далі поліз на підрю* (Фр., VII, 1951, 76); // Настил (для зберігання чого-небудь). *Другого дня молодиці попритаскали до Онисі Степанівни й розібрали все прядиво, всі повісма конопель та льону, скільки їх лежало на підрях в коморі* (В.-Лев., III, 1956, 87); // перен. Схованка. *Найгірше не любив він отих цокотух-сусідок, що не стільки помочі дають, як лозять на кишторках та по підрях у чужому газяйстві* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 30).

2. Сідало. *Коли стало світати, Савко найшов лантуха й поліз на підрі ловити курчат* (Панч, Солом. лик, 1929, 60).

ПІДРІВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрівнювати.** *Запереччуючи проти шаблонного підрівнювання і знеособлення живи та стилю різних авторів, Лепін наголошував одного разу: «Коли стримуть все під один гребінець, коли перекладають живі кореспонденції на канцелярську мову, матеріал втрачає інтерес»* (Рад. літ-во, 12, 1967, 47).

ПІДРІВНЮВАТИ, юю, ює, *недок.,* **ПІДРІВНЯТИ,** яю, яєш, *док., перех.* 1. Робити рівним, рівнішим. *Ларіса помітила, що, окрім неї та Турбіна, на кладовищі нікого немає. Лишилися тільки могильники, що закінчували підрівнювати свіжий глинявий горбик* (Руд., Остання шабля, 1959, 77); *Ігор, насущившись, незадоволено став підрівнювати рай* [лижок] (Ватмут. Щасл. день..., 1951, 30); *Катерина підрівняла товсті вицвілі вуса, розгладила руді брови, що щітками стирчали на лобі* [Антона] (Чорн., Вавилон. земля, 1958, 145).

2. Робити однаковим, приводити у відповідність з ким-, чим-небудь. — *Оцей сенат хоче підрівняти золото з статечним господарем, який увесь вік стелився на землю: буде нарізати тільки по сім чи вісім десятин* (Стельмах, І, 1962, 366).

ПІДРІВНЮВАТИСЯ, ююся, ієшся, *недок.,* **ПІДРІВНЯТИСЯ,** яюся, яєшся. *док.* 1. Ставати рівним, рівнішим. *Шеренга підрівнюється.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підрівнювати.** *Востаннє уточнюються розкладні занять, протируються шибки на вікнах, підрівнюються парти* [в аудиторіях] (Літ. Укр., 31.VIII 1962, 1).

ПІДРІВНЯ́ЛЬНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підрівняти**; // **підрівняно,** *безос. присудк. сл. Стежки і доріжки скрізь підрівняно й підмето но* (Коз., Сальвія, 1956, 45).

ПІДРІВНЯТИ *див.* **підрівнювати.**

ПІДРІВНЯТИСЯ *див.* **підрівнюватися.**

ПІДРІЗ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підрізувати, підріза́ти** 1–3.

2. Місце, по якому підрізано що-небудь.

3. *перев. мн.* Залізна смуга, підба, закріплена на нижній частині полозів саней. *Ось вийшли на гаюк одягнені пані. Веселі і свіжі, сідають в сапки. Цілують їх очі дівчурки снігані. Співають під ними підрізи дзвінкі* (Черн., Поезії, 1959, 56); *Вийшли о сьомій зодані вечора. Попереду — гриндоли з п'ятьма хомутами, озброєними дзвіночками; за ними санки на підрізах* (Бурд., М. Гонта, 1959, 258).

ПІДРІЗАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підрізати.** *Семен заплющив очі, заколисаний тою чудовою тишею, що буває виповнена всякими звуками: і дзвінкою піснею жайворонка, і бджужанням полових мух, і тихим мелодійним шелестінням стиглого жита, підрізаного серпами* (Коцюб., І, 1955, 93); *Рвонувшись під несамовитими ударами вершника, не встиг* [кінь] *проскочити й десятка кроків, як раптом гріснув* [тріснула] *заранні кінець підрізаної підпруги* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 55); *Все залишне гілля, що виставлялося над стежками, було підрізане, підстрижене, щоб не лізло... у вічі, не забороняло гуляти* (Мирний, III, 1954, 261); * *У порівн. Пак мешалюх... вітяк, немов скинув з плечей якийсь великий тягар, і звісує голову, мов підрізаний* (Фр., II, 1950, 309); *Перед ним і впала* [Зінька] *на коліна, як підрізана* (Головко, II, 1957, 173); // **підрізано,** *безос. присудк. сл. Середина куреня. Нагляд конуса; дерева підрізано і зверх їх зведено докупи, потім зав'язано* (К.-Карий, II, 1960, 287); *Комбайнер уважно стежить, щоб не було підрізано коренів та щоб краще очистити гичку* (Хліборобів Укр., 11, 1966, 23).

2. *у знач. прикм.* Зрізаний з якогось боку. *Перопливання XIX — початку XX сторіччя має високий корпус з вертикальним форштевнем і підрізною кормою* (Зінкив., 3, 1968, 16).

3. *у знач. прикм.* Підкорочений, підправлений. *Слідок підрізування. Всі усміхаються, бо Овсій видається чудноватим з своєю підрізаною борідкою, та ще підстриженій під макітерку* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 303).

ПІДРІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрізати.** *Комбайн* [для збирання арахісу] *одночасно виконує такі операції: підрізання кущів, вирівнання їх із землі, обривання бобів і очищення їх від землі та інших домішок* (Он. та офір. культ., 1956, 209).

ПІДРІЗАТИ *див.* **підрізувати.**

ПІДРІЗА́ТИ *див.* **підрізувати.**

ПІДРІЗА́ТИСЯ *див.* **підрізуватися.**

ПІДРІЗА́ТИСЯ *див.* **підрізуватися.**

ПІДРІ́ЗКА, и, *ж.* Дія за знач. **підрізувати, підріза́ти** 1—3. *«ОС-708» — так називається новий алмазно-розточувальний верстат для свердління отворів і підрізок у торцевої картера ведучого моста автомобіля* (Знання..., 3, 1966, 11); *Підрізка гички рослини картоплі на бічний час затримує її розвиток, уповільнює її старіння* (Укр. бот. ж., XVII, 6, 1960, 32).

ПІДРІЗНИЙ, а, е. Призначений для підрізування. *Різці розрізняють також за видом обробки: проліні, підрізні, відрізні, розточувальні, фасонні, радіусні тощо* (Різальні інстр., 1958, 32); *Різать папір і картон ножем рекомендується на спеціальній підрізній дошці* (Гуртож «Умілі руки...», 1955, 22).

ПІДРІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрізувати** 1–3, 5. *До заходів догляду за плантаціями троянди належить підрізування, якими посилюють розвиток кущів і регулюють цвітіння* (Он. та офір. культ., 1956, 345).

ПІДРІЗУВА́ТИ, ую, єш і **ПІДРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ПІДРІЗА́ТИ,** ижу, їжеш, *док., перех.* 1. Різати, надрізати знизу, при основі або трохи, не повністю. *Дмитрашу з синами підрізують пилами жит біля жалина на лотоці* (Козл., Весн. шум, 1952, 47); — *Коли ж ти вотне йому губники підрізати? — запитали хлопці.* (Руд., Вітер., 1958, 87); // Влучаючи кудись, спарядом і т. ін. у що-небудь, збивати. *Вогонь фашистських автоматників підрізує досилі колосся золотої пшениці, і зерно сумно обсипається на землю* (Кач., Вибр., 1953, 410); // розм. Рвати або збивати яким-небудь ріжучим предметом. *Сапько конюху підрізав ралом* (Головко, І, 1957, 146); — *Інший випадок трапився пару років тому в Далмації. Там капрал підрізав,*

і до сьогодні не встановлено, хто це зробив (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Масляка, 1958, 291).

2. Обрізаючи кінці, робити що-небудь коротшим, меншим. *Острим догадливий був перубійко! Прехоробненько взяв підрізав поли він чимало,— Якраз, щоб на рукава стало* (Гл., Вибр., 1951, 31); *Твій батько — дуга неможливо пізнати: Він вуса підрізав і чуб зазодно* (Перв., II, 1958, 91); *Коли Марсові обрубали хвіст і підрізали вуха, як належить, доберман-пінчерам, нама обв'язала дому після операцій забинтовану голову хусточкою* (Ів., Тасмінця, 1959, 47); // *техн.* **Підрізати**, обробляючи на токарному верстаті. *Токареві часто доводиться обробляти уступи, підрізувати торці, буртики і т. п. Для цього застосовують підрізні різці* (Різальні інстр., 1959, 42).

◇ **Підрізати крила** *див.* **крилб.**

3. Зрізувати верхівку рослини або частину її пагонів, щоб підсилити плодоносіння, прискорити дозрівання і т. ін. — *Чого ж я супостат, як сам прищепив грушу, чотири роки глядів її, поливав, підрізував.* 1959, 350).

4. *перен., розм.* Позбавляти кого-небудь сил, бадьорості, засобів існування і т. ін. *Думки, як черва, вгорталися в голову, точать її зворе серце, підрізують немощну силу* (Мирний, III, 1954, 23); *Нас ранком очей суворий устав підрізав* (Фр., II, 1950, 136); *Восени несподівано здохла корівка. Це відразу підрізало їхнє господарство* (Вонсюби, Нові береги, 1959, 73); *Ураз Марфа ще більше підрізала Загара, ніж раніше своїми бреханнями між людьми, підточила його, як тиха вода камінь, бо одсторонила од нього жінку* (Григ., Вибр., 1959, 175); — *Вірно! Колгоспи підрізують всяку можливість жити і розвиватися куркульству* (Шовк, Казустрич., 1958, 295).

5. *розм.* Різати, нарізувати що трохи, додатково. *Підрізати хліба.*

ПІДРІЗУВАТИСЯ, ую́ся, у́єшся і **ПІДРІЗА́ТИСЯ**, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДРІЗА́ТИСЯ**, іжу́ся, і́жешся, *док.* 1. *розм.* Поранитися чим-небудь гострим. *Підрізатися ножем.*

2. *тільки док., розм.* Підрізати собі волосся.— *То яке ж моє голення? Я би підрізався* (Март., Тв., 1954, 342).

3. *тільки недок.* Пас. до **підрізувати, підрізати.** *Під лемешем розпадався тягучий чорнозем, соковито підрізувалось коріння, а міднувате обличчя Корнія почало бриніти радістю* (Стельмах, II, 1962, 136).

ПІДРІСТ, бсту, *ч., збірн.* Сукупність молодих дерев основної породи в якому-небудь лісі. *Підріст становлять молоді деревця, які не досягли половини висоти материнського деревостою* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 30).

ПІДРОБИТИ *див.* **підробля́ти.**

ПІДРОБИТИСЯ *див.* **підробля́тися.**

ПІДРОБІТОК, тку, *ч., розм.* Дія за знач. **підробля́ти, підро́бити** 2; // *перев. мн.* Додаткова до основної або тимчасова, випадкова робота. *Батьки Гамбаршалі не дуже підтримували сина, бо жили скромно, тому літні канікули Нестор використовував для підробітків* (М. Од., Леся, 1960, 131); *Жити* [Арсенові] *далі випадковими підробітками не можна* (Дмит., Розлука, 1957, 21).

ПІДРО́БКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підро́бити, підробля́ти, підро́блювати** 1. *Одні говорили, що він судився за вбивство., інші твердили, що він займався підробкою фальшивих документів* (Тют., Вир, 1964, 454); *Чим більше зростає реакція, чим одвертіша підробка виборів, тим більше великий капітал переходить на сторону лібералізму* (Ленін, 22, 1972, 152); *Хутро охотарі використовують не тільки в натуральному вигляді, а й на підробку таких цінних видів хутра, як норка, соболь і навіть котик* (Наука.., 1, 1955, 23).

2. Те, що виготовлене як фальшива подоба чого-небудь; підроблена річ. *М. Драгоманов висував вимогу перед фольклористами очищати скарби героїчного епосу від підробок* (Нар. тв. та етн., 5, 1966, 37); *Вони* [інфрачервоні промені] *відновлюють будь-які знищені написи, виявляють підробки та приписки* (Наука.., 7, 1967, 18).

ПІДРОБЛЕ́НИЙ, а, *о.* 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підроби́ти** 1. *Найголовнішою майбутньою підробленої під науковість і під міжнародність, теорією соціал-шовінізму є висунута Каутським теорія ультраімперіалізму* (Ленін, 26, 1972, 215).

2. *у знач. прикм.* Який є підробкою; фальшивий. *Вони* [партизани] *пред'явили підроблені документи про те, що лікарню немовби треба звільнити, щоб дати місце хворим фашистським солдатам і командирам..* (Смі́л., Сашко, 1957, 177); // Який відтворює що-небудь, зробленій за подобою чого-небудь природного, вродженого. *Він був глибоко певен, що в кімнаті озвався підробленим голосом застуканий втікач* (Ле, Наливайко, 1957, 390).

ПІДРОБЛЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **підроблений** 2.

ПІДРОБЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підро́бити** і **підро́битися** 1. *Ленька фратувала надмірна ускладненість форми в деяких віршованих творах, орієнтація окремих поетів не на широкого читача, а на перенасичених гурманів. Разом з тим він засуджував примітив, усякі підроблення під смаки відсталих читачів* (Літ. газ, 16.I 1962, 3)

ПІДРОБЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підро́блювати** і **підро́блюватися** 1. *Підроблювання вийшло дуже мистецьке й смішне* (І.-Лев., IV, 1956, 138).

ПІДРОБЛЮВАТИ *див.* **підробля́ти.**

ПІДРОБЛЮВА́ТИСЯ *див.* **підробля́тися.**

ПІДРОБЛЮВА́Ч, а, *ч., розм.* Той, хто займається виготовленням підробок (у 2 знач.).

ПІДРОБЛЮВА́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **підроблю́вач.**

ПІДРОБЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підробля́ти** і **підробля́тися** 1.

ПІДРОБЛЯ́ТИ, яю, яєш і **ПІДРОБЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДРОБИ́ТИ**, роблю́, робиш; *мн.* підробля́ть; *док., перех.* 1. Виготовляти фальшиву подобу чого-небудь. *З наказу Цимбалюка вся дітєв в гітлерівській управі чисті бланки з німецькими печатками, посвідки для підпільників, підроблює документи* (Д. Бедзик, Плом'я.., 1958, 25); *Дурня* [Славко] *лиш родичів, що має всі тенти* [складені], *а свідоцтва підробив сам* (Март., Тв., 1954, 236); // Робити подобою що-небудь природного, вродженого. *Особливе любив я підробляти голос і руки різних знайомих людей* (Смі́л., Сашко, 1957, 33); *Говорять, що людину можна розпізнати по посміщці. Навіть плач можна підробити, але посміщку — ні. По посміщці, то душі людини* (Мушк, Чорний хліб, 1960, 130).

2. *що, чим і без додатка, розм.* Заробляти додатково до основного прибутку або мати тимчасові, випадкові заробітки. *Невістка завжди в клопоті, вдома господарство, а ввечері бігала в кресляльну майстерню, де підробляла гроші* (Рибак, Час., 1960, 130); *Вона готувалася на режисера-постановника, навіть збиралася трохи режисурою по робітничих клубах* (Вільде, Ти мене не любиш. 1958, 11); — *Та я тут* (на будівництві) *недавно. Приїхав трохи підробити,— ці-*

дня [Капушевич], *як крапельки, слово по слову, ніби йому було важко говорити* (Коцюба, Нові береги, 1959, 96).

3. *розм.* Робити ще трохи, додавати до зробленого раніше. *Підробив вареників, а то нестане* (Сл. Гр.).

ПІДРОБЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся і **ПІДРОБЛЮВА́ТИСЯ,** юся, юєшся, *недок.*, **ПІДРО́БИТИСЯ,** блюся, робишся; *жн.* підробляється; *дов.* 1. *під кого — що.* Наслідуючи в чому небудь когось, шість, ставати подібним до когось, чогось. *Сашко за своєю звичкою уже підробляєв в голосі і манерах під тих людей, про яких розповідав* (Смл., Сашко, 1957, 215); *Натужуючися умисно голосом і підробляючися під гуцульську бесіду, кричало Маруся* (Хотк., II, 1966, 139); // Пристосовуватися до чиїх-небудь смаків, вимог і т. ін. *Режисьор, перебуваючи на гастролях, часто кокетує з публікою, намагається підробитись під найбільш погані смаки деякої її частини* (3 глибин душі, 1959, 32); // *розм.* У співі, грі на інструменті потрапляти у такт, над. *Музики підробляються на інструментах і програвали до їх співу* (І.-Нев., III, 1956, 81).

2. *тільки недок.* Пас. до **підробля́ти, підро́блювати** 1, 2.

ПІДРОДИ́НА, и, *ж.*, *біол.* Підрозділ родини в системі класифікації тваринного і рослинного світу. *Підродина померанцевих.*

ПІДРОДИ́ТИ, рожу, рониш, *док.*, *розм.* Те саме, що **уроди́ти.** *Хлів підродив.*

ПІДРО́ЗДІЛ, у, *ч.* 1. Складова частина чого-небудь більшого. *При активній участі працівників усіх цехів і служб заводу були розроблені положення про внутрішньозаводський господарський розрахунок, в якому враховані конкретні умови роботи кожного підрозділу* (Вол. Укр., 8. 1957, 68); // Частина розділу (книги, статті і т. ін.). *Один з найкращих його* [М. Рильського] *віршових творів передвоєнного часу — «Дощова трилогія» (1936 р.) — має три підрозділи, озаглавлені «Любов», «Барельєф», «Творчість»* (Вітч., 3, 1965, 196).

2. Військова одиниця в складі більшої (батальйон, дивізія у полку, рота в батальйоні, взвод у роті і т. ін.). *В бій вступили один по одному підрозділи інших полків, що прибували на поміч Самієву* (Гончар, II, 1959, 450).

ПІДРОЗДІЛИ́ТИ *дов.* **підрозділя́ти.**

ПІДРОЗДІЛИ́ТИСЯ *дов.* **підрозділя́тися.**

ПІДРОЗДІЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підрозділя́ти.**

ПІДРОЗДІЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПІДРОЗДІЛИ́ТИ,** лю, лиш, *док.*, *перех.* Робити поділ на групи, класи за якими-небудь спільними ознаками; класифікувати. *Висновки експертів можна підрозділяти на категоричні (стверджні чи негативні), в яких експерт стверджує наявність або відсутність тотожності, і вірогідні, або ймовірні* (Рад. право, 4, 1960, 106); // Ділити частину, розділ чого-небудь на менші частини. *Підрозділяти главу на параграфи.*

ПІДРОЗДІЛЯ́ТИСЯ, яється, *недок.*, **ПІДРОЗДІЛИ́ТИСЯ,** литься, *док.* 1. Ділитися на групи, класи за якими-небудь спільними ознаками. *За своїм складом вона* [будівельна сталь] *підрозділяється на вуглецеву конструкційну і леговану конструкційну* (Наука..., 5, 1962, 33); // Поділятися на менші частини. *В 1966 році загальний обсяг грошово-речової лотереї становить 93,6 мільйона карбованців. Лотерейні білети підрозділяться на шість випусків* (Рад. Укр., III, 1966, 4).

2. *тільки недок.* Пас. до **підрозділя́ти.**

ПІДРОСТА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДРОСТИ,** ту, теш, *док.* Ставати, вирости трохи більшим, вищим, довшим і т. ін. (про людину, тварину, рослину тощо). *Підростають буряки, зеленіють українські поля бурякових листом, як те море зелене* (Н.-Нев., I, 1956, 83); *Борис підростає, тягнеться вгору* (Хижняк, Таманра, 1959, 211); *Підростуть у вуді конюки, і чуть далеко Сухе тріщання їхнє...* (Рильський, II, 1956, 76); *Зійшов горох, підріс, зацвів увесь рясненько* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 60); * *Образно. Здається б, і гарнід було: Вовки колотать перестали,— Так друзе лихо підросло: Свої собаки шкодить стали* (Гл., Вибр., 1951, 58); *До вікон подалися селяни, придивляючись, як у далекому полі почала прилізливо вишиватись і підростати пожежа* (Стельмах, I, 1962, 609); // Ставати дорослішим. [Химмка:] *Ноги з мала були, то боялася не слухатися матері, а стали підростати... Хотілося молодій, як і другим, пожити, часом і погуляти* (Мирний, V, 1955, 221); — *З дитинства ми булиростемо, як трава, мрем а половини, а коли підростаєм, цар охоче забирає нас у солдати* (Гончар, II, 1959, 408); — *Підростеш, дівка, гляди, якась підвернеться,— женись, вчись* (Довж., I, 1958, 493); *Підросли хлопці, вже їх було по двадцять років, і кожний дістав свій клаптик* (Калин, Закарп. казки, 1955, 56); // *Ставати старшим, виховуючись за певних умов, у певному середовищі. Народився* [Джамбул] *і підростав ще в ту епоху, коли під похмурим небом минулого століття гірким словом своїм сміявся Гоголь* (Тич., III, 1957, 66); // *перен.* Набуваючи знань, досвіду, уміння, ставати на вищий щабель розвитку. [Очерет:] *Мріяють і мене, Тоненько,— критики та інші вимірювачі. Середній, кажуть, поет, проте за війну все ж таки ніби підріс* (Коч., II, 1956, 419); // *перен.* Поступово збільшуватись величиною, обсягом (про міста, будинки і т. ін.). *День при дні підростали будівлі нового хутора Голованівське* (Добр., Очак. розмир, 1965, 271); *Змінилося місто* [Заренау], *підросло, принечуривося* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 451).

◇ **Мов (ніби, наче** *і т. ін.*) **підроста́є (підрі́є, підросла́** *і т. ін.*) — набувати вигляду задоволення, гордості і т. ін., побачивши, почувши, спостерігши щонебудь приємне. *Невжеж вгадати серед натовпу того, чиє саме прізвище в цю мить оголошується: аж ніби підростає образу, світлішає обличчя* (Гончар, II, 1959, 214); — *У мене ж жена того придбала, яке потрібно тобі,— дивується й непокоїться бичина.— Дарма, кожушева якість,— аж підростає Левко в своїй щедрості* (Стельмах, I, 1962, 537).

ПІДРОСТА́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підроста́ти.** *Коли Язя підросла, то що більше жила під опікою мами й гувернанток, то підростаючій панночці ще більше небезпечно було сходитися з простим народом* (Кобр., Вибр., 1954, 80); *У своїй роботі по комуністичному вихованню трудящих партія особливу увагу приділяє підростаючому поколінню* (Вол. Укр., 3, 1965, 13).

ПІДРО́СТИ *дов.* **підроста́ти.**

ПІДРОСТИ́ТИ *дов.* **підро́щувати.**

ПІДРОСТО́К, тка, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **підліто́к.** *Всі ми, будучи ще підростками, мріяли про те, щоб мати такий успіх в житті, як його мала тітка Клавдя* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 186).

ПІДРОЩУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРОСТИ́ТИ,** рощу, ростиш, *док.*, *перех.* Сприяти додатковому росту кого-, чого-небудь.

ПІДРУБА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підруба́ти** 1—3. *Надвечір підрубані під корінь черешні кущі* (Донч., V, 1957, 199); *На стежці ще лупали коні і голосно гоготали діди, виважуючи підрубані криниці* (Кучер), Погляк, 1952, 60); * *У порівн. Стомлені ноги підтинаються в колінах, як підрубані, й благають про відпочинок, але Терешко не сідає* (Епік, Тв., 1958, 421).

ПІДРУБА́ТИ *див.* **підру́бувати.**

ПІДРУБИ́ТИ *див.* **підру́блювати.**

ПІДРУ́БКА[1], и, *ж.* Дія за знач. **підруба́ти, підру́бувати.** *Одною з перших на допомогу шахтарям прийшла створена радянськими інженерами врубова машина. Вона здійснює підрубку пласта, що значно полегшує його відділення від основного масиву* (Наука.., 12, 1962, 10).

ПІДРУ́БКА[2], и, *ж.* Дія за знач. **підруба́ти, підру́бувати.**

ПІДРУБЛЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підруби́ти.**

2. *у знач. прикм.* З **підши́тими** краями. *Рушник підрубленій знайшла* [мати]. *Сорочку білу.. Зітхнула тихо, відійшла* (Мал., Звенигора, 1959, 114).

ПІДРУБЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підру́блювати.** *Рубці вживаються при підрублюванні* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 30).

ПІДРУБЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДРУБИ́ТИ,** рублю́, рубиш; *мн.* підру́бляють; *док., перех.* Шити, підгинаючи край чого-небудь або обшиваючи щось смужкою. *Подолки чоловічої та жіночої сорочок підрублюють рубцями завширшки не більш як 0,5 см* (Укр. нар. худ. вишив., 1958, 30).

ПІДРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підру́бувати** 1, 2. *Поряд з удосконаленням і створенням нових врубових машин з 1931 р. почали створювати багато комбінованих машин, які давали можливість комплексно механізувати підрубування, відбивання і навалювання вугілля* (Гірн. пром.., 1957, 29).

ПІДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДРУБА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Рубати, надрубувати знизу, при основі, корені; підсікати. *Підрубував* [Матвій] *дерево з одного боку сокирою, а за ним інші і підрізували його пилою з другого* (Ірчан, II, 1958, 254).

2. *гірн.* Вирубувати щілину в товщі, масі породи з метою полегшення наступного видобутку. *Знову батько з сином підрубували шар вугілля, відточували, кінчивши зміну, й, мовчки глянувши один на одного, лишалися на зміну другу* (Ю. Янов., Мир, 1956, 261).

3. Обрубуючи, робити що-небудь коротшим. *Кавунова господиня Килина, повновидна володарка цього обійстя й цієї хати, приймала від них готові вінички, підрубувала держання, складала горою під стіни* (Кучер, Прощай.., 1957, 149).

4. *також чого, розм.* Рубати, нарубувати ще трохи, додатково. *Повертаємся з поля зудоба, жінки дояти корів, а чоловіки підходили їм, корівкам, звісно, на клич, вичищали гній; молодші — дівки та парубки — то воду, то дровець підрубати...* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 82).

ПІДРУ́ЛИТИ *див.* **підру́лювати.**

ПІДРУ́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДРУЛИ́ТИ,** лю́, лиш, *док., перех.* Управляючи кермом, наближатися на літаку, машині і т. ін. до чого-небудь; під'їжджати до чогось. *Лаврі майстерно посадив літака в кінці аеродрому і підрулив до дебаркадера* (Ле, Клен. лист, 1960, 195); *Незабаром до райкому партії, мов блискавка, підрулила колгоспна легкова* (Логв., Давні ранг, 1961, 123).

ПІДРУМ'Я́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підрум'я́нити.** *Калитка судів у заячій шапці-чушці, веселий, підрум'янений морозцем* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 405); *— Дуже (об, як дуже!) непогано, коли культура на столі у вигляді запашних пампушок.. чи там картоплі, підрум'яненої на колгоспній соняшниковій олії* (Вишня, I, 1956, 372); * Образно. *Вино* [сонце] *в-за пилинівських скелів підсвічувало хмари, що, підрум'янені його променями, жмаки над пальмі-рівськими полями* (Руд., Остання шабля, 1959, 371).

2. *у знач. прикм.* Злегка рум'яний, підсмажений. *Відправляючи молитву, на столі отець розгледів пляшку, підрум'янену рибу, що вигляда.ла я-ніб екатерини* (Чорн., Потік.., 1956, 130).

ПІДРУМ'Я́НИТИ *див.* **підрум'я́нювати.**

ПІДРУМ'Я́НИТИСЯ *див.* **підрум'я́нюватися.**

ПІДРУМ'Я́НЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДРУМ'Я́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Робити злегка рум'яним. *Мороз підрум'янив щоки;* // Фарбувати злегка рум'янами (щоки). *Жінком рожевим волосся, підрум'янили блідні і обличчя* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 413).

2. Робити рум'яним, підсмаженим, випікаючи, смажачи.

ПІДРУМ'Я́НЮВАТИСЯ, ююся, ює́шся, *недок.*, **ПІДРУМ'Я́НИТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* 1. Ставати злегка рум'яним. *Щоки підрум'янилися на морозі;* // Фарбувати собі рум'янами.

2. Робитися рум'яним, підсмаженим, випікаючись, смажачись.

3. *тільки недок.* Пас. до **підрум'я́нювати.**

ПІДРУ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який міститься, перебуває завжди поблизу, під рукою. *Там же* [над постіллю] *висіли його лук, мечі й інша підручна зброя* (Фр., VI, 1951, 75); *На цей раз він* [полк] *мав перепрягтися підручними засобами* (Гончар, III, 1959, 342).

2. Який виконує підсобну роботу. *Коли Артьомов з ремонтників перейшов у підручні сталевари, вона кожного дня з лабораторії приходила брати пробу сталі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 162); *Учні школи влітку не йшли на канікули, працювали підручними коваля.ми й слюсарями* (Минко, Моя Миниківка, 1962, 76); // *у знач. ім.* **підру́чний,** нього, *ч.*; **підру́чна,** ної, *ж.* Людина, яка допомагає, подає підтримку комусь-небудь у чомусь. *Радянська журналістика стала найважливішою ланкою партійно-громадської діяльності і це покладає величезну відповідальність на працівників преси України, вірних підручних партії* (Ком. Укр., 4, 1962, 68); // *у знач. ім.* **підру́чний,** нього, *ч.*; **підру́чна,** ної, *ж.* Людина, яка виконує підсобну роботу. *Миколи пішов до колгоспної кухні, працював підручним* (Підс., Віч-на-віч, 1962, 45); *На весілі у Ксеньки Росохи була вона за підручну кухарці* (Вільде, Ти мені не любив, 1958, 8); // *зневажл.* Посібник у зрадницькій, підступній і т. ін. справах. *Вичев* [у війні] *зовсім не народ, вчинки ідеологія, вчині фашисти і їхні підручні — есесівці, гестапо, СД і решта вітлерівських «пінстручів»* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 86).

3. *заст.* Підлеглий (у 1, 2 знач.). *Прийшов через земської управи, капітан Селезньов. ..Хлібір Гаврилович Юшок — йому підручний* (Мирний, III, 1954, 141); *Мовчать підручні вояки Івана Вологникова, в підлозі дивляться* (Ле, Побратими, 1954, 11); *У князівських оселяцях княжі підручні — ті ж самі бояри, іменем князя розпоряджаються* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 36).

4. Запряжений з лівого боку у парі з бороздним (про коня або вола). *Іван мав комір усю вину за цю приводу звалити на них* [коней]. *Особливо на підручну, бо вона ніколи не держиться дороги* (Март., Тв., 1954, 222); *З усієї сили тяг Максим Вортняк батогом підручну кобилу, потім — борозну і чув, як враз із цими ударами гостро заколола щось у серці* (Бабляк, Літопис.., 1961, 8); *Дідо скинули з воза, взяли підручного вола за мотуз і повернули ліворуч з волової дороги* (Гонч., Готель.., 1960, 69).

5. *рідко.* Який використовують як підручник (у 1 знач.); навчальний. *Вищі учбові заклади України ще не повністю забезпечені підручною літературою з словесного і музичного фольклору* (Нар. тв. та етн., 1, 1957, 8).

ПІДРУЧНИК, а, ч. 1. Книга, за якою вивчають учбовий предмет; посібник. *Вася познаходила свої шкільні підручники* (Н.-Лев., IV, 1956, 185); *Батьки складав олігерічний підручник* (Смолич, II, 1958, 34); *Читав він запоєм, читав усе, що потрапляло до рук: оборотки від цукерок, політекономію, циркуляр, казку, роман, підручник геометрії...* (Донч., II, 1956, 81).

2. *техн.* Підставка, опора для різального інструмента на токарному станку. *На ... верстатах є підручники, що служать опорою для заточувального інструмента* (Фриз. справа., 1957, 36).

3. *звичайно, рідко.* Посібник у зрадницькій, підступній і т. ін. справах. *Не стало вагамка,— замурились підручники...* (Мирний, II, 1954, 260).

ПІДРЯ див. **підрі.**

ПІДРЯД[1], у, ч. Зобов'язання виконувати роботу на чиє-небудь замовлення за певну оплату або робота, що виконується за таким зобов'язанням. *Сам Лейба заїжав від свого вищого начальника,— Лейзора Рабиненка, що держав у Стеблеві підряд у заводах* (Н.-Лев., II, 1956, 85); [Котя:] *Є підряд — паровпав грузити* (Мик., І, 1957, 149); *Ширяєв узяв великий підряд на малярні та склалі роботи у Великому театрі* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 95).

ПІДРЯД[2], *присл.* Послідовно, один за одним. *Поров зрадів горілці й випив підряд аж три чарки* (Мирний, І, 1949, 386); *Діячки, як в антелі, китаєць насипав жменями смажива у жменю Яреськові, насипав підряд другому й третьому* (Гончар, II, 1959, 422); // Без перерви, протягом якогось відрізку часу. *Неспобівано вдарив мороз, скував землю, три дні підряд мела хуртовина* (Дмит., Наречена, 1959, 146); *Все-таки фільм я встиг здати, хоч для цього й довелося в останній час просидіти, не відходячи від монтажного столу, без сну, вісімдесят п'ять годин підряд* (Довж., І, 1958, 25); // *перен. у сполуч. із сл.* весь, увесь. Не перебираючи, без винятку. *З здоровими лайками в руках ходили* [сини о. Петра] *поміж столами і підряд частували усіх* (Н.-Лев., III, 1956, 8); *Вона бігає на всі фільми підряд — гарний він чи поганий* (Гончар, Тронка, 1963, 45); *Павлуша прочитав* (у альбомі) *усе підряд* (Головко, II, 1957, 375).

ПІДРЯД[3], у, ч. *зоол.* Підродзіл ряду в системі класифікації тваринного світу. *Хвостаті земноводні поділяються на три підряди та вісім родин* (Визначник земноводних..., 1955, 18).

ПІДРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДРЯДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., перех.* Наймати або складати угоду, зобов'язуючи виконати яку-небудь роботу на певних умовах. *З лєса* [лісу] *вийхав якийсь чоловік віяком. Олеся підрядила його до Богуслава, сіла на віз і поїхала* (Н.-Лев., III, 1956, 161).

ПІДРЯДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДРЯДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док., перев. з інфін.* Найматися, зобов'язуючись виконати яку-небудь роботу на певних умовах. *Декотрі підряджались будувати доми, гаті, церкви, а малярі наймались розмальовувати церкви* (Н.-Лев., II, 1956, 126); — *Гірка моя та нещасна година, що я підрядився на сю путь!* — скрикує Іван, чухаючи голову (Мирний, І, 1954, 362); — *Його обвинувачують у підбурюванні робітників до страйку якраз тоді, коли фабрика підрядилась постачати армії...* (Смір., Сад, 1952, 187).

ПІДРЯДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підряди́ти.**

ПІДРЯДИ́ТИ *див.* **підряджа́ти.**

ПІДРЯДИ́ТИСЯ *див.* **підряджа́тися.**

ПІДРЯДКО́ВИЙ, а, е. 1. Розташований під рядками тексту або внизу сторінки.

2. Зроблений словом в слово (про переклад); буквальний. *Деяко з наших перекладачів, особливо з мов далеких, так уязнає пріпіловві, виходить не поетичний переклад, а підрядковий* (Рильський, III, 1956, 125).

ПІДРЯДНИ́Й[1], а, е. Який виконується за підрядом (*див.* **підря́д**[1]). *Коли наш трест виконував підрядні роботи десь поза Києвом, я іноді брав з собою у відрядження й хлопця* (Хор., Ковила, 1960, 27); // Який виконує такий підряд. *Разом з підрядними організаціями активніше участь у спорудженні парків повинна взяти молодь* (Вісч. Київ, 14.V 1957, 1).

ПІДРЯДНИ́Й[2], а, е. 1. Залежний від чого-небудь, підпорядкований чомусь. *Артистична краса повинна, по Контовій думці, головно залежати від сирного змісту; карна форма має для неї досить підрядне значення* (Фр., XVI, 1955, 293).

2. *грам.* Який виражає підрядність (у 2 знач.), зв'язує слова або речення способом підрядності; протилежне сурядний. *За синтаксичними функціями сполучники поділяються на сурядні і підрядні* (Сучасна укр. літ. м., II, 1969, 516); *Підрядний зв'язок;* // Який має у своєму складі частини, зв'язані стосунками підрядності, або є такою частиною. *Підрядним додатковим реченням називається таке, яке пояснює або замінює додаток головного речення* (Грам. укр. мови, II, 1957, 96).

ПІДРЯДНИК, а, ч. Підрядний, зроблений словом в слово переклад якого-небудь тексту. *Справжня поезія, справжня проза — це не стаття, не кореспонденція, і з підрядників її не можна перекладати. Саме при таких опереспівах стираються грані прекрасного* (Літ. Укр., 17.V 1966, 2).

ПІДРЯДНІСТЬ, ності, ж. 1. Стан за знач. **підря́дний**[2] 1.

2. *грам.* Синтаксичний зв'язок між елементами, що виражає залежність одного з них від другого. *Щодо характеру взаємозв'язку сполучених слів, словосполучень чи речень розрізняють сполучники сурядності, або сурядні, і сполучники підрядності, або підрядні* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 335).

ПІДРЯДЧИК, а, ч. Особа або установа, що виконує яку-небудь роботу за підрядом (*див.* **підря́д**[1]). — *У мене в знайомий підрядчик на стеблівських фабриках* (Н.-Лев., II, 1956, 84); *Як прибули на місце, їх* [заробітчан] *приязно зустрів підрядчик, усміхнувся й інженер* (Досв., Гюлле, 1961, 178).

ПІДРЯДЧИЦЬКИЙ, а, е. Належний підрядчику.

ПІДРЯСНИК, а, ч. Довгий одяг священнослужителя, поверх якого підпоясується ряса. *О. Василь ходив перехильцем по хаті, заложивши руки в кишені підрясника* (Тощоб., І, 1955, 323); *Побачивши отця Михайла, вийшли дак у замковому підряснику і питар* (Стельмах, І, 1962, 413).

ПІДРЯТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., діал.* Порятувати. *Почувши, що Рифка має зложених трохи грошей на віно, він схвально оженився з нею, підрятував тим вінком своє діло й добився великих зисків* (Фр., V, 1951, 284); [Данило:] *Хто ж підрятує нас у горю, як не ми самі?* [Адам:] *Це правда* (Прчан, І, 1958, 153).

ПІДСАДЖЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підса́дити** 1—4. *Ці дерева не давали врожаїв, поки не*

були підсаджені другі сорти для перезапилення (Озелен. колг. села, 1955, 149); *М. Л. Бажекова вивчала вплив тривалості консервації рослин на її ріст, а також на ріст підсадженої до неї рослини в умовах культивування тканин* (Мед. ж., XXIII, 1, 1953, 8).

ПІДСА́ДЖЕННЯ, *я, с.* Дія за знач. **підсади́ти** 1—4. *Поки що виноградники молоді, є змога з найменшими затратами ліквідувати зрідженість шляхом підсадження саджанців* (Колг. Укр., 9, 1961, 35).

ПІДСА́ДЖУВАННЯ, *я, с.* Дія за знач. **підсаджувати** 1—4. *Через 5—6 днів після садіння* [розсади махорки] *обов'язково потрібно провести підсаджування в тих місцях, де розсада не прижилась* (Техн. культ., 1956, 334).

ПІДСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСАДИ́ТИ**, саджу́, са́диш, *док., перех.* 1. Допомагати кому-небудь сісти на щось високе, піднятися кудись. *Лізуть хлопці, дряпаються на дуба, один одного підсаджує* (Ков., Світ., 1960, 154); *Санітари підсаджували на грузовики легко поранених* (Кучер, Чорноморці, 1956, 305); *Іван підсадив хлопця, і той, прикусивши язика, виперся аж на примерзлу високину* (Зор., Світло, 1961, 4).

2. Саджати до кого-, чого-небудь, помістити поруч або в одному приміщенні з кимсь. *В перші хвилини бджоли ставляться вороже до чужої, тільки-но підсадженої матки і намагаються її вбити. Тому матку треба підсаджувати у спеціальній маточній кліточці, або ковпачку* (Бджільн., 1956, 37); *Передні і середні соски у матки більш молочні, отже, слабших поросят слід підсаджувати саме до цих сосків* (Хліборób Укр., 5, 1966, 21); *Дитину до віконця підсадила* [мати] (Л. Укр., 1, 1951, 31); *Вивязляється, що... горезвісну можна... ну двадцять другій* — [означало] *у двадцять другу* [камеру] *підсадили провокатора й шпигуна* (Збан., Єлина, 1959, 98); // *розм.* Садкати або брати в машину, на віз і т. ін. як сусутника. *Іллі мовчки. Тільки інструктор насвистував якусь пісеньку та сержант міліції, якого підсадили до нас, час від часу кректав: — Ну й погодка!..* (Мур., Бук. повість, 1959, 214).

3. Саджати рослини додаткою, повторно або замість інших. — *Якщо так буде розповсюджуватись, то скоро й сіяти почнемо. В саду молодняк будемо підсаджувати* (Коп., Подарунок, 1956, 23); *Якщо деякі культури вже перецвіли, з другої половини літа можна підсаджати третю зміну квітів: айстри, левкої осінні, зрізатегіси тощо* (Озелен. колг. села, 1955, 194).

4. *мед.* Приживляти частини живої тканини з метою лікування, посилення життєздатності організму при деяких захворюваннях. *«А чи не можна підсадити на тварі око або шматочок слизової, взятої у померлої людини?» Молодий вчений гризу ж взявся за роботу. Одержані перші позитивні результати* (Наука..., 6, 1962, 45).

5. *діал.* Підкладати. *При висаджуванні плуга на віз хлопчисько підсадив так незручно руку під греділь, що аж скричав із болю і пустив плуг* (Мак., Вибр., 1954, 165).

ПІДСА́ДЖУВАТИСЯ, джуюся, джуєшся, *недок.* 1. Те саме, що **підсі́дати** 1. *Вона збудження і схвильована і, забувши про ворожнечу, підсаджується на канапу до чоловіка* (Коч., II, 1956, 245).

2. Пас. до **підсаджувати**.

ПІДСА́ДИБНИЙ, а, е. На якому розташована садиба. *Підсадибна ділянка.*

ПІДСА́ДИТИ *див.* **підсаджувати**.

ПІДСА́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підсади́ти, підса́джувати** 1—4. *При появі сходів кукурудзи слід обов'язково перевірити всі площі і на зріджених місцях провести підсадку* (Колг. село, 15.II 1957, 1); *На підставі експериментальних даних можна твердити, що підсадка консервованих на холоді тканин за методом В. П. Филатова підсилює процеси регенерації білків крові після крововтрат* (Мед. ж., XXIII, 4, 1953, 31).

2. *перев. мн.* Підсаджені рослини. *Це все,— ми показав рукою* [на ліс],— *молодняк, що виріс на місці порубок з вирвелі і підсадок* (Хліборób Укр., 5, 1966, 32).

ПІДСА́ДКУВАТИЙ, а, е. *діал.* Присадкуватий. *Коло вози стояв підсадкуватий, середніх літ мужик* (Фр., II, 1950, 161).

ПІДСА́ДНИЙ, а, е. Стос. до підсаджування. *Підсадні рослини.*

ПІДСА́К, а, *ч., риб.* Те саме, що **підсáка**. *Погребняк уже тодив у воді, намовчуючись обережно підтягнути до себе рибину, що рвалася вбік, на глибину.— Не втечеї.. Дай підсак! Ніж! Я його доріжу!* (Автом., В. Кошик, 1954, 173).

ПІДСА́КА, и, *ж., риб.* Риболовна сітка, що має форму косого мішка, на обручі з довгим держаком. *Стрижак закинув підсаку і витяг велику чудову форель* (Мос., Під небом..., 1961, 230).

ПІДСАЛИ́ТИ *див.* **підсалюва́ти**.

ПІДСАЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСАЛИ́ТИ**, лю, лиш, *док., перех., розм.* Змащувати салом або лоднвати, кидати в що-небудь сало додатково, в невеликій кількості.

ПІДСА́НКИ, нок, *мн.* Невеликі санки, що прив'язують до великих саней при перевезенні довгих предметів. *З вулиці до воріт підвезли кілька навантажених колодами саней з підсанками* (Шиян, Баланда, 1957, 50).

ПІДСА́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсапа́ти**. *Сапальщиці полюбили за собою довгі рядки підсапаних бурякін* (Коцюб., I, 1955, 60).

ПІДСАПА́ТИ *див.* **підсапу́вати**.

ПІДСАПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсапу́вати**. *Підсапування картоплі.*

ПІДСА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСАПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Сапаючи землю навколо рослин, зрізувати бур'яни біля стебла. — *Як було полю грядки або підсапую капусту... вік усе слізком ходить за мною* (Н.-Лев., VI, 1866, 320); *Зустрічаючись у полі з дівчатами, що підсапували картоплю та буряки, Петрусь оточе зупинялась, заходив з ними в розмову* (Крим., Вибр., 1965, 335).

ПІДСА́ХАРИТИ *див.* **підсáхарювати**.

ПІДСА́ХАРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСА́ХАРИТИ**, сáхарю, сáхариш, *док., перех., розм.* Додавати в що-небудь цукор у невеликій кількості.

ПІДСА́ЧИТИ *див.* **підсáчувати**.

ПІДСА́ЧУВАННЯ, я, *с., риб.* Дія за знач. **підсáчувати**.

ПІДСА́ЧУВАТИ, чую, чуєш, *недок.*, **ПІДСА́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех., риб.* Ловити рибу, раків підсакою, підсаком.

ПІДСВИНО́К, нка, *ч., с. з.* Немолочне порося віком до року. *Худі підсвинки на високих ногах, з заболоченими черевами ніколи не вуцнці* (Коцюб., I, 1955, 309); *У цюпиці лежить підсвинок, до клаї приїзжений* (Ю. Янов., I, 1958, 343); *Ячмінь вважається відмінним кормом для свиней, особливо для поросят і відгодівельних підсвинків* (Свинар., 1956, 139); * *У порів. Вони плавали... на Буг і зловили сома. Сом був славний, як підсвинок* (Гуц., Скупана..., 1965, 127); // *Уживається як лайливе слово стосовно дитини. Бовдур.. прокляне півголосом діда Панька, що йому дав такий малий хлібець, а сьому чорномазому підсвинкові такий великий* (Фр., I, 1955, 300).

ПІДСВИСНУТИ, ну, неш. *док.* Однокр. до **підсвистувати**. *Чоловік зупинився, кинув на спорош камінчик, підсвиснув* (Стельмах, І, 1962, 479).

ПІДСВІСТ, у, ч. Свист, що супроводжує спів, танок, гру і т. ін. *Пролунали декілька гонів, Гриб і Печериця зустрілись Вінку, що з підсвістом танцювала... на галявині* (Козл., Мандрівники, 1946, 12).

ПІДСВІСТАТИ *див.* **підсвістувати**.

ПІДСВІСТУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсвістувати**.

ПІДСВІСТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСВІСТАТИ**, ищу́, и́щеш, *док.* 1. *неперех.* Свистіти в такт, лад, супроводжуючи свистом якісь звуки. *Затеньківська синичка. Стаїнко зібер голову й почав лобко підсвистувати* (Панч, Ерик., 1950, 57); *Несгрукпим співам підпіяли по-хлопчиному зухвало підсвистують вогняки* (Вол., Мисячне срібло, 1961, 173).

2. *перех.* і *неперех.* Видавати тихий свист, свистом відтворювати якусь мелодію; насвистувати. *Незабаром під хатиною опинився Невеликий, підсвистуючи якусь гайдамацьку пісеньку* (Фр., V, 1951, 86); *Навіть Юрчак не чіпав Марусяка, лиш іґав собі ззаду та підсвистував* (Хотк., II, 1966, 225); // Утворювати звуки, подібні до свисту. *Бекеша бринькає на балалайці, а Саковяк підсвистує на флейті* (Мик., І, 1957, 177); // *неперех.* Пищикати або заклочувати до чого-небудь легким свистом. *Ось Метелиця* [собака] *вибігла в ріжу, приповз до.. вибі, а Пролор стоїть на сигій траві і звабливо підсвистував, заклочуючи тварину* (Шиля, Баланда, 1957, 242).

3. *неперех.* Час від часу свистіти, рухаючись у повітрі (звичайно про кулю, снаряд). *Кулі все ще підсвистували над капітановою головою* (Панч, І, 1956, 154); // Час від часу утворювати схожі на свист звуки (про вітер). *На горищі будинку пронизливо підсвистував вітер* (Вол., Місячне срібло, 1961, 311).

ПІДСВІДОМИЙ, а, е, *псих.* Не цілком усвідомлений (про почуття, думки, уявлення і т. ін.). *Говорячи про нечемні і темні відчування, зв'язані з процесами, які виникають у внутрішніх органах, І. М. Сєченов вважав, що саме ці відчування лежать в основі так званих підсвідомих психічних процесів* (Фізіол. зб., II, 4, 1956, 91); // Який грунтується на підсвідомості, який не контролюється свідомістю; інстинктивний (у 2 знач.). *— Я завжди почуваю в собі якийсь підсвідомий потяг до дітей* (Гончар, Таврія, 1952, 149).

ПІДСВІДОМІСТЬ, мості, *ж.*, *псих.* 1. Абстр. ім. до **підсвідомий**. *Ні разу не згадували* [Тонн і Віталій] *того, схожого на сновидіння випадку, хоч десь ніби в підсвідомості ця тінна тайна між ними жила, залишалась* (Гончар, Тронка, 1963, 47); *Намагався* [Отей] *аналізувати себе, свою пентяку, підсвідомість, що примала його в полон тупикового кастрою* (Досв., Вибр., 1959, 374).

2. Властивість за знач. **підсвідо́мий**. *Не мать у нього майнука контрольна підсвідомість чуття: чи він кохає її красу... чи її як істоту, як друга...?* (Досв., Гюлле, 1961, 126).

ПІДСВІДОМО, *присл.* до **підсвідо́мий**. *Я задумі Роман підсвідомо повертає на ту дорогу, що веде до Морозенків* (Стельмах, І, 1962, 400); *В тій причиненій розмові діда Улася з Северином підсвідомо відчува* [Мелашка] *загрозу* (Зіе, Наливайко, 1957, 120).

ПІДСВІЖАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСВІЖИТИ**, жу́, жи́ш, *док.*, *перех.*, *розм.* Злегка освіжати кого-небудь. *У порівн. Гості накесли з собою холодного свіжого повітря і неначе висвіжили хату і підсвіжили о. Артемія й Ваню* (Н.-Лев., IV, 1956, 132).

ПІДСВІЖИТИ *див.* **підсвіжа́ти**.

ПІДСВІТИТИ *див.* **підсві́чувати**.

ПІДСВІЧЕННЯ, я, с. Діспр. пас. мин. ч. до **підсві́тити**. *Турбай вийшов на сцену, підсвічену знизу Грицьковою рампою* (Гуд., Остання шабля, 1959, 538); *Жмарина диму над тім'яним комбінатом, підсвічена низькими променями сонця, стала ніжно-рожевої, майже прозорою* (Собко, Справа..., 1959, 231).

ПІДСВІЧЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підсві́тити**. *Здійснено художньо-декоративне підсвічення пам'ятників, окремих споруд, фонтанів* (Веч. Київ, 21.XI 1967, 1).

ПІДСВІЧУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсві́чувати**. *При фотографуванні вдень для підсвічування треба користуватися відбивальним екраном, що пом'якшує тіні на обличчі* (Довідник фот., 1959, 72).

ПІДСВІЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСВІТИТИ**, ічу́, ітиш, *док.*, *перех.* і *без додатка*. 1. Освітлювати злегка, а також збоку, знизу або додатково. *У-за пилипівських скелів підсвічувало* [сонце] *таємно* (Гуд., Остання шабля, 1959, 371); *Довго не вилазить* [Левко Іванович] *звідти, хоцеть йому туди ще й електричною ліхточкою підсвічує, бо під бульдозером уже темно* (Гончар, Тронка, 1963, 279); *У порівняно низьких кімнатах можна досягти враження висоти, підсвічуючи стелю і верх стін* (Досв., Київ, 4.II 1961, 4).

2. *тільки док.*, *вим.* Спричинитися до захворювання на лунатизм; // *безос.* *Підсвічило його місяцем... тож верзе не знати що* (Горд., Заробітчани, 1949, 58).

ПІДСВІЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **підсві́чувати**.

ПІДСЕКЦІЯ, ї, *ж.* Відділ, що є частиною секції.

ПІДСЕЛИТИ *див.* **підселя́ти**.

ПІДСЕЛИТИСЯ *див.* **підселя́тися**.

ПІДСЕЛЮВАТИ *див.* **підселя́ти**.

ПІДСЕЛЮВАТИСЯ *див.* **підселя́тися**.

ПІДСЕЛЯТИ, яю, яєш і **ПІДСЕЛЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСЕЛИТИ**, селю́, се́лиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Селити близько до кого-, чого-небудь або разом з кимсь, чимсь.

ПІДСЕЛЯТИСЯ, яюся, яєшся і **ПІДСЕЛЮВАТИСЯ**, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДСЕЛИТИСЯ**, селюся, се́лишся, *док.*, *розм.* Селитися близько до кого-, чого-небудь або разом з кимсь, чимсь.

ПІДСЕРЕДНІЙ, а, е. Який міститься під серцем.

ПІДСИДЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсі́джувати**. *Лист був адресований в ЦК КПУ. Нібив* [Дмитро Іванович] *про підсиджування з боку Ладимка, про безпринципність Лозового* (Руд., Остання шабля, 1959, 544).

ПІДСИДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСІДІТИ**, джу, диш, *док.*, *перех.* 1. Заховавшись де-небудь, очікувати кінець, щось. *Підсидувати звіра.*

2. *перен.* Підступними діями, інтригами шкодити кому-небудь. *Добрий тай земляков... підсидів чесного і молодого Осавчого* (Чаб., Тече вода..., 1961, 140).

ПІДСІДІТИ *див.* **підсі́джувати**.

ПІДСИЛАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсила́ти**.

ПІДСИЛАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСЛАТИ**, вішлю́, ві́длеш і *рідко* **ПІДОСЛАТИ**, підошлю́, підо́шлеш, *док.*, *перех.* 1. Посилати, направляти кого-небудь куди-небудь з таємною метою. *— З якого добра-ума він отого стрижника раз у раз до мене підсилає.. та наказує, щоб помічала, хто у вас буває? — вичитує Параска* (Мирний, VI, 1955, 357); *До одного пани підсилали вбивцю, другого кинули в тюрму і отруїли* (Кол., Терен., 1950, 114); *— Тільки... чого це я, справді, так-то на Оксану напускаю? Чим вона винувата, що той чортяка її до мене підсилав?* (Григ., Вибр., 1959, 249).

2. *розм.* Посилати додатково. *Вишневецький раз за разом підсилав невеличкі допоміжні загони, та вони не врятували черкасців* (Ле. Наливайко, 1957, 92).

ПІДСИЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсилáти**. *Ліворуч великою лавою підсилений Остюкова клинка, підсилена кулеметами* (Ю. Янов., I, 1958, 151); *У Швеції користуються* [цистернами для бензину] *з пластмаси, підсиленої скловолокном* (Наука.., 6, 1958, 11).

ПІДСИЛЕННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **підсилúти**. *Для підсилення горіння вугілля в комірчинському горні користувались міхами з керамічними повітродувними трубками — соплами* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 414); *Порівняння є один з основних художніх засобів підсилення емоційності мови* (Мовозн., VII, 1949, 38).

2. Те саме, що **підкріплення** 2. *Недурно залишати його без підсилення, без харчів, а коли хозяйніше військо накидалося на селян,.. хетіяи на нього скарги* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 418).

ПІДСИЛИТИ *див.* **підсйлювати**.

ПІДСИЛИТИСЯ *див.* **підсйлюватися**.

ПІДСИЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для підсилення чого-небудь. *Створено мініатюрні підсилювальні апарати, що дають звуку значно посилити слух* [людини] (Наука.., 3, 1958, 18).

ПІДСИЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсйлювати**.

ПІДСИЛЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДСИЛИТИ**, лю, лиш, *док., перех.* 1. Збільшувати силу, потужність чого-небудь. *У кристалів великі можливості. Вони зможуть радіолампи, здатні підсилити ультракороткі у тисячу разів, виконують роль фотоелектронного* (Знання.., 2, 1966, 1).

2. Робити сильнішим ступенем вияву. *Після диспуту, щоб підсилити враження, ціла драма з життя .. християн* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 152); *Сів* [Бранець] *до піаніно. Вислухавши підтримала його вступ, а скрипка підсилила жалісливі варіації туги* (Досв., Вибр., 1959, 366); *// Сприяти сильнішому, інтенсивнішому прояву якої-небудь особливості, якості, процесу і т. ін. Навромайжують* [багаторічні трави] *у ґрунті велику кількість органічних речовин, підсилюють діяльність мікроорганізмів* (Колг. Укр., 5, 1958, 21); *Майор Грабенко і старший лейтенант Корольов довго радилися. Ніч на пом'якшення вимоги,— це пошкодить вихованню Маслюка, підсилить недовіру дисциплінованого його характеру* (Багмут, Шасл. день., 1951, 70).

ПІДСИЛЮВАТИСЯ, юється. *недок.*, **ПІДСИЛИТИСЯ**, ився, литься, *док.* 1. Збільшуватися в силі, потужності і т. ін. *Серед різноманітних процесів у радіоапаратурі найбільш поширеним є процес підсилення. Коливання звукової частоти підсилюються у приймачах, передавачах, телевізорах, радіотранслюційних вузлах, вимірювальних приладах, апаратурі дротового зв'язку* (Осн. радіотехн., 1957, 54); *Підсилювався вітер. Кошлаті пасма хмар, як дивовижні язики, злизували зорякі черіпки* (Кач., II, 1958, 128).

2. Робитися, ставати сильнішим ступенем вияву, прояву (про якусь-небудь властивість, якість, стан, процес і т. ін.). *Вова справді був спеціяльний. Це хвилювання підсилювалося, і тому вино було його фантазія* (Трубл., I, 1955, 123); *Підживлені рослини зеленіше поправляються після зимівлі, підсилюється їх ріст* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 10); *При фізичних вправах під впливом бігульсів.. прискорена вологою кров до серця збільшується; підсилюється і прискорюється скорочення серця* (Фіз. вихов., 1954, 26).

3. *розм.* Те саме, що **підкріплюватися** 2, 3. — *Трохи підсилимось після важкої праці та побалакаємо* (Н.-Лев., IV, 1956, 309).

4. *тільки недок.* Пас. до **підсйлювати**. *Мова його, що лилася звучно і владно, підсилювалась всім його виглядом* (Гончар, Таврія, 1952, 116).

ПІДСИЛЮВАЧ, а, *м.* Пристрій, прилад для збільшення сили, напруги, потужності чого-небудь (звичайно про радіоапаратуру). *Сучасна велика електронна математична машина має сотні і тисячі мініатюрних і довговічних електронних ламп, кристалічних підсилювачів і випрямлячів* (Нариси розв. прикл. електр., 1957, 353); *Про звичайні електронні підсилювачі кажуть, що вони всеквадні. Недарма до них застосовують такі визначення, як «чарівний», «казковий»* (Наука.., 6, 1963, 25).

ПІДСИЛЮВЧИЙ, а, е. Який вживається, використовується для підсилення. *Іноді місце логічного наголосу фрази може бути підказане вказівними словами, підсилюючими частками* (Худ. чит.., 1955, 108).

ПІДСИНЕНИЙ, а, о. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсинúти**. *Біля самої води густо поле сіялиз, висихаючими водоростями. Море зараз спокійне, ласкаве, суєго підсинене аквамарином* (Рад. Укр., 30.VI 1967, 2); *Крізь відчинені вікна щедро світить сонце, пустотливий зайчиками відбиваючись на склі любовно оздоблених фотографій, на білесінькій, злегка підсинених рушниках* (М. Ол., Чуєш.., 1939, 26); ** У порівн. В неї очі чорні, а білки очей великі-великі і наче підсинені синькою* (Донч., II, 1956, 152).

2. *у знач. прикм., перен.* Забарвлений у блідо-синій колір або такий, що має синюватий відтінок. *Замість вони, блискучими на їхніх чорнилом очима та підсиненими білками* (Кощюб., I, 1955, 62); *Рання осінь ще тримала сонце високо в підсиненому небі* (Дим., Під, 1961, 113); *Неприємним поглядом Дмитро зміряв підсинене веснянкуватє обличчя* (Стельмах, II, 1962, 344); *// у сполуч. із сл. о к о, розм.* З синцем, синцями. *Іноді й доставалося їй од Максима за ті подарунки: не раз, не два ходила вона з підсиненими очима* (Мирний, II, 1954, 135).

ПІДСИНИТИ *див.* **підсйнювати**.

ПІДСИНИТИСЯ *див.* **підсйнюватися**.

ПІДСИНЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсйнювати**.

ПІДСИНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСИНИТИ**, сйню, сйнеш, *док., перех.* 1. Підфарбовувати чим-небудь синім.

2. Полоскати білизну у воді з розведеною синькою для надання блідо-синього відтінку. *Підсинювати білизну.*

ПІДСИНЮВАТИСЯ, юється. *недок.*, **ПІДСИНИТИСЯ**, сйниться, *док.* 1. Набувати блідо-синього відтінку після полоскання у воді з розведеною синькою (про білизну).

2. *тільки недок.* Пас. до **підсйнювати**.

ПІДСИПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсипáти**; *// підсйпано, безос. присудк. сл.* Російська армія закопалась у землю. *Старі — з чотирнадцятого року — окопи заглибнено до двох жердів, бруствери підсипано ще на півметра* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 62).

ПІДСИПАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсипáти**. *Одне з найважливіших питань на будові — зворотне підсипання фундаментів* (Рад. Укр., 4.I 1962, 2); *Ручну працю робітників були зведено до мінімуму. Адже такі роботи, як завезення, підготовка і заміна землі в теплицях, прополювання, підсипання та розпушування ґрунту, стали майжеми* (Хлібороб Укр., 12, 1964, 21).

ПІДСИПАТИ *див.* **підсипáти**.

ПІДСИПАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСИПАТИ**, плю, плеш; *мн.* підсйплять; *док., перех.* 1. Сипати, насипати

додатково, трохи або час від часу. *Козак добре дбав, Конякі частенько зеленого сіна підкладав, Жовтого вівса підсипав* (Укр.. думи.., 1955, 20); *Всього потроїлося хлоп'я. Іноді.., щоб не забірмав, буває, й навколішках, підсипає* [пшоно] *гречки під голі коліна...* (Мирний, II, 1954, 159); *Степанович діставав люльку, підсипав тютюну, пригоптав його великим пальцем і закурив* (Юхвід, Оля, 1956, 164); — *Ти, Льошко, і ти, Дань, підсипте ще чистенького піску на доріжки* (Мокр, Острів.., 1961, 90); // Насипáти чого-небудь потай, в певним наміром. *Навіз* [кучмар] *більше горіхи та споював людей, підсипаючи до розбавленої водою горілки.. тютюну, щоб міцнішою здавалась..* (Кощов., І, 1955, 449); — *Ось чуєте, як я розмовляю,— це від отрути, яку мені підсипали до самогонки* (Ю. Янов., І, 1954, 170).

◇ **Підсипáти (підсúпати) жáру** *див.* **жар**; **Підсипáти (підсúпати) пéрцю** — говорити про кого-, що-небудь з іронією, глумом; укладнювати стосунки з кимсь, сприяючи посиленню неприємних почуттів, нестроїв. — *Іди та й хайся, про мене, хоч до самого вечора.. Підсипай, підсипай перцю,— насмішкувато сказав Карпо* (Н.-Лев., II, 1956, 37ґ); — *Полюк цей — молодець! Підсипав перцю під кінець.,— говорить в першому ряду інспектор Рик Сеціріл, смичучись в бороду руду* (Гонч., Вибр.,1959, 325)

2. *розм.* Накладать, напивати і т. ін. що трохи, додатково (про що-небудь несмачні). — *Іще вам варенє, ви, косарі? — Давайте ще. Марійка підсипала* (Головко, І, 1957, 250); *На цимбалах тнуть цвасни. — Гей, підсип вина, шинкарко! — Репетують хлопці п'яні* (Граб., І, 1959, 529).

3. Сипати зверху пісок, землю і т. ін., рубаючи вищим. *Повільно котиться машина.. Часто доводиться збочувати в об'їзд, до дорогу вирівнюють, підсипають, вкатують — готують до асфальтування* (Мольч., Коли кров.., 1960, 74); *Після весняної поводі насип у багатьох місцях розмило, і ми працювали день і ніч, щоб швидше підсипати залізничне полотно і налагодити рух робочих поїздів* (Багмут, Опов., 1959, 47).

4. *розм.* Доглядаючи за рослинами, загортати, загрібати розпушену землю до основи стебел.— *А я ж тобі пшеницю сполола, картоплю сполола та підсипала! — Так звичайно висловлювала свекруха Варці* (Григ., Вибр., 1959, 319).

5. Класти під квочку яйця для висиджування курчат. — *Вони в колгоспі, квочок підсипають на фермі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 426); [1-а молодиця:] *Підсипала я під кожну квочку аж по двадцять одинаку* [яйцю] (Кроп., У, 1959, 210).

6. *також без додатка, заст.* Давати хабаро.— *Як, спитаєш, він обібрав ту землю?.. Підсипав суддюкам.. от і рішенець: не твоя земля, Чтиро!* (Мирний, II, 1954, 171).

ПІДСИПА́ТИСЯ *див.* **підсипáтися**.

ПІДСИПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДСІ́ПАТИСЯ**, пáюся, паєшся; *мн.* підсíпатися, *док.* 1. *розм.* Насипáтися під що-небудь.

2. *перен., фам.* Доголювати, лестити кому-небудь, прагнучи довготися чогось, заслужитись.— *Нічав до неї підсипається один шляхтич* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 254); *Любив Шухновський висміяти позовчі кожного. У вічі він до тебе буде підсипатись, компліменти говоритиме, а послухайте, що він каже позовчі* (Збан., Малин. давн, 1958, 70).

3. *тільки недок.* Пас. до **підсипáти**.

ПІДСИПА́Ч, á, ч. Робітник, який займається підсипанням чого-небудь.

ПІДСИПА́ЧКА, и, ж. Жін. до **підсипáч**.

ПІДСИ́ПКА, и, ж. 1. Дія за знач. **підсипáти, підсíпати**. *У міру підсипки ґрунту* [при будуванні гребель] *стовпчики переставляють* (Інж. геод., 1959, 311).

2. Те, що підсипали (у 1, 3 знач.), що-небудь підсипане. *Оглянувши підсипку на своїх пістолях та потребувавши вистра татарського згодна у себе на полюм.., почав* [Хмельницький] *разом з конем звільна пробиратися крізь сущавинку в напрямі до світла* (Фр., IV, 1950, 174); *Кістяк лежав на підсипці з червоної фарби* (Археол., І, 1954, 108).

ПІДСИ́ПАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсипáти**.

ПІДСИСА́ТИ, аю, áєш, *недок.*, **ПІДСІСА́ТИ**, сóю, сóєш, *док., перех.* 1. Сосати яку-небудь рідку їжу час від часу.

2. *перен., розм.* Завдавати болю, страждань; мучити. — *Коли б тільки ти перестав підсисати мене, то вже я там дав би собі раду* (Фр., III, 1950, 75).

ПІДСИСА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ПІДСІСА́ТИСЯ**, сóється, *док., розм.* 1. Присисатися до чого-небудь знизу.

2. *тільки недок.* Пас. до **підсисáти**.

ПІДСИСНИ́Й, á, é, *с. г.* 1. *тільки ж. р.* Та, яку сосе мала. *Було поліпшено годівлю, особливо жеребних та підсисних кобил, за рахунок концентратів* (Конярство, 1957, 39).

2. Який сосе матір. *Підсисні поросята, які одержували азотобактерин, мали добрий апетит, краще розвивались і були більш витривалими проти інфекційних захворювань* (Колг. Укр., 6, 1958, 30).

△ **Підсисни́й період** — час, протягом якого самиці ссавців годують малят молоком. *Кожній свиноматці у підсисний період щодвохдовохдня не менше чотирьох кілограмів картоплі* (Хліборос Укр., 3, 1965, 17).

ПІДСИСТЕ́МА, и, *ж., спец.* Додаткова або підпорядкована система. *Науково-технічні прогнози — це специфічна за об'єктами, метою і методами підсистема у широкій системі прогнозів, що об'єднує в собі як прогнозування природніх і демографічних ресурсів, так і економічне та соціальне прогнозування* (Наука.., 1, 1971, 13).

ПІДСИТИТИ *див.* **підсúчувати**.

ПІДСИТО́К, тка, *ч.* Нетусте сито. *Циган ледве виглядав з купи решіт.. та підситків* (Н.-Лев., III, 1956, 79); *Коли вода забулькотіла, виклала* [Ганна Сильвестрівна] *на підситок перший десяток вареників* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 32).

ПІДСИХА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **підсихáти**. *В міру підсихання сіно згрібають у валки, складають у копиці і потім скиртують* (Рад. Укр., 21.VI 1961, 2); *В міру підсихання вальків їх зсипають з двох-трьох сіл в одно і досушують під навісом* (Сад. і город., 1957, 280).

ПІДСИХА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПІДСОХНУ́ТИ**, ну, неш, *док.* 1. Сохнути, протріскати трохи або місцями. *На стежках уже підсихає ґрунт, і стали зарябіли масними латками рілі* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40); *Заходилася* [Олена] *вигрібати з печі жар, що вже підсох за ніч* (Тют., Вир, 1964, 107); // *безос. Підсохло, потім і протріскло, Відвідали ми Лесин гай* (Юш., Люди.., 1959, 55).

2. Втрачати вологість, життєві соки (про рослину, листя і т. ін.); прибиратися. *Жорсткі кущики перекотиполя вже підсихали й починали закидати свої зелені гілочки* (Тулуб, В степу.., 1964, 156).

3. *перен.* Ставати худішим; марніти. *Обличчя його за ці* [воєнні] *роки підсохло* (Стольмах, Правда.., 1961, 221).

ПІДСІЧЕННЯ, а, с. *діал.* Диспр. пас. вин. ч. до **підсікти**. *Забобонний страх проникнувся в нього, узяв підсічена технологія, творила і підсувала всякі страшні образи* (Кощов., І, 1955, 270).

ПІДСІЧУВАНИЙ, а, е. *діал.* Диспр. пас. теп. ч. до **підсічувати**. *Підсічуваний раз у раз вогонь бухає теплом, заливаючи печеру палючим пурпуром* (Галан, Горш., 1956, 147).

ПІДСІЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСІПТИ**, сіпу, сіпеш, *док., перех. діал.* Підсилювати. *Правда, що мулька підсічує і б'ється у людській груді аж до божевільності* (Коб., І, 1956, 90).

ПІДСІВ, у, ч. 1. Те саме, що **підсівання**. *Нормальний пасовищний травостій можна сформувати не тільки підсівом трав і застосуванням системи удобрення, а й організацією загінного випасання* (Колг. Укр., 10, 1960, 30).

2. Те, що підсіяли (у 1 знач.) додатково; що-небудь посіяне додатково. *На березах Горині як [агроном] разом з мичівцями створив великі луки з райграсу й конюшини, з різних трав підсіву* (Рудь, Гомін., 1959, 46).

ПІДСІВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсівати**. *Підсівання люпину дає добрі результати тільки на ранніх посівах пшениці* (Колг. Укр., 1, 1957, 27).

ПІДСІВАТИ, аю, аєш і **ПІДСІЮВАТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСІЯТИ**, ію, ієш, *док., перех.* 1. Сіяти додатково, що трохи або по слабких, рідких сходах чи по сходах іншої культури.— *Тягло їх [трави] підсіває щороку,— пояснила Свіглана* (Гончар), Таврія, 1952, 180); *Є рахи можливість перевірити якість сходів і вжити заходів до усунення недоліків там, де вони мають місце,— пересіяти зі дїжники, на яких сходи дуже рідкісні або зовсім не з'явились, підсіяти окремі площі, де в цьому є потреба* (Рад. Укр., 18.IX 1956, 2); *Підсіяти горох до кукурудзи.*

2. Просіювати що-небудь крізь решето, сито. *Уміла затворитися решетом, підсіяною квасолю* (Кучер, Трудна любов, 1960, 21).

ПІДСІВАТИСЯ, áється і **ПІДСІЮВАТИСЯ**, юється, *недок.* Пас. до **підсівати, підсіювати**. *Ретельно обстежимо, як озимина перезимувала. Зрідженні масиви обов'язково підсіюватися чи пересіюватися* (Вом. Укр., 6, 1968, 43).

ПІДСІВНИЙ, й, е. Стос. до підсіву. *При підсівному вирощуванні основної культури слід вважати ту, до якої підсівають* (Колг. Укр., 8, 1961, 30); *// Який підсівають. Більшість зернових бобових культур можна висівати у зайнятих парах, а також як післяжнивні, післяукісні та підсівні культури* (Зерн. боб. культ., 1956, 6); *// Який служить для підсівання чого-небудь. Крупне зерно надходить з решета у відповідний кіш, а насіння бур'янів і дрібне зерно, яке проходить крізь підсівне решето, падає в кіш для підсіву і виробляється в бік машини* (Наука..., 3, 1956, 21).

ПІДСІДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСІСТИ**, сяду, сядеш, *док.*, 1. Сідати поряд з кимсь, чим-небудь або близько до когось, чогось. *Безперемонно відпихуваши Лукію, з стільця до капітана підсідає Яцуба* (Гончар, Тронка, 1963, 158); *Бекір задовольнив своїх гостей і підсів до них* (Кощов., II, 1955, 127); *Він підсів до вогнища, мовчки взяв жарину, прикурив потаску люльку* (Тичч, Арена, 1960, 15); *// Сідати до кого-небудь у машину, підводу і т. ін. Це вже було на Люнька, а немолодий балакучий чоловік, який підсів по дорозі в машину* (Рудь, Гомін., 1959, 156); *Потім він спитав Шурку: — А ти ж як, матрос, вгонишся своєю зажиганкою [мотоциклом] за нами чи, може, підсядеш до Жили на віду?* (Смолич, V, 1959, 790).

2. *рідко.* Те саме, що **підсідкувати**.

ПІДСІДЕЛЬНИЙ, а, е, І. Який міститься під сідлом. 2. Яким їздить верхи, з сідлом (про коня).

ПІДСІДЕЛЬНИК, а, ч., *спец.* 1. Ремінь для укріплення сідла.

2. Шматок повсті або грубого полотна, який підкладають під сідло.

ПІДСІДКА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **зрідка**.

ПІДСІКАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсікати**. *Підсікання беріз для одержання соку.*

ПІДСІКАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСІКТИ**, сіку, січе, *док., перех.* 1. Те саме, що **підрубувати** 1. *Вже подолано перші 150 метрів. А на глибині 300 метрів бурова коронка підсікла... шар бурого вугілля* (Наука..., 7, 1957, 8); *// перен., розм.* Різким або влучним зауваженням ставити в скрутне становище, викликати зніковіння.— *Слово по слову — розбалакалися [з чоловіком].— Та й добре ж ти, каже, нашого підсікла!* (Мирний, III, 1954, 269); — *І ушм можеш показати? — ще раз хотів несподівано підсікти Левка, але той не збентежився.— Зможу, коли накажете, пане* (Стельмах, І, 1962, 95).

2. Вирубуванням лісу очищати місце під рілля.

3. Рвати, підбивати, пошкоджувати ударом, пострілом і т. ін. *Ще одна мить — і кінь, осідаючи назад, метнувся б у протилежний бік, але їх зразу ж підсікли вогнем кулі* (Стельмах, Вел. рідня, 1954, 890); *// перен.* Діяти, вчиняючи і т. ін. шкоди комусь-небудь, послаблювати шось підривати. *Життя Федора Даниловича, звісно, дуже тяжке було: рання хвороба очей, нужда, голод, переслідування з боку царських чиновників — ось що їло талант його, ось що його підсікало!* (Тич., III, 1957, 140).

4. *також без додатка, риб.* Смикати вудку в момент клювання, щоб сильніше зачепити рибу на гачок. [В а с:] *Ви не тямите, як підсікати, а ще беретесь вудити* (Кроц., II, 1958, 285); *Колись, Вася легко підсік якраз фунтів на п'ять* (Смолич, Мир..., 1958, 234).

ПІДСІКАТИСЯ, áється, *недок.*, **ПІДСІКТИСЯ**, ічеться, *док.*, 1. Поранюватися, підшмагуватися (перев. про ногу) або збиватися копито (про коня). *Кінь підсікся.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підсікати**.

ПІДСІКТИ *див.* **підсікати**.

ПІДСІКТИСЯ *див.* **підсікатися**.

ПІДСІЛ, сілу, ч. Дія за знач. **підсоліти**.

ПІДСІННЯ, я, с. 1. Ганок з піддашшям. *Вдовина дочка замітає підсіння* (Чуб., V, 1874, 1078).

2. *діал.* Рундук (для продажу товарів). *Він побіг на підсіння і купив... бозіяків* (Фр., III, 1950, 53).

ПІДСІСТИ *док.* **підсідати**.

ПІДСІЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. вин. ч. до **підсікти**. *Перед Лебедем якось особливо вирозо постала тремтлива, в сльозах, підсічена горем Надія* (Вашч, Надія, 1960, 166).

ПІДСІЧЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підсікати**.

ПІДСІЧНИЙ, й, е. Очищений вирубуванням лісу. *Підсічна ділянка.*

△ **Підсічне землеробство** — спосіб землеробства, при якому місце під рілля очищають від лісу, а при її виснаженні знову садять ліс. *При підсічному землеробстві, коли обробляється ґрунт з залишками пнів та коренів дерев, наряд чи було дотепер використовувати орні знаряддя з залізним наконечником* (Археол., VIII, 1953, 41).

ПІДСІЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсіювати**.

ПІДСІЮВАТИ *див.* **підсівати**.

ПІДСІЮВАТИСЯ *див.* **підсіюватися**.

ПІДСІЯНИЙ, а, е. 1. Дікр. пас. мин. ч. до **підсіяти**. *Схилилася* [Одарка Степанівна] *над рядком і торкнула рукою білосніжні бурячки, які були підсіяні пізніше, замість знищених шкідниками* (Жур., Дорога... 1948, 60).

2. *у знач. прикм.* Посіяний пізніше, додатково. *Більшість підсіяних культур нарощує урожай після збирання основної культури* (Колг. Укр., 8, 1961, 30).

ПІДСІЯТИ *див.* **підсівати**.

ПІДСКАКАТИ *див.* **підскакувати** [2].

ПІДСКАКУВАТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДСКОЧИТИ**, чу, чиш, *док.* 1. Робити невеликі стрибки вгору; підплигувати, підстрибувати. *Пампочка аж підскакує, аж із радощів червоніє* (Вовчок, I, 1955, 107); *Мало не плачучи, стояв тітка Дарка, а за пару пучків од неї.. підскакував .. підсвинок* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 142); *Сапко підскочила й вхопилася за гілляку* (Смолич, I, 1958, 90); *Жаба підскочила і впала на кладці біля черевом догори* (Донч., VI, 1957, 135); // Злегка підлітати вгору (від поштовхів, коливань і т. ін.). *Простий візок був труський і почав підскакувати на вибоях* (Н.-Лев., III, 1956, 204); *Авдюк грізно кулаком по столу. Миски, до якої ріс підскакували з вершками, підскочила* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 39); // Дуже здригатися, конвульсивно рухатися. *Ілько його підскакував від сміху* (Галан, Горіх., 1956, 145); *Він аж підскочив від страху* (Фр., VII, 1951, 85); // *перен., розм.* Різко збільшуватися, підвищуватися. *Ціна на хліб раптом підскочила, і це так спорудило Малашку, що вона щойно бачила погані сни* (Поцюбк., II, 1955, 20); *У жилі вночі підскочила температура* (Перв., Дикий мед, 1963, 5); *Всім дорогу відкрито, тільки робіть, не хлюпайтеся. І видно вже зараз, що урожай.. підскочив, бо не одну лапку тягнули, а всіх однаково* (Кучер, Трудна любов, 1960, 57).

2. Швидко підбігати, стрибками наближатися до кого-, чого небудь. *Вона підскакує до вікна, намагається загукати його рідним* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 26); *Бідочуків підскочив і дзвонив їй за руку* (Хотк., II, 1966, 209); *Уляна підскочила до сторожі, здерла з його черевики і брилі, жужем шпурнула в сіни* (Тют., Вир, 1964, 237).

3. *перев. док., розм.* Швидко сходити, збігати, з'їздити куди-небудь або з'явитися десь ненадовго. *Котрий же з тих сержантів — його суперник? ..Мабуть, отой щеняткуватий, що газиком до робкопу щотижня підскакує* (Гончар, Тронка, 1963, 46); *Смеркає. От-от підійде час вечірнього канінного льоту. Михайло Іванович запізнюється: — Хоч би встигнути підскочити до якого-небудь поїзду* [заводі]... (Рильський, Вех. розмов, 1962, 64).

4. *тільки док., розм.* Надійти, наступити (про час, події і т. ін.). *Підскочила вирвча пора: оранка, коловиця, гребовиця, жнива, вовочиця* (Мирний, I, 1949, 298); *— Дотягну до осені, а там подамся на шахти або на заводи. А там армія підскочить — і почнеться моя самостійна житуха,— роздумував він, збудженій домашньою сварою* (Тют., Вир, 1960, 8).

ПІДСКАКУВАТИ [2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДСКАКАТИ**, качу, качеш, *док.* Наближатися навскач до кого-, чого-небудь. *Курним шляхом зненачала підскакує до вишні верхи на коні збудженій, розпристрасній Семко Пугач* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 5); *Полковник хвастовито підскакав на білім коні* (Ле, Наливайко, 1957, 273).

ПІДСКАРБІЙ, я, *ч., заст.* Скарбник. *В руках магнатів були вищі державні посади: гетьмана великого — головнокомандуючого під час війни, підскарбія земського, який відає державною казною, та ін.* (Іст. УРСР, I, 1953, 154).

ПІДСКИПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок., розм.* Скиглити час від часу, неголосно. *Ноги, попідпинавши хвости, горнялися біля людей. Уже й не гавкали, а лише підскиплюючи, гарчали, ледве потрапочи на господарів* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 302).

ПІДСКІК, ПІДСКОК, кóку, *ч.* Дія за знач. **підскóчити, підскáкувати** [1, 2]. *Ребята стояла в дверях свойого покою і дивилася на їх* [пшеючок] *підскоки якось тужливо-добродушно* (Фр., VII, 1951, 245); *Вацилько з підскоком побіг до вербц, а Кузьма звернув навпростець до села* (Пання, Гармі хлопці, 1959, 139).

ПІДСКЛЯНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **підставáнник**.

ПІДСКОБЛИТИ *див.* **підскóблювати**.

ПІДСКОБЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДСКОБЛИТИ**, блю, бли, *док., перех.* Скоблити злегка або додатково.

ПІДСКОВЗНУТИСЯ : **ПІДКОВЗНУТИСЯ**, нуся, нéшся, *док.* Оступитися на слизькому місці; посковзнутися. *Підковзнувшись, впав* [батько] *на льоду, переломив собі руку й тоді вже мало що міг робити* (Гр., I, 1963, 431); *Воно ж завжди так — що одному на шкоду, те іншому на сміх. Ніж людина дорогою, підковзнеться, розтягнеться на весь зріст — побачить те сміхунк — заливається* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 216); // *перен.* Припускатися помилок у яких-небудь діях, поводинці і т. ін. — *Великий світ, та слизькі дороги: той, дивись, посковзнувсь, той — там спіткнувсь: один — з горя впаде, другий — у болото влучить; не нам, грішним, карати свого брата! — відмовив Максим* (Л. Янов, I, 1959, 286); — *Зублять тебе, Кафане, сліпці. Не зрікайся за ними вельми, коли підковзнешся, впадеш і вже не звéдешся* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 140).

ПІДСКОК *див.* **підскік**.

ПІДСКОКОМ, *присл., розм.* Трохи злегка підстрибуючи. *Олександр Васильович підскоком подався до двигуна* (Добр., Очак. розмир, 1965, 74).

ПІДСКОЧИТИ *див.* **підскáкувати** [1].

ПІДСКРЕБТИ *див.* **підскрібати**.

ПІДСКРІБАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСКРЕБТИ**, бу́, бе́ш, *док., перех.* Скребучи, очищати що-небудь з поверхні або збирати залишки чогось.

ПІДСКРОНЕВИЙ, а, е, *анат.* Який розташований нижче скроні. *Підскронева поверхня.*

ПІДСКУБАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підскубти**. 1. *На тому місці стояв здоровенний.. стіг, підскубаний, обгребений* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 142).

ПІДСКУБАТИ *див.* **підскýбувати**.

ПІДСКУБТИ *див.* **підскýбувати**.

ПІДСКУБУВАТИ, ую, уєш і **ПІДСКУБАТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСКУБТИ**, бу́, бе́ш, *док., перех.* 1. Скубати, скубти злегка або додатково.

2. *перен., розм.* Робити кому-небудь глузливі, уїдливі зауваження; підзівати, підкушувати. — *При тій спосібності і більших панчіх підскубує* [головний вірітель князя] (Фр., III, 1950, 156).

ПІДСЛИВНИК, а, *ч.* Те саме, що **пíдсливок**.

ПІДСЛИВОК, вка, *ч.* Істівний гриб, який росте перев. під фруктовими деревами.

ПІДСЛИЗИТИ, ýть, *док., перех., діал.* Змочивши, зробити слизьким; // *безос.* *Дощем підслизило трохи шлях, і коні аж падають* (Сл. Гр.).

ПІДСЛИЗОВИЙ, а, е, *анат.* Розташований під слизовою оболонкою.

ПІДСЛІДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСЛІ́ДИТИ**, джу́, диш, *док.*, *перех.* Те саме, що **вислі́джувати** 1. *Ще восени хлопці підсліди́ли машину Шнейдера, але Федору не вдалося очолити операцію* (Автом., Колг. розлуч., двоє, 1959, 484); *Просив* [Гаряєвко] *Тимка залишитися, щоб підсліди́ти, що воно буде далі під тихими вербами* (Тют., Вир., 1964, 41).

ПІДСЛІ́ДИТИ *див.* **підслі́джувати**.

ПІДСЛІ́ДНИЙ, а, е, *юр.* Який перебуває під слідством. *Колишній мій підслідний Вармак каже:* — *У нас, куди не глянь, все уголовнички хочеться* (Кундзич, Пов. і пов., 1938, 175); *// у знач. ім.* **підслі́дний**, ного, *ч.*; **підслі́дна**, ної, *ж.* Людина, що перебуває під слідством.

ПІДСЛІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.*, *юр.* Стан за знач. **підслі́дний**.

ПІДСЛІ́ДНИЙ, а, е, *юр.* Призначений для тих, хто перебуває під слідством. *В кімнату нечутно входить вартовий з автоматом.— В підслідну камеру!* — *наказує Гелльфорт. Тамара виходить в вартовим* (Хижняк, Тамара, 1959, 126); *В травні 1903 року Микиту зарештували: тринадцять місяців (до свого повноліття) він просидів у полтавській підслідній тюрмі* (Вітч., 6, 1967, 182).

ПІДСЛІ́ПА, и, *ч. і ж.*, *діал.* Той, хто має поганий зір. *Той Юрко підсліпа* (Сл. Гр.); ** У порівн. Солоха, як підсліпа, не бачила, де воли* [корови] *й куди пішли, і страх пройняв її серце* (Мирний, І, 1954, 66).

ПІДСЛІ́ПИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **підсліпуватий**. *Підсліпий дяк читав панахиду, змучуючись і розтаскуючи слова* (Мирний, І, 1954, 328); ** Образно. Блимнув їм* [планерам] *підсліпим оком Здолеску маяк* (Стар., Вибр., 1959, 127).

ПІДСЛІ́ПО, *рідко.* Присл. до **підсліпий**. *Підсліпо, чадіючи на всю хату, горів його* [каганця] *гніт* (Мирний, III, 1954, 11).

ПІДСЛІ́ПУВАТИЙ, а, е. 1. Який погано бачить або майже не бачить; з поганим зором. *Михайло Юлійович стояв передо мною і через окуляри дивився на мене своїми підсліпуватими очима* (Думки про театр, 1955, 60); *Тишу порушила старенька Ярославина няня — бабуся Марина, підсліпувата й глуха* (Дмит., Розлука, 1957, 98); ** У порівн. Хата їхня, дивлячись на полишилась і, наче підсліпувата людина, дивилась на світ одним маленьким віконечком* (Петльов., Хотинці, 1949, 162).

2. *перен.* Який в джерелом пожежного, тьмяного світла, випромінює його. *Тут* [в камері] *під стелею така ж сама підсліпувата жовтувата лампочка* (Хижняк, Тамара, 1959, 127); *Невеличкий підсліпуватий каганчик затремтів у руках* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 478); *Темно, тільки десь на Вислану блимають підсліпуваті вогники* (Зар., На.. світі, 1967, 48); *// Який пропускає мало світла (про маленькі вікна, а також будівлі з такими вікнами). На підсліпуваті віконці стояла невеличка лампа* (Фр., IV, 1950, 247); *Ось невеличкий гайок.. хатинка з підсліпуватим віконцем* (Ю. Бедзик, Полкп.., 1959, 120); *До малої підсліпуватої хатини край села під'їхали на вилсі генерал і два піжонкуватих* (Довж., І, 1958, 347).

ПІДСЛІПУВАТО. Присл. до **підсліпуватий**. *Старенька, підсліпувато жмурячи очі, подивилася на прибулих* (Речм., Весн. гроза, 1961, 247); *Підсліпувато блимає на перевернутому горщечку каганець* (М. Ол., Чусш.., 1959, 36); *Он і хату в сутінях видко — підсліпувато блимає* (Головко, І, 1957, 85).

ПІДСЛУЖИ́ТИСЯ *див.* **підслу́жуватися**.

ПІДСЛУЖУВА́ТИСЯ, ується, *усіпся*, *недок.*, **ПІДСЛУЖИ́ТИСЯ**, служу́ся, слу́жишся, *док.* Догоджанням, лестощами домагатися прихильного ставлення; прислужуватись. *Цілий повітовий прад плівся у Мекку. Кожен підслужувався, піддобрювався, запобігав ласки, доброго слова, хоч погляду привітного* [від Василя Семеновича]... (Мирний, II, 1954, 109). [Жалізняцький:] *Неєже? Така підлість? Не Кваткоеська! І знайшлися такі гаспиди, щоб їй підслужитися!* (Стар., Вибр., 1959, 447).

ПІДСЛУХ *див.* **підслухи**.

ПІДСЛУХА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підслу́хати**. *У Гадини щось стисло за серце після тої підслуханої розмови* (Фр., VII, 1951, 131); *Дарина не забула цих слів, підслуханих під вікном* (Ю. Янов., Мир, 1956, 95); *// підслу́хано*, безос. присудк. сл. [Семпроній:] *Там знайдем в вас ритуальні речі: велику чашу, ніж і ще там дещо. Підслухано якісь слова містичні про тіло й кров. Се вам найбільше шкодить* (Л. Укр., II, 1951, 474).

ПІДСЛУ́ХАТИ *див.* **підслу́хувати**.

ПІДСЛУХА́ТИ *див.* **підслу́хувати**.

ПІДСЛУ́ХАЧ, а, *ч.* Те саме, що **підслу́хувач**. — *Одноклясніці підслухи виявдяв й підслухача.— виявите поляків Купа* (Ільч., Коцацьк. роду.., 1958, 137); ** Образно. Ясний місяць наглядач цікавий, Ясний місяць підслухач лукавий, Бачив він тебе часто зо мною І слова твої слухав колись* (Л. Укр., І, 1951, 143).

ПІДСЛУХА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **підслу́х**.

ПІДСЛУХИ, ів, *мн.* (*рідко одн.* підслух, у, *ч.*). Те саме, що **підслу́хування**. *Нам тут товариш сказав: — Прийде к землі та для підслуху, А я задом Ритуцьким дуну* (Котл., І, 1952, 225); — *Піди-но, Йоаш, до читальні на підслухи, що там пакотець раз у раз так довго робить?* (Март., Тв., 1954, 413); [Секлета Семенівна:] *Савасик все думає, думає. Каже, що йому (на двері) небезпечніше на підслухи до нас посилано* (М. Куліш, П'єси, 1960, 191).

◇ **Ходити на підслухи** (**по підслухах**) — підслуховувати.— *Ритувать тебе?* — *кричав Василь.— Тебе ритувати, що на підслухи ходе* [ходить], *що на підкупи здався* (Мирний, IV, 1955, 167); — *Я наперед знаю, що буде дальше. Хочете — скажу!* — *Тася зводила, насмулрилась. Далі хитнула головою. Презирливо, гаряче:* — *І ото не сором ходити по підслухах!* (Вас., II, 1959, 313).

ПІДСЛУХО́ВУВАТИ *див.* **підслу́хувати**.

ПІДСЛУХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підслу́хувати**. *Ці спеціальні прилади* [гідрофони] *вловлюють на значній віддалі різні шуми і звуки в морі. Ними цілком успішно користуються як кораблі для підслуховування підводних човнів, так і підводні човни для підслуховування надводних кораблів* (Трубл., Шхуна.., 1940, 142).

ПІДСЛУХУВА́ТИ і **ПІДСЛУХО́ВУВАТИ**, ую, уєш і **ПІДСЛУХА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСЛУХА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* і без додатка. Потай слухати, прислуховуватися. *Не раз підслухував він розмову між Левком і німецькими офіцерами* (Цюпа. Навустріч.., 1958, 220); *В вітаннє Ромчині крики. Звичайно, вона підслуховувала і зараз прибіжить до мене радитись* (Смол., Сашко, 1957, 123); *Вибігали* [дівчата] *в огород, В вікна підслухали* (Бор., Тв., 1957, 60); *А підслухав, як змовлялись* [вороги] *про пожежу сільради — я вчиніс звідти всі документи* (Ю. Янов., І, 1958, 102).

ПІДСЛУХУВА́Ч, а, *ч.* Той, хто підслуховує що-небудь. *Гнат вилазить із-за столу і крадькома йде до дверей, щоб перевірити, чи не причаївся там підслухувач* (Тют., Вир, 1960, 172).

ПІДСЛУХУВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **підслу́хувач**.

ПІДСМА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підсма́жити**.

2. *у знач. прикм.* Приготовлений до вжитку смаженням. *На столі вже мурчотів самовар, шкварчала підсмажена ковбаса* (Тулуб, В степу..., 1964, 43).

ПІДСМА́ЖИТИ *див.* **підсма́жувати**.

ПІДСМА́ЖИТИСЯ *див.* **підсма́жуватися**.

ПІДСМА́ЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсма́жувати**. *Порученик Лукаш доніс чорну кашу і пшоно додому, де знайшов бородатого нелепя Балоуна, займатого підсмажуванням ковбаси на спиртовці* (Гашек, Пригоди... Швейка, перекл. Масляка, 1958, 356).

ПІДСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСМА́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех.* Смажачи, готувати до вжитку. *Старенька закопотілася справою, заходилася підсмажувати в грубці капусту* (Копюбо, Нові береги, 1959, 357); *Хтось з дружинників дістав з торб шматок копини, покраяв її тоненькими скибочками, підсмажив на кінці списа в гарячому попелі* (Скл., Святослав, 1959, 45); // Трохи, злегка смажачи, надавати продуктові певних якостей. *Гречані круп'яники підсмажують у дуговці, висипають їх в кипляну воду, і варять розсипчасту кашу* (Укр. страви, 1957, 77).

ПІДСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДСМА́ЖИТИСЯ**, житься, *док.* 1. Ставати підсмаженим. *М'ясо підсмажується.*

2. *тільки недок.* Пас. до **підсма́жувати**.

ПІДСМА́ЛЕНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підсма́лити**. *Сонцем сухі, як дзвін, злегка підсмалені на вогні, а що вже голосні,— як жайворонок* (Кучер, Вогник, 1952, 4).

ПІДСМА́ЛИТИ *див.* **підсма́лювати**.

ПІДСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСМА́ЛИТИ**, малю, малиш, *док., перех.* Держачи над вогнем, обсмалювати; трохи, злегка смалити. — *Ух ти! От кабанчик! Ух ти,— Великий ти майстер,— хвалить Вигон Мишея, спостерігаючи, як вправно той орудує вогнем, водою і ножем. там підсмалить, там водою скропить, а потім ножем пошкребе* (Зар., На.. світі, 1967, 185); *Образно. Було це в дев'ятсот п'ятому році. Саме тоді, коли сельваська біднота почала помішкість підсмалювати* (С. Кравч., Сербська розмова, 1957, 83).

ПІДСМІКА́НИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підсмі́кати**.

2. *у знач. прикм., розм.* Занадто, незвично короткий (про одяг). *Першим прийшов конякою з потужними чаприцями далекий родич з цапиною борідкою, з короткими рукавами і в таких же підсмиканих брюках* (Панч, На калин. мості, 1965, 53).

ПІДСМІКА́ТИ *див.* **підсмі́кувати**.

ПІДСМІКА́ТИ *див.* **підсмі́кувати**.

ПІДСМІКА́ТИСЯ *див.* **підсмі́куватися**.

ПІДСМІКА́ТИСЯ *див.* **підсмі́куватися**.

ПІДСМІКНУ́ТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **підсмі́кувати**. *Тепер їй недалеко... Підсмикнула горбу, кроку набавила* (Смол., Сад, 1952, 107); *Камарець підсмикнув штани* (Мик., II, 1957, 379); *Підсмикнув* [Хома] *плечем, рук, який мак свідчити, що, мовляв, Нерчину нема чого дивуватися* (Рибак, Час., 1960, 736); *Страшна вівчарка бозько підсмикнула хвоста й дала ходу до важкого обійстя* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 340).

ПІДСМІКНУ́ТИСЯ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підсмі́куватися**. *Обидві гирки двигарів підсмикнуті вгору, й м'язяних бадьоро марширує* (Смір., Зустрічі, 1938, 183); // *у знач. прикм. Марія вертається із саду. В одній руці підсмикнута спідниця, а в другій — нарвяних бруньовими гілочка вишні* (Вільде, Опов., 1954, 91).

ПІДСМІКНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **підсмі́куватися**.

ПІДСМІКУВА́ТИ, ую, уєш і **ПІДСМІКА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСМІКА́ТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСМІКНУ́ТИ**, підсмікаю, підсмікаєш і *рідше* підсмічу, підсмічеш, *док., перех.* Смикаючи, піднімати трохи вище. *Затискуючи в руках автомати й карабіни, підсмикуючи на ходу волгані диски й патронташі, що висіли на поясах, вони квапливо за Вихором тодами спокучення до своїх окопчиків* (Кучер, Чорноморці, 1956, 377); *Боти з випрасуваними халяками Рая доводилося підсмикувати щохв, щоб не спадали вони з черевиків* (Автом., Шастя., 1959, 109); // Підбирати, підсувати під що-небудь нижні краї, кінці, поли чогось; підтикати. *Мар'я жовчки прибирялася, підбирала свою розкуйдану косу, підсмикала пожмту спідницю* (Мирний, III, 1954, 152); // Різким рухом піднімати, підбирати, стуляти і т. ін. (частини тіла). — *Шастя, як і горя, в решеті не зловиш,— сказала Олександрівна, підсмикуючи тонкі чорні губи* (Перв., Дикий мед, 1963, 330); *Не вклонявся* [Замула] *зустрічному, а якось по-канячому підсмикував свою голову знизу догори* (Вол., Місячне срібло, 1961, 311).

ПІДСМІКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся і **ПІДСМІКА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДСМІКА́ТИСЯ**, підсмікаюся, підсмікаєшся і *рідше* підсмічуся, підсмічешся, *док.* Обсмикувати на собі одяг, щоб мати акуратний вигляд. *Польський жовнір знімає з плеча рушницю, підсмикується, вирівнюється* (Кос., Новели, 1962, 128); // Смикаючи злегка, час від часу. *Синьо-поморщений ірам на чолі, що раз по раз керовно підсмикувався,— викривав його внутрішнє потрясіння* (Баш, Надія, 1960, 151).

ПІДСМІ́ЧКА, и, *ж., діал.* Подвійне переплетення на підошві личаків. *Личаки з підсмічкою.*

ПІДСМІХА́ТИСЯ *див.* **підсмію́ватися**.

ПІДСМІХНУ́ТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **підсмію́ватися**. *Леся звела на неї свої волзі, рожево-сині очі з таким здивуванням, що Зоня аж підсмінулася* (Вільде, На порозі, 1955, 73).

ПІДСМІХУВА́ТИСЯ *див.* **підсмію́ватися**.

ПІДСМІ́ШКИ: ◇ **Підсмішки стро́їти** — те саме, що **Смішки стро́їти** (*див.* **стро́їти**). — *Підсмішки строїш,— брязнув* [Данило] *об підлогу кошиком.— Макухи натопав.— А ти що ж хотів — на двадцять карбованців сала пуд чи меду каністру?* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 156).

ПІДСМІЮВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підсмію́ватися**. *Софія не обрадилась, як завжди, на підсмівання брата* (Ів., Тарас. шлях., 1954, 239).

ПІДСМІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., кому і без додатка, діал.* Підсміюватися.— *Нічого його* [Лева] *вже не боїться, усяк безпечно йде дивиться.— А ти, запевне, не посмів? — Йому* [Осадові] *підсміює Лисиця* (Гл., Вибр., 1951, 15); *Обмивайло як узяв пити, всі до каплі видув* [кухлі] *ще й підсміює* (Укр. казки, легенди.., 1957, 117).

ПІДСМІЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся. **ПІДСМІХА́ТИСЯ**, аюся, аєшся і *рідше* **ПІДСМІ́ХУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДСМІ́ЯТИСЯ**, ію́ся, ію́ся, *док.* 1. *з кого — чого, над ким — чим, рідко кому, чому і без додатка.* Висміюючи чиї-небудь дії, вчинки і т. ін., капкувати з кого-, чого-небудь. *Нравляться* [люди] *коло діла, іноді підсміюючись один одному у чому-небудь* (Мирний, I, 1954, 48); *З незначайної делікатності відуся дивувались і потроху підсміювалися* (Стельмах, Гуслі-лебеді.., 1964, 99); *Усі жінки.. почали шептати між собою, підсміхатися* (Стеф., I, 1949, 248); *Стап примічати Нестір — дівчата підсміхуються над ним* (Горд., Зароблітчани, 1949, 41).

2. *перев. без додатка.* Усміхатися, посміхатися час від часу. *Він напівлежав, ..благодушно стежив за другою сестрицею очицями, підсміхувався* (Збан., Малин. знахар, 1958, 23).

ПІДСМІ́ЯТИСЯ *док.* **підсмію́ватися.**

ПІДСМО́КТАТИ *док.* **підсмо́ктувати.**

ПІДСМО́КТУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підсмо́ктувати.** *Завдяки тому, що манжети робочих циліндрів весь час щільно притискуються до поверхонь циліндрів... запобігається підсмоктуванню повітря в гідравлічну систему через нещільності* (Автомоб., 1957, 204).

ПІДСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСМО́КТАТИ**, мокчу́, мо́кчеш, *док., перех., розм.* 1. Смоктати яку-небудь рідку їжу час від часу. *Теля підсмоктувало молоко.*

2. Витягати, всмоктувати під що-небудь або у щось. *Човен підсмоктало під баржу.*

3. Перегнаяти (з одного резервуара в інший). *Коли вода виконає свою корисну роботу в зрошувальній системі, станція повернє її природі підігріпою на 8—9 градусів... Спеціальний.. пристрій підсмоктуватиме холодну воду, змішуватиме з відпрацьованою* (Рад. Укр., 7.XII 1971, 4).

ПІДСНІГОВИ́Й, а́, е́. *рідко.* Те саме, що **підсні́жний.**

ПІДСНІДА́ТИ *док.* **підсні́дувати.**

ПІДСНІДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСНІДА́ТИ**, аю, аєш, *док., розм.* Легко, швидкуруч снідати. *Шанти уже, як підснідали, ..поволі прайняся й від Повушинина піднесеним настроєм* (Головко, II. 1957, 263).

ПІДСНІ́ЖНА, и, *ж.* Те саме, що **підсні́жник.** *То ліс чорніє, то підсніжна. Берева тилиться густа* (Мал., Битва, 1943, 212); * *У порин.— Старє, то наче ізсолає бідніяк, що само проситься на полєй, а дитина, то як та підсніжна, що вилупилась із землі до сонця* (Вільде, Сестри., 1958, 336).

ПІДСНІ́ЖНИЙ, а, е. Який міститься під снігом. *Ти чуєш? Десь вода дзвенить Підсніжними ключами...* (Рильський, I, 1956, 36); *За строками збирання розрізняють журавлину осінню і весняну (підсніжну)* (Укр. стрии, 1957, 309); // Який відбувається під снігом. *Виявляється, так званий підсніжний розвиток [проліски] відбувається завдяки живильним речовинам, нагромадженим у цибулині рослини взалелгід* (Наука... 2, 1971, 66).

ПІДСНІ́ЖНИК, а, *ч.* Білий пролісок. *Хтось приніс букет підсніжників і поставив у вазочку на довгому столі* (Томч., Готель., 1960, 264); *У промінних сонця ніжних Край веселого струмка Білий, рослий підсніжник Раптом блисну з-під листка...* (Бичко, Сійся.., 1959, 127).

ПІДСОБИ́ТИ *док.* **підсобля́ти.**

ПІДСО́БКА, и, *ж., розм.* Допоміжне приміщення, що використовується для зберігання книг, ремонтну, промислових і продовольчих товарів та інших цілей. *Магазин був перебудований з старої курильської хати і мав свою підсобку в ганку* (Бучер, Трудно любов, 1960, 443); *Сидим [в'язні] в якійсь підсобці, прилягаючи до тюремної стіни* (Збан., Єдина, 1959, 253).

ПІДСОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДСОБИ́ТИ**, соблю́, со́биш; *мн.* підсо́блять; *док., кому, розм.* Допомагати. *Вже почав [Івась] тя і підсобляти, то горох лущить, то хлу замете* (Григ., Вибр., 1959, 123); *Спускаючись по сапці в яр, згуртів* [Тимко] *дізнат, що несли відро води...— Може підсобити? Га? — Самі справимось* (Тют., Вир, 1960, 13).

ПІДСО́БНИЙ, а, е. Який має другорядне, допоміжне значення стосовно до чого-небудь першорядного, головного. *Удосконалення виробництва веде до відмирання застарілих професій — вузько спеціфічних, допоміжних, підсобних* (Літ. Укр., 28.IX 1971, 1); *Підсобні підприємства в колгоспі — внаслід. Вони гарантують збільшенню виробництва продукції* (Хліборіб Укр., 8, 1969, 26); *На підсобне господарство Іван Миколайович покли наступного ранку* (Руд., Вітр., 1958, 144); // Який виконує допоміжну, підготовчу роботу, сприяючи здійсненню чогось основного. *Тепер Клава була вже не просто підсобною робочою силою. Разом з кількома дівчатами вона пройшла курси технічного мінімуму і механістів* (Собко, Цім спокій.., 1959, 114); // Який використовується як допоміжне приміщення. *Взявши картку, зникла [бібліотекарка] в дверях підсобної кімнати* (Рибак, Час., 1960, 312); *Як правило, вхід робить з дворої сторони будинку, що дає змогу найдоцільніше розмістити і організувати жилі та підсобні приміщення* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 12).

ПІДСО́БНИК, а, *ч., розм.* 1. Робітник, що виконує допоміжні роботи. *— Ех, музар з тебе...— Учисо... Цеглі сюди!* — *кричнув він підсобникам* (Гуд., Остання шабля, 1959, 24); *— Сьогодні знову не вистачає підсобної сили. Вже й самі кинулися матеріал, воду на поверхи тягати. Підсобників не вистачають...* (Коп., Вибр., 1953, 6).

2. Те саме, що **підпома́гач.** *На вулиці жану перестріи бандит Крючок з своїми куплюками, примусили зайти до хати бандитського підсобника Гергіпіна* (Мельн., Коли кров.., 1960, 124); *Письменницька* [Леся Українка] *викрила підсобників імперіалістів — шкарпаїв із буржуазних партій* (Іст. укр. літ., I, 1954, 637).

ПІДСО́БНИЦТВО, а, *с.* Дії, вчинки підсобника.

ПІДСО́БНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **підсо́бник.** *Хвала умінню формувальниць, Рукам невсипним розливальниць, Хвала підсобницям простим!* (Забашта, Нові береги, 1950, 90).

ПІДСОВУВА́ТИ *док.* **підсува́ти.**

ПІДСОВУВА́ТИСЯ *док.* **підсува́тися.**

ПІДСОКО́ЛИК, а, *ч., орн.* Невеликий хижий птах родини соколиних; чеглик.

ПІДСОКО́ЛИК-БЛЮЗІ́Р (*~а-~зо́ра*), *ч., орн.* Те саме, що **підсоко́лик.**

ПІДСОЛЕ́НИЙ, а, е. Злегка, трохи солений або додатково просолений. *Гриби добре перебирають, промивають і варять у підсоленому кипячому оцті* (Укр. стрии, 1957, 50); *Сушені гриби будуть як свіжі, якщо їх на кілька годин покласти у трохи підсолене молоко* (Хліборіб Укр., 1, 1969, 44).

ПІДСОЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсо́лювати.**

ПІДСОЛЯ́ТИ *док.* **підсо́лювати.**

ПІДСОЛОДЖЕ́НИЙ, а, е. Злегка, трохи солодкий. *Як ласі коти, огинаючи* [навколо бочок з оцтом] *занедбані австрійські солдати з животами, розбухлими від брудного підсолодженого відвару цикорію* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Маслюк, 1958, 592); * *Образно. Дорога, яку вказав нам Ленін, веде в мистецтві лише на передній край боротьби проти буржуазної ідеології, а не в хащі літературних і не в парникову задуху підсолодженої красивості* (Вітч., 6, 1963, 213).

ПІДСОЛОДЖЕ́НІСТЬ,ності, *ж.* Абстр. ім. до **підсолоджений.** * *Образно. Письменник-реаліст як вогню повинен боятися підсолодженості — вона ворог найкращих намірів* (Про багатство л-ри, 1959, 102).

ПІДСОЛОДЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підсолоджувати.** * *Образно. Широко вживаючи в різних функціях змешнено-пестливі форми, Шевченко не вдається*

до сентиментального підсолоджування викладу за їх допомогою (Ірк. іст. укр. літ. мови, І, 1958, 241).

ПІДСОЛОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСОЛОДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* Робити злегка, трохи солодким. *Почав хлопчик з того дня ходити за телям. Годував його молоком із соски, цукром молоко підсолоджував* (Донч., VI, 1957, 144); *Образно. Ще на панських дворах вони [дворові] позичали в горілці кислуту, її п'ячим смалом підсолоджували своє гірке життя* (Мирний, II, 1954, 155); — *Кажуть, що ти... людина вчена і добре розумієшся на законах. До того ж іти, як не до таких,— підсолодила вона свої гострі слова* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 398).

ПІДСОЛОДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до підсолоджувати.

ПІДСОЛОДИТИ *див.* підсолоджувати.

ПІДСОЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. підсолювати. *Дуже важливе значення* [для збільшення удою молока] *має підсолювання зелених кормів* (Рад. Укр., 24.IX 1961, 2).

ПІДСОЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДСОЛИТИ**, солю, солиш, *док., перех.* Солити трохи, злегка або додатково. *Підсолював* [Сагайдак] *корми, разів чотири на день товкмачив Айстрину моркву у відро з водою* (Добр., Тиче річка..., 1961, 64).

ПІДСОНЯ, я, *с.* 1. Місце, простір і т. ін., добре освітлювані сонцем; осоння. *На полях, що лежали на підсонні, то тут, то там починалися роботи* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 10).

2. Теплий, помірний клімат. *Рухаючись цілими ордами, вони* [народи із Сходу] *осідали в степу поблизу Дніпра, приваблені рибою, гарним підсонням, розкішними травами та хлібами* (Кощова, Нові береги, 1950, 139); // *перен. розм.* Те саме, що клімат. *Кожний рід людини, прилаштований до підсоння своєї батьківщини* (У. Кравч., Вибр., 1955, 317).

ПІДСОНЯЧНИЙ, а, *е.* 1. Який міститься на сонячному боці, добре освітлюється сонцем. *На підсонячній стороні фабричного димаря засіяєся мох* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 244); *Найбільше* [в Болгарії] — *виноградників. Вони збирають мало не з усіх підсонячних узгір'їв* (Вітч., І, 1964, 173).

2. *рідко.* Теплий, нагрітий сонцем. *Не пожився його* [ранку] *порубок, поки не повіяв підсонячний, пробивий полотнами спасами променів вітер* (Гжицький, Опришки, 1962, 106).

ПІДСОС, у, *ч.* Пристосування для подавання бензину до карбюратора у машинах з двигуном внутрішнього згоряння.

ПІДСОСНИЙ, а, *е.* Те саме, що підсисний.

△ **Підсосний період** — те саме, що **Підсисний період** (*див.* підсисний). *Якщо вони* [свиноматки] *за підсосний період студнуть і стануть непридатними для парування, слід залишити їх на певний час у стайках, посилено годувати* (Наука..., 9, 1961, 32).

ПІДСОХЛИЙ, а, *е.* 1. Діепр. акт. мин. ч. до підсохнути. *З такими думками я згодом ліг на вже підсохле пальто й скоро заснув* (Козл., Сонце..., 1957, 107).

2. *у знач. прикм.* Який трохи висох, підсушився. *Підсохлу розсаду* [суниць] *на 6—8 годин занурюють корінням у воду* (Сад. і город., 1957, 258).

3. *у знач. прикм.* Який висох, став сухим, майже втративши життєдіяльність (про рослини). *І скільки тих дерев, зелених, підсохлих. Земля нам тримає* (Крим., Вибр., 1955, 222); *Вітер з півдня порушив запорошені трави, намагався зірвать з коренів підсохлі кущі* (Собко, Шлях., 1948, 153).

ПІДСОХНУТИ *див.* підсихáти.

ПІДСОЧИТИ *див.* підсóчувати.

ПІДСОЧКА, и, *ж., спец.* Те саме, що підсóчування. *Підсочка виликає виділення у рослинного дерева смоли-терентину або живиці* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 102).

ПІДСОЧНИЙ, а, *е., спец.* Стос. до підсочування.

ПІДСОЧУВАЧКА, и, *ж., спец.* Жін. до підсочувач.

ПІДСОЧУВАЧ, а, *ч., спец.* Те саме, що підсочувачка.

ПІДСОЧУВАЧІ, я, *с., спец.* Дія за знач. підсочувати.

ПІДСОЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСОЧИТИ**, чу, чиш, *док., спец.* Робити надрізи на поверхні ростучого дерева, щоб одержати живицю з хвойних рослин, сік з берези, клена і т. ін.

ПІДСПІВАТИ *див.* підспівувати.

ПІДСПІВАЧ, а, *ч., рідко.* Те саме, що підспівувач. *Найчастіше Шевченко застосовує в своїй творчості окремі елементи народної поезії. Підспівачем коровної пісні, тим паче — стилізатором та імітатором Шевченко ніколи не був...* (Рильський, III, 1955, 244).

ПІДСПІВАЧКА, и, *ж., рідко.* Жін. до підспівач.

ПІДСПІВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСПІВАТИ**, аю, аєш, *док.* 1. Співати, вторуючи, підтримуючи кому-, чому-небудь. *Шевченко заспівав пісню. Солдати спочатку слухали, потім почали неголосно підспівувати* (Тулуб, В степу..., 1964, 214); *Дехто час зрав* [Перехрестик] *мовчить, потім почав підспівувати, спершу тихо, далі голосніше, завзятіше* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38); // Неголосно або час від часу співати. *Стогадував* [Павло] *різні сотні, підспівував різні пісні та раз у раз стомлював Олесю* (І. Укр., II, 1952, 589); *У Альонушки була гітарка, вона гойдала її на руках і тихенько підспівувала* (Донч., Пісня..., 1947, 60); *Образно. Сухими вряками розлягається сніг з-під копит, монотонно підспівує, назаганяючи дрімоту, вустрічний вітер* (М. Ол., Лісн. 1960, 46).

2. *перен., розм.* Підтримувати кого-небудь з певними намірами, схвалювати чий-небудь вчинки, дії і т. ін., звичайно негативні. *Навть Ходжіся, який у всьому підспівував Бені, змушений був зомовчати* (Донч., I, 1956, 155).

ПІДСПІВУВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто підспівує кому-, чому-небудь.

2. *перен., розм.* Той, хто підтримує кого-небудь з певними намірами, схвалює чий-небудь вчинки, дії і т. ін., звичайно негативні. *Процес спотворення української радянської літератури відбувався в напруженій боротьбі з літературною агентурою буржуазно-націоналістичної контрреволюції та її підспівувачами* (Іст. укр. літ., II, 1956, 63).

ПІДСПІВУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до підспівувач.

ПІДСПІД, óду, *ч., розм.* Те саме, що спід. *Отарка молоденьких лип зародилися високою сосною, мовчки пишаються одна з одної і з гладенькій темно-каштановій кори, і з ясного підсподу густозеленого листя* (Ю. Яновський, Мир. 1956, 144).

ПІДСПІДОК, дка, *ч., розм.* Правда, істина і т. ін., які приховують, тримають у таємниці.

ПІДСПІЛЬ, *присл., заст.* Поруч. *Кумова хата стоїть підспіль з моєю* (Сл. Гр.).

ПІДСПУДНИЙ, а, *е., книжн.* Який не проявляється відкрито; таємний, прихований.

ПІДСПУДНО, *книжн.* Присл. до підспýдний.

ПІДСТАВА[1], и, *ж.* 1. Нижня, опорна частина якого-небудь предмета, споруди; основа (у 1 знач.). *По...боках столу на кругових підставах стояли дві темні чоловічі постаті* (Мирний, III, 1954, 154); *Знайдені, наприклад, залишки житла з печами, які будували із спеціальної глини і ставили на дерев'яні підстави* (Знання., 9, 1965, 4).

2. *перен.* Те головне, на чому базується, основується що-небудь. *Наукова підстава;* // Те, чим поєднуються, виправдовуються вчинки, поведінка і т. ін. кого-небудь. *Олена гарячково ловила, зв'язувала в один химерне поєднання слова, інтонації голосу, вирази поглядів Василюшки, щоб сплести хоч би якусь підставу для Марининої підозри* (Вільде, Сестри.., 1958, 205); *Вона опустила очі, хоч у неї не було ніяких підстав ховати із своїми думками* (Рудь.. Вітер.., 1958, 127).

На підстáві *чого* — виходячи з чого-небудь, спираючись на щось. *З розпуки я написав лише «У гріховний світ», маленьку новелу на підставі матеріалу, зібраного за короткий час нашого пробування в монастирі з жінкою* (Коцюб., III, 1956, 292); — *Треба там, на місці, виводити нові сорти на підставі мого методу* (Довж., I, 1958, 491).

ПІДСТАВА[2], и, *ж.* 1. *діал.* Заміна. *І не вийду, і не встану, Вийшло меншу сестру на підставу* (Чуб., V, 1874, 351); *Узяли на підставу сусіду, а Поспіла вставки записем кумом* (Мирний, IV, 1955, 45).

2. *заст.* Коні, якими замінюють у дорозі стомлених, а також місце, де їх замінюють.

ПІДСТАВА[3], и, *ж., діал.* Перешкода. *Думки Христині розбивалися об життєві підстави, як хвилі об кам'яні береги...* (Мирний, II, 1954, 190).

ПІДСТАВИТИ *див.* **підставляти.**

ПІДСТАВКА, и, *ж.* 1. Предмет, на який ставлять що-небудь або який підставляють під щось. *Серед палати на срібній підставці стояла біла.. статуя Богаєвського* (Н.-Лев., III, 1956, 302); *В кутку.. на підлозі лежав світять набобрими очима круглоголовий сич* (Стельмах, I, 1962, 290).

2. Те, чим підпирають що-небудь; підпірка. * Образно. *Вечірнє сонце скупало срібну підставку для одинокої скелі в морі* (Коцюб., II, 1955, 265).

ПІДСТАВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підставити.** *Наказувала* [вона].., *щоб, висрібаючи із засіяне борошно, не дуже мірки вивертували й насипали в підставлені людьми мішки* (Мирний, IV, 1955, 256); *На підставленому до ліжка осліпчику Кланьо малювала віршований лозунг* (Ткач, Плем'я.., 1964, 55); *Умокав* [Євген Вікторович] *товстими м'ясними губами в спритно підставлену цокву дружини* (Ле, Міжгір'я, 1953, 50).

ПІДСТАВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підставити.** *У випадку необхідності вивішування автомобіля на домкрат або підрамничному підйомнику забороняється проведення робіт без підставлення козлів і упорів* (Підручник шофера.., 1960, 323).

ПІДСТАВЛЯЙПІЯ, я, *с.* Дія за знач. **підставляти.** *З станції вискочив молодий повновидий поштмейстер і вніс осям, ніби містом на ніжках, проблиций зимисне для підставляння під омнібус пасажирів* (П.-Лев., II, 1956, 390); *В багатьох колгоспах і радгоспах не приділяють належної уваги підставлянню підпор під урожайні дерева яблуні, груші і сливи* (Колг. Укр., 5, 1958, 36); *Це не був укіяк* [старшин], *а тільки підставляння шиї* (Ле, Палибайко, 1957, 424).

ПІДСТАВЛЯТИ, яю, єш, *недок.*, **ПІДСТАВИТИ,** влю, виш; *мн.* підста́влять; *док., перех.* 1. Ставити що-небудь під щось. *Бють джерела* [сивухи].. *пан-гуляйвіси Кухоль підставляє* (Г.-Арт., Вайки.., 1958, 60); *Потім він, Тонку очеретину приладнавши, Під неї дрібний підставляє глек, Щоб із берези в глек його стікала Вода живлюща* (Рильський, I, 1956, 451); — *Треба ж літи пігору та ночви підставити, то й не буде текти* (Мирний, IV, 1955, 89); *Як сіпалка стала, Скиба знав шапку і підставив під сошник,.. по-синолось зерно в шапку* (Головко, I, 1957, 332); // Установлювати підпірку під що-небудь; підпирати чим-небудь щось. *Підставляють підпори тоді, коли плоди стають завбільшки з волоський горіх* (Колг. Укр., 5, 1958, 37); *Час від часу вони на мить зупиняються, один підставляє плече для упору, другий.. б'є кроком чергою по переслідувачах* (Гончар, II, 1959, 24); * Образно. *Не жди, .. не лиш на хустинці кайму, а плечі підставив Донбасу, а пісню співає йому...* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 27).

2. Ставити, розташовувати що-небудь ближче або вплотну до когось, чогось; приставляти. - *Підставляй, Омелько, стола!* (Смолич, Мир.., 1958, 180); *Він вистачно підставив стільці і вдруге запросив їх сісти* (Бант, Вибр.. 1948, 209); *Підставив* [Мишко] *розкладну драбинку й подерся до верхнього порталу прибивати дріт* (Мик., II, 1957, 102); // Наближаючи, повертаючи або виставляючи, робити доступним для кого-, чого-небудь. *Вона.. підставляла для поцілунку.. щічку* (Коцюб., I, 1955, 420); *Горнина підставляла вітру обличчя* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 292); *Генерал знає, що коли треба добре привчайти, щоб, коли скажеш: «шию!» — він шию підставив...* (Мирний, I, 1949, 189); *Мазють вони* [куделетники] *в гарячих бур'янах, підставивши сонцю свої латані спини* (Гончар, Таврія.., 1957, 526); * Образно. *Земля підставляла сонцеві виколені за зиму чорні рілі і сірі стерні* (Цюпа, Грози.., 1961, 211).

3. Позбавляючи захисту, робити доступним для нападу. *Здригнулася комишинки* [розбійники].. *і кинулися навтіки, підставляючи спини під чумацькі дрючки* (Коцюб., I, 1955, 185).

◇ **Підставля́ти го́лову (лоб, себе́** і т. ін.**) під ку́лю (ніж** і т. ін.) — ставити себе під загрозу бути вбитим або пораненим кулею, ножем і т. ін. *Ніколи й голови за віру й батьківщину Під кулю ти не підставляв* (Шог., Поезії, 1958, 480); *Запекло пробивалися рицарі, вони.. підставляли себе під сокири* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 448); *Коли нарубкував* [Антін], *не раз доводилось підставляти груди під удари* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 109); *Не залякався муж святий, Підставив розбишакам груди* (Граб., I, 1959, 140); **Підставля́ти (підста́вити) свою́ го́лову** — ризикуючи, наражаючись на небезпеку. — *Що ж, боїтесь голову підставляти, тай хтось інший жар загребе?* (Дмит., Наречена, 1959, 66).

4. Замінювати чим-, кім-небудь іншим; добирати до чого-небудь за зразком чогось іншого. *Треба тільки лібретто виконати, а голоси до нього підставити з тих самих пісень, що народ співає...* (Мирний, III, 1954, 201).

◇ **Підставля́ти (підста́вити) ви́ну** *див.* **вина́; Підставля́ти (підста́вити) свині́й** *див.* **свиня́.**

ПІДСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.* Пас. до **підставля́ти.** *Під один край корони підставляється паличка* (Вишня, I, 1956, 449); *Дівчата роздобули сушиці, гвоздики, цукру. Все це щедро підставляло Валентині та Вікторові* (Рудь, Вітер.., 1958, 48).

ПІДСТАВНИЙ, а, е. 1. Який підставляється під що-небудь або до чого-небудь.

2. Який підставляють, виставляють замість справжнього, дійсного. — *Просимо гостей до хати,— відповіла підставні батьки* (Ткаченко, Опришки, 1962, 219); *Встановлювалось, що свідки були підставні...* (Смол., Сад, 1952, 206).

3. *заст.* Призначений для заміни (про коней).

ПІДСТАВО́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **підста́вка.** *Блискуче шліфований палець стояв на підставочці між двома темними кристалами агата* (Собко, Шлях.., 1948, 205).

ПІДСТАКА́ННИК, а, ч. Підставка з ручкою для стакана, перен. металевий. *Оксана Семенюк поставила перед нього склянку чаю в посрібленому підстаканнику* (Ткач, Арена, 1960, 9).

ПІДСТАНО́ВКА, и, ж. Дія за знач. **підста́вити, підставля́ти**. *Розглядають систему двох рівнянь з двома невідомими способом підстановки* (Алг., І, 1956, 97); *В науці процес дешифрування знаків полягає в підстановці їх значення, тобто фактів самої дійсності, надалених конкретно-чуттєвими рисами і ознаками* (Рад. літ-во, 5, 1965, 40).

ПІДСТА́НЦІЯ, ї, ж. 1. Електротехнічна установка для перетворення напруги, виду або сили струму, що йде від центральної електростанції. *Протягом найближчих років основні енергетичні системи і великі підстанції перейдуть на телеуправління* (Наука.., 8, 1958, 19).

2. Проміжна телефонна станція.

ПІДСТА́РКУВАТИЙ, а. с. *розм.* Літнього віку, у літах (про людину). *Чемеринський був підстаркуватий уже чоловік* (Фр., IV, 1950, 206); *Гриць зустрів на вулиці підстаркувату жінку* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 186); *// Який виявляє ознаки старіння. Зморшки на її підстаркуватім обличчі якось поглибшали від гнівного здивування* (Л. Укр., III, 1952, 643); *Олекса Набутий глянув на його високу, костисту, хоч уже й підстаркувату, але ще міцну поставу* (Панч, II, 1956, 452).

ПІДСТА́РОСТА, и, ч. Помічник старости. *Місцева королівська адміністрація — старости, підстарости, коменданти — грабувала міське населення* (Іст. УРСР, І, 1953, 182); *Кримнув дружко: «Старости, наш підстароста! благословіте молодих вивести із хати, надвір погулять»* (Кв.-Осн., II, 1956, 90).

ПІДСТА́РОСТИХА, и, ж., *розм.* Дружина підстарости. *Мелашка.. чесно і щиро служила підстаростисі Матрозі* (Ле, Хмельницький, І, 1957, 114).

ПІДСТА́РШИЙ, а, е. За віком найближчий до старшого; наступний за старшим. *Старша сестра коня веде, А підстарше зброю несе* (Чуб., V, 1874, 820); *// у знач. ім.* **підста́рший**, шого, ч. Той, хто за віком найближчий до старшого. *На старшого дивилися підстарші* (Мирний, II, 1954, 186).

ПІДСТЕБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підстьба́ти**.

ПІДСТЕ́БНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстебну́ти**.

ПІДСТЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстели́ти**; *// у знач. прикм. Сидів хобзар на підстеленій свитині* (Пурл., О. Вересей, 1959, 54).

ПІДСТЕ́ЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підстели́ти** і **підстеля́тися**.

ПІДСТЕЛИ́ТИ *див.* **підстила́ти**.

ПІДСТЕЛИ́ТИСЯ *див.* **підстиля́тися**.

ПІДСТЕЛЯ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підстели́ти**.

ПІДСТЕЛЯ́ТИ *див.* **підстила́ти**.

ПІДСТЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **підстиля́тися**.

ПІДСТЕП, у, ч. Перехідна смуга від гористої або лісистої місцевості до степової.

ПІДСТЕПО́ВИЙ, а, е. Розміщений у зоні підступу.

ПІДСТЕРЕГТИ *див.* **підстерега́ти**.

ПІДСТЕРЕЖЕ́ННЯ, я, с. Дієпр. час. мин. ч. до **підстерегти́**.

ПІДСТЕРІГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСТЕРЕГТИ**, еку́, еже́ш, *док., перех. і без додатка.* Таємно вистежуючи, чекати появи кого-, чого-небудь. *На морях куницях підстерігали морські розбійники* (Іст. середніх віків, 1955, 73); *Прозор мертвася з корчми, підстерігаючи його, намагаючись і ..побити* (Н.-Лев., III, 1956, 335); *// Образно. Я буду підстерігати саме життя, одрізувати од його живі тремтячі скибки, записувати тих протокольно у свій альбом* (Гурм., Вибр., 1959, 378); *// Чекати, вижидати слушного, сприятливого часу, випадку, моменту. Софійка, підстерігши слушну хвилину, дістала із жердки.. дідові штани* (Дім., Ідол, 1961, 8).

ПІДСТИГА́ТИ, *ає, недок.*, **ПІДСТИ́ГНУТИ**, не, *док., розм.* 1. Трохи стиснути, спітнити.

2. Трохи зморозити, холодити.

ПІДСТИГНУ́ТИ *див.* **підстига́ти**.

ПІДСТІЛА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підсті́лати**. *Щоб не витрачати грубі корми для підстилання, сільські трудівники заготовляють пожовні решетки* [стерню] (Наука.., 10, 1963, 28).

ПІДСТИЛА́ТИ, аю, аєш і **ПІДСТЕЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПІДСТЕЛИ́ТИ**, стелю́, сте́лиш і *рідко* **ПІДСЛА́ТИ**, підстелю́, підсте́леш, *док., перех. і без додатка.* 1. Стелити, класти що-небудь під когось, щось. *Поки донесли до церкви, то аж дванадцять разів зостановлялися читати евангелія і усякий раз підстилали бумажний платок* (Кв.-Осн., II, 1956, 97); *Марта Пістас.. сяду й підстелю снопуті під голову* (Вас., III, 1960, 77); *Якби знав, де впаду, то й соломи б підстелив!* (Укр., присл., 1955, 273); *Це Гоня своєю бригадирською владою заставила їх чепурить для овець кошару: там підмажте, там повмітайте, там підстеліть...* (Гончар, Тронка, 1963, 322).

2. Розміщуватися, залягати безпосередньо під геологічною породою, грунтовим шаром і т. ін. *Шар глини підстилає пісок.*

ПІДСТИЛА́ТИСЯ, ається і **ПІДСТЕЛЯ́ТИСЯ**, яється, *недок.*, **ПІДСТЕЛИ́ТИСЯ**, стелиться і *рідко* **ПІДСЛА́ТИСЯ**, підсте́литься, *док.* 1. Стелитися під когось, щось.

• Образно. *Ними самі підстеляться коням під ноги* (Кодоб., II, 1955, 374).

2. *тільки недок.* Пас. до **підстила́ти**. *На піскаx, що підстилаються білим глинистим шаром або полованими грунтами, дощільно розводити сади і виноградники* (Наука.., 8, 1959, 31).

ПІДСТІ́ЛКА, и, ж. Те, що підстилається, підкладається під кого-, що-небудь або стелиться на чомусь. *Сташка, в якої одома була навіть стара.. канапа і ботоматні підстілки на підлозі, не приписала, що людці можуть жити в такій нужді* (Пільде, Сестри.., 1958, 553); *// Солома, мох і т. ін., що настелюють у хліві, стайні і т. ін. для худоби. Корова збила під собою підстілку* (Чорн., Потік., 1956, 20); *На горищі можна зберігати річний запас підстілки* (Хлібороб Укр., 4, 1965, 15); *// Шар рослинних залишків, що покриває землю в лісі. Різоь ряду лісову підстілку спалюються загнути на сніг поморщені шляпки ранньовесняних їстівних грибів* (Наука.., 4, 1962, 46).

ПІДСТІЛКОВИЙ, а, е. Який служить для підстілки.

ПІДСТІБА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Пристібати до чого-небудь знизу або збоку.

2. *розм.* Підв'язати, стьобаючи чим-небудь гнучкий; *// перен.* Квапить, змушувати швидше діяти.

ПІДСТІ́ЖНИЙ, а, е. Який можна підстібати (у 1 знач.).

ПІДСТІ́ЛКА, и, ж. Те саме, що **підстілка**. *Поки вони [корови] цмулять воду, підложить* [Олексій] *їм свіжу підстілку* (П. Куліш, Вибр., 1969, 289); *На підстілку худобі в колгоспі використовують торф, тирсу з лісопилки, деревне листя тощо* (Колг. Укр., 8, 1956, 23); *Навесні, коли розтане сніг і підстілка прогріває-*

ться до 15—17°, клони пробуджуються (Шкідн. і хвор. рослин, 1956, 101).

ПІДСТІЛЯ, я, с. Основа столу (ніжки і рама), на яку настилається кришка.

ПІДСТІНОК, нка, ч., заст. Камінний виступ у стіні для кладання їй стійкості; нижня частина стіни.

ПІДСТОВБА, и, ж., діал. Стовба в полові. [Роман:] *Підстовба зламалась, то я заніс до коваля* (К.-Карий, І, 1900, 399).

ПІДСТРАХОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРАХУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Допомагати, підтримувати і т. ін. кого-небудь, щоб запобігти випадковим випадкам при виконанні чого-небудь. *Тепер спускається доводиться по слизькій, стрімкій стіні, чіпляючись за найближчі виступи, підстраховуючи один од кого* (Знання.., 12, 1965, 27).

ПІДСТРАХУВАТИ *див.* **підстраховувати**.

ПІДСТРЕЛЕНИЙ, а, е, І. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстрелі́ти**. *Ой плине щука з Кременчука та підстрелена з лука* (Чуб., V, 1874, 93); // **підстре́лено**, безос. присудк. сл. *Там-то його й скалічено. Вочим, правду кажу ви то йому підстрелено...* (Шевч., II, 1963, 273).

2. *у знач. прикм.* Поранений, уражений пострілом. *Так вас підстрелена повчинця, коли з-перед її очей беруть повчинят* (Мирний, І, 1954, 40); *Полісовщик не дуже розсердився.. і на другий день приніс на полівський бар'єзку підстрелених куріпок* (Стельмах, Хліб.., 1959, 91).

ПІДСТРЕЛИТИ *див.* **підстрі́лювати**.

ПІДСТРЕЛЮВАТИ *див.* **підстрі́лювати**.

ПІДСТРИГНУТИ, ну, неш, *док.* Одноkр. до **підстрі́бувати**. *Далі засміявся* [Семен], *підстрибнув і гнучко, навчальськи почав витанцьовувати* (Вас., І, 1959, 327); *Крутнувась* [Катерина] *на каблучках, підстрибнула, мов м'ячик* (Руд., Останні шабл., 1959, 371); *Грюкнув* [Білоконь] *кулаком на столу — підстрибнув хліб і ніж на півметрова* (Довж., І, 1958, 70); *Він радувко підстрибнув до гітлерівця, і той навіть войкнути не встиг, як данний клям забив йому рота* (Кучер, Голод, 1961, 412).

ПІДСТРИБОМ, *присл., розм.* Трохи, злегка підстрибуючи. *Віктор повний сміливості від такого важливого доручення.. підстрибом біжить за хлопцями* (Ів., Таємниця, 1959, 143); * *Образно. Вгорі степовою піснею мчать пошматовані вітрами хмари, і місяць підстрибом іде їм назустріч* (Кол., На фронті.., 1959, 24).

ПІДСТРИБУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підстрибувати** 1, 2.

ПІДСТРИБУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Робити невеликі стрибки вгору; підскакувати, підплигувати. *Підстрибував* [Власов] *на косках* (Мирний, IV, 1955, 127); *Пустимо зайчиків підстрибує на місці* (Васьмут, Опов., 1959, 14); // Злегка підлітати вгору від поштовхів, коливань і т. ін. *Машина швидко котилася підмороженим степом, підстрибуючи на угорованому грейдері* (Голов., Тополя.., 1965, 12); // Дуже здригатися, коливатися. *Читати не можна було, руки тремтіли і літери підстрибували* (Голов., Тополя.., 1965, 7).

2. Пересуватися або наближатися стрибками до кого-, чого-небудь. *Дмитрик весело, підстрибуючи по людних вулицях міста* (Коцюб., І, 1955, 150); *Глупої ночі,.. приспівуючи й підстрибуючи,.. наближався до вірки людину* (Вишня, І, 1956, 202).

3. тільки *недок., перен., розм.* Бути рухливим, добре почувати себе. *— Возитиму вас на курорти, щоб до ста років підстрибували...* (Ю. Янов., II, 1954, 188).

ПІДСТРИБЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **підстрибом**. *Огей, удаючи баского коника, підстрибцем зарцював на підлозі* (Досв., Вибр., 1959, 236).

ПІДСТРИГАНИЙ, я, с. Дія за знач. **підстрига́ти**. *Для підстригання вязовця створено косарку з гумовими лезами* (Веч. Київ, 4.IV 1964, 4); *Для жовнякату найбільш придатні рогачки, які легко витримують підстригання: граб, в'яз, лох вузьколистий* (Ком. Укр., 8, 1962, 24).

ПІДСТРИГАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСТРИ́ГТИ**, ижу, ижеш, *док., перех.* Вкорочувати машинкою і т. ін. зрізати, відрізати або, підрізуючи і підрівнюючи, укорочувати (перев. волосся). *Підстригають* [дівчата] *довгі чудові коси* (Вишня, І, 1956, 342); *Він вигляд якийсь з півброку, підстриг чуба та бороду, відмолодився трохи та й за сватання* (Збан., Єдина, 1959, 129); *Нарядили Федора... підстригли, підголили* (Мирний, IV, 1955, 225); *— Завтра, дитино, як доживемо дня, підстрижу тебе* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 182); // Підрізувати волосся яким-небудь способом, за якимось зразком, по якійсь моді і т. ін. *Сам він прямий як дошка був і підстриже свою борідку на манер Ісуса* (Гнч., II, 1957, 30); *Що б то йому голову гарненько під чубчик підстрига* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); // Підрізуючи, укорочуючи гілки, сучки і т. ін., надавати кущам, деревам певної форми. *Живоплід підстригають щорічно навесні і влітку* (Хлібороб Укр., 9, 1964, 24).

◇ **Підстрига́ти (підстри́сти) під одну́ гребі́нку** — те саме, що **Стри́гти (підстрига́ти) [всіх] під одну́ гребі́нку** (*див.* **гребі́нка**). *І чи потрібно воно одному безвусому юнакові, який все одно ж у своїй бригаді підстриже його з усіма під одну гребінку* (Стельмах, II, 1962, 159).

ПІДСТРИГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДСТРИ́ГТИСЯ**, ижуся, ижешся, *док.* 1. Підстригати собі або давати підстригати собі волосся. *— Бачив сьогодні під церковою кума — підстрігся, підголився* (Вас., І, 1959, 304); *Він перестав підстригатися і запустив довгу чуприну* (Кол., Терен.., 1959, 116).

2. тільки *недок.* Пас. до **підстрига́ти**.

ПІДСТРИГТИ *див.* **підстри́гати**.

ПІДСТРИГТИСЯ *див.* **підстри́гатися**.

ПІДСТРИЖЕНИЙ, а, о, І. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстри́гти**. *Шура крутнула головою, і кілька пасом її коротко підстриженого волосся впали прямо на очі* (М. Од., Леся, 1960, 131); *Він був одягнений у сірий дорогий костюм, випещений і часто підстрижений* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 96); // *Ці очі та посидлива рисочка коло уст якось прикро вражали, псуваль чевурне Романове обличчя з рудавим волоссям на голові, підстриженим аніт польку* (Коцюб., І, 1955, 105); *Художник підправив натуру: акуратно підстрижені гроно винограду* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 9); * *Образно. І люди, у яких все укладено за формотом, все акуратно припасовано, підстрижено, підбрано* (Кол., Терен.., 1959, 83).

2. *у знач. прикм.* Підкорочений стрижкою. *— Гляньте на них, мамцю, як вони вирослі,— тріпочуть підстриженими косами Люба* (Кучер, Чорнобривці, 1956, 368); // З коротким волоссям. *Назустріч йому... ішла... молоденька підстрижена дівчина* (Стельмах, II, 1962, 156); *Підголений, підстрижений* [Сернюк]*... був молодший на вигляд зробився!* (Мур., Бук. повісті, 1959, 278); // Який набрав певної форми після підрізування, укорочення (про кущі, дерева, гілки і т. ін.). *За кілька верст від життю.. почалася широка алея підстрижених пірамідальних тополь* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 182).

ПІДСТРИЖКА, и, ж. Те саме, що **підстри́гання**.

ПІДСТРІЛЕНИЙ, а, е. Те саме, що **підстре́лений**. *Вока.. капулася в міжу, затрепала [затріпала] нога жи, мов підстрілений птах* (Фр., VII, 1951, 7).

ПІДСТРІЛИТИ *див.* **підстрі́лювати**.

ПІДСТРІЛЮВАТИ і **ПІДСТРЕ́ЛЮВАТИ**, юю, ює, *недок.*, **ПІДСТРІЛИТИ** і **ПІДСТРЕ́ЛИТИ**, лю, лиш, *док.* 1. *перех.* Ранити, уражати пострілом. *Знов було* [Андрій] *рибку ловити... на пошту поблизу... зайця підстрелить* (Коцюб., II, 1955, 13); *І сьвяєв* (Тимко), *А жартував з Марком, який підстрелив кота замість зайця* (Тют., Вир, 1964, 363).

2. *неперех., тільки недок., за ким, перси., розм.* Упадати за жінкою.— *Пивлушо, ану, лишень, признайся, за гімназисткаш вже підстрелюєш?* (Головко, II, 1957, 279).

ПІДСТРІЛЯНИЙ, а, е. Діпр. пас. мин. ч. до **підстрі́ляти**.

ПІДСТРІ́ЮВАТИ *див.* **підстрі́бувати**.

ПІДСТРІ́ЮТИСЯ *див.* **підстрі́буватися**.

ПІДСТРОЧИТИ *див.* **підстро́чувати**.

ПІДСТРОЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРОЧИТИ**, строчу, строчиш, *док., перех.* Підшивати строчкою знизу, по краю, прострочувати додатково.

ПІДСТРОЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстро́ювати**.

ПІДСТРОЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСТРОЇТИ**, бю, биш, *док., перех.* 1. Те саме, що **підши́ковувати**.

2. *перен., розм., також без додатка.* Таємно, з умислом улаштовувати, учиняти щось (перев. неприємне для кого-небудь). *Той пан підстроював.. Крадіжки сам-таки — і розкрався як слід!* (Рильський, Поеми, 1957, 233); [Лукія:] *Ну, й шхода ж мені, що тоді парубки боків тобі не помяли, а як я тоді ложко підстроїла* (Кроп., II, 1958, 156); — *Думаєте, справді аварія на електричній станції? Підстроїли!* (Головко, II, 1957, 585).

3. Настроювати музичний інструмент трохи, додатково або у відповідності до голосу або до ладу іншого музичного інструмента. *Він пробував, перевіряв ґами акорди... підстроював ще й грав* (Коб., I, 1956, 428); // Пристосовувати, установлювати для прийому яких-небудь хвиль: радіо, магнітних і т. ін.

4. *перен., розм.* Вселяти кому-небудь якісь думки, наміри і т. ін., спрямовуючи їх певним чином. [Яворський:] *Або я нічого не розумію, або ваших «добрячків» хтось підстроїв* (Коч., II, 1950, 257).

ПІДСТРОЮВАТИСЯ, ююся, юється, *недок.*, **ПІДСТРОЇТИСЯ**, бюся, бишся, *док.* 1. *розм.* Ставати в один ряд, стрій з ким-, чим-небудь. *Підстроїтись в автомобільну чергу.*

2. Настроювати музичний інструмент, пристосовуючи до голосу або до ладу іншого музичного інструмента. *Дістав* [Фока] *із сливовки над дверима.. дримбу і почав підстроюватись до його флояри* (Гжицький, Оповідки, 1962, 208).

3. *тільки недок.* Пас. до **підстро́ювати**.

ПІДСТРУГАНИЙ, я, *е.* Діпр. пас. мин. ч. до **підстру́гати**. *Роман Петрович живо.. збігав до кімнати, життю поверненого, тримаючи в руках.. кілька тонко підструганих олівців* (Коз., Сальвія, 1959, 67).

ПІДСТРУГА́ТИ *див.* **підстру́гувати**.

ПІДСТРУГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підстру́гувати**.

ПІДСТРУГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРУГА́ТИ**, підстружу, підстружеш і підстругаю, підстругаєш, *док., перех.* 1. Трохи, додатково стругати. *Підстругувати дошки.*

2. Робити гострим кінець олівця, пера і т. ін. *Сєва* [Давид] *олівця ножем підстругувати* (Головко, II, 1957, 135).

ПІДСТРУГУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **підстру́гувати**.

ПІДСТРУЖКА, и, *ж.* Те саме, що **підстру́гування**.

ПІДСТРУНЧИТИ *див.* **підстру́нчувати**.

ПІДСТРУНЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТРУНЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* Те саме, що **підбу́рювати** 1. — *Як не кричав Грицько, як не гуков, як не підструнчував громаду, а по його не сталося...* (Мирний, III, 1954, 52); // Те саме, що **підохо́чувати** 1. *Вона сама жбурляла свій лопатою і.. ще й інших підструнчувала* (Кучер, Прощай.., 1957, 235).

ПІДСТУП, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підступи́ти** 1 і **підступа́ння**. *До них* [хлопців] *на приступ тек ніяк, мерщій у рові засидуть і зайдуть грудьми як засипають, ні підступу до них* (Головко, II, 1957, 243); *Вольовим зусиллям він спинає нервовий дрож і.. починає шукати підступів до щуки* (Пол., Терон.., 1959, 38).

2. *перев. мн.* Шлях, місце для підходу, приближення до чого-небудь (міста, села). *Мигть червона кінного на підступах до Києва* (Довж., I, 1958, 57); *Рота старшини Жученка займала позиції на лівому кряю нерівної дуги, якою полк оточював підступи до села* (Ле і Лев., Півд. нахід, 1950, 390).

3. *перен.* Злопамятність, прикрита показною добросовісністю. *Хто хитрощами та підступом воював, той від підступу й погиб* (Фр., IV, 1950, 63).

◇ **Відво́дити підступ** *див.* **підво́дити**.

ПІДСТУПА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДСТУПИ́ТИ**, ступлю, ступиш, *док.* 1. Ступаючи, наближатися, підходити до кого-, чого-небудь. *Підступали до столу люди* (П.-Лев., II, 1956, 43); *Злоду Озем сторожко підступав навшпиньках жале дівчатко* (Досв., Вибр., 1959, 235); *Серед сутолоки пан Зефірин підступав до капотів* (Фр., II, 1950, 368); *Я підступив до вчительок* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 26); // Підходити, наближаючи, наступаючи. *Фашистські заколотники підступали до міста* (Донч., VI, 1957, 117); *Останні слова Бульби вже мовив під гуків. поляків, які тільно підступали до табору* (Довж., I, 1958, 259); // *перен., розм.* Наближатися, наступати, настигати (про час, пощу, події і т. ін.). *Діти все росли поміж клопоту. Дивись, і старість в гості підступа* (Мол., Звенигора, 1959, 321).

2. *перев.* Поспішаючись, рантово вимахуватися, охиляючи кого-небудь (про почуття, певний стан і т. ін.). *Голод почав йому докучати і разом з голодом почала злість підступати під серце* (Фр., IV, 1950, 72); *В плечі боліло, аж нудота підступала до горла* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 20); *Тяжкий біль підступив йому до серця* (Ман., Вибр., 1956, 492); // *безос.* — *Коли немає її тут — мені моя і легше; а як гляну — вона сидить,— так мені і підступає* [підступить] *під серце* (Мирний, IV, 1955, 65).

3. *перен.* Розміщуватися біля чого-небудь, межувати з чимсь (про ліс, гори і т. ін.). *З молодого хвойника, що підступав до дороги, тягнуло гіркуватим повітрям* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 474); *Під час великих дощів у горах вода теж заливала цю галявину, підступала до дороги* (Томч., Готель.., 1960, 11).

4. *розм.* Звертатися до кого-небудь з проханням, вимогою і т. ін. *Тільки тії діти дуже лихі, і до них не підступай* (Л. Укр., V, 1956, 89); *Антон шов попереду такий лютий, що до нього й близько не можна було підступить* (Чорн., Вивол. земля, 1959, 45); *Лейба знав, коли можна підступить до пана званібрата* (П.-Лев., II, 1956, 42); // *перен.* Починати що-небудь. *Дівчина прихилив, з якого кряю їй доведеться підступати до такої розмови* (Стельмах, I, 1962, 520).

ПІДСТУПА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДСТУПИ́ТИСЯ**, ступлюся, ступишся, *док., розм.* Те саме, що **підступа́ти** I, 4. *Емелі, яка досі скоса поглядала на чужинок, підступилась ближче і почала оглядати їх з голови до ніг* (Котюб., I, 1955, 288); *Вона стрінула головою, поправила на потилиці волосся і підступилася до Гната* (**Чорн., Потік...** 1956, 93); *А що таке Сергій Антонович Друзь?.. До нього не підступишся. Але й підступатися зовсім не хочеться* (Шовк., Людина... 1962, 42).

Не (стрі́мно) підступи́тися: а) *(до кого)* про щось дуже дороге; б) *(до кого)* про кого-небудь сердитого, гордого, зарозумілого і т. ін.

ПІДСТУПИ́ТИ *док.* **підступа́ти.**

ПІДСТУПИ́ТИСЯ *док.* **підступа́тися.**

ПІДСТУ́ПНИЙ, а, е. Який показано доброзичливістю прикриває злий намір; хитрий, лукавий. *Довкола був ворог — лихий, підступний* (Д. Бедзик, Шлем'я..., 1958, 13); *Пам'ятайте, містер Іван, гітлерівські фашисти такі жорстокі, як і підступні* (Довж., I, 1958, 304); // Який виражає підступництво, вірогідності. *Чого ти знов так дивишся на мене? Підступний погляд тобі, немов отрута* (І. Укр., I, 1951, 430); // Який таїть в собі несподівану неприємність, біду, небезпеку. *Диво умілав обережний птах підступної пастки, а потім усе-таки вклювався* (Донч., V, 1957, 31); — *Це — підступний напій, він валить людей вмить в сон* (Вол., Місячне срібло, 1961, 77).

ПІДСТУ́ПНИК, а, ч., *рідко.* Людина, що здатна до підступу (у 3 знач.). *Ще є підступники сьогодні, Що на нівах дасться народні,— Будь же пильний, будь стоокий ти, Щоб і прах їх із землі вмести!* (Рильський, Наша сила, 1952, 20).

ПІДСТУ́ПНИЦТВО, а, с. І. Властивість за знач. **підсту́пний**. *Ненавидить* [письменник] *всі замашки раба в людині: підлабузництво і зраду, жадібність і меткість до праці, підступництво і підлоту* (Рад. літ-во, 3, 1961, 8).

2. **Підступний** намір або вчинок. *Вірний Святославові Ольгур став жертвою підступництва, провокації зрадників* (Іст. укр. літ., I, 1954, 556).

ПІДСТУ́ПНИЦЯ, і, ж., *рідко.* Жін. до **підсту́пник**. *Невже я буде жить Гая підступницьої? Ні, хай сконає!* (І. Укр., I, 1951, 337).

ПІДСТУ́ПНІСТЬ, пості, ж. Те саме, що **підсту́пництво**. *Таким душам невластиві ні хитрощі, ні підступність, ні холодне лукавство* (Рудь, Останній шабля, 1959, 93); *Підступності новоспечених єпископів, вбачовісників... та різноманітних атуманіє-пророків немає меж* (Наука..., 8, 1958, 50).

ПІДСТУ́ПНО. Присл. до **підсту́пний**. *Упав, підступно повалений, Максим* (Фр., VI, 1951, 87); *Невтямки* [курцям], *що отрута діє підступно, повільно, але впевнено уражує важливі для життя людини органи і центри* (Хліборобові Укр., 5, 1964, 42).

ПІДСТЬО́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстьобну́ти**.

ПІДСТЬО́БАННЯ, я, с. Дія за знач. **підстьобну́ти**.

ПІДСТЬОБА́ТИ *дов.* **підстьобу́вати** [1].

ПІДСТЬО́БНУТИЙ, нý, нéш, *док., перех.* Однокр. до **підстьобу́вати** [2]. *Він підстьобував коня і, випхавши в-за кущів, побачив справді дві постаті* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 223); *Приверпути до своїх військ увагу союзників, підстьобнути всіх тих, від кого залежать поставки,— ось чого насамперед хотів досягти головнокомандувач своїм незвичайним парадом* (Гончар, II, 1959, 362).

ПІДСТЬО́БНУТИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підстьобну́ти**. * Образно. *Коні знову на варті, підстьобнуті прохолодним вітром, біжать рисю* (Кач., II, 1958, 128).

ПІДСТЬОБУВА́ННЯ [1], я, с. Дія за знач. **підстьобу́вати** [1].

ПІДСТЬОБУВА́ННЯ [2], я, с. Дія за знач. **підстьобу́вати** [2].

ПІДСТЬОБУВА́ТИ [1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДСТЬОБА́ТИ**, аю, єш, *док., перех.* Стьобаючи, підганяти під що-небудь.

ПІДСТЬОБУВА́ТИ [2], ую, уєш, *недок., перех.* Стьобаючи час від часу, прикушувати швидко бігти. *Дядько весело підстьобував коней* (Кач., II, 1958, 382); * *У порівн. Дорога, твдне із кутка в куток, все швидше і швидше, ніби хто хто підстьобував по спині зарячими батогами* (Тют., Вир, 1964, 165); // *перен.* Квапити, спонукуючи робити що-небудь швидше, краще. *Хочеш, щоб тебе не підстьобували — роби все краще, швидше* (Руд., Гонін., 1959, 151).

ПІДСУБІ́ННЯ, я, с. *діал.* Підшипник. *Підсубіння заднього колеса; Підсубінний млин.*

ПІДСУБІ́ННИК, а, ч., *діал.* Підшипник млин.

ПІДСУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підсува́ти**. *Може* [критик] *сприяти авторового суб'єктивізму висуненню свій суб'єктивізм,— без фальшування автора, без підсування йому того, чого автор не говорив* (Фр., XVI, 1955, 248).

ПІДСУВА́ТИ, аю, аєш і **ПІДСО́ВУВАТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУ́НУТИ**, ну, неш, *док., перех.* 1. Сунучи, переміщати що-небудь під когось, щось. *Він... висовував з-під ліжка якусь скриню й не підсовував її, а кидав серед хати* (Н.-Лев., I, 1956, 339); *Він... виніс і подушку з спальні, підсунув під голову* (Мирний, III, 1954, 279).

2. Наближати що-небудь до когось, чогось. *Він підсував Іванові справи і прихрумував, дивлячись кудись поза нього* (Котюб., I, 1955, 412); *Підсунувши до столу осліп, Вирнігал глянув на матроса і сторопів* (Бойч, Молодість, 1949, 105); *Хоматіха замалала перед нею руками, певно, вмовляла її взяти й підсовувала до рук кошика* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 194); *Рала... підсунула до себе стілець* (Коп., Сусіди, 1955, 80); // Совіючи, переміщати знизу вгору. *Йшлу йому видали не по розміру, і вона весь час налізала на очі, і він кожного разу підсував її* (Тют., Вир, 1964, 488); *Калинівни підсунув окуляри високо на чоло* (Фр., VI, 1951, 325).

3. *розм.* Підкладати, давати і т. ін. що-небудь комусь несподівано або непомітно. *А дістанеш шматок хліба, батькові та синові підсувала* [Марія] *на вечерю* (Чорн., Пісні..., 1958, 25); *Вона... часто помічала, що і старі, і Лаврін підсовують їй смачніші шматки* (Донч., III, 1956, 92); *Оточих до минних купа вешка; ...як зручно вони* [Германі] *підсунули кожному те, чого той хотів* (Фр., VIII, 1952, 340); * Образно. *Забобонний страх проникався в нього, ума, підсилена темнотою, творила і підсувала всякі страшні образи* (Котюб., I, 1955, 270); // Влаштувати кого-небудь десь, пристосувати до чогось з якою-небудь метою. *Були вже навіть спроби... підсунути чимсь у полущі, кого-з своїх комсомольців* (Коз., Гарний руки, 1960, 37); // Обдурюючи кого-небудь, давати йому щось недоброякісне, непотрібне.— *Ій мазь якусь підсунули, і вона помастилася нею...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 572).

◇ **Підсувати (підсунути) свиню** *див.* **свиня**.

ПІДСУВА́ТИСЯ, ПІДСО́ВУВАТИСЯ, аюся, аєшся і **ПІДСУ́НУТИСЯ**, нуся, нешся, *док.* 1. Сунучись, наближатися до кого-, чого-небудь. *Наталя оточе підсувається ближче* (Вас., II, 1960,

343); — *Прошу, розкажи, голубе, як ти з королем балакав,— просить Гриць, підсовуючись до шевця* (Баблак, Вишн. сад. 1960, 88); * Образно. *Чорним роєм підсунулися йому різні вороги думки до ума* (Коб., II, 1956, 95); // Ідучи, ідучи і т. ін., наближаючися до кого-, чого-небудь. — *В лісок погоду в нас уже підсуваються передині три вескідрена кінноти* (Ле. Право., 1957, 120); *Вітні плащі обвгали вояки тільки тоді, як треба було підсуватися до ворогів* (Прчан. II, 1958, 220); *До хати задом підсувався міліс* (Перв., Дикий мед, 1963, 436).

2. *перен., розм.* Улесливо звертатися до кого-небудь, домагаючись чогось. [Сергійчак:] *Чутка йде, що на панів ніби повіситься яка напасть, що все до мужиків підсовуються* (Кроп., II, 1958, 263); *Опришок підсувався до неї з ласками* (Хотк., II, 1966, 165).

3. *тільки недок.* Пас. до **підсувáти, підсовувати.**

ПІДСУ́ДНИЙ, а, о. 1. Який підлягає суду, має розглядатися в суді.— *Весілля вчителя й учениці? Та це ж підсудна справа!* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 298).

2. Який звинувачується в чому-небудь і перебуває під судом; // у знач. ім. **підсу́дний, ного,** ж. Людина, яка звинувачується в чому-небудь і перебуває під судом. — *Підсудний Княженець,.. ви визнаєте себе винним у тому, що.. розкликували чужий багаж і посилки?* (Кучер, Прощай.., 1957, 437); *Підсудний сам обирає собі оборонця* (Рад. суд, 1954, 19); *Погляньши на жінку прокуро, побачила* [Тамара] *за огорожею підсудних* (Хижняк, Тамара, 1959, 282).

◇ **Опинúтися на лáві підсýдних** *див.* **ла́ва**[1]; **Посади́ти на ла́ву підсýдних** *див.* **ла́ва**[1]; **Потрáпити (сісти** *і т. ін.*) **на ла́ву підсýдних**; **Сидíти (бýти) на лáві підсýдних** *див.* **ла́ва**[1].

ПІДСУДНІ́СТЬ, ності, ж. Стан за знач. **підсу́дний.** *Вони* [магнати] *були звільнені від підсудності провінціальній адміністрації* (Іст. УРСР, I, 1953, 154).

ПІДСУ́ДОК, дка, ч., *борв.* Помічник судді або писар у земському суді. *Тут* [у пеклі] *великі були чехістери, і радманн, і бургомістри, Судді, підсудки, писарі, Які по правді не судили* (Котл., I, 1952, 336); *Підсудок Лабенський.. розбирав папери та перегортав велику книгу у важкій оправі* (Коч., I, 1956, 117).

ПІДСУ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́кати.** *Сорочка на йому чорна; штани вибíлені, підсукані аж до колін* (Мирний, II, 1954, 37).

ПІДСУКА́ТИ *див.* **підсу́кувати.**

ПІДСУКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУКА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Сукаючи, додатково приєднувати; присукувати.

2. Загинаючи, робити коротшим; закачувати.

ПІДСУМКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **підсу́мок.**

ПІДСУМКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **підсу́мок.** *Зустрічаються.. ще такі керівники.., які працюють лише до того, щоб добре виглядала підсумкова цифра по валовій продукції* (Рад. Укр., 12.IX 1957, 1).

2. Завершальний, заключний. *Підсумковий огляд художньої самодіяльності.*

ПІДСУМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсумува́ти.**

ПІДСУМО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підсумо́вувати.** *Ейлер., відкрив так звану формулу підсумовування* (Наука.., 8, 1958, 63).

ПІДСУМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДСУМУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док., перех.* 1. Обчислювати що-небудь, підраховуючи загальну суму. * Образно.— *Нуль цілих і вулн десятих,— пожартував старшина Мальований, підсумовуючи обстріл* (Дмит., Наречена, 1959, 108).

2. *перен.* Робити висновки з чого-небудь; узагальнювати зроблене, сказане. *Підсумовуючи результати діяльності комісії на кілька літ, Титовин побачив, що комісія не змогла злокалізувати філоксеру* (Коцюб., I, 1955, 223); *Обидвадцята строфа, завершуючи вірш* [І. Франка] *«Каменяр», підсумовує все, ним сказане, і стверджує: ніщо не вверне каменяра з обраного шляху боротьби за правду* (Рад. літ-во, 2, 1963, 95); *Кожної суботи Герасим Петрович збирав свою бригаду, щоб підсумувати зроблене за минулий тиждень* (Гур., Повели, 1951, 71).

ПІДСУМО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПІДСУМУВА́ТИСЯ**, ýється, *док.* 1. Набувати узагальненого, закінченого вигляду. *Приказкою і прислів'ям часто розпочинається або підсумовується байка* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 432).

2. *тільки недок.* Пас. до **підсумо́вувати.**

ПІДСУМОВУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **підсумо́вувати;** // у знач. прикм. *Нам потрібна нова каса. Нормативна, з автоматичною рахівницею, підсумовуючим пристроєм* (Вітч., 10, 1964, 173); *Допит Ігоря Княжевича закінчувався, і судді задавали йому останні підсумовуючі питання* (Кучер, Прощай.., 1957, 437).

ПІДСУМО́К, мку, ч. 1. Сума, одержувана внаслідок якого-небудь підрахунку.

2. *перен.* Результат якої-небудь діяльності, занять і т. ін. *Повна і остаточна перемога соціалізму в СРСР — головний підсумок Великої Жовтневої соціалістичної революції* (Ком. Укр., 10, 1962, 17).

Підбива́ти (підбúти, підводúти, підвести, робúти, зробúти *і т. ін.*) **підсумо́к (підсу́мки)** — робити висновок із чого-небудь, узагальнювати щось. *В червні 1926 року я працював ніч у своїй майстерні, підбив підсумки своєї невпинного тридцятиріччого життя* (Довж., I, 1958, 20); *Пленум.. підвів підсумки досягнень останніх років і намітив нові шляхи до різкучого, крутого піднесення сільськогосподарського виробництва* (Літ. газ., 24.I 1961, 1).

ПІДСУМО́К, мка, ч. Невелика шкіряна поясна сумка для патронів. *Всі кишені й підсумки набивали патронами* (Гончар, Таврія.., 1957, 600).

ПІДСУМУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підсумува́ти.** *Для наших молодих поетів характерним є бажання радісного й гордого підсумування наших досягнень повоєнного періоду* (Тич., III, 1957, 386).

ПІДСУМУВА́ТИ *див.* **підсумо́вувати.**

ПІДСУМУВА́ТИСЯ *див.* **підсумо́вуватися.**

ПІДСУ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́нути.**

ПІДСУ́НУТИ *див.* **підсува́ти.**

ПІДСУ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́нути.** *Високо підсунутий капелюх відкривав пишучий смагляве чоло* (Гончар, III, 1959, 266); // **підсу́нуто**, безос. присудк. сл. *До столу підсунуто все, на чому тільки можна сісти* (Коз., Терен.., 1959, 191); *На другий день розділився, що йому слідчі* [жінки] *підсунуто* (Григ., Вибр., 1959, 160).

ПІДСУ́НУТИСЯ *див.* **підсува́тися.**

ПІДСУРМІ́ТИ *див.* **підсу́рмлювати.**

ПІДСУРМІ́ТИСЯ *див.* **підсу́рмлюватися.**

ПІДСУ́РМЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДСУРМИ́ТИ**, млю, миш; *мн.* підсурмля́ть; *док., перех.* Те саме, що **підчóрнювати.**

ПІДСУ́РМЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДСУРМИ́ТИСЯ**, млюся, мишся; *мн.* підсурмля́ться; *док.* 1. Те саме, що **підчóрнюватися.**

2. *тільки недок.* Пас. до **підсу́рмлювати.**

Підсусі́джуватися, ююся, ешся, *недок.*, **підсусі́дитися**, джуся, дишся, *док., розм.* Розміщуватися по сусідству; присусідкуватися.

Підсусі́дитися *див.* **підсусі́джуватися.**

Підсусі́док, дка, *ч.* У дореволюційній Росії та на Україні — безземельний селянин, що проживав у чужому будинку. *Недовго сидів Іван Уласович* [зубр] *усіх з хуторів, бо вони жили підсусідками, та й нових до себе* (Стор., I, 1957, 143); *В Острі існувала також значна група збіднілих або розорених господарів, що жили по дворах,— це бобилі або підсусідки* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 97).

Підсу́тужне, *присл., діал.* Сутужно, скрутно. — *А як підсутужне, то й сіль, а помелю* (Сл. Гр.).

Підсу́шений, *а, е, і.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підсу́шити.** *Пачани насіннєві кукурудзи, підсушені до вологості 16 процентів, рекомендується зберігати в будь-якому сухому, прилюдні* (Наука., 9, 1955, 22).

2. *у знач. прикм.* **Трохи** висушений. *З підсушених ячених круп'я варять розсипчасту кашу* (Укр. страва, 1957, 137).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Сухорлявий, худий. *Бере* [сіль] *її маленьку підсушену долоню* (Стільмах, II, 1962, 209).

Підсу́шити *див.* **підсу́шувати.**

Підсу́шитися *див.* **підсу́шуватися.**

Підсу́шка, и, *ж.* Дія за знач. **підсушити, підсу́шувати.**

Підсу́шування, я, *с.* Дія за знач. **підсу́шувати.** *Для прискорення підсушування рослин на ній можуть бути використані хімічні препарати* (Хлібороб Укр., 7, 1964, 20).

Підсу́шувати, ую, *усн., недок.*, **підсу́шити**, сушу́, су́шиш, *док., перех.* 1. Трохи висушувати. *Ми збираємо яблуні, підсушуємо його в сиропах і обволочуємо* (Колг. Укр., 7, 1956, 30); *В степових районах при ранньому збиранні* [кукурудзи]... *в можливість підсушити качани* (Наука., 9, 1956, 20); — *Ось тільки підсушить трохи вітрець низину, зараз же почнемо сіяти* (Бурлаків) (Крот., Сіяні., 1948, 50).

2. *перен., розм.* Робити сухорлявим, худим. *Старість... якось одразу підсушила дорідного Дорохтея Плачинду* (Стельмах, Хліб., 1959, 324).

Підсу́шуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **підсу́шитися**, сушу́ся, су́шишся, *док.* 1. Трохи підсихати. — *На насіння повідбирай найкращі качани.. та повісь на жердині під стріхою, хай на вітрі підсушуються* (Вишня, II, 1956, 81).

2. *тільки недок.* Пас. до **підсу́шувати.**

Підсьо́рбувати, ую, *недок.*, **підсьо́рбувати**, ую, *док., перех., розм.* Однокр. до **підсьо́рбувати.** * Образно. — *Шоколади* [**шоколаду**] *жені не треба, - підсьорбнув кирпатеньким носиком хлопчик* (Логв., Давні рани, 1961, 128).

Підсьо́рбування, я, *с., розм.* Дія за знач. **підсьо́рбувати.** *Потім вони їли... Аж у дворі було чути плямкання та підсьорбування* (Збан., Єдина, 1959, 63).

Підсьо́рбувати, ую, *усн., недок., перех., розм.* Час від часу сьорбати. * Образно. — *Та чи ж я сподівався, чи ж надіявся?! — плакав він, підсьорбуючи носом* (Тют., Вир, 1964, 439).

Підтава́ння, я, *с.* Дія за знач. **підтава́ти.**

Підтава́ти, а́ю, *недок.*, **підта́пувати**, ую, *док.* Танути потроху, знизу або з країв. *На весняному сонці опівдні підтав сніг* (Тулуб, В степу., 1964, 7); [Пастух:] *Якби добре сонечко пригріло, то все б таки хоч трошечки підтала* [шилина гора] (Л. Укр., II, 1951, 209).

Підта́нути, ну, неш, *док.* Однокр. до **підта́кувати.** *Хтось кинув в гостей: «Чи не пора вже нам і честь знать?» — Старицький підтакнув: «Авжеж, авжеж!» і перший підвівся з-за столу* (М. Осн., Леся, 1960, 230); — *Я сама так починаю думати,— молодунно підтакнула Сахно* (Смоличн. Прекр. катастр., 1956, 80); — *Від того й не убавиться, а на людях проявиться.* — *Авжеж, свято,— підтакнула Сазонів* (Кучер. Прощай..., 1957, 195).

Підта́кування, я, *с.* Дія за знач. **підта́кувати.** *Часто це наше етикетне вихваляється жалюгідним підтакуванням* (Довж., III, 1960, 185).

Підта́кувати, ую, *усн., недок.* 1. Погоджуватися з чиєю-небудь думкою, висловленою, звичайно повторюючи *так* або інші підтверджуючі згоду слова. *А суддя пічоміньку, ще підтакує: — Так, так, дуйко, так* (Кв.-Осн., II, 1956, 280); — *Еге,— підтакувала за старих і Михайлиха* (Коцл., Ю. Крук, 1957, 345).

2. Схвалювати, підтримувати чиї-небудь дії, вчинки. *Були собі у одних людей дочка, та дуже лінива, ні до якої роботи не візметься, ...та ще й мати у неї була така, що підтакувала їй* (Укр. казки, легенди..., 1957, 410); *Оглядь робить Бульбо, Бють Назаровим здебільшого тільки підтакує* (Вашк., Пісні, 1938, 36).

Підта́кувач, а, *ч., розм.* Той, хто підтакує або має звичку підтакувати. *Найбільша насолода для Гаркуші за столом,- щоб були йому злому немак набалакають,.. щоб сиділи при цьому в нього на праву й по ліву руку покладливі підтакувачі* (Гончар, I, 1959, 30); *В оповіданні... погоменних підметів до гострокатиричного зображення підлабузників, безпринципного підтакувача* (Вітч., 10, 1963, 109).

Підта́лий, а, *е, і.* Дієпр. акт. мин. ч. до **підта́нути.** *Кучугури* [снігу], *підталі з південного боку, дивовижно стали схожі на білих вовків* (Тулуб, В степу.., 1964, 14).

2. *у знач. прикм.* Трохи, злегка розталий. *Василько гулявся до матері, обкидаючись на її руках підталий лід* (Кучер, Вогник, 1952, 25).

Підта́лина, и, *ж.* Підсніжова вода на дорозі при розталому снігу, а також такий сніг. *Ви дорогі через річку багато підталин.*

Підта́нути *див.* **підтава́ти.**

Підта́нцьовати *див.* **підта́нцьовувати.**

Підта́нцьовування, я, *с.* Дія за знач. **підта́нцьовувати.** *Дівчата внутрішнього кола виконують ви- ...під час відходу дівчат зовнішнього кола виконують ви- весіль тактів притупування з підтанцьовуванням на місці* (Збірник укр. нар. танців, 1957, 25).

Підта́нцьовувати, ую, *усн., недок.*, **підта́нцювати**, юю, *вист., док.* Супроводжувати танком якусь-небудь дію або робити танцювальні рухи. *Якась стара жінка... підтанцьовує і плаще в долоні* (Коцюб., II, 1956, 426); *Парубки топтали ногами свіжу землю, підтанцьовували* (Ірчан, II, 1958, 36); *То стрибнеш, то підтанцюєш — да таким, брат, молодцем! Потім сядеш і працюєш на папері олівцем* (Тич., II, 1957, 167).

Підта́скати *див.* **підта́скувати.**

Підта́скатися *див.* **підта́скуватися.**

Підта́скувати, ую, *усн., недок.*, **підта́скати**, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Таскаючи, наближати до кого-, чого-небудь; // *безос.* Про несподівану, небажану, неначеву появу кого-, чого-небудь. *Сьогодні підтаскано цього скульптора* (Донч., VI, 1957, 522).

2. Таскаючи, заносити під що-небудь. *Підтаскувати мішки під-вагіс.*

◇ **Чорт підтаска́й**; **Чорті підтаска́ли** *див.* **чорт.**

Підта́скуватися, уюся, уєшся, *недок.*, **підта́скатися**, аюся, аєшся, *док.* 1. *розм.* Ледве, насилу підходити, наближатися до кого-, чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підта́скувати.**

ПІДТАСОВА́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підтасува́ти**. — *Головне, Михайле Амадейовичу справжня* [успішність], *не підтасована* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 393).

ПІДТАСО́ВКА, и, ж. Дія за знач. **підтасува́ти, підтасо́вувати**. *Найменленний нахлест, підтасовки, грубе брехня.— всі ці прийоми жовта і взагалі буржуазна преса пускає в хід з найбільшою регулярністю* (Ленін, 32, 1973, 415); *Івана Франка страшенно обурювало те, що Грушевський у своїх теоретичних твердженнях припускався перекручень і підтасовок* (Іван., III, 1957, 512).

ПІДТАСО́ВУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підтасо́вувати**.

ПІДТАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТАСУ́ВАТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Тасуючи, підбирати навмисно в певному порядку. *Образно.* [Писар:] *Завтра все підтасую ..А магазин у тебе готовий?* (Стар., Вибр., 1959, 360).

2. *перен.* Викривляти, навмисно підбираючи лише вигідне для якого-небудь висновку, якоїсь дії і відкидаючи суперечне. *Відомо, що печена людина.. завжди підтасовує і перекручує факти* (Рад. літ-во, 3, 1938, 23).

ПІДТАСО́ВУВАЧ, а, ч., *розм.* Той, хто займається підтасовуванням.

ПІДТАСО́ВУВАЧКА, и, ж., *розм.* Жін. до **підтасо́вувач**.

ПІДТАСУ́ВАТИ *див.* **підтасо́вувати**.

ПІДТВЕ́РДЖЕННЯ, я, в. Діепр. пас. мин. ч. до **підтве́рдити**. *Правильність лозунга революційної соціал-демократії цілком підтверджена історією* (Ленін, 10, 1971, 16); // **підтве́рджено**, *безос. присудк. сл. Практикою народів світової соціалістичної співдружності підтверджено, що їх братерська єдність і співробітництво відповідають найвищим національним інтересам кожної країни* (Програма КПРС, 1961, 20).

ПІДТВЕ́РДЖЕННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **підтве́рдити**. *Історичне значення перемоги соціалізму в СРСР полягає в тому, що в досвіді нашої партії і народу марксистсько-ленінське вчення про будівництво нового суспільства дістало широке і незаперечне підтвердження* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 25); *Мов на підтвердження відсувених слів, чорну хмару враз пронизала покручена вогненна стріла* (Збан., Морчайка, 1959, 136).

2. Те, що підтверджує, чим підтверджується що-небудь. *Гетьман Брюховецький дістав звання бокрив і підтвердження на рангове володіння Гадячем з усіма околицями* (Іст. УРСР, І, 1953, 282); [Оксана:] *Візьміть під варту його. У тривогу ввійть. Тримати тим, аж поки не прибуде підтвердження з Москви* (Корн., І, 1955, 62).

ПІДТВЕ́РДЖУВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. теп. ч. до **підтве́рджувати**. *Тільки марксизм дав науково правильний, підтверджуваний дедалі більше дійсністю, аналіз відношення між боротьбою за демократію і боротьбою за соціалізм* (Ленін, 9, 1970, 187).

ПІДТВЕ́РДЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підтве́рджувати**.

ПІДТВЕ́РДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТВЕ́РДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* і *без додатка*. Визнавати, засвідчувати правильність, достовірність, істинність чого-небудь. [Орлюк:] *Від кого ви дістали завдання?* [Грибовський:] *Від Шредера.* [Орлюк:] *Підсудний Шредер, ви підтверджуєте?* (Довж., І, 1958, 382); *— Було таке діло,— підтвердив син,— не послухав батько церкви* (Ю. Янов., II, 1954, 118); // Доводити достовірність, істинність чого-небудь, підкріплюючи фактами, доказами і т. ін. *Численні досліди підтверджують сприятливий вплив антибіотиків на ріст телят, поросят, ягнят, бджіл* (Наука., 2, 1958, 35); — *Я вже казав якось про гармонію антиподів, тепер можу підтвердити це кількох фактами* (Чаб., Стоїть явір., 1959, 109); // Служити доказом правильності, істинності чого-небудь. *Справа в тому, що у Яновського писав двійдації Січі не лишилось ніяких офіційних паперів, що підтверджували б його приналежність до запорізького козацтва* (Добр., Очак. роздоріжжя, 1965, 35); *Дані першого досліду підтвердили припущення про перехід молібдену з клітин азотобактера в клітини вищої рослини* (Мікр. ж., XVIII, 1, 1956, 8).

ПІДТВЕ́РДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТВЕ́РДИТИСЯ**, дитьея, *док.* 1. Виявлятися правильним, достовірним, істинним; підкріплюватися фактами, доказами. *Ми перевірили ці дані, все підтвердилося* (Ю. Янов., II, 1954, 29).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтве́рджувати**. *Попередження Мартинкове тепер уже і ділом підтверджувалося* (Ле. Хмельницький, І, 1957, 102).

ПІДТВЕ́РДИТИ *див.* **підтве́рджувати**.

ПІДТВЕ́РДИТИСЯ *див.* **підтве́рджуватися**.

ПІДТВЕ́РДНИЙ, єрдпй, єрдне. Який містить в собі підтвердження чого-небудь.

ПІДТВЕ́РДНО. Присл. до **підтве́рдний**.

ПІДТЕ́КЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **підтекти́**.

ПІДТЕ́КСТ, у, ч. Внутрішній, прихований зміст якого-небудь тексту, висловлювання. *Відомо, що кожен пейзажний вірш має свій підтекст* (Літ. газ., 12.I 1962, 2); *Хоч він з трибуни не просив пробачення перед палкмірівцями, то це можна було зрозуміти в підтексту* (Руд., Останнє шабло, 1959, 549).

ПІДТЕКСТО́ВКА, и, ж. 1. Текст на пояснення чого-небудь (звичайно малюнка). *Нечав* [Леонід Станіславович] *малював карикатури. Сам і підтекстовки до них писав* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 153); *Останнім часом редколегія вимушує в газеті не тільки дотепні карикатури і влучні підтекстовки до них, а й фотообвинувачення* (Рад. Укр., 28.IV 1959, 33).

2. Текст, вірші для пісенної музики.

ПІДТЕКТИ *див.* **підтіка́ти**.

ПІДТЕ́РТИ *див.* **підтира́ти**.

ПІДТЕ́РТИСЯ *див.* **підтира́тися**.

ПІДТЕ́САНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **підтеса́ти**.

ПІДТЕСА́ТИ *див.* **підтісувати**.

ПІДТИКА́НИЙ, а, е, *розм.* 1. Діепр. пас. мин. ч. до **підтика́ти**. *Спідниця з сотнею зборочок високо підтикана під червоний шерстяний домотканий пояс* (Коп., Вибр., 1948, 167).

2. *у знач. прикм.* З підібраними, підгорнутими під що-небудь краями, кінцями і т. ін. *Дарка поклала квача коло відра,.. обсмикнула підтикану фартушину і побалась до хвіртки* (Л. Укр., III, 1952, 650); *Попереду них крокував патлатий, в підтиканій расі здоровань* (Гончар, II, 1959, 105); // В одязі з такими краями, кінцями і т. ін. *Бігають в кухні підтикана наймичка* (Вас., Талант, 1955, 43).

ПІДТИКА́ТИ *див.* **підтика́ти**.

ПІДТИКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДТИ́КАТИ**, підтичу, підтичеш і підтикаю, підтикаєш і **ПІДТИКНУ́ТИ**, нý, неш, *док., перех., розм.* 1. Підбирати, підгортати під що-небудь поли, кінці краї одягу. *Бредуть бідні по коліна в болоті, підтикавши свої шинелі* (Гончар, III, 1959, 158); *Катерина підтикала фартух, а до листівки не торкнулась* (Чорн., Визволення, 1949, 121); // Підсовувати, запихати щось під що-небудь. — *Я зажурюся і впізнаю материн сніп, бо вона під пер-*

весло підтикав кінець скрутки (Чорн., Визвол. земля, 1959, 68).

2. *кого.* Допомагати комусь підбирати, підсувати під щось нижні край, поли його одягу. *Пакицу, я вас підтичу* (Номис, 1864, № 1161).

ПІДТИКА́ТИСЯ *див.* **підтика́тися.**

ПІДТИКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДТИКА́ТИСЯ**, підтичу́ся, підти́чешся і підтика́юся, підтика́єшся і **ПІДТИКНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.*, *розм.* 1. Підбираючи поли, нижні край свого одягу, підгортати їх під що-небудь. *Ейкей в сю путь якраз зібрався, Шкарлові чоботи кабуд, Підтикався, підперезався І пояс цупко підтягнув* (Котл., І, 1952, 126); *Підтикалася* [Славка] *і босими ногами забрела у воду* (Чорн., Пісні., 1958, 83).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтика́ти.**

ПІДТИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтина́ти.**

ПІДТИНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДТЯ́ТИ** і **ПІДТЯ́ТИ**, підтну́, підтне́ш, *док.*, *перех.* і *без додатка.* 1. Різати, рубати трохи не до кінця або знизу, в нижній частині. *Розмахнувся* [Оксен косою], *шпоп, підтинаючи тонкі, бідні на колос стебла* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 448); *З трави ти виткнувась на світ; Як скло, блищав твій ніжний цвіт; Всміхалось сонечко тобі; Росли б, так ні; Мій пане підтне — ти мреш в журбі* (Граб., І, 1959, 487); *Та гляди мені — обережно, щоб куща не підтяв..* (Коцюб., І, 1955, 206); ** Образно. Твердження, буцімто розвиток літератури, розвиток письменності підтинав під корінь квітуче дерево народної поезії, цілком безпідставні* (Гудзький, ІІІ, 1956, 143).

2. *розм.* Укорочувати, відрізуючи кінці. *Коли вони* [вуса] *вже геть-то надокучали йому, зараз хапав ножиці і підтинав їх спересердя як можна вище* (І.-Лев., IV, 1956, 41).

3. *перен.* Позбавляти сили, пружності, примушувати згинатися, підгинатися (ноги, колина). *Жах підтинає ноги;* // Позбавляти кого-небудь сил, бадьорості, стійкості і т. ін. *Тяжко стогнуть хлібороби: Брак насущного шматка, Люта смертність та хвороби Підтинають мужика* (Граб., І, 1959, 396); — *Мама не раз жалілася, як підтинають її ті лекші* (Коб., ІІІ, 1956, 247).

4. *перен., розм.* Ослаблювати, приводити до розладу щось або підривати силу, волю і т. ін. *Парубок вперше сам доходить, що не вбогість, а багатство страшніше підтинає любов* (Стельмах, І, 1962, 128); *У неї було таке відчуття, наче хтось підтяв їй силу* (Гур., Через заметі., 1961, 101); // Розладнувати, підривати чий-небудь добробут. — *Послухає* [хлоп горілки не пити]..., *то що мені з горлівчею* [гуральною] *робити? — Се не моя річ.— А підтинати Мій дохід, хлопа бунтувати, То ваша річ?* (Фр., Х, 1954, 292).

ПІДТИНА́ТИСЯ, ається, *недок.*, **ПІДТЯ́ТИСЯ** і **ПІДТЯ́ТИСЯ**, підтя́неться, *док.* 1. Втрачаючи силу, пружність, згинатися, підгинатися (про ноги, колина). *Пішла танцювати, бешкетна, та ніжки їй підтинались — упала* (Вовчок, І, 1955, 45).

2. *тільки недок.* Пас. до **підтина́ти.**

ПІДТИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтира́ти.**

ПІДТИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДТЕ́РТИ**, підтру́, підтре́ш, *док.*, *перех.* 1. Терти, змітаючи, знімаючи що-небудь з якоїсь поверхні. *Підтирати пил на підлозі.*

2. *розм.* Витирати що-небудь, очищаючи або звільняючи від чогось.— *Ну, слухай же,— сказав він, підтираючи ніс коравими пальцями* (Мирний, І, 1954, 182).

3. Злегка пошкоджувати тертям.

ПІДТИРА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПІДТЕ́РТИСЯ**, підтру́ся, підтре́шся, *док.* 1. Злегка пошкоджуватися тертям.

2. *тільки недок.* Пас. до **підтира́ти.**

ПІДТІ́РКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підте́рти, підтира́ти** і **підте́ртися, підтира́тися.**

2. Ганчірка, папір і т. ін., якими підтирають що-небудь.

3. *розм.* Витерте місце на чому-небудь написаному або намальованому.

ПІДТИСК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **підти́снути, підти́скувати.**

2. *спец.* Те, чим притискують що-небудь.

ПІДТИСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтиска́ти.**

ПІДТИСКА́ТИ *див.* **підтиска́ти.**

ПІДТИСКА́ТИ, аю, аєш і **ПІДТИСКУВА́ТИ**, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТИСКА́ТИ**, аю, аєш і **ПІДТИСНУ́ТИ**, ну, неш, *док.*, *перех.* 1. *розм.* З силою, насилу засовувати під що-небудь.

2. *спец.* Додатково в якому-небудь місці надавлювати підтиском на що-небудь.

ПІДТИСКА́ТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИСКА́ТИСЯ, аюся, аєшся і **ПІДТИСКУВА́ТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТИСКА́ТИСЯ**, аюся, аєшся і **ПІДТИСНУ́ТИСЯ**, нуся, нешся, *док.*, *розм.* 1. З силою, тіснячись, забиратися під що-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підтиска́ти** і **підтиску́вати.**

ПІДТИСКНИ́Й, я, *с.* Стос. до підтиску і підтискування.

ПІДТИСКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтиску́вати.**

ПІДТИСКУВА́ТИ *див.* **підтиска́ти.**

ПІДТИСКУВА́ТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИСНЕ́ННЯ, ПІДТИСНУ́ТИЯ, з. *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підти́снути.**

ПІДТИСНУ́ТИЙ *див.* **підти́снений.**

ПІДТИСНУ́ТИСЯ *див.* **підтиска́тися.**

ПІДТИ́ЧКА, п, *ж.*, *заст.* Нижня частина жіночої сорочки, пришита, звичайно в полісі, до верхньої. *У болгар рідко зустрічаються сорочки, що складаються з двох частин — станка і підтички* (Нар. тв. та ети., 3, 1963, 57); *Вона, одинадцятий дивчий пас в своєї підтички і з помічю Остапа тісно зав'язала йому рану* (Коцюб., І, 1955, 357); *В простих хуторянок* [дівчата] *і нешироких бідняцьких спідничках, зпід яких виглядають білі пружевки вишитих підтичок* (Стельмах, І, 1962, 325).

ПІДТІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтіка́ти.** *Для того, щоб не було підтікання масла, між верхньою і нижньою частинами картера встановлюється прокладка або картонна прокладка* (Автомоб., 1957, 41).

ПІДТІКА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДТЕ́КТИ**, ечу́, е́чеш, *док.* 1. Текти, підливати під кого-, що-небудь. *Під лежачий камінь і вода не підтече* (Номис, 1864, № 7206).

2. Намокати від проникнення під нею якої-небудь рідини. *В сорочці-вишиванці вік лежав на прозорій отаві, підтікаючи кров'ю* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 542); — *Пшениця — перший сорт, на жаль... підтекла, попріла вся* (Гончар, ІІ, 1959, 160); // *розм.* Підпухати від незначного підшкірного крововиливу або від інших причин.

3. *розм.* Протікати, кросочуватися потроху через що-небудь. *Пальне підтікає з бака.*

4. *розм.* Пропускати рідину крізь дірки, тріщини і т. ін.; протікати. *Покрівля підтікає.*

ПІДТІНИ́ТИ *див.* **підтіна́ти.**

ПІДТІНЮВАТИ *див.* **підтіня́ти.**

ПІДТІНЯ́ТИ, яю, яєш і **ПІДТІНЮВА́ТИ**, юю, юєш, *недок.*, **ПІДТІНИ́ТИ**, тіню, тінш, *док., рідко.* Частково або час від часу створювати тінь.

ПІДТІСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підті́сувати.**

ПІДТІСУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТЕСА́ТИ**, ешу, е́шеш, *док., перех.* Тесати, стісувати трохи або додатково.

ПІДТОВА́РНИК, а, ч., *рідко.* Колода, яку підкладають під човни, бочки і т. ін. *Харчові продукти, які зберігають у тарі, розміщують на підтоварниках, на висоті 20 см від підлоги* (Технол. пригот. їжі, 1957, 15).

ПІДТОВКА́ЧКА, и, ч. і *ж., заст.* У корчмі — той, хто зазивав відвідувача і підштовхував його, щоб горілка, яку він п'є, вдилась назад у діжку. *Як засічеш у кабаці, то й висвата надвір підтовкачку, чи не вдарить кого на вулиці, щоб замаяти у кабак* (Кв.-Осн., II, 1956, 8).

ПІДТО́ВКТИ, вчу́, вчеш, *док., перех.* Натовкти ще трохи, додатково. *Підтовкти м'яку.*

ПІДТО́КА, и, *ж.* Колода у возі, яка з'єднує його передню частину із задньою. *Приведено сполошені коні зі зламаним дишлом і передньою підтокою селянського воза* (Фр., V, 1951, 129); [Гавнюк:] *Низейти усі частини чумацького воза...* [Вакула:] *Колудубки, спиці, дишла...* [Семен:] *Підтоки, наспід, вісь* (Сам., II, 1958, 108).

ПІДТОМІ́ТИСЯ *див.* **підтомлюватися.**

ПІДТО́МЛЕНИЙ, а, е, *діал.* Трохи стомлений. * У порівн. *Очі* [Галі] *не блищали, а тихо, мов підтомлені, дивились* (Мирний, IV, 1955, 145).

ПІДТОМЛЮВА́ТИСЯ, юємося, юватеся, *недок.*, **ПІДТОМІ́ТИСЯ**, томлю́ся, то́мишся, *док., діал.* Трохи стомлюватися. *Дзюба теж підтомився: лице малювся краскою, очі — слізьми* (Мирний, I, 1954, 297).

ПІДТО́ПТИ[1] *див.* **підто́плювати**[1].

ПІДТО́ПТИ[2] *див.* **підто́плювати**[2].

ПІДТО́ПЛЕНИЙ[1], а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підто́пити**[1].

ПІДТО́ПЛЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підто́пити**[2]. *Вільна частина плавнів вже залита водами Каховського водосховища, а решта — підтоплена* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 47).

ПІДТО́ПЛЕННЯ[1], я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **підто́пити**[1].

2. Сухі тріски для розпалювання.

ПІДТО́ПЛЕННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **підто́пити**[2]. *Щоб зберегти територію островів* [на Дніпрі] *від часткового затоплення і підтоплення, намічається здійснити чимало обсяг гідротехнічних робіт* (Веч. Київ, 3.I 1966, 4).

ПІДТО́ПЛЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **ПІДТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш, *мн.* підто́плять; *док., перех.* *у чому і без додатка, розм.* 1. Топити, протоплювати трохи або додатково. *— Поки аж не скінчилися морози, то все .. підтоплювали* (Фр., I, 1955, 284); *Через годину вашого жінок .. Підтопили в печі, гріли окропи* (Мирний, III, 1954, 119).

2. Розтоплювати, розплавляти трохи або додатково.

ПІДТО́ПЛЮВАТИ[2], юю, юєш і **ПІДТОПЛЯ́ТИ**, яю, я́єш, *недок.*, **ПІДТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш; *мн.* підто́плять; *док., перех.* Затоплювати, заливати водою знизу або частково. *— А то он Чорненьку* [село] *підтоплює, води просочуються з нашого каналу* (Гончар, Тронка, 1963, 282); *Ой скоро дівчина на човен ступила, Тилая вода човен підтопила* (Чуб., V, 1874, 367); *Рось аще греблі підлила.. і підтопила довгий рядок зеленої лози понад берегом* (Н.-Лев., IV, 1956, 98); * Образно. *Тепер жіночка жалість почала підтоплювати закипілі біль і образу* (Стельмах, I, 1962, 607).

ПІДТОПЛЯ́ТИ *див.* **підто́плювати**[2].

ПІДТОПТА́ЧИН, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підто́птати.** * Образно. *Весь час* [у історії козацтва] *мінявся і самий образ Козацтва — від активного, бойового, до підтоптаного кужбою, заляканих побитого* (Тич., III, 1957, 152).

2. *у знач. прикм.* Трохи зношений (про взуття). [Шумейко (дивиться поверх окулярів на публіку):] *Високий каблук, № 39.* [Газель:] *Брешете — 37.* [Шумейко:] *І досить-таки й підтоптані* (Коч., II, 1956, 530); *Новенькими одежина, підтоптані і покришені черевики* (Балан, II, 1958, 8); // перен. Зрілого віку; немолодий, літній (про людину). *Старий, підтоптаний служака.. новеньке одягався* (Мирний, I, 1954, 254); *Панночки.. здавалися чужими й привабливими; давні, підтоптані кавалери одмолоділи* (Вас., I, 1959, 346); * Образно. *— Та чого вони, твої закоцюблі, такі підтоптані, пилюкою припорошені?* (Гончар, III, 1959, 290); // Який виявляє ознаки фізичного ослаблення від старості, виявляє ознаки старіння. *Старій лишилося недовго жити. Підтоптане серце зробило своє* (Рибак, Час.., 1960, 301).

ПІДТОПТА́ТИ *див.* **підто́птувати.**

ПІДТОПТА́ТИСЯ, топчу́ся, то́пчешся, *док., розм.* 1. Стомитися від тривалого ходіння, топтання і т. ін. *Вечір закінчився танцями. Ці так підтоптався, що ледве ногами плутав* (Мирний, III, 1954, 197); *На другій годині мандрівки, зовсім підтоптавшись, експедиція спинилася перед під'їздом готелю «Британія»* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 322).

2. Трохи зноситися (про взуття). *Моє чобота за зиму підтопталась* (Хвідч, Опч, 1959, 111); // перен. Втратити силу, міцність, ослабнути від старості. *— Мотря молода, то неталі робить, а я вже стара, підтоптаюсь* (Н.-Лев., II, 1956, 287); *Я тебе не вийду виряджати. Підтоптались сили, твоя мати, Материнській старості поміч* (Бічко, Сійся.., 1959, 270); * Образно. *— Ну, знаєте, товаришу,.. Максим підвівся,— інформація у вас підтоптаєся* (Рибак, Час.., 1960, 182).

ПІДТОПТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТОПТА́ТИ**, топчу́, то́пчеш, *док., перех., розм.* 1. Топтати, довпи, потоптувати, підминаючи під себе ногами. * Образно. *Раптом криги скочили на диби і підтоптали під себе обох...* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 55).

◇ **Підто́пта́ти під ноги** *див.* **ногá.**

2. Трохи зношувати (взуття).

3. Тривалою ходьбою стомлювати (ноги). *— Ци далеко ще та Московщина? — питали вони.— Та ще підтопчем ноги* (Мирний, II, 1954, 118); *Галочка зовсім підтоптала свої ніжки* (Ю. Янов., I, 1954, 104).

ПІДТОРГОВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТОРГУВА́ТИ**, ýю, ýєш, *док., розм.* 1. Додатково до інших заробітків приробляти торгівлею.

2. *тільки недок.* Торгувати потрохи, займатися дрібною торгівлею. *Далі дозналася* [Петро]: *«Еге, голубчику, це ж ти самосовчиком підторговуєш»* (Вас., II, 1959, 237).

ПІДТОРГУВА́ТИ *див.* **підторго́вувати.**

ПІДТОРЖА́, я, *с., рідко.* Передодень ярмарки, базару, а також торгівля у цей день. *Селяни поспішали у базар, на підторжа* (Мирний, III, 1954, 117); *За день, за два батько споруджував на базарному майдані яку з парусини, а в суботу починалося вже підторжа* (Панч, На калин. мості, 1965, 21).

ПІДТОРОЧИ́ТИ *див.* **підторочу́вати.**

ПІДТОРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТОРОЧИ́ТИ,** рочу, рочиш, *док., перех.* Прив'язувати ремінцями до сідла; приторочувати.

ПІДТОРО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **підторо́чувати.**

ПІДТО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підточи́ти**[1]. *На заржавілий дах впало яблуко, підточене червою* (Шиян, Перемоги, 1950, 64); *Могутній організм його, підточений цингою й ревматизмом, більше не витримував напруги* (Кол., Бездержавний Кобзар, 1961, 55); *Її дещо грубувата, горем підточена краса, її міцна довадна постать також вражають Якова* (Стельмах, 1, 1962, 490).

ПІДТО́ЧИТИ[1] *див.* **підто́чувати**[1].

ПІДТО́ЧИТИ[2] *див.* **підто́чувати**[2].

ПІДТО́ЧИТИСЯ *див.* **підто́чуватися**[1].

ПІДТО́ЧУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **підто́чувати**[1]. *Збільшення строку служби різця сприяють також своєчасні підточування* (Різальні інстр., 1959, 95).

ПІДТО́ЧУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **підто́чувати**[2].

ПІДТО́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ПІДТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., перех.* 1. Точити, виготовляти, обрізувати і т. ін. трохи або додатково. *Для подовження строку служби різця треба періодично підточувати ріжучу кромку бруском* (Різальні інстр., 1959, 102); *Завжди на концертах всі дивляться на руки, тому вона бел кінця підточувала нігті, стежила, щоб шкіра була міцною* (Ів., Вел. очі, 1956, 80).

2. Поволі руйнувати, підточуючи, об'їдаючи що-небудь. *Немов ростина, у котрої корінь Хробак підточить... Опустить листя... так Вавилій похилився* (Фр., XIII, 1954, 203); // Поступово руйнувати. *Стрижкова сила Вщерть сполінені, стружочки з вертикал Підточували бескидів камінні* (Мур., Останні сурми, 1964, 36); *Недаремно кажуть, що навіть гренітну скелю — ні куля, ні снаряд не пробʼє, а вода підточить* (Літ. газ., 27.III 1959, 2).

3. *перен.* Руйнівно впливати на кого-, що-небудь. *Задавнена хвороба підточувала його і до того ослаблий організм* (Збан., Сеспель, 1961, 79); *Невідомість підточує нерви, призводить до психіки* (Руд., Остання шабля, 1959, 518); *Брестський мир підточив сильного і могутнього нашого ворога* (Ленін, 38, 1973, 5).

4. *разг.* Цінити потроху або додатково.

◇ **Комар ніса не підто́чить** *див.* **комар.**

ПІДТО́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ПІДТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., перех.* Підшивати що-небудь наскрізною строчкою.

ПІДТО́ЧУВАТИСЯ[1], уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТОЧИ́ТИСЯ,** то́читься, *док.* 1. *розм.* Підгинатися, згинатися від слабості, втоми і т. ін. (про ноги). *Ноги підточилися у мене, але я зібрала всю волю і всі сили і зберегла спокій* (Рибак, Зброя.., 1943, 154).

2. *тільки недок.* Пас. до **підто́чувати**[1]. *З дня на день його віра в потребу цієї роботи поволі підточувалась* (Лит., Наречена, 1959, 82).

ПІДТО́ЧУВАТИСЯ[2], уюся, уєшся, *недок.* Пас. до **підто́чувати**[2].

ПІДТРА́ВОК, вка, *ч.* Невисока зрава, що росте серед вищої частини травостою, рідше — серед злаків. *В підтравку домінує прибережниця солончакова, яка дає 10% покрита* (Рослин. Нижн. Придніпр., 1956, 117).

ПІДТРИМА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтри́мати.** *Всі посіви меді животіли, і тільки кукурудза Геникові ланки, вчасно підтримана... квітла* (Багмут, Подвиг.., 1964, 50); *— Перший в історії строїв, підтриманий Радянською владою — з гордістю вигукує майор* (Гончар, Тронка, 1963, 144); // **підтри́мано,** *безос. присудк. сл. Життєвий переворот було підтримано в цьому донецькому малому місті* (Ю. Янов., II, 1954, 111).

ПІДТРИМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтри́мати.** *М'язове навантаження полягало в зусиллі, необхідному для підтримання перед собою рук, піднятих на рівень плечей* (Фіалов, ж., VI, 4, 1960, 460); *Мене дуже освіжила стрічка людяної і доброї дорогої для мене любови щодо підтримання мого здоров'я* (Нонівіч, III, 1956, 339); *Однією з вирішальних умов одержання високого врожаю цукрових буряків є своєчасний догляд за посівами, який полягає у підтриманні ґрунту в розпушеному... стані* (Нові спос. вирощ. буряків, 1956, 7-8); [Василь:] *Дякую.. за ваше до мене співчуття і за те щире підтримання, якого від вас я дізнов* (Сам., II, 1958, 102).

ПІДТРИМАТИ *див.* **підтри́мувати.**

ПІДТРИ́МКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **підтри́мати, підтри́мувати.** *Неодноразові підтримки директором тої чи іншої пропозиції Билини залишили помітний холодок у відносинах між.. лісничим Замковим та директором* (Ле, Право.., 1957, 238); *То не одній, то на іншій ділянці він [ворог], при підтримці якоралських тигрів, переходив у контратаки* (Гончар, III, 1959, 225).

2. Те, що підтримує (у 1 знач.) кого-, що-небудь, служить опорою комусь, чомусь. *Є форми* [квасолі] *витні і карликові, які не потребують підтримок* (Лікар. рослинн., 1952, 173).

3. *перен., розм.* Те, що зберігає чиє-небудь життєдіяльність, підкріплює, зміцнює кого-небудь. *Овельків заробіток для них велика підтримка* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 115); // Те, що всеціє впевненість, підбадьорює. *Кожний новий крок до єдиних верших комунізму.. є величезною моральною підтримкою в боротьбі за визволення всіх народів від соціального і національного гніту* (Програма КПРС, 1964, 123).

ПІДТРИМУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтри́мувати.** *На передньому кінці, підтримуваний вершником, лежав.. чи то бранець, чи поруганий козак* (Вач., II, 1958, 475).

ПІДТРИМУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підтри́мувати.**

ПІДТРИМУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДТРИМАТИ,** аю, аєш, *док., перех.* 1. Притримуючи, тримаючи, не давати упасти кому-, чому-небудь. *В саду.. кульгава пані, її заповідано підтримує економ* (Вас., III, 1960, 349); *Ми з Ромкою підтримували Юрчикову матір попід руки* (Смік., Сашко, 1957, 172); *Я простягла руки до холодної колони, і йому довелося підтримати мене, щоб я не впала* (Ю. Янов., II, 1958, 91).

2. Подавати матеріальну, моральну і т. ін. допомогу, сприяти в чому-небудь. *Не зовсім ще розумію, як власне думають ваші люди підтримувати нове видавництво* (І. Укр., V, 1956, 69); *— Почали вони сушити собі головн, як і монастир підтримувати і собі ні в чому не відмовляти* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 77); *М. Горькому я завдячую тим, що він підтримував мене своїм піддбадьорливим словом ще на самому початку моєї творчої діяльності* (Тич., III, 1957, 310); *Не підтримати старого друга в біді — непробачне свинство* (Шовк., Людина.., 1962, 223); // Приєднуючись, подаючи підкріплення, збільшувати чисельність. *Броненосець «Потьомкін» із Одеси проступав до слідних берегів Чорного моря, щоб підтримать повстання* (Паня, Гарні хлопці, 1959, 15).

◇ **Підтри́мувати (підтра́мати) компа́нію** *див.* компа́нія.

3. Продовжуючи що небудь, не давати припинятися, порушуватися, зникати і т. ін. *Щоб не підтримувати розмови, я почала примірявати свою недошиту блузку* (Л. Укр., III, 1952, 601); *Нам стати по черзі, бо хтось один повинен був підтримувати вогонь* (Гжицький, Опришки, 1962, 13); *Робило все, щоб підтримати зв'язок* (Гончар, II, 1959, 271); // Підкріплюючи чим-небудь, зберігати, не давати загинути. *Лікар, що має підтримувати ослаблене здоров'я Ніз... має дуже скромну практику і славу доброго лікаря* (Кобр., Вибр., 1954, 93); *Горе її приголомшило, позасіло її зморшки, що... підтримували надії у стрівожений дівочій душі* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 248); *І на прохання райпарткому, щоб чемпіонів підтримав честь, відповідає по-старому солдатським вірним словом: — Єсть!* (Ул., Вірші..., 1937, 51); // Зберігати, тримати в певному стані, в потрібному вигляді і т. ін. *Щоб мати змогу спостерігати наслідки опромінювання клітин, необхідно вжити тривалий час підтримувати їх в живому стані* (Наука..., 1, 1964, 19).

4. Поділяючи погляди, виявляючи симпатію, виступати на захист або на боці кого-, чого-небудь. *Ми почасти підтримуємо традицію недовертості з нашими меншими* (Л. Укр., V, 1956, 399); — *Говори, Катерино,— вже голосно попросив Сидорчук, і присутні дружно підтримали його* (Жур., Дорога., 1948, 150).

Підтри́муватися, ується, *недок.* Пас. до **підтри́мувати**. *Нітрек підтримується металевими кріпленнями «АП-1-900»* (Наука..., 3, 1958, 32); *Чабанове слово підтримується сильними сузом голосів* (Гончар, Тронка, 1963, 143); *Коли космічна ракета була в полоні, радіозв'язок з нею підтримувався не відстані до 400—500 тисяч кілометрів* (Наука..., 3, 1959, 20); *Біля станції Акмонай протиавіа споруди цілу систему укріплень, що весь час підтримувались з моря артилерійським вогнем кораблів Антанти* (Гончар, II, 1959, 84); *В кабіні* [корабля «Восток-2»] *під час усього польоту підтримувались нормальні кліматичні умови* (Рад. Укр., 12.VIII 1961, 2).

Підтри́муючий, а, о. Дієпр. акт. теп. ч. до **підтри́мувати**. *Гірлянди підвісних ізоляторів бувають підтримуючі, призначені для підвішування проводів до проміжних опор* (Сіль. лінії електропередачі, 1956, 19); *На випуску комбата артилерійський підтримуючий полк вислав дві самохідні гармати* (Гончар, I, 1954, 221); *Корм, необхідний для життєдіяльності й відновлення організм, що зношуються, називається підтримуючим* (Сюрл., 1957, 176).

Підтро́піки, ів, *мн.* Те саме, що **субтро́піки**.

Підтро́пічний, а, е. Прикм. до **підтро́пік**. *У південній Європі біля берегів теплого Середземного моря клімат субтропічний (або підтропічний)* (Фіз. геогр., 4, 1957, 28).

Підтру́шити *див.* **підтру́шувати**.

Підтру́хати, ає, *недок.*, **Підтру́хнути**, не, *док.* Трухнути злегка в бокіз або знизу. *За селом.. стоїть кривого Титова жона: Німчиться, підтрух* (Вас., I, 1959, 190).

Підтру́хнути *див.* **підтру́хати**.

Підтру́хнути *див.* **підтру́шувати**.

Підтру́шувати, ую, ує, *недок.*, **Підтруси́ти**, ушу́, у́сиш і **Підтру́хнути**, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* 1. Злегка трусити, змушувати коливатися. *Під час укладання огірків, щоб вони лежали щільніше, бочку кілька разів злегка підтрушують* (Колг. Укр., 8, 1956, 36).

2. Давати додатково сіна, зерна і т. ін. на корм худобі. *Підгрузив я коням сіна* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 74).

Підтря́хати, бе, *недок.*, **підтря́хнути**, не, *док.* Висихати злегка або місцями. *В області стояло теплі сонячні дні, швидко підтряхає грунт* (Рад. Укр., 6.III 1946, 2).

Підтря́хнути *див.* **підтря́хати**.

Підтупа́тися, аюся, аєшся, *док., розм.* Стомитися від тривалого ходіння, тупання.

Підту́пнути, ну, не́ш, *док., рідко.* Однокр. до **підту́пувати**.

Підту́пувати, ую, єш, *недок., розм.* Стукати, тупати ногою об підлогу, об землю, в такт чому-небудь. *Підстібувати* [вуйна]... *а вуйки підтупували ногами* (Черемш., Тв., 1950, 36).

Підту́шівка, и, *ж.* Те саме, що **підту́шовування**.

Підту́шовування, я, *с.* Дія за знач. **підту́шовувати**.

Підту́шовувати, ую, єш, *недок.*, **Підту́шувати**, ую, у́єш, *док.* Тушувати злегка або в окремих місцях.

Підту́шування, я, *с.* Дія за знач. **підту́шувати**.

Підту́шувати *див.* **підту́шовувати**.

Підту́юнки, *присл., розм.* Те саме, що **підту́юнцем**.

Підту́нути, ну, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **підту́пувати**. *Кінь зрідка підтюне і знов вирівнює ходу* (Лє. Ю. Кудря, 1956, 338).

Підту́пувати, ую, єш, *недок., розм.* Рухатися підтюпцем, підбігцем. *Але все ж — він думає про інше, підтюпцюючи* (Кундзич. Пов. і нов., 1938, 34).

Підту́юцем, *присл., розм.* Дрібними швидкими кроками. *Грицько підтюпцем побіг до брата* (Мирний, IV, 1955, 15); * Образно. *Повз них підтюцем бігли телеграфні стовпи* (Рудь, Остання шабля, 1959, 32); // Труськом (про коней). *Коні вибігли на горішній підтюцем* (Коцюб., I, 1955, 239); *Коні підтюцем бігли вузькою дорогою* (Кучер, Полтавка, 1950, 104).

Підтя́гання, я, *с.* Дія за знач. **підтя́гти** і **підтя́тися**. *Для ущільнення грунту і підтягання долоні до насіння посіви треба обов'язково коткувати* (Хліборобові Укр., 2, 1966, 12).

Підтя́гати, аю, аєш і **підтя́гувати**, ую, єш, *недок.*, **підтя́гти** і **підтя́гнути**, тя́гну, тя́гнеш, *док., перех. і без додатка.* 1. Тягнучи, наближати до когось, чогось. *Мисливці почали підтягати вбра до крижини* (Трубл., Лахтак, 1953, 124); *Хлопчаки вклонилися за дєтя і почали його підтягувати до себе* (Стельмах, I, 1962, 435); *Міноносець підтягли до берега і міцно пришварували до товстих кнехтів* (Собко, Шлях., 1948, 6); *Він покликав Амірадзе та Ковальчука в куток, ..разом з ними підтягнув товсту соснову колоду і приліг* (Голов., Тополя.., 1965, 100); // Підніматн що-небудь угору, вище. *Хлопець, життєрадісно підтягає свої штанята й біжить надвір* (Л. Яновська, I, 1959, 36); *Сам тоді вище підтягував халяви та й виряджався на виїдки* (Головко, II, 1957, 318); *Як уземіла я тану жару та, їй-богу, не втерпіла: «Та підтягни, кажу, запаску хоч на цей раз»* (І.-Лев., II, 1956, 11); *Він незграбно сповз з полу і, похитнувшись, підтягнув обвиті шкіровими ременями халіфе* (Речм., Весн. грози, 1961, 122).

◇ **Підтя́гати (підтя́гувати, підтя́гти, підтя́гнути) но́сом (но́са, но́сів** і т. ін.) — те саме, що **шмо́ргати но́сом** (*див.* **шмо́ргати**). *Біля воза рюмсала Галька. Якось теж підтягав носом* (Панч, На калин. мості, 1965, 28); *Діти заходили [до класу], підтягаючи носи* (Є. Кравч., Квіти..., 1959, 58).

2. Затягувати тугіше, щільно притискуючи, припасовуючи до чого-небудь. *Солдати.. почали одягатися, застібатися на всі гудзики й підтягати паски* (Тулуб, В стену.., 1964, 105); *Ще раз Петро Іванович.. підтягав супоню* (Ковінька, Кутя.., 1960, 48); *Сам* [Маковей] *поправив сідло, сам підтяг попругу* (Гончар, III, 1959, 456); *Дід хутко зсунувся з печі на лежанку, підтягнув на білих штанах очкур* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 15); // Натягувати що-небудь обвисле, ослаблене. *Підтягую ослаблі струни, жаскаво торкаю їх смичком* (Збан., Малин. дзвін, 1938, 45); *Забринили струни раз і вдруге, підтягнув їх чужак і знову ворушив ними* (Стельмах, І, 1962, 240); // *розм.* Туго затягнувши, міцніше забивати і т. ін. *У Брянського кінь тече клапоть: підкови ослабли, і їх треба було підтягати* (Гончар, І, 1954, 80); *Всі ослаблені кріплення* [рульового механізму автомобіля] *необхідно підтягнути* (Підручник шофера.., 1960, 257); // *розм.* Міцно стулювати (губи). *Куцевич підтягнув тонкі губи* (Рибак, Час.., 1960, 658).

3. *перех., розм.* Змушувати кого-небудь краще, акуратніше виконувати свої обов'язки, поліпшувати дисципліну і т. ін. *Цілий день Марко оглядав стайні, підтягав сліпачих* (Кир., Бибр., 1960, 366); — *Ось пан учитель тут будуть тебе підтягувати трохи* (Кач, II, 1958, 26); // Примушувати кого-небудь поліпшити свою роботу, рівняючись на кращих, передових. *Він вирішив.. виробляти дві норми. Потім підтягти до свого рівня групу* (Ю. Янов., II, 1954, 100); *Вийно з однією метою — підтягнути й теперішніх учнів своїх до рівня колишніх, довше між будь-коли в першості обводив* [учитель] *очима всю ту малярську бригаду* (Збан., Сеспелі.., 1961, 198); // Поліпшувати знання з якогось предмета. *Навіть забули* [Ганна] *про те, що треба їй знайомитися з якоюсь вчительською і підтягти якусь математику* (Вол., Сальвія, 1950, 75); *Я теж уявся до науки. Підтягнув з німанятком восьмого класу математику* [Думки про театр, 1955, 52].

4. Зосереджувати де-небудь війська, зброю і т. ін., пересувати їх ближче до кого-, чого-небудь. — *Не тільки ми розуміємо, що таке Харків зараз для революції, а вони, теж розуміють: з усіх кінців — з Полтави, з Донбасу підтягають гайдамацькі частини* (Головко, II, 1957, 144); *Розвідники доповідали, що фашисти закопошились у місті, почали підтягати свої сили до лісу* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 46); — *Артилерію підтягти не штука, та як з командо дам, щоб огонь відкривали?* (Тют., Вир, 1964, 261); — *Ліва сторона в обході! Підтягути батальйон!* (Довж., І, 1958, 152).

5. Приєднуватися до співаючого, підспівувати йому. *Христа заспівала — і Загнибідна своїм слабим розбитим голосом підтягувала* (Мирний, III, 1954, 101); *Він намагався підтягати Іванові «Інтернаціонал»* (Досв., Вибр., 1959, 181); *За Коржем і я підтягнув, бо вже що пісню* (Стор., І, 1957, 252); *Деякі чувся спів молодиць, Варвара тихо підтягала* (Кир., Вибр., 1960, 325).

6. *безос., розм.* Спричиняти схуднення. — *Підтягло мене,— і дівчата гадають: хворів, кажуть* (Тесл., Вибр., 1936, 32); — *Підтягнуло вас, друже,— недоволено зауважив Шульга* (Рибак, Час.., 1960, 234); // Втягувати всередину, робити запалим (живіт, боки і т. ін.).

◇ **Підтягати (підтя́гувати, підтягти́, підтягну́ти) живіт** — бути напівголодним, охлялим. *Там кухонь польових немає, В тилу влаштує інший світ. Зубіще карткі свої в трамвай,— Сиди і підтягай живіт* (Мал., Серце.., 1959, 228).

ПІДТЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся і **ПІДТЯГУ́ВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДТЯ́ГТИСЯ** і **ПІДТЯГНУ́ТИСЯ**, тя́гнуся, тя́гнешся, *док.* 1. Держачись руками за що-небудь, підтягувати себе, своє тіло кудись. *Щодня робив* [Максим] *вправи з гантелями, все збільшуючи їх вагу, витискав важезні гирі, підтягався, робив стійки* (Коз., Блискавка, 1962, 77); *Потім безшумно підтягнувся* [Вася] *на руках і за одну мить опинився на веранді* (Собко, Скеля.., 1961, 35); *Він вспинався за перекладину нарожна, підтягнувся на руках і за мить опинився в.. саду* (Руд., Остання шабля, 1959, 58); // *перен.* Переміщатися, підійматися знизу вгору. *При сучасну травостої випаровування води з поверхні грунту значно зменшується, тому солі не підтягуються до поверхні грунту, а накопичуються в рослинах* (Рослин. Ніжн. Придніпр., 1956, 128).

2. Зосереджуватися де-небудь, наближатися, підходити до когось, чогось (про війська, зброю і т. ін.). *Резерви й тилові частини не встигали підтягатися до вітчих лав* (Еллан, II, 1958, 246); *З півночі тим часом все прибували нові частини, їшли поповненя, підтягувалась артилерія* (Гончар, II, 1959, 402); *Він, кричав, щоб колона підтягнулася* (Тют., Вир, 1964, 461); // Пересуватись, підходити, приєднуватися. *Печенізи хмарою пересувались в полі, де не було борів, на ніч ставали ущусками, до яких на той час підтягались кибитки з жонами, дітьми й скарбом* (Скл., Святослав, 1959, 338); *Народні ополченці підтягалися, виряджали рать* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 93).

3. *перен., розм.* Починати краще, акуратніше виконувати свої обов'язки, ставати дисциплінованішим і т. ін. — *А що, Настолаче, уяв темно? Скоро на висоти вийдеш? Глядн! Підтягуйся,— навмисне зачепав* [Маячка] *його* (Коцюба, Нові береги, 1959, 449); *Дора трохи підтягалася ради гімнасік, раніше лягає, раніше встає і грати більше за порядок дбає* (Л. Укр., V, 1956, 378); — *Ми зараз працюємо краще.. Ми всі підтягнулися, і я зроблю, що ваша галета тут допоможа* (Собко, Біле полум'я, 1952, 204); -- *Комсомольський осередок у комуні немалий, та тільки останніми часами «пожвавішав».. Новий секретар повинен працювати, підтягнемось...* (Ірчан, II, 1958, 369); // Рівнюючись на кращих, передових, поліпшувати свою роботу. — *Сьогодні в нас вийшло рівно, ідемо в парі з Чемерицею, хоч доводиться підтягатися* (Коцюба, Нові береги, 1959, 230); *Сила соціалістичного змагання полягає в тому, що відсталі, вивчаючи досвід передовиків, рівняються на них, підтягуються до їх рівня* (Рад. Укр., 2.IX 1950, 2); *Наша країна може додатково одержувати багато мільйонів пудів хліба, овочів, молока, м'яса, сала, якщо всі колгоспи підтягнуться до рівня передових* (Колг. Укр., 4, 1956, 1).

4. Ставати підтягнутим, випрямленим; набирати бадьорого, охайного вигляду. *Він увесь підтягнувся, як на військовому огляді* (Тулуб. Людолови, II, 1957, 499); *Вирвати їх напівсонних, підтягнувся і високий, чужим трохи голосом почав читати* (Коцюба, II, 1955, 81); *Напружилася* [Марія], *підтягнулася і, тамуючи в собі невідчайне хвилювання, встала з твердого сидіння* (Ю. Бедзик, Полки.., 1950, 119).

5. Затягувати на собі тугіше пояс, ремінь і т. ін. *Микола.. підтягнувся ремінцем з блахою, на який вибито було «КВОШ»* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 22).

6. *тільки недок.* Пас. до **підтягти́**, **підтя́гувати** 1—5.

ПІДТЯГНЕ́НИЙ, ПІДТЯ́ГНУТИЙ, а. е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підтягти́**. *Масивне тіло його.., підтягнене широкими ременями, вражало відчутною силою* (Собко, Справа.., 1959, 6); — *Яка там роса! У тебе дека слабо підтягнута. Комбайнер ти!* (Допч., V, 1957,

139); *Був підтягнутий живіт* [у Фатьми], *а ребра випиналися через шкіру* (Ю. Янов., І, 1958, 61).

2. *у знач. прикм., перен.* Зовнішньо і внутрішньо зібраний, акуратний, витриманий. *Коли Мате* [Залка] *йшов селом — легко і якось по-військовому підтягнений — слідом за ним неодмінно сунула ціла ґвара сільських хлопчиків, його найтерпкіших приятелів* (Смолич. Розм. з чит., 1953, 53); *Прокинувся* [Гарі] *в золоменим болем, але.. примусив себе здатнутись і.., підтягнутий та пунктуальний, точно хвилина в хвилину з'явився в штаб* (Тулуб, В степу.., 1964, 496); *Раптом вона побачила Шкарубу і Гайворона, що вийшли з-за розу вулиці. Вони вони обоє моєчані, суворі і підтягнені* (Собко. Шлях., 1948, 13).

ПІДТЯГНЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підтягти́**, **підтягну́ти**.

ПІДТЯГНУТИ *див.* **підтяга́ти**.

ПІДТЯГНУТНИЙ *див.* **підтя́гнений**.

ПІДТЯГНУТЯСЯ *див.* **підтяга́тися**.

ПІДТЯГНУТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **підтя́гнутий** 2. *Сам він навіть серед кадетських кокошників виділяється своєю підтягнутістю та правим.. виглядом* (Гончар, Людина., 1960, 63); *— До чого тут ця ваша підтягнутість, ця ваша командирська серйозність?* (Куліш, Пов. і опов., 1951, 75).

ПІДТЯГТИ *див.* **підтягти́**.

ПІДТЯГТИСЯ *див.* **підтягти́ся**.

ПІДТЯГУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підтя́гувати**. *Значне навантаження в деталях машин та їх інтенсивне струшування при роботі на підвищених швидкостях вимагають посилення технічного догляду за ними і особливо старанного й систематичного підтягування кріпень* (Рад. Укр., 3.II 1962, 3); *Сільські комуністи виступають організаторами боротьби за підтягування всіх новостеп до рівня середніх і передових* (Пом. Укр., 3, 1966, 37).

ПІДТЯГУВАТИ *див.* **підтягти́**.

ПІДТЯГУВАТИСЯ *див.* **підтяга́тися**.

ПІДТЯЖЕЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **підтяжка** 2. *Василько був у довгих штанцях з одною підтяжечкою через плече* (Панч, II, 1956, 168).

ПІДТЯЖКА, и, ж. 1. Дія за знач. **підтягти́**, **підтяга́ти**.

2. *перев. мн.* Пристосування для підтримування штанів; лямки. *Костюченко, умитий, причесаний, в білій сорочці, в яку хрестом врізалися підтяжки, перехрещуючи книжку в цупкій оправі* (Тют., Вир, 1964, 353); *Підійшов* [Василько] *на край лежанки — в полотняних штанятках з підтяжкою через плече, зупинився* (Гончар, II, 1959, 141).

ПІДТЯГЖКОВИЙ, а, е. Спос. до підтяжки (у 2 знач.).

ПІДТЯТИ *див.* **підтина́ти**.

ПІДТЯТИП, а, е. 1. Дієпр. пдс. мин. ч. до **підтя́ти**. *Аж ось деревце постелилось, хрустнуло і, підтяте, впало на сніг...* (Коцюб., І, 1955, 79); *І серпня. 1913 р., підтята тяжкою хворобою, Леся Українка померла в м. Сурамі* (Укр. літ., 9, 1957, 240); *Коли вітця Мелхиседеха троси поранив в бою, він, підтятий викриками Ярини, помітно підупав на силі* (Ільч., Коласюк. родч., 1958, 512); *По його впалих, помучених очах, по.. похилений поставі.. видно було, що вся сила його життя* [життя] *підтята* (Фр., V, 1951, 448); ** У порівн. Моя підтята сокирою дерева, долі простягся Азі* (Н. Укр., IV, 1954, 282); // **підтя́то**, безос. присудк. сл. *Тих скалічено, тих вам підтято, Тих убито, а мучено — всіх* (Рильський, Поеми, 1957, 286).

2. *у знач. прикм.* Зрізаний, зрубаний у нижній частині. *Злоба і зміє стрясали його.. тіло, як буря стрясає корчуватого дуба з підтятим корінням* (Добр., Очак. розмир, 1963, 105); ** У порівн. Похитується Іванкіе гато, як підтята смерека* (Коцюб., II, 1955, 311).

ПІДТЯТИСЯ *див.* **підтина́тися**.

ПІДТЬОХКУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підтьохкувати**. *Образно. *Він уважно вчитується в німу мову вуличних знаків, слухняно підкоряється підтьохкуванню регулювальницьких свистків* (Загреб., Дешо.., 1964, 39).

ПІДТЬОХКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Тьохкати неголосно або в такт чому-небудь.

ПІДТЬОХНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Одноkр. до **підтьохкувати**.

ПІДУПА́Д, у, *ч.* 1. Те саме, що **підупада́ння**.

2. Фізичний, духовний, економічний і т. ін. занепад; припинення в розвитку чого-небудь. *Вже не трохи снігів мало Ми, що нас в часи тяжкі З підупаду підіймали, На нові вели стежки* (Граб., І, 1959, 504); *Осягнемо всі питання,.. рішуче боремося з настроями підупаду* (Еллан, II, 1958, 120).

ПІДУПАДА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підупада́ти**. *Фізичне підупадання.*

ПІДУПА́ДАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПІДУПА́СТИ**, аду́, адеш, *док.* 1. Ставати слабшим; дещо позбавлятися минулої сили, міцності. *Салямон,.. лишившися в Мирославі без усіх трьох синів-соколів.. зразу підупав і постарів* (Ільч., Козацьк. родч., 1958, 458); *Руки в мене ..щукі.. А ось ноги підупали вже геть* (Крот., Сини.., 1948, 56); // Погіршуватися (про здоров'я). *Здоров'я І. Карпенка-Карого щодалі більше підупадало* (Життя К.-Карого, 1957, 122); *Здоров'я Тарасове підупало. Могутній організм долю.. більше не витримував катувань* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 55); // Ставати гіршим, псуватися (про настрій, душевний стан і т. ін.). *В Корнія кишки грають, і настрій у нього ясно підупадав* (Гончар, Тронка, 1963, 61); *В усіх одразу ж підупав настрій* (Збан., Єдина, 1959, 279); // Ставати менш гострим, менш сприйнятливим; притупитися. *Пам'ять трохи підупала.*

Підупада́ти (підупа́сти) здоро́в'ям (на здоро́в'я, на здоро́в'ї) — втрачати здоров'я, ставати хворобливим. *Підупадало* [Довіїн] *надто часто на здоров'ї* (Коб., II, 1956, 11); *Відтоді й підупала* [мати] *здоров'ям, часто нездужала* (Юхвід, Оля, 1959, 11); **Підупада́ти (підупа́сти) на си́лі** — втрачати силу, слабнути. *Старий орел в степу сів на могилі. Недобачати став і підупав на силі* (Дмит.. В обіймах сонця, 1958, 163).

2. Втрачати суспільну важливість, ставати менш важливим, не таким значущим. *У другій половині XII ст. Київ підупав і остаточно втратив значення столиці Русі* (Іст. УРСР, І, 1953, 80); // Втрачаючи минулу економічну міць, ставати бідшим, незможним. *З жахом бачили* [селяни], *як підупадає їх господарство, розвалюються хати* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 6); — *Рід його давній, мазепинський, .. значно підупав* (Фр., I, 1955, 345); // Переставати розвиватися, приходити в стан застою, припинятися в розвитку. *Шістдесяті і сімдесяті роки XIX століття в Угорщині були найвеличавішим на перекладні українських народних пісень, а в наступному десятиліті робота в цьому напрямку серед письменників і фольклористів чомусь підупадає* (Пар. тв. та етн., 5, 1966, 94); *В повоєнні роки садівництво в нас значно підупало* (Вітч., 4, 1956, 127).

ПІДУПА́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **підупа́сти**. *Розгромлений і підупалий духом Павло не знав, що з собою робити* (Кучер, Прощай.., 1957, 100); *Настрій* [німецького] *полковника відсіко був підупалий* (Хор., Пезажич. політ, 1960, 26).

2. *у знач. прикм.* Фізично слабіючий, позбавлений минулої сили, міцності. *Підупале здоров'я* [Т. Шевченка] *давалося взнаки* (Вол., Безсмертний Кобзар, 1961, 63); *// Якому властива втрата бадьорості, надії на що-небудь.* — *Господарюйте в колгоспі та дух підупалий у будівельників розвійте* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101); *Старався* [Федір Пилипович].. *підтримати підупалий настрій невеликої тепер Кухтикової сім'ї* (Іщук, Вербівчани, 1961, 54); *// у знач. ім.* **підупалий**, лого, ч.; **підупала**, лої, ж. Людина, яка почала втрачати душевний спокій, рівновагу. — *Чи у твоїм дворбову хоч одна Сторінка є, що кров'ю обкипіла, Що підупалих мучених в бою І в праці підупалих задворіла?* (Рильський, Поеми, 1957, 208).

3. *у знач. прикм.* Який втратив минулу економічну міць, збіднів. *Липка теж бідувала, коли з підупалого батьківського дому її не взяв Гончевко* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 129); *Найрізноманітніші галузі промислу, чи то підупалого, чи цілком у нас нового, ростуть перед його увою* (Фр., VI, 1951, 236).

ПІДПАСТИ *див.* **підупадáти.**

ПІДПАСНИК *див.* **підсúнки.**

ПІДСИ́НКИ, ів, *мн. (одн.* **підсúнок**, а, *ч.).* Волосся в кутках губ, що в продовженнях вусів. *Кир опустив голову, жовті обкурені махорно підсинки тріпнулися* (Тют., Вир, 1964, 533); *Кузьма Іванович.. має тепер довгі вуси з підсинками* (Бурл., Напередодні, 1956, 176).

ПІДУ́СТ, а, *ч.* Дрібна річкова промислова риба родини коропових. *У верхів'ях Дністра ловлять щук, головнів, окунів і підустів* (Наука... 10, 1960, 31); *Червонопері язі й підусти живуть, забуть, в нам'ятних печерах і оточе беруться на гачок* (Збан., Незабутнє, 1953, 68).

ПІДУТЮ́ЖИТИ *див.* **підутю́кувати.**

ПІДУТЮ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДУТЮ́ЖИТИ**, жу, жиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підпра́совувати.**

ПІДУТЮ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Пас. до **підутю́жувати.**

ПІДУ́ЧИТИ *див.* **підучувáти.**

ПІДУ́ЧИТИСЯ *див.* **підучувáтися.**

ПІДУ́ЧУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підучувáти.** *Де в сьомім класі* [гімназії].. *перейшов* [Борис] *на квартиру до одного шевця і в заміну за підучування його сина вивчився й того.. ремесла* (Фр., III, 1950, 29).

ПІДУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДУ́ЧИТИ**, учу́, у́чиш, *док., перех., розм.* 1. Учити, навчати кого-небудь чогось трохи або додатково. *У вищих класах гімназії він навіть заробляв дещо, підучуючи молодших та менше здібних учеників* [учнів] (Фр., I, 1955, 206); *Ми з головою сільради часто консультували своїх учителів, підбадьорювали, підучували* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 5); *За рік навчив* [учитель] *його арифметики та підучив.. розуміти книжки..* (Гр., II, 1963, 328); — *Перекazував* [Тиміш] *через людей, що направили в тил обучать.— Молодих, може, й підучать, а старших — на позицію* (Тют., Вир, 1964, 304); *// Учити, засновуючи що-небудь краще, додатково. Хочу з життя їх написати повість. Отуди і пословиці* [прислів'я] *трохи підучу* (Мирний, V, 1955, 326).

2. *з інфін., розм.* Підмовляти, намовляти на якінебудь дії. *Оце одну* [громаду] *якось настукав я і держу, підучую боротись,— та не знаю, що з цього вийде...* (Мирний, I, 1954, 354).

ПІДУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уїшся, *недок.*, **ПІДУ́ЧИТИСЯ**, учу́ся, у́чишся, *док., розм.* 1. Учитися трохи або додатково. *По-італійськи* [по-італійськи] *я вже трохи підучилась сама* (Л. Укр., V, 1956, 20); — *Підучилася коло вас, тепер на самостійну роботу пора* (Кучер, Трудна любов, 1960, 285).

2. *тільки недок.* Пас. до **підýчувати.**

ПІДФАРБО́ВАНИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підфарбо́вувати.** *Перетворення старого типу європейської парламентської, на білі реформістської і лише злегка підфарбованої.. в новий тип партії, в справді.. комуністичну партію, це — річ надзвичайно трудна* (Ленін, 44, 1974, 404); *// підфарбо́вано, безол. присудк. сл. Вікна, двері, підлогу.. помито, перетерто, а де потрібно, то й підфарбовано* (Коз., Сальвія, 1959, 31).

2. *у знач. прикм.* Який підфарбували, підмалювали. *Жінка змієнька розтулила червоні підфарбовані губи* (Досв., Вибр., 1959, 206); *Проходили і проїжджали Солдати і офіцери. Сто раз на день відкривали Підфарбовані двері* (Тірник, Старгуять.., 1963, 55); *Візьмемо колбу, заткнуту корком, крізь який проходить скляна трубка. У трубку введена кришка підфарбованої води* (Фізика, II, 1957, 3).

3. *у знач. прикм., перен.* Якому надано іншого, привабливішого вигляду, що приховує справжню сутність. *Не підфарбований, не підсолоджений, не спеціально одягнений середником і праведником «бідний мужичок» перед нами, але сезонний-незможник, живий, реальний* (Еллан, II, 1958, 88).

ПІДФАРБО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підфарбо́вувати.** *Підфарбовування препаратів звичайним фіолетовим чорнилом робить хвра в хатинках більш помітними* (Метод. вказ. анат.., 1955, 40).

ПІДФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДФАРБУВА́ТИ**, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Фарбувати трохи або додатково, відновлюючи забарвлення. *Розшукують жовтенький патронних номади, вона підфарбувала губи* (Тют., Вир, 1964, 405); *Санітари в шофери щоразу підфарбовували червоні хрести, осівши на всіх бортах і вгорі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 437); — *Треба було дещо підфарбувати перед великоднем — вапна* [вапляра] (Гончар, Таврія, 1952, 127).

2. Надавати іншого кольору, додаючи якого-небудь барвника. *Часто деякі породи* [глину, березу, вільху] *фарбують* (*підфарбовують*) *під колір цінних дерев: червоного, чорного, горіха тощо* (Стол.-буд. справа, 1957, 20).

3. *перен.* Надавати іншого, привабливішого вигляду, маскувати справжню сутність. *Незважаючи на всілякі спроби підфарбувати свої відровення.., банітам.. залишається антинародною ідеологією* (Наука.., 1, 1959, 50).

ПІДФАРБО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ПІДФАРБУВА́ТИСЯ**, у́юся, у́єшся, *док.* 1. Фарбувати собі губи, брови, вії і т. ін. злегка або додатково. *Було весело й чабанам, що дивились з цікавістю, як вона.. на видноті у всіх підфарбовується* (Гончар, Тронка, 1963, 323).

2. *перен.* Видавати себе за кого-, що-небудь, підроблюватися під когось, щось. *Вороги марксизму неодноразово намагалися то.. встрогувати вчення К. Маркса і Ф. Енгельса про художнє пізнання, то, як нинішні ревізіоністи, підфарбовуючись під марксизм, підірвати це вчення зсередини* (Рад. літ-во, 3, 1964, 17).

3. *тільки недок.* Пас. до **підфарбо́вувати.**

ПІДФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підфарбо́вувати.**

ПІДФАРБУВА́ТИ *див.* **підфарбо́вувати.**

ПІДФАРБУВА́ТИСЯ *див.* **підфарбо́вуватися.**

ПІДФА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **підфа́рник.** *Слабенькі підфарні вогники ледве освітлювали шлях* (Петльов., Хотинці, 1949, 23).

ПІДФАРНИК, а, *с.* Невеликий допоміжний ліхтар на автомашині під фарами або поряд з ними. *Підфарники застосовуються для позначення габариту автомобіля на стоянці у нічний час, а також під час руху його по освітлених вулицях* (Підручник шофера..., 1960, 175); *Вранці стала шуміти, виповнені мікшеним відблиском світлофорів, фар та підфарників все ще досить густого потоку автомашин* (Гриц., Незакінч. роман, 1962, 91).

ПІДХАРЧИТИ *див.* **підхарчо́вувати.**

ПІДХАРЧИТИСЯ *див.* **підхарчо́вуватися.**

ПІДХАРЧОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДХАРЧУВА́ТИ**, ую, у́єш і **ПІДХАРЧИ́ТИ**, чу́, чи́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підгодо́вувати.** — *Давайте, мабуть, справді похвалимо весь цей мотлох, а вже тоді я вас підхарчую* (Загреб., Європа 45, 1959, 74); *Марія Костянтинівна докладала всіх сил, щоб підхарчувати уволеного* (Скл., Легенд. нащадк. 1957, 24).

ПІДХАРЧО́ВУВАТИСЯ, ується, уються, *недок.*, **ПІДХАРЧУВА́ТИСЯ**, у́ється, у́ються і **ПІДХАРЧИ́ТИСЯ**, чу́ється, чи́ться, *док. і розм.* Те саме, що **підгодо́вуватися.** 1. *Ми рано над дорогою стилі чорніші, а іноді й сунуці — підхарчовуємось* (Шиян, Партиз. край, 1940, 135); [Пала́жка:] *Ось пате, куме, окраєць хліба, підхарчіться* (Мам., Тв., 1962, 475); *Васютинчани теж завернули під верби, така вже традиція поверхан — підхарчовуватися в Кропивній* (Лс. Ю. Кудря, 1958, 84); [Терешу:] *Поїдемо на літо на роботу, підхарчуватися, підремонтуватися, сили набратися* (Минк., І, 1957, 152).

2. *тільки недок.* Пас. до **підхарчува́ти.**

ПІДХАРЧУВАТИ *див.* **підхарчо́вувати.**

ПІДХАРЧУВАТИСЯ *див.* **підхарчо́вуватися.**

ПІДХВАЛИТИ *див.* **підхва́лювати.**

ПІДХВА́ЛЮВАТИ, юю, ює, *недок.*, **ПІДХВАЛИ́ТИ**, хвалю́, хва́лиш, *док., перех., розм.* Хвалити трохи або час від часу. *Слухав Явдоха такі речі та підхвалював вдоброго молодця, що не забув науки* (Мирний, І, 1949, 401); *Найвищий, він дістав тюремну цитарку, поступав у двері й через вічко прикурив у вартового, підхвалюючи тюремне начальство* (Стельмах, II, 1962, 228); *Іван Іванович розглянув його* [документ] *з усіх боків, прочитав, прицмокнув язиком, підхвалив мене за успіхи* (Збан., Малиш. дзвін, 1958, 322).

ПІДХВА́Т, у, *ч., техн.* Пристрій для механічного підсоплення вантажу. *Головним робочим вантажозахватним пристроєм* [автонавантажувача 4045 Л] *є щелепний захват, який легко знімається і на його місце можна поставити будь-який інший пристрій (вилочний підхват, стрілу або ківш) від автонавантажувача 4045* (Наука..., 9, 1964, 19).

ПІДХВІСТЯ, я, *с.* Частина шлеї, ремінець біля сідла, що йде під хвостом коня.

ПІДХИЛИТИ *див.* **підхиля́ти.**

ПІДХИЛИТИСЯ *див.* **підхиля́тися.**

ПІДХИЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПІДХИЛИТИ**, хилю́, хи́лиш, *док., перех., рідко.* 1. Нахиляти, хилити що-небудь до кого-, чого-небудь.

2. *перех.* Робити кого-небудь покірним, слухняним, підкоряти чийсь волі. *Грицько бачив: Чіпка хоч кого підхилить під себе — і, боявся за Христю* (Мирний, II, 1954, 191).

ПІДХИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ПІДХИЛИ́ТИСЯ**, хилю́ся, хи́лишся, *док.* 1. Нагинатися, нахилятися під що-небудь. *Вдовоа підхилялася трохи угору, розділася ушир, під підхилялося під ушик, і бджоли почала тихо осідати у його* [вшир] (Мирний, І, 1954, 192).

2. *перен.* Робитися покірним, підкорятися кому-, чому-небудь, чийсь волі. *Просто не вірить* [Хо], *щоб ця палка молодіж.. витривала боротьбу з його чудодійною силою, не підхилилася їй* (Кощюб., І, 1955, 171).

3. *тільки недок.* Пас. до **підхиля́ти.**

ПІДХИХИКНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підхи́кувати.** *Він був рад, що так щасливо обійшов об жіночої атаки, і теж підхихикнув* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 414).

ПІДХИХИКУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Те саме, що **підсміюватися.** *Дивився часом, мічена якась.. а й та поривать чижось тебе принизить, підхихикує в тебе* (Гончар, Таврія, 1952, 360); *Тільки він один і сміявся на полі та іноді підхихикував малюкові* (Стельмах, І, 1962, 574).

ПІДХІД, хо́ду, *ч.* 1. Дія за знач. **підійти́, підхо́дити** 2. *Виробленій партією новий підхід до управління економікою грунтується на ленінських принципах демократичного централізму* (Ком. Укр., 4, 1966, 45); *Цих кілька загальних уваг ми вважали за потрібне дати наперед для того, щоб всякші стали нам підхід до теми й наше завдання* (Еллан, II, 1958, 87).

2. Місце, по якому підходять, наближаються до чого-небудь. *Копали окопи, кулеметні гнізда, минували підходи до табора* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 147); *Дамба хоч і була важливою допоміжною спорудою, під захистом якої проводились роботи у кизовому підході до шлюзів, проте пошкодження її не створювало небезпеки для основних споруд* (Кощюба, Нові береги, 1959, 374).

3. Сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь. *— Я й говорю — до людей підхід треба мати* (Тют., Вир, 1964, 31); *// перев. мн., розм.* Замасковані прийоми, вивертн, до яких удаються з якоюсь метою. *— Досі я хоч знав про підходи пана, та не боявся нічого* (Фр., VII, 1954, 49); *— Сказав би просто, так ні — неодмінно з підходом* (Головко, І, 1957, 279).

ПІДХІДЕЦЬ, дця, *ч., розм., ірон.* Замаскований підхід.

ПІДХІДНИЙ, й, е. Стос. до підходу (у 2 знач.).

ПІДХЛІБУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Злегка хлипати. *Батько якось заридав, підхлипуючи подитячому* (Кос., Новели, 1962, 44).

ПІДХЛІБНИЙ, а, е, *діал.* Власт. підхлібникові; підлесливий. *— Боже помагай, Анно! — промовила* [Раїхра] *підхлібним голосом* (Коб., II, 1956, 158); *Все уже посміялися підхлібники, усміхнувся* (Хотк., II, 1966, 74).

ПІДХЛІБНИК, а, *ч., діал.* Підлабузник, підлесник. *Коли мені підхлібник тисне руку, Тікаю геть від нього сам не свій* (Павл., Бистрина, 1959, 230).

ПІДХЛІБНИЦТВО *див.* **підхлібство.**

ПІДХЛІБНО, *діал.* Присл. до **підхлібний.** *— Нехай, щоб мене назвали не лиш хлібником, але і менш підхлібна* (Коб., II, 1956, 219); *Йому підхлібно посміялись. Авторитет Проців міцніє* (Баблик, Вишн. сад, 1960, 103).

ПІДХЛІБСТВО, ПІДХЛІБНИЦТВО, а, *с., діал.* Підлабузнювання, підлещування. *— Без підхлібства, панове, без компліментів* (Фр., VII, 1951, 111); *Ненавидить* [письменник].. *всі залишки раба в людині: підхлібництво і зраду, жадібність і нетовану до праці, підступництво і підлоту* (Рад. Літ-ко, 3, 1961, 8).

ПІДХЛЬОСКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підхльо́скувати.**

ПІДХЛЬОСКУВАТИ *див.* **підхльо́стувати.**

ПІДХЛЬОСНУТИ, пу, неш, *док., перех.* Однокр. до **підхльо́стувати, підхльо́скувати.** *Голосний сміх, мов батогом, підхльоснув Бурка* (Збан., Мор. чайка, 1959, 223); *— Скажіть .. сгодку,— підхльоснув він Белзатька* (Юхвід, Оля, 1959, 278); *Імперіалісти спровокували новий спалах еходної війни для того, щоб ще підхльоснути гонку озброєнь, гарячку воєнних готувань* (Рад. Укр., 7.XI 1960, 2).

ПІДХЛЬОСНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підхльо́снути.**

ПІДХЛЬОСТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **підхльо́стувати.** *— Натуже Калениковичу,— визукує парубок, підхльостуваний сміливістю відчаю* (Ю. Яповід, II, 1954, 190); *..революцію здійснюють.. свідомість, воля, пристрасть, фантазія десятків мільйонів, підхльостуваних найострішою боротьбою класів* (Ленін, 41, 1974, 76).

ПІДХЛЬОСТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підхльо́стувати.**

ПІДХЛЬОСТУВАТИ і *рідше* **ПІДХЛЬОСКУВАТИ**, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Злегка хльостати (переконя), змушуючи швидше бігти, рухатися. *Нам чогось так весело, регочемося, борюкаємося на санях, кониику підхльоскуємо* (Вас., І, 1959, 80); // Злегка плескати, хлопати. *Хвилі.. підхльостують корму, і годі.. човен кидається вперед* (Знапил., II, 1957, 30).

2. *перен., розм.* Спонукати кого-небудь робити щось швидше, краще; прискорювати якість дії, процес. *Провідні імперіалістичні держави всілько підхльостують гонку озброєнь* (Рад. Укр., 12.IX 1961, 2).

ПІДХМА́РНИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно високий. *У підхмарних чорних глибинах моторошно зуяли прожектори* (Гончар, III, 1959, 248).

ПІДХМА́Р'Я, я, *с.* Небесна висота, піднебесна широчінь. *За високою стрункою дзвіницею.. десь у білому підхмар'ї зникають лебеді* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 9); *Вона тягла вузенькою стрічкою дорогу, що перетинала яружі, спускалась у глибокі долини з їх шумливими потоками і знову рвалася в підхмар'я* (Жур., Дорога.., 1948, 171).

ПІДХМЕЛЕ́НИЙ, а, е, *розм.* Який підхмелився. *Гучинський і ще один одного вечора приїхали з міста значно підхмелені* (Фр., IV, 1950, 212); *Зазвичай підхмелений дука: — Що то іде, посилаєте, за штука?* (Мал., Звенигора, 1959, 236); * *Образно. — Чого не думалося в ті жедові дні, коли повітря, підхмелене тротильовим димом, кров'ю, п'янило мозок* (Головко, I, 1957, 70).

ПІДХМЕЛІ́ТИСЯ, люся, мелішся, *док., розм.* Випити хмільного.

ПІДХОДИ́ТИ, джу, диш, *недок.*, **ПІДІЙТИ**, дійду, дійдеш, *док.* 1. Ідучи, наближатися до кого-, чого-небудь. *Підходили до мене тутешні знайомі запитувати про святкування* (Мирний, V, 1955, 380); *Уже зовім смеркало, як Давид підходив до села* (Головко, II, 1957, 18); *Раз увечері зимою, У одній світлиці, Іде боса тигарівна І несе дитину. То підійде до криниці, То знов відступає* (Шевч., II, 1963, 102); *Вдосвіта єхопився Захар, підійшов до матері* (Ле, Право.., 1957, 17); // Наближатися, під'їжджаючи, підпливаючи, підлітаючи і т. ін. до кого-, чого-небудь. *Пароплав підходив до Соболівської пристані аж на півгодини раніше строку* (Збан., Передмайв'я, 1960, 252); *Після Венери з великих планет Марс найближче може підходити до Землі* (Астр., 1956, 82); *Вночі до станції підійшов ешелон новгород-сіверців* (Довж., І, 1958, 182); // Прибувати куди-небудь. *На перонні дзвінок, вирая підходить поїзд* (Кощов., II, 1955, 269); *Підходили нові й нові слухачі, й світому знову доводилось розповідати свою незвичне видіння* (Стельмах, II, 1962, 312); *Витримать перший натиск. А там.. Підійдуть танки* (Коз., Гарячі руки, 1960, 140).

◇ **Підійти́ під ла́ску** — здобути любов, прихильність кого-небудь. *А я тую раску Та зберу в запаску, Таки ж своєму козакові Підійду під ласку* (Укр.. лір. пісні, 1958, 250); *Та було нечі не досипляє,— дума, за що маски одпала та як знов під ту ласку підійти?* (Вовчок, І, 1955, 238).

2. Приступати до чого-небудь, братися за яку-небудь справу. *До суперечок між течіями треба підходити з одним критерієм* (Еллан, II, 1958, 12); *— Порозумкнати, Докіе, на старість хочу. Замолоду не було як до грамоти підійти, а революція навчила* (Стельмах, II, 1962, 378); // Виявляти своє ставлення до того-небудь, оцінюючи. *Мій батько до оцінки по поведінці підходив адміністративно й обмтивно* (Ковінька, Кутя., 1960, 135); *Автори розділів, присвячених пісні, частіцей і коломийці, більш вимогливо підійшли до питання художньої цінності сучасної народної творчості* (Вітч., 5, 1956, 166).

3. *тільки док.* Умістн привернутися, прихилити кого-небудь до себе, завоювати довір'я. [Відда:] *От моя Стеханія, та вже буде.. шинкарюй, зна, до кого як підійти* (Кроп., II, 1958, 127); *Він був мало не старший на всіх, але очі молоді, руки юнацькі.. До людей умів підійти* (Коп., Вибр., 1953, 214); // Звернутися до кого-небудь з проханням, пропозицією, вимогою і т. ін. *Паков сказати б, що Василь бунтує людей, та як ти його скажеш, як до його [нього] доступни, підійдеш* (Мирний, IV, 1955, 163).

4. *перен.* Наближатися, настовати (про час, події, явища і т. ін.). *Підходила зима, треба щось їсти, в чомусь ходити* (Тют., Вир, 1964, 374); *Кажуть, поїзди [судді] на свій тутір, празники підійшли, суда не буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 279); *Ніч підійшла непомітно, І в темряві нічній На сині біля батька Лежав тихцем Амбрій* (Перв., II, 1958, 262).

5. Розміщуватися близько чого-небудь, бути в безпосередньому сусідстві з чимсь, межувати з ним. *Іноді яруж підходив близько до тину* (Мирний, І, 1954, 246); *Знизу й згори підходив до монастиря.. зелений ліс* (Загреб., Шепіт, 1966, 56).

6. Бути придатним, прийнятним, відповідати якимнебудь вимогам. *Цей нарис цілком буде підходити до другого томика* (Кощов., III, 1956, 213); *Вона говорила.., що місце не підходить дитині і не такі їй потрібні цяцьки* (Гончар, Тронка, 1963, 308); *Не знаю, чи вподобається Вам* [«День у дорозі»] *і чи підійде до Вашого збірника* (Мирний, V, 1955, 386); *Пригодн* [на весілля] *не з порожніми руками: неси сорокілець, часничинку чи бублик на закуску. Таранька теж підійшла б* (Смолич, Мир.., 1958, 30); // Бути відповідним кому-, чому-небудь. *Вона задумала своїм жіночим серцем, що Харитін підходить під її завзятущий, дужий темперамент* (В.-Лев., III, 1956, 37); *До далеких звуків пісні так підходила ця проста, злита з природою бесіда* (Хотк., I, 1966, 90); // Личити кому-небудь. *Турецька, знала, що їй блузка їй дуже підходить* (Томч., Готель.., 1960, 6); [Настя:] *Ніби риза* [халат], *золотом вишито. Як би це нашому батюшці підійшло* (Корн., II, 1956, 114); // Пристосовуючись до когось, чогось, підробляючи. *Він і сам і так підходив під крінаків* (Мирний, IV, 1955, 204); *Вона вклонила плашку й бурхнула в себе рому в .. стакан, щоб підійти під смак Гакуна* (Н.-Лев., III, 1956, 220).

◇ **Не підходи́ти під пле́чі** — не бути рівним кому-небудь. [Колубська:] *Ніколи там панові під плече не підійдеї* (Кроп., II, 1958, 235).

7. Переміщатися, підніматися догори. *Дим.. над мундштуком великої цигарки.. курився рухливими кучерями імли, підходив узору* (Еліх. Тв., 1958, 165); *Вже сонце геть-геть підійшло на небі* (Фр., V, 1951, 416).

8. *тільки док.* Ідучи, пройти яку-небудь відстань. *— Відпочинь, дитино, а тобі ще трошки підійдемо* (Головко, I, 1957, 88).

9. *розм.* Збільшуючись в об'ємі, підійматися (про тісто). *У макітрі підходить опара* (Ю. Яновський, IV, 1959, 130); *З готового тіста викачують кульки вагою по 25 г, падають їм форми булочок, дають підійти і випікають в духовці* (Укр. страви, 1957, 242).

10. Насичуватися чим-небудь. *Сніг підійшов водою.*

ПІДХОДЯЩЕ. Присл. до **підходящий**. *Ні, підходяще він почав главу свого роману* (Дор., Три богатирі, 1959, 34); *Впевнившись, що скаженого молока* [горілки] *лишилося підходяще, можна це одного чортика втопити, старшина заіржавіту оголошує насідки по ратунку* (Ковінька, Кутя., 1960, 7).

ПІДХОДЯЩИЙ, а, е. 1. То саме, що **підхóжий** 1. *— Я внесу тобі псалтирь. Для свята більше підходящої книжки й не знайти* (Вас., I, 1959, 65); *Восени старий вирубував у березі підходящу вербину і всю зиму вона сохла на горищі* (Голов., Тополя., 1965, 52).

2. *розм.* Те саме, що **добрий** 4, 5. *— Бачу, що начальника я вам дав підходящого* (Шовк., Інженери, 1956, 68); [Бакалаганенко:] *Нічого не скажеш, сигро підходяще* (Мик., I, 1957, 485).

ПІДХÓЖИЙ, а, е. 1. Який відповідає яким-небудь вимогам, умовам, придатний для чогось. *Мені здавалося, що «Зубри» якраз була підхожа задля такої мети* (Мирний, V, 1955, 374); *Ніколи каже, що їон Баку підхожа людина на цей пост* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 340); // Який можна прийняти, а яким можна погодитись; прийнятний, вигідний. *— Може бути й царська погода не підхожа, як вона стає Вам не по душі* (Мирний, V, 1955, 418); *Недавно пройшла чутка, що звільняється в управлінні підхоже місце* (Мур., Свіже повітря., 1962, 18).

2. *розм.* Схожий на кого-, що-небудь. *Кремниця* [у місті] *була підхожа до тієї, що Левантина бачила і на селі, тільки більша* (Гр., II, 1963, 261).

ПІДХÓЖІСТЬ, жості, ж. Абстр. ім. до **підхóжий**.

ПІДХОМУТНИЙ, а, е. Розміщений під хомутом. *Стандартний хомут складається з пари кліщів, підхомутної повстяної підкладки* (Копярство, 1957, 179).

ПІДХОМУТНИК, а, ч. Повстяна прокладка під хомутом.

ПІДХОПИТИ *док.* **підхóплювати**.

ПІДХОПИТИСЯ *док.* **підхóплюватися**.

ПІДХОПЛЕННЯ, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **підхопити**. *Хлопець, кинувся до машини і, підхоплений товаришами, мигом опинився в кузові* (Гончар, Маша.., 1959, 9); *Діти, підхоплені за шиї, волочилися по підлозі, не можучи й крикнути на свій порятунок...* (Смолич, II, 1958, 36); *Ганковий.. непомітно обмацував підхоплену в учителя кукурудзу* (Ю. Яновський, II, 1954, 115); *Минають дні, що років варті, Слова, підхоплені на парті, йому приїхали до душі* (Мас., Поезії, 1950, 153); *Смолоск золобки вжився десь підхоплені, малозрозумілі для мене примовки* (Мур., Бук. повість, 1959, 247); *Підхоплена хвилями, шлюпка вилетіла в море* (Трубл., Лахтак, 1953, 5); *Заклик дня пропетровців до переходу на нову механізацію робіт по вирощуванню кукурудзи і сонцяшника підхоплений механізаторами інших областей республіки* (Колг. Укр., 2, 1959, 2); *«Ура» не згасло, воно спалахнуло, як з іскри, і покотилось берегом, підхоплене багатьма голосами* (Гончар, III, 1959, 287); // **підхóплений**, *безос. присудк. сл.* Після тієї ночі, коли вона із своїми снайперами вперше вийшла на нічні полювання, її почин було підхоплено по всьому фронту (Кучер, Чорноморці, 1956, 439).

ПІДХÓПЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підхóпити**. *Підхоплення цінних починань передовиків в усіх республіках, з яскравим виявом товариського співробітництва, дружби і соціалістичної взаємодопомоги* (Наука.., 10, 1960, 3).

ПІДХОПЛЮВАТИ, юю, юєш. *недок.*, **ПІДХОПИТИ**, хоплю, хóпиш; *мн.* підхóпять; *док., перех. і без додатка.* 1. Хапати, брати руками або рукою, щоб підняти чи підтримати кого-, що-небудь. [Панас:] *Я не встою на ногах. (Заточується. Маруся й Настя підхоплюють його під боки й садовлять)* (Н.-Лев., II, 1956, 459); *У юрбі моя сестра.. Вона хитається. І люди її підхоплюють, несуть...* (Сос., II, 1958, 416); *Коли Лемік вийшов з вагона, робітники підхопили його на руки і внесли у великий зал вокзалу* (Біогр. Леніна, 1955, 154); *Люка зумів вчасно підхопити знепритомніну вдову, дістав склянку води* (Мокр., Сто.., 1961, 91); * Образно. *Коли одна з них* [вогняних гір] *падала, друга підхоплювала її, здійнялась догори* (Кощюб., I, 1955, 354); // Скоплювати кого-, що-небудь у момент ьоту, падіння; ловити. *Ви підкиньте того каменя егору та й підхопіте* (Укр., казки, 1951, 93); *— Чому ти не хотів їзо мною говорити? — пита дівчинка, кидаючи* [снуку] *та підхоплюючи* (Вовчок, I, 1955, 395); // Різко, поспішно брати, захоплювати що-небудь. *Кран підхоплював великі жолоби-ярьди, сповнені шматків металу і флясів* (Собко, Серце, 1952, 14); *Одна царедворка підхопила камисто на золоту тарілку й подала князівні* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *Голодний підхопив під пахву невеличкий бакпажек* (Добр., Очак. розмир, 1965, 16); // Брати з собою мимохідь або легко, невимушено. *Відстрявшись, бійки підхоплюють кулемет і знову чухрають* (Гончар, II, 1957, 24); *Дівчина.. вставши з трамвая, оглянулась на всі боки і, підхопивши невеличкий чемодан, заспішила до університету* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 284); // Підбирати, піднімати чи підв'язувати, прикріплювати що-небудь довге або те, що опускається. *Підхопити волосся стрічкою.*

2. *перен.* Швидко сприймати, легко засвоювати. *І жила уява підхоплювала кожне слово Грозицької і перетворювала його на живі картини* (Фр., II, 1950, 317); *Ленінська постанова була бліжче до життя, вчитись спостерігати і підхоплювати все нове, визначила реалістичний стиль нашої літератури і її тематику* (Рад. літ-во, 3, 1958, 5).

3. *перен., розм.* Брати з собою як попутника. *Десь через пів години одна з автомашин підхопила Залгара з чемоданом і привезла його до контори* (Ле, Правд.., 1957, 220); *Комбатів ординарець, женучи запорожця застібаного коня своєму сталіньому, десь підхопив і Шуру попутно* (Гончар, III, 1959, 384).

4. Нести силою свого руху (про воду). *Течія підхоплює і виносить вібберги далеко від місця їх утворення* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); *Тимофій не чув, як вода кам'яниць натруднені жили.. як підхоплює течія його і несе на широке плесо...* (Стельмах, II, 1962, 205); *Вода підхопила човни й немічне кинула їх униз* (Н.-Лев., II, 1956, 416); *Соломія відпустила шворку, і колоди, в яких був зв'язаний її пліт, підхопила вода і кинула в темінь* (Голов., Тополя.., 1965, 258); // Стрімко нирушаючи в місця, тягнути за собою ски-

наж або нотигати за вищим (про коней). *Коні дружки підхопили легкий експаж* // *неперех.* Стрімко зриватися з місця, прискорюючи біг. *Степан лише став позаганяти коні. Вони зразу підхопилися, потім швидко приставали та й пішли собі ходою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 40); *Вона не тягне* [коника]! *«Нічого, у нас побіжить!» І як сіли, як гикнули, як свиснули, так вони, шельма, як метеликові хвостом, як підхопили, конектор повезлись...* (Гончар, II, 1959, 237).

5. Продовжувати, підтримувати що-небудь, почате іншими. *Круглову особливо приємно, що вся команда підхопила прилад Цимбала* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 32); *Метод Багірова незабаром підхопили всі* (Гончар, III, 1959, 224); // Приєднуватися до співу, розмови і т. ін. *Ми залюбки підхоплювали пісню, яку починала співати мати* (Думки про театр, 1955, 102); *Затягла* [Мотря]: *«Ой чумаче, чумаче, зрештай барильцю!» Дівчата й собі підхопили* (Вовчок, I, 1955, 59); *Громовий хор.. підхопив засніб, і пісня розлягалася під високими стелями казарми* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 31).

6. *перех., розм.* Знайомитись з ким-небудь, здобувати чиюсь прихильність. *Дознався вони тільки* [тільки] *тоді, як умер князь та як Нидорк, не дивлячись на її тридцять літ, підхопила собі двадцятилітнього молодця з міських міщан* (Мирний, IV, 1955, 31); *Поряд неї сіла й ота дівчинка.—Де ти собі таку підхопила?.— жартувала Катря* (Головко, II, 1957, 248); // Дістати яку-небудь хворобу. *Люди умирають від хвороб.. після того, як вони протягом року, п'яти.. років харчувались просом, маїсом,.. чорною квасолею і за ці роки підхопили одну з тих хвороб, за якими криється хронічний голод* (Знання.., 11, 1957, 26).

ПІДХОПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДХОПИТИСЯ**, хоплíюся, хóпишся; *док.* 1. Різко, стрімко вставати, підійматися з місця. *Терешко швидко підхопився, за одну хвилину одягнувся — і вже на пошвидкі* (Еллк, Тв., 1958, 395); *З-за столу підхопився маленький офіцерик* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 125).

2. Ставати вищим за кого-, що-небудь, досягати якої-небудь висоти. *Попри високі китиці кукурудзи підхопилося широколисте тютюн* (Кобр., Вибр., 1954, 83); // Ставати пишнішим, підростати. [Пасічиха:] *Діти у мене вже, богу дякувати, підхопилися* (Фр., IX, 1952, 170).

3. *розм.* З'являтися над горизонтом, сходити (про сонце, місяць). *Сонце вже Підхопилось високо* (Фр., X, 1954, 370).

4. *тільки недок.* Пас. до **підхóплювати**.

ПІДХОРУНЖИЙ, жого, ч., *іст.* Підпрапорщик у козацьких військах царської армії. *Ще наприкінці 20-х років XIX ст. у Варшаві організовувалось таємне товариство з учнів школи підхорунжих (підпрапорщиків)* (Іст. СРСР, II, 1957, 154).

ПІДЦАПАТИ *дов.* **підцáпувати**.

ПІДЦАПИТИ *дов.* **підцáпувати**.

ПІДЦАПУВАТИ, ую, усиш, *недок.*, **ПІДЦАПАТИ**, паю, аєш і *рідко* **ПІДЦАПИТИ**, плю, пиш; *мн.* підцáпимо; *док., розм.* Те саме, що **крáсти**. *Антосю і вдвох не вів; підпрацювали гроші, нарозпачував, а після лиш відбирав та гайнував* (Свідз., Люборацькі, 1955, 127).

ПІДЦЕНЗУРНИЙ, а, е. Який контролюється цензурою, підкоряється цензурним вимогам. *Українській журнал, використовуючи підцензурні журнали, популяризувати свої педагогічні погляди* (Видатні вітч. географи.., 1954, 83); *Захоплений був Шевченко й тими творами російської революційно-демократичної літератури, які з'являлись у підцензурній пресі* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1950, 429).

ПІДЦМОКНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Однокр. до **підцмóкувати**.

ПІДЦМОКУВАТИ, ую, усш, *недок., розм.* Цмокати неголосно або в такт чому-небудь.

ПІДЦУКРÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦУКРУВАТИ**, ую, уєш *док., перех., розм.* Класти, додавати трохи цукру в що-небудь.

ПІДЦУКРУВАТИ *дов.* **підцукрóвувати**.

ПІДЦУПИТИ *дов.* **підцýплювати**.

ПІДЦУПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЦУПИТИ**, плю, пиш; *мн.* підцýплять; *док., перех., розм.* Те саме, що **крáсти**. [Бухветчик:] *Із столу аж три срібних ложки вкрадено; звичайно, що це підцупила ота золота — підпанка* (Кроп., III, 1959, 38).

ПІДЦЮКАННЯ, я, с, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підцюкáти**. *Блідніє наш дівчинонька,.. Як хмелька підцюкана на бік похилився* (Метл. і Кост., Тв., 1900, 249).

ПІДЦЮКАТИ *дов.* **підцюкувáти**.

ПІДЦЮКНУТИ, ну, неш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підцюкувáти**. *Сапою необдумливо — чюк,.. чюк... А кущик підцюкне* [Фрося] *— лайке стиженько* (Головко, I, 1957, 212); *— Ну... тепер уже не вернеться тв.. не так з його* [Чіпку] *підцюкнув!* (Мирний, II, 1954, 192).

ПІДЦЮКНУТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **підцюкнýти**. * Обрюзло. *Очі твої, як підцюкнуті моїм гострим поглядом, ураз в сні* (Головко, I, 1957, 65).

ПІДЦЮКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦЮКАТИ**, аю, аєш *док., перех., розм.* Те саме, що **підрýбувати**.

ПІДЦЬКОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЦЬКУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех., розм.* 1. Цькувати, пацьковувати на кого-небудь собак. *Дівчата вибігали з хатів* [хат] *і з криком: «Доктор, до всіх винограднику! Доктор!» — підцьковували собак та шпурляли грудками* (Коцюб., I, 1955, 205).

2. *кого, кого на кого, перен., розм.* Те саме, що **підмовля́ти**. [Лукія:] *Вже я у волості,.. доступила аж до самісінького старшини. А все це ти, небого, підцькувала мене* (Кроп., III, 1959, 15).

ПІДЦЬКУВАТИ *дов.* **підцьковувáти**.

ПІДЧАЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **підчáлити**.

ПІДЧАЛИТИ *дов.* **підчáлювати**.

ПІДЧАЛИТИСЯ *дов.* **підчáлюватися**.

ПІДЧАЛОК, лка, ч. Прийнятий до судна човен, який слідує за ним.

ПІДЧАЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **підчáлювати**.

ПІДЧАЛЮВАТИ, ює, юєш, *недок.*, **ПІДЧАЛИТИ**, лю, лиш, *док.* 1. *перех.* Причалювати що-небудь до чогось. *Підчалювати човен до баржі*,

2. *неперех.* Ставати на причал. *Нарешті підчалював до пристані*.

ПІДЧАЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧАЛИТИСЯ**, люся, лишся, *док.* 1. Причалюватися до чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підчáлювати** 1.

ПІДЧАС, у, ч. Юнка з молодих буряків і молодого бурячиння.

ПІДЧАСОК, ска, ч., *військ.* Помічник партового на посту. *Завжер, підбиваши під себе натруджені ноги, підчасок.— Чорна маленька постать на фоні поломених* [полум'яних] *хмар* (Бажан, Вибр., 1936, 94).

ПІДЧАШИЙ, шого, ч., *іст.* Придворна службова особа. *Назодилася йому термінова робота: сам пан Коронний підчашій замовив йому bel napi чобіт* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 130).

ПІДЧЕПИ́ТИ *див.* **підчі́плювати.**

ПІДЧЕПИ́ТИСЯ *див.* **підчі́плюватися.**

ПІДЧЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчепи́ти.**

ПІДЧЕРВОНИ́ТИ *див.* **підчерво́нювати.**

ПІДЧЕРВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧЕРВОНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.*, *перех.* Підфарбувати червоною фарбою; пофарбувати у червоний колір.

ПІДЧЕРЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **підчере́вний.**

ПІДЧЕРЕ́ВИНА, и, *ж.* Нижня внутрішня частина черева. *До жінки владно гука він: «Одріж вжче підчеревини»* (Горд., Заробітчани, 1949, 16).

ПІДЧЕРЕ́ВНИЙ, а, е. Розміщений під черевом. *Щука крізь сон ліниво захитала підчеревними крилами* (Фр., III, 1950, 331).

ПІДЧЕРЕ́ВНИК, а, *ч.* Частина кінської упряжі, ремінець, що проходить під черевом коня від одної голоблі до другої. *Черезсідельник і підчеревник роблять з сиром'ятної шкіри* (Конярство, 1957, 185).

ПІДЧЕРЕПНИ́Й, а́, е́. Який міститься під черепом.

ПІДЧЕСА́ТИ *див.* **підчі́сувати.**

ПІДЧИКРИ́ЖИТИ *див.* **підчикри́жувати.**

ПІДЧИКРИ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧИКРИ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *перех.*, *розм.* Підрізувати дуже коротко.

ПІДЧИ́СТИТИ *див.* **підчища́ти.**

ПІДЧИ́СТИТИСЯ *див.* **підчища́тися.**

ПІДЧИ́СТКА, и, *ж.* Те саме, що **підчища́ння.** *Корисним агротехнічним заходом є підчистка листя, тобто обламування з рослини* [тютюну] *спідніх листочків* (Техн. культ., 1956, 378); *П'ять разів стебла пасинкувала, а тоді ще й підчистка потрібна* (Донч., VI, 1957, 168).

ПІДЧИТА́ТИ *див.* **підчи́тувати.**

ПІДЧИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчи́тувати.**

ПІДЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *перех. і без додатка.* 1. *розм.* Читати трохи або додатково до прочитаного раніше. — *Якщо чогось не знаєш, сам підчитуєш* (Мушк., Серце.., 1962, 154); — *Вечорами й тепер підчитую потроху, щоб не відстать..* (Кучер, Трудна любов, 1960, 269).

2. *спец.* Читати вголос текст оригіналу для того, щоб інша особа звіряла при цьому текст копії.

ПІДЧИ́ТУВАЧ, а, *ч.*, *спец.* Той, хто здійснює підчитування.

ПІДЧИ́ТУВАЧКА, и, *ж.*, *спец.* Жін. до **підчи́тувач.**

ПІДЧИХВІ́СТ, воста, *ч.*, *розм.* Те саме, що **підлі́за.**

ПІДЧИЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчища́ти.** *Туш з паперу знімають.., підчищаючи її гострим складаним ножем або спеціальним креслярським скребком, чергуючи знімання з підчищанням м'якою гумкою* (Кресл., 1956, 20).

ПІДЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДЧИ́СТИТИ,** и́щу, и́стиш, *док.*, *перех.* 1. Чистити трохи або додатково, приводячи в порядок, видаляючи сміття, що-небудь зайве, непотрібне і т. ін. *Видовбування канавок провадять на другій швидкості трактора. Видовбану канавку підчищають вручну* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 58); *Згадується Замфірові, як він восени мусить зібрати тички, підчистити лозу* (Коцюб., I, 1955, 190); *От і клуб. Приміщення непогане, а в даху дірка, а зала порожнювата,— треба все це підлагодити, підчистити* (Вишня, I, 1956, 360); // *перен.*, *розм.* Все, без залишку з'їдати, забирати і т. ін. *За одну ніч підчистили пана, і корови, і обори під віничок — забрали все в нього* (Стельмах, I, 1962, 615).

2. *розм.* Зскрібати, стирати що-небудь неправильно написане, накреслене і т. ін.

ПІДЧИЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДЧИ́СТИТИСЯ,** и́щуся, и́стишся, *док.* 1. *розм.* Ставати, робитися чистішим.

2. *тільки недок.* Пас. до **підчища́ти.**

ПІДЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підчи́стити.** *Добре агрованими і охайно підчищеними стежками вона блукала у лабіринтах зелені* (Смолич, I, 1958, 77); *Дерева були дбайливо підчищені* (Вільде, Сестри.., 1958, 436).

2. *у знач. прикм.* Який звільнено від чого-небудь зайвого, непотрібного. *Зводилося кілька рядів високих, підчищених, з гарно виведеною кроною старих вільх* (Коз., Сальвія, 1956, 22).

ПІДЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчи́стити.** *Підчищення нижніх розсадних листків на саджанці* [махорки] *завжди позитивно впливає на врожай* (Техн. культ., 1956, 320).

ПІДЧІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підчі́плювати.** *Своєрідний лускоподібний візерунок плетива одержуємо в результаті особливого способу підчіплювання нитки і введення крючка під основу нижніх стовпчиків* (В'язання.., 1957, 22).

ПІДЧІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧЕПИ́ТИ,** чеплю́, че́пиш; *мн.* підче́плять; *док.*, *перех.* 1. Чіпляти що-небудь до чогось ззаду або знизу. *Підчепив* [Левко] *мішок.., і почав вигрібати муку* (Стельмах, I, 1962, 147); *Танк бурею розгорнувся перед «Москвичем», водій хвацько підчепив його сталевим тросом і поволік у бік каналу* (Гончар, Тронка, 1963, 184).

2. Підхоплюючи і зачіплюючи чим-небудь, затримувати, закріплювати і т. ін. *Слід пам'ятати, що на краях в'язання для міцності крючком підчіплюють всю петлю* (В'язання.., 1957, 18); *Найвертkішу вівцю можна підчепити карлючкою-сирагою, ..підтягнути до себе* (Гончар, Таврія, 1952, 157).

3. *перен.* Говорити що-небудь ущипливе, ставлячи когось у смішне, скрутне становище. *Умів усякого словами підчепити.*

4. *перен.*, *розм.* Знайомитись з ким-небудь, здобувати чиюсь прихильність. *Наш зубрій підчепив дочку.. головного інженера металургійного заводу* (Загреб., Спека, 1961, 72); // Діставати яку-небудь хворобу. *Взимку легко підчепити нежить.*

ПІДЧІ́ПЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧЕПИ́ТИСЯ,** чеплю́ся, че́пишся; *мн.* підче́пляться; *док.* 1. Причіплюватися до чого-небудь.

2. *тільки недок.* Пас. до **підчі́плювати.**

ПІДЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЧЕСА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док.*, *перех.* Чесати гребінцем волосся ще раз, додатково або розміщуючи його в якому-небудь напрямку.

ПІДЧОРНИ́ТИ *див.* **підчо́рнювати.**

ПІДЧОРНИ́ТИСЯ *див.* **підчо́рнюватися.**

ПІДЧО́РНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДЧОРНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док.*, *перех.* Підфарбувати чорною фарбою; пофарбувати у чорний колір. [Храпко:] *Вуси? Та вуси тільки підчорнити трохи, то такий тобі бравий.. що й молодий не справиться!* (Мирний, V, 1955, 140).

ПІДЧО́РНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПІДЧОРНИ́ТИСЯ,** ню́ся, ни́шся, *док.* Підфарбувати собі волосся, брови, вії чим-небудь чорним.

ПІДШЕПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **підше́птувати.** * Образно. *Яке лихо підшепнуло йому тогу нещасну гадку про біду* (Фр., II, 1950, 102).

ПІДШЕ́ПТИ, ів, *мн.*, *розм.* 1. Те саме, що **підше́птування.** — *А додай іще інтриги, підшепти з найрізніших боків, підозрівання* (Фр., III, 1950, 243).

2. Те, що підшіптують. — *Я про тебе можу висловитись у кабінеті.— Про твої підшепти.., а добре знаю*

(Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 192); *Марія вагалась, не слухала підшептів кумок-свашок* (Ірчан, II, 1958, 275).

ПІДШЕ́РСТНИЙ, а, е. Стос. до підшерсть.

ПІДШЕ́РСТОК, тку, ч., *розм.* Те саме, що **підше́рсть**. *В бобрів її твердо волосся [у кролів], яке називається остьовим або остю; між ним є коротке й м'якше — пух, або підшерсток* (Зоол., 1957, 134).

ПІДШЕ́РСТЯ, я, с. Коротка м'яка шерсть більшості ссавців, що росте під довшою й дупкішою. *Хутро його [чорного тхора] характерне блискучим чорно-бурим кольором остьового волосся з добре помітним жовтувато-нижнім підшерстям* (Наука..., 1, 1955, 22).

ПІДШЕ́ФНИЙ, а, е. Який перебуває під чиїм-небудь шефством. *Шефська робота на селі, виступи шефів на селі та їх. повинні бути пов'язані з потребами підшефного села* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 307); *Варвері боручили піти до райкому партії і просити, щоб їм виділили підшефну частину* (Кучер, Чорноморці, 1956, 290); // *у знач. ім.* **підше́фний**, ного, ч.; **підше́фна**, ної, ж. Людина, яка перебуває під чиїм-небудь шефством. *Підшефні часом думають, що раз за них взялися передовики, то їх уже й клопоту нема* (Ком. Укр., 8, 1963, 5); *Було висунуто мою думку, щоб безпосередні шефські обов'язки, покладання про своїх підшефних візьме на себе будівельний інститут* (Комсом. Нові береги, 1959, 353).

ПІДШЕ́ФНИК, а, ч., *розм.* Особа або установа, що перебуває під чиїм-небудь шефством. *Шеф кожуни «Вільна праця» — червонокозачий окремий саперний ескадрон — запросив сьогодні своїх підшефників на свято десятиріччя ескадрону* (Донч., І, 1956, 70).

ПІДШИВА́ЙЛО, л. ч. і ж., *розм., зневажл.* Те саме, що підлабузник і підлабузниця.

ПІДШИВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **підшива́ти**. *Здебільшого звис даху знизу не підшивають. Однак у деяких районах застосовують його горизонтальне підшивання* (Жилий буд. колгоспника, 1956, 203).

ПІДШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ПІДШИ́ТИ**, ю́, ї́єш, *док., перех.* 1. *також чим.* Пришивати що-небудь до чогось знизу, з виворо́ту. *Не раз невідома рука загодила йому взуття, друга підшивала кожушинку під його старенькі свитку* (Ю. Янов., II, 1954, 12); *Підшивати пальто зутрою; // Пришивати підошву до взуття. — Домовляюся з Федем, щоб він мені валянки підшив* (Ю. Янов., І, 1954, 158); // Прибивати до чого-небудь дошки знизу. *Стеля* [в хаті] *підшита не до нижніх площин балок, а до верхніх* (Нар. тв. та етн., 3, 1965, 65).

2. Те саме, що **підгу́блювати**. *Підшивав* [ковдру] *рівно 2 години, аж втомився* (Коцюб., III, 1956, 179); *Його старі ще не спали: батько підшивав тонким ременем шлем, а мати поралась біля печі* (Стельмах, II, 1962, 344).

3. Приєднувати до чого-небудь, скріплюючи; з'єднувати докупи, підбираючи в певному порядку. *Пять газет і три журнали виписує* [Скрипка] *і акуратно всі підшиває* (Мокр., Сто., 1961, 80); *Його рятівного папірця підшили до справи, як доказ його юридичної невинуватості* (Мур., Свіже повітря..., 1962, 173).

ПІДШИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ПІДШИ́ТИСЯ**, ю́ся, ї́шся, *док.* 1. *розм., зневажл.* Те саме, що **уподібнюва́тися**. *Багато поганої людської звички підшивається під твоє ім'я, Миронг Злобне* [харемно] *ти підшився Під назву, рід, ба й під мій виклад власний!»* (Фр., X, 1954, 63).

2. *тільки недок.* Пас. до **підшива́ти**. — *З газетами як? — Газети акуратно підшиваються* (Вишня, І, 1956, 322).

ПІДШИВА́Ч, а́, ч. Робітник, який підшиває що-небудь.

ПІДШИВА́ЧКА, и, ж. Жін. до **підшива́ч**.

ПІДШИВКА, и, ж. 1. *тільки* **підши́вка**. Дія за знач. **підши́ти, підшива́ти**. *І в наш час для підшивки палаючого взуття використовують кістяні шила* (Археол., VIII, 1959, 31).

2. *тільки* **підши́вка**. Комплект підшитих газет, документів і т. ін. *Вона показала підшивку газет у шафі* (Головко, II, 1957, 539); *Голова колгоспу агроном Денис Субота сиділи над підшивкою «Правди»* (Автом., В. Кошик, 1954, 37).

3. *розм.* Те саме, що **підкла́дка** 2. *Біжучи рвала* [Галина] *підшивку з чоловічого пальта на своїх плечах* (Ле, Мої листи, 1945, 129); * Образно. [**Подорожній:**] *Так тряс* [біда], *що часом у людині й душу підшивкою догори виверне* (Стар., Вибр., 1959, 666); // Обшивка одягу, шиття. *Матерію на підкладку, поясочки і шлейки, підшивку до сорочечок і навіть рушники з бави виписали такі грубі, неякісні* (Коз., Листи., 1967, 223); *На ній — розкішно гаптований хептар, прикрашений пушинки жовтогарячими й зеленими китицями, Запаска, білосніжна підшивка* (Літ. Укр., 8.VI 1965, 1).

ПІДШИВНИЙ, а, е. 1. Який підшивають знизу, з виворо́ту. *Підшивні смужки.*

2. Призначений для підшивання. *Підшивна машина.*

ПІДШИВНИЙ, а, е. Розміщений нижче ниті, під шию. **ПІДШИЙОК**, йка, ч., *розм.* Те саме, що **підгру́дд**.

ПІДШИКОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підши́кувати**.

ПІДШИКОВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДШИКУВА́ТИ**, ую, у́єш, *док., перех.* Шикувати, ставлячи в один стрій поряд з ким-, чим-небудь.

ПІДШИКУВА́ТИ *див.* **підшикову́вати**.

ПІДШИ́ПНИК, а, ч. Опорна деталь для обертових або хитних частин механізму. *Хіміки роблять чудеса в деревині. Шовк і целофан, електровізолятори і навіть підшипники...* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 102).

ПІДШИПНИКОВИЙ, а, е. Прикм. до **підши́пник**; // Призначений для виготовлення підшипників. *Підшипниковий завод.*

ПІДШИ́ТИ *див.* **підши́вати**.

ПІДШИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **підши́ти**. *Сафрон розстебнув сорочку, пальцями розірвав підшиту до комірця стьожку* (Стельмах, II, 1962, 220); *З подвірця відначив* [Микола], *які сливки в нього валяші, підшиті знизу для міцності червоною кімецькою гумою* (Загреб., Шепіт, 1966, 7); *Роберт переносив папки на стіл, а Гелленфорт гортав підшиті в них папери* (Хижняк, Тамара, 1959, 122); // **підши́ти, безос.** *присудк. сл. Документ являє собою досить добре збережений лоскіт, в якому акуратно підшито 148-. сторінок цупкого паперу з водяними знаками 1928 року* (Вітч., 4, 1964, 174).

◇ **Вітром підши́тий** *див.* **вітер**; **Підши́тий тру́сом** — дуже, завжди боягузливий, лякливий. [**Гостомисл:**] *Біжіть! Чень там стоїть его розумніший, Що не підшитий трусом!* (Фр., IX, 1952, 268); **Соба́ками підши́тий** — дуже, завидно злий. *Добрий би був чоловік, та собаками підшитий* (Укр.. прикл., 1955, 154).

2. *у знач. прикм.* З пришитою підошвою. *Він був у латаній свиті поверх теплого кожушка, на ногах мав підшиті валянки* (Кучер, Трудна любов, 1960, 294).

3. *у знач. прикм.* Скріплений, зшитий з чим-небудь. *Він розкрив одну папку й почав з надзвичай обереж-*

містю всіма пальцями перегортати підшиті папери (Ткач, Черг. завдання, 1951, 41).

ПІДШПА́ТИСЯ *див.* **підшива́тися.**

ПІДШИ́ТТЯ, я́, с. Те саме, що **підши́вання.**

ПІДШИ́ТУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підши́тувати.**

ПІДШИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шептати, зашептувати непомітно, потай. *Обрано. Серце підшёптувало їй недобре* (Гжицький, Опришки, 1962, 46).

ПІДШКІПЕР, а, ч. Помічник шкіпера.

ПІДШКІПЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **підшкіпер.**

ПІДШКІРНИЙ, а, е, 1. Який міститься під шкірою. *Препарат пухкої сполучної тканини готують з підшкірної клітковини тільки що забитого ссавця* (Метод. вказ. анат., 1955, 44).

2. Який робиться під шкіру. *Після підшкірного введення інсуліну симптоми гнороби зникають* (Наука., 8, 1959, 32).

ПІДШКІРНО. Присл. до **підшкірний.**

ПІДШКРЯБАТИ *див.* **підшкрябувати.**

ПІДШКРЯБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДШКРЯБА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Те саме, що **підскрібати.**

ПІДШКУТИЛЬГА́ТИ, а́ю, я́ш. *док., розм.* Шкутильгаючи, приблизитися до кого-, чого-небудь.

ПІДШЛУНКО́ВИЙ, а, е. Який розміщений під шлунком. *Підшлункова залоза є найважливішою травною залозою, яка виділяє в дванадцятипалу кишку багатий на ферменти підшлунковий сік* (Курс патології, 1936, 336).

ПІДШМО́РГНУТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **підшмо́ргувати.** *Хлопчик опустив голову і підшморгнув носом* (Тют., Вир, 1964, 175).

ПІДШМО́РГУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **підшмо́ргувати.** *Почувся сопіння й суворе підшморгування носами* (Мик., II, 1957, 215).

ПІДШМО́РГУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Шморгати носом злегка або час від часу. *Стукають* [діти] *черевиками, труть подубаї рукі, підшморгують носами* (Епік. Тв., 1958, 355).

ПІДШОЛО́МНИК, а, ч. Шапка, яку надягають під шолом або під каску. *Знає* [Данило] *шолом, на голові лишився хутряний підшоломник* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 598); *До катера прямує боєчан з підшоломником у руці. На голові — в'язаний шерстяний підшоломник* (Баш, Дніпр. зорі, 1953, 81).

ПІДШПИЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підши́лити.** *Кучері* [в Софії] *були вже вирівняні, майстерно-залізною підшпилені над чолом* (Л. Укр., III, 1952, 498).

ПІДШПИЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підши́лити.**

ПІДШПИЛИ́ТИ *див.* **підши́лювати.**

ПІДШПИЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підши́лювати.**

ПІДШПИЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДШПИЛИ́ТИ**, шпилю́, шпи́лиш, *док., перех.* 1. Приколювати шпилькою, підганяючи, підбираючи. *Підшпилять косу.*

2. *розм.* Прикріплювати скріпками, булавками, приднуючи до чого-небудь. *Підшпилювати документ до справи.*

ПІДШТА́ПКИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **підшта́нки.** *Вайняха* [Марія] *нову білу сорочку, підштапки й поклала на скрині* (Головко, II, 1957, 153).

ПІДШТА́НКИ, ів, *мн., розм.* Чоловічі білизна: спідні. *Метелиця зайшов у церковну сторожку й роздягнувся догола. Лишив на собі тільки старенькі підштанки* (Ковінька, Кутя... 1960, 88).

ПІДШТОВХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* Однокр. до **підшто́вхувати.** *Старий зосторозо обвів усіх поглядом, а когось і плечем підштовхнув, добираючись до Марка* (Стельмах, Правда., 1961, 40); *— Це по службі положено тобі набурмошуватись? — якось підштовхнув під бік Новло* (Мушк., Серце.., 1962, 220); *Учителюх вони сильно й умію підштовхнули полуторку, і вона стала на рівному* (Кучер, Прощай.., 1957, 180); *Тимко підштовхнув бабу наперед* (Тют., Вир, 1964, 355); *Малахов немовби старався підштовхнути хоча, допомогти йому відшукати потрібні слова* (Собко, Справа.., 1950, 733); *Високосвідомий робітник та колгоспник — це атомний гарнір, який підштовхне нашу економіку на таку височ'ін, до якої ніяким Америкам не доскочить* (Добр., Тече річка... 1961, 251).

ПІДШТО́ВХНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **підшто́вхнути.** *Горький якось, ніби підштовхнутий, запротестував, показавши мені руку на плече* (Ле, В снопі.., 1960, 316); *Редактор, підштовхнутий комісаровою мовою, не сидів пасивним* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 198).

ПІДШТО́ВХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшто́вхувати.** *Кожне слово супроводжувалося не мени енергійними діями: підштовхуванням баби Наді до кімнат, штурханням у плечі, хапанням за руки* (Загреб., День.., 1964, 65); *Світова революція не потребує ні підштовхування, ні експорту революції.., як про це твердять культурреволюційні пігмати* (Бом. Укр., 11, 1990, 57).

ПІДШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Злегка штовхати, різко і швидко торкаючи кого-, що-небудь. *Нові кього зі смітом пробували дівчата, підштовхуючи одна одну кошиками* (Руд., Останні шаблі, 1959, 25); // Злегка штовхаючи, змушувати кого-небудь йти, пересуватися. *Я дивилась у вікно і крізь сльози бачила, як Грушка зів Марту в комишню; як вона, похитнувшись, ішла тихо вперед нього, а зів її ззаду підштовхував* (Мирний, IV, 1955, 345); *Гешке презирливо скривив пику, .. спостерігаючи, як солдати* [фашисти] *квапливо і грубо висмикали, чотирьох* [піонерів] *з ряду і, підштовхуючи автоматами, погнали до виходу* (Ле, Клен. лист, 1960, 45); // Злегка штовхаючи, переміщати що-небудь. *Шлях їм перетинали ріки й гірські потоки, на крутих перевалах доводилось вставити й підштовхувати колісниці* (Скл., Святослав, 1959, 213); // Злегка штовхаючи, посувати, переміщати кого-, що-небудь до кого-сь, чогось, у певному напрямку. *— Та познайомся, нарешті, з моїм другом.— сміється Іван і підштовхує Олешку до Павла* (Кучер, Прощай.., 1957, 42); *Георге вже давно підштовхував Петру до східів, що вели на другий поверх* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 460).

2. *перен.* Спонукати до чого-небудь, спрямовувати в потрібному напрямку якусь піяльність або прискорювати якусь справу, подію. *Партія пролетаріату повинна не тільки підтримувати, але й підштовхувати вперед селянство в його боротьбі з усіма залишками кріпосництва..* (Ленін, 6, 1969, 294).

ПІДШТО́ВХУВАЧ, а, ч. Додатковий, допоміжний паровоз у хвості поїзда, що підштовхує його ззаду, або буксирне судно, яке пересуває баржі, підштовхуючи їх.

ПІДШТОПА́ТИ *див.* **підшто́пувати.**

ПІДШТОПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДШТОПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Штопати троки, в окремих місцях або додатково.

ПІДШТРИ́КНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підштрикувати.** *Мартійка сьогодні розлякала, як віск, і навіть гайки не мав підштрикнути словом чоловіка* (Стельмах, На.. землі, 1949, 148).

ПІДШТРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех., розм.* 1. Ранити, колоти чим-небудь гострим. *Четверо горо-*

довпіків вапняк просто в юрбу і, підштрикуючи пістолем кобиле, підганяли пекельних (Смолич, Дитинство..., 1937, 362).

2. *перен.* Дошкульти якими-небудь ущипливими, кпівливими зауваженнями, натяками. *Підштрикувати словами.*

ПІДШТУКАТУРИТИ *див.* **підштукатурювати.**

ПІДШТУКАТУРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПІДШТУКАТУРИТИ**, рю, риш, *док., перех.* Штукатурити трохи, в окремих місцях або додатково.

ПІДШТУРМАН, а, *ч.* Помічник штурмана. *На «Тобольск» в.. плавані разок з Овщином був штурман Федір Мінін, підштурман Дмитро Стерлігов* (Вигапті вітч. географ., 1954, 30).

ПІДШУКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшука́ти**. *З першого ж дня почав думати Кузьма про підшукання якоїсь роботи* (Бурл., Напередодні, 1956, 6).

ПІДШУКАТИ *див.* **підшу́кувати.**

ПІДШУКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **підшу́кувати.**

ПІДШУКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДШУКА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* Шукати, добираючи що-небудь потрібне, придатне. *Він довго думав, підшукуючи потрібні слова* (Гончар, III, 1959, 154); *Віддія кадрів довго не міг підшукати посаду для Скубала* (Грим., Незвичні, роман, 1962, 210).

ПІДЩЕЛЕПНИЙ, а, *е.* Який міститься під щелепами. *Підщелепні лімфатичні вузли* (у тварин) *звичайної величини* (Соц. тварин., 3, 1956, 59).

ПІДЩЕПА, и, *ж.* Рослина, по якій прищеплюють живець або бруньку якої-небудь іншої рослини. *Щоб розмножити культурні сорти роз, потрібно перш за все виростити для них підщепи* (Озелен. колг. села, 1955, 238).

ПІДЩЕПНИЙ, а, *е.* Прикм. до **підщепа**. *Кущі підщепної білокорисної лози* [винограду] *відзначаються великою силою росту* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 16).

ПІДЩИПАНИЙ, а, *е, розм., зневажл.* З коротким волоссям, у короткому або негарному одязі і т. ін. [Рындячка:] *В покоївок ваша сусіда, оте шолудива кішка. Гляка підщипана, та зовсім сорочки у мажті* (Кроп., 1, 1958, 502).

ПІДЩИПАТИ *див.* **підщипувати.**

ПІДЩИПУВАТИ, пую, пуєш, *док., перех., розм.* Однокр. до **підщипувати.**

ПІДЩИПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІДЩИПАТИ**, аю, аєш, *док., перех., розм.* Щипати, вищипувати потроху або додатково.

ПІД'ЄДЖЕННЯ, я, *с, розм.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **під'їдити**. *Як тепер бачить Горленко.. невисоку й худорляву, але надто цупку.. постать Яцька-партизана, коли він іщов один тільки проти розлюченого натовпу, під'юджено кулуками запопити з колгоспу всю худобу* (Кроп., Сини.., 1948, 47).

2. *у знач. прикм.* Якого під'юдили, підмовили. — *От і ні,— відказав під'юджений Васильок,— і кулемети є, і батарея буде завтра...* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 143).

ПІД'ЮДЖУВАНИЙ, а, *е, розм.* Дієпр. пас. теп. ч. мин. ч. до **під'юджувати**. *Під'юджувані хлопцями, Кравець і Пугач починають борюкатися* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 28).

ПІД'ЮДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПІД'ЮДИТИ**, джу, диш, *док., перех., розм.* Те саме, що **підмовляти**. — *Не крушіярство винне, що Франц розпався, а винні лихі ляхи, що .. до злого під'юджували* (Коб., III, 1956, 491); *Тільки щось їй не'до вподоби, грозу к під'юджує свого чоловіка, а він же — старосга, він усе може* (Юхвід, Оля, 1959, 98); *Вуганька прудко відскочила від нього вбік.— Бач, як вона від тебе,— під'юджувана виругвалося з матовну* (Гончар, Таврія., 1957, 541); *Під'юдили податкового комісара, аби наложив на мене податок* (Фр., II, 1950, 134); [Вітгіт:] *Знаю я, хто під'юдив проти мене мужиків та міщанків* (Л. Укр., IV, 1954, 231).

ПІД'ЮДИТИ *див.* **під'юджувати.**

ПІД'ЯЗИКОВИЙ, а, *е.* Який міститься під язиком. *Найхарактернішою рисою.. хвоп є наявність у них видовженої під'язикової кістки* (Посібник з зоогеогр., 1956, 38).

ПІД'ЯЗИЧНИЙ, а, *е.* Те саме, що **під'язико́вий.**

ПІД'ЯРЕМНИЙ, а, *с.* і. Який ходить в упряжі, носить ярмо. *Під'яремний віл.*

2. *перен.* Який перебуває в неволі; поневолений, уярмлений. [Олізар:] *Гляньте: вже в потужні очах під'яремних людей загоріється гордий огонь волі* (Вас., III, 1960, 446); *Жовтень — знамено свободи, Світло, що вкаже шлях,.. Він під'яремним народам Світить, як сонце, в бою* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 227); // Який здійснюється, існує і т. ін. в умовах неволі, поневолення. *Минулися ті часи, коли наш робітник покірно знув спину, не бачачи виходу в свого під'яремного життя.* (Ленін, 8, 1970, 175); *Волелюбне українське населення* [дореволюційного] *Станіслава.. ніколи не мирилося з своїм під'яремним становищем* (Визначні місця Укр., 1958, 533); // у знач. ім. **під'яре́мний**, ного, *ч.*; **під'яре́мна**, ної, *ж.* Людина, яка перебуває, живе в неволі, підневільна людина. *Осе повстали під'яремні, плине повінь — легіон. Кидають земледельці у гіралндах житніх вроп* (Чумак, Черв. зорі, 1956, 92).

ПІЄЛІТ, у, *ч., мед.* Гнійне запалення ниркової миски. *Вторинний пієліт спостерігається як ускладнення нирково-кам'яної хвороби, туберкульозу нирок тощо* (Лікар. експертиза.., 1958, 55).

ПІСМІЧНИЙ, а, *е.* Стос. до пісмії. *Знамено від переважання тих чи інших симптомів розрізняють такі форми сепсису: септицемічну, пісмічну (затяжну).. та ін.* (Хвор. дит. віку, 1955, 47).

ПІСМІЯ, і, *ж., мед.* Загальне зараження організму, якому властиве утворення багатьох гнійних осередків у різних органах.

ПІСТЕТ, у, *ч., книжн.* Глибока повага, шанобливе ставлення до кого-, чого-небудь. *Читаючи відомий твір Толстого «Дитство. Отроцтво. Юність» про дитинство, що з таким пієтетом одгукувався про його автор,. я порівнював його з своїм дитинством* (Вас., IV, 1960, 13); *Я вирс з отроцтві, де з безмежним пієтетом промовлялися імена Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Некрасова, Толстого, Тургенєва, Короленка, Щедріна* (Рильський, III, 1955, 13); *Чудова показав* [Т. Шевченко у поемі «Сліпий»] *величезний пієтет запорожців до козацького товариства-побратимства* (Вітч., 7, 1967, 180).

ПІСТІЗМ, у, *ч.* 1. Побудована на містицизмі і відкидаючі обрядової сторони релігійна течія, яка виникла в XVII ст. серед протестантів Німеччини.

2. *книжн.* Релігійно-містичний пастрій, часто удаваний, фальшивий; відповідна поведінка; // *перен.* Палке обожнювання кого-небудь або беззастережна віра в щось. *Кожний такий документ будив у його пам'яті спомини подібних.. історій, речень, анекдотів, і все те він пер в свою книжку, записував з таким пістізмом і так старанно, мов не знати які дорогі скарби* (Фр., III, 1950, 443); *Отець Данилевський — це пісгідесятилітній старець: про нього з пістізмом говорить батько Данило* (У. Кравч., Вибр., 1958, 397).

ПІЖАМА, и, ж. Костюм з штанів і куртки вільного крою, який носять удома, в лікарні і т. ін. або вживають для спання. *Здоровші поранені в піжамах, були сорочках,.. по поле пострищені бинтами,..— товаїлися од болю під парозами* (Тют., Вир., 1964, 347); *Ольга рішуче встала з ліжка, обережнуда застебнула на всі гудзики сатуватту піжаму* (Дор., Не повторив., 1968, 268).

ПІЖАМНИЙ, а. е. Прикм. до піжама. *Навіть неграбкий піжамний балахон не псував стрункої статури* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 175).

ПІЖИТИ, жу, жиш, недок., розм. 1. тільки 3 ос., неперех. Дуже лити (про дощ). *Дощ піжить.*

2. перех. і без додатка. Бити кого-небудь або один одного. *Як же хлопці зачнуть піжить, то аж пір'я летить* (Сл. Гр.).

ПІЖМУРКИ, рок. мн. Те саме, що **жмýрки**[1]. *Отут, було, на цвинтарі Я з дітьми гуляв, І в Юрусем гетьманенком У піжмурки грався* (Шевч., І, 1963, 291); *У вишняку бігала дівчора, грається у піжмурки та в квача* (Кобура, Родина.., 1962, 138).

У піжмурки гра́ти (гра́тися, ба́витися і т. ін.) — те саме, що **Гра́тися в жмýрки** (див. **жмýрки**[1]). *Доки вони [курчата] з нами у піжмурки гратимуть; і нарідна земля, і не займай!* (Головко, II, 1957, 498); — *Ми йдемо до ворога, а з ворогом у піжмурки грались нічого* (Тют., Вир., 1964, 168); — *Давайте покинемо бавитися в піжмурки. Так буде краще. А щиру відповідь ви дістали раніш* (Шовк., Інженери, 1956, 204).

ПІЖОН, а, ч., розм. Те саме, що **джéндяжик**. *У дверках! Платон бачить своє відображення: такий собі піжон в кравати, джемпер італійський, сорочка японська...* (Зор., На.. світі, 1967, 80); — *Пішла [Ярина] спать, насупилася з очим піжоном,— сердито сланув Волох* (Собко, Граніт, 1937, 138).

ПІЖОНСТВО, а, с., розм. Поглади й поведінка піжона. *Покинеться ж воно [міщанство] часто з відійдеш, з прямо-таки ювелірних речей: надкирної турботи про власний комфорт, піжонства* (Рад. літ-во, 4, 1958, 27).

ПІЗНАВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до пізнавання, пізнання. *В. І. Ленін високо цінив народну поетичну творчість, глибоко розумів її пізнавальне й виховне значення* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 23).

2. Який служить для впізнавання кого-небудь; такий, за яким розпізнають щось. *Пізнавальний знак.*

ПІЗНА́ВАНИЙ, а. е. Діепр. пас. теп. ч. до **пізнава́ти**. *Порівняння допомагає абстрагувати в пізнаваних об'єктах їх істотні риси від неістотних їх ознак* (Рад. психол. наука.., 1958, 155).

ПІЗНАВА́НІСТЬ, ності, ж. Те саме, що **пізнава́ність**. *Пізнаваність світу.*

ПІЗНАВА́ННИЙ, а, е. Доступний для пізнавання, пізнання.

ПІЗНАВА́ННІСТЬ, ності, ж. Можливість пізнавати, осягати розумом що-небудь. *Класики марксизму-ленінізму на основі досягнень науки створили вчення про пізнаванність світу* (Деякі пит. пост. майстерн., 1956, 9); *У протилежність релігії мічурінське вчення доводить безмежну пізнаванність природи та її законів* (Наука.., 9, 1956, 29).

ПІЗНАВА́ТИ, я, с. 1. Дія за знач. **пізнава́ти**. *Одна з найбільших читацьких радостей при знайомстві з новою книгою — це радість пізнавання (але пізнавання прояснено, поглибленого, тоншого) в її героях бачених, знаних самим тобою людей* (Про багатство л-ри, 1959, 231).

2. Відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх суті. *Процес пізнавання починається з відчуттів, на основі яких формуються сприймання* (Наука.., 3, 1968, 26).

ПІЗНАВА́ТИ, наю, наєш, недок., **ПІЗНА́ТИ**, ію, єш, док., перех. і без додатка. 1. Осягати розумом явища об'єктивної дійсності, одержувати істинне уявлення про кого-, що-небудь. *Мічурін проникливо пізнавав закони життя і розвитку рослинних організмів* (Юним мічур., 1955, 17); *Сковороди не тільки не уникав світу і людей, а навпаки: широкими кроками підходив до останніх, а через них (тобто через людей) пізнавав і світ увесь* (Тич., III, 1957, 245); — *Книжки читав [хлопець] заборонені, багато чого на світі пізнав...* (Цюпа, Три явори, 1958, 13); *Найдокладніші види матерій і форми її руху не можна пізнати без вивчення тих простих, але загальних елементів, які розкриваються фізикою* (Наука.., 8, 1962, 7); // Краще упізнавати кого-, що-небудь.— *Може, тому, що фронтових щодня зустрічаються з смертю віч-на-віч.., він пізнає краще за інших справжню ціну життя* (Гончар, III, 1959, 282); *Ворога пізнаєш тільки тоді, коли зустрічаєш віч-на-віч* (Скл., Святослав, 1959, 47); — *Я пізнала життя, і через те й полягав на людей злившся* (Коб., III, 1956, 144); *З Олькою вони ще й не пізнали одне одного як слід, а він вважав уже, що полюбив її* (Кол., Терен.., 1959, 106); // Зазнавати на собі кого-небудь, переживати щось. *Коли я пізнала на собі,.. що то є горе і як приносяться людські жертви, мені якось образу збайдужіли мої ролі* (Л. Укр., III, 1952, 703); *Я.. на світа виступаючи із спогадами про те, як я бачив світ і плавав у безмежному повітряному океані... пізнавав радість і горіїсть переможного бою в повітрі* (Ю. Янов., II, 1954, 79); *Він пізнав гіркоту поразок і відступу* (Журн., Дорога.., 1948, 35).

2. Виявляти, бачити, впізнавати в кому-, чому-небудь кого-небудь знайомого або щось знайоме. *Умійся, сердешко! Бо мати Он дивиться й не пізнає Мажі дітьми діти свої* (Шевч., II, 1963, 30); *«Та це ж Сергій Майборода,— пізнає Лісовський колишнього найкращого чабана поміж Сіяницьких* (Стельмах, I, 1962, 43); *Як уже розвиднілось, пізнала вона діда Уласа* (Мирний, IV, 1955, 238); *Він не пізнав голосу свого, аж од того грубого крику всі почули себе вільніше, і кожний намагався показати, що він не злякався* (Коцюб., II, 1955, 380); *Вигор пізнє моряка ще здаля і одразу повеселішав* (Кучер, Чорноморці, 1956, 47); // Розпізнавати кого-, що-небудь за якимись ознаками, прикметами. *Як переволокли [Надюха] на друге місце, він і застогнав... і не пізнає, де він се опинивсь* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); *Читач повинен по мові пізнавати кожну дійову особу* (Смолич, Перша книга, 1951, 76); *Пізнавши шкапи шляг додолу. Смикнула раз, другий — і хлопця покесла* (Греб., I, 1957, 59); *Народна приповідка каже, що по роботі пізнати майстра* (Мельн., Коли кров.., 1960, 47).

ПІЗНАВА́ТИСЯ, наюся, наєшся, недок., **ПІЗНА́ТИСЯ**, аюся, аєшся, док. 1. тільки недок. Ставити якомусь, виявитися. *Друзі пізнаються в біді* (Укр., присл., 1955, 141).

2. Вступати в дружні відносини, знайомитися, зближуватися з ким-небудь, близько узнавати когось. *В Кутах я мушу зложити візиту п. Стефановичевій,— ми з нею пізнались в Буркуті* (Л. Укр., V, 1956, 389); *В імперіалістичну війну вилазив* [Недокус] *рачки по окопах, в окопах і з більшовиками пізнався* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 138); // перев. Зазнавати, переживати (лихо, горе і т. ін.). [Хапенко:] *Та я тут*

ще не за морем, Не пізнався з жалощ горем (Фр., XIII, 1954, 364).

3. *тільки недок.* Пас. до **пізнава́ти**. *Основою художнього багатства мистецтва є перш за все багатство самого життя, різноманітність граней і взаємозв'язків тих явищ об'єктивної дійсності, які пізнаються і відображаються митцем* (**Про багатство** и-ри, 1959, 6); *Щастя пізнається лише двоє* [особами], *а переживається воно окремо кожною* (Досв.. Вибр., 1959, 23); *В години великих переживань і тривог людське серце сягає на крилатку, яка очищається від мулу — тоді пізнається справжня ціна любовності* (Стельмах, II, 1962, 162); *Кожен карб пізнається по тому, як він шанує своїх героїв, співців, мислителів, борців за свободу* (Тич., III, 1957, 162).

ПІЗНА́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **пізна́ти**. *Наука лише намічала шлях до пізнання цієї хвороби* [пухирчатки] (Донч., V, 1957, 489); *У пізнанні самої себе долає людина час* (Мушк., Серце.., 1962, 184); *Глушак стоїть серед густої трави сумний від пізнання і рабської опори* (Довж., I, 1958, 127); // *заст.* Знайомство, зв'язок з ким-небудь. — *Чи справді між пізнанням і розтаюванням нічого не було?* (Фр., III, 1950, 447).

2. Відображення в свідомості людини явищ реальної дійсності, їх суті. *Особливу увагу Ленін приділяє розробленню теорії пізнання діалектичного матеріалізму* (Біогр. Леніна, 1955, 103).

ПІЗНА́ТИ *див.* **пізнава́ти**.

ПІЗНА́ТИСЯ *див.* **пізнава́тися**.

ПІЗНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пізні́й**.

ПІЗНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **пізні́ньке́нький**. *Рано увечері пізненько, Як хати заснули, Вийшла слухать соловейка, Моя зроду не чула* (Нар. пісня, 1956, 235); — *Княжий післанець* [посланець] *прибув пізненько — наші післанці далеко скорше ходять* (Фр., VI, 1951, 59); [**Я к і я:**] *Варина наша благородна душа.* [**М о к р и н а:**] *Куди ж ій до пана? Як пожер пан, як була заграда?.. Охаменулася, та пізненько* (Кроп., II, 1958, 408).

ПІЗНИ́ТИСЯ, нію́ся, ні́ишся, *недок., рідко.* Те саме, що **запізню́ватися**.

ПІЗНІ́Й, я, с. 1. Який наближається до свого кінця, який уже проходить (про час року, частину доби і т. ін.). *Шевчора.. вони збираються під моїм вікном і ведуть розмови, не раз аж до пізнього вечора* (Л. Укр., III, 1952, 476); *Пізньої осені та з першими сніговіями з Харкова на Полтавщину плавом попливли голодуючі* (Гончар, IV, 1960, 71); // Який перебуває на останньому етапі, ступені свого розвитку; який становить кінцевий етап, ступінь у розвитку чого-небудь. *Предмети, зображені на кам'яних бабах, відносяться до часу пізньої бронзи* (Наука.., 6, 1963, 54).

2. Який діє, має місце і т. ін. дуже пізно ввечері, вночі. *Десь завзялися собаки сполосна та й замовкла; десь свиснув пізній соловейко та й забрався* (П.-Лев., I, 1956, 53); *Розливався в повітрі дзвінок хлоріки, крикнув несподівано пізній папоротав* (Ю. Янов., I, 1958, 97).

3. Який настає, з'являється і т. ін. після звичайного, встановленого, потрібного часу або занадто пізно. *Знов мушу просити вибачення за пізню одповідь* (Коцюб., III, 1956, 286); *Маруся викидалася на стрічу і, перелітаючи пізній свій обід оповідачеві про чорного метелика та про великий камінь, сміялася дзвінко* (Хотк., II, 1966, 48); *Весна 1933 року була дуже холодної і пізньої* (Конс. Укр., 4, 1950, 9); *Додому тягла їх постаршія і цупкішій біль пізньої свідомості* (Ю. Янов., II, 1958, 67).

4. Який виспівають або який дозріває після інших. *Йому подібних. Збирали пізні гречки, коли в селі несподівано з'явився Гуща* (Коцюб., II, 1955, 65); *Попередником помідорів торік була пізня капуста* (Колг. Укр., 8, 1956, 37).

ПІЗНІСІНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **пізні́ньке́нький**.

ПІЗНІСІНЬКО, *розм.* Присл. до **пізні́ньке́нько**.

ПІЗНО, Присл. до **пізні́й**. *Другий розказував: як пізнішла пізно увечері йому з шинку* (Кв.-Осн., II, 1956, 229); *Сосну треба рубать пізно зрання,— писав Професор* (Ю. Янов., II, 1958, 124); *Книжка дорогою пропали, а лист прийшов дуже пізно* (Л. Укр., V, 1956, 100); — *Схаменешся ти, та пізно, голонько!* (Т.-Арт., Байки.., 1958, 61); // у знач. присудк. сл. *Орел зжахнув крильми, підвівся на весь зріст, але було вже пізно: матузок бушка того і здіграв ся сіяки* (Тулуб, В степу.., 1964, 152).

◇ **Рано чи пізно** — коли-небудь у майбутньому (про те, що обов'язково відбудеться, трапиться). — *Я вірю, що рано чи пізно, але ви, Орлюк, ще сидітимете десь над Дніпром це вечіння* (Довж., I, 1958, 285); *Кожна людина рано чи пізно відчуває потребу звернутися в думках до минулого* (Вітч., 8, 1965, 148).

ПІЗНЬОСТИГЛИЙ, а, е. Який достигає пізно. *Середньостиглі і пізньостиглі помідори.. розміщують за схемою 80×60 см по дві рослини в гнізді* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 170).

ПІЗНЬОСТИГЛІСТЬ, лості, ж. Властивість за знач. **пізньостиглий**. *Зважаючи на пізньостиглість олійного молочаю, його треба сіяти так густо, щоб рослини не сякувалися* (Од. та сфір. культ., 1956, 329).

ПІЗНЬОЦВІТ, у, ч. (*Colchicum L.*). Багаторічна трава з коротким стеблом. *Найбільш цікавими для введення в культуру дикорослими декоративними рослинами з високогірної флори Кавказу є скабіоза кавказька, ..пізньоцвіт весняний, тюльпан тонколистий* (Різн. науки в УРСР., 1957, 360); *Вачав* [Марко].. *і селянську хату з соняшниками і ружею перед нею, різнобарвіти і пізньоцвіти біля неї* (Стельмах, Правда., 1961, 13).

ПІЇТ, а, ч., *книжн., заст.* Поет. *Пійти в одах висловлявся Войнаровський* [війну] *й царицю* (Шевч., II, 1953, 54); *І вам, пійт з приводу Полтави, Замість нечувані дарунки вам сміх* (Дмит., Книга бентеж., 1939, 46).

ПІЇТА, и, ч., *книжн., заст.* Те саме, що **пійт**. *Хай досі сміється іншому пійті Шевенів брязкіт кишуги шабель...* (Граб., I, 1958, 175); *В цей час законний, пійта, байдужим бути не можу я. Нехай.. на сам нового єзуїта лучше відповідь мою!* (Сос., I, 1957, 395).

ПІЇТИКА, и, ж., *книжн., заст.* Поетика. *Теорія поезії — пійтика — займала одне з перших місць серед наук, що викладались у Києво-Могилянській академії* (Іст. укр. літ., I, 1954, 91).

ПІЙЛО, а, с. 1. Рідка їжа для худоби з висівками, борошном і т. ін. *Вона.. тільки виливала, як свині перекидали пійло, мешали ковані тяжу* (Коцюб., II, 1955, 51); *Слабким телятам дають пійло в концентра-*

тів, і вони швидко поправляються (Хліборіб Укр., 9, 1963, 7).

2. *розм.* Те саме, що **пи́тві** 1. *Настя Невпа.. калинова в кулаці гаряче пійло* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 355).

ШІЙМА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пійма́ти**. *Були серед привезених то спекулянтки, піймані на гарячому, то злісні сектантки* (Гончар, Тронка, 1963, 321); // **пійма́но**, *безос. присудк. сл. Минуло — це був теж конвой із їх товариства. Його піймано, суджено* (Гр., II, 1963, 278).

2. *у знач. прикм.* Якого спіймали. *Дівчина билась, як піймана кітка* (Голобко, II, 1957, 174); // *у знач. ім.* **піймани́й**, ного, *ч.*; **пійма́на**, ної, *ж.* Людина, яку піймали. *Коло людей зростало, заповнювало вулицю, стискало піймяних у вещата* (Десняк, Десну..., 1949, 300).

ШІЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пійма́ти**.

ПІЙМА́ТИ, аю, áєш. *док., перех. і без додатка.* 1. Схопити, підхопити те, що летить, кинуте і т. ін. *Вітер віяну... листя поміж золоте. Кузь перед собі листочок пійма* (Тич., I, 1957, 259); * Образно. *Два жні* [хлопчики] *пісень, немов м'ячем, Перекидають: то той піймає, То другий ловить* (Рильський, II, 1960, 95); // Витягти кого-, що-небудь з водойми. *Новелю Ригорович піймати у воді видру Недоху* (Кв.-Осн., II, 1956, 184).

◇ **Пійма́ти** (**хвили́ну, моме́нт, ви́падок** і т. ін.) — скористатися слушним моментом. *Демід пішов до Кирпатків і, підмовин таку хвилину, як дівчина була сама в хаті, сказав їй про се* (Гр., II, 1963, 98).

2. Спинити, спіймати те, що відділяється, того, хто тікає. *Ті так і вискочили з лісу, оборонили старця, а Хому, що хоч було і кинулся навіжений, однак піймали* (Кв.-Осн., II, 1956, 230); *Ловив, ловив* [анадєку] *довгенько я,— Ніяк не хвостик не піймаю* (Гл., Вибр., 1951, 227); // Схопити кого-небудь за щось. *На бігу пійма* [Еней] *за руку Попа Ругульського полку* (Котл., I, 1952, 260); *Він сидів поруч Людмили, І той, піймавши Турбайову руку, міцно її потис* (Руд., Останній шабля, 1959, 251); // перен. Зазнати якої-небудь дії зовні. [Настя:] *А що, доброго хляпса піймали по губах* (Кроп., II, 1958, 40); — *Куди підеш десь по дорозі* (Гончар, II, 1959, 167).

◇ **Пійма́ти пійма́ти** *див.* **ловити**.

3. Захопити яку-небудь тварину як здобич, живець. *Він потихеньку туди,— аж так хитрика; він підкрався та — так її за хвіст! Та й піймав* (Укр. казки, 1951, 200); *Енею. скалав* [Турн]: *«Я стрімко рух твою в душницю; Ти в руку не піймав синицю»* (Котл., I, 1952, 293); *Не піймав я нічого і невід пожер!* (Л. Укр., IV, 1951, 267).

4. Виследити (у 1 знач.), розшукати кого-небудь, щоб затримати, знарештувати. — *Утекає! — загорлав Назар.— Піймаю!* — скрикнув москаль, схопившись.— *Піймаю!* — *пропав!* (Вовчок, I, 1955, 131); — *Не вчора піймали злодія, кооператив обібрали* (Головко, II, 1957, 169); // *перев. на чому, розм.* Викрити кого-небудь, зацікавивши в негативних вчинках, діях. — *Піймали на злодійстві, так було дома й дать прочуханку* (Кв.-Осн., II, 1956, 272); [Антон:] *Ну, коли б мені удалось ще тебе піймати хоч на одній проступі, тоді б ми з тобою потягались!* (Кроп., I, 1958, 170); // *перев. на чому.* Раптово помітити, виявити що-небудь у себе або в когось. *Чинці стало горшати, хоч крізь землю... Його спіймали на сльозах* (Мирний, I, 1949, 312); *Я піймав себе на дивобійстві чуття й гадки* (Досв., Вибр., 1959, 24); // Натрапити на що небудь, помітити щось. *Він ще раз піймав слід оленів* (Скл., Святослав, 1959, 15).

◇ **Пійма́ти** (**спійма́ти, спіймати**) **на гаря́чому** *див.* **гаря́чий**; **Пійма́ти на сло́ві** *кого:* а) скориставшись обмовкою, принесувати комусь-небудь якусь думку, якийсь погляд. *Денис і собі і туди, і вибризгатись би то, так справник на усякому слові так його і пійма* (Кв.-Осн., II, 1956, 419); б) скориставшись сказаним словом, виголошеною обіцянкою, змусити виконати те, що сказане, обіцяне; **Пійма́ти ви́тку** (**ни́тки**) *чого* — встановити зв'язок, послідовність у розмові, розгортанні подій, вивнити основне в чому-небудь. *Перекинув* [Чижик] *одно* [діло], *перевернув друге, заплутав у третє, в п'яте, в десяте — натрапив слід, піймав нитку* (Мирний, I, 1949, 384).

5. *перев., розм.* Спрійняти (слухом, зором). *Чуткам вухом піймала* [Бобаль] *один гук з надвірного гомону* (Л. Укр., III, 1952, 713).

◇ **Пійма́ти по́гляд** (**о́ чі** і т. ін.) **[на собі]** — відчути на собі чий-небудь погляд, зустрітися поглядами. *Дмитро Кислевій., при цьому визвуку якось ніби ненароком піймав на собі насмикуватий погляд Баржака* (Гончар, II, 1959, 15); *Марина Хомівна піймала Томарин погляд* (Хижняк, Тамара, 1959, 135).

6. *розм.* Направивши, навівши фотоапарат, проектор і т. ін. на те, що рухається або швидко зникає, сфотографувати, зняти променем тощо. *Десь о другій годині ночі ясний екран радара почав мигоріти, піймавши на морі якийсь сторонній предмет* (Кучер, Голод, 1961, 207).

ПІЙМА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Потрапити на гачок, у пастку і т. ін. (про рибу, звірів, птахів). *Раз лев пішов поживи розглядать Та у тенета і піймався* (Гл., Вибр., 1951, 26).

2. Бути зловленим, схопленим, викритим і т. ін. [Старшина:] *Всі гроші громадські треба здать у казначейство,.. щоб не пійматься!* (К.-Карий, I, 1960, 39); *Повідали* [люди], *що був в опришках комісь, ані, піймавшися, обіцяв за ласку свободи перейти на службу поліційну і виловити всіх своїх бувших товаришів* (Хотк., II, 1966, 54); — *Я тебе давненько пристерігаю,— аж от коли піймалась...* (Вовчок, I, 1955, 136).

◇ **Пійма́тися у зли́дні** (**ха́ві** і т. ін.) *кому* — попастися в залежність до кого-небудь. *— Одного броду здихалася, другому* [жандармові] *у лабети піймалася!* (Мирний, IV, 1955, 376); [2-й чоловік:] *Мартин.. горілки не вживав, а як піймався у лапи гультаві, розпився і зівсся ві на що!* (Кроп., I, 1958, 48).

ПІЙМА́Ч, а, *м., рідко.* Те саме, що **ловець**.

ПІЙНЯ́ТИ, ймý, ймеш, *док., заст.* Піймати (у 1 — 3 знач.). *Якби були всі піймали, Якби зловили, то б то були б* (Чуб., V, 1874, 79); *Розвоювалася свиня, Кувоче коло двору. «Пійміть, дідуй» Де піймя, Посадив на ящик...* (Рудан., Переспів., 1958, 19).

◇ **[Не] пійня́ти ві́ру** (**ві́рі**) *кому, чому і без додатка* — те саме, що **[Не] йня́ти ві́ру** (**ві́рі**) *кому, чому (див. ві́ра*¹). — *Хіба я тобі віри пійму, що ти в своїй одяги уже на вгоду їй робила?* (Вовчок, I, 1955, 187); — *Зроду я не пійму віри,— одмовляв Кирило Тур,— щоб сам старого Ірама бивсь по-розбишацьки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 105).

ПІК, а, ч. 1. Гостроверха гірська вершина. *В 1943 році експедиція геодезистів і топографів відкрила в горах Тянь-Шаню пік висотою в 7439 метрів* (Видатні геогр. відкр., 1955, 23); *В травні... дзвеніли цикади, а з піка Тручас в долину нарешті тепляки хвилями вітер* (Рибак, Час., 1960, 664).

2. *перен.* Найвища точка в розвитку, у виявленні чого-небудь, в якійсь діяльності; найбільший обсяг

роботи (підприємства, завантаженість транспорту і т. ін. *Ніж цієї пошуб був значно вищий за пік сімнадцятого року* (Баш. Вибр., 1948, 82); *В наших є свої піки, і однією з найбільш важкодостунних вершин лишається одержання нових хімічних елементів* (Наука..., 11, 1967, 3).

◇ **Годинний пік** — час найбільшого напруження в роботі транспорту, електростанцій і т. ін. *Для розмаження дині поїзд курсуватиме в ранкові та вечірні годинні піки* (Веч. Київ, 9.III 1968, 2).

ПІКА[1] *и, ж.* Різновидність довгого полегшеного списа з гострим металевим наконечником. *Усе масленя вялося укріпляти місто. Розібрали брук, збудували барикади, кували піки* (Нова іст., 1956, 58); *Одна сотня козаків з піками, шаблями ..вартувала правобічну з міського транспорту, оторонячи фланги* (Гулуб. В степу..., 1964, 240); // Довгий тонкий предмет, зовнішнім виглядом схожий на цей спис. *Норма вже виконана... Ні, ще одну бригу, ую, вона аж пропиться під піку відбійного молотка* (М. Ю. Тарн., Недр. горизонт, 1962, 10).

ПІКА[2], *и, ж.* Те саме, що **миво**[2]. *Ходити дамою пік.*

ПІКАДОР, *а, ч.* Учасник бою биків — вершник, який розлючує бика уколами піки. *Пікадори розлючили могутнього бика* (Наука..., 4, 1966, 21).

ПІКАНТНИЙ, *а, е.* 1. Гострий на смак, пряний (про соус, підливу і т. ін.).

2. *перен.* Який викликає гострий інтерес, зацікавленість своєю незвичайністю, сенсаційністю і т. ін. *Труби блищали на сонці, як золото, й при білих кепях кавалерів картини здось дуже пікантні* Δ *героїчне* (П. Лєв., III, 1950, 133); *Тітка Прозіра докладно.. вивчала в Гапцю всі подробиці пікантної справи* (Коцюб., I, 1955, 249); *По цілій Косівщині з уст в уста передавалася пікантна новинка о тім, як попадя крамарівська цілувала присяжного Марусяка на храму в Яворові* (Хотк., II, 1966, 76); // Не зовсім пристойний. *Головіки переходили до кабінету курити, і там уже починалися інша розмова, а як були самі, без дам, то навіть і на дуже пікантні теми* (Голонко, II, 1957, 278); *Там* (на іменинах) *ми тільки пили, їли, курили, грали в карти та пробавлялись пікантними анекдотами* (Збірник про Кроп., 1955, 65); // Який своїм привабливим виглядом викликає хтивість; зваблений. *Пікантна жінка.*

ПІКАНТНІСТЬ, *ності, ж.* Абстр. ім. до **пікантний**. *Ця оригінальна ідея своєю пікантністю сподобалась і Софії Каральві* (Гончар, Таврія, 1952, 371).

ПІКАНТНО, Присл. до **пікантний**.— *Пікантно! — промовив* [поміщик пристава] *лише одне слово і, повертаючи.. голову до пристава, передав йому вправом лиця свої непристойні здогадки* (Стельмах, I, 1962, 509).

ПІКАП, *а, ч.* Невеликий автомобіль звичайно з відкритим кузовом, яким перевозять вантажі й пасажирів. *Кілька бронькових та пікапів.. мчаться балкою* (Гончар, III, 1960, 450); *Він до друга Романа: — Будь ласкавий, підвези! Одвічає в трубку: Бос Рад він, друже, та якраз Ліза жінка до пікапу Я здесь помчала* (С. Олл., Вибр., 1959, 252).

ПІКАТИ, *ає, дов. недок., розм.* Те саме, що **пищати** 1. *Вони ж* [пташенята], *сердешні, пікають уже, пікають та так уже страдно роками літають* (Тесл., З книги життя, 1949, 17).

ПІКЕ[1], *невідм., с.* Бавовняна або шовкова тканина полотняного переплетення з рельєфним малюнком у вигляді рубчиків або опуклих ніжерунків на лицьовому боці.

ПІКЕ[2], *невідм., с.* Стрімкий політ літака майже вертикально вниз. *Літак залісю дерева, виходячи з піке* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 299); *Ніхот Іван Вередій виліетів на бойове завдання.. Одне піке, друге — і в повітря злетіли уламки фашистських танків* (Рад. Укр., II.VI 1961, 3).

ПІКЕЙНИЙ, *а, е.* Прикм. до **піке**[1]; // Зроблений з цієї тканини. *Він у шкіряному пальті, картатій кашотці, білій пікейній сорочці з твердим коміром* (Кучер, Трудна любов, 1960, 372).

ПІКЕР, *а, ч., заст.* Старший пікер.

ПІКЕТ[1], *у, ч.* 1. Невеликий військовий сторожовий загін; застава. *Коней висилали од себе в степи пікети і розїзди і.. пильнували край од татар* (Стор., I, 1957, 283); [Грочанний:] *Пробитись крізь німецькі пікети за Буг нам не вдалося* (Гончар. Партиз. іскра, 1958, 115).

2. У капіталістичних країнах — група бастуючих робітників, яка виділяється під час страйку для підтримання порядку, для охорони чого-небудь. *Робітничі пікети зайняли входи до цехів* (Смолич, V, 1959, 610).

ПІКЕТ[2], *у, ч., спец.* 1. Точка місцевості, що знаходиться на певній відстані від іншої точки і відмічена при нівелюванні кілочком, забитим до рівня землі. *Вздовж траси ведеться пікетаж. Основні пікети встановлюються через кожні 100 м* (Інж. геод., 1959, 264); // Кілочок з номером, який забивається в землю при нівелюванні і залишається там для дальших робіт. *Хоч робота твоя нескладна — розміряти з Василинкою, стометрові відтинки траси, розставляти пікети, але й ця проста робота кимось мусить бути зроблена* (Гончар, Тронка, 1963, 259).

2. Одиниця виміру довжини залізничних ліній, що дорівнює в СРСР 100 м.

ПІКЕТ[3], *у, ч.* Старовинна гра в карти, розрахована на двох, трьох, іноді чотирьох картярів. *Грати в пікет.*

ПІКЕТА́Ж, *у, ч., спец.* Вибір точок на місцевості і позначення їх кілочками при нівелюванні. *Вздовж шосе ведеться пікетаж.*

ПІКЕТАЖИ́СТ, *а, ч.* Той, хто здійснює пікетаж.

ПІКЕТАЖИ́СТКА, *и, ж.* Жін. до **пікетажи́ст**. *Пікетажистка тим часом уже кличе майстер. Василинка та Ліна беруть свої рябі палиці і поспішають до місця роботи* (Гончар, Тронка, 1963, 278).

ПІКЕТА́ЖНИЙ, *а, е., спец.* Стос. до пікетажу. *У процесі розпланування пікетажу ведеться пікетажний журнал* (Інж. геод., 1959, 254).

ПІКЕТНИК, *а, ч.* Особа, що входить у склад пікету (*див.* **пікет**[1]). *Пікетник віддав офіцерові честь* (Гулуб, В степу..., 1964, 92); *Демонстранти.. стояли перед заводською брамою і переспівувалися із заводськими пікетниками* (Смолич, V, 1959, 610).

ПІКЕТНИ́ЦЯ, *і, ж.* Жін. до **пікетник**.

ПІКЕТО́ВАНИЙ, *а, е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **пікетува́ти**.

ПІКЕТУВА́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. **пікетува́ти**.

ПІКЕТУВА́ТИ, *ую, уєш, недок., перех.* Охороняти що-небудь, перебуваючи в пікеті; установлювати десь пікет. пікети (*див.* **пікет**[1]).

ПІКЕТУВА́ТИСЯ, *уємося, недок.* Пас. до **пікетува́ти**.

ПІКІНЕ́Р, *а, ч.* Поселенець, звичайно військовий, що за наказом царського уряду жив на Україні і брав участь в обороні Новоросійської губернії від нападу кримських татар і турків. *Заворушення виникли в 1769 р. у великі повстання пікінерів на Півдні — в Новоросійській губернії* (Іст. УРСР, I, 1953, 350); *Пікінери, що їх ставили на варту, спікчували тур-*

бійцям, часто тікали з своїх постів (Гончар, Таврія, 1952, 195).

ПІКІНЕРСЬКИЙ, а, е. Який складається з пікінерів. *Пікінерські полки.*

ПІКІТОВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **пікірувáти**.

2. *у знач. прикм.* Який пересаджено методом пікірування *(див.* **пікірува́ння***).— Два паростки я знайшов з такою кореневою системою, наче вона розвинулася з пікірованої розсади* (Донч., V, 1957, 239).

ПІКІРО́ВКА[1], и, *ж.* Дія за знач. **пікірувати**.

ПІКІРО́ВКА[2], и, *ж.* Дія за знач. **пікірувáти**. *В наукових установах і в процесі практичної роботи стали шукати нові способи праці, щоб замінити дороговказну пікіровку* (Сад. і нагід., 1957, 134).

ПІКІРО́ВКА[3], и, *ж., розм.* Обмін ущипливими словами. *Жартівлива пікіровка закінчується тим, що Олеся, сміючись, просить* (Власа): — *Дай мені вубочку, і я поплюю* (Минуле укр. театру, 1953, 50).

ПІКІРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* **Пікірувáльний** бомбардувальник. *Пікірувальники... заходять на цілі* (Ю. Яновський, I, 1954, 54); ** Образно. Першими пікірувальниками були не літаки, а плуги* (Знання., 2, 1967, 22).

ПІКІРУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пікірувáти**. *Пікірування розсади.*

ПІКІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пікірувáти**.

ПІКІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **пікірувáти**. *Випущувати сіянці для пікірування краще у вересні* (Озелен. комг. села, 1955, 104).

ПІКІРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.* На великій швидкості ринутися майже вертикально вниз (про літак). — *Насмілюсь заповістити, що це здається, той самий радянський літак, який перебив мені подорож на фронт... Він пікірує!* (Ю. Яновський, I, 1954, 152); *Літаки зробили коло, але замість того, щоб іти на посадку, почали пікірувати на аеродром* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 17); // Стрімко летіти вниз (звичайно про птахів). *Час від часу... то одна, то друга тчашина каменем пікірувала донизу* (Збан., Мор. чайка, 1959, 22).

ПІКІРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех.* Пересаджувати рослину в молодому віці за допомогою пікірування — **піки**. *Пікірують розсаду при появі першого справжнього листка в торфоперегнійні або гончарні горщечки* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 54); — *Коли сходи зарухались, тисячу найбільших кущистих із них я обережно пікірувала і пересадила на грядку, як розсаду* (Донч., V, 1957, 239).

ПІКІРУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, а, *ким.* Обмінюватись ущипливими словами. *Мєзє і мадам Енно, пікіруючися гострими сліпками з приводу щойно пережитих пригод, стояли поруч на носі катера* (Смолич, Світанок., 1953, 43).

ПІКІРУ́ВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **пікірувáти**.

ПІКІРУ́ЮЧИЙ, а, е. Який пікірує, перебуває в піке *(див.* **піке́**[2]). *Літак раптом рвонув вниз у пікіруючому польоті* (Донч., VI, 1957, 172).

△ **Пікіру́ючий бомбардува́льник** — бойовий літак, пристосований для бомбардування з піке *(див.* **піке́**[2]). *Десятки пікіруючих бомбардувальників під прикриттям винищувачів рушили на бойові порядки нашої військ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 364).

ПІККОЛО, *невідм., с.* Найменший розміром і найвищий звучанням музичний інструмент невеликого виду; // Коротка назва малої флейти.

ПІКЛУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто піклується про кого-, що-небудь; дбайливець. *Піклувальник допомагав неповнолітньому у вихованні, навчанні і праці* (Рад. суд на охороні прав.., 1954, 58).

ПІКЛУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **піклувáльник**.

ПІКЛУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **піклувáтися**. *Север делікатно стрижучи іней з мого волосся. Як він уміє так непомітно гарно виявляти свої піклування про мене!* (Вільде, Сестри.., 1958, 54); *Якраз повним піклуванням партії та уряду про добробут трудящих є поступове переведення робітників і службовців на скорочений робочий день* (Наука.., 2, 1960, 2); *Подякують колись йому за піклування* [про землю] (Коцюб., I, 1955, 116); *Трьох важко поранених ми зостављали в танку — на піклування товарища К.* (Ю. Яновський, I, 1954, 55); — *Вже,— відповів Боженко з ноткою якогось навіть піклування в голосі* (Довж., I, 1958, 170).

ПІКЛУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. *про кого — що, за кого — що, ким, чим.* Виявляти увагу, турботу про потреби кого-, чого-небудь. *Ніхто спершу троти чудно було, що про нєї так піклуються* (Коцюб., I, 1955, 71); — *Спасибі вам, що ви так піклуєтесь за його* [нього] (Мирний, I, 1954, 283); *Слава про бессарабського народного месника, який карав панів і піклувався долею бідних, прийшла на одеські береги* (Смолич, V, 1959, 28); // *без додатка.* Виявляти неспокій з приводу влаштування кого-, чого-небудь, клопотатися про когось, щось. *Стара Моролиха піклувалася все: — Може й ти, дочко, прилягла трохи?* (Головко, II, 1957, 382).

2. *кого — чого.* Дбаючи про кого-, що-небудь, робити послуги, допомагати, створювати необхідні умови і т. ін.— *Та таки й дитина. Хоча вона вже й підросла, Ти все ж таки треба Коло його піклуватись* (Шевч., I, 1963, 313).

3. *за ким — чим.* Бути в стані тривоги, тривожитися, хвилюватися через кого-, що-небудь. *В Зеленій горці.. за сєлом пан сам піклувався* (Мирний, IV, 1955, 160); — *Вся рота з тебе очей не зводить, .всі товариші піклуються за тобою...* (Гончар, III, 1959, 303).

ПІКНІК, а, ч., *заст.* Людина з кремезною, сильною до повноти будовою тіла, відносно короткою шиєю і широким обличчям. *Пікніки — гарні організатори веселощів, здатні до періодичних коливань настроїв і життєвого тонусу* (Знання., 7, 1966, 7).

ПІКНІК, á, ч. Розважальна прогулянка компанією (звичайно з закускою на лоні природи).— *Ми витягнемо ваших дам з затвору на світ, заведемо танці, ґаруа, пікніки,— говорив другий молодий офіцер* (Н.-Лев., III, 1956, 137); *Вважим осадом лежать на душі і ті пікніки, і ті кущисті, сивувані ласки...* (Гончар, Таврія, 1952, 264).

ПІКНІЧНИЙ, а, е. *заст.* Прикм. до **пікнік**. *Люди пікнічної конституції схильні до потовстіння* (Знання.., 7, 1966, 7).

ПІКНУТИ, ну, неш, *док.* 1, *неперех., розм.* Однокр. до **пікати**.— *Добре панові сміятися,— пікнув Свєнціцький крізь сльози* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 53).

[**І**] **не** (**хоч би, ані**) **пікнути** — мовчати, не видаючи ніякім, ніяким і т. ін. болю, жалю.— *А того гнеть поцілує! „Ані пікнув, небораченько!* (Фр., VIII, 1952, 319).

2. *без додатка, також у сполуч. із сл. с л о в о, розм.* Наважитися негативно висловитися про кого-, що-небудь.— *Гільки* [тільки] *ти мені слово пікнеш про батька та матір, я тебе з світа зживу...* (Мирний, I, 1954, 162); — *Що ж, славне товариство, пожалівши чоловіка?* — *запитав Іван чумаків.— Пожалімо, коли він і слова не пікне в сені,— обізвались чумаки* (Стельмах, I, 1962, 237).

ПІКОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **піка**[2]. *Намальовані* [карти] *так, що бог-отець був схожий на бубнового*

короля, пречиста діва Марія сиділась на нікову дошку (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 44).

◇ **Залишатися (залишитися, зостатися, зостатися і т. ін.) при ніковому інтересі** — зазнавати невдачі в чому-небудь, лишитися ні з чим. *Чужак звернув увагу не на Ріту, а на її подругу Катерину. Через якийсь час вони одружились, а Ріта залишилась при ніковім інтересі* (Збан., Переджнив'я, 1955, 12).

НІКОВИЙ[2], а, е, *розм.* Прикм. до **нік** 2. *Кожного дня, після п'ятої години, у час найбільших ніковитрат навантажень потужний потік води падає на хопаті гідроагрегатів і у міську мережу надходить додаткова електроенергія* (Веч. Київ, 13.XII 1971, 4).

НІКРІНОВИЙ: △ **Нікрінова кислота** — вибухова кристалічна речовина жовтого кольору. *Які б засміяв патнадець Миколай про безпутного Демка, коли б довідався, що той сам з начинки нікрінової кислоти і грязючої ртуті готував саморобні бомби* (Стельмах, І, 1962, 270).

НІКТОГРАМА, и, ж. Умовний малюнок із зображенням яких-небудь дій, подій, предметів і т. ін., який використовувався в найдавнішому письмі. **НІКТОГРАФІЧНИЙ**, а, е. Прикм. до **ніктографія**. *Ніктографічні написи дали вченим дуже цінний матеріал про історію людського суспільства* (Наука.., 4, 1958, 48); *Ніктографічне письмо.*

НІКТОГРАФІЯ, ї, ж. Найдавніша форма письма, що становить собою зображення дій, подій, предметів і т. ін. умовними малюнками. *Ще 40—50 тисяч років тому виникає ніктографія — письмо з допомогою малюнків* (Наука.., 10, 1968, 29).

НІКУЛ, ів, *мн.* Суміш із дрібно нарізаних маринованих із пряними овочів, які вживаються як приправа до м'ясних і рибних страв.

НІКША, і, ж. Морська промислова риба родини тріскових. *Використовують драм головним чином для вилову донних риб (тріски, нікші, морського окуня)* (Наука.., 2, 1958, 18); *Тріска і нікша надходять на підприємства громадського харчування звичайно потрошеними* (Технол. пригот. їжі, 1957, 38).

НІЛ, ніпу, ч. Нори в селянській хаті, розміщені між піччю і протилежною до печі стіною. *Насупроти столу, між череватою піччю й другою стіною, притулився ніл* (Мирний, IV, 1955, 287); *Ніл для спання, що його склав батько з товстих стругання дощок, був не дуже великий* (Юхвід, Опл. 1959, 22).

НІЛАТ, а, ч., *заст.* Людина, яка зробила щось погане або злочинне, звичайно чужими руками, і усувається від відповідальності за вчинене. *О горе! горенько жені! І де я в світі заховаюсь? Щоденно нілати розплюють, Морозять, шкварять на огні!* (Шевч., II, 1963, 348); *Ми боялись шалена, як гіркові орли, Але ворогу нас в полон узяли, І кинули бранців за мури, за грати Кати і нілати* (Олесь, Вибр., 1958, 120).

НІЛЕРС, а, ч. Дерев'яний або металевий вертикальний стояк, якій підтримує палубу судна. *В колі матросів стояв Бучний і загляда у велике люстро, яке корабельні майстри прибрали до нілерса* (Ткач, Морнич, 1948, 74).

НІЛГРИМ, а, ч., *книжн., заст.* 1. Пивоварник. *Нілгрими, що йдуть до святих місць, підкоряються темному покликові забобонності* (Загреб., Шепіт, 1966, 27); *Вилід б вона бути потованою романтично... Щоб ішли тоді до неї, романтичної таврійської святої, вроднві молоді нілгрими* (Гончар, Таврія, 1952, 131); * *У порівн. Іду я в посолом, як нілгрим, Дорогою тернистою, крутою* (Гер., Дорога, 1939, 36).

2. *перен.* Мандрівник, подорожній. *Прививаєвся* [М. Гоголь] *відчувати під ногами хистку палубу, і... йому все здавалося, що й земля, і камінь хобість під ним — блідий, жовтий, виснажений бурями й громами нілгримом* (Полт., Повість.., 1960, 395).

НІЛГРИМКА, и, ж., *книжн., заст.* Жін. до **нілгрим**. *Входить стара туркеня в чорній одежі нілгримки* (Н.-Лев., II, 1956, 451); *Наворольний, хор черниць і нілгримки — вся стала* (Мирн., II, 1957, 376).

НІЛГРИМСТВО, а, с., *книжн., заст.* Те саме, що **палом'ництво**. *Через те нілгримство до Лаври дуже пом'якшало її серце* (Н.-Лев., І, 1956, 407).

НІЛГРИМСЬКИЙ, а, е, *книжн., заст.* Стос. до **нілгрим** і **нілгримка**.

НІЛІКАЦІЯ, п, с., *розм.* Дія за знач. **нілікати**.

НІЛІКАТИ, аю, аєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Погано грати, виконувати що-небудь на смичковому музичному інструменті або на гармонії. *Платон.. нілікає на скрипці, Ліда сміється* (Корн., І, 1955, 99); *// Видавати одноманітні протяжні звуки* (про смичкові музичні інструменти або про гармонію). *Нілікає нудно десь гармоника* (Головко, І, 1957, 336).

НІЛІКНУТИ, ну, неш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до **нілікати**.

НІЛКА, и, ж. 1. Відрізний для пошиття одягу шматок тканини на всю її ширину. *Юзя встала, а Дарка розпляла на ній спідничку, шукаючи шви та рахуючи нілки* (Л. Укр., II, 1952, 643); *Шарокинь, на вісім нілок, спідницями Парасна по хаті вйкула* (Горд., II, 1959, 223); *// розм.* Шматок матерії взагалі. *Він повертав до хати і помічав на призьбі якусь мисочку, прикриту зверху замість нілки хистком капуза* (Стельмах, II, 1962, 104).

2. Підстилка на підлогу, долівку і т. ін. *На першій* [підводі], *...на соломі, застеленій квітчастою нілкою, сиділа двоє* (Коз., Нові Потоки, 1948, 251).

3. Зменш. до **пола**.

НІЛОН, а, ч., *архіт.* 1. *іст.* Башта у вигляді зрізаної піраміди, яка зводилася біля входу в стародавній єгипетський храм.

2. *перев. мн.* Масивні, звичайно прямокутні колони, що служать опорою арок, склепінь або оформляють з боків в'їзди, входи в парки, на мости і т. ін.

НІЛОРИЧНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **нілорус**.

НІЛОРУС, а, ч., *анат.* Місце переходу шлунка в дванадцятипалу кишку. *Під стеновим нілорусом розуміють звуження вихідного відділу шлунка* (Наука.., 1, 1957, 33).

НІЛОТ, а, ч. Той, хто управляє літальним апаратом. *Нілот перед вильотом довідується на метеорологічній станції про стан атмосфери* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95); *Степан Глушак, батько нілота, стрілок з машзера в порушників кордону* (Довж., Зач. Десна, 1957, 66).

НІЛОТА́Ж, у, ч. Уміння управляти літальним апаратом, а також така дія. [Тарасюк:] *Сьогодні вам належить виконати відповідальні завдання нілотажу* (Мик., І, 1957, 499); * *Образно.— На вірших теж потрібний вищий нілотаж..?* (Ю. Яп., І, 1958, 271).

НІЛОТА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **нілота́ж**. *Кожна нілотажна фігура, виконана в строго заданому темпі,— це маневр в бою* (Рад. Укр., 9.IV 1959, 3).

НІЛОТКА, и, ж. Літній формений головний убір у деяких військовослужбовців. *Легка сімпастьорка, погони, нілотки й перебування в походах ...молодими його років на двадцять* (Довж., І, 1958, 385); *На дівчині була зелена суконна нілотка* (Дмит., Наречена, 1959, 108).

НІЛОТОВА́НИЙ, а, е, і. Дієпр. пас. мин. ч. до **нілотува́ти**. *16 червня 1963 року на орбіту супутника*

землі був вивезений космічний корабель «Восток-6», уперше в світі пілотований жінкою — Валентиною Володимирівною Терешковою (Наука..., 11, 1967, 17).

2. *у знач. прикм.* Призначений для пілотування. *Космічні кораблі «Союз» характеризують новий етап у розвитку пілотованих апаратів* (Веч. Київ, 18.XI 1968, 3).

ПІЛО́ТСЬКИЙ, а, е. Належний пілотові. *Пілотський костюм;* // Призначений для пілота. *Пілотська кабіна.*

ПІЛОТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пілоту́вати**. *Іван Кожедуб відмінно склав іспити при шосткинському аероклубі, цілком засвоїв техніку пілотування* (Скл., Орл. крила, 1948, 75); *Пілотування і застосування на посадку екіпаж робить тільки за приладами* (Рад. Укр., 7.III 1963, 4).

ПІЛОТУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок., перех. і без додатка.* Управляти літальним апаратом під час польоту. *Корабель «Восток-2» пілотує громадянин Радянського Союзу льотчик-космонавт... Титов Герман Степанович* (Літ. газ., 8.VIII 1961, 1).

ПІЛОТУ́ВАТИСЯ, уємося, *недок.* Пас. до **пілоту́вати**. *Політ космічного корабля-супутника «Восток-3», який пілотувався космонавтом товаришем Миколаєвим Андріяном Григоровичем, тривав 95 годин* (Рад. Укр., 16.VIII 1962, 2).

ПІЛО́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пі́лка**. — *Та яка ж я буду, коли моє тіло оптимути спідницею у дві пілочки?* (Збан., Сеспель, 1961, 324); *Молодиці викладають на стіл масло, замотане в чистенькі пілочки, сало, ковбасу* (Зор., Нз., світ. 1967, 232).

◇ **Обби́рати (обібра́ти) до пілочки** — те саме, що **обби́рати до нітки** (*див.* **обби́рати**). *Робітниць* [капіталіст] *оббирав до пілочки, А безробітних пазовав у лице* (Мол., Зеленогора, 1959, 224).

ПІЛСУ́ДЧИК, а, ч. У 1926—1935 рр. — той, хто поділяв погляди фашистського диктатора Польщі Пілсудського, запроваджував його політику. — *Я не годен забути, що так же страшно кричали переодяга і людей, коли ті пілсудчики били їх торбів у дворі шомполами* (Кол., Ю. Крук, 1957, 358); *Утиски пілсудчиків, переслідування прадовими панської Польщі всього прогресивного створювали важкі умови для переважної західноукраїнських дітей* (Іст. укр. літ., 1, 1954, 690).

ПІЛСУ́ДЧИНА, и, *ж.* У 1926—1935 рр. — фашистська диктатура Пілсудського у Польщі.

ПІЛЮ́ЛЯ, і, *ж.* Тверда кулька з лікувальної речовини. *Давали мені різні порошки й пілюлі, мене нічого не брала* (Ю. Янов., Вершники, 1939, 84); *Капіталістична економіка — зрялюючий старик, якого нічими препаратами і пілюлями не можна врятувати від невиліковних недуг* (Рад. Укр., 7.XI 1960, 2); // *перен.* Щось образливе, кривдне для кого-небудь. *Гірка пілюля.*

◇ **Золоті́ти (позолоті́ти) пілю́лю** — скрашувати, змякшувати чим-небудь загіднішу прикрість, неприємність. *Образу і т. ін. Гетьман хотів позолотити пілюлю і, мабуть, згадувати архієпископові минуле, додав: — Та й братство в нас буде трохи відмінне від Львівського* (Тулуб, Людолови, 1, 1957, 133); **Конта́ти пілю́лі** *див.* **конта́ти**; **Підно́сити (піднести) пілю́лю** — зробити кому-небудь щось неприємне, образливе. — *Кармат, видно, підніс Валентинові Мордотовичу якусь нову пілюлю, а тепер пробує трохи позолотити її...* (Шовк., Інженери, 1956, 145).

ПІЛЮ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **пілю́ля**.

ПІЛЮ́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто виготовляє пілюлі.

ПІЛЮ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пілю́льник**.

ПІЛЯ́СТР, а, *ч.*, *архіт.* Плоский, схожий на колону виступ на поверхні стіни чи стовпа. *Вся* [площа] *заставлена була старим мармуром церкви, уламками пілястрів, орнаментами амбразур* (Кошіц, II, 1955, 403); *Кам'яний бар'єр відділяв оркестру від театрона, а звідти театрон був оточений глухою стіною з пілястрами, крізь яку вели входи до театру* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 404).

ПІЛЯ́СТРОВИЙ, а, е. Прикм. до **пілястр**.

ПІЛЬ, *вигук, часто.* Уживається як наказ собаці нацькувати на дичину. *Ганський іде* [пси] *залочує і підганяє владним і суворим окриком.— Пільї Пільї* (Рибак, Помилка., 1958, 117); — *Пільї — Сегер, як дому в таких випадках і належить, страшно проженов уперед, а-ніб нього — ф-р-р-р-р!* — перепина (Вишня, II, 1956, 268).

ПІЛЬГА, и, *ж.* 1. Повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків. *Перев'язали* [козаки] *собі звечора рани, випили горілки з порохом і лягли відпочить, маючи право на пільгу* (Стар., Облога... 1961, 67); *Єдиною пільгою тепер було те, що деяких хворих можна було відправляти в резер — табірний госпіталь, де вони, хоч і не завжди, могли одужати* (Хижняк, Тамара, 1959, 194).

2. *перев. у сполуч. із сл. робити, зробити, давати, дати і т. ін.* Великодушне, не дуже суворе ставлення до чиєї-небудь провини. [Інші голоси:] *Сей чесний! Сей невшкет! Дати пільгу на волю випустить!* (І. Укр., II, 1951, 330).

3. *перев. мн., заст.* Те саме, що **вільність** 2. *Українські купці, які провозили свої товари по території центральних районів Росії* [у XVIII ст.], *одержували різні пільги* (Іст. УРСР, 1, 1953, 335); *Ще говорить* [Степура] *щось про батька, що теж під мобілізацію потрапив і про свою відсторонку, яка дає йому пільги, дає комусь перевази над братами...* (Гончар, Людина., 1960, 22).

4. *діал.* Полегшення. *Крізь виливані тихо... сльози, що не приносили їй пільги, поглянула* [Регіна] *на Владка* (Фр., VI, 1951, 279).

ПІЛЬГО́ВИЙ, а. *ч.* Який надається кому-небудь як пільга (у 1 знач.). *Щорічно робітники одержують безкоштовні або пільгові путівки в санаторії та будинки відпочинку* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 88); *Не може він в ім'я давніх заслуг Марті робити тепер пільгові знижки їй — на свій розсуд продавати кращу землю* (Вол., Самопалти, 1952, 38); // Який існує як пільга (у 1 знач.). *У березні 1931 р. СРСР підписав з Туреччиною новий торговий договір, що мав також надзвичайно пільговий характер для останньої* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 60).

ПІЛЬГО́ВИК, а, *ч., розм.* Той, хто має пільгу, користується пільгами (у 1 знач.).

ПІМ *див.* **пімй**.

ПІМЯ, іп, *мн. (рідк.* **пім**, а, *ч.).* Чоботи з оленячого хутра, шерстю назовні або валянки. *На ногах.. натяг* [Стьопа] *панчохи з собачого хутра і тоді вже пімя, тобто чоботи, оленячим хутром наверх* (Трубл., Лахтак, 1953, 60); *Везли* [олені] *саночки, а в саночках сиділи діти... одягнуті в хутряні шапки, кожушки, пімя* (Ів., Вел. печі, 1956, 13).

ПІНА, и, *ж.* 1. Непрозора легка пухнаста маса, утворена на поверхні рідин від сильного кипіння, збовтування, нагрівання, бродіння і т. ін. *Вода лається на колеса вверху, облизав їх білою піною* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Казанок піниться, кипить, заливає жовтуватою піною* (Кол., Терен.., 1959, 39); * Образно. *В загатоване вікно підвівся ранок синю-*

ваго-блідою пі́ною (Мик., II, 1957, 223); • *У порівн. На мові саме біло-рожевою пі́нною квітувала гречка* (Стельмах, Хліб., 1959, 105).

2. Непрозора легка пузирчаста маса, утворена звичайно при збиванні мильного розчину. *На півострові Флорида росте так зване «мильне дерево». Його дозрілі плоди, якщо їх розтерти, утворюють піну* (Веч. Київ, 18.II 1969, 4); • *У порівн. У мамі, мов мильна пі́на, плавала кучмата* (Шиян, Биланда, 1957, 66); // Велика кількість поту, що покриває розігрячкованого коня у вигляді білих пластинців. *Комата вкрились пі́нкою, мідіялись* (Фр., XIII, 1954, 36).

3. Пузирчаста слина, що з'являється у людини або тварини від перевтоми, захворювання, а також під впливом гніву, злоби і т. ін. *Іван некече що кинуло, він підвівся і.. почав рвати, кривава пі́на тягнеся довгою стьожкою з його рота* (Мирний, 1, 1954, 306); *Пилип аж затрусився з люті. Маленькі очі її заіскрились, а на губах показалася пі́на* (Март., Тв., 1954, 370); *Кінь важко дише, з рота падали кривава пі́на* (Рудь, Остання шабля, 1959, 491).

◇ **З пі́нною на губáх** *див.* **губа́**[1].

ПІНАКОТЕ́КА, и, ж. Сховище творів живопису; картинна галерея.

ПІНГВІ́Н, а, ч. Великий морський антарктичний птах із схожими на ласти короткими крилами, пристосованими не для літання, а для плавання. *Великі рівнини і прибережні виступи скель всі покрині мільйонами пінгві́нів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 410).

ПІНГ-ПО́НГ, а, ч., *розм.* Настільний теніс. *Яких тільки розваг не було тут!.. І все на столах: дитячий більярд, пінг-понг, настільний футбол* (Смір., Сашко, 1957, 40).

ПІНЁТКА *див.* **пінéтки**.

ПІНЁТКИ, ток, *мн. (одн.* **пінéтка**, и, ж.). Легенькі виворотні черевички для немовлят.

ПІНИСТИ́Й, а, е. Вкритий піною. *В морі зринають і зараз щезають пінисті хвилі* (Конюб., II, 1955, 472); • Образно. *Серед чорного густого волосся біліє у нього над лобом пінистий гребінь сивини* (Донч., III, 1956, 391); // Який піниться. *Моторні лавові розмоси високі кришталеві чарки з пінистим шипучим вином* (Мирний, II, 1954, 277); *Олена стояла біля столу з глечиком пінистого молока* (Тют., Вир, 1964, 103).

ПІНИСТІ́СТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **пінúстий**.

ПІНИТИ́СЬ, ню, ниш, *недок.* 1. *перех.* Робити пінистим; викликати піну на поверхні рідини. *Червонофлотці стріляли по фінських і німецьких торпедних катерах, що скупали, мов скажені пінячи море* (Автом., Коли рокують днов, 1959, 244).

2. *неперех.* Те саме, що **пінúтися** 1. *Вода кругом нього.. пінить та шумить* (Мирний, IV, 1955, 318); *На високому березі Дністра малованне стояв сивий у яблуках кінь, жував жовто уздечки і пінив скривавлену слиною* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 203); *З півроку його раз у рав трясла тряся так, що аж пінив* (Бурл., О. Вересай, 1959, 23).

ПІНИ́ТИСЯ, нюся, нишся, *недок.* 1. Утворювати або виділяти піну; вкриватися піною. *Пиво пінúться в зелених склянках* (Конюб., II, 1955, 17); *Вирувала, пінилась весняна вода* (Шиян, Гроза.., 1956, 284); *Море при самому березі ніжно пінилось і тихо грало* (Кучер, Голод, 1961, 193); // Наповнюватися піною. пінистою рідиною. *Казанок пінúться, кипить* (Кол., Терен.., 1959, 39); • Образно. *Квіти пінúться на клумбах неймовірними кольорами* (Кон., Дуже добре, 1937, 137); *Біл зникнув і пінився уже на майданах* (Панч, Вибр., 1947, 371).

2. *перен.* Дуже сердитися; кричати з піною біля рота. *Він швидко перейшов до викривання своїх кривдників і тут наткнувся на таку впертість, апатію людей, що не раз аж пінився від злості* (Фр., VIII, 1952, 92); *Він не дивиться на слідчих і не вважає на них, хоч як вони не пінятися, не скрегочуть зубами* (Турч., Зорі.., 1950, 268).

3. Пас. до **пінúти** 1.

ПІНІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **пі́нія**. *Перед очима в мене завжди стоїть наш маленький пінієвий ліс* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 78).

ПІ́НІЯ, і, ж. *(Pinus pinea).* Вид сосни з зонтикоподібною кроною і червоно-бурою корою; італійська сосна. *З двоїнних дерев [у субтропічній зоні] зустрічаються різні види сосен, особливо пінії* (Фіз. геогр., 6, 1957, 43); *З диких дерев [на Капрі] найбільше евкаліптів, пальм, пінії, дубів* (Конюб., III, 1956, 332); *Скінчі ріг заселеніди темними житами і плоскими китайськими парасольками пінії* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 231).

ПІ́НКА[1], и, ж. 1. Пестл. до **пі́на**. *Стьобнуло його гіллям, підібгали до нього ногами — лежить на снігу, чистесенький, голесенький, тільки в куточках вуст рожево пінка бульбашиться* (Тют., Вир, 1964, 153).

2. Густа плівка на поверхні молока, перників і т. ін., що утворюється після кипіння. *При поданні у склянку з кавою кладуть пінку* (Техноп. прист.-їжі, 1957, 222); • Образно. *Ах, спорт, музика, танці, дівчата — ось пінка життя до якого знайомства з Камінецьким вважав Бронко за щось не суміжне з підвістю серйозної людини* (Вільде, Сестри.., 1958, 494); // Пінистий шар сиропу, що з'являється під час приготування варення на його поверхні.— *Щось хочете сказати?* — *Хочу,— відповіла мати, здіймаючи з країв мідного тазу рожеву, тремтячу від кипіння пінку* (Шиян, Биланда, 1957, 184).

◇ **Зніма́ти (зня́ти) пі́нку** — брати собі щось найкраще, найвигідніше без затрати своєї праці.

ПІ́НКА[2], и, ж., *спец.* Легкий вогнетійкий пористий мінерал, з якого виготовляють курильні трубки і деякі інші вироби, а також виріб з цього мінералу.

ПІ́НКОВИЙ, а, е, *спец.* Зроблений з **пі́нки**[2].

ПІНКОЗИМА́Ч, а, ч., *розм.* Той, хто привозює собі щось найкраще, найвигідніше без затрати своєї праці.

ПІНЛИВІ́Я, а, е. Який піниться (у 1, 2 знач.). *Без й море бачив. Шумливе, бурхливе море, що вище тополь гойдає пінливі хвилі* (Ковінька, Кутя.., 1960, 29).

ПІ́ННИЙ, а, е. 1. Те саме, що **пінúстий**. *Пінна вода падала з каміння на камінь* (Собко, Кавказ, 1946, 17); *Грайте я радості і болі — Іскри в пінному вині* (Еллан, I, 1958, 50).

2. *у знач. ім.* **пі́нна**, ної, ж., *заст.* Хлібна горілка. *Ешей з дороги налигався і пінної так наквастився, Трохи не випесь з його [нього] дух* (Котл., I, 1952, 89).

ПІНОБЕТО́Н, у, ч. Пористий бетон. *Пінобетонні.. добре загашують звук, повано проводять тепло* (Такмн. вапна, 1957, 75).

ПІНОБЕТО́НИЙ, а, е. Вигот. з пінобетону. *Пінобетонний виріб;* // Призначений для виготовлення пінобетону. *Пінобетонний агрегат обслуговується лише двома робітниками* (Роб. газ., 18.IX 1965, 4).

ПІНОПЛА́СТ, у, ч. Легкий пористий матеріал, використовуваний для прокладок, ізоляції і т. ін. *Будучи ізолятором тепла, звуку і електрики, пінопласт знайде широке застосування у машинобудуванні та на будівництві* (Знання.., 7, 1966, 31).

ПІНОПЛА́СТОВИЙ, а, е. Вигот. з пінопласту. *Книги для дітей, газета, які не розмокнуть від дощу,— ось*

для чого знадобиться пінопластовий пістр (Веч. Київ, 7.IV 1966, 4).

Пінополіка́т, у, ч. Легкий будівельний теплоізоляційний матеріал з дрібними порами, який із вапна і піску. *Для виготовлення пінополікату можна застосовувати не тільки пісок, а й будь-яку речовину, в якій є кремнезем* (Тасми. вапна, 1957, 74).

Пінополіка́тний, а, е. Прикм. до **пінополіка́т**.

Пінополіскло́, á, с. Пористий будівельний матеріал із скляної маси. *Пінополіскло — це ніби скляна губка, насичена газом* (Цікава хімія, 1954, 92).

Пінóчка, и, ж. Зменш.-пестл. до **пі́на**.

Пінта, ц, ж. Одиниця виміру рідин і сипучих речовин в Англії і США, що дорівнює приблизно 0,56 *л*.

Пінцет, а, ч. Різновид пружинистих щипців, що використовується в медицині і техніці для захоплення маленьких і тонких предметів. *Пінцет юним ботаніком необхідний для занять при препаруванні квіточок* (Гурток «Умілі руки.», 1955, 234); *В білому фартуці і з блискучим пінцетом в руці вона була стожа на лікаря* (Донч., V, 1957, 238).

Пінцирова́ний, а, е, с. г. Дієпр. пас. мин. ч. до **пінцирува́ти**. *Проріджують крону вкорочуванням усіх пінцированих пагонів у попередні роки* (Хліборіб Укр., 3, 1966, 36).

Пінцірóвка, и, ж., с. г. Те саме, що **пінцирува́ння**.

Пінцирува́ння, я, с., с. г. Дія за знач. **пінцирува́ти**. *Під слабим обрізуванням молодих плодових дерев треба розуміти проріджування крони шляхом пришипування (пінцирування) всіх пагонів, не потрібних для формування скелетних гілок* (Сад і ягідн., 1957, 214).

Пінцирува́ти, у́ю, у́єш, недок. і док., перех., с. г. Видаляти верхівку молодого пагона для затримання росту одних пагонів і підсилення росту інших. *Карликові дерева старанно обрізують і, зокрема, пінцирують для забезпечення найкращих умов розміщення й освітлення окремих частин крони* (Хліборіб Укр., 11, 1966, 32).

Пінчер, а, ч. Порода невеликих кімнатних або мисливських собак. *Японський пінчер; Німецький пінчер.*

Пі́нява, и, ж. Те саме, що **пі́на**. *Проникнули верхівці сині плаю Кагула й стали перед бурхливою пінявою Дунаю* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 78).

Пі́нявий, а, е. Те саме, що **пі́нистий**. *Летучоча від нездачі, котить* [Дніпро] *назад свою піняву хвилю* (Мирний, І, 1954, 347); *Калакутні струмки, ревучі й піняві, високо стрибали через каміння* (Дмит., Обвалені... 1962, 86); *Андрій наспіх витяв кухоль пінявого бочкового пива* (Дмит., Наречена, 1959, 243).

Пі́нявість, вості, ж. Властивість за знач. **пі́нявий**.

Пі́няво. Присл. до **пі́нявий**. *Дев'ятий турбіна... пінявo клекотіла збурена вода* (Коз., Характер, 1953, 48); [Ярослав:] *Пінявo б'ється ріка об камінна...* (Мокр., Пісси, 1959, 109).

Пі́нястий, а, е. Те саме, що **пі́нистий**. *За кормою* [корабля] *води кипіла, як у казані, і пінясті хвилі розбігалися вість* (Досв., Вибр., 1959, 288); *Сагайдачний ковтав пінясте пиво, і загадкова усмішка ховалася в його бороді* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 67); *Деякі лави виблюють легку пінясту масу, яка при застиганні утворює пемзу* (Фіз. геогр., 5, 1956, 101).

Пі́нясто. Присл. до **пі́нястий**. *Серцито, пінясто, струмки кидаються* [вода] *з недобрячої височини вниз* (Досв., Гюлле, 1961, 150).

Піодермі́я, ї, ж. Захворювання шкіри у людини й тварин. *Гнійничкові хвороби шкіри (піодермії...) є найчастішими хворобами шкіри* (Як запоб. зарази. хвор., 1957, 30).

Піоне́р, а, ч. 1. Людина, яка вперше проникає в новий, недослідже́ний край і освоює його. *Піонерами української еміграції в Канаді були бідні селяни... з с. Небилів Калуського повіту в Галичині* (Ірчан, II, 1958, 340).

2. *перен.* Людина, яка першою прокладає шляхи в якій-небудь новій галузі діяльності: новатор, зачинатель чого-небудь. *Я... вважаю за велике для себе щастя бути в фаланзах тих піонерів, які дбають за високий розквіт нашого чарівного слова* (Вас., IV, 1950, 57).

3. Член добровільної масової дитячої комуністичної організації, що об'єднує радянських школярів віком від 9 до 14 років. *Буду з учитись, Буду вирости, Ось тоді вже зможу Піонером стати!* (Позн., Ми зростем.., 1960, 48).

4. В Англії, Франції, Німеччині і до 30-х років XIX ст. у Росії — солдат саперної частини інженерних військ.

Піонервожа́та, той, ж. Жін. до **піонервожа́тий**. *Третій клас, де Оля працює піонервожатою, буквально у неї закоханий* (Пол., Надія. висоти, 1953, 99).

Піонервожа́тий, того, ч. Керівник піонерського загону або дружини. *Типовим позаминулої весни сам закінчив Кдевіївську середню школу і залишився в ній піонервожатим* (Збан., Між.. людьми, 1955, 140).

Піонерзагі́н, гону, ч. Скорочення: піонерський загін. *Лунають клятви щирої слова залізні, Дав урочисту обіцянку піонерзагін: Як Павлик — вірним буть своїй Вітчизні, Непримиренним буть до ворогів, як він!* (Нех., Ми живемо.., 1960, 130).

Піоне́рія, і, ж., збірн. Піонери (у 3 знач.). *Найближчими помічниками і друзями Купріяна Олександровича була комунівська піонерія* (Донч., I, 1956, 54).

Піоне́рка, и, ж. Жін. до **піоне́р** 3. *Стоїли біля входу піонер і піонерки і в сурми сурмили* (Ів., Пошта.., 1943, 6); *Доня моя піонерка — Галстук пов'язок вперше* (Воронько, Тепло.., 1959, 119).

Піоне́рний, а, е. Стос. до піонера (у 4 знач.).

Піоне́рство, а, с. 1. Діяльність або стан піонера (у 1—3 знач.).

2. *розм., збірн.* Піонери (у 3 знач.).

Піоне́рський, а, е. 1. Прикм. до **піоне́р** (у 3 знач.). *Щой росли нові споруди і нові будови — Й в труді квітчастий буду: піонерське слово!* (Мур., Піонер. слово, 1951, 3); *Палай, наше вогнище, тепле і рідне — Зоря піонерських незасмучих літ!* (Бичко, Вогнище, 1959, 11); *Вдячний за твори могучі, цей юний стривожений люд могилам на київській кручі віддасть піонерський салют* (Уп., Вірші.., 1957, 126); // Який складається з піонерів. *Вони не розбирали слів, але ж знали цей мотив, рідний з дитинства, з піонерських зборів, мотив, з яким вони росли, виховувались і мужніли,— «Інтернаціонал»!* (Панчар, III, 1959, 92); *Нача́в біл крила, Підіймаєть вітрила — Випливає, піонерський флот* (Воронько, Сяйво мир, 1959, 105); // Належний піонерові, піонерам. *На хлопчиках піонерський шовковий галстук, охайна сорочка* (Ю. Яновський, I, 1958, 602); *Як любий робинний привіт, Як живу і радісну ласку, Вітаю дитинства щасливого цвіт.— Твою піонерську пов'язку* (Мас., Поезії, 1950, 134); // Призначений для піонерів. *Несе той віночок — квітчасту хабарочку. Аж ось і вона, піонерська кімната. Стрічає бабусю весела вожата* (С. Од., Вибр., 1959, 154).

2. Стос. до діяльності піонера, піонерів (у 3 знач.). *Про тебе ж напіть у стінній піонерській газеті нам*

й слова не знайдеш! (Донч., V, 1957, 169); *Виникли зовсім нові розділи ідейної гігієни, наприклад, гігієна піонерської і позашкільної роботи серед дітей* (Шк. гігієна, 1954, 29); *Піонерське вогнище.*

ПІОНЕРТА́БІР, бору, ч. Скорочення: піонерський табір.— *Мамо, а Тіма їде в піонертабір,— сказала між іншим Галочка* (Ів., Таємниця, 1959, 39); *На узбережжі, де міститься піонертабір, з'явилися фашистські озброєні солдати* (Пе, Ідеал. лист, 1960, 44).

ПІОРЕ́Я, ї, ж. Захворювання, супроводжуване виділенням гною. *Ймовірне емпійне виділення... спостерігається при піорії пупка* (Хвор. дит. віку, 1955, 35); *Альвеолярна піорея.*

ПІП, попа, ч., *розм.* Духовне звання у православній церкві, середнє між єпископом і дияконом. [Палажка:] *Чом же ти у попи не постригся, коли в тебе мати попадя була?* (Мирний, V, 1955, 228); — *Читати, писати навчився, а на попа все одно не вийдеш...* (Гончар, Таврія, 1952, 12); // Службитель релігійного культу, який має це звання й здійснює богослужіння. *Нехай попи заспівають, А дружки пообнімуть: Легше жені в труні лежать, Ніж його побачить* (Шевч., I, 1963, 57); — *Дурний піп — дурна його й молитва,— не витримав Якив* (Стельмах, II, 1962, 109); — *Даром, брате, музика не грає, піп молебня не служить* (Тют., Вир, 1964, 82).

◇ **На попа́** у вертикальне положення, стоячи (поставити, стати і т. ін.). *Люди зводили ті стовпи вже попом, ставили їх по шнуру й закопували в землю* (Чорн., Шепіт., 1958, 80).

ПІПЕ́ТКА, и, ж. Скляна трубочка з гумовим наконечником для набирання, втягування рідини і випускання її краплями. *Закапування крапель в очі проводять піпеткою* (Заг. догляд за хворими, 1957, 184); *Хворого приймав* [ветеринар]. *Щось з піпетки капав...* (С. Оп., Вибр., 1959, 258).

ПІР, пору, ч. Вид цибулі з видовженою цибулиною і високими дистками: вживається як приправа.

ПІРАМІ́ДА, и, ж. 1. Велика кам'яна споруда з чотирикутною основою і трикутними боковими поверхнями, які утворюють на вершині будівлі гострий кут, що служила гробницею фараонів у стародавньому Єгипті. [Єгиптянин:] *Я б хотів у піраміді... не царів, а всіх, що добрі діла робили* (Л. Укр., II, 1951, 246); *В єгипетських пірамідах знайдено золоті речі, списки олівом і золотом* (Знання., 2, 1960, 30); * *У порівн. Моя піраміда, возкалась вдали* (Гонч., Дибр., 1959, 266); // Про пам'ятник такої форми, зведений на честь кого-, чого-небудь, на пам'ять про когось, щось. *Набираючи камінці, моряки виклали з нього високу піраміду і зверху встановили флагшток* (Трубіл., Лахтак, 1953, 189).

2. Многогранник, основа якого являє собою многокутник, а бічні грані — трикутники, що мають спільну вершину. *Піраміду називається многогранник, в якого одна грань, що називається основою, є якийнебудь многокутник, а всі інші грані, що називаються бічними,— трикутники, які мають спільну вершину* (Геом., II, 1954, 37).

3. Предмет, що має широку основу і конусоподібно звужується догори; // Група предметів, укладених або складених у вигляді купини, що має широку основу і звужується догори. — *Вже так тих цукрових пірамід, тих вин шампанських... то за це нехай вибачать* (Н.-Лев., I, 1956, 139); *З піраміди апельсинів, шоколадних виробів, печива, винограду виділялись стрімкості пахощі у золотих кошиках* (Вільде, Сестри., 1958, 362); *Над високим ліжком з великими розмаїтими бантами звелилась піраміда пухких подушок* (Кучер, Трудна любов, 1960, 300).

4. Гімнастична, акробатична фігура, яка складається з групи людей, що стають один одному на плечі. *На плечі їм вивізли троє, а на тих трьох ще два молодих козаки, і вся жива піраміда почала... по колу* (Тулуб, В степу.., 1964, 341).

5. Пристосування для тримання і зберігання ганчірок та рушників. *Вояки розложилися в маленькім лісу, уставили карабіни в піраміду* (Фр., VI, 1951, 453); *Новий директор — весь у пилюці пообвідувань... в колишнім кабінеті директора шпацюються в тінялі вчителі. У фізичних кабінеті відгородили куток і туди поставили піраміду з учбовими гантелями* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 56); // Трикутник, утворений з 10 більярдних куль, складених на початку гри; вид більярдної гри в 15 куль.

ПІРАМІ́ДАЛЬНИЙ, а, е. Який звужується догори, нагадуючи за формою піраміду (у 1, 2 знач.). *Верхні частини будівлі відзначаються уступчастим розташуванням арок і склепінь, які плавно підіймаються вверху і увінчуються мальовничим п'ятигранним пірамідальної будови* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 514); *Перед нами з'являється пірамідальна гора з білим скалистим верхом* (Кощов, III, 1956, 139); // Який має крону, що за формою нагадує піраміду (про рослину). *Дуже поширеною різновидністю осокора є пірамідальна тополя* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 69); *Темно-зеленим муром оточили галявину пірамідальні ялини* (Донч., II, 1956, 55).

ПІРАМІ́ДАЛЬНО. Присл. до **пірамідальний**. *Стіни церкви виведені не прямо, а пірамідально, так що церква одному трохи ширша, ніж вгорі* (Н.-Лев., II, 1956, 401).

ПІРАМІ́ДКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **піраміда**. *Настилала* [Мирина] *цукру в цукерничку, накрала булки і тепер укладала кусні в акуратну пірамідку* (Вільде, Сестри., 1958, 209); *Руки їй тремтять від хвилювання, і вона мало не випускає цілу пірамідку тартлок* (Тулуб, Людолюди, II, 1957, 436).

ПІРАМІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до піраміди.

ПІРАМІ́ДОН, у, ч. Біла кристалічна речовина, що вживається як ліки для зниження температури і вгамування головного болю. *Від головного болю можна рекомендувати невеликі дози пірамідону чи аспірину* (Наука., 3, 1959, 33); *Він випив таблетку пірамідону і ліг на свою канапу* (Жур., Зелч. турботи, 1960, 169).

ПІРАПО́МЕТР, а, ч. Прилад для вимірювання інтенсивності сонячної радіації.

ПІРА́Т, а, ч., *іст.* Морський грабіжник, розбійник. [Долорес:] *Він ...має контрабанду... а часом плаває з піратами...* (Л. Укр., III, 1952, 332); *На морях купців підстерігали морські розбійники (пірати)* (Іст. середніх віків, 1955, 73); * *У порівн. Вночі, скрадаючись, мов пірати, набрався розум, прийшов* [судна] *Керченську протоку* (Гончар, II, 1959, 273); // *перен., розм.* Той, хто грабує, винищує і т. ін.; поводить себе, як розбійник. *Фашистські покидьки пірати з викликовою лютістю накинулись не що відростаючо* (Баш, На землі.., 1957, 34); *Геть з Корей, загарбники, пірати! Вам помститься звільнений Сеул!* (Пер., Щастя., 1951, 4).

ПІРА́ТСТВО, а, с. Промисел, заняття піратів; морський розбій. *За людина* [Жан Тьер] *померла наприкінці XVI століття, залишивши казкове багатство, кажуть піратством і работорговлею* (Наука., 11, 1965, 47).

ПІРА́ТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **пірат**. *Піратські каскони; //* Належний піратам. *Сотні пірат-*

ських суден бороняли по всіх напрямах Середземне море (Іст. стар. світу, 1957, 158); *Якийсь піратський корабель напав на торговий* (Лс. Клеп. лист. 1960, 164).

ПІРГЕЛІОМЕТР, а, ч. Прилад для вимірювань сонячної радіації.

ПІРЕТРУМ, у, ч. 1. Багаторічна трав'яниста або напівкущова рослина родини складноцвітих.

2. Дрібний жовтувато-сірий порошок, що одержується з висушених і розмелених суцвіть деяких видів ромашки і використовується для боротьби з шкідливими комахами. *Піретрум — порошок з квіток.. ромашок* (Профіл. захвор., 1955, 101); *Піретрум — рослинна отрута, являє собою сірий порошок, який виготовляється з подрібнених квіток деяких видів ромашки* (Захист рослин... 1952, 177).

ПІРИДИН, у, ч. Отруйна легкозаймиста безбарвна прозора гігроскопічна рідина з неприємним різким запахом. — *Перший радянський пірідин повинен з'явитися на нашому заводі* (Шовк. Інженери, 1948, 70); *Запах бергамотового масла, пірідину, толуолу знижує поріг присмеркового зору* (Рад. шкіол. наука... 1958, 26).

ПІРИДИНОВИЙ, *а*, е. Прикм. до **пірідин.** *Пірідинова сполука;* // Призначений для виготовлення пірідину. *Кергат закінчує роботу над проектом дослідної пірідинової установки* (Шовк. Інженери, 1948, 181).

ПІРИНА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **перо** 1.

ПІРИНКА, и, *ж.* Зменш. до **пірина.**

ПІРІТ, у, ч. Мінерал жовтого кольору у вигляді зернистих мас з металевим блиском, що являє собою сполучення заліза з сіркою; сірчаний або залізний колчедан. *Горіння буває тоді, коли у шарах гірських порід є багато мінералу піриту, що окислюється при доступі повітря і води, виділяючи багато тепла* (Про вулкани... 1955, 24); *Прикрасили* [мармур].. *кристали піриту* (Стельмах, II, 1962, 56).

ПІРИТИ, рить, *недок., розм.* 1. Дуже лити (про дощ). *Надворі дощ такий пірить* (Сл. Гр).

2. Сильно бити, напосідати побоїсь кому-небудь.

ПІРІТНИЙ, а, е. Прикм. до **пірít.** *Пірітні вкраплення;* // До складу якого входить пірит. *Внесення пірітного недобарку, який містить у собі мідь, значно підвищує врожаї картоплі* (Картоплі, 1957, 103).

ПІРІТОВИЙ, а, е. Те саме, що **пірітний.** *Пірітові поклади.*

ПІРІХІЙ, я, ч. Ненаголошена двоскладова стопа ямба або хорея у віршуванні. *У першому* [рядку] *друга стопа, а в другому третя мають збудова складні ненаголошені. Така стопа зветься пірихій* (Укр. літ., 8, 1957, 116).

ПІРІНА, и, *ж.* Те саме, що **перо** 1. *Дичину перинено. Не підстрелили кільки скривавлених пір'їн, які загубив птах* (Донч., II, 1956, 64); *В кімнаті полювників сказав мені сісти біля столу, поклав передо мною папір, дав пір'їну в руки і почав диктувать* (Збірник про Крим., 1955, 7).

ПІР'ЇНКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пір'їна.** *Довгим дзьобом почала* [чайка] *перебирати пір'їнки на своєму крилі* (Збан., Мир. чайка, 1959, 34); ** У порівн. На жаль їй здалося, що вона стала легка, як пір'їнка* (Ткач, Плем'я., 1961, 6).

ПІР'ЇНОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пір'їнка.** *Тільки й чуть шелест, як висмикують пір'їночки з пташок* (Крим., Вибр., 1965, 409); ** У порівн. Сукняна чумарчина на одним плечі, як пір'їночка* (Вишня, II, 1956, 141).

ПІР'ЇСТИЙ, а, е. Те саме, що **перíстий.** *Мотивами такого розкрою.. були пір'їсті листочки, так звана «дрібна папороть»* (Нар. тв. та етн., 1, 1962, 103).

△ **Пір'їсті хмáри** (**хмарúни** і т. ін.) — те саме, що **Перíсті хмáри** (**хмарúни** і т. ін.) (*див.* **перíстий**).

ПІРКЕ, *невідм., с., мед.* Прищеплювання на шкірі, за допомогою якого встановлюють наявність або відсутність в організмі туберкульозної інфекції.

ПІРІАЛО, а, с., *розм.* Те саме, що **пірнáч.**

ПІРНАННЯ, я, с. Дія за знач. **пірнáти** 1. *Він глибоко вдихнув грудьми повітря, кінці перед пірнанням* (Головко, II, 1957, 344); *Вода в трюмі реве при кожному пірнанні судна* (Довж., Зач. Десна, 1957, 400).

ПІРНАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Занурюватися у воду з головою. *Пере Ганна сорочки, в сім купається, пірнає, бриьгається* (П.-Лев., I, 1956, 104); *З води то виринала, то знов пірнала величезна риба* (Трубл., Вовки... 1936, 8); // Пливучи, занурюватися у воду. *Водяниці тільки іноді пірнали й не доставали до дна* (П.-Лев., II, 1956, 416); *Часом глибоко пірнаючи в них* [хвилі], *корабля весь час ідуть бездонним ходом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 404); // *перен.* Опускатися, крадучи в що-небудь м'яко. *Глибоко пірнаючи в застелену рядном солому, він крутився.. та достойно роздав благословення селянам* (Стельмах, I, 1962, 411).

2. *перен.* Пересуваючись по землі, швидко опускатись у сніг, глибоку і т. ін. *Коні мекчуть копитами сніг, самі пірнають в вибоях* (Коцюб., II, 1955, 254); // Літаючи, ширяючи в повітрі, швидко опускатися вниз. *Над землею в густому, повітрі пірнали ластівки і стрижі* (Коп., Панколо полум'я, 1961, 58); *Він пролітає над тайгою.. Ось вривається Володимир у хмару, ось вирнає, знову і знов пірнає і вапалюється в повітряну яму* (Довж., I, 1958, 111); // Рухаючись, зникати з поля зору. *Василина знала, куди він їздить, проводила коня очима через вріблю, доки він не пірнав у зелених садках* (Н.-Лев., II, 1956, 80); *Ідо* [Бринський] *на чолі рота в кав'ярню бескеттяр, пірнаючи й вирнаючи* (Гончар, III, 1959, 170); // *розм.* Швидко проникати куди-небудь: ховаючись, швидко зникати. *Він* [юнак] *пірнає у цілину і вертав за хвилину З вітчизни мальовничим своїм* (Перв., Казка... 1958, 48); *Хлоп'ята дружно пірнали в сущавину нагоду* (Ткач, Плем'я., 1961, 11).

3. *перен.* Повністю віддаватися якій-небудь справі, заняттю; захоплюватися чимсь; поринати. *Змушений жити в місті.. я часом з головою пірнаю в етнографічні записи* (Копюб., III, 1956, 344); *Може, зараз не час пірнати у минуле?* (Рибак, Час... 1960, 33); // Переходити до якого-небудь стану. *Давид майже звежди прокидається одразу, але, підвівшись з постелі, знову пірнайав до неї і пірнав в напівзабуття* (Стельмах, I, 1962, 99).

ПІРНАЧ, á, ч. Давньоруська холодна зброя, що являла собою металеву головку з гострими виступами, насадженту на держалюо; вид булави (у 2 знач.). *Кинув геть, мов пірнач злотистий і зломив надвоє гостру шаблю* (Л. Укр., I, 1951, 388); *Зіймалися перші лави, Дзвенять шаблі, дзвенять мечі, Ний полем бою величавим Злітають гарді пірначі* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 161); ** У порівн. Не сказала віза біла й слова, тільки поклав кинула урочий, наче той пірнач бамсучий, гострий* (Л. Укр., I, 1951, 388); // У козацькому війську — ця зброя як знак влади полковника. — *Отакі! Гамуй йому козаків, коли полковницький пірнач у судді! — Да що по тому пірначеві! — каже Коттомара.— Козаки судді і цьом не вибуть, а тебе і без пірнача послухають* (П. Куліш, Вибр.,

(1969, 161); *Гетьман урочисто, на очах усього війська, вручив Богуну полковницький пірнач* (Кач., II, 1958, 421); *Козацьке військо вирушає в похід. Майорять різнобарвні прапори. На чолі похід гарцюють на баских конях полковники з пірначами в руках* (Наука., 10, 1965, 36).

Пірнаючий, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пірна́ти**.

Пірник, а, ч., *діал.* Пряник. *Дітворі малій.. пірники й мандрики* (Сл. Гр.).

Пірницький, а, е. *Діал.* Прикм. до **пірник**.

Пірникоза, и, ж. То саме, що **порéць** 1. *«Шо́ду, шепчи, вас шукаю!» — Із каміння встала [сестра]. Вуг у воду! І із цієї Пірникози стала* (Рудан., Тв., 1959, 103).

Пірнути, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **пірна́ти**. *От-от долиш* [рибалонька]. *Пірнув, вирнув — І утоплену Гамнусю На берег виносить* (Шевч., I, 1963, 161); *Черепаший чобіт став на самий берег і пірнув у воду* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Літак.. круто пірнув до землі* (Ле, Право.., 1957, 111); *Я пірнув у бомбосховище* (Смол., Сашко, 1954, 104); *Сини.. вийшли в люди. Федько в науку увесь пірнув, ось вже і став професором* (Рибак, Час., 1960, 129); *По відході о. Василя Раєса пірнула в ліжко* (Кощюб., I, 1955, 318).

◇ **Як (мов** і *т. ін.*) **у воду пірну́ти** — то саме, що **Як (мов** і *т. ін.*) **у во́ду вби́сти** (*див. вода́*). [Тетяна:] *Тут ось дівчина безвісти пропала! ..Як у воду пірнула!* (Мам.. Тв., 1962, 262); *Мов у воду був пірнув Санько Паскуда і ось вирнув. Вирнув сліпчим у полиці* (Збан., Єдина, 1959, 67).

Пірóга, и, ж. У народів Центральної і Південної Америки та Океанії — вузький довгий човен, обтягнутий корою, шкірами або надовбаний чи вивалений із стовбура дерева. *Тягненьо вивалився на голубий затон — і ралтом з комину, по водяній дорозі Ребько висунув індійцем на піроґ* (Рильський, Поеми, 1957, 234); *В тропічних лагунах назустріч кораблю пливли сотні пірог з чорношкірими тубільцями* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 68).

Пірóксен, у, ч. Вивержений породоутворюючий мінерал класу силікатів магнію, заліза і кальцію. *Прикладом диференціації речовини в межах оболонки* [Землі] *може бути реакція, що протовить в силікаті магнію, при можливій сумірі 65 процентів олівіну та 35 процентів піроксену і температурі 1000—1200 градусів* (Наука.., 1, 1957, 25); *Піроксени. До цієї групи належать мінерали різного походження і дуже різноманітні за хімічним складом* (Курс заг. геол., 1947, 58).

Пірóксеновий, а, е. Прикм. до **пірóксен**. *Піроксенові граніти.*

Пірóксилін, у, ч. Вибухова речовина, що одержується внаслідок хімічної обробки деревної клітковини. *Виходили* [вінці] *зброю, снаряди, динаміт, піроксилін та гранчуку ґуґу* (Довж., I, 1958, 134).

Пірóксилíновий, а, е. Прикм. до **пірóксилін**; // Вигот. з пірóксиліну. *Бисмач погрожував, що його молодиці зараз же прилаштують пірóксилінові міни й зарубують станцію* (Ле, Міжгір'я, 1953, 365).

Пірóметр, а, ч. Прилад для вимірювання температур переважно понад 400°. *Показання температури послідовно передаються пірометру, вміщеному в панель керування верстатом* (Верстати-гіганти, 1958, 186).

Пірометри́чний, а, е. Стос. до пірометра і пірометрії. *Вищого пірометричного ефекту можна досягти спалюванням рідкого палива, наприклад нафти* (Заг. хімія, 1955, 403).

Пірометрія, і, ж. Вчення про вимірювання високих температур за допомогою спеціальних приладів.

Пірóп, у, ч. Дорогоцінний камінь червоного кольору; різновид гранату. *Піропи — близькі до гранату криваво-червоні мінерали — є постійними супутниками алмазу* (Веч. Київ, 12.XII 1967, 4).

Пірóплазма, и, ж., *вет.* Найпростіший одноклітинний організм, що паразитує в червоних кров'яних тільцях тварин; збудник піроплазмозу.

Пірóплазмóз, а, ч., *вет.* Інфекційне захворювання свійських тварин, що викликається піроплазмами.

Пірóскаф, а, ч., *заст.* Пароплав. *Дами, кокетуючи, скаржились: «Ах, це піроскаф не відпаде, а нас уже нудить»* (Полт., Повісті.., 1960, 502).

Пірóскоп, а, ч. Прилад для приблизного вимірювання високих температур у лавоцьких печах.

Пірóскопíчний, а, е. Прикм. до **пірóскоп**.

Піротéхнік, а, ч. Фахівець з піротехніки. *Можна було б при кожному парку культури і відпочинку ввести навіть штатну посаду піротехніка, щоб народні гуляння.. супроводжувались феєричними виставами* (Роб. газ., 31.I 1962, 4).

Пірóтéхніка, и, ж. Галузь техніки, пов'язана з виготовленням горючих і вибухових сумішей, сигнальних вогнів, ракет, феєрверків; // Горючі і вибухові суміші, сигнальні вогні, ракети, феєрверки. *Над нічною землею щотвилини злітали ракети, немов себе підбадьорювали піротехніки* (Ю. Яновський, II, 1954, 13).

Пірóтéхнíчний, а, е. Прикм. до **пірóтéхніка**. *Нові і старанно мітять піротехнічними сумішами* (Наука.., 7, 1956, 7).

Пірів; **Пірова перемóга** *див.* **перемóга**.

Пірс, а, ч., *мор.* Висунута в море портова споруда, до якої причалюють судна з обох боків. *Місце на пірсі, де стояв «Победа», займало англійське судно «Аркадія»* (Руд., Останнє шабло, 1959, 429).

Пірує́т, у, ч. У танці, балеті — повний круговий поворот всім тілом на носку однієї ноги. *Ялу чебетала про садок, музику і ритмічні танки.. В допомогу поясненъ вона.. вістрибувала в стільця й зробила кілька невеликих витких пірує́тів* (Досв., Вибр., 1959, 208); // У цирковому мистецтві — круговий поворот під час стрибка в повітрі.

Пірце, й, *рідко* **пéрце**, пірця́, с. Змепш.-пестл. до **перó** 1. *Ой, летіла зозуленька понад море в гай Та пустила сиве пірце у тихий Дунай* (Укр.. лір. пісні, 1958, 445); *Потоншені під сапуцзян дерев пташки простягали і тріпали до сонця мокрі пірця* (Кобр., Вибр., 1954, 143); *Кращої рибки, пірця в них, як шовкові, прозорі й ніжні-ніжні* (Коп., Вибр., 1953, 446); * *У порівн. Сивеє тебе, легке, як пе́рце (хоч би й старі твої літа),— і дівчині впаде на серце, і всю країну обліта* (Гуч., II, 1957, 78).

Пірчáстий, а, е. То саме, що **перúстий**. *Між пірчастими складними листками горобин ефектно звисають зібрані у щитки оранжеві плоди* (Наука.., 8, 1961, 31); *Цвіте* [ковила вузьколиста] *на два-три тижні пізніше, ніж інші види пірчастих ковилів* (Укр. бот. ж., XVIII, 1, 1961, 92).

△ **Пірчáсті хмáри** (**хмáрини** і *т. ін.*) — то саме, що **Перúсті хмáри** (**хмáрини** і *т. ін.*) (*див.* **перúстий**).

Пір'я, я́, с., *збірн.* Сукупність пір'їн, що ростуть на шкірі птахів. *Тіло ґрака, як і всіх птахів, вкрите пір'ям* (Зоол., 1957, 104); *Квочка в курчатки кубилась на грядках і.. сердито квоктала та стовбурчила пір'я* (Кощюб., II, 1955, 14); * *Образно. Оце зима! Оце так сніговій! Уже в коліно завалив подвір'я.. забив сусідський сад, А з неба сунє й сунє біле пір'я* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168); * *У порівн. В небі хмарки*

білосніжні, легкі, наче пір'я (Рильський, III, 1961, 101).

◇ **Аж (що й) пір'я летіть (полетіло, розлітається і т. ін.)** — надзвичайно сильно. *Б'ють козаки панську челадь, аж пір'я летить з неї* (Вас., II, 1959, 324); *— От в Росії та на Східній Україні, так там багатіїв скубуть, що й пір'я полетіло* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 33); **Вбивати (вбити) в пір'я** *див.* **вбивати-ся**; **По своєму пір'ю** — відповідно до власних думок, можливостей або потреб. *Кожний пишуваав товариша по своєму пір'ю* (Мирний, III, 1954, 258); *— Коли тобі так* [захотілося].., *женитись — візьми дружину по своєму пір'ю* (Збан., Єдина, 1959, 130).

ПІР'ЯНИЙ, а, е. Зробл. з пір'я. *Вбігає покоївка Лена з пір'яною мітелкою в руці* (Коч., II, 1956, 155).

ПІР'ЯСТИЙ, а, е. Покритий пір'ям. *На голос я намагався розпізнати породу качок, курочок, інших пір'ястих тварин, що зняли галас* (Досв., Вибр., 1959, 411); *За зовнішнім виглядом розрізняють кілька типів вусенків* [комах]: *...гребінчасті, пір'ясті — членики вусика з тонкими і збавленими виростами* (Захист рослин.., 1952, 13); *Пір'яста палороть у задовій низині, Густий зелений оксамит мотів...— Все це п'янить* (Дор., Гобі, наррде.., 1959, 81).

△ **Пір'ясті хмари (хмарини** і т. ін.) — те саме, що **Перисті хмари (хмарини** і т. ін.) *(див.* **перистий**). *Високі пір'ясті хмарини.. застигли в небі* (Собко, Шлях.., 1948, 81).

ПІР'ЯЧКО, а, с. Зменш.-пестл. до **пір'я**. *Ой, летіла горлиця через сад, ..Розпустила пір'ячко на весь сад* (Укр., Пір. пісні, 1958, 131); [Маруся:] *Взяла б пір'ячко скубти або вовну прясти* (Кроп., II, 1958, 319); *Почав* [горобчик].. *пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати* (Л. Укр., III, 1952, 483); * У прівід. *Вона застрибнула в шторм, що кидав чайку, мов пір'ячко* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 185).

ПІСЕЛЬНИК, а, ч., *розм.* 1. То саме, що **співак**.

2. То саме, що **піснинк** 2. *Народився і вирів* [М. Рильський] *у літературній родині: батько — волелюбний письменник* (Вітч., 9, 1970, 201).

ПІСЕННИЙ, а, е. Прикм. до **пісня** 1. *Завдання розширення музичного всловлення сучасності за рахунок нових пісенних інтонацій повинно виражуватися в тісному зв'язку з іншими... творчими проблемами* (Ком. Укр., 7, 1961, 76); *Його несподівано гарячі слова про неї були пройняті ніжністю, повні пісенної краси* (Гончар, III, 1959, 82); // Схожий на пісню (у 1 знач.). *Музика.. створена Сметаною, насичена живими інтонаціями народної пісенної мови* (Рад. Укр., 2.III 1949, 4); * Образно. *Над колгоспним током плине, гойдається пісенний гул молотарки* (Шовк., Пазуристі., 1958, 371); // Співальний по співанню пісень. *Пісенний народ.*

ПІСЕННИК, а, ч. 1. Збірник пісень. *Пісенники з нотами були рідкісним, але... цінним явищем, яке відображало рад особливостей музично-культурного життя Галичини* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 49).

2. *розм.* Той, хто пише або збирає пісні. *Після війни в А. Малишком почнає працювати Платон Майборода — учень високоталановитого Левка Ревуцького, природжений пісенник і прекрасний знавець українського музичного фольклору* (Нар. тв. та етн., 4, 1962, 28); *Ні до Бернса, ні після нього не було в Англії поета-пісенника, який би з такою майстерністю розкрив через явища природи внутрішній світ людини* (Рад. літ-во, 5, 1958, 78).

ПІСЕННІСТЬ,ності, ж. Властивість за знач. **пісенний**; мелодійність. *Пісенність кожного з слов'янських народів у своїй основі міцно зберегла національну специфіку* (Нар. тв. та етн., 3, 1966, 32).

ПІСЕННО. Присл. до **пісенний**. *Дитина заплакала, і Оксана, здавалось, зобула про все на світі, гойдала вона, примовляла пісенно: Засни, засни, мій гарненький* (Ткач, Крута хвиля, 1954, 30); *Чув* [Чумак].., *як тут, у Горналівці, гарними вечорами пісенно перегукується кутюк з кутком, вулиця з вулицею* (Речм., Весн. грози, 1961, 118).

ПІСЕНЬКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **пісня**. *В його* [С. Маршака] *пісні ми зустрічаємо добре знайомі з дитинства образи й сюжети народних пісеньок, прип'ки та казок* (Рад. літ-во, 6, 1963, 54); *Гала.. що часом і пісеньку заспіва про журавля* (Вовчок, I, 1955, 270); *Соловей почав співати. Лунає пісенька на ввесь садок* (Гл., Вибр., 1954, 105); *Під прип'ечком тяг цвіркун свою монотонну пісеньку* (Фр., III, 1950, 287); *Хоч таки хотілось і Синькові почав свою пісеньку знову: — І таки хочу сальцю!.. А ви все не даєте!..* (Гр., Без хліба, 1958, 50).

ПІСКАР, я, ч. Дрібна річкова риба родини коропових. *Коли піймали кілька піскарів, карасів і напіть дві щучки, Вадим крикнув: — Лиу, Гануюа, забирай рибу!* (Бойч., Молодість, 1949, 207).

ПІСКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пісок** 1. *Заякана отара помчала світ за очі, і піскова хурговина знала її все далі...* (Тулуб, В степу.., 1964, 72); // Який складається з піску. *Цікавою у Стрілецькому степу є рослинність піскових схилів, яка пов'язана з місцем виходу пісків* (Укр. бот. ж., XII, 2, 1956, 53); // Який вміщує в собі багато піску. *Його хатина — з решти корабля. На ній білий шум прибою бризка. І в ній осінньо піскова земля Його вайбе ніжно, мов кошеня* (Рильський, I, 1956, 59).

2. Який діє за допомогою пересипання піску. *Пісковий годинник вперше застосували у середині віки, тобто пізніше від водяного і сонячного* (Наука.., 12, 1960, 17).

ПІСКОВИК, ý, ч. Осадочна гірська порода, що складається з піску, спресованого з глиною, вапном і т. ін. *Пісковики складаються в основному з кварцових зерен, з'єднаних якою-небудь речовиною* (Курс заг. геол., 1947, 60); *Звіртацій пісковик був непридатний для мостової* (Тацицький, Чорне озеро, 1961, 36).

ПІСКОВИКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пісковик**. *Води, одержувані з пластів та піскоаиковнх.. шарів девону північного і північно-східного краю Дніпровсько-Донецької западини, загалом відзначаються значною мінералізацією* (Пит. підвищ. родюч.., 1953, 58).

ПІСКОВИНА, и, ж. Осадочна гірська порода, що складається з піску з домішками глини, а також грунт такого складу.

ПІСКОВИТИЙ, а, е, *рідко.* То саме, що **піскуватий**. *Коло самої води починалась піскувата подоса* (Бойч., Молодість, 1949, 83).

ПІСКОДУВНИЙ, а, е. Який працює на суміші піску й стисненого повітря. *На заводі «Серп і молот» є дві піскодувні машини для виготовлення стержнів* (Вісник АН, 1, 1957, 21).

ПІСКОМЕТ, а, ч., *мет.* Центробіжна машина, яка уцільнює пісок, що іде на виготовлення ливарних форм. *У високому світлому формувальному залі* [заводу] *працюють піскомети і формувальні машини* (Наука.., 9, 1959, 49).

ПІСКОМИЙКА, и, ж. Апарат, яким промивають пісок, щоб видалити з нього глину, мул та інші домішки.

ПІСКОРІЙ, я, ч. Комаха, що живе у піщаних норах.

ПІСКОРИЙКА, и, ж. Личинка міногн. яка має властивість зариватись у пісок. *І. І. Балабай написав цікаві праці.. про живлення піскорийки* (Розв. науки в УРСР., 1957, 364).

ПІСКОСТРУМИННИЙ, а, е, *спец.* Який напором подає сильний струмінь піску. *Перед напійкою твердосплавні пластинки очищаються на піскоструминному апараті від іржі і фарби* (Техніол. різальн. інстр., 1959, 107); // Який здійснюється під напором сильного струмеия піску. *Створена інженерами.. безпосередньо в цеху дільниця хімічної очистки.. литтів металу дала можливість замінити ручну і піскоструминну очистку* (Наука.., 2, 1957, 17).

ПІСКУВАТИЙ, а, е. Який містить у собі пісок. *Корчма була збудована з сірого піскуватого каменя* (Н.-Лев., II, 1956, 247); *Пахне тополя.. пахне цвіт абрикоса, яблуні, вишні, пахне сама земля — чорна, ялинкета, піскувата — кожна скиба на свій аромат* (Смолич, Мир.., 1958, 77); // У грунті якого в певній домішок піску. *В глибині сцени річка з пологим піскуватим берегом* (Л. Укр., II, 1951, 45); *Старовинне село в долині мальовничо огортали стелюхи річечка з прозорою водою й піскуватим дном* (Ле, В снопі.., 1960, 128).

ПІСКУВАТІСТЬ, тості, ж. Вміст піску. *Шелест скривався. Він, дійсно, і раніше чув про піскуватість свердловин. Не скрізь можна застосовувати нову техніку* (Довж., II,1956, 330).

ПІСЛЯ, 1. *присл.* Через деякий час; потім, пізніше. [2-га дівчина:] *Ото завше так — як спершу* [спочатку] *дуже весело, то після будеш плакать* (Вас., II, 1960, 13); [Яструх:] *Письменник вірш читав,.. а після буде обговорення* (Корн., II, 1955, 103).

2. *прийм., з род. в.* Сполучення з прийм. після виражають:

Об'єктні відношення

Уживається при означенні дій, подій і т. ін., за якими відбувається інша дія, подія і т. ін.— *Ото ж і погибнеш після кулачки* (Мирний, I, 1954, 245); — *Чи правда, що після війни ви хочете всю землю засадити садами? — Привів,— сказав Щорс* (Довж., I, 1958, 190); *Після дощу гострише пахнуть квіти* (Сос., II, 1958, 131); // Уживається при означенні осіб та предметів, за якими ідуть слідом (з'являються, починають діяти і т. ін.) інші особи та предмети. *Був* [Василь] *якийсь задумливий змалку: чи те, що він у таку тяжку годину народився, хутенько після* [смерті] *мого чоловіка, чи таку вдачу йому бог дав* (Вовчок, I, 1955, 273); *Мати послідом відпускала на полі панські вітрила, в яких після Синявк працював Роман* (Стельмах, I, 1962, 513); *Вічно він залізнюваєш на роботу.., а те, що робив, все рівно треба було після нього переробляти* (Тют., Вир, 1964, 240); // Уживається при вказівці на послідовність, зв'язану з кількісним означенням осіб, предметів, явищ і т. ін. *Після всіх побрався Павло додому* (Вовчок, I, 1955, 149); *Найгш — то була, після математики і музики, третя безмежна батькова пристрасть* (Смолич, II, 1958, 8).

Часові відношення

Уживається при означенні часової межі. *Нині Брислави хоче їхать після 15-го на виноград в Бессарабію* (Л. Укр., V, 1956, 16); *Був час після полудня* (Смолич, I, 1958, 52); // Уживається при означенні навчальних, лікувальних закладів, установ і т. ін., по закінченні навчання, відпочинку і т. ін. у яких відбувається певна дія. подія, якесь явище і т. ін. *Були й вона тоді молода, незайдено перед тим тільки прийшла сюди після агротехнікуму* (Гончар, Тронка, 1963, 96); *Після лікарні йому стало краще;* // Уживається при означенні їжі, палою тощо, за споживанням яких здійснюється, відбувається і т. ін. якась дія, подія тощо, називається яке-небудь явище і т. ін. *Вона одкинула назад голову і.. сяяючими очима в червоних повіках, що ставали завжди такими після палкого, дивилась звірям на кучерину голову хлопця* (Коцюб., I, 1955, 403); *Пригинаючись, розгинався* [шотинин] *з паланками в руках по мілководдях: вибирав ще не зопрілі від дощів сиві нетяги, засувані ними після солдатської каші* (Гончар, III, 1959, 208); // Уживається при означенні явища, що настає на припинення існування людини, тварини і т. ін., за яким настає якась подія, дія, яке-небудь інше явище тощо. *Після смерті матері, непривітне стало Нариспне життя у дворі* (Мирний, IV, 1955, 37); *З рівних боків на неї повзли наступ навіжені поклонники з чисел зовсім юних обірванців, які прибули в полк уже після загибелі Брянського* (Гончар, III, 1959, 194); // Уживається при означенні конкретної особи або певної живої істоти, життя, проживання, час діяльності і т. ін. якої закінчився. [Учитель:] *Після батька ми зостались невеликими* (Мирний, V, 1955, 220); *Їй хотілось насамперед витаючить* [привітати] *хату від порогів, що лишилися після Олександри* (Коцюб., I, 1955, 53).

Кількісні відношення

Уживається при означенні кількісної межі чого-небудь. *Після другої* [чарки] *лице Василеве помрліло* (Мирний, IV, 1955, 131).

Просторові відношення

Уживається при означенні місця, міста, пункту і т. ін., минувши які, здійснюють якусь дію або відчувають яку-небудь подію, якесь явище і т. ін. *За кілька переспне до станції Ранівка Давидові Могузі вперше після міста та казарми степ відчув просто в лице міцним духом землі* (Головко, II, 1957, 7); *Після Семипалок Щорс розбив Петлюру в Дємерії і Бровари* (Довж., I, 1958, 165).

Після того, як - сполучник підрядності, який означає, що дія головного речення передує дії підрядного речення. *На якийсь час після того, як він одружився з Домною, кіркрві думки.., почезли* [пощезли] (Коцюб., I, 1955, 109); *Обличчя його було землисто-сіре.. навіть після того, як він витер з нього піткову* (Гончар, III, 1959, 9).

ПІСЛЯ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **після** у 2 знач., напр.: **післявоєнний**, **післяврожайний**, **післязмовний**, **післядощовий**, **післякаменаційний**, **післяполивний** і т. ін.

ПІСЛЯВОЄННИЙ, я, е. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після війни; стосується часу після неї. *Для поліпшення колгоспного господарства надто багато зроблено в нас у післявоєнний час* (Чаб., Стоїть вир.., 1959, 204); *Помітне місце в післявоєнній прозі займають нарисові твори* (Іст. укр. літ., II, 1956, 292).

ПІСЛЯГРОЗОВИЙ, а́, е́. Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після грози. *Крапнисто падав в свіжу післягрозову тишу лунке зозулине — ку-ку* (Гончар, Таврія.., 1957, 539); *Свіже післягрозове повітря сповнює кімнату* (Веч. Київ, 20.VIII 1957, 4).

ПІСЛЯДІЯ, ї, *ж.* Дальша, пізніша стадія якої-небудь дії. *Під яру пшеницю добрив не вносимо, вона добре використовує післядію добрив, внесених під кукурудзу* (Хліборобʼ Укр., 2, 1965, 10).

ПІСЛЯДІЯННЯ, *н., с.* Те саме, що післядія.

ПІСЛЯЖНИВНИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, залишається і т. ін. після жнив. *В дослідах встановлено, що післяжнивне лущення стерні запобігає засміченню ґрунту насінням бур'янів* (Колг. Укр., 1, 1957, 15); *Дискові лущильники можуть повністю запобігати забиванню плугів післяжнивними рештками* (Хліборобʼ Укр., 7, 1968, 17).

ПІСЛЯЖНИВНО. Присл. до післяжнивний. *Ярі зернові культури можна з успіхом вирощувати післяжнивно після збирання основної культури* (Хліборобʼ Укр., 7, 1964, 9).

ПІСЛЯЖОВТНЕВИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після Великої Жовтневої соціалістичної революції; стосується часу після неї. *Післяжовтнева поезія Тичини — знаменне явище нової, соціалістичної культури українського народу* (Поезія., 1956, 7); *Особливо плодотворний період в літературній і громадській діяльності Горького зʼявився з післяжовтневими роками* (Ком. Укр., 3, 1968, 84).

ПІСЛЯЗАВТРА, *присл.* Через день після сьогоднішнього. — *Післязавтра виходь на вулицю* (Н.-Лев., II, 1956, 344); *Можеш відʼїхати, то це буде тем незабаром — завтра чи післязавтра* (Смолич, І, 1958, 85).

ПІСЛЯЗАВТРАШНІЙ, а, *е.*, *розм.* Який відбувається, ітиме за завтрашнім; післязавтра. *Семен Іванович думав про завтрашній похід у свій корт та про післязавтрашню учбову стрільбу* (Трубл., Шухл., 1940, 83).

ПІСЛЯЗАВТРЬОГО, *присл.*, *розм.* Те саме, що післязавтра. *Хлопці, ті говорили один одному на роботі: «Не забувай же, Післязавтрього картинаа»* (Тют., Вир, 1964, 40).

ПІСЛЯЗБИРАЛЬНИЙ, а, *е.* Який відноситься до часу після збирання врожаю (овочів, фруктів і т. ін.). *Наслідки льоно-довгунця, яке добре вирізнялося і пройшло період післязбирального достигання, має високу схожість і енергію проростання* (Техн. культ., 1956, 55).

ПІСЛЯЗДОВСЬКИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після зʼїзду. *В справжнє торжество ідей дружби народів вилився післязʼїздівський урочистий вечір дружби братніх літератур у Києві* (Літ. газ., 20, III 1959, 1).

ПІСЛЯЙМЕННИК, а. ч. Слово, яке за функцією відповідає прийменникові, але стоїться після слова, до якого відноситься. *Післяменник — службове слово, що ставиться після іменника і вказує на його відношення до інших слів у реченні* (Сл. лінгв. терм., 1957, 125).

ПІСЛЯЛЬОДОВИКОВИЙ, а, *е.* Який відноситься до часу після льодовикового періоду. *Встановлено, що в післяльодовиковий час Кольський півострів підіймався кеновій куполоподібно, причому східна частина знаходилася в його західній частині і на території Шведської Фінляндії* (Веч. Київ, 7. І 1971, 4).

ПІСЛЯМОВА, и, *ж.* Заключне розʼяснення, повідомлення автора, видавця і т. ін., що стоїть у кінці твору, книги. *В першій книзі «Українського сборника» була опублікована також «Наталка Полтавка» з невеликою передмовою та післямовою. І. Срезневського* (Матеріали з іст. укр. журналістики, 1959, 81); *Післямова — це була значна річ у перших книжках. В ній розповідалося, де, коли та як висотувалася книга* (Ів., Олов., 1949, 121).

ПІСЛЯОБІДНІЙ, я, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після обіду. *Цілий тиждень Христя за приводом хлопців коло печі крутилася, урвавши післяобідній зайвий час на годування* (Мирний, III, 1954, 81); *Незважаючи на ранню післяобідню пору, починало вечоріти* (Ле. Наливайко, 1957, 80); *Це був час звичайної післяобідньої розслабленості* (Гончар, Тронка, 1952, 116).

ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНИЙ, а, *е.* Який буває, може статися, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після хірургічної операції. *Стрептоцидом вживають також для лікування тварин, які зазнали післяопераційних ускладнень* (Наука., 2, 1958, 34); *Внутрішньому опромінювали [Ружена] постіль хворого, залишила лампочку, щоб її світло не било хворому в очі, прибрала кімнату, бо був післяопераційний непорядок* (Скл., Карпати, II, 1954, 53).

ПІСЛЯПЛАТА, и, *ж.* Спосіб грошового розрахунку між відправником і одержувачем, при якому з одержувача стягується вартість товару або кореспонденції при передачі її відправнику. *У Київському спеціалізованому магазині можна замовити марки поштові. Марки висилаються післяплатою без завдатку* (Наука., 1, 1968, 4).

ПІСЛЯПОЛОГОВИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після пологів. *Післяпологовий період.*

ПІСЛЯПОЛУДНЕВИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після полудня. *Післяполудневе сонце осьось збиралось заховатись за корчу.. хмарну куряву* (Трубл., Мацар., 1938, 121); *Післяполудневий відпочинок.*

ПІСЛЯПОСІВНИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після сівби. *При післяпосівному коткуванні ґрунт розпорошується* (Хліборобʼ Укр., 3, 1968, 13); *Олійний льон добре реагує і на післяпосівне внесення добрив* (Оз. та ефір. культ., 1956, 92).

ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІЙНИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після революції, звичайно після Великої Жовтневої соціалістичної революції; стосується часу після неї. *Прилучую Якова Матвійовича у перші післяреволюційні роки. Працював біля свого молота так, що можна було зекономити* (Рад. Укр., 25.VII 1962, 3).

ПІСЛЯСВЯТКОВИЙ, а, *е.* Який буває, здійснюється, відбувається, настає і т. ін. після свята.

ПІСЛЯСЛОВО, а, *с.* Те саме, що післямова. *З прозових творів Гребінки українською живою мовою можна назвати тільки його передмову і післяслово до альманаха «Ластівка»* (Іст. укр. літ., І, 1954, 183).

ПІСЛЯТРЕТИННИЙ, я, *е.* Який відноситься до часу після третинного періоду.

ПІСЛЯУКІСНИЙ, а, *е.* Який настає, виникає, впроваджується і т. ін. після збирання сіна та культур, призначеної на зелений корм або силос. *Гречка для північно-східних районів Вінниччини — одна з найбільш цінних післяукісних культур* (Хліборобʼ Укр., 6, 1967, 12).

ПІСЛЯУКІСНО. Присл. до післяукісний. *Після озимої вики, скошеної на зелений корм, можна післяукісно сіяти кукурудзу, люпин, ярі вики, овес, ячмінь* (Колг. Укр., 11, 1960, 25).

ПІСНЕТВОРЕЦЬ, рця, *ч.*, *книжн.* Те саме, що піснярʼ (у 1 знач.). *Основним джерелом для партизанських піснетворців були народні мелодії* (Мист., 4, 1965, 6).

ПІСНЕТВОРЧІСТЬ, чості, *ж.*, *книжн.* Творчість піснярʼа (у 1 знач.). *З часом діалектична форма стає дуже*

поширеною в українській писемності (Укр. клас. опера, 1957, 14).

Пісний, а, е. 1. У якому відсутні м'ясні і молочні продукти; протилежне **скоромний**.— *А як прозивають* [графіня троїці]., *то знов. їстиме тишку з картоплі та пісну кашу* (Н.-Лев., IV, 1956, 293); *В садку під грушею.. варилися пісні борщі з вушками, карасями* (Панч, Гумор. Україна, 1954, 73); // розм. Майже без жиру. *Пісна свинина.*

2. *перен.* Бідний на поживні речовини, неродючий (про ґрунт). *Земля сіроче, піски, болота.. поберта на хліборобські угіддя* (Коцюб., II, 1955, 36); *Тільки високі будяки та присадкуватий полин.. де росли й шуміли під вітром на жовтогарячій пісній землі* (Кучер, Чорноморці, 1956, 437).

3. *перен., розм.* Нудний, нецікавий у спілкуванні. *Коли Чужак показував йому село, він видався таким пісним, таким нудним, що стало страшно за Горпищенку* (Речм., Весн. грози, 1961, 473); *Як може бути нецікавою і пісною людина, все життя якої — горіння, боротьба, випробування, зростання* (Рад. літ-во, 3, 1958, 31).

Пісни́к, а, *ч.* Той, хто суворо дотримується посту або не вживає скоромного.

Пісни́ковий, а, е. Прикм. до **пісник**. *Такий же то високий пісниковий чернець* (Укр., казки, легенди.., 1957, 487).

Пісни́кува́ти, ую, уєш, *недок., розм.* Суворо дотримуватися посту; не вживати скоромного. *Мати.. пісникувала тільки через те, що не хотіла сваритися з старшою сестрою* (Крим., Кибр., 1965, 342); // перен. Вагалі утримуватися від чого-небудь. *Іще попросив парубок на цвітарку. Бо сьогодні вам пісникує: пісню вчора повернувся з оранки та й тютюну не висушив* (Головко, II, 1957, 12).

Пісни́ця, і, *ж.* Жін. до **пісник**.

Пісно́. Присл. до **пісний** 1, 3. — *Бульочче., жені в животі, бо пісно обідав сьогодні* (Фр., IV, 1950, 15); — *Чого це у вас на вечерю пісно?* (Ю. Янов., I, 1954, 18).

Пісня, і, *ж.* 1. Словесно-музичний твір, призначений для співу. *Дзвінка дівоча пісня, серйозна та гуляща, лунає десь у зелених горах* (Коцюб., III, 1958, 44); *З-над ріки лине пісня голосна* (Рильський, II, 1961, 183); * *У поріні. У роботі, в батька в засіці, Як у пісні, як у казці, Дві сестри зросли* (Вирган, В розп. літа, 1959, 18); *Мова — наче пісня та — протяжна, співучо: так і тягне, так і вабе* [вабить] *до себе* (Мирний, III, 1954, 262); // Мелодійні звуки пташиного співу. *Солов'їйку в клітці пісні Пісні виспівує..* (Л.-Арт., Байки.., 1958, 175); *Лунає в повітрі весела пісня жайворонка* (Коцюб., I, 1955, 17).

△ **Пісня без слів** — невеликий наспівний інструментальний твір.

2. Невеликий ліричний вірш, поетичний твір, написаний в музично-поетичному стилі. *Вогні — Переписала Я Гейнові пісні* (Л. Укр., I, 1951, 38).

◇ **Довга пісня** *див.* **довгий**; **Інша пісня** — інша справа. *Але тут зовсім інша пісня.. Тут справа серйозна.. Коли вже Євген не може перемагати себе, коли це для нього вперше й останнє.. То тут потрібен інший підхід* (Гончар, III, 1959, 336); **Лебедина пісня** *див.* **лебединий**; **Співати (заспівати) іншої пісні (іншу пісню)** — діяти, чинити і т. ін. інакше, по-іншому. *Хтось тільки тепер так слухає лікаріїв, бо таки сам почував, що немічний дуже і аби від якої дурниці може розхлібтись, аби як уже склеїться на добре, то зовсім іншої пісні заспівав..* (Л. Укр., V, 1956, 388); **(Стара) пісня; Старі пісні** — що-небудь давно відоме. *— Петро ж та Яким пішли в Крутий Яр, а я ще зайшов за тобою.— Я вже чув таку пісню...* (Мирний, I, 1949, 313); *Але годі, це стара пісня* (Коцюб., III, 1958, 359); *Весь зал раптом завторував:— Годі! Чули! Геть! — неслося з усіх кінців.— Старі пісні!* (Гончар, II, 1959, 483).

Пісня́р, а, *ч.* 1. Автор тексту пісні або композитор, який створив до віршів музику. *Ми знаємо Шевченка і як лірика м'якого, і як філософа глибокого, і як пісняра-малярка,— але в усній цієї багатогранності генія ми вбачали одно — гнів* (Тич., Магістралями життя, 1941, 75); *Музику на «Пісню про Зою Космодем'янську» написав видатний пісняр Платон Майборода* (Вітч., 9, 1968, 107); *Творці народних піснярів, казарів тощо спрямувались трудящими лише тоді, коли вони виражали у високохудожній формі ідеї і настрої всього народу* (Нар. тв. та етн., 2, 1962, 9).

2. *розм.* Той, хто виконує власні пісні. *Слава не зів'яне, Й струнними прокинуть Піснярі* (Ус., Дорогами.., 1951, 124); *Пісню славетний співак їй пісняр, а вони всі співці й слухали мовчки* (Гомер, Одіссея, переклад В. Тепа, 1963, 37).

3. *перен.* Той, хто оспівує, прославляє кого-, що-небудь. *Вторгнутись у життя — значить бути його активним творцем, гвалтівником, піснярем і трибуном* (Літ. газ., 22.V.1952, 1).

Піспя́рка, и, *ж., розм.* Жін. до **піснір** 1, 2. *Піснярки залишили сцену. А зал ще довго не міг вгамуватися..* (Мист., 4, 1960, 9); *У селі Підгорське, Шумського району на Тернопільщині, відбувся зустріч молоді з колгоспною поетесою і піснярою Параскевою Івасівною Іщук* (Вітч., 4, 1970, 221).

Піснярський, а, е. Прикм. до **піснір** і **піснярка**. *З людьми старими.. любить* [Джамбул] *згадати минуле, молоді роки і піснярські змагання* (Мас., Життя., 1960, 80).

Пісо́к, ску, *ч.* 1. Сипуча пірсьма порода, що складається з крупинок твердих мінералів, перев. кварцу. *Проти вітру піском не посипали* (Укр., присл., 1963, 46); *Два човни м'яко шурнули по прибережному піску* (Коцюб., I, 1955, 350); *Фельдшер.. лоскоче руку і пахче, помастив йодом, зробив масаж і сховав препарат в гарячого піску* (Тулуб, В степу.., 1964, 321); * *У поріні. Сніг трусився з стріхи, наче сухий пісок* (Н.-Лев., II, 1956, 70).

2. *перев. мн.* Простори, ділянки землі, покриті великими масами цієї породи. *Повозки так на пісках Новим кошем стали, Та заказне запорожцям Перкву будувати* (Нечуй-Л., II, 1963, 47); *Нам пропар дано для ясної мети: В піщаних буревіях з ним пробиратися, Щодня до нової усе висоти* (Бичко, Вогнище, 1959, 17); // Ґрунт з великим вмістом цієї породи. *— Чорнозем у вас? — Піски і болота.— Шкода. Пшениця, значить, не родить* (Стельмах, II, 1962, 187).

Цукро́вий пісо́к; Цу́кор-пісо́к — цукор у вигляді дрібних крупинок, кристаликів. *Горіх було вироблено* [в УРСР].. *72 процентами всього виробництва в країні цукрового піску* (Наука.., 12, 1957, 2); *Варення, компоти, повидло, приготовлені на рафінованому цукрі-піску, мають колір свіжих фруктів і довше зберігаються* (Наука., 8, 1970, 65).

◇ **На піску будувати (побудувати)** — грунтуватися на ненадійній, непевній основі. *Соціалістичний реалізм — це передовсім погляд уперед, це передовсім служіння народові, це передовсім партійність. Отже, коли-тогось [деякі критики] какне образотворче мистецтво до наслідування безмежних візантійських зразків, то будували вони свою будову на піску* (Рильський, IX, 1962, 179).

ПІСО́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пісо́к** 1; // Для якого використовують пісок. *На столі канделябр, розп'яття, пісочний годинник, великі книги, папери* (Коч., I, 1956, 117); *Пісочні ванни;* // Який живе або росте в піску, пісках. *Пісочні оси;* // Кольору піску; сірувато-жовтий. *Пісочне пальто.*

2. Крихкий, розсипчастий (про печиво, тісто). *Пісочне печення — крихке, розсипчасте у вигляді крендельків, батончиків, коржиків* (Укр. страви, 1957, 335).

ПІСО́ЧНИК, а, ч. Риба-бичок, що живе у воді з піщаним дном.

ПІСО́ЧНИЦЯ, і, ж. 1. Пристрій за допомогою якого посипали піском написане чорнилом для просушування; використовувався до появи промокального паперу. *Тільки Кирилові Івановичеві на сей раз як у пригоді стала — те ж низькопоклонство, те ж слугування перед старшими,— то перо підчинити, то поспішитися лінійку подати, то пісочницю підсунути* (Мирний, I, 1954, 155).

2. *розм.* Загороджене місце у вигляді ящика з піском, у якому граються діти. *Є* [у подвір'ї] *спортивні та ігрові майданчики,.. басейни і пісочниці для малюків* (Веч. Київ, 20.III 1958, 4).

ПІСО́ЧОК, чку, ч. Пестл. до **пісо́к** 1. *В дворі Настя пісочком чистить перстень* (Вас., III, 1960, 322); *Діти бавляться на пісочку, і пісня лунає над Збручем* (Жур., Вечір.., 1958, 313); *— Ось наш високчанський сорт картоплі,— хвалився Андрій..— Росте на пісочку і сама розвертується на пісок* (Збан., Переджнив'я, 1960, 7).

ПІСНА́, и, ж. 1. Борошняний відвар для квашення яблук. *Діжечки з квашеною капустою,.. з яблуками в пісні трималися осторонь* (Донч., II, 1956, 436).

2. Борошняний відвар з крейдою для білення стін.

ПІСТ, по́сту, ч. За церковними правилами — невживання скоромної їжі. *Вона худла і блідла, чуючись трохи ослабленою від посту при важкій праці у школі* (Коцюб., I, 1955, 326); *В сиву давнину.. тут оселився пустельник, який проводив час у молитві й пості* (Стельмах, Хліб.., 1959, 264); // Період невживання скоромної їжі. *Мій хлопець цілий піст носив в поле в торбині хліб та цибулю* (Н.-Лев., II, 1956, 18); *Всі були дома, бо в церкву від них ніхто ж не ходив — «безбожники». Ще мати хоч у піст таки говіє раз* (Головко, II, 1957, 121).

Вели́кий піст *див.* **вели́кий.**

ПІСТОЛЕ́Т, а, ч. Ручна вогнепальна зброя з коротким стволом для стрільби на невеликій відстані. *На столі лежить старовинна зброя: іржаві шаблі, пістолети, стара рапіра* (Вас., III, 1960, 382); *Окликом і пострілом з пістолета дівчина подала їм знак* (Жур., До вас іде.., 1952, 28).

ПІСТОЛЕ́ТИК, а, ч. Зменш. до **пістоле́т.**

ПІСТОЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **пістоле́т.** — *Назад, пане обер-лейтенант!* — *почув він за спиною владний голос.. Повернувся і побачив спрямоване на себе пістолетне дуло* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 186); // Признач. для стрільби з пістолета. *Мало ж підкови для наших коней цінувались особливо високо, як пістолетні патрони найдефіцитніших калібрів* (Гончар, III, 1959, 89).

ПІСТО́ЛЯ, і, ж., *заст.* Пістолет. *Пістоля загриміла, а з Василевого плеча почуріла* [полилася] *кров по тоненькій сорочці* (Федьк., Буковина, 1950, 60); *А коли на храм осінній Ігорю спускався* [Пігул] *долі — Ніс в обох руках по свічці, А в кишенях дві пістолі* (Шер., Дорога.., 1957, 43).

ПІСТО́ЛЬ, я, ч., *заст.* Пістолет. *Палій узяв два пістолі, сів на того коня та й їде, як той лицар* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 244); [Д і н ч а т а:] *Та думав, як зодігся по-козацькому та пістоль за пояс, то уже й козак?* (Вас., III, 1960, 18).

ПІСТО́Н, а, ч. 1. Невеликий ковпачок з вибуховою речовиною, від удару по якому запалюється пороховий заряд в патронах або в снарядах. *Батькові було дуже багато мороки ховати від малого Олекси порох та пістони* (Вишня, II, 1956, 257); // Склеєні по краях два кружальця паперу з невеликою кількістю вибухівки для іграшкових пістолетів і рушниць. *Вони, ті чарівні кругленькі пістони, начинені всередині сіркою та селітрою, лежали в моїй кишені* (Мик., Повісті.., 1956, 5).

2. Невеличка металева оправа певної форми, яку механічно прикріплюють, пробиваючи водночас отвір у шкірі, картоні і т. ін. *Дітей разом купали, роздивлялись Юльчині черевички — високі, з білим шитим рантом, з мідними пістонами* (Кучер, Голод, 1961, 99).

3. Клапан у мідному музичному духовому інструменті.

ПІСТО́НЧИК, а, ч. Зменш.-пестл. до **пісто́н.** *Брав мороз. Під ногами поскрипувало, мовби хтось порозкидав безліч малюсіньких пістончиків, і вони вибухали* (Грим., Кавалер.., 1955, 103).

ПІСТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **пісто́н.**

ПІ́СТРЯ, і, ж., *розм.* Груба, звичайно саморобна, тканина з різнокольорових лляних, бавовняних і т. ін. ниток, а також візерунок, який має ця тканина. *На Джерелі була спідниця з темної пістрі та сорочка з товстого полотна* (Н.-Лев., II, 1956, 170).

ПІСТРЯ́ВИЙ, а, е. 1. З різнокольоровими плямами, смугами, не одного кольору і т. ін. *Хати ніби вкриті знадвору якоюсь смугастою пістрявою матерією* (Н.-Лев., II, 1956, 401); *Пташку я посадовив на гілці,— Крила-піренько пістряве* (Крим., Вибр., 1965, 104); *Старі митці добре розуміли, що на цілі десятиліття придбана для домівки пишна мистецька річ не мусить втомлювати очі ні надто пістрявим малюнком, ні кричущо яскравою фарбою!* (Мас., Під небом.., 1961, 191).

2. *перен.* Який містить у собі невиправдано різнорідні елементи. *Пістрявий кінофільм.*

ПІСТРЯ́ВИТИ, влю, виш; *мн.* **пістря́влять**; *недок., перех.* Робити пістрявим, строкатим.

ПІСТРЯ́ВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. **пістря́вий.** *Особливою пістрявістю відзначаються хустки* (Веч. Київ, 28.XII 1957, 4); *Боротьба з пістрявістю, з надлишком деталей у фільмі повинна провадитись кінорежисером особливо напружено* (Довж., III, 1960, 134).

ПІСТРЯ́ВІТИ, іє, *недок.* Виділятися строкатістю.

ПІСТРЯ́ВО. Присл. до **пістря́вий.** *Світлиця виглядала пістряво й мальовничо* (Н.-Лев., IV, 1956, 136).

ПІСТРЯ́К, а́, ч., *діал.* Прищ. *Уся шия* [Солохи] *в чиряках та в пістряках* (Кв.-Осн., II, 1956, 241); *Звітрене, плямисте лице, пошерхлі, запховклі, губи в пістряках, облущений ніс* (Горд., Дівчина.., 1954, 208).

ПІСТРЬОВИ́Й, а́, е́, *розм.* Прикм. до **пі́стря.** *Пістрьовий візерунок;* // Зробл. з пістрі. *Одягнутий він був у китайчатий синій жупанок, пістрьових штанях* (Стор., I, 1957, 226); *— Еге! — спробуй вийди заміж в пістрьовій сукні!* — *сказала Балабушиха* (Н.-Лев., III, 1956, 241).

ПІСУА́Р, а, ч. Раковина в чоловічій убиральні із стоком для сечі.

ПІТ, пóту, ч. Прозора рідина, яка виділяється назовні особливими підшкірними залозами. *На білому лобі блищали краплі холодного поту... груди ходором ходили,— так ходять вони, коли чоловікові несила чим дихати* (**Мирний**, III, 1954, 279); *Від онуч, розкладених на сонці, доносився неприємний запах поту* (**Томч.**, Готель., 1960, 119).

◇ **Вганя́ти (вагна́ти) в піт** *див.* **вганя́ти**; **До деся́того (сьо́мого) по́ту** *див.* **деся́тий**; **Залива́тися (зали́тися, зали́тися) по́том** *див.* **залива́тися**; **Кров'ю і (й, та) по́том — важними зусиллями, боями** і т. ін. [**Кіндрат Антонович:**] *То цебто я муку відбатрачив те, що кров'ю та потом увесь вік здобував?* (**Кроп.**, II, 1958, 302); [**Тіркдн:**] *Чи се ж не та земля, що здобували для нас батьки своєю кров'ю* [**кров'ю**] *й потом?* (**Л. Укр.**, II, 1951, 160); **Пі́ти**] **кривáвий піт** — напружувати повного висиснження від напруженої, непосильної роботи, титанічних зусиль. *Нам казали: «Вже кінець... Все віддай на жнивок люду, Що, лляних кривавий піт, Не жалів для тебе труду, Зводивши тебе на світ...»* (**Граб**, I, 1959, 397); — *Всі* [**закони**] *проти мужика. Хто йому коли добре слово за його кривавий піт, за його хліб і сіль промовив?* (**Стельмах**, I, 1962, 340); **Піт проймáє** — про стан потіння від напруженої і тривалої праці, від сорому, неприємної думки і т. ін. — *Сіста лишень тут і собі та відпочита,— промовив голосно Пилипко.— Здорово упрацювся, аж піт проймає, сяду та перепочину* (**Мирний**, IV, 1955, 301); — *Почали ми його* [**непритомного**] *знову терепити. Аж уже й піт нас проймає* (**Хотк.**, I, 1960, 168); **Сім потів (сьóмий піт) зійде з кого — хтось витратить дуже багато сил, енергії** і т. ін. — *Чоловіх добросити можна* [**з землі**], *але не сьомий, а двадцять сьомий піт зійде з тебе* (**Стельмах**, I, 1962, 142); — *Нашого* [**прикажчика**] *тут поки вгамують, сім потів з тебе зійде* (**Гончар**, I, 1959, 32); **У пóті кидáти (кúнути, вдúрити** і т. ін.), *перев. безос.* — потіти від напруженої і довготривалої праці, від сорому, неприємної думки і т. ін. *Панові слова аж у піт кинули сіромашного Дейнеку* (**Добр.**, Оп. солдатики, 1961, 8); — *Ти, мабуть, втомився. Поїж трохи. Бач, як тебе в піт кинуло!* (**Тют.**, Вир, 1964, 38); [**Рибчиха:**] *Так ось вони як! Аж в піт мене вдарило* (**Фр.**, IX, 1952, 82); **У пóті чóла** — докладаючи багато зусиль; напружено; віддаючи всі сили. *Микола з Андрієм трудилися у поті чола, забувши й про вечерю* (**Збан.**, **Курил. о-ви**, 1963, 208); *Франко віддав своє серце і всі свої сизнатії тим, хто в поті чола добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять* (**Копиб.**, III, 1956, 37); **Цига́цький піт проймáє (охóплює** і т. ін.) — стає холодно кому-небудь. лихоманить когось. *Нечипір прослав свій тилб, а тепер як розглядів, у який він куштанві* [**компанії**] *опинився, так і увесь умів пропав і стало його трусити, мов на лихоманку, а циганський піт так і проймав* [**проймав**]... (**Кв.-Осн.**, II, 1956, 107); *Ій і радісно, і страшно,.. і холодно від шаючого поцілунку сначат.— Досю, циганський піт не проймає тебе?— зукнуть підруки* (**Стельмах**, I, 1962, 52).

ПІТЕКАНТРО́П, а, ч. Рід викопних людей, які мали багато перехідних рис від мавп, але вже уміли виробляти примітивні знаряддя праці. *Примітивні люди — пітекантропи. Згодом вони еволюціонували бо неандертальців, від яких у свою чергу і походить людина сучасного типу* (**Зоолпл.**, 2, 1970, 18).

ПІТИ *див.* **пі́ять**.

ПІТИ́, піду́, пі́деш; *мин. ч.* пішо́в, шла́, шло́, ши́пші; *наказ. сп.* **пі́дь**; *док.* і. Почати пересуватися, рухатися. міняти місце в просторі, ступаючи ногами (про людей і тварин); протилежне **с в а т и**. *Пішов сіромаха, Слюзи утирає. Довго, довго оглядався, Та й не видно стало* (**Шевч.**, I, 1963, 140); *Коні спинали, пішли по ниві* (**Мирний**, IV, 1955, 243); *Мати каже: «Помолися, синуль» Помолився я. Пішли* (**Тют.**, Вир, 1964, 29); // **Почати пересуватися** кроками певним чином, у якийсь спосіб. *Пішов* [**Улас**] *тихою ступою, підпираючись палицею* (**Кв.-Осн.**, II, 1956, 238); *Коні вибігли на гору, пішли підтюпцем* (**Коцюб.**, I, 1955, 239); *Пішли* [**бійці**] *майже бігцем, беручи звивистих маневрів* (**Гончар**, II, 1959, 418).

◇ **Пі́ти по п'я́тах** *див.* **п'ята́**.

2. Почати рухатися з якомусь напрямі (про види транспорту — їхати, плисти, летіти). *Зеркнув* [**Зевс**], *мигнув, махнув рукою Над Тибром, чудною рікою, Всі вроздріж кораблі пішли* (**Котл.**, I, 1952, 219); *З ухвалою пішов поїзд* (**Довж.**, I, 1958, 39); *Від валихової смуги.. пішли трактори з причіпними плугами* (**Мур., Буц.** повість, 1959, 303); // **Почати пересуватися** — поїхати, поскакати вперед і т. ін. *Пішло одвічне військо Через кетрі та пустині* (**Л. Укр.**, I, 1951, 374); // **Почати пересуватися** — плисти, летіти з місця на місце (про косяки риб, зграї птахів, деяких дрібних тварин і т. ін.). *Пішло в цьому році пішка скумбрія* (**Збан., Сесель.**, 1961, 133); *Над лугом підуть тихим золотом журавлі* (**Ю. Явор.**, V, 1959, 76); // **Почати пересуватися в небі** (про небесні світила, хмари). — *Колись таки прийде час: невстіж розкриються золоті ворота, і сонце піде небом, а щастя землею* (**Стельмах**, I, 1962, 220); // **Почати литись, текти** і т. ін. в якомусь напрямі (про воду, хвилі і т. ін.). *Пішла текла, далеко по ставденькому поверені води* (**К.-Льв.**, I, 1956, 60); *Незабаром пішла криза на річках* (**Багмут, Опов.**, 1959, 53); // **Поплисти, розійтися** на поверхні води. *Ось уже щербонула китрась із дівчат — круги пішли по воді* (**Головко**, I, 1957, 450); // **Переходити, переливатися із рук у руки**. *За сим тут началось* [**почалось**] *гуляння, І чарочка пішла кругом* (**Котл.**, I, 1952, 271); // **Почати рухатися, перемішуватися в певному напрямі** (про електричний струм, різноманітні імпульси і т. ін.). *Струм пішов у електромережу;* // *розм.* **Відправитися поштою, телеграфом** (про листи, посилки, телеграми і т. ін.). *Вчора я дві-тоа люди в полудні, але не писала, бо раз, що була втомлена, а друге, що все одно лист не пішов би,— тут пошта йде не щодня, а тричі на тиждень* (**Л. Укр.**, V, 1956, 359); *З армійського вузла зв'язку в Міністерство електростанцій пішла телеграма* (**Голов., Тополя...**, 1965, 60); *Сьогодні посилка з книгами піде у Лондон* (**Знання...**, 10, 1967, 11); // *розм.* **Перестатися, переставати для затвердження, розладу** і т. ін. (про накази, проекти, справи тощо). — *Та ще не тужи,— сказав один панич* [**Іван**]. *виходячи з суда.— Ще діло пішло в губернію* (**Кв.-Осн.**, II, 1956, 284).

Пі́ти на дно *див.* **дно**; **Пі́ти на посáдку** *див.* **посáдка**; **Пі́ти по рука́х** *див.* **рука́**.

3. **Вийти, вирушити** в певному напрямі, кудись до кого-, чого-небудь. *Не заходячи додому, пішов* [**Наум**] *у город* (**Кв.-Осн.**, II, 1956, 82); [**Жуса:**] *Так що ж? Піди до матері моєї з поклоном її...* (**Л. Укр.**, III, 1952, 146); *Вона пішла туди* [**на фронт**], *де гоять братні рани, де на очах журба, а в серці тільки дим..* (**Сос.**, I, 1957, 289); // **Зайти до якого-небудь приміщення**. *Він пішов у канцелярію й показав старшині бажану* [**папірець**] (**Коцюб.**, I, 1955, 450); *Уляна, плачучи, пішла в сінки* (**Тют., Вир**, 1964, 401); // *з інфін., по кого — що, до чого, на що і т. ін.* **Вийти, вирушити кудись з певною метою**. *Уранці укопала* [**Оксана**] *вівця і пішла по воду* (**Кв.-Осн.**, II, 1956, 433); *Попрощались молодята, пішов Михайло чумакувати* (**Вовчок**, I, 1955, 96);

Другого дня після того, як Микола покинув Нимидору й пішов на заробітки, Нимидора думала ... ти на панщину (Н.-Лев., II, 1956, 242); // *перев. від кого — чого.* Залишити, покинути кого-, що-небудь; **відійти.** *— Ще й году нема, як ти пішов від нас, а навчився писать і считать вміш* (Св.-Осн., II, 1956, 69); *Через кілька місяців після шлюбу вона пішла від чоловіка* (Укр., Зевк. турботи, 1960, 23); // Вийти за межі якого-небудь місця, в якогось приміщення і т. ін. *Довго управитель і сварився, і уговляв людей: вони далі й слухати його не стали, пішли геть* (Вовчок, I, 1955, 177); *Та бліда, а то ще блідніша... пішла Уляна з попової хати* (Мирний, I, 1954, 305); *Першим бажанням Черкашина було встати й піть геть* (Дмит., Розлуки, 1957, 160); // Звільнити наступ на кого-небудь; наступатися в похід. *— Можна піти на Туреччину або на татарву!* (Довж., I, 1958, 230); *Тікаймо в Січ, Тарасе милий, ми звідти підем на панів!* (Сос., I, 1957, 353); // Почати активно діяти проти кого-, чого-небудь. *Очі її горіли, в грудях бухкало і стогнало, ніяке зробилося лютим і неблаганним, і вона пішла на Дорошка, а він відхідав назад* (Тют., Вир, 1964, 156); *Що лоскалось би від нього самого, якби пішов насупроти цієї розбушованої сили-стихії, що зробила його отаманом* (Гончар, II, 1959, 335); // У формі наказ. сп. разом з дієслівом наказ. сп. підсилює спонукання до початку якої-небудь дії. *Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі? Кохана спить, кохана спить, йди збуди, цілуй її очі* (Тич., I, 1946, 26); *— Ану, піди витруси свої добро* (Тют., Вир, 1964, 526).

Піти на пе́нсію — стати пенсіонером; **Піти у відпу́стку** *див.* **відпу́стка**; **Піти у відста́вку** *див.* **відста́вка.**

◇ **Далеко́ піти** *див.* **далеко́**; **Мов згорі пішло́** кому — перестало щастити. *Мов згори пішло Марусякові з того часу, як утекла попідя. Ну, от наче відрізало, неначе все щастя, всю удачу з собою забрала* (Хотк., II, 1966, 279); **Недалеко́ піти** *див.* **недалеко́**; **Піти вго́ру** *див.* **вго́ру**; **Піти вго́ру** [**уго́ру**] — підніматися на вищий рівень, займати вище становище в суспільстві. *Давні товариші його відчувають... дехто високо пішов угору... а йому доля підставила ногу — перечепила* (Мирний, I, 1954, 148); *— По службі ти високо підеш, гороше жити будеш* (Тют., Вир, 1964, 70); **Піти в лю́ди** *див.* **лю́ди**; **Піти́ в мо́тилу (з життя, від (од) нас, до бо́га** *і т. ін.)* — те саме, що **Лягти́ (піти́, іти́** *і т. ін.)* **в (у) зе́млю** [**живи́м, живцю́**] *(див.* **земля́**). *При мені вже тоді з дітьми Марушка четверта в могилу пішла* (Тесл., З книги життя, 1949, 73); *Куліш* [Миколи] *рано пішов з життя, залишивши великий слід в рабінській драматургії* (Рад. літ-во, I, 1969, 78); *Говорили люди в лютій скруті: — Вмер Ілліч. Пішов од нас Ілліч* (Мал., Запов. джерело, 1959, 191); [**О л е с я**:] *Зараз після великодня померли батько, а за ними... і мати пішли до бога* (Кроп., II, 1958, 300); **Піти́ в наро́д** — збliжатися з народом, працювати на його благо (**про революціонерів-народників**). *Коли Жука звільнили з школи за читання нелегальної літератури, він пішов у народ, все трудове життя загартовував свої сили для революційно-демократичної боротьби* (Укр. літ., 9, 1957, 63); **Піти́ в тюрму́ (в о́стріг, на (в) Сибі́р** *і т. ін.)* — опинитися ув'язненим, заслланим. *— А я зробив скандал... Я не знаю, що зроблю... Піду в тюрму... На Сибір піду* (Коцюб., II, 1955, 395); *— Син замість батька пішов у острог, по свої очі, чи що?* (Св.-Осн., II, 1956, 278); *— Тату, та це ж самосуд! За це і ви підете в Сибір! — нескомовно гукнула* [Орина] *на батька* (Стельмах, I, 1962, 464); **Піти́ до чо́рта в зу́би** *див.* **чорт**; **Піти́ за водо́ю** *див.* **вода́**; **Піти́ з торба́ми (по світу, по селу́** *і т. ін.)* — дуже збідніти, стати жебраком. *Сей борисівець пішов з торбами, той розпився* (Фр., IV, 1950, 191); *— Якщо ви хочете слухати цього хлопчиська, дідо ваш, Тільки гляділь, щоб потім з торбами не пішли по селу* (Стельмах, I, 1962, 356); **Піти́ з ху́рою** *див.* **ху́ра**; **Піти́ назу́стріч** *див.* **назу́стріч**; **Піти́ на легки́й хліб** (**легкі́ хлі́ба**) — жити на легко добуті кошти. *Чи він серйозно, чи жартує, чи на легкі хліба думає зовсім піти* (Коцюба, Нові береги, 1959, 77); **Піти́ на свій хліб** — почати жити на власний заробіток. *З дитячих літ, залишившись круглим сиротою, уже на свій хліб пішов* [батько] (Головко, II, 1957, 213); *Батько з сімнадцятирічного зросту пішов на свій хліб* (Збірник про Крол., 1955, 6); **Піти́ під ніж** *див.* **ніж**; **Піти́ під суд** — відповісти перед судом за кримінальний злочин. *— Як же буде із звітністю? Я запалатаюсь у папірцях і піду під суд!* (Довж., I, 1958, 457); *— А ось ві, сердешко, напевне, таки підете під суд.— Та що ви, пане! Хай бог милує від такої напасті* (Стельмах, I, 1962, 447); **Піти́ про́ти** кого, чого; **Піти́ напереко́р** кому, чому — виступити проти кого-, чого-небудь. [**Х р а н к о**:] *Ти у мене покірна дочка, слухняна дитина... Ти не підеш проти батька* (Мирний, V, 1955, 139); [**А д м и р а л**:] *Хто піде проти наказу, хто не виконає ультиматуму, той поставить себе поза законом* (Корн., I, 1955, 74); **Піти́ світ за о́чі** (**за очи́ма, у світ, світи́** *і т. ін.)* — вирушити в далеку дорогу, невідомо куди. *Лукині хотілось утекти од Клима кудись далеко-далеко, чи в монастир, чи у степи, піти світ за очі, аби тільки не дивитись на нього* (Н.-Лев., III, 1956, 358); *Старий Мута таки й задивсь... провідати товариша, а в Невкипілого йому й розповіла, що як пішов удосвіта кудись, та й досі нема, і сама не знає, куди він пішов світ за очі* (Головко, II, 1957, 258); *— Може, хтось кого другого? Кажи, не соромся: нехай я се сам почую від тебе та й піду світ за очима!* (Св.-Осн., II, 1956, 45); [**С т о р ч а к**:] *А Горпиного з вчорашнього дня нема.* [**К а ч а н**] *(засміявся):* [*Вже, значить, у світи пішов* (Зар., Антей, 1961, 75); **Пішли́ на́ші вго́ру** — хто-небудь полішив своє становище, зайняв вищу посаду і т. ін.; **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **піти́ (провали́тися) пря́мо зе́млю** *див.* **земля́**.

4. Почати який-небудь вид роботи; стати кимсь за фахом. *Що тут на світі робити? Пішов я до раз* (Шевч., II, 1963, 84); *Раїса мусила піти в учительки* (Коцюб., I, 1955, 342); // Вступити куди-небудь на навчання. *В той рік, як пішов він в авіаційне* [училище], *посаджено ці молоді тополькі* (Гончар, Тронка, 1963, 9); // Стати членом якого-небудь колективу, якоїсь організації і т. ін. *Товариші мої Пішли у військо, кажуть й мене* (Л. Укр., I, 1951, 119).

Піти́ в на́ймити *див.* **на́ймит**; **Піти́ до спі́жки** *див.* **спі́жка.**

5. *перев. з інфін.* Почати виконувати певну дію, розпочинати. *Секретар суду... ухопив попа — і пішли удвох драти гопаки* (Мирний, III, 1954, 197); *Чи молоді, чи старі чоловіки затівають бійку, йому байдуже: вривається з гарькою-бунтівничком у кулачі — і пішов скородить направо й наліво* (Тют., Вир, 1964, 24).

◇ **Піти́ у (в) та́нець** (**танок, навприсі́дки, навприсі́дках** *і т. ін.)* — почати танцювати. *Музики заграли, усі пішли у танець* (Вовчок, I, 1955, 191); *Після підтопцяв всі, пальці заремонтів побіліли по ладах, пішло кілька пар пішло в танець* (Коп., Сусіди, 1955, 14); [**Х и м к а**:] *Так би, здається, і пішла в танок, якби було з ким, і без музики танцювала б!..* (Мирний, V, 1955, 223); *Парубки, уламавши в боки, навприсідки пішли* (Шевч., II, 1953, 77).

6. Почати діяти певним чином, інакше, ніж раніше. *Пішла голота на визабки* (Номис, 1864, № 14265);

Акорди пішли в нелад,— і гітаристка, наче струни разом порвались (Н.-Лев., III, 1956, 305); *// за кого — чим.* Почати дивитися з чиїмись поглядами, ідеями, наслідуючи кого-, що-небудь. [Едіта *(дівчина сама тверда, сумним голосом):*] *Хто не прийде хреста своє і за мною не несе, не годен мене* (І. Укр., III, 1952, 57); *За нашим прикладом піде вся наша пролетарія* (Ю. Янов., II, 1958, 250); *// на що.* Виявити готовність до чого-небудь, погодитися на щось. *Піти на запропоновані умови.*

Коли (як, раз, якщо) [же] на те пішло, *у знач. вставн. сл.* — якщо вже так повинно бути.— *Я поїду до їх* [них], *коли вже на те пішло!* — *зима одказала Разя* (Н.-Лев., I, 1956, 172); — *Як на те пішло, щоб умирати, то нікому з них не доведеться так умирати!* (Довж., I, 1958, 209); — *Твої вбитки, рив на те пішло, на себе беру,— розщедрився Ілачинда* (Стельмах, I, 1962, 117); *Якщо вже на те пішло, то я згоден відповідальність за прапор взяти на себе* (Гончар, III, 1959, 348); **Піти на переговори** *див.* **переговори.**

◇ **Піти ва-банк** *див.* **ва-банк; Піти в заклад** *див.* **заклад; Піти в моду** *див.* **мода; Піти з головою** *в що* **с** — те саме, що **З головою поринути (пірнути)** (*див.* **голова**). *Їдуть* [махновці]... *штурмувати холодний осінній Синяк, це безкрах Гнилє море, де, може, й коней свої потопять і самі з головами підуть у траговину...* (Гончар, II, 1959, 430); **Піти [і] у вогонь і [у] воду** *див.* **вогонь; Піти якось лісом** *див.* **лад; Піти манівцями** — добиватися мети не прямо, а обхідним шляхом; **Піти на жертву** *див.* **жертва; Піти на компроміс** *див.* **компроміс; Піти на (в) лад** *див.* **лад; Піти на мирову** *див.* **мирова́й; Піти напролом** — вирішити діяти рішуче, незважаючи кому-, чому-небудь. *Де ж твоя гарда вона подалася, Де завзяття боротись зі злом? Невже віра палка загубилася, Що ти здатна піти напролом?* (Граб., I, 1959, 435); *Турбай, вирішивши, що йому нічого втрачати нічого, пішов напролом: — Пробачте... Ви були в Пальміри?* (Руд., Останній шабля, 1959, 277); **Піти на риск** — вирішити ризикувати. *Оксен пішов на риск — він вирішив ти на степову смугу, щоб вирахувати та баханки пробратися до остриських лісів* (Тют., Вир, 1964, 530); **Піти на ризик** *див.* **ризик; Піти на рожен** *див.* **рожен; Піти на смерть** — бути готовим померти за кого-, що-небудь. *Усі ми з пісочка цією відвічно підемо на смерть!* (Сос., II, 1958, 406); — *За нього люди на смерть підуть, а він у батька на пасіці медок тріскатиме* (Тют., Вир, 1964, 346); **Піти на хитрість** — схитрувати. — *Щоб не конфузити хлопців перед небожицею, мусив* [Петро] *навіть на хитрість піти: до тридцяти дев'яти масним температуру* (Головко, I, 1957, 468); **Піти на шкоду** *кому, чому* — стати на заваді, пошкодити і т. ін. кому-, чому-небудь. *З пшеницею інше: сильні дощі пішли на шкоду рослині* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 252); **Піти на чолі** *див.* **чолі; Піти під руку** *чию див.* **рука́; Піти по пшорках** *див.* **пшо́рка; Піти по слізах** *чиїх* — почати діяти так, як хтось; **Піти проти течії** *див.* **течія; Піти шляхом найменшого опору** — зробити щось, уникаючи перешкод, труднощів; **Пішло на гірше** — стало гірше, погіршало. *Думав — от почну порядкуватися. А тим часом знову пішло на гірше* (Коцюб., III, 1956, 458); **Пішов у моду** *див.* **мода; У (в) забрід піти** *див.* **забрід.**

7. *за кого і без додатка.* Взяти шлюб, одружитися (про жінку); найти заміж.— *Я не піду за вашого сина,— промовила голосно Катря* (Вовчок, I, 1955, 221); [Марко:] *Андрій зроду ні не давав. От вона і пішла за нього* (Мороз, Пісні, 1959, 7).

Піти в прийми *див.* **прийми; Піти до вінця́ (вінця́); Піти заміж** *див.* **заміж.**

8. Використатися для чого-небудь, за якимись призначеннями. *Оці будинки, покої... тепер підуть під школи* (Коцюб., II, 1955, 83); — *Не для того ми за тим деревом їздили за тридев'ять земель, щоб тягнути та марнувати його по-дурному. Воно на стройку* [будівництво] *піде* (Тют., Вир, 1964, 119); // Витратитися на кого-, що-небудь. *Гай сей, сказки брошви піде на витівку, а який толк з неї?* (Стельмах, I, 1962, 461); *Основні кошти цього року підуть на побудову житлового і соціально-культурного фонду* (Вітч., 3, 1956, 120).

◇ **Крізь пальці (поміж пальцями) піти** *і т. ін. див.* **пальець; Піти собі (в) ліс** *див.* **ліс; Піти собі (в) чорти́** *див.* **чорт; Піти на кпини** *див.* **кпини́; Піти полум'ям** — згоріти. *Тільки чирнув сірником — піде все враз полум'ям* (Донч., I, 1956, 67); **Піти прахом (прахом)**: а) знищитися, зчезнути, пропасти і т. ін. [Ромодан:] *Як сів Гарбуз на нашу шию, все пішло прахом* (Корн., II, 1955, 316); б) використовується як лайка. *Сьогодні Чумаки нове вигадали. Катрі в районі захотілося жить. А бідай воно пропадом пішло* (Кучер, Трудна любов, 1960, 424); **Пішло в прірву** — марно витратилося що-небудь. *Одлунали пострілп, одмербіли гасла, часу немало пішло в прірву...* (Ю. Янов., I, 1958, 55); **Пішло (піде) а (за) вітром** *див.* **вітер.**

9. Мати збут, почати користуватися попитом, продаватися. *Швидко дестилація зробилася кращою, і кубта пішла на торзі, витискаючи американську* (Фр., VIII, 1952, 393).

◇ **Піти з молотка** — бути проданим з торгів. *На початку XIX століття Ганські стали занепадати, розорюватись, маєтки їх один за одним пішли з молотка* (Колг. Укр., I, 1958, 4).

10. Почати поширюватися від чого-небудь, виходити з чогось (про дим, запах, тепло і т. ін.). *Смаковитий запах від качки так і пішов по хаті* (Мирний, IV, 1955, 383); *Вогнло сонце чисте-чисте, до ріки пішло серпом, і гудок озвався басисто. І з труби пішов дим...* (Рудь, Дов. зорі, 1958, 99); // Почутися, прозвучати (про звук, голос і т. ін.). *Скажи їй прикаже* [о. Хведор],— *зараз після рєзіт по хатах* (Н.-Лев., I, 1956, 117); — *І ще одне, друзі!... гукнув Жук, аж луна пішла лісом* (Козл., Малодівники, 1946, 10).

◇ [**З**] **димом пішло** *див.* **дим.**

11. З'явитися, охопивши собою кого-, що-небудь. *Пішла на людей пошесть та хвороба всяка* (Мирний, IV, 1955, 251); *У Юзі аж пляшки пішли по лиці* (І. Укр., III, 1952, 650); *Тільки від весняного бруду вичистив* [колодязь], *як пішли чорні бурі — довелось ще чистити й після них* (Гончар, Тронка, 1963, 54); // перен. Поширитися, розійтися (про відомості, чутки, славу і т. ін.). — *Якби я поставала була, тоді б і нічого, а то хто-небудь побачить, та про мене ще й слава піде* (Кв.-Осн., II, 1958, 51); *По всьому селі пішла чутка, що в нас весілля* (Вовчок, I, 1955, 79); — *Скоро... поговір піде, що під батькове крильце заговалась...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 221).

◇ **Мороз пішов поза шкіро́ю (поза шку́рою, по шкірі, поза спи́ною** *і т. ін.) див.* **мороз.**

12. Продовжитися, тривати в часі. *Життя її знову пішло, як ідо заведеного механізму* (Дмит., Розлуки, 1957, 94).

Пішов рік *який кому* — хтось вступив у такий-то рік свого життя. *Юзі вже п'ятнадцятий рік пішов* (І. Укр., III, 1952, 656); *Весною їй пішов вісімнадцятий рік* (Ле, Історія., 1947, 5).

13. Минати, проходити (про час та його відрізки, про певний період життя, розвитку, про якусь подію і т. ін.). *Пішли дні за днями й часи за часами, народилися дітки, що нема старшого брата* (Вовчок, I, 1955,

294); *Здалека чути перепалех весла, Набуть листки пожухлі і червоні І тихо линуть по холодним хлі Туди, куди і молодість пішла* (Рильський, II, 1960, 270); // *безос. А я нездужав та й нездужав, Вже на сьомий тиждень пішло, я все лежав* (Вовчок, VI, 1956, 248).

14. Поставати, наступати, переходити в інший стан. — *Може пройде, може спаде жар,— думає Тахара,— хоч би до ранку полегшало, тоді піде на одужання* (Хижняк, Тамара, 1950, 190); *Відїжджаючи, просив* [художник] *Ганну догляпути за його речами і пообіцяв повернутися, як тільки по-справжньому піде на осінь* (Коз, Сальвія, 1959, 38); // Почати виконуватися або здійснюватися. *Пішли танці і співи* (Фр., VIII, 1952, 64); *Саме в ци мить світло в залі погасло. Знати — пішло кіно* (Головко, I, 1957, 348); *Хлопці не держали — «Давайе — Пішла робота* (Головко, I, 1957, 342); *Ци людина* [механік] *взялася створити з учнів дев'ятого класу комплексну молодіжну бригаду механізаторів, яки разом з навчанням у школі мала потроху допомагати своїм батькам у колгоспному виробництві. Потім пішла практика* (Л. Бедзик, Серце.., 1961, 22); // Розпочинатися, точитися (про бесіду, розмову). *Бесіда пішла жвавіше* (Кощюб., I, 1955, 44); *Потім про інше розмова пішла* (Павл., Бистрина, 1950, 70); // Ставатн інтенсивнішим — розвиватися, рости і т. ін. *Боєтюе дивився на засохлу дощу часто з господарської сторони і теж радів, що після цієї зливи добре підуть рости посіви* (Тют., Вир, 1960, 84); // перен. Прогунутися в певному напрямі, у своєму розвитку. *Як пройшов* [Максим] *цю азбуку, аж повеселів: діло пішло спірніше* (Мирний, I, 1949, 234); *Література пішла далеко вперед* (Мол., Думки.., 1959, 41).

◇ [**Не**] **піти в ру́ку** *кому* — [не] стати корисним, принести вигоду [не принести вигоди], [не] пригодитися. *Мабуть, дуже грішною була свадїцина Кайашиха, не пішла вона Лук'яновій в руку: вилетіла в трубу* (Гончар, Таврія, 1952, 37); *Наука в Остапа Тура Гнатові Яворівському пішла в руку... Він оглядався ті з успіхом пристосував свої вправи патури* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 17); **Піти як з ма́слом** (по ма́слу) див. **ма́сло**; **Так не піде** — не буде здійснене що-небудь. — *Ні, так не піде... Мені треба точно знать. Довідка від кербуда є?* (Є. Кравч., Київ., 1959, 154).

15. Почати падати зверху, литися (про опади). *Після покрови пішли дощі* (Мирний, I, 1954, 91); *Увечері небо затягнуло хмарами, насувалось, пішов дощ* (Баш, Вибр., 1948, 80); // Почати проступуватися (про воду, кров). [Оксана:] *Мовчи, Дарино, знову кров пішла...* (Корн., I, 1955, 31); // Почати з'являтися, поступати або переміщатися, надходити куди-, звідки-небудь. *В цю мить з двох мартенів разом пішла сталь* (Собко, Біле полум'я, 1952, 302); *З отиої бочки почати вже вуглець у мідині обідонці, звідти він піде в резервуари ежекторів* (Кощюб., I, 1955, 226).

16. Розташовуватися певним чином (про будівлі, рельєф землі і т. ін.); набути певного напрямку або простягтися на якійсь відстані (про шлях, колію і т. ін.). *Далі пішли обібрані гатки убогих людей* (Мирний, III, 1954, 105); *Черемош розлився все більш покручений, а глибина у ньому щомиті мінялася: то зовсім мілка вода, то на два метри уголь ямами піде* (Мур., Бук. повість, 1950, 32); *Стежка пішла все понад обривом* (Хотк., II, 1966, 346); *Тут кінець рівенького, запеделкого сидка, далі пішли чагарники, карлуватий березнячок* (Кол., На фронті.., 1959, 11).

17. Взяти початок від кого-, чого-небудь, завдячити своїм існуванням чомусь. *Од йога й пішли в Піскі пивоварники* (Мирний, I, 1949, 368); *Одні сомолиги, що прізвищем* [Дунай] пішло від пісні (Стельмах, I, 1962, 234).

◇ **Піти́ в ма́тір (в ба́тька)** — виявитися схожим на матір [батька] якимись рисами зовнішності або вдачі. [Іван:] *Був би* [з Марічки] *бідовий козак, що й казать! Не хуже* [гірше] *Олексія. В батька пішла* (Вас., III, 1960, 30); *Ні його сила, ні його проєті риги обличчя не перевалися дітям — обоє, кралця у кралцю, пішли в матір* (Стельмах, II, 1962, 105).

18. *перев. із запереч.* Іти, розм. Уживається в зворотах, що характеризують настання певного фізичного або психічного стану людини. *Уже не піде; Слова не підуть.*

◇ **Не пішла́ ча́рка до рота́** — не захотілося пити спиртного. *Прибувши генерал: Аж Данило-гетьман Підморгнув,— цебто: знаємо, що ти... І ни оці пали ні жилі тумак, Не пішла навіть чарка до рота* (Граб., I, 1959, 175); **Піти́ в непа́м'ять** див. **непа́м'ять**.

19. Почати діяти, працювати (про механізм, устаткування і т. ін.). *Завод завизонів, пішов* (Мик., I, 1957, 96).

20. *за чим.* Настати за чим-небудь, замінити що-небудь. (перев. про сонячні явища). *Волобуєва вчиве і закусив пирогом. За першою чаркою пішла друга, за другою третя* (П. Лев., III, 1956, 22).

◇ **І пішо́в (пішла́, пішло́, пішлі́) говори́ти (бала́кати** і т. ін.) — почати говорити багатослівно, не перериваючись. *І пішов, і пішов наш Гарик просторікувати! Вже він гнав та сипав ті слова, мов горох з мішка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 107); **Піти́ ху́дором** — дуже захитатися, заколиватися. *Зашумів такий вітер, що ніша хоромом хата* (Вас., II, 1959, 329); **Пішло́ гуля́ти** — дуже почіяти (про вітер), розгорітися (про вогонь) і т. ін. — *Мабуть, запізнялся хата, а там вітер підхопив далі, і пішло гуляти по мужицькій праці* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 24).

21. *чим.* Зробити хід у грі в шахи, карти і т. ін. *Піти конем; Піти дамою.*

22. Увійти до складу чого-небудь. *Я обіцяв «Повію» кілька до моїх повних творів,— повинна б піти до 4 тому* (Мирний, V, 1955, 412); *З готових оповідань одно дано до «Радо», а друге має піти у «Дзвін»* (Кощюб., III, 1956, 419).

23. *розм.* Почати буйно рости, вирастати. *Гриби пішли;* // Почати народжуватися, з'являтися один за одним. *Може, обдержиться, підуть діти та й забудеться страшна напасть* (Стельмах, I, 1962, 418); *Після одруження пішли сини, і довелося Катрі лишати шахту* (Гур., Осок. друзі, 1946, 119).

◇ **Піти́ в рі́ст** — почати інтенсивно рости. *На півдні ярі зернові пішли в ріст* (Хлібороб Укр., 4, 1960, 3); *Дуб пішов у ріст* (Рудь, Гомін.., 1959, 107).

24. *розм.* Виявитися в певний час, з'явитися залежно від обставин. — *То трудно вже й там, кланяючись, каже Остап.— Не ті тепер порядки пішли* (Мирний, I, 1949, 132); — *Дерево можна й пізніше позволити, а двері й вікна, гамбі, й переполовинить — тепер такий народ пішов!* (Стельмах, I, 1962, 47); — *І то правда,— вауважили Солонця,— дівчата пішли тепер не дуже-то сором'язливі* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 35); // Стати помітним, з'явитися. *Пішли в іволовій хаті клопоти за клопотами* (Мирний, II, 1954, 117); *Під першим дощем спочатку пішла голонутвата сіра глина* (Гулуб, В степу.., 1964, 275).

ПІТИ́СЯ, підеться, *доск.*; *мин. ч.* пішло́ся: *розм.* 1. *безос.* Увійшло в звичку, стало звичним. *І вже так*

пішлося: ніби мати не догледіла — йому втече (Вовчок, I, 1955, 266).

Коли́ (вже) на таке́ (так) пішло́ся, *у знач. вставн.* — *то* саме, що **Коли́ (як, раз, вжи́ще) (вже) на те пішло́** *(див.* **піти́**). — *Коли вже так пішлося, що прибрала собі вередущу* [вередницю], *що проти тебе не мовчить, то навчи, щоб мовчала* (Вовчок, VI, 1956, 288); — *Тут гля ловити нічого, коли на таке пішлося...* (Тют., Вир, 1964, 308).

2. Дістатись кому-небудь, випасти комусь у житті. *Боже, коли й їй така Доля пішлась, як моя, Щиро тебе я благаю — Хай уже мучуся я!* (Манж., Тв., 1955, 90); // *кому, на що, безос.* Почалося, сталося, скоїлося і т. ін.— *Ходи, жінка, боса, коли оувелося, Коли мені, молодому, на горе пішлося* (Чуб., V, 1874, 551); — *Я вам, мамо, не наймичка. Коли пішлось на холопчину, то нам треба робить діло поголовні* (Н.-Лев., II, 1956, 290).

пі́тканий, а, е. Стос. до пітикання. *Фактура тканини створюється чергуванням основних і пітканих перекриттів* (Матеріали з стиогр., 1956, 51).

пі́ткання, я, с. Сукупність поперечних ниток тканини, які, перетинаючись з подовжніми (основою), утворюють переплетіння; утик. *Виготовляються килими на вертикальних станках ручну, шляхом закладання окремих кольорових ниток пітканя поміж ниток основи* (Нар. тв. та етн., 1, 1960, 67); *Плахти були на сильному пітканні — сингітка, і малюнок на ній — папороть* (Ю. Янов., V, 1959, 141).

пі́ткнути, ну́, не́ш, *док., перех., розм.* Те саме, що **ткну́ти.** — *І те таки правду сказать, що нашого брагчика куди не пі́ткни, зоч у мацку, зоч у яке ремество, то з нього путь буде* (Кв.-Осн., II, 1956, 69).

пі́ткнутися, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Те саме, що **ткну́тися.** *Пі́ткнувсь* [Бурмило] *у чагарник... Коли злякались — Назустріч вовк біжить* (Гл., Вибр., 1951, 157); *Куди не пі́ткнешся — напустить кайдани; То де вже спокою нам ждать?* (Граб., I, 1959, 83); — *Сиротї де не пі́ткнешся — світ клином сходиться* (Козл., Ю. Крук, 1957, 345).

пі́тливий, а, е. Схильний до потіння; який дуже пото́ть. *Миколу охопила хоть до цього мирішого з пітливими руками паркомана* (Ільницький, Вел. події, 1963, 74).

пі́тливість, вості, ж. Властивість за знач. **пі́тливий.** *При сильній пітливості іноді виникає потреба частого обтирання творого тепляя рушником і зміни білизни* (Заг. догляд за хворими, 1957, 74).

пі́тний, а, е. 1. Укритий потом; спітнілий. *Пахощі брудними й пітними ногами в драних панчіхах...* (Головко, I, 1957, 56); *Ще раз ударив гріх, іще раз настороженно зазирали вухами пітні коні* (Стельмах, II, 1962, 267); // Просякнутий потом. *Нікчемність назвала Анатолія щока. М'яв у кишені пітну двадцять'ятку, не знаючи, як віддати її* (Мушк., Серце., 1962, 279).

2. Вкритий краплями осілої пари; запітнілий. *Пітні шибки;* // Вологий, сирий (про землю). *Коли він вийшов у сад і глибоко вдихнув солодко теплі пахощі пітної землі, його розчулення відразу зникло* (Горький, Діло Артам., перекл. Варкентін, 1950, 60).

пі́тник, а́, ч. Повсть, що підкладається коневі під сідло чи під сіделько. *Починаючи зазідку, на спину лошат кладуть пітник з сідла, підтягують його слабенько попругою і водять в поводі по 25—30 хв. протягом 2—3 днів* (Конярство, 1957, 117); *Він ізаїз потрапити підпругу й замість того перестелив пітника* (Ю. Янов., I, 1958, 148).

пі́тнитися, ню, ні́ш, *недок.* 1. Укриватися потом. *Кухаїк совався на кріслі, червонів, пітнів* (Загреб., Дань., 1964, 328); *В Річинського пітніли руки навіть крізь рукавички* (Вільде, Сестри., 1958, 3).

2. *тільки 3 ос.* Укриватися краплями осілої пари; запітніти. *Натря аж лицем притулялась до скла, щоб розглянути... Але від дихання пітніє скло — затуманює все* (Головко, II, 1957, 386).

пі́тон, я, ч. Велика неотруйна змія родини удавових. *Виліпа довга гадюка-пітон і на очах у журавлика проковтнула маленьку пухнасту тваринку* (Ів., Лис. казки, 1964, 165).

пі́тьма, и, ж. 1. Відсутність світла, освітлення; темнота, тьма. *Рантом екран погас і в залі наступила цікавита пітьма* (Гончар, II, 1959, 178); [**Шереме́та:**] *Пітьма страшна, на два кроки не видко* (Іртан, I, 1958, 54); // Темнота, що настуиає з наближенням ночі; глибокі сутінки. *Знов заводить невода бригада... Сім заходів — в ранку до пітьми...* (Гонч., Вибр., 1959, 248); // Неосвітлене місце, темний простір. *Вона мовчки встала і простягла у пітьму тремтячі, шукаючі опори руки* (Коцюб., II, 1955, 170); *Вона, злякавшися, ..тікає геть, зникає в пітьмі* (Ю. Янов., II, 1958, 34).

2. *перен.* Неосвіченість, культурна відсталість. *Соціалізм виводить трудові маси з духовного рабства і пітьми, прилучає їх до багатств світової науки і культури* (Ком. Укр., 6, 1967, 17); // Зло, темні сили, породжені неосвіченістю, безкультур'ям, жорстокістю і т. ін. *Цісарські, панські, папські сили — Від них тут лиш сльоза кунп... Чолом схилімось до могили Борця з пітьмою — Галана!* (Рильський, III, 1961, 90).

піфагореїзм, у, ч. Ідеалістичний напрям у давньогрецькій філософії, представники якого вважали число першоосновою світу і сутністю речей.

піфагорі́єць, йця, ч. Послідовник піфагореїзму.

піфагорі́йський, а, е. Прикм. до **піфагорі́єць.** *Пентаграма стала улюбленою фігурою релігійних мракобісів темного середньовіччя; вони вбачали в ній, за прикладом піфагорійських містиків, якусь надприродну силу* (Знання., 4, 1968, 32).

піфагорова теорема. Теорема елементарної геометрії, створена Піфагором, яка встановлює співвідношення між площею квадрата, побудованого на гіпотенузі, і площами квадратів, побудованих на катетах прямокутного трикутника. *На дошці рисунок піфагорової теореми та вся майже дошка обписана доказами* (Вас., III, 1960, 307).

піфі́чний, а, е. Стос. до піфії; власт. їй.

піфі́я, і, ж. У стародавній Греції — жриця-віщунка в храмі бога Аполлона у Дельфах; // *перен.* Особа, що робить незрозумілі, двозначні висновки. *На півострові Мала Азія.. світова реакція зогне планфарм для такої війни, про яку лементують у своєму віщувальному трансі турецькі піфії* (Смолич, Після війни, 1947, 90).

пі́хва[1], и, ж. 1. Кінцева частина статевих провідних шляхів у жінок і самок ссавців.

2. Нижня розширена частина черешка або пластинки листка деяких рослин, що оточує стеблю. *Більшість личинок закінчує живлення до викидання волоті з пітви листка* (Шкідн. і хвор. рослин, 1956, 256).

пі́хва[2] *див.* **пі́хви.**

пі́хви, хов, *мн. (одн.* **пі́хва,** и, ж., *заст.).* Футляр для шаблі, кинджала, меча і т. ін. *Козаки На конях живо бовтували, Кинджали з пі́хов доставали* (Граб., II, 1959, 247); *При боці у нього теліпався в пі́хві таж-*

кий бойовий меч (Фр., VI, 1951, 45); *Рукою хволо мечів* [Семен] *порожні піхви шаблі* (Ле, Побратими, 1954, 36).

ПІХОВИЙ, а, е. Прикм. до **піха**[1]. *Піховий листок.*

ПІХОМ, *присл., діал.* Пішки. — *Котрі багаті, що на доброму коні збройно до обозу могли виїжджати, ті зостались кошаками., котрі ж ходили пішом, дак зостались у поспільстві* (П. Куліш, Вибр., 1969, 117).

ПІХО́ТА, и, ж. 1. Рід військ, що діє в пішому строю. — *Якби знатця, я б заранії замову написав до вищого командування, щоб мене ні в льотчики, ні в моряки не брали, а тільки в піхоту* (Тют., Вир, 1964, 344); // Частина, підрозділ такого роду військ. *Двадцять кілометрів свалися богунці за втікачами-гетьманцями. Артилерія обганяла піхоту і першою увірвалася в село* (Довж., I, 1958, 153); // *збірн.* Сукупність військовослужбовців такого роду військ. *На гнорудженні форту працювали всі разом: матроси, козаки і піхота* (Тулуб, В степу.., 1964, 200); *Гули вітри, був пізній час, спадала з неба позолота, і кроком ковпим піхота гриміла мовчки жили нас* (Сос., I, 1957, 440).

△ **Морська́ піхо́та** — війська, що входять до складу військово-морських сил і призначені для бою на березі. *Він зове сестру: — Додому Панцип листа, сестрице. Хай дружина у скорботі Горбо людям гляне в вічі — Я пройшов в морській піхоті Усю землю нашу дівчі* (Шагн., Пісня.., 1949, 32).

2. у знач. присл. **піхо́тою**, розм., жарт. Пішки. *У Бухи Конятовича коня нема,— він піхотою, а возатирі на конях сидять* (Укр., казки, легенди.., 1957, 165); *Мусили* [батько і Михайло] *йти до сусіднього села піхотою* (Коб., II, 1956, 85).

ПІХОТИ́НЕЦЬ, нця, ч. Той, хто служить у піхоті. *Палали машини, піхотинці перебігали по полю, ховаючись за танками* (Перв., Дикий мед, 1963, 437); *Окопи, що були настя зроблені лопатком піхотинця і вистелені кукурудзяним бадиллям чи травою, ...нагадували про те, що звідти недавно підпався боєць* (Гонч., Жмеяки, 1964, 185).

△ **Морськи́й піхоти́нець** — той, хто служить у морській піхоті. *Від флотського у нього лишились тільки тільник та пояс. Це, згідно з наказом, лишили всім морським піхотинцям* (Тнач, Крута хвиля, 1956, 137).

ПІХОТИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **піхоти́нець**. *Звики* [розвідники] *до заземлених вогневих рубежів, до просування вперед крок за кроком, вони знали, що навіть перемога піхотинська атака не може перемістатися в просторі з такою неймовірною швидкістю* (Гончар, III, 1959, 437); *У повній армійській формі день у день навчались* [студенти] *піхотинській службі* (С. Ол., З книги життя, 1968, 37); // Належний піхотинцеві, призначений для піхотинця. *Василь Йосиповичі недбайливо носив шинель, піхотинський кашкет, офіцерський хітель і офіцерські штани* (Раб., Золотостінчик, 1948, 19); *Зразу його товкла піхотинська лопата, але він забув про неї і рив руками* (Тют., Вир, 1964, 316).

ПІХОТИ́НЯ, я, е. Прикм. до **піхо́та**. — *Призначили мене в піхотний полк сандружинником* (Панч, В дорозі, 1959, 142); *Увійшовши в село, перші піхотні частини, крім води, нічого для себе не вимагали* (Вільде, Сестри.., 1958, 17); *Полк був піхотний, але вже не піхотійний* (Смолич, V, 1959, 654); *Вилетіли богунська батарея на сільську площу і, швидко поставивши гармати, вйхрили возом. Піхотні лави зайняли двори* (Довж., I, 1958, 153); // у знач. ім. **піхо́тний**, ного, ч. Людина, яка діє пішки, у складі піхоти. *Збірає* [Тури] *і піших, і піхотних І всіх для битви шиковає* [шикував] (Котл., I, 1952, 214); *Всі вони не раз чули від нього, як на війні за одним піхотним гинулося пістява смертуха* (Юхвід, Оля, 1959, 39).

ПІ́ХТА, и, ж. Те саме, що **я́ліця**. *Під великим корчем дивно поваленої тайфуном піхти.. диверсант зупинився* (Довж., I, 1958, 102).

ПІХТУРЯ́, й, ж., розм., жарт. 1. Те саме, що **піхо́та**. *Із магузтрїч військо йде, Ще небачене ніде: Йдуть вусаті командири, Позолочені мундири, І піхтура й піхтура, Чуги вигуки гура!* (Перв., Казка.., 1958, 28); — *Добре рубають хлопці! Ран піхтура зірвалась на коні, так вона вже біжить* (Панч, О. Пархом., 1939, 132).

2. Те саме, що **піхотині́сць**. *В Каленика вовби на хаві написано, що він піхтура. Його навіть по шві можна викрити — зморщена, хуга, суто піхотинська шка!* (Гончар, I, 1954, 320); — *Не Мошко, а представник споживспілки. Агент, заготовлявач. І не якась піхтура, а на колесах, при цілій кінській силі* (Кучер, Трудна любов, 1960, 343).

3. у знач. присл. **піхтуро́ю**. Пішки. — *Розкажи.., як ти добрався піхтурою до табору* (П. Куліш, Вибр., 1969, 88); *Вирапгажились — на тій же Дарниці, і піхтурою на Київ* (Головко, II, 1957, 437).

ПІЦИКА́ТО, *нев.*, *с.* Музика смичкових інструментів, коли струн торкаються щипком. *Композитор вдається до різноманітних прийомів. Тут і легкі стаккато басів, немов піццикато струнних, і ...якраз характеристичні терції* (Пар. тв. та етн., 2, 1966, 29).

ПІЧ, пе́чі, ж. 1. Споруда з цегли або каменю, призначена для опалення приміщення, випікання хліба та інших борошняних виробів, варіння страв, напоїв і т. ін. *Сама* [мати] *води наносить, піч затопить, вечеряти варить* (Ка.-Осн., II, 1956, 430); *Біля печі заклопотано торохтіли розчахи сусідки* (Панч, В порозі, 1959, 49); *Гапка.. вправно орудувала дерев'яною лопатою, садячи чи пік хлїб* (Тют., Вир, 1964, 67); // Верхня частина цієї будови, призначена для лежання, сидіння і т. ін. *Прийшов додому ввечері. Стояла мати на печі* (Шевч., II, 1953, 107); *Я сидів на печі і, умлівши себе вирапляючи, сушів і совався у гарячому просі, яке сушилося для пшона* (Багмут, Опов., 1959, 3); // *перен.* Про кількість чого-небудь, що можна спекти чи зварити в такій споруді за один раз. *Зажарили двападцять биків, напекли сорок печей хліба* (Укр., казки, 1951, 272); // *перен.* Приготування їжі, шитва і т. ін. у такій споруді. *Я все була у роботі та роботі: коли не вусей пасла, то шила; коли не шила, то прала; стала підростати — до печі запрягли* (Мирний, I, 1954, 71); *Дружина Омеляна хоч і добре поралася біля землі, але затятої роботи і печі терпіти не могла* (Стельмах, I, 1962, 114).

2. Споруда для теплової обробки матеріалів у якому-небудь технологічному процесі. *Інститут вивотовив креслення напівгазової печі для швидкісної плавки чавуну* (Паука.., 1, 1958, 16); — *Мій тато плавить у печі сталь!* (Донч., VI, 1957, 306).

△ **Доме́нна піч** *див.* доме́нний; **Марте́нівська піч** *див.* марте́нівський.

ПІЧЕ́ЧКА, и, ж. Зменш. до **пічка** 1. *Залізна пічечка стояла.. у цій же кімнаті* (Ю. Яновський, I, 1954, 110).

ПІ́ЧКА, и, ж., розм. 1. Те саме, що **грубка**. *В будні горіла невеличка чавунка пічка* (Руд., Останнє шаб-

ля, 1959, 236); *Нина розполовляла заліпку пічку* (Є. Кравч., Сербичка розмова, 1957, 60).

2. Те саме, що **піч**. *Насупроти столу, між черевату пічкою й другою стіною, притулився кіз* (Мирний, IV, 1955, 287); *«Пічка» — так кажуть металурги про свій желєзнений сталеплавильний агрегат* (Літ. Укр., 4. X 1963, 1).

ПІЧКУР[1], а, ч. Дрібна річкова риба родини коропових. *Не річка — струмок тече з яру, і пічкурі в струмку водяться* (Автом., Коли розлуч. двох, 1959, 43); *У ставку... є чимало смітної риби — карася, пічкура, в'юна* (Кодз. Укр., 2, 1961, 28).

ПІЧКУР[2], а, ч. 1. *розм.* Той, хто любить лежати на печі. *Радок любив сусід таких, як сам: веселих і говорючих, і страх як не любив пічкурів і мовчунів!* (П.-Лев., І, 1956, 443); // Те саме, що **лéдар**. *Справжнь жрійськи, як і наш Кобзар, найроботящі люди. Вони не можуть терпіти розслабленої уяви сучасних пічкурів* (Рад. Укр., 9.III 1964, 2).

2. *діал.* Опалювач, грубник.— *Перш було чорти і на дрівітні колодязь колють, чорти і пічкурами, чорти і за смолою* (Кв.-Осн., II, 1956, 243).

ПІЧКУРИК, а, ч. Змешн.-пестл. до **пічкýр**[1]. *Новими* [пастушки] *сорочками, пов'язуватими рукава, пічкурики* (Ю. Яновський, II, 1954, 155).

ПІЧНИЙ, а, е. Стос. до печі. *Добрі результати дав внесення пташиного посліду і пічного попелу в нормі 4—6 центнерів на гектар* (Хлібороб Укр., 4, 1964, 14); *Пічне приладдя виготовляють заводським способом з чавуну* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 447); // Який здійснюється за допомогою печі, печей. *Пічне* [лежакове] *обігрівання застосовують в невеликих односкатних та двоскатних теплицях* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 14); *Дуже примітивний характер мало виробництво труб, що ґрунтувалося переважно на пічному звариванні* (Розв. науки в УРСР., 1957, 434).

ПІЧНИК, á, ч. Майстер, який мурує і ремонтує печі. *Бригаду пічників очолюється бригадиром* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 445); — *Піч, я пічників кажу, щоб же тепленька була* (Головко, II, 1957, 103).

ПІЧНИКÓВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **пічнúк**. *Здавна звична і легка Праця пічникова. Вміло трудиться рука. Буде піч зразкова* (Мал., Серце..., 1959, 177).

ПІЧНИКУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок., розм.* Бути пічником. *Дід Спиридон не має ні хати, ні землі. Пічникував. По селах і хуторах печі ставив, хлібав* (Ков., Чому я не совіл..., 1961, 70).

ПІЧУРКА, и, ж. 1. Загиблення в зовнішній стінці печі. *Потомлені козаки попростягались на долівці, а Марчук витяг з пічурки глек з водою і кухлик з сухарями* (Стор., I, 1957, 391); *Зосталася серед оселі купа вуглля, тріски, і піч з димарем, і побиті горщики на припічку, а в пічурці пучечок сухенької звіздки од пристрітру* (Довж., III, 1960, 352).

2. *розм.* Невеликa пічка. *Кілька жінок тулялося на лавках, гріючись по черзі біля поганенької пічурки, що поставлена в кутку* (Коч., Псих, 1951, 307); *Господарював сам. Печі не топив,; жив на сухому пайку,— то сусідка пекла йому полянницю., то винікав у пічурці картоплю* (Збан., Сесілель, 1961, 317).

ПІШАК, á, ч. 1. Фігура найнижчої цінності у грі в шахи. *Пішак — найслабкіша з фігур, бо має дуже обмежену рухливість: він може ходити тільки на одне поле вперед по вертикалі!* (Перша книга шахіста, 1952, 28); *Він поставив фігуру просто під пішака суперника* (Мушк, Чорний хліб, 1960, 156).

2. *перех., розм.* Невпливова, незначна або несамостійна людина, яка в своїх діях цілком залежна від волі інших. *Він, бач, простий собі пішак, В тім ігробу-віку...* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 330); — *Правильно сказав про нього мій родич Георге Доброшану: король — пішак у руках американців* (Чаб., Балкон. весна, 1960, 295).

3. *заст.* Давня українська нефіцйна земельна одиниця міри від 0,5 га до 5 га. *На Лівобережній Україні вживали такі земельні одиниці міри, як пішак (11 морґів), клітка (12 морґів) і т. д.* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 61); *Захарко.. має по пішаку поля в кожну руку ще й столипінського додатків у півтори десятини* (Цик, Вербівчани, 1961, 32).

ПІШАКА, *присл., розм.* Те саме, що **пішки**.— *Туда машина йшла з цукроварні, а назад нічого не трапляється, то я вирушив пішака...* (Кон., Подарунок, 1956, 22); *Яшов ти, певне, пішака, А тебе пак в каски,— Гаянець,— палацем мажника На задок коляски!..* (Черн., Поезії, 1959, 125).

ПІШАКÓВИЙ, а, е. Стос. до пішака (у 1 знач.). *Історія шахів знає чимало випадків, коли навіть майстери чи гросмейстери програвалися саме у пішакових закінченнях* (Веч. Київ, 28. VIII 1957, 4).

ПІШАНЦЯ, і, ч. і ж., *діал.* 1. Піша людина.— *Кільканадцять років тому проходив повз наше село одинокий мандрівний пішанця* (Кол., Навколо полум'я, 1961, 5).

Пішай-пішанйця, *нар.-поет.*— людина, що йде пішки. *Місто наше росте, в рельєф у нашому такий, що не кожному пішому-пішанці дого під гизу підолати...* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 8); *З видзвоном проносяться тачанки, обганяючи валки піших-пішанців* (Гончар, Таврія, 1952, 34).

2. *у знач. присл.* **пішанцéю**. **Пішки**. *За отаманом, Женуть лихі кіньми Ще й бажать пішанцею* (Укр. думи..., 1955, 87).

ПІШАЧÓК, чка, ч. Змешн.-пестл. до **пішáк** 1, 2. *От я йду до чужої країни, й знову пішачок, маленький олов'яний салдатик, много можна перестояти з Західного фронту на Східний, навіть не спитавши, чи бажає він того, чи ні* (Кол., На фронті..., 1959, 21).

ПІШЕЧКИ, *присл., розм.* Те саме, що **пішки**. *Оскільки у Павла вже не було грошей, щоб найняти візника, то він вирішив шукати своє рідне село пішечки і через чотири дні ходу був уже дома* (Тют., Вир, 1964, 287); — *Під'їдем до райкому, а ми пішечки тубі пройдемось...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 242).

ПІШИЙ, а, е. 1. Який іде пішки. *Два жовніри ведуть Бондарівну. Вони — на конях, по боках, з голими шаблями — вона піша між кіньми* (Вас., III, 1960, 375); *Навшпиньках з нами, обганяючи пішіх мисливців, мчать мотоцикліста* (Гончар, Маша... 1959, 27); // у знач. ім. **пішúй**, шого, ч., **пішá**, шої, ж. Людина, яка йде пішки. *Кіньі і піші, чоловіки й жінки — спинились і збились в купу* (Коцюб., II, 1955, 310); *Степ укрився пішими й кінними, що йшли з усіх усюд на свято* (Ле, Міжгір'я, 1953, 265).

Пішúй-пішанйця *див.* **пішанйця**.

2. Який здійснюється пішки.— *На Київщині тільки постояли до ранку: машиніста не дозанрали, а він і вліз, то й мусили* [рибінратисі] *пішим походом* (Головко, II, 1957, 301); *Безкраїм сибірським трактом повільно посувалися пішим етапом партія каторжан* (Допч., III, 1956, 40); // Призначп. для пересування пішки. *Стежка була добре втоптана,— се була піша дорога через ліси* (Фр., III, 1950, 10); *Коло підошви гори починалася найважча піша трока в гори* (Мас., Життя., 1960, 13).

3. Який складається з людей, що ідуть пішки. *Коли на Сході... загнало, сани дісталися найдальшого кінця уловини, до якого також підійшов і пішій загін на-*

воячів (Тулуб, В степу.., 1964, 215); // Стос. до роду військ, що діє пішки; піхотний. *Прийшли відомості, що й піший Багрянівський полк.. теж відправляється на війну* (Смолич, II, 1958, 22); *За підводами в ряд ішов і пішого взводу піший полковий розвідник і розмовляв з черговим* (Багмут, Записки.., 1961, 3).

4. *заст.* Без коня, коней (про селян, селянське господарство і т. ін.).— *Ніхто з нас не буде робить в пана по давній цікі. Тепер піший робочий — рубель, а кінний — два* (Коцюб., II, 1955, 44); *У XVIII ст. піші селянські двори користувались значно меншим.., ніж тяглі, польовим наділом* (Укр. іст. ж., 4, 1960, 37); // Який виконується без допомоги коней чи іншої тягової худоби. *Городники* [Липці] *виконували цю повинність (тобто працювали без робочої худоби) один день на тиждень* (Іст. УРСР, 1, 1953, 132); // *у знач. ім.* піший, шого, ч. Той, хто не має коня, коней. — *Зараз куплю шкапу, справлю віз — і пішов луччий* [кращий] *заробіток, чим від пішого* (Кв.-Осн., II, 1956, 408); *У безземельній родині Шевченків особливо значний був процент піших* (Рад. літ-во, 3, 1965, 53).

ПІШКІ, *присл.* Власними ногами, без допоміжних засобів (про спосіб пересування людини). *Вона перейшла через широку пологу долину поточка Лебедя й коло самої залізниці всгала й пішла пішки* (Н.-Лев., IV, 1956, 253); *Важку п'ятдесятиверсту відстань було вакінчено. Шевченко, що майже ввесь шлях пройшов пішки, сгуд і засмаг, фізично втомився, але був бадьорий і веселий* (Тулуб, В степу.., 1964, 259).

◇ **Під стіл пішки ходи́ти** — бути дуже малим (про дитину). — *Цей самий Іванко ще під стіл пішки ходив, коли я з Ковпаком турків та татар лупцював на Берді* (Добр., Очак. розмир, 1965, 228); — *Коли була революція, я під стіл пішки ходила* (Жур., Нам тоді.., 1968, 101).

пішко́м, *присл., рідко.* Те саме, що **пішки**. — *За дорогу не турбуйся. До пекла навпростець прямуйся пішком — не треба і коня* (Котл., I, 1952, 109); *Тож батько мій і вні, студентами, ціліта Манфрунті, як коді-то кінними, то пішком* (Рильський, Поеми, 1957, 210).

пі́шник, а́, *ч., діал.* Стежка. *При найбільшій небезпеці йому здавалося, наче батько був поруч і шепче на вухо: «Вправо, синку, там пішник, тут обережно, перед тобою скеля, а там потік...»* (Томч., Закарп. опов., 1953, 8).

пі́шня, і, *ж., рідко.* Те саме, що **пішни́й**. *Недалеко від старовинного валу, ..ближче до озера, партизани пішнями розробляли примерзлий попелясгий ярук* (Стельмах, Вел. рідна, 1951, 192).

пі́шо, *присл., діал., заст.* Те саме, що **пішки**. *Грошей не мала* [Марта] *на залізницю, тому йшла пішо* (Коб., III, 1956, 531); *Князь Святослав мій ще з вами* [воїнами] *своїми переправитись на лодіях* [човнах] *через Дунай, вийти на лівий берег — і, потонувши лодії, пішо йти до Києва* (Скл., Святослав, 1959, 562).

пі́шохід, хода, ч. Той, хто йде пішки. *Верхом поповнили, стежкою.. ішли два пішоходи* (Фр., III, 1950, 16); *Дівчини мостили вапном дерева і обічча тротуарів, щоб ночами видно було дорогу машинам і пішоходам* (Кучер, Чорноморці, 1956, 35).

пі́шохі́д, ходу, ч., *заст.* Тротуар. *На пішоході нас минають, штовхають* (Тесл., З книги життя, 1949, 47); *По вузеньких пішоходах поспішають люди* (Панч, На калиш. мості, 1965, 119).

пі́шохідний, а, е, і. Призначений для ходіння пішки. *Андрій плинув угору по течії за пішохідній міст* (Собко, Срібний корабель, 1961, 80).

2. Який здійснюється пішки, не користується транспортними засобами. *В умовах гористого рельєфу, екскалатори мають величезне значення для полегшення пішохідного руху* (Рад. Укр., 2.VIII 1946, 1); *Нолк був піхотний, але вже не пішохідний* (Смолич, V, 1959, 654).

пішохо́дець, дця, ч., *рідко.* Те саме, що **пішохід**[1]. *То став же пішоходець із терпіж виходити, То став червону китайку находити* (Думи., 1941, 90); *Пішоходці частим майоріли частіше* (Гог., Вибр., перекл. Хуторяпо і Шмигинського, 1948, 217).

пі́щаний, а, е, і. Який складається з піску. *Правий бік Дніпра, скупий скелями і вкритий одвічним лісом, неначе був до нас назустріч, в ніщі.. як рута.. зелений, одмічаючись об блакитної річки піщаною полосою* (Стор., I, 1957, 245); «*Там, певно, добре куликам: вода чиста, дно піщане. Підуть Христа спускаться з зори* (Мирний, III, 1954, 242); *Піщані грудочки сухо тріщать під моїми чобітьми* (Кол., На фронті.., 1959, 10).

2. Який містить у собі багато піску. *На піщаних грунтах Полісся в міжрядя кукурудзи можна підсівати кормовий люпин* (Колг. Укр., 4, 1958, 30); *Нарожкінчим ледве тягли наш віз, що аж сичав по піщаній дорозі* (Досв., Вибр., 1959, 39).

3. Який росте, живе на піску, в пісках. *Сюди звозили сумішшю стокілоса безостого та еспарцету піщаного* (Колг. Укр., 4, 1957, 15).

пі́щаник[1], у, ч. Осадочна гірська порода, що складається з піску, здементованого глиною, вапном і т. ін. *Великі кам'яні круглаки, щербате каміння і ріжнії піщаник — усе те валило в збиту громаду мозолів* (Фр., VI, 1951, 125); *На будовах дедалі ширше впроваджується збірний залізобетон, стінові блоки із черепашника і піщаника* (Рад. Укр., 2.X 1957, 1).

пі́щанік[2], а, ч. 1. Жовтий ховрах, який живе в ковальових степях, напівпустинних і пустинях.

2. Невеликий птах ряду куликів, що живе на березах морів.

пі́щанистий, а, е. В якому міститься багато піску. *Залежно від переважання пилуватих або піщаних частинок розрізняють суглинки пилуваті і піщанисті* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 31).

пі́щанка, и, *ж.* 1. Те саме, що **піщанк**[2] 1. *У передгір'ях Західного Копет-Дагу спіймали багато різноманітних гризунів — мишовидних хом'яків, перських піщанок* (Знання.., 8, 1967, 17).

2. Невелика морська риба ряду окунеподібних з видовженим, стисненим з боків тілом, яка живе біля берегів, на піщаному ґрунті, куди зариється на ніч або при небезпеці. *У Чорному морі мешкала рибка піщанка — маленька, з мізинець у довжину, тонесенька, срібляста стрічечка* (Наука.., 11, 1964, 17).

3. Трав'яниста рослина родини гвоздикових, яка росте на пісках. *На грунтах з недостачею калію найчастіше ростуть такі бур'яни: небручатка піщанка, лікарська ромашка, дика редька* (Хліборой Укр., 11, 1967, 4).

пі́щина, и, *ж.* Одна зернина, крупина піску. *Із піщин зростають гори, із крапельок — могутнє море* (Забіла, У.. світ, 1960, 136); * *Образно. Вогняне коло* [сонця] *обгородилося кругом гострими стрілами, котрі розбивалися на менші стріли, розсипалися в золоті піщинки* (Мирний, I, 1954, 164).

пі́щинка, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **піщи́на**.— *Одна перелітує шибки у вікні, а друга лічить піщинки на болівці* (Кв.-Осн., II, 1956, 340); * *У порівн. В безмежному просторі здійснюють свій закономірний рух мільйони небесних тіл. І серед них, наче піщинка в океані,— Земля* (Наука., 9, 1961, 11).

2. *перек.* Мало помітна людина. *Хто чеський і прямий, Хай буде він піщинкою на світі, Він знайде тут і шану, й супокій, До нього зорі схиляться в привітні* (Вінгко, Сійся., 1959, 336).

ПІЩУГА́, й, *ж., розм.* Збільш. до піску; // Глибокий пісок. *Досить глянути всім на цю піщугу, щоб зрозуміти тутешнє хліборобство, що лакового шелеста не варте* (Досв., Вибр., 1959, 39).

ПІЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **пія́ти**. *Ірпа бурдею не було дрибу, і через те не міг когут піянням означити півночі* (Коб., II, 1955, 13).

ПІЯ́ТИ і **ПТИ**, пію́, пієш, *недок., розм.* Те саме, що **співа́ти**. 1. *Любив він слухать на зорі, як ніжні пісні у дворі* (Сос., II, 1958, 434); — *Та не будуть баяти, як сади цвітуть, та не будуть чути, як соловї піють* (Кос., Новели, 1962, 192); *Вдова гостей перепроша. Заркотав бурун цимбалів, Скрипиця пів, мов вуаа* (Мал., Битва, 1943, 209).

ПЛАВ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **пла́вати** 1, 2. *Ти плавець на той бік з ними* [дітьми] *Іхнім плавом легкопалим, Мов пригадуки дитинства, Що колись отут цвіло* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 166); *Вол молебном вдовольнився І вітрів зараз одвернув, Троянський плав перемінився* (Котл., I, 1952, 163).

◇ **На плаву́ — в стані** плавання, на воді. *Прокинувся човен кремезнячок, ведучи воронь на плаву* (Гончар, III, 1959, 352); *Завдяки самовідданості матроса Володимира Бучного наш корабель лишився на плаву* (Ткач, Моряки, 1948, 125).

2. Те саме, що **потік** 1, 2. *Як дівочий сон чарівний, як сріблисті блиски зір, Нагадяи мчить плав рівний крізь зелений первобір* [праліс] (У. Кравч., Вибр., 1958, 141); *Серед того невпинного людського плаву здоровий, одсторонь собі походжали найвищі наші невеличкими гуртами* (Мирний, III, 1954, 258); * У порівн. *Як плав плаве — військо йде* (Номис, 1864, № 7679); *По улицях — наче плав плаве! — кишить по їх народу всякого* (Мирний, III, 1954, 158); *Народ. звідусюди мов плав пливе* (П. Куліш, Вибр., 1969, 165).

◇ **Пла́вом плива́ти (плисти́, пли́нути, іти́** і *т. ін.*): а) іти, рухатися натовпом, безперервним потоком. *Широкі вулиці великого міста, що раніше по них плавом плив великий люд, тепер спорожніли* (Вас., Вибр., 1954, 227); *Навпростець дорослі, діти Плавом линуть звідусіль* (Воскр., Цілком., 1947, 27); б) безперервно прибувати, поповнитя у великій кількості. *Що то перебувало і старостів по закону, і так людей.., щоби висвятати Галочку. Щодня було плавом пливуть* (Кв.-Осн., II, 1956, 313); *Багатства садів, безмежного поля, місіе плавом плило до книжиць. єрсіях* (Скл., Святослав, 1959, 189).

3. Сміття, різні предмети, що пливуть по річці суцільним потоком (звичайно під час повені). *Я пливу за водою.. І плав пливе. Пропливають хати, верби, вітяи, тополі у воді* (Довж., Зач. Десна, 1957, 476); * У порівн. *Лишось як плав* (Сл. Гр.).

4. Невеликі мулувато-торфяності плавучі утворення з корнів і стебел очерету, рогозу, вкриті рослинами. *Кругом обмала його* [хутір] *річка з зеленими плавами, лозами й очеретами* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Плави постійно або періодично плавають, вони відокремлені від берегів або вбічні з ними* (Бот. ж., X, 3, 1953, 34).

5. Ділянка трясовини, де під шаром рослинності є вода. *Вночі через болото переходила* [Оленка], *в плаву провалилася* (Горд., Діти.., 1937, 44).

ПЛАВ... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **плавучий**, напр.: **пла́вбаза, пла́вбаза́рмія, пла́взасо́б, пла́взво́д, пла́вдивізія** і т. ін.; 2) слову **пла́вальний**, напр.: **пла́взасі́б** і т. ін.

ПЛА́ВАЛЬНИЙ, а, е. Спец. до плавання (у 1 знач.). *Плавальний сезон;* // Призначений для плавання. — *Отам он, видко, плавальний басейн* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 39); *Пальці задніх ніг* [бобра] *спочуяеті плавальними перетинками* (Веч. Київ, 11.VII 1957, 4).

△ **Пла́вальний міху́р** — у багатьох костистих риб — орган, що регулює питому вагу тіла під час переміщення риби на певну глибину у водоймі.

ПЛА́ВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **пла́вати**. *Та Семен і плавать не вмів — що вже то за купання без плавання* (Гр., I, 1963, 352); *Плавання виникло в життєвих потребах людини. Рибальство, полювання вимагали від людини вміння триматися на воді* (Наука.., 6, 1967, 37); *Вільне плавання в космосі.*

2. Подорожування на човні, напарлаві і т. ін.; рейс судна. *Великому кораблю — велике плавання* (Укр. присл.., 1955, 258); *Одіссея — се збірка пісень про морські плавання і пригоди* (Фр., XVI, 1955, 390); *Виходим ми із гавані В моря далекі, в плавання* (Забашта, Квіт., 1960, 147); *Кругосвітнє плавання.*

Далеке́ пла́вання - перебування по суднах у відкритих морях і океанах за межами корпусів, установлених законодавством для неботажного плавання. *Пароплав прибув з-за моря, із далеких плавань* (Тер, Правда, 1952, 163); *Капітан далекого плавання;* **Каботажне́ пла́вання** — те саме, що **неботаж**.

3. Навігація, судноплавство. *Плавання по Босфору — складний іспит для лоцманів і екіпажів суден* (Знання.., 8, 1966, 16); *Плавання в полярних широтах.*

ПЛА́ВАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Пересуватися в різних напрямках, тримаючись на поверхні води або в воді. *Плавав лебідь на воді понад берегом* (Укр., казки, 1951, 53); *Вода висихала і от тепер, де колись човни плавали, там лопушина розпустила свої широкі листи* (Мирний, IV, 1955, 16); *В фонтанах плавали золоті рибки* (Н.-Лев., III, 1956, 295); *Ми довго плавали, потім сідали на гарячому піску сутужного пляжу* (Трош., Дорога.., 1944, 50); // Уміти держатися на воді й пересуватися в ній; займатися плаванням. *Марта не вміла добре плавати* (Гр., I, 1963, 421); *Не так давно лікарі помітили, що діти здатні навчитися плавати раніше, ніж ходити* (Наука.., 10, 1968, 44); // Служити або бути придатним для плавання (про судно). — *Настане час, вироблять таково човна, що він буде і плавати, і літати* (Тют., Вир, 1964, 41); // Перебуваючи в рідині, триматися на її поверхні, не тонути в ній (про предмети). *В горіщі плаве червоний стручок перчиці* (Н.-Лев., III, 1956, 280); *Дуже багато айсбергів плавало біля берегів Гренландії і Антарктиди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119); * У порівн. *Восени й весною, як розлючиться негідь та сльота, вся містечка з хатами й крамницями неначе плаває в болоті, рідкому, як прозорому* (Н.-Лев., I, 1956, 50); // Мати властивість триматися на поверхні рідини (про тіла, питома вага яких менша від питомої ваги відповідної рідини). *Дерево плаває;* // *перен.* Лежати, перебувати в чому-небудь рідкому. *Переночує він так, плаваючи у власній крові* (Хотк., II, 1966, 356); // *перен.* Бути на поверхні, розливатися по поверхні чого-небудь. *На жовтому пергаментному обличчі генерала плавала крівава посмішка* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 77).

2. Пересуватися по воді на човні, напарлавом і т. ін.; бути в плаванні (у 2 знач.). *Еней наш плив хоть дуже прудко, Та вже ж він плавав не деньок* (Котл., I, 1952, 113); *Хотів би Сашко, звичайно, бути моряком далекого плавання — щоб плавати доброю посудиною в замор-*

ські край, по морях і океанах цілого світу (Смолич, V, 1959, 26); // *розм.* Спускати на судні. *Цей товариш Курінний в неспокійному минулому десь на Півночі на підводнім човні плавав* (Гончар, Тронка, 1963, 179); // Перебувати в рейсі (про судно). *Його корабель плаває лише в одному морі* (Ю. Янов., II, 1958, 33).

3. *перен.* Плавно й легко літати, рухатися в повітрі (про птахів або про літальні апарати). *Гордо і тільки десь-колись помахуючи розпластаними крилами, плавав вгорі високо понад полотнищами в лазурових океані* (Фр., VI, 1951, 21); *Орли клекотіли, величаво плаваючи понад глибокими, повними спеки міжгір'ями* (Гончар, II, 1959, 111); // Пересуватися в космічному просторі за межами земного тяжіння або перебуваючи в стані невагомості. *Одягнений у спеціальний скафандр з автономною системою життєзабезпечення, він* [*О. А. Лісовой*] *вільно плавав поза кораблем, віддалюючись від шлюзової камери на 5,35 метра* (Веч. Київ, 18.III 1967, 3); *Тривала програма польоту дала змогу космонавтам залишати крісло і вільно плавати в кабіні* (Рад. Укр., 23. X 1962, 2); // Повільно, плавно пересуватися по небозводу (про сонце, місяць і т. ін.). *Плавав місяць у небі, як дим* (Сос., I, 1957, 140); // Переміщуватися в повітрі внаслідок його коливань, руху. *Лампа рівно горіла, і в молочному світлі плавав дим папіроски* (Коцюб., II, 1955, 286); *Над лугами плавав туман* (Панч, Вибр., 1947, 362).

4. *перен.* Плавно рухатися, переміщуватися в різних напрямках. *Його руки, затягнені в рукавички, плавали у повітрі, як голуби* (Коцюб., II, 1955, 377); // Плавно ходити. *Вона за стіл не сідала, а плавала, як лебедиця, то в хатину, то в комору, та все подавала страви на стіл* (Тют., Вир, 1964, 215).

5. *перен.* Бути оповитим (маревом, туманом і т. ін.). *Квіте липа так буйно й розкішно, що все місто плаває в задушливому мареві* (Ю. Янов., II, 1958, 193).

6. *перен., розм.* Не знаючи, не розуміючи чого-небудь, говорити або діяти даремно, плутано. [*Оленка:*] *Товариші, хто нам'ятає емульгатори бігучих емульсій? Тільки твердо, щоб не плавати* (Мик., I, 1957, 159); *— Жаль, Ялло, що нам в університеті не читали спецкурсу про практику підпільної роботи! — пошкодував Серга.— А тепер плавай.Ось як, приміром, подати б більшим сигналу про себе?* — *Діяли,— сказала Ялля* (Гончар, IV, 1960, 69).

◇ **Мі́лко пла́вати** *див.* **мі́лко**; **Пла́вати як** (**мов, немов**) *і т. ін.*) **сир** (**вареник, пиріг**) **у ма́слі** *див.* **ма́сло**.

ПЛА́ВАТИСЯ, ається, *недок., безос., розм.* Бути в плаванні.— *Обвінли вас усі вітри моря. Ну як вам плавалося?* (Тулуб, В степу... 1964, 292).

ПЛАВА́ЧКА, и, *ж., діал.* 1. Сплавляння дерева.— *Вкочі вилавить із тебе вся студінь, що кості набралися самолову в ріці при плаванці* (Круш., Буденний хліб., 1960, 177).

2. Пліт із дерева, яке сплавляють. *Вода потоку гострa, кіпі ніж, З каміннам вам малечі реже ноги, А ви те дерево, що звалося в дорогu, Коли плавачкою ушкрябалось,— Підштовхуєте, щоб вперед пішло* (Турч., Земле моя..., 1961, 41).

пла́вающий, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **пла́вати**. *Жуків* [*Черпин*] *поглядом плавающу в димах цілі, не помічаючи, окрім неї, нікого й нічого* (Гончар, III, 1959, 415); // *у знач. прикм. Плавающий лід зображається* [*на картах*] *на блакитному фоні морів білими вугластими знаками* (Фіз. геогр., 5, 1956, 119).

ПЛА́ВБА, й, *ж.* Те саме, що **пла́вання**. *Пустилися* [*монголи*] *вплав до берега, але й тут не минула їх смерть: кілька великих каменів, кинених із берега, зробили кінець їх плаві* (Фр., VI, 1951, 133); *До берега лишалось кілька годин плави* (Ткач, Моряки, 1948, 32); *Полюбив море, таїлі быстроплинні! Моряки виходять у плавбу* (Дмит., Добрі сусіди, 1951, 59).

ПЛА́ВЕНЬ, вня, *ч.* 1. Речовина, що використовується в доменних печах для прискорення плавлення домішок і утворення легкоплавких шлаків; флюс. *Для того, щоб краще відокремити метал при плавленні руди від шкідливих складових частин, до руди почали добавляти різні мінерали — кварц, плавиковий шпат, вапняк. Добавки ці служать плавнями, або флюсами* (Тасми. вапна, 1957, 90).

2. Речовина, якою заповнюють пори випаленої глини для надання їй міцності. *Ще одним компонентом фарфорової маси в тих звані плавні. Це сировинні матеріали, які знижують температуру спікання фарфорових мас і заповнюють при випалюванні черепок фарфорового виробу склоподібною речовиною* (Розповіль., 1970, 25).

ПЛА́ВЕЦЬ[1], вця, *ч.* 1. Той, хто пливе. *Плавець, хоч горем битий і безсильний, Не потоне, а вибреться на сушу* (Фр., XIII, 1954, 236); // Той, хто вміє плавати. *Вимовлось також, що й плавець з неї добрий, і не боїться вона ні глибини, ні хвиль, навіть у бурю на Дніпрі* (Смолич, Мир., 1958, 35); // Про тварину, що вміє плавати, про рибу. *Тріска — прекрасний плавець. Вона, легко знаходить місця, багаті на корм* (Паушк., 2, 1958, 17); // Спортсмен, що займається плаванням. *Спортивні товариства після довгої зимової перерви і плавання в басейні випустили своїх плавців на воду* (Собко, Стадіон, 1954, 342).

2. *рідко.* Той, хто пливе на човні, пароплаві і т. ін. *Не видасться дивом кінець плавця і човна, а все це зробила сліпом своїм Лорелей чарівна* (Перв., Пова лірика, 1937, 247).

ПЛА́ВЕЦЬ[2], вця, *ч.* Хрящоподібний зовнішній орган руху в риб і водошлавних тварин. *Цілими стадами плавали зеленувато великі клені, поливаючи до сонця своєю срібною лускою і легко порушуючи черепинки, мов хрос, плавцями* (Фр., VI, 1951, 309); *Рухається він насамперед за допомогою хвоста. Він дуже розвинений, на кінці має двохлопатевий горизонтальний плавець* (Знання..., 1, 1970, 46).

ПЛАВІК, у, *ч.* Те саме, що **Плавико́вий шпат** (*див.* **плавико́вий**).

ПЛАВИКО́ВИЙ, а, е: △ **Плавико́ва кислота́** — водний розчин фтористого водню. *Назва плавикової кислоти походить від плавикового шпату, з якого звичайно добувають фтористий водень* (Заг. хімія, 1955, 291); **Плавико́вий шпат** — мінерал (сполука кальцію і фтору) у вигляді кристалів різного кольору, який використовується в металургії, хімічній промисловості і т. ін.; флюорит. *Фтор зустрічається в природі найчастіше у вигляді мінералу плавикового шпату* (Заг. хімія, 1955, 278).

ПЛАВИЛЬНИЙ, а, е. Стос. до плавлення. *Плавильне виробництво*; // Який займається плавленням. *У завдання плавильного майстра входить варити плавку не тільки заданого хімічного складу, але й відповідної температури* (Наука..., 1, 1957, 9); // Призначений для плавлення. *Плавильна піч.*

ПЛАВИЛЬНИК, а, *ч.* 1. Фахівець з плавлення; той, хто працює в плавильні. *Кожний плавильник знає собі ціну. Степан Кудемцов... став спеціалістом, якому ціни нема* (Роб. газ., 12.III 1966, 2).

2. Прилад для плавлення металів.

ПЛАВИЛЬНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **пла́вильник 1**.

ПЛАВИЛЬНЯ, і, *ж.* Приміщення, в якому плавлять метал.

ПЛАВІЯНІЛ, я, с., збірн., діал. Дерево, що його несе з собою повінь. *Гаразд, гадає* [селянин] *собі, що весна посилає щорічну повінь, а в ній плавіяня, яке несе вода з верховини і закидає сюди* (Мур., Бук. повість, 1959, 4).

ПЛА́ВИТИ[1], влю, виш; *мн.* пла́влять; *недок., перех.* 1. Перетворювати тверді тіла (метал, скло і т. ін.) в рідкі, нагріваючи їх до високої температури. *Як плавив сталь,.. засівав мак* (Жур., Вечір., 1958, 282); *Попадаючи в пісок, бляшанка плавить його, утворюючи своєрідної форми трубки, які називаються в народі громовими стрілами* (Фізика, II, 1957, 93).

2. Нагріваючи що-небудь, робити його рідким або м'яким; розтоплювати. *Плавити віск.*

ПЛА́ВИТИ[2], влю, виш; *мн.* пла́влять; *недок., перех., діал.* Сплавляти. *Гуцули, що живуть над більшими ріками, плавлять човни* [колоди], *що йдуть водою* (Сл. Гр.).

ПЛА́ВИТИСЯ, ться; *мн.* пла́вляться; *недок.* 1. Ставати рідким, м'якшати при нагріванні (про метал, скло і т. ін.). *Ніщо вугілля в шахті, в домнах плавилась руда* (Ун., Вірші., 1957, 187); *Про здатність каменю плавитися при високій температурі людина довідалась, спостерігаючи виверження вулканів* (Наука.., 9, 1961, 30).

2. Нагріваючись, ставати рідким або м'яким; розтоплюватися. — *А сонце пече.. Мені здавалось, що у жене під чорном почав плавитись молок* (Кучер, Голод, 1961, 206); * Образно. *Серце художниці плавилося на двох вогнях — від почуття страху і гордості* (Вол., Озеро.., 1959, 129).

ПЛА́ВКА, и, ж. 1. То саме, що пла́влення. *Доменна плавка.*

2. *спец.* Один виробничий цикл плавлення металу. *В світі щорічно відбувається понад мільйон плавок* (Знання.., 5, 1960, 29); // Метал, виплавлений за один такий цикл. *Він завжди одягав першу чашку з плавки нової печі* (Рудь, Гомін.., 1959, 4); *Випустити готову плавку в ківш.*

ПЛА́ВКИ, вок, *мн.* Короткі чоловічі труси в обтяжку, звичайно для плавання.

ПЛА́ВКИЙ, а́, е, 1. Здатний плавитися, розтоплюватися. *Величезними ковшами подають роз'ятреним мартенам споживну руду, плавкий чавун — сировину* (Нач., II, 1958, 95); // Який легко (при невисокій температурі) плавиться. *При перегоранні плавкого запобіжника його необхідно замінити новим* (Автомоб., 1957, 238).

2. Рівний, без різких переходів, летючий; плавний (про рухи, звуки, мову і т. ін.). *І чудове лице, чудові очі, плавкі й жвові танці,— все те так вразило і вічат з хлопців, що вони тільки дивились на неї* (Н.-Лев., II, 1956, 115); *Ця офіціантка.. тільки й скрашує цей похмурий пахаз своїми плавкими рухами та.. до всього привітною усмішкою* (Гончар, Тронка, 1963, 126); // Без крутих вигинів, зламів (про лінії, дорогу і т. ін.). *Від шахтного ствола від плавким поворотом виводив до готового тунелю* (Хор., Місто.., 1962, 7).

3. *розм.* Те саме, що пла́вний; рівний (про поверхню). *У нашім усе плавке, за що не візьмешся: чи стіл, чи осліпчик,— таке все плавке, гладенькое* (Сл. Гр.); *На зуб клала* [Соня] *плавку зернину льону й жувала* (Ле, Мої листи, 1945, 21).

4. *рідко.* Златний добре, легко плавити або ковзати. *Плавкий човен; Плавкі сани.*

5. *розм.* Те саме, що бага́тий 1; грудкий. *Стелилися густі осінні тумани,.. повибранці збігали плавкі болота, заболотам, приречені, брали напамять* (Горд., Чужу шину.., 1947, 141).

6. *розм.* Дуже швидкий, стрімлинний. [Русалка:] *Коханка — як вода,— плавке та бистре: рве, грає, пестить, затягає й тонить* (Л. Укр., III, 1952, 242).

ПЛА́ВКІСТЬ, кості, ж. Властивість за знач. плавки́й 1—3. *Плавкість руди; В його руках було більше гнучкості, плавкості, ніж в Густаво* (Н.-Лев., III, 1956, 248); *Художня виразність львівського скла зумовлюється на пластичності цього матеріалу.. Вироби мають специфічну форму, створюючи враження зручності, пружності, плавкості* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 105).

ПЛА́ВКО, 1. Присл. до плавки́й 2. *Неріса танцює, все держачись позад Антея; танцює — безгучно, тихо, плавко, мірно* (Л. Укр., III, 1952, 463); *Жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок, і через те слова єднаються плавко* (Сам., II, 1958, 366); *Тонк.. обсипає, підставивши сонцю свої.. плавко сяючі плечі* (Гончар, Тронка, 1963, 233).

2. присл. Без затримки; вільно. *Довіряв плавко, без запинки рішив одну задачу, потім другу, третю* (Мирний, IV, 1955, 112).

ПЛА́ВКОВИЙ, а, е. Прикм. до пла́вок.

ПЛА́ВЛЕННЯ, я, с. *і.* Дієпр. нас. мин. ч. до пла́вити[1].

2. *у знач. прикм.* Вигот. шляхом плавлення. *Плавлені сири одержують в результаті перетоплювання сичужних і кисломолочних сирів* (Укр. страви, 1957, 74).

ПЛА́ВЛЕННЯ, п, с. Дія за знач. пла́вити[1] і стан за знач. пла́витися. *Підбанням промисловості стає електрохімічний процес плавлення металів* (Наука.., 2, 1964, 5); *Перехід тіла з твердого стану в рідкий називається плавленням* (Фізика, II, 1957, 40).

△ **Температу́ра пла́влення** — температура, при якій речовина плавиться. *Силікієть льоду залежить від того, що температура плавлення льоду знижується при збільшенні тиску* (Цікава фізика.., 1950, 185); **То́чка пла́влення** — температура плавлення при нормальному тиску. *Всяка чиста речовина має постійну температуру плавлення, або точку плавлення* (Хімія, 7, 1956, 8).

ПЛА́ВНЕВИЙ, а, е. Прикм. до пла́ви. *Плавневі землі; // Який знаходиться, росте або водиться в плавнях. Птахи.. спускаються тут цілими табунами, щоб перед відлітом у вирій перепочити на плавневих далеких від селу вільних озерах* (Гончар, II, 1959, 372); *Плавневий очерет; Плавневий шулика.*

ПЛА́ВНИЙ, а, е. Рівний, без різких переходів, неспинний (про рухи, звуки, мову і т. ін.). *Дужими і плавними поклонами рук Олеся вливнено розрізала воду* (Донч., VI, 1957, 74); *Читати* [лекцію] *слід плавною, добірною і доріднівою мовою* (Коріпка, Чому я не сокіл.., 1961, 49); *Плавний танець; Плавно сальмувати; // Який поступово, без різких змін переходить з одного стану в інший. Процес становлення нового в соціалістичному суспільстві, незважаючи на те, що воно вільне від класових і національних антагонізмів, зовсім не є плавним, безконфліктним* (Вол.-Укр., 8, 1965, 37).

△ **Плавні приголо́сні** — назва сонорних приголосних звуків «р» і «л» за їхніми акустичними особливостями.

ПЛА́ВНИЙ, а, е, 1. Який живе на волі, пристосований до плавання; водоплавний. *Тільки плавні птиці тут розводяв. На тихі озерця випливають з очеретів цілі виводки дичини* (Шиян, Партиз. край, 1946, 69).

2. Те саме, що пла́вучий 1. *Запорозькі козаки.. добре бились у пішому строю. Зберігало своє значення і запорозьке плавне військо — флотилія з так званих чайок (вельких човнів)* (Іст. УРСР, I, 1953, 341).

ПЛА́ВНИК[1], á, ч. Те саме, що **плаве́ць**[2]. *Рибка, почувши волю, стрепенулася, завмерла, підвівши червоні плавники під самий верх води, і зникла в глибині* (Стельмах, I, 1962, 103); *Спинний плавник.*

ПЛА́ВНИК[2], ý, ч. Дерева, уламки дерев, розбитих суден і т. ін., які плавають у воді або викинуті водою на берег. *Ломав берегом з-під снігу вимерзлі уламки плавнику. Не свідомо, що вітер і хвилі викидають собі дерево, винесене у море сибірськими річками* (Трубл., Плахтю, 1953, 137).

ПЛА́ВНИКОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **плавни́к**[1]. *Від дорослих* [тритонів] *їх* [личинок тритона] *відрізняє... наявність довгих зовнішніх зябер, високий плавець, що починається на середині спини, та вісюка загострена плавникова оторочка на хвості* (Визначник земноводних... 1955, 27).

ПЛА́ВНИКОВИЙ[2], а, е. Прикм. до **плавни́к**[2]. *Плавникове дерево.*

ПЛА́ВНІ, нин, *мн. (одн.* **пла́вня**, і, *ж.*). Заболочені, порослі водолюбною рослинністю низькі береги річок, що затоплюються під час повені. *Тут кілька на много-на-много річок широкий простір лежить плавнів* (Коцюб., I, 1955, 183); *Дніпровські плавні — це цілий край з низовими лісами, з намулистими луками, з тихими озерами, заводями та протоками* (Гончар, II, 1959, 372); *Край острова являв собою низинну плавню, порослу лісом, порізану річками, озерами, яругами, лиманами* (Наука..., 9, 1967, 57).

ПЛА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́вний**. *Легка вправна чіткість і плавність кожного руху командата* (Собко, Запорука..., 1952, 14); *Українська мова.. сяючий й милозвучна. Вона не терпить збігу кількох приголосних, ні голосних звуків, який утруднює вимову і псує її плавність* (Літ. Укр., 13.IX 1968, 4).

ПЛА́ВНО. Присл. до **пла́вний**. *Погурайчик говорив дуже плавно* (Март., Тв., 1954, 313); *Десна тихо і плавно котила хвилі до Дніпра* (Десняк, Вибр., 1947, 180).

ПЛА́ВНІ *див.* **пла́вні**.

ПЛАВО́К, вка́, ч. Плаваючий на поверхні води, прикріплений до чогось зануреного в воду предмет, який є попайчиком чого-небудь.

ПЛА́ВОМ, *присл.* Те саме, що **вплав**. *Буг вливався не таким уже й глибоким, люди й коні легко взяли плавом середину* (Загреб., Диво, 1968, 513).

ПЛАВУНЕ́ЦЬ, ця, ч. 1. Великий жук, який живе в стоячій або слабопроточній прісній воді. *Мірошниченко, спіймавши плавунця, який брунатним підпанком почав швидко увіруватися у воду, напився з бережа* (Стельмах, II, 1962, 144); *Болотна черепаха живиться... водяними комахами, зокрема личинками бабок, плавунцями* (Визначник земноводних..., 1955, 85).

2. *орн.* Те саме, що **плавýчик**.

ПЛАВУ́НЧИК, а, ч. Перелітний птах ряду куликоподібних, що живе в тундрі, лісотундрі й умів добре плавати.

ПЛАВУ́ЧИЙ, а, е. 1. Який плавав, розташований, дрейфує на воді.— *Не крию, стільки ж і я таких мене та плавуча вигра, стільки і вабить* (Л. Укр., III, 1952, 743); *Інспектор уже пройшов палубу «Колумба» і плавучим містком зайшов на берег* (Трубл., Шхуна..., 1940, 75); *Плавучий завод; Плавуча криса.*

2. Звичний триматися на поверхні води, плавати.

ПЛАВУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **плавýчий** 2. *Велика плавучість ікри* [кефалі] *вказувала також на те, що нерест цих риб повинен відбуватися у відкритому морі* (Допов. АН, I, 1961, 108); *Плавучість судна.*

ПЛАВУ́ШНИК, у, ч. (*Nuphaea* L.) Водяна багаторічна трав'яниста рослина з великими квітконосними стеблом, на якому виступає з води гронеподібне біле або рожеве суцвіття.

ПЛАВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плавце́ць**[2].

ПЛАВЧИ́ХА, и, *ж.* Жін. до **плаве́ць**[1] 1.

ПЛАГІА́Т, у, ч. Привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання в своїх працях чужого твору без посилання на автора. *Що ж там мій хтось дорогенький за новелку пише? Чому хоч не скаже комусь, на яку тему? Чи плагіату боїться?* (Л. Укр., V, 1956, 388); *Твори, написані одними особами, але надрукувані іншими під власними прізвищами без змін чи з певною переробкою, повністю або частково...— плагіати* (Рад. літ-во, 7, 1967, 79).

ПЛАГІА́ТОР, а, ч. Той, хто вчинив плагіат, займається плагіатом.

ПЛАГІА́ТОРСТВО, а, *с.* Заняття плагіатора.

ПЛАГІА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **плагіа́тор** і **плагіа́торство**.

ПЛАГІОКЛА́ЗИ, ів, *мн.* Група породотвірних мінералів, які належать до польових шпатів.

ПЛАГІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., перех., вживч.* Учиняти плагіат. *Деякі зарубіжні вчені підсилено безсоромно плагіюють його* [академіка Г. М. Висоцького] *праці* (Літ. Укр., 19.II 1965, 2).

ПЛАЗ, ч. 1. *рід.* а. Те саме, що *гад.* [Гелен:] *Ми, тролеї, за довгий час облоги вже навчилися вживати вужаки.* [Кассандра:] *Не говори про гнучкість плаз, для чого то не мудрість, а гидота* (Л. Укр., II, 1951, 294); *Розвелся димок, і перед нами якосьсь плаз тіло клубочилось в агонії* (Рильський, Зим. зошити, 1964, 52); [Пушейський пророк:] *Бридкий плазе, Чого прийшов сюди в того кубла?* (Л. Укр., II, 1951, 134).

2. *рід.* у, *заст.* Дитяча гра, учасники якої кидають палку так, щоб улучити в лунку, що лежить. *Недалечко йіти то у вказок, то в окрайчики сротяться: хлоп'ята в вказок, а дівчата в окрайчики* (Морд., І, 1958, 197).

ПЛА́ЗМА, и, *ж.* 1. Рідка частина крові. *Кров — це один з видів сполучної тканини. Вона складається з рідкої неклітинної речовини — плазми, яка має жовтуватe забарвлення* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 47).

2. *заст.* Протоплазма. *Для рослинних речовин виявляється комплексно — вони беруть участь у багатьох процесах, властивих живій плазмі рослин* (Укр. бот. ж., XIII, 2, 1956, 117); *Всі мікроорганізми мають білкову плазму* (Наука..., II, 1965, 29).

3. Речовина в дуже іонізованому стані. *Плазма — це суміш відокремлених електронів і оголених ядер, що безладно рухаються. Саме з плазми і складаються зорі та Сонце, саме тут і відбуваються інтенсивні термоядерні реакції* (Наука..., 11, 1961, 32); — *Всесвіт великий і різноманітний: одні тіла перебувають в стані плазми, другі в стані замаженості* (Гончар, Тронка, 1963, 114); *Міжпланетна плазма; Теорія плазми.*

ПЛАЗМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пла́зма** 1, 2; // Який складається з плазми. *Плазматичні клітини.*

ПЛА́ЗМОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́зма** 3. *Плазмова дуга; Плазмовий струмінь;* // Який працює із застосуванням плазми. *На автоматичній станції «Зонд-2» для електроживлення плазмових двигунів використовуються сонячні елементи* (Рад. Укр., 13.II 1965, 3); *Плазмова установка; Плазмовий пістолет;* // Пов'язаний з вивченням і використанням плазми. *Плазмова техніка.*

ПЛАЗМО́ДІЙ[1], я, ч. Найпростіший організм, що паразитує в крові і є збудником малярії. *Людина заражається плазмодієм, якщо її укусить комар, заражений малярійним плазмодієм* (Наука., 12, 1963, 26).

ПЛАЗМО́ДІЙ[2], я, ч., *бот.* Вегетативне тіло слизовиків.

ПЛАЗМОЛІЗ, у, ч. Стиснення вмісту живої клітини з наступним його відшаруванням від оболонки. *Плазмоліз — це відставання протопласту від стінок клітини, що виникає внаслідок зменшення кількості води у вакуолі* (Практ. з анат. рослин, 1955, 25).

ПЛАЗМОТРО́Н, а, ч., *техн.* Пристрій для утворення низькотемпературної плазми. *Електродний плазмотрон; індукційний плазмотрон.*

ПЛАЗМОХІМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до плазмохімії. *Одним із перших плазмохімічних процесів, котрий привернув увагу дослідників і виробничників, був процес одержання окису азоту в повітрі* (Наука., 8, 1971, 32).

ПЛАЗМОХІМІ́Я, ї, ж. Скорочення: плазмова хімія — галузь хімії, що вивчає низькотемпературні плазми (у 3 знач.) та їх використання.

ПЛАЗО́М, *присл.* 1. Не відриваючи тіла від якої-небудь поверхні; повзучи. *Пригинаючись, а де й плазом в горобро подався далі* (Донч., V, 1957, 193); — *Я.. ітиму, поки є сили, а впаду, то плазом поповзу* (Жур., Дорога.., 1948, 38).

2. Плоскою, широкою стороною донизу. *Опускається шабля плазом на голову прапороносця...* (Шиян, Гроза.., 1956, 70); *Підлогу зробили з червоної цегли, укладаючи її плазом, на жаковій подушці* (Колг. Укр., 5, 1959, 27).

Лежа́ти плазо́м — лежати нерухомо (на спині або животі). *Лежить Гарпо на лаві плазом, моє зарізаний кабан, і пальцем не ворухне* (Коцюб., І, 1955, 303).

ПЛАЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плазува́ти**. *Парні плавці кистеперих* [риб] *були пристосовані до плазування по дну* (Зоол., 1957, 92); *Лемп. вриває з ідеологів буржуазії усі фальшиві брязкальця і викриває їх хвалість і плазування* (Ком. Укр., 7, 1964, 37); *Плазування перед начальством.*

ПЛАЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Пересуватися по поверхні всім тілом або на коротких лапках (про плазунів, комах і т. ін.). *Риба тріпалась, підскакувала на траві; раки плазували й ляскали шипками* (Н.-Лев., І, 1956, 416); *Перед Сулаківю засвітали жаби, жаб'ята й різне гадя, якому довго доводилось плазувати вниз, щоб добутися до води* (Ю. Янов., II, 1954, 155); * Образно. *Сірим змієм плазує шлях з гори в долину* (Мирний, IV, 1955, 310); // Переміщуватися по поверхні, припадаючи до неї тілом і торкаючись її руками й ногами (про людей). *Він буде плазувати, чіпляючись не тільки руками й ногами, а й зубами навіть, а таки вилізе з цих мочарів* (Коцюб., І, 1955, 367); *Повабу з важким сопінням плазували один за одним вбіді, тягнучи ящики за собою* (Гончар, III, 1959, 49).

Плазува́ти на колі́нах (навколі́шках, рі́дше навкло́нцях) — переміщуватися, спираючись на коліна; **Плазува́ти на рука́х** — переміщуватися, спираючись на руки. *По кінському щавлі, в горічкових кущах Він продирався, як очеретом птах. Плазує на руках,— і в запусі широкім То скаче, то повзе, то чудно ліве боком* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 91).

2. *перен.* По-рабському схиляється перед ким-, чим-небудь, догоджає комусь, принижується, вислужується перед кимсь. *Шевченко всією душею ненавидів тих, хто плазував перед мертвим ідеалістичним мистецтвом Заходу* (Корн., Разом із життям, 1950, 107); *Гнувсь хитаяки, викручуваєсь, плазував, та однаково — даремно* (Кучер, Дорога.., 1958, 10).

Плазува́ти в ногах чиї, у кого — ставати на коліна, прохаючи, благаючи кого-небудь про щось. [*Добриденьк:*] *Розкажете, сестрице, солдатам, що нечисті покидьки отої плазували у ногах громади, вимолюючи собі прощення...* (Вол., Зол. артелюга, 1940, 59).

ПЛАЗУ́Н, а, ч. 1. *дав.* **плазу́нь**.

2. *перен.* Той, хто по-рабському схиляється перед ким-, чим-небудь, догоджає комусь, принижується, вислужується перед кимсь. [*У б и й б а т ь к о:*] *Благородних шкідників я щось не знаю. Всі вони підлі, а плазуни — особливо небезпечні. Один пеус жалкий, а другий — людські душі* (Мик., І, 1957, 360); *Легше вмерти людиною, ніж жити плазуном* (Коз., Гарячі руки, 1960, 90).

ПЛАЗУ́НИ, ів, *мн. (одн.* **плазу́н**, а, ч.). Клас хребетних тварин, до якого належать змії, ящірки, черепахи, крокодили та інші тварини, що пересуваються переважно плазом, на животі. *За способ пересування, при якому тіло волочиться по землі, ящірки й подібні до неї тварини дістали назву плазунів* (Зоол., 1957, 97); *Особливо багато плазунів* [у пустелях]: *ящірок, змій, черепах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 136).

ПЛАЗУ́ЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. топ. ч. до **плазува́ти**. * Образно. *Народ, покинутий на злидні, Народ, плазуючий у землі, Повинен стратить риси рідні, Безслідно стертися з землі!* (Граб., І, 1959, 167); *І у знач. прикм. Яка-небудь шина, що блищала з трави, моя плазуюча гадючка, або чавунне колесо.. викликали перед його очі картину шумливого життя фабрики* (Коцюб., II, 1955, 7).

ПЛА́К, у, ч., *діал.* Зменш.-пестл. до **плай**. *На покрів від потаенних джерелець плаїку стоїть прив'язаний кінь* (Хотк., II, 1966, 134).

ПЛАЇ́ЧОК, чку, ч., *діал.* Зменш.-пестл. до **пла́їк**. *Ось вузенький, не видний в траві плаїчок — ним тягнеться безперервна лента постатей* (Хотк., II, 1966, 63).

ПЛАЙ, ю, ч., *діал.* Стежка в горах. *Юра йшов довгий час верхом, плаєм, лишаючи село по лівій руці* (Фр., IV, 1950, 413); [*Юрасик:*] *І знов стежки розбіглися в два боки. Гірські плаї, неначе ті потоки, Розходяться залузями щомить* (Воровько, Казка., 1957, 32).

ПЛАКАЛЬНИ́К, а, ч., *заст.* Той, хто оплакує мерців (перев. в обряді поховання).

ПЛАКА́ЛЬНИЦЯ, і, ж., *заст.* Жін. до **пла́кальник**. *За домовину плакальниці — в середині — дівчина, що чорне не знала, в жалобі* (Вісс., III, 1960, 373).

ПЛАКА́Т, а, ч. 1. Малюнок з коротким текстом до нього, що закликає до чого-небудь, популяризує, рекламує щось. *Вулиці горбаті, на стіні плакат, а на тім плакаті чорна рука. Ну, а під рукою літери, як пров, не дають покою, кличуть знов і знов...* (Сос., І, 1957, 108); *На стіні барака великий рекламний плакат: «Пийте кока-колу»* (Собко, П'єси, 1958, 111); *Мистецтво плаката.*

2. Шматок, смуга тканини, паперу і т. ін. із закликом, лозунгом. *Причали плакати в сіні: «Купуйте селянську позикуй», «Підвищуй урожай!»* (Головко, II, 1957, 80).

ПЛА́КАТИ, а́чу, а́чеш; *наказ. сп.* плач; *недок.* 1. Лити сльози (з горя, від болю, зворушення і т. ін.). *Не витримали Мотря дівчої розмови: сиділи собі та плакали неповажними, дрібними сльозами...* (Мирний, І, 1949, 283); *Він.. поклавши голову на стіл і довго плакав, хлипаючи і не втираючи сліз, що цюрком лились з канала зі стола* (Фр., IV, 1950, 466); *Багато хто почав плакати від зворушення* (Довж., І, 1958, 43); *Коли та-*

туся хорніли, за ним село все й бігало плакало (Сос., II, 1958, 380): * Образно. *Цідять морок маленькі вікна, мружаться вовчі пухки, світить кишка стеля, і плаче зажурене серце* (Кощоб., II, 1955, 32); *// за ким - чим, по кому — чому.* Побиватися, тужити за ким-, чим-небудь, проливаючи сльоза. *Вона любила Гната, жалувала його, плакала за ним і... все-таки лишилась у Мозчанах* (Кощоб., I, 1955, 77); *Нехай ніхто не плаче по мені. Нехай не засмучу нікого я собою* (Л. Укр., I, 1951, 58); — *Хоч би матір провідав. Плаче вона за тобою* (Тют., Вир, 1964, 271); *// перен., розм.* Жалкувати за ким-, чим-небудь; журитися. *Наїшов — не радуйся, а загубив — не плач* (Номис, 1864, № 5851); *Що маємо — не обцінюємо, втративши — плачемо* (Укр. присл., 1955, 266); *Не плач, не плач за ліпшою своєю! Минає все* (Рильський, I, 1960, 283); *// Наповнюватися сльозами (про очі). Одні очі і плачуть, і сміються* (Номис, 1864, № 10682); — *Того наш ніжнюк усе на слід дивиться, й одне око плаче, а друге сміється?* (Три золоті сл., 1968, 43); *// перен.* Видаватися жалібні, протяжні звуки, схожі на плач (про вітер, бурю і т. ін.). *Огні горять, музика грає, Музика плаче, заливає* (Шевч., II, 1963, 261); *Тільки іноді, темної ночі, коли буря надворі вис та плаче в димарі... закрадався сум у Моторику душу* (Мирний, I, 1949, 361); *Плаче вітер між кущами, немов золодкеє дитя* (Сос., II, 1958, 387).

◇ **Пла́ща пла́че** *за ким* — хто-небудь заслуговує покарання, когось треба пойняти; **Пла́кали (пла́катимуть і т. ін.) гро́шики** *чиї і без додатка* — гроші пропали в когось, хтось даремно витратився або не одержав грошей. — *То як же не підтримати* [хлопця] *в доброму ділі? Ношлю* [гроші].— *Діло твоє. Твої грошики пропатимуть, не мої* (Голонко, I, 1957, 460); **Тюрма пла́че** *за ким, по кому* — кого-небудь слід віддати під суд, посадити в тюрму. *А Сашков з Гнатом запрезаюють газяйствов, в їх руках зерно, мука, мед.., городина — все привлазе їм до рук, вже давно по них плаче тюрма* (Горд., Дівчина... 1954, 286); **Хоч [ядь та й] плач; Хоч [ти] плач** — уживається для вираження безпорадності, досади в безвихідному становищі. [Федір:] *Тепер з одною конічкою нічто в супрягу не приймає — хоч сядь та й плач!* (К.-Карий, I, 1960, 179); *Знову.. дощ! Хоч ти плач!* (Мисик, Біля криниці, 1967, 9); *Дрова не займаються, хоч плач* (Зар., На.. світі, 1967, 114).

2. *перен., розм.* Покриватися краплями вологи. *І плачуть шиби, холодні рами, І рипуть сльози по них струмками* (Вороній, Вибр., 1959, 67); — *Сирі дрова продаєте, газдо! То ще зовсім живе дерево На вогні плакати буде!* (Томч., Жменяки, 1964, 89); * *У порівн. Шибки в вітках смітяни, немачне плакали гіркими сльозами* (Н.-Лев., VI, 1966, 348).

3. *на кого — що і без додатка, перен., розм.* Нарікати, скаржитися на кого-. що-небудь; плазтатися. — *Ніхто на вас не плаче на сей!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 56); — *А в кажу: від отакої роботи і єродить як-небудь. А потім плачемо: невірожай...* (Жур., Дорогою.., 1948, 176).

4. *перен., розм.* Розтоплюватися, плазтатися (у 2 знач.). *Плаче сніг і вниз спливає, В річечках бурхає, грає* (Черш., Поезії, 1939, 215); *В світлиці тепним воском плачуть свічі* (Стельмах, I, 1962, 19).

ПЛАКАТИСЯ, я, ч. Те саме, що **плакатйнь**. *Українські живописці, скульптори, графіки, плакатисти відображають героїку наших днів* (Рад. Укр., 9.IV 1963, 3).

ПЛАКАТИСЯ, а́юся, а́ється; *наказ. сп.* плачся; *недок., розм.* 1. Скаржитися, бажаючи викликати співчуття. *Невістка.. часто плакалась нашій матері, що від її задушить своїм тютюном* (Довж., Зач. Десна, 1957, 472); *//* Те саме, що **нарі́кати** 1. *Давно й чутки вже не маю Про милу дівчину; Цілий вік свій усе плачусь На милу годину* (Укр. поети-романтики.., 1968, 364); *Одурив* [той, що сватався] *дівчину, пішла за нього та й плачеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 487).

2. *безос.* Те саме, що **плака́ти** 1. *Чи то в вас, дівочки, дождове рідненького містечка коли-небудь ранком рамесенькими до рідненької сеселькы, ядуючи разом тодішні мисловьки свої й сподівання, де тут плакалося і раділося* (Вовчок, I, 1955, 331).

ПЛАКА́ТНИЙ, а, е, 1. Прикм. до **плака́т**. *Тематика українських революційних плакатів свідчить, що Великий Жовтень змінив напрям розвитку плакатного мистецтва* (Укр. рад. граф., 1957, 17); *// Який використовує плакати. Плакатна майстерня.*

2. Схожий на плакат якістю барв, простотою малюнка і т. ін.; власт. плакатові, плакатам. *Вона говорила плакатні слова, ..які здаються обіцянками, ..але в її устах.. вони ставали прозумілими й потрібними* (Собко, Срібний корабель, 1961, 190); *Плакатна манера.*

ПЛАКА́ТИК, а, ч. Художник, що малює плакати (у 1 знач.). *Колектив українських художників-плакатистів у ці* [громадянської війни] *роки пам'ятно зріс* (Укр. рад. граф., 1957, 36).

ПЛАКА́ТНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **плака́тний** 2. *Емелькові настанови по-сьогоднішньому влучно спрямовані проти надлої плакатності, примітивного ілюстраторства* (Літ. Укр., 27.XI 1970, 3); *Читач не сплатний сприймати декларативність, плакатність за ознаки партійності і народності* (Рад. літ-во, 4, 1967, 32).

ПЛАКА́ТНО. Присл. до **плака́тний** 2. *«Містерія-буфо» написана широкими мазками, плакатно, яскраво і мальовничо* (Мист., 2, 1955, 36).

ПЛАКЕ, невідм., с., спец. Виріб з металу або деревини, покритий іншим металом, іншою деревиною для оздоблення, захисту від псування і т. ін.

ПЛАКІРО́ВКА, и, ж., спец. Те саме, що **плакува́ння**.

ПЛАКО́ВАНИЙ, а, е, спец. Діепр. пас. мин. ч. до **плакува́ти**.

ПЛА́КСА, и, ч. і ж., розм. Людина, яка часто плаче, скиглить до плачу, сліз. *Через два роки виходилося* [дитя], *і такий з нього гарний хлопець став, що кому не скажеш, що це той плакса, що тирів, то й віри не йме* (Стор., I, 1957, 215); *Не думайте, будь ласка, що Ніна плакса. Ні... Вона ніколи даремно не ридає* (Коц., Соп. ранок, 1951, 77).

ПЛАКСИ́ВИЙ, а, е. 1. Який часто плаче, схильний до плачу, сліз. *Була в мене одним одна менша сестра, але така вередлива та плаксива, що й згадать і бавиться з нею було не можна* (Н.-Лев., VI, 1966, 92); — *Недарма тебе, таку плаксиву, баба Секлета під коликовим кущем ізнайшла! Усе тобі кисло!* (Вишня, II, 1956, 284); * *Образно. Вийшов Богун із свого намету. Глянув на плаксиве небо — скривився* (Кач., Вибр., 1953, 74).

2. Який звичайно буває під час плачу. *Голос в Андрія тонкий, плаксивий* (Кощоб., II, 1955, 34); *Кошарний жестом рук показав, як треба держатися кущі, і обличчя в нього було плакако-плаксиве при цьому* (Загреб., День., 1964, 332); *//* Зволожений сльозами (про очі). *Старий зводить на Гуторовича безбарвні плаксиві очі і витирає зморщені губи* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 136).

3. Сповнений безнадію, смутком, жалем; перейнятий чутливістю, сентиментальністю. [Настя:] *Та тьфу на вас! Що се ви вигадали такої плаксивої* [пісні]! (Фр., IX, 1952, 93); *Мертвотою віяло від роз-*

ослабленої, плаксивої, повинутої [повитої] *в присмерковї тони поезії українських декадентів та естетів* (Про багатство л-ри, 1959, 150).

ПЛАКСИВИЦІ, виць, *мн.* (*одн.* **плаксивиця**, і, *ж.*), *розм.* Хвороблива плаксивість (звичайно у дітей). [Горцик:] *Все плаче* [панна]. [Полковник:] *Плаче? Плаксивиці напали?* (Кроп., V, 1959, 496); *Не хотілося* [їсти] *кажу, та почула, що в нас дитинка плаче, а я ж від тієї плаксивиці перша знахарка* (Л. Янов., I, 1959, 84).

ПЛАКСИВИЦЯ *див.* **плаксивиці**.

ПЛАКСИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **плаксивий**. *Лариса у школі, як ніхто, відзначалася плаксивістю. Завжди ревла* (Бан, Надія, 1960, 100); — *Чого ти до мене причепився? Іди по дратву по свою,— з нотками плаксивості промовив Ігор* (Багмут, Щасл. день.., 1951, 35).

ПЛАКСИВО. Присл. до **плаксивий** 2. [Євдокія Корніївна:] *Оцього я вже не знесу! Це вже мене до сліз доводить! І така, і сяка.., і дурна, і без'язика. (Плаксиво). Ти забув, що я твоя жінка?* (Н.-Лев., II, 1956, 475); *Поскаржився* [хлопець] *плаксиво:* — *Оце дожився. Сам вирощував — сам і без хліба лишився* (Збан., Єдина, 1959, 56).

ПЛАКСІЙ, я, *ч.*, *розм.* 1. Те саме, що **плакса**. — *Я лише рюмсів і плаксіїв не люблю* (Фр., VI, 1951, 178); *Катруся ніколи, ніколи не стане плакати. Вона сама не любить плаксіїв* (Донч., VI, 1957, 426).

2. *перен.* Той, хто завжди плачеться (у 1 знач.). *Знайшлись і плаксії: мовляв, насіння нема, реманенту нема, а поки все дістануть,— весна минеться* (Бойч., Молодість, 1949, 26).

ПЛАКСІЙКА, и, *ж.*, *розм.*, *рідко.* Жін. до **плаксій**. *Така плаксійка: є чого, нічого,— усе плаче* (Сл. Гр.).

ПЛАКСУН, а́, *ч.*, *розм.* Те саме, що **пла́кса**.— *Бий!.. Так, так його!..— Почувся плач, і зразу десять голосів, кривляючи плаксуна, покрили його* (Мирний, IV, 1955, 107); *Мамині синки і плаксуни, що хворобливо реагували на грубі витівки шкільних ветеранів, нічого від того не вигравали і лише накликали на себе зневагу* (Добр., Ол. солдатики, 1961, 32).

ПЛАКСУНЯ, і, *ж.*, *розм.*, *рідко.* Жін. до **плаксу́н**. — *Ну, заходьте до свого Романа, плаксуні..* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 235).

ПЛАКСУХА, и, *ж.*, *розм.* Жін. до **плаксу́н**.— *Швидко, мабуть, вернеться наша плаксуха з міста* (Вас., Вибр., 1954, 194).

ПЛАКУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плакування. *Плакувальна майстерня;* // Признач. для плакування. *Плакувальний матеріал.*

ПЛАКУВА́ЛЬНИК, а, *ч.*, *спец.* Той, хто займається плакуванням.

ПЛАКУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.*, *спец.* Жін. до **плакува́льник**.

ПЛАКУВА́ЛЬНЯ, і, *ж.*, *спец.* Плакувальна майстерня. *Працювати в плакувальні.*

ПЛАКУВА́ННЯ, я, *с.*, *спец.* 1. Дія за знач. **плакува́ти**. *Для захисту дуралюміну від корозії його іноді покривають тонким шаром чистого алюмінію. Такий спосіб захисту називають плакуванням* (Фрез. справа.., 1957, 57).

2. Верхній шар, покриття плакованих виробів із металу або дерева.

3. Дерен, який покриває плаковану ділянку насипу, укосу і т. ін.

ПЛАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.*, *перех.*, *спец.* 1. Покривати вироби з металу або деревини іншим металом, іншою деревиною для оздоблення, захисту від псування і т. ін. *Плакувати посуд; Плакувати меблі.*

2. Обкладати дерном схили насипів, укосів і т. ін. для захисту від розмивання водою.

ПЛАКУН [1], а́, *ч.*, *розм.*, *рідко.* Те саме, що **пла́кса**. *Його* [Т. Шевченка] *наряджали* [націоналісти] *в одежу мирного співця старих «устоїв».. сентиментального й безсильного плакуна..* (Рильський, III, 1956, 241).

ПЛАКУН [2], а́, *ч.* (*Lythrum* L.). Рід одно- або багаторічних трав'янистих медоносних рослин, що містять дубильні речовини. *Плакун-трава (кому доводилося бувати на вогких луках, той знає її густі пунцові суцвіття) має квітки.. трьох форм* (Бджоли, 1955, 90).

ПЛАКУЧИЙ, а, е. 1. Який часто плаче, схильний до плачу, сліз; плаксивий. [Кум:] *Плакучим не буде* [Омелько] *зроду: Не плакучого він роду!* (Олесь, Вибр., 1958, 439); * Образно. *Плакуча й холодна осінь старила дерева* (Ле і Лев., Півд. захід, 1950, 4); // *рідко.* Наповнений сльозами, заплаканий (про очі). *Укрита латками.. в драній свитинці, з плакучими очима — стала перед нею її доля* (Н.-Лев., I, 1956, 110).

2. Схожий на плач, який нагадує плач. *Виразно роздався тонкий, як струна.., плакучий лемент.., То заплакала Одарочка* (Мирний, I, 1954, 211); // Дуже сумний, журливий (про музику, пісню і т. ін.). *Починає було Марина пісню, сидячи.. в хаті. І пісня та не дрібна, не швидка та весела, а жалібна, витяжна, плакуча* (Н.-Лев., I, 1956, 89).

3. Який має звислі довгі стебла, гілки (про дерева, кущі, трави). *Довгі плакучі трави крили тепер боки гори* (Коцюб., II, 1955, 308); *У Калениика Романовича.. росла* [перед дімочком] *плакуча верба з довгими-довгими гіллячками, що звисали мало не до землі* (Сенч., Опов., 1959, 37); *З плакучою кроною найбільш поширені береза бородавчаста, горобина, жовта акація та верба біла* (Лісівп. і полезах. лісорозв., 1956, 291); // Опущений донизу, звислий (про гілки таких дерев, кущів, стебла трав). *Тихо, журливо кива головою, Вітям плакучим верба* (Л. Укр., I, 1951, 72); *Придорожня береза вже гойдала на плакучих гілках зелений димок брості* (Стельмах, II, 1962, 301).

ПЛАН, у, *ч.* 1. Креслення, що відбиває на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість, предмет, споруду і т. ін.; аркуш паперу, шматок тканини тощо з таким кресленням. *Купив зараз план города* [Рима] *і пустився в дорогу* (Коцюб., III, 1956, 268); *Вміють* [курсанти] *скласти план місцевості* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 77); // Будова, розташування частин чого-небудь. *Посеред площі величезна будова, ще не скінчена: колонади, подекуди ще без капітелів* [капітелей], *але поставлені по виразному плану* (Л. Укр., II, 1951, 242).

2. Задум, проект, що передбачають хід, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом такого задуму, проекту.— *Слухайте ж, який у мене план.. Ми ходімо просто до Королікового гнізда і заберім у неволю його дітей* (Фр., IV, 1950, 68); *План, як проскочити у сад до Бондаренчихи Марини Василівни, визрів у нього відразу* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); // Заздалегідь накреслена програма господарських, культурних, оборонних і т. ін. заходів, що передбачає порядок і термін здійснення їх; текст, документ із викладом такої програми заходів. *Ленінський кооперативний план був тим політичним заповітом, який Комуністична партія послідовно, крок за кроком здійснювала протягом наступних років* (Ком. Укр., 6, 1969, 73); *Перспективний план розвитку народного господарства; Стратегічний план.*

Дава́ти (да́ти) план — виконувати планове завдання. — *План кінопрокату даю, куди посилають — їду* (Гончар, Тронка, 1963, 114).

3. Порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція. *Чим більше думаєш над планом повісті, тим ширші горизонти відкриваються* (Коцюб., III, 1956, 166); *Писати промову всю і в усіх деталях не завжди обов'язково. Досить буває підготувати план, тези* (Наука..., 6, 1969, 39).

4. *з означ.* Положення предмета в перспективі з погляду віддаленості його від глядача. *На передніх планах три постаті.. сумно сидять над повозним багаттям* (Л. Укр., II, 1954, 147); *Вздовж всього середнього плану, навкіс, з лівого боку авансцени і в глибину саду йде відкрита галерея — переходи* (Коч., Пєсн, 1951, 54).

◇ **Бу́ти (перебува́ти) на пе́ршому (пере́дньому) пла́ні** — займати помітне, важливе місце; мати істотне значення. *Побудова твору, його композиція.. визначається рядом причин, де на першому плані перебувають особливості ідейної концепції, життєвий досвід, нарешті, сам характер таланту письменника* (Рад. літ-во, 3, 1957, 14); **Відсу́вати (відсу́нути) на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відсува́ти; Відтісня́ти (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відтісня́ти; Відхо́дити (відійти́) на дру́гий (за́дній) план** *див.* **відхо́дити; За́дній план,** *спец.* — те, що намальоване позаду, що не становить головного змісту картини, не є істотним; **Зали́шити (зали́шитися) на дру́гому пла́ні** *див.* **зали́шити; На дру́гий (за́дній) план** — на другорядне місце. *Як прийшла* [Олена], *бровами повела,— так мов образу повітрашало в корчмі, Посипалися жарти, лайки з усіх боків. Якось відсунувшися на другий план і опрішки, і самий Марусяк* (Хотк., II, 1966, 197); — *Були серед них* [людей], *крім хороших, очевидно, і негодящі.. Але — дивно — тепер ці, останні, забулись, відійшли на задній план* (Гончар, III, 1959, 135).

5. *зв.* Масштаб зображення на екрані того, що знято. *На екрані ніби заколивалася хвиля. Навіть короткометражний фільм показав би тут людське обличчя у збільшенню на першому плані, але я не хочу забігати наперед* (Ю. Янов., І, 1958, 96); *Загальний план.*

6. *в означ., перен.* Сфера виявлення чого-небудь або спосіб розгляду чогось. *точка зору. «Слово о полку Ігоревім» — безсмертне. Воно в зовсім новому тоні й плані прозвучало у Павла Тичини* (Рильський, III, 1956, 31); *Лірична традиційна і сучасна народна пісня розробляє теми сердешького і особистого плану* (Вітч., 5, 1956, 167).

планА́рій, ію, *мн.* (*одн.* **планарія́,** ї, ж.). Дрібні вільчасті болотяні, річкові й грунтові черв'яки. *Якщо в одного з видів плоских червів — планарії — відрізати головну частину, то замість неї виросте нова голова, яка цілком заміняє відрізану* (Вибр. праці Богомольця, 1969, 182).

планА́рія *див.* **планА́рій.**

планЕ́р, а, ч. Безмоторний літальний апарат, який використовує в польоті надану йому початкову швидкість і висхідні потоки повітря. *Спочатку ми робитимемо літаючі моделі аероплапів, а потім... потім ми спробуємо взятися за справжній планер* (Донч., І, 1956, 66).

планЕ́ризм, у, ч. Теорія і практика керування планерами; мистецтво літання на планерах. *Планеризм — дуже красивий і захоплюючий спорт* (Веч. Київ, 7.VIII 1971, 4).

планЕ́рист, а, ч. Пілот планера. *Закінчивши польоти в першому відділі повітряного параду зробили майстри безмоторної авіації — планеристи* (Літ. газ., 31.VII 1952, 1).

планЕ́ристка, и, ж. Жін. до **планери́ст.** *Ще перед війною радянська планеристка Ольга Клепікова встановила світовий рекорд дальності польоту — 749, 203 км, який і зараз є непереверше́ним у таблиці жіночих рекордів* (Знання..., 10, 1967, 20).

планЕ́рний, а, е. 1. Прикм. до **плане́р.** *Планерні змагання;* // Призначений для планерів. *Планерні станції.*

2. Пов'язаний із заняттям планериста, з планеризмом. *Планерна справа; Планерна школа.*

планЕ́родром, у, ч. Місце стоянки, зльоту й посадки планерів.

планерува́ння, я, с. Дія за знач. **планерува́ти.** *Літак перейшов у планерування.*

планерува́ти, ую, уєш, *недок.* Поступово, плавно знижуватися на планері або літаку з вимкнутим мотором. *Планерувати з висоти на посадку;* // Поступово, плавно знижуватися (про планери, літаки або про птахів).

планерУючий, а, е. Який здійснюється, відбувається поступово, плавно. *Планеруючий спуск літака.*

планЕ́т, а, ч. Ручне або кінне знаряддя для обробки міжрядь посапних культур; культиватор. *Після садіння* [куниць] *ґрунт у міжрядді розпушують ніжним планетом* (Сад. і ягід., 1957, 249).

планЕ́та, и, ж. 1. Небесне тіло кулястої форми, яке обертається навколо Сонця і світиться відбитим сонячним світлом. *Науці відомо дев'ять великих планет сонячної системи, до яких належить і наша Земля* (Наука..., 10, 1956, 29); *Вважають, що людина досягне планет вже наприкінці нашого століття* (Рибік, Чис., 1960, 222); // Земна куля разом з людьми, що її населяють. *А тоді якраз осінь була така гнила, здавалось, уся планета наєжрібь розкисла* (Баш, На землі.., 1957, 56); *Українська громадськість, весь український народ зробить все, що в їхніх силах, щоб розом з усім радянським народом, з усіма миролюбивими силами нашої планети забезпечити торжество справи миру* (Ком. Укр., 12, 1962, 57).

2. *перех., розм., заст.* Те саме, що **доля** 1. *Сингайте на Гаккарівні, там ще тямлять, як розказувати про неї* [Галочку] *діди і батьки наші і яка їй випала планета* (Кв.-Осн., II, 1956, 316); *Мені випала щаслива планета — родитися в степу. На живих* (Ковінька, Кутя.., 1960, 3).

планетА́рій, ю, ч. 1. Пристрій, за допомогою якого демонструють розташування і рух планет та інших небесних тіл на куполоподібному екрані. *Планетарій — винахід не новий. Людство давно вже прекрасно змодельовати рух планет і зірок* (Знання..., 2, 1968, 13).

2. Культосвітній заклад, у якому читають лекції з астрономії й демонструють розташування і рух планет та інших небесних тіл за допомогою такого пристрою. *Стоїть монументальна споруда з трьома кулястими куполами і величною колонадою при вході. Тут міститься перший на Україні планетарій* (Наука.., 12, 1956, 29).

планетА́рний[1], а, е. 1. Прикм. до **планетарі́й.** *Планетарне устаткування.*

2. *спец.* Який може обертатися одночасно навколо своєї осі та іншого предмета. *Під час роботи* [комбайна КН 2] *верхній бар підіймається і опускається за допомогою спеціального планетарного пристрою, обробляючи забій на всю потужність пласта* (Нова техн. і технол.., 1961, 29).

планетА́рний[2], а, е. 1. Прикм. до **плане́та** 1. *Атом нагадує планетну систему в маленькому масштабі (тому таку модель атома називають планетарною)* (Курс фізики, III, 1956, 362); *Тектонічні сили, які зумовили виникнення самого Великого Донбасу і визначили його положення в межах Східної Європи, в основі своїй мають.. планетарні причини* (Геол. ж., XVI, 2, 1956, 9).

△ **Планета́рні тума́нності** — газові галактичні туманності, що мають вигляд світлих круглих або овальних дисків та кілець. *Планетарні туманності нікого відношення до планет не мають, їх назва походить від того, що в телескоп вони нагадують диски планет* (Астр., 1956, 117).

2. Який охоплює всю Землю кулю, весь світ, усе людство; всесвітній. *Епоха виходу людини в космос знайшла в Ульському одного з перших і надзвичайно чуйних виразників ідеї, що її можна б назвати ідеєю планетарної єдності людства* (Не ілюстрація..., 1967, 165).

ПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **плане́та** 1. *Вулканічні процеси відіграють вирішальну роль у розвиткові планетних тіл* (Наука..., 5, 1966, 18); *Планетна система.*

ПЛАНЕ́ТНИК, в. ч., *заст.* 1. Астроном.

2. Той, хто віддує найбутнє на підставі розташування й руху зірок; астролог. *Іван.. жлкав на тайну вечерю до себе всіх чорнокнижників, мольфарів, планетників всяких* (Нонюб., II, 1955, 335); — *Буде планетником, що знатиме не тільки те, що було, що є, а й що буде* (Кол., Терен., 1959, 8).

ПЛАНЕТОЗНА́ВЕЦЬ, вця, ч. Фахівець із планетознавства.

ПЛАНЕТОЗНА́ВСТВО, а, с. Галузь астрономії, що вивчає планети.

ПЛАНЕТОЇ́ДИ *див* **планетої́ди**.

ПЛАНЕТОЇ́ДИ, ів, *мн.* (*одн.* **планетої́д**, а, ч.). Малі планети; астероїди. *Планети поділяються на: внутрішні, які мають велику щільність, середню величину і мало стиснуту форму; сюди належать Меркурій, Венера, Земля, Місяць і Марс; планетоїди, або малі планети, в їх понад 500; неозброєним оком вони непомітні* (Курс заг. геол., 1947, 10).

ПЛАНЕТОЛІ́Т, льота, ч. Космічний корабель для міжпланетних польотів.

ПЛАНЕТО́ЛОГ, а, ч. Астроном, що вивчає планети; планетознавець. *Наукова школа планетологів.*

ПЛАНЕТОЛО́ГІЯ, і, ж. Те саме, що **планетознавство**.

ПЛАНЕТОХІ́Д, ходу, ч. Машина, призначена для пересування на інших (поза Землею) планетах. *В майбутньому автоматичні станції.. опустяться і на поверхню Марса, Меркурія.. З їх люків виповзуть автоматичні рухомі пристрої, які називатимуться планетоходами* (Веч. Київ, 18.XI 1970, 2).

ПЛАНИ́ДА, и, ж., розм., *заст.* Те саме, що **дбла** 1. *Така вже планида надійшла* (Помис, 1864, № 7370).

ПЛАНИ́ЦЯ, і, ж., діал. Частина огорожі від стовпа до стовпа або планка в огорожі. *Він відгукув планицю, що правила замість воріт* (Сміл., Пов. і опов., 1949, 18).

ПЛАНІ́МЕТР, а, ч., *мат., геод.* Прилад для вимірювання площин замкнутих плоских фігур на кресленні. *Площі горизонтальних профілів визначають за допомогою планіметра* (Інж. геод., 1959, 115).

ПЛАНІМЕ́ТРИЧНИЙ, а, е, *мат., геод.* 1. Стос. до планіметрії. *Планіметрична задача;* * Образно. — *З планіметричного думання ви починаєте переходити до думання стереометричного* (Кол., Терен., 1959, 34).

2. Прикм. до **планіме́тр**.

ПЛАНІМЕ́ТРИЧНО, *мат., геод.* Присл. до **планіметри́чний** 1. * Образно. — *Дасі ти студіюєш «Одіссею», планіметрично, як одну площу, на якій стоїш і сам* (Фр., III, 1950, 36).

ПЛАНІМЕ́ТРІЯ, і, ж. Розділ елементарної геометрії, який вивчає властивості фігур, що лежать на площині. *Геометрія поділяється на дві частини: планіметрію і стереометрію. Перша розглядає властивості таких фігур, усі частини яких розміщені на одній площині* (Геом., I, 1956, 7).

ПЛАНІСФЕ́РА, и, ж., *спец.* Карта із зображенням земної або небесної сфери у вигляді півкуль.

ПЛАНІСФЕ́РНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **планісфе́ра**.

ПЛА́НКА, и, ж. Невелика довгаста дерев'яна дощечка, металева пластинка, смужка тканини тощо. *Хлопчик проворненько скинув з себе блискучі чобітки й подався по планках під саму стріху* (Вас., І, 1959, 210); *Тільки тоді, коли всі дошки, призначені для даху, були розпиляні на потрібного розміру планки, тільки тоді, коли рубанок вняв з тих планок усю найвищу і вже можна було приступати до монтування самого вікна,.. хлопці вирішили пошабашити* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 211); *При виготовленні виробів круговим способом планки для застібання в'яжуть окремо і потім пришикують до тілок* (В'язання..., 1957, 37); *На лацкані піджака була целулоїдна орденська планка* (Дмит., Роздуха, 1957, 28).

△ **Прицільна пла́нка** — пристрій для прицілу в деяких видах зброї.

ПЛА́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́нка**; // Який має форму, вигляд планок, планок. *Найбільш поширений планковий паркет, що складається з невеликих дощечок* (Столяр.-буд. справа, 1957, 204).

ПЛАНКТО́Н, у, ч., *біол.* Сукупність дуже дрібних рослинних і тваринних організмів, що населяють товщу води і через брак чи слабкість органів руху пасивно переноситься течією. *Брали* [океанологи] *планктон, вивчали циркуляцію вод* (Гончар, Тронка, 1963, 198); *Планктон — це їжа для дрібних жителів моря: рачків, молюсків, морських черв'яків* (Знання.., 2, 1966, 3).

ПЛАНКТО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **планкто́н**; // Який є планктоном. *Кит — найбільша тварина нашої планети — годується найдрібнішими планктонними рачками* (Наука.., 3, 1961, 27); *Планктонні водорості.*

ПЛАНО́ВАНИЙ, а. о. Діспр. пас. мин. ч. до **планува́ти**[1]. *Дивізія генерала Костецького тримала оборону на головному напрямі планованого німецькими удару* (Перш., Дикий мед., 1963, 117).

ПЛАНО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **план** 2. *Планова характер соціалістичної економіки;* // Який складає виробничі плани та стежить за їх здійсненням. *На будь-якому підприємстві є.. плановий і бухгалтерський апарати* (Наука.., 5, 1959, 5); *Плановий відділ.*

2. Який спирається на планування (*див.* **планува́ння** 1); здійснюваний за планом. *Соціалістичне господарство за своєю природою — господарство планове* (Вісник АН, 1, 1957, 5); *Потягнулися довгі вагони половняків. Вигавши з орбіти загального планового руху, брели поволі й без мети* (Довж., І, 1958, 361); *Планове керування виробництвом.*

3. Передбачений, визначений планом (у 1, 2 знач.). *Планові розміри визначають розташування споруди на місцевості та її розміри* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 137); *Планові цінн, побудовані на науковій основі, повинні.. сприяти зміцненню режиму економії суспільної праці* (Ком. Укр., 3, 1965, 58); *Планові завдання збільшуйте* (Ю. Янов., II, 1954, 140).

ПЛАНО́ВИК, а, ч. Фахівець із складання виробничих планів. *Іван Іванович був за професією плановиком, а за покликанням — рибалкою* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 41); // Працівник планового відділу установи, організації. — *Плановики наші теж по-бойовому могаю-*

ться, як на фронті. Зверх плану вже є п'ять тонн (Хижняк, Левгамовна, 1961, 323).

ПЛАНОВІСТЬ, вості, ж. Планова організація виробництва, діяльності, роботи; наявність плану в чому-небудь. *Характерною рисою соціалістичної організації праці, як указував Ленін, є плановість* (Ком. Укр., 4, 1960, 40); *Плановість — могутня підойма прискореного руху суспільства до комунізму* (Наука..., 8, 1959, 2); *Для того, щоб внести плановість в роботу кількагосподарських організацій, треба зосередити регулювання виданичного господарства в єдиному радянському органі — комітеті в справах друку* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 309).

ПЛАНОВО. Присл. до **плановий** 2, 3. *Колгоспи тепер — це великі, складні, багатогалузеві господарства. Правильно організувати тут роботу, планово вести її на наукових засадах можна лише при наявності достатньої кількості кваліфікованих спеціалістів* (Рад. Укр., 5.I 1961, 2).

ПЛАНОМІРНИЙ, а, е. Здійснюваний за планом; плановий. *Літературна справа повинна стати складовою частиною організованої, планомірної, об'єднаної соціал-демократичної партійної роботи* (Ленін, 12, 1970, 93); *Планомірний, пропорціональний розвиток народного господарства є об'єктивним економічним законом соціалізму* (Ком. Укр., 1, 1966, 13).

ПЛАНОМІРНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **планомірний**. *Планомірність розвитку економіки — вирішальна перевага соціалізму* (Ком. Укр., 1, 1963, 45).

ПЛАНОМІРНО. Присл. до **планомірний**. *Двадцять сім днів пильно і планомірно готувався наступ* (Кучер, Чорноморці, 1956, 364); *Соціалістична економіка розвивається планомірно*.

ПЛАНОЧКА, ї, ж. Зменш.-пестл. до **пла́нка**. *Кулочок вітрини був відгороджений планочкою* (Перь, Опов., 1970, 49).

ПЛАНТАЖ, ý, ч., с. з., *сад.* Глибокий обробіток ґрунту (головним чином під виноградники та інші плодові насадження). *Найважливішими заходами підготовки ґрунту під посаду є глибока оранка (плантаж) і удобрення* (Колг. спр., 1, 1956, 20).

ПЛАНТАЖНИЙ, а, е, с. з., *сад.* Стос. до плантажу, здійснюваний способом плантажу, за допомогою плантажу. *Плантажне окультурювання солонців в дуже перспективним* (Колг. село, 2.VII 1954, 4); *Перед садінням плодових дерев провадили плантажну оранку на глибину 65—70 сантиметрів* (Колг. Укр., 11, 1960, 27); // Призначений для **плантажу**. *Для насипу вибирали ґрунт з боків лопатами, розрюючи його перед тим плантажними плугами. В плуги запрягали по дві, по три пари волів* (Гончар, II, 1959, 354).

ПЛАНТАТОР, а, ч. Власник плантації (у 1 знач.); // Будь-який визискувач. *Чи ми, немов невільники, від ласки капучка, На втіху злим плантаторам удрим тропака?* (Л. Укр., 1, 1951, 267).

ПЛАНТАТОРСТВО, а, с. Заняття плантатора.

ПЛАНТАТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **плантатор**. *Лунають голоси... що кажуть вони* [мільйони] *самобичним плантаторським способом* (Гончар, Таврія, 1952, 142).

ПЛАНТАЦІЙНИЙ, а, е. Прикм. до **плантація**. *Плантаційне господарство*; // Вирощуваний на плантації. *Плантаційний чай*.

ПЛАНТАЦІЯ, ї, ж. 1. Велике капіталістичне господарство, в якому вирощують спеціальні технічні або продовольчі культури (спочатку в Америці та колоніальних країнах із застосуванням праці рабів); земельні ділянки, належні такому господарству. *Праця рабів широко застосовувалась переважно в південних колоніях, де роби вирощували на плантаціях тютюн і рис* (Нова іст., 1956, 34); *Іноземний капітал ще й тепер володіє тут* [в Індонезії] *значними площами землі, переважно плантаціями, де вирощуються технічні культури* (Наука..., 7, 1958, 52).

2. Велика земельна ділянка, відведена під спеціальні технічні або продовольчі культури, що вимагають особливого догляду. *Перед нею, мало не в-під ніг, збігали вниз по кам'янистих зарбах плантації тютюну й винограду* (Коцюб., I, 1955, 284); *По один бік дороги милував очі безконечний лан озимини. По другий — малахітова плантація цукрових буряків* (Є. Кравч., Квіти..., 1959, 9).

ПЛАНУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до планування (*див.* **планува́ння** 1), пов'язаний з ним. *Вводячи в план села пряму вулицю... треба зважувати свій планувальний задум, використовуючи для цього і природні можливості, всю їх різноманітність* (Донж., III, 1960, 94); *Планувальна робота*; // Який здійснює планування, займається плануванням. *Планувальні інстанції*; *Планувальна комісія*.

ПЛАНУВАЛЬНИК [1], а, ч. Фахівець із планування (*див.* **планува́ння** 1); той, хто займається плануванням.

ПЛАНУВАЛЬНИК [2], а, ч. Механічне знаряддя для вирівнювання поверхні ґрунту (полинних, зрощуваних ділянок і т. ін.). *Перед останнього культивацією поверхню ґрунту вирівнюють тракторним планувальником* (Колг. спр., 11, 1956, 401).

ПЛАНУВАЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **планува́льник** [1].

ПЛАНУВА́ННЯ [1], я, с. Дія за знач. **планува́ти** [1]. *У квартирах багатоповерхових будинків використовується квадратне планування жилої частини* (Нар. тв. та етн., 5, 1967, 16); *Тривалими потягнувся* [в парку] *тува алея, яліцева алея, що зостався ще від давнього планування...* (Гончар, Тронка, 1963, 45); *Найважливішим принципом розвитку народного господарства в соціалістичній державі в планування — ведення народного господарства країни за єдиним державним планом* (Рад. Укр., 30.III 1957, 2); *Планування відпустки*.

ПЛАНУВА́ННЯ [2], я, с. Дія за знач. **планува́ти** [2]. *Планування поверхні треба провадити в осінню суху пору на вільних, не зайнятих посівами площах* (Механ. і електрифік., 1953, 311).

ПЛАНУВА́ТИ [1], ýю, ýєш, *недок., перех.* 1. Складати план або проект (будівлі, споруди і т. ін.). *Планувати палац спорту*.

2. Розмічувати яке-небудь місце під що-небудь відповідно до плану. *Господарське подвір'я здебільшого планують на ділянці так, щоб його було видно з вікон кухні-їдальні* (Жилий буд. колгоспників, 1956, 14); *Приїздили вже архітектори, планували, прикидали, як і куди воно* [село] *повинно расти* (Вишня, І, 1956, 359).

3. Складати план (у 2 знач.). *Колгоспам і радгоспам надано право самим планувати своє виробництво* (Рад. Укр., 22.I 1965, 1); *Друкарі тільки ввели його в редакційний комітет «Праці», а він уже планує роботу газети по-своєму* (Кол., Герен., 1959, 302); // Визначати за планом термін виконання, здійснення чого-небудь. *Що за три планує роки, Те ми зробим — за один!* (Воскр., Поезії, 1951, 89); *Привілля планувало повезти почистити один із старих ставків* (Мушк., Серце..., 1962, 192); // Мати намір зробити, виконати що-небудь. *Остап планував: як-так вибрати* [теличку] *можна буде і без толоки — по шляху та по межах. А восени продати можна з прибутком* (Головко, II, 1957, 398); *Князь планує похід просто на Орел* (Ле, Побратими, 1954, 27).

планува́ти[1], ую, уєш, *недок., перех.* Вирівнювати поверхню ґрунту (поливних, зрошуваних ділянок і т. ін.) механічним способом. *Поля що йдуть під посів багаторічних трав, перед зябловою оранкою старанно планують (вирівнюють), а місця зрізів добре заправляють тяжом* (Колг. Укр., 6, 1956, 23); — *Це брат ось її.. Народний художник земляних робіт! Де Левко Іванович планував дамбу, після його пісних уже ручних дорабок...* (Гончар, Тронка, 1963, 190).

планува́ти[2], ýється, *недок.* Пас. до **планува́ти**[1]. *Коли ж вивів її на волю, сам потрапив до рук гестапо. Безглуздя, звичайно. Не так воно планувалося* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951), 150); *Тільки на Україні планується побудувати за п'ятиріччя 20 нових заводів* (Ком. Укр., 6, 1965, 6).

планува́тися[2], ýється, *недок.* Пас. до **планува́ти**[2].

планýючий, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **планува́ти**[1]; *// у знач. прикм. Плануючі організації.*

планшáйба, и, ж. Деталь токарного верстата для закріплення оброблюваних виробів. *Планшайба — це чавунний диск.. з радіальними прорізами, який насаджується на шпиндель* (Практ. з машинозн., 1957, 138).

планшéт, а, ч. 1. *геод.* Дошка з натягнутим на неї папером, на який наносять плян місцевості під час знімання.

2. *геод.* Плян місцевості, одержуваний під час знімання. *Села, поля і стежки — Простір очам відкритий. Мудре воно* [топограф] *зумів Все на планшет вмістити* (Пагн., Вибр., 1957, 143).

3. Плоска сумка з прозорим боком для карти. *Хováю списанє в планшетї серед карт* (Ю. Янов., І, 1958, 339); *Вон.. прикипів на планшеті відстань* (Кучер, Чорноморці, 1956, 500).

4. Тонка дощечка, пластинка (*у 1 знач.*). *Значний інтерес являє собою альбом, зроблений з дерев'яних планшетів, на яких методом випалювання відображено побут та історію народу за творами Т. Г. Шевченка та сучасних письменників* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 84).

5. Підлога сцени в театрі, зроблена з окремих щитів, які можна міняти, щоб змінювати рельєф сцени.

планшéтка, и, ж. Те саме, що **планшéт** 3. *На столі.. лежала купа документів і Чубенкова планшетка з картою* (Ю. Янов., II, 1958, 215); *Капітан швидко дістав з планшетки блокнота* (Б. Краєв., Квіти., 1959, 33).

планшéтний, а, е. Прикм. до **планшéт**. *Планшетна сумка.*

плáншир, а, ч., *мор.* Захисний обвід з дерев'яних брусів або сталевих полиць на краях палуби судна, по борту човна чи яхти. *Утопившись руками за планшир, штурман пізнув на крику* (Трубл., Лахтак, 1953, 159).

плáсировка, и, ж. Дія за знач. **плáсирувáти**. *Пласировка м'яча.*

плáсирувáти, рýю, рýєш, *недок. і док., перех.* Скеровувати м'яч (під час гри в футбол, теніс) не в те місце, де стоїть противник, щоб тому було важче або не з руки відбити його.

плáский *див.* **плóский**.

плáскість, кості, ж. Властивість за знач. **плáский** 4, 5.

плáско. Присл. до **плáский** 1, 5.

плáскоголóвий *див.* **плоскоголóвий**.

плáскогрýдий *див.* **плоскогрýдий**.

плáсколúций *див.* **плосколúций**.

плáсконосúй *див.* **плосконосúй**.

плáскувáтий, а, е. То саме, що **плескувáтий**. *Чорні мамістинки їх* [ховрашків] *очей ми плескуватих, ніби приплющих, голівках з веселою цікавістю дивилися на світ* (Тулуб, В степу.., 1964, 39).

плáст, á, ч. 1. Суцільний шар якої-небудь однорідної маси. *Прокопали* [брати] *широкий пласт глини і до каменюк докопались* (Стор., І, 1957, 49); *Це пустеля молила, під пластами намокого мёлу тут родючá земля потопала* (Гончар, Таврія, 1952, 112); *// у знач. присл.* **пластóм, пластáми**. У вигляді такого суцільного шару, таких суцільних шарів однорідної маси. *Роки завзялись, але шкіра злущувалась, сховала пластами* (Донч., V, 1957, 489); * *Образно. Вчорашнє — ніби сон, що випурхнув з очей. Як луки навесні зеленіються під мулом, Так вкрителась воно пластами днів, ночей* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 29); *// Горизонтальна суцільна маса осадової гірської породи. Середня потужність рудних пластів здебільшого дорівнює 6—12 метрам* (Наука.., 8, 1959, 7); *Верхній шар ґрунту видувати розкидається, змішують, а під ним відкривається пласт морського золотистого каменю, залишок доісторичних морів* (Гончар, Тронка, 1963, 287); *Вугільний пласт; Нафтовий пласт; // тільки мн., діал.* Пластівці (снігу). *Замерзлє білого вкривалося пластами білого снігу, що злягся укладався в зруби верстви* (Кобр., Вибр., 1954, 3).

◇ **Лежáти (лягтú, митягáтися, вйтягтися** і т. ін.) **пластóм (як пласт)** — лежати нерухомо, не в силі поворухнутися. *Дід Омелько так заспав від побоїв, що лежав пластом* (Тулуб, Людолюби, І, 1957, 122); *Бикув* [Павло] *на піл, лицем у подушку, приглушено застогнав, витягся як пласт,— заснув, чи що?* (Горд., Чужу науку.., 1947, 126).

2. Скиба ґрунту, піднята плугом за один раз. *Найкраще насінну капусту садить по обороту пласта* (Овоч. закр. і відкр. ґрунту, 1957, 284); *Оранка поля з оборотом пласта.*

Підніма́ти (підня́ти) пласт (пласти́) - орати перелог, цілину. *Орали* [колгоспники] *на зяб, піднімали пласт багаторічних трав, щоб посіяти по ньому озиму* (Овоч., Зел. новіпь, 1961, 31); *Богаш зрізує дерева, розкорчовує пні і чагарники, піднімає пласт торфовища, щоб наступного року насіяти льон* (Хлібороб Укр., 9, 1966, 10).

3. *перен.* Однорідна за певною ознакою складова частина чогось. *В ліричній поезії Максима Рильського можна окреслити.. кілька художніх пластів* (Не ідентифікація., 1967, 106); *Визрівання художнього можливе тільки через пізнання життя, коли художник розробляє свій соціальний пласт* (Літ. Укр., 23.V 1971, 6).

плáстбетóн, у, ч. Скорочення: пластичний бетон. *Радянські вчені розробили такий синтетичний матеріал, як пластбетон, що за міцністю, стійкістю та іншими властивостями переважає традиційний бетон* (Наука.., 11, 1964, 27).

плáстида, и, ж. Особливе живе тільце в протоплазмі рослинних клітин. *Важливими органоїдами рослинної клітини є пластиди* (Практ. з агрот. рослин, 1955, 18).

плáстик, у, ч. Те саме, що **плáстична мáса** (*див.* **плáстичний**). *Полістирол є найпростішим полімерним вуглеводнем і універсальним пластиком, який має велике технічне значення* (Наука.., 12, 1958, 22); *З останніх нових матеріалів, очевидно, найбільш масовим може стати твердий полімер формальдегіду. Цей міцний високоякісний пластик можна одержувати безпосередньо з природного газу* (Рад. Укр., 18.II 1964, 2).

ПЛА́СТИКА, и, *ж.* 1. Вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'єму, тривимірну форму і виконуються з твердих або в'язких матеріалів; скульптура. *Для художників стародавньої Греції людина була невичерпним джерелом натхнення.. Форми прекрасного тіла в русі і в спокої відроджувались в гармонійних образах пластики, в стрункому ритмі ліній* (Мист., 6, 1963, 9).

2. *збір.* Твори скульптури. *Художня промисловість і народні промисли демократичної Німеччини.. показані* [на Лейпцігському ярмарку] *порцелянову та дерев'яну скульптуру,— жалюзі пластикою, як кажуть жінці* (Вод., Дні., 1958, 40); *Знаряддя праці, кераміка і глиняна пластика тиської культури схожі на трипільські* (Нариси стар., іст. УРСР, 1957, 72).

3. *перен.* Гармонійність і виразність форм, зображень, образів (у живописі, поезії, музиці тощо). *Пластику різьби підсилює фарбування окремих частин [виробу] у червоний, синій, зелений, жовтий.. кольори* (Нар. мист., 1966, 47); *Що ж до зображувальної сили бажаного вірша, його пластики, музикальності.. то в багатьох випадках поет досягає справжньої митецької довкола* (Не ілюстрація., 1967, 154).

4. Мистецтво ритмічних, гармонійних рухів тіла. *Кожну нову вправу виконував* [Максим] *так легко і спритно, ніче це не вимагало від його жодних зусиль. То було торжество сили, краси, пластики, грації* (Ткач, Арена, 1960, 174); // Загальна гармонія, узгодженість рухів і жестів. *Пластика актора має бути не сліпою природою, скільки грацією* (Від дашкин., І, 1960, 190); *Пластика в танці.*

ПЛА́СТИКАТ, у, *ч.* Вид пластичної маси. *Широкі екрани, виготовлені з білого пластикату.., зварювалися електроструменем високої частоти* (Рад. Укр., 18.VII 1962, 3).

ПЛАСТИКА́ТОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пластика́т**; // Зробл. з пластикату. *Пластикатовий мішок.*

ПЛА́СТИКОВИЙ, а, *е.* Зробл. з пластику. *Капітан дивився на пластикові чемодан з неуявленим* (Загреб, Шепіт, 1966, 369).

ПЛАСТИЛІ́Н, у, *ч.* В'язка маса для ліплення, виготовлена з глини, воску, жирів та різних барвників. *Перед виготовленням пластилін треба добре розм'яти руками, а при ліпленні моделей застосовувані металеві стеки час від часу легко підігрівати* (Гуртом «Умілі руки..», 1955, 36).

ПЛАСТИЛІ́НОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пластилі́н**; // Зробл. з пластиліну. *Пластилінові слоники.*

ПЛА́СТИНА, и, *ж.* 1. Плоска з гладенькою поверхнею тонка смуга якого-небудь твердого матеріалу, речовини. *Стрічі виготовлені з невеликих кремінних пластин* (Вісник АН, 4, 1957, 53); *В техніці полягання застосовується у вигляді пілок, пластин, деталей* (Наука., 2, 1963, 4).

2. Розколота, розширена павіл колода; обапіл. *Розпірки* [Тур] *вертикальних пластин в провалля* (П. Куліш, Вибр., 1969, 104); *Старі люди кажуть — не було ще пилок, як ті контори поставили, пластин рубані, дубові, цевшка не вженеш* (Горд., Заробітчани, 1949, 31); *Пластини дістало розширювання колод кайок в поздовжньому напрямі. Вживається пластина в будівництві* (Стол.-буд. справа, 1957, 55).

ПЛА́СТИНА, и, *ж.* 1. Зменш. до **пластйна** 1. *Сонце зайшло, в повітрі стало холодніше, берег облямувався тонкими кригяними пластинками* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 137); *З куска сталі можна виготовити сталеві пластинки і навіть дуже тонкі листочки* (Фіз., II, 1957, 14); *Вікно з пластинок сандалового дерева.*

△ **Кров'яні пластйнки** — маленькі тільця різноманітної форми, у складі яких є речовини, що забезпечують скинання крові у ссавців. *Кров'яні пластинки мають найпростішу будову. Вони являють собою маленькі тільця, що легко розпадаються* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 48).

2. Диск з пластичного матеріалу із звуковим записом для програвача, патефона або грамофона. *Серед купи пластинок з уславленими фокстротами і румбами бійці натрапили і на кілька наших, вітчизняних* (Гончар, III, 1959, 273); *Довгограюча пластинка; Поставити пластинку.*

◇ **Заводи́ти пласти́нку** — знову починати говорити те саме. *Не раз, коли нашу завзяте пластинку про нетямущих учителів-строкошкіс. Данько з Валерком., весело перебиваючись поміж себе очеретами* (Гончар, Таврія, 1952, 379); **Закру́чувати одну́ і ту́ ж пласти́нку** *див.* **закру́чувати.**

3. Шматок скла, покритий світлочутливим шаром для фотографічних знімків. *Йому пощастило сфотографувати майстра Совчука, оточеного цілою юрбою дітвори. Пластинку негайно проявили* (Донч., І, 1956, 78); *Ультрафіолетове проміння, випромінюване небесними тілами, можна реєструвати з допомогою фотографічної пластинки* (Наука., 1, 1958, 9).

4. *бот.* Розширена плоска частина листка рослини; листок без черешка та прилистків. *Листя рослин, яке рідко використовують у будівництві, особливо відмічена будова листя видатних рослин. Листкова пластинка у таких рослин тонка, прозора* (Практ. з анат. рослин, 1955, 190); *Занепокоїлась тополя, але чути було, як з верхніх гілок на нижні падали останні дощові краплі, бючись об зелені глянцеваті пластинки листків* (Шпиг, Грозд., 1956, 230).

5. *бот.* Одна з складок нижньої сторони шапки у деяких грибів.

ПЛАСТИ́НКОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пласти́нка.**

Пластйнковий фотопапі́р — фотопапір для зняття на пластинки (у 3 знач.).

ПЛАСТИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пласти́нка.** *Папірець можна ще скласти в пластиночку й пропасти у вузьку щілину поміж товстими дверима й одвіком* (Козл., Сонце.., 1957, 139).

ПЛАСТИ́НЧАСТИЙ, а, *е.* Який складається з пластинок, має пластинки. *В мозаїці IV ст. до н. е. знаходять зрещта сущільні кірпси або пластинчасті панцирі з напліткпками* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 144); // Який має форму, вигляд пластинки. *Пластинчасті хрящі.*

△ **Пластинчасті гриби́** — гриби, що мають з нижньої сторони шапки радіально розміщені пластинки.

ПЛАСТИ́НЧАСТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пластйнчастий.**

ПЛАСТИНЧАСТОВУ́СИЙ, а, *е.* 1. Який має вуса, схожі на пластинки. *Якщо болото, розміщене серед лісного масиву, намічено зайняти, то вирощувати тут сільськогосподарські культури трудний час небажано, бо може з'явитися велика кількість личинок пластинчастовусих жуків* (Колг. Укр., 11, 1961, 37).

2. *у знач. ім.* **пластинчастовуса́**, сих, *мн.* Родина жуків, у яких членики вусиків мають вигляд пластинок. *Серед комах, яких винищує зелена ящірка, є багато шкідників сільського господарства (різні коники,.. різні пластинчастовусі — хрущі, бронзовки, кузьки та ін.)* (Визначник земноводних.., 1955, 101).

ПЛАСТИНЧАСТОДЗЬОБИЙ, а, *с.* 1. Який має рогові пластинки на краях дзьоба (для тримання здобичі).

2. *у знач. ім.* **пластинчастозя́бці**, бих, *мн.* Ряд водоплавних птахів з роговими пластинками на краях дзьоба.

ПЛАСТИНЧАСТОЗЯБРОВИЙ, а, е. 1. Який має зяброві пластинки замість зябер. *Пластинчастозяброві молюски.*

2. *у знач. ім.* **пластинчастозя́брові**, вих, *мн.* Клас двобічносиметричних молюсків; двостулкові молюски.

ПЛАСТИНЧАТИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастий**. *Для озброєння війська в царських майстернях виготовлялись пластинчаті панцирі,... луки, мечі й бойові сокири* (Іст. СРСР, 1, 1957, 13); *Крім трубчастих радіаторів, на автомобілях застосовують і пластинчаті радіатори, в яких серцевина виготовлена з пластин* (Автомоб., 1957, 53).

ПЛАСТИНЧАТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **пластинчатий**.

ПЛАСТИНЧАТОВУСИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастовусий**. *Пластинчатовусі жуки.*

ПЛАСТИНЧАТОДЗЬОБИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастодзьобий**.

ПЛАСТИНЧАТОЗЯБРОВИЙ, а, е. Те саме, що **пластинчастозябровий**.

ПЛАСТИР, у, *ч.* 1. Липка дікувальна маса, нанесена на смужку тканини, яку кладуть на рану, парив і т. ін. *Не чує* [поранений], *як клали до рани якісь пластирі* (Коз., Гарячі руки, 1960, 127).

2. Замазка з глини, воску і т. ін. для лікування хворих дерев. *Дерева були дбайливо підчищені. Зрізи всіляких гілок обклеєні глиняним пластирем* (Вільде, Сестри.., 1958, 436).

3. *мор.* Тимчасова водонепроникна накладка із спеціальної парусини на пробоїнах у корпусі судна.

ПЛАСТИФІКА́ТОР, у, *ч., спец.* Органічна речовина, яка входить до складу полімерних матеріалів і надає їм пластичності, гнучкості. *Застосування глини як в'яжучого, а також як пластифікатору в цементних і вапняних розчинах, відоме давно* (Архіт. і буд., 2, 1955, 24).

ПЛАСТИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Процес пасивення полімерних матеріалів пластифікатором. *Теплова пластифікація.*

ПЛАСТИФІКУВА́ТИ, ую, ує, *недок. і док., перех., спец.* Насичувати пластифікатором, робити пластичним. *Натуральний каучук перед подачею в змішувач слід пластифікувати* (Веч. Київ, 6.II 1964, 2).

ПЛАСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до пластики (у 1 знач.). *Формують фарфорові вироби головним чином двома способами — пластичним і способом лиття* (Розповідь.., 1970, 27); // Виго т. ліпленням, різьбленням, висіканням, виливанням. *Відразу біля скло плавильної печі вироби з різнокольорових пластичних прикрасами набувають закінченого вигляду і не потребують дальшої обробки* (Нар. тв. та етн., 2, 1957, 89); // У якому застосовується техніка ліплення, різьблення, висікання, вилівання. *Для оздоблення печей тепер, як і в минулому, широко застосовується пластична обробка* (Київ. буд. колгоспника, 1956, 125).

2. *перен.* Гармонійний, виразний. *Начеб виклає розвідку* [в часописі] *ясно й зрозуміло,.. пластичним стилем* (Фр., VI, 1951, 249); *Пісенний ритм, реалістичні, невимушені, але яскраво-емоційні і пластичні образи, глибокий лірізм — такі основні риси поетики раннього А. Малишка* (Рад. літ-во, 5, 1962, 53).

3. Стос. до пластики (у 4 знач.). *В народних танцях людина показує трудові процеси в пластичній формі* (Мист., 5, 1955, 5); // Такий, що виражає пластику в рухах, позі тощо. *Пластичний монолог;* // Гармонійно узгоджений, плавний, граціозний (про рухи, жести й т. ін.). *Його педантична акуратність і автоматична точність при всіх вадах — глухоті, сліпоті й німоті — ці пластичні рухи, наче він виконував якусь пантоміму на сцені театру, а не робив звичайне діло,— все це було незвичайне, незрозуміле* (Смолич, I, 1958, 85).

4. Здатний під тиском змінювати свою форму, зберігаючи цілість, не ламаючись; не ламкий. *Тверде пружне тіло стає пластичним під впливом збільшення тиску* (Наука.., 1, 1957, 23); *Тіла.., в яких деформація лишається, називаються пластичними* (наприклад, глина, віск, свинець) (Фізика, I, 1957, 29).

△ **Пластична деформа́ція** — зміна (форми або розмірів тіла), яка не зникає після закінчення дії зовнішніх сил, що її спричинили. *Тіла подібні на кришеї та пластичні. Кришеї тіла руйнуються без помітних пластичних деформацій* (Донов. АН УРСР, 2, 1961, 212); **Пластична маса** — природна або синтетична високомолекулярна речовина, що здатна за певних умов зберігати надану їй форму і в повноцінним замінником багатьох металів та інших матеріалів у промисловості. *Сировиною для.. пластичних мас і хімічних волокон можуть бути нафта, гази або вугілля* (Наука.., 8, 1958, 9).

5. Здатний змінюватися внаслідок зовнішнього впливу, пристосовуватися до умов середовища (про тварин, рослини). *Картопля — культура пластична, здатна змінювати свої господарські ознаки, а також продуктивність під впливом умов середовища* (Хліборіб Укр., 8, 1969, 24).

6. *спец.* Який сприяє відновленню, відтворенню тканин якого-небудь органа, організму. *Харчові продукти містять в собі енергію, потрібну для життєдіяльності людини, і в пластичним матеріалом, з якого організм будує свої клітини, тканини і органи* (Метод. викл. анат., 1955, 153).

△ **Пластична операція** — хірургічна операція для усунення дефектів шкіри та штучного відновлення нормальної форми окремих органів шляхом пересадки тканини. *До арсеналу засобів, що застосовуються хірургами при пластичних операціях, входять штучні замінники, які в основному постачає їм хімія* (Веч. Київ, 4.XI 1966, 2).

ПЛАСТИ́ЧНІСТЬ, пості, *ж.* 1. Гармонійність, виразність форм, зображень, образів (у живописі, поезії, музиці і т. ін.); пластика. *Горький відмічав, що тільки мова здатна створювати картини справжньої художньої правди, тільки вона може надати образові пластичності і майже фізичної видимості, відчутності* (Рад. літ-во, 6, 1968, 85).

2. Плавність, граціозність (рухів, жестів і т. ін.). *Пластичність жестів.*

3. Стан і якість за знач. **пластичний** 4. *Маргаринь.. підвищує міцність і твердість сталі, але зменшує пластичність* (Токарна справа.., 1957, 54); *Пластичність глини.*

4. Властивість за знач. **пластичний** 5. *Великою заслугою І. П. Мічуріна є відкриття законів пластичності рослинних організмів* (Рад. Укр., 18.VIII 1951, 3).

ПЛАСТИ́ЧНО. Присл. до **пластичний** 1—3. *Легка, граціозна постать дівчини вирізнялася пластично над водою* (Коб., III, 1956, 254); *Техніка виконання вправ у художній гімнастиці характеризується вмінням виконати вправу м'яко, легко, граціозно, пластично* (Худ. гімнаст., 1958, 6).

ПЛАСТІВЕЦЬ *див.* **пластівні**.

ПЛАСТІВЕЦЬ *див.* **пластівці**.

ПЛАСТІВНІ, ів, *мн. рідк.* **пластівéнь**, вня, *ч.* Те саме, що **пластівці**. *Галуза — як засіяється снігу,—*

І здалося — вік розтане враз. Пластівець їй на плече приліг — І здалося, ніби то алмаз (Рильський, II, 1960, 73); *В цей день небо жовти розшарувалося, збагаченими пластівцями осіло на землю* (Гончар, I, 1954, 408).

ПЛАСТІВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пластівці** 1; // Який складається з пластівців, до складу якого входять пластівці. *Пластівцеві суспензії.*

ПЛАСТІВЦІ, ів, *мн. (одн.* **пластіве́ць**, вця, *ч.*). 1. Кліті, шматки чого-небудь пухкастого, м'якого. *Глибинний мідель білих варіантів зустрів, осідає на стінках колби густими пластівцями* (Мікр. ж., XXII, 1, 1960, 17); // Що-небудь схоже на такі кліті. *Літні пластівці снігу заміняють очі* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 293).

2. Складова частина деяких видів харчових продуктів, приготовлених дробленням, розплющуванням і т. ін. яких-небудь зерен. *Кукурудзяні пластівці.*

ПЛАСТІВЧА́СТИЙ, а, е. Який має вигляд пластівців, схожий на пластівці.

ПЛАСТМА́СА, и, ж. Скорочення: **пластична маса**; **пласти́к**. *Пластмаси можуть замінити метал, дерево і скло, вони поєднують у собі такі властивості, як легкість і міцність, твердість і пластичність* (Наука.., 3, 1957, 24); *Пластмаси успішно заміняють... кришталь і фарфор, шкіру і шерсть, тканини і хутро* (Колг. Укр., 10, 1962, 28).

ПЛАСТМА́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **пластма́са**; // Зроблл. з **пластмаси**. *Легко обганяв.., сидить у кокпіті* [мотоцикла], *закритий до половини пластмасовим фартухом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 498); *Пластмасові буси*; // Який займається виробництвом пластмас. *Пластмасова промисловість.*

ПЛАСТОВЕ́ЦЬ, вця, *ч., діал.* Лапатий сніг. *Великий пластовець літає в гострім вітрі.., а вкінці укладається білесеньким покривалом всюди* (Коб., I, 1956, 222); *З неба суне й суне біле пір'я.. Ого, та це вже справжній пластовець. Та це й навскіс береться! Хуртовина!* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168).

ПЛАСТОВИ́Й, а, е. Прикм. до **пласт** 1. *Шебелинське родовище має великі запаси газу і відзначається високою пластовою енергією* (Рад. Укр., 24.VIII 1951, 2); // Який має вигляд пласта, схожий на пласт. *В морфологічному відношенні тіла багатих руд являють собою рудні стовпи, пластові та шарнірні поклади* (Геол. ж., XIII, 3, 1953, 4).

△ **Пластова́ вода́** — вода, що заповнює простір між пластами чого-небудь. *Велику цінність для здоров'я людини являє.. так звана пластова вода, яка виходить на поверхню разом з нафтою* (Рад. Укр., 16.X 1962, 3); **Пластови́й ти́ск** — тиск, під яким перебувають вода, нафта й газ у нафтових покладах. *Питання підтримання пластового тиску слід займатися на кожному родовищі окрему, тільки-но воно вводиться у розробку* (Роб. газ., 12.III 1966, 1); **Пластові́ культу́ри** (рослини і т. ін.) — сільськогосподарські культури, що дають високі врожаї при посіві по гравійному пласту. *Їхні здавна вважали пластовою культурою і вистеляли його здебільшого на цілинних та перелогових землях* (Ол. та ефір. культ., 1956, 86).

ПЛАСТРО́Н, а, ч. Добре накрохмалена нагрудна частина чоловічої верхньої сорочки, яку надягають під вікрупну жилетку або фрака або смокінга; // Одяг у вигляді вставки на грудях жіночої сорочки або блузки.

ПЛАСТУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пластува́ти** 1. *Для прискорення сушіння махорки* [треба] *провадити пластування махоркових рослин за 3—4 дні до їх збирання* (Рад. Укр., 1.VII 1950, 1).

ПЛАСТУВА́ТИ[1], ую, уєш, *недок., перех.* Те саме, що **плата́ти** 1. *Велику рибу.. перед різанням на порційні куски пластують, тобто розрізують уздовж на 2 частини* (Укр. страви, 1957, 116).

ПЛАСТУВА́ТИ[2], ую, уєш, *недок.* Пересуватися плазом, на животі; плазувати (по-пластунському). *Рухався* [бійці] *швидко, пластуючи по землі* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 319).

ПЛАСТУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **пластува́ти**[1].

ПЛАСТУ́Н, а́, ч. 1. Розвідник, який пересувається плазом, на животі. — *Ну.. розстаєте вартових на чатах, а пластуни пошли, Шраме, на заставі* (Стар., Оболонь.., 1961, 33); *Черниш наскочив на якогось пластуна-бійця. Він пав, волочачи на руці автомат, лишаючи на снігу свіжий слід крові* (Гончар, III, 1959, 286); // *розм.* Той, хто пластує, пересувається по-пластунському. *Товариші повзли непомітно між кущами.., і тому Янко провзяв їх пластунами* (Трубіл., Мандр., 1938, 4).

2. *іст.* Козак особливих піхотних частин Чорноморського та Кубанського козачого війська, що формувалося з добровольців, які спеціалізувалися на сторожовій службі в очеретах і плавнях.

ПЛАСТУ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **пластуни**. *Повзти було важко й незручно, але Колос радів, що попереду просувався бувалий солдат. мимоволі показуючи йому єдине пластунське ремесло* (Кучер, Чорноморці, 1956, 375).

ПЛАТ, а, ч. 1. *діал.* Хустка. *Воєнний плат.*

2. *розм.* Шмат полотна або іншої тканини, що служить покривалом, скатеркою і т. ін. [Андромаха:] *Я на ложе для Гектора новий зогую плат* (Л. Укр., II, 1951, 262); *Плат брезенту*; * Образно. *Наразі широкий білий плат світли висвітлює під вікнами і лиже золотим язиком стіни* (Фр., VIII, 1952, 205).

ПЛА́ТА, и, ж. 1. Винагорода за виконану працю, послугу й т. ін. *Соб, бачу, холо плата — яка плата, така і робота* (Номис, 1864, № 10362); *Виряджали* [багатії] *шукачів та слідців, і обіцяли велику їм плату й нагороду: пабн ви нам того отамана узяли* (Вовчок, I, 1955, 361); — *Я зробив сей хрест важкий, то й мушу я нести його. Давайте. За свою працю не візьму я плати* (Л. Укр., I, 1951, 445); *Хочеш заробити — працюй, за те тобі і плата, і премія, ще й пошана* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 27); * Образно. — *За це* [за вбивства] *вони* [окупанти] *заплатять страшною платою* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 151); * У порівн. *Ти працював — і осені прикиду Узяв, як чесну плату від землі* (Рильський, I, 1956, 187); // *перен.* Відплата, нагорода за що-небудь. *І син.. став злодієм? Та ще у кого! Рідного батька-матір обікрав!.. Це плата за науку, за те, що вигодували-вигостили його...* (Мирний, IV, 1955, 40); *Поранений і посивілий.. Переступав старий поріг. Руками стлене сина мати, По зморщках сльози потечуть, І це, як в пісні, буде плата За довгу ту, нелегку путь* (Стельмах, V, 1963, 160).

2. Відшкодування вартості одержаного або використаного; те, чим відшкодовують. *Податі були великі, плата за землю була чимала* (Н.-Лев., II, 1956, 366); — *Іде правда на землю. Всі будуть учитися, хто хоче, без плати* (Вас., Вибр., 1954, 15); **Квартирна́ пла́та.**

◆ **Збити́ (збива́ти) пла́ту** *див.* **збива́ть**.

ПЛАТА́Н, а, ч. 1. Високе швидкорослe листяне дерево з зеленувато-сірим стовбуром і широкою кроною та лапатим листям. *У холодочку під платаном Дівча закінчувало спать...* (Шевч., II, 1963, 385); *Платан (чинара) — дерево першої величини. Для здобуту цінну деревину* (Лісівн. і полезахі. лісорозв., 1956, 80).

2. *тільки одн.* Високоякісна червоно-бурого кольору деревина цієї рослини.

ПЛАТА́ННИЙ, а, е. Дівр. пас. мин. ч. до **плата́ти**; *// у знач. прикм.* [Шкварковський:] *Це квиток тобі на сто карбованців, а виїзди мають півтора пуда солі... два десятки платаного чабака* (К.-Карий, II, 1960, 172).

ПЛАТА́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **платáн**. *Минуваши кільна вулиць. Аллеї звериць на платанову алею* (Досв., Гюлле, 1961, 41); *// Зробл. з платана* (у 2 знач.). *Платанова шафа.*

2. *у знач. ім.* **платáнові**, вих, *мн.* Родина насінних квіткових рослин класу двосім'ядольних, до якої належить платан.

ПЛАТА́ТИ, аю, áєш, *недок., перех.* 1. Розчищати рибу, розрізаючи вздовж нарівні, на дві пластини. *Платати судака.*

2. *діал.* Латати. *Платати постоли.*

ПЛАТА́ТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **плата́ти**.

ПЛА́ТВА, и, *ж., діал.* 1. Зрубаний стовбур великого дерева. *Не міг надивуватися* [Васильо], *чого то так радіють ті, що то в бутині робили, як дерево складають., як десятки колбаш* [товстих колод] *чи платвів* [платн], *наложених одні на одних, нашикуються золотистою громадою* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 334).

2. Паралельна до сволока балка, на якій накриплюють крокви. *В одним місці поміж платвою із латами між чолоніх пройшли, бо кроква на кінці була відложена* [відкладена] (Март., Тв., 1954, 357); *Були тут* [у селах] *і грубі деревини, сантиметрів по сорок завширшки — на основу та на стовпи, і тонші... і зовсім тоненькі — на платви* (Мур., Бук. повість, 1959, 34).

ПЛА́ТИНА, и, *ж.* Хімічний елемент сірувато-білого кольору, благородний метал, який відзначається великою ковкістю й тягучістю і використовується для виготовлення поштових виробів, лабораторного хімічного посуду тощо. *У природі платина подібно до золота зустрічається в родовищах у вигляді крупинок* (Заг. хімія, 1955, 619).

ПЛА́ТИНА, и, *ж., діал.* Хустка. *У хвіртку входить старий дяякон з речами, належними до ритуалу, загорненими в платину* (Л. Укр., II, 1951, 403); *Очі її весело блищали, а з-під червоної платини вибігли довгі коси* (Кобр., Вибр., 1954, 163).

ПЛАТИНА́Т, у, ч. Сіль платинової кислоти.

ПЛАТИНІ́Т, у, ч. Сплав заліза з нікелем, що має однаковий із склом і пла́тиною коефіцієнт об'ємного розширення і застосовується при виготовленні вакуумної апаратури та електричних ламп розжарювання. *Платиніт — це сталь, яка містить 0,15% вуглецю і 46% нікелю* (Цікава хімія, 1954, 113).

ПЛАТИ́НКА, и, *ж., діал.* Змієнь-шестл, то **пла́тина**. *Почув* [Славко], *що.. кінець коса свербить. З поспіхом ухопив платинку та й натирав ніс аж до болю* (Март., Тв., 1954, 257); *Перетирячи сухою платинкою Любині книги від пилюги... не раз розкривала* [Мотря] *якусь товстішу* (Бабляк, Вийш. сад, 1960, 355).

ПЛАТИНОВА́НИЙ, а, е. Покритий пла́тиною. *З обох боків мембрани* [батареї лужних елементів] *розміщено платинові титанові електроди* (Знання.., 8, 1967, 13); *Платинований азбест.*

ПЛАТИНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **пла́тина**. *Платинова чарка являє собою металеву платинку в дуже розрідженому стані* (Цікава хімія, 1954, 116); *// Витот. з платини. Один перстень був платиновий, два — золоті* (Кучер, Чорноморці, 1956, 396); *Платинові електроди; Платинові гроші.*

ПЛАТИНОТИ́ПІЯ, ї, *ж., спец.* Спосіб фотографування на солях пла́тини.

ПЛАТИНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **платинува́ти**.

ПЛАТИНУВА́ТИ, ую, у́єш, *недок. і док., перех.* Покривати поверхню металевих виробів тонким шаром пла́тини (для захисту їх від корозії і т. ін.). *Платинувати хімічний посуд.*

ПЛАТИНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **платинува́ти**.

ПЛАТИТИ, плачу́, пла́тиш, *недок.* 1. *перех. і неперех.* Видаючи, віддаючи гроші або що-небудь цінне, винагороджувати за виконану працю, послугу і т. ін. *Умови такі: перекладачеві я плачу сам* (Коцюб., III, 1956, 364); *Кузьма Осадчий — ну цей на канал, цього батько до себе бере, там добре платять...* (Гончар, Тронка, 1963, 164); *— Щось ми, батьку, давно не платили жалування нашим підпам,— сказав Щорс і подивився на Боженка* (Довж., I, 1958, 165).

2. *неперех.* Відшкодовувати вартість одержаного або використаного. *Ой іду я з доріженьки Горілочки пити: Судять мене доріженьки, Що нічим платити* (Чуб., V, 1874, 581); *— Найнявсь* [чоловік] *у некрути, так сьогодні сулює, і що забумав, усе робить і за все платить, бо вліз грошей багацько* (Кн.-Осн., II, 1956, 291); *Мойшем., погодився на те, що за хомяне й тарування будемо платити біму за добу з душі «пареньким» по п'ять карбованців* (Досв., Вибр., 1959, 43); ** Образно. Те, за що рядовий студент платив напоготівним щоденним студіюванням, безсонними ночами перед екзаменами, Федь Шостенко сконцював на льоту* (Шовк., Людина.., 1962, 116).

3. *перех.* Віддавати гроші або інші цінності, виконуючи певні обов'язки. *І день і ніч працювала* [вдова], *Подушне платила... І синові за три копи Жупник купила* (Мокр., І, 1953, 228); *Любуя платив князеві дань — від рала й від диму* (Скл., Святослав, 1959, 13).

4. *неперех., перен.* Відповідати на чий-небудь дії, вчинки, чиєсь почуття і т. ін.; поводитися так чи інакше у відповідь на що-небудь. *Привіт твоїй бабусі дорогій, що любить нас і світить нам, як сонце. І любить і ти її, моя хороша, і ласкою, дитячим, ніжним словом платп за все те щире, добре, тепле, що пупанов із золотого серця бабусенькиу* (Др.-Хмара, Вибр., 1960, 93); *Жанні обридло слухати це вихвалляння мадами, якій вона платила тою самою зневажністю, якою ненавиділа Ярош її* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 146).

◇ **Платíти такóю (тíєю) сúмою монéтою** *див.* монéта; **Платúти тим сáмим** *кому* — те саме, що **Платúти такóю (тíєю) сúмою монéтою** *(див.* монéта). *На мене не звертала* [Ганна Аделя] *уваги. Я був увічливий, але платив їй тим самим* (Коцюб., II, 1955, 248).

ПЛАТИ́ТИСЯ, плачу́ся, пла́тишся, *недок.* 1. Втрачати що-небудь, зазнаватися чогось у відплату за що-небудь; розплачуватися. *Горді сеньйори нерідко платилися життям за свої насильства та здирства* (Іст. середніх віків, 1955, 31).

2. *розм.* Те саме, що **компенсува́ти** 1. *Нарасці було цікаво, скільки платиться китаєу у Ростовах* (Хотк., II, 1960, 400); *// Дорого, високо цінитися.* [Пилип:] *Що ж тим у городі?* [Роман:] *Нічого такого цікавого: сіно дешево, скотина платиться* (К.-Карий, I, 1960, 466).

3. Пас. до **платúти** 1—3. [Долорес:] *Ви знаєте всі норови дівірські,— там платиться за все* (Л. Укр., III, 1952, 371); *Орієнтації Петлюри мінялись, як вітер на*

весні, і за це знову платилося кров'ю, й хлібом, і возами грошей (Стельмах, II, 1962, 50).

ПЛАТИФІЛІН, у, *ч., мед.* Пуютиспазматичний лікувальний препарат, схожий своєю дією на атропін. *При виразковій хворобі* [шлунка] *застосовуються атропін, платифілін, папаверин, белладонна* (Наука.., 1, 1966, 47).

ПЛАТІВКА, и, *ж.* То саме, що **пла́стівка** 1—3. *Перевіряли робітники кожну платівку і гайку* (Труба., I, 1955, 138); *Всі красивиди.. наклеїли* [товариші] *не ватман і віддали оправити в розкішний альбом з палітурою із тисненої шкіри з бронзовими застібками та платівкою* (Тулуб, В степу.., 1964, 434); *Патефонна платівка.*

ПЛАТІВОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **платі́вка**. *Нитка* [Віти] *якусь хвилину залізяку, з одного кінця закручена в кільце, на другому теліпається залізна платівочка* (Вас., Вибр., 1954, 244).

ПЛАТІЖ, тежу, *ч.* 1. Виплата грошей як розрахунок за що-небудь придбане, використане і т. ін.; плата. *Основною і первісною операцією банків є посередництво в платежах* (Ленін, 27, 1972, 306); [Х р а н к о:] *Я тобі, як скінчиться діло, щот* [рахунок] *дам: що на розгоді пішло, а що лишок — на платіж повернеться* (Мирний, V, 1955, 128); *Податкові платежі.*

2. Сума грошей, яка має бути (була) виплачена за що-небудь. *Селяни відмовлялися вносити платежі за землю* (Нова іст., 1956, 9).

ПЛАТІЖНИЙ, а, *ч.* Стос. до платежу, платежів. *Радянський Союз має активний платіжний баланс, який забезпечує йому нагромадження золотих та валютних резервів* (Наука.., 3, 1961, 8); *Виписані в іноземній валюті платіжні документи (акцепті, чеки, перекази і т. д.).. можуть становити предмет правочинів лише в порядку і в межах, визначених спеціальними законами Союзу РСР* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 9); *Платіжна угода урядів.*

ПЛА́ТНИЙ, а, *е.* 1. Який дається, видається за плату; який підлягає оплаті. *Платна відпустка; Платні заняття; Платні лекції..*

2. Який одержує плату, винагороду за роботу, послугу і т. ін. — *Два-три роки може, таким буду платна вчителька* (Коб., III, 1956, 362); *Правда: кожна в нас того звичаю, аби сеідок був платний. Свідчуво — судівська річ* (Март., Тв., 1954, 210).

ПЛАТИЦЯ, й, *е, розм.* 1. Який розплатився. *Бувши вивним, треба бути і платним* (Номис, 1864, № 10640).

2. Який може, спроможний платити. *З матеріальному боку для Шевченка настали важкі часи. Гаторари Істава, баронеси та інших платних замовців розпускали ще до Нового року* (Тулуб. В степу.., 1964, 471).

ПЛАТНИК, а, *ч.* Той, хто платить або повинен платити, виплачувати належну суму за що-небудь. *Платник податків.*

ПЛАТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **платни́к**.

ПЛА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́тний** 1. *Впровадження платності фондів сприяє не тільки кращому використанню вже діючих виробничих фондів, а й зацікавленості підприємства в підвищенні економічної ефективності капітальних вкладень, у прискоренні темпів технічного прогресу* (Ком. Укр., 3, 1967, 41).

ПЛА́ТНО. Присл. до **пла́тний** 1.

ПЛА́ТНЯ, і, *ж.* Плата за роботу, службу; заробітна плата. *У нас* [у Мирогороді] *від 1 січня буде нова посада земського лікаря, платня 1200 р. на рік* (Сам., II, 1958, 471); *Російський уряд видавав запорозьким козакам платню в роки царювання Федора Івановича і Бориса Годунова* (Іст. УРСР, I, 1953, 168); // Те, що заробляється; заробіток. *Кожний знав, що з тою платнею, яку патлатець давав, наймит не міг прожити* (Март., Тв., 1954, 357); *Платня складалася не з самих тільки грошей, але й з поставів сукна.. та кожухів* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 475); // Взагалі будь-яка грошова винагорода. [К у м а:] *Я ж тебе гріла і вкривала, і годувала.. скрізь, де треба, пришивала, і платні не брала* (Мик., I, 1957, 478).

Кра́сна пла́тня *див.* **кра́сний**.

ПЛАТО, *невідм., с.* Підвищена рівнина, що підноситься над рівнем моря більше як на 200 м; плоскогір'я. *Навкруги була рівнина, безкрає сіро-жовтувате плато* (Десняк, Despy.., 1948, 387); *Дорога пішла спершу горою всюру, а потім рівним плато* (Тжинський, Чорне озеро, 1961, 267); *Плато.. має рівну або хвилясту, слабо розчленовану поверхню* (Знання.., 2, 1963, 17).

ПЛАТО́[1], тка, *ч., розм.* То саме, що **ху́стка**. *На чужий рогок не накинеш платок* (Номис, 1864, № 6987); *Вона.. напнулася великим товстим платком* (Гр., I, 1963, 263); *Вишневий платок зав'язала на шиї смуглява рука* (Сас., I, 1957, 86); *Колісник стояв коло східців, витираю своє широке лице червоним платком, м'ялася, не знав, що йому робити* (Мирний, III, 1954, 142).

ПЛАТО́[2], тка, *ч., діал.* 1. Пласт (у 1 знач.). *Укопану глину беруть платками за помочию* [допомогою] *залізних лопаток* (Сл. Гр.).

2. *тільки мн.* Пластівці (у 1 знач.). *Густі платки снігу, що спиналися.. з небес, металися шаленим вихром* (Коб., I, 1956, 339); * *У порівн. Пір'я з розпоротих подушок літало по площі, мов густі платки снігу* (Фр., VI, 1951, 344).

3. Пеленятка. *Приземистий полонянський будяк.. вдень розпускає свою білу з великих нев'янучих платків квітку, а на ніч загулює її* (Фр., III, 1950, 8).

4. Латка.

ПЛАТОНІЗМ, у, *ч.* 1. Ідеалістичне філософське вчення старогрецького філософа Платона та його послідовників, за яким реальний мисловий світ природних речей є тільки бліде відбиття незмінного й нерухомого світу вічних ідей.

2. Чисто духовний потяг до кого-небудь без будь-якої чуттєвості.

ПЛАТО́НІК, а, *ч.* Учень, послідовник старогрецького філософа Платона.

ПЛАТОНІ́ЧНИЙ, а, *о.* 1. Стос. до платоніку (у 1 знач.).

2. Який грунтується на чисто духовному потягу, без будь-якої чуттєвості. *Я за тебе, Лос, рад і вмерти, І любов у мене платонічна* (Крим., Вибр., 1965, 62); * Образно. *До неї ж* [математики] *він, здається, має скорше якусь платонічну любов, а не реальну* (Л. Укр., V, 1956, 32).

3. *перен.* Відірваний від практичних цілей; абстрактний. *Платонічний інтерес.*

ПЛАТОНІ́ЧНО. Присл. до платоні́чний 2. *На сцені підстаркуватий начальник будівництва платонічно закохується в молоду дівчину* (Собко, Нам спокій.., 1959, 138).

ПЛАТОСПРОМОЖНИЙ, а, *е.* Який має досить коштів, щоб заплатити за куплене. *Платоспроможний покупець;* // Спроможний своєчасно покривати свої грошові зобов'язання. *Платоспроможний боржник.*

△ **Платоспроможний по́пит**, *ек.* — попит на товари, послуги, розміри якого визначаються коштами, що є в покупця, споживача. *Основна суперечність капіталізму*

проявляється в анархії виробництва і відставанні платоспроможного попиту суспільства від розширеного виробництва (Програма КПРС, 1961, 7).

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ, кості, *ж.* Спроможність сплатити за куплене, своєчасно покривати свої грошові зобов'язання. *При стабільних цінах регулююче начало у формуванні співвідношення попиту і пропозиції виявляється виключно за показниками рівня платоспроможності і товарної маси* (Ком. Укр., 10, 1966, 18); *Платоспроможність боржника.*

ПЛАТО́ЧОК[1], чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **плато́к**[1], *у 1 знач.* [дівчина] — *в корсетині з латаній, в платочку з старенькому.., худенька* (Тесл., З книги життя, 1949, 9); *Дидона гірко зарідала і з білого свого лиця Платочком сльози обтирала* (Котл., І, 1952, 72).

ПЛАТО́ЧОК[2], чка, *ч.*, *діал.* Зменш.-пестл. до **плато́к**[2]. *Сажениця на таці несла тарілки, накрашу платочками шишку* (Фр., VII, 1951, 268); *У повітрі літали маленькі платочки снігу* (Фр., І, 1955, 237); *З пишних трояд осипалось рожеві платочки* (Коцюб., II, 1955, 212); *Такого снігу платочки сивенькії.., прямісіньки в рідній траниці блідненькій, то ж була провесна, щастя віщувач!* (Л. Укр., І, 1951, 200); ** У порівн. Сильним вагматом руки викинула* [Цеця] *дрібні шматочки побертого листа. Посипались вони вниз, мов сніжні платочки* (Фр., II, 1950, 300).

ПЛА́ТТЯ, я, *с.* 1. Жіночий одяг, верхня частина якого, що відповідав кофті, становить єдине ціле з нижньою частиною, що відповідає спідниці. [Вустя:] *Учора на вечорницях як скінала я, що буду щодня носити плаття, а спідниці віддам найменчам.., вівчата зараз вгопили мене на зубки і почали приказать* (Кроп., II, 1958, 204); *Ляля була одягнена в платтячко-костюм з зеленого сукна і кофточку, пошиту під гуцарську куртку* (Вільде, Повпол. діти, 1960, 12).

В одному платті — без верхнього одягу, без пальта. *Тепло і гарно так, що ми в одних платтях ходим* (Л. Укр., V, 1956, 6); **Закрі́ пте пла́ття** *дів.* **закрі́йтеся**.

2. *збірн., заст.* Одяг. *Хлопець вийняв з кожевого вуха дорогу шкатулку, відімкнув — а там таке прекрасне плаття, що й не розповість. Красно вбрався, осідлав коня, сів на нього й підкинся в повітря* (Три золоті сл., 1968, 108); *Поки я прийшов, то на мені все плаття було як у хлющі* (Мирний, V, 1955, 349).

3. *збірн., заст.* Біхання. *Як зодять плаття, то виходять надвір і кличуть: цю-цю, бігайбі — щоб біле було* (Номис, 1864, № 13385); *Над берегом лежав камінь, де молодиці прали плаття й крохмалили його в березі в кропиві в висівок* (Н.-Лев., VI, 1906, 93).

ПЛА́ТТЯНИЙ, а, е. Присвяч. до плаття. *Платтяна щітка*; // З якого шиють плаття. *Платтяна тканина.*

ПЛА́ТТЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **пла́ття**. *Через набір'я — матузка, на якій вигнане шмаття: штанці та сорочечка хлопця-підлітка, голубеньке платтячко дівчинки* (Тют., Вир. 1964, 425); — *Платтячко мов перемиза* [служниця] *та коли було головку лизав* (Кв.-Осн., II, 1956, 244); *Не родився в платтячку, а родився в щастячку* (Номис, 1864, № 1075).

ПЛА́ТФОРМА, и, *ж.* 1. Рівна підвищена площадка. *Стежка закручувала тут.. і п'ялася до вершка; власне на тім вигузі була невелична рівна платформа* (Фр., III, 1950, 88); // *заст.* Підвищення, звичайно дерев'яне, для виступів; поміст. *На терасі дерев'яна платформа, де мали співати тірольці, вже горіла вогнями* (Н.-Лев., I, 1956, 435).

2. Бетонний і т. ін. поміст, майданчик уздовж залізничної колії на станції, вулиці; перон. *Гості й Марта Кирилівна ще раз розпрощались з ними в вагоні і вернулись на платформу* (Н.-Лев., VI, 1906, 88); *Вони... оглянули великий вокзал і вийшли на платформу чекати поїзда* (Трубл., Мандр., 1938, 33).

3. Невелика залізнична станція; полустанок.

4. Відкритий товарний вагон з низькими бортами. *Біля перону зупинився поїзд, що майже весь складався з платформ. На платформах стояли.. танки, гармати, автомашини* (Ткач, Плем'я.., 1961, 105); // Частина колісних для перевезення чого-небудь. *Першим до графського будинку під'їхав румунський санітарний візок з рівною відкритою платформою* (Гончар, III, 1959, 165); *Для частковой механізації вантажних робіт кубанські механізатори в 1953 р. запропонували перевозити помідори з бічними пересувними платформами на тракторний тягі* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 178).

5. *геол.* Ділянка земної кори з малою інтенсивністю тектонічних рухів і магматичних явищ. *Наука встановила, що земна кора дуже неоднорідна. На одних ділянках вона дуже стала і зазнавала протягом великих геологічних проміжків часу тільки незначних підйомів і знижень. Це — так звані платформи* (Наука.., 7, 1955, 33).

6. *перен.* Програма дій, система поглядів, ідейні, політичні, мистецькі та ін. вимоги якої-небудь партії, групи тощо. *VI з'їзд партії* (РСДРП(б)) *розробив і затвердив економічну платформу.. Основними положеннями цієї платформи були: конфіскація поміщицької землі і націоналізація всієї землі в країні* (Іст. УРСР, II, 1957, 42).

Стоя́ти на платфо́рмі; **Стоя́ти на платфо́рмі** *чого* — бути (стати) прибічником чого-небудь (якогось учення, напряму і т. ін.). — *Хто вони, ті ваші земляки?* — *Всяким, видно, жаде цього запитання. — Та то ж усе наші українські ліві,— відповів мій жартома. — Різних партій, різних течій були, а тепер на одну платформу Радянської влади* (Гончар, II, 1959, 181).

ПЛАТФО́РМНИЙ, а, *е.* Прикм. до **платфо́рма**. *Платформна структура.*

ПЛАУН, у, *ч.* (*Lycopodium* L.). Те саме, що **п'я́дич**. *Заслуговує уваги як олійна рослина також плаун булавовидний* (*L. clavatum* L.),.. *спори якого містять у собі понад 50% цінної невисихаючої олії* (Осн. та ефір. культ., 1956, 341).

ПЛАУНО́ВІ, вих. *мн.* Те саме, що **п'ядичеві**. *На несяжних просторах земної поверхні шуміли колись буйні ліси, що складалися з гігантських диких рослин: плаунових, папоротей, хвощів* (Наука.., 4, 1956, 34).

ПЛАФО́Н, а, *ч.* 1. Стеля, оздоблена живописом, ліпленим або мозаїкою, а також стеля взагалі. *Автори проекту.. прийняли правильне рішення — збільшити зорову висоту залу з допомогою відповідного розпису плафона* (Архіт., і буд., 1, 1955, 7); // Живопис, ліплення або мозаїка, якими оздоблено стелю. *Має плафон відобразити славу, трударів Дніпра апофеоз* (Шер, Дружбою., 1954, 98).

2. Абажур у формі півкулі, зрізаного конуса і т. ін. для лампи. *Під стелею — красиві люстри з матовими плафонами* (Ткач, Арена, 1960, 20); // Електрична лампа разом з таким абажуром. *Кабіна вантажного або кузов легкового автомобіля освітлюються плафонами. Плафон складається з корпуса, патрона з лампочкою, ободка і матового скла* (Підручник шофера.., 1960, 176).

ПЛАФО́ННИЙ, а, *е.* Те саме, що **плафо́новий**.

ПЛАФО́НОВИЙ, а, *е.* Прикм. до **плафо́н**. *Плафоновий живопис.*

ПЛÁХА, и, *ж.* 1. Дерев'яна колода, на якій у давні часи відрубували голову засудженому (о страті); помість, на якому відбувалася така страта. *Там, де тільки що закінчився суд, вже стояли.. стовп і біла дубова плаха* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 552); *Посередині двору в'язниці високіла постійна шибениця, а під нею великий обрубок старого дерева — плаха* (Гнидський, Опришки, 1962, 179); * *У порівн. Лукія добре знала, що це означає — лягти на окреме ліжко. Це була найбільша кара в притулку.. Окреме ліжко було, як плаха, на яку нас кладе голову своєї жертви* (Донч., III, 1956, 35).

Гúнути (загúнути, умерáти, умéрти) на плáсі — бути страченим. — *Чи не даремно ми жили?.. Чи не даремно ринули в походах, у боях, на вогнищах і на плахах?* (Довж., III, 1960, 41); *Там — на пласі — умирали люди За свободу нашу молоду* (Мал., З книги життя, 1938, 152); **Засýджувати (засудúти) на плáху** — засуджувати до страти. [Шевченко:] *Та як простить вельможним тим катам, Що вас було на плаху засудили І все життя згубили!* (Коч., III, 1958, 130); **Класти гóлову на плáху** *див.* **класти**; **Поснятú (поскладáти) на плáху** — стратувати. *У боротьбі проти короля Кромвель очолив народні маси і дізнав дуже рішуче, він.. стратив короля, розправився з його прибічниками, декого послав на плаху* (Нова іст., 1956, 15).

2. **Великий з плóскою поверхнею** шматок чого-небудь. *Біля вхóду в цех.. високіів штабель лантухів з плазмою парафіну* (Загреб., Європа 45, 1959, 10); *Кримська плаха;* * *У порівн. Величезними блосиженими плазмами тануло сало на куркульських возах* (Гончар, Таврія, 1952, 55).

3. *діал.* Шматок розколотої навпіл деревини, колода. *Хата з дубовим плаз; // Поліно. Біля сарая Галаган колов дрова.. Підсяко привітавсь. Але зосподар ніби не помітив. Доколов плазу і лише тоді випростався і глянув* (Головко, II, 1957, 479).

ПЛАХÍТТЯ, я, *с., розм.* То саме, що **плáття** 1, 2. [Другий тка:] *Дивіться, дивіться на жінок. От так наші! Чи бач, як підіймають плахіття!* (Л. Укр., IV, 1954, 258); *Дівчина.. стала, оправляючи міжнакове плахіття* (Ле, Право.., 1907, 134); *Ялюшь свое убоге плахіття, покинувш* [Оксана] *дядькову оселю* (Л. Яворів., I, 1959, 38).

ПЛАХÍТТЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **плахíття**. *Барвиння плахіттячко.. обсипкує на біду* (Ле, Мої листи, 1945, 73).

ПЛÁХОТКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плáха**. *Ой плахотка-черчаточка, Дивуйтеся, дівчаточки, Дивуйтеся, парубки, Закорлюкі козаки* (Шевч., II, 1963, 59); *Подягнені [дівчата] бідно в полотняні сорочки, в дергах чи плаготках* (Нова, Три явори, 1958, 88).

ПЛÁХТА, и, *ж.* 1. Жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих по половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини. *Провідь, милий, дві телячки, Та сарая мені від сніданочки, Щоб я в плахті не ходила, Щоб я людей не смішила* (Чуб., V, 1874, 1074); *Жінка заїхала льону, щоб сорочки прясти.. та дочкам плахіт або свит* (Рів.-Осн., II, 1956, 9); *За два роки Марина наїбдала повну скриню всякого добра: і плахтів, і рушників, і юпок, і плагот, ще й кожушанку добру* (Мирний, III, 1954, 88); *Вдарив у гарячі нздрі різкий запах.. кашемірових густих і барусових червоних плахт* (Нова, Три явори, 1958, 46).

2. Картата декоративна тканина. *Сьогодні в торговельну сітку відправлено чергову партію продукції — 7 тисяч метрів плахти* (Веч. Київ, 22.XI 1958, 1).

3. Покривало або килим з такої тканини. *Вишу під портретом на підвіконні, застеленому картатою плахтою, розкладено книжки* (Головко, II, 1957, 450); *Біля стіни стояло ліжко.., над ліжком на стіні висіла плахта* (Бойч., Молодість, 1949, 285); * *У порівн. Далі, все далі од хатні киви, Наче плахти,— навкруги розлягались* (Л. Укр., I, 1951, 14); *Котилась гуслі клубки пилу, осідаючи сірою плахтою по снігу* (Фр., III, 1950, 270).

ПЛАХТИ́НА, и, *ж.* Зменш. до **плáхта** 1, 3. *Мотря.. голосить, що й її нову плахтину батько узяв..* (Рів.-Осн., II, 1956, 129); *Одягла* [Мадуна] *горлчку, обгорнулась плахтиною, завила пояс* (Скл., Святослав, 1959, 75); *// розм.* Поганенька, поношена плахта. *Васька тоє мала і плахтину, хоч і простеньку, та не дірявку* (Рів.-Осн., II, 1956, 363).

ПЛÁХТОВИЙ, а, е. Прикм. до **плáхта**. *Плахтова тканина — тепер вже не штучна, а метрова — перетворилася на тканину портьєрну* (Мист., 4, 1957, 10); *Плахтове тканство; Плахтовий орнамент; // Зробл. з плахти* (у 2 знач.). *Скромна трубінщя прагне надати виготовленим плахтовим килимів, плахт* (Нар. тв. та етн., 3, 1961, 100).

ПЛÁХТОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плáхта** 1, 3. *Далі Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: що дівочі, чи плахточку, чи запаскочку.. роздавала обоїм дівчатам та сиротам* (Рів.-Осн., II, 1956, 95).

ПЛАЦ, у, *ч.* 1. Площа для військових парадів і стройових занять. *Рогу вивели на плац для головної солдатської науки — марширування* (Тулуб, В степу.., 1964, 107).

2. *діал.* Майдан. *Я й досі пам'ятаю.. ту улицю широку і той плац великий, де ярмарок стоїв* (Вовчок, VI, 1956, 250); *Цілий плац на розі улиць Панської і Зеленої заповнений був людьми, деревом, камінням* (Фр., V, 1951, 259).

ПЛАЦДÁРМ, у, *ч.* 1. Місцевість, район, де підготовляється та розгортається військова операція. *Це був славетний Калюський плацдарм Червоної Армії, місце завзятих серпневих боїв з корпусом генерала Слащова та кінною генерала Барабовича* (Ю. Яворів., II, 1958, 228).

2. Територія, країна, яку використовує будь-яка держава для підготовки нападу на іншу державу. *А доповідач.. запитував з трибуни: — Чому Україна? Чому саме вона так розпалює апетити імперіалістів? ..Вони хотіли б перетворити Україну в плацдарм боротьби проти Радянської Росії* (Гончар, II, 1959, 185).

ПЛАЦЕ́НТА, и, *ж.* Орган зв'язку зародка з материнським тілом під час внутрішньоутробного розвитку людини та ссавців; дитяче місце, послід. *З кінця третього місяця вагітності утворюється так зване дитяче місце (плацента)* (Фіз. вихов., 1954, 42).

ПЛАЦЕНТА́РНИЙ, а, е, і. Прикм. до **плацéнта**. *Плацентарний вазообмін; // Який має плаценту. Плацентарні тварини.*

2. *у знач. ім.* **плацента́рні**, них, *мн.* Підклас ссавців, у яких зародок пов'язаний з тілом матері плацентою.

ПЛАЦИК, а, *ч., діал.* Зменш. до **плац** 2. *На горі.. вздй на маленьку площину, огороджену штахетами. Посередині цього плацика, засадженого молодими щепами, зеленіє вкрита травою висока могила* (Копиб., III, 1956, 44).

ПЛАЦКÁРТА, и, *ж.* Проїзний документ, що дає право зайняти певне місце у вагоні поїзда, каюті пароплава. *Дівчина клацнула ножицями, обрізаючи квитон і плацкарту* (Кучер, Чорноморці, 1956, 543).

ПЛАЦКАРТНИЙ, а, е. Із плацкартою. *Плацкартний квиток; // Призначений для пасажирів, які мають плацкарту. Вони перейшли в плацкартний вагон* (Трубл., Мандр., 1938, 25).

ПЛАЦ-ПАРА́Д, у, ч., *заст.* Площа в місті або в фортеці, замку для навчання, огляду, параду військових частин. — *Сідайте, Михайле Богдановичу,— вдруге запросив Олександр, вже на плац-параді відвівшови крок* (Вочура, Зод. грамота, 1960, 77).

ПЛАЦ-ПАРА́ДНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **плац-пара́д**. *Плац-парадна муштра.*

ПЛА́Ч, ч. 1. *рід.* пла́чу. Дія за знач. **пла́кати** 1 і звуки, утворювані цією дією. *Плачем лиха не виплачеш* (Укр.. присл., 1955, 70); *Не чуть нічого. Час минав. А потім крик, А потім вогзал, І плач почули із палат — Почули сови* (Шевч., II, 1963, 33); *— Не чінайте мене, я не хочу до вас,— з плачем вирвалося слова* (Стельмах, І, 1962, 344); * *У порівн. Задзвеніли слова її по хаті, як плач...* (Вовчок, І, 1955, 266); *// перен.* Жалібні, протяжні звуки (вітру, бурі, музичного інструмента і т. ін.). *Як той вітру плач в камінні Поривав мене!* (Л. Укр., IV, 1954, 181); *Свіжий, крійкий вітрець.. доносив до слуху .. тужливий плач трембіти* (Фр., III, 1950, 16).

◇ **Зако́ювати (зако́сувати, закусйти) плач** *див.* **зако́шувати**; **Захлина́тися (захлину́тися) пла́чем** *див.* **захлина́тися**; **Захо́дитися (зайтися) пла́чем** *див.* **захо́дитися**; **Збира́ється (зібра́лося) на плач** *кому, безос.* — хочеться плакати кому-небудь. *Стерпя коле бості нози, аж на плач збирається Харіті* (Коцюб., І, 1955, 17); *— Я не хочу їсти,— сказав тихо Семен, та так подивився, що Дарці аж на плач зібралося* (Л. Укр., III, 1952, 638); **Плач бере́** *див.* **бра́ти**; [**Уда́ритися**] **в плач** (*рідко* **в пла́ч**) — зненацька почати плакати. *— Ми з ним розправимося., щоб не видавав своїх,— порадкував Довбня.— Василь вдарився в плач* (Мирний, IV, 1955, 113); *— Сестра ледве на ногах встоїть.. Що тобі, кажу, слаба? А вона в плач.— Не слаба, каже, боюся. Од безсоння звелась* (Коцюб., II, 1955, 70); *Повернувся я додому, розказав усе жінці, а вона в плач* (Укр., Опов., 1958, 185).

2. *рід.* пла́ча. Старовинна обрядова жалібна пісня на похороні, поминках або весіллі. *До похоронних пісень примикали різного роду плачі й голосіння.* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 506); // Пісня за зразок старовинних обрядових жалібних пісень, що виражає скорботу, сум, тугу за померлим. *Смерть Леніна викликала невимовну тугу по всій землі нашій радянській.. Як же могли не озватися плачами на неї наші співці народні?* (Тич., III, 1957, 139).

3. *рід.* пла́чу. Виділення рослинного соку в місцях надрізу, пошкодження стебел, деревини. *Напровесні весняного плачу, коли лози* [винограду] *стає пружною і зеленою, її підв'язують* (Наука., 2, 1969, 47).

ПЛАЧЕ́ВИЙ, а, е. Який не виправдує сподівань, незначний своїми результатами. *Шевченко доводив, що нема підстав для ідеалізації всього минулого України, бо наслідки тривалої боротьби плачевні — соціальний і національний гніт не зникено* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 214).

ПЛАЧЕ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **плаче́вний**.

ПЛАЧЕ́ВНО. Присл. до **плаче́вний**.

ПЛАЧЕ́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плати́ти** 1—3; // **пла́чено**, *безос. присудк. сл.* — *Уже що тим доктором плачено.— не зличити!* (Л. Укр., III, 1952, 603); * Образно. — *За кожний цей кілометр великою кров'ю плачено,— несподівано гірко озвався Кукуренний* (Пера., Дикий мед, 1963, 485).

2. *у знач. прикм., рідко.* Те саме, що **пла́тний** 2. *Ті слова ницівські Галакові Не до серця зрадникам-підпам, Зашипіли вотчинські гноми, Плачені співці матропанта* (Забашта, Калин. котяр, 1956, 127).

ПЛАЧИ́НДА, и, *ж.* Виріб із тіста (переважно прісного), що має плескату форму, з начинкою із сиру, гарбуза і т. ін. або без неї; вид пирога. *Він.. майже нічого не їв, тільки перекушував плачиндою, та кожну склянку зеленчерської з сиропом* (Смолич, V, 1959, 39).

ПЛА́ЧКА, и, *ж., діал.* Плакальниця. — *В землю йде.. не поверне ніколи!— відповідали жалісливим, протяжним голосом плачки* (Коб., II, 1956, 219); *Плачко-жалібниця.*

ПЛАЧЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який бувае під час плачу (про голос, звуки). — *Дивай хліба, давай, змилуйся надо мною! — лебедів плачливим голосом Бовдур* (Фр., І, 1955, 302); *Гучливе голос спадав до плачливого шепоту, до якоїсь безутішної скарги на життя* (Коб., На фронті.., 1959, 188); // Супроводжуваний плачем.— *Цій жінці потрібна швидка лікарська допомога. В неї емпрас дитина,— переклав Саїд Алі плачливий лемент* (Ле, Мікгір'я, 1953, 35).

2. Сповнений безнадію, смутком, жалем; перейнятий чутливістю, сентиментальністю. *Свічки рясні в церкві тій палали, курився кадила запахущий дим, плачливі співи серце розбивали* (Фр., XIII, 1954, 131).

ПЛАЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **плачли́вий**.

ПЛАЧЛИ́ВО. Присл. до **плачли́вий**. *Плачливо скрипнули двері* (Фр., II, 1950, 107).

ПЛА́ЧНИЙ, а, е. Сповнений смутком, жалем; жалісний. *Матко під кряжем стояла, плачним гласом вимовляла* (Сл. Гр.); // Схожий на плач, який нагадує плач. *Дзвонів плачний рев Хитав вершів'я тремтячих дерев* (Рильський, Зібран., 1960, 31).

ПЛА́ЧНИЦЯ, і, *ж., заст., рідко.* Плакальниця. *Недалеко похорону предивний танець тіні і голосіння двох плачниць* (Коб., II, 1956, 219); *У головах над трупом ставилася Лесебіжка, перша на всю слободу плачниця, і тужно, паче по нотах, виводить одвічну жалобу* (Головко, II, 1957, 319).

ПЛА́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **пла́чний**.

ПЛА́ЧНО. Присл. до **пла́чний**.

ПЛА́ЧОВИЙ, а, е. Прикм. до **плач** 2. *Плачові пісні.*

ПЛА́ЧУЧИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **пла́кати** 1. *І приспівало йому та дівчина плачуча...* (Вовчок, І, 1955, 148).

2. *у знач. прикм.* Який буває під час плачу. *Хлопчик нічого не хотів слухати. Плачучим голосом допитувався, де його мама* (Є. Кравч., Київ., 1959, 32).

ПЛА́ШКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **пла́ха** 2, 3. *Крізь гайне скельце голубіли плівкові плашки металу* (Рибак, Час.., 1960, 435); *Дубові плашки.*

2. Невелика металева пластинка різного призначення. *У болтового затискача провід укладають у хвилеватий жолоб корпусу і кріплять плашками, які накладають зверху на провід і прикріплюють до корпусу затискача болтами* (Сіль. лінії електропередачі.., 1956, 25); // Планка, брусок у зубчастій бороні або шипову знарядді. *Тройкою в борові Кожна колючка.. Дійшла краю до шляху, завернула коней, плашки підчищала* (Головко, І, 1957, 339).

3. Інструмент, яким парізають або накатують зовнішню різь на стрижнях, болтах і т. ін. *Плашка застосовується для нарізання різі як вручну, так і на верстатах* (Слюс. справа, 1957, 219).

ПЛАШКОУ́Т, а, ч. Безнадубне плоскодонне несамохідне судно для перевезення вантажів у порту, для наведення плавучих мостів. *Зараз берег [Дніпра] перетворився на своєрідну верф — на стапелях йде складання десятків понтонів плашкоута, на якому буде змонтовано механізм крана* (Веч. Київ, 29.11 1964, 1).

плашкóутний, а, е. Прикм. до **плашкóут**.

плащ, а́, ч. 1. Верхній широкий безрукавний одяг, який носять напнапівки. *Він не дуже молодий, поважний і здержаний, з великою гідністю носить свій білий командирський плащ* (Л. Укр., III, 1952, 342); *Плащ принесли Антіною великий, барвисто-узорний* (Гомер, Одиссея, перекл. Б. Тена, 1963, 314); * Образно. *З жита раптом вирвався Русалка Нольова; зелена одіж на їй просвічує де-не-де крізь плащ золотого волосся, що вкриває всю її невеличку постать* (Л. Укр., III, 1952, 232); * **У порівн.** *Волосся кучеряве золотим плащем їх криє* (Л. Укр., IV, 1954, 171).

2. *Легке пальто з водонепроникної тканини. Зараз такий йде дощ, як з відра. Гримить. Невже пропало гуляння? Ні, надіну плащ — візьму зонтик — і в поле* (Кощов., III, 1956, 310); *Ніс пароплава все ще заливало хвилями. Боцман і матрос, геть вимокли, хоч і були в гумових плащах* (Трубл., Лахтак, 1953, 7).

плащани́ця, і, ж. Предмет культу в православній церкві у вигляді полотнища з зображенням тіла Христа в труні. *За чужую кривавицю купив у церкву плащаницю* (Номис, 1864, № 13556).

плащи́к, а, ч. Зменш.-пестл. до **плащ**. *Панич повісив портфель на піаніно і почіп Васті скинуть плащика* (Л. Укр., III, 1952, 582); *Накинувши на плечі коротенький плащик сеньйори Гравіоля й перевіривши свій пістолет, Доріс висунулася з будинку* (Загреб., Європа 45, 1958, 546).

плащ-намéт, у, ч. Те саме, що **плащ-палáтка**. *Коли по стрімких Карпатах на високі шпилі зійшли, в плащ-наметах своїх крилатих ми були, як гірські орли* (Уп., Вірші., 1957, 119).

плащовúй, а, е. Прикм. до **плащ**; // Призначений для виготовлення плащів. *На Дарницькому шовковому комбінаті освоєно виробництво плащових тканин з ацетатного та капронового шовку* (Веч. Київ, 4.VIII 1961, 2).

плащ-палáтка, и, ж. Водонепроникна накидка, що може служити плащем або палаткою, наметом. *Війці, скинувши з себе плащ-палатки, вкрили ними хлопчиків від дощу* (Гончар, III, 1959, 134); *Маскувальна плащ-палатка.*

плащувáтий, а, е, *розм., заст.* Одягнений у плащ або в одяг, схожий на плащ (про циган). *Попереду йшли ось плащуваті циганки* (П.-Лев., III, 1956, 79); // *у знач. ім.* **плащувáта**, тої, ж. Циганка. *І незчулася дівчина, як ту руку хустила Плащувата і долоню Мишовейко ті розкрила* (Шот., Поезії, 1958, 367).

плéбан, а, ч., *зах.* Парафіяльний католицький священик.

плебáнія, ї, ж., *зах.* Парафія католицького священика; садиба, подвір'я, дім парафіяльного католицького священика. *У неділю, на плебанію прийшла вона Крильовського* (Март., Тв., 1954, 255); *Тут* [у Пасічній] *в році в рік набувати багатством нашої попівські плебанії, які, пишаючи у вищий розряд — перетворювалися у фільварки* (Мельн., Коли кров.., 1960, 74).

плебáнський, а, е, *зах.* Прикм. до **плебáнія**. *Марусю запакала. Стоїком потворам злапула на неї нуда плебанська і перекривила* (Хотк., II, 1966, 126).

плебéй, я, ч. 1. У стародавньому Римі — представник низького стану вільного населення. *Вільне населення Риму, яке не входило в патриціанську общину, називалось плебеями* (Іст. стар. світу, 1957, 146).

2. У буржуазно-дворянських колах — назва людини недемократичного походження. *До шостого класу він не встиг навіть зморгувати, що він плебей (бо його був міщанин, а батько — повітовий чиновник)* (Крим., Вибр., 1965, 323); *Плебей, безштанько, жебрак — сим поштаря і шевчик — дозволив собі покпгати його* [губернатора] *бочку, кревну дворянку!* (Смолич, II, 1958, 116).

плебéйка, и, ж. Жін. до **плебéй** 2.

плебéйство, а, с, 1. *збірн.* Плебеї. *Римське плебейство; В містах був значний прошарок плебейства, або кгультгіїв, як їх презирливо називали багаті верхівка. Місцяе плебейство складалося з розорених ремісників, людей, які жили з випадкових заробітків* (Іст. УРСР, І, 1953, 159).

2, *перен.* Груба, вульгарна мова, поведінка, властиві плебеєві (у 2 знач.).

плебéйський, а, е. Прикм. до **плебéй**. [Жіронда дист:] *Скажи, нащо ж була тоді тюрма, коли ти сам задумав визволення?* [Монтаньяр:] *А як би ж я інакше міг примусить аристократа вічної ідеї приймати з рук плебейських... життя й рятунок?* (Л. Укр., II, 1951, 177); *Плебейське повстання;* // Власт. плебеєві, плебеям. *Пан Оліпій довгим поглядом окинула його, посадом, у котрім виразно малювався погорда аристократичної натури до плебея і його плебейської логіки, котра всякі духові і товариські приємності і користі міряє і цінує на ціну грошей* (Фр., VII, 1951, 40); *Найменця* [Лаврін Капуста] *було плебейське, але дії цієї людини свідчили про міцну волю і гострий розум* (Рибак, Переяся. Рада, 1953, 102); *Плебейські манери.*

плебісцúт, у, ч. Всенародне голосування з найважливіших питань державного життя; референдум. *Луї Наполеон в умовах терору провів плебісцит (народне голосування), який підтвердив конституцію, що віддавала владу до рук президента на 10 років* (Нова іст., 1956, 146).

плебісцúтний, а, е. Стос. до плебісциту.

плéбс, у, ч., *збірн.* Плебеї. *Ні, ні! — цього модного тепер солодавського запобігання перед плебсом доктор Драбомирецький ніяк не сприймав* (Смолич, Мир хатам., 1958, 59).

плéвели, ів, *мн.* Що-небудь шкідливе, непотрібне, яке псує, засмічує, заважаючи щось. *Чоловік сіяв сіль, а чорт плевели* (Номис, 1864, № 3120); *Треба., знищувати отруйні плевели буржуазної ідеології, яка спритно виступає під машкарою різних модерністичних і формалістичних теорій* (Мист., 5, 1963, 3).

плéвра, и, ж., *анат.* Оболонка, що вкриває легені та стінки грудної порожнини в людини і ссавців. *Легені вкриті тонкою сполучною оболонкою — плеврою, яка біля корня легені переходить на внутрішню поверхню грудної клітки* (Заг. догляд за хворими, 1957, 93).

плéвральний, а, е, *анат.* Прикм. до **плéвра**. *Між листками плеври утворюється щілина — плевральна порожнина, тиск в якій нижчий від атмосферного* (Заг. догляд за хворими, 1957, 95).

плéврит, у, ч., *мед., вет.* Запалення плеври, що супроводжується підвищенням температури, болями в боку, кашлем. *Плевритом називається запалення плевральних листків, з яких один щільно оточує легені, а другий вистилає внутрішню поверхню грудної клітки* (Наука..., I, 1957, 31); *А то почався й справжній плеврит: рипить у боці, колька, задишка. Лежу в* (Тесл., Вибр., 1950, 75); *Професор раптом виявив у мого плеврит з лівого боку* (Смік., Сад, 1952, 306); *Сухий плеврит.*

плéвритний, а, е, *мед., вет.* Який буває при плевриті, спричинений плевритом. *Плевритний кашель.*

плéвритовий, а, е, *мед., вет.* Те саме, що **плевритний**.

ПЛЕВРОПНЕВМОНІЯ, і, ж. Крупозне запалення легенів, ускладнене плевритом. *Шкури коней, які загинули від контагіозної плевропневмонії, заболюють, після чого їх використовують у ґенгічному порядку* (Профіл. зазнор., 1955, 97).

ПЛЕД, а, ч. Шерстяне або напівшерстяне покривало, перев. з торочками, яке використовують як хустку або кофру. *Він, насунувши капелюх на чоло та прикривши теплий плед на вуді, позіхнув* (Фр., І, 1955, 337); *Лист Коллоша лежав у нього на колінах, огорнутих старечим шотландським пледом* (Рибак, Час., 1960, 475).

ПЛЕЗІОЗАВР, а, ч. Вимерлий морський ящір з довгою лисою, невеликою головою та великими ластоподібними кінцівками. *Плезіозаври досягали величезних розмірів — до 15 метрів у довжину* (Наука..., 11, 1965, 61).

ПЛЕКАНЕЦЬ, нця, ч., розм. 1. Те саме, що **пестун** 1; мазун. *Він одинак, плеканець у своїх батьків.*

2. Те, що є чи було об'єктом догляду, плекування. — *Вчасно посіяли, пропарували упору, попрополювали — пішли наші плеканці вгору!* (Пирсан, В роки літа, 1959, 134).

ПЛЕКАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **плека́ти**. *Був він підліток жилавий, стрункий і, по всьому видно, плеканий матір'ю* (Грим., Син., 1960, 11); *Шукають землі благословенна Галлям квітучих садів, Що в праці плекані щоденній Горднться зав'язю плодів* (Пірник, Сонце..., 1958, 61); *Його обережне зцідка про те, що молодший брат, которого він не мав і за боже поштяття, знищив усі його заміри, два роки плекані в серці, як найкращі мрії...* (Коцюб., І, 1955, 112); *Здійснились мрії, Плекані надії* (Воронько, Поезії, 1950, 62).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **вйкоханий** 2. *Олесь... поглядав свою сиву, теплу, плекану бороду* (Коб., III, 1956, 202).

3. *у знач. прикм.* Зніжений доглядом і пікуванням. *Е-е, славні мужчини. Такі колгні та плекані — хоч завтра ними в раму заводь...* (Рябч., Жайворонки, 1957, 49); *Серед гомінкавої отари плеканих місних пачеят Ольга вигладала як сільське... ягня* (Кач., II, 1958, 32).

ПЛЕКАННЯ, я, с. Дія за знач. **плека́ти**. *Не був* [Іван] *жадний багатства — не на те гуцул же на світі — саме плекання мармінки сповнило радістю серце* (Коцюб., II, 1955, 332); *Велике наше сьогодні вимагає від нас повсякденного плекання та вирощування молоді поетичної* (Тич., III, 1957, 44); *Терезка змінила пелюшки і взялася годувати дитину. Плекання сина приносило їй особливу радість* (Томч., Готель., 1960, 165).

ПЛЕКАТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. З любов'ю вирощувати, виховувати кого-, що-небудь; виховувати. *О. Нестор пірнув з головою в те море буденних клопотів та заголів: став і сіяв, плекав будуччя* (Фр., VII, 1951, 15); *— Ростив* [дочку], *плекав, все в неї вкладав... І ось тепер — так пасаротила... Куди годуєв, а де опинилась!* (Гончар, Тронка, 1963, 204); // Дбайливим доглядом, пікуванням добиватися найкращого стану, вигляду. *Недурно плекав Настю дорогою Сафар, недурно врятував від тала її Ширинського бен* (Тулуб, Людолюи, 1, 1957, 164); *Пітправив* [Макар] *акуратно підрізані бакенбарди, які старанно плекав* (Добр., Тече річка..., 1961, 56); * *Образно. Як нарость виноградної лози, Плекайте мову* (Рильський, III, 1961, 211).

2. *перен.* З любов'ю зберігати в пам'яті, серці що-небудь, пристрасно мріяти про здійснення чогось. *Дурно Маланка збирала насіння, дурно плекала надії* (Коцюб., II, 1955, 37); *Його образ, який я плекала в серці, ніби здобув до своєї краси ще й прекрасну раму* (Вільде, Ті з Ковпаківської, 1947, 75); *Вікторуд в душі був жрійником... І все найкраще, найдорожче, що плекав у серці, зв'язав з своїм єдиним сином Андрієм* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 8).

3. *діал.* Годувати грудьми. *Прощаю плекала дитину... грудьми та й приповідала* (Март., Тв., 1954, 62).

ПЛЕКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Виростати в добрих умовах; виковуватися. *Пречудово скот плекається, всім на диво родне хліб* (Фр., XI, 1952, 223); // *перен.* Виковуватися, прищеплюватися. — *Мені здається, що нема ні в чім утрати, коли плекається добрий смак* (Коб., II, 1956, 348).

2. Пас. до **плека́ти** 1, 2. *Якось людей, працю людей плекаються високі врожаї* (Хлібороб Укр., 12, 1963, 3).

ПЛЕКСИГЛАС, у, ч. Прозора безбарвна пластмаса, міцне органічне скло. *Прозорі пластмаси — плексиглас та інші застосовуються для щитків, прозорої броні, скла кабін літаків та автомобіля* (Фрез. справа..., 1957, 62); *Марченко... вліз у кабіну* [літака]. *Він засунув за собою дашок, і сонячний відблиск загорівся на плексигласі* (Собко, Зор. крила, 1950, 18).

ПЛЕКСИГЛАСОВИЙ, а, е. Прикм. до **плексигла́с**; // Зроблений з плексигласу. *Стоїш, черешень, в напрузі вдивляєшся в сітку прозорого плексигласового планшета, на якій сержант-обчислювач щораз виводить все нові й нові цифрові позначки* (Гончар, Тронка, 1963, 294).

ПЛЕКТР, а, ч. Тонка пластинка з загостреним ріжком, якою зачіпають струни деяких щипкових музичних інструментів під час гри.

ПЛЕКТРОН, а, ч., *заст.* Плектр. [Нерітн:] *Сердечко тремтіло від хвали, як струночка під плектроном на мірі* (Л. Укр., III, 1952, 430).

ПЛЕМІ́ОСЬ, у, ч. Скорочення: племінне господарство. *Зоотехік Сагайдак уже кілька годин сидів за столом, приводячи до ладу свої нотатки, зроблені під час недавнього перебування в дослідному племовосі* (Добр., Тече річка..., 1961, 3); *Племовосги, організовані за вказівкою Володимира Ілліча, стали опорними пунктами дослідної роботи в галузі тваринництва* (Наука..., 3, 1956, 37).

ПЛЕМІННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пле́м'я** 1. *Неоліт — час формування племінного ладу, виникнення племінних мов* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 38); *Племінні об'єднання.*

2. Придатний або залишений для продовження породи (про свійських тварин). *Грамоту має* [Гаркуша] *від департаменту землеробства за племінного бугая...* (Гончар, II, 1959, 214); *Племінна худоба.*

3. Пов'язаний з розведенням породистих свійських тварин. *Важливою умовою дальшого розвитку тваринництва в піднесення племінної справи, поліпшення породних якостей худоби* (Рад. Укр., І.II 1958, 1); *Племінне тваринництво; Племінний радіосп.*

4. Власт. породистим тваринам, характерний для них. *Збільшення виробництва м'яса і молока конче вимагає дальшого зростання поголів'я всіх видів худоби, поліпшення її породності і племінних якостей* (Рад. Укр., 25.VI 1957, 1).

ПЛЕМІННИК, а, ч. Син брата або сестри; небіж. *Рідні* [пана] — *урядники; справник, суддя, підсудки — все то зяті, родні зятьо, племінники...* (Мирний, II, 1954, 109); — *А ви хто такий? — Якщо наливаю Вас дядьком, то, виходить,— племінник. Остап* (Головко, II, 1957, 374).

ПЛЕМІННИЦЯ, і, ж. Дочка брата або сестри; небога. *Як навіжена, прискакала* [Венера], *Нептуна в губи ці-*

кувала, Говорячи такі слова: — Коди, Нептун, мені ти дядько, А я племінниця тобі, Та ти ж мені хрещений батько, Спасибі заройки собі (Котл., I, 1952, 110); *Після того як її тітка побачила, що племінниця зможе не вийде і продовжуватиме вчитись, Варс не було від неї життя* (Донч., V, 1957, 484).

племінничка, и, *ж.* Змещш.-пестл. до **племінниця**. — *Ходи, племінничко, до мене* (Гал., Надія, 1960, 68).

племінничок, чка, *ч.* Змещш.-пестл. до **племінник**.

племрадгосп, у, *ч.* Скорочення: племінний радгосп. *Кожен племрадгосп має вивозити у своєму стаді бобрів п'ять-шість видатних плідників, не спорідненим між собою, і звідсипти на них лінійну селекцію* (Наука..., 7, 1965, 17).

племфе́рма, и, *ж.* Скорочення: племінна ферма.

племʼя, племені і племʼя, *с.* 1. Форма суспільної організації і етнічної спільності людей, що характерна для родової стадії первіснообщинного ладу. *Великий і численний рід, один із родів полянського племені, до якого належав Аку, спокоїнько жив над Дніпром* (Скл., Святослав, 1959, 14); *Племенами називаються об'єднання родів, які жили на спільній території, говорили однією мовою і мали спільні звичаї та вірування* (Іст. СРСР, I, 1957, 9).

2. Група народностей, пов'язаних спільним походженням і спорідненістю мов. *Найближчими сусідами Західної Римської імперії були германські племена, далі на схід жили слов'янські, литовські, фінські племена* (Іст. середніх віків, 1955, 3).

3. *заст.* Народність, національність; народ. *Яскравими фарбами малюють він колишню славу й велич тарасівського племені* (Коцюб., I, 1955, 292); *Серед мішанини різних мов, які вік знав і яких не знав повністю, йому був зрозумілий тільки сміх, єдиний для всіх племен, однаковий у всіх людей на землі* (Гончар, III, 1959, 157).

Лю́дське пле́мʼя — людство, люди. *Усі, хто вигадує й вірить, Мовби боги задля людського племені світ утворили, Надто у мисках своїх правдиві стежки обминають* (Зеров, Вибр., 1966, 103).

4. тільки одн., перен. Група, категорія людей, об'єднаних якою-небудь спільною ознакою (належністю до якогось соціального шару, до певної організації або за віком, особистими якостями, властивостями і т. ін.). *Дівочки її стомлені ніженьки, заклопотані головочку, годячи панському плем'ю* (Вовчок, I, 1955, 30); *Повстає кругом по світі Плем'я сміле, войовниче, Що для люду право, хліба, Волі і освіти кличе* (Фр., X, 1954, 120); *Гей, внову, знов прибоєм лави — На площі плем'я молоде!* (Уєс., I сьогодні..., 1957, 21); *Комсомольське плем'я; // розм.* Групи тварин, об'єднаних якою-небудь спільною ознакою. *Нєи мене обнюхали.. По павільйонах, по цехах, по монтажних кімнатах, у їдальні — скрізь на всі способи чухалось, скавчало й гавкало це плем'я* (Ю. Янов., II, 1958, 18).

5. тільки одн., розм., заст. Рід (у 2 знач.). *Троянське плем'я все васіло коло книжок, що аж потіло* (Котл., I, 1952, 168); // **Походження, родовід.** *Я не знала роду-племені своєї знайомої, ледве знала імення* (Л. Укр., III, 1952, 588); [Переса́ж:] *Хто ж ви будете, люди добрі? З якого сема, роду-племені?* (Мокр., Псеи, 1959, 252).

6. тільки одн., заст. Рідня, родичі. *Приїздить він до дядька, а дядина побачила та й кає* [каже]: — *Це ж наше плем'я іде* (Сл. Гр.); // Нащадки, діти; покоління. — *Ой, Іване., а що буде посіл, не подумав ссь, та й запропастив і дівчину, і все її плем'я!* (Вовчок, I, 1955, 26); * Образно. *Дівчино, сердечко! жартуй, поки є время, Жартуй, да не глузуй із бідних парубків: А то жине весна твоїх годів, Покине і тебе дикволове плем'я* (Греб., I, 1957, 54).

◇ **Без ро́ду й пле́мені** *див.* **рід**; **Ю́дине (ю́дине) пле́мʼя** *див.* **ю́дин (ю́дин)**; **Ні ро́ду ні пле́мені** *див.* **рід**.

пленарний, а, е. 1. Який відбувається за участю всіх членів вищого керівного органу якої-небудь організації. *ЦК КПРС проводить не менше одного пленарного засідання на шість місяців* (Статут КПРС, 1971, 33).

2. Який відбувається за участю всіх, хто є на конференції, засіданні, з'їзді і т. ін. *На пленарних і секційних засіданнях* [VI Всесоюзного з'їзду анатомів, гістологів та ембріологів] *було заслухано й обговорено близько 350 наукових доповідей* (Наука..., 8, 1958, 52).

плене́р, у, *ч.* У живописі — правдиве відтворення природного освітлення, кольору, повітряного середовища.

△ **На плене́рі** — на повітрі. *Він... писав просто на полотні натуру на пленері* (Мист., 1, 1955, 40); *Вчився* [Ф. Г. Кричевський] *у Репіна... Рубо. Особливо тепло він згадував навчання в Рубо, який виховав у юнака смак до роботи на пленері* (Вітч., 2, 1961, 171).

пленери́зм, у, *ч.* Напрям живопису, який відзначається прагненням до якнайправдивішого відтворення природного освітлення, кольору, повітряного середовища.

пленери́ст, а, *ч.* Майстер пленеру.

пленери́стка, и, *ж.* Жін. до **пленери́ст**.

плене́рний, а, е. Стос. до пленеру. *Імпресіоністи культивували суго колористичні і пленерні шукання, завдячуючи цим шкоді ідейному змісту мистецтва* (Мист., 4, 1956, 3); *Пленерний живопис.*

плени́потенти́ний, а, е., *заст.* Уповноважений (у майнових справах). *Супереч*ки [за толоки та пустки] *довго ходила по судах, піддержувана головою кількома заможніщими, письменними селяками, між котрими визначувався .. сільський плепіпотент, чоловік буваліїй і досить добре обізнаний з правними приписами* (Фр., III, 1950, 265).

плента́ння, я, *с., розм.* Дія за знач. **плента́ти** і **плента́тися**. *Море збурилося. Заштормило. Ми йдемо малим ходом: це, власне, не рух, а плентання* (Наука..., 11, 1964, 42).

плента́ти, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **плента́тися**. *По бульвару плентав, як нічна тінь... стара жінка* (Вис., II, 1959, 288); *Підіймався* [Іван] *на коліна,— ослаб... Ледве плентав..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 273).

[**Лéдве**] **плента́ти ногáми** — іти повільно, через силу. *Він плентав ногами, згорбився, мов під тягарем* (Фр., IV, 1950, 488); *Худоба ледве плентала ногами* (Ле, Ю. Кукурудза, 1956, 240).

плента́тися, аюся, аєшся, *недок., розм.* 1. Іти, їхати, пересуватися повільно, через силу. *Вони помалу плентались дорогою* (Н.-Лев., II, 1956, 310); *Всю ніч без перепочинку плентались змучені люди і тварини безкрайньою сухою пустелею* (Тулуб, В степу..., 1964, 94); * Образно. *Тихою ходою Плентаються дні* (Воронько, Три покоління, 1950, 41); // Іти, їхати куди-небудь (звичайно далеко або неохоче). *Мабуть, швидко прийдеться й мені на старі літа плентатися в світ поза очі* (Фр., III, 1950, 174); [Бабак:] *І чого б я плентався! Сидів би коло хати та на сонці грівся! Все одно ж нічого не почуєш* (Мам., Тв., 1962, 286).

◇ **Но́гами пле́нтатися** — ноги важко, невпевнено пересуватися; **Пле́нтатися в хвості** *див.* **хвіст**; **Плентатися**

пога́ми — ітй вільно, певпевнено. *Він сховивсь з місця і, плентаючись ногами, всім корпусом рушую подався до дверей* (Вас., І, 1959, 258).

2. Те саме, що **блука́ти** 1. *То було коли-не-коли хіба за хлібом присуне* [дід Улас] *в село.. А то трали не щодня плентається по селу* (Мирний, IV, 1955, 237); *Плентається чортяка по світу і пекла одшукувать, бо добре зна, що жінка і там його знайде* (Стор., І, 1957, 52).

3. за ким, перен. Підтримувати кого-небудь, некритично підляючи його погляди. *Інтереси буржуазії (за якою слідно плентаються народники) вимагають змішання селянського пролетаріату з селянською буржуазією* (Ленін, 24, 1972, 318).

ПЛЕНУМ, у, ч. Збори, засідання за участю всіх членів виборного керівного органу якої-небудь організації. *Пленум окружного, міського, районного комітету* [КПРС] *скликається не рідше як один раз на три місяці* (Статут КПРС, 1971, 22); *Чоловік вільне на збори, В сільраді пленум* (Мал., Звенигора, 1959, 63).

ПЛЕОНА́ЗМ, у, ч., *спец.* У стилістиці — сполучення близьких за значенням слів, з яких одно або кілька логічно зайві. *В творах Бернса часто зустрічаються плеоназми, які інколи набирають розгорнутої форми* (Рад. літ-во, 5, 1958, 86).

ПЛЕОНАСТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плеоназму.

ПЛЕОХРО́ЗМ, у, ч., *спец.* Властивість мінералів неоднаково поглинати промені світла й таким чином змінювати своє забарвлення.

ПЛЕОХРОЇ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до плеохроїзму.

ПЛЕРЕЗИ, ін, *мн., заст.* 1. Траурні пошивки на рукавах або на комірі одягу.

2. Оздоба з страусового пір'я для жіночих капелюхів.

ПЛЕСИМЕ́ТР, а, ч., *спец.* Тонка металева або пістяна пластинка, яку вживає лікар, виструкуючи хворого (для дослідження стану внутрішніх органів).

ПЛЕСК, у, ч. Те саме, що **плёскіт**. *Плеск Дніпра був тихий і невиразний* (Ю. Яновський, І, 1958, 103); *З тим плеском, тасмичо Пашке човник* (Л. Укр., IV, 1954, 160); *Юрій жбурнув волосінь. Дрібні хвильки розбіглися від плеску* (Автом., Щастя.., 1959, 16); *Купаються усі у срібних бризках, як в росі.. В воді і сміх, і плеск, і шум...* (Сос., II, 1958, 352); *І зла всчусь, і знову лунає плеск долонь* (Гонч., Вибр., 1959, 323).

ПЛЕСКАНЕ́ЦЬ, плёскання, ч. 1. Коржик із тіста, тлипи і т. ін. плескатої форми. *Взялася* [Горпина] *в діжі закривати тісто.. та збивати плескання, щоб вчинятн було на чому* (Гуц., Скупана.., 1965, 63).

2. Те саме, що **плёскáнка** 1. *Знаходимо також* [у гуцульській кераміці] *такі глеки і глечики,.. куманці, названі тут коланками, і плесканці, готовні по формі з полтавськими* (Гуцульська кераміка, 1956, 48).

ПЛЕСКА́НКА, и, ж. 1. Глиняна посудина плескатої форми. *Привабливі форми мають кутасті баклаги (круглі плескапки і переневидні колачі)* (Нар. мист., 1966, 62).

2. Що небудь, що має сплющену, плескату форму (круг сиру, шматок масла і т. ін.). * У порівн. *Голова сплющилась, немов плескапка сиру* (Вільде, Троянди.., 1961, 269).

ПЛЕСКА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плескáти** і **плескáтися** і звуки, утворювані цією дією. *Вперед, корабле! Не страшне Плескання вод у млі* (Граб., І, 1959, 232); *Закрився очі — і встають в уяві.. міста шумливі, сева прибережні, плескання хвиль, над ними зет чайок* (Гонч., Вибр., 1959, 258); *У березі ж — срібляста мла. Тріпочуть із простань навіски... І гілі бронзові тіла, і сміх, і плескання, і блиски...* (Тич., II, 1957, 212); *Спів скінчився. Молоде товариство нагородило співця плескапням* (Л. Укр., III, 1952, 585); *Хіба і думать міг Євген після отих щирих обіймів* [рибалок], *поцілунків, плескання по плечах, безперервного клацання фотоапаратів, що знову доведеться сидіти за колючим дротом* [табору для переміщених осіб]?! (Рибак, Час., 1960, 364).

ПЛЕСКА́ТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **плескáтий**. *Кравцовський сидів на лаві за столом, а перед ним мала плескатенька пляшечка в ромок, троти надпита* (Мирн., Тв., 1954, 341).

ПЛЕСКА́ТИ, плещу́, пле́щеш і рідко плескáю, плескáєш, *недок.* 1. *неперех.* Рухаючись, видавати плескіт (у І знач.) (про воду або іншу рідину); хлюпати. *По піску по золотому Ллється срібная вода: Плещу, срається на ньому* (Кримський, Вибр., 1965, 77); *На річці плескала хвиля* (Чорн., Визнов. земля, 1959, 151); * Образно. *Як море хвилями, плещо на вітрі крє пшениця* (Головко, І, 1957, 340); // Битися, ударятися об (у) що-небудь з плескотом. *Шумить Дніпро,.. плескає в береги* (Вовчок, І, 1955, 91); *Легідно плещуть хвилі об залізну обшивку пароплава* (М. Сол., Весна, 1960, 125); // Ударами, рухом по (у) воді (або іншій рідині) створювати плескіт. *Наші весла тихо плескали в морі* (Кочюб., II, 1955, 302); *Плеще* [пароплав] *колесами, наче сполоханий лебідь крилами* (Смір., Сад, 1952, 61); // Падати з плескотом. *Плеще холодний дощ* (Фр., XIII, 1954, 151); *Кулі плескали у воду;* // *розм.* Іти з шумом (по калі, болоту). *А вік і плеще до мене через рівчак* (Сл. Гр.).

2. *перех. і неперех.* Бризкати водою (або іншою рідиною), лити її на кого-, що-небудь. *Повста тисяч київських пролетарів насіх плескали холодною водою в обличчя, канали сміданок.. і мерщій поспішали до заводських брам* (Смолич, Мир., 1958, 80); *Старша куми плескала* [воно] *на стелю* (Кач., II, 1958, 14).

3. *неперех.* Те саме, що **плескáтися** 4.

4. *неперех.* Утворювати бульки, схожі на сплеск води (перев. про крила). *Невидимі, але гучні крила вихрявелета і б'ються й плещуть* (Л. Укр., I, 1951, 237); *На тину сусідський півень плеще крилами* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 59).

5. *перех. і неперех.* Бити чим-небудь по чомусь (звичайно з плескотом). *Гірш не перестава плескати його по плечі* (Фр., VI, 1951, 471); — *Такі назавайнують чортів плавщик!* — *лаявся Йонька, плескаючи молотком по косі* (Тют., Вир, 1964, 224).

6. *неперех.* Бити в долоні на знак схвалення або вітання; аплодувати. *Перша частина концерту близилась до кінця.. Пан Янайський плескав скільки сили* (Сам., II, 1958, 222); *Всі плескали, аж долоні їм пашли, бо чожен відчув, що говорила Ольха щиро і гаряче* (Вільде, Пов. і опов., 1949, 213); *Щепкіну захоплено плескав увесь театр* (Рильський, III, 1956, 337).

Плескáти в долóні (рідше **рукáми, в рýки**); а) бити долонями одна об одну (звичайно виявляючи радість, подячу сигнал чи в такт музиці і т. ін.). [Хуса *(уявляючи заклопотаний і плещо кілька раз у долоні):*] *Гей, слуги!* (Л. Укр., III, 1952, 145); *Горлинка.. плещо в долоні:* — *Білий хліб! Мамо, білий хліб!..* (Донч., III, 1956, 11); *Хлопець аж у руки плеще, милобудається як може машиною* (Фр., II, 1950, 42); б) бити в долоні на знак схвалення або вітання; аплодувати. *Хо.. чує, як йому плещуть в долоні* (Кочюб., II, 1955, 426); *Глядачі невпаленно плещуть у долоні, вимагають, щоб він зрав і співав* (Ткач, Жди.., 1959, 58).

7. *перех.* Те саме, що **вплéскувати** 3. *Який він жеиться, а нам коровай плескать* (Номис, 1864, № 4063); *Плещу, плещу, хлібчик, дай, бабо, тіста* [тіста]! (Сл. Гр.).

8. *перех. і без додатка, перен.* Говорити дурниці, нагадувати що-небудь, чого не було і немає. *Тепер уже нічто й не згадує про те, що колись баби плескали, мовляв-ти, крайнє передержує!* (Гр., II, 1963, 314); *— А може, це — просто звичайні бабські плітки. Про Орину плещуть дурниці всякі* (Головко, II, 1957, 518); *// Наговорювати на кого-небудь щось. Так ти тільки знаєш на других плескати, а й сам такий, як і всі* (Мирний, IV, 1955, 112).

◇ **Плескáти язиком (язиками)** *див.* язи́к.

ПЛЕСКА́ТИЙ, *рідше* **ПЛИСКА́ТИЙ**, а, е. 1. Який не має глибин і підвищень; з рівною поверхнею. *Не середину узвозу.. вони мовби бачили попереду всю перейдену путь — уцілину в тонкому пасмі гір, плескату пустелю з дюнами й скелями* (Смолич. Прекр. катастр., 1956, 332); *// Який не має помітного схилу (про берег, дах і т. ін.); пологий. І [річки] плескаті, шумні береги Шурмали, вкрившись голубою ряниною* (Бажан, Вибр., 1940, 186).

2. Стиснутий з боків або приплюснутий зверху; сплюснений. *Здавалося, що тут.. жири рибалки спокійно ховають плескату камбалу* (Допч., III, 1956, 357); *Плескатий хліб // Позбавлений звичайних округлостей, опуклостей (про обличчя, лоб і т. ін.).*

3. Який має невелику товщину або висоту і рівну поверхню. *Перебираючи залізячки, вайвак* [Іван] *плескатий шведський ніж, обтягнений ременем зажеть колодочки* (Стельмах, I, 1962, 425); *Часом серед кришок плескатих, які на кільна сантиметрів витикалися над водою, траплялися.. цілі кришки скелі* (Трубл., I, 1955, 168).

ПЛЕСКА́ТИСЯ, плещу́ся, плещешся, *недок.* І. Те саме, що **плеска́ти** І. *У затоці морські води плещуться тихо* (Л. Укр., I, 1951, 289); *Умиту плескалося об берег хвилі..* (Головко, I, 1957, 73); *Хвилі байдуже плескалися в борт пароплава* (Полт., Повість., 1960, 395); ** Образно. Навкруги плескалися жовті хвилі, хлібів* (Вол., Озеро... 1959, 3).

2. Рухатися у воді з плескотом. *На бережку у ставка, На дзвінці у млинка Фортун прала дівчина, Плескалась, як рибчина* (Укр. зір. пісні, 1958, 85); *За ним спускалось сонце ясне, Плескалась рибка на воді...* (Гл., Вибр., 1957, 232); *Плескатись у холодній воді після спеки й видуги було приємно і весело* (Смолич, Ми разом..., 1950, 13).

3. Хльопати, литн воду чи іншу рідину на себе або один на одного. *Вж. хвиля коло берега, плескаючи водою* (Мирний, I, 1954, 240); *Потім вона почали плескатися біля човняника* (Смолич, II, 1958, 9б).

4. Лопотіти на вітрі (про паруси, прапор і т. ін.). *Над головами плескалися червоні прапори і маленькі прапорці* (Цагч, Вибр., 1950, 48).

ПЛЕСКА́Ч, а́ ч., *діал.* Круглий, плескатий хліб. *Миколка жадібно з'їв галочка молока, зразу сухий плескач* (Рибак, Помилка., 1956, 158); *Від жував таджицького прісного плоского* (Перв., Невигадане життя, 1958, 63); *// перен. Будь-який предмет плескатої форми. Тепер вона загнала.. тільки торкнувшись щокою твердої, мов пісок набитої і в плескач розпеченої подушки* (Собко, Нам спокій.., 1959, 91).

ПЛЕСКА́ЧЕ, *нар.* Плескатим способом. *Плескаче [Христина] перед дзеркальцем, що вона вже тали дівчина, а не яке-небудь дурнало, що його зацбудіть плескачики і залотничками женуть старші* (Стельмах, Хліб.., 1959, 159).

ПЛЕСКІ́Т, коту, ч. І. Шум від руху, падіння води (або іншої рідини), а також удару по поверхні води (або іншої рідини), падіння на неї. *Усе лебе зачував Плескіт хвиль об каміння* (Воронін, Вибр., 1959, 124); *На слобідських вулицях темно. Чути лише плескіт дощу, дзвоначка стружків та глухий шум дерев* (Шиян, Балаклія, 1957, 61); *Іноді ми потрапляємо в каюжку, тоді зчинається плескіт* (Кол., На фронті.., 1959, 85).

2. Лопотіння на вітрі (паруса, прапора і т. ін.). *Вже вчувався йому святковий гомін слов'янської столиці, плескіт переможних знамен* (Гончар), III, 1959, 445).

3. Шум виплюскнутій. *За дверима.. одинокий голос пронизливо щось. Затим — плескіт рук і знову замір, сміх* (Головко, II, 1957, 384).

ПЛЕСКУВА́ТИЙ, ПЛИСКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **плескува́тий**. *Ці обриві побічні гори виступають трошки вперед Шевченкової гори і прийшов* [кладуть] *їй вниз* [вину] *храма з плескуватим верхом* (Н.-Лев., II, 1956, 382); *Плескувата низина; Випну.. земля велика, гоч і низька, плескувата кам'янюка* (Шовк., Почипався ішість, 1938, 89).

ПЛЕСКОТА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плескота́ти** і **плескота́тися** і звуки, утворювані цією дією. **ПЛЕСКОТА́ТИ**, кочу́, ко́чеш і **ПЛЕСКОТІ́ТИ**, очу́, о́тиш, *недок.* Підсил. до **плеска́ти**. *Тихо усюди, аж мертво тихо, тільки плескотять його ноги, гребучи воду* (Мирний, I, 1954, 309); *Десь близько, біля сріблястий дзвіночок, плескотів потік* (Скл., Карпати, II, 1954, 28).

ПЛЕСКОТА́ТИСЯ, кочу́ся, ко́чешся і **ПЛЕСКОТІ́ТИСЯ**, очу́ся, о́тишся, *недок.* Підсил. до **плеска́тися**. *Хвилі плескоталися біля човна* (Автом., Коли розлук. двоє, 1959, 8); *Плескотіли скіз привяз та злюк. — Весна прийшла! Весна прийшла! — дзвенить, плескочеться струмок* (Забіла, У.. світ, 1960, 36).

ПЛЕСКОТІ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плескоті́ти** і **плескоті́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Новий день, погожий, прихтний, підбадьорений плескотінням моря, вступав до палати* (Збан., Сеспель, 1961, 102).

ПЛЕСКОТІ́ТИ *див.* **плескота́ти**.

ПЛЕСКОТІ́ТИСЯ *див.* **плескота́тися**.

ПЛЕСКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який безперервно плескотить (про струмок, хвилі і т. ін.). *Ясні гулубн багатьох теплоходів горіли проти сонця в плескотливих хвилях прибережного моря* (Смолич, Сорок вітм., 1957, 383).

ПЛЕСКУВА́ТИЙ, ПЛИСКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **плескáтий**. *Верх гори рівний, навіть плескуватий* (Н.-Лев., I, 1956, 383); *На голові в нього — сірий, плескуватий капелюх* (Кол., Сальвія, 1959, 35); *Ось під водою назустріч пливе медуза плескувата, сальна, жахлива, як холодець* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 83); *На плескуватому, мов варениця, обличчі застигла догідлива посмішка* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 149); *І ось його кочерижка готова. Вона плескувата,.. пристосована невпинними ударами молотка* (Сенч., Опов., 1959, 7).

ПЛЕСКУВА́ТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **плескува́тий**.

ПЛЕСНО, ПЛЮСНО, э, с. 1. Частина стопи між п'ятою і основою пальців.

2. *розм.* Те саме, що **зап'я́сток**. *Нерки не мід сріжати, куля розгрощила дому плесно правої руки* (Перв., Невигадане життя, 1958, 182).

ПЛЕСНОВИЙ, ПЛЮСНОВИЙ, а, е. Прикм. до **плесно, плю́сно**. *Плеснові кісточки.*

ПЛЕСНУТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Однокр. до **плеска́ти** 1—3. *Вода плеснула на берег і зразу з гуком побігла назад* (Мирний, I, 1954, 313); *Випила качка, об воду плеснула* (Щог., Поезії, 1958, 88); *Він кинув у вогонь жертву, плеснув вина* (Скл., Святослав, 1959, 23); *Плеснув руками Андрій: роботи, одежа, дяде — все в Запорожжя було вимащене в болоті* (Пас., II, 1959, 113); *Тицькою так плеснув Частій по плечу, що*

той аж зігнувся (Шовк., Інженери, 1956, 414); * Образно. *Спочатку на обличчі молодої жінки майнув подив.. а ще за мить — ніби кригу зірвало — глибока радість плеснула з очей* (Жур., Опов., 1956, 79).

ПЛЕСНУТИСЯ, нýся, нéшся, *док.* Однокр. до **плескáтися.** *Щука плеснулася біля самого берега* (Собко, Біле полум'я, 1952, 86).

ПЛЕСО, а, *с.* 1. Відносно широка, з спокійною течією ділянка річки між двома перекатами, закрутами. *Річка розлилась плесами, як добрі озера* (Стор., I, 1957, 180); *На закруті, під скалою було .. широке плесо, завглибшки, може, по шию* (Фр., III, 1950, 452); *Річка тече лініво.., утворила затоки й плеса* (Ю. Янов., II, 1954, 179); // Вільна від заростей, відносно глибока спокійна ділянка якої-небудь водойми. *Само озеро — тиховоде, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині* (Л. Укр., III, 1952, 185); *Як тільки випливе Прохор на чисте плесо, одразу побачив кучеряву голову Карпа, що потай намагався переплисти річку* (Шиян, Баланда, 1957, 153); * Образно. *Коростилевський.. старанно зачісував м'яке рудувате волосся, прикриваючи ним високі залисини і невеличке плесо на тім'ї* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 105); // Спокійна, чиста водна гладінь. *Над плесом ставу сонні трави* (Рильський, I, 1960, 136); *І останнє, що він ще згадує,— це голубе плесо Дніпра, просторе і рівне* (Рибак, Зброя.., 1943, 189); * Образно. *Блакиттю на гладі асфальтного плеса Віддбилися синіх вагонів ряди* (Бажан, Роки, 1957, 246); * У порівн. *На яру, над лісом, заблищало широким плесом небо* (Н.-Лев., II, 1956, 109).

2. *діал.* Грядка чотирикутної форми. *Як оце плесо захарастили редькою* (Сл. Гр.).

ПЛЕСТИ́, плетý, плетéш; *мин. ч.* плів, плелá, лó; *наказ. сп.* плети́; *недок., перех.* 1. Переплітаючи пасма, волокна, витки і т. ін., з'єднувати в одно ціле; виготовляти що-небудь виттям, переплітанням. *Не бачили, не чули — бо плели мичули* (Номис, 1864, № 13249); *З лози колисочку плете Та плаче праведная мати, Колиску трю плетучи* (Шевч., II, 1963, 364); *Старі діди, поважні, сивобороді, походжали коло хат, то дещо тешучи, то плетучи сіті на звіра та на рибу* (Фр., VI, 1951, 25); *З оцих дзвіночків дівчата плели віночки на голови* (Козл., Ю. Крук, 1950, 83); *Плести косу; Плести панчоху;* // *перен., розм.* Писати вірші (звичайно погані). *Поки б химерив мудрий дід, Творили б* [ми], *лежа, епопею, Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели* (Шевч., II, 1963, 423).

◇ **Крéнделі (крéнделя) плести́ ногáми** *див.* **крéндель; Плести́ павути́ну** *див.* **павути́на.**

2. *розм.* Говорити що-небудь нерозумне, безглузде. *Язиком що хоч плети, а руки при собі тримай* (Номис, 1864, № 3819); *Плети, плети! Я чув таких, як ти!* (Укр.. присл.., 1955, 183); *— Ти мені казна-чого не плети! — прикрикнула стара* (Тют., Вир, 1964, 510).

◇ **Бане́люки плести́** *див.* **бане́люки; Мандро́ни плести́** *див.* **мандро́ни; Плести́ лико** — говорити без ладу, нескладно; **Плести́ нісеніті́ницю (нісеніті́ниці)** *див.* **нісені́тниця; Плести́ сухо́го ду́ба** — говорити дурниці, нісенітниці; дурити кого-небудь. — *Вона вірить сьому шарлатанові, а він їй плете сухого дуба* (Фр., II, 1950, 326); **Плести́ такé, що й на гóлову (на вýха) не налі́зе** *див.* **налáзити.**

3. *розм.* Говорити неправду, зводити наклеп на кого-небудь. [Приблуда:] *Чи ви знаєте, що він учора у шинку таке плів.., зовсім ославив вас* (Кроп., I, 1955, 156); — *Вікцусиха плете по селі, начебто він ні на батька, ні на матір не похожий, але то є брехня* (Мур., Бук. повість, 1959, 64).

◇ **Плести́ інтри́ги** *див.* **інтри́га; Плести́ пліткú** — вигадувати й поширювати про кого-небудь неправдиві чутки. *Чула* [Івга], *як про неї плетуть плітки* (Гр., II, 1963, 422); *Плетуть плітки заздрісні на її красу сусідки, а їй ніби й байдуже до них* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 26).

ПЛЕСТИСЯ, плетýся, плетéшся; *мин. ч.* плівся, плелáся, лóся; *наказ. сп.* плети́ся; *недок.* 1. *розм.* Іти повільно, стомлено, насилу пересуваючи ноги. *До криниці з коновками, як звичайно, я плетуся* (Фр., IX, 1952, 423); *Іанемівся старий вовк, Ледве що плететься* (Рудан., Тв., 1959, 280); *Стомлений важкою працею, плівся він додому з одним бажанням — швидше впасти на дерев'яний пі.1* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 80); // Іти, їхати куди-небудь (звичайно далеко або неохоче). *Цілий повітовий уряд плівся.,* [до поміщика]. *Кожен підслужувався, піддобрювався, запобігав ласки* (Мирний, I, 1949, 208); // *перен.* Поволі, але безперестану з'являтися одне за одним (про думки, мрії і т. ін.). *У голові Варі плелися неясні думки* (Епік, Тв., 1958, 165); // *за ким, перен., рідко.* Сліпо наслідувати, підтримувати кого-небудь у його діях. *Один Лука Чуплак плететься за Хомахою. Серед молоді син багатія не знайшов собі прихильників* (Чорн., Визволення, 1949, 100).

◇ **У хвості́ плести́ся** *див.* **хвіст.**

2. Рости, в'ючись навколо чого-небудь, сплітаючись, переплітаючись між собою. *В лузі на калину Плететься ожина, Плаче за миленьким Молода дівчина* (Укр.. лір. пісні, 1958, 620); *Між вербами та кущами калини плелася ожина* (Н.-Лев., IV, 1956, 78); *В які мереживо тонкі гілки плелися!* (Рильський, I, 1960, 263); // *рідко.* Звиваючись, пролягати, протікати. *Десь під самою горою повертала стежка вбік, обходила скалу і знов плелася вузенькою лентою, з уступа на уступ, з каменя на камінь* (Хотк., II, 1966, 243); // *перен.* Снитися; увижатися. *В такі ночі марення рясно плетуться в потомленій й стривоженій фантазії* (Смолич, I, 1958, 81); // *безос. Приємний мав сон, а все десь про дім плелося: отець, мати, учитель снувалися близько нього* (Ков., Тв., 1958, 89).

3. *рідко.* Те саме, що **заплітáтися** 1. — *Згадай мене, ненько, В суботу пізненько, Як дівчата помиються Й плетуться дрібненько* (Укр.. думи.., 1955, 292).

4. Пас. до **плести́** 1. *Може, й досі пам'ятає* [шляхтич], *які нагайки-дротянки плелися в пана Максима Гримача* (Вовчок, I, 1955, 90); *Панчішка, знай собі, плететься.. Вовняна нитка в'ється, в'ється і розвивається з клубка..* (Забіла, У.. світ, 1960, 44).

ПЛЕСЬ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що передає звук від руху, падіння рідини або удару по її поверхні. *Весело грає риба, тільки й чути: плесь, плесь* (Грим., Подробиці.., 1956, 53).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **плеснýти** і **плеснýтися.** *Море тихо плесь та плесь* (Ів., Вел. очі, 1956, 118).

ПЛÉТЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плести́** 1 і **плести́ся** 3. *Одного гарного весняного ранку входить до мене.. хлопчик.. у якімось спортіненім, не шитім, а плетенім із синьої вовнички убранню* (Фр., IV, 1950, 456); *Місяць.. освітлював плетені з хмизу тини* (Грим., Кавалер.., 1955, 228); *Де хата не метена, там дівка не плетена* (Номис, 1864, № 10796); // **плéтено,** *безос. присудк. сл. А в тому саду Чисто метено Ще й хрещатим барвіночком Дрібно плетено* (Укр.. лір. пісні, 1958, 82).

2. *у знач. прикм.* Виготовлений виттям, плетінням. *Тоненький стан стягав червоний плетений пояс* (Гр., II, 1963, 330); *Санчата в сінцях, плетена колиска — П'ятьох синів забава і спочин* (Мал., Звенигора, 1959, 18).

ПЛЕТЕНИК, а, ч. Плетений, довгастої форми виріб з білого тіста. *З тіста роблять плетеники, кидають їх в кип'ято́к, а потім підсушують і зарум'янюють в духовці* (Укр. страви, 1957, 310).

ПЛЕТЕНИ́ЦЯ, і, ж. 1. Вінок, гірлянда. *Але стане вінцем лиш тоді плетениця тернова, коли вільна душею людина по волі квітчається терном* (Л. Укр., І, 1951, 189); *І плетениця з волошок золотих. Немов коронок, вінчають довкола* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 164); // *перен.* Складне переплетення чого-небудь (дій, процесів, станів і т. ін.). *Зіна швидко одяглась.. В плетениці думок, що бентежили її всю ніч, виділялась одна — сестра* (Гур., Життя.., 1954, 278).

2. Назва однорідних подій, явищ і т. ін. *Під фрескою видно, що зображає цілу плетеницю містерій з пам'яті Адоніса* (Л. Укр., II, 1951, 385); *Плетениця улюблених святок. Наступила в селі од різдва* (Мас., Сорок., 1957, 310).

3. *зач.* Фігура в танцях. *Іграх. Ой кумо, кумо у шумі гуляє, шума заплетеш! Заплетем плетеницю* (Сл. Гр.); *Для ігор «Вогірочки» і «Горобейко» характерне вже не коло, а «плетениця», коли передня пара, взявшись за руки, перевезе під підняними руками останніх пар* (Пар. тв. та етн., 4, 1962, 130).

ПЛЕТЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. плести 1. *Головам, котрим судилося конець носити їх [вінці], забуті, і всі сні ніколи не являться ті тихі.. бажання і молитви, що снувалися в очах молодих, сумовитих дівочих головах при їх плетенню* (Фр., III, 1950, 63).

2. Спосіб з'єднання ниток, лика та іншого еластичного матеріалу. *Часто* [при розкопках] *зустрічаються кусочки з відбитками тканин полотняного і рядкового плетення* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 62).

ПЛЕ́ТИВО, а, *с.* 1. *рідко.* Дія за знач. плести. *Такі ж берестові постоли, дідового плетива, й на Сергієві* (Мулик, Чорний хліб, 1960, 4).

2. Що-небудь сплетене, переплетене. *Там в чудовім тихім затоні з химерним плетивом кущиру, з заростями латаття* (Коп., Як вони.., 1948, 59); *Червоніли в розрідженому плетиві лозок кетяги глоду та горобини* (Коз., Сальвія, 1959, 93); // Плетений мереживний виріб. ▲ *У порівн. Пропускають* [тканці] *зимний вітер, наче плетива венецькі* (Л. Укр., І, 1951, 310); // *перен.* Складне переплетення чого небудь (дій, процесів, станів і т. ін.). *Те, що в кормлянських умовах Ольга вважала б за чисто випадкове, тепер вплелося в її уяві в одне суцільне плетиво причин і наслідків* (Вільде, Сестри.., 1958, 367).

3. Певний вид переплетення у плетеному виробі. *Ажурне плетиво використовується при виготовленні мережив для блюдець, покривал, завіс і т. д.* (Вязання.., 1957, 3).

◇ **Плéтиво слів**, *ірон.* — багатослівна (звичайно малозмістовна) манера висловлення. *Захопленість.. химерним плетивом слів робить твір важким для сприймання* (Рад. літ-во, 1, 1962, 79).

ПЛЕТІ́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для плетення.

ПЛЕТІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, що виготовляє плетені вироби.

ПЛЕТІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до плетільник.

ПЛЕТІ́НКА, и, *ж.* 1. Плетена сумка для продуктів, дрібних речей тощо; кошик. [Анзорге *(плете кошики)*:] *По цілих роках не маю робить. Ото ці плетінки тільки й на світі держать* (Л. Укр., IV, 1954, 218); *Сховала* [Дарина] *плетінку з їжею і вибігла в кімнати* (Собко, Срібний корабель, 1961, 251).

2. Обплетений ззовні, дротом і т. ін. глиняний або скляний посуд. *З лютим криком кидались монголи від*

хати до хати.., розбиваючи діжки і плетінки, розвалюючи печі (Фр., VI, 1951, 94).

3. Одяг з переплетеним певним способом пасом шкіри, стрічок і т. ін. *На обізді, пошитому з товстих і важких воєнних матеріалів, прикраси виступають площинами у вигляді аплікацій.., плетінок, китиць* (Нар. тв. та етн., 2, 1963, 14).

4. Різноманітний за формою та розміром виріб з переплетених лозин, пасом шкіри, лика і т. ін., що використовується як тара. *Ілля.. вніс цибик .. чаю, запакований у бамбукову плетінку* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 270).

5. Вид плетіння (у 1 знач.); плетення. *Пряма плетінка. Такий узор утворюють набиранням петель на крючок через вертикальні паличок не підряд, а через одну* (Вязання.., 1957, 101).

ПЛЕТІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. плести 1. *Український одяг — це своєрідна енциклопедія народної творчості. В кожну втілилось народне мистецтво ткацтва, крою.. плетіння* (Нар. тв. та етн., 5, 1965, 32); *На Поліссі було розвинуто.. плетіння кошиків з лози, рогозі, кори або соломи* (Матеріали з етногр., II, 1956, 30).

2. Виріб, який плететься або сплетений. *Вилущі керамово смикали дрібні шкурати, наче виймаючи з них складне шнурівське плетіння* (Тулуб, Людолюди, І, 1957, 115); *Баба дрімала в кріслі над початим плетінням* (Тудор, Вибр., 1949, 266).

3. Що-небудь сплетене, переплетене. *Чорним плетінням заліза вимальовується місточок* (Вол., Озеро.., 1959, 98).

4. Кріплення, на якому тримається сидіння стільця. *Кінці плетіння стягнуть в вузлик* [стільця] *під сподом* (Коцюб., II, 1955, 411).

ПЛЕТУ́Н, á, *ч., розм.* То саме, що **плітка́р**. [Р о м о д а н:] *А що буде, коли дізнається Горбій Опанасович, що ви не додержали слова?.. Обізве вас плетуном, брехуном* (Корн., II, 1955, 279).

ПЛЕТУ́ХА, и, *ж., розм.* То саме, що **плітка́рка**. *Одного разу не витримала Уляна, розповіла Тарасові, що Гедзіха їй надокучає.. Плетуха з плетух, кого хоче обмеле по всім селищі* (Мур., Жила.. клова, 1960, 58).

ПЛЁХАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал.* Плентатися.

ПЛЕЧА́СТИЙ, а, *с. рідко.* То саме, що **плечи́стий**. *Коні вирокі, бистрі. Правив візника плечастий, усатий* (Вовчок, I, 1955, 118).

ПЛЕ́ЧЕ, я, *с.* 1. Частина тулуба від шиї до руки. *Як добре плече, так і тупиця січе* (Номис, 1864, № 7362); *Пішов Дідок у ліс по дрова; Не забарився в'язку нарубать, Та як її на плечі взять: Осика — не полова!* (Гл., Вибр., 1951, 87); *Ти на плече мені спилила свою соняшку золоту* (Сос., II, 1958, 75); *Вузький у плечах; Широкий у плечах;* // Частина одягу, що прикриває тулуб від шиї до руки. *Поли краї, в плечі латає* (Номис, 1864, № 1545); *На ній сорочка з десятки, скупо пошита і латана на плечах* (Л. Укр., III, 1952, 227); *Пригадую.. сюртук великоканський, Розірваний з плеча і до плеча* (Рильський, II, 1960, 67).

Аршíн в плечі; **Пів**сáжня **в плéчах** — з широкими плечима, широкоплечий. *Ніколи йде, меначе брилом,— Саженний зріст, аршин в плечі* (Воронько, Драгі.., 1959, 102); **Вбráти** (**вдягти**) **голову в плéчі** *див.* **вбráти**; **Вбирáти** (**вдівáти**) **голову в плéчі** *див.* **вбирáти**; **Зводúти** (**звести**) **плечúма** *див.* **зводúти**; **Здвúгати** (**здвигáувати**, **здвигну́ти**, *рідко* **здвúнути**) **плечúма** (**плечéм**) — то саме, що **Зводúти** (**звести**) **плечúма** (*див.* **зводúти**). *Зимним, надзвичайно здивованим рухом здвигає Марія плечима, абсолютно не розуміючи, о що чоловікові ходить* (Хотк., II, 1965, 418); — *Я стою та тільки здвигую плечима*

(Мирний, І, 1954, 264); *— Знаєте, кого повидаєте? — Олексуня здвигнув плечима:* — *Війців, звісно...* (Гончар, II, 1959, 419); **Межи плечі (ударити, штовхнýти, пхнути, стусонýти** *і т. ін.*] *кого* — (ударити, штовхнути, пхнути, стусонути тощо кого-небудь) по спині, у спину. *Цар підхопить До найстаршого... та в шию Його як заторкнеться!.. Облизався вебораха: Та женшого в чуб — Аж задзвонів... а той собі Те меншого туда Межи плечі* (Шевч., І, 1963, 245); *Тилко вивів стару навзир, штовхнув межи плечі* (Тют., Вир, 1964, 356); **Підпирáти (підпéрти) плечúма** *що* — спиратися спиною об що-небудь. *Підпираючи плечима хвіртку, вона майстерно хухля касіяла* (Стельмах, І, 1962, 327); *Убогий фронт підпер плечима біду колону* (Кощюб., II, 1955, 411); **Під плечé (взяти, покласти** *з т. ін.*]; **Під плечéм (нести, покласти** *і т. ін.*] — під пахву (взяти, покласти тощо); під пахвою (нести, покласти тощо). *Зібралися старости, як вже велить, узяли хліб святий під плече... пішли до Хівві* (Кв.-Осн., II, 1956, 488); **Плечúма до кого — чого (обертáтися, сидíти, стоя́ти** *і т. ін.*] — спиною до кого-небудь (обертатися, сидіти, стояти тощо). [Жінка:] *Римлянка з і крові не бонса. (Обернеться до нього плечима)* (Л. Укр., II, 1951, 521); *Цілі години сидить так — плечима до степу, очима до моря,— вигляда сина* (Гончар, Тронка, 1963, 44); **Плечúма стéлю підпирáє** *хто* — дуже високий хтонебудь. *Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті... Плечима стелю підпирає* (Шевч., II, 1953, 77); **Плéчі згóрбились** *див.* **згорбитися**; **Розда́ватися (розда́тися) в плéчах** *див.* **роздаватися**.

◇ **Брáти (взя́ти, прийма́ти, прийня́ти** *і т. ін.*] **на (своЇ) плéчі** *що* — робити що-небудь предметом своїх турбот, брати на свою відповідальність.— *Вступаю в партію, кажу, значить, беру добровільно на себе додаткові обов'язки перед народом. Беру нову ношу на плечі* (Гончар, III, 1959, 132); — *Він усю роботу справу на свої плечі взяв...* (Мирний, IV, 1955, 364); **Брáти нóги на плéчі** *див.* **брати**; **Виноси́ти (винести) на своїх плéчах** *див.* **виносити**; **Випростувáти (випрости́ти, розпростувáти, розпрости́ти, розправля́ти, розпра́вити) плéчі** — набиратися сил, бадьорості; проявляти всі свої сили, здібності. *Гнобленій, він [народ] випростував плечі і гримів повстанням Олекси Довбуша і Лук'яна Кобилиці* (Рильський, III, 1956, 41); *Світ, збудженій жовтневою грозою, розправив плечі і чало підвів* (Дор., Тобі, народе..., 1959, 22); **Відчувáти плéчé** — мати чиюсь підтримку, допомогу; усвідомлювати свою єдність з ким-небудь. *Яке це щастя — відчувати плече товариша в ряду!* (Сос., II, 1958, 404); [Премудрота:] *Головне — щоб я тебе віріли. А коли не відчуваєш плеча, то й світ тобі не раз балушкою здасться...* (Корн., II, 1955, 293); **Головá на плéчах** у кого — хто-небудь розумний, тямущий. [Свирид:] *У іншого ніби й головá на плечах, а придівався дарменно...* [Шпонька:] *Побачиш порожнє місце* (Кроп., II, 1958, 49); **Закрúтися плéчима й óчима** *див.* **закрутитися**; **За плéчима бýти (мáти** *і т. ін.*]: а) бути (мати) у минулому. *За плечима в нього були бої на Халхін-Голі* (Кучер, Голод, 1961, 163); *Маючи за плечима кілька десятків років наукової роботи, я продовжую вчитися й тепер* (Від Лавиніи., І, 1960, 17); б) мати щось з минулого (набуте, пережите, прожите і т. ін.). — *Ви агроном, за вашими плечима великий досвід* (Ірок., Зел. повінь, 1961, 6); **За плéчима бýти (стоя́ти** *і т. ін.*]: а) бути (стояти) позаду, ззаду. *Вона озирнулась на його з усмішкою, та як ахлянула — впустила й шитво з рук — такий він стояв у неї за плечима, як з того світу* (Вівчак, І, 1955, 162); *Він полишив у себе за плечима Європу, яка ще лежала в руїнах* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 292); б) бути (стояти) зовсім близько (в часі або просторі). *Повітря таке прозоре, що Демерджі здається от-от за плечима* (Кощюб., III, 1956, 134); *Закручено руки в ремені, і ноги в колодки забиті, Червона китайка прим'ята, біда за плечима стоїть* (Мал., Запов. джерелу, 1959, 82); **За плéчима не носúти** *див.* **носити**; **Звали́тися на плéчі** *див.* **звалюватися**; **Звали́ти, поклáсти, покласти на плéчі** *чиї* — доручати, накладувати кому-небудь щось обтяжливе (обов'язки, турботи і т. ін.); **З-за плеча (плечéй)** [**уда́рити, розмахну́тися** *і т. ін.*] — сильним, різким рухом зверху вниз (ударити, розмахнутися тощо); навздяг. *Зашов він од полу та з-за плечей як ударив її по голівці сокирою* (Вовчок, І, 1955, 162); — *Гех,— текнув Хома, розмахуючись з-за плеча* (Гончар, III, 1959, 226); **З плечá**: а) те саме, що **З-за плеча**. *Це — ми, колишня дітвора... рубали ворога з плеча по завойованих містах...* (Сос., I, 1957, 232); *Замахнувши з плеча, пустила* [дівчина сплинку] *вдвічко в голову сержанта* (Тудор, Народження, 1941, 101); б) не подумавши, зразу; без витримки, поквапно. — *Дуже ви нестримана людина. Усе з плеча, усе з плеча* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 166); **З плечéй (з пліч) упáв (звали́вся** *і т. ін.*] **тягáр** — те саме, що **Пáче (неначе, мов** *і т. ін.*]) **гора з плечéй (з пліч) впáла (звали́лася** *і т. ін.*] *(див. гора)*. *Навік минуло врем'я лютє, З плечей упав тягар століть* (Рильський, III, 1961, 90); *Свирид Яковлевич полегшено зітхнув і мало не посмішувався: з його плечей звалився великий тягар* (Стельмах, II, 1962, 142); **З чужóго плечá** — не відповідний за розміром, уже вживаний ким-небудь іншим (про одяг); [**Лежáти (бýти)] на плéчах** *чиїх, у кого* — бути на чиїй-небудь відповідальності. *На його плечах лежало забезпечення безперервних жнив* (Збан., Сосновець, 1961, 66); [Ніна:] *У Гордія тиснення від клопоту. На його плечах уся область* (Корн., II, 1955, 287); **Пíвне плечé вирéб** — команда для повороту праворуч. *Воронцов скомандував ліве плече вперед і строєм повів хлопців до кам'яного басейну* (Гончар, III, 1959, 240); **Лягáти (лягти́) на плéчі** *чиї* — ставати предметом чиїх-небудь турбот, відповідальності. *Експедицію було закінчено, але сила роботи лягла на плечі її учасників* (Тулуб, В степу..., 1964, 303); **Мáти гóлову на плéчах** *див.* **голова**; **Мáти плéчі** (**за собóю**) — бути під чиїм-небудь захистом, мати чиюсь протекцію. *Мушко має всюди плечі. Він багатир* (Фр., IV, 1950, 413); **Морóз берé дóла плечéй** *див.* **мороз**; **Морóз (хóлод, холодéч) пробíгає (пробíг, бíгає** *і т. ін.*] **вóза (за) плечúма** — стає холодно кому-небудь (про неприємне відчуття холоду від несподіваного, сильного переляку, пережитання і т. ін.). *І знову Панько, А морози пробігає поза плечима* (Збан., Єдина, 1959, 27); **Мурáки бігáють (лáзять, пробíгли** *і т. ін.*] **за плечúма** *див.* **мурахи**; **На плéчі!** — команда піднити гвинтівку і покласти її на плече; [**Нáче (неначе, мов** *і т. ін.*]) **гора з плечéй (з пліч) впáла (звали́лася** *і т. ін.*] *див.* **гора**; **Не підхóдити під плéчé** *див.* **підходити**; **Низáти плечúма** *див.* **низати**; **Нíби (мов** *і т. ін.*]) **гóру з плечéй звали́в (зва́лила** *і т. ін.*] *див.* **звалювати**; **Пúсі плечéй**, ні **з óчей** — непривабливий на вигляд; непоказний (про людину); **Переходúти з плечéй на плéчі** *див.* **переходити**; **Плечí в плечí**; **Плечé до плечá**; **Плечéм до плечá**; **Плечí з плечéй**; **Плечéм до плечá**; **Плечí з плечéй**; **Плечéм пóвз плéчі**: а) поруч, близько один до одного. *Навколо царських палат тісно, плече в плече, замерли стрільці* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 280); *Вони йдуть повільно, плече до плеча* (Мартич, Повість про парт. дружбу, 1954, 14); *Ми працювали плечем до плеча* (Кощюб., II, 1955, 356); *На*

дівчисць на те, що все збились укупу, ходили одно біля одного, плече з плечем, а проте кожний вишукував товариша по своєму пір'ю (Мирний, III, 1954, 258); *Сонцова стрічина бачить, що лихо, скупившись тісно, плечем пово плече, да назад до нимету* (П. Куліш, Вибр., 1969, 169); б) дружно, одностайно, в тісному єднанні. *Прийдесь* [доведеться] *за правду твердо стати. Хлоп в хлопа і плече в плече* (Фр., X, 1954, 79); *Україна почула слова. Щоб стали народи плечем до плеча. То Партій голос, то клич Ілліча* (Рильський, III, 1961, 237); **Плечé підставля́ти кому́** — подавати допомогу, підтримку; допомагати, підтримувати кого-небудь. — *Він же не баба, щоб плакати, у нього своя натура. А такому чоловікові треба плече підставляти* (М. Ю. Тарн., День., 1963, 339); **Плечé у плечé** — те саме, що **Одни́н в одни́н** (*див.* **одни́н**). *Збралися хлопці-міщане у лице, плече у плече, дужі, відважні та гарні* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 154); **Пóки головá на плéчах у кого** — поки живий хто-небудь. — *Щоб же я на страшний суд не встав, коли ти до неї* [дівчини] *доторкнешся, поки в мене голова на плечах!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 106); **Помі́рятися з плéчем чим**; **Поріві́нятися плéчá з ки́м** — те саме, що **Помі́рятися си́лою (сі́лами)** (*див.* **помі́рятися**). — *Нехай хоть стане він Бовою, Не налізь мене собою, Поміряюсь з його плечем* (Котл., I, 1952, 278); — *Нехай лиш Турк, що верховодить і всіх панів за кирки водить, З Енеєм порівня плеча* (Котл., I, 1952, 278); **По плéчах полі́зла мураши́на** *див.* **мураши́на**; **Пра́вє плéчé впередé** - команда для повороту ліворуч; **Скида́ти (скину́ти) з плéчей (пліч)** що — звільнятися від чого-небудь, позбуватися чогось небажаного, непристойного і т. ін. *Певно, довго злобила бідність його* [селянина] *рід. Цілі століття злиденне викарбували на нього своє сліди. Як важко було йому скидати з плечей цей тягар* (Довж., I, 1958, 55); *Здавався* [Дорощуков], *ніби скинув з плечей років двадцять* (М. Ю. Тарн., День., 1963, 269); **Спира́тися (спе́ртися) на плéчі** *чиї* — знаходити в кому-небудь підтримку, допомогу. *Вона вгадала в ньому надійного мужа й господаря, на плечах якого з певністю можна спертись* (Гончар, III, 1959, 189); **Ста́рість ля́гає на плéчі кому́** — хто-небудь старіє. *Зрозумів* [холостяк], *що в нього не буде ні тата, ні сім'ї, бо ж старість ляже на плечі, а рюкзі йому ніяк не зуміють* (Томч., Жменяки, 1964, 106); **Уві́йти (вступи́ти і т. ін.) на плéчах чиї́х, у кого́** — увійти, вступити і т. ін. безпосередньо за ким-небудь (ворогом, підступаючими тощо), йдучи по п'ятах. — *Пам'ятайте, що треба, що й там не було, на плечах противників ввійти в Крим* (Гончар, II, 1959, 409); **Чу́ти (відчува́ти) крила́ за плéчима** *див.* **крило́**; **Як у бо́га за плéчима** — те саме, що **Як у бо́га за пазу́хом (за две́рима)** (*див.* **бог**).

2. Верхня частина руки (або передньої кінцівки тварини) до ліктьового суглоба. *Насамперед у нас* [дітей] *розвиваються великі м'язи, наприклад м'язи плеча* (Шк. гігієна, 1954, 74); *Задня нога* [жаби] *складається із стегна, гомілки й ступні, яка закінчується п'ятьма пальцями, а передня — з плеча, передпліччя й кисті з чотирма пальцями* (Зоол., 1957, 86).

3. Частина одягнета, розташована під кутом до основної частини. *Позад. привітав веселим гудком таровоза пів'яте плече семафора* (Рибак, Час., 1960, 771).

4. Частина важеля від точки опори до точки прикладання сили. *Якщо терези зроблені правильно, то праве плече коромисла .. має дорівнювати лівому плечу* (Фізика, I, 1957, 21).

5. *спец.* Ділянка колії (дороги), яка обслуговується приписними до неї машинами, паровозами і т. ін. *Замість двох більшць, на тяговому плечі Козатин — Миронівка лишилась одна* (Рад. Укр., 10.VII 1962, 3).

6. Частина сокири.

7. *спец.* Верхня частина опуклості горщика. *Скіфські горщики зберігають тюльпановидну форму, на плечах мають карбований валик* (Нариси з іст. укр. мист., 1969, 13).

ПЛЕЧЕ́НЬКО, а, с. Зменш.-пестл. до **плечé** I, — *Я же оту мличочку вирубав та вже є собі за плеченьки жінцю приві'язав* (Забіла, Виселим мілюкам, 1959, 95).

ПЛЕЧИ́КО, а, с. Зменш.-пестл. до **плечé** I. *Він покладе свою руку на її маленьке плечико* (Гур., Наша молодість, 1949, 103).

ПЛЕЧИ́СТИЙ, а, е. Який має широкі плечі; широкоплечий. *Ентел був тяжко ємілий, дужий, Мужик плечистий* (Котл., I, 1952, 94); *Було їх три — кремезні плечисті постаті* (Фр., VII, 1951, 252); *До шатра вели трьох козаків — високих, плечистих* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 335); * Образно. *Плечистий, опатлий був стоїть на околиці села самотньою* (Гуц, З горіхів., 1967, 91).

ПЛЕЧИ́СЬКО, а, с. Збільш. до **плечé** I. * Образно. *Незабаром тмара своїми грізними плечиськами застувала сонце* (Рйб., Золототисячник, 1948, 173).

ПЛЕЧИ́ЩЕ, а, с. Збільш. до **плечé** I. *Його плечі, широкі неграбні плечища комлюються буйно, стихійно* [під сміху] (Донч., II, 1956, 288).

ПЛЕЧО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плечé**. *Особливої уваги вимагають до себе колінні, ліктьові і плечові суглоби, оскільки до них найчастіше прилягає холодне повітря* (Наука., 8, 1959, 24); // Призначений для носіння на плечах, через плече і т. ін. *Плечовий одяг.*

△ **Плечо́вий по́яс — частина** скелета людини і хребетних тварин, яка служить для приєднування і опори передніх (у людини — верхніх) кінцівок.

ПЛЕЧОНО́Г, гих, *мн.* Тип морських безхребетних тварин, зовні схожих на молюсків.

ПЛЕЯ́ДА, и, *ж., книжн.* Група визначних діячів певної епохи, які пов'язані спільністю поглядів, завдань, напрямку. *Великий син українського народу, геніальний поет і художник Тарас Григорович Шевченко належить до плеяди тих славних революційних вчителів, яких В. І. Ленін назвав нашими попередниками* (Наука., 3, 1961, 11); *Плеяда учених; Плеяда письменників*; // Група людей за якоїсь-небудь спільною ознакою. *Так худо ж тоді В чимовниках?.. приїздили й близку особу до плеяди людей у мундирах* (Хотк., I, 1966, 134); *Українські оперні театри виховали цілу плеяду талановитих молодих співаків,.. що стали переможцями міжнародних конкурсів та фестивалів* (Пар. тв. та етн., 2, 1967, 17).

ПЛИВ, у, *ч., діал.* Потік. *Час плив своїм плином* (Вовчок, I, 1955, 328).

◇ **Збива́ти (збу́ти) з пли́ву** *див.* **збива́ти**.

ПЛИВА́К, а, *ч., діал.* Плавець. *Повінь прийшла.. Дивимося із нашої дараби, а нашого Сайка вже нема. Коби хоть один був з нас пливак, а то нікому було й порятувати* [порятувати] (Черемш., Тв., 1970, 346).

ПЛИВА́ТИ, пливу́, пливе́ш, ке́дак., *діал.* Плавати.

ПЛИВЕ́ЦЬ, вця, *ч., діал.* Плавець. *Аж от звідкись із'явись човник, а в човнику сидів парубчак.. Жартуки загадесіось знавлялся перетинати пливця* (Крим., Вибр., 1965, 357).

ПЛИВКИ́Й, а, е, *рідко.* 1. Здатний плавитися, топитися; плавкий. *Плавкий метал.*

2. *перен.* Позбавлений чітких обрисів; розпливчастий. *Ще не відвикли в нас ренесансні форми, як одночасно почали виступати прояви бароко. Границя між обома стилями була плавка* (Укр. декор. різьба., 1970, 73).

3. Швидкий. *Плавка хвиля.*

△ **Плавкі прйголосні,** *лінгв.*— те саме, що **Плáвні приголóсні** (*див.* **плáвний**).

ПЛИВТИ *див.* **плисти**.

ПЛИВУН, á, *ч.* Перенасичені водою рихлі, дрібнозернисті породи (піски, суглинки тощо), здатні розріджуватися, рухатися. *Глибина колодязя досягає майже 50 метрів. На такій глибині проходників чекають плывуни, тобто рідка маса з глини й піску* (Рад. Укр., 20.VII 1962, 2).

ПЛИВУ́ННИЙ, а, *е.* Прикм. до **плывýн**.

ПЛИВУ́ЧИЙ, а, *е.* 1. Дієпр. акт. теп. ч. до **плисти́**. *Борис.. гадйв на быстро плывучу чисту воду* (Фр., III, 1950, 450); // *у знач. прикм. Немае сонця — І десь воно, проте, живе і світить: За хмарами плывучими, за снігом* (Рильський, II, 1960, 94); *Там, на плывучих крижинах, можна зустріти білих ведмедів* (Трубл., Крима.., 1947, 41).

2. *у знач. прикм.* Який легко розмивається, піддається розрідженню, розмиванню (про ґрунт). *Балки кріплення вбиваються під тиском плывучої маси* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 97).

3. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **плáвний**. *Гучна, важка, плывучя полилася вона* [пісня], *як вода, понеслася над усіма головами* (Мирний, III, 1954, 203).

ПЛИВУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **плывýчий** 3.

ПЛИГ[1], у, *ч., діал.* Стрибок. — *Дійсно, ти переможе!* — *сказав Владко, напружуючись над воду, де в шаленых плигах кидавсь по поверхні хлець* (Фр., VI, 1951, 314); // *у знач. присл.* **плúгом.** Стрибками. *Дика коза біжить плигом* (Сл. Гр.).

◇ **Зблúяти (збúти) з плúгу** — те саме, що **Збúйти (збúти) з пантелúку** (*див.* **збúяти**). — *Він же в їх голова, старшина!..— зареготався Копаниця.— нам треба його збити з плигу* (Гр., II, 1963, 321); **Збúтися з плúгу** — те саме, що **Збúтися з пантелúку** (*див.* **збúватися**). *Ешей од страху з плигу збився* (Котл., I, 1952, 104).

ПЛИГ[2], *розм.* Уживається як присудок за знач. **плигáти** і **плигнýти**. *В одчинені двері скоче з сімей жоба, така здорова те рябо, та плиг на поріг!* (Н.-Лев., III, 1956, 253); *А зайці-розбійники з лісу паше та плиг!* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 47).

ПЛИГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плигáти**.

ПЛИГА́ТИ, аю, áєш, *недок.* 1. Робити стрибок, стрибки; переміщуватися стрибками. *Жаби годі вже мовчать, Плигають сміло і кричать* (Гл., Вибр., 1954, 123); *По стінах — жуки вологі, плигає комик за ними* (Ю. Яворн., V, 1959, 23); *З радістю гавкнувши плигав Волохан неначе керуючого Тиха* (Трубл., Крима.., 1947, 27); // Стрибком кидатися вниз. *З берега плигали цілими сотнями маленькі, чорняві* (Н.-Лев., II, 1956, 348); *Навчати боболу;* // Танцювати, робячи стрибки, підскакуючи. *Він плига під звуки сарабанди* (Рильський, I, 1960, 172); // Швидко текти по камінню, уступах і т. ін. (про струмок, річку тощо). *Калакутна вода плигала на камінні, на глибших місцях варувала* (Десняк, II, 1955, 410); *Річки плигають на камінні* (Збан., Єдина, 1959, 160); // Раз у раз пересуватися з місця на місце (про відблиски, світло, тінь і т. ін.). *Веселе полум'я живо стрибало по соломі.. плигало по стіні золотим зайчиком* (Коцюб. I, 1955, 86); // *перен.* Раз у раз з'являтися і зникати в уяві, думках (про спогади, образи і т. ін.). *Картини мінялися, плигали з неймовірною швидкістю: то вималювалося скотареве болем, бліде обличчя матері.. то плигають перед ним вибалушені очі бійця* (Тют., Вир, 1964, 318).

2. Ударяючись об що-небудь, відскакувати, підскакувати. *Під човном клекотіло, кипіло, шумувало, а він підскакував і плигав* (Коцюб., I, 1955, 391); *Плигав жвавий молоток, зубата тьохка пилка, той змайстрував собі сеисток, той устругнув сопілку...* (Рудь, Доп. зорі. 1958, 32); // Різко коливатися, тремтіти. *Коралове намисто з побрязкуванням плигає на грудях* (Тют., Вир, 1964, 125).

ПЛИГНУ́ТИ, ну, неш, *док.* Одноkр. до **плигáти**. *Він миттю плигнув з печі на піл* (Мирний, IV, 1955, 299); *Кінь сріблою плигнув умерлі* (Збан., Мож.. людьми, 1955, 28); *Писарець.. плигнув через вікно в садок* (Н.-Лев., II, 1956, 55); *Мало я з вікна не плигнув, Щоб її поцілувати!* (Л. Укр., IV, 1954, 173); *Стіл аж пойкнув від кулаком Гнатовим, миска плигнула по столі* (Коцюб., I, 1955, 29).

◇ **Вище сéбе не плигнéш** — не зможеш зробити, здійснити того, що тобі не під силу. *Думай не думай, а вище себе не плигнеш* (Укр. присл., 1963, 45).

ПЛИГОПУ́ТИ, пу́, пе́ш, *док.* Підсил. до **плигнýти**. *Вовк як плигоне та в просо* (Українка.., I, 1960, 313); *«Цигик* [собака].. *вискочила з засідки й плигопула на фашиста* (Ю. Яворн., II, 1954, 45); — *Через отаку калюжу плигопув!* (Донч., V, 1957, 473).

ПЛИГУН, á, *ч.* Те саме, що **стрибýн**.

ПЛИГУНЕ́ЦЬ, нця, *ч.* Пестл. до **плигýн**.

ПЛИГУНКА, и, *ж.* Жін. до **плигýн**.

ПЛИГУ́ХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **плигýнка**.

ПЛИ́ЛЬ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **плúнути** 1, 3—5. *Не хочу сну і сухоти, Хай буде він і плиль, і лет* (Ірчан., Під зорями.., 1950, 32); *Закрутилась, плиль свій стишала Хмарина* (Дор., Тобі, народе.., 1959, 31); *Важкий подих обірвав плиль думок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 106); *Прощайте, вечори бавячі, Річок неповторимий плиль* (Мал., Звенигора, 1959, 25); *Образ в повісті і романі.. росте поступово, і в плині довгої розповіді є стільки засобів для його руху, розвитку й зростання!* (Смолич, Перша книга, 1951, 32); *Й уже було далеко за тридцять.. але плиль часу майже не позначився на жінці* (Загреб., Спека, 1961, 292).

З плúном часу *див.* **час**.

2. Маса води, потік, що рухається в якому-небудь напрямку. *Чавунки труби жетроних діяметрів стояли вряд, вимоктували забарвлений лісовим мулом бурмилий плин води* (Хе, Мижгір'я, 1953, 41); *Хвиля грала, несла далі й далі, а вона стояла на березі і безнадійно дивилася на нестримний плин* (М. Ю. Тарн., Незр. горизонт, 1962, 45); * *У порівн. Віда, мов плин води, Зійшла з літами назавжди* (Воронько, Мирний неспокій, 1960, 96); // Маса, потік якої-небудь рідини, що безперервно ллється. *У шибку.— Крижинка некваплива, А потім шум, А потім плин, А потім буйна злива* (Воронько, Тепло.., 1959, 64).

3, *перен.* Безперервний рух маси, великої кількості кого-, чого-небудь. *Вона ..надивилася на швидкий плин трамваїв, автомашин* (Чаб., За навгодинн.., 1963, 9); // Маса, велика кількість кого-, чого-небудь. *Та що це, що?.. Вже калій трамвая з обох боків, людей безжмий плин і вибухи... Хрещатик оживає..* (Сос., II, 1958, 315); *Худоба неспинним плином виповнила шлях* (Рибак, Зброя.., 1943, 158).

4, *діал.* Рідина. *Показалася ропа, себто рідкий чорний плин з мафтовим запахом* (Фр., IV, 1950, 12); *Нель взяла келишок.. і жадібно випила його. Хотіла запити чим-небудь той густий цілющий плин* (Вільде, Сестри.., 1958, 364).

ПЛИ́НИЙ, я, *е.* 1. Здатний плисти, плисти; рідкий. *Між очищами.. снувалися неспінені ріки і потоки плинної смоли* (Фр., II, 1950, 123); *Багато.. металевих приповує в собі розтоплена, плинна сталь, а особливо, коли сто п'ятдесят тонн її вилито в таку*

складну узорчасту, багатоварвну форму (Собко, Біле полум'я, 1952, 247).

2. *перен.* Який плавно рухається, переміщується. *Гаврило., нівсов., аж на ті горби, де в пляшкову мареві бовваніли сезонскладені ряди кіп* (Тют., Вир, 1964, 271).

3. *перен.* Який позначається нестаністю, нестійкістю; мінливий, невостійний. *Великий критик* [М. Добролюбов] *вбачав завдання митця в тому, щоб, в образній формі відбивати не випадкове і плинне, а типові риси дійсності, типові характери* (Рад. Укр., 29.XI 1961, 3); *Плинна робоча сила.*

4. *перен.* Плавний, рівний (про звуки, мову і т. ін.). *Плавно мелодія.*

ПЛИННІСТЬ, ності, *ж.* **1.** Властивість і стан за знач. **плинний** 1, 3. *Води властива плинність; Плинність рідкої маси; Боротьба з плинністю кадрів.*

2. *перен.* Властивість за знач. **плинний** 4. *Музичний малюнок* [веснянки].. *вражає насамперед своєю рухливою плинністю, динамічною зміною відтінків* (Мист., 6. 1968. 22).

ПЛИНУТИ *див.* **плисти**.

ПЛИС, у, *ч.* Груба бавовняна ворсиста тканина; бавовняний бархат. *Меблю* [меблі] *обтягти червоним плисом то ж'женьку* (П.-Лев., І, 1956, 599); *Одяг на цьому кошовий.. Сап'янові чоботи, розстебнутий кунтуш з вилинялим комір'ом червоного плису* (Ле, Напівайко, 1957, 179).

ПЛИСКА, и, *ж.* Перелітний невеликий птах з рухливим довгим хвостом; живе біля водойм. *В ятір заплила жовта плиска — легка, граційна і весела пташка* (Коп., Пс ропи.., 1961, 80).

ПЛИСКАТИЙ *див.* **плескатий**.

ПЛИСКОВАТИЙ *див.* **плескуватий**.

ПЛИСКОМ, *присл.* 1. Плоским, широким боком дошку. *Рибалки вдарили по воді плиском бабайками, і здоровий чавел поринув по лимані* (В.-Лев., II, 1956, 225); *Вирішив Роберт Гаррет метнути диск так, щоб той летів не ребром до землі, а плиском, обертаючись, навколо своєї осі — наче дзига* (Наука.., 9, 1967, 56).

2. *у сполуч. із сл.* упасти, жмяти і т. ін. Розпластавшись (по спині або на животі).

ПЛИСКУВАТИЙ *див.* **плескуватий**.

ПЛИСКУВАТІСТЬ, тості. *ж.* Властивість за знач. **плискуватий**.

ПЛИСОВИЙ, а, е. Прикм. до **плис**. *Цілісінький день було розкладає* [Марта] *зі клаптики — жовтені, плисові, атласні* (Тют., Вибр., 1959, 256); // Зроблений з плису. *Мені вважається бородатий Тришка в червоній сорочці та чорній плисовій безрукавці* (Мирний, IV, 1955, 336); *На ній була коротка тепла кофтина з плисовими каравшами* [обшлагами] (Мик., II, 1957, 514).

ПЛИСТИ і **ПЛИВТИ**, пливу, плисти і **ПЛИНУТИ**, пну, неш, несе. 1 Пересуватися у воді або по воді в якомусь напрямку за допомогою певних рухів тіла, спеціальних органів чи знарядь. *Ото було, як опівночі, то й плинуть новці Дніпром* (Вовчок, І, 1955, 90); *Вже не рибки плавці у воді, а вербові листочки* (Тют., Вир, 1964, 520); *Механіку слова* [хизій] *із сідла й попливе біля морди Сірого, тримаючись за гриву й допомагаючи рукою плисти* (Ю. Янов., І, 1958, 141); *Плисти (плавати) навшпередки;* * *У порівн. І дівчина, обсипана квітками, Іде, немов пливе лебедонька в воді* (Рильський, І, 1960, 160); // Рухатися, нестися за течією води (про предмети). *Не все те перейматн, що на воді пливе* (Номис, 1864, № 3207); *Де-не-де щось чорне швидко плило по воді* (Гр., І, 1963, 420); *Весло впало в воду й пливло із човном* (Смолич, І, 1958, 79); *По річці з дівці Квіточка пливе* (Кост., І, 1967, 38).

◇ **Копійка в кишеню пливе** — хто-небудь має прибуток від чогось. — *Такі,— повторив Кость,— то, дядьку Миколо, живе діло. Колесо крутиться — копійка в кишеню пливе...* (Рудь, Гомін.., 1959, 74); **Нехай (хай) пливе за водою що** — побажання забути щонебудь, не повертатися до чогось (переважно неприємного). [Семен:] *Забудь, брате, те, що колись було; нехай те діло пливе за водою!* (Крон., І, 1958, 115); **Плисти молоком і мідом** *див.* **мед**; **Плисти (плавати) за течією** *див.* **течія**; **Плисти (плавати) куди вода несе** — те саме, що **Плисти (плавати) за течією** *(див.* **течія**). — *Не поладнав, які самою не переможеш вашого товариства. Лучче плисти, куди вода несе...* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149); **Плисти (плавати) проти течії** *див.* **течія**; **Пропи вода плисти (плавати)** *див.* **вода**; [**Сам (сама, само**]) **пливе до рук (у руки)** що-небудь легко дістається, добувається. *Там уже чатують спаски. Багато ж їх виявилось, щасливців, яким земля сама пливе сьогодні до рук* (Гончар, II, 1959, 214); *Вія таки ж господар, і грім йому, не брати того добра, що само в руки пливе* (Тют., Вир, 1964, 429); *Всі бачать, як воно* [багатство] *їм у руки пливе, а як воно їм з рук висмизне, того ніхто не вгадає* (Дн. Чайка, Вибр., 1960, 82).

У кільвате́рі плисти *див.* **кільва́тер**.

2. Пересуватися по воді на човні, судні і т. ін.; бути в плаванні. — *Звичайно ми сходилися вранці, брали човен і плили в море* (Копюк., II 1955, 290); *Я збиралась у дальню дорогу, Щоб морями чужими плисти* (Турч., Земле моя.., 1961, 5); *Гей, плиту я по Дунаю* (Коломийка, 1969, 91).

3. *перен.* Плавно летіти, нестися в повітрі (про птахів або про літальні апарати). *В небі, довгими ключами пливли журавлі з журавлятами* (Довж., І, 1958, 173); *Високо.. пливли на захід в супроводі живих паструбків важкі бомбардувальники* (Гончар, III, 1959, 371); *Шульгіна угорі Тихо пливе* (Шог., Повзії, 1958, 101); // Повільно, плавно пересуватися по небозводу (про сонце, місяць і т. ін.). *Некримітно нас минав, непримітно сонце пливло до спокою* (Мирний, IV, 1955, 24); *Багряний місяць над полями пливе між хмарами* (Сос., II, 1958, 170); *Місяць бліднй сумно пливе По водах морських* (Метл. і Кост., Тв., 1906, 269); // Перемішуватися в повітрі під дією вітру. *До синцем жаронька пливе* (Шевч., II, 1963, 203); *Понад полем сизий дим пливе...* (Тич., III, 1947, 183); *Над рудим пожухлим степом пливло по вітру легке й прозоре «бабине літо»* (Тулуб, В степу.., 1964, 156); // Легко поширюватися, розноситися в усі боки (про звуки, запахи, проходову і т. ін.). *З старої вільхи на весь гай Ілля голос панни Ванди* (Фр., XI, 1952, 276); *З ріки пливув живлющий струмінь прохолоди, з лісу — чистий і гіркий запах хвої* (Грим., Канадяр.., 1955, 35).

4. *перен.* Плавно рухатися, переміщуватися в певному напрямку; йти плавною ходою. *Не біжить* [Галочка], *а, мов рибонька... пливе* (Кв.-Осн., II, 1958, 221); *Весело йшов по ній комбайн* (Головко, І, 1957, 433); *Не йде* [Андрій] *уже, а пливе* (Біл., Зигзаг, 1956, 57); // Іти, рухатися безперервним потоком, масою. *Мішана юрба пливла до церкви з трьох боків* (Мик., Повісті.., 1956. 41); *З веселим сяйвом і співом пливе плине люд, як ручаї* (Мал., Вічний голос, 1961, 48); // Плавно пересуватися в танці. *Хилна круглом його* [Хвидора], *мов пава, пливе, а вік, наче м'яч той по землі качається, гопака відпрах* (Мирний, V, 1955, 247); *Рожеві панни й кавалери у звуках музики пливуть...* (Сос., І, 1957, 384); // Іти, проходити перед очи-

ма того, хто їде в поїзді, автобусі і т. ін. (про предмети). *Бігають поїзд. Назустріч йому сосновий ліс пливе* (Теса., 3 книги життя, 1918, 129); *Повз вікна мавчики пливла вечірня Москва* (Дмит., Обвалений... 1962, 103); // Виникати, проходити в уяві, пам'яті одні за одними (про думки, спогади, образи і т. ін.). *Мисли пливли от як ті білі хмарки в небі* (Хотк., II, 1966, 43); *І пливуть, мов листя, за водою Спогади-коробочки мої* (Дмит., В обіймах..., 1958, 69); *Як гарячі планути з безвісної дали Пригнорених видив нечутні рої!* (Перв., II, 1958, 372); // Обертатися, крутитися перед очима (про відчуття при запамороченні, у напівпритомному стані). *Все пливло і гойдалося перед стомленими очима Миколи Петровича* (Вл., Аргон. Всесвіту, 1947, 185).

◇ **Пливом пливти (плисти)** *див.* **пливо**.

5. Литися струменем, потоком у певному напрямку; текти. *Давала* [Марічка] *волю своєму жалеві давити їй горло, словом — плисти-виливатися* (Круш., Буденний хліб..., 1960, 340); *Обійшли* [дівчата] *дальше од кручі, де вода ще не пішла до каміння і лише тихо да чиста* (П. Куліш, Вибр., 1969, 250); *Так Рось тіло плине зеленою водою між високими кам'яними стінами* (Н.-Лев., I, 1956, 51); // *перен.* Поволі, поступово розходитися, розтікатися (про відчуття млості, розслабленість і т. ін.). *Но його тіло пливло теплом і млосне розслаблення* (Кучер, Чорноморці, 1956, 399); // *перен.* Розмірено, плавно звучати. *Старий Семен говорив довго; його мова чимдальше пливла вільніше та скоріше, як водо на лотоках* (Коцюб., I, 1955, 42); *Просто й немудро пливла промова - повість жіночого життя* (Еллан, II, 1958, 9); *Слова батьківські рідні, оновідь сторічна, плине, вічне давня легенда* (Кучер, Дорога., 1958, 13); // *перен.* Легко, вільно виключатися, будуватися (про мову, склад); // Проходити, минати (про час). *Як-то тяжко Тій дні минають. А літа пливуть меж нами, Пливуть собі стиха* (Шевч., II, 1963, 235); *Тяжко-важко, в неописаній тривозі, пливла їй година за годиною* (Фр., V, 1951, 107); *Я ж і зроду не надіялася, що моє життя буде вічно полем квітками пливути* (І. Укр., V, 1956, 168); // *перен., рідко.* Бути наслідком чого-небудь. — *Вся та гарна двайцять пливе* [про звірів]. *пливе у нього не з доброго серця, не з почуття справедливості і любові, а з брудного самолюбства* (Фр., IV, 1950, 122); *Не бійся смутку, що пливе З великої любви* (Рильський, II, 1961, 56).

6. *тільки* **плисти, пливти**. Втрачаючи твердість від тепла, вологи, розтікатися, розпливатися. *Віск пливе.*

Пли́сь, *присудк. сл., розм.* Те саме, що **пло́сь** 1. *А Лебедь плись на дно* (Гроб., I, 1957, 44); * Образно. *Із моєї вибився* [Вітер], *сердешний набік плись* (Гроб., I, 1957, 60).

Пли́тА, *й, ж.* 1. Великий плоский (перев. прямокутний) з гладенькою поверхнею шматок каменю, металу і т. ін. *Якось мав собі.. функцію — розтирати фарби на кам'яних плитах* (Фр., IV, 1950, 211); *Стіл фрезерного верстата — це чавунна плита* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 142); // Такий шматок, оброблений для настилання тротуарів, площ, облицювання стін і т. ін. *Ти не шти до міста? Ще здалеку рало серічаю рожеві плити міської площі* (Коцюб., II, 1955, 411); *На березі Іст-ривера будинок. Моя обелиск з уранітових плит і скла* (Дмит., Осінь..., 1959, 18); *Облицювальна плита;* // Надмогильний пам'ятник. *Почувши, що його престарезний батько вже вмер., Данькович зилів зробить зазіану плиту на його могилу* (П.-Лев., I, 1956, 634); *Поставили його на високій горі., поклавши на могилі важку чавунну плиту з написом* (Кучер, Трунки любов, 1960, 230); *Могильна плита; Надгробна плита.*

2. Вид кухонної печі, накритої чавунною дошкою або плакою з конфорками. *Чоловік у білому попереднику й білій шапці на голові проворно витирав щось у майстерні на просторій уже плиті* (І. Янов., I, 1959, 362); *В кухні топилося плита* (Ю. Яновський, II, 1954, 88).

Га́зова плита́ — нагрівальний прилад (перев. для приготування їжі) у вигляді невеликого металевого стола з двома або більше пальниками, в яких згоряє газ. *В побут колгоспників увійшли електрика, радіо, телевізори, газові плити* (Рад. Укр., 3.IX 1962, 3).

3. *геол.* Великі ділянки земної кори, утворені з найдавніших відкладів — метаморфічних сланців і магматичних порід. *Значно частина площі всіх океанів (близько 40 процентів) складається з океанічних плит* (Наука..., 9, 1960, 40); *Волино-Подільська плита.*

ПЛИ́ТКА, *и, ж.* 1. Зменш.-пестл. до **плита** 1, 2. *Краєм саду йшла викладена кам'яними плитками доріжка* (Вільде, Сестри..., 1958, 436); *На чавунній плитці кипить мідний чайник* (Кучер, Чорноморці, 1956, 497).

2. Невеликий плоский (перев. прямокутний) шматок чого-небудь. *Шевченко розклав на постелі малярське приладдя і, як дитина жбурляла своїми іграшками, жбурлявся плитками акварель., пензлями, олівцями та сувоями ватману* (Тулуб, В степу..., 1964, 245); *Плитка шоколаду.*

3. Електричний нагрівальний прилад (перев. для приготування їжі) у вигляді невеликої електропровідної підставки із вмонтованими в неї металевими спіралями (пластинками), що розжарюються від струму. *Наша промисловість з кожним роком випускає все більше й більше електроприладів домашнього вжитку: різноманітні нагрівальні плитки, каміни, кострулі* (Монтаж і ремонт..., 1956, 3).

Електри́чна плі́тка — те саме, що **плі́тка** 3. *На електричній плитці кипить закрита каструлька* (Коч., II, 1956, 452).

ПЛИ́ТКИЙ, *а, е. діал.* 1. Мілкий, перелобий. *Життя тепло, моя річка, плитка і намулиста* (Фр., V, 1951, 412).

2. *перен.* Поверховий. *Вони* [великі митці] *коборчки високої правди, а не раби плиткої правдоподібності* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 260).

ПЛИ́ТКО, *діал.* Присл. до **плитки́й**. — *Ну, та чого тут боятись? Адже плитко.* — *Плитко?* — *спитав недовірливо Мирон. А от яка глибина!* (Фр., I, 1955, 233).

ПЛИ́ТКОВИЙ, *а, е.* Прикм. до **плитка**; // Зроблений у формі плиток. *Чайна промисловість СРСР виготовляє два основні типи чаю: розчинчастий, та пресований — плитковий* (Укр. страви, 1957, 284); *Плитковий тютюн;* // Який виготовляє плити (у 1 знач.). *Плитковий завод.*

ПЛИ́ТНИЙ, *а, е.* Прикм. до **плита** 1; // Який має форму, вигляд плити. *Земляне узілля була плитне і кущасте* [кучасте] (Сл. Гр.).

ПЛИТНЯ́К, *у, о.* Вапнякова або піщана порода, яка залягає плитами, легко дається на плити. *Стіна з плитняку.*

ПЛИТНЯ́КОВИЙ, *а, е.* Прикм. до **плитня́к**.

ПЛИТОВИ́Й, *а, е.* 1. Прикм. до **плита** 1; // Який має форму плити. *Великі брилки.. стриколи догори і нагвали сажалки, обложені плитовим камінням* (Стор., I, 1957, 367); *Ще наспом трьох могил було н'ять похавсь: ові плитові мовили і гри устуканті скелна* (Знаюн., 7, 1960, 11).

2. *у знач. ім.* **плитови́й**, *бо́го, ч.*; **плитова́**, *во́ї, ж., гірн.* Людина, яка працює на відкочуванні і підкочуванні вагонеток біля площадки, де їх вантажують і розвантажують. *Дев'ять років тому.. він прийшов на шахту. Спочатку працював плитовим* (Роб. газ., 26.I

1965, 1); *Штрек од краю і до краю дзвонить сталлю, як в жнива... Тут вагончики стрічає чорнобривце плівоква* (Сос., Близька далина, 1960, 55).

ПЛІВОЧКА, и. ж. Змепш.-пестл. до **пі́вка**. *Дно покрите дрібними плівочками, обрізками м'якш, зеленим водоростям* [водоростями] (Фр., I, 1955, 232); *На плечах виблискували... довгасті плівочки — погони* (Юхвід, Оля, 1959, 126); *Плівочка світі.*

ПЛІВЧАСТИЙ, а. с. 1. Який заплтас плівками, має форму, подібну плів (у 1 знач.).

2. Зробл. з плів (у 1 знач.).

ПЛІВЧИТИ, ію, ієш, недок. Зробл. з плів (у 1 знач.).

ПЛІ, вич., військ. Команда стріляти. — *На честь героїв революції, во ім'я безсмертне діло, за життя й перемогу робочого класу, пли!* (Мик., II, 1957, 314).

ПЛІВА, и, ж. Тонка плівка шкіряна, оболонка в тваринному або рослинному організмі.

ПЛІВКА, и, ж. 1. Те саме, що **пліва**. *Мозок очищають від плівки, замочують його у холодній воді* (Укр. справи, 1957, 147).

2. Тонкий покрив, шар (льоду, пилу, жиру і т. ін.) на поверхні чого-небудь. *Щерба в мисці застигла, заволоклася зверху сірою плівкою...* (Мирний, I, 1949, 346); *Озерце вкрилося тонкою крижаною плівкою* (Смол., Сашко, 1954, 239); *На поверхні алюмінію завжди є тонка плівка окису, що запобігає метал від корозії* (Токарна справа, 1957, 61); // Те, що застилає, заволікле собою. *Вогні очі затягнулися масною плівкою* (М. Ю. Тарш., Незр. горизонт, 1962, 41).

3. Легкий прозорий або напівпрозорий матеріал із синтетичної сировини, уживаний для захисних покриттів, замість скла і т. ін. *Подраховано, що застосування синтетичних плівок... при виготовленні ковбасних виробів, бекеронного сиру, для упаковки сухого молока дозволить щороку економить...* [багато] *тисяч карбованців* (Роб. газ., 7.II 1964, 2); *Застосування прозорих полімерних плівок замість скла дозволяє мати легкі каркаси парників* (Наука..., 10, 1960, 30).

4. Прикрита еластична стрічка із спеціального матеріалу, покрита світлочутливим шаром і вживана для фотографічних та кінематографічних знімків. — *Треба все знять на плівку* (Ю. Янов., II, 1958, 96); // розм. Те саме, що **кінофільм**. *Праворуч — Нотр-Дам. І сцена-рама, де в кінотеатрах Парижу плівку демонструють нам* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 106).

5. Еластична целулоїдна стрічка, покрита чутливим до звукових коливань шаром і вживана для запису звуків. *Розповідь записувалась на плівку, щоб зостатися навік в архівах суду* (Ю. Янов., Мир, 1956, 241).

ПЛІВКОВИЙ, а, е. Прикм. до **плівка**; // Зробл. з плівки (у 3 знач.). *У сонячні дні температура під плівковим укриттям підвищується значно скоріше, ніж у парниках* (Хліборіб Укр., 1, 1969, 19); // З якого використовується плівка (у 3 знач.). *Прискорено розвивається виробництво ізоляційних, плівкових матеріалів* (Ком. Укр., 3, 1968, 56).

△ **Плівкова подя** — зовнішні шари товстих водних оболонок, підтримуваних на поверхні групу молекулярними силами зчеплення. *На поверхні крупинок часток є... рідка вода у вигляді плівки, яка досить міцно тримається там. Це плівкова вода* (Фізика і с. г., 1948, 26).

ПЛІВОЧКА, и. ж. Змепш.-пестл. до **плівка**.

ПЛІВЧАСТИЙ, а, е. 1. Який має плівку, плівки, складається з плівок (у 1, 2 знач.). *Головерні сорти кормового ячменю містять протеїну більше, ніж плівчасті* (Хліборіб Укр., 7, 1968, 27).

2. Який утворює плівку (у 2 знач.). *Плівчастий клей.*

3. Зробл. з плівки (у 3 знач.). *Гладенька поверхня плівчастої упаковки запобігає пошкодженню овочів під час напування в ящикову тару* (Хліборіб Укр., 5, 1969, 20).

ПЛІВЧАСТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **плівчастий** 1, 2. *Під впливом бур'янів збільшується плівчастість вівса.*

ПЛІД, у, м. 1. *рід.* плоду і плоду. Частина рослини, яка розвивається після запліднення із зав'язі квітки і містить у собі насіння. *Насіннєво конопель з фіолетовим полиском плоду собою плід-горішок округло-яйцевидної форми* (Техн. культ., 1956, 127); *Плоди айвори — плоди-соковиці* (Гончар, Тронка, 1963, 46); // Соковита їстівна частина деяких рослин (фрукти, ягоди). *Від'їдав по сільських ярмарках, по хутірах... в ускісних зернах, овочеві, з плодом* (Вовчок, I, 1955, 347); *За озорожею.. пахнулися вгору яблуня, обважена плодами, що нагинали гілки до землі* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 22); // *рідко.* Взагалі те, що родиться. *І щоб веське добре сім'я Ти* [нива] *пшіх плекала, І щоб світу добра служба З твого плоду стала!* (Фр., X, 1954, 13).

Плід (плоди) землі; Плоди землі — все їстівне, що росте на землі. — *Не яблуко,— це найдосконаліший плід землі* (Довж., I, 1958, 411); *Плоди землі прикрасили будову Своїм живим і теплим лапцюгом* (Бажан, Вибр., 1940, 182); *Прекрасні, друзі, наші всі моря, І всі вони як квітучих пружних повні Плоди землі на вжиток добрим людям* (Рильський, III, 1961, 113).

2. *рід.* плода. Організм ссавців та людини в утробний період розвитку. *Акт народження завжди є для новонародженого травмою ...Особливо ж небезпечні в цьому відношенні затяжні роди при вузькому тазі, поперечному положенні плода або ускладненому переліжанні* (Хвор. дит. віку, 1955, 9); * *Образно. У мене вже й убогий складається. Нехай що не писатиму тобі про неї, бо це плід не вимовлений* (Коцюб., II, 1956, 166).

3. *рід.* плоду, *перен.* Результат, наслідок яких-небудь дій, зусиль. *Мов стародавній дуб-велетень стоїв Захар Беркут серед молодого покоління і міг тепер бачити плоди своєї довголітньої діяльності* (Фр., VI, 1951, 36); *Боротьба за втілення в життя ідеалів соціалізму стала реальною життєвою справою мільйонів людей і... вона вже дає свої плоди як в галузі економічній, так і в галузі морально-психологічній* (Талант., 1958, 23).

Пожинати (пожати) плоди чого, чиї — користуватися результатами чого-небудь зробленого, досягнутого. *Будуючи комунізм, вони* [народи СРСР] *вже пожинають прекрасні плоди своєї праці* (Рад. Укр., 11.VIII 1959, 1).

4. *рід.* плоду, *рідко.* Те саме, що **рід** 1; родина, рідня. *Всі сусідні корольки... Пішли в похід з своїм народом, З нащадками, потуром і плодом* (Котл., I, 1952, 193); // Нащадки. *Який дід, такий його плід* (Номис, 1864, № 7195).

На плід — для одержання потомства; на розплід. [**Нема**] **ні ро́ду, ні пло́ду** *див.* **рід**; **Одно́ рід, одно́ пло́ід; Одно́го ро́ду, одно́го пло́ду** *див.* **рід**.

5. *рід.* плоду, *рідко.* Те саме, що **порода** 1. *За ним вели гнідого коня арабського плоду* (Панч, Гомон. Укр., 1954, 170).

ПЛІДЛИВИЙ, а, е. *рідко.* Те саме, що **плідний**.

ПЛІДНИЙ, а, е. 1. Який дає або здатний давати багато плодів (про рослини). *До найвищих куців він пробрався оливних, Що розростались докупи, а родючими, плідними — дико!* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); // Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше — людей). *Плідна вівця;* // **Родючий** (про землю). *Де плуг .. пройдеї, за-*

ліво де розлив Землі плідних плоск, Том незабаром лан хвилясте жито якрив (Фр., X, 1954, 42); *В глибині хребтів, лежало плідна й багатодітно округла долина* (Смолич, Прекр. катастр., 1936, 333).

2. *перен.* Який дає позитивні результати, наслідки; плодотворний. [Поліксена:] *І шлюб наш буде вже одразу плідним,— так кажуть жриці й віщунки, що з нього зародиться і згода й сила, не загине вже святая Троя* (М. Укр., II, 1951, 255); *Новаторські пошуки можуть бути тільки тоді плідними, коли вони ґрунтуються на міцних підвалинах ленінської естетики і, зокрема, на... принципі високого демократизму змісту й форми* (Літ. газ., 16.I 1962, 3); *Плідна діяльність.*

3. *перен.* Здатний створювати що-небудь у великій кількості. *І. Франко називав Грабовського плідним і талановитим автором, високо оцінюючи його оригінальні поезії* (Рад. літ-во, 4, 1954, 109).

ПЛІДНИК, а, *ч.* 1. Жіночий орган розмноження у квіткових рослин, розміщений у центрі квітки; маточка.

2. Самець, від якого народжується потомство (у тварин, птахів, риб). *Основною перевагою штучного запліднення є можливість мати від найцінніших плідників у багато раз більше приплоду, ніж при природному спарюванні тварин* (Наука..., 10, 1956, 19).

ПЛІДНИКО́ВИЙ, а, *е.* Прикм. до **плідник** 1.

ПЛІДНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Здатність регулярно давати приплід, плодитися. *Підвищення плідності свиноматок і збільшення виходу живих поросят сприяло в першу чергу поліпшення годівлі* (Колг. Укр., 7, 1957, 8).

2. *перен.* Практична, безумовна користь; плодотворність. *Поезія І. Тичини засвідчує плідність пошуків напруженої асоціативності мислення* (Рад. літ-во, 7, 1967, 39).

3. *перен.* Здатність створювати що-небудь у великій кількості. *З погляду формального мусимо визнати у...* [автора] *велику вправність у віршуванні і велику плідність* (Фр., XVI, 1955, 107).

ПЛІДНО, *присл. до* **плідний** 2. *Українські радянські письменники плідно продовжують і розвивають традиції довоєнної літератури* (Вітч., 5, 1956, 126).

ПЛІКАТИВНИЙ, а, *е., геол.* Який утворює складки; складчастий. *Плікативні дислокації.*

ПЛІМУТРО́К, а, *ч.* Поширена порода несучих і м'ясних курей різноманітного оперення, що мають листкоподібний зубчастий гребінь. *Науково-дослідним закладам треба значно розширити селекційно-племінну роботу по розведенню і поліпшенню курей м'ясного напряму продуктивності (плімутроки)* (Соц. твар., 1, 1956, 9).

ПЛІНТО́ВКА, и, *ж., спец.* Те саме, що **плінтува́ння**.

ПЛІНТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **плінтува́ти**.

ПЛІНТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех., спец.* 1. Вирівнювати, згладжувати, розчищати поверхню якої-небудь ділянки.

2. Розколювати, дробити великі камені, доводячи їх розмірів до потрібних для дальшої обробки.

ПЛІНТУВА́ТИСЯ, ується, *недок., спец.* Пас. до **плінтува́ти**.

ПЛІНТУС, а, *ч.* 1. Вузька дерев'яна, пластмасова і т. ін. планка, рейка для закриття щілин на стиках між підлогою і стіною. *Частину цоколю, що виступає всередину приміщення, закривають теплоізоляційною прокладкою і плінтусом* (Колг. Укр., 4, 1958, 13).

2. Незначний декоративний або захисний виступ нижньої кромки стіни, а також плоска квадратна основа колони.

ПЛІНТУСНИЙ, а, *е.* Прикм. до **плінтус**.

ПЛІНФА, и, *ж.* Тонка плитчаста цегла як старовинний будівельний матеріал. *Софія Київська — одна з кращих і найбільших мурованих споруд Київської Русі, в якій було застосовано цеглу (плінфу) та камінь* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 67).

ПЛІОЦЕ́Н, у, *ч.* Остання епоха третинного періоду в історії Землі. *Понад мільйон років тому у середньому пліоцені в товщі... вапняків утворилися глибинні розрізнопланові печери* (Знання..., 2, 1968, 14).

ПЛІОЦЕНО́ВИЙ, а, *е.* Прикм. до **пліоце́н**; // Належний до пліоцену. *Пліоценовий релікт.*

ПЛІСЕ, невідм., *с.* 1. Дрібні паралельні складки на тканині, загладжені машинним способом або утюгом. *— Я говорила, що тобі плісе дуже личитиме,— каже мати* (Донч., V, 1957, 348).

2. *у знач. прикм.* Який має на собі такі складки; плісирований.

ПЛІСЕНЕ́ВИЙ, а, *е.* Прикм. до **плісень**.

△ **Плісеневі гриби (грибки)** — те саме, що **плісень** 1. *На мікроскопічні плісневі грибки вперше звернули увагу фітопатологи* (Вісн. Київ, 12.I 1966, 4).

ПЛІСЕНИ́Й, а, *е.* Прикм. до **плісень**.

ПЛІСЕ́НЬ, і, *ж.* 1. Бархатистий пухнастий наліт мікроскопічних грибків на різних предметах. *Кімната дуже гарна, але нечепурна: обідрані обої..., плісень скрізь, павутиння, патьоки* (Кроп., III, 1959, 111); *Плісені, або плісневі гриби, являють собою дуже великий ярус безхлорофільних організмів, складніших, ніж бактерії і дріжджі* (Мікроорг. і родюч. ґрунту, 1955, 18).

2. *перен.* Елементи загнивання, розкладу в ідеології, психіці і т. ін. *Запускайте корінця цінке Аж у серце до ґрунту, Проти плісені, сну, мертвоти Кличте духа до бунту* (Фр., XIII, 1954, 320).

ПЛІСИРО́ВАНИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **плісирува́ти**; // *у знач. прикм. Плісироване жабо.*

ПЛІСИРО́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **плісирува́ння**. *Плісировки як спосіб оздоблення українського одягу відома з давніх давен* (Нар. тв. та етн., 5, 1965, 33).

ПЛІСИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плісирува́ти**.

ПЛІСИРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., перех.* Робити плісе, загладжувати дрібні паралельні складки на тканині. *Плісирувати спідницю.*

ПЛІСИРУВА́ТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **плісирува́ти**.

ПЛІСНЯ́ВА, и, *ж.* Те саме, що **плісень**. *Щоб не з'явилась пліснява на солоних огірках, їх зверху покривають папером, посипають рослинною олією, найкраще гірчичною* (Укр. страви, 1957, 437); *Нам ще доведеться багато працювати, щоб очистити душі людей від пліснявої минулого* (Рад. Укр., 5.X 1961, 2).

ПЛІСНЯ́ВИЙ, а, *е.* 1. Укритий пліснявою, плісенню (у 1 знач.). *— Сиділи* [учасники експедиції] *без дров і грили плісняві сухарі* (Тулуб, В степу..., 1964, 408).

△ **Плісняві гриби** — те саме, що **плісень** 1. *Мастеві поставе назавжди на біжку. Стали помітними плісняві гриби. Вони густо вкрили дерев'яну стелю й підпори* (Шиян, Гроза..., 1955, 655).

2. *перен.* Який має в собі елементи загнивання, розкладу. *Вона однакує все те, що вже повернути не можна, яке так бездумно і легковажно вона проміняла на плісняве життя* (Рибак, Час..., 1960, 581).

ПЛІСНЯ́ВНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **плісень**. *У напівтемній церкві воско, наче пліснявицею, дахом і воском* (Копура, Зол. грамота, 1960, 219).

ПЛІСНЯ́ВІННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **пліснявіти**. *Щоб запобігти таким грибним захворюванням, як пліс-*

пліснявіння насіння, його пропрують якимсь способом (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 142).

ПЛІСНЯВІТИ, пліснявіє, *недок.* Покриватися, пошкоджуватися пліснявою. *Льон, зібраний в дуж сиру, довго сохне в снопах, а в несприятливу погоду пліснявіє і швидко псується* (Техн. культ., 1956, 63).

ПЛІСНЯВКА, и, ж. *і.* *розм.* Те саме, що пліснь 1. *Хати були... темні та чорні; на стінах цілі пліснявка* (Мирний, II, 1954, 121).

2. **Грибкова хвороба, яка викликає появу білих плям на слизовій оболонці ротової порожнини** (значно частіше у немовлят). *У новонароджених і у дорослих виснажених хворих іноді на слизовій оболонці рота появляються білуваті плівки, які зовні нагадують вспяе молоко. Це так звана пліснявка, результат розвитку особливого пліснявого грибка* (Заг. догляд за хворими, 1957, 108); *— І ось він розповів,— продовжував лікар,— що молодду перехворів на такі хвороби: кір і пліснявку, прищріт і пропасницю* (Минко, Ясні зорі, 1951, 183).

3. Деревний пліснявий грибок. *В грибки-пліснявки, що викликають тільки забарвлення деревини (синюватість, червонуватість, побурління). Вони... майже не впливають на зміну її механічних властивостей* (Столярн. справа, 1957, 45).

ПЛІТ, шіоту і плоту́, ч. *і.* Огорожа, плетена з хворосту. *З доброго плота добрий хід* (Номис, 1864, № 7147); *Там білий домичок стоїть. Навкруг* [навколо] *густенький пліт* (Рудан., Тв., 1959, 69); *Всі повиходили з саду Вітра черкове збирати, щоб плотом увесь виноградник Обгородить* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 400).

Живий пліт — те саме, що **живопліт**. *Подвір'я довкола корпусів обсаджене живим плотом бузка* (Вільде, Пов. і опов., 1940, 253); **Скакáти (скóчити, стрибáти, стрибнýти** і *т. ін.)* **чéрез пліт** — те саме, що **Скакáти (скóчити, стрибáти, стрибнýти** і *т. ін.)* **в грéчку** (див. **грéчка**). *Навіть в такий час, підсміються* [Іван] *в душі з Денисенка,— який за землею не вміють, як жінка з іншими стрибає через пліт* (Стельмах, II, 1962, 108).

2. Скріплені в один або декілька рядів колоди для сплаву або для переправи на них по воді. *Мельників план був дуже простий: зв'язати невеличкий пліт, аби міг здержать двох людей — і в темну ніч... переплисти у плавні* (Кощюб., I, 1955, 354); *Артем уже знав, що в тартаки так великі в місті, а ще худи плотами по Дністру плитки сплавляють* (Головко, II, 1957, 213).

ПЛІТКА[1], и, ж. Не підтверджена дійсними фактами чутка, звістка про кого-, що-небудь; поговір. *Він зразу ж зметикував, що це лихе дівчисько не може нічого цікавого знати про нього, а якщо й знає, то напевно якісь бабські плітки* (Вільде, Сестри., 1958, 380); // Поширення таких чуток, звісток; пересуди. *Він уникав Карташова відразу, призадов його перший приїзд.. і все, що в зв'язку з ним говорилось потім у місті, всі байки, плітки, глузування обивателів з міської управи* (Доож., I, 1958, 461).

◇ **Плести пліткй** *дие.* плестй.

ПЛІТКА[2], и, ж. *і.* Невелика прісноводна риба родини коропових. *Швидко вони.. витягли волок, повний дрібної плітки* (П.-Лев., I, 1956, 410); *Справжньою втіхою було дивитись, як ловив Михайло Іванович рибу — ялів, пліток, окунів тощо* (Рильський, Вач. розмови, 1962, 66).

2. *розм.* Пестливе звертання до дівчини, жінки. *— Для тебе! — ох, моя ти плітко! — Вуакан задихавшись сказав; — Зробаю не звірю, чудо рідке, Ніхто якого не видав* (Котл., I, 1952, 208).

ПЛІТКАР, я́, ч. Той, хто займається плітками (див. **пліткá**[1]), розносить плітки. *Федір Архипович Шульга ніколи не зважав на пересуди, але не вертав уваги і на пліткарів* (Рибак, Час., 1960, 132).

ПЛІТКАРКА, и, ж. Жін. до **пліткáр**. — *Я страшенно не люблю тихеньких, з них завжди виходять плітка рки і мішанки* (Собко, Справа..., 1959, 29).

ПЛІТОЧКА, и, ж. Змешш.-пестл. до **пліткá**[2]. *В ставку Плітонька дрібненька Зніченя гуділа на удіці черв'яка* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 80); *Червоногорі плітоочки, колючі окунці час від часу стверджували, що не перевелося ще рибяче плем'я в дніпровських водах* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 71); ** У порівн. Та й зомлоїла русалочка, й Дніпро поринула Мов плітонка* (Шевч., I, 1963, 359).

ПЛІТЬ[1], і, ж. *і.* Витке стебло.

2. *рідко.* Плетений, грубий батіг; нагайка. *Да ваш милий дротяну пліть* (Чуб., V, 1874, 592); *Міцно юнак ударив Плітью коня гнідого І помчав в погоню* (Перв., З глибини, 1956, 179).

3. *діал.* Сплетена з соломи стрічка, з якої потім зшивається бриль. *— А плітї на бриль дасш? Ти ж собі наголовиш!..* (Кощюб., I, 1955, 100).

ПЛІТЬ[2], і, ж. Збірн. до **пліткá**[2]. 1. *Я був малий і рідко докидав Свою сіпцю про очерет, про став, Про литру плітї, про некаситу щуки* (Рильський, II, 1960, 117).

ПЛІЧКА, ося, *мн.* Вішалка для одягу у вигляді вигнутої палки, виготовленої з різних матеріалів, із гачком посередині. *— Прошу, розпоряджайтеся далі,— вклонився Сергій, забивши в стіну ще один свідок, куди Нина вішала плаття на плічках, привезених з дому* (Ков., Земля..., 1957, 125).

ПЛІЧКО, а, с. І. Змешш.-пестл. до **плечé**. *Батько жовчки потис його тонке плічко, поглядів по голівці* (Перв., Невигадане життя, 1958, 141).

2. Стрічка або смужка тканини через плече в жіночому або дитячому платті без рукавів, у сорочці, ліфчику і т. ін. *Плічко сорочки сповзло на руку і оголило нижку дівочу грудь* (Кол., Терен., 1959, 338).

3. Окіст (лопатка). *Старі заходились коло плічка, а молоді пішли обідать в ресторан* (Н.-Лев., I, 1955, 604).

ПЛІЧ-О-ПЛІЧ, *присл.* І. Впритул, поруч. *Матюха а Данькою сіли плічо-в-плічо на генеральській канапі* (Головко, II, 1957, 46).

2. *перен.* Єдиним фронтом, об'єднавши свої сили, згуртовано. *— Може, послухаємо тих, кого привела до нас революційна солідарність і з ким нам плічо-в-плічо на ворога йти?!* (Гончар, II, 1959, 18).

ПЛІШ, і. ж. і у, ч., *рідко.* Те саме, що **плішина**. *Коли б не плішу, і голо б не було* (Номис, 1864, № 5377); *Ось ну! Помацай гирю лиш: Ви бач, який,— мов поршами встружало, На тім'ї здоровецький пліш!..* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 125).

ПЛІШИВИЙ, а, е. І. Який має плішину (у 1 знач.); лисий. *Простоволоса голова, пліщава, стовбовата, трохи подалася набік і здавалася немов розбитою* (Мирний, I, 1954, 46); *Під вікном сидів сивуватий з пліщавим верхівком голови фінансовий крацівник* (Дмит., Розлука, 1957, 80); // у знач. ім. **плішúвий**, вого, ч. Той, хто має плішину на голові (звичайно на тім'ї); лисий. *Вдарили морози, та й цупкі ж були! Доставалося лисим та пліщавим!* (Кв.-Осн., II, 1956, 144).

2. Позбавлений в окремих місцях рослинності, місцями вигорілий, пямоклий і т. ін. *Він відчув себе сіромахою, навіки прикутим до цієї пліщавої латки землі, що з неї вузькі межі як би видавили всю вогкість* (Панч, II, 1956, 432).

ПЛІШИВІСТЬ, вості, ж. Стан за знач. **плішúвий**.

ПЛІШИВІТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати плішивим.

ПЛІШИНА, и, ж. 1. Місце, на якому витерлася, обпіяла шерсть. *На кінці хвоста у неї [в лисиці] була плішина з куряче яйце завбільшки* (Укр. казки, легенди., 1957, 40); // Оголене, безволосе місце на голові людини (звичайно на тім'ї); лисина.

2. Позбавлене рослинності, вигоріле, вимокле і т. ін. місце серед поля, в лісі тощо. *В дубині колгосп посіяв п'ять гектарів сортової пшениці. Любу цікавило... чи не утворилися плішини* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 127); *Внаслідок загибелі рослин на дуже попсованих пасовах можуть утворюватись великі плішини* (Шкідн. і хвор.. рослин, 1956, 116); // Пляма, що виділяється своїм кольором, формою і т. ін. на якій-небудь поверхні.

ПЛІШИНКА, и, ж. Зменш. до плішина. *На волосистій частині голови стригучий лишай з'являється у вигляді маленьких круглих плішинок* (Хвор. дит. віку, 1955, 204); *Густо вкрунькувавши, залягла щільно посходи яскраво-зелена пшениця — живкої плішинки ба навіть жовтих плям на всьому масиві не видно вже* (Рост., Сини.., 1948, 48).

ПЛІШИЙ, шу, ши́ш, *недок., перех.* Забивати плішку, клинок для закріплення (сапилна, топорища і т. ін.). *Оверха гукали з усіх сторін справляють сапочки, клепають, плішить, мажучись* (Горд., Зробітчани, 1948, 44).

ПЛІШКА, и, ж. Невеликий клин: заплішка. [Денис:] *Це таке .. плішка, що дай боже, щоб клепки видержали!..* (Кроп., II, 1958, 430); *Віднеси кетмень — і той поцербленій, поїдений каменем аж до ручки і плішками зашевелий обух* (Ле, Мижгір'я, 1953, 189).

ПЛІШНЯ, і, ж. Важкий лом на дерев'яному держаку для пробивання льоду, дроблення мерзлої землі і т. ін. *Завять рибалки оранку пробивають плішнею по кілька опалонок* (Веч. Київ, 5.I 1957, 2); *Гній зізяся, змерзся, хлопці* [люди] *ломами, плішнею, накидали на сани, возили* (Горд., II, 1959, 349).

ПЛОВ, у, ч. Східна страва з вареного рису і шматочків м'яса або риби із приправами чи з фруктами, овочами. *Народ створив такі чудові страви, як заправні супи.. шашлики, ..плови та ін.* (Технол. пригот. їжі, 1957, 3); *Ми їли плов із мисок дерев'яних* (Перв., I, 1958, 194).

ПЛОВА, и, ж., *діал.* Злива (перев. з бурею). *Б'ють плови весняні, рачать громом гірські верхи* (Коцюб., II, 1955, 114); *Ударили з неба плови* (Черемш., Тв., 1960, 215).

ПЛОДИК, а, ч. Зменш.-пестл. до плід 1. *Збирати кравбе* [опівну рослину] *починали, коли плодики були цілком достиглими і мали жовтувато-матовий колір* (Колг. Укр., 12, 1956, 20).

ПЛОДИТИ, плоджу́, пло́диш. *недок., перех.* 1. Давати потомство, породжувати (звичайно у великій кількості). [Мушченко:] *Ви довели сина до пияцтва і кинули його на розборжок: іди, мовляв, куди очі втрапляють... Як так з дітьми поводитись, то кавщо їх і плодити?* (Кроп., IV, 1959, 228); — *Як же виходити* [заміж] *Настю? Та й чого їй виходити — старше плодити?!* (Головко, II, 1957, 513); // Приносити урожай, давати плоди, овочі. *Цей безмірний світ — мир тільки задля тебе! Все живе, що родить і плодить сира земля, твої сади, тобі на потребу!..* (Мирний, IV, 1955, 323); — *Хто все плодить: Груші, сливи, огірочки? — А без мене,— дощ доводить, ..Вряд пов'януть всі садочки!* (Граб., I, 1959, 452); // Розмножувати, розводити у великій кількості (тварин, рослини). — *Очолюй,— сказали йому,— інкубатор. Я себе покажи як господарювати!.. В підмогу дали на цю тему брошуру. Посилали плодити курчат Мацапуру* (С. Ол., Вибр., 1959, 255).

2. *перех.* Сприяти появі, виникненню чого-небудь у великій кількості. *Плодіть, добродію, і засівайте найбільше, я певний, що з того засіву будуть колись великі жнива задля нашого рідного краю* (Мирний, V, 1955, 378); [Римар:] *Не думаї таке, немов усіх обдурюєш. Та, певне, так воно й є. Папір виявили,— папір і плодить* (Стельмах, Зол. метелиця, 1955, 10); // Бути причиною виникнення кого-, чого-небудь; породжувати. *Невсипуща праця,.. втомлюючись, плодить засоби нової сили й енергії* (Фр., III, 1950, 93); *Таких сиріт ви бачив у кожному селі, пліткувалося ними шпиталі при церквах, а плодила війна* (Пінч, Гомор. Україна, 1954, 137).

ПЛОДИТИСЯ, плоди́ться, *недок.* 1. Давати численне потомство, розмножуватися (про тварин, рослини). *Обридло Жабам, як на гріх, В болоті жити самостійно; Ніхто їх не чіпав, дурних, Жили, плодилися звичайно...* (Гл., Вибр., 1951, 122); *Спокійно сидівалася і плодилася там різна птиця* (Трубл., Шухна.., 1940, 84); // *розм.* Завоювати численне потомство (про людей). *Отак живе собі село мило не спокоївшись.., працює, плодиться, кохає, оре, сіє* (Довж., I, 1958, 70); // *розм.* З'являтися на світ, народжуватися (звичайно у великій кількості). — *Бодай уже ті діти не плодились, що мають рости у неволі* (Вас., II, 1959, 347); *А ми ж маленькі, плодимся рясненько. У нас аж шісткадцятеро народилося* (Ковіцька, Чому я не соня.., 1961, 74).

2. То саме, що водитися 2. *В такому болоті чорти плодяться* (Укр. присл.., 1955, 152); *Від його гатою плодились бабаки* (Стор., I, 1957, 203); *Заполювати дику гусину не легко, бо вона в нас на Україні дуже рідко плодиться* (Вишня, II, 1956, 180).

3. *перен.* Виникати, з'являтися у великій кількості. [Корпій Данченко:] *Оце три тисячі! (Дає.) ..Ну, дай же, боже, щоб вам, пане, з цих грошей ще гроші плодились, а нам на нашій землі щоб хліб добре родив* (Гр., II, 1963, 529).

ПЛОДІВНИЦТВО, а, с. Вирощування плодово-ягідних рослин як галузь сільського господарства. *Велику роль у розвитку промислового плодівництва відіграли теоретичні й практичні дослідження ..І. В. Мічуріна* (Колг. енц., II, 1956, 303); // Галузь науки, що вивчає питання вирощування плодово-ягідних рослин. *Вивчення шкідників садових культур було особливо широко розгорнуте після організації Українського науково-дослідного інституту плодівництва* (Розп. наукп в УРСР.., 1957, 377).

ПЛОДІВНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до плодівництва, пов'язаний з плодівництвом. *Плодівницький радгосп.*

ПЛОДОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до плід 1. *Плодовий жакуп садових гарбузів становить за весни (в середньому) 73%* (Укр. страва, 1957, 209); // Пригот. з плодів. *Готове плодове то згідне вино зберігають в сухому підвальному приміщенні при температурі 5—12 градусів* (Колг. Укр., 7, 1956 41); // У якому міститься орган розмноження, запліднення. *Плодове тіло гриба.*

2. Який дає їстівні плоди. *Наш народ шанує плодове і декоративне дерево,— красу і багатство землі* (Вол. Сади.., 1950, 208); *Плодові стиглі;* // Який складається з дерев і кущів, що дають плоди. *Артем Громов має плодовий сад і виноградник, завів пасіку* (Кучер, Чорноморці 1956, 26).

ПЛОДОВИЙ, а, б Прикм. до плід 1, 2.

ПЛОДОВИТИЙ, а, е. 1. Який дає або здатний давати багато плодів (про рослини). *Ми обережали ..плодовитість гібридів між житом і різними видами пирію* (Хлібороб Укр., 2, 1970, 28); // Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше

про людей). *Більшість риб дуже плодовита. Карось, наприклад, відкладає до 300 тисяч ікринок* (Вет. Київ, 1, IV 1957, 4); *Плодовитий рід; // Родючий (про землю). — Земля плодовита, небо лагідне, вони рідні, мої тихий і до праці навиклий,— отсе, моє панство, і ресурси, природні жерела* [джерела] *багатство* (Фр., II, 1950, 369); *Плодовиті поля.*

2. *перен.* Те саме, що **плідний** 3. *Олесь Донченко був винятково плодовитим письменником, він написав дуже багато книг* (Літ. Укр., 17.III 1962, 4).

ПЛОДОВИТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Здатність регулярно давати приплід, плодитися (у 1 знач.). *Дяк Кирило Якимович... виховний на все спорідне своєю надзвичайною скупістю і плодовитістю. Його чотирнадцять синів і не менше п'ятдесяти внуків теж були дяками* (Довж., I, 1958, 175).

2. *перен.* Здатність створювати що-небудь у великій кількості. *Важко знайти не лише в українській, а і в світовій літературі XIX ст. іншого письменника такого широкого розмаху, такої невтомної енергії і плодовитості, як Іван Франко* (Від давнини... I, 1960, 484).

ПЛОДОВОД, а, *ч.* Фахівець з плодівництва. *Російський плодовод Н. І. Кичунов... докладно описав будову земляних сушарень* (Хліборіб Укр., 1, 1965, 29).

ПЛОДОДРОБАРКА, и, *ж.* Машина, апарат для механічного подрібнення плодів. *Щоб відокремити насіння від м'якоті, плоди спочатку пропускають через спеціальну плододробарку* (Сад. і ягідн., 1957, 123).

ПЛОДОЖЕРКА, и, *ж.* Небезпечний садовий і польовий шкідник-метелик, гусінь якого ушкоджує плоди рослин. *Широко застосовується в боротьбі з яблуневою плодожеркою накладання ловчих поясів на стовбури і при основі товстих гілок плодових дерев* (Шкідн. і хвор. рослин, 1956, 30); — *Хотілось би й нам... штурмувати плодожерку та бур'яни, а доводиться замість того важкі бомбардувальники піднімати в небо. І піднімаємо, бо треба* (Гончар, Тронка, 1963, 74).

ПЛОДОЗБИРАННЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **плодозбір.**

ПЛОДОЗБІР, бо́ру, *ч.* Збирання плодів; сезон, пора збирання урожаю з полів, у садах, на городах. *Стояла середина вересня — благодатна пора плодозбору й неминучої ласкавої тиші* (Ваблик, Вишн. сад. 1960, 244).

ПЛОДОЗГІН, гону, *ч., спец.* Винищення плода (у 2 знач.), пародка.

ПЛОДОЗГІННИЙ, а, е, *спец.* Який служить для винищення знищення плода (у 2 знач.), зародка.

ПЛОДОЗМІНА, и, *ж.* Чергування посівів сільськогосподарських рослин у системі сівозміни. *Плодозміна є зміна умов середовища спричиняються до обмеження розвитку хвороб та розмноження шкідників* (Захист рослин... 1952, 140).

ПЛОДОЗМІННИЙ, а, е. Який грунтується на чергуванні посівів сільськогосподарських рослин у системі сівозміни. *Сівозміна, в яку поряд з зерновими і просапними культурами включаються багаторічні бобові трави і де травяний пласт залишається влітку під озимину, називається плодозмінною* (Колг. енц., II, 1956, 507); *Плодозмінна система землеробства.*

ПЛОДОЗНІМАЧ, а, *ч.* Пристрій для зняття плодів з рослин. *Слід виготовити... плодознімачі, вірьовки, щоб спускати корзини* [з фруктами] *з високих дерев дерева* (Колг. Укр., 7, 1956, 38).

ПЛОДОЇДНИЙ, а, е. Який живиться плодами (про тварин). *Плодоїдний кажан.*

ПЛОДОКОНСЕ́РВНИЙ, а, е. Призначений для виготовлення або зберігання консервів з плодів і овочів. *На плодоконсервних заводах всі процеси виготовлення продукції повністю автоматизуються* (Рад. Укр., 27.IV 1961, 3); *Плодоконсервна промисловість.*

ПЛОДОЛИ́СТИК, а, *ч., бот.* Видозмінений листок у квітки покритонасінних рослин, на якому розвивається насінний зачаток. *У плоді яблуні може бути десять і більше насінин, оскільки кожний з п'яти плодолистків утворює два — чотири і навіть шість насінних зачатків* (Бот. ж., X, 3, 1953, 17).

ПЛОДОНІ́ЖКА, и, *ж., бот.* Частина стебла, на якій тримається плід. *Знімаючи плоди, плодоніжку обов'язково видаляють, щоб під час транспортування вона не колола сумежні плоди* (Овоч. закр. і відкр. грунту, 1957, 178).

ПЛОДОНОСИТИ, ить, *недок.* Давати плоди (у 1 знач.). *Цитрусові рослини — лимони, апельсини та інші — не тільки добре ростуть і прикрашають кімнату, а й при правильному догляді рясно плодоносять* (Хліборіб Укр., 6, 1965, 34); *Дуже цікаво розповіла* [Юля], *як можна омолодити стару яблуню, яка вже перестала плодоносити* (Довж., IV, 1957, 402).

ПЛОДОНО́СІННЯ, я, *с.* Те саме, що **плодоно́шення.** *В міру поліпшення умов вирощування вона* [виноградна лоза] *спроможна квітнішо збільшувати плодоносіння* (Наука..., 2, 1957, 23).

ПЛОДОНО́СНИЙ, а, е. Який дає плоди (у 1 знач.). *В плодоносному саду треба провадити одночасно боротьбу з шкідниками і хворобами* (Колг. Укр., 5, 1958, 34); *Плодоносне дерево.*

ПЛОДОНО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність давати плоди (у 1 знач.). *Плодоносність дерева.*

ПЛОДОПО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плодопоси́ти.** *В умовах України перше плодопошення карликових дерев настає на третій-четвертий рік їх життя* (Колг. Укр., 3, 1962, 37).

ПЛОДООВОЧЕ́ВИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вирощуванням плодових рослин і овочів, їх обробленням і т. ін. *До обрію, на сотні гектарів, розлігся перед вами величавий плодоовочевий райвсіх* (Смолич, День..., 1950, 55); *Плодоовочева станція;* // Призначений для навчання, підготовки фахівців з плодоовочівництва. *Спеціалісти овочевого виробництва готують плодоовочеві факультети сільськогосподарських вузів і плодоовочеві технікуми* (Овоч., 1956, 16).

2. Пригот. з плодів і овочів. *Плодоовочева продукція.*

ПЛОДООВОЧЕСУША́РКА, и, *ж.* Те саме, що **плодоовочесушарня.**

ПЛОДООВОЧЕСУША́РНЯ, і, *ж.* Пристрій, апарат або приміщення для сушіння плодів і овочів.

ПЛОДООВО́ЧІ, ів, *мн.* Плоди і овочі.

ПЛОДООВОЧІВНИ́К, а, *ч.* Фахівець з плодоовочівництва. *Понад 7 тисяч чоловік учиться в 40 одногічних сільськогосподарських школах, які готують садівників, плодоовочівників... пасічників тощо* (Колг. Укр., 10, 1957, 14).

ПЛОДООВОЧІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Вирощування плодів і овочів як галузь сільського господарства; // Галузь науки про вирощування плодових рослин і овочів.

ПЛОДОПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. Призначений для переробки плодів (у 1 знач.). *Плодо-, в основному переробляють на заводах плодопереробної й консервної промисловості* (Колг. енц., II, 1956, 255).

ПЛОДОРОЗСА́ДНИК, а, *ч.* Ділянка, зайнята під розсадник плодових рослин. *Багаторічною вирощуванням практикою плодорозсадників перевірено, що вічка для окулірівки потрібно підбирати з середньої третини живця* (Хліборіб Укр., 3, 1967, 33).

ПЛОДОРОЗСА́ДНИЦЬКИЙ, а, о. Який має плодорозсадник, плодорозсадники, займається вирощуванням

плодових рослин. *Саджанці плодових дерев вирощують для кооперативних, державних господарств і школярів-садівників 60 спеціалізованих плодорозсадницьких радгоспів республіки* (Рад. Укр., 18.IV 1971, 4).

ПЛОДОСУША́РКА, и, ж. Те саме, що **плодосуша́рня**.

ПЛОДОСУША́РНЯ, і, ж. Пристрій, апарат або приміщення для сушіння плодів. *Шафова плодосушарня.*

ПЛОДОСХО́ВИЩЕ, а, с. Спеціальне приміщення для зберігання плодів. *Будівництво плодосховищ є важливою передумовою постачання трудящим свіжих плодів і продуктів їх переробки протягом усього року* (Вісн. Укр., 8, 1961, 37).

ПЛОДОТВО́РНИЙ, а, е. 1. Який сприяє успішному створенню, розвиткові чого-небудь; який благотворно впливає на кого-, що-небудь. *Йде справа землях плодотворної закви, І вітер мій нам сулить бурхливий, І з заходу темная хмара летить — Гримить!* (Фр., X, 1954, 10); *Плодотворна ідея.*

2. Який дає наслідки, результати, створює цінності; продуктивний. *Запорука плодотворного розвитку науки — в нерозривному зв'язку з творчою працею народу, практикою комуністичного будівництва* (Програма КПРС, 1961, 112); *Плодотворний період творчості.*

ПЛОДОТВО́РНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **плодотво́рний**. *Бурхливий розвиток промислового виробництва — яскраве свідчення плодотворності історичних рішень нашої партії* (Рад. Укр., 15.IV 1967, 2); *Народи СРСР відчувають плодотворність зростаючого обміну матеріальними і духовними багатствами між соціалістичними націями* (50 р. Вел. Жовтн. соц. рев., 1967, 37); *Я. Галан відзначався дивовижною працьовитістю, творчою плодотворністю* (Мист., 4, 1962, 27).

ПЛОДОТВО́РНО. Присл. до **плодотво́рний** 2. *Народні співці-кобзарі відіграють значну роль у культурному, а також у суспільному житті українського народу. Вони плодотворно працюють над створенням нових дум і пісень* (Нар. тв. та етн., 3, 1957, 77).

ПЛОДОУТВОРЕ́ННЯ, я, с. Утворення плода (у 1 знач.). *При обробітку посівів озимих особлива увага в етапеплодоутворення приєкоюється на два тижні* (Наука..., 6, 1956, 8).

ПЛОДОЯ́ГІДНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вирощуванням фруктів і ягід, їх обробленням і т. ін. *Садівництво України займає одно з перших місць у плодоягідному виробництві СРСР* (Колг. Укр., 10, 1957, 23); // Призначений для вирощування фруктів і ягід, їх обробления і т. ін. *Плодоягідний розсадник.*

2. Пригот. з фруктів і ягід. *Сухі киселі являють собою суміш цукру, крохмалю, плодоягідних екстрактів.. і харчових кислот* (Укр. страви, 1957, 282); *Плодоягідна продукція; Плодоягідні вина.*

3. Який дає фрукти і ягоди. *Велике значення для боротьби з ерозією ґрунтів мають рядні лісові і плодоягідні насадження* (Наука..., 8, 1959, 31); *Плодоягідні культури.*

ПЛОДУ́ШКА, и, ж. Коротка плодова гілка, на якій тримається квіткова брунька. *Гілки вкорочують над добре розвиненими плодушками, залишаючи вище від плодушки пня завдовжки 0,5 см* (Колг. енц., II, 1956, 149).

ПЛОДЮ́ЧИЙ, а, е. 1. Який швидко розмножується, дає численне потомство (про тварин, рідше про людей). *Серед свійських тварин однією з найбільш плодючих і скоростиглих м'ясних тварин, як відомо, є свиня* (Наука..., 9, 1956, 22); *— Втечеш, коли дружина наплодила з півдесятеро.— А чого ж ти такий плодючий!* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 274); // Який дає багато плодів; урожайний. *Ще ні на чиєму полі не було такої доброї пшениці, як у Оришки, нічия огородина не задалася така плодюча* (Мирний, IV, 1955, 211); *Зимій же чуть, як переходять сюди Крізь дерево плодюче по високе* (Рильський, І, 1956, 62).

2. Здатний давати й живити багату рослинність; родючий. *Мої думки снувалися довгими стежками плодючої ріллі* (Стеф., І, 1949, 174); *Із чорної, плодючої землі густо та зелено — сходи* (Головко, II, 1957, 78); // Який має такий ґрунт (про місцевість, край і т. ін.). *Отака ти [моя земле] у мене плодюча* (Мол., Зв. морем, 1950, 163).

ПЛОДЮ́ЧІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **плодю́чий**. *Повторні паруваннь підвищують плодючість самок і зміцнюють життєвість потомства* (Бджоли, 1955, 107).

ПЛО́ЄННЯ, я, с. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **плоїти**. 2. у знач. прикм. Підданий плоєнню. *Плоєне волосся.*

ПЛО́ЄННЯ, ПЛОТИ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плоїти**.

ПЛОТИ́ННЯ див. **плоєння**.

ПЛОЇТИ, плою́, плоїш, *недок., перех.* 1. Заплітати волосся, укладаючи його паралельними хвилястими пасмами. *Волосся цілували плоїть* [Ігор], *щоб куреґвалося* (Кучер, Прощай..., 1957, 118).

2. Робити паралельні хвилясті складки на тканині, одязі і т. ін.; гофрувати. *Сестрам треба було плоїти свою білизну. Вони... прилаштали на двох стільцях дошку, а на ній розвісили сидячую й почали плоїти* (Ірим., Вибр., 1965, 344).

ПЛОЇТИСЯ, ї́ться, *недок.* Пас. до **плоїти**.

ПЛОЙКА, и, ж. 1. Паралельні хвилясті пасма завитого волосся.

2. Паралельні хвилясті складки на тканині, одязі і т. ін.

3. Шипці, якими плоять що-небудь.

ПЛОЙЧА́СТИЙ, я, е. Зібраний у складки, укритий складками; складчастий. *Плойчаста текстура.*

ПЛОЙЧА́СТІСТЬ, тості, ж. Властивість за знач. **плойча́стий**.

ПЛО́МБА, и, ж. 1. На зачинених дверях приміщень, вагонів або на машинах, приладах і т. ін.— заборонний знак (із шматочка свинцю або іншого пластичного матеріалу) з клеймом, відбитком печатки. *Я почав набивати збирати по смітниках коло крамниць оловяні пломби* (Вас., Неділя тв., 1941, 159); *Н. розглядаю пломбу, що висить на вагонному запорі* (Кол., На фронті..., 1959, 98).

2. Шматочок твердої речовини, якими закривають отвір у зубі, попередньо вилікуваному. *Зубний лікар вийняв у хворій зуб Юркові пломбу поставив* (Веч. Київ, 16.I 1963, 4); // Шматок затверділої пластичної речовини, якими закривають отвір у чому-небудь.

ПЛО́МБІР[1], у, ч. Вершкове морозиво, до якого додають смакові приправи (шоколад, горіхи, ягоди і т. ін.). *Для приготування пломбіру у морозиво добовляють консервованих у вині цукатів і добре збитих вершків* (Техпол. пригот. їжі, 1957, 213).

ПЛО́МБІР[2], а, ч. Пристрій у вигляді щипців для накладання пломб (у 1 знач.).

ПЛО́МБІРНИЙ, а, е. Прикм. до **пломбі́р**[1]; // Вигот. з пломбіру. *На фабриці почато масовий випуск пломбірних паличок, глазурованих шоколадом* (Веч. Київ, 15.IV 1968, 1).

ПЛОМБОВА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пломбува́ти**.

ПЛО́МБОВИЙ, а, е. Прикм. до **пло́мба**.

ПЛОМБУВА́ЛЬНИК, а, ч. Робітник, який запечатує що-небудь, накладаючи пломби (у 1 знач.).

ПЛОМБУВА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **пломбува́льник**.

ПЛОМБУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пломбува́ти**. *Пломбування товарів; Пломбування зубів.*

ПЛОМБУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., перех.* 1. Запечатувати що-небудь, накладаючи пломбу (у 1 знач.). *— Склад він замикає і пломбує. І вікна в порядку, і пломба непорушена, а яйця пропавають* (Томч., Готель.., 1960, 206).

2. Класти в зуб пломбу (у 2 знач.). *Пошкоджені зуби видаляють або пломбують* (Шк. гігієна, 1954, 96); // Закривати отвір у чому-небудь, закладаючи його пластичною речовиною, що твердне. *Після установки скоби на потрібний розмір її пломбують — заливають воском чи мастикою в місцях регулювання гвинтів* (Фрез. справа.., 1957, 127).

ПЛОМБУВА́ТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **пломбува́ти**.

ПЛОМЕНИ́СТИЙ, а, е, *поет.* 1. Який має колір полум'я; яскраво-червоний, полум'янистий. *Усюди, де тільки можна по землі, зарясіє він* [хутрець] *червоним маком пломенистим* (Вовчок, І, 1955, 323); *Кирíя Авдюк.. набрав у жменю рілі і тушить її до цеглястих уст, чола, пломенистих вилиць* (Бабин, Вишн. сад, 1960, 13).

2. Який яскраво горить, палає. *Ішла чутка, що така була краса його.., що не можна й очима було надивитися, бо сліпила вона, як те сонечко пломенисте* (Вовчок, І, 1955, 358).

3. *перен.* Перейнятий запалом, пристрастю, сповнений палкими почуттями. *Ми зустрілися з тобою З пломенистими серцями* (Ус., Вибр., 1943, 66); // Який виражає запал, пристрасть, палкі почуття. *Марія.. З сильної мас покутських долин єгипуки на голову* [Марка] *великі ясно-карі пломенисті очі* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 104).

4. Який має вигляд полум'я, схожий на полум'я. *Пломенистий орнамент.*

ПЛОМЕНИ́СТО, *поет.* Присл. до **пломени́стий** 2, 3. *Сонечко пломенисто зралося у небі* (Вовчок, І, 1955, 303); *Як він гожливо кімчава, Як пломенисто промовляє, Які листи писав недбалі!* (Пушкін, Є. Онегін, переклад. Рильського, 1949, 15).

ПЛОМЕНИ́ТИСЯ, ї́ться, *недок., поет., рідко.* Те саме, що **полум'я́ніти**. *Обоє тихо розходяться понад вербами, що.. пломеняться вечірніми барвами* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 609).

ПЛОМЕНІ́ННЯ, я, *с., поет.* Дія за знач. **пломені́ти**. *Нас і свободні вражо.., сміючись їй* [Лесі Українці] *поетичної мисли, пломеніння пристрастей, масштабність художніх образів* (Рад. Укр., 25. II 1971, 2).

ПЛОМЕНІ́ТИ, ію, ієш, *недок., поет.* То саме, що **полум'я́ніти**. *Голубенко сильно втягав дим, цигарка аж жевріла й пломеніла* (Епік, Тв., 1958, 204); [Любов:] *Але зозлитесь же і ви, що горіти і пломеніти від сього просто смішно!* (Л. Укр., II, 1951, 13); *Пломенію щастям, вона урівчасто.. почало розповідати йому про випадок на фабриці* (Вільде, Сестри.., 1958, 56); *В ще невеликій дальні вимальовувався стрункий конер. На ньому м'яким рожевим сяйвом пломеніла зоря* (Ткач, Чорг. завдання, 1951, 27); *Лице ще й досі пломеніє* (Сос., II, 1958, 429).

ПЛОМЕНІ́ТИСЯ, ію́ться, *недок., поет., рідко.* Те саме, що **полум'я́ніти**. *Пломеняться печі В витоках руди* (Ус., На.. берегах, 1951, 14); *На грудях у нього, на простій солдатській лімнастьорці далеко пломеніється яскрава червона цятка* (Гончар, II, 1959, 307).

ПЛОМЕНІ́ЮЧИЙ, а, е. *поет.* Дієпр. акт. теп. ч. до **пломені́ти**; // у знач. прикм. *Возвеник, помолоділий, пломеніючий, енергійно крокував по кабінету* (Збан., Мялян. дзвін, 1958, 162); *Надя.. кинула гарненьку чорноброву голівку — ці то щоки пломеніючі, ці очі блискучі грозові* (Ряб., Жайворонки, 1957, 9).

ПЛОМІНЕ́ЦЬ, ийя, *ч., поет.* Зменш.-пестл. до **пло́мінь**. *— Пробу, пробу!..— проховів майстер. І полився метал струмочком... Пломінці, ніби сині айстри, Заграли голубим віночком* (Забашта, Нові береги, 1950, 54).

ПЛОМІ́НКИЙ, а, е, *поет.* То саме, що **полум'я́ний**. *Де море, в погодах вижних, випробує міцність і славу броні і сердець пломінких з твердого, радянського сплаву?* (Гонч., Вибр., 1959, 230).

ПЛОМІ́ЧИК, а, *ч., поет.* Зменш.-пестл. до **пло́мінь**. *В грудях його жевріло благенького свіженького передчуття удачі. Невідомо, чи розгориться цей пломінчик у величезну, бурхливу пожежу* (Собко, Срібний корабель, 1961, 198).

ПЛО́МІНЬ, меню, *ч., поет.* То саме, що **полум'я́**. *Беруть руду, кладуть у піч — в огненні пащі домен, де безперервно день і ніч жаркий палає пломінь* (Забіла, У.. світ, 1960, 115), * *У порівн. Онде зірки палає, мов пломінь* (Л. Укр., І, 1951, 77).

ПЛО́СКИЙ, а, е. **ПЛА́СКИЙ**, а́, е. 1. Який не має заглибин і підвищень на поверхні; з рівною поверхнею. *Лінза — прозоре тіло, обмежене двома сферичними поверхнями або однією сферичною і однією плоскою* (Довідник фот., 1959, 5); *Через якийсь час пароплав завернув на плаский острів з високими рудими кущами* (Мартич, Друзі.., 1962, 62); *Плоский екран;* // Який не має помітного схилу (про берег, дах і т. ін.); пологий. *Вода.. потоку на хвилю притишилася, немов.. задрімала в плоских своїх берегах* (Фр., VI, 1954, 147); *Перед нам невелика зимівля.. Це темний дерев'яний зруб з плоским земляним дахом* (Довж., І, 1958, 104); *У селі, на пласких дахах осель, з'являлися.. татарки* (Коцюб., І, 1955, 390).

△ **Пло́ска стопа́** — стопа без вигину посередині, яка спирається на всю підошву. *Вузьке взуття, стягуючи стопу, утруднює роботу скелетних як пружині і призводить до утворення плоскої стопи* (Шк. гігієна, 1954, 70).

2. Стиснутий з боків або приплюснутий зверху; сплющений. *Кругла і плоска, як тарілка, лінзова проливна сірої валунів намбала* (Знання., 8, 1967, 14); // Позбавлений звичайних округлостей, опуклостей; рівний, як дошка (про тіло людини і його частини). *Наче привід, стоїть перед іванівими очима класний наставник.. Високо, плоска, кістлява постать у чорній раті, підперезана шкіряним поясом* (Кол., Терен., 1959, 27); *Вилицюватий, з плоским обличчям і вузькими.. очима, він* [Сафар] *здавався людиною іншої раси* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 186); *Кузьма Герасимовик Нербатов мав широке й плоске.. обличчя* (Дмит., Оболонці.., 1962, 150).

△ **Пло́скі чéрви** — тип паразитичних (пічастих, стьожкових і т. ін.) черв'яків, що мають сплюснуте у спинно-черевному напрямку тіло.

3. Який має невелику товщину або висоту і рівну поверхню. *На траві лежали купами зелені ранці., зброя, флаги з плоскими алюмінієвими кулаками* (Тют., Вир, 1964, 403); *Поставив* [юнак] *у кущ плаский дерев'яний ящичок, мабуть, з фарбами та пензлями* (Коп., Земл., 1957, 70).

4. Розміщений в одній площині. *Орнаменти на металі бувають заглиблені, високі та плоскі* (Пар. мист., 1966, 57); *Монументальний живопис повинен бути не пласким, а площинним — просторовим* (Мист., 3, 1965, 33); *Плоский кут.*

△ **Пло́ский друк** — спосіб друкування, при якому друкуючі і недрукуючі (пробільні) елементи розташовані практично в одній площині. *У поліграфії існує три способи друку — високий, плоский і глибокий.*

Назви ці походять від положення друкарських елементів на формі (Наука.., 3, 1967, 48).

5. *перен.* Позбавлений оригінальності, тестроти; банальний. *Сам реалізм ніколи не був пристосовцем плоскої одномірності, як стверджують його вороги, навпаки, він демонтував разом багатство художніх форм* (Про багатство л-ри, 1959, 15); *Адвокатські прийоми, добірні фрази, плакі вотеті поломили деяких слухачів* (Лє, В спомі.., 1960, 307).

ПЛОСКІ́ПКА, и, *ж.* Невелика прісноводна промислова риба родини коропових сохка на пляца. *Поряд з такими великими рибами, як короп, осетер.. тарань, красноперка, плоскірка... тут* [у басейні Дніпра] *водяться угорська минь та сомик* (Наука.., 10, 1960, 31).

ПЛОСКІ́ШНІЙ, а, е. Прикм. до **пло́скіш**; // Виго́т., зроблений з плоскоші. *У білій плоскішній сорочці Не пізнає тебе дідок* (Малик., Тр., 1955, 40); *Сонце з причілкового вікна вилило на плоскішну бляшту основу* (Шопа, Три жнива, 1958, 10).

ПЛОСКІ́НЬ, коні, *ж.* Чоловічі родини коноплель, а також волокно з них. *А дівчина При самій дорозі Небалеко коло жене Плоскінь вибирала, Та й почуло, що в полову* (Шевч., II, 1963, 38); *При заліжнень з вибиранням плосконі втрачається волокно* (Наука.., 10, 1956, 25).

ПЛОСКІ́СТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **пло́ский** 1, 3.

ПЛО́СКО. Присл. до **пло́ский** 1, 5.

ПЛО́СКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **пло́ский** у 1 знач., напр.: **плосковерхий**, **плоскове́рший**, **плоскоко́лий**, **плоскоре́брий**, **плоскорі́жучий** і т. ін.

ПЛОСКОГІ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **плоскогі́рʼя**; // Розташований на плоскогір'ї.

ПЛОСКОГІ́РʼЯ, я, *с.* Високо (за 500 м) піднята над рівнем моря ділянка суходолу з плоскою або хвилястою поверхнею. *Змучені підйомом, коні довго стояли... потім дружно побігли рівнем, положистим плоскогір'ям* (Тулуб, В степу.., 1964, 92); *Плоскогір'я - високі рівнини, або стоголові гори* (Курс заг. геол., 1947, 39).

ПЛОСКОГОЛО́ВИЙ, **ПЛАСКОГОЛО́ВИЙ**, а, е. Який має плоску голову. *Сиділа* [Тетяна Василівна у перукарні] *.. з головою, обтягнутою компресним папером, плоскоголова, мов у тибетській палаті, серед таких, як і сама, плоскоголових, жінок* (Загреб., День.., 1964, 107).

ПЛОСКОГРУДИ́Й, **ПЛАСКОГРУДИ́Й**, а, е. Який має плоскі груди. *Чоловіки.. мало не всі плоскогруді, кашлюють, міжрі... запучені при верстаті* (Л. Укр., IV, 1954, 211); *Худюща плоскогруда сестра.. байдужими очима дивиться на нас* (Стельмах, II, 1962, 252).

ПЛОСКОГУБЦІ, ів, *мн.* Кліщі, щипці з плоскими, плескатими кінцями (губами). *Плоскогубцями вигинають дріт, обтискують провідні при їх зрощуванні, випрямляють зігнуті шурупи і цвяхи* (Монтаж і ремонт.., 1956, 59); *З усіх кишень замальцьованого комбінезона стирчали гаєчні ключі, викрутки та плоскогубці* (Голов., Тополя.., 1965, 8).

ПЛОСКОДО́ННА, и. *ж.* Човен з плоским дном. *Поставили* [Тимофій і Свирид] *ятері і повернули до берега. За обшивною важкої плоскодонки сумовито зітхала вода* (Стельмах, II, 1962, 180).

ПЛОСКОДО́ННИЙ, а, е. Який має плоске дно. *Зима.. і Віра сідає у тихий, але надійний плоскодонний човен і пливе по річці* (Вол., Дн.., 1958, 117); *Колби бувають круглодонні і плоскодонні* (Уроки.. хімія, 1956, 7).

ПЛОСКОДРУКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для плоского друкування. *Плоскодрукувальна машина.*

ПЛОСКОЛИ́ЦІЙ, **ПЛАСКОЛИ́ЦІЙ**, я, *с.* Який має плоске лице.

ПЛОСКОНІ́С, носа, *ч.* Жучок рудого, бурого або чорного кольору — шкідник сільськогосподарських плодових та інших культур. *Проти виноградного плоского плантації обприскують 5—5-процентним розчином хлористого барію* (Хліборіб Укр., 8, 1963, 33).

ПЛОСКОНО́СИЙ, **ПЛАСКОНО́СИЙ**, а. *с.* Який має плоский ніс. *Говорив плосконосий, низенький Ельян* (Труби., Вовки.., 1936, 30).

ПЛОСКОРІ́З, а, *ч.* Культиватор з плоскоріжучими лапами. *У посушливі роки оранку замінюємо поверхневим розпушуванням на глибину 10—12 сантиметрів плоскорізами* (Хліборіб Укр., 6, 1970, 4).

ПЛОСКОСТО́ПИЙ, а, е. Який має плоску стопу.

ПЛОСКОСТО́ПІСТЬ, пості, *ж.* Фізична вада ноги, зв'язана з утворенням плоскої стопи. *Сприятливими моментами для зараження* [пікіри] *є вітаміноз ніг, поверхності, плоскостопість і т. д.* (Як запоб., зарази. хвор.., 1957, 80).

ПЛОСКУ́ХА, и, *ж.* Одномічні трав'янисті рослини родини злакових, окремі види яких культивують як кормові рослини. *На ділянках, де вносили* [гербіцид], *одновольні бур'яни (лисий, плоскуха), що з'явились у посіві, мали дуже пригнічений вигляд* (Вост. Укр., 7, 1958, 28).

ПЛОТА́Р, я, *ч.* Робітник, який збирає, зв'язує плоти, а також гонить їх при сплаві. *Гурт плотарів погукав... скібанок, а середнього Волги, коштерів плотам, другий буксир був при величезні баржі* (Еллік. Тв., 1958, 301); *Плотар.. перекинув довгу хату з плоту на берег* (Десняк, II, 1955, 331).

ПЛО́ТВА, и, *ж.* Те саме, що **пліт**ва[2] 1. *Як день йому щастило вловити й кілька риби — головатих сомків чи якусь плотву* (Лє, В спомі.., 1960, 84).

ПЛО́ТВИЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плотва́**. *В цій затоці можна легко наловити красноперів, плотвичку* (Кол., Як вони.., 1958, 59).

ПЛОТИ́К, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **пліт**. *Вітько вже завершив Тайкі перед тією заборонку колишку, плотик такий маленький чепуренький* (Гр., II, 1963, 372); *Птахи нурчі роблять свої гнізда на воді. «Напівзатоплений плотик, складений з видимої рогозинності, з невеликою заглибиною посередині,— це і є гніздо* (Кол., Укр., 8, 1958, 46).

ПЛОТИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **пліт**ка[2] 1. *Синіється тут прозора вода, гуляють по ній .. шайбні плотиці* (Фр., III, 1950, 7); — *Уоони повернулися з Києва і спіють по затоках. А золоті на них плотиці — таке ж безглуздя, як плитта з гарнет по кімнаті* (Тулуб, Людолюби, 1, 1957, 441).

ПЛОТИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **плоти́ця**. *Мовчи, зайчику, будеш їв плотинку* (Номис, 1864, № (107).

ПЛОТИ́ЙІ, а, *с.* Прикм. до **пліт**; // Зробл. з плоту (у 1 знач.). *Фашинні і плотові переходи можна експлуатувати лише до 3—5 років* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 97).

ПЛОТОВО́Д, а, *ч.* Те саме, що **плотого́н**. *Вона* [електрохімічна батарея «Мамонка»] *призначена для аварійних електровозів на морях і ріках, може стати в пригоді рибалкам, плотоводам* (Рад. Укр., 25.11 1965, 1).

ПЛОТОГО́Н, а, *ч.* Робітник, що сплавляє плоти. *Юним бачив, що плотогонів якосись водою, й гукав: — До берега керуй, Антонє!* (Чорн., Потік., 1956, 7).

ПЛОТОЛЮ́БНИЙ, а, е. Який має ниці, тваринні інстинкти; // Який виражає грубу хтивість (про погляд, обличчя і т. ін.). *Плотолюбний вираз обличчя.*

ПЛОТОЛЮБНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **плотолюбний**.

ПЛОТОЛЮБНО. Присл. до **плотолюбний**.

ПЛОТОЛЮБСТВО, а, с. Те саме, що **плотолюбність**.

ПЛОТОСПУСК, у, ч. Частина греблі, призначена для пропускання плотів униз по річці.

ПЛОТОХІД, ходу, ч. Пристрій, що дозволяє пропускати плоти через греблю, не порушуючи її роботи.

ПЛОТСЬКИЙ, а, е, *заст.* Тілесний, почуттєвий; земний; протилежне **духовний**. *Християнська церква офіційно проголосила зрівняність плотської любові, якою виправдуються тільки необхідністю народжувати дітей, а все інше — брудне й нище* (Наука.., 10, 1967, 15).

ПЛОТСЬКІСТЬ, кості, ж., *заст.* Абстр. ім. до **плотський**.

ПЛОТЬ, і, ж. Тіло людини або інших живих істот (на противагу психіці, духовному началу). *Тут кость і плоть і жир шкварчали* (Котл., I, 1952, 272); *Вони* [релігія й ідеалізм] *розглядали її* [людину] *як істоту, що складається з двох відокремлених і прямо протилежних начал: плоті і душі* (Наука.., 8, 1959, 45); // Людське тіло як носій, джерело чуттєвості. *Вий поклонці і плоть старечу цуміруй. Свята писанія читай, Читай, читай та слухай дзвона. А серцеві не потурай* (Шевч., II, 1963, 55); *Не було в тім парубоцькім збентеженні зрілого збурення плоті, а схвилювала злопця лиш несборима сила дівочої краси* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 350); // перен., книжн. Конкретний матеріальний зміст чого-небудь. *Для художника явище в тлю плоттю, на основі якої він тільки і може вірно розкрити дійсність* (Мист., 2, 1956, 16).

△ **Крайня плоть** — складка шкіри на кінці чоловічого статевого органа. *Справжнім фімозом можна вважати лише такий стугнко звуження крайньої плоті, коли з'являється утруднення в сечовипусканні і затримка сечі* (Хвор. дит. віку, 1955, 198).

◇ **Во плоті** — втілений у реальний, матеріальний образ. *І сина божія во плоті На тій Голгофі розп'яли* [Іудея] *Межи злодіями* (Шевч., II, 1963, 282); **Набрáти (набрáти) плóті і крóві** — втілюватися в певній формі, наповнюватися конкретним змістом; **Одна (єдина) плоть** — одне нерозривне ціле. *Мені здається, що ми — одне ціле: одна думка, одна плоть. І вже не лише у неї болить живинчуте коса, а біль і жаль пронизує всього мене* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 222); *Його* [В. Маяковського] *рядки, немов бичі свистючі, Пекли й разили, щоб навік зброть, Проти ворожої стави він гучі, Бо знав, що влас і він — єдина плоть* (Рильський, III, 1961, 62); **Плоть і кров чия; Плоть від (од) плóті кого, чого:** а) рідна дитина, дитя. *І вперше він сином сказав: — Товариші, Товариші мої, мої великі діти, Моя і кров і плоть, споділянка моя!* (Бажан, Вибр., 1940, 164); б) породження. *Партія — плоть і кров нашого народу* (Цюпа, Україна.., 1960, 300); *Радянська творча інтелігенція є плоть від плоті народу, невід'ємна його частина* (Рад. літ-во, 7, 1967, 4); **У плоть і кров увійти (зліпти)** — цілком укорінитися, стати невід'ємною частиною чого-небудь. *Усе це* [хатина, річка, квіти], *звичайне, нам рідне, до болю знайоме, Це те, що з дитинства ввійшло в нашу плоть, в нашу кров* (Гірник, Друзі.., 1953, 7).

ПЛОХЕНЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Зменш. до **плохий**. *Невесело сходили жнива,— літо пройшло. Настала осінь,— урожай був плохенький* (Фр., I, 1955, 130); *Холодний вітер шарпав плохенькі одяг людей* (Досв., Вибр., 1959, 173); *Він знав, що бремія — головів з м'яким серцем, плохенький, полохливий* (Н.-Лев., III, 1956, 395); *Дід., тицо підійшов до авта, наставивши волохаю до очей вашком, придивляючись плохенькими очима до машини* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 351).

ПЛОХЕНЬКО, *присл., розм.* 1. Спокійно, смирно. *Спершу всі сиділи мовчки, плохенько* (Кримм., Вибр., 1965, 407).

2. Кволо, несміло. — *Та я ж не тим шматочком не забився,— плохенько сперечався Захар* (Кримм., Вибр., 1965, 412).

ПЛОХИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **поганий** 1; жепський. *Дуїв два тиов дощ.. Пан.. розгорювався за сі два дні дуже,— плоті все-таки його діла!* (Л. Укр., V, 1956, 221); *Хіба у вас таке плоге жито, що сім кіп треба збить?* (Кос., Повелі, 1962, 69); [4-й с и н:] *Ех, цю б силу та на Змія! Та чомусь плоха надія...* (Олесь, Вибр., 1958, 466).

2. Не злий, не сварливий (про людину); спокійний, смирний. *Такий плохий, хоч у вухо бей* (Номис, 1864, № 3218); — *Він став тихий та плохий, як сиріська дитина* (Вовчок, I, 1955, 173).

3. Те саме, що **немічний** 1; кволий. — *Чи вона не хвора в тебе?.. Чогось плоха стала — все душею киатиться,— співчутливо дивиться* [чоловік] *на скоробе, запухле від сліз обличча дружини* (Стельмах, I, 1962, 28).

ПЛОХОВИТИЙ, а, е, *діал.* Несміливий. *А дитя молоденьке та плоховите собі* (Сл. Гр.).

ПЛОХОВНИК, а, ч. Те саме, що **обліпи́ха**. *На кінець міа Дукай вужчас.. Гринду — пінані коси в плавнях — заростають мартом, плоховником, вільшиною* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 10).

ПЛОХУВАТИ, ую, уєш і **ПЛОШАТИ**, шу, шеш, *недок., розм.* Діяти необдумано, допускати помилки, промахи. *На машину надійся, а сам не плошай* (Укр. присл., 1955, 301).

ПЛОХУ́ТА, и, *ж., діал.* Несміха людина.— *Плохута він у нас, а тут жіські все такі бистрі — і нарі йому між ними немає* (Мирний, IV, 1955, 37).

ПЛОХУТКА, и, *ж., діал.* Зменш. до **плохута**. *Сивилла бачить, що не шутка, Бо дуже сердиться Харон, Емей же був собі плохутка, Дала старизаиьо покзон* (Котл., I, 1952, 133).

ПЛОШАТИ *див.* **плохувати**.

ПЛОШКА, и, ж. Невелика глиняна посудина у вигляді блюдця, яку наповнюють олією, салом і т. ін. і використовують для освітлення або ілюмінації, вкладаючи гніт; каганець. *Тьмяна олійна плошка кидала тремтяче світло на середину оомбуса* (Ільч., Серце жде, 1939, 272); * **У поріи.** *Стали, як свічки або плошки, засарнпсь у полі полукінки* (Вас., Незібр. тв., 1941, 225).

ПЛОШКОВИЙ, плóшкова, плóшкове. Прикм. до **плóшка**.

ПЛОЩА, і, ж. 1. Яка-небудь ділянка поверхні землі, природно обмежована або спеціально виділена з якоюсь метою. *І ось, нарешті, вершина. Це була площа значних розмірів, безладно завалена голим камінням, хоча знизу здавалася майже гострим шпилем* (Гончар, III, 1959, 107); *Лісівництво займало досить велику площу* (Загреб., Шевіт, 1966, 221); // Ділянка водної поверхні. *Потічок.. розливається тепер в широке плесо, а небом у воді блакитним, зі спокійними площами* (Хотк., II, 1966, 49); *Інженери дослідили спад води Сулакелю, його ресурси, площу озера, що його утворить гребля* (Ю. Янов., II, 1954, 168); // *діал.* Рівнина. *Снігова площа простелясь Навкруг* (Фр., X, 1954, 326).

Виробнича площа — території виробничих приміщень і споруд підприємства, де виготовляють продукцію. *У передвоєнні нових великих замовлень*

директор завчасно загодував для них виробничі площі (Собко, Біло полум'я, 1952, 215); **Пло́ща посі́ву; Посі́вна пло́ща** — ділянка, призначена для посівів сільськогосподарських культур.— *Там, деріс один колос, треба виколоти два. Яким чином? Розширити площі посіву нема звідки. Значить, знову гній, правильна сівозміна* (Кучер, Трудна любов, 1960, 458).

2. Велике незабудоване місце, безпосередньо зв'язане з вулицями; майдан. *Ця не піти до міста? Ще здавну рада стрічає рожеві плити вільної площі* (Коцюб., II, 1955, 414); *Я склав план реконструкції кількох площ і вулиць міста з метою його благоустрою* (Довж., I, 1958, 25); *Базарна площа.*

3. Те саме, що **жи́тлоплоща́**.— *Кубатура яка?— Що кажете? — Ну, площа, площа яка? — Дві кімнати й кухня* (Є. Кравч., Квіти..., 1959, 154); *Найманам жилих приміщень у будинках місцевих Рад та інших державних, підприємств і організацій надається право обміну площі, яку вони займають* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 31).

4. *мат.* Частина **площини**, обмежена замкнутою ламаною або кривою лінією. *Площа трикутника;* // Розмір чого-небудь, виражений у квадратних одиницях. *Будинки мають кілька виміріе. Але основний один — площа* (Коп., Вибр., 1948, 6).

ПЛОЩА́ДКА, и, ж. 1. Невелика рівна ділянка землі. *А женихи там часом всі бавились там, де звичайно,— При Одіссеєвім домі, на втоптаній добре площадці Диски й списи вони кидали там* (Гомер, Одіссея, перекл. Е. Тяна. 1963, 293); *— А в нас парк посадовили... Прекрасно розпланували: алеї, площадки* (Вишня, I, 1956, 304).

Відгоді́вельна (будіве́льна, спорти́вна і т. ін.**) площа́дка** — така ділянка, спеціально пристосована, устаткована для відгодівлі свійських тварин, будівництва, занять спортом і т. ін. *Утримання свиней на відгодівельних площадках сприяє збільшенню доходів від свинарства* (Колг. Укр., 7, 1957, 9); **Ста́ртова площа́дка** — місце, підготовлене для старту (літальних апаратів, спортсменів і т. ін.). *Велику вагобічну ракету доставляють на стартову площадку в розібраному вигляді* (Наука.., 8, 1958, 17).

2. Рівне місце (в приміщенні, на підприємстві і т. ін.), відведене, призначене для чого-небудь. *На допомогу майстрові в мартенівському цеху «Запоріжсталі» на робочій площадці встановлено спеціальний прилад для швидкого визначення процента марганцю в сталі* (Наука.., 1, 1957, 9); *Кілька годин високе начальство обстежувало свої могутні укріплення.., старанно оглядало численні кулеметні гнізда, бійниці бліндажів, артилерійські площадки...* (Гончир, II, 1959, 388); *Розмова площадка в цеху.*

3. Площа, рівна частина якої-небудь споруди, якогось пристрою, обмежена, відділена чим-небудь; невелика горизонтальна площина. *Площадка керування встановлена на комбайні збоку у його передній частині* (Зерн. комбайни, 1957, 43); *Щоб своєчасно провести прорішення.. після механізованого букетування сходів розбирають букети з транспортних площадок* (Колг. Укр., 4, 1958, 20); // Бокова частина вагона біля входу або виходу. *Він побіг поряд з поїздом, а коли з ним порівнялася платформа з площадкою, на бігу схопився за поручні і, підтягнувшись, скочив на приступень..* (Д. Бедних, Плем'я.., 1958, 16); // Рівне місце, поміст між маршами сходів. *Курці.. повалили на площадку сходів* (Головко, II, 1957, 466); // Візок з настилом у вигляді помосту. *На шляховому візку, власне — невеличкій площадці на коротких коліщатах,— сидів інвалід без обох ніг* (Смолич, Мир.., 1958, 73).

4. Поміст, спеціально обладнаний для театральних вистав, концертів і т. ін.; сцена. *Москвичі також мотимуть змогу слухати і бачити митців України на десятках концертних і клубних площадок* (Наука.., 10, 1960, 8).

ПЛОЩА́ДКОВИЙ, а, е. Розміщений, розташований на площадці.

ПЛОЩИ́НА, и, ж. 1. Велика ділянка рівної поверхні землі; рівнина. *Я бачив дивний сон. Немов передо мною Безмірна, та пуста і дика площина* (Фр., X, 1954, 48); *За півкілометра, може, звідціля, на чорними парами, на неозорій площині — комбайнами жнуть* (Головко, I, 1957, 341); // Взагалі будь-яка ділянка поверхні землі. *На горі, про повітку та хату сторожо, видно на маленьку площину, огороджену штахетами* (Коцюб., III, 1956, 44); *Якби ви побачили, яку величезну площину звільнили ми від бур'янів і терну!* (Данч., V, 1957, 201); // Велика ділянка гладенької поверхні водойми. *По рожевій площині моря пробігали то золоті, то блакитні іскри* (Л. Укр., III, 1952, 606).

2. Рівна, плоска поверхня без підвищень і заглиблень. *З різних поверхонь найбільш знайома нам плоска поверхня, або просто площина, уявлення про яку дає нам, наприклад, поверхня добрего віконного скла або поверхня спокійної води у ставку тощо* (Геом., I, 1956, 3); *Основним завданням фарбування площин стін або деталей є, безумовно, бажання прикрасити житло* (Пар. тв. тв етн., 3, 1957, 113); *Площину віконниць роблять звичайно гладкою і порівняно рідко оздоблюють елементами різьблення* (Житл. буд. конструкція, 1956, 157).

△ **Похи́ла площина́** *див.* похи́лий.

3. *мат.* Поверхня, що має два виміри, так що пряма лінія, проведена через будь-які дві точки на ній, зливається з цією поверхнею. *Площина, перпендикулярна до прямокутної лінії*, називається горизонтальною площиною (Астр., 1950, 17); *— Я ніяк не доберу, який кут утворює площина, що перерізує призму навкіс* (Автом., Коли розлуч. двох, 1959, 166).

4. *перен.* Та чи інша галузь, сфера; коло якихнебудь явищ, відношень. *Стикнувшись тепер знову на роботі, хоч і на різних площинах, у різних ролях, один на кралі на перегонці, другий внизу, у котлованні, вони можуть працювати, кожен виконуючи своє завдання* (Коцюба, Повні береги, 1959, 171); *Треба перевести розмову в іншу площину* (Кулик, Запіски консула, 1958, 220); // Певний погляд на явища; та чи інша точка зору. *Дебати почалися раніше офіціального відкриття. Вже надто в несподіваній площині ставив і вирішував питання.. доповідач* (Добр., Тече річка.., 1961, 114).

ПЛОЩИ́НКА, и, ж. 1. Зменш.-пестл. до площина 1, 2. *Він вискочив на гору площинку, і зразу ж навколо нього затюкали кулі* (Багмут, Опов., 1959, 72); *Степан Чижмар вийшов з лісу, пройшов сторожким кроком по скелястій площинці і зупинився над кручею* (Скл., Карпати, II, 1954, 18).

2. Те саме, що **площа́дка** 3. *Зіскочивши з площинки храма на перегатку, він подався в котлован* (Коцюба, Повні береги, 1959, 224); *Лесько, звично і швидко підійматься дівчата по східцях, і перша з них.. стає на самий край площинки, зорить на річку, жде човен..* (Шиян, Гроза.., 1956, 667).

ПЛОЩИ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **площина́** 1, 2. *Площинна форма;* // Який здійснюється, відбувається і т. ін. в одній площині, на площині. *Система основного обробітку ґрунту в Гірській Карпатській зоні повинна бути спрямована.. на боротьбу з площинним*

землом і нашвом ґрунту (Картопля, 1957, 40); *Площинна різьба.*

2. Який характеризується відсутністю об'ємності; розміщений, розташований в одній площині, на площині (у 2 знач.). *Зображення на кахлях — строго площинні, мають чіткий контур* (Пар. тв. та етн., 2, 1967, 42).

ПЛОЩИ́ННІСТЬ, ності, ж. Зображення в одній площині; розміщення, розташування в одній площині (у 2 знач.). *Для деталей, що мають площини, неточність геометричної форми може бути показана непаралельністю, або, як іноді кажуть, відхиленням від площинності* (Допуски..., 1958, 37).

ПЛОЩИ́ННО, *присл.* В одній площині (у 2 знач.). *Часто на писанках можна побачити й зображення людської постаті, трактованої народними майстрами чисто декоративними засобами — площинно, без індивідуалізації* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 61).

ПЛУГ, а, ч. 1. Сільськогосподарське знаряддя з шпичком металевим лемешем або диском для оранки. *Для мішаного друга — й вола з плуга* (Укр., присл., 1955, 163); *Семен ре на цій ниві; його плуг блискучим лемешем ріже поле скибою* (Коцюб., I, 1955, 106); *Розпашують землю плугами, напружено рокочуть трактори* (Вол., Сади..., 1950, 3); // Машина, пристрій для копання ям, ровів і т. ін. *Плуг виконувальний ВП-2 призначений для викопування... саджанців та сіянців у лісових та плодоягідних розсадниках на добре розроблених ґрунтах* (Колг. вид., II, 1956, 323).

△ **Снігови́й плуг** — сільськогосподарське знаряддя для оранки заснілого поля (з метою снігозатримання). *Іван Леонтійович пропонував підрізувати, де видніше для колгоспу затримувати сніг щитами, а де мазортаном сніговим плугом* (Колг. Укр., 4, 1957, 30).

◇ **Держа́тися плу́га** *див.* **держа́тися; За плу́гом ходи́ти** — орати, обробляти землю. [Чоловік:] *За плугом ходити, косить, молотить — оце моя робота* (Вас., III, 1900, 100); *Як би він хотів мати зараз тиху миронову судьбу. Непомітно жити біля такого ставочка, ходити за плугом, растити дітей і забути усе-усе на світі* (Стельмах, II, 1962, 74); **Плуг волів** — кількість волів, яких запрягають у плуг. *І комики були* [у козака], *і пари три корів, І плуг волів* (Гл., Вибр., 1951, 100); **Той (хто) у плуг, [а] той (хто) у плуг** — безладно, вроздріб (про незадоволені, неузгоджені дії). — *Десять душ вас та й ті не знайдуть одної думки. Той у плуг, а той у плуг. У нас по кількості народу, а й то в усіх одна думка...* (Хотк., Довбуш, 1955, 363); **Ходи́ти в плу́зі** — тягати плуг, орючи (про волів, коней). *Не журися, вірний воле, Не здивуй все вам же: Тяжко в плузі вік ходити, Та й мені не краще* (Граб., I, 1959, 521).

2. *іст.* Штучна одиниця оподаткування, обчислювана за кількістю волів у господарстві. *Вісім волів становили плуг — штучну одиницю оподаткування* (Нар. тв. та етн., 3, 1958, 108).

ПЛУГА́ПИТИ, ню, ниш, *недок., діал.* Повільно, мляво пересуватися (йти, їхати). *Плугакать* [дочка з матір'ю] *бос* (Стар., Вибр., 1959, 6); *Тут теж де-не-де на гонах поволі плуганили орачі волами по облогах* (Головко, II, 1957, 10).

ПЛУГА́ПИТИСЯ, нюся, нишся, *недок., діал.* Повільно, мляво пересуватися (йти, їхати). *По шляху в місто плуганались накатами сіножаті й везли на продаж на торжок городину* (Н.-Лев., IV, 1956, 272); *Рарасько.. мовчки плуганився за Тимком, загрібаючи пісок своїми босими клешнюватими ногами* (Тют., Вир, 1964, 41).

ПЛУГА́Р, я, ч., *рідко.* Те саме, що **плуга́тар.** *Йдуть на поле трактористи — плугарі* (Воронько, Три щастя, 1948, 27).

ПЛУГА́ТАР, átаря, ч. Той, хто оре землю плугом; орач. *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевч., II, 1963, 15); *Погукували плугатарі, поганяючи воли в плузі* (Н.-Лев., I, 1956, 111); // Той, хто працює біля плуга на копальних роботах тощо. *Продуктивність* [копального] *плуга за 8 годин при обслуговуванні агрегату одним трактористом, одним плугатарем і десятьма робітниками, які підбирають саджанці, становить 1,8 га* (Сад. і ягідн..., 1957, 156).

ПЛУГА́ТАРКА, и, ж. Жін. до **плуга́тар.** — *Собі — погукує плугатарка.— На себе верні! Хіба не бачиш, що мені й плуга з бороздки вивертає!* (Ю. Янов., Мир, 1958, 104).

ПЛУГА́ТИР, átиря, ч., *діал.* Плугатар. *Не чути Радісних криків дітей, ейкання плугатирів. Мокро ще в полі, нема для худоби ще паші на лузі* (Фр., XII), 1954, 306).

ПЛУГО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **плуг.** *Літом були лише два короткі сезони* [роботи в кузні]: *плуговий та серповий* (Фр., IV, 1950, 189); // Призначений для плугів, плуга. *Плугове залізо.*

ПЛУЖИ́ТИ, жу, жиш, *недок., розм.* 1. Орати плугом.— *Хто вміє з вас плугом управляти? Плугом управляють? Себто плужити? А хто з них, хлоборобів, цього не вміє?* (Гончар, II, 1959, 354).

2. Обробляти землю плужком (у 2 знач.).

3. *безос., кому, перен.* Те саме, що **везти** 2. *Не плужило йому якось: чи скотину заведе, чи свинчику, чи кобилку,— і с чим задувать,— глядя й подолок або вовк поїсть* (Україна..., I, 1960, 175).

Ща́стя плужи́ть — доля сприяє кому-небудь. *Поки щастя плужить, поти приятель служить* (Номис, 1864, № 2309).

ПЛУЖНИ́Й, а, е. Прикм. до **плуг** 1. *Плужний леміш*; // Оснащений плугом. *Дрібні канави вирізувались плужним канавокопачем* (Наука..., 2, 1957, 7).

ПЛУЖО́К, жка́, ч. 1. Зменш.-пестл. до **плуг** 1. *Та бодай воли дужі були, А плужок уломився, Ой, щоб мій милий, ой, чорнобривий, Та й додому прибився* (Укр. лір. пісні, 1958, 156); *За плугом Антіїв іде.. І на руках несе легкий дерев'яний плужок, щоб, не дай бог, не зачепив мертвого шару землі* (Чорн., Визволення, 1949, 69).

2. Невеликий кінний або ручний культиватор. *Він робить плужок, яким можна підпушувати в молодому саду міжрядя* (Донч., V, 1957, 205).

ПЛУНЖЕ́Р, а, ч., *спец.* Поршень гідравлічного домкрата або преса і т. ін. у вигляді довгого циліндричного стрижня з гладенькою поверхнею. *Насос* [обприскувача].. *приводиться в дію ручним важелем, який шарнірно з'єднаний з грубчастим штоком плунжера* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 66).

ПЛУНЖЕ́РНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **плу́нжер**; // Який діє за допомогою плунжера. *Плунжерний міфт; Плунжерний насос.*

ПЛУТА́НИЙ, а, е. 1. Який безладно переплівся, запутався; заплутаний. *Плутані пасма волосся;* // Який безладно перетинається, перехрещується один з одним (про вулиці, стежки і т. ін.). *Я йів плутаними вуликами, а село, як на зло, було безконечно довгим* (Цюпа, Три явори, 1958, 19).

2. Такий, у якому важко розібратися; суперечливий, цікавий. *Опоненти стихли і, здається, були раді з того, що їх розвели: проблема надто плутана і делікатна* (Кач., II, 1958, 43); [Огнєв:] *Як же ви розробляєте*

наказ за такими плутаними відомостями розвідки» (Корн., II, 1955, 25); *Плутане обґрунтування; Плутана розповідь.*

3. *розм.* Який не вміє розібратися в чому-небудь. [Терень:] *Плутаєш ти, Антоньо. Все плутаєш, і сам плутаєш* (Мик., I, 1957, 118).

4. Нетвердий, непевний (про кроки, ходу і т. ін.). *Стукає* [Дощка] *несміливим плутаним кроком, з опущеними, мовби у злодія, очима* (Вільде, Сестри.., 1958, 328).

плу́таник, а, *ч., розм.* Той, хто погано розбирається в чому-небудь, плутає себе й інших. *Він тепер обізвав Пігатока софістом, фразером, неймовірним плутаником з кашею в голові, який вже давно відступився від марксизму* (Смолич, Мир., 1958, 317).

плу́танина, и, *ж.* 1. Безладне, хаотичне сплетення, переплетення чого-небудь; плетиво. *Крізь візерунчасту плутанину голого гілля, у просвіті між хвойною вирубкою раптом заясніли жовті і світло-сірі корпуси міських будинків* (Вол., Дні.., 1958, 33); // Складне, заплутане розташування (вулиць, стежок і т. ін.). *Те ж каміння й куток, тих же вишень гілля й плутанина покручених стежок* (Сос., Поезії, 1950, 77).

2. Брак будь-якого порядку, ясності; безладдя. *Раз у раз доводилось спотикатися* [птіхчам], *намагаючи дорогу, падати... Ця плутанина заїдняла коло годинь* (Коцюб., I, 1955, 347); *До гуртожитку Микола повертався в важким серцем. У голові була якась плутаника. То йому здавалося, що всьому кінець, то раптом виникало бажання зараз же повернутися до завбо* (Ткач, Плем'я.., 1961, 201).

3. Сплутані обривки стебел, листя і т. ін., що відділилися при машинному збиранні й обмолочуванні льону. *Перетертий ворох з черкового апарата падав під машинку, зійдки його вигортають дерев'яними лопатами, потім граблями відокремлюють плутанину (бігі стебла* [льону] *та квітконіжки]* (Техн. культ., 1956, 112).

плу́танина, і. *ж., розм.* Те саме, що **плутаніна** 1, 2. *Приходить з Дону бумага:.. що тут він прозивався як Хрущ, а Притика.. А ось тепер у паспорті* [паспорті] *він уже Хрущем пишеться, та й ще женатим. Що це воно за знак? з якої це речі така плутанина?* (Мирний, I, 1949, 134).

плу́танка, и, *ж.* 1. Спосіб в'язання петель гачком. *Плутанка — це проста, оригінальна, цікава в'язка, яка комбінується з стовпчиків з накидом і без накиду* (В'язання.., 1957, 21).

2. *розм.* Те саме, що **плутаніна** 1, 2. *Аж у голові плутається од тії плутанки* (Сл. Гр.).

плу́тання, я, *с.* Дія за знач. **плу́тати.** *Ваші галицькі справи засмутили мене, а надто дурне плутання людей з Бара*[ноським].— *не то засмутило, а просто розлютило до крайнього ступня* (І. Укр., V, 1956, 164).

плу́тано, *присл.* 1. Без будь-якої послідовності, логічної стрункості; суперечливо, незрозуміло. *Учитель і сам розуміє, що говорить плутано, безладно* (Жур., До них іде.., 1952, 18); *Збентежений і миланий генерал.. говорив так плутано, що його важко було зрозуміти* (Добр., Очак. розмир, 1965, 341).

2. Нечітко, невиразно. *Досить плутано, але укладає він собі той процес громадянської війни, який розгорнувся за останні роки* (Еллан, II, 1958, 96).

плу́тати, аю, аєш, *недок.* 1. *перех.* Безладно переплітати, переплітати що-небудь (нитки, волосся і т. ін.); доводити до безладдя, порушуючи певний порядок. *— А в діда борода з конопель,— белькотав Петрусь і брав пучеряшці діда за бороду й плутав її на всі лади* (Н.-Лев., IV, 1956, 219).

2. *перех.* Вносити безладдя, плутанину в що-небудь; заплутувати. *Аварія, забравши понад три тижні часу на ліквідацію, плутала попередні плани й передбачення* (Коцюба, Нові береги, 1959, 168).

◇ **Плу́тати** [ві] **карти** *див.* **ка́рта**; **плу́тати** [свої] **сліди**: а) *то саме, що* **Заплу́тувати** (**заплу́тати**) **слід** (**сліди**) (*див.* **заплу́тувати**). *Глупцюм вулицями втікали вони, плутали сліди* (Цюпа, Незустріч., 1958, 303); б) хитрувати, намагаючись спростувати докази, відвести підозру. *Плутати свої сліди й говорити безглузді речі — в цьому Семйлю Овсійович був великим майстром* (Шовк., Людина.., 1962, 316).

3. *перех.* Спотворювати, поєднувати що-небудь з чимсь, змішувати. *Плутаючи польські і російські слова, вона спитала, чи нема в селі фашистів* (Хижняк, Тамара, 1959, 262).

4. *перех.* Помилково приймати кого-небудь за когось іншого або що-небудь за щось інше. *— Ах, ти, кабасю!.. чистої крові беркицир...— Але ж, Іване: порхицир... — Гм.., дивно... вічно ти плутаєш...* (Коцюб., II, 1955, 218); [Кринецька:] *Який Григорій Фізаревович? Ти завжди плутаєш!* (Мик., I, 1957, 404).

5. *перех. і без додатка.* Помилятися, збиватися; робити не те, що слід. *Конторщики нічого не робили: один дурній і тільки плутає, другий теж дурній* (Коцюб., III, 1956, 163); *Ми не думали над своїми ходами, раз у раз плутали і, нарешті, покинули дошко* (Смір., Сашко, 1957, 112); // *розм.* Говорити, розповідати, збиваючись, без логічного зв'язку. *Ще щось там за сватання плутає* [Іван], *а Дарка сміялася* (Л. Укр., III, 1952, 738); *На слідстві він брехав, на чім світ стоїть, мікше показання, плутав, викручувався* (Тют., Вир, 1964, 192).

6. *перех. і без додатка.* Збивати в пантелику, вводити в оману. [Тоня:] *Тьотю, їдіть в хімнату.. Вітлькі плутаєте.* [Тьотя Сима *(виходить, бурмочучи):*] *Де аже мені в таких тонкощах розібратись* (Коч., II, 1956, 462); // Позбавляти ясності, логічності (думки, висловлювання і т. ін.). *Лише сумна мелодія, плутає думки у Сашуневій голові* (Мушк., Серце.., 1962, 257).

7. *перех. і без додатка.* Заважати рухатися, перешкоджати рухові. *Добре, хоч дощ не січе, не пронизує вітер, коріння не плутає ніг* (Хотк., II, 1966, 275); *Вигнався перед нею* [Оксаною] *Щур, залучається. Волочаться калоші на ногах — плутають* (Вас., I, 1959, 242).

8. *неперех., розм.* Ходити сюди-туди, вештатися. *Сторож тишу самотини Рушить чобітьми. Зжера, а плута по дорозі* (Граб., I, 1959, 284).

9. *неперех., розм.* Ходити, не знаючи дороги; блукати. *Помилилась баба Секлета, а може, ще й заблудив. Треба.. іти й плутати, самотужки, шукати перевозу на той бік Ісла* (Ю. Янов., I, 1954, 72).

Плу́тати ногами: а) ходити. [Храпко:] *Бісів дід! Аж поросня з його сміється, а ще таки плутав ногами* (Мирний, V, 1955, 133); б) ідти повільно, мляво, ледве перестуиаючи; плентатися. *Плутає Федір ногами, мов не своїми, а тут взаду Марина ще хлипа* (Мирний, IV, 1955, 225); *— Бистріше, не плутай ногами! — чує він знову Василя голос над головою* (Кос., Повели, 1962, 178); в) нерішуче ступати. *По сонних вулицях села, збивши шапки на потилицю, вештаються, плутаючи ногами, Вова з Мулярон* (Вас., I, 1959, 93); *Ще вона, та людина страшна, йде вулицею, ногами плутаючи, на цінок спідничись* (Вишня, I, 1956, 65).

10. *перех. і неперех., розм.* Те саме, що **вишива́ти** 1.

— *Вони, бач, і робили б, що тільки б плутали на п'яльцях якесь своє дранта* (Н.-Лев., I, 1956, 121).

ПЛУТА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Безладно переви́датися, переплі́татися; заплу́туватися (про нитки, волосся і т. ін.). *Нитка в руках плуталась, затягалась в узли* (Н.-Лев., VI, 1956, 15); *Корі́ння плуталися дивови́жними вузлами* (Хотк., II, 1966, 273); // Безладно обплі́тати собою що-небудь. *На вусах і бороді йоньки плуталася павути́на* (Тют., Вир, 1964, 437).

2. *тільки 3 ос.* Розташо́вуватися, звива́ючись; вигина́тися. *Улиці були узенькі, плуталися то сюди, то ту́ди* (П. Кулиш, Вибр., 1969, 69); *Повзучі земні поя́сенки вилися попі́д ноги, плуталися поміж корі́нням вели́чезних ви́верів* (Фр., VI, 1951, 11); *Сліди* [Маланчині] *плуталися на всі боки, як сліди п'яної людини* (Ю. Янов., IV, 1959, 20).

3. Втрачати свободу рухів, зачіпаючись за що-не-будь або заплу́туючись у чомусь. *Мелашка йшла стежкою й плуталась між високою сі́мкою та дзвоника́ми* (Н.-Лев., II, 1956, 309); *Священик... плуталючись у ря́сі, деві́ сліпцюшись, вибіг в учительську* (Донч., VI, 1957, 634); *Тимко плутався в рукавах, халат не здіймається* (Тют., Вир, 1964, 348); // Чіпля́ючись, зачіпаючи, заважати (ходити, рухатися). *Цуцик хомяка́вся... плутався під ногами* (Коцюб., I, 1955, 356); *Степ заріс пирсою й, хоч була вона невисока, проте плуталася в колеса і дуже гальмувала бі́г* (Смолич, I, 1958, 98).

Плу́татися нога́ми *в чому і без додатка* — зачіпати ногами що-небудь, зачіпатися ногами за щось. *Він плутався ногами в нехова́ній густі́й траві* (Н.-Лев., IV, 1956, 82); *Кіньми з жа́хом кинулись навті́кчі, спотикаючись і плутаючись ногами* (Донч., VI, 1957, 432).

4. *розм.* Важко, невпе́внено рухатися (про ноги, язик). *Язик його́ почина́в плута́тись, голова́ крути́лась, все пли́ло перед очи́ма, перекида́лось догори́ ногами* (Мик., II, 1957, 334).

5. *тільки 3 ос.* Втрачати я́сність, чі́ткість; ставати безладним, суперечли́вим (про думки, слова і т. ін.). *Мати скі́лька раз починала розмову, та розмова плуталася, рвалась: то Христа́ прово́чить на матері́ пита́ння, то вдя́кне не те...* (Мирний, III, 1954, 113); *Думки у сторо́ж Ярошенка плуталися* (Мик., Вибр., 1956, 509); *В його́ розпра́тованій уяві плуталися те́мні, рухли́ві клу́бком якісь нея́сні образи* (Жур., Дорога..., 1948, 191); // безос. *Чув* [Калинович]..., *що йому́ в голові́ почина́ло плута́тися* (Фр., VI, 1951, 156).

6. Помилятися, збиватися. *Оні́сько плутався,— почне одно́, а зго́де на друге... Не пристало, ви́дно, при горі́ ра́діти* (Мирний, IV, 1955, 48); *Я почина́ю імпрові́зувати, плутаючись у подро́бицях* (Донч., VI, 1957, 621); // Висловлюватися плутано, нечітко, незрозумі́ло. — *А ви, пане добро́дію, того, все ви́здите з тими вічами,— плутався отець Альо́шій (не так-то ле́гко говори́ть високо́парно!), загла́джуючи в очі́ отцю́ дека́ну* (Март., Тв., 1954, 166).

◇ **Плу́татися в здога́дках (дога́дках, здога́дах, гадка́х)** — те саме, що **Губи́тися в здога́дках (догадках, здогадах, гадках)** (*див.* **губи́тися**). *Парубок... плутався в догадках, повернув назад, додому* (Мирний, I, 1949, 128).

7. *розм.* Перебува́тя, ходити де-небудь без діла, без то́ку; ни́кати, ши́патися. — *Чого ми будемо тут плута́тись по цьому́ сади́ку* (Н.-Лев., II, 1956, 142); // Ходити сюди-туди поміж ким-, чим-небудь. *Інспе́ктор зате́кався в гурт і, плутаючись поміж шко́лярами, почав пригля́дуватися: Уже з сема-сема́ лет* (Вас., I, 1959, 315); *На площах мале́ча хоро́бро плуталася поміж маши́нами і кіньми, тягаючи за собо́ю повні ві́дра, наперебі́й простягаючи кожному кварту, зачерпнуту від душі — по са́мі вінця!..* (Гончар, III, 1959, 423); // Взагалі ходити. — *Слаба, слаби́ стала* [Прі́ська]! *Недо́вго вже, ви́дно, їй тут плута́тись* (Мирний, III, 1954, 131).

◇ **Плу́татися під нога́ми** *див.* **нога́**.

8. *розм.* Ходити, не знаходячи дороги; блука́ти. *Вони́ заблу́дились і тепе́р плу́туються у плавня́х* (Коцюб., I, 1955, 360); *Курбала широ́ким кроком перете́в двір, яки́йсь час плу́тався в суточка́х між дерев'я́ними буді́влями* (Досв., Вибр., 1959, 193).

9. *розм.* Іти, зачіпаючись за що-небудь, спотика́ючись. *Вона́ посередині, а ми — кругом, мов ті каченя́та, плу́таємось по траві* (Сл. Гр.); // Іти повільно, мляво. *Ізні́ноги плу́таються по пилю́зі* (Ю. Янов., V, 1950, 133).

10. *розм.* Спі́вкуватися, мати зв'я́зок, дружбу з кимнебудь (непідхо́дящим, небажа́ним).

ПЛУ́ТНІ, ів, *мн.* (*од.* **плу́тній**, і, ж.), *розм.* Хитрий, нечесний вчинок, обман; шахрайство. [Петро:] *Пари́ я не хотів би: а так, перед усі́м сві́том показа́ти тво́ю плу́тню, твої́ гидкі́ замі́ри* (Мирний, V, 1955, 188); *Чоловік непога́ний* [Мусій], *совісний, з рі́дним бра́том Ємельком навіть не став радикатися через його́ плу́тні, хитрощі та дружбу з сільськими крути́ями* (Головко, II, 1957, 402).

ПЛУ́ТНЯ *див.* **плу́тні**.

ПЛУТОКРА́Т, а, ч. Представник найбагатшої і тому найвпливовішої верхівки панівного класу в буржуазному суспільстві. *Пошта і смерть всіх царя́м-плутокра́там! Нуж ж до бою, всі праці сини!* (Пісні та романси..., II, 1956, 277).

ПЛУТОКРА́ТІЯ, і, ж. 1. Політичний лад, за якого вся влада зосереджена в руках найбагатшої і тому найвпливовішої верхівки панівного класу в буржуазному суспільстві. *Плутокра́тія — панува́ння бага́тіїв.*

2. *збір.* Особи, що підтримують цей політичний лад; плутократи, багаті. *Слідом за фінансовою плутокра́тією прибу́ло* [до міста] *і найвище всеросі́йське — ца́рське за пері́одну Тимчасо́вого уря́ду — чино́вництво* (Смолич, Світанок., 1953, 7).

ПЛУТО́Н, у, ч., *спец.* Загальна назва різноманітних глибинних виверже́нних порі́д.

ПЛУТОНІ́ЗМ, у, ч. Напрям у геології, за яким усі гірські породи утворилися під впливом внутрішнього вогню Землі.

ПЛУТОНІ́Й, ю, ч. Штучно одержа́ний радіоактивний хімічний елемент, який використовують як ядерне па́ливо. *Штучний елемент плутоній насадив своєю здатністю розщеплюватись уран-235* (Наука..., 11, 1956, 10).

ПЛУТОНІ́ЗМ, а, ч. Прихильник плутонізму.

ПЛУТОНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **плуто́н**; // Який виник унаслідок глибинного виверження. *Існують такі типи залягання: плутоні́чне, або глибинне, і вулканічне, коли породи застигають на поверхні* (Курс заг. геол., 1947, 62); *Плутоні́чні гірські́ породи.*

ПЛУТО́ЩІ, ів, *мн., рідко.* Те саме, що **плу́тні**. *Спи́нав йому на думку земство, а своїми плутощами та хитрощами, з своєю образливою неправдою...* (Мирний, II, 1954, 279).

ПЛУТЯ́ГА, и, ч. і ж. Лукава, хитра людина; шахрай. *Кравченко розповідав про всякі плутя́ї, хто кого́ обду́рив, хто нажи́вся, і завжди́ ви́кликав мисте́цького плутя́гу* (Мирний, III, 1954, 330); — *Два роки́ тому на... вокза́лі такі́ плутяги́ вкра́ли в одні́ї панії́ки ві́зочок разом з дівчи́нкою* (Ганек, Пригоди... Шийка, перекл. Масляка, 1958, 198).

ПЛЮВА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Спеціальна посудина для сплювання слини, мокротиння. — *Виплюнь сюди!* —

показав він мені на плювальницю (Смл., Сашко, 1957, 6); *В кутку рукомийник і біла плювальниця* (Вільде, Сестри., 1958, 66).

ПЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **плюва́ти.** [Вареник:] *Треба діло швидш робить, тоді не буде вже ні мордобиття, ні плювання!.* (Кроп., II, 1958, 221).

ПЛЮВА́ТИ, плюю́, плюєш, *наказ. сп.* плюй; *недок.* 1. Виштовхувати з рота слину, мокротиння і т. ін. — *Побагословляв бог ту землю та й почала вона рости. А та, що в роті у сотони* [сатани], *росте й собі.— Плюй,— радить бог. Зачав він плювати, та й де лиш плюне, там виростають гори* (Коцюб., II, 1955, 328); *Він частіше почав сюкати жмьяку і густо плювати в огонь* (Рянцький, Чорне озеро, 1961, 326); *— Ай, ай! Заберіть геть банки — кричав Орлюк, плюючи кров'ю* (Довж., I, 1958, 303); * Образно. [Кезгайло:] *Ну й хвища видворі, нехай їй біс! Січе, плює в обличчя, з кіз валить...* (Коч., П'єси, 1951, 213); *// чим, перен.* Вивергати, викидати з себе (кулі, вогонь, дим і т. ін.); розкидати навколо себе часточки чого-небудь. *Старий гриб.. плював чорними.. насінням* (Хотк., II, 1906, 138); *Що не рейка, часточка, вагон,— усе плювало кулями* (Коч., II, 1958, 357).

2. *перен., розм.* Виявляти щодо кого-, чого-небудь презирство, байдужість; зовсім не брати до уваги когось або щось. *Не плюй в колодязь: пригодиться води напиться* (Номис, 1864, № 4478); *Дався ти, господи єдиний, Сави папам в твоїм раю. Дасть високі палати. Пани ж неситії, пузаті, На рай твій, господи, плюють* (Шевч., II, 1963, 242); [Жандарм:] *Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам!* (Фр., IX, 1952, 141); *// безос., інфін., у знач. присудка.* Уживається для висловлення цілковитої байдужості: *все одно, «байдужев».— Нехай собі — паронями горять. І — хоч би все згоріло — плювать!* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 300).

◇ **Плюва́ти в дýшу** *див.* душá; **Плюва́ти в обли́ччя** *див.* обли́ччя; **Плюва́ти в óчі** *див.* óко 1; **Плюва́ти мсúї (йому́, їм** і т. ін.; **я хотíв)** *на кого — що, безос.* — мені (йому, їм і т. ін.) немає діла до кого-, чого-небудь. *— Плювати мені на тебе та на твого преосвященного. Як жила, так і житиму!* — відказала вона (Мирний, III, 1954, 198); *Він зразу ж зметикував, що це лукаве дівчисько не може нічого цікавого знати про нього, а якщо й знає, то напевно якісь бабські плітки, на які йому плювати з високого дерева* (Вільде, Сестри., 1958, 380); *— Та не кричи ж, Пауль, на всю вулицю, а то люди збираються,— пробує втихомирити мене Шліпе. Але я плювати хотів на людей* (Кол., На фронті., 1959, 140).

ПЛЮВА́ТИСЯ, плюю́ся, плюєшся; *наказ. сп.* плюйся; *недок.* 1. Те саме, що **плюва́ти** 1. *Кустар порожніх жмяком — лясь хуторянка по обличчю — і запорошив очі. Плювався той, протирав очі* (Шиян, Баланда, 1957, 22); *Завороженій від смерті Кащеєв, старий друг Щорса ще з Унечі і товариш у всіх рішучих боях, плювався кров'ю з нутрів під серцем* (Довж., I, 1958, 208); *// Бризкати слиною, говорячи, сміючись і т. ін. Неровуме дитя настоювало Дорохтея — він збагнув усе і, плюючись, з жмяком полетів на Терентія* (Стельмах, I, 1962, 461); *// перен.* Вивергати, викидати з себе (кулі, вогонь, дим і т. ін.); розкидати навколо себе часточки чого-небудь. *Кулемет гердого плювався просто в натовп козаків, що бігли слідом* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 155).

2. **Плюва́ти** на кого-небудь або один на одного. *Одарочка, надмахнувши щічки, почала студити* [пирочку]. *Разом з повітрям вилітали крапельки слини і падали на Івася.— Не плюйся! —.. промовив той, кладучи ложку* (Мирний, I, 1954, 291); [Дар'я Іванівна:] *Що таке? так ви ще плюватися. Слухайте, я не буду з вами довго балакати, лаві...* (Коч., I, 1958, 79).

3. *перен.* Виявляти незадоволення, обурення з приводу чого-небудь, огиду до чогось. *Якось постояв, подумав і пішов пити... Плювався людям:— Не вода, помиї якісь. Тьху!..* (Головко, I, 1957, 170).

ПЛЮВОГРА́Ф, а, *ч., спец.* Прилад, яким реєструють кількість рідких опадів, інтенсивність та час випадання їх.

ПЛЮВОМЕ́ТР, а, *ч., спец.* Те саме, що **плювіо́граф.**

ПЛЮВО́К, вка, *ч.* Виплюнутий згусток слини, мокротиння і т. ін. *Він плюнув з такою люттю, що плювок його хлипався об.. долівку з дзвоном, як скляна кулька* (Перв., Дикий мед, 1963, 79).

◇ **Плювóк у дýшу** — зневага, образа, що зачіпає найпорожче, заповітне. * У порівн. *Ярові посіяли одного, другого, косий поклав головного пароноса — це було для нього, як плювок у душу* (Жур., Вол. розмова, 1955, 77).

ПЛЮГАВЕ́НЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Зменш. до **плюга́вий.** *Насиду вилiз із бебехів пан Цибульєнький: таке плюгавенькое, товсценьке, кирпате* (Стор., I, 1957, 154); *Тут на віддалі, Іванові Порфировичу з дружиною дворяни, що стояли якимсь дивом маленькими й зовсім плюгавенькими — не пара їм з дружиною, таким середнім та широким* (Полт., Повість., 1960, 131); *— Ох ти якій, сенькіре Олександре! Нікчемній, плюгавенький чоловічок. А говорять про тебе хтозна-що!* (Ю. Бедзик, Вогонь., 1960, 152).

ПЛЮГАВЕ́ЦЬ, вця, *ч., зневажл.* Плюгава, огидна людина. *— Накосник ти паскудний! Плюгавець! Загадали ти в нас сьогодні увесь гором, що нарабіе товариству!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 134); *— Ні,— думала вона про Сірка,— це не якесь абищо; плюгавець не принесе отакого букета* (Сенч., Опов., 1959, 172).

ПЛЮГА́ВИЙ, а, е, *зневажл.* 1. Який викликає зневагу, огиду, непоказний, мізерний (про людину). *Як він насмілився всупереч батьковій волі? Через оте чорт батька зна що — таке мізерне та плюгаве? Та коли б не найближчого друга дочка,— плюнути б та й розвернути!* (Смолич, Мир., 1958, 7); *Іван, Іван дорогою — та і в яму впав, любив, любив хорошую — та й плюгаву взяв* (Укр. присл., 1955, 124); *Ще недавно він був таким жалюгідним, здавалось, страх навіки поселився в його плюгавому тілі* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 42); *// перен.* Огидний, мерзенний, підлий. *— Радівтеся прийшов, так ви, окаянні, не одвітували йому й разу з гармати! Плюгаві страхополохи!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72); *Його* [О. Пушкіна] *вольолюбні пісні вселяли в серця людей негасиму віру в те, що не вічно панувати фельдфебелю-цареві з його плюгавими опричниками* (Слово про Кобзаря, 1961, 9).

2. *перен.* Незначний, мізерний (про предмети). *Плюгава річка.*

ПЛЮГАВИ́ТИ, влю, виш; *мн.* плюгáвимо; *недок., перех., зневажл.* 1. Робити брудним, нечистим; бруднити. *Містечко.. плюгавить.. небо з жмяк димарів* (Панч, На калин. мості, 1965, 106).

2. *перен.* То саме, що **ганьбúти** 1. *Дуже то немилий випадок, як тебе при людях сварять і плюгавлять* (Март., Тв., 1954, 195); *// Оскверняти, паплюжити. Народ одностайно вирішив вимести оунівську сміття з нашої вільної української землі, щоб не плюгавило вона наших днів, не затьмарювало радості нашого щасливого життя* (Молиз., Коли кров., 1960, 138).

ПЛЮГАВИ́ЦЯ, і, *ж., зневажл.* Жін. до **плюга́вець.** *— Най скаже, де тамтота* [та] *плюгавиця подівлася!* (Фр., I, 1955, 264).

плюсівість, вості, *ж., зневажл.* Властивість за знач. плюсівий.

плюсува́ти, ію, ієш, *недок., зневажл.* Ставати, робитися плюсівим.

плюсо́вка, и, *ж., зневажл.* Жін. до плюсо́вець.

плюсо́вщина, и, *с., зневажл.* Дія за знач. плюсува́ти. *Чесний талант в капіталістичній Америці приречений на жалюгідне існування, якщо він не буде вкладеним письменником, тобто таким, що мобілізує свою слово або для слави фірм [прославлення] системи, або на прославлення й славу своєї буржуазії* (Літ. Укр., 18.XI 1971, 4).

плюсо́вство, а, *с., зневажл.* Те саме, що плюсо́вщина.

плюсну́ти 1. (Протанцю:) *Коли ти справді отаке плюсувство вчинив, то краще вже тобі мовчати* (Л. Укр., III, 1952, 142).

плюсну́ть, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до плюска́ти.

плюсну́ть, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до плюва́ти. *Стань, подивися — плюнь та й оступися* (Номис, 1864, № 7556); *Чим плюнув кров'ю і, притримуючи простріляні груди, майже непритомний поповз у хату вмирать* (Довж., I, 1958, 134); *Учитель-дяк, плюнувши на голодний пайок, подався господарювати на свій хуторець* (Стельмах, II, 1962, 97); // Відмовитися від продовження чого-небудь, від участі в чомусь. *Отак дошукувались, дошукувались* [у селі] *янгольського та плюнули* (Мирний, IV, 1955, 247).

◇ **[І] че́рез гу́бу не плю́не** *хто:* а) хто-небудь гордує, вважається, вважає не гідним себе щось зробити. *Він думав, що сей прийдешній ізробиться тепер таким паном, що й через губу не плюне* (П. Куліш, Вибр., 1969, 139); б) хто-небудь не скаже й слова, не заговорить; **Плю́нути в ду́шу** *кому* — образити кого-небудь, торкнувшись найдорожчого, заповітного. — *Покажіть того, хто на старість плюнув мені в душу! Хто зробив з мене зрадія?!* (Зор., На., світі, 1967, 201); **Плю́нути у ві́чі (в о́чі, межи о́чі, в обли́ччя, в лиці́)** *кому* — виявити щодо кого-небудь цілковиту зневагу, відверто зневажити когось. — *Всі ми плекали тебе, хотіли в люди вивести, А ти плюнув нам у вічі* (М. Ю. Тарн., День., 1963, 242); *Треба.. показати, що нікого й нічого на світі не боїшся, що можному можеш плюнути в очі і що взасвіт на все тобі начхать* (Хотк., II, 1966, 184); **Плю́нути че́рез поріг** — зайти до кого-небудь на хвилинку. [Тетяна:] *Що це ти, невістонько моя золота? Плюнула через поріг та й до хати?* (К.-Карий, III, 1960, 57); [**Як**] **раз плю́нути** — дуже легко, просто. *Розсердити його — як раз плюнути* (Мирний, III, 1954, 13); *До села добратись — раз плюнути* (Коз., Гарячі руки, 1960, 201).

плю́ш, у, ч., *полігр.* Тонкий прозорий літографічний папір, покритий з одного боку клейовою плівкою.

плюра́лізм, у, *ч.* Ідеалістичне філософське вчення, світогляд, за яким в основі світу і його явищ лежать численні самостійні, незалежні духовні сутності; протилежне м о н і з м.

плюра́ліст, а, *ч., філос.* Прибічник, послідовник плюралізму.

плюралісти́чний, а, е, *філос.* Стос. до плюралізму. *Плюралістичний напрям у філософії.*

плюра́льний, а, е. Те саме, що множи́нний.

△ **Плюра́льний во́тум** — у законодавстві деяких буржуазних країн — право виборця залежно від майнового і освітнього цензу користуватися кількома голосами на виборах до представницьких органів.

плю́с[1], ч. 1. *род.* а. Математичний знак для позначення дії додавання та додатних чисел, зображений хрестиком (+). *Виконано.. бюджет* [сільради] *за вісім місяців: прибутків — 52 993, а видатків — 33 025 карбованців. Фінансова, отже, частина., йде з плюсами* (Вишня, I, 1956, 358).

2. *невідм.* Уживається між двома числами для позначення того, що друге додається до першого. *Квадрат суми двох чисел дорівнює квадратові першого числа плюс подвоєний добуток першого числа на друге плюс квадрат другого числа* (Алг., I, 1956, 7); — *Скільки це три плюс чотири копійки?* (Перв., Райдуга., 1960, 25); // З додаванням чого небудь. *А Віктор.. на самі вуха насунув капелюх. І виглядав у нього через це плюс настрій — просто жалюгідний* (Головко, I, 1957, 481).

Плюс — мінус — уживається для позначення межі коливань (від — до).

3. *невідм.* Позитивна величина; уживається для позначення температури вище нуля. *Температура на освітленій Сонцем стороні Місяця дорівнює плюс 120—130 градусам* (Рад. Укр., 4.I 1959, 4).

4. *род.* а, *перек., розм.* Позитивна сторона чогось; достоїнство кого-, чого-небудь. — *Кожна людина, яка навчилась грамоти, вже не та буде, що колись, темна й затуркана. Це вже плюс для суспільства* (Кучер, Трудна любов, 1960, 119); // Взагалі що-небудь позитивне, бажане, очікуване. *Як то Ви себе почуваєте..? Що дала Вам Криворівня — плюс чи мінус?* (Коцюб., III, 1956, 440); // Перевага, вигода. *На нашій стороні той плюс, що весь світ уже переходить тепер до такого руху, який повинен породити всесвітню соціалістичну революцію* (Ленін, 45, 1974, 381).

ПЛЮС[2], у, ч. Те саме, що **кума́ч**; // Сполука, яку використовують для фарбування тканин.

ПЛЮСК, у, ч. Те саме, що **плю́скіт**. *Хвилясті річка на човен аж скаче — Відскакують з плюском хвилі від човна* (Коцюб., І, 1935, 429).

ПЛЮСКАННЯ, я, с. Дія за знач. **плю́скати** і **плю́скатися** і звуки, утворювані цією дією. *Незабаром він почув плюскання хвилі об кручину* (Трубл., І, 1955, 143); *Плюскання дощу.*

ПЛЮСКАТИ, аю, аєш, *недок.* і. *неперех.* Рухаючись, видавати плюскіт (про воду або іншу рідину). *А вода все клекотіла, все плюскала та шуміла і нарешті сягнула до зеніта* (Гр., І, 1963, 422); *Вічно дзвенить посуд* [у лабораторії], *булькають і плюскають рідини, обслуговує гудуть прилади* (Шовк., Інженери, 1956, 66); // Битися, ударятися об що-небудь з плюскотом. *Він* [биркас] *стояв, а хвиля гралась навкруги нього, плюскала в боки, бризкала пінкою* (Коцюб., І, 1955, 402); // Ударяти, рухом по (у) воді (або іншій рідині) створювати плюскіт. *Ніяк биркас та плюскають гумові колеса в калюжах та ямках* (Хотк., І, 1966, 58).

2. *перех.* Різким рухом, з плюскотом лити, наливати воду (або іншу рідину) в що-небудь. *Плюскати воду в миску.*

3. *перех. і неперех.* Бризкати водою (або іншою рідиною), лити її на себе або на кого-, що-небудь. *Плюскати водою в обличчя; Плюскати воду на стіл.*

ПЛЮСКАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Те саме, що **плю́скати** 1. *На сонці плюскають польовий потік...* (Крим., Вибр., 1965, 30); *Плюскалося море об кам'янистий берег* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 87).

2. Рухатися у воді з плюскотом. [Ольга:] *Чути.., як риба плюскається в водиці...* (Кроп., V, 1959, 143); *Люді в давечині плюскалася велика риба, і довго йшли водою рівні кола* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 213); // Обдавати себе або один одного бризками, водою. *Вона зайшла.. робити, що хочеться: бігати, співати,.. плюскатися в чистих хвилях.. річки* (Гр., І, 1963, 436); *Дівчата плюскалися в прозорій воді* (Горд., Чужу ниву.., 1940, 130); // Те саме, що **бо́ртатися** 2. *Вода .. тягла так до себе, що весь час плюскалися* (Леся, Бондко, Василь і Зоня] *в мій руками* (Вільде, На порозі, 1955, 59).

3. *розм.* Падати з плюскотом. *Назар енергійно змахував лопатою — цілі брили злежаного снігу плюскались на середину струмка* (Збан., Переджнив'я, 1955, 311).

ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ, а, ч., *грам.* Одна з форм минулого часу, яка означав дію, що відбувалася або відбулася раніше від іншої минулої дії.

ПЛЮСКІТ, коту, ч. Шум від руху, падіння води (або іншої рідини), удару по поверхні води (або іншої рідини), падіння на неї, а також звуки, схожі з таким шумом. *В мій душі чувся веселий шум лісу, плюскіт .. річки* (Фр., IV, 1950, 200); *На морі був штиль. І тільки зрідом з легким плюскотом пішов на берег вечірній прибій* (Дмит., Наречена, 1950, 8); *По деревах.. вигрівалися жаби і скакали з плюскотом у воду* (Кобр., Вибр., 1954, 142); * Образно. *Співають* [жайворонки], *срібний плюскіт злється з неба так, наче то з-під зорі проривався тягучі дзенькотливих струмочків води* (Оров., Зел. повінь, 1961, 56); // Слід, бризки на поверхні води (або іншої рідини) від руху. силесків. *— Я помітив в кількох кроках легенький плюскіт. Було таке враження, наче якісь істоти близькавично сулькнули в воду, злякались від моїх очей* (Донч., II, 1956, 477).

ПЛЮСКІТЛИВИЙ, ПЛЮСКОТЛИВИЙ, а, е. Який безупинно плюскотить. *Сидить* [Мирон] *і вдивляється у плюскітливу воду* (Фр., І, 1955, 232); *Так і простояв Данько, як вартовий, над плюскотливою рікою, .. поки не почало й світати* (Гончар, II, 1959, 230).

ПЛЮСКЛИЙ, а, е. Порожній, дірчастий всередині (про плоди). *Огірок плюсклий, зіряклий, вже затягся, не йде на душу* (Горд., Заробітчани, 1949, 96); *Плюсклі горіхи;* * Образно. *Н. Елакитний, В. Чумак, П. Тичина та інші радо прославляють зворю соціалізму, викотувачий день, вяске в далинь, карточки і розвінчуючи еплюсклих пророків, націоналістичних запроданців* (Рад. літ-во, 3, 1958, 6); // Плоский, сплющений. *Плюсклий стручок.*

ПЛЮСКОТА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плюскота́ти** і **плюскота́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Лив, лив дощ. Немає неба,.. тільки темряві й хаос, і по всьому лісу — плюскотання води* (Гончар, Людина.., 1960, 97); *Пані почула плюскотання води — знак, що о. Нестор.. вимився* (Фр., VII, 1951, 36).

ПЛЮСКОТА́ТИ, кочу, кочеш і **ПЛЮСКОТІ́ТИ**, очу, отіш, *недок.* Підсил. до **плю́скати**. *Пробудилися рибки і пішли та плюскотали до рожевого світла* (Фр., VIII, 1952, 216); *Вода то зникає, то знов плюскоче під кораками* (Гончар, Людина.., 1960, 124); *Плюскотіли весла, тихо хлюпотілись хвилі об баркас* (Збан., Сеспель, 1961, 418); *Він прийшов з заводу, як завжди, досго плюскотів у ванній водою* (Звгреб., Спека, 1961, 128); *Ухала гуркала чавунками, плюскотіла водою* (Тют., Вир, 1964, 522); // *безос. Обідали* [діти]. *Здавалося, парив дощ; шуміло, плюскотіло, тріщали вістки, тарелтіли миски* (Вас., Вибр., 1950, 235).

ПЛЮСКОТА́ТИСЯ, кочуся, кочешся і **ПЛЮСКОТІ́ТИСЯ**, очу́ся, отішся, *недок.* Підсил. до **плю́скатися**. *Стрий літом жагідно плюскочеться в ті* [сажі] *стоїв, але восени реве гріяно і пінитеся* (Фр., II, 1950, 27); *Хвильки плюскотілись біля берега* (Збан., Мор. чайка, 1959, 80); *Плюскочуться білі качки в басейні під тінню каштана* (Рильський, І, 1956, 49); *Кукушик встав, пройшов у ванну., довго плюскотався під холодним душем* (Загреб, День.., 1964, 11).

ПЛЮСКОТІ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **плюскоті́ти** і **плюскоті́тися** і звуки, утворювані цією дією. *Кузьмя.. не чує ніжного плюскотіння хвиль об берег* (Збан., Сеспель, 1961, 59); *Ритмічне плюскотіння почулося позаду. На своєму скіфі плила Інна Варламова* (Собко, Матв. затока, 1962, 100).

ПЛЮСКОТІТИ *див.* **плюскота́ти**.

ПЛЮСКОТІ́ТИСЯ *див.* **плюскота́тися**.

ПЛЮСКОТЛИВИЙ *див.* **плюскітливий**.

ПЛЮСНО *див.* **плесно**.

ПЛЮСНОВИЙ *див.* **плесновий**.

ПЛЮСНУТИ, ну, неш, *док.* 1. *перех. і неперех.* Однокр. до **плю́скати**. *Скрізь так тихо, не шелесне, Не плюсне водиця* (Гр., І, 1963, 28); *Люто плюснула хвиля за хвилею о величезний камінь* (Фр., VI, 1951, 117); *Стопить* [дід качку], *що кавіть не плюсне — і між коліна у воді* (Коад., Ю. Крук, 1957, 432); *Терещенко плюснув у спорожнений кавшшок.. заніканки* (Смолич, Мир.., 1958, 454); *Він устав з ліжка, обтер мокрим рушником лице й очі, плюснув трохи води на голову, одягся і вийшов на рундук* (Морд., І, 1958, 147).

2. *неперех., розм.* Упасти з плюскотом, з шумом. *Ноги затремтіли у Віті — не встоя на пеньку, плюснув у калюжу* (Вас., II, 1959, 192); *Буксирний канат обвив, плюснув у воду* (Донч., VI, 1957, 505).

ПЛЮСНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **плю́скатися**. *Плюснулася хвиля об берег; Риба плюснулася в ставку; Плюснутися в калюжу.*

Плюсовий [1], а, е. Прикм. до **плюс** [1]. *Плюсова температура повітря.*

Плюсовий [2], а, е, *спец.* Призначений для плюсування. *Плюсовий розчин.*

Плюсовка, и, *ж., спец.* Дія за знач. **плюсувати**. *Плюсовка тканини.*

Плюсува́льний, а, е, *спец.* Призначений для плюсування. *Плюсувальна машинка.*

Плюсува́льник, а, *ч., спец.* Робітник, що займається плюсуванням.

Плюсува́льниця, і, *ж., спец.* Жін. до **плюсува́льник**.

Плюсува́ння, я, *с., спец.* Дія за знач. **плюсува́ти**.

Плюсува́ти, ую, у́єш, *недок., перех., спец.* Просочувати (тканину, шкіру) особливим хімічним розчином, плюсом, перед фарбуванням або вибиванням малюнка. *Плюсувати тканину.*

Плюсува́тися, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **плюсува́ти**.

Плюсь, *виг.* 1. Звуконаслідування, що передає сплеск води (або іншої рідини) чи шум від падіння кого-, чого-небудь (звичайно в воду або в щось рідке), а також звук, схожий на такий сплеск, шум. *Підбіжить* [хлоп'я], *підтовкне* [підштовхне] — *плюсь! — більш половина чарки назад у дежу!* (Кв.-Осн., II, 1956, 8); *Плюсь! — і вже тріпоче камбала на дні в човні...* (Вишня, I, 1956, 186).

2. *розм.* Ужикається як присудок за знач. **плю́скати і плю́скатися**. *Спустився* [дід] *у сажалку, зайшов поза відьмою і тільки розвів руки, а з рук щось плюсь у воду* (Стор., I, 1957, 35); — *Сим холодне любить обтирання — Но годині в ванній плюсь та плюсь* (Біл., Зигзаг, 1956, 27); *Не вдержиться* [дитина] та... плюсь *вп'ять* [знову] *на долівку, та й заплаче* (Кв.-Осн., II, 1956, 172).

3. *у знач. присудк. сл., розм.* Уживається для позначення швидкого несподіваного руху, переміщення (про появу, зникнення кого-, чого-небудь). *Тут плюсь — Еней, як буйно* [наче] *з неба* (Котл., I, 1952, 72).

Плю́та, и, *ж., діал.* Негода. *Який там посуд у таку плюту! Все навколо було мокре, як плющ* (Загреб., Європа 45, 1959, 404).

Плю́хати, аю, аєш, *недок., розм.* 1. *перех.* З шумом, плюскотом падати (звичайно в воду або в щось рідке). *Тепер стрілями з авто і спорз нього... Але... куді не плюхать в воду* (Смолич, Прекр. кавтеатр., 1956, 70).

2. *перех.* і *неперех.* Плювати, пирьовувати (щось рідке). *Хлопці й дівчата обтирають у файс спинами крейду, плюхають насіння* (Мушк., Серце.., 1962, 58).

Плю́хатися, аюся, аєшся, *недок., розм.* Те саме, що **плю́хати**. *І він.. з розгону плюхається в річку* (Смір., Кримз, 1954, 119); // Швидко, з розгону або незграбно, важко сідати, опускатися. *Він плюхається в крісло.*

Плю́хкати, аю, аєш, *недок., розм.* 1. *неперех.* Те саме, що **плю́хати**. *Плюхає в розчин цегляна* (Кундзич, Пов. і нов., 1938, 227).

2. *перех.* і *неперех.* Те саме, що **плю́скати** 3. *Піди до моря та плюхни до себе води, то буде тобі* [чорнові] *товарищ. От прийшов він, хлюпнув, дивиться, стоїть такий, як і він; давай він тоді плюхкать* (Сл. Гр.).

Плю́хкатися, аюся, аєшся, *недок., розм.* Те саме, що **плю́хати**. *Іноді необережна качка, чирк.. або шелихвіст, зваблений з вдоту, плюхкалися на плесо* (Досв., Бибр., 1959, 414).

Плю́хнути, ну, неш, *док., розм.* 1. *неперех.* Однокр. до **плю́хати**. *Якісь випустив весло.. і важко плюхнув у воду* (Донч., III, 1956, 111).

2. *неперех., однокр.* Упасти з шумом, схожим на сплеск. *Стане* [хлопчик] *підіймати її* [дитину] *за коженята, та як сяючки кема.. а вона його переважить, то він так і плюхне на неї* (Кв.-Осн., II, 1956, 362); // Швидко, з розгону або незграбно, важко сісти, опуститися. *Плюхнула* [пані] *в крісло, аж її підкинуло* (Вовчок, I, 1955, 75); *Він стомлено плюхнув на диван* (Ільч., Петерб. осінь, 1958, 197).

3. *перех., однокр.* Кинути кого-, що-небудь із шумом (звичайно у (на) воду або в (на) щось рідке). *Розвідники швидко підхопили свій невеличкий плотик, плюхнули його у воду* (Голов., Тополя.., 1965, 385).

Плю́хнутися, нуся, нешся, *док., розм.* Однокр. до **плю́хатися**. *Над самою головою щось просвистіло, і зовсім близько на воду плюхнулись дикі качки* (Баш, Надія, 1960, 374); *Роман плюхнувся з поляни, дрібно перебираючи руками* (Ле, Клен. лист, 1960, 83); *З розкритої квартири просто в інженерове обличчя плюхнулось кілька весняних краплин...* (Донч., Зоряне фортеця, 1933, 5); *Потім він з розгону плюхнувся в сідло* [мотоцикла].. *І промчав через площу* (Смолич, V, 1959, 782).

Плю́ш, у, ч. Схожа на оксамит тканина з м'яким довгим негустим ворсом на лицьовому боці. [Ч в д о х а:] *Коли б невістка привезла плюшу на кохточку* [кофточку] (Кроп., II, 1958, 453); *Бідно.. умебльований готелевий* [готельний] *покій. Ліжко, софа, оббита червоним плюшем* (Фр., IV, 1950, 44).

Плю́шевий, а, е. Прикм. до **плюш**; // Пошитий з плюшу. *Широкоплечий чигак, у широких зелених плюшевих шароварах.. жевжь на живості* (Тют., Вир, 1964, 69); // Покритий, оздоблений плюшем. *Варто йому.. перестрибнуть червоний плюшевий бар'єр — і він на арені* (Ткач, Арена, 1960, 127).

Плющ, а́, ч. Повзуча рослина, що чіпляється за опору, по якій вється. *Осі уже й лаврів, поетами любимих, Пишних магнолій не видко, Ані стрункіх кипарисів, густо повитих плющем* (Л. Укр., I, 1951, 150); *Санітарка.. провела їх на широку веранду, обвиту плющем* (Кучер, Чорноморці, 1956, 350); * У порівн. *Ще будем жити ми — і ти і я! Ще пов'ємось як плющ по тій колоні* (Тич., II, 1957, 152).

Плющи́ти, щу́, ши́ш, *недок.* То саме, що **плю́скати** 1. *Не к різдву їде, а к великодню: ячиї тріщить, а вдень плющить* (Номис, 1864, № 518); *Тина, плющить вода* (Гончар, II, 1959, 230); *Морська вода, така прозора, побіля берега плющить* (Забіла, Веселим малюкам, 1958, 82); *Стало чуть не щось почало бовтатися в калюженках.. плющать* (Вас., Талант, 1935, 45); // *безос., у знач. присудк. сл.* Втікачі розташувались на мочарі, під ногами у них плющало (Коцюб., I, 1955, 348).

Плющення, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **плющи́ти** [1]. *При зготовуванні тваринам тонко розмелене зерно сорго дає кращі результати, ніж плющене* (Хлібороб Укр., 3, 1964, 37).

Плющення, я, *с.* Дія за знач. **плющи́ти** [1]. *Вальцьова льонокомолотарка молотить льон снопами за принципом плющення коробочок між двома вальцями барабана* (Техн. культ., 1956, 113).

Плющи́льний, а, е, *спец.* Призначений для плющення. *Плющильні машини.*

Плющи́льник, а, *ч., спец.* Робітник, що займається плющенням.

Плющи́льниця, і, *ж., спец.* Жін. до **плющи́льник**.

Плющильня, і. *ж., спец.* Приміщення або його частина, де відбувається плющення чого-небудь.

Плющити[1], плющу, плющиш, *недок., перех.* 1. Натискаючи на що-небудь, бючи по чомусь, робити його плоским, тонким. *Ковалі зачнуть молотком, плющить залізо* (Горд., II, 1950, 171).

2. Натискаючи на що-небудь, бючи по чомусь, розділювати його. *Верстовець.. плющив чобітьми синювато-білі кущі обвітрого з стін вапна* (Перв., Опов., 1970, 140); * *Образно. В свою Трокиці також верну В обозі подалася сверху, Рутульців плющили, як мух* (Котл., І, 1952, 234).

Плющити[2], плющу, плющиш, *недок., перех.* Закривати, заплющувати (очі). *Душно йому, важко; плющить він очі...* (Мирний, II, 1954, 225).

Плющитися, плющиться, *недок.* 1. Ставати плоским, тонким під дією стискування, удару. *Залізо плющиться.*

2. Ставати роздавленим під дією стискування, удару.

Плющовий, а, е. Прикм. до **плющ**. *Плющовий листок.*

Пляж, у, *ч.* Прибережна смуга моря, озера, річки, зручна для купання, сонячних ванн. *Всі разом кинулися до теплих хвиль, що з шелестом набігали прозорими бганками на піскуватий пляж* (Тулуб, В степу.., 1964, 259); *Євпаторійська затока на білий час-тинці своєї берегової лінії має невисокі береги, облямовані широкими смугами пляжів* (Геол. Укр., 1959, 584).

Пляжитися, жуся, жишся, *недок., розм.* Купатися, загорати, проводити час на пляжі. (Янтарний:) *Йому довірено таку справу, а він купання засівів. Знайшли час пляжитись!* (Баш, П'єси, 1958, 213).

Пляжний, а, е. Прикм. до **пляж**. *Все бачив й ближче підкочувались* [хвилі] *до великого червонуватого каменя, видобком закинутого серед золотого пляжного піску* (Збан., Сеспель, 1961, 3); // Призпач. для пляжу. *Пляжний костюм.*

Пляжник, а, *ч., розм.* Той, хто купається, загорає, проводить час на пляжі. *Каменюки, які стримують з води... відстрашують пляжників від цього місця* (Вільде, Сестри.., 1958, 222).

Пляма, и, *ж.* 1. Частина якої-небудь поверхні, що виділяється своїм забарвленням, кольором, освітленням. *На килимі були виткані не квітки, а якісь дуже ясні, ніби квітучі плями, або червоні та білі латки* (Н.-Лев., III, 1956, 15); *Нога в хлопця вкрилася синіми плямами, він пашів жаром і марив* (Донч., VI, 1957, 88); *На поверхні Сонця бувають виразно видно маленькі темні утворення — плями* (Наука.., 2, 1957, 12); * У порівн. *З синій вишнів Собрусь, покрамував до воріт і довго, як пляма старого портрета, чорнів у рамці розчиненої хвіртки* (Стельмах, II, 1962, 372); *Жовтими, червоними й зеленими плямами світились літаючі серпанки* (Трубл., Мандр., 1938, 20); // Забруднене місце на чому-небудь. *Сукно було аж рябе від чорних плям з чорнила* (Коцюб., І, 1955, 37); *Кілька бідаків чистили зброю.. походжав між ними.. Денис Бла-женко, зазирючи в стволи, ревно дошукуючись пля-ми* (Гончар, III, 1959, 317).

△ **Жовта пляма** — місце найкращого бачення (сприймання світла) в сітківці ока людини і хребетних тварин; **Сліпа пляма** — місце виходу зорового нерва з порожнини ока, нечутливе до світла. *Місце, де входять у сітківку волокна зорового нерва, позбавлене паличок і колбочок і тому називається сліпою плямою* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 159); *Сонячні плями* — темнувате утворення на поверхні Сонця, що видається темними плямами. *Галілей відкрив і сонячні плями — величезні вихори розжарених газів на сонячній поверхні* (Всесвіт, 1953, 27).

◇ **Біла пляма** *див.* біляй; **Родима пляма** *див.* родимий.

2. *перен.* Що-небудь непристойне, що ганьбить (у 1 знач.). *У сонце своє плями має* (Укр., присл., 1955, 261); [Неофіт-раб:] *Не хліба хочу я, не слова прошу,- любові чистої без плям бажаю* (Л. Укр., II, 1951, 237); *Начальник цеху просто не може думати про щось інше, .. наче ганебна пляма не лягла з його блискучої репутацією зразкача* (Собко, Біля полум'я, 1952, 278).

◇ **Кидати (кинути, класти, накладати, накласти) пляму на кого — що** — ганьбити, ославити кого-, що-небудь. — *І отак він, ворог.. Не тільки постріляли.. Кинуть плями на газетара-партійця, викликати підозру до нього — ось чого вони хочуть* (Жур., Нам тоді.., 1968, 37).

Плямистий, а, е. 1. Який має на собі плями (у 1 знач.), вкритий плямами. *Закам'яніле, плямисте обличчя ожило, налилося кров'ю, і Преображенський пройшов до вікна* (Ле, Міжгір'я, 1953, 515); *На ніжку.. сидить Івасик і гладить плямисту морську свинку* (Донч., Вибр., 1948, 68); *Люди уже в давнину полювали на плямистих оленів заради їхнього смачного м'яса та гарної бурштинової плямистої шкури* (Наука.., 6, 1969, 4); // Який має вигляд плями, плям. *Патчуе* [лист] *специфічним духом зіпкої помади і носив плямисті сліди поцілунків* (Коцюб., І, 1955, 400); *На щоках у хлопця горіє плямистий рум'янець* (Грим., Кавалер.., 1953, 221).

2. Який спричинює появу плям на шкірі (про хворобу). *Санітарною юною вмерла од плямистого тифу сестра* (Сос., І, 1957, 244).

△ **Зозулинець плямистий** *див.* зозулинець.

Плямистість, тості, *ж.* 1. Властивість за знач. **плямистий** 1. *Плямистість в оленів знижує, коли вони, підростаючи, набувають сторожкість, швидкий біг, тобто те, що рятує їх від хворостів* (Наука.., 9, 1961, 44).

2. Хвороба рослин, при якій листя і плоди вкриваються плямами різної форми й забарвлення. *Горка бактеріальна плямистість уражує молоді сіянці та дорослі рослини помідорів* (Шкідн. і хвор., рослин, 1956, 309).

Плямисто, *присл.* Покриваючись плямами. *Підвівшись з зайнятої лави.., щоб йти наперед, він чомусь плямисто почервонів* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 219).

Плямити, млю, миш; *мн.* плямлять; *недок., перех.* 1. Покривати плямами, лишати на чому-небудь плями. *Кров підсихаючими смугами плямить щоки* (Стельмах, І, 1962, 383); // Забруднювати що-небудь. *Дарчі аж жаль зробилося плямить адресою листівку* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 4).

2. *перен., розм.* Те саме, що **плямувати** 2. [Старий раб:] *Не заздри, брате, не губи душі, святої чистоти її не плями* (Л. Укр., II, 1951, 236); — *Ти не повинна забувати, що не маєш ніякого права плямити свій клас* (Донч., II, 1956, 403).

3. *перен., рідко.* Те саме, що **плямувати** 3. *Крізь Шевченко панство п'яне Пляма у воєнних словах..* (Еллан, І, 1958, 240).

Плямитися, ячься; *мн.* плямляться; *недок.* 1. Покриватися плямами.

2. Виступати плямами. *На сорочці темно плямилась краплина крові* (Стельмах, І, 1962, 350).

Пляміти, ію, *недок., розм., рідко.* Виділятися, виднітися плямою, плямами. *З обох боків дороги в тем-*

рякі тьмяно пля́міли на сірому піску кущі (Головко, II, 1957, 83).

пля́мка, и, *ж.* Зменш. до **пля́ма**. *От вигнали за місто. Де-не-де жите біліли пля́мки снігу на полях* (Хотк., I, 1966, 129); *Сам ти живе, хай маленьку, а все-таки пля́мку на її біографію, на всі її майбутні авкети* (Гончар, Тронка, 1963, 39).

пля́мкання, я, *с.* Дія за знач. **пля́мкати**. *Потім вони їли. Довго, голосно, аж у дворі було чути пля́мкання та підсьорбування* (Збан., Єдина, 1959, 65); *Було тихо, тільки чулося, як хто хропе; од дитячого шевдьканого сопіння з пля́мканням ротиком аж до грубого храпу свекрухи* (Григ., Вибр., 1958, 114).

пля́мкати, аю, аєш, *недок.* 1. Пришмокувати під час жування. *Під час їди не можна пля́мкати* (Укр. страви, 1957, 401); // Їсти, пришмокуючи. *Насипала* [мачуха] *йому в миску борщу.. Батько жадібно пля́мкав* (Донч., II, 1956, 105).

2. Виданяти, утворювати звуки змокання. *Старий довгу хвилю поглядав на нього, пля́мкаючи губами* (Фр., III, 1950, 432); *Дід задрімав.. А молчан.. сидів поруч і мовчав. Він пля́мкав беззубим ротом* (Рибак, Дніпро, 1953, 41); *Трохим.. пля́мкав мокрими губами й щось собі мимрив під ніс* (Панч, В дорозі, 1959, 193); *Стежки ці залиті водою, вони грузькі, тяжко ходити під ногами і мулко пля́мкає, коли витягнеш із неї ногу* (Сенч., Опов., 1959, 356).

пля́мкнути, ну, неш, *док.* Одноkр. до **пля́мкати**. *Перевів* [Карпо Петрович] *очі од цуцьки на жінку і презирливо пля́мкнув губами* (Коцюб., II, 1955, 371).

пля́мовний, а, е. Дісприч. час. мин. ч. до **пля́мувати**. [Неофіт-раб:] *Чи верне чиста одяг чистоту мою, щоби пля́мований, дружині?* (Л. Укр., II, 1951, 237).

пля́мочка, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пля́мка**. *На небі ні хмарочки, ні пля́мочки,— чисте, глибоке, ширюке* (Мирний, III, 1954, 60); *На екрані радіоприймача погасла пля́мочка світла* (Собко, Срібний корабель, 1961, 83).

пля́мування, я, *с.* Дія за знач. **пля́мувати**.

пля́мувати, мую, муєш, *недок., перех.* 1. Те саме, що **пля́мити** 1. *Його занімілі червичка пля́мували блиму її життя, та вона й не помічала цього* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 431).

3. *перен.* Виражати осуд, засуджувати кого-, що-небудь. *Письменники* [Марко Вовчок] *пля́мує жорстоку систему кріпосництва* (Укр. літ., 8, 1957, 236); *Він* [Фур'є] *пля́мував конкуренцію, безпланові і безладності виробництва при капіталізмі* (Нова іст., 1956, 120); *Пля́мувати зрадників народу.*

пля́мувати́ся, а, е. Те саме, що **пля́митися** 1. *Вона на мить зупинилася, витираючи піт з червоного пля́муватого обличчя* (Мик., II, 1957, 400).

пля́мувати́ся, ýюся, ýєшся, *недок.* 1. *розм.* Покриватися плямами.

2. *перен.* Укриватися пеславою.

пля́шечка, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **пля́шка**. *Велел* [генеральша] *Назад гадюку в серці злу тую Та трошки в пля́шечці отрути* (Шевч., II, 1963, 248); *Телятко.. пило молоко з пля́шечки* (Тют., Вир, 1964, 209); — *Ходім, поставлю тобі пля́шечку, щоб ти знав дядька Волобуєва та його добрість...* (Вовчок, VI, 1956, 280); *Для чоловіків у кутку буфета знайшлася пля́шечка* (Перв., Опов., 1970, 26); [Тетяна:] *У мене єсть пряжена ковбаса, печена курка і пля́шечка зеленої* (Котл., II, 1953, 55).

пля́шка, и, *ж.* Скляна посудина (перев. циліндричної форми) для рідин, яка має вузьку довгасту шийку. *Він і випивав з кишені повну пля́шку з сиру хою і чарку* (Кв.-Осн., II, 1956, 233); *Була добувся посуд — суді, пля́шки зеленого та синього скла, карбовані срібні кубки і турецькі чарки* (Довж., I, 1958, 220); *Купивши смачно п'є воду із пля́шки* (Коцл., Ю. Крук, 1950, 59); // *розм.* Така посудина з спиртним напоєм. *Повний той кошик, де є до пля́шки вина* (Укр. присл., ..., 1955, 393); *Що за пля́шку придбали їх батьки.— Вони потверезу протрильками* (Г.-Арт., Байки, ..., 1958, 185); *Артьомов багатозначно перемигнувся з господарем і на стіл поставив пля́шку* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 149); // *військ., розм.* Така посудина з запалювальною або вибуховою сумішшю. — *Шість танків* [підірвав]! — *підтвердили Романові товариші..* — *Чим? — Пля́шками,— сказав Роман.— Дай, думаю, спробую, що воно за пля́шки. Кинув — горить!* (Довж., I, 1958, 386); *Хто.. міг забути, як минулої весни в боях біля Дністра Бєлгоя верги на коні з пля́шкою в руці помчав по полю за німецьким танком і підпалив його?* (Гончар, III, 1959, 188); // Кількість рідини, що входить у таку посудину. *Олексій.. казав подать собі ще дві пля́шки вина* (П. Куліш, Вибр., 1969, 302); *Тимко.. випив настоянку на перцеві пля́шку самогону* (Тют., Вир, 1964, 123); — *Стьопко, голубе! — заволав він у розпачі.— Принеси пля́шку квасу холодного* (Тулуб, В степу.., 1964, 26).

◇ **Лізти в пля́шку** *див.* **лізти**.

пля́шкар, я́, *ч.* Робітник, що виготовляє пляшки.

пля́шковий, ба́, бе́. Прикм. до **пля́шка**. *Темна товща води зазеленіла, як пля́шкове скло* (Трубл., I, 1955, 141); // Призначений для виготовлення пляшок. *Пля́шкові машини;* // Який має форму пляшки, пляшкоподібний. *Пля́шкова губова сраната.*

Пля́шкове́ пи́во — пиво, яке зберігається і продається в пляшках. *За столами засіли панове, з'їдаючи котлети, бефштекси і попиваючи вино або пля́шкове пиво* (Фр., VI, 1951, 230).

пневмати́к, а, *ч.* Пристрій, механізм або стиснення або розрідження повітря.

пневмати́ка, и, *ж.* 1. Розділ фізики, який вивчає газоподібні тіла.

2. Сукупність пристроїв, механізмів, які приводяться в дію стисненим повітрям. *Починаючи з відбійного молотка і аж до дверей міського транспорту, що їх відчиняв й зачиняє стиснене повітря,— пневматика всюди супроводить сучасну людину* (Наука.., 4, 1971, 25).

пневмати́чний, а, е. Який діє, працює за допомогою стисненого повітря. *Для рубання металу застосовують пневматичний молоток* (Слюс. інстр., 1959, 75); *Пневматичні бомкрати притискали транспортер і стрічку до вуглевого шару* (Ю. Янов., II, 1954, 147); *Пневматичний транспорт; Пневматична рушниця;* // Який здійснюється за допомогою стисненого повітря. *У Франції і Федеративній Республіці Німеччини почали випускати сівалки, встановлені прилабами для пневматичного висівання насіння* (Наука.., 7, 1958, 54); *Пневматична стрільба.*

пневмати́чно. Присл. до **пневмати́чний**. *Зерно бункера комбайна відвозять автомашиною, а солому після подрібнення разом з половою подається пнев-*

матично в причепленій візок (Рад. Укр., 30.VIII 1962, 2).

ПНЕВМАТОЛІЗ, у, *ч., геол.* Процес утворення мінералів з участю газів та летких речовин, що виділяються з магми.

ПНЕВМО... Перша частина складних слів, що відповідає значенням: а) який діє за допомогою стисненого повітря, напр.: пневмодвигу́н, пневмоінструме́нт, пневмомаши́на, пневмопісто́лет, пневмосисте́ма і т. ін.; б) який стосується легень: пневмосклеро́з (склероз легень), пневмоплеври́т (плеврит легень) і т. ін.

ПНЕВМОАВТОМАТИ́КА, и, *ж.* Розділ автоматики, пов'язаний з використанням стисненого повітря або газу.

ПНЕВМОГРА́МА, и, *ж.* Графічне зображення роботи легень.

ПНЕВМОГРАФ, а, *ч., спец.* Прилад для дослідження і запису дихальних рухів у людини й тварин.

ПНЕВМОГРА́ФІЯ, ї, *ж., спец.* Запис дихальних рухів у людини й тварин за допомогою пневмографа.

ПНЕВМОКО́К, а, *ч., спец.* Мікроб, що є збудником пневмонії та деяких інших хвороб. *Нерідко плеврит викликають ті ж мікроби (пневмококи, стрептококи та ін.), які зумовлюють запалення легень* (Наука..., 1, 1957, 34).

ПНЕВМОКО́КОВИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **пневмокок**.

ПНЕВМОКОСТЮ́М, а, *ч.* Герметизований висотний костюм льотчика.

ПНЕВМО́НІКА, и, *ж.* Галузь автоматики, пов'язана з використанням енергії стисненого повітря або газу.

ПНЕВМОНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **пневмонія**. *Пневмонічна форма сепсису.*

ПНЕВМО́НІЯ, ї, *ж.* Запалення легень. *По бронхах інфекція може спуститися вниз, викликаючи пневмонію* (Хвор. дит. віку, 1955, 46); *— Тут, брат, така двосторонняя крупозна пневмонія була розгулялась, що ж, брат, хоч і бачив дівєй, а й то злякався* (Збан., Малин. двір, 1958, 327).

ПНЕВМОПО́ШТА, и, *ж., спец.* Скорочення: пневматична пошта; пересилання спеціальними трубами кореспонденції або малих вантажів за допомогою стиснення повітря. *Пневмопошта поширена на великих поштамтах, на залізничних станціях* (Веч. Київ, 26.XII 1968, 3).

ПНЕВМОПРОБІ́ЙНИК, а, *ч.* Пневматична машина для пробивання свердловин при будівельних роботах.

ПНЕВМОТО́РАКС, у, *ч., мед.* Скупчення повітря в плевральній порожнині; // Введення повітря за допомогою спеціального апарата в плевральну порожнину для лікування туберкульозу легень. *Найпоширенішим методом активного лікування легеневого туберкульозу є штучний лікувальний пневмоторакс (введення штучним шляхом повітря у плевральну порожнину з допомогою спеціального апарата* (Наука..., 3, 1958, 17).

ПНЕВМОТРАНСПО́РТ, у, *ч., спец.* Скорочення: пневматичний транспорт; переміщення спеціальними трубами деяких сипких матеріалів і поштучних вантажів за допомогою струменя повітря.

ПИ́ЩЕ, а, *с., розм.* Збільш. до **пень**. *— Тут колись росли дуби. Лишилися старі пні, от вони біля цих пнищ і ростуть тепер* (Чаб., Стоїть явір., 1959, 142).

ПНУТИ́ *див.* **п'ясти́**.

ПНУ́ТИСЯ *див.* **п'ясти́ся**.

ПО, *прийм., з місц. і знах. відмінками.* Сполучення з прийм. по вираженість:

Просторові відношення

1. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. ін., на поверхні яких відбувається дія, рух або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *А над самою водою Верба похилилась; Аж по воді розіслала Зелений віти* (Шевч., II, 1963, 24); *Котилася тарілочка По крутій горі, Забоялась любих діток У мому дворі* (Гл., Вибр., 1951, 197); *Вичекавши терпеливо кілька хвилин, старий витяг із вази будочку... по ній стікає краплями вода* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 7); *Посеред сіней перекинутий кабїнок з грушками; вони розкотилися по долівці* (Тют., Вир, 1964, 428); // Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. ін., вздовж якого відбувається дія або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *Рожаузе було [матуся] межі, прядучи, казки, як наші батьки вівчинки ховпаки по Дніпру жили* (Вовчок, I, 1955, 263); *Ясно-зелене оперезує* [плащ] *складками спадало по стрункій фігурі* (Коцюб., I, 1955, 305); *Сонятшчики молоденькі спирчать по межі* (Хотк., I, 1966, 94); // Уживається при вказуванні на предмет, поверхня якого є місцем виявлення дії. *Ще двоє* [теслярів] *прикрашали фронтон будинку чудовими візерунками, вирізаними по дереву* (Мокр., Острів.., 1961, 70); *Вишивала по хомі Цвіт-узор як рукавг Милому* (Ус., Листя.., 1956, 118).

2. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на місце, простір, у межах якого відбувається дія, рух або хто-, що-небудь перебуває, розташовується, розміщується. *Зеленіють по садочку Черешні та вишні* (Шевч., I, 1963, 24); *Чумї гурти і отари скрізь паслись по вільних степах* (Стор., I, 1957, 176); *Горавик забулькав ходив по кабінету* (Збан., Переджнив'я, 1960, 357); // *з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на кілька однорідних місць, стосовно яких виконується, відбувається дія. *Се що з порожніми сумками Жиди* [прішники] *голодні під тинами, Собак дражнили по дворах* (Котл., I, 1952, 151); *По хатах починають світити свічки* (Головко, II, 1957, 162); *Данило.. походили шукає по кишенях зоч жаловсь подарунка* (Стельмах, II, 1962, 72); // *з ім. у мн.* Уживається при вказуванні на осіб, місця, які хто-небудь часто або неодноразово відвідує. *— Прийде неділя — він не сидить вдома, а вештається десь по шинках з полювовицею...* (Коцюб., I, 1955, 29); *Ходити по лікарях.*

3. *із знах. в. із ім.* рука, бік, сторона *і т. ін. з означ.* Уживається при вказуванні на напрямок дії або на місце перебування, розташування, розміщення кого-, чого-небудь. *Через став по цей бік селянські оселі затягли — ніде ні душі* (Головко, II, 1957, 239); *Добра половина чоловічого населення села була десь по той бік ворожого фронту* (Коз., Гарячі руки, 1960, 125).

4. *з місц. в.* Уживається при вказуванні того, в напрямку руху чого також хто-, що-небудь рухається; протилежне **проти**. *І вибрані сірий попіл По вітру розвіять* (Шевч., I, 1963, 260); *Вище по блісеу свистіли, як у трубу, вітри з Заполяр'я* (Гончар, III, 1959, 180).

5. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, місце, простір, що є межею поширення певної дії або ознаки. *Вода шумить!.. вода буде... І мїженьки по місточки зайжать!..* (Г-Арт., Байки.., 1958, 77); *Запобіганчи царської ласки, усі троє згодилися, щоб Іванець по Ромен Україною правив* (П. Куліш, Вибр., 1969, 113); *Мужина хата евітлша у землю по самі віконця* (Панч, II, 1956, 84); *Хлопці й дівчата пескомолита працювали, вирузючи по коліна у розквашене болотяне місиво* (Хижняк, Килимок, 1961, 6).

Об'єктні відношення

6. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на об'єкт, на який безпосередньо спрямована дія. *Межет.. мовчки поводив по юрбі вибалушеними очима* (Коцюб., І, 1955, 398); *Замахнувся* [козак Шило] *всією жилавою рукою й опустив пана по голові* (Довж., І, 1958, 260); *Брянський і Чернив ударили по конях і погнали шибше* (Гончар, III, 1959, 92).

7. *із знач. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, що є метою дії, руху. *І хліб пекти, по телята йти, Коли б мені, господи, Висилд знайти!* (Чуб., V, 1874, 105); *Рокля хотів іхати по доктора* (П.-Лев., VI, 1906, 116); *Пішов Дідок у ліс по дрова* (Гл., Вибр., 1951, 87); *Тато.. пояіи за возе по люльку* (Вільде, На горозі, 1955, 194); *Іти по воду.*

8. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на того (те), за ким, чим хто-небудь тужить, уболівае, сумує і т. ін.; синонімічне часто вживаному словосполученню *за з орудн. в.* ім. *Задзвонили врапці-рано По генераловій душі* (Шевч., II, 1963, 248); *Як згадаю, плакала вітчизна, Чайкою нідморською тужила По співцеві вся земля боварська, По спіпцеві, що пояіе за ней* (Рильський, III, 1961, 244); *У тузі по рідному краю Над узбережжям шумливого моря поча» він блукати* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 330); *— По мені никому буде плакати — я круглий сирота* (Пер., Дикий мед, 1963, 433).

Об'єктно-обставинні відношення

9. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на вид, сферу діяльності. *Зненацька, переполох, замішання забрали і батька везе його додому, малахаий, щоб це не повторилось йому по службі* (Коцюб., III, 1956, 416); *Мартин вийшов поратись по халайству* (Кос., Новели, 1962, 112); *// у сполуч. з ім. у зн. ім.* Уживається при вказуванні на вид діяльності, якою хто-небудь займається, часто, неодноразово міняючи місце перебування. *Вже він і довго сплатив, і процент вернув, вже й корова стоїть на оборі, а він і досі возиться по заріжках* (Коцюб., І, 1955, 305); *Яка з Груні робітниця?.. Мізерне. Замучене. З семи год по маленьких ловить* (Горд., II, 1959, 215); *// рідко.* Уживається при вказуванні на те, в межах чого щось поширюється, діє. *Після добового наряду по гарнізону наш окремий взвод пішої полкової розвідки повернувся з міста* (Вагмут, Записки... 1961, 6); *Наказ по університету.*

Часові відношення

10. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на дію, подію і т. ін., після яких щось відбувається, настає, з'являється, або на особу, після якої хто-, що-небудь лишається тощо. *По смерті плач наступає* (Номис, 1864, № 12663); *Та люта пожежа ще не зовсім загладилась: куди не кинь оком, усюди виден бує* (видно було) *по її проспідок* (П. Куліш, Вибр., 1969, 69); *По війні, коли вже одзуяи бої, восени колись приходив то до мене і читав повні свої* (Тич., II, 1957, 315); *А як загинув він справді й нема вже йому повороту, То злишився по ньому, проте, наче дар Аполлона, Спів Телемах* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 329); *Відпочивати по обіді; //* Уживається при вказуванні на відрізок часу, певний період, після закінчення якого що-небудь відбувається, настає і т. ін. *Настя по безсонних ночах і тривогах жила мінний сон* (Вовчок, Вибр., 1937, 113); *Він зараз у п'ятій класі записався на французьке* (французьку мову) *і по двох роках дійшов до того, що міг в оригіналі читати Мольєра* (Фр., III, 1950, 37); *Минули дні по тій весні, Літа перелетіли* (Рильський, III, 1961, 24); *По місяцеві вийшов* [Матвій] *з лікарні* (Ірчан, II, 1958, 267); *// Уживається при вказуванні на певний час у годинах. Час не стоїв, було вже щось по п'ятій* (Коцюб., І, 1955, 205).

11. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на того (те), кого, чого не стало (хтось помер, щось зникло, розбилося і т. ін.). *Наїв простягав руку полковникові, коли ге раптом,— трісь! От і по чванці! Так, широкий рожевий рукавець скинув її зо столу* (Л. Укр., III, 1952, 485); *Як не буде жиленького, то буде по мені* (Сл. Гр.).

12. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на певний (який чимсь характеризується) відрізок часу, коли протікає дія. *— А ти, сину, ..полюбодиш свою хату, та по зеленій весні, по теплій погоді й переїдете на нове хазяйство!* (Мирний, І, 1949, 322); *З тобою Вдаюсь, весінньою добою, У сайочку зеленькім Та по місяцю жсненькім Ми під явором сиділи* (Манж., Тв., 1955, 47); *Та перекочували б любенько, побавились, і еже завтра по видному й поїхали б* (Свидн., Люборацькі, 1955, 86); *В хаті було добре натоплено, отже, одразу мене приємно огопило, після досить довгої їзди по морозі, тепло* (Рильський, Бабине літо, 1967, 59); *— Завтра ми зайдемо до вас у гості і завтра по дню поговоримо й порадимось* (Ю. Яновський, II, 1958, 217); *// у сполуч. з ім. у зн. ім.* Уживається при вказуванні на час, коли відбувається регулярно повторювана дія. *По неділях* [неділях] *ходилися бабів з слободи та з ближчих хуторів* (Кв.-Осн., II, 1956, 470); *Там, де верби, тики і тополі, по ночах замерзав вода* (Сос., І, 1957, 205).

13. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на щонебудь як на часову межу тривання дії, стану тощо. [Юліан:] *Ялино!.. Я покохав тебе.., кохать по смерть не перестану!* (Б.-Карий, II, 1960, 80); *Ото як зварила* [Мотря] *весною перший обід для трактористів, то так і залишилася по цей день куховаркою в бригаді* (Зар., На.. світі, 1967, 341); *// у сполуч. з прийм. з, рідше від та ім. або порядк. числ., що означають день, число, рік і т. ін.* Уживається при вказуванні на кінець дії, стану і т. ін. *З березня по вересень 1917 року в газеті* «Пролетарій» *було опубліковано понад 40 промов і статей В. І. Леніна* (Наука.., 5. 1967, 3); *У Празі готується до друку велика антологія української поезії (від Котляревського по наші дні) в чеських перекладах* (Рильський, IX, 1962, 14); *XXIII з'їзд КПРС відбувався з 29 березня по 8 квітня 1966 року; // розм.* Уживається в стійких словосполученнях при вказуванні на часову межу тривання дії, стану і т. ін.; синонімічне літературному словосполученню *до з род. в.* ім. *Не багрянцем, не злотом — Живою кров'ю він* [Т. Шевченко] *кипіть, Тому його людським цінтам По віки вічні не змістить* (Рильський, І, 1960, 330).

14. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на послідовність у розташуванні, розміщенні певних предметів, осіб, на послідовну зміну однієї дії, особи, одного стану, предмета, явища іншою дією, особою і т. ін. *Сім струн я горкою, струна по струні* (Л. Укр., І, 1951, 31); *Версту по версті місця новими Давид* (Головко, II, 1957, 178); *І так помаленьку, зміна по зміні, топлення по топленню, кампанія печі по кампанії, пустимо всі мартени в республіці, вари, республіка, сталь* (Ю. Яновський, II, 1958, 212); *Пливуть години по годині в тиші нічній* (Сос., Так ніхто.., 1960, 99); *Іван Сидорович уже листав лівою рукою книжки, і одну по одній скидав на підлогу* (Панч, II, 1956, 499).

15. *з місц. в., у сполуч. з порядк. числ. та ім.* рік, год, весна *і т. ін., діал.* Уживається при вказуванні на чий-небудь вік. *Як ось мистилася жінка і мати Трохимові; за ними учепився і хлопчик його по шостому году* (Ки.-Осн., II, 1956, 448); *Меншу, по другій весні дівчинку, забавляє нянька* (Коцюб., I, 1955, 150).

Означально-обставинні відношення

16. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на характеристичну особи, предмета і т. ін. через їх стосунок до іншої особи, іншого предмета тощо. — *Добрий кожах; по батькові пішов* (П. Куліш, Вибр., 1969, 62); *Тобі чужим остануся я по крові* (Граб., I, 1959, 69); *Можна вибрать друге і по духу брата, Та не можна рідну матір вибирати* (Слм., Земне тяжіння, 1964, 9); *Бабуня по матері; Товариш по школі; її у сполуч. з прикм., розм.* Уживається при вказуванні на особливості, які характеризують кого-небудь. [Часник:] *В нашому ескадроні його ніхто не міг побороть, був першій по силі* (Корн., I, 1955, 280); *Був Байда троки вайлуватий по натурі, неповоротки* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 9); *По вдачі зробу соромлявій, Але завсім не боязкій* (Мижась) (Воскр., I воєрідол., 1960, 75).

17. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на якунебудь межу, міру, що стає однаково предмета. *Ой я свого чоловіка карздина панюк сорочечка по коліна, підв'язана валом* (Номис, 1864, № 12551); *Вони були голодні. Сніг — по пояс! Іваленъ же немає в горбиці* (Нех., Ми живьмо.., 1960, 46).

18. *з місц. в., розм.* Уживається в складі прединативних конструкцій при вказуванні на стан, у якому хто-небудь перебував після завершення дії, названої іменником. *Одного гарного дня він тільки повідомив панну Мією про те, що він уже по шлюбі* (Вільде, На поріжі, 1955, 160); *Микола Потоцький був уже по обіді і дуже червоний, ніж завжди* (Папч, Гомон України, 1954, 269).

19. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на спосіб дії. [Василь:] *Ну, Трохиме, ви тепер наш батько; ..порядкуйте нами по правді* (Кроп., V, 1959, 150); *Людей підмани по тривозі за кілька хвилин* (Коз., Гарячі руки, 1960, 115); *А обходжу гурт товаришів, кожному по черзі стискаю руку* (Кол., На фронті.., 1959, 117); *Відчувалося, що з ним можна говорити по щирості* (Речм., Весн. гроза, 1961, 63); *Грати на скрипці по слуху; Читати по складах; її* Уживається при вказуванні на спосіб називання когось. *Постояла* (молодиця) *хвилину, назвала його по імені..* (Хотк., II, 1966, 190).

20. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на те, за допомогою чого відбувається дія. — *Я слушу тобі матінку білу, ти по ній дізнаєшся до мене* (Л. Укр., I, 1951, 331); *Хід церемоній* [прийняття присяги] *транслювали по радіо* (Гончар, III, 1959, 223).

21. *із знах. та місц. в., з особ. займ.* Уживається при вказуванні на того, згідно з чиєю звичкою, думкою, чиїм бажанням і т. ін. відбувається дія. *А по мені — вже лучче пий, Та дітьо розумій* (Гл., Вибр., 1951, 28); *Ніяк вона тій княгині не догодить, ніяк не угадить зробити по її* (Вас., II, 1959, 57); [Настя:] *Соціалізм вігрес!.. Галтай скажеть, але по його не буде!* (Мик., I, 1957, 66).

22. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на пізнаву якої-небудь дії. *Головіка по одежі стрічають, а по уму випроваджають* (Номис, 1864, № 11130); *Микола впізнав Нимидору, впізнав її по високому зрості, по новій квітчастій хустці на голові* (І.-Лев., II, 1956, 184).

23. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на те, згідно з чим, відповідно до чого відбувається дія; синонімічне літературному словосполученню *за з оруд. в. ім.* — *Купіть мені, байдючко, по новій моді убрать хорошиї* (Вовчок, I, 1955, 105); *Вспіхнусь і відповім Хмельницькій: — Я все зробію по вашій волі* (Павл., Бистрина, 1959, 29).

24. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на відповідність кого-, чого-небудь комусь або чомусь. — *Ну, хомо, Гадя буде жінка якраз по мені. Я вже її давно знаю..* (Мирний, I, 1949, 353); *Вона припадала до журавля, але кабрати водн не могла — мабуть, не по ній важіль вчепили* (Земляк, Гніваний Стратіон, 1960, 228).

25. *з місц. в. ім.* щастя, суть *і т. ін.* Уживається при вставних словах, що виражають ставлення до висловлюваного, оцінку чого-небудь і т. ін. *Пустив* [Мессап] *в Енея каменюку, Но сей, по щастю, ухилився І каменюки не повредився* [забився] (Котл., I, 1952, 287); *Незважаючи на матеріальні злидні, в яких жила наша сім'я, мов дитинство було в цілому, по суті, радісне* (Вас., IV, 1960, 13).

Відношення кількості, міри, ступеня

26. *із знах. і місц. в., у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при вказуванні на кількість (точну або приблизну) осіб, предметів, розподіл їх, частоту повторення дії і т. ін. *Старці, по десять раз капіючись проложим, протягли руку, просили Христа-ради* (Мирний, IV, 1955, 142); *Наблизу волості.. по кільки разом балками постріли* (Головко, II, 1957, 354); *Марширували по двоє, по четверо, по вісім чоловік у шерензі* (Тулуб, В степу.., 1964, 107); *Шабляй на году збирав їх* [колоски] *— по одному, по два* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 105).

27. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на предмет як один з порівну збираних або розподіляних у процесі дії. *З миру по нитці — голому сорочка* (Номис, 1864, № 4490); *Прийшось ще раз батькові, дєлі: — А вам,— до Гаммусі й Андрійка,— нате по бубличку* (Тесл., З книги життя, 1949, 169); *Колишні панські будівлі люди вкрили, як горобці коні жита, і розібрали по деревині, по цеглині, по черепичині* (Чорн., Потік., 1956, 380); *Микола.. дає колядникам по грейцеру* [крейцеру] (Гжицький, У світ., 1960, 82).

28. *із знач. і місц. в., у сполуч. з кільк. числ. та сл. з кільк. знач.* Уживається при вказуванні на обсяг, об'єм розподіляного. *Буде усім по сім* (Номис, 1864, № 3529); *Діти тобі б на старість на стільки давали* (Укр., присл., 1963, 75); *Всю по краплі кров за свою Вітчизну я віддать готов* (Сос., II, 1958, 185).

29. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на тривалість певного проміжку часу, що повторюється. *Чи се ж таки не диво, Та й не дивовина, Щоб по тижню жеб, пиво Смоктала дівчина!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 178); *В самім Бистрещі стоять дараби: не раз і по місяцеві стоять та чекають, щоби прийшла яка кібжа водою та виробила дараби з-серед каміння* (Хотк., II, 1966, 350).

30. *з місц. в., у сполуч. з кільк. числ. та сл. з кільк. знач.* Уживається при вказуванні на певну відстань, яку проходять, проїжджають і т. ін. за однаковий проміжок часу. *Іти по чотири кілометри за годину.*

31. *із знач. в., у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при вказуванні на однаковий вік кількох осіб. *Найстарші* (учителі-учні).. *мали вже по тридцять чи й по тридцять два роки* (Донж., I, 1958, 13).

32. *із знах. і місц. в., часто у сполуч. з кільк. числ.* Уживається при позначенні ціни, вартості за одиницю чого-небудь. *У неділю на селі.. Сиділи лірники та*

грали По шеляху за танець (Шевч., II, 1963, 98); *Продали їх на базарі По сорок з копою Чи дешевше — ті цур з ними! Продали та й годі* (Мард., I, 1958, 555); *Купець викинув їм на прилавок виткую кумачу по п'ятаку аршин* (Тулуб, В степу.., 1964, 209).

33. *з місц. в.* Уживається при вказуванні на величину, розмір, вагу і т. ін. чого-небудь. *У страху очі по лобуках* (Номис, 1864, № 4340); *Корони в нього по півпуда назуваються* (Стельмах, II, 1962, 62).

34. *із знач. в.* Уживається в стійких сполученнях, що передають міру, ступінь, межу кінцю дії, ознаки. — *Ні, ти спробуй війни в окопі, сам наковтайся тамтешніх порох-зілля!..* (Гончар, III, 1959, 136); *По вінця повні врості* [дюті] *й любові, Стояли ми, замислені* (Бажан, I, 1946, 163); *Отже, слухай, щебетуха, Закохався я по вуха В молоду таку натуру* (Іванович, Перебендя.., 1960, 56); [Шапі:] *Частуй всю челядь доскочу, Най кожен, хлопці, по зав'язку* (Крон., V, 1958, 270).

Відношення мети

35. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на мету виконання дії, призначення чого-небудь. *Пан прийшов до його по діло* (Мирний, I, 1954, 158).

Відношення причини

36. *з місц. в., розм.* Уживається при вказуванні на причину дії або стану. [Терпилиха:] *Ми по-убожеству своєму продали дворик свій на Мазурівці* (Котл., II, 1953, 16); — *Ото ж той Іван Корак... як не просяга,— таки упер його* [человіка] *по злобі в писарчуки* (Грит., Вибр., 1959, 29); *Роман, по молодості, не догадався збагнути тривогу матері* (Стельмах, I, 1962, 125).

ПОАГІТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Агітувати якийсь час. *Партгупорг жмкотів поагітував Гришу Козиря* (Ю. Янов., II, 1954, 102); *День базарний, надто на майдані безлічі, отже Кудлим забажав скористатися з нагоди, щоб поагітувати* (Кулик, Записки консула, 1958, 47); *Незабаром перевибори сільрад.. Треба розділити село на кутки і кожному з нас доручити провести роботу, поговорити з селянами, з жінками, поагітувати за наші кандидатури, які нам треба тепер же таки намітити* (Мик., II, 1957, 353).

ПО-АЗІА́ТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-азіáтському**. *Всередині* [шатро] *було далеко пишніше, по-азіатськи улаштоване* (Фр., VI, 1951, 67).

ПО-АЗІА́ТСЬКОМУ, *присл.* Як у азіатів, за звичаєм азіатів.

ПО-АНГЛІЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-англійському**. *В мене читання прибуло: маю «Вісник літератури і оце купила собі вірші Елізабети Браунінґ (по-англійськи)* (Л. Укр., V, 1956, 221); — *А ваша думка, майор?* — *підхопили до хлопця, запитав по-англійськи генерал Фок* (Гончар, II, 1959, 391).

ПО-АНГЛІЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у англійців, за звичаєм англійців.

2. Англійською мовою. — *Я розумію французьку й італійську мову, але коли наш гід почав розповідати по-англійському, я повела очима по всіх присутніх* (Ю. Янов., II, 1958, 89).

ПОАПЛОДУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Аплодувати якийсь час.

ПО-АРА́БСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-арáбському**. *Наукові свої праці писав він по-арабськи* (Крим., Вибр., 1965, 223).

ПО-АРА́БСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у арабів, за звичаєм арабів.

2. Арабською мовою.

ПОАРКУШЕ́ВИЙ, а, е. Встановлюваний з розрахунку за один аркуш. *Поаркушевий гонорар.*

ПОАРКУШЕ́ВО. Присл. до **поаркушéвий**.

ПОАРКУШИ́Й, а, е. Те саме, що **поаркушéвий**.

ПОАРКУ́ШНО. Присл. до **поáркушний**.

ПО-АРМІЙСЬКОМУ, *присл.* Як прийнято в армійців, в армії. *Серйй позасібному виступленся і відповіе по-армійському:* — *Я вас слухаю, товаришу* (Коз., Нові Потоки, 1948, 5); *Циганок по-армійському кошируе, дали підсів до столу* (Гур., Наша молодість, 1949, 229).

ПОБА́БИТИ *див.* **побабувáти**.

ПОБА́ВИТИ, влю, виш, *док., розм.* 1. Укритися зморшками (про тіло, шкіру). *Поморщилась* [у Софії] *ціла, побабило обличчя* (Гончар, Таврія, 1952, 145); *Дощ пророчив їх маскрізь.. Тіло, де воно оголялося, стало жовто-зеленим і побабіло* (Свич., Опов., 1959, 251); *Ноги свої, пальці позсипались та аж побабили менче* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 72).

2. Стати бабою (*див.* **бáба**[1] 4); збабитися (часто з відтінком зневаги).

ПО-БА́БСЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-бáб'ячому**. — *Не гріх і так* [без хустки] — *ще находжуся колись по-бабськи,— казала Дарка* (Л. Укр., III, 1952, 670); *Панотець.. підніс догору по-бабськи зсунуті плечі* (Стельмах, I, 1962, 335).

ПО-БА́БСЬКОМУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-бáб'ячому**. — *До-о-ого-о-лю-у-у,— тягне він, уявляючись по-бабському аж щоку* (Тют., Вир, 1964, 207); // Як у баби.

ПОБАБУВА́ТИ, ую, уєш і **ПОБА́БИТИ**, блю, биш; *мн.* **побáблять**; *док., розм., заст.* Бабувати якийсь час. *Кущі й кажуть до неї* [баби]: — *Не бійся, ми приїхали за тобою, щоб ти разом з нами поїхала та добре діло зробила — побабувала у нас* (Стельмах, II, 1962, 305).

ПОБА́БЧЕНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Укритий зморшками (про тіло, шкіру); зморшкуватий. *Лице в нього лисе побабчене* (Март., Тв., 1954, 249); *Цей товстий, побабчений дідок, якщо його розківати, може накопти багато хліба* (Кач., II, 1958, 21); // *рідко.* Пом'ятий, зім'ятий (про тканину). *Під його портретом червоніє шматок побабченого від часу оксамиту* (Стельмах, I, 1962, 80).

ПОБА́БЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., рідко.* 1. *фам.* Стати старою; постаріти. *Домаха дівкою посивіла і побабчилася* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Укритися зморшками (про тіло, шкіру). *Обличчя побабчилось.*

ПО-БА́Б'ЯЧИ, *присл., розм.* Те саме, що **по-бáб'ячому**. *Карпо, як хуска, плавав і по-баб'ячи, і голіневра, і навівмлинки* (Мирний, I, 1954, 249).

ПО-БА́Б'ЯЧОМУ, *присл., розм.* Як баба, подібно до баби (*див.* **бáба**[1] 3) (часто з відтінком зневаги). *І такий він маленький і бідолашний,.. по-баб'ячому зап'ятий хусткою* (Головко, II, 1957, 346); *Плакати по-баб'ячому.*

ПОБА́ВИТИ, влю, виш; *мн.* **побáвлять**; *док., перех.* Бавити якийсь час. *Побав дитину, бач як репетує* (Сл. Гр.); *Бідні москалики мусили вперед пішки дибати з трубами, щоб побавити панів* (Н.-Лев., III, 1956, 143).

ПОБА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* **побáвляться**; *док.* 1. *чим, з ким і без додатка.* Забавлятися, гратися якийсь час. *Навчався Василь уже і якусь смоктати — а мати все і не бачить, тай побавиться дитина* (Мирний, IV, 1955, 78); — *Воно* [дівча] *ще молоде. Нехай побавиться, аби не нарікала потім, що запрас-*

ли її до роботи,— говорила ґвáдцям, як уже зарані вéличав усі стару ємкість [понадю] (Хотк., II, 1968, 10); *Ольга пішла до неї й попросила дати їй побавитись лялькою* (Коп., Лейтенанти, 1947, 131); *Іван Васильович побавився з Ігорком, покáв його спати* (Вишня, II, 1956, 79); — *Ти б пішов побавитися трохи з хлопцями надворі, поки я в хаті* (Турч., Зорі., 1950, 167); // Веселитися, розважатися якийсь час. — *Вам буде весело: і позвоните, і побавитесь. Ваня заграє на фортепіáні, а ви ще й потанцюєте* (Н.-Лев., IV, 1956, 64); [Тетяна:] *А хто ж тих панночок нáзвався сюди? Я, чи що? Вам же закортíло побавитися!* (Мам., Тв., 1962, 244).

2. Грати в яку-небудь гру якийсь час. *Митрофан Юхимович взяв з-під носа у Луся трійнúк.— Час не жде, давай з зробку, а ти, поки порозумíшась, можеш у коники побавитись* (Панч, II, 1956, 456).

Побагатíти, ію́, ієте, *док.* Стати багатим (про всіх або багатьох). *Побагатіли всі так, що й годí! Ні приступу до їх!* (Сл. Гр.).

Побагáто, *присл., розм.* Щодосу багато, у великій кількості. [Олена (*уклонилася плашкуї:*] *А я буду пити побагáто!* (Кроп., I, 1958, 476); *Щовéчора приносить сусíда в чорній горбúні — сáло, м'ясо, ковбаси, печúнку. І побагáто приносить!* (Є. Кравч., Квіти., 1959, 165).

Побагáту, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **побагáто**. *У хаті загомонíли весéлиш, не так вже побагату набíгає обдíлачів...* (Вовчок, I, 1955, 157).

Побагáтшати, аю, аєш. Док. до **багáтшати**. *Хоч убóга-убóга наша хáтина, та в цей вéчір і вона пожвáвилася, побагáтшала. І бíдність скрасили і вишитí рушникú, і кетяги калúни, і запашне сíно на покутí* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 173).

Побагровíлий, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **побагровíти**. *Побагровíле від морозу обличчя; // у знач. прикм. Побагровíлий нíс.*

Побагровíти, ію, ієш. Док. до **багровíти** 1. *Він загамував подих і весь побагровíв* (Довж., I, 1958, 285); *Обличчя.. побагровíло від напруги* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 389).

Побадьорювáти, аю, аєш. Док. до **бадьорювáти**. *Втомивши чарку та другу тíєї живúщі-дурнúці, й вам побадьорювáе трохи* (Мирний, I, 1949, 300); *Після відпочúнку люди побадьорювáли* (Тют., Вир., 1964, 356).

Побажáння, я, *с.* Висловлене, виражене бажання здійснити, одержати, здобути і т. ін. що-небудь. *Цúрий привíт їй* [Насті] *і моє зарáне побажáння успíху в культурóті на селí* (Вас., III, 1960, 333); *Виховáтельки щéдро обсипалú дівчúнку найкращúми побажáннями на дорогу* (Вол., Наддн. висоти, 1953, 38); // Пропозиція, вимога. *Наталя висловила енергíйне побажáння, щоб жандарúнок узяв лому, бúкти, аспірин і зíпсувати* (Донч., VI, 1957, 15).

Побажáти, áю, áєш, *док., перех.* 1. кому чого або з інфін. Висловити побажання про здійснення чого-небудь. *Привíтайте його* [І. Франка] *від мене і побажáйте швúдко одужáти* (Коцюб., III, 1956, 305); *На прощáння я потúснула друзям рукú і побажáла щастя* (Тур., Осок. друзі, 1948, 63); *Господáр побажáв йому на добранíч і провів його до відведéної кíмнати* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 382); // кому кого, чого. Висловити побажання, щоб хто-небудь мав когось або щось. *Дíд у мене був не простий, кожному побажáю такого дíда* (Ю. Янов., I, 1958, 264).

2. чого або з інфін. Виявити бажання здійснити, одержати, здобути що-небудь; забажáти. *Дехто побажáе мать мої теóри* (Мирний, V, 1955, 429); *Трудове козацтво не захотíло визнати Врангеля своїм вождем, не побажáло йти поповнювати його порíдúлі в боях частúни* (Гончар, II, 1959, 330); *Через кíлька днів Марія теж побажáла гусячого м'яса* (Довж., II, 1959, 165).

Побажáтися, áється, *док., безос., розм.* Захотíтися, забажáтися.

Побазарувáти, ýю, ýеш і рíдше **Побазарювáти**, юю, ює, *док., розм.* Базарувати якийсь час. *Поки ремонтнúки робúли свою дíло, пасажúри, якúм вже набридáли дерев'янí кари у товарняк вагонах, вийшлú побазарувáти* (Автом., Коли розлуч. двос. 1939, 236); *Жаль, що сьогоднí не було часу побазарювáти* (Збан., Переджнив'я, 1960, 219).

Побазарювáти *див.* **побазарувáти**.

Побазгранúти, а, е, *зневажл.* Діспр. пас мин. ч. до **побáзграти**. *Я.. до пíзньої ночí продумав над тúм пожовклúм, свúтим папером, побазгранúм вíдмалюнкам* [бляхлúним] *букéвам* (Фр., IV, 1950, 475).

Побазгрáти, аю, аєш, *док., перех., зневажл.* Невúло, погано написати.

Побазікати, аю, аєш, *док., зневажл.* Базікати якийсь час. *Одно, що таки робúча була* [пáніматка] *й сама, а друге, що як зíйдеться з молодúчками, то любúла й побазікать* (Свидн., Любораúські, 1955, 6); *Рíгі не терпíлося побазікати з подрýгою* (Збан., Переджнив'я, 1955, 24).

Побайдикувáти, ýю, ýеш, *док., розм.* Байдикувати якийсь час.

Побалакáти, аю, аєш, *док., розм.* 1. Переговорити, порозумíтися з кúм-небудь. *Вона обіцяла побалакáти з Явдохою про його дíло* (Коцюб., I, 1955, 50); *В неї була дýмка побалакáти зо Ломúцького з кúм-небудь* (Н.-Лев., VI, 1966, 15); — *А де ти досí вештáлася? — запúтала Кúлина, здúвована, що оце тúльки побачúла його.— А йди-но сюди, побалакáемо...* (Гуц., Передчуття., 1971, 121).

2. Балакати (у 1 знач.) якийсь час. *Побалакáли вонú в той день за зéмлю за обíдом* (Мирний, I, 1949, 240); — *Ночýйте та будьте гостями. Сядý я коло вас, та побалакаю з вами* (Стеф., I, 1949, 187); *З начальством Хома тримався гíдно і був мастак побалакáти* (Гончар, III, 1959, 203); — *Ну що ж, побалакáли трохи — пора додóму* (Тют., Вир, 1964, 244).

◇ **Побалáкай мені** — те саме, що **Поговорí мені** (*див.* **поговорúти**). *Мúкола навíть обізвав одного* [поліцéйського] *осéледцем. Товарúщі аж голови вгорí в плечí, але поліцéй тíльки крúкнув: — Побалакай мені!* (Панч, Гарні хлопці, 1959, 16).

Побалувáти, ую, уєш, *док., перех.* Балувати якийсь час. *Інодí, щоб побалувáти мене, він дозволя́в мені пройтúся верх на якій-небудь шкапúні до водопóю і назад* (Минуле укр. театру, 1953, 15).

Побалувáтися, уюся, уєшся, *док.* Балуватися якийсь час. *Перше ніж сíсти на санкú, Васúлько любúть побалувáтись з Кáликом поборюкáтись* (Грим., Кавалер., 1955, 103); *Підходúть сидíнюк.— Я дозволя́ю, товарúщу герóй, і дíдові папíросою побалувáтисе* (Головко, I, 1957, 449); *Він любúе у вíльний час, як кáзав сам, побалувáтися фарбамú* (Рибак, Час., 1960, 593).

Побалундрáсити, áшу, áсиш, *док., розм.* Баляндрасити якийсь час.

Побáнити, ню, нúш, *перех., діал.* Док. до **бáнити**. — *Пострúгли* [Валер'яна], *побанúли, витверезúли і відпустúли* (Є. Кравч., Квіти., 1959, 177).

Побанувáти, ýю, ýеш, *док., діал.* Посумувати. *Не спустúлися бузькú під лíсом. Побанувáли ще хвúльку,.. полетíли* (Ков., Світ., 1960, 144).

ПОБАРАБА́НИТИ, ню, нить, *док.* Барабанити якийсь час. *Барабанив ми більмись: Трохи я побарабаню, Потім дам сестрицї Ані* (Бойко, Ростість., 1959, 62); *Військовий уважно глянув на Марину, побарабанив довгими тонкими пальцями по столику* (Собко, Зор. крила, 1950, 165).

ПОБАРА́НЛИВИЙ, а, е, *розм.* Безтямний (про очі, погляд); посоловілий. *Вона бачила його побарані́лі очі, недобрі сині уста* (Коцюб., I, 1955, 401).

ПОБАРА́НІТИ, і́ю, *док., розм.* Стати безтямним, нічого не виражати (про очі, погляд); посоловіти.

ПОБАРІ́ТИСЯ, барю́ся, ба́ришся, *док., розм.* Барнитися якийсь час. — *Зевс не дурно позволявсь; ...Він видавить з тебе олію, От тільки йще тут побариться* (Котл., I, 1952, 81).

ПОБАРИШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., зост.* Барнишувати якийсь час.

ПОБАРЛЮ́ЖИТИСЯ, жуся, жи́шся, *док., розм.* Барложитися якийсь час.

ПОБАТАЛЬЙО́НИЙ, а, е, *військ.* Здійснюваний окремими батальйонами, по батальйонах.

ПОБАТАЛЬЙО́ННО, *військ.* Присл. до **побатальйо́нний**. *Побатальйонно вишикувались* [матроси] *біля машин* (Кучер, Голод, 1961, 72).

ПОБАТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Порізати що-небудь великими шматками. *Нащо ти такими великими скибками побатував?* (Сл. Гр.).

ПО-БАТЬКІ́ВСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ба́тьківському**. *Усякий, усякий отець старається навчити дітей усьому доброму; а несхожих по-батьківськи повчить, та по-батьківськи і пожалує* (Кв.-Осн., II, 1956, 24); *Лікар по-батьківськи поглядів дівчину по голові* (Трубл., Мандрівники, 1938, 62).

ПО-БАТЬКІ́ВСЬКОМУ, *присл.* Як батько, подібно до батька. *Генерал швидко підійшов до нього й по-батьківському обняв за плечі* (Довж., I, 1958, 313).

ПОБАТЬКУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., розм.* 1. *перех.* і *без додатка.* Батькувати (у 1 знач.) якийсь час. *Пом'якшав* [ротний] *зразу; ще поволяв, побатькував трохи* [солдатів] *та й прогнав* (Мирний, II, 1954, 122); *Доводиться іноді й побатькувати* [Кузька], *вліпити долонею куди слід* (Коп., Подарунок, 1956, 22).

2. *неперех., рідко.* Побути за батька на весіллі.

ПОБАЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поба́чити**. *Перша тягнила, побачена нами, До самої стрїхи жаріла вінками* (Нагн., Вибр., 1957, 27); // **поба́чено**, безос. присудк. сл. *Хоча огонь побачено ще недовго до ночі, та й досі не вдалося взнати його цїлком* (Фр., IV, 1950, 46).

ПОБАЧЕ́ННЯ, я, с. 1. Зустріч двох або кількох осіб (звичайно за домовленістю). *Прийшли такі листи... що хтось уже хусить бути... вдома. Розкажу в чім діло при побаченні* (Л. Укр., V, 1956, 350); *Разом із ким прибув на побачення з Сабуровим бусатий червонощокий чоловік* (Шиян, Партиз. край, 1946, 167); // Зустріч закоханих. *Все розказав Марусї опрічок там, на толоці, в солодкі хвилї побачення* (Хотк., II, 1966, 118); *В новенькім костюмі гуляв вдвох* [хлопчина] — *Напевно, прийшов на побачення він* (Мур., Лірика, 1954, 62).

◇ **До (скорого, швидкого, приємного і т. ін.) побачення** — усталена формула прощання. *До швидкого т., приємного дня мене побачення!* (Коцюб., III, 1956, 246); *Ні, не прощай, моя Маріє, а до побачення, мій друг* (Сос., II, 1958, 404).

2. Зустріч за спеціальним дозволом з особою, що перебуває в лікарні, закритому навчальному закладі, в'язниці і т. ін. *Сиджу* [в тюрмі], *жду: ось-ось, може, й на побачення прибудь до мене, принесуть мені цукру, чаю...* (Тесл., Вибр., 1936, 236); *Фелікс ходив в Ковпина мамою туди* [в лікарню] *на побачення, але їм сказали, що їхня хвора вмерла позаминулої ночі* (Ю. Янов., II, 1954, 32).

ПОБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., перех.* 1. Сприйняти зором, спостерегти. *Побачила Юнона з неба, Що пан Еней на поромах* (Котл., I, 1952, 60); *До нас заворять* [баби], *проклонять сідати... Але ми не спинялись, ним хочеться більше побачити, більше почути* (Коцюб., II, 1955, 230); *Ми не встигли побачити процедури спускання бриг на воду* (Ю. Янов., II, 1958, 149); // Потрапивши куди-небудь, дістати можливість особисто спостерігати, на власні очі бачити щось. — *Ніколи я не побачу того місця, де я зрослася* (Н.-Лев., VI, 1966, 72); *Не вариться, що знов побачу я село* (Сос., I, 1957, 261); // Зустріти кого-небудь особисто. *Незабаром знов побачила Оленка Грищечка з Сергія* (Тесл., Вибр., 1950, 102); *Дуже зотілося Катрі побачити Юзима й сьогодні,— як ще ніколи, мабуть* (Головко, II, 1957, 204); // Дочекатися, стати свідком чого-небудь бажаного, давно очікуваного. — *Оженися, сину, оженися, мій голубе! Хай хоч на старість доведеться мені тебе в парі побачити...* (Мирний, I, 1949, 338); — *Дуже хотіла мене мати побачити учителем, на панському жалуванью, та не дочекалася свого щастя* (Стельмах, II, 1962, 20); // Уявити собі кого-, що-небудь. *Не знаю, яким я йому* [онученкові] *здався, але крізь нього я раптом побачив купу корних соломʼяних стріх, затерти нивами* (Коцюб., II, 1955, 232); — *Товариші поранені, вивозило Київ — прощував високий, чистий волос сестри... Гучне «ура» підгонило Орлюка, підкинуло його силу, й він побачив себе Київ — Золоті ворота* (Довж., I, 1958, 322).

Кра́єм бра́ття поба́чити *див.* край[1]; **Кра́єчком бра́та поба́чити** *див.* **кра́єчок**; **Лопа́тки в горосі поба́чити** *див.* **лопа́тка**; **Не поба́чити в вічі** кого, чого — довідатися, ніколи не зустріти, не мати кого-, чого-небудь. — *У других* [квартирантів] *на токучу ягоди або що солодесько-кислеське, а у нас ніколи його і в вічі не побачиш...* (Мирний, I, 1954, 334); **Не поба́чити, як своїх (вла́сних) вух**; **Поба́чити, як свої (вла́сні) вуха** *див.* **ву́хо**; **Поба́чити на (вла́сні (свої)) о́чі (вла́сними, своїми очима)** — самому спостерегти кого-, що-небудь, стати очевидцем чогось. *Вранці вже кожен міг не тільки почути стрілянину, а й побачити з гори на власні очі, як за передніми розїздами сунуло військо* (Панч, В дорозі, 1959, 201); *Мені, може, що й трапиться... Дещо побачу на свої очі...* (Вовчок, VI, 1956, 328); [**Аєцій Панєв:**] *Найкраще так, побачити на очі, тоді ніяким брехням не повірив* (Л. Укр., II, 1951, 356); *Хотілося б мені хоч на одну хвилину у своє село. Все б зотілося побачити своїми очима* (Мирний, I, 1954, 76); **Поба́чити світ** *див.* **світ**; **Поба́чити світу** *див.* **світ**.

2. Глянувши на кого-, що-небудь, помітити, виявити, відкрити для себе щось. *Побивавшись якось ненароком на свого товариша, вона стільки внутрішньої муки побачила на його молодому обличчі* (Хотк., I, 1966, 39); *І допитливо дивиться* [Гнат] *на Дороша та на Оксена, щоб побачити, яке враження зробила його заява* (Тют., Вир, 1964, 171); // кого, що в кому — чому. Розгадати, розкрити суть, приховані ознаки кого-, чого-небудь. *Вкрай здеморалізована біженська маса і тогнища втомлених, завошивлених військ в повною Врангеля в Криму раптом підняли голову, заїсфкрились надіями, побачивши в особі енергійного молодого полководця свого єдиного рятівника... Цей повідь, цей поверне кожному його втрачене!* (Гончар, II, 1959, 205); // Зрозуміти, усвідомити щось, прийти

до якого-небудь висновку. *Побачив Кіт, що діло препоганe* (Гл., Вибр., 1951, 108); *Тільки тепер я побачив, яке було також та безглузде старе життя в нас по селах* (Козл., Опов. І. Клена, 1950, 7); // *тільки 1 ос.* Подумати, зважити, перш ніж починати що-небудь. — *Вийдеш? — Побачу!* — *Ніяк зважатися з місця* (Коцюб., І, 1955, 48).

3. *що.* Особисто зазнати, пережити, відчути що-небудь. *З радості стара* [Мотря] *як оп'яніла. Їй увесь на віку довелося побачити таку повагу до себе від людей* (Мирний, І, 1949, 358); *Черчиллеві хотілося швидше побачити справжню війну, проте він боґо́ві не знаходив* (Гончар, III, 1959, 17); // *тільки 2 ос.* Упевнитися в правдивості, неминучості того, що стверджується, повідомляється. — *Ще дасть* [мати] *тебе замість за якогось гайдамаку старого,— ось побачиш* (Вовчок, І, 1955, 187); — *Не журіться,— потішав її* [Соломію] *Іван.— Побачите, що його* [Остапа] *пустять...* (Коцюб., І, 1955, 382); // *тільки 1 ос.* Уживається із значенням «час, життя покаже». *Подякував Максим за пораду.— Побачу ще, як там буде; Коли не дам ради, То тойді* [тоді] *вже, певне, треба Іти в найми якову...* (Шовк., II, 1953, 52); — *Не буде, Іване, діла!.— Побачимо!* (Головко, І, 1957, 335); // *тільки 2 і 3 ос.* Уживається для висловлення погрози. *Побачить вона! звабас тоді мене, як чорти витопають з неї те сало, що придбала в пості* (Н.-Лев., II, 1956, 18).

ПОБА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся. *док.* Зустрітися з кимнебудь особисто; побачити одне одного. *Обняв його, цілує Та пита з журбою: — Ти побачусь, милий синку, Ще хоч раз з тобою?* (Граб., І, 1959, 599); *З контори тюрми сповістили, що мені дозволено побачитися з дружиною...* (Досв., Вибр., 1959, 138); — *Ми ж іще побачимось,— сказала в перший і післязавтра я від'їжджаю до Берліна* (Ю. Янов., II, 1958, 92).

ПОБГА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побгáти**. *Комірчик на шиї та рукавички були побгані; неначеї* (Н.-Лев., IV, 1956, 323); *У нас коники посідані стоїли, у нас жупани побгані лежали* (Сл. Гр.).

ПОБГА́ТИ, áю, áєш, *перех.* 1. *Док.* до **бгáти** 1—3. *Побгати сорочку.*

2. *док., діал.* Наліпити з тіста вирогів, вареників і т. ін. *Прилягнувсь* [швидко визмучи] *жердій до тіста, пироги побаю* (Сл. Гр.).

ПОБГА́ТИСЯ, ються. *Док.* до **бгáтися** 1, 2. *Ноженьки одежу посклада́ли, бач, як усе побгалося* (Сл. Гр.); *Гляне́ш з високої гори на той ліс, і здається, ніби на гори впали оксамитова зелена тканка, гарно побгалась складками* (Н.-Лев., II, 1956, 263).

ПОБЕКА́ТИ, аю, аєш, *доск., розм.* Бекати якийсь час.

ПОБЕЛЬКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш і **ПОБЕЛЬКОТІ́ТИ**, очу́, оти́ш, *док.* Белькотати якийсь час. [Петрашк:] *Тут нова оказія... Парламентер від Петлюри... може, хай трохи побелькоче з тобою?* (Мокр., П'єси, 1959, 21).

ПОБЕЛЬКОТІ́ТИ *див.* **побелькота́ти**.

ПОБЕНКЕТУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* 1. Взяти участь у бенкеті; погуляти. *Хрестини, іменини, похорони ніколи не справляються без бенкету: зійдуться чужі люди, треба діло зробити, треба й побенкетувати* (Мирний, III, 1954, 191).

2. Бенкетувати якийсь час. *Тиждень-другий побенкетують* [пани], *намилуються вволю та й як вітром здмухне їх* (Головко, II, 1957, 236).

ПОБЕРЕГТИ, ежу́, еже́ш; *мин. ч.* побе́рігг, регла́, ло; *док., перех.* 1. Не допустити даремного витрачання чого-небудь; приберегти. [Бугрок:] *Киньте* [стріляти], *поручику, побережіть набої* (Мик., І, 1957, 293).

2. Поставитися дбайливо до кого-, чого-небудь, запобігаючи чомусь. *Марію я просто жалів, як молоде, наївне дівча. Волів поберегти її від Івана* (Хор., Ковила, 1960, 50).

Поберегти́ себе́ — те саме, що **поберегти́ся** 1. [Бугрок:] *Гріх тобі так за одною дитиною пікнарітися... а про других забувати, а у тебе ще їх трійко, треба поберегти себе задля того дрібязку* (Бурл., І, 1958, 467).

ПОБЕРЕГТИ́СЯ, ежу́ся, еже́шся; *мин. ч.* побері́гся, регла́ся, лося; *док.* 1. Подбати про своє здоров'я, стати обачним, уважним до себе. — *Така молода, при здоров'ї, чого ж вона* [Ганна] *померлá?.— Вона не поберéглася: на п'ятий день після того, як знайшла дитину, коноплі з холодної води пішла брати* (Л. Янов., І, 1959, 145).

2. *кого, чого, із спол.* що́б і *без додатка.* Виявити дбайливість, обережність; остерегтися. *Прощаючись, Гаврила Логойда й Сірко попередили вийка Гната, щоб він поберігся цієї ночі і знав, що говорити, коли б наскочила рада* [облава] (Скл., Каратн., II, 1954, 122); // *накл. сп.* **поберéжіться!** Уживається як застереження. — *Гей, хто там!— почувся голос попереду.— Поберéжіться!— Мулярі і Вова розступилися. Мимо їх проїхали сани* (Вас., І, 1959, 93).

ПОБЕРЕЖА́НИЙ, а, ч., *рідко.* Житель побережжя. — *Стережіться, побережани, в морі козаки!* (Парч, Гомон. Україна, 1954, 19).

ПОБЕРЕ́ЖЕЦЬ, жця, ч., *рідко.* Те саме, що **побереżáнин**. *Бодай гуляу та й татари Того не віждали. Щоби наші побережці З хлібом виходжали!* (Укр. думи..., 1955, 68).

ПОБЕРЕЖЖЯ, я, *с.* Смуга землі, місцевість уздовж берега моря, озера і т. ін.; узбережжя. *Йшла б'ється в побережжя... Вітерець із моря віє...* (Крим., Вибр., 1965, 39); *Пейзажі змінюялися по долинах, степах і узгір'ях легендарного Примор'я, один від другого слухняний і часмичтий. Немає нічого в світі, сгожого на це побережжя* (Довж., І, 1958, 104).

ПОБЕРЕЖИНА, и, ж., *діал.* Побережжя.

ПОБЕРЕЖНИЙ, а, е. Розміщений, розташований і т. ін. на березі; узбережний. *З темного моря білява хвилечка До побережного каменя горнеться* (Л. Укр., І, 1951, 149); *Б'є море, сяє побережною смугою* (Гончар, Циклон, 1970, 8).

ПОБЕРЕЖНИК, а, *ч. (Calidris).* Невеликий перелітний птах.

ПОБЕРЕЖНИК, á, *ч., заст.* Лісовий сторож. *Там далі.. дежа.. осушісьскийя ліс. Чужий, невеликий і мш рідко побережниками звідуваний* (Коб., II, 1956, 67); *Численні стада худоби на полонинах, гриби і ягоди в лісі, риба у воді — все було не твоє, не людське, а панське, якщо деякі і ніч пильнували озброєні поліцаї, побережники* (Козл., Солдс., 1957, 4).

ПО-БЕРЕЗНЕВОМУ, *присл.* Як у березні. *Світало по-березневому рано* (Тулуб, В степу.., 1964, 350).

ПОБЕСІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Бесідувати якийсь час. *Не мешь бажав би я.. побесідувати про спільні й дорогі нам справи* (Коцюб., III, 1956, 222); *Побесідувавши батько і з Левком Івановичем, відчеши, що бригадир користується тут загальною повагою колективу* (Гончар, Тронка, 1963, 264).

2. *заст.* Бути на бесіді (у 3 знач.), бенкетувати якийсь час. — *Гості мої ви любленькиї* [дорогі], *Сядьте в мене, побесідуйте* (Чуб., V, 1874, 575).

ПОБЕШКЕТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.* Бешкетувати якийсь час. *Гутман пленчається позаду, позмурий, як ніч. Він добре сьогодні побешкетував у пивній, дедве вдалося його втихомирити* (Кол., На фронті., 1959, 190).

ПОБИВА́НИЙ, а, е, *діал.* Дніпр. пас. мин. ч. до **поби́ти** 6. [З й хлопцем:] *Там* [у місті] *є хати, але, кажуть, такі великі, мурована, гонтами побивані* (Фр., IX, 1952, 194).

ПОБИВА́ННЯ, я, *с.* І. Тужіння за ким-небудь. *За дверима почувся глухе ридання, якесь побивання, немов мав померлим* (Збан., Переджнив'я, 1960, 56).

2. Турбота, клопіт про кого-небудь. *— А укученка ваша дуже слаба? — Невелика там слабість, та велике побивання* (Вовчок, I, 1955, 241); *Один тільки раз він* [Василь] *відгукнувся на її* [Лідине] *побивання. І все ж не так, як чекала вона* (Мушк., Серцн., 1962, 298).

ПОБИВА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. *розм.* Завдавати ударів кому-небудь; бити. [Настя:] *Все знаю, небоже моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за найменчу вину* (Фр., IX, 1952, 95); *Раз, а то й двічі на рік Бабовський побивав Марцінковську за те, що не давала йому грошей на випивку* (Козл., Ю. Крук, 1957, 367); // *перен.* Доводити неправильність (якихсь чуток, чиїх-небудь тверджень, переконань тощо). *Подекуди знаходяться люди, які не бачать чи не хочуть бачити розквіту народної творчості в радянській країні. Всупереч живим фактам, наперекір здоровому розуму ці горе-теоретики твердять про «відмирання народної творчості». Та жива дійсність побиває їх* (Рильський, II, 1956, 143); // *перен.* Завдавати страждань кому-небудь. *— Дякуйте, я вам один у вас, мамо,— додав я поважно, знаючи, що тим словом я побиваю її недовірок* (Коб., III, 1956, 32); *А її, мов ґрім, побивали ті його слова, одбиваючи в неї мову, рухи...* (Гр., II, 1963, 289).

◇ **Побива́ти камінням** *кого* — засуджувати кого-небудь. *Коли приходить у світ митець, що промовляє тільки для любої із певним натхненням смаку та мислення, то чи треба за це побивати його камінням?* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 170).

2. *розм.* Позбавляти життя, убивати всіх або багатьох. *Там* [по дорозі на Київ] *на птиця не пролітала, ні звір не пробігав, пізній боягуз не проходив — Соловей-розбійник* [розбійник] *усіх побивав* (Укр., казки, легенди..., 1957, 127); *Спис бойовий у руки взяла* [Афіна] *з наконечником мідним, Гострий, міцний і важкий, що ним побивала героїв Шеренги* (Гомер, Одіссея, переклав Б. Тена, 1963, 31); // Полюючи, забивати дичину. *Серед туману соколом грав* [Ігор], *сірих гусей, білих лебідок на поживу собі побивав* (Мирний, V, 1955, 276); // Нищити, пошкоджувати рослини, посіви і т. ін. (про град, мороз тощо). *І град стане білля ваші В житах побивати* (Сл. Гр.); *Знаєм, яка тут буває холодна весна, Як побиває первоцвіт морозом вона* (П. Куліш, Вибр., 1969, 367).

3. *розм.* Пошкоджувати яку-небудь частину тіла ударами, поштовхами і т. ін.; забивати. *На біле каміння, на сире коріння свої ніжки козацькі-молодецькі побивав* (Сл. Гр.); // Завдавати поразки суперникові; перемагати кого-небудь. *Побивати суперника мудрістю;* // Перевершувати в чому-небудь; перемагати в праці, змаганні, грі. *...Ленін побивав теж монополія, теж імперіалізм, тільки іншої країни (Америки, Німеччини)* (Ленін, 27, 1972, 387); *Науки шкільної я не любив, тож звичайно інші побивали мене письмістю і аккуратністю* (Фр., I, 1955, 12); *— А ви знаєте* [як грати в більярд]*? — Аякже! В Магнітогорську на заводі мене ніхто не побивав* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 72); * Образно. *Ласка, з котрою кожна жінка вигодить на спірку з своїм знаєй і четьо крутим чоловіком, хорошо завжди побиває його, та сама ласка — як стане покінати Грицько — зробилася нещирою, холодною...* (Мирний, I, 1949, 295).

◇ **Ду́мка ду́мку побива́є** — одна думка швидко змінює іншу. *Гарячої голови* [хлопця] *й роса не холодила, думка думку побивала, обертом у голові крутилися питання* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 96); **Побива́ти (попереді́ (стари́ і т. ін.)) рекóрди** — встановлювати нові рекорди. *Спокою не надовго вистачає, Янтух Кагамлюцк знову мчить, побиваючи свої попередні рекорди* (Ю. Яновський, II, 1954, 214); **Сльоза́ сльозу́ побива́є** — сльоза за сльозою котиться, ллється. *Плаче ж то* [Катря] *так,— сльоза сльозу побиває* (Вовчок, I, 1955, 125).

5. *рідко.* Виводити з гри, забирати фігуру або карту противника. *— Ось тепер ви знов були думками деінде,— завважив я, коли вона, побиваючи вежою* [туром] *мого хлопця* [офіцера], *виставила короля на небезпеку* (Коб., III, 1956, 39).

6. *діал.* Оббивати. *На будинку вже новеє балкар. Побиває дах* (Март., Тв., 1954, 326).

ПОБИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Судорожно здригатися, кидатися, метатися. *Кругом кашлюк потривожився, ніби на піску підскакували срібні здоровенькі тарілки* (Н.-Лев., II, 1956, 228); *Найія ще ніколи не бачила матір в такому розпачі. Вона побивалася так несамовито, ніби в хату принесли покійника* (Баш, Нь., дорозі, 1967, 230).

2. Дуже тужити, нудьгувати, жалкувати за ким-чим-небудь. *Я журюся, побиваюся сама та й без поттхи* (У. Кривч., Вибр., 1958, 118); *Довго Івончарченко побивався за жінкою, довго плакав зірко, розпитувався, що йому робити?* (Укр., казки, 1951, 176); *Антон сів во Катерини.. і вмовляв: — Як ти, Касю, не побивайся за полем, а кам з тобою не минути коловину* (Чорн., Потік., 1956, 232); // Переживати через кого-, що-небудь. *Чи можем ми, діти, вселями бути, Як неміка в недолі, в нужді побиваться нами?* (Л. Укр., I, 1951, 75); *Ще трохи ти й прийшовся б* [попаді].. *вспокоювати Кравьцовську, щоби так дуже не побивалася над Славковим нещастям* (Март., Тв., 1954, 430); *— Ти не побивайся дуже, вона, може, ще й видужає* (Панч, Мир, 1937, 66); // *над ким — чим.* Плакати, приказувати, припадаючи до тіла покійника. [М а р у с я:] *Як зарізалася* [Наталя], *Василь, ярмо на той час набійшов, та як уздрів те... плакав, побивався над Наталею* (Мирний, V, 1955, 70); *Гірка побивалась над тілом чоловіка нещасна дружина* (Цюпа, Назустріч., 1958, 276).

3. Старатися, докладати зусиль, домагаючись чого-небудь або переборюючи якісь труднощі. *— Чого вже я не робив, як не побивався, скільки й кошту стратив, а все-таки нічого не вдіяв* (Стор., I, 1957, 230); *Збув ти, сердешний, останню свитину: Та побивався на тую хатину* (Щог., Пісні, 1958, 86); *Марічара бачила, як побивається Петру, щоб заробити для сім'ї на тліб, чим могла допомагала* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 34); // Дуже турбуватися, дбати про кого-, що-небудь, виявляти особливу увагу до когось, чогось. *— На моїх очах той лісничий, на моїх очах і батько тої дівчини, то я бачив, як він біля того дерева побивався...* (Л. Янов., I, 1959, 349); *— Якби Байда був лише зайдою, а не тим, ким він є,.. то хіба б він отак побивався про наші справи* (Д. Бедник, Серцн., 1961, 48); *— Що ж, терпіче, сяку-таку роботу я тобі дам, коли вже так учитель побивається за тобою* (Стель-

мах, I, 1962, 257); *Йому було приємна, що вона так заклопотано побивається коло нього* (Кучер, Черв. вогонь, 1959, 60); // Жити, важко працюючи, терпіючи нестатки в чому-небудь. — *Відчали та побивались* [ми] *з матір'ю до останнього часу,— сказали Любка. — Якби не така важка робота, то, може, мати й тепер були б живі* (Н.-Лев., II, 1956, 257); *Полапченко зиовчав. Що йому казати? Хіба знає його старий друг Бачура, як вони побиваються тут без води?* (Чаб., Тече вода.., 1961, 28); *Побивається в наймах.*

ПОБИВКА, и, ж., перев. у сполуч. з прийм. на, розм. Короткочасне перебування у різних, удома і т. ін. під час відпустки (звичайно про військових). *Се співав молодий москаль, що прийшов на побивку в своє село, але в тім селі, окрім землі та старої хатини, нікого рідного у нього не було* (Л. Укр., III, 1952, 477); *Приїхав же саме тоді, після довгої відсутності, на побивку до села дядько його по матері* (Крот., Сини.., 1948, 16).

ПОБИРАННЯ, я, с., діал. Дія за знач. **побира́ти**.

ПОБИРА́ТИ, аю, єш, недок., перех., діал. Брати. *Думала, що тоді не мав би [чоловік] за що випасися, бо всі доходи зі свого хрунту вона сама побирає* (Март., Ти., 1954, 333); *Я рішив, що не маю більш морального права побирати гроші за лекцій, котрих я не даю* (Хотк., I, 1966, 148); *Побирає* [Аглая-Фелітіса], *як і давно, науку музики в свого давнього вчителя* (Коб., III, 1956, 307).

◇ **Побира́ти на сміх** — те саме, що **Брати́ на сміх** *(див. брáти)*. *Всі дивувалися сво* [його] *силі і боялися.. Робітники не побирали на сміх і не робили збитків* (Стеф., I, 1949, 135); **Сум побира́є** — те саме, що **Сум бере́** *(див. сум)*. — *Земля дудніть, залуззя хрустить, рев, крик та писк по лісі, аж сум побирає* (Фр., IV, 1950, 69).

ПОБИТ, у, ч., розм. 1. Умови життя; побут. *Діти на селі — помічі. Аби зійлялось на лугу — зараз у полі: хай змалку привикає до свого побиту! У такому побиті бажали Іван з Матрею своїх дітей зростити-виховувати* (Мирний, I, 1949, 210).

2. Спосіб, характер чого-небудь; порядок, установлений чи заведений десь. *Думає.. малювала йому інший побит життя* (Мирний, I, 1949, 397); // у знач. присл., у сполуч. з прийм. або злйм., **по́битом**. Як, яким способом, засобом здійснюється що-небудь. *Хитрить лукавая Ютурна, Яким би побитом їй Турна Спасти од смертного ножа* (Котл., I, 1952, 286); *Хто бачив її* [Магію] *на різдво та на великдень, як вибиваються тепер, то жодним побитом не пізнав би* (Свидн., Любірацькі, 1955, 72); *З йосько Джон познайомився.. оригінальним побитом: вік підіймав до нього, скинувши за борлду і сказав:— У, гварина* (Рильський, Бабине літо, 1967, 103).

◇ **З якого по́биту?** — чому?; з якої причини? [Ганна:] *Та що з тобою сталося, Трохиме? З якого це побиту ти зволікаєшся і людей баєтеся відсувати від своєї бочки?* (Кроп., V, 1959, 124); **Яки́м по́битом?** — як потрапив (потрапила) сюди, як опинився (опинилася) тут? — *Олександра, Сашко! — здивовано мовив Василь, розстібаючи рукь.— Яким побитом?* (Мирний, IV, 1958, 126); — *Се від — Я.— Чорне тряско бородою та великим бриком, тряско Кирилові руку. — Яким побитом?* (Коцюб., II, 1955, 217).

ПОБИТИ, б'ю, б'єш, док., перех. 1. а прийм. в (у), о б, по. Поступити, поплескати по чому-небудь, об щось. *Покінчивши з усім* [устівним], *Важкий* [прізвище] *обома руками витер масні губи, а потім об скатертину руки, побив злегенька себе по животі й переможно зауважив:— Ото тепер каїсся* (Досв., Вибр., 1959, 264).

2. кого. Завдати ударів кому-небудь; вибити. *Чи гнакає Рябко, чи мавчки нічим спить. Все випадатаки Рябка притьмом побить* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 55); *Я .. впізнав голос отамана рибальської ватаги, якого ми побили за Полю* (Ю. Янов., II, 1958, 163); *Він* [пересилдач] *закричав, що якщо зараз не буде встановлено порядок, то пан комендант накаже своїм солдатам всіх гуляючих палицями побити* (Тют., Вир, 1964, 410); // перен. Піддати гострій критиці, викрити кого-, що-небудь. [Дремлюга:] *Я вже побачу тяжку на своїх плечах, а ваш попередник, Іван Іванович, все промови виголошував. А що вийшло? Мене побили, а він у Москві на курсах* (Корн., II, 1955, 204).

3. Позбавити життя, вбити всіх або багатьох. *І за зла пашицю лапав* [Мірошник]... *Шпирнув — та й всіх курей побив* (Гл., Вибр., 1951, 14); // Знищити, понищити рослини, посіви і т. ін. (про град, мороз тощо). *Все було йому* [Грицькові] *якось лихо: то в його кожаку вкрадено, то вів здох, то град ниву побив* (Гр., II, 1963, 345); *Високі маслини — Побив мороз...* (Рильський, III, 1961, 250); // безос. *Градом хліб побило* (Головко, II, 1957, 514); // перен. Довести до ніччаю, притиснути. *Найшла побило горе та нужда.*

◇ **Побити до ноги́** — те саме, що **Вибити до ноги́** *(див. вибивáти)*. *Дуже хоті у нас вороги. Як зустрінуть — побють до ноги* (Воронько, Драгі.., 1959, 115); **Побити на мáкуху** *див.* **мáкуха**.

4. Розбити, розколоти на шматки. — *Одчина, бо вікна побʼю!* — *репетував Кайдаш і лупив у двері ногою* (Н.-Лев., II, 1956, 270); *Нас із малою визвали [тато] а хату, побили весь посуд, всі горшки* (Тют., Вир, 1964, 250).

5. Понакидати ударами, поштовхами і т. ін. *На колі у нього був розірваний черевик, і він до крові побив об брук пальці* (Чорн., Потік.., 1956, 179); *І я пішов. Об склі груди порвав, побив...* (Сос., I, 1957, 318); *Чумлченко ставав нещадним, коли виявляв, що якесь рога зазнала марних втрат людьми...— Шофер машину побʼє, та й то його судять. А це ж люди. Люди, розумієш?* (Гончар, III, 1958, 382); // Стоптати, знищити (взуття). *Аж черевики побив, спотикаючись на пеньки* (Вас., Вибр., 1950, 31); [Журавель:] *Наш Пилипо за дорогу весь чисто побив підметки* (Мик., I, 1957, 483); // Пройти тканину, одяг і т. ін. (про мильо). *Прибув додому.. Штани — посічені, немов міль побила. — Значить, сіяло стрельяне, чортів кремарʼ!.. я догадався я* (С. Ірвав., Квіти.., 1959, 98); // Укрити заглибинами шкіру обличчя (про віспу).

6. Завдати поразки супротивникові; перемогти. *Шотландці! Згадуєте час, як кров лив з вами Уоллас, Як Брюс водив до бою вас? Знов кличу разок всіх їх: Або побить, або лягти!* (Граб., I, 1959, 488); *Стояли на смерть більшовицькі бійці — і силу побили зірому* (Рильський, Мости, 1948, 113); // Перевернути в чому-небудь; перемогти в грі, змаганні, грі. — *Пан Олесь тебе побʼє,— обізвалася караз Маня до брата, коли ми вреші станули нанові коло столика з шаліяницем.— Його позиція хітша, як твоя* (Коб., III, 1956, 38).

Побити рекóрд — перемогти в змаганні. *Уперта боротьба за першість розгорілась на гербузах.. Рекорд побив здоровенний дядько Амвій* (Є. Кравч., Буваль-щина, 1961, 41).

7. карт. Покрити карту. *Побити десятку.*

8. діал. Прикрасити. *Вистроїв тростяний палац, маковим цвітом побив* (Чуб., II, 1878, 191).

9. діал. Оббити. *Побити дах залізом.*

◇ **Побі́й мене́ [святи́й] хрест** (грім, бо́же і т. ін.); **Хай (нехай) мене́ [свята́] хрест** (грім і т. ін.) по-б'є́; **Побила́ б мене́ свята́ земля́**, *заст.*— те саме, що **Грім би мене́ поби́в** (*див.* грім). — *Побий мене хрест, ото в'юнці так пахнуть* (Стельмах, I, 1962, 96); *Що за славетний рік новий! Отже, грім мене побий, Він сподобався мені, І складу йому пісні* (Сам., I, 1958, 240); — *Та нехай мене святий хрест поб'є, коли я що вкрав* (Н.-Лев., II, 1956, 28); — *Хай мене грім поб'є, коли брешу...* (Мур., Жила... вдова, 1960, 39); — *Та я вас і пальцем не торкну, побила б мене свята земля, коли брешу* (Коцюб., I, 1955, 48); **Побі́й (побила́ б) тебе́ (його́, її́, їх і т. ін.) лиха́ [та нещасли́ва] годи́на (сила́ бо́жа, мо́рока, нужда́** і т. ін.); **Поби́й тебе́ (його́, її́, їх і т. ін.) [святи́й] хрест; Хай (нехай) тебе́ (його́, її́, їх і т. ін.) бог (лиха́ годи́на) поб'є́; Бодай тебе́ (його́, її́, їх і т. ін.) зайдні́ поби́ли (лиха́ [та нещасли́ва] годи́на, господь поби́в** і т. ін.), *заст.*— те саме, що **Грім би тебе́ (його́, її́, їх) поби́в** (*див.* грім). *Іване мій, Іване, Друже мій коханий, Небій тебе сила бога На наглий дорозі* (Шевч., II, 1963, 153); *А побила б всіх паліх лиха година!* (Укр., думи..., 1955, 171); — *Хай його поб'є лиха година! Хіба я найнялась на таку роботу?* (Мирний, III, 1954, 148); — *Бодай їх лиха та нещаслива година побила, як доми так лящаються над людьми!..* (Мирний, I, 1949, 322); **Побила́ мене́ (тебе́, їх і т. ін.) лиха́ (та нещасли́ва) годи́на**, *заст.*— спіткало когось лихо, нещастя. *Всі люди радіють, весело... зустрічають велике свято. Тільки її [Олену] одну побила лиха година* (Коцюб., I, 1955, 83); **Поби́ти поклі́пки**, *заст.*— низько, до землі вклонитись. *Молоді стали, побили поклони, поцілували образ* (Н.-Лев., III, 1956, 56).

ПОБИ́ТИЙ, а, о. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поби́ти** 2—9. *Дуже побитий за якусь дрібницю мачухою, srtk* [Гордійко] *із хати* (Є. Крот., Сини..., 1948, 17); *Мужик від побитого градом жита вертав безумний* (Стеф., III, 1954, 178); *Через годину все поснуло, навіть сни поскули в душі, побитій горем та нуждою* (Н.-Лев., I, 1956, 75); *Починалось побите зрозами камінчя, а серед нього дзюрчали потоки* (Гжицький, Чарівне озеро, 1961, 255); *Тяго стоя побитий гарматами вітряк* (Ю. Янов., I, 1958, 115); *Хати.. стоять такі зажурені-зажурені та дощем-негодою побиті...* (Кос., Новели, 1962, 23); *А на ній [дівчинці] сірячина драненька... А мов, як у павениках — чорні, побиті стерпеки...* (Головко, I, 1957, 208); *Тютя безпорадно тримала на руках свою надежану, побиту милю корсетку* (Гончар, II, 1954, 25); *Це вже був спражений козак з обличчям, хоч і побитим віспою, але таким же мужнім, як і в батька* (Панч, Гомоп. Україна, 1954, 392); *Коли селяни йдуть за буржуазією і поки робітники самі, вони завжди будуть розбиті. Якщо ми це забудемо, то ми будемо побиті капіталом* (Ленін, 42, 1974, 297); *Гість [сів] за столиком, де лежали ще не побиті карти підкидного дурачка* (Ле, Межгір'я, 1953, 57); *Побитий гонтом дах уже пробризали небесні щури* (Хотк., II, 1966, 354); // *у знач. прикм. Побитий, у залиті проміж чумарці... він [Іван] ледве дійшов до хати, злякався і більше вже з неї не зводився* (Л. Янов., I, 1959, 310); *Нес підійшов до побитого оленя і ніжно його лизнув* (Трубл., Крила..., 1947, 30); * У порівн. *Пригнічена такими думками, ходила Олена як побита, не обзивалася ні до кого й словом* (Тют., Вир, 1964, 23); // **побі́то**, безос. присудк. сл. *Хату спалено, а старого Демида нещадно побито* (Довж., I, 1958, 307); *Студень дує округ його,— Во йому минуло літо; Чим воно рокошувало: Цвіт і корінь — все побито!* (Щог., Поезії, 1958, 163).

2. *у знач. прикм.* Убитий, забитий (про багатьох). *Серед табору.. стоїть отаман та напівжартом наказує чумакам збирати побитих розбійників та складти на вози* (Коцюб., I, 1955, 185); * У порівн. *Перекушусь, зараз же полягаю [повобрацці] спати та й поснуся, як побитий* (Мирний, I, 1949, 222); // *перен.* Зневі́рений, знесилений, пригнічений. *Надія погрозу оживала в її побитому, наболілому серці* (Гр., Без хліба, 1958, 118).

3. *у знач. прикм.* Розбитий, розколотий на шматки. *Назлила міцний сон її голову на стіл, на побиті пляшки, на розлиту смердючу горілку* (Н.-Лев., I, 1956, 113); *Забряжчали побиті шибки* (Голохо, I, 1957, 67).

4. *у знач. прикм.* Пошкоджений ударами, поштовхами і т. ін. *Гриньо, скуйовд, помахуючи побитою рукою, вийшов з хати* (Мирн., Тв., 1954, 282); *Спираючись на ліктї, волоче* [Дорош] *по траві побиту ногу* (Тют., Вир, 1964, 320); // Зіпсований ударами, поштовхами і т. ін. (порваний, оббитий тощо).

5. *у знач. прикм.* Переможений, розгромлений у бою. *Три рази йшли на штурм жовніри і кожного разу відходили побиті* (Кач., Вибр., 1953, 123).

ПОБИ́ТИСЯ, б'ю́ся, б'ёшся, *док.* 1. Удатися до бійки, вчинити бійку з ким-небудь. *Раз Микола поклявся і грози не побився з отаманом* (Н.-Лев., II, 1956, 249); — *Дивіться, молодиці, щоб вуси не побились за межу,— жартував Семен Новак* (Цюпа, Пазуструїч..., 1958, 133); // Позмагатися, поміря́тися з ким-небудь силою. *Кричить* [Ківей] — *Чи ви остатніні! Адже ми розмір утвердили. Ми з Турвом побємось обні* (Котл., I, 1952, 284).

2. Воюватн, боротися проти кого-небудь, за щось якийсь час. — *Ну, прощавай же, сердеько Оксано! Десь на степах з татарвою побʼюся, А до тебе таки, мила, вернуся!* (Щог., Поезії, 1958, 343); — *В штрафну роту!— сказав Орлюк таким тоном, ніби пробився до Москви на Сільськогосподарську виставку.— Хоч три дні побʼюсь!* (Довж., I, 1958, 294).

3. *перен.* Уживати всіх заходів, докладати зусиль якийсь час, добиваючись чого-небудь або переборюючи труднощі. *На всі сторони кидається* [Хведір], *то шевцем би він зробився, то столяром би став. Накупе* [накупить] *струменту, побʼється тиждень-другий та й кине* (Мирний, III, 1954, 411); // Намагатися подолати, перебороти щось, не піддаватися чому-небудь якийсь час. *Вилізай, поки мога ще, з тями, Поки волос не взявсь сріблом... В іскалді ти границ заракі, Не набивайсь і разу зі злом* (Грінб., I, 1959, 441).

4. Розбитися, розколотися на шматки. *Посуд побився, хліб викотився на брук* (Довж., I, 1958, 55).

5. Зазнати пошкоджень від удару, поштовхів і т. ін. *Ті груші побились, потовклись та напустили.. соку* (Коцюб., II, 1956, 137); // Уцаватн або вдарившись об що-небудь, забитися. *Дуже мені прикро, що ти знов впала та побилась* (Коцюб., III, 1956, 408); // Стоптатися, злоритися (про худобу). *Ой, заграйте, музики, Піддайте охоти, Як побʼються черевики, Надійду роботи* (Укр., літ. пісні, 1958, 628); // Зіпсуватися, стати непридатним від ударів, поштовхів і т. ін. — *Ще мені старий Панько і капцюр справляв, бо геть-часто побивався* (Тют., Вир, 1964, 286).

6. Бутнути (у 1 знач.) якийсь час.

◇ **Побитися об (у) заклáд** *див.* **заклáд**.

ПОБИ́ТТЯ, я, *с.* Дія за знач. **поби́ти** 2, 3, 6. *Уряд наказне довів* [у січні 1905 р.] *до повстання пролетаріат, викликавши барикади побиттям беззбройних, щоб придушити це повстання в морі крові* (Ленін, 9, 1970, 201).

ПОБІГА́ЙКА, и, *ж., розм.* Людина, яка довго не затримується на одному місці; непосида. — *Мабуть, уже худість майнула, побігайка,— подумала генеральша та й вийшла довідатись. Уляна в дівочій не була* (Мирний, II, 1954, 102).

ПОБІГА́ЙЧИК, а, *ч., звичайно в сполуч.* зáйчик-побігáйчик, *розм.* Уживається на позначення зайця (перев. як епітет). *Нехитре діло підстрелити довговухого побігайчика, у якого навіть шелест осикового листу наганяє душу в самі п'яти* (Вечір. Київ, 19.XII 1966, 4); *У долині, На стежині, Під дубком, Стрілся Зайчик-Побігайчик З їжачком* (Стельмах, Колосок., 1959, 50); * *У порі́вн. Вибігло сонце зайчиком, Зайчиком-побігайчиком, Через двори, майданчики — Стриб, стриб! — на вікно* (Нех., Ми живемо.., 1960, 15).

ПОБІГА́НКИ, нок, *мн., розм.* Те саме, що **побігéньки**. *Побила мене лиха година та пещастива з тими побігайками!* (Мирний, I, 1949, 346).

◇ **На побігáнках бу́ти (служи́ти** і т. ін.) — те саме, що **На побігéньках бу́ти (служи́ти** і т. ін.) (див. **побігéньки**). [Кирилов:] *Спершу крамницю мав* [Храпко] *та на побігайках був, а далі грамоту вивчився, у прихазчики* [**прикажчики**] *посунувсь* (Мирний, V, 1955, 142).

ПОБІГА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. Бігати якийсь час. *Ніколи Ані погратися* [Іван] *з дітьми, Ані побігає* (Шевч., II, 1963, 369); *Інші хлопці й дівчата приходять до школи раніше, щоб побігати перед уроками* (Автом., Щастя.., 1959, 7); *Минулий рік кома ж метушилася з концертом, то вже на сей раз нехай би ще інші побігали* (Л. Укр., V, 1956, 391).

2. *розм.* Док. до **бігáти** 6. *Телиця побігала.*

ПОБІГА́Ч, а, *ч., розм.* Особа, що виконує незначні доручення, робить дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись. *Розпухла рука боліла майже три тижні, і цей час він був тільки за побігача* (Досв., Гюлле, 1961, 169).

ПОБІГА́ШКИ, шок, *мн., розм., рідко.* Те саме, що **побігéньки**. *Тут йому треба було.. побігти на торг купити за шага голок, коли газайка зломила голку — і багацько побігашок.. треба йому було спожити* (Бовчок, I, 1955, 296).

ПОБІГЕ́НЬКИ, нько, *мн., розм.* Виконання дрібних доручень, пов'язане з посиланням куди-небудь, з бігатиною. *Розумів* [Молокан], *що Батуллі тільки робить виглядь байдужості й не помічає того, звичайного собі базарця, власкора для побігеньок* (Ле, Мигтиря, 1953, 425).

◇ **На побігéньках бу́ти (служи́ти** і т. ін.): а) виконувати незначні доручення, робити дрібні послуги кому-небудь, бігаючи, ходячи кудись. — *Не годиться старій людині бути на побігеньках у молодих* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 190); б) бути в повній залежності від кого-небудь. *Тут доведеться довших шість років працювати фельдшером в околодку, служити на побігеньках у лікаря, виконувать всі його примхи* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 16).

ПОБІ́ГТИ, біжу́, біжи́ш, *док.* 1. Почати бігти в якому-небудь напрямку. *Оришка побігла, хапаючи босими ногами* (Хотк., II, 1966, 29); *Сахно й Чіпарін вибігли на ґанок і побігли навпростець.. до кущів* (Смолич., I, 1958, 52); *Джежик свиснув, ударив канчуком коня по крупу, кінь плигнув убік і побіг уже* (Тют., Вир, 1964, 536); // *розм.* Швидко, спішно піти, сходити куди-небудь з якоюсь метою. — *Я трохи полежу, а ти* [Дмитрик] *побіжи на місто та купи хліба..* (Коцюб., I, 1955, 133); *Василь Маркович побіг за комісаром до сусіднього класу* (Довж., I, 1958, 296); // Почати тікати, відступати. *Но як Арунт убив Камілу, Тоді Латинціе жах напав. Утратили і дух і силу, Побігли, хто куди попав* (Котл., I, 1952, 279); *Він стояв там на той випадок, щоб до ноги вирубати чубенківців, коли ті побіжать під натиском замаскованої піхоти* (Ю. Яновський, II, 1958, 220); * Образно. *Вік.. спать не зміг, сон геть побіг* (Дор., Три Богатирі, 1959, 11).

◇ **Моро́зець побіг по́зза шкі́рою (по спи́ні** і т. ін.) *див.* **морóзець**.

2. *перен.* Почати швидко рухатися (тягти, котитися і т. ін.) в якому-небудь напрямку. *Сани легко побігли по вже́жденій дорозі; Автобуси побігли по мосту; Закінчився дрючком Ларіван. Замагав. Тіні по стінах побігли* (М. Куліш, П'єси, 1960, 30); *Того ж дня Хорст став до верстата, І коли заснівала, побігла з-під різця стружка, він зрозумів, що саме тут його справжня вітчизна* (Собко, Запорука.., 1952, 245); // Почати швидко нестися в повітрі (про хмари, дим і т. ін.). *Місяць зійшов пізно,.. хмари раптом прояснилися, задимились, ожили і побігли на захід* (Стельмах, II, 1962, 199); *Тучі — зарниця ворота в ґанок — ковтнули юрбу і знов зарипіли. А по вулиці дим побіг стоголовий і ген за селом шмигнув. У бур'яни* (Головко, I, 1957, 110); // Почати швидко проходити, мистити перед очима під час руху, їзди. *Коли за вікном знову побігли поля, Вуганька обернулася до сусідки:— А ви ж від кого їдете* [делегаткою]? — *Я від робітниць кременчуцької махорочної фабрики* (Гончар, II, 1959, 467); *Мчить поїзд. Швидкий рух захопляє все навколо. Змилися в місця білі хати з вишневими садками, побігли назад телеграфні стовпи* (Жур., Даша, 1961, 50); // Простягтися в далечінь довгою смугою, довгим рядом. *Зеленою левадою побігла стежечка аж до ставка* (Коцюб., I, 1955, 40); *І бачив* [Давид] — *пішли* [дівчата] *дорогою, що по ній стовпи телефонні вдалину побігли* (Головко, II, 1957, 9); // З'явившись, почати швидко розходитися, поширюватись у якому-небудь напрямку. — *Як ви на це дивитесь, пане сотнику? — побігли до самого підборіддя складки від вигнутого рота підполковника* (Стельмах, II, 1962, 60).

3. Швидко змінити напрям руху, перебігти з одного предмета на інший (про очі, погляд). *Зеленим вражі., котрим вони іноді купаються, побіг життю його погляд* (Мирний, I, 1954, 257); *Очі* [художниці] *побігли по ваві і засохлих квітах у них* (Жицький, Чорне озеро, 1901, 346).

◇ **Побі́гти очи́ма (по́глядом)** — швидко перенести очі, погляд з одного предмета на інший.

4. *перен.* Потекти, политись. — *А де мої брати тепер? Де брати? Чи живенькі? — Та сльози й побігли по її щасливому личеньку* (Вовчок, I, 1955, 322); *В вічі глянув березень ясний, Усміхнувся не для всіх помітно,— І потік, побіг струмок брудний* (Рильський, I, 1960, 150).

5. *перен., розм.* Зашумувавши під час кипіння, почати виливатися через вінця посуду. — *Чайник на плиті, а трохи прикрутила газ — не вихопить і не побіжить* (Перв., Дивний нед, 1963, 394).

6. *за кого і без додатка, розм.* Узяти шлюб (про жінку); вийти заміж. — *Дуня, як багач. то так усяк і побіжить за нього...* (Мирний, III, 1954, 103).

ПОБІДА, и, *ж., поет., заст.* Перемога. *Зосі не сподобалася така шведка побіда над хлопцем* (Н.-Лев., I, 1956, 186); *Защебчуть Україна і Русь після дніз світової побіди, і годі в додому вернусь* (Сос., I, 1957, 213).

ПОБІДЕ́ННИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **бідола́шний**. *Стара сиділа непорушно, схиливши побідену голову, і рясні сльози зрошали її старечий вид*

(Коцюб., I, 1955, 98); // *у знач. ім.* **побідéнний**, ного, ч. Ти саме, що **бідолáха**. — *Мене прокляла мати, проклявши і батько з того світу — я Каїн!.. А тобі мене жаль як побідéнного, нещасливого... Спасибі тобі, козаче* (Стор., I, 1957, 338).

ПОБІДЕ́ННИК, а, ч., розм., рідко. Те саме, що **бідолáха**. *Вареники-побіданники, в окропі кипіли, вешку муку терпіли* (Номис, 1864, № 12351).

ПОБІДИ́Т, у, ч. Металокерамічний сплав надзвичайної міцності.

ПОБІДИ́ТИ *див.* **побіджáти**.

ПОБІДИТО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **побідúт**; // Зроблений з побідиту. *Побідитові різці обточують на карборундовому колі. Карборунд витримує надзвичайно твердий сплав* (Довж., II, 1956, 177).

ПОБІДКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Підкатися якийсь час. *Побідкалась старенька, стала жалувати дітей* (Вас., I, 1959, 125); *Вчора у мене номер тесля,— побідкався Гарбуз.— Гарний був майстер* (Кочура, Золграмота, 1960, 225).

ПОБІДНИ́Й[1], а, е, І. *поет., заст.* Переможний. *Ой вставай же, сило рідная, Непоборна, непочатая, На війні, в боях побідная, Хлібом, правдою багатая!* (Черн., Поезії, 1959, 150); *Побідний одарює салют,— Давно його ми ждали* (Воскр., Поезії, 1951, 65); // Який виражає торжество з приводу перемоги. *І враз розкраяв тишину побідний спів, як вражу шаблю,— Інтернаціонал!* (Гонч., Вибр., 1959, 316); *На сполоченому сніжному полі лежали трупи, в повітрі гримів побідний вимір військ Острозького* (Ле, Наливайко, 1957, 96); // Який закінчується перемогою; який приносить перемогу. *Сьогодні він був щасливий; він не тямився, радіючи наперед з побідної вістки* (Л. Укр., IV, 1954, 272); — *Он Микита Козуб набісав матері листа, пише, що війна буде до побідного кінця* (Юхвід, Оли, 1959, 167); *Уставай, народе мій, На побідний, правий бій!* (Шпак, Вибр., 1952, 150); // Який є втіленням, символом перемоги, символізує перемогу. *Побідний прапор завалах На висоті, моя жар* (Нагн., Вибр., 1957, 23); *Із волею вертайтесь, мужні люди! Побідна зірка най кличах грудьі!* (Воронько, Казка... 1957, 80); // Який злобуває перемогу. *Брат Москви — Донбас побідний, Дорога Москва для нас, Як для всіх близький І рідний Мій нескоренний Донбас* (Уш., Про Донбас, 1950, 5).

2. *перен.* Який виражає почуття власної переваги. — *Загримать гармати, стоголом застогне земля. Ви* [емір та раджа] *зарегочетесь побідним реготом, а ваш резіт вилиється людськими сльозами* (Н.-Лев., IV, 1956, 32).

ПОБІДНИ́Й[2], а, е, розм., рідко. Те саме, що **бідолáшний**. *Бачше я... як ту вродницю* [вродливицю] *побідну Лизо зайдало* (Щог., Поезії, 1958, 56).

ПОБІДНИК, а, ч., заст. Переможець. *Тобі-то зрозміє в перший раз, Що не Баярд, борець непоборимий, Не Дон Жуан, усіх жіночих серць* [сердець] *побідник, Героєм наших днів, а продуцент, робітник* (Фр., X, 1954, 208).

ПОБІДНИ́ЦЯ, і, ж., заст. Жін. до **побідник**. *Та здалося, що вона зісталася побідницею над Антосею* (Н.-Лев., IV, 1956, 89).

ПОБІДНІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **бідні́ти**.

ПОБІДНІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **бідні́шати**. — *Раніш люди були дурніші, то й риба була дурна. А тепер люди побіднішали, порозумнішали, то й риба стала, хоч і дрібно, ну — розумна та хитра — страх* (Довж., Зач. Десна, 1957, 493).

ПОБІ́ДНО, *пост., заст.* Присл. до **побідний**[1]. *А коли сонце заходить, вагас виносить з стаї трембіту і трубить побідно на всі пустинні гори* (Коцюб., II, 1955, 326); *Вперед, вперед! — побідно сурма гра* (Нех., Під зорею, 1950, 104); *В повітрі й на землі побідно з пекельним ворогом б'ємось* (Кривк., Калин. міст, 1940, 14); *Головне для нас з вами* [для кінорежисерів] *— боротьба за молоду людину на екрані., яка повинна побідно вийти у фільмах з наших студій і пройти по всьому світу на радість трудящим* (Довж., III, 1960, 233).

ПОБІДОНО́СЕЦЬ, сця, ч. Той, хто перемагає.

ПОБІДОНО́СНИЙ, а, е. Який приносить перемогу, закінчується перемогою; переможний. *Побідоносне закінчення Великої Вітчизняної війни відкрило для СРСР величні перспективи мирного соціалістичного будівництва* (Іст. укр. літ., II, 1956, 425); *Побідоносним ленінським шляхом веде партія народ, дедалі ширше розгортаючи комуністичне будівництво* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 1); // Який перемагає; непереможний. *Про красу радянських людей під час Великої Вітчизняної війни говорили люди в країнах, де проходили наші побідоносні війська* (Довж., III, 1960, 257); // Який є втіленням, символом перемоги, символізує перемогу. *Над вільною українською землею сорок років майорить побідоносний прапор Великого Жовтня* (Рад. Укр., 14.IV 1957, 1).

ПОБІДОПО́СНО. Присл. до **побідоно́сний**. *Серед усіх радянських республік, що існували досі, тільки Радянська Росія була строменна* [в 1920 р.] *побідоносно протистояти натиskові міжнародної і внутрішньої контрреволюції і завдати ворогам нищівних ударів* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 47).

ПОБІДУВА́ТИ, ую, ує, *док.* Бідувати якийсь час. *Кримницю тут є, в Кучук-Узені навіть добра, тож можна все дістати. А то й побідувано, недовго вже* (Коцюб., II, 1956, 146); *Параска,.. недовго побідувавши біля розореного лицарського господарства, перейшла до міста* (Еллан, II, 1958, 8); — *Потерпи,— каже* [батько],— *моя чаечко біла, побідуй, доки зможеш* (Козл., Сонце..., 1957, 15).

ПОВІЖДА́ТИ, аю, а́єш, *недок.*, **ПОБІДИ́ТИ**, ожу́, ди́ш, *док., перех., рідко.* 1. Те саме, що **перемага́ти**. 1. *Отаман Матяш старенький на доброго коня сідає, Шість тисяч турок-яничар побіждає* (Укр., думи., 1955, 13); *Ідуть* [троянці], *змикнувшись мічно, тісно, Ідуть, щоб побідить посіщно Або щоб трупом полягти* (Котл., I, 1952, 279); — *Здається мені, панове-браття, помираю славною смертю. Множество* [безліч] *лягів побідив. Хай же квітне вічно руська земля!* (Довж., I, 1958, 264).

2. *перен.* Здобувати перемогу над ким-, чим-небудь; перебарювати когось, щось. *Він побідить, перше шкарлющі* [шкарлющі] *пересуду* (Фр., X, 1954, 44); // Добиватися успіху в кого-небудь, завойовувати чиюсь любов, прихильність і т. ін. *Та здалося,.. що вона побідила й серце молодого пакича* (Н.-Лев., IV, 1956, 89).

ПОБІЖДА́ТИСЯ, а́ється, *недок., рідко.* Пас. до **побіжда́ти**. — *Дух лінощів побіждається духом працьовитості* (Коцюб., II, 1955, 115).

ПОБІЖНЯ, а, е. І. Який здійснюється одночасно, у зв'язку з чим-небудь; який супроводжує що-небудь основне, головне. — *Дипломант так багато працює над вивченням всіх побіжних матеріалів, які так чи інакше, але зв'язані з питанням, що виникають в його темі* (Рибак, Час., 1960, 442); — *Я назвав лише кілька побіжних фактів. Вандалізм, дикунство є типовим вищем для фашистських орд* (Ле, Мої листи, 1945, 39); — *Рішуче нікого побіжного заробітку комунар не може мати, а якщо має, то заробіток здає в спільну касу* (Ірчан, II, 1958, 386).

2. Який здійснюється, виконується нашвидку і відзначає тільки окремі риси, особливості. *Не можемо закінчити сей побіжний начерк, щоб не сказати кілька слів про южнорускі* [південноруські] *інтереседі* (Фр., XVI, 1955, 217); *Навіть побіжний погляд на переважаючу діяльність геніальної української поетеси дає підставу твердити, що в особі Лесі Українки наша література мала видатного, талановитого перекладача* (Рад. літ-во, 3, 1957, 110); // Який не торкається суті справи; неглибокий. *Нагорний пересвідчився, що важливу справу в побіжній розмові не розв'язати, обіцяв при нагоді повернутись до неї* (Горд., Дівчина.., 1954, 82).

ПОБІЖНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **побіжний** 2.

ПОБІЖНО, *присл.* 1. Одночасно, у зв'язку з чим-небудь іншим, основним. *—Справді, друже, сьогодні не можу. Ти от побіжно про петлюрящину пишеш. Може, тобі щось перепаде від бувшого сотника,— показав* [Клименко] *головою на Підпригору* (Стельмах, II, 1962, 159); // Між іншим, мимохідь. *З одної зали Шевченкового музею в іншу переходила маленька група людей. І кожен, хто побіжно кидав на них погляд, образу здогадувався, що ці люди прибули здалека* (Жур., Вечір.., 1958, 398); *Багато чого я не торкнувся, дечого торкнувся побіжно, де-не-де, може, припустився неясності у викладі* (Рильський, IX, 1962, 92).

2. Нашвидку, не заглиблюючись у деталі. *Галушківський.. вигнав папери і подав їх Горбівці. Гордій побіжно глянув на їх, щоб упевнитися, що се те, чого йому треба* (Гр., II, 1963, 92); *Лежать* [медичні справи] *уже цілий тиждень, і я переглянув їх побіжно* (Коб., I, 1956, 414); *Побіжно і стиськовано розказую по-дорозі своєму товаришеві страшне оповідання полоненого* (Тічач, I, 1958, 305); // Поверхово, неглибоко. *І. Франко вивчав історію не побіжно, стосовно тільки до своїх художніх творів, а спеціально,— і тому його справедливо вважають істориком-професіоналом* (Ком. Укр., 8, 1966, 61).

ПОБІЙ, бою, ч. 1. Дія за знач. **побити** 2. *Добрий доброго слова боїться, а лядащо і побою не боїться* (Номис, 1864, № 3874); *Сотник знав кримінальні закони Речі Посполитої, якими керувалися і воєводства на Україні: за побій посланника той закон карав грошовою пенею* (Ле, Наливайко, 1957, 62).

2. *перев. мн.* Удари, яких завдають кому-небудь (людям, тваринам). *Йому замало було побоїв, він добирав способів, щоб мучити душі більше, як тіло* (Фр., IV, 1950, 238); *Від тих побоїв поволі тьмарилася їй* [Уляні] *здорова сільська краса, тверде тіло обм'якло і в очах згасла жага кохання* (Тют., Вир, 1964, 7); // Сліди від таких ударів. *— Говори тепер усю правду. Та знай, що на мертвому побоїв нема* (Ка.-Осн., II, 1956, 419).

3. *заст.* Бій. *Ти, пане козаченьку, не продавай мене, не продавай мене, спогадай на себе, як ми з тобою да були в побою* (Сл. Гр.); *І оповідає той кінь своїму* [своєму] *яицарєві, з яких то побоїв він його виніс: і з половецького, і з турецького* (Стеф., I, 1949, 325).

4. *діал.* Дах. *З-поміж садів видко побої пишні* (Федьк., Буковина, 1950, 136); *Чуть було, як за вікном вис зимов хуртовило. То звілялся метелиця, що трохи побою з хати не зжете* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 275); *Хата під гонтовим побоєм.*

ПОБІК, розм. 1. *присл.* Те саме, що **поряд**[1] 1; обік. *— Ти думаєш,—почало Галя,—легко мені дивитись на життя батькове побік з життям добрих людей?..* (Мирний, II, 1954, 235).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця, особи, предмета, неділено від яких відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь; біля, коло. *Іти побік хати.*

ПОБІЛ, у, ч. 1. Дія за знач. **побілити** 1. *Побілка хати.*

2. *спец.* Біла фарба. *Іграшки перед глазурованням обливали побілом, на якому коричневі та зелені поливи набували яскравого, соковитого кольору* (Нарис, ти, отн., 2, 1966, 62).

ПОБІЛЕНИЙ, а, е, Дніпр, пас. мин. ч. до **побілити**. *Стіни були.. побілені палевим вапном* (Фр., VI, 1951, 27); * Образно. *Сива смушева шапка з'їхала йому на потилицю і оголила його високе й широке чоло, чорний, побілений сивиною, як сріблом, волос* (Н.-Лев., I, 1956, 172); // у знач. прикм. *Молодиці квапливо бігли на воду, вимахуючи жіночними побіленими кухвами* (Коцюб., I, 1955, 198); *Поміж побіленими деревами весело зачервоніли вулики* (Стельмах, На.. землі, 1949, 298).

ПОБІЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **побілити** 1. *Побілення дерев розчином вапна з коров'яком також захищає їх від пошкодження зайцями* (Колг. Укр., 10, 1960, 33).

ПОБІЛІТИ, блію, блиш, *док., перех.* 1. Док. до **білити**. *Дівчі побілила* [Малапка] *тату знаберну і всеребині* (Коцюб., II, 1955, 29); *Побілила* [Катерина] *вапном стіни* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 144); *Побілили обличчя Данилові й намалювали яскраві губи, Прудивус зачорнив йому сажею два перелі зуби, і на тому справу скінчив* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 204); * Образно. *Прийшла рясноцвітна зима І світ шістерний побілила* (Рильський, II, 1946, 24); *Полотно побілять молодиці* (Мал., Звенигора, 1959, 140); *Побілила злоба темні лиця* [гостей митрополита] (Пакл., Бистрина, 1959, 44).

2. Замінити. **Побілити**.

ПОБІЛІТИСЯ, блію́ся, блишся, *док.* Зробити побілку (у 1 знач.). *Треба було почистити та побілитися, бо незабаром ждалися дворянські вибори.. Від ранку й до ранку.. метуть* [люди], *білять* (Мирний, III, 1954, 259).

ПОБІЛІЛИЙ, а, е. Дніпр. акт. мин. ч. до **побілити**. *Мирна Долина стояла на своїх жнивцях, стиснувши держаки побілілими від напруги пальцями* (Жур., Дорога.., 1948, 91); *Лиш морщини глибокі і побіліле за ті дні волосся Свідчили, кілько він перетерпів* (Фр., XIII, 1954, 210); *Крізь сльози дивиться* [дружина] *на його побіліле від зеленюшня обличчя* (Стельмах, II, 1962, 150); // у знач. прикм. *Розвидніялося свіже. Осокорн в садочку, неначе намальовані, стояли на побілілому небі* (Тесл., Вибр., 1950, 104); *Побілілий заєць серед чорних полів не знаходив собі місця, тому тримався здебільшого рудих ланів* (Гуц., З горіха.., 1967, 193); *Стоїть зберігежна Ванда і побілілими губами шепче:— Прийшла Тамара?* (Хижняк, Тамара, 1959, 136).

ПОБІЛІЛИЙ, я, с. Дія за знач. **побіліти**. *Однаками досягання часнику є пожовтіння листя і підсихання та побіління верхніх пілюк* (Колг. Укр., 3, 1957, 34).

ПОБІЛІТИ, ію, ієш. Док. до **біліти** 1. *Випав перший сніг, земля побілілася, неначе завілася білою забою* (Коцюб., I, 1955, 67); *Маковейчикові радісно і легко на серці, бо сонця так багато, що небо аж побіліло від нього* (Гончар, III, 1959, 59); *Його пілотка побіліла Від вітру, сонця та дощу* (Перв., II, 1958, 41); *Христа то почервонїє, то побліє, аж сльози їй на очі виступають* (Мирний, III, 1954, 155); *Губи побіліли,*

немов ось-ось жінка мало зомліє (Вільде, Сестри.., 1958, 77); // *Стати синім*; посивіти. *У наймах коси побілють. У наймах, сестри, й умрете!* (Шевч., II, 1963, 253); *Хай би побілли її коси та залишились би очі ясними яснотою вірних!* (Гончар, III, 1959, 175).

Побіліти, як крейда (полотно, сніг, стіна) *і т. ін.* — стати дуже блідим; дуже збліднути. *Як тепленька його бачу: побліє, як крейда, у грудях дух спирається, у серці кипить, а сам усміхається* (Стор., I, 1957, 178); *Коно то почеркнеться, як так, то побліє, як полотно* (Кн.-Осн., II, 1956, 243); *Еней, пожар такий узрівши, злякався, побліє, як сніг* (Котл., I, 1952, 104); *Катерина побіліла, як стіна* (Хотк., II, 1966, 252).

Побілішати, ає, *зв.* Док. до **білішати**. *Зазорілі колись руки знов побілішали* (П.-Леб., I, 1958, 166); *Побілішав, закохавшися від вітру ховиль* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 54); // Стати сивішим; посивішати. *Голова йому побілішала, а шорстку, неголену щоку затягли свіжі, глибокі роки* (Мик., II, 1957, 104).

Побілка, и, *ж.* 1. Дія за знач. **побілити** 1. *Уляна не стала турбувати Кіндрата Дорофійовича і просити в нього колгоспницю на побілку* (Логв., Літа.., 1960, 60); *Невід'ємним заходом агротехніки в садах є побілка стовбурів і скелетних гілок плодових дерев з метою захисту від понікодження морозами ранньою весною* (Колг. Укр., 9, 1957, 45).

2. Шар білої фарби, вапна, крейди, нанесений на що-небудь. *Стіни, не прикрашені жодним портретом чи фото, сяяли свіжою побілкою* (Собко, Звич. життя, 1957, 78).

3. *спец.* Біла глина. *Дукля теж удалася до білл, і не фарби мішала для малювання посуду, не зелень, не червень, не побілку, а почала також розстругувати мокру глину* (Ільч., Волацюк. роду.., 1958, 328).

Побілюваний, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побілювати**. *Там, де стояла на загорбі хата біла, побілювана чиїмись чудовими руками, вже догідає чорна купа руїн* (Гончар, Людина.., 1960, 96).

По-білоруському, *присл.* Те саме, що **по-білорусь-кому**.

По-білоруському, *присл.* 1. Як у білорусів, за звичаєм білорусів.

2. Білоруською мовою. *Парубійко добре із свого кошика сала і щось прокляв по-білоруському* (Досв., Вибр., 1959, 58).

Побілювати, юю, юєш, *док., перех.* і. *рідко.* Те саме, що **побілити** 1. *Олеся землява в суботу побілювати призожу й світанню* (Н.-Лев., III, 1956, 135); *Треба вчасно побілювати* [аерозрозний знак] *вапном, бо він швидко линяє, заноситься піском та курявою* (Гончар, Тронка, 1963, 294).

2. *спец.* Обдирати шкуру із забитої тварини. — *Я послав уже дружину і сокольничих,— сказав Степан.— Вони з пастухом побілюють хорів, а ввечері я м'ясо привезу* (Рыжицкий, Черные озеро, 1961, 39).

Побілювання, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побілювати**. *Побілювання стін.*

Побілювати, юю, юєш, *недок., перех., рідко.* Те саме, що **білити** 1. *Відмінною рисою комори є те, що зруб ніколи не вкривали обмазкою і не побілювали* (Дерев. водн. Укр., 1949, 23).

Побілюватися, юється, *недок., рідко.* Пас. до **побілювати**. *Зовні зруб* [хати].. *побілюється* (Дерев. водн. Укр., 1949, 23).

Побіля, 1. *прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця, предмета, особи, недалеко від якого (якої) відбувається дія або перебуває хто-, що-небудь; біля, коло. *Йдуть.. тільки засопла, проходячи побіля Мар'ї* (Мирний, III, 1954, 73); — *Охота гріш невелі, як-то кажуть. Невелі немак, та охота велика побіля вас бути* (Л. Янов., I, 1959, 230); *Гріли руки лишні дуки побіля народу* (Черн., Поезії, 1959, 287); *Побіля американського шлагбаума вартового не було* (Ю. Янов., II, 1954, 59); *Зібравшися побіля столу, Вони мисля своєо писали у Запоріжжи, на завод* (Шпорта, Запоріжці, 1952, 90).

2. *присл., рідко.* Те саме, що **поряд** 1; поблизу. *Гори, в ній нора з дверима, побіля товстий явір* (Кроп., IV, 1959, 129).

Побільш *див.* **побільше**.

Побільшання, я, *с.* Дія за знач. **побільшати**.

Побільшати, ає, *зв.* Док. до **більшати**. *Не слухи [жаба].. дметься.. дметься..— Що, сестро, як тобі здається, Побільшала хоч трохи я?* (Гл., Вибр., 1957, 45); *Вона вже виросла, набралася сили і руки побільшали місячне коло, але не стало ясніше* (Стельмах, I, 1962, 342); *Вона збіднла ще більше, злякано стала, очі в неї побільшали* (Загреб., Шевіт, 1966, 47); *Як побільшають індичата, почнуть добиратися ростом до старих індиків, то вона почне на їх гукати* (Мирний, IV, 1955, 294); *Не ходила на гриза та вечорниці, як і побільшала, бо парубки сміялись з рабої Оксани* (Л. Янов., I, 1959, 32); *Якось наче аж побільшав чоловік: всі економські служають і прислухаються до нього* (Стельмах, I, 1962, 605); *Гомін ще побільшав, одні сміялися з Семена, другі вмовляли та потішали, інші знов і собі плакати заходилися* (Л. Укр., III, 1952, 562); *Надвечір мороз побільшав, під ногами рипів сніг* (Гур., Друзі.., 1959, 160); // *безос.* Зростн кількісно; прибути. *Вік.. глинун на річку. Води ще побільшало* (Гр., I, 1963, 416); — *На те літо у трактористів дар воликів уже буде. Побільшає і трактористів* (Жур., Дорога.., 1948, 119); *Дівчина не відала, що сьогодні її сухачків побільшало* (Мушк., Серце.., 1962, 34); *Клопоту побільшало.*

Побільше, *рідше* **побільш**, *присл., розм.* 1. Якомога більше, більш. *Побільше їж, а поменше говори* (Номис, 1864, № 12878); — *Щось я хотів... Ага, кваску... скажи там, тільки холодненького і побільше...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 7); *Тільки полегшало трохи, зразу й на ноги спробувала стати* [Катря]. *Не держать ноги. Стала тоді хліба побільш їсти* (Головко, II, 1957, 306).

2. Те саме, що **здебільшого**; переважно. *Говорив тільки я, а він побільше мовчав.*

Побільшений, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побільшити**. — *Набилася, Христинко? — лагідно й сумовито запитує Степан Васильович.— Мусила, бо інакше не прожиеш,— тихцем відповіла й подивилась на свої, знівечені роботою побільшені руки* (Стельмах, I, 1962, 203); *Побільшена тінню кулдата Сашкова головя відбивалась на стіні* (Коц., Лейтенанти, 1947, 166); // *у знач. прикм. Над каналом стоїть у мене побільшена картка жінки у купальному костюмі* (Ю. Янов., II, 1958, 20); *З побільшеним апетитом накладав* [Аркадій Петрович] *на тарілку цілу купу салати* (Коцюб., II, 1955, 388); *Ведений з побільшеною увагою случав професорову лекцію* (Коцюба, Нові береги, 1959, 189).

Побільшення, я, *с., розм.* Дія за знач. **побільшити** і **побільшитися**. *Очевидна річ, боярин, обдурований* [князем] *такими широкими правами, ставався*

силою в селі і, зовсім природно, дбав про побільшення й укріплення своєї сили (Фр., VI, 1951, 39).

ПОБІЛЬШИЙ, а, е, *діал.* Більший. *Об проси собі в пана восводи та побільшої пашні* (Сл. Гр.).

ПОБІЛЬШИТИ *док.* **побільшувати**.

ПОБІЛЬШИТИСЯ *док.* **побільшуватися**.

ПО-БІЛЬШОВИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-більшовицькому**.

ПО-БІЛЬШОВИЦЬКОМУ, *присл.* Як більшовик, подібно до більшовика. *Працювати по-більшовицькому*; // Як у більшовика. *Заздрість повинна переходити в змагання, це — по-нашому, по-більшовицькому* (Донч., V, 1957, 337).

ПОБІЛЬШУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **побільшувати**.

ПОБІЛЬШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОБІЛЬШИТИ**, шу, шиш, *док., перех.* 1. Робити більшим за кількість, величиною, об'ємом і т. ін. *Він ще не стільки знав господарство, щоб помітити, де і скільки Галушківський зменшує прибуток та побільшує трати* (Гр., II, 1963, 92); *Кілька літ проживали бульки, виводилися на комині, кілька літ побільшували кожної весни свої гнізда, і ніхто й пальцем їх не рушив* (Ков., Світ., 1960, 118); *Грехова лавочка була зовсім недалеко — за один квартал. Альоша біг туди, дивився на об'єкт своєї творчості і, прибігши назад, виправляв ніс* [статуетки], *побільшував голову, обробляв підборіддя* (Мик., II, 1957, 249); *Треба сказати, що голод в Росії* [1891 року] *ще побільшив напливи переселенців до Сибіру* (Л. Укр., V, 1956, 70).

2. Робити більшим за ступенем, силою, інтенсивністю вияву; посилювати. *Червоне каміство ще побільшувало рум'янець на її щоках* (Н.-Лев., II, 1956, 230); *Великі дзеркала, порозвішувані по стінах, ще побільшували яркість* [яскравість] *освітлення* (Фр., I, 1955, 318).

ПОБІЛЬШУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОБІЛЬШИТИСЯ**, шиться, *док., розм.* 1. Ставати більшим за кількістю, величиною, об'ємом і т. ін. *Майже щороку матеріал до біографії Шевченка побільшується спогадами про життя нашого поета* (Кощов., III, 1956, 46); *Його господарство почало побільшуватися. Рискалі, сапи, тачки.... Не було дня, щоб не приніс чогось до хати* (Крушп., Буденний хліб., 1960, 42); *Коли поставили в місті дім і гандель* [торгівля] *чоловіка побільшився, то вона не могла вже на довгий час хати лишати й займатися перепродажею* (Кобр., Вибр., 1954, 70).

2. Ставати більшим за ступенем, силою, інтенсивністю вияву; посилюватися. *Тривога за мужа і неспокій, викликаний Юдьяним білетом, побільшувався раз у раз* (Фр., VI, 1951, 437); *Радість його побільшується ще й тим, що медаль, яка діставася Лікі, висіпанула з рук іншого претендента — Лукіного сина* (Гончар, Тронка, 1963, 136).

ПОБІЛЬШУЮЧИЙ, а, е, *розм.* І. Дієпр. акт. теп. в. до **побільшувати**.

2. *у знач. прикм.* Який побільшує що-небудь; збільшувальний. *Титович пильно обдивляється кожний корінець, підсовуючи їнколи під побільшуюче скло* (Кощов., І, 1955, 206).

ПОБІР, бору, ч. 1. *перев. мн., заст.* У дореволюційній Росії — збір грошима або натурою (на користь держави, поміщика і т. ін.). *З кожної хати брали осінньою і весняну.... Невелика ще біда ці побори, коли б не осоружна шляхта збирала їх* (Стор., І, 1957, 367); *Побить, збори, побори, вимушна, лихі порядки, що завели пани і правителі, людей давлять* (Горд., Чужу нишу., 1947, 139).

2. *діал.* Дія за знач. **побирати**. [Комісар:] *Семен Перун має бути арештований за надужиття при зборі податків* (Фр., IX, 1952, 416).

3. *діал.* Призов на військову службу. — *Нема ще два роки чекати, поки буду вільний від військового побору і зможу женитися* (Фр., III, 1950, 82).

ПОБІСНУВАТИСЯ, ýється, уєшся, *недок.* Бешкетувати якийсь час.

ПОБІЧ, *присл., у знач. прийм., з род. в., розм.* Те саме, що **пóряд**[1]. *Крамничка його була побіч з кінматкою, де ми вчилися* (Хотк., І, 1966, 147); *Нема* [Сава Петрович] *собі з ляшки, що стояла на кругленькому столику побіч Головіка* (Гончар, II, 1957, 272); *Зараз побіч Потурайчина, але під другою стіною... сидів ще один студент* (Март., Тв., 1954, 277); *Чотири пари волів тягли плуга... Побіч волів ішов хлопець-погонич* (Гр., II, 1963, 59); *Наша підвода спинилась побіч кількох інших* (Досв., Вибр., 1959, 91); *В родині жінка займає дуже поважне і почесне становище, бо навіть веде своє окреме (жіноче, домашнє) господарство побіч чоловічого* (Фр., XVI, 1955, 52).

ПОБІЧНИЙ, а, е, 1. Який не має прямого, безпосереднього стосунку до чого-небудь, не пов'язаний з головним, основним; другорядний. *Ті побічні образи забирають значну частину* [частину] *вашої духовної енергії* (Фр., XVI, 1955, 252); *Географічне середовище, природні умови впливають певною мірою на розвиток суспільства і на психологію народів. Але цей вплив є, головним чином, побічним. Він здійснюється через виробництво і суспільні відносини* (Нар. тв. та етн., 6, 1968, 37); // Який одержують одночасно, разом з основним; вторинний. *Чимале місце в ресурсах фосфорних добрив займатимуть фосфоритне борошно та фосфат-шлаки* [фосфатні шлаки]. *Їх джерело — побічні продукти металургійної промисловості* (Наука., 12, 1963, 43).

△ **Побічний наголос**, *лінгв.* — додатковий наголос у багатоскладовому слові. *Відносна слабкість головного наголосу слова приводить до виділення побічного наголосу або побічних наголосів у тім самім слові* (Курс сучасної укр. літ. мови, 1, 1951, 150).

2. Розташований, розміщений поряд з чим-небудь. *Я зложила шитво й вийшла нечутно до побічної кімнати* (Коб., І, 1956, 132); *Вона обійшла до побічної лави й сіла* [Досв., Вибр., 1959, 86]; // Розташований, розміщений по обидва боки або навколо чого-небудь. *Рядом з Шевченковою горою.. стоїть довгий гола гора.. По другий бік могили стоїть узька, а боків закруглена гора. Ці обидві побічні гори виступають трошки вперед* (Н.-Лев., II, 1956, 382); *За ним* [возом] *синіють ліси, жовтіють поля, білюють церкви побічних сіл* (Мирний, V, 1955, 209); // Який лежить, проходить в стороні від основного, прямого шляху. *Друг, щоб їхати швидше, хоче йти побічним руслом* (Довж., II, 1960, 313); *Побічна дорога.*

3. Чужий, який не належить до даного колективу, товариства і т. ін.; сторонній. *Пора нам глянути ясним очима на нашу роботу, пора додати їй, окрім любові, і освітнього погляду, і посидючої праці, щоб не сміялись побічні люди* (Мирний, V, 1955, 361); *У вітальні* [Будинку літератури] *було повно люду: літератури, журналісти, художники, музіки, актори, режисери, підсобні діячі мистецтва і побічні керівники* (Досв., Вибр., 1959, 384); // Який перебуває у непрямій спорідненості, належить до бічної лінії спорідненості. *Банькувати* [в] *своїй Заблудовській оселюваля шляхетською кров'ю в далеких, побічних родах* (Ле, Наливайко, 1957, 241).

4. **Не притамани́вший** даному колективу, товариству і т. ін.; який проникає ззовні, від чужих. *В Карпатах держаться старовини в усьому, навіть у поглядах та щедрівках: це край, захищений горами од усякого побічного впливу* (Н.-Лев., II, 1956, 403).

ПОБІ́ЧНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **бі́чниця**. *Ударила* [щука] *хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: пали срібні, побічниці золоті, а помість склом настеленний,— як ідеш, так мов у дверях!* (Укр., казки, 1951, 178); *Вона напругу кинулася в ліжку.. і, вдарившися ліктем об дерев'яну побічницю ліжка, закричала* (Фр., VII, 1951, 7).

ПОБІ́ЧНО. Присл. до **побічний 1**.

ПОБЛАГОСЛОВИ́ТИ, влю́, ви́ш; *мн.* поблагословля́ть; *док., ст.* 1. *перех. і неперех., заст.* Док. до **благословля́ти 1—3**. *Поблагословив.. Олексій Галочку до вінця* (Кв.-Осн., II, 1956, 353); *Попрощався я, Старий мене іконою поблагословив* (Вовчок, VI, 1956, 242); *Дивком майже з побожністю наблизився до старого і поцілував руку, яка важко підвелася, щоб поблагословити його* (Св., Таємниця, 1959, 170); — *Може, він і справді буде добрим чоловіком,— подумала баба Зінька і поблагословила Насті подавати старостам вишивані рушники* (Н.-Лев., VI, 1960, 372); [**Па́нас:**] *Добродію, що хочете кажіть, а я вже поблагословив, то слова не переламаю, бо то гріх!* (Кроп., I, 1958, 140); [**Василина:**] *Нашій дівці, бач, притьмом забажалося на колодязь, так ще ждемо, щоб ти, старий, поблагословив дочку на вікування* (Вас., III, 1960, 60); *Отак поспорять* [люди], *покричать; одні поблагословлять, другі проклянуть тодішні порядки, та й розійдуться* (Мирний, I, 1949, 184).

2. *перех. і без додатка, жарт.* Побити кого-небудь. [**Санька:**] *Ось як піду я в хату та візьму батіг довгий, то так поблагословлю, що зразу де та й охота дінеться* (Вас., III, 1960, 61).

ПОБЛАГОСЛОВИ́ТИСЯ, влю́ся, ви́шся; *мн.* поблагословля́ться; *док., заст.* 1. Док. до **благословля́тися**. *На другий день Середницький налаштовувався йти до князя — показатись його.. кращельможності, поблагословитись на господарство* (Н.-Лев., I, 1956, 162); [**Катря:**] *Хоч я вже тепер і не ваша, а все ж таки прийшла до вас поблагословитися* (Кроп., IV, 1959, 45); *Він стоїть біля стіни вокзалу. Ольга з Юрком поруч, і вирах обличчя у всіх трьох такий, ніби поблагословилися вони на великий подвиг* (Собко, Нам спокій.., 1959, 59).

2. Перехреститися. *Жінки поблагословились і стали коровай ліпити* (Кв.-Осн., II, 1956, 301); *Поблагословившись хрестом, панотець скорбну мову і цяконьку языком об піднебіння* (Бурл., Остап Вересай, 1959, 73).

◇ **Поблагословля́тися на світ**, *безос.* — розвидні́тися, розсві́нути. *Як уздялись* [миші] *робити — ще й на світ не поблагословлялись, а вони вже й скінчили* [молотити] (Укр., казки, 1951, 100); *Мелашка уложила Пріську піти з нею у сусіднє село до служби і збудила її з півнями. Вийшли вони, тільки на світ поблагословлялося* (Л. Янов., I, 1959, 150).

ПОБЛА́ЖКА, и, *ж., розм.* Занадто невимоглива, м'яке ставлення до кого-, чого-небудь; потурання, попуск. — *Вітю, повернути йому хід назад чи ні?* — *Не повертай! Негай не зважає і не надіється на поблажки. Шахи — це боротьба* (Автом., Коли розлуч. двое, 1959, 151).

◇ **Дава́ти (да́ти) побла́жку** — потурати кому-небудь. *Він поставить перед ними питання руба, по-робітничому, і поблажки лідерам не дасть* (Кучер, Прощай.., 1957, 315); **Пі́ти на побла́жку** — поступитися. *Таке самовідчуття їх дуже до вподоби, і від його впливом вони поступово розучуються і згоді піти навіть на поблажку* (Тют., Вир, 1964, 148).

ПОБЛА́ЖЛИВИЙ, а, е. 1. Який занадто невимогливий, м'яко ставиться до кого-, чого-небудь, потурає комусь. *Ви всі разом були занадто добрі й поблажливі для нього* (Коб., II, 1956, 287); — *Добре, я буду до вас поблажливою і оцінок не ставитиму* (Коп., Земля.., 1957, 91); // Який виражає м'якість, терпимість, доброзичливість, свідчить про них. *Чого б тільки вона не зробила, на які тільки жертви не пішла, щоб тільки знову побачити його поблажливу усмішку* (Коз., Листи.., 1967, 193); *Хоть Фіхтнчук, який до цього часу висунувував батьківські поради завайки з поблажливою усмішечкою, цим разом став на дибки* (Вільде, Сестри., 1958, 147).

2. Вибачливий, милостивий. *Вона просить суд бути до сина поблажливим, зважити на його молодість і дати йому полегкість* (Кучер, Прощай.., 1957, 442).

3. Який виражає поривану перед ким-, чим-небудь, прихильно-зверхнє ставлення до когось, чогось. *Степан говорив зверхнім, поблажливим тоном* (Загреб., Спека, 1961, 210); *Входить до кухні з хімнати німецький офіцер без мундира, в капцях. Самовпевнено-поблажливий вираз обличчя* (Ю. Янов., I, 1954, 159).

ПОБЛА́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **побла́жливий**. *Найбільше всіх сподобалась вона* [поема «Давня казка»] *паничеві Ліпському, се мені письмо, бо все-таки він людина, вихована на європейській літературі, і патріотичної поблажливості в нього нема* (Л. Укр., V, 1956, 111); *В його словах відчувалась поблажливість любячого чоловіка до слабостей і примх своєї жінки* (Тют., Вир, 1964, 108); *Його ставлення до людей — це осолодження хорошими манерами поблажливість, якщо не презирство* (Галан, I, 1960, 367).

ПОБЛА́ЖЛИВО. Присл. до **побла́жливий**. *Христя серйозно висунувала Анрі-Жака й тільки поблажливо посміхнулась* (Ю. Янов., II, 1954, 56); *Були всі, навіть Михайлика, хоч де в чому дивакуваті* [учителі] *ставилися до нього поблажливо* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 316); *Вона таємниче осміхалась і поблажливо хитала головою* (Кошіць, II, 1955, 25); *Славко поблажливо плеснув Івана рукою по плечу, мовляв, яке ще ти дитя* (Кол., Терен.., 1959, 109).

ПОБЛАКИТИ́ТИ, іє. Док. до **блакити́ти 1**.

ПОБЛАКИТНІ́ШАТИ, ве. Док. до **блакитні́шати**.

ПОБЛЕКЛИ́Й, а, е, *рідко.* Дієпр. акт.-пас. ч. до **поблёкнути**; // у знач. прикм. *О. Нестор.. витріщився на панну своїми поблеклими очима* (Фр., VII, 1951, 117).

ПОБЛЕ́КНУТИ *див.* **поблі́кнути**.

ПОБЛИЖНИ́Й, я, е, *рідко.* Те саме, що **бли́зький**. *На схилах поблизьких Карпат ані шелеснуть високі смереки* (Мур., Бук. повість, 1959, 120).

ПОБЛИЖЧА́ТИ, ає. Док. до **бли́жчати**. *Перекинута шаланда гойдалася на хвилях, шторм лютував без упину, Половчиві здався, що шаланда поближчала* (Ю. Янов., II, 1958, 192).

ПОБЛИ́ЖЧЕ, *присл., розм.* Трохи ближче. *Вона поставила* [Семен] *поближче до грилі* (Хотк., I, 1966, 127); *Босць два коротку чергу і відпоя поближче до Рудя* (Голов., Тополя., 1965, 329); *Мені хотілося поближче на нього роздивитися* (Ю. Янов., II, 1958, 89); — *Прилусти його до себе поближче. Він певно почне подарки тобі дарувати* (Мирний, IV, 1955, 148).

ПОБЛИЗУ́, 1. *присл.* На невеликій віддалі від чогонебудь; недалеко. *Він був за пасічника і в інших пасіках, котрі стояли єдине сусліз по сайках, поблизу од його пасіки* (Н.-Лев., II, 1956, 264); *Поблизу не було жодної душі* (Вільде, Сестри.., 1958, 529); *Десь поблизу паслася худоба* (Тонч., Готель.., 1960, 21).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається на позначення місця; біля. *Найкращим місцем для школярських збіговищ була Марічка, закинутий у гаю, поблизу озера, хуторець* (Вас., І, 1959, 155); *Цілі ліси мачт* [щогл] *колихалися поблизу берега. Далі на рейді стояли великі пароплави* (Ю. Янов., II, 1958, 83); *Автоматичні станції, які побували поблизу Місяця, передали по лінії зв'язку Космос — Земля багато цікавих відомостей про нашого природного супутника* (Наука.., 9, 1965, 26).

ПОБЛИЗЬКИЙ, а, е. Розташований близько, недалеко; ближній. *З поблизьких лук доходив запах свіжоскошеної трави* (Фр., VII, 1951, 183); *В поблизькому комунальному парку шумить молодь* (Ірчан, II, 1958, 408).

ПОБЛИКАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Блимати якийсь час.

ПОБЛИКУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* Блимати час від часу. *У вікні поблискував вогник; Василь сидів і спідлоба поблискував на матір, як вона голосила, замилявся слізьми* (Мирний, IV, 1955, 116); *Повстанці.. поблискували на нього з непримиренною ненавистю* (Гончар, II, 1959, 79).

ПОБЛИМАТИ, аю, аєш. *док.* Блимати якийсь час.

◇ **Поблима́ти очи́ма** — те саме, що **Блима́ти очи́ма** якийсь час (*див. бли́ма́ти*). *Коли Гайсин назвав йому прізвище, Пугало поблимав очима й засяяв: — Язонтів? Аякже, чував, чував!* (Пант, На калин. мості, 1965, 143).

ПОБЛИМУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Блимати час від часу. *На одному з пультів управління* [диспетчерського пункту] *поблимують червоні і зелені вогники* (Знання.., 11, 1968, 1); *Дід Мефодь.. витрішкувато поблискував на Неделіна* (Логв., Давні ранні, 1961, 163).

ПОБЛИСК, у, ч. Яскраве сяяння, світіння; блиск. *Замок був там; зброї поблиск, Сміх і співи там гули* (Л. Укр., IV, 1954, 126); *Куди до біса виходили ті вікна, що на шиді не відбивався жоден поблиск світла?* (Вільде, Сестри., 1958, 271).

ПОБЛИ́СКАТИ, аю, аєш, *док.* Блиснати якийсь час; *// безос.* [Харитон:] *Ось-ось полле* [дощ].. *Тільки погримів та поблискало..* (Крон., II, 1958, 11).

ПОБЛИСКУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **поблискувати**. *Поблискування очей.*

ПОБЛИСКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Блискати час від часу або помалу, слабким блиском. *На городі вітер шумить вербами, надворі чорно, блискавиця поблискує* (Вовчок, I, 1955, 246); *Голод жевжо поблискує в шевцівських руках* [ріжечиця] (Л. Укр., III, 1952, 473); *Сонце потихшюсь до заходу. Поблискує через просвіти в кронах тополь* (Збан., Свєпель, 1961, 209); *Віддалік поміж засніженими соснами одиноко поблискувала лампочка* (Баш, На .. дорозі, 1967, 54); *Хлопець двом чи трьом поблискують збоку цигерками* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 25).

◇ **Поблиску́вати** [очи́ма (о́ком)] *на кого* — *що і без додатка* — кидати погляд (погляди), поглядати на кого-, що-небудь час від часу. *Данько, відкотивши комір шинелі, пажерливий сидить коло матері, жадібно поблискує з-під папахи на рідні місця* (Гончар, II, 1959, 137); *Василь в одній жилетці, з закуйовдженою головою несамовито бігав по хаті, поблискуючи своїми сірими очима* (Мирний, IV, 1955, 126); *Вдвоєнім поблискував* [Микола Іванович] *на завуча вузенькими масними очима* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 41); *— Хлопці, не беремо земля, вона й так наша,— гарячкував поміж людьми Латочка, поблискуючи вирячеиим оком* (Тют., Вир, 1964, 406).

2. Блищати час від часу. *Малі чорні очі неспокійно поблискували* (Коцюб., II, 1955, 30); *Так недалечко, край життя, поблискує вода* (Донч., I, 1956, 49); *// Виблискувати раз у раз близьким, блиском; блищати. Лезіть таки й патронів дуже красний: суті рум'янці грали на здорових, темного кольору лицях, поблискували рівні зуби з-під вуси* (Хотк., II, 1966, 52); *Санаторій знову набрав більш-менш привабливого вигляду. Весело поблискували білі стіни* (Збан., Сосновір, 1961, 21).

3. *перен.* Раптово з'являтися раз у раз. *Лице здібне, в очах стала розгорятись, поблискувати м'яка потьмарена пристрасть* (Вас., І, 1959, 258).

ПОБЛИСКУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **поблиску́вати**. *Десь розкинулось, аж до самого небесиому розлягося засипане снігом поле і спить під поблискуючою тисячами іскор одежею, чекаючи, коли не збудить його весна...* (Коцюб., I, 1955, 110); *Вона бачила тільки його смолисті, розсипані по всій голові, поблискуючі на сонці, пружинисті кучері* (Тют., Вир, 1964, 278).

ПОБЛИСНУТИ, ну, неш, *док.* Блиснути якийсь час. *Зірки поблискали і зникли перед зорею.*

ПОБЛІДЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поблі́днути**. *— А й у горішній вітер повертався з моря,— ображається рибалка, але нахиляється над веслами, ховаючи своє поблідле від страху і гніву митір'я* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 12); *// у знач. прикм. Швидко він вертався назад, позирнув, поблідлий і тінявся увесь* (Мирний, IV, 1955, 198); *— Стій,— перервав говіркого діда Янь і вирячив на поблідле обличчя малого Івана* (Кол., Терен.., 1959, 14); *Було вже, певне, зовсім над ранок. Поблідла місячна скибка висіла низько над сірим ізмістя обрієм* (Коз., Листи.., 1967, 16).

ПОБЛІ́ДНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Стати блідим, блідішим. *Його губенята побліднули, очі витріщилися* (Фр., IV, 1950, 30); *Федот побліднув, міцно стиснув Прокопа за руку* (Тют., Вир, 1964, 236).

Побліднути, як крейда (полотно, стіна *і т. ін.*) — стати, зробитися дуже блідим; дуже збліднути. *Василь Семенович побліднув, як крейда* (Мирний, І, 1949, 303); *— Ти побліднув, як полотно* (Л. Укр., III, 1952, 685); *Він так і стрепенувся, побліднув, як стіна* (Зв.-Осн., II, 1956, 356).

2. *тільки 3 ос.* Втратити яскравість, забарвлення; потьмяніти, поблякнути. [Олеся:] *Пташки в саду вже не щебечуть, лист на дереві побліднув* (Крон., II, 1958, 331); *Вітер віяв, погасли привітні зорі, побліднув блакить нічна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 205); *Сніг лежить золотими буграми. Біля горі і місяць побліднув* (Мяс., Побратими, 1950, 130).

3. *тільки 3 ос., перен.* Втратити яскравість, виразність. *Однак надія на панство* [у Семена] *трохи побліднув, а охота до життя й геть-то зменшилась* (Коцюб., I, 1955, 101); *Побліднули давні ідеали, Розвіялись чарівні сни!* (Фр., X, 1954, 197).

ПОБЛУДИ́ТИ[1], блуджу́, блу́диш, *док.* 1. Блудити (*див. блуди́ти* 1) якийсь час. *От так поплававши немало і побудивши по морям* [по морях]. *Як пес і землю видно стало, Побачили кінець бідам!* (Котл., I, 1952, 113).

◇ **Поблуди́ти очи́ма (по́глядом)** — те саме, що **Блуди́ти очи́ма (по́глядом)** 1). — *Так завтра зачнете? — спитав з задумі Леон, поблудивши очима по тих темнуватих просторах, по тім знімі, в котрім мали вирости і виконатися його золоті сни* (Фр., V, 1951, 384).

2. *Вліз.* Помилитися, зробити помилку. *Ларіска з весь рік не наголоси їх келі, або ще більше не поблудити* (Фр., XIII, 1954, 297).

ПОБЛУДИ́ТИ[2], блудя́ть, блу́дить, *док.* Блудити (*див.* **блуди́ти**[2]) якийсь час.

ПОБЛУКА́ТИ, аю, аєш, *док.* Ходити, їздити і т. ін. якийсь час без певної мети і напрямку. *Городи одного дня взяв рушницю та й подався з дому. Власне, він не полювати йшов, а так, поблукати* (Гр., II, 1963, 119); — *Корінка хай собі пасеться, а я поблукаю* (Тют., Вир, 1964, 436); // Ходити, їздити і т. ін. якийсь час, не знаючи шляху, напрямку. *Поблукавши по селищу й дочекавшись, нарешті, інженерчиної квартири, він несміливо постукав у двері* (Коцюба, Нові береги, 1959, 94); // Їздити по світу якийсь час, часто змінюючи місце перебування. *Мало жив я, та чимало Поблукав по світу* (Граб., I, 1959, 583); *Поблукаю ми по світу У своїй мандрівці далекій, І відкриєся нам останньому Нам Індійський океан* (Шер., У день., 1962, 55).

◇ **Поблука́ти очи́ма (по́глядом)** — те саме, що **Блука́ти очи́ма (по́глядом)** якийсь час (*див.* **блука́ти**). *Джемаль присів на лаву, поблукав поглядом по стінах* (Тют., Вир, 1964, 539).

ПОБЛЯКЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поблі́кнути**. *Нерівний брук заріс кущиками трави, поблякло вже, вицвілої вервй* (Кол., На фронті.., 1959, 126). *В музеї історії Ленінграда зібрано немало матеріалів, зв'язаних з Великою Вітчизняною війною. Ось поблякли від часу прапор першого полку Кіровської дивізії народного ополчення* (Рад. Укр., 24.I 1964, 4); // у знач. прикм. *Поблякими сумними полями пісся поїзд* (Більде, Поінол. діти, 1960, 347); *На стіні висіло два старих, поблякших натюрморти* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 21); *Хоч зорі вже погасли, та мачухи і досі поблякший, ущерблений місяць* (Шиян, Переможці, 1950, 211).

ПОБЛЯКНУТИ і рідко **ПОБЛЕКНУТИ**, ну, неш, *док.* 1. Втратити свіжість, прив'янути. *Молода травичка побляка, поскручувалась* (Кол., Терош., 1959, 53); *В балці квіти поблякли* (Крюк., Горш., 1946, 124).

2. *тільки 3 ос.* Втратити яскравість забарвлення, кольору; потьмяніти, побліднути. *Небо на сході зовсім поблякло і тьмяний відблиск його поволі перепливав на захід* (Голов., Тополя.., 1965, 220); *Тепер Енкей убрався в пекло.. Там все поблідло і поблякло, Нема ні місяця, ні зірок* (Котл., І, 1952, 134); // Те саме, що **вицві́сти**. *Ізноєшась шинель і петлиці поблякли на ній* (Шпорта, Твої літи, 1950, 97); *Фрося Данилівна посивіла, поблякли очі, ще більше взялися зморшками щоки, лоб* (Хижняк, Тамара, 1959, 211); *Зов'яне, помарніє свіжий квіт її вроди під холодним, жовтим поглядом судовика.. погаснуть ясні очі, поблякнуть рожеві уста...* (Мирний, Н, 1954, 72).

3. *тільки 3 ос., перен.* Втратити яскравість, виразність. *Завдав* (Степан), *що має іти до Юлі, але зараз намусь поблякли її завидна прикада* (Стельмах, II, 1962, 154); // Стати менш значним. *Єдиним авторитетом, єдиним компетентним у цих вельми заплутаних, як здавалося Бронкові, питаннях друкарської техніки був не хто інший, як принципал. З часом цей авторитет.. побляк* (Більде, Сестри.., 1958, 493).

ПОБОВТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех.* Бовтати якийсь час. *Штукаренко мовчки відстебнув флягу, що висіла на ремені ззаду, влежка побовтав і перекомався, що на дні ще щось є* (Голов., Тополя.., 1965, 341).

ПОБОВТА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Бовтатися якийсь час. — *А що ж ти, Якиме, не купаєшся? — гукають ви до нього.— Чи, може, плавати не знаєш, боїшся втонути? Так он з берега не глибоко, побовтайся* (Мирний, IV, 1955, 317).

ПОБОВТУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Бовтати злегка або час від часу.

ПО-БОГАТИ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-богатирському**. *Вже давно снав Юрасик, простягнувшись у хижку,.. по-богатирськи розкинувши ручата* (Баш, Надія, 1960, 91).

ПО-БОГАТИ́РСЬКОМУ, *присл.* Як богатир, подібно до богатиря. *Воістину Радянська Вірменія сьогодні казково, по-богатирському зросла* (Тич., III, 1957, 310).

ПОБОЖЕВОЛІ́ЛИЙ, *з, е.* Дієпр. акт. мин. ч. до **побожеволіти**. *Досі ще болюсть на пожарищі побожеволілі від горя жінки* (Гончар, II, 1959, 36).

ПОБОЖЕВОЛІ́ТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Стати божевільним (про всіх або багатьох).

2. *перен.* Втратити розсудливість, розважливість (про всіх або багатьох). *У порівн.* [Галя:] *Наталя й Ядвіга мов побожеволіли: миються, біляться, малюються, задягаються, чепуряться...* (Крот., Вибр., 1959, 476).

ПОБОЖИ́ТИСЯ, божу́ся, бо́жишся, *заст.* Док. до **божи́тися**. — *Добре, поживу з тих, що дотягов жінці на роботи, тільки гляди — не збреши! — Ій-богу, не збрешу,— побожився Данило* (Л. Янов., I, 1959, 181); *Іванко тяжко плакав по смерті свого добродія і побожився вислідити убійців* [убивця] *його* (Фр., VIII, 1952, 280); *Він відвів її вбік і сказав побожився, що нікому не скаже* (Ірчан, II, 1958, 81).

ПОБО́ЖНИЙ, а, е, 1. Який ревно виконує всі релігійні обряди; віруючий. *Побожний аскет вік в пустині прожив і молитвою й постом богині служив* (Фр., XI, 1952, 106); *Василь Миронович, чоловік смирний і побожний, під чаркою дуже любив говорити за що-небудь божественне* (Вас., I, 1959, 127); // Власт. релігійній, віруючій людині. *Газдиня вже вчинив паску. Місить тісто з побожними думками, стараючись знати від себе всяку злість і нечисть* (Хотк., II, 1966, 37).

2. Пов'язаний з релігією; церковний. *Зовся ввійшла в кімнату, співаючи побожний гімн* (Л. Укр., III, 1952, 653); *Коли перші [старі] співали до ласкаву побожні пісні, то молодь переплітала їх світськими, часто не зовсім пристойними коломийками* (Більде, Сестри.., 1958, 45).

3. *уроч.* Сповнений найщирішої шани, безмежно відданий; благоговійний, шанобливий. *Громада переплутується, з побожним подивом поглядаючи на Руфіна і Прісцілу* (Л. Укр., II, 1951, 497); *Бальзак придивлявся до розчервонілого обличчя молодого письменника. Йому подобався побожний погляд, яким той дивився на нього* (Ґонак, Помилка.., 1956, 220).

ПОБО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **побожний** 1, 3. *Найменчка Кілина виявляла собі Надину побожність трохи інакшими мотивами* (Крим., Вибр., 1965, 342); *Аркадій добре знав, що не побожність змусила Галю хрестити дитину, а формальна необхідність* (Більде, На порозі, 1955, 272); *З солодким стисканням*

серця, з трепетом побожності припадала вона устами не тільки до холодного металу [хреста], *але й до м'якої руки о. Василя* (Коцюб., I, 1955, 327); *Гриша чесно примірявся оком, щоб роздавати* [їжу] *однаково, щоб вистачило всім. Угорці дивилися на нього майже з побожністю* (Гончар, III, 1959, 270).

ПОБОЖНО, Присл. до **побожний** 1, 3. — *І тай бог милує й не допускає,— стиха побожно промовила вона, оглядаючи куряву* (Вас., I, 1958, 166); *Евеліна підвелася. Побожно перехрестилась і вийшла з каплиці* (Рибак, Помилка.., 1956, 104); *Маланка, заклавши руки, побожно слухала оповідання про те, скільки привезено цегли, яке й чому забраковане дерево* (Коцюб., II, 1955, 39); *Василько побожно дивився на вуйка Юру і казав, що він усе буде робити так, як вуйко загадає* (Турч., Зорі.., 1950, 28).

ПО-БОЖОМУ, *присл.* 1. *заст.* Присл. до **бо́жий**. *Вони тільки знали, що так* [у цсалтирі] *написано все по-божому* (Н.-Лев., II, 1956, 171).

2. *розм.* Як годиться, як слід; добре. — *Веселая першого дня — ото тільки веселяй!.. Все якось по-божому: весело, гарно, неначе вечорниці дівчата грають* (Н.-Лев., VI, 1966, 346); *Діла сьогодні у Кримки йшли по-божому* (Стельмах, II, 1962, 303); // Чесно, справедливо, без кривди. *Хто вік по-божому прожив, Ніякому зла і кривди не чинив, Того до смерті будуть повважати І добрим словом поминати* (Гл., Вибр., 1951, 104); *Замість щоб заплянувати по-божому, вин., почав давати на проценг та на відробітки гроші, почав притискати людей...* (Гр., II, 1963, 334); *Олександр знову прочитав присуд, і це дужче схвилювалися селянські голови й голоси.— Оце по-людському і по-божому.— Коли ж будемо землю ділити?* (Стельмах, I, 1962, 627).

3. *розм.* Потроху, не дуже багато. *Краю він по-божому, якийсь фунт-два на пудові, не більше* (Стельмах, I, 1962, 122).

ПОБО́ЇЩЕ, а, *с.* 1. *заст.* Кровопролитна битва; бій з великою кількістю жертв. *Обидві армії стояли На тих межах, що показали... Всяк товпився, всяк лізі, тіснився, Побоїщу щоб зріть кінець* (Котл., I, 1952, 282); *Львовое побоїще спинило наступ німецьких рицарів на нашу країну і врятувало її від долі Лівонії* (Іст. СРСР, I, 1958, 87).

2. Місце битви. *Безкрає переволоцьке побоїще під небом осінніх, з безліччю полеглих у вічний поріг!..,— на все життя понесе Яресько цю сувору картину в своїм серці* (Гончар, I, 1959, 444).

3. *розм.* Жорстока, запекла бійка. *Ці страшні побоїща закінчувалися десь аж надвечір, проте завжди щасливо. Всі вивалялись цілі і живі, тільки дуже і вежко гакали від внутрішнього огню* (Довж., Зач. Десна, 1957, 492).

ПОБОЇНОВИСЬКО, а, *с., діал.* Побоїще. *Копають* [люди] *ями і хоронять в них мітки, знайдені на давнім побоїновиську* (Л. Укр., II, 1951, 147).

ПОБОЇНОВИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **побоїще**. *У бетонних бункерах все узбережжя. Велетень якийсь. Бився тут з морем, і зостався побоївище: багатотонне груддя залізобетону .. лежить впоперек берега в рудінному хаосі* (Гончар, Циклон, 1970, 3).

ПО-БОЙОВОМУ, *присл.* 1. Як до бою. *Одягнутися по-бойовому.*

2. Дуже енергійно, діяльно, активно. — *Я так скажу на зборах. Товариші! Ми виконаємо по-бойовому сезмірічку! Так-вежить нам совість, наше серце* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 200).

ПО-БОЛГА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-болгарському**. *Я вже тепер по-болгарськи трохи тямлю* (Л. Укр., V, 1956, 157).

ПО-БОЛГА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у болгар, за звичаєм болгар.

2. Болгарською мовою. *Говорити по-болгарському.*

ПОБОЛІ́ТИ[1], ію, ієш, *док.* 1. Заболіти, почати боліти (про все або багато чого-небудь). *Дядьки стовбичили на майдані більше години, в них поболіли ноги, і деякі відійшли до тополь, щоб лягти або сісти* (Тют., Вир, 1964, 406).

2. Боліти (*див.* **боліти**[1]) якийсь час. [Женя:] *Ну нехай спершу трохи й поболить рука. а далі привикнуть* (Кроп., II, 1958, 433).

ПОБОЛІ́ТИ[2], ію, ієш, *док.* Боліти, переживати якийсь час. *Діждись* [син], *що вивчився багач з чужого села, і засвататася вона з тим багачем, а його, як на вваві лишила. Що він поскорчив тоді, що він поболів — я знаю!* (Вовчок, I, 1955, 220); *Вони пішли, щоб поболіти за свої щастя.тя.*

◇ **Поболіти се́рцем (душе́ю)** — те саме, що **боліти се́рцем (душе́ю)** якийсь час (*див.* **боліти**[2]). *Друзі* [пани], *поболівши серцем і втомившись слухати одну гірку річ, долучалися, як голосно розлягалася музика* (Мирний, IV, 1955, 164).

ПОБОЛІ́ТИ[3], ію, ієш, *док., розм., рідко.* Боліти, хворіти якийсь час; похворіти. *Недовго і старий шевдня, перед зеленою зіллю, поболів трохи — та й пішов за старою* (Мирний, IV, 1955, 54).

ПОБОЛІ́ТИСЯ, ємося, ієтеся, *док., діал.* Захворіти (про всіх або багатьох). *У той час Солоха вигнала корів* [корів] *за двір, вони чогось поболілись, і господиня не вспіла гонити в череду* (Мирний, I, 1954, 58).

ПОБОЛЮВА́ТИ, *ює, недок., розм.* Боліти (*див.* **боліти**[1] 1) трохи або час від часу. *Сидить* [Лущенко] *на лаві, взявся за голову, поболює чогось..* (Тесл., З книги життя, 1949, 213); *Рука поболює трохи в плечі* (Кол., На фронті.., 1959, 14); // безос. *У грудях поболює* (Л. Укр., V, 1955, 382).

ПОБОМБИ́ТИ, блю́, би́ш; *мн.* побомбля́ть; *док., перех. і без додатка.* Бомбити якийсь час. — *Трохи відкладем початок ми концерту: Фашистів, бачите, ще мають побомбить Збираються* (Рильський, II, 1956, 193).

ПОБОРГУВА́ТИ, гу́ю, гу́єш, *док., розм.* 1. *перех. і без додатка.* Дати в борг. [Гайдамака:] *Далебі, дав би карбованця* [кобзареві за пісню], *якби був не пропив учора! ..Поборгуй, будь ласкав, завтра оддам* (Шевч., I, 1951, 105).

2. *перех.* Позичити, взяти в борг. [Запорожець (*грає, усі троє співають*):] *А я мотнусь до шинкарки Поборгую тої дві чарки* (Кроп., V, 1959, 329).

ПОБОРЕ́ННЯ, ПОБОРО́ТИЙ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побороти**. *Дивлюсь це в тридцятих роках нашого* [XIX] *століття. Українське поспільство, поборене у класовій боротьбі, а ярмом панщинної неволі на шиї, тягло свою долю з слугами ремеством* (Коцюб., I, 1955, 334); *Моя хмі, в'ються Тривожні, темні думи, но* [але] *по хмі Щезають, волі силою твердою Поборені* (Фр., XIII, 1954, 86); *Десь-не-десь лежали на землі дерева-великани, підрізті й поборені вітром або й розколені громом* (Боб., I, 1956, 450); • **Обрядно.** *Природі бач загодю, що діти землі Збавляли всі тайни, що крились у ній. В безсилому гніві покірно вона, Поборота розумом, чоло згина* (Граб., I, 1959, 314).

ПОБОРЕ́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побороти, побо́рюватись**. *Чи на поборення чужого ворожого впливу не затрачують* [деякі душі] *усіх своїх сил — так, що організм поволі гине, завмирає?* (*У.* Кравч., Вибр., 1958, 318).

ПОБОРНИК, а, ч., *книжн.* Завзятий, пристрасний захисник, прихильник кого-, чого-небудь. *Здавалось, дід Влас в одну мить налився холодною рішучістю і знову став тим самим непримиренним поборником своєї правди* (Д. Бедзик, Серце..., 1961, 47); *Іван Франко був палким поборником дружби між слов'янськими народами* (Вітч., 5, 1956, 139).

ПОБОРНИЦЯ, і, *ж., книжн.* Жін. до **поборник**.

ПОБОРНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **поборник**. — *Ви натомились, Українко, в своїй поборницькій путі? — Питають люди,— Спочивайте* (Воронько, Народж. легенди, 1954, 17).

ПОБОРОВИЙ, а, е, *заст., діал.* Прикм. до **побір** I, 3. *Його* [Гриця] *просто завезли до військового начальства, а коли подужав від пальцю, його на рожаї політичної власті поставлено перед поборовою комісією і віддано в рекрути* (Фр., III, 1950, 310); *Поборовий реєстр.*

ПОБОРОЗНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поборозни́ти**. *Поборозненій зморшками лоб.*

ПОБОРОЗНИТИ, ню, ниш, *док., перех.* 1. Вкрити боронами, прокласти борозни. *Поборознити поле.*

2. *перен.* Перетнути в різних напрямках, утворюючи заглибини. *Чоло поборознили зморшки; // Укрити заглибинами. Лиця з розолу злобою поборознила його крутий, мов з каменю тесаний, лоб* (Вол., Самошвити, 1952, 23).

ПОБОРОНИТИ[1] *див.* **поборонювáти**.

ПОБОРОНИТИ[2], рюню, рóниш, *док., перех., розм., рідко.* Заборонити. *Не поборони, батеньку, хоч за всім побіжу!* (Номис, 1864, № 8093); *Торгуй скільки тобі треба, та з якої хоч купи і скільки хоч купуй, ніхто тобі не поборонить* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПОБОРОНЮВАТИ, ю́, ю́єш і *рідко* **ПОБОРОНИТИ**, рюню, рóниш, *док., перех.* 1. Спушувати бороною поля, городи тощо.

2. Спушувати землю бороною якийсь час.

ПОБОРОТИ *див.* **поборю́вати**.

ПОБОРОТИЙ *див.* **побо́рений**.

ПОБОРОТИСЯ, борю́ся, бо́решся, *док.* Боротися якийсь час. *Германові добре та любо побігати кавалері з... хлопцями, покричати, поборотися* (Фр., VIII, 1952, 341); — *Так тоді ж давайте ще раз поборемося,— сказав Денис і знову почав гопцювати до повторного писдюку* (Тют., Вир, 1964, 235); *Тяжко, батьку, Жити з ворогами! Поборовся б і я, може, Якби малось сили* (Шевч., I, 1963, 63); *Поборовся б з Вашою слабістю, щоб ви мені і казикнуть не сміли. Та ба! Я сам ледве дихаю* (Коцюб., III, 1956, 342).

ПОБОРСАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Борсатися якийсь час. *Ще troхи поборсавшись, Юджин нарешті вгамувався. Він лежав непрухомо, тільки стогнав важко, болісно й нечутно* (Загреб., Європа 45, 1959, 538).

ПОБОРЮВАТИ, юю, юєш, *недок., рідко,* **ПОБОРО́ТИ**, борю́, бо́реш, *док., перех.* 1. Борючись з кимнебудь, перемагати. *Дарка і сміялася і сердилася, далі поборола Ярину і кинула в траву* (Л. Укр., III, 1952, 739); *Любов* [дід] *боротися по ярмарках. Одного німецького чемпіона поборов* (Ю. Янов., I, 1958, 264); // Перемагати у війні, в бою. [Герцог:] *Невже ж голота та надію мала, Щоб наше славне військо побороть?..* (Крот., Вибр., 1959, 575); // Переборовати якийсь-небудь або чийсь опір; справлятися з чим-небудь. *Чемність і уважність пана Адама додавали їй такої сили й енергії, що вона могла поборювати такі перепони і зносити такі прикрості, на які звичайне тяжко б було здобутися* (Кобр., Вибр., 1954, 144); *Наше завдання — побороть весь опір капіталістів, не тільки воєнний і політичний, але й ідейний, найзлобний і найзогутніший* (Ленін, 41, 1974, 386); *Йому прийшлося побороти ще одну опозицію* [опір пана Білінського] (Фр., IV, 1950, 235); // *перен.* Оволодівати чим-небудь, засвоювати щось (звичайно нелегке). *Семен поборов перші труднощі синтезу і міг вже абияк читати друковане* (Коцюб., I, 1955, 100); — *Я так гадаю, що грамоту він поборе* (Вас., II, 1959, 361); // Знищувати кого-, що-небудь. *Народ і Партія — це творчість і життя, Яких не побороть і найгрізнішим гролам* (Рильський, III, 1964, 233).

2. *перен.* Переслідувати які-небудь почуття, стан і т. ін. — *Я лиш до вас, пане Олесь, не по цвіту! — кисворіне він насилу, поборюючись, плач* (Коб., III, 1956, 43); — *Якщо б Ви могли заглянути в мою душу,— Ви знайшли б там, сто разів гарячіші почуття, та я сам поборюю їх* (Кол., Терен.., 1959, 139); *Нелюбським зусиллям волі поборена* [княгиня] *зацікавила і зірвалася з місця* (Гжицький, Опришки, 1962, 75); *Побороти тугу; // Знагати кого-небудь* (про сон, почуття і т. ін.). *Вже світало, як її, зможену, поборов на хвилину сон* (Гр., II, 1963, 478).

◇ **Поборо́ти** (**побо́ри**) **себе** — подолати в собі якесь почуття, бажання. *Поборола себе* [Катерина]. *Увійшла до хати* (Хотк., I, 1966, 236).

ПОБОРЮКАТИСЯ, юся, єшся, *недок., розм.* Борюкатися якийсь час. *Де не взялись веселі школярі, Поборюкалися в снігу пухкому, Скачали бабу, та й гайда додому* (Вирган, В розп. літа, 1959, 168); *Козакові знов та й знов кортіло з молодими поборюкатися* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 307).

ПОБОЧЕНЬ, чня, ч. Боковий пас у шлеї. *Жеребець два рази рвонув уперед, порвав один побочень* (Ле, Вибр., 1939, 288).

ПОБОЮВАННЯ, я, с. Почуття тривоги, хвилювання, викликане чеканням чого-небудь неприємного, небажаного. *Побоювання Калиновича, що втратить посаду після сплавлення старої бухгалтерії в ратуші, не вдінькнись* (Фр., VI, 1951, 165); — *Але ж у вашому тоні я вловила якесь побоювання,— сказала Надія* (Баш, Надія, 1960, 114); *Побоювання й сумніви, висловлені Сунгуєю, мучили й його, Бахуту, але він удавав, що страшного в цьому нема* (Кир., Вибр., 1960, 311).

ПОБОЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.* Відчувати побоювання; боятися. *Як вона тремтіла при кожній згадці, що він може закебурчати, як побоювалася, щоб його же лихо не навістило* (Круш., Буденний хліб..., 1960, 23); *Софія.. трошки навіть побоюється, коли він сидить мовчки* (Шиян, Гроза..., 1956, 190); *В п'ятнадцять років він був сильним, спритним, хитрим і безжальним, і мусилаці побоювалися його* (**Тют.**, Вир, 1964, 447); [Андрій:] *Чекати доселя довгенько, і я вже побоювався за тебе* (Галан, I, 1960, 377).

ПОБОЯТИСЯ, юся, ошся, *док.* Відчути страх перед ким-, чим-небудь. — *Я просто побоявся злодія, звичайного матеріального убожества* (Л. Укр., III, 1952, 699); — *Думаєте, є що-небудь на світі, чого б побоявся козак?* (Довж., I, 1960, 276); // Не наважитися зробити щось через страх перед ким-, чим-небудь. [Пастуся:] *А я таки у Київ в Петрусем Помандрую, хоч що хочеш! Я не побоюся, Серед ночі помандрую...* (Шевч., II, 1963, 196); *Тепер Юра побоїться посилати його до Хуста* (Турч., Зорі.., 1950, 192); *Мабуть, побоялися* [козаки] *на ніч лишатися в слободі* (Головко, II, 1957, 345).

◇ **Бо́га побоя́вся** (**побоя́йся**) б, *заст.* — те саме, що **Побі́йся** (**побі́йтесь**) **бо́га!** (*див.* **бог**).

ПОВРАНИЙ, **ПОВРА́ТИЙ**, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повра́сти**. *Богдан Хмельницький їхав оточений лісом*

побратих у противника прапорів і значків (Панч, Гонош. Україна, 1954, 340); // **побрáно, побрáто**, *безос. присудк. сл. Багато народу побрато* [після реформи 1861 р.]. *порозсаджувано в тюрми* (Мирний, IV, 1955, 204).

ПОБРАТА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побрати́ся**. *Ходить в одязі сокальчім краця. На заводах, на буйних полях. У родині побратаних націй Україна рівних серед рівних* (Рильський, Наша сила, 1952, 7).

ПОБРАТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **побрати́ся**. *Нехай же злилося хотання З любов'ю в спілці загальній — На вірне, дружнє побратання, На розквіт чесний добрих діл* (Стар., Вибр., 1959, 35).

ПОБРАТА́ТИСЯ, аю́ся, áєшся, *док.* 1. Поклястися одне одному у взаємній дружбі, назватися братами. *— Як не одрізняй себе од мене, а все чоловіку хочеться до кого-небудь притулитись; нема рідного брата, так шукає названого. От і побратаються да й живуть довіку вкупі, як риба з водою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90); — *Спасиді тобі, хлопче, дай руку, побратаємось! — чоловік простягнув руку.— Вибачай козаченьку,— одрізав січовик,— хоч мені тебе й жаль, а. Кайнові руки не подам і побратимом не буду* (Стор., І, 1957, 338); // Близько зійтися, злитися до кого-небудь братні почуття. *Чепіг запрошував Корнійовсь до себе на чай та на закуску і побратались з ним* (І.-Лев., III, 1956, 320); *Тепер вони злягалі один без одного не могли й кроку ступить, так здружились та побратались* (Збан., Сестиель, 1961, 133); * Образно. *Туга зков побратались зі мною: Бо надії дурні позасадо...* (Граб., І, 1959, 497).

2. Припинити воєнні дії і обмінятися знаками дружби (про солдатів ворожих армій). [Михайлюк:] *Я пробував брататись, розумієш? Не дають.* [Щорс:] *Добре, я з ними сам побратаюсь... Гаврченко!* [Гавриченко:] *Єсть!* [Щорс:] *На село Лящині. Приготувати населення до виступу нашого полку і братання з німецькими солдатами* (Довж., І, 1958, 148).

ПО-БРАТЕ́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-братéрському**. [Єпископ:] *Ми дбаємо про тебе по-братерськи, душі твоїй ратунок дати хочем.* [Рубін:] *Я звик про себе завжди дбати сам* (Л. Укр., II, 1951, 501); *Ні з ким душі одвести* [Максимові]: *ні до кого по-братерськи забалакати* (Мирний, II, 1954, 130).

ПО-БРАТЕ́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як брат, брати, подібно до брата, братів. *Робітники і селяни в солдатських мундирах по-братерському подали руку робітникам і селянам без мундирів* (Ленін, 31, 1973, 58); *По-братерському поділимись* [моряки] *останньою фляжою води* (Логв., Давні рани, 1961, 36).

2. *перен.* Прихильно, дружелюбно. *Так мудрий Нізамі кримом прорвать хотів Ті пута золоті, що слів його скували, Щоб по-братерському озватись до братів* (Рильський, II, 1960, 146).

ПОБРА́ТИ, беру́, берéш, *док., перех.* 1. Узяти, схопити руками або яким-небудь знаряддям усе або багато чого-небудь. *Пахне сіном серед луки, Розлягаються пісні: Граблельки побрали в руки Молодиці-молоді* (Граб., І, 1959, 299); *Ми побрали цепи і взялися молотити* (Смолич, І, 1947, 161).

2. Вибрати, вирвати все або багато чого-небудь (конопель, льон і т. ін.). *Я свої конопельки сама оберу* (Сл. Гр.).

3. Злобути, дістати все або багато чого-небудь. *Маркові аж руки свербіли скорше доскочити до хутора підстарости Чапланівського і побрати його всенький з начинням і з животами Хмельницькому* (Панч, Гонош. Україна, 1954, 349).

4. Одержати, стягти з кого-небудь (податки, плотню за роботу, за сировинний товар і т. ін.). *Побрали гроші, як за перелу* (Номис, 1864, № 10018); — *Тривайте [гуси], придуть празники.— І ваше славонько минеться: Халайка побере за вас хоровиці* (Гл., Вибр., 1957, 129); [Пастух:] *Вона [гора] ж таки будована, не справжня, і будівничі величезні гроші побрали на будівлю* (Л. Укр., II, 1951, 201).

5. Позичити у кого-небудь щось (про всіх або багатьох). *Багато з чат* [хлопів], *що побрали у нього* [Гершка] *гроші, ніччо* [вночі] *покінсали з села на Поділлл* (Фр., II, 1950, 44).

6. Забрати собі, до себе, з собою все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *А як половали її* [матір], *то деякі боговбивці люди і побрали сиріт замість дітей* (Мирн., І, 1958, 42); // Набравши в щось, забрати з собою (все або багато чого-небудь). *Другого барана зварили* [оприщки] *й м'ясо побрали в торбочки* [бурлюки] *й тайстри* (Хотк., Довбуш, 1965, 354).

7. Арештувати, затримати всіх або багатьох. *Незабаром прибігли волосні, незбиралось народу повнісінький двір, обступили кругом хату. Ні одної душі не випустили: всіх побрали, повязали* (Мирний, І, 1949, 412); — *Ох, тяжке наше горе! — простогнав присяжний.— От і тепер побрали наших, узяли й мойого брата* (Фр., II, 1950, 133).

8. Відняти, забрати силою все або багато чого-небудь. - *Оце... до чого дожились!.. — бідкуються панки.— Там — вода.., хрестян* [кріпаків] *одняли, землі побрали...* (Мирний, II, 1954, 263).

◆ **Побрáти рушників** *за кого, у кого і без додатка, заст.* — посвататися. *— Слова тобі не скажу, поки не побереш за мене рушників по закону* (Кв.-Осн., II, 1956, 440); — *А Яковенко вже рушники побрав у Гикиш; на тому тижню весілля* (Вовчок, І, 1955, 196); *Побрав рушники* [парубок], *оглашення тричі робили в церкві, а перед самим вінчанням поверкув рушники* (Вурд., О. Вересай, 1959, 29); **Чорт побéрй!** — уживається для висловлення обурення, досади, захоплення і т. ін. *Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печерюшок. Треба було сказати Моті... Чорт побери!* (Кощюб., II, 1955, 395); **Чорт би** (**враг би, чортй б**) **тебé** (**його, вас** і т. ін.) **побрáв** (**побрáли**); **Щоб тебé** (**його, вас** і т. ін.) **чорт** (**враг** і т. ін.) **побрáв** — уживається як недобре побажання стосовно до кого-, чого-небудь при обуренні, досаді і т. ін., а також як лайка. — *Голова тріщить від твого хоцькму, чорти б його побрали!* (Голов., Тополя., 1955, 226); — *Чорти б їх побрали.— невідомо кого лаяв Коляда.— а тепер мені лупай очима* (Зар., На.. світі, 1967, 134); *Коло коней стояв якийсь незнайомий чоловік.— Щоб вас чорт побрав! щоб ви вилопнились! — лаяв він* [братчиків] (Мирний, І, 1949, 329); — *Та цитьте, чортові сороки! — Юпитер гріюно закричав.— Обом вам обіїх я щоки, Щоб вас, бубличнуць, враг побрав!* (Котл., І, 1952, 240).

ПОБРАТИ́, *сов. побрáний.*

ПОБРАТИ́М, а, *ч.* 1. Той, хто вступив у побратимство з ким-небудь; названий брат. *Не знайшов юнак з ким побрататись, не знайшов між хлопцяе побратима, не знайшов межи дівчат посестри, а набивав*

віяу біяу в горах (Л. Укр., I, 1951, 387); *Коло діда, на старому здавуємому пні, сидів його давній товариш і побратим Григорій* (Довж., I, 1958, 65); // Близький друг, товариш. [Жандарм:] *Миколо, старий побратиме! Хіба ж ти не пізнав мене?* (Фр., IX, 1952, 102); *Заводив* [*парубок*]... *ні з того ні з сього бійку з найлютим своїм побратимом* (Хотк., II, 1966, 162); * Образно. *Голод, лихий побратим убивства, перший ворог медицини* (Мирний, I, 1954, 50).

2. Товарищ по боротьбі, битві, бою. *Спинені козаки, закріпивши полони між кіньми, вели на них поранених побратимів своїх* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 187); *І за мить капітана Обсунцим з боків Фронтові побратими — Ветерани боїв* (Підс., Поеми, 1954, 20); *На цьому толерії поклялись на вірність народові славні Довбушові побратими, по тому як зрадницька куля Дзвінки збила хитрожалого опришка* (Кундзич, Пов. і опов., 1951, 73); // Соратник по якій-небудь діяльності, сподвижник. *Побратими любі, мили.— Скрізь розкидані вони: Спочивають у могилі, Чи по тюрмах жують труху* (Граб., I, 1959, 90); *— Я розумію,— посміхнувся Василь Васильович.— Ти сором'язливий запчайших смертних. Але ж ми з тобою — побратими по музах* (Полт., Повість, 1960, 89); *У Петербурзі Шевченко був не самотній. Поряд, оточено щире коло революційних побратимів* (Літ. Укр., 10.III 1961, 4).

ПОБРАТИМЕЦЬ, мця, ч., *рідко*. Те саме, що **побратим**. *Ото його і гості й побратимці* (Сл. Гр.).

ПОБРАТИМСТВО, а, с. 1. *тільки одн.* Супроводжуваний певним обрядом давній слов'янський звичай зміцнення дружби прирівнюванням її до братських стосунків. *— Може, ви чували коли-небудь про побратимство? Де вже не чувати? Се наш сіяовий звичай* (П. Куліш, Вибр., 1969, 90); *У східних слов'ян стародавній звичай побратимства широко відомий був уже в епосі Київської Русі* (Вітч., 7, 1967, 178).

2. Група об'єднаних спільною діяльністю і метою людей, які дотримуються певних установлених ними правил; братство. *В числі його* [Бенеди] *промовляють образ такого побратимства, великого і сильного, котре би могло злучити докупи орлині сили робітників* (Фр., V, 1951, 359); — *У нас тут побратимство з старих різників склалося* (Кол., Терек., 1958, 57).

3. *тільки одн.* Братські почуття, ставлення; дружба. *Ще на новий рік наше з ним* [Кривошиком] *побратимство не було вже пустою формою, а потім ті страшні і незабутні для мене часи, що ми вкупі з ним пережили у Мінську, зробили його мені ще рідшим* (Л. Укр., V, 1956, 345); *Дружба Карла Маркса і Фрідріха Енгельса, яку сміливо можна назвати чудесним давнім словом побратимство, стоїть серце гордістю за слово людина* (Рильський, Веч. розмови, 1962, 125); *Це почуття побратимства, мабуть, споконвіку в інших війнах, проявляючись все виразніше і інтенсивніше, чим менше їх ставало* (Гончар, II, 1959, 125).

ПОБРАТИМСЬКИЙ, а, е, *рідко*. Прикм. до **побратим**. *— Виростеш, Мартинку, козаком станеш. Таку хіба шаблю вчепиш до бока! Полкайкову, побратимську...* (Ле, Побратими, 1954, 3); *Зосталися в руках побратимські нагани, Та враз Лисавета в Струка на руці Повисла, гукнувши: — Спинись, отамане!* (Перв., II, 1958, 385).

ПОБРАТИСЯ, беруся, берéшся, *док.* 1. Взятися за що-небудь або один за одного (про всіх або багатьох). *Пасажири побралися за поручні.*

◇ **Побрáтися в (під) бóки** — те саме, що **Взятися в (під) бóки** (про всіх або багатьох) (*див.* **бік**). *Отсе тут буде юрба, що зкай танцюють та сміються. Побравшись у боки, вибивають під бандуру гопака веселі хлопці* (П. Куліш, Вибр., 1969, 138); **Побрáтися за рýки (рýчки, рýченьки)** — взяти за руки один одного. *Після сніданку Іван з Франком побралися за руки і пішли в долину* (Чорн., Потік., 1956, 43); *Обнімемось, поцілуємось, поберемося за рученьки та й підем удвох собі аж у Київ* (Шевч., II, 1953, 174); **Побрáтися пáрами** — взятися по двоє один за одного (про всіх або багатьох). *Дівчата подібралися, покидали сани і знов побралися парами* (Н.-Лев., II, 1956, 33); **Побрáтися повíд рýки (рýчки)** — взяти під руки один одного. *Обер і Бекер побрались попід руки, ведуть перед громадою з молодих тканів, увіходять в куком у намьонар, а звідти до шинку* (Л. Укр., IV, 1954, 227); **Побрáтися рукáми за шíї** — обхопити руками шиї один одному; обнятися. *За кілька день Альоша з Матросом, побравшись руками за шиї, вийшли з подвір'я* (Мик., Повісті., 1956, 82).

2. *розм.* Піти, відправитися куди-небудь. *Тінка.. побралася прямо в Пески* (Мирний, I, 1949, 349); *Не добігаючи.. по Києва, взяли вони у лісу руку, да й побралися гасм, по кривій доріжці* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Вийшов він* [з острога] *і не подав знаку, а сам на Черкове побрався* (Гр., II, 1963, 279); // Вилітати, підніматися на що-небудь або куди-небудь. *Хведір.. мовчки побрався на піч* (Мирний, III, 1954, 55); *Качки голосно закрякали і побралися на берег* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 25); *Вони вилізли в машині і побралися вгору по сліцках, що вели до прекрасного білого будинку* (Загреб., Європа. Захід, 1961, 23).

3. Поженитися. *Як умирала стара, то благословила найматя в наймичкою побратись* (Стор., I, 1957, 58); *Бере ж молодий Данкович.. Миланову доньку.. Хто б був би то вадав, хто б би то сподівався, що обоє поберуться?* (Мак., Вибр., 1954, 194); *Буде у Артема з Варварою ювілей їхнього одруження. Тридцять років, як побрались* (Кучер, Чорноморці, 1956, 27); * Образно. [Сапфо:] *Його потуга з талантом побралась і за дітей були — мої пісні і славні вчинки мудрого Дирея* (Л. Укр., III, 1952, 724).

4. *тільки з ос., чим, розм.* Перетворитися в щось, набути певного вигляду (про все або багато чого-небудь). *В їх* [у дітей] *од його лікарства усе в житті брусом побралось* (Сл. Гр.).

ПО-БРАТЕ́ЛЬСЬКОМУ, *присл.* 1. Як брат, подібно до брата. *Север по-братському поглядів мене по волові* (Вільде, Сестри., 1958, 537); *Він був віком старший і по-братському любив Максима* (Рибак, Час., 1960, 48).

2. *перев.* Прихильно, доброзичливо. *Російські колгоспники зустріли нас привітно, по-братському* (Гончар, Новели, 1949, 71).

ПО-БРА́ТСЬКИЙ, *присл.* Те саме, що **по-бра́тньому**. *Не забудьте ж діток Ви* [ті, що все мають]... *убогих; Що свитки простецькі Не до ваших красних.. Пригорніть по-братськи Ви отих нещенних!* (Граб., I, 1959, 136); *Обоє поводяться тепло, по-братськи* (Коз., Вибр., 1947, 10); — *Хлопці,..— каже Альоша.— Повикрутимось ось інтервенція.. давайте тоді комуною жити. Збудуємось хоч би й на одних-о землях і заживем по-братськи...* (Гончар, II, 1959, 70).

ПО-БРА́ТСЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-бра́тньому**. *В ньому* [сараї] *вже розташувалася рота зв'язку, і ми по-братському поварювалися в сіно поряд з зв'язківцями* (Багмут, Записки., 1961, 31).

ПОБРЕНЬКА́ТИ, аю, аєш, *док.* Брепькати якийсь час. *Жіночка.. побренькала одним пальцем на піаніно* (Дмит., Народна, 1959, 174); *Він побренькав, побренькав, хеликну подумав, а далі, щось пригадавши, рішу-*

че пройшовся пальцями обох рук по струнах, що обізвались ніжно-мелодійним дзвоном (Добр., Очак. розмир, 1965, 38).

ПОБРЕНЬКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* Бренькати не дуже сильно або час від часу. *Говорили* [їздці] *голосно, сміялись, побренькували оружжям* [оружжям] *та їхали битим трактом* (Фр., VIII, 1952, 288); *Молоденька криза потрескує під ногами; і все так тихо, неквапливо побренькують з-під шинелі його острогами: дзінь-дзінь-дзінь-дзінь!* (Гончар, II, 1959, 181); [Н а ц і є в с ь к и й:] *О, яка ви* [Марися] *гостра з строгах!.. (Бере гітару і побренькує)* (К.-Карий, I, 1960, 352).

ПОБРЕСТИ, еду́, едéш; *мин. ч.* побрів, брела́, лó; *наказ. сп.* побредú; *док.* 1. Повільно піти. *Молодиця устала, побрела шляхом за ліс і вернулася з невеличким клунком за плечима* (Мирний, I, 1954, 167); *Антів кінь постояв якусь хвилину біля натовпу, понюхав землю і побрів, кліпаючи, немічний, серед вічної трави* (Скл., Святослав, 1959, 22); *Денис закинув рушницю на плече і.. побрів до підвід* (Тют., Вир, 1964, 139); *Він вийшов на тиху надвечірню вулицю й побрів по ній навмання* (Дмит., Розлука, 1957, 262).

2. *перех. шо, чим.* Пітн вбрід, почати перебродити (річку, струмок, болото і т. ін.). *Скинула* [Гнівка] *черевики й побрела через невелику чисту, як сльоза, течійку* (Гр., II, 1963, 376); *Марія побрела струмочком, глядячи собі під ноги, щоб не замочити ніг* (Смолич, Мн разом.., 1950, 67); * Образно. *Побрів* [я] *один через минуле, Через сімсот далеких літ* (Мал., Звенигора, 1959, 158).

ПОБРЕХА́ТИ, брéшу, брéше, *док., розм.* Брехати якийсь час. — *Іх* [жінок] *наче поносить, тягнуть, а вони все мовчать або позлякуться, наче собаки побрешуть, та й знов тихо!..* (Грим., Вибр., 1959, 201).

ПОБРЕХЕ́НЬКА, и, ж., *розм.* 1. Коротка розповідь анекдотичного або повчального характеру. *За часом Пруденко розбрелося — все такі смішні побрехеньки вигадував* (Мирний, II, 1954, 295); *Розповідали* [козаки] *побрехеньки й респекти* (Ільч., Козацьк. роду... 1958, 309).

2. Те саме, що **брехня́** 1, 2. *І як тепер пояснити йому, що допустилася цієї невинної побрехеньки тільки з любові до нього?* (Вільде, Сестри.., 1958, 498); *А Добрість не вважа на зайві балки, Не пристають любські до неї побрехеньки* (Г.-Арт.. Байки.., 1958, 43); *Значок чесну хлоп'ячу вдачу, заробітчани не вірили побрехеньки, що звозили недуги на Оверка* (Горд., Заробітчани, 1949, 92).

◇ **Побрехéньки точúти** — те саме, що **Баландрáси точúти** (*вив.* баландрáси). *Позабравшись в холодок, грали* [хуторяни].. *в дідуганя та точили різні побрехеньки* (Тют., Вир, 1964, 173).

ПОБРИГА́ДНИЙ, а, е. Організовуваний, здійснюваний і т. ін. окремими бригадами, за бригадами. *Побригадний розподіл землі; Побригадний метод роботи.*

ПОБРИГА́ДНО. Присл. до **побригáдний.** *Він, уважно переглядав тарифи, розрахункові таблиці побригадно, радився з Нечаєм* (Ле, В сполі.., 1960, 64); *За столом сиділи* [колгоспники] *побригадно, змагаючись у співах, жартах, веселощах* (Вар. тв. та етн., 3, 1957, 109).

ПОБРИДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* Відчути огиду до кого-, чого-небудь.

ПОБРИЖЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **побри́житися.**

2. *у знач. прикм.* Укритий зморшками, складками; зморшкуватий. *Витинався піжоном білястий, побрижений шрам на мішиці* (Десняк, Десну.., 1949, 299).

ПОБРИЖИТИСЯ, яться, *док.* 1. Укритися брижами. *Вода в затоці побрижилась од вітру.*

2. Зібратися в зморшки, складки. *Як випрати сукняну тунику, то побрижиться* (Сл. Гр.).

ПОБРИЗКА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побри́зкати.** *Підметена і побризкана водою, долівка пахне землею* (Панч, На калин. мості, 1965, 11); *Побризкані росою, трави стояли чисті, прилизані* (Тют., Вир, 1964, 230); *Через годину-дві він, уже викупаний, виголений, побризканий одеколоном, сидів перед дзеркалом* (Гжицький, Горде озеро, 1961, 346); * Образно. *Посилений випрацьований вітцями степ, він де-не-де побризканий крапляними синього цвіту* (Гончар, Тронка, 1963, 217); * У порівн. *Наче побризкана синіми світлячками, сунула лава військової техніки* (Баш, На.. дорозі, 1967, 234); // **побри́зкано,** *безос., присудк. сл.* — *Нам Палаш,— сукав Корж,— сказав мені по-сусідському, якою живою водою нас побризкано, що ми не боїмося смерті* (Ю. Янов., Мир, 1956, 255).

ПОБРИЗКА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* і без додатка, кого, що чим. Облити дрібними краплями, бризками. *Уявля* [відьма] *у кухлику якоїсь води та.. побризкала тою водою і себе, і жалюго усередині...* (Кв.-Осн., II, 1956, 193); [Л и з а:] *Папаша! От аби ви купили мені духів.. Що запашні — міри нема! Ось понюхайте (Дзяю йому хусточку).* Килька побризкала (М. Куліш, Пєсні, 1960, 21); *Яринка взяла кухоль з водою й тричі побризкати місця* (Донч., IV, 1957, 153).

2. *неперех.* Бризнути нетрою якийсь час. *Може, ті тварі вітець принесе, Може, побризкають трохи — і все..* (Мур., Хороші сусіди, 1948, 30); // безос. [К и р и л о:] *Воно аже так щоразу коситься, що погримить, побіжить, часом трошки побризка та й розійдеться* (Кроль, II, 1958, 11).

3. *перех.* і *неперех., фам.* Випити могорич з приводу придбання чого-небудь. *радісної поші і т. ін. Обудва загадково посміхаємся, і на їх обличчях Одей бачить, що йому сьогодні не минути побризкати якусь подію* (Досв., Вибр., 1959, 273).

ПОБРИЗКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. чим. Побризкати себе чим-небудь. *Побризкатися одеколоном.*

2. Бризкатися якийсь час. — *Ти дачки, які олеа?.. Еге ж, як льонн цвітуть? Скинути й їй себе все та побризкатися в тих льонах!* (Гончар, II, 1959, 440).

ПОБРИЗКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., перех.* і *неперех.* Бризкати не дуже сильно або час від часу.

ПОБРИКА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. Піти брикаючи. *Повертаю до верби! А верба й пропала, Бо коняка напаслась, Та й, знать, побрикала* (Рудан., Тв., 1959, 152).

2. Брикати якийсь час; // Дригати ногами якийсь час. *Нагодує добре дитину та положи її у теплий хлів, щоб воно побрикало ніжками, награлось уволю, так от вам і здоров'я, і зріст буде...* (Л. Янов., I, 1959, 44).

ПОБРИКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Брикатися якийсь час; // Побанітися. *Замість того, щоб двубатися в цій важкій австрійській землі, хлопець волів би краще пройтися на руках по вогневій, побрикатися з товаришами або, задерши голову, гайнути лісом* (Гончар, III, 1959, 299).

ПОБРИНЬКА́ТИ, аю, аєш, *док., рідко.* Брязнути якийсь час. *Дзебня.. витяг скрипку, побрикав на струнах, повів раз смичком і почав настроювати* (Мирний, III, 1954, 202).

ПОБРИНЬКУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **побрúнькувати** і звуки, утворювані цією дією. *Вночі* [Улас] *снав як убитий, не чуючи.. мелодійного по-*

брінькування гітари в теплі серпневі ночі (Тют., Вир, 1964, 55).

Побрінькувати, ую, уєш, *недок., рідко.* Брінькати не дуже сильно або час від часу. *Якась літня дама.. уже побрінькувала на розлі* (Гончар, Таврія, 1952, 273).

Побрити, ію, їєш, *док., перех.* 1. Те саме, що **поголи́ти**.

2. *перех., розм.* Вдучно, гостро вигнатити кого-небудь. *Нівроку розумний, гострий, як бритва, Сасько не пропускав случаю, щоб не побрити своїх сильних родичів* (Мирний, II, 1954, 272).

Побри́тий, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **побрити**. *Ось Ваня приходить, чистенький, помитий, В новому костюкі, зарученько побритий* (Сто пісень.., 1946, 169).

Побри́тися, ію́ся, ієшся, *док.* Те саме, що **поголи́тися**. *Басилюшка., побрився, надів на себе чорний святковий костюк* (Вільне, Сестри.., 1958, 205).

Побрідки: Пі́ти на побрі́дки — податися бродягжити, блукати. *Думала вона, думала,— плакала.. та й, узявши дитину, пішла на побрідки...* (Вовчок, I, 1955, 384).

Побріхувати, ую, уєш, *недок., розм.* 1. Брехати трохи або час від часу. *Ніби її вчили брехать, то вона б і побріхувала* (Номис, 1864, № 13060); *З людьми й словенко не промовить [донц], а перед батьком розпуская язика, побріхує... Мачуха така й сама, вино п'є, в корчмі сралс* (Кощовб., I, 1955, 264).

2. Гавкати не дуже голосно або час від часу. *Тут і там сонно собаки побріхували* (Козл., Пов. і опов., 1949, 67).

Побродити[1], бро́джу, бро́диш, *док.* 1. *неперех.* Ходити, гулятн якийсь час без певної мети і напрямку; поблукати. [Хлопець:] *Діду! піду я по лісу поброджу* [поброджу] (Мирний, V, 1955, 87); *Романкові самої зреблі бере ліворуч, на левадку: хочеться на самоті побродити полями* (Стельмах, Хліб.., 1959, 132); // Повільно ходити якийсь час по калюжах, болоту. *Хоч і побродила* [Маруся] *по воді, та набирала їх* [рижиків] *повнісінькі відро, іще й кошик* (Кв.-Осн., II, 1956, 80); *Не можна пропустити нагоди побродити в теплій ставковій воді* (Донч., I, 1956, 51).

2. *перех., діал.* Потоптати, бродячи. *Не жаль мені тої траваці, що її побродила, тільки жаль свого пір'ячка, що його поронила* (Сл. Гр.).

Побродити[2], бро́дить, *док.* Бути якийсь час у стані бродіння.

Побродя́жити, жу, жиш, *док.* Бродяжити якийсь час.

Побронзо́ваний, а, е, *спец.* Дієпр. пас. мин. ч. до **побронзува́ти**. *Був* [місяць] *не білий, а золотавий, аж ніби побронзований, великий і круглий* (Збан., Переджнив'я, 1960, 120).

Побронзо́вілий, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **побронзові́ти**. *Дівчата в яскравих убраннях, з пишними бантами в косах, уже побронзовілі від першого сонця* (Кучер, Чорноморці, 1956, 569).

2. *у знач. прикм.* Який став зробився бронзовим. *Подих тихий* [заводів] *примушував молоді каштани задовго до осінніх холодів ронити своє побронзовіле, ніби спалене, листя* (Собко, Справа.., 1959, 4).

Побронзові́ти, ію, їєш. Дов. до **бронзові́ти**. — *Юрію Матвійовичу, я вас не впізнаю: ви помолоділи на десять літ, без компліментів. Зарожевіли, побронзовіли, в очах — зухвальство жіночого серцеїда* (Вол., Місячне срібло, 1961, 72); *Щоки її наче аж побронзовіли — після вітрів чи морозів* (Гуц., З горіха.., 1967, 56).

Побронзува́ти, ую, у́єш, *док., перех., спец.* Покрити поверхню металевих виробів тонким шаром бронзи або пофарбувати що-небудь бронзовими лаками чи фарбами.

Побрудни́ти, ню, ни́ш, *док., перех.* Зробити брудним, нечистим усе або багато чого-небудь, зробити брудними, нечистими усіх або багатьох.

Побрудни́лий, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **побрудні́ти**; // у знач. прикм. *Сердито скрегла побрудніла криса на ріжках* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 333).

Побрудні́ти, ію, ієш, *док.* Стати брудним.

Побрязка́ти, аю, аєш, *док.* 1. Брязкати якийсь час. [Сестра Марха́в:] *Чого ти, сестро Серахвимо, до матушки так рано?* [Сестра Серахвима *(побрязкавши чотками):*] *Як би тобі сказать? Попрохатись маю...* (Мирний, V, 1955, 66); *Побрязкати ключами.*

2. *розм.* Піти, брязкаючи чим-небудь. *Попереду погоничі* [поїжджани] *Рушили в дорогу. А за ними й невольники Побрязкали путом Понад шляхом* (Шевч., II, 1963, 211).

Побрязка́ч, а, ч., *розм.* 1. Брязкуча прикраса. *Коваль підкови їм* [коням] *кує, Прикраси їм усякі є — Побрязкачі, блискучі чвашки* (Гл., Вибр., 1957, 185); *В одну хвилю виросла перед Марусею ціла купа всякого жіночого фанта.. Ваагоні найбільше мали опинки всяких побрязкачів* (Хотк., II, 1966, 147).

2. *перен., заст.* Монета (у 2 знач.). *Знаєш би я пишєш.. тільки що треба багато заходу, та щоб певно побрязкачів у кишені..* (Вовчок, VI, 1956, 288); [Пічарчин:] *Коли б за нею* [Галею] *не було тих побрязкачів, що старий над ними труситься, то я б на тебе, моя голубочко, і не подивився!* (Мирний, V, 1955, 154).

Побрязкотіти, очу́, оти́ш, *док.* Брязкотіти якийсь час. *На вулиці він потанцював Висила до кіоска з водою.. Побрязкотів перед продавщицею монетками, блиснув зубами, гукнув: — Дві склянки нечисті!* (Загреб., Спека, 1961, 16).

Побрязкува́ння, я, *с.* Дія за знач. **побрязкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Орися відмикає* (бідизну), *кораловє намисто з побрязкуванням пацнас на грудях* (Тют., Вир, 1964, 123).

Побрязкува́ти, ую, уєш, *недок.* Брязкати не дуже сильно або час від часу. *Молодиці.. мали розкішними хінцями кептастих хустох та побрязкували разками коралів* (Коцюб., I, 1955, 20); *Побрязкуючи бавівнячками, та дзеркальцями, та хляпіжками, зелена котила* [панські повози] *по селу* (Фр., II, 1950, 363); *Побрязкувала зброя на бійцях* (Гончар, III, 1959, 335); *Не падвір'ї побрязкують ланцюгами вовкодави* (Стельмах, Хліб.., 1950, 315).

◇ **Побря́зкувати зброєю** — погрожувати війною.

Побрьохати, аю, аєш, *док., розм.* Піти, відправляючись у чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоті, снігу і т. ін.). *Ключ од сарая був у сторожа, а сторож пішов цього вечора додому — і я побрьохав до нього через снігом заметений город* (Вас., II, 1959, 317).

Побрьохатися, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Те саме, що **побрьохати**.

2. Плескатися, хлюпатися якийсь час. *Один кінь із у воді, побрьохався та й устав* (Н.-Лев., IV, 1956, 9).

Побубня́віти, іє, *док.* Збільшитися, набрякнути, наповнюючись водою, соком (про все або багато чого-небудь). *Дерева ще були голі, точ брунькн вже міцно побубнявіли* (Кобр., Вибр., 1954, 104).

ПОБУБОНІТИ, ню́, ни́ш, *док., перех. і неперех.* Бубоніти якийсь час. *Побубонить та й замовкне* (Сл. Гр.).

ПОБУВА́ТИ, аю, а́єш, *док.* 1. З'їздити, сходити у багато місць, до багатьох, відвідати багато місць, багатьох. *Де то вже він не ходив у походах, у яких землях не побував* (Кв.-Осн., II, 1956, 138); *Вони* [радянські воїни] *вже побували в Болгарії та Югославії, мали на грудях червоні та золоті нашивки і пишалися з певністю* (Гончар, III, 1959, 342); // Сходити, з'їздити кудись, відвідати кого-, що-небудь, пробувши там якийсь час. *Параска., примічала, що коли Галя побуває у тітки, завідчи вернеться і веселіша* (Мирний, IV, 1955, 76); *Микола встиг уже побувати біля воріт і прибіг до Данила* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 323); *На чолі кінної команди розвідників Щорс і сам побував у селищі Злинка* (Скл., Легенд. пацанів, 1957, 28).

2. Перебувати де-небудь якийсь час. *В армію апросився* [Гаврило Конопенко] *добровольцем. Побував на фронтах* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 32); *Найбільшою мрією його тоді було побувати в кругосвітньому плаванні* (Гончар, Тронка, 1963, 142).

3. Бути (не раз) якийсь час у якому-небудь стані, становищі і т. ін. [Жінки:] *Ну що ж, у нужах побуває, Наїсть, напиється, погуляє!* (Олесь, Вибр., 1958, 446); *Уже побував* [Іван] *на відробітках або в строку пастухом і в Генріха, і в Хомани і знає їх, як облупленних* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 23).

◇ **Побува́ти у бува́льцях** — багато в житті побачити, зазнати. *Іон побував у бувальцях, бачив багато людей, говорив з ними* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 67); *Дамко стоїть, притулившись до дверей, байдужий, спокійний, як людина, що побувала в бувальцях. Адже не вперше йому подорожувати отак* (Вільде, Повнол. віти, 1960, 29); *У дурня́х побува́ти див. дурень.*

ПОБУ́ВКА, и, *ж., перев. у сполуч. з прийм. на, розм.* Те саме, що **поби́вка.** *— Приїжджав Федот Вихорів на побувку, то самі ж чули, як говорив: — У нас сила. Кордон на замку* (Тют., Вир, 1964, 302); *Того року він.. приїхав з молодою дружиною до батьків на побувку* (Минко, Моя Минківка, 1962, 75); *От по-бувку відбуду, аберу тебе* [Данила] *на Донеччину до угольків!* (Смолич, Мир., 1958, 21).

ПО-БУДЕННОМУ, *присл.* Як щодня, у будень, як звичайно. *Вона була одягнена по-буденному* (Фр., VII, 1951, 238); *Отак і поїхав Артем,— за діло, по-буденному. А проте всю дорогу почував себе наче у святі* (Головко, II, 1957, 405).

ПОБУДЖА́ТИ, аю, а́єш, *недок., рідко,* **ПОБУДИ́ТИ,** бужу́, бу́диш, *док., перех.* Будити всіх або багатьох. *Устав* [устає] *Василева мати, усіх своєї челядь побуджає* (Чуб., V, 1874, 703); *Кассандра ходить до вартових і просує їх побудити* (Л. Укр., II, 1951, 323); *— Не галасуй, дітей побудиш,— цитькує на неї батько* (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 80).

ПОБУДЖЕ́НИЙ, а, *з.* Діепр. пас. мин. ч. до **побуди́ти**[1]. *Гримнув вистріл. Як мурашки, в одну хвилю, перелякані, побуджені галаторвою, повилазили опришки* (Хотк., II, 1966, 149).

ПОБУДЖЕ́ННЯ, я, *с., діал.* Бажання або намір зробити що-небудь. *Немало приїздило сюди з чисто побожних побуджень. Для них Моринця була тим, чим Мекка для правовірного мусульманина* (Вільде, Сестри... 1958, 45).

ПОБУДИ́ТИ[1] *див.* **побуджа́ти.**

ПОБУДИ́ТИ[2], бужу́, бу́диш, *док., перех., до чого або з інфін., діал.* Спонукати. *Побудити до сміху.*

ПОБУДИ́ТИСЯ, бу́диться, *док., розм.* Прокидатися (про всіх або багатьох). *— То як зачало в нас щось шептіти та свистати, аж ми побудилися і скочили всі до яки* (Фр., IV, 1950, 19); *Побудилось чуство-ломливе, уночі вчувалась гроза* (Заб., У.. світ, 1960, 162).

ПОБУ́ДКА[1], и, *ж.* Дія за знач. **побуди́ти**[1]. *— Вставай, дитино моя! — Ою ранкову побудку, заведену в родині наче обряд, Антон чує з дитячих літ своїх* (Вол., Озеро... 1959, 141); // Сигнал до вставання після сну (у військових частинах, таборах і т. ін.). *З п'ятої години ранку, тобто з побудки, команда корабля рантом побачила боцмана Смоку таким, яким він був раніше* (Ткач, Жди.., 1959, 12); *Після сигналу побудки легко одягнуті юнаки поспішають на подвір'я і шикуються в шеренги* (Веч. Київ, 4 XII 1957, 4).

ПОБУ́ДКА[2], и, *ж., рідко.* Бажання або намір зробити що-небудь. *Все те, з чим раніше годився лише розум, але не приймала ослаблена воля, не пускали до серця егоїстичні побудки — все те з непереможною силою встало перед мене і прилипало сумління до відповіді* (Коцюб., I, 1955, 260).

ПОБУДЛИВИ, а, *е.* Який спонукає до чого-небудь.

ПОБУДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. по **побудливий.**

ПОБУДНИК, а, *ч.* Той (те), що спонукає до чого-небудь. *Дрібний землероб, поки він лишається дрібним, повинен мати стимул, поштовх, побудник, що відповідає його економічній базі, тобто дрібному окремому господарству* (Ленін, 43, 1974, 55); *Йому, якщо, хотіло запитати, які благородні побудники спричинили ці Саїдові одвідини обителі* (Ле, Мінгір'я, 1953, 19).

ПО-БУДЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-буде́нному.**

ПОБУДОВА, и, *ж.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **побудува́ти.** *— Люди, парафіяни мої,— звинувачує Аркадій...,— зрозумійте, що в побудові санаторію перш за все ваш, а не мій інтерес* (Вільде, Сестри... 1958, 42); *Обґрунтовуючи можливість побудови соціалізму в Країні Рад, Володимир Ілліч враховував не тільки внутрішні, але й зовнішні умови* (Ком. Укр., 10, 1967, 51); *В оповіданнях «Цілющі води» та «Черешні цвітуть пряне* [О. Гончар] *побудність нарисовості і створити художні образи через побудову сюжету за принципом вставки в новелі»* (Рад. літ-во, 3, 1957, 23).

2. *тільки одн.* Розміщення, взаємне розташування частин чого-небудь; структура. *Надзвичайно складна за своєю побудовою... вона* [кіноповість «Звенигора»] *дала зрозуміти можливість мені — випробувачеві-самоукові — експробувати зброю в усіх жанрах* (Довж., I, 1958, 22); *Побудова твору, його композиція, сама історична основа визначаються рядом причин, де на першому плані перебувають особливості ідейної концепції, життєвий досвід, нарешті, сам характер таланту письменника* (Рад. літ-во, 3, 1957, 14).

3. Сукупність, система думок, положень, підпорядкованих якимсь принципам; теорія. *Філософські побудови; Сила Ілліча полягала не в досконалості її логічних побудов, але в послідовності аргументації. Неймовірна затятість, небажання вважати на доводи Федя — от чим перемогло те дівча* (Шовк., Людина., 1962, 173).

4. *рідко.* Те саме, що **буди́нок** 1; будівля. *Вони* [курсанти] *штурмують перепони із таким завзяттям, наче перед ними не штучні побудови, а справжні ворожі укріплення* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 87); * *Образно. Де скелі — в повітрі без вагонеї Стоїмось — позад себе тільки глянь: Повалено вежі чор-*

них літ. Нова побудова — цілий світ (Рильський, І, 1960, 328).

ПОБУДО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **побудува́ти**. *Крива, потилена хахунка.. стояла поміж забиндючих, з забитими вікнами осель, колись побудованих фабрикою для робітників* (Кощюб., II, 1955, 10); *Ці курені були побудовані з доброго лісу і вкриті очеретом* (Слор., І, 1957, 263); — *Побудований таким чином, як це я пропоную, огонь трьох мінометних рот полку обов'язково накриває траншею противника і не дає йому жодним підняти голову* (Гончар, III, 1959, 84); *На протиставленні інтересів різних націй, на отруєності свідомості темних і забитих мас побудовані всі розрахунки чорносотенців* (Ленін, 25, 1972, 82); *Мічурінська агробіологічна наука в прикладом справжньої науки, яка побудована на діалектико-матеріалістичних основах* (Наука., 2, 1959, 44); // **побу́дований**, безос. присудк. сл. *Перистиль (готкий дворик) в Мартіновій оселі,.. з одного боку кімнати побудовано на два поверхи, на горішній ведуть вузенькі сходи* (Л. Укр., III, 1952, 270); *Не українському фольклорному матеріалі побудовано багато.. новел та романів* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 27).

ПОБУДО́ВАННЯ, я, с., рідко. Те саме, що **побудува́ння**. *Більше як десять громад з ближчої й дальшої околиці прислали до Тухлі своїх виборних на громадську раду, по якій мало обговорюватись побудування нової дороги* (Фр., VI, 1951, 38); * Образно. *Вода й повітря, блискавка і грім, Земна кора і покладів підземні,— Все стане побудуванням струнким, Що, підбивеч, проріже хмари темні* (Рильський, І, 1960, 287).

ПОБУДУВА́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **побудува́ти**. *Вже сьогодні треба зробити все, щоб села були не лише ковими за датою побудування, а і були вищим нової дійсності* (Довж., II, 1960, 93); *Благородне художнє російське слово закликає всіх трудящих всесвіту до правди, справедливості і миру, до побудування щастя для людей* (Тич., III, 1957, 456).

2. Те саме, що **будо́ва** 1.

3. Те саме, що **побудо́ва** 3. *Метафізичні побудування.*

ПОБУДУВА́ТИ, ую, уєш, *перех.* Док. до **будува́ти**. *Побудували* [**люди**] *собі курені з камінка, що набрали на руїнах, та з їорданського очерету* (Л. Укр., II, 1951, 147); *Військові інженери накреслили й побудували цілу систему бетонних і земляних споруд* (Ю. Янов., II, 1958, 236); *От на цій річечці і вирішив Кузьма самотужки побудувати млєток* (Стельмах, II, 1962, 299); *Сам свинопас ту кошару Побудував для свиней, поки був у від'їзді господар* (Гомер, Одіссея, переки. Б. Тена, 1963, 239); *Вженемо ворога з нашої землі і побудуємо нове життя, таке яскраве і радісне, як мрія...* (Довж., І, 1958, 139); *Що повість* [«Дві весни»] *в побудуванні на матеріалі, що здобув на ХПЗ* (Донч., VI, 1957, 582); *Сахно побудувала собі цілу філософію про колонію вражених..* (Смолич, І, 1958, 80); *Побудувати трикутник.*

ПОБУДУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся. Док. до **будува́тися** 1. *Нажебрав* [Кишш] *стільки, що й побудувався й сина оженив на грунт* (Март., То., 1954, 374); *Сашкова мати часто розповідала про дикаря Чепіжку, про те, як він розбагатів, як побудувався, як став підприємцем та купцем Чепіговим* (Юхвід, Оля, 1959, 139); [Антон:] *Крутояри побудувалися біля нас після війни, коли ми були отаненькі... І я від них не відступлюсь* (Дмит., Дівоча доля, 1960, 11).

ПОБУЇСТВУВАТИ, ую, уєш, *док., рідко.* Буйствувати якийсь час.

ПОБУЛЬКУВАТИ, ує, *недок.* Булькати стиха або час від часу. *Вода побулькувала намарено, а течія напирала все дужче, і човен повільніше перетинав ріку* (Гуц., Скупана.., 1965, 14).

ПОБУНТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Бунтувати якийсь час. — *Так ви бунтували?.. вад.. Постійте ж, я вас побунтую!* — кричить пан (Мирний, II, 1954, 197).

ПОБУНТУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Здійнятн бунт, повстанню (про всіх або багатьох). *В одних селі волости побунтувалися та не хотять податок платити* (Фельк., Буковина, 1950, 76).

ПОБУРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. мин. ч. до **побурі́ти**. *Він має довгі, побурілі від тютюну вуса.*

2. *у знач. прикм.* Який став, зробився бурим. *Рвучкий осінній вітер зривав з дерев побурілі листя* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 131); *Вже серпень докошує в полі побурілу гречку і золотисті проси* (Шиян, Вічний вогонь, 1960, 96).

ПОБУРІ́ННЯ, я, с. Стан за знач. **побурі́ти**. *Вилу скошують при побуріпні третини бобів на нижній частині рослин* (Колг. Укр., 5, 1961, 45).

ПОБУРІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **бурі́ти**. *Новасна степ, побурів, заникав, осінь розбуяне посадки, шкевря-завівнула нокотить жряку подями* (Гончар, Тронка, 1963, 215); *Звичайно гречку в колгоспі збирають, коли на рослинах побурів більше двох третин зерен* (Колг. Укр., 2, 1962, 10).

ПОБУРКОТА́ТИ, кочу, кочеш і **ПОБУРКОТІ́ТИ**, очу, отйш, *док., перех. і неперех.* Буркотати, буркотіти якийсь час. *Сиділа голубів примлали До возню, побуркотали, Посиділись, відпочили І в дорогу подалися* (Л. Укр., IV, 1954, 189); *Перемствавши, побуркотівши вдосталь.., Параска незабаром подала вечерю, і сім'я обілялась* (Бабляк, Вишн. сад, 1960, 271).

ПОБУРКОТІ́ТИ *див.* **побуркота́ти**.

ПОБУРЛАКУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Бурлакувати якийсь час.

ПО-БУРЛА́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-бурла́цькому**.

ПО-БУРЛА́ЦЬКОМУ, *присл.* Як бурлак, бурлака, подібно до бурлака, бурлаки. *Жив він бідно, по-бурлацькому* (Донч., II, 1956, 112).

ПОБУРЛІ́ТИ, ить, *док.* Бурлити якийсь час.

ПОБУРХА́ТИ, аю, *док.* Бурхати якийсь час.

ПОБУРЧА́ТИ, чу, чиш, *док., перех. і неперех., розм.* Бурчати якийсь час. *Ольго побурчала на стажистку Ніну за недоплакн, знайдений у коридорі* (Літ. газ., 16.XII 1960, 4).

ПОБУРЯКОВІ́ЛИЙ, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **побуряковіти**. *Хряпнула хвіртка, і старий Гірчак, побуряковілий від злості, вискочив на побіг'я* (Речм., Весн. грози, 1961, 24); // у знач. прикм. *Генерал стояв у машині, збуджений, побуряковілий* (Гончар), III, 1959, 421).

ПОБУРЯКОВІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **буряковіти**. *Чубенко весь побуряковів, ліва рука в нього смикалась* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 251); *Сержант побуряковів на виду* (Загреб., Шепіт, 1966, 23).

ПОБУСУРМА́НИТИ і **ПОБУСУРМЕ́НИТИ**, ню, нш, *док., перех., заст.* Навернути кого-небудь до іншої віри (перев. магометанської).

ПОБУСУРМА́НИТИСЯ і **ПОБУСУРМЕ́НИТИСЯ**, нюся, нишся, *док., заст.* Прийняти іншу віру (перев. магометанську). [**Маруся:**] *Я потурнічилась, я побусурманилась в бусурманській стороні* (Н.-Лев., II, 1956, 454).

ПОБУСУРМЕ́НИТИ *див.* **побусурма́нити**.

ПОБУСУРМЕ́НИТИСЯ *див.* **побусурма́нитися**.

ПОБУТ, у, ч. 1. Загальний уклад життя; сукупність звичаїв, властивих якому-небудь народові, певній соціальній групі і т. ін. *Старий побут, сімейне безладдя, тягня завлеженість будь-кого може заморочить* (Горд., II, 1959, 241); *Народний побут у фільмах О. Довженка зображений у зв'язку з революцією, з боротьбою трудящих за нове життя* (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 30); // Повсякденне життя. *Сержант Перова писала про побут рідної частини, санобробку ран, транспортування із бою* (Ю. Янов., II, 1954, 9); *В душі не любив* [Улас] *його за ту грубу силу.. і за те зловживання своїм службовим становищем, яке дуже часто допускав Гнат і в роботі, і в побуті* (Тют., Вир, 1964, 149).

◇ **Входити (увійти) в побут** *див.* входити.

2. *діал.* Проживання. *Поралькові проходи на гори в ліс — це була найкраща часть* [частина] *мойого побуту літом у радичів* (Коб., III, 1956, 25); *Ця безумінна зміна місця побуту руйнувала його* [Степана] *родинів* (Крим., Будений хліб., 1960, 39).

ПОБУТИ, уду, удеш, *док.* 1. Зайхати, зайти кудись відвідати кого-, що-небудь на якийсь час. *Хочеться деякі хоч одним оком позирнути ще на Італію, а також побути на селі* (Коцюб., III, 1956, 361); *Василь Гаврилович еже одягався, коли раптом прийшли Тася з сином, щоб побути в батьків* (Дмит., Роздука, 1957, 111).

2. Перебувати, бути де-небудь якийсь час. — *Моя голубко, я при тобі побуду. При такій недузі самій не можна* (Вовчок, I, 1955, 155); *Лежай, серце, побуде на мені твоя хустка, бо вже не вернуть другою зав'язаною* (К.-Лев., II, 1956, 144); *Галкув* [Ясен] *на парочий годинник й обернувся до худорлявого, значно нижчого за себе зростом військового, що стояв у дверях: — 6 ще час, Романе, побудемо в коридорі* (Крот., Сини., 1948, 10).

3. Бути якийсь час у якому-небудь стані, становищі і т. ін. *Чи то треба* [прйхати] *для чого вираного, чи так, щоб побачитись і побути вкупі?* (Л. Укр., V, 1956, 334); — *А де ж* [Петро]? — *не встрівала Тамара. Людмила відповіла: — Пекай. Зараз йому краще побути на самоті* (Головко, I, 1957, 485).

4. Існувати якийсь час. *Народилися* [недільні школи]. *Недовго ті школи побули, не знать було, чи й діло яке зробили* (Мирний, III, 1954, 187).

ПОБУТОВЕЦЬ, вця, ч., розм. Те саме, що **побутописець**.

ПОБУТОВИЗМ, у, ч. 1. Змалювання, опис, показ побуту. *Він* [М. Кропивницький] *забезпечує п'єси етнографічним матеріалом, масивну поетичною народною творчістю, внаслідок чого вони набувають більшої життєвості, а не просто дістають додаткове навантаження побутовизмом* (Збірник про Кроп., 1955, 127).

2. *лінгв.* Слова на позначення назв із різних галузей побуту, господарства (одягу, звичаїв і т. ін.). *Такі великі майстри слова, як Блок, Маяковський, Демян Бєдний, не цуралися її* [народної мови], *не боялися зіпсувати свій поетичний стиль.. побутовизмами* (Рад. літ-во, 1, 1967, 67).

ПОБУТОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **побут** 1. *З самого маленку хлопець вавк бути в центрі уваги. Побутова обстановка цілкового сприяла цьому* (Головко, II, 1957, 261); // Пов'язаний з побутом, який трапляється в побуті, в повсякденному житті. *Побутові епізоди; Побутові конфлікти;* // Який відображає побут. *Він розповів.. зміст поеми... підносячи більше чудесні та фантастичні пригоди, а поминаючи побутові картини* (Фр., III, 1950, 34); *Він* [художник Венеціанов] *перший почав брати за тематику для своїх картин побутові сцени з селянського життя* (Ів., Тарас. шлях, 1954, 91); // *перен.* Буденний, звичайний. *Образи, створені ним* [О. Гончаром], *далекі не тільки від безкрилої побутової залежності* [сірості] — *вони далекі і від тієї холодної ясності*, яка звичайно позначає умоглядні творіння відвальної музи (Про багатство ж-рів, 1959, 231).

◇ **Кримінал (підкримінальне) побутового обмилгування** *див.* обмилгування.

2. Стос. до побуту (у 1 знач.). *Для кожної суспільної формації властивий свій особливий побутовий уклад* (Нар. тв. та етн., 2, 1967, 19); *Недалека побережжя однак уже відкладалась: то зевожали якісь дрібниці, то побутові клопоти* (Жур., Вечір., 1958, 368).

ПОБУТОВЩИНА, и, ж., розм. Надмірна увага до показу, змалювання побуту. *Кобзарі XIX ст. теж були неоднакові: одні з них продовжували героїчні традиції своїх попередників., а другі — то й зовсім спускались до нерожевого брязкання в струни, до побутовщини, розваги* (Тич., III, 1957, 152).

ПОБУТОПИС, у, ч. Те саме, що **побутописання**. *Стельмаха, як і Довженка та Яновського, привабляє не дрібний побутопис, не реєстрація того, що було, а події й герої великих звершень, люди щедрої й багатої душі* (Вітч., 3, 1962, 167).

ПОБУТОПИСАННЯ, я, с. Те саме, що **побутописання** 1. *Надзвичайно малювничим у романі* [«Вир» Г. Тютюнника] *є побутописання, гебто змалювання різних сторін сільського побуту* (Вітч., 7, 1964, 106).

ПОБУТОПИСЕЦЬ, сця, ч. Автор побутових творів літератури, живопису і т. ін. *Довженко не побутописець, його царина — людська душа в усій красі і духовній привабливості, в найвищому злеті свого розкриття* (Рад. літ-во, 10, 1969, 74); *Нимоненка кожись вважали тільки художником-побутописцем. Насправді ж ролки його творчості набагато ширші* (Рад. Укр., 24.IV 1962, 4).

ПОБУТУВАННЯ, я, с. Існування, наявність (у побуті). *Давнішими дослідниками визначались, як істотні ознаки фольклору, масовість його побутування і усність його творення та передачі* (Рильський, III, 1956, 153).

ПОБУТУВАТИ, ую, *недок.* Існувати, бути наявним (у побуті). *Побутував на Закарпатті свого часу й ляльковий театр* (Нар. тв. та етн., 3, 1967, 59); *В Японії побутує такий новорічний звичай: до кінця грудня треба будь-що сплатити давні борги* (Наука.., 12, 1965, 11).

ПОБУТУЮЧИЙ, а, е. Дієпр. акт. теп. ч. до **побутувати**. *Реалізм професіональної музики, великою мірою базується на глибокому осягненні композиторами типових інтонацій народної музики, узагальненні характерних, широко побутуючих у народі музичних інтонацій* (Мист., 6, 1955, 7).

ПОБУШУВАТИ, ую, ує, *док.* Бушувати якийсь час. *Покручав* [Оленчук], *побушував і якову літа, замоак кабаного* (Гонгар, II, 1959, 280).

ПОБУЯТИ, яю, яєш, *док.* Буяти якийсь час. *Погуляєш, побуяєш, Да стану гадати, Чи любить сокола, Чи вже перестати* (Пісні та романси.., 1956, 159); *Я рад іще б хотів простерть крила і побуять свобідно в вишині* (Фр., XI, 1952, 156).

ПОВАБ *див.* **повáба**.

ПОВАБА, и, ж., *рідко* **ПОВАБ**, у, ч., розм. 1. Потяг, схильність до чого-небудь. *Доля наукових ідей багато в чому залежить від вподоби дослідника, від його почуттів, особистого досвіду* (Наука.., 2, 1969, 40).

2. Спокуса. *І повна повсюдна.. повáб — Тут — злото, грелет, оксамити, Там — пишні сакти, волоський сдвяб, Яскраві зірки-самоцвіти...* (Стар., Поет. тв., 1958, 210); *Київська влада несла безліч турбот, але дарувала вона й безліч повáб, від яких несила була відмовитися*

(Загреб., Диво. 1968, 377); // *перев. мн.* **Привади.** *Надія* [на багатство] *утікала з кождим днем, а з нею утікала і краса, молодість. Досі, слабіли* [слабіли] *її поваби...* (Фр., VIII, 1952, 231).

3. **Привабливість.** *Багатство маньовничого елемента* [елемента] *додає «Катерині»* [поеми Т. Шевченка] *незвичайного повабу* (Фр., XVI, 1955, 280).

ПОВАБИТИ, блю, биш; *мн.* пова́бять; *док., перех.* Почати вабити.

ПОВАБИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* повабля́тися. Док. до **вабитися** 1; спокуситися. — *Хто за його добре слово скаже?.. А ти повакила на його красу, повабилась на його уроду?..* (Мирний, І, 1954, 86); — *Не такий Катренко..., щоб як вірні повабився* (Вас., І, 1959, 351).

ПОВАБНИЙ, а, е. Те саме, що **вабли́вий**. *Всі руки його, важкуваті звичайно, ставали у танці легкими й повабними* (Коцюб., І, 1955, 375); *Якась величних, барокучим, повабним здалось метеликові те світло!* (Л. Укр., III, 1952, 474); *Тепер, малюючи, виступав юнак: — Який повабний стан — і що за погляд лилий!* (Мідк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 108).

ПОВАБНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повабний**. *Милування, таке солодке для дівчини, втратило для нього всю повабність новини. Галіцю просто докучила Попові* (Коцюб., І, 1955, 245).

ПОВАГ, у, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **пова́жність**. *Величко Атта Троль танцює гордий, Та дружинонькі кудлатій Цюбти й пбвазу бракує* (Л. Укр., IV, 1954, 135).

З поваго́м — поважно. — *Ти, Насте, не вміеш ефектно виходити до гостей: ти передражнюйся мене. й воно виходить дуже вже з поваго́м* (Н.-Лев., III, 1956, 236).

ПОВАГА, и, *ж.* 1. Почуття шани, прихильне ставлення, що грунтується на визнанні чиїх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось. *З радості стара як он'яніла. Її умерше на віку довелося побачити таку повагу до себе від людей* (Мирний, І, 1949, 358); *Як чоловік і ремісник, він мав великку повагу не тільки в своїм селі, але й широко в окрузі* (Фр., І, 1955, 11); *Мене захопило Найрове геройство; я пройнявся до нього ще більшою повагою* (Кол., На фронті..., 1959, 60); *В батальйоні повагі Кармазина частіше величали просто Іваном Антоновичем, може, з поваги до його педагогічного минулого* (Гончар, III, 1959, 198); // *Вияв цього почуття. Кожне слово, що говорив я вам, я говорив з найбільшою повагою* (Коб., III, 1956, 235); *Кожен рух його був сповнений поваги* (Рильський, II, 1960, 237); // *Авторитет. За той час він. привик глядіти на сина, як на силу, як на якусь повагу, котрої суд хусить мати велику вагу в його ділах* (Фр., III, 1950, 77).

◇ **Віддава́ти (віддáти) пова́гу** *див.* **віддава́ти**; **Засві́дчувати пова́гу** *див.* **засві́дчувати**; **З [пелі́кою] (висо́кою і т. ін.)] пова́гою** — уживається як ввічлива формула в кінці листа до кого-небудь. *Моя жінка засилає Вам* [Панасе Яковичу] *і Вашій пані привіт. З високою повагою до Вас повік щирий М. Коцюбинський* (Коцюб., III, 1956, 248).

2. *рідко.* Солідність, серйозність. *З листів товариша Кавеїї Струмінського довідуюся, що їй трудно освоїтися, прибратися в повагу учительки... для неї повага учительки дуже тяжка річ* (У. Кравч., Вибр., 1958, 313); *Терентій одягає чумарку і, надаючи обличчю скільки треба поваги, іде на побір'я* (Стельмах, І, 1962, 106); // *у знач. присл.* **пова́гою**. Те саме, що **по́важно**. *На ганку зачули чиїсь тверді, мекамілові кроки, і до хати поважно увійшов одягнений по-дорожньому високечний широкоплечий чоловік* (Дбр., Очах. розмир, 1965, 210).

3. *діал.* Рішучість. *Якби він не мав поваги, щоб підказать і мене не підбукувае, то не було б і пожежі* (Сл. Гр.); *Він клянув у сині очі пальми Мані, і вона йому з сим запалом і поваго на рум'янім личку здалася незвичайно гарною* (Мак., Вибр., 1954, 19).

4. *діал.* Спокій. *Була якась така тиша, така врочиста повага на землі і в повітрі, моє мала тривога перед приходом врізного судді* (Фр., VII, 1951, 149).

◆ **З пова́гою:** а) шанобливо. *Андрієві вона подекло вечерю з поваго́ю, як до господаря, що має власний грунт і газяйство* (Коцюб., II, 1955, 24); *Побачивши Тараса Григоровича, Тургенєв хутко підвівся й уклонився поетові з поваго́ю* (Ільч., Серце..., 1939, 180); б) поважно. *Дівчинко ві була* [Марта], *бігає, сміється, щебече; а тепер .. дяр перебре тихо, велично, у вічі гляне з поваго́ю* (Вовчок, І, 1955, 79); в) повільно, не поспішаючи. *Андрій з поваго́ю вийшов на ганок* (Коцюб., І, 1955, 450).

ПОВАГА́ТИСЯ, аюся, ає́шся, *док.* Багатіти якийсь час. *Омелько повагався трохи, подумав і нарешті прийняв-таки до себе його* (Л. Янов., І, 1959, 307); *Він раптом запропонував Ларі поїхати з чверть години в степ.. Лара повагалась, але згодилась* (Шовк., Інженери, 1956, 271).

ПОВА́ГОМ, *присл.* Не поспішаючи, не квапливо; поволі, повільно. — *А де ж воно лежить, чи стоїть? — Отак розпитає* [Чіпка], *повагом устане, повагом піде, підніме й повагом побасть* (Мирний, І, 1949, 141); *Товарний потяг іншов забумано, повагом, залишаючи позад себе зелені вогні* (Мик., Пеністі.., 1956, 157); *Повагом, спокійно, ніби про когось сторонього, розповідає Оленчук про себе, про своє життя* (Гончар, Маша.., 1959, 59).

ПОВАДИ́ТИСЯ, джуся, дишся, *розм.* Те саме, що **упадо́битися**. *Повадиться вовк в кошару ходити, поки ні одної вівці не буде* (Номис, 1864, № 3094).

ПОВА́ДКА, и, *ж., розм.* Звичка, нахил до певних дій, вчинків; звична для кого-небудь манера поведінки. — *Та то в неї тільки повадка така — сльозами даймати* (Мирний, III, 1954, 63); *Були в чабанів свої, тільки їм властиві повадки, звичаї* (Гончар, Таврія, 1952, 157); *Знав* [Довбуш] *повадки тварин. Знав, що дикі свині тримаються біля води і кожусі трапляються побабцу потоків* (Тжецький, Опришки, 1962, 216).

ПОВАЖА́НИЙ, а, е. І. Діепр. акт. теп. ч. до **поважа́ти** 1. *Прилюдно. Морочковський, багатенький і поважений в цілій окольиці, як дуже порядний і заможний чоловік* (Н.-Лев., IV, 1956, 157); *Колишня батрачка стала відомою, всіма поважаною людиною, Героєм Соціалістичної Праці* (Хлібороб Укр., 9, 1969, 13).

2. *у знач. прикм.* Якого поважають, який користується повагою в кого-небудь. *Іван Петрович Дрімлюк, поважений голова колгоспу та гостинний і привітний господар* (Вишня, II, 1956, 38); *Всяка праця на користь суспільства, як фізична, так і розумова, поважана і почесна* (Програма КПРС, 1961, 103); // Уживається як формула ввічливості при зверненні. [Долорес:] *Він зняв перстенька з руки моєї і мовив: — Поважана сеньйорито, як вам хто докоряткне за мене, скажіть, що я ваш вірний пареченій* (Л. Укр., III, 1952, 336).

ПОВАЖА́ННЯ, я, *с.* Почуття шани, прихильне ставлення, що грунтується на визнанні чиїх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось; повага. *Придивляючись ближче до життя села, я переконався, що навіть один інтелігентна людина може багато там зробити, скоро потрапить завоювати собі*

поважання та вплив (Коцюб., I, 1955, 170); *Нова рівноправність, взаємне поважання незалежності й суверенітету, братерська взаємодопомога і співробітництво — характерні риси відносин між країнами соціалістичної співдружності* (Програма КПРС, 1961, 18).

◇ З [глибоким, високим і т. ін.] поважа́нням — те саме, що З [великою, високою і т. ін.] пова́гою (див. пова́га). *Моє щире вітання Вашій дружині і родинам Гнатюків та Боярських. З глибоким поважанням Л. Косач* (Л. Укр., V, 1956, 361); [Моє (наше)] поважа́ння — уживається як привітання при зустрічі, у листі. [Спичаковський:] *Привіт, поважання!..* (Мальованок:) *Та де ти пропадав, нещасний, цілих три дні?* (Коч., II, 1956, 31); — *Моє поважання, пане Мілько! Як са мается?..— Моє поважання!..* (Март., Тв., 1954, 189); [Старчай:] *А. Тетяна Іванівна. Наше вам поважання* (Мик., I, 1957, 260).

ПОВАЖА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Ставитися з повагою до кого-, чого-небудь, мати почуття поваги до когось, чогось. *Боярська служба.. поважала Максима Беркута за його звичайність і розсудливість* (Фр., VI, 1951, 11); *Найбільше ж за розум вони поважають старого, за вдачу його та ще, звісно, за сила* (Гончар, Тронка, 1963, 57); *Інженер поважає у своєї єдиної дочки і запав, і новітні модні дужки* (Ле, Міжгір'я, 1953, 260); // Високо цінити що-небудь. *Вашої вірші я дуже поважаю* (Крим., Вибр., 1965, 581); *В старожу селі дуже поважали фізичну силу* (Кротт., Сини.., 1948, 43); // Рахуватися з чим-небудь, брати до уваги щось. — *А що, Нечипоре? а до чого отсе ти мене довів? Лайки не слухаю, горя мого не поважаю, ні'сш* (Кв.-Осн., II, 1956, 103); *Життя кожної людини складається з моментів, часто суперечних між собою, треба тільки, щоб твоя дружина розуміла й поважала усі ті моменти* (Л. Укр., V, 1956, 344); *Друге, що заставляло старого побоюватися і поважати невістку, був її зовнішній вигляд* (Тют., Вир, 1964, 225).

2. *розм.* Віддавати перевагу чому-небудь. *Оскільки дід Григорій, кінь і Султан [собака] любили тишу і поважали мовчання, остільки Харитина, навпаки, любила голосно висловлювати свої почуття і побажання з того чи іншого приводу* (Довж., I, 1958, 76); — *Яблука? — Та я, сказати тобі правду, не дуже їх поважаю* (Шиян, Гроза., 1956, 245).

ПОВАЖА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. *розм.* Вважатися, вважатися за кого-, що-небудь. *Сама послідня дівка у нашому селі так би не зробила, як моя дочка, що поважалася за саму першу!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 456).

2. Пас. до поважа́ти 1. *Всяка письменна людина поважалася запорожцями, висувалася в кошові* (Ле, Написайко, 1957, 44).

ПОВАЖА́ЮЧИЙ, а, е. Діепр. акт. теп. ч. до поважа́ти 1. *Іван Семенович мовчки слухав, розумівши, що вчителю треба подумати, і мовчки поважаючи себе людина, до якої прийшли на раду, не буде поспішати й кидатись нерозважним словом* (Ю. Янов., II, 1954, 114).

ПОВА́ЖИТИ[1], жу, жиш, *док., перех.* Зважити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВА́ЖИТИ[2], жу, жиш, *док., діал.* 1. кому. Виявити повагу до кого-небудь, виконавши його бажання. *На прощанні випросила Мирося у Василя сватячий платок. Поважив їй Василь, віддав* (Кв.-Осн., II, 1956, 77).

2. на що. Спокуситися. — *Хто за його добре слово скаже?.. А ти поважила на його красу..? А краса та, та врода тільки на лихо й здалися!* (Мирний, I, 1954, 86).

ПОВАЖИ́ТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* 1. Те саме, що відва́житися[1]. *Дивувалися [люди] сміло сті Матія, що він поважився ще раз підіймати процес.., коли прокуратор [прокуратура] від нього відступила* (Фр., V, 1951, 413); — *Оцими руками задавила б я її на місці, якби вона поважилася ступити на ту землю* (Коб., II, 1956, 136).

2. Зібратися, налаштуватися. *Старий Панько.. пильнував інспектора, і тільки той поважився злазити [з брички], дід підтопив його попід руки* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 101); *Роман кинув тліючу губку на ожеред соломи, що лежав коло стодоли, і поважився тікати..* (Коцюб., I, 1955, 120).

3. Те саме, що зва́житися; спокуситися. *Тепер він, здавалося, вже не мав більше нічого ні на землі, ні в серці, на що поважилися б вороги* (Л. Янов., I, 1959, 311); *На бриді поважився [Юхим], без прибраного вже [дівчину]* (Ле, Ю. Кудря, 1957, 27).

4. Посягнути на кого-, що-небудь. [Принцеса:] *Невже тобі невдля не обрідла?* [Лицар:] *Обрідла, тим-то я її боюся і втрат вже на неї не поважусь знов сміливим та необачним вчинком* (Л. Укр., II, 1951, 216).

ПОВА́ЖЛИВИЙ, а, е. Те саме, що поважний.

ПОВА́ЖЛИВО. Присл. до поважний. — *Не бійтеся, Матію,— каже* [Іван] *відтак поважливо,— я хоч молодий, а знаю потроху* [потроху], *як і що повинно бути* (Фр., V, 1951, 348); — *Нащо хвилюватися, Семене Ларивоновичу? — одказав поважливо й без образи Мишуня* (Ю. Янов., II, 1954, 136).

ПОВА́ЖНИЙ, а, е. 1. Який заслуговує, вартий поваги; який користується повагою. *І стали вони між людьми поважними довіками* (Мирний, I, 1949, 177); *Раніше [до війни], бувало, виносили на поріжок школи стіл, накривали червоною матерією, вибирали президію, своїх сільських поважних людей, і сідали вони, ...вирішували свою долю* (Тют., Вир, 1964, 405); — *Держава наша велика,— сказав він,— мова наша мудра і поважна* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 44); // Вповині своєю роботою, заслугами, посадою і т. ін. *Коло Брюховецького сидить за столом князь Гагін із думними дяками — люде поважні, що не з сойдаками в їм бенкетовати* [бенкетувати] (П. Куліш, Вибр., 1969, 178); *Людям літнім і поважним він шанобливо тримав стремена, супроводив їх до юрти і сам підіймав перед ними запону* (Тулуб, В степу.., 1964, 352); *Якщо з великого шляху чути дзвінок — значить треба, бо іде поважна персона, для якої треба заздалегідь приготувати і печене, і варене* (Речм., Весн. грози, 1961, 112); // Немолодий. [Мянкита:] *Молодість має свої мрії й поривання, а в поважних людей свої* (Сам., II, 1958, 174); *За столиками вечерять колгоспники та колгоспниці поважного віку* (Мам., Тв., 1962, 478); // Уживається при звертанні. — *Поважний Дубе наш! Великий ти удався. Нащо ж маленьких зневажать?* (Гл., Вибр., 1951, 149).

2. Який відзначається вдумливістю, серйозністю (про людину). *Іван Максим у москалі розбишакою.., повернувся поважним чоловіком* (Мирний, I, 1949, 237); *З трохи незграбної, легковажної і пустотливої дівчини вона перетворилась на красиву й поважну жінку* (Шовк., Інженери, 1956, 10); // Сповнений поваги (у 1 знач.), серйозності; який виражає повагу, серйозність, вдумливість (про вигляд, тон і т. ін.). *На все те гляділа Шарлотта й заховувала дуже поважну міну* (Март., Тв., 1954, 300); *Не витримавши більше свого підкреслено поважного, удаваного тону,*

Василь Васильович весело засміявся (Донч., Вибр., 1948, 14); *Каже бере чарку, пильно дивиться на неї, обличчя його поважне* (Стельмах, II, 1962, 122).

3. Сповненій гідності; величний. *Його гарне.. лице стало поважним і серйозним* (Фр., I, 1955, 321); *Нані Турковська, вглядівши дочок, підійшла зараз до Соні й почала її оглядати з поважним видом і критичним, дуже пильним поглядом* (Л. Укр., III, 1952, 499); *Поважні вторгнулися в обереганні книжок у торбах гордовито походжали перед ними* [новаками] (Вас., I, 1959, 149); // Урочистий. *Поважна година, смутний голос музик лягали звичайну веселість в душі о. Хведора і надавали його голосові жалібний тон* (Н.-Лев., I, 1956, 144); *Старовинне місто староруських князів* [Перемишль], *яке кілька років тому відсвяткувало своє тисячоліття, настрою кожного на якийсь поважний.. лад* (Літ. Укр., 2.VI 1967, 4).

4. Авторитетний, значний. *Краса Ядзі робила на лікаря сильне враження ще тоді, коли з свіжим дипломом в кишені не займав.. поважного становища у повіті* (Кобр., Вибр., 1954, 93).

5. Серйозний за своїм змістом, характером, темою і т. ін. *Пожартувавши так, діди помалу переходять до поважної розмови* (Вас., Вибр., 1954, 84); — *Тому ви хочете вступити до монастиря? Що спонукало вас до цього поважного кроку?* (Вільде, Сестри.., 1958, 428); *Відомо, що основне призначення інтермедій — розважити глядача, який стомлювався, коли дивився довгу п'єсу поважного змісту* (Рад. літ-во, 1, 1963, 108).

6. Який має незвичне значення; важливий, значний. *Кожну роботу, до якої тебе приставлено, дарма що вона, може, здається дріб'язковою, вважай за поважну і відповідальну* (Коцюба, Нові береги, 1950, 46); // Який заслуговує особливої уваги внаслідок своєї важливості, значимості і т. ін. [Невідомий:] *Маю говорити з вами в поважній справі: скажіть, ви давно аранжували жінку Кармелюкову?* (Вас., III, 1960, 234); *Я сиділа і дивилася на воду і про речі поважні гадала* (Сам., I, 1958, 169); // Який може бути прийнятий до уваги; достатній для виправдання чого-небудь. *Великий жаль, що ти мені не пишеш... пекне ж есть поважні причини* (Л. Укр., V, 1956, 209); *Робили спроби пристосувати мене спеціально для бігу, та я вивівся бездарою: мені ніяки було бігати без поважного приводу* (Ю. Янов., II, 1954, 18); *Поважні докази.*

7. Повільний, не швидкий. *На башті дзвонить соборник: два рази скромно і шість наліво в поважних і повнозвучних* (Коцюб., II, 1955, 407); *Поважної ходи Роман не знає: поважно його — підбіжить в підскоком, пошли куди — подасться так, що тільки пісок закурить* (Вас., I, 1959, 59); *Поважний і завжди стриманий в руках Петро легко, по-парубоцькому, схопив брата з лави* (Л. Бедзик, Дніпро.., 1951, 8); // Протяжний, задумливий (про пісню, мелодію тощо). *Іноді дівоцька* [пісень] *заводили* [автори постановки] *й бокуню, черпуючи поважну з веселою* (Мирний, III, 1954, 201); [Розпорядник:] *Дідусю, діду, вибачайте, Ви поважніше щось заграйте* (Олесь, Вибр., 1958, 427).

8. *діал.* Великий (розміром, кількістю і т. ін.). *Куна вже була досить поважна і робилася щораз більша* (Фр., VII, 1951, 178).

У (в) поважному стані, *заст.* — вагітна. *Пані моя незбужає: вона в поважному стані* (Сл. Гр.).

ПОВАЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **поважний** 1—7. *О. Харитіс почував свою поважність, гальмуючи всмак, і гордовито позирав на проїжджих* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *За час перебування в партизанському загоні він виріс, змужнів, думки його набрали якоїсь стриманості й поважності* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 124); *Василинка і робить все без метушні, і мову веде неквапливо, і обідає без поспіху, вона якось і Лінину переовість вгамовує своєю поважністю* (Гончар), Тронка, 1963, 271).

ПОВАЖНІТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати поважним (у 2, 3 знач.). *Маленька фігурка.. кемсе раптом виростає і поважніє* (Л. Укр., III, 1952, 682); — *До вас, шановний товаришу Левко,— серйозно, мов до великого, говорить Замрибарш, «Шановний товарищ Левко» одразу поважніє, підтягує штанята і забов'язано рушається з білозубим шофером* (Стельмах, II, 1962, 127).

ПОВАЖНО, *присл.* 1. Статечно, не поспішаючи, неквапливо. *Поважно та тихо У рамцю нору На високу гору Сходилися полковники* (Шевч., II, 1963, 158); *У хаті.. зібралася близька й далека рідня: випроводжали в науку Юрка. З нарубком поважно вдоволялись статечні дядьки, оглядали його зі всіх боків* (Стельмах, II, 1962, 363); // З гідністю, велично. *Всі засміялися, а Васюта сидів поважно й цупив свого білявого вусика* (Гр., II, 1963, 485); *Тримався він поважно і навіть урочисто* (Коз., Нові Шатонки, 1948, 251).

2. З новагою, шановливо. *Поважно, з острахом, наче до першої сповіді, приступивсь Семен до граматки* (Коцюб., I, 1955, 100); *Вона взяла його за руку і, поважно та ласкаво дивлячись йому в очі, сказала:— Та ви не прийміть сего, чого доброго, собі за образу* (Хотк., I, 1966, 41).

3. Серйозно. — *Мовчали б краще, колеги,.. та не дратували пана Тиховича своїм легкодумством. Адже ви знаєте, як він поважно дивиться на свою місію...* (Коцюб., I, 1955, 197); // Не на жарт; всерйоз. [Анцій Панса:] *Ти ж не бери всього еже так поважно, Рубін такту звичайну здавна має, що в нього жарт одягений моя правда* (Л. Укр., II, 1951, 364).

ПОВАЖЧАТИ, аю, аєш, *док.* Зробитися, стати важчим. *Чого ти мені у клунок накидаєш, що він так поважчав?* (Сл. Гр.); *Поважчала я на два кіло* (Л. Укр., V, 1956, 375); *Літо та осінь пройшли ще не дуже сутужно, бо дощі постачали воду, а сонечко сушило сорочки. Зате в першим же морозом праця поважчала вдвоє* (Л. Янов., I, 1959, 283); *Враз його очі поважчали, а штучні крапинки сміху в них перетворились у хижість* (Стельмах, Хліб., 1959, 475); // *безос.* — *Вали, парубче, на мене всю провину. Немало ж у селі всякої всячини говорять про Окуневку. От і ти щось додай від себе: мені вже не поважчає* [Стельмах, I, 1962, 535).

ПОВАКСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Натерти, почистити ваксою (взуття). *Поваксувати чоботи, черевики.*

ПОВАЛА, и, *ж., діал.* Стеля. *Йому так жабо посидіти в тісній ванькирі, завалених трохи не до повали бебехами* (Фр., VIII, 1952, 341).

ПОВАЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повалити**[1]. *На галяві повалило* [хлопці] *дерево, повалене снарядом* (Гуп., З горіха.., 1967, 3); *Як вихор.. весіляна промчалося Чіпчиним двором і наробило неприємностей шкоди в господарстві. Тини повалені й поламані* (Мирний, II, 1954, 249); *Біля повалених хлівів горіє вогонь* (Тют., Вир, 1964, 362); *Боротьба робітничого класу з класом капіталістів не може розгорнутися досить широко і кінчитися перемогою, поки не повалені давніші історичні вороги пролетаріату* (Ленін, 15, 1974, 194); // **повалено**, *безос. присудк. сл. Вздовж шосе повалено на землю підряд біля двадцяти телег-*

графних стовпів, порвано проводи (Кол., Гарячі руки, 1960, 136); *-- Раз іду — і натрапив у сущавині дубка. Справді, доброго дубка повалено* (Хотк., І, 1966, 85); *Повстання ж щойно відбулось. Тимчасовий уряд повалено* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 539).

ПОВАЛЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **повали́ти**[1] 2. *Повалення царизму в Росії, героїчних початє нашим робітничим класом, буде поворотним пунктом в історії всіх країн..* (Ленін, 9, 1970, 193); *З повваленням гетьманату було створено в Аскані новий робітком і кілька озброєних бойових дружин* (Гончар, II, 1959, 32).

ПОВАЛИ́ТИ[1], валю́, ва́лиш, *док., перех.* 1. Примусити впасти, силою перекинути. *Одним змахом кулака повалив він шинкаря на землю* (Мирний, І, 1949, 229); *Полова наші розбудже вітер і намагається повалити нас на землю* (Ю. Янов., II, 1958, 50); *Я — бізон.. та повалив сонцеликого одного, другого* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465); // Вбити. *Турк, медведі, дики — се небезпечні противники: стріляти в хупіз рідко кому удається повалити такого звіра* (Фр., VI, 1951, 8); // Зрізати, зрубати (дерево, ліс). *Натішавши сосен на мачти* [щогли], *повалимо їх без жалю сокирами* (Ю. Янов., II, 1958, 126); *Тільки цього дуба не повалила голодна сталь сокир, точ і на ньому видно було внизу, при самому кореневищі, давні сліди заліза* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 6); // Зруйнувати, розламати. *Голос має* [Тимофій] *такий, що коли б будей під Єрихоном мать подібні труби, то би повалився стінн кріпості з двох раз* (Хотк., II, 1966, 389); // перен. Позбавити можливості триматися на ногах, змусити лягти (про втому, хворобу, сон і т. ін.). *Ні снєка, ні спирт не могли в цей день повалити Мачка* (Гончар, II, 1959, 238).

Повали́ти з ніг *кого:* а) ударивши, штовхнувши, змусити впасти. *Не встиг боєць кінчити* [говорити], *як Сагайда з розмаху, одним ударом, повалив його з ніг* (Гончар, III, 1959, 142); б) довести до непритомності або хвороби. *Доволі найлегшого дотику, різкого звуку, подуву вітерка, щоб повалити її* [пані Целіну] *з ніг* (Фр., II, 1950, 375).

2. перех. Насильно позбавити влади; припинити існування чого-небудь (соціального ладу тощо). *Щоб завоювати більшість населення на свою сторону, пролетаріат повинен, по-перше, повалити буржуазію і захопити державну владу в свої руки..* (Ленін, 40, 1974, 13); *Партія .. повела народ на штурм капіталізму і повалила владу експлуататорів* (Ком. Укр., 11, 1960, 51).

ПОВАЛИ́ТИ[2], валить, *док.* Почати рухатися, іти у великій кількості, посунути натовпом. *Як тільки настав день божий, так і повалив народ до Тилова* (Кв.-Осн., II, 1956, 148); *Повалили гайдамаки, Аж сточе віброва* (Шевч., І, 1963, 100); *Курці праху ж повалили на площадку сходів* (Головко, II, 1957, 466); // Почати рухатися, гнатися, падати і т. ін. великою масою. *Нараз зажеврілось довкола, дим бовдурами повалив по дорозі і вкрив Максима* (Фр., VI, 1951, 100); *Гнаріра в печі дістала казан відвареної картоплі, що з нього так і повалила біла пара* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 15); *Вночі повалив сніг, густий, густий* (Тют., Вир, 1964, 460).

◇ **Вáлом повали́ти** — почати рухатися у великій кількості. *Добули* [половці] *та й запалили* [город]. *Я далі валом повалили* (Фр., XIII, 1954, 372); *Коли в село повернувся із Таврії Роман Болошин, люди валом повалили до нього* (Стельмах, Хліб.., 1959, 620).

ПОВАЛИ́ТИСЯ[1], валю́ся, ва́лишся, *док.* Упасти, перекинутися під поштовху, удару і т. ін. *А чорная Сеина прийшла І чухається тут заголилась. Драбина лить — і повалилась* (Гл., Вибр., 1957, 217); *І пішла косить сокира По твердій тапій корі; Повалились, мов колоски, І дуби, й осокорі* (Щог., Поезії, 1958, 315); *Тарас вистрелив. Андрій повалився на траву, не промовивши жодного слова* (Довж., І, 1958, 264); *Страшний удар повною пляшкою по голові примусив офіцера обм'якнути й повалитися на підлогу* (Гжицький, Оприлюк, 1962, 158); // Безсило опуститися, пяти на що-небудь (від утоми, слабості і т. ін.). *Петро Федорович зняв, повалився на ліжко — і знову заснув..* (Мирний, І, 1954, 326); *Витягли мене [з ями], і я відразу повалився на землю, мов мешкий* (Фр., IV, 1950, 16); *Свекруха як сиділа, так і повалилася на лаву, зомлівши від переляку* (Кучер, Гюлоп. 1961, 395); // Упасти вниз. *Ой, піду я поміж скали, В море повалюся! Як не в морі утоплюся, В камінь розбіюся!* (Рудан., Вибр., 1937, 21); *Величезний камінь рушився.. і, увесь захитавшися в повітрі,, повалився додолу* (Фр., VI, 1951, 116); *Мисте, перегорівши, а сумком повалився у воду* (Гончар, III, 1959, 83); // Розпастися, розвалитися. *Здавалося, от-от розпадуться від її* [пісні] *звуків канюрки, повалять стіни гюрем, упадуть троки...* (Рильський, III, 1956, 11).

◇ **Опу́кою повали́тися** — упасти вижко, всією масою. *Опукою повалилася Катря біля сина та вже більше й не підводилась* (Мирний, IV, 1955, 306); *Старий Калоша, як стояв, опукою повалився до підніжжя старенького образу святого Миколая* (Вас., І, 1959, 204); **Повали́тися в ноги** [до ніг] — упасти перед ким-небудь для земного поклону, принижено просячи чогось. *Захарій так і повалився йому у ноги* (Кв.-Осн., II, 1956, 368); *— Це ти, Полуяне? — запитала сухим голосом княгиня Ольга, побачивши єпіпоса.— Я, матінко княгине,— скрикнув, почувши її голос, Полуяр і повалився їй у ноги* (Скл., Святослав, 1959, 38); *Удове покірно погнала стать повалилася ниць до ніг* [судді] (Коб., II, 1956, 213).

ПОВАЛИ́ТИСЯ[2], ва́литься, *док.* То саме, що **повали́ти**[2]. *— Сніг велабаром повалиться з неба* (С. Ол., Вибр., 1959, 260).

ПОВАЛЮВА́ТИ, ю́ю, у́єш, *док.* 1. Невлаштовно гавкати, валювати якийсь час.

2. Почати рухатися сущільною великою масою (про дим, хмари і т. ін.). *Дим повалював угору;* // Почати рухатися натовпом або нескінченними групами; повалити. *Повалювало у хату все весілля* (Сл. Ур.).

ПОВАЛЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повали́ти**. *В цій кімнаті стояли.. стара оттоманка, кошись, мабуть, зелена, на обох кінцях повалята* (Март., Тв., 1954, 232); *З невимовним жалем позбирала* [Гінда] *розбиті куснини, повалані в порох, обчистила* (Кобр., Вибр., 1954, 72).

ПОВАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* 1. То саме, що **повали́ти**[1] 1 (усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *У першім Фімі, Темвриса На землю валом повалив* [Турн] (Котл., І, 1952, 284); *Вила буря, мов палати Завзялася повалять* (Граб., І, 1957, 474); *Сон у хаті важко повалив: батька — на полу, матір — біля припічка, посеред хати — дітей..* (Головко, І, 1957, 54).

2. розм. Забруднити. *Не злість* [хіть] *пес, коли не повалює* (Чуб., І, 1872, 279).

ПОВАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* 1. Валятися, лежати якийсь час. *Тепер хочу послати свого листа та піти коло моря повалятись, поки сонце* (Л. Укр., V, 1956, 409); *Мені довелось трохи повалятися в шпиталі, щоб стати на ноги* (Вітч., 11, 1967, 198).

2. Те саме, що **повайтáтися** [1]. *Наїлися і накпстались, Що деякі аж повалялись...* (Котл., I, 1952, 91); *Погнили Біленькі хати, повалялись* (Шевч., II, 1963, 131).

3. *розм.* Забруднитися. *Залізе* [Славко] *в болото, повалявся, промокнув черевики* (Март., Тв., 1954, 456).

ПОВАНДРУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., діал.* Помандрувати. [Рубіна *(до Казнброда):*] *Зараз тут буде* [шандар]. *І ще кпнї повандрує у лапцюжах до міста* (Фр., IX, 1952, 73).

ПОВАНТА́ЖЕНИЙ, а. с. Дієпр. пас. мин. ч. до **повантажи́ти**; // **повантáжено,** *безос. присудк. сл.* Ящики *було повантажено до літака* (Ле, Клен. лист., 1960, 196).

ПОВАНТА́ЖИТИ, жу, жиш, *док., перех.* Помістити вантаж, пасажирів і т. ін. на який-небудь транспорт для перевезення. *Повантажили* [драмгуртківці піаніно] *на сани, а самі йшли пішки по глибокому снігу в лютий мороз* (Літ. Укр., 5.IX 1967, 2); *Він* [фашистський офіцер] *наказав усіх затриманих за останні дні жінок, старих і дітей повантажити на велику металеву баржу* (Кучер, Голод, 1961, 420).

ПОВАНТА́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док.* Сісти, поміститися із своїм вантажем на який-небудь транспорт для перевезення. *Щоб швидко пробі очима пункти наказу,.. почав читати голосно: «Командиру Богунського полку негайно повантажитись і направитись на кочкпвський фронт»* (Довж., I, 1958, 143); *«Мер» міста* [Одеси] *Брайкевич сьогодні на урядування не з'явився: ще вночі, разом із своєю родиною та купою чемоданів, він повантажився з Платонівського молу на пароплав «Кавказ»* (Смолич, V, 1959, 777).

ПОВАПНИ́ТИ, плю, пиш, *мн.* повапля́ть; *док., перех., заст.* Повапнувати.

ПОВА́ПЛЕНИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повапни́ти.** *Де ж слава ваша? На словах! Де ваше золото, палаш? Де власть великоя? В склепах. В склепах, повапленпх катаки* (Шевч., II, 1953, 227); *Високий стовп зіперся в ребра стелі, Стримить, мов стережe смиренно хмінний* [облудний] *салік Повапленпх, байдужих, голих стін* (Божан, Роки, 1957, 212).

◇ **Гроб повáплений** — уживається на позначення кого-, чого-небудь, що під привабливим зовнішнім виглядом ховає найгірші, найогидніші якості, властивості. *«Мир» — це сучасна Сковорода верхівка суспільства, це пишне панство та розкішне духівництво, це ті, гроби повапленпх, яких він картав слідом за Іваном Вишенським* (Рильський, Веч. розмови, 1964, 57).

ПОВАПНОВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повапнува́ти.** *Повапнований мур.*

ПОВАПНУВА́ТИ, ую, єш, *док., перех.* Покрити вапном, побілити вапном. *Повапнувати стінки.*

ПОВА́Р, а. *ч., розм.* Те саме, що **кýхар.** *Найкращий городський повар мусувався* [возився] *два дні, поти вліпив те диво* [торт з морозива] (Мирний, III, 1954, 289).

ПО-ВА́РВАРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-ва́рварському.** — *Тут зовсім не погано,— задоволено помпче підполковник два тапчани із свіжими постелями.* — *По-варварськи просто,— враз поважнів кудлате обличчя Барабоші* (Стельмах, II, 1962, 60).

ПО-ВА́РВАРСЬКОМУ, *присл.* 1. Як варвар, подібно до варвара; // Як у варварів.

2. *перен.* Жорстоко, немилосердно. *В результаті злови реакційного духовенства в 1449 році він* [М. Т. Улугбек] *був убитий, а його обсерваторія по-варварському зруйнована* (Наука., 2, 1959, 63); *6 серпня* [1812 р.] *Наполеон зайняв Смоленськ, по-варварському спалив його і продовжував свій похід на Москву* (Іст. УРСР, I, 1953, 402).

ПОВАРЕ́НИЙ, а,. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поварúти.** *Чи яйця вже поварені?* (Сл. Гр.).

ПОВАРИ́ТИ, варю́, ва́риш, *док., перех.* 1. Зварити все або багато чого-небудь. *Далі давай різати* [Палажка] *пасинкові курчата: половину поварила, половину попекла* (Н.-Лев., II, 1956, 241).

2. Варити якийсь час. *Картоплю треба ще поварити.*

3. Зробити п'ялим (рослини, пасіння і т. ін.) (про дію сонця, спеки тощо); // *безос. Суті, пекучі дні стояли перед жнивами... Хоч би не запалило, не поварило зерна, яке з молочком* (Горд., II, 1959, 332).

ПОВАРИ́ТИСЯ, варю́ся, ва́рпшся, *док.* 1. Варитися якийсь час. *Нехай м'ясо ще повариться.*

◇ **Поварúтися в котлí** *якому* — бути, перебувати якийсь час у якому-небудь середовищі, зазнаючи його впливу. — *Повариться він в заводському котлі з пів року,— прийде до тебе, а то й до мене, рекомендацію в партію просити* (Шовк., Поклепи, 1956, 154).

2. *перен.* Перебуваючи на спеці або в душному приміщенні, упріти, стати млявим (про всіх або багатьох). *Сонце палить. Дівлві дуже, аж варить.. Повʼяли хлопці, поварилась, як раки* (Вас., II, 1959, 167).

3. Стати п'ялим (від сонця, спеки тощо) (про рослини, пасіння і т. ін.). *Од спеки поварилося все на городі* (Сл. Гр.).

ПОВАРИ́ХА, и, ж., *розм.* Жін. до **по́вар.** *Поварпха, розливала великою ложкою суп* (Мушк., Чорний хліб.., 1960, 34).

ПОВА́РНЯ, і, ж. Спеціальне приміщення для приготування їжі. *У поварні підсанна* [управляючий] *поварів готувати обід* (Хотк., I, 1966, 104).

ПОВАРНЯ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Варнякати якийсь час. — *Чи, може, нема бажання служати? — поцікавився Вершка.* — *Ми тут, як вовкулі* [вовки], *живемо, то й раді з причини поварнякати* (Пашч, Гомон. Україна, 1954, 17).

ПОВА́РСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **по́вар.** *Поварська професія;* // Пригот. поварові. *Поварські* (Пипка). *в губернію наїдуся, у гостиницю* [готель]. *Так, каже, служба, Поварська справа...* (Мирний, IV, 1955, 203).

ПОВАРТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.* Вартувати (у 1, 2 знач.) якийсь час. [Рудін:] *Тож прошу почати збори, а сам я повартую коло хвіртки, щоб знову хто непроханий не влів* (Л. Укр., II, 1951, 410); — *Іду, милий бічино, в Армію Червону. Хоч два роки повартую Рідную країну* (Укр. лір. пісні, 1958, 587).

ПОВА́РЧУК, а, *ч., розм.* Хлопчик, який допомагає поварові. *А позад нас їхала хура четвериком з двома горшечними, прочком, поваром і поварчуком* (Збірник про Кроп., 1955, 25).

ПОВАРЮВА́ТИ, юю, ює, *док., розм.* Те саме, що **куховáрити.** [Микита:] *До чого Митайло нас отому?* [Карпо:] *Любе* [любить] *поварювать* (К.-Карий, III, 1961, 26).

ПО-ВА́ШОМУ, *присл.* 1. Вашою мовою. — *Я вже давно живу в Одесі і вмію й по-вашому говорити,— обізвалась Гликерія* (Н.-Лев., III, 1956, 390).

2. Відповідно до ваших поглядів, думок, звичаїв і т. ін. [Власе:] *Кохання, по-вашому, таки нікчемпця, що вийшов з душі, як зрошп з кишені, та й пожалів на долоні?..* (Кроп., II, 1958, 286); — *Як по-вашому? Що залишає слід?* (Гончар, Тронка, 1963, 274); // *Так, як ви хочете.* — *Гаразд, нехай, най буде по-вашому. Я вже оженюся* (Три золоті сл., 1958, 118); — *Ні, гаразд, не буде по-вашому,— крикнув Тимко* (Твит., Вир, 1964, 354).

ПОВБИВА́НИЙ [1], я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повби́ва́ти** [1]. *Попід вогнями й обверчими стінами стояли високо від землі, на повбиваних стовпах, широкі лавки* (Кобр., Вибр., 1954, 124); // **повбúвано,** *безос. присудк.*

сл. Між стовпами повбивано поперечні дрючки (Фр., IV, 1950, 46).

ПОВБИВА́НИЙ[2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **повбива́ти**[2]. *Що, коли б ці і подібні потвори минались й нині Ще не повбивані,— чим небезпечні були б вони людям?* (Зозов, Вибр., 1960, 195); // **повби́вано**, безос. присл. *сл. Ваших спиць повбивано, спотелешися ваші діти* (Коротич, Вогонь, 1968, 15).

ПОВБИВА́ТИ[1], аю, аєш, *док., перех.* Ударами загнати в щось (у дерево, землю і т. ін.) усе або багато чого-небудь. *По обидва боки току повбивали* [наймити] *жінки, а на кілках пов'язали мітарі, щоб сіяч падав на тік* (Н.-Лев., III, 1956, 74); // *безос. Дарай повбивало в берег, покрутило, поломило, порозтріпувало* (Хотк., II, 1966, 409).

ПОВБИВА́ТИ[2], аю, аєш. *док., перех.* Убити всіх або багатьох. — *Всі знаємо, що багато людей повбивав* [дід] (Фр., VI, 1951, 190); — *Поки що я хочу тільки одного: щоб ти, Гнатко-безп'ятко, повбивав усіх вовків, які мені худобу переводять* (Стельмах, I, 1962, 57).

ПОВБИВА́ТИСЯ[1], аються, *док.* Заглибитися в щось унаслідок ударянь, натискування (про все або багато чого-небудь). *Стріли засвистіли, мов змії, і, перелетівши понад головами дружинників, повбивалися в стіну* (Фр., VI, 1951, 76).

ПОВБИВА́ТИСЯ[2], ємося, аєтеся, *док.* 1. Розбитися насмерть; убитися (про всіх або багатьох). *Поки пташата літає і корму добуває, возулена повикідає усіх маленьких пташенят з гнізда, вони попадають на землю і повбиваються* (Хижняк, Новгамовша, 1961, 265).

2. Позбутися життя, воюючи, бючися з ким-небудь (про всіх або багатьох). — *Годі вам воювати!* — *кричала весело молодиця.* — *Повбивалися* (Довж., Зач. Десна, 1957, 114).

ПОВБИРА́ННЯ, а, с. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **повбира́ти**. *Освічена веселим світом, біла, просторе хата з повбираними стінами, з малюнками навкруг... привітно приймала в себе гостей* (Н.-Лев., I, 1956, 145); // Який прибрався в що-небудь (про всіх або багатьох). *Гриділь три старій жінки, Всі повбрані в червоні Капшони давніх басків, Біля царини стояли* (Л. Укр., IV, 1954, 187); *Люди, святочно повбрані, ішли до церкви* (Фр., IV, 1950, 63); *Був базарний день. Мов живі квіти в пасіжанківу, від вітерця тягалась людська маса, повбрана в різнокольорову одіж* (Досв., Гнилє, 1961, 110).

2. *у знач. прикм.* Гарно одягнений, убраний (про всіх або багатьох). *Повбирані панни й паничі танцювали* (Н.-Лев., II, 1956, 86); *Я б і байдуже до неї, та дивлюсь — за нею сунуть... паничі якісь, такі повбирані: піджачки на їх такі аж яскраві, чоботи, чи ботинки, там аж рипіть* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 61).

ПОВБИРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Одягти всіх або багатьох. *Балабуха повбирав жінку, панків і вивів на ганок* (Н.-Лев., III, 1956, 152); // Гарно одягти; нарядити (всіх або багатьох). *Матері повбирали своїх дочок, як ляльок* (Н.-Лев., III, 1956, 139).

2. Надягти на себе все або багато чого-небудь. *Молодиці і дівчата-відбиниці вилягали як у свято, найкраще своє вдіння на себе повбирали, і вже на них як жар горіло, аж сміялося* (Кач., Вибр., 1947, 119).

3. Прикрасити, прибрати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Коси у неї, як смоль, чорні та довгі-довгі, аж за коліно; у празник або хоч і в недільку так гарно їх повбира* (Кв.-Осн., II, 1956, 25); *Гостей в ігрviнці повбирали, на хустрін в місто повезли* (Тич., II, 1957, 278).

4. *розм.* Забруднити, вмочивши в щось, обмазавши чимсь, усе або багато чого-небудь. *В'язова тінь кудлата, що звисала Над берегом, була така густа І чорнаворка, що у неї можна Було, немначе в смолу, повбирати Рукава наших білих сорочок* (Виргаш, В розп. літа, 1959, 220).

ПОВБИРА́ТИСЯ, аються, яємося, аєтеся, *док.* 1. Одягтися (про все або багато чого-небудь, про всіх або багатьох). *Тим часом Надежа й Поліхня повбирались і повиходили в світлицю* (Н.-Лев., III, 1956, 184); // Гарно одягтися; нарядитися (про всіх або багатьох). *Дома в себе вони.. годять було в дводенних сорочках да в вірзяних кожухах-кажанках, а тут повбираюсь у такі жупани, що хоть би й гетьманові* (П. Куліш, Вибр., 1969, 78); [Пані Люба *(до дівчат):*] *Чого це ви, дівчата, повбиралися сьогодні? Свято яке почули?* (Вас., III, 1960, 200); * *Образно. Білий чистий сніг покриває дахи, галузя дерев, і навіть кілля в плоті, повбиралось у маленькі біленькі шапочки* (Кобр., Вибр., 1954, 106).

2. Прикрасити себе чим-небудь (про всіх або багатьох). *Дівчата вперше, після довгого посту, повбиралась в квітки й стрічки, скільки в їх лежало в скринях* (Н.-Лев., III, 1956, 104); * *Образно. Галявь, сжерели зеленії коси повбиралась у ясній роси* (Л. Укр., I, 1951, 201).

3. *розм.* Забруднитися (про всіх або багатьох). *Хлопці повбирались у грябку.*

4. *розм.* Проникнути, пробратися куди-небудь, удаючись до хитрощів, підступу і т. ін. (про всіх або багатьох). — *Їм* [панам] *що?* — *четвертий каже.* — *Вони собі повбираються в управу, хлущитимуть а нас вроцики та й ні вайки!* (Мирний, I, 1949, 393).

ПОВБУВА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Вбігти (про всіх або багатьох). *Молодиці повбігали в гостинку за діжок і без дива і вештались по покоях* (Н.-Лев., II, 1956, 56); *Товариші дуже уже повбігали були в ліски* (Фр., VIII, 1952, 123).

ПОВБУВА́ТИ, аю, аєш. *док., перех., розм.* Те саме, що **повзува́ти**.

ПОВБУВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся. *док., розм.* Те саме, що **повзува́тися**. — *Це ви ще й досі не повбувались?* (Сл. Гр.).

ПОВВИХО́ДИТИ *див.* **повихо́дити**.

ПОВГАМО́ВУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Угамовуватися (про всіх або багатьох). — *Залишусь, будь ласка, коло палати,— наказав Вадим тьоті Гості, коли на ліжках повгамовувались* (Шовк., Людина., 1962, 168).

ПОВГАСА́ТИ, ають. *док.* Угаснути (про все або багато чого-небудь).

ПОВГИНА́ТИСЯ, аються, *док.* Ввігнутися в багатьох місцях. *Дошки повгинались* (Сл. Гр.).

ПОВГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Угодувати всіх або багатьох (перев. свійських тварин, птахів). *Гарно у нас індики повгодовувались* (Сл. Гр.).

ПОВГРІВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся. *док.* 1. Угрітися, зігрітися (про всіх або багатьох). *Повгрівалися* [заробітчани] *за ніч у соломі, вранці з мехотою підвідомились* (Горд., Заробітчани, 1949, 128).

2. Дуже стомитися, змучитися, укритися потом від надмірного напруження (про всіх або багатьох). *Коні повгрівалися.*

ПОВГРУЗА́ТИ, аємо, аєте. *док.* Вгрузнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Стоять* [лелеки] *чередою, повгрузали в розталь,— замерзнуть* (Ю. Яворів., I, 1934, 28); *Тачки повгрузли в землю і, здавалось, от-от тріснуть під вагою важкого винограду* (Досв., Вибр., 1959, 422); *Присадкуваті руді мазанки повгрузли в землю* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

ПОВДАВАТИСЯ, аємо́ся, аєте́ся, *док.* Удатися (про всіх або багатьох). — *Та ще й повдавались* [дочки] *в матір: усі чепурні, шанують одежу, усі глядять одежини, як ока в лобі* (Н.-Лев., I, 1956, 121); — *Як вони* [Юнька й Федот] *схожі один на одного. А ми з Тимком не такі. Хозяїна в хозяї й повдавалися. Мабуть, у матір* (Тют., Вир, 1964, 397).

ПОВДОЛЮВІЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. мин. ч. до **повдолі́ти**. *Повдоволя, турботами прибита мати не була в силі виплакувати точно по умові довг* (Коб., III, 1956, 211); *Більшість минківських вояків не поверталася додому. Повдолівші солдатки, побачивши коліно з прибулих, голосили на все село* (Минко, Моя Минківка, 1962, 101); * Образно. *Сумно, повзі, важко волиєм час у повдолівій хаті* (Фр., I, 1955, 141).

ПОВДОЛІТИ, ю, ієш, *док., розм.* Те саме, що **оддоліти**. *Горіх вийшов* [молодиця] *заміж, а цього року повдолівла* (Март, Тв., 1954, 291); *Отець Іаков, повдолівши скоро після народження Нінки, сам вимостив їй, вислабій* (Юхид, Оля, 1959, 9); *Він* [чорногуз] *майже безперестанку клепав своїм дзьобом, наче сповіщав людям, що в дорозі повдовів* (Томч., Готель.., 1960, 59).

ПОВДЯГАНИЙ, а, о. Дієпр. пас. мин. ч. до **повдяга́ти**; // Який одягся в що-небудь (про всіх або багатьох). *От посилають із хат люди до церкви, всі повбіґані в що хто найліпшого має* (Фр., II, 1950, 362); *Дівчата, по-святковому повдягані, стоять пообнімавшись з подругами* (Головко, I, 1957, 380); // *у знач. прикм. В покоях пана Каликовського світилися вікна, метушилися повдягані слуги* (Ле, Наливайко, 1957, 232).

ПОВДЯГАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Одягти всіх або багатьох. *Треба.. дітей повдягати* (Мирний, III, 1954, 152); *Василева мати.. подумала, що Васі раптом знайшлися гроші, а потім побачила їх у заміжньої доньки, якій Василь запропонував на його кошти повдягати дітей* (Ю. Яво., II, 1954, 100).

2. Надягти на себе (все або багато чого-небудь, про всіх або багатьох). *Повдягали* [дівчата] *нові білі свитки, шитими рушничками підперезалися і пішли собі мовчки, як тії павочки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 238); *Повдягали в ленти, вінок одягну, Вишиванку надіну свою І піду із тобою стрічати весну* (Забашта, Квіт., 1960, 148).

ПОВДЯГА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* Одягтися (про всіх або багатьох). *Усі повдягались у довгі подорожні сукні і ждали тільки старого Шрама* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); *Повдягались* [дівчата] *у свята і розходились* (Головко, I, 1957, 104); *Як тільки Ватанька повернулася, повдягались обидві по-святковому, пішли на сходку разом: мати й дочка* (Говчар, Таврія.., 1957, 482).

ПОВЕДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повести́** 2, 3. — *О, будьте певні! Ваші діти будуть так поведені, як слід шляхетним фамілієм* (Н.-Лев., I, 1956, 423); [Аеній Пинсак:] *Дочку за се хвалю. Вона у мене поведена по-старосвітськи* (Л. Укр., II, 1951, 358); // **пове́дено**, безос. присудк. сл. *Далі вже, тобі через два, вже не тільки кури, вже стали пропадати і поросята.. І що тоґ — тільки що з двора поведено, то як у воду!* (Кв.-Осн., II, 1956, 396).

ПОВЕДЕНЦІЯ, і, ж., *розм.* 1. Те саме, що **звичай** 2. *По людях було видно, що не пили вони сьогодні мозоричу і не підкидали, за давньою поведенцією, на пуравєкономах, щоб той поставив зайву чарку* (Стельмах, Хліб.., 1959, 198).

2. Манера поводження. *Дивилося я на його* [старшого] *і — не пізнаю.. Де й подівався ота завжди привітна до мене усмішка, ласкавий голос, приятельська поведенція?* (**Мирний**, IV, 1955, 370).

3. *рідко.* Те саме, що **мода**. — *Нащо ж ти так убираєш? — спитала мати. — Бо тепер так ходять наші сусідянь. — Мабуть, тепер така поведенція, ни що? — питав батько* (Н.-Лев., I, 1956, 451).

ПОВЕДІНКА, и, ж. 1. Сукупність чиїх-небудь дій і вчинків; спосіб життя. *Вернувшись додому* [в пансіоні], *Настуся одразу здивувала всіх усім: і своєю зайдо вже вольною паризькою поведінкою, і своїми різкими манерами* (Н.-Лев., IV, 1956, 229); *Про його поведінку генерал дуже добре знав, але тримав коло себе за ретельність* (Тют., Вир, 1964, 504); *Комуніст повинен всією своєю поведінкою на виробництві, в громадському і особистому житті показувати високі зразки боротьби за розвиток і зміцнення комуністичних відносин* (Програма КПРС, 1961, 122); // Певні дії, вчинки взагалі. *Немаче збагнувши безрученість своєї поведінки, пустив* [Захар Билина] *синяку крісла, рачкувато підвівся* (Ле, Право.., 1957, 11); — *Як сповідач, кажу тобі, пане: сідай і висувай мене спокійно, бо від твоєї необґрунтованої поведінки може похитнутися справа святої церкви і навіть республіки* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 25); * Образно. *Хорошко придивлявся тепер не до роботи Михайла Гнатовича, а до поведінки металу в гліняному шві* (Собко, Біле полум'я, 1952, 247); // Уміння поводити себе відповідно до встановлених правил. *Його не лякалась. Більше того, йому нагадали про норми поведінки, обов'язкові й для головного інженера* (Шовк., Інженери, 1956, 335); *Оцінка з поведінки*; // Реакція організму на яке-небудь подразнення або вплив чогось. *Поведінка майже всіх тварин залежить у тій чи іншій мірі від погоди* (Наука.., 7, 1956, 24).

◇ **Жінка легкої поведінки** — повія. *В ті роки (1926—1928) було ще в місті безробіття, часом блукали вулицями та прогулювалися не майдамах жінки легкої поведінки* (С. Ов., 3 книги.., 1968, 46).

2. Функціювання (автоматичних пристроїв). *Теорія поведінки автоматів.*

3. *розм.* Те саме, що **звичай** 2. [Ю х и м:] *Не соромся, молодице, в нас така поведінка: ни роблять, чи не роблять, а більше того, що цілуються* (Вас., III, 1960, 80).

4. *заст.* Мода. [Х у с а:] *Ти ж сама лайботь того не знаєш, яка тепери поведінка в Римі на хлібці* (Л. Укр., III, 1952, 170).

ПО-ВЕДМЕ́ЖІ, *присл.* Те саме, що **по-ведмі́жому**. — *Мамо, сестрої Годі вам не знать чого убиватись! Хіба ви не знаєте жартів запорозьких? Наш брат і жартує так по-ведмежи, що іншого до сліз доведе* (П. Куліш, Вибр., 1959, 135).

ПО-ВЕДМІ́ЖОМУ, *присл.* Як ведмідь, подібно до ведмедя. *Де кулюка* [дячат] *сидить, то підкрадуться* [парубки] *та по-ведмежому і ревнуть... а ті сполюнюються, бігають* (Кв.-Осн., II, 1956, 239); *По-ведмежому, вайлувато проходячи поза гурт незаможників, що стовпилися біля столу, він зупинився* (Речик., Весн. грози, 1961, 96); // *Як у ведмедя. Маленькі очиці* [Шинкеп] *наче це помешали і по-ведмежому побликували злістю* (Тулуб, В степу.., 1964, 64).

ПОВЕЗЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повезти́** 1; // **пове́зено**, безос. присудк. сл. *Йоан селом, поза селом Та повезено сіно. А весь мос серденятко Вечерать сіно* (Укр. лір. пісні, 1958, 87); *Аж ось вгляділи одрябіни, що машину повезено у двір* (Мирний, IV, 1955, 245).

ПОВЕЗТИ́, зу́, зе́ш, *док.* 1. *перех.* Почати везти, нересувати, переміщувати якимсь транспортом кого-, що-небудь з одного місця на інше. *Усіх* [рідних] *одібрали від Каркелея, укинули його у віз і повезли шляхом* (Вовчок, I, 1955, 362); — *Тпрр! Дай, Гаврилку, я повезу! — Джерик скочив з санчат і взявся за мотузок*

(Кощов., I, 1955, 133); — *Ручуся — повезе* [трактор], *сто тонн потягне вантажу, чи двадцять корнусів, чи п'ять сівалок* (Гонч., Вибр., 1959, 308).

2. *перех.* Возучи, відправити *або* доставити кого-, що-небудь кудись, до когось. *Мати постановили, як тільки Настусі підросте, повезти її в Париж і там вилічити курс її науки* (Н.-Лев., IV, 1956, 227); — *Запряжи,— каже* [сотник],— *добродію, пару коней.. да повези наших прачок до Трубайла* (П. Куліш, Вибр., 1969, 248); *Командуючого покликали на сачі, обмостили могу і в супроводі ад'ютанта, огороки і лікаря повезли на командний пункт армії* (Тют., Вир, 1964, 502); *Вони набрали у фляги мінеральної води, щоб повезти своєму комбатові* (Гончар, II, 1959, 91); // Поїхати разом з ким-небудь кудись. *Як та билина засихала* [титаріїна], *А батько, мати турбувались, На прощу в Київ повезли* (Шевч., II, 1963, 109); *Того ж таки дня запріг він буланого з санчата й повіз жінку кататися* (Кощов., I, 1955, 303); — *Колись в руку поцілуєте, як я в синій чумарині вас на тарантасі повезу* (Тют., Вир, 1964, 430).

3. *кому, неперех., безос.* Пощастити, пофортунити. *Хата гула.., кожному хотілося розповісти, що з ним трапилося, як він мудро та хитро випутався, чим йому повезло* (Хотк., II, 1966, 415); *Пішов* [я] *до нього* [диспетчера], *все розпитав і дізнався, що нам знову повезло, через тиждень п'ятнадцять тонн збірний поїзд на Куберле* (С. Од., 3 книги.., 1968, 110).

ПОВЕЛИТЕ́ЛЬ, я, ч., *книжн.* Той, хто повелівав, наказує по праву своєї влади (про монархів, правителів і т. ін.). — *Який та свиту повелитель і наш Олімпський предводитель, Коли проще фіндюрки* [розпутниці] *пасе?..* (Котл., I, 1952, 245); *Пан Вінча буде в дорозі до свого повелителя, а в Тигирин вїздитиме Осман-ага, великий посол султана* (Рибак, Переясл. Рада, I, 1953, 160); // Особа, що має владу над ким-небудь; начальник. *Вреше, ощукує* [денщик] *свого пана і дуже часто перетворив життя свого повелителя у справжнє пекло* (Гашек, Пригоди.., Швейка, перекл. Маслика, 1958, 150); // *розм.* Чоловік щодо своєї дружини. *Накинувся у серці тупо.. від ентребенків свого повелителя часто і густо впливається.. тягим, тяжким та важким постя'ям...* (Мирний, V, 1955, 338).

ПОВЕЛИТЕ́ЛЬКА, и, ж., *книжн.* Жін. до **повели́тель**. *Мужчина безперервно літає перед ним.., кидаючись до стіп своєї вродливої повелительки* (Фр., VI, 1954, 224).

ПОВЕЛІВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОВЕЛІ́ТИ**, лю, лиш, *док., книжн.* 1. *тільки недок.* Правити, розпоряджатися, керувати. *Новелівати підданими;* — *Петровичу!.. Будьте мені, як і були, халіфом і повелівайте надо мною* (Кн.-Осн., II, 1956, 352); *Тепер.. вона вже добре знала, що нікого зачарованого царства, де живуть і повелівають лемні боги, немає* (Собко, Срібний корабель, 1961, 194).

2. Наказувати, давати розпорядження. *Вона йому все розказала Так, як сама здорова знала. Що в пекі і судна Еак; Хоть він на смерть не осуждає, Та мучити повелівав* (Котл., I, 1952, 148); [Покликач:] *Суд повелів, що зараз приймуть кару засуджені Нарпал і Парвус* (Л. Укр., II, 1951, 538); — *То ви ж* [жінки] *помагайте мені до столу подвигати,— повеліла Соломія, поранчись у мисницку* (Кучер, Трутні люблов, 1960, 151); // із *заперен. част.* **не.** Забороняти, не дозволяти. — *Є на небі Бог милосердний! Він не повелівав знущатися над сиротами!* (Кн.-Осн., II, 1956, 442).

ПОВЕЛІ́ННЯ, я, с., *книжн.* Категоричний наказ, вимога. — *Що ж, Іване,— спитав тихо Нідіпригора,— може, татарву пошарпаємо?* — *Ні! Без повелїння гетьманового таке чинити не слід* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 178); *Долеручий взявся виконувати повелїння царя* (Літ. газ., 6.XI 1952, 3).

ПОВЕЛІ́ТИ *див.* **повелівáти**.

ПОВЕ́Н *див.* **пóвний**.

ПОВЕРГА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОВЕ́РГНУТИ** і *рідше* **ПОВЕ́РГТИ**, гну, гнеш, *док., перех., ритор.* 1. Примушувати падати; звалювати; // *перен.* Перемагати. *Всякого ж, хто нашій справі ворожий, сонце сай спалить, повергне народ* (Тич., Зростай., 1960, 15); // *тільки док., перен., діал.* Кинути. *Не одна* [сукій] *то й просто скаже:* — *Повергни би ви того* [те] *майстерванне* [майстрування] (Фр., II, 1950, 39).

◇ **Повергáти (повéргнути) в прах** — розбивати, знищувати. *Він, спізнавши від лютої, все троцця і повергав у прах на своєму шляху* (Добр., Очак. розмир, 1965, 170); *Хіба не ми в боях під Сталінградом Повергли в прах нападнике орду!* (Гонч., Вибр., 1959, 232).

2. У сполуч. з прийм. в та знах. в. ім. на позначення стану означає: вдихнути цей стан. *Вона, критика, повергала* [кухаря] *в такий гнів, в таку лютість, що страви перекидали на плитах* (Довж., III, 1960, 428).

ПОВЕ́РГНЕНИЙ, ПОВЕ́РГНУТИЙ, а, е, *ритор.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повéргнути**. *Фашизм розтроєний і повергнений в усьому світі* (Смолич, Після війни, 1947, 44); *Прапор Перемоги над поверженим рейхстагом встановили героїчні радянські воїни* (Літ. Укр., 12.V 1965, 1).

ПОВЕ́РГНУТИ *див.* **повергáти**.

ПОВЕ́РГНУТИЙ *див.* **повéргнений**.

ПОВЕ́РГТИ *див.* **повергáти**.

ПОВЕРЕДУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Вередувати якийсь час. *Вони ніби знали, що пануючь повередує ще трохи, та й побіде* (Март., Тв., 1954, 223).

ПОВЕРЕЩА́ТИ, щу́, щиш, *док.* Верещати якийсь час.

ПОВЕ́РЖЕНИЙ, а, е, *ритор.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повéргти**. *Перед шеренгами демонстрантів вже розсипались і на допомогу поверженому прапороносцеві кинулось кілька гімназистів* (Смолич, Мир.., 1958, 209); *Найжорстокішій полководець стає великодушним, коли біля своїх ніг бачить поверженого ворога* (Добр., Очак. розмир, 1965, 142); *Він переможно глянув на поверженого таким красномовством Салля* (Собко, Нам спокій.., 1959, 31).

ПОВЕРЗТИСЯ, зя́ться, *док., розм.* Почати вередувати; // *безос.* І повернулось мені, що ще і в він, шлях мій, що аби я ним пішов, то усе б собі знайшов.. (Повчок, VI, 1956, 228).

ПОВЕРНЕ́НИЙ, ПОВЕРНУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поверну́ти**. *На той бик його* [каменя], *що був повернений до моря, хвилі накидали баговиння* (Горький, Оповід., перекл. Хуторяна, 1948, 54); *Втікачі були повернуті через три дні* (Смолич, II, 1958, 38); *Цілує* [солдат] *землю коряку. Як рідну, як свою, Незламну, непоборну, Повернену в бою* (Вічко, Вогнище, 1959, 96); — *Найкращою подякою буде вчасно повернута книжка.... Це — братова. А він у мене цідої книжок страшенний куркуль* (Мур., Свіже повітря.., 1962, 5); *Власники душ, повернених у роботе видло, записаних у господарський інвентар дідька разом із волами й кіньми, найбільше боялись того пеєпокійного, вольнолюбного духу народного* (Кощов., I, 1955, 335); *Перекладені вони* [пісні] *на нашу мову не з єгипетського перекладу, випадково, а з наукового кімецького перекладу проф. А. Відемана, причому з прозаїчної форми повернені в віршовану* (Л. Укр., IV, 1954, 273); // *у знач. прикм. Щоб чучела рій мали більш живий*

виглад, із можна робити з повернутим хвостом (Вигот. чучел., 1956, 10); // **повёрнено, повёрнуто**, *безос. присудк. сл. Жерла гармат з перекопських позицій теж було повернуто на Сиваш* (Гончар, II, 1959, 419); *Від Очаков поглядів й Макшма. Там-то його й скалічено, Та й на Україну Повернено з відставку* (Шевч., I, 1953, 254); — *Укупі були хлопці, укупі терпіли всякі пригоди, а як прийшлось до розквітання, то козаки лишились козаками, а нас у посполство повернено!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 72).

ПОВЕРНЕ́ННЯ, я, *с. т.* Дія за знач. **поверну́тися** 4—6. *Свобода торгівлі хлібом і повернення до капіталізму, до всевладдя поміщиків і капіталістів...* (Ленін, 39, 1973, 159); *Живучи у панській неволі, він з кожним роком все більше втрачав надію на повернення в рідний край* (Гжицький, Опришки, 1962, 119); *День погожий... свіжим подихом дихнув з голубої далини, принеси із поля пісню про повернення весни* (Гонч., Вибр., 1959, 253); *Повернення до праці позитивно позначається на... загальному стані і самопочутті* [людини] (Лікар. експертиза..., 1958, 16).

◇ **З повéрненням!** — уживається як поздоровлення, привітання при зустрічі з людиною, що повернулася звідкись [Катерина:] *З поверненням, Назаре Сергійовичу!* [Назар *(підійшов):*] *Здрастуй, Катю!* (Зар., Литеї, 1961, 11).

2. Дія за знач. **поверну́ти** 7—11. *Під тиском умілих доказів Гуркала пішов* [Кульвицький] *на компроміс — Відстрочено рішення про повернення Варчуку частини його землі* (Стельмах, II, 1962, 219); *За шматок жереха Йдуть повинні був.. боротися за повернення молодості!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 136).

ПОВЕРНУ́ТИ *див.* **повертáти** I.

ПОВЕРНУ́ТИЙ *див.* **повёрнений**.

ПОВЕРНУ́ТИСЯ *див.* **повертáтися** I.

ПОВЕРСТО́ВИЙ, а, е, *заст.* Вимірюваний або розраховуваний за кількістю верстов. *Поверстові відстані.*

ПОВЕРСТО́ВО, *заст.* Присл. до **поверстóвий**.

ПОВЕРТА́ННЯ, я, *с. т.* Дія за знач. **повертáти** I. *Лампа вмикається поверталням патрона в корпусі* (Підручник шофера..., 1960, 176).

2. Дія за знач. **повертáтися** I. 4. *Повертання коліс* [автомобіля] *на необмежений кут забезпечується рульовим приводом* (Підручник шофера..., 1960, 252); *Другого дня о. Артемій та Сусанна Улесівна з нетерпінням ждали повертання о. диякона* (Н.-Лев., IV, 1956, 123).

ПОВЕРТА́ТИ I, аю, аєш, *недок.*, **ПОВЕРНУ́ТИ**, верну́, вéрнеш, *док.*, *перех.* Вертячи, обертаючи, змінювати положення кого-, чого-небудь. *Митлю зігнакує* [Безбородько] *з ліжка,.. повертає в замку ключ* (Вільде, Сестри., 1958, 213); *Морська хвиля обхопила дубок, почала повертати його, полоскувати* (Ю. Янов., II, 1958, 57); *Один з половійок.. підняв з долу свитку, струснув, повернув у руках на всі боки* (Мирний, I, 1949, 257); *Орися повернула до себе обличчя Тимка* (Тют., Вир, 1964, 220); // Обертаючи, спрямовуючи куди-небудь, на когось, щось. *Брянський негайно наказав повернути на північ усі міномети* (Гончар, III, 1959, 147); *Половець зайшов до води, підкотив штани, повернув коня шаленів в море* (Ю. Янов., II, 1958, 173); // Обертати що-небудь іншим боком. — *На хоч п'ятака, все рівно. — Дід повернув руку малого, положив п'ятака* (Мирний, I, 1954, 179); *Шура підійшла до Шовкуна і повернула йому вушанку зірком наперед* (Гончар, III, 1959, 216); // *неперех.* Рухати, ворушити язиком, рукою і т. ін. *Повертав Нечипір язиком у роті... аж так і с: намазав повернемка, що застрягло у кутиці губах* (Кв.-Осн., II, 1956, 109); — *Нащлю братчики вам добру основу, витчуть вам таку сорочку, що ні руками, ні ногами не повернете* (П. Куліш, Вибр., 1969, 134).

Повертáти (поверну́ти) гóлову (обличчя, шию і т. ін.) — те саме, що **Обертáти (оберну́ти) гóлову (лицé, вид і т. ін.)** (*див.* **обертáти**). *Руда пані повернула головку в наш бік* (Л. Укр., II, 1952, 512); *Невідомий мовчки посміхнувся у темну бороду і повернув здивоване обличчя до Клавдії Харитонівни* (Голов., Тополя., 1965, 7); — *Ти не перебарачай, коли я говорю,— неквапно повернув* [Левко] *широку шию до Волошина* (Стельмах, Хліб., 1959, 64).

◇ **Поверну́ти очúма** — подивитися, глянути, не обертаючи голови. *Він* [гетьман] *вам булавою як тріпоне, та очима як поверне, так уся територія тобором ходить* (Вишня, I, 1956, 213); **Повертáти (поверну́ти) лицéм** *див.* **лицé**; **Повертáти (поверну́ти) очі** з) спрямовувати очі в якій-небудь бік, дивитися на когось, щось. *Зачекані дівчата здивовано під одним кутом повертають очі на отця Вікентія* (Стельмах, I, 1962, 416); б) звертати увагу на що-небудь. — *От ви і в Києві живете, і людьми освіченими лаєтесь! Здається б, повинні повернути очі на громадські справи* (Мирний, I, 1954, 350)); **Повертáти (поверну́ти) [своїм] розумом (мóзком)** — думати, міркувати. *Він мусив тепер повертати своїм розумом: взяв у одного дуже багатого польського графа в пасіки село Журавку і став наїсаром* (В.-Лев., II, 1956, 40); [Петро:] *Що ж його робити тепер? А ну, розумна голово, поверни своїм мозком та скажи, що робити тепер?* (Мирний, V, 1955, 180).

2. *неперех.* Змінюючи напрямок свого руху, робити поворот; звертати. *Корован через річки повертають у хліб* (Вас., III, 1960, 341); *Гайдамаки попід яром З шляху повернули* (Шевч., I, 1963, 116); *Вибравшись з міста, колони танкістів рідко повертали ліворуч, на південний схід* (Ле і Лин., Підд. захід, 1950, 358); // *розм.* Заходити, заїжджати куди-небудь, до когось, звертаючи з дороги. *Один купець,— забув, як звати,— Із ярмарку багато грошей віз І до шинкарочки зайш. Він повернув і з воза злів* (Ум., Вибр., 1951, 142); *Кирило повернув до двору. Христя стала, не знаючи, чи йти їй за Кирилом, чи на шляху підождати* (Мирний, III, 1954, 71); // *у сполуч.* з прийм. з. Піти геть, залишати межі чого-небудь. *Бурлаки мовчки повернули з двора* (Н.-Лев., II, 1956, 205); *Антін Гаущук не дослухав погроз розлюченого німецького пана і повернув з двору* (Чорн., Визволення, 1940, 113); // *перен.* Мінити політику, методи і т. ін. *Ліберальна буржуазія рішуче повернула від захисту прав народу до захисту устаноь, спрямованих проти народу* (Ленін, 19, 1971, 183); *Доки проти Денікіна йшов* [Махно] *— мов на дріжджах росло його військо, як тільки проти червоних повернув — розпалив враз* (Гончар, II, 1959, 339); // Те саме, що **повертáтися** 3. *Усі думки Темира, куди б вони не заїжджали, повертали завжди до Тані* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 339).

Вітер повертáє (поверну́в) — вітер змінює, змінив напрямок. *Вітер повернув на нашу хату, і вона загойдалася* (Ю. Янов., II, 1958, 227); — *Нездужається... Бік болить. — На тепло, мабуть, бо вітер із Чорномор'ї повернув* (Тют., Вир, 1964, 166).

3. *неперех.* Мати згин, вигин, поворот, бути розташованим не по прямій лінії (про дорогу, річку і т. ін.). *Десь під самою горою повертала стежка вбік* (Хотк., II, 1966, 243); *За Вишгородом Дніпро круто повертає ліворуч* (Сил., Святослав, 1959, 63); *Дорога враз повернула, здіймаючись майже під прямим кутом* (Смоліч, Прекр. катастр., 1956, 8); *Том* [у труби] *було дуже тісно, Фелікс довго ліз на череві, а потім труба по-*

вертала, поперед'з'явилося світло (Ю. Янов., II, 1954, 40).

4. *перех.* Змінювати напрямок руху кого-, чого-небудь; спрямовувати рух кого-, чого-небудь в інший бік. *Вівчика підняв угору одною веслом, а другим почав хутко повертать човна назад* (Донч., VI, 1957, 71); *В пустелю повертаєм ріки, Щоб ожила, щоб розцвіла* (Дор., Серед степ..., 1952, 13); // *— Вийде і вона,— подумав собі Кармель і повернув коня до ріки* (Вовчок, I, 1955, 353); // *перен.* Надавати іншого, протилежного спрямування рухові, розвиткові чого-небудь. *Імперіалізм безсилий.. повернути назад розвиток сучасного світу* (Ком. Укр., 7, 1969, 13); // *перен.* Примушувати кого-небудь вернутися до якоїсь справи, заняття і т. ін. *Ми неодмінно повертали її до перерваного оповідання* (Вас., II, 1959, 335); *Коли ж усіх мобілізованих арсенальне повертали з армії назад на завод,— то виявилося, що й в авіаційній частині Королевич теж спеціаліст по моторах, і тому в армії він так і залишився* (Смолич, Мир., 1958, 42); *Близький гурхіт і жмара їдкого диму вивели дівчину з солодкої крилатої задуми, повернули до військості* (Гончар, III, 1959, 173); // Спрямовувати розмову, бесіду, думки на якусь тему, на інший об'єкт. *Часто також учитель повертає спільну розмову на причини війни, на несправедливість царсько-поміщицького ладу* (Козл., Ю. Крук, 1950, 309); *Ольга збагнула, що зовсім не до речі повернула розмову* (Л. Укр., III, 1952, 747).

◇ **Кóлесо істóрії повертáти назáд** *див.* **історія**; **Повернýти гнів на мúлість (мúлость)** *див.* **мúлість**; **Повернýти назáд кóлесо історії** *див.* **кóлесо**; **Повертáти (повернýти) все життя́** *див.* **життя́**; **Повертáти (повернýти) голóбля** *див.* **голóбля**.

5. *перех. і неперех., перен.* Надавати певного спрямування чому-небудь; використовувати щось певним чином. *Леся Українка, що взагалі мала нахил по-своєму освітлювати і по-своєму повертати світові теми.., підкреслювала символічне значення прометеївського міфа, прометеївського духу* (Рильський, III, 1956, 282); *Так вже раді* [мати]. *як получу карбованця, якого та їм дам. — Не знаю, кажуть було, куди й повернуть його наперед: чи на солому, чи на паляну* [хліб]... (Тесл., З книги життя, 1940, 10); *Мацюк був здогадливий та повернув справою так, як їй і слід було* (Март., Тв., 1954, 198); *Кобзар підказував часом бригадирові, але не раз відчував умерте бажання самому повернути справу інакше, по-своєму* (Жур., Дорога., 1948, 173); // *кім.-розм.* Верховодити, розпоряджатися на свій розсуд. [**Мáтрона:**] *А отой дершихіра* [писар] *віссався в нього* [чоловіка], *як кліщ в вепя, та й повертає туманом, куди хоче!* (Фр., IX, 1952, 303); *Що то дівчина! Так тобою повертає, як циган сонцем* (Кол., Терен.., 1959, 127).

◇ **Повертáти (повернýти) на жарт (жáрти)** — надавати чому-небудь жартівливого, несерйозного характеру. — *Ковальки й справді з тих штукарів, в котрих ніколи гараздо не допитаєшся правди, бо він все повертає на жарти* (Н.-Лев., I, 1956, 615); *Не міг же він показати, що й справді злякався цього наймита... і тому вирішив сварку повернути на жарт* (Стельмах, I, 1962, 236).

6. *неперех., розм.* Наближатися до якої-небудь межі в часі, просторі або віддалятися від такої межі. *Повертало сонце на південні грані* (Щог., Поезії, 1958, 216); *Тільки на ранок поверне воря, Сонце почне витикатись, Вже почина і сусіда моя, Бджіляна свята, обзиватись* (Манж., Тв., 1955, 50); *На літо повернула вже весна. Дрімає сад, і гостро пахне м'ята...* (Сос., Близька далина, 1960, 57); // *безос.* *Кінчається літо, на осінь повертає* (Цюпа, Наддністря.., 1958, 89); *Вже пізно, вже на другу годину повернуло* (Коцюб., I, 1955, 249); *Вже повертало в півночі;* // *безос.* Доходити певного ліку. *Уже на восьмий* [десяток] *повертає Твій старечий вадзик* (Мисик, Верховіття, 1963, 50); *Його, правда, всі звали «старий» Максимович. Хоч йому тільки повернуло на п'ятий десяток, та всі здавна пам'ятали його професором* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 338); *А як повернуло їй на восьме літо — самій довелося йти до панських покоїв* (Цюпа, Наддністря., 1958, 150).

7. *перех. і без додатка.* Віддавати назад що-небудь узяте; вертати. *Мій батько нікому не винний: у одного позичає, а другому повертає* (Укр., присл., 1955, 51); *Постараюся бути акуратним і швидко повернути книжку* (Коцюб., III, 1956, 259); *Зупинившись біля художника, він довго дивився на його роботу, похвалив її і з щирим жалем повернув Тарасу Григоровичу* (Тулуб, В степу.., 1964, 251); // Відпускати кого-небудь. — *Полковник рішуче вимагав повернути дочку. Нам нічого не залишалось, як відпустити* (Ю. Янов., II, 1958, 73).

◇ **Повертáти (повернýти) хліб,** *етн.* — відмовляти тому, хто сватається.

8. *перех.* Забирати назад що-небудь втрачене, віднане, відняте. *У пана брать — свое повертать* (Укр., присл., 1955, 337); *Все, що забрав наш лютий ворог, Щоб повернути, час настіє* (Пісні та романси.., II, 1956, 293); // Примусити кого-небудь вернутися назад, на попереднє місце. *Повертав боярин втікача, наравляв його і своїм правом до свого осилища приковував* (Хвильов, Д. Галицький, 1958, 36); *Зареклась я тоді повік не брати чужих дітей. І все ж таки мені дуже жаль, що тоді не наполягала і не повернула хлопця собі* (Логв., Давні рани, 1961, 57).

9. *перех., перен.* Відновлювати що-небудь, раніше втрачене. *Приємне тепло вогнища повертало хлопцеві добрий настрій* (Багмут, Щасл. день., 1959, 120); *В лісах днює і ночує тітка Василина, присилуючись, який цвіт, корінь чи лист повертає здоров'я чоловікові* (Стельмах, Хліб.., 1959, 486); *Коротка передишка, безпечні стіни трапшей швидко повернули бійцям втрачену жвавість* (Гончар, III, 1959, 48); *Деяких дітей, що їх вважали безнадійно глухими, можна повернути слух* (Наука.., 2, 1967, 17); // Примушувати вернутися до попереднього стану. *Хто повернє в рабство ту країну, Де свободи стяг затрепетав?* (Рильський, III, 1961, 81).

◇ **Повертáти (повернýти) до життя́** *кого* **(життя́ кому)**: а) кількома словами тяжко хвору людину. [**Мелешко:**] *Ну, знаєте,— повернути життя людині, відняти її у смерті,— якої ще радості чи мистецтва побажати* (Коч., II, 1956, 489); б) надавати кому-небудь сил, бадьорості після душевного занепаду, переживань і т. ін.; відроджувати. *То гусла кров, то повна дзвона й гуде, у жилах клекотіла і текла... І до життя мене ти повернула любов'ю, що в душі твоїй жила* (Сос., Близька далина, 1960, 248); **Повертáти (повернýти) до здоров'я** — одужувати. *Танина мати, що почала вже повертати до здоров'я, ходить з одної кімнати до другої, роздівляється, ча все приладжено як треба* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 17).

10. *неперех., перен.* Відновлюватися, з'являтися знову після перерви (про почуття, стан і т. ін.). *Кров тої витекло чимало, бо здоров'я повертало до Остапа поволі* (Коцюб., I, 1955, 374).

11. *неперех., розм.* Те саме, що **повертáтися**[1] 4. *Що може бути миліше, як по довгому дню косовиці повертати на заході сонця з веселого лугу додому* (Довж., I, 1958, 69); *Він знову повертав на Україну*

(Ів., Тарас. шляхи, 1954, 333); *Побував я у Дрездені, Відні, Венеції, Флоренції, а тепер з Рима їду до Неаполя, а звідти на південь Франції, в Швейцарію і через Відень поверну до Львова* (Коцюб., III, 1956, 270).

12. *перех.* Перетворювати когось, щось в (на) кого-, що-небудь, змінюючи вигляд, форму, стан і т. ін. *За горами, наче вдалині, Рицлобарові сяяли вогні. Снилось море золотих вогнів, Що і ночі повертали в дні* (Шер., Дорога., 1957, 25); *Князі та їх бояри сильності ослабити і розірвати громадські вільні порядки по селах, щоб описи роздільних і розрізнених людей тим легше повернути в непольних і слуг* (Фр., VI, 1951, 36); *Заність того, щоб привчати учня до малярства, дяк зразу повернув хлопця на наймити* (Вас., II, 1959, 383).

◇ **Вивінець повернýти** *див.* **вивінець**.

ПОВЕРТА́ТИ[2], áємо, áєте, *док., перех., розм.* Те саме, що **повернýти** 7 (всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Комісія розібрала дідо вербівських селян і звеліла наділити їх кращою землею. Їм повертали назвіть ті хутори і садки в лісах, що польські пани ще передніше од їх поодинокими* (Н.-Лев., II, 1956, 361).

ПОВЕРТА́ТИСЯ[1], áюся, áєшся, *недок.*, **ПОВЕРНУ́ТИСЯ**, верну́ся, ве́рнешся, *док.* 1. Обертаючись, вертячись, змінювати своє положення. *Написує* [Марко] *обома руками ключ. Він не повертався* (Мик., II, 1957, 325); *На столі стояв величезний, незвичайний глобус, який сам весь час повертався* (Ів., Вел. очі, 1956, 91); *— Держава* [Андрій] *маслянку, а шестерня рантом і тогда і повертається...* (Коцюб., II, 1955, 48); // Робляючи поворот, змінювати положення свого тіла (про людей, тварин). *Роздягнутий по пояс, він стояв у садку в медсанбаті перед сестрою й, підвівши руки на голову, поволі повертався, вимучуючись таким чином в бинт* (Довж., I, 1958, 300); *Снилося* [Марусі] *чогось так неспокійно,— все повертався з боку на бік і засинула лише вдосвіта* (Добр., Очак. розмир, 1965, 37); *— Що тут у вас?— гукнув граф, повертаючись на всі боки на новенькому рипучому сідлі* (Довч., III, 1956, 14); *Далі повернувся* [Телепень] *на спину* (Мирний, I, 1954, 321); *Пташина скочила до води. Верть-верть хвостиком. Верть-верть. Стрибнула на камінчик, повернулася туди-сюди, знову стрибнула* (Хотк., II, 1966, 304); // Розташовуватися, ставати і т. ін. обличчям до кого-, чого-небудь. *Він повертається до неї вже на порозі і, виходячи, промовляє спокійно: — Я пішов!* (Довж., I, 1958, 116); *Христя і Мар'я разом повернулися до сінешніх дверей* (Мирний, III, 1954, 199); *Хвора слабо повернулася, а очі її вперлися в Яґзи, наче перед нею стояла якась мара* (Кобр., Вибр., 1934, 108); // Рухатися, ворушитися. *Усміхнулась Катерина, Тільки усміхнулись: Коло серця — як забина Чорна повернулась* (Шевч., I, 1963, 34).

◇ **Де (куда́) не повернýся (повéрнешся, повéрнеться, поверне́мся, поверне́тесь, поверну́ться** і т. ін.) — з усіх боків, усюди. *Ті пишні великі очі так і сяють передо мною, як вечірня зоря, куди не повернуся* (Н.-Лев., III, 1956, 272); *Де не повернеться [козак заможний Клим], вона [доля] усюди з ним* (Гл., Вибр., 1951, 100); *Вже ворог оточив дороги кругом, куди не повернись...* (Сос., I, 1957, 306); **Ніде (ніяк) [було] поверну́тися** — дуже тісно. *За ними прийшли ще инші, так що за годину в хаті ніде було повернутися* (Тют., Вир, 1964, 206); *Кругом їх набилося народу — повернутися ніяк* (Мирний, III, 1954, 272); **Очі поверта́ються (поверта́лися, поверну́лися)** *на кого — що, до кого — чого, куди* — хтось дивиться в який-небудь бік, на кого-, що-небудь. *Очі людей раз по раз повертались на схід, де над чумацьким шляхом з-за лапатих засніжених хат випалупувалося холодне, безкровне сонце* (Стельмах, I, 1962, 31); *Коли той* [витязь] *з'явився, всі очі повернулися на нього* (Три золоті сл., 1968, 109); **Поверта́тися (повернýтися) в профіль** — змінювати положення голови так, щоб чітко вирізнявся профіль. *Оддріж повертався і в профіль, ставив спиною, і від цього тільки рябився стожим на живу людину...* (Ільч., Серце жде, 1939, 230); **Поверта́тися (повернýтися) лицéм** *див.* **лице́**; **Поверта́тися (повернýтися) обли́ччям** *див.* **обли́ччя**; **Поверта́тися (повернýтися) спи́ною (спи́нами, плеча́ми)** *до кого — чого і без додатка:* а) розташовуватися, ставати і т. ін. так, що видно спину. *Тую, що я ревную. Повертаюсь до неї плечима і даю собі слово, що між нами... тепер кінець* (Коцюб., II, 1955, 420); *Постанець відірвав від спини мокру сорочку і повернувся спиною до вартового. Вся спина була спотворена шомполами* (Довж., I, 1958, 135); *Тимко мовчки повернувся спиною до бійця, закрокував по піску* (Тют., Вир, 1964, 342); б) виявляти невдоволення, зневагу, байдужість; порівнювати стосунки з ким-небудь. *— Люди повернулися до них спинами... А ото западанці нічого не бачать із своїх кіп і радіють, що вони мають на людей вплив...* (М. Ю. Тарн., Денв.., 1963, 71); **Світ поверну́ти кому** — запаморочилася голова в кого-небудь. *Побачивши тебе учора, світ мені повернувся* (Кв.-Осн., II, 1956, 45); **Се́рце поверну́лося у кого, кому** — хтось розхвилювався або стало тривожно, радісно кому-небудь. *Подивилася Хима, та аж серце в неї повернулось* (Вовчок, I, 1955, 53); *Очі йому від знемоги закрилися, зуби зціпляні, вид страшний, грізний. У матері аж серце болюче повернулося од того виду страшного...* (Мирний, I, 1949, 164); *Коли увійшла* [молодиця] *і побачила Катерину — серце їй повернулося* (Хотк., II, 1966, 254); **Се́рце поверта́лося (поверта́лося, поверну́лося** і т. ін.) *до кого* — хто-небудь прихильно ставиться, відчуває симпатію до кого-с. *— Нащо Галька, нащо ненависна їй,— а вона не сховала того, як сидить мовчки... та боляно поперся не неї. Й шкода мені?— серце матернє уже повернулося до дочки* (Мирний, IV, 1955, 85); *Ні, не таким було коханим його* [Данила] *до дівчини. Її серце вже повернулося до Нечуй-вітра, коли Данило побачив Галину* (Стельмах, II, 1962, 163); **Язи́к не поверта́ється (повертáється, повернéться, повéрнеться) [сказáти (спитáти** і т. ін.)] — хто-небудь не наважується, соромиться, боїться сказати, спитати і т. ін. щось. *А обдурювать [людей] якось ніяково, та ще й гріх, якось і язик не повертається* (Н.-Лев., I, 1956, 59); *Іде хотіло щось сказати* [Дідушок], *але язик не повертався у роті* (Гжицький, Оприлюк, 1962, 129); *Солдатам і самим не вистачало пайкової махорки і провести в них не повертався язик* (Гулуб, В степу.., 1964, 299); *Тут вона троли-троли не сказала: «Та я вже і так вас люблю». Так-то язик в неї не повертався, засоромилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 432); *До чоловічого роду у неї* [Параски] *і язик не повертається...* (Мирний, IV, 1955, 54); **[Як] язи́к поверта́ється (повернýвся)** *у кого, кому* [**сказáти (спитáти** і т. ін.)]? — (як) наважився хтонебудь сказати, спитати і т. ін. щось? *— А ми ще й кабана не кололи, що то сало зайшло за сало,— жартує Григорій.— Марія обуюється: — І як у тебе язик повертається на сміх про такий пісний?* (Стельмах, I, 1962, 227); *— Наук тобі повертається, відьмо богучарська, отаке патякати? Тут від холоду кмонов не скажеш, а їй бісики сняться* (Тют., Вир, 1964, 466).

2. Робляючи поворот, змінювати напрямок свого руху. *Він хоче запитати, де його.. сім'я, що з дітьми, а вона,*

забачивши його, повертаються і тікає назад (Тют., Вир, 1964, 531); *Вітер роздував ці різнокольорові паруси, коли канонерка круто повернулася і пішла назад до гавані, як чорна стріла* (Ю. Янов., II, 1958, 109); // *перех.* Змінюватися, набувати іншого напряму, змісту. — *Он як воно повертається. Думав, від Федота внука дочекаюсь, а вийшло — від баришника,— і Йонька бив кулаком кибалу під пуз, ніби вона була у чомусь винна* (Тют., Вир, 1964, 525).

Вітер повертáється (повернýвся) — *нетер.* змінюється, змінює напрямок. *Рано, як він ішов у Борінку купувати коня, то моря пощипував за обличчя і вітер знав позежку; пізно ж з хоспобирем потерпався, вітер повернувся* (Чорн., Потік., 1956, 12).

◇ **Життя́ повернýлося гóстрим бóком** *див.* **життя́**; **Поверта́тися (повернýтися) на до́бре (зле** і *т. ін.*) — те саме, що **Обертáтися (обернýтися) на до́бре (зле** і *т. ін.*) *див.* **обертáтися**. *Так, у цеху, в нього все повернулося на добре* (Собко, Біле полум'я, 1952, 68); *Він писав, що справа повертається на добре, що кошти* [на наукові дослідж] *уряд частково вже асигнував і вже розпочинаються роботи* (Коцюба, Нові береги, 1959, 211).

3. *на кого — що, перех.* Спрямовуватися на кого-небудь іншого, на що-небудь інше. *Гардій сам не помічав, як його злість повертається на Ганну* (Гр., II, 1963, 90); // Бути використаним певним типом. [Х р а н к о.] *Я тобі, як скінчиться діло, щот* [разунок] *дам; що на розходи пішло, а що лишок — на платіж повернеться* (Мирний, V, 1955, 128).

4. Іти, їхати і т. ін. назад; вертатися. *Повертався я в чужини, Гадав всю дорогу, Як матусю рідненьку Стрічу край порогу* (Граб., I, 1959, 520); *Скільки разів цей бриг повертався до континенту, гордо піднімаючи переможний шовк прапорів!* (Ю. Янов., II, 1958, 68); *Задумали книги і мене друкувати. Чув, що перший том уже повернувся з цензури* (Мирний, V, 1955, 404); *І ось повернулися ранньої весни лелеки та й не мають де сісти* (Козл., Весн. шум, 1952, 93); // *перен.* Рухатися, розвиватися в протилежному напрямі.

Думкá (дýми, снóгади і *т. ін.*) **повертáються (повертáлися, повернýлися)** *до кого — чого* — хто-небудь починає, почав думати, згадувати і т. ін. знову про когось, щось. *Знов він* [Роман] *за спогади, а думки все повертались до нього* (Стельмах, I, 1962, 151); *Про що б не згадували Марія і Петро,.. їхні спогади найчастіше повертались до перших днів війни* (Журб., Дорога..., 1948, 34); *Думки повернулись до розмови з паном* (Стельмах, I, 1962, 423); **Повертáтися (повернýтися) дýмкою (думкáми, в дýмці, в думкáх)** *до кого — чого* — починати думати про кого-, що-небудь. *Це все ще роїлось Фросині, повертаючись в думках до своїх минулих літ і села* (Стельмах, Хлібороби, 1959, 174); *Повернеться він* [Чіпка] *до себе думкою, чує, як у голові борюкається острах з надією* (Мирний, I, 1949, 168); *Мерщій до сина всіма почуттями й думками повернулася* [Катря] (Головко, II, 1957, 205).

◇ **Повертáтися (повернýтися) до своїх пенáтів** *див.* **пенáт**.

5. *тільки 3 ос., перен.* Появлятися знову після втрати, витрати в тому самому вигляді, об'ємі, у тій самій кількості тощо. — *Ні, в його* [лодія] *не пущу живого!.. — Матюй.. Адже шкода повернувся* (Фр., II, 1950, 19); *А як Антон не має добрива, то хоч нехай він сіє, хоч не сіє — не повернеться й насіння* (Чорн., Вибол. земля, 1959, 10); // Відновлюватися, з'являтися знову після перерви (про почуття, стан і т. ін.). *Володимир іронічно посміхається, потім очі його темніють, до нього повертається гнів* (Довж., I, 1958, 125); *Коли війська на плесо, до кохання знову повернулась бадьорість* (Баш, Вибр., 1948, 8); *Вижив Шакір, та здоров'я до нього не повернулося* (Тулуб, В степу..., 1964, 8); // Починатися знову після перерви. *Батьки віддали своє життя, щоб задушити ту війну. Діти боролися, щоб вона більш ніколи не повторилася* (Кучер, Голод, 1961, 448).

◇ **Повертáтися (повернýтися) до життя́** — приходити або ставати знову здоровим. *Лице його відсвічувало неабияку радість людини, що повертається до життя* (Тют., Вир, 1964, 102); — *Стрілять тебе в тут не стану...,— сказав сотенний. І з туману я повернувся до життя* (Сос., II, 1958, 402).

6. *до чого.* Починати робити що-небудь знову, братися за те, що було припинене. *Щоб не робити йому боляче, вона вирішила до цієї теми не повертатись* (Скл., Хазяїни, 1948, 128); *Мабуть, немає такого твору, до якого письменник не повертався б з бажанням щось підправити, щось додати чи змінити перед кожним його перевиданням* (Вітч., 3, 1965, 181); *Знову повернувся Максим до поперечної розмови* (Ткач, Арена, 1960, 9).

7. *розм.* Швидко виконувати яку-небудь роботу; швидко робити щось. *Усе в неї до ладу якось не тільки в хаті, а й у роботі: швидко вона повертається, діло горить у неї в руках* (Мирний, I, 1949, 172); *А тут у двері якийсь десятник: — Давай, баба, дві паляниці та повертайсь, бо начальство дожидать не согласно* [не згодне] (Вовчок, VI, 1966, 286); — *Ти, стара, швидше там повертайся, відпусти дочку, то сама, як молода, крутися* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 387); *Дівчина, як дівчина: і очі красиві, і щоки свіжі, немов молоком умиті, і губи пухкі, а сама поки повернеться...* (Хижняк, Тамара, 1959, 93).

Уміти поверну́тися *коло чого* — уміти зробити що-небудь.

8. *у кого — що.* Переходити з одного стану в інший, набирати іншого вигляду, перетворюватися в кого-, що-небудь. *Зовсім скидти розсунулись, розмазись — у гній повернулись* (Мирний, III, 1954, 7); *Я було радію, слухаючи того й щебетання. Не було й гадки, що усе те щастя у велике лихо повернулось* (Вовчок, I, 1955, 281).

9. *тільки недок., розм.* Постійно жити, перебувати в якому-небудь середовищі, товаристві і т. ін. *Нехай тому легенько згадується, де він у світі повертається* (Номис, 1864, № 11009); *Козаки запорожці, де ви ся повертаєте? Де ви ся маєте?* (Сл. Гр.); *Вона сама собі, одним одна душею, буде повертатися у такому великому городі між панами* (Кв.-Осн., II, 1956, 281).

10. *рідко.* Те саме, що **звертáтися** 1. *Нічого сам не потрапивши, він повернувся за порадою до свого давнього приятеля Чижика, секретаря в суді* (Мирний, I, 1949, 384); — *Хто ти? — Демобілізований солдат-артилерист, маю честь повернутись,— відповідає Стоян, насилу добираючи чимовживання* (Коцюба, I, 1958, 42).

11. *розм.* Те саме, що **повертáти** 6. *Вечоріло. Сонце повернулося на західну околицю неба* (Тют., Вир, 1964, 143).

ПОВЕРТА́ТИСЯ², áємося, áєтеся, *док., розм.* Прийти, приїхати і т. ін. назад (про всіх або багатьох). [Р а д ь к о:] *Вже деякі повернулись з заробітків в Дону, силу покалесили нових пісень* (Кроп., II, 1958, 365); *Буваю увечері, як з роботи повертаються* [наймити] *та після вечері отак, перед святом, як засипають...— хлопець заміже* (Головко, II, 1957, 11).

ПОВЕРТІТИ, рчу́, ртиш, *док., перех.* 1. Вертіти якийсь час. *Сонкін обдивився й* [квітку] *теж зверху і ізсподу, понюхав, повертів у руках і передав назад Яночці* (Вас., I, 1959, 349); *Граф повертів в руках пакета і пішов до кабінету* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 201).

2. Укрити заглибинами, отворами в багатьох місцях; *// безос. Щось іде — таке., що й глянути гидко: на одно око сліпе, вид йому покрутило та повертіло* (Свидн., Люборацькі, 1955, 150).

ПОВЕРТІ́ТИСЯ, ру́ся, ртишся, *док.* Вертітися якийсь час. *Повибігали якісь панночки, куці та бистрі, як сороки; повертілись, повертілись перед очима, та й кругь за дверй* (Вовчок, I, 1955, 75); *Вітер віяше .. листя з клена жовте, жовтаво-золоте повиліз! Поваяли в повітряні потоки, воно безжурним табуном спочатку покружляло-повертілось.., а потім, нічче спустівшись, посідало їм* [хлопцям] *на голови, на плеч!* (Тич., I, 1957, 271).

ПОВЕ́РХ, у, ч. 1. Частина будинку, що включає ряд приміщень, розташованих на одному рівні. *З сінеї направо й наліво йшли сходи на перший поверх* (Фр., VII, 1954, 306); *Терем київських князів збудований був на два поверхи* (Скл., Святослав, 1959, 33); *// Рад приміщень на судні, розташованих на одному рівні. Взагалі пароход* [пароплав] *гарний, чистий дуже, великий (з трьома поверхами)* (Л. Укр., V, 1956, 403); *// Рад предметів, розташованих горизонтально, на одному рівні. Лавки* [у залі пирку] *йдуть чверть-кругом (сегментом) у три поверхи* (Л. Укр., II, 1951, 510); *Хати* [в татарському селі] *без дахів, скупчені, прилплені одна до другої, одна над другою. Я карабкався її по верхів* (Кошоб., III, 1956, 146).

2. *зіст.* Частина шахтного поля, розташована між штреками. *Тут* [під Охтиркою] *вже видобувають нафту і газ з трьох розвіданих верхніх поверхів* (Роб. газ., 17.X 1965, 2).

3. *рідко.* Те саме, що по́верхня 1. *Веселе сонце на сході вставало, Сяйвом в поверху озера грало* (Щог., Поезії, 1958, 304); *Пішла хвиля та бризі далеко по гладенькому поверхі води* (Н.-Лев., I, 1956, 60).

4. *діал.* Верх. *І почала* (Параска) *їх* [полушки] *складати.., а саму мевеличку, ніче намлушку ту, одним махом руки якнось круглою зробила і на самий поверх кинула* (Мирний, IV, 1955, 355).

ПОВЕ́РХ. 1. *присл.* Зверху чого-небудь. *В бікому одіта, І поверх парчею срібною покрита, Тихим сном на віки вродниця* [вродливиця] *заснула* (Щог., Поезії, 1958, 116); *Нестерова закуталась у хустину, одяла при допомозі Нестора шубу поверх* (Вільде, Сестри., 1958, 577); *На обкладинці* [папки] *прикленю ярлика з відрукуванням на машинці написом. Поверх розмашисто кавскіс червоним олівцем: «Зимполіту. Здати в архів»* (Логв., Давні рани, 1961, 11).

2. *прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу чи місце: а) вище від яких, над якими що-небудь розміщується або відбувається якась дія. *Висока трава починає хвилюватись, поверх неї тільки гарячий вітер зуйме та сонце розсіва свою пекуче-іскристе проміння* (Мирний, IV, 1955, 312); *Крижиться, наймає збиту з дощок комірку з віконцем поверх дверей* (Чорн., Визнол. земля, 1959, 158); б) вище від яких спрямована дія. *Вчительки, глянула на дівчинку поверх окулярів* (Коз., Листи., 1967, 7); *Очі його дивились кудись уперед, поверх ворога* (Тют., Вир, 1964, 537).

3. *прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, на поверхні якого хто-, що-небудь є, перебуває. *Грицько вертався з поля з снопами, же трьома возами. Він за одним, Христя за другим; а син.. сидів на третім поверх снопів* (Мирний, I, 1949, 413); *На озеречку поверх льоду повиходила зеленкувато-блакитна вода* (Стельмах, I, 1962, 343).

4. *прийм., з род. і знах. в., рідко.* Те саме, що по́над 5. *Вона мала поверх двадцять років і була висока* (Коб., I, 1956, 375); *Записав* [І. Франко] *понад 400 пісень та поверх 1000 коломийок* (Нар. тв. та етн., 1, 1968, 53).

5. *прийм., з род. в., рідко.* Те саме, що по́над 6. *Поверх моєї праці та ще мене б'ють* (Номис, 1864, № 4043); *Не знаю, що змушувало лаборантів і монтажниць так працювати: їм же ніхто не платив же за час, що вони працюють поверх своїх годин* (Ю. Янов., II, 1958, 116).

ПОВЕ́РХНЕВИЙ, а, е. Який розміщується, перебуває, відбувається і т. ін. на поверхні чи недалеко від поверхні чого-небудь. *У сільській місцевості для забезпечення водою потрібно використовувати підземні джерела, де вода вищої якості порівняно з поверхневими* (Хліборой Укр., 8, 1969, 27); *Поверхневі корчі утворюються з матеріалу, що його льодовик несе на собі* (Курс. заг. геол., 1947, 149); *Платина довго була єдиним каталізатором, який застосовувався для поверхневого зорінка* (Наука., 6, 1963, 16); *// Який здійснюють на невеликій глибині від поверхні землі. При поверхневому обробітку посівів більше зазнчуються бур'янами* (Хліборой Укр., 2, 1966, 7).

△ **Поверхне́ве ди́хання** — неглибоке дихання. *Під час сну дихання у дітей рівне і більш поверхневе, ніж під час неспання* (Шк. гігієна, 1954, 58).

ПОВЕРХНЕ́ВО. Присл. до **поверхне́вий**. *Почався процес зварювання. Обидві частини* [розламаного крюка] *зварювались не поверхнево, а серцевинно* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 17); *// Неглибоко. Добрива., вносили.. поверхнево рано навесні* (Хліборой Укр., 2, 1967, 16).

ПОВЕ́РХНЯ, і, ж. 1. Зверхній, зовнішній бік чого-небудь. *Ніколи ні одна сніжиночка не торкнулася поверхні цієї* [ріки] *червоної пустині* (Хотк., II, 1968, 106); *Поверхня дерева нагрівається від сонця і пахне, як сіно з копиці* (Ю. Янов., II, 1958, 140); *// Верхній шар маси якої-небудь речовини, рідини і т. ін. Блакитне небо відбило свої фарби на поверхні води* (Досв., Вибр., 1959, 289); *Упавши на білу поверхню сметани, солені крупинки вран подібували її сірими цяточками* (Сенч., Опов., 1959, 46); *// геогр.* Сукупність нерівностей земної кори, які утворюють вершини, кисочини і т. ін.; рельєф. *Поверхня західного Лісостепу дуже розчленована глибокими балками і долинами рік* (Бот. ж., X, 1, 1958, 6).

△ **Дніпа пове́рхня** *див.* **дні́пр**.

◇ **Вийпісти на пове́рхню** *див.* **випливти**; **Вирнути на пове́рхню** — з'явитися (несподівано, раптово). *Рафаїв якось автоматично вирнув на поверхню, коли Аркадієві треба було позичити грошей* (Вільде, Сестри.., 1958, 47); **Ко́нвати по пове́рхні** — *див.* **конвати**; **Лежа́ти на пове́рхні** — *див.* **лежа́ти**.

2. *мат.* Межа, що відділяє геометричне тіло від зовнішнього простору або від іншого тіла; слід руху якої-небудь лінії в просторі. *Бічна поверхня правільної пірамідн дорівнює добутку периметра основи на половину апофеми* (Геом., II, 1954, 43).

ПОВЕ́РХОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **пове́рх** 1; *// Який має поверхи. В поверховому будинку світилося* (Ірчан, II, 1958, 20).

ПОВЕ́РХОВИЙ[2], а, е. 1. *рідко.* Те саме, що **поверхне́вий**. *Вся ділянка під будівництво спланована з урахуванням відводу поверхових вод* (Архіт. і буд., 4, 1955, 23).

2. *перек.* Який не торкається суті справи; неглибокий. *Вам, може, чудно, що я взяла такий поверховий тон, але ж говорити грунтовно на такі теми, це значило б стріляти з гармат по горобцях* (Л. Укр., V, 1956, 174); *Проект поверховий, його мозга висунути тільки людина, що не обізнана з теперішнім станом нашої хімічної промисловості* (Шовк., Інженери, 1956, 14); *Блондинка, в чобітках, блискучі очі, трохи сурбовані,— таке було перше поверхове враження від неї* (Трубл., І, 1955, 100); // Який не виникає в суть справи, обмежується несуттєвим. *Я люблю і люблю Маяковського більше, аніж усі деякі поверхові критики наші покажуть когтем* (Тич., III, 1957, 113).

...ПОВЕ́РХОВИЙ[2], а, е. Друга частина складних прикметників, що означає: який має стільки поверхів, скільки вказано в першій частині, напр.: п'ятиповерхо́вий, шістнадцятиповерхо́вий і т. ін.

Поверхо́вість[1], вості. ж. Кількість поверхів, що визначає висоту будинку. *Споруди підвищеної поверховості.*

Поверхо́вість[2], вості. ж. Властивість за знач. **поверхо́вий**[2] 2. *В комедії... накреслив п. Цеглинський бодай одну правдиву постать, оцього батька, людину з сильним почуттям своєї особистої гідності і з погордою до усякого фальшу та поверховості* (Фр., XVI, 1955, 113); *Поверховість в художньому зображенні — прямий наслідок недостатнього знання життя* (Літ. газ., 7.VIII 1952, 3).

Поверхо́вий, а, е, *діал.* Поверховий (*див.* **поверхо́вий**[2] 2). *Лена.. весела, більш по молодості, ніж по темпераменту, поверхова у всьому* (Л. Укр., III, 1952, 718); *Я з ним* [професором Огоновським] *познайомився в його домі. Була то поверхова знайомість, що не справила на мене особливо вражіння* (Сам., II, 1958, 396).

Поверхо́вість, ності, ж., *діал.* 1. Властивість за знач. **поверхо́вий**. *Поверховість твору.*

2. Зовнішність. — *Нам Стоколоса чоловік здібний і симпатичний, незважаючи на свою... комічну поверховість* (Фр., II, 1950, 333).

Поверхо́вно, *діал.* Присл. до **поверхо́вий**. *Осесні поверховно з поодинокими залазами наук, з поодинокими фактами всесвітньої історії, думають, що вони* [жінки] *справді довол озброєні супроти вимог життя* (Коб., І, 1956, 71).

Поверхо́во, 1. Присл. до **поверхо́вий**[2] 2. *Питання про владики на письменника іншим письменникам у наших критиків займає чоловік передніх місце, хоч розв'язують вони його, на мій погляд, дуже поверхово* (Вас., IV, 1960, 48); *Я зрозумів тепер, що Зарубка не поверхово, а глибоко розуміється в сільському господарстві* (Кучер, Прощай..., 1957, 467).

2. *присл., діал.* Зовні. *Він чув себе легким і хоч поверхово спокійним* (Фр., VII, 1951, 80).

Поверховодни́ти, джу, диш, *док.* Верховодити якийсь час. *Погуляв деньків до два по селу Денис, поверховодив на вулиці* (Кв.-Осн., II, 1956, 400).

Поверхстрокови́й, ба́й, ба́ї, військ., *рідко.* Те саме, що **надстрокови́й**. *Над морем устав сидуг підпрапорщика російської армії, поверхстрокового взводу* (Ю. Янов., І, 1954, 249).

Пове́рху, *присл., рідко.* Те саме, що **повéрх** 1; зверху. *Дві скелі створили печеру... Тут тихо... Поверху навскоси сипле пінний дощ...* (Досн., Гюдле, 1961, 158).

Повершáти, аю, єш і **повершувáти**, ую, уєш, *недок.*, **повéршити**, шу́, ши́ш, *док., перех., діал.* Перевершувати. *Софрон Іванович врочисто гримів басом,.. сильним голосом повершав усіх співців* (Горд., Дівчина.., 1954, 179); *Всю громаду повершували, горлючи над нею, два баси, трохи вищий і трохи нижчий* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 237); *Дарма, що цей бичок менший,— а він більшого за літо повершить* (Сл. Гр.).

Повéршити[1], шу́, ши́ш. *док., перех., розм.* Те саме, що **закінчи́ти**. — *Коли сам, каже, не повершу, то синові передам* (Шевч., І, 1963, 95); *Хома Лизо на те подав свою раду, повершив, так би мовити, глибиною думки безконечный двобій, що віяся за бригадира* (Горд., II, 1959, 251).

Повéршити[2] *діал.* **повершúти**.

Повершувáти *діал.* **повершáти**.

Повеселúти, лю, лиш, *док., перех.* Розважити, розвеселити чим-небудь когось. *Тодді Трохиці всі з гостями Збирались їхать за зайцями, Князька свого повеселить* (Котл., І, 1952, 180); *Він любить посміятися сам і повеселити студентів* (Гуп., Передчуття.., 1971, 22); // Принести радість, утіху кому-небудь; порадувати. *Ти ж мене повеселив, що ти не був з нами* (Кв.-Осн., II, 1956, 409); // *рідко.* Надати веселого виразу (обличчю, очам і т. ін.). *Жарт повеселив людські обличчя.*

Повеселúтися, люся, лúшся, *док.* Веселитися якийсь час. [Наталя:] *Ми хочемо.. зібратись у себе дома, тісним колом, погомоніти і повеселитись...* (Мик., І, 1957, 384); — *Ходімо, Зінько, з нами. Погуляємо разом, повеселимося* (Шиян, Баланда, 1957, 9).

Повеселíлий, а, е. Який повеселів, став веселим. *Кинений, теж збудження, повеселілий, оглядав з командирами захоплену кулеметну тачанку* (Гончар, II, 1959, 26); // Який виражає такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Поміж панове обличчя виробилися, ясніш. Осміхнулось, зводить повеселіле лице до хлопців* (Вас., І, 1959, 363); *Варка підвела повеселілі очі, сором'язливо оглянула всіх* (Збан., Сесперь, 1961, 325); * Образно. *Не хотує тиф у повеселілих селах і менше ночами наскакують банди. Після розгрому Петлюри одразу влада взялася за отаманів і батьків, які не склали зброю* (Стельмах, II, 1962, 245).

Повеселíло, Присл. до **повеселíлий**. *Стрепенулося пароплав, вивалюючи з глибини якір, ..повеселіло загомоніла команда* (Вол., Озеро.., 1959, 70).

Повеселíти, ію, ієш. Док. до **веселíти**. *Ватага вся повеселіла, Горілка з пляшок бульготіла, Ніхто ні-кілі не пропе* (Котл., І, 1952, 163); *І мій, смутний, повеселів товариш — На наше вийде, будем жити жаті* (Шер., Щастя.., 1951, 87); // Виразити такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Галя злякнула на машкару й її сердите личко зразу повеселіло й засяяло* (Вас., І, 1959, 120); * Образно. *А як випав перший сніг,— прозорі села й міста наче трохи повеселіли, посвітліли од ясної, як сонце, білості* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 66).

Повеселя́шати, аю, єш. Док. до **веселя́шати**. *Адась повеселяшав, радісно лускув батогом і вдарив по кониках* (Фр., VII, 1951, 76); *Петро Антонович почав оповідати свої мисливські пригоди, і Леся повеселяшала* (М. Од., Леся, 1960, 12); // безос. *От нашій Івані на душі так повеселяшало, що вона вже й нужди мало* (Кв.-Осн., II, 1956, 270); *Дарунок звалився наче з неба, і в штабному вагоні повеселяшало* (Гашек, Пригоди.. Швейка, перекл. Маслика, 1958, 448); // Виразити такий стан (про очі, обличчя і т. ін.). *Лице її знов засвітилось, повеселяшало* (Н.-Лев., І, 1956, 152); * Образно. *Від усієї його непоборної динамічної юності віє таким кипучим для всіляких сумнівів оптиміз-*

жом, що хата повеселішала вся, неначе щось в ній стелю підняло (Донж., I, 1958, 74).

ПО-ВЕСІЛЬНОМУ, *присл.* Як на весіллі, на весіллі. *Вздовж Ольга й Варвара, убрані по-весільному* (П.-Лев., II, 1956, 523).

ПО-ВЕСІННЬОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-весінньому**. *Все зелене довкола. По-весінньому яскраво-зелене* (Хотк., II, 1966, 63); *По-весінньому заграючись, аж на душі повеселішало* (Баш, На.. дорозі, 1967, 115).

ПОВЕСЛУВА́ТИ, ую, єш, *док.* Веслуючи, попливати куди-небудь. *Дівчина сіла в човен і повеслувала в холодну збуренну ніч* (Кочура, Родина.., 1962, 155).

ПОВЕСНІ, *присл.* Весною, навесні. *Не співай повесні, Соловейко, мені* (Мажк., Тв., 1955, 45); *Повесні тане сніг і починає прокидатися земля після зимового сну* (Ів., Вел. очі, 1956, 101).

ПОВЕСНІТИ, ію, ієш, *поет.* Док. до **весніти**; // *безос. Як потеплів, повеснів, У сні знов зазеленів Новенький листячко дубове* (Павл., Бистрина, 1959, 206).

ПО-ВЕСНЯНОМУ, *присл.* Як весною, навесні. *Світить надворі по-весняному сонце* (Донч., Вибр., 1948, 41); *Яскраво світило сонце, і Галя була одягнута по-весняному* (Смолич, Світанок.., 1953, 673).

ПОВЕ́СТИ[1] *див.* **повóдити**[1].

ПОВЕСТИ[2] *див.* **повóдити**[2].

ПОВЕ́СТИСЯ[1] *див.* **повóдитися**[1].

ПОВЕСТИСЯ[2], едуся, едешся, *док.* 1. *безос., розм.* Увійти в звичай, стати звичним. [Олімпіада Іванівна:] *І що то тепер повелось: — товариш, товаришка! По-моєму, жінка жінкою, а мужчина мужчиною; яке там товаришування!* (Л. Укр., II, 1951, 6); *Високити леваду — то було синове діло, так уже повелося* (Голов., Тополя., 1965, 52).

2. *розм.* Те саме, що **завестися** 1; появитися. *Через який-небудь рік повелися поросята, утята, різного заводу кури* (Л. Янов., I, 1959, 53); *Між наших вороних повелися тії коні, що вже знала я про них* (Тич., I, 1957, 189).

3. *кому і без додатка, безос., розм.* Пощастити, вдатися. —*З усіма дітьми мені добри повелося, а з цими на тобі на старість такий клопіт!* (Н.-Лев., VI, 1966, 401); *До перемін місць такі очочі Всі ті, кому в житті не повелось* (Плужник, Вибр., 1966, 172).

4. *розм.* Завести приятельські, доброзичливі стосунки з ким-небудь. *З лебарем повелося — горя небагато* (Укр.. присл.., 1955, 394); *Якщо з поетом уже повелася, — Я тобі* [штанко] *дам і пшениці, й водиці* (Мал., Звенигора, 1959, 258).

5. *розм.* Почати відбуватися, здійснюватися; розпочатися. *В одній збірній компанії.. повелася розмова не дуже приємна обом друзям* (Л. Укр., V, 1956, 140); *«Війна» поміж хлоп'яками.. повелася в Васильовськім загоні з давніх-давен* (Ільч., Звич. хлоп'ята, 1947, 9).

6. *діал.* Піти (з ким-небудь). *Ой кумася, ой кумася межу напилася, А кум куму за рученьку, кума повелася* (Коломийки, 1969, 306).

7. *рідко.* Пас, до **повестй**[1] 2. — *Там же до жолоба коней, хлопці! Я сіна вкинув їм. — І балі про себе нам: — А після вечері на луки поведуться..* (Головко, I, 1957, 251).

ПОВЕЧЕ́РЯТИ, яю, яєш, *док.* Повечеряти, повечеряти. *Напились ми чаю, повечеряли — і почалися у нас розмови* (Хотк., I, 1966, 164); *Він тримався бадьоро і з великим апетитом повечеряв* (Трубл., Глиб. шлях, 1948, 140); *— А тепер, Катерино, піди собі до челядні, повечеряй, чим бог послав* (Стельмах, I, 1962, 298).

ПОВЕЧІРКУВА́ТИ, ую, уєш, *док., розм.* Їсти після вечері. *Снідала-обідала — раз їла, полудувала-підвечірчувала — два їла, вечеряла-повечіркувала — три їла* (Номис, 1864, № 14324).

ПОВЕЧІРНІЙ, я, е, *рідко.* Який буває ввечері. *Ніч тужавіла, перетікали повечірні присмерки* (Ле, Кден. аист, 1960, 142); *Їх* [дуби і сосни] *радує день і дівоча розмова, Рахманного поля розбуджені соки, Дніпровських луканів лискуча підкова, Шатра повечірнього неба високе* (Мал., Запов. джерело, 1959, 219).

ПО-ВЕЧІРНЬОМУ, *присл.* Як увечері. *Ідуть кімнатою коні пасма сонця, золотавіяться по-вечірньому* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38); *Люба.. застилними очима дивилася на вікно, вже не ясне, а по-вечірньому сіро-сине* (Собко, Справа.., 1959, 272).

ПОВЕЧІР'Я, я, *с., рідко.* Те саме, що **вéчір** 1. *Соловей.. тьохкали всюди, і від їхнього співу дзвеніло повечір'я* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 139); *Над полями спускаються вечірні сутінки. Пізнім повечір'ям чути, як лускається перезрілий колос, журно сипляться зерна на землю* (Рад. Укр., 21.VII 1961, 2).

ПОВЕЧОРІ́ТИ, іє, *док., безос.* Наблизитися, настати (про вечір). *Ой, коли б той вечір Та й повечоріло, То б мос серденько та й повеселіло* (Укр., лір. пісні, 1958, 323); *Ще повечоріє, калюжки постукають* (Вовчок, VI, 1956, 305); *Завтра повечоріло, Екскадрилья літак за літаком знялася з моря, взявши курс на захід* (Ле, Клен. аист, 1960, 52).

ПОВЕ́ШТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Вештатися якийсь час. *А Хименко ще трохи повештався по місту, не випускаючи сорочки, то полюбувався, як цікаво переложі дивляться на його* (Крим., Вибр., 1965, 333); *Марія почала качинки, повештавшись ще трохи по хаті й, погасивши світло, теж поклала на піч* (Баблик, Вигна. сад, 1960, 113).

ПОВЗ, *діал.* **ПОЗ, ПОУЗ.** 1. *присл.* Не зупиняючись, не затримуючись біля кого-, чого-небудь, минаючи когось, щось. *Та проїхав козак повз і оком не кльнув* (Мажк., Тв., 1955, 109).

◇ **Проходи́ти (пройти́) повз** — не помічати, не надавати важливого значення. *Він не хотів і не міг допустити, щоб його студенти так зневажливо і зверхньо ставились до нових шукань в науці,.. він не міг дозволити собі пройти повз* (Рибак, Час.., 1960, 220).

2. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, простір, не затримуючись біля яких, минаючи які, хто-небудь проходить, пробігає, щось проїжджає тощо. *У Венеції на сей раз не спинялась (проїзда повз неї вночі)* (Л. Укр., V, 1956, 419); — *Прощайте, мамо!.— сказав Максим, проходячи повз матір* (Мирний, I, 1949, 216); *Проходячи повз маленьке, вмазане в стіну дзеркальце, Параскіца не витримала, щоб не глянути в нього* (Коцюб., I, 1955, 266); *Ідемо попад високими коноплями, попад латаними буряками. Повз пшениці густої, повз кукурудзи качанами рясної* (Ковінька, Чому я не сокіл.., 1961, 53); — *Ти за всю війну дома не був. І оце зараз, можна сказати, повз самий бій ідеш, а до хати не зайдеш* (Головко, II, 1957, 577); *Повз двір, вулицею і через городи поспішали люди* (Збан., Незабутнє, 1953, 52); *Повз вікно часто, часто йшли верблюди з довгими ногами* (Сос., II, 1958, 348); — *Чи чула ти, дівчинонько, Як я тебе кликав? ..Як повз твої ворітонька Сивим конем їхав?* (Чуб., V, 1874, 51).

3. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, простір, недалеко від яких, біля яких щось відбувається або хто-, що-небудь перебуває. *Петро.. сидів повз вікно* (Тесл., 3 книги життя, 1918, 120); // *із знах. в.* Уживається при вказуванні на предмет, простір, уздовж яких спрямована дія. — *В обніжкові зазубець робить* [Паложка], *а пов*

обніжок.. рівець прозорих (Тесл., 3 книги життя, 1918, 161).

4. *прийм., з род. (рідко) і знах. в.* Уживається при вказуванні на особу, предмет, у які не вділює хтось. не попадає щось. *Й став в кутоК. Гонтівки було в вочко прошло й полохнуло нога мене в стіну піхомеком...* (Сос., II, 1958, 403).

5. У поєднанні з ім. рік, день, година і т. ін. уживається при вказуванні на безперервність, повторюваність дій. *Так рік повз рік у змію безнастанний Час надійшов, що тільки майорів Смутком очах моїх плугатарів, Коли конали в темряві й страданні* (Плужник, Вибр., 1966, 124).

ПОВЗАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повзти**. *Бачили* [ми на дні моря].. *лінуве повзання крабів, підводні печери* (Коцюб., II, 1955, 417); *Надто гарний і незалежний, щоби просьбами, повзанням вирішувотися в його* [Гуртере] *касу, він* [Ангарович] *спокоїв точно його волю і не інтересувався ним зовсім* (Фр., VI, 1951, 382).

ПОВЗАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Пересуватися в різних напрямках по поверхні всім тілом або на коротких ніжках (про плазунів, комах і т. ін.). *Тихо бриніла, муха на шибі. То замовкала, повзаючи по склі, то знов співала фальцетом, заплутавшись в складках занавіски* (Хотк., II, 1966, 132); *Коли в мурашниках закрита частина ходів і навкруги мало повзає мурашок — чекай дощу* (Наука., 7, 1958, 24); *Між каміннями і зеленими водоростями плазають прозорі медузи і повзають краби* (Донч., II, 1956, 350); // Пересуватися по поверхні в різних напрямках, припадаючи до неї тулубом і перебираючи кінцівками (про людей і деяких тварин). *На читальнім будинку вже повзав бляхар* (Март., Тв., 1954, 326); *Варвара повзала по полю від танка до танка, від окопу до окопу, перев'язувала поранених і витягала їх на собі з-під вогню* (Перв., Дикий мед, 1963, 438); *Біля Василя Прокоповича повзало шестеро маленьких котенят* (Коп., Подарунок, 1956, 100); *Повзати плазом.*

2. *розм.* Повільно пересуваючись, рухатися в різних напрямках. *По стелі вниз і вгору повзали вагончики фунікулера* (Панч, Ерік., 1950, 55); *Із широких вікон перед ним укупу злалась панорама дахів, ріжків вулиць і крапчків майданчиків міста.. повзав трамвай* (Досв., Вибр., 1939, 235); // Повільно сунутися, переміщуватися в різних напрямках (про хмари, тумани і т. ін.). *Над нами небо світило сеолми ясними зорями, кругом повзали.. чорні хмари* (Мирний, V, 1955, 350); *Якась темна вуста мряка обгортала її непрозорим туманом, збиралася вгору, то повзала чорними, страшними вовбражами* (Кобр., Вибр., 1954, 169); // Ходити поволі або насилу. *На чорних ріллях, як мурашки, повзали люди, греблися в землі, змореві* (Головко, I, 1957, 68); // *зневажл.* Ходити взагалі. *Ще ок Савенко по нашій землі повзає. Живе. Дихає. Скільки матерів його проклинають* (Жур., Дорога.., 1948, 91).

Повзати на колінах (колінами, коліньми, навколішки, навколішках, рачки і т. ін.) — пересуватися в різних напрямках на колінах або рачки. *Повзала* [Мирія] *на колінах, обнімаючи руками кожний закуток* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 192); *Валентин повзав колінами попід столом.. а Борис тримав йому блимовку, плавненько присвічуючи то сюди, то туди* (Гончар, IV, 1960, 81); — *Що ж це таке?— питав він, повзаючи рачки, мацаючи руками по землі* (Тют., Вир, 1964, 315).

3. *перех. і прийм.* перед, перед. Принижуватися, підлещуватися. *Ради вибавлення сяніе із пазурів.. служби вожцькоі,— повзали люди перед Гердлічкою, по-собачому заглядали в очі* (Хотк., II, 1966, 117).

◆ **Повзати з ногáх** *див.* **ноги**; **Повзати на колінах (навколішки)** [*перед ким*]: а) стояти на колінах перед ким-небудь, просячи, благаючи чогось. *Трястись* [Домагацькій], *повзав в ногах, благав, щоб не били...* (Хижняк, Тамара, 1959, 146); *Все село бачило, як повзала вона* [Лавренчиха] *перед дочкиною тачанкою на колінах, коли бандити хотіли запалити з хлібом гамазей, повзала та благала, щоб та не вселяла палити святий хліб* (Гончар, II, 1959, 226); б) те саме, що **повзати** 3. [Степан:] *Не жінка то, котра в ногах повза без провини, не подружжя вона, о мерзота, на котру гидко й глянути* (Кроп., II, 1958, 80); *Той, хто злетів раз до сонця, хто відчув силу своїх крил і радість польоту, той не буде повзати на колінах* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 197).

ПОВЗВОДНИЙ, зя, *ч.* військ. Здійснюваний окремими взводами, по взводах. *Повзводне шикування.*

ПОВЗВОДНО, *військ.* Присл. до **повзводний**. *Бійці шикувались повзводно* (Десник, Опов., 1951, 34); *На завдання ходили* [розвідники] *повзводно, з кулеметами* (Автом., Коли розпуч. двох, 1959, 496).

ПОВЗДОВЖ, *присл., у знач. прийм., рідко.* Те саме, що **подовж**. *Повздовж високої стіни Верцадло висло перед мною* (Шот., Поезії, 1958, 197).

ПОВЗДОВЖНІЙ, я, *с., рідко.* Те саме, що **подовжній** 1. *При повздовжньому розпилюванні дощок.. порівняно великої довжини., розмітку роблять шнуром або шпагатом, натягнутим точно по лінії розпилу і натертим крейдою або деревним вугіллям* (Гурток «Умілі руки»., 1955, 48).

ПОВЗДОВЖНЬО..., *рідко.* Перша частина складних слів, що відповідає слову **повздовжній**, напр.: **повздовжньо-струґальний** і т. ін.

ПОВЗИК, а, *ч.* Маленька лісова пташка ряду горобцеподібних, яка добре лазить по деревах уверх і вниз головою; **попозень**. *Повзики ретельно оглядають кожне дерево: чи не застряла вже де-небудь якась комаха* (Веч. Київ, 14.I.1967, 4).

ПОВЗКОМ, *присл., рідко.* Те саме, що **пóповзом**; повзучи. *Мусимо тікати зараз, повзком, від ялинки до ялинки, від корча до корча* (Фр., VIII, 1952, 367); *Тут можна було пробиратись тільки повзком* (Гончар, III, 1959, 49).

ПОВЗТИ, зу́, зе́ш; *мин. ч.* повз, ла́, ло́; *недок.* 1. Пересуватися по поверхні всім тілом або на коротких ніжках у певному напрямку (про плазунів, комах і т. ін.). *Одна черва, мовляв, кишить* [у болоті], *Да декого повзе по кушіру задюка* (Греб., I, 1957, 53); *Можна спіймати черепашку, що повзе біля води, залишаючи на піску довгу борозенку* (Допч., VI, 1957, 12); *По цілі його комашка кудись з стебликом повзла* (Сос., II, 1958, 183); // Пересуватися по поверхні в певному напрямку, припадаючи до неї тулубом і перебираючи кінцівками (про людей і деяких тварин). *Оттап повзе. Йому трудно, кожну кришку доводиться брати з бою, в грудях коле й спирає дух* (Коцюб., I, 1955, 367); · *Скільки разів я падав? Вже пес із перебитими ногами повз* (Жур., Дорога.., 1948, 12); *Юра притискається животом, ополіпок товстелне дерево ногами і руками і тихенько повзе вгору по стовбуру* (Смолич, II, 1958, 48); // *перен.* Звинисто пролягати, простягатися (про дорогу, стежку і т. ін.). *Повзуть тут скрізь по горах стежечки, немов гадючки* (Фр., XI, 1952, 186); *Село спустило. Самотою повзли між хатами брудні дороги* (Коцюб., II, 1955, 77).

Повзти на колінах (рáчки) — пересуватися в певному напрямку на колінах або рачки. *Марися повзла, повзла на колінах до лісу, оглушена, роздавлене, без серця в грудях* (Хотк., II, 1966, 220); *Другий* [бандит] *рач-

ки почав повзти до балки (Цюпа, Три явори, 1958, 37).

2. *розм.* Повільно пересуваючись, рухатися в певному напрямку. *Полонина погасла, і отара овець повзе по ній, як сірий лишай* (Копюб., II, 1955, 321); *Стрілка годинника повзла дуже повільно* (Трубл., Мандр., 1938, 19); *Важко вирівнені в киси цугом, повзли ми, батуючи золоті скиби чужого збіжжя* (Головко, I, 1957, 51); // Повільно сунутися, переміщуватися в певному напрямку (про хмари, туман і т. ін.). *Повзуть безконечним полотном хмари, сіючи дощ* (Хотк., II, 1966, 266); *Повзе пахучий дим, чіпляється за трави* (Сос., I, 1957, 279); // *перен.* Повільно поширюватися, розповсюджуватися, передаватися (про чутки, настрої і т. ін.). *Поміж рядів повзе страшне слово. Хтось вимовив його першим, і ось воно пройшло вже всю сотню, сковує кожного вовка... Тиф!* (Цюпа, Назустріч., 1958, 109); *Повзла чутка про скликання незабаром великого кощового кругу* (Рибак, Переяел. Рада, 1953, 43); *Та ненависть, яка оточувала Мірошниченка і Пістіногору, тепер з усіх кримінальних кам'яниць і хуторів повзла і до його подвір'я* (Стельмах, II, 1962, 34); // Іти повзом або навзлид. *Піднялась* [Ївга], *поспихувалась, ледве, ледве повзе, та ще, на лихо, нікого нема із назустріч, щоб хто підвів* (Кв.-Осн., II, 1958, 273); *Іде собі* [хлопчисько] *й плаче, потихцювавшись низько, від вітки зігнувшись, ледве повзе* (Забіла, Малим... 1958, 5); // Повільно їхати, плисти. *Вагонетки з вантажем безперервно повзли нагору* (Ю. Янов., II, 1954, 111); *Наші внуті човники спровола повзли вирлом, що вдвоє Голубів і Олексіїв лимани* (Досв., Вибр., 1958, 405); // Повільно минати, тягтися (про час). *Не дай боже чоловікові печалі або якої напасті, то урем'я* [час] *іде — не йде, мов рак, повзе* (Кв.-Осн., II, 1956, 76); *Вже повзе, та так лінкає!* (Фр., XIII, 1954, 19); — *Не люблю я тих, у кого дні повзуть* (Жур., Даша, 1961, 51).

3. *розм.* Повільно коливати. *Вік, Канушевич, згорбившись, повільно і важко дряпається вгору. Та ноги раз у раз повзуть назад по скользких скилах гори* (Копюб., Нові береги, 1959, 300); // Повільно асоціюватися, спокзати вниз (про землю поверхню). *Так ось вона — ця знаменита крейда. Яка повзе з урвистих берегів.. В холодний скалкуватий прояв* [протоку] (Бежан, Роки, 1957, 179); // Спадати, збиватися вбік, допізу (про одяг, головні убори). *Стоїть* [молодиця] *краб грибуни, розшарпіла, випростина, високочола, не помічаючи в схвилюванні, як хустка повзе повзе, спинзає їй на шию* (Гончар, II, 1959, 191).

4. Слатися, витися по чому-небудь (про рослини). *Повзуть зіяночі, не знаючи утоми, Все вище й вище* (Рильський, II, 1960, 135); *По землі, в ровах і ямах повзе ожина* (Кучер, Прощай.., 1957, 70).

ПОВЗУВА́ТИ, аю, аєш. *док., перех.* Взути всіх або багатьох.

ПОНЗУВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся. *док.* Взутися (про всіх або багатьох).

ПОВЗУН, а́, ч. 1. Той, хто повзає. *Є звірі — чудові повзуни по деревах* (Трубл., Мандр., 1938, 99).

2. *техн.* Деталь механізму, яка ковзає взад і вперед по якій-небудь поверхні у прямолінійному напрямку. [Д е м и д:] *Хіба у нас пауг? Чорти батька зна що, а не пауг! Іскрапатий, чотири повзуни у десятох місцях, повзун геть стерся* (Кроп., III, 1959, 166); — *Ішли, ішли,— підганяв Сидоренко* [Іванів],— *он там маслянка, бери її і лізь нагору, щось тут повзуна трохи зайдало вчора* (Собко, Звич. життя, 1957, 32).

ПОВЗУНЕ́ЦЬ, пця, ч. Український народний танець, у якому більшість танцювальних па виконується на зігнутих у колінах ногах; // Па в танці. *Значна частина рухів російських, українських та білоруських танців мають і спільні назви (змінений крок, доріжка, вірьовочка, повзунець, присядка і т. ін.).* (Нар. тв. та етн., 4, 1964, 39).

ПОВЗУНКО́ВИЙ, а, е. 1. *розм.* Прикм. до повзу́нок 1. *Повзунковий вік.*

2. *техн.* Оснащений повзунком (у 3 знач.). *До причінних комбайнів виготовлено нові повзункові волокуші з загущеними полозками* (Колг. село, 4.VII 1954, 2).

ПОВЗУ́НОК, нка, ч. 1. *розм.* Той, хто ще не вміє ходити, пересувається поповзом (про дітей). *Я сидів усе на тій же зеленій галяті, мій партнер — у недбучому дерев'яному кріслі, схожому на загороду для повзунків* (Перв., Опов., 1970, 82).

2. *тільки мн.* Одяг для немовлят (у вигляді штанців із плечиками й панчішками). *Ще ж до штанів, то на якомусь етапі їх робили суцільними — від пояса до п'ят. Вони були схожі на повзунки для немовлят* (Шаука., 3, 1967, 54).

3. *техн.* Те саме, що повзу́н 2. *При пересуванні повзунка потенціометра змінюватиметься амплітуда напруги діода* (Осн. радіотехн., 1957, 13).

ПОВЗУ́ЧИЙ, а, е. 1. Який повзає, пересувається повзучи. *Вони* [індійці] *перетворюють в орнаментальні елементи.. навіть повзучих гадів* (Вол., Дні.., 1958, 38); *Штюк не від того, щоб як спілі вишні, покуштувати, що воно на смак, — Та садовий повзучих розбишак, Насипу зустіч пищить так ретельно, Що той грішок не майте за смертельний* (Рильський, III, 1961, 178).

2. Який стелеться, в'ється по чому-небудь (про рослини). *А перед нами степ і степ: орябина суха трава і пологий повзучий бур'ян — ось і вся його рослинність* (Фр., II, 1950, 95); *Живали.. не зводив очей з широкого старого каміну, порослого.. всяким-пресяким повзучим зіллям* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 256).

3. Який повільно переміщується, поширюється. *Під'їхав* [Фітельберг] *раптом у себе на спині, під сорочкою, повзучий їхичистий холодок* (Рибак, Час.., 1960, 244); *Моторошним став обличчя людини, що потрапляє в смугу цього мертвотно-синього, при землі повзучого світла* (Гончар, Людина.., 1960, 15).

◇ **Повзу́чий емпіри́зм** див. емпіри́зм.

4. Складова частина деяких назв рослин. *Замість лісів тепер слався землею жерех, чорний килим повзучих смерек, в якому плутались ноги* (Копюб., II, 1955, 318); *Подекуди темно-зеленими плямами розростаються* [в Хомутівському степу] *корекевищні злаки — стоколос безостий, пирій повзучий, пирій волосоносний* (Шаука., 5, 1967, 9).

ПОВЗУ́ЧІСТЬ, чості, ж., *спец.* Повільна деформація металу, бетону та інших матеріалів під дією постійного тривалого механічного навантаження. *Машина для визначення повзучості пластичних мас.*

ПОВИБИВА́ВШИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до повиби́ти. — *А в хоккеїві дивно поламане! Коса погражавіла, в шестернях зубки повибивані!* (Вишня, I, 1956, 379); // у знач. прикм. *Під стріхою сумом чорніють повибивані вікна* (Вас., I, 1959, 292); *Вимах невловий й не було, а приміщення волості стояло з повибиваними шибками* (Шиян, Гроза.., 1958, 394).

ПОВИБИВА́ТИ, бю, аєш. *док., перех.* 1. Вибити все або багато чого-небудь. — *Не смійтеся,— кажу,— як розсердите жене, то я вам і вікна повибиваю* (Стор., I, 1957, 111); *Вона згадала й про голубників,— треба було.. подивитись, чи не повибивав там хто стін* (Скл., Святослав, 1959, 72).

2. Ударяючи, витрі́пати, очистити все або багато чого-небудь. *Повибивати подушки.*

3. Ударами добути з чогось усе або багато чого-небудь. *Повибивати насіння з соняшників;* // перен. Б'ючи кого-небудь, домогтися багато чогось. *Тепера вам батьківські заповіти Повибивав із серця Аеріман І перетяг вас на кривеє й темне* (Крим., Вибр., 1965, 201); *Максим дуже пожалівся, гадаючи, що небожчині корови можна силомі́ць повибивати* (Л. Янов., І, 1959, 164).

4. Витовкуючи (про людей, тварин), б'ючи (про град, лощ і т. ін.), винищити посіви, городину, траву тощо у великій кількості, скрізь або в багатьох місцях. — *Ви свое повбирасте* [просо], *а мою пайку хай хоч і вітер повибиває,— відказала Горпина* (Л. Янов., І, 1959, 335).

5. Ударяючи чим-небудь, робити заглибини, отвори і т. ін. у великій кількості, скрізь або в багатьох місцях. *Місцина справді стала пустирем одгонити... Собаки так і гиздяться! — кулба повибивали...* (Мирний, II, 1954, 45).

6. Убити, винищити всіх або багатьох. *Такого народу повибивали під ту війну* (Сл. Гр.).

7. Відтворити, нанести на що-небудь або витиснути на якомусь матеріалі певні знаки (у великій кількості). *Уперше це вона нарадилася в неї* [свині́ці] *і цілий день виходила..., обцицкуючи ту свині́цю кругом себе та скалічи* [скалічи] *зуби до рябих пнюс, що повибивав вибійщик* [вибійник] (Мирний, І, 1954, 60).

ПОВИБИВА́ТИСЯ, ається, аємося, аєтеся, *док.* 1. Висунутися з-під чого-небудь назовні (про все або багато чогось). *Тихенький подихав вітер, шевеля* [ворушив] *її невеличкими чорними кучерями, що повибивались на виски з товстої та довгої коси* (Мирний, II, 1954, 68).

2. *в кого, розм.* Докладним зусиллям, домогтися певного суспільного становища, стати ким-небудь (про всіх або багатьох). *Сини повибивались в інженери.*

Повибива́тися в лю́ди — те саме, що **Вибитися в лю́ди** (про всіх або багатьох) (*див.* **вибива́тися**). *Народила* [жінка] *десятеро дітей: двоє перших ще маленькими переставились, а решта повиростали і в люди повибивались* (Гуц., Скупана., 1965, 10).

3. Зробитися нерівним, із заглибинами в багатьох місцях (про долівку, дорогу і т. ін.). *Шлях повибивався;* // безос. *Батрак долівку землею рівня, де повибивалося* (Кн.-Осн., II, 1956, 320).

ПОВИБИРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Вибрати з-посеред інших предметів (усе або багато чого-небудь). *Хлопці розібрали полуклоп, повибирали кожен собі сніп* (Головко, II, 1957, 245).

2. Обрати всіх або багатьох для виконання певних обов'язків. — *Гляди́ть ще — не повибирайте й в управу своїх!.. Чуєте? — Гласні мовчали, мов не до них річ* (Мирний, II, 1954, 271).

3. Витягти, вичерпати і т. ін. за кілька або багато разів усе або багато чого-небудь. *Раз у неділю баба снекла паріжків з жаком, повибирала їх, посклада́ла в миску* (Укр., казки.., 1951, 27); *На полі вона прийшла з граблями, розволочила рілля й руками повибирала довге, як батоги, коріння пирію* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 53).

ПОВИБИРА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* Вибратися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Всі з дому повибиралися в поле* (Фр., Казки, 1946, 35).

ПОВИБИ́ГАТИ, аємо, аєте, *док.* Бибігти (про всіх або багатьох). *Повибігали якісь панночки, куці та быстрі* (Вовчок, І, 1955, 75); *З Оленчиної хати теж повибігали діти та босонож бігали по двору* (Турч., Зорі.., 1950, 144); * Образно. *Мов у дзеркалі, видно в воді і небо,.. і кучерявій в'язи, що повибігали на самий край і попростягали зелені лапи над річкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 250).

ПОВИБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вибудувати все або багато чого-небудь. *Погорільці повибудовували гарні хати після пожежі* (Сл. Гр.).

ПОВИВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, юють, *док., перех.* Вивалити все або багато чого-небудь.

ПОВИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до повивання, до надання допомоги при пологах. *Повивальне мистецтво.*

ПОВИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повива́ти**.

ПОВИВАРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виварити все або багато чого-небудь.

◇ **Повивáрювати воду** *з кого* — те саме, що **Варíти воду** якийсь час (*див.* **варíти**).

ПОВИВА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОВИТИ**, в'ю, в'єш, *док., перех.* 1. Обплітати, обвивати чим-небудь щось або що-небудь навколо чогось. [Гали́на:] *Колись учених віками квітчали,.. ат і ми тою головц, Петре, повили* (Мирний, V, 1955, 155); // Укривати що-небудь собою. *Зневажають подружельки Подругу свою, Зневажають червоную Калину мою. Повий мою головоньку, Росою умий. І вітаць широкими Од сонця закрий* (Шевч., II, 1963, 12); *Чомусь учора і сьогодні думав Уперто я та невідступно, друже, Про молоді берези свіжевиті, Коли із перша зелень повила* (Рильський, III, 1961, 168); // Огортати, вкривати (тканиною, одягом і т. ін.). *Та повий тонким серпанком постать любу чарівницї* (Л. Укр., IV, 1954, 274); // безос. *Усе снігами повило* (Пушкін, Є. Онегін, перекл. Рильського, 1949, 123); // Огортати, обплітати (про тканину, одяг). *Сина вбрання повило її під саме пібородя й надало вигляду молоденької школярки* (Досв., Вибр., 1959, 20); // Охоплювати руками, рукою; обіймати. [Мальва́нов:] *Ходім, я вас однесу. (Бере Любушу на руки і несе до її кімнати).* [Любу́ша (сплигнувши, повиває його шию руками)] (Коч., II, 1956, 38).

2. Оточувати кругом, з усіх боків. — *Грузин виноградом повиває оселю...* (Гончар, Циклон, 1970, 52).

3. Обплітати, покривати собою (про рослини). *Кучері тополькі, срібненькі, підіймаються вгору; інші, чорні, позвисали над клунями; ще інші, вишневі, сливові, повивають хати* (Тесл., Вибр., 1950, 102); *Окрасою назавжди були тільки кручені паночкі, які повивали передню стінку* (Смолич, V, 1959, 16).

4. Огортати, затягувати з усіх боків (про дим, туман і т. ін.); оповивати. *Мла повивала гори* (Собко, Кавказ, 1946, 107); *Блакитна імла далини повила далекі села, гори, садки* (Кощюб., I, 1955, 196); * Образно. *Ліздні очі його повивав сум* (Шиян, Партиз. край, 1946, 227); // Огортати, затягувати з усіх боків (димом, туманом і т. ін.). *І вершники помчали, полетіли, І хвилями золоченого пилу Широку площу раптом повили* (Рильський, II, 1956, 38); *Крізь ворожий тиск мене пропчав Меркурій, Він жаркою повив і врятував мене* (Зеров, Вибр., 1966, 274); // Охоплювати, цілком заповнювати собою навколишній простір (про світло, темряву, тишу і т. ін.). *Свіжий біля вікна, заколані дуже добре могли бачити одне одного, бо місячний світ не тільки їх повивав, але й заливав усю хату* (Гр., I, 1963, 410); *Густий ліс поступово повивала місячна темрява* (Кат., Вибр., 1953, 375); *Тиша повивала весь санаторій* (Ю. Янов., І, 1958, 327); *Приємерк уже повив вулицю* (Шовк., Інженери, 1956, 404); // Обдавати, обвівати з усіх боків (струменем повітря, пахощами

і т. ін.). *Дуб холодком повільним повива...* (Плужник, Вибр., 1960, 114).

5. *перен.* Повільно оповивати, заполонювати (про почуття, фізичний стан і т. ін.). *У голосі її почувався сльози, журба; повивали вони хату й Христю* (Мирний, І, 1949, 278); *Сон, нарешті, здолав мене. Солодке, глибоке, безмежне потерпання — воно вже повивало мене цілого* (Смолич, День.., 1950, 147); // *чим.* Переймати яким-небудь настроєм, почуттям. *Як казку... викладав він спогади про своє життя, повиваючи їх тихим смутком* (Вас., І, 1959, 146); [Шестак:] *І думки, тяжкі, незайомі, Сумотою душу повили* (Кроп., V, 1959, 204).

◇ **Хма́ра повила́** *кого* — хто-небудь став дуже похмурий, невеселий. *Не великомовна була та Чайчиха, не привітна: якась хмара повила її навіки* (Вовчок, І, 1955, 260).

6. Загортати повиванням, пеленкою (немовля). — *Коли я пішов на війну, тебе в колисці повивали; повернувся додому, а ти вже який* (Томч., Готель.., 1960, 53); *Породила мене мати У високих у палатах, Шовком повила* (Шевч., II, 1963, 140); // *перев. док., перех.* Народити. [Марта:] *Сину мій, сину єдиний! Чи ча те ж я тебе повила, щоб так рано втеряти* [втратити]..? (Кроп., V, 1959, 189).

7. *розм.* Те саме, що **зави́ти**[3]. *Ой ти, вербо кудрявая, Хто на тобі кудрі повив?* (Чуб., III, 1872, 117); *Треба було.. повити вінки* (Л. Янов., І, 1959, 143).

ПОВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ПОВИ́ТИСЯ**, в'ється, *док.* 1. Охоплювати собою, обвиватися навколо кого-, чого-небудь. *Прикусі близько ми були, Та нас залізна розвели, Що повивалися круг рук* (Граб., І, 1959, 401); *Знову злота Гадина впилася В саме серце; кругом його Тричі повилася* (Шевч., II, 1963, 275); // Вплітатися в що-небудь. *Сивина од журби непастанної В корній косі повилась* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 286).

2. Плестися навколо чого-небудь, по чомусь (про рослини). *Повився хміль біля старих воріт* (Мал., Щедре літо, 1949, 69); *Всю садибу обступав навколо старий і похилий тин, на який повився хміль і кручені паничі* (Довч., Вибр., 1948, 212).

3. *тільки 3 ос.* Мати вигини, звивисто пролягати, протікати, бути розташованим по звивистій лінії. *Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову сіню стрічку на зелену траву* (Коцюб., І, 1955, 17); *Вулиця.. повилась між осілими до Удая* (Десняк, Десну.., 1949, 200); *Підгір'ям повилося довге село Межирічі* (Горд., Дівчина.., 1954, 146).

4. Огортатися, затягуватися з усіх боків (димом, туманом і т. ін.); оповиватися. *Місяць хмарою повився* (Шевч., II, 1953, 28); *Все море в туман повилось* (Л. Укр., IV, 1954, 97); * Образно. *Образ її повивався якимись чарами* (Вас., І, 1959, 170); // Покриватися чим-небудь по поверхні. *А надворі була весна, гори і доли повивалися зеленню* (Гур., Паша молодість, 1949, 292); *І лице повилось прозорою червоною фарбою осіннього вишневого листу* (Досв., Гюдле, 1961, 131); * Образно. *Лице* [діда] *стало аж чорне, очі повилися смутком, тугою...* (Мирний, І, 1954, 178); // Охоплюватися, цілком заповнюватися і т. ін. світком, темрявою, тишею і т. ін. *Від гущавини рослин обитель повивалася вечірньою пітьмою* (Лн. Міжгір'я, 1953, 105); *Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву, почорнів* (Коцюб., І, 1955, 143); *У лісі тінь густішає, сховалася трава, дрімотливою тишею повились дерева* (Забіла, У.. світ, 1960, 73).

5. *тільки док.* Полетіти, кружляючи в повітрі. *Голуби повилися у небо;* // Піднятися, перемістившись клубами, звиваючись (про дим, туман і т. ін.). *Смердючий дим клубками повився під стелею* (Н.-Лев., II, 1956, 122); *Пішла по колу стара газета на цигарки, мізний димок повився над головами матросів* (Кучер, Голод, 1961, 125).

6. *тільки док.* Літати, кружляючи в повітрі якийсь час. *Ягашка затріпалася, знялася з тину, упала у ярок, знову знялася, повилась над головами і знову упала в ярок* (Мирний, І, 1954, 246).

ПОВИВА́Ч, а́, *ч.* Довгий вузький шматок тканини для сповивання немовлят. — *Гу-гу...— загуде маленька Галя, силкуючись уговнти випростаними з повивача ручками красюк червоної хустки, що висить на колисці* (Л. Янов., І, 1959, 282); // Взагалі яка-небудь довга вузька смужка тканини, бинт і т. ін. для повивання, замотування кого-, чого-небудь. — *А тепер поробом та земаєт забитий мерщій виразку та замогрій туліше повивачем* (Стар., Облога.., 1961, 51); *Міцні повивачі тричі цупко, і.. Ольга знеможено склепила очі* (Кач., II, 1958, 12); * У порівн. *Як почне, бувало* [баба], *його умовляти,— та словом, як повивачем, зів'є...* (Мирний, II, 1954, 52).

◇ **Полоскáти повивáч**, *ент.*— пити могорич після хрестин. *Того ж таки дня Карпа й Мотрю полкласів їх кум у шинок полоскати повивач після похрестин* (Н.-Лев., II, 1956, 373).

ПОВИВЕРТА́ТИ, аю, áєш, *док., перех.* 1. Вивернути (у 1 знач.) все або багато чого-небудь. *Бурі не повивертали з корінням могутніх столітніх дубів* (Довж., І, 1958, 67); *Земля потріскалась від засухи, повивертавши на поверхню корінці й без того ледве живих айстр* (Вільне, Сестри.., 1958, 110); // *безос.* [Гавенда:] *Сколилася страшенна буря, якої нікого ніколи ще не бачив: повивертало столітні дуби з корінням* (К.-Карий, II, 1950, 43).

2. Перекинувши, зваливши все або багато чого-небудь, вилити чи висипати вміст. [Явдоха:] *Мали ми з нею вже мороку: повивертала воду* (Кроп., II, 1958, 481).

3. Перевернути внутрішньою стороною назовні, вививоріт уте або багато чого-небудь. *Обдивився Никодим усі кутки, повивертав кишені,— як у воду впала* [шапка] (Зар., На.. світі, 1967, 335); // Звихнути (руки, ноги). [Охрім:] *Гляньте, злодії на його закаблуки! І як він ніг не повиверта* (Кроп., I, 1958, 384).

4. *розм.* Виймаючи звідки-небудь, покласти, вивалити кудись усе або багато чого-небудь. *Трохим.. З кишень повивертав мазорку* (Воскр., 3 перцем!, 1957, 88).

5. *розм.* Виставити наперед, випнути (боки, животи тощо). [Гострохвостий:] *Ваші Кожух'яки здолться.. смердячим болотом, в котрому повивертали боки проти сонця товсті свині* (Н.-Лев., II, 1956, 480); * Образно. — *А казуначчя в нього які! Так черева проти сонця й повивертало!* (Гр., Без хліба, 1958, 51).

ПОВИВЕРТА́ТИСЯ, ємося, áєтеся, *док.* 1. Висунутися, зрушитися з місця (про все або багато чого-небудь). *По головній вулиці проклав этось цегляні тротуари, але вони вже встигли вичовгатись, цеглини повивертались* (Збан., Сесиделъ, 1961, 334).

2. Перевернутися виворотом назовні (про все або багато чого-небудь). *Рукави повивертались.*

◇ **Очі повивертáлися** — очі широко розкрилися, вирячилися. — *Та й мінець так.., коли б ви, діду, побачили. Низьке... зуби товсті, зуби чорні, а очі — так всі і повивертались* (Мирний, І, 1954, 194).

3. *розм.* Лягти або сісти, розкинувшись (про всіх або багатьох). *Попились вразькі запорожці так, що й по-

виверталось у сідку на траві (П. Куліш, Вибр., 1969, 193).

ПОВИВЕ́РШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виверши́ти все або багато чого-небудь.

ПОВИВІ́РЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиві́рчувати.** *Два суботники, влаштовані повітряком, допомогли затрамбувати повивірчувані гранатними набоями баюри на головній вулиці* (Кир., Вибр., 1960, 86).

ПОВИВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викорчува́ти все або багато чого-небудь.

ПОВИВІ́ШУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Вішаючи, стратити всіх або багатьох.

ПОВИВІ́ШУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Вивісити все або багато чого-небудь. *Повивішували біляну;* * Образно. *Попадали [ми з дружиною]., та й відсапуємо так, що аж язики повивішували* (Фр., I, 1955, 373).

ПОВИВО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Вивести звідки-небудь кудись усіх або багатьох. *Фурмани повиводили коней* (Стельмах, I, 1962, 396).

△ **Повиводи́тя на орбі́ту (орбіти)** — те саме, що **Ви́вести на орбі́ту** (багато літальних апаратів) (*див.* **вивести** [1]). — *Ми на космічні орбіти вже кількотонні кораблі повиводили* (Собко, Срібний корабель, 1961, 188).

◇ **Повиводи́ло о́чі [в лоба],** *безос.* — те саме, що **Ви́вело о́чі** (всім або багатьом) (*див.* **вивести** [1]). *Вліві обличчя позадиралися вгору, очі — повиводило з лоба* (Мирний, II, 1954, 202); **Повиводи́ти в лю́ди** — те саме, що **Вивести в лю́ди** (всіх або багатьох) (*див.* **вивести** [1]). *Батьки.. силкувалися будь-що, а повиводити дітей у люди* (Вишня, II, 1956, 355).

2. Нашкодити потомству у великій кількості (про всіх або багатьох — птахів, тварин). *Взімку, коли всі птахи вже повиводили своїх пташенят, у дельті Дунаю особливо голінько* (Наука.., 8, 1967, 50); *Соловіїзи вже повиводили малят* (Дмит., Наречена, 1959, 71).

3. Зробити, побудувати багато чого-небудь, що має протяжність, висоту. *Збудував собі храм я в пустині. Повиводив на всхід [схід] вікпарі* (Граб., I, 1959, 568).

4. Усунути, видалити, винищити без'залишку все або багато чого-небудь. *Повиводити плями на скатерті.*

5. Старанно написати, змалювати все або багато чого-небудь. *Прізвища на афішах усіх артистів.. повиводили* (Вишня, I, 1958, 237); * Образно. *Мороз на вікнах повиводив тонкими візерунками гори, і смереки, і ялини* (Тург., Зорі.., 1950, 219).

ПОВИВО́ДИТИСЯ, дяться, *док.* 1. Вивестися, вивідитися (про всіх або багатьох — малят птахів, тварин). *Весною, коли повиводяться курчата, вона [качка] весь час клопочеться біля чужого виводка* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 16).

2. Зникнути безслідно (про все або багато чого-небудь). *Нізма повиводилися.*

ПОВИВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., перех.* 1. Вивезти звідкись усе або багато чого-небудь. *Якось пізнього вечора, щоб ніхто не бачив, Середенко повивозив їх [раски] і в Буг повикидав* (Стельмах, II, 1962, 326).

2. Везучи, доставити звідкись кудись, у якесь місце все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повивозили [гній] з господарства* (Кучер, Прощай.., 1957, 310); *Повивозити дітей на прогулянку.*

ПОВИВОЛІКА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Виволокти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Ще гірше розлютив [Вагман панів]., бо там десь повиволікав ріні їх справки, шахрайства* (Фр., VII, 1951, 298).

ПОВИВЧА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Вивчити все або багато чого-небудь. *Повивчала сама всіх пісень* (Сл. Гр.).

2. Навчити всіх або багатьох. *Повивчати синів.*

ПОВИВЧА́ТИСЯ, аємося, а́теся, *док.* Вивчитися (про всіх або багатьох). *Повивчалися ми всі прясти* (Сл. Гр.); — *Багато вас таких, що повивчалися, а на селі працюють?* (Тют., Вир, 1964, 42).

ПОВИВ'Я́ЗУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* 1. Вив'язати звідкись усе або багато чого-небудь. *Повив'язувати з вузлика пиріжки.*

2. Обтягнувши чимсь що-небудь, старанно або певним способом зв'язати кінці (у великій кількості). *Друзі в пакетах та клунках, оповиті шовковими платками повив'язують, а Мотря з вибілчаної полсті та свіднці не вилазила* (Мирний, II, 1954, 46).

3. Зв'язати все або багато чого-небудь на якійсь ділянці скрізь або в багатьох місцях (скопичий хліб і т. ін.).

ПОВИВ'Я́ЗУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Виготовити в'язанням усе або багато чого-небудь. *Повив'язувати шкарпетки.*

ПОВИГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вигадати багато чого-небудь. *Повигадував* [Ярь] *різні способи для остороги, щоби котре з дітей не вчало до ями* (Фр., II, 1950, 227); *Якийсь пан чи цумек, що складав книжки, повигадував для Серафими найкельніші муки* (Донч., III, 1956, 32); // Створити або вигадати багато чого-небудь нового, такого, чого раніше не було. — *А яких чортів повигадував калоський маляр* (П.-Лев., III, 1956, 32); — *Які прилади повигадували [люди], аби катодувати, натішити тіло* (Дп. Чайка, Тв., 1960, 41).

ПОВИГА́НЯТИ, яю, яєш і **ПОВИГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., перех.* 1. Примусити вийти геть, залишити якенебудь приміщення, місце і т. ін.; прогнати всіх або багатьох. *Корчму хтось оборонив, прибив нову таблицю над дверима та повиганяв звідти, мабуть, усіх п'яниць, бо якось там дивно тихо, мов у церкві..* (Кощюб., I, 1955, 173); *Робітних сказав: — Повиганяйте й своїх бурчуїв, як ми визнали своїх* (Ю. Яновський, II, 1958, 111); *Терезка сиділа біля сина.. й відганяла кадовчащих мух. Потім відчинила вікно і повиганяла їх рядком* (Томч., Готель.., 1960, 253); * Образно. *Тісота та духота повиганяли дітей з похмурого помешкання* (Вас., II, 1959, 152); // Виганяти (вичайно з хліва, двору) на пасовище всіх або багатьох (порів, овець і т. ін.). *Домашук поїхав, тільки до вогіт — ава, скот уже повиганяли, худоба ледь видніє у тумані..* (Гуц., Скупана.., 1965, 129); // Сформувавши рух, вивести звідкись (машини, човни і т. ін.). *Обні працюють, а інші, звежаючи на обідню годину, повиганяли своїх роботів* [бульдозерів] *з каналу, вишикували їх в ряд поміж валом* (Гончар, Тронка, 1963, 78); // *розм.* Виключити звідкись, вивести із складу чогось усіх або багатьох. [Описання:] *Кажуть директорі, що було робіть-робіть тісю буркачною, а як прийдеться до рощоту* [розрахунку], *то повиганять їх* (Кроп., I, 1958, 125); — *Роздратувати мене патери взулли. Намагаються, щоб я зараз повиганив чанців з монастирів та запровадживав по містах і селах унію отут в Лубенщині* (Н.-Лев., VII, 1966, 75).

2. Дуже вирости, витягтися в процесі росту (про багато рослин). *Страшенне дубя гордо повиганяло свої головні всору* (Мирний, IV, 1955, 345).

ПОВИГА́НЯТИСЯ, яємося, яєтеся і **ПОВИГО́НИТИСЯ,** нимося, нитеся, *док.* Дуже вирости, витягтися в процесі росту (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Молоде пагінля на горіхах на гарячому сонці вже повиганялось на сажень вгору, ніби сходило на дріжджах* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Вже без нас повиганяються клени* (Стельмах, Добрий ранок, 1941, 41).

ПОВИГИНА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вигнути все або багато чого-небудь. *Багнють під козацтвом коні, мов змії ті, повигинали шиї...* (Кодюб., I, 1955, 340).

ПОВИГИНА́ТИСЯ, ається, аємося, *док.* Вигнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у кількох або багатьох місцях). *Росте... пшениця висока, густа-пребагата та зерниста, аж колос повигинався на всі боки паркан* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОВИГИНИ́ТИ, ну, ни́ш, *док., перех.* Вигнути (про все або багато чого-небудь; у кількох або багатьох місцях). *Стріха місцями повигинала* (Мирний, I, 1949, 140).

ПОВИГОДОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вигодувати всіх або багатьох. *Повигодовувати дітей.*

ПОВИГОНИ́ТИ *див.* повигáняти.

ПОВИГОНИ́ТИСЯ *див.* повигáнятися.

ПОВИГОРТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вигорнути все або багато чого-небудь, з усіх або багатьох місць. *Повигортай попіл з усіх грубок* (Сл. Гр.).

ПОВИГОРЯ́ТИ, яє і рідше **ПОВИГО́РЯТИ**, я́ть, *док.* 1. Знищитися, псуватися від вогню, пожежі і т. ін. (про все або багато чого-небудь). — *Та хай вона* [війна] *щезне,— думає Горищенко-чабан, працюючи біля колодязя,— хай краще нічого не побачить, бо після неї, мабуть, і цистерн було б нічого, всі колодязі в світі повигоряли б...* (Гончар, Тронка, 1963, 54).

2. Засохнути, зів'янути від спеки, посухи скрізь або в багатьох місцях (про рослини). *Трава всюди пожовкла, повигоріла за літо* (Ґжицький, Вел. надії, 1953, 332).

ПОВИГОСТРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Вигострити все або багато чого-небудь. *Повигострювали свої ножі* (Сл. Гр.).

ПОВИГРАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Виграти все або багато чого-небудь. [3-й ч. р. у формі:] *Я кажу так: коли Митька повигравав у всіх гроші, так нехай музик найме!* (Кроп., IV, 1959, 285); *Стьопа вони програв в карти. Недовго й грали: повигравав Княженко в того пана все золото* (Вас., II, 1959, 433).

2. Добитися перемоги, позитивного результату багато в чому. *Він довгі літа докучав панові різними процесами і деякі справді повигравав* (Фр., III, 1950, 260).

3. Закінчити, перестати грать (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Уже ж барабани та й повибивали, скрипки, дудки та й повигравали* (Чуб., V, 1874, 954).

ПОВИГРИЗА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вигризати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Спустивши... його* [Корніцького] *мову, повигризав* [Хмченко] *собі зеленькі шати й сповнився немичною люттю* (Крим., Вибр., 1965, 332); * Образно. *Вода, що об них* [скелі] *ударяє, ..повигризала навіть й жилі частини пісківня* [пісковика] (Фр., VI, 1951, 304).

ПОВИГРІБА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вигребти все або багато чого-небудь, з усіх або багатьох місць. *Шеврик* [птах] *уже прилетів, уже обновив своє гніздечко, повигрібав із нього лапками земельку, надів чистору* (Тют., Вир, 1964, 202); — *Всі повезища вже повигрібали Марілині буравківці* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 367).

ПОВИДАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Дати, видпустити на руки все або багато чого-небудь. *Колгоспникам повидавали зерно на трудодні.*

2. *перев. у сполуч. із сл.* з нíмiж, *а також за кого.* Одружити дівчат (усіх або багатьох). *Вік... чимало дочок повидавав вже заміж за світських і духовних* (Н.-Лев., I, 1956, 353); *Повидавала генеральша дочок* (Мирний, I, 1949, 200); *На його плечі, крім тещі, мали звалитись ще чотири дорослих дівиці, яким у свою чергу треба буде дати посаг і повидавати заміж* (Вільде, Сестри..., 1958, 510).

3. Випустити в світ друковані твори (всі або багато з них).

ПОВИДАВЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Видавити все або багато чого-небудь. *Повидавлювати сік з вишень.*

2. Давлячи, натискуючи, вибивати, виламувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. [І в а н:] *Я з козаками цілувався, то декотрим і зуби повидавлював* (Вас., III, 1960, 20); *Повидавлювати вікна.*

3. Натискуючи, робити заглибини у (на) чому-небудь скрізь або в багатьох місцях. *Спочатку промарікірували* [дівчата] *поле хрест-навхрест, потім на стрілених між загострених кілками повидавлювали глибочечки ямки* (Вол., Дні., 1958, 105).

ПОВИДА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **поба́чити** 1. — *Чекуркен — і пяки сонце зійде, Енея мусим повидать* (Котл., I, 1952, 223); — *Ну, а ти ж де побував? Що повидав?* (Тют., Вир, 1964, 215).

ПОВИДА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Те саме, що **поба́читися**. — *Дай тільки Турнові косму. Хоть троли на світі пожить. Щоб жіг він з батьком повидатися І перед смертю попрощатися* (Котл., I, 1952, 202).

ПОВИДЗЬОБУВА́ТИ, ує, *док., перех.* Видзьобати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Горобці повидзьобували просо.*

ПОВИДІ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повидира́ти**. *У двох із них* [халупок], *очевидячки, ніхто не жив, бо вікна були повидірані, комишові стріхи обсипались* (Кодюб., I, 1955, 368); *Серед бокового ряду кілець гарних спереє були повидірані корчі* (Кобр., Вибр., 1954, 120).

ПОВИДИРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Видерти, витягти все або багато чого-небудь. *Ніхто до ладу не знав, як виконати Чабинишину вимогу, але й відмовити їй було неможливо, здається, вона тут і очі повидирала б тій, яка відмовилась би приймати.. її послання* (Гончар, Тронка, 1963, 196); *Вітер повидирав дерева з корінням; // перен.* Дістати, знайти і т. ін. з труднощами все або багато чого-небудь. [Х р и с т я:] *І де ви, матінко, повидирав цих загадок?* (Кроп., I, 1958, 85).

2. Забрати з гнізда, з нори все або багато чого-небудь (яйця, пташенят і т. ін.). *В каланку хлопці варили суп з перепеленятами, яких вони повидирали з гнізд і самі виглядали* (Смір., Свинко, 1957, 147); *Вчора вранці вбив з рогатки* [Кіндрат], *Вісім гнізд повидирав* (Біл., Зизит, 1956, 80).

ПОВИДІТИ, джу, диш, *док., перех., діал.* Побачити. [Голохвостий:] *Як повидів я вас коло Владимира, то з тієї ночі і пропадаю* (Стар., Драм. тв., 1941, 308); *Я любив діда і бабу, а як діб мене любили, повидів я тобі, як управа Київацької школи вігвала* [заклікала] *діда, щоб мене вписав до школи* (Черемш., Тв., 1960, 379).

ПОВИДІТИСЯ, диться, *док., безос., діал.* Здатися. *Мені повиділося в тій хвилі, що якийсь дивний, холодний і зловрадний усміх заграв на лиці хлопця* (Фр., IV, 1950, 389); *Сафатові повиділося, що Стрибог, мабуть, хоче змиритися* (Март., Тв., 1954, 137).

ПОВИДЛО, а, *с.* Солодка густа маса з протертих плодів, ягодових із цукром або патокою. *Напиши* [Олесю] *рецепти повидел з яблук і сливи* (Л. Укр., V, 1956, 178); *Михайло... Те пироги з сливовим повидлом* (Томч., Жменяки, 1964, 40).

ПОВИДІПІТИ, іє, *док.* 1, *безос.* Док. до **видіпіти** 1. *Як увидре* [Наталка], *було, в хату та стане говорити, то кіби аж у хаті повидніє* (Вас., II, 1959, 459).

2. Зробитися, стати видющим, світлішим. *Вода повиднішала.*

ПОВИДНІШАТИ, ає, *безос.* Док. до **видніша́ти**. *Над городам повиднішало: із-за далеких тополь вирнув на небі срібний серп і білим огнем залив голості верхи собору* (Вас., І, 1959, 337); *З відчиненої навстіж спальні майнуло щось біле, і від тієї білої постаті на якусь мить ніче повиднішало в кімнаті* (Гончар, IV, 1960, 34).

ПО-ВИДНОМУ, *присл., розм.* У час, коли надворі видно. — *Завтра вже по-видному обдивимося.*— *сказав Колісник* (Мирний, III, 1954, 301); *І вже по-видному, уранці, Сирени хлоп зарезли* (Воскр., З перцем!, 1957, 253).

ПОВИДНУ, *присл., розм.* Те саме, що **по-вйдному**. *Коли засне* [Прокопій] — *не помітив, але прокинувся вже зовсім повидну* (Збан., Доля, 1961, 97).

ПОВИДОВБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Видовбати все або багато чого-небудь. *Знайшов* [Чіпка] *ножа, зліз на стіжечу, та й повидовбував очі в образа!* (Мирний, II, 1954, 51).

2. *діал.* Викловати все або багато чого-небудь. *Хлопці, притримавши коней, мовчки подивились на те місце під могилою. Тут би їм сайворонів сьогодні вже й очі повидовбувало...* (Гончар, II, 1959, 71).

ПОВИДРЯПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Видряпати все або багато чого-небудь. — *Куди це ви його* [Івана] *хочете брати? ..Та я вам за нього очі повидряпую...* (Шиян, Гроза.., 1956, 504).

ПОВИДУМУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Видумати все або багато чого-небудь. — *І який дідько повидумував от газети, щоб усякі обдивати цими панчіх од пательні!* — *подумала Ватя* (П.-Лев., IV, 1956, 116); — *Та вже ж і повидумували вісні машини — і до їдження, і до плавання, і до літання...* (Фр., VIII, 1952, 399).

ПОВИДУРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Видурити все або багато чого-небудь. *Коли Карло не повидурює чого, то подпімає, а не то увіре Івася по зашийку* (Мирний, I, 1954, 244); *І скільки вони у неї грошей повидурювали, так і не злічити* (Хотк., І, 1968, 90).

ПОВИЖИВАТИ, ємо, єте, *док.* 1. *неперех.* Залишитися жити; вижити (про всіх або багатьох). *Діти повижівали.*

2. *перех., перен.* Примусити всіх або багатьох залишати місце проживання, роботу і т. ін. *Повижівати сусідів.*

ПОВИЖИНАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вижати (*див.* **вйжати**²) все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Уже всю траву в садку повижинала* (Сл. Гр.).

ПОВИЗБИРУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Визбирати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Сказав* [Прохор]: — *Піду я, мамо, ще не всю падалицю повизбируваю* (Шиян, Баланда, 1957, 182); *Він розложив хліб так, щоб кожному його стало. Діти повизбирували і крихітки з землі* (Турч., Зорі.., 1950, 300).

ПОВИЗДИХАТИ, ємо, єте, *док., розм.* Видихати (про всіх або багатьох). *Скотина без паші та водопою вся повиздихала* (Стор., І, 1957, 50); [Курінна:] *Та кролів же перекалічите, повиздихають вони...* (Головл., Древн., 1958, 173); — *Господи, хоч би і в нас зробили забастовку, бо вже далі повиздихаємо з голоду!* — *вирвалось у Василини, коли Ксеня закінчила читати* (Стельмах, І, 1962, 517).

ПОВИДАТИ, áю, áєш, *док.* 1, *перех. і без додатка.* Вийсти, з'їсти все, нічого не залишаючи. *Я понаїжджав, понаварював, а вони прийшли, повидавали* (Сл. Гр.); *Лис тим часом вискочив із жита та до горяток. Повидавав усе чисто, решту порозливав, а сам драла* (Фр., IV, 1950, 60).

2. *перех.* Пошкодити оболонку ока їдкою речовиною (у всіх або багатьох). [Іванко:] *Газ вашого батька повидає очі тисячам нещасних по той бік фронту...* (Ірчан, І, 1958, 138).

ПОВИЖДЖАТИ, ямо, яте і **ПОВИЗДІТИ**, имо, ите, *док.* Вийхати (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *У мене нема знайомих в Кишиневі; які були, повиздили звідти* (Коцюб., III, 1956, 258).

ПОВИЗДІТИ *див.* **повижджати**.

ПОВИЙМАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Вийняти все або багато чого-небудь. *Вона повиймала з печі вареники з сиром та молочну кашу* (Коцюб., І, 1955, 65); *Отож повиймали* [хлопці] *маздамаке пруття, а через то зробилася в плоті така діра, що курка могла легко пролізти* (Март., Тв., 1954, 146); *Я повиймав пістолети і заховав у кишеню* (Смік., Сашко, 1957, 109); *Після операції Шура деякий час лежала в тяжкому стані. Її необхідно порізали, поки повиймали осколки з ніг* (Гончар, III, 1959, 130).

Повиймáти óчі — те саме, що **Вийняти óчі** (*див.* **вийма́ти**). *Глякуца* [Оришка] — *справді* [образ] *без очей... Тоді до Чіпки: — Ти очі повиймав?* (Мирний, II, 1954, 51).

ПОВИКИДАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Викинути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Я вже ..навіть устіляти з чобіт повикидала* (Коцюб., І, 1955, 304); *Мелашка.. повозила в сінях свої куряі й повикидала їх на горище* (К.-Лев., II, 1956, 361); *Дівчатка підмели, повикидали черв'як* (У. Кравч., Вибр., 1958, 327); *Поки пташка літає і корму добуває, розуміння повикидає усіх маленьких пташенят з гнізда* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 285).

2. *перен., розм.* Вигнати, примусити всіх або багатьох залишити приміщення, роботу і т. ін. *Покликав* [поміщик] *поліцію, що силою повикидала бідноту* [з земляної] (Ірчан, II, 1958, 407); — *Діду, не смутіться так. От прийде Червона Армія і повикидає в заводу тих, що вас викинули,— хоче звеселити діда Василько* (Турч., Зорі.., 1950, 133).

3. *перен., розм.* Опустити окремі місця в тексті (у кількох або багатьох місцях). *Цензура повикидала з неї* [книжки «З потоку життя»] *усе найбільш цінне, найбільш вартке* (Коцюб., III, 1956, 290).

4. Випустити при розтині листя, колосся, пуп'янки і т. ін. (все, всі або багато з них). *Лагатта повикидала своє широке листя* (Мирний, I, 1955, 349); *Каштани свічки повикидали* (Горд., Дівчина.., 1954, 136).

5. Виставити, підняти на висоту (знаки, прапори і т. ін.). *Князь оповістив по усіх людях Тарабакшиних: — Хто хоче добровільно переходити в моє підданство, негай викине на воротях віху з сіна або соломи. А хто не викине,— тому хату спалю. — Ну, само собою, усі повикидали* (Хотк., І, 1966, 99); *Шевці.. повикидали на своїх майстерках об'яви, що, зневажаючи на ярім капонадіїч, вони лагодитимуть повстанцям взуття швидко, міцно і акуратно»* (Гончар, II, 1959, 103).

ПОВИКЛАДАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Викласти все або багато чого-небудь. *Повикладай же покупки з кішика* (Сл. Гр.).

2. Вистелити чим-небудь якусь поверхню (якість поверхні) скрізь або в багатьох місцях. *Повикладати дерном укоси.*

3. *також без додатка, розм.* Читати лекції, вести уроки, навчати слухачів певної дисципліни якийсь час. **ПОВИКЛИКАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Викликати всіх або багатьох. *Повикликай усіх дітей* (Сл. Гр.).

ПОВИКЛЬОВУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Виклювати все або багато чого-небудь (про птахів). *Там десь, в чужій стороні, серед кривавої січі, зложе* [зложить] *він свою русяву головоньку, а вона, мати, не закриє очей своїй рідній дитині: їх хижі орли з граками повикльовують* (Мирний, II, 1954, 83); // Клюючи, з'їсти все або багато чого-небудь. *Горобці щоліта* [щоліта] *повикльовують усе, що він не посіяв* (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОВИКОЛЮВАННЯ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиколювати**.

ПОВИКОЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Колючи чим-небудь гострим, пробити чи падалити все або багато чогось. — *Нате вам двоє мотовил та про мене очі повиколюйте собі,— сказав Кайдаш, кидаючи мотовила на лаву* (Н.-Лев., II, 1956, 301); [1-й повстанець:] *Вам легше, бо йшли доріжкою просто з села. А ми блудили лісом, мало очей не повиколювали* (Ірчан, I, 1958, 54).

◇ [**Тёмно,**] **хоч óчі повиколóвай** — те саме, що [**Тёмно,**] **хоч óко вúколи** (*див.* **вúколювати**).

2. Колючи чим-небудь гострим, нанести знаки, літери і т. ін. в багатьох місцях. *Признався мені Адаменко, що вони хотіли собі на лобах повиколювати зорі* (Ю. Янов., II, 1958, 247).

3. Заколоти, вбити всіх.

ПОВИКОПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикопувати**. *Попід горою повикопувані були печі* (Стор., I, 1957, 397); *Межи деревами.. видно ще свіжі сліди недавно повикопуваних п'ядесталів від статуй* (Л. Укр., II, 1951, 385).

ПОВИКÓПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Викопати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Зося звеліла повикопувати всі чисто кущі* (Н.-Лев., I, 1956, 260).

2. Копаючи, наробити заглибин, ям у землі і т. ін. *Повикопували* [чіжинські мішани] *в землі здоровенні печі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 138); *Повикопували камави.*

3. *перен., розм.* Докладаючи зусиль, знайти, вишукати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *З того, що вони* [редактори] *відкидали як непотрібне і чого не встигли знищити (як, приміром, знищили Федьковичеве «Послание»), пізніші покоління повикопували такі перли, як твори Руданського* (Фр., XVI, 1955, 332).

ПОВИКОРІНЮВАТИ, юю, юєш і **ПОВИКОРІНЯТИ**, яю, яєш, *док., перех.* 1. *діал.* Вирвати з коренями усе або багато чого-небудь. *Повикорінювати бур'ян.*

2. *перен.* Винищити, усунути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВИКОРІНЯТИ *див.* **повикорінювати**.

ПОВИКОРЧОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викорчувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Тоді* [як усі робитимуть разом у громаді] *буде також досить рук, щоб.. повикорчовувати тамці* (Фр., 4, 1955, 222); *На полі Антон.. з коріннями повикорчовував кущі ялівнику та міцини* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40).

ПОВИКÓХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викохати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Дідові стало жалко покидати тую хату, де він їх ізвікував.. дітей повикохував* (Гр., II, 1963, 459).

ПОВИКОЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикочувати**. *А там серед двору.. бочки меду та горілки повикочувані* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 115).

ПОВИКОЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викотити все або багато чого-небудь. — *Мішане повикочували на улицю бочки з пивами, з медом, з горілкою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 161).

ПОВИКОШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Викосити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Поволі стали до роботи братися: жінки — до лоття, мужики — до косовиці. Спершу повикошували свої трави (в кого було що)* (Головко, II, 1957, 230); *Я скрізь у садку повикошував* (Сл. Гр.).

ПОВИКРАДАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Викрасти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Як є в хаті такі дівчата, що на досвітки худать, то вже де є в матері який кусок сала, чи пшона, чи яйця,— усе повикрадають* (Сл. Гр.).

ПОВИКРЕСЛЮВАТИ, юю, юєш. *док., перех.* Викреслити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повикреслювати прізвища із списку.*

ПОВИКРУЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повикручувати**; // *у знач. прикм. Вони розвішували її повикручуваний одяг на гіллях верби* (Ле, Наливайко, 1957, 399); *Якби так кожна присяга, що її парубок дав дівчині, мала мститись, то всі чоловіки ходили б з повикручуваними ногами й руками* (Вільде, Сестри.., 1958, 85).

ПОВИКРУЧУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* 1. Викрутити звідкись усе або багато чого-небудь. *Повикручувати електричні лампочки*; // *розм.* Вирвати з коріннями усе або багато чого-небудь. *Наче дика буря прямувала тут, поламала, з коріннями повикручувала яблуні й груші* (Донч., IV, 1957, 228).

2. Віджати все або багато чого-небудь (білизну, одяг і т. ін.). *Надія з подругою вийшли з болота, повикручували одежу, одяглі її знову на себе* (Шиян, Партиз. край, 1946, 70); *Повикручувати мокрі сорочки.*

3. Вивернути, повикидати (перев. руки). *Давай вяжу* [знову] *жалíться* [Олена], *як він іде руки повикручував* (Кв.-Осн., II, 1956, 34); // *Неприродно повернути, вигнути* (суглоби руки, ноги). *В неї ревматизм повикручував суглоби* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 157); // *безос. — Душогуб! Щоб тобі руки повикручувало* (Тют., Вир, 1964, 445).

4. Утворити заглибини, ями в багатьох місцях. *Між двома горами пролився той шлях, порізаний ровами, що повикручувала весняна вода, стікаючи з гір* (Мирний, I, 1954, 245).

ПОВИКУПАТИ *див.* **повикупóвувати**.

ПОВИКУПЛЯТИ *див.* **повикупóвувати**.

ПОВИКУПОВУВАТИ, ую, уєш і *розм.* **ПОВИКУПЛЯТИ**, яю, яєш і **ПОВИКУ́ПАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Викупити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Син заробив грошей та повикуповував одежу, що батько в шинк поодносив* (Сл. Гр.); *Повелів* [цар] *із своєї царської казни повикуповувати усю худобу, що позакладував Тихон* (Кв.-Осн., II, 1956, 150).

2. *рідко.* Те саме, що **поскупóвувати**. *Тонайбуйніші та більш зажилі половини повикуповували* [лихварі] *за його* [Юри] *піт кривавий* (Крушельницький, Буденний хліб.., 1960, 189).

ПОВИКУРЮВАТИ, юю, юєш. *док., перех.* 1. За допомогою диму вигнати звідкись усіх або багатьох. *Повикурювати бджіл.*

2. *перен.* Примусити всіх або багатьох піти звідкись геть або залишити місце свого проживання. — *Я хочу пожалу повикурювати тих панів із сіл* (Фр., VII, 1951, 232); — *Повикурюємо ось інтервентів, розв'яжемо собі*

руки, давайте тоді комуною жити (Гончар, II, 1959, 70).

3. Виганяти все або багато чого-небудь (цигарки, тютюн і т. ін.). *Повикурювати всі цигарки.*

ПОВИЛА́ЗИТИ, ить, имо, ите і **ПОВИЛІЗА́ТИ**, аю, аємо, аєте, *док.* 1. Лізучи, вибратися звідки-небудь кудись (про всіх або багатьох). *Не лякайся, милий брате, Що зайоче кодло клятє Своїм черевом неситим Повилазило з болота* (Граб., I, 1959, 573); *Скликав* [Тихо] *усіх собак. Повилазили вони з-під скіпу* (Трубл., I, 1955, 279); *На всі лади застрочали, повилазивши з нірок, чорні цвіркуни* (Донч., IV, 1957, 285); *Повилізали з перебиш люди* (Довж., II, 1960, 386); // *розм.* Вийти звідки-небудь (про всіх або багатьох). *Усі повилазили з-за столу* (Мирний, I, 1949, 288); *Хлопчики повилазили з води і з заморок почали одягатися* (Є. Кравч., Київ., 1959, 88); *Вже обвалом із снігових гір засипало Вітрову Балку. Уранці насилу з хат повилазили вітробалчани* (Головко, II, 1957, 316).

2. Піднятися нагору, лізучи, чіпляючись за що-небудь (про всіх або багатьох). *Всі Пальчикові дівчата, кинувшись до тину і повилазивши на тин* (Н.-Лев., II, 1956, 30); *Трусимо як якось кислиці з кужок. Повилазили на дерево й трусимо* (Вишня, I, 1956, 256); * Образно. *Всі бульдозери, скрепери, повилазивши на гору, позупинялися* (Гончар, Тронка, 1963, 184); // *перен., розм.* Домогтися певного суспільного становища будь-якими засобами (про всіх або багатьох). *Він зараз саме перелічує, хто має сидіти у пеклі: — Великі пани і їхні вірні лакузи, підпанки, які неправдою в пани повилазили, попи і чепці зеленої, різні чини і писарі* (Стельмах, I, 1962, 146).

3. *розм.* З'явитися, показатися де-небудь, пробитися звідкись пазовні (про все або багато чого-небудь); появитися. *Сині коси повилазили з-під очипка* (Н.-Лев., III, 1956, 114); *Після дощу з кущів повилазили грибки* (Ів., Онов., 1949, 173); *На городах вже повилазили зелені квадратики цибулі* (Ткач, Черг. завдання, 1951, 143); *Груддя, коріння повилізало з усіх боків* [дерева] (Хотк., II, 1966, 50).

4. Випасти у великій кількості або ховсім (про волосся, вовну і т. ін.). *Від паршів волосся повилазило, і голова голісінько, як долоня* (Кв.-Осн., II, 1956, 211).

◇ **Дивля́сь — як не повилі́зать [очі]** — вживається напружено, уважно. *Здивився, дивлюсь — як не повилазять, так ніяк не пізнаю, де мій Іван: усі москалі як один, і дивлять, і стоять* (Стор., I, 1957, 217); **Хіба́ (чи, що) [тобі́ (йому́, їй і т. ін.)] повилазило (очі повилазили)** — уживається як лайливий вислів, що означає: ослиш (ослиша і т. ін.) чи що?», «не бачиш (не бачив і т. ін.) чи що?». [Дід Юхим *(до Ганни)*:] *А сонечко вже за скіданок! Чи нема у тебе таж?..* [Ганна:] *Істи? Учора ж і пасліпки вишкребла — хіба повилазило?* (М. Куліш, П'єси, 1960, 10); — *А хто ж цей шофер? Як же це так? Хіба йому повилазило, не бачив, що на любимку їде,— бідналася мати* (Хижняк, Певгимовна, 1961, 206); **Що (бодай, аби і т. ін.) мені повилазило (очі повилазили)** — уживається як клятва на підтвердження правдивості сказаного. — *Щоб мені очі повилазили,.. коли, кажу* [відьма], *не зроблю так, що ти з Оленою завтра.., обвінчаєшся* (Кв.-Осн., II, 1956, 210); — *Біжме, паночемку, правду вам кажу.., аби мені очі повилазили.., як брешу* (Март., Тв., 1954, 40); **Щоб (хай, аби і т. ін.) тобі (йому, їй і т. ін.) повилазило [б] (очі повилазили); Повилазило б тобі (йому, їй і т. ін.)** — уживаються як лайливі вислови, що означають: «щоб тобі (йому, їй і т. ін.) ослинуть». *Маркова корова пішла в шкоду, він біжить гречками і кричить: — А куди ж ти ото, ряба, пішла, щоб тобі повилазило!* (Тют., Вир, 1964, 274); *І чого повитріщали на мене свої очі баранячі,— думав Грицько.— Повилазило б вам!* (Тесл., З книги життя, 1949, 191).

ПОВИЛА́МУВАТИ, ую, уєш і **ПОВИЛОМЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Виламати все або багато чого-небудь. *Діти швидко повиламували паличі і почали розкопувати нору* (Коп., Як вони.., 1948, 70); *Червоноармієць* [пораненій] *спав і так сильно скреготав зубами, ніби хотів їх повиламувати* (Є. Кравч., Київ., 1959, 79).

ПОВИЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Вилежатися (про всіх або багатьох).

ПОВИЛИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Вилити все або багато чого-небудь, звідусіль. *Вона розуміла, повиливала з чобіт воду і пішла далі* (Копюр, I, 1955, 361).

Повиливáти сльóзи — те саме, що **Вилúвати сльóзи** якийсь час *(дія. вилúвати)*. *А що пономучилась вона* [Олеся], *що сліз повиливала над ними* [дітьми].. *Сказано, у дитячі заболить пупка, а в матері серце* (Вовчок, I, 1955, 28).

2. Лляти воду в нору, виганяти (всіх або багатьох звірів, звірків). [Кирило:] *Адже розказував якийсь чоловік, що десь-то то хтось-то усіх хворащів повиливав на своїй наділі* (Кроп., II, 1958, 11).

3. *техн.* Виготовити литтям усе або багато чого-небудь. *Повиливати з алюмінію ложки.*

ПОВИЛІЗА́ТИ *див.* **повилáзити.**

ПОВИЛІТА́ТИ, аю, аємо, аєте, *док.* 1. Видетіти (про всіх або багатьох). *Гляньте, вже й ластів'ята повилітали* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Випасти рантово з чого-небудь (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). [Ключник:] *Якийсь мисливець бухнув у царя, та так, що всі шибки повилітали...* (Голов., Драми, 1958, 276); *Ми.. вивалюємося у сніг, а зверху нас накривав сіно, і рожеві, і дошки, що повилітали в саней* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 106).

◇ **Повилітáти з голóвой** — забутися (про все або багато чого-небудь). — *Колись я писав вірші, зовсім напам'ять Овідія, Горація, а тепер все чисто повилітало з голови* (Н.-Лев., III, 1956, 42).

ПОВИЛОВЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Ловлячи, витягти, видобути звідкись усе або багато чого-небудь.

2. Ловлячи, винищити всіх або багатьох. *Вони дістали змогу зіграти мар'яж, а після мар'яжу — гурбувати своїх сторожів прохиляки, аби ті повиловлювали бліх у їхніх сінниках* (Гашек, Пригоди.. Швейка, переклад. Маслика, 1958, 366); // Спіймати, захопити в неволю всіх або багатьох. — *Коли ж нами захотіли бути хитрішими за дідька — панувати над усіма,— їх чорт повиловлював уночі на балах, повкидав у свій мішок, зав'язав та й полетів до моря топити* (Стельмах, I, 1962, 561).

ПОВИЛОМЛЮВА́НИЙ, а, *о.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повиламо́вувати.** *А так стане* [Денис] *викидувати новаки, неначе вони йому повиломлювані; а далі підскочить, та як вп'ять* [запову] *навприскаку* (Кв.-Осн., II, 1956, 31).

ПОВИЛОМЛЮВА́ТИ *див.* **повиламу́вати.**

ПОВИЛУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Очищаючи все або багато чого-небудь від шкаралупи і т. ін., видобути, вийняти вміст.

2. тільки *3 ос.* Сидячи на яйцях, вивести всіх або багатьох пташенят (про птахів). *Квочка повилупювала курчат.*

3. *розм.* Широко розкрити очі (про всіх або багатьох). *Повилуплювати очі.*

ПОВИЛУПЛЮВА́ТИСЯ, юється, юмося, юєтеся, *док.* 1. Прокльовуючи шкарлупу, вийти з яйця (про всіх або багатьох птахів). [Старшина:] *У наших бабів гуси ще тільки починають кастись, а в вас вже й гусенята повилуплювались* (Кроп., II, 1958, 258); *// перен., зневажл.* Народитися (про всіх або багатьох). [Митрофан:] *Тепер.. такі катюги повилуплювались, що ніяк[ать] сердешну худобу, аж душа болить!* (Кроп., II, 1958, 143).

2. *розм.* Широко розкритися (про очі всіх або багатьох); *// перен.* Дивитися на кого-, що-небудь, широко розкривши очі (про всіх або багатьох).

ПОВИЛЯ́ГТИ, ля́гу, ля́же, *док.* Вилягти якийсь час.

2. *перен.* Утілятися якийсь час від чого-небудь за допомогою хитрощів, викрутив.

ПОВИМАЗУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повимазувати**. *Іще гранку, хто попродав свій товар, а хто, покупивши чого кому треба, ..у ятових чоботях а підборами, а хто й у шкапових, та так повимазуваних, що дьоготь так з них і тече, ..йдуть лавою* (Кв.-Осн., II, 1956, 19).

ПОВИМАЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вимазати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Повимазувати хати.*

2. Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *На поле вийшла Ілафіра з дітьми, що вже встигли повимазувати собі ноги, руки та голови* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 200).

ПОВИМАНЮВА́ТИ, кою, юєш, *док., перех.* Виманити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Хоч не давай дітям нічого, бо сусідські все повиманюють* (Сл. Гр.).

ПОВИМЕРЗА́ТИ, а́ю, *док.* Вимерзати (про все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях). *Дивні заморозки яблуні, кримські груші повимерзали* (Мирний, IV, 1955, 16); *— Зима гола, буває хліб щоб не повимерзав...* (Горд., II, 1959, 309).

ПОВИМЕРТИ *див.* **повимирати**.

ПОВИМИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повимива́ти**. *То траплялися* [на горах] *нові повимиваблювані водами рови... то кручі каміння, назношені гірськими потоками й повимивані такими водами* (Гжицький, Опришки, 1962, 11).

ПОВИМИВА́ТИ, а́ю, а́ш, *док., перех.* 1. Вимити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Потім було повимиває Олексій і повичищає воли й корови, хоч виглядся* (П. Куліш, Вибр., 1969, 289); *Дід Оникій почав мастерувать старі улики для нових рої; позносив їх до річки, повимивав чистенько й поставив сушитися на сонці* (Н.-Лев., IV, 1956, 201); *Він повимивав їм* [пораненим] *із ран стріли, повимивав рани* (Фр., VI, 1951, 96); *Вонп.. повимивали двері, вікна, шибки* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 116).

2. Розмиваючи землю, грунт і т. ін., утворити заглибини, яри тощо у багатьох місцях (про воду, дощ і т. ін.); *// безос. — Задощить, так шпарячи повимиває, доведеться тобі знову хату чепурити* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 339); *// безос.* Розмиваючи грунт, винести з нього ви відкрити все або багато чого-небудь. *Де горби на бугрях, скилах — позносило землю, вода вибрала родючий грунт, городину повимивало* (Горд., Цвіти..., 1951, 21).

ПОВИМИРА́ТИ, а́ю *і рідко* **ПОВИМЕ́РТИ**, мре, *док.* Виперти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Товариство його* [Ігнатове] *недавно отже в холеру повимирало* (П. Куліш, Вибр., 1969, 272); [Одарка:] *Як же небо залмариться і моєї зірочки не видно, то мені так важко стане, ніби навкруги мене все повимре* (Кроп., I, 1958, 61).

ПОВИМІ́ПОВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виміняти все або багато чого-небудь. *Повимінювали циганки своє добро[м] на хліб та ни старе шмаття, щоб було чим тіло прикрити* (Ткач, Арена, 1960, 13).

ПОВИМІ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повимі́тати**. *Жайворі розочка не зважувався ще ніхто.. скористуватися відвим пастівником на.. повимітаних проталинках ниви* (Л. Япов., I, 1959, 346); *// повимі́тано*, безос. присудк. сл. *Сміття повимітано, підлоги вимиті, прошпарені окропом* (Гончар, II, 1959, 309).

ПОВИМІ́ТАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* і *без додатка.* 1. Вимести все або багато чого-небудь. *Розійшлися вечорниці. Як метіль, кинулась Марина і поприбирала, й повимітала, й повитрушувала, й повимазала* (Н.-Лев., I, 1956, 99); *Вони з кімнат повимітали панське сміття, побілили стіни, повимивали двері, вікна* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 116).

2. *перен.* Силою забрати все або багато чого-небудь. *Тисячі назганяли* [інтервенти] *— і старих, і жінок, і дітей — набили людьми повні амбари, ті самі амбари, з яких перед цим повимітали хліб* (Гончар, II, 1959, 35).

3. *перен.* Видалити, вигнати звідки-небудь усіх або багатьох проти їх бажання. *По селах і хуторах пусто. Наче чума людей повимітала* (Кач., II, 1958, 434).

ПОВИМОКА́ТИ, а́ю, *док.* 1. Вимокнути (про все або багато чого-небудь). *Повимокало все в полі* (Ірчан, II, 1958, 247); *Жито повимокало.*

2. Стати зовсім мокрими (про всіх або багатьох).

ПОВИМОЛО́ЧУВАТИ, ую, усш, *док., перех.* Вимолотити все або багато чого-небудь. *Колосків назбирає* [Дарчика] *на горішнім .. ланчищі, повимолотує пранцюк* (Вирган, В розп. літа, 1959, 255).

ПОВИМО́РЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Вимарити у багатьох місцях (голодом, мором тощо).

2. *розм.* Дуже втомити, знесилити всіх або багатьох.

ПОВИМО́РЮВАТИСЯ, юється, ємося, юєтеся, *док., розм.* Вимаритися (про всіх або багатьох). *Дарма, що й коні попереводилися і самі повиморяються, аж почорніли, тільки зуби біліють, але ж зате й бандитню розмагали* [бандитів розгнали] *по стену* (Гончар, II, 1959, 105).

ПОВИМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вимотати все або багато чого-небудь. *Повимотувати всі нитки; Товсті., тросы., звисали безпомічно і зів'ялю, а складалося враження, немов якась сатанинська сила хотіла повимотувати з всього його залізні жили* (Гур., Наша молодість, 1949, 208).

2. *перен.* Знесилити, виснажити всіх або багатьох. *Робота повимотувала людей.*

◇ **Повимо́тувати жи́ли (кишки́** *і т. ін.)* — виснажити, знесилити. — *Я багато горя зазнав від бояр наших, повимотували усі жили, а тут ще й угорські бояри мізуть* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 332).

ПОВИМО́ЧУВАТИ, ую, усш, *док., перех.* Вимочити все або багато чого-небудь.

ПОВИМОЩА́ТИ *див.* **ПОВИМО́ЩУВАТИ**.

ПОВИМО́ЩУВАТИ, ую, уєш *і рідше* **ПОВИМОЩА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* Вимостити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *От узяли цегельню будувати.. Тобі поставимо нові домки* [дімки] *На вулиці усі повимощаєм* (Вирган, В розп. літа, 1959, 215).

ПОВИНЕН, ПОВИННИЙ, а, е. 1. *присудк. сл., з інфін.* Уживається як член складеного присудка в сполученні з допоміжним дієсловом «бути» або без нього: а) для вираження значення: який має свої обов'язком, зобов'язаний щось робити, мати яку-небудь якість, властивість. *.. він* [пролетаріат] *повинен бути керівником, гегемоном у боротьбі всього народу за повний демократичний переворот, у боротьбі всіх трудящих і експлуатованих проти гнобителів і експлуататорів* (Ленін, 20, 1971, 290); *Вийт доніс до старости, що Коваленко.. повинен платити податок* (Мирт., Тв., 1954, 176); *Рукопис моїх віршів.. виявці повинні прислати мені на редакцію* (Сам., II, 1958, 470); — *Всі, хто вступав в полк, повинні добре володіти зброєю* (Довж., I, 1958, 139); *Він таки знав, що його праця повинна подобатись людям* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 182); б) для вираження припущення з відтінком обов'язковості, а також для вираження можливості, вірогідності чого-небудь. *Попів улик повинен був дати.. рой* (Мирний, I, 1954, 279); *Як тільки вернеться* [Тихін], *повинен би сюди прийти* (Головко, II, 1957, 135); — *Ви* [ті, що загинули на війні] *не повинні були ніким забуті, ні жіночими політиканами, ні дипломатами. Бо ви були в авангарді людства і без вашої жертви не було б нічого...* (Гончар, III, 1959, 292); в) для вираження значення необхідності через певні обставини, причини робити що-небудь. *Один дядько повинен був, на самоті, поратися й коло слабої, й коло галайства* (Коцюб., I, 1955, 405); *Він думав про те, нащо його Ниидора повинна прясти не собі й йому на сорочки вошку, а комусь іншому...* (Н.-Лев., II, 1956, 185); *А поки що моторошну йому, як згадав, що через два місяці повинен кинути тут усе* (Хотк., I, 1966, 35).

2. *тільки* **повинний**, *перев. із заперч., розм.* Який вчинив що-небудь погане, провинився в чомусь; винний. *Опівесть вона йому* [батюжкові опришків] *все — і от тоді відізвалюся Юрішкові усі криваві сльози і муки ні в чім не повинної дитини* (Хотк., II, 1966, 193); *І щоб якось приховати свій переляк, вона зразу перейшла в атаку на ні в чому не повинного Широкова* (Собко, Справа.., 1959, 10).

3. *у знач. ім.* **повинна**, ної, *ж., розм.* Визнання своєї вини, провини.

◇ **Іти (приходити, прийти** і *т. ін.*) **з повинною** — іти, з'являтися і т. ін. для того, щоб визнати свою вину, провину. *Мені довелось бачити, як з лісів виходили зарослі, патлаті люди, щоб іти з повинною до органів радянської влади* (Рильський, III, 1956, 37); *Свідчення виявлених* [бандитів].. *в тих, що самі приходять з повинною,.. викривають попа* (М. Ю. Тарн., День., 1963, 374); — *Тим, хто прийде з повинною,— буде зменшено кару* (Мур., Бук. повість, 1959, 243); **Принести повинну** — визнати свою вину, провину. *Вони, наче кам'яні, стояли похилившись. Здавалося, повинну у великій провинності принесли вони з собою* (Мирний, III, 1954, 308).

4. *кому, розм., рідко.* Який має борг, винний кому-небудь щось. *Мені так соромно, що я повинен Вам так багато, а виплата йде так повільно...* (Коцюб., III, 1956, 435).

ПОВИНИТИСЯ, нюся, нишся, *розм.* Док. до **виннитися**. *Більше нічого не лишається, як покликати милиціянта і повинитися у завдбелі рушниці* (Трубл., Лахтак, 1953, 124).

ПОВИННИЙ *див.* **повинен**.

ПОВИННІСТЬ, ності, *ж.* 1. *іст.* Обов'язок селян безплатно виконувати примусові роботи на поміщиків і органи державного управління. *Відоме, що податі й повинності з російського селянина обережи на собі величезні сліди середньовіччя* (Ленін, 17, 1971, 91).

2. Обов'язок, який повинні виконувати всі громадяни для задоволення державних або місцевих громадських потреб. *Загальна трудова повинність одна лише спроможна здійснити найбільшу економію сил народної праці* (Ленін, 32, 1973, 192); *Сі ж козаки, що сиділи зимовниками, в свою чергу оббували повинність кошові і своєму куреневі* (Стор., I, 1957, 273); *В разі пожежі він* [хазяїн] *має виставляти свое відро й лопату — це була його громадська повинність* (Кучер, Прощай.., 1957, 148); // *розм.* Те, що необхідно виконати, відбути. *Людина сіла коло самовара на місці хазяїна, щоб напувати чай, хоч другим часом та повинність лежала на Зосі* (Н.-Лев., I, 1956, 200); [Мартіан *(до центуріона):*] *Прошу вас, без галасу чиніть повинність вашу,— у мене в хаті хворі* (Л. Укр., III, 1952, 319).

△ **Військова повинність** — у дореволюційній Росії та в капіталістичних країнах — обов'язок чоловічого населення певного віку відбувати військову службу. *Реформа* (що почалася в 1862 р.) *завершилась запровадженням нового статуту про військову повинність (1874 р.). Комплект рекрутські набори були замінені загальною військовою повинністю для осіб, яким минув 21 рік* (Іст. УРСР, I, 1953, 482); **Рекрутська повинність** — уведений в Росії Петром I у 1705 р. спосіб комплектування регулярних військ, який зобов'язував поцінні стани поставляти для армії рекрутів на вимогу уряду.

ПОВИНО, *присудк. сл., з інфін., рідко.* Належить, годиться; варто, слід, треба. *І над псом повинно ласку мати* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 57); [Мордовець:] *Кожен мажнець на дні потону видко... й ти вже знаєш, ти бачиш: що отут повинно пити,— перебрести глибоке* (Тич., I, 1957, 322).

ПОВИНОСИТИ, ошу, осиш, *док., перех.* Винести звідкись, кудись усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Як хоти ті і вдень утешуться* [школярі] *у чужий садок і повиносять усе з тічками* (Мирний, IV, 1955, 78); *Слава.. вам, люди з лікарень! Ви майже з-під куль повиносили ранених* (Ю. Янов., I, 1958, 209); *Лесина повиносила все з хати до сусідів* (Стеф., I, 1949, 25); *Хтось на городі повиривав усю капусту, гарбузи, повиносив на шлях й поскладав на здобичі кулі* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Вже майже нічого не залишилося з речей у нашій кімнаті: бабуся все повиносила на базар, бо не було з чого жити* (Смік., Сашко, 1957, 83); — *А цього року дощі повиносили картоплю з поля* (Н.-Лев., II, 1956, 406); // *безос. Бомби продовжували падати. Вікна в хаті давно повилетіло* (Перв., Дикий мед, 1963, 65).

ПОВИНУВАТИТИ, ачу, атиш, *док., перех., розм.* Те саме, що **звинуватити**.

◇ **Повинуватити себе** — визнати свою вину, провину. *Іх любо, здрадно було, що син.. повинуватив себе перед нею, перед матір'ю, котру образив так...* (Мирний, I, 1949, 324).

ПОВИНУВАЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повинуватити**. — *А справочка хочете? Усі будете повинуваченні до одного!* (Вовчок, I, 1955, 176).

ПОВИНЮХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Винюхати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВИНЯНЬЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Винянчити всіх або багатьох. *Я в їх усіх дітей повиняньчувала* (Сл. Гр.).

ПОВИОРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виорати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Найвері весна, люди вже давно повиорювали поля і обсіялися* (Речм., Весн. грози, 1961, 133).

ПОВИПАДА́ТИ, ає, а́ємо, а́єте, *док.* Випасти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Тією* [кінською] *волосянкою застіжка мала привʼязнук, щоб не повипадати з гнізда* (Гончар, Тронка, 1963, 40); *В неї повипадали зуби, й вона все ременцювала та дʼякала, що й пальцині тверді, й пироги не пухкі* (Н.-Лев., III, 1956, 209).

◇ **Повипадáти з голови** — забутися (про все або багато чого-небудь). — *В мене вже все повипадало з голови, що та* [мені] *читав* (Н.-Лев., III, 1956, 89).

ПОВИПАЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Палячи, знищити все або багато чого-небудь. *Повипалювати дерева*; // Дуже висушуючи, знищити (рослини). *Сонце повипалювало всю городину.*

2. Випалити, витратити повністю все або багато чого-небудь. *Повипалювати всі цигарки.*

3. Нанести розжареним предметом знаки, зображення на чому-небудь у багатьох місцях. *Повипалювати візерунки на дошці.*

4. Підпаливши дні вогню, палати міцності багатьом предметам. *Повипалювати ізоляцію.*

5. Одержати якусь речовину, спалюючи що-небудь. *Повипалювати вугілля.*

ПОВИПАРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Випарити все або багато чого-небудь. *Уже діжки повипарювала* (Сл. Гр.).

ПОВИПАСА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Випасти всіх або багатьох коней, овець і т. ін.

2. Пасучись, з'їсти цілком траву чи іншу трав'янисту рослинність на якій-небудь ділянці скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИПИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Випити все або багато чого-небудь. — *Добрі сміхи, коли повипивав горілку з усіх бутлів!* — *запримітив матушки* (Н.-Лев., I, 1956, 129); *Дядьки пиво повипивали* (Гуц, Скупана., 1965, 207).

2. *розм.* Висмоктати, витягти з чогось усе до решти. *Горобці все просо повипивали.*

◇ **Кров повипива́ти** — дуже знесиліти, змучити. — *Ляхи були, усе взяли. Кров повипивали!..* (Шевч., II, 1963, 373).

ПОВИПИНА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Випнути все або багато чого-небудь. * Образно. *Дев'ять... бочок, повних вина, повипинали боки* (Коцюб., I, 1955, 242).

ПОВИПИНА́ТИСЯ, а́ться, *док.* Випнутися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Каміння повипинялось з неї* [держави], *немовле суті ребра в худої шкапи* (Н.-Лев., II, 1956, 319); *Косовби так розкричався, аж єдині жили повипинались у нього на шиї* (Мур., Бух. повість, 1958, 155).

ПОВИПИСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Виписати все або багато чого-небудь. *Ролі повиписували* [хлопці]... *Вивчили їх* (Вишня, I, 1956, 237).

2. Письмово оформити вибуття усіх або багатьох звідкись, з чогось і т. ін. *Повиписувати з лікарні тих, що одужали.*

3. Старанно вимальовати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повиписувати на портреті деталі одягу*; // Зробити візерунки на чому-небудь у багатьох місцях. *І по ковніру, і по назуві, і по хлібних широких рукавів повиписувала* [Леся]... *срібло, золотом і блискучим шовком усякі квітки й мережки* (П. Куліш, Вибр., 1969, 187). * Образно. *Їх* [селян] *лиця були також землянистої барви, непривітні; на деяких повиписували вже свої знаки голод і нужда* (Фр., IV, 1950, 269).

ПОВИПИТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Випитати все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Інших повипитував* [справник] *тих, що вражданя на Тихона* (Кв.-Осн., II, 1956, 140).

ПОВИПИХА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Випхати звідкись усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Вона була зла на гостей і була радна повипихать їх усіх з хати* (Н.-Лев., I, 1956, 630); *Забитих бешкетів повипихали* [бійці] *в вікна на вулицю* (Ю. Яновський, II, 1954, 137); // *перен.* Змусити всіх або багатьох залишити роботу, місце перебування і т. ін. [Андрій:] *Отсе так ми поміж собою, зібравшися, радували та й лаяли, як би нам усіх на ворогів своїх одностайно стати, рідну землю своїю собою одняти, а недовірків із її повипихати* (Кост., I, 1967, 160).

2. *перен.* Віднати (заміж) усіх або багатьох. *Повипихати дочок заміж.*

ПОВИПІКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Випекти все або багато чого-небудь (хліб та інші вироби з тіста).

2. Знищити вогнем, кислотою і т. ін. все або багато чого-небудь. — *Так і знайшу побачу що раз із Тимком — очі кислотою повипікаю* (Тют., Вир, 1964, 129).

3. Нанести розпеченим предметом знаки, зображення на чому-небудь у багатьох місцях.

ПОВИПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виплатити все або багато чого-небудь, усіх або багатьом. *Усе вже повиплачував, що винен був* (Сл. Гр.).

ПОВИПЛИВА́ТИ, а́ю, а́ємо, а́єте, *док.* Випливти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Ніхто не втоп,— усі повипливали* (Сл. Гр.); *На олешківський берег повипливали з плавкіе решетки команд розбитої ескадри* (Ю. Яновський, II, 1958, 202).

ПОВИПЛИГУВА́ТИ, гую, гуєш, *док.* Випригнути (про всіх або багатьох).

ПОВИПЛІТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Виготовити способом плетіння багато чого-небудь. — *Тут — тиждень один, так і зареве худоба на степ. От і нас* [чабанів] *треба буде. Багато повиплітаємо...* (Голопко, I, 1957, 123).

2. Розплітаючи щось, вийняти все або багато чого-небудь. *Вона засвітила світло, повиплітала з кіс... стрічки* (Чорн., Потік., 1956, 40).

ПОВИПЛІТУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиплі́тати**. *На столах, на канапі лежали якісь штуки, повиплітувані з гарусу* (Н.-Лев., I, 1956, 200).

ПОВИПЛЬОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виплюнути все або багато чого-небудь.

ПОВИПОВЗА́ТИ, аю, а́ємо, аєте, *док.* 1. Виповзти (про всіх або багатьох). *Солдати повиповзали з окопів.*

2. *перен.* Повільно рухаючись, вийхати, вийти і т. ін. звідкись, кудись (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *І діди повиповзали, шепочуть молитви старих дозам* (Хотк., II, 1966, 320); *Тихо на селі. Нікому, прищулено й озирнучись, із хат повиповзали сірі фігури* (Головко, I, 1957, 64); // Повільно рухаючись, з'явитися звідки-небудь, появитися десь (про все або багато чого-небудь). *З-за лісу повиповзали хмари.*

ПОВИПОЛІСКУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виполіскати все або багато чого-небудь. *Дівчата помили* [підлогу]. *Потім ще гамірно повиполіскували. А розвішали їх на конюшні* (Головко, II, 1957, 104); // *рідко.* Вимити звідкись, з-поміж чогось усе або багато чого-небудь (про воду). *Вода, що об них* [скелі] *ударяє, повиполіскувала між ними всю жорству й пісок* (Фр., VI, 1951, 304).

ПОВИПОЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Виполоти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. [Оксана:] *І де вони* [бур'яни] *беруться тут — повиполюєш, вони знову наростуть, повиполюєш — вони знову...* (Вас., III, 1960, 263); *Повиполювати буряки.*

ПОВИПРАВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *док., перех.* 1. Зробити прямих, рівним і т. ін., розправити все або багато

чого-небудь, що зігнуте, нерівне. — *Гоголю, та таке думаю:* — *Помолотить* [сіно] *хлібець, а там і.. хлібці повипрáвля, клинцю вкрис,— таке все позапускане* (Гесл., З книги життя, 1949, 19).

2. Усунувши помилки, хиби і т. ін., зробити все або багато чого-небудь правильним, таким, що відповідає певним вимогам. *Коли вася, слышіть ці виховательниця з «Дзвінка», повипрáвляйте все зрізи, які-ни зробéте в мові* (Моцюб., III, 1956, 120).

3. *розм.* Вимагаючи від кого-н., одержати все або багато чого-небудь. *Повипрáвляти боргн.*

ПОВИПРІВАТИ, áє, *док., розм.* 1. Випріти скрізь або в багатьох місцях (про рослини, посіви). *Жито повипрівáло.*

2. Втратити вологу, рідину (всю або більшу частину) при варінні, пранні. *Усе вжé й повипрівáло, а батькá й досі нема обідати* (Сл. Гр.).

ПОВИПРОСТОВУВАТИ *див.* **повипростувáти.**

ПОВИПРОСТОВУВАТИСЯ *див.* **повипростувáтися.**

ПОВИПРОСТУВАТИ і *рідше* **ПОВИПРОСТОВУВАТИ**, ую, ує, *док., перех.* Випростати (руки, ноги і т. ін.). *Посідали на трáві і ноги повипростувáли* (Сл. Гр.); *Наші жéнчики дожáли нивки, поставали, повипростовувáли кríжкі та відпочивáли* (Фр., І, 1955, 63).

ПОВИПРОСТУВАТИСЯ і *рідше* **ПОВИПРОСТОВУВАТИСЯ**, уємося, уєтеся, *док.* Випростатися (про всіх або багатьох). *Із-зе обрíю випикалася якúсь дівчé сидýтя.. — Чи не по двоє в сідлí? — Справдí таке, як по двоє,— повипростувáлись бíля казанів кухарки* (Гончар, II, 1959, 13); *Ми зробили висíлід, що здрíнцуя від несподíванки, повипростовувáлись, озирнулись і.. поспішили дóму кадстрíч* (Смолич, І, 1947, 131).

ПОВИПРЯГАТИ, áю, áєш. *док., перех.* Випрягти (коней, волів і т. ін.). *Повипрягáли* [слуги] *волів та коней із возів та маж, вантажених гармáми та припасáми* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 11); *Повипрягáли* [обхóвіці] *коні* (Головко, II, 1957, 183).

ПОВИПРЯДАТИ, áю, áєш. *док., перех.* Випрясти все або багато чого-небудь. *Скíльки мáють ті, Мартúні, пучки повипрядáти чужóї пряжí?* (Стельмах, І, 1962, 226).

ПОВИПУСКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Дати можливість чи дозволити всім або багатьом іти, йти, поїхати і т. ін. звідкись, кудись. *Кíлькі конвóїри знали вину під áрешт Гаркýшину паймúчку, на яку впала підóзра, що це вонá повипускáла з сáрай вчóрашніх бранцíв* (Гончар, II, 1959, 349); — *Óй! — кинýлася Докія.— Вон щé їх* [арештованих] *повипускáє весь* (Кучер, Трудна любов, 1960, 72); // Випустити куди-небудь худобу, птицю. *Прийшла весна. Повипускáли бíдолашну тварúну на зелéну зéлíночку* (Гр., Без хліба, 1958, 139); // Перестати тримати все або багато чого-небудь. *Та й завéде* [баба] *якóї-небудь такóї чýдної казни, то дяти аж бóки рвуть регочýчися або пообмирáють і пíр'я з рук повипускáють з переляку* (Дп. Чайка, Ти., 1960, 27).

2. Повернути свободу, звільнивши з ув'язнення, з-під áрешту і т. ін. всіх або багатьох. *Деяких людéй вýтко повипускáли й оправдáли, хоч нікóго і не бýло винувáтого* (Волчок, І, 1955, 248).

3. Виставати, висунути назовні все або багато чого-небудь. *Жарóта. Всі розварéні.. Хлопці повипускáли сорóчки* (Вас., III, 1960, 324); *Хлопці з-під шапок повипускáли кучéрі* (Головко, II, 1957, 125).

4. Утворити при рості колосся, пуп'янки і т. ін. *Величéзні глéбкі брунькú на каштáнах перетворúлися вжé на ніжні семицвíтники й повипускáли свíчечки жáйбутніх квíтів* (Ю. Янов., II, 1954, 88).

ПОВИРАХОВУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Вирахувати все або багато чого-небудь у всіх або багатьох. *Повираховувáти задачі; Повираховувáти грóші із зарплáти.*

ПОВИРИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повирúвати**[1]. *Від самúми вікнáми.. лежúла на кам'я́кові повирúвана з кóренням горíшня* (Н.-Лев., II, 1956, 62).

ПОВИРИВАТИ[1], áю, áєш, *док., перех.* Вирвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Хтóсь на зорúді повирúвав усю нáсолоду, гарбýзи* (Н.-Лев., II, 1956, 62); *Трéба б.. на вгорóді синашнúчання повирúвати* (Головко, II, 1957, 189).

ПОВИРИВАТИ[2], áю, áєш, *док., перех.* Вирити все або багато чого-небудь у багатьох місцях. *Прúсіє* [Песлíюй], *щось бельмúсте, а сам загорта-загорта тí ямки, що, знáчить, підпірки повирúває* (Хотк., І, 1966, 84); *Повирúвати ями.*

ПОВИРИНАТИ, áє, áємо, áєте. *док.* 1. Пірнувши, запурнувшись у воду, виплисти на поверхню (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Аж гýлькі — в Дніпра повирúнали Малí дíти* (Шевч., І, 1963, 5).

2. *перех.* Несподівано з'явитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Все зáвмерло в бóрі.. Тíльки мертві привúди в тíні, довгúні, нежмýрущі, повирúнали на рýїнах, задýмані, сумні* (Вас., І, 1959, 306).

ПОВИРІВНЮВАТИ, юю, ює, *док., перех.* Вирівняти все або багато чого-небудь.

ПОВИРІВНЮВАТИСЯ, юється, ємося, єтеся, ються, *док.* Вирівнятися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Скотúну за нíч так понапасáє, що бóки повирівнюються, мов у самóвих свúней* (Сл. Гр.).

ПОВИРІЗАТИ *див.* **повирізувáти.**

ПОВИРІЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повирізувати**. *Поли у свúті на кúпцях повирізувáні* (Кн.-Осп., II, 1956, 418); *На хрестí, скíльки можна досягти рукáми, повирізувані прізвища туристів* (Н.-Лев., II, 1956, 383).

ПОВИРІЗУВАТИ, ую, уєш і *рідше* **ПОВИРІЗАТИ**, áю, áєш, *док., перех.* 1. Вирізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Дівчáта малóроса портрéти* [з газет] *На спогáд повирізали* (Наги., Вибр., 1957, 129).

2. Ріжучи, обрізуючи, витворити все або багато чого-небудь. *Роман повирізувáв з папéру кружéла і понакладáв зверху на підсвíчники, щоб вонú не попакапувáлись воскóм* (Н.-Лев., VI, 1966, 374).

3. Чим-небудь гострим, ріжучим зробити кілька або багато візерунків, написів і т. ін. *Повирізувати на дерéві візерýнки.*

4. Виникнути холодною зброєю всіх або багатьох.

ПОВИРОБЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повироблювáти**. *В кríшні вікна повироблювáні, і рíзнною мережкою скрізь гáрно облямóвані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 124); *Кругóм терéни були повироблювáні клумбú для квíтів* (Н.-Лев., І, 1956, 442).

ПОВИРОБЛЮВАТИ *док.* **повироблятú.**

ПОВИРОБЛЯТИ, яю, єш і **ПОВИРОБЛЮВАТИ**, юю, ює, *док., перех.* Виробити все або багато чого-небудь. *Молодúці вкрúли увесь пúл і лежáнку шашкáми, повироблювáли лазáнці* (Н.-Лев., III, 1956, 73).

ПОВИРОСТАТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Стати більшим, вищим, попишим у процесі росту (про все або багато чого-небудь). *В бéрезі калúна розрослáся, повирóстали вéрби* (Вовчок, І, 1955, 180); *На галявúнах повирóстали бýйні, на зрíст людúни жúта* (Щиґи, Партиз. край, 1946, 116); // Вирісши, стати дорослим (про всіх або багатьох). *Повирóстали панчí.. пожéнилися* (Стор., І, 1957, 30); *Сúни повирóстали й розíйшлися* (Ю. Янов., II, 1958, 191); // Вирости в певних умовах, у певному середовищі (про всіх або багатьох). *Ці* [хлопці] *.. повирóстали у нéволі* (Мирний, І, 1949, 202).

2. Ростучи, з'єднатися (про все або багато чого-небудь). *На земляній покрівлі хаток та кримищу повиростали кущі зеленої трави та берізки, зелене бадилля дикої лободи* (П.-Нев., 1, 1956, 50); *// перен.* З'єднатися у великій кількості внаслідок будівництва (про будівлі, міста і т. ін.). *Я бачу, як повиростали заводи і фабрики* (Ю. Яновський, II, 1958, 186).

ПОВИРОЩУВАТИ, ую, ує, *док., перех.* Виростити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повирощувати дітей; Повирощувати квіти.*

ПОВИРУБАТИ *див.* **повирубувати.**

ПОВИРУБУВАТИ, ую, ує; *і* **ПОВИРУБАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* 1. Рубаючи, зняти з кореня на якійнебудь площі кущі, дерева і т. ін. скрізь або в багатьох місцях. *На полі Антон повирубував... кущі лісовику та ліщини* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 40).

2. Рубаючи, вийняти, видобути все або багато чого-небудь. *Повирубувати треба хід у тих жолобах, що в згорові понарізали для приманки для вас судді* (Кучер, Прощай.., 1957, 232).

3. Вирогомити, рубаючи, висіпти все або багато чого-небудь. *Повирубати колоди з каменю.*

4. Рубаючи, збити, знищити всіх або багатьох. *Учень повирубував* [Махно] *кругом Гуляй-Поля комісаріїв* (Гончар, II, 1959, 332).

ПОВИРУВАТИ, ує, *док.* Вирувати якийсь час.

ПОВИРЯДЖАТИ, аю, аєш; *рідко* **ПОВИРЯДЖУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Гарно, пишно вбрати, причепурити або одягти в незвичний одяг усіх або багатьох. *Повирядити дочок у шубки.*

2. Спорядивши, забезпечивши потрібним для дороги, відправити звідкись кудись усіх або багатьох. *Повирядити на заробітки.*

ПОВИРЯДЖАТИСЯ, аємося, аєтеся і *рідко* **ПОВИРЯДЖУВАТИСЯ**, уємося, уєтеся, *док.* 1. Гарно, пишно вбратися, причепуритися або одягтися в незвичний одяг (про всіх або багатьох). *Чудно... що серед ночі вважалися вони... в нові сорочки повиряджалися* (Вас., I, 1959, 215); *Дівчата тим часом причепурилися біля води, повиряджалися в недільне* (Гончар, I, 1958, 40); *Ухопив* [Хома] *двох сажнях чортиськ, що повиряджувалися дівками... та гукнув на музику: грай вуйочки!»* (Кв.-Осн., II, 1956, 242).

2. Відповідно приготувавшись, спорядившись, відправитися звідкись кудись (про всіх або багатьох). *Повиряджатися на заробітки.*

ПОВИРЯДЖУВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повиряджувати.** *Вже усі дівчата гарні, усі прибрані, усі повиряджувані...* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

ПОВИРЯДЖУВАТИ *див.* **повиряджати.**

ПОВИРЯДЖУВАТИСЯ *див.* **повиряджатися.**

ПОВИРЯЧУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повирячувати.** *Очі, повирячувані від жалю.*

ПОВИРЯЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Широко розкрити (очі) від здивування, гніву і т. ін. *Ну чого очі повирячував? Яке тут диво?* (Сл. Гр.).

ПОВИСАДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Висадити звідкись куди-небудь усіх або багатьох. *Повисаджувати пасажирів з параплава.*

2. Викопавши, вийнявши рослини з парника, шкілки і т. ін., посадити їх в іншому місці (всі або багато з них). *Повисаджувати помідори.*

3. *розм.* Підіймаючи, помістити десь на чомусь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повисаджувати дітей на машину.*

4. *розм.* З силою вибити, виламати все або багато чого-небудь. *Повисаджувати вікна;* // Підірвавши вибухівкою, підірвати все або багато чого-небудь. *Повисаджувати мости.*

ПОВИСАПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Висапати все або багато чого-небудь. *Гандзі ж, добре повисапує, не видай бур'яну* (Сл. Гр.).

ПОВИСАТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОВИСНУТИ**, ну, неш; *мин. ч.* повис, ла, ло; *і рідко* повиснув, нула, ло; *док.* 1. Зачепившись, затримуватися на чому-небудь, залишатися висіти. *На його рудій, як червоній бороді повисла срібна осіння павутина* (Донч., III, 1956, 14); *З-під капелюха на скроні потекла кривулькою крапля поту, повисла на щоці* (Томч., Жменяки, 1964, 5); // Зачепившись одним або ухопившись за що-небудь руками, ногами і т. ін., триматися у висячому положенні. *Дедалі ставало трудніше спускатись. Рук мало не вивихнув* [Іван], *та вчепився за виступ скелі і повис на руках* (Коцюб., II, 1955, 351); *Цілі хмари мавп повисли на гіллі* (Ю. Яновський, II, 1958, 85); *Голя з розгону кинувся до нього* [батька] *і повисну на батькових руках* (Хижняк, Тамара, 1959, 288); // Висячи всією своєю вагою або усім тілом на кому-, чому-небудь; важко спиратися на кого-, що-небудь. *З чистою усвідомою на устах тією мадрилена Маруся, безумовно віддатлючи. Повисла на руці опришка* (Хотк., II, 1966, 144); *Батько підкмає рушницю. Секунда, і станеться злочин. Дівчина кидається до батька і повисне на зброї* (Довж., I, 1958, 118); *За плугом дрібненьк маленький, хирлявий Охрім з обмотаною рушником шиєю, хрипіє, повисаючи на чепігах* (Тют., Вир, 1964, 10); *Він* [Калітеєку] *весь повис на мотузках, ніяли був прив'язаний до дерева* (Петльов., Хотинці, 1949, 173); // Звішуватися, звисати від значної, надмірної ваги. *Повисли обважнілі гнеси дроти електростанцій* (Кучер, Трудна любов, 1960, 401); *Квітки* [бузини] *зібрані в плоскі, щитковидні суцвіття, від ваги плодів поступово повисають* (Лікар. рослини, 1958, 140); // Спадаючи вниз, звисати (про волосся, бороду, вуса, гілки і т. ін.). *Одно* [дерево] *стовпом подралось догори або гадючою скрутилось, друге кущем розпустило свої віти, і листва, неначе шовкові китиці, повисла аж до землі* (Стор., I, 1957, 366); *Довгий вус його повис* (Гл., Вибр., 1951, 209); *Косми слуняного волосся повисли по обох боках лиця* (Хотк., II, 1966, 254).

Голова повисла; Руки повисли — чиясь голова, чиїсь руки опустилися (від утоми, слабості і т. ін.). *Нему зробилося душно, перо випало з його руки, і голова повисла, знесилена, на в'язах* (Фр., VI, 1951, 333); *Руєвські приголомшено похилили, руки його повисли між колінами* (Шолох., Піднесена, 1948, 79).

◇ **Повисіти (повіснути) на шиї (на шию)** *у кого, кому* — кинутися в обійми до кого-небудь, міцно обхопивши когось. *Василько стопнеться з свого ліжечка, гарячими ручками тягнеться до мами і повисе в неї на шиї...* (Риб., Жайворонки, 1957, 205); *Хотілося* [Марусі]... *повиснути старій matocті* [дружині священика] *на шиї, пестатися* (Хотк., II, 1966, 31); *Як заголосить Маруся, та так і повисла йому на шиї* (Кв.-Осн., II, 1956, 78).

2. Висіти, утримуючись на чому-небудь; бути прикріпленим, причепленим до чогось (про предмети). *Инде засмаже і туза кота. На ній хустинка біла повиса...* (Шпорта, Вибр., 1958, 278); *Самопал семиграденний Повис за плечима* (Шевч., II, 1963, 335); *Потім прийде садами спокійне задумане літо і на вітах повиснуть достиглі плоди...* (Гер., Поезії, 1950, 38).

◇ **Повіснути на волоску** — опинитися в загрозливому, безнадійному стані, становищі: стати близьким до загибелі. *Знав* [Гаманюк], *що його доля тепер повисла на волоску* (М. Ю. Тарн., День.., 1963, 249).

3. Бути розташованим, нависати над ким-, чимнебудь. *Над долиною сірим, мовчазним шатром Повисть*

неба повисла непогода (Перп., II, 1958, 186); *Настане вечір, місяць засяє, Ігорі у зорях небосхила повисне* (Гнч., III, 1947, 181); // *над чим.* Виступати, видаватися якоюсь частиною наперед. *Вулиці тісні круті: одним краєм повисають над городом, а другим над ключем* (Стельмах, II, 1962, 33); *Над річкою Трубайлом стоять високі круча. Вся обросла кучерявим вільхо, а корінням повисло над самою річкою* (П. Куліш, Вибр., 1959, 249); // *перен.* Пасуватися, наближатися (про небезпеку, біду і т. ін.). *Немилуща поразка повисла над військом Шуази* (Ле, Наливайко, 1957, 333).

4. Триматися в повітрі майже нерухомо. *Над вузькою вулицею жаворок повисла курява* (Шиян, Гроза... 1956, 30); // Здаватися нерухомими при повільному польоті (про птахів, літальні апарати і т. ін.) або в русі по небу (про сонце, хмари тощо). *Сповзаринку на небо викочувалось велике сонце, швидко підіймалося вгору..., повисало над головою і пекло* (Збан., Сеспель, 1961, 110); *А над тобою* [звіздь] *вже беркут повис: Так і тремтить, щоб тебе розірвати!* (Щог., Поезії, 1958, 120); *Вітер вив,.. змітаючи цілі кучугури снігу, підіймав їх догори, до білих хмар, що низько повисли над землею* (Коцюб., I, 1955, 31); *Опівночі, коли місяць повиснув над клунею Супруна Кочубея. Невтоа взувався,.. взяв мішок і залізний коловорот.., і вийшав з хати* (Донч., III, 1956, 9); // Поширюватися навколо (про звуки, запахи і т. ін.). — *Любої — тихо повисав в тумані сивільований голос Пилчиндн* (Стельмах, I, 1962, 404); *З юрби... вирвався голосний жіночий плач і повис над майданом* (Ірчан, II, 1958, 205); * Образно. *Коли вечір осінній млою-мрякою повисне над містечком, хати нижче стріхи тоді на очі насувають, в сутінні загортаються* (Головко, I, 1957, 140).

◇ **Повиснути в повітрі:** а) не закінчивши початого руху, зупинитися. *Рука Юлії Дмитрівни повисла в повітрі* (Дмит., Обналенп.., 1962, 11); б) залишитися незабезпеченим, невирішеним, недійсненим (про якусь-небудь справу, питання і т. ін.). — *Товариші — неголосно і дуже спокійно сказав Кузнецов.— Перш за все хочу відповісти на запитання, яке так і повисло в повітрі* (Головко, II, 1957, 540); *Найкращі плани і замисли можуть повиснути в повітрі, якщо слабо роботи з людьми, з кадрами* (Рад. Укр., 6.1 1955, 1); **Повиснути на гіллясі (вербі** і т. ін.) — бути скараним через повішення або знайдати собі смерть, повісившись. [Домаха:] *Коли б одна була, може б у річку кинулася або повисла на гіллясі; а тепер мушу жити, хоч важко..!* (Кроп., II, 1958, 173); — *А ти забула, що я давно на смерть вирокований* [приречений], *що коли б цим зараз, то вже завтра, може, повисс би на гіллясі* (Гжицький, Опришки, 1962, 169); *Коли б повиснув на вербі котрийсь з Мартинкутів чи Загайчиків, то й дитина вказала б пальцем на Аркадія як морального призвідцю злочину* (Вільде, Сестри.., 1958, 20).

ПОВИСЕЛЮВАТИ *див.* **повисели́ти.**

ПОВИСЕЛЮВАТИСЯ *див.* **повисели́тися.**

ПОВИСЕЛЯТИ, яю, яєш і **ПОВИСЕЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Виселити всіх або багатьох.

ПОВИСЕЛЯТИСЯ, яємося, яєтеся і **ПОВИСЕЛЮВАТИСЯ,** юємося, юєтеся, *док.* Виселитися (про всіх або багатьох). *Наших людей багато на Амур повиселювалося* (Сл. Гр.).

ПОВИСИПА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* Сипнути, викинути, видалити з чогось чи вкинути, помістити в щось усе або багато чого-небудь. *Вчесла вона ті закупки... дещо повисипала в слоїки* (Н.-Лево, VI, 1966, 16); *Повисипати горіхи з торби; Повисипати горіхи в торбу.*

2. *перех.* Видіти в одиніст посудини в інші всю рідку страву. *Повисипати борщ у миски.*

3. *тільки 3 ос., неперех.* Виходячи, вибігаючи звідкись-небудь, з'явитися (про всіх або багатьох). *День був сонячний, з хат повисипали діти* (Вагнер, Записки солдата, 1961, 36); // Виступити, з'явитися на чому-небудь, густо вкривши поверхню скрізь або в багатьох місцях. *Повисипали вірки на небі;* // З'явитися в багатьох місцях на шкірі або слизових оболонках (про висип).

4. *перех.* Насипавши землю, наробити горбів, валів і т. ін. в багатьох місцях. *Повисипати могили.*

5. *перех.* Посипавши, вкрити чим-небудь скрізь або в багатьох місцях (стежку, доріжку і т. ін.). *Повисипати в хаті доріжку.*

ПОВИСИПА́ТИСЯ, а́тьося, *док.* Сипнувшись, випасти з чогось (про все або багато чого-небудь). *Від струсу повисипалось на веранді скло* (Кучер, Чорноморці, 1956, 157).

ПОВИСИПЛЯТИСЯ, яємося, я́теся, *док.* Висипатися (про всіх або багатьох). *Повисипляємося нині хлопці сьогодні і за ту, і за сю ніч* (Сл. Гр.).

ПОВИСИХА́ТИ, ає, аємо, аєте, *док.* 1. Втратившн воду, вологу, зробитися сухим (про все або багато чого-небудь). *В тижку спеку в полі за полуднем. Але так боліт, де полуднем раніше, я не вспівав — вони повисихали, глевкате дно лежало голе і тріскалось* (Коп., Як вони.., 1964, 59); // Випаруватися (про все або багато чого-небудь). *Усі черпички, усі річки й потічки повисихали в полі* (Март., Тв., 1954, 202); *Людина йде навпростець через трави, озера, в яких повисихала вода* (Шиян, Перемозкі, 1950, 39).

2. Стати сухим, зів'янути (про всі або багато які рослини). *Квіти повисихали.*

ПОВИСІВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Висіяти все або багато чого-небудь. — *Чи нема в тебе якого насіння з квітоқ?* — *І чом же ти вчора не сказала? Сьогодні все вже повисівала* (Сл. Гр.).

ПОВИСІДА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Висісти з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Панство повисідало з повозів і цікаво оглядало машину* (Фр., II, 1950, 367); *Прибіг комендант табору в пошуках жодя, коли повисідають з машин високі чини* (Загреб. Європа 45, 1959, 302).

ПОВИСІКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Висікти в камені, на (в) камені все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. *заст.* Покарати, побивши різками, канчуками і т. ін. всіх або багатьох.

ПОВИСІТИ, ію́, ієш, *док.* Висіти якийсь час. *Паркет! Нехай хапається за дашок паркана, перекидає ноги і вже висить на той бік.. Нехай хвилину повисіється в повітрі. Руки починають хліти, а вона не наважується скочити додолу* (Вільде, Сестри.., 1958, 435).

ПОВИСКА́КУВАТИ, усмо, усте, *док.* 1. Вистрибнути, вискочити звідкись куди-небудь (про всіх або багатьох). *Діти, два хлопчики,— повискакували за хвіртку в рядовиці та й побігли між кар'ї* (Мирний, II, 1954, 96); *Було б того гарнідеру на цілу ніч, та здогадався Прокопчук відкрити двері, і повискакували кури надвір* (Тют., Вир, 1964, 352); *Лопнула шина... Авто спинилося тепер вже остаточно. Прожогом повискакували з нього люди* (Смолич, І, 1958, 102); // *розм.* Швидко вибігти, вийхати звідкись-небудь; швидко вибігши, виїхавши, з'явитися десь (про всіх або багатьох). *Тим часом Денис та Янько, прокинувшися від Стручишиного зрюхоту й крику, повискакували з хати* (Гр., II, 1963, 309); *З гуком, із галасом повискакували* [діти] *із-за парт* (Вас., Талант, 1955, 22); *На голос команди* [офіцера] *повискакувало з дверей*

ще кілька уламків (Д. Бедзик, Студ. Води, 1959, 22); *Люди повискакували на вулицю.*

2. *розм.* Швидко або раптово вилетіти, вирватись звідкись (про все або багато чого-небудь). *Вона* [дівчина] *дивилась на багату тітку і все ждала, що з-під її поли от-от повипадуться зорі, а з-за пазухи повискакують жайворонки* (Н.-Лев., II, 1956, 319).

3. *перен., розм.* Раптово з'явитися, утворитися на чому-небудь у багатьох місцях. *Кривезні водяники, що в перший день* [купання] *року повискакували на дівочих долонях, все встигли й полопатись* (Гончар, Людина... 1960, 166).

ПОВИСКРІБАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Шкребучи, почистити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повискрібати коней.*

2. Шкребучи, дістати, вибрати посередині все або багато чого-небудь. *Діжки повискрібала й повимивала* (Сл. Гр.).

ПОВИСКУБАТИ *див.* **повискýбувати.**

ПОВИСКУБУВАТИ, ую, уєш *і рідше* **ПОВИСКУБАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Вискубати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Так дуже мого хлопця побив і волосся повискубав* (Сл. Гр.).

ПОВИСКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повискувати** і звуки, утворювані цією дією. *Перші дві-три хвилини пси весело гарчалися. Радіорупор передавав їх повискування* (Донч., III, 1956, 330); *На подвір'ї, на просторім артільнім обійсті,— передзвін ковадла, гостре до зойку повискування циркулярки* (Рад. Укр., 4.IX 1962, 3).

ПОВИСКУВАТИ, ую, уєш, *док.* Стиха або час від часу видавати уривчасті, різкі, пронизливі звуки. *Змучені собаки повискували і ледве плелталась* (Донч., III, 1956, 14); *Від болю він* [Грушевський] *жалібно повискував* (Смолич, Мир., 1958, 98); // Час від часу утворювати уривчасті, різкі, пронизливі звуки. *Інструменти заповзли один за одним, і тільки одна якась писклява дудка ще повискувала кілька хвиль* (Полт., Повісті..., 1960, 136).

ПОВИСЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **повíснути.** *Кузьменко спинився з повислим у повітрі кийком* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 236).

2. *у знач. прик.* Який звішується, звисає донизу. *Корчак, ухопившись за повислу гілку вишні* [на кручу] *перлом* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 450); *Зеленуваті або блідо-рожеві дрібні квітки* [гірчака] *зібрані в повислі.. волоті* (Лікар. рослини., 1958, 93).

ПОВИСЛУЖУВАТИ, ую, уєте, *док., перех. і неперех.* Вислужити (про всіх або багатьох). *Мої хлопці вже строки повислужували, тепер дома* (Сл. Гр.).

ПОВИСЛУЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Вислужитися (про всіх або багатьох).

ПОВИСМИКАТИ, аю, аєш *і* **ПОВИСМИКУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Смикаючи, витягти, висмикнути, вирвати звідкись що-небудь усе або багато чого-небудь. *Я був такий лютий, що жені зотлався вчепитися. Михайлові в бороду й повисмикувати все волосся до одного* (Досв., Вибр., 1959, 146); *Проріджувати треба обережно, щоб не повисмикувати сусідніх сіянців* (Оселен. колг. села, 1955, 104); // Витягти з-під, із чогось, вільно опускаючи (руки, волосся). *Кайдашиха зуміється.. повисмикувала з-під очіпка волосся* (Н.-Лев., II, 1956, 314); *І руки він із кишень повисмикує, і цигарка в нього з рота випаде* (Вишня, I, 1956, 89).

ПОВИСМИКУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повисмикувáти.** *На нашому все велике.. — з один чобіт з повисмикуваною соломʼяною устілкою вилізи й обидві його ноги* (Юхвід, Оля, 1959, 96).

ПОВИСМИКУВАТИ *див.* **повисмикáти.**

ПОВИСМИКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Висмикнутися (про все або багато чого-небудь). *За ними поспішала Сашкова мати, повʼязана крапчастою хусткою, з-під якої повисмикувалися пасма сивого волосся* (Юхвід, Оля, 1959, 90).

ПОВИСНУТИ *див.* **повисúти.**

ПОВИСОВУВАТИ *див.* **повисувáти.**

ПОВИСОВУВАТИСЯ *див.* **повисувáтися.**

ПОВИСОЛОПЛЮВАТИ, юю, юєте, *док., перех., розм.* Висунути, випалити назовні з рота, пащі (язик) (про всіх або багатьох). *Шість левів язики повисолоплювали* (Сл. Гр.); — *Брешуть.. баби, а ті* [люди] *дурні поповіюють* [поповірують] *вуха й язики повисолоплюють та й верять!* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 30).

ПОВИСОЛОПЛЮВАТИСЯ, юється, *док., розм.* Висунутися, випалитися назовні з рота, пащі (про язики всіх або багатьох). * Образно. *Бачили огонь, а не ведові з усіх віконʼ повисолоплювались вогняні язики й лизали палацові стіни* (Головко, II, 1957, 287).

ПОВИСТАВЛЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* 1. Виставити назовні все або багато чого-небудь. *Дід з Дмитром урочисто занесли вулики в оборонець — хай там постоять тижнів зо два, а потім їх зовсім можна буде повиставляти в затишок* (Стельмах, II, 1962, 260).

2. Висунутися звідкись або з-за чогось усе або багато чого-небудь. *У розчинені двері стали коні повиставляли голови і тихо іржуть* (Морд., I, 1958, 149); *Тітка Катерина просто в вічі заявляє.. жінкам, що безсоромно повиставляли свої напівоблілі.. плечі: — Прийдете вдруге в такому вигляді — обіду не дам* (Гончар, Тронка, 1963, 273); * Образно. *Дике провалля повиставляє проти сонця свої елінгкі жовті стіни* (Н.-Лев., II, 1956, 382).

ПОВИСТАВЛЯТИСЯ, яється, яється, *док.* Виставитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Щелепи востро повиставлялися з-під сухої жовтої шкури* (Мирний, I, 1954, 338); *Де-не-де велетькуваті скрекотні, повиставлявшись попід берегом у баговиння, вигріваються на сонці* (Юхвід, Оля, 1959, 16).

ПОВИСТРЕЛЮВАТИ *див.* **повистрілювати.**

ПОВИСТРИБУВАТИ, ують, *док.* Вистрибнути (про всіх або багатьох). * Образно. *Вона злякалася навстрічних, очі їй розширилися, чорні іскорки повистрибували з них геть* (Загреб., Диво, 1968, 226).

ПОВИСТРИГАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вистригти все або багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПОВИСТРІЛЮВАТИ *і рідко* **ПОВИСТРЕЛЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* 1. Вистріляти до кінця всі патрони, снаряди і т. ін. [Кирпа:] *Знов Янка повистрелював всі заряди!..* (Кроп., IV, 1959, 232).

2. Стріляючи, знищити всіх або багатьох. *Тутолині своїм каменюкам повистрілюють їх, мов качок!* (Фр., VI, 1951, 127).

ПОВИСТРОМЛЮВАТИ, юю, юєш *і* **ПОВИСТРОМЛЯТИ**, яю, яєш, *док., перех.* Вистромити все або багато чого-небудь. *Каліки повистромлювали свої культі, щоб руки й ноги без пальців* (Н.-Лев., IV, 1956, 289); *Олена й Андрійко повистромляли голови з печі та так радісно дивляться* (Тесл., З книги життя, 1949, 34); *Він підійшов до ліжка і позакривав їм турботливо ноги, що повистромляли вони під час сну* (Турч., Зорі.., 1960, 223).

ПОВИСТРОМЛЮВАТИСЯ, юються, юється *і* **ПОВИСТРОМЛЯТИСЯ**, яться, яється, *док.* Вистромитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Сіно.. повистромлювалось крізь мозаїку обплетеного хмика* (Н. Лев., I, 1956, 574).

ПОВИСТРОМЛЯ́ТИ *див.* **повистро́мляти**.

ПОВИСТРОМЛЯ́ТИСЯ *див.* **повистро́млюватися**.

ПОВИСТРУГУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вистругати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Оці ж дошки гарно повистругує!* (Сл. Гр.).

ПОВИСТРУ́НЧУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Виструнчитися (про всіх або багатьох). *Тут же на виході, перед ганком, повиструнчувались півколом... старезні гребтисті діди, чапаївські патріархи, що привертають увагу своєю дивовижною в їхні літа виправкою, яка здебільшого позичається тим, що цілі вікінкінських шодполів діди ще й досі не можуть зганяють* (Гончар, II, 1959, 212).

ПОВИСТУПА́ТИ, а́є. а́ємо, а́єте, *док.* 1. Виступити, вийти наперед (про всіх або багатьох). *За ним повиступали усі рибалки по черзі* (Н.-Лев., II, 1956, 225); *Із крамниць повиступали крамарі і слухають...* (Вас., I, 1959, 281).

2. *перен.* Стати видним, з'явитися, показатися (про все або багато чого-небудь). *З тіней і затінків повиступали нові хати* (Стельмах, I, 1962, 64).

3. З'явитися на поверхні чого-небудь, проступаючи зосередини; стати видним скрізь або в багатьох місцях. *На мозах І на руках повиступала Од сухот кров; аж струпом стала* (Шевч., II, 1963, 304); *Скрізь по стінах старезної хати повиступав сніг* (Л. Янов., I, 1959, 41); *Вирізьблена* [дівчина]... *заблудять* [заблиснуть] *темні плями, що подекуди повиступали на стінах після першої повіяки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 291).

◇ **Повиступа́ли (повиступа́ють) сироти́ (на тілі** (шкірі)) — тіло, шкіра від холоду або нервового збудження вкрилися (вкриються) в багатьох місцях пухирцями. *Напівголий, .. він уже починав дрижати від холоду, на тілі повиступали сироти* (Гончар, III, 1959, 160).

ПОВИСУВА́ТИ, аю, аєш і **ПОВИСОВУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Висунути все або багато чого-небудь. *Розбуджені діти повисували з драпти голівки в вельоках чорними очима дивились на гостей* (Вас., I, 1960, 91); *Але зараз ніхто не опускає очей, навіть Чайченкова дівчина, яка повисовувала голову з рядна* (Стельмах, I, 1962, 46).

ПОВИСУВА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся і **ПОВИСОВУВА́ТИСЯ**, ується, уємося, уєтеся, *док.* Висунутися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *З-під надвиших повисовувалось сіно* (Н.-Лев., I, 1956, 574).

ПОВИСУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Висушити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Сонце, просвітлюючи вже третю днину безнастанно, повисушувало здавалося, кожний вогкий закуток і загнало слідів непогоди* (Коб., III, 1956, 231).

ПОВИСЬ, і, *ж., діал.* Памороз. *Стояли морози, скісь лежали білі...; біла повись пацюрками на деревах* (Вас., I, 1959, 143).

ПОВИТАСКУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Витаскати все або багато чого-небудь.

ПОВИ́ТИ *див.* **повива́ти**.

ПОВИ́ТИ[1], ви́ю, ви́єш, *док., неперех.* Вити (*див.* **ви́ти**[1]) якийсь час. *Мій пес повиє день чи два, Та й помандрує скрізь* (Граб., I, 1959, 232); *Вона вона довго плакала собі На самоті по-бабському повила, Шукаючи полегшення в журбі* (Бажан, Вибр., 1940, 114).

ПОВИ́ТИ[2], в'ю, в'єш, *док., перех.* Виготовити витим багато яких-небудь предметів. *Треба було скликати товарок, парати квіток, бур'яну, повити вінки* (Л. Янов., I, 1959, 143).

ПОВИ́ТИЙ, а, е, *Дієпр. пас. мин. ч. до* **ви́ти**[1]. *Лягло спочити Козацьке біле тіло, В китайку повите* (Шевч., I, 1963, 65); *В садочку, квітами повита, На пригорі тебе стоїть, Неначе дівчина, хатина* (Шевч., II, 1963, 298); *Ишачих магнолій не видно, Лиш струнких кипарисів, густо повитих плющем* (Л. Укр., I, 1951, 150); *А он скупчили ще дальші гори, легким блакитним серпанком повиті* (Хотк., II, 1966, 316); *Так іноді поеми всі віддав би За кілька слів нерівних, зарічкових, Повитих сміхом, радістю, любов'ю* (Рильський, I, 1960, 248); *Його несподівано гарячі слова про неї були пройняті ніжністю, повиті пісенною красою* (Гончар, III, 1959, 82); *// у знач. прикм. Вона несла повитую дитину* (Фр., XIII, 1954, 296); *// повито, безос. присудк. сл. — На душі в мене зараз, як в осінньому небі — все хмарами повито* (Шиян, Баланда, 1957, 157).

ПОВИТИКА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повитика́ти**; *// Який з'явився, показався* якийсь-небудь, із-за чогось (у багатьох місцях). *Коло ґрунті повитикане з землі каміння жевало, ніби природні лавки для спочинку* (Н.-Лев., I, 1956, 197).

ПОВИТИКА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Витикнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. * Образно. *— А он і човна,— показав рукою Сніг на низку дубів, що повитикали гострі носи з очерету* (Добр., Очак. розмир, 1965, 312).

ПОВИТИКА́ТИСЯ, а́ється, а́ється, *док.* 1. Проткнутися, пробитися що-небудь, з'явитися назовні в багатьох місцях. *Зелена підбимка розрослася, як зелене руно; висадки пішли в кущі, а цибуля повиталась в стрілки; сіянець повитикався з грядки густо, як щіть* (Н.-Лев., I, 1958, 83); *Шведко все засміється, загеленьо, закеїте. Он паростки півоній мов язички повитикалися* (Рєчм., Весн. грози, 1961, 105).

2. Висунутися назовні якийсь-небудь, із-за, з-під чогось (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *А в дверях або вікнах повитикалися молодиці* (Дп. Чайка, Тв., 1980, 114); *По дворах там-сям із-за заметів, як бабки з нор, повитикалось селяни й тріскуче прислухались у ранковій тиші* (Головко, II, 1957, 316); *// З'явитися, показатися якийсь-небудь, із-за чогось (у багатьох місцях). Вода спаде, повитикається стовпне комінна* (Хотк., II, 1966, 304).

ПОВИТИРА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Витерти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. [Гільзе:] *Дай, я тобі трохи пучки повитираю, а то всюду салом заляпали* (Л. Укр., IV, 1954, 246); *Ошиєл., повитирала образи* (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Повитирати сльози*; *// Стерши, змахнувши, прибрати, зняти що-небудь (у багатьох місцях). Повитиравши сльози... стає питати* [сотник] *відьму* (Кн.-Осн., II, 1956, 193); *Тетяна з Матрюю, повитираючи пилюку на полічках* (Зар., На.. світі, 1967, 233).

ПОВИТИСКА́ТИ, аю, а́єш і **ПОВИТИСКУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Витиснути якийсь-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *На крізь те море людських тіл дотискався на своє місце і повитискали зайді інших* (Фр., IV, 1950, 270).

2. Витиснувши, надушивши чим-небудь, залишити на томусь слід, заглибини в багатьох місцях. *Повитискати узори на шкірі.*

ПОВИТИСКУВА́ТИ *див.* **повитиска́ти**.

ПОВИТИСЯ *див.* **повива́тися**.

ПОВИТИ́ЦЯ, і, *ж., бот. (Cuscuta L.).* Витка, без коренів, паразитична однорічна трав'яниста рослина. *Обвиваючи своїм стеблом льон, повитиця присмоктується до нього і живиться соком рослини-живителя* (Захист рослин.., 1952, 364); *Польова повитиця поліз-*

ла догори по стеблині жита і розтулила свої білі делікатні квіточки (Коцюб., I, 1955, 17); *Є такий бур'янець — повитиця. Її рокамн треба виводити! Заплететься поміж стеблами пшениці, хоч пали все* (Жур., Вел. розмова, 1955, 60).

ПОВИТІКАТИ, я́ю, *док.* Витекти (про все або багато чого-небудь з усіх або багатьох посудин). *Коли б вона* [криївка] *повитікала в бочках. То ще б в церквах Народ в святих Столяв би і в сорочках!* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 132).

ПОВИТІСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витіснути все або багато чого-небудь. *Чи ти вже повитісував кілочки на граблі?* (Сл. Гр.).

ПОВИТОК, тка́, *ч.* Те саме, що **повивач**.

З повитку́ — те саме, що **З повиточ́ку** (*див.* **повито́чок**). *Він зарані пам'ятний туди* [в москалі], *трохи не з повитку памятлив дого батька та мати* (Мирний, IV, 1955, 38).

ПОВИТОЛОЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витолочати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Люди ходитьси сюди раз на два, на три тижні, трави не повитолочують, не втопчують стежини* (Хотк., II, 1966, 351).

ПОВИТОПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех. і неперех.* Витопити багато печей, труб і т. ін.

ПОВИТОПТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Витоптати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Цілі галявини повитоптували зайці* (Веч. Київ, 13.II 1960, 4).

ПОВИТОЧОК, чка, *ч.* Те саме, що **повивач**. *Жаль мені тую дочку, Що покинула в повиточку* (Чуб., V, 1874, 665).

З повито́чку — змалку, з пелюшок, з раннього дитинства, з наймолодшого віку. *Як цілком правдива душа, з повиточку зучена до правди, вона не знала тепер, як їй перебути цю першу кривду?* (Л. Янов., I, 1959, 201).

ПОВИТОЧУВАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повито́чувати**[1]. — *І вже якби не та, то ми й дізналися, із якого дерева повиточувані скиці в ридвані* (П. Куліш, Вибр., 1969, 116).

ПОВИТОЧУВАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повиточ́увати**[2].

ПОВИТОЧУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* 1. Витолочати виточеними усе або багато чого-небудь. *Тополя повиточував кулі для крикета й кеглів і кавіть відполірував їх* (Бойч., Молодість, 1949, 296).

2. Витоптати все або багато чого-небудь.

3. Вигризаючи, видзьобуючи, вирізуючи або вибиваючи, зробити в чому-небудь заглибини, вибки в багатьох місцях.

ПОВИТОЧУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Поволі виходити, випустити всю рідину з якогось отвору з усіх або багатьох посудин. *Прокоповичка повиточувала з барилець усі наливки, які були в неї в льоху* (Н.-Лев., III, 1956, 74); // Поступово вилитися (про щось рідке) через невеликий отвір. *У'родив мак. Давай баби ізрізать головки зверху. Зірвала головки, подивила, мак повиточувався* (Укр. казки, легенди.., 1957, 415).

ПОВИТРІЩАТИ, аю, а́єш, *док., перех., розм.* 1. Широко розкрити (очі) (перев. про всіх або багатьох). *Як прокоректує* [Хома свиту]... *і стає не свій!.. І дивиться, і нічого не бачить; повитрішає баньки і не тямить нічого* (Кв.-Осн., II, 1956, 234); *Воли аж позадирали голови вгору та повитрішали здорові очі* (Н.-Лев., II, 1956, 275).

◇ **Очі (баньки) повитріща́ти** — те саме, що **Очі (баньки) витріщити** (про всіх або багатьох) (*див.* **витріща́ти**). *Але як розстарається* [графиня] *зрошень, то зараз сприше* [справить] *такий бенкет, що всі її гостоньки з дива очі повитрішають* (Н.-Лев., IV, 1956, 293); — *Поїду — наберу* [заробітчан] *за таку ціну, що інші потім очі повитрішають* (Гончар, I, 1959, 32).

2. *на кого — що.* Втупити в кого-, що-небудь погляд, широко розкривши очі (від здивування, гніву, жаху і т. ін.) (про всіх або багатьох). — *І чого повитрішали на мене свої очі баранячі,— думає Грицько* (Тесл., З книги життя, 1949, 191); *Денисові земляки повитрішали очі на свого сфірітора. Альпініст! ..Та чи він хоч знає, що це воно таке?* (Гончар, II, 1959, 101).

3. *рідко.* Виставити, дуже відкривши (зуби, ікла); вишкірити (перев. про всіх або багатьох). *Повитрішали зуби.*

ПОВИТРІЩАТИСЯ, аємося, а́єшся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Широко розкритися (про очі). *Ніс догори задрався, а очі, мов баньки, так і повитрішалися* (Кв.-Осн., II, 1956, 279).

2. Широко розкрити (очі) (про всіх або багатьох). *Повитрішалися з жаху совп, і бідний зайчик драла дав* (Гл., Вибр., 1951, 133); // *на кого — що і без додатка.* Втупитися в кого-, що-небудь поглядом, широко розкривши очі (від здивування, гніву, жаху і т. ін.). *І мовчки дивляться на їхне прощання чабанки та чабанки від хати, і сектантки повитрішалися від кошарь* (Гончар, Тронка, 1963, 329).

3. *рідко.* Виставитися, випрішитися на чому-небудь (про все або багато чогось). *Вона повела Катайнику до слпіх вікон архиерейської* [архиерейської] *господи, які так настороженно повитрішалися о обіллтній місячним сяйвом старий вишневий садок* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 343).

ПОВИТРУШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* Витрусити все або багато чого-небудь. *Як мітли, кинулась Марина і поприбирала, й повимітала, й повитрушувала, й повимивала* (Н.-Лев., I, 1956, 99); *Повитрушувати з торби, що було, повечеряли* (Вас., II, 1959, 157); *Ось агітатор повитрушував останні папірці з кишені сюртука* (Стельмах, I, 1962, 368); * *Образно. — Позвозьте назад усі музеї та картини, а які німецькі чи італійські фашисти покрали й пограбували — повитрушуйте з їхніх душ* (Ю. Янов., I, 1954, 93).

ПОВИТРУЮВАТИ, юю, юєш. *док., перех.* Витрутіти в багатьох місцях. — *Не водяться вже лиси. Знандурували,— сумно повсяне Тимко.— Денде якимось чортовинням повитрував* (Тют., Вир. 1964, 228).

ПОВИТРЯСАТИ, яю, я́єш, *док., перех.* Витрясти все або багато чого-небудь. *Треба було повитрясати приколотки, посклалати їх на купу* (Фр., III, 1950, 271).

ПОВИТТЯ, я, *с., діал.* Пелюшки. — *Досі ще він маленький, лежить у повитті* (Р., II, 1950, 68).

ПОВИТУХА, и, *ж., розм.* Жінка, яка приймає дитину в породіллі, допомагає при пологах. — *Стільки людей знаємо, за стільких мусить відповіти породілля,— повекшла мені се баба повитуха* (Л. Укр., III, 1952, 749); *Вони чомусь називають Левка найстаршим, хоча батьки їхні і повитуха в першій же день перепутали, хто за ким родився* (Стельмах, I, 1962, 33).

ПОВИТЧИК, а, *ч.* У Росії XVI—XVII ст.— службовець канцелярії, який відав діловодством у суді. — *На їхніх скатованих тілах купці, феодали Строганови, робили собі мільйони. Так, робили з допомогою своїх повитчиків, своїх управителів, які вимотували всі жили в рабів-робітників* (Довч., II, 1958, 61).

ПОВИТЯГАННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повитягти**. *Пущі мамити, яловець, прилягли тепер до зем-*

ні й були майже з корінням повитягані (Коб., I, 1956, 463).

ПОВИТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОВИТЯГУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Тягнучи, розтягаючи, збільшити в довжину все або багато чого-небудь.

2. Випрямити, вирівняти, простягти в якому-небудь напрямку (руки, ноги і т. ін.). *Зі страху поприсідали [хлопці], повитягали до носа* [Митруня] *руки* (Март., Тв., 1954, 147); *Хома Білоконь і Рева збігли на східську могилу і повитягали шиї, аж роти розлявились* (Довж., I, 1958, 79); *Хлопці так повитягували голови, що мало не попадали у воду* (Трубл., I, 1955, 183).

3. Витягти звідки-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Він розчистив тканьо, повитягував довгі батоги кушпру* (Чаб., Тече вода.., 1961, 28); // Підняти знизу вгору, виволокти на щось. *Роман. Юрко то Василь гаразд і самі повитягують вікна Панчиді на дах* (Стельмах, I, 1962, 68); // Дістати, вийняти звідки-небудь, із чогось. *Він повитягав з капана, опольоника звареної риби* (Н.-Лев., II, 1956, 222); *Вони* [фашисти] *повитягали револьвери і щось поміж себе сказали не по-нашому* (Ю. Янов., I, 1954, 46); // *розм.* Украсти, непомітно вийнявши з чого-небудь. — *Нехай же тепер усі, увесь світ знає, навіщо, чого і від чого повитягала ти з лавок всі кислиці* (Л. Янов., I, 1958, 37); // *безос.* — *Аби з них повитягало жили, як сказали такий штраф,— відказала мати* (Чорн., Пісні., 1958, 16).

4. Вибрати, видалити з чого-небудь усе або багато чогось через вимоктування, висмоктування, за допомогою протягу і т. ін. *Земля.. зараз уся поростала.. та усе ж то — уроки тумінцем, удень сонечком.. а увечері морозцем — повитягувало з неї усю сирість* (Кв.-Осн., II, 1956, 123).

5. *перен.* Спонукати вийти звідки-небудь усіх або багатьох. *Вість, що вернувся пастух із виставки, повитягала всіх із хати* (Горд., Дівчина.., 1954, 306).

6. *перен.* Примусити відлати, виманити, випурити все або багато чого небудь.

◇ **Повитяга́ти [всі, чима́ло] жи́ли (жил)** *див.* **жи́ла**[1].

ПОВИТЯ́ГАТИСЯ, яємося, яєтеся і **ПОВИТЯГУВА́ТИСЯ**, уємося, уєтеся, *док.* 1. Витягнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого небудь). *Поки рік місяць і блід, росли скелі і блідли. Повитягавшись гострі шпилі, оддільшись окремі камінна, перетворились у білий мармур, обвелися в різьбу* (Коцюб., II, 1955, 302).

◇ **Обли́ччя повитяга́лося (повитя́гувалося)** — те саме, що **Обли́ччя ви́тяглося (ви́тягнулося)** (у всіх або багатьох) *(див.* **витяга́тися**).

2. Випрямити, вирівняти своє тіло (про всіх або багатьох). *Коні повитягалися, як злі, запінювались, а не давалися випередити, хоч задня підвода вже близько* (Коцюб., I, 1955, 189).

◇ **Повитяга́тися в стру́нку (в струнку́)** — те саме, що **Витяга́тися (ви́тягнутися) в стру́нку (в струнку́)** (про всіх або багатьох) *(див.* **витяга́тися**). *Крізь вікно, позіркавшись, стали коло порога, потішились; а голова з писарем.. мов москалі, повитягались у струнку* (Мирний, II, 1954, 266).

3. Випнутися, видатися наперед чи вгору (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). [Васи́ль:] *Колись на штанях зовсім не повитягалися* (Мик., I, 1957, 440).

ПОВИТЯГУВА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повитя́гувати**. *Хвилі хлюпали в маленьку деревʼяну пристань і пустотливо вибігали на пісок, майже дістаючи до шпиндб і каюків, повитягуваних рибалками на берег* (Трубл., Шхуна.., 1940, 6); // у знач. прикм. *Фотель був низький, з повитягуваними пружинами, і Сузіман не сів, а провалився в него* (Вільде, На порозі, 1955, 325).

ПОВИТЯГУВА́ТИ *див.* **повитя́гати**.

ПОВИТЯГУВА́ТИСЯ *див.* **повитя́гатися**.

ПОВИЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Навчити все або багато чого-небудь. *Писали люди вірші, та так розумно написали, що усяк їх напам'ять повчуває і їх іменна усяк зна* (Бік.-Осн., II, 1956, 248); *Прислухався до пові надяк нашої пісні і сам повчуював бадирю українських пісень* (Н.-Лев., I, 1956, 340).

2. Навчити всіх або багатьох; // Дати освіту всім або багатьом.

ПОВИЧУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* 1. *чого і з інфін.* Навчитися чого небудь. *Чого я не повичувалась у панському дворі* (Н.-Лев., II, 1956, 281).

2. Здобути освіту (про всіх або багатьох). [Настя:] *Ви будь уроки давать, а я буду шити та прити студентам білизну, та так і проживемо якось, поки повичуємось* (Вас., III, 1960, 155); // *ні на кого.* Навчитись, набути якої-небудь спеціальності, фаху (про всіх або багатьох). — *Ще й не писарів повичуються то й почнеть обдирати нашого брата* (Стельмах, I, 1962, 419).

ПОВИХЛЮПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вихлюпати все або багато чого-небудь. *Повихлюпувати всю воду з дижки.*

ПОВИХОДЖУВА́ТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Виходити скрізь або в багатьох місцях. *Тим-то стежечок і до води й до сусіди, і до другої. Все то поліїзали, повиходжували легенькі ніженки дівочі* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПОВИХОДЖУВА́ТИ[2], ую, уєш, *док., перех., розм.* Старанно доглядаючи, вилікувати, виходити всіх або багатьох.

ПОВИХО́ДИТИ, вить, имо, ите, *док.* 1. Вийти звідки-небудь назовні, за межі чогось (про всіх або багатьох). [Кобзарʼ:] *Де ж народ подівся?* [Хлопець:] *За цвинтар повиходив* (Мирний, V, 1955, 81); *Трохи згодом повиходили* [брати] *із комори і пішли в хату* (Л. Укр., V, 1956, 165); *Жінки демонстративно повиходили з салону* (Вільде, Сестри., 1958, 583).

◇ **Сила повихо́дила з рук** *чиїх* — хто-небудь ослаб, утратив міць. *Залізо й дерево аж співали в діда, поки сила не повиходила з його рук* (Стельмах, Гуси-лебеді., 1964, 23).

2. *перен.* Вибути звідки-небудь, з чогось; залишити якийсь заклад, установу, організацію і т. ін. (про всіх або багатьох). — *Чимало іх повиходило з села на заробітки* (Кв. Осн., II, 1956, 417); — *От тут недалечко живуть наші сусіди,— панни. Повиходили з третьої класи* [третього класу] *дівочої духовної школи..* (Н.-Лев., IV, 1956, 117).

3. Прийти куди-небудь, опинитися десь (про всіх або багатьох). *Повиходили* [рибалки] *на берег. Чевть пов'язали* (Гр., I, 1963, 29); *А по цей бік ставу.. сиділи селяни. З глухих кутків аж на вигін повиходили* (Головко, II, 1957, 237); // Зʼявитися, прибути для участі в чому-небудь. *Ніхтаз і сам Шрам. Скоро заскеділи* [гості] *його сиву бороду, зараз вони поодкочували геть і повиходили до його машстерів* (П. Куліш, Вибр., 1969, 70); *Було вже так одного разу.. що повиходили сюди ж таки вилучати оркестри* (Довж., I, 1958, 80); // тільки *3 сл.* Зʼявитися на поверхні, простулаючи зсередини, стати видними скрізь або в багатьох місцях. *На озеречку поверх хвиль по-*

виходила зеленкувато-блакитна вода (Стельмах, I, 1962, 343).

4. Бути виданим, опублікованим, надрукованим (про все або багато чого-небудь). *Повиходили нові збірки віршів.*

5. *з кого — чого.* Вийти з певного середовища, соціальної групи або з якої-небудь місцевості (про всіх або багатьох). *Чимало космонавтів повиходило з військових льотчиків.*

6. Витратитися, вичерпатися (про гроші, поштові, які-небудь запаси) (всі або багато з них). *Папір повиходив.*

7. *перен.* Удатися лише внаслідок певної дії (про все або багато чогось). *Паріжки повиходили гарні; й Стати ким-небудь або подібним до кого-, побути певних рис, якостей і т. ін. (про всіх або багатьох). З курсантів повиходили добрі танкісти.*

8. *за кого, також у сполуч. із сл. з ямі ж.* Одружитися, стати чиїмись зятями, невістками (про всіх або багатьох). — *Де ж мені сім синів знайти,— коли б хоч кращі* [дочки] *за синів повиходили, а другі нехай за дяків...* (Вовчок, VI, 1956, 247); *Вона дасть їм притулок у власному домі, доки не повиходять заміж* (Вільде, Сестри..., 1958, 102).

ПОВИХОЛОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вихолодити все або багато чого-небудь.

ПОВИХОЛОДЖУВАТИСЯ, ується. *док.* Вихолодитися (про все або багато чого-небудь).

ПОВИХОПЛЮВАТИ, юю, ює, *док., перех.* 1. Вихопити все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Дала своїм дітям по бублику, а ті щосили сусідські повихоплювали з рук* (Сл. Гр.).

2. Допомагаючи всім або багатьом, швидко витягти їх звідкись, урятувати. — *Дедве вдалось повихоплювати наші застави з плавнів* (Гончар, II, 1959, 165).

ПОВИХОПЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Вихопитися (про все або багатьох). *Сонечко пригріло, так вони й тепленько: от вони і повихоплювались без сватох, в самих васьмі червоних юпках* (Кв.-Осн., II, 1956, 16).

ПОВИХРИТИСЯ, вихрюся, вихрйшся. Док. до вихрйтися.

ПОВИЦІДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Вицідити рідину всю або решти в усіх або багатьох посудин.

2. *розм.* Поволі, поступово випити що-небудь з усіх або багатьох посудин. *Повиціджувавши гарненько скільки там могаток, з журби ледве розійшлись* [Запорожа з Пістряком] (Кв.-Осн., II, 1956, 222).

ПОВИЧАСТОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Вичастувати все або багато чого-небудь. [Ц е м к о:] *Мабуть, все пиво повичастовували?* (Кроп., II, 1958, 217).

ПОВИЧЕРПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вичерпати все або багато чого-небудь, звідусіль. — *Всі ті страшні тріскощі, що блистіли літом і поляжи тут і там — треба було позасипувати* [позасипати], *повичерпувати* (Коб., II, 1956, 22).

ПОВИЧИЩАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вичистити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Вона поприбирала, повимивала, повичищала все чисто в хаті* (Н.-Лев., IV, 1956, 218); — *А є трохи вільного часу — мати ганяє, як цуцика. Дров нарубай, води принеси, в корови повичищай* (Тют., Вир, 1964, 42).

ПОВИЧІСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вичесати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Помили сестри голови, повичісували одна одну, позаплітали* (Вирган, В розм. літа, 1959, 298).

ПОВИЧУНЮВАТИ, юємо, юєте, *док., розм.* Вичуняти (про всіх або багатьох).

ПОВИШАРОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишарувати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИШИВАНКИ, я, *с.* 1. *Дімин. пас. мн. ч. до* повишивáти I. *Запасні шовкові, поясні, як жар, кожуху шовком повишивані...* (Вовчок, I, 1955, 81); *Рукавині червоні та сині кайти, повишивані на рукавах, дуже пристовали до чорних брів* (Н.-Лев., II, 1956, 43).

2. *у знач. прикм.* Прикрашений вишиванням. *У сорочок і рукава, і лантухи повишивані та пообмережувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); *На ній намисто, рукава повишивані, яке червоне, яке калинове* (Тют., Вир, 1964, 168).

ПОВИШИВАТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех.* 1. Вишити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Коли ж я собі, напряду на рушники та ще й квітками повишиваю* (Н.-Лев., II, 1956, 176); — *А як я на них* [дітей] *понапрядаю та убілю полотно, як папір, та і повишиваю їм усе* (Стеф., I, 1949, 223); — *Здобом я, звичайно, тут скрізь повишиваю срібляк...* (Л. Янов., I, 1959, 119).

2. Вишивати якийсь час. *Оце тільки і повишиває* [Марія] *у таку погоду* (Шиба, Назустріч..., 1958, 87).

ПОВИШКІРЯТИ, яю, яєш, *док., перех., розм.* Вишкірити (зуби, пельку і т. ін.). ◆ Обрáзно. *Круглі дикі скелі повишкірялн обличчя камінне своє.* (Хотк., Довбуш, 1965, 409).

◇ **Повишкірáти зýби**, *зневажл.*: а) посміхнутися, засміятися (про всіх або багатьох); б) поривтися до ранту (про вояття). [З о а у л я:] *Чоботи були повишкірялн, каші просять* (Мокр., Пісеи, 1959, 9).

ПОВИШКРІБАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Вишкребти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Другого дня Свекла... повишкрібала лави та стіл* (Н.-Лев., IV, 1956, 248).

2. Шкребучи, дістати, вибрати всередині все або багато чого-небудь. *Повишкрібати тісто з діжі.*

ПОВИШКРЯБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишкрябати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВИШТОВХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Виштовхати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *А чужаків і повиштовхував усіх пташенят* (Донч., V, 1957, 362).

ПОВИШТРИКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Виколоти, вибити (звичайно очі). — *Я тобі бальки твої брехливі сеть повиштрикую!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 316); — *Та ми йому* [фашистові] *очі рогачами повиштрикуємо* (Тют., Вир, 1964, 390).

ПОВИШУКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вишукати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *І де оце молоде покоління повибиралось, модної перводрті? Чи воно повишукувало її в книжках, чи в лексиконах?* (Н.-Лев., IV, 1956, 183).

ПОВИЩАТИ, аю, аєш. Док. до вищáти. *Сині очі в бічинці знов осяйнли обличчя, і постать немов повищала* (Л. Укр., III, 1952, 581); *Храпков аж повищав, молодецьки обернувся й побіг* (Ле, Мінтрір, 1953, 35).

ПОВИЩАТИ, шу́, щи́ш, *док.* Вищáти якийсь час.

ПОВИЩЕ, *розм.* 1. *присл.* Трохи вище. [М и р о н:] *Бійців, середніх командирів та й генералів, що командують дивізіями, наговорювати треба. А вищого брата, які повище — тільки по вінні* (Корн., II, 1955, 18).

2. *приса.* Якомога вище. *Молот пускаймо повище. Бийме, поки гаряче!* (Граб., І, 1958, 555).

3. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на те, над чим хто-, що-небудь піднімається або міститься, перебуває. *Всі запорожці гоголи собі голови і заставляли тільки повище лоба одну чуприну* (Стор., І, 1957, 265); *І лком тай буде звіш колима. Повище пояса трава* (Павл., Быстрина, 1950, 17).

ПОВИЩЕРБЛЮВАТИ, юю, ює, *док., перех.* Вищербити все або багато чого-небудь у багатьох місцях. * Образно. *У Луки Зотовича з вуст виходять не фразн, а якісь сучкуваті уламки (здається, коли й повищерблювали його темні зуби)* (Вол., Місячне срібло, 1961, 176).

ПОВИЩИПУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повищипувати.**

ПОВИЩИПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вищипати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІВ, у, ч. 1. Порив вітру; подув. *Лиш іноді, коли сильніший повів вітру відносив набік куряву, видно було оддалік дві карузи* (Коцюб., І, 1955, 188); *Прихопив той повів до міста з елінним волинн — пахощі лісу, лугу, поля, сіна* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 335); // Запах, пахощі, дух чого-небудь. *Благословенна сіно озер, І Псло, і повів рутн-м'яти, Народу геній, що не вмер* (Рильський, II, 1960, 192); // Свідчення, прикмета наближення, настання чого-небудь, ознака чогось. *Повів зими; Колір, живописне свобода, повів справжнього таланту завжди були притаманні творам Т. Яблонської* (Літ. Укр., 14.1 1966, 1).

2. *перен.* Те саме, що **віяння** 2. *Повів великої Жовтневої бурі, що могутнім вихором пронісся над просторами далекої Росії, цей нестримний повів долетів і сюди* [до галичанських сіл] (Цюпа, Назустріч.., 1959, 7).

ПОВІВАННЯ, я, с. Дія за знач. **повівати.** 1. *Лесі здавкося, що це було зовсім недавно. Сонячний весняний день, галасливий зурт школярів, вантажні автомашини з тендітними деревцями-садженцями, жаскотливе повівання.. вітру і забувшені молодечі пісні* (Хвильк., Невимовна, 1961, 3); // Свідчення, прикмета наближення, настання чого-небудь, ознака чогось. *В грудях вогонь, холодне повівання Вже чую смерті над чолом...* (Стар., Вибр., 1959, 21).

ПОВІВАТИ, áю, *недок.* 1. Віяти злегка або час від часу (про вітер). *Заспівало,— море грає, Вітер повівав, Степ чорніє* (Шевч., І, 1963, 73); *У цій просторій палаті.. двері й вікна розчинені, крізь них повіває свіжий вітер з Дніпра* (Скл., Святослав, 1959, 35); // Розноситися, поширятися в повітрі. *Густий запах пізніх сречок і сухої стерні повівав з поля* (Коцюб., II, 1955, 375); *В повітрі повівала прохолода* (Досв., Гюлле, 1961, 141); * Образно. — *Мовчали* [співрозмовники], *наче слухали, як на них звідусюди повіває сива давнина* (Кучер, Трудна любов, 1960, 115).

2. *безос., чим.* Обдавати подувом (пахощів, прохолоди і т. ін.). *Над водою встовпе туман і повівало холодком* (Вас., Вибр., 1954, 88); — *Зморений, кволий, тут можу і зовсім я дух свій віддати — Вітром-бо дуже різким повівае з ріки на світанку* (Гомер, Одісея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); // Свідчити про наближення, швидке настання чого-небудь. *Зійшли сніги, шумить вода, Весною повіва* (Граб., І, 1959, 327); // *перен.* Віддаватн чим-небудь; поширюватися. *Спокоєм, мирною жнив'яною тишею повівало з квасолиськнх лапів* (Коз., Гарячі руки, 1960, 147).

Хóлодом повівáє *від кого* — хто-небудь дуже стримано поводиться з кимсь, неприязно ставиться до когось. *Від робітників холодом повівало на Шафороста* (Баш, На.. дорозі, 1967, 15).

3. рідко. Розвіватися, мати. *З непокамованою.. охотою гуляли вони. Їх одежа й хустки аж повівали в кружанні* (Коб., І, 1956, 479); *Над Петроградом повівав Червоний прапор бойовий* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 76); // *чим.* Махати чим-небудь. *То, вдершись на скалу, калічнак* [дівка] *мече В наш монастир, платочком повіва* (Фр., XIII, 1954, 290); *Губернатор тримав у руці віяло з великих орлячих сірих крил і повівав ним собі на бовці свої вуси, що поважно коливались...* (Досв., Гюлле, 1961, 72).

ПОВІД[1], вода, ч. Прикріплений до вудки ремінь (вірьовка і т. ін.), за допомогою якого правлять конем. *Коні-ані з серця рвуть Повіди ремінні* (Бор., Тв., 1957, 63); — *Козаченьку жій, коли б я твій, Взяла б коня за шовковий повід Та й шпигнула!* (Укр. пісн., 1958, 183); *Не встиг* (Мірошниченко) *заімарємнуть ремінні поводи, як з ганку.. поміжав його вістовий* (Стельмах, II, 1962, 139); * Образно. *Доле сліпа!.. вже зовсім влада твоя. Повід життя свого я одвірнув від тебе, Буду шукать сама, де дорога моя!* (Л. Укр., І, 1951, 108).

◇ **Бýти (перебувáти, йти** і т. ін.**) на пóводі** *в кого, чому* — бути залежним від кого-небудь, діяти за чиєюсь указівкою, згідно з чиєюсь волею. [Кассандра:] *Мчить Ярес писатий на поводі Кіпріди-ма, як озир в палу жаги!* (Л. Укр., II, 1951, 253); **Попустúти поводи́** *кому* — перестати стримувати когонебудь, дати волю комусь; послабити владу над кимнебудь, керівництво кимсь. *Пущати спершу качечто й поводи попустим. Пан навіть на новім хозяйстві подарунок на сіно по дню поля* (Мирний, II, 1954, 105); **У (в) поводáх трúмáти (держáти)** — стримувати, не давати волі; тримати владу, дисципліну. *Ах, та се мрій, чуття легкокрилі, бариспі діти,— Але тверда їх рука в поводах цупко держіть* (Фр., XII, 1954, 304).

ПОВІД[2], воду, ч., *рідко.* Те саме, що **пóврух** 1. *Не один живчик скручувався від поводу очей Медайки* (Кв.-Осн., II, 1956, 340).

ПОВІДАНІЙ, а, е, *книжк.* Дієпр. пас. мин. ч. до **повідати.** *Така була сумна і гірка історія коханка матроса Майборони, повідана мені про першому знайомстві на березі Азовського моря* (Смолич. VI, 1959, 15).

ПОВІДАТИ *див.* **повідáти.**

ПОВІДАТИ, áю, áєш і **ПОВІДУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОВІДАТИ,** аю, аєш і **ПОВІСТИ,** вім, вісі; *мин. ч.* повів, вілá, ло; *док., перех.* 1. Розказувати, розповідати. *Спершу застіб, а за ним — і самі пісні, що повідують, як у хлібському серці почало заколисувати колання* (Мирний, V, 1955, 379); *А маленькім діточкам, що лягають спати, ми хорошу казочку бувем повідати* (Забіла, Веселим малюкам, 1959, 54); *Хотіли чатчаком Ви, пекне, повісти, Що в дні осяяння всеєдської мети Даремно на сонет нам покладать надію* (Рильський, III, 1961, 221); *Музо, повідай мені про буталого мужа, що довго світом блукав, сягненку стомлює троян зруйнованих* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 29); // *у знач. вставн. сл.* Уживається при оказуванні джерела інформації. *Небіжчик Лесь, повідають, убивав її* [Лесину] *гіжко за молодих літ* (Фр., І, 1955, 58); // Повідомляти комунебудь щось. *Що се! лящать солов'ї.— Голосно всім повідають Мрії сердечні мої* (Крим., Вибр., 1965, 86); *Десь на кутку розлилася жалобу трембіта. Вона кви-*

дила й квилила, повідаючи людям про одну смерть (Скл., Карпати, II, 1954, 176); *Филонів вийшов наперед і всьому колгоспу, повідавши, що в Австралію вона часто з Америки дорогих гостей: сина та невістку* (Чорн., Пісні., 1958, 11); // Повідати що-небудь комусь. *Настя знечулька заговорила тихо, таємниче, як дітям, що повідають одне одному свої заповітні думки* (Тулуб, Людолови, 1, 1957, 69); *Грачичи, він низько схилив голову до бідака, наче той повідував йому щось інтимне* (Гур., Життя..., 1954, 70); — *А от що тіба тобі повідаю: над цією церквою пихопано злобокий лист, і від нього ведуть чотири тічники до кожної башти* (Стар., Облога., 1961, 57); *І тільки раз повідала вона свою таємницю Ніні* (Шиян, Гроза..., 1956, 62); // Ділитися з ким-небудь чимсь (звичайно горем, печалю, радістю). — *Кому ж повідаєш горе своє, як не рідній матінці* (Хижняк, Д. Галицький, 1938, 524); *О серпі! мать непотрюма! Кому розіж журбу мою* (Сос., II, 1958, 453).

2. Казати що-небудь. — *Ой, я як же я верну зі школи без кожуха! — повідає хлопець* (Фр., III, 1950, 198); — *Царство небесне їй! — повідає Рубець.— Отруїлася* (Мирний, III, 1954, 269); // Відповідати, відказувати. — *Я його питаюся, чи буде голосувати на Шубравського, а він мені повідав, що ще не знать* (Мярт., Тв., 1954, 388); *Чия велет бога проклівше, того Лазаря не відав. Питала потім я й старих, та жодеи не повідав* (Л. Укр., І, 1951, 459); *Не знайшов я сліз, Щоб привидові що-будь відповісти, Та й що ж би справді я йому повів, Коли не мав про його сина вісти* [вісті]? (Фр., XIII, 1954, 297).

ПОВІДБИВАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Відбити все або багато чого-небудь скрізь або в багатьох місцях. — *Чи мені батько матір продати, чи в іх від скрині замки повідбивати* (Гр., II, 1963, 471); *Повідбивано рохітові різьби і повдирано нігтики італійські брехні, щоб болото моє не сашіяюсь в роботі* (Ірчан, І, 1958, 7).

2. Ударами пошкодити що-небудь в організмі. *Таких обмову страсаїв надають, та так йому бельбаки повідбивають, що насиау удосвіта добому долеве* (Кв.-Осн., II, 1956, 102); *Дуже хотілося їм уродити дяконі за могорич, бо повідбивали йідному хлопцеві гельбуть* (Хотк., I, 1960, 76).

ПОВІДБИРАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Відібрати все або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. — *От твій батько з дядьком Якимом вистежать розійників, повідбирають у них рушниці й патрони* (Юхвід, Оля, 1959, 82); *Всі ті, кого хутірські презирливо називали опищуками та торботрясами, підкинися тепер відстоювать свої права та щойно одержану землю, яку панам грамотою повідбирали в відноти назад* (Гончар, II, 1959, 231); // Взяти все або багато чого-небудь, що належить відаті. *Вже достоює пів молитви, вже дяк повідбирав до кошд, що належе* (Хотк., II, 1966, 42); // Забрати назад усе або багато чого-небудь, у всіх або багатьох. *Одно тільки тішило їх і лишалося їм як пам'ятка прамічного дня, а власне нові мумбири, котрих їм не повідбирав заряд фабрики* (Фр., III, 1950, 192).

◇ **Повідбирáти рýки** *в кого, заст.* — зібрати, одержати підписи у всіх або багатьох неписемних. — *Перепиши свідотельів* [свідків] *та повідбирай в них руки* (Кв.-Осн., II, 1956, 281).

2. Взяти багато яких-небудь предметів, виділивши із загальної маси за певною ознакою; вибрати все або багато чогось. — *А ви насіння повідбирай найкращі качани* (Вишня, II, 1956, 81).

ПОВІДБУДОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відбудувати все або багато чого-небудь. [Катерина Петріївна:] *Війш давно вже мекає, люди он дуже великі виводи повідбудовували...* (Мороз, П'єси, 1959, 73).

ПОВІДВЕРТАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відвернути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОВІДВЕРТАТИСЯ, нмося, áється, *док.* 1. Відвернутися (про всіх або багатьох).

2. *перен.* Припинити, порвати з ким-небудь стосунки, взаємини (про всіх або багатьох). *Поступово розмова перекочувала на князів, Мстислав обурився.— Повідвертаться, як пси, гризуться* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 399).

ПОВІДВОДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Відвести куди-небудь усіх або багатьох.

2. Відвернути вбік (голову, очі, обличчя) (про всіх або багатьох). *Але хлопці — ондечки. Тільки очі повідводили вбік* (Речм., Весн. грози, 1961, 124).

ПОВІДВОЗИТИ, жу, зиш, *док., перех.* Відвезти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Він просив Стефана і Максима хитатися з ним через ніч коло слабого, але ганяи всі обіцяли прийти, скоро повідвозять хубобу додому* (Фр., VIII, 1952, 346).

ПОВІДВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відв'язати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Омена повідв'язувала руки й ноги, принесла свіжої води і покрила радниною тіло дитини* (Тют., Вир, 1964, 429).

ПОВІДГАДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгадати все або багато чого-небудь. *Я ваші загадки всі повідгадувая* (Сл. Гр.).

ПОВІДГАНЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* Відігнати всіх або багатьох. *Дід Мирон пішов до коней., перев'язав їм пута, повідганяв своїх і чужих геть од хліба* (Григ., Вибр., 1959, 218).

ПОВІДГРІВАТИ, áю, *док.* Відігріти (про все або багато чого-небудь). *Як помороз ноги, та як зачали вони гнити, так і пальці повідгрівали* (Сл. Гр.).

ПОВІДГОДОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгодувати всіх або багатьох. *Повідгодовувати свиней.*

ПОВІДГОРОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відгородити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідгороджували свої городи* (Сл. Гр.).

ПОВІДГОРТАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відгорнути все або багато чого-небудь скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДГРІЗАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відгризти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Іванку, де ізіки? — Вовки повідгризли* (Казки Буковини..., 1968, 51).

ПОВІДГРІБАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відгребти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДДАВАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Повернути назад, віддати все або багато чого-небудь (що було взяте, позичене і т. ін.).

2. Передати, вручити кому-небудь усе або багато чогось.

3. Дати кому-небудь *для користування*, у власність усе або багато чогось: відмовитися від усіх або багатьох своїх речей, належного майна і т. ін. на чиюсь користь. — *На Буликах ок, кажуть, жиковці всіх коней у хуторяк позбирали.— Самі повіддавали,— буркнув Данько* (Гончар, II, 1959, 225); * Образно. *Душі незайманої, молодої Всі скарби їй одній повіддавая* (Пазл., Бистрина, 1959, 215).

4. Дати все або багато чого-небудь кудись, кому-небудь з певною метою. *Повіддавати взуття в ремонт*; // Відправити всіх або багатьох куди-небудь

з лівою метою (в науку, набій, військо і т. ін.). — *Синів червоним повіддавали! Щодня їх сюди ждете? — І вилазок козацьких* (Гончар, II, 1959, 355); *Вона повіддавала старших синів в повітову школу* (Збірник про Кроп., 1955, 15).

5. *за кого і без додатка.* Видати заміж усіх або багатьох. *Меншим* [Бенъямін] *у великій кам'яниці, повіддавав доньки за багатих панських купців* (Коб., I, 1956, 343); *Повіддавши ти поженивши дітей, він сам опинився на злиденській вийці грунту* (Стельмах, I, 1962, 444).

◇ **Повіддава́ти зами́ж** — те саме, що **Віддава́ти зами́ж** (усіх або багатьох) (*див.* **віддава́ти**). [Г а н к а:] *Не я вас поженила, не я й заміж повіддавала* (Кроп., II, 1958, 149).

ПОВІДДИМАТИСЯ і **ПОВІДДУВА́ТИСЯ**, а́ється, *док.* Віддутися, вирватися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Земляки при самій землі, як могилки, повіддималися* (Мирний, II, 1954, 81).

ПОВІДДИРА́ТИ, а́ю, а́сш, *док., перех.* Віддерати, відірвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Поли гонів підкасати, аж. вдяг, Чоботи повіддирав* (Фр., I, 1955, 285); *Повіддирали люди білі полотна з старих прапорів* (Коцл., Лелеки.., 1953, 10).

ПОВІДДУВА́ТИСЯ *див.* **повіддима́тися**.

ПОВІДДУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Віддушити все або багато чого-небудь.

ПОВІДДЯ[1], *нар.* Короткий повід.

ПОВІДДЯ[2] *див.* **пові́дь**[1].

ПОВІДЕ́ЦЬ, дця, *ч.* Короткий повід.

ПОВІДЖИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Віджати все або багато чого-небудь. *Повіджимала дівчата сорочки* (Сл. Гр.).

ПОВІДЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Закінчити жати за борг у всіх або багатьох. *У кого починали,— всім повіджинали* (Сл. Гр.).

ПОВІДЗІ́ДАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відзіти все або багато чого-небудь. *Кіт повідзідав рибі хвости* (Сл. Гр.).

ПОВІДКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відкинути вбік або назад від кого-, чого-небудь усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Накинувши* [комісар з козаком] *усіх курцистів, повідкидали вози та й попереїжджали* [містом] (Ків.-Осн., II, 1956, 146).

2. Легкими, безладними рухами вбік ноги, руки, голови; відхилити назад тіло, обігершись об що-небудь (про всіх або багатьох). *Повідкидавши, ніби для рівноваги перевантажених через, свої туші на спинки стільців, чоловіки.. лінивo смоктали пиво* (Вільде, Сестри.., 1958, 194).

◇ **Повідкида́ти но́ги** (**ра́тиці, ра́тички** і т. ін.), *зневажл.*: а) дуже стомитися (від надмірного ходіння, танців і т. ін.). [М е л а ш к а:] *Потрошки від спіжа і ноги від танців повідкидаю дружки, свашки та приданки...* (Кроп., IV, 1959, 14); б) умерти (про людей); здохнути (про тварин). — *Скоро наші муки закінчаться, чи занапастить нас по степах, доки і ратички повідкидаю?* (Тют., Вир. 1964, 467).

ПОВІДКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Відкласти все або багато чого-небудь.

2. *перен.* Залишити слід, накласти відбиток на всіх або багатьох. *Так ось як іде час, ось які сліди повідкладало життя на колишніх його комсомольцях...* (Гончар, Тронка, 1963, 241).

ПОВІДКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **повід**[1]; // Призначений для повідка. *Повідкову ручку* [для пилососа] *виточили з дуба* (Знання.., 3, 1967, 26).

ПОВІДКОПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкопати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях. *Де які батько позакопував гроші, то тепер він повідкопував та й багатів* (Сл. Гр.).

ПОВІДКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкотити все або багато чого-небудь. *Повідкочує оте каміння далі* (Сл. Гр.).

ПОВІДКРИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідкрива́ти**. *Хутір неначе вимер, ніде ні видно живої душі, приміщення повідкривані* (Хор., Незакінч. політ., 1960, 86); // *у знач. прикм. Далі видів похорона... тогрудні... людей з повідкривaними головами* (Коб., I, 1956, 334); // **повідкри́вано**, *безос. присудк. сл.* Вогонь, *стайні...— все повідкривано* (Тют., Вир. 1964, 327).

ПОВІДКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відкрити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях. — *Як пустили паровики на роботу, душники повідкривали, то дим з пашт паровиків і повалить* (Ків.-Осн., II, 1956, 244).

ПОВІДКРУЧУВА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідкру́чувати**. *Тільки на безкрайому лагідненькому полі усіля їй стояли-дивилися поміж з повідкручуваними головами соняшники* (Стельмах, I, 1962, 32).

ПОВІДКРУЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкрутити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Цілий день робота якось не йшла в Андрія. Треба знімі повідкручувати — хлопець ключа забуде на верстаті* (Бойч., Молодість, 1949, 23); *Лишив* [хлопець] *повідкручує пузвички* [гудзики] *часть зеть від штанів і від сорочки та прорве* (Мик., Кодацлящина, 1959, 7).

ПОВІДКУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відкусити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Цариця й наказала їй* [комашиці], *щоб вона вночі поклала на дерева і за одну ніч повідкушувала пташі пір'я коло крил* (Укр. казки, легенди.., 1957, 69).

ПОВІДЛАЗИ́ТИ, ижу, ите, *док.* Відлізти (про всіх або багатьох).

ПОВІДЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відламати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідламував усі колючки з терпової гілки* (Сл. Гр.).

ПОВІДЛІТА́ТИ, а́ю, а́ємо, а́єте, *док.* 1. Відлетіти (про всіх або багатьох птахів). [Д у д а р и к:] *Товариш Сота любить тільки усіх повчати, і такими словами, що з нашого району навіть усі гранд покидяють — не витримали його голосу* (Корн., II, 1955, 320).

2. *розм.* Відкритися, відчасти (про все або багато чого-небудь, що прибите, приклеєне). *Дрібні дощечки гладкого паркету повідлітали* (Кобр., Вибр., 1954, 124).

ПОВІДЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відлучити всіх або багатьох.

ПОВІДМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Відмагатися якийсь час. *Скажіть йому: — А я тобі, Корнію, голову одітну! — то він повідмагається й погодиться* (Вовчок, VI, 1956, 292).

ПОВІДМЕ́РЗАТИ, зне, *док.* 1. Відмерзнути (про пальці, вуха і т. ін.). *Вуха повідмерзали і пальці на ногах* (Сл. Гр.).

2. Відтанути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; скрізь або в багатьох місцях).

ПОВІДМИКА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідмика́ти**. *Всі двері повідмикані були, то не трудно*

вдогадатись, що казáй недалéко (Свидн.. Любовницькі, 1955, 211).

ПОВІДМИКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* Відімкнути все або багато чого-небудь. *І справдí їх удалóсь повідмикáти багáто всяких металéвих предмéтів: блякшок, дротикíв, штабок, шматочкíв мíді і т. ін.* (Фр., II, 1950, 239).

ПОВІДНИЙ, á, é: **повíдна вóда** (**водúця, водúчка**). Весняна вода, що виходить з берегів після скресання річок. *Виходить дід Юхим... на повéдь пробує водúцю. Бо всяк бувáє: повíдна, та з хóлодком, а та з рóсами — трáву несе* (Мал., З книги життя, 1938, 45).

ПОВІДНІМАННЯ, а, *с.* Діепр. пас. мин. ч. до **повідніма́ти**; // **повідні́мано**, *безос., присудк. сл.* [Натáля:] *Б в тéбе збрóя?* [Я ким:] *Нема, повіднімано* (Фр., II, 1963, 561).

ПОВІДНІМАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. *у кого.* Відняти все або багато чого-небудь. *Повíднімав* [Маслáк] *у жíнки усю її рýдобу* (Кв.-Осн., II, 1956, 230).

2. *перен., розм.* Позбавити всіх або багатьох злагодності рухати якою-небудь частиною тіла; // *безос. Аудитóрія тривóжно зíтхнулася. Багатьом закláкли вóни і повíднімало язúки* (Кач., II, 1958, 37).

ПОВІДНОСИТИ, ошу, óсиш, *док., перех.* Відвезти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повíдносив кóжну вéсь, що мав* (Сл. Гр.).

ПОВІДОМИТИ *див.* **повідомля́ти**.

ПОВІДОМЛЕННЯ, я, *с.* Діепр. пас. мин. ч. до **повідомля́ти**; // **повідóмлено**, *безос., присудк. сл.* — *Про сáме повóдження з прáвдонюки будь повідóмлено вáшого безпогрéдного нáчальника!* (Смоліч, II, 1958, 59).

ПОВІДОМЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **повідóмити, повідомля́ти** і **повідомля́тися**. *Повідóмлення звéдень про пóгоду.*

2. Те, що доводиться до чийого-небудь відома, сповіщається комусь; письмова чи усна інформація. *Звíстíть мене, якою дорогóю пóслали Ви кнúжку. Відповíдно до Вáшого повідóмлення я постарáюся ужúти всí зáходи, щоб дíстати кнúжку* (Коцюб., III, 1956, 242); *Мíж людьмú запáло тúша: відвéрте повідóмлення Óсєнна прилетíло із тúл* (Тют., Вир, 1964, 179); // Дані, інформація, передані, повечені до відома, вміщені ким-небудь. *Поряд з повідóмленнями вéрховної стáвки: Гóрячі бóї на окóлицях Москви, прочитав* [Яремчишин] *.. крúкливий заголóвок* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 17); *Непокóїлся, якúй вéсь час непомíтно для íнших спостерíгав за Гулем: бáчив, як той, вислýхавши повідóмлення командúра загóну, раптóм зробúвся надзвичáйно серйóзним* (Петьов, Хотящі, 1940, 185); // Неволíнний публíчний вúступ, переважно доповідь, на якусь тему. *Грíшно взагáлі не бóятися íнформувáти. А цього разу прямо-такú.. рокувáтися сугýбите повідóмлення чéрвового лíкаря на п'ятихвилúнці* (Шовк., Людина.., 1962, 342).

3. Папір, документ, у якому про щось повідомляється, сповіщається. *І коли запорóжець і зелéнкий кóнець подав корóлеві повідóмлення, що татáри вдерлúся в Покýття і грáбують і пáлять Уланщúну, зáмок і корóль* (Туган, Людолюби, II, 1957, 475); *Кáжуть, що мáтуся, стáренька Домáха, одéржала повідóмлення із нарóкомату про загúбель її сúна Петра* (Панч, В дорозі, 1959, 133).

ПОВІДОМЛЯТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОВІДОМИ́ТИ**, млю, миш; *мн.* повідомля́ть; *док., перех.* Доводити до чийого-небудь відома; сповіщати. *Зробúть у квáтирі óбшук, щоб вонú вислáли.. всí нáлежні мені прúмірники, рíвночасно повідомля́ючи мене, що й колú висláне* (Кощюб., III, 1956, 275); *На порóзі з'явúлася мáти. Вонá повідомля́є, як рáдісну тáємницю, що прúйшов крáвчиня* (Донч., V, 1957, 347); *Мúє діло.. повідóмити прó щó тóчно прó спрáви для нóго цíкаві* (Л. Укр., V, 1956, 146); *Зáдиткнувшись й зупинúвшися, розкáзала* [Катерúна] *все, що чулá зарáз вдóма. І прóсила бíгти.. аби повідóмити, аби попередúти бíду* (Хотк., II, 1966, 236); *А ще повідóмив Вúжницький, що завтрá оголóсять нові пóдатки селу* (Гжицький, Опрúшки, 1962, 14); // Доповідати, робити донесення про що-небудь. *Наповéдь наказáв ад'ютáнтові негáйно повернýтись до мáршала Мюрáта і повідóмляти прó хíд операцíй* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 302); — *Генерáл наказáв повідóмити, що в Севастополі оголóшено вéликий збір* (Кучер, Чорноморці, 1956, 29); // Розповідати про що-небудь. *Примружúвши свої хóврі, Кармазúн спокíйно повідóмляв Сагáйді, що одéржав óще трóхи попóвнення, молодúх, необтрáяних* (Гончар, III, 1959, 331); *Янкель на відповíдь зробúв знак обóма рýками, немóв бáжаючи повідóмити якусь тáємницю* (Довж., I, 1958, 239); // Казати щось-небудь. *Сáідé Алí спинúвся й, помовчавши, знúженим гóлосом, повідóмив: — Упав до тóго, що й координати цíєї Сумáміф вúчив* (Ле, Мінгір'я, 1953, 42).

ПОВІДОМЛЯ́ТИСЯ, я́ться, *недок.* Доводитися до чийого-небудь відома; сповіщатися. *Повідóмлялось, що всю вéликочну áрмію знéвірювáних від Сталінгрáда взято в жóрстокі шóри* (Баш, На.. горизонті, 1967, 202); *Повідóмлялося* [в листівці], *що вже невíдомо 12-та годúна і нáстає вéликий час справéдливої розплáти з усíма злóчинцями і пáками, які сóтні рóків кáтували трýдящий люд Галúччини* (Козл., Ю. Крук, 1957, 353).

ПОВІДОМНИЙ, а, е. Який містить у собі повідомлення, доводить що-небудь до відома, сповіщає про щось.

ПОВІДПАДА́ТИ, ає, *док.* Відпасти (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Тáкоже цé бýла дорóга, пíсля котрóї мені на óбох нóгах повідпадáли нíгті на пальцях* (Фр., I, 1955, 18); *Трáктир óддав пýсткою, дарма що в нóму я áнде. З стíнцíв і стéлі повідпадáли мíсцями лúх* (Голан, I, 1960, 359).

ПОВІДПАСУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Відпастися (про всіх або багатьох корів, овець і т. ін.).

2. *перен., фам., зневажл.* Поправитися, погладшати (про всіх або багатьох).

ПОВІДПИСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. *також без додатка.* Відписати всім або багатьом. *Усíх повідпúсував, хто дó нóго писав* (Сл. Гр.).

2. Письмово заповісти у спадок усе або багато чого-небудь із свого майна.

ПОВІДНИХА́ТИ, аю, áєш, *док., перех.* Відіпхнути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Безлáдно з цíлим гýртом прáвекníв і бáгатíїв нáзвалúсь нáперед, а бíдноту повідпúхали нáзад* (Южід, Одя, 1939, 300).

ПОВІДПРАВЛЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* 1. Відправити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Прúїхавши дóдому, я як стíй повідправля́в чужúх людéй, кáжучи їм, що вже бíльше нóжок не бýду робúти* (Фр., II, 1950, 135).

2. Закінчити відправу в церкві.

ПОВІДПРОВАДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відпровадити всіх або багатьох.

ПОВІДПУСКАТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Відпустити всіх або багатьох. *Повідпускай їх,— нащо вони тобі здалися?* (Сл. Гр.).

2. Зробити менш натягнутим, прикрученим, послабити все або багато чого-небудь. *Коняк.. повідпускали попруги* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 184).

ПОВІДРИВАНИЙ[1], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **повідірвáти**[1]; *// у знач. прикм. В руки Юрко не взяв нового молотка, щоб працювати повідривані дошки* (Чорн., Потік., 1956, 332); *Біла блузка на її грудях була розстебнута, зудинки повідривані, і вона весь час тримала за груди ліву руку* (Руд., Остання шабля, 1959, 301).

ПОВІДРИВАНИЙ[2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **повідірвáти**[2].

ПОВІДРИВАТИ[1], áю, áєш, *док., перех.* 1. Відірвати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Максим велів повідривати двері, повикидати верхники із столів* (Фр., VI, 1951, 81); *Аннті й Костені було ритуче наказано, що коли вони тільки підійдуть до яблуні, то вона* [мачуха] *їм повідриває руки* (Донч., II, 1956, 105).

2. перен. Розлучити з ким-, чим-небудь усіх або багатьох.

ПОВІДРИВАТИ[2], áю, áєш, *док., перех.* Відірвати все або багато чого-небудь.

ПОВІДРИВАТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Відірватися від чого-небудь унаслідок натягування, поштовху, удару і т. ін. (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Повідривалися телята та й повтікали* (Сл. Гр.).

2. перех. Перестати що-небудь робити, чимось займатися (про всіх або багатьох).

3. перен. Порвати зв'язки з ким-, чим-небудь; стати далеким, відчужитися (про всіх або багатьох); *// Втратити зв'язок із чим-небудь (про все або багато чого-н.). Діоми здебільшого повідривались від свого джерела, тим-то вони часто являють собою неорганічне, невмотивоване словосполучення* (Кундич, Діезн., 1936, 104).

ПОВІДРІЗАТИ *див.* **повідрізувати**.

ПОВІДРІЗУВАТИ, ую, уєш і **ПОВІДРІЗАТИ**, áю, áєш. *док., перех.* Відрізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Повідрізували навіть йому зудинки від мундира* (Сл. Гр.); *Декого з полонених вони відпускали на свободу, повідрізавши їм носи і вуха* (Іст. середніх віків, 1955, 151).

ПОВІДРОСТАТИ, áє, *док.* Відрости (про все або багато чого-небудь). *Вернувся додому і два місяці висидів в карантині, поки вуси не повідростали* (Стор., I, 1957, 125); *І пред Ісуну й каже: — Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, доки в мене крила повідростають* (Укр., казки, легенди.., 1957, 70).

ПОВІДРУБУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Відрубати все або багато чого-небудь. *На цього багато людей ремствувало: чи сенях чим до його вбралася, то він уже їй спину перев'яже; кіт до його знайшов чужий,— лапи йому повідрубує* (Гр., II, 1963, 345); *Взяла знадвість закона на тих ворон, і рішився він на велике діло: укопив сокиру й повідрубував усім опришкам голови* (Хотк., II, 1966, 72); *За свої життя він стільки повідрубував у нечисті хвостів, ратиць і рогів, що все це не вмістилось би й на віз* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 40).

ПОВІДСИЛАТИ, áю, áєш. *док., перех.* Відіслати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВІДСИХАТИ, áє, *док.* 1. Відсохнути (про все або багато чого-небудь).

2. Втратити здатність рухатися, перестати діяти (про руки, ноги). *Писати* [протокол] *на самого себе? Та швидше руки мені повисихають!* (Збан., Єдина, 1959, 70).

(Щоб (бодай) рýки (язикý) повідсихáли *кому, кого.*— уживається як побажання зла кому-небудь. *— Щоб тому руки повідсихали.. хто й мостини йому буневарив!* (Стор., I, 1957, 111); *— Нощо, нащо, дівку держим у себе? Аби про тебе не знати що казали? — А щоб їм язики повідсихали!* (Хотк., I, 1966, 124).

ПОВІДСКАКУВАТИ, уємо, уєте. *док.* Відскочити (про всіх або багатьох). *Постріли залунали голос іскрова, залилалося полумя'я лампи. Всі повідскакували від вікон, кинулись до дверей* (Бойч., Молодість, 1949, 268); *Всі повідскакували якнайдалі від преси, бо залишатись близько було небезпечно* (Собко, Біле полум'я, 1952, 21).

ПОВІДСЛУЖУВАТИ, ую, уємо, уєте. *док.* 1. Відслужити (про всіх або багатьох).

2. розм. Стати непридатним унаслідок тривалого вживання (про все або багато чого-небудь).

ПОВІДСЛУЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся. *док., розм.* Відслужитися (про всіх або багатьох).

ПОВІДСТАВАТИ, аю, аємо, аєте. *док.* 1. Відійшовши, відокремившись, відпасти від чого-небудь скрізь або в багатьох місцях. *Штукатурка потріскала і повідставала від цегли* (Фр., II, 1950, 250).

2. Рухаючись, відстати від кого-небудь (про всіх або багатьох). *Яресько, не відставши, женеться за ними* [білявками]. *Дадоки з вилами, що теж снялись, вже вбік по одному повідставали, а він ще женеться* (Гончар, II, 1959, 24).

ПОВІДСТАВЛЯТИ, яю, яєш. *док., перех.* Відставити все або багато чого-небудь. *Повідставляй горщики від жару* (Сл. Гр.).

ПОВІДСТОБУРЧУВАТИ *див.* **повідстовбурчувати**.

ПОВІДСТОВБУРЧУВАТИ і *рідко* **ПОВІДСТОБУРЧУВАТИ**, ую, уєш. *док., перех.* Відстовбурчити (губи, вуса і т. ін.).

ПОВІДСТУПАТИ, áємо, áєте. *док.* Відступити (про всіх або багатьох).

ПОВІДСТУПАТИСЯ, áємося, áєтеся. *док.* Відступитися (про всіх або багатьох). [Настя:] *Жінки довкола неї повідступалися, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснулися* (Фр., IX, 1952, 137).

ПОВІДСУВАТИ, áю, áєш. *док., перех.* Відсунути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДСУВАТИСЯ, аємося, аєтеся, áємося, áєтеся. *док.* Відсунутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОВІДТАВАТИ, таю, аємо. *док.* Відтанути (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Вікна давно повідтавали, в хаті повно сонця* (Гончар, II, 1959, 197).

ПОВІДТИНАТИ, áю, áєш. *док., перех.* Відтинути все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях, у всіх або багатьох. *Повідтинати голови коням; Повідтинали запині сідла.*

ПОВІДТОПТУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Відтоптати (ноги). *Крізь вирубчий частоп Оля пробиралася до каруселі. І штовхали, відтісняли, їй повідтоптували ноги* (Юхвід, Оля, 1959, 190).

ПОВІДТУЛЯТИ, áю, áєш. *док., перех.* Відтулити все або багато чого-небудь.

ПОВІДТУХАТИ, áє. *док.* Відтухнути скрізь або в багатьох місцях (про пухлини, набряки і т. ін.).

ПОВІДТЯГАТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відтягти все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДУВАТИ *див.* **повідіти.**

ПОВІДУЧАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Відучити всіх або багатьох.

ПОВІДХИЛЯТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Відхилити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОВІДХОДИТИ, джу, дите, *док.* Відійти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОВІДЦВІТАТИ, а́ю, *док.* Відцвісти (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Восень, коли квіти вже повідцвітали,.. починається на якийсь час холосіє, замирлює життя в уліях* (Фр., V, 1954, 368).

ПОВІДЦВІТАТИСЯ, а́ється, *док., розм., рідко.* Відцвістися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). — *Бузки вже повідцвіталися,— прозрів Мурашко* (Гончар, Таврія, 1952, 286).

ПОВІДЦЕВИЙ, а, е. Прикм. до **повідець.**

△ **Повідцева систе́ма** — ряд повідків, з'єднаних між собою певним чином. *У цих же культиваторах* [парових] *застосовано окрему повідцеву систему для секцій робочих органів* (Колг. енц., I, 1956, 673).

ПОВІДЦІДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відцідити все або багато чого-небудь.

ПОВІДЧИПОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідчи́повувати.** *Віяла повідчиповані, і майже в кожному з них — постаті людей* (Гірський, Опов., переклад. Хугоріна, 1948, 141).

ПОВІДЧИПОВАТИ *див.* **повідчипя́ти.**

ПОВІДЧИНЯНИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повідчиня́ти.** *Ішли і бачили засідалих коней попід хатами і чули волосні плачі в навстіж повідчинених дверях* (Гончар, II, 1959, 90).

ПОВІДЧИНЯТИ, я́ю, я́єш і *рідко* **ПОВІДЧИНЮВАТИ**, ює, ює, *док., перех.* Відчинити все або багато чого-небудь. *Безборонько підійшов до вікна, щоб відчинити його навстіж, бо тітка Клавдя казала повідчиняти тільки кватирки* (Вільде, Сестри., 1958, 198); *І дв я який заколок — усюди, усе поляже* (Депіс) *і скриє повідчиня* (Кв.-Осн., II, 1956, 390).

ПОВІДЧИНЯТИСЯ, я́ється, *док.* Відчинитися (про все або багато чого-небудь).

ПОВІДЧІПЛЮВАТИ *див.* **повідчіпля́ти.**

ПОВІДЧІПЛЮВАТИСЯ *див.* **повідчіпля́тися.**

ПОВІДЧІПЛЯТИ, я́ю, я́єш і **ПОВІДЧІПЛЮВАТИ**, ю́ю, ю́єш, *док., перех.* Відчепити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Вона підкалася з свого місця, обтрясла сукню, повідчіпляла поодинокі листки, що попричіплялися були до неї* (Коб., I, 1956, 338).

ПОВІДЧІПЛЯТИСЯ, я́ється, я́ємося, я́теся і **ПОВІДЧІПЛЮВАТИСЯ**, ю́ється, ю́ємося, ю́єтеся, *док.* Відчепитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях).

ПОВІДШУКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Відшукати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВІДШУКУВАТИСЯ, ується, *док.* Відшукатися (про все або багато чого небудь).

ПОВІДЬ[1], воді, *ж.*, **ПОВІДДЯ**, я, *с.* Те саме, що **по́вінь.** *Поратавали сніги, відшла повідь, позбігала скрізь вода, а ще земля зовсім же то і не відмерзла* (Кв.-Осн., II, 1956, 122); *А за вишнею в прозорій синяві кочі далеко видно мерехтіла, такучи у пітьмі, могутня дніпрова повідь* (Довж., I, 1958, 354); *Як тільки починалася весна, як починалося повіддя в Росії,.. на Васильову находив якийсь жах од води й ліса* (Н.-Лев., II, 1956, 163); *Просто можна здичіти серед тої поводі газет* (Коцюб., III, 1956, 170); *В примхливім відблясь зривається повідь сліпучого світла* (Кол., На фронті., 1959, 108); *У порівн. Ідемо ми. Не шелестом, ні — тісно. Розлилися, як повідь, по всьому степу, аж за обрій* (Головко, I, 1957, 64).

ПОВІДЬ[2], і, *ж., рідко.* Те саме, що **розповідь.** *Од не чужую ж повідь повідаю, сам же ту головку рубав, коня напував* (Чуб., III, 1872, 208).

ПОВІЗ, возу, *ч., заст.* Екіпаж. *Старий порівнявся в панським возом, зійшов з дороги* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 385); *В возі великий богині щитанові вержмень коні* (Л. Укр., IV, 1954, 280); *Звелі запрягти йому в возі Коней, годою найшвидшіх* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 67).

ПОВІЙ, вою, *ч.* 1. *(Convolvulus).* Багаторічний витий трав'янистий бур'ян із дзвіночкоподібними квітками; березка. — *Повій плететься геть на диво, Хилить пшеницю криво, крива* (Фр., X, 1954, 75).

2. *(Lactuca).* Чагарникова рослина з колючими гіллями, що росте на засмічених місцях крутосхилів. *Обабіч були рови, засипані торішнім бур'яном та сміттям, а вже вище, над ровами, сірів хворостяними купами повій* (Гуц., Скупана., 1965, 17).

ПОВІЙКА, и, *ж.* Те саме, що **повій.** *На шовкових трав кирей розцвітають орхідеї, крокіс, жальви, марунки і ніжненькі повійки...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 155); *Наче срібасті сюоти, Золотисту кору Обвивали у лиш Багові повійки* (Воронько, Коли вирост. крила, 1960, 141); *Йду далі. От і вузлиця курна; окоп заросли калюжою повійкою* (Коцюб., I, 1955, 460).

ПОВІЙНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **повій.** *Чи не з повійницю, буває, якою сплелася* [Чіпка], *то соромно признаватись?..* (Мирний, I, 1949, 326).

ПОВІЙНУТИ, не́ і **ПОВІЙНУТИ**, ію́, *док.* 1. Однокр. до **повіяти.** *Аж ось повіяло вітрець, димок шарнувся в інший бік* (Донч., IV, 1957, 69); — *А врода — то цвіт на дереві; вітер повіяв та й цвіт той осипається* (Вас., I, 1959, 222); *Повійнуло свіжістю; Здається — повіяло на зажарений хутір з вікової дзвинки казковим сном, чарівним і теплим* (Вас., I, 1959, 299); *Перелодить* [гінь Шестірщого] *то на той, то на другий бік, куди повійне огняне зарево* [заграва] (Мирний, I, 1954, 339).

2. Почати віяти. *От вітер буйний повійнув, З дерев пов'яне листя здов і вчинає скіз котити* (Рудан., Вибр., 1940, 61); *Десь тільки з холудні повійнув вітрець* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 64); *Все в вікоиці позиздає* [Катря], *чи крутить вихрюха, чи вже сніз тане, чи дуже-то теплом повіне* (Вовчок, I, 1955, 91); *Теплою весною Повіпнуть не вспію,— Листочок рясненьких Всі гай окрис* (Граб., I, 1959, 219).

ПО-ВІЙСЬКОВОМУ, *присл.* Як військовий, подібно до військового. *Прапороносець — стрункий, жилавий, років під тридцять — був по-військовому підтягнутий* (Смолич, Мир., 1958, 51); // Як прийнято, заведено у військових, у війську. *Показалася в дверях здоровенна, по-військовому вбрана фігура Грицькова* (Фр., VI, 1951, 373); *Бугаков ступив кілька кроків наперед і віддав по-військовому рапорт* (Тудуб, В степу.., 1964, 432); // перен. Рішуче, не вагаючись.— *Тут гарячки, товариство, пороти нічого. Треба з усіх боків обмізкувати, а тоді по-військовому — вриз!* (Головко, II, 1957, 64).

ПОВІК, *присл.* Завжди, постійно, вічно. — *Щасти ж вам, братове, у всьому повік* (Стар., Поет. тв., 1958, 240); *Живе, живе дух словенський, повік буде жити, Грім чи пекло — будь що буде,— не жах тужити* (Граб., I, 1959, 270); *Хай наша рідна Україна В добрі*

і мирі прожила. В добрі і мирі... Мамо, мамо, Твої слова свяді повік (Панл., Сінгурина, 1959, 17); // *Назавжди, на весь час. Шенче звикає: — Сміхай вітре! Я була давно твою І застануся повік* (Одесь, Вибр., 1958, 47); // *До кінця віку людського. На протязі всього життя. — Вже мені не було того щастя одвіку, та й повік не буде!* (Вовчок, І, 1955, 205); *Отак і жило у хаті двоє вдовіток, повік зв'язали весільним вінком* (Стельмах, Хлібо., 1950, 497); // *при дієсл. із запереч. ні е.* Ніколи. *Здавалося, що мить — і вчиниться така гальба градичтва й мерзоти, що її не змити вже вічним повік* (Довж., І, 1958, 205).

◇ **Не забу́ти повік** *див.* **забу́ти**.

ПОВІКА *див.* **повіки** [2].

ПОВІК-ВІКИ, *присл.* Те саме, що **повік**. *І за це їй* [вчительці] *від нас повік-віки лунать бути велики і щира подяка* (Тич., ІІІ, 1957, 133); *У природі є різні вуканалы. Одні з них діючі, інші вже тривалий час спочивають, а в й такі, що зовсім повік-віки* (Наука., 2, 1968, 40).

ПОВІК-ВІКІВ, *присл.* Те саме, що **повік**. *До моєго героїв Повік-віків не зарасте трона* (Рильський, ІІІ, 1961, 279).

ПОВІКИ [1], *присл.* Те саме, що **повік**. *Будем жити повіки, як води Дніпра голубі* (Мал., Любов, 1946, 72).

ПОВІКИ [2], віє, *мн. (одн.* **повіка**, и, *ж., рідко* **повіко**, а, *с.).* Рухомі складки шкіри, що зверху і знизу закривають око. *Очке яблуко затищене спереду двома складками шкіри — повіками, краї яких вкриті віями* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 157); *Я лежав, дзюмчали бубляші та грасучися, мов у прохолонці, повіки важкий сон на калію на мої повіки* (Фр., IV, 1950, 291); *В кутючку накритого повікою ока блищала ще свіжа сльоза* (Коцюб., ІІ, 1955, 360); *У Шумейка смикнулося повіко — передвісник того, що подібна розмова буде йому неприємною* (Шиян, Баланда, 1957, 214).

◇ **Здя́блювати (здя́вити) повіки** *див.* **здя́блювати**; **Не змика́ти (зімкну́ти) повік** *див.* **змика́ти**; **Повіки [не] кле́яться (кле́їлися)** *див.* **кле́їтися**.

ПОВІКО *див.* **повіки** [2].

ПОВІКУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., розм.* Довго прожити; дожити до старості, до кінця віку. *Котрі тянуть з Кобиницю, 'Би повікували; Котрі тянуть за панами, 'Би не дочекали!* (Укр., думи., 1955, 255).

ПОВІЛЬНЕ́НЬКО, *присл.* Пести, до повільно. *То дощ, то знов спека, тихо що й боже! А якби повільненько, то хліб краций був би* (Сл. Гр.).

ПОВІЛЬНИ́Й, а, е. **1.** Який здійснюється, відбувається протягом тривалого часу; протилежне **швидкий**. *Холод зачав добре загаздати до буди. Дожидовав він і купівель, що сидів спереду, і той почав на повільну їзду сердитися* (Кобр., Вибр., 1954, 80); *Повільне відмирання природи, їній на деревах і срібна памороз у степах веселим, бадьорили людей* (Скл., Хазяїни, 1948, 132); // Який триває довгий час; довгочасний. *Людо... вели повільні, нудні розмови, так, для штуки, аби не кроснати черги* (Тют., Вир, 1964, 145); // Який впливає протягом тривалого часу. *Відповідно до швидкості дії проявники поділяються на надшвидкісні, швидкі, нормальні і повільні* (Довідник фот., 1959, 111); // Який настає не зразу; поступовий. *В Тюмені їх* [переселенців] *чекала звістка, подібна до засуду на повільну голодну смерть: через мілководдя пароход* [пароплав] *не йшов* (Л. Укр., V, 1956, 70).

На повільному вогні — на вогні, який довго, слабо горить.

2. Неквапливий, млявий. *Я, бачите, вроду повільній собі, а Хома — то прудке, як іскра* (Фр., І, 1955, 68); *На сході ще від муру оболоні Гомів повільних буйволів орач* (Бажан, Вибр., 1940, 178); // Який непомітно рухається; малорухомий. *Діти побігли вперед до слизюк, постійкуючи* [очікуючи] *по хвилинці на чоловіка-орендаря, що йшов однаковим кроком із повільним товаришем* (Коб., ІІ, 1956, 528); *Аркадій Валеріанович... попереду бачить вилку сажі. Вона пливе слизько вибитою дорогою, повільна, чорна* (Стельмах, І, 1962, 45); // Рівний, без різких переходів; плавний, розмірений (про звуки, мову, рухи і т. ін.). *Нова ві звізді, все дратує: і той Савченко з вічними жартами..., і Савченків робітник, якого Тихович так любить, а проте не може спокійно дивитись на його повільні рухи* (Коцюб., І, 1955, 209); *На задній підводі хтось співав. Повільний, журливий спів далеко лунав над білястими лужками...* (Гончар, ІІІ, 1959, 183).

3. *рідко.* Положистий, некрутий. *Холодна гора високенна, а сніжок у долину повільний і рівненький* (Вовчок, VI, 1956, 310).

4. діал. Помірний. *Торік зима була повільна* (Сл. Гр.).

5. діал. Вільний.

6. діал. Нетісний (про одяг, взуття). *Шапка повільна* (Сл. Гр.).

ПОВІЛЬНІ́СТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **повільний**. *Громадянсь грома на небосхилі в повільності врочистій...* (Нагн., Гірські вершини, 1960, 20); *Треба, щоб хтось, том для порядку, був старшим, от і стає ним привабливий у своїй повільності і зосередженій недовірі Левко* (Стельмах, І, 1962, 38); *Де й зникла та розважлива повільність, яка вироблялася у нього, коли він сидів у сільраді* (Кучер, Прощай.., 1957, 462); *Алеб.. промовляв, як завжди, вдумливо, повільно. Ця повільність у словах дуже дисгармонювала з усією поведінкою цієї людини, надзвичайно швидкої в рішеннях* (Донч., ІІ, 1956, 143).

ПОВІЛЬНІШАТИ [1], ає, *недок.* Ставати повільнішим *(див.* **повільний**); **уповільнюватися**. *Інколи я зіркаю на неї. Тоді руки мої повільнішають, і Анна це помічає* (Кол., На фронті.., 1959, 130).

ПОВІЛЬНІШАТИ [2], ає, *док.* Стати вільнішим *(див.* **вільний** 5); звільнитися від чого-небудь. [Платон Гаврилович:] *Дитинку оце бог прибрав, то сей тобі троха повільнішав* (Пис., ІІІ, 1960, 199).

ПОВІЛЬНО, *Предл.* до **повільний**. *Опинившись за Грабильцями, Максим пішов повільніше* (Кобр., Вибр., 1954, 13); *Весняний світанок народжувався повільно* (Тют., Вир, 1964, 8); *Спочатку танцювали повільно, плавно, мов питались од вітру* (Коцюб., І, 1955, 376); *Останнє вояорив повільно, обдумуючи й вимовляючи кожне слово* (Довж., І, 1958, 92); *Широкий та чистий тут Дніпро... він тече повільно, величаво* (Гончар, ІІ, 1959, 372); *Але і тоді в йому* [в селі] *малось дві церкві, її звичня дермались там, Що можна було доступати повільно В одну тільки церкву жінкам* (Щог., Поезії, 1958, 278); *В хаті стало повільніше* (Сл. Гр.).

ПОВІНЧА́ТИ *див.* **повінча́ти**.

ПОВІНЧА́ННЯ, я, *с.* Дісяр. пас. мин. ч. до **повінча́ти**. -- *В Броварі Уже повінчання гуляє. Його Настуся молода!* (Шевч., ІІ, 1963, 200); — *Тепер ти перша пішла на розлуддя; а якби ми були повінчані та ти ее зробила...* (Мирний, ІІІ, 1954, 230); *Ось які високі розмови довелося почути нареченій, прекрасній дівчині Насті, вже повінчаній і переведеній до свого нареченого* (Довж., І, 1958, 156); // **повінчання**, *безос. присудк. сл. Отож у хлопчаку неділя Іх і повінчано обох* (Шевч., ІІ, 1963, 83).

ПОВІНЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **повінча́ти**. *Спродать би то та молодій Купить хустиночку до речі, Та й за повінчання Оддать* (Шевч., II, 1963, 360).

ПОВІНЧА́ТИ, аю, áєш, *док., перех.* Одружити за церковним обрядом; обвінчати. — *Ні я свого чоловіка перед весіллям не бачила, ні він мене; батьки заручили й повінчали* (Л. Укр., III, 1952, 470); *Так мати з селян і не побачив, як князь Четвертинський одрікся од батьківської віри і як його повінчали з якоюсь* (Стор., I, 1957, 370); — *Тільки який же вас піп повінчав? Вона ж, мабуть, католичка, та та магометанської віри?..* (Гончар, Маша..., 1959, 7); * Образно. — *Голоту й землю повінчать! тоді аш буде вічна згода* (Тич., I, 1957, 71).

ПОВІНЧА́ТИСЯ, аюся, áєшся. *док.* Вступити в шлюб за церковним обрядом; обвінчатися. — *Коли б хоч ми повінчались, то й я за ним пішла б* (Кв.-Осн., II, 1956, 285); *Недовго тягли — повінчалися, і перехала мачуха до хати Шевченків* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 31); * Образно. *Шепчуть вітру квітки: гей, в танокі Повінчайся з туманами нині* (Тич., I, 1957, 10).

ПОВІНЧУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **повінчувáти**. *Випадали* [пани Юзі] *приймати повінчування й дарунки та припрошувати панночок до вєнц* (Ю. Укр., III, 1952, 866).

ПОВІНЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., рідко.* Те саме, що **поздоро́вити**. — *От тепера вже, браття, сподівайтесь справді гостинця,— повінчував усіх чумакир-запорожець* (Стар., Облога..., 1961, 50); — *А справді! Повінчуємо з новим роком* (Вас., Вибр., 1950, 38).

ПОВІ́НЬ, вені, *ж.* 1. Розлиття річки при весняному розтаванні снігу, льоду або від тривалих дощів чи великих злив. *А у річці жовтим валом Повінь котить води: Видно, в горах річі впали — Не дай боже шкоди!* (Фр., XIII, 1954, 272); *Під час весняної повені ріки виходять з берегів і розливаються, багато які з них на кілька кілометрів шириш* (Фіз. геогр., 7, 1957, 44); * Образно. [Альберт:] *Тепер я бачу, що ніякими силами не можна зупинити повінь народного обурення* (Мам., Тв., 1962, 81); * У порівн. *Думка, наче повінь, аж перегойдувить мене* (Стельмах, II, 1962, 172); // Значне підвищення рівня води в річці, озері або морі. *Води одпливли, стали в берегах, на кручах засихали вже яблуні повінню залиті* (Скл., Святослав, 1959, 330); *А потім приходить весна. з громом скресає Дніпро.. На Матвіївський затоці в цей час висока повінь* (Собко, Матв. затока, 1962, 304).

2. *перен.* Велика кількість, надмір чого-небудь. *Ні, справді можна здуріти від тої повені корінців, брунатних, жовтих, білих, тонких, зрубах, з землею й без землі, корінців* (Кощюб., I, 1955, 208); *Мічурін глибоко передбачив, подивився кавказо, на безмежжя снігів, і в голладі його була повінь снігу* (Довж., I, 1958, 473).

ПОВІРЕНИЙ, а, *с. і, рідко.* Перир. пас. мин. ч. до **повірити**[2]. *Тут доводиться доказати, чого научилися діти, цим повірені* (У. Кравч., Вибр., 1958, 372); // **по-вірено**, *безос., присудк. сл. Спровадження в заграницьк. осібненого і спосібного артиста драматичного, Емілія Бачинського, котрому повірено заряд і режисерпо* [режисуру] *театру* (Ф-ч., XVI, 1955, 97).

2. *у знач. ім.* **повірений**, ного, *ч.*, **повірена**, ної, *ж.* Людина, яка користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін. *Секретар комсомолу Маслов був його сердечним повіреним* (Собко, Граніт, 1937, 149).

3. *у знач. ім.* **повірений**, ного, *ч.*, **повірена**, ної, *ж.* Особа, уповноважена іншою особою чи установою, колективом діяти за їх дорученням і від їхнього імені. *Якісь злидні ще стояли.. Се все десятські та сотські, Начальники, п'ядні людські... Судді і єгипські бевзолові, Повірені, секретарі* (Котл., I, 1952, 128); — *От ми зібрали з трьох сіл одну громаду, поміркувались та й надумали — вибрать повіреного і доглодить вже правди по судах* (Стор., I, 1957, 230); *Але ось головa суду назвав повіреного рудоуправи* (Колюба, Перед грозою, 1958, 144).

△ **Повірений у спра́вах** — дипломатичний представник однієї держави в іншій, рангом нижчий від посла. * Образно. *За Півдвісом зробилися по снігу Тоська і Госька, його повірені в злодійських справах* (Тют., Вир, 1964, 405); **Прися́жний пові́рений** — у дореволюційній Росії — офіційне найменування адвоката. *У Самарському суді Володимир Ілліч* [Ленін], *будучи помічником присяжного повіреного, захищав знедолених селян* (Ком. Укр., 12, 1969, 13).

ПОВІ́РИТИ[1], рю, риш, *док.* 1. Прийняти що-небудь за істину, вважаючи дійсним, існуючим. *Розказав би про те кигo, Та чи то ж повірять!* (Шевч., I, 1963, 30); *А чи довго матір, та ще й добру, довести до того, що повірить усьому, що їй стань розказувать?..* (Кв.-Осн., II, 1956, 439); — *Коли ви не вірите в такі дрібниці, то чи повірили б ви в те, що я пливе Магеллановою протокою* (Ю. Янов., II, 1958, 85); // Зрозуміти, усвідомити, що так є насправді. *Ох, досі не можу повірить, Що ти вже не любиш мене!* (Л. Укр., IV, 1954, 100); *Дорош, дивлячись на нього, ніяк не міг повірити, щоб ця весела і така безпосередня в цю хвилю людина могла наговорити на нього стільки дурниць* (Тют., Вир, 1964, 210); *Серцем Неля ще й досі не могла повірити в те, що розум давно мусив визнати за факт: сестра просто-напросто продала її мажорові* (Вільде, Сестри..., 1958, 424); // Дістати певність у чомусь, переконатися. *Ще почекаю, немає отця Сидора, і тоді всі повірили і зрозуміли, що служба закінчена і чекати нічого* (Довж., I, 1958, 175).

◇ **Не повірити** (**самому**) **собі** (**своїм** (**власним**) **вухам, очам**) — дуже здивуватися від чогось несподіваного, вражаючого настільки, що вникає сумнів у достовірності, правильності сприймання органами чуття. *Почула, як у хаті хтось стиха кистяве, гуде. Аж сама собі не повірила — чи не вчулося часом їй?* (Гончар, II, 1959, 198); — *Свій кінь! — не повірив своїм вухам Іван.— Де ж він узявся?* (Стельмах, II, 1962, 240); *Хлопець рідко встає, підвівся у вікно й очам не повірив: усе дерево в горі — у царському дворі* (Три золоті сл., 1968, 72); **Повірити на сло́во** — повірити лише словам без будь-якого фактичного підтвердження. [Парвус:] *Ніганяк я на слово не повірю ніколи в світі* (Л. Укр., II, 1951, 441); **Так і повірить (повірив)** *хто кому* — уживається для вираження сумніву, недовіри до того, хто щось зробив, сказав. [Шалижка:] *Кажи, хтось тобі так і повірив* [повірить]? (Мирний, V, 1955, 211); — *Так я й повірив! Я знаю, звідки все це в тебі* (Головко, II, 1957, 447).

2. *кому, чому, в кого.* Відчути довір'я до кого-чого-небудь, пройнятися вірою в чиюсь щирість, порядність. — *А чому ж ви тій жінці повірили? — А то така жінка, що може* (можна) *їй вірити* (Хотк., II, 1966, 407); *А все ж ключниця приголубила саме Милашу, повірила їй, а відтак зробила й своєю помічницею* (Скл., Святослав, 1959, 82); *Солдат відчув плече солдата, Народ повірив у народ* (Мас., Побратими, 1950, 18); // Зрозуміти, усвідомити, що хтось каже правду. [Анна:] *І як ви от зараз підете із сього дому, я всім скажу і всі тому повірять, що тут були розбійники та й годі* (Л. Укр., III, 1952, 390); — *Ти*

нам повір, говорившу Чубенка, що ми б тебе так не залякали, коли б знали, що це їде наш чоловік, а не... петлюрівська розвідка (Ю. Яновський, II, 1958, 215).

3. Почати вірити. [Василь:] *А коли я не вірю. Докажи ж мені, докладно доведи до того, щоб я повірив* (Мирний, V, 1955, 106); *Вона казала те так весело і твердо, Що я повіряла в свою щасливу долю, І вірила,аж поки не зросли...* (Л. Укр., I, 1951, 166); *Коли б ти знав, як я часами прагну повірити, ну, хоч отак, як ти, в те християнство!* (Л. Укр., II, 1951, 419); *Хочеш?.. Повірю і в чорта, і в бога... Я ж біля тебе, я тільки тобі...* (Сос., I, 1957, 125).

4. *тільки 2 сп. одн. і мн. та наказ. сп., у знач. вставн. сл.* Уживається для підсилення вірогідності сказаного і більшого переконання того, до кого звернена мова. — *Повір, Мотре, що кому воно не легко* (Мирний, IV, 1955, 176); *В Неаполі пісня, як хліб і повітря.. І вулиці назва лунає, повірте, Мов пісня найкраща — Санта-Лючія* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 100); — *Скільки було нас там,.. як один, ввалили навколішки й поцілували землю... повірили, заплакали, як діти* (Гончар, III, 1959, 11).

ПОВІРИТИ[2] *див.* **повіряти.**

ПОВІРИТИСЯ[1], ячться, *док., безос.* **Упевнитися,** переконатися в правильності, правдивості чого-небудь. *На душу пролюється тиха задума і спокій; навіть повіриться, що надалі в житті все має бути тільки літнім* (Стельмах, I, 1962, 538); *Він увійшов і привітався тихо, Так усміхнувся весело до нас, Що зразу всім повірилось — не лихо, Добро і щирість увійшли у клас* (Гірник, Стартують..., 1963, 16).

ПОВІРИТИСЯ[2], рюся, ришся, *док., рідко.* Те саме, що **довіритися.** *Мотя опції можете спокійно повіритися* (Коб., III, 1956, 84).

ПОВІРКА, и, *ж.* 1. Перекличка осіб з метою перевірки присутніх. *В тюрмі почалася повірка: забряжчали шашіпки кличками, часто загриміли молотками* (Вас., I, 1959, 71); *Їх виструнчували на плацу і після вечірньої повірки видали бойову зброю* (Тют., Вир, 1964, 488).

2. *заст.* Контролювання, перевіряння кого-небудь з метою виявлення знань. *Миколсві остався тільки закон божий та ще повірка арифметики* (Л. Укр., V, 1956, 189).

ПО-ВІРМЕ́НСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-вірме́нському.** *«Корчівський пан» так розмотався, відколи їх стало двоє, що говорить по-вірменськи дуже багато* (Л. Укр., V, 1956, 219); *По-вірменськи ми, На жаль, не розуміли, та в серцях Таке тепло живлюще розливалось* (Рильський, III, 1961, 160).

ПО-ВІРМЕ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у вірмен, за звичаєм вірмен.

2. Вірменською мовою.

ПОВІРНИК, а, *ч.* 1. Людина, що користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін.; повірений. — *Дід мій, Іван Петрій, був отаманом у Довбушевій банді, першій по Довбушу і его* [його] *повірник* (Фр., VIII, 1952, 129); *Привозив* [пан Цикодим] *від нього листи, книжки, усні доручення, став добровільним повірником закоханих* (Ком., Терен.., 1959, 329); * Образно. *Привіт тобі, мій друже вірний, раю, повірнику моїх найкращих дум!* (Фр., XI, 1952, 162).

2. Особа, уповноважена іншою особою чи установою, колективом діяти за їх дорученням і від їхнього імені; повірений. *Повірник короля.*

ПОВІРНИЦЯ, і, *ж. Жін. до* **повірник.** *Це побажання відало її до господаревої родини, робило з неї повірницю родинної таїни* (Мартович, Та.., 1954, 229); *Заговорила* [Стешиниха] *з тіткою Христею, яка мало не в усьому стала їй повірницею* (Стельмах, Правда.., 1951, 139); * Образно. *Природа, нерідко стає повірницею в світоглядних пошуках* (Літ. і мистецтво, 1957, 107).

ПОВІРУВАТИ, ую, уєш, *док.* Вірувати якийсь час. *Повіруєм ще трохи в волю, А потім жити почнемо Межи людьми, як люде* (Шевч., II, 1963, 7).

ПОВІРЮВАТИ *див.* **повіряти.**

ПОВІР'Я, я, *с.* Перекази, легенди, в основі яких лежать спотворені народні уявлення про зв'язки між явищами навколишнього світу і долею людини. *З якимось надзвичайним зацікавленням слухали завше Маруся усякі оті гуцульські оповідання, повір'я і прикази* (Хотк., II, 1966, 35); *За народним повір'ям лісовика несе людям спокій і щастя* (Укр. літ., 9, 1957, 178); * У порівн. *І тільки шурхотом шаршавим* [шерхавим] *шелестів Колючий сай осик, Старий, безлюдний, сивий, як повір'я* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 32).

ПОВІРЯТИ, яю, яєш і *рідко* **ПОВІРЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **ПОВІРИТИ,** рю, риш, *док., перех.* 1. Розповідати, звіряти кому-, чому-небудь щось потаємне, інтимне. [Тетяна:] *Другому б я цього і не сказала, а вас я не соромлюсь; так вже привикла вам свою я душу повірять!* (К.-Карий, I, 1960, 159); *Ти мене кличеш звечора й зранку, Ти мене кличеш пізньої ночі, Ти мене кличеш в ясне розсвітання, Думи мені повіряєш пророчі* (Забашта, Квіт., 1960, 70); *Колись чуття-переживання повірюватиму я картинам* (У. Кривч., Вибр., 1958, 208).

2. Виявляючи довіру, доручати, передавати комунебудь комусь щось; довіряти. *Йому генерал від самісінького царя суму повіря казенну* (Кв.-Осн., II, 1956, 143); *Кому кагну повіру я?* (Котл., I, 1952, 185).

3. *рідко.* Довіряючи комусь, давати в борг. *Вона мене здавну* [здавна] *знає, мед-горілку повірює* (Чуб., V, 1874, 1033); — *Гайда, братця! разом погуляємо... Може шинкар повірить, а може знайдеться добрий чоловік, почастує...* (Мирний, I, 1949, 285).

4. *рідко.* Робити перевірку, перевіряти. *Той екзамен робив сам митрополит, повірочни екзамен по всіх науках разом* (П.-Лев., I, 1956, 363).

ПОВІСИТИ, ішу, ісиш, *док., перех.* 1. Зачепивши якийсь предмет за що-небудь, надати йому висячого положення. [Елеазар:] *Я тим повісив сю арфу на вербі, що до нещирих пісень вона не може пригравати* (Л. Укр., II, 1951, 139); *Насилу звели руки* [Мирослава], *щоб повісити шубку на гачок* (Головко, II, 1957, 581); // Прикріпити, причепити що-небудь до вертикальної поверхні. *Повісили собі на стіну гуцульський килим, порозкладали на столі різні чудесно вирізьблені цяцьки, й око милується* (Коцюбинський, Вибр., 1936, 65); *Отець Миколай крадькома зирнає на отця Вікентія: нащо він повісив цю картинку..?* (Стельмах, I, 1962, 266); // Перекинувши що-небудь через щось, накинувши на щось, залишити висіти. *Вона міцніше натягнула берет, повісила через плече санітарну сумку* (Гончар, III, 1959, 219); *Увесь засунув штани під подушку, а піджак повісив біля себе на стільці* (Тют., Вир, 1964, 54).

2. Опустити, нахилити донизу, додолу; схилити. *Лис бачить, що хвіст з ним не жартує, став навколішки, повісив низько голову і каже:* — *Ваша величність, дозвольте слово мовити* (Укр.. казки, 1951, 72); — *Ти хто такий?* — *Петлюрівець повісив голову* (Довж., I, 1958, 101); *А під віконцем Волиної квартири... посходило безліч усякого добра: капусняків, м'яти, пізників, тюльпанів, і повісив свої грона бузок* (Ю. Яновський, II, 1954, 88); // Спустити донизу, звісити. *Гафійка при-*

має куколь із водою, бесило повісила руку і хоч задумаємо на землю воду (Ю. Яновський, IV, 1959, 11).

◇ **Ніс на квінту повісити** *див.* **квінта**; **Повісити голову** *див.* **голова**.

3. Скарати на смерть через повішення. *Шибеника! А на ній повісять от цього молодого хлопця* [дитину]. *орда половецького, аби не грав він так більше ніколи!* (Хотк., II, 1966, 294); — *А султан так розлучував на вітра... що наказав повісить його, як собаку* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 61).

ПОВІСИТИСЯ, ішуся, ісишся, *док.* 1. Позбавити себе життя, заподіяти собі смерть через повішення. [Гострохвостий:] Присягаюсь, що не піддурюю. *Водай я завтрішнього* [завтрашнього] *дня не діждав, водай в завтра повіскався на своїх ремінних напасах, в своїй хаті* (Н.-Лев., II, 1956, 495); *Мало не всі з присутніх косоокість різні отоді втратили: Гарчаші — батька; дядько Мусій — племінницю, Семенову дочку, що з наруги повісилась* (Головко, II, 1957, 404).

2. *рідко.* Зайняти висяче положення.

◇ **Повіситися на шию кому** — нав'язатися комусь, причепитися до кого-небудь (про нескромних жінок). *Повісилась* [Оксана] *на шию капітанові* [капітанові], *заголила ногом панею бути* (Кв.-Осн., II, 1956, 456).

ПОВІСМО, а, *с.* і. Пучок оброблених конопель або льону, готовий для прядіння, а також одержана з нього пряжа. *Молодиці попріходили до Ониси Степанівни й розібрали все прядиво, всі повісма конопель та льону* (Н.-Лев., III, 1956, 87); *Витягала жменю* [плосконі] *Ониська, потім гарненько повісмо нею зв'язала* (Головко, II, 1957, 24); // Пасмо. *Кімнатка старого Гильзе... Довгі повісма вовни висять по всіх усюдах* (Л. Укр., IV, 1954, 245); *З-під лапаючих вибивалося повісмо білого волосся* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 137); * Образно. *Вітер з гуком роздмухує полум'я, і воно бурхає жаркими повісмами з дверей* (Гончар, III, 1959, 378); * У порівн. *Ось мене стрічає жінка — Сиві, як повісмо, коси* (Павл., Бистрина, 1959, 72).

2. *заст.* Міра прядіння. [Комашня:] *Я принесла вам, сказ, чотири повісма прядива, що кожись позичала* (Кроп., II, 1958, 211); — *А чи багато напряли, Прісько? — Повісом з сорок з вочками напрала,— відповіла Пріська* (Бурл., О. Вересай, 1959, 12).

ПОВІСПОВАНИЙ, а, *е.* Поритий віспою, покритий шрамами від віспи; рябий. *Очі заблимали і губи засіпаялися в керовому стримуванні, і пригоза крапчинка-непрохана забриніла на повіспованій щоці* (Іл. Мижір'я, 1953, 85).

ПОВІСТЕВИЙ, а, *е.* Прикм. до **повість**. *Українські повістеві жанри дворомантичної доби виросли на базі оповідного українського фольклору — оповідань, анекдотів, легенд, казок* (Рад. літ-во, I, 1967, 45).

ПОВІСТИ *див.* **повідати**.

ПОВІСТИНА, и, *ж., розм.* Невелика повість. *Після обіду писав одну повістину віршами* (Мирний, V, 1955, 327); // Зневажл. до **повість**. — *Що ви високо парко називаєте культурою?.. Пусті кримінальні повістини, які вчать наших дітей злодійського ремеслу?* (Вільде, Сестри..., 1958, 489).

ПОВІСТИТИ, іщу, їстиш, *док., перех., рідко.* 1. Розповісти, розказати. *І усе йому мати повістила, що було* (Вовчок, I, 1955, 224); *Землі своєї зелень та блакить Любив я серцем, і на сталі віку Хотів про те правдиво повістить* (Рильський, Поезія, 1957, 208).

2. Повідомити, сповістити. *Через годинку важкий сон і харчання повістили хлопця, що Яків заснув* (Мирний, I, 1954, 278); *Свободу всім земним язикам Безсмертний Ленін повістив* (Рильський, III, 1961, 303).

ПОВІСТКА, и, *ж.* 1. Коротке письмове повідомлення з викликом куди-небудь, нагадуванням про щось. *От прийшла панові повістка їхать на суд* (Українка..., I, 1960, 31); *26 червня* [1941 року] *в Тростянці було одержано перші повістки з військкомату* (Тют., Вир, 1964, 275); // *заст.* Повідомлення, яке надсилає поштове відділення адресату про одержання на його ім'я грошей, посилки, листа і т. ін. *З рекомендованими листами велика морока: на них перше «повістку» приносять, як на посилки* (Л. Укр., V, 1956, 375); // *рідко.* Те саме, що **звістка**. *Збіглись галяки, шлють свою новістку, Щоб їшла до матері та несла повістку* (Шог., Поезії, 1938, 152); * Образно. *Осінь шле по вістку-тмарку...* (Ус., Листя., 1956, 189).

△ **Повістка дённа** *див.* **дённий**.

2. *літ., заст.* Оповідання. *Тим часом я постараюся прислати Вам повістку, що ніде першою до 3-ої книжки* (Кощов., III, 1956, 219); *Може, Вам відомо, що тепереньки в Коломиї друкується збірка моїх повісток* (Крим., Вибр., 1965, 579); // Оповідь, розповідь, переказ. *Немало легенд і повісток о тім місці кружило і кружить межи народом* (Фр., VIII, 1952, 135).

3. *спец.* Сигнал, сповіщення. *І тільки згодні о дванадцятій задзвонили, наряшті, повістку їхньому поїздові* (Головко, II, 1957, 385); *Замолитав дзвоник — перший дзвоник за цілу ніч: повістка до поїзда!* (Смолич, Реве та стогне..., 1960, 252).

ПОВІСТУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* 1. Докладно, спокійно розповідати; розказувати. *Нинешній бабіка підтішов до директора і, кладучи зібрані гроші на стіл, повістував, що вони ті гроші найшли у суді на підлозі* (Черемш., Тв., 1960, 264).

2. Повідомляти, сповіщати. *Сумно повістувала трембіта про смерть* (Кощюб., II, 1955, 352); *Іде* [Юра], *безгамонний, повістувати мировії нову правду, що Тамаїй хоче іх* [селян] *підвести* (Крупп., Буденний хліб..., 1960, 240).

ПОВІСТЯР, я, *ч.* 1. Автор повістей. *Мої батьки жешкали в 1860—1869 роках в будинку Леонтія Устиновича,.. батька Миколи Устиновича, славного повістяра і поета* (У. Кровч., Вибр., 1958, 427); *Хто в єрупах почува пісень високий дар, Поет і повістяр, творець картин і статей, Народу й Партії свойого серця жар Хай чесно віддав, бо він у них уявий* (Рильський, III, 1961, 233).

2. *рідко.* Те саме, що **оповідач** 1. *Ларуйте свою* [своєму] *Соколові, що колись має гострий зір, а тепер перевівся на балакучого повістяра* (Кач., II, 1958, 7).

ПОВІСТЬ, і, *ж.* 1. Літературний художній розповідний твір, що займає проміжне місце між оповіданням і романом. *Любима форма, в яку Франко одлає свої прозаїчні твори — це короткі оповідання... Але він пише і великі повісті* (Кощюб., III, 1956, 39); *Всі ці гражічні оповідання Шевченко не забував. Вони стали тим невичерпним джерелом, з якого до самої смерті черпав він теми для своїх повістей і поем* (Тулуб, В степу..., 1964, 214).

2. Оповідання. *А свою повість, або казку, та розказував мені попівний Панас Мєсюра* (Кв.-Осн., II, 1956, 222); *Просте й немудре плавля промови — повість жіночого життя* (Вілан, II, 1958, 9).

ПОВІТ, у, *ч.* У дореволюційній Росії і в СРСР до районування 1929 р.— адміністративно-територіальна одиниця, складова частина губернії. *Чорний гай далеко, у іншому повіті, і Кармелиі туди нема до що братись* (Вовчок, I, 1955, 357); — *Кращого бочкаря, як*

Матвій Вирвицишка.., хоч і п'ять повітів обійди, то й то не знайдеш (Тют., Вир, 1964, 287); // розм. Населення цієї адміністративно-територіальної одиниці. *Стояло військо тут залюдне, Волове, кінне і піхотне. І вивесь його вібраний повіт* (Котл., І, 1952, 171); *Не один повіт знав о. Хведора; його знала навіть уся губернія* (І.-Лев., І, 1956, 116); // розм. Повітове місто. *Юзрим таки доскочив свого: «вискочив у повіт і пригнув там аж фінкнехтором»* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 117).

ПОВІТА́ННЯ, я, *с., розм.* 1. Дія за знач. **повіта́ти**. *Названа сторожа коло міської брами вискочила на повітання кхала, але той тільки недбало кивнув їм і повів своїх вирядів далі* (Загреб., Диво, 1968, 238).

2. Те саме, що **вітання**. *Із сталькі вийшов батько, повітав Сердечно і поцілував його; Та не почув Валентій вже тепла В повітанню і поцілуї* [поцілунків] *тім* (Фр., XIII, 1954, 200); *Почулися в громаді Веселі оплески та повітання раді* (Мітк., II. Тадеуш, переклад Рильського, 1949, 224).

ПОВІТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Звернутися до кого-небудь з вітанням; привітати. *Семен повітав війта так ласкаво, що трохи по руках не цілував* (Март., Тв., 1954, 107); *В непогідь* [непогоду], *стужу злиденну (Невмо, сина сирота!) Зайде* [трудяща людина] *в хатину нужденну, Словом усіх повіта* (Граб., І, 1959, 136); // Передати через кого-небудь комусь усно чи письмово слова вітання, привіту. *Повітайте від мене і поцілуйте всю любу родину, знайому і незнайому* (Л. Укр., V, 1956, 33); // чим, перен. Зробити кому-небудь щось приємне або неприємне; почастувати. *Моє прикоє старостя та молодого вража дівка обсипала, стало їм і соромно, і сердито на гаспидську дівку за таку одповідь, але ж боялись її це вайлать, щоб це чим кращим, була, не повітала* (Укр. казки, легенди.., 1957, 396).

2. Сприйняти що-небудь радісно, захоплено, схвально. *І свободу молодую Повітаймо, як весну* (Пісні та романси.., II, 1956, 69); // Виявити (вигуками, оплесками, жестами тощо) почуття радості, задоволення з приводу якоїсь події, чиїхось успіхів і т. ін. *Гвардії пильно слідили* [стежили] *за кожним цього* [комісара] *рухом і повітали його відкритим голосистим окрихом* (Фр., IV, 1950, 47).

3. Гостинно прийняти кого-небудь. *Щиро повітаємо у нас Мирона і Корженка, коли* [якщо] *ваш наша мама буде чулась* [почувати себе] *трохи сильніше* (У. Кравч., Вибр., 1958, 453).

ПОВІТА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Те саме, що **привіта́тися**. *Увійшов Максим, повітався у хату, став струшувати з кобеняка сніг* (Вас., І, 1959, 306); *І Віра Устинівна вийшла (ми встали всі і, повітавшись, сіли)* (Тич., Зростай.., 1960, 64); *Рясничка швидко опинилася коло чабанової хати і повіталась: — Добридень, сусідонько!* (Вовчок, Вибр., 1937, 217).

ПОВІТКА, и, *ж.* 1. Господарське приміщення для утримання домашніх тварин або зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна. *— Замкни коні в повітку та ходім у хату* (Гр., II, 1963, 255); *Чоловіки поздіймали дошки й повносили в повітку* (І.-Лев., III, 1956, 9); *Стоїть хата, з дерева зрублена, тут же під одним дахом клість — повітка для худоби* (Хоружак, Д. Галицький, 1958, 523); *Зженацька у колгоспному дворі Запиртих трактор з темряві повітки* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 36).

2. Покрівля на опорах для захисту від сонця, дощу і т. ін.; накриття. *Тільки обпріз я коней, а пашня вуянув: — Піди лишень, Данилка, на базар та купи до чаю бубликів. Та гляди, не забалуйсь; ось бач,— каже,— у нашому трактирі нові ворота під повіткою* (Стор., І, 1957, 105); *Біля білих байських юрт збереглися під повітками мелкі літні юрти, в яких живуть на літньому пасовищі в горах* (Тулуб, В степу.., 1964, 38).

ПОВІТКОМ, у, *м., іст.* Скорочення: повітовий комітет. *— Товариші, сьогодні повітком затвердив наш розподіл. Тепер ви за всіма законами справжні господарі землі* (Стельмах, II, 1962, 17); *Секретар повіткому*.

ПОВІТОВИЙ, а, е, *іст.* 1. Прикм. до **повіт**. *Питання про об'єднання радянських республік було основним на волосних, повітових і губернських з'їздах Рад, які проходили на Україні в жовтні — грудні 1922 року* (Ком. Укр., 12, 1962, 42); *Після закінчення університету Сават ій одержує призначення в Оренбурький край, а через кілька років повертається до Переяслава повітовим лікарем* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 387); *Повітовий актив*; // Призначений для обслуговування повіту. *У Бобринці була повітова школа на три класи* (Думки про театр, 1955, 28); // Який живе в повіті. *Поміж повітовим панством наша сім'я лічилася за людей середнього достатку* (Мирний, IV, 1955, 334); *Вона задумала організувати велику допомогу всієї повітової шляхти й інтелігенції на користь бідних селян* (Кобр., Вибр., 1954, 143).

Повітове́ мі́сто — адміністративний центр повіту. *Богуслав був в той час повітовим містом* (І.-Лев., III, 1956, 92); *Глухе село Обухівка, Черкаського району. До залізниці двадцять п'ять верст, до повітового міста — сімдесят* (Головко, II, 1957, 133).

2. Провінціальний, далекий від центру. *— Як правду казати, ніяк не думав тебе тут застати. В цій повітовій клюшці. Я думав, що ти десь у Києві, у високих політичних кодах* (Головко, II, 1957, 472); *Народився я 30 серпня 1894 року на околиці невеликого повітового містечка Сосниці на Чернігівщині* (Довж., І, 1958, 11); // Властивий провінціалам. *Всі ті старання були цілком даремні, бо однаково, розтікаючися з празника, попади будуть судити й пересуджувати кожну дрібницю. Але тут — усміх, полегли надмір, і тьма-тьмена повітової гречності* (Хотк., II, 1966, 70).

ПОВІТО́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **повітка**. *Живав рік. Коло хатини В повіточці своїй малій Той бондар праведний, святий, І гайки, праведний, не мав; Бирило й бочку набивав Та ще й курників* (Шевч., II, 1963, 365); *Майже кожен мешканець мав у тому дворі свій закуток, де містилась повіточка для топлива* (Ле, Право.., 1957, 32).

ПОВІТРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **повітря** у 1 знач., напр.: **повітрово́д, повітропро́від, повітрообі́йний, повітрообі́рний, повітроосу́шний, повітророзподі́льний, повітроспри́йма́льний** і т. ін.

ПОВІТРОДУВКА, и, *ж., спец.* Машина для подавання повітря в домену печ. *Поршнева, турбінна повітродувка*.

ПОВІТРОДУВНИЙ, а, е. Призначений для стиснення і переміщення повітря. *Машина Полунова приводила в рух на заводі потужні повітродувні міхи* (Фізика, II, 1957, 63).

ПОВІТРОНАГНІТА́ЛЬНИЙ, в, е. Призначений для нагнітання повітря.

ПОВІТРОНАГРІВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для нагрівання повітря.

ПОВІТРОНАГРІВА́Ч, а́, *ч.* Те саме, що **повітронагрі́вник**. *Новаки ще не вміли відрізняти домну від повітронагрівача* (Гур., Друзі.., 1959, 68).

ПОВІТРОНАГРІВНИК, á, ч. Апарат для нагрівання повітря. *Автоматичне регулювання температури дуття і нагрівання повітронагрівників поліпшує роботу доменних печей* (Чорна металургія. Укр., 1957, 136).

ПОВІТРОНЕПРОНИКНИЙ, йкá, йкé. Який не пропускає повітря. *Технічна перешкода для створення повітронепроникних камер, де люди могли б перебувати протягом тривалого часу, нема* (Наука.., 2, 1958, 14).

ПОВІТРООХОЛОДЖУВАЧ, а, ч. Апарат для охолодження повітря. *Розроблена і побудована установка для дослідження тепло- і газообміну в моделі зміїковикового повітроохолоджувача для глухих забоїв* (Вісник АН, 10, 1957, 33).

ПОВІТРООЧИСНИЙ, йснá, йснé. Призначений для очищення повітря; // Спрямований на очищення повітря. *Гукнув* [Варивода] *лікареві єдину повідомити новину, щоб почали повітроочисні операції* (Трубл., Шхуна.., 1940, 320).

ПОВІТРООЧИСНИК, а, ч. Апарат для очищення повітря; пиловловлювач. *Повітроочисник двигунів У-5М і У-5-МА. Попередньо очищення повітря провадиться подвійною металевою сіткою* (Зерн. комбайни, 1957, 185).

ПОВІТРООЧИЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Призначений для очищення повітря.

ПОВІТРОПЛАВАЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **повітроплавання**. *В Києві з ініціативи... М. Є. Жуковського була створена повітроплавальна секція* (Веч. Київ, 6.II 1968, 1).

ПОВІТРОПЛАВАННЯ, я, с. Теорія і практика літання на апаратах, наповнених газом легшим за повітря. *Водень найлегший з відомих нам газів. Цією його властивістю користуються у повітроплаванні: воднем наповнюють повітряні кулі, або аеростати, які підіймають високо в повітря людей і ... вантажі* (Уроки.. хімія, 1956, 59); *Дослідження високих шарів атмосфери, або, як кажуть, вільної атмосфери, почалося з розвитком повітроплавання* (Колг. Укр., 6, 1958, 43); *Повітроплавання зробило поступалься місцем авіації* (Наука.., 4, 1971, 25).

ПОВІТРОПЛАВЕЦЬ, вця, ч. Фахівець у галузі повітроплавання. *Перші повітроплавці вивчали, що при підійманні вгору стає дуже важко дихати* (Фіз. геогр., 5, 1958, 85).

ПОВІТРОПЛАВНИЙ, а, е. Те саме, що **повітроплавальний**.

ПОВІТРОПЛАВСТВО, а, с., *рідко*. Те саме, що **повітроплавання**. *Ім'я Ціолковського в нашому уявленні завжди зв'язується з повітроплавством* (Рад. Укр., 20.IX 1960, 3).

ПОВІТРОПРОВІД, воду, ч. Система труб, нагнітальних установок, фільтрів і т. ін. для подавання повітря. *Вона вийшла в кругу притихлих дівчат, відкрила кранок повітропроводу* (Оров., Зел. повінь, 1961, 66).

ПОВІТРОПРОВІДНИЙ, ідня, ідне. 1. Прикм. до **повітропровід**. *Повітропровідні труби.*

2. Те саме, що **повітропроникний**. *Об'ємний шовк добре фарбується, він гігієнічний, теплий... повітропровідний, не боїться молі* (Рад. Укр., 29.II 1964, 2).

ПОВІТРОПРОНИКНЕННЯ, йкнá, йкнé. Який пропускає повітря.

ПОВІТРОПРОНИКНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **повітропроникний**. *Штукатурка захищає стіни від продування, а це корисне, бо деякі породи цегляків мають досить велику повітропроникність* (Журнал буд. колгоспника, 1956, 190).

ПОВІТРОРОЗПОДІЛЬНИК, а, ч. Частина автоматичного гальма; потрійний клапан. *На автокотельному пункті ремонтують дуже складні і точні прилади — повітророзподільники. Це своєрідні серця гальмівних пристроїв* (Роб. газ., 6.V 1965, 2).

ПОВІТРЯ, я, с. 1. Невидима газоподібна речовина (головним чином із суміші азоту й кисню), яка оточує земну кулю і якою дихають люди й тварини. *Повітря — як всюдисуща суміш газів — найнеобхідніша умова нашого життя* (Наука.., 5, 1967, 11); *Усміхається пречисте небо, Все повітря пахощами дише* (Фр., XIII, 1954, 329); *Весь ранок дихав* [Г. Т. Шевченко] *свіжим, чистим повітрям, насолоджуючись тишею безкрайого степу* (Тулуб, В степу.., 1954, 250); * *У порівн. Нам треба жить, як води й повітря, Як хліба й сонця,— жить треба нам* (Рильський, III, 1961, 72); // *перен.* Неодмінна умова існування кого-, чого-небудь. *Наукова цінність у літературознавстві придається конкретним фактам - цьому повітрю кожної науки* (Вітч., 6, 1966, 162); // *перен.* Умови, обстановка, породжувані соціальним середовищем, колективом і т. ін. *А хліб за завтра не буде те саме — служби, гелата, символізм і капуста? Принудні очі і позіхання?.. Тому зробилося душно од того повітря — і, не стримавшись навіть, він кинув нарешті: — Як можете... ви... Свинство!* (Копиб., II, 1955, 220); * *Образно. Стоять на вулицях до самих передмість десятки тисяч прижат, що змарнілих від зрадливого недоїдання, бурхливо сп'ялілих від чистого повітря волі* (Гончар, III, 1959, 408).

△ **Абсолю́тна волого́сть повітря** *див.* **абсолю́тний**.

◇ **Ковну́ти повітря** *див.* **ковну́ти**; **Легке́ повітря** *див.* **легки́й**; **На [свіже, чисте, вільне і т. ін.] повітря [виходи́ти, зійти́, вирва́тися, ви́рватися і т. ін.]** — виходити в приміщення надвір. — *Парить, так парить! Ми от з ним і вийшли на свіже повітря* (Мирний, III, 1954, 141); *Бійці-піхотинці, що трималися ніч у будинку, вирвавшись тепер на свіже повітря, на ходу приєднувались до своїх підрозділів* (Гончар, III, 1959, 164); **На [свіжому, чистому, вільному і т. ін.] повітрі** — надворі, поза приміщенням. *На повітрі готувалися, коли каші, борщу, чи зарічені баранці, величені шмати м'яса* (Хотк., I, 1966, 104); *От би коли лягти отам під комору, на свіжому повітрі — і заснулося б!..* (Мирний, III, 1954, 150); *Окремі полеські його по блідих щоках, які свідчили про те, що дитина провела цілу зиму в хаті і не бувала на свіжому повітрі* (Тют., Вир, 1964, 175); *Робота на чистому повітрі, на вольному морі здалась вербіцьам багато легшою, ніж робота в сахарні* (Н.-Лев., II, 1956, 240); *З Черновець* [Черновців] *виїжджають через те, що літом все-таки краще бути на вовсім вільному повітрі* (Л. Укр., V, 1956, 343); **Свіже повітря** — нові ідеї, думки, суспільні погляди. *Це був заповіт роки найтемнішої реакції 1905 року.. Прорвались подуви свіжого повітря, по Галузову засковувались хрустки для вивчення політекономії* (Вас., IV, 1960, 41); **У повітрі пахне чим** — відчувається щось (про настрої суспільства). *В повітрі пахне реакцією, а значить і порохом* (Копиб., II, 1956, 285).

2. Вільний простір навколо землі. [Перелесник:] *Поглянь, як там літає павутиння, кружляє і вирує у повітрі* (Л. Укр., III, 1952, 246); *В повітрі, рокочучи, йшли літаки, Підвісши на крилах червоні зірки* (Бажан, I, 1946, 121).

◇ **Висіда́ючати (висади́ти) в повітря** *див.* **висіда́ючати**; **Ви́сіти у повітрі** *див.* **ви́сіти**; **Злинути в повітря** *див.* **злину́ти**; **Злі́тати (злете́ти) в повітря** *див.* **злі́тати**; **Повиснути в повітрі** *див.* **повиса́ти**.

3. З окличною інтонацією вживається як сигнал попередження про повітряний напір. *Насеков, кричучи «Повітря́!», вискочив з машини.* Юнкерці розгортаються над дорогою (Перв., Дикий мед, 1963, 295).

4. *рідко.* Вітер, вихор. *Те лихо звалось білою вітною. Вона була немов лихе повітря. Що прилітає на совиних крилах* (Л. Укр., І, 1951, 114); *Повія повітря.*

ПОВІТРЯ́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **повітря**. *Під повітряною масою розуміють однорідну за своїми властивостями масу повітря значного обсягу* (Нар. приметн., погоди, 1958, 137); *Вітер вільха́ — листя з клена жовте, жовтаво-золоте полетіло! Попливли в повітряні потоки, вони безкрупим табуном.. нукрязяло-поверпілось.. вгорі* (Тич., І, 1957, 271); // Який складається з повітря, заповнений повітрям. *У вазі людини — отрути повітряну оболонку планети, отрути води океанів, точ потім очистити їх вона вже не зможе..* (Гончар, Тронка, 1963, 340); // перен. З малою вагою, невагомий. — *Я чую над нами подих середніх віків: от вчар грає на бандурі, дама його серця виходить на балкону високу баштру, на високий повітряний балкон* (Н.-Лев., IV, 1956, 241); *Навшпереджки кидалися [дами] відчинять двері в кабінет, з яких випурхували легкі повітряні дами* (Гончар, Таврія, 1952, 268).

Повітря́ний міша́к *див.* **міша́к.**

△ **Повітря́на подушка** — заповнений повітрям з підвищеним тиском простір під катером, кораблем і т. ін., що дає їм можливість піднятися над поверхнею. *Головна особливість апаратів на повітряній подушці — їх всеодпайність, що обумовлена тим порівняно пизьким тиском, який вони чинять на поверхню* (Наука, 7, 1963, 22).

◇ **Повітря́на хви́ля** — шар повітря, який приводиться в рух вибухом, струсом або внаслідок польоту падаючого предмета (метеорита, снаряда і т. ін.). *Велика бомба розірвалась неподалік. Повітряна хвиля вдарила хірурга об стіну, жбурнула додолу* (Довж., І, 1958, 291); **Повітря́ні зами́ки [будува́ти]** — про нездійсненні мрії, безгрунтовні, фантастичні плани. — *Шапшько, все буде добре... Ти обіжаєш. Я вірю в це. — Платоне, не треба будувати повітряні замки* (Зар., Пз., світ. 1967, 196).

2. Який є, перебуває, живе, розміщений у повітрі; який відбувається в повітрі, в атмосфері. [Миколаївська:] *Грається з вітром, жартує із Перелесником, як хоче: всю силу лісову і водяну, гірську й повітряну привів до себе* (З. Укр., III, 1952, 197); *Чирята непошкоджені подалися своїм повітряним шляхом* (Досв., Вибр., 1959, 435); *Іван з острогом позирав на небо, де вже почався повітряний бій* (Кучер, Голов., 1961, 144); // Призначений для переміщення, руху в повітрі, в атмосфері. *Проходячи поз агентство Аероблоту, почули розмову двох літніх чоловіків. Високий, розпатланий, з товстим портфелем у руках переконував свого співрозмовника у перевагах повітряного транспорту* (Хижняк, Невгамонна, 1961, 271); // Який здійснюється в повітрі за допомогою літальних апаратів. *Головне завдання Вегі — на випадок повітряного нападу інструктувати місцевих авіаліміївців і допомагати червоноармійцям* (Грубл., І, 1955, 59).

△ **Повітря́на ку́ля** — повітроплавальний апарат, наповнений легшим за повітря газом, завдяки чому може підійматися в держатися в атмосфері; аеростат. *Для вивчення атмосфери підіймаються на повітряних кулях, літаках, стратостатах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 79); **Повітря́на оборо́на** — заходи, вживані для боротьби з авіацією ворога та система засобів для захисту об'єктів від нападу з повітря. *Гаупо вдарили загнати повітряної оборони. Наздогін ворожій ескадрильї знялися наші винищувачі* (Донч., II, 1956, 208); **Повітря́на трево́га** — сигнали, які попереджують про наближення ворожої авіації, про напір з повітря. *Раптом в нижні звуки рожая вторгаються інші: виття сирени, гудки заводів. Повітряна тривога* (Коч., II, 1956, 373); **Повітря́на я́ма** — в атмосфері — простір з розрідженим повітрям, куди літак ніби падає, що спричиняється змінами руху хвиль повітря. *Він пролітає над тайгою, над широкими ріками... Ось вирвалася Володимир у хмари, ось вирнув, знову і знов пірнав і вплпувся в повітряну яму* (Довж., І, 1958, 111); **Повітря́ний корабе́ль** *див.* **корабе́ль; Повітря́ний фло́т** — літальні машини (аероплани, аеростати, дирижаблі і т. ін.), об'єднані у військові одиниці або в групи цивільного призначення; авіація. *Це в неї повітряний флот — літаки!..* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 292).

3. Який працює, приводиться в рух за допомогою повітря. *Експериментатор установлював металеві електроди під ковпак повітряного насоса, де було розріджене повітря* (Нариси розв. прикл. електр., 1957, 34).

4. Пов'язаний з повітроплаванням, авіацією. *Вова Ворона, вступає до Повітряної академії* (Коп., Тв., 1955, 382).

ПОВІТРЯНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **повітря́ний**, напр.: *повітряно-десантний, повітряно-кабельний* і т. ін.

ПОВІТРЯ́ЧКО, а, с. Пестл. до **повітря** 1. *На час хоч одчиніть віконце до садка; Ще раз надихаюсь повітрячком весни...* (Граб., І, 1959, 208).

ПОВІТЧИ́НА, и, ж., *зневажл.* Зменш. до **повітка.** [Михайло:] *Під повітчину б'ю, рве, скотина скочурбпасть, далеко десь звір вис...* (К.-Карий, II, 1960, 155); *Ти злякано притулився до одвірка. А перед очима в блакитному смутку сповиті — сіри напівзгнилі повітчина... клунки...* (Головко, І, 1957, 70).

ПОВІТЬ, і, ж., *діал.* Повітка. *Батько був на горищі, жити — в повіті* (Сл. Гр.).

ПОВІЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **довічний** 2, 3. — *Віддайтесь на милість* [милість], *на ласку мою. Той слово заповпить лояльне. Що воно й шляхетство повічне дано За ваше завзяття лицарське!* (Стар., Поет. тв., 1938, 229); *Тепер вона над гаплом плаває В чорні клепоти, в тінні вечорові, Моя мелодія, моя любов, Моя повічна зрія казкова!* (Мил., Листи., 1961, 24).

ПОВІЧНО, *рідко.* Присл. до **повічний.**

ПОВІША́ННЯ, я, с. Дія за знач. **повіша́ти** 2.

ПОВІША́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Повісити, почепити все або багато чого-небудь. *Настя повішала на стінах два ряди гарних образів* (Коцюб., І, 1955, 53); *Василина й Марія дорогою трохи протверезились,*

Повіша́ти — *див.* **повісити.**

поскидали жупани й повісили на жердці (Н.-Лев., II, 1956, 132).

◇ **Повішати носи́** — те саме, що **Повісити ніс (но́са)** (*про всіх або багатьох*) (*див. ніс*). — *Чого ви зажурилися, носи повісивши?* — *Ну, кажу, до зятя!* (Мирний, І, 1954, 337); — *Орли! Чого носи повісили? Сидите собі тут і нікого не знаєте? Розгром нацистів під Москвою!* (Кучер, Чорноморці, 1956, 382).

2. Сказати на смерть через повішення всіх або багатьох. — *А якщо зробите не так — повішаю усіх, немачє тих собак* (Гл., Вибр., 1957, 60); *До самого Дніпра підійшли* [дивізії], *в Олешках на переправових арках комуністе повісили* (Гончар, II, 1959, 104).

3. *діал.* Повісити (у 3 знач.). [Сашко:] *Село спалили* [вороги]. *І нашу хату спалили. Тятка мого повісили* (Мороз, П'єси, 1959, 25).

ПОВІША́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., діал.* Повіситися. *Побіг до того дуба і на ньому повішався* (Чуб., II, 1878, 381).

ПОВІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повісити**. *А як дітьми до церкви, то старша дружечка тихенько злазу й розв'язала пакуночок, на чім повішений був капшучок* (Кв.-Осн., II, 1956, 212); — *В лісі між Ржавцем і Ічнею знайшли його, повішеного за ноги і зашмагованого канчуками* (Стор., І, 1957, 382); *І слово, і діло героїв — неталені — легендою стали живою, А Гітлер енів, і енис Муссоліні, повішений аназ головою...* (Ум., Вірші., 1957, 137); *// у знач. прикм. Коли стає страшно жити серед них* [ворогів], *я йду до повішеної жінки, змію свій ій з очей і дивлюся* (Ю. Янов., І, 1954, 78); *// у знач. ім.* **повішений**, ного, *ч.*; **повішена**, ної, *ж.* Людина, скарана на смерть через повішення. *Офіціальний кат домініон, м-р Елліс, брав надто дорого за кожного повішеного* (Кулик, Записки конкуна, 1958, 190); *Лікарка оглянула повішену, зробила обшук, але, крім записки в пазусі, нічого не знайшла* (Чорн., Потік., 1956, 386); *// повішено, безос., присудж. ск. Видима річ, що Грицько не сам вивісився, а вже мертвого його повішено* (Гр., II, 1963, 417).

ПОВІ́ШЕНИК, а, ч. Те саме, що **вішальник** 2. — *Най повішенника ховає, най люди це місце обминають* [обминають] (Черемш., Тв., 1960, 43).

ПОВІ́ШЕННЯ, я, с. Задушення в петлі від ваги свого тіла. *Потім Коговського зловили вдруге і засудили до страти через повішення* (Смолич, V, 1959, 30).

ПОВІЯ, ї, ж. Жінка, що займається проституцією; проститутка. *По вулиці шукала безголів'я, Повія вешталась одна. Куди прихнути тіло від продажне, Коли таких цураються весь світ?* (Граб., І, 1959, 500); *Десь на розі сестрицю з квітками Та можемать босі перепанії...) заробляє на молоко для мами — у п'ятьдесять років — повія...* (Сос., І, 1957, 259).

ПОВІЯТИ, ію, ієш, *док.* І. *неперех.* Почати віяти (у 1, 2 знач.). *Завірюха ще повіє, В хаті ще похолоднє* (Щог., Поезії, 1958, 84); *Зранку важарило і довго сіяло на землю холодну, дрібну мжу, потім повіяв з Лєкрманських вітер, розчистив землю, і на полі брижову сонце* (Тют., Вир, 1964, 11); *А три верби схилилися, Мов журяться вони, Що пройде любе дитечко. Повіють холоди* (Гл., Байки., 1959, 288); * Образно. *Ніскя жаркого дня вечір повіяв прохолодою* (Жур., Дорога., 1948, 56); *// безос., чим. По горі заросли широкі лани кукурудзи, повіяло польовими пахощами* (Коцюб., І, 1955, 239); *// безос., чим, у сполуч. із сл. весна, холод, війна і т. ін.* Стало (стане) відчутним наближення, швидше настання весни, зими, війни тощо. *Скрізь повіяло весною, Все новим життям цвіте...* (Граб., І, 1959, 164); *Дні настали сірі, безбарвні, сложі на сутінки. Повіяло раннім осінніми холодами* (Гончар, IV, 1960, 47).

◇ **Іншим (не тим) вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. — *А ви ж торік казали, що Зарубя такий, як і всі... — Мало що я казала від злості? — буркнула Лукія. — Вет казали, а тепер бачу, що не тим вітром повіяло* (Кучер, Трудна любов, 1960, 77); **Сибіким вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. на краще. *Галина продовжує справу матері. Торік з двома подругами прийшла вона на ферму, і тут відразу повіяло сибіким вітром. Прищепили побільше, причепурили* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 11); **Холодним вітром повіяло** — змінилися обставини, настрої і т. ін. на гірше. *Минули літа молодії, Холодним вітром од нації Уже повіяло* (Шевч., II, 1963, 407); *То йому привидується удовиця земля знову його, як такий рідкий... Аж ось повіяло холодним вітром з другого боку... Нема земель...* (Мирний, І, 1949, 251); **Холодом повіяло** *від кого* — дуже стримано повівся хто-небудь з кимсь, неприязно поставився хто-небудь до когось. [Оксана:] *Він попрікає мене тобою. Зрешту, коли приїхав, зустрів мене ласкаво, а коли взнав, що ти тут, так холодом од нього і повіяло* (Мороз, П'єси, 1959, 37).

2. *неперех.* Віяти (у 1 знач.). [Орест:] *Я глядітиму тебе так, що й вітрові не дам повіять на тебе* (І. Укр., II, 1954, 94); *Проз неї пронесясь, як вихор, панна Бронісława і Ясцшембський й повіяли на неї тонкими пахощами* (Н.-Лев., II, 1956, 86); *Кукуник сів. Впустив на своє обличчя сонячність, повіяв на присутніх лавандою... мнисотне цвітуе Кошаркому* (Загреб., День., 1964, 201); *// безос. Стали сперкатися в темний яр, звідки повіяло холодом і прохолодою* (Тют., Вир, 1964, 188); *// безос., перен.* Виникати якє-небудь відчуття, якісь настрої, спогади і т. ін. *Микола задумався. Холодом повіяло на нього від тої думки, але виходу не було* (Фр., І, 1955, 367); *Від хлопця повіяло чимсь рідним і недосяжним* (Кучер, Пов. і опов., 1940, 51).

3. *неперех.* Помахати чим-небудь. * Образно. *Я кохаю і кохаю, хоч надії не мам. І завжди тебе буду любити; Всюдоя ж не зрікаю, лиш сподівань повію І думів твос серце кунати* (Голов., Поезії, 1953, 34).

4. *перех.* Очистити зерно на вітрі або віялкою.

5. *неперех.* Віяти якийсь час. *Сивий ус, стару чуприну Вітер розвівав; То призаве та погуляв, Як косар співав. Послухав, повіє...* (Шевч., І, 1963, 53); *Хмари прогнав* [Юпітер] *дощові і, повіявши вітром північним, Небо земле показав, а землю — блакитному небу* (Зеров, Вибр., 1966, 309).

6. *неперех., розм.* Те саме, що **повіятися**. [Палажка:] *І дивно: так само кипуав* [я] *батько і матір, як от і вона... Повіяла в чужу сторону, за другим, думаючи того химерного щастя до себе залучити...* (Мирний, V, 1955, 223).

7. *перех., розм.* Примусити піти куди-небудь; *// безос.* [Дарівон:] *Я дай мені, старе, кожушанку, побідую і я!..* [Христя:] *Куда тебе повіє? Сиди в хаті...* (Кроп., IV, 1959, 353).

ПОВІЯ́ТИСЯ, ію́ся, і́єшся, *док., розм.* Піти, поїхати куди-небудь, за кимсь; поподорожувати. *Писар, мов після думки, повіявсь собі додому, а пан сотник понурив голову та тем потяг до своєї хати* (Кв.-Осн., II, 1956, 163); — *А чого він у ту Америку повіявся? — запитує Настя про панича* (Гончар, II, 1959, 31).

ПОВ'ЇДА́ТИСЯ, а́ється, *док.* З'їстися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *А сами Терешко Кнур здобув сокиру й общеньки і збивав із звільнених невільників кайдани, що повʼїдалися їм у тіло мало не до кісток* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 120); *Присмо зараз скупатися в холодній воді, обмити порох, що повʼїдався в тіло* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 76).

ПОВКИДА́ТИ, аю, а́єш, *док., перев.* Викинути будь-кудиь у щось усе або багато чогось. усіх або багатьох. *От сес скінчивши, Маруся уже прибрала і з стола теж бережно змела, і усі крихти, і вісточки, і хрящинки з ясць повкидала у піч* (Кв.-Осн., II, 1956, 68); [Молодиця:] *В мене одна одним хата, та й ту одмикають. Де ж я з дітьми дінуся? У річку хіба мені їх повкидати?* (Мирний, V, 1955, 131); — *Коли ж пани захотіли бути хитрішими за дідка — пакувати над угіма,— їх чорт повшаловав уночі на білих повкидав у свій мішок, лав'ягне та й полетів до моря топити* (Стельмах, I, 1962, 561).

ПОВКЛАДА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Вкласти всередину чого-небудь усе або багато чогось. — *І що мені робити з цими подарунками, головне? Куди їх і повкладати* (Кучер, Трупна любов, 1960, 543).

2. Розмістити, розташувати в певному порядку все або багато чого-небудь. [Оленка:] *А ось ті скелі. Хто повалював їх у цю хащу, чия рука повкладала їх так, щоб захистити нас, беззахисних, перед нападом?* (Іртан, I, 1938, 174).

3. *перев. у знач. прич. і сл.* спати. Покласти спати, вкладувати на відпочинок і т. ін. всіх або багатьох. *Та таки писалася й пороздягалася; Галя повкладала й повкривала діти* (Гр., Без хліба, 1958, 77); *Господарка повкладала всіх спати на полу, а сама лягла на лаві біля вікна* (Смі., Сашко, 1957, 148).

ПОВКЛАДА́ТИСЯ, аються, аємося, аєтеся, *док.* 1. Лягти спати, вкладуватися на відпочинок і т. ін. (про всіх або багатьох). *Тісната та дуготе повпозносили дітей з возуватого помешкання: повкладалися на веранді, на моріжку в дворі* (Вас., II, 1959, 152); *Потім вони повкладалися спати* (Тют., Вир, 1964, 19).

2. Розміститися, розташуватися якимсь чином (про все або багато чого-небудь). *Бабуся шептала молитву, а я, прикладуючи і спираючись лівтарем на її коліна, чмихала мокрими, що повкладалися над її очима* (Коб., I, 1956, 124).

ПОВКЛЯКА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Стати на коліна; уклякнути (про всіх або багатьох). *Та й усі, хто так був, повклякали на землю* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 309).

ПОВКОПУВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повкопувати. *Робітники ще вибивали останні бруси в штуці повкопуваних стовпів* (Фр., VIII, 1952, 410).

◇ **Як (нáче, немáче, мов** і т. ін.) **повкопувáні** — нерухомо. *Діти стояли, як повкопувані; ще Антосьо не так, а що той, то як стовп — щоб поворухнувся!* (Свидн., Люборацькі, 1955, 24).

ПОВКОПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вкопати (*див.* вкопáти 1) все або багато чого-небудь скрізь або в багатьох місцях.

ПОВКОРОЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Укоротити все або багато чого-небудь. — *Жінкам добре, відмолюють. Діти в ясла, самі повкорочують спідниці до колін* (Ірчан, II, 1958, 397).

ПОВКРИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повкрива́ти. *Гарно в Павла Підбубня у його затишку! Зелено-червоними платками стільчики повкривані, мисні рушники... висять на кілочках* (П. Куліш, Вибр., 1959, 284); *Гарне, видне було місце, де вони поставили свої курені.., повкривані де сірками, .. а де латаними свитками...* (Гончар, I, 1959, 40); *Цвіли бузина та калина, мов шапками снігу повкривані* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 338).

ПОВКРИВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Укрити чим-небудь усіх або багатьох, усе або багато чогось. [Перше потерчя:] *Нас матуся положила і м'яконько постелила, бо на рінна, на камінна настелила бавовняня і зататтям повкривала, і тихенько заспівала* (Л. Укр., III, 1952, 186); *Повкривали дітей. Олена підійшла до печі* (Тют., Вир, 1964, 20); * Образно. *Заграй, старий.., Чаруй мені й дівчину ту. Що мною гордували; Збуди ти всіх, що вже земля Навіки повкривала...* (Пісні та романси.., II, 1956, 167); // Зробити дахи, покриття над чим-небудь. *В хатах виконали [сосєшці] глибокі ями, повкривали товстими дубами, ще й залізом* (Ю. Янов., I, 1954, 76); // Покрити собою кого-, що небудь (скрізь або в багатьох місцях). — *Вже дружину твою, княже, Ятвязі повкривали* (Рудан., Вибр., 1949, 147).

ПОВКРИВА́ТИСЯ, аємося, а́єтеся, *док.* Укритися чим-небудь (про всіх або багатьох). *Ватники та пачиці полягали покотом на постелений одежі й повкривались кожухами* (Н.-Лев., III, 1958, 116).

ПОВКУТУВА́НИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повкутувати. *Стоять мажі, шкурами повкутувані* (Сл. Гр.).

ПОВКУТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Укутати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВКУТУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Укутатися (про всіх або багатьох). — *Не випопіли, а в хаті холодно,— дуже холодно буде спати.— Повкутуємося добре, то й не буде холодно* (Сл. Гр.).

ПОВЛАЗИ́ТИ, имо, ите і **ПОВЛІЗА́ТИ**, ámo, áте, *док.* Влізти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Тільки повлазили всі щерщні в нори, мисця взяли каменюкою, туго гаткнула нору* (Укр., казки, легенди.., 1957, 39); *Баворяпрі з воронами та всякими представниками від зацікавлених громад та організацій давно повлазили в накриті арби* (Ле, Мижгір'я, 1953, 101).

ПОВЛАШТОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Улаштувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Зарубя і біля цих студентів таки добре упріть, поки повлаштовував їх та попристроював до роботи на полі* (Кучер, Прощай.., 1957, 474).

ПОВЛАШТОВУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Улаштуватися (про всіх або багатьох). *А сестра?* .. *Вона дасть їм притулок у власному домі, доки не повлаштовують заміж або не повлаштовуються десь на роботу* (Вільде, Сестри.., 1958, 103).

ПОВЛЕЖУВА́ТИСЯ, уються, *док.* Улежатися (про все або багато чого небудь). *Уже повлежувались грушки* (Сл. Гр.).

ПОВЛИПА́ТИ, áємо, áєте, *док.* Вдинутися в що-небудь (про всіх або багатьох, усе або багато чогось); // *перен.* Щільно прилягти, притулитися (про всіх або багатьох). *Вікна вагона були геть загулені обличчями хлопців. З цікавістю вони просто повлипали в скло* (Мик., II, 1957, 426).

ПОВЛІЗА́ТИ *див.* **повлази́ти**.

ПОВЛІТА́ТИ, áємо, áєте, *док.* Влетіти (про всіх або багатьох). *Бальш повлітали знов у хвіткн* (Л. Укр., III, 1952, 449).

ПОВЛЯГА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Улягтися (про всіх або багатьох, усе або багато чого небудь). *Як тільки повлягалися на сон, озвався Іван Щасний: — Ну, хто сподобі розкаже яку історію?* (Збан., Єдина, 1959, 128); *Вибившись з сил, живими колодами повлягавшся [військовополонені] на підлозі вагону смертю* (концтабору) (Коз., Гарячі руки, 1960, 39).

ПОВМАЗУВАНИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повмáзувати [1].

ПОВМАЗУВАНИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повмáзувати [2]. *Сорочки на байбих дітях то на Грицькові — були чорні, повмазувані, а Грицькова жилетка — лата на латі* (Гр., II, 1963, 353).

ПОВМАЗУВАТИ [1], ую, уєш, *док., перех.* Вмазати всередину чого-небудь усе або багато чогось.

ПОВМАЗУВАТИ [2], ую, уєш, *док., перех.* Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Де се ти так повмазувала руки?* (Сл. Гр.).

ПОВМИВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повмивáти. — *І отож ж вам було ото наряди в карпках перти,— дивувався Нестір, не без приємності оглядаючи своїх посіпаків кримчаків, що вже повмивані, у білих вишиваних сорочках... давали походжали біля води* (Гончар, І, 1959, 40).

ПОВМИВАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Умити всіх або багатьох. *Пані кинулася до других дітей: треба було їх ще порозчісувати, повмивати* (Л. Янов., І, 1959, 226); *Побігла мама... А білоголове — вже семилітнє — дівча і картоплі на сніданок наварить, і сестричку з братиками повмиває, і нагодує, і хату гамете...* (Вишня, II, 1956, 22).

ПОВМИВАТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* Умитися (про всіх або багатьох). *Бурлаки встали, повмивались* (Н.-Лев., II, 1956, 206); *Увечері дівчата й молодиці зараз збиралась біля паркана. Повмиваться ото після салашки, хусточки біленькі, понапинають* (Мик., II, 1957, 36); // *перен.* Освіжитися, обмившись (росою, дощем і т. ін.) (про все або багато чого-небудь). *А земля вже напіводілась його [сонце] сріблі: зелені трави пропарювали свої дрібненькі листочки, повмивалися вже свіжою ранньою росою...* (Мирний, І, 1949, 149).

ПОВМИРАТИ, ємо, єте, *док.* Умерти (про всіх або багатьох). *Старі зараз повмирали, А ми малими розбіглися* (Шевч., II, 1963, 229); *Вустимо рядне, як жаби вчепляться в огидні обличчя вороєві, і як ті почнуть сопнуть, сопнуть і повмирають...* (Багмут, Опов., 1959, 14); * Образно. *Як попаде було* [Хведір] *на вечорниці, то з роготу усі повмирають, прямо кишки поренть* (Хотк., І, 1966, 75); * У порівн. *І як на одній вулиці не зустрівсь* [зустрінеш] *ні одного чоловіка, неначе.. усі люди у усіх містечках повмирали* (Кв.-Осн., II, 1956, 173).

ПОВМОЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Умостити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Іскрів повмощував злочинців на плечі* (Бойч., Мовність, 1949, 4).

ПОВМОЩУВАТИСЯ, умощуся, умостишся, *док., розм.* Умоститися (про всіх або багатьох). *Дітлахи повмощувались на парканах* (Рибак, Переяс. Рада, 1948, 596).

ПОВМУРОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вмурувати все або багато чого-небудь. *Бенебьо за той час мав приладити робітників, котрі б за проводом Шеффеля нині ще поустановляли і повмуровували котли* [котли] *та машини* (Фр., V, 1951, 383).

ПОВНАДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Уналітися куди-небудь (про всіх або багатьох).

ПОВНЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до пóвний. *Чарочка моя кругленька, як я тебе люблю, що ти повненька!* (Номис, 1864, № 11521); *Дві Бочки їхало колись селом, Одна з горілкою, повненька, Друга — порожня, тож сліпком* (Гл., Вибр., 1957, 44); — *Отак! — клопочеться матуся,— який був хлопець: повненький, рум'яненький і на вітцю зівся!?* (Тесл., З книги життя, 1949, 78); *То була людина немолодого вже віку, повненька з себе* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 44); *На порозі в здивуванні стоїть невелика повненька дівчинка* (Стельмах, II, 1962, 71).

ПОВНЕНЬКО, пестл. Присл. до пóвненький. — *Посідайно близенько та випʼємо по чарочці повненько! — сказала.. жінка* (Мирний, III, 1954, 92).

ПОВНЕСЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до пóвний. *Бривить відок, Як той мачок, Крапчастий і повнесенький* (Гл., Вибр., 1957, 267); *Вже в неї.. замість гладесеньких та повнесеньких щік стали жовті, густі* (Кв.-Осн., II, 1956, 110).

ПОВНИЙ, ПОВЕН, вна, вне. 1. У якому немає вільного місця, заповнений до краю. *Паряжна бочка гуляє, а повна мовчить* (Номис, 1864, № 1474); — *Не думай, що будь чиновні.— Сиділа сей дама одвіт* [відповідь]: — *Або що грошей скрині повні, Або в яких тонкий живіт* (Котл., I, 1952, 150); *Коли поставишь на стіл десять повних кошиків винограду, добродушні горці онціляли від захвату* (Довж., I, 1958, 493); *Повен цапанк води вщерть* (Головко, I, 1957, 190); *Перед світанком долепетнулся* [люди] *до колодязя, по-весняному повних* (Тулуб, В стопу.., 1964, 71); // У якому є, міститься, вміщується порівняно багато кого-, чого-небудь. *Дітей повен куток* (Номис, 1864, № 9184); *Побігла повна хата людей, як почули, що старий Дрот та просватав свою дочку* (Кв.-Осн., II, 1956, 76); *Попід лісок просторилася.. сіножать, повна квітів* (Кобр., Вибр., 1954, 156); *Синяві сьомінками повно, така невимовно байдужа!.. Небесная стелеться вовна, хвиля покірно в каляжі...* (Сос., I, 1957, 95); // У сполуч. з деякими ім. вживається на означення великої міри виміру ні, однаки і т. ін. *Повні вуха маю того дівочого гомону поля, того мелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна* (Коцюб., II, 1955, 227); *Полюсує* [панотець].. *до пати всі старі рами з кобилиці шибками. Насипав повну хату* (Март., Тв., 1954, 311); — *Роботи й клопоту повна голова. Кадри шукай, план перевиконуй, зведення щотижня складай* (Кучер, Трудна любов, 1960, 253); // Не порожній всередині (про зерно, плоди і т. ін.). — *Радить як одно тобі зерно. Чисте, повне... неколоте б їв!* (Мирний, I, 1949, 267); *Синіють сливи, червонобокі повні персики всихають зілля...* (Гончар, II, 1959, 128); * Образно. *Слова були мітні та повні, наче добре зерно* (Коцюб., II, 1955, 40); // Який має велику кількість цілюсток (про квіти, цвіт і т. ін.). — *А що вже мені втішно та мило буде.. що коло тебе дівочки, як бджілочки коло повного квіту, загудуть!* (Вівчок, I, 1955, 22); *Ті білі зав'язки рожі.. виростають великими корчами, і цвіт їх досить повний* (Кобр., III, 1956, 9); *Дололочували жито танкіе високовиті трави, і хилилися підбиті при дорозі повні маки* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 79); // *у знач. ім.* пóвна, ної, *ж., розм.* Наповнена по вінця чарка. *А чоловіки тим часом од Максима по повній випивали та приховляли: — Дай же, боже, щоб наші молоді жиді та здорові були* (Мирний, I, 1949, 358); [**Марія:**] *Наливайте по повній, щоб наша доля нас не цуралась* (Корн., II, 1955, 186).

◇ **Випивáти (вúпити) [добру, гірку] пóвну** (*чáшу лúха, пóвний кúшь лúха*) **(по пóвній)** — зазнавати багато горя, страждань, злобути, неприємностей. *Іще ти вип'єш добру повну, По всіх усюдах будеш ти; І добру гірку, невгомонну Готовсь свою не раз клясти* (Котл., I, 1952, 120); *О, ці самотні наші матері! Випивши повну чашу лиха, настражданість на голодних вітрах доль, вони празнують для своїх дітей найкращих затишків* (Загреб., Шеліт, 1966, 258); *За коротке своє життя випила дівчина лиха повний кіш*

(Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 136); *Та вже наш дяк чита у книжці не дурницю, Що доведеться всім по повній випивать. Ізїв Адам із Євою кислицю, А нам прийшлось за їх оскому прознать* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 127); **Дихати (вдихáти** і т. ін.**) пóвними грудьмú (на пóвні грýди)** — глибоко дихати, вдихати тощо. *Я пройшов по мокрому перові, Дихаючи повними грудьми* (Рильський, II, 1960, 15); *На повні груди вдихаю думке цілющим степовим повітрям* (Збан., Переживи'в'я, 1960, 15); *Я вдихаю на повні груди польове повітря* (Сміл., Сад, 1952, 75); **Зітхнýти пóвними грудьмú** — зітхнути з полегкістю. *Так і наша жмура болю... Прогудуть громи,— І зітхнем ми, збувшись горя. Повними грудьми!* (Граб., І, 1959, 61); **Наговорúти (наговéстити, накричáти** і т. ін.**) пóвну хáту (пóвні вýха)** — багато сказати, наговорити, накричати тощо. [Андрій:] *Незабаром он мати з дачі повернеться, то зразу наговорить повну хату* (Мороз, Пісні, 1959, 247); — *Наговорив ти мені, їоне, повні вуха,— засміявся Петру* (Чаб., Баликан. весна, 1960, 413); *Молода та здорова, вона, як та пташка, нащебетала повну хату* (Мирний, III, 1954, 33); **Нагомóнити пóвну хáту** *див.* **нагомóнити**; **Натýркати (натурчáти)** [**пóвні**] **вýха** *див.* **натýркувати**; **Пóвен дім** *див.* **дім**; **Пóвна кишéня** *див.* **кишеня**; **Пóвна тóрба**; **Пóвний мішóк** — дуже багато. *І не кричала баба: тільки зачеп — вона тобі повну торбу розкаже* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 25); *Вже моря додому привезе* [Федір] *чи не привезе, а розповідей назбирається повна торба* (Збан., Сєспель, 1961, 74); **Пóвний лоб** *див.* **лоб**; [**Як**] **пóвна чáша** — про достаток, добробут. *Любим голосом малюв* [мати] *йому картину.. зимної ночі в теплій хаті, що як повна чаша* (Мирний, І, 1949, 181).

2. *перен.* Цілком проникнятий, охоплений чим-небудь; сповнений чимсь. *Зіпсько не хотів зрікатися тієї надії, не хотів покидати того, чим повна була вся його душа* (Гр., II, 1963, 366); *Ох, війська знялася від мене, Повного любові, Серце тугу вилила не слізьми,— Джерелами крові* (Крим., Вибр., 1965, 288); *Повен щирої радості, сяяну Захар на світ* (Фр., VI, 1951, 118); *Протягнь, як почув для серця любий звук, І його й слух простяг, увесь увагн повен* (Мищ., II, Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 191); // **Занúнятий, знúкомлений, захóплений чим-, чим-небудь.** *Задуманої вітер над городом вів, здуть перехожі невпинним прибоєм, і я поміж ними йду, повний тобою, зорять хвіталі.. мов шепочуть: Марісі!..* (Сос., І, 1957, 250); // **Крáй відчúвав, вирáжав якúсь почýття, переживáння** і т. ін. (про погляд, вираз обличчя тощо). *І мати здійняла свій погляд, повний журі. До зірки, та зоря вже ледве променіла* (Л. Укр., I, 1951, 421); *Ні, не питай.. чому мій зір блукає, повен суму* (Черн. Вибр., 1956, 390); *Він відчинив кватирку, і в її прорізі застиг залиті місячним сяйвом повна безнадії постать Кузьми* (Стельмах, II, 1962, 95); // Який має в собі багато чого-небудь. *Молодий я, молодий.. Повний сили та одваги. Гей, життя, виходь на бій,— Пожартуєм для розваги!* (Тич., I, 1957, 3); *Бурлацьке життя, повне тривог, несподіванок, випробувань — це було якраз те, що найбільше відповідало характерові Багірова* (Гончар, III, 1959, 187); // Насичений чим-небудь. *Гаряче повітря було повне гострих пахощів акації і розвалю якусь розкіш не вдасть двір* (Н.-Лев., II, 1956, 223); *Гарячий вітер, повний ароматів полину, зубрівки та інших запашних трав, м'яко огортав його тіло* (Тулуб, В степу.., 1964, 107); * Образно. *Ліс шумить, крутою повен* (Дор., Літа.., 1957, 36).

◇ **Пóвне життя** — змістовне життя. *Він має право. Право на повне життя.. право двадцяти літ...* (Коцюб., II, 1956, 216); *Життям повним.. живуть народи Радянського Союзу* (Рильський, III, 1956, 50).

3. тільки **пóвний**. Уситий у всьому обсязі; цілий, весь. *Останньою новинкою, приємною для нас, є дозвіл цензури друкувати повний збірник творів Л. Глібова* (Коцюб., III, 1956, 235); *Перед нашими видавництвами поважне завдання: дати повного Шекспіра українською мовою* (Літ. Укр., 19.VII 1966, 3); // Який складається з усього необхідного. *Нагадав* [святий] *про іспування Новомодного звичаю, Що вояк грещений кожний, Якщо він полів у бої, Без перепустки до рам Йде з майном і в повній зброї* (Сам., I, 1958, 259); *Батальйонний квартермайстр пранїс Шевченкові повне солдатське обмундирування* (Тулуб, В степу.., 1964, 77); // Поданий повністю, не скорочений. — *Я маю віть ту присилу з сонета переїс на титулку. Більш за те: хочу розшифрувати ваші ініціали у повне ім'я* (Головко, II, 1957, 489); *Повна адреса;* // Доведений до кінця; закінчений. *Турботи про завершення повної середньої освіти, а після неї — вступ до спеціального учбового закладу, щоб стати кваліфікованим спеціалістом,— рішуче перейшли на відділену мрію* (Ле, Право.., 1957, 13); // Який містить у собі все необхідне; докладний, вичерпний. *Було й мені дуже соромно, що аж тепер одповідаю на Ваш такий милий і повний лист — коли б не стала мені до помочі тяжка хвороба, з якої ледве видрялася* (Коцюб., III, 1956, 312); *Перед мною лежав рукопис китайського корабельного майстра. Тексту, звичайно, я не добре, але малюнки й креслення.. показували мені повну картину будування* (Ю. Янов., II, 1958, 121).

△ **Пóвні прикмéтники**; **Пóвні фóрми прикмéтників** — прикметники, що в поз. в. одн. мають закінчення -ий, -а (-я, -ия, -яя), -е (-є, -ее, -єе).

◇ **В (у) пóвній мíрі** *див.* **мíра**; **На пóвних парáх** *див.* **пáра**[2]; **На пóвних парýсах** — дуже швидко, використовуючи всі паруси. *Фрегат на повних парусах зайчав у свій же бриг, п'ять мачт* [щогл] *з вітрилами упали, мов зрізані* (Ю. Янов., II, 1958, 200); **Пóвна серéдня шкóла** — школа з десятирічним навчанням. [Середа:] *Панько Середа. Учень десятого класу третьої повної середньої школи* (Мищ., I, 1957, 464); **Пóвний кавалéр óрдена Слáви** — той, хто нагороджений орденами Слави всіх ступенів. *Полкову розвідку щоночі водить на неймовірні лиходяння славетний вояк Козаков, повний кавалер ордена Слави...* (Гончар, III, 1959, 404); **Пóвний місяць** *див.* **місяць**; **Пóвном мірою** *див.* **мíра**; **У (на) пóвний (пóвен) зріст** *див.* **зріст**; **У пóвний профíль** *див.* **профíль**; **У пóвній крáї** *див.* **крáй**; **У пóвному (пóвнім) знáченні** (**розумíнні**) [**цьогó**] **слóва** ([**цих**] **слів**) — справжній, який відповідає значенню слова. [Острожин:] *Ми, журналісти, в повному значенні цього слова — машини* (Л. Укр., II, 1951, 8-9); *Це була в повнім розумінні школа, із задраєним уроків та щоденних іспитами* (Збірник про Кроп., 1955, 287).

4. тільки **пóвний**. Який вирізняється повністю, не частково; цілковитий. *Повної ідентичності в думках і почуттях двох дорослих і під різними впливами вихованих людей я переконана, не може бути* (Л. Укр., V, 1956, 344); // Нічим не обмежений. *Вона дала Гаві повну волю робити, що хоче* (Фр., III, 1950, 50); // Остаточний. *Лікар Александрійський сказав незайно показати Шевченка в госпіталь до повного видужання* (Тулуб. В степу.., 1964, 224).

◇ **Пóвний порядóк** — усе гаразд. — *Я ляжу спати, Стецьку,— сказав, вмощуючись у своєму логові. Когут,— а ти вартуй, та гляди мені, щоб був повний*

порядок (Цюпа, Назустріч.., 1958, 347); **У пóвній [бойовій] готóвності** — цілком готовий до виконання чого-небудь. *Дивлячись з області, чи прибув трактор. Вже вимовляли — так, прибув у повній готовності* (Довж., І, 1958, 80); *Знято чохли і гармати обслуга безперервно вартує біля гармат у повній бойовій готовності* (Головко, II, 1957, 533).

5. *тільки* **пóвний**. Який досяг повної межі, певного віку, необхідної норми. *Став* [Олексій] *під аршин, виявся міра повна; записано його годящим* (П. Кулін. Вибр., 1960, 295); *Давéбено, що кукурудза, зібрана у стадії молочно-воскової і воскової стиглості на силос, дає корків. більше, ніж зібрана у стадії повної стиглості на зерно* (Наука.., 1, 1958, 25); — *Діду, та який вже молодий: автому Тимофію вже повних тридцять п'ять років* (Стельмах, II, 1952, 30).

6. *тільки* **пóвний**. Який досяг найвищого розвитку, межі, являє собою найвищий ступінь чого-небудь. *Боролися* [спартаки], *що аж кості тріщали; ставали лава на лаву; йшла навперегони* [навперебій] *до повного знеможення* (Хотк., II, 1966, 160); [Пашкевич:] *Нехай же наступне двадцяте століття несе нашій батьківщині повний розквіт і свободу* (Довж., І, 1958, 426); *Як хотіла Марія, щоб усе це побачив і почув її Марко. Одного лише їмо невистачало їй для повного щастя* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 442); // **Пóвнісінький**, максимальний (про швидкість, силу і т. ін.). *Вони* [танки] *мчали на повній швидкості, розкидаючи гусеницями сніг* (Тют., Вир, 1964, 500); *Микола Гуртовий якийсь час бурив не на повну силу* (Ткач, Плем'я.., 1961, 238); // Який звучить на всю силу; не приглушений, не ослаблений (про звук, голос). *Тепер голос Вітька, чистий і повний, моя голос дзвінка, пануєав у залі* (Фр., VI, 1951, 276); *Голос був повний, красивий, розлогий* (Гончар, III, 1959, 183).

◇ **На пóвний голóс** *див.* **голóс**; **На пóвний хід; Пóвним хóдом** — інтенсивно. *Новим тодом ще спорудження найбільшої в Європі Каховської зрошувальної системи* (Хліборób Укр., 10, 1969, 19); **На пóвні грýди** *див.* **грýди**; **На пóвному (пóвним) ходý**: а) на дуже великій швидкості. *На якусь мить в кімнату разом з ним [зв'язковцем] ворвалось глухе гуготіння дов, немов на повному ходу відчинилися двері в тамбур вагона* (Ю. Бедзик, Колки., 1959, 13); б) добре налагоджене, організоване що-небудь. *Так, дома, дивилося малишити все господарство на повнім ходу, скотинку, хату, садок, сусідів — словом, усе. А тут — самі обіцянки* (Хотк., І, 1966, 102); **На пóвну гýбу** *див.* **губá**¹; **На пóвну сúлу** *див.* **сúла**; **Пóвна водá** — вода у природній водоймі на високому рівні. *Об Чорногори надхнулися вітер, повні води хвилюються стихи* (Кобзь., II, 1955, 331); *Катерина і не пам'ятає, щоб восени так гепло гуло сонце., і не згинає, щоб такі повні води були в Стрию* (Чорн., Визволення, 1949, 135); **Пóвний вперéд; Пóвний хíд**: а) пр. дуже велику швидкість. *Машинам давши повний хід, в село — в огні, в диму — влетіли танкісти батальйон* (Гонч., Вибр., 1959, 342); б) команда, наказ, заклик рухатися з максимальною швидкістю. — *Повний хід! — скомандував Панько, і Багешка відштовхнувся веслом од берега* (Донч., VI, 1957, 88); — *Швидше. Гривно, повний — вперед!..* (Гончар, III, 1959, 443); **Пóвний газ** *див.* **газ**¹.

7. В міру товстий, округло-пухкий. *І дитинка в їх була, дівчинка, як ягілка, свіжа й повна* (Вовчок, І, 1955, 4); *З ліжка горять сухі вічка запалені, Думка потягу зазна, З ліжка додолу чорніше від ніченьки Повні спадає коса* (Граб., І, 1959, 437); *Ольга плакала день і ніч. Сльози залишали мутні смужки по її круглому, ще повному лиці. З підпухлими повіками вона здавалася ще повнішою* (Вільде, Сестри.., 1958, 97); *Поцілую.. Да у той видочок повен, як зарюнок* [оріночок] (Укр. пісні, І, 1964, 42).

Пóвний-пóвнісінький, а, е, *розм.* Заповнений ущерть; дуже повний. *Театр був повний-повнісінький, ніде голці впасти* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 303).

Пóвним-пóвнісінько, *розм.* Присл. до **пóвний-пóвнісінький**. *Він увійшов до палати, коли там було повним-повнісінько людей* (Скл., Святослав, 1959, 458).

Пóвнити¹, ню, ниш, *недок., перех.* Те саме, що **наповнúти**. *Мене по вінця щастя повнить нині* (Бажан, Роки, 1957, 254); *По щирості — жалко, Що на машині Неводній мені Не пощастило завітати в дні, Коли весь Київ повнив мод прибулий* (Рильський, II, 1956, 101).

Пóвнити², ню, ниш, *недок., перех., діал.* Виконувати (службу, обов'язки тощо). *Свій обов'язок каренка вам повнила* [Маруся] *оже без серденної тривоги* (Хотк., II, 1966, 11); — *Я прийшла подивитись, як ви службу повните,— мовила вона* [до вартових] (Гжицький, Опришки, 1962, 102).

Пóвнитися, иться, *недок.* 1. Те саме, що **наповнúтися** 1. *Повнилася Дніпро весняними калмутними водами* (Се, Напівайко, 1957, 113); *Трояндова долина уже повнилася сонноватою млою* (Тют., Вир, 1964, 203); *Серце батька повнилося гордістю і водночас розтинялося болем несумісними бажаннями: хотілось бачити сина митцем і хотілося бачити його медиком, вченим* (Вол., Місячне срібло, 1961, 15).

2. Бути наповненим чим-небудь. *У просторій їдальні повнилося стравами і напоями стіл* (Рибак, Помилка.., 1956, 60).

3. Ставити повними (у 1, 3 знач.). *Тен на схилі ниви золотиться: там, де йшов в атаку батальйон, дозріває, повниться пшениця, молодий здіймається засоп* (Гонч., Вибр., 1959, 214); *Але ріс і повнився місяць день за горою* (Хотк., II, 1966, 31).

Пóвнісінький, а, е, *розм.* Заповнений ущерть; дуже повний. *Халяв вам* [торбину] *Повнісіньку червінцями й папцем* (Гл., Вибр., 1957, 85); *Цікавим оком гарнув Максим на потік. Берег вже повнісінький* (Фр., VI, 1951, 123); *Вони* [квантуки] *були повнісінькі і, мабуть, дуже важкі* (Донч., VI, 1957, 108); *Незабаром прибули волості, набиралось народу повнісінький двір* (Мирний, І, 1949, 412); *Актовий зал університету був повнісінький* (Смолич, Роки та століт.., 1960, 27); // *У словник з деякими ім. уживається по означенню великої міри якнебудь дії. папаки і т. ін. Найбагатша вилла чарку і оковирша прикалок живим і мертвим повнісіньку хату* (Н.-Лев., II, 1956, 280).

Пóвнісінько, *розм.* Присл. до **пóвнісінький**. *Митрушо відрів багато дерев, а на землі повнісінько всілякого цвету* (Мартт, Тв., 1954, 145); *Спалено село аж по саму річку, а на Зарічні що не хата — повнісінько окупантів* (Довж., І, 1958, 307).

Пóвністю, *присл.* У повному обсязі, складі. *Одна з частин* [роману] *повністю була перекладена рукою Варвари Григорівни* (Гончар, IV, 1960, 45); *Стало відомо, що свлище буде повністю знесене і на його місці виростуть нові квартали* (Ткач, Арена, 1960, 29); // В усій повноті; сповна. *Освітить їх* [пранних], *оператори, щастя світлом, щоб усе прекрасне, що пронесли вони по полях України, відобразилось на їх обличчях повністю* (Довж., І, 1958, 186); *Він хотів дати повністю відчути, наскільки дорого від нього залежений* (Тют., Вир, 1964, 147); // До кінця,

цілком. *В результаті героїчних зусиль робітничого класу, селянства, інтелігенції соціалізм у нашій країні переміг повністю і остаточно* (Літ. газ., 25.IV 1961, 1).

Цілко́м і по́вністю — уживається в знач. повністю з відтінком підсилення. *Сказавши цілком і повністю.*

ПОВНІТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Ставати повним (у 1 знач.); наповнятися. *Вода струмочками збігає в річку, а та все повніє і повніє* (Десняк, II, 1953, 311); * Образно. *Спам'ятався,— а ти щезла... Розум холодіє. Лиш нещасна моя душа Росте та повніє* (Рудан., Тв., 1956, 56).

2. Бути наповненим чим-небудь. *Як причім голосом повніють високості!* (Рильський, II, 1956, 214); // перен., рідко. Бути цілком захопленим ким-, чим-небудь. *Моя старенька, ти не сердься і головою не хитай. Бо тільки ним [коханим] повне серце, бо тільки ним повнію вкрай* (Сос., І, 1957, 321).

3. Ставати повним (у 7 знач.); в міру товстіти. — *Тепер мойно бути худою,— зітхнула з жалістю Ірка. Нока після одруження катастрофічно повніла* (Мур., Свіже повітря..., 1962, 16).

ПОВНІША́ТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Ставати повнішим (*див.* **по́вний** 1, 3). *Все йшло як слід. Сварбіє ріка повнішала щомиті* (Дор., Три богатирі, 1959, 41).

2. Ставати повнішим (*див.* **по́вний** 7); в міру товстіша́ти. *Оляжине лице повнішало й мажалось, як виноградна вгода* (Н.-Лев., І, 1956, 500); *На очах усіх баба почала поправлятися, повнішати й молодшати* (Смолич., II, 1958, 96).

ПОВНО. 1. Присл. до по́вний 1—3. *Ось уже ложка почала й дно казанка досягати, гарчить по ньому, намірюючись повніше набратись* (Мирний, IV, 1955, 320); *Щодо повноти, то, далебі, перекладаючи англійські сонети чи октави, неможливо пано відтворити все сказане в оригіналі* (Рильський, IX, 1962, 77); // На ясну силу. *Вже вся буйна зелень навкруги виблискує дощовими краплями та сонцем, і пташі щебечуть, і повно, крапливо падає в свіжу після грозову тишу лунке воркування: ку-ку!* (Гончар, II, 1959, 252); // у знач. присудк. сл. *Пасті зараз стало на душі гарно і повно...* (Вовчок, Вибр., 1937, 103).

◇ **Дя́хати (зітха́ти, зітхну́ти** і т. ін.) **по́вно** — глибоко дихати, зітхати тощо. *Холодне вогке повітря одразу війнуло на Мирусю і окупало, наче простирадлом. Зітхнула повно, широко* (Хотк., II, 1966, 135); **Не по́вно розуму (ума)** *у кого* — те саме, що **Не спов на розуму** (*див.* **по́вний** 5); **По́вно [в (було́)]** *кого де* — всюди є, встигає хто-небудь. *Цілісенький вона день було тупає-порається коло господи, її і в хаті і надворі, її на городі і коло загороди,— скрізь її повно* (Вовчок, VI, 1956, 218).

2. Багато кого-, чого-небудь; протилежне мало. *Він щоранку Повно їжі висипав, Лив і воду* [штапи] (Щог., Поезії, 1958, 385); *Незабаром до кімнати набилося повно людей* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 7); // Ущерть, більше ніж досить. *Незабаром показалося й сіно, повно навантажені* (Мирний, II, 1954, 125); // у знач. присудк. сл. *В хаті стало повно, як у вулику. Увізводячи, всі поздоровляли Зінька з щасливим поворотом* (Гр., II, 1963, 465).

ПОВНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **по́вний** у 1 знач., напр.: повнолю́дний, повнонаре́чний, повнолітній, повнокро́пий; у 3 знач., напр.: повнозго́мний; у 4 знач., напр.: повнобарвний; у 5 знач., напр.: повноки́тяний; у 7 знач., напр.: повнобо́кий, повногу́бий.

ПОВНОВА́ГИЙ, а, е. 1. Який має повну, достатню вагу. *Колгоспники і робітники радгоспів багатьох областей вирастили на своїх полях по 40 і більше центнерів повновагого пшеничного зерна* (Хліборос Укр., 11, 1967, 3).

2. перен. Важливий, переконливий. *Художні твори, побудовані на безпосередньому спостереженні життя, набувають цілковитої самостійності, як справжня вагоме в своїм повновагом змістом* (Вітч., 2, 1970, 211).

ПОВНОВА́ГІСТЬ, гості, *ж.* Властивість за знач. **повнова́гий**.

ПОВНОВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Право, надане кому-небудь для здійснення чогось. [Мелк.:] *Хочеш запропонувати мені вступити до вашої партії?* [Юрій:] *М...ми... таких повноважень не маю* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 25); *Повноваження на ведення справ товариства може бути дане одному або декільком товаришам* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 49); // перев. мн. Права, надані особі або підприємству органами влади. *Через тиждень — шість робіток, він складе на ній з себе повноваження голови райвиконкому* (Мушк., Серце..., 1962, 156).

ПОВНОВА́ЖНИЙ, а, е. Який має певні повноваження. — *Негайно пишіть Сагайдачному та Бородавці і посилайте до них повноважного посла з листами і подарунками,— карбує Замойський* (Тудуб, Людолови, II, 1957, 475); *Повноважна комісія.*

ПОВНОВИДЕ́НЬКИЙ, я, е. Пестл. до **повнови́дий**. *Підростала Марушка. Повноведенька собі, чорнобровенька, очинята карі* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 72).

ПОВНОВИ́ДИЙ, а, е. Який має повне обличчя. *Стала пана Оксана і здорова, і повновида, і рум'яна, як була* (Кв.-Осн., II, 1956, 444); *На її повновидому обличчі грала щасливо усмішка* (Ю. Бедзик, Поїзд..., 1959, 48); * Образно. *Вилив із-за хмар повновидий місяць* (Шиян, Гроза..., 1956, 411).

ПОВНОВО́КИЙ, я, е. Який досяг зрілого віку, зрілості. *Вміст мінеральних поживних елементів у повноводому листі або в черешках досить добре відображає забезпеченість всієї рослини кожною з потрібних їй речовин* (Хліборос Укр., 10, 1965, 11).

ПОВНОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Повнота влади, необмежена влада. *Соціалістична демократія забезпечує повновладдя народу і найповніше виявлення та здійснення його інтересів* (Ком. Укр., 2, 1965, 11).

ПОВНОВЛА́ДНИЙ, а, е. Який має повну, необмежену владу. *І не було ні одної служки на єгипетських арфах, Щоб не співала хвали повновладній цариці Єгипту* (Л. Укр., І, 1951, 423); *Колишній рай землі тепер повновладний її господар* (Вишня, II, 1956, 10).

ПОВНОВЛА́ДНО, *присл.* Маючи повну, необмежену владу. *Одна, лишень, думка панувала над ним* [Орієнтиним мозком] *повновладно,— це вспіти довезти видумане діло до краю* (Стар., Облога..., 1961, 79); *Приборкавши кримську удільних князів, Єлена правила повновладно* (Іст. СРСР, І, 1966, 128).

ПОВНОВО́ДДЯ, я, *с.* Високий рівень води у природних **водоймах**, а також період, коли ці водойми найбільш повноводі. *Гнуло Дмітр клекоче в повноводдя своє, Хвиля, сонцем залита, в землю Хортиці б'є* (Шпорта, Вибр., 1958, 226); // перен. Велика кількість кого-, чого-небудь. *Злато Праги... В цей день вона була справді золотом. Наче всі попередні весни, вихрівені в неї окупантами, зараз повернулися їй потрібною своєю дзвінкістю, рожевим сонця, повноводдям музики* (Гончар, III, 1959, 457); * Образно. *Поезії* [В. Коротича]... *приважують тією цнотливістю, щирістю, повноводдям почуття, які притаманні пере-*

живанню надають пафосу широкого узагальнення (Рад. літ-во, 7, 1968, 19).

ПОВНОВО́ДДИЙ, а, е. Який має високий рівень води. *Скелі, оточені глибокі, повноводі озера* (Коцюб., II, 1955, 212); *Нраворуч, за низьким степовим обрієм, текла могутня й повноводна Сир-Дар'я* (Тулуб, В степу..., 1964, 95); *Повноводий колодязь.*

ПОВНОВО́ДНИЙ, а, е. Те саме, що **повноводдий**. *Од цримлять гаї звенді, ріки повноводні* (Тич., II, 1957, 297); *Археологічні пам'ятки свідчать, що в давнину річки Дніпровського басейну були значно глибші й повноводніші* (Наука..., 3, 1960, 32).

ПОВНОВО́ДНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **повноводний**. — *Так ось яка ти, велика руська ріка,— загодилась думав Василь, враження широчиною і повноводністю Волги* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 233).

ПОВНОГОЛО́СНИЙ, а, е. Те саме, що **повнозвучний**. *Якийсь час Хлєбцький мовчав. Потім, набравшись духу, заграв зі своїм повноголосим подільським вислівом* (Гончар, III, 1959, 309).

ПОВНОГОЛО́СНІЯ, я, е. *лінгв.* Який являє собою, містить у собі повноголосся.

ПОВНОГОЛО́СО. Присл. до **повноголо́сий**. *Жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок, і через те слова вимовляються плавно. Мова бричить повноголосо й музикально* (Сам., II, 1958, 366); *Найменший шерхіт, лускгилячки, шум пташиного крила, цокання комах — все резонувалось тут [у лісі] надзвичайно лунко, чисто, повноголосо* (Гончар, III, 1959, 91).

ПОВНОГОЛО́ССЯ, я, с. *лінгв.* Характерна для східнослов'янських мов наявність сполучень оро, оло, ере між приголосними на місці старослов'янських ръ, ль, рѣ, лѣ. *Слова з повноголоссям: борода, молоко, берег.*

ПОВНОГРУДИЙ, а, е. Який має повні груди. *Назад вертають повногруді дівчата* (Коцюб., II, 1955, 413); *На цегляності біля фонтана злоп'ята гарцювали сірих повногрудих голубів* (Собко, Справи..., 1959, 175).

ПОВНОЗБІРНИЙ, а, е. 1. Повністю збірний з готових залізобетонних конструкцій і деталей. *Повнозбірні житлові будинки.*

2. Який використовує метод збирання будинків і споруд повністю з готових залізобетонних конструкцій і деталей. *Повнозбірне житлове будівництво.*

ПОВНОЗВУ́ЧНИЙ, а, е. Який має достатню повноту звучання. *До її слуху ще ви долітали.. голосні, повнозвучний бренькіт роя бджіл* (Коб., I, 1956, 303); *І враз — загудіннях всю метушню і гвалт — по квартирі розлялися широкі й повнозвучні акорди рояля* (Смолич, II, 1958, 36).

ПОВНОЗВУ́ЧНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **повнозвучний**. *Повнозвучність голосу.*

ПОВНОЗВУ́ЧНО. Присл. до **повнозвучний**. *Неоголошені е та и вимовляються завжди повнозвучно, без помітної редукції в виразно протиставляють звичайно іншим звукам* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1954, 165); *// перен.* Вагомо, значуще. *Бойове, загострено-публіцистичне слово одного з перших творців радянської поезії* [Д. Бедного] *лунає й сьогодні повнозвучно* (Рильський, III, 1956, 119).

ПОВНОЗЕ́РНИЙ, а, е. У якому є повно зерна; сущільно заповнений зерном. *В передвоєнах робочих полях Повнозерний, Хороший хліб* (Шпак, Вибр., 1952, 40); *Повнозерний колос.*

ПОВНОЗЕ́РНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **повнозе́рний**.

ПОВНОЗНА́ЧНИЯ, а, е. *лінгв.* Який має окреме самостійне лексичне значення. *Повнозначні слова — основний структурно-семантичний клас слів, які характеризуються номінативною функцією* (Сл. лінгв. терм., 1957, 126).

ПОВНОКРО́ВНИЙ, а, е. 1. Який має добре здоров'я і квітучий вигляд. *Журба стоїть, ніби й не чув запрошення сісти. Стоїть, як дуб, непохитний, повнокровний, гордий* (Епік, Тв., 1958, 346); *Це був повнокровний чоловік віку середнього, опецкінним обличчям, вицвілим рудявим усом* (Горд., Дівчина..., 1954, 4).

2. *перен.* Змістовний, насичений, багатий враженнями, подіями і т. ін. *З гордістю бачив, якою повнокровною, багатою тематично і художньо є наша поезія* (Мал., Думки..., 1959, 40); *Повнокровне життя; // Який повно відбиває риси кого-, чого-небудь. Проблема створення живого, повнокровного образу великого Кобзаря ще стане предметом уваги багатьох дослідників* (Рад. літ-во, 3, 1966, 52).

ПОВНОКРО́ВНІСТЬ, ності, ж., *перен.* Абстр. ім. до **повнокро́вний** 2. *Повнокровність образів, майстерність деталей, бажанням стверднти, що світ прекрасний, відзначаються цикли* [М. Рильського] *«Море і соловї» і «Вечірня книга»* (Крим., М. Рильський, 1960, 80).

ПОВНОКРО́ВНО, *перен.* Присл. до **повнокро́вний** 2. *Блискучий талант Довженка, його могутня особистість повнокровно живуть у його фільмах та книгах* (Не ілюстрація..., 1967, 52).

ПОВНОКРО́В'Я, я, с. Надмір крові в судинах усього тіла або в якійсь його частині, в якомусь органі.

ПОВНОЛИЦИЙ, а, е. Який має повне лице; повновидий. *Повнолиций, як місяць* (Номис, 1864, № 8572); *Велесовий очі Лозового дивилися стомлено, на обох щоках пролягали глибокі борозни, як буває це в повнолицих людей, що рантом худнуть* (Рудь, Останній шаблі, 1959, 390).

ПОВНОЛІ́ТНІЙ, я, е. Який досягнув повноліття. — *Хоч пан Савко вже повнолітній та може сам собою розпоряджатися [розпоряджається], отже, проте, я не хочу ставати на заваді між ним і його родиною* (Март., Тв., 1954, 449); — *Хочу тобі сказати в цю хвилину нашої розмови, яким би тотіе бачить тебе, коли ти виростеш, станеш повнолітнім* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 39).

ПОВНОЛІ́ТТЯ, я, с. Вік, після досягнення якого людина стає повноправним громадянином. — *Іх батько був старшим канцеляристом, то по його смерті йде на них третя частина його пенсії аж до іх повноліття* (Фр., VI, 1951, 199); *Кілька днів приглядався до доньки, вишукуючи симптоми розладу, і, не знайшовши таких, викликав до себе в кабінет і сказав уже не як лікар, а як батько, що коли вона не піде вчитися, то він, незважаючи на її повноліття, пов'яже на ній ременяку до пряжки* (Тют., Вир, 1964, 450); // Повна фізична й духовна зрілість. *Змужнілий був [Орест] признатись собі, що його перше враження, ніби Олена на якомусь відтинку не досягла свого духовного повноліття, було помилкове* (Вільде, Сестри..., 1958, 318).

ПОВНОМЕТРА́ЖНИЙ, а, е. Який має достатній метраж для демонстрування протягом одного сеансу нормальної тривалості (про кінофільм). *Щоб змістовно показати в кінодокументі характери й образи радянських людей.., треба було звернутись до великої форми, перейти від короткометражних фільмів до повнометражних* (Укр., кіномист., II, 1959, 15).

ПОВНОМІ́РНИЙ, а, е. Який має повну міру. *Повномірне взуття.*

пóвно-повнісíнько, *розм.* Присл. до **пóвний-повнісíнький.** *В соборі було повно-повнісінько жовнірів. Колишні сенатори й колишні міністри, вічні Державної думи, зібрались в цей день ще раз помолитись за гоєе майбутнє* (Гончар, II, 1959, 203).

пóвноправ'ний, а, е. Який має всі права. — *Тато признають, що я, як найстарший син, а тепер уже не тільки повнолітній, але й повноправний (Хустові якраз минуло 29 літ), маю право вступити [вглибитися] в наші родинні біди* (Фр., III, 1950, 75); *Малий так старався, так пихтів, тягаючи за ними крейду або вітчик, що цілком заслуговував бути повноправним членом їхнього товариства* (Ів., Таємниця, 1959, 143).

пóвноправність, ності, *ж.* Абстр. ім. до **повноправ'ний.** *Годі вже доводити один одному літературну повноправність фольклору — це питання вирішене мільйонами читачів* (Літ. Укр., 17.V 1966, 4).

пóвноправно. Присл. до **повноправ'ний.** *З часу створення «Роману російського поміщика» тема народу повноправно входить у творчість* [Л.] *Толстого* (Рад. літ-во, 2, 1957, 107).

пóвноправ'я, я, *с., рідко.* Виходячи всіма законними правами; повноправність. *І до бою сміло став я проти панства, царгвай млп, за свободу й повноправ'я, щоб народи всі жили!* (Тич., До молоді!.., 1950, 34).

пóвносилий, а, е. Повний сил, енергії. *Всі [бійці] повносилі, кашать здорові — гарчіа, видно, мають вдосталь* (Гончар, III, 1959, 254); ◆ *Образно. Вони вийшли до берега і якусь хвилину мовчазно дивилися на могутній і грізний, по весняній повені мутний, повносилий Дніпро* (Коцюба, Нові береги, 1959, 122).

пóвносити, ошу, осиш, *док., перех.* Унести все або багато чого-небудь. *Вмесла дому й сорочку новеньку з цицьками, і штани новенькі вмесла... і чумарку синю, і конс червоний — усе повносила* (Тесл., З книги життя, 1949, 22); *Давай повносе мішки в хижу й зайдов у хату* (Головко, II, 1957, 52).

пóвнота, и, *ж.* 1. Властивість за знач. **пóвний.** *Його округле, пухнасте обличчя було подібне до розцвілої [розкритої] в усій повноті півонії* (Фр., VI, 1951, 189); — *Ти повнота повнотою,— говорили, презирливо, що могла б і жить, і жить* (Тич., II, 1957, 8); *А я хлинося з своїми думками, з своїм переживанням питанням: як це так, що порожнича зживається з повнотою, багнота з розумом?* (Ткач, Жди.., 1959, 60).

2. Вичерпна достатність, повний склад, необхідна кількість чого-небудь. *Пишу це не ради самовихвалянця, а, як побачить читач, для повноти.. характеристики Якова Дем'яновича Качури* (Ле, В сполі.., 1960, 360); *Повнота асортименту — одна з найважливіших показників культурн торгівлі* (Рад. Укр., 14.I 1965, 1); // Насиченість, змістовність. *А може,в цьому і є воно, щастя? В напрузі, в повноті життя?* (Гончар, Тронки, 1963, 153); *Духовна повнота особистості.*

[Вся (усей)] повнотá влáди (*рідко* **влáсті**) — вся влада. *В СРСР Радам депутатів трудящих належить уся повнота влади в центрі і на місцях* (Ком. Укр., 12, 1966, 5); *Але занадто вже багато терпе опришок там, коло воєнно, занадто багато панщавсся [пригнувався], щобы не надородити себе тут повнотою власті* (Хотк., II, 1966, 229); **У всій [своїй (його)] повнотí; З найбільшою (усією і т. ін.) повнотóю** — повністю, цілком. *Радянське мистецтво відтворює життя в усій повноті, в боротьбі і побідаиті труднощів* (Літ. Укр., 12.I 1965, 1); *Ідеал радянської людини — це .. реально існуюча людина, в якій в найбільшою повнотою виражено суть радянського патріота* (Вітч., 8, 1958, 124).

3. Вищий ступінь чого-небудь. *Від повноти щастя Назім Миколаївна всім співчувала радісно* (Панч, Брів., 1950, 93).

Від повнóти почуттíв (почувань, переживань і *т. ін.)* — від надміру почуттів, почувань, переживань тощо. *Пані прапорщики та корнетш.. від повноти почувань постріляли з пістолетів у електричні лампочки* (Смолич, Мир., 1958, 71).

4. Огрядність. *Пін гречно, наскільки дозволяла його повнота, вклонився Варварі, поцікував їй честь* (Стельмах, I, 1962, 385).

пóвнотілий, а, е. Який має повне тіло; товстий, огрядний. *Важкий, повнотілий був князь чоловік* (Граб., I, 1959, 303); *Це була типова блондинка з ямочками на щічках і ліктях, повнотіла, кішка в руках* (Вільде, Сестри.., 1958, 317).

пóвнотою, *присл., рідко.* То саме, що **пóвністю.** *Повнотою твори Пушкина на українську мову були перекладені лише за часів Радянської влади* (Тич., III, 1957, 349); *Кожен талант має повну можливість показати свою красу і силу, повністю розкрити свої творчі здібності і правлення* (Мал., Думки.., 1959, 8); *Він ще не повнотою розумів те, що діється в залі театру* (Ів., В сполі.., 1960, 352).

пóвноцíнний, а, е. 1. Який зберігає повну, встановлену цінність (про гроші, валюту). *Повноцінний карбованець.*

2. *перен.* Який відповідає певним вимогам, у якому сполна виявляється необхідна ознака, якість. *В той рух, за методами щоденного, повноцінного, трудового життя, яке завжди веселило його, надавала йому сили і бадьорості* (Гют., Вир, 1964, 110); *Повноцінне тарчування; Повноцінний переклад.*

пóвноцíнність, ності, *ж.* Властивість за знач. **повноцíнний.** *Вічними віддаю — не вигризки душі, А всю повноцінність життя або смерті* (Бажан, Напому юнацтву, 1950, 8).

пóвноцíнний, а, е. Який має повні щоки. *Вкрай спольована повноцінна дівчина стала їм на воролі* (Логв., Літ., 1960, 13).

пóвнувáтися, нýсмося, нýстеся, *док.* Уиурнтися в що-небудь (про всіх або багатьох). — *Горе жилі — подумав кожен третьокласник, та жадеи жадною мірою цього не показав; всі повнувалнсь в книжку і нічичирк* (Смолн.. Люборацькі, 1955, 113).

пóвня, і, *ж.* 1. Одна з фаз Місяця, коли він обернений до Землі своїм освітленим боком і має вигляд повного круга; повний місяць. *Цього сонями до управителя місця, панства С., на чай, а вйтн, вечором [увечері], у місячнім світі (тепер — повня) дорогою, що вєде самим повжнім лісом назад* (Коб., III, 1956, 81); *Від ночі сон вітрунув з її очей, коли.. зайшлим закінчив вибивати двинадцяту. Була місячна повня* (Галан, Роріт., 1956, 22).

Місяць у пóвні — повний місяць. *Допитливість Іванова була несхитима ..Чому сонце сходить і чому заходить? Чому місяць буває то серпатий, то в повні?* (Кол., Терен., 1959, 7).

2. *діал.* **Надмір почуття.**

◇ **У пóвні сил** — сповнений сили. *По бйят земного життя Чи в повні сенних сил: ..Сюди, вандрівче [мандрівнику], ти пристань! Засни! Засни! Засни!* (Фр., X, 1954, 33).

3. *діал.* **Повний достаток.** [Капуста:] *Не полінай у тебе буде повня, А в хаті вічна згода та любов* (Коч., Пісн, 1951, 195).

ПОВНІ́ЛА, и, *ж., рідко.* 1. Те саме, що **по́вня** 2. *Я мочив від повнави щастя, що тепло розмалюють по всьому тілі* (Досв., Вибр., 1959, 37).

2. Те саме, що **опі́дність**. *Уховила* [Марія Дмитрівна] *теплу пустку і, незважаючи на свою повняву, вічем перебігла вранцю й побалася стежкою до моря шукати Костя* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 56).

ПО́ВНЯВИЙ, а, е, *розм.* Трохи повний (у 7 знач.). *Повняве обличчя господаря можна було б назвати гарним, або не зважали глибокий підріз рудявих крильців* [крилець] *носа і широкий.. рот* (Стельмах, I, 1962, 308).

ПО́ВНЯК *див.* **повняки́**.

ПОВНЯ́КИ, ів, *мн. (одн.* **повня́к**, *а, ч.*) (*Tagetes L.*). *Трав'янста декоративна рослина з запашними квітками жовтого або жовтогарячого кольору. Васильки, та повняки, та тіаники тріщали під босими ноженятами, дрібні кулачки гуляли де попало, проте хлопці билися можна* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 109): *Зайдеш у двір — хата моє вінком обвита, так квітник обпішов її: цар-борода,.. барвінок, повняки, чорнобривці* (Нар. тв. та етн., 4, 1966, 45).

ПОВОТВУ́ЗИТИСЯ, ужуся, ужишся, *док.* Вовтузитися якийсь час. *Щоб назнути деревце додому, бо інакше не можна було обірвати вгід,— треба було довго пововтузитися* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 67).

ПО-ВОВЧИ́, *присл.* Те саме, що **по-во́вчому**. [Кулинич:] *Як люде* [люди], *так і я. Адже прикажа коже: від вовками жить, по-вовчи й вити* (Кроп., IV, 1959, 263): *Огрядний місовик мовчки брав качки, по-вовчи, всім тулубом, обертався від свого данчика й їнов патрати худощу.. данчику* (Стельмах, II, 1962, 277).

ПО-ВОВЧО́МУ, *присл.* Як вовк, вовки, полібно до вовка, вовків. *В очах засвічувась злість.. Він дивився спідлоба, якось по-вовчому* (Н.-Лев., V, 1966, 160): *Тимко підскочив до греха ззаду, напиршу, якою міша огонь, стьобнув по шиї.. Шкадіє ств, тажко, по-вовчому завивши* (Тют., Вир, 1964, 484); // *перен. Люто, хижо. Він дуже добре знав, як по-вовчому клацають зубами на нашу країну імперіалісти* (Коз., Гарячі руки, 1960, 135).

ПОВОДА́Р, я, *ч.* Те саме, що **поводи́р**. *Там вірник сидів собі долі,— край нього Поводар, хлоп'ятко мавет* (Л. Укр., I, 1951, 345); * *Образно.* [Борис:] *Я буду твоєю нянею, твоїм поводарем!* (Кроп., I, 1958, 396).

ПОВОДА́ТАР, я, *ч.* Те саме, що **поводи́р**. *Вже не попадайсь їм* [парубкам] *на дорозі ніхто: чи перекупки з коробками, чи мосяаль з кошом, чи слінці з поводатарем..,— ніхому нема розбору* (Кв.-Осн., II, 1956, 19): *Нагайками розганяли* [жовиїри] *чигиринців, шукали другого кобзаря та їхнього поводатаря* (Ле, Напівайло, 1957, 452): *Між ними* [хлопцями] *один був вищий од усіх цілою головою: то був їх поводатар* (Н.-Лев., I, 1956, 335).

ПОВОДА́ТАРКА, и, *ж. Жін. до* **поводи́р**. *Овайлюк навпомацки обійшов першу крапу, до якої його підвела поводатарка* (Трубл., Крила.., 1947, 16).

ПОВО́ДДЯ *див.* **повідда́**.

ПОВОДЖЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Певна поведінка, спосіб або характер дій. *В його злобливій голові разом повстали згадки про чудна.. поводження дочки* (Коцюб., I, 1955, 270): *Йому було соромно і боляче, за своє не дуже чемне поводження в кабінеті начальника, коли він, Вачура, втратив самовладання і навіть прикрикнув на цього по суті доброго і працьовитого чоловіка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 40).

2. Обходження з ким-небудь, ставлення до когось. *Оця шпиталька* [госпітальна тітка], *та суворій у шпитальних келіях, та лагідніше поводження шпитальних дозорців.. й є головною приманою, що заставляє.. в'язнів тужити за шпиталем* (Фр., IV, 1950, 178); *Жених був стриманий і скромний. Навіть найпринциповіша мати не змогла б закинути йому найменшу нечемність у поводженні з нареченою* (Ю. Янов., I, 1958, 623); // Спосіб чи характер застосування чого-небудь, користування чимсь. *Борис.. стежився перед артистичним зухвальством свого друга в його поводженні з технікою* (Гончар, IV, 1960, 82).

3. *діал.* Удача. *Добрий вісник буде половинно поводження в дорозі, то й кінь має успіху причину чути себе вдоволеним з того, що найшов такого вісника, як він* (Фр., IV, 1950, 145).

ПОВОДИ́Р, я, *ч.* 1. Той, хто водить кого-небудь (перев. сліпого), указує комусь дорогу. *Невидющий і убогий, З бідним гралом за плечем, Він* [кобзар] *чепає полотнищо За малим поводирем* (Щог., Пісні, 1958, 389): *Він вирішив стати поводирем сліпого лірника* (Мартич. Повість про нар. артиста, 1954, 25): * *Образно.* [Антон:] *І ті люде* [люди], *що живуть в достатках, здебільшого мають дивну натуру: вони не можуть ступить і одного ступня без поводиря, а їхні то ще й ешаються, чом іх за ніс не водять!..* (Кроп., I, 1958, 171).

2. Керівник, вожак. *І виконилися перед Галиною Горленко на мить також дуже яскраво поводирі отих зграй* [кумпулів] (Кют., Сини.., 1948, 45).

ПОВОДИ́ТИ, джу, диш, *недок.*, **ПОВЕ́СТИ**, еду, едеш; *мин. ч.* повів, вела, до; *док.* 1. *неперех.* Робити рух, ворушити чим-небудь. *А як було вдарять музики в струни, Марина не встоїть і не втерпить! То вибогить, то тихо поплине.. поводить станом та головою* (Н.-Лев., I, 1956, 77); *Тільки мовчазний жандарм, мов чорний корч посеред виру, стояв і байдуже поводив вусом* (Кол., Терен.., 1959, 360); *І що то вже, як хороше вдається! Чи заговорить, чи рукою поведе, чи підо по хаті — усе не так, як хто інший* (П. Куліш, Вибр., 1969, 64): *Він рвучко повів широким плечем, оглянув присутніх* (Ле, Побратими, 1954, 12); // **Проводити** чим-небудь по чомусь. *От вийшла* [Маруся] *та жерщій і кричить: — Не бійсь, не бійсь! — а рукою поводить по лобові* (Кв.-Осн., II, 1956, 55); [Сторож:] *Отже, здається, і невелика штука повести пером по бомазі* [папері], *однак хоч ти мені пальці повідрубуй, не напишу!..* (Кроп., I, 1958, 408); *— Дайте свою руку. Знаєте, що це? — І Каим повів рукою шипшна* [шипшну] *по своєму револьвері* (Ірчан, II, 1958, 17); // Робити рух чим-небудь у певному напрямку. *Тетяна повела рукою на пів,— там стали діти* (Л. Янов., I, 1959, 59): *І сон, по-косарськи, розставивши ноги, чоловік повів косою* (Стельмах, I, 1962, 654).

◇ **[І] вусом (усом, вухом, бровою) не повести (не повісти)** — не звертати ніякої уваги, залишатися зовсім цілком байдужим. *Коло самого Шевця усе* [товариство] *мовчки стояло, не поводячи й бровою* (Вовчок, I, 1955, 175): *Гаркуша і вухом не повів* (Гончар, Таврія, 1952, 297); **Поводити (повести) вухом (вуха́ми)** — прислухатися. *Шинкар всунув хлопчикові два злотих і, поводячи вухом, щоб нічого не пропустити про старого Дуная, сказав, що пізніше прогне* [мелодію] (Стельмах, I, 1962, 436); *Здалося, ніби скинулася риба за кущами або паститься у хлопців раккових безтурботна кавкова ресіпака. Навіть Сірий* [кінь] *вухами повів* (Ле, Мінстр'я, 1953, 126); **Поводити (повести) носом (носа́ми)** — нюхати повітря, принюхуватися. *Пелагічий* [вовк] *кнутливо поводив носом, вловлюючи запашну теплість, випромінювану людською*

(Загр., Шепіт, 1960, 8); *Десь близько запахло офіцерським тютюном.— Славний тютюнець... Кримський? — повів носом Ярєско* (Гончар, II, 1959, 310); **Повідити (повести) очима (оком, поглядом** і т. ін.): а) *(по кому — чому і без додатка)* дивитися, спрямовуючи зір то на один предмет, то на другий. *Як вовк, поводив він навкруги очима* (Коцюб., I, 1955, 401); *Бандура поводить лютим оком по захарапкеній юрбищі, і матроси, зрозумівши, чого він хоче, починають обтрушувати гілки в кутюк* (Кучер, Чорноморці, 1956, 525); *Ось він* [лейтенант] *зупиняється на відстані десяти кроків, мовчки поводить по солдатському гурті байдужим поглядом* (Ков., На фронті..., 1959, 95); *Устійкав, не випускаючи двері, повела скорботними очима — і закам'яніла на годину, пильно розглядаючи картину...* (Ук., Вірш..., 1957, 84); *Потім повів зверха оком по зібраних, назираючи, яке враження зробив на них його грабовний голос* (Март., Тв., 1954, 283); б) *(за ким)* пильно стежити. *Тухольські єромандяни, видячи її* [Мирославу], *як ішла на лови попереду гостей, гордо, сміло, моє стрінка тополя серед корепастих дубів, з упадобою поводили за нею очима* (Фр., VI, 1951, 9); в) дивитися на кого-небудь грайливо, з кокетством. *А як поводила* [Маруся] *очима довколо — дух захоплювало* (Хотк., II, 1966, 145); *[Цезар:] Коли ж гарна на вісова дівчина: окон поведе й слабого в постелі звете* (К.-Карий, I, 1960, 47); *Стали вміла так «полуральна» повести очима, так глянути з-під віл, так впору опустити їх, так зніяковітись... що хлопець безнадійно губив голову* (Вільде, Сестри..., 1958, 380); **Тільки (лише, лиш) бровою (рукою** і т. ін.) **повести** — рухом брови, руки і т. ін. подати знак, натякнути кому-небудь. *Олегка бровою, чорною стрілою, Лиш поведеш, і за тобою Табун козацький виник* (Забашта, Київ..., 1960, 164); — *Зайду іноді в ресторан — кельнери підбігають: «Що зволите?» А я так поведу тільки рукою: «Шампанері пляшку, та холодної! Живо!» Мчить, аж спотикається* (Шиян, Баланда, 1957, 86); **Хоч би (тобі, собі, вам) вусом (усом, вухом, бровою) повів (повелі)** — не звернув (не звернули) ніякої уваги, залишився (залишилися) зовсі цином байдужим (байдужими). — *Та я ж,— каже* [Омелько],— *скільки разів і сам довідувався, і Параску засилав. Разом гукали на вас: «Пане! пора вставати! А ви хоч би собі усом повелли* (Мирний, IV, 1955, 354).

2. *тільки док., перех.* Спрямувати рух кого-, чого-небудь; допомогти або примусити йти, рухатися. *Завівшими в усі дзвони, І повели Гуса На Голгофу у кайданах* (Шевч., I, 1963, 268); *«Пашеч, значить, узяв і повів м'яча коротким пасовкам»* (Вишня, I, 1956, 405); *Він ловчки взяв повід і повів четвероногого товариша* [коня] (Довж., I, 1958, 35); // Піти попереду, скеровуючи кого-, що-небудь. [Дотфобі:] *Хвалився він, що піде в бій сьогодні і всіх своїх лідіїців поведе* (Л. Укр., II, 1951, 281); *З-під копухів, що росли біля каміні, озвалася квочка і повела за собою зграю діточок на підвечірок* (Томч., Готель..., 1960, 31); // Управляючи механізмом судна, автомобіля і т. ін., скеровувати їх рух. *До острова скелястих повів Телемах корабель свій* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 283); *Наближається час, коли радянські льотчики-космонавти поведуть потужні космічні кораблі до планет сонячної системи* (Наука..., 9, 1962, 4); // *тільки недок., діал.* Правити. *В перший тиждень мене покоронко приструнти до неї, притиснути уста до тих малих рук, котрі я так любив і які так зручно вміли поводити конем* (Коб., III, 1956, 65); *Навіхав якийсь повіз, на передні вісники поводить кіньми* (Ков., Світ., 1960, 42).

◇ **Куди́ бі́чі поведу́ть** — те саме, що **Світ за очі** (*див.* о́ко[1]). [Микита:] *Ну, Марусе, коли ти вже не йдеш мені вірш, то піду я, куди очі поведуть... та або втопаюсь, або заріжусь!..* (Кроп., I, 1958, 99); **Повести́ пере́д** — опинитися попереду; стати першим у чому-небудь. *Надувшись голова і галичкою підпрачуючись, повів перед; а судящі* [члени суду]... *пішли за головою* (Ки-Осн., II, 1956, 262); *Перед повели першокласники. Проти спантеличеної увагою, проти розгубленої... вони то розтягувались, то збивались до гурту* (Збан., Курил. о-ви, 1903, 115); **Повести́ у та́нець (та́нок)** *кого* — почати танцювати з ким-небудь. *Музики заграли. Цигак повів цигачок у танець* (Н.-Лев., III, 1956, 80); *Андрій узяв дівчину за руку й повів у танок* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 154).

3. *тільки док., перех., перен.* Спрямувати чиюсь діяльність, скерувати кого-, що-небудь. *Ви з перших, наш славетний Боже* [М. В. Лисенко]. *звернувши увагу на наш рідний спів, пригнівив свое чуле серце до його... І повели на широкий шлях поступу та розвою* (Мирний, V, 1955, 446); — *Всеукраїнський з'їзд Рад у Харкові створить Всеукраїнський радянський уряд. А він і поведе революційні маси України проти всеукраїнської контрреволюції* (Головко, II, 1957, 485); // *Образно. Ці два слова* [одібрать землю] *досі лежать на споді кожного серця... а тепер, вийнявши звідти, стали немов живим чимсь і говорили: ходім за нами, ми поведем* (Коцюб., II, 1955, 73); // Змусити кого-, що-небудь. *Мізинки жовть з дітом в руках. Хто поведе?* (Л. Укр., I, 1951, 408); *В надійні руки здав Марко родовитих коней.— сам тепер поведе ферму* (Горьк., Дівчина..., 1954, 309); // *діал.* Виховувати.

◇ **Повести́ раху́нок**, *спорт.*— стати першим у грі, одержавши більшу кількість очок на свою користь.

4. *тільки док., неперех.* Простягнутися куди-небудь, набути певного напрямку. *Дорога повела в ліс.*

5. *перех., перен.* Мавши що-небудь на меті, на увазі, спрямувати в певний бік (розмову, бесіду і т. ін.). *Галка повела розмову на втоплені стежки, розплувала про роботу* (Мушк., День..., 1957, 15).

6. *тільки док., перех.* Почати здійснювати, робити, використовувати що-небудь, займатися чимсь. *Трудящі України ... повели непримиренну боротьбу проти окупантів* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 37); // *також без додатка.* **Почати говорити.** *На цей раз козак не питався дороги, а підійшов.. і повів розмову про те, що се за місто Київ* (Вовчок, I, 1955, 319); — *Розумієш, голубе,— повів рибій, коли вони стали закуповать,— я сам з села. От чому я тебе помітив* (Жур., Дорога..., 1948, 129); *І ж спочатку повів Про недавні минуле* (Крюк., Срібно несіляв, 1957, 309).

◇ **Повести́ вого́нь** — почати стріляти з вогнепальної зброї. *Турецька ескадра, перешикувавши свої колони, повела гарматний вогонь по засову Реха* (Дибр., Очак, розмир, 1965, 75); **Повести́ гло́сом** — почати говорити або співати. *Моссаковський сидів і не смів голосом повести* (Н.-Лев., III, 1956, 34); *Заохочуючи діда, молодиця заграла очима й стала повела голосом: Ой вернітеся, літа мої, Хоч до мене в гості...* (Вас., II, 1959, 219); **Повести́ да́лі** — продовжити розмову. *Дід Вжс хотів оборонитися, та онука повела сканьовано далі: — Хіба ж від того щасливіше нам жити, що кожен до себе тягне?* (Д. Бедник, Серце..., 1961, 49).

7. *перех., безос., рідко.* Скорчити, зсудомити.

ПОВО́ДИТИ[2], джу, диш, *недок.* **ПОВЕСТИ́**, еду́, едеш; *мин. ч.* повів, вела́, ло́; *док., перех., у сполуч. із зв.* **собі́**. Те саме, що **поводи́тися**[1]. — *Та доки ми*

будемо панькатись з ним? Записався в гурток, то й той по-товариському поводить себе! (Вас., II, 1959, 226); *Як селюк, що вперше у глушині, Улас відчував розгубленість перед великим містом і зовсім не знав, як себе поводити в ньому* (Тют., Вир, 1964, 51); *— Мене не треба вчити, як себе поводити з дівчатами* (Ю. Янов., II, 1958, 70).

ПОВОДИ́ТИ, воджу́, во́диш, док. 1. *перех.* Водити кого-, що-небудь якийсь час. *Оногрій Литка поводив приятеля по оборі і знову повернувся з ним до налагодженого, готового вийтися воза* (Еллан, Тв., 1958, 62); *Він хотів і собі хоч трошки поводити змія й почав смикати за шнур* (Попч, Тарп, хлопці, 1959, 66); // *перен., розм.* Поманити обіцянками, подзти надію на щось. [Василина:] *Поводь його [парубка] так довенько, а як добре вивтрав, що він тебе не дурачить, тоді кажи йому правду* (Вас., III, 1960, 60).

◇ **Поводи́ти за ніс** (но́са) — дурити, манити обіцянками якийсь час. *На жить він розгублено замовк. А потім посміхнувся: розумію, мовляв, це так годиться. Жінка мусить спочатку відмовити, трохи поводити за ніс* (Жур., Дорога.., 1948, 24); *— Що ж робити? Поводить його трохи за носа чи відкрити карти зараз же?* (Тют., Вир, 1964, 152).

2. *неперех., чим.* Рухати чим-небудь якийсь час то в один, то в другий бік. *Підкваши руку, механік виставив наперед палець, поводив ним перед своїм носом і сказав, звертаючись до юнак: — Мене не купиш!* (Трубл., Лахтак, 1953, 129); // Переслуговати щось по якій-небудь поверхні. *Христя постояла, постояла, поводила, поводила, задумавшись, пожем по лаві та і знову почала крошити зілля* (Мирний, І, 1954, 239); *Вода в річці стала темна, якась нібн підступна. Вона настільки відштовхувала від себе, що навіть не викликала огиди бодай пальцем поводити по ній* (Вільде, Сестри.., 1958, 587).

ПОВОДИ́ТИСЯ[1], джуся, дишся, *недок.*, **ПОВЕСТИ́СЯ**, едуся, едешся; *мин. ч.* повівся, велася, вело́сь; *док.* 1. Дотримуватися певної поведінки, діяти якимсь чином. *А оприщок дійсно поводився зовсім не по-розбійницькому: ні словом, ні рухом не налякав Марусі* (Хотк., II, 1966, 78); [Бабуся:] *Ти ж, Несинку, поводься чемно, Щоб нам усім було приємно* (Олесь, Вибр., 1958, 499); *Вона не знала, як поводитися, що сказати йому, почувала себе безпорадною, ніби зв'язаною перед його трохи пригнутими насмішкуватими очима* (Л. Бедзик, Серце.., 1961, 165).

2. *з ким.* Ставитися до кого-небудь, тримати себе з ким яким-небудь чином. *Нута був спокійний, любив жарт і кпини, а з робітниками поводився, як з добрими сусідами* (Фр., IV, 1950, 12); *І зовсім довірливо поставилась сама вона до частого гостя. Може, й тому це, що так же незвично, так гарненько поводився з маленькою дівчинкою Ковтунов* (Цюпа, Сини.., 1958, 21); *Тоді й Михайло збагнув, що не досить гостинно повівся з Фефуровим посланцем, почав стягувати з нього кирею, запрошував сідати* (Збан., Сестиць, 1961, 272); // з чим. Застосовувати що-небудь, користуватися чимсь яким-небудь чином. *— Треба як обережніше поводитися з словом,— кажу йому* [Пищимусі].*— Воно, оте слово, що птиця: випусти — не зловиш, а спіймати — не так-то легко* (Мирний, IV, 1955, 363); *Він стояв коло одчіл з лаборантом і, закотивши рукава халата, показував, як треба поводитися з якимсь приладом* (Шовк., Інженери, 1956, 68); *Вірив* [Данило] *і не вірив своєму несподіваному щастю, не знаючи ще, як йому повестися далі з своїм виграшем* (Гончар, Таврія, 1952, 70).

ПОВОДИ́ТИСЯ[2], джуся, дишся, *недок.* 1. Бути звичаєм, загальноприйнятим правилом. *А се вже звісно, і усюди так поводиться, що чим начальник дурніший, тим він гордіший і знай дметься, мов шкуратюк на вогні* (Кв.-Осн., II, 1956, 178).

Як поводи́ться, *вставн. словоспол.* — те саме, що **Як во́диться** (*див.* **водитися**).

2. *кому, безос., розм.* Житися. *Бачила вчора й сьогодні Стефанника.. Йому тепер погано поводиться, мусить покинути університет через недостачу грошей* (Л. Укр., V, 1956, 338); *Як вам поводиться?*

3. *розм.* Жити, перебувати. *От уже на третій день задумала* [Ївга] *піти до його онбиків: та вже певно знає, де він* [Левко] *поводиться і що думає на світі з собою робити* (Кв.-Осн., II, 1956, 271).

4. *розм.* Те саме, що **во́дитися** 2. *У нашій річці поводяться харизі; — Ох! і ти б, брате, мої* [гроші] *полічив, і я б не забарився твої перекидати, якби-то тільки вони у нас поводилися, а то, горе наше, не люблять вони нас: цураються* (Л. Янов., І, 1959, 175).

5. *розм.* Знатися, мати справу, дружити, приятелювати з ким-небудь. *Параска сама бачила, що то не по йому запис,— Ей, старий, і Галиці — це нічого; вони вже привикли до такого життя, а синові — він з панами поводиться, у їх буває* (Мирний, IV, 1955, 117).

6. *безос., розм.* Складатися так чи інакше (про життя, справи). *— І в селі, скажу тобі, не так поводиться, як слід. П'є мужик, краде* (Кощій, І, 1955, 461); *Я запитав його, що поробляє у Львові і як йому поводиться на його офіцальнім* [відповідальному] *становищі* (Фр., III, 1950, 242).

7. *розм., рідко.* Відбуватися, діятися. *Ся молодиця знала усе, що з Оксаною поводилось, і не раз вона плакала з нею об такій її годині* (Кв.-Осн., II, 1956, 455).

ПОВОДИ́ТИСЯ, воджу́ся, во́дишся, *док., розм.* Водитися з ким-небудь якийсь час. *Пекались тут гарні молодиці... Що важне за старих годин! З митяком* [миші́яком] *їх потруїли. Щоб після гарно погулять І з трупаками поводитись* (Котл., І, 1952, 140).

ПОВОДО́К, вдка, ч. 1. Те саме, що **повід**[1]**ь**. *Босуль сидівся на коні... Рука тримала спроквоту Ремінний жовтий поводок, Опрацений додому* (Мал., Звенигора, 1959, 115).

2. Прикріплений до нашийника ремінь (або ланцюжок), за який водять собаку. *Купили ви дому* [собаці] *нашийника, купили поводок і за кілька часу ведете до мисливського клубу* (Вишня, II, 1956, 134).

◇ [**Ходи́ти (йти, бу́ти**)] **на поводку́** в кого, чиєму — те саме, що **Бу́ти (перебува́ти, йти** і т. ін.) **на по́воді** (*див.* **повід**[1]). *— Ти мій авторитет підриваєш! На поводку в Гайворона тобі!* (Зар., Цв.. світі, 1967, 274); *Він* [Щорс] *давно відсік тих, які йшли на поводку в меншовиків* (Скл., Легенд. начдив, 1957, 15).

3. Те саме, що **волосі́нь** 3. *Петро забрів у воду, потихеньку потяг за шворку, почав піднімати над водою один за одним поводки з гачками* (Загреб., Спека, 1964, 272).

ПОВОЄ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **післявоєнний**. *Почалася звичайна в повоєнних часах розмова; невістка нарікала на бороженку, що зростає з дня на день* (Мак., Вибр., 1956, 384); *Скільки люди натерпілись, особливо за отих перших повоєнних років!* (Оров., Зел. повінь, 1961, 45); *Новосілля життя.*

ПО-ВОЄННОМУ, *присл.* Як у війну, під час війни.

ПОВОЖА́ТИЯ, того, ч. Те саме, що **поводи́р**. *Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати. Горбинками обвіщаний Його повожатий* (Шевч., I, 1951, 46).

ПОВОЗИ́ТИ, вожу́, во́зиш, *док.*, *перех.* Возити кого-, що-небудь якийсь час. — *Що ж усе танцювати та танцювати,— крикнула одна реготуха: — якби ви нас, дяче, повозили щé* (Мирний, II, 1954, 194).

У ре́шеті повози́ти *див.* ре́шето.

2. *неперех.*, *чим*, *розм.* Совати чимось по якій-небудь поверхні якийсь час. *Молодиця повозила рукавиць, намалювавши свиту й кинула на Василину* (Н.-Лев., II, 1956, 101); *Хтось бере до рук рубанка і, повозивши ним по дубовій планці, кидає його й хапається фуганок* (Ю. Янов., II, 1958, 140).

3. *перех.* Звезти все або багато чого-небудь. *Повозив усі снопи з поля* (Сл. Гр.).

ПОВОЗИ́ТИСЯ, вожу́ся, во́зишся, *док.* Возитися якийсь час.

ПОВО́ЗКА, и, *ж.* Безресорний простої будови екіпаж на колесах; взагалі будь-який колісний перевізний засіб простої будови. *Повозка покотилася не битим шляхом, а травою* (Мирний, IV, 1955, 323); *Крапковська поїхала, що навмисне взяла криту повозку, бо одно, що надворі спека й пороги, а друге, що чоловік її може бути п'яний* (Март., Тв., 1954, 256); *Чотирьохсіна повозка з юртою.*

ПОВОЛЬНИ́К, а, ч. Старовинний російський головний убір, перев. заміжніх селянок, у вигляді повʼязки, яку надівали під платок. *Анна підвивала під голубий повойник легке, неслухняне, волосся* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 207).

ПОВОЙОВА́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **повою́вати**. *Він уявляв себе великим привідцем — як Наполеон... І бачить себе, як на пишному коні він їздить у повойованому столицю* (Гр., II, 1963, 16).

ПО-ВОЙОВНИЧО́МУ, *присл.* Те саме, що **войовни́че**.

ПОВОЛЕ́НЬКИ, *присл.*, *розм.* Те саме, що **поволі́**. *Сказав Славко якось несміливо, поволеньки, будіж кудись закрадаючись* (Март., Тв., 1954, 369); *Він, поволеньку заносячи, поволеньки збиралася на арапку, як той чумак по сіль* (Тют., Вир., 1964, 9); — *Та поволеньку,— з деякою розумних товаришів по школі я збагнула чари науки* (Козл., Сонце.., 1957, 27).

ПОВО́ЛІ, *присл.* 1. Не швидко, не поспішаючи. *Кінь, однак, не кваплився і, видно, звик уже до штурханців і батогів, волік поволі підірвані ноги по нерівній дорозі* (Кобр., Вибр., 1954, 112); *Вікторія поволі повертає голову і бачить дівчину* (Хижняк, Тамара, 1959, 218).

2. Поступово, з часом, не відразу. *Здоров'я повертало до Остапа поволі, сили прибували на кришині* (Коцюб., I, 1955, 374); *На сході почала виступати м'яка смуга світанку. Поволі вона розповзалася по небі синюватим серпанком* (Досв., Вибр., 1959, 91).

ПОВОЛО́КА[1], и, *ж.*, *рідко*. 1. Шворок, ремінь (на взутті). *У поліїй. На той час Донбас уже своюй був на ескарду в морі. Дим тягся поволоками по блакитному небу до самого обрію* (Панч, II, 1956, 78).

2. Слід (від чого-небудь, що тягнеться по якійсь поверхні).

ПОВОЛО́КА[2], и, *ж.* 1. Тонкий шар, наліт чого-небудь на поверхні чогось. *Кришицю покрила поволока ржава...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 179); *Свайдачний набирав повні жмені перетяжу, розтирав у долонях, шукав білуватої поволоки, наче від вивареної солі* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 426); // Тонка плівка, що застеляє очі. *Він між годинами мовчки дивився в ласкаві очі, оповиті блакитною поволокою* (Гур., Друзі.., 1959, 84).

Очі з поволо́кою — очі без яскравого блиску, з вирази мякості, ніжності. *Де б він не був, що б не робив — усе йому вимальовувалися палкі, чорні, з сильною поволокою очі дівчинки* (Коцюб., I, 1955, 235); *Федора Михайлівна звела ще трохи великі з поволокою сірі очі, затінені довгими віями* (Панч, В дорозі, 1959, 70).

2. Негустий туман, серпанок, який застилає, огортає що-небудь. *Повиті прозорою поволокою, синіли в дальні високі гори* (Кач., Вибр., 1953, 392).

3. У старовину — дорога привозна тканина. *Сувій поволоки.*

ПОВОЛО́КТИ, очу́, о́чеш; *жин. ч.* поволі́к, волокла́, ло́; *док.*, *перех.* 1. Потягти кого-, що-небудь по поверхні чогось. *Дід витяг дуба з корінням та й поволік десь за собою* (Укр., казки, 1954, 110); *Нічого йому робити, поволокла його [сотника] самотужки в хату* (Кв.-Осн., II, 1956, 202); *Наметів на червонопосого хорунжого Остап і накинув йому на шию аркан... І поволік його по полю Остап, голосно скликаючи козаків* (Довж., I, 1958, 252); // Понести на собі кого-небудь або щось важке, великого розміру, що звичайно торкається землі.

◇ **Лі́дце (насі́лу і т. ін.)] но́ги поволокти́** — піти дуже повільно, з трудом (від старості, утоми і т. ін.). — *Стійте тут!— промовив [Лупиня] тихо. Усі стали. Один Чінка без тямку поволік ноги далі* (Мирний, II, 1954, 182); **Поволокти́ ка́йдани**, *заст.* — піти на каторгу. *Його недовго мордували В тюрмі, в суді, а в добрий час В кайдани добре закували, Переслали про запас; І поволік Петрусь кайдани Аж у Сибір...* (Шевч., II, 1963, 249).

2. *розм.* Взявши понести кого-, що-небудь кудись. — *Був тут поліційний комісар. Весь наклад простісінько з друкарні поволік до прокуратурй* (Фр., IV, 1950, 109).

3. Потягти за собою (перев. повільно, насилу). *Комики... спинули й сіб і цабе., і ледве поволокла ту завальну машину* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *Танк бурею розгорнувся перед «Москвичем», водій хвацько підчепив його сталевим тросом і поволік у бік каналу,— моя кожаку яку-небудь поволік!* (Гончар, Тронка, 1963, 184).

4. Повести кого-небудь за собою силоміць або переконавши. — *Ходи зо мною до пасіки. Поволік Якима Миколу затінками попід берег, аж під.. вербу* (Нов., Світ., 1960, 9); *Підскочив вовкуватий, довговогий стражник, шарпнув жінку за руку й мало не бігцем поволік до юрби* (Стельмах, I, 1962, 574).

ПОВОЛОКТИ́СЯ, очу́ся, о́чешся, *док.* 1. Потягтися по поверхні чого-небудь. *Іван з такою силою потер ногу об мозу, що ремінчик від постола тріснув, а шерстяна онуча поволокласъ по баюнці* (Галан, Горш., 1956, 111).

2. *розм.* Піти, рушити куди-небудь або слідом за кимсь. *Задзеленчав дзвінок. Усі один за одним потяглися до другої кімнати... Поволікся за ними й Вова* (Вас., I, 1959, 89); *Він ще довго гомонів у сінях та наказявся, а тоді поволікся до Навла Гречаного* (Тют., Вир, 1964, 518); // Піти дуже повільно (від слабості, втоми і т. ін.). *Хома.. якимсь зломаним [зламаним] тодом поволікся.. до міста* (Фр., IV, 1950, 322); *Гірко стало старому бурлаці, насунув козирка на очі й поволікся вулицею помалу-малу* (Вас., Опов., 1947, 35); // Змінити місце перебування, пересунутися. *Сама*

вона кудись поволокласъ із сусід, бо вона в сусідах жила (Сл. Гр.).

3. *перен.* Потягтися повільно, довго (про час). *Дні для Зіни поволокшися, немов бабине літо* (Мушк., Серце.., 1962, 293).

ПОВОЛОЧИ́ТИ, лочу́, лочи́ш, *док., перех.* 1. Те саме, що **поволокти́**.

◇ **Поволочи́ти по тю́рмах,** *заст.* — тримати якийсь час в ув'язненні, переводячи з однієї тюрми до іншої. *— Вже скільки по тюрмах поволочили, то він і лік тому згубив* (Котл., І, 1952, 257).

2. Розпушити бороною зорану землю або після сівби.

3. Волочити якийсь час. *Вілінь* [Паллант] *такого макогона, що пан Гилес шкереберть став. Паллант, його поволочивши, йотім на гору наступивши, всього ногами потоптав* (Котл., І, 1952, 257).

ПОВОЛОЧИ́ТИСЯ, лочу́ся, ло́чишся, *док.* 1. Те саме, що **поволокти́ся** 1, 2.

2. Волочитися якийсь час.

ПОВОРІ́ *див.* **поворо́т**.

ПОВОРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш і **ПОВОРКОТІ́ТИ**, очу́, оти́ш, *док.* 1. Воркотати, поркотіти якийсь час.

2. *перен., розм.* Висловляти якийсь час своє незадоволення, гнів тощо приглушеною, переривчастою мовою; побурчати. *Нині ще трошь поворкотіла та й перестала сердитися* (Фр., І, 1955, 89).

ПОВОРКОТІ́ТИ *див.* **поворкота́ти**.

ПОВОРКУВА́ТИ, ую, у́єш, *док.* 1. Воркувати якийсь час.

2. *перен.* Ніжно розмовляти з ким-небудь якийсь час. *Виглянь же, пташко, моє серденько, Поки ближенько, Та поворкуєм...* (Шевч., І, 1963, 87).

ПОВОРОЖИ́ТИ, рожу́, ро́жиш, *док.* 1. Віщати майбутнє чи минуле (на картах, по лініях долоні і т. ін.). *Йшов Гітлер до ворожки, щоб поворожити, Чи довго йому осталось на цім світі жити* (Коломийки, 1969, 395); *Молода циганка напівалася поворожити Черкашеві* (Гончар, III, 1959, 94).

2. Ворожити (у 1, 2 знач.), чарувати якийсь час. *Як поснуть у селі люди, тоді виліве* [дідько] *на млин, поворожить на зорі, погомонить із вітрами* (Вас., І, 1959, 190); *Перевели Явдоха свій цех через дорогу; поворожила... другою, теж чужою бухкою і між свої положила* (Кв.-Осн., II, 1956, 11).

3. Закінчити ворожити (у 1, 2 знач.), чарувати. *Став* [сотник] *питати відьму, що якраз,— каже,— вже зовсім поворожила, то вже я й підуй»* (Кв.-Осн., II, 1956, 193).

4. *біля (коло)* кого — кого, *перен., жарт.* Поратися біля кого-, чого-небудь якийсь час. *Катерина поворожила біля млинка, дістала карафку з костюм і поставила перед гостем* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 149); *Одне тепер старому лишалося — рибки половити, біля бджілок поворожити* (Грим., Кавалер., 1955, 68).

5. *перен., розм.* Придумати, вирішити, як діяти. *Він, Роман, не дасть їм загинути, підможе і місу купити, і хату поставити... Ось він побалакає з Семеном, може, щось удвох і поворожать...* (Кощюб., І, 1955, 122).

6. *перен., розм., рідко.* Звернутися до когось із проханням про кого-небудь. *Одважився Вовк у Лева попросити, Щоб старшиною до звіцьк Наставили його служити... Лукавий молодець! Попереду він кинувсь до Лисиці, Щоб тая пищечком у Львиці Поворожила про дозі* (Гл., Вибр., 1954, 92).

ПОВОРО́З, у, ч. Те саме, що **поворо́зка**. — *Вийшали його за новелінням нашого князівнка і за шаю поворозом вели до самого Києва* (Загреб., Диво, 1968, 551).

ПОВОРО́ЗКА, и, ж. Мотузка, тонка вірьовка. *Десятники обернули Гната. Вони вибірали від нього сокиру, зв'язали ззаду руки поворозкою* (Кощюб., І, 1955, 74); // Тасьма, шнурок і т. ін. *Бремя обв'язнутий був у багатому кунтуші з срібними кацицями і поворозками* (Стор., І, 1957, 371); *Вона лагала мішок для торчів, пришивала до нього поворозки* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 368).

ПОВОРОЗО́ЧКА, и, ж. Зменш.-пестл. до **поворо́зка**. *У минулому усі східнослов'янські жінки коси заплітали здебільшого в три пасма, сплітаючи на кінцях різнокольорові стрічки (кісники), смужки аскравої тканини або поворозочки* (Нар. тв. та етн., 6, 1969, 14).

ПОВОРО́Т, розм., рідко **ПОВОРІ́Т**, ро́ту, ч. 1. Дія за знач. **поверта́ти**[1], **поверну́ти** 1—3, 11 і **поверта́тися**[1], **поверну́тися** 1, 2, 4. *Шевдяний поворот руля. Машина стала* (Еллан, II, 1958, 17); *Он тут він сидів, от придавлена травичка, мисточок, що лежав на кришані, а потім упав на камінь від молодецького повороту головн* (Хотк., II, 1966, 58); *Степан Васильович, мов змією, петляє з вулички у вуличку, робить несподівані повороти й поволеньки вибирається* (Стельмах, І, 1962, 580); *Петро Федорович закрив очі; пляма не сходила. Він повернувся на бік — і пляма перейшла за його поворотом* (Мирний, І, 1954, 321).

2. Місце, де що-небудь (дорога, вулиця і т. ін.) повертає, відхиляється вбік. *На повороті стеж* [жінка], *розглядає якусь рослину і повертає до мене лице...* (Кощюб., II, 1955, 419); *Рота рушила з місця, а за хвилину вилкла за поворотом вулиці* (Цюпа, Три вечори, 1958, 18).

◇ **Зрізувати (зрізáти, зрізати) поворо́т** *див.* **зрізувати**; **Обережніше на поворо́тах** — застережливі або погрозливі тому, хто робить що-небудь не подумавши.

3. *перен.* Помітна зміна у напрямі, розвитку чого-небудь; перелом. *Велика Жовтнева соціалістична революція означала крутий поворот в історичній долі нашої країни, знаменувала початок нової ери у всесвітній історії людства* (Ком. Укр., 12, 1968, 49); *Під такого трагічного повороту справи у Юрка на голові чуб піднявся, як на їжакові колючки* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 93).

4. *розм.* Повернення кого-небудь. *Досить довго ждала Регіна на вулиці на поворот Владка* (Фр., VI, 1951, 321); *Щодо грошей, то я тим часом їх маю і сподіваюсь, на пробування тут і на поворіт додому мені їх стане* (Л. Укр., V, 1956, 342); *З зростаючим болем у серці На поворот твій чекає* [батько],— *гажка йому винова старість* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 196).

ПОВОРО́ТКА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **поворо́т** 2. *Гнали вони плуганими стежками, мало не на кожній повороті у них напали пароль* (Панч, О. Пархом., 1939, 15).

ПОВОРОТКИ́Й, а́, е́. Здатний легко рухатися, переміщатися; рухливий. *Зворушена, у старому сачку й широкій спідниці та чунях, вона всё ж була поворотка і вправно орудувала рогачем* (Кучер, Прощай.., 1957, 121); *—Явали ті* [дочку малайця] *Баджи — так називають якогось звіряку. Вона була й справді рухлива й поворотка, як вивірка* (Ю. Янов., II, 1958, 153); // *розм.* Який робить усе швидко; вправний. *Поворотка... Грицько, і не сповівається, як одмене свинку і знову стане у амці* (Мирний, IV, 1955, 73).

ПОВОРОТКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **поворо́тний**. *Данько добре передбачив, що таке поворотність у бою* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 447); *Крім швидкохідності, риби мають ще й звичну поворотність* (Наука.., 6, 1964, 63).

ПОВОРО́ТНИЙ, а, е. 1. Який служить для повертання чого-небудь. *При складних рельєфах шляхів і великій протяжності лінії тяговий трос підвішується на підтримуючих роликах, на поворотах встановлюються спеціальні поворотні ролики* (Наука.., 6, 1956, 22).

2. *перен.* Який докорінно змінює щось; нерелюмний. *Великий Жовтень став поворотним пунктом в історії людства, в долі всіх народів нашої країни* (Ком. Укр., 7, 1968, 5); *Поворотний момент, Поворотний етап.*

3. Який веде назад; зворотний. *Олекса Петрович, переговоривши із Шеваченком, нехайно ж пішов у поворотку дорогу* (Крот., Синій.., 1948, 382); // Який повертається назад. *Поворотний поїзд.*

4. *мед.* Який повторюється, відновлюється (про хворобу). *Поворотний тиф.*

ПОВОРО́ТНІЙ, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **поворо́тний**. *— Все якісь не шкідні* [наймички], *не поворотні, не моторні...* (Мирний, І, 1954, 74).

ПОВОРУХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех. і неперех.* Одноор. до **поворуши́ти** 1, 2. *Стоїв* [Микола] *там як одним місці поглинений і за цілий час і не поворухнув ногою* (Март., Тв., 1954, 169); *Косинський.. прижмурив очі, поворухнув бровами* (Ле, Україна, 1940, 77); *Не хотілося зводитись, важко було навіть поворухнути розмарене теплою млостю тіло* (Гонтар, III, 1959, 392).

◇ [І] **бро́вою не поворухне́** *хто* — комусь байдуже, хтось не звертає ніякої уваги; [І] **па́льцем не пово-ру́хне** — те саме, що [І] **па́льцем не ворухну́ти** *(див.* **ворухну́ти***). На нього, здавалось, ніяк не впливало те, що ніхто й пальцем не поворухне, щоб виконати його розпорядження* (Шовк., Інженери, 1956, 44).

ПОВОРУХНУ́ТИСЯ, нуся́, не́шся, *док.* Одноор. до **поворуши́тися**. *Чоловік уже сидить, не озирається й не поворухнеться* (Стор., І, 1957, 335); *Повітря ані поворухнеться* (Мирний, IV, 1955, 174); *Я спробував поворухнутись і відчув у всьому тілі непереможну втому й біль* (Сміл., Сашко, 1954, 194).

ПОВОРУШИ́ТИ, рушу́, ру́шиш, *док.* 1. *неперех.* Надати руху чому-небудь, злегка порухати чимось. *Як шамгнуть жуять* [щупак], *шуваром поворушить* (Фр., XIII, 1954, 390); *Тільки діти поворушили батіжками в повітрі, як собаки временили щосили по сніговому полю* (Ів., Вел. очі, 1956, 13).

◇ [І] **па́льцем не поворуши́ти** — те саме, що [І] **пальцем не ворухну́ти** *(див.* **ворухну́ти***). — Ні, я ніду межи ті нещасні люди, працею котрих всі живуть* [живуть]; *і дав щастя котрих ніхто й пальцем не хоче поворушити!* (Коцюб., І, 1955, 248); **поворуши́ти мо́зком** (пам'я́ттю) — подумати, розмірковуючи над чим-небудь або пригадуючи щось. *— Я розумію, що не женитися тем не можно. От і поворуши мозком. Тобі потрібна жінка незбиткна, а з освітою* (Головко, II, 1957, 559); *Містер Ебба трохи поворушив своєю пам'яттю й пристосував себе згадати, що ж іще знає він про ці .. країни* (Смолич, Сорок пісям.., 1937, 19).

2. *перех.* Торкаючись кого-, чого-небудь, злегка порухати. *Софія сама підійшла до лави, де спав брат мертвецьким сном, вікно перед ним відкрила і злегка поворушила руку* (Ле, Вибр., 1939, 79).

3. *перех.* Перекидувати що-небудь легко (сіно, солому і т. ін.); // Зрушити з місця що-небудь. *Минулої.. поворушив тріски, що встигли вже підсохнути* (Сид., Святослав, 1959, 24).

4. *перех., перен.* Спонукати до діяльності, вивести зі стану спокою, байдужості і т. ін. *— Поворушіть їх,— кинув офіцер і сів на стільець. Жандарми, нахилившись над робітниками, почали щосили бити їх по голих п'ятах..* (Досв., Вибр., 1959, 172).

ПОВОРУШИ́ТИСЯ, рушу́ся, ру́шишся, *док.* 1. Зміна порухатися, увійшовши на тому самому місці. *Самі в покою сидять* [діти] *мовчки..; аби поворушилась, аби словечко між собою зговорили, зараз пани й гримнуть* (Вовчок, І, 1955, 28); *Вінок червоних та жовтих рож на голові не поворушився ні одним листочком* (Н.-Лев., II, 1956, 67).

2. *перен.* Проявити діяльність; пробудитися. *Чи то давне яке лихо Прокинулось в хаті? Чи вчораш-нє, здавалося знов поворушилось..?* (Шевч., І, 1963, 310).

ПОВОСКОВІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **повоскові́ти**. *Сухі, бездумні очі дивилися нежитно в кутки, де стояв пучок жита з повоскові́лими колосками* (Панч, Гомон, Україна, 1954, 116).

ПОВОСКОВІ́ТИ, ію, ієш, *док.* Набути кольору воску, стати бліло-жовтим. *Тонкозуба обличчя, освітлене через вікно місяцем, повоскові́ло, як у мерця* (Панч, В дорозі, 1959, 194).

ПОВОСКУВА́ТИ *див.* **повощи́ти**.

ПОВОЩИ́ТИ, щу́, щи́ш і **ПОВОСКУВА́ТИ,** ую, уєш, *док., перех.* Натерти, намазати що-небудь воском. *Треба повощити нитки* (Сл. Гр.).

ПОВОЮВА́ТИ, юю, юєш, *док.* 1. *неперех.* Воювати (у 1 знач.) якийсь час. *Багато потрудилися ви, товариші* [радянські воїни]. *Багато повоювали. Багато праці й поту, страшний тягар війни винав вам* (Довж., III, 1960, 45); *І я почув: — Він буде жить. Це кришталь був. Ще повоюємо, юначе.— сказав сивенький у неволі, з життям вітаючи мене* (Сос., II, 1958, 418).

2. *неперех., перен.* Боротися якийсь час з кимсь-чим-небудь або за когось, щось. *— Так, нам ще з ними повоювати доведеться, з цими газетами,— в тон йому відповів Соколов* (Собко, Запорука.., 1952, 57); *Бас із нею, з тією Мухою* [дівчиною]! *Невелике добро дісталося Володі. А ось Голда, ця варта, щоб за неї повоювати* (Ткач, Арена, 1960, 183).

3. *перех.* Перемогти, підкорити. *Повернувшись., вони повоювали князеве військо, а самого князя в полон взяли* (Вас., II, 1959, 432); *— Все Чигиринське староство повоював* [гайдамаки], *із коронним військом бився* (Хотк., Довбуш, 1965, 346); *Розмова вже точиться про те, що наш солдат невтомливий, витривалий, .. що наш солдат може всіх ворогів повоювати..* (Гуц., З горіха.., 1967, 72).

ПОВПИВА́ТИСЯ [1], а́ємося, а́єтеся, *док.* Уп*ити*ся (про всіх або багатьох) *(див.* **упи́ватися**). *Вихопили молодці боронок горілки, меду, заграла музика, танцюють, співають, регочуться.. І ми таки повпивались* (Стор., І, 1957, 186); *Ото як п'ють* [журкулі] *удвох, то самовар опівночі стає їм, то десь за самоповом біжш.. Як повпиваються та як розбалакаються страшно робиться* (Головко, II, 1957, 24).

ПОВПИВА́ТИСЯ [2], а́ємося, а́єтеся, *док.* Впитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох) *(див.* **впива́тися** [1]). *Вузли, мов м'якими, повпивалися в м'ясо...* (Фр., II, 1950, 16); *Од стріл, які повпивалися в тіло з усіх боків, колюк був стожий по серпитого круглецького їжака* (Ільч., Козацьк. родч., 1958, 389).

ПОВПИСУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Вписати кудись, у щось усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВПИСУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Вписатися кудись, у щось (про всіх або багатьох). — *Добре задумав пан гетьман, тільки не зовсім, бо до братства повписуються і війти, і радці, і крамарі, і вся міська й околишня шляхта* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 202); *Давно вже пригабурцся Петренки й лостались саші Гончаки, навіть у метрики повписувались, і тепер тільки родинні перекази можуть відновити родове прізвище Макита й Грицька Гончаків* (Ю. Янов., II, 1954, 154).

ПОВПИХАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вихнути всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Повпихала обох швидче* [швидше] *в хату та й двері причинила* (Сл. Гр.).

ПОВПЛІТАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вплести все або багато чого-небудь у щось. *Лукія наривала квітів і сплела вінок.. А між баранчиками конюшини повплітала братки з пелюстками трьох кольорів: білого, жовтого й фіолетового* (Донч., III, 1956, 75).

ПОВПРЕ́Д, *а, ч.* Скорочення: повноважний представник; до 1941 року — назва дипломатичного представника СРСР при іноземному уряді; посол. *Повпред поїхав у відпустку і залишив мене самого* (Кулик, Записки консула, 1958, 27); *// перен.* Вакгалі представник кого-, чого-небудь. *Документаліст є своєрідним повпредом народу перед людством* (Довж., III, 1960, 224).

ПОВПРЕ́ДСТВО, *а, с.* Скорочення: повноважне представництво; до 1941 року — назва дипломатичного представництва СРСР при іноземному уряді; посольство.

ПОВПРИВАТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Уприти (про всіх або багатьох). *Найчички аж повпривали, бігаючи то з пекарні, то в пекарню* (Свидн., Люборацькі, 1955, 42); *— Йду тобі дишу гамзують-засвоють* [напеняють] *по саду, по лісі та й по полю, якобсь дигої кабиці носить їх, аж повпривають* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 89).

2. *кул.* Дійти до стану готовності (про все або багато чого-небудь).

ПОВПРЯГАТИ, аю, áєш, *док., перех.* Вприягти всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Вони стали, вози помазали, Сірі воли повпрягли* (Чуб., V, 1874, 1051).

ПОВПУСКАТИ [1], áю, áєш, *док., перех.* Впустити кудись, у щось усіх або багатьох.

ПОВПУСКА́ТИ [2], áю, áєш, *док., перех.* 1. Упустити з рук усе або багато чого-небудь. *Рип у двері, і хто ж то? Семен Іванович!.. Галочка усе в рук так і повпускала...* (Кв.-Осн., II, 1956, 326).

2. *рідко.* Спустити в яму всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Викопали яму під причілком, поставили води й їсти всього і їх туди повпускали* (Сл. Гр.).

ПОВРОСТАТИ, *ає, док.* Вирости в щось (про все або багато чого-небудь). *Ще вибачих зір і жовтих скель Полати в камінь повростали* (Щог., Посяї, 1958, 233); *Дуже мальовнича була хата. Одне, що не подобалося в ній, і то не нам, а матері,— вікна повростали в землю і не було заміж* (Довж., Зач. Десна, 1957, 467).

ПОВРУНЮВАТИСЯ, юються, *док., рідко.* Покритися крупами (у 1 знач.). *Поврунювались жита* (Сл. Гр.).

ПОВСАДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Посадити в щось усіх або багатьох.

2. Устромити в щось усе або багато чого-небудь.

ПОВСАДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Усістися (про всіх або багатьох).

ПОВСЕЛЮДНИЙ, *а, е, розм.* Стос. до всіх людей, усього народу. *Звівався зради плосколобий змій, Та правди меч і повселюдний сором Його рвали,— і народний форум Прокляв Мазепу* (Рильський, I, 1956, 371).

ПОВСЕЛЮ́ДНО, *розм.* Присл. до **повселю́дний**.

ПОВСИХА́ТИ, *ає, док.* 1. Усохнути (про все або багато чого-небудь). *Аж страх погано У тім хорошому селі: Чорніше чорної землі Блукають люди; повсихали Сади зелені, полягли Вісенькі жита* (Шевч., I, 1963, 131); *Дивні заморозки вдарили, криниці геруш повимерзали, повсихали* (Мирний, IV, 1955, 16); *// перен., розм.* Втратити здатність рухатися, діяти (про частини тіла). *— Хіба б мені руки повсихали, щоб я не витягала тебе за коси.. з житі тати!* (Коцюб., I, 1955, 64); *А до очей наші богородиці* [назви молитов] *то й ліки зараз повсихали* [у опуклі] (Дн. Чайка, Тв., 1960, 110).

Подáй (хай, нехáй) ру́ки (но́ги, язи́кй) повсиха́ють; Подáй (би) (хай би, нехáй би, щоб) ру́ки (но́ги, язи́кй) повсихáли; Ру́ки (но́ги, язи́кй) в повсихáли *кому, лайл.* — те саме, що **Відсóхли в (хай відсóхнуть) ру́ки** (всім або багатьом) (*див.* **відсóхти**). — *Хай повсихають ноги тому, хто переступить межу* (Смолич, I, 1958, 54); *— Куди ти, подай би тобі ноги повсихали* (Довж., Зач. Десна, 1957, 465).

2. Висохнути (про водоймища). *Були ставки,— повсихали* (Чуб., V, 1874, 540).

ПОВСІДА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Усістися (про всіх або багатьох). *Зсунулись* [гості], *зирулись і якось усі повсідались* (П.-Лрв., I, 1956, 623); *У хмарі нашу вилетіли цілий рій мух. Вони повсідалися на чистих біранках* (Мокр., Сто., 1961, 109).

ПОВСКАКУВАТИ, уємо, уєте, *док.* 1. Вскочити (про всіх або багатьох). *Усі* [хлопці] *танцювали на морозі, поки змокли з очей і мати і брат, а вагім повскакували у хатку на піч* (Вовчок, I, 1955, 293); *Жура хотів посадовити косого з хлопців'ю кабіну, але ті вже повскакували в кузов* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 128).

2. Схопитися з місця, підхопитися (про всіх або багатьох). *Писарчуки.. повскакували з-за столів* (Коцюб., I, 1955, 38); *Ми повскакували й кинулися в кінець тераси, звідкіля було вийко двір за ровом будинку* (Смолич, I, 1947, 142).

ПОВСТАВА́ТИ [1], тавмо́, таєте́, *док.* 1. Устати, підвестися в місці (про всіх або багатьох). *Разом повставали* [запорожці], *коней посідлали, Попрали визволяти Катриного брата* (Шевч., II, 1963, 151); *Коли Мічурін увійшов до кімнати,.. всі встали. Вони часто потім згадували про це, сміючись і жартуючи й запитуючи один одного, чому ж вставали вони повставали, як школярі?* (Довж., I, 1958, 453); *// Прокинувшись від сну, підвестися у постелі. На другий день вже ми повставали, а баба спить* (Коцюб., I, 1955, 457); *— Не ви, мамо? — Я. — Наші вже повставали? — Спить ще* (Тют., Вар., 1964, 224).

2. Вийти з чого-небудь, висадитися (про всіх або багатьох). *Потім до берега пристави з Троянством зомлів всім своїм, На землю з човнів повставали, Снитавсь* [Еней], *чи в що їсти їм* (Котл., I, 1952, 70).

ПОВСТАВА́ТИ [2], таю, таєш, *недок.*, **ПОВСТА́ТИ**, áну, áнеш, *док.* 1. Підійматися на боротьбу з ким-, чим-небудь, проти когось, чогось; піднімати повстання. *Повстає кругом по світі Плем'я сміле, войовниче, Що для люду права, хліба, Волі і освіти кличе* (Фр., X, 1954, 120); *Хмельницький.. звернувся з універсалом до польських земян, закликаючи їх повставати проти шляхти* (Іст. УРСР, I, 1953, 246); *Народ проти панів повстав і вільний став* (Укр.. присл.., 1955, 335); *Чого той вовк нападать спішить? Бо він вже знає, що йому не жить. Бо кінь в Європі скорені народи повстали*

можуть за зорю свободи (Тич., II, 1957, 79); *У Жовті великім.. Тої* [Україно] *трударі — шахтарі, орачі — Повстали на пана, на ката* (Вичко, Сійся., 1953, 45); || Пробуджуватися до активних дій. *В уяві моїй крізь мільйони облич палає доба непоборна, коли ми повстали за партії клич бить чорні загони Ейгорна* (Сос., I, 1957, 450).

2. *перен.* Чинити опір, протидіяти. [Єшинський:] *Ми платимо покірно всі податки, ми кесаря шануємо і владу, не повстаєм ні словом, ані ділом супроти них* (Л. Укр., II, 1951, 233); *В душі Матвійко часто обурювався на батька, повстава проти його залізної волі, але корився йому* (Томч., Жменяки, 1964, 16); *На полів самої Даші, проти її участі в секті рішуче повстала мати* (Жур., Вечір., 1958, 218).

3. З'являтися, виникати. *З криком мала кучая вамяться* [парубки] *на Оницька, знаходиться ще десяток охочих, повстає купа з самих рук та ніг* (Хотк., I, 1960, 111); *За його почином і головно на його акціях, повстала велика деструктивна* [нафтоочисна фабрика] *біля Дрогобича* (Фр., VIII, 1952, 394); *Діти завсім не пам'ятали. бо були малими, який повстав над цілим Хрещатиком* (Ю. Янов., II, 1954, 34); || Відкриватися зорові, ставати видним. *Глятимеш, то шлях тобі зеленіється бором.; коли, от, опалуне сяйменький вітерець — і засяне старий Дніпро поміж зелених комишів та червоного верболозу, і повстають круті сині гори* (Вовчок, I, 1955, 95); *Уже було побать рукою До наших вулиць і садів. Що повставали за рікою,— І кожен зустрічно радів* (Перв., I, 1958, 484); || Оживати в пам'яті, виникати в уяві і т. ін. *Повстає в моїх очах Жіночка постать* (Рильський, I, 1960, 261); *В його забобонній голові разом повстали згадки про чудне.. повідження дочки* (Коцюб., I, 1955, 270); *І разом покинув недбале писання, І в серці повстане єдине бажання Довіку читати на лиці твоєму Найкращого серця найкращу поему* (Сам., I, 1958, 130); || Починатися, зароджуватися, брати початок. *— Все, що ми бачимо круг себе, доводить нам, що без причини нічого не повстає* (Гр., II, 1963, 105); *Хто ж може відати, звідки нічто всі? Хіба тільки той сам, з кого повстало безкрай світи,— чи створив він, чи не творив їх,— він бачив усе з висоноті* (Л. Укр., IV, 1954, 284).

ПОВСТАВЛЯТИ, яю, єш, *док., перех.* Вставити в щось усе або багато чого-небудь. — *Одчини, бо вікна побʼю!.. — Як побʼєш, то й повставляєш* (Н.-Лев., II, 1956, 270); [Одарка:] *Від радощів та сміхів аж зуби повипадали!* [Гиса:] *Не журись. Знайдеться така підпора, що й зуби повставляє* (Мирний, V, 1955, 234); *— І вікна он побиті, зима йде, а шибки повставляє хто?* (Гончар, Тронка, 1963, 325).

ПОВСТАЛИЙ, а, е, ч. Дієпр. акт. мин. ч. до повстáти. *Тепер полковники, старшини з Низу очолювали повсталий проти пана український народ* (Ле, Наливайко, 1957, 44); *Наш юний світ, в борні повстанім, Наш легендарний пісні світ!* (Ус., Лави.., 1948, 95); *О, сильні в очах ваших сліз і печалі, Герої, повсталі з улюблених книг...* (Перв., II, 1958, 320).

2. *у знач. прикм.* Який піднявся на боротьбу, піднявся повстання. *Всі чомусь думали, що йдуть на Правду. Може, тому, що серцем кожен був там, з повсталими чеськими патріотами* (Гончар, III, 1959, 441); || *у знач. ім.* повстáлий, лого, ч. Той, хто піднявся на боротьбу, піднявся повстання. *— Якщо повсталі відмовляться видати підбурювачів,— їхні жилля спалити, добро забрати, усіх дорослих обох статей піддати екзекуції* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 235).

ПОВСТАНЕЦЬ, нця, ч. Учасник повстання, заколоту. *За селом над самим шляхом стояла могила, де були поховані повбивані поляками повстанці* (Н.-Лев., III, 1956, 210); *Наше військо єдналося з трудовими масами, повстанцями, і ми гнали білогвардійських недобитків, як отару овець* (Ірчан, II, 1958, 39).

ПОВСТА́ННЯ, я, с. Масовий збройний виступ. *Всі почували, що хусить прийти до вибуху, то ніхто не хотів починати. Вибух явного повстання на Угорщині дав знак до всіх і прискорив катастрофу* (Фр., III, 1950, 323); *Революція знову спалахнула по всій країні новим загальним політичним страйком і збройним повстанням* (Головко, II, 1957, 311); *— Ось,— сказав Щорс.. — Перший випадок повстання проти* (Довж., I, 1958, 204).

ПОВСТА́НСТВО, а, с. Повстанський рух. *— Недавня пиратка греко-французьких десантів на українських берегах була б неможлива без участі в цій боротьбі могутніх сил українського повстанства* (Гончар, II, 1959, 145).

ПОВСТА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до повстáнець. *У справжню партизанську війну перетворився повстанський рух кріпаків. Пойлак під керівництвом легендарного Устима Кармелюка* (Слово про Кобзаря, 1961, 7); *Обидва вони входили в повстанський комітет* (Нанч, Гірські хлопці, 1959, 17); || Належний повстанцеві, повстанцям. *Над Балканом* [Балканами] *свищуть кулі із зайдлуських, із повстанських Самовалів* (Воронько, Драгі.., 1959, 11); || Який складається з повстанців. *Не корилась Україна, Повстанські лавила війська На кличі Тараса й Северина, На голос Гуні й Павлюка!* (Рильський, III, 1961, 145).

ПОВСТА́ТИ *див.* повстáвіти².

ПОВСТИЛА, и, ж. Те саме, що повсть. *Ганяйна мовель.. зображав кибитку з перекриттям з повстини або килима* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 78); *— Я поставив умову, щоб з того боку двері оббили повстиною* (Кулик, Записки консула, 1958, 36); *Гераській рішуче шарпнув за повстину* (Перв., II, 1958, 372).

ПОВСТИ́НИЙ, а, е. Вироб., зроблл. з повстини.

ПОВСТКА, и, ж., *розм.* Те саме, що повсть. *Моя копиці сіна., стоять казанські окрузі намети, криті повстком* (Донч., I, 1952, 130).

ПОВСТРОМЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до повстрóмлювати. *За хлівом одиноко курчать мажки, повстромлювані на довгих тичках в горід* (Мушк., Серце.., 1992, 290).

ПОВСТРОМЛЮВАТИ *док.* повстромля́ти.

ПОВСТРОМЛЮВАТИСЯ, юється, *док.* Встромитися (про все або багато чого-небудь). *Сіно повстромлювалося в дірки* (Сл. Гр.).

ПОВСТРОМЛЯ́ТИ, яю, єш і **ПОВСТРОМЛЮВА́ТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Встромити все або багато чого-небудь. *— Ну, добре,— заговорили* [хлопці] *і поставили свої коні* [хворостини] *в ряд, повстромляючи головки їх в пилт* (Синдн., Люборацькі, 1955, 37); *Двадцятеро хлопчиків повстромляють собі курячі пера за вухо і з іржанням бігають туди і сюди* (Смолич, II, 1958, 46); *Незовимки вже повстромлювали в свічники свої свічки й розсипалось по палаті барвистими кулаками* (Коч., П'єси, 1951, 198).

ПОВСТРЯ́ВАТИ, повстря́ємо, повстря́єте і повстрі́мо, повстрясті́, *док., розм.* 1. Втягнутися (про все або багато чого-небудь). *Такий ліс, що йому кінця нема, а високий такий, що аж у небо верхи повстрявали* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Втрутитися (про всіх або багатьох). *І чого вони всі туди повстрявали? Хіба то їх діло?* (Сл. Гр.).

ПОВСТЯ́К *див.* повстяни́й.

ПОВСТЯ́КИ, ів, *мн.* (*одн.* повстя́к, á, ч.). Те саме, що повстя́нники. *Біля старого на підлозі стопла зелена*

скриньку, звезту була пригорочена пара стоптаних повстяків (Панч, Спіпів., 1959, 6).

ПОВСТЯ́НИЙ, я́на, я́не. Вигот., зробл. з повсті. *— Було часом забудусь та не візьму з собою перини, то ті каторжні повстяні матраци.. так надушать мені боки, що ребра болять* (Н.-Лев., І, 1956, 575); *— Бодай, видать,— сказав чоловік у повстяній шапці* (Рибак, Переясл. Рада, 1953, 143); *У поріжи. Мусить* [Пачкір] *щось-то скалати, так і рота не розпялить і язика не поверне, нечаче він йому повстяний* (Кв.-Осн., II, 1956, 105); // *перен., розм.* Подібний до повсті; пегнучий. [Палажка:] *Ось не вери ти чортибатькама-що своїм повстяним язиком!* (Мирний, V, 1955, 225).

ПОВСТЯ́ЙК *див.* **повстя́нки**.

ПОВСТЯ́НКИ, ів, *мн.* (*одн.* **повстя́нок**, а, ч.). Зимове взуття з повсті; валянки. *— Скинув повстянки з ніг та так, не роздягаючися, з халатом і ліг* (Мирний, IV, 1955, 353); *Гнат дістав з-під лави пару повстянків, кинув їх услід за босою Марією в сіни* (Панч, В дорозі, 1959, 44).

ПОВСТЯ́НКА, и, ж. Шматок повсті. *І моя душа не повстянка* (Номис, 1864, № 5386).

ПОВСТЯ́Р, я́, ч. Той, хто виготовляє повсть.

ПОВСТЯ́РКА, и, ж. Жін. до **повстя́р**.

ПОВСТЬ, і, ж. Вигот. із вовни способом валяння щільний матеріал, який використовується для обббивання дверей, вироблення теплого взуття, капелюхів і т. ін. *Повсть виробляється з грубої кінської або коров'ячої шерсті, змішаної з борошняним клейстером* (Колг. енц., І, 1956, 116); *На дверях, оббитих повстю, висів пожовклий папірець* (Донч., V, 1957, 367); *Далівка була вкрита подвійним шаром товстої повсті, поверх якої Шакех постелила третю — білу — для гостей* (Тудуб, В степу.., 1964, 164); // Шматок такого матеріалу, що використовується як килим, покривало і т. ін. *З зорі безшумно вискочив сотник і підняв повсть* (Книжник, Д. Галицький, 1938, 541); // Що-небудь схоже на такий матеріал, збите в щільну масу. *Збилалась* [борода] *у грубу повсть, розчесати яку могли тільки його власні костлуваті великі пальці* (І. Бедзик, Дніпро., 1951, 45).

ПОВСЮДИ, *присл.* У кожному місці; всюди, скрізь. *Повсюди чад, а вогонь лютий Пекельні бенкети справля* (Стар., Поет. тв., 1958, 37); *Опівночі, коли коваль з Цигулею пішли в обхід по слободі оглянути, що вже зроблено, майже повсюди роботу вже кінчали* (Головко, II, 1957, 349).

ПОВСЮДНИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. повсюди. *Моя посполитее рушення Лагідна в царстві началось, Повсюдна мштура та ученя* (Котл., І, 1952, 190); *Відчуття щастя, поєднання праці з наукою, повсюдне нарадження героїзму — ось відмінні риси повокорокового життя нашого радянського* (Тич., III, 1957, 299).

ПОВСЮДНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **повсю́дний**.

ПОВСЮДНО. Присл. до **повсю́дний**. *Се повсюдно роблять наші молодиці й баби* (Сл. Гр.); *Тільки пісня повсюдно лилася за ними і там, на чужині, звучала тоскно і болюче* (Шопа, Україна.., 1960, 272).

ПОВСЯКДЕ́НИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. кожного дня; щоденний. *За повсякденною столичною суєтою між і не вибереться* [Павло] *на село* (Головко, II, 1957, 487); // Звичайний, звичний, буденний. *Я вступаю до сфери повсякденних інтересів.— усього того, з чого складається ціле наше життя* (Ю. Яновський, II, 1958, 36); *Попідтинню він* [актор] *у цьому козацькому вбранні зовсім вільно, невимушено, немов то був його звичайний повсякденний одяг* (Минуле укр. театру, 1953, 149); // Постійний. *Людське життя сирітське, майнетування у злигодах, повсякденна боротьба за шматок хліба виховали з неї людину, що вміла постояти за себе* (Кітр., Вибр., 1960, 350); *Нерильне підвищення організаторської роботи в масах немислиме без повсякденного пікування про добір, розстановку і виховання кадрів* (Ком. Укр., 1, 1960, 9).

ПОВСЯКДЕ́ННІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **повсякде́нний**. *Краса і сила цієї книги* [«Прапоронощі» О. Гончара] *— в незатьмарений повсякденності її думок і способу їх втілення* (Рад. літ-во, 4, 1968, 46); // Те, що буває кожного дня, щодня; щоденність. *Мічурін, заглиблений у найскладніші спостереження, кілька днів підряд міг не був присутнім у звичайній повсякденності* (Довж., І, 1958, 435).

ПОВСЯКДЕ́ННО. Присл. до **повсякде́нний**. *Він прозвів, випростався в сідлі і знову став дивно схожий на того міщуна, зібраного Воронцова, якого Хома звик повсякденно бачити в полку* (Гончар, III, 1959, 428); *Шкода людей, що самі собі ставлять межі повсякденно і повсякчасно* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 341).

ПОВСЯКДЕ́ННЯ, я, с. Те, що буває кожного дня, щодня; щоденність. *Твори поета* [М. Нагнибіди] *— це осягнена і озвучена художнім словом романтика нашого чудесного повсякдення* (Літ. Укр., 19.IV 1966, 1).

ПОВСЯКДЕ́НЬ, *присл.* Кожного дня, щодня; повсякденно. *— Ні-бо, Грицю, неправда; я не тринщя, а хочу, щоб як сьогодні удовольствувалась* [удосталь] *с тябця, так щоб-і повсякдень по стільки ж* (Кв.-Осн., II, 1956, 131); *Дорослі повсякдень були на роботі* (Юхвід, Оля, 1959, 12).

ПО-ВСЯ́КОМУ, *присл.* Не однаково, по-різному. *А село як село, по-всякому дивилось на вигадки багатіїв* (Стельмах, II, 1962, 92).

ПОВСЯКЧА́С, *присл.* Постійно, завжди. *Ми його, нашого любого товариша, будемо повсякчас згадувати добрим словом у своїй громаді* (Гр., II, 1963, 460); *Повсякчас, навіть коли Україну злі люди робили для її дітей мачухою, і тоді вона залишалася дорогою вірним її синам* (Панч, На калин. мості, 1965, 279); // У будь-який момент; будь-коли. *Молодіж інакше вже дивиться на це діло: — Як сидять, каже, по віру, то чоловік жінку більш любить та жалує, бо вона його може повсякчас покинути...* (Коцюб., І, 1955, 45); *По той бік шосе.. стоїть радіомовна станція. Повсякчас вона готова передати військам історичну звістку про капітуляцію фашизму* (Гончар, III, 1959, 413).

ПОВСЯКЧА́СНИЙ, а, е. Який є, буває, має місце, відбувається і т. ін. постійно, завжди. *Треба.. обати про повсякчасне залучення до етнографічної роботи.. нашої студентської молоді* (Рильський, II, 1956, 106); *Велику роль у змінюванні повсякчасного ділового ом'якшу літератур відіграють перекладні художні твори з інших мов на рідну* (Вітч., 9, 1968, 152); // Постійний, звичний. *Перед очима він ставав живих людей, з живими жуками, з своїми невеличкими надіями: тільки хату тепер, працю повсякчасну* (Мирний, І, 1954, 347).

ПОВСЯКЧА́СНО. Присл. до **повсякча́сний**. *З думкою про тебе повсякчасно, про щастя жить, любов моя ясна, я ним іще душею сміт, такий прекрасний, і слухая листя шум коло вікна..* (Сос., Близька далина, 1960, 248); *Сонце світить і не гасне, зорі сяють повсякчасно, не спиняють плеса рік,— а народна сила й мудрість в світі житимуть повік* (Забіла, У.. світ, 1960, 156).

ПОВТИКА́НИЙ, а, е. Дніпр. пас. мин. ч. до **повтика́ти**. *Гачики, повтикані в спід в передню, почали вискакувать* (Н.-Лев., III, 1956, 264).

ПОВТИКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Вткнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.— *Обмотаю* [мантри] *соломою, повтикаю в кайдаш та й довезу хоч і за сто верстов* (Н.-Лев., I, 1956, 159).

ПОВТИ́ПАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Утупти, відрубати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вони пошкандибали до шляху, спинячись на дубові костури, що їх дорогу вирубали, навіть не повтинавши гілок з пожухлим листям* (Кучер, Голод, 1961, 115); *Прикадо зеленим.. смеречки, що їм два роки тому Федір повтинав верхи, аби вшир розростались* (Гжицький, Оглядки, 1962, 12).

ПОВТИРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Утерти, витерти всіх або багатьох. *Повтирай дітей, бач як повказувалися* [випазилися] *квашеї* (Сл. Гр.).

ПОВТИРА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* Утертися, витертися (про всіх або багатьох). *Вони швидче* [швидше] *повтиралась, бущімо і не плакали* (Сл. Гр.).

ПОВТИХА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Утихнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). * Образно. *Мої думи повтихли* (Сл. Гр.).

ПОВТІКА́ТИ[1], аємо, аєте, *док.* Утекти (про всіх або багатьох). — *Які не повтікали хлопці, то всіх забули* [козаки] (Стор., I, 1957, 393); *Стоїть* [в Доростол] *поріклало багато людей з-над Дунаю* (Скл., Святослав, 1959, 565); * Образно. *Слова повтікали з його пам'яті* (Н.-Лев., III, 1956, 18).

ПОВТІКА́ТИ[2], аю́ть, *док., рідко.* Витекти (про все або багато чого-небудь). *Були річки — повтікали* (Сл. Гр.).

ПОВТІША́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Утішати якийсь час. *Дома своє лихо, своє невимовне горе, а там батько-мати недужі, Вирве Горпина хвилину вільну — біжить довідатись, Побалакає-повтішає* (Мирний, I, 1954, 230); *Посунує* [Настя] *часом, що живе в самотині, повтішає себе думкою, про пташа, та й нікто про те не знає* (Вас., I, 1959, 220).

ПОВТІША́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Утішатися якийсь час. *Весна оживає.. Іду і так мені бажається подихати з ким цими врановими, повтішатися красою* (Тесл., З книги життя, 1949, 86); *Вачура хотів запевнить, що відновлення пересохлих річок в ідею всенародною, але стримався. Хай старий відротяних повтішається* (Чаб., Тече вода.., 1961, 99).

ПОВТОМЛЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся і **ПОВТОМЛЯ́ТИСЯ**, ямося, яєтеся, *док.* Утомитися (про всіх або багатьох). *Ми.. не повтомлялися, І на тебе, пляку, не забувалися* (Чуб., III, 1872, 241).. .

ПОВТОМЛЯ́ТИСЯ *див.* **повтомлюва́тися**.

ПОВТОПТУВА́ТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Втоптати, вдавити все або багато чого-небудь (у землю, сніг і т. ін.).

ПОВТОПТУВА́ТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Утоптати. ходячи. їздячи і т. ін., все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Бач, які стежки повтоптували, через город ходячи* (Сл. Гр.).

ПОВТО́Р, у, ч. 1. То саме, що **повторе́ння**. — *Я не хочу завдавати собі душевних мук,— таким механічним повтору одмовляв Марія* (Ю. Бедзик, Полкп., 1959, 132); *Для уникнення зайвих повторів, для зручності користування* [бібліографічним покажчиком] *краще всі рецензії подавати після опису рецензованої праці* (Рад. літ-во, 4, 1965, 91); *Повтор підмета, вираженого іменником, в творах Шевченка зустрічається переважно в складних реченнях* (Курс. іст. укр. літ. мови, I, 1958, 251).

2. Художній прийом, який виявляється у повторенні в певній послідовності однакових звуків, слів, фраз і т. ін. *Надаючи великого значення музичності мови, Кочубинський вдавався до алітерацій, асонансів.., звукових анафор та повторів* (Літ. Укр., 26.IV 1963, 2); *Будь-який словесний, фразовий чи звуковий повтор в художньому тексті ритмує його* (Рад. літ-во, 6, 1966, 46).

ПОВТОРЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повторя́ти**. *Стрімким вірком докором лунали повторені слова пісні..* (Вас., I, 1959, 317).

ПОВТОРЕ́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **повторя́ти, повторі́ти** і **повторя́тися, повторі́тися**. *Максим не може не бачити, з якою ретельністю Білецький відшліфовує кожен трюк, як він з кожним повторенням стає все ефектнішим* (Ткач, Арена, 1960, 128); *Він знаходить у них* [лоноскп] *повторення виразів і, бачачи простий, починав придумувати інші фрази* (Стельмах, I, 1962, 487).

2. Фраза, думка і т. ін., що повторюється (у мовленні, в літературному чи музичному творі і т. ін.). *Незважаючи на силу-силенну персонажів, які багато разів згадуються, Микита Годованець ніколи не збивається на повторення* (Вітч., 1, 1969, 173).

3. *перех.* Той, хто (або те, що) є точною копією кого-, чого-небудь, має повну подібність до когось, чогось. *Таке диване і навіть какове повторення Надії., її дитька Іванка* (Чаб., Тече вода.., 1961, 156); *Сплював день за днем. І кожен з них був точним повторенням минулого* (Тулуб, В степу., 1964, 110).

ПОВТОРИ́ТИ *див.* **повто́рювати**.

ПОВТОРИ́ТИСЯ *див.* **повто́рюватися**.

ПОВТО́РНИЙ, а, е. Який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге. *Він залишив уважно купу порожні і всю штовхнув, ни нема небезпеки повторного завалу* (Нол., Терни.., 1950, 213); *Коли Григорія Процепка привели на повторний допит, він заклав здивованому начальникові бестаю: — Хочете.. добути від мене рясні зізнання, поводьтесь зі мною по-людському* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1954, 140); *Повторна оранка.*

ПОВТО́РНІСТЬ, пості, ж. Абстр. ім. до **повто́рний**. *Значне місце в розвитку мелодії належить повторності* (Пар. тв. та етн., 5, 1966, 60).

ПОВТО́РНО. Присл. до **повто́рний**. *Полит на твори письменника* [І. Франка] *виявився таким великим, що в 1929—31 рр. видавництва випустили цей же 30-томник повторно* (Літ. Укр., 27.V 1966, 1).

ПОВТО́РЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **повто́рювати**. *В його пластовій голосі і в тім щохвилинн повторюванім значочку жандарм добачав укритий намір над своєю властю* (владою) (Фр., II, 1950, 30); *Він виголошував тост на честь Горлиці, це можна було зрозуміти з часто повторюваного її імені* (Ю. Янов., Мир, 1956, 274).

2. *у знач. прикм.* Який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге; повторний. *В розташуванні повторюваних членів речення автор* [Марко Вовчок] *не обмежено дотримується якоїсь певної симетрії* (Курс. іст. укр. літ. мови, I, 1958, 403).

ПОВТО́РЮВАНІСТЬ, пості, ж. Абстр. ім. до **повто́рюваний**. 2. *Знання повторюваності нот дає змогу заздалегідь підготуватися до труднощів, які вони викликають* (Наука.., 12, 1956, 21); *З давніх часів перед фольклористикою стоїть.. завдання пояснити повторюваність сюжетів і мотивів, ідей і поетичних форм у різних народів* (Нар. тв. та етн., 6, 1964, 13).

ПОВТО́РЮВАННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **повто́рювати** і **повторя́тися**. *Митець свідомі уже давно в собі вибрашко творчість.. Він уникає повторювань, копію-*

вань, бо там, де повторення,— лишкам мистецтво (Мистец., 4, 1967, 16).

2. Те саме, що **повтóрити** 2. — *Та чому ж у вас так мало їсти дають?* — *запитав я, здивований і немало вражений тим повторюванням в словах Миґаса про їду, обіди та вечері* (Фр., I, 1955, 193).

ПОВТОРЮВА́ТИ, юю, ює і **ПОВТОРЯ́ТИ**, яю, яєш, *недок.*, **ПОВТОРИ́ТИ**, рю, риш, *док., перех.* 1. Говорити, писати і т. ін. знову, ще раз те ж саме. *Це був приємний наказ, і його не треба було повторювати двічі* (Ів., Тасемниця, 1959, 155); *Вже я раз виражала свої думки з приводу [з приводу] окремих слів, то що вже повторять слів* (Л. Укр., V, 1956, 391); — *Що за чудесний вид,— повторив хлопець по хвилі* (Фр., III, 1950, 8); — *Я не бачив нікого за одного робітника з мастку Гальванського,— вчора повторив дід* (Смолич, I, 1958, 48); // Промовляти слідом за ким-небудь. *Уста мого сусіда, ледь-ледь ворушачися, повторюючи її слова...* (Ле, Право., 1957, 10); *Клáде дитя поклони... Та молитву після діда Повторяє в тишині* (Граб., I, 1959, 210); — *За Сім'ї — промовив тихо старі, морщуючи сивим вусом.— За Сім'ї — стрепенувшись, як молоді соколи, повторили молодші* (Довж., I, 1958, 257); // Переказувати чиїсь слова. — *Нема тепер панської — в наша земля,— не повінує Тимофій, що повторив слова Мірошниченка* (Стельмах, II, 1962, 177); — *Роби як знаєш,— сказала [мати],— що мені переказав, те й я тобі повторила* (Ю. Янов., II, 1958, 207); // тільки *недок.* Часто говорити, згадувати що-небудь. *Ми любимо повторювати слова Ганки, що мужику творить народ, а композитори лише аранжують її* (Рильський, IX, 1962, 167); *Повторяла* [Кравцовська] *кілька раз, що вона для Славка застара* (Март., Тв., 1954, 257); // Відтворювати якісь звуки (про луну). *Ов-ов-ов!.— одзивається збудженої гори... за-га-га!.. повторюють в тривозі далекі верхи* (Кощов., II, 1955, 330).

2. Робити знову, ще раз те ж саме. *Наступного, 1814 року, козаки здійснили два походи. Щоправда, весняний був невдалий... Проте влітку на 40 чайках вони повторили похід* (Наука., 9, 1966, 40); // Виконувати ще раз (музичний або літературний твір, частину його). *Гіта., грає на скрипці, повторюючи механічно той самий бурхливий і блискучий пасаж, що раптом змінюється пристрасною й сумною мелодією* (Коч., II, 1956, 339); *Зурка повторяла один і той самий голос, монотонний, невпинний* (Кощов., I, 1955, 395); // Наслідувати чиї небудь рухи, дії і т. ін. *Знаємо нитаь* [Мартіан] *Міна, де він уміє табанцю. Той показує на браму і повторює її рухи, що робив йому вчора* (Л. Укр., III, 1952, 273); *Тоня невідлучно пробирається за ним, старанючись, моя слухняна альтистка, точно повторювати кожен його рух* (Гончар, Тронка, 1963, 239); *Вевлідь це раз здзвуває усю команду. Він повторив точно те, що зробив Гриць: вчепився лапами за тріщи і спритнісінько виліз на палубу* (Ткач, Грінь..., 1955, 12); // Бути цілком подібним до кого-, чого-небудь, схожим на котось. щось. — *Дуже часто діти повторюють своїх батьків. Засвоюють їхні звички, їх принципи, їх мораль* (Логв., Давні рани, 1961, 30).

3. Відновлювати в пам'яті раніше вивчене, засвоєне. *Учитель порадив, як нам треба повторювати те, що вже вивчено, як краще засвоїти правила* (Донч., V, 1957, 205); *Нерезімов* [Гриньо] *думками на географію й став конспективно повторяти її від початку до краю* (Вис., I, 1959, 177); *Сьогодні... не вчили нічого нового, тільки трохи повторили* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 20).

ПОВТОРЮВА́ТИСЯ, юється, ювшся і **ПОВТОРЯ́ТИСЯ**, яється, яється, *недок.*, **ПОВТОРИ́ТИСЯ**, торíться, тóриться, *док.* 1. Звучати, бути написаним знову, ще раз. *Тихенький стук у двері. Річард спочатку не вважає. Стук повторюється* (Л. Укр., III, 1952, 89); *Одні й ті ж слова і фрази десяті разів повторювалися на одній і тій же сторінці* (Гудуб, В степу..., 1964, 494); *Очі світилися радістю, на обличчях сяяв усміх, а десь так тоскливо* [тоскно] *повторювалося: — Чому пройшло? Чому не вернеться?..* (Хотк., I, 1960, 62); *Свистять говорушок. Люди ще довго намагали, чи не повториться той звук* (Тют., Вир, 1964, 290).

2. Бувати, траплятися, відбуватися і т. ін. знову, ще раз. *Припадки, що були у мене перше цьогорічна, потім через день, останніх три-чотири дні вже не повторюються* (Л. Укр., V, 1956, 227); *Улюблені в селі людські імення так часто повторювалися в кожнім домі, що можна було подумати: одну мильовану села складають Марії і Параски, а другу — Васил і Григорій* (Мас., Під небом., 1961, 28); *Тут* [у гімназії] *з мужицьким сином повторяється та ж сама історія, що і в нормальній школі* (Кощов., II, 1956, 28); *Заголовки бланки, далі вже порадкували* [делегати з'їзду] *самі. Те ж саме повторилося другого дня* (Головко, II, 1957, 432).

3. Повторювати свої слова, вчинки і т. ін. *Грозичні бесіди різних за характером і значенням ролей, Кропивницький ніколи не повторювався* (Минуле укр. театру, 1953, 35); *Лети ж, моя пісне, вперед і звуків рій нехай мій ти мірі, щоб був він* [К. Б. Воронцівої], *як живий,— не сміють, не повторять щоб ні в якій мірі* (Сос., II, 1958, 324).

ПОВТОРЯ́ТИ *дов.* **повтóрювати**.

ПОВТОРЯ́ТИСЯ *дов.* **повтóрюватися**.

ПОВТЯГА́ТИ, яю, єш і **ПОВТЯГУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Втягнути кудись, усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Повтягав усі мішки в хату* (Сл. Гр.).

2. Засмоктати, всмоктати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *По Сивашах, що вже повтягували в себе стільки людей, поміж страшними... трясовинами, де тишком і вдень не пройде, Оленчик пройде і в найтемнішу ніч!* (Гончар, II, 1959, 59).

3. Увібрати, підтягти всередину (голови, животи). *А дівчата все — так ніби ото бджоли, коли на них дмухом пахнуть... Голови в плечі повтягали* (Вишня, I, 1956, 241)); *На голому ґіалі акації, що, здавалося, задрімали, стоячи під вікном, мирно сиділи, настовбурчивши пір'я і повтягавши голівки, горобці* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 34).

ПОВТЯГУВА́ТИ *дов.* **повтягáти**.

ПОВУЖЧА́ТИ, ає. Док. до **вýчати**. *Лише нече подовжало, як вилиу повужчало — зразу не запримітиш* (Мирний, III, 1954, 178); *Дорога ішла лісом і ніби повужчала, стала тіснішою* (Вітч., 3, 1951, 98); *Знову круг нас* [друзів] *смітся біля столу — Стіл зменшився, і повужчав круг!* (Рильський, II, 1960, 226).

ПОВУЗИ́ТИ, ужу, узиш, *док., перех.* Зробити вужчим (*дов.* вузький 1) усе або багато чого-небудь. *Коли о була мати кишені не повузила, були б і в мене широкі рукава* (Номис, 1864, № 900).

ПО-ВУЛИЧНО́МУ, *присл., розм.* Неофіційно, на рівні сусідів. *На західній околиці села, біля самого байраку, живе Йосип Вихор, по-вуличному — Йонька* (Тют., Вир, 1964, 6); *Наспівуючи, я добігаю до обійстя дядька Миколи, якого по-вуличному прозивають Бульбою* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 24).

ПОВХОДИ́ТИ і **ПОВВХОДИ́ТИ**, ить, имо, ите, *док.* 1. Ввійти кудись, у щось, до котось (про всіх або ба-

гатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Незабаром повтодили в хату й другі* [товариші Чіпки] (Мирний, II, 1954, 297); *Нараз музика вгамува.. та сніги перестали, із сусідніх світлиць повиходили старші панночки і старші пані* (Фр., I, 1955, 185); *Не дуже відчиняйся воротя, всі повихо́дили* [в клуню] *і знову їх зачинили* (Гр., II, 1963, 302).

2. Проникнути в глибину чого-небудь, просякнути у багатьох місцях. *Повтодила кров у землю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 349).

ПОВЧА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який містить у собі повчання, напучення. *Авос* [селян] *стояли осторонь,.. інколи доки́дючи й від себе повчальне слівце* (Смолич, I, 1958, 53); *Наумичка почали дратувати повчальні сентенції кабінетного завідника* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 162); // Який буває при висловленні повчання, напучення. *— Оксано, не спи! — несподівано прокляв він повчальним тоном, щоб одвернути від себе.. увагу* (Крим., Вибр., 1965, 407); *Прислужливість Марко до повчального, поважного голосу* (Кир., Вибр., 1960, 384).

2. Який навчає чого-небудь, дає корисні відомості, служить уроком. *Ще й досі був Хацькому зномки та перша ніч його незвичного старшинування. Гірка і повчальна ніч..* (Гончар, III, 1959, 308).

ПОВЧА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто повчає, дає напучення. *— Весь колектив наш був би рад,— почав директор-дипломат,— Щоб ви, шановний, як начальник і всього сектора повчальник, Прийшли до школи хоть на час і тим порадували нас* (С. Оп., Вибр., 1959, 228).

ПОВЧА́ЛЬНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **повча́льний**. *— А наш-то учений любонь посуплюваний* [серйозніший] *за тебе буде,— сказав йому з єхидною повчальністю Євор* (Довж., I, 1958, 462); *Коли б не розсудливий, хоч і непривітний своєю повчальністю, голос Конопельського, напевно, Курило в перший же вечір вступив би в конфлікт з інтернатівцями* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 100); *Художній урок трилогії Юрія Шовкопляса «Людина живе двічі» має глибоку повчальність* (Рад. літ-во, 5, 1967, 22).

ПОВЧА́ЛЬНО. Присл. до **повча́льний**. *Він замкнув зовнішні двері.. пропустив у сіни Шевченка, замкнув його з канцелярії і повчально додав крізь двері: — Ти тільки там нагаєть не здумай...* (Тулуб, В степу., 1964, 25); *Іван Іванович Горобець.., голос якого найчастіше звучав повчально і безапеляційно, йде поруч якось бочком, говорить солодко, заглядає питально у вічі* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 322); *Новелістю простежити, як протягом своєї літературної діяльності вся більше й більше очищав поет* [І. Франко] *свою мову* (Рильський, III, 1955, 276).

ПОВЧА́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **повча́ти**. *Коли не було інтелігенції в церкві, о. Василь почував себе свобідніше у повченні селян* (Мак., Вибр., 1956, 326); *— Яке ж це малювання? Це — жарт, карикатура для повчання наших жінець, щоб хоч на вулиці не показувалися в такому непристойному вигляді* (Тулуб, В степу., 1964, 180).

2. Порада, напучення. *Наливайко ще з першого слова канцлера намагався не вслухатися в його глузливі повчання* (Ле, Наливайко, 1957, 31); *Бронко остаточно вимкав слухність повчань старшого товариша* (Більде, Світ., 1958, 224).

3. Проповідь, що містить у собі пораду, напучення; жанр давньоруської літератури, який включає таку проповідь. *Значне місце в древньоруській літературі займали твори церковно-богословського характеру — проповіді, повчання і т. п.* (Іст. УРСР, I, 1953, 79).

ПОПЧА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех.* 1. Вчити кого-небудь чогось, даючи поради, напучення, пояснюючи, показуючи; напучувати, наставляти. [Лукіп.] *Як дивлюсь синів, то повчай їх, щоб вони не були такими бузувірами, як їх.. батько!* (Кроп., II, 1958, 156); *Клим, повен життєвого досвіду, повчав сина, як треба жить* (Горл., II, 1959, 268).

2. *розм.* Бити, караючи за яку-небудь провину. *Досталося ж Галі! Параска, як огонь, кинулась на неї.. То не мати повчає свою дитя — то звірюка кинулася на чуже.. Не доставили мати живого тіла на дочці* (Мирний, IV, 1955, 72); *Дід вицупив із-за сволока батіг, якого, певно, не раз повчав свого внука Миколку* (Гнат., Вир, 1964, 323).

ПОВЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., перех.* 1. Док. до **повча́ти**. *Всіх повчає, кого тільки не стріне. Хліборобові годує,— бай повчати!* (Довж., I, 1958, 74).

2. Вчити, навчати якийсь час. *— Треба буде прохати Наталю, щоб вона, Яша, трохи повчила тебе історії там... географії* (Вас., II, 1959, 59).

3. Покарати, провчити. *— Пізнича княгиня,— говорив імператор Костянтин..,— дуже дика, горда й непристойна, але, я думаю, ми зуміємо її повчити і навчати* (Скл., Святослав, 1959, 143); // *розм.* Побити, караючи за яку-небудь провину. *Іншої таки й різочкою добре повчить* [старий Лечка] (Кв.-Осн., II, 1956, 256).

4. Вивчити все або багато чого-небудь. *Уроки він повчив ще вчора* (Донч., Ю. Васюта, 1950, 91).

ПОВЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Навчатися, здобувати освіту якийсь час. *— Я так думаю з собою зробити: повчуся ще роки зо два, то й у народні учителі на село* (Коцюб., I, 1955, 448); *— Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддавати. Повезу ще в Зньків, повчись ще там* (Вишня, I, 1956, 6).

2. Вчитися чого-небудь, переймати досвід, уміння, манери і т. ін. якийсь час [Марусе]: *Чи не вороже ця тітка на ворка?.. Треба піти та й собі повчитись* (Кроп., I, 1958, 73); *А якщо в нас неладно щось або чогось немає, то й ми оточе повчимось у тих, хто діло знає* (Забіла, У.. світ, 1960, 125).

ПОВЧИПЛЮВА́ТИСЯ, юємося, *юється, док.* Учепитися (про всіх або багатьох, все або багато чого-небудь). *Дітвора дому в полі повчіплювалась* (Сл. Гр.).

ПО-ВЧОРАШНЬОМУ, *присл.* Як учора. *Дощ.. по-вчорашньому січе. як крізь сито* (Мирний, I, 1949, 335); *На колгоспному подвір'ї біля возів, біля коней якось не по-вчорашньому метушилися колгоспники* (Панч, В дорозі, 1959, 229).

ПОВШИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **повшива́ти**. *— В мене не тільки все стоїть не повшиване, обібране,— в мене навіть воріт не поставили* (Н.-Лев., III, 1956, 97).

ПОВШИВА́ТИ, аю, єш, *док., перех.* 1. Ушити все або багато чого-небудь.

2. Покрити соломою будівлі, приміщення і т. ін. *Громада скоропила город і двір, повшивала заново повітки й загороду, клуню й комору* (Н.-Лев., III, 1956, 97).

ПОВ'ЮЧЕ́НИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пов'ючи́ти**. *Ой стоять коні да попутані, пов'ючені* (Думи., 1941, 186); // **пов'ю́чено**, *безос., присудк. сл. Коли вже все було пов'ючено на кожен та на воли, Андрущенко та Тишко заклали шістьох парами та дві корови* (Морд., I, 1958, 144).

ПОВ'ЮЧИ́ТИ, чу, чиш, *док., перех.* Навʼючити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОВ'ЯЗА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пов'яза́ти** 1—8 і **пов'я́затися**. *Червоніли пов'язані квітчастими хустками голови сапальниць* (Коцюб., I, 1955, 58); *Золота зірко при світлі місяця ясно горіла над рукою, пов'язаною білим бинтом* (Гончар, III, 1959, 123); *Уві-*

йшла худа бабуся.., по самі брови пов'язана чорною, вишитою хусткою (Вінчук, Вибр., 1937, 99); *Пов'язана в пучечки верба; З'являються переможці галки, що женуть списали попереду себе, мов отару, гурти.., поламаних і пов'язаних устяж тростинь і тролок* (Л. Укр., II, 1951, 324); *Тепер аж не уявляю собі, як можна працювати оперативно, не бувши пов'язаний радіотелефоном з диспетчером МТС* (Ю. Янов., II, 1954, 130); *Для Марії перший час війни був пов'язаний зі смертю її матері і семирічної доньки Лесі* (Журн., Донеч., 1948, 34); *Дядя Гриша.. проходить біля коней, пов'язаних до коновязі* (Головко, I, 1957, 380); // **пов'язано**, безос. присудк. сл. *Надгодило різдво. На Україні з цим святом пов'язано безліч різних прикмет, звичаїв, легенд і обрядів* (Тулуб, В степу.., 1964, 198).

ПОВ'ЯЗАНІСТЬ, ності, ж. Наявність зв'язку, взаємної залежності, зумовленості фактів, явищ і т. ін. *Силу духу українського народу, пов'язність з великими своїми попередниками, і зокрема діячів корінних місцевих — відчуває* [письменник] *вже в нас і художня література* (Тич., III, 1957, 253); *Вивчення назв населених пунктів.. дає підставу покласти в основу класифікації топонімічних назв пов'язність або непов'язність топонімічного найменування з назвою осередка* (Мовозн., XIV, 1955, 10).

ПОВ'ЯЗАЙНЯ, л. с. Дія за знач. **пов'язáти** 7. — *Я хочу.. сюжетного пов'язання емоцій і живих, теплих людей* (Ю. Янов., V, 1959, 121); [Гармаш:] *Прошу, товаришу, порядок денний.. Третє. Пов'язання убогої програми з безпосередньою практикою на виробництві* (Мик., I, 1957, 164); *Партія послідовно втілює в життя ленінські настанови про тісне пов'язання освіти з життям, з продуктивною працею* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 13).

ПОВ'ЯЗАТИ *док.* пов'язувáти.

ПОВ'ЯЗАТИСЯ *док.* пов'язувáтися.

ПОВ'ЯЗКА, и, ж. 1. Вузький шматок тканини, яким обв'язують що-небудь (голову, руку і т. ін.). *Пані Люба недужа лежить з пов'язкою на голові в ліжку* (Вас., III, 1900, 223); *Жінки клопочуться з гігієнічними матеріалом, з отією самою синтетичною целюлозою, загнаючись від її гострої пилюки марлевими пов'язками* (Гончар, Тронка, 1963, 341); // Смужка тканини на рукаві як знак чого-небудь. *До нас підїхав на коні офіцер військової академії з червоною пов'язкою на рукаві* (Панч, На калиш. мості, 1965, 70); // Шматок тканини, бинта і т. ін., що підтримує хвору частину тіла в потрібному положенні або зв'язує на ній перев'язний матеріал. *Останові зсунулась пов'язка з рани, і йому ніяк не вдавалось зав'язати її* (Кобилюх, I, 1955, 374); *Рука висіла у нього на пов'язці* (Рибак, Час., 1960, 867).

2. Старовинний жіночий головний убір. *Темне волосся, зачесане на проділ, прикривала шовкова біла пов'язка, кінці якої спускалися на груди* (Скл., Святослав, 1959, 30).

ПОВ'ЯЗУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **пов'язувáти**. *Необхідно.. вжити заходів до попередньої підготовки аудиторії і до пожвавлення самих зборів: пов'язування загальних доповідей з конкретними завданнями роботи... впевнення слідоповідачів.. і т. д.* (КПУ в резол. і рішен., 1958, 306).

ПОВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОВ'ЯЗÁТИ**, в'яжу, в'яжеш, *док.*, *перех.* 1. Обмотувати чим-небудь, зв'язуючи кінці; перев'язувати. *Ніжно, мов сестра.. рану пов'язала* [дівчина бійцеві] (Сто пісень.., 1946, 153); // Надівати (хустку, краватку і т. ін.), зав'язуючи кінці. *Засипідів.. пов'язав шию шовковим платком* (Мирний, III, 1954, 82); *Тобі* [піонере] *на груди єдиної червоної Пов'язує рука більшовика* (Вичко, Вогнище, 1959, 25); *Вона.. вміло хустку пов'язала по-новому* (Тют., Вир, 1964, 132); // Закріплювати, зав'язуючи. *Хустку білу, що снова. Поправля* [матінка], *пов'язує* (С. Оль., Вибр., 1959, 192); *Уст обійде* [Марія]. *Обому тугше бинт пов'яже.., а тому привітне слово скаже* (Гонч., Вибр., 1959, 169); // В обряді свати́ння — перев'язувати сватів через плече рушником на знак згоди. — *Василькова діток, нехай Маруся нас пов'яже* (Кв.-Осн., II, 1956, 58); [Петрок:] *В той же день сватом рушники пов'язати вспівав* [Орина] (Собко, Пісні, 1958, 37).

2. *тільки док.* Зв'язати, обвинути мотузкою, перевеслом і т. ін. все або багато чого-небудь. *Ой, там за яром Брала дівка льон, Та ячим пов'язати* (Укр. лір. пісні, 1958, 329); *Як виносять* [люди] *живу, пов'яжуть снопи* (Кв.-Осн., II, 1956, 132); *Як же пахнуть сухі волошки в хаті! Це баба Недаха пов'язала їх у пучки і.. порозвішала скрізь* (Донч., IV, 1957, 134).

3. *тільки док.* Обкрутивши, обв'язавши чим-небудь тіла або руки, ноги, позбавити свободи руху всіх або багатьох. *Побігли на циганську галяву турецькі жовнірі, й пов'язали всіх, хто був у хаті* (Кощов., I, 1955, 377); — *Сначатку пов'яжіть старшину, тоді я буду говорить...* (Сос., I, 1957, 377).

4. *тільки док., рідко.* З'єднати кінці чого-небудь, зв'язавши вузлом; зв'язати. *Вночі пов'язали* [моряки] *полоси, мотузки, сорочки і по скелі спустилися до моря* (Мушк., Серце.., 1962, 232).

5. Те саме, що з'єднувати 3. *По селі білі вуленьки стежки всі хати докупи пов'язали* (Стеф., I, 1949, 130); *Везуть* [кораблі] *і машини, й руду, й виноград... Пов'яже канал для обміну — І Кольський півострів, Москву й Ленінград, Урал, Україну...* (Тич., II, 1957, 200); // перен. Зближувати, єднати. *Мишура був першим і непереверше виконавцем багатьох пісень Лисенка, з яким його пов'язувала щира дружба* (Вітч., 6, 1967, 161); *Високий гуманізм великих поетів* [Т. Шевченка і М. Лермонтова], *громадянськість, спільність їхніх поезій надають повязує ці дві славнозвісні імені* (Вітч., 10, 1964, 191); *Нема сил зставить в людях таких, з ким пов'язали путь кроки* (Хотк., I, 1966, 134); *Маяковський пісно пов'язав свою долю з долями народів, що виборюють праву нового життя* (Веч. Київ, 19.VII 1968, 3).

◇ **Пов'язувати** (**зв'язувати**) [своє] **життя** (**себе**, **свою долю**) з ким — чим — присвячувати себе, свою діяльність кому-, чому-небудь. *Лавріненківський Мануїльський без вагань пов'язує свою долю з більшовиками* (Веч. Київ, 3.X 1968, 2); *Життя із нею* [партією кому-сті] *пов'язати — Це значить — крила розправляти* (Братунь, Пісня., 1953, 3).

6. Встановлювати спільність, зв'язок, взаємну залежність між ким-, чим-небудь. *Сахно пов'язувала пісно давнє знайомство Чінарію з усіма таємницями й загадками цього навісного маєтку* (Смоляч. Прекр. катастр., 1956, 55); *Вивчення та первісне оформлення жанру науково-фантастичної літератури справедливо пов'язують з ім'ям Жюля Верна* (Рад. літ-во, 3, 1964, 122); *Річицькому, ніяк не міг* [Орест] *в уяві пов'язати з висловленою Лодчик* (Вільде, Сестри.., 1958, 173).

7. Поєднувати в ціле, об'єднувати разом чим-небудь спільним. — *Я розповів про школу й молодих моряків на бриґах, Богдан викладе свої спостереження й мотиви повернення його й інших на батьківщину, а редактор пов'яже це міцними вузлами фабули* (Ю. Янов., II, 1958, 79); // з чим. Сполучати як частини єдиного цілого. *Пов'язувати теорію з практикою; Труд Франка тісно пов'язане з боротьбою в ім'я кращого майбутнього* (Рильський, III, 1956, 109).

8. *тільки док.* **Прив'язáти** всіх або багатьох коней, волів і т. ін. *Повипрягали* [селяни] *коні, пов'язали до возів* (Головко, II, 1957, 163).

9. *тільки док.* В'язати (гачком, спицями і т. ін.) якийсь час.

пов'язувáтися, уюся, уєшся, *недок.*, **пов'язáтися**, в'яжу́ся, в'яжешся, *док.*, *перех.* 1. Обмотувати себе чим-небудь, зав'язуючи кінці; обв'язуватися. *Пов'язавши* [Маруся] *білим рушником, мов намітною* (Хотк., II, 1966, 37); // Підв'язати собі що-небудь, стягуючи кінці вузлом; зав'язуватися. *Досі його шовковою хусткою пов'язується Галина* (Стельмах, II, 1962, 229); *Вона одягла демісезонне пальто, пов'язалася хусткою* (Шиян, Гроза,., 1958, 370).

2. Ставитися в зв'язок з ким-, чим-небудь; співвідноситися. *З ним* [Преображенським] *пов'язувалося й інше, про що давно вже з приємністю забувся* (Ле, Мінтар'я, 1953, 38); *Все, що думав зараз Чернш, якось немилуче пов'язувалося з Яєчоргським* (Гончар, II, 1959, 394); // Викликáти в уяві певні спогади; асоціюватися з ким-, чим-небудь. *Одна згадка якимись рухів пов'язується в мене зі страшною звісткою про злодійське вбивство улюбленця народу Кірова* (Ю. Янов., II, 1954, 17).

3. Поєднуватися в ціле, об'єднуватися разом на основі чого-небудь спільного. *Це старші хлопці обходили новобранців. Ще засували. Треба було якось оволі, щоб через неї рад дахупа пов'язався* (Вільч., II, 1958, 11); // з чим. Сполучатися, поєднуватися як частини єдиного цілого. *Теорія літератури в досліджених радянських літературознавців все тіснше пов'язується з потребами літературної практики* (Рад. літ-во, I, 1957, 3); *З народною освітою, вихованням та педагогікою тісно пов'язалася художня література* (Літ. Укр., 18.VI 1968, 3); // Бути поєднаним з чим-небудь, відповідати чомусь. — *Те, що він говорив, не пов'язувалось з його шатрованим вигля́дом і могло здивувати* (Голов., Тополя..., 1965, 102).

4. розм. Зближуватися, вступати з ким-небудь у якісь стосунки, мати якусь спільну справу (перев. неприємну, варту осуду і т. ін.). — *Вони побили і пропили своєю вічуи, вони тепер пов'язались з якимись злодіяками!* (Фр., VIII, 1952, 149).

5. *тільки док.* Утворитися, зав'язатися (про плоди). *Дощі стривожили Теклю. Збур'яніла картопля, визрівала білизна, аби хоч пов'язалася* (Горд., Дівчина..., 1954, 151).

пов'язь[1], і, *ж.* Те, чим пов'язують, скріплюють що-небудь. *На території Варни збереглися дві, бічні стіни. Вони були скріплені залізними пов'язями і стояли у вертикальному положенні* (Парк Олександрія..., 1949, 56).

пов'язь[2], я, *ч.*, *діал.* Зв'язок. *Може, думаю собі, знайдеться який пов'язь між двома легендами* (Сл. Гр.).

пов'язли, а, е. І. Дієпр. акт. мин. ч. до **пов'язти**. *Розгортала* [Федорка] *шорстке листя огудини, пов'язлої од спеки, а огірки в пелену кидала...* (Головко, I, 1957, 234).

2. *у знач. прикм.* Який втратив свіжість, соковитість; в'ялий. *От вітер будний повійнув, З дерев пов'язле листя здув* (Рудан., Тв., 1958, 80).

3. *у знач. прикм., перен.* Який схуд, виснажився, втратив привабливість; змарнілий. *Ота пишна красуня, з погордливим усміхом на коралових устах, в буднини кучерями над мармуровим чолом і ся пов'язла, зів'ялена жінка — одна й та сама особа* (Л. Укр., III, 1952, 584).

пов'ялúти, в'ялю, в'ялúш, *док.*, *перех.* 1. Позбавити свіжості, соковитості; зробити в'ялим. *Холодна та зима була, цвіт пов'ялила* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Зв'ялити (у 2 знач.). *Важка праця пов'ялила обличчя.*

пов'ялúтися, в'ялúться, *док.* Утратити свіжість, соковитість; стати в'ялим. *Серед літовіка Всогла квіточка. Зажурилася. Пов'ялилася...* (Черн., Поезії, 1959, 158); *Різнобарв'я листя пов'яли, Зашелестіло гаряче* (Мал., Чотири літа, 1946, 30).

пов'ялнути, ну, неш, *док.* 1. Утратити свіжість; усохнути (про рослини). — *А без мене,— вони довідають,— Вран пов'яне всі сабочки!* (Граб., I, 1959, 452); *Ще кілька хвилин, і знову стане покотч, заховають дикі вітри, і пов'яне останні чарівні квіти* (Ів., Вели чі, 1956, 69); // Утратити свіжість, пружність; стати кволим (про людське тіло). *Я був стомлений до краю, в мені пов'яли всі м'язи* (Ю. Янов., II, 1958, 119); // *перен.* Утратити принадність, потьмаритися, стати невиразним. *З того ж часу все для дівчини якось наче поморкло й пов'яло: і місця, і обличчя всі поробилися без цвіту і без квіту наче* (Вовчок, I, 1955, 359); *Погасли, пов'яли всі кольори ясні* (Рильський, I, 1960, 85).

2. *перех.* Утратити рухливість, бадьорість; зробити млявим, байдужим. *Сонце пекло... Пов'яли хлопці, коварнілись, як раки* (Вас., II, 1959, 167); // Поступово втратити фізичну силу; змарніти, ослабнути. *Усі люди пов'яли, змарніли; тільки бабусь величка, як і була* (Вовчок, I, 1955, 127); *Ми, квіти, вас рвемо. Пожучі, простіте! І люди пов'яли, мов зірвані квіти* (Рильський, I, 1960, 85).

погáвкати, аю, аєш, *док.* І. Гавкати якийсь час. *Пес погавка та й затихне...* (Граб., I, 1959, 573); *Знадвору крик: «Кукуріку!! гав, гав, гав!» [Начальник поліції (грозячи до вітна):] Кажали! Ось я вам дам! я вас покукурікаю, я вас погавкаю* (Л. Укр., IV, 1954, 239).

2. *перех.*, *вульг.* Те саме, що **поговорúти** 2. — *Душогуб! Щоб тобі руки повикручувало, а ноги каменем потрощило.* — *Ти давне погавкай, то я тобі й без на мене потрощу* (Тют., Вир, 1964, 445).

погáвкувати, ую, уєш, *недок.* Гавкати не дуже голосно або час від часу. *Песик бігав на подвір'ї, погавкував на перехожих* (Казки Буковини..., 1968, 145); *Песик Ложка... погавкував спгла* (Вільч., Коленьк. роду..., 1958, 65); • *Образно. Бухкають самітники, погавкують мисливські автомати, глухо бубонить кулемет* (Загреб., Щепіт, 1966, 53).

погадáти, áю, áєш, *док.* 1. *неперех.* Гадати, думати якийсь час. *Довгенько так посумувати* [посумувавши], *Пішла* [Дідина] *в будинки на постіль; Подумавши тож, погадавши, Проворно скочила на піч* (Котл., I, 1952, 85); *Подумав я, погадав,— Добре,— кажу,— за все вам спасибі!* (Мур., Бук. повість, 1959, 8).

2. *неперех.* Подумати, розміркувати. — *Братя,— каже* [бесідник],— *ми... того прийшли, аби вряд із вами погадати над нашою нуждою* (Март., Тв., 1954, 183); — *Б'єшся-б'єшся, а праця — за цілий день містецадцять годин. На всю сім'ю півтуда жита заробиш, цілою сім'єю. — Отут і подумай, і погадай* (Головко, I, 1957, 239).

3. *перех.* і *без додатка.* Розміркувавши, зробити висновок. *Маруся погадав, що, може, лишше буде пізніш* (Хотк., II, 1966, 228); // Промовити в думці по-собі. — *Я їм нічого злого не зробив.* — *Але не зробив нічого й доброго,— погадала собі старенька* (Хотк., II, 1966, 180).

4. *перех. і неперех., діал.* Задуматися що-небудь. *Як погадала* [Якимиха], *так і зробила* (Кобр., Вибр., 1954, 54).

5. *неперех., діал.* Подумати. — *Вашу матір відпускала панна Маня, бо про неї в першій хвилині нещастя ніхто не погадав* (Коб., III, 1956, 185).

6. *перех. і з спол.* що, *діал.* Уявити що-небудь. *Погадайте собі лиш, що то за мука до нікого живого словесна не промовити* (Стеф., II, 1954, 23).

ПОГАЙНУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Витратити марно, розтратити все або багато чого-небудь.

ПОГАЙСА́ТИ, аю, аєш, *док., діал.* Піти, побігти. *Куди погайсали, туди й погайсали* (Чуб., V, 1874, 1944).

ПОГАЛАСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., розм.* Галасувати якийсь час. *Погаласували, посердилися, всі почали заспокоюватися* (І.-Лев., I, 1956, 565); [**Дремлюга:**] *Пошумлять, погалагують, а потім усе стане на своє місце* (Корн., II, 1955, 343).

ПОГА́МОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погамува́ти**. *На нашу* [човні], *крім гребців, були... старець Данило, і один його учень, молодий ще чернець з чорними, блискучими очима і з виразом упертої, нічим не погамованої волі* (Фр., IV, 1950, 156); *Сашко змовчав, і без жодного слова, з ледь погамованою образою, вийшов надвір* (Ю. Бедзик, Серце..., 1961, 150); // *у знач. прикм. Партал випускав з рук кулю і кидається на лаву, зовсім знесилений погамованим вибухом* (Л. Укр., II, 1951, 406).

ПОГАМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ПОГАМУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Не давати виявлятися; стримувати. *Хвилю він вагувався, чи відповідати дальше на його* [Захара] *допитування, далі погамував свій невчасний порив* [злості] (Фр., VI, 1951, 48); *Доктор Темір догриз мундштука і встав. — Я піду,— сказав, не в силах погамувати в собі досаду й обурення* (**Гжицький, Чорне озеро**, 1961, 145).

2. Те саме, що **заспокоювати**[1]. *Порицька так стурбувалась, аж обличчя палімасто красною жирилось. Ольга погамувала її рукою* (Л. Укр., III, 1952, 748).

3. Те саме, що **заспокоювати**[2]. *В келиху й чаші з вином, що пили вони, якинуза* [Елена] *рантом Зілля, що й біль погамує і горе дозволить забути* (Гомер, Одиссея, перекл. Б. Тена, 1963, 78).

4. Утамовувати (голод, спрагу і т. ін.). *Коли випадає перед світом роса, ми, попадавши, язиком її язиками... Хоч раз якби погамувати спрагу!* (Гончар, Людина..., 1960, 287); *Ніч ховала від утікача людські оселі; вона не відпускала його ні до городів, ні до невеличких піль, де б він міг знову пожувати молодих колосків, щоб хоч трохи погамувати голод* (Загреб., Сирота 45, 1959, 38).

ПОГАМУВА́ТИ *див.* **погамо́вувати**.

ПОГАНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить поганий; погáний. *Живе* [Кришпінь], *як видко по всьому, досить стисло* [важко], *хата в нього дуже поганенька* (Л. Укр., V, 1956, 333); — *А виправка у вас поганенька,— зауважив штабс-капітан* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 44); *Поганенькі вірші; Поганенькі почуття образ десь заворушилися в душі* (Панч, На калин. мості, 1965, 94); — *Чи не романтична історія криється за цією допомогою? — прокинулись поганенькі думки* (Стельмах, II, 1962, 253); *Прийшов він хутко. Поганенький на вичку, рябий, як решето* (Вовчок, I, 1955, 177); *А Рыгорович аж увесь чуб обірвав собі з серця, що й поганенька б то баба, та над ним злулук* (Кв.-Осн., II, 1956, 184).

ПОГАНЕ́НЬКО, *розм. Присл. до* **поганéнький**. *Блиді, втомлені, поганенько вбрані. Та к зброї хижиній* [босяк] *мов прирос рукама* (Фр., X, 1954, 62); *Вчився я поганенько. Перше. Через те мені не дали стипендії* (Довж., I, 1958, 13); // *у знач. присудк. сл.* — *З нервами у вас.. поганенько, але потерпімайте лікш.. і проживете ще сто років* (Зар., На.. світі, 1967, 112).

ПОГАНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Не дуже гарний. *Як би пригнати хоч поганесенького якогось, хоч безбородого штана!* (Донч., VI, 1957, 251).

ПОГА́НЕЦЬ, нця, *ч. 1. розм.* Той, хто викликає огиду, відразу (виглядом, поведінкою, вчинками і т. ін.). *Чотири свічки спалили, поки Грицю умили, а п'ятий кажанець — такий Грицько поганець!* (Укр., прил., 1955, 131); *Вона так багато наслухалася.. історій про лжесвятих, про їх цинізм, нічні пиятики, салавурди і т. ін., що дрож пробігла їй на думку — стати жінкою такого поганця* (Фр., II, 1950, 298); — *А тобі ріже око, що я чужу любимку в хату привів? А з ким мені жити, коли в мене син — поганець?* (Тют., Вир, 1964, 75); // Загарбник, кривдник, поневолювач. *Ой, зі сходу вдарив грім — Була екатерыка* [«катюша»]; *Очистилась від поганців Наша Україна* (Укр. думи.., 1955, 523); *Хотіли поганці віднять у нас хату — та ми тую жадність одсікли рукату* (Тич., II, 1957, 139); // Уживається як лайливе слово. — *Так от як ви!.. Мошенники! Поганці! — Дютуе Лев* (Гл., Вибр., 1951, 113); — *Утікати, поганцю? Ні, тепер уже, пане, запізно!* (**Забашта**, Вибр., 1958, 244).

2. *заст.* Те саме, що **поганúн** 1. *Гей, нуже, до зброї!.. Вдарімо на татар і турків, Короле-поганців* (Пісні та романси.., II, 1956, 179); — *Я хочу, щоб ти віддав її за мене... Я знаю, твій закон не дозволяє віддати за поганця, але я приймаю вашу віру* (Досв., Гюлле, 1961, 86).

ПОГА́НИЙ, а, е. 1. Який не має добрих якостей, властивостей; не такий, як треба; який викликає негативну оцінку. *З поганої трави — погане й сіно* (Укр., присл., 1955, 104); *Вино* [шинкар] *поганого вина й здер більші гроші з бурлак* (І.-Лев., II, 1956, 232); *Гордеся цею ніч у кухонній юрті пирога і все хвилювався, що дріжджі погані, але.. пироги вийшли високі, румяні й легкі* (Тулуб, В степу.., 1964, 249); // Неприємний своїми якостями, властивостями (немічний, смердючий і т. ін.). — *Погана у тебе.. кішка! Як трава!* (Мирний, I, 1954, 297); *Коли прийшли на своє місця, Олесечка, пригощаючи суп, запанікала: — Ой, яке погане* (Хижняк, Тамара, 1959, 178); // Некорисний або шкідливий. *Сестри ходили Що день божий врачиці-рана Плакать кав іваном, Поки самі потруїлись Тим зіллям поганим* (Шевч., II, 1963, 136); *Це поганий гриб, шкідливий, Звється гриб цей — мухомор* (Нех., Ми живемо.., 1960, 100); *Погана мука;* // Неприятливий, похмурий (про погоду, день і т. ін.). — *Пам'ятаю — поганий був ранок: туман каліг на землю* (Кодюб., I, 1955, 141); *Незважаючи на погану погоду, Гнат був у веселому настрої* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 38).

Пога́на хворо́ба — венерична хвороба. *Слюди* [до кришечки] *з усіх усюд стікаються прочани, стікаються хворі на невиліймі й погані хвороби* (Стельмах, II, 1962, 311).

2. Який не задовольняє постановлених вимог, не відповідає цим вимогам, певним потребам. *Це був мій перший звуковий фільм «Іван», знятий на дуже поганій апаратурі, що не освоєній початкуючими звукопрацівниками* (Довж., I, 1958, 25); — *Ви погане місце вибрали для маневрування,— тихо сказав Савченко* (Стельмах, II, 1962, 195); *Сонцівник є поганим попередником, а під озимину й зовсім не придатний* (Хлібороб Укр., 3, 1960, 19); // Виконаний недосконало, не-

майстерно; невправний. *Сиділи там* [у пеклі] *скучні вічні. Писарчуки поганих віршів* (Котл., I, 1952, 138); *Тоня.. багас на всі фільми підряд — гарний він чи поганий* (Гончар, Тронка, 1963, 45); // **Недосвідчений, невмілий** (про людину). *Поганий з тебе стиліст, діду, не вмієш прибирати поряднень* (Хотк., II, 1966, 359); *Революційна хвиля владно тягла нас на вулиці, на площі.. Вулиця стала школою, і тут більшість із нас вивчилась поганими вчителями. Поганим учителем виявився й я* (Довж., I, 1958, 15); // **Який не відповідає звичайним нормам, відхиляється від нормального (про стан, відчуття, життєві функції організму і т. ін.).** [Милевський:] *Я.. застав його зовсім у поганому стані, ходить не може* (Л. Укр., II, 1951, 74); *— Апетит якийсь поганий... Пироги вже пригоношив?* (Вишня, I, 1956, 225); // **Нездоровий, хворий (про органи тіла, організм).** *Поганому животу і пирогів вдячь* (Укр. присл., 1955, 144).

◇ **Робíти добру (весéлу) мíну при пóганій грí** *див.* **мíна**[1].

3. **Який не обіцяє нічого доброго, віщує лихо, небезпеку або неприємність; невтішний, сумний.** [Мартіан:] *Ось я зараз скажу, щоб занесли Люцілію..* [Люцілла:] *Сама піду! Бо се поганий знак, щоб на руках несли в нову домівку* (Л. Укр., III, 1952, 311); [Тетяна:] *Нема дома* [чоловіка]; *мені дуже без нього було страшно! Поїзди в город по якомусь дізналась [діду], так я цілу ніч мала поганий сон* (Кроп., V, 1959, 132); *Провал.. Недарма сьогодні у поганому передчутті прихилилось серце...* (Стельмах, I, 1962, 580); // **Невеселий, гнітючий.** *Поганий настрій*; // **Неприємний, важкий, жорстокий.** *Ой, талане, талане, Удовиний поганий!* (Шевч., I, 1963, 228); *Погана доля не вріжола,— Немов невольника, тебе вела Від зла до зла* (Фр., XIII, 1954, 407); // *у знач. ім.* **погáне**, **нóго**, *с.* Те, що віщує лихо, небезпеку або неприємність. *— Прошу вас, побережіться,— недоле між розіграли Брятівський.— Бо мені погане вайлося...* (Гончар, II, 1959, 145); // *у знач. ім.* **погáне**, **нóго**, *с.* Що-небудь лихе, небезпечне, неприємне. *Вчора дістав від тебе листа, дорога Вірунечко, і.. трохи заспокоївся, що нічого поганого з Вами не сталося* (Коцюб., III, 1956, 319).

◇ **Жáрти пóгані** *див.* **жарт.**

4. **Якому властиві негативні моральні якості (про людину).** *— Чи ви наважилися дурити.. тим, що в йому молодда кров грає, чи вік і справді поганий чоловік* (Н.-Лев., VI, 1966, 362); *Кожна людина, якою б вона поганою не була, має свій найчистіший закуток чи хоча б спомин* (Стельмах, II, 1962, 164); // **Непоброзичливий, неприязний; злий.** *— Люди ті такі, погані. Я їм нічого злого не зробив* (Хотк., II, 1966, 180); // *у знач. ім.* **пóганий**, **нóго**, *ч.*; **пóгана**, **ної**, *ж.* **Людина, огидна своєю поведінкою, вчинками і т. ін.** *— Тільки ти мені слово скажи, Ганно, від батька та матір, я тебе з світа зживу.. Вони тебе, поганого, виплодили, виростили, скільки на тебе грошей стратили,— так ти оце за те дякуєш їм!* (Мирний, I, 1954, 162).

◇ **Пóганий на язúк — грубий, нестриманий у висловах.** [Одарка:] *Мені здається, що я б його міхом не покотала: такий у нього страшний погляд. Та сердитий, та поганий на язик!..* (Кроп., I, 1958, 94).

5. **Вартий осуду (про мавпери, поведінку, вчинки і т. ін.).** [Дівчина:] *Поганих звичайок у мене багато* (Л. Укр., II, 1951, 100); *— Ви майстер викручувати і робити поганий вплив на людей* (Стельмах, I, 1962, 581); // **Який ганьбить, ламує кого-небудь.** *Хороша чутка далеко чутка, а погана ще дальше* (Номис, 1864, № 4452); *Хто пустив погану славу на багатирку Шрамченкову дочку?* (Мирний, II, 1954, 143); // **Грубий, брутальний, непристойний.** *Навадився Гнату летіть якось погана лайка, але він уже не розбирає її* (Стельмах, II, 1962, 350); // *у знач. ім.* **пóгане**, **нóго**, *с.* Те, що варте осуду. *Від поганого відверталося не через знання дійсної вартості цього поганого, а просто якимсь чуттям і нюхом* (Хотк., I, 1966, 144); *— Чого жені турбуватись? Я не зробив і не зроблю поганого я нічого не вчинив* (Гончар, III, 1959, 38); // **Який виражає осуд; несхвальний, негативний.** *— Поганої ви думки про мене, виходить, Мирославо! — посміхнувшись, сказав Артем* (Головко, II, 1957, 445).

◇ **Згáдувати (згадáти) пóганим слóвом** *див.* **згáдувати**; **Пóгане слóво — лайливе слово.** *— А хлопці кажуть, що в мене батька не було... байстрюк? — кажуть.. — Не думай про це, то погане слово!* (Мирний, I, 1949, 143); *Доки Шура перебувала на воєнвей, жодне поганеслово не зривалося ні в кого з уст* (Гончар, III, 1959, 199).

6. **Неприваблівний, негарний або брудкий на вигляд.** *З дзеркальця дивилось.. погане обличчя, з непомірно довгим носом* (Коцюб., I, 1955, 267); *Брисом праглав поганий, кривий і кошлатий румун з двома матросами* (Ю. Янов., II, 1958, 89); // **Брудний, нечистий.** *— Нащо це ти, собачий сину, Тут калаумуш берез мій Та кваши ніс поганий свій У чистую оцюю воду?* (Гл., Вибр., 1951, 39); // *перен.* **Який викликає ненависть; проклятий.** *Князь хиріє, Нездужав встати, А підвести нема кому, Ніхто й не загляне До грішного болящого в будинки погані* (Шевч., II, 1963, 34); *Одягся* [Зая] *партизаном, узяла наганаг Стережись тепер, німото, прокляте, погане!* (Тич., II, 1959, 95); // *перен.* **Ницемний, підлий.** *Славних прадідів великих Нравнуки погані!* (Шевч., I, 1963, 332); *Ви* [загарбники] *смертний привезли возок, Та заняте і вас любонь І душу випалить поганц* (Павл., Бистриця, 1959, 15).

◇ **Пóгана, як смéртний гріх** *див.* **гріх.**

7. *етн.* **Повíязаний з нечистою силою; нечистий.** *— У нас* [індійців] *є повір'я, що в темній жінці сидить поганий дух* (Минко, Намасте.., 1957, 73).

◇ **З пóганих очéй** *див.* **óко**[1]; **Пóгане óко; Пóгані óчі** *див.* **óко**[1]; **Пóганий на óко (óчі)** *див.* **óко**[1].

8. *заст.* **Який не сповідує християнської віри, не додержується християнських заповітів у своєму житті.** *— Це не його гвир поганий тоді в гаремі загубав...* (Сос., I, 1957, 370); // *у знач. ім.* **пóганий**, **нога**, *ч.*; **пóгана**, **ної**, *ж.* Людина, яка не сповідує християнської віри, не додержується християнських заповітів у своєму житті. *Вороги! І жиді! жиді! ...Нехристяне! Чи не меж вами ж я, погані, Так опоганивсь, що й не знать. Чи й був я в чистім коло-небудь* (Шевч., II, 1963, 262); *— Треба йти нам на поганих В їх землю прокляту, Накатись золомок Дону І славу набрати!* (Кост., I, 1967, 95).

ПОГАНИ́Н, а, *ч.* **1.** *заст.* **Той, хто не сповідує християнської віри; нехристиянин.** [Парвус:] *Тільки ж вислухайте, як той поганин ображає бога і перемовчувать — се теж спокуса* (Л. Укр., II, 1951, 408); *— Серед тих жінок з-під лісу погани вхопили й мою дочку Олену...* (Ле, Хмельницький, I, 1957, 325).

2. *рідко.* **Те саме, що пóганець 1.** *— Хіба ж ти винна, Що тобі скучно в моїй хаті? Ото би я був поганин, якби я пальцем кивнув на тебе!* (Крушельницький, Буденний хліб., 1960, 259).

ПОГАНИ́НКА, *и*, *ж.*, *заст.*, *рідко.* Жін. до **пóганин 1.** *Вона була поганинка* (Сл. Гр.).

ПОГАНИ́ТИ[1], *по-, вчин., недок., перех., розм.* **1.** Забруднювати щось чим-небудь. *Чортина-що — щоб і посудини не поганило* (Номис, 1864, № 3286).

2. *перен.* Робити поганим, неприємним, псувати кого-, що-небудь. — *І кащо воно?.. Іх* [жаб] *же нігто не їсть; тільки сеї поганять* (Мирний, І, 1954, 272); *Так, все життя вин. буде обстоювати те, у що вірить. Змітатиме з дороги все брехливе, шкурне, усе, що поганить людей* (Мур., Спіже повітря..., 1962, 188).

3. *перен.* Неславити, безчестити кого-, що-небудь чимсь. *А вона сварилася: — А ди ж ти,— каже,— гуцавий* [гуцийий]*! Не погань мені хати такими словами!* (Март., Тв., 1954, 216).

◇ **Рук (руки) не потáнь** — не встрявай у непотрібну або ганебну справу, в неприємну історію. — *Не погань руки об те падло. Сліпзю гедючою забрудишся* (Стельмах, II, 1962, 391).

погáнити[2], ню, ниш, *док., перех.* Гнити якийсь час.

погáнитися, нюся, нишся, *недок., розм.* 1. Неславити, безчестити себе ким-, чим-небудь. — *Ой, мій татонько! .. Чи думав ти, чи гадав, що твоя донк — княжна — муситъ із тою негіддю поганитись, клопотатись* (Вовчок, І, 1955, 265).

2. *рідко.* Діяти необачно, допускати промахи, помилки. *На батька надійся, а сам не поганься* (Укр. присл., 1958, 134).

погáнити, ню, ніш, *недок.* Ставати, робитися поганим (у 6 знач.).

погáнішати, аю, аєш, *недок.* Ставати, робитися поганішим (*див.* погáний 6).

погáнка, и, *ж.* 1. *розм.* Жін. до погáнець 1. — *Краще я в тюрмі згнию, на Сибір піду, ніж такий, поганці, три тисячі дам* (Мирний, III, 1954, 167).

2. *заст.* Жін. до погáни 1. [Годніксон:] *Се, кажеш, не така бридка мета? Зробить кумір з поганки, ледащиці — се ж гіршій гріх!* (Л. Укр., III, 1952, 75).

3. Негарна, некрасива дівчина або жінка. — *Дивно мені тільки,— де така поганка набівала* [дитину]? (Мирний, І, 1954, 68).

4. Народна назва неїстівних шапинкових грибів. *Мірашниченко вийшов на узлісся, збиваючи носком чобота відбілене коло тонконогих грибів. До недавнього часу він думав, що ці гриби — поганки* (Стельмах, II, 1962, 144).

△ **Блíда поганка** *(Amanita phalloides)* — отруйний гриб. — *Я сьогодні вранці знайшов блідих поганок — небезпечний гриб* (Допч., IV, 1957, 113).

3. *розм.* Те саме, що лихомáнка 1. *Старшина доповів їй, що всі принаси медицини виконано, він сподівається, що до початку наступу поганка згасне і старший лейтенант зможе повести в бій людей* (Ю. Яновський, II, 1954, 10).

6. *розм.* Річ, предмет, що викликає чиєсь невдоволення. [Шевцов:] *Та де ж це вона, поганка, хустка ця, поділася?* (Гр., II, 1963, 502).

погáнкуватий, а, е, 1. Трохи поганий; не дуже добрий (у 1—8 знач.).

2. Негарний, некрасивий (про зовнішній вигляд). *Дівка, поганкувата і до роботи лінива* (Сл. Гр.).

погáнкувáто. Присл. до поганкувáтий 1.

погáно, присл. 1. Присл. до погáний 3, 5. [Захарко:] *Галко! Щось ти погано сміешся!* (Кроп., II, 1958, 144); — *Тебе, Давидо, погано бачила уві сні* (Городенко, II, 1957, 88); *Пачев* [чорт] *лаятись, та так погано* (Вовчок, VI, 1958, 270); — *Приведи ж, ви не думаєте про мене погано?* (Ю. Яновський, II, 1958, 137).

2. Не так, як слід, як треба, як хотілося б і т. ін. *Як мать погано орать, то краще й в полє не ходить* (Номис, 1864, № 7504); *Семен соромився висловитись в якимсь «панському» словом, бо йому здавалося, що воно ще поганше брунітиме, ніж з уст Романових* (Коцюб., І, 1955, 101); — *Шовкун, а дуже погано поводивсь на вогневій?* (Гончар, III, 1959, 309); *Гнат бачив, що діло повертається погано* (Тют., Вир, 1964, 333); // *у знач. присудк. сл.* Не можна, не слід. *Дмитрик чує дитячим серцем, що так погано чинити, як вони чинять* (Коцюб., І, 1955, 134); // Не повною мірою, не до кінця, не зовсім, мало. *Люди з.. погано споваою цікавістю поглядають на чужинця* (Хотк., II, 1966, 396); — *Е, ні, сгусю, погано ти знаєш свого небожа* (Головко, II, 1957, 474).

◇ **Погáно лежить** — можна легко вкрасти, привласнити. *Він виконуючав пісок, іноді просто прибирав, де погано лежало, а то й крав* (Загреб., Диво, 1968, 131).

3. *у знач. присудк. сл.* Варто осуду. *Не знала вона, що то гарно, що погано, що треба робити, що ні, що соромно, що не соромно* (Мирний, І, 1954, 55); *Вони.. в простих хустинках і нешироких відпинцях спідниках, з-під яких виглядають білі пружечки вишитих підчіпок. І це вже не так погано, а то скоро міський крам до решти витолочить дівчі квіти на селянському полотні* [Стельмах, І, 1962, 325]; // Не годиться, не доречі. — *Нехай буде Голий, Так і цимш!* — *Ні, погано!* (Шевч., І, 1963, 111); *Погано се тим, що може розколотить до прані людей* (Л. Укр., V, 1956, 353); — *За це він у вас молодець, що за правду стоїть. Та от погано тільки, що сам іноді брехні не цурається* (Головко, II, 1957, 251).

4. *у знач. присудк. сл.* Важко, негаразд у якому-небудь відношенні. *Без голови рукам і ногам погано* (Укр. присл., 1955, 259); *Казав* [лікар]*.., щоб я покинув горілку пити, а то погано буде...* (Н.-Лев., І, 1956, 118); — *Як же там на війні? — Погано, Тимку... Людей убивають...* (Тют., Вир, 1964, 348); // Недобре кому-небудь (про важкий фізичний або моральний стан). — *Що се, Парко, таке тобі? Чого се ти така стала?* — *Так чогось,— кажу,— погано... сама не знаю чого* (Мирний, І, 1954, 84); — *У нього давно застуджені нирки. Та хіба його можна умовити* [лікуватися]*. // А тепер йому погано* (Тудуш, В степу..., 1964, 186).

На душі (серці) погáно кому, в кого і без додатка — кому-небудь важко, тоскно, неспокійно. — *Чогось мені на душі так погано, коло серця щось в'ється так...* (Мирний, І, 1949, 348); *Тоскно й погано ставало на душі від гарячкової пісні чужих смерек* (Хотк., II, 1966, 242); — *Так уже в нього на серці погано* (Довж., І, 1958, 369).

5. *у знач. присудк. сл.* Недобре, зле (про несприятливу, несприятливу, неблагополучну обставину). — *Тролим? боюсь зійтися з ним: З весни ще злий він за ягнятко. — Погано ж!.. Ну, а чи не прийде Кліщ?..* (Гл., Вибр., 1954, 5); — *Невже, Григорію Михайловичу, так погано? — зжурився.. обличчя головки комісіяру. — Кількох дітей уже батьки не пустили до школи* (Стельмах, II, 1962, 100); // Негарно (про несприятливе, неприємне оточення). — *Де живеш, куличе? — В болоті. — Там же погано? — Я привик* (Номис, 1864, № 9564); — *Чим у нас тут погано? Тут, коли спека, так уже спека! Коли вітер, так уже вітер! Роздоляя, простір, де хочеш, там і сідай...* (Гончар, Тронка, 1963, 71).

6. *у знач. ім.* **погáно**, невідм., с. Відмітка, оцінка, що відбиває низький рівень знань, незадовільну поведінку і т. ін. *Через годину вона викликала його і, намагаючись надати своєму голосу лагідності, сказала: — Я поставила вам «погано»* (Тют., Вир, 1964, 56).

погáнство, а, *с., заст.* 1. Язичество. [Органіст:] *Вона* [скульптура] *вже в християнському світі, коли не*

завертає до поганства, то тільки бавить (Л. Укр., III, 1952, 98); *В народному оповіданні* [про св. Валентія] *немає і натяку про якесь протиставлення християнства поганству* (Рад. літ-во, 3, 1957, 65).

2. *збір.* Язичники. *Боронити... християнів* [християн] *від поганських* (Сл. Гр.).

ПОГАНСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **пога́нин** 1. *Ой, у п'ятницю сьогую, У ранню досвітню годину, Та як наші вставали, Поганське військо половецьке потопцем* [потопом] *топтали* (Мирний, V, 1955, 264); *Наступив* [Святослав] *на землю половецьку, Руський край грозою оберіг, І Кобяк, тодішній князь поганський, у полоні в Київі поліг* (Забіла, V.. світ, 1960, 168); // Належний поганину, поганам; який є у поган; власт. поганим. — *Я буду старатися всіма силами скасувать ці поганські звичаї. Бо то поганство* (Хотк., II, 1966, 28); *Поганська зброя.*

2. Стос. до часів поганства; пов'язаний з ними часами. [Б и л и н а:] *Всі ото, що звалися богами в поганській світі,— ідоли бездушні, або злі духи, слуги князя тьми* (Л. Укр., II, 1951, 233); — *Хіба ти забув, полковнику,— промовив тоді кошовий,— що в руках татар теж наші товариші, що коли ми тепер їх не виволокмо, то життя їх буде продане у вічну неволю поганську?* (Довж., I, 1958, 254).

3. *етн.* Який знається, має зв'язок з нечистою силою; **нечистий**. — *Хоч трохи було засуха ухвате, то він зараз за поганських відьом* (Кв.-Осн., II, 1956, 179); *Бабуся підносила їй до столу смачні страви... та, крім полунець, Орисі не взяла нічого в рот.— Ах ти, горе моє, горе,— бідкалася старенька.— Не інакше, як тобі наворочав якісь поганські злі очі* (Д. Бодник, Серце.., 1961, 38); // Лихий, ненависний, проклятий. *Вдарить Армія Радянська — сила знітиться поганська* (Тич., Комунізму дал.., 1961, 13).

пога́нитати, аю, аєш, *недок.* Стинати, робитися поганим (*див.* **пога́ний** 6). — *Вата.. малою була собі нічого дівчина, а це чогось стала розпливатися та поганитати,— обізвалася о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 43).

пога́нючий, *а, е. розм.* Дуже поганий. *Сам же батько, хоч і мав вигляд переодягненого у поганючу одежу артиста імператорських театрів, співати не вмів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 482); — *Недарма вранку в мене долоня свербіла, а воно-таки довелося чарку горілки випити. І поганюча ж вона, і гірка, а от любо іти* (Шиян, Гроза.., 1956, 592).

пога́няти[1], яю, яєш, *недок.* 1. *перех.* і без додатка. Примушувати рухатися швидше, підганяючи батогом, нагайкою і т. ін. *Який їхав — такий поганяє* (Номис, 1864, № 7973); — *Гарапник тройчатий. Слати.. Коня поганяти* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 72); *Як же вріже їх* [хлопці] *на сім слові пан Симеон рякою, що з дому приніс; та як поженє їх нею до школи, а сам, поганяючи їх, божиться, що за свою прикайдку.. буде їх шкварити, що в бога день цілий місяць...* (Кв.-Осн., II, 1956, 175); *Ізвозі поганяли чумаки.., випереджаючи один одного, з розгону влітали в.. містечко* (Гончар, III, 1959, 377); // Сушати з місця. *Чи не час уже поганять коней* (Мирний, I, 1954, 45); // *перен., розм.* Примушувати робити що-небудь швидше. — *Дивлюся я,— каже* [Кирило],— *на наше життя й аж страх мене огорнув.. Кожен поривіть тебе запрягти та ще й поганяє...* (Коцюб., I, 1955, 298).

2. *неперех.* Спрямувати хід коня, екіпажу і т. ін.; правити. *Тоді* [тоді] *чоловік весело свиснув, як п'ятериком поганяє* (Номис, 1864, № 1408); // *перен., розм.* Розпоряджатися ким-небудь на свій розсуд. *Комуністи завжди були й будуть проти того, щоб трутні сиділи на спинах селян і робітників, ссали їхню кров та ще й поганяли ними* (Вільде, Сестри.., 1958, 266).

◇ **Злидень на злидні́вні сидіть (сидíв), злидíнем поганя́ть (поганя́в)** — дуже бідно живе (жив) хто-небудь. *У неї в хаті злидень на злидні́вні сидів, злидíнем поганяє..* (Донч., VI, 1957, 206); **Злóдій на злóдіївні сидíть (дýрень на дýрневі і т. ін.) сидíть і злóдієм (дýрнем і т. ін.) поганя́є** — багато злодіїв, дурнів і т. ін. у якій-небудь групі людей.

3. *неперех.* Те саме, що **їхати 1**. *Повертаюсь в того ярмарку, поганяю по рівному і, наче в комісії, розкошую...* (Вовчок, VI, 1956, 292); *Дома жінки, діти Батько ждуть і хліба ждуть. Треба дані поганяти, З дому не виїхав давно* (Дор., Серед степу.., 1952, 119); // *наказ. сп.* **поганя́й (поганя́йте)**, *розм.* Уживається в знач. ідь (ідьте), рушай (рушайте). — *Сідай на козли, поганяй!* — *скрикнув німець* (Мирний, IV, 1955, 243); — *Коні у вас добрі,— отож зразу і поганяйте до Вінниці, прямо в губком* (Стельмах, II, 1962, 184); // *наказ. сп.* **поганя́й**, *розм.* Уживається в знач. ідú геть. — *Хазяїн свого вікна, що осьмеш* [візьмеш], *як в тобі його розібло? — Та я й цілкового не хочу; цур тобі, поганий дядько! — сказав хазяїн* (Кв.-Осн., II, 1956, 241); — *Поторгувався, а тепер поганяй із двору,— не сердячись на обличчі, Тимофій рукою показує на ворота* (Стельмах, II, 1962, 39).

◇ **Пога́нйти до йми** — помирати. *Думка одна вже в мене тепер: поганяй до йми! Молодий та зелений ще, жить би ще, жить, та.. що ж будеш робить? Не живеться* (Тесл., З книги життя, 1949, 66); *Колись за Франца-Йосифа та польського панства бідак все життя пишався на свою латину, витяг з себе соки й в новій хаті поганяв до йми...* (Чорн., Пісні.., 1938, 9).

пога́нятй[2], яю, яєш, *док., перех.* Ганяти якийсь час. *Вони.. побігли на суєдню галявину поганять м'яча* (Ю. Янов., II, 1954, 60); — *Дасенко не підемо, поганяємо татар по Случі й Тетереву, а може й до Києва війдемо* (Хвильк, Д. Галицький, 1958, 584).

Поганяти голубів — те саме, що **Ганяти голубів** (*якийсь час*) *(див.* **ганя́ти**).

ПОГАНЬ, і, ж. 1. Покидьки. — *Служниця обкрадала нас, годувала всякою поганню* (Фр., III, 1950, 100).

2. *розм.* Тварини, комахи і т. ін., що викликають у людини відразу, огиду і т. ін. *Дуже стережусь я тепер цієї погані* [гадюк]. *цур їй!* (Л. Укр., V, 1956, 13); *Іноді з протилежного отвору.. виглянє.. голова сови, але про цю погань Свирид Якович завжди згадував неохоче* (Стельмах, II, 1962, 138).

3. *розм.* Нечиста сила, чорт, відьма і т. ін. *Знікла вмить нечиста сила; Йолки погань, баче Гриць, І не знать куди злетіли: Ні чортів нема, ні птиць* (Щог., Поезії, 1958, 246).

4. *перен., розм.* Що-небудь, що викликає відразу, огиду і т. ін.; все, що викликає осуд. [А н и а:] *Яка жені нині погань снилася, то мекай бог боронить!* (Фр., IX, 1952, 109); *Вже ту прокляту кабаку так вживав, що не то що! Хліба святого не їстиме, а без тії погані і дихати не може* (Кв.-Осн., II, 1956, 6); *Хай про це діти не знають: ще немало всякої погані на цих чвках* (Стельмах, II, 1962, 106); — *Корчуйте нещадно із [міни] з їхнім залізним корінням! А ми вже використаємо й тих, що сядуть по землі оцю погань!* (Гончар, III, 1959, 61); // Негідна, підкемна людина, що викликає зневагу, презирство. — *В оцім яру в озеро В лісі повідь горою, А в лісі скарб. Як прийдем, То щоб кругом стали, Скажи хлопцям. Може, льохи Стерати остан-*

лась Якась погань (Шевч., I, 1963, 116); — *А полиці навідуються за курячі та самогонкою. Скажи мені, командире, звідкіля воно такої погані набралося* (Тют., Вир, 1964, 325).

ПОГАНЬБИТИ, блю, биш; *мн.* **поганьбля́ть**; *док., перех., розм.* Те саме, що **зганьбити**. *Теодорович... хотів підпоїти Томилка і цим самим дуже поганьбити* (Стеф., II, 1953, 14); — *Не ждав, не ждав я, що вона так мене поганьбить* (Гончар, Тронка, 1963, 207).

ПОГАНЬБЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **поганьбити**. *Вживання до її* [літературної мови] *визначення почалось тільки недавно, і то іменно у галицьких писателів* [письменників]. *в тім числі й у деяких так поганьблених о. Гайченком* (Фр., XVI, 1955, 176); *Ишь лежать в тіні акації Олексук... висячений, поганьблений, лежить, прищурившись на власному городі* (Гончар, II, 1959, 278).

ПОГА́Р[1], у, *ч.* 1. **Що-небудь горіле**; *заливки чогось горілого. Як позавчора, вдарили музиченти, і погаром взялися дичні вись, і за Дніпром сузір'я і планети Кривавими сльозами полилися...* (Мал., Запов. джерело, 1959, 77); *Ще наші руки пахли порохом, залізом, погаром рудим, Коли ми розмістились в порохом і попелищах в рідній дім* (Шпорта, Вибр., 1958, 85).

2. Місце, де була пожежа; згарище. *О, як змінила ти [Україна] у гарті й сталі! Із пожару звела будови в ґуні і підняла міста свої могучі* (Забашта, Нові береги, 1950, 127); * *У порох. Так став Мамай, як пожар, чорних станом, Там, як сума, ордом став Мамай* (Бажан, Роки, 1957, 227).

ПОГА́Р[2], а, *ч., діал.* Кубок, келих. — *Жінко, принеси погар, вип'ємо в Юрком за щастя Ганьки і Степана* (Томч., Жменяки, 1964, 223).

ПОГАРИКА́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Гарикати якийсь час. — *Погарикай там, погарикай,— ось я тебе* (Сл. Гр.).

ПОГАРИКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Гарикати не дуже голосно або час від часу. *Коли було треба, матінка й погарикувала на всіх* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 456).

ПОГАРМА́НИТИ, ню, ниш і **ПОГАРМАНУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех., заст.* Закінчити гармидер, гармонувати. *Ми горох помолотимо, чечевицю погармаНимо* (Сл. Гр.).

ПОГАРМАЩУВА́ТИ *див.* **погармáнити**.

ПОГАРНИ́ТИ, ню, ниш. *док.* Стати гарним (у 1 знач.). *Славу склав* [співець], *вистилався. Мала була — славно вповив, Погарніла вона, наїлась почуда. Від тієї мені пахне, спало — не заснула...* (Драч, Поезії, 1967, 110).

ПОГАРНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати гарнішим (*див.* **гáрний** 1). — *Як ти погарнішала, Настуню,— загомоніло прошепотів він* (Тулуб, Людолюди, II, 1957, 537); *Зразу вставав* [Павло] *серед дівчат Марʼяну, але дуже вдавався: як вона змінилась за цей час. Погарнішала* (Головко, II, 1957, 415).

ПОГАРЦЮВА́ТИ, юю, ює, *док.* Гарцювати якийсь час. [Хвора:] *Ви б, мостивий пане дінче, лєпше б трошь змагали Юрки. а то бідне дитя.. не могло і рушіється: хотіло погарцювати на коні, так каже: болить, кажно* (Крон., V, 1959, 317).

ПОГАРЧА́ТИ, чý, чиш, *док.* Гарчати якийсь час. *Панське подвірʼя дрімало, гонне й порожнє. Тим нам нікого не було. Тільки ми погарчали і поховались* (Кощій, II, 1955, 84).

ПОГАРЮВА́ТИ, юю, ює, *док., діал.* Гарювати якийсь час. *Не без того, щоб коли й погуляти, погарювати — ми те молодість* (Головко, II, 1957, 96).

ПОГАРЯ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док.* 1. Док. до **гарячи́тися**. — *Вірю, Перекомов, Тарасе Демидовичу. Ну, що ж, бажаю успіху. Мирі! І пробач за те, що погарячився при першому знайомстві* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 206).

2. Гарячитися якийсь час.

ПОГАРЯ́ЧКУВАТИ, ую, уєш, *док.* 1. Док. до **гарячкува́ти**. *Павло збагнув, що погарячкував, тепер загомонив: — Спасибі вам за добре слово, Василино...* (Кучер, Прощай..., 1957, 143).

2. Гарячкувати якийсь час. — *Івана Володимировича! Дивлі,— долубився отець Христофор. — Погарячкували, й годі* (Довж., I, 1958, 417).

ПОГАСА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **погасáти**[1]. *Чи вже ж і той огонь горить, Щоб тільки блисками на мить І освітить собі хвилину погасання?* (Сам., I, 1958, 112); *Іржаві, темні грати неохоче впустили в камеру барвисті відсвіти вечірнього погасання* (Вас., II, 1959, 52); *До недавнього часу ніхто не знав, що являють собою хромосферні спалахи, які причина їх виникнення і погасання* (Веч. Київ, 19.VII 1961, 3); *Ми* [старі] *навіть вороже дивилось на нас* [потомків], *бо ви женете нас до могили. Ви випираєте наше погасання, красуєтесь і ростете. В цьому — закон існування* (Ю. Янов., II, 1958, 22).

ПОГАСА́ТИ[1], а́є, *недок.*, **ПОГАСНУ́ТИ**, не; *мин. ч.* погáс, лá, ло і **пога́снув**, нула, нуло; *док.* 1. Переставати горіти або світити, світитися (про світло, вогонь і т. ін.); згасати. *Горіло світло, погасало, Погасло...* (Шевч., I, 1963, 92); *Огонь у печі потрошку погасає, наче сам починає дрімати* (Вовчок, I, 1955, 290); *Небагато спасалися, затрщав, впав у підсвічник і одразу погас* (Н.-Лев., III, 1956, 159); *Світанням, коли нарешті погасли пожежі і люди розійшлися по домівках, становий, сліпчий і стражники вдерлися до хати Левка Щербини* (Стельмах, I, 1962, 624); // *О велос. Пішов по масло, та й в печі погасло* (Номис, 1864, № 10634); // Ставати невидимим (про небесні світила, промені і т. ін.). *Світить місяць серед неба — і той погасає; Вже корабель між скалами В морі потоне* (Рудан., Тв., 1956, 97); *В хмарах тьмяно блисне, Не погасаючи, зоря* (Перв., I, 1958, 246); *Погас місяць, горить сонце. Райдужними вогнями* (Шевч., I, 1963, 77); // Темніти, меркнути, тьмяніти (про барви або що-небудь освітлене); потьмарюватися. *Погасне рожевий світ. Смуток повіяло над садами: стемніли, омурніли* (Вас., I, 1959, 312); *Синій ліс в туманному серпанку В прозорі сни і не погасе* (Шпорта, Вибр., 1958, 78); *Погасне степ, побурів, вляжне, осінь розділе посадки* (Гончар, Тронка, 1963, 215); // Наближатися до кінця, закінчуватися (про день, вечір і т. ін.). *Повалі день поволі* (Гоц., Вибр., 1959, 373); *Крізь верби сонечко сіне І тихо гасне. День погас, І все почило* (Шевч., II, 1963, 265); // перен. Втрачати блиск, жвавість, виразність (про очі, погляд). *Ставило дивно — як віх доже їх* [очі] *не змучення, ніби судомна обличчі, що не розказав й навіть не потьмарілі* [потьмяніли], *аж із пожовклої студентської картки в товариша по сіні крізь тюрми та поселяння до цих днів* (Головко, II, 1957, 300); *Високий стан осів, пряма спина зігнулася в дузі, і колись блискучі очі погасли-поблідли* (Мирний, III, 1954, 14:; // перен. Втрачати напруження, ставати до якого-небудь лужним (про людину). *Тут уже й «студій» не помогли. я вже ні фантазує, не правди не чула, я погасло* (Л. Укр., III, 1952, 709); — *Ой як! То ти багатир тепер! — ввеселіє Янко, але образу й погас; — Так оце ти в дитбудинок і йдеш?* (Головко, I, 1957, 134).

2. перен. Втрачати силу вияву, слабнути; зникати, припинятися. *І темна, страшно, холодно ми* [мені] *стало, і жар любові в серці погасне* (Фр., XIII, 1954, 78); *Раптом усе Левкова злість погасло, неначе болотя-*

ний вогник (Стельмах, I, 1962, 530); *// Затихати (про звуки). Десь звучать рядання, десь звучить проклóн... Пісня замирає, пісни погасе* (Рильський, I, 1960, 106).

3. *перен.* Втрачати силу, здоров'я (про людину); вмирати. *Вона вже погасла В тяжкій хворобі* (Рильський, I, 1956, 365); *— Не знаємо, сердешна, щастя і покою... у горі, у сльозах, у журбі погасне* [Галочка]. *як сéвочка!..* (Ів.-Оч., II, 1956, 333).

ПОГАСТИ², *ду́ть, дýв, док., розм.* Гасити якийсь час. *Попудивши... погасивши кілька днів не повпізнаних хлоп. дядя Костя таки не витримав... і подався до хати* (Бор., Сільськ, 1958, 38).

ПОГАСАЮЧИЙ, *а, е.* Діепр. акт. теп. ч. до погасáти¹. *Колгоспний говорив тихо, ніби сам з собою, немов сидів над погасаючим вогнищем душі* (Збан., Любов, 1957, 32).

ПОГАСИТИ *див.* погаси́ти.

ПОГАСИТИСЯ, *ситься, док., рідко.* 1. Те саме, що погáснути 4; *// безос. Кругом темно — хоч око вихвали, по вікні хотіло погаситься уже* (Мирний, I, 1954, 309).

2. Ослабнути, припинитися (про дію чого-небудь). *Досить вдруге вмикати машури* [ракети], *і при дотриманні відповідного режиму його роботи швидкість падіння повністю погаситься в момент, коли ракета торкнеться поверхні землі* (Наука..., 2, 1960, 17).

ПОГАСЛИЙ, *а, е.* 1. Діепр. акт. мин. ч. до погáснути. *На передніх лавці три постаті, сумно сидять над погаслим вогнищем* (І. Укр., II, 1951, 147); *В руках тримають* [жінки] *мапу, погаслі сéвочки* (Стеф., I, 1949, 145); *В житті своїм до всього маю діло.. До ядер атомних у електронах. До зір, погаслих і живих в небі* (Мал., Листи..., 1961, 8); *Маленька в дочкою сиділи мовчки на ню кутках та снували гірські думи в мороці погаслого дня* (Коцюб., II, 1955, 22).

△ **Погáслий вулкáн** *див.* вулкáн.

2. *у знач. прикм., перен.* Який втратив силу, блиск, жвавість, виразність; байдужий, невиразний. *— Не дивись мені! — говорив* [Писець] *погаслим голосом. — Якби ти знала, скільки я всього пережив, то ти би була дівчою для мене!* (Коб., I, 1956, 201); *Юля дивилася в одну точку погаслими очима, без почуття, без бажань, байдужа до всього* (Тют., Вир, 1964, 448); *Якусь мить Тарас тільки дивився на ці погаслі сумні обличчя* (Баш, На землі..., 1957, 14); *// Який втратив здатність бачити (про очі). Коли пів втомленим рухом підняв хрест і хронікаль, я знову стрівся з погаслим оком мертвих істот* (Коцюб., II, 1955, 364); *Він* [корон] *день і ніч над трупами лігав на сопках у Маньчжурії клює, у зорах Абіссінії терзав, погаслі очі виклювавши* (Гонч., Вибр., 1959, 109).

ПОГАСНУТИ *див.* погасáти¹.

ПОГАШАННЯ, *я, с.* Дія за знач. погаша́ти.

ПОГАША́ТИ, *шаю, шаєш, недок.*, **ПОГАСИ́ТИ**, *гашу, гасиш, док., перех.* 1. *тільки док.* Припинити горіння, світіння чого-небудь; загасити, потушити. *То враг бери вас, ..Пожар ваш тільки погасіть* (Котл., I, 1952, 105); *Тимко зараз же погасив сірника, і вуста темряві знову уступила ніч* (Тют., Вир, 1964, 90); * *Образно. Карлючі погасила куля біла палаючи...* (Сос., Солов. дні, 1957, 43); *// Вимкнути (світло). Часто, погасивши електричне світло і лігши на широку софу.., я довго дивлюсь на смугу місячного світла на помості* (І. Укр., III, 1952, 570); *Дорогою я, розумію, що в коридорі горить світло, покрутив вимикач, щоб погасити* (Ю. Янов., II, 1954, 79); *// перен.* Позбавити гарячкості, ясності, потьмарити. *Він спереч головою На дубовий стіл твердий, А неясний, неспокійний Сон в очікванню* [очікуванні] *й тривозі Його пам'ять погасив* (Фр., XIII, 1954, 19); *Ритова втома поволі стерла жагу, але загоряний образ Тетяни Федорівни, погасила її час, остаточно поперетрутувала й без того розрістані думові думки* (Шовк., Людина..., 1962, 238).

2. *тільки док., перех.* Припинити що-небудь, не дати розвинутися чомусь; знищувати. *Вони шайки! Повсталі* [польські війська] *в тилу... поможу,— тепер з самим безпанством* (Мирний, I, 1949, 233); *Перевага соціалізму над силами імперіалізму та війни дала інтернаціональним крилом змогу погасити в зародку ряд нових воєн, розв'язаних імперіалістами* (Комс. Укр., 12, 1961, 33); *// Стримати, погамувати (почуття, переживання і т. ін. та їх вияви). Стоїть* [живописець] *біля дівчат, бажаючи здість в очах, аби він якнайскоріше подався, а на обличчі задоволення та ж холодна лисича осмішка* (Вас., IV, 1960, 43); *Його відвідна одяг не погасила буйної веселості панства, не стримала його невгамовного сміхання* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 6); *Новосвітами усміхнувся, він стіна знову серцевинам, погасивши* (Гончар, Тронки, 1963, 14).

3. *тільки док., спец.* Ослабити, зменшити силу, дію чого-небудь. *Оскільки наш природний супутник не має атмосфери, погасити швидкість зустрічі* [ракети з Місяцем] *можна тільки за допомогою бортової газової рушійної установки* (Наука., 9, 1965, 21); *// Припинити дію якого-небудь приладу, механізму. Ми погасили машину і зайняли пересідіти радість зустрічі* (Ю. Янов., II, 1958, 95).

4. Робити подібним, таким, що не має сили, значення. *Погашати марку; Погасити облігацію.*

ПОГАШЕ́ННЯ, *а, е.* Діепр. пас. мин. ч. до погаси́ти. *Давно погашені вогні на баженах у горлі створу* (Гонч., Вибр., 1958, 275); *З-за рогу вирнули великі темні машини з погашеними фарами* (Голов., Тополя..., 1965, 359); *Пробували* [дюнорн] *налагодити якусь розмову, не в'язалася. Ні, ні — ув'я вирвались іскри ще не повністю сварки* (Вас., II, 1959, 171); *// погашéно, безос. присудк. сл. Сонце вже зійшло і в хаті погашено електрично світло* (Мик., Вибр., 1954, 34); *Маяк уже погашено* (Ю. Янов., II, 1958, 44).

ПОГАШЕ́ННЯ, *я, с.* Дія за знач. погаси́ти, погаша́ти. *Основа сторожа від самої півночі працювала над локалізованим* [локалізуванням] *і погашенням огню* (Фр., IV, 1950, 45); *Шпунтові ряди забивають.., для погашення великої швидкості фільтрації в основі споруди* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 159).

ПОГЕ́ЯТИСЯ, *яюся, ешся, док.* Геятися якийсь час. *Погавшись ще трохи, звелів Кирило Тур осідлати двох коней, да й поїхав в кошу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 149).

ПОГЕ́ЙКАТИ, *аю, аєш, док., розм.* Гейкати якийсь час.

ПОГЕ́ЙКУВАННЯ, *я, с., розм.* Дія за знач. погéйкувати. *Крізь рипкову тишу звідти* [з лиман] *долинуло веселе погейкування* (Панч, В дорозі, 1959, 216); *В яру покупали погейкування, хтось гнав биків до водопою* (Тют., Вир, 1964, 230).

ПОГЕ́ЙКУВАТИ, *ую, уєш, недок., розм.* 1. Гейкати не дуже голосно або час від часу. *Той білий* [чоловік] *пасе — ще й погейкує на тудівку* (Коцюб., II, 1955, 328); *Пустив* [Остап] *воли і сам іде та тільки погейкує* (Головко, II, 1957, 210).

2. *на кого, перен.* Те саме, що покрикувати 2. *Вбираючи на себе пилюці шати, нам вболівці позаздрів вздовж дороги, погейкував на сіре* (Пзч., Козаїн. роду.., 1958, 23); *Тим часом Корж биків по корівнику, як завжди, стримано погейкував на доярок* (Добр., Тече річка., 1961, 152).

ПОГЕКТА́РНИЙ, а, е. Встановлюваний з розрахунку з кожного гектара окремо. *Погектарний принцип нарахування обов'язкових поставок державі створює заінтересованість колгоспів повніше і краще використовувати закріплену за ними землю* (Колг. енц., II, 1956, 11); *Погектарні норми*.

ПОГЕКТА́РНО, *присл.* до **погектáрний**. *Покив* [комендант] *розпорядчо, як врожай давала григорівська земля, погектарно і в загальній валовій сумі* (Д. Бедзик, Дніпро..., 1951, 84).

ПО-ГЕРОЇ́СЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-геройському**.

ПО-ГЕРОЇ́СЬКОМУ, *присл.* Як герой, подібно до героя; мужньо, відважно, сміливо. *Хтось бойовим її розповідь сам, як по-геройському бився сапер* (Ю. Яновський, II, 1954, 14).

ПОГИБА́ТИ, *зво. асц., недок.*, **ПОГИ́НУТИ** і *рідко* **ПОГИБНУ́ТИ**, ну, неш; *мин. ч.* погúнув, нула, ло і *рідко* погúб, ла, ло; *док.* 1. Перестáвати жити; вмирáти, пропáсти. *Коли та* [бідний жовнір] *перестане платити податок кров'ю синів своїх, відчаючись їх позбавати за тих, хто найменшого права над тобою не має?* (Хотк., I, 1966, 178); *І без ярем, завіс, в неволі лим чолом Вділе люд у святині забуті, І з сльозами в очах зостіков псалом За борців, що погинули в скруті* (Стар., Пост. тв., 1958, 141); *Тому здавалося, що солдат співає... про коваля, що погинув у бою* (Мушк., Серце..., 1962, 307); [І-й зналожник:] *Другий день катують... Погибне Петро Михайлович* (Вант, П'єси, 1958, 60); // Зазнавáти руйнувáння, занепáду, знищення. — *Халяїв, мир погибає! Погибло і погибне, бо, коли забруть у нас землю, усі з голоду водянкою занухнуть!* (Стельмах, II, 1962, 108); *Вигоєв* [град] *все до тла: Що в полях було — погинуло, Та ще й бульба поснила* (Фр., XIII, 1954, 97); — *Він* [орендар] *купив право на улов; а ти хоч і здихай! Коли в тебе є гроші,— йди поміряйся з ним; а немає — здихай!.. От якими побитом погибла наша рибальська громада!* (Мирний, I, 1954, 351); // **Потрапля́ти у вáжке**, безвихíдне стано́вище. *Ще як комяки в котрого бідняка немає — пропав, щитай* [вважай] (Головко, II, 1957, 12); // Переставáти існувáти; зникáти. *Коли у мене справді є талан, то він не загине,— то не талан, що погибає від туберкульозу чи істерії!* (Л. Укр., V, 1956, 229); *Перемиське* [храм] *віків багато, Стоятиме й тоді, коли мої Кістки потліють і ім'я погине...* (Сам., I, 1958, 85); *Товаришу... Genosse... Camarade... Погинуть, щезнуть знеславість і зрада. Коли у людстеа в такі слова!* (Мур., Осінні сурми, 1964, 78).

2. *тільки недок., перен.* Переживáти трудноші, страждáти фізично або морáльно; мучúтися. *А дівчина тане... Якби сама, ще б нічого, А то й стара мати, Що привела на світ божий, Мусить погибати* (Шевч., I, 1963, 21); *Ча любила, не любила, А завдала жалю! Прийди, серце, подивися, Як я погибаю* (Укр. постромантики.., 1968, 435).

ПОГИ́БЕЛЬ, і, ж. Передчáсна, насильни́цька смерть; гибéль. *Б'ють козаки напропале* [напропале]; *іскри сипляться густо, і от-от комусь погибель!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 197); — *Вогонь на мене! Це було майже рівнозначно тому, що хтось став би сам кликати на себе погибель* (Гончар, III, 1959, 156); *У порівн. — Такий маршавий та закуганий, а жер за десятьох, той Охрім, як перед погибелю* (Тют., Вир, 1964, 337); // Руйнувáння, занепáд, знищення чого-нéбудь. *Хто жар, хто губку з сірниками... Погибель мчали кораблям* (Вотл., I, 1952, 216); *Бережуть свое царство смерекі! Стоять тисячолітнім муром і забають витримати до кінця, до загальної погибелі* (Хотк., II, 1966, 106); *А ви хіба стояли на розпутті, Коли погибель надійшла нашим?* (Павл., Вистрина, 1959, 99); // *перен.* Кінець існувáння чого-нéбудь; зникнéння. *Я знаю одного поета, що склав собі афоризм: старим рифма* [рима] *— погибель для ідеї»* (Л. Укр., V, 1956, 75).

◇ **Зги́нати (зігну́ти) в три погúбелі** *див.* **зги́нати**; **Зги́натися (зігну́тися) в три погúбелі** *див.* **зги́натися**; **Зігну́тий (зогну́тий, зігнений, зігну́та** і *т. ін.*) **в три погúбелі** *див.* **зігну́тий**; **На погúбель** — те саме, що **На бі́ду** (*див.* **бі́да**[1]). — *Над Іквою було село, У тих селі на вигнанні Та на погибель вирос я... Литав польську мову!..* (Шевч., II, 1963, 81); — *Як се — хліб жати?.. Хіба в таки машини?.. — А який знає тих машин! Може, вони на нашу погибель і таку машину вигадали* (Мирний, IV, 1955, 242); — *Вигадано, товариші, за Січ, щоб довіки вона стояла на погибель бусурманам* (Довж., I, 1958, 257); — *Як ти вирядився молодицям на погибель!* (Збан., Сеспель, 1961, 322); **Погибелі на тéбе (вас** і *т. ін.*) **нема́с (нема́й)**, *вайл.* — уживáється при висловленні крайнього нещодоволення, роздратування. — *Щоб ти* [собака] *здох,— висловом лається Гаврило. — Немає на тебе погибелі...* (Тют., Вир, 1964, 301); — *А-ким, щоб тобі пáдолиу* [кури], *погибелі на все немає!* (Збан., Переджнив'я, 1960, 366); **Погúбель йо́го** *(її, їх)* **пúпас** — невідомо, незрозуміло. — *А оружжо* [зброю]? — *так погибелі його зна, як то живо спинає* [малює]! (Кв.-Осн., II, 1956, 7).

ПОГИБЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Який úрнюється погибéллю, веде до погибелі. *Фашисти, жабуть, теж готувалися зустрічати свій погибельний сорок п'ятий рік* (Гончар, Новели, 1954, 39); *Погибельний бій*.

ПОГИБЕ́ЛЬНО, *присл.* до **погúбельний**. *Жінки снували сюди й туди поміж громадою, допитуючись вістей про ворога або голосно оплакуючи своїх погиблих синів* (Фр., VI, 1951, 89); // *у знач. ім.* **погúбельне**, ного, *ч.*; **погúбля**, лі, *ж.* Людúна, яка загинула. *Високий військовий достойник сухим, чітким голосом говорив про заслуги погиблих* (Кобр., Вибр., 1954, 187); *Із живими погибелі встають із чужинського краю* (Мол., Звенигора, 1959, 172).

ПОГИБНУ́ТИ *див.* **погúбати**.

ПОГИДУВА́ТИ, ую, уєш. Док. до **гидува́ти**. — *Вони такі, що як глянуть на її* [Солохи] *вид, то погидують і тєки* (Мирний, I, 1954, 64); *Опанувати* [митір] *гордощі за сина. Інженер, вчена людина,... і навіть... зовнішньо не погидувала її славним тонком* (Ле, Мистір'я, 1953, 94).

ПОГИКА́ТИ, аю, аєш, *док.* Гикáти якúйсь час.

ПОГИКУВА́ТИ, ую, уєш. *недок., розм.* Гикáти не дуже сильно або час від часу; // *безос. Вже Зюзь* [пів] *змокрів усією своєю поплелястою шерстю, все важче... поскуйовдило в нього в черені* (Загреб., Дикс, 1968, 42).

ПОГИКУВА́ТИСЯ, ується, *недок., безос., розм.* Гикáтися злегка або час від часу.

ПОГИЛИ́ТИ *див.* **погибáти**.

ПОГИРКА́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Гиркáти якúйсь час. — *Панька й злібок не годуй, дай тільки погиркати,— сказав курінний отаман* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 245).

ПОГИРКА́ТИСЯ, аюся, аєшся. *розм.* Док. до **гúркатися**. *Ну, вдарив* [чоловік] *так жінку, повчив її трохи, та й годі!.. А посваряться — помиряться, та й жити як слід* (Копйй., I, 1955, 33); — *Хочу дівчину сватати, а батько противиться. Тоді я прийшов до нього, добре посварилися... а дівчину все-таки виторгував з-під носа* (Гур., Новели, 1951, 105).

ПОГІДЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **погі́дний**. *Надійшли погідливі дні, закипіла робота* (Ірчан, II, 1958, 413); *Погідливе літо*.

ПОГІДНИЙ, а, е. 1. Тихий, спокійний. *З одного боку дрімав таємний світ чорних велетнів-гір, з другого — ласкаво дихав погідне море* (Коцюб., I, 1955, 395); *Надвечірнє тепло, сонце сипало огнем із погідного неба* (Фр., I, 1955, 258); *О безмежне і вільне, Життя поле погідне, Ні межі ти не маєш, ні краю!* (Перв., I, 1958, 458); // Ясний, теплий, сонячний (про погоду, день, вечір і т. ін.); погожий. *Все так пахло землею, свіжістю і ще чимось дуже гострим і п'янким, що може пахнути тільки степ в кінці погідних серпневих днів* (Ю. Бедзик, Поліки..., 1958, 10).

2. перен. Безтурботний, урівноважений. *Погідном і тихом вертавсь Рейєс з черкас* (Кодюб., I, 1955, 327); *Гулька був.. вражений погідним настроєм Зарічного* (М. Ю. Торн., Пезр. горизонт, 1962, 211); // Який виражає безтурботність, урівноваженість. *Дивиться* [Степан] *на її лице, а воно таке погідне стало, таке лагідне* (Крушн., Буденний хліб.., 1960, 68); *Погідний погляд.*

ПОГІДНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **погідний**. *То — весна, оригінальна, одверта душа, що в кожде знайомство вносить якийсь подув легкості, невимушеної свободи, якусь погідність та веселість* (Фр., IV, 1950, 215).

ПОГІДНО, присл. 1. Присл. до **погідний**. *Ще недавно, бувши сюди, виглядав він погідно і спокійно, а нараз така зміна...* (Коб., II, 1956, 206); // у знач. присудк. сл. *На небі так ясно, так погідно!* (Фр., VI, 1951, 91).

2. перен. Без ускладнень, безтурботно. *Щоб жити нам в спокої Щасливо і погідно, За Партію — до зброї, За землю нашу рідну!* (Рильський, II, 1960, 160).

ПОГІН, гону, ч., рідко. Те саме, що **швидкість** 1. *Поїзд, зітхнувши, притишував погін* (Мик., II, 1957, 397); *По повному погоні зупинив коня юний партизан Михайло* (Ю. Япор., IV, 1959, 259).

ПОГІРДНО, присл., рідко. Із зверхністю, зневажливо кого-, що-небудь; погордливо. *Так воїн, що співав «Катюші» повітнім звук, Погірдно дивиться на саморобний лук* (Рильський, II, 1946, 187).

ПОГІРКНУТИ, ну, не. Док. до **гіркнути**. *Довго.. була поміж нас мовчанка, горілка на той час ніби трохи погіркла* (Ю. Япор., V, 1959, 140).

ПОГІРШАННЯ, я, с. Дія за знач. **погіршати**. *Після опромінення у собаки Марська протягом першої доби відмічалось різке погіршання загального стану* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 87).

ПОГІРШАТИ, ає, док. 1. Стати гіршим за якостями, властивостями, ознаками; змінитися на гірше. *Забув тобі сказати, що «Буковинав* [часопис] *буде виходити не щоденно. Вона, очевидячки, погіршала* (Коцюб., III, 1956, 176); *Погіршали гарчі, похолодшало в хаті, але Прійом не звертала ні на що уваги* (Л. Янов., I, 1959, 283); *За тиждень погіршали новини* (Тудуб, Звідомлення, II, 1957, 239); *Справи ми погіршали* (Чорн., Визволення, 1949, 71); // Стати гіршим, нажчим (про здоров'я, стан людини і т. ін.). *У нас увечері погано жити, бо дідькове здоров'я значно погіршало* (Л. Укр., V, 1956, 108); // безос. *Пізнього вечора Фросині погіршало* (Сандьмах, I, 1962, 168); // Зробитися дуже важким, нестерпним (про умови життя, обстановку і т. ін.); // безос. *Старий Щербат із жури скора лійшов у могилу, лостався удова з бочкою. Ще погіршало. Василь перерався на роботі, але.. панщина виїдала усі соки* (Хотк., I, 1966, 102).

2. рідко. Зрости, посилитися (про що-небудь погане). *Мали діти — малє й лихо. Діти побільшають, лихо погіршає* (Номис, 1864, № 9197).

ПОГІРШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погіршити**; // у знач. прикм. *Насіння повинно бути найвищої якості. А на погіршеному агрофоні можна виростити й гіршої якості насіння* (Орлов., Зел. повінь, 1961, 18).

ПОГІРШЕННЯ, я, с. Дія за знач. **погіршити, погіршувати** і **погіршитися, погіршуватися**. *Довготривала недостача білка в раціоні призводить до зниження продуктивності і погіршення породних якостей тварин* (Зерн. боб. культ., 1956, 4); *У відповідь на посилення експлуатації і погіршення життєвих умов зростає й розширюється страйкова боротьба в усіх капіталістичних країнах* (Ком. Укр., 9, 1967, 48); *Сподіваюсь, що Ваше здоров'я поправиться і що з нам не так вже погано, як Вам здається, може, то так часове погіршення* (Л. Укр., V, 1956, 162).

ПОГІРШИТИ *див.* **погіршувати**.

ПОГІРШИТИСЯ *див.* **погіршуватися**.

ПОГІРШУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **погіршувати**.

ПОГІРШУВАТИ, ую, усп. недок. **ПОГІРШИТИ**, шу, шиш, док., перех. Робити що-небудь гіршим за якостями, властивостями, ознаками; змінювати на гірше. *Збільшення норми* [добрив] *до 30—40 тонн не дає прибавки врожаю і погіршує якість продукції* (Хлібороб Укр., 12, 1965, 16); *Завдання історика — відновити оригінал, не поспішаючи і не погіршуючи історії* (Рад. літ-во, I, 1963, 119); — *Книжа тому злого не напише, в гіршо ще дуже погіршить* (Фр., VI, 1951, 61); // Робити дуже важким, нестерпним (умови життя, обставинку і т. ін.). *Чернишевський розумів, що існування прядку, який прикрашав наші антагоністичні суспільні відносини, з страшним злом, яке особливо погіршує становище трудящих* (Ленін, 4, 1969, 271); *Щоб погіршити умови життя жуків, розрив між косовицею і обмолотом валків при роздільному збиранні треба максимально скорочувати* (Хлібороб Укр., 5, 1966, 9); // Робити більш похмурим, безрадісним. *Була ще одна обставина, яка погіршувала моє життя до краю* (Довж., I, 1958, 24).

ПОГІРШУВАТИСЯ, уюся, недок., **ПОГІРШИТИСЯ**, ишся, док. 1. Ставати гіршим (про якості, властивості, ознаки); змінюватися на гірше. *Особливо погіршується поживний режим озимої пшениці і якість її зерна після кукурудзи, яку збирають у пізні строки* (Хлібороб Укр., 2, 1966, 10); *Після перерву на роботу без відділу технічного контролю якісні показники не тільки не погіршились, а по окремих видах продукції навіть поліпшились* (Рад. Укр., 11.IV 1962, 2); // Ставати гіршим, нажчим (про здоров'я, стан людини і т. ін.). *Ми знімаємся в селі аж під 3 днем Гарасимок, якого стан тим часом значно погіршився* (Фр., IV, 1950, 182); *Знав вона також, що в сині не гаразд із очима, час від часу погіршується зір* (Гончар, Тронка, 1963, 197); // Ставати дуже важким, нестерпним (про умови життя, обстановку і т. ін.). *Роками, довгими десятиліттями лягали кураву почайовських шлях-ками богомоли-прочани, але доля їх не кращала, а скоро погіршувалась* (Медиц., Коли крив.., 1960, 73); *Коли б.. опришки рішили би, скажім, іти на Угорщину, положення Марусі погіршилося б в багато разів* (Хотк., II, 1966, 231).

2. рідко. Зростати, посилюватися (про що-небудь погане). *Під зиму Мендєлєва слабість погіршилася. Він стогнав, непокоївся* [новолікупола] *нога гнила* (Фр., VIII, 1952, 388).

ПОГЛАДЖУВАТИ, ую, усп. недок., перех. Гладити рукою, долонею, пальцями обережно, помалу або час від часу. *Увесь час він сидів мовчки, погладжуючи свої чепурно зачухрані темні вуса або чистенько виголене підборіддя* (Гр., II, 1963, 317); *Серце Горлача защеміло, він скинув кашкета, став на коліна перед са-*

мітним сорвіном і довго стояв, погладжуючи соловцю, погладжуючи рукою м'яку зелену травичку, що нижнім килимом покривала це свято жебе (Тют., Вир, 1964, 201). • Образно. *І я кажу. Дозволь сонцю, як ножу, погладжувать моє блискучим* (Тич., II, 1957, 212).

Погладити, джу, дить, *док., перех.* 1. Провести долонею, рукою, пальцями по поверхні чого-небудь. *Старшина засукав рукави, погладив довгого вуса* (Кочюб., I, 1955, 37); *Запевняють, що їй [відьмі] треба Лиш погладити руков. Щоб сила пропала сто. Або навіть всі здоровий* (Л. Укр., IV, 1954, 167); *Старий Мелентієвич поглядів держаку своєї мазлі* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 270); // Провести долонею, рукою, пальцями, вирівнюючи, розрівнюючи що-небудь. *Дорош погладив маленьку руков скатертину на столі* (Тют., Вир, 1964, 163); // Проводячи долонею, рукою, пальцями, пригладити, пошестити що-небудь. *Дивиться Олександра, як її дитина ручонята простягає до людей; як его копіечку бють, хто бубликів, інший чорняву голівку погладить* (Вовчок, I, 1955, 34); *Зовсім мала, безпорадне [дощя], воно.. довірливо цілує в руки бійця. Кожному хапається погладить його* (Гончар, III, 1959, 137); *Вийме* [Яшко] з пазухи [солітку], *ніжно по стрижуся погладить, де рожкованна скрізь, сильно обвинеться і щось заговорить до неї, втішно так* (Головко, I, 1957, 131); • Образно. *Коли ж холодна зоря північна промінням руки погладить їй, вона возвиже восталые в вічі, заплаче й знікне в північні глухій...* (Сос., I, 1957, 347).

Погладити дорогу — випити на дорогу (для удачі, на щастя). — *Ну, бери ж кубок,— каже ветьман,— да випишись на дорогу. До Чорної Гори не близький світ. Ось і ми погладимо тобі дорогу* (П. Куліш, Вибр., 1969, 97); [Батько:] *Вийдеш ж на коней та погладим гостю дорогу, та й будемо вертатись додому* (Вас., III, 1960, 103); **Погладити по голові (по голівці)** кого — поблажливо поставитися до чийх-небудь вчинків (звичайно недобрих), схвалити їх; похвалити. — *За обман суду по голові не погладять, та й суплічання ти. З пожем на жінку ви з Севою вирушись* (Хижняк, Невгамована, 1961, 28); *Я помітила, що ти.. почав далеко щедріше розкидати листя, ніж було перше; за се, звісно, тебе варто по голівці погладить* (Л. Укр., V, 1956, 18).

2. *перен., розм.* Уцілити, побити кого-небудь. *Фарон першого погладив По тім'ю пістрим гладіацем* [мечем] *І добре так його вдарив, Що сей вильнув вперед деяким* (Куліш, I, 1952, 255).

Погладжати, аю, вешь. Док. до **гладжати**. *Лукаво посміхнувся, погладжуючи, стала червона на вигу* (Н.-Лев., III, 1956, 361); *Щоб попрактись і погладжати. Купуйте вам щодня пиво* (Дмит., Розлука, 1957, 216); *Сівня погладжала.*

Поглибити *див.* **поглиблювати**.

Поглибитися *див.* **поглиблюватися**.

Поглиблений, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поглибити**. *Особиста трагедія* [І. Франка], *поглиблена безпросвітно важким становищем у суспільстві,— цікування з боку правлячих кіл монархічної Австрії, гоніння.., переслідування і наклепи.., все це виллилося іскоді у поета глибоку скорботу* (Рильський, IX, 1962, 37); // **поглиблено**, *безос. присудк. сл.* *У перспективі буде поглиблено й розширено спеціалізацію* [Південного] *району* (Ком. Укр., 8, 1964, 30).

2. *у знач. прикм.* Розташований, розміщений і т. ін. на якійсь глибині. *В два тини землетовищ — наземні й поглиблені* (Добрика.., 1956, 51); *Молоки дістав два каміщики: один — на зразок гречаної пухненької оладочки а поглибленим зміїбечком в центрі, а другий — як тесне яйце* (Ле, Мікітрій, 1953, 410).

3. *у знач. прикм., перен.* Багатий, глибокий за змістом; ґрунтовний. *Настала пора поглибленої наукової роботи* (Вол., Надзн. висоти, 1953, 170); *По війні Михайло Стельмах віддається улюбленій справі — поглибленому вивченню усної народної поетичної творчості* (Літ., 8, 1961, 177).

4. *у знач. прикм., перен.* Збільшений, посилений у якому-небудь відношенні. *Поглиблена спеціалізація сприяє збільшенню і здешевленню продукції* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 28).

Поглиблення, я, *с.* 1. Дія за знач. **поглибити**. *Вирішальне значення має проблема Дніпробуду, здатна.. розв'язати цілий ряд труднощів, що криються в неминучості подорожчання видобутку вугілля, зв'язаного з поглибленням виробки і можливим вичерпанням запасів коксового вугілля* (КПУ в резол. і рішень., 1958, 282); *Сама тема* [оповідання «Сіячок»], *що при короткому ознайомленні і психологічному поглибленні характерів могла б дідати цікавку ризику по характеристики сучасного російського громадянства, в праці Коцюбинського майже потонула* (Фр., XVI, 1955, 125); *Перебування в Нижньому Новгороді Шевченко використав для поглиблення своїх знань для революційної самоосвіти* (Слово про Кобзаря, 1961, 126); *Загострення економічної кризи в США в обмін з проявів серйозного послаблення позицій американського імперіалізму, поглиблення загальної кризи капіталізму* (Наука.., 3, 1961, 10).

2. *рідко.* То саме, що **заглибина**. *Щось могутнє і прекрасно зосереджене в в усій його дужій постаті, ..повить в той жалостливу* [красноті], що причайлась на поглибленнях біля прямого носа (Стельмах, I, 1962, 474).

Поглиблено. Присл. до **поглиблений** 3.

Поглиблювання, я, *с.* Дія за знач. **поглиблювати**.

Поглиблювати, юю, юєш, *недок.*, **поглибити**, блю, биш; *мн.* поглиблять; *док., перех.* 1. Робити глибшим (*дно*, **глибший** 1. 2). *Червоноармійці поглиблювали закопчики* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 10); *Бульдозер в деяких місцях трохи поглибив дно, але швидко вибрався на берег — трясовина засмоктувала його* (Чаб., Тече вода.., 1961, 108); *Гідромеліоратора з допомогою землесосів поглибили і розчистили на протязі майже 30 кілометрів русло Інгульця* (Рад. Укр., 16.IX 1956, 3).

2. *перен.* Робити багатшим, глибшим за змістом, ґрунтовнішим; збагачувати. *Мічоїський.. поглиблював його* [Борисове] *розуміння прочитаних авторів розмовами про твори вільних майстрів всесвітньої літератури* (Фр., III, 1950, 37); *Людина повинна поглиблювати свої знання про природу* (Літ. Укр., 25.VII 1967, 1); *Шевченко під час добровільного заслання не тільки не занепав духом, не всмирився, а, навпаки, вирісмужнів, поглибив і загартував свій революційний світогляд* (Рильський, III, 1956, 257).

3. *перен.* Збільшувати, посилювати що-небудь у якомусь відношенні. — *Несприятливі умови для життя — холод, матеріальні злидні, убога кімната.— все це тільки поглиблювало моє радощі* (Вас., Незібр. тв., 1941, 200); — *Вам не варто поглиблювати свою прірву* (Собко, Запорука.., 1952, 51); *Темінь, лунка порожнеча за вікном вагона ще різкіше підкреслювали та поглиблювали почуття самотини* (Кол., Листи., 1967, 3); *Перемога Радянського Союзу і вовлюбних народів у другій світовій війні поглибила загальну кризу капіталізму* (Укр. іст. ж., 2, 1960, 11).

ПОГЛИБЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОГЛИБИТИСЯ**, ибеться; *мн.* поглибляться; *док.* 1. Робитися, ставати глибшим (*див.* **глибóкий** 1, 2). *Зростали вівси, високі і стрімкі, наче гребелі, поглиблювався рови, і земля в них хлюпала догори чорними водограями* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 530); *Гора каменя в підвеслах швидко росла, все більше поглиблювався в стіні отвір* (Збан., Між. людьми, 1955, 72); *Особливо треба дивитись носом під час швидкої їзди у зимові морози, бо при цьому поглиблюється дихання* (Шк. гігієна, 1954, 86); *Затрактіли вогні блискучі ото, ..тендітно випнулись маленько вниз від носа дві тонкі зморшки і мало-мало поглибшись в куточках рота* (Стельмах, I, 1962, 55).

2. *перен.* Ставати багатшим, глибшим за змістом, грунтовнішим; збагачуватися. *Коли порівнюють один і той самий образ, який малював Саксаганський в різні періоди творчості, то видно, як усе поглиблювався, як усе загострювався його мистецький талант* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 210); *В наші дні ав'язки Московського Малого театру з українським мистецтвом поглибились і зміцнились* (Рильський, III, 1956, 334).

3. *перен.* Збільшуватися, посилюватися в якому-небудь відношенні. *Потім у них почався розлад, який поглиблювався все далі й далі* (Дмит., Розлука, 1957, 175).

ПОГЛИБИТИ, *зв.* *док.* 1. Стати глибшим (*див.* **глибóкий** 1, 2). *Яворики на її підстаркуватім обличчі якось поглибилась від гнівного здивування* (Л. Укр., III, 1952, 643); *Очі його поглибили й від того здавались темнішими* (Донч., I, 1956, 65).

2. Потемніти. *спрагнути враження великої глибини* (у 2 знач.). *Гори в сутінь повилися, долини поглибили* (Хотк., II, 1966, 25); *Місяць зійшов уже. Небо поглибшало — таке високе, темно-сине, аж чорне, рясно вкрите зірками* (Крот., Сини..., 1948, 137).

3. *перен.* Стати багатшим, глибшим за змістом, грунтовнішим; збагатитися. *Змістовність нашої художньої літератури останнім часом помітно поглибшала* (Літ. Укр., 22 VI 1965, 1).

4. *перен.* Збільшитися, посилитися в якому-небудь відношенні. *За Чернасами, де літак знаходжав частину тюків і ящиків, темрява поглибшала — починався український степ* (Кучер, Голод, 1961, 454).

ПОГЛИНАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Здатний поглинати. *Поглинальна властивість ґрунтів.*

ПОГЛИНАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **поглинáти** і **поглинáтися**. *Протягом тривалого часу кореневу систему* [рослин] *вважали тільки органом поглинання* (Хайлов Укр., 10, 1965, 11); *У кожної речовини є свій спектр поглинання, що показує, які саме промені і в якій мірі поглинаються нею* (Наука..., 4, 1963, 27); *Поміжщення та поглинання поштовхів і ударів від нерівностей дороги частково відбуваються в еластичних шинах коліс* (Автомоб., 1957, 183).

ПОГЛИНÁТИ, áю, áєш, *недок.*, **ПОГЛИНУТИ**, ну́, нéш; *док.*, *перех.* 1. Вбирати в себе. *В Англії почали виробляти килими, що мають цікаву властивість: коли температура в приміщенні більше 21° С, вони поглинають тепло, акумулюють його* (Наука..., 10, 1965, 45); *При підсмажуванні жир поглинає і утримує ароматичні речовини, які містяться в цибулі і коріннях* (Укр. страви, 1957, 85); *Якщо повітря не може поглинути більше пари, ніж воно вже містить, то його називають насиченим* (Фіз. геогр., 5, 1956, 88); * Образно. *Коли зупинку очі, я їй бачу... І той погляд вічний, що поглинули в себе все світло, і ті вії, що вирили очі, немов мотиві крилами квітку* (Коцюб., II, 1955, 438); // Робити почутним, залучати (звуки, шум і т. ін.). *Бризкіт металу, дзвіт, свист — все поглинав низький голос домни* (Ю. Янов., II, 1954, 143); *Посадник силкувався щось сказати, махав руками, але його слова поглинув самір* (Хижняк, Д. Галицький, 1938, 221); // *перен.* Читаючи, кивчючи, спостерігаючи тощо, засвоювати, сприймати (жадібно або у великій кількості). *Попалася йому повість Нечуя-Левицького про Кайдашову сім'ю; він поглинав сторінку за сторінкою* (Сенч., Опов., 1959, 27); *Коли б ти, моє маленьке, не перетомилось, стараючись поглинути за два роки усі греки і латини та ще й закон божий* (Л. Укр., V, 1956, 154).

2. Приймати, поміщати в себе, захоплювати в собі. *Широка паща воріт поглинала Дашкове військо* (Хижняк, Д. Галицький, 1938, 324); *Марусе!.. сідло невдоумно, вступивши очі в ту яму з каламутною водою, що поглинула її батька* (Гр., I, 1963, 381); *Вона пішов повний житом, і воно, наче море зеленяве, швидко поглинуло його в собі* (Шиян, Партиз. край, 1946, 121); // З'їдати, ковтати що-небудь жадібно, без остачі або у великій кількості; пожирати. *Обід закінчується дуже швидко. Ще пес не встиг поглинути недоїдків, а Майстри вже збираються кудись* (Збан., Єдина, 1959, 302); *Якась американська фірма проковтнула Янде. Як? Розкрила рота, спокуса у свої зуби Янде і відразу ж проковтнула? Як же можна за один ковток поглинути такий великий шмат?* (Вільде, Сестри..., 1958, 56); // *перен.* Вимагати на себе великих витрат, багато часу, енергії і т. ін. *Як відразувати соціалізм, домашнє господарство поглядає в цілому по країні майже 100 мільярдів людино-годин щороку* (Наука..., 3, 1967, 4).

◇ **Поглинáти очíма** (**поглядом**, **зóром** і т. ін.) *кого, що* — жадібно, з напруженою увагою вдивлятися в кого-, що-небудь, не пропустити очей з когось, чогось. *Нузь аж затиць, побачивши таку ролю* [тітки]. *Погляне багатство очима та все приповіка: — Боже-ж мій, які добрі люди в на світі!* (Тют., Вир, 1964, 158).

3 *перен.* Цілком охоплювати, заповнювати, займати собою. *Увагу Андрія повсякчас поглинали різні службові справи, не вистачало часу навіть на нормальний відпочинок* (Гур., Життя..., 1954, 53); *Вона, філологія так, має якусь таку силу, що може поглинути сеть усю натуру людини і не покинути місця нікому іншому* (Крим., Вибр., 1965, 502); *Мовляв, байдуже єрихонцеві, і так поглинула його ця робота, що навіть не запропонував Харкевичу сісти поруч* (Голов., Тополя., 1965, 12).

ПОГЛИНАТИСЯ, áється, *недок.* Вбиратися чим-небудь. *Якби кисень, що поглинається земними рослинами і тваринами у процесі дихання, не утворювався воду, то протягом двох мільйонів років рослинність земної кулі розклала б всі моря і океани* (Наука..., 8, 1963, 19); *При проходженні світлового потоку крізь фотооб'єктив частина його поглинається лінзою скла, а частина відбивається поверхнею лінз* (Довідник фот., 1959, 12).

ПОГЛИНАЧ, á, *ч.* 1. *фіз.* То саме, що **вбирáч**. *Такі звані сорбенти —..поглиначі. Сполучуючись з елементами, вони не розчиняються у воді, їх можна збирати, піднімати на поверхню, відновлювати і знову використовувати для поглинання* (Наука..., 3, 1962, 19).

2. *техн.* Пристрій, використовуваний для поглинання чого-небудь (шуму, променів і т. ін.). *У боротьбі з шумом застосовуються різноманітні глушителі, поглиначі та інші пристрої* (Наука..., 10, 1963, 38).

ПОГЛИНЕНИЙ, ПОГЛИНУТИЙ, а, е. Ліспр. пас. мин. ч. до **поглину́ти.** *Кайтичі автобактерія можуть відбивати поглинений молібден у середовище* (Мінр. ж., XVIII, 1, 1958, 8); *Україна, як зазначав гетьман, стояла перед загрозою бути поглинутою або султанською Туреччиною, або панською-шляхетською Польщею* (Рильський, III, 1956, 19); *Якщо письменник... вивільняється відчуванням від творчої праці, не поглинутим своєю улюбленою справою, це, природно, викликає у нього неспокій, породжує поганий настрій, відчуття непотрібності свого існування* (Рад. літ-во, 3, 1968, 11).

ПОГЛИНЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. **поглину́ти.** *Водночас лінії поглинання в спектрі Нестл [малої планети] помітно розширені порівняно із спектром Сонця* (Рад. Укр., 16.1 1965, 3); *Перед українським народом стояла загроза поглинення його іноземними загарбниками* (Іст. укр. літ., I, 1954, 82).

ПОГЛИ́НУТИ *див.* **поглина́ти.**

ПОГЛИНУ́ТИЙ *вид.* **поглинений.**

ПОГЛИНУ́ТИ, ну, неш, *док., діал.* Однокр. до **поглина́ти.** *Василь нікого не відкидав... і знову збоку поглинув на сина, крадькома, несміливо* (Фр., I, 1955, 160).

ПОГЛИ́ПУВАТИ, ую, уєш. *недок., діал.* Поглядати. *— Та й найдеш ви, новобранці. Перед нові брами! Станьте разом всі кагами, Докупи плечами* [плечима]*! Поглянуйте на цісаря Чорними очима* (Нар. лірика, 1956, 131); *Іде* [пінок] *то все за мене поглипує* (Фр., I, 1955, 374); *Вона також дрючилась, мовчить, поглипує сидлобн* (Тул., 3 горіха., 1967, 78).

ПОГЛИ́ТАТИ, аю, аєш. *док., перех.* Глитаючи, пойсти все або багато чого-небудь. *Вик. поглитав усі бубличкн* (Кн.-Осн., II, 1956, 279); * *Образно. Легап-Фелітате поглитало кожне слово його* (Коб., III, 1958, 331).

ПОГЛУЗУВА́ТИ, ую, уєш. *док.* 1. Док. до **глузува́ти.** *Писар уже трохпзо од своєї злості і тепер зачувши поглузували в о. Артемія* (К.-Лев., IV, 1956, 189); *Він хоче посміятися над собою, поглузувати з... походеньок довгого чужої осені, але замість сміху в грудей вирівнявся зітхання* (Стельмах, I, 1962, 400); — *Гелзна! — хотів поглузувати Завалко, але Лесь, задумлений до екснеиснями свого господарства, не вловив іронічного тону свого гостя* (Вільде, Сестри., 1958, 122).

2. Глузувати якийсь час. *А що ж на вас* [дітей] *вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, покепкують Та й кинуть під лаву* (Шевч., I, 1963, 72); [П и с а р:] *Підеш до учителів, вони з тебе поглузують трохи — тижнів?* (К.-Карий, I, 1960, 69).

ПОГЛУМ, у, ч., *розм.* Те саме, що **глум.** *Пан Якскульський... привіяв люди татарам — на зрабежі наших дібр* [нашого добра]*, на гвалти й знущання над нашими сестрами і жінками і святій нашій грецькій вірі на поглум* (Стар., Облога..., 1961, 9); *Із* [О. Ульянова та його товаришів] *юність — потяй від народу — І із протест, і силу гордн В наметі чорної тюрми На поглум кату віддали* (Мас., Сорок..., 1957, 481).

ПОГЛУМИ́ТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* поглумля́тися; *док.* 1. Док. до **глуми́тися.** *Чітка був свпродохи... Як же Чітку прийняти дітям до іграшки?! Хіба, щоб поглумитися...* (Мирний, II, 1954, 40); *Славко питався за Кравцовського... Не знати, чи задумував над ним поглумитись, чи боявся стрічі з ним* (Мартт., Тв., 1954, 302); *Жінки намагалися дошкульно поглумитись з Катьки* (Смід., Зустрічі, 1936, 37); *Над Пуголовком Жаба поглумилась: — І в кого ти таке гидке урОдилось?..* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 107).

2. Учинити наругу; паругатися. *Тут без числа Турн осілнся. Гуди ж в бійдак і сам стрибнув, Щоб там з Енеєм поглумиться. Убить дало, мазки напиться* (Котл., I, 1952, 264); *Дівчата чутка, що поглумлялися* [хулігани] *над москалями* (Горд., Давні рани, 1961, 34).

ПОГЛУМКА, и, ж., *розм.* Те саме, що **глум.** *Його поглумка гірш не те хайки — бійки* (Вовчок, VI, 1956, 301); *Попаходили... зарічанські хуторяни і, затиснши позумки в очах, зупинилися купою осторонь* (Гончар, II, 1959, 227).

ПОГЛУХІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* Стати глухішим *(див.* **глухи́й**). *Голос його поглухішав* (Стельмах, Вел. рідня, 1954, 540).

ПОГЛУХНУ́ТИ, ну, неш, *док.* Втратити слух, стати глухими (у 1 знач.) (про всіх або багатьох). [Ключар:] *Гевте хвіски усі чуки! Кому я се кажу? Ти ви поглухли?* (Л. Укр., II, 1951, 502); *З годину тому вони* [вибійна редакція] *підвелися на ніги. Підірвались досить вдало, бо журналісти тільки поглухли, але остались живі* (Гончар, III, 1959, 182).

ПОГЛУША́ТИ, аю, аєш, *недок., рідко,* **ПОГЛУШИ́ТИ,** лушу, лушиш, *док., перех.* І. Позбавляти всіх або багатьох здатності чути що-небудь; *// безос.* [Відьма:] *Водой нашим ворогам Послинко й полушило, Мозок геть заголомшило!..* (Кроп., IV, 1959, 128).

2. Робити нечутним (все або багато чого-небудь); заглушати. *Дніпро своїм плеском усе поглушав* (Вовчок, I, 1956, 326).

3. Не давати рослинам нормально розвиватися, рости. *— А хто обмінив перезрелий посів пшениці? Бурянн ж усе поглушать, коли без перезрелого сіяв* (Кучер, Трудна любов, 1960, 409).

4. *розм.* Спильними ударами позбавляти свідомості, приголомшувати всіх або багатьох; *// Підводними вибухами, спильними ударами по льоду і т. ін. приводити рибу в стан нерухомості, заціпенння або вбивати.* [В а с и л ь к о:] *А на Дніпрі риби — отакі лящі. І всі дохлі. Напевно, погорн червоні. Це їх бомби поглушили* (Мокр., П'єси, 1959, 139).

5. *перен.* Змушувати, послаблювати, відсувати на другий план усе або багато чого-небудь (відчуття, почуття і т. ін.). *Нові враження, нові обставини, нові інтереси, нове юнацьке життя.. поглушили спогади сільської пахоти, змінили їх куднсь глибоко назад* (Вас., II, 1959, 304).

ПОГЛУШИ́ТИ *див.* **поглуша́ти.**

ПОГЛЯД, у, ч. 1. Спрямованість, скерованість зору на кого-, що-небудь. *Всіх поглядів звернулася на обличчя Сави* (Коб., II, 1956, 208); *Данило з Тоси поглянув головою і вступив поглядн в землю, товаючи очі від людей* (Смолич, Мир., 1958, 54); * *Образно. У невеличке надвірне вікончнко заглядав світ рожевим поглядом* (Мирний, I, 1954, 324); *// Вираз очей, манера дивитися. Нема в його ні того ніжного слова, ні того любʼязкого погляду, що веселить дівоче серце* (П. Кулін, Вибр., 1969, 111); *Уявіть собі юнака — псевсокозій струнного, з сірими очима й енергійним рогом, поглядом насмішкуватий і вперткий* (Ю. Янов., II, 1958, 32).

Відводи́ти (відвести́, одводи́ти, одвести́) по́гляд — перестати дивитися на кого-, що-небудь, змінювати напрям зору. *— Він дав жінці дорогу і відвернув скоєний погляд* (Стельмах, I, 1962, 314); *Вслухаюсь в Петерову мову і не можу одвести погляду від його малого обличчя* (Кол., На фронті..., 1959, 9); **Водя́ти по́глядом** — те саме, що **Водити очи́ма** *(див.* **води́ти**). *Солоха стала водити поглядом по хаті* (Мирний, I, 1954, 58); **Звертати (зверну́ти) по́гляд (по́гляди)** *див.* **звертати; Зупиня́тися (зупини́тися) по́глядом** *див.* **зупиня́тися.**

◇ **Блудúти пóглядом** *див.* **блудúти**[1]; **Блукáти пóглядом** *див.* **блукáти**; **Вбирáти пóглядом** — те саме, що **Вбирáти óчима (в óчі)** *див.* **вбирáти**[1]. *Дорошенко вбирає поглядом простір лиману* (Гончар, Тронка, 1963, 335); **Вимірювáти (вимірáти) пóглядом** *див.* **вимірювáти**; **Відривáти (відірвáти) пóгляд** *див.* **відривáти**[1]; **Вливáти пóглядом** *див.* **вливáти**; **Вливáтися (вли́тися) пóглядом** *див.* **вливáтися**[1]; **Втóпити пóгляд** *див.* **втóпити**; **Гúбкий пóгляд** *див.* **гúбкий**; **Жéрти пóглядом** *див.* **жéрти**; **Забирáти пóглядом** *див.* **забирáти**; **Затóплювати (затóпляти, затóпити) пóгляд** *див.* **затóплювати**[2]; **Затримувáти (затримáти) пóгляд** *див.* **затримувáти**; **Затримувáтися (затримáтися) пóглядом** *див.* **затримувáтися**; **Затримýється (затримáється) пóгляд** *див.* **затримýватися**; **Заóдиті (звести, здійня́ти, здійня́ти, підводи́ти, підвести́, підійма́ти, підійня́ти, підня́ти, скида́ти, скину́ти) пóгляд** *на кого — що* — дивитися на кого-, що-небудь. *Жінка зводить несмілий погляд на зорю* (Л. Укр., III, 1952, 731); *Мар'яна підводить зосереджений погляд на економа* (Стельмах, I, 1962, 524); *Він більше говорив, вона слухала. Коли-не-коли скине на нього прихрий погляд* (Мирний, III, 1954, 160); **Змірáти (змірювáти, змірáти, змірúти) пóглядом** *див.* **змірáти**; **Знúзувати (знизáти) пóглядом** *див.* **знúзувати**[1]; **Знімáти (зня́ти) пóгляд**: а) *(на кого — що)* спрямовувати зір, дивитися на кого-, що-небудь; б) *(з кого — чого)* те саме, що **Відводи́ти (відвести́) пóгляд**. *Бабалька не знімає погляду з Терешки, він то пригнічувався, то ще більше п'янів* (Тют., Готель, 1960, 243); **З пéршого пóгляду** *див.* **пéрший**; **Устрічáти (устрíчувати, устрічáти) пóгляд** *див.* **устрічáти**; **Устрічáтися (устрíчуватися, устрічáтися) з пóглядом**; **Устрічáтися (устрíчуватися, устрíтися) пóглядом (пóглядами)** *див.* **устрічáтися**; **Кресну́ти пóглядом** *див.* **кресну́ти**; **Кривúй пóгляд** *див.* **кривúй**; **Ловúти пóгляд (пóгляди) на себé** *див.* **ловúти**; **Метúти пóглядом (пóгляд)** *див.* **метúти**; **Мірáти пóглядом** *див.* **мірáти**; **Павóдити пóгляд** *для навóдки*; **На пéрший пóгляд** *див.* **пéрший**; **На пóгляд** — з виглядом, зовні. *Була* [Орися] *навіть трохи старша на погляд од своїх літ* (Гр., II, 1963, 64); **Не заводи́ти (звести́, спусти́ти, спустúти, відводи́ти, відвести́, одводи́ти, одвести́) пóгляду (пóгляд)** *з кого — чого* — припиняти, не зупиняючи напряму зору, дивитися на кого-, що-небудь. *Здорова худа́тта собака... розлягшися перед ханш, положила на їх волову, не зводячи погляд з дна* (Мирний, I, 1954, 167); *Говорив секретар обкому, не спускаючи з дівчини уважного, проникливого погляду* (Гончар, IV, 1960, 33); *Вона не заводила свого погляду, дивилась просто йому в очі* (Шпиг., Балада, 1954, 4); **Оббігáти (оббíгти) пóглядом** *див.* **оббігáти**; **Обводи́ти (обвести́) пóглядом** *див.* **обводи́ти**; **Обдарóвувати пóглядом** *див.* **обдарóвувати**; **Обіймáти (обíйняти) пóглядом** *див.* **обíймáти**; **Обкидáти (обки́нути) пóглядом** *див.* **обкидáти**; **Обнімáти (обня́ти) пóглядом** *див.* **обнімáти**; **Облáювати (облаяти) пóглядом** *див.* **облáювати**; **Обнúкати (обнúкти) пóглядом** *див.* **обнúкати**; **Обсмáктувати (обсмáктати) пóглядом** *див.* **обсмáктувати**; **Оплáювати (оплáяти) пóглядом** *див.* **оплáювати**; **Опускáти (опустúти) пóгляд** *див.* **опускáти**; **Переводи́ти (перевести́) пóгляд** *див.* **переводи́ти**; **Підноси́ти (підне́сти) пóгляд** *див.* **підноси́ти**; **Підмáти пóгляд** *див.* **підмáти**; **Поглинáти пóглядом** *див.* **поглинáти**; **Поглядáти зустрíчливе (зустрíчливі)** *див.* **зустрíчливе**.

2. Думка, судження про що-небудь. *Отець Альошій говорив ще довгенько, свої висказав свої погляди на виборну справу* (Март., Тв., 1954, 187); [Шевченко:] *Релігія, на його думку, надихає великі людські... Ну, а в з цим поглядом не згоден* (Тич., I, 1957, 325); *Прихтр Сидоренко Марковський мав свої погляди на людську честоту* (Ле, Мінтір'я, 1953, 23); *// тільки мн.* Система переконань, уявлень; світогляд, світосприймання. *Мас [мати] добрий смак, ...любить літературу і штуку, погодів поступових* (Коцюб., III, 1956, 280); *Та як же могло Ромпове серце, живучи поглядами своїх дідів і батьків та шевчиків світом, мекло, з грубими жартами, підходити до незіпсованої дівочої душі?* (Стельмах, I, 1962, 260).

◇ **З пóгляду:** а) *(кого)* на думку кого-небудь. *«Вія Пустеля»* [кінокартина] *майже безробразна річ — з погляду критики традиційних років* (Ю. Янов., II, 1958, 12); б) *(чого, якого)* стос. до чого, з боку чого. *Пролог міг дуже сподобатся в першим ескізі... навіть нічого не можу сказати з погляду сцени* (З. Укр., V, 1956, 437); **З усíйського пóгляду; З усíх пóглядів** — з будь-якого боку, всебічно. *Вони* [учні] *були мені з усякого погляду ближчими й милішими, ніж мої колеги-учителі* (Довж., I, 1958, 14); *Семен Григорович звик кожну річ і кожне явище оцінювати всебічно, з усіх поглядів* (Дмит., Розлука, 1957, 28); **З цьóго (того, такóго і т. ін.) пóгляду** — з цих (тих, таких і т. ін.) міркувань. *— З цього погляду ваш юнга-радист цілкої певності не становить* (Гончар, Тронка, 1963, 331); *Ви дещо применшуєте, наприклад, в оповіданні Кононцівської, в ньому, цікава з того погляду, як на кірничих постат-громадянок відбиваються цікаво особисто людської натури* (І. Укр., V, 1956, 431); **На мій (його, її і т. ін.) пóгляд** — уживається у знач. вставн. речення для вказування на джерело висловлення, вираженого реченням або його окремою частиною. *Вірно, на мій погляд, робить переплавочні, віддаючи, як правило, західноукраїнські діалектизми. Франка словами загальнолітературної російської мови* (Рильський, III, 1956, 111); *Ну її погляд, він був гарний* (Коцюб., I, 1955, 322); *Нічого цікавого в його обряженні з Жанною, на погляд Сидора Сидоровича, не було* (Дмит., Нареченні, 1959, 213).

ПОГЛЯДА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **поглядáти**. *Не помічаючи на неї ніякого з твого поглядання, не буде, що вона не про тебе думає* (Сл. Гр.).

ПОГЛЯДА́ТИ, áю, áєш, *недок.* **1.** Дивитися час від часу на кого-, що-небудь, куди-небудь; поціновувати. *Отак вона вишивала, У віконце поглядала, Чи не рвуть круторогі, Чи не їде чумак з дороги* (Шевч., I, 1963, 252); *Десто зіл, в басаго ще й стояло, жадібно поглядаючи на казан, над яким вставав пахучо пара* (Скл., Святослав, 1959, 23); ** Образно. Сонце, що недавно так ласкаво поглядало на світ, закрилось густі оловʼяні хмарами* (Гжицький, Вел. надії, 1965, 332); *// Цікавитися, стежити час від часу за ким-, чим-небудь. — Поглядайте, поглядайте за ним,— стишив* [отець Миколай] *голос. — Маленьких книжок він людям не дає* (Стельмах, I, 1962, 267).

2. Те саме, що **дивúтися 1**. *Зажурився він* [тополь-чик], *поглядає сумно по лозі* (Л. Укр., III, 1952, 462); *// перен.* Ставитися якось-небудь чином до когось або чогось, сприймати якимсь чином. *Ворог усякого сентиментальному, він поглядав на світ холодним оком аналітика* (Фр., II, 1950, 292); *Інакше став* [Павлуша] *відтоді поглядати й на Милу: коли з великим зачаттям вчився, ревнував дуже* (Головко, II, 1957, 279); *// перен.* Бути готовим зробити що-небудь. *— Підучавтеся, що ти обома руками вхопився за завдо, не поглядаєш, як би швидше шмигнути за нову заводську браму* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 273).

◇ **Бáсом поглядáти** *див.* **бас**; **Кривúм óком поглядáти** *див.* **кривúй**; **Поглядáти згорí** [вика] (звісóка) —

те саме, що **Дивúтися згорí [вни́з]** (*див.* згорí). *Дзамбул! Він ще застав аж тí... дні далекí, коли аристократи-письменники згорí вни́з горде позирáли на різночинцíв і семінаристів,— а що письменників із наро́ду — прúсто уже й говорити не доводúться!* (Тич., III, 1957, 66); — *Вину й тебе, горда панí́мателько: чи так поглядатимеш звісно́ї тобí на нашого брáта, як твій сестúнок... прости́ть молоду* (П. Куліш, Вибр., 1969, 101); **Поглядáти зúзом** *див.* зúз; **Скóса поглядáти** *на кого — що* — ста́витися до кого-небудь недобрози́чливо або з підозрóю, вважáти своє незадоволення кимсь, чимсь. — *Старий Навроцький людúна прúсто чесна, він одрáзу полю́бив мене, а мачу́ха й дúти скóса поглядáє на мене* (П.-Лев., V, 1966, 135); *Він не помúчив, що своєю поведíнкою... деякому навíть поду́мав привід поглядáти на себе скóса* (Голов., Тополя., 1965, 141).

ПОГЛЯДÁТИСЯ, дю́ся, дáшся, *недок., рíдко.* Те саме, що **поглядáти** 1. *Ой, п'є Байда та й кивáється, Та на свого чýру поглядáється.* (Укр., думи., 1955, 16).

ПОГЛЯДÍТИ, дя́жу, дя́диш, *док., розм.* 1. *неперех.* Те саме, що **подивúтися** 1, 2. *Дивúлися — люди аж кивáють... Що, думаю, за чудасíя?! Покинув вíз коло Горди. А сам побíг, щоб поглядíть...* (Гл., Вибр., 1957, 81).

2. *перех. і неперех.* Торкнутися, помацати що-небудь, шука́ючи, перевíряючи. *Поглядíла кашéпо, аж тютю́ню зо жéлезо* (Сл. Гр.); [Куць (*прикладає її руку до своїх грудей*):] *Ось поглядíть, як серце тúпається* (Мам., Тв., 1962, 424).

3. *перех.* Доглядáти якúйсь час. *Прúсяку батько поглядúть. Занесéнко її до бáтька, онде ди стодóли* (Л. Укр., III, 1952, 637).

ПОГЛЯДÍТИСЯ, дя́жуся, дя́дишся, *док., розм.* Те саме, що **поглядíти** 1. *Поглядúся, коли́ж у воду на свою́ уро́ду* (Номис, 1864, № 3407).

ПОГЛЯНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. Спрямувáти, скерувáти погляд, зір кудись, на кого-, що-небудь. *Поглянýла* [Хима] *навкрýги — нема живóї душí, тíльки шумúть кучерáва верба* (Вовчок, I, 1955, 52); *Янгíлина Óлько поцілувáлась на мýжа і бонр. поглянýла на шúрoко розчúнені двéрі палáти* (Скл., Святослав, 1959, 37); *Як поглянýла бáбуся вниз, у партéр, як скрúкнуть óбоє* (Вишня, I, 1956, 325).

2. Особúсто простежúти за ким-, чим-небудь; самому побачúти щось. *Сонце свíтоле стúхло, бúдь жáри; і óбоє вже поглянýти, як вóно розливáлось по зéленых вíтах, по скрýвленых. мóхнатых дубáх і по молодíй траві́цi* (П. Куліш, Вибр., 1969, 49); *Освíтлене вíконце вабúть до себé. Поглянýти хоч крáєм óка, що робúть зáраз дóго* [Гусарóви] *вороги* (Донч., II, 1956, 195).

3. Огляну́ти, розглянýти кого-, що-небудь з метою ознайóмлення. *Треба було загадати робíтникам лéгодúтись на рóботу, ще раз поглянýти на плáн виногрáдників* (Коцюб., I, 1955, 205); *О, який бú він* [Т. Шевченко] *радúй був тепéр, коли б поглянýв на нáшу прекрáсну Радя́нську Україну* (Тич., III, 1957, 76).

◇ **Як [я] погляну́, Як погляну́ти**, вставн. речення — з пéршого вражéння. *Щодо украї́нців, то вони, як по́глянути, нíби зовсíм зáмерли* [влíтку 1905 року], *нíчим себé перед людьми не вирóзняють, хоч непомíтна робóта íде* (Коцюб., III, 1956, 274).

4. *перен.* Звернути увагу на кого-, що-небудь. *Поглянýла я, що вже нíчка зми́кала,— І душу мою обхопи́ла печаль* (Л. Укр., I, 1951, 90); // Звернутися думками до кого-, чого-небудь. *Ми ж бúлеко дýмкою полúнем, Ми позирáєм на вíйськові чвари, В давнíй славі спогля́дом поринéм* (Л. Укр., I, 1951, 351).

ПОГНÁТИ, пожену́, пожене́ш, *док.* 1. *перех.* Змусúти рухатúся в пéвному напрúмку. *Чередни́к погнав скотúну Попíд гóри на долúну* (Шог., Повíті, 1958, 181); *Баба, погнáла на толóку бúчка пасти* (Ів., Укр. казки, 1950, 24); * Óбразно. *На Бессарáбію пíшов Óцей коза́к; погнáло гóре* (Шевч., II, 1963, 126); // *також без дóдатка, розм.* Насúльно відправúти, послáти кудú-небудь. *На панщúну пожену́сь* [Горúнцем],— *ситúчку за собóю несе* (Вовчок, I, 1955, 65); *Розгромлену десантúчку погнáли* [фашúсти] *з усíма почéстями в Німéччину* (Довж., I, 1958, 208); // *розм.* Спрúмувати рух чого-небудь, повéсти у пéвному напрúмку. *Я пíшов до Жабá на склáд деревúни, збúв бáрибу і погнáв її знов з дúдьком Петром до Вижнúці* (Фр., IV, 1950, 391); *Мій прúятель тéпер хýтко погнав свóго чóвна, і я лéвве поспíшав за ним* (Досв., Вибр., 1959, 435); // Рýчко, підхóпивши (вíтром, бýрею і т. ін.), понестú. *Вíтер, знúвшись, куря́ву кáй майдáном погнав...* (Гончар, II, 1959, 353); // *безос.* *Провúдника вагúшая стрúвожило. — Не óбернувся б вíтер пíсля цьóго, не погнáло б вóду з Азóва...* (Гончар, II, 1959, 418).

2. *перех.* Примусúти швúдко бúгти, їхати, йти і т. ін. *Мигáйло погнав коня́ так, що тíльки кýрі по óзеро кýрить* (Гр., I, 1963, 449); *Він стрúбнув у сíдло і з мíсця погнав коня́ чвалóм* (Панч, На калúш. мості, 1965, 120); // *розм.* Примусúти кого-небудь швúдко піти, відправúтися кудú-небудь з якúмсь дорýченням і т. ін. *Самíєв знóву погнав розвíдників на фланги, поставúвши завдáння — шукáти прогóнів* (Гончар, III, 1959, 96).

3. *неперех., розм.* Швúдко побúгти, пої́хати; помчáти. *Десь колúвдували на óдному кінці́ і на другóму кýтку. Щур спинúвся на чатúнку, подúвився і, спотикáючись, погнав у перéрізок* (Вас., I, 1959, 233); *Мигáйло хýтко скочúв на коня́ і поднв у голéзні, бо дві жнúварки й досі стоя́ли несправні* (Донч., VI, 1957, 40).

◇ **Погнáти у свíти** — те саме, що **Пітú у свíти** (*див.* свíт). *Знов удрýзг я поéхав в тí сáми шúроки і вели́кі — прúсадíстся ге пéршої мандрíвочка весéлая* (Вовчок, VI, 1956, 252).

4. *перех., розм.* Почáти швúдко, інтенсúвно рости. *То умúри нáшим вúлють дáрунок, Всю душу вклúвши до дна. І пожнýть уго́ру врóжаї Óлинка і ярúна* (Дмит., В обíймах сонця, 1958, 74); // Збíльшити кількість чого-небудь, вирóбляючи чогось. *На фéрмі Рáвчука чéрез недóвгий час нарíзнялася, прокрýтувала сонячні стéбла молодóї кукурýдзи, прúнюхалася до мясно́го дýху еспарцéту і погнáла молóко, мóче помéтно* (Вол., Місячне срíбло, 1961, 231); // Посприя́ти швúдкому рýхові, ростові чого-небудь. *Мéткe Грицькове слóво вдучúло прямо їй в сéрце й погнáло кров у голóву* (Мирний, I, 1949, 277); — *Аби це грúп якúйсь не вúлі!* — *Подýмав зводом Кóперів.* — *Ще пóжене прóстуд гулі* (С. Оль., Вибр., 1959, 230).

5. *перех.* Примусúти кого-небудь залúшити якéсь мíсце, приміщéння і т. ін., піти геть; прогнáти. *Як тíльки стражнúки побачúть* [знахáрка], *зáраз почнé хрестúтись. А як пóжене* [стражнúк її], *то повернéться, та як грúне! Ніхто́ в слíд плюне, та ще й пóгану рóзіпре* (Мирний, IV, 1955, 352); * Óбразно. *Втóма вáжкою брúлою навалúлась на неї, здúвила мóзок, погнáла геть дýмки* (Ю. Бедзик, Полки., 1959, 122); // Почáти переслíдувати, витáняти ворога. *І годúна прúйде, під зáрмат якóрби пóженем на зáслін ми прúвезі орбú* (Сос., II, 1958, 245).

◇ **Погнáти в шúю (потúлицю)** кого — примусúти кого-небудь піти геть. *Говорять* [шинкáрка з

невістками], *щебечуть, розказують: ..кого прийшла жінка та занята* [зайнята] *у шинку, хто жінку у поліцію посиває і очінок.. збив* (Кн.-Осн., II, 1956, 174); ** У порівн. Добровшись до гори, Карпо, мов хто його погнав у піч, пужнув уперед* (Мирний, I, 1954, 250).

5. *перех., розм.* Спонукати кого-небудь до швидкого виконання чогось; підганяти. — *Зосюбівський* [сценарій] *я позобравшись, режисер починає думати. Треба йому дати часу на думання. Во коли його погнати, він ставитиме, не думаючи, значить, картина вийде без думок* (Ю. Яновський, II, 1958, 23).

◆ **Погнáти химéри** — почати говорити нісенітниці, дурниці. — *Не слухайте, це він перепився та сп'яну химери погнав* (Кв.-Осн., II, 1956, 118).

ПОГНАТИСЯ, пожену́ся, пожене́шся, *док.* 1. Побігти, полетіти і т. ін. за ким-, чим-небудь, щоб догнати, досягти; почати переслідувати когось або чогось. *Як баба хлоп бровку шпурнула І горло гвеляком заткнула, То він за кормом і погнався* (Котл., I, 1952, 134); *Коли за ним збувають погнатися Погиба з Барабулею — сюди* [на болото] *не наважаться пітн* (Стельмах, II, 1962, 67); *Літак вирівнявся і погнався за найближчим до нього бомбардувальником* (Ткач, Жди..., 1950, 37); * *Образно. На вирост, і на силу, й на зрічке у батька удався: дзюр, за батьком і на той світ погнався!..* (Вовчок, I, 1955, 277).

2. *розм.* То саме, що **погна́ти** 3. *Так я невільничих колдомів Швейце вирватись потрапив Аттл Трель. Він диким скоком Геть по вулиці погнався* (Л. Укр., IV, 1954, 137).

3. *розм.* То саме, що **ви́рости** 1. *Група познакала вгору, як верба* (Н. Лев., II, 1956, 377).

4. *перен., розм.* Виявити бажання добитися, домогтися чого-небудь. *Пожемекося за берицем, а скільки крові братньої пан'ємося!* (Кв.-Осн., II, 1956, 134).

ПОГНИЛИЙ, а, е. 1. Дієприк. акт. мин. ч. до **погни́ти, погни́сти**.

2. *у знач. прикм.* Зруйнований або зіпсований гнилизною; який зсунув, розклався. *Посилає дерево скрипки розсипається трухою* (Рибак, Помилка..., 1956, 313).

ПОГНИ́СТИ *див.* **погни́ти**.

ПОГНИ́ТИ і *рідко* **ПОГНИ́СТИ**, ни́, *док.* Розкластися, зруйнуватися під впливом мікроорганізмів; зіпріти, потрухлявіти. *Аж страх погнило У тім хорошому селі, померли Біленькі хати, повалялись* (Шевч., II, 1963, 131); [Зінька:] *Ах, стара, вже й губи погнили, а їй вальоти на думці* (Крим., II, 1958, 41); *Листя, що тобі падало з дерев, погнило в річечках чи під брилами зорової ріллі* (Томч., Готель..., 1960, 263).

ПОГНИВА́ТИСЯ, ються, *док.* 1. Виявити гнів, розкритикувати (про всіх або багатьох); розгніватися, розсердитися. *Січовики говорять: погнівались на нас усі* (І. Укр., V, 1956, 34).

2. Посваритися з ким-небудь. — *Але не розумію, пані, вашої невіри!* — *скажіте зоч тепер, чи не любите, чи погнівалися із своїм гарним Юстином?* (У. Кравч., Вибр., 1958, 420).

3. Гніватися якийсь час. [Пита:] *То й я їй кажу: посердилась, погнівалася,— пора ж уже й перестати; пора ж і простити!* (Мирний, V, 1955, 237).

ПОГНІВИ́ТИ, влю, ви́ш; *мн.* погнівлять; *док., перех.* 1. Викликати гнів, роздратування; розгнівити, розсердити. *Та вилому калинову кійку, та застромаю за віцу помітку, щоб сії кійки не подивити, щоб свого роду не погнівити* (Сл. Гр.).

2. Гніватися якийсь час.

ПОГНІЯ, нóю, ч. 1. *рідко.* Добре угноєна земля. — *А тим часом нехай пан собі поміркують, де їм лишить на грядки, чи коло дому, чи в полі.* — *Зовсім, що коло дому... ковкий погній... і наручно буде...* — *виравався з радою рудий Панас* (Кобзюб, II, 1955, 391).

2. *діал.* Добрило. *Старе, то наче зовсім бадиляя, що саму пристався на погній* (Вільде, Сестри..., 1958, 336).

ПОГНОЇТИ, ою, оїш, *док., перех.* 1. Допустивши до гниття, зіпсувати, зробити непридатним до вжитку все або багато чого-небудь; зіпсувати. [Кулик:] *Ще ж Водзинк стижка їм підмочив, а Потерчата зібжен позволи* (Л. Укр., III, 1952, 252); *Матір приголомшили ці слова. — Хліб свяний позволі,— вжагнулась вона* (Гончар, II, 1959, 160).

2. *перен.* Тримаючи довго у важких, згубних умовах, довести до загибелі, смерті (всіх або багатьох). *Селяни погнорі стоями перед ним* [становим], *поскидавши шапки, як і завжди, і на всі його погрози [погойти у в'язниці, на Сибір запорорити] лише переступали з ноги на ногу й мовчали* (Головко, II, 1957, 240).

ПОГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., перех.* 1. Надати чому-небудь зігнутої, дугоподібної форми; *// Зробити кривим; викривити.* [Мирон:] *Вчора приймався у тебе німець на виницьвачі, заблудився. Літак новий системи, Гавнт погнув, а так все в порядку* (Корн., II, 1955, 17); *// безос. Довгий, міцний вал не його якось погнуло каїк* (Стор., I, 1957, 399); *// Нагнути верхню частину чого-небудь; пахилити. Вітер з тих днзме, погне і ломає* [лісу] (Шевч., II, 1963, 376); *// Зробити зігнутим, зігнути. Він старого з первого погляду здавався погнутим і немовби до паоли: не дуже й погнули його десять десятків літ* (Стор., I, 1957, 226).

◇ **Погну́ти спи́ну** — те саме, що **Гну́ти спи́ну** (якийсь час) (*діал.* **гну́ти**). *Гож важко бачить, як нероба Цей хліб, мов здобич, розрива, — Хоча й то день кожись для праці Позвуа би спину у живих!* (Гірник, Старт-зуть..., 1963, 14).

2. *перен.* Зламати, здолати; *// безос. Як бочка, ..боріть за свого батька, за те, щоб він підвався, якщо його погнуло та покрутило* (Гончар, Тронка, 1963, 265).

ПОГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієприк. пас. мин. ч. до **погну́ти**. *Крихоліни були поламані, погнуті й помазані білою квашею* (Н.-Лев., III, 1956, 190); *Я хочу вирвати з рук жебрака гнів шматок хліба, що вклав в нього столу, погнутого під вагою яств* (Хотк., I, 1966, 133); *Недалеко.. виділи шолом і меч князя Ігоря, його броня і щит у кількох місцях погнуті були мечем* (Скл., Святослав, 1959, 34); *// погну́то, безос. присудк. сл. Так усе* [всі металеві конструкції] *перепалено, перекнуто, погнуто* (Вишня, I, 1956, 337).

2. *у знач. прикм.* Який погнувся, зігнувся під дією чого-небудь. *Стоїть дівчина у куточку, загляне: водиика блищить, і кажуть на дні погнутий куклик* (Тесл., Вибр., 1950, 176); *Низька, погнута стеля звисає над самою головою* (Кол., На фронті..., 1959, 190).

ПОГНУ́ТИСЯ, нуся, не́шся, *док.* 1. Набути зігнутої, дугоподібної форми під дією чого-небудь. *Вже ми за саму стволину* [від рушниці] *борюкаємося, І стволина вже погнулася, а він не пускає* (Хотк., I, 1966, 90); *Лагутін так стискує поручні вальби, що, здається, вони зараз погнуться* (Донч., II, 1956, 214); *// Прогинаючись під дією ваги, удару і т. ін., стати нерівним, викривитися; зігнутися. В озоровій залі два кутки осіли. Підлога погнулася і пожолобилася* (Н.-Лев., I, 1956, 618); *Довго рубалися вони! І напівлежачи і назрудники погнулися в обох від ударів* (Довж., I, 1958, 260); * *Образно.* [Харлик:] *І чого б вона? Вачається, й перо міцно держу, і руки не труситься, а стрічки...,— і сиди, й туди погнулася* (Мирний, V, 1955, 121); *// Перехилитися, перегнутися. Устав* [Марусин] *і, якось по-*

енувся увесь на один бік (Хотк., II, 1966, 199); // Схилити верхню частину; нахилитися. *Сокиш колосся нахилиться, Повне вагою додолу погнеться* (Щог., Поезії, 1958, 219); *Тополі на Збручі погнулися з чорних дощ* (Мая., Звенигора, 1959, 126).

2. *перен.* Підпастися чому-небудь, втратити стійкість. **ПОГНУТІСТЬ**, тості, *ж.* Стан за знач. **погнýтий** 2. *У тодовій частині автомобіля найчастіше зустрічаються такі несправності: ...поломки, погнутість рами і розхитаність заклепок* (Підручник шофера.., 1960, 236).

ПОГОВІР, бóру, *ч.* Свідомо неправдива або викликана необізнаністю з фактами чутка, звістка про кого-, що-небудь; плітка. *Дехто жалів Параскіну, уважаючи її об'єктом поговорів* (Коцюб., I, 1955, 277); *Ну, а вміє же бути і суворим, І безжальним бути Вишня теж, Як назустріч чорним поговорам Підіймав свій праведний батіг!* (Рильський, III, 1961, 318); // Поширення таких чуток, звісток; пересуди. *Образа, гора тяжкої образи дочки, людські поговори та сміх,— все разом підпалило у голові матері* (Мирний, I, 1949, 130); *— І це ти, мій син, отак віяв на розголос, на людський поговір, на злі язики покпав те, що треба було тишком-нишком закрити, по-сімейному* (Шиян, Баланда, 1957, 162); // Недобра слава; поголоски. [Тетяна:] *Будьте так, що найвеличніше [найневинніше], по своїй простоті, терпить поговір від людей* (Котл., II, 1953, 57).

ПОГОВІРКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **поговір**. — *Ремні* [ріки] *поговірки йдуть про Вас: гадають, що ви ніде не бували, сороміться, бо не знаєте приписів доброго товариства* (У. Кравч., Вибр., 1958, 333); *На цілий місяць дала* [Мадьярка] *довголанкам жінкам предмет до цікавих поговірок і сміху* (Мак., Вибр., 1954, 120).

2. Об'єкт осуду, розмов, пересудів. *А тепер же ти ні жінка, ні дівка, А тепер же ти людська поговірка* (Чуб., V, 1874, 337).

3. Хлібчик образний вислів; приказка. *Зміється оце чоловік, майже по вільні степи.. Бачило тоді написало п'ятами і одиноких і цілими сім'ями... Тоді й поговірку зложили: манів'ювачка — наша тіточка!* (Мирний, II, 1954, 97).

ПОГОВОРИ́ТИ, ворю́, во́ри, *док.* 1. *неперех.* Зіграти що-небудь у розмові з кимсь; переговорити. *Коли б можна це зробити і Ви взяли б на себе труд поговорити в цій справі з дірекціям Сніжка, я був би дуже вдячний Вам* (Коцюб., III, 1956, 224); *Окремий дядьковим листом, Павло твердо вирішив, нарешті, рішуче поговорити з Людмилою* (Головко, II, 1957, 474); // *перех.* Повістити з ким-небудь якись чином. *— В Німеччині революція! Тепер ми з окупантами поговоримо інакше* (Довж., I, 1958, 140).

2. *перех.* і *неперех.* **Говорити** якийсь час. *Татькові загралa* [Юся] *мазурку.., а мамцю поговорила по-французьки* (І. Укр., III, 1952, 659); *Вуйко Дорко поговорив іще кілька хвиль то з рідною, то зі знайомими і пішов із кашою Мамцю* (Мак., Вибр., 1954, 17); *Вони з Тесленком поговорили ще трохи про бойову операцію, покурили, і Артем звівся на ноги* (Головко, II, 1957, 539); *Всі четверо відійшли набік, щось поговорили між собою* (Тют., Вир, 1964, 348); *Федора була.. мовчазна. Зате чоловік її любив поговорити* (Перв., Дикий мед, 1963, 451).

◇ **Поговорí мені** — уживається для вираження погрози. *Пріська щось пробурмотіла, але зараз урвала, бо мати загрозила: — Ну, ну, поговори мені!* (І. Укр., III, 1952, 667); *— Поговори мені, то договоришся!* (Стельмах, I, 1962, 93).

ПОГОВОРЮВАТИ, юю, ює, *недок.* Говорити час від часу, з якогось часу. *Шура возиться з Ілочкою, каже, що пише вже, і навіть поговорює, що, мовляв, писать їй взагалі не варт, до чого воно і т. п.* (Л. Укр., V, 1956, 302); *Попова почала вже поговорювати про те, щоб купити новеньку бричку й рисака* (Донч., III, 1956, 104); // Обговорювати що-небудь, передаючи чутки, плітки і т. ін.; пускати якусь чутку. *Ти стара ота Уракa Справді відьма знаменита, Як та люди піренебійські Поговорюють про неї* (І. Укр., IV, 1954, 167); *— Поговорюють, піби тому й запримали оце нас, що нового розмарювання ждем* (Гончар, II, 1959, 308).

ПОГОДА, и, *ж.* Стан атмосфери (вимірність вологість, опади, температура повітря і т. ін.) у даному місці в даний час. *Еол, оставшись на господі, Збірав всіх вітрів до двора, Велів поганій бути погоді...* (Котл., I, 1952, 67); *Погода була по-серпневому тиха й сонячна* (Тулуб, В степу.., 1964, 278); **Образно.* *— Газета, моє серце,— найточніший барометр, що визначає політичну погоду* (Кач., Вибр., 1953, 191); **У порівн.* *Життя, кажуть, життя — не може перейти... Життя — що погода* (Мирний, I, 1949, 239); // Спокійний стан атмосфери (без хмар, опадів, вітру і т. ін.). *В сьвоту чи погоду маленькою хажу було за сусьми на пашу, діти бавлю* (Фр., XIII, 1954, 435); *Знову розвіялось. Кілька днів стояла погода.., а це підмлося таке, що й світу не видно* (Речм., Весн. грози, 1961, 40); // *діал.* Негода, сльота. *Погода у вікна б'є,— зачинить* (Сл. Гр.).

Зведення погóди — дані про стан атмосфери в певному місці в певний час. *За зібраними на них* [метеорологічних станціях] *відомостями складаються зведення погоди, які передаються по радіо в Центральний інститут погоди* (Фіз. геогр., 5, 1956, 95).

◇ **Робúти (зробúти) погóду** — вирішально впливати на що-небудь, мати вирішальне значення. [Петросон:] *Якщо я досі терпів деякі ваші вибрики, то лише тому, що ви не належите до людей, які робять погоду* (Галан, I, 1960, 390); *— Яким ви не були голова колгоспу, без вас, люди, без ваших рук, душевності і великодушності він погоди не зробить* (Стельмах, Правда.., 1961, 309); **Стáне (стáне) на погóді (на погóду)** — встановиться добра погода. *— Може, на погоді стане,- подумав Гамара* (Колг. Укр., 9, 1956, 31); *У Забужжі було повно сонця, воно бриніло, тремтіло далеко лісочмуга, і хотілось вірити, що стане на погоду* (Рад. Укр., 29.VII 1962, 2); **Чекáти (ждáти) кóло (з) мóря погóди** *див.* **мóре**.

ПОГОДЖА́ТИ, аю, аєш, *недок., рідко,* **ПОГОДИ́ТИ**, джу́, ди́ш, *док., розм.* 1. *неперех.* Сперяти кому-небудь у чомусь. [Вареник:] *І куди тільки то совість поділася? Як я, то кожному погоджаю, кожному потраплю, щоб якнайкращеї..* (Кроп., II, 1958, 195); *Погодна тоді бог козакам мадрать у своїх воронів уснчини* (П. Куліш, Вибр., 1969, 67); // *безос.* *Тепер мені погодило, Що прядиво не вродило, Та вродила печениця, Та буде мені фартух і спідниця* (Чуб., V, 1874, 1184).

2. *перех.* Примирити кого-небудь. *Погодити їх, чого вони сваряться?* // *перех.* Сполучати, поєднувати що-небудь з чимсь іншим. *Одно з видів ніколи не повторш* (Номис, 1864, № 4135); *— Олексин батько ви! Комінак! В хлопській свиті! Признайте, се в умі нелегко погодити* (Фр., X, 1954, 198).

3. *перех.* Домовлятися кого-небудь. *Погодили найнята.*

ПОГОДЖА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., рідко,* **ПОГОДИ́ТИСЯ**, джу́ся, дишся, *док., розм.* 1. Те саме, що **мири́тися** 1. *Може, ти, може, я провинився в слові,..*

Прогнівався, я замовчу, собі покорюся, Без сусідів поговорю самі погодячся (Пісні та романси..., II, 1956, 54); *Так пробуде* [у опришка гуцул] *якийсь час, доки там ради посварені якось не погодяться* (Фр., IV, 1950, 500).

2. Жити в згоді, мирі; уживатися. *Студенти ніяк не могли погодитися між собою* (II-Лев., I, 1956, 330).

3. Домовлятися з ким-небудь про щось. *Погодилися брати хуру, та підвід* [підід] *нема* (Сл. Гр.); *Погодилися на тому, що вернувся.. відбудеться ще в батьківському домі* (Вільде, Сестри.., 1958, 503).

ПОГОДЖЕНИЙ, я, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **погодити**. *Він* [лейтенант], *бачите, розробив свій особливий план занять із ротою і свою систему, що не була погоджена і затверджена вищим штабом* (Тют., Вир, 1964, 491).

2. *у знач. прикм.* У якому досягнуто взаємна згода, єдність. *Неухильна єдність і спільні поневіряння боротьби проти імперіалізму — важливі умови успішної боротьби проти імперіалізму* (Бюл. Укр., 1, 1967, 3); *Електричні прилади забезпечують погоджену, ритмічну високопродуктивну роботу стана* (Наука..., 1, 1960, 9).

ПОГОДЖЕНІСТЬ, ності, ж. Абстр. ім. до **погоджений** 2. *З листа Желябова до Драгоманова від 12 травня 1880 року видно їхню погодженість щодо основного питання визвольної боротьби* (Вітч., 5, 1967, 177); *Тут же, за цим високим муром, утікачам сказом, плоди достигали на деревах. як люди у спокійній старості. Це свідчило про велику гармонію, про погодженість у взаємовідносинах між людьми і природою* (Вільде, Сестри.., 1958, 426); *Погодженість рухів; Погодженість функцій організму.*

ПОГОДЖЕННЯ, я, с. Дія за знач. **погодити**. *Діяти у погодженні з вищими органами влади; Погодження питань.*

ПОГОДЖЕНО. Присл. до **погоджений** 2. *Діяти погоджено.*

ПОГОДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Який погоджує що-небудь між протилежними або неоднаковими сторонами, усуває розбіжність у чомусь. *В ході переговорів між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розгляд погоджувальної комісії, утвореної палатами на паритетних засадах* (Конст. СРСР, 1963, 11).

ПОГОДЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **погоджувати**.

ПОГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОГОДИТИ**, джу, диш, *док., перех.* 1. Одержувати чиє-небудь схвалення, згоду на щось; узгоджувати. — *Дозвольте, а з ким ви цей лозунг погодили, Іване Володимировичу?* — *спитав Мічуріна Рябов* (Довж., I, 1958, 461); — *Якщо найбільше сварився за те, що я не приймов до нього не раз погодити статтю* (Жур., Вел. розмова, 1955, 29); // Обговоривши що-небудь, приходити до єдиної думки. *Ми, пригадую, ніяк не могли погодити між собою питання: вМистецтво кіно чи кіі?* (Ю. Янов., II, 1958, 10).

2. Приводити у відповідність з чим-небудь, установлювати потрібне співвідношення; координувати. *Значення нервової системи полягає в тому, що вона регулює і погоджує роботу всіх органів, пристосовує її до умов середовища* (Анат. і фізіол. люд., 1957, 140); *Палкий козацтва попадьша й погодила усе так, як бажалося їй душенькі* (Вовчок, I, 1955, 322); *Погодити грошові надходження з витратами.*

ПОГОДЖУВАТИСЯ, укся, уєшся, *недок.*, **ПОГОДИТИСЯ**, джуся, дишся, *док.* 1. Давати згоду (у 1 знач.). *Юра., не буде оточе погоджувався їхати* (Гончар, II, 1958, 135); *Сам за усе погадає й помірнує.., а жінці тільки скаже, коли треба. Вона ж завсіди було погодиться, як він скоче* (Вовчок, I, 1955, 182); [Аліса:] *Мене король французький свата. І як на це погодиться наш тато, То доведеться їхати в Париж!* (Коч., Пісні, 1951, 49).

2. Приходити до згоди (у 2 знач.); порозумітися. *Фіалчук.. не міг перетривати того, що сталося, не міг повірити. Ледве могли сваритись, мигаєсь, не погоджуватись, але в усякому разі він був господар* (Вільде, Сестри.., 1958, 490); *Дуже мені прикро, що не вдалося умовити Мирного погодитися з Сніжком в справі видання «Нових й других новіх, недрукованих праць* (Коцюб., III, 1956, 215); — *До Гната Хворостого адатися мусимо. Він дасть пораду, як і що,— знайшов вихід Антін. На тому й погодились* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 90).

3. Бути згодним з ким-, чим-небудь; визнавати що-небудь правильним, доречним; підтримувати когось. *Артем на це нічого не сказав матері, наче й не чув її мови, а чи, може, мовчки погоджувався з нею* (Головко, II, 1957, 523); — *Можливо, до певної міри, Волдохо, ти й маєш рацію,— погодився Бранський, замислившись* (Гончар, III, 1959, 81); * *Обрано. Старі заклякла, увірвавши думку, та мов прислухалась, що скаже серце, як погодиться з думкою...* (Коцюб., I, 1955, 94).

4. Призвичаюватися до чого-небудь; пристосовуватися з чимсь. *Обидва письменники* [М. Горький та І. Франко] *розпочали літературний шлях як борці, як людяні, які прийшли в життя, щоб не погоджуватися з несправедливістю, з рабським станом народу* (Вітч., 3, 1968, 119); *Розлучувала* [Кравцівська] *цілий день най цією* [цією] *справою. Погодилася вже з тою думкою, що їй вільно мати свого приятеля* (Мартч., Ів., 1954, 321); [Геррісон:] *Я не можу погодитися, що людське життя так марнується* (Ірчан, I, 1958, 218).

5. тільки *недок.* Пас. до **погоджувати**.

ПОГОДИННИЙ, а, е. Встановлений, розрахований на кожну годину; в якому враховується кожна окрема година, з розрахунку за кожну годину. *По можливості упровадження почасно- — У нас погодинний графік! Усе розраховано* (Вишня, I, 1956, 423); *Керівники підприємств затверджуватимуть структуру, штати, підприємств, застосовуватимуть погодинну або акордну оплату праці* (Ком. Укр., II, 1965, 10).

ПОГОДИННО. Присл. до **погодинний**. *Яснозорівський голова пишався тим, .. що люди не спуть спин від зорі до зорі, а працюють погодинно, як на фабриці* (Минко, Ясні зорі, 1951, 201).

ПОГОДИТИ *див.* **погоджувати**.

ПОГОДИТИ *див.* **погоджати**.

ПОГОДИТИСЯ *див.* **погоджуватися**.

ПОГОДИТИСЯ *див.* **погоджатися**.

ПОГОДКА, и, ж., *розм.* То саме, що **погода**. *Над селом розгулялась метелиця.— Хороша погодка, тільки відомая на Лису гору їздити* (Стельмах, II, 1962, 383); *Діденко раптом обернувся на місці, спиною до вітру, щоб передихнути, і крикнув: — Ох, і погодка ж!* (Головко, II, 1957, 526).

ПОГОДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **погода**. *Народна пам'ять зберігає чимало прислів'їв і приказок, в яких мова йде про різні погодні прикмети* (Наука..., 10, 1965, 44); *Накопичення білка в насінні квасолі залежить від місця вирощування та від погодних умов* (Зерн. боб. культ., 1956, 120).

2. *рідко.* То саме, що **погіжий** 1. *Погодний ранок; Вони легко злітали, коли степовий сухолій поступався перед вологовим погодним вітерцем з річної хвилі* (Смолич, Прикр. катастр., 1956, 78).

ПОГОДОК, дка, ч. Брат (сестра), що народився (народилася) раніше або пізніше на рік від рідного брата (рідної сестри). *Інші вороги одібрали дружину від його серця. Вона покинула його, двойко діток-погодків і подалася з села* (Л. Янов., I, 1959, 309).

ПОГОДОНЬКА, и, ж., кар.-пест. Пестл. до **погода**.

ПОГОДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* І. Док. до **годувати** 1. *Взяла* [мати дитину] *У холодочок завела, В куп'ян, в садок, поцьомала Та коржиком погодувала* (Шевч., II, 1963, 368); — *Ей! — думаю собі не раз уночі,— не здам так тяжко працює, а не маю чим діти погодувати* (Март., Тв., 1954, 217); *А погодував би і свого коханка сиву-пресиву бабусю з онуком* (Лось., Давні рани, 1961, 62); *Треба коней погодувати* (Ка-Осн., II, 1956, 233); — *В піду корові гичку нарву, курей погодую,— сказала Власівна* (Грим., Кавалер., 1955, 30); [Нєсфіт-рвб:] *Коли б ти бачив, як плакала моя дитина вчора,— воно ж покійне, таке немовлятко,— до вечора без покорму доставишись,— ни ореї присмоктувала жінка і ніколи було забігти в хату погодувать дитину* (Л. Укр., II, 1951, 225); *Погодувала* [мати немовля] *вже, стала заколисувати, кволих стиха співаючи* (Головко, I, 1957, 343).

2. Годувати якийсь час. — *Чотири карбованці на місяць — це гроші: а погодує* [годувальниця дитину] *до року, то мати сорок і вісім карбованців самими грішми дасть* (Л. Янов., I, 1959, 44).

ПОГОДУВАТИСЯ, ується, уються, *док.* І. Док. до **годуватися** 1. — *В кожній отарі є віваці, які не підпускають до себе нікого. Чабани ловлять таких овець і тримають їх, поки ягнята погодуються* (Багмут, Опов., 1959, 100).

2. Годуватися якийсь час.

ПОГОЖЕ, *присл.* Спокійно, безтурботно. *З плеса виринуло до нього невеличке кругле обличчя з підстриженими сивими вусами.. та добрими сивими очима, що поспже давнього на світ в-під густих та довгих брів* (Кощов., I, 1955, 41).

ПОГОЖИЙ, а, е. І. Ясний, теплий, сонячний (про погоду, пору дня, року і т. ін.). *Вийшов я з села раненьким погожим і свіжим* (Вовчок, VI, 1956, 229); *На ясні сонця квітнуть роси: Будуть дні погожі* (Тич., I, 1957, 29); * *Образно. Комунізму дні погожі. Майбутнє людству розкрила* (Рильський, III, 1961, 96).

2. Свіжий, чистий (про воду, повітря і т. ін.). *В сріблу дасть* [мужик] *погожої води Напитися* (Фр., X, 1954, 52); *Слобідський* [ліс] *спускався по косі у вікно й жадібно ловив погоже повітря* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 108); *Україно, живого труда сторона, Зорі ясні, погожій, тихій води!* (Рильський, II, 1960, 179); // *перен., поет.* Наповнений свіжою, чистою водою. *Ключе* [горлиця] *собі зерчатко І летить, і летить До погожої криниці В ворхотать, ворхотать* (Пісні та романси.., II, 1956, 130); // Сприятливий, попутний (про вітер). *Летить корабель білохрилий під вітром погожим...* (Л. Укр., III, 1952, 748); *Вечно світитиме над погожим степом гаряче сонце і вічно колихатимуться на щедрій землі під погожим вітром важкі бронзові колоски* (Ткач, Жди., 1959, 89).

3. *перен.* Щасливий, безтурботний, нічим не затьмарений. *З новим роком побажаю я нам долі тихої, погожої та работящої* (Кощов., II, 1956, 128); // Який виражає спокій, безтурботність. *Погожий посміх.*

ПОГОЖІСТЬ, жості, ж. Абстр. ім. до **погожий**. *Вайбравши в себе погожість і якогось сонячного дня, воно* [село] *виглядало, як дівчина-красуня* (Цюпа, Три сварки, 1958, 75).

ПОГОЇТИ, ою, оїш, *док., перех.* Загоїти все або багато чого-небудь. * *Образно. Дурниця всі рани й душевні, й тілесні, З пудрою чи з кров'ю Бо знаю я, серце, що все моє болі Погоїть любов'ю* (Крим., Вибр., 1965, 65).

ПОГОЇТИСЯ, биться, *док.* Загоїтися (про все або багато чого-небудь). *Хоч рани погоїлися і зажило нова зросла, то проте він не вставав із ліжка* (Фр., VIII, 1952, 385).

ПОГОЙДАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Гойдати якийсь час. — *Ну, погойдай його* [немовля] *трошки, погойдай* (Довж., Зач. Десна, 1957, 515); — *Налетіть було мисери* [фашистські літаки]. *Злигнемо всі. Я кришки* [літака] *погойдаю, мовляв, тісніше гуртуйсь, орли!..* (Ю. Янов., II, 1954, 184); * *Образно.* — *З кожним святим, Ти з батьком Максимом Сю ніч погуляєм, Ялю погойдаєм!..* (Шевч., I, 1963, 97); // *безос.* Ось погнало її [течію] *аж до берега. ..підхопила порожню черепашку, спинула її у воду, погойдало, порвалось і знову викинуло на берег* (Мирний, IV, 1955, 316).

ПОГОЙДАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Гойдатися якийсь час. *Рано розпочинає жити дитина: на умі ще в неї й річка, і ліс, бе хотілося би ще погойдатись на гриші, напитися ягідки,— а життя вже кличе і жене то овець пасти, то рідьми боронити* (Хотк., I, 1966, 127); *Скочили* [парашутисти] *і повисли на парашутах. Погойдались, погойдались, як хлялки, а потім посідали на землю* (Ю. Янов., I, 1954, 44); *Хлопцеві хочеться неодмінно на середині кладки погойдатися* (Стельмах, I, 1962, 128).

ПОГОЙДНУТИ, ну, неш, *док., перех.* Однокр. до **погойдати**. *Вітер повільне, погойднє те полюно, то воно об дерева й стукає* (Чуб., II, 1878, 65).

ПОГОЙДНУТИСЯ, нуся, нешся, *док.* Однокр. до **погойдатися**. *Гукнув хлопець поромщика* [поромника], *та так гукнув, що той аж затремтів від того крику і пором його погойднувся* (Укр. казки, легенди.., 1957, 260); — *Рушай,— гукнув Чубенко,— рушай, донбасівська республіко! — І погойднувся в сідлі, мов жартом* (Ю. Янов., I, 1954, 285).

ПОГОЙДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **погойдувати**. *Вилку, білу пристань, під сфінксами, поскрипувала, погойдувана поривами вітру, прив'ята до берега барка* (Ільч., Серце жде, 1939, 83).

ПОГОЙДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погойдувати**. *Верблюд типав перевалюючи, і помірне однозначне погойдування заколисувало хворого* (Тулуб, В степу.., 1964, 41).

ПОГОЙДУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Гойдати обережно, помалу або час від часу. *Чабанські гирлиги, ..мов алебарди, висять рядком під хатою.., і їх злегка коли-не-коли погойдує вітерець* (Гончар, Тронка, 1963, 14); *Він погойдував на колінах Серьожка, тримав його гаряче тіло у своїх руках* (Кучер, Прощай.., 1957, 356); *Олені сонце погойдували розкішними головами, дожидаючи ганної доріжки* (Ільч., Серце жде, 1939, 388); *Христина ще раз міцно глянула на парубка, перехопила свої літаття і, погойдуючи станом, пішла до вітряка* (Стельмах, I, 1962, 130).

ПОГОЙДУВАТИСЯ, ується, уються, *недок.* Гойдатися обережно, помалу або час від часу. *Вони* [татари] *упертo дерлись на гори, подовгасті тулубом трохи вперед, погойдуючись злегка на випнутих дугою татарських ногах* (Кощов., I, 1955, 399); *Поважно пропливали довгі тролейбуси з..широкими вікнами, за якими погойдувалися* [пасажири] (Грим., Пізнайко, роман, 1962, 328); *Сивими вулицями іде парубок додому, полий якого погойдується видовжена тінь* (Стельмах, I, 1962, 143); *Тінь, погойдуючись в лісі помалу під горілом, сягає звідти батькові нарізника* (Гончар, Тронка, 1963, 179).

Поголе́лений, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **поголи́ти**. *Високий, міцний, неначе зрит-мачто, гордо поголе́ний, Жінь цуриав грубою палкою помість і ледве зимна колиба, застигаві і незручний в своїй сипоті* (Копюб., II, 1955, 385); *Семен Жарко, девятий дворучний дядько з кожним вузликом очима на повному, акуратно поголе́ному обличчі, з цілістю потикнувся через стіл до зерна* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 6); *// у знач. прикм. Коли ще наближався імператор і вчив супроводжувати побачили, що по поголе́ній голові цього молодика сидів пасмо волосся, складений до вуха* (Скл. Святослів, 1959, 610).

Поголи́ти, голю́, го́лиш, *перех.* Док. до **голи́ти** 1. *По обіді рота повела в дзеркало, де царськими старанно постриз і поголив їх* (Тулуб, В степу.., 1964, 93); *Чому ви з досі не поголив своєї покуйовдженої бороди.., я не пустив* (Досв., Вибр., 1959, 28).

Поголи́ти доб (**чупри́ну** і т. ін.), *іст.* — забрати в солдати. *Брати на панщину годили. Поки лоба їм поголили* (Шевч., II, 1963, 253).

Поголи́тися, голю́ся, голи́шся. Док. до **голи́тися** 1. *— Здоров, Грицьку! Здоров, брате!.. Чи бач, як ти перемінився! ..Зарис, пастарів...— От, ще вигадайте! — защебетала Христя.— То вік не поголи́вся.. то так воно здається...* (Мирний, І, 1949, 272); *Купив собі бритву і тютюну (інші речі дорогі), поголи́вся у турка* (Кощюб., III, 1956, 348); *Тепер уже можна б зайнятися і самим собою. Розсупонитись від солдатського ремінчика, поголи́тись, покупатись* (Гончар, III, 1959, 446).

Поголі́вний, а, е. Який бере до уваги кожну окрему голову худоби. *Поголівна ціна худоби.*

Поголі́в'я, я, с. Загальна кількість голів худоби в господарстві, області, країні. *Збільшити поголів'я корів дасть нам змогу значно збільшити кількість молодняка* (Хліборіб Укр., 11, 1953, 12); *— Нам потрібно ущільнити опороси, щоб швидше надолужити поголів'я свиней* (Добр., Тече річка.., 1961, 162); *// Загальна кількість яких-небудь тварин на певній території. Саме в ямах розгумо собі безгубого рибка. Варто тільки напитати в такий чортерай каші, і туди згодом з усіх усюд.. зберетеся все рибне поголів'я* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 62); *Чернігівські орнітологи зафіксували помітне збільшення поголів'я сірих чапель* (Веч. Київ, 15.VII 1968, 4).

Поголо́вний, а, е. Який не виключає нікого; загальний. *Звірства [фашистів] і поголовні грабунки населення мають характер масовий і винятково жорстокий* (Довж., III, 1960, 56); *В Петербурзі йшли поголовні арешти* (М. Од., Леся, 1960, 84).

Поголо́вно. Присл. до **поголо́вний**. *— В прилеглих селах безчинствує отаман Гаркуша, поголовно вирізує наших сільських комунарів* (Гончар, II, 1959, 105).

Поголодни́ти, ію, їєш, *док., розм.* Спати голодними, відчути голод (про всіх або багатьох). *Тут мами набігають і приносять хліб і сир своїм [дітям], аби не поголодніли, в поле* (Стеф., III, 1954, 142).

Поголодува́ти, ую, у́єш, *док.* Голодувати якийсь час. *— Дурний, може, твій Петро. Попомерзне, поголодує, розумніший стане: прийде* (Жур., Дорога.., 1948, 30).

Поголо́с, у, ч. Те саме, що **поголо́сок** 1, 2. *Недруги пустили поголо́с, мовби пастух із сином хотіли перевести племінне стадо..* (Горд., Дівчина.., 1954, 204); *В повітрі літають поголо́ски, які правдивості, які джерела яких не можна дошукатись* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 242); *За старих часів повелося навіть імениувати Одесу царством лінощів та столицею ледарів. Але такий поголо́с був несправедливий* (Смолич, Світанок., 1953, 5); *Це було дражком лісівництво, і поголо́с про нього шарався не тільки між людей, а, мабуть, і серед звірів* (Загреб., Шешіт, 1966, 220).

Поголо́сити, шу, ло́сиш. *док.* Голосити якийсь час. *Наїхали двоє робочих і забрали Андрія. Не дали Мелашці поголо́сити* (Кощюб., II, 1955, 49).

Поголо́ска, и, ж. і. Чутка, вигадність якої не встановлено. *Серед моря сапок виднілися поголо́сок, глядок, яких не насіпувала роздратована жінка, коді було орієнтуватись* (Кощюб., I, 1955, 202); *Вона знала само зовсім нішого, який часто до нас приходив і про якого ходили поголо́ски, що він так добре говорить, як кожний інший чоловік, а лише трас німова* (Кобр., Вибр., 1954, 102); *І які тільки поголо́ски не поміткли з хати в хату про товариство спільного обробітку землі* (Стельмах, II, 1962, 410); *// Сміховина неправдива чутка; плітка. Офіціально начало не було відомо, а поголо́ску про луки пустив Олексієнко, маючи свої на думці* (Гр., II, 1963, 140); *Метинки с чванливий Бова почав робити вс. що міг, щоб чимось дошкулити, донекти Бакшових. Він розпускав про них всілякі поголо́ски, за дня й без діла критикував на зборах* (Ткач, Арена, 1960, 146); *// Недобра слава; поговір. — Вачик, моя колона Пастухи: підв в місті поголо́ска. Люди заговорять, обсудять, обмовуть* (Н.-Лев., IV, 1956, 254); *— Хтось Жменякового Юрка бачив на твоєму дворі. Ти молода, невістко, чорт не спить, бо йому потрібні сушит душі! І поголо́ска піде по селу* (Томч., Жменяки, 1964, 201).

2. Звістка, повідомлення про кого-, що-небудь. *Скрізь по селу, як у дзвони дзвонять про крайнюю, про сторожа.. ..Така поголо́ска бішла і до волості..* (Мирний, І, 1949, 289); *В повітовому місті Сапагорові зібралося якось влітку з тридесятка студентів і незабаром після цього появи славгородською інтелігенцією пішли.. поголо́ски про літературно-вокальну вечірку* (Вас., І, 1959, 345).

3. *рідко.* Те саме, що **поговірка** 3. *А ми ж, молесенькі, плодилися дасенько. У нас аж шістьдцятеро народилося. В селі в поголо́ска ходила: як женюся, так і дитинка нова* (Ковіпька, Чому я не сокіл.., 1961, 74).

Поголоснішати, ає. Док. до **голоснішати**. *Поголоснішала пісня.*

Поголо́сок, ску, ч., *рідко.* Те саме, що **поголо́ска**. *Дуже не хотіла* [Ганна], *щоб хтось із знайомих бачив, як вона заглядала до бубсту, і не пустив якого поголо́ску* (Коз., Сальвія, 1959, 200); *— А з Бобринів вчов поголо́сок.. поговорили там панську ласку..* (Вончок, VI, 1956, 337).

Поголу́бити, блю, биш; *мн.* поголу́бимо, поголу́бите, *перех.* Голубити якийсь час. *Ждє Мотря, не дождеться* [Чіпки].. *«Мабуть, плюнь нудить погулять.. А, може, назнав кого.. Подумає вона так сама собі, поголубить у серці надію» — і безпечно живе стати* (Мирний, II, 1954, 218).

Поголу́битися, блюся, бишся; *мн.* поголу́бимося, поголу́битеся, *док.* Голубитися якийсь час.

Поголу́блений, а, е. Діепр. акт. мин. ч. до **поголу́бити**. *Поголу́блене небо.*

Поголу́бити, ю. Док. до **голу́бити** 2. *Уляглися сніги, небо поголу́біло* (Ю. Яновський, Мир, 1956, 298).

Поголу́бішати, ає. Док. до **голу́бішати**.

Погомоні́ти, ню, ніш, *док.* Гомоніти якийсь час. *Погомонівши там з суддівцями* [судовиками] *довенько, вийшов до Тези губернатор* (Кв.-Осн., II, 1956, 288); *— Ну, годі вже вам, хлопці. Далебі, як підні, учениками. Не те, щоб погомоніти тихо-мирно..* (Головко, II,

1957, 419); *Юрба ще трохи погомоніла, потопталась і.. стала повозі розходитися* (Тют., Вир, 1964, 180).

ПОГОМОНЮВА́ТИ, ює, *недок., розм.* Гомоніти час від часу, з якоюсь часу. *Погомонюють [люди] у старості вибрати* (Карпа), *а то й в самі старшини* (Мирний, III, 1954, 238); *Хлопці уже погомонювали, що Сергій носить ира собі щось у боковій спідній кишені с тому стан замкнутим, відлюдкуватим* (Хор., Це-зарюнич, повіт., 1960, 39).

ПОГО́Н, я, ч. Знак розрізнення у вигляді порожнистої нашивної або накладної смуги, прикріпленої до плечей військового чи іншого форменого одягу. *Злегка обірваний тверпим холодом гудзиків і погонів. Дорі пригнав з довгим до батька* (Коцюб., II, 1955, 373); *Тепер на якому б новій формений костюм з блискучими погонами інженер-капітан таки* (Донч., VI, 1957, 198); *Солідний провідник з сивими підстриженими вусами й акуратно пришитими залізничними погонами перевірив його квиток* (Собко, Біде попум'я, 1952, 51).

ПОГОНЕ́ЦЬ, нця, ч. І, *біол.* Погонич. *Весь лет без человіка* (Харитина); *він Тарасом звався. Був в поповцах за Дунаєм* (Укр. поети-романтики..., 1968, 546); *Старший подивився своєю на Шумового батька, на зіжнуту приголомшеному постать.—З погонців? Пускайте його, тіпая розберемося* (Ле, Ю. Кудри, 1956, 253).

2. *заст.* Переслідувач. *Біглому вдина* [одна] *дорога, а погонцеві десять* (Сл. Гр.).

ПОГОНИ́Ч, а, ч. І, Той, хто поганяє, супроводжує запряжених або навючених тварин (коней, волів і т. ін.). *Запрягли* [запорожці] *коні в ридвани, посадили Васіля Невольника за погонича і помчали нас із двору* (П. Куліш, Вибр., 1969, 194); *Солдати, гадаві, погоничі верблюдів і козаки — всі разом кипчіли до теплих хвиль* [моря] (Тулуб, В степу..., 1964, 259); * Образно. *— Не дуже я прихильний для ледарів погоничі. Але й мені завало приємності від них* (Бажан, Вибр., 1940, 132); // Те саме, що **візник** 1. *Він усе штовхає погоничка кулаком у спину, .як тільки фаетон наздоганяв набік* (Н.-Лев., II, 1956, 204); *Емінак прискорив хід і був би викинув своїх ідолів, якбі погонич раптом не стримав гарячих коней* (Кач., II, 1958, 230).

2. Той, хто супроводжує худобу, коней, коли їх переганяють куди-небудь.

ПОГОНИ́ЙНИЙ, а, е. Вимірюваний у довжину; лінійний. *Молоді гірники завдавали.. понад 10 тисяч кубовинців, пройшли 150 погонних метрів штреку* (Наука..., 9, 1959, 23).

ПОГО́НЯ, і, ж. 1. Переслідування втікача з метою його спіймання. [Гостомисл:] *Швидко За нами рушимо в погоню* (Фр., IX, 1952, 209); *Ось вони [цигани] скотяться в улоговину і ніби пропали там, але згодом вискочили знову і.. пробивалися погоню* (Тют., Вир, 1964, 74).

У **пого́ню** — *слідом, навздогін.* *Пішов милий у дорогу. За ним мила у погоню* (Чуб., V, 1874, 525); *Нубовицце* [пароплав] *у відкрату чорну безодню. В погоню за йому заморгала ліхтуча-синя блискавка* (Гончар, II, 1958, 329).

2. Людина або група людей, які переслідують когось-небудь. *І Лаї, і Фатьма були тут людьми чужими, не знали стежок і легко могли заплутатися в їх лабіринті — і на це рахувала погоня* (Коцюб., I, 1955, 400); *Пустивши козаки щодуху вірською стежкою, а вже погоня за плечима* (Донж., I, 1958, 270).

3, *перен.* Велике прагнення досягти, добитися чого-небудь. *Життя з його скаженим шалом, З погоню за ідеалом, З його стражданням і болінням.— се дві протилежні сили, Що між собою в бій вступили* (Воронний, Вибр., 1959, 54); *Поступ, погоня за пізнанням.. не завжди підвладні людині* (Мушк., Серце..., 1962, 184).

ПОГОРБА́ТИТИСЯ, ачуся, атишся, *док., розм.* Згорбитися (про всіх або багатьох). *Притихли, задумані сидять.. повстанці. Поперекам поводи, погорбатилися від думок* (Гончар, II, 1959, 86).

ПОГОРБА́ТИЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **погорба́тити**; // у знач. прикм. *Зібралось мало не все село: і самірчане* [самірчина] *дітвора.., і погорбатілі діди* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 193).

ПОГОРБА́ТИТИ, ачу, атиш, *док.* Стати горбатим (про всіх або багатьох). *Діти виросли і вже сотинку до ночі так тяжко згрузили на свого благодійника, що знову погорбатіли* (Калин Буковинці..., 1968, 107); *— Там серединні бабоньки поднімаються, думають, що тут* [на роботі] *вони* [чоловіки] *вже й погорбатіли* (Баш, Надія, 1960, 211).

ПОГОРБИ́ТИ, ить; *мн.* погорбя́тять; *док., перех.* Те саме, що **згорбити**. *Він цінка підніме до вікна, у шибку ледь калиновим пострукає... Там люди є, живі вони — він зна. Нрислав і погорбився на мулка* (Голов., Поезії, 1955, 72); // Зробити нерівним, з горбами. *Позмурі колеси швидко прокурвали, спотикаючись на людових торосах, що прихазано погорбили крижину поверхню ямами* (Добр., Очак. розмир, 1965, 167).

ПОГОРБИ́ТИСЯ, ячуся, ячиться; *мн.* погорбля́ться; *док.* Те саме, що **згорбитися**. *Греки попереду, погорбившись.., ногами плещуться* (Гончар, II, 1959, 65).

ПОГОРБЛЕ́НИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **погорбити** і **погорбитися**. *Дивно було чути смій одних напіввоєних, погорблених холодом людей* (Гончар, II, 1959, 425); *Всі шанобливо розступилися, давши дорогу старезному, аж погорбленому, але ще бадьорому дідові* (Баш, Надія, 1960, 242).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **згорблений** 2. * Образно. *— Журавель уже полинув, Б'ють скоропалим крилом, І погорблену хатину Вітер гне до селом...* (Нагн., Пісні..., 1949, 96); // Укритий горбами. *Перед очима на мить з'явилося погорблене кладовище* (Стельмах, II, 1962, 196).

ПОГО́РДА, и, ж. 1. Почуття зверхності, зневаги, презирства до кого-, чого-небудь. *Очі сірі очі променіють тихим світлом, на бідолаху.. чолі спокій і погорда...* (Коцюб., I, 1955, 333); *І очі стемніли.., і несказанна погорда і ненависть пробилися в них* (Коб., II, 1956, 159); *О, скільки в них* [загарбників] *до нас було погорди!* (Тич., II, 1957, 123); *— Я офіцер угорської армії,— з погордою заявив капітан,— а мушу козирати вашому сержантові і навіть солдатам* (Гончар, III, 1959, 211).

2. Гордовитість-зневажливе, презирливе ставлення, відсутність поваги у ставленні до кого-небудь. *Всі [мужики] ним погорджували.. Причина цієї [цієї] погорди була зовсім зрозуміла. Грицько не належав уже до мужицького стану. Ані господар, ані робітник. Хати не мав.. Робити не збував* (Март., Тв., 1954, 340); *Дарка відчула у Лідчиних словах більше, ніж Лідка бажала: погорду до себе. Оріонки, до іхнього життя* (Вільде, Повіол. діти, 1960, 34).

Бу́ти в **пого́рді** — *бути зневаженим.* [Річард:] *Моя скульптура в погорді, моє розвинчана цариця...* (Л. Укр., III, 1952, 88).

ПОГОРДЖА́ТИ *див.* **погорджувати**.

ПОГОРДЖЕ́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **погорди́ти**; // у знач. прикм. *Ой долі! Погорджений кохання цвіт — зів'ялий — вже не зацвіте нікоди...* (У. Кравч., Вибр., 1958, 55); // **погорджено**, безос. присудк. сл. *І досі пекуть щоки від сорому, коли*

згодає [Ганна], *як її було погорджено* (Д. Бедзик, Серце.., 1961, 91).

ПОГОРДЖУВАНИЙ, я, е. Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **погорджувати**. *Чи є в нашім селян час і звізність розібрать се все* [тонкощі поведінки], *а особливо так, як людина.. забита довкола лiтами недолі і приниження, відмалку погорджувана, поштурхувана* (Фр., I, 1955, 262); — *Вони* [ескімоси] *розбрелися по Америці, стали чесними робітниками, погорджувані гірше собак білими* (Прчан, II, 1958, 99).

ПОГОРДЖУВАТИ, ую, уєш і рідше **ПОГОРДЖАТИ**, аю, аєш, *недок.*, **ПОГОРДИТИ**, джу́, ди́ш, *док.* 1. Ставитися до кого-небудь зневажливо, зверхньо, презирливо. *Вам не тільки незнайдів покійного тата, але й погорджує ним, доколи чого з те, що гибує носити одяг покійного* (Вільде, Сестри.., 1958, 368); *Мала думала собі: мабуть я, хоч і заможна, а не буду погорджати простими дівчатами* (Свидн., Люборацькі, 1955, 44); — *Погорди мною! Волів іншу. Видно, що я вже нічого варт!* (Март., Тв., 1954, 431); [Марко:] *Не хочеш довіковєчи.. Питатися з вами? Не погордиш?* (Прчан, I, 1958, 134); // Нехтувати чим-небудь, вважати не вартим уваги. *Бабуня лишила дітям окремо вподяткує. Вона вспіяла все це, прозумівши раз, що їх мати погорджує тими речами* (Коб., I, 1950, 143); *Прийміть сердечну подяку за те, що ви не погордили запрошенням молодих, невідомих і нічим не заслужених людей* (Фр., VI, 1954, 212).

2. *тільки чого, рідко.* Те саме, що **гордитися** 1. *Погорджувати своїх прізвищем.*

ПОГОРДИ́Ш, я, о. Те саме, що **погорди́вець**. *Чорні* [чіпки] — *непоборотне лицарство, звезди бундючне, погорде і зарозумілене* (Коп., Як вони.., 1961, 194); *Наша земличка ходила тихо, чорна кора потягувала її з'язову трохи назад, і це надавало їй погордого вигляду* (Ю. Янов., I, 1958, 171); *Косинський меначе прокинувся від забуття, звів погорду голову з гетьманською посмішкою на устах* (Лс. Мартовичко, 1957, 82).

ПОГОРДИ́ТИ *док.* **погорджувати**.

ПОГОРДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док.* 1. Поставитися до кого-, чого-небудь зверхньо, зневажливо, презирливо. *Може б, який і пан не погордився б узяти таку кралю* (Кв.-Осн., II, 1956, 353).

2. Горнутися якийсь час.

ПОГО́РДЛИВИЙ, а, е. Сповнений гордості (у 3 знач.). *Пекучий жаль дитячий обгортає хлопців на таку привабу, а нежалісливу й погордливу жінку* (Вас., I, 1959, 217); // Який виражає зневажливе, зверхнє, презирливе ставлення до інших. *Очі та погордливі рисочки ково усе якось прикро вражали, псували доволі гарне, кекурне Романове обличчя* (Кощюб., I, 1955, 105); *Аллет задоволено кашлянув і погладив свою бороду, кинувши погордливий погляд на тамчана* (Досв., Голле, 1961, 46); *Зразу ж як набрав погордливого вигляду, щоб усі бачили, що їшов майбутній адвокат* (Чорн., Вишол. земля, 1959, 80).

ПОГО́РДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **погордливий**. *Його запитання, сповнені кмітливості, ставали все більш недоречними й цікавими. Це визивало навіть його товаришів на курсах, змушувши свою погордливість і чванькуватість на товариське ставлення* (Кощюба, Нові береги, 1959, 108); *Батько в Осєнки працював головою сільради. У селі це було найвище начальство, Осєнка це розумів, і зайвої йому не погордливість* (Чаб., Стоїть вир.., 1959, 30).

ПОГО́РДЛИВО. Присл. до **погордливий**. *Софія погордливо крізь сльози засміялась* (Л. Укр., III, 1952, 540); *Параскові Федорівні він зліска живуще золото, на хлопців дивилась зневажливо і погордливо* (Іч., Таємниця, 1959, 151).

ПОГО́РДО. Присл. до **погорди́вий**. — *О, ні! — погордо звівши голову, мовила жінка, що її головою генерально полягав.— Досить ви знаєте мене* (Головко, II, 1957, 358).

ПОГОРДОВА́НИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погордува́ти**. *Деякі так стало школа своїх погордованих сестриць* (Л. Укр., III, 1952, 400).

ПОГОРДУВА́ТИ, ую, єш, *док.* 1. Поставитися до кого-небудь зневажливо, зверхньо, презирливо. — *Не погордуйте нами та не займайте за моє ласкаве прохання!* — *сукав Жигга* (П.-Лев., IV, 1956, 343); — *Така ж вона хороша та привітна. Все мене за молоди розпитувала, і горлочок підмела, не погордувала* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 344); // Знехтувати чим-небудь. *Не погордуйте моїм проханням* (Л. Укр., V, 1956, 292); *Разом з цукерками і квітами, якими погорзувала Ольга, Онопрій вихопив на слізник заховані пелюстки троянд* (Цюцк, Вербівчани, 1961, 75).

2. Поставитися до кого-, чого-небудь з огидою, відразою. *Ягинка наварила кашки з молочком, розмазала тонесенько по тарілці та й поставила перед кумом.— Живайся, кумочку, не погордуй!* (Фр., IV, 1950, 57).

3. *над ким, рідко.* Виявити надмірну гордість, гонор. [Грицько:] *Що мені в неї, христа ради ласкавого слова прошу? Не на такого напала! Нам мною не погордує, не потішить нихто!* (Стар., Вибр., 1959, 251).

ПОГОРЄЛЕ́ЦЬ, льця, *ч.* Людина, яка втратила житло, майно під час пожежі. *Сильно блимають на спалений руїні вогники в церкві, де зібрався на суд погорільці — жебраки, убогі* (Вас., II, 1959, 29); *У погорільця. Впершe* [Ponbka] *опівночі, вбраний у подертий кожух, шапку-шапанку і чоботи-дранки, наче той погорілець, у якого з господарства залишився одна корівчина* (Пот., Вир, 1964, 432).

ПОГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **погорі́ти**; // у знач. прикм. *Коли Андрій Волик проходив повз головний будинок погорілої економії, зі стін руїни з великим галасом вилетіли ворони* (Коцюб., II, 1955, 7); *Грибовський.. подивів садок повз погорілі тісочі й пішов з чорного ходу до школи* (Довж., I, 1958, 371); *Самко.. галиво зневажав погорілого поміщика Золотарова — як акулу капіталу* (Смолич, V, 1959, 40); // у знач. ім. **погорі́лий**, лого, *ч.*; **погорі́ла**, лої, *ж.* Те саме, що **погорі́лець**. *Побачить* [Оксана] *старцю, калику або погорілого, вже вони усе поніже — зараз до кього, розпитує* (Кв.-Осн., II, 1956, 424); *Забрала з погорілу до себе жити* (Є. Кривт., Буквалиця, 1961, 62).

ПОГОРІ́ТИ, рю, ри́ш, *док.* 1. Згоріти від вогню, жару (цілком чи про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Зачав жебрать* [Гринько Кінщ] *тоді, як хата йому погоріла* (Март., Тв., 1954, 376); — *Дурні! — озвався до них Грицюк.— Жалкуйте на себе, бо що за діло в тім, що в Висилах все погоріло* (Гл., Вибр., 1951, 34); *Нікого вже не приймає в хату переночувати,— погоріли хати до одної, спалено село аж по самі річку* (Довж., I, 1958, 307); // Втратити житло, майно під час пожежі. — *Я йому* [панові] *такого пужу півня!.— грізно каже Чіпка. Дід ще не стямився.— Схаменись! Його спалим, а через його й дрві погорять...* (Мирний, I, 1949, 158); *Повдовіявши і погоріявши під час першої імперіалістичної війни, пані Ясінська частину хатніх.. продала тим, хто міг купити за долари* (Козл., Сонце.., 1957, 7); // Закінчити горіти; догоріти. *Вже тріски на тріпчику погоріли, і тільки одна головешка жевріла в попелі* (П.-Лев., II, 1956, 194).

2. *тільки 3 ос.* Зінсуватися від сильного жару. — *Борщу зварити, а печене, хай хоч і погорить — то мені нема до його ніякого діла* (Мирний, І, 1954, 243).

3. Зажохнути на пні під некучого сонця, засухи (про рослини). *Дедалі все трудніше і трудніше ставало знайти якусь роботу. Трави погоріли, по економіях більш не найняли* (Кощій., II, 1955, 20); *Гречки цього року не сіємо,— боїмось, як би не погоріла* (Ю. Янов., V, 1959, 158).

4. *перен., розм.* Зазнати невдачі в якій-небудь справі. *Перед одруженням Катерина щиро не повинен знати, що Ричинський погорів на акціях Лінде* (Вільде, Сестри., 1958, 57); *Якраз, може, сьогодні Поцілуйко погорів, як шведи під Полтавою* (Стельмах, Правда... 1961, 201).

5. *рідко.* Ночерговіти (про зорю). *День гаснє потроху, кругом вечорію, На захід зоря погоріла...* (Граб., І, 1959, 500).

ПОГОРЛА́ТИ, аю, аєш, *док., перех. і неперех., розм.* Горлати якийсь час.

ПОГОРОДЖЕ́НИЙ, а, е. Діпр. пас. мин. ч. до **погороди́ти** 1, 2. *З боків погороджені високі огорожі, а над ними здіймаються хмарою зелення* (Вас., І, 1959, 270).

ПОГОРОДИ́ТИ, рожу́, ро́диш, *док., перех.* 1. Поставити огорожі, тини, паркани. — *А бодай чорти сіяну городяни Шевченкові, як він оце мені погородив тини!* (Н.-Лев., І, 1958, 176).

2. Закінчити городити (у І знач.). *Козак старий — звали його Загайний — погородивши загороду* [загороду], *поставивши вуликів* [вулики] *чимало* (Вовчок, І, 1955, 381).

3. Гороїнти якийсь час.

ПОГО́РТАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Гортати якийсь час. *Дістав* [Чубенко] *з кишені маленьку книжечку,.. почав погортав і, складаючи слово до слова, прочитав записане* (Ю. Янов., II, 1958, 227).

ПОГОРЮВА́ТИ, юю, ює, *док.* Горювати якийсь час. *Прокіп жене доживає, Перейме та постоїмо., погорюємо обойко...* (Вовчок, І, 1955, 128); *Посумувавши та погорювавши, дядько знову заводили свої звичайні розмови* (Тют., Вир, 1964, 154).

ПО-ГОСПОДА́РСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-господа́рському**. *Звикала* [Мартоха] *коло господарства, дбаючи дай і в хаті, і на дворі, та вукаючи на діти зерцала, по-господарськи* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Він був убраний по-господарськи* (Фр., III, 1950, 263); *Вере* [Дяменяк] *торбину, кидає туди шматок сала і окрайць хліба, по-господарськи ув'язує її мотузкою* (Тют., Вир, 1964, 191); *До операції він готувався по-господарськи, ретельно вивчаючи коржний передній крій* (Стельмах, Пед. ріки, 1951, 543).

ПО-ГОСПОДА́РСЬКОМУ, *присл.* 1. Як господар, як личить, властиво господареві. *Почна* [Дмитро] *говорити з нею, розмірковуючи все до хати, по-господарському* (Стельмах, II, 1962, 332); // *Як у доброго господаря. Нажалівся* [Олена] *відчинити вікно, але воно трималося міцно, по-господарському* (Вільде, Сестри., 1958, 7); // *Старанно, дбайливо. Повітка й хлів були огороджені по-господарському* (Н.-Лев., III, 1954, 38); *Я бачив, як бобрь, напомлений з походу і знов збираючись у невідомий бій, По-господарському у довбину колоду Збирав упійманий пронлий воском рій* (Рильський, II, 1960, 237).

2. *перен.* Доцільно, розумно. *Дбати* [треба] *про підсумок кожного дня, про те, чи використані по-господарському кожна година і хвилина* (Рад. Укр., 5.1 1957, 1).

ПОГОСПОДАРЮВА́ТИ, юю, ює, *док.* 1. Господарювати якийсь час. — *І пана ми не забижаємо, як вік забижав нас.— Хай тепер і він погосподарює не на тисячах, а на десятинках* (Стельмах, І, 1962, 627); *Нина Митрофанівна, відразу поспішила на кухню погосподарювати, щоб було чим пригостити гостю* (Мартич, Повість про нар. артиста, 1954, 306).

2. Зробити що-небудь за власним розсудом, безцеремонно розпорядитися в чиємусь господарстві. *Він уже давно в погосподарював у чужому домі, але сам не міг піднати важкої драбини* (Збан., Мор. чайка, 1959, 234).

ПОГОСТ, у, ч. 1. У Київській Русі — місце торгу, куди з'їжджалися купці.

2. У Київській Русі з середини X ст.— адміністративно-територіальна одиниця. *Усю землю розбила* [княгиня Ольга], *уставила волості, погости* (Скл., Святослав, 1959, 54).

3. Село у північних районах Росії.

ПОГОСТИ́ТИ, ощу́, остиш, *док., розм.* 1. *перех.* Те саме, що **пригости́ти**. *От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості.— Прийди, кумцю! Чим хата багата, тим і нощую, то хоч не посунулися тебе чимсь погостити?* — *спитав Жменяк* (Томч., Жменяки, 1966, 35).

2. *неперех.* Гостити, гостювати якийсь час. *Ешелон зробив закрилась: — Ідуть в Євандрю погостити, на перепутті одночити, Євандр цар добрий, я чував* (Котл., І, 1952, 201); *Ванс й розголосила скрізь, що дівчина, яка ніби приїхала погостити до неї,— це сильна наречена* (Грим., Подробиці..., 1956, 12).

ПОГОСТИ́ТИСЯ, ощуся, остишся, *док., розм.* 1. То саме, що **пригости́тися**. [О д е к с а:] *Жанбарни пішли, невно, до буфету. Така нагода погоститися за рахунок Тишківського* (Смія., Сад, 1952, 370).

2. Гоститися, гостювати якийсь час.

ПОГОСТРИ́ТИ, гострю́, гостриш, *док., перех.* Зробити гострим (у І знач.). *Спинився він косу погострити* (Гр., II, 1963, 453); — *Сапку треба було б погострити — бгає, бгає перестоху землю, аж в грудях тобі бґе* (Стельмах, II, 1962, 404).

◇ **Погостри́ти зу́би** *об що* — погризти що-небудь. *Зерна., одержали менше, ніж гадали, бо жині вже встигли таки добре погострити об нього зуби* (Донч., І, 1958, 91); **Погостри́ти язи́ка** — сказати дотепне. *—Об кого й ти, Уласе, язик погострила, якби не було Романа,— запитав Софрон Іванович* (Колг. Укр., 1, 1958, 42).

ПОГОСТЮВА́ТИ, юю, ює, *док.* Гостювати якийсь час. *Літом року 1843 поїхав він* [Т. Шевченко] *на свою рідну Україну погостювати у знайомих та приятелів* (Мирний, V, 1955, 312); *Погостює* [Павло] *трохи в батьків, але не затримається довша* (Головко, II, 1957, 409); **Образно. Вістка про Марину облітала увесь город.. Носилася по вулицях і по базарах, погостювала у панських будинках* (Мирний, III, 1954, 232).

ПОГОТІВ, *присл.* Тим більше. *І без того вона тоділа за Марусею, як за дитинком маленьком, а тепер і поготів: з очей вичитувала кожне бажання, берегла від найменшого роздратування* (Хотк., II, 1966, 56); — *Чорногуз, і той своє гніздо має, а людина і поготів повинна мати свій* (Цюпа, Пазустріч., 1958, 315).

ПОГОТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., рідко.* Приготувати все або багато чого-небудь. *Чи все вже поготували нам на дорогу?* (Сл. Гр.).

ПОГРА́БІТИ *див.* **погрібнуть**.

ПОГРА́БНУТИ, уть; *мин. ч.* погрáбли; і **ПОГРАБІТИ**, ію́ть, *док., розм.* Те саме, що **заграбнути** 1 (про ру-

ки). *Руки на дощі та на холоді пограбли* (Сл. Гр.); *Од холоду аж починів* [Кульчик]. *руки пограбують, дрижать* (Рильський, Бабине літо, 1967, 57); *Він з силою тхнуну у повітря. Біля його рота вирів білий хвіст пари.— Це ж і руки пограбують,* – закопотано сказав він (Речм., Весн. грози, 1961, 36).

ПОГРАБОВА́ННЯ, а, в. Дієпр. пас. мин. ч. до **пограбува́ти**, — *Позносили ми крам, пограбований з розграбленої* (Ю. Янов., II, 1958, 152); *Мирний показав картини стихійного селянського руху після реформи. Пограбівної реформою, селяни протестують* (Укр. літ., 9, 1957, 55); // у знач. прикм. *У пограбованому залі не було ні картин, ні статуй, ні коштовних старовинних люстр* (Довж., I, 1958, 333); *Він засунув руку в одно таке гніздо і найрав жечок під проникливий писк пограбованих птахок* (Тулуб, В степу... 1964, 115); — *Недавно я шпигалі я прочитав «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Тяжка книга про село. «Море темної простоти»,— так написано там про злучених, пограбованих трудівників* (Стельмах, II, 1962, 177); // у знач. ім. **пограбо́вані**, них, мн. (одн. **пограбо́ваний**, ного, ч.; **пограбо́вана**, ної, ж.) Люди, яких пограбували. *На базарах крутилось безліч різних шахраїв і безпритульних підлітків, які, очищали кишені розззя. Тут і там чути було крики пограбованих* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 42); // у знач. ім. **пограбо́ване**, ного, с. Те, що пограбували. [Денис:] *Чув, що тепер рабують з іванівцями, котрі розграли та понавили економію свого пана? Всіх керетрусили, позабирали не тільки пограбоване, а і власне* (Кроп., IV, 1959, 48); *Засунувся [ротмістр] до каталіжу й наказав розголитись по домах. І зразу ж у економію все пограбоване щоб звезли назад* (Головко, II, 1957, 359); // **пограбо́вано**, безос. присудк. сл. *Розмелась чутка., що всі каси пограбовано* (Кол., Терен., 1959, 65).

ПОГРАБУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пограбува́ти**. *Під усіма тими відомостями про нього* [Давида] *стояло стисло нервовим почерком написане: «В справі пограбування кооперативу візнання дати відмовляюсь»* (Головко, II, 1957, 164); *Більша частина кам'яних церков у древній Русі будувалась на кошти князів, насромаджені шляхом пограбування народу* (Іст. УРСР, I, 1953, 82).

ПОГРАБУВА́ТИ, ую, у́єш, док., перех. 1 без додатка. 1. **Розбійницьким нападом відняти що-небудь у когось, викрасти щось.** [Один козак з Ради:] *Вчора татари спалили Погуслав по саму Рось, обібрали наші хати, пограбували наше добро* (Н.-Лев., II, 1956, 435); — *Коли ви в поході де небудь обрапите бідного, украдете, пограбуєте,.— я знищу вас як зрадників* (Довж., I, 1958, 157).

2. *перен.* Розорити податками, поборами.

ПОГРАВА́ТИ, бю, а́єш, *недок., рідко.* Грати стиха або час від часу. *Ішло два козаки степом, напівали дерево й сіли в холодку. Один на бандурці пограває, а другий слухає* (Українка., I, 1960, 105); *Устав* [Лукаш], *відгодить далі від оснища і походжає по галері, тихо-тихесенько, ледве чутно, пограваючи у сопілку* (Л. Укр., III, 1952, 212).

ПОГРАНИ́ЧНИЙ, а, е. Який межує з чим-небудь; суміжний, прилеглий. *У сі слободи пограничної з Московщиною України не заходили ще жовніри й кельдяри* (Гоголь, I, 1937, 359).

ПОГРАНИ́ЧЧЯ, я, с. Місцевість біля кордону.

ПОГРА́ТИ, аю, а́єш, док. 1. *перех. і неперех., на чому — що.* Грати (*див.* **гра́ти**² 1) якийсь час. [Антей:] *І ми ще маємо радість з того, що нам дозволять у гучних палатах на лірі заграбованій* [загарбаній] *пограти?* (Л. Укр., III, 1952, 439); *Він добрий, Влас Григорович, він дасть скрипку додому пограти* (Донч., VI, 1957, 113).

2. *неперех., у що — чого і без додатка.* Брати якийсь час участь у якій-небудь грі. — *Ішла б, дочко, на вулицю: бач, тепер весна, вона рас красна. Повряда б з подружеяками у грешка* (Кв.-Осн., II, 1956, 37); *Вронка став.. заходити сюди* [в читальню «Просвіту»] *пограти в шахи значно пізніше* (Вільде, Сестри.., 1958, 377); // *перем.* Ставитися якийсь час до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. [Репортій:] *Не сточе* [відлати дочку]. *Трошки тепер, то заберу в нього зрант.. Хай лиш Трохим програ зо мною* (Кроп., V, 1960, 134).

3. *неперех., перен.* Рухати чим-небудь якийсь час. *Кортіло жінчити товстунові в морбаку, але він стримався, тільки здвиг, програв жовнами* (Загреб., Шевіт, 1966, 188); *Програти бровами.*

4. *неперех., перен.* Перебувати в русі якийсь час.

◇ **Програ́ти конём** (кіньми, на коні, на кóнях) — гарцювати на коні якийсь час. — *Я вам казав, що програю сьогодні конем по полю* (П. Куліш, Вибр., 1969, 135).

5. *неперех., перек.* Іскритися, пінитися, шумувати якийсь час (про воду, шипучі напої і т. ін.).

6. *перех. і без додатка.* Виступати на сцені якийсь час.

◇ **Програ́ти коме́дію** — грати комедію якийсь час (*див.* **гра́ти**⁵). *Йому треба було тільки трохи програти комедію, частіше ходити до ректорового товариша і вдавать з себе женіха його старшої дочки* (Н.-Лев., I, 1956, 368).

ПОГРА́ТИСЯ, юся, ється, *док.* 1. *чим, з ким — чим і без додатка.* Гратися, розважаючись якийсь час. *Я вийімала одно поросятко та хотіла погратися та погладити по спинці* (Н.-Лев., III, 1956, 283); *Ванько рукавом витирав очі й під носом... вискакував на вулицю — погратися з дітворою* (Стельмах, I, 1962, 207); *Образно. Поплив човен в сине море, А воно загрілось,— Погрався гори-хвилі — І скінок не стало* (Шевч., I, 1963, 144); // *перен.* Ставитися якийсь час до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. *Може, йому заманулося тільки погратися та посміятися з мене, дурної, а я йому вірю?* (Мирний, III, 1954, 221); *Вважаючи панам погратися трохи з нами. Бо бачуть* [бачать], *що в тюрмі зовсім ми в їх руках* (Фр., XIII, 1954, 91).

2. *чим.* Поводитися з яким-небудь предметом як з іграшкою, забавлятися якийсь час. *Малютів підійшов до Тимка, поцупив очі, погрався ключами* (Тют., Вир, 1964, 344).

ПОГРЕБ, у, ч., заст. Похорон. *Старий попрощався із жертвою тілом жовчки і без плачу й жалю поблагословив на погреб* (П. Куліш, Вибр., 1969, 84).

ПОГРЕБА́ЛЬНИЙ, а, е, заст. Стос. до погребання. *Погребальна процесія;* // Призначп. для погребання. *Вони звеліли процесії під труни довгі погребальні рушники і підняли свої співочі* (Мик., II, 1957, 314).

ПОГРЕБА́ННЯ, я, с., заст. Дія за знач. **погребáти**. — *Так і лежав він під склепу два тижні, поки помер. Так і залишився без погребання...* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 462).

ПОГРЕБА́ТИ *див.* **погребува́ти**.

ПОГРЕБА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОГРЕБТИ**, бу́, бе́ш; *мин. ч.* погріб, гребла́, ло́; *док., заст.* Ховати. [Едіта:] *Лишіте мертвим мертвих погребати* (Л. Укр., III, 1952, 9); *Ой, заплачуть, погребуть, І що буде побе-руть* (Чуб., V, 1874, 461); * Образно. *Мотря теж мусі-*

ла погребти свої плани, зв'язані з драматичною школою (Вільде, Вишеп., 1959, 19).

ПОГРЕБЙЦЯ, *і*, *ж.* 1. Те саме, що **погрібник**. *Ближче до будинку стояв погріб з погребищем, а над ним повітка* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 82).

2. Те саме, що **льох** 1. — *Ромцику, я все до крихтоньки. Завтра матері твоїй... Ох, проспишь ти в погребищі. Якщо з жабами весь день* (Олесь, Вибр., 1958, 167).

ПОГРЕБІННЯ, *я*, *с.*, *заст.* Дія за знач. **погребти** 1. *Хованці покійників без християнського погребіння* (Стор., І, 1957, 366); [Оврамія:] *Замість чесного погребіння мертвих, хочуть зарити їх у землю під гармошку, як собак нечестивих...* (Мик., І, 1957, 331).

ПОГРЕБЛИВИЙ, *а*, *е*, *заст.* Стос. до погребу. *Забитий в бою із невірним — мученик. Не треба йому ані погребних обмивань, ані савана, ...бо безвинна кров заступає йому очищення* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 152); // Призначений для погребу. *Погребний савап.*

ПОГРЕБНЯ, *і*. *ж.*, *діал.* Погрібник. *В саду, якраз коло погребні, під яблунею, весь білий і прозорий від старості й доброти, лежав мій дід Семен, колишній чумак* (Довж., І, 1958, 65).

ПОГРЕБОВИЙ, *а*, *е*, *заст.*, *рідко.* Стос. до погребу. *Про неволю плаче й голосить і тужить до болю голос сумний, не вважа на слова, пачі погребовий слова покрива...* (Л. Укр., І, 1951, 284); *Погребова повість почалася другого дня надвечір* (Скл., Святослав, 1959, 436); // Який злійснює, організовує погреб. *Погребове товариство.*

ПОГРЕБТИ і *див.* **погребáти.**

ПОГРЕБТИ [2], бу́, бе́ш; *мин. ч.* погріб, гребла́, ло́; *док.* 1. *перех.* і *неперех.* Гребти якийсь час.

2. *перех.* і *без додатка.* Зібрати що-небудь у купу граблями, лопатою і т. ін.; закінчити гребти (у 3 знач.).

ПОГРЕБТИСЯ, бу́ся, бе́шся, *док.* Гребтися якийсь час. *Федір врешті помітив утому на Олексієвім виду. — Я ще погребуся трохи, а ви розправте кістки* (Мушк., Серце..., 1962, 83); * Образно. *Погрібся пан у скриньці, потужав напівкруч і витязче шумний червоний жупан* (Гребінка, III, 1960, 95).

ПОГРЕБУВАТИ, ую, уєш і **ПОГРЕБАТИ**, аю, аєш, *мин. ч. з і без* -ува-, *перев. із заперечн. ч.* Док. до **гребувати** і **гребати**. — *Сідайте, не погребуйте хлібом божим!* (Стор., І, 1957, 76); *Пані не погребувала вдячно поцілувати дівчину і.. пішла за дідом Уласом у двір* (Ле, Наливайко, 1957, 245); *В перший вечір сів* [політрук] *з нами всіма за стіл вечеряти, не погребував пшоняним кулешем, який дівчина в печі мати* (Цюпа, Три вікори, 1957, 7); — *Хай вам буде так легко на душі, як мені зараз, що ви не погребували старою людиною...* (Ю. Янов., II, 1954, 160); *Дівчата вишовкин клуб такими шовками і кренделяками, що инші й міські модниці не погребували б* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 140); [Захарко:] *Коли ж ласка ваша буде, то просимо не погребить повести порядок у нас на весілді* (Крон., II, 1958, 147).

ПО-ГРЕЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-грéцькому**. — *Вийдете з гімназії, за рік, за два половина з вас забуде читати по-грецьки* (Фр., III, 1950, 30); *Князь влаштував в Острозі школу, з якої хотів зробити щось...Знали її втрапчивим лицем, бо вчили в ній по-слов'янськи, по грецьки і по-латині* (Ів., Таємниця, 1959, 189).

ПО-ГРЕЦЬКОМУ, *присл.* Грецькою мовою. — *Він написав щось на папірці по-турецькому чи по-грецькому* (Н.-Лев., III, 1956, 397).

ПОГРЯЗЁНИЙ, *а*, *е*. Діепр. пас. *мин. ч. до* **погрúзти** 2. — *Хіба ж ти не бачив, що відро неначе погрязене зубами* (Н.-Лев., II, 1956, 13); *Чернявка раптом підняла голову від якогось погрязеного мішками папірця* (Донч., II, 1956, 19).

ПОГРИЗТИ, зу́, зе́ш; *мин. ч.* погри́з, *да.* ло; *док.*, *перех.* 1. Гризти якийсь час. *Свиня у панський двір залізла... На смітнику кісток погризла* (Гл., Вибр., 1951, 45); *Хапає перо і пише, що тільки на думку спадає, але спадає таки небагато, через те, погризши довгочу перо, поче починає гризти олівець* (Л. Укр., І, 1951, 30(); * Образно. *Тимко.. скрутив під рушником дулю.— Ось на, погризи. А як вулицю хотів і ходитиму, тебе не спитаю* (Тют., Вир, 1964, 8).

2. Те саме, що **згри́зти** 1. *Голодний.., погризши хлібу, у страшних корчах скопав* (Довж., І, 1958, 244).

ПОГРИЗТИСЯ, зу́ся, зешся; *мин. ч.* погри́вся, лася, лося; *док.* 1. Покусати один одного (про тварин).

2, *перев.*, *розм.* Посваритися, посперечатися з ким-небудь, один з одним. *Цілий місяць воловодилися, поки таки не погризлися* [Настя з Парасюкою] *на виправки,— щось з півроку одна до одної не ходили* (Мирний, IV, 1955, 94); *Скинся Ложді преподаний сон: погризлись вони будуто з паном Купою* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 257).

ПОГРИМАТИ, аю, аєш, *док.* Гримати якийсь час. *Погримала на його Могря, маленька, що боля битиме, коли таке буде робити* (Мирний, II, 1954, 51); *Оце він, власне, й хотів сказати. Пожену* [худобу пастися], *кажуть, а ти погуляй з подругами. А то в жарт погримав* (Головко, І, 1957, 107).

ПОГРИМАТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.*, *розм.* Посваритися, посперечатися з ким-небудь, один з одним. *Юрко з Іваном Федоровичем при зустрічі обов'язково погримаються...* (Вишня, І, 1956, 257).

ПОГРИМІТИ, млю, мйш; *мн.* погримлять; *док.* Гримі́ти якийсь час. *Погримів відрив; // безос.* [Харитон:] *Вчора завтя було насунулося на воду, думка шибала: ось-ось полає! Отже, тільки погримів та поблискало...* (Кроп., II, 1958, 11); [Платон Гаврилович:] *А мені здається, що не буде* [дощу]. *Отак погримить-погримить та й мине* (Вас., III, 1960, 138).

ПОГРИМОТА́ТИ, очу́, о́чеш і **ПОГРИМОТІ́ТИ**, очу́, оти́ш, *док.* Підсил. до **погримі́ти**. — *Обчини! ...Це я, Никін,— погримотів ізнову дверми Никін* (Л. Янов., І, 1959, 340).

ПОГРИМОТІТИ *див.* **погримота́ти.**

ПОГРИМУВА́ННЯ, *я*, *с.* Дія за знач. **погри́мувати** і звуки, утворювані цією дією. *Його масний голос перейшов непомітно у джмелине гудіння, в якому вже відчувалося повчальне погримування* (Речм., Весн. грози, 1961, 37).

ПОГРИМУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* Гриматн не дуже сильно або час від часу. *Погримуючи рейками, поїхав поїзд* (Еніх, Тв., 1958, 416); *Глухо погримуючи, рухались до автостради ворожі танки* (Гончар, III, 1959, 447); *Ніч темна, зимрва. Ще й грім десь за Полом стиха погримує* (Вирган. В розп. літа, 1959, 284); *Мама.. погримувала на дітей* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 290).

ПОГРІБ, ребя, *ч.* 1. Те саме, що **льох**. *Варвара зібрала своїх сусідок, і вони гуртом теж обладнали собі бомбосховище в гранітній скелі, де колись містився винний склад, а тепер були погреби* (Кучер, Чорноморці, 1956, 287); *Поміж у погріб в дулівки ще втончити (Дулівочка-перак — така смачна була!)...* (Гл., Вибр., 1951, 34); *Вибухнув пороховий погріб. Усе, що було в цю мить нагорі,.., скинуло в море* (Вітч., 11, 1967, 183); — *Повіз пшеницю у город на*

дала мороза земляків побачить. Ну, звісно... у погріб... Ну, звісно... поналигувались, як! ...Без копійки вернусь (Тесл., 3 книги життя, 1949, 7); * У порівн. — *Ну, як там? — Добре,— глухо, як з погреба, відізвався Джемалик* (Тют., Вир, 1964, 269); // Нижня частина будинку, підвал, де зберігаються продукти. *Незабаром і провалились, як з землі виросли, рублені палати, з погребами під низом* (Мирний, І, 1949, 194).

2. Спеціально обладнана яма для зберігання продуктів (перев. овочів). з ладою, але без східців. *На два ступені од дверей зеленій горбик з ладою,— то погріб бабин* (Н.-Лев., І. 1956, 72); *Рясають по городах здичавілої без вертіжків коні, з гуркотом провалюючись на дідківських погребах* (Гончар, II, 1959, 24).

ПОГРІБЕЦЬ, бця́, ч. 1. Невеликий погріб. *Біля них* [хат] — *ніяких інших будівель, ні загонів, ні клунь. Хіба погрібець завбіш...* (Головко, 1, 1957, 166).

2. заст. Дорожня скринька з напоями та харчами. *Аксинья винесла великий чемодан, погрібець, портплед з ковдрами та подушками* (Тулуб. В степу.., 1964, 454).

ПОГРІБНИК, а́, ч. Надбудова над погребом. *Силагга тіпала стежечкою через левади, типою ходою пройшла проз дідів погрібник* (Н.-Лев., IV, 1956, 216); *Виліз Сезон з погреба, підібрав одне* [яблуко], *що підкотилося аж під погрібник, витер об полу* (Мушк., Серце.., 1962, 290); // Передня частина погребу; вхід до погреба.

ПОГРІБНИЧОК, чка́, ч. Зменш. до **погрібник**. *Дівчина зайшла в погрібничок, почім виглянула із дверей і помахала рукою* (Тют., Вир, 1964, 182).

ПОГРІТИ, ію, ієш, док., перех. 1. Гріти, зігрівати якийсь час. *Видно було по сліду, як бігла дівчинка за санькми, і доки вона добігла, і як верталася назад... Вертілася, щоби погріти покинутого братця...* (Хотк., І, 1966, 72); *На самому кутені вежіздився здоровецький гарбуз, неначе виліз, щоб погріти своє біле черево на сонці* (Н.-Лев., II, 1956, 202); *Дівчата.. починала сміятися, а іноді і чубитись, безцеремонно стягуватись з якогось щастящця чоботята, щоб і Ванько в них бодай трохи ноги погрів* (Стельмах, І, 1962, 207); * Образно. *Хоч би чим трохи одвести свою самотню душу, погріти одиноке серце* (Мирний, II, 1954, 101).

◇ **Погріти ру́ки** — нажитися нечесно, незаконно. — *Землі вистачить,— прикро відмахнувся Потьомкін, якого непрошено вразив матюк Голобатого на те, що й сам найсвятіший добренько погріє руки коло запорозької земельки* (Добр., Очак. розмир, 1965, 11).

2. розм. Те саме, що **побити** 1. — *Рад би я бив, коли б Сомко за сей жарт зволіє, жартуючи, погріти йому кийми плечі!* (І. Куліш. Вибр., 1969, 101).

ПОГРІТИСЯ, ію́ся, ієшся, док. Грітися, зігрітися якийсь час. *Хто літом жари боїться, той зимою не має чим погрітися* (Укр., Прип., 1955, 107); *Раз Жаба вилізла на берег подивиться Та й трошечки на сонечку погрілася* (Гл., Вибр., 1951, 18); *Тимкові здавалося, що то плаче сирітка і проситься, щоб її пустили погрітися і переночувати* (Тют., Вир, 1964, 218); * Образно. *Старе серце завжди шукає, де в його погрітися* (Мирний, II, 1954, 101).

ПОГРІШАТИ, аю, аєш, недок., **ПОГРІШИТИ**, шу́, ши́ш, док. 1. тільки док. Грішити (у 1 знач.) якийсь час.

2. *проти чого, з чим.* Порушувати якісь правила, норми, допускати помилки. *Успіхи тонкомоторщиків незаперечні. Але ми погрішили б проти істини, не сказавши про.. недоліки* (Рад. Укр., 18.V 1962, 2); [**Ба т у р а:**] *Я зовнішністю я погрішив, не треба було робити йому* [герою твору] *таким гладким* (Корн., II. 1955, 226).

ПОГРІШИТИ див. **погрішати**.

ПОГРІШНІСТЬ, кості, ж. 1. Помилка, похибка в чому-небудь. *Корабель вийшов тягучитий на тязкість, але визнати цю погрішність перед молодим лейтенантом йому, Степану Даниловичу Колодяжу, не так легко* (Довж., Зач. Десни, 1957, 383).

2. спец. **Різниця** між справжньою величиною чого-небудь і величиною, одержаною при вимірюванні, відхилення від заданої величини; неточність. *Вони* [різальні інструменти й деталі] *можуть бути виготовлені з деякими погрішностями* (Технол. різального інстр., 1959, 13); *Зайво з рийанськими радіолокаційними вимірюваннями, астрономічну одиницю визначено з погрішністю менш як 5 тисяч кілометрів* (Веч. Київ, 12.V 1961, 1).

ПОГРОЖУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **погрожувати**. *Офіцер дістав.. вказівку — заводів.. арештувати. Вдатися до погрожування здалося йому рекомендувалося, якщо буде вчинений опір* (Смолич. V, 1959, 611).

ПОГРОЖУВАТИ, ую, уєш, недок., **ПОГРОЗИТИ**, грожу́, грозиш, док. 1. Попереджати з погрозою про покарання; грозити покаранням. *Непийова більше за всіх лютував і погрожував послати на шибеницю всю варту, котра дала змогу сзуїтові втрутіться* (Рибак, Переясл. Рада. 1953, 330); [**Б а б и ч:**] *Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу* (Фр., IX. 1952, 140); — *Посадіть.. не були розсіяні.. Тоді, погрожували зірвати сойм, ми розійдемся по домах* (Тулуб, Людолюби, 1, 1957, 14); // Робити загрозливий жест. *Юрко обходить гарбу навкруг, погрожує батогом дулі дівчині* (Жур., Вечір., 1958, 6); — *За той час бактеся добре та й не вганяйте дуже за дівчатами,— сказала* [Крапцовська] *й погрозила йому пальцем* (Мартт., Тв., 1954, 264); *Вона погрозила комусь кулаком за вікно* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 142).

2. тільки недок. Містити, таїти в собі яку-небудь небезпеку, загрозу. *Через отой поганий, бекліпом заправлений сліпак* [каганець], *що.. погрожував вибухнути, я найбільше ремствував на матір* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 39); // Бути неминучим, невідворотним для кого-небудь. — *Невже мені зовсім не погрожує небезпека в цих.. оказіях?* (Досв., Гюлле, 1961, 67).

3. тільки недок., перен. Лякати своєю близькістю, можливістю здійснення; // Залякувати чим-небудь. *Римський імператор бовався посіщення Росії і погрожував Богданові Хмельницькому походом на Україну* (Довж., III, 1960, 78); *Дарма палій війни загострює конфлікт і атомом своїм погрожує дарма* (Гонч., Вибр., 1959, 242).

ПОГРОЗА, п. ж. 1. Обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність. *Він метав, мов скелями, якимись незрозумілими.. словами, не то закляттями, не то погрозами* (Хотк., II, 1966, 292); *Всі слали ворогу погрози, стискались кулаки на гніві..* (Сос., II, 1958, 376); // Залякування. *О ні! й погрозами мене Не застрашать мекчани* [жителі Мекки]: *Я й досі їм не покорився, Хоч на могах кайдани* (Крим., Вибр., 1965, 82); *Наш народ не боїться погроз панів війни* (Рад. Укр., 5.XI 1952, 2).

2. *рідко.* Можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-, чого-небудь. [**Н е о ф і т - р а б:**] *Може, кстерпеливість і покора дадуть в полинуші з землі на безвість, якби*

мара прибитих на хрестах кривавих розбишак нас не лякала погрозою барельєфного сконання (Л. Укр., II, 1951, 239); [Аделя:] *Навіть погроза смерті не примусить мене назвати його ім'я!* (Крот., Вибр., 1959, 473); // Те, що може заподіяти зло, неприємність. — *В наших сердешних взаєминах з його* [лікаревою] *дружиною я ще небозить розібрався й, у всякому разі — це не вину погрози ні моєму моральному реноме, ані лікаревій честі...* (Ле, Міжгір'я, 1953, 45).

ПОГРОЗИТИ *див.* **погрóжувати.**

ПОГРОЗЛИВИЙ, а, е. 1. Який виражає погрозу (у 1 знач.); грізний. *Позаду себе я чув кінське іржання, чиюсь лайку, погрозливі окрики і раз у раз свист батога або погріб* (Мур., Бук. повість, 1959, 223); // Який загрожує, викликає жах; страшний. *Уварив вовк, оцарювавши злоїм'ям своїм лідним погрозливим вухом* (Гончар, Таврія, 1952, 175).

2. *рідко.* Який містить, таїть у собі погрозу (у 2 знач.), небезпеку; небезпечний. *З глибини лісу, з його кришталевит. печер на хвилях вітнули рано-пізно якісь погрозливо невідомітні* (Гончар, II, 1959, 180).

ПОГРÓЗЛИВО. Присл. до **погрóзливий.** *Коли він виповів ці слова, гучно, погрозливо і безжалісно,— запала гнітюча тиша* (Довж., I, 1958, 107); *Надворі знов зима, і падають сніжинки, і вітер їх несе в туманну далечінь... А десь копита б'ють погрозливо та дзвінко* (Сос., I, 1957, 277); *Пилип Остапович... ніше свій щотижневий фейлетон для недільного номера* [окружної газети] *за лютий автором вірша і оповідань, чиєю ясна погрозливо збільшувалось кожного квартану* (Жур., Нам тощо., 1968, 22).

ПОГРÓЗНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **погрóзливий.** *Не один ти* [Україно] *стрічала погрозний погром. Знаєш тунїт, і стукіт, і грюкіт Батиїв* (Рильський, II, 1960, 179).

ПОГРÓЗНО, *рідко.* Присл. до **погрóзний.** *На землі поглурій Погрозно ринуть блискотливі бурі* (Рильський, II, 1956, 85).

ПОГРОМ, у, ч. 1. Розорення, спустошення якої-небудь країни, території і т. ін.; розгром. *Археологічні розкопки в Києві свідчать про героїчну боротьбу населення з татарами і про страшний погром у місті* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 577); *Я — син Країни Рад. Стократ милішою вона для серця стала, Грудьми стрічаючи руїну і погром* (Рильський, II, 1960, 187).

2. Розгардіяш, безладдя. *Заходимо, а там цілий погром: скрині пороскривані, на долівці купа одягу, на лавці кожухи валяються, біля дверей два здоровенні вузлища лежать* (Тют., Вир, 1964, 168).

3. Реакційно-шовіністичний виступ, що супроводжується убивствами і пограбуванням майна. *Перекази [люди] одні другим про якихось чеченців, чужих людей, що з'явились недавно в містечку, про чорноголових танків, які були в раді погромом* (Коцюб., II, 1955, 174); — *В Проскурові він набув широкої слави, як організатор єврейського погрому..* (Вишня, I, 1956, 272).

ПОГРОМАДИТИ, áджу, áдиш, *док., перех.* і *без додатка.* 1. Громадити якийсь час. [Женя:] *А де ж гребло?* [Юнош:] *Вам таки кортить? Ну-ну, погромадьте, а ми повідаєм* (Кроп., II, 1958, 433).

2. Закінчити громадити. *Сіно вже погромадили* (Сл. Гр.).

ПОГРОМИТИ, громлю, гóмиш; *мн.* погрóмимо; *док., перех.* 1. Зруйнувати, розбити, знищити що-небудь. — *А з Бобриків знов погомосок... погромили там панську пасіку...* (Довчок, VI, 1956, 337).

2. Завдати поразки, побити. *Погромити ворожі війська.*

ПОГРОМЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **погромúти;** // у знач. прикм. *Смирнов був у погромленій кімнаті сам* (Смолич, Мир., 1958, 234); *Погромлена шляхта безладними табунами добігала до валів* (Кач., II, 1958, 444); // **погрóмлено**, безос. присудк. сл. — *Оце я вештаюсь тут і до усього прислабаюсь — навідаюсь я, нахнувши оком на те, що після чигиринського погрому шляхоті від Корсуня, від Богуслава, від Брацлава. Хоч воно скрізь і погромлено, але там можна буде здобувать добрі фортеці* (Морд., I, 1958, 104).

ПОГРÓМНИЙ, а, е, 1. Який лякливо до погрому (у 3 знач.). *Обіцяло метою* [новогрецького] *клубу було оголошено широку пропаганду анічеської ідеї, але насправді все вилилось у нестримні гульбища і пиятику під погромними антисемітськими лозунгами* (Ю. Бедзик, Полки., 1959, 129).

2. Прим. до **погрóм** 1. *В погромному жаркі Меласі раптом стало жалко розбитого глечика, і тоді вона з криком запустила тарілку в свого Франтішка* (Козл., Ю. Крук, 1957, 470).

ПОГРÓМНИК, а, ч. Учасник або організатор погрому. — *Ой, боже, щось буде! — лякалась Миланка.— Погромників будуть судити* (Коцюб., II, 1955, 99); *Маленька Чегія не скорилась перед загарбниками і погромниками з кількох держав* (Рад. Укр., 5.XI 1953, 3); *Я вам добродій і прийчик, Даю всі вольності, але Не вникай в, що мій помічник На все погромників наше* (Сам., I, 1958, 229); *На чолі погромників йшли попи в золочених ризах, з хрестами* (Наука., 3, 1960, 40).

ПОГРОМНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Те саме, що **погрóмний** 2. *Розізвавши влітку 1906 р. не досить слухняну І Державну думу, царський уряд посилив репресії, розгорнув погромницьку діяльність каральних експедицій* (Рад. літ-во, 10, 1967, 43).

2. *перен.* Який громить (у 3 знач.), містить напади на кого-, що-небудь. [Павло.] *Як ти міг це зробити?* [Віктор:] *Натякни, на що саме - і я миттю!..* [Павло.] *Не балакань. Я про твою погромницьку статтю* (Лев., Нові пісні, 1956, 10).

ПОГРУБЛЙИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **погрубíти.**

ПОГРУБИТИ, ію, ієш. Док. до **грубíти.** *Не та вже, серденько, і ти: за роки суму І розлуки обличчя встигло одубіти і погрубіли нежні руки* (Уп., Вірші., 1957, 42).

ПОГРУБШАТИ, аю, ає. Док. до **грубшáти.** *Горді теж дивувався на товариша. Той заріс дужче бородою, обличчя йому погрубшало* (Гр., II, 1963, 84); *Важкі жита потемніли, погрубшали стрілами, і в ніч уже дрімав спокійний зеленим шовком колос* (Стельмах, II, 1962, 333).

ПОГРУБШАТИ, аю, ає, *док.* Те саме, що **погрубíшати.** *За кілька місяців, коли Адам ще погрубшав, я довідався, що він слабує* (Довж., Вибр., 1959, 130).

ПОГРУДДЯ, я, с. 1. Скульптурне зображення верхньої частини людського тіла (по груди або по пояс). *Простінки межи завісами прикрашені малюванням та погрудддями філософів* (Л. Укр., II, 1951, 341); [Вадим:] *Я не для того в світі жив, щоб стати бронзовим погрудддям. Я не хотів служити людям, але ж науці я служив?* (Лев., Драми., 1967, 458).

2. Верхня частина людського тіла до пояса. *Марфа позіхнула, натягла на оголене погруддя кофту* (Хор., Пеньківч. політ, 1960, 42).

ПОГРУДНИЙ, а, е. Який зображає верхню частину людського тіла. *До 100-річчя від дня народження*

О. Ю. Кобилянської художник вирізьбив кольоровий погрудний портрет письменниці (Нар. тв. та етн., 1, 1969, 3): *Погрудне фото.*

ПОГРУЗА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОГРУЗИ́ТИ** і **ПОГРУЗТИ́**, ну, неш; *мин. ч.* погру́з, ла, ло і погру́знув, нула, ло; *док.* 1. Застрявати, в'язнути в чому-небудь. *Рура від повіні досі лише на повір'ю, заржавіла та до половини погрузла в болоті* (Фр., II, 1950, 385); // *перен.* Дійшовши до якого-небудь стану, потрапивши в якесь становище (звичайно погане, варте осуду), не знаходити сил, можливості вийти з нього. *Щаглиев і я.. Адже ще я тебе відвоювала в тієї нечисті, адже ще я витяг'ла тебе з того бруду, в якому ти погрузав* (Речм., Твій побратим, 1962, 123).

2. *перен., розм.* Цілком віддавшись якій-небудь справі. *На поштї в цей час його замінява Соломія, а в останні дні тільки те й робила, що все глибше й завзятіше погрузала в свое хазяйство* (Кучер, Трудна любов, 1960, 135).

ПО-ГРУЗИ́НСЬКИЙ, *прикм.* Те саме, що **по-грузи́нському**.

ПО-ГРУЗИ́НСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у грузинів, за звичаєм грузинів.

2. Грузинською мовою.

ПОГРУЗИ́ТИ, ружу́, ру́зиш, *перех., розм.* Док. по **грузи́ти** 1. *Погрузили так дорогу, що хоч не їдь* (Сл. Гр.).

ПОГРУ́ЗНУТИ *див.* **погрузáти**.

ПОГРУ́ЗТИ *див.* **погрузи́ти**.

ПОГРЮКА́ТИ, аю, аєш, *док.* Грюкати якийсь час. *Погрюкав* [Чоловік] *у дверї. Ніхто — нічого* (Трп золоті сл., 1968, 94): *Зкадарру долетіло до вух їй — гуркнув у дверї в льох і тричі: — Ти, ти, глядн мені, я тебе погрюкаю!* (Головко, II, 1957, 175); // Пїти, грюкаючи. *Довго шукав* [Йонька] *рукавиці, бив'ся, гуркав загислою люлькою, нпшовся по всіх закамарках. Нарешті погрюкав чобітьми надвір* (Тют., Вир, 1964, 521).

ПОГРЮКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погрюкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Тиї, принишкле! порогів* [на Дніпрі]. *Ні хлоповісного погрюкування човнів об каміння, ні гоготання Ненаситця* (Рудь, Гомін.., 1959, 34).

ПОГРЮКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* Грюкати не дуже сильно або час від часу. — *О мамо-мамо! о додому! додому! о мамо! мамо!* — *кричав Івась і погрюкував ногами у дверї* (Мирний, I, 1954, 270); *Трамвай, подзвонюючи і погрюкуючи, йшов знайомою лінією* (Є. Кравч., Сердечна розмова, 1957, 19).

ПОГУБА́, п, *ж., зист.* Загибель. *Відрагуйте* [врятуйте], *отче, душу від погуби* (Сл. Гр.).

ПОГУБИ́ТИ *див.* **погубля́ти**.

ПОГУБИ́ТИСЯ, гу́блюся, *мн.* погу́бляться; *док.* Загубитися, зникнути (про все або багато чого-небудь). *Погубилися підкови, вертівець упав з сідла* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 97); *Хітлуе* [Петро] *і почав у думці робити незакінчену дома працю.. Нитки зайчі попалучалися, погубилися..* (Вас., II, 1959, 117); * Образно. *Поодинокі хмари, що погубилися по синім небозводі, були темної барви* (Коб., Вибр., 1949, 316).

ПОГУБЛЕ́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **погуби́ти**. *Ніч лавою накривають, розрізняючи погублені кимось насіння, миша* (Мушк., Серце.., 1962, 38).

ПОГУБЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок., рідко*, **ПОГУБИ́ТИ**, гублю́, гу́биш; *мн.* погу́бляють; *док., перех.* 1. *тільки док.* Загубити, згубити, втратити все або багато чого-небудь. *Стиснула міцно дівчицю — та за нею.. Дух з мене вигнав, кінці погубила, та от-от додому* (Коцюб., I, 1955, 263); — *Вже багато* [бійців] *збуть без пілотів: погубили сонні* (Гончар, III, 1959, 76); * Образно. *Сріблом підпливав, повідно вилискує Полісся під місяцем — береги по далинах погублю* (Вас., I, 1959, 228); // Неуважком випустити що-небудь; упустити. *З-за верби вийшов Микола, і всі дівчата, наче сполохані птиці, знялися й побігли, аж калину погубили по траві* (Н.-Лев., II, 1956, 173); // Перестати бачити, спостерігати кого-, що-небудь. *Діти, погубивши матерів, плакать* (Ков.-Осн., II, 1956, 14); *Усі* [пастухи] *пильно стежили за тим, щоб не погубити в кущах потомених ягнят* (Ткаченко, Опришки, 1962, 23).

◇ **Як (мов, наче, ніпіе і т. ін.) погубив (погубила і т. ін.)** що — хто-небудь має розпачливий, сумний вигляд. *Коли дощ або робота пильна не дають нам побачитись, то журби не обберешся; тодішні, як хурчат погубила* (Мирний, I, 1954, 82); *Він сумно дивився, вона ж наче усі шляхи погубила, тільки все до його ближче горнулася* (Вовчок, I, 1955, 205).

2. *тільки док.* Частково або повністю втратити якінебудь фізичні особливості, моральні якості і т. ін. *Здоров'я мало — не дбаємо, а погубивши — плачемо* (Укр., присл., 1955, 144); — *Жди від Грицька звичайності — дивуватися! Він уже і звикає людські через свою пизу погубив,— промовляв, пігнувши, Прісько* (Мирний, III, 1954, 14); // Позбутися чого-небудь. *Розступись, вода,— в тобі я Погубив все горе...* (Бор., Тв., 1957, 56); *Погубивши решетки ліжень* [протверезившись], *ми сиділи бабцері й співпівали* (Ю. Янов., II, 1958, 79).

◇ **Погубити дні (тйжні і т. ін.)** — збитися в підрахунках днів, тижнів і т. ін. *День іншої, другий, ще... А потім погубили дні* (Головко, I, 1957, 122); — *Одно відомо,— знов від проворкотів попурпи мисом,— що всі ми й дбйи й тижні погубили в сій клятій тьмі* (Л. Укр., I, 1951, 204); **Погубити думкй (мóву, слóва і т. ін.)** — те саме, що **Загубити думку (мóву, слово і т. ін.)** *(див. загубйти)*. — *Та й забрешся ж ти! Де ти блукав так довго? Я вже й думки погубила...* (Л. Янов., I, 1959, 365); — *Та ви справді мене зведете на поспіх!..— і присів* [генерал], *погубивши всю мову* (Граб., I, 1959, 173); [Чортик:] *А й такі бувають, що брехати люблять... Ну, мені не збрешуть і слова погублять* (Фр., IX, 1952, 419); **Погубити кінці** — забути те, що було попереду. *Отець Харитін знов починав читати, але Онисія Степанівна вже давно погубила кінці й нічого не розуміла* (Н.-Лев., III, 1956, 89); **Погубити лік** — те саме, що **Загубити лік** *(див. лік*[1]). *Палажка водила їх од одної церкви до другої, так що прочани погубили лік церквам* (Н.-Лев., II, 1956, 333); **Погубити розум** — те саме, що **Загубити розум** *(див. загубйти)*. *Страх вона його любила, Аж розум ввесь свій погубила, А бачся, не була плоха* (Котл., I, 1952, 78).

3. *тільки док.* Втратити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, залишитися без кого-, чогось. *Той, що мертвих, на балні Заграваш, розбудити вмів,.. весь побіля Обояні На лівій* [руці] *пальці погубив* (Перв., II, 1958, 42).

4. Призводити до загибелі, знищувати кого-небудь. — *Будьте ласкаві* [ласкаві], *папове, дирувіте ми житте* [мені життя], *я вам нічого не вимен,— змилуйтеся, не погубляйте мене!* (Фр., VIII, 1952, 166); *Розбійник прийшов, перебрав на себе Іванові сили і будить його, і чинить суд над ним, якою смертю його погубити* (Казки Буковини.., 1968, 174); *Вст отї пятьорки та царські генерали, здавалось, їшли всією своєю силою саме на нього, на її сина, намагаючись будь-що якорстити віку хлопцеві, в молодості погубити його своїми страшними дредноутами та перопланами* (Гон-

чар, II, 1959, 199); // Робити кого-небудь нещасливим, завдавати горя, неприємностей. — *Не погубляйте свого дитяти: дайте мені, бідненькій, ще на світі пожити! Не розлучайте мене з моїм Васильком* (Кв.-Осн., II, 1956, 58); [Терпилиха:] *Наталко, стаменись! Ти у мене одна, ти крок моя: ци заточу я тебе погубити?* (Котл., II, 1953, 18); // Призводити до повного занепаду. — *Ти, пане полковнику міженський, і всі, під його рукою будучі, послухайте мого голосу, не погубляйте отчизни* (П. Куліш, Вибр., 1969, 154); // Даремно, марно витрачати, переводити (сили, здоров'я, життя і т. ін.); зовсім занедбувати, псувати що-небудь. — *За що ж я свої молодії Ти літа погубив За калюжу?..* (**Шевч.**, II, 1963, 342); *Сіла дочка край куточка, Сльозоньки проливає. Стала мати серед хати, Рученьки ламає: — Втопилась ти на мене, донько, В холодную воду: Погубила здоров'ячко І милую вроду!..* (Рудан., Тв., 1959, 56); // Морально опускатися, втрачаючи свою честь і гордість. — *Ні, голочку, ні, мій сизий голубчику! не погубили себе твоя дочка і не погубить* (Кв.-Осн., II, 1956, 60).

◇ **Погуби́ти ду́шу,** заст. — учинити якій-небудь злочин або щось таке, що є порушенням релігійно-етичних норм. *Я так її, я так люблю Мою Україну убогу, Що проклену* [проклину] *святого бога, Зв мені душу погубив!* (**Шевч.**, II, 1963, 42).

З. перен., рідко. Призводити до прозябу. *Вони* [свідки] *мають бути субєктив, що погублять винуватця, викривдують неповинного й присудять на права кривдному* (Мирн., Тв., 1954, 379); *Цим своїм вчинком* [приходом до заміжника] *він трохи не погубив усієї справи, бо зам сподівся, як з будяків, і так розкричався, що гаді було його взнувати* (Тют., Вир, 1964, 148).

ПОГУТНЯВИТИ, ваю, виш; *мн.* погутня́ять; *док.* Гутнявити якийсь час.

ПОГУДИТИ, джу, диш, *док., перех., розм.* 1. Гудити якийсь час. — *Ну,— каже мені дяк,— тепер ви мене погадали, а я вас,— сидьмо ж, сусід своїх посудьмо-погудьмо* (Вовчок, VI, 1956, 218).

2. Висловити осуд, висловити незадоволення; протиставити похвалити. *Треба буде тих молодому газяїнові поробити, щоб довідався; знаю, не погудить лісй* (Л. Янов., I, 1959, 362); *Хазяїн не погудив. Не дуже й хвалив* (Головко, I, 1957, 127); *Юнакові так хотілося зустріти в житті справжнього поета, який би зрозумів його, сказав би всю правду про його вірші, може б, і погудив* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 57).

ПОГУДИТИ і ПОГУСТИ, гуджу, гудеш, *док.* Гудіти, густи якийсь час. *Хіба де довга оса пролетить, погуде, пов'ється над тим місцем і полетить геть* (Мирний, IV, 1955, 83); *Комари, так як тії вджоли об кропила, погудуть та й осядуть* (П. Куліш, Вибр., 1969, 158); *Голова зборів Миколи Шаповала не квапився. — Нехай погудуть трохи,— сказав він Пастухову* (Автом., В. Кошик, 1954, 54); *Розкажіть по ньому* [телефону] *було ніяк, саме не випадало, та чи це вже так важливо? Головне, що погудіти — просто: ау-ау-ау! — можна було, скільки душа твоя забажає* (Гончар, IV, 1960, 78).

ПОГУДКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **нарі́канка.** *Тяжко було слухати Галі такі погудки від матері, гірко було на душі від їх* (Мирний, IV, 1955, 75).

2. Те саме, що **звістка** 1. *Абсест сказав, яки погудки* (Котл., I, 1952, 94).

ПОГУК, у, *ч.* Звук людського голосу; вигук. *Куди людей усе рідшали; .. відрізнявсь голос від голоса, аж від погука* (Вовчок, I, 1955, 306); *Вже не чутно тут було величальних погуків, замерли букет співи* (Загреб., Диво, 1968, 324); // Сильний звук, шум, створюваний чим-небудь. *Лунко котиться дражливий погук — авторове кашляння* (Кач., II, 1958, 89); ** Образно. Сьогоднім, музикальними образами оперує Шевченко заповіта в одній з найкращих своїх поем — у «Гамалії», що вся є немов дзвінким погуком козацького геройства, відваги і енергії* (Фр., XVI, 1955, 269).

ПОГУКА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* і *без додатка.* Голосно вимовити, виголосити які-небудь слова, звуки. — *Прісько, що ти так робиш?..— погукала вдруге наймичка* (Л. Янов., I, 1959, 292); *Погукає* [начальник] *з кабінету: — Заправляйте, усе прожаю!* (С. Оль., Вибр., 1959, 200); // *також на кого.* Голосно покликати кого-небудь. [Захарко:] *Погукай на жінку, може, вернеться* (Кроп., II, 1958, 177); *Осипенко Галька погукав надвоє, але він не відмикався* (Головко, II, 1957, 147); // Звернутися до кого-небудь, намагаючись привернути увагу. *Коли я через хвіртку хотіла так само тихо погукає її, вона* [Ромка] *не відповіла* (Смір., Сашко, 1957, 197); // *також неперех., з інфін., із спол.* Голосним викликуванням запросити, закликати кого-небудь кудись. *Так виразно пам'ятає Лукія, як покуками її тоді: — Приходьте в гай! — А край у степовика — це коли дитини в хаті народиться* (Гончар, Тронка, 1963, 96); *Погукала вона вечеряти* (Головко, II, 1957, 423).

2. *перех.* і *без додатка.* Гукати якийсь час. — *Ніхто нас не зачепить... От погукають* [повсталі маси] *троїти та й розійдуться* (Кощюб., II, 1955, 160); [Храпко:] *Що ж вони вас шукали?* [Печарицю:] *Погукали трохи, та й угамувалися* (Мирний, V, 1955, 162).

3. *неперех., на кого, розм.* Голосно виляти кого-небудь, паплюжити на кого́сь. — *Посміхався.. Перечитали, на кого твоя старша дочка скидається! — погукала я на Дорошенчиху.— Посміхайся мене, що вона про тебе казала!..* (Л. Янов., I, 1959, 88).

ПОГУКНУТИ, ну́, неш, *док., перех.* і *неперех., діал.* Однокр. до погука́ти 1, 3. *Погукнув старшина на свого небожа:— Біжи мерщій та спитайся, що вона за птиця така йде через моє село* (Україна., I, 1960, 19); *— Дівчино, дівчино! Гей, чепурушко! — хтось голосно погукнув за мною* (Гр., I, 1963, 274); *— Нащо ж ти вбив її, нащо, коли так гинеш за нею? — погукали на його Варка* (Вовчок, I, 1955, 173).

ПОГУКУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. погу́кувати[1].

ПОГУКУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. погу́кувати[2] і звуки, утворювані цією дією. *Христя мерщій тікає у двір; а за нею слідом погукування та вигукування* (Мирний, III, 1954, 81); *Коні, звеселіло помагуючи головами, без підганяння і погукування вимикули воза в гостинно розчинені ворота* (Загреб., Диво, 1968, 159).

ПОГУКУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.* Гу́кати не дуже сильно або час від часу. *Скрізь тихо; між корчами звір пасеться, В дуплавині погукує сова* (Фр., XI, 1953, 253); *Буксир бадьоро погукував, підзодячи до пароплава* (Ю. Янов., II, 1954, 94).

ПОГУКУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.* Гукати не дуже голосно або час від часу. *Баба погукує:— Хіба я зїм вам кавалок печі, чи буду зимувать? Як я посиджу який тиждень — ну, то що ж...* (Кощюб., I, 1955, 457); // Голосно командувати ким-небудь, наказувати час від часу. *Мовчки йдуть чумаки біля волів, .ле погукують на волів навіть* (Кощюб., I, 1935, 181); *Актосно мали погукує на менших: вбігай до жіпні та бігай»* (Свідн., Люборацькі, 1955, 126); *Лежав він собі* [Василько] *на печі та погукував би до неї* [жінки]: *— Стара, а принеси огню, я люльку запалю!..* (Вас., I,

1959, 207); *Марина.. ласкаво частувала гостя.., раз у раз погукуючи на чоловіка, щоб не кожну чарку випив до дна* (Кучер, Прощай.., 1957, 100).

ПОГУЛЮВА́ТИ, юю, ює, *недок.* Гуляти потроху або час від часу; гуляти не поспішаючи. *Троянцеві ще в літа давні Знайомий був один маршрут. На чайках запорожці славні Колись погулювали тут* (Воскр., Подвиги.., 1962, 61).

ПОГУЛЯ́ПКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **гуля́нка** 1. *Ветруть за шапку да і гайда на вечорниці, на погулянки* (Сл. Гр.).

2. Те саме, що **прогу́лянка**. [Служебка:] *Такі проклятії* [свині].— *як вирвуться, не заженеш ніяк.* [Пастух:] *Та хочеться ж і їм на погулянку* (Л. Укр., II, 1951, 199).

ПОГУЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* 1. Те саме, що **гуля́нка** 1, 3. *У неділю одпросилась якось у батька на погуляння* (Вовчок, I, 1955, 58); *Простий люд у Персії висипав тобі його* [Гафіза] *газелі, як звичайні пісні про щире любовне кохання та про веселе погуляння!* (Крим., Вибр., 1955, 263).

2. Те саме, що **прогу́лянка**. *Що божого ранку виносить Марина в світанню дитя на погуляння* (Мирний, IV, 1955, 231); *Подались ми на море хутенько І на зелених морських погуляння Почали ми в неділю раненько* (Л. Укр., I, 1951, 17).

3. перен., поет. Битва. *Кривавий поєдинок. Не всій славній Україні Заревли великі дзвони, Щоб сідлали хлопці коні, Щоб мечі-таблі гострили Та збиралися на веселе погуляння, На кровавеє замішання* (Шевч., II, 1963, 60); [Маруся:] *Нащо я тобі? Тобі замінеться на погуляння ніч, мацарською силою помірнієш...— я тільки буду тобі руки в'язати, твоїй козові думок завдавати* (Мирний, V, 1955, 113); [Сотник:] *Я зазірячий, що з вами не звичу На бенкет той, на чеське погуляння* (Стар., Вибр., 1959, 484).

ПОГУЛЯ́ТИ, яю, яєш, *док.* 1. Походити не поспішаючи, для відпочинку, заговоритися і т. ін. *Раз, в неділю, надвечір, Василина вийшла погуляти* (Н.-Лев., II, 1956, 60); *З ким мені зустрітися погуляти по вулицях, міцно притискуваш до себе її лікоть* (Ю. Яновський, II, 1958, 39); * Образно. *А ночі, невідомо звідки, взялся мороз, погуляв, подихав і змінив усе довкола* (Рибак, Жайворонки, 1957, 195).

2. Весело провести якийсь час; порозважатися, повеселитися. *Що там буде — не питаю, А сьогодні погуляю* (Олесь, Вибр., 1958, 286); [Катря:] *Не сердіться, барашне Таню, що оце я вас занятаю. Ну, чи ото воно ніколи й не кортить погуляти з панночки?* (Вас., III, 1960, 119); * Образно. *Час, моя пісне, у світ погулять, Розправить крильця, пошарпані горем, Час, моя пісне, по волі бути* (Л. Укр., I, 1951, 64); // Бути вільним від роботи, занять і т. ін. якийсь час. *Мережаю, вишиваю, У неділю погуляю* (Шевч., II, 1963, 59); *Закінчивши школу, тижнів зо два погуляли хлопці, та й знову за книжки* (Головко, II, 1957, 263); // Будучи неодруженим (неодруженою), безтурботно, весело жити. — *Я ж тобі ще молода; нехай же я погуляю, як та пташка на волі під небесами літає* (Кв.-Осн., II, 1956, 423); *Грицько спочатку і слухати не хотів* [про одруження], *кпив до двадцяти років погуляють* (Головко, II, 1957, 512); // Будучи вільним, незалежним, поїздити, походити, побачити світ. — *Чом не погулять козакові по світу? Чом не подивиться, як живуть інші язики?* (П. Куліш, Вибр., 1969, 91); — *Сама вимудрієш, Ганно.— Такі, як ми, завжди вимудрі. Затє ж погуляла, ох, погуляла, Вусте! Пів-України на тачанці облітала* (Гончар, II, 1959, 258); // *наказ. сп.* **погуля́й** (**погуля́йте**), *розм.* Почекай, почекайте. *Погуляйте трошки,— батько зараз прийде* (Сл. Гр.).

3. Провести за випивкою якийсь час; попиячити. — *А де ж то ото бачив таке, щоби рідних, милочки гроші в кишені, не шнов погулять собі* [до шинку]? (Фр., IV, 1950, 17); — *Ну, хлопці,— звернувся Палилюлька до своїх охоронців.— Тягнить люди і печене, і варене. Ше погуляємо сьогодні вволю!* (Стельмах, II, 1962, 88).

4. Те саме, що **програ́ти** 2. *У неділю, в уяже свято їм* [дітям] *краще було: мати не ходила на роботу, можна було вийти у ті легані човгиці... і хоч трудно, а все-таки можна було погуляти коло хати* (Вовчок, I, 1955, 240); *Він був парубок веселий: йому б у карти погулять, з дівчатами поспівати* (Грінч., Вибр., 1959, 149).

5. Не бути в уживку якийсь час (про різні предмети, знаряддя, землю і т. ін.). — *Як буде зупинка, Маковею, то ми* [вийдемо] *сидемо вечерять, а твоя кожа хай трохи погуляє... Насиділся поводом коня до вечорниці...* (Гончар, III, 1959, 304).

6. *перен.* Воювати, бути у воєнному поході якийсь час. — *Благословили, отамане, Байдаки спускати, Та за Тендер погулять, Турка пощупати* (Шевч., II, 1963, 330); — *Стоїв поряд генерал, Напилився до мене І каже: — Правда, солдате, Волга широка Та не журись, скоро погуляємо і на Дніпрі, і за Дніпром* (Жур., Дорога.., 1948, 14).

ПОГУПА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. Гупати, бити якийсь час. — *Наймося, наїмося в родичів. Погупаю в бубон про нагоди* (Є. Кравч., Бувальщина, 1961, 30).

2. Піти гупаючи. *Вісім устав і погупав знов у далекі печери, та швидко втонув у темряві* (Фр., III, 1950, 138); *І погупав я тоді на другий поверх* (Лотв., Дашо рано, 1961, 109).

ПОГУПОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Підспід. до **погу́пати**. — *Бігом... арш! Це вони* [курсанти] *одразу виконують. Важко піднялися ноги, побігли, погупотіли* (Гончар, Людина.., 1960, 67); *Улас кивнув головою і, ще блідий від хвилювання, незграбний в рухах, погупотів важкими ботинками в коридор* (Тют., Вир, 1964, 56).

ПОГУРКА́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Гуркати якийсь час.

ПОГУРКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* 1. Підспід. до **погу́ркати**. *На вулиці дзвінким цокотом обізвався перший віз, покотився і десь стих. За ним мерщій шляхом прогуркотіло ще кілька, погуркотіли і теж стихли* (Еліх, Тв., 1958, 60).

2. Піти, поїхати і т. ін. гуркаючи. *Сивасда скочив на коли, і вдвох вони погуркотіли східцями вниз* (Гончар, III, 1959, 162); *Задрижав поїзд, попирхавши парою, погуркотів далі* (Гуц., Скупана.., 1965, 70).

ПОГУРКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **погу́ркувати** і звук, утворюваний цією дією. *Вгорі зрідка вогрожалися жилаві блискавки, але безвучно, без погуркування* (Гуц., Скупана.., 1965, 12).

ПОГУРКУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.* Гуркати не дуже сильно або час від часу. *На вузькоколійці погуркував електровоз, тягнучи довгий ланцюг вагончиків* (Чорн., Красні люди, 1951, 33); // *безос.* *А здалеку погуркувало, мов там шумів дощ і небо розсікали блискавки під громовий удар* (Автом., Так народж. жорі, 1960, 243); * Образно. *Зовсім недавно знідеи війна вернулася в мерзлу землю і погуркувала лінкою артилерійською палькою!* (Хор., Незвичн. політ, 1960, 96).

ПОГУСТИ *див.* **погу́діти**.

ПОГУСТІ́ТИ, ію. Док. до **густі́ти**. *Мар'яна прямує до лісу. Від за якихось два дні погусте і колише перед нею зелений дощ брунь* (Стельмах, II, 1962, 302).

ПОГУСТІ́ШАТИ, аю, аєш. Док. до **густі́шати**. — *Ніс став широкий, .. брови погустішали, неначе кудлаті сталі,— говорив о. Артемій* (Н. Лев., IV, 1956, 43); *Парки, що стояли вдень у зеленавому мареві першої фарбованої ще в кронах зелені, запал, у місячному сяйві, погустішали й повпливали мерехтливим туманом* (Смолич, Мир.., 1958, 77); *Туман так погустішав, що здавалось, ніби й справді була темна ніч* (Трубл., I, 1955, 171); *Сніданок гаянцам* [Оринці] *на Юлю, і ще більше погустішав на щоках вишневий рожевець: Юля дивилася на неї око в око* (Тют., Вир, 1964, 454); *// Білюг. Сонце підплило уже високенько, і на полях людей погустішало* (Ющук. Вербівчани, 1961, 75).

ПОГУТОРИ́ТИ, рю, ри́ш, док., діал. Поговорити. *Було таки хоть* [хоч] *і стережешись одне одного* [Петро і Леся], *да все-таки й повітаються й погуторять де про що, як брат із сестрою* (П. Куліш, Вибр., 1969, 162); — *Потім зайшла про вас. Дай, думаю, забіжу до Максима Івановича, погуторимо* (Гур., Новели, 1951, 203).

ПОГУТЫКА́ЛО, а, с., орн., діал. Пугач. *Нишо пугукнуло, наче сова. З яблуні йому хтось відповів, ніби справжнє погукало* (Трубл., III, 1956, 127).

ПОДАВА́ЛЬНИЙ, а, е. Призначений для подавання чого-небудь. *Довільне розмотування рукою фільму вимагає знаходжень направильного намотування фільму на подавальну бобіну* (Перекрутні кінопр., 1950, 201); *Подавальні ланцюги комбайна.*

ПОДАВА́ЛЬНИК, а, ч. Той, хто подає що-небудь (перев. снопи). — *Ой батюшко, не вечіруй на цім колаці! .. Ій-богу, наточе мене хто настружине на вила, як подавальник того снопа!* — *розгулюва парубок на козлах* (Н.-Лев., III, 1956, 168); *Літе сидіння призначене для сабільника, а праве — для подавальника сидіннього матеріалу* (**Колг.** Укр., 9, 1956, 37).

ПОДАВА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. і. Жін. до **подава́льник**. *Нагадався* [Андрій] *працювати чітко і розмірено; знав, почував, що від його вправності залежить ритм роботи усього агрегату, утіх людей на молотьбі — настелявальниць, подавальниць, сноповолів* (Минко. Вибр., 1952, 111); *Подавальниця снарядів Ренінга лежала за хребтом гаражи* (**Пачк.** Іду, 1946, 43).

2. Працівниця їдальні, яка подає відвідувачам страви. *Я люблю людей своїх.. Люблю інженерів розумних, закінчених вкрай, геологів, бульдозеристів, поварів і подавальниць в їдальнях, і каменярок молодих* (Довж., III, 1960, 471).

ПОДА́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. тен. і мин. ч. до **подава́ти**[1]. *Вона поцілила жадібно подаваний їй розігріваючий напиток* (**напій**) (Коб., Вибр., 1949, 342); *Дивуйтеся, парубки, Запорозькі козаки. Ой дивуйтесь, лицяйтеся, А з лицями вінчайтеся, Подавані рушники...* (Шевч., II, 1963, 59); *Одні бригади кріпили бережані стовпи, інші обшивали їх грібчастим рядом дощок, що інші завантажували їх кам'яними подаваними з кар'єрів* (Кошкін. Нові береги, 1950, 372); *// **Подано**, безос. присудж. сл. У іншого ще, може, й зуботи не подано — дарма. Гукнув у хату, щоб там у вісю вечерю, а сам, вирядившися на виїдки* (Головко, II, 1957, 318); *Подавано вина фрязькі* [заморські] *й меди настояні, а з напідків були гуси, поросята печені* (Загреб., Диво, 1968, 407).

ПОДАВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **подава́ти**[1] 1—10, 12—14. *Почалось наливання чаю та подавання* (Н.-Лев., I, 1956, 623); *Акт приймання в експлуатацію підстанцій для подавання по лініях електричної енергії споживачам* (Сільг. лінії електропередачі, 1956, 35); *Маяковський .. призначення своєї поезії бачив не в подаванні якоїсь насолоди людям, а в тім, щоб якомога швидше розбудити маси до сприйняття майбутнього* (Тич., III, 1957, 112).

ПОДАВА́ТИ[1], даю, даєш, док., перех. 1. Давати, передавати що-небудь комусь, кудись. *Сіно було скинуте з довгої воза, і, щоб його не складати в копиці, вони прямо з возу подавали на віз. Старий подавав, мішай викладає* (Томч., Жменяки, 1964, 144); *Король скінчив* [вийняв] *письмо і подав Василеві-писареві* (Март., Тв., 1954, 68); *Витяг* [дзюбальний] *товстенну біблію і напіввідертою оправою.. і подав Тарасу Григоровичу* (Тулуб, В степу.., 1964, 31); *// Давати, приносячи що-небудь, роблячи послугу, прислуговуючи комусь, обслуговуючи когось. Доставось од губернатора і справнику і всім сущащим, що все зналались на секретарів, бо не хотіли знати, а підписували те, що їм подавали* (Кв.-Осн., II, 1956, 304); *Кріпак Шевченко мовчки пив і дитинстве музи подавать..* (Еллан, I, 1958, 240); — *А коли поспієш — що ж тоді? .. мітло й води тобі не подасть* (Хотк., II, 1966, 202); *Боженько любі'зна подав інженерові стілець* (Довж., I, 1958, 201).

◊ **На блю́дечку подава́ти** *дие.* **блю́дечко**; **Подава́ти (пода́ти) на пота́лу (глу́м)**, *рідко* — те саме, що **Віддава́ти (віддáти) на пота́лу (глум)** (*див.* **віддава́ти**). *Радий я вам обслужити, Вас до смерті доглядіти, Як мене ви поглядали, На поталу не подали* (Манж., Тв., 1955, 173); **Подава́ти (пода́ти) руку**: а) простягати руку для привітання, прощання і т. ін. *Вона тихо, лагідно всміхалася, подавала йому руку* (Фр., VII, 1951, 248); *Подай, мила, білу рученьку; Подай, мила, поцілую, Бо вже іду, не жартую* (Чуб., V, 1874, 238); *У Олени губи тряслися, слова сказати не можуть, подала йому* [прибулому головікові] *руку, очі опустила* (Тют., Вир, 1964, 24); б) простягати руку для підтримки, опори і т. ін. [**Принцеса**:] *Поможіть мені зійти на гору.. (Молодий хлопець спускається і подає принцесі руку)* (Л. Укр., II, 1951, 213); *Хтось із товаришів подав йому руку, допомагаючи перебороти прудку течію* (Гончар, III, 1959, 353); в) допомагати кому-небудь у чомусь, чимсь. *Не знаєш ти мене, і я тебе не знаю, Та руку мій народ твоєму подавав* (Павл., Бистрина, 1959, 179); *Порадились пан Іван з панією Ганною, видумали, як їй подать руку у її дні тяжкій* (П. Куліш, Вибр., 1969, 278); г) одружуватися. *Не минув рік, а вже стояла* [панночка] *коло вівтаря, подаючи руку старому, але багатому львівському купцеві Дрелітову* (Фр., VI, 1951, 235); *Обернувшись до молодих, він сказав:— У нешкий час подали ви руки одне одному, Іване й Уляно* (Довж., I, 1958, 335); **Подава́ти (пода́ти) рушни́к** за кого, кому, ким.— давати згоду на одруження з ким-небудь. *Пилип провів подав* [Оришна] *за нього рушника, а після шлюбу, на ключальний, з весілля буде* (Кв.-Осн., II, 1955, 228); *Хотіла — не хотіла бідна Олена, подавала ввечір* [увечері] *рушника, а вранці відозвалося* [відгукнулись] *й весілля* (Федьк., Буковина, 1950, 62); *Невдовзі прочув* [Остап], *що старости були об Легейди, що й рушники* [їх] *подавали* (Головко, II, 1957, 390); *Мелашка втерла сльози рукавом і подала старостам рушники* (Н.-Лев., II, 1956, 345); **Подай, боже; Подай господи** — те саме, що **Дай, боже** (*див.* **бог**). *А це як коники в котрого бідняка немає — повіть.. А хуторянам — подай боже. Ой, треба ще на них вісімнадцятого року!* (Головко, II, 1957, 12); — *Но ж! Вы женихи такий, що подай господи! .. На здоров'я вашє, наше*

професор! (Мак., Вибр., 1954, 46); **Руко́ю пода́ти (подать)** *див.* **рука́**; **Тільки́ (так, дак) [і, й] подава́й (пода́й)** — уживається для відкреслення чийого-небудь бажання, потреби робити щось. *Як зацвіденє [Оксана]... так усіх весело, ток цілий день слугам би її, и вже розсміщити — так подавай* (Кв.-Осн., I, 1956, 423); — *Це хлопці завсіди придумали нам для буксира танка послати. А сєшли цього тільки подай...* (Гончар, Тронка, 1963, 186).

2. Підносити, дарувати що-небудь. *Значать жужаронему Щастя й дітох, все, як є ... Представник із райпартхому Подарунок подав* (Мал., Звенигора, 1959, 180); *// перен.* Нагріяти чим-небудь. *Пошли ті, господи, подай! Подай їй долю на сім світі і більш нічого не давай* (Шевч., II, 1963, 326).

3. *також без додатка.* Приносити, ставити на стіл (їжу, напої і т. ін.). *Ужіла готувати, та не вміла подавати* (Укр., присл., 1955, 240); *Вона й привітала, і співчинна подола* (Вовчок, I, 1955, 30); — *Це я казала, щоб пізніше подала до столу,— заступається за майнічку Дарина* (Стельмах, I, 1962, 110).

4. *також без додатка.* Давати милостиню, пожертвування. — *В дому своєму і я між людей колись жив собі тихо В щасті й достатку й не раз подавав подорожній людині* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 323); — *Боже! — скрикнула бідчина: Хто подасть мені шматка; Де пригулок сиротина Під негоду одшука?* (Граб., I, 1959, 288); *Він жив життям жебрака, так, він злущений їсти один раз на день те, що подадуть добрі люди* (Збан., Сеспель, 1961, 388).

◇ **Пода́ти на ча́сточку** *див.* **ча́сточка**.

5. Підкочувати, відгвати засоби пересування до місця призначення (для навантаження, посадки і т. ін.). *Вона* [баронеса] *підвела голову і сказала до служниці: — Кажи, хай подають карету* (Л. Укр., III, 1952, 540); *Інспекціон контору у Вижниці зорганізував, план одержав на вчасі літу, днями й платформи під нього подавать почнуть* (Мур., Бук. повісті, 1959, 136); *З хресту Захар Петрович вийшов останнім. До нього звертався шофер Коля, питаючи, коли подати машину* (Гур., Життя., 1954, 13); // Доставляти до місця призначення (що-небудь необхідне для безперебійної роботи, постійної дії і т. ін.). *Нему показували горіло, Як шахту в довгу подають* (Шпорта, Запорожці, 1952, 23); *Колись цілий сади Семіраміди, і водогаєм в Ніну сто двадцять річчків, і подавали воду в поле і на гору* (Тич., I, 1957, 125); — *Товариш Мухтаров, ..горизонт дижується під гору. Води сюди не подать* (Ле, Міжгір'я, 1953, 101); // Доставляти кого-небудь куди-небудь. *Подати хворого до операційної.*

6. Переміщувати, пересувати, відхиляти в певному напрямку, подавати якогось положення. — *Ну, от коли застрягне в багні віз, то його трохи подають назад, а потім і легше виштовхують уперед* (Стельмах, I, 1962, 512); *Уйчинся* [схопився] [**Іван**] *обома руками за комин, пустив голову межи руки, подав ноги назад* (Март., Тв., 1954, 37); *Зовсім спустошений.. плентається Худаков за Глушиком, розставивши руки, розвівши пальці і подавши злегка голову вперед* (Довж., I, 1958, 123).

7. Звертатися куди-небудь, до когось із проханням, зазвою, скаргою тощо (перев. у письмовій формі). — *Всі кинулись по інстиутах, по технікумах, всі заяви подають, а я що в бога тоя зїла?* (Гончар, Тронка, 1963, 173); *На Щуку этось бумагу в суд подав, По буцімто вона такеє виробляла, Що у стану ніхто життя не має* (Гн., Вибр., 1951, 43); *Орлові Муха скаргу подала: — Мене всі б'ють, бо дуже я мала* (Сим., Земне тяжіння, 1964, 107); // Повідомляти що-небудь комусь (перев. у письмовій формі) з метою оцінки повідомленого або прийняття рішення. *Я подаване на розгляд Ради нашого Т-ва Вашу пропозицію* (Коцюб., III, 1956, 304); *Він подав комісії вже другий проект пам'ятника* (Вол., Надія, висоти, 1953, 139); [**Перун**:] *Ось я вас зараз устх поспишу і ще нині подам до староства всіх, это ту* [тут] *є, що будут робіліі!* (Фр., IX, 1952, 394); *У Якутську геодезистам запропонували подати звіт про.. роботу* (Видатні вітч. географи.., 1954, 22).

◇ **Пода́вати (пода́ти) у ві́дстаку** *див.* **відста́вка**.

8. Викладати що-небудь, розкривати, доводити до свідомості. *Коли людю до уст розумінє своє Ти збажаєш* [забажаєш] *як слід подивать,— Знай: забута вересня богом на світі в.., То на неї звірки працюваты* (Граб., I, 1959, 127); *К. Кеітхі вважав, що подавати студентам на лекціях можна тільки те, що в даний час точно встановлено наукою* (Нар. тв. та етн., 4, 1958, 58); *Можна буде історію ту подати з гумористичним забарвленням, щоб не так уразити* (Головко, II, 1957, 553); // Передавати характерні риси кого-, чого-небудь у творах літератури, мистецтва: зображати, відтворювати. — *Боролась ти* [Леся Українка] *в житті своїм, дерзала,— чи так же я тебе тут подаю?* (Тич., II, 1957, 295); *А потім до кону — всім проти закону — Не панну шляхетну подав, А просту дівчину мав вивів і — диво! Її, як живу, змалював* (Мирний, V, 1955, 294); *Міркую так: коли б мені вдалось Подати образ нашої доби У простій алегорії,— я взяв би Орфей сталевий журавлиний ключ* (Рильський, I, 1956, 157).

9. Висловлювати, вимовляти що-небудь. *А із цекала того один образ сумний, Милий образ святої людини, У крові, подавав: — Чує живеться страшний! Жди незабаром ясної годинні!* (Граб., I, 1959, 163); *За свою звичкою Микола підсів до Катьки й питенько, майже на вухо, подавав свої гарячиві інформації* (Сміл., Зустрічі, 1936, 50); *Початкову ідею подав старий із давнім сивою бородою, який ледве пересував ноги* (Ю. Янов., II, 1954, 29); // Підказувати, суфлювати. *Суфлер теж не міг одірвати завороженних очей од Насті, .. кивав їй, моргав з будки, коли зазубив у зашитку ті слова, які має подавати* (Вас., II, 1959, 193); *Суфлер почав подавати слова.. Підказування було чути аж на галереї* (Панч. На палиш. мості, 1965, 37).

◇ **Пода́вати (пода́ти) [свій] го́лос: а)** видавати звуки, обзиватися, виявляючи себе. *Телята по хлівцях, чуючи, що їх матки ревуть, мекають і подають голос, ніби просяться, щоб і їх тваринє випускали* (Кв.-Осн., II, 1956, 172); *Він зежав якийсь час тихо, потім знову подавав голос: — Хіба мені всякої гармонія потрібна?* (Мик., II, 1957, 323); — *Наливайка пекли у мйкому баку: уся Варшава збіглася послухать, як зареве бик, та нічого не почули — істать, сердешний, на вуглінах, а голосу не подав* (Стор., I, 1957 89); *Під березою, проточуючи сльз, ожив і подав свій голос невидимий стрижок* (Стельмах, I, 1962, 264); **б)** *(з кого — що)* висловлюватися на захист кого-, чого-небудь, на чийсь кориеть або проти когось, чогось. *Коли стрічав* [поет] *групи рабів чиїхсь, свій голос гучно подавав за них* (Л. Укр., I, 1951, 288); *Подаю свій авторський голос за участь Лілі і Оксани Ст. в моїй драмі* (Л. Укр., V, 1956, 202); *Я голос подаю за людськість і людину. За міста цвіт тінкий, за красний зріст села* (Рильський, II, 1960, 319); **Пода́вати (пода́ти) сло́во:** а) погоджуватися. *Кілька чоловік таких, що подали слово стояти вкупі з Зінькових товариством, зовсім не прийшло в громаду*

(Гр., II, 1963, 357); б) обіцяти одружитися з кимнебудь. [Химка:] *Іване, голубе мій!.. Невже ти думаєш, я ворог твій? Нащо ж я тобі слово подавала?* (Мирний, V, 1955, 245).

10. У сполуч. з багатьма іменниками, перев. дієслівного походження, називає дію, зміст якої визначається значенням відповідного іменника. *Подавати раду; Знов офіцер подав команду.— І опустилась дуга вниз* (Сос., II, 1958, 401); *За пророками ж більш ми вслід до Вашої, потім до Ніцше, всім служили богів — ні один не подав ні рахунку, ні хліба* (Л. Укр., I, 1951, 291); *Пустка Осокіна знову в Дніпропетровську як чесного лікаря, який завжди подасть безкорисливу допомогу* (Ткач, Племя., 1961, 167); // У сполуч. з ім. знак, означ. тощо означає робити, зробити, здійснювати, здійснити, виявляти, виявити. *Завзятий отаман.. все даліта далі простував, кебучи назад себе здоровенну валку десятників з орюками, з палічками, між котрою і не видко б було двох невеликих хлоп'ят, коли б вони не подавали ознаки про себе своїм пискливим ревом* (Мирний, I, 1954, 261); *Коли почало вечоріти, Тарас Потреба, що стояв біля командира, подав знак* (Мик., II, 1957, 314); *Наш новий знайомий, здавалося, став мертвим сном. Він подав ознаки життя тільки вже тоді, коли той крик затих* (Збан., Єдина, 1959, 92).

◇ **Не подава́ти (подо́ти, віднайти́, не сяме, що Не подава́ти (подо́ти, показува́ти, показа́ти) виду** *(див. вид*[1]*).* *Хіба ж не знак вона, що тітка Докія ні-ні та й обмовляться, що вони хотіли б жати отаку проворну некістку. Знає це й Дмитро, але, звісно, й вигляду не подає* (Стельмах, II, 1962, 131); **Не подава́ти (подо́ти) виду** *див.* **вид**[1]; **Не подава́ти знаку** *див.* **знак**; **Подава́ти вість** *див.* **вість**; **Подава́ти (подо́ти) звістку** *див.* **звістка**; **Подава́ти (подо́ти) надію (надії)**: а) обнадіювати, давати підставу надіятися на щось. *У вам безкрило вдячний за щирість до мене, ота щирість Ваша подає мені надію й на Вашу поміч* (Коцюб., III, 1956, 160); *Отлягнули багато розкішних квартир і навіть прицінялися до однієї, подавши господареві надію, що в кінці тижня.. візьмемо її* (Досв., Вибр., 1959, 105); б) *(тільки недок.)* давати підставу чекати успіхів у якій-небудь галузі діяльності (про людину). *Потомкець успіхів від командування севастопольською парусною ескадрою Войновича, призначивши на його місце молодого Ушакова, що подавав великі надії як флотоводець* (Добр., Очак. розмір, 1965, 287); **Подава́ти при́клад** *див.* **при́клад**; **Подава́ти (подо́ти) при́клад** — бути, служити взірцем, зразком. *Марія багатьох жінок навколо себе згуртувала, в усьому подавала приклад* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 360); [Доярес:] *Ми, Анно, з тобою побрали шонайвірніші,— ти можеш все мені казать по правді.* [Анна:] *Спочатку ти мені подай свій приклад* (Л. Укр., III, 1952, 329); *І знає в дружині з нас кожен: Слова її [кохані] певні і гверді. Як треба, в навчанні поможе І приклад подасть у труді* (Вічка, Весняне, 1959, 41).

11. *наказ. сп.* **подава́й, подава́йте, подо́й, подо́йте** *і інф.* Виражає заклик або наказ віддавати кому-що-небудь у чиєсь розпорядження. — *Як же поляже карналіян* [багатій], *тоді дочку так подавай, хоч хусткою!* (П. Куліш, Вибр., 1969, 152); *Комбайн не любить вавилєїв — йому простір подавай, тоді він себе покаже* (Вишня, I, 1956, 441); *Людей, людей мені подайте! Я так за ними загумів!* (Мак., Вибр., 1954, 368); *Шорс кинувся з тендера в штовх: — Подати команду!* (Довж., I, 1958, 182).

12. Надсилати, відправляти що-небудь кому-небудь. *Я прийшов до пошти надати листа. Перед мною стояв солдат.— подавав телеграму* (Хотк., I, 1966, 178); *В неділю, як у мене буде більш вільного часу — напишу і подам на пошту* (Коцюб., III, 1956, 177); // Повідомляти, передавати що-небудь комусь. *Пес оповідав Вовкові, що чувати в селі, а Вовк Псові подає лісові новини* (Фр., IV, 1950, 86); *А сигнал* [Пілс] *лишень мою братка, чи хутко він має виїхати до Америки і чи буде каспав тоє мені подати свою адресу?* (Л. Укр., V, 1956, 346).

13. Обліковувати, записувати що-небудь. — *То пак радить.. про конспірацию подавати менше худоби, ніж маємо* (Фр., II, 1950, 47); // Виражати які-небудь величини у відповідних одиницях. *Відстані до зір, обрухи до уваги їх колосальність, звичайно подають у світлових роках або в парсеках* (Астр., 1956, 103).

14. Вміщати, включати куди-небудь. *Як я газеті на портреті Подали передових — Стала жінка на прикметі І в старих, і в молодих* (С. Ол., Вибр., 1957, 112).

ПОДАВА́ТИ[2], аю, аєш, *док., перех.* Дати всім або багатьом, усе або багато чого-небудь. *Отаман.. подавав вербіюзи кожі і вони почали зшкрібать луску з риби* (Н.-Лев., II, 1956, 222).

◇ **Подава́ти слово** — пообіцяти що-небудь один одному. усім або багатьом. *Подавали* [товариші] *один одному слово не розлучатися, щиро згуртом за кожного обстоювати* (Гр., II, 1963, 385).

ПОДАВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.*, **ПОДА́ТИСЯ**, да́мся, дасися, да́ться, *док.* 1. Відправлятися, вирушати куди-небудь, ідучи, їдучи, відлітаючи і т. ін. *Підкралась* [Писичка] *до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась* (Укр., казки, 1954, 27); *Зважився Максим перебути на шатрах ввесну до зелених свят, а вже тоді подавався додому на село* (Гр., I, 1963, 378); *Поважної тоді Роман не знає: покаже його — підбіжить з підсковом, лишень куйо — подається так, що тільки пісок закурить* (Вас., I, 1959, 59).

2. Приступати до якої-небудь служби, діяльності; вступати кудись, ставати ким-небудь. — *Доведеться вам, отче, подавшися на стрілецьку парафію,— скажа смиренно він* (Тют., Вир, 1964, 409); [Аквіла:] *Велика штука — емігрії! Я, мій брате, хотів у гладіатори податись, та Парвус зимував у христіяни* (Л. Укр., II, 1951, 486); *Гурин подався до інституту. Конкретно: енергетичного* (Гром., Дніпрострум, 1932, 58); // Збиратися, намірятися що-небудь робити. [Юрист *(встає):*] *Ні, я піду... (Подається ніби, але спиняється.)* (Л. Укр., II, 1951, 512).

3. Переміщуватися, відхилятися в якому-небудь напрямку, набувати якогось положення. *Анюся підмала цілко віжки та й дерзить, аж подається назад* (Март., Тв., 1954, 44); *Павло знову відстібує свою баклажку, а обідва гребці кидають бричку, так і подаються до нього грудьми* (Кучер, Голод, 1961, 232); *Червоная, ой, та калиноньки Ви ж не подалася* (Укр., пір. пісні, 1958, 268); *Він* [вовк] *рвітом витав ішов, подався наперед і так жалібно завив, що Остапові аж мороз пішов поза шкуру* (Коцюб., I, 1955, 366); *Наговп подався назад, Галас упав, ущух* (М. Куліш, П'єси, 1960, 40); // Відступати з військових позицій. *З настанням сутінків під зливою вогню декорує* [воїни] *стали подаватися назад* (Гончар, II, 1959, 318); *Здригнувись німці й подалися назад, не маючи сили витримати з двох боків такого шаленого натиску* (Стар., Оборона., 1961, 75); // Рухатися під дією напору, удару і т. ін. *Рибалки зійшлися у кучу і почали тягти невід. Грузько-важко подавався він уперед* (Мирний, I, 1954,

313); *Шпурнув* [хлопець грудку] *угору. Високо, високо, судячи* [гудячи], *подалася грудка, хлопці наставили руки, щоб ловити* (Мирний, І. 1954, 251); // *перен.* Відходити, розташовуватися на дальній відстані від чого-небудь. *Зараз за тим островом скелясті високі береги оступаються од річки, подаються трохи на бік* (Н.-Лев., II, 1956, 190).

◇ **Куди́ не пода́йся** — з усіх боків. — *І чеберяв би далі, та, куди не подайся,— усюди стіни зважають* [на печі]! (Стельмах, І, 1962, 213); **Нема́ куди́ пода́тися кому́** — нема куди поділися (про безвихідне становище). *Прибіг* [Льоня] *сюди* [до школи] *вчора. Йому більше не було куди податися* (Ів., Таємниця, 1959, 54).

4. Підда́ватися дії чого-небудь. *Ніч капає, і земля подавалася. Вона не дуже ще замерзла* (Коб., III, 1956, 445); *Крутик* [опришок] *зубами сильно затягнуті вузли. Вузол подався* (Хотк., II, 1966, 271); *Тамара підтюпала, спробувала відтягти двері — вони подалися, не замкнені* (Хижняк, Тамара, 1959, 260); // перен. Піддаватися яким-небудь думкам, почуттям і т. ін. *Гадки й у неї* [Галі] *сховалися...— А справді? — немаче вітер пробіжує в її серці. Одначе чума душі не подалася тому вітру... Ні, Матря не таке людина...* (Мирний, І, 1949, 406); // Зазнавати руйнувань, псуватися. *Повіть ближчі кремлівські* [кришаньські] *хати були ще добрі, тільки ті, що стояли в далекому кутку довгого двора, вже подалися: деякі перехилилися, деякі вже розвалювались* (Н.-Лев., III, 1956, 38).

5. Прогинатися, втинатися під дією чого-небудь. *Вона пробігала повз дерева до рундучка, що хитався* [хитався] *і подавався під ногою* (Вовчок, І, 1955, 302); *Гуралю* [Софія] *весни п'ятами по долівці, по подвір'ю і відчувала, як земля на подвір'ї ж'яко подається під нею* [Гуц., Скупана..., 1965, 93]; *В одному місці під ним, як на рессорах, подався болотяний грунт* (Стельмах, І, 1962, 346).

6. *перен.* Відступати від чого-небудь, поступатися чимось кому-небудь. *Отак-то Денис усе задався з Трогимом.. Трохим же, як бач собі пастішій, то.. усе й подавався* (Кв.-Осн., II, 1956, 411); *Прикрутив* [пан] *усіх так, що й дихнути годі! Правда, громада не відразу подалася* (Фр., II, 1950, 53); *Кожного разу, як я бачу воротів — сильки хоробрості жені підбавляється! Справжній серой той, хто такого часу не злякається і назад не подасться* (Тич., III, 1957, 240).

7. Худнути, марніти, занепадати здоров'ям. *Не тільки що кожний день, вона* [Галочка] *кожний час подавалася усе більш, усе більш і кожний вечір вона вже була не така, як була ранком* (Кв.-Осн., II, 1956, 358); *За одним із столів — Цупович, кволячкого росту, лисавий блондин, кощиць огрядний, тепер трохи подався* (Галан, І, 1960, 350); // Погіршуватися, занепадати (про здоров'я). *Здоров'я його подалось.*

8. *розм.* Ставати ширшим, просторішим. *Через не дерево — подається* (Номис, 1864, № 12014); *Широкая да улица. Да ще й подалася* (Чуб., V, 1874, 421).

9 *значення* із *наперед., розм.* Те саме, що **дава́тися** 1. *Одна думка обганяла другу, .. вона од його тікали, зникали, одні тільки край не одну хатиночку проносились, коли не злилися в одну думку: як-не-як, а живуєм не податися в руки!* (Мирний, І, 1949, 385).

10. *тільки недок.* Пас. до **пода́ти**[1] 1, 3—5, 7—10, 12—14. *Їли все, що подавалося і що можна було з'їсти* (Тулуб, В степу.., 1964, 359); *Пальне подається найчастіше насосом* (Наука..., 8, 1958, 16); *В механічні цехи інструментальних заводів метал подається у вигляді заготовок* (Техніка, різального інстр., 1959, 85); *Державний бюджет Української РСР складається Радою Міністрів Української РСР і подається нею на затвердження Верховної Ради Української РСР* (Конст. УРСР, 1969, 21); *Молодь.. розуміла, що це їй подається разунок за непоказки з машинами, і при останніх словах лектора насторожилась, заворушилась* (Коцюба, Нові береги, 1959, 106); *Дійсність подавалась натуралістами не в її істотних проявах.., а в зображенні мало характерних, поодиноких явищ* (Укр., кіномист., II, 1959, 71); *Задовольнь дзвіночок.. Як я його любив у Скрипалівській школі! Там він у перший день подавався урочисто, калатав ним голова сільради чи колгоспу* (Збан., Мамин дзвін, 1958, 47); *Трудно були розібрати, що він казав, та всі знали, що то подається знак рушати* (Вас., І, 1950, 116).

ПОДА́ВЕЦЬ, вця, ч. Той, хто власноручно передає кому-небудь за призначенням лист, документ і т. ін.

ПОДА́ВИТИ, давлю, давиш; *мн.* подавлять; *док., перех.* 1. Наполюючись вагою, позбавити життя, знищити всіх або багатьох. [Микола:] *Хаю такі були, що якби не вспіли порозмовляти* [порозмовляти], *то й од вітру самі попадали і подавили б своїх газиків* (Котл., II, 1953, 28); *Один з танків бере напрямок сюди.— Страшно! Подавить він нас!* (Гончар, II, 1959, 375); // Роздушити все або багато чого-небудь. *Гумко скочив на горбу і ліг на солому, підклавши під голову руки.— Стій! Йдуть подавлять!— злякано вигукнув Остап своєю горбу з гарчали* (Тют., Вир. 1964, 281).

2. Давити якийсь час. * Образно. [Павелда:] *Що мені жаліть його, коли він задумує на те.* [Педачий:] *Ну, коли так, то я з нього подавлю олії...* (К.-Карий, II, 1960, 21).

3. *перен.* Пересилити в собі, подолати (почуття, відчуття і т. ін.); не дати виявитися; прислушити. [Матушка-гумениї:] *Чи матимеш ти силу в собі подавити всі ті погадні черпечі гріхи, які з усіх боків обступлять тебе* (Мирний, V, 1955, 71); *Намагалась* [Юля] *подавити в собі гадки про хлопця* (Донч., V, 1957, 437); *Подавити нервове збудження.*

4. Знищити що-небудь, придушити силою ворожі дії. *Подавили* [матроси] *кулеметні гнізда, захопили мінометну батарею* (Кучер, Голод, 1961, 132).

5. *перен., розм.* Поморозити, заморозити. — *Отаке-то вчинилося!..— жовтень старий дід, зеленячий голодні трупи.— Шкода молодої силу — подавив мороз* (Мирний, IV, 1955, 306).

ПОДА́ВИТИСЯ, давлюся, давишся; *док.* Забрати собі горло великим шматком їжі. *Хто йде,— горох скубне.. — А, бісів нароДе!.. коли б ти околів! Коли б ти кожним був сторученком подавився! Щоб в горлі він тобі кілком був зупинився!* (Г.-Арт., Байка..., 1958, 60); *Старець трошки проголодався — хіп той буханець, укусив та, не розжувавши гаразд, хотів проковтнуть та й подавився* (Стор., І, 1957, 34); *— Він і слово не договорив, мов залунком подавився,— і кавтьох* (Хотк., І, 1966, 63); *Степанида мірк на батька, та як фиркне — трохи кавуном не подавилася* (Л. Янов., І, 1959, 336); * Образно. *Ти* [фашистська Німеччина] *думала — тобою весь з'їдають? — та, подавившись, падаєш в траву...* (Тич., II, 1957, 161); // Задихнутися від чого-небудь, що потрапило в горло (від слини, повітря і т. ін.). *Я вдихнув свіжого повітря, подавився ним і закашлявся* (Ю. Янов., II, 1958, 77); * Образно. *Тільки-но пан обозний наважився зброкати щось Мамаєві, тільки був розвяжне задав цього рота, як Песик Ложка гавкнув, і Пампушка подавився першим же словом, як вареником* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 43).

Бода́й (хай би, щоб) подави́вся (подави́лася, подави́лося, подави́лися); Бода́й (хай) пода́вився; Подави́вся (подави́лася, подави́лося, подави́лися) й; Подави́ся (подави́теся) *хто чим* — уживається як лайливе побажання. *— Бодай той подавився, хто таку мудрість мені втне!..* (Ян.-Осн., II, 1956, 163); *— Щоб ті бодри кістюк подавився,— буркнув Яромир* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 582); *— Яке воно (намисто) моє? Хай йому чорт! Хай він подавиться ним!* — скрикнула *Марина* (Мирний, III, 1954, 226); *— Дались тобі ті п'ять корбованців, подавилася б ти ними ще шинкоя* (Стельмах, I, 1962, 11); [Харитон *(скида жакета і віддає Юхимові):]* *На, подавися ним!* (Кроп., II, 1958, 43); *— А плата буде? — Буде,— Яка? — З їжею водицю цупка? — Подавіться ви нею!* — скрикнув цирюльник (Мирний, IV, 1955, 302); **Подави́тися сміхом (кашлем, криком** і т. ін.) — порушити дихання сміхом, кашлем, криком і т. ін. *Жартома гкнув* [кашовар] *Яроша пальцем у бік, але так дістав по руці, що відразу подавився сміхом* (Стельмах, I, 1962, 236).

ПОДА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подави́ти**. *Хвіст дораби завернуло, згримуло ним так, що задня керма зрушило, мов тріскою., а ковбки, наче подавлені змії, повзли безладно і повисли через коміння* (Хотк., II, 1966, 391).

ПОДА́ВНО, *присл., діал.* Давно. *Я прийшов подавно* (Сл. Гр.).

ПО-ДА́ВНЬОМУ, *присл.* Так, як до цього часу, як раніше. *— Все було по-давньому: земля не розступалась, башта стояла на місці й навіть правовірні сиділи спокійно* (Коцюб., I, 1955, 295); *Сине, як протертий мах, волосся Чирпичука стало за цей час зовсім блим. Проте по-давньому було кучеряве й буйне* (Вільде, Сестри.., 1958, 263); // **Як у давнину**, колись. *Чи збираються ще й досі Веселі гості Погуляти у старої, Посумать просто, По-давньому, по-старому, Од світу до світу?* (Шевч., II, 1963, 110)

ПОДА́ГРА, и, ж. Захворювання суглобів і тканин, викликане відкладанням солей внаслідок порушення обміну речовин в організмі. *Подагра виявляється гострими і мерідко рапторвими приступами болю, які починаються звичайно в суглобі великого пальця ноги* (Курс патології, 1956, 333); *Старі помітили Плетеньцького, заметушилися, покваплено підводячись на тремтячі ноги, покручені подагрою й ревматизмом* (Тулуб, Людолови, I, 1953, 129).

ПОДА́ГРИК, а, ч. Хворий на подагру.

ПОДА́ГРИЧКА, и, ж., *розм.* Жін. до **пода́грик**.

ПОДА́ГРИЧНИЙ, а, е. 1. Видомінений подагрою. *Долєва-Лєсенський.. подагричними, безкровними пальцями відрахував свою сотню золотом* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 42); *Старий маршал торкнувть по підлозі подагричними ногами, примушуючи вийи* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 277).

2. Який хворіє на подагру. *— Ми з тобою роду довголичного.— Хоч і подагричного.,— докинула Поріцька* (Л. Укр., III, 1952, 747); *Її кравчиня, подагрична тіткота жінка,.. примружившн короткозорі очі, оглядала свою замовницю* (Добр., Тече річка.., 1961, 284).

3. Викликаний подагрою. *Зовнішньо вживають лівівцеву спиртову настойку для втирання при ревматизмі і подагричних запаленнях з опухоли* (Лікар. рослини.., 1958, 71); *У жінок, які ведуть малорухливий спосіб життя... з'являється надмірне жировідкладення, подагричні та інші розлади* (Фіз. вихов., 1954, 31).

ПОДАЛЕНІТИ, ію, *док.* Віддіти далеко, в далечінь; віддалитися. *Кінь баский подаленів тоді і зник...* (Гич., II, 1957, 140); *Підводи рушили, подаленли людські голоси* (Смаглюк, II, 1962, 294).

ПОДА́ЛІ, *присл.* 1. Трохи далі. *Іде* [Микула] *й чує у церкві дзвонять на тривогу, а десь подалі кажуть у мовну дошку* (Мак., Вибр., 1956, 418); *Біля воза, під возами й подалі — скрізь було видно запорожців, що породзягалися на триві* (Довж., I, 1958, 242).

2. Як можна далі. *Говорили* [опришки] *при мій все, так що Марусі треба було тікати куди подалі та й сидіти там, доки не настане ніч* (Хотк., II, 1966, 207); *— Ти йди куди-небудь подалі від наших місць, де тебе не знають* (Тют., Вир, 1964, 274).

◇ **Пода́лі від гріха́** — як можна далі від кого-, чого-небудь, щоб уникнути неприємностей. *Коли.. на перенравах виникали звичайні в таких випадках суперечки між їздовими різних частин, Хома тримався подалі від гріха* (Гончар, III, 1959, 202); **Пода́лі від ли́ха** *див.* **ли́хо**[1].

ПОДА́ЛЬ, *присл., розм.* На якійсь відстані від кого-, чого-небудь. *Коло ліжка* [хворої] *сидить моя мати з журботою своєю; а подаль від ліжка Павлютиха процвітає* (Вовчок, VI, 1956, 224); *Волосся одкрите вітер йому підворушував: шапка ж обізвала лежати там, де й сокира — на отшої* [видшиб], *подаль* (Тич., I, 1957, 247).

ПОДА́ЛЬШ, *присл., розм.* Те саме, що **пода́лі**. *Вперед, кораблю! Не страшне бласкання вод у млі, Аби подальш заніс мене Від рідної землі* (Граб., I, 1959, 232).

ПОДА́ЛЬШЕ, *присл., розм.* Те саме, що **пода́лі**. *Старші сиділи ближче до стола, а молодші трохи подальше* (Стеф., I, 1949, 73); *Я б землю покинув і в небо злітав... Далеко за хмари, подальше од світу. Шукать собі долі, на горе привіту і ласки у зірок, у сонця просить* (Укр. поети-романтики.., 1968, 419).

ПОДА́ЛЬШИЙ, а, е. 1. Який настає, іде, відбувається і т. ін. після чого-небудь, за чимсь; протилежне попереднній. *Контузія і нелеткс подальше життя поклали свій відбиток на характер і душевний склад хлопця* (Ірпа, Вічний вогонь, 1960, 132); *Знали, нелегкою буде подальша дорога* (Гончар, II, 1959, 128); // Який триває далі, продовжується (про розвиток, прогрес і т. ін.). *Ліричка тема батьківщини, її людей і пейзажу знайшла подальший розвиток у творчості художників-реалістів* (Літ. Укр., 27.III 1964, 4).

2. *рідко.* Розташований, розміщений далі від інших. *Над самим небосхилом жевріли хмари червоною поломінню* [червоним полум'ям], *а подальші мінялн свою червону барву на фіолетову* (Март., Тв., 1954, 204); *Кость пришвартував човна, вискочив нагору і.. побіг уздовж циліндричної поверхні понтона, перескочив на подальший* (Ю. Янов., II, 1954, 92).

ПОДА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пода́ти**. *Виробн з м'ясного і рибного фаршу треба готувати незабаром до того, як вони будуть піддані тепловій обробці і подані на стіл* (Укр. страви, 1957, 28); *Кожний з жевражів хотів звернути увагу лиш на себе; милостиня, подана сусідові, здавалася видертою з власних рук* (Хотк., II, 1966, 65); *Стельмащний Криштоф Косінський покваплю сів на поданого йому коня* (Ле, Наливайко, 1957, 51); *— Хорошо глибина літнього вечора подина,— дивиться* [батюшка] *на картину* (Стельмах, I, 1962, 250); *Все я дістав, навіть того листа з Криворіжні, що поданий був на пошту* [пошту] *в Ясеновій 29.VIII* (Коцюб., III, 1956, 430); // у знач. прикм. *За кожним повертанням чайника, за кожним поданим стаканом вона виглядала стан, щиро* (Н.-Лев., I, 1956, 200); *Голодні й холодні працювали моряки, забувши все, крім того, що зараз, у цю мить, треба ви-*

конати подачу команду (Тулуб, В степу.., 1964, 395); // **по́дано**, *безос. присудк. сл. Подано автомобілі — розвезти акторів по домівках* (Ю. Яновський, II, 1958, 60); *На нього подано Обручову довоєнну* (Тулуб, В степу.., 1964, 500).

ПОДА́ННЯ, áнній, с. 1. Дія за знач. **подáти**. *Комуністи.. організували в цеху змагання за те, щоб кожен робітник здавав продукцію з першого подання* (Рад. Укр., 10.I 1971, 2); *Ск., тільки об'єктивне подання фактів* (Л. Укр., V, 1956, 355); *Рівень розвитку науки і техніки, масштаби виробництва в нашій країні створюють необхідні умови для подання допомоги країнам народної демократії* (Наука.., 5, 1959, 2).

2. **Офіційна** письмова заява з проханням до вищестоящої інстанції. *Я висилав подання аж у три округи* (У. Кравч., Вибр., 1958, 307); — *Про всяк випадок ще можна написати подання* (Стельмах, I, 1962, 386).

За поданнúм — згідно з повідомленням, поданими відомостями. *Президія Верховної Ради СРСР .. у період між сесіями Верховної Ради СРСР увільняє з посади і призначає окремих Міністрів СРСР за поданням Голови Ради Міністрів СРСР* (Конст. СРСР, 1963, 11).

ПОДАРО́ВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **подарува́ти**. *В госпіталі було тепло і зеленіли українські столітники, подаровані шефами* (Гончар, III, 1959, 180); *Мертва й похована ти [муза], моя любима, ой уже хрест над тобою. Кожна сльоза тобі подарована, мир нехай буде між нами* (Л. Укр., I, 1951, 219); // *у знач. прикм. Надія* [Мизола] *подарована чаборі, за шапку та й гайда* (Тесл., З книги життя, 1949, 41); // **подарóвано**, *безос. присудк. сл. Мене ті* [пані] *подаровано* (Вовчок, I, 1955, 259); *Моточилка тій було подаровано, коли її мобілізували.. до цього совєти не промислового району* (Ю. Янов., II, 1954, 131).

ПОДАРУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.*, *перех.* 1. *Дати, віддати що-небудь комусь назовсім, безплатно. Лепше десятьом подарувати, чим в одного попросити* (Укр. присл., 1955, 53); *У той день, як нам рушать, подарував він свого коня* (Стор., I, 1957, 178); *Моряки подарували щасливим батькам .. колиску роботи корабельного теслярa* (Тулуб, В степу.., 1964, 343); * *Образно. Пісню завершується чудовий вечір, який подарували московичам українські друзі* (Літ. Укр., 11.XII 1962, 1); // *Лишати, не забирати що-небудь своє у когось. Як ся наложки* [нагодувати], *то лучче подарувати* (Номис, 1864, № 10643); — *Дайте лишень нам половецку пасіку, а як ні, то бери, Карпе, сокиру та й рубай грушу. Я вам свого не подарую,— кричали, як сильна Мотря* (Н.-Лев., II, 1956, 356); — *Никаноре, щоб сьогодні ж вечора принес мені п'ять поробованців! — Никанор жалібно подивився на пана, надіючись, що той подарує йому гроші* (Стельмах, I, 1962, 12).

◇ **Подарува́ти життя́** (*рідше життйо*) — залишити живим засудженого до страти; помилувати. *Все в уяві зір жовніра над змовкшим бором, шумом трав і над похмурою рікою, коли я твердою рукою йому життя подарував* (Сос., II, 1958, 420); *Ткачі здебільшого ставать, мов на суді, каче ждуть, чи їх на смерть засудять, чи життям подарують* (Л. Укр., IV, 1954, 211); **Подарува́ти по́глядом** (*усмішку і т. ін.*) — поглядом, усмішкою виявити своє ставлення до кого-небудь. *Наталія Олександрівна подарувала йому ніжний, добрий погляд* (Збан., Сеспель, 1961, 175).

2. *кім., чим.* Наділити ким-, чим-небудь, обдарувати. *Дивись, Горпино, як слід і побалакав з Мотрею і пожалує її молодих літ, пусте* [пустить] *погуляти, подарує чим-небудь* (Мирний, I, 1954, 234); [Василь:] *Просю* [прошу] *тебе у кумы: Дожата подарувала мене сином!* (Кроп., II, 1958, 152).

3. Збагатити своєю працею (науку, культуру і т. ін.). [Острожин:] *В наші часи не часто чуєш такий хвалебний тон (-читає). — На днях наш молодий драматург подарував нам* [драму] .. (Л. Укр., II, 1951, 85); *Великого поета* [Т. Шевченка] *земля колись полтавська народила,— А сам він невичерпне джерело Подарував народові навіки* (Рильський, III, 1961, 105).

4. Вибачити, простити кому-небудь щось. *Націкований Осел прибрав нову віду: Де не повернеться — усе не до ладу, Ни шкоду зтне — не подарують, Почують, що дзвенить — плакою часточуть* (Гл., Вибр., 1951, 137); [Марко:] *Ти думаєш, що я так легко подарую тобі тяжку образу цієї нещасної дівчини?* (Грчан. I, 1958, 128).

ПОДАРУВА́ТИСЯ, ýємося, ýєтеся, *док.*, *розм.* Вибачити один одному. *Вже як так не погодимось на чому* [з братом], *то подаруємось* (Вовчок, I, 1955, 4).

ПОДАРУ́НКОВИЙ, а, е. Призначений для подарунка, одержаний у вигляді подарунка. *Окрасою книжкових полиць служитиме подарункове видання «Кобзаря» у великому і кишенькових форматах* (Літ. газ., 10.I 1961, 1).

ПОДАРУ́НОК, нка, *ч.* 1. *рідко.* Дія за знач. **подарува́ти**. *Дуже вдячний Вам за подарунок переказу «Слова»* (Мирний, V, 1955, 428).

2. Подарована річ; дарунок. *Подарунок назад не беруть* (Укр. присл.., 1955, 282); [Одарка:] *[подав іванові сорочку:] .. [Іван:] Оце так гостинець! Та як же гарно вимережена! За такий подарунок годиться й поцілувать!* (Кроп., I, 1958, 108); — *Оце, бачиш, сину, подарунок мені від мами не новосілля* (Донч., V, 1957, 441); // Гостинець. *Я годів зо два проходив По Чорномор'ї, по Дону... І подарунків накупив Найдорогших...* (Шевч., II, 1963, 20); *Купив я йому в подарунок кравatку й пішов* (Коцюб., III, 1956, 425); — *Вода й камінь точить, то гроші й подарунки дівчину вперстість і поготів* (Головко, II, 1957, 192); // *Ірон. Вчора мав рішучу розмову з Образовим, коли він випустить мене* [з кдійки], *а він, подумавши, одповів: —Когда это будет — не знаю, но скажу Вам сам.— От і новорічний подарунок* (Коцюб., III, 1956, 434).

ПОДАРУ́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **подару́нок**. *Гостинців повен кишенок Тобі я принесла; Сама я в подарунок Для тебе родилася* (Гл., Вибр., 1957, 327); *В уяві Небесника з'явилися дві голови дитячі, жіноча. У нього в чемодані для кожного з них подаруночки..* (Томч., Готель.., 1960, 24); // *Ірон. — Ви розумієте, який «подаруночок» готували ви товаришам тим, що рушили тренувальних марше* (Багмут, Служу Рад. Союзу, 1950, 85).

ПОДА́ТЕЛЬ, я, *ч.*, *рідко.* Те саме, що **подавéць**.

ПОДА́ТЕЛЬКА, и, *ж.*, *рідко.* Жін. до **подáтель**.

ПОДА́ТИ *див.* **подава́ти**.

ПОДА́ТИСЯ *дие.* **подава́тися**.

ПОДАТКО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до податку; пов'язаний з розподілом і сплатою податків. *Жодна країна в Австро-Угорській імперії не зазнавала такого економічного гніту, політичного безправ'я й податкових стражів, як зазнавала їх Східна Галичина* (Козл., Відродження.., 1950, 10); *Податкові пільги*; // Призначений для обліку, розподілу та сплати податків. *Рябина і писар сидять при столі, на котрім табель податкова і інші книги урядові* (Фр., IX, 1952, 48); *Податковий реєстр.*

2. Який відає розподілом або контролює збирання податків. *Податковий уряд містився на ній* [громаді]

при всякій нагоді і старався кождого громадянина вмішати противзаконними податками (Мартт., Тв., 1954, 176); — *Ви що хочете, щоб я одну суму записував у договір, а іншу виплачував вашому синові, щоб мати мене в руках, а потім першої-ліпшої хвилини продати податковому інспекторові?* (Вільде, Сестри.., 1958, 152).

ПОДА́ТКОСПРОМО́ЖНИЙ, а, е. Спроможний сплатити належні з нього податки.

ПОДА́ТКОСПРОМО́ЖНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. податкоспромо́жний.

ПОДА́ТЛИВИЙ, а, е. 1. Який легко, без опору піддається дії чого-небудь (про предмети). — *Як зовсім свіжий рушник, то ще твердий, а як уже вживаний, то м'який, податливий* (Март., Тв., 1954, 311); *Тіло [в Софії] ще досить ядуче та пружке, по-хайнюмому звиняче та податливе* (Гончар, Таврія, 1952, 145); *Семен Микитович зробив ще крок до кручі, з-під ніг посипався податливий пісок* (Гон., Вибр., 1948, 163); // Який легко піддається обробці. *Майстри тесали податливу деревину* (Шиян, Гроза.., 1956, 628).

2. Який легко піддається впливу (про людину); згідливий, поступливий. *Громада з увагою слухала слів свого бесідника, і молодіж, податлива на все нове та несподіване, готово вже була пристати на ту раду* (Фр., VI, 1951, 90); *Левікі підговорювали гаддя.., а що се була м'яка, податлива натура, то коли б не жінка, чого доброго, і пішов би з опришками, точ і не мавчи до їх ремесла жадної охоти* (Хотк., II, 1966, 166); *Там, де інший запеклувався би, Федя був покірний і податливий* (Ткач, Жди.., 1959, 42).

ПОДА́ТЛИВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. податли́вий. *Аж вкінці він почув обрудження до тої безграничної покори та податливості* [дружини] (Фр., I, 1955, 307); *Тарас Волошко, новий член бригади, то сполохано позирав на Переверзу, коли той гримів своїм могутнім голосом і світив бліскими очей, то дивувався, стаючи свідомий його несподіваною ніжністю, податливістю* (Ткач, Плем'я.., 1961, 183).

ПОДА́ТЛИВО. Присл. до пода́тливий. *Гнилуваге дерево податливо виструнилося* (Рибак, Що сталося.., 1947, 75); *Прохор обмів їх.., і вона не залишалася, а сама податливо горнулася до нього* (Шиян, Баланда, 1957, 127).

ПОДА́ТНИЙ, а, е, іст. Який підлягав обкладанню податтю, повинен сплачувати подать. *Кріпосне право скасовали, та не зовсім. Селяни залишалися без прав, залишалися нижчим, податним, чорним станом, залишалися в лапах у кріпосної кабали* (Ленін, 7, 1970, 186); *У Нижні, на данньки переписних книг 1666 р., було 642 податні двори, з них 184 двори ремісників і 57 дворів торговельних людей* (Іст. УРСР, I, 1953, 285).

△ **Пода́тний інспе́ктор** — у дореволюційній Росії — чиновник, який контролював збирання податі. *Один з тих двох панів був звенигородський податний інспектор* (Крим., Вибр., 1965, 388).

ПОДА́ТНИК, а, ч., розм., заст. Той, хто сплачує подать. *Ти міністрам говори, як податникам бідують, говори, як до зори, мов огнухи і не чують* (Нак., Вибр., 1954, 455).

ПОДА́ТОК, тку, м. Встановлюваний державою обов'язковий збір з населення, підприємств, організацій і т. ін. *Вже не будуть вражі пани З нас податки драти Та не будуть за ті гроші Нити та гулять!* (Укр. думи.., 1955, 456); *Все життя Тупилак бідував: то стягався на своє поле, то будував собі хату, то сплачував податки — і не бачив світу* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 181); * У порівн. [Антей:] *Неславу дозволяють нам носити, а славу Рим бере, немов податок* (Л. Укр., III, 1952, 437).

◇ **Заробко́вий пода́ток** див. заробко́вий.

ПОДА́ТЬ, і, ж. У дореволюційній Росії — податок з селян та міщан. *Батько й мать все говорили синові, що восени треба їм шукать невістки, що вони старі, а панщина важка, податі великі* (Н.-Лев., II, 1956, 172); *Що грошу складов [Дем'ян], щоб купити грунт, і все не міг, з'їдали податі, штрафи та побори* (Шопа, Напустрічч.., 1958, 134); * Образно. *Верба на березі почула Та жінка, що з малим дівчам.. Дівча з малої збирає подать — І сміх, й біль, і багрець* (Рильський, Поеми, 1957, 184).

ПОДА́ЧА, і, ж. 1. Дія за знач. подава́ти і пода́ти. *На пероні київського вокзалу було людно. Від'їжджаючі і проводжаючі чекали подачі з депо петербурського поїзда* (Бурл., Напередодні, 1956, 37); *Операцію мав робити сам професор.. Думбадзе відав подачею крові* (Смолич. Прекр. катастр., 1956, 198); — *Відстояно зм. Он на привозу берем понад двісті* [кубометрів бетону] *вкладають. Я теж, може б, укляв, якби подача інша* (Кощюба, Нові береги, 1959, 290); *Перше припинив подачу руди так само раптово, як і почав* (Загреб., Сцена, 1961, 67); *Високий стиль вірша в його* [М. К. Садовського] *майстерній подачі поєднувався з благородною стриманістю і життєвою простотою* (Минуле укр. театру, 1953, 163); *Він* [вірш] *жені, насамперед, подобається тим, що батьківщину тут показано.. шляхом побачі образу живої людини* (Тич., III, 1957, 149); *Подача голосів виборцями проводиться в день виборів від 6 години ранку до 12 години ночі за місцевим часом* (Полож. про вибори.., 1948, 12).

2. спорт. Удар, яким м'яч уводиться в гру (у футболі, тенісі і т. ін.). *Ось м'яч удав Семен Щербаков, кілька разів підкинув його високо вгору, потім сильним бокавим ударом послав через сітку. Подача настільки несподівано* (Веч. Київ, 10.VIII 1957, 4).

3. Відносне переміщення інструмента і оброблюваної на верстаті деталі. *Під час фрезерування головкою рухом в обертання фрези, подача здійснюється столом, на якому закріплено деталь* (Метод. викл. фрез. спр., 1958, 140); // Спеціальний пристрій, механізм, який забезпечує це переміщення. *Під час роботи на верстаті ніколи не слід виключати подачу, не відвівши попередньо різець від заготовки. Це зверже різцеву кромку від вигартовування* (Різальні інстр., 1959, 102); *Надвога .. з господарем пішла різати січку. Бона., говстими оберемками натоптувала в подачу солому — негай крутить!* (Чорн., Потік., 1956, 352).

4. рідко. Те саме, що переда́ча 2. — *Коли не пустять, то хоч подачу, може, приймуть. Купила грушу, самих трохи, булочку...* (Вас., Вибр., 1956, 22).

5. рідко. Те саме, що пода́вання 2. *Подача на церкву.*

6. заст. Оброк. *Яків, бачте, в Києві на заробітках був. У нас пускають; треба тільки подачу давати, яку там положать* (Вовчок, I, 1955, 73).

ПОДА́ЧКА, и, ж. 1. Їжа, кинута собаці або іншій тварині. *Собака не любу вхопив подачку.*

2. перен. Те, що дають, жертвують кому-небудь з жалю або з ласки, з милості; пожертвування. *Дуже часто бувае, що фабрикант намагається всіма силами здурити робітників, виставши себе їх благодійником, прикрити свою експлуатацію робітників якоюсь пустою подачкою..* (Ленін, 4, 1968, 282); *Оторочкою феодальних привілеїв і подачками царський уряд перетворював місцевих феодалів на своїх вірних слуг* (Іст. СРСР, II, 1957, 276); * У порівн. *..робітники по-*

вийні просити у газ'єна допомоги, немов подачки (Лепік, 2, 1969, 51).

ПОДАЯ́ННЯ, я, *с. і.* Пожертвування жебракові, біднякові; милостиня. *Тяжче заробити хліб, аніж випросити, але несеш подаяння за плечима, немов камяне жорно. Вирощує ці кусні Чайчиха зі сльозами і їсть зі сльозами* (Стельмах, I, 1962, 290).

2. Внесок на користь якоїсь особи або установи (анічайне в благодійною метою). *Тепер для пана головний хлопіт — як більше вимолоти з громади прибуткіз. Отець Овсей Салонника, засвоївши цю премудрість, здирав з вірчуків обіщі треби і подаяння не лише грошима, але й натурою* (Мельн., До рою... 1961, 59).

3. Те саме, що **пода́чка.** *Жінка давно слугувала комісарові, отримуючи за свої дрібні доноси мізерні подаяння* (Ю. Бедзик, Вогонь..., 1960, 148).

ПОДБА́ТИ, аю, аєш. Док. до **дба́ти** (у 1, 3 знач.). *Подбай живим про те, щоб було чим добрим тебе мертвого спом'янути!* (Укр. присл., 1955, 259); *Ви також повинні подбати кожний за себе* (Фр., III, 1950, 189); *А дочки, які, здається, чуспли б найперше про нього подбати, ніби й не помічають, що батьки вмиються з ніг* (Гончар, Тронка, 1963, 84); — *Народ голодніше, а ніхто не подбає, їсти ніхто не дасть... Як хочеш їсти — пий воду.* — *Один розкинув, а другий...* (Колюб., II, 1955, 45); *Саме час подбати для дітей, щоб гордилися вони, пишалися б майбутнім своєї країни* (Ле, Мрії р'я, 1953, 55).

ПОДВИГ, у, ч. Важлива своїм значенням дія; вчинок, здійснюваний у важких, небезпечних умовах; героїчний, самовідданий вчинок. *Писати довго не можу, але написати листа для жене вже не подвиг, а звичайна річ* (Л. Укр., V, 1956, 193); *Партороє батальйону приніс екстренний випуск листівок про подвиг Семіїна Полтурна, який у бою під Ясама лищив власноручно шість ворожих танків* (Гончар, III, 1959, 35); *Ніколи не зітруться з пам'яті народу трудові подвиги, мужність і героїзм комсомольців у боротьбі за побудову першого в історії людства соціалістичного суспільства* (Ком. Укр., 10, 1968, 21); // Самовіддана діяльність, поведінка, виникана глибоким почуттям. *Святкує юрба молода Свій світлий тріумф будівничий, Свій радісний подвиг труда* (Бажан, I, 1946, 174); // *перев. мн., розм., ірон.* Пригоди, витівки. *Швагер, інакшої розмови з ним не має, як тільки про свої подвиги в нетверезім стані* (Март., Тв., 1954, 344); *Сигналізували про головні «подвиги» колгоспних районному прокуророві* (Вишня, I, 1956, 439).

ПОДВИГА́ТИ, аю, аєш. *док., розм.* І. *перех.* Двигати що-небудь якийсь час.

2. *неперех., чим.* Порушити чим-небудь якийсь час; попорушити. *Подвигать ногами.*

ПОДВИГТИ́ТИ, тйть, *док.* Двигтіти якийсь час.

ПОДВИЖНИ́К, а, ч. 1. Людина, яка з релігійних міркувань позбавляє себе життєвих благ; аскет. *Кожде слово, кождий рух Флавіана зміцновали в них* [черниках] *ту думку, що се буде святий муж, великий подвижник і угодник божий* (Фр., IV, 1950, 154); *Два вороновані автомати.. тепіпаються на грудях людини, як вериги у подвижника* (Загреб., Європа 45, 1959, 48).

2. Самовідданий трудівник. *Я шукав колоритну постать для портрета.. Хотілося написати вченого,.. популярного в народі першовідкривача, подвижника науки* (Вол., Дні..., 1958, 42); — *Сайпник і лісівник — два рідні брати. І той і той повинні бути подвижниками* (Чаб., Стоїть явір..., 1959, 39); // Людина, здатна на подвиг, самопожертву для досягнення високої мети. *Данте і Шекспір, Гете і Пушкін, Міцкевич і Шевченко — подвижники своєї нації і водночас — світові людства!* (Рад. літ-во, 11, 1967, 53); *Максим здебільшого розповідає про великих людей світу, подвижників духу, творців техніки й винахідників* (Коз., Блискавка, 1962, 262).

ПОДВИ́ЖНИЦТВО, а, с. 1. Спосіб життя подвижника (у 1 знач.).

2. Самовідданість у праці, самовіддана діяльність, спрямована на досягнення високої мети. *Безсоромне життя Матвія Матвійовича, вченого, інтригана, самий факт трудового подвижництва його — ліба не служили Геннадію найбільш надійним щитом проти паразитизму!* (Вол., Місячне срібло, 1961, 11); *Успіхи, звісно, поневіряння — вони тільки в випадки на долю дореволюційного українського літератора. Життя його було суцільною боротьбою, подвижництвом* (Літ. Укр., 30.V 1964, 2); *Цінних реліквій з'являється [у радянських людей] все більше і більше. Вони збуджують почуття високого громадянського обов'язку, запонають молодих людей на подвижництво в ім'я Батьківщини* (Вол. Укр., 9. 1967, 23).

ПОДВИЖНИ́ЦЯ, і, *ж. Рідк. до* **подвижник.** *Того дня він видався мало не все місто й околиці, готуючи репортаж про таких, як Варвара Гнатівна, що проц матросам сорочки, варили пораненим зелений борщ.. Виявилося й справді, що Варвара не була одинокою подвижницею* (Кучер), Голод, 1961, 154).

ПОДВИЖНИ́ЦЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **подвижник;** // Власт. подвижникові. *До останнього дня свого багатостраждального і гіркого, справді подвижницького життя пристрасно кликав він* [Т. Шевченко] *народ згромадно обух сталеть та добре визострить сокиру* (Літ. газ., 14.III 1961, 1).

2. Самовідданий. *Інтерес Максима Горького до народної поетичної творчості вражає своєю всеосяжністю. Тут особливо впадає в око.. подвижницьке збирання і вивчення фольклору* (Нар. тв. та етн., 2, 1968, 3); *Передові представники народів світу знали про благородну, подвижницьку працю Івана Франко, тягнулися до нього всім серцем* (Тич., III, 1957, 527).

ПОДВИЗА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., рідко.* Діяти, працюючи, виявляючи себе в якій-небудь галузі (перев. негативно). *На арені політичного життя дореволюційної Росії подвизалося немало буржуазних і дрібнобуржуазних партій і угруповань* (Ком. Укр., 4, 1967, 5).

ПОДВІЙНИ́Й, а, е. 1. Який складається з двох однорідних або подібних частин, предметів. *Недалеко від храму між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п'єдесталі* (Л. Укр., I, 1951, 157); *Чуйне вухо одначово могло розібрати навіть крізь подвійні рами то тонкі жури — негучний, але дружний спів* (Смолич, Мир..., 1958, 72).

◇ **Подвійне підборіддя (вбло)** — підборіддя з товстою жировою складкою під ним. *В дверях з'явився важний, з добрим черевом полковник. Подвійне підборіддя лягало йому на груди* (Ю. Бедзик, Полки..., 1959, 144); *А які одна тем була така гладка, що голови не може нахилить, подвійне вбло таке, що не пускає,— лихо та й годі!* (Вовчок. Вибр., 1937, 103).

2. Який проявляється у двох видах. *Ми бачимо .. численні приклади колективної творчості. Уявімо собі: високе колективна творчість має подвійне значення* (Рильський, IX, 1962, 208); *Хитрий чумак вів подвійну торгівлю: і рибою, і грішми, граючи на різ-*

вищі внутрішніх цін між золотом і паперовими знаками (Стельмах, І, 1962, 231).

3. *перен.* Який має в собі різні, часто суперечливі якості; позбавлений єдності. *Автор ... видів її* [Сашо] *дуже складним і подвійним почуванням* (Мирний, V, 1955, 424).

△ **Подві́йна бухга́лтерія** *див.* **бухга́лтерія**.

4. Збільшений удвічі; подвоєний. *В труді — подвійні в тебе* [молоді] *норми* (Тич., II, 1957, 210); *Час, вступаючи фізичному правилу, яке наказувало йому бути різноміріим, знав тепер з подвійної, потрійної швидкістю* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 305); // Розрахований на двох; призначений для двох. *Косарі лягли на великому подвійному лежаку, на білих рядном лежить моє кришевико* (Коцюб., І, 1955, 418); // Значно більший проти звичайного; посилений. *Дзвінок заграв ще раз, з подвійною силою* (Фр., VI, 1951, 482); *Барах перемінюється з дружиною і в подвійною небезпеку ходив дому на тарілці пшеку* (Панч, В дорозі, 1959, 80).

ПОДВІЙНИК, а, ч., *рідко.* Те саме, що **двійник** 1. *У порівн. Нлове тиць, шелестить стерекч: щось іде з другого кінця. Чи не Андрій не спить до цього часу? Ближче — він. Тоскний, самітний, ніби мій подвійник* (Вас., II, 1959, 97).

ПОДВІЙНІСТЬ, ності, ж. Стан за знач. **подвійний** 2, 3. *Хитання щодо роду і типу відмінювання іменників іншомовного походження було зумовлене певними причинами. Іноді воно може відбивати стан неупорядкованості, подвійності в самій мові — джерелі усного і писемного мовлення* (Мовознав., XVIII, 1963, 42).

ПОДВІЙНО. Присл. до **подвійний** 4. *У нас мама гостювала тижнів півтора, і за той час у нас в хаті подвійно людей було* (Л. Укр., V, 1956, 110); *Надзвичайно було Перше травня. Воно мало бути для мене подвійно радісним: і святом весни, і днем закінчення школи* (Минко, Моя Минківка, 1962, 113).

ПОДВІР, во́ру, ч., *рідко.* Те саме, що **подві́р'я**. — *Ой, що ж тебе принесло: чи човниок, чи весло? — Принесло мене синій кінь До дівчини на подвір* (Укр., пісні, 1958, 132).

ПОДВІРЕ́ЧКО, а, с., *нар.-поет.* Зменш.-пестл. до **подві́р'я**. *А на моє подвіреньки Поди* [брате] *вишнівським соколонькам* (Пісні та романси..., II, 1956, 155).

ПОДВІРНИЙ, а, е. 1. Стос. до кожного окремого двора, господарства. — *Чули правильний закон? — загорлав Денисенко.— Ніхто не має права зачепити нашу подвірну, хутірську чи відрубну землю!* (Стельмах, II, 1962, 134); // Здійснюваний по окремих дворах, господарствах. *Подвірний перепис.*

△ **Подві́рна кни́га** — книга обліку і оподаткування дворів (*див.* **двір** 1 2). *Тільки тепер згадала, що вона на роботі і повинна сидіти біля телефону за своїм столом, складаючи нову подвірну книгу села Ковалівки* (Кучер, Прощай..., 1957, 220).

2. *діал.* **Подві́рний**. *Треть зробом рильцьи й подвірні* [двері], *вирізьоне Пилипка надвір* (Мирний, IV, 1954, 209).

ПОДВІРНИК, а, ч., *іст.* Селянин, який не є членом сільської общини і живе відокремленим від неї двором, господарством. *Кругова порука — спільна відповідальність у платежах, якої до реформи не існувало на Україні у селян-подвірників, була запроваджена і у них* (Іст. УРСР, I, 1953, 480).

ПОДВІР'Я, я, с. 1. Обнесена огорожею або оточена будівлями ділянка землі коло хати, дому і т. ін.; двір. *Ходить він по подвір'ю, нікое, то в садок подасться, постоїть під деревом і знов у двір* (Коцюб., I, 1955, 301); *В хмурих думах він підходить до протилежного подвір'я Омелина Шкляя, огородженого бодяками.. парканом* (Стельмах, I, 1962, 111).

2. Хата разом з усіми господарськими будівлями; індивідуальне селянське господарство. *Як твоя, доню, доля, то накупить коловік і поля, а як бездоля, то продасть і подвір'я* (Номис, 1864, № 1661).

3. Приміщення для тварин, реманенту, різних матеріалів і т. ін. *Я обережно поступав у темне вікно. За всіма ознаками, це було колгоспне подвір'я. Воно стояло скраю мальовничого села Н. Над річкою Плоом* (Ю. Яновський, I, 1958, 303).

ПОДВІР'ЯЧКО, а, с. Змепш.-пестл. до **подві́р'я**. — *Я заплачу до себе зайду музики та намажо хлопців повну хату і кімнату, ще й подвір'ячко* (Н.-Лев., I, 1956, 90); *Згадалось невеличке, завжди чистеньке подвір'ячко, садок за хатою* (Гоншький, Чорне озеро, 1961, 21); *Ой, чого плачеш, чого жалуєш, колодая Ярино? Ой, чи жаль тобі татонька свого Чи подвір'ячка його?* (Укр., пір. пісні, 1958, 105).

ПОДВОЄ́НИЙ, а, е. 1. Дніпр. пас. мпп. ч. до **подвої́ти**. *Двадцять три роки, подвоєні в тінях на худому обличчі, у зморщі на чолі, немов зрекались своїх прав, зсумнів молодість...* (Коцюб., II, 1955, 208); // **подвоєно**, безос., присудк. сл. *За роки Радянської влади в СРСР майже подвоєно врожайність озимої пшениці* (Хліборіб Укр., I, 1968, 18).

2. *у знач. прикм.* Збільшений удвічі; **подвійний**. *Напруження на фронті передавалось і в цех. Люди залишались на подовжені, а то й на подвоєні зміни* (Ваш, Нв., дорозі, 1967, 201); // Значно більший проти звичайного; посилений. *Каїн не розумів ні тих вірше, ні батькового захоплення ними. Інша річ — церкви. Тут хлопець цілком сповнив батькія смак і завжди готовий з подвоєним енергією нападати на ці масиві* (Мак., Вибр., 1954, 10); *Струмінь пустрічного повітря з подвоєною силою вдарив в обличчя Мирка* (Трубл., Шухна..., 1940, 85).

3. *у знач. прикм., перен., рідко.* Те саме, що **подві́йний** 3. *Зійшов з помосту дивний Айра Олдрідж, Упав у крісло, стомлений своїм Життям подвоєним, що зветься грою* (Рильський, I, 1960, 170).

4. *у знач. прикм., лінгв.* Утворений способом редуплікації; повторений двічі (про звук, букву, основу).

ПОДВОЄ́ПІСТЬ, ності, ж. Стан за знач. **подвоєний** 3. *Сурми грають, військові йдуть в процесії, й я (тіні подвоєності не позбавляюсь) дивлюсь* (Тич., II, 1957, 146).

ПОДВОЄ́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **подвоїти** і **подвої́тися**. *Штучне подвоєння хромосом у ядрах клітин зерна жита дало бажані результати — обіцяно досить крупне зерно* (Хліборіб Укр., 10. 1965, 28).

2. *рідко.* Те саме, що **роздво́єння** 1. *З квантової електродинаміки випливає уявлення про подвоєння нашого світу на дві симетричні частини: на речовинний і антиречовинний світи* (Знання..., 3, 1957, 2); *У цьому Варвариному подвоєнні було багато дивного, але це було саме подвоєнням, того збожевоління її життя* (Перв., Дикий мед, 1963, 207).

3. *лінгв.* Те саме, що **редуплікація**.

ПОДВОЇ́ТИ *див.* **подвоювати**.

ПОДВОЇ́ТИСЯ *див.* **подвоюватися**.

ПОДВОЮВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **подвоюва́ти** і **подвоюва́тися**.

ПОДВОЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОДВОЇ́ТИ**, бю, їш; *наказ. сп.* подвой і подвій; *док., перех.* 1. Збільшувати вдвічі. *Комбайни збільшують видобуток вугілля, подвоюють і потроюють продуктивність робітників* (Рад. Укр., 5.VIII 1949, 3); *За п'ятирічка ми*

подвоїли урожай усіх культур (Хліборіб Укр., 1, 1966, 5); // Знагно збільшувати проти звичайного; посилювати. *Танець кожній жінці подвоює вроду* (Бант, Надія, 1960, 75); *Почуття* [почуття] *товариського і чисто людського обов'язку відразу подвоїло її сили* (Фр., II, 1950, 311).

2. *рідко.* Відбивати кого-, що-небудь (про дзеркало, воду і т. ін.). *Дзеркали подвоїло наші парадні фігури* (Кощюб., II, 1955, 362).

3. *діал.* Висловлювати думку, суперечну попередній, заперечувати сказане раніше. — *Хай пан хоч живцем закопає нас у землю, я ми не подвоїм свого слова* (Стельмах, І, 1962, 347).

ПОДВОЮВА́ТИСЯ, юю́ся, ю́єшся, *недок.*, **ПОДВОЇ́ТИСЯ**, ою́ся, ї́шся; *канад. сп.* подвійчитися і подвійчитися; *док.* 1. Збільшуватися вдвічі. *Підраховано, що в сучасну епоху за кожні десять років обсяг наукової інформації, що є в розпорядженні людства, приблизно подвоюється* (Рад. Укр., 11.IV 1967, 4); — *Ти кричиш? Ну, вибачай, за се тобі подвоїться порція* [ударів] (Фр., IV, 1950, 239); *Серце, мій скрипач, Моя струна, як треба — то подвійчи, Вдесятеріть, як треба плакать вдач, Пали, гнівись, ачи з правди не посмій-сь!* (Мал., Листи., 1961, 9); // Знагно збільшуватися проти звичайного; посилюватися. *Ось мигнуло щось перед очима — жовте, кругле, дрібненьке... Невже відлоксера? Увага подвоюється, зіниці ширшають* (Кощюб., І, 1955, 207); *Він відчув велику приязнь до старого окопа, і ця приязнь подвоїлася, коли Жайсан розповів йому про те, як славетний акин, склав цілу пісеньку-епітаф про товстого бая* (Тулуб, В степу.., 1964, 359).

2. Знаватися подвійним (у 1 знач); двоїтися (про предмети). *Якщо дивитися крізь кристал кальциту, то зображення предметів подвоюються* (Таєнн. вапно, 1957, 26); *Вона вдивлялася в дядька Якима, бороди якого мачмала немовби десь далеко в тумані, а сам він наче подвоювався* (Юхвід, Оля, 1959, 170).

3. *діал.* Суперечити самому собі. *Він подвоївся: раз казав, що нічого не бачив, а вдруге признався, що бачив* (Сл. Гр.).

ПОДЕЙКУВА́ТИ, кую, куєш, *недок., перех. і неперех., розм.* Говорити, розповідати що-небудь про когось, щось; передавати чутки, поголоски і т. п. *Ну, що подейкують про його* (Сл. Гр.); — *Що ж там подейкують на балярі? Які там новини?* (Смоліч, Мир.., 1958, 17); *Фабричні та вантажники з пристані подейкували, що сходки матиме для заробітчан неабияке значення* (Гончар, Таврія, 1952, 87); — *Зазвався мій батько, як подейкують люди, чи це колєп?* (Мушко, Ясні зорі, 1951, 66); *Подейкують, ніби бригадир Іван Касило хоче покепкувати з механізатора Івана Моторенка* (Вишня, II, 1956, 52); *Подейкували про можливий прихід військ Наполеона* (Ле, Напівайко, 1957, 285).

ПОДЕЙКУВА́НО, *безос., присудк. сл., розм.* Хтось говорив, розповідав що-небудь про когось, щось. *Колись на Яєрема скрізь подейкувано, що він крадене передержує* (Гр., II, 1963, 314).

ПОДЕКА́ДНИЙ, а, е. Підготовлений, здійснюваний, виконуваний і т. ін. щодекади, розрахований на декаду (у 1 знач.). *Подекадний план.*

ПОДЕКА́ДНО. Присл. до **подека́дний**.

ПОДЕКО́ЛИ, *присл., розм.* Те саме, що **іноді**. — *Чи він читав подекоди що-небудь?* (Коб., II, 1956, 284); *Серед лабораторних тварин поширені численні інфекційні захворювання, подекоди дуже небезпечні для них* (Наука.., 2, 1967, 31).

ПОДЕКУ́ДИ, *присл.* 1. У деяких місцях, місцями; де-не-де. *На горі між буком чорніє подекуди сосна* (Кощюб., II, 1956, 139); *Подекуди стоять самотою кущі недокошеної пшениці* (Вас., І, 1959, 130); *Степ був покритий шматком червоної матерії... подекуди пропалені то сірником, то цигарком* (Дмит., Наречена, 1959, 172).

2. Іноді, часом. *Балабуся вкидав подекуди слівце та все поглядав на Оникя* (Н.-Лев., III, 1956, 18); *Занятий до того, що її всі вважають за рівню, вона вже подекуди намагалася верховодити і навіть конкурувати* (Стельмах, І, 1962, 154).

3. *рідко.* Якоюсь мірою; частково. *У якомусь глухому сільці колишній червоноармієць влаштував радіо, на поділ, а подекуди й острах своїх односельців* (Кулик, Записки консула, 1958, 62).

ПОДЕМОБІЛІЗОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Демобілізувати всіх або багатьох. — *Де то, Сергійку, батько цілі і чого його так довго держать, молодших он уже подемобілізовували* (Мушко, Чорний хліб, 1960, 43).

ПОДЕНКА́, и, *ж., ент.* Те саме, що **однодённа** 1. *Подепка — невеличний метелик. Його життя обмежується хвилинами* (Рад. Укр., 19.I 1964, 2).

ПОДЕННИ́Й, а, е. 1. Який провадить, здійснюють день у день, щодня; щоденний. *Поденний розрахунок за роботу;* // Яким оцінюють, оплачують кожен відпрацьований день. — *Опріч поденної ціни, я тебе й нагороду* [нагороджу] *за твою правду* (Кв.-Осн., III, 1956, 404); // у знач. ім. **поде́нне**, ного, с. Плата за кожен відпрацьований день. — *Чи не знаєте, що са фабрика не приносить жені майже нікого зиску. І відки я приходжу до того підпущувати вам поденне? З яких капіталів?* (Фр., III, 1950, 193).

2. Оплачуваний за кількістю відпрацьованих днів. *Якби не поденна робота в дворі та на панських лонах, то это зна, як би Мартоха прожила з двійнами дітьми* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Марковві іноді щастило влаштуватись на поденну роботу* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 380); // у знач. ім. **поде́нна**, ної, *ж.*; **поде́нне**, ного, с., *розм.* Звичайно тимчасова, сезонна робота, оплачувана за кількістю відпрацьованих днів. *Щоб не мовло зробити їй* [Малапці] *більше приємності, як горсточка насіння, випрохана в пустущої хозяйки або заробпена на поденному* (Кощюб., II, 1955, 25); *Її батько був чоботар, жити заробляла на поденній, бо землі в їх не було* (Гр., Без хліба, 1958, 81); — *Коли почнеться виробництво, то півколгоспу туди* [на цукрокомбінат] *йде на поденну* (Ле, В снопі.., 1960, 40).

3. Який виконує роботу (звичайно тимчасову, сезонну), оплачуваку за кількістю відпрацьованих днів. *Такгой був поденний робітникоп* (Більш, Сестри., 1958, 493); *Самі* [брати Павлюки] *працювали, як експжені, і залишали сала за шкуру встроювеним і поденним наймитам* (Є. Кравч., Квіти.., 1959, 66); // у знач. ім. **поде́нний**, ного, ч.; **поде́нна**, ної, *ж.* Людина, яка виконує роботу, оплачувану за кількістю відпрацьованих днів. [Лукерія Степанопна (*гекла*):] *Олесю-гу! А я тебе шукаю по саду та по леваді; думала, знов сапаєш огородину за котрусь поденну?* (Кроп., II, 1958, 272); * У порівн. — *Не можу я так жить,— кричав Юхим Барило, - щоб мене кидали з роботи на роботу, як поденкого! Я хочу буть на постійній* (Кучер, Трудна любов, 1960, 180).

ПОДЕ́НЩИК, а, ч. Найманий робітник з поденною оплатою праці. *Між нами, поденщиками, працював і наймит Гаврош — Яким* (Тесл., З книги життя, 1949, 68).

ПОДЕ́НЩИНА, і, *ж.* Жін. до **поде́нник**.

ПОДЕ́ННО. Присл. до поде́нний 1, 2. *Питаємо* [ми з Прокопом у хвалійки], *чи буде ті рада на те, щоб ми поденно за хату їй сплачували* (Вовчок, І, 1955, 139); *Кожен хотів свої заробітки, поденно і за місяць* (Кучер, Трудна любов, 1960, 5); *Рибив* [Прокіп] *поденно по мужиках* (Головко, І, 1957, 201); *Федь від неповнолітніх часів працював у діда поденно. Він орав, сіяв, молотив* (Гжицький, У світ., 1960, 63).

ПОДЕ́ННЯ, я, с., *діал.* 1. Дно. — *Нікто мене не посилав* [на похорон],— *відповіла* [Пазя] *соромливо. Достоту, як та жаба під снопами, що як снопи розберуть аж до поденка, то вона ховається в нору* (Мирт., Тв., 1954, 381).

2. *перен., зневажл.* Декласовані елементи суспільства. — *Так, я справді на дні,— думалось йому.— На дні суспільності, а отсе довкола мене що ж, як не поденна суспільності* (Фр., І, 1955, 275).

ПОДЕ́НЩИНА, и, *ж.* 1. Поденна робота. *Молодиця день цілий робила на поденщині* (Вовчок, І, 1955, 308); *Вона вже ходила в економію на поденщину — влітку садила та полола панські городи, за що їй пан платив по злоту за день* (Вишня, II, 1956, 338).

2. Плата за поденну роботу. *І ще мерзкіша молодість в думках соромливо горнулася до бідного Мирона Величка, який жив на поденщині з косовиці* (Стельмах, І, 1962, 320).

ПОДЕРЕВ'ЯНІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **подерев'яні́ти**; *// у знач. прикм. Болять пальці на ногах, і ще не одійшли подерев'янілі м'язи* (Еллан-Блакитний, Тв., 1958, 357).

ПОДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ, ію, ієш, *док.* 1. Втратити чутливість, здатність рухатись; затерпнути, занімі́ти. *Не відчуває Вікторія своїх ніг, вони ніби подерев'яніли* (Хижняк, Тамара, 1959, 258).

2. Стати нерухомим від якого-небудь сильного переживання, почуття; завмерти. — *Вона не заплакала, а тільки уся подерев'яніла... Стали її розважати, вона мовчить, та уся у куток пильно дивиться* (Кв.-Осн., II, 1956, 460).

ПОДЕРЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* Дерлячати якийсь час.

ПОДЕРЕНЬКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш і **ПОДЕРЕНЬКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., розм.* Деренькотати, дереньк-отіти якийсь час.

ПОДЕРЕНЬКОТІ́ТИ *див.* **подеренькота́ти.**

ПОДЕРЖА́ТИ, жу, жиш, *док., перех.* 1. Держати що-небудь у руках, роті, зубах і т. ін. якийсь час. *Дон взяв у руку хрестик, подержав його, потер між пальцями* (Копоб, І, 1955, 270); — *То вийшов, кумо, хоч стаканчі.. Та хоч покуштую, хоч у руках подержу!* (Н.-Лев., III, 1956, 253); *// Притуливши руку, пальці і т. ін. до кого-, чого-небудь або поклавши їх на когось, щось, залишати в такому положенні якийсь час. Востаннє розчеше йому хтось липке волосся, закриють очі та ще подержать їх пальцями.., щоб.. не витріщалися вони* (Хотк., І, 1966, 131).

◇ **Подержа́ти до хре́ста,** *заст.* — приймати від купелі; охрестити. *Оцей годованчий кабан! Оце ледащо. Щирий пан.. Такий своїх байстрят з десяток У год подержать до хреста* [хреста] (Шевч., II, 1953, 88).

2. Підтримувати що-небудь якийсь час. — *Там же драбина не стоїть як слід, упадеш. Ось я подержу* (Головко, II, 1957, 151).

3. Зупинувати залишатися, перебувати де-небудь якийсь час. — *Узяли мене, подержали до другого дня у чорній* (Мирний, III, 1954, 170); — *Хіба тепер тюрма! Подержать місяць, та й додому випустять,— додала друга з дівчат* (Головко, II, 1957, 9); *// Залишати десь у кого-небудь якийсь час. Подержте, добродію, байки у себе довше, та як вони забудуться, витягніть їх знизу, та й перечитайте* (Мирний, V, 1955, 384); — *Чому ви не хотіли подержати Параснику ще за три роки коло себе?* (Коб., II, 1956, 20).

ПОДЕ́РЖАТИСЯ, жуся, жишся, *док.* 1. Держатися за кого-, що-небудь якийсь час. *І все це* [гори, лиса, виноградники] *конкретне, таке, за що можна подержатись...* (Вишня, I, 1956, 168).

2. *перен.* Не відступати, не здаватися якийсь час. *Управитель об'явив нову ціну. Порадились мужики: можна б іще подержатись який день, та що сипатись зерно стане, не вженеш тобі* (Головко, II, 1957, 240).

ПОДЕ́РТИ і **ПОДРА́ТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* подра́в, ла́, ло і подра́в, драла́, ло; *наказ. сп.* подери́; *док., перех.* Док. до дира́ти і дра́ти 1, 4. *Вони подерли на собі сорочки, бились навзнаячки* (П.-Лев., I, 1956, 418); *Хоч вигроніє* [пастернак] *в того пугача, а гніздо його не знайшов — тільки дурно подрав шпаки* (Вовчок, VI, 1956, 339); *Обережно Дем'ян одривав різок конверта — так, щоб не подерти й листа* (Смолич, Мир.., 1958, 159); *Де вже ставало надмару грязю, там хтось устелив з ломів пінки, аж наречі подер черевики в цвятя* (Л. Укр., V, 1956, 363); — *Хоч чорт лапті подрав, та докупи зібрав* (Номис, 1864, № 9023); *Він* [вовк] *собі тільки боки подер колючками та й поцілентався геть до болота* (Коп., Як вони.., 1948, 9).

2. *неперех., перен., розм.* Док. до дра́ти 7. *Посиленко, як несамовитий, скопився і чимдуж подрав у садок* (Мирний, IV, 1955, 167).

◇ **Моро́за (хо́лод, холодо́к) поде́р (подра́в) по спи́ні (по́за спи́ною, по́за пле́чі)** *безос.* **Моро́зом подра́ло по шку́рі; По́за шку́рою (по шкі́рі) подра́ло** — про неприємне відчуття холоду від несподіваного, сильного переляку, переживання і т. ін. *У Чіпки аж мороз подрав по спині: ні ніколи не чув такого дідового голосу..* (Мирний, II, 1954, 62); *Калиновий перший раз почув у очій канцелярії, як мороз подер його поза плечі* (Фр., VI, 1951, 333); *Соломію аж холодок подрав по спині від того погляду* (Кучер, Прощай.., 1957, 209).

ПОДЕ́РТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **поде́рти** 1. *На землі лежала довга, місцями подерта, місцями полатана буда* [верх халабуди] (Кобр., Вибр., 1954, 76); *Не спиться Івану — до ранку спокою йому не знайти, поверту в походах шукрянку вже знають безсонні пости* (Уп.. Вірші.., 1957, 148); *Майже всі* [бійці] *були вже обшарпані, закривавлені, подерті колючими тілоком* (Гончар, III, 1959, 104); *// у знач. прикм. Подерте листя з дерев, збита трава й полягані квіти ніби обмилися свіжою водою* [після граду] (Кобр., Вибр., 1954, 143); *Прилизьким мужицького царства замилуваєшся, поглядаючи на свої подерті, потріскані ноги* (Стельмах, I, 1962, 503).

2. *у знач. прикм.* Дірявий, драний. *Зберту сивак і сипав дрібний сухий сніг, ноги боронив з подертого сита* (Тулуб, В степу.., 1954, 220); *Не те він і кравець, щоб подертий жупан носити!* (Укр.. присл.., 1955, 62); *Коли я боялася тих злиднів, то се не тому, що мене лякав голод, холод, пожарування, відрання, подерті черевики* (Л. Укр., III, 1952, 699); **Обірвано. Дощ трохи ніби вщух. Поміж подертих хмар виплив щербатий місяць* (Цюпа, Навпростяч.., 1958, 111).

ПОДЕ́РТИСЯ і **ПОДРА́ТИСЯ,** деру́ся, дере́шся; *мин. ч.* поде́рся, лася, лося і подра́вся, драла́ся, лося; *наказ. сп.* поде́рися, 1. Док. до дра́тися і дра́тися 1, 2, 4. *Його біла сорочка почорніла від бруду, солом'яний бриль подерся* (Бойч., Молодість., 1949, 134); *Він кинувся на стежку й подерся на гору між термох* (Н.-Лев., III, 1956, 225); *Подрались, мов на сміх, Наче*

діти по уроки, Ні дубах тих козаки (Манж., Тв., 1955, 170); *Яких там... не було дерев, кущів. Одно стовпом подрялось догори., друге кущем розпустило свої вітки* (Стор., І, 1957, 306); *Дяк мерщій подрався поміж людьми в кухню* (Мирний, III, 1954, 36); *Злодій не міг далеко втекти. Вкерпі, щоб він ніколи у спини й подерся в темряві крізь кущі та тайгу* (Трубл., І, 1955, 85); *Подерлися, як пес з котом* (Сл. Гр.); * *Образно. По горі булок подрався* (Горд., Дичина., 1954, 136).

2. Подряпатися об що-небудь гострі. *Біг* [Еней] *так, що сам себе не чув; ..Увесь об колючки подрався* (Котл., І, 1952, 124).

ПОДЕСЯТЕРЕ́НИЙ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **подесятери́ти**; // у знач. прикм. *Подесятерена енергія.*

ПОДЕСЯТЕРІ́ТИ *див.* **подесятери́ти.**

ПОДЕСЯТЕРІ́ТИСЯ *Див.* **подесятери́тися.**

ПОДЕСЯТЕРЯ́ТИ, яю, я́єш, *недок.*, **ПОДЕСЯТЕРИ́ТИ**, рю, ри́ш, *док., перех.* **1.** Збільшувати вдесятеро; // Збільшувати у багато разів проти звичайного; значно посилювати. *Кооперування в розвитку економіки подесятерює силу кожної соціалістичної держави і світової системи соціалізму в цілому* (Рад. Укр., 1.III 1963, 4); *В. І. Ленін, передбачивши наближення революції, закликав соціал-демократичні організації подесятерити агітацію в масах для організації робітничого класу* (Іст. УРСР, І, 1953, 592).

2. *розм., рідко.* Повторювати багато разів. *Я вже говорив і подесятерив, щоб хлопці не робили шкоди в полі* (Сл. Гр.).

ПОДЕСЯТЕРЯ́ТИСЯ, яється, *недок.*, **ПОДЕСЯТЕРИ́ТИСЯ**, и́ться, *док.* **1.** Збільшуватися вдесятеро; // Збільшуватися у багато разів проти звичайного; значно посилюватися. *Башкусів кидався від столу до столу, намагаючись дізнатись, хто кричить, але де там! Ноги ніг стояв перед одним столом, позад нього залас подесятерялся* (Добр., Оп. солдатики, 1961, 138); *Мигайлові.. почувся солодкий запах тепної навалиці, аж спазмами горло звело, а в животі забурчало; голод, який був трохи вгамувався від безнадії, подесятерився* (Збан., Сеспель, 1961, 164).

2. *тільки недок.* Пас. до **подесятеря́ти.** *Труднощі будівництва соціалізму подесятерялися тим, що СРСР майже тридцять років був єдиною в світі соціалістичною державою, зазнавав запеклих атак ворожого капіталістичного оточення* (Програма КПРС, 1961, 11).

ПОДЕШЕВІ́ТИ, ію, *док.* Стати дешевим (у і знач.); // Втратити свою вартість; знецінитися.

ПОДЕШЕВША́ТИ, ає. Док. до **дешевша́ти.** — *Може, й правда, що матеріа скоро подешевшає* (Головко, II, 1957, 130).

ПОДЖЕРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш і **ПОДЖЕРКОТІ́ТИ**, очу́, отіш, *док., перех.* і без додатка. Джеркотати, джеркотіти якийсь час. — *Ось вони* [німці] *поджеркотіли щось поміж собою, перелистали списки* (Цюпа, Вічний вогонь, 1960, 15).

ПОДЖЕРКОТІ́ТИ *див.* **поджеркота́ти.**

ПОДЗВЕНІ́ТИ, ню, ніш, *док.* Дзвеніти якийсь час. *Голос подзвенів і затих.*

ПОДЗВЕНЬКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., діал.* По дзенькувати.

ПОДЗВІ́Н, вону, ч., *заст.* **1.** Похоронний дзвін. *І землі йому* [паламареві] *..перепадає десятий до п'яти; ..та ще не без того, що й за подзвін хто перекине* (Мирний, III, 1954, 37).

2. Плата дзвонарю за похоронний дзвін. *Один дука, як бі його Достроїть палати. Другий дума, як би його Ни подзвін придбати* (Шевч., II, 1963, 307).

◇ **На по́дзвін не дба́ти** *див.* **дба́ти.**

ПОДЗВІ́ННЕ, нього, с., *заст.* Те саме, що **по́дзвін** 2. *Вже сповіді в скрині собі на смерть і намітку, й сорочку, і гроші на похорон, на свічки, на подзвіння* (Н.-Лев., II, 1956, 20).

ПОДЗВІ́ННЯ, я, с. **1.** *заст.* Те саме, що **по́дзвін.** *Звідтілясь здалеку.. чулося подзвіння.— на відправу по якомусь тутешньому небіжчикові* (Смолич., Реве та стогне.., 1960, 160); (Оксана:) *Віддайте ці гроші на подзвіння та на церкву* (Кроп., I, 1958, 419).

2. *рідко.* Те саме, що **дзве́ніння.** *Золоте подзвіння вдяля гублось у старих липах* (Донч., IV, 1957, 143).

ПОДЗВОНИ́ТИ, дзвоню́, дзвоні́ш, *док.* **1.** *неперех.* Док. до **дзвони́ти.** *Настя.. ступила на низький ганок і подзвонила* (Л. Укр., III, 1952, 382); *Заводяк.. ступив з стола склянку і подзвонив нею об срібний* (Вільде, Сестри.., 1958, 474); *В посту центрального управління заводів подзвонив телефон* (Трубл., Шхуна.., 1940, 298); *Хотів* [Василь] *подзвонити матері. Набрав номер — зайнято* (Б. Кривч., Сердечна розмова, 1957, 19); *Подзвонив комбат і передав Сасайді командування ротою* (Гончар, III, 1959, 123); — *Ти увечері піди до нього, та, гляди, нікого свого придержуй... Аможій буде його розшукувати, щоб ти про діла подзвонив...* (Горький, II, перекл. Ковганюка, 1952, 411).

2. *перех.* Вийликати дзвоном. *Він подзвонив лакея; розпитав, що то* [за гомін, тупіт] (Мирний, I, 1949, 302); *Він тут же.. подзвонив санітарку* (Ю. Янов., II, 1954, 80).

3. *неперех.* Дзвонити якийсь час.

ПОДЗВО́НЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **подзво́нювати** і звуки, утворювані цією дією. *Зненацька почув* [Денис] *тихе подзвонювання велосипеда* (Тют., Вир, 1964, 245).

ПОДЗВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.* **1.** Дзвонити (у 1 знач.) не дуже сильно або час від часу. *В тихих ранкових повітрі подзвонює тронка...* (Гончар, Тронка, 1963, 254); *Литвор.. все приходив до кінчати під дахом великого будинку та все кликав, подзвонюючи монетами, Пашку перейти трохи ближче, до двох горезвісних... кімнаток* (Хотк., І, 1966, 126).

2. Дзвонити (у 2 знач.) час від часу. *Він сидів у сільраді та подзвонював телефоном у район* (Кучер, Прощай.., 1957, 462).

ПОДЗВЯКУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **подзвя́кувати** і звуки, утворювані цією дією.

ПОДЗВЯКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* Дзвякати не дуже сильно або час від часу. *Кум-полковник якогось у двір свинки кільки, подзвякуючи, подзвякуючи бубонцями* (Вовчок, I, 1955, 133); *На вибоях.. подзвякувало передне колесо культиватора* (Стольмах, На.. землі, 1949, 208).

ПОДЗЕЛЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* **1.** Дзеленчати якийсь час.

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час. *Вітаючи вдов* [тропку], *подзелеичав* (Гончар, Тронка, 1963, 327).

ПОДЗЕЛЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* **1.** Дзеленькати якийсь час.

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час.

ПОДЗЕЛЕ́НЬКОТІТИ, очу́, отіш, *док., розм.* **1.** Дзеленькотіти якийсь час. *Подзеленькотіти ложечкою в склянці.*

2. Дзвонити чим-небудь якийсь час.

ПОДЗЕЛЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* **1.** Дзеленькати не дуже сильно або час від часу. *Він* [трамвай].. *різко подзеленькує, висипаючи на шосе перших пасажирів* (Вітч., 2, 1956, 97).

2. Дзвонити чим-небудь не дуже сильно або час від часу.

ПОДЗЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *док.* Дзеньк-ати якийсь час. *Данько помахав, подзенькав у повітрі зв'язком запасних ніжок* (Гончар, II, 1959, 40).

ПОДЗЕ́НЬКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подзе́ньк-увати** і звуки, утворювані цією дією. *Десь поблизу наспівав хлібороб, чути було подзенькування дзвіночків* (Томч., Готелі..., 1960, 21).

ПОДЗЕ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Дзеньк-ати не дуже сильно або час від часу. *Сокира вправно подзенькує в міцних руках* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 31); *Дзижчали кулі, іноді подзенькуючи, мабуть, об чиюсь лопатку* (Гончар, II, 1959, 50); *Потроху, непомітно зубів ви комашиного горе-мудрості, вже й плівочки по графину подзенькували на засіданнях* (Мушк., Серце..., 1962, 297).

ПОДЗИЖЧА́ТИ, чить, *док.* Дзижчати якийсь час.

ПОДЗИЗКУВА́ННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **подзи́зкувати** і звуки, утворювані цією дією. *Куді дзижчан так близько, як коли ще над ним не дзижчали... Приглушися, ховав від таких подзизкувань, ще стрічу це почуття* (Гончар, II, 1959, 25).

ПОДЗИЗКУВА́ТИ, ує, *недок.*, *розм.* Дзизкати не дуже сильно або час від часу.

ПОДЗЮБА́ННЯ, я, *с.*, *рідко*, [Нонр. пас. мин. ч. до **подзюба́ти** 3. *Новий учитель... хотіще з добродушним трохи подзьобаним обличчям, вподобався людям* (Вас., І, 1959, 135).

ПОДЗЮБА́ТИ *див.* **подзьоба́ти**.

ПОДЗЮРИ́ТИ, ить, *док.*, *розм.* Почати дзюрити; // безос. *Он знов крізь стелю подзюрило* (Сл. Гр.); // Полити сильно (про дощ). *А тут знов подзюрив дощ* (Сл. Гр.).

ПОДЗЮРКОТА́ТИ, очу і **ПОДЗЮРКОТІ́ТИ**, тить, *док.* Дзюркотати, дзюркотіти якийсь час.

ПОДЗЮРКОТІТИ *див.* **подзюркота́ти**.

ПОДЗЮРЧА́ТИ, чить, *док.* Дзюрчати якийсь час.

ПОДЗЯВКОТІ́ТИ, тить, *док.*, *розм.* Дзявкотіти якийсь час. *Цуценя, злякавши з дівчинкою... гучно дзявкотіло. Злякається, подзявкотить, а потім знов мовче* (Коз., Блискавка, 1962, 62).

ПОДЗЬОБА́ННЯ, я, *с.* Дівр. пас. мин. ч. до **подзьоба́ти** 3. *Подзьобане вістрям бородате обличчя осміхалося* (Кощов., І, 1955, 368); *На подзьобаному дощем піску залишалися відбитки його босих ніг* (Шиян, Гроза..., 1958, 682); * Образно. *— Це й тебе стосується,— відповів Євген Пилипович, вдивляючись в листочок цигаркового паперу, густо подзьобаний чорним рябочинням літер друкарської машинки* (Рогм., Весна грози, 1961, 84); * У порівн. *За озерною безшумно лежало розімліле, заспокоєне море без жодної хвильки, тільки рябе якесь, ніби подзьобане дощовими краплинками* (Збан., Сеспель, 1961, 41); // у знач. прикм. *Зирк — перед нею стоїть пацамар і держе* [держить] *в руках олив'яну тарілочку з високою подзьобаною проскурою* (Мирний, III, 1954, 321); *Жалюгідний вигляд мав подзьобаний, зрівняний дев на решетах кам'яного гачку* (Юхвід, Оня, 1959, 33).

ПОДЗЬОБА́ТИ, аю, аєш і *рідко* **ПОДЗЮБА́ТИ**, аю, аєш, *док.*, *перех.* 1. Склювати все або багато чого-небудь. *Птаство голодне його* [зерно] *подзьобало* (Мат., Тв., 1955, 104); *Курчатка якомусь теть часто все подзьобали* (Сл. Гр.).

2. Склювати трохи чого-небудь. * Образно. *Данько.. посербав кошовиду з хлопцями гарячого борщу, подзьобав на бігу в садку вишень* (Гончар, II, 1959, 269).

3. *перен.* Укрити яку-небудь поверхню заглибинами, ямами, ямками і т. ін. в багатьох місцях. *Дорожні сварди оголили місцевість, подзьобали землю* (Збан., Міжн. людьми, 1955, 44); *Уявили на білу поверхню сметани, сонячні крупинки вряз подзьобали її сірими цяточками* (Сенч., Опов., 1960, 66).

ПОДЗЬОБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, *перех.* Дзьобати потроху або час від часу. * Образно. *Сидіти в Уляні за тином* [половіка й почки] *широкою спиною та горбузове насіння подзьобувати, а вона.. на роботу щодня ходить* (Кучер, Прощ., 1957, 468).

ПОДИБА́ТИ[1], аю, аєш, *розм.* Док. до **дибати**. *Подибала стара мати Дзюб в поле доганяти...* (Шевч., І, 1951, 391); *Спочиваючись об сухі грудки босими ніжками, Василько подибав назад додому* (Панч. II, 1956, 153).

ПОДИБА́ТИ[2] *див.* **поди́бувати**.

ПОДИБА́ТИСЯ *див.* **поди́буватися**.

ПОДИБУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОДИБА́ТИ**, подибаю, подибаєш і подибаю, подибаєш; *мн.* подибають і подибають; *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Помічати, бачити в юрмі, чомусь що-небудь. *На її лиці було якоїсь суворість, який подибував в людей, що живуть у найглибшій самоті й духовній рівновазі* (Коб., І, 1956, 440); // Виявляти під час читання, в результаті дослідження і т. ін. *Ще в другій половині V ст. до н. е. ми подибуємо найстаріші відомості про книжкову торгівлю в Стародавній Греції* (Визнач., 8, 1967, 10).

2. Зустрічати кого-, що-небудь у житті, роботі і т. ін. *Приятелів мало подибував* [Андрій] *на своїм короткім віку* (Д. Бедзик, Студ. Боди, 1959, 42).

3. Натрапляти на кого-, що-небудь на своєму шляху, десь, у якомусь місці. *Оксанця Губич відзначується* [відзначається] *тою властивою підгірською стороною красотою, котрій рівні не подибали дехде* (Фр., VIII, 1952, 337).

ПОДИБУВА́ТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОДИБА́ТИСЯ**, подибається і подибається; *мн.* подибаються і подибаються; *док.*, *розм.* 1. Траплятися на чиєму-небудь шляху, десь, у якомусь місці. *Тут на кожному кроці подибувались запалені... проте живі якалі* (Д. Бедзик, Серце..., 1961, 196).

2. Стикатися з ким-, чим-небудь. *Хоч які* [хмарки непорозуміння] *маленькі,.. а, подибавшись з другими* [непорозумінням], *чорніють, розтавляться* (Кобр., Вибр., 1954, 35).

ПОДИБУЛЯ́ТИ, яю, яєш, *розм.* Док. до **дибуля́ти**. *Марко обережно подибуляв до плоту* (Стельмах, Правда..., 1961, 22).

ПОДИ́В, у, *ч.* 1. Почуття або стан, викликані сильним враженням від чого-небудь незвичайного, несподіваного, незрозумілого і т. ін. *Діти.. перебігали раз у раз з одної бійниці до другої й голосно, й весело переказували одно одному свої подиви й враження* (Стар., Облога..., 1961, 47); *У великих кругах хлопців кочегара був скоріше подив, ніж страх* (Донч., Лочка, 1950, 92); // Найзвичайніше дивування від погоді, погоді, захоплення ким-, чим-небудь. *Геніальність цієї знаменитої, всебічно обдарованої людини* [Т. Г. Шевченка] *ще й досі викликає загальний подив* (Кол., Безсмертний Кобзар, 1961, 30); *Підвала* [мати] *ту хустку та така стала, що я аж рота розкрив з подиву* (Збан., Єдина, 1959, 16); // Нерозуміння кого-, чого-небудь, сумнів, збентеженість з якогось приводу. *Вони подивилися один на одного майже з переляком, подивилися очима людей, що їх несподівано, нежданна річ ввела в подив* (Кобр., Вибр., 1954, 208); *Василько, стоячи на лаві, в дитячому чистому подиві позирав на матір, не розуміючи, що їй болить* (Гончар, II, 1959, 197).

2. *рідко.* Огляд. [Федонн:] *Я не запродав своєї Терпелюри* [статуї]. *Я поставив її на подив людський, мов у храмі* (Л. Укр., III, 1952, 436).

ПОДИВИТИСЯ, дивлюся, дивишся; *мн.* подивля́тися; *док.* **1.** *неперех.* Спрямувати погляд у певному напрямку на кого-, що-небудь; глянути. *Подивився, як шага дав* (Номис, 1864, № 3390); — *Усюди дзеркала, так і скажи, як море! Туди глянеш,— так тебе видно, сюди подивишся,— і так ти* (Кв.-Осн., II, 1956, 287); *Ти дуже хочеться подивитися на його лице, а він не обертається* (Н.-Лев., II, 1956, 245); *Він ніколи не подивиться вам уве очі, завжди в землю або десь убік* (Март., Тв., 1954, 211); *Василина встала, подивилась на хатір, на Вербу* [врізанище] *і швидко пішла в хату* (Корн., Калин. гай, 1950, 97); // *тільки без додатка.* Розкрити, розплющити очі. — *Серце моє! доле моя! Розкрий карі очі! Подивися, усміхнися!* (Шевч., I, 1963, 161); // Зупинитися на кому-, чому-небудь, розкритися (про очі). *Быстро подивились очі матусі, зернулось тіло, звілялась рука...* (Тич., II, 1957, 98); // Підглянути, заглянути туди, де є щось цікаве, приховане і т. ін. — *Куди ти, вівце дурна!* — [кричав Кирилик] *коли котра-небудь* [сестра] *хотіла подивитися у книжку, що він читав* (Мирний, I, 1954, 152); // Заглянути всередину чого-небудь. *Кажуть люди, що лящина Уродила густо; А як в горіху подивився, Так у ній і пусто* (Щог., Поезії, 1958, 134); // Шукаючи кого-, що-небудь, оглянути якесь місце, заглянути кудись. *Подивилася* [Одарочка] *за ворітьми, заглянула у сарай, в конюшню,.., гукала-кричала,— не обізвався ґаздь* (Мирний, I, 1954, 252); *Подивись в «Зорі»* [журнал] *за цей рік, в якому числі патрет* [портрет] *Мачтета* (Коцюб., III, 1956, 184); — *Сауле! Зазубу розшукати! Прошу й вас, весільні гості, Подивитись там, на мості, Чи в гаю, де в'ється річка, Пошукати черевичка!* (Гнильський, Зим. каприз, 1964, 80); // Простежити на певній відстані або з певної відділи за чим-небудь. *Соломія зупинилась на мить, щоб подивитись здалеку, як дикий гусак старанно укладає під'ячко на голові самички* (Коцюб., I, 1955, 361); *Кортить ..подивитись у бінокль, чи срає скумбрія* (Ю. Янов., II, 1958, 16).

◇ **Вовком подивитися** *див.* **вовк**; **Одним оком подивитися** *див.* **око**[1]; **Подивитися в душу (серце)** — постаратися зрозуміти чиї-небудь почуття, переживання, думки і т. ін., розібратися в тому, що тривожить, переповнює когось. *Кожному вільно, що хоче казати й думати... Тільки не кожному дано знати... Заглянути в чужу душу, зрозуміти, що там і до чого, подивитись у чуже серце...* (Мирний, I, 1949, 275); **Подивитися в зуби кому** — поставитися до кого-небудь поблажливо; дати поблажку комусь. *Вони* [у поліції] *і чорту не подивляться у зуби, якщо їх!* (Кв.-Осн., II, 1956, 241); **Подивитися вперед** *див.* **вперед**.

2. *неперех.* Особисто простежити, самому упевнитися в чому-небудь. [Любов:] *Сей* [Милевський] *і пришов умисне, щоб подивитись, як виджеру роль* (Л. Укр., II, 1951, 76); — *Я піду навідаюсь до млина, подивлюся, що воно там робиться* (Цюпа, Назустріч..., 1958, 77); // Встановити що-небудь, почитати, пообчитати. *Маруся вирк у вікно, аж Василь уже і йде; вирав вибігла, будім боронити його від собаки, а більше за тим, щоб подивитись, що на ній червона стьожка* (Кв.-Осн., II, 1956, 55).

Як (коли) подивлюся [на тебе, на вас і т. ін.], *у знач. встанд. речення* — як можна зробити висновок; повно. — *Хороший ти й паруня, як подивлюся я на тебе!* (Головко, II, 1957, 165); — *Моя* [дівчина] *цілі вечори мовчить, хоч би тобі слово, чекає, що я скажу.. В тебе ж* [Дмитре], *коли подивлюся, любов вечше йде...* (Стельмах, II, 1962, 354).

3. *неперех., на кого — що і без додатка, перен.* **Придивитися до кого-, чого-небудь.** *Як подивлюсь на хист теперішніх людців. На витребеньки їх... Ти що з ними морокиш.. То дівлеб ярочок отак би і взорив, Та й ну їх хупцювать* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 184); // Вивчити, дослідити що-небудь. — *А подай-но сюди задачу, подивлюсь, що се за звір* (Коцюб., II, 1955, 368); *Ми краще виберемо раніш сосни для мачт* [щогл], *а потім уже подивимося, як їх припасовувати* (Ю. Янов., II, 1958, 126); // Подумати, розміркувати. *Воно гризня — не що гроші. От як подивиться, Та все ж гроші, ще й хороші, б чим похвалитися!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 172); — *Як здумаю, який ти маленький був, так наче це діялося вчора, а як подивлюся, що ти вже червоний командир, то, либонь, і не вчора, а таки давненько* (Тют., Вир, 1964, 213); // Перекопатися на фактах, упевнитися в чому-небудь, особисто перевірити щось. — *Я тепер не маю часу. А то ми б ще подивились, Хто кого скоріш виполює* (Л. Укр., I, 1951, 366); *Гей, життя, ставай, тремти! Дай я з тебе посмієся. Хто смілівший: я чи ти — Подивлюся, подивлюся* (Гич., I, 1957, 3); // *наказ. сп.* **подивійсь, подивіться.** Ужívається з метою зосередження, загострення чиєїсь уваги на кому-, чому-небудь. *А подивіться, з яким теплим, сердечним почуттям, з якою любов'ю малює він* [І. Франко] *дітей* (Коцюб., III, 1956, 39); — *Гордощі вас заїли, от що ..Ви подивіться на мене. Ось я справник. Гордості в мене ні на шеляг немо. А вже кому б, здається...* (Довж. І, 1958, 423).

4. *неперех.* Звернути увагу на кого-, що-небудь. *Сам* [пан] *і Гетт їй приносить, і просить, благає, Щоб на його подивилась, Щоб утерпа очі...* (Шевч., II, 1963, 117); // Перев. із заперечн. част. *не*: *а)* не виявити зацікавлення кимсь, чимсь-небудь, інтересу до когось, чогось. [Кіндрат Антонович:] *Буе би я безштанько, а ви, як і тепер, дяківським сином, ви б зробу-віку і не подивились на нашу Олесю* (Крош., II, 1958, 256); *Невже вона така нікрашена, що на неї й горунжий не подивиться?* (Добр., Очак. розмир, 1963, 185); *б)* (*перен.*) не зважити на кого-, що-небудь, не взяти до уваги когось, щось. *Прийшли старости й женіх аж з хуторів; та не подивилась ні на закон, і ні на що, бо чоловік кріпко хороший, і рушники ранком подавали, далі звінчали* (Кв.-Осн., II, 1956, 54); *Принципіальна дівчина, не подивилася на дружбу — наїрштувала* [Нетю] (Ковінька, Бутя.., 1960, 68).

5. *неперех., на що і без додатка, перен.* Спрямувати щось, поставитися до чого-небудь певним чином. [Річард:] *Забудь на час, що ти вже став святим, і подивись на неї* [на статую] *даним оком* (Л. Укр., III, 1952, 52); — *Пане Ауер!.. У мене просьби до вас. Не знаю, як ви подивитесь* (Хлжняк, Тамара, 1959, 87).

6. *неперех. і перех.* Оглянути, розглянути що-небудь з метою ознайомлення. *Сьогодні по обіді погуляю трохи, подивлюсь Коліївй і старовину* (Коцюб., III, 1956, 364); *Весною Мула-ледящиця Майнула у садок На ряст, на квіти подивиться* (Гл., Вибр., 1951, 65); *Подзвонили франці. Що прийдуть у село два американці, Два якихсь дівчі у поважній ролі — Подивитись на артіль, побувати в полі* (С. Оль., Пащі знайомі, 1948, 66); // *у що.* Поглянути на себе (у дзеркало і т. ін.). *Подивись у воду на свою уроду* (Номис, 1864, № 8497); *Кімнатки низенькі, похилі.., І дзеркальце висить,— хоч там таке, що як подивитись у його, то й

себе не пізнаєш (Вовчок, I, 1955, 15); // Прогляну́вши, ознайо́мившися з чим-небудь, із змістом чого-сь. *Витягла* [баба].. *усі свої грамоти й документи й показує князеві. Той подивсь, подивився:* — *Ваша правда,*— *каже,*— *правильні документи* (Хотк., I, 1966, 99); *Черниш має змогу подивитися нові Франціжді альбоми* (Гончар. III, 1959, 267); // Побувати на виставі, кінофільмі і т. ін. *Подививсь я на «Далеко, драму Стецюка* (Мирний, V, 1955, 344); *Сашко,. весела критикує назву фільму:* — *Ще подивилось одну любов.* — *Любов у вересні», «Любов у березні» — це вже було...* (Гончар, Тронка, 1963, 45); // Оглянути кого-, що-небудь з метою перевірки, встановлення чогось. — *Що ж казав вам доктор?* — *Та нічого! Подивився., Записав лікарства* [ліки] *та й поїхав* (Фр., XIII, 1954, 333); — *Мені саме головне, щоб Дмитро хоч оглянув,*— *він у них лучче дохтора розбирається.* — *Як має час, хай подивиться* (Стельмах, II, 1962, 365); // розм. Переві́датися в наявності кого-, чого-небудь. — *Піти лишень покупити.. та подивитися на віл...* (Мирний, I, 1949, 278).

7. *неперех., тільки 1 ос., перев.* Подумати, перевірити, перш ніж зважитися на що-небудь. — *Чи-ні?..— мовила вона.— Покинь* [розбишацьке життя].. — *Побачу, Галю.. Подивлюся...* (Мирний, I, 1949, 344).

8. *неперех., наказ. сп.* **подивись, подивіться,** *в знач. вигука.* Виражає подив, докір, обурення. [Фаон:] *Ні, ти подивись. Я завтрий вже на бога Аполлона* (Л. Укр., III, 1952, 723); — *Ви тільки подивіться,— вражено мовила стара Дейнега,— Вона так переляка́лась, що навіть не плаче* (Гуп., Передчуття.., 1971, 156).

9. *неперех.* Дивитися на кого-, що-небудь якийсь час. *Із часу до часу прочиняють двері, й сам він старий устрянеть; подивиться — постоїть, і, як увійшов, так нечутно і вийде* (Вовчок, VI, 1956, 221).

ПОДИВЛЯ́ТИ, я́ю, я́ш, *недок., діал.* I. *перех.* і *неперех.* Дивуватися. *Стаття Франка незвичайно подобалась мені. Я просто подивляю розум та талант того чоловіка* (Кошюб, III, 1936, 278); *Із ран — нове життя закло́ниться, що з нього світ весь буде поди́влять* (Тич., II, 1947, 255).

2. *перех.* Розглядати. *Олена подивляла гарного коня* (Коб., I, 1956, 102).

ПОДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок., розм.* Дивитися час від часу; поглядати. *Найдашиха лякалась та все подивлялась набік, чи часом не вглядить де знайомих людей* (П.-Лев., II, 1956, 321); *Визволені з концтаборів, злучені. вискочені люди тривожно подивлялись навколо, наче не вірили ще в свій порятунок* (Довж., I, 1958, 346).

ПОДИВУВА́ННЯ, *н. с., рідко.* Те саме, що **по́див.**

ПОДИВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., з кого — чого, кому, чому і без додатка.* Те саме, що **здивува́ти.** *Того ж таки дня Мируся каже: «Піду я, мамо у Любчики! Нимашиха дуже подивувала, да не боронила* (Вовчок, I, 1955, 212); — *Хто тепер подивує з тебе? ..ніч, дорога: у вщо б це вдягнися — аби тепло* (Вас., I, 1959, 184); [Пані Любов:] *Що тут у нас таке безладдя?..* [Пан Стась:] *Обіцяно це, мамо: хто нам тепер подивує* (Вас., III, 1960, 238).

ПОДИВУВА́ТИСЯ, ую́ся, у́єшся, *док.* 1. Те саме, що **здивува́тися.** [Гонча́ль:] *Хоч то ніби великий пан — пан інспектор* [инспектор]*! — ну, але він чень бідному вчителеві у селі в горах не подивується* (Фр., IX, 1952, 186); // Висловити своє здивування. *Один раз по дорозі, забувшися, навіть уголос подивувався* [Артем]. — *Що ж це вони косять сьогодні?* (Головко, II, 1957, 405).

2. Дивуватися якийсь час. *Подивувалися, потоваро́вали* [потолкували *родичі*].. *що як-то Олексій, такий багатий, одним-одну дочку та віддав за свого багрянка* (Кв.-Осн., II, 1956, 352); // на що. Дивуватися, дивлячись на що-небудь якийсь час. *Дивні діва відкрилась* [в дітям] *стеж. Зупинившись, постоять над пташиним гніздом, причепленим у траві, подивуються на кам'яну бабу на скіфській могилі* (Гончар, II, 1959, 97).

ПОДИКТО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дібр., пас. мин. ч. по **подиктува́ти.** *Уряднику аж боки зрівали зо сміху, читаючи ті його реляції, подиктовані злобою* (Фр., VIII, 1952, 94).

ПОДИКТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Диктувати якийсь час.

2. *діал.* Продиктувати. *Міхоньский подиктував йому якесь завдання. Борис написав і. узявся розв'язувати його* (Фр., II, 1950, 33); // чим, *перен.* Обґрунтувати, підкласти що-небудь.

ПОДИМА́ТИ, а́ю, *недок., розм.* Дути не дуже сильно або час від часу. *І-за Дону вітер подима* (Брик., Срібне весілля, 1957, 109); // *безос. Із естради подимав гарячим вітром* (Вас., Вибр., 1954, 50).

ПОДИМИ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* подимля́ть; *док.* Дими́ти якийсь час.

ПОДИМИ́ТИСЯ, и́ться; *мн.* подимля́ться; *док.* Дими́тися якийсь час.

ПОДИ́МНИЙ, а, е. *іст.* Пов'язаний з розподілом і сплатою податі, яку параховували залежно від кількості печей і димарів у господарстві. *Протягом XVII ст. на Україні у книгах були не лише реєстри (квити) населення, що платило податок згідно з подимним універсалом 1629 р., а й старі поборові реєстри. населення, яке платило податки згідно з поборовим універсалом 1578 р.* (Укр. іст. ж., I, 1960, 76); // у знач. ім. **подимне,** ного, с. У старода́вній Русі й на феодальній Україні — така подать. *Хоч реєстр* [Київського воєводства] *1628 р. укладався до сеймової уза́кви про подимне, основною податковою одиницею в якому фігурує.. дим* (Укр. іст. ж., I, 1960, 67); *Вимоги* [латинні] *подимне од дворів* (Котл., I, 1952, 190).

ПОДИМНИ́НА, и, *ж., іст., рідко.* Те саме, що **подимне** *(див.* **подимний**).

ПОДИ́НА, и, *ж.* 1. Полова плита в пла́вильній печі. *Члени бригади викладають вогнетривкою цеглою поди́ну печі* (Роб. газ., 13.XI 1962, 2).

2. *діал.* Низина. *А там, на схід, у далеченькій подині простелялась фе́рганська степь* (Ле, Міжгір'я, 1953, 86).

3. *діал.* Рівне місце в горах.

ПОДИ́НКА, и, *ж., діал.* Змепш.-пестл. до **поди́на** 2, 3.

ПОДИРА́ТИ, а́ю, *недок., перех.* і без додатка, *розм.* Викликати тремтіння, озноб.

◇ **Моро́з подира́є по́за шкі́рою** (**по́за шку́рою, по шкі́рі, по́за спи́ною і т. ін.**) *див.* **моро́з.**

ПОДИСКУТУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Дискутувати якийсь час. — *У мене.. так і сверблі язик подискутувати з паном Франком, але за столом, подумав я собі, незручно* (Кол., Терен.., 1959, 222); — *Тим часом ми з матір'ю прочитали* [журнал]. *Трошки подискутували* (Головко, II, 1957, 592).

ПО-ДИТЯ́ЧОМУ, *присл.* Як дитина, подібно до дитини. *Юзя писала листи ще зовсім по-дитячому, самими фактами* (Л. Укр., III, 1952, 862); *Попереду було стільки широкого щастя. Здавалося, що, взявшись по-дитячому за руки, вирушать вони назустріч великому світанню* (Гончар, II, 1959, 185); // Як у дитини. *На*

його дивилось лице, по-дитячому лагідне й привітне (Вас., I, 1959, 302); *Сльози текли по-дитячому з його потемнілих очей* (Мик., II, 1957, 309); // *Як дитині. Орисі зробилося по-дитячому радісно* (Тют., Вир, 1964, 520); // *Як дитину. — Данилко, рідненький... Це ти? — Вже і його вона зве по-дитячому. Сказано, мати* (Стельмах, II, 1962, 149).

ПО́ДИХ, у, ч. 1. Втягування і випускування повітря під час дихання; вдих і видих. *Після кожного подиху хотілося швидше відчути ще раз цей неповторний смак весняного повітря* (Собко, Зор. крила, 1950, 8); // **Те саме, що зі́тхання.** *Радісний подих промінся в юрбі* (Головко, I, 1947, 14); * *У порівн. Вони* [хвилі] *гомонили все тихше і тихше, і з їх гомону виникала пісня. Безмежна і журна... Ледве чутно, як подих, прозвучала вона й заніміла...* (Л. Укр., III, 1952, 590); // Видихуване кимсь повітря. *Ти ідеш, пренекорочна, Нерелогамі-чугаль і дитину леґіваєш Теплим подихом своїм* (Рильський, II, 1960, 247); *Степан вдихув гарячий подих коня* (Епік, Тв., 1958, 530); // Шум, утворюваний вдиханням і видиханням повітря. *Отак лежав я, мабуть, довгенько, коли щось мені почулося — якесь ледве чутне чи порух, чи подих* (Вовчок, VI, 1956, 319); *Інша* [боєвд], *наче в повітрі. Земні ніб нам не було. Намагався не дихати, бо весь Будапешт був його подих* (Гончар, III, 1959, 258); *Ночай берегом стежкою до городів нестримно поспішало двоє. Навіть важко було дути чуті було в чорнозах* (Ле, Ю. Кудря, 1956, 144).

◊ **До оста́нього по́диху** *див.* **оста́нній; Затамо́вувати (затамува́ти) по́дих** — те саме, що **Затамо́вувати (затамува́ти) дихання** (дух, **віддих** *і т. ін.*) *(див. затамо́вувати); Захо́плювати (захопи́ти) по́дих див. захо́плювати; Зачаїти по́дих див. зачаїти; Лёдве переві́дати (перевести́) по́дих див. переві́дати; Не переві́дати (не перевести́) по́диху див. переві́дати; Одни́м по́дихом:* а) дуже швидко, блискавично; миттю. *Чутка.. облетіла район одним подихом* (Тют., Вир, 1964, 540); б) пружно. — *Хороше було б, коли б уся Руська земля одним подихом жила* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 48); **Переймáє (переймáло, переймáло) по́дих,** *голос.* — те саме, що **Займáє (займáло) дух** *(див. займа́ти). Валерій так розгаявся по любу, що переймало подих* (Ільч., Звич. хлопець, 1947, 73); **Прийма́ти остáнній по́дих** *чий* — побути біля кого-небудь у момент його смерті. [Марічка:] *Ой мій таточку!.. не я бачила твій останній погляд, не я прийняла останній твій подих!..* (Крон., V, 1959, 547).

2. **Рух повітря**; вітер. *Весна приймала, на синьому Дунаю Сплескала лебединим крильми, Дунуда теплим подихом по краю* (Фр., XI, 1952, 247).

3. Повія, повіяння. *Коли б хоч легенький подих низового вітру приніс на своїх крилах прохолоду* (Коцюб., I, 1955, 180); *Чуються подих гронової тьмяної, п'яної ночі* (Рильський, I, 1960, 185); * *У порівн. Голос у неї знизився, він пройшов по кімнаті, як подих морозу* (Тудор, Народження, 1941, 61); // Ознака, прикмета наближення, настання чого-небудь. *Вже від чує смертний подих, Дунька лине в інший світ* (Л. Укр., IV, 1954, 194); *В цих пахощах пізнього листя відчувався подих весни* (Шиян, Вибр., 1947, 178); // *перен.* **Віяння,** прояв чого-небудь. *Не коханням, а тільки першим подихом і першим туманець його трагічно торкнулися дівочого серця* (Стельмах, I, 1962, 277); // Те саме, що **вíпах.** *Повіє* [Кропивницький] *до Славка й зачав його обнімати й цілувати. Сяяння його ніжним ротом, а подихом лагідною душею* (Мирн., Тв., 1954, 260); *В зустрічах* [в каюті] *м'яка повітеплювала.. і знайомі сильні подихи бізнес трояд* (Епік, Тв., 1958, 280); *Гіркі подихи піднесе мені сеєн* (Ю. Янов., I, 1958, 104).

4. *перен.* Вплив, дія чого-небудь на щось. *Того він чекав, чого сподівався? То був дим, імла, що розвіялись од подиху дійсності...* (Коцюб., I, 1955, 127); *В усіх творах письменника* [Мирного] *виразно відчувається подих «Кобзаря», його гуманізм і патос* (Життєві і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 632).

5. *перен.* Основний напрям, загальний зміст, сутність чого-небудь. *Немає сумніву, що відтворення подиху сучасності, який відчувається в образному строї кращих творів української радянської музики, значною мірою досягнуте через виникнення їх авторів у живу інтонаційно-музичну атмосферу Радянської України* (Ком. Укр., 7, 1961, 75); // Якесь начало, що визначає поведінку, напрям думок і т. ін. *Подих волі й братерства.*

ПОДИ́ХАТИ, подихаю, подихаєш і подишу, подиші; *док.* І. Дихати якийсь час. *Як найбільше заранки з дому, щоб трохи прохолодитись та подихать свіжим повітрям* (Н.-Лев., IV, 1956, 325); *Від лісництва сходили сюди подихати м'яким зволоженим повітрям конторські працівники* (Вол., Шадри, висоти, 1953, 64).

2. *розм.* Жити якийсь час; прожити. *І судили в Самборі. Дали їй п'ять літ, але ті, що вагони їх на розправді, говорили, що з неї лебедя тягнь була, недовго не подихає* (Фр., I, 1955, 289).

ПОДИХА́ТИ[1], ає, *недок.* 1. Віяти не дуже сильно або час від часу; повіяти. *Тихо вітер подихає* (Манж., Тв., 1955, 212); *Подихав теплий голубиний вітрець* (Кач., Вибр., 1947, 102); *Холод подихав* [подихає] *з долин* (Фр., XII, 1953, 378).

2. *чим, зазнавши безос.* Обдавати хвилями або час від часу жаром, теплом, холодом, якими-небудь запахом і т. ін. *Стоїть вітер, свище. Пекло подихає* (Черш., Поезії, 1959, 54); *З моря подихало тихою прохолодою* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 45); *Там, де я сидів, із парку ще, правда, подихало Гарячим денним духом* (Вирган, В розп. літа, 1959, 239).

3. *чим, перен.* Бути сповненим чим-небудь, виражати щось. *Тонкі брови, русяві дрібні кучері на чолові, тонкий ніс, рум'яні губи — все подихало молодою парубочою красою* (Н.-Лев., II, 1956, 264).

ПОДИХА́ТИ[2], аю, ає, *недок.*, **ПОДОХНУ́ТИ,** ну, неш; *мин. ч.* подо́х і подо́хнув, ла, ло; *док., розм.* Умирати (про тварин, птахів, комах і т. ін.). — *Ой, не кличте, вайворони, Чумацького гурту. Накликаєшись, подохнете Коло мене вкупі* (Шевч., II, 1963, 148); *Хозяйка.. все лаялась дурно-дурнісінько. Здавалося їй, що.. корови попереподихали.— А подохли були б вони!.— думав хлопець і поліруючи мовчав* (Головко, I, 1957, 137); // *вульг.* Помирати (про людей). *Водиться* [Гадик] *з контрабандистами, які викидають його із вагона в пітьмі баркани середньоазіатської пустелі. Там він подихав з спраги* (Тют., Вир, 1964, 417); — *Зрештою, коли б навіть тепер подох* [арештант] *один-два,— можна було б похвалитись в воду* (Хотк., I, 1966, 174).

ПОДИХНУ́ТИ, не, *док.* Однокр. до **подиха́ти**[1] 1, 2. *Подихнув холодний вітер* (Л. Янов., I, 1959, 244); *Студений вітер подихнув вечорами, і стало зимно* (Ільч., Козацьк. роду., 1958, 81); *Настала осінь. Подихнули морози* (Коцюб., I, 1955, 66); // *безос. Подихнуло на Палинка вільним холодним повітрям* (Мирний, IV, 1955, 299).

ПОДИХВА́ТИ, ує, *недок., рідко.* Те саме, що **подиха́ти**[1]. *Чаром подихує через грати цвітінка-ніч*

[весняна ніч] (Вас., II, 1959, 67); // безос. — *Ви сиділи на канапці і шили; .. од все тоді повідмувало таким спокоєм, таким миром ...* (Н.-Лев., VI, 1965, 46).

ПОДИЧАВІТИ, ію, ієш, ете, *док.* 1. Те саме, що здичáвіти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Він [сторож] мав там [на пасіці] курú, що подичавíли. Сторож не міг їх половити* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 403).

2. *перен.* Втратити людські якості, людський вигляд, стати схожим на звіра (про всіх або багатьох). *Він [Фідель Кастро] говорить — і до радú [радіо] припадають ті, що в крáлі з Злобí, немочі, зневаги Побачивши, як звірі* (Павл., Пальм. вітъ, 1962, 39).

ПОДІБНИЙ, а, е. 1. Який має спільні риси з ким-, чим-небудь, схожий на кого-сь, щось. *Сухе* [жінчине] *тіло було мене теплом, таким знайомим і ні на що не подібним* (Кощюб., II, 1955, 337); — *Погляньте лишень, який горнúй* [хлопчик]. *Зовсім до вас подібний* (Фр., IV, 1950, 40); [Хіпон:] *Учителю, зостовшись при тобí, я став би долею тобí подібний* (Л. Укр., III, 1952, 418); *Нарвеш вирячую сокиę, подíбне до великого золотого сліза* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 58); *Цист і художник подíбні бджолí: з найрізноманітніших квітів збирають вони янтарний і запашний мед* (Рильський, III, 1956, 183).

Мов (як і т. ін.) крапля́на (дві крапля́ни) поді́ подíбний *див.* крапля́на; **Як (вона і т. ін.) кра́пля (дві кра́плі) водí подíбний** *див.* вода́.

2. Такий самий; такий, як той (про якого йде мова). *Ніче в такт природі серце моє стремлянуло од бажання подíбної ж гармонії в людському житті* (Кощюб., I, 1955, 306); [Єлизавета:] *А Київ нам — земний і прозорúй! Дніпро широкий... кучеряві гори, Нізмíть біля, вані золоті.. Де ще красу подíбную знайти?* (Коч., П'єси, 1951, 49).

3. *мат.* Який має подíбність (у 2 знач.). *Два многогранники називаються подíбними, якщо вони мають відповідно рівні многогранні кути і відповідно подíбні грані* (Геом., II, 1954, 57).

◇ І **подíбне (і под.)** *див.* **і**; **І тому́ подíбний**; **І таке́ подíбне (і т. п.)** — те саме, що **І подíбне (і под.)** *(див. і).* *А сказав йому, що хочу в цей святковий день, в цей урочистий і так далі, і тому подíбний день просити його, Олеся, виконати мое секретне прохання* (Ю. Янов., II, 1954, 82); *Павлуша прочитав усе підряд — дурні вірші.— Мила роза, Мила цвет, Мила розовый букет...— і таке подíбне* (Головко, II, 1957, 375); **Нічо́го подíбного!** — уживається для висловлення цілковитої незгоди з ким-, чим-небудь, заперечення чогось. *— Чи думаєш, що я справді такий уже відсталий, отак загруз у пережитках? Нічого подíбного* (Головко, I, 1957, 481).

...ПОДІБНИЙ, а, е. Друга частина складних прикм., що надає слову знач.: який має вигляд, форму того, що назване в першій частині, напр.: кулеподíбний, сíтконодíбний.

ПОДІБНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Якість за знач. **подíбний** 1. *Потім почала* [Екбаль-ґапем] *спокíйнісінько розмальовувати все обличчя, поки воно набуло бажаної подíбності до гíпсової маски* (Л. Укр., III, 1952, 710); *Може, за подíбність до тата, а може, за чуйну, лагідну вдачу Настя любила дядька* (Рем., Весн. грози, 1961, 12); *Подíбність Лялі з Данком була така велика, що Дарці чомусь аж боляче стало* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 277); *Азеркало мало якусь чарівну прикмету запишати його* [Юрка] *в переконанні про деяку подíбність між ним і Наполеоном* (Винник, І, 1956, 271); *У наших мовах* [українській і російській].. *звучить ясна подíбність* (Павл., Бистрина, 1959, 25).

2. *мат.* Тотожність форми при різній величині. *Подíбність трикутників.*

ПОДІБНО, 1. Присл. до **подíбний** 1. *Хочу співáти* [навколишні звуки], *записати у пом'ятí — і не виходить. От-от, здається... Тью, тью, ті-і-і... Ні, зовсім не так.. І не подíбно* (Кощюб., II, 1955, 231); [Орест:] *Ну, Любо, се вже щось таке, чого я зовсім не розумію. Се не подíбно до тебе* (Л. Укр., II, 1951, 55).

2. *у знач. прийм. з рол. в.* і *прийм. до. рідше з дав. в.* Уживається при називанні кого-, чого-небудь, з ким, чим порівнюється хтось, щось. *Подíбно до народників, він* [Л. Толстой] *не хоче бачить, він закриває очí, відвертається від думки про те, що «укладається в Росії нíякий інший, як буржуазний лад* (Ленін, 20, 1971, 95); *Він мазнє спід барки на синє.. і бíлить обливок подíбно мíлі, що море мече дому пíд ноги* (Кощюб., II, 1955, 415); *Діти, поскидавши черевичкú, З безумним виском біглú по ниг* [стрижах], *Ганяючись, подíбно до качат, Одно за одним* (Рильський, II, 1960, 292).

Подíбно [до того,] **як** — уживається як складений порівняльний союз, у знач. так само, як. *Батькова, що, подíбно як і церква, був колись унíятським попом, прийняв віленський* [унíатський обряд] *до своєї хати* (Л. Укр., III, 1952, 57); *Подíбно до того, як у Земському соборі брали участь не тíлькú бояри та дворяни, але і купцí, і ремíсники, і духовíнництво, і державні селяни, широко народний характер мала й Переяславська Рада* (Рильський, III, 1956, 19).

ПОДІВАТИ, аю, аєш; *наказ. сп.* подíнь; *док.*, *перех.*, *розм.* 1. Покласти, засунути все або багато чого-небудь кудись так, що важко знайти. *- Тепер сиг горшків нíде не подіваю, так при собí й носитиму* (Кв.-Осн., II, 1956, 35).

2. Знайти для всіх або багатьох, усього або багато чого-небудь місце, притулок і т. ін. *Куди подівати втíкачів? Куди подівати ці пальта?; // Відкласти, відтрáнити або залишити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, щоб позбутися. — А де ти подíвав пакотцíв? — спитав отець Мельхиседек* [у поговíрка] (Н.-Лев., III, 1956, 124).

3. Використати, витратити все або багато чого-небудь. *— Отож! І де ви подíвав ті грошí? — закрився від Оникія* (Н.-Лев., IV, 1956, 205).

ПОДІВАТИСЯ, аюся, аєшся; *наказ. сп.* подíвайся; *розм.* Док. до **дівáтися.** *Само собí дівчина здивувалася, Де й красотонька подívалася* (Укр.. літ. пісні, 1958, 271); *Де ті гаї та садки подívались, куди ті річки розтеклись?* (Гончар, Таврія, 1952, 21).

ПОДІВОЧИТИ, чу, чиш, *док.*, *діал.* Дівочити якийсь час. *На горосí ружа Те ще й барвіночок; Подívоч, сестрíчко, Ще зок один рочок* (Укр.. літ. пісні, 1958, 107).

ПО-ДІВОЧОМУ, *присл.* Як у дівчини. *Наталка раз у раз тíскала в темну вітальню і там.. тихо плакала і повертáлася в спальню уварону, з підпухлими повíками і не по-дівочому сíрко стиснутими вустáми* (Тулуб, В степу.., 1966, 188); *Гуго смíявся, по-дівочому вродливе личко незнайомого здрíгнулося в гíркуватій усмíшці* (Гончар, Таврія, 1952, 71); // Як дівчина. *У неї був строгí чорні бровенята, мов у дівчини.., здавалося вона теж по-дівочому* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 76).

ПОДІВУВАТИ, ую, уєш, *док.* Дівувати якийсь час. *Дуже мене молодéнькою заставало... не довелось мені як слíд і подівувать, кóсою посвíтить* (Мордв., І, 1958, 96); *— Гóго ж тая Варвара в сéрчиках?.— Бо вона*

ще не дожила до ваших років. Їй теж хочеться подівувати ... (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 144).

ПО-ДІДІВСЬКОМУ, *присл.* 1. Як дід.

2. *перен.* Як було прийнято колись у наших дідів, предків; по-старовинному. *Його тата була кова і зовсім весела, але зроблена по-дідівському: на дві половини, з великими сіньми, з земляною долівкою* (Минко, Ясні зорі, 1954, 211).

ПОДІЙ, дію, ч., *діал.* 1. Надій. *Ряба корова на очах худла і все менше та менше давала подою* (Кощов., II, 1955, 333).

2. Доїнки.

ПОДІЛ, у, ч. 1. Дія за знач. **поділи́ти, поділя́ти** 1. *Завершено.* *поділ території кожного міста, району на перешкоді відділи, інструкторські і лічильні дільниці* (Рад. Укр., 11.1 1959, 1); *Нему з поділу зискіть тої ярмарки припала би гарна сума,— може, ціла тисяча ринських!* (Фр., VIII, 1952, 376); *Терентій недолюбував пана і, коли чув про поділ поміщицької землі, тримав руку за людьми* (Стельмах, I, 1962, 461); *По шерсті, що заробилась роками, в театрі мігцно укорінився механічний поділ персонажів на позитивних і негативних* (З глибин душі, 1959, 71).

2. Дія і стан за знач. **поділя́тися** 1. *Такий вид ядерної реакції, при якій важке ядро розщеплюється на два ядра-осколки приблизно рівної маси, називається ядерною реакцією поділу* (Курс фізики, III, 1956, 373); *У суспільстві, заснованому на поділі класів, боротьба між ворожими класами неминуче стає, на певному ступені її розвитку, політичною боротьбою* (Ленін, 12, 1970, 127); *Суд і в'язниця ще виразніше підкреслили Франкові, що існує класовий поділ суспільства* (Козл., Відродження., 1950, 28); // *біол.* Процес безстатевого розмноження рослинних і тваринних клітин. *Розмножуються бактерії простим поділом* (Захист рослин., 1952, 120).

△ **По́діл пра́ці** — розчленування сукупної праці на її різні корисні види, що задовольняють різні суспільні потреби. *З першого великого суспільного поділу праці виник і перший великий поділ суспільства на два класи — панів і рабів, експлуататорів і експлуатованих* (Енгельс, Походж., сім'ї., 1948, 125).

3. Ряд позначок (перев. горизонтальні риски, лінії) на вимірювальній шкалі. *Річка, гладенько рейка з білими рисками поділу тихо, без плюскоту пішла вглиб* (Донч., II, 1956, 115).

4. Місце, де щось розділяється, розʼєднується; лінія, яка розділяє, розʼєднує що-небудь. *Тут хордон. Землі і лісу поділ. Тут межа, що відділяє нас* (Шер., Дорога.., 1957, 47).

ПОДІЛ, долу, ч. 1. Низько розташована місцевість; низина. *За Россю, на подолі, ніби сточилав густий дубовий ліс* (Н.-Лев., III, 1956, 24).

2. Нижній край сукні, спідниці, пальта і т. ін. *Як ухопить* [Галя] *зо зла руками шовкову спідницю, так і розпинала од подолу аж до самого стану...* (Мирний, I, 1949, 344); *Під вікнами.. зупинявсь.. він, і з його обережно.. зловується отець Миколай. Чим ближче його ноги опускаються до землі, тим вище підіймається на полубрідок подія святешної ряси* (Стельмах, I, 1962, 409); *Вишивка, як правило, узгоджувалась з формою і кроєм одягу. Так, в жіночій сорочці вишивали .. чохли, подія* (Нар. тв. та етн., I, 1966, 55); * Образно. *Був похмурий день; дощ не йшов, але хмари клубочилися над самою землею. Їх подія зачіпався за дерева* (Сенч., Опов., 1959, 276).

ПОДІЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поділи́ти**. *Доходили* [Тетяна з дітьми] *до Трьох лісків. Вони тягнулися здовж горбка й були поділені на три частини; від того і Три ліски називалися* (Кобр., Вибр., 1954, 156); *З допомогою Папаня виросла на лісовій галявині невеличка дерев'яна хатинка, поділена на дві половини* (Донч., II, 1956, 24); *Сивий поділений Чонгарським півостровом на дві частини — залізну і сріблу* (Шчука.., II, 1958, 12); *Хто і як може у нього взяти його добро? Брат Микола? Так вони ж із ним уже поділені!* (Григ., Вибр., 1959, 60); *Свині утримуться великими партіями безстанково, поділені на групи за вагою і віком* (Рад. Укр., 2.11 1962, 4); *Перші дні по приїзді Мості дівчата впивалися.. щастям знову відродженої подільної дружби* (Коз., Сальвія, 1950, 187); * Образно. *Я їх* [сині] *люблю, як сонце й небо,.. вони по-різному, так треба, в житті продовжують мене. Це — я поділений натрос, щоб далі йти в прийдешні дні* (Сос., II, 1958, 457); // **поділе́но**, *безос. присудк. Барак поділено на п'ять кварталів, і в кожному є начальник* (Хижняк, Тамара, 1959, 174); *То вона нову хату візьме, то знову стару поставляє при собі. То землю знову не так поділено* (Мирний, IV, 1955, 94); *Розбито, розчавлено гайа, Обібрано землю у пана, Поділено по-хорошому Між селянами* (Еллан, I, 1958, 98).

ПОДІЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **поділи́ти**.

ПОДІЛИТИ *див.* **поділя́ти**.

ПОДІЛИ́ТИСЯ *див.* **поділя́тися**.

ПОДІЛКА, и, ж. Відстань між позначками (перев. горизонтальними рисками, лініями) на вимірювальній шкалі, а також самі ці риски, лінії. *Ртутний стовпчик* [термометра] *підноситься на кілька поділок* (Наука.., 8, 1963, 41); *Чорні від Думбадзе прикипіли до поділок, насічених на стінці бутля* (Смолич, Прекр. катастр., 1956, 203).

ПОДІЛЛЯ, я, с., *розм.* Низовинна місцевість; долина. *За Россю на подолі, на рівнині нечаче сіяв густий дубовий ліс* (Н.-Лев., III, 1956, 74); *Слалетіннями стежечок, вузькими пазами, що оперізують гори, ідуть гуцули на поділля* (Стельмах, Над Черемошем.., 1952, 182).

ПО-ДІЛОВОМУ, *присл.* 1. Як ділова людина; діловито. — *Товаришу Хвалько,— по-діловому почав Вадим,— як же все-таки буде з ремонтом водопаїки?* (Бойч., Молодість, 1949, 155).

2. По суті; не забуваючи головного. [Бентлі:] *Майоре, я мене ще кілька питань!* [Петерсон:] *Питайте, але коротко і по-діловому! В нас немає часу* (Галан, I, 1960, 415); // Із знанням справи, досвідчено. *Особливо вдумливо і принципово треба підходити до перших книжок поетів. Підтримувати все, що може ще з несміло! зав'язі дати квіт, і по-діловому критикувати те, що потрапило до друку випадково* (Мал., Думки.., 1959, 100).

ПОДІЛОК[1], **ПОДОЛОК**, лка, ч. Зменш. до **по́діл**. *Садок був невеличний, але рясний. Нешироким поділком він простягся аж до річки* (Гр., I, 1963, 350); *Груша родить багато.. Устав вбосяга моя* [дружина], *назбирь в поділок* (Козл., Сонце.., 1957, 60); — *Лиса в своїй чудесній сукенці.. щоранку буде виганяти корову, а вечорами доїти, підкасавши подолок* (Кощов., II, 1955, 388); *Закрутилася стара по хаті, подолком лаву здмухує* (Стельмах, I, 1962, 60); * Образно. *Спустила хмарка на луги Мережані подолки* (Тич., I, 1957, 32).

ПОДІЛОК[2], лку, ч., *діал.* 1. Ділянка землі, виділена в користування сільській родині в дореволюційний час. *Новійку у їх по дві десятини* (Сл. Гр.).

2. Долівка. *Люлька вилася йому з зубів і лежала на подільку* (Фр., V, 1951, 318).

ПОДІЛЮВАННЯ, а, е. Дієпр. пас. теп. ч. до **поділя́ти**.

ПОДІЛЮ́ВНИЙ, а, е, *рідко.* То саме, що **подільчий**. *Вона у вас гарна: трудяща і подільлива* (Сл. Гр.).

ПОДІЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **поділя́ти** і **поділи́тися** 1.

ПОДІЛЯ́ТИ, яю, єш, *недок.*, **ПОДІЛИ́ТИ**, ділю́, ді́лиш, *док., перех.* 1. Діли́ти що-небудь на частини. *Поділяє він дерево.. на шість шматків* (Шог., Поезії, 1958, 110); *Черев'як* [прізвисько] *бігав із кишені шматок зім'ятого другу й поділяв його на три рівні шматки* (Мик., II, 1957, 209); *Запіл поділили на кілька частин* (Гончар, II, 1959, 250); // Відмежовувати, розєднувати собою що-небудь. *Вулиця Круля Яке перетина, все Наше* [назва міста] *навпіл, поділяючи його на вчорашнє і нинішнє місто* (Вільде, Сестри.., 1958, 109); // Бути межею між частинами чого-небудь. *Різка зморшка на перенісся поділила високий лоб навпіл* (Жур., Дорога.., 1948, 6); // Розподіляти що-небудь між кимсь. *— Який він брат мені?! Загонив у свої хаберти все добро та й брать.. Чому ж він не поділяє добра?..* (Мирний, II, 1954, 117); *— Браюк багато і скарбів у місті отім заполивши, Нарівно ми поділимь,— без пайки нікто не лишився* (Гомер, Одісея, перекл. Б. Тена, 1963, 156); *От, скажімо: хліб стільки-то мільйонів зібрали, це он скільки вагонів повезіться, це, як на душу поділити, он по скільки вийде..* (Головко, II, 1957, 130); // *тільки док., кого, розм.* Дати кожному його частку рухомого і нерухомого майна для створення власного самостійного господарства. *Мотря переставилась.. Іван, побачивши, що й дому, мабуть, незабаром за Мотрею, одружив Ониська; поділив синів* (Мирний, I, 1949, 217); // Розділяти, розбиратн на групи, категорії; класифікувати. *Усі затрати, зе'ялені з виробництвом продукції в колгоспах, необхідно поділяти на прямі і непрямі* (Колг. Укр., 7, 1956, 6); [Василь:] *Скасуйте їх, скасуйте ті установи, що поділяли людей на багатих та бідних* (Мирний, V, 1955, 88); *Мартинюк поділив, чи вірніше розсортував, покатованих залежно від стану ран і розповів присутнім, як треба за ними доглядати* (Дмит., Нареченіа, 1959, 81).

◇ **Чого́сь не поді́лити** — не дійти згоди; посваритися. *Дві молодички гарненько цокотять.., а тут дівчора змагається — чомусь не поділили* (Вовчок, I, 1955, 14).

2. *з ким.* Віддавати кому-небудь частину чогось свого; спільно користуватися чим-небудь. *Отак тепер і з сотником З дурним моїм сталось: Розіжна дітей по світу, А добро осталось, Немов з ким поділити* (Шевч., II, 1963, 200); // *У значенні* — заробляти певне місце разом з ким-небудь; одержувати разом з ким-небудь приз, нагороду і т. ін. *Вчився* [Павлуша] *добре.. Але в другому класі вже мусив і натужитись, а все ж довелось поділити першість із своїм однолітком Грішком Сарничуком* (Головко, II, 1957, 262); *Великий приз IV Московського міжнародного кінофестивалю поділили широкоформатний фільм «Війна і мир» .. і «Двадцять годин»* (Мист., 5, 1965, 22); // Приєднуватися до кого-небудь у якійсь дії. *— Це диво! Вже кілька разів хтось поділяє з нами і сніданна, і обід, і вечерю. Тут щось таке та є!* (Укр., казки, 1951, 163); // Зазнавати чого-небудь, переживати, відчувати що-небудь разом із кимсь. *Йому хотілося в вільні хвилини зустрічатися з товаришами, все поділяти — і кров, і піт, і злигодні* (Довж., I, 1958, 209); *Спасибі, Яєцьку мій, що поділяв зі мною ти перші радощі на життьовій вечі!* (Рильський, Поеми, 1957, 225); *І волю, і слава є, Та нема Оксани; Ні з ким долю поділить, Ні з ким заспівать* (Шевч., I, 1963, 124); *Горе сильне Поділив художник з нами* (Ющ., Люди.., 1959, 150).

3. *тільки док., мат.* Виконати дію ділення. *Щоб поділити суму на будь-яке число, можна поділити на це число кожний доданок окремо й одержані результати додати* (Алг., I, 1956, 12).

4. Приєднуватися до чиїх-небудь поглядів, думок, намірів і т. ін.; виявляти солідарність, згоду з кимнебудь у чомусь. *Жінка не поділяла чоловікових поглядів і сварилась, сварилась* (Коцюб., II, 1955, 135); *Шевченко ніколи не поділяв ліберальних ілюзій щодо реформи, щодо волі кріпаків з царської ласки* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 495); *Він зберіг свої наміри дамасі, але вона не поділяла їх* (Рибак, Дніпро, 1953, 188).

ПОДІЛЯ́ТИСЯ, яюся, єшся, *недок.*, **ПОДІЛИ́ТИСЯ**, ділю́ся, ді́лишся, *док.* 1. Розпадатися, роз'єднуватися на частини. *Та горенько — нужда: люді приходиться одно кости, поки вона на мій і поділиться, обладе,— а переміяти нічим* (Мирний, IV, 1955, 33); // Втрачати цілість унаслідок розподілу. *Чи може так бути, як йому увіяюся? Що земля поділяється на шматочки, що людей усе більше, а землі не прибуває* (Коцюб., I, 1955, 118); // Давати відлагодження; розрядкуватися. *Через напівпустиню, поділяючись на кілька рукавів, несе свої води у Каспійське море Волга* (Фіз. геогр., 6, 1957, 42); // Розпадатися на групи, угруповуватися і т. ін. *Товариство поділялось на групи, займані живою розмовою* (Фр., VI, 1951, 208); *Село різко поділялося на два табори: одні — за революцію., другі не хотіли революції* (Вільде, Сестри.., 1958, 53); // Не збігатися, виявляти різницю, розходитися в чому-небудь. *Голоси поділялися. Старша генерація опришків перейшла на сторону Юрчика різучче й тверде; молодша міри трималася Марусяка* (Хотк., II, 1966, 228); *Голоси поділялися майже нарівно: на сім голосів тільки й переважили ті, що були взяв* (Головко, II, 1957, 522); // Виявлятися в певні категорії, розряди на підставі якихось ознак. *Залежно від часу достигання сорти груш поділяються на літні, осінні й зимові* (Колг. енц., I, 1956, 312); *Усі речовини в природі поділяються на неорганічні і органічні* (Наука.., 3, 1957, 23); // *тільки недок.* Бути розділеним на частини. *Для приймання виборчих бюлетенів і підрахунку голосів території міст і районів, що входять до виборчих округ.., поділяється на виборчі дільниці* (Полож. про вибори.., 1946, 6).

2. *тільки док., чим і без додатка.* Поділити що-небудь між собою (між присутніми). *Всі троє примостились десь під парканом і поділяють масницю* (Коцюб., I, 1955, 132); // Здійснити поділ майна. *От раз дурень і пита своїх братів: — А що, браттки, чи будемо ми коли ділитись, чи ні? — Чом не поділитись! — обказують розумні брати* (Стор., I, 1957, 43).

3. *чим, з ким і без додатка.* Віддавати кому-небудь частину чогось свого; спільно користуватися чим-небудь. *Якась з дочкою не мали ні у чім нужди: Петро їм помагав і усім поділявся* (Кв.-Осн., II, 1956, 468); [Галя:] *І книжками поділяємося. Треба комусь, а мені не треба — чому ж не дати?* (Мирний, V, 1955, 135); *— Я бачу, ви все ще той сам Нестор з гір, що був і дитиною, любив самоту й не любив поділятися* (Коб., III, 1956, 92); *Лучче з добрим найти, як з кепським поділитися* (Номис, 1864, № 7280); *Розщедрився* [Еней].., *Хотів поділяти поділитись* (Котл., I, 1952, 167); *— А от коли маєш щось перекусити та поділишся зі мною, не відмовляюся і буду дуже вдячний* (Тют., Вир, 1964, 54).

4. *перен.* Розповідати що-небудь, повідомляти про щось, обмінюватися думками, враженнями, пережи-

ваннями і т. ін. *Спогадами своїми Микита не любив поділяться ні з ким* (Л. Янов., І, 1959, 303); *Вони обмірковували свої справи; поділяючи думками, хто куди думає поїхати по школі* (Вас., І, 1959, 181); *Коли привозили пошту, а о. Василя не було вдома, Райса перша перечитувала новинки й нетерпляче чекала о. Василя, щоб поділитись з ним тими новинками* (Кошоб., І, 1955, 321); *Вагон уже знову, як вулик, загув, загомонів, всюди точилися розмови, кожному хотілося поділитися щойно пережитими враженнями* (Гончар, II, 1959, 173); // Звіритися комусь-небудь. *Самотою тяжку ж я.., З горем в серці, нестерпно важким... Всі знайомі минають, здуть — Поділитися горем ні з ким* (Фр., X, 1954, 26); *Він глянув випитливими очима на матір, але вона не помічала ні погляду його, ні бажання поділитись найінтимнішим, що було в нього на душі* (Юшин. Бализна, 1957, 181).

ПОДІЛЬНИЙ, а, е. Який можна поділити, який ділиться.

ПОДІЛЬНИК, а, ч., спец. Прилад, пристрій для поділу чого-небудь. *Подільник* [різального апарата комбайна] *відокремлює зрізувані стебла від стебел, які залишаються незрізаними* (Зерн. комбайни, 1957, 40).

ПОДІЛЬНІСТЬ, лості ж. Властивість за знач. **подільний**. *Відкриття подільності атомів і їх перетворення — блискуче підтвердження діалектичного матеріалізму* (Наука..., 10, 1956, 10).

ПОДІЛЬЧИВИЙ, а, е, розм. Який охоче ділиться (у 2 знач.) чим-небудь з кимсь. *Її поважали сусідки, бо була привітною, гостинною і подільчивою* (Коз., Нові Потоки, 1948, 160).

ПОДІЛЬЧИВІСТЬ, вості, ж., розм. Властивість за знач. **подільчивий**. *Природжене людині чуття подільчивості, притуплюване століттями страхом загибелі в боротьбі за існування, пробуджується в ході змагання, в умовах суспільної праці з розподілу суспільного продукту* (Літ. Укр., 5.XII 1968, 3).

ПОДІРЧА́ВІТИ, ію, 1ов. Дов. до **дірча́віти**. *Залізна покрівля поржавіла, подірчавіла* (Мирний, І, 1954, 191).

ПОДІРЯВИТИ, влю, виш; мн. **подіря́влять**; перех. Док. до **дірявити**. *Подіравши піджиг; // перен., розм. Поранити кулями. — Он учора теж санітарний поїзд із нашими в ешелон відправили — подірявили хлопців* (Збан., Сеспель, 1961, 252).

ПОДІРЯВИТИСЯ, влюся; мн. **подіря́вляться**; док. Зробитися дірявим.

ПОДІРЯВЛЕНИЙ, а, е, 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подіря́вити**. *Славнозвісне львівське скляне склепіння над перроном було подірявлене шрапнеллю і рушничними кулями* (Гжицький, У світ., 1960, 220); * У виразі. *Дране, ніби подірявлена, густина світилась наскрізь, як решето* (Н.-Лев., III, 1956, 322).

2. у знач. прикм. Який подірявився, укрився дірками; дірявий. *Дістала* [Майборщиха] *старі подірявлені сіренькі панчохи* (Н.-Лев., IV, 1956, 288); *Поміж сонними спляченими волоськими грушками лежали свіжозогнені, ..з подірявленим тілом* (Коз., Мандрівники, 1946, 11).

ПОДІСТАВА́ТИ і розм. **ПОДОСТАВА́ТИ**, аю, аєш, док., перех. 1. Узяти, витягти все або багато чого-небудь звідкись. *Школярі свої гриндолки З новиток подіставали* (Щог., Поклі, 1958, 217); *Так усі три і кинулись, подоставали, хто кисет, хто — портфельок чи просто баняночку з-під вакси* (Головко, І, 1957, 463).

2. Здобути, відшукати все або багато чого-небудь, долючи труднощі. — *Е, коні ми подоставали. Прямо як зміг! Із кінного заводу виперли* (Стельмах, II, 1962, 183).

3. Одержати очікувані, потрібні, необхідні і т. ін. предмети, гроші тощо. *Під дівчатком, на убраному квітами столі, лежали дарунки, котрі подоставала молода від різних панів і нових знайомих* (Коб., І, 1956, 117).

4. рідко. Набути нової ознаки, особливості (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Навіть поробітчатки поїнді, румʼяні собі подіставали. А вже сільські жартіб..* (Хотк., II, 1966, 179).

ПОДІТИ, іну, їнеш; наказ. сп. подій; док., перех. 1. Те саме, що **діти**[2]. *Василь спершу не знав, де його* [ножика] *і подіти; то затовав у кишеню, то подумав, а що як випаде?* (Мирний, IV, 1955, 17); *Він ніяково м'яв капелюха, не знав, куди його подіти* (Коп., Вибр., 1948, 174); *Кінець кінця іграночку, Де ж подіти Оксаночку?* (Мал., Зеленгора, 1959, 234); *Коханець якось швиденько стеблинки горбами, повні, свіжі, богаті, та все чужі. І навіть не людські, а панські. Нащо йому? Куди все подіне?* (Коцюб., II, 1955, 42); — *І на їх нічого й не продавайте. — Як, матінко княгине? А де ж подіть наші хутра, кеї, віск?* (Скл., Святослав, 1959, 141).

◇ **Не знáти, куди́ (де) подíти óчі** [**від сóрому і т. ін.**] — те саме, що **Не знáти, де діти óчі** [**від сóрому і т. ін.**] *(див. дівати)*; **Не знáти, куди́ (де) подíти рýки** — почувати себе ніяково; соромитися. *Горлавий почервонів і, не знаючи, де подіти руки, переступав з ноги на ногу, наче стояв на голках або на битому склі* (Кир., Вибр., 1960, 356); **Не знáти, куди́ (де) себé подíти** — не знати, що зробити, за що взятися. *Не знаючи... куди себе подіти, Райса біла до старої матушки* (Коцюб., І, 1955, 324); *Не знаючи, де себе подіти, Ангор бився нагайкою гамірними вулицями* (Кучер, Чорноморці, 1956, 17); **Нíде гріхá подíти** — те саме, що **Нíде гріха́ дíти** *(див. гріх)*. *Ловили* [пастушки] *сорочками... пічнурків, били (нідe гріха подіти) жаб і виброджували цілий Сусанівей у пошуках хлібокомісця* (Ю. Янов., II, 1954, 155); **Нíде прáвди подíти** – те саме, що **Нíде прáвди дíти** *(див. дівати)*

2. Втратити щось, загубити. [Гі ї ь а е:] *А ов я свою руку подіе, про те знає король. Вже ж мені її не жоші відірвали* (Л. Укр., IV, 1954, 251).

ПОДІТИСЯ, іюся, їнешся; наказ. сп. подійся; док. Те саме, що **дітися**. *В селі не бачили її ні чуки, Де вона* [княжна] *поділась* (Шевч., II, 1963, 34); *Якось глянула* [Хима] *в чисту воду, та й не пізнала самої себе... — Чи се я? де ж моя краса дівоча поділася?* (Вовчок, І, 1955, 52); *В Антона де й спатись подіться, як рукою її зняло* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 137); *Один бурлака вгамбів одчинені двері, богадівсь, де подівся Бжозовський, і почав пертись по дверях на горище* (Н.-Лев., II, 1956, 203); *Раптом виникнув цілину, з-за кущів.., жандарм, що так і вівсь: — Біс тут старець? де поївсь?* (Тич., II, 1957, 28); *Катерино, серце моє! Лишенько з тобою! Де ти в світі поділася З малим сиротою?* (Шевч., І, 1963, 23); *Марія ще не знала, куди їй подітися проти ночі, не думала, що буде робити завтра* (Кучер, Чорноморці, 1956, 103).

◇ **Не знáти, куди́ (де) подíтися** [**від смýтку, сóрому, збентéження і т. ін.**] — дуже переживати, хвилюватися (від смутку, сорому, збентеження і т. ін.). *Першу зиму Олені було так тяжко і так сумно, що вона не знала, куди подітися* (Тют., Вир, 1964, 24); *Микола не знав, де подітися, що з собою робити в такім клопоті. Він встидався, як дівчина* (Стеф., І,

1949, 164); *Батько викликає сина і так присоромив його, що той не знав, куди подітись* (Рад. Укр., 8.IX 1950, 2); **Піде (нікуди, нема куди) подітися** те саме що **Піде (нікуди, нема куди) дітися** (див. дівтися).

ПОДІУМ, а, ч. 1. Підвищення навколо арени античного цирку з місцями для почесних гостей (імператора, сенаторів і т. ін.); // Підвищення імператорської ложі.

2. У скульпторів, художників — підвищене місце для натурщика, натурщиці. *До стін прикладені сходять полотна на підрамниках, картони; невеликий подіум — підвищення для натурщиці — завалений великими папками* (Перв., З щоденника., 1956, 133); // Підвищення або підставка для чого-небудь. *Обладнання* [Полтавського] *музею: вітрини, столики, полиці, подіуми, дошки і т. ін. ми вирішили робити такими, щоб вони були виточені в світлі* (Нар. тв. та етн., 6, 1966, 84); *Зал ресторану «Золотий лев». Йому* [Вуличу] *шикнасс,— поруч з шикнасом невеличкий подіум, де сидить Марія* (Собко, П'єси, 1958, 309).

ПОДІЯ, ї, ж. 1. Те, що відбувалося або відбулося, сталося; явище, факт суспільного або особистого життя. *Дячиха виросла таки у цім селі, і події, про яку так мегречно згадувє гуцул, дійсно мали місце й були історичним фактом* (Хотк., II, 1966, 364); *Кожен з'їзд нашої партії — подія величезної світової ваги* (Ком. Укр., 3, 1966, 3); *З пазуби «Кайманів теж спостерігали за подіями на шхуні та за пляжами* (Трубл., Шхуна., 1940, 280); // тільки мн. Сукупність пов'язаних між собою в якомусь відношенні явищ, фактів суспільного життя (звичайно важливих, значних), які становлять ніби щось єдине ціле. *За часи Іван зразу, немов поспішався, підвищеним тоном почав розмову про сучасні події* (Кощюб., II, 1955, 217); *Він натхнув на Баржанське минуле, на те, що після подій 1905 року той кілька років відбував заслання десь на соляних промислах в Астраханській губерни* (Гончар, II, 1959, 17).

2. Те, що порушує усталений, звичний хід життя; що-небудь важливе, видатне. *Писати паличкн, думаючи, не подія в житті?* (Горд., Буян, 1938, 11); — *Появ каравану у нас великі і не щоденна подія* (Тулуб, В степу..., 1964, 54); // Що-небудь непередбачене, несподіване; пригода. *Побіжна добову Ржевичка, піжнувшись і готуючись, що то з Мартою за подія* (Вовчок, Вибр., 1937, 222); *День відїзду Тайах відмічено кількома подіями* (Ю. Янов., II, 1958, 57).

3. *заст.* Справа, діяльність. *Усе його душа весь заховалась глибоко сама в собі; він ніби одерев'янів од тієї страшної події, котру недавно вчинив* (Н.-Лев., II, 1956, 301); *Життя пройти* [тобі] *не екскурсантом,— не гостем на короткну мить... Хай діалектика буднянтом в твоїх подіях забашлить* (Тич., II, 1957, 77).

ПОДІЯТИ, ію, ієш, *док.* 1, *перех.*, на кого — що і без додатка. Справити пилив на кого-, що-небудь; вплинути. *Коли, бач, Гурка не здолають, то карочки уже подіють. Що між старці Гурк пошаде* (Котл., I, 1952, 254); *Грузе шарлатки, оце, що він так розлючено страсонує їі, поїівно на Світлану дивовижно* (Гончар, II, 1959, 99); *Стало* [Варвара] *похитувати вапючку, щоб розчин швидше подіяв на пятлочутливий нопір* (Перв., Дикий мед, 1963, 309).

2. *перех.* і *неперех.*, розм. Зробити, вчинити що-небудь. [Кулина:] *Ох, радь же, радь мені, серце Орисю, як мені бути, що мені подіяти?* (Кроп., II, 1958, 446); *Загалом тут виборча акція йде живо і поки не годні нічого подіяти, хоч Охрімовича і мене виставляють яко безбожників і ворогів церкви* (Стеф., III, 1954, 245); // *перех.* Завдати чогось, заподіяти щось кому-, чому-небудь. [Лисенко:] *Братці! Бандурко хита в лихих подія* (Кост., I, 1957, 233); *Проклинаємо силу Змієву, що подіяла рани Київві* (Тич., II, 1957, 186); // *перех.* Зробити комусь пакпуванням що-небудь неприємне, недобре. *Все ж то ти се, моя мила. Так подіяла мені! Серденько моє заудила, Й живу, мов в холодні...* (Пісні та романси..., II, 1956, 15); // *безос.* *Се щось дому подіяло: не їсть, не п'є* (Сл. Гр.).

◇ **Подіяти в собі** що — вчинити собі що-небудь недобре, покінчити життя самогубством. — *Василь, не пильнує дуже. Одумайся.. Помалій і себе і їі.. Тебе візьмуть — вона з собою що-небудь подіє. Не губи молодого віку* (Мирний, IV, 1955, 196); **Що [ж] подіяти; Нічого не подіяти**, у знач. вставн. сл.— треба примиритися, нічого не можна змінити, не можна вчинити так, як треба, як бажаєш. *Вже мені не везе з нерозладчаками, що подіяш* (Кощюб., II, 1956, 192); — *Жаль мені, Романе Григоровичу, прощатися з тобою.. Але що ж подіяш, коли в твоїй голові якийсь дідько продукцу видовбав. Базамутить вона тебе і кінець може збаламутить* (Стельмах, I, 1962, 120).

ПОДІЯТИСЯ, ється, *док.*, розм. Те саме, що **зробитися** 3. — *Тут з матір'ю щось подіялось — упали додолу* (Мирний, IV, 1955, 46); [Митрохван:] *Що тут у вас подіялося?* (Кроп., II, 1958, 178); [Ларіса:] *Що за страшні слова? Антоне Макаровичу, що вам подіялось?* (Мик., I, 1957, 254).

ПОДЛУБАТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* 1. Док. до **дзлубати** 1. *Подлубати ложкою.*

2. Дзлубати, колупати якийсь час. *Чака.. подлубав пальцем у густій бороді* (Панч, Гомон України, 1954, 70).

◇ **В голові подлубати**, *жарт.*— розмірковувати, обдумати. [Нечипір:] *Легко сказати, Тяжко зробити; Перш треба подумать, В голові подлубать!* (Кроп., I, 1958, 215).

ПОДЛУБАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.*, *розм.* Дзлубатися якийсь час. *Подлубавшись у кишені, він здобув ще одного папірця* (Збан., Сеспель, 1964, 33).

ПОДМУХ, у, ч., *рідко.* Те саме, що **подих** 3. *Єдиний відгук в темряві нічній — То подмух вітру та витя скажене...* (Воронін, Вибр., 1959, 93); *Чітко відбиваючи крок, Шепіт підійшов до сізика, взався за ручку, смикнув до себе легкі дверцята. І враз зломився, наче крижа осінчана від різкого вітрянот подмуху* (Загреб., Шепіт, 1966, 268); * *У порівн. Легесенькі, легесенькі зітхання, невиразне й тихе, як подмух вечірнього вітерця по вербах та лозах, вирвалося з грудей Вагі* (Н.-Лев., IV, 1956, 80).

ПОДМУХАТИ, аю, аєш, *док.* Дмухати якийсь час. — *Рука посиніла! — злякався Рак.— Подмухай на неї...* (Автом., Щастя., 1959, 112); *Кожен покупець.. мусив, зазнав, подмухати в сопілку, в другу, в третю* (Ільч., Козацьк. роду..., 1958, 244).

ПОДМУХАТИ *див.* **подмухувати**.

ПОДМУХУВАТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **подмухувати**. [Трохим:] *Вертать назад? Куди вітер подмухне, туди й ви носа повернули?* (Кроп., IV, 1960, 201).

ПОДМУХУВАТИ, ую, уєш і *рідко* **ПОДМУХАТИ**, аю, аєш, *недок.* Дмухати не дуже сильно або час від часу. *Високий повільно подмухував чіпом* (Куцанг, Пов. і нов., 1938, 206); *Подмухав вітрець легенький, За сліцем шептав сліце* (Граб., I, 1959, 591).

ПОДНЕ́СЬ, *присл.*, *книжн.*, *заст.* По цей день; досі. *І думає я, і думая аж увесь. Про шлях його* (М. Л. Кропивницького), *де терен з лавром сплівся, Про подвиг многорічний* [багаторічний], *що лишився*

На вік вікі́в, неті́нний і поднесь (Рильський, II, 1960, 155).

ПОДНЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *док.* Дню́вати якийсь час. — *Довелося нам поднювати тоді в полі!* (Чаб., Стоїть вир..., 1959, 107).

ПОДО́БА, и, *ж.* 1. Зовнішній вигляд; зовнішність. *Із сіл же то дівчинки виросли дуже гарна дівчина, такої подоби і не бачили у нас на Україні* (Стор., I, 1957, 347); *Хоч і як тяжко гурбувався Дис Мисюта своєю нашою подобою, а все-таки він собре бачив, яке вражіння зробила та його подоба зразу по Вовка* (Фр., IV, 1950, 64); *Мінялись мундири, мінялась подоба, залість обдурених антантою чорношкірих... стали вони — чорні барони та блідолиці юнкери* (Гончар, II, 1959, 384); // Зовнішній вигляд, зовнішність когось, що виникає в чиїй-небудь уяві, пам'яті; образ. *Перед очима живо їм* [мені] *стоїть его* [його] *подоба* (Фр., XIII, 1954, 57); // *з означ.* Сукупність зовнішніх ознак, що характеризують кого-, що-небудь. [Лісовик:] *Хіба ж то не по подобі, що діяпів він солотського шестілітнього одчаю, блукаючи в подобі вовчій місяці?* (Л. Укр., III, 1952, 249); *Навіть в останню хвилину перед лицем смерті не втратили* [вільні] *людські подоби* (Збан., Єдина, 1959, 194); // у *знач. прикм.* моральна, духовна і т. ін. Характер, душевний склад, сукупність чиїх-небудь внутрішніх якостей. *Тільки цінуючи мою моральну подобу, жай на увалі: Меня зана іх согроге зано!* (Л. Укр., V, 1956, 481).

2. *діал.* Істота. *Ті діва й подоби, що світ заповнили... не повне свідоцтво всетворчої сили, се тільки фрагменти чєрва нам нєсе* (У. Кравч., Вибр., 1958, 166).

3. Щось схоже на кого-, що-небудь; те, що нагадує собою когось, щось. *Здавалось, що то сиділа не жива людина, а якась подоба людини, вирблена з чорного залізна на чорних залізних сходах* (Н.-Лев., IV, 1956, 276); *Хлопець стояв потупивши зір, подоба червоної барви виступала на його запалих блідих щоках* (Дмит., Розлука, 1957, 298); *А жила в ті вдовиці ще й сирітка білолиця і такої краси, що й подоби не знайти* (Збан., Одна сім'я, 1950, 133).

◇ **На подобу** *кого, чого, чим* — на зразок, подібно до кого-, чого-небудь. — *А що вчора ви тут присягли На подобу жінчутва, Більш не слухать обітниць моїх. Ні поглядів, ні пророчень.*— *То навмисно про все те до вас Побалакати хочу* (Фр., XII, 1953, 404); *С... мільйони двонозих створінь па нашу подобу, що звуться людьми і за ціле життя не перевикають ні одної такої години, як наші довгі дні, тижні, місяці, роки* (Ірчан, II, 1958, 149).

4. *у знач. присудк. сл.* Уживається в значенні: відповідає прийнятим правилам, звичаям і т. ін. — *Та ні,— похмурнішав він,— сказав Олексій.— Вже ніяк не подоба проти вас рівнятися* (Ка.-Оп., II, 1956, 317); *Він скинув сльозу, сердячись,— бо хіба ж подоба плакати старому дідові* (Гр., I, 1963, 275).

5. *діал.* Потреба. *Така подоба, як свині в хомуті* [хомуті] (Номис, 1864, № 11206); *Чого мені журитися? Якая подоба? А чи пан я? а чи дука? А чи хлібороб?* (Мань., Тв., 1955, 62); — *Слава!* — *гукнула Маріка.*— *Увечері в клубі танці. Міцненько уп'ябрав голову в плечі й скривився.*— *Танці. Така мені подоба, як слпому дзеркало!* (Автом., Так народж. нові, 1960, 115).

◇ **У подо́бі ста́ти** *кому* - сподобатися. *У подобі став їй новий пін* (Сл. Гр.).

ПОДОБА́ТИ, аю, єш. *недок.* 1. тільки 3 *ос.*, *безос.* Відповідати певним прийнятим нравилам, звичаям; годитися. *Кпим не поліз у свій двір через перелаз, бо це вже не подобало голові* (П.-Лев., III, 1956, 350); *Не подобає мені пішки йти, а подобає кожаною їхати* (Стельмах, I, 1962, 63); // Слід, треба. — *Мені подобає до труждепних пійти., а ви заставайся тут а вирок* (Стар., Облога., 1961, 48).

◇ **Як [і] подоба́є (подоба́ло)** — те саме, що Як [і] нале́жить (нале́жало) (*див.* нале́жати[1]). *Далеко десь, серед чужих країв, Пан на всю губу жив. У розкоші, як пану подобає* (Гл., Вибр., 1957, 91); — *Це козани з походу вертаються,— поясняв Сава Петрович.— А їх ото зустрічають, як і подобає — заслужених* (Головко, II, 1957, 273); *Як і подобало куреитрі, в неї були розумні очі, трохи іронічний вираз пісного обличчя і рівний голос* (Панч., На калиш. мості, 1965, 52).

2. *на кого — що, діал.* Бути схожим на кого-, що-небудь. *Подобав* [Іван] *на ту патяйну собаку, що перше вкусить, заки сяжне* (Март., Тв., 1954, 227); *Подобала татина на якусь заклату вечеру* (Стеф., I, 1949, 44).

◇ **Не подоба́ти на свої́ лі́та** — виглядати молодшим або старшим, ніж насправді. *Вона не подобала на свої літа, здавалася молодшою* (Март., Тв., 1954, 340).

ПОДОБА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Викликати симпатію, прихильність до кого-небудь; справляти на когось приємне враження. *Родина Горького і він сам уже більше подобаються мені* (Коцюб., III, 1956, 330); — *Мені подобається твій Богдан. Це неймовірний оптиміст* (Ю. Янов., II, 1958, 147); // Викликати потяг, інтерес (у особи іншої статі). *Ванна, посміхаючись, пригулялась цією Данькові до плеча.— Даньку, скажи: я тобі подобаюсь?* (Гончар, II, 1959, 246).

2. Відповідати чиєму-небудь смаку, бути приємним комусь. *Гнеді попад усе подобався кошик з трьома червоними хвіжками* (Кобр., Вибр., 1954, 70); *Диктатори не люблять народних веселощів. Диктатори подобаються тільки паради* (Загреб., Європа. Захід. 1961, 264); // *безос., з інфін.* *Їй найбільше подобалось сидіти під вікном у своїй чистій затишку* (Коцюб., I, 1955, 313); *Їй... просто подобалось одержувати потай записки під час контрольних чи бути в центрі уваги всього класу, що силкується виграгувати її* (Гончар, Тронка, 1963, 30).

Як тобі́ (вам) [це] подоба́ється? — уживається при виконанні обурення, здивування і т. ін. — *Ні, ти тільки послухай, що він каже? Ви чуже, що до Полтави ще сто кілометрів. Як тобі це подобається?* (Тют., Вир, 1964, 306).

ПОДОБЕ́НЬ, бпій, *ч., діал.* Красень. *Уберн пень, буде подобень* (Номис, 1864, № 11171).

ПОДОБИЗНА, и, *ж.* Те саме, що **подо́ба** 1, 3. *Ані одна брутальна чи цинічна рисочка не закалюгупала того світлого, чистого образа, який зложився в моїй душі в її подобизну* (Фр., IV, 1950, 207); *Він написав позитивну рецензію зовсім не тому, що долю нашептав це якийсь злий ангел у подобизні Комарного* (Загреб., День., 1954, 70); [Подвізонс:] *Ти ж пам'ятаєш тую подобизну, що він хлюпав на гарм, пеначи з мена?* (Л. Укр., III, 1952, 68); *Вона скривила уста в подобизні посміху* (Загреб., Шепіт, 1966, 48).

ПОДОБИ́ТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* подобя́тися; *недок., рідко.* Те саме, що **уподо́бнюватися** 1.

ПОДОБІ́ГАТИ, аємо, аєте, *док.* Добігти (про всіх або багатьох).

ПОДО́БНИЙ, а, е, *діал.* Красивий. *Ти, дівчино, ти подобна; Не здавайся на підмову, будеш добра* (Чуб., V, 1874, 355).

◇ **Не подо́бна річ** — не годиться, не слід, не личить. *Не подобна річ мені, старому, по весілях гуляти* (Вовчок, І, 1955, 26).

ПОДО́БНО, *присудк. сл., діал.* Потрібно. — *Як же ти думаєш, до кого нам подобнише найперше поїхати* (Л. Укр., III, 1952, 507).

ПОДОБРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **подобрі́ти.** *Довгі хвилини вистоюють перед тією картиною групки людей. Стоять мовчазні, зворушені, якісь ніби подобрілі* (Коз., Сальвія, 1959, 145); *// у знач. прикм. Роман вбирає подобрілими очима вечорове сяйво сьогодні, косить, посміхаючись сам собі, дивиться в далечінь* (Стельмах, І, 1962, 203).

ПОДОБРІ́ТИ, ію, ієш. Док. до **добрі́ти.** — *Хоч сьогодні громость [священик] злі, то завтра подобріють* (Март., Тв., 1954, 172); — *Не знаю, чи подобрів пан до нас, але задумались задумається* (Стельмах, І, 1962, 358).

ПОДОБРІ́ШАТИ, аю, аєш. *док.* 1. Док. до **добрі́шати.** *Ошелів Степанівна, зачувши гостинця, пронявся кон'якшала [пом'якшала], подобрішала й спустила голос нижче на цілу октаву* (Н.-Лев., III, 1956, 170); *Очі Свирида Яковлевича подобрішали, риси на обличчі стали лагідніші* (Стельмах, II, 1962, 377).

2. *рідко.* Стати кращим; поліпшати (про предмети). *Швидко дорога подобрішала; а йшов повз великий артільний сад, який, зачищав землю від пізніших вісол* (Вол., Дит., 1958, 56).

ПО-ДОБРО́МУ, *присл.* З хорошими почуттями, мирно. — *Слухайте, Пойпо. Заплатіть нам за роботу, байте.., що нам належиться, і розстанемося по-доброму* (Фр., IV, 1950, 21); *// З власної волі. Ніколи буржуй.. не віддасть по-доброму.. не віддасть, то треба силою відібрати* (Вільде, Сестри., 1958, 155).

ПОДОБУВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Добути, дістати, придбати все або багато чого-небудь. *Подобували [звірі] всього, почали обід варити* (Укр. казки, легенди.., 1957, 35).

ПОДОВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Доважити все або багато чого-небудь.

ПОДОВАРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Доварити все або багато чого-небудь.

ПОДОВАРЮВА́ТИСЯ, юється, *док.* Доваритися (про все або багато чого-небудь).

ПОДОВБА́ННЯ, я, *с.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подовба́ти.** *Леус з Чумаком крутою вулицею швидко зійшли до річки і ступили на подовбаний кокозинами ляд* (Збан., Переджнив'я, 1955, 198); *Мокрий, де-не-де подовбаний смарагдами, асфальт тьмяно виблискує крізь туманний степ* (Гончар, III, 1959, 207); *Догнивали подовбані птицею, политі дощами соснові колоди і дошки* (Кач., Вибр., 1947, 230); *Не був велетень на тонких і пружних ногах, з плечима атланта, з тацровим, подовбаним віспою обличчям* (Чаб., За шестдесят.., 1963, 27).

2. *у знач. прикм.* Який має на своїй поверхні заглибини, вм'ятини, дірки; щербатий. *На портальному і подовбаному столярському столі стоїть сервіз* (Стельмах, II, 1962, 60).

ПОДОВБА́ТИ, аю, аєш і *рідше* **ПОДОВБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., перех.* 1. Ударяючи по чому-небудь, колупаючи щось, зробити в ньому заглибини, вм'ятини, дірки в багатьох місцях; *// Ударяючи дзьобом, пошкодити в багатьох місцях усе або багато чого-небудь (про птахів); // перен.* Укрити ямками, заглибинами в багатьох місцях, зробити нерівним (обличчя).

2. Довбати якийсь час. *Чи вітерець шелюг, чи жовна там кору На липі подовбе, чи яшірка зелена Заше-лестить в кущі — вона, мов горопелна, Шукає матері, дрижать, втіка...* (Г.-Арт., Байки.., 1958, 183).

3. *перен., розм.* Взучати з гармати, кулемета і т. ін. в яку-небудь ціль якийсь час. — *Наче стріляють десь?.— Не бійся! То наші. То я їх покликав, щоб вони станцію подовбали* (Автом., Так народж. зорі, 1960, 279).

ПОДОВБА́ТИСЯ, аю́ся, аєшся і *рідше* **ПОДОВБТИ́СЯ,** бу́ся, бе́шся, *док., розм.* Довбатися якийсь час. *Подовбавсь це раз у кашені, таване карбованця* (Сл. Гр.).

ПОДОВБТИ́ *див.* **подовба́ти.**

ПОДОВБТИ́СЯ *див.* **подовба́тися.**

ПОДОВГА́СТИЙ, я, е, *діал.* Довгастий. *Яйце його, трохи подовгасте, мало барву якусь смагляву* (Март., Тв., 1954, 231); *Ніжно і танчан злодіці постачали.. кадовж стіни. Подовгастий конторський стіл — проти ліжка* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 180).

ПОДО́ВГУ, *присл.* Цілу́ю тривалий час, довго. *Інколи [чоловік] підніма голову й подовгу дивився на небо* (Ю. Бедзик, Богонь., 1960, 112); *В кімнаті для приїжджих, де Каргат жив тоді, ночами подовгу горіло світло* (Шовк., Інженери, 1956, 7).

ПОДОВГУВА́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **довгастий.** *Подовгуватий вершок камена був зубчатий і полиманий* (Фр., VIII, 1952, 226).

ПОДОВЖ, *діал.* **ПОДОВШ,** *і, присл.* У напрямку довжини чого-небудь; уздовж. *Тоді учи як упокерех на лаві лежить, а як подвож лаже, то тоді вже дого трудно вчити* (Номис, 1864, № 6009).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається для позначення напрямку по довжині, вздовж чого-небудь. *Перші з'явились в столову німці. Простукали кабуками подовж столів* (Коцюб., II, 1955, 292); *Надовж долини прямою світлою лінією пробивався зрошувальний канал* (Вол., Дит., 1958, 68).

ПОДОВЖА́СТИЙ, а, е, *діал.* Довгастий. *В подовжастій темнуватій казарні на столах вже стояли миски з борщем* (Н.-Лев., II, 1956, 99).

ПОДОВЖЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **подо́вжити.** *Червоний в заграві пожеж, подовження до нескінченних розмірів тіней, Краєвов здавався німим.. самою живою помстою і смертю* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 196); *// подо́вження, безос. присудк. сл. Поліклініки відкрито тепер в усі дні тижня, подовження час їх роботи* (Рад. Укр., 13.IX 1961, 3).

2. *у знач. прикм.* Збільшений у довжину. *Подовження тіні прибрали зелетеньких розмірів* (Кач., Вибр., 1947, 72); *// Який має видовжену форму; довгастий. Зображення людей відзначалось стрункими подовженими пропорціями* (Нарис іст. іст. УРСР, 1957, 324).

3. *у знач. прикм.* Збільшений у часі; який триває довше, ніж звичайно, ніж годиться. *За один подовжений рейс колективи двох рибопромислових траулерів виловили в Південній Атлантиці 156 центнерів риби* (Рад. Укр., 27.X 1965, 2).

ПОДОВЖЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **подо́вжений** 2, 3. *Інтенсивність, глибина відчу, подовженість видачу при спокійній та збудженій, емоціонально насиченій мові — різні* (Худ. чит., 1955, 50).

ПОДОВЖЕ́НИЙ, я, е. Дія за знач. **подо́вжити, подо́вжувати** і **подо́вжитися, подо́вжуватися.** *Варити сталь — делікатна справа.., щоб сталь вийшла потрібної марки, на язик її не скуштуєш, пальцем не помацаєш, а вона може бути кисла й крихка, може розсипатись від удару, а може лускнути від подовження* (Ю. Янов., II, 1958, 243); *Голосні, які живили капіталізм в його боротьбі за подовження свого панування,*

розвіюються під натиском життя, як дим (Рад. Укр., 30.VI 1963, 1); *Подовження сезону постачання свіжих овочів і фруктів споживачеві та заготівельним організаціям має актуальне значення* (Хлібороб Укр., 1, 1968, 31).

ПОДОВЖИТИ *див.* **подовжувати.**

ПОДОВЖИТИСЯ *див.* **подовжуватися.**

ПОДОВЖНІЙ, я, є. 1. Який розміщується по довжині, вздовж чого-небудь; протилежне поперечний. *На дубових лавах сиділи жінки: на причільній Матря в оксамитовій керсетці, а збоку на подовжній — Мелашка Семенчиха* (Те, Хмельницький, І, 1957, 18).

2. *діал.* Довгастий. *Село й присілки лежали не так, де жевріють теперішня Гуля, але ледь вище серед гір, у просторій подовжній долині* (Фр., VI, 1951, 22).

ПОДОВЖНЬО. Присл. до **подовжній** 1.

ПОДОВЖНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **подовжній** у 1 знач., напр.: **подовжньо-стругальний, подовжньо-фрезерний** і т. ін.

ПОДОВЖУВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який служить для подовження, який призводить до подовження чого-небудь. *Подовжувальний пристрій; Подовжувальний спосіб.*

ПОДОВЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подовжувати** і **подовжуватися.**

ПОДОВЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОДОВЖИТИ**, жу, жиш і *рідко* **ПОДОВШИТИ**, шу, шиш, *док., перех.* 1. Збільшувати в довжину, робити довшим. *Подовжити плаття;* // Створювати враження більшої довжини. *Він наспівує. Доторкнувся* [дід Євмен] *червоною від холоду рукою до сивого акуратно підстриженого бурячка бороди, яка доречно подовжувала короткасте обличчя* (Стельмах, Правда.., 1961, 41); *Якщо у вас коротка талія, її можна зорово подовжити, зашивши лінію пояса* (Мист., 5, 1968, 39).

2. Робити тривалішим, збільшувати в часі. *На певний строк кого* [капіталістичне виробництво] *подовжує виробничий час даного робітника, але досягає цього шляхом скорочення тривалості його життя* (Маркс, Капітал, т. 1, кн. І, 1952, 265); *Висів сортів з різними строками достигання і застосування розсади для зміну подовжити період споживання свіжих плодів* (Колг. Укр., 5, 1962, 14).

ПОДОВЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОДОВЖИТИСЯ**, иться, *док.* 1. Збільшуватися в довжину, ставати довшим. *При заложенні і змочуванні папору або при намащуванні його клейстером... він подовжується, витягується* (Гуртом «Умілі руки..», 1955, 24).

2. Ставати тривалішим, збільшуватися в часі. *При гострих токсикозах період тимчасової непрацездатності подовжується* (Лікар. експертиза.., 1958, 116).

3. Пас. до **подовжувати.**

ПОДОВШ, а, *р.* 1. Прикм. до **під**[1] 2, 3; // Призначений для настилання поду.

2. Вживаний на поду в печі. *Мільйони людей щоденно споживають хліб. Одні люблять чорний, житній, інші — білий, пшеничний, одним до смаку подовий, іншим — формовий* (Літ. газ., 16.XII 1960, 2).

ПОДОВІДУВАТИСЯ, ую, єш, *док.* Довідатися про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОДОВОДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Довести, доставити до певного місця всіх або багатьох.

2. Підтвердити істинність, правильність усіх або багатьох тверджень, положень і т. ін.

3. Робячи що-небудь, досягти в результатах, наслідках певної межі, певного стану і т. ін. (про всіх або багатьох). *До добра нічого не подоводили* (Сл. Гр.).

ПОДОВОЛОЧУВАТИ, ую, єш, *док., перех.* Доволочити зоране поле в багатьох місцях.

ПОДОВШ *див.* **подовж.**

ПОДОВШАННЯ, я, *с.* Зростання в довжину. *В міру того як протягом тривалого часу довшали нові страуси, відбувалось подовшання шиї* (Зоол., 1957, 116).

ПОДОВШАТИ, ає. Док. до **довшати.** *Перемінилась і Параска: ніде її подовшало, хоч кріпка ще і грала на вдачу* (Мирний, IV, 1955, 114); *Тіні подовшали, гострі зигзаги зарічної луки* (Тулуб, Людолови, І, 1957, 174).

ПОДОВШЕ, *присл.* Як можна довше. *Погамують раз* [на кухаркину], *послухать мови, Очей подовше не зведуть, І тихо полюбля любови* [любові] *Самому довіку несуть!* (Гриб., І, 1959, 149); // Протягом більш тривалого часу. *Цілими тижнями, а далі й подовше не бував* [Одесь] *у жене* (Фр., III, 1950, 110).

ПОДОВШЕННЯ, п. *с., рідко.* Дія за знач. **подовшити.**

ПОДОВШИТИ *див.* **подовжувати.**

ПОДОГАНЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* Догнати всіх або багатьох.

ПОДОГЛЕДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., діал.* Доглянутися до чого-небудь (про всіх або багатьох). *Сокотухи наші до всього подогледжувались* (Сл. Гр.).

ПОДОГОДОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Догодувати всіх або багатьох.

ПОДОГРАВАТИ, аємо, аєте, *док., перех.* Дограти (про всіх або багатьох).

ПОДОДАВАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Додати все або багато чого-небудь.

ПОДОДЕРЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Додержати всіх або багатьох.

2. *перен.* Додержати слова, присяги, обіцянки і т. ін. (про всіх або багатьох).

ПОДОЖИВАТИ, аємо, аєте, *док., перех.* і *неперех.* Дожити (про всіх або багатьох).

ПОДОЖИНАТИ, аю, аєш, *док., перех.* і *без додатка.* Дожати все або багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПОДОЗВОЛИТИ, лю, лиш, *док., діал.* Дозволити. *— Подозволь мінєнь, дядьку, я зараз усе єпшу* (Кв.-Осн., II, 1956, 130); [Гаврило:] *Ах ти ж брехун! Подозвольте потягнуть його хоч качалкою, хоч рогачем?* (Кроп., IV, 1959, 147).

ПОДОЗВОЛЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* Дозволити всіх або багатьом, усе або багато чого-небудь.

ПОДОЇДАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Доїсти все або багато чого-небудь. *Подоїдали все, що залишалося.*

ПОДОЇЗДИТИ, имо, ите, *док., діал.* Доїхати (про всіх або багатьох). *Подоїздили всі до яру та й поставали: повен води — не переїдеш* (Сл. Гр.).

ПОДОЇТИ, дою, дої́ш; *кажа, ск.* подої; *док., перех.* 1. Док. до **доїти** 1. *Вийду вранці до корови, Я корову напою, Подою* (Шевч., І, 1963, 135); *Подоївши вівці, зайнята* [мати] *в хату* (Голонко, II, 1957, 199).

2. *перен., розм.* Необмежено експлуатувати чиїм-небудь матеріальними засобами; здобути від когось матеріальну допомогу. *— Цей Белкоровський ні риби ні м'яса, а нам він приголодься. Один раз я його підвезла і думаю, що подоїти його можна* (Хижняк, Невгамовна, 1961, 224).

ПОДОК, дка, ч. 1. Змен. до **під**[1].

2. Місце у млині, де встановлено жорна.

ПОДОКЛЕЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Доклеїти все або багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПОДОКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Доколоти все або багато чого-небудь. *Подоколювати пеньки.*

ПОДОКОПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докопати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Подокопувати яму.*

ПОДОКОЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докотити все або багато чого-небудь.

ПОДОКОШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докосити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Подокошувати траву.*

ПОДОКРУЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докрутити все або багато чого-небудь.

ПОДОКУПОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Докупити все або багато чого-небудь.

ПОДОЛАЗИТИ, имо, ите, *док.* Долізти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОДОЛА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подола́ти**. *Подоланий у бою; Верести, подолані* [М. В. Гоголем] *під час подорожі, були ще одним випробуванням волі й терпіння* (Полт., Повість.., 1960, 369); *Релігійні забобони можуть бути подолані тільки в результаті успішного комуністичного будівництва, широкої пропаганди матеріалістичного світогляду серед мас* (Наука.., 4, 1956, 32); *Подоланий міцним сном, Клим нічого не бачить і не чує* (Грим., Сни.., 1950, 25); *// у знач. прикм. Він тішив немов побитий, але на цей раз подоланий Берега був неправдиво щасливішим від того переможця, що здобув колись свою перемогу на виноградниках* (Томч., Готель.., 1960, 313); *За крилом і снігу, і туману, і подолана даль — вдалині* (Перв., II, 1948, 23); *// у знач. ім.* **подо́ланий**, ного, ч. Людина, яку подолано, переможено. [Антей:] *Переможець лиш тоді похвалить, коли подоланий пізнати чоло йому до ніг* (Л. Укр., III, 1952, 439); *// подо́лано, безос. присудк. сл. Першу загорожу подолано. Широкий прохід залишається позаду* (Коз., Гарячі руки, 1960, 206); *Коли цей важкий шлях було, нарешті, подолано, Євгешка побачив, що вже розвиднялось* (Донч., VI, 1957, 84).

ПОДОЛА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **подола́ти**. *Перед авіацією — проблема подолання стратосферного бар'єра* (Рад. Укр., 14.VI 1967, 3); *Успіхи комуністичного будівництва приводили і приводять у подоланні суперечностей розвитку, труднощів зростання* (Рад. літ-во, 4, 1967, 29); *Плавають* [дельфіни] *з великою швидкістю протягом тривалого часу, витрачаючи при цьому відносно невелику енергію для подолання опору води* (Наука.., 3, 1966, 18); *Подолання висот і просторів, досягнуте за допомогою сучасної техніки, розширило звичайну фізичну видимість світу до меж, які й не снилися художникам минулих епох* (Довж., III, 1960, 111); *Подолання релігійних пережитків.*

ПОДОЛА́ТИ *див.* **подо́лувати**.

ПОДОЛЕЖУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Долежатися (про всіх або багатьох). *Подолежувалися, що вже сонечко під обід підбилося* (Сл. Гр.).

ПОДОЛИВА́ТИ, ію, а́єш, *док., перех.* Долити все або багато чого-небудь. *Подоливай гречки, щоб повні були* (Сл. Гр.).

ПОДОЛІТА́ТИ, а́смо, а́сте, *док.* Долетіти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОДОЛІТИ *див.* **подо́лувати**.

ПОДОЛО́К *див.* **поділ**[1].

ПОДОЛУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ПОДОЛА́ТИ**, а́ю, а́єш *і рідко* **ПОДОЛІ́ТИ**, ію, ієш, *док., перех.* 1. Перемагати кого-, що-небудь, знищувати когось, щось у боротьбі. *Я солдата доля є — в бою Він смерті подолав свою* (Перв., I, 1958, 362); *Він* [лицар] *найдужчих подолавши, Нагороду в бою взяв* (Л. Укр., IV, 1954, 120); *Старі подоліли* [молодих] *і святкували своє свято* (Мирний, III, 1954, 188); // Перемагати, переборювати різні перешкоди. *Віддаленість нашої і античної епох утворює поміж ними і в жовному розумінні величезні труднощі, які треба.. свідомо подолювати* (Вітч., 10, 1963, 168); *Чую, що поляжі мій гостро зорить, пильно прокльо терплю чорну,— не подолати її необорну!* (Л. Укр., I, 1951, 271); *Історія життя Шевченка — то повість про те., які перешкоди може подолати людина на шляху до мети, якщо ця мета — благородна і світла* (Слово про Кобзаря, 1961, 10).

2. Справлятися з чим-небудь таким, що викликає фізичних зусиль. *Біла ведмедиця.. дужими лапами подолує сніжні* (Перв., Дикий мед, 1963, 12); *Подолати шашку течію вліток.. й то тяжко, вашку ж неможливо* (Тют., Вир, 1964, 122); // Проходити, проїжджати і т. ін. якусь відстань (звичайно велику або з перешкодами). *Повільно, крок за кроком подолує артіст важкий шлях. Один нерочний рух — міліметр убік! — і він зіпреться з троса* (Собко, Серце, 1952, 204); *Сахно спинявся.. Тепер лишалося одне.. Пливти напростець до другого берега й спробувати подолати цих двадцять кілометрів водяної пустелі..* (Смолич, I, 1958, 104); // Переборювати труднощі при вивченні, оволодінні чого-небудь. *Учитися треба того, що без машини, без дисциплін жити в сучасному суспільстві не можна,— або треба подолати вищу техніку, або бути роздавленим* (Лепін, 36, 1973, 111); // перен. Справлятися з почуттями, бажаннями, певним станом і т. ін.; пересилювати почуття, бажання, певний стан і т. ін. *Зоя, ледь подолуючи свою дівочу гузоньку, непомітно відходила куди-небудь подалі, щоб не видати своєї палкої неприязні до Олени* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 316); *Не подолавши святкового куйу, він махнув рукою на спочинок і.. вдався в зубрячку* (Вас., I, 1959, 228); *— Ну, звідки ти взявся, Кузьмо, саме в цю мить? — промовила, нарешті, Галина, подолавши хвилювання* (Петльов., Хотинці, 1949, 232); *Подолів свою горе* (Сл. Гр.); // перен. Позбуватися якої-небудь вади. *Радянський Союз став країною суцільної грамотності. Десятки мільйонів трудящих подолали свою культурну відсталість* (Вом. Укр., 2, 1966, 50).

3. *тільки 3 ос.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про фізичний, психічний стан і т. ін.). *Відразу всеславний Сон подолав його* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 165); *Проти таких-то думок* [про одруження] *Галочка усе боролася, що туж-туж не подолують її!..* (Кв.-Осн., II, 1956, 354).

ПОДОЛУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Долущити все або багато чого-небудь.

ПОДОЛЯ́К *див.* **подоляни́й**.

ПОДОЛЯ́КИ, і́в, *мн. (одн.* **подоля́к**, а́, ч.; **подоля́чка**, и, *ж.*). Те саме, що **подоля́ни**. [Матрос:] *Були тут* [на вічі] *і як браття вітались наші люди з різних, хоч і найдальших, закутків нашого краю. Рущуки від Жабінго і подоляки від Гуслятина* (Фр., IX, 1952, 38); *Угорець, ніяково посміхаючись, передав подоляцькі сокиру* (Гончар, III, 1959, 226).

ПОДОЛЯ́НИ, лян, *мн. (одн.* **подоля́нин**, а, ч.; **подоля́нка**, и, *ж.*). *Жителі Поділля. Пружні лиця в туземних людей* [у Карпатах] *нагадують більше подолян та волинців: вони тонкі, дрібні* (Н.-Лев., II, 1956, 403); *— В прадавні часи подоляни торгували пшеницею аж з Грецією або через Аккерман вивозили за Дунай...* (Стельмах, I, 1962, 407); *Як примчала цілита зранку, Взяла в полон подоляну* (Шпорта, Ти в серці.., 1954, 158).

ПОДОЛЯНИН *див.* **подоля́ни.**

ПОДОЛЯНКА *див.* **подоля́ни.**

ПОДОЛЯНОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до подоля́нка. *Весна, весно, весняночка. Прийди до нас, подоляночко!* (Пех., Ми живемо.., 1960, 81).

ПОДОЛЯЧКА *див.* **подоля́ні.**

ПО-ДОМАШНЬОМУ, *присл.* Як удома, як у родині. *Якось дивно лунав ті по-домашньому теплий материнський голос у цій суворій обстановці* (Ткач, Крути хвацьки, 1956, 76); *Маленькі вікна забито снігом. Але в хаті тепло і якось по-домашньому затишно* (Кол., Терепі.., 1959, 9); // Як прийнято вдома, в родині; без церемоній, просто. — *Пакотченькуї. Знаєте, що у нас уже попросту, по-домашньому* (Фр., VII, 1951, 38); *Зостався Яресьчиця з трьома дітьми: Явок дочок і син, по-домашньому Данько, по святцях — Данило* (Гончар, Таври.., 1952, 11).

ПОДОМИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Домити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОПИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Допити все або багато чого-небудь.

ПОДОПИВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док., розм.* Допитися (про всіх або багатьох). *Бач, до чого подопивалися* (Сл. Гр.).

ПОДОПИСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Дописати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Другої ночі хлопці ще клеїли плакати.. і кольорові афіші цирку, де під кожним джигітом, який мчав на коні, Федіюс подописував нерівними літерами: Чапаєв* (Ю. Янов., II, 1954, 43).

ПОДОПЛІТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Доплести все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОПРИДА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Допрясти все або багато чого небудь.

ПОДОРІЖ, рожі, *ж., рідко.* Те саме, що **по́дорож.** *Маю надію, що таки подоріж до Відня не надаремно була проблена* (Л. Укр., V, 1956, 44).

ПОДОРІЖЖЯ, я, *с., діал.* Подорож. *Мов вітер, поспішав до Фердуха, Крім подоріжжя, ні про що не дбай* (Крим., Вибр., 1965, 198); *Берусь перекласти всі чотири подоріжжя Гуллівера* (Л. Укр., V, 1956, 20).

ПОДОРІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Дорізати до кінця все або багато чого-небудь.

2. Умертвити різучи (всіх або багатьох). *Подорізувати коней.*

3. Нарізати чого-небудь додатково всіх або багатьох.

ПОДОРОБЛЯ́ТИ, яю, яєш, *док., перех.* Доробити все або багато чого-небудь.

ПОДОРО́Ж, і, *ж.* 1. Поїздка або пересування пішки по місцях, віддалених від постійного місця проживання. *Старий хаджі, може, готий раз, оповідає свою подорож до Мекки* (Коцюб., I, 1955, 288); *Тарас любив слухати розповіді князя про її подорожі за кордон. про зустрічі з різними людьми* (Ів., Тарас. вогни, 1954, 271).

2. Жанр художньої або наукової літератури, що містить географічні відомості, опис вражень автора від поїздки, прогулянки і т. ін.; твір цього жанру; // Опис якої-небудь поїздки, прогулянки і т. ін. *Скінчу вже вершті свою подорож, яка певно докучила тобі гірш за редьку гірку. Де ж розтягти вже на 4 листи таку дрібницю!* (Коцюб., III, 1956, 143).

ПОДОРО́ЖАНИН, а, ч. Той, хто подорожує. *Балакучий дядько залюбки розказував, який гарний краєвір Гостроглядів. А наші подорожани залюбки його слухали* (Гр., II, 1963, 248); *Федоренко розпрощався з добродушним подорожанином* (Кач., Вибр., 1953, 404); * *У порівн. Відбившись од села, вони [хати], мов подорожні, задумались над шляхом: куди б їм лягу?* (Стельмах, I, 1962, 150).

ПОДОРОЖИ́ТИ, жу́, жи́ш. Док. до **подорожи́ти** 1. *Чекав* [Шайба], *що коли так скаже, то його зупинять, попросять залишитись тут, в управлінні. Але ним не подорожили* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 391).

ПОДОРОЖИ́ТИСЯ, жу́ся, жи́шся, *док., розм.* 1. Зпросити западто високу ціну (за те, що продається). *Ще добре, що не подорожились горілкою* (Сл. Гр.).

2. Те саме, що **подорожа́ти.**

ПОДОРО́ЖНИК[1], а, *ч.* (*Plantago* L.). Придорожній бур'ян звичайно з прикореневими листками та з безлистим стеблом і дрібними квітками, зібраними в колос; використовується в народній медицині. *Робив* [Марко] *і ліки: прикладав з чорнобуза до ран зілля, подорожника або заячого вуха і всякого другого* (Стор., I, 1957, 423); *Синій полин і листатий подорожник кущились обабіч дороги* (Тют., Вир. 1964, 197).

ПОДОРО́ЖНИК[2], а, *ч., рідко.* Те саме, що **подоро́жній.** *Подорожники, котрі величаються, що були в тих краях* [на півночі], *розказують.. чудні речі* (Март., Ув., 1954, 53).

ПОДОРО́ЖНИК[3], а, *ч.*: **Сніго́вий подоро́жник** — неведикий пікочний птах ряду горобиних.

ПОДОРО́ЖНИКОВІ, вих, *мн.* (*Plantaginaceae*). Родина багаторічних, рідше однорічних трав звичайно з прикореневими листками та з безлистим стеблинами і дрібними квітками, зібраними в колос.

ПОДОРО́ЖНИЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **подоро́жній**[2]. *Потім дві подорожниці почали підійматися по східцях вагона* (Григ., Вибр., 1959, 370).

ПОДОРО́ЖНІЙ, я, *в.* 1. Прикм. до **по́дорож** 1. *Довго він плекав ту мрію і тільки в останню подорожню ніч., грозуючи, що мрія його незбагненна* (Збан., Сеспель, 1961, 155); // Пов'язаний з подорожжю, з дорогою; викликаний подорожжю, дорогою. *Руків колеї та подорожня спусканка обвивається у вашій спині* (Мирний, IV, 1955, 323); *У статтях і подорожніх враженнях німецьких авторів перших трьох десятиліть* [XIX ст.] *української пісні згадуються часто* (Рад. літ-во, 6, 1964, 68); // Який відбувається, трапляється, зустрічається під час подорожі, в дорозі. *В мене складався чудовий план подорожнього роману: найперше нам треба змовитись очима з моєю сусідкою, і коли будуть на станції міняти коней, ми тікаємо в ліс..* (Вас., I, 1959, 185); *Над дубами кружив пугач і зойкав снігом. Обернувся стрімкачем Подорожнім лихом* (Перв., II, 1958, 176); // Призначений для подорожі; дорожній. *Скинувши з себе білий подорожній балахон з широкою відлогою, о. Артемій.. якнайскоріше в столову* (Н.-Лев., IV, 1956, 50); *Пів'ятибини, П'ять цибулин та картоплин з десяток Покалла мати в торбу подорожню* (Рильський, Мостя, 1948, 96).

2. Який перебуває в дорозі, який подорожує. *Йде подорожній монах, які ходили колись по селах, а на роздоріжжі в полі високий хрест* (Україна.., I, 1960, 95); *Питаються якось хлопця Подорожні дядьки: — Чи багато верстов, сину, до Києва буде?* (Рудан., Ти., 1956, 130); // Який пересувається в одному напрямку з ким-, чим-небудь; попутний. *Я з подорожнього товариства своєю увійшла в хату* (Сл. Гр.); *На стрімкій Городище тряслася подорожня підвода* (Вол., Садн., 1950, 15).

3. у знач. ім. **подоро́жній, нього,** *ч.*; **подоро́жня,** ньої, *ж.* Особа, що подорожує. *Зібрав собі славних хлопців,— Що ж кому до того? Засідає при дорозі Жде подорожніх*

подорожнього (Укр. думи., 1955, 240); *Вибігала з чорної хати молодиця, приклала долоню до очей і дивилась на подорожню* (Коцюб., І, 1955, 309); *Подорожній попросився, щоб хлопець його підвіз* (Гончар, Таврія, 1952, 201); // Людина, яка подорожує разом з ким-небудь; попутник. *Я сів в машину й почав розказувати подорожнім* (Ю. Янов., II, 1958, 89); * Образно. *Вона здатна бути не лише та гарну жінку, а й відважного товариша, подорожнього в майбутнє* (Досв., Тюлін, 1961, 110); * У порівн. *Наче подорожній, стукала у вікно обмерзла гілка пахучої берези* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 709).

4. у знач. ім. **подорожня**, чьої, ж., іст. Документ на право користування поштовими кіньми; пробане посвідчення. — *Конюх, голубчику.— А подорожна, є?* (Стор., І, 1957, 78); *Долгов пішов відмічать подорожню і спитав про коней* (Гулуб, В степу..., 1964, 86).

По-дорожньому, присл. Як для дороги, для подорожі, як у дорогу. в подорож. *Ганна Андріївна, одягнена по-дорожньому, сидить на кушках* (Мокр., Пісні, 1959, 131); *Іван Тимофійович, помітно насвіжий в столичних мандрах, був і зирав сторіжений по-дорожньому* (Гончар, Таврія, 1952, 432).

ПОДОРОЖУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **подорожува́ти**. *За час цього подорожування я встиг привезатися до нового хлопця і його команди* (Ю. Янов., II, 1958, 84); *Човен і був розрахований для подорожування вчотирьох* (Смолич, II, 1958, 44).

ПОДОРОЖУВА́ТИ, ую, уєш, недок. Здійснювати подорож (у 1 знач.). *Я от се не представляю* [уявляю] *ще собі зовсім ясно, як се я буду подорожувати по Криму сама* (Н. Укр., V, 1956, 57); *В дев'яностих роках, подорожуючи від Києва вниз по берегах Дніпра, Олексій Максимович* [Горький] *зупинявся в Каневі, бував на могилі Тараса Шевченка* (Тич., III, 1957, 442); // розм. Ходити. Їздити. — *Коли я подорожую вулицями Росії, панове, я віддаю перевагу панібам* [панібам] (Тют., Вир, 1964, 451).

ПОДОРОЖЧА́ННЯ, я, с. Дія і стан за знач. **подорожча́ти**. *Іноді порушують рецептуру виготовлення комбікорму. Це зумовлює значну перевитрату кормів на відгодівлю птиці і подорожчання продукції* (Рад. Укр., 1.VI 1967, 2).

ПОДОРОЖЧА́ТИ, ає. Док. до **дорожча́ти**. — *А тепер ще подорожчали коні, то вже за їх не віємдесять три вже би, а може й сотню* (Гр., II, 1963, 249); *Розповідала* [Ониська], *що людей барацько в кооперації. Казав Яків, що матерія подорожчає* (Головко, II, 1957, 149).

ПОДОРОСЛИ́ТИ, ію, ієш, док. Те саме, що **подорослі́шати**. *Одвикшими очима роздяг* [М. В. Гоголь] *свою стару квартиру — не тільки тому, що забув її за літо, а й тому, що сам став іншою людиною, за кілька місяців подорослів на багато років* (Полт., Повість..., 1960, 487).

ПОДОРОСЛІ́ШАТИ, аю, аєш, док. Стати дорослішим. — *Он він* [син] *кілька днів з рибалками пожив, подивився, як працюють люди, і — сама бачу — ніби подорослішав хлопець* (Збан., Мор. чайка, 1959, 172); *Як змінився Андрій, як він подорослішав від того, що повірив у свої сили, що знайшов своє місце в колективі!* (Літ. Укр., 29.VI 1962, 2).

ПО-ДОРОСЛО́МУ, присл. Як дорослий, подібно до дорослого. — *Краще б ти* [чорних бур] *нікому не бачити,— зітхнув Валерик по-дорослому* (Гончар, Таврія, 1952, 77); // Як подобає, належить дорослій людині. *Ніяк не може по-дорослому тримотися він. Так і прориваються юнацька запальність* (Книжник, Д. Галицький, 1958, 142); // Як у дорослого. *Сашкове життя за останніх років склалося вже по-дорослому* (Смолич, V, 1959, 30).

ПОДОРО́СТАТИ, ємо, єте, док. Дорости (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Подоростали мої хлопці, знов віда* (Фр., II, 1950, 38).

ПОДОСА́ДУВАТИ, ую, уєш, док., розм. 1. Відчути досаду.

2. Досадувати якийсь час.

ПОДОСИ́ДЖУВАТИСЯ, усмося, уєтеся, док. Досидітися (про всіх або багатьох). *Подосиджувались, що вже й вечір* (Сл. Гр.).

ПОДОСИ́ПАТИ, аю, аєш, док., перех. Досипати все або багато чого-небудь, усім або багатьом.

ПОДОСІ́ВАТИ, аю, аєш, док., перех. Досіяти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОДОСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, док., перех. Досолити все або багато чого-небудь.

ПОДОСТАВА́ТИ див. **подіставáти**.

ПОДОСТА́ТКОМ, присл., діал. Удосталь. *Грошей було* [у братів] *подостатком під руками* (Фр., VIII, 1952, 294); *Темна чорнявка з круглим рум'яним лицем так і пашіла здоров'ям. Сяяке повірря й подостатком харчу служило їй* (Март., Тв., 1954, 296); *Тоді, в перші роки революції, ворогів її явних і прихованих було подостатком* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 181).

ПОДОСТИГА́ТИ, аю, док. Достигнути, дюспіти (про все або багато чого-небудь). — *Коли звертало під осінь і в усіх головках* [будяків] *подостигали кущі воєнісного насіння, тоді кождий подув вітру розсівав мільйони* [мільйонів] *тих пухових зернят на всі боки* (Фр., IV, 1950, 325).

ПОДО́ХЛИЙ, а, е, розм. Дісгір. ант. вин. ч. до **подóхлий**; // у знач. прикм. *Подохлий пес.*

ПОДОХНУ́ТИ див. **подихáти**².

ПОДОХО́ДИТИ, имо, ите, док. 1. Дійти куди-небудь (про всіх або багатьох).

2. Стати відомими кому-небудь (про чутки, вісті і т. ін.). *З кількох ям подотодили до нього вісті, що показалися надзвичайно багаті джерела нафти* (Фр., VIII, 1952, 402).

3. Досягти певного віку (про всіх або багатьох).

Подохóдити [до] літ (віку, до зрóсту) — те саме, що **Дійти** [до] літ (до зрóсту) (про всіх або багатьох) (див. **дохóдити**).

4. Розібратися в чому-небудь; додуматися (про всіх або багатьох). *Як же се, спитаєте, подоходили, що замало або ніць пропускають тепло?* (Сл. Гр.).

○ **[До] рóзуму подохóдити** — те саме, що **[До] рóзуму дійти** (про всіх або багатьох) (див. **дохóдити**).

5. розм. Стати цілком готовим — спектися, засмажитися, зваритися (про все або багато чого-небудь); // Дозрíти.

ПОДРА, и, **ПОДРЯ**, і, ж., діал. 1. Сідало для курей.

2. Горище. *Поставлені на подрі молодші побачили... мовлювля, і нікого, стріл упало з даховх вікон на них* (Фр., VI, 1951, 83).

ПОДРАЖНИ́ТИ, дражню, дразнимо, док., перех., розм. 1. Сказати або зробити що-небудь з наміром роздратувати, розсердити. — *Я таки часом шкіла.* — *На годинах крукоділяя, як була ще гімназисткою? — подражнила її знову сестра* (Л. Укр., III, 1952, 746).

2. Дражнити якийсь час.

ПОДРАЖНИ́ТИСЯ, дражнюся, дразнимося, док., розм. **Дражнитися** якийсь час. *Йому замагалось трохи подражнитись з поважним дідом* (Н.-Лев., IV, 1956, 224).

ПОДРАЗЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Здатний подразнюватися, реагувати на подразнення (у 1 знач.).

2. Який діє на весь організм або на окремі органи, подразнюючи їх; який викликає подразнення (у 2 знач.). *Подразли́ва їжа.*

3. Який збуджує, хвилює, дратує; дражливий, дратівний. *Її голос висловував подразли́ву мелодію з «Кармен»* (Досв., Вибр., 1959, 233); *Шибки на веранді вже не відповідали на зітхання дасних гармат тонким подразли́вим дзвоном* (Гончар, IV, 1960, 47).

4. *рідко.* Перейнятий роздратуванням, який виражає роздратування. *У партизана знайшлася хворо́ба в легенях, став цілком зрозумілий його подразли́вий стан* (Ю. Янов., II, 1954, 102).

ПОДРА́ЗЛИВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. **подра́зливий** 1. *Подразли́вість є однією з основних властивостей живої матерії, внаслідок якої всякі подразники здатні викликати в ній певні реакції* (Курс патології, 1958, 49).

ПОДРА́ЗЛИВО. Присл. до **подра́зливий** 3. *Пахло солодко і подразли́во будячим цвітом акацій* (Коцюба, Перед грозою), 1958, 128).

ПОДРА́ЗНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подразни́ти**. *Помічаємо докори з боку людей, подразне́них у своїй амбіції тим, що ми відхилили їх власні вірші* (Фр., XVI, 1955, 333); *// у знач. прикм. Подразне́на Сучиха скочила, мов опарена, до сіней* (Ков., Тв., 1958, 74).

ПОДРА́ЗНЕННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **подразни́ти, подра́знювати**. *Фактори, здатні викликати реакцію — відповідь м'яза, називаються подразниками, а їх дія — подразне́нням* (Метод. вик. анат., 1955, 47); *Він був вже паралізований, тільки зовнішні подразнення, здається, не доходили його свідомості* (Гур., Життя., 1954, 316).

2. Реакція організму або якого-небудь органа на дію подразника. *Подразнення в нервовій системі, як в периферичних нервових волокнах, так і в центрі — мозку, передаються електричними імпульсами — біострумами* (Наука.., 3, 1962, 17); *// Відчуття болю, заподіяння, що виникло внаслідок дії подразника. Зміцнювально-охолодна рідина не повинна викликати корозії (ржавіння) верстата.., а також подразнення слизових оболонок і шкірного покриву у робітників* (Фрол. справа.., 1957, 85).

3. *діал.* Збудження. *Видно було, як подразнення їх [людей] росте з кожним днем* (Хотк., II, 1966, 160).

ПОДРА́ЗНИЙ, а, е. Те саме, що **подра́зливий** 2. *Для усунення подразного діяння яскравого світла на лампи надівають матові абажури* (Заг. догляд за хворим, 1957, 24); *// у знач. ім.* **подра́зне**, ного, ч. Ліки, дія яких полягає в подразненні нервових закінчень шкіри або слизових оболонок.

ПОДРА́ЗНИК, а, ч. Те, що діє на органи чуттів людини, викликаючи в організмі відповідну реакцію. *Людина в умовах звичайного життєвого середовища зазнає діяння безперервного потоку світлових, звукових та інших подразників* (Наука.., 7, 1961, 14); *Умовний подразник.*

ПОДРА́ЗНИТИ *див.* **подра́знювати.**

ПОДРА́ЗНО. Присл. до **подра́зний**. *При першій же появі дитя́чих рухів корисно давать [дітям] кисень. Останній подразно діє на рецептори слизової оболонки носа і рефлекторно збуджує дихальний центр* (Хвор. дит. віку, 1955, 33).

ПОДРА́ЗНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з дією якого-небудь подразника на організм або окремий орган. *Новокаїну, крім блокуючої дії, властива ще й слабко подразнювальна здатність при діянні на нервову систему* (Фізіол. ж., II, 5, 1956, 75).

ПОДРА́ЗНЮВАНІСТЬ, ності, ж. Здатність реагувати на подразнення (у 1 знач.). *Голодне* [при штучному відтворенні життя] *— забезпечити всі атрибути життя — подразнюва́ність, рух, обмін речовин* (Наука.., 6, 1968, 17).

ПОДРА́ЗНЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. **подра́знювати.**

ПОДРА́ЗНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОДРА́ЗНИТИ**, дразню, дразниш, *док., перех.* 1. Викликати якимнебудь подразником на організм або окремий орган. *Систематично подразнюючи слизову оболонку рота, кількома створок скрипцями умови для захворювання людини на рак губи* (Наука.., 8, 1961, 42); *Пряжений запах печива подразнює нюхарі й наганяє слинку* (Вільде, На порозі, 1955, 210); *// Викликати біль, сверблю і т. ін. в чому-небудь, запалення чогось. Попадаючи на слизові оболонки, вона* [отрута земноводних] *сильно подразнює їх, пече, викликає блювання* (Визначник земноводних.., 1955, 12).

2. Збуджувати (інтерес, цікавість. *Його* [Генріадія] *вабили темні таїнники хворого мозку.., подразнювала його цікавість є чудодійна сила гіпнозу* (Вол., Місячне срібло, 1961, 17).

3. *тільки док., рідко.* Роздратувати, вразити. *Володько мав добре серце, але коли його хто чим-небудь подразнив.., міг допуститися і найбільшого злочину...* (Ков., Світ, 1960, 53).

ПОДРА́ЗНЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Зазнавати впливу якого-небудь подразника (про організм або окремий орган); *// Унаслідок подразнення ставати запаленим, болючим. Шкіра подразнюється.*

ПОДРА́ЗНЮВАЧ, а, ч. Дієпр. акт. тен. ч. до **подра́знювати.** *Якщо.. ви одночасно з поширеним запахом* [анісового масла] *доторкнетесь до порожнини рота* [собаки] *самим маслом (сильно місцево подразнюючий засіб), то потім уже і при одному тільки поширенні запаху починає текти слина* (Фізіол. вищої нерв. діяльн., 1951, 14).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **подра́зливий** 3. *Вона розсміялася подразнюючим сміхом* (Коб., III, 1956, 41).

ПОДРА́ТИ, бо, ёш, *перех.* Док. до **дра́ти.** [Оксана:] *Спочатку людей подраїмо, а потім візьмемось за палубу* (Корн., І, 1955, 48).

ПОДРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подра́ти** 1. *Він уяв його* [собаки] *вухи, подрані в щоденній сварні, і стиснув його між пальцями* (Мик., II, 1957, 177); *// у знач. прикм. Штани в його полатані, подрана сви́тина* (Щог., Поезії, 1958, 60); *У подра́них капцях на босу ногу йшла Марина Сукачова з сином* (Шиян, Гроза.., 1956, 37).

ПОДРА́ТИ *див.* **подёрти.**

ПОДРА́ТИСЯ *див.* **подёртися.**

ПОДРАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., перех.* 1. Дратувати якийсь час. [Галина:] *Вже й смерка, а Максима й досі нема? Невже за те розмівався, що вчора троши його подратува́в?* (Кроп., II, 1958, 82); [Ольшанський:] *Яка кудьма.. Хоч би прийшов Кезайло, Подратува́ли б дурня хоч цього...* (Коч., Тіски, 1951, 213).

2. Навмисно викликати в кого-небудь незадоволення, досаду, злість; роздратувати. — *Дався узнати німець? Спробуєв економії? — хотіл подратува́ти Прі́ська чоловіка* (Л. Янов., I, 1959, 185); — *Подобається мені ота, що все губи лиже,— каже Корній, коли хоче подратува́ти дружину* (Гончар, Тронка, 1963, 321).

ПОДРЕНФУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* 1. *перех.* Силою вітру, хвиль, течії примусити рухатися, плинти (судно, пліт і т. ін.). *Вночі почався шторм силою біля 9 балів, який подрейфува́в шхуну з кригою на північ* (Трубл., Лахтак, 1953, 12).

2. *неперех.* Дрейфувати якийсь час.

ПОДРИ́ГАТИ, и́гаю, и́гаєш, *док., разм.* Дригати ногами, лапами якийсь час. *Сівши, зараз подригала (бджола) міжками, мов до чого нечистого торкнулася* (Мирний, І, 1954, 177); *Він перекинувся головою вниз, покотився в яр, став там дубцювати, подригав ногами* (Вас., II, 1959, 153).

ПОДРИ́ГАТИСЯ, и́гаюся, и́гаєшся, *док., розм.* Дригатися якийсь час.

ПОДРИГУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Дригати ногою, ногами (про людей), лапою, лапами (про тварин) злегка або час від часу. *Він, здається, ні про що не думав і, рипнувши потрошку чоботом, подригуючи ногою* (Григ., Бурбук, 1959, 362).

ПОДРИГУ́С, а, *ч.*; ◇ **Вклони́тися з подри́гусом**, *діал., жарт.* — поквапитися, розпорядкуючись, з вихилянами. *Вклонивсь хлопець та ще з таким подригусом, аж домівку здер, шарпнувши посоню* (Свидн., Люборацькі, 1955, 171).

ПОДРИ́ЖАТИ, жу́, жи́ш, *док.* Дрижати якийсь час.

ПОДРІБ, *діал.* 1. *род.* по́дробу, *ч.* Потрухи, тельбухи. *Вона свинний (свиняший) подріб продає, а сало з цілого кабана держить* (Сл. Гр.).

2. *род.* по́дробі, *ж.* Дріб'язок. *Він був жінайло і їздив однокінною по селах, промінюючи голки, дзеркальця, шила та всяку господарську подріб за платянки* (Фр., VIII, 1952, 331).

ПОДРІБНЕ́НИЙ, а, *е.* 1. *Дієпр. пас. мин. ч. до* **подрібни́ти**. *Білою пакірокою напливають черствий пшеничний хліб, подрібнений протиранням через сито* (Технол. пригот. їжі, 1957, 39); *// у знач. прикм. Озиму соломку і сухі стебла кукурудзи краще згодовувати подрібненими і відповідно підготовленими* (Колг. Укр., 9, 1959, 22).

2. *у знач. прикм.* Роз'єднаний, розмежований на частини; розрізнений. *Земля наша була [до революції] подрібнена, помежована, мов щільник* (Стельмах, I, 1962, 273); *У попередні часи звичайно політично і культурно подрібнені народності могли не мати устелених нам для своєї етнічної індивідуальності* (Пит. походж. укр. мови, 1956, 8).

ПОДРІБНЕ́ПІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **подрібнений**.

ПОДРІБНЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подрібни́ти, подрібнюва́ти** та дія і стан за знач. **подрібни́тися, подрібнюва́тися**. *Великий ефект дають... приготування і переробка кормів — подрібнення соломи, помел зерна, різання і митя коренеплодів спеціальними механізмами* (Колг. Укр., 4, 1957, 9); *Якість роботи молотарки контролюють перевіркою... чистоти і міри подрібнення зерна, яке надходить у бункер комбайна* (Орг. і техпом. практ. робіт, 1956, 309).

ПОДРІБНИ́ТИ *див.* **подрібнювати**.

ПОДРІБНИ́ТИСЯ *див.* **подрібнюватися**.

ПОДРІБНИ́ТИ, ню, ніш. Док. до **дрібни́ти**.

ПОДРІБНІ́ШАТИ, аю, аєш, *док.* 1. Док. до **дрібні́шати**.

2. *перен.* Втратити істотне значення, важливість; // Стати менш значним, менш помітним, втратити впливність (про людей). *Гнат збагнув, що все його женихання безнадійно розлетілось на друзки, а сам він якось одразу подрібнішав перед Сафроном* (Стельмах, II, 1962, 350).

ПОДРІБНЮВА́ЛЬНИЙ, а, *е.* Призначений для подрібнювання. *Видобуту в кар'єрах бідну руду подають на подрібнювальні фабрики. Там у потужних конічних дробарках мотрові брили сировини подрібнюють на частинки* (Наука., 10, 1962, 22).

ПОДРІБНЮВА́НІСТЬ, ності, *ж.* Здатність подрібнюватися.

ПОДРІБНЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подрібнювати і подрібнюватися**. *Електромотори рухають машини для подрібнювання і підготовки кормів до згодовування* (Рад. Укр., 16.XII 1953, 2).

ПОДРІБНЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОДРІБНИ́ТИ**, ню, ніш, *док., перех.* Різати, ламати, рубати, розбивати і т. ін. на дрібні шматки, невеликі частини. *Всі грубі корми подрібнюють і здобруюють концентратами* (Колг. Укр., 4, 1957, 7); *Марія старанно подрібнює чорнозем під квітами* (Вільде, На порозі, 1955, 8); *Щоб дослідити речовину під електронним мікроскопом, насамперед її слід подрібнити* (Наука., 12, 1964, 2).

ПОДРІБНЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.*, **ПОДРІБНИ́ТИСЯ**, ниться, *док.* 1. Поділятися, розпадатися на дрібні частини. *На першій стадії [вивітрювання] ним [вітром] видувалися менш стійкі мінерали пісковика, які швидше подрібнювалися при дії атмосферних агентів на породу* (Наука., 8, 1958, 23).

2. Зазнавати подрібнення. *Скошений хліб підбирається машиною з валків, і вся його маса подрібнюється* (Наука., 9, 1959, 26).

ПОДРІБНЮВА́Ч, а, *ч.* Механізм, пристрій для подрібнювання соломи, коренеплодів і т. ін. *Під час роботи комбайна солома з соломотряса потрапляє у подрібнювач, а подрібнена викидається в причіпний віз* (Роб. газ., 4.III 1962, 2); *Для механічної обробки кормів (дроблення і помел зерна, різання кормів і т. ін.) застосовують дробарки.., подрібнювачі* (Довідник сіль будівельника, 1956, 253).

ПОДРІБОТА́ТИ *див.* **подріботі́ть**.

ПОДРІБОТІ́ТИ, очу́, о́тиш і **ПОДРІБОТА́ТИ**, бочу́, бо́чеш, *док., розм.* Піти, побігти дрібними, частими кроками. *Пакотіла вже не було в стайні, хутенько подріботав до хати* (Март., Тв., 1954, 251); *Ірська хотіла запитати, чого їй треба, але дівчинка вже подріботіла до покупа* (Л. Янов., I, 1959, 142); *Малі комлята мінко побріботіли дорогою у житах* (Гавр., Вибр., 1949, 154).

ПОДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* 1. Дрімати якийсь час. *О. Василь докінчив проповідь.. По богослужені пішов додому, з'їв обід і поклався трохи подрімати* (Мак., Вибр., 1956, 328); *Сказавши це, він.. затих з рішучим наміром якнр і не заснути, то подрімати принаймні* (Головко, II, 1957, 429).

2. *перен.* Бути в стані бездіяльності, спокою якийсь час. *Тепер мир, та глядь, та божа благодать — скрізь. Можна й подрімати* (Кол., Терен., 1959, 358).

ПОДРІМУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Дрімати потроху, а перервами, час від часу. *Чоловіки, сонні й пересичені, лінно смоктали тиво. Жінота кишком подрімувала* (Вільде, Сестри.., 1958, 195); *Він їхав на коні,.. утикнувшись бородою в хутряний комір, подрімуючи під м'якенький посвист вітру* (Тют., Вир, 1964, 461).

ПОДРОБИ́ТИ, дроблю́, дро́биш; *мн.* подроби́ли; *перех. Док. до* **дробити** 1, 2. *Харина.. Сала хус самий любіший зараз подробила* (Укр. поети-романтики.., 1968, 554); *Он як порозмішали [діти] юшку та хліб подробили* (Вільде, Сестри.., 1958, 554).

ПОДРОБИ́ТИСЯ, дробиться; *мн.* подро́бляться. Док. до **дробитися** 1.

ПОДРО́БИЦЯ, і, *ж.* 1. Окремий факт; деталь якої-небудь справи, явища. *Кожний рад був знати про найменшу подробицю, тож кожний особо й усі разом голосно розповідали про недавно пережиті хвилини* (Кобр., Вибр., 1954, 66); *Коли боцмана Смоку попросили розповісти про подробиці бою, він відповів: — Бій як бій* (Ткач, Ждн., 1959, 15); // Деталь навколишньої обстановки. *Забув я тобі описать деякі подробиці в нашій оселі* (Кодоб., III, 1956, 148).

До найме́ньших подро́бниць; У подро́бницях; У подро́бці, *рідко;* **З [усіма́ (такими)] подро́бницями; З тіє́ю-сією́ подро́бницю** — докладно, вичерпно, детально. *Тиждень цілий перемучилася Маруся,.. не йшла до погоку. Уявляла собі до найменших подробиць, як сидить тепер Дмитрик* (Хотк., II, 1966, 120); *Він, знав кожен цех до найменших подробиць, наче свій дім* (Кучер, Чорноморці, 1956, 25); *Та ще сповістить, коли і де б нам зібратися, щоб обговорити в подробицях статут про́кляту* (Мирний, V, 1955, 426); *Прохаєте оповісти вам усяку пригоду у подробиці — добре* (Вовчок, I, 1955, 330); *Наприкінці з усіма подробицями описувалося, як і при яких обставинах Улас підривав патрулет Гната* (Тют., Вир, 1964, 151).

2. *діал.* Дріб'язок (у 1 знач.). *Що там у його купувати: самі сірники та сіль, та така всяка подробиця* (Сл. Гр.).

ПОДРОБЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подроби́ти**. *Подроблене каміння.*

ПОДРОЧИ́ТИ, дрочу́, дро́чиш, *док., перех., розм.* Дрочити кого-небудь якийсь час. *Пусти мене, мати, я й не забарюся* [забарюся], *тільки хлопців подрочу та й назад верчуся* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́Г, а, ч., *діал.* Чоловік, подружжя (у 3 знач.). *Палотець нашість боронити.. права подруга жалувався перед ню* [дружиною]. *що вона його не любить* (Март., Тв., 1954, 356).

ПОДРУГА, и, ж. Дівчинка, дівчина або жінка, яка дружить з ким-небудь. *Зневажають подруженьки Подругу свою* (Шевч., II, 1963, 12); *Мар'яна і Ганна були найкращими Катрусиними подругами* (Ів., Тарас. шляхи, 1954, 22); * Образно. *Як сестра, єхидилась над тобою Невтомна подруга, сувора творчість* (Рильський, I, 1956, 90); // Кохана дівчина, жінка, нареченa або дружина. *Прощай, дівчинонька вірненька, З колиски подруга моя* (Мишк., Тв., 1955, 139); *Він, добра й ласкава людина, раз у раз жалував свою подругу* (Довж., Зач. Десна, 1957, 41); * Образно. *Кличе подругу перепел в житі* (Сос., Солов. дні, 1957, 113); * У порівн. *Як вірну подругу, любить білу акацію степовик* (Гончар, Таврія.., 1957, 564).

ПО-ДРУГЕ, *присл.* Уживається як вставне слово при переліку та позначенні другого пункту. *А Галі, своєї старшої сестри, Пустинко, по-перше, не боїться, а, по-друге,— їй нема коли шукати його* (Багмут, Опов., 1959, 10).

ПОДРУГУВА́ТИ, у́ю, у́єш. *недок., з ким і без додатка, розм.* Бути подругами. *Марія Дмитрієна знала її віддавна, ще з гімназії, де вони вчилися, подругували* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 47); *Оксана Бойко теж брала участь у поході, вона тоді навіть подружувала з Зінькою матір'ю* (Гончар, I, 1954, 522); // То саме, що **дружи́ти** 1. — *З якими ти людьми, сину, подружуєш? — питав матір* (Вовчок, I, 1955, 347).

ПОДРУ́ЖЕННЯ, я, с, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **подружи́ти** 2. 3. * Образно. *Ліси подружені із степом І заводи дружні із селом* (Мас., Вітчизна, 1937, 10).

ПОДРУ́ЖЕНЬКА, и, ж. Пестл. до **по́друга**. *Збиралися подружечки, Сліпоньки вчарують.* (Шевч., I, 1963, 8); — *Приймайте, подруженьки, гостя! — гукнула вона весело, широким жестом показуючи на зачепленого Яремчика* (Д. Бедзик, Дніпро.., 1951, 19).

ПОДРУ́ЖЕЧКА, и, ж. Пестл. до **по́дружка**. [Оле́ся:] *Всі подружечки будуть грати, будуть співати, а ти, Олесю, коло вікна сиди та рукавами тільки сльози витирай* (Вас., III, 1960, 65); * Образно. *Ех, пушечка, Ех, подруженька, Цілься в ворога, Моя душечка* (Забашта, Пісня.., 1961, 96).

ПОДРУ́ЖЖЯ, я, с. 1. Шлюбна пара; чоловік і дружина. [У к р с ь:] *В римлян то звичай, що коли подружжя приходить якусь, то й вітати треба обох укупі* (І. Укр., III, 1952, 152); *Це було істинно щасливе подружжя, вони були мовби створені одне для одного* (Гончар, Трошка, 1963, 301); * Образно. *Подружжя зусеї підійшло до колодязя* (Вишня, I, 1956, 346).

2. Шлюбне життя, шлюб. *Вони були люди вже не молоді, мали в подружжі дітей* (Кобр., Вибр., 1954, 110); *Подружжя виявилося напрочуд вдалим* (Собко, Біле полум'я, 1952, 23).

3. Один із членів шлюбної пари; дружина щодо свого чоловіка або чоловік щодо своєї дружини. *Дядько Тимофій хоч п'ятий десяток год живе, а подружжя собі не знайшов* (Гр., I, 1963, 285); — *Тут.. нічого нашого не зосталося. — Нічого? А могила твого батька? Хай і мене коли нього позовають,— мимоволі подалася [Катерина] в той бік, де, відробивши своє, лежить її подружжя* (Стельмах, I, 1962, 4).

ПОДРУ́ЖЖЯ́ЧКО, а, с. Пестл. до **подру́жжя**. — *Як веселого коровцю, то весело із ним і жити буде.. Сам не сумуватиме і подружжячку смутувати не дасть* (Вовчок, I, 1955, 201); *Не тривога ноги спутала, Не росиця очі вибила. Спутало мене залюбленько, Невірне моє подружжячко* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́ЖИНА, и, ж., *діал.* Подруга. *Чи бачила, подружино, моєї чорнобриєнки?* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́ЖИТИ, дружу́, дру́жиш. *док.* 1. *перех., з ким.* Стати друзями з ким-небудь; заприятелювати. *Якби ви з нами подружили, Багато б дечому навчились!* (Шевч., I, 1963, 328); *В кашеї Хоткевичі познайомився і близько подружив з молодим співаком, майбутнім видатним композитором.. Кирилом Стеценком* (Мист., 6, 1952, 33); // *також без додатка.* Виявити взаємну прихильність, відданість, довір'я один до одного. *Ми подружили, до праці охочі, Ми побратались в дибровку дні* (Мал., Попудень.., 1960, 106).

2. *перех.* Зробити друзями кого-небудь з кимсь; здружити, збратати. *Доля звела їх, молодих партизанів, подружила і навік побратала* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 419).

3. *перех., розм., рідко.* Те саме, що **одружи́ти**. *Взяли їх поблагословили та й подружили, та таке весілля справили, що увесь мир скликали* (Сл. Гр.).

ПОДРУ́ЖИТИСЯ, дружу́ся, дру́жишся, *док., з ким і без додатка.* 1. Те саме, що **подружи́ти** 1. *Думали [люди], що, може, подружаться він з яким небудь чоловіком та й смутиться* (Вовчок, I, 1955, 347); *За день я придивився до Гриця, подружився з ним* (Збан., Ліс. красуня, 1955, 5); *Латину тільки що сказали, Що од Енея есть посли.. Хотять Латину поклонитися, Знакомитись і подружиться* (Котл., I, 1952, 199); *Після того пам'ятного вечора Семен часто бачився з Марусею, і глибоко подружилися вони* (Ле, С. Голубар, 1950, 44); * Образно. *Кобила з вовком подружилась, та й додому не вернулась* (Укр. присл., 1955, 287).

2, *розм.* Те саме, що **одружи́тися**. *Яєна зіронька захотілася, Ой я, молода, зажурилася, А що од роду да й одбилася, Да на чужині подружилася* (Чуб., V, 1874, 747); — *Розлучили.. нас вороженьки люті, не дали нам подружитися* (Кошіц., I, 1955, 51).

ПОДРУ́ЖКА, и, ж. Пестл. до **по́друга**. *Бачила Олеся своїх подружок: які ж то молодиці стали!* (Вовчок, I, 1955, 30); *Таня з подружками почала пісню* (Минко, Ясні зорі, 1951, 253); *На світанку Іокентій.. побачив молоду пару.. Тихо лежав зорілець.., пригортаючи до плеча свою подружку* (Тют., Вир, 1964, 222).

ПОДРУЖНИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **по́друга**. *Була в удови дочка Маруся, наша подружниця,— теж однолітка з мами,— і добра, і люба, не сказать яка* (Вовчок, І, 1955, 185); * Образно. *Другий сокіл, що падав каменем за підлітком подружницею життя, ..сильно дзвонив обозною в лисину* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 35).

ПОДРУ́ЖНІЙ, я, е. Прикм. до **подру́жжя**. [Д. Жуан:] *А для чого ви на те стрічання йшли? Чи ви хотіли підсолодити трохи гірку сторону подружніх обов'язків?* (Л. Укр., III, 1952, 356); *Перші тижні подружнього життя Ольги пропонували в господарських турботах* (Тулуб, Гори.., 1956, 37); *В багатьох піснях відгукують мрячні образи закоханих хлопця й дівчини, а тінями чистих, щирих почуттів, і тінями мрячні про подружнє щастя* (Нар. тв. та етн., 3, 1961, 23); *Сльозами, щирим признанням, клятвою подружньої вірності розчулила вона Прокопове серце, повернула його до сім'ї* (Шиян, Баланда, 1957, 235); // *Належний подружжю (у 1 знач.). Екбаль-ханем лежить на ложку в подружній кімнаті* (Л. Укр., III, 1952, 710); *Всю середину кімнати займає подружнє ліжко* (Вільде, Сестри.., 1958, 103).

ПО-ДРУЖНЬОМУ, *присл.* Як друг; по-приятельському. *З учительською поводився* (Роман) *по-дружньому* (Вас., І, 1959, 61); *Всі на корабаї ставилися до нього по-дружньому — ровесно, привітно і ввічливо* (Тулуб, В степу.., 1964, 266); // З виразом доброзичливості, прихильності, ласки; привітно. *Вона вміла цікувати сумар, сміялася .. і вже дивилася на жене тепло, по-дружньому* (Чаб., Стоїть явір.., 1959, 160); *Він весело озирав своїми лукатими очима натовп і по-дружньому кивав до знайомих козаків* (Добр., Очак. розмир, 1965, 44); // Як прийнято між друзями. [Симпропій:] *Ти* [Люцій] *можеш помовчати, але не хочи,— се не по-дружньому* (Л. Укр., II, 1951, 469); *Встрає в розмову коло Пушанов, якого на кораблі по-дружньому вобуть просто пушчиком* (Ткач, Моряни, 1948, 35); // Як друзям. *Дізнавшись від Цимбала, що Вуганька виступає на сільській сцені, вослюк.. по-дружньому пригрозив, що сам він теж свого часу дуже буває грати на кону* (Гончар, II, 1959, 169).

ПОДРЯ *див.* **пбдря**.

ПОДРЯПА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подря́пати**. *Личком білесенька* [Домаха], *як чумацька сорочка, та це к тому мов граблями усі тварі її подряпали* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Я шукала свій полк.., розглядаючи свіжовистругані дощечки — бороговкаш, понабивані на темних, подряпаних кулаки стінах* (Дмит., Обпалені.., 1962, 28); *Сталева каска, подряпана з усіх боків, низько сиділа над його засмаленим чолом* (Кучер, Чорноморці, 1956, 527); *Густо обрунілось пшеничко, і не дівоє Це ж не на тих піснях, ..подряпаних за тротину курнульськими дерев'яними ногужками бідачських нивках.. Це на чистих колгоспних парах* (Юрт., Сини.., 1948, 48); // у знач. прикм. *Бабуся тричі сплеснула руками, побачивши моє подряпане обличчя* (Смір., Сашко, 1954, 13); *Я не знаю, чим було написано ті слова на подряпаній, обсіпалій стіні, але їх не змивала дощі* (Йорт., Вечір.., 1958, 389); // **по-дря́пано**, *безос. присудк. сл. Врешті кум Семен перемог тканих .. хоч йому.. трохи чуба нажгто й лице подряпано* (Март., Тв., 1954, 128).

ПОДРЯПА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* Зробити на чому-небудь подря́пину (подря́пини). *Злегка дряпнути. Грицькова борода подряпала Карпові щоку, аж кров виступила* (Н.-Лев., II, 1956, 369); *Пальці подряпав* [Мікіта] *сталевим дротом і на лівій руці і на правій* (Дор., Серед степу.., 1952, 75); [Настасія Юліанівна:] *Несіть сюди* [стіл]. *Не поламай, Тарасе! Радій, що сили, як у вола. Дивись, подряпаєш об лутку* (Сміл., Черв. троянда, 1955, 15); *Сім раз стряв у нього Карпо і тільки лице подряпав* (Тют., Вир, 1964, 370); // *безос.* — *Голова в мене цілк. Із осколком подряпало, а черен не пробило,— спокійно пояснив Охрім* (Кучер, Чорноморці, 1956, 375).

2. *неперех.* Шкрябати, драти (десь, по чому-небудь якийсь час. *Люто подряпає* [Коробець] *за вухом, зітхнув* (Збан., Єдина, 1959, 95).

3. *перех., розм.* Мляво поорати. *Вже до обіду впорав* [плуг] *ділянку. Подряпав землю ледве по верхах* (Іваничук, Перебендя.., 1960, 251).

ПОДРЯПА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Подряпати собі що-небудь; покритися подряпинами. *У лісі гроші подряпався* [Клим], *поколовши і руки, крізь кущі пробираючись* (Грим., Кавалер.., 1955, 293); *Крізь порвану сорочку було видно подряпини на грудях.. — Де це ти подряпався?* (Тют., Вир, 1964, 219).

2. Подряпати один одного; // *перен., розм.* Посваритися або побитися один з одним. *— От бісові діти! — засміявся Федір Іванович.. — Уже подряпались встигли!* (Головко, II, 1957, 508).

3. *розм.* Почати пробиратися вперед і вгору, долаючи перешкоди, чіпляючись за що-небудь. *Стало чутно, як він* [Іван] *подряпався на стрімку стіну урвища* (Кощюб., І, 1955, 343); *Офіцер вистрелив із пістоля і подряпався вгору крутим схилом* (Тют., Вир, 1964, 501); // Почати лізти куди-небудь. *Іван.. швидко подряпався по хистких драбинці на стаканну* (Собко, Звич. життя, 1957, 32).

ПОДРЯПИ́НА, и, *ж.* 1. Неглибока, довгаста рапка на тілі, заподіяна чим-небудь тонким, гострим. *На оголеному передпліччі хворого лікар зробив кілька подряпин* (Наука.., 9, 1965, 58); *Руки, ноги усі в подряпинах, шию обмазали потрібні читачу* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 78); // *розм.* Легка, неглибока рана (від кулі, осколка снаряда і т. ін.). *Ця рана була смертельної, не те, що ота подряпина на щоці* (Голов., Тополя.., 1965, 329).

2. Поглиблення у вигляді смуги, риски на поверхні чого-небудь, заподіяне чимсь гострим. *Мій винищувач. Я пригадав кожну подряпину на його фюзеляжі* (Ю. Яновський, II, 1954, 74); *Знімала, до найменшої подряпки на стіні знайома кімната* (Мушк., Серце.., 1962, 273).

ПОДРЯ́ПИЧКА, и, *ж.* Зменш. до **подря́пина**. *Шкіра заросла й перетворилась, бліда вся в подряпинках від колючок* (Ів., Вел. очі, 1956, 83).

ПОДРЯ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **подря́пувати**. *Крізь зашвення вітру Гаврило вирахо почув дивний шерех, обережне подряпування* (Коц., Вибр., 1948, 215).

ПОДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок., перех.* Дряпати обережно, помалу або час від часу. *Щось тихо мурмотіли. Мамай подряпував .. шильцем вогку стіну* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 95).

ПОДУБЛІ́ЙНИЙ, *рідше* **ПОДУБЛІ́Й**, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **подубі́ти, подубі́ють**. *Дівчина нерухомо лежала на березі ручки біля купки подубілої не сонці риби* (Пе, Нізлинайко, 1957, 8); // у знач. прикм. *Мороз дошкуляє. Стукають* [діти] *черевиками, трють подубілі руки, підмерзлюють носаки* (Епік, Тв., 1958, 355).

ПОДУБІ́ТИ, ію, ієте і **ПОДУБНУ́ТИ**, ну, нете, *мин. ч.* подубі́ли, подубі́ли і *рідко* подубну́ли; *док.* 1. Задубіти (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Тепер у хаті холодноча така, що аж руки*

подубли́ли (Л. Укр., III, 1952, 497); *У жінок подубли́ли пучи́, і вони гріються, стукаючи об землю своїми колодками* (Хижняк, Тамара, 1959, 185); *Сиді́ло нас тоді́ чоловіка з вісім у ка́мері тій.. Носи сині у всіх, руки подубли́: в того ка́шель, у того нежить* (Тесл., З книги життя, 1949, 69); *Лускаємо ті соняш з гарбузя́ними та з горі́хами, аж жанки подубли́ють* (Вишня, II, 1956, 283).

2. *розм., рідко.* Умерти від холоду (про всіх або багатьох). *Лежить [на сні́гу] чоловік. І вже одубі́в.. — А що ж ми будемо робити? Самі скоро отак подубле́мо* (Хотк., I, 1966, 167).

ПОДУБЛИ́ЙНИЙ *див.* **подубли́й.**

ПОДУБУ́ПУТИ *див.* **подубі́ти.**

ПОДУВ, у, ч. 1. Порив (вітру і т. ін.); повів, повівання. *Сильни́й подув вітру загаси́в світло в руках вдовиці* (Коб., I, 1956, 96); *Холодо́ вдарив повітря, ніби воно завмерло перед подувом ура́гану* (Ю. Яновський, II, 1958, 72); *У порі́вні. Сей конкурс* [на драму і комедію] *був немов подув свіжого вітру в душни́й атмосфері тодішньої літерату́ри руської* (Фр., XVI, 1955, 98); // Ознака, прикмета наближення, настання чого-небудь. *Весна воскресла й обли́ла Природу морем краси́ти.. І ве́же подув благода́тний У ду́жерелі життя скупав Бара тисячами земле́ю-магі́р. Втіх тисячами дуну́в брав* (Фр., XI, 1952, 439); *Дитинство з малими́ бузи́башками та порцеляновими дітьми́ розві́ялося перед першими подувами зрі́лого ві́ку* (Вільде, Ти мене не любиш, 1958, 35).

2. Те саме, що **вітер.** *Мовив* [Ео́л], *і гору порожню у бік патерицею б'є він, І відкрива́ють отво́ри, і, в лаву стрічку вшикувавшись, Подуви́ всі вилітають і вихрами́ линуть на землю* (Зеров, Вибр., 1966, 223).

3. *перен.* Ідеї, суспільно-політичні напрями тощо, характерні для певного часу; віяння. *Він.. надто сильно привик ходити утертою стежкою, жити в старі́м традиці́йних ладі́ і світогля́ді, щоби міг зрозуміти подува́ нового часу і його потре́би* (Фр., III, 1950, 279); *Автор зображує життя дрібної буржуазії й міщанства в маленькому, глухому містечку, куди не доходять подува́ нового життя* (Вітч., 5, 1956, 141).

ПОДУВА́ТИ, 3*б*, *недок.* Дути, віяти не дуже сильно або час від часу; повівати. *Пекло со́нце, легенький вітерець подува́в з Кривого Горо́ця* (Чаб., За півгодини.., 1963, 37); *Рані́шній вітер подува́в з моря* (Трубл., I, 1955, 150); *Подува́в дзвінки́й осінні́й холо́док* (Вас., II, 1959, 526); // *безос. Подува́ло з моря шторми́шим вітром* (Кучер, Голод, 1961, 100).

ПОДУДІ́ТИ, зйш, дить, *док., розм.* Дудіти якийсь час.

ПОДУЖА́ННЯ [1], я, с. Дія за знач. **подужа́ти, подужо́вувати.** *Весна.. буде́ трудна, і тре́ба набира́тися ду́ху на її подужа́ння* (Ю. Яновський, Мир, 1958, 293).

ПОДУЖА́ННЯ [2], я, с., *діал.* Одужання. *Подужа́ння було́ пе́вне, а Мендель надзвича́йно ті́шився і невсипа́нний був у гарни́х слова́х і бажа́ннях для лі́каря* (Кобр., Вибр., 1954, 95).

ПОДУЖА́ТИ [1] *див.* **подужо́вувати.**

ПОДУЖА́ТИ [2], аю, аєш і **ПОДУЖІ́ТИ**, ію, ієш, *док., діал.* Одужати. *Перележавши зо дві не́ді́лі, Юрцьо подужа́в* (Фр., II, 1950, 198); *Бувайте здорові, друже мій! Сподіваюсь, що Ви подужали* (Л. Укр., V, 1956, 153); *Цілий тиждень хорува́ла, бо робота були́, А в неді́лю подужі́ла, бо цимба́ли вчула* (Україна.., I, 1960, 348).

ПОДУЖІ́ТИ *див.* **подужа́ти** [2].

ПОДУЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОДУЖА́ТИ**, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* Перемагати кого-, що-небудь у боротьбі, змаганні. *Тимоха його не любив і як був старший од Левка годів два, та й подужува́в його́ і товкмачив його́ частісінько* (Кв.-Осн., II, 1956, 256); *Спаси́ мене, Спаси́ мою́ душу, Да не ска́же хи́трий ворог — Я його́ подужа́в* (Шевч., I, 1963, 339); [Т е т я н а:] *А чи ти зна́єш, що борець подужа́в Тимоша, що й тебе́ю йому́ мозгі́р* [ніздрі] *набив?* (Кроп., V, 1959, 189); *Тричі́ті гітлері́ді! Не подужа́ть вас 'дно вам не ми́коли!* (Тич., II, 1957, 147); * *Образно.* Чук [Чіпка], *як у голові́ борота́ється о́страх з надію́ю: то на́діє подужа́є, то о́страх надію* (Мирний, I, 1949, 168); // Отоблювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про фізичний стан, почуття і т. ін.). *Кори́ий сміється і вна́в на пі́ч. Сон подужа́в йому* (Гр., I, 1963, 418).

2. *перех., з інф., і без додатка.* Справлятися з чим-небудь, що вимагає фізичних зусиль, великої затрати праці і т. ін.; бути в змозі, в силах робити щось. *Мені не раз доводи́лось ловити тут таки́х вуса́тих бога́тирів* [сомів], *що я ледве́ подужа́вав втягти́ їх у чо́вен* (Донч., VI, 1957, 243); — *Колись і ми гра́ли й танцюва́ли, а тепе́р вже не подужа́ємо танці́в* (Н.-Лев., IV, 1956, 115); — *Оце́ бригаду хотя́ть мені́ примо́рити.. Чи подужа́ю* (Жур., Дорога.., 1948, 18); // Оволодівати чим-небудь, перебороючи труднощі у вивченні, засвоєнні. *Дя́дю* [Демко] *у дя́ка зра́зок* [писання] *і доти́ працюва́ве над ім, поки́ подужа́в хоч трохи писа́ння... (Гр., I, 1963, 410); Й подужа́в за кі́лька дні́ прему́дрість чита́ння гражда́нського дру́ку* (Горький, Дитинство, 1947, 133); // Йдучи, їдучи і т. ін., проходити якусь частину дороги, долати перепони на шляху. *І бро́діє, і перепо́дів.. Ми подужа́ть не мо́гли* (Фр., XIII, 1954, 357); *Швидко подужу́є* [Мартин] *кру́тий схи́л і зни́кає на та́ї зо́рянко́го не́ба* (Ю. Яновський, II, 1954, 201); // Бути спроможним з'їсти, випити що-небудь. [С т е п а н и д а:] *А я ніко́ли не була́ прихи́льна до ча́рки, одну́-дві́ подужа́ю, а тре́тю, то вже́ че́рез си́лу* (Кроп., IV, 1959, 13); — *Кавун — то наш пі́т і наша́ пра́ця, а він ви́бере.. яки́йбільшого, хра́п об коліно, серединý ви́ітсть, а ре́шту в бур'ян. Хоч бу товари́шу ві́ддав, як сам не подужа́в* (Тют., Вир, 1964, 35).

ПОДУЖЧА́ТИ, аю, аєш, *док., по дя́кучати. Тебе́ ж я ка́таю, а чую, що в жене́ Подужчали́ руки* (Крим., Вибр., 1965, 65); *Від ши́видкої ходи́, від пахо́щів землі́, від збудже́нних ду́мок Ба́чура зра́з похолодні́ав, подужча́в* (Чаб., Тече вода.., 1964, 140); *Голос дя́ка наче́ подужча́в* (Мирний, IV, 1955, 193); *Всміхну́вся — шелест сходи́ть долі́тає, Ось він подужча́в* (Дор., Серед степу.., 1953, 89); *Занедужа́ла в неї ма́ти, дак вона́ й пі́шла на який час до́дому, а тепе́р мати подужча́ла, то вона́ й назад* (Гр., II, 1963, 260).

ПОДУМ, у, ч., *поет., рідко.* Думка, помисел. *Шумі́, Славу́тичу-ріко, Рості́ть, дерева́ рі́вні, зі́нько, Клоні́ться вічами до ні́г Великим людя́м і наро́дам, Що в нас із ни́ми спі́льний поду́м* (Рильський, II, 1960, 107).

ПОДУМА́ТИ, аю, аєш, *док.* 1. *перех.* і *неперех.* Дійти до якоїсь думки; зробити умовивід. *Він поду́мав, що добре́ б було́ слу́хати таку́ пі́сню в гаї́ довго́го зи́мового ве́чора* (Коцюб., I, 1955, 22); — *Може б, з'їсти хоро́шої?* — *вголос поду́мав дід* (Довж., I, 1958, 66); // Розмірковуючи, припустити що-небудь. *Неро́зумна поду́мала, що спра́веді він сві́тний, і пі́шла за чума́ка* (Номис, 1864, № 9114); *Вона́ поглянула на нас таки́м ба́йдужим по́глядом, що ко́ді було́ й поду́мати, ніби вона́ колись в житті́ нас ба́чила...* (Досв., Вибр., 1959, 58); // Сказати що-небудь думку про кого-, що-небудь. — *Що ж тепе́р дя́дина ска́же! «А товари́шки... що поду́мають, а се́ло все що ска́же?..* (Мирний, I, 1954, 85); *Хай у нас останні́й свій про ся́ка Спокі́йно я поду́маю: лю́дина!* (Рильський, II, 1960, 283).

◇ **Хто б подýмав; Хто б міг подýмати** — уживається при висловленні подиву, обурення і т. ін. з приводу чого-небудь несподіваного, непередбаченого. [Кай Летіцій:] *Хто б подумав, що всі вони вступлять в тую секту, в те мертводухе християнство* (Л. Укр., II, 1951, 366); *В числі останніх до Кишеся з'явився... хто б міг подумати? Мефодій Кулик!* (Гончар, II, 1959, 54).

2. *неперех.* Спрямувати свої думки на кого-, що-небудь. *Троянці всі і пан Еней Зібралися в одну всі кучу Подумать о біді своїй* [своїй] (Котл., I, 1952, 163); *По-італьянськи я вже трохи підучився сама і коли дістану собі книжок та словаря, то, може, й про перекладання можна буде подумати* (Л. Укр., V, 1956, 26); — *Та що ви, Аркадію Валериановичу,— одразу похолодало в душі управителя, і він з жахтю подумав про жінку: чи не пожалівшися вже комусь з панської челяді* (Стельмах, I, 1962, 289); // Згадати про кого-, що-небудь. — *Треба женитись!— сказав собі Нетшембський. Про Василину він навіть в той час й не подумав* (Н.-Лев., II, 1956, 77); *Обоє вони в цю мить подумали про Бринського* (Гончар, II, 1959, 216); // із *спол.* **що. Уявити кого-, що-небудь.** — *Можете собі подумать, пане, що за люди, поїхали та вдачі Виростають у такім околі, На гірських вітрах, під шум потоків* (Фр., XIII, 1954, 330); *Серце холоне, Як подумаю, що може Мене похоронять На чужині* (Шевч., II, 1963, 237); *Христинка навіть подумати боялася, що вона кому-небудь зверить свої таємниці* (Стельмах, I, 1962, 278); // *на кого, розм.* Запідозрити кого-небудь у чомусь. *Отсе той, що забидив брата і відвів від себе пеню, що хоч на кого іншого подумають, а тільки б не на нього* (Кв.-Осн., II, 1956, 395); — *Та невже ви думаєте... що я відповіджаю через малу плаТтю? Ну, знаєте, я не вадав, щоб ви могли таке на мене подумати* (Хотк., I, 1966, 149).

3. *перех., з інфін.* Задумати, вирішити зробити що-небудь. *Подумай женитись, то й діток конюся* (Номис, 1864, № 9182); *Що ж се зробилося з старим, Чого вдався оце? Того, Що, бачите, старий подумав Добре якесь комусь зробить* (Шевч., II, 1963, 223); *Тож тільте і скажіте, Що поки я буду жити, Не подумаю довіку Зброї чесної зложити!* (Я. Укр., I, 1951, 384); *Жодного яєчка боспрацісе не кидати. Хто подумав врозгубити* — грибуха (Гончар, III, 1959, 223).

◇ **І не подýмаю; І не подýмали** і т. ін.— не вважаю (не вважали) за потрібне, не збираюсь (не збирались), не маю (не мали) намІру зробити що-небудь. — *Ти приходь до нас на свято,. Биранину будемо їсти. — І не подумаєм,— жартував Шевченко,— навмисне не прийду в будень* (Тулуб, II степу..., 1964, 179); [Невідомий:] *Звичайно, ви арештованої не випустили?* [Пані Любов:] *І не подумали!* (Вас., III, 1960, 229).

4. *неперех.* Загнібитися в думки, роздуми; замислитися над чим-небудь. міркувати, зважуючи всі обставини. — *А жені чим жить — Не подумали пани!* (Фр., XIII, 1954, 97); — *Ще й про землю скажу: тож треба подумати, чи ми заробимо там двадцять десятин, чи на кордоні вам обмірюють рівно три аршини* (Стельмах, I, 1962, 198); // Задуматись, облумати що-небудь, не висловлюючи. — *Ще не встиг я подумати, що тобі говорити, а ти вже сердишся* (Тют., Вир, 1964, 166).

◇ **[Ти] подýмай [тільки]; [Ви] подýмайте [тільки]; [Тільки] подýмати** — уживається для вираження здивування або для вказування на незначність, дивовижність чого-небудь. — *Ти тільки подумай, Параско, яка доба...* (Мирний, IV, 1955, 50); — *Ну, ви подумайте! ..От не чекав!* (Донч., I, 1958, 395); *А потім.— подумайте!— сама пішла до сільської ґячки* (Хотк., II, 1966, 365); *Подумать, яка-то сила в цих цяцечках!* (Вовчок, VI, 1956, 277); — *Гай-гай, сину, скільки ще літ отак не сидіть... Тільки подумати: п'ята осінь!* (Головко, II, 1957, 21); **Подýмаєш:** а) *(у знач. вставн. сл.)* те саме, що **[Ти] подýмай [тільки]**. *Чого, подумаєш, на світі не бувае!* (Гл., Вибр., 1951, 133); б) *(у знач. вставн. сл. або виг.)* уживається для вираження іронії, зневаги і т. ін. *Бер розповідає про себе. Подумаєш, яке щастя, що він пішов добровольцем на фронт* (Кол., На фронті., 1959, 18); — *А я не боюсь! — Помагала* [Стешка] *рукавичкою і прискорила ходу. — Подумаєш,— цвіркнув крізь зуби Дмитро і вернувся назад* (Зар., На.. світі, 1967, 148).

5. *перех.* Промовити в думці що-небудь. — *Лучче б він не кидав* [золота й срібла]. *а додому б приніс,— каже середній брат, а менший на Галю подивившись, мовби подумав: — Оце б було втіхи тоді Галі!* (Вовчок, I, 1955, 308); *Мені непримітно, що я написав останні слова фрази. Але тому, що я їх подумав, я не маю права гаїти* (Ю. Янов., II, 1958, 37).

6. *неперех.* Думати якийсь час. *Подумав він, почухався, пішов до комори* (Н.-Лев., III, 1956, 282); *Подумав, подумав* [горобчик], та й почав просити курку: — *Навчіть мене розуму, пані матусю!* (Л. Укр., III, 1952, 480); *Вонеску трохи подумав і згодом відказав: — Вонеску вже старий* (Смолич, I, 1958, 54).

◇ **Не подýмавши** — не вагаючись, одразу. *І не подумавши кімало, Нап'явсь* [Еней], *за гілочку сяяну* (Котл., I, 1952, 124).

7. *неперех., про кого.* Виявити турботу, піклування про кого-небудь. *Хіба Карпо коли подумає про неї? Сиди цілий вік у кухні, і ніколи тобі ні присяності, ні розваги...* (Кочюб., II, 1955, 372); — *Про тата ти, Левку, подумав. Так подумай про вдів і сиріт, що без хліба сидять* (Стельмах, I, 1962, 613); // *про що, розм.* об чім, о чім *(чому).* Подбати про що-небудь.— *І на осінь, як бог приведе дождати, треба й об чому іншому подумати* (Мирний, I, 1949, 163); — *От вона* [дівчина] *виходила б, світа б побачила та й собі що-не-що спровадила б. А то.. тратиться человік, та, бувись, і перев'язати нічим. А воно й про те треба подумать, діло таке* (Хотк., I, 1966, 124); — *Красуня в тебе дочка, Джанкемир. Треба подумати про її щастя* (Тулуб, В степу.., 1962, 377).

ПОДУМАТИСЯ, ається, *док., безос.* З'явитися в думці, уяві; промайнути в думці, уяві. [Якубов:] *Раптом мені подумалось: ах, се зі мною самою буде нещастя* (Л. Укр., II, 1951, 49); — *Не розумію, чому подумалося про це саме зараз?* (Собко, Срібний корабель, 1961, 186).

ПОДУМКИ, *присл.* У думках. *Вони всі* [демобілізовані] *поспішали додому, кожен подумки був уже серед рідних* (Загреб., Шепіт, 1966, 36); *Інна подумки сперечалася з Мудриком. Відповіді за нього вигадувала сама* (Гуцало, Скупана.., 1965, 32).

ПОДУМУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* 1. Думати, міркувати про що-небудь (іноді або час від часу). *Козак Мамай подумував про ту тривогу, що знову обіймала Україну, про чергову війну* (Ільч., Козацьк. роду.., 1958, 57); *Семен подумував про те, щоб одружитись* (Зар., На.. світі, 1967, 60).

2. *з інфін.* Мати намір, збиратися зробити що-небудь. *Ще тижнів зо два тут побуде* [хтось], *а там вже подумує майнути* (Л. Укр., V, 1956, 407).

ПОДУПЛИТИ *див.* **подуть.**

ПОДУРИТИ, дурю, дуриш, *док., перех.* 1. Обдурити всіх або багатьох. *По світу нашому вздихали* [зітхали фертики і панчі], *Що рано їх побрала смерть; Що*

троли слави учинили, Не всіх на світі подурили (Котл., I, 1952, 144).

2. Дурити якийсь час.

ПОДУРІЛИЙ, а, е, *розм.* Який втратив здатність розсудливо міркувати, ясно сприймати і розуміти що-небудь. *У порівн. Ніякі метушаться, як подурілі* (Ю. Янов., I, 1954, 53).

ПОДУРІТИ, ію, ієш, *док., розм.* 1. Здуріти, стати дурним (про всіх або багатьох). — *Чи вони* [шукачі фіалокерит] *подуріли, чи що, щоб в оцих здорових, дужих кущах добачати слабість?..* (Коцюб., I, 1955, 212); *Тихін оглянувся — так, на якого всі дивляться й регочуть. Подуріли чи ніні?* (Головко, II, 1957, 114); // Втратити розум, збожеволіти (про всіх або багатьох). *Село неначе погоріло, Неначе люди подуріли, Ніхт на панщину ідуть І дівчок своїх ведуть!..* (Шевч., II, 1963, 131); [Молодий хлопець:] *Я християнин! Беріть мене!..* [Молода дівчина:] *І я! Я мене беріть! Я християнка!..* [Перший дідич:] *Ей певне подуріли!* (Л. Укр., II, 1954, 532).

2. Забавитися безглуздими пустощами, дурощами якийсь час. *Коло неї хлопці, як хміль коло тичини, в'ються... хочеться їй з ними погуляти, уволю нарозвагатися, досхочу подуріти* (Мирний, IV, 1955, 33); *Всім ще хотілось подуріти, хоч стихл. Умовлялись затулять рот, кому припаде сміятись* (Вас., Вибр., 1954, 168).

3. Робити безглуздді, необдумані вчинки якийсь час. *Подурів — і годі.*

4. *перен.* Втратити ясність свідомості, рівновагу від почуття любові до кого-небудь (про всіх або багатьох). — *Та як надінеш оцю шапку, то всі дівчата на селі подуріють.— сказав він* (П.-Лев., II, 1956, 46); *Будь же ласка, не тиняйся коло тих, що полюбили: Ти розбудливісю славний, А вони всі — подуріли* (Воны., Вибр., 1965, 297).

ПОДУРНІТИ, ію, ієш. Док. до **дурніти**.

ПОДУРНІЮВАТИ, аю, аєш. Док. до **дурніювати**. *А твій Муся подурнішав, бо нічого не читає, а судьми розумними не бачиться* (Коцюб., III, 1956, 189).

ПО-ДУРНОМУ, *присл., розм.* 1. Не так, як треба; нерозумно, необдумано, необачно. *От радиться громада стала — Кому б то пасічником бути? Лисичка зараз і вгадала: «Ведмедика кликнуть!» Послухали і по-дурному Постановили, що нібито Так не вгадав, як нему* (Гл., Вибр., 1951, 56); — *Те не гоже ти головою так, Тимоше. Вийшло так якось по-дурному* (Головко, II, 1957, 84); // Безглуздо. *Тільки Тоня як глянє із стелу в той бік, то миловолі здригнеться: так по-дурному мозки в зашнурі вони там* [на судні] *із Віталіком* (Гончар, Тронка, 1963, 316); // Як дурень, подібно до дурня. — *Як вас тільки жінка й земля терпять? — Якось уже терплять,— по-дурному засміявся управитель* (Стельмах, I, 1962, 583).

2. Даремно, марно, по-пустому. — *Чого це Шарка гавкає? — подумала Стручиха. — Вона по-дурному ні коли не гавкає* (Гр., II, 1963, 299); *Він тільки дивився за тим, щоб жоден гвіздок.. не був забитий по-дурному, щоб тапчани робились не совість* (Збан., Сесиель, 1961, 50).

ПОДУСЯ, і, *ж., дит.* Пестл. до **подушка**. *Снатусі на білій подусі* (Сл. Гр.).

ПОДУТИ, подму́, поду́ла́ і поду́ю, поду́єш; *мин. ч.* поду́в, поду́ла, по́ло; *мн.* поду́ли; *наказ. сп.* подми́, подіймо́[о], подміть; і *розм.* **ПОДУНУТИ**, ну, неш, *док.* 1. Почати дути (у 1 знач.); повіяти. *Сьогодні проти душно — подув африканський вітер* (Кощюб., III, 1956, 327); *Але ось подунув холодний вітер від сходу* (Фр., VIII, 1952, 334); *Як вітер було подне, так не тільки стріха цанки ставала, а всенький одяг метелиці витанцьовував* (Вишня, I, 1956, 353); // *безос.* *Тепляк подуло в мене вітерком, Вкрилося листвяи древо кругом* (Шос., Поезії, 1958, 426).

2. Випустити з рота сильний струмінь повітря; дмухнути. *Грицько помовчав, збираючись ще раз дудку, потім тихенько подув,— тоненько і хрипло загула дудка* (Мирний, IV, 1955, 23); [Катря:] *Почала я перегортати жир, подула на головешку* (Вас., III, 1960, 127); — *Де ж там той вітер? — А в роті. Подмеш ротом, от тобі й вітер, - пояснює Галя* (Багмут, Опов., 1959, 11); *Можна подути — не в таку це трубу!* (С. Оп., Вибр., 1959, 100).

3. Дути якийсь час. *Вилазь* [вітрець] *за возвисся, за гори високі, спусти в долини широкі й подми, повій на степи безкрай* (Мирний, IV, 1955, 314); *Погода.. стоїть мінлива, листопад місяць,— то вітер подне кружний, то пролетить сніжок* (Ю. Янов., II, 1954, 108); *На ранку подув* [дитина] *і вланє,— ніяк не спинить йому кров* (Сос., I, 1957, 95).

4. *перен., розм., рідко.* Дуже швидко побігти, помчати. *Ухопивши з собою.. Шефлера, пудом подув* [Гарман] *у Гамлечину* (Фр., V 1954, 329).

ПОДУТИСЯ, подму́ся, подме́шся і поду́юся, поду́єшся; *мин. ч.* поду́вся, дула́ся, ло́сь; *мн.* поду́лися; *наказ. сп.* подмі́ся, поді́ймося, подміться; *док., розм.* І. Дутися якийсь час.

2. *перен.* Прибрати поважного, гордовитого вигляду (про всіх або багатьох). *Ой уже ж наші та вороженьки та усі подулися* (Сл. Гр.).

3. *діал.* Потемніти, затуманитися (про ясне або багато чого-небудь). *дорі подулися* (Сл. Гр.).

ПОДУХА, и, *ж., діал.* Духота, задуха.

ПОДУХАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Подмухати. *За другим разом нажик топлять у жисер, потім ложку, веретено і гребінку. Поезі подухають на жиску* (Сл. Гр.).

ПОДУШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **подушити** І, 2.

ПОДУШЕЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **подушка** 1. *Було б учити, як лежало попереч подушечки, а як удовах, то вже не поможеться* (Номис, 1864, № 6009); *Батько садовить його на раму* [велосипеда], *де біля руля маленьке подушечка* (Грим., Кавалер., 1953, 192); *Він знову зник незадовго й вернувся з надуженою гумовою подушечкою в руках* (Перв., Дикий мед, 1963, 232); *У порівн. Поплескав* [лікар] *Дороша по спині пухкою, як подушечка, рукою* (Тют., Вир, 1964, 195); // Що-небудь м'яке, опукле, схоже на невелику подушку. *Він* [метелик] *спокійно сидів на ранківській подушечці червоної комашини* (Донч., VI, 1957, 476); *Грицю схопив Жучка за обидва лапи, жби хотів відорвати зовсім округлі подушечки собачих пальців* (Збан., Сесиель, 1961, 301).

2. *перев. мн.* Сорт цукерок з начинкою, за формою схожих на подушку.

3. *заст.* Лоданка.

ПОДУШЕЧНИЙ, а, е. Прикм. до **подушка**. *Подушечний шар складається з однієї або двох смуг прошуваної начинки і гуми* (Автомоб., 1957, 184); // Який формою нагадує подушку (у 1 знач.). *Вишневелена, із запашною хвоєю,.. вражає* [туя] *розмаїттям садових форм: колоноподібна і пірамідальна, кулясте і подушечна* (Наука.., I, 1969, 37).

ПОДУШИТИ і, душу́, ду́шиш, *док., перех.* І. Душачи, умертвити, задушити всіх або багатьох. *А після Ремових вік вовв По одному всіх подушив* (Котл., I, 1952, 225); [Відьма:] *Напоїла, наводила* [дітей], *Та не-*

ма де діти. Чи то потопить? Чи то подушить? (Шевч., II, 1963, 308).

2. Фізично знищити всіх або багатьох. *Турн сили вдвох прикладає І тарани сам направляє, І браму рушити велить. Упала!.. Стуком сполошила. Троян багацько подушила* (Котл., I, 1952, 235); * *Обрано.* — *Нотки після двох [дітей], було четверо, слухняки вже, та прокинулась хвороба тих... За один тиждень усіх... подушила* (Геса, *З книги життя*, 1949, 73); // Роздушити все або багато чого-небудь. *Щосекунди ревуть і плачуть сирени, бо без цього можна б подушить або потопити човни* (Коцюб., III, 1956, 348); *З шестобіжань я навіть подушив кілька ячюк* (Смілянський, Сашко, 1954, 5).

3. Душити якийсь час. *Кесар трохи посидів на березі, подушив комарів та й посунув до курена* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 75); *Марія подушила щоки рукою: щоки трохи почервоніли* (Н.-Лев., II, 1956, 106).

ПОДУШИТИ[2], душу, душиш, *док., перех.* Обприскати духами, надушити злегка кого-, що-небудь.

ПОДУШИТИСЯ[1], дýшимося, дýшитеся, *док.* І. Душачись, умертвити себе (про всіх або багатьох); задушитися. *А що вже лихо від нього [коханичка]... не переличить нікто, скільки потопилось, подушилось, пострілялось, порізалось від нього* (Вовчок, Вибр., 1946, 167).

2. Задихнутися (про всіх або багатьох). — *Відвалили вечері і найшли лиш трупиків... бідні небожата... може, подушилися...* (Ірчан, II, 1958, 179).

ПОДУШИТИСЯ[2], душýся, дýшишся, *док.* Обприскатися духами, надушити собі злегка.

ПОДУШКА, и, ж. 1. Набитий пухом, пір'ям, сіном і т. ін. мішок, який використовується як м'яке підстилка під голову, для сидіння та інших цілей. *Часом сонна розмовляє* [Мар'яна]. *Подушку цілує...* (Шевч., I, 1951, 158); *Він стояв навколішках, укривши обличчя в подушку крісла, і ридав* (Хотк., I, 1966, 54); *За ним вели гнідого коня.. під сідлом з подушкою із турецької попони* (Панч, Гомон. Україна, 1964, 170); // Пружинне сидіння автомашини, мотоцикла і т. ін. *Посадив мене відусь коло себе на рейзину подушку з пружинами* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 90); * У порівн. *Листя, що вкривало товстим прогнилим шаром камінна, було м'яке, як подушка, і вгиналося під ногами* (Гончар, III, 1959, 99); // Що-небудь м'яке, опукле, схоже на такий мішок. *Сержант.. врізає рожевим, м'яку, рошиту зеленими узорами подушку мху, підкладає під голову лейтенанта* (Тют., Вир, 1964, 321); *Шкіри біліли затишена товстим шаром. На її голові — товста жирова подушка* (Надуєв., 2, 1958, 18).

△ **Кисне́ва поду́шка** *див.* **кисне́вий**; **Повітря́на поду́шка** *див.* **повітря́ний**.

◇ **До поду́шки**; **До подушо́к** — у постіль, на відпочинок, спати. *Не чіпайтесь тіпа-солі... Годуйтесь, купайте дівоглі. А там з труда до подушок* (Котл., I, 1952, 205).

2. Кокон мурахи. *Комашки, комашки, товайте подушки, бо татари йдуть* (Номис, 1864, № 339); *Заходився наріб* [народ] *так щиро, як мурашки, коли зносять подушки до зимівлі перед тучею* (Мартч., Тв., 1954, 138).

3. *спец.* Підкладка або прокладка в основі різних споруд, пристроїв, механізмів і т. ін., яка пом'якшує удари або служить запобіжним засобом від тертя, тиску і т. ін. *Підлогу в свинарниках зробили з укладеної плазом цегли на шлаковій подушці* (Хліборобська Укр., 11, 1967, 18); *Невидимий трактор подолав перешкоди, не брязкаючи.., не торохтячи заліза. Справа в тому, що його гусениці були зроблені з гумових колодок, всередині яких — гадячі подушки* (Роб. газ., 7.VIII 1965, 1).

ПОДУШКОПОДІБНИЙ, а, е. Схожий на подушку (у 1 знач.).

ПОДУШНИЙ, а, е, *іст.* Стягуваний з кожної душі податного стану. *Петро* [І] *вирішив замінити численні дрібні збори з селян і посадського населення одним великим подушним податком* (Іст. СРСР, II, 1957, 25); — *Підведу... щоб його, як багатшого на все село, зробили збирачком і подушних, і общественних* [громадських], *та в щотах* [рахунках] *його й запишу* (Кв.-Осн., II, 1956, 266); // *у знач. ім.* **подýшне**, ного, *ч.; рідше* **подýшна**, ної, *ж.* У дореволюційній Росії — податок державі, подать поміщикові, стягуваний з кожної душі податного стану. *І день і ніч працюва та* [рідна]. *Подушне платила...* (Шевч., I, 1963, 228); *Микола ще більш замучився, бо за померлого батька треба було платить подушне, як за живого* (Н.-Лев., II, 1956, 188); — *Де б я грошей узяв на подушне?* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 209); // Який підлягає обкладанню таким податком. *Одержавши відпускну й здобувши звання художника, Шевченко не став ще повністю вільною, рівноправною людиною. Для цього він повинен був зайнятися з подушного складу* (Китта і т. т. Т. Г. Шевченка, 1959, 222).

◇ **Як** (**мов, наче** і т. ін.) **за подýшне** — настирливо, невідступно. *Пристав, як пан за подушне!* (Укр. присл., 1955, 169); *Настане ніч,— думки, як за подушне, оступлять...* (Мирний, II, 1954, 177); *Мов за подушне, оступили Оце мене на чужині Нудьга і осінь* (Шевч., II, 1963, 107).

ПОДУ́ЩИК, а, ч., *іст.* Той, хто збирає подушне. — *Зароблю грошей, то батькові-матері запомлю в їх старощах, а то подушники уже, може, там і вікна повидирали* (Сл. Гр.).

ПОДУ́ШНО, *присл.* За кількістю душ. *Захопили* [селяни] *частки і знаходяться біляти поміщицькі грунти подушно* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 98).

ПОДУШНЯ, и, ж., *розм.* Пеньолина або ж зовсім добра подушка. *Левве горнувшись головою маленької, набитої сіном подушнями, запанує* [Микола] *очі* (Баблик, Літопис.., 1961, 23).

ПОДЮЖИШИЙ, а, е. Обчислюваний дюжинами.

ПОДЯКА, и, ж. 1. Почуття вдячності за послугу, допомогу, зроблене добро і т. ін.; вияв цього почуття. *Я тепер тяжко слабую і навіть з подякою за книжку дуже опізнився* (Коцюб., III, 1956, 438); *Поранені дивились на нього теплими очима, і в них світилася подяка* (Кучер, Чорноморці, 1956, 69); // Слова, які виражають вдячність, спасибі. *Полтавці.. просять мене висловить від них сердечну подяку Вам за рапорт* (Коцюб., III, 1956, 122); — *Передайте від нас, севастопольців, щиру подяку і привітання вашим батькам і братам та сестрам* (Кучер, Чорноморці, 1956, 545); // Офіційна позитивна оцінка чиєї-небудь діяльності, праці і т. ін. *За час служби у військовій частині Голубар кілька разів діставав у наказі по частині подяку за зразкову дисципліну й успіхи по службі* (Ле, С. Голубар, 1960, 37); [Павло:] *Макару Івановичу я вині подяку в наказі* (Корн., II, 1955, 154).

В поді́ку; На поді́ку; На знак поді́ки *за що* — на знак готовності віддячити за послугу, допомогу, зроблене добро і т. ін. *Окрім того, що набрав він На війні всього без ліку, Ще король йому в подяку Надгородку дав велику* (Л. Укр., 1, 1951, 379); *Карпо підніс слухняно чоловікові чарку. Гнучий кивнув головою на знак подяки* (Досв., Вибр., 1959, 417); **Склада́ти** (**скла́сти**) **поді́ку**; *рідше* **Відда́вати** (**відда́ти**) **поді́ку** (**сло́во**

поді́яти) — висловлювати почуття вдячності. *Молодий хорунжий був творцем пам'ятника, і йому військо устами свойого* [свого] *підпоручика складало прилюдну подяку* (Кобр., Вибр., 1954, 188); *О, недаремно йшли вони* [війці] *в кривавий дим.. Квітуча, зоряна, склала подяку їм, Радянська Україно!* (Рильський, II, 1960, 40); *Чоловік, зрючись, віддає пошану священному вогню й подяку* (Ю. Янов., V, 1950, 134); *Ми, радянські письменники, насамперед, хочемо віддати славу подяки Комуністичній партії, що дала нам змогу рости й розвиватися* (Іщч., III, 1957, 79).

2. Неизначена, необумовлена плата за яку-небудь послугу. [Хілон:] *Учителю, прийми ж мою подяку... (Подає Антеві гроші, добувши з калитки)* (Л. Укр., III, 1952, 419); *Брав вчівав людей, говорив, що за все це* [покорм тіунів] *вони сповна одержать подяку — дань на війні, честь від князя, славу на Русі* (Скл., Святослав, 1959, 88).

ПОДЯКУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Висловити подяку. *Подякував* [сирота] *за хліб і сіль і за науку добрих людях* (Шовк., II, 1963, 269); *Дарина Михайлівна подякувала гостям, що завітали на проводи сина* (Зар., Нв., світі, 1967, 3); *Набрала води в кухоль, дала червоноармійцеві. Той жадібно напився, подякував і пішов* (Головко, I, 1957, 252); // Завдячувати кому-, чому-небудь. [Лю ці я:] *Теофіле, ти подякуй своїй свинасі, що стерпів я сеї* (Л. Укр., II, 1951, 437).

ПОДЯ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Який виражає подяку, вдячність. *Буксир., рушив назад, супроводжуваний подячними вигуками й піснями пасажирів пароплава* (Ю. Янов., II, 1954, 95); *Носійдону., Стезно численних биків принесли ми у жертву подячну* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 62).

ПОДЯ́ЧНО, *заст.* Присл. до **подя́чний**. * Образно. *Подячно зітхає земля, звільнена від бур'янів, злибоко зорана, розпушена, родить на всю свою богатирську силу* (Ю. Янов., II, 1954, 166).

ПОЕЗІ́ЙКА, и, *ж.* Зменш. до **пое́зія** 3. *Справді не слід уважати кожної ліричної поезійки за сторінку з автобіографії* (Л. Укр., V, 1956, 92); // *зневажл.* Те саме, що **пое́зія** 3.

ПОЕ́ЗІЯ, ї, *ж.*, 1, *тільки одн.* Словесна художня творчість; мистецтво художнього відображення дійсності в словесних образах. *Поезія, мистецтво для Пушкіна було перш за все засобом служіння народові* (Вісник АН, 5, 1949, 32).

2. Твори, написані віршами, ритмізованою мовою; протилежне п р о з а. *В радянській літературі перших років її розвитку вагалі переважав поезія над прозою, а в самій поезії — лірика над епосом* (Рад. літ-во, 1, 1958, 121); // Сукупність віршованих творів якого-небудь народу, епохи, суспільної групи і т. ін. *Ще задовго до виникнення писемності східнослов'янські племена створили велику та різноманітну усну поезію, джерелом якої була праця* (Іст. укр. літ., I, 1954, 27); *П. Тичина — краса і гордість нової української поезії* (Еллан, II, 1958, 77); // Художня творчість якого-небудь поета, групи поетів з точки зору її особливостей, характерних ознак. *Поезія Шевченка глибоко емоційна* (Мовозн., VII, 1942, 38); *Сповнений нестримної сили, активності, протесту, поезія Лермонтова завжди була близька революційній молоді Росії* (Літ. газ., 26.VII 1951, 3).

3. Окремий твір, написаний ритмізованою мовою; вірш. *В поезіях і поемах Шевченка втілено невичерпні можливості українського художнього слова* (Укр. літ. критик..., 1959, 59); *— Захочу спочити, то спочивок знаходю* [знаходжу] *собі в тім, що вчитаюся.. музикою, або сам пишу поезії* (Крим., А. Лаговський, 1905, 174); *Є така поезія Верлена, Де поет себе питав сам У гіркому каятті: — Шаленій! Що зробив ти із своїм життям?* (Рильський, III, 1964, 316).

4. *перен.* Що-небудь прекрасне, величне, піднесене, що глибоко вливає на почуття, уяву. *Я ніби чую, як над цими вселенськими витав духВайронаГете, Руссо, Вольтера, цих велетнів людського духу, котрі топтали стежки на цих зорях своїми новими, дивились на них, надихались в цих дивних горах духом поезії* (Н.-Лев., II, 1956, 390); *Людина не живе без поезії, особливо без поезії праці, якій присвячує усе своє життя* (Мист., 3, 1967, 27); *Поезія танцю;* // Взагалі що-небудь таке, що хвилює, діє на уяву. *Вона чорнола сили у тій покорі, знаходила в ній терпку насолоду, високу поезію* (Конюх., I, 1955, 331); *Тою зачаєною ощасливість, очи.. поезія таємничості, в яку вони поринають* (Гончар, Тронка, 1963, 234).

ПОЕ́МА, и, *ж.* 1. Жанр віршованого оповідного твору. *Поема — жанр, який розвивається на межі епосу і лірики, навіть драми, синтезуючи, вільно вбираючи в себе всі існуючі засоби й прийоми* (Літ. Укр., 27.X 1967, 3).

2. Великий поетичний оповідний твір. *Поема* [«Прометей» А. Малишка] *відзначається чистотою мови, пригожою мелодією образів* (Укр., кіномист., III, 1959, 92); *Ввечері Юрі сидить над товстезним томом Пушкіна, розгортаючи на поемі «Полтава»* (Смолич, II, 1958, 52); // Великий прозовий твір, що відзначається глибиною змісту і широким охопленням подій. *Не повторюватимемо відомої як Пушкін дав Гоголю сюжет «Мертвих душ». Він віддав усього-навсього анекдот, а Гоголь зробив з нього поему* (Донч., VI, 1957, 619); * Образно. [Любов:] *Любов може бути чудовою поемою, що люди потім переглядають у спогадах, без болю, без прикрого почуття* (Л. Укр., II, 1951, 25); * У порівн. *Світ здається викінченим, як поема Мицця старого* (Рильський, I, 1960, 248).

3. *перен.* Що-небудь прекрасне, величне, піднесене, що глибоко вливає на почуття, уяву. *Навіть мовчки тягти цієї тихої ночі, ..розмовляти одними очима — це ж ціла поема* (Вас., I, 1959, 185); *Село Верба. На обрії— химерна Поема гір* (Рильський, II, 1960, 273).

4. Вільної форми музичний твір ліричного або програмного характеру. *Одним із провідних творів композитора* [Ревуцького] *є кантата-поема «Хустина» (на слова Т. Г. Шевченка) для хору, солістів, фортепіано і оркестру* (Веч. Київ, 26.I 1966, 3); * Образно. *Море співало урочистій ночі свою могутню, величну, вічну поему* (Л. Укр., III, 1952, 623).

ПОЕ́МКА, и, *ж.* Зменш. до **пое́ма** 2. *А ді мої поемки.. в'їздили всю Польщу і Україну і таки до мене вернулись в оригіналі, а друку так і не виділи* (Л. Укр., V, 1956, 75); // *зневажл.* Те саме, що **пое́ма** 2.

ПОЕСКАДРО́ННИЙ, а, е. Здійснюваний окремими ескадронами, по ескадронах.

ПОЕСКАДРО́ННО, Присл. до **поескадро́нний**.

ПОЕ́Т, а, ч. 1. Автор літературних віршованих, прозових і драматичних поетичних творів. *Шевченко був поетом-борцем, найкращим дідичем громадським* (Гриб., III, 1960, 125); *Не жрець, не вождь, а робітник — поета справжнього імення...* (Рильський, I, 1960, 281); // Автор віршованих поетичних творів. *Окремі вірші відомих українських поетів — П. Тичини, М. Рильського, М. Бажана були вміщені під час декади української культури на сторінках польських газет і журналів* (Вісник АН, 9, 1957, 22); // Художник будь-якого виду мистецтва, твори якого відзначають-

ся поетичністю. *Одного щастя бажаю я: забути, забуть все на світі, забуть гидкий час, нікчемних людей!* — *кінь говорить мелодії поета-композитора* (Н.-Лев., III, 1956, 306); // Той, хто оспівує, прославляє що-небудь; співець. *Читаючи їх* [вірші], *не знаєш, кому віддати перевагу: чи поетові-борцеві, чи поетові-ліриков, співцеві кохання і настроїв* (Коцюб., III, 1956, 41); *Андрій Головко — поет села. І справа не лише в самому задумі чи у виборі героїв... Справа... в усьому духові прози Головка* (Рад. літ-во, 12, 1967, 57).

2. Той, хто поетично сприймає дійсність, поетично ставиться до навколишнього світу. — *Пане доктор! — строго перебила його Целя. — Не вдавайте з себе поета! Се вам вже не до лиця. Кілько разів ви говорили про себе, що ви чоловік практичний. То говоріть же по-своєму* [по-своєму], *практично* (Фр., II, 1950, 335); *У порівн. — Горленко препарує вірші, як хірург, а операції робить, як поет* (Панч, В дорозі, 1959, 207).

ПОЕТЕ́СА, и, ж. Жін. до поéт 1. *Наші критики... ставляють в одну лінію і поетів і поетес, і літераторів і літераток; не знаю, як хто, а я не раз казала їм за се спасибі* (Л. Укр., V, 1956, 126); *Творчість видатної української поетеси Лесі Українки в великим надбанням не тільки української, а й усієї світової літератури* (Літ. Укр., 1.III 1966, 1).

ПОЕТИЗА́ЦІЯ, і, ж. Дія за знач. поетизува́ти 1. *Головна художня настанова автора «Прапороносців» якраз і полягає в поетизації звичайного, в романтично-піднесеному стверджений щоденного подвигу радянського солдата-визволителя* (Про багатство л-ри, 1959, 167); *Відчуття незборимої сили комсомольського покоління, великих можливостей його, поетизація краси молодості — ось характерні мотиви лірики Первомайського того часу* [1924—1927 рр.] (Вітч., 4, 1964, 200).

ПОЕТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до поетизува́ти 1. *Побожанщина, що мисто, настуи індустрії знищують поетизовану нами селянську старовину — цей контраст у 20-х роках був поширений серед багатьох поетів Росії та України* (Рад. літ-во, 12, 1968, 57).

ПОЕТИЗУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. поетизува́ти.

ПОЕТИЗУВА́ТИ, ую, єш. 1. *недок. і док., перех. і без додатка.* Уявляти, зображати коли-, що-небудь у прикрашеному, поетичному вигляді; поетично сприймати кого-, що-небудь. [Хоростіль:] *Сим ваш вид, сам ваш голос додає мені енергії, смілости* [смілості] *і відваги...* [Юлія:] *Поетизуєте занадто. Творите собі в фантазії чудові образи, любите ті образи, вживаєтеся ними, а потому, коли маєте при собі живу людину з її хибами, приходить розчарування* [розчарування], *приходить розлад між ідеалом і дійсністю* (Фр., IX, 1952, 167); *На батьківщині великого поета* [Т. Шевченка] *всяко поетизують дерево, шанують і люблять його, як пісню* (Вол., Самовидіти, 1952, 122); *В «Прапороносцях» з певною силою виявилося вміння Гончара поетизувати кращі риси нової радянської людини* (Про багатство л-ри, 1959, 166).

2. *недок., неперех., діал.* Вирішувати. — *Ну, так що ж ти пишеш? Може ти поетизуєш?* (Коб., I, 1956, 136).

ПОЕТИЗУВА́ТИСЯ, уюся, *недок.* Зазнавати поетизува́ння. *Згадки про групові наскоки однієї сторони на другу, зберігалися, поетизувалися і передавалися з одного семінарського покоління в друге, як священні бурсацькі саги* (Вас., I, 1959, 237); *У мудрослів'ї* [фольклорі] *закарпатських українців пристрасно поетизується, звеличується безсмертний Ілліх, прославляються його немеркнучі ідеї* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 91).

ПОЕ́ТИК, а, ч., *зневажл.* Те саме, що поéт 1. *Проти націоналістичних поетиків, епігонів буржуазно-декадентського мистецтва спрямовані вірші Тичини «Одним в любов...» і «Плюскіним пророкам»* (Іст. укр. літ., II, 1950, 358).

ПОЕ́ТИКА, и, ж. Розділ науки про літературу, в якому вивчається структура і теорії прийоми поетичних творів, їхня форма й принципи аналізу. *Аристотелева поетика було не догматична, а індуктивно: до сформульовання* [сформулювання] *правил критик доходив, пристосібнявши багато творів даної категорії* (Фр., XVI, 1955, 256); *В перших п'яти класах* [Києво-Могилянської колегії] *вивчали граматику, синтаксис, поетику та ін.* (Іст. УРСР, I, 1953, 207); // Система поетичних форм і принципів, основних стилістичних особливостей, властивих творчості того чи іншого письменника або літературному напрямові. *Шевченко.. виробив і загартував свою естетику, свою поетику на творах Пушкіна, Гоголя, Лермонтова, Грибоєдова* (Рильський, III, 1956, 84); *Поетика О. Гончаря романтична за своєю природою* (Рад. літ-во, 9, 1968, 11).

ПОЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до поезії (у 1, 2 знач.); літературно-художній. *В своїй праці поетичний вік* [Т. Шевченко] *мав на очі тільки людину та її щастя* (Граб., III, 1960, 125); *Надзвичайно цінним і важливим для довженкознавства в.. розповіді про мистецько-поетичні уподобання Довженка, його природну обдарованість, талановитість* (Вітч., 11, 1964, 213); *Під безпосереднім враженням революції 1905 року Франко створив свій найбільший поетичний твір — поему «Мойсей»* (Горн., Разом із життям, 1956, 67); *В скарбницю нового, радянського поетичного мистецтва українська поезія внесла і вносить багато свіжі, неповторні, тільки їй властивих барв* (Про багатство л-ри, 1959, 109); // Власт. поезії (у 2, 3 знач.); віршовий. *В юного поета поетична мова вся була реальна, вся була здорова* (Тич., До молодих., 1959, 22); *В ігровому складі емоційної лексики особливе місце займає.. лексика з емоцією певної небуденності, лексика стилістичної добірності — так звана поетична лексика* (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 80).

2. Який свідчить про творче обдарування, здібності, хист до поезії (у 1, 2 знач.). *Вони.. раділи, що у нас в такий тилу — белетристичний, науковий, поетичний, публіцистичний, практичний і т. д., все в одній особі* (Л. Укр., V, 1956, 433); *Роман Л. Первомайського «Лихий мед» — твір високої поетичної снаги* (Не ілюстрація., 1967, 203).

3. Прикм. до поéт 1. *А хіба ж творчість самобутніх талантів молодшого поетичного покоління, яке зросло після Вітчизняної війни, не заслуговує на добре.. слово* (Мал., Думки.., 1959, 41).

4. Пройнятий, просякнутий поезією (у 4 знач.). *З таких пишних садків виливць, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як ті садки весняної доби* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *— Кімнати маленькі, старосвітські.., стелі дерев'яні аж почорніли, але в цілості осела поетична* (Коб., III, 1956, 124); *Мова українського народу багата й поетична, нею можна до тонкощів передати і високий пафос, і виднівену ліричність, і м'який гумор, і сосгру сатиру* (Літ. газ., 10.VIII 1950, 3); // Сповнений лірizму, краси, задушевності; піднесений. *Рада перебирала в голові молитви; деякі з них здавалась їй поетичними* (Коцюб., I, 1955, 327); *І думки Тимофія були поетичні, як завжди поетична мрія про чесне, краще життя* (Стельмах, II, 1962, 199).

◇ **Поети́чне безлі́ддя** — про що-небудь недбало розставлене, розкидане, прибране і т. ін. *Білі чисті хати скрізь біліли в садках, ніби чиясь вередлива рука, сторопіло, розкидала їх в поетичному безладді по горбах та долинах* (Н.-Лев., III, 1956, 7); *Густо, в поетичному безладді.., вентежна чорна його шевелюра де-не-де, особливо на скронях, сріблилася прикидливими позначками невмолимої сивини* (Ле, Право., 1957, 9).

5. Який має підвищену емоційність; чутливий, тонкий, вразливий. *Поетичному Александрові аж сльози стали в очах* (Фр., VIII, 1952, 129); — *Натура у вас поетична, Іване Семеновичу, ...от і посвідки ваші, я знаю, як той студент* (Собко, Справа.., 1959, 14).

ПОЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, ж. Властивість за знач. **поети́чний** 4, 5. *Наш народ протягом багатьох віків створив самобутнє мистецтво зворушливої краси і поетичності* (Нар. тв. та етн., 4, 1956, 34); *Мені подобається його [братове] писання, я навіть при його математичній вдачі не сподівалась від його такої поетичності* (Л. Укр., V, 1956, 25); *Героїка, романтика, поетичність і музикальність українського народу корінняться в глибинах його душі і є однією з ознак національної форми українського мистецтва* (Мист., 5, 1966, 21).

ПОЕТИ́ЧНО. Присл. до **поети́чний** 4, 5. *Це було найбезпечніше місце, бо сюда [люди] ніхто ніколи не заглядав, а до того було ще так красиво, так поетично* (Хотк., II, 1966, 78); [**Алі́на:**] *Він так поетично про свою роботу говорив.., навіть мені залотілося слухать, як там сини вогники над сталлю горять...* (Собко, Щедрість, 1958, 266); *Поет* [В. Мисик] *опублікував вірші «142 кілометр Туркестан», в яких прості числа звучали поетичніше, ніж слова у багатьох його сучасників* (Мас., Життя.., 1960, 150).

ПОЕТІ́В, това, тове. Прикм. до **пое́т** 1; належний поетові. *І тепер пощадки пахкі Тюрми міцні будуть. А поетові пощадки Слово гостре, гартоте!* (Л. Укр., I, 1951, 386); *І кожна мука, кожен здрік і стогін Жагали на поетове чоло Гіркою тінню* (Рильський, II, 1960, 142); *Жайсак.. поскакав уперед, ведучи на поводу поетового коня* (Тулуб, В степу.., 1964, 204).

ПОЕ́ТКА, и, ж., заст. Поетеса. *Ім'я нам легіон, Поети й поетки* (Рильський, II, 1960, 9); *І досі в годинах утоми і нудьги відчуваю два бажання, з бореться душа поетки з душею громадянки... Бажаю цвітів і світла багато, і нічого не чути ні світа людей* (У. Краєч., Вибр., 1958, 275).

ПО-ЄВРЕ́ЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-єврейському**. *Я вічне прислухався до довгих розмов Лувуда в магі'ях, теплих і смутних.., хоч ні одного слова по-єврейськи не розумів* (Вас., I, 1959, 251).

ПО-ЄВРЕ́ЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у євре́їв, за звичаєм євре́їв.

2. Єврейською мовою. — *Бує! — як з рушниці вистрілив мені в лице по-єврейському Дувій* (Вас., I, 1959, 256).

ПО-ЄВРОПЕЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-європе́йському**. *Він все прибраний по-європейськи, виголений,— одним словом, джентльмен* (Фр., II, 1950, 376).

ПО-ЄВРОПЕЙСЬКОМУ, *присл.* Як у європе́йців, за звичаєм європе́йців. *Найбільше насадували йому жінку хати, прибрані по-європейському* (Копюб., II, 1955, 135); [**Прокіп:**] *Но якій це ви моді одягнулися?* [**Ярина:**] *Це я по-європейському* [в купальному костюмі] (Корн., II, 1955, 111).

ПОЄДИ́НОК, нку, ч. Бій сам на сам між двома супротивниками, звичайно за викликом одного з них; двобій. — *Так вийшов же шабльо й боронись: за сю уразку я визиваю тебе на чесний поєдинок!.. — Не чесний буде поєдинок битися з шабльо проть голих рук, а давай чим здужаєш!* (Стор., I, 1957, 338); *Смертельний поєдинок* [Пруднуса й Покивана] *ставив стрімкіший, палкіший, і бражала Книжкова шабля* (Гліб., Козацьк. роду.., 1958, 230); * Образно. *Надходили та драматична пора, коли в невидимім поєдинку літо схиляється до осінньої* (Стельмах, I, 1962, 603); // Боротьба, зіткнення, бій двох ворожих сил, сторін. *Не поєдинок армій, а боротьба двох світів змінила відображення в епізоді визволення Києва* (Рад. Укр., 10.I 1948, 2); *В небі розгорівся смертельний поєдинок. Реали потужні двигуни, розривались ракети, снаряди* (Воєв. Київ, 7.III 1968, 3); * Образно. *Лікар мудру руку Поклав на пульс дитині і в бурхливі горя хвилі Бачить нам усім незримий Поєдинок невловимий Поміж смертю та життям* (Рильський, I, 1960, 216); // Те саме, що **дуе́ль** 1. *Треба було щось зробити. Але що? Побитись? Ні. Кинути в лице рукавичку?.. Викликати на поєдинок?* (Копюб., I, 1955, 407); *Метнулась постать з парку до будинку — В руці ви ніж, ви вистрілп пістоль. Два автомати, мов на поєдинку, Звелися враз: — Пароль!..* (Воронько, Тепло.., 1959, 167); // Боротьба двох супротивників у спортивних змаганнях. *Поєдинок боксерів*; // перен. Запекла суперечка, змагання двох осіб, двох угруповань і т. ін. *Заявка* [Гриня], *що не голитиметься доти, доки перукарня не буде-таки відкрита, .. весь радості стежить за цим нерівним поєдинком, а завідувач робкому щоразу лякається, як побачить хоч здалеку молодцю Жамайчукову бороду* (Гончар, Тронка, 1963, 117); *Поєдинок між Уласом і Гнатом на тому не закінчився, що вони обмінялися дошкульними репліками* (Тют., Вир, 1964, 149).

ПОЄДИ́НЦІ, *присл., діал.* Поодинці. *Хлопці йдуть поєдинці, розважним кроком* (Л. Укр., III, 1952, 557).

ПОЄДНА́ННЯ, а, с. Дієпр. наст. мин. ч. до **поєдна́ти** 1—4. *У віршах поета* [М. Бажана] *воєдино сплавлені сатира й публіцистика, поєднання з народним сумором* (Іст. укр. літ., II, 1956, 516); — *Та я ж за тим, панночко, і прийшов, щоб з тобою закон приднати,— сказав пан судденко та й поряд її за руку до стільця, бо вже під був поєднаний* (Кв.-Осн., II, 1956, 213).

ПОЄДНА́ННЯ, я, с. 1. Дія і стан за знач. **поєдна́ти** 1, 2 і **поєдна́тися** 1. *Поєднання керниченської кіннотп з масою бронемашин створювало таку силу, перед якою здавалось, ніщо не встоїть* (Гончар, Таврія.., 1957, 607); — *Це було потайне поєднання наших душ* (Н.-Лев., IV, 1956, 232); — *Що ж нас від гибелі спасе? Хто змінить поєднання Всіх сил, що тільки з живі* (Граб., I, 1959, 134); *Просто передо мною здіймався голий шпиль скри. На вершечку росла сосна. Я в тепер бачу це чарівне поєднання* (Ю. Янов., II, 1958, 104); *Характерною рисою «Капіталу» Маркса в органічне поєднання в ньому революційної теорії і революційної практики* (Ком. Укр., 6, 1966, 20); *Пісня відзначається особливо тісним поєднанням слова й мелодії* (Рад. літ-во, 5, 1938, 22).

2. заст. Угода, договір. *Порадились сабри проміж себе і зговились на таке поєднання* (Сл. Ур.).

ПОЄДНА́ТИ див. **поєдну́вати**.

ПОЄДНА́ТИСЯ див. **поєдну́ватися**.

ПОЄДНУ́ВАННЯ, я, с. Дія за знач. **поєдну́вати**.

ПОЄДНУ́ВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОЄДНА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, 1. *перех.* Збирати разом, складаючи, зливаючи, створюючи одне ціле; об'єднувати. *Під радянською зорею Україна розцвіла, Землі всі свої під неї Поєднала й повела. Весь народ в часи майбутні*

(Кривдж., Під зорями.., 1950, 54); // *перен.* Єднати на грунті спільних інтересів, поглядів і т. ін.; зближувати, згуртовувати. *Оте тепло, що поєднувало їх серця і примушувало вулє битись в одних ритм, подібся кудись* (Вільде, Сестри.., 1958, 548); *В невоєн, в самотні немає, Нема в ким серце поєднать* (Шевч., II, 1963, 175); *Гей, докупи, невні діти! Всіх веде мета одна: Шлях любові та освіти Нас навіки поєдна!* (Граб., I, 1950, 68); *Нехай Москва гутчій вчита Велику вісь цього часу Про те, що время день настав, Який навіки нас поєднав* (Бажан, Роки, 1957, 232); // *перен., заст.* Примирити. *Може озоветься Вселдання невсипуще І нам усміхнеться. Поєднав з недолею І з здобичі* (Шевч., II, 1963, 303).

2. *перех.* Змішувати докупи що-небудь різне, готуючи суміш; // Одночасно сполучати, пов'язувати у взаємній відповідності. *Колосси поєднує особисті інтереси селян з суспільними, загальнонародними інтересами, індивідуальну і колективну зацікавленість в результатах виробництва* (Програма КПРС, 1961, 67); *Поет високої емоційної пасії, гамагтов, умію поєднує лірізм і розмах* (Вітч., 11, 1968, 155); *Бихась* [Левантини] *головно об стіл, не знаючи, як поєднати кохання з повинністю — а тим, чого вимагало суспільство* (Гр., II, 1963, 286); *Скажи.. як у серці поєднати розлуки жаль, любові жар!* (Сос., II, 1958, 90); // Використувати що-небудь, займаючись чим-небудь одночасно з чимсь іншим. *У нашій республіці кожний другий студент вічає вищу освіту, поєднуючи навчання з роботою на виробництві* (Наука.., II, 1958, 4); // Сполучати, містити в собі одночасно (які-небудь риси, якості, властивості). *Франко поєднував в собі великий талант художника з глибоким аналітичним розумом вченого* (Пар. тн. та етн., 4, 1965, 18); *Сталь і мужність, любий мій, поєднать в собі зумій* (Тич., II, 1957, 7).

3. *перех., косо з ким.* Повінчувати шлюбом; одружувати. *Не сина з нею* [дівчиною] *поєднать, А забондрилось старому Сомому в дурнах побувать* (Шевч., II, 1963, 188); // *тільки док., кого.* Узяти за жінку. *Не жирися, небого! Чого тут За красу в тебе всіх поєднав..* (Машк., Тв., 1955, 68).

4. *тільки док., перех., заст.* Домовити (у 2 знач.). — *Він Забрьота прізднв і поєднав їм слітого скрипника на весілні грати...* (Кв.-Осн., II, 1956, 208).

5. *тільки док., неперех., заст.* Погодитися.

поєдну́ватися, уюся, уєшся, *недок.*, **поєдна́тися**, ається, ається, *док.* 1. Злипатися, змішуватися в одне ціле; утворювати єдине ціле. *У пивній.. дим тютюнових еракців плавав шарами, не поєднуючись та не сливаючись* (Ю. Янов., I, 1958, 539); *Все злучається в цілість — природа і люди, що є, що минуло, що сталось, що буде, і рідне й чуже поєднається щільно і життєве в душі моїй нероздільно* (Л. Укр., I, 1951, 287); // Зливаючись, змішуючись, перестаючи розрізнятися, сполучатися в одне (для слуху, зору і т. ін.). *Приємний, м'якого тембру голос переливався, воркотів.., то затихаючи, то посилюючись, і так гармонійно поєднувався з звученням гуслів, що Марусся вся обернулася в слух і замліла* (Добр., Очик. розмир, 1965, 38); *Стари козацькі й чумацькі мотиви, і пісні праці й кохання, і боротьби за волю, й нові комсомольські пісні... все поєдналось у єдиному.. звученні* (Довж., I, 1958, 93); // *тільки док., перен.* З'єднатися на грунті спільних інтересів, поглядів і т. ін.; згуртуватися. *У темному гаю Зібрався; старий, малий, Убогий, багатий Поєднались,— дожидають Великого свята* (Шевч., I, 1963, 94); *Віконома Переяславська Ради була визвол волі українського народу поєднатися повіки з братнім народом російським* (Рильський, III, 1956, 9).

2. Одночасно сполучатися, пов'язуватися у взаємній відповідності. *Естетичний інтерес дослідника до народної творчості органічно поєднувався з пильною увагою до суспільно-історичного значення цієї творчості* (Вітч., 5, 1967, 184); *Не мою задачу, слід бо було.. нашим художникам звернути увагу й на зовнішню, фізичну красу емігрантів — на ту зовнішню красу, яка у наших людей, будівників комунізму, гармонійно поєднується з красою внутрішньою* (Рильський, IX, 1962, 166); // Сполучатися, міститися одночасно в кому-чому-небудь (про які-небудь риси, якості, властивості). *Зрештою, це були великі діти, в яких серйозність ще поєднувалася з пустощами* (Донч., V, 1957, 224); *В «Прапороносцях» [О. Гончара] найчистіше поєдналося багатство об'єктивного змісту з глибиною патріотичної ідеї і силою особистої емоційності художника тим, що він зображував* (Про багатство ю-рн. 1959, 177); // Мати якийсь зв'язок; співвідноситися. *Між* [неспідіваним] *листом та секретарюю не було нічого зовнішнього зв'язку, та для Мишуні Бойченка.. обидва факти якось поєдналися* (Ю. Янов., II, 1954, 128).

3. *тільки док.* Зійтися разом, зустрітися. *Поєднавшися після тривалого полювання* [подорожання] *на кулика, брали якийсь час ігшли жовчи* (Фр., III, 1950, 10).

4. *тільки док.* Вступити в інтимні, дружні стосунки; стати близькими одне одному. — *Коли вже ви поєднались так, то мені тільки треба вдатись до батюшки, щоб обвить вінчання* (Н.-Лев., IV, 1956, 351); [Мавка:] *Ні, ти сам для мене світ, милішій, кращий, ніж той, що досі знала я, а й той покращав, відколи ми поєднались* (Л. Укр., III, 1952, 215); // Вступити в шлюбні стосунки; одружитися. *Жив там старий Філемон і побожна стара з ним Бавкіда. Там оселились вони, ще за літ молодих поєднавшись* (Зеров, Вибр., 1966, 325).

5. *тільки док., перен., заст.* Досягти згоди, однодумності в поглядах, думках, почуттях і т. ін. — *Та й так ми частунку погодяться люди й будуть у злагоді жити. Та й я поєднаюся з Параскою.. Бо гріх сварнтися* (Март., Тв., 1954, 138); — *Я б сама тому рада, коли б вони* [матері] *помирилися, поєдналися...* (Мирний, I, 1949, 398); // Домовитися. — *Поживеш, Роздавшися в гарт, Та й ми тебе побочимо,— Отоді й за плату, Чи так, дочко?* — *Добре, дядьку, — Просимо ж у хату. — Поєднались* (Шевч., I, 1963, 313); *Гей я смалу раз набрався, Як узяв та поєднався Черевички пані шити: Ось попробуй їй вгодити!* (Шог., Поезії, 1958, 177).

поєні́й, *р. е.* (Ізюм. пас. мин. п. до **пої́ти**. — *Йому* [Саві] *однаково, чи товар поєній, чи ні,— коби йому справа не допікала* (Коб., II, 1956, 21); *Посна дощами земля; її рівно, безос. присудк. сл. Конюшній догладав, як пильно з дубових відер панські цугові коні* (Фр., II, 1950, 104).

пожада́нний, *а. е., рідко.* Те саме, що **жада́нний** 1. *Я знаю, що для п. Якубовського були б більше пожадані повісті з народного життя* (Л. Укр., V, 1956, 276); *«Вшановитель-цар Не волі вістку пожадану, А світ новий, нову оману Народу скорбному приніс* (Рильський, II, 1956, 136); — *Ця дитина, така у бога випрошена, така пожадана, мала перецвісти, як цей серед густого лісу на зрубі кавт!* (Кобр., Вибр., 1954, 92).

пожада́ння, *я. с., рідко.* Те саме, що **жада́ння**. *Егор Хомич співав.. І давні думи, і пісні сучасні, Без наших просьб, як власне пожадання* (Рильський, Зграя.., 1960, 46); *Закінчимо ж наш щирий від серця привіт пожаданкам Вам довгих та щасних літ на ко-*

ристь рідному краю (Мирний, V, 1955, 373); *Вся кров хлюпнула йому в голову й дико завирувала там, викликаючи з потаємних глибин єства грубий клич пожадання* (Загреб., Європа 45, 1959, 118).

ПОЖАДА́ТИ, áю, áєш, *перех., рідко.* Док. до **жада́ти** 1, 2. *Не барячись хвилинонькн, пожадала собі* [Галя] *у чоботи вбратися* (Вовчок, I, 1955, 291); [Марусе:] *Твоя мати оце приходила до нас, хвалилася і своїм горем, і твоїм лихом. Думало, каже, що за багатим чоловіком добре їй буде, а вийшло — і вороженьці в своєму не пожадала!* (**Мирний**, V, 1955, 46).

ПОЖАДА́ТИСЯ, áється, *безос., рідко.* Док. до **жада́тися**. *Ходив* [хлопець чумакувати], *коли йому пожадається, не поспішаючись* (Вовчок, I, 1955, 181).

ПОЖАДЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який дуже бажає чогось, дуже охочий, прагне до чого-небудь; жадібний. *Дуже тямущий комісар у загоні. До роботи пожадливий і слово сердечне має* (Стельмах, Вел. рідня, 1954, 726); *Наші робітники, колгоспники, учні, студенти, трудова інтелігенція — пожадливі й ненаситні споживачі нашої продукції* (Рильський, III, 1958, 376); // Який виражає її бажання і прагнення. *Пожадливими очима сковзнув рибалка по добротному сукні на шарварах з кантом* (Ле, Опов. та нариси, 1950, 192); // Який не найдається; ненаситний. *І попловець, як блискавка, зник: Не зна вагань красноперк пожадлива* (Рильський, II, 1960, 119); * Образно. *Ось баламуте вояки, наскакало пожадливе полум'я* (Цюпа, Наузтріч., 1958, 338); // Власт. спрагли́й людині. *Потьомкін налив квасу, випив пожадливими ковтками, потім ще налив і теж випив* (Добр., Очак. розмир, 1965, 7).

2. Який прискорено прагне до збагачення, наживи; корисливий. *Сухобрує і його дочки — Марта і Степанида* [персонажі твору І. Нечуя-Левицького] — *це реалістичні образи міщан, морально убогих, обмежених і пожадливих* (Іст. укр. літ., I, 1954, 380).

ПОЖАДЛИ́ВІСТЬ, вості, ж. Властивість за знач. 1 **пожа́дливий**. *Пожадливість до знання; Земар-землиця... ми, в пожадливості своїй, хочемо узяти від тебе більше* (Цюпа, Краяни, 1971, 28); *І знов задумався Сагайдачний, дивуючись, як поєдналась в одній особі така пожадливість в високими культурними потребами* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 130).

◇ **З пожа́дливістю**: а) з напруженою увагою, з інтересом (читати, слухати і т. ін.). *Орися зверхала приместь його* [шапець] *їй й з пожадливістю почала читати* (Стар., Оболга., 1961, 84); *З пожадливістю перечитував* [Василь] *сторінки, де йшлося про колгоспні новини* (Грим., Незнкінч. роман, 1962, 94); б) з ненаситністю (їсти, пити, брати собі що-небудь і т. ін.). *Олесь глянув на індійця. Той уже дов'я корчі і з пожадливістю голодної людини висипав в долоні в рот останні крихти* (Ю. Бедник, Полки.., 1959, 66); *В революцію вже не треба було платити за хліб, і він* [Сіккар] *валив його зі всією нещадністю і пожадливістю лісового хижака* (Стельмах, II, 1962, 35).

ПОЖА́ДЛИВО. 1. Присл. до **пожа́дливий**. *Парубок.. пожадливо припав устами до вина* (Коцюб., I, 1955, 242); *Муравйов пожадливо накинувся на кашу* (Гончар, Таврія., 1957, 403).

2. *присл., перен.* З напруженою увагою, інтересом. *Михайлик пожадливо перебігав газетні шпальти* (Збан., Сеспель, 1961, 125).

ПОЖА́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **пожа́дливий**. *Пожадний зір опалює мета: Куди послати тінь на піски й болота, Де пісню висіять, де розтопити кригу* (Мал., Листи.., 1961, 72).

ПОЖА́ДНІСТЬ, ності, ж., *рідко.* Властивість за знач. **пожа́дний**. * Образно. *Химерна, ненажерна паща* [молотарки] *ковта сніп за снопом.. Мов у пропасницї, труситься із пожадності* (Горд., II, 1959, 155).

ПОЖА́ДНО, *рідко.* Присл. до **пожа́дний**. *Коваль пожадно й нетерпляче затягся цигаркою* (Голонко, II, 1957, 218).

ПОЖАДОБИ́ТИСЯ, блюся, бишся; мн. пожадобляться; *док., розм., рідко.* Те саме, що **пожа́ється** 1. *— Невже вона пожадобилася на громадське добро й забрала* [шафи, стільці тощо] *на свою квартиру? Коли так, то.. Гнат матиме добре вино* (Чорн., Потік., 1956, 39).

ПОЖАДУВА́ТИ, ую, уєш, *рідко.* Док. до **жадува́ти**.

ПОЖАЛІ́ВШИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пожалі́ти**. * Образно. *Жайдак повертався з цього розбурханого осіннього гурту* [жінок] *зич і пожалівший, зате вдоволений* (Ваш, На.. дорозі, 1967, 116).

ПОЖА́ЛИТИ, лю, лиш, *док., перех., діал.* Пожалі́ти. *Пожаль мене, милий боже, що я молоденько* (Чуб., V, 1874, 831).

ПОЖА́ЛИТИ, жалю́, жа́лиш, *док., перех.* 1. Док. до **жаліти**. *Якби на кропиву не мороз, вона б усіх людей пожалила* (Укр., присл., 1955, 220); *Прийшла* [Параска] *до їх бальзенько та й упала в ґущавину, аж вуха пожалила собі кропивою* (Н.-Лев., II, 1956, 15); *У лісі трохи подряпався* (Коцюб., *пожалив і руки, крізь кущі пробираючись* (Грим., Кошелер., 1955, 203); *Я не скажуся ніколи, Як мене пожалять вдвоєм* (Стельмах, Живі огні, 1954, 72).

2. Жаліти якийсь час.

ПОЖАЛІ́ТИСЯ, люся, лишся, *док., діал.* 1. Пожалі́ти. *Такі романи писать, то краще пір'я дерти. А пожалився боже того пера й чорнила!* (І. Укр., V, 1956, 64); *— У вас голос...— Пожалься боже, який той голос...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 38).

2. Пожалі́тися. *А знов, як не вздають Галі брати, то Галя поплаче й погорює, ..пожалиться то й годі* (Вовчок, I, 1955, 288).

ПОЖАЛІ́ТИСЯ, жалі́юся, *док.* 1. Пожалити себе.

2. Жалітися якийсь час.

ПОЖАЛІСНІ́ТИ, ію, ієш, *рідко.* Док. до **жалісні́ти**. *— Що ж у тебе, Михайлику?— образу пожалісніло Любине смагляве обличчя* (Стельмах, Щедрий вечір, 1957, 29).

ПОЖАЛІ́ТИ, ію, ієш. *док.* 1, *перех., без додатка і рідко неперех.* Відчути жалість, співчуття до кого-небудь; зглянутися на кого-, що-небудь. [**Настя:**] *Марусю! пожалій моїх старих літ, моєї сивої голови! Пожалій мого розбитого серця!* (Н.-Лев., II, 1956, 467); *— Я люблю тебе, Прохоре, і караюся з того, що трапилось. Повір мені. Пожалій мене, бо я збожеволію скоро від дум* (Шиян, Баланда, 1957, 178); [**Настасія Юліанівна:**] *Недавно студентів на демонстрації перішими* [городові] *нагайками, варвари! ..Курсисток.. і то не пожалили...* (Смілл., Черв. тронда, 1955, 16); // Висловити співчуття. *— Не знать, де й ділася* [Христя]. *А шкода, добра була робітниця, добра, єріх слова сказати! — пожалів Рубець* (Мирний, III, 1954, 269); *— Тяжкий твій хліб, Катерино,— пожалів нан старчих і навіть подумав, чи не допомогти їй чимось* (Стельмах, I, 1962, 442); // Потурбуватися про кого-небудь; виявити прихильність, прихильність. *— Сиротою зостався б, — от і горе. Нікому тебе ні пожалити, ні сорочки чистої дати* (Мирний, I, 1954, 276); *Мати просила біля нього: — Хоч би вам там командир хороший попався, щоб хоч коли-неколи пожалів...* (Гончар, II, 1959, 229).

2. *неперех.* Відчути жаль, сум з приводу чого-небудь; пошкодувати, пожалкувати за чим-небудь. *Лиш*

тов, хто жить уміє, вмирать не пожалє (Фр. XIII, 1954, 154); *Пожалів Марусяк, що не має червоних* [червінців] *при собі* (Хотк., II, 1966, 282); *Він навіть не встиг.. переїбдягнся, та так і прибув до Одеси. В дорозі спершу пожалів за цим, але, коли об'їхали каєвав йому про одяг, генерал гримнув на нього* (Кучер, Чорноморці, 1956, 79).

◇ **Не пожалієш; Не пожалієте** — не розкаєшся, не розкаєтеся: *будеш задоволений, будете задоволені. — Ходім солов'їв слухати! Ходімо, не пожалієш!* (Баш, На.. дорозі, 1967, 156); [**Я р ч у к:**] *Проскачіть же мені руки! Ми підемо разом, і ви не пожалієте!* (Мик., I, 1957, 411).

3. *перех.* Док. до **жаліти** 3. — *Що ж ми їм, мертвим, скажемо? Хто нам дав право свою силу жаліти, коли вони не жаліли крові. Життя свого не пожаліли...* (Жур., Дорога., 1948, 200); *Він не пожалів би потрощити вебем дубові стільці на куркульських головах* (Стельмах, II, 1962, 374); *Не пожалій лиш золотого Для Феба світлого, ясного* (Котл., I, 1952, 119); — *Ти хоч би телеграму толкову прислав був.. — А ти, секретарю, зайвих десяток слів пожалів* (Головко, I, 1957, 480)).

◇ **Рук (сил) не пожаліти** — *зробити що-небудь з повною віддачею.*

ПОЖАЛІТИСЯ, ію́ся, і́шся. Док. до **жалітися**. *Гірке життя давно минуло, і тепер їй* [Топі] *просто ні на що пожалітися* (Собко, Мати. загока, 1962, 6); *Навчав* [**нан**], *щоб осмілилась* [Інга] *стать перед губернатором і пожалітись об своїй нужді* (Кв.-Осн., II, 1956, 288); — *От я тобі раджу йти у волость, пожалітися, то все тоні вернуть* [дядько і дядина] (Мирний, I, 1954, 93); — *То ви пожалійтесь на його* [писаря] *мировому посередникові* (Н.-Лев., IV, 1956, 152); *То подавано батющі пожалітись кудись — учитель читає мужицькі газети й книжки* (Вас., I, 1950, 191); — *Геть, дощицуй!.. Пожалілась на солдата, тепер хочеш мене зганьбити!* (Довж., I, 1958, 193).

ПОЖАЛКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. *неперех.* Те саме, що **пожаліти** 2. [**О р е с т:**] *Хоч коли с що в середніх віках, за чим можна пожалкувати, то власне за сею облакитною трояндою* (Л. Укр., II, 1951, 24); *Я пожалкував, що не залишив у старому таборі зв'язківця* (Збан., Крил. голець, 1953, 14); // *зв ким — чим.* Відчути душевний біль, зажуритися за ким-, чим-небудь. *Пожалкував* [Кобзар] *за Іваном Кривчуком, згадав, що колись разом із ним у школі вчився* (Жур., Дорога., 1948, 16); // Відчути жаль, каяття. — *Прискучило тобі зі мною жити,— Промовив брат* [голуб],— *кепай і так, Нехай сміється Шпак... Мене згадаєш, милий друже, І пожалкуєш дуже, дуже...* (Гн., Вибр., 1951, 76); *Слова й собі звернула на цілину, тільки праворуч. Але зразу ж пожалкувала* (Смолич, I, 1958, 98).

◇ **Не пожалкуєш; Не пожалкуєте** — то саме, що **Не пожалієш; Не пожалієте** (*див.* **пожаліти**). [М а р т а:] *Залишайтесь з нами* [тітко]. *Не пожалкуєте. Життя шахтарське це.. як книга найцікавіша, а може, й більше...* (Корн., II, 1955, 185); **Пожалкува́ти на кого** — *виявити незадоволення ким-небудь. Та вже як не жіркуй, А сам на себе пожалкуй! Не рад, не два заплачеш, А дива більше ти такого не побачиш* (Р.-Арт., Байки., 1958, 152).

2. *перех.* і *без додатка, рідко неперех.* Те саме, що **пожаліти** 1. — *Слухав би* [син] *батькового вчення, та пожалкував би моїх сліночок* (Кв.-Осн., II, 1956, 421); *І невідомо, чи хотіла вона побутувся пасинка чи, може, й справді, пожалкувала його* (Крот., Сини., 1948, 16); *Свекруха рада Олесі, як рідній дитині: не жах, де й посадити, як пожалкувати* (Вовчок, Вибр., 1946, 47).

3. *перех., рідко.* Те саме, що **пожаліти** 3. — *Приклич же його, паньматочко, хоч на часиночку. Що знаєш, те й роби, а я нічого не пожалкую* (Кв.-Осн., II, 1956, 198); *Щедрого маварина зробоконачок не пожалкував* [Кіндрат] (Ковінько, Кутя., 1960, 25).

4. *неперех.* Жалкувати, шкодувати якийсь час. *Не пожалкуєш, пожартувши Та просто їм в вічі: — Не годиться, козаченьки, Козатися двічі!* (Пісні та романси., II, 1956, 146); *І певно, так би й вийшло, як і пожалкував, пожалкував та й облишив надку, коли б не самі обставини* (Головко, II, 1957, 414).

ПОЖАЛКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *діал.* Док. до **жалкува́тися**. — *Панночка пожалкувалась на тебе старій, що ти все злюся одужала, та не хочеш робить* (Вовчок, I, 1955, 111).

ПОЖАЛКУВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **пожалкувати** 1, 2, 4. *Як живий стоїть* [батько] *в очах — в далекому дитинстві сиротою підпаском, сиротою ковальчуком — усім чужий, всім байдужий, нікім не пожалкуваний, а тіла скривджений* (Головко, II, 1957, 389); *Красний, спритний і хтивий хлопця на ревну службу був пожалкуваний самою царицею патентом на чин сутопутного прапорщика* (Стельмах, I, 1962, 15).

ПОЖАЛКУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *заст.* Дія за знач. **пожалкувати** 4. *Старшина й шляхта наполегливо домагались від царського уряду не тільки пожалування маєтків і кріпаків, а й зрівняння в правах з російським дворянством* (Укр. іст. ж., 1, 1960, 114).

2. *іст.* Приношення, пожертвування на користь кого-, чого-небудь. *За сприяння духовенству, за багаті пожалкування вона* [церква] *ходна була всілько його* [Хлодвіга] *виправляти і допомагати йому тримати в покорі народ* (Іст. середніх віків, 1955, 24); // **Подарунок, винагорода за послуги; жалування.** [**У л ь р і к а:**] *То рицар Ольбрат з Вільни, що привіз Пожалування пану воєводі* (Коч., Пєси, 1951, 172); *Бразд повернувся, і, як говорили люди, з великою данню. Цілий мех привіз із собою, але крім того ще й княжу печать, пожалування* (Сил., Святослав, 1959, 13).

3. *діал.* Співчуття, жаль. *Вона все ж таки була... дівчина зідна пожалування. Яке її життя?.. Її мати — стара жінка... братця живуть кожний для себе* (Коб., III, 1956, 133).

ПОЖАЛУВА́ТИ, ую, уєш. *док.* 1. *перех.* і *без додатка.* Виявити співчуття; змилуватися над ким-небудь. *— Чуже лихо, як кажуть, людям сміх, похихикали раз, люди пожалують, удруге — одвернуться, утретє — стануть сміяться* (Стор., I, 1957, 161); — *Винувать, паночку, запізнилися. Просріть на себе раз — й пожалуйте, й пожалуйте...* (Мирний, IV, 1955, 224); // **Приголубити кого-небудь, понестить.** *Й було дивлюсь, як бадина голубить своїх дітей, та все думаю про свою матір: якби була жива моя мати, вона б мене пожалувала й гостинця мені принесла б* (Н.-Лев., I, 1956, 175); *Вона., посміхнувшись, з ніжністю пожалувала хлопця по голові* (Д. Бедзик, Серце., 1961, 201); // **Виявити увагу, прихильність до кого-небудь.** — *Пожалуй же, Марусенько, молодицю, вклонюся й пошаную* (Вовчок, I, 1955, 10).

2. *перех.* Побажати кого-, що-небудь; **пожаліти.** — *Пожалуйте животину!.. Якщо а їх битиму, то вони ж швидко ноть потоваряться і тоді вже заплачу не побіжать* (Крим., Вибр., 1955, 392); — *Та я б за неї* [землю] *свою душу на шматки покрепсав. — Свою покрепсав би ти ні, а чужу не пожалуєш бі — подумав* [Данило] (Стельмах, II, 1962, 374); // Залишити у себе,

не побажати витратити (у 1 знач.). *Він не пожалував ста карбованців на видання творів самоварока Рабоклячки* (Коцюб., I, 1955, 162); *З отаких* [боржників] *я брав, скільки хотів та й що хотів. До мужикові як скрутно, то він нічого не пожалує* (Мирт., Тв., 1954, 211).

3. *перех.* і *неперех.* Відчути жаль, сум з приводу чого-небудь, пошкодувати, пожалітися за чим-небудь. *— Візьми мене на плечі, проведи старого, не пожалуш свойого труду* [труда] (Фр., III, 1950, 133); *Коли я кущем зробилось на тім вогні, Скажіть тобі: — Нова мотиля народилась; А як зломлюсь,— не плачте по мені! Пожалуйте, чому відразу не зломилась!* (Л. Укр., I, 1954, 122); // **Відчути** жаль, каяття. *— Той, що її* [Маланку] *візьме, не пожалує цього,— дужав про себе* [Лукин], *коли бачив, як вона кидала вилами на скирту снопи* (Кобр., Вибр., 1954, 192).

4. *перех., заст.* **Подарувати** що-небудь, нагородити чимсь. *— І нікого не забувай добра,— вела далі княгиня. — За те, що чесно і добре працювала, хочу пожалувати тебе., в тобі дію єсю Буцутик* (Скл., Святослав, 1959, 238); *Ні, це зовсім не те, що стара рудіа Антін Денікін, якому по прибутті в Англію англійський король за вірну службу цілого пожалував титул лорда* (Гончар, II, 1959, 207).

5. *неперех.*, в інфін., *розм.* Зайти, прийти, прибути куди-небудь, **відвідати** когось. *Олексій.. став тільки просити офіцера* [офіцера], *щоб пожалував до нього хлібосолі одкушати* [поїсти] (Кв.-Осн., II, 1956, 322); *— Увійди* [до хати,] *та й кажи: просили барин і барина, щоб пожалували до них* (Мирний, III, 1954, 180); *— Красота!— сказав шофер. — Значить, Клим Васильович пожалували? Приємно...* (Гриц., Кавалер., 1955, 11); *// наказ. сп.* **пожалуй, пожалуйте.** Іди, ідіть, заходь, заходьте (при ввічливому запрошенні). *— Здоров, здоров, любий зятю, Пожалуй у хату!* (Сто пісень.., 1946, 221); *— Пожалуйте, товаришу начальнику! Ось воно, це розбите знізда* (Мик., II, 1957, 407).

пожáлуватися, уюся, уєшся, *док.* Те саме, що **пожалітися**. *Вернувся сотник мій додому, Три дні, три ночі не вставав, Нікому в світі не сказав І не пожалувавсь нікому* (Шевч., II, 1953, 173); *Послухала Мотря людської ради, пожалувалася в болость* (Мирний, I, 1949, 264).

пожалувáй, *вставн. сл., розм., рідко.* Те саме, що **мáбуть**. *— Пожалуй, він* [батько] *ще й рад буде, щоб збути нас* (Кв.-Осн., II, 1956, 258); // Уживається при висловленні нерішучої, невизначеної згоди. *Подумав отт* [хазяїн].. *та й кажу їй: пожалуй, я тебе найму, тільки попереду справлюся, де слід* (Мирний, III, 1954, 144).

пожáль, ю, ч., *діал.* Жаль. *— Та вже таки кинув він шапкою об землю, занедбав усе золото й срібло.. — Не годилося кидати,— промовили усі брати з пожалем* (Вовчок, I, 1955, 308)

пожáр, у, ч. Те саме, що **пожéжа**. *Аж глядь — у Прокопа пожар, все в Прокопа згоріло* (Бор., Тв., 1957, 131); *Знищивши рослинний покрив лісу, низовий пожар зупинився на мить перед хвойним насадженням* (Тжицький, Чорне озеро, 1961, 77); *Ляхи верхом, а козаки Грузись на пожарі* (Шевч., I, 1963, 131); *Як тебе* [місяє] *почала я співати, В мене очі сорили, моя жар, І займався у грудях пожар* (Л. Укр., I, 1951, 125); *Буду згадувать серця пожари, як на зорю до неї в вікно.,.* (Сос., I, 1957, 220); [**Гайдай:**] *Прощай, море! Ми розбудимо на землі такий пожар, що запалить і ти вогнем червоним* (Корн., I, 1955, 30); * Образно. *Кров рипом лилася йому обличчя, а серед того пожару білими жаргові вуса і сердито палали очі* (Коцюб., II, 1955, 398); * У порівн. *Невідворотно, як гнаний вітром степовий пожар, насувалося лихо* (Гончар, II, 1959, 92).

◇ **На пожáр спускáти** — палити, спалювати. *А згарду на пожар спускали* (Сл. Гр.); **Як (мов, немóв** і т. ін.) **на пожáр** — те саме, що **Як (мов, немóв** і т. ін.) **на пожéжу** (див. **пожéжа**). *Адъютант прибіг, як на пожар, важко дрязкаючи бліскучими.. шпорами* (Гончар, III, 1959, 197); *Ось стоять вік напідпитку На пороз'і тартовщику І кричать, мов на пожар* (С. Ол., Вибр., 1959, 194).

ПОЖАРНА, и, ж. Те саме, що **пожарйще**. *Ой я в чужім краю, Як на пожарині, Ніхто мене не пригорне При лютій годині* (Нар. лірика, 1956, 331); *Серед пожарних кущиків стримлять обвороті* (Гр., Без хліба, 1958, 142); *На тому місці, де стояв квартал, чорнів тепер сумні пожарина* (Вас., II, 1959, 18); * У порівн. *На хресті кора чорніє пожарищем і тільки сам кінці яснієть* (Л. Укр., I, 1954, 444).

ПОЖАРНИТИ, рю, ри́ш, *док., перех.* І. Док. до **жáрити** 1.

2. Жарити якийсь час.

ПОЖАРНИТИСЯ, рюся, ри́шся, *док.* І. *тільки 3 ос.* Док. до **жáритися** 1.

2. Жаритися який час.

ПОЖАРНИЩЕ, а, с. Збільш. до **пожáр**; велика пожежа. *Довго воно* [село] *зеленіло, Поки люди з поля Пожарище не пустили Та не запалили Села того милого. Згоріло, потліло* (Шевч., II, 1963, 172); *В ону ночку вдарило сильне пожарище, нестерпне вогнище сяйно* (Ю. Бедзик, Полки., 1958, 26).

ПОЖАРИЩЕ, а, с. Місце, де була пожежа; те, що лишилося після пожежі. *В холодну ніч сумотній лісорівець в глухім бору знайшов старе кострище: при місяці біліє холодний попілець, чорніло вколо нього пожарище* (Л. Укр., I, 1951, 282); *Серед пишних пожарищ і руїн.. важко було розшукати знайомий будинок* (Жур., Вел. розмови, 1955, 97); * Образно. *— Хіба довго можна так жити? Це ж не життя, а якесь пожарище* (Шиян, Баланда, 1957, 145).

ПОЖАРКА, и, ж., *діал.* Пожежна машина. *Вею хвилю обнімає вогонь.. Маленька пожарка бригада на ній гоменькою течійкою води* (Гр., II, 1963, 303).

ПОЖАРНИЙ, а, е, і. Прикм. до **пожáр**; // Призначений для гасіння пожежі. *Трапіс залишо водою. Пітоті вичерпувала її відрами, а мудрицолова-мінометники приїхали собі звідкись невеликий пожарний насос і викачували воду жалючим способом* (Гончар, III, 1959, 193).

2. *у знач. ім.* **пожáрний**, ного, ч. Те саме, що **пожáрник**. [**Орест:**] *Підліком я мав звичай.. бігати на пожар і там орудувати укупі з пожарними, лізучи у найбільший вогонь* (Л. Укр., II, 1951, 28).

3. *у знач. ім.* **пожáрна**, ної, ж., *розм.* Пожежна команда. *Коли це де не взялася пожарна з того і з другого боку улиці і ну з двох труб кропити людей* (Мирний, III, 1954, 287).

ПОЖАРНИК, а, ч. Працівник пожежної команди. *Збіглися сторожі, пожарники, а підступити боялися, може, що вибухнуть!* (Гончар, I, 1959, 33).

ПОЖАРНЯ, і, ж., *розм.* І. Приміщення для пожежної команди та інвентаря, призначеного для гасіння пожежі. *Калачи на пожарні.*

2. Пожежна команда. *— Мені сон снився, батюшко, що вже страшний суд настав, а завідсюи пожарня підготила на машинах та й позаливала кишкою все пекло* (Купер, Трудна любов, 1960, 158).

ПОЖАРТУВАТИ, ую, уєш, *док.* І. Сказати що-небудь дотепне, смішне або зробити щось задля жарту;

пошýткувать. *То й дівчина ж була* [Олеся]*! Велична, хороша, до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує* (Вовчок, I, 1955, 21); [Гостомисл:] *Геразд, хлопята! От люблю такий! А чи не з вас котрий пожартував Сю ніч у мене в зимку?* (Фр., IX, 1952, 293); *Дмитро хотів пожартувати з ним, пасунути картуз на очі, але дяк відсунувся від нього* (Стельмах, II, 1962, 270); — *Заговіться, поки весілля скоїться,— пожартував він.* — *Полеж з тиждень і забудеш, що знав* (Тулуб, В степу.., 1964. 356); // з кого — чого, рідко ким — чим. Поставити кого-небудь задля жарту в смішне становище; посміятися з кого-. [Сабіна:] *Генер я тамки, що не мень, затопаній ганчірці, сосєй цілячєних пристоїть* [належить] *вічати. Мій пан хотів собі пожартувать з рабині* (Л. Укр., III, 1952, 156); *Не втримавсь* [Артем], *щоб не пожартувати з брата:* — *Та ти, бачу, служакою став* (Головко, II, 1957, 535).

2. Жартувати якийсь час. — *Доки скочу, доти пожартую, а докучить — дам командую...* (Вовчок, VI, 1956, 267); *Молодь вийшла у сад погуляти, поспівати та пожартувати* (Мик., Вибр., 1954, 240); *Надвечір часом найзбиралися Сусіди... Поцілословить, потужити, Пожартувать собі гуртом* (Пушкін, Є. Онєгін, перекл. Рильського, 1949, 60); // Жартуючи, залицятися до кого-небудь якийсь час. — *Хвіть, Гандзю, пожартую, Хоть, Гандзю, поцілую* (Шевч., І, 1963, 102).

ПОЖАТИ *див.* **пожинáти.**

ПОЖАТИЙ, а, е. Дієпр. пас. від, ч. до **пожáти**; // у знач. прикм. *А земля лежить, мовбова, А поля пожаті ярюють* (Рильський, II, 1960, 76); // **пожáто**, безос. присудк. сл. *Мудра книжка Скаже вам чоловік бозна з того, що колись врухами І посіяно й пожато* (Шоп., Поезії, 1958, 164).

ПОЖАХАТИ, áю, áєш, *док., перех., розм.* Жахати кого-небудь якийсь час.

ПОЖАХАТИСЯ, áюся, áєшся, *розм.* Док. до жахáтися (про всіх або багатьох). *Усі пожахались і жаби і миші* (Рудан., Тв., 1959, 416).

ПОЖАХАЧКА, и, ж., *діал.* Боягузко. — *А як вовк присуне? — шепче знов Галя. — О, пожахачко! О, впохеньки! — кпнуть усі* (Вовчок, I, 1955, 289).

ПОЖАХНУТИСЯ, нуся, нéшся, *док., однокр., розм.* Те саме, що жахнýтися. *Часом Галя пожахнеться й пошептом чигає: — Що ж як кава прийде?* (Вовчок, I, 1955, 289).

ПОЖБУРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до пожбурúти; // **пожбурéно**, безос. присудк. сл. *Його* [дуба] *знову було пожбурено на підлогу, і Лесь топтався зверху* (Ю. Яновський, I, 1954, 116).

ПОЖБУРИТИ, рю, риш, *док., перех. і неперех., розм.* Кинути що-небудь рáучко, з силою; шви́ргнути. *Микола хопив кварту й пожбурив нею на шинкаря* (Н.-Лев., II, 1956, 260); *Дмитро хотів жбмати пружалину, але не наважився і пожбурив його далеко на різдво* (Мутяш., Чорний хліб, 1960, 155).

ПОЖБУРНУТИ, нý, нéш, *док., перех. і неперех., розм.* Однокр. до пожбýрити. *Він пожбурнув цінком у корову, що паслась на межі* (Кодоб., I, 1955, 99).

ПОЖБУРЯТИ *див.* **пожбýрювати.**

ПОЖВАВІТИСЯ *див.* **пожвáвлюватися.**

ПОЖВАВЛЮВАТИСЯ *див.* **пожвáвлюватися.**

ПОЖВАВЛЯТИ, яю, яєш, *док., перех.* Док. до жвавíти. *Написовці ряди випускників пожвавіли, зарухалися* (Полт., Повість.., 1960, 364); *Обличча Теренія збуджувалось, пожвавішало* (Стельмах, I, 1962, 179); *Праця на машині пожвавішала* [Д. Винник, Дніпро.., 1951, 170); *Життя в Глухові пожвавішало* (Вас., Незібр. тв., 1941, 194).

ПОЖВАВЛЕНИЙ, а, е. 1. Який став жвавим (у 1 знач.). *Веселий і пожвавлений зустрів він Петра Покашевича* (Тулуб, Людолови.. II, 1957, 531); *Тепер вона* [Надія] *почувалася вже зовсім упевнено і навіть дивилась на безліч пожвавлених облич* (Баш, На.. дорозі, 1957, 75); *За сніжною почувся пожвавлений гомін* (Ле, Право.., 1957, 254).

2. *перен.* Який стає більш яскравим, виразним.

3. Сповнений діяльності, руху, метушні. *Незважаючи на неділю, сяяння* [в Антарктиці] — *пожвавлений місяць промислу* (Гад. Укр., 21.I 1965, 1).

4. *перен.* Який проходить енергійно, в прискореному темпі. *Пожвавлена розмова.*

ПОЖВАВЛЕННЯ, я, с. 1. Стан за знач. пожвáвитися, пожвáвлюватися 1; жвавість, бадьорість, веселість. *Собі теж розвеселилася. Тільки іґумениі* [ігумені] *дивилася на них докірливо, вайно, не розуміючи причини їхнього пожвавлення* (Гончар, Таврія, 1952, 128); // Вираз жвавості, веселості. *З не притаєним на обличчі пожвавленням ішов Балайничий* [Тулуб, Людолови, I, 1957, 168); // Метушня, шум. *На центральній вулиці міста незвичайне пожвавлення* (Ткач, Арена, 1960, 171); *У військовому між ним був рух і пожвавлення* (Тют., Вир, 1964, 134); // Збудження, викликане якоюсь подією. *Приїзд київських співаків з оперного театру викликав у заводян особливе пожвавлення* (Баш, На.. морозі, 1957, 191); *Перед контрольною роботою в призначеній в класі завжди помічалось незвичайне пожвавлення* (Допч., V, 1957, 349).

2. Дія і стан за знач. пожвáвитися, пожвáвлюватися 3 і пожвáвити, пожвáвлювати 3; активізація. *Дещо більше пожвавлення можна було помітити в галузі поетичних перекладів* (Фр., XVI, 1955, 130); *Основну увагу КП(б)У приділяла боротьбі проти українського націоналізму, пожвавлення якого в умовах непу. було цілком очевидним* (Ком. Укр., 7, 1968, 33); *Звіти і вибори внесли велике пожвавлення в життя виробничих колективів* (Рад. Укр., 17.XI 1960, 1).

3. *перен.* Дія за знач. пожвáвити, пожвáвлювати 2.

ПОЖВАВЛЕНО. Присл. до пожвáвлений. *Пожвавлено блищать очі. Пожвавлено розмовляють; // у знач. присудк. сл. Пожвавлено заграв в університеті «Україна». Тепер людей відвідують щодня цей найбільший торговельний заклад столиці* (Веч. Київ, 3.XII 1968, 1).

ПОЖВАВЛЮВАННЯ, я, с. Дія за знач. пожвáвлювати.

ПОЖВАВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ПОЖВАВИТИ**, влю, виш; *мн.* пожвáвлять; *док., перех.* 1. Робити жвавішим (*див.* жвáвий 1). * Образно. *Засніжені поля були порожні і затишні, і тільки два промені фар трохи пожвавлювали дорогу* (Собко, Вогонь.., 1947, 187).

2. *перен.* Робити що-небудь більш яскравим, виразним. *Для творів Панаса Мирного характерна часта зміна минулого часу теперішнім, що в значній мірі пожвавлює стиль викладу* (Курс іст. укр. літ. мови, I, 1958, 468); *Щоб пожвавити розповідь до життя, пожвавити її.. поет широко користується діалогом* (Іст. укр. літ., II, 1956, 639).

3. Робити більш інтенсивним, активним. *Пожвавити культурно-масову роботу.*

ПОЖВАВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ПОЖВАВИТИСЯ**, влюся, вишся; *мн.* пожвáвляться; *док.* 1. Робитися жвавішим (*див.* жвáвий 1); оживлятися. *Пасажири, що стовпились в проході, вадісно пожвавлюються, вступають в розмову* (Гончар, Зустрічі.., 1950, 5); // *перен.* Ставати бадьорішим. *Жвавіше почали колихатися складачі над своєю роботою, загальний настрій пожвавився* (Фр., VI, 1951, 253); // Ставати більш

рухливим, мінятн вираз (про очі, обличчя). *Очі його пожвавились, а з обличчя.. швидко сходив вираз тривоги* (Вол., Місячне proліто, 1961, 69).

2. *перех.* Ставати більш яскравим, виразним.

3. Робитися більш інтенсивним, активним. *Робота пожвавилася.*

ПОЖВА́КАТИ, аю, аєш, *док., перех. і без додатка.* 1. Док. до жвакати.

2. Жвакати якийсь час.

ПОЖДА́НИКИ, ів, *мн.:* ◇ **Пожда́никами годува́ти** — те саме, що **Годува́ти ждáниками** (*див.* ждáники). [Хранко:] *Хіба ти не бачиш, що вони щодня шастають до мене, пороги обшмарують? Все підождіть та підождіть — пожданиками годують* (Мирний, V, 1955, 122).

ПОЖДА́ТИ, ждý, ждеш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Ждати якийсь час. *Прийшов* [Еней] *к Троянам по-маленьку І красоя нашлюх, потихеньку. Де їм велів себе пождать* (Котл., І, 1952, 156); [Галина:] *Не йди, мила, за другого, Пожди мене, молодого* (Кроп., II, 1958, 91); *Могутня пождав, поки зачахли всі* (Головко, II, 1957, 133); // наказ. сп. **пожди́, пождіть.** Уживається в знач. «не йди (не ідіть)», «побудь (побудьте) на місці», «зупинись (зупиніться)», «почекай (почекайте)». *Крутнувсь* [Карпо] — *і пішов.— Пожди,— гукаю за ним,— не сердься-бо...* (Кощов., І, 1955, 301); *— Пожди, пождіт б ще справи. Мабуть час!* — *кинув до нього підбадьорений Тучинський* (Досв., Вибр., 1959, 191).

Ждать-пожда́ть, *фольк., підсил.*— те саме, що **пожда́ть**. *Ждуть-пождуть* [одрадяни], *а їх все-таки ні жнива не кличуть* (Мирний, IV, 1955, 242); **Пожде́ш!** — уживається для вираження іронії з приводу даремних надій, сподівань і т. ін. — *Цей продасть по дешевій ціні! — хитро усміхся говорильня під тонкими вусами чоловіка. — Пождеш! Він рідного батька дешевше віддасть, аніж ці вікна* (Стельмах, І, 1962, 230).

2. *неперех., з чим і без додатка.* Не поспішати якийсь час з чим-небудь, з виконанням чого-небудь. [Рубін:] *Зібрались ви* [християни] *не тільки для відправи?.. Ви не могли пождати?* [Пріспілла:] *Не могли, бо пасха незабаром, треба зважить* (Л. Укр., II, 1951, 413); *— Чого ж ти, Мироне, не пождав із вежем?.. Причалася б, і.. дивися б, як люди набіли берут* (Стельмах, II, 1962, 145); *— Нішо* [я] *до Суділ: оддай за сина Зосю. А він — бодай йому по правді так жилося! — Ще, каже, замала. Пождімо років три...* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 226); // *наказ. сп.* **пожди́, пождіть.** Уживається: а) в знач. «май (майте) терпіння». *— Пождіть, не плачте, дітоньки милі* (Граб., І, 1959, 332); *— Пожди. Не перебивай!* (Довж., І, 1958, 386); *Пождіть, пождіть, товариші, ще будем їсти й пити, Коли б ви нам допомогли капіталісте бити!* (Тич., І, 1957, 70); б) для вираження застереження або погрози. *— Чого прийшли ви, голодрабці?.. Пождіть,— ваш вигоним ми дуг!* (Котл., І, 1952, 237); *Востанне гляпула* [панна] *й сказала: «Пожди, я витькові скажу!»* (Сос., І, 1957, 350).

ПО-ЖЕБРАЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-жебрáцькому.**

ПО-ЖЕБРАЦЬКОМУ, *присл.* Як жебрак, подібно до жебрака. *Замість веліти — просить* [Юріштан] *по-жебрацькому* (Хотк., II, 1966, 101).

ПОЖЕВРІ́ТИ, ію, *док.* Жевріти якийсь час; потліти.

ПОЖЕ́ЖА, і, *ж.* Полум'я, яке охоплює і знищує все, що може горіти, а також саме горіння, знищення чого-небудь вогнем. *Нараз Маруся, глянувши у вікно, закричала: — Пожежа десь! Горить!* (Хотк., II, 1966, 25); *На тлі ясної пожежі..* [виділялися] *танцюючий кінь з вершником* (Тют., Вир, 1964, 528); // Місце, де що-небудь горить або горіло. *Соломія побігла на пожежу, має несамовите* (Н.-Лев., VI, 1966, 415); * Образно. *У нутрі моєм пожежа; залювати випала!* (Крим., Вибр., 1965, 294); * У порівн. *На вороги край неба пилав, Моя пожежа далека* (Фр., XII, 1953, 488); — *Коли біда підступає пожежею, не треба чвар, панове майстри* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 88); // *перен.* Сильне почуття, що швидко охоплює кого-небудь. *В усьому його істоті стільки палкої образи, злості і темноти, що, здається, одна лиш смерть уже погасить дивовижну пожежу в його пропащій душі!* (Довж., І, 1958, 118); // *перен.* Бурхливий вияв, розмах чого-небудь, що широко розпросторюється, охоплює щось. *Інше 1848 рік. Скрізь червоніла пожежа вільного духу...* (Мирний, II, 1954, 130); *Коли знову підступить пожежа до наших кордонів, наші сини мають бути готовими взяти зброю в руки* (Довч., VI, 1957, 587).

◇ **Не на пожéжу** — немає чого, куди поспішати; **Як (мов, немóв** *і т. ін.)* **із пожéжі** [**ускóчити** (**плестúся** *і т. ін.*)] — дуже швидко, поспішно (ускочити, плестися і т. ін.). *Він ускочив у хатину, як із пожежі* (Тют., Вир, 1964, 224); **Як (мов, немóв** *і т. ін.)* **на пожéжі** [**бігати (метушúтися** *і т. ін.*)] — кидатися в усі боки; метатися. *— Здурів! здурів! Ой-боже, здурів...*— *кричала Маланка, бігаючи по хаті, як на пожежі* (Кощов., II, 1955, 21); **Як (мов, немóв** *і т. ін.)* **на пожéжу:** а) дуже швидко, поспішно. *— Голуб жінку бє! — дзвонє* [дзвонить] *чутка від хати до хати, і люди біжать нелов на пожежу* (Мирний, І, 1954, 157); *Початок тропарю він добре знав, що ж до кінця, то був троси невпевнений, що скоже вірно, тому й поспішав мов на пожежу* (Добр., Од. солдатики, 1961, 24); б) дуже голосно, сильно. *— Обертався* [Момет] *на всі сторони і скаков, як на пожежу: — Усе!н!.. Мустафа-а-а!..* (Кощов., І, 1955, 398); *— А один у нас вигукав біля церкви — почув лемент — та в дзвони. Ударив, як на пожежу* (Збан., Слина, 1959, 134).

ПОЖЕ́ЖИЩЕ, а, *с., рідко.* Те саме, що **пожáрище.** *— Іду я через те пожежище, а в мене й у душі похололо* (Н.-Лев., VII, 1966, 279); *Вона* [юрба] *оточувала велике пожежище* (Епік, Тв., 1958, 261).

ПОЖЕ́ЖНИЙ, а, *в. і.* Прикм. до **пожéжа.** *Вживання засобів ламп серед сухої пряжі та кключа було заборонене через пожежну небезпеку* (Смолич, II, 1958, 28); // Призначений для повідомлення про пожежу. *Вінко вдарив на сполох мідний пожежний дзвін* (Гончар Тронка, 1963, 207); // Призначений для гасіння пожежі. *Пожежні Розсилалися бочки* (С. Оп., Вибр., 1959, 212); *Пожежна команда;* // У якому зберігається інвентар, призначений для гасіння пожежі. *По широкій улиці і нові пожежний сарай за вигоном.. сунули* [люди] *натовпом* (Головко, II, 1957, 344); // Призначений для спостереження за виникненням пожежі. *— То на ґраз не полічейські доми з пожежними каланчами* (Н.-Лев., IV, 1956, 260); *На високій пожежній вежі ходить вартовий з свистівкою і пильнує небо* (Тют., Вир, 1964, 306).

△ **Пожéжне депó** *див.* **депó.**

2. Спец. по пожежі. *Пожежу, висловлюючись пожежним терміном, локалізовано* (Єнцький, Чирве озеро, 1961, 78).

3. *перен.* Дуже поспішний, що вимагає негайної дії.

◇ **В пожéжному порáдку** — дуже швидко, спішно;

пасніх. — *В пожежному порядку вже організовано кілька загін* (Головко, II, 1957, 562).

ПОЖЕ́ЖНИК, а, ч. Працівник пожежної команди; пожарник, пожарний. *Коло палаючого будинку пожежники* (Ю. Янов., V, 1959, 169).

ПОЖЕ́ЖНИЙ, і, ж., розм. Те саме, що **пожа́рний** 1. *В пожежні... сиділи під вартою всі зареєстровані вербівчани* (Іщук, Вербівчани, 1961, 270).

ПОЖЕМЧУ́ЖИТИ, жу́, жи́ш, *док., перех., рідко.* Покрити жемчугом, перлами. *Я б твої крила позолотила, Я б твоє пір'я пожемчужила* (Нар. лірика, 1956, 282).

ПОЖЕНИ́ТИ, женю́, же́ниш, *док., перех.* 1. Док. до **жени́ти**. *От царівні всіх так уподобався, що й пожени́ти їх* (Сл. Гр.).

2. Оженити всіх або багатьох. [Гапка:] *Ні, не в вас* [своїх дітей] *пожени́ла, не я й заміж повіддавала* (Кроп., II, 1958, 149); *Повіддававши та пожени́вши дітей, він сам оминався на злидарський пайці зрунту* (Стельмах, I, 1962, 600).

ПОЖЕНИ́ТИСЯ, же́нимося, же́нитеся, *док.* 1. Вступити в шлюб (про пару — чоловіка й жінку). — *Подобалася дому Ма́рина, а він Ма́рині, ну й пожени́ться* (Мирний, III, 1954, 250); *Перз твердо пообіцяла йому, що пожени́ться вони в найбли́жчий час* (Собко, Зор. крила, 1950, 222).

2. Оженитися (про всіх або багатьох парубків, чоловіків). *Деякі парубки пожени́лись та дівки повиходили заміж...* (Коцюб., I, 1955, 449); *Минали роки, росли діти. Одні повиходили заміж, інші пожени́лися* (Тют., Вир, 1964, 240).

ПОЖЕНИ́ХАТИСЯ, а́юся, а́єшся. *док., розм.* Женихатися якийсь час. *Не пожени́вався ні троли, а сміяв з себе коробке* (Кв.-Осн., II, 1956, 315); [Стеха *(до Гапона):*] *Ходи ж до мене, та пожени́хаймось, та потішимось з тобою* (Сам., II, 1958, 171).

ПОЖЕ́РТВА, и, ж. Те саме, що **поже́ртвування** 2. *Разом із заводськими дівчатами Франки пішла збирати пожертву на політв'язнів* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 83).

ПОЖЕ́РТВУВАННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **поже́ртвувати**. *Про пожертвування.. бібліотеки* [М. П. Драгоманова] я не говорила (Ж. Укр., V, 1956, 255).

2. Дарунок, внесок у вигляді грошей або яких-небудь предметів на користь якоїсь особи чи установи; пожертва. *Коли ідуть* [пан Адам] *з дамами, то сама Богоматір присутність, побільшувала пожертвування* (Кобр., Вибр., 1954, 144); *Як тільки збір пожертвувань закінчився, той же блідий юнак Аркатов підійшов до столу* (Шпан., Баланда, 1957, 130).

3. *рідко.* Добровільне відречення від своїх вигід, від чого-небудь потрібного; жертва, самопожертва. *Я задумав видавати місячник літературний. Капіталу у мене що-дещо знайдеться, терпеливості і пожертвування теж* (Фр., II, 1950, 75).

ПОЖЕ́РТВУВАТИ, тву́ю, тву́єш, *перех. і неперех.* Док. до **же́ртвувати**. — *Пожертвуйте нам шматок землі і будинок, де вона* [школа] *могла б знайти собі перший притулок* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 157); — *Ради злості і своєї помсти він був ладен усім і усима пожертвувати: ні не вмів прощати і нікому не прощав* (Н.-Лев., IV, 1956, 149); *Любивши природу, життя і людей, усім він* [Санко] *пожертвував, щиро віддався без остатку — заради любові до волі* (Ум., Вірші..., 1957, 133); * Образно. *І єсю працю, і всі думи пожертвуйми вітчизні* (Пісні та романси..., II, 1956, 172).

◇ **Пожертвувати собою** (своїм життям) — не пошкодувати свого життя чи благополуччя задля якої-небудь справи. *...усвідомлення необхідності пожертвувати своїм життям для блага своїх братів підносить дух солдатів і змушує їх зносити нечувані тяготи* (Ленін, 41, 1974, 113); *І кинувся* [один з друзів] *на камінь згори головою: Пожертвував сміло для других собою* (Граб., I, 1959, 510).

ПОЖЕ́РТИ *див.* пожира́ти.

ПОЖЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поже́рти**. *Заполіть ви бандитів у крові та пожерті огнищі ваї* (Сос., II, 1958, 448); || **поже́рто**, *безос., присудк. сл.* — *Так і полискуються* [лани і перелоги] *на сонці тими пересохлими кістками людськими, з котрих тьмою птиць і звіром біле тіло козацьке давно вже пожерто* (Морд., I, 1958, 90).

ПОЖЕТО́ННИЙ, з. е. Пов'язаний з разовою оплатою чого-небудь по жетонах (у 2 знач.).

ПОЖИ́ВА, и, ж. 1. Те, що живить організм, забезпечує його життєдіяльність. *Йдуча почувала, що слабне... Ягоди не давали достатньої поживи виснаженому тілові* (Донч., III, 1956, 109); // Те, що їдять і п'ють, що є харчуванням людини; їжа. *Пожива для всіх гоїх дається...: хліб житній з пшеничним.. та м'ясо* (Фр., IV, 1950, 178); *Вона* [комісія] *констатувала, що головну поживу шахтарів* [Канади] *становлять гриби й корінці* (Кулик, Записки консуля, 1958, 127); // Харчові запаси, продовольство. *Середньою вулицею тяглися вози з дровами, з мішками бульби, з хлібом і іншою поживою* (Фр., I, 1955, 81); // Те, чим харчуються тварини, птахи і т. ін.; корм. *Коли вечором я повертав додому і заганяв до свойого пташка, то побачив, що він ані не доторкнувся до поживи* (Фр., III, 1950, 252); *Пісок, пісок, Та колючки — Поживи бідкого верблюда* (Шер., У день., 1962, 22); // Те саме, що **здобич** 2. *Раз два пішов поживи розглядіть Та у тенета і піймався* (Гл., Вибр., 1951, 28); *Нетямоть по острову лисиці, вичікуючи на поживу* (Тют., Вир, 1964, 47); * Образно. *Капусті вже не раз казала, що якби була тоді панна не пришла та не дала їй щось пити, то хто знає, чи не була б поживою смерті* (Кобр., Вибр., 1954, 141).

◇ **На поживу**; *рідко* **В (у) поживу**: а) для їжі, споживання. *Серед туману соколом грає* [Ігор]. *Стрих гусей, білих лебідок на поживу собі побиває* (Мирний, V, 1955, 276); *І кинька у павутинні, що в кутку, дивиться в поживу павуку* (Сос., II, 1958, 395); — *Люди чужі беруть у поживу собі прилазити Нашу худобу* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 345); б) щоб з'їв хто-небудь. — *Мою ж Івасика було враз збито.. Так і кинули його у степу вижакам на поживу...* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 396).

2. *перен.* Легка наживка. *Літ з десять був у нас суддею Гливи. Да, знати, захотів на лакомий кусок, В Полтаву перешлов: так, кажуть, є пожива* (Греб., I, 1957, 70); *Запопадливі до поживи, бариню, ..пробуджують* [Салтиков з Гнатом] *пожадливі лутрські пристрасті* (Горд., Дівчина..., 1954, 290); // Вигода, користь. — *Яка пожива з їх* [теперішніх людців]*?.. Ях з цапа молока!..* (Г.-Арт., Байки., 1958, 184).

3. *перен.* Те, що є матеріалом для певної діяльності, джерелом чого-небудь. *Якщо пролізти по всьому Радянському Союзу, ..ніжна знайти безліч блискучого, дуже цікавого матеріалу, який необхідний як духовна поживи для виховання наших громадян* (Донч., III, 1960, 226).

◇ **Дава́ти** (да́ти) **поживу** кому, для чого — сприяти виникненню, поширенню, розвиткові чого-небудь. *Всі казки цікаві і дають поживу розумові, коли вони в оригінальні* (Досв., Вибр., 1959, 14); *Саме перебування* [Пушкіна] *на Україні дало багату поживу для поглиблення й покріплення цієї думки* [про оригінність

гноблення людини людиною] (Радьківський, III, 1956, 184).

ПОЖИВАННЯ[1], я, *с., рідко.* Те саме, що *життя* 4; існування. [Микола:] *Вони* [Наталка з матір'ю]... *дуже бідно живуть. Я болюсть їх родич і знаю їх бідне поживання* (Котл., II, 1953, 20).

ПОЖИВАННЯ[2], я, *с., рідко.* Те саме, що *користування*; споживання. *Узяла гроші, подякувала, та й бо зрато.— Ну,— кажу,— братику мій! нехай тобі на добре поживання будуть!* (Вовчок, I, 1955, 20).

ПОЖИВАТИ[1], аю, аєш, *недок., розм.* Проводити життя, жити, існувати. [Виборний:] *Помагай-бо, Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?* (Котл., II, 1953, 19); *Шведь там* [у хатині] *поживав* (Граб., I, 1959, 214); *— Як там поживає ваша дружина, товаришу гвардії майор? — запитав Хома* (Гончар, III, 1959, 427).

Жити-поживати; Жити та поживати, *фолк.*— жити якийсь певний, звичайно тривалий час. *Жив-поживав козак заможний Каим* (Гл., Вибр., 1951, 100); *Колгоспи стали рости, розвиватися, багатіти, а колгоспні люди жили собі та поживали* (Вишня, День..., 1950, 112).

ПОЖИВАТИ[2], аю, аєш, *недок.*, **ПОЖИТИ**, живу, живеш, *док., перех., розм.* 1. Уживати для їжі, пиття; їсти, пити. *Поживай, Хведьку, то хрін, то редьку (більш нічого)* (Номис, 1864, № 12003); [Іван:] *Слухайте, дідьку, хочете ви спокійно дожити віку, ...мавати рибку в сітку, поживать вареничків?..* (Сам., II, 1958, 140); *// наказ. сп.* **поживай (поживійте), пожий (пожийте).** Уживається як запрошення покуштувати що-небудь, поїсти, попити; у знач. ствердної відповіді. [Григорій:] *— Прошу, частуйтеся! Сестро, кумо! Семене, Гнате! Сідайте, прошу вас, та поживіте,— припрошувала Мотря* (Коцюб., I, 1955, 44)

2. Використовувати що-небудь для своїх потреб, витрачати щось на свої потреби; користуватися чим-небудь. *На світі так скучий живе: І сам не поживе — і людям не дає* (Бор., Тв., 1957, 169); *А сонечко наче сміється та гонить: — Скоренько! боржій! мерщій! Поспішайся, поживай світа!* (Вовчок, VI, 1956, 312); *Чи є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне Пожить, не ділить?* (Шевч., I, 1951, 345); *Так промовляють і пожив Антоніє та Карась заробітчик* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 41).

◆ **Пожити смерті,** *діал.*— умерти. *Нащо вони* [Остап і Соломія] *стільки терпіли, стільки набідувались на Бессарабії, мало не пожили смерті у тюрмах?* (Коцюб., I, 1955, 382); *З недільної дзвониці забамкали нараз дзвони, моя знали, що хтось у селі пожив смерти* [смерті] (Фр., IV, 1950, 389).

ПОЖИВАТИ *див.* **пожиляти.**

ПОЖИВАТИСЯ *див.* **пожилятися.**

ПОЖИВЛЯТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПОЖИВИТИ**, живлю, живиш; *мн.* поживлять; *док., перех., рідко.* Давати кому-небудь їжу; годувати. * Образно. *Хоч за полушку, та поживити душку* (Номис, 1864, № 10471); *// Давати що-небудь необхідне, постачати чимсь потрібним для нормальної дії, функціонування; живити. Іх* [квіточки] *поживляє ранкова роса* (Граб., I, 1959, 444).

ПОЖИВЛЯТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПОЖИВИТИСЯ**, живлюся, живишся; *мн.* поживляться; *док., розм.* 1. Мати з чого-небудь для себе якусь користь, вигоду; користуватися чим-небудь чужим. *Біля них* [рудень] *росли і...постачальники, торгівники, перекупники, дрібні арендарі — і просто обивателі, ладні поживатися копійкою необізнавих до наполягання робітників* (Досв., Вибр., 1959, 208); [Петро:] *А хто то тютюнник, що і до церкви ходить, і десять раз на день молиться, а на думці — як би...з кого більше процентів* [процента] *здерти, чужу худобу посісти, чужим добром поживитися?* (Мирний, V, 1955, 178); *// Діставати для себе користь, вигоду за чужий рахунок.* [Грицько:] *А вам про мого* [батька] *й гріх би що-небудь казати; здається, ви немало й пожилялися від нього* (Мирний, V, 1955, 154); [Дворник:] *Ну, що, поживився у земляка?* (Кроп., IV, 1959, 320); *Думали німецькі імперіалісти... поживитись на Україні, бо Центральна рада обіцяла дати їм за здолання мільйони пудів заліза, вугілля, марганцю та іншого добра* (Скл., Легенд. пандан, 1957, 25); *Різні пройдисвіти намагалися на себе релігійну личину з єдиною метою — поживитися за рахунок довірливих богомольців* (Наука., 8, 1959, 50).

2. Їсти, пити що-небудь; приймати їжу, корм. *Мабуть, дома нічого їсти так біга* [дівчина] *по чужим людях* [по чужих людях] *та й пожилявться* (Кв.-Осн., II, 1956, 74); *Милому все було байдуже; аби поживався, виспався і скупався. Він більше не бажав* (Мак., Вибр., 1954, 279); *Худи горобці літають, а ви* [горобчик] *за ними; що ваш знайдуть, то і ви пожилявться* (Л. Укр., III, 1952, 483); *// чим. Уживати що-небудь для їжі, живлення. — Від самого городи нічого не мав. Шукала, шукала у лісі на полиці, та не пожилялася нічим* (Л. Янов., I, 1959, 144); *— Та що з того, не жиє я* [кіт] *поживлячися мею* [ковбасою], *бо камінь тяжкий* (Фр., IV, 1950, 82).

3. Живитися (у 1 знач.) якийсь час. *А заробітчани радо такі! Думка: точ тиждень усмак пожилялься, попідять м'яса* (Мирний, I, 1949, 225).

ПОЖИВНИЙ, а, е. 1. Який містить необхідні для живлення організму речовини; *признач. для харчування, живлення кого-, чого-небудь. Всю розваду ми вирощуємо в пожилних горщечках* (Колг. Укр., 11, 1956, 13); *Зимою використовує пожилні речовини ґрунту, особливо фосфорну кислоту* (Хліборобові Укр., 5, 1956, 20); *// Багатий на речовини, які живлять організм; корисний для живого організму. На більш пожилних ґрунтах саджанці краще приживлюються після садіння й добре ростуть* (Озелен. колг. села, 1955, 122); *Великий вміст білка в зерні і соломи гороху дає змогу тваринникам складати пожилні рецепти* (Колг. Укр., 12, 1961, 10); *— Молодець! Та знайшов тріфельо! Це рідкісний гриб, дуже дорогий і пожилний* (Чаб., Стоїть вир., 1959, 145); * Образно. [Старий дипкон:] *То ти приїхав до нас щотижня на вілли у неділю іще в нас такі обіди для убогих), там матимеш пожилну добру страву для тіла і для душ* (Л. Укр., II, 1951, 229); *// Придатний для їжі. Узяв коваль хліб-бину., й сказав поважно: — Хай же, Катре, не буде нам хліб гіркий у житті, а хай буде пожилний!* (Головко, II, 1957, 208); *Не знайшовши нічого для себе пожилного і бачачи, що його* [фашиста] *приятелі вже виглядать, він потяг з столу скатерку* (Панч, В порозі, 1959, 114).

2. Пов'язаний із живленням. *Багаторічні трави сприятливо впливають також на пожилний режим ґрунту* (Колг. Укр., 5, 1958, 21); *Розроблено прискорений спосіб підвищення пожилної цінності соломи обробкою*

її амачною водою в комплексі із запарюванням (Хлібороб Укр., 10, 1964, 31).

△ **Пожи́вне середо́вище:** а) розчин, застосовуваний у мікробіології для вирощування бактерій, грибків, водоростей. *Він* [С. М. Виноградський] *розробив і вперше ввів у мікробіологічну практику метод так званого вибіркового поживного середовища, яке створювало умови для розмноження тільки певного виду мікробів* (Наука.., 9, 1956, 34); б) поетал. те, що є основою вирощування, розвитку якого-небудь організму. *Рослини.. були використані* [в космічному кораблі] *як поживне середовище для вирощування молюсків* (Фізіол. ж., VII, 1, 1961, 11).

ПОЖИВНІ́СТЬ, ності, ж. 1. Якість за знач. **пожи́вний** 1. *Низькою поживністю відзначається зимка цукрових буряків* (Хліборобові Укр., 8, 1964, 12); *Поживністю ядро горіха не поступається тваринному маслу* (Літ. Укр., 19.I 1965, 1); *При пастеризації молоко збіднює свій кількісний склад, поживність* (Профіл. зазвор.., 1955, 91).

2. *діал.* Корм. *Ота не має тепер поживності* (Сл. Гр.).

ПОЖИВО́К, вку, ч., *розм.* Те саме, що **пожи́ва.** — *Хліб та вода, ото єдиний мій поживок* (Н.-Лев., IV, 1956, 279); — *Мусить пташка малесенька дбать, Де б водиці дістать краплинку, Де б під снігом поживку шукать* (Л. Укр., I, 1951, 60); *Вважає* [Іван Федорів] *своїм життєвим покликанням «вивчувати народ» — Я мушу,— говорив він,— по світу розглядати і всім роздавати духовний цей поживок* (Іст. УРСР, I, 1953, 172).

◇ **На пожи́вок** — те саме, що **На пожи́ву** (*див. пожи́ва*). — *Наще вам, мамо, ключі? Я буду видавати узрч до пекарні на поживок для всіх!* (Н.-Лев., III, 1956, 199).

ПОЖИЛІ́ЦЬ, льця, ч. 1. Те саме, що **жиле́ць** 1; мешканець. *З кожного подвір'я виглядали цілими сім'ями пожильці* (Гончар, III, 1959, 91); *Знайоме парадне, сходи, двері з дивом спасом пожильців, да прати кожного прізвища цифра — сьомка йому дзвонить* (Дмит., Роздума, 1957, 210); // Той, хто займає у кого-небудь квартиру; квартирант. — *А дітей у вас, певно, з десятеро. Я не приймаю до себе на квартиру пожильців з дітьми* (Н.-Лев., I, 1956, 507); *Обладнав* [Стібенда] *собі в будинку правління кімнату, і, щоб було веселіше, взяв собі в пожильці Громського* (Земляк, Гнівний Стратіон, 1960, 389).

2. *розм.* Те саме, що **жи́тель.** *Є мало міст, що так би їй пожильці Любили, як чудовий і суворий.. Ленінград!* (Рильський, II, 1956, 178).

ПОЖИЛИ́ЦЯ, і, ж. Жін. до **пожиле́ць.** *Гама не в жарт зацікавилася роботою своєї пожильці-інженерки* (Минко, Ясні зорі, 1951, 158).

ПОЖИЛИ́ЧКА, и, ж., *рідко.* Те саме, що **пожи́лля.**

ПОЖИНА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОЖА́ТИ,** жну́, жне́ш, *док., перех.* 1. Зрізати під корінь стебла хлібних злаків серпом або жниварською машиною; жати. *Не ти* [враже] *пожнеш пшениці стиглий лан* (Гонч., Вибр., 1959, 209).

2. *перен.* Одержувати що-небудь унаслідок зробленого, здійсненого; користуватися наслідками зробленого, здійсненого. [Юда:] *Що він посіяв, те й пожав! Сам винен!* (Л. Укр., III, 1952, 141).

◇ **Пожина́ти ла́ври** *див.* **лавр**; **Пожина́ти плоди́** *чого* — одержувати те, що є наслідком праці, діяльності; користуватися чим-небудь одержаним, досягнутим у праці і т. ін. *Роки вирішальних успіхів соціалістичного будівництва, коли радянський народ уже міг пожинати плоди своїх зусиль, стали новим етапом у творчому розвитку Максима Рильського* (Крим., М. Рильський, 1960, 63).

3. *тільки док.* Жати якийсь час. *Саме жаль жнець, а він уже перестав — сидиться, тільки й можна по росі рядками жати, отож пожали* [мати з сином], *поки можна було, та й вернулися із степу заранці перед обідом* (Головко, II, 1957, 422).

4. *тільки док.* Вижати, жнучи все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Чи я в полі не пшеницю жала..? Возьми мене да й пожали, У сьомики пов'язали* (Чуб., V, 1874, 438); *Де був очменець* [ячмінець], *овесець високо,— давно пожали* (Хотк., II, 1966, 267).

ПОЖИРА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пожира́ти.**

ПОЖИРА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОЖЕ́РТИ,** ру́, рре́ш; *мин. ч.* поже́р, ла, ло; *док., перех.* 1. Поїдати що-небудь із жадібністю, без остачі (про тварин). *На буряки п'ятої бригади довгоносик напав навально.., він накидався хмарами і пожирав молоді сходи* (Минко, Повна чаша, 1950, 91); — *Два рази вже я* [Ворона] *висідала діточок, і оба рази.. повитягала* (Гадюка] *мені їх із гнізда і пожерла!* (Фр., IV, 1950, 75); *Любити ближнього? Якого? Того, що шкуру з мене здер? Та я б і серце вирвав в нього І кинув псу, щоб пес пожер!* (Бажан, Роки, 1957, 243); // *вульг.* Їсти що-небудь із жадібністю, у великій кількості (про людей). — *Де мамина?.. Пожерли!? Мамина моя дев'..* (Коцюб., II, 1955, 118); — *У тебе щось є в торбині? — А та вже своє пожер?* (Тют., Вир, 1964, 143).

◇ **Очима пожира́ти** *див.* **о́ко**[3]; **Пожира́ти кни́ги (журна́ли** і т. ін.) — читати швидко і багато. *Пожираючи без ладу сотні томів, Ярини вміла, однак, зібрати в голові промінь думок, розкидані там* (Коцюб., I, 1955, 156).

2. *перен.* **Знищувати,** спалюючи, поглинаючи і т. ін. кого-, що-небудь. *Гарячі сухові пожирають хирляві посіви* (Літ. газ., 22.VIII 1961, 4); *Щоб тебе сира земля пожерла!* (Номис, 1864, № 3792); — *Пожерло Полум'я п'ять хат і сім стоділ* [стодол]... (Рильський, II, 1960, 16); *Робота при таких закопах ще невинною і пожерла цотижня тисячі* [карбованців] (Фр., VIII, 1952, 380); // *безос. Темний.. гай як бомп пожерло* (Вовчок, VI, 1956, 296); // *розм.* Не давати існувати, діяти, функціонувати. *Вони* [перекупники і спекулянти] *пожирали один одного і всі разом гарбали місцеві багатства* (Смолич, V, 1959, 8); *Хіба вона не зіпсувала, що вони її дурять. Адже скажи людям зразу, що то для них землю білять, то.. живцем пожерли б один одного...* (Коцюб., II, 1955, 24); — *Це ваша* [куторяни] *морально-політична єдність? Но-вашому так: жери ти сусіда, або він тебе пожере!..* (Гончар, III, 1959, 224); // *тільки недок., у сполуч. із сл.* простір, далі, кілометри і т. ін. Дуже швидко пересуватися, долати відстань. *Машина пожирає степові далі, і тонкий свист кермяни безнадійно спиться її назустріч* (Епік, Тв., 1958, 574).

3. *тільки недок., перен.* Захоплювати цілком, заповнювати собою кого-, що-небудь (про почуття і т. ін.). [Панахида:] *Коли весело всім, тебе пожирає нудьга* (Мик., I, 1957, 263).

ПОЖИРА́Ч, а́, ч. Той, хто пожирає, поглинає кого-, що-небудь. *Існують мікроби — пожирачі метану, парафінів* (Наука.., 11, 1965, 20).

ПОЖИРА́ЧКА, и, ж. Жін. до **пожира́ч.**

ПОЖИРА́ЮЧИЙ, а, е. Діспр. акт. тип. ч. до **пожира́ти**; // у знач. прикм. *Нейробіли називають фасоцитами, тобто пожираючими клітинами* (Шк. тігієна, 1954, 78); *Якийсь таємний, пожираючий жар палить мені душу* (Коб., I, 1956, 129).

ПОЖИРІ́ТИ, іо, їеш. Док. до **жерті́ти**.

ПОЖИРУВА́ТИ, ую, уєш, *док., розм.* 1. *мисл.* Добувати їжу якийсь час, гуляючи, грабунки (про звірів, риб, птахів). *Починалась тепла тиха осінь. Пожируваши на плавнях, кефаль аже почала вертатись з озера в море* (Н.-Лев., II, 1956, 239); *Велика метушня зчинилась на ту пору, Бо зайця вбачено, що на грядках заїв (Мабуть, пожирувать він із лози прибіг..)* (Мідн., П. Тадеуш, вересн. Рильського, 1949, 333).

2. *перен.* Пустувати, жартувати з ким-небудь, залицятися до когось якийсь час. [К а т р я:] *Нашій сестрі тільки й на думці, аби з хлопцями пожируваши* (Вас., III, 1960, 119).

ПОЖИ́ТИ[1], живу́, живе́ш, *док.* 1. Бути живим, жити якийсь час. *Стара не довго ще пожила: на другий рік по весіллю вмерла* (Вовчок, I, 1955, 238); *В Тетяни думка: поживу ще! У мене ж молоденький вік...* (Тич., Зростай.., 1960, 33); // Вести активне, діяльне життя, мати насолоду від життя якийсь час. [Х и м к а:] *Хотілося молодій, як і другим пожити, часом і погулять* (Мирний, V, 1955, 224); *Що там буде — не питаю, А сьогодні погуляю, Поживу* (Олесь, Вибр., 1958, 286).

2. Перебувати, проживати де-небудь якийсь час. *Пожила* [Параска] *півроку у свекра та свекрухи, та й знову у наймах пішла* (Мирний, IV, 1955, 355); [В а с и л и н а:] *Ago Олександрівно, поживіть у нас* (Корн., II, 1955, 245).

3. Жити у який-небудь спосіб або в певних умовах якийсь час. *Поки пан Халявський був конотопським сотником, так пожила* [Зубиха] *у розкоші* (Кв.-Осн., II, 1956, 223); *Він якнайтепліше закутався в свою заробітчанську одежину, бажаючи зігрітись і краще пожити хоча б у сні* (Стельмах, II, 1962, 255).

◇ **Пожи́ти в шкі́рі чиє́й, яко́ї** — бути в чиєму-небудь або якому-небудь стані (звичайно поганому, незавидному) якийсь час. — *Хай і вони* [поміщики] *в нашій шкірі поживуть! — вирвалось у Григорія Волошина* (Стельмах, I, 1962, 369).

4. *чим, перен.* Знаходити задоволення в чому-небудь, бути захопленим чим-небудь якийсь час. *Я теж часом хотів би... пожити іншими, як кабінетного характеру, враженнями, освіжитися і своїми* (Коцюб., III, 1956, 379).

5. Вести з ким-небудь спільне життя, перебувати з кимсь у певних стосунках якийсь час. — *Восени весілля було, а після різдв і зійшли* [чоловіка]. *Не дали і року пожити* (Мирний, I, 1954, 238); [К а р м е л ю к а:] *Устиме, хоч недовго пожили зо мною, хоч один рік* (Вас., III, 1960, 237).

6. Почати жити спокійним, забезпеченим і т. ін. життям. — *Добре, що закінчилась війна, тепер і пожити можна* (Стельмах, II, 1962, 263).

ПОЖИ́ТИ[2] *див.* **поживи́ти**[2].

ПОЖИ́ТИСЯ[1], живе́ться, *док., безос., розм.* Житися якийсь час. — *Мені,— кажу на себе,— і пожилося, і погулялося* (Вовчок, VI, 1956, 219); *Тепер, коли минуле покрилося вже.. туманом, коли пожилося вже... тепер тільки всією душею розумію, як чисто тоді все було, як гарно* (Хотк., I, 1966, 145).

ПОЖИ́ТИСЯ[2], живе́ться, *док., розм.* Те саме, що **ви́тратитися** 2. — *Слабую дуже на голову й на очі. Було колись здоров'я, та пожилося* (Вовчок, Вибр., 1937, 217).

ПОЖИ́ТКИ, ів, *мн., розм.* Дрібне майно, домашні речі. *Родички зносили свої дрібні пожитки, скриньки., свої торбинки* (Н.-Лев., I, 1956, 313); *Дома в Костя Григоровича сьогодні вкладаються з пожитками, готуються до від'їзду* (Гончар, IV, 1960, 32).

ПОЖИ́ТКУВА́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **пожитку́вати**. *Одна частина* [господарства] — *старунок, а друга — пожитку́вання* (Март., Тв., 1954, 226).

ПОЖИ́ТКУВАТИ ую, уєш, *недок., перех., діал.* Споживати. *Панотець.. любив пожитку́вати, та не хотів старати* (Март., Тв., 1954, 226).

ПОЖИ́ТОК, тку, *ч.* 1. Добрі, сприятливі наслідки від кого-, чого-небудь; користь. *А може, й пожиток який з того буде, І з праці моєї скористують* [скористаються] *люди...* (Л. Укр., I, 1951, 11); — *Отак тобі, аж коєї деревіють* [дерев'яніють], *а пожитку нікого. Якби-то оце зерно та втрок родило* (Ірчан, II, 1958, 83); // Те, чим можна поживитися (у 1 знач.); нагода. — *А як же йде розкродом* [чинів]? — *От яко-тако* [так собі],— *нещодо відповів Гава.— Кленоту богато* [багато], *а пожитку мало* (Фр., III, 1950, 83); *Завжди у горі й біді ти щасливого жйця повороту. З кожної втрати умів взяти пожиток собі* (Зеров. Вибр., 1966, 375).

На пожи́ток кому́ — на користь, на благо, для блага кого-небудь. — *Ні, брате, тепер найвища, найкраща наука — вміти чесно жити на пожиток бідним, а не на їх нужду!* (Фр., I, 1955, 224); *Вона* [міська дума] *нам дбає на пожиток, Від неї мають заробіток Фельдшерів душ із п'ять* (Сам., I, 1958, 226).

2. Те саме, що **ма́йно** 1. *Ой бере́те ж воли й маже і весь мій пожиток* (Сл. Гр.); *Сидом за в'язями рушила підвода, на якій лежав злиденний арештантський пожиток* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 331).

3. тільки мн., *діал.* Достатки. *По них* [хатах] *відразу можна здогадатись, що за господар живе під тою чи іншою стріхою, які його пожитки* (Цюпа, Назустріч., 1958, 39).

4. *діал.* Пожива (у 1 знач.). *Сором'яся* [панотець]. *Але так, як той цуган, що з'їв чужий обід. Нібн сором цуганові є, та бо й пожиток його не минув* (Март., Тв., 1954, 293).

5. *діал.* Прожиткування. *Пустили їх* [Тимка та Орисю] *на пожиток далеко Орисина родичка — тітка Параска* (Тют., Вир, 1964, 263).

ПОЖИ́ТОЧНИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **корисний** 1. *Якби його* [дядька] *було вчити замолоду,.. якби би то вийшов пожиточний чоловік з нього!* (Коцюб., I, 1955, 467).

2. Багатий на речовини, які живлять організм; поживний. *Харч хоч і простий, зате пожиточний* (Кол., Терещ., 1959, 199).

ПОЖИТО́ЧНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. до **пожи́тковий**. *Усвідомлює* [Софрон] *вже перспективність та пожиточність нашої* [більшовицької] *програми для українського селянина* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 183).

ПОЖИТО́ЧНО, *розм.* Присл. до **пожи́тковий** 1. — *Ну, знаєш, любчику, се цікава історія, і тобі пожиточно буде почути її* (Фр., III, 1950, 249).

ПОЖИ́ТТЯ, я, *с., діал.* 1. Спільне життя; співжиття. [П а н а с:] *А знаєш, мама за ціле наше пожиття подружне мене вразила раз лиш — тим, що вмерла...* (Л. Укр., II, 1951, 458).

2. Прожиття, прожиток. *Швидко він зжився з новим своїм місцем на старій землі — і підвертав її під себе: вона йому плодила, родила — ставало на пожиття йому!* (Мирний, II, 1954, 261).

ПО-ЖІНОЦЬКОМУ, *присл., рідко.* Те саме, що **по-жіночому**.

ПО-ЖІНОЧОМУ, *присл.* Як жінка, подібно до жінки. *Він поставив руки хистки на стіл, по-жіночому сперше*

пальці (Загреб., Сюжа, 1961, 34); *Біля самого лісу здобно загаркавши, забудків кулемет, і, задихаючись від перелазу, по-жіночому знаєкала на левалі луна* (Стельмах, II, 1962, 170); // *Як у жінки. Форма воєйсько окреслювала її* [Оксани] *по-жіночому струнку постать* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 152); // *Як властиво жінці.* — *Чогось ніби сердиться* [матушка] *на нас.. І дивиться не так, як поперебу, і не говорить з нами, та все з учителькою. Щось є!* — *міркувала догадлива по-жіночому паперша* (Н.-Лев., IV, 1956, 133).

ПОЖМАКАНИЙ, а, е, розм. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пожмáкати**. *Він витяг з кишені підмака вже добре пожмаканку газету* (Собко, Нам спокій., 1959, 52); // *у знач. прикм. Витяг* [Петро Карпович] *з-за халяви тоєтий пожмаканий рукопис* (Є. Кравч., Квіти., 1959, 123); *Вóрання було підібрано вибагливо, зі смаком і явно личило їй. Не пожмакане, а, випрасуване, свіже...* (Гончар, III, 1959, 306); // **пожмáкано**, безос. присудк. *Лист пожмакано, але нічого — на хуторі годиться* (Смолич, Мир., 1958, 179); *Покривало сяєнено зі стола, пожмакано, кинуто на підлогу* (Тют., Вир, 1964, 135).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зім'я́тий** 3. *Пожмакане, вже підстаркувате лице виглядало як маска* (Журн., Знач. турботи, 1960, 129).

ПОЖМАКАТИ, аю, аєш і рідко **ПОЖМАКУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **зім'я́ти** 1. *Наліві нервово пожмакали газетний лист* (Пир., Вибр., 1960, 106); * Образно. *Роки постригали колись рівні риси* [обличчя], *закруглили, пожмакали їх* (Мушк., Серце.., 1962, 285).

ПОЖМАКОВАНИЙ, а, е, *рідко*. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пожмакувáти**. *Перед собою він бачив не пожмаковані кров'ю бинти й не мертво стерильні стіни шпиталю,.. а тутешнє безмір'я снігів і хмар* (Стельмах, Правда.., 1961, 12).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зім'я́тий** 3. *Пожмаковані вдоні з двома паперами скиці жеп великими жмарками нависали над.. вусами* (Стельмах, Вел. рідня, 1954, 688).

ПОЖМАКУВАТИ *див.* **пожмáкати**.

ПОЖМУРИТИ, рю, риш; *наказ. сп.* пожму́р; *перех., рідко*. Док. до **жмýрити**. *Зам вийшов із-за столу, щоб роздивитися на Дорошу, пожмурив на нього коротковзорі очі* (Тют., Вир, 1964, 147).

ПОЖНИВНИЙ, а, е. 1. Який проходиться після жнив. *Для пожнивних посівів використовують* [на Чернігівщині] *площі з-під ячменю, а іноді й озимої пшениці* (Хлібороб Укр., 5, 1964, 8); *Пожнивна оранка.*

2. Який висівають, який росте, виріває після жнив. *Застосування пожнивних культур — кукурудзи на силос та зеленчи — дає змогу виробити значну кількість кормів, добре збалансованих на білок* (Хлібороб Укр., 8, 1966, 5).

3. Який залишається після жнив. *Щоб не витрачати грубі корми для підстилання, сільські трудівники заготовляють пожнивні решетки (стерню), торф, болотні водорості* (Наука.., 10, 1963, 28); *Завзятому — хвала! Завзятому — любов! Хай все в душі зворить, немов стерня пожнивна, А іскорка надій світлиме їй дивна* (Гор., Заїча математ., 1961, 148).

ПОЖНИВНО, *присл.* Після жнив. *Його* [сирго] *нерідко сіють пожнивно на зеленій корм і силос після культур, які рано збирають* (Наука.., 4, 1966, 26).

ПОЖОВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **пожувáти** 1. *Підпавши* [шнур], *скидав* [Хайалі] *стару пожовану, об'їдену здебільша, пожовану* (Вишня, I, 1956, 185).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **жóваний** 2. *На конверті, що його заклеїли пожованим хлібом, Сергуга виєів: «Москва, ...товаришу Леніну»* (Панч, II, 1956, 425).

3. *у знач. прикм., розм.* Дуже пом'я́тий. — *Ноги ви ходили в непрасованих, якихось пожованих штанах і старому светрі.. мені здавалося, що я не думаю про вас* (Загреб., Диво, 1968, 25).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Те саме, що **завлáжений** 2. *Завволодівши її очима, твердо сказав* [Саїд]: — *Ми не можемо далі дустрічатися, щоб у банальних, пожованих балачках марнувати час, Любов Прокопівно!* (Ле, Мюстір'я, 1953, 52).

ПОЖОВКЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **пожóвкнути**. *Одно вузенькє віконце.. залічене було пожовклим від сонця і дощу папером* (Фр., II, 1950, 13); *Розчепіреними пальцями лівої руки чеєав* [професор] *бідну бороду, трохи пожовклу від старості й тютюну* (Дмит., Обпалені.., 1962, 49); *Ну й бідова ти Парка! Тоненька, пожовкла від процарниці, а жетка, мов козеня* (М. Ол., Леся, 1960, 82); // *у знач. прикм. На вогні лежали перев'язані солодкою серцю, горбо з хлібом та загорнутими в зелений лопух з'ятьма кусочками пожовклого сала, що лишилось від великодня* (Цюк, Вербівчани, 1961, 10); *Ольга,.. далі рже сердом пожовкле жито* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 35); *Мовчить і гнеться, мов живе, В степу пожовкла грава* (Шевч., II, 1963, 130); *Відкрив* [Іван] *очі, блиснув пожовклими білками і намагався вдихнути повітря* (Ірчан, II, 1958, 138).

ПОЖОВКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* пожóвк і пожóвкнув, кла, ло. Док. до **жóвкнути**. *Запід зовсім поблід, пожовк* (Мирний, І, 1954, 79); *Стоять гароди, мов у віночку.. Квасоля вже пожовкла* (Копйов, II, 1955, 15); *Я зберігала їх* [листи]. *пожовкли, а зберігала* (Логін., Давні рани, 1961, 60); *Вліпе лишо пожовкло, як вісок* (Черемш., Тв., 1960, 71); * Образно. *Гий, юності, кипучим джерелом! Настане час — поблякнеш ти напевне, пожовкнеш, ніби лист, і опадеш* (Голов., Поезії, 1955, 43).

◇ **В очах пожóвкло** *див.* **бíло**.

ПОЖОВТІТИ, ічу, ітиш, *перет.* Док. до **жóвтіти**. *Сумно й сірий лісу: вітри-сухові обмотали його рясні вітп, а рапті заморозки пожовтили та почервонили лист зелений* (Мирний, III, 1954, 255).

ПОЖОВТІЛИЙ, а, е. Діспр. акт. мин. ч. до **пожóвтіти**. — *Такий час, Кузьмо, настав,— відповіли* [отець Миколай] *його ж словами і підносить вгору тремтливі в пожовтілих від тютюну пазурки* (Стельмах, II, 1962, 300); // *у знач. прикм. Темная дібров Стиглa і мовчить. Листя пожовтіле З дерева летить* (Щог., Поезії, 1958, 173); *Він підімов до самого краю круч.. і сів на пожовтілій шторпи* (Добр., Од. солдатики, 1961, 103); *Смерть.. вже накпала свій знак на пожовтіле обличчя лютчака* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 124).

ПОЖОВТІННЯ, я, с. Дія за знач. **пожóвтіти**. *Ознаками достигання часнику є пожовтіння листя і підсихання та побіління верхніх плівок* (Колг. Укр., 3, 1957, 34); *Пожовтіння і опадання хвої у сіянців.. спричинюються різними грибами* (Лісівн. і полезах. лісорозв., 1956, 142).

ПОЖОВТІТИ, ію, ієш. Док. до **жóвтіти**. *Як бліднуе покаже осінь твар І сніпа овощ пожовтіє, Він трусить яблука і сушить на узвар* (Бор., Тв., 1957, 58); *Вони* [гроші].. *вже вилинялі й пожовтіли, пропали пилом* (Кучер, Трудна любов, 1960, 528); *Халва від сонцем пожовтіли* (Нагн., Вибр., 1957, 137); *Пожовтіло вже*

трава, загубила вроду (Сос., Щастя., 1962, 85); — *Кругле рожеве личко витягнулося, щоки запали, побліднів.., пожовтів* (Мирний, IV, 1955, 70); *Багряно кров простелиться крізь бинти. Лице так страшно пожовтіло* (Сос., II, 1958, 411); *В саме серце вразила Теодосія Іванівна стріла. За ці півдня Теодосій скинувся, пожовтів* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 358).

Пожовті́ти від злості (від заздрості, досади і т. ін.) — стати жовтим від роздратування, невдоволення чим-небудь. *Ще більше пожовтіє* [Жольовський] *від злості, коли побачив по очах пан, що вона задоволена з гетьманової прихрості й козакового зухвальства* (Ле, Напівнайко, 1957, 22).

Пожовті́вший, а, е. Те саме, що **пожовті́лий**. *Уже загальновідомою стала казка жінки здалеку грамотної. У ній, як і в багатьох інших пожовтівших фольклорних творах, будівництво комуністичного суспільства нерозривно поєднується з іменем В. І. Ленина* (Нар. ть, та етн., І, 1964, 9); *Пожовтівші роки.*

Пожовтува́ти, ую, уєш, *недок., перех. і неперех.* Жувати поквапливо, обережно, помалу або час від часу. *Пожовуючи смалцю губи, підполковник дивився на карту* (Гончар, II, 1959, 104); // *у знач. із сл.* губа́ми, ро́том. Неквапливо, обережно, помалу або час від часу робити рухи губами, ротом, як під час жування. *Прислічений, він то пробував щось писати, то, посмикуючи вуса та нервово пожовуючи губами, дивився у вікно* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 33).

Пожо́га, и, ж., *діал.* Пожежа. *В житті у нас була тривога, Но всій землі зула пожога, А він* [босць] *казав нам: не журись, ми переможемо колись!* (Шпорта, Твої літа, 1950, 156).

Пожолоби́ти, ить; *мн.* пожолоблять. Док. до **жолоби́ти**.

Пожолоби́тися, иться; *мн.* пожолоблятся. Док. до **жолоби́тися**. *В здоровій залі два кутки осіли, Підлога почулась і пожолобилась* (Н.-Лев., I, 1956, 618); *Листя трохи прив'яло, пожолобилось від спеки* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 91).

Пожолóблений, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **пожолоби́ти**; // *у знач. прикм. Всі, хто постійно працював на хуторі, діставали місце в кишкому з пожолобленими стінками бараці* (Гончар, Таврія, 1952, 214); *Для виправлення погнутих або пожолоблених металевих листів застосовують листоправильну машину* (Служ. справи, 1957, 135).

Пожува́ти, ую, уєш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Док. до **жува́ти** 1, 2. *Укинула Прійська ложку каші в рот; не пожувавши, коятула та й удовилася* (Мирний, II, 1954, 47); *Старий пожував жовту й сідкуюе* [Довж., I, 1958, 460); *Гості вшили по чарці, пожували чорного хліба й засмутились* (Н.-Лев., III, 1956, 123); — *Стояв я.. під деревом і думаю... дай.., сухарика пожую* (Тют., Вир, 1964, 497); * *Образно.* [Пилип:] *З путящої балачки, то й ви* [мужики] *дещо розбережуєте.* [Свирид:] *Таки як добре пожуєш, то й розмакуєш...* (Кроп., II, 1958, 15); * *У порівн.* — *Оце тисяча* [карбованців] *обстрьопаними, старими бумажками... Та й замололи ж їх діти та бабусі! Неначе в роті пожували* (Н.-Лев., III, 1956, 285).

2. *перех. і неперех.* Жувати якийсь час. *Іван підвів, прикрав портрет до стіни, а Калениць, пожуваши ще трохи, вийняв хліб з рота і прилипив* (Коцюб., II, 1955, 196); // Ввівши що-небудь у зуби, зробити кілька жувальних рухів. — *Що чувати, що видать у вашій конюшні?* — *спитав Передуда. Захар пожував сині вуса, підвів на нього очі:* — *Погано* (Кучер, Прощай.., 1957, 275); *Вова нервово пожував.. тонкі зуби* (Ткач, Арена, 1960, 142); // *у сполуч. із сл.* губа́ми, ро́том. Зробити кілька рухів губами, ротом, як під час жування. *Дід підвів кошлаві очі, пожував губами і вдарив по струнах* (Тулуб, Людолюди, I, 1957, 47); *Спробувала* [Уляна] *пожувати ротом, але біль скував щелепи* (Ле, Правіз., 1957, 138).

Пожужми́ти, млю, миш; *мн.* пожу́жмять; *перех., рідко.* Док. до **жужми́ти**. *Пожужмити бильцем.*

Пожу́рувати, ую, уєш, *док., заст.* Жу́рувати якийсь час. — *Маючи гроші — поїхав би* [Генпадій] *за кордон, пожурував, світу побачив* (Кочура, Зол. грамота, 1960, 220).

Пожу́рити[1], журю́, жу́рить, *док., перех.* Засмутити чим-небудь усіх або багатьох; позасмучувати. *Розказала про своє горе та й пожурила тим нас усіх* (Сл. Гр.).

Пожу́рити[2], журю́, жу́рить, *док., перех.* Висловити кому-небудь своє незадоволення з приводу чогось; сказати комусь на його помилки, неправильні вчинки. *На репатріаційному пункті його прийняли тепло й чуло. Висловлювали гіркі докори, пожурили трохи, подали йому руку допомоги* (Цюпа, Назустріч.., 1958, 450); *Давида Тихія стрів питанням в очах... Ще й пожурив: — Казав же — бережись* (Головко, II, 1957, 36).

Пожу́ритися, журю́ся, жу́ришся, *док.* 1. Засмутитися з яких-небудь причин (про всіх або багатьох); позасмучуватися. *Сидимо, пожурилися... Книжки в кутку тихом поприпадали...— в голові не те* (Вас., Таланг, 1955, 44); *Жінки пожурились. Задумалась кожна* (Нех., Хто сіє вітер, 1959, 220); * *Образно. Берези вже жовкли, зачули близьку осінь, пожурилися* (Збан., Курид. о-ви, 1963, 101).

2. Журитися якийсь час. *Застояв* [Перебендя], *та й згадав, Що він сиротина, Пожурився, посунув, Сидячи під тином* (Шевч., I, 1951, 25); *Кінець настав. Ото й добре, що кінець,— поплакали, пожурились, а тепер додому* (Жур., Вечір., 1958, 344); // *безос.* — *Мені,— кажу на себе,— і пожилося, і пожурилося* (Вовчок, VI, 1956, 219).

3. *за ким.* Сумувати, тужити якийсь час через відсутність, утрату кого-небудь. *Перший женіх вбогий був парубок.— я не пішла за його! ..Він пожурився за мною, та з іншою оженився* (Вовчок, I, 1955, 250).

4. *ким, чим, над ким — чим.* Сумувати з приводу того-небудь якийсь час. *Мати поплакала, пожурилася нещасливою синовою долею* (Мирний, IV, 1955, 37); *Є* [Любі] *з ким пожуритися над своєю долею* (Стельмах, I, 1962, 344).

Пожухлий, а, е. Який утратив блиск, яскравість, потьмянів (про барви, тони). *Над рудим пожухлим степом пливло по вітру легке й прозоре мбління літа* (Тулуб, В степу.., 1964, 156); // Який утратив свіжість, висох (про траву, листя і т. ін.). *Від горб почали сходитись вівці, скубучи пожухлу траву* (Донч., VI, 1957, 368).

Пожухнути, не. *док.* Утратити блиск, яскравість, потьмяніти (про барви, тони). *Потемніли, пожухли і почали опадати сніги* (Вол., Сальвія, 1959, 207); // Утратити свіжість, висохнути (про траву, листя і т. ін.). *За кілька днів.. в саду пожухла і лягла на землю трава, зотліло листя* (Збан., Сеспель, 1961, 110).

ПОЗ *див.* пова.

Пóза[1], и, ж. 1. Положення тіла людини або тварини. *На лаві, в вигідній і мальовничій позі, розкинулася молодий циган* (Коцюб., I, 1955, 368); *Навпроти широко відчинених задимлених дверей стояв ряд в урочистих позах ковалі* (Гончар, III, 1959, 92); // Поло-

жених, яке спеціально приймає той, кого малюють або фотографують. *Вчора я заходила у фотографію. Наші другої карточки вони не робили, бо в тій позі посиділи замало* (Л. Укр., V, 1956, 220); *Олена... сіла напроти нього, все ще зберігаючи ту непринудну, немов для позування перед монтьорром чи фотографом, позу* (Вільде, Сестри.., 1958, 314).

Набува́ти по́зи (поз) *дит.* = **набува́ти і**: **Става́ти (ста́ти) в по́зу; Прибира́ти (прибра́ти, приймати, прийня́ти) по́зу** — надавати своєму тілу якогось (звичайно непринудного, показного) положення. — *Пока, сама тоже не помічаючи, стає в театральну позу і аж сверлить человека очима* (Стельмах, На.. землі, 1949, 278); — *А ми що не жуляри? — прибравши позу, так само потупившися перед Тарасом і перед усіма Оксанка й Галя* (Мокр., Острів.., 1961, 32); [Любов в кріслі-колисці й приймає вчинену позу:] *Ух, сміхами ми зреби!* (Л. Укр., II, 1951, 8).

2. *перен.* Нещира поведінка; хизування, рисовка. — *Так, Нерчин, ти вовсю з вітрякми і видпочас грався у невизнаного генія. Це просто поза* (Рибак, Час.., 1960, 472).

◇ **Става́ти (ста́ти) в по́зу** *кого* — удавати з себе кого-небудь; приймати який-небудь вигляд, той з метою справити певне враження на когось. *Бунчук-Балаба розкланявся й став у позу ображеного генія* (Рамт., Розлука, 1957, 255).

ПОЗА[2], *прийм., із знах. і оруд. в.* (*і*). Уживається при вказуванні на предмет, місце і т. п.: а) позаду, по другий бік яких спрямована дія (*знах. в.*). *Вона розчинивши рухом закрила очі і втратила рівновагу... Синій халат в жовті півники метнувся поза скло і зник* (Коцюб., I, 1955, 401); *Пройти поза двері;* б) поза межі, мимо яких спрямована дія (*знах. в.*). *Не все* [у грі]. *Що вдарю, то й поза киму, й поза киму* (Мик., Кадильниця, 1959, 7); в) за межі яких спрямовано дію (*знах. в.*). *Олександра чудувалася в службі. Думки її реалісь поза обсяг щоденщини; вони бажали кращого, пранникового життя* (Коцюб., I, 1955, 64); — *Не я і так порушую бібуєїв заповіт, щоб жодна книга не виходила поза стіни цієї бібліотеки* (Головко, II, 1957, 489); г) позаду, по другий бік яких хто-що-небудь є, міститься, перебуває (*знах. і оруд. в.*). *Коли б могли вони тим людям нагадати Про покоління, замучених братів, Посадженних поза залізні грати* (Л. Укр., I, 1951, 166); *Дивився* [Павло] *на зелені лани, на синю вдалині смугу лісу поза Ніжин* (Головко, II, 1957, 138); з) за межами яких хто-, що-небудь є, міститься, перебуває (*оруд. в.*). *Озеро поза всяком. Об берег плескало* (Гл., Вибр., 1957, 257); *Його* [рояль] *не було ще тут, у темній і завушній післі мої кімнати, але там... поза кімнатою, найдалі, він уже був* (Смолич, II, 1958, 7); *// у знач. сл. с и д і т и, р о з г а ю в а т и, с и д і т и і т. ін.* Уживається при вказуванні на предмет, біля якого хто-небудь розміщується для виконання певної дії або хтось перебуває, робляючи щось (*знач. і оруд. в.*). *Всіх гостей нанозсідженим поза столи в хаті* (Фр., VIII, 1952, 66); *Поза столом сидить ма лаві і тягне люльку, скажений головічок — вже дванадцять не юнак* (Вовчок, VI, 1956, 281).

2. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на місце дії, яка відбувається: а) по другий бік предмета, за чим-небудь. *Ни їй-богу ж, поза кущем щось шелесть, шелесть!* (Номис, 1864, № 4356); *Неначе злодій, поза вилами В неділю крадуся я в поле* (Шевч., II, 1963, 64); *Тут уже сновигали діти поза парадою, по подвір'ю* (Головко, II, 1957, 158); б) позаду кого-, чого-небудь. *Мій парубок тільки очима світить та поза мною посувається знай до дівчини* (Вовчок, I, 1955, 75); *Ну, а ж кала — поза хлупнями йти! Поможно горбу буде той кесть, Кому красуня перейшла дорогу!* (Рильський, II, 1960, 122); в) за межами чого-небудь. *Люди елебузували про їх довгі гуляки удвох поза городом* (Мирний, III, 1954, 198); *Прамувати* [рєчницки] *не до села, а, видно, памятивши його, повернули круто поза селом* (Збан., Сеспель, 1961, 249); *Вони бігали поза осінями, бродили в холодній воді* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 46).

3. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на особу, предмет і т. ін., слідом за якими хто-небудь іде, щось рухається. *Спустився* [дід] *у сажалку, забився поза відьмою* (Стор., I, 1957, 85); *Вдарь раз веслом і вдруге, човен воду розчне, І на дні руки дзріжка Поза човном потече* (Щог., Поезії, 1958, 142); *Раптом спинаться* [вони], *почувши знакий тріск Курків підвівенних: то тихо поза псами Мисливець надійшов* (Мідк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 181).

4. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на існування, наявність кого-, чого-небудь або перебування когось за межами того, що названо іменником (займенником). *Існують речі незалежно від нашої свідомості, незалежно від нашого відчуття, поза нами.* (Ленін, 18, 1971, 92); *Василь казав, що буде любити її, бо таких чорних брів нема в Кругах, та й поза Кругами ти знайдеш* (Коцюб., I, 1955, 64).

5. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на те, що назване іменником виключається; крім чого-небудь. *Ми з тобою, донечко, знайдемо другі інтереси поза управською, будемо читати, писати* (Коцюб., III, 1956, 187); *// Без чого-небудь. Виробилися одноїбні, професіональні інтереси, поза якими вона почувала себе мухою восени* (Коцюб., I, 1955, 312); *Об'єднані в профспілку перукарі могли оголитись, що степових героїв вони голитимуть безкоштовно і поза всякою чергою* (Гончар, II, 1959, 1031).

6. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на можливість існування чого-небудь при умові, що назване іменником відсутнє, не існує. *Згадувалась домівка, згадувалась дружина, згадувалось все те, до болю привабливе, що було можливим тільки поза війною* (Гончар, III, 1959, 377).

7. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на перевищення якої-небудь міри, норми, на вихід за межі чогось. понад щось. *Вся біда якраз у тім, що сили не маю робити щось поза службовою працею* (Коцюб., III, 1956, 392); — *Теж мені знаряддя! За те, що не вилучали в біді товариша, майте три карядки поза чергою!* (Гончар, III, 1959, 202).

8. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на те, що дія відбувається всупереч, наперекір тому, що назване іменником, або незалежно від нього. *Можу покластися, що я зовсім не хотів її зла і все трапилось поза моєю волею* (Ю. Янов., II, 1958, 73); *Я тут почуваю себе багатим, хоч нічого не маю. Бо поза всякими програмами й партіями — земля належить до мене* (Коцюб., II, 1955, 230).

9. *з оруд. в.* Уживається при вказуванні на предмет, за межі якого поширюється дія. *Хто не знає «Мекки», куди збиралось з цілого повіту панство, як на Магометову могилу бугурмети з цілого світу?.. Не в одному Гетьманському знають «Мекку», знають її й поза Гетьманським...* (Мирний, I, 1949, 205).

10. *із знах. в.* Уживається при вказуванні на певний час перед чим-небудь. *А Федорка всміхалася райдісно. Ой поза ок те літо вона бачила Василя* (Головко, I, 1957, 245).

ПОЗААТМОСФЕ́РНИЙ, а, е. Який перебуває, розташовується, відбувається і т. ін. за земною атмосферою, вище неї. *Вже існують проекти позатмосферних орбітальних обсерваторій, спеціально призначених для вивчення короткохвильового випромінювання Сонця* (Наука..., 1965, 26).

Позаатмосфе́рна астроно́мія — розділ астрономії, який веде дослідження за допомогою апаратури, встановленої на супутниках і космічних ракетах, в умовах, коли атмосфера не заважає. *Сучасна оптична астрономія, радіоастрономія і особливо позатмосферна астрономія дозволять найближчими роками з'ясувати природу процесів на планетах Сонячної системи* (Ком. Укр., 4, 1968, 90).

ПОЗАБАВЛЯ́ТИ, яю, єш, *док., перех.* 1. Забавити всіх або багатьох.

2. Забавляти якийсь час.

ПОЗАБАВЛЯ́ТИСЯ, яюся, єшся, *док.* Забавлятися якийсь час.

ПОЗАБЕ́ЙКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., діал.* Забешкатися (про всіх або багатьох; у багатьох місцях). *Спасибі тому цареві, що цей міст вистроїв* [побудував]: *як ми дівчатонькі люди, та б ми позабейкувалися тут* (Чуб., II, 1878, 256).

ПОЗАБИВА́ННЯ, а, с. *Дісир. пас. мин. ч. до* **позабива́ти**. *Вимахуючи.. руками і спотикаючись на позабивані стовпці, тінню пересувався кошлатий силует* (Вас., II, 1959, 10); *Вікна позабивані ошучками, стріха латана* (Ірчан, I, 1958, 330); // **позабива́но**, *безос. присудк. сл. Ви одразу згадав, що патрони позабивано нещільно, що гноти були короткі. Вибух мусить бути зразу — осьось* (Гр., Без хліба, 1958, 149); *Скрізь по жертовниках всіх позабивано в жертву телята* (Зеров, Вибр., 1966, 278).

ПОЗАБИВА́ТИ, аю, єш, *док., перех.* 1. Ударами забити, заглибити, увігнати в щось (усе або багато чого-небудь). *Перемірявши город, вони розділили його віддавж поталовині й позабивали на межі кілки* (Н.-Лев., II, 1956, 354); *Улама з Юлею поралкували біля казана, встановлюючи його на дерев'яних сошках, які насилу позабивав у землю Тимко* (Тют., Вир, 1964, 231).

2. Прибивши дошки, щити і т. ін. цвяхами або вставивши, уткнувши, всунувши що-небудь, закрити отвори, проходи тощо. *Позабивав* [Максим] *вікна та двері у батьковій хаті та й подався заробляти на шахти* (Гр., I, 1963, 371); *Шибки позабивали диктом та дошками* (Ільк., Ліс. красуня, 1955, 156).

◇ **Позабива́ти в кайда́ни (колодки** і т. ін.) — те саме, що **Забити в кайда́ни (колодки** і т. ін.) (всіх або багатьох) (*діал.* **забива́ти**). *Іх* [утікачів] *усіх позабивали в кайдани і посадили в тюрму* (Н.-Лев., II, 1956, 291).

3. Заповнити чимсь усе або багато чого-небудь; // Засмітити, закупорити собою все або багато чого-небудь; // *безос.* — *Пустили ми воду в один радіозел, а в них в зрошувальній мережі курею повно — натягало того добра в пропускні труби, позабивало їх, і вода бурхнула через дамби...* (Гончар, Тронка, 1963, 274).

4. Позбавити життя, убити всіх або багатьох. — *Господи! там, кажуть, на той світ позабивали* [різними] *сердешних...— відказала Христя* (Мирний, II, 1954, 200).

◆ **Коза́ позабива́ти** — грати у доміно якийсь час. [Васи́ль Пана́сович:] *До пенсії лишилось кілька днів...* [Пе́ченій:] *Коза позабивати захотілось?* (Підс., Жарти..., 1968, 99).

ПОЗАБИВА́ТИСЯ, бимося, бишся, *док.* 1. Зеліпти, схопитися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Темно і якось моторошно було в селі. Навіть собаки мовчали, позабивавшись у свої теплі буди* (Кучер, Прощай..., 1957, 170); // Проникнути, потрапити кудись, у що-небудь (про все або багато чогось; у багатьох місцях). *Під корні позабивалися* [кулі], *в воду пірнули* (Хотк., II, 1966, 111); *Сніг позабивався в щілини парка.*

2. Зайти, заїхати куди-небудь далеко; опинитися десь (про всіх або багатьох).

3. Засмітитися, закупоритися чимсь (про все або багато чого-небудь). *Димарі позабивалися.*

4. Ударившись об що-небудь, відчути біль; забитися (про всіх або багатьох).

5. Загинути, убитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАБИРА́НИЙ, а, е. *Дісир. пас. мин. ч. до* **позабира́ти**. *Покої були пустісінькі, всі коштовні одяги були позабирані* (Фр., III, 1950, 168); // **позабра́но**, *безос. присудк. сл. Скриня розкрита, і не тільки дукачі, а й керсетки, і вишиті сорочки, і полотно — все.. позабрано* (Тют., Вир, 1964, 16).

ПОЗАБИРА́ТИ, аю, єш, *док., перех.* 1. Взяти собі, із собою все або багато чого-небудь. *Люди позабирали клунки з хлібом і поплентались на панський лан* (Н.-Лев., II, 1956, 195); *Німченьку позабирають люди, Останеться суха стерня* (Гл., Вибр., 1951, 135); *Ми жупки знову повертаємо назад, щоб позабирать.. наші речі* (Досв., Вибр., 1959, 64); // Схопивши, охопивши рукою (руками або якимсь знаряддям), узяти все або багато чого-небудь. — *Позабирали* [чепці] *в руки свічки, та давай перед Миколаєм править та молитись* (Н.-Лев., II, 1956, 330).

2. Повести, повезти з собою, до себе всіх або багатьох. *В неділю або в свято Іван з Мотрею підуть до церкви; іноді, як не дуже холодно, позабирають і хлопців з собою* (Мирний, I, 1949, 210).

3. Насильно взяти, відняти в когось усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Тільки що діти літ стали доходити, що вже матері і вітця, і вітьк. позабирали їх до походів* (Новчок, I, 1955, 23); *Прийшло четверо* [корожих] *офіцера, повечеряли, .мамцяли. Так ви зброю в них позабрав* (Довж., I, 1958, 370); — *Кажуть, мамлюці всіх коней у хуторян позабирали* (Гончар, II, 1959, 225).

◇ **Позабра́ти в свої ру́ки** — захопити собі, привласнити все або багато чого-небудь. — *Як се так таки нікто й не думав позабрати все те* [решефти] *в свої руки!* (Фр., III, 1950, 65).

4. розм. Заарештувати, затримати (всіх або багатьох). *Не досягло й до року, як школи закрили; декого з учителів позабирали, повисилали* (Мирний, II, 1954, 188).

ПОЗАБИРА́ТИСЯ, яємося, ятеся, *док.* 1. Проникнути, зайти, залізти куди-небудь (про всіх або багатьох). — *Позабираються* [Христя і Мар'я] *до пання в хатці Чого? — ірмала Пустиня Іванівна* (Мирний, III, 1954, 205); *Позабиравшись в сторожкій аудиторії на факультетах, сидять над конспектами студенти* (Гончар, Людина..., 1960, 3).

2. Піти, поїхати звідкись, куди-небудь (про всіх або багатьох). *Одного разу, саме в жнива, коли всі з дому позабиралися в поле, бідний Мурко ходив голодний по подвір'ю і мурколів дуже жалібно* (Фр., IV, 1950, 82).

ПОЗАБІГА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Забігти куди-небудь (про всіх або багатьох). *Всі ведмеді позабігали за сто миль* (Хотк., II, 1966, 160); *Каменюки позповалися по льохах, по горищах, деякі позабігали безвісти* (Вас., I, 1959, 238).

ПОЗАБОВТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Заботувати (грязюю, водою і т. ін.) все або багато чого-небудь. *Бач, як позаботувували свідки* (Сл. Гр.).

ПОЗАБОВТУВАТИСЯ, уюся, уємося, уєтеся, *док., розм.* Заботуватися (про всіх або багатьох). *Позаботувалися по росі лодиняки* (Сл. Гр.).

ПОЗАБОЛОЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаболо́чувати**. *Третій день ішов заливний дощ. Усі дороги позаболочувані: ні пройти, ні проїхати* (Кач., II, 1958, 453).

ПОЗАБОЛОЧУВАТИ, ую, уємо, уєте, *док., перех.* 1. Перетворити в болото дороги, шляхи, місцевість і т. ін.; // Заболотити дорогу, шлях, місцевість і т. ін. в багатьох місцях.

2. *розм.* Забруднити, забризкати болотом (у 2 знач.) все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАБОЛОЧУВАТИСЯ, уються, уємося, уєтеся, *док.* 1. Перетворитися в болото; покритися болотами (про дороги, шляхи, місцевість і т. ін.).

2. *розм.* Забруднитися, забризкатися болотом (у 2 знач.) (про всіх або багатьох).

ПОЗАБРИЗКУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позабри́зкувати**. * Образно. *Дівчата ходять попід руки, .. ходять у нових яскравих хустках, всі позабризкувані густим рум'янцем, дружно лузають перепряжене каслння* (Гуц., 3 горіха.., 1967, 150).

ПОЗАБРИЗКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Забризкати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Пороззлюпував* [горідку], *позабризкував усіх, два збитенькові п'ять цілкових, потім Тимоха дальш* [дали] *кумедій строїти* (Кв.-Осн., II, 1956, 291); *Білі стіни будинків карочки позабризкували чорною й рудою фарбою, щоб вони здавалися ворожим льотчикам рукавиці* (Кучер, Голод, 1961, 59); // *у що.* Покрити бризками, забруднити все або багато чого-небудь. *Жупани позабризкували в грязь у бійці* (Сл. Гр.).

ПОЗАБРИЗКУВАТИСЯ, уються, уємося, уєтеся, *док.* Забризкатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОЗАБРІХУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Забрехатися (про всіх або багатьох). *Позабрі́хувалися уже ви так, що далі нікуди* (Сл. Гр.).

ПОЗАБРОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Забродити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАБРУДНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Забруднити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАБРЬОХУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Забрьохатися (про всіх або багатьох). — *Добре тобі, що ти така веселенька, що і перестрибнеш через калюжу, а ми не вдержимося, так так у неї і шубовснемося. Бач як позабрьохувалися!* (Кв.-Осн., II, 1956, 321).

ПОЗАБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех. і неперех., також із спол.* що, де, як і т. ін. 1. Перестати пам'ятати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Мала Вам це щось багато писати, але сьогодні позабувала все якось, нехай вже коли іншим разом* (Л. Укр., V, 1956, 42); *От так-то* [біля станка] *і чоловіки, що покидали дома недужих жінок і скотину і позабували, що треба у поле їхати...* (Кв.-Осн., II, 1958, 174); *Живучи далеко від села, рідко згадавши до церкві, вона, певне, давно позабувала ті молитви, що сяк-так їй замолоду впитали вдома* (Стельмах, 1, 1962, 339); // Розучитися робити що-небудь. — *Я вже давно грала й, мабуть, чисто все позабувала,— пишаючись, промовила Олеся* (Н.-Лев., III, 1956, 46).

2. Стати байдужим до всіх або багатьох, усього або багато чого-небудь; перестати думати про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Як зайдіте пишна рожа, так усіх позабуваєш, усі* [квіти] *проженеш, а тільки на неї і дивишся в усе* (Кв.-Осн., II, 1956, 311); — *Як почне вік, тіточко, розмовляти, то я й позабуваю все, що там розпочала робити і що до чого* (Вовчок, 1, 1955, 281); // Втратити стосунки, зв'язки з ким-небудь, відсунутися кого-небудь. [Мирґа (*cellarz*):] *А вже мої стежки Там, на Україні, Позаростали; А вже ж мене родиноньки Позабували...* (П.-Лев., II, 1956, 448); — *От яке діло,— думає собі Навло,— три голи, як з дому зникла, а вже позабували мене люди* (Тют., Вир, 1964, 285).

3. Не взяти з собою, залишити через неуважність усе або багато чого-небудь. *Позабувала монати на полі.*

◇ **Позабува́ти язика́** *десь* — те саме, що **Забу́ти язи́к в роті** (про всіх або багатьох) (*див.* **забувати**). — *Ходити* [на збори] *а толком треба.— А то ми коли й підемо кавіть, а дивись — язики й позабували дома в кочергах* (Головко, I, 1957, 303).

ПОЗАБУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **позабува́ти** 1. — *Так як звуть вас, мої дітоньки?* — *жартував Микола. — Коли б не позабуватись та часом не збрехатись* (П.-Лев., II, 1956, 220); *Те, що в дитячих літах чується, .. потім якось забувається.., тогото я бачащко з Івасевих казок позабувався* (Григ., Вибр., 1959, 445); *Солов'і співають позабувались* (Сл. Гр.).

2. Поступово зникнути з пам'яті, з думок (про все або багато чого-небудь). *Багато з того, що тоді було, позабувалося — аджеж їй тільки чотири роки було, як мати вмерла* (Гр., Без хліба, 1958, 150); *Ті слова давно позабувались, а тепер вони, як травичка по дощі, підвозяті голівки, .. живуть і рідіють* (Вільде, Сестри.., 1958, 203).

3. Не взяти з собою, залишити через неуважність усе або багато чого-небудь. *Позабувалися сумок.*

ПОЗАБУДОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Забудувати яку-небудь ділянку (або кількі-небудь ділянки) полком або в багатьох місцях. *Обидва двори позабудовував* (Сл. Гр.).

ПОЗАБУ́ТИ, у́ду, у́деш, *док., перех. і неперех., розм.* Те саме, що **забу́ти** 1, 2, 4. *Хома вже давно позабув, який тоді* [тоді] *день був* (Кв.-Осн., II, 1956, 233); *Позабула* [Катерина] *через молитви* (Хотк., II, 1966, 253); *Я з думою молодою Усе позабуду. І з проклятою журбою Незнаюмий буду* (Рудан., Тв., 1956, 75); *Коли жандарм проїжджав через Листівки, прикрадав собі цигарки, про котрих зовсім був позабув* (Фр., II, 1950, 35); — *Скоріше, козаче, в могилі буду, Ніж тебе, серденько, да позабуду!* (Чуб., V, 1874, 77); *Софії чи Праві хіба позабути, Як рідо і щиро вітали здалн Визволення їхні московські салюти* (Наги., Вибр., 1950, 32); [Сильвестр:] *Дивись, Микито, знов моя порада Ти позабув і судиш про князів!* (Коч., П'єси, 1951, 13).

ПОЗАБУТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позабу́ти**. *Нехай проклянуть ми і світом позабуті! Ми ломимо скалу, рівняєм праведні путі* (Фр., X, 1954, 40).

ПОЗАБУТИСЯ, у́дуся, у́дешся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **забу́тися** 1, 5. *Багато прекрасних людяних порівнянь розгубилось і позабулось на життєвих дорогах* (Довж., I, 1958, 437); *Перелупалась назви й дати, Позабулося, що було* (Дмит., В обіймах сонця, 1958, 131).

ПОЗАВАЛЮВАНИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позавáлювати**. *Один* [запорожець] *розказує, що.. у Малинській Лаврі, які-то печери довгі та глибокі, позавалюваві бочками з срібними золотими* (Кв.-Осн., II, 1956, 229).

ПОЗАВАЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Завалити, заповнити чимсь усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *А в кого к чим, поприносили дерева, дворі позавалювали* (Головко, II, 1957, 457).

2. Обвалюючи або розламуючи, зруйнувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАВАЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* 1. Упасти, обвалитися, руйнуючись (про все або багато чого-небудь; *// перен.* Зруйнуватися, обвалитися, засилаючись. *Пойна завелемаця окоп дивився на Нуту, щоби боєжав, щоб його ями позавалювалися* (Фр., IV, 1950, 12).

2. Запасти, вваливши (про все або багато чого-небудь). — *Під очима синяки., очі позавалювалися* (Л. Янов., I, 1959, 275).

3. *фам.* Укластися, лягти де-небудь (про всіх або багатьох).

4. *перен.* Зазнати невдачі, провалу в чому-небудь (перев. на екзаменах) (про всіх або багатьох).

ПОЗАВГОРІДНО, *присл., діал.* 1. *у сполуч. із сл.* і т. п., пíти, їхáти і т. ін. Кружним шляхом, стороною; городами, а не вулицею.

2. *у сполуч. із сл.* і говорúти, казáти і т. ін., *перен.* Не прямо, натяками. — *Ви цікали мені щиро не кажете, а завжди маніжуєте, позавгорідно* (Сл. Гр.).

ПОЗАВДАВАТИ, аю, аєш, *док., перех., заст.* Примусово віддати, заслати куди-небудь усіх або багатьох. — *Я вас у Сибір позавдаю!* (Сл. Гр.).

ПОЗАВЕРТАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *неперех.* Змінити напрямок руху, зробити поворот (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Машини позавертали за ріг; Діти позавертали до клубу.*

2. *перех.* Спрямувати рух кого-, чого-небудь в інший бік, назад і т. ін., повернути всіх або багатьох, усе або багато чого-с. *Позавертати підводи назад; // Повернути, зігнати до табуна, череди* (коров, овець і т. ін.), не дати їм вийти за межі пасовиська тощо. — *А куди ви? — підвівши голову, питає дід.— Підіть, лишень овець позавертайте!* (Мирний, II, 1954, 57).

3. *перех.* Загнувши, підняти, зсунути все або багато чого-небудь у багатьох місцях. *Буря вулиці на пасіці поперекидала, яблуня позбивала, покрівлі позавертала* (Горд., Дівчина., 1954, 235).

ПОЗАВЕРТАТИСЯ, аємося, аєтеся, *док., розм.* Завернутися (про всіх або багатьох). *Доїхали до річки, аж уже й місток вода вимела, міяк перейхати, тож ми й позавертаймо додому* (Сл. Гр.).

ПОЗАВИВАННЯ[1], я, с. Діепр. пас. **мин. ч. до позавúвати**[2].

ПОЗАВИВАНИЙ[2], а, е, *діал.* Діепр. пас. мин. ч. до **позавúвати**[3]. *На другий день, позавивана в шубу та в медвежі шкіри, а з Никанором Ферапонтовичем їхала вже на схід* (Фр., IV, 1950, 376).

ПОЗАВИВАТИ[1], аю, аєш, *док., неперех.* Завивати (*див.* **завúвати**[1] 1) якийсь час.

ПОЗАВИВАТИ[2], аю, аєш, *док., перех.* Завити (волосся, кучері і т. ін.). *Я б свої кучері та позавивала* (Чуб., V, 1874, 100).

ПОЗАВИВАТИ[3], аю, аєш, *док., перех., діал.* Завивати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; пообмотувати. — *Чому не заговорив до мене, чому не поклонився, не позавивати мазолі на моїх пучках?* (Коцюб., II, 1955, 352); *Він велів лікарям оглянути і позавивати його рани* (Фр., IV, 1950, 109).

ПОЗАВИДІТИ, джу, дить, *док., діал.* Позаздрити. — *Сторожитні козаки.. військовій черні позавиділи, не хотіли ділитись рівно* (П. Куліш, Вибр., 1969, 117); *Знайшовся добрий чоловік, що позавидів і нашим достаткам!* (Фр., I, 1955, 370).

ПОЗАВИДУВАТИ, ую, уєш, Док. до **завúдувати**. *А литий ворог позавидував йому* [Чіпці], *одним земляк* (Мирний, I, 1949, 251); — *Який у вас, пам'ятаю, рай!.. мені здається, що Адам позавидував би, якби побачив ваш садок* (П.-Лев., III, 1956, 21); *Хай хлоп'ята в золотій кам'яниці, як жар-птиця, сидять, а він* [Тимофій] *і на це не позавидує* (Стельмах. II, 1962, 29).

ПОЗАВИСАТИ, ає, аємо, аєте, *док.* 1. Зачепившись за що-небудь, тримаючись на чомусь, повисіути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Снігу було вище колін; він лежав важкою ковдрою на землі і позависав пухнатими бровами на гілці дерев* (Сенч., Опов., 1959, 11).

2. Затриматися, повисіути в повітрі, в просторі над землею (про багатьох птахів, комах і т. ін.). *Жаворонки позависали в небі, злоть живе срібло, тріпочуть* (Оров., Зел. помпь, 1961, 81).

3. *чим.* Закритися чим-небудь у багатьох місцях. *Ой давно, давно в дому й не було, Та вже так та й доріженьки терном заросла.. пилом припала, Чорною та кіллюю позависала* (Сл. Гр.).

ПОЗАВІВАТИ, ає, *док., перех.* Засипати, зачести снігом, піском і т. іп. всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Метелиця позавівала грубим снігом всі знайомі лісові стежки* (Фр., VIII, 1952, 220).

ПОЗАВІРЧУВАНИЙ, а, е, *діал.* Діепр пас. мин. ч. до **позавíрчувати**. *Вони були позавірчувані в шубні, в бурнуси* (П.-Лев., II, 1956, 70).

ПОЗАВІРЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., діал.* Пообмотувати.

ПОЗАВІЧНИЙ, а, е, *діал.* Звечірній. *Позавічного купця пугами б'ють* (Номис, 1864, № 10497).

ПОЗАВІЧНО, *діал.* Присл. до **позавічний**. *Я не була при тому, як се діялось. Це становий записав позавічно* (Сл. Гр.); — *А оце позавічно здає на техніка* (Ковінька. Чому я не соліл.., 1961, 35).

ПОЗАВІШУВАНИЙ[1], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позавішувáти**[1]. *Вікна були позавішувані свитками* (П.-Лев., II, 1956, 54); *Простора з великими вікнами, сервіковими занавісками позавішуваними, хата була прибрана не по-мужицькому* (Головко, II, 1957, 44).

ПОЗАВІШУВАНИЙ[2], а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позавішувáти**[2]. *Всі стіни позавішувані партретними малюнками в золотих рамах* (Л. Укр., IV, 1954, 233).

ПОЗАВІШУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Закрити все або багато чого-небудь, завісивши чимсь. *Вікна позавішувала хустками вікна та причинила двері* (Коцюб., I, 1955, 66); *Мати замкнула на ніч двері, позавішувала вікна* (Юхвід, Оп., 1959, 83).

ПОЗАВІШУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Завішати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Позавішувати стіни рушниками.*

ПОЗАВІЮВАТИ, юю, *док., перех.* Завіяти (у 3 знач.) всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; *// безос.* Засіп останніх чогось мало їх. *Бо все позавіювало* [снігом] (Гуц., З горіха.., 1967, 147).

ПОЗАВМИРАТИ, аємо, аєте, *док.* 1. Застигнути на місці, припинити будь-які рухи (про всіх або багатьох). *Шорох більше в зір сходило ворожого війська, зачали копати рови, стягати гармать.. Люди на полях позавмирали, дивлячись на ту роботу* (Кобр., Вибр.,

1954, 199); // Зацікавити від сильних переживань, почуттів.

2. Перестати діяти, рухатися (про все або багато чого-небудь); зупинитися. *Броньовики, як величезні чорні домовини, позамерзали в темряві, принишкли* (Гончар, III, 1959, 152).

3. заст., рідко. Вмерти, загинути (про живі істоти, квіти і т. ін.). *Не можна міщати яйця під квочкою, бо курчата в них позамирають* (Сл. Гр.).

ПОЗАВОДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Завести, привести або відвести куди-небудь усіх або багатьох. *Хазяїни позаводять гостей за стіл, понаставляють напитків, наїдків* (Мирний, II, 1954, 254); *Сини позаводять коней у ліс* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Збудувати, відкрити, заснувати багато закладів, установ, підприємств і т. ін. *При земських школах позаводить Книгарні треба хоч мазі* (Мирний, V, 1955, 289); *— Ось вони позаводили шинків без ліку, стали спиртувать вас усілякими способами* (Фр., I, 1955, 125); // Придбати, дістати що-небудь потрібне для господарства, для життя і т. ін. *Тут саме знадвору забрехала собака. — О, та ви, мабуть, справді бог'єсь, що собачню позаводили,— жартує становий* (Мирний, II, 1954, 265); // Знайти собі друзів, знайомих і т. ін. *Позаводив [Лук'ян] собі колинок...* (Гончар, Таврія, 1952, 38); // Налагодити, зав'язати з багатьма (знайомства, дружбу і т. ін.). *Уже все за себе розлетілася [Христя], позаводила звідні якісь* (Мирний, III, 1954, 359); *— Тіточка хитрі. Залагодіють привезли своїх панен [панночок] у Паше* [назва міста], *щоб протягом посту позаводили знайомства* (Вільде, Сестри..., 1958, 458).

3. Запровадити, ввести, встановити; зробити звичайними чи обов'язковими для всіх або багатьох (закони, порядки, звичаї і т. ін.). *— Дехто з хазяїнів помер, другі — недоїмки по збору позаводили...* (Мирний, III, 1954, 49); *Він Ігав... і скувае нові планти, як би позаводити тут* [в селі] *нові порядки* (Фр., VIII, 1952, 93).

4. Почати, затіяти що-небудь (про всіх або багатьох). *Позаводити ігри.*

5. Почати вести (альбоми, щоденники і т. ін.). *Позаводити щоденники.*

6. Привести в дію (механізми, мотори і т. ін.). *Позаводити мотори.*

ПОЗАВОДИТИСЯ, ячься, ячся, ячся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* З'явитися, завестися де-небудь, у чомусь (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *У нас в обох хатах цвіркуни позаводилися* (Сл. Гр.); *Скрізь, по цілому повіту, позаводилися хутори плануватих цвяхів* (Мирний, II, 1954, 107).

2. *чим, розм.* Придбати, дістати все або багато чого-небудь для власного користування.

3. тільки 3 ос. Встановитися, утвердитися в багатьох місцях (про порядки, звичаї і т. ін.). *На згоду людей чоловіки сковзнують, не знаючи, куди б його заховати, де сховається від того пекла, що по хатах позаводилося* (Мирний, IV, 1955, 249).

4. розм. Почати, затіяти з ким-небудь бійку, сварку (про всіх або багатьох). *Чого ви там позаводилися?*

5. Почати діяти власілок заведення, включення відповідної системи (про механізми, мотори і т. ін.).

ПОЗАВОЗИТИ, жу, зиш, *док., перех.* 1. Завезти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь далеко або не туди, куди потрібно; // Забрати з собою все або багато чого-небудь, виїхавши кудись. *Повинен кому грошей, чи й так чаю попросе* [попросить], *а тоді й поїде і не віддасть. Отак чимало вже нашого позавозили* (Сл. Гр.).

2. Доставити, привезти куди-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Як станем Ігати в город, то й почнуть бити: завези моїй дочці сірочку! завези жінці синові чоботи! та як почнеш завозити та й провалишся, поки всіх позавозиш* (Сл. Гр.).

ПОЗАВОЮВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Завоювати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позавойовував собі і городів і земель* (Сл. Гр.).

ПОЗАВТРА, *присл.* У день, який настане після завтрашнього; через день від сьогодні; післязавтра. *Завтра кінчаємо у Княжевичів. Позавтра їдемо.. в Улу Узень* (Кониб., III, 1956, 155); // У недалекому майбутньому; скоро. *— Сьогодні ви, Ягідко, просто собі рядовий, завтра ви вже хоробий боєць, позавтра ви — герой, переможець, улюбленець народу...* (Гончар, III, 1959, 347).

◇ **Завтра-позавтра** *див.* **завтра.**

ПОЗАВТРАШНІЙ, *п. в.* Який буде, відбудеться, здійсниться і т. ін. позавтра, через день від сьогодні; післязавтрашній.

ПОЗАВТРІЯ, а, *в, діал.* Позавтрашній. *На завтрий день вона вмов у Любишки, і на позавтрій — щодня йде* (Вовчок, I, 1955, 218).

ПОЗАВТРОМУ, *розм.*, **ПОЗАВТРЬОМУ**, *діал.*, *присл.* Те саме, що **позавтра**. *— А бий тебе сила божа! — думає Максим...— мушпра, та й мушпра! Та хоч би різна, а то: як сьогодні, так і завтра, й позавтрому...* (Мирний, I, 1949, 222); *В любої Мотри сьогодня головка чогась болить, а завтра їй чогось кудись, а позавтрьому на середньому трудно* (Вовчок, VI, 1956, 276); *— Ви, певне, до нас оце йдете? А я ще не закінчила вишивати... Завтра або позавтрьому ..принесу* (Шиян, Гроза..., 1956, 691).

◇ **Завтра-позавтрьому** *див.* **завтра.**

ПОЗАВТРУ, *присл., діал.* Позавтра. *— Єдина потіха лишилась у мене в житті — це моя дівчинка — Тася... вона завтра або позавтру прийде...* (Кониб., I, 1955, 318).

ПОЗАВТРЬОМУ *див.* **позавтрому.**

ПОЗАВУШ, ПОЗАУШ, *присл., розм.* По вуху, позе вухо, за вухом. *— Він стоїше ту пляшку в руки та так і пустив в Орисю та й попав її позавуш* (Свидн., Люборацькі, 1955, 212); *Часто й вулиці не перейдеш, не біставши позавуш м'ячем так, аж іскри посипляться з очей* (Козл., Сонце..., 1957, 132); *— Ой-ой-ой! — закричав дрючій, бо хтось його нарядно позаущ уяв* (Март., Тв., 1954, 131).

ПОЗАВУШНИК, ПОЗАУШНИК, а, *м., діал.* Ляпас. *Рівночасно залунав дворазовий різкий ляск. Се були два зрідкі повзушники, якими пан старости почастував громадського начальника в одну й другу щоку* (Фр., III, 1950, 239); ** Образно. Від наших суддів, наших друзів-критиків ми вимагаємо не тільки й не позазушників, а глибокого аналізу творів, знання і розуміння історичного процесу української літератури* (Літ. газ., 17.III 1959, 4).

ПОЗАВЧАТИ, аю, аєш і **ПОЗАУЧУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Зазчити все або багато чого-небудь. *Людиі.. дуже добре позаучували мелодії пісень, бо співали гармонічно* (Н.-Лев., II, 1956, 403).

ПОЗАВЧОРА, *присл.* У день, який передує вчорашньому; напередодні вчорашнього дня, два дні тому. *Рушили* [заробітчани], *і марево знову задрижало попереду, як учора, як позавчора* (Гончар, Таврія, 1952, 31); // У недалекому минулому, не дуже давно, донедавна. *Що за донуста господні? — Позавчора — критаки; Вчора — вільні, а сьогодні — Хоч під вікна по шматки!* (Граб., I, 1959, 68).

ПОЗАВЧОРАШНІЙ, я, е. Який був, відбувався, виготовлявся і т. ін. позавчора, два дні тому. *Думав* [Давид] *про Матюху з його компанією, про позавчорашній схід, про збори в себе в хаті* (Головко, II, 1957, 78); *Майбородиха дістала .. дві проскури, що позавчорашні* (П.-Лев., IV, 1956, 283); // у знач. ім. **позавчорáшнє**, нього, с. Те, що було, відбувалось, мало місце і т. ін. позавчора, два дні тому. — *Ходи-но мою до саду їсти винограду.— А не страшно, Лисичко, після позавчорашнього?* (Фр., IV, 1950, 76).

ПОЗАВ'ЯЗУВАННЯ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позав'язувати**. *Позав'язування ганчірками руки; Пилявки повбирані в червоні сукні,.. голови позав'язувані червоними хустками* (П.-Лев., III, 1956, 261).

ПОЗАВ'ЯЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Закріпити вузлом, петлею, бантом і т. ін., зав'язати (все або багато чого-небудь). *Назад руки позав'язували* [новобранцям] (Чуб., V, 1874, 995); *Ловили* [пастушки] *сорочками, позав'язували рукава, пічкурились, били, жаб* (Ю. Янов., II, 1954, 155); *Позав'язували шнурки на черевиках;* // Упакувавши, зав'язавши в що-небудь усе або багато чого-небудь, скріпити, стягти кінці вузлом. *Побігла Лисичка в комірчину, зараз до горщика, помогла добре меду, закусила полапницею, все чистенько позав'язувала, пооблизувалася та й іде до Вовчихи* (Фр., IV, 1950, 84); // Надіти, повʼязати всім або багатьом хустки, повʼязки і т. ін. *Їм позав'язували очі білими хустками* (П.-Лев., III, 1956, 279).

◇ **Позав'язувáти рóти** *кому* — те саме, що **Зав'язáти рот (рóта)** (усім або багатьом) (*див.* **зав'язáти**). *Чи правду Ганна казала, чи вигумувала,— ніхто не скаже. Людям, а найто горшичим, роти не позав'язуєш!* (Мирний, II, 1954, 102).

2. *перен., розм., рідко.* Закласти, заснувати (гуртки, товариства і т. ін.). *В Галичині і на Уграх він позав'язував кружки* [гуртки] (Фр., VIII, 1952, 235).

3. Дати зародки, утворити зав'язь (плодів, насіння).

ПОЗАВ'ЯЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Закріпитися, стягнутися зав'язуванням, зав'язатися (про все або багато чого-небудь). *Нитка позав'язувалась.*

2. Повʼязатися хустками, рушниками і т. ін. (про всіх або багатьох). *Усі дівчата наші новими хустками позав'язувались* (Сл. Гр.); *Молодиці позав'язувалися зношеним хустям* (Гуп., Скупопи..., 1965, 258).

3. Утворитися, зародитися (про плоди, зародки). *Огірки вже позав'язувалися.*

ПОЗАГАЛАКТИЧНИЙ, а, е. Який перебуває, розташований, відбувається і т. ін. за межами Галактики. *З допомогою радіотелескопів ми маємо можливість дослідувати випромінювання таких далеких від нас галактик, від яких світло доходить якихсь через 30 мільярдів років. Такі основні успіхи радіоастрономії в великого Всесвіту — Галактики та позагалактичних систем* (Наука..., 8, 1962, 49).

△ **Позагалактúчна астрóнóмія** — розділ астрономії, який вивчає зоряні системи за межами Галактики; **Позагалактúчні тумáнності** — зоряні системи, подібні до Молочного Шляху, розміщені далеко за його межами. *Інші ж туманності лише здаються хмарами туману, що світиться. Це зоряні системи.. Їх називають позагалактичними туманностями* (Бесіди про всесвіт, 1953, 134).

ПОЗАГАНЯТИ, яю, яєш і **ПОЗАГОНИТИ**, ню, ниш, *док., перех.* 1. Примусити всіх або багатьох увійти куди-небудь, у щось. *Позаганяв* [Чіпка] *у загороду худобу, набрав оберемок свіжої трави* (Мирний, I, 1949, 130); [Хая *(гука в дверп):*] *Позагоню усю птицю у зимун та позамикаю!* (Кроп., V, 1959, 267).

◇ **Позагáняти (позагóнити) на той свíт** — те саме, що **Загнáти у могúлу (на той свíт** *і т. ін.*) (усіх або багатьох) (*див.* **загнáти**[2]). — *Площа буряків і особливо кукурудзи збільшиться удвоє, а робочі руки одні. Та все сапкою.. Не впораємось, Навлушо, а жінок і дівчат позагоняємо на той світ* (Кучер. Трудна любов, 1960, 375); *Дід знову забалакав, наче сам до себе: — Ще мало людей забрав, на той світ позагонив?* (Мирний, II, 1954, 62).

2. Загнати купець далеко всіх або багатьох; // *безос.* — *Хіба на них розсердишся? ..А що ж — сиротята. Либонь усі будинківські* [з дитбудинку]. *І з Волги, і з Катеринославщини... Голодом позагонило...* (Головко, I, 1957, 248).

3. Виснажити, замучити до повної знемоги швидкою і довгою їздою (коней), гонитвою (дичину). — *Не позаганяйте коней, хай частіше перепочивають* (Стельмах, Правда..., 1961, 330).

4. *розм.* Глибоко застромити, вбити в що-небудь з розгону, з силою все або багато чого-сь.

5. *фам.* Продати, збути все або багато чого-небудь.

ПОЗАГАРБУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загарбати все або багато чого-небудь.

ПОЗАГАРТОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загартувати (у *1 знач.*) все або багато чого-небудь.

2. *перен.* Зробити фізично або морально стійкими, міцними, витривалими всіх або багатьох.

ПОЗАГАЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загатити все або багато чого-небудь.

ПОЗАГВИНЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загвинтити все або багато чого-небудь. *А Петру тим часом позачиняв віконниці, позавинчував прогоничі, підпер хвіртку* (Чаб., Балкан, весна, 1960, 109).

ПОЗАГИДЖУВАТИ, джую, джуєш, *док., перех., розм.* Загидити, забруднити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАГИНАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Загнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях; // Надати чому-небудь вигнутої, загнутої форми. *Як прочитали* [у суді] *донроси та підписали на карлючки, що писар підписували уних позвичаєв... так його* [Хому] *і ув острог* (Кв.-Осн., II, 1956, 231).

ПОЗАГИНАТИСЯ, ається, *док.* Загнутися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). — *У мене кілької зброї нема; у мене тільки вилки. Мене ваші шабелі і піки не візьмуть. позагинаються* (Укр., казки, легенди..., 1957, 161).

ПОЗАГЛУШАТИ, аю, аєш і **ПОЗАГЛУШУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Заглушити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАГЛУШУВАТИ *див.* **позаглушáти**.

ПОЗАГЛЯДАТИ, аю, аєш, *док.* Заглядати якийсь час. *Кучерура зайшов у виноградник, позаглядав під кущі й вирізав найстиглішні грона винограду* (Чорн., Красні люди, 1961, 113); *Вдома Віталика ніхто не зустрів. Матері ще не було з роботи. Позаглядав у хатгрулі, перехопив свого-того і пригів до припічка* (Гончар, Тронка, 1963, 46).

ПОЗАГНИВАТИ, áє, *док.* Загнити (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАГНИВАТИСЯ, áється, *док.* То саме, що **позагнивáти**.

ПОЗАГНУЗДУВАННЯ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позагнýздувати**. — *Тпрукніть,— кажу.—.може, вони вас послухають; бачите, не позагнуздувані коні* (Стор., I, 1957, 108); *Позагнуздувані коні все нетерпляче мотають головами* (Гончар, II, 1959, 237).

ПОЗАГНУЗДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загнуздати всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Тягну*

за вікно, тручаю,— нічого не вдію. Як напував коней, і забув позагнуздувати (Стор., І. 1957, 108).

2. *перен.* Підкорити своїй волі, приборкати всіх або багатьох (людей).

ПОЗАГОЛОДИТИ *див.* **позаганя́ти.**

ПОЗАГОРОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Загородити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗАГОРТАННЯ, я, *с. Дієпр. пас. мин. ч. до* **позагорта́ти.** *Стоять ті ліса понурі й недоступні, дерева їх позагортані в грубі хори* (Март., Тв., 1954, 52).

ПОЗАГОРТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Обігорнути чим-небудь, замотати в щось усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Взяла діти, позагортала* (Сл. Гр.).

2. Загнути, заломивши край, кінці чого-небудь (догори, назад і т. ін.) у багатьох місцях.

3. Загорнути на собі поли одягу (про всіх або багатьох). *Сіяти, позагортавши поли кожуха.*

4. Засипати, закидати чим-небудь усе або багато чогось (ями, борозни і т. ін.). *Додому трохи зерна розсипалося. Він помацьки позагортав його землею* (Гр., І, 1963, 257); — *Випалять* [листухи] *сухого картоплиння, а тоді поканошать картуваки картоплі, позагортають в полі і нечуть* (Тют., Вир. 1964, 340).

ПОЗАГОРЯ́ТИ, яю, яєш, *док.* 1. Загорати якийсь час.

2. Набути засмаги, стати смагляним під дією сонячного проміння (про всіх або багатьох). *Густо, до блиску позагоряли кримчани в дорозі* (Гончар, Таврія, 1952, 27).

ПОЗАГОРЯ́ТИСЯ, я́ються, *док.* Загорітися (про все або багато чого-небудь). *Та не встигли Горішні зорі на вій відбитись, Як над Сулою на ставних стовпах Позагорялись нижні електричні* (Вирган. В розп. літа, 1950, 247).

ПОЗАГОЮВА́ВШИЙ, а, е, Дієпр. пас. мин. ч. до **позагоюва́ти.** * Образно. *Цілком зрозуміло... чому так швидко, за якийсь один рік після блокади,— позагоювані гарматні та бомбові рани на ленінградських будівлях* (Вишня, І, 1956, 301).

ПОЗАГОЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Загоїти все або багато чого-небудь.

ПОЗАГОЮВА́ТИСЯ, ються, *док.* Загоїтися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАГРАБА́СТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Загребастати все або багато чого-небудь. *Уявлялося елітяни. А то було собі найкращу землю позагрібали та обрубах* (Цюпа, Трп двори, 1958, 28).

ПОЗАГРІБА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Загрести всіх або багатьох. *Ваші собаки вже скоро позагрібають наших* (Сл. Гр.); *Коли б машина рушила була просто на вівчарок, вони миттю... позагрібали б нас як курчат* (Смолич, Сорок вісім., 1937, 338).

2. *перен.* Замучити всіх або багатьох, набриднути докорами, лайкою всім або багатьом.

ПОЗАГРІБА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Загребти, зібрати в одне місце, в купу все або багато чого-небудь. *Позагрібати листя в саду.*

2. *перен., розм.* Загребати, привласнити все або багато чого-небудь. — *А-а, танцюють і гарні вони* [пани] *поза границями. Хіба мало золота позагрібали?* (Головко, І, 1957, 255).

3. Гребучи, закопати, засипати, загорнути чим-небудь усе або багато чогось; протилежне **повигрібати.** *Ми парвак назад поставили, слідів позагрібали, в своїй хоцарі зробили порядок* (Фр., IV, 1950, 19).

ПОЗАГРУЗА́ТИ, аємо, аєте, *док.* 1. Застрягнути, зав'язнути в якій-небудь густій, сипкій масі (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Довго йняли* [люди], *аж поки побачили татарських коней, що позагрузали в болоті* (Гр., Без хліба, 1958, 176); *Стоять натовпами... сиві діди та бабусі, навіть такі вже древні, що аж дивно — як вони по такому снігу допленталися сюди, що не позагрузали* (Головко, II, 1957, 336); — *А що, будемо пити чи ще й похвалятися? Чи покпімо? А чи вики в медові позагрузали?* (Загреб., Диво, 1968, 116).

2. *розм.* Глибоко зануритися, опуститися кудись, ледве виднючись, визирати звідти (про все або багато чого-небудь). * Образно. *Полоцькі воєвиди відзеркалюються в дідових очах, які глибоко позагрузали на жовтому лиці* (Гуц., Скупала... 1965, 3).

ПОЗАГУБЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Загубити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАГУСА́ТИ, аю, *док.* Загуснути (про все або багато чого-небудь). * Образно. *Освітлені гвари... бралися малиново та багряно. Позагусали вони, закам'яніли низько, наче велетенське каміння* (Гуц., З горіха..., 1967, 26).

ПОЗАД[1], *присл.* Ззаду, за ким-, чим-небудь. *Офіцер кивнув на фельдфебеля. Той вислав поза москалів І, ставши один вперед, другий позад — повели вони Хомку шляхом на місто* (Мирний, IV, 1955, 201).

ПОЗА́Д[2], *прийм. з род. в.* 1. Уживається при вказуванні на предмет, особу, ззаду яких, на певній відстані від яких відбувається дія. *Наступав* [Гонта], *два групи Невеликих взяв на плечі І, позад базару, Через мертвих перестуну, Крилася в пожарі За корсьолок* (Шевч., І, 1963, 136); *Позад дого щось зашелестіло* (Н.-Лев., II, 1956, 240); *Зирнув я довкола, видиу, іде позад мене якийсь панок* (Фр., І, 1955, 371); *Противник поспішно відходив на Будапешт, мінуючи позад себе шосе* (Гончар, III, 1959, 231).

◇ **Зали́шити (зали́шити, зали́ти) позаду́ себе** *що* — віддалитися, відходити від чого-небудь у процесі руху, розвитку; минати щось. *Ми збройну кому пройшли І кеп позад себе лишили* (Сос., І, 1957, 456).

2. Уживається при вказуванні на предмет, особу: а) за якими, по другий бік яких хто-, що-небудь перебуває, знаходиться або щось розміщене. [Сторож:] *То ж коняку, як загнуздаєш, так і повертаєш куди хочеш, хоч і позад неї сидиш* (Гр., II, 1963, 547); *Сіячі — двоє дівчат і дід — стояли позад сівалок, дожидали за всім, що до них належало* (Ю. Янов., II, 1954, 130); б) за які, по другий бік яких спрямована дія. — *Ну то й що? — спитав Горпину Якім, стаючи перед неї гордо і закладаючи руки позад кантину* (Мирний, І, 1954, 266); *Нарубок дирках позад себе й виначає, що вершники ідуть не навпаки, між ві* (Стельмах, І, 1962, 76).

ПОЗАДАВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Задивитися якийсь час.

ПОЗАДА́ВНІЙ, я, є: **З позадавнього́ часу́**, *розм.* — з незапам'ятних часів, з давніх-давен. *Живі картини з позадавнього-давна виступали в хлоп'ячій голові* (Мирний, І, 1949, 211).

ПОЗАДИРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позадира́ти.** *Лице має грубе, майже чотирикутне, очі дивляться непевно спідлоба, на голові пошрапана на всі боки стріха бурого волосся* (Мак., Вибр., 1954, 350).

ПОЗАДИРА́ТИ, аємо, аєте, *док., перех.* Піднести, підняти вгору що-небудь у великій кількості. *Усі ж то позадирали голови і дивляться, як пан Забрьоха, мов птах якій заморський, летить поміж небесами* (Кв.-Осн., II, 1956, 201); *Позадиравши хвости, біжи*

корова й телята (Козл., Пов. і опов., 1949, 121); // Відгорнути, заломити вгору край або частину чого-небудь (покрівлі, одежу і т. ін.). — *Зараз повикидайте мені груші з пазух, бо я нічим кришки та позадирою вам спідниччя та дам таких груш, що ви не потрапте, куцою вітхать* (І.-Лев., II, 1956, 37).

◇ **Позадира́ти ноєв (го́лову)** — те саме, що **Задра́ти (задра́ти) но́са** (*ніс, кирпу, го́лову*) (про всіх або багатьох) (*див.* **задира́ти**[1]). *Колишня старшина, позадирала тепер голови вгору* (Мирний, І, 1949, 182).

ПОЗАДИРА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Задертися догори (про що-небудь не гостре або велику кількість чогось). *Біді обличчя позадиралися вверх* (Мирний, II, 1954, 202); *Притьопки* [Мефодій Кулик]... *в постолах, що позабирався, мов поломи, з порожніх мантухом через плече* (Гнідан, II, 1959, 54).

ПОЗАДИХА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Задихнутися (про всіх або багатьох). *Залилося відчинити рубку й довідатись про долю шкіпера і стернового.— Може вони там позадихалися?* (Трубл., Шхуна.., 1940, 282).

ПОЗАДІВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех., розм.* Задіти кудись усе або багато чого-небудь. *Ой чому ж ти, дівчинку, та й не співаєш? Де ти свої співаночки та й позадівала?* (Сл. Гр.); *Один спирав розіправся, розвалив кутно, відчахрижив і кудись позадівав чотири пальці з лівої руки майстра* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 133).

ПОЗАДКУВА́ТИ, ую, у́єш, *док., розм.* 1. Піти, полізти і т. ін. куди-небудь задом наперед, назад. *Бабуся позадкувала до дверей, махаючи руками* (Хижняк, Тамара, 1959, 262); *Колійми квапливо пропихав паровоз і, ледве пройшовши стрілку, позадкував до вшеляну* (Загреб., Бирюзи 45, 1959, 90); // Податися назад (від несподіванки, злякавшись кого-, чого-небудь і т. ін.). *Мимовільні* [кінь] *підвів голову й позадкував у холобах* (Довж., І, 1958, 77); *Зрушився* [Євген] і *враз із вирвченими очима позадкував від горбатого діда, який стояв на вилазні* (Донч., VI, 1957, 24); // Відступити в бою, на війні. *Першими позадкували німецькі солдати, тоді знідмали стопилась і кинулись тікати* (Панч, І, 1956, 324).

ПОЗАДІ́ЯТИ, ію, ієш, *док., перех.* Зробити за певний відрізок часу, за певну кількість чого-небудь. *Ну, скажу я вам зараз, що звідний. Не кривсь хочеться мені так сказати... А рантом трапиться щось, і мені доведеться позадіяти* (Шовк., Інженери, 1956, 218); — *Все ясно.*— *говорила* [Ніна] *Макумові за вечерею чим у своїй квартирі.— Павло перелякався і позадіяв. Перелякався, що я справді з'явлюся до нього* (Добр., Тече річка.., 1961, 203).

ПОЗАДНІЙ, я, е, *рідко.* Те саме, що **задній**.

ПОЗАДРИПУВА́ТИСЯ, ую, уєш, *док., перех., фам.* Задряпати всю або багато чого-небудь у багатьох місцях. *І де ви ходили, що так сідниці позадрипували?* (Сл. Гр.).

ПОЗАДРИПУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., фам.* Задряпатися (про всіх або багатьох). *Бачите, як позадрипувалися? Усієшку дорогу доц лошке* (Сл. Гр.); *Царина та наші бідаки, бідаки, паруються у високій траві, позадрипувалися по самий пояс і з тим верхнулись у палац* (Н.-Лев., IV, 1956, 28).

ПОЗАДУ[1], *присл.* 1. Знизу, за ким-, чим-небудь, на деякій відстані від когось, чогось. *Поспішали пани у той повіз. Мене причепили позаду, на якомусь високенному причілку* (Вовчок, І, 1955, 118); *Аж вийшовши з балки., почув* [Захар], *як десь позаду загорохтіли вози* (Ле, Право.. 1957, 18); *Лише незначна частина публіки могла розміститись на лавах та табуретах, решта стояла позаду та по боках, збившись у тісний гурт* (Дмит., Наречена, 1959, 174); // Услід за ким-, чим-небудь; протилежне попереду. *Попереду повагом виступали телята, а позаду ледве ноги волік Весель* (Мирний, IV, 1955, 27); // За спиною в когось. *Перед ним Абамак — звязаний хлоп.. Видно розвертав в боротьбі комір і тугу скручені позаду рука* (Кощюк., II, 1955, 258); *Чорногузка виїжджає з двору. Ну, й добрячі задили на ній, аж очі* [хлопцика] *від задоволення напружуються, а позаду вітер надимав дзвонки горочину* (Стельмах, II, 1962, 130); // На одному з кінців чого-небудь (на протилежну тому, що попереду). *Вовчиця тягти його* [ящик] *через поріг з помогти. Ящик не піддавався. Тяги взялися попереду, батько позаду. ..Виволокли ящик через поріг — і в кімнаті ніде не лишилося нічого* (Гончар, IV, 1960, 16); *Новий корабель, або фрегат, має трос жакт* [щогл]: *попереду фок-мачту, посередині грот-мачту й позаду крайз-мачту* (Ю. Яшон, II, 1958, 79).

◇ **Зали́шати (залиша́ти) позаду** *див.* **залиша́ти**; **Залиша́тися (залиша́тися) позаду** *див.* **залиша́тися**; **Зоста́тися (зоста́тися) позаду** *див.* **зоста́тися**; **Лиша́тися (лиша́тися) позаду** *див.* **лиша́тися**.

2. У минулому. *Смерть батька надзвичайно вразила його, але це було вже позаду* (Скл., Святослав, 1959, 20).

ПОЗА́ДУ[2], *прийм. з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет, особу, на певний відстані від яких відбувається дія. — *Десь і нема, думаю, цьогодішнього київ губернатора! Хороші пани й позаду його йшли, та все не так* (Бик.-Осн., II, 1956, 283); *Семен б'є поклони.. Коли він обіпреться чолом об землю, кріза взялся його ноги. Йому видно все, що діється позаду його* (Вас., І, 1959, 326); *Ішли* [Остап із братом] *позаду всіх на кілька кроків* (Головко, II, 1957, 535).

ПОЗАДУМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Задумати зробити все або багато чого-небудь.

ПОЗАДУМУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Задуматися (про всіх або багатьох).

ПОЗАДУРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Задурити всіх або багатьох.

◇ **Позадурю́вати го́лови** *кому* — те саме, що **Задури́ти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **задурю́вати**). [Бекліз:] *І отакечки всім дівкам та не однім і молодиці позадурював* [Павло] *голови* (Кроп., II, 1958, 350).

ПОЗАДУШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Задушити всіх або багатьох.

ПОЗАЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Не зв'язаний з економікою, із власністю на засоби виробництва. *Особиста залежність селян від поміщиків була знищена* (19 лютого 1861 р.), *але позаекономічний — феодальний — примус змінився економічним — буржуазним* (Іст. СРСР, II, 1957, 209).

ПОЗАЖИВА́ТИ, ає, *док.* Зажити, загоїтися (про все або багато чого-небудь). — *Позажівали твої рани?* — *Затягаються* (Гончар, IV, 1960, 52).

ПОЗАЖУРЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Зажуритися (про всіх або багатьох). *Дівчать позажурювалися.*

ПОЗАЗДРИ́ТИ, рю, риш, *док.* Док. до **заздри́ти**. — *Круг Параскиці зробилося так присторо, що навіть попадя могла б їй позаздрити* (Коцюб., І, 1955, 276); *От, кому б скоріше, хлопче, юрі ті твої справдились, бо й на їх позаздрить може який-небудь злий божок...* (Л. Укр., І, 1951, 312); — *От кому найкраще жити — лісовикам,— вдихаючи яблуневий настій, позаздрив Григорій* (Стельмах, І, 1962, 72); *Я в труді його* [поета] *бачив не раз. Мабуть, кожен позаздрив би в нас Вмінню плідно, невтомно робити* (Воронько, Мирний

песпокій, 1960, 143); *Високо в небі плював орел, і Марія позаздрила на його широкі крила* (Кучер. Чорноморці, 1956, 552).

ПОЗАЗДРИТИСЯ, рюся, ри́шся, *розм.* Док. до **заздри́тися**. — *Стерво ти старе! Хто на тебе позаздрить?* (Хотк., II, 1966, 388).

ПОЗАЗЕ́МНИЙ, а, е. Який перебуває, розташований поза межами Землі, відбувається і т. ін. за межами Землі. *Позаземний простір. Позаземний політ. Позаземний політ людини* (Наука і життя, 1960, № 4); *Ще не було в історії людства такого дня, коли б не говорили про можливість зустрічі з позаземним життям* (Знання..., 4, 1968, 4); *Дальшим етапом на шляху освоєння космосу буде створення населеного супутника — позаземної станції з людьми* (Наука..., I, 1966, 5); *Позаземний політ.*

ПОЗАЗИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Зазивати всіх або багатьох.

ПОЗАЗИВА́ТИСЯ [1], аємо́ся, аєте́ся, *док.* 1. Зазватися (про всіх або багатьох).

2. *розм.* Зазиватися якийсь час.

ПОЗАЗИВА́ТИСЯ [2], аємо́ся, аєте́ся, *док., діал.* Позапідкидатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЗУБРЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *док., перех., розм.* Зазубрити все або багато чого-небудь.

ПОЗАЙДА́ТИ, аю, аєш. *док., перех.* 1. Загризти до смерті всіх або багатьох; // Часто й дуже кусати, жалити (про комах). *Нас позайдали комарі.*

2. *перен.* Замучити докорами, лайкою і т. ін. всіх або багатьох.

3. *чим і без додатка.* З'їсти що-небудь після чогось випитого або іншої страви (про всіх або багатьох).

4. *перев. безос.* Зачепити, стиснути, перешкоджаючи вільному рухові (багатьох предметів). *Железними позайдало.*

5. *діал.* З'їсти все або багато чого-небудь. *З хати не лостялося вже й сліду, дерево поздало скот* (Сл. Янов., I, 1959, 317).

ПОЗАЙДА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док., розм.* 1. Заїстися чим-небудь (про всіх або багатьох). *Діти зразу сидали... Смакують, аж позайдалися* (Лось., Літа., 1960, 8).

2. *тільки 3 ос.* Проникнути всередину, вглиб чого-небудь, вістися в щось (про все або багато чого-небудь). *Все її тіло розкуйо, почорніло і злилося одним здоровенним гноїним струпом, корінь которого глибоко позайдався всередину* (Мирний, I, 1954, 56); *Нігті позайдалися.*

ПОЗАЙЖДЖА́ТИ [1], ємо, єте і **ПОЗАЇЗДИТИ**, имо́, ите́, док., *перех.* Заїхати куди-небудь (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позайжджати у двір; Позаїздити далеко.*

ПОЗАЙЖДЖА́ТИ [2], аю, аєш, *док., перех.* Заїздити, замучити, виснажити їздою всіх або багатьох. *А вже мої коні, Коні вороні позайжджали* (Чуб., V, 1874, 1025).

ПОЗАЇЗДИТИ *див.* **позайжджа́ти** [1].

ПОЗАЙМА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позайма́ти**. *Я й думаю, а й справді, куди йти? «Місця вже позайняні* (Тесл., З книги життя, 1949, 50).

ПОЗАЙМА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Узяти, обрати для користування, закріпити за собою або за кимнебудь усе або багато чогось. *Пани найкращі місця під себе позаймали, все найдорожче собі накидали, а бідноту вигнали аж на край міста* (Мирний, III, 1954, 105); *Ліна.. подає знак слугам, щоб частували гостей, що вже позаймали свої місця* (Л. Укр., III, 1952, 403).

2. Загородити собою все або багато чого-небудь (площу, ділянку, простір, місце і т. ін.). *Річко ж моя бистрая, Позаймала всі луги* (Чуб., V, 1874, 321); *З того часу зо стін (кажуть люди старі) Було знято вдокіряві пики; Зайві рамки кругом позаймали цвіт. Та поважні московські владики* (Граб., I, 1959, 174).

3. Зайняти всіх або багатьох коней, гусей і т. ін. *Усі воли позаймали, привоза лишили* (Сл. Гр.).

ПОЗАКАЧУВА́ТИ, аю, єш, *док., перех.* Закачати (рукави, холоші і т. ін.). *Василина присунула до столу, позакачувала рукави і почала наливать чай* (Н.-Лев., II, 1956, 64).

2. *тільки 3 ос., одн., перев. безос.* Вибалансувати запаморочення, нудоту у всіх або багатьох (качкою на нерівній дорозі, на хвилях).

ПОЗАКВІТЧУВА́ННЯ, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаквітчувати** і **позаквітчуватися**. *Коси у дівчини позаплітувані і жовтими волошками та барвінком позаквітчувані* (Пл.-Осн., II, 1956, 17).

ПОЗАКВІТЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заквітчати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Дівчата кинулись до куща, одломили по маленькій гілці червоної калини з зеленим листям і позаквітчували собі голови* (П.-Лев., I), 1956, 173).

ПОЗАКВІТЧУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Заквітчатися (про всіх або багатьох). *Квітки, було, назбираєм та позаквітчуємось, як молоді* (Вовчок, I, 1955, 103).

ПОЗАКИДА́НИЙ [1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакида́ти** [1]. — *Не їдь, милий, горою ні низом, Бо позакидана Доріженька хмизом!* (Укр., пір. пісні, 1958, 340).

ПОЗАКИДА́НИЙ [2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакида́ти** [2].

ПОЗАКИДА́ТИ [1], аю, аєш, *док., перех.* Закидати чим-небудь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Лісні дуги оточили його [озеро] непрохідними колючими кущами, завалили камінням, позакидали глибокими мохами і болотом* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 242); // *безос. Вивав великий сніг. Протоптані стежки позакидало, і від них не залишилося й сліду* (Чорн., Потік., 1956, 114).

ПОЗАКИДА́ТИ [2], аю, аєш, *док., перех.* 1. Закинути кудись усе або багато чого-небудь. *Як так зрається, то я й полички позакидаю* (Номис, 1864, № 3814); *До самого двору тими віжками величемось. А всунувши в двір, скопицю з себе, позакидаємо* (Вовчок, I, 1955, 103); *Взяла вона той мундир, роздерла й розматувала і позакидала шматки у кущі* (Н.-Лев., I, 1956, 103); // Викинути як непотрібне. — *Жінок і дівчат щоб ні одної не було* [на полі]. *Щоб і сами свої позакидали...* (Кучер, Трудна любов, 1960, 375).

2. Різким рухом підняти вгору, відкинути, відвести назад, убік (голови, руки, ноги і т. ін.) (перев. про всіх або багатьох). *Молоді, чорняві скрипачі позакидали назад голови, так що на них лєбе вержались шапки* (П.-Лев., I, 1956, 78).

3. Припинити займатися чимсь, закинути, забути все або багато чого-небудь. — *От так! що ж ми тепер робитимемо, коли книжки позакидали?* — сказала Олеся (Н.-Лев., III, 1956, 95).

4. *розм.* Помістити в яке-небудь приміщення для відгодовування (свійських птахів, худоби) (усіх або багатьох). — *Гуси позакидала в кучу годувати в різдву* (Н.-Лев., III, 1956, 92).

ПОЗАКИДА́ТИ, áю, áєш, *док.* 1. Напрямивши, закинути (про все або багато чого-небудь). *Уже всі човни позакидав* (Сл. Гр.).

2. *розм.* Перетворитися в зарості (у багатьох місцях) (про кров). [Я к і в:] *Кров на цеглу позакидала!.., Що ж це діється?..* (Крон., II, 1958, 482).

ПОЗАКИСА́ТИ, ає, áємо, áєте, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Скиснути внаслідок бродіння (про все або багато чого-небудь).

2. *перен.* Втратити енергію, бадьорість, стати бездіяльним (про всіх або багатьох).

3. *розм.* Покритися виділеннями при запаленні, пошкодженні і т. ін. (про очі). **Образно. — Бувало, мама гукають сестрі: — Дощо! Полий ікони, Проври святителям очі. Вичие — позакисали* (Ковінька, Чому я не совіт..., 1961, 85).

ПОЗАКІНЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закінчити за кілька прийомів, у різний час (усе або багато чого-небудь; про всіх або багатьох). *— А ті [сини], що в армії, теж тут позакінчували десятирічку* (Довж., II, 1960, 483); [Я к і в:] *А ти мені теж дивись, редакторе! Пишіть словами красивими, ви ж десятирічки позакінчували* (Зар., Антей, 1961, 51); *Позакінчувати розпочаті справи.*

ПОЗАКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *док.* 1. *перех.* Покласти, насунути куди-небудь за щось усе або багато чого-небудь. *— Хіба ми не тії ж козаки? — підхопила громадá, позакладавши із зневажаю руки за поясі* (П. Куліш, Вибр., 1969, 73); *Парубок пізнав повазок, позакладавши руки назад себе* (Мирний, I, 1949, 126); *Помасивши* [всесвіці] *свіжої кучугури, полили їх водою, щоб стала крицея. Позакладали між* (Ю. Янов., I, 1954, 76).

2. *перех.* Заповнити чим-небудь отвори, заглибини, пустий простір і т. ін. скрізь або в багатьох місцях; // Наклавши чогось, закрити все або багато чого-небудь. *Соломія щільно позакладувала вікна увирвалами, всередині позакладала старими пальтами й свитками* (Кучер, Трудна любов, 1960, 126).

3. *перех.* Замкнути з допомогою засува, палиці і т. ін. або застягнути чимсь усе або багато чого-небудь.

4. *перех.* і *неперех., безос., розм.* Про хворобливе відчуття заповненості в грудях, вухах, носі. [Д і д:] *Чую, що зложились, та ніяк не розшолопаю, в чім річ, бо я в свій час був пушкарем, а тепер вуха так позакладало, що недочуваю* (І.-Карпй, II, 1960, 91); *— Де ти тут почув моря шум, коли у вухах позакладало од скреготу й виття річок* (Антом., Щастя., 1959, 82).

◇ **Вýха позакладáло** *дпе.* **вýхо; Позакладáло** *кому, безос., вульг.* — хто-небудь перестав чути, оглух. *А кумасі Мовчать, лежать собі смиренько, Неначеб-то усім їм так.. Позакладало...* (Гл., Вибр., 1951, 7); *— На власні очі бачив, своїми вухами чув, не позакладало ж мені* (Стельмах, I, 1962, 388).

5. *перех.* Почати будувати все або багато чого-небудь.

6. *перех.* Віднати все або багато чого-небудь у заклад за позичені гроші і т. ін. *— Се моє діло: чи програв, чи позакладав,— не мішайтесь* (Кв.-Осн., II, 1956, 130).

ПОЗАКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позакла́сти.** *Член [шкільної ради] витяг якісь папери і порозкладав їх на столі. Коло їх ліг заплановий завчасно Бегушевського з позакладаннями в його папірцями* (Гр., I, 1963, 244).

ПОЗАКЛА́СНИЙ, а, *е.* Який проходить, здійснюється, відбувається не в класі, не під час класних занять. *Гімназія не могла задовольнити духовних потреб цієї молоді, от чому здібніші з них шукали розради в позакласному читанні* (Кол., Терен., 1959, 44); *Правильна організація позакласної роботи, нормальний режим дня в школах і групах продовженого дня сприяють поліпшенню виховання учнів* (Ком. Укр., 9, 1964, 76); // Вільний від занять у класі. *У 1837 р. Шевченко неофіціально в позакласний час почав відвідувати й рисувальні класи Академії художеств* (Життя і тв. Т. Г. Шевченка, 1959, 24).

ПОЗАКЛА́СОВИЙ, а, *е.* Не пов'язаний із суспільними класами, який не виражає інтересів якого-небудь класу. *Позакласове базікання ліберальних інтелігентів та дрібнобуржуазних народників змогло лягти з історичного шляху* (Ленін, 23, 1972, 380); *— В житті не існує мистецтва для мистецтва, не існує і творчості актора заради творчості, тому не існує і позакласових художників* (Мист., 3, 1960, 12).

ПОЗАКЛА́СОВІСТЬ, ності. *ж.* Абстр. ім. до **позакла́совий.** *Художня література, якщо вона хотіла зрозуміти, відобразити свого сучасника, повинна була відмовитися також від надкласовості, позакласовості, розвинені життям також* (Тарант., 1958, 25); *Надпартійність і позакласовість, якими плекуються формалісти,— неіснуюча фікція* (Мист., 3, 1963, 12).

ПОЗАКЛЕЮВА́ННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позаклеї́ювати.** *Вікна позаклеєвані папером.*

ПОЗАКЛЕЮВА́ТИ, ює, юють, *док., перех.* Заклеїти все або багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПОЗАКЛИКА́ТИ, ичу, чеш, áють, *док., перех.* Закликати всіх або багатьох. [Р я б и н а:] *Гей, присяжний! Ідіно позавинкай сюда* [сюди] *з коршми* [корчми] *господарів, які там є!* (Фр., IX, 1952, 50).

ПОЗАКЛИНА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* Заклясти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Покляли* [скарбці] *і позаклинали* (Сл. Гр.).

ПОЗАКЛІТИ́ННИЙ, а, *е.* Який існує, міститься, розташований, відбувається і т. ін. за межами клітини. *Визначення об'єму позаклітинної рідини організму має істотне значення при вивченні змін водного обміну* (Укр. біох. ж., XXVIII, 3, 1956, 354); *Позаклітинні форми життя.*

ПОЗАКЛЯКА́ТИ, áємо, áєте, *док.* Закликнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Позакликали хані на прапонах по шию у воїв* (Довж., Зач. Десна, 1957, 485); *Пильці позакликали; *Образно. Коло порога, мов хмурі вартові, позакликали тіні* (Кол., Терен., 1959, 308).

ПОЗАКЛЬОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заклювати всіх або багатьох.

ПОЗАКОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Білі мішки позаковували* [майори] (Чуб., V, 1874, 995); *Патазу в її жалобній кривій обскочили три роти солдат. Єшку на місці повісили. Інших позаковували* (Фр., IV, 1950, 377).

ПОЗАКОЛИСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заколисати всіх або багатьох.

ПОЗАКОЛЮВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заколювати всіх або багатьох.

ПОЗАКОНКУРСО́ВИЙ, а, *е.* Який не бере участі в конкурсі, не пов'язаний з його умовами, але показаний, здійснюваний під час конкурсу. *З перезаявлених позаконкурсних стрічок найбільше враження справив радянський документальний фільм «Перший рейс до зірок»* (Мист., 5, 1961, 31); *Позаконкурсна програма фестивалю.*

ПОЗАКОПУВА́НИЙ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позакопа́ти.** *Річки давно вже були позакопувані,*

навіть і землю притоптали... (Коп., Подарунок, 1956, 10); *На стовпи, раніш позакопувані, стягли* [діти] *і прибивали риньи* (Головко, І, 1957, 196).

ПОЗАКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закопати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Швидко весь свій рід* [сойок] *покличу І сю жолудь глупу.. Позакопуємо в землю, Щоб і слід затерся!* (Фр., XIII, 1954, 327); — *Позакопувати!* — *вказав нагайкою осавул на купу порубаних* (Гончар, II, 1959, 93); — *Я стовпи позакопував. Натягнете дріт* — *і готово* (Гуц., Скупана.., 1965, 203).

ПОЗАКОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. Який здійснюється через листя, стовбур і т. ін., відбувається за межами кореневої системи рослини. *За прикладом СРСР в інших країнах теж рекомендують.. проводити позакореневе підживлення рослин обприскуванням їх слабкими розчинами марганцевих солей* (Наука.., 1, 1958, 57).

ПОЗАКОРЕНЕ́ВО. Присл. до **позакоренéвий.** *Посіви позакоренево підживлювали з літаків* (Хлібороб Укр., 7, 1967, 15).

ПОЗАКО́ХУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Закохатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАКО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позако́чувати**; *// у знач. прикм. Цей закуток.. видавався їй особливо мальовничим. Його колоритність доповнювали дівчата з позакочуваними рукавами та підтиканими спідницями* (Вільде, Сестри.., 1958, 517).

ПОЗАКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закотити все або багато чого-небудь. *Хуторяни, жаліючи чобіт, прийшли босі, позакочувавши штани вище колін* (Гончар, III, 1959, 222).

ПОЗАКО́ЧУВАТИСЯ, уються, *док.* 1. Закотитися кудись (про все або багато чого-небудь).

◇ **Позако́чувались о́чі [під лоб (ло́ба)]** — те саме, що **Закоти́лися о́чі [під лоб (ло́ба)]** *(див.* **зако́чуватися).**

2. Загорнутися назовні; підгорнувшись, посунутися вище; засукатися (про краї одягу). *Рукави позакочувалися.*

ПОЗАКОШТО́РИСНИЙ, а, е. Не передбачений кошторисом, не введений у кошторис.

ПОЗАКРАДА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Закрастися (про всіх або багатьох). *Ніхто й не вгледів, як вони позакрадалися в садок* (Сл. Гр.).

ПОЗАКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Закрасити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Закреслити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Руданський у чорновику своєму навіть свідомо позакреслював ті строфи, які в нього надто близько збігалися з відповідними строфами «Светланы» Жуковського* (Крим., Вибр., 1965, 483).

ПОЗАКРИВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакрива́ти.** *Віконниці, бачите, позакривані: ні сонце у вічі не лізе, ні мухи не кусають, от ми й заспались* (Стор., І, 1957, 185).

2. *у знач. прикм., рідко.* Те саме, що **закри́тий** 3. *Позакривані альтанки.*

ПОЗАКРИВА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Загородити, затулити і т. ін. все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Густе гілля позвішувалось з тинів на улиці й зовсім позакривало хати* (Н.-Лев., II, 1956, 28); *Паничі захіхікали і, щоб вдержатись, позакривали роти кулаками* (Коцюб., І, 1955, 38); *Поприбираються, було* [дівчата], *в сукні, поодягають поверх їх керсетки, хустками позакривають на голові настобурчені вгейші» і.. ходять з кінця в кінець майдану* (Вас., І, 1959, 375).

2. Скласти, стулити все або багато чого-небудь, що розкрите, розгорнуте. *Мати позакривала віконниці, засвітила каганець та поставила на столі* (Тют., Вир, 1964, 387).

◇ **Позакрива́ти рот и́** — те саме, що **Закри́ти ро́та (рот)** (усім або багатьом) *(див.* **закрива́ти**).

3. *перен.* Припинити діяльність усіх або багатьох, заборонити все або багато чого-небудь. *Позакривати школи.*

ПОЗАКРИВА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Накрити себе, прикритися чим-небудь (про всіх або багатьох); // Затулити (перев. руками) голову, очі, обличчя. *Позакривавшись комірами й понасувавши на очі шапки, стояли вони мовчки і чекали* (Вас., І, 1959, 91).

2. Згорнутися, стулитися (про все або багато чого-небудь, що розкрите, розгорнуте).

ПОЗАКРУ́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позакру́чувати.** *Біля дверей два здоровенні вузлища лежать, в рядна позакручувані* (Тют., Вир, 1964, 168); *Ястшембський, .. з русявими завитими кучерями, з вусами, позакручуваними в кільця, не оступався од панни Броніслави ні на ступінь* (Н.-Лев., II, 1956, 77).

2. *у знач. прикм.* Який має вигляд спіралі. *Дівчинка.. тягла за собою на віз кілька.. довгих лозин* [винограду] *з делікатним лапатим листом та позакручуваними тоненькими вусиками* (Коцюб., І, 1955, 192); *Невістці Маріоли буде вже добре понад сорок, але кучері в неї ще чорні та позакручувані* (Вільде, Сестри.., 1958, 322).

ПОЗАКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Загвинтивши, закрутити все або багато чого-небудь. *Позакручувати крани.*

2. Обвивши, зав'язати навколо чогось або намотати на щось усе або багато чого-небудь.

3. Звити джгутом, зав'язати у вузол усе або багато чого-небудь; // Завити вуса, волосся і т. ін. *Позакручувавши усі, ідуть лавою* [парубки] (Кв.-Осн., II, 1956, 19); *Пан Зануда пригладив волосся на висках, намастивши його маслом, позакручував на лоб* (Н.-Лев., III, 1956, 344).

◇ **Го́лови позакру́чувати** — те саме, що **Го́лову закрути́ти** (всім або багатьом) *(див.* **голова́**). — *Ця Степка всім голови позакручувала... А я не вмію з хлопцями так, як вона...* (Зар., На.. світі, 1967, 320).

ПОЗАКРУ́ЧУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Скрутитися, завитися кільцями, загнутися на кінці (про все або багато чого-небудь). *Ледве з землі вилазить* [пшениця], *жовта і позакручувалась* (Стор., І, 1957, 32); *Волосся на голові позакручувалось густими кучерями* (II.-Лев., І, 1956, 466).

2. Загвинтитися (про все або багато чого-небудь).

3. *розм.* Пов'язатися, закутатися чим-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗАКУПЛЮВАТИ *див.* **позакупо́вувати.**

ПОЗАКУПЛЯ́ТИ *див.* **позакупо́вувати.**

ПОЗАКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш *і розм.* **ПОЗАКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш *і* **ПОЗАКУ́ПЛЮВАТИ,** юю, юєш, *док., перех.* Закупити все або багато чого-небудь. *Полонини позакуповували* [багатії] (Фр., IV, 1950, 27); [Кіндрат Антонович:] *Німці позакуплювали навкруги землі* (Кроп., II, 1958, 329).

ПОЗАКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *док.* 1. *перех.* Покрити пилом, запорошити все або багато чого-небудь. *Одежу позакурювали в дорозі* (Сл. Гр.).

2. *перех. і неперех.* Запаливши (люльки, цигарки і т. ін.), почати курити (про всіх або багатьох). *Подякували* [Чіпка з товаришами] *хазяїнам; позакурювали люльки, та й потягли з двору* (Мирний, II, 1954, 230); *Позакурювали* [в'язні] *махоркою, ходять, пихкають* (Тесл., З книги життя, 1949, 203).

ПОЗАКУТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Закутати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. *перех.* Щільно оповити, закрити, затягнути, роблячи невидимим усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох (про ніч, туман, хмари і т. ін.). *Осінь мрякою позакутувала все в свій сивий віддих* (Коб., II, 1956, 189).

ПОЗАКУТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, укмося, уєтеся, *док.* Закутатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАЛАГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залагодити все або багато чого-небудь.

ПОЗАЛАЗИТИ, ить, имо, ите і **ПОЗАЛІЗТИ**, ізе, ізмо, ізте, *док.* 1. Залізти, забратися куди-небудь (про всіх або багатьох). *Діти, позалазивши на піч, дрімають...* (Мирний, І, 1949, 327); *Чапаєвські хлопчаки, які ще вище позалазили на дерева, щоб видніше було, незабаром лапуцали зайди на весь майдан* (Гончар, II, 1959, 365).

2. Зайти, протискуючись, або заповзти (про всіх або багатьох). *Позалазили братчики за стіл; обсіли на осонках навкруги* (Мирний, І, 1949, 331); *Бродили* [хуторяни] *хугором, дудинли самогон, бишки так, що хров цебеніла, як з бикіе, чи позалазивши в холодок, драли в кицьки, в гвардію, в дурня та точали різні побрехеньки* (Тют., Вир, 1964, 174).

3. Розміститися всередині чого-небудь (про всіх або багатьох). *Тихо, ясно. На чорному дворі все спить, і собаки навіть позалазили в свої конури* (Мирний, IV, 1955, 179); — *Ми позалазили в віко* (Ю. Яновський, II, 1958, 113); *Метелики, жучки, павуки позалазили в різні щілинки* (Коп., Як воно..., 1948, 72).

ПОЗАЛАТАВАНИЙ, а, е, Діепр. пас. мин. ч. до **позала́тувати**; *// у знач. прикм. Чумарчина в дірках на боку, картуз аж рудий — виношений такий,— колись позалатувані, чоботи стоптані...* (Тесл., З книги життя, 1940, 3).

ПОЗАЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залатати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Звелів нам* [батько] *забрати всі книжки, а також сорочки та одежу, щоб дома позалатувать те, що поберлося на поторолось...* (Збірник пр. Крол., 1935, 20); — *Ну, позалатувала трохи,— оглядаючи латанку, сказала вона* (Головко, II, 1957, 570); ** Образно. Що ж, мій гуртик... Вже був рипнився зо п'ятсот,— Та, пригнічений недовлю, Сто-ся полічив в банку от. Позалатував працівники,— Не лишилось і гроша* (Фр., XIII, 1954, 96).

ПОЗАЛАШТУНКО́ВИЙ, а, е, *рідко.* То саме, що **позалаштунко́вий**: закулісний. *За лінією фронту, на заході, ведеться безперестанку позалаштункова гра, куються нові і нові плани придушення Радянської Республіки* (Ельян. II, 1958, 235).

ПОЗАЛЕЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, уємося, уєтеся, *док.* Залежатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАЛИВАННЯ, я, с. Діепр. пас. мин. ч. до **позали́ти**; *// у знач. прикм. В пекарні було неохайно.. На позаливанні долівці стояв цебер, повний помиїв, валялись під ногами мокрі мийки, ганчірки, хрущення з бараболі* (Копюр., І, 1955, 64).

ПОЗАЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Залити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Позаливала вода вуки, луг, повносила мами, навіть позаливала хати, що стояли низько, над водою* (Н.-Лев., І, 1956, 69); *Серед дедеватів навіть турботи: не позаливали б повінь дороги полад, поналивав балки — не приїдеш* (Гончар, II, 1959, 175); *// безос. Почалася глибока осінь, болота в нейтральній зоні позаливало водою, шляхи розмило* (Скл., Легенд. начдив. 1957, 44).

Піт позалива́є (позалива́ў) о́чі (*лице і т. ін.*); **Пото́м о́чі позалило́** — те саме, що **Піт зали́в о́чі** (*лице і т. ін.*) (*див.* **зали́ти**). [Степан:] *Вчора цілий день мордувався* [з речами] — *легко сказати, і на тележці, і на вокзалі, і на пошті — аж потом очі позаливало* (Коч., II, 1956, 400).

2. Облити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Другий лист від Лаврінця.. було написано олівцем, і лінову чорнило позаливало багато солдатських рядків* (Донч., III, 1956, 146).

◇ **Позалива́ти о́чі** — те саме, що **Зали́ти о́чі** (*див.* **зали́ти**). *Горілку пили, сунять — Магомед усім п'яницям приніс вас. Позаливають очі та шкоду, кишені людям роблять* (Мирний, І, 1949, 213); **Позалива́ти о́чі (рото́ві) горі́лкою** — частувати горілкою, вином і т. ін., примусити замовкнути всіх або багатьох. *Писарчук та єгорист крутать так, щоб їх свій виїздні повернуть.. а після, як вивиться та не долічаться грошей, то вони.. всіх очі горілкою позаливають* (Григ., Вибр., 1959, 260); *Громада була озвалась, то багатирь* [богатир] *зараз їй горілкою рота позаливав* (Сд., Гр.).

ПОЗАЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зализати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЛИПАТИ, а́ю, а́єш, *док.* Залипнути (про все або багато чого-небудь). *Позалипали* [снігом] *кожухи, кучми, бороди* (Горд., Чужу шкуру..., 1947, 5).

ПОЗАЛІЩАТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Залізтися якийсь час. *Леонід Семенович був родний побалакати з Вітею й позалищаться до неї* (Н.-Лев., IV, 1956, 105); *Такий сердеїд, як Павло, не міг пропустити нагоди, щоб не позалищатися до молодої жінки* (Збан., Переджнів'я, 1955, 278).

ПОЗАЛИЧКОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., бук.* Заличкувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЛИШАТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Залишити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Чимало було... різних городян, що позалишали далекі свої місця, аби лишень врятувати життя* (Довж., І, 1958, 374); *Як би він хотів, щоб усі були тут, кого він позалишав на шляху* [до перемоги]! (Гончар, III, 1959, 420).

ПОЗАЛИША́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Залишитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Дівчата позалишалися не своїх місцях.*

2. Не змінити свого стану, не змінитися (про всіх або багатьох).

3. Зберегтися, уціліти, не зникнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Починається чудова осінь... На гіллях часом іще позалишались баклажани, жовті, червоні, аж горять* (Мик., II, 1957, 128); *Як зеленцево, фрід кидалася від шафи до шафи, тала завітіла усе, що там позалишалося з одягу, гривала з вікон гардини, зі стін — килими* (Грим., Каволер., 1955, 328); *Сонце вискочилось за хату, і настала на землі така тиша, що повимерали в людей садки, і самі вони ледве живі позалишались* (Вишня, I, 1956, 202).

4. Залишитися без кого-, чого-небудь, втратити когось, щось (про всіх або багатьох).

ПОЗАЛІЗТИ *див.* **позалазити**.

ПОЗАЛІКОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Залікувати все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Неправильно лікуючи, довести до смерті всіх або багатьох.

ПОЗАЛІКОВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Залікуватися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАЛІМІТНИЙ, а, е. Який не входить у ліміт, іде понад ліміт. *Позалімітні затрати.*

ПОЗАЛИПЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позалипльовати**. *Обберткй* [дім], *...пообдивлюючи щоби вікна позалипльовані паперам* (Коб., І, 1956, 405); *Тисячами жаб'ок, позалипльованих навкруг папером стрічками, дивилися непорушне місто на розгрішовжений дощовий пригонах* (Гончар, IV, 1960, 31).

ПОЗАЛИПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Залити все або багато чого-небудь у багатьох місцях. *Сніг позалипльював очі.*

ПОЗАЛІТАТИ, аю, аємо, аєте, *док.* 1. Залетіти далеко або здійнятися дуже високо (про всіх або багато птахів, комах та ін.). *Як обтікають крильця пташенят, щоб вони не позалітали, так і її небогу, приборкала, однявши од неї власну волю* (Стор., І, 1957, 368); *Тетеря й рабчик, що колись, було, і ніку їм не ловить, ...У інший край позалітали* (Шог., Поезії, 1958, 359).

2. *перен., розм.* Заскочити, забігти куди-небудь на якийсь час (про всіх або багатьох).

ПОЗАЛУЧАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Залучити всіх або багатьох.

ПОЗАЛЯГАТИ, аю, аємо, аєте, *док.* Залягти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Позалягали* [повстанці] *за старі дуби, за білокорі берези, і вибалакують огнем* (Гриан, II, 1958, 80); * Образно. *Уже смеркало. На горбах пінних Глибоко зимами тьми позалягли* (Вирган, В розл. літа, 1958, 245).

ПОЗАЛЯКУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залякати всіх або багатьох. *Позалякував вітей так, що й дуну бого бояться* (Сл. Гр.).

ПОЗАЛЯПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Залляпати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Кишлий куліш часто позалляпував їм очі* (Сл. Гр.).

ПОЗАЛЯПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Залляпатися (про всіх або багатьох; у багатьох місцях). *Де це так грязюю* [грязюкою] *позалляпувалися?* (Сл. Гр.).

ПОЗАМАЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамазувáти**. *Молодиці вештаюсь, прибираючи з столу позамазувані тріски та ставляючи на стіл чисті* (Н.-Лев., IV, 1956, 104); // **позамáзувано**, *безос. присудк. сл. Піч була з зелених водоспадських каолів, та на спалах червоного лишою позамазувано* (Кв.-Осн., II 1956, 320).

ПОЗАМАЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Замазати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. — *Такі хати виробляють у нас на радянському заводі. Тут усе злагоджено заздалегідь так, що треба тільки склеїти, дещо позамазувати — і все... Тут і піч, і вікна, й двері...* (Коп., Хата хлоп'яцька..., 1957, 14); *Покликала* [Галочка] *зараз панаїмичку* [наймичку] *і звеліла цю ту глину на печі, що покалупалася, стерти та новою позамазувати* (Кв.-Осн., II, 1956, 319).

◇ **Позамáзувати рóти** *кому* — те саме, що **Замáзати рóта** (всім або багатьом) (*див.* **замáзувати**). *Хай собі довелі вінки що хочуть говорять: ротів людям не позамазують* (Мирний, IV, 1955, 296).

2. Забруднити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Словійте* [книжки] *десь добре, на самісінькім дні в скрині, щоб не позамазували їх руками всякі нечепурні читальники та читальниці* (Н.-Лев., IV, 1956, 339).

ПОЗАМАЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Замазатися (про всіх або багатьох; у багатьох місцях).

ПОЗАМАЛЬОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замалювати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. * Образно. *Під ніч потис мороз, позамальовував шибки, дивними квітами* (Фр., VIII, 1952, 344).

ПОЗАМАНЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Заманити всіх або багатьох.

ПОЗАМАТКОВИЙ, а, е: △ **Позамáткова кати́чність** — розвиток западинної яйцекатінної поза маткою. *Позаматкова вагітність завжди загрожує внутрішнього кровотечею, небезпечною для життя* (Фіз. вихов., 1954, 42).

ПОЗАМЕЖНИЙ, а, е. Який міститься, відбувається, протікає і т. ін. поза (за) межами чого-небудь. *Травме збудження кори головного мозку у дітей і підлітків може призвести до перезбудження і до розвитку явищ так званого позамежного гальмування* (Шк. тігієна, 1954, 55).

ПОЗАМЕРЗАТИ, аю, аємо, аєте, *док.* 1. Замерзнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Колюжки, що звечора позамерзали, одтаяли, тихо вода дзюрчить* (Мирний, III, 1954, 61); *Вікна позамерзали й не пропускали навіть передвечірнього проміння* (Еллан, II, 1958, 9); *Колонка стояла на горбочку, тут було сяизько, розлита вода позамерзала, легко було впасти* (Сенч., Опов., 1959, 11).

2. Змерзнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). — *Уже наші дівчата вулицю збирають!.. Таки дурні... якчй холод, а вони співають .. Як у них і роти не позамерзають?* (Мирний, II, 1954, 210).

3. Загинути, вмерти від холоду (про всіх або багатьох). *Золотоне земля, позамерзають у ріках риби...* (Гончар, III, 1959, 134).

ПОЗАМИВАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Замити все або багато чого-небудь. *Позамивати рани.*

ПОЗАМИВАТИСЯ, яється, *док.* Замитися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Слова* [на хрестах] *дощем позамивалися...* (Шевч., II, 1963, 230).

ПОЗАМИКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамика́ти**. *По вулицях — жертва поражена: хвіртки і кранчики позамикані, вікна і двері позабивані дошками* (Вас., Опов., 1947, 45); *Та не по лісі горе зосталось — Людей жорстоке життя: Скрізь позамикані лавиди. Усюди повне безробіття...* (Тарн., З дал. дороги, 1961, 310); *Знало тільки* [люди], *що в його все було на запорі — позаперане, позамикане...* (Мирний, І, 1949, 238).

ПОЗАМИКАТИ, аю, аєш і *рідко* **ПОЗАМИКУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Замкнути, зачинити на замок, ключ, засув і т. ін. все або багато чого-небудь. *Позамикав господік комори, дав їм* [наймитам] *кожному по полотняному і сказав, щоб тільки собі сулять, куди хто хоче* (Кв.-Осн., II, 1956, 404); *Терентій Корнійович позамикав шухляди, погасив електрику* (Гур., Наша молодість, 1949, 383).

2. Зачинити в приміщенні, замкнувши всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. (Монтанярі:) *Не вільно розмовляти, громадяни! Вже спать час. Позамикаю всіх* (Сл. Укр., II, 1961, 165).

ПОЗАМИКАТИСЯ, аються, аємося, аєтеся і *рідко* **ПОЗАМИКУВАТИСЯ**, уються, уємося, уєтеся, *док.* 1. Стати замкнутим, зачиненим на замок, ключ, засув і т. ін. (про все або багато чого-небудь). *Позамикалися, позачиняйся столярні двері великого будинку* (Мирний, IV, 1955, 205).

2. Зачинитися в приміщенні, замкнувшись (про всіх або багатьох). *А люди бідні в селі, Неначе злякані вівці, Позамикаюся у хатах Та й ярлу* (Шевч., II, 1963, 171).

3. *розм.* Те саме, що **позамикáти** 1. *Дівка позамикалась і лягла спать* (Сл. Гр.).

ПОЗАМИКУВА́ННЯ, а, с. *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позамикувáти**. *Округ стола стільчики сідати, попід стінами шафи високі позамикувані, рад вікон на улицю — та й усе* (Вовчок, І, 1955, 373); // **позамикувáно**, *безос. присудк. сл. Якось буваи в одних районі, я зверивв увагу, що клуби по селах здебільша позамикувано* (Вишня, II, 1956, 360).

ПОЗАМИКУВА́ТИ *див.* **позамикáти**.

ПОЗАМИКУВА́ТИСЯ *див.* **позамикáтися**.

ПОЗАМИНУЛИ́Й, а, е. Який безпосередньо передує минулому (про який-небудь проміжок часу). *Сидячи на призьбі двоох з Улькою, згадували безтурботні дні позаминулого літа* (Добр., Од. солдатики, 1961, 156); — *Де ви були, Райдан, позаминулої ночі?* (Довч., V, 1957, 508).

ПОЗАМИРА́ТИ, я́ю, я́ємо, я́єте, *док.* Замерти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАМИ́НЮВАТИ *див.* **позаміня́ти**.

ПОЗАМІНЯ́ТИ, я́ю, я́ють і **ПОЗАМІ́ШУВАТИ**, ую, ує, *док., перех.* Замінити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАМІ́СЬКИЙ, а́, е́. Те саме, що **замі́ський**. *Позаміський хотель.*

ПОЗАМІТА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамі́тати**. *В вруні, над позамітаними снігом хатами, мінячаться сині стовпи диму* (Вирган, В розн. літа, 1959, 293); // **позамі́тано**, *безос. присудк. сл. На обійсті було чисто й позамітано, як на току* (Кобр., Вибр., 1954, 151); *У кімнаті було чисто позамітано* (Ков., Світ... 1960, 6).

ПОЗАМІТА́ТИ, аю, а́єш, *док.* 1. *перех. і без додатка.* Замести все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Андрій позаміта покої, внесе самовар, піде куди часом треба — ото в вся його робота* (Кобзд., І, 1955, 446); *Семенюга взяла віник перед пічкою позамітати* (Март., Тв., 1954, 99); [Кр и ж ж:] *Гире мені в цими дівками! До хати йдіть, позаміта́йте. Та швидше!* (Зар., Антей, 1962, 209).

◇ **Позаміта́ти сліди́** — те саме, що **Замести́ сліди́** (всі або багато з них) *(див.* **замі́тати**). *Даремно думають оунівські криваві упирі, які вовтуваться по закорбочах., що позамітали слідн своїх злочинів. Ні, всі їх злочини постали перед народом* (Мельн., Коли кров.., 1960, 165).

2. *перех.* Покрити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох чим-небудь сипким (снігом, піском і т. ін.). *Цілісінку ніч гуляла метелиця, перетикала білими переметами вулиці, позамітала садки* (Юдвід, Оля, 1959, 251); // *безос. Надворі була така завірюха, що зовсім позамітало шляхи* (П.-Лев., II, 1956, 73); *Сніжку намело так багато, що й тинів не видно. Все позамітало* (Коп., Як вони.., 1948, 100).

ПОЗАМІЧА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех., розм.* Замітити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Скажіть мені, паничі,— ви люди вчені,— як то можна розумом збагнуть так багацько наук? І все те позамічати напам'ять* (П.-Лев., І, 1956, 359).

ПОЗАМІ́ШУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Замісити все або багато чого-небудь.

ПОЗАМІ́ШУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* Замішати все або багато чого-небудь.

ПОЗАМЛІВА́ТИ, ію́, ію́ть, *док.* 1. Замліти, затерпнути (про все або багато чого-небудь).

2. Завмерти (про всіх або багатьох).

ПОЗАМОВКА́ТИ, а́ю, а́ємо, а́єте і *рідко* **ПОЗАМОВКНУ́ТИ**, ну́, немо́, не́те, *док.* Замовкнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Чому, брати, позамовкали, Хіба для згадок ніч жила?* (Наги., Вибр., 1957, 181); *Всі позамовкали,— ніби вимерли. Мовчать репродуктори, не подає голосу телефон* (Сибко, Сріблий корабель, 1961, 83); *В горах і долинах пісні позамовкли* (Щог., Поезії, 1958, 215).

ПОЗАМО́ВКНУТИ *див.* **позамовкáти**.

ПОЗАМОВЛЯ́ТИ, яю, я́єш, *док.* 1. *перех.* Замовити все або багато чого-небудь.

2. *перех. і без додатка, зах.* Заговорити від чого-небудь лихого, від хвороби і т. ін. усіх або багатьох; зробити нешкідливим до якої-небудь загрози, небезпеки все або багато чогось. *Позамовляти пістолети.*

ПОЗАМОКА́ТИ, а́ю, а́ємо, а́єте, *док.* Замокнути (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАМОРДОВУ́ВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замордувати всіх або багатьох.

ПОЗАМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заморозити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАМОТУВА́ННЯ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **позамо́тувати**. *Вона [черниця]... так у чорні позамотувала позамотувала, що тільки... очі блищать* (Вовчок, VI, 1956, 325); *Позамотувані до очей шарфами й хустками, з червоними носами солдати тільки переступили поріг* (Хор., Незакінч. політ, 1960, 49).

ПОЗАМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замотати в що-небудь, закутати чимсь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *У полові вони одягли... репні кожухи, позамотували голови і шиї теплими хустками* (Скл., Карпати, II, 1954, 183).

ПОЗАМОТУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Замотатися в що-небудь, закутатися чимсь (про всіх або багатьох). *Поскидавшись* [діти], *позамотувались, снізять* (Вас., II, 1959, 138); *Морозко вночі. Позамотувалося Батийове військо в кожухи, у шкури* (Хижняк, Д. Галицький, 1958, 475).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИ, юю, *док., перех.* Замулити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. [Р о м а н:] *У книжках пишуть... що засухи відводі пастали, як повирубували ліси та позамулювали річки...* (Кроп., II, 1958, 13); // *безос. Рицуля заїва ..Позамулювало луки, позатягувало копиці сіна* (Горд., Цвіти..., 1951, 21).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИСЯ[1], юється, *док.* Замулитися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Над річкою городи позамулювались* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУЛЮ́ВАТИСЯ[2], ююся, *док., діал.* Натерти шию ярмом (про всіх або багато волів). *Воли позамулювались; треба тут сірку брать, що з вовна, та волам шиї парить, щоб погоїлись* (Укр.-казки, 1951, 383).

ПОЗАМУ́РЗУВАННЯ, а, *н., розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позамурзувáти** і **позамурзу́ватися**. *Діть, як опудала, позамурзувані ходять* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУ́РЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Замурзати в багатьох місцях. *Діти позамурзували щоки соком.*

ПОЗАМУ́РЗУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Замурзатися (про всіх або багатьох). *Ой як же ви позамурзувалися, діточки!* (Сл. Гр.).

ПОЗАМУРОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Замурувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Де були вікна,— позамуровував* (Сл. Гр.); // *перен.* Покрити льодом, інеєм шибки, вікна і т. ін. *Мороз малі віконця позамуровував* (Мирний, І, 1949, 162); // *безос. Тепло аж проситься в душу — тим гірше, що вікна геть позамуровано* (Свидн., Люборацькі, 1955, 176).

ПОЗАМУРОВУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* 1. Стати замурованим (про все або багато чого-небудь).

2. Замуруватися (у 2 знач.) (про всіх або багатьох); // *перен.* Віддати перевагу самітному, відлюд-

ному проживанню, безвихідному перебуванню де-небудь (про всіх або багатьох). *Можна почувати себе якось в квадраті одиноким (себто непотрібним), коли навколо всі бувші друзі позамурованими в своїх родинних твердинях* (Л. Укр., V, 1956, 198).

ПОЗАМУЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до позамýчувати. *Чоловік голодний, обірваний; дітки позамучувані* (Тесл., З книги життя, 1949, 152).

ПОЗАМУЧУВАТИ, ую, уєш. *док., перех.* Замучати всіх або багатьох. *Вони обидва такі катюги: жінок своїх часто позамучували* (Сл. Гр.).

ПОЗАПОСИПАТИ, плю, плеш, *док., перех.* 1. Засипати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

2. Засипати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях; *// безос.* Сніг такий глибокий випав, що позаносило хати ущерть з димарями (Збірник про Крош., 1955, 19); *// Запорошити* або покрити хмизними часточками ґрунту, піску; *// безос.* Місцями її позаносило її (низину) напровесні жорлом із провалів (Крот., Спип., 1948, 57).

ПОЗАПОРЮВАТИ, юю, юєш. *док., перех.* Запрати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАЧÓЧІ, *присл.* За відсутності особи, якої що-небудь стосується; наочі. — *Не сумніваюся, що знайдуться такі, що в очі мені підлещуються, а позаочі будуть кидати на мене болотом* (Фр., VI, 1951, 382); *В багатьох позаочі Карпатське частіше величали просто Іваном Антоновичем* (Гончар, III, 1959, 198).

ПОЗАЧÓЧНИЙ, а, е. Який відбувається за відсутності особи, якої що-небудь стосується; заочний.

ПОЗАЧÓЧНО. Присл. до **позáочний**. *Позаочно мене* [пана] *їх* [селян] *і злодіями й розбишаками* (Фр., VIII, 1952, 23); — *Та хіба ж вони* [козаки] *тебе послухають позаочно?* (Тулуб, Людолюби, II, 1957, 187).

ПОЗАПАДАЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **позападáти**. *Сам Грицько, .. з худим обличчям, поритим зморшками, .. і з глибоко позападалими сірими очима, здавався старшим, ніж був справді* (Гр., II, 1963, 353).

ПОЗАПАДАТИ, áє, *док.* 1. Запасти, опуститися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Позападали могили.*

2. Запасти, **ввалитися** (про очі, щоки, боки і т. ін.). *Очища* [у Харона] *в лоб позападали* (Котл., I, 1952, 130); *Щоки його* [Кавуна] *позападали, рум'янець зник, ніс загострився* (Н.-Лев., II, 1956, 241); *У корів позападали боки* (Кучер, Прощай.., 1957, 174).

3. Провалитися, заглибитися кудись (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Сіни* [хатини] *покривились і позападали в землю* (Фр., VIII, 1952, 342).

ПОЗАПАДАТИСЯ, áється, *док.* 1. Запастися, опуститися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

2. То само, що **позападáти 2**; **ввалитися**. *Її сині очі позападалися, її біле личко потемніло* (Черемш., Тв., 1960, 241); *Мама Бейбі схудла, старі щоки позападалися* (Ірчан, II, 1938, 149).

3. То само, що **позападáти 3**; **провалитися**. — *Наведи* [Сано] *сарому на нас та на нашу хату, аби ми живцем у землю позападалися!* (Коб., II, 1956, 136); ** У перед. Мурований, поламуй дорби* [села]... *Лежали, мовби позападавшись в землю, відгородившись один від одного валами круглих горбів* (Гончар, III, 1959, 378).

ПОЗАПАКОВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позапакóвувати**. *Повозки стоять, понакладувані ящики, коробки, і усе з товаром, і усе позапаковувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 402).

ПОЗАПАКОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Запакувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАПАЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Запалити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Панько позастромляював у попоротвукані дірки патронів.— Ну, хлопці,— гайда в дебрі! Я зараз позапалюю гноти* (Гр., I, 1963, 369).

2. Почати палити цигарки, люльки і т. ін. (про всіх або багатьох). *Молоді панічі позапалювали цигарки* (Н.-Лев., II, 1956, 56).

ПОЗАПАРЛАМÉНТСЬКИЙ, а, е. Який здійснюється, відбувається поза парламентом; не пов'язаний з парламентом. *...соціал-демократи в парламентах повинні користуватися своїм становищем не тільки для виступів у парламентах, але й для всебічного позапарламентського скупчення пролетарської організації і революційної боротьби мас...* (Ленін, 27, 1972, 273).

ПОЗАПАРТІЙНИЙ, а, е. І. Який існує поза партією, не пов'язаний з нею, не виражає інтересів якої-небудь партії. *Позапартійна фракція.*

2. Який не має відношення до партії. [Горицвіт:] *Ти вибач, Петю, що я з позапартійними справами...* (Корн., II, 1955, 307); *// Який не є членом партії; безпартійний.* — *Камуніста, вперед, за мною.— І за цим пішли всі. П'ятеро комуністів, чотири комсомольці і двадцять шість позапартійних більш* (Рибак, Час., 1960, 760).

ПОЗАПАСКУДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Запаскудити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАПАСКУДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Запаскудитися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

ПОЗАПЕЧÁТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Запечатати все або багато чого-небудь. *Скринька... позапечатувана* [комора], *і приказав воякові.., щоб ніхто не розпечатав* (Кв.-Осн., II, 1956, 141).

ПОЗАПИНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позапинáти**. *Шатро всередині було позапинане килимами* (Н.-Лев., III, 1956, 275); *Потьомовий дім заволіяв усе навколо, збільшуючи жари кімнати, до яких і без того вебе пробивалося світло із кількох цілих шибок, позабиваних дошками та позапинаних запонами вікон* (Досв., Вибр., 1959, 174); *// позапи́нано, безос. присудк. сл. В хаті світиться, вікна позапинано смугастими завісками* (Ле, Історія радості, 1947, 314).

ПОЗАПИНÁТИ, аю, áєш, *док., перех.* 1. Запнути все або багато чого-небудь. *Катерина позапинала позапинала вікна, засвітила гасничок* (Стельмах, Правда., 1964, 80); ** Образно. Вечір позапинав вікна синім полотном* (Ю. Янов., II, 1958, 99).

2. Загорнути поли одягу чи застебнути все або багато чого-небудь. *Позапинати кожухи.*

ПОЗАПИНÁТИСЯ[1], áємося, áєтеся, *док.* 1. Запнутися (про всіх або багатьох). *Позапинаються хусткою;* * Образно. *Земля вже протріпала, картопляні кущі позапиналась білими хусточками цвіту* (Донч., VI, 1957, 303).

2. Закутатися (про всіх або багатьох). *Позапинавшись у плащі, рибалки мовчки стежали за вогниками, що миготіли в морі* (Трубл., Шхуна.., 1940, 26); *// Застебнути всі гудзики. Позапинавсь на всі ґудзики.*

ПОЗАПИНÁТИСЯ[2], áється, áємося, áєтеся, *док., розм.* Зачепитися за що-небудь (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Острими кінцями ліп* [камінь] *позапинався за виступові роги обривів* (Фр., VI, 1951, 117).

ПОЗАПИРÁНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позапирáти**[1]. *Які звуки, які голосу, які співи живої*

людина, тільки замкнені двері, позапирані і фіранками позаслоновані вікна ховають до себе (Фр., VII, 1951, 120); // **позапи́рано**, *безос. присудк. сл.* [Павло:] *Хіба не можна запхнуть* [цукор]? [Горшиха:] *Чорта лисого запхнеш, коли все позапирано* (Кроп., 11, 1958, 239); — *Нічого ані купити, ані тобі продати — хіба з-під поли.* « *Все позамикано, позапирано* (Еллан, II, 1958, 7).

ПОЗАПИРА́ТИ *ч. док.* Акц., *док., перех., розм.* 1. Зачинити, замкнути на замок, засув і т. ін. все або багато чого-небудь. *Сидільні* [приміщення] *позапирають замки, писарі в канцелярії покинуть писати... усі ж то лобом бʼють... куди ж то? На Гончарську* (Кв.-Осн., II, 1956, 310); *Коляска у канцелярії світла; позапирав вчинь, двері — пішов* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 185); *А Іван порадив їм: — Коли чорти зайдуть у бочки, то ви позапирайте їх кондиками* [кондиками] *й позамикайте* (Казки Буковини..., 1968, 184).

2. Зачинити, замкнути в якомусь місці, приміщенні всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Зібравши всіх* [Чінку, Лушню, Пацюка, Матню] *докупи, голова поміркував з писарем та й позапирали їх у чорну* (Мирний, I, 1949, 291).

ПОЗАПИРА́ТИ², бу́, бе́ш, *док., перех.* Запрати все або багато чого-небудь.

ПОЗАПИРА́ТИСЯ, бомося, бо́ї́ся, *док., розм.* Зачинитися в приміщенні (про всіх або багатьох). *Говорили бідні люди: — Сядьте тихі, святі. Багачі позапирались на замок у хатах* (Забашта, Вибр., 1958, 104).

ПОЗАПИСУВА́ННЯ, а, *с.* Дінгр. пас. мин. ч. до **позаписувати**. — *От подивись, які чудові пісні українського народу позаписували оце недавно* (І.-Лев., I, 1956, 403); // **позаписувано**, *безос. присудк. сл.* Тільки зупинився [Захар] в другій кімнаті біля високих дикторських таблиць, на яких було позаписувано якісь бездротові слова (Кучер, Трудна любов, 1960, 113).

ПОЗАПИСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Записати все або багато чого-небудь. *Незабаром покликали присяжних понятих, випитали, що було треба, позаписували все й Оксану арештували* (І. Янов., I, 1959, 49); *Учні мені... позаписували силу етнографічного матеріалу* (Вас., IV, 1960, 43).

2. Вписати у список, реєстр і т. ін. всіх або багатьох. *Вже не скитав вербівців про паспорти* [паспорти]. *І тільки комісарова їх імення і прізвища* (І.-Чен., II, 1956, 200); // Зарахувати до певного соціального стану, професійної групи і т. ін. всіх або багатьох. *Пристав не скитав їх* [бурлаків], *звідкіль вони і хто вони, і позаписував їх міщанами в посад Кривду* (І.-Лев., II, 1956, 220).

ПОЗАПИСУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Записатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАПИХА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Запхнути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Чекаймо! Вони ще цікавими. В. Нового позапихали їх під Орлиние ліжка* (Тют., Вир, 1964, 456); *Василько мав завдання... зайти в церкву і тихенько людям позапихати в кишені кожухів чи де вже прийдеться зі летючки* (Турч., Зорі..., 1950, 71).

ПОЗАПІЗНЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Запізнитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАПКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Запекти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Ей! Вони золото в хліб позапікали!* (Гончар, II, 1959, 73).

2. *діал.* Запалити (люльки) (про всіх або багатьох). *Широко розсілися* [сідли] *в коршмі* [корчмі] *на лаві, випили по півкватирці, люльки позапікали* (Фр., VIII, 1952, 341).

ПОЗАПКА́ТИСЯ, ається, *док.* 1. Запектися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Яблука позапікалися; — Може, ви нашої картоплі спробуєте? У банячку її варила, води трохи википіло, та злягнеться, як позапікалась* (Гуц., З горіха..., 1967, 71).

2. Скупитися, загнутися в багатьох місцях (про краї). *На руках позапікалася кров.*

ПОЗАПІЧНИ́Й, а, е, *спец.* Здійснюваний без печі, за межами печі (про стадію металургійного процесу). *Позапічна обробка рідкої сталі.*

ПОЗАПЛА́КУВАНИЙ, а, е. Заплаканий (про всіх або багатьох, про очі, обличчя). *Так боляче дивиться було: „дітки... позаплакувані* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 152); *Чорні куряві позачервлені, Чорні очі позаплакувані* (Чуб., V, 1874, 195); * Образно. *Сумують стіни, сумують вікна позаплакувані, сумне, мовчане думає, пічь...* (І.-Лев., I, 1956, 94).

ПОЗАПЛА́КУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док., розм.* Заплакатися (про всіх або багатьох). * Образно. *Позаплакувались вікна* (Сл. Гр.).

ПОЗАПЛА́НОВИЙ, а, е. Не передбачений планом; який виконується поза планом. — *Потім у нас ще віщі будуть...— Відпіл? — Позапланові. Купив* (Кучер, Трудна любов, 1960, 390).

ПОЗАПЛА́НОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **позапланóвий**.

ПОЗАПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех. і неперех.* Заплатити все або багато чого-небудь, за все або багато чогось. *Кожний сподівався, що забере собі Грицеве поле й позаплачує довги* (І.-Лев., IV, 1956, 225); *Позаплачував він* [офіцер] *за мене все і, прощаючись, не сказав нічого, як тільки «Не забудь за мене, Ромцю! Я тебе люблю»* (Фр., III, 1950, 406).

ПОЗАПЛИВА́ТИ¹, ве, ве́ш, *док.* Заплисти кудись (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОЗАПЛИВА́ТИ², ве, ве́ш, *док.* Покритися, вкритися чимсь (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Очища* [в Харона] *в лоб позаплювали, Смеханою позаплювали, А голова вся в кантунах* (Котл., I, 1952, 130).

◇ **Очі позаплива́ли жи́ром** *див.* **жир**¹; **Позаплива́ти жи́ром** (*сáлом і т. ін.*) — те саме, що **Заплива́ти жи́ром** (*сáлом і т. ін.*) (*див.* **заплива́ти**²). *Так уїсся, чортів хлопець, що й очиці, круглі, жовті, позаплювали жиром* (Збан., Єдина, 1950, 64).

ПОЗАПЛІТА́ТИ, аю, аєш і *діал.* **ПОЗАПЛІТУ́ВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Заплести в косу все або багато чого-небудь (перев. волосся). — *Встанеш удосвіта, треба... коней почистити, гриви та хвости позаплітати* (Тулуб, В степу..., 1964, 268).

2. Уплести в що-небудь кісники, стрічки і т. ін. (усі або багати). *Позаплітати кісники в коси.*

3. Плетучи, виготовити все або багато чого-небудь. *Згодились брати і стали городить загони; позаплітали собі високі та простори, а дурень запляв собі лозову так, невеличкий загніток* (Стор., I, 1957, 43); // Подолодити за допомогою плетіння все або багато чого-небудь. *Панщі позаплодили старі панчохи, що треба було позаплітать* (І.-Лев., IV, 1956, 281).

4. Обвити, переплести чимсь усе або багато чого-небудь. *Позаплітати пляшки дротом.*

5. Густо переплітаючись, укрити все або багато чого-небудь. *Сохли на вербах вгорі, попутинця позаплітали на них усі кущі* (Тют., Вир, 1964, 374).

ПОЗАПЛІТА́ТИСЯ, аються, аємося, аєтеся і *діал.* **ПОЗАПЛІТУ́ВАТИСЯ**, уються, уємося, уєтеся, *док.* 1. Заплестися (про всіх або багатьох).

2. Уплестися в щось (про все або багато чого-небудь).

3. Укритися в багатьох місцях густим переплетенням чого-небудь. *Стіна позаплітувалася виноградом.*

Позаплі́туваний, а, е. *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позаплі́тувати**. *Коси у дрібушки позаплітувані* (Кв.-Осн., II, 1956, 17); [Харитос:] *Дівчат повно, у хатній праці стоножками позаплітувані, мов весілля справляють...* (Мирний, V, 1955, 195).

Позаплі́тувати *див.* **позаплі́тати**.

Позаплі́туватися *див.* **позаплі́татися**.

Позаплу́тування, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаплу́тувати**.

Позаплу́тувати, ую, уєш, *док., перех.* Заплутати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вирували вітри... Виломали, позаплутували хліба* (Горд., Дачник..., 1964, 151).

Позаплу́туватися, уємося, уєтеся, *док.* Заплутатися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). — *Нас полягло, але й їх* [фашистів] *наклало чимало. На дроті висять, в дроті лежать, позаплутувались* (Гончар, Людина..., 1960, 104).

Позаплю́щувати, ую, уєте. *док., перех., у знач. присл.* із сл. очі. Заплющити (про всіх або багатьох). *Не дивіться, позаплющуйте очі, а я скажу, як можна буде дивитися* (Сл. Гр.).

Позаплю́щуватися, уємося, уєтеся, *док.* 1. Заплющитися (про всіх або багатьох). *Дівчата позаплющувались, і вже — напівсни — пролітають у їхніх мрійних рідні причорноморські степи* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 125).

2. тільки 3 ос. Заплющитися, закритися у всіх або багатьох (про очі).

Позаплямлю́вати, ює, *док., перех.* Заплямити все або багато чого-небудь.

Позапльо́вувати, ую, уєш. *док., перех.* Заплювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

Позапо́вати, аю, аєш. *док.* Запоювати (про всіх або багатьох — перев. коней, худобин і т. ін.).

Позапо́внювати, юю, юєш і **позапо́вняти**, яю, яєш, *док., перех.* Заповнити цілком усе або багато чого-небудь.

Позапо́внювати *див.* **позапо́внювати**.

Позаполи́скувати, ую, уєш. *док., перех.* Заполоскати все або багато чого-небудь. *Побіжи, докко, на річку, позаполіскуй сорочки* (Семенкові) [Семенкові] (Сл. Гр.).

Позаправля́ти, яю, яємо, яєте, *док., перех.* Заправити все або багато чого-небудь.

Позапровадя́жувати, ую, уєш, *док., перех.* 1. Запровадити, ввести що-небудь у багатьох місцях.

2. Відправити, навести куди-небудь усіх або багатьох. // Послати куцись усе або багато чого-небудь. *Куди всі ножі позапроваджував? Ні одного не знайду* (Сл. Гр.).

Позапрограмо́вний, а, е. Не передбачений програмою, якої не входить до програми. *Дивно було, що Дуликович...якийсь замовбка отримував навіть позапрограмові науки, так до саду й не міг збагнити мудрість статуту каральної служби* (Гончар, Людина..., 1960, 10).

Позапродува́ти, ую, уєш. *док., перех., розм.* Запродати все або багато чого-небудь.

Позапроша́вувати, ую, уєш. *док., перех.* Запросити всіх або багатьох. *Гляди ж, старе, щоб було що їсти й пити, бо я на гром багато людей позапрошував* (Сл. Гр.).

Позапря́гати, аю, аєш, *док., перех.* 1. Запрягти всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.). *Рільки в них і мали було, що кінні та пани вельможні. Було і в весілля завезе приберуться* [панночка з старою панією] *і будинки поставляють кам'яні, і коней вороних позапрягають,— аж дивно!* (Вовчок, I, 1955, 107); *Хлопці встали, ..Вівці вели позапрягали* (Коцюб., I, 1955, 180); // Приготувати до їзди возів, саней і т. ін., впрягши в них коней, волів тощо. *Необідавши* [сіни са батраки], *позапрягали вози та й рушили* (Кв.-Осн., II, 1956, 133).

2. *перен., розм.* Примусити всіх або багатьох виконувати важку або тривалу роботу, багато працюючи. — *Потомились, здолій — свіжучое їм Бонбарта.— Це добре гостювання — тільки прийшли, а їх зараз у роботу позапрягали* (Вас., II, 1959, 107).

Позапря́гатися, аємося, аєтеся, *док.* 1. Запрягтися (про всіх або багатьох). *А то позапрягаються дівчата пізно* [уночі] *в плуга, вирють вулицю* (Пашня, I, 1956, 112).

2. *розм.* Запрягти коней, волів або приготувати вози, сани і т. ін. до їзди. *Аж ось прийшли звозчики* (візники) *з кіньми, позапрягались і поперевозили товар до лавки* (Кв.-Осн., II, 1956, 403).

Позапуска́ти[1], аю, аєш. *док., перех.* Привести в рух усе або багато чого-небудь. *Позапускати двигуни.*

Позапуска́ти[2], аю, аєш. *док., перех.* Запустити, залишити без догляду все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

Позапуха́ти, аємо, аєте. *док.* Запухнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *І доки ви спатимете? Вже аж позапухали од сонця* (Сл. Гр.); — *Звірі звірюки* [звіряки]: *морди позапухлі* [в бандитів], *очі кравою покалювалися* (Гончар, II, 1959, 224).

Очі позапухáли — те саме, що **Очі запухли** (*див.* **запухáти**).

Позаража́ти, аю, аєш і рідко **Позаражáувати**, ую, уєш. *док., перех.* Заразити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Позаражати корів ящуром; Я боялась, щоб не позаражали часом нашої* [свою хворобою] (Л. Укр., V, 1956, 8).

Позаража́вувати *див.* **позаража́ти**.

Позарі́вати, аю, аєш, *док., перех.* Зарити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

Позарива́тися, аємося, аєтеся, аємося, аєтеся. *док.* Зарватися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позарівались в яри, на дні річок і долін, жаби* (Коп., Як вони..., 1948, 71); *Жура хотів посадити коноса з хлопців у кабіну, але ті вже полскакували в кущі і замагали знідти руками: — І не дуймайте! Ми позарівались, тут солома є* (Мушк. Чорний хліб, 1960, 128).

Позарисо́вувати, ую, уєш, *док., перех., рідко.* Зарисувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

Позарі́внювати, юю, юєш. *док., перех.* Зарівняти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Замість сліпки та позорінний яжки в долівці* (Сл. Гр.).

Позарі́катися, аємося, аєтеся. *док., розм.* Зарекатися (про всіх або багатьох). *Це ті йдуть, що позрікалися зорізку пити* (Сл. Гр.).

Позаробо́чий, а, е: **Позаробо́чий час** — не зв'язаний з робочим днем, вільний від роботи час. *З переходом на семигодинний робочий день позаробочий час трудящих становить близько 80—85 процентів загальноматижневого бюджету особистого часу* (Ком. Укр., 6, 1961, 55).

Позаростáти, ає. аємо, аєте. *док.* 1. Вкритися якою-небудь рослинністю (про все або багато чогось;

у багатьох місцях). *Позаростали стежки, доріжки, Де походили козакові ніжки* (Чуб., V, 1874, 201); *Клумби з квітами позаростали бур'яном* (Кучер, Чорноморці, 1956, 242); *Цілий день чистив* [Антін] *поле. Геть усе ліщиною позаростало* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 38); // *безос. Посередині того залива* [затоки] *було плесо, а з берега позаростало очеретом, рогозом* (Стор., I, 1957, 397).

◊ **Ву́ха позароста́ли** *кому, у кого* — оглух, не чує хто-небудь. *Утішаюся тільки тим, що той голос.. натрапить на кого такого, кому ще вуха не позаростали, а тільки мало людського слова чули, то й не привикли до нього* (Л. Укр., V, 1956, 58); **Позароста́в шлях те́рном; Позароста́ли шляхи́ терни́ми** *див.* **те́рен; Стежки́ позароста́ли** *до кого* — перестали відвідувати кого-небудь, спілкуватися з кимсь, забули когось. *Що ж, рідні та куми В пожежі помогли? Не дуже: родичі його й не пізнавали,— До Прокопа й стежки в бур'ян позаростали!* (Бор., Тв., 1957, 131).

2. Вкритися волоссям (про всіх або багатьох; про руки, ноги, обличчя, голови). *Здорово втомились* [учасники експедиції] *в цьому плаванні, почорніли, бородами позаростали* (Гончар, Тронка, 1963, 198); *Руки позаростали волосом* (Н.-Лев., III, 1956, 280).

3. *розм.* Гоїтись, затягтися шкірою; зарубцюватися (про рани, виразки і т. ін.).

ПОЗАРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заросити все або багато чого-небудь. *Холодна роса свіжила тіло; мили* [дівчата] *ноги травою, позарошували спідниці* (Горд., Діти.., 1937, 61).

ПОЗАРО́ШУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зароситися (про всіх або багатьох). *Позарошувалися наші хлопці, аж тече з їх* (Сл. Гр.).

ПОЗАРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Убити сокирою, шаблею і т. ін. всіх або багатьох (по одному).

2. Зробити зарубки на чому-небудь у багатьох місцях.

ПОЗАРУБЦЬО́ВУВАТИСЯ, ується, *док.* Зарубцюватися (про рани, виразки і т. ін.).

ПОЗАРЯДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зарядити все або багато чого-небудь. — *Ну, теперечки, пани-молодці.. Оглядіть лишень вашу броню і позаряджайте гвинтівки і пістолі..* (Стор., I, 1957, 394); *Позаряджати акумулятори.*

ПОЗАСА́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позаса́джувати**; // **позаса́джувано**, *безос. присудк. сл. На грядках з ариною старої пані поробленi широкі вулиці й позасаджувано всілякі заграничні квіти* (Кобр., Вибр., 1954, 120); — *Я не був між вашими, Антоніно Павловно* [Павлівно], *..але, на горе моє, коли приїхав, застав самий розрух: тих позасаджувано, тих позасилано на Сибір, тих так розвіяно* (Дн. Чайка, Тв., 1960, 59).

ПОЗАСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Засадити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. Посадити в тюрму всіх або багатьох.

ПОЗАСВІДО́МИЙ, а, е. Який не залежить від свідомості, волі людини; мимовільний. *Щось інстинктивне, якась незвичайна, позасвідома вже жадоба життя підвела це кволе, прострілене тіло* (Коз., Гарячі руки, 1960, 122).

ПОЗАСВІДОМО. Присл. до **позасвідо́мий**. *І ще й не збагнувши всього до кінця, ми вже відчули і повірили, що той малюнок, в якому вгадувалась сила справжнього мистецтва, виривався у нього* [Дмитра] *безпосередньо, справді позасвідомо, так, як от іноді виривається пісня з переповнених почуттями грудей* (Коз., Гарячі руки, 1960, 28).

ПОЗАСВІ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасві́чувати**. *По всіх ліхтарях позасвічувані свічки* (Стор., I, 1957, 147); *Стоять* [люди] *з позасвічуваними свічками* (Кв.-Осн., II, 1956, 239).

ПОЗАСВІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засвітити, запалити все або багато чого-небудь (по одному). *Під каретами, позасвічувавши ліхтарі, грають кучери в хвильки* (Мирний, II, 1954, 99); *Уже позасвічували свічки, понакривали столи* (Круш., Буденний хліб.., 1960, 17).

ПОЗАСВІ́ЧУВАТИСЯ, ується, *док.* Засвітитися, загорітися по одному (про все або багато чого-небудь). *Антей як брязнув! Лампи позасвічувалися* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 220); *Вже зірки позасвічувались на темно-блакитному небі* (Гр., II, 1963, 338).

ПОЗАСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., перех.* Заселити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСИЛА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасила́ти**.

ПОЗАСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* Заслати всіх або багатьох. *Не досягло й до року, як школи закрили; декого з учителів позабирали, позасилали* (Мирний, III, 1954, 188).

ПОЗАСИНА́ТИ *див.* **позасипа́ти** [2].

ПОЗАСИНЮ́ВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Засинити все або багато чого-небудь. *Позасинювала сорочки, аж глянути гидко* (Сл. Гр.).

ПОЗАСИПА́ТИ [1], а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Засипати, заповнити чимсь усе або багато чого-небудь. *Став* [брат] *молотить.. Позасипав повнісінькі закроми* (Стор., I, 1957, 33).

2. Закидати чимсь усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Сніг позасипав стежки, дороги* (Гжицький, Опришки, 1962, 245); [С т е п а н:] *Наша частина першою увійшла в Софію.. Бійців квітами позасипали* (Корн., II, 1955, 85); // *безос.* [Г у с е й н:] *Ти ж бачиш, Пашо: ми з тобою вдвох Всю ніч ходили, бігали, повзли, Та всі сліди позасипало снігом..* (Дмитр., Драм. тв., 1958, 54).

ПОЗАСИПА́ТИ [2] і **ПОЗАСИНА́ТИ**, а́ємо, а́єте і *діал.* **ПОЗАСИПЛЯ́ТИ**, я́ємо, я́єте, *док.* Заснути (про всіх або багатьох). *Усі незчулись, як позасипали дуже міцним сном* (Н.-Лев., III, 1956, 118); *Місяць вийшов вище на небо.. Позасипали* [люди] *в хатах* (Ю. Янов., I, 1958, 150); *Але коли прийшла ніч і Ворони позасипляли в своїх гніздах, тоді вилітали Сови зі своїх печери* (Фр., IV, 1950, 98).

ПОЗАСИПА́ТИ [3], а́ємо, а́єте, *док.* Заспати (про всіх або багатьох). *Настя, вийшовши на двір і глянувши по улиці, не забачила ніде нікого.— Чи рано, чи позасипали? — подумала вона* (Мирний, IV, 1955, 101).

ПОЗАСИПА́ТИСЯ, а́ємося, а́єтеся, *док.* Заспатися (про всіх або багатьох). *Повилазили сіроми з землянчики, неначе ті бабаки, і довго протирали очі, поки не прочумались; дуже-таки позасипались* (Стор., I, 1957, 393).

ПОЗАСИПЛЯ́ТИ *див.* **позасипа́ти** [2].

ПОЗАСИХА́ТИ, а́є, *док.* Засохнути (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *А на зброї.. козацькая Кров позасихала* (Шевч., II, 1963, 62); *Ранені перемовлялися крізь відкриті вікна, щукали земляків, руками, на яких позасихала фронтова грязь, подавали махорку і дещо з їжі* (Тют., Вир, 1964, 347); *Позасихали вони* [книші], *як залізо, позацвітали — не вгризеш* (Стельмах, II, 1962, 320); [Л е с я:] *Зовсім позасихали мої квіти, ніхто вас, мабуть, і не поливав, як мене не було* (Коч., I, 1956, 85).

ПОЗАСІВА́ТИ, а́ю, а́єш і **ПОЗАСІ́ЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* 1. Засіяти, зайняти посівами все або ба-

гато чого-небудь, у багатьох місцях. *Люди .. позасівали шматки поля* (Чорн., Визвол. земля, 1950, 222). 2. *перех.* Густо покрити, усіяти великою кількістю чого-небудь якусь поверхню. * У порівн. *Іде він* [човпік] *у ту економію, чи в Таврію, чи на Дон з косою і повертається з косою та з такими дзвониками, начеб їх хто позасівав мозолями* (Стельмах, I, 1962, 509).

ПОЗАСІВА́ТИСЯ, бється, *док.* Густо покритися, усіятися чим-небудь з поверхні (про все або багато чого-небудь). * Образно. *Рідкі рудуваті боки, наче гички, вистиг коло занадних щок, по краях вони ще позасіва́лися сідиною* (сивиною) (Мирний, III, 1954, 264).

ПОЗАСІДА́ТИ[1], ду́мо, дя́ть, *док.* 1. *неперех.* Сісти де-небудь, улаштувавшись зручно, надовго (про всіх або багатьох). *За великозним столом.. позасідали свати* (Фр., VIII, 1952, 61); *Гості.. позасідали за столи на дворі* (Вобр., Вибр., 1954, 152); *Старуха* [Марія] *біля порога, а вони позасідали коло стола* (Стеф., I, 1949, 190); *Тепер в цьому людей повнісінько, ті вигодять, ті вигодять, а деякі позасідали ще надовго, любить на цілу зіму* (Л. Укр., III, 1952, 560); *Народ представлений, головним чином, чапаєвською дітлашнею, що, як горобці, позасідавши на деревах, стежать за церемонією звідти, з висоти колючих чапаєвських акацій* (Гончар, II, 1959, 360).

2. *за що, до чого і з інфін., неперех.* Засісти надовго, приступивши до якої-небудь роботи, справи і т. ін. (про всіх або багатьох). *Позасідати за книжки; Позасідати до книжок.*

3. *неперех.* Улаштувати засаду, підстерігаючи когось (про всіх або багатьох). *Йому здавалось, що бурлак повний двір, повний город, що вони позасідали на засідки скрізь попід вікнами, попід стайнею, повз тинами* (Н.-Лев., II, 1956, 203).

4. *перех., діал.* Зайняти все або багато чого-небудь. *Заїхав Шевченко в горницю, а там усі стільці позасідали, не знайшлось йому місця ніде пальми...* (Україна..., I, 1960, 30).

ПОЗАСІДА́ТИ[2], ду́ть, дя́ть, *док., неперех., розм.* Засідати на зборах, нараді і т. ін. якийсь час. — *А директор — що й казати — З тих причин знівечив теж: Аж сверблять позасідать, Л народу не уберегтй..* (С. Од., Вибр., 1959, 307).

ПОЗАСІКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Вирубити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

2. Засікти різною, багатьох усіх або багатьох.

ПОЗАСІЯ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасія́ти**. *У городі інші квіти позасіяні були цієї весни...* (Вовчок, I, 1955, 360).

ПОЗАСІЯ́ТИ *див.* **позасі́яти**.

ПОЗАСКИРТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заскиртувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАСЛИНЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Заслинити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАСЛИНЮВА́ТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док., розм.* Заслинитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСЛОНЮВА́НИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позасло́нювати**. *Фіранками позаслонювані вікна мають до тебе, як загадка* (Фр., VII, 1951, 126); *Двері були позамкані, вікна позаслонювані* (Фр., VI, 1951, 160).

ПОЗАСЛО́НЮВАТИ *див.* **позаслоня́ти**.

ПОЗАСЛОНЯ́ТИ, я́ю, я́єш і *діал.* **ПОЗАСЛО́НЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Заслонити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. — *Отже вводить у хріп мене, вітрого! Та позаслоняйте ж ви плечі туманом, капосні дівчата! Через ваші сині очі та білі щоки втрачу памороки — гомонів Місяць* (Н.-Лев., IV, 1956, 11); *Робили вони її* [роботу] *крадькома, потай од батька, позаслоняючи вікна од двору* (Н.-Лев., I, 1956, 145).

ПОЗАСЛУЖБОВИЙ, а, е. Не пов'язаний із службою; виконуваний поза службою. *Він почав підробляти, брався за виконання різних проектів в позаслужбовий час* (Серп., Опов., 1959, 400); *Позаслужбові обов'язки.*

ПОЗАСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмажити все або багато чого-небудь, всіх або багатьох (курей, гусей, качок і т. ін.). *Гусей до трос треба буде засмажити.— Позасмажуємо!* (Сп. Гр.).

ПОЗАСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Засмажитися (про всіх або багатьох). — *Як биндки чорні* [ніти], *позасмажувались на сонці* (Збан., Мор. чайка, 1959, 8).

ПОЗАСМА́ЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасма́лювати** і **позасма́льовати**.

2. *у знач. прикм.* Який засмалився, загорів на сонці й вітрі (про всіх або багатьох). *Недавнєнько від контори, на шляху до центральної лікарні, тинявся гурт позасмалюваних робітників без горочок, як нишк замотаних голова замість чалми* (Ле, Мінкгір'я, 1953, 217).

ПОЗАСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Засмалити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Віде чоловік з десяток пішо без рятиці і без усього, а тільки колки* [кілки] *позасмалювали та й ідуть* (Сл. Гр.).

ПОЗАСМА́ЛЮВАТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* Засмалитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

ПОЗАСМА́ЛЬЦЬОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмальцювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Ну, та й позасмальцьовував ти обідна рукавиця!* (Сл. Гр.); — *Всю одежу позасмальцьовували* [хлопці], *поторгували,— відкалася мати* (Автом., Коли розлуч. дяже, 1959, 524).

ПОЗАСМА́ЛЬЦЬОВУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Засмальцюватися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАСМІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмітити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСМОКТУВА́ТИ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасмо́ктувати**. * У порівн. *Тонесенькі, позлітковані, неначе котами позасмоктувані, кіски отця Ерємії трохи закомпались* (Н.-Лев., III, 1956, 371).

ПОЗАСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Засмоктати в себе все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

2. Смоктанням зіпсувати, довести до жалюгідного стану все або багато чого-небудь. * У порівн. *Було заплеве* [Падзявка] *ті косенята, достоту так, неначе кішка позасмоктує* (Н.-Лев., II, 1956, 9).

ПОЗАСМУЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засмутити всіх або багатьох. *Ваш хист позасмучував нас усіх* (Стеф., III, 1954, 65).

ПОЗАСМУЧУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Засмутитися (про всіх або багатьох). *Усі товариші його позасмучувалися, як почули про його лихо* (Сл. Гр.).

ПОЗАСНО́ВУВАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасно́вувати**[1].

ПОЗАСНО́ВУВАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позасно́вувати**[2]. *Старомістський стояв коло стола, позираючи на позасновувані кроснa* (Фр., III, 1950, 67).

ПОЗАСНО́ВУВАТИ[1], ую, уєш, *док., перех.* Створити, організувати все або багато чого-небудь. *Київ, Одеса і Харків обіх університетів позасновували також постійні театри, опери і т. ін.* (Фр., XVI, 1955, 234).

ПОЗАСНО́ВУВАТИ[2], ую, уєш, *док., перех.* 1. Заснувати, заткати павутиною все або багато чого-небудь.

В кутках навуки навучаною позасновували вікна, шафи (Чорн., Визвол. земля, 1959, 107).

2. *перех.* Покрити, затягти чимсь усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСО́ВУВАТИ, ую, уєш і **ПОЗАСУ́ВАТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Засунути все або багато чого-небудь. [Мати:] *Вітьо* [пенівтка], *лягай вилочина у мене рогача з вогню.* — *Дайте,— каже,— мамо, я дивлюсь вам горшки в піч позасовувать!..»* (Крюк., IV, 1959, 152); *Зачинили двері пішов Андрій. Він поначіпляв усі каганці, позасував усі засови і ще підпер надвірні двері лопатою* (Трубл., І, 1955, 80); *Потицяєм позасовувати по мисниці розпите за роботою волосся* (Вільде, Сестри., 1958, 77); *Океана.. позасовувала усякі двері* (Кв.-Осн., II, 1956, 440).

ПОЗАСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Засолити все або багато чого-небудь.

ПОЗАСРО́МЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Засоромитися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСПІ́ЛКОВИЙ, а, е: **Позаспі́лкова мо́лодь** — молодь, яка не перебуває в комсомолі; некомсомольці. *Саїдов за комсомольцями потягнувся до колгоспного двору й позаспілкова молодь, а за нею дехто і з старших принайдні* (Кучер, Прощай.., 1957, 222).

ПОЗАСПОКО́ЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Заспокоїти всіх або багатьох. *На превелику силу то тим, то сим позаспокоював їх* (Сл. Гр.).

ПОЗАСПОКО́ЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Заспокоїтися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСТАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Застати всіх або багатьох. *Усіх дома позастав, тільки дідька Петра не було* (Сл. Гр.).

ПОЗАСТАВЛЯ́ТИ[1], яю, яєш, *док., перех.* Зайняти чимсь усе або багато чого-небудь. *Позаставляти столи стравами.*

ПОЗАСТАВЛЯ́ТИ[2], яю, яєш, *док., перех.* Віддати в заставу все або багато чого-небудь. [Шаповал:] *Коли б було знаття, що земля так раптом піде вгору, голови і тельбухи треба було позаставлять та купить* (Крон., IV, 1955, 232); *Яка була одежинка, вся позаставляв шинкареві* (Сл. Гр.).

ПОЗАСТАВЛЯ́ТИ[3], яю, яєш, *док., перех., з інф., рідше з сног. щоб, аби, розм.* Примусити всіх або багатьох. *Позаставляв робити діло.*

ПОЗАСТЕЛЮ́ВАННЯ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позастели́ти**. *Біла простирна* [простирадло] *хата з позбиваними стінами, з лавками навкруги, позастеляними перинами, рушниками, привітно приймала в себе гостей* (Н.-Лев., І. 1956, 145); *Стоїть був вже позастелюваний й позастелюваний всячиною* (Мик., Вибр., 1954, 211).

ПОЗАСТЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПОЗАСТЕЛЯ́ТИ**, яю, яєш і **ПОЗАСТЕЛЯ́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Застелити, застелити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Вони.. позастеляли лі́жка, понакривали столи* (Н.-Лев., І. 1956, 578); *Вони за короткий час вибілили кімнату, добре вискребли підлогу, стіни позастеляли чередою матерією* (Бойч., Молодість, 1949, 352).

ПОЗАСТЕ́ЛЯННЯ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позастеля́ти**.

ПОЗАСТЕЛЯ́ТИ *див.* **позастели́ти**.

ПОЗАСТИГА́ТИ, аю, аємо, *док.* 1. Застигнути, захопити (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

2. *перен.* Перестати рухатися, порушитися, коливатись і т. ін. (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Ніщо не могло стримати жеребця, що мчав тепер кавш. Тільки позастигав з два постріл колгоспників, бивачись усліх* (Сміл., Зустрічі, 1936, 39).

ПОЗАСТИЛА́НИЙ, я, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позастила́ти**. *Позастилані кизячаки й циновки нари чайхан нависали над стежок під ногами* (Ле, Міжгір'я, 1953, 16); // **позастила́но**, *безос. присудк. сл. Низину позастилано рядниками* (Мик., Кодильщина, 1959, 37).

ПОЗАСТИЛА́ТИ *див.* **позастели́ти**.

ПОЗАСТІБА́ТИ, аю, аєш і *рідко* **ПОЗАСТІ́БУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* Застебнути все або багато чого-небудь. *Аж на вулиці хлопці поодягали тапки і позастібали кожухи* (Кол., Терсп., 1959, 171).

ПОЗАСТІБА́ТИСЯ, аюся, аємося і *рідко* **ПОЗАСТІ́БУВАТИСЯ**, уюся, уємося, *док.* Застебнутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Гудзики позастібаюся добре; //* Застебнути на собі все або багато чогось. *Устав* [Денис] *з землі, позастібався гарненько й сів* (Гр., II, 1963, 253).

ПОЗАСТІ́БУВАННЯ, я, є, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позастібува́ти**. — *У мене хоч і вишита сорочка, а гудзики всі позастібувані. Я порівок знаю,— виказався Андрій* (Тют., Вир, 1964, 327).

ПОЗАСТІ́БУВАТИ *див.* **позастіба́ти**.

ПОЗАСТІБУВА́ТИСЯ *див.* **позастіба́тися**.

ПОЗАСТОЮВА́ТИСЯ, юється, юємося, юєтеся, *док.* Застоятися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Коні позастоювалися.*

ПОЗАСТРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застрахувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАСТРАХОВУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Застрахуватися (про всіх або багатьох).

ПОЗАСТРЕЛЮВАТИ *див.* **позастрелюва́ти**.

ПОЗАСТРІЛЮВАТИ і **ПОЗАСТРЕЛЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* Застрілити, застрелити всіх або багатьох.

ПОЗАСТРОМЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПОЗАСТРОМЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *док., перех.* Застромити все або багато чого-небудь. *Позастромлювати гранати за пояс; Поньо позастромлював у патронівчарині зірки патронів* (Гр., I, 1963, 369); *Жінчуте йшло з серпами, позастромлянки у запаски юрки* (Смолич, Мир.., 1958, 466).

ПОЗАСТРОМЛЯ́ТИ *див.* **позастро́млювати**.

ПОЗАСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застрочити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСТРУГУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Застругати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАСТРЯВА́ТИ і **ПОЗАСТРЯГА́ТИ**, аю, аємо, *док.* Застрягти, застрягати (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Між каміння позастрягали напівсені штормами дошки, дубки, уламки дерев* (Багмут, Щасл. день.., 1959, 118); *Ось за столиком у кого друзі сидять захмелілий чоловік з розкошлане волосся, в якому густо позастрягали пір'я і пух з подушок* (Щупи, Баланда, 1957, 84); *Скільки здесь, тільки у чуби у темряві тривожні крики любей, що, позастрявши з гарматами та патронними повозками, так кусаються біля них, витягують з трупами коней* (Гончар, II, 1959, 428); *Вже вілліс позастрягали в двох рах. І генерали спішилися і брели непролазними шляхами* (Донік, І, 1958, 357).

ПОЗАСТРЯГА́ТИ *див.* **позастря́ти**.

ПОЗАСТУ́ДЖУВАТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Застудитися (про всіх або багатьох). *Батюшки живували.. як вони самі позастуджувались* (Н.-Лев., IV, 1956, 72); *Невже, чаші пригаси уже. Що там з ними, чи здорові, чи не позастуджувалися, особливо жінки* (Кобюб., III, 1956, 194).

ПОЗАСТУДІЙНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється або існує поза студією. *Великому розвиткові роботи телевізійного центру відкривають позастудійні передачі, тобто передачі з театрів, стадіонів, вулиць тощо* (Осн.-радіотехн., 1957, 197).

ПОЗАСУВА́ТИ *див.* **позасовувати**.

ПОЗАСУКУВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позасу́кувати**. *На полу... штовхання — саме знотки висять на очкурі — позасукувані аж за коліна* (Мирний, І, 1949, 149).

ПОЗАСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засукати рукави, штани і т. ін. *Вона й собі позасукувала рукави* (П.-Лев., IV, 1956, 102); *Далі і батько й сини по-засукували рукава* (Вас., І, 1959, 148).

ПОЗАСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Засушити все або багато чого-небудь. *Нащо ти так пирог позасушувала? Ширки добрі, як м'якеньки, а ти засушила, аж зорохтять* (Сл. Гр.).

ПОЗАТАСКУВА́ТИ[1], ую, уєш, *док., перех., розм.* Затаскати, занести будись усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАТАСКУВА́ТИ[2], ую, уєш, *док., перех., розм.* Забруднити, занісши все або багато чого-небудь. *Позатаскувати сорочки.*

ПОЗАТЕАТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Не пов'язаний з театром, який існує поза театром. *Влаштувати з позатеатральним світом і входини, весілє, саме до його* [помічника режисера] *обов'язків* (Смолич, Театр., 1940, 115).

ПОЗАТИКА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позати́кати**. *Стіни* [хатки] *потрощилися... вікна побиті, ганчірками позатикані* (Мирний, І, 1949, 334); *Хорошої були позатикані в халяві* (Н.-Лев., II, 1956, 35).

ПОЗАТИ́КАТИ, аю, аєш і *рідко* **ПОЗАТИКУВА́ТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Затикуючись усе або багато чого-небудь. — *Якогоєш швидше утікай* [Енею]: *Не становись, не оглядайся І ухо* [вуха] *чим позатикай* (Котл., І, 1952, 122); *Коли прийшов* [пастух] *худобу на толоку, перша його річ була оглянути буду та позатикати соломою діри, щоби не протікало* (Март., Тв., 1954, 177); *Повʼязавши їх* [вартових] *та позатикавши роти ганчірʼями, приготовленими заздалегідь, опришки увійшли на чолі з Довгунівим в дім* (Гжицький, Опришки, 1962, 157).

◇ **Позати́кати рот**[1] *кому, фам.* — примусити замовкнути всіх або багатьох. — *В селі кожному плещуть, що твій Михайло втік від Юлки. Людям треба роти позатикати, а ви ще більший вогонь розпалюєте!* (Томч., Жменяки, 1904, 134); **Позати́кало рот**[1] *кому, безос.* — замовкли всі або багато хто. *Робітники здули хвилювання є неспокійне для них питання. — А, бачите, позатикало вам рот, — говорив уже лакейське кан принципа* (Фр., III, 1950, 188).

2. *розм.* Устромити або засунути будись усе або багато чого-небудь. *Позатикав прапора* (Сл. Гр.); *Баба .. поправила очипок, позатикала коси під хустку* (Н.-Лев., IV, 1956, 208); *За вуха вона позатикала пучки дрібненького барвінку, качурині пучері та павині пера* (П.-Лев., II, 1956, 275).

ПОЗАТИКУВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позатиква́ти**. *Стоять плахти, ганчірʼєю позатикувані* (Вишня, І, 1956, 57).

ПОЗАТИКУВА́ТИ *див.* **позати́кати**.

ПОЗАТИКУВА́ТИСЯ, уюся, уєшся, *док., заст.* Прикрасити собі голову квітами, зеленню; затикатися. *Бувало, позатикуємося квітками* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИЛЛЮ, *присл., діал.* Позаду. *А молода Марусенька позатилюю йде* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИРА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позатира́ти**. *Обридла осторужна грамаличка.. деякі листки трудніш порвані, слова позатирані* (Мирний, IV, 1955, 80).

ПОЗАТИРА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Затерти все або багато чого-небудь у багатьох місцях. *Позатирав оте, що пошкривала* (Сл. Гр.).

ПОЗАТИРА́ТИСЯ, ається, *док.* 1. Затертися (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях).

2. *перен.* Стати менш виразним, згладитися або зникнути зовсім (про все або багато чого-небудь). *До тої міри позатиралися в його памʼяті подробиці картини, що в нього душі натворився один подібський кривий, на якому ввесь час* (Бруньк., Будинний хліб., 1960, 40).

ПОЗАТИХА́ТИ, аю, ає́мо, єте, *док.* Затихнути (про всіх або багатьох усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Вони довгенько порозсідалися у м'яких кріслах, позатихали* (Котл., Терешк., 1939, 357); *Позатихають* [наймички] *потім на куті свого закуття, і позатихає хатнього з-під верет, і змовить сон* (Хотк., II, 1966, 133); *Все навколо вже позатихало* (Турч., Зорі., 1950, 12).

ПОЗАТІКА́ТИ, аю, *док.* 1. Підмокнути (про все або багато чого-небудь). *Повалю стіжки складені, позатікали* (Сл. Гр.).

2. Потрапити, проникнути куди-небудь (скрізь або в багатьох місцях) (про рідину). *Розчином змазують поверхню виробу так, щоб він* [розчин] *позатікав у отвори* (Стан.-буд. справа, 1957, 52).

3. Затекти (про руки, ноги). *Позатікали руки й ноги.*

ПОЗАТІСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затесати все або багато чого-небудь. *Уже кілля позатісував* (Сл. Гр.).

ПОЗАТЛІВА́ТИСЯ, ається, *док.* Затліти (про все або багато чого-небудь). *Положила дрова у піч, щоб на завтра вигоріли, а вони позатлівалися* (Сл. Гр.).

ПОЗАТО́Й, а, е, *розм.* То саме, що **позамину́лий**. *Телицю що позатого року власними руками одвів на подвірки* (Ю. Яцюк, І, 1954, 32).

ПОЗАТОПЛЮВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позатопи́лювати**[2]. *Довелося брести по пояс* [через Сівaш], *і великих зусиль коштувало йому відбувати в темряві позатоплювані броди* (Гончар, II, 1959, 428).

ПОЗАТОПЛЮВА́ТИ[1], юю, юєш і **ПОЗАТОПЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *док., перех.* і *неперех.* Розпаливши вогонь, затопити печі, груби і т. ін. (всі або багато з них).

ПОЗАТОПЛЮВА́ТИ[2], юю, юєш і **ПОЗАТОПЛЯ́ТИ**, яю, яєш, *док., перех.* Затопити водою все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Не кладе гнізда у верхніх Дністра, У верхніх Дністра вода прибуває. Вода тобі жалю понароблює, Вона твої діточки позатопляє* (Чуб., V, 1874, 876); — *Весь Донбас ком зрудйвали* [фашисти], *шахти позатоплялі* (Гончар, II, 1959, 134).

ПОЗАТОПЛЯ́ТИ[1] *див.* **позатопи́лювати**[1].

ПОЗАТОПЛЯ́ТИ[2] *див.* **позатопи́лювати**[2].

ПОЗАТОПТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* і *без додатка.* Затоптати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох, у багатьох місцях. *Вони почали дивитися, чи не видно де слідів. Біля самої клуні нічого не можна було розібрати, бо скрізь позатоптували люди* (Гр., II, 1963, 301).

ПОЗАТО́РІК, *присл.* У позаминулому році; два роки тому. *Сміхи лірники сиділи; По шляхеу брали і ту саму гралі, Що й позаторік* (Шевч., II, 1953, 78); *Юрко дивиться на посаджену позаторік яблуню* (Коз., Вибр., 1947, 6).

Від позато́рік — з позаминулого року. *Хтось зостався у хаті сам та й задумався і все пригадав, що думав, що робив ще від позаторік* (Свидн., Любораль., 1955, 171).

ПОЗАТОРІШНІЙ, я, е. Який був, стався, відбувся і т. ін. позаторік. *Вуйні трави і запашні квіти товпили стіжки позаторішніх боїв* (Кач., Вибр., 1953, 146); // Який безпосередньо передував минулому (про рік, пору року і т. ін.). *І треба ж, на біду, позаторішню весну Лесю* [Мірошника] *хитрий поміж чоловік не Десну* (Греб., І, 1957, 89); // Який залишився, зберігся з позаминулого року. [Писар:] *А свячена вода єсть у вас?* [Завада:] *Аякже! Я для вбжьі держу ще позаторішню* (Кроп., І, 1958, 414); *Ніяк приїжджівся просто в похі біля величезної стіжки позаторішньої соломи* (Голов., Тополя., 1965, 8); // Той самий, що й позаторік, позаминулого року й раніше; давній. *На ніж* [базарі] *було кілька рундуків із красним крамом та позаторішньою сухою тарнею* (Дисв., Вибр., 1959, 97).

◇ **Позаторішні вишкварки** — щось не варте уваги, неначпе, нешкідливе. — *Толкуються* [говорять]? *Про що толкуються? Про позаторішні вишкварки!..* (Мирний, IV, 1955, 229).

ПОЗАТРИМУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затримати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАТРИМУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.* Затриматися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Та хіба він.. не від щирого серця зичення у Черкасах, що червоні загони позатримаються на селах!* (Ле, Вибр., 1939, 3).

ПОЗАТРУШУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Затрусити чимсь усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Бач, як залив домовці! Позатрушує піском або попелом* (Сл. Гр.).

ПОЗАТУЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатулю́вати**. *Маленькі вікна позатулюваної старими рядниці та дранцями хустками* (Вас., І, 1959, 16); *Вікна в хаті старанно позатулювані* (Гончар, Картиз. іскра, 1958, 80).

ПОЗАТУЛЮВАТИ *див.* **позатуля́ти**.

ПОЗАТУЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатуля́ти**. *Вікна були позатулямі матками* (Головко, II, 1957, 107).

ПОЗАТУЛЯТИ, я́ю, я́єш і *розм.* **ПОЗАТУЛЮВАТИ**, юю, юєш, *док., перех.* 1. Закривши, загородивши, зробити неповним повністю або частково все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позатуляли хусткамп та рядниці вікна, приступила* [школярі] *до діла* (Вас., І, 1959, 119); *В селі люди матками з окопу позатуляли вікна* (Чорн., Визвол. земля, 1959, 124); — *Фашисти позатуляли коням очі і так ведуть їх через місто!* (Фр., II, 1950, 363).

2. Затиснути отвори скрізь або в багатьох місцях. *Дірки в огорожах, які поробили собі собаки, коти й вівці, місцеві господарки позатуляли старими шапками* (Сонч., Опов., 1959, 60).

◇ **Позатуля́ти (позатулювати) роті́ кому**, *фам.* — не дати цікому можливості заговорити, висловитися. [Галя:] *Та що се ви до мене причепились? Я вам роти позатуляю зараз* (Сам., II, 1958, 10); *А писарчук та старости крутять так, щоб їх своїй вповні вовк нутні.., а після, як вивиться.., то вони .. всім роти позатулюють або просто очі горілкою позаливають...* (Грит., Вибр., 1959, 200).

ПОЗАТУЛЯТИСЯ, я́ємося, я́тесся, *док.* Затулятися (про всіх або багатьох). *Молодиці й дівчата знов осміхнулись і позатулялись рукавами* (П.-Лев., II, 1956, 46).

ПОЗАТУПЛЮВАТИ, юю, юєш і **ПОЗАТУПЛЯТИ**, я́ю, я́єш, *док., перех.* Затупити все або багато чого-небудь.

ПОЗАТУПЛЮВАТИСЯ, юються і **ПОЗАТУПЛЯТИСЯ**, я́ються, *док.* Затупитися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗАТУПЛЯТИ *док.* **позатупля́ювати**.

ПОЗАТУПЛЯТИСЯ *док.* **позатупля́ювати́ся**.

ПОЗАТЯГАТИ, а́ю, а́єш і **ПОЗАТЯГУВАТИ**, ую, уєш, *док., перех.* 1. Затягти, помістити куди-небудь усе або багато чогось, усіх або багатьох. *Позатягав бочки у двір.*

2. Втягти в середину чого-небудь у собі, засмоктати все або багато чогось, усіх або багатьох; // *безос.* *Римува хлюпа.. Позамулювало мулки, позатягувало конюші літа* (Горд., Цвіти., 1951, 21).

Живо́тй позатяга́ло, *безос.* — живити запали у всіх або багатьох. *Тепо нам точиться,— аж животи позатягало* (Тесл., Вибр., 1950, 30); **Очі (щоки) позатяга́ло**, *безос.* — очі, щоки запали, вкрилися в кого-небудь. — *Сам гирнів: живіт, як віск, а худий, як скапка, ще й очі позатягало* (Гр., II, 1963, 483).

3. *у сполуч. з сл. люлька́, цигарка́ і т. ін.* Закурити люльки, цигарки і т. ін. (про всіх або багатьох). *Нарубоутво ж, вирядившися по-своєму* [по-своєму], *шапки набакир, хлопці позатягують, та купами ходять кругом дівчат* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

4. Стягуючи краї, кінці чого-небудь, з'єднати їх, ліквідувати в багатьох місцях дірки, отвори і т. ін. — *Ну й чобати.. чисто потрухли.. Позатягав, як умів, де більші дірки, й нічого* (Тесл., Вибр., 1950, 40).

5. Отворити, відкрити, заволокти чим-небудь усе або багато чогось. *Стояла осінь. Що може бути кращого за цю пору в Карпатах, як ще гримить не позатягувати гора* (Турч., Зорі.., 1950, 51); // *безос.* *Оксень.. вріжав такого гопака, що позатягало пилюкою вікна і лампа жевріла, як би десь на токовищі!* (Тют., Вир, 1964, 208); // *розм.* Напнути, натягти все або багато чогось на всіх або багатьох. — *Позатягайте коням торби на голови, щоби не іржали* [не кричали] (Фр., VIII, 1952, 305).

6. *розм.* Затримати надовго хід, здійснення чого-небудь (про всіх або багатьох). *Багато селян позатягало позички в руспкальній банку* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗАТЯГАТИСЯ, а́юся, а́ємося, а́єтеся і **ПОЗАТЯГУВАТИСЯ**, уюся, уємося, уєтеся, *док.* 1. Обв'язатися, підперезатися чим-небудь туго, одягти на себе щось тісне (про всіх або багатьох). *Позатягатися в корсети.*

2. Покритися, встелитися чим-небудь (про все або багато чогось). *Калюжі позатягалися льодом.*

ПОЗАТЯГУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позатя́гувати** і **позатя́гуватися**. *Ручки* [в капшпок] *туго позатягувані у блискучі перчатки* [рукавички], *так що і пальців зігнути не можна* (Мирний, III, 1954, 262).

ПОЗАТЯГУВАТИ *див.* **позатяга́ти**.

ПОЗАТЯГУВАТИСЯ *див.* **позатяга́тися**.

ПОЗАУРОЧНИЙ, а, е. І, *у сполуч. з сл.* час. Вільний від звичайної роботи, служби, уроків і т. ін. (про час). *Іван Іванович вважався непоганим плановиком, але хто-то, а підлесні знали — за всю свою довголітню працю якщо він і сплюндав щось путнє і реальне, то це тіби що моторного човна «Світлячок», спущеного в позаурочний час* (Збан., Курил. о-ва, 1963, 41); *Партійні організації, педагогічні колективи працюють до того, щоб школа взяла на себе піклування*

про учнів і в позаурочний час (Ком. Укр., 9, 1964, 76).

2. *у сполуч. з сл.* праця, робота і т. ін. Використовувань у вільний від звичайної роботи, служби і т. ін. час. *Хлопці старанно кували граблі, сапи, сокири... Відразу ж категорично відмовилися брати за цю позаурочну працю якусь платню* (Ле, В снопі.., 1960, 149).

ПОЗАЧУБОВИЙ, а, е. Не пов'язаний з навчанням, вільний від навчання. *Як правило, науково-дослідну роботу студенти виконують у позаучбовий час* (Знання.., 8, 1966, 19).

ПОЗАЧУВАТИ *див.* **позачува́ти**.

ПОЗАЧУВ *див.* **позачу́в**.

ПОЗАЧУШНИК *див.* **позачу́вшник**.

ПОЗАФАРБОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зафарбувати все або багато чого-небудь у багатьох місцях.

ПОЗАХАРЧОВУВАННЯ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позахарчо́вувати**. *Позахарчовувані корови.*

ПОЗАХАРЧОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Захарчувати всіх або багатьох.

ПОЗАХЛЮПУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Захлюпати, забризкати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Де це ви так сорочки позахлюпували?* (Сл. Гр.).

ПОЗАХЛЮПУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Захлюпатися, забризкатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Як підемо по воду та як почнемо одна на одну хлюпати, позахлюпуємось так, що аж тече* (Сл. Гр.).

ПОЗАХЛЯВАТИ, яємо, яєте, *док., розм.* Захлинути (про всіх або багатьох). — *Іжте, бо, кажуть, ви завтра там позахлявали на кримський харчах,— пересміювались тітки* (Гончар, II, 1959, 292).

ПОЗАХМА́РНИЙ, а, е. Який знаходиться за хмарами, підноситься вище хмар. — *Я літаю над Гіхалями, бачу позахмарні піки, бачу пальми, священний Ганг, храми Мадраса* (Загреб., День.., 1964, 215); *// перен.* Далекий, недосяжний.

◇ **Ширя́ти у позахма́рному про́сторі** — те саме, що **Витя́ти в емпіре́ях (у хмара́х)** (*див.* **витя́ти**). — *Вони* [теоретики] *кричали: не на землі Каргат живе, а ширяє десь у позахмарному просторі* (Шовк., Інженери, 1956, 95).

ПОЗАХОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заховати всі або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позаховував* [Петро] *свої книжки та всякі речі* (Дн. Чайка. Тв., 1960, 126).

ПОЗАХОВУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *док.* Заховатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь).

ПОЗАХОДИТИ, ить, имо, ите, *док.* 1. Зайти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Гості позаходили до хати* (Кобр., Вибр., 1954, 152); *// розм.* Прийшовши куди-небудь у багатьох місцях, викликати подразнення (про ступ, дим, холод і т. ін.). *Я почав розтирати сльози кулаками і відчув, як в очі зайшли сіль, позаходила і у вирізки на щоках* (Панч, На калин. мості, 1965, 28).

◇ **Зайці́ри позаходи́ли** *див.* **зайці́ри**.

2. *тільки 3 ос., перен., розм.* Засідатися або наповнитися чим-небудь (звичайно про очі). *Очі позаходили сльозами.*

ПОЗАХОПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Захопити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАЦВІТА́ТИ[1], а́є, *док.* Укритися квітками, зацвісти (про всіх або багато чого-небудь). *Зелені луки яличні позацвітали* (Федьк., Буковина, 1950, 63); *А от як прийде весна, як позацвітуть трави...— от коли наші гори красні!* (Хотк., II, 1966, 12).

ПОЗАЦВІТА́ТИ[2], а́є, *док.* Укритися плісняво́ю, цвіллю (про все або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Стіни в хаті аж позацвітали від вологості та печорліки від диму* (Коцюб., I, 1955, 67); *Позасихали вони* [вишні], *як залізо, позацвітали — на вигляд* (Стельмах, II, 1962, 326); *// безос. Як у хлібі — в хаті: двері набряли, по кутках аж позацвітало, вікна й не розтають..* (Тесл., Вибр., 1950, 32).

ПОЗАЦВІТА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Те саме, що **позацві́тати**[2]. *На полиці палиці позацвітались* (Чуб., V, 1874, 1171).

ПОЗАЦЕХОВИЙ, а, е, *іст.* Який не належав до цеху (у 1 знач.). *Позацехові ремісники.*

ПОЗАЦЬКОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зацькувати всіх або багатьох. *Двох цуценяток було, так же сусідські діти своїми собаками позацькували* (Сл. Гр.).

ПОЗАЧАРОВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зачарувати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗАЧАСО́ВИЙ, а, е, *книжн.* Який існує поза часом, не зумовлений категорією часу. *Він* [режисер Лесь Курбас] *підкреслював, що немає позапросторової і позачасової реальності. Простір, час і ритм — це об'єктивні необхідні елементи спектаклю* (Мист., 4, 1967, 21).

ПОЗАЧЕРГО́ВИЙ, а, е. Який порушує чергу, послідовність; який відбувається, проводиться, робиться поза чергою, поза встановленим термінок. — *Для позачергової зустрічі слово має депутат Бондаренко* (Головко, II, 1957, 520); *Позачергові (надзвичайні) з'їзди скликаються Центральним Комітетом партії з власної ініціативи або на вимогу не менш як третини загального числа членів партії* (Статут КПРС, 1971, 15).

ПОЗАЧЕРГО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **позачерго́вий**.

ПОЗАЧЕРГО́ВО, *присл. до* **позачерго́вий**. — *Впускайте* [людей] *строго по черзі. Та ось що. Там в бачив інвалідів і жінку з дитиною. Їх — позачергово* (Донч., VI, 1957, 520).

ПОЗАЧИ́НЮВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позачи́нювати**. *Виконуючі в будинках були щільно позачинювані* (Кучер, Чорноморці, 1956, 300); *// у знач. прикм. Прибув* [Катря] *до Чайчиної хати, подивилася на двері позачинювані, на глиняний двір, постояла та й додому вертається..* (Вовчок, I, 1955, 218).

ПОЗАЧИ́НЮВАТИ *див.* **позачиня́ти**.

ПОЗАЧИНЯ́ВАННЯ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позачиня́ти**. *За паровозом довгою низкою червоного товарні, наглухо позачинені вагони* (Гончар, Партиз. іскра, 1958, 56); *// позачи́нено, безос. присудк. сл. У дворі пусто-тихо, всюди позамкнено, всюди позачинено* (Мирний, IV, 1955, 193).

ПОЗАЧИНЯ́ТИ, яю, яєш і *рідко* **ПОЗАЧИ́НЮВАТИ**, ню, ниш, *док., перех.* 1. Зачинити все або багато чого-небудь. [Марина:] *Сидимо ми в Юзикових в сінях, позачиняли двері, прослали долі рядюжку, говоримо* (Вас., III, 1960, 253); *Варвара позачиняла віконницями сусідські й свої вікна* (Кучер, Чорноморці, 1956, 253).

2. Замкнути все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позачиняли* [люди] *свої комори, позамикали терези і порозходились* [порозходилися] (Кв.-Осн., II, 1956, 135); *Потім вже мені їхню казав, що піделедів,— як ізчали* [люді фашисті] *у вагони, двері на замки позачиняли і повезли* (Ів., Таємниця, 1959, 105).

3. Припинити діяльність усіх або багатьох установ, закладів і т. ін. *В нашої теперішня часи таких хотелів немає. Їх позачиняли, пам'ятаєте, після єлявстівої*

виступу доктора Боя в палаті депутатів (Ю. Янов., II, 1958, 16).

4. Позбавити волі, посадити в тюрму або інше місце ув'язнення всіх або багатьох. *Забрали їх* [некрутів], *позачищали в темну* (Мирний, І, 1949, 223).

ПОЗАЧИЩА́ТИСЯ, и́ться, я́ться, *док.* Зачищатися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Опустіло і широке чисте дворище,.. позачищалися столярні двері великого будинку* (Мирний, IV, 1955, 205).

ПОЗАЧИТУВА́ТИСЯ, ую́ся, у́єшся, *док.* Зачитатися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЧІПЛЮВАТИ, юю, ює і **ПОЗАЧІПЛЯТИ**, я́ю, я́є, *док., перех.* Зачепити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗАЧІПЛЮВА́ТИСЯ, ю́ються і **ПОЗАЧІПЛЯ́ТИСЯ**, я́ться, *док.* Зачепитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Де-де вийло було ще клаптики сіна, що позачіплялися при кидкові стіжка* (Фр., IV, 1950, 421); *Мрячить, що підійматися вже з зір і з лісів, має позачіплюватися там у полоті* (Коб., III, 1956, 23).

ПОЗАЧІПЛЯТИ *див.* **позачіплювати.**

ПОЗАЧІПЛЯ́ТИСЯ *див.* **позачіплюватися.**

ПОЗАЧІСУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зачесати всіх або багатьох. *Позачісувати дітей.*

ПОЗАЧІСУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зачесатися (про всіх або багатьох). *Дивись, як гарно всі дівчата позачісувались, а ти патлато* (Сл. Гр.); *Вони позачісувались, поприбиралися у гарні сукні, у квітки та стрічки* (П.-Лев., II, 1956, 72).

ПОЗАШИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позашива́ти**. *Старе позашиване решето на колінах ловило ті зернятка* (Ле, Мікіт'я, 1953, 94); *Горами лежать уже біля дверей калузько позашивані лантухи* (Гончар, Таврія, 1952, 155); *Нам попалися звичайні вітчизняні вагони, подовбані за війну кулями та осколками і вже старанно позашивані дець на наших вагоноремонтних заводах* (Гончар, III, 1959, 341); // **позашива́но**, безос. присудк. сл. *Вовк мене* [начальник] *до дзеркала; дивлюсь: козакин мій защемнутий на всі гаплики.. де розірвалось, позашивано* (Стор., I, 1957, 120).

ПОЗАШИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Зашити все або багато чого-небудь у багатьох місцях. *Привіз ми на квартиру, помилувались, попередягались, позашивали, де в кого що необдирялося вночі по хащах* (Фр., IV, 1950, 268); *— Я не знаю, як вона так вигодить... Я позашиваю собі кешені* [щоб не тримати в них руки]! (Баймут, Щасл. день..., 1951, 14); *От, уявляй золоті* [монети], *позашивав* [Трохим] *у онучу, в сріпні.. у полу свити* (Кв.-Осн., II, 1956, 408).

ПОЗАШИВА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док., розм.* Хованочись, забратися куди-небудь (про всіх або багатьох). *— Ці вовки повставляли варту, а вони вся позашивалася спати* (Стельмах, Вел. рідня, 1951, 805).

ПОЗАШКІ́ЛЬНИЙ, а́, е́. Не пов'язаний із школою, який існує поза школою, поза навчанням у школі. *Слід широко розгортати в школах і позашкільних закладах різноманітні наукові і технічні гуртки* (Ком. Укр., 10, 1959, 39); // Який проходить, здійснюється, відбувається не в шкільних умовах, не в школі; не пов'язаний з перебуванням, навчанням у школі, з шкільною програмою. *Таємничий четвер, в який Дарка повинна ввійти глибше в позашкільне життя Стефи й Орлоновської, як перей собою досить позашкільного попередника: середу* (Вільде, Повнол. діти, 1960, 118); *Кращі учителі велику увагу приділяють позашкільному читанню учнів* (Літ. газ., 31.VIII 1950, 1).

ПОЗАШКІ́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Спеціаліст позашкільної освіти, позашкільного виховання.

ПОЗАШКІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **позашкільник**.

ПОЗАШЛЮБНИЙ, а, е. 1. Який існує, відбувається, народжений і т. ін. поза шлюбом. *В дні бурхливо прожитої молодості він найбільше боявся заплювати себе позашлюбними дітьми* (Стельмах, І, 1962, 398).

2. Не пов'язаний з партнерами. *В позашлюбний період самців* [тритонів] *можна відрізнити від самок, порівнюючи відносну довжину кінцівок* (Визначник земноводних..., 1955, 36).

ПОЗАШМОРГУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашморгнути все або багато чого-небудь.

ПОЗАШНУРОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашнурувати все або багато чого-небудь.

ПОЗАШНУРОВУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зашнуруватися (про всіх або багатьох).

ПОЗАШПАКЛЬОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашпаклювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАШПАРОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зашпарувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. [Ганна:] *Ти краще позашпаруй, та черінь добре вирівняй.., а малювати ще треба, та прийти* (К.-Карий, І, 1960, 291).

ПОЗАШПИЛЮВА́ТИ, юю, ює, *док., перех.* Зашпилити все або багато чого-небудь.

ПОЗАШТА́ТНИЙ, а, е. 1. Який не входить до штату; який складається з осіб, що не входять до штату. *Окружний, міський, районний комітет має позаштатних інструкторів* (Статут КПРС, 1971, 22); *Позаштатні відділи, так само як і штатні, планують свою діяльність, виходячи з загального плану роботи партійного комітету* (Ком., Укр., 11, 1962, 40).

Позашта́тне мі́сто (**мі́стечко**), *заст.* — місто, містечко, які не мали адміністративного значення. *Глинища, напівзанесена пісками Калонка, нічим не примітне позаштатне містечко Таврійської губернії, перетворилось на час ярмарку в місто з стотисячним населенням* (Гончар, Таврія, 1952, 32).

2. Не передбачений штатним розписом. *Позаштатна посада.*

ПОЗАШТОПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заштопати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *А що старе, дране,— позашпиває* [Мотря], *позаштопує, матері старе тіло прикрие* (Мирний, І, 1949, 140).

ПОЗАШТУКАТУ́РЮВАТИ, юю, ює, *док., перех.* Зашпаклювати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗАШПИ́НАТИ, аю, аєш і **ПОЗАЩІПА́ТИ**, аю, аєш, *док., перех.* Защепнути все або багато чого-небудь. *Одно вікно позашпилось вітчиненко приставш* [Пачко] *собі крісло, вилз на фрамугу, замкнув вікно і позащіпав як годиться всі гачки і засувки* (Фр., VI, 1951, 300); *Фарбовані віконниці теж позачиняли* [солдати] *і позащіпали защіпками* (Ле, Мої листи, 1945, 32).

ПОЗАЩІПА́ТИСЯ, аємося, аєтеся і **ПОЗАЩІПУВА́ТИСЯ**, уємося, уєтеся, *док.* Защепнутися (про всіх або багатьох).

ПОЗАЩІПУВА́ТИ, а, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **позащіпувати**. *У нас двері позащіпувані* (Сл. Гр.); *Мундир позащіпуваний на всі гудзики.*

ПОЗАЩІПУВА́ТИ *див.* **позащіпати.**

ПОЗАЩІПУВА́ТИСЯ *див.* **позащіпатися.**

ПОЗАЇК, *спол., заст., жарт.* Тому, що; через те, що. *Позаїк цікавого не маю що писати, тягнуму далі свою*

подорож, хоч, може, вона тобі теж не цікава (Копоб., III, 1956, 140); *Якби я вмів писати оповідання, то міг би заробити і в своїй літературі з «Київ. старини», але позаяк не вмію, то мушу вдатись у перекладі* (Сам., II, 1958, 472); — *У вчених людей завжди були лисини. Ось ти вивчишся, і в тебе буде, позаяк — голові ж робота велика* (Тют., Вир, 1964, 50).

ПОЗАЛЮ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Заволіти все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗБА́ВИТИ *див.* **позбавля́ти.**

ПОЗБА́ВИТИСЯ *див.* **позбавля́тися.**

ПОЗБА́ВЛЕНЕЦЬ, нця, *ч.* У Радянському Союзі до прийняття Конституції 1936 р. — людина, позбавлена виборчих та інших громадянських прав у капіталістичному ладі.

ПОЗБА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позба́вити**. *Справді, єдиний вочі такого батька, рано позбавлений материнського впливу, даремне було б добавити, що її вприщнях утоплені і не годяться в наші обставини* (Л. Укр., III, 1952, 686); *В'ялий, моя риба, позбавлена води, Сергій шов з дому і такий самий і повертався* (Епік, Тв., 1958, 241); *Не існує гіршої муки для митця, ніж бути позбавленим змоги творити прекрасне... для щастя людей...* (Тулуб, В степу..., 1964, 112); // Який не має чого-небудь. *Та що вона знає? Може, це лише домисли, позбавлені фактичної основи?* (Фр., VI, 1951, 256); *Класові жаргони, позбавлені будь-якої мовної самостійності* (Нариси з діалектології... 1955, 4).

Не позба́влений чого — який має, якому властиве що-небудь. *Нікарпа тепер вбралась в нову шерстяну зелену сукню, що й почепила на шию шість разів добрего товстого намиста... Кольори були різкі, але не позбавлені ефекту* (Н.-Лев., IV, 1956, 65); *Дорошеві зробилося досадно, бо він спішив себе на тому, що не позбавлений себелюбства* (Тют., Вир, 1965, 162); **Позба́влений права́ громадя́нства** *див.* **громадя́нство.**

ПОЗБА́ВЛЕНКА, и, *ж. Жін. до* **позба́вленець.**

ПОЗБА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позба́вити**. *Проклаття* [архієрея]... *підпирається позбавленням права на одержання допомоги від благодійних установ* (Еллан, II, 1958, 50).

ПОЗБА́ВЛЯННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позба́вляти**.

ПОЗБА́ВЛЯТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПОЗБА́ВИТИ**, влю, виш; *зн.* позба́влять; *док., перех.* 1. Забирати, відмагати щось у кого-небудь, залишати кого-, що-небудь без чогось. *Се страшенна річ внеділжимая власність, вона не тільки сама нерухома, але й людей позбавляє вільного руху, як тільки вони з нею зв'яжуться* (Л. Укр., V, 1956, 199); *Могуя обіймала цехмістрові чоботи, благаючи не позбавляти старого шматка хліба* (Тулуб, Людолюби, I, 1957, 131); *Лягти костюм лікар заборонив, щоб не позбавляти Наталя Наталівни віри, що приступ швидко мине й репетиція тривалиме далі* (Дмит., Нарчева, 1959, 128); *І я кляну за катом катів В моїй невольницькій глушні, Що вацькував на брата — брата... Люд закутий в цупкі кайдани, Позбавив молодість мети* (Граб., I, 1959, 347); *На початку 1884 року Кості Хетагурова позбавили стипендії, і йому прийшлось залишити навчання в Академії і повернутись на батьківщину* (Тич., II, 1957, 410); // Не давати кому-небудь можливості здійснювати щось, забороняти кому-небудь щось робити. *Не бажаних церквей професорів позбавляли права викладати і переслідували* (Іст. середніх віків, 1955, 120); — *На заводі ніхто не позбавить його права вчитись!* (Донч., V, 1957, 467).

◇ **Позбавля́ти (позба́вити) життя́ (віку** і *т. ін.*) — умертвляти, убивати кого-небудь. *Він щиро не пам'ятав на ту хвилину, як удвох із зрізною дружиною залишились одного разу без обіду, бо шкода було позбавлять життя корова, який плавав у них у відрі...* (Ю. Янов., I, 1954, 111); — *Темний, дикий, безсловний народ! Через якусь дурну вигадку, якусь несвітню легенду він здавен був розбити мені дорогий апарат, скалічити або й позбавити мене життя* (Копоб., I, 1955, 259); — *Мав би я силу, то вріг і душі б тебе, й віку позбавив і відсілав би в оселю Аїда* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 169); **Позбавля́ти (позба́вити) [пра́ва]** *голосу кого* — забороняти кому-небудь голосувати. [Ковпак:] *Збираєтеся Чирву та ще кількох. Позбавити їх голосу* (Мик., I, 1957, 81); *Навіть права голосу* [куркуля] *позбавила* [влада] (Стельмах, II, 1962, 365); **Позбавля́ти (позба́вити) сло́ва** — не дати можливості висловитися на зборах, мітингу, суді і т. ін. [Голос покликача:] *Відпущених Нартая сказав... що він би хтів скупатися в римській крові, за тее суд його позбавив слова* (Л. Укр., II, 1951, 528).

2. Звільняти кого небудь від чогось небажаного; допомагати кому-небудь уникнути чогось. *На 17 році я вже мав політичний процес і з того часу до останніх днів мандари* [жандарми] *не позбавляють мене своєї ласкавої опіки* (Копоб., III, 1956, 281); *Хоч ся не дуже виділна для Вас, та, почасти, й для мене, але нетай вже так буде,— тим позбавите мене більшої мороки* (Л. Укр., V, 1956, 77); *Нарешті, щоб я позбавився каспр, який позбавить їх неприємного обов'язку стояти в черзі.. на вуаловій станції, де мала бути пересадка, пасажири щиро дякували Даші* (Журп., Вечір., 1958, 224).

3. *тільки док., кому чого, розм.* Зменшити, урізати. — *Ось ви,— каже* [стражник],— *тавему панові позбавимо волі, а то він поситься з нею, як з писаною торбою!..* (Мирний, IV, 1955, 378).

4. *тільки док., розм.* Ушкодити, зіпсувати що-небудь. *Вітри шалюють, місова смуга захистила сад. Вітри розбілися об могутні осокори, не позбавили цвіту* (Горд., Цвіти.., 1951, 20).

5. *розм.* Доводити до загину, знищувати всіх або багатьох. *Багацько позбавляв Бунякка таким способом людей* (Сл. Гр.).

ПОЗБА́ВЛЯТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ПОЗБА́ВИТИСЯ**, влюся, вишся; *зн.* позба́вляться; *док.* 1. Звільнятися від кого-, чого-небудь небажаного; позбуватися. — *Треба одного: Мірошниченка позбавитись* (Стельмах, II, 1962, 11); *Пригадається тобі якийсь жалюгідний вогнем — і носиш, і несеш його з собою, і не годен відкинути, позбавитися* (Хотк., II, 1966, 311).

2. *рідко.* Утрачати що-небудь, залишатися без чогось. *Я відчуваю, що позбавляюсь сил* (Досв., Вибр., 1959, 183); *Перший полковник піших командувати армією, позбавившися чину* (Ю. Янов., I, 1958, 202).

3. *тільки недок.* Пас. до **позба́вляти** 1.

ПОЗБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позби́ти**. *Ходила* [Уляна] *швидко, бігцем, і носки робочих черевиків завжди були позбиваві* (Чорн., Вибол. земля, 1950, 112); *Стадницький... бачить темні, землею пересушені ноги, поналіжені пальці, позбиваві нігті* (Стельмах, I, 1962, 628); *Вози за возами тягнися улицею довженним рядом, обладовані трунами, наборзі позбиваними з неструганих дощок* (Фр., V, 1951, 193); // **позби́вано**, безос. присудк. сл. *У кров позбивано коліна* [у пастухів] (Сос., I, 1957, 347); *Шкільярські*

парти.. позбивано тепер свіздками й кинцями (Гр., I, 1963, 241).

ПОЗБИВА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Збити ударом, поштовхом, змусити впасти всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. — *Тоді я як теленку одного* [чорта] *по рогах! рогі й поспадали. Я вперіщпла по рогах і другого, і тому позбивала роги* (Н.-Лев., I, 1956, 591); *Що зрад листя позбивав, то Кох думає, що то курка поїла* (З. Укр., V, 1956, 9); — *Якісь кінні за нами гналися.. Ми їх з кочей позбивали, вони й відстали,— закінчив він насмішкувато* (Тют., Вир, 1964, 520); — *Зараз саме час.. позбивати бур'як, що наріс попід деревами* (Чаб., Тече вода.., 1961, 41); *На подвір'ї стояла чиясь стара бочка, я позбивав обручі і пішняв дві клепки* (Смір., Сашко, 1957, 14).

Позбива́ти з ніг — те саме, що **Збити з ніг** (усіх або багатьох) (*див.* **збива́ти**). — *На сміх мене, на глум... Не діждетесь! Щоб вам чорна отя в горлянку не полізла, та щоб вона вам розум затьмарила, щоб вона вас, окаянних, з ніг позбивала!* (Шиян, Баланда, 1957, 91).

2. *перен.* Змусити всіх або багатьох відмовитися від певного наміру думок, переконань, від здійснення чого-небудь.

3. Ударом, тертям стерти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // Стоптуючи, зіпсувати (підошви, підбори, взагалі взуття). [Оринка:] *Краще не ходіть до нашого двору, щоб була підківок не позбивали* (Собко, П'єси, 1958, 19); // Ударяючи або тручи об що-небудь, ушкодити, зранити (руки, ноги, шкіру на тілі і т. ін.). *Сонце пече її.; білі ноги на камінню позбивала..; йде* [Хима], *ні на що не вважає* (Вовчок, I, 1955, 52); *На бруку він позбивав п'яті, ноги стали чорними від запеченої крові, змішаної з піском* (Кол., Терешк., 1959, 377).

4. Виготовити все або багато чого-небудь з окремих частин, з'єднавши їх в одно ціле. *Позбивати ящики з дощок.*

ПОЗБИВА́ТИСЯ, áємося, áєтеся, *док.* Збитися докупи (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *За роки війни стібище розрудніювалося, перетворилося в пустирище.., тільки й зостався кущі глиці та решітки плетених загорож, під якими позбивалися, тулячись один до одного, Яреськові однополчани* (Гончар, II, 1959, 420); *Дружина земляковa.. помогли Насті знять голову, бо коси в неї аж позбивалися* (М. Ол., Чуєш.., 1959, 10).

◇ **З ніг позбива́тися** — дуже втомитися (про всіх або багатьох). *Просто всі службовці з ніг позбивались. А він ходить та підганяє* (Еллан, II, 1958, 19); **Позбива́тися в ку́пку (в ку́пки)** *див.* **ку́пка.**

ПОЗБИРА́ШНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позбира́ти.** *Прийшли. Розмотуючи мокрі шарфи з шиї, Нечукрані, жувики, хлюздії... Смутне поріддя жувики й біди, Зі всіх кінців позбиране сюди* (Бажан, Роки, 1957, 281).

Позбира́не молоко́ — те саме, що **Збране молоко́** (*див.* **збира́ний**).

ПОЗБИРА́ТИ, áю, áєш, *док., перех.* 1. Скласти, зібрати докупи все або багато чого-небудь. *Вона ще більше розсердилася, позбирала порозкидувані очиці і шпурнула ними за поріг* (Кобр., Вибр., 1954, 126); *Позбирав він біле пір'я в золотий рукав* (Рильський, III, 1961, 210).

◇ **[І] кіпто́к не позбира́ти** *див.* кіпто́к; **[І] кіпто́чок не позбира́ти** *див.* кіпто́чок.

2. Скликати, зігнати, звести докупи всіх або багатьох. *Шатнувся* [Еней] *життю сам із лати, Своїх Троянців позбирати* (Котл., I, 1952, 81); — *Хведоре! Негай коней сідлають та щоб вончих і хорпіе на швори позбирали!* (Стор., I, 1957, 200).

3. Зосередити, скупчити, сконцентрувати в одному місці всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *На чужій ручки позбирали онучки* (Номис, 1864, № 9666); * Образно. *Ніч проміння позбирала І змотала у клубок..* (Олесь, Вибр., 1958, 248).

◇ **Позбира́ти думкй [докýпи]** — те саме, що **Зібра́ти думкй [докýпи]** (*див.* **збира́ти**). *З усіх вона тепер розсудлився, і думок навіть не позбирає докупи, так вони в неї вроїтіч і бігають, і таке то все полохливі!* (Мирний, III, 1954, 241).

4. Поступово нагромадити багато чого-небудь. — *Нагромадив молочко. Позбираю гроші. Куплю плахту з оксамиту й чоботи хороші* (Шог., Поезії, 1958, 481).

5. Одержати або багато чого-небудь, беручи від різних людей, із різних джерел. *Він покалу позбирав про нього відомості, дізнався, що у нього є.. значний, як на парубка, капітал* (Фр., VIII, 1952, 385); *Добре б було ті пісні, казки та прикази позбирати, позаписувати* (Мирний, III, 1954, 187).

6. Відібрати з-поміж іншого все або багато чого-небудь, що потрібне. *Другого дня Мотря позбирала свої й Карпові сорочки й намочила в лузі.— Чом же ти не забрала то не помочила всіх сорочок?* — *спитала мати* (Н.-Лев., II, 1956, 301).

7. Зірвавши або підчепивши з землі скрізь або в багатьох місцях, набрати чого-небудь у якійсь кількості. *Добре, що хоч почі були теплі та не весь торішній курай позбирали селяни на топливо* (Гончар, Таврія, 1952, 24); // Зняти урожай скрізь або в багатьох місцях. *Люди саме тоді позбирали виноград* (Н.-Лев., III, 1956, 255).

8. Підібрати все або багато чого-небудь, що розкидане, розсипане. — *Пане Васильо! полякаюсь, що стався з Вашим подарунком! — жалібне скрикнула Надя і нахилилась, щоб позбирати черепки* (З. Укр., III, 1952, 485); *Здавалось мені, що русалки ось-ось Вродливі, як ялиці, вийдуть рядами, І перли рясні позбирають для кос* (Олесь, Вибр., 1958, 82); // *також без додатка.* Прибрати, прийняти все або багато чогось. *От як позбирали з стола, Пашу і каже жінці і дочці: — Ідіть собі* (Кв.-Осн., II, 1956, 61); *Молодиця заметушилась: позбирала посуду, внесла до хати решту малашки* (Кощюб, I, 1955, 187).

9. Збирати що-небудь якийсь час. — *Та вона ж збирається снапи косити,— зауважив сердито Федір. — Сноп цього року такі, що й у вас будуть кубі мокрі. А колоски за вязальницями некай позбирає* (Коп., Подарунок, 1956, 62); *У вигідні дні тисячі городян виїжджають відпочивати в мальовничі місця, позбирати зрібйе* (Рад. Укр., 5.VI 1967, 4).

ПОЗБИРА́ТИСЯ, бýться, áємося, áєтеся. *док.* Зібтися, зібратися, злетітися і т. ін. в одно місце, докупи (про всіх або багатьох). *Позбирались докупи Танцювать не баби — стуни* (Гл., Вибр., 1951, 220); — *Улано, чого так люди позбиралися?.. Може, щось треба їм!* (Стельмах, I, 1962, 106); *У сільській бібліотеці позбирались читачі* (Шпорта, Твої літа, 1950, 54); // *у що.* Сходячись, з'їжджаючись, злітаючись і т. ін. докупи, розташуватися, згрупуватися якимсь способом (про всіх або багатьох). *Люди, покидавши худобу і позбиравшись у невеличкі гурточки, вели повільні, нудні розмови.., аби не проспати черги* (Тют., Вир, 1964, 145).

ПОЗБИТКУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., перех.* і *без додатка, діал.* Позичати. — *Виглядає так, що в свої діти хоче позбиткувати, гірше як темний ворог*

(Стеф., Вибр., 1965, 146); — *Ти ж бо нікого не позбиткуєш, не зганьбиш!* (Кол., Терен., 1959, 17).

2. *Завдати школи.* — *А тоді гляну на обсерваторію — аби хто не позбиткував! Най, кажу, і хлоп наш у руру дивитиметься, не все панам варі стежити* (Ю. Янов., І, 1954, 30).

ПОЗБИТКУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся. *док., діал.* Познущатися. *На новому місці сам, видно, не міг його розпитувати, а може, його прогнали ощі кмнці, що, здається, пранцун одного — позбиткуватися над новеньким* (Збан., Курліа. о-ви, 1963, 103).

ПОЗВІГА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Швидко обходити, оббігати якусь територію, побувати скрізь або в багатьох місцях. *Там-то стежечок і до води й до сусіди, і до другої. Все то позбігали, повиходжували легесеньні ніженьки дівочі* (Вовчок, І, 1955, 181).

ПОЗБІГА́ТИ, áє, áємо, áєте, *док.* 1. Стекти скрізь або в багатьох місцях (про рідину). *Переставали сніги, зійшла повідь, позбігала скрізь вода* (Кв.-Осн., II, 1956, 122); // *тільки мн., розм.* Втратити частину вмісту рідини, яка випливається через край при закипанні (про все або багато чогось). *Семенихи.. прикладає до вагри тріски і пантрує, аби горшки не позбігали* (Черемш., Тв., 1960, 88).

2. *тільки мн.* Збігти куди-небудь (про всіх або багатьох). *З двора й собаки наші позбігали* (Сл. Гр.).

ПОЗБІГА́ТИСЯ, áється, áємося, áєтеся, *док.* 1. Збігтися з різних місць в одне (про всіх або багатьох). — *Води, годі!..* — *кричала переляхана мати. На цей крик позбігалися зі всіх сторін слуги* (Гобр., Вибр., 1954, 88); *В усіх дворах заворушилися люди і позбігались до воріт* (Н.-Лев., II, 1956, 30); *Позбігались кури... Обступили свого шаха, Великого падишаха* [півня] (Нех., Казки., 1958, 26); — *Хлопці, як дізнаються про тебе, всі до одного позбіжаться на наш куток...* (Л. Янов., І, 1959, 144).

2. Зменшитися в розмірі від перебування у воді (про одяг, тканини, шкіри і т. ін.). *Данько одразу відчув, що штанята на ньому кущі, бо полотно позбігалося від дощів* (Гончар, Таврія, 1952, 82).

ПОЗБОВТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Збовтати все або багато чого-небудь.

ПОЗБУВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Збути все або багато чого-небудь. *І її клунокові були кращі та деяка одежина. Вона те все позбувала... та грошей було мало* (Коцюб., І, 1955, 383); *Скрутно прийшася година голодна: З осені хліб купували* [люди]; *Де товаряка, одежина година. Все те на хліб позбували* (Манж., Тв., 1955, 54); *Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: ці подушки, і рядна, усе позбувала за царство небесне Моруся і за душу свою Наумову* (Кв.-Осн., II, 1956, 95).

◇ **Позбува́ти (позбу́ти) жи́р (жи́ру)** *див.* жир.

ПОЗБУВА́ТИСЯ[1], аю́ся, аєш.ся, *недок.*, **ПОЗБУ́ТИСЯ,** у́дуся, у́дешся, *док.* 1. Втрачати кого-, що-небудь. *З вірною душею Варвара пересвідчилася — позбувається хатньої покори дочка* (Горд., II, 1959, 211); [Сухов.:] *Я вам розкажу своє лихо. Обікрадено мене: коня позбувся і щенка з ветлянською грамотою* (Кроч., V, 1959, 349); *Вони назавжди позбулася рідності зверкнутся до матері із сяглим словом вмлаю* (Донч., Шахта., 1949, 24); // Губити (листя, плоди і т. ін.) (про дерева, кущі). *Сади, що недавно обтяжені плодами, лісяна позбуваються їх* (Фр., VIII, 1952, 78); *Темно-зелені ліси, позбувшись свого пишного одягу, ..подзирали угору посивілі паростї* (Мирний, III, 1954, 395); // Відмовлятися, відступатися від чого-небудь (думок, намірів і т. ін.). *Варосли Ярінки на панну Ярину й мусила позбутись думки, що все, що її оточує, належить до батька, або може бути куплене батьком за гроші* (Коцюб., І, 1955, 158).

Позбу́тися життя́; Позбу́тися голови́ — вмерти, загинути. — *Коли хочеш позбутися життя, то вийди з хати,— попуро перший відказав і зник* (Л. Укр., І, 1951, 293); *Черныш думає про це. Справді, що поможе йому в ті ворота, де він — дуже дзвонярно — міг позбутися голови?* (Гончар, III, 1959, 280); **Позбу́тися клéпки** — втратити розсудливість, стати дурним. *Щось тілечки скажеш чи зробиш не так, зараз і сорамлять: — Такий великий, а що витворяє. Чи ти сорому з клепки лаодко позбувся?* (Стельмах, Гуси-лебеді.., 1964, 141); **Позбу́тися мóви; Позбу́тися язи́ка** — втратити здатність говорити; замовкнути. *Якийсь час стояли* [Семен та Улина] *мовчки, немов обоє позбулися мови* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 19); *Немало довелося чоловікові свгздні потрацнувати ногами і навіть язиком. От кадвечір і охрип від балачок.* — *Ще поголодна кілька днів отак з людьми, то зовсім позбудешся язика.* — *кепкував сам із себе* (Стельмах, II, 1962, 150); **Позбу́тися ро́зуму** — стати божевільним. *Чудний він став. Коли б ще не позбувся розуму* (Мирний, III, 1954, 377).

2. Збуватися кого-, чого-небудь небажаного. *Велике займенківська родина аж рада була, що позбувається Свирідона* (Ю. Янов., Мир, 1956, 154); *Свіже повітря помогло їмості* [попаді]: *вертаючи назад додому, вона вже позбулася болю голови* (Март., Тв., 1954, 461); *Я хотіла чим швидше позбутися товариства Рибки* (Вільде, Ті з Ковальської, 1947, 47).

ПОЗБУВА́ТИСЯ[2], áється, áємося, áєтеся, *док.* Збутися, здійснитися (про мрії, бажання, передчуття і т. ін.).

ПОЗБУДЖА́ТИ *див.* **позбуджувáти.**

ПОЗБУДЖА́ТИСЯ *див.* **позбуджувáтися.**

ПОЗБУДЖУВА́ТИ, ую, уєш і *рідко* **ПОЗБУДЖА́ТИ,** áю, áєш, *док., перех.* Збудити всіх або багатьох. *Ранніх солов'їв позбуджала* [молода] (Сл. Гр.).

ПОЗБУДЖУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся і *рідко* **ПОЗБУДЖА́ТИСЯ,** áємося, áєтеся, *док.* Збудитися (про всіх або багатьох).

ПОЗБУДОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Збудувати все або багато чого-небудь (хати, будинки і т. ін.).

ПОЗБУ́ТИ, у́ду, у́деш, *док., перех.* Те саме, що **позбу́тися.** — *Надовдіть трохи, позбудуть папата батьківське добро, та раді будуть і найменшим, аби їх хлібом годували!* (Мирний, III, 1954, 232); *Так завелися почування. Молодецтво одійшло. Ми старі душею стали, Серцем рано одяглися, Почуваність перестали, Сил багацько позбули* (Граб., І, 1959, 198); *Він уже одну біду з голови позбув* (Л. Укр., V, 1956, 351).

ПОЗБУ́ТИСЯ *див.* **позбу́тися**[2].

ПОЗВА, и, ж. Те саме, що **по́зов.** *Якось глузуючи, кожуть становий: — Другим, бач, помагаєте позви всякі складати* (Мирний, IV, 1955, 370); *З нас має кожен розум свій: Євгеній, полів не любивши, Усе, що в спадщину дістав, Їм* [кредиторам] *добровільно передав* (Пушкін, Є. Онєгін, переклв. Рильського, 1949, 34).

ПОЗВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зважити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗВА́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позвáлювати.** *Лісові хащі, скелі, позвалювані колоди дерев. Входить* [на сцену] *Адам і Олешка* (Ірчан, І, 1958, 174).

ПОЗВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Звалити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; // Зруйнувати все або багато чого-небудь. *З-за спини голос: —*

Трактори — да! А тойі казарми строїти, а ці хати позвозювати та комуну заводити (Головко, II, 1957, 55).

Позвáляти з ніг — ударом, поштовхом змусити впасти всіх або багатьох. *Декотрі молодиці зопалу та знечайки кинулись через сінешні двері в санок, просто між гусарів та панків і трохи не позвалювали їх з ніг* (Н.-Лев., III, 1956, 147).

2. Наскидати безладно чого-небудь в одне місце. [Олександ:] *А ось ті скелі. Хто позвалював їх у цю хащу, чия рука повкладала їх так, щоб захистити нас, безіменних, перед нападом?* (Іркан, I, 1958, 174).

ПОЗВАЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Звалитися, впасти (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Пастве вечір, і жінки рибалки ще довго танцювали, співали та пили. Декотрі позвалювались і лежали коло тинину в порості* (Н.-Лев., II, 1956, 232).

ПОЗВАРЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., техн.* Зварити все або багато чого-небудь. *Електрозварювики взялися до ремонту цих дорогих бетяней. Вони позварювали рубці, затопили розколини* (Донч., Карб. камінь, 1946, 33).

ПОЗВАТИ, позвý, позвеш, *док., перех.* Голосом, жестом попросити кого-небудь наблизитися, підійти, обізватися; покликати. *Я йшов і оглянувся — чи хтось мене позвав?* (Тич., I, 1957, 282); *З сьварґи гукнули імення якесь бому, Гыда позвав голосно* (Головко, II, 1957, 159); *Горпинка позвичулялась на ганаиці. крізь сон позвала «мамо» і знову міцно заснула* (Довч., III, 1956, 12); // Запросити когось прийти, з'явитися куди-небудь з певною метою. *Чорт біса пінав та й на бал позвав* (Номис, 1864, № 7959); *Позвав* [Наум] *панотця, той аж здивувався, що така здорова дівка, у три дні, як заледужала, а вже й на божій дорозі* (Кв.-Осн., II, 1956, 84); [Бабусі:] *На обід ти* [Песик] *всіх позвав? Запросив ти Тюня нежир?* (Олесь, Вибр., 1958, 488).

ПОЗВЕРТАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *неперех.* Звернути (з дороги), змінити напрям руху (про всіх або багатьох). *Коні повертали з шляху.*

2. *перех.* Спрямувати вбік усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Позвертали копей з шляху.*

3. *перех., розм.* Ударивши, різко повернувши, перекосити, викривити, покривдити щелепи, в'язи, кінцівки і т. ін.

◇ **Позверта́ти в'я́зи (ши́ї, го́лови)**: а) те саме, що **Зверну́ти в'я́зи (ши́ю, го́лову)** (всіх або багатьом) (*див.* **звертáти**). *Ще б десь дістати вишту сорочку, а тоді хай хто заїжджає, що Северин не козацького роду, так він і в'язи повертає, що тоді вперед, а бачив назад* (Тют., Вир. 1964, 422); б) (*собі*) те саме, що **Зверну́ти в'я́зи (ши́ю, го́лову)** (про всіх або багатьох) (*див.* **звертáти**). *Гнат і жінка його були тепер похожі на ті верби, що виросли на стежі при дорозі, що вітер як не зовсім зламає, то повикручує так, що вони ні на що не похожі, наче їх хто зіставляв проти волі танцювати, аж поклали вони собі голів не повертали* (Грим., Вибр., 1959, 307).

ПОЗВЕРХНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **зверхній** 1. *Син Яця-коваля, Івась рудоволосий, Раблака і мудрець, поет і каменяр, Не набився на блиск і на позверхній чар, На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси* (Рильський, I, 1960, 324).

ПОЗВИВАТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Звити все або багато чого-небудь.

◇ **Позвивáти гніздá** — те саме, що **Звúти гніздó** (про всіх або багатьох) (*див.* **звивáти**). *Моїх синів вранці прогнали, Ярмом все чисто оприсли, Невірні гнізда позвивали, Де наші прадіді жили!* (Граб., I, 1959, 525).

2. Згорнути, скрутити в сувій, згорток, кільце все або багато чого-небудь. *Понабивавши пістолети, секунданти показичували їх, а потім, поробивши такі самі значки на картках паперу, позвивали їх і вкинули до шапки* (Фр., VI, 1951, 445).

ПОЗВИВАТИСЯ, аються, аємося, аєтеся, *док.* Скрутитися, закрутитися в клубок, кільце і т. ін. (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях). *Ява, під ледину підкравшись, Гадюкой* [гадюкою] *в серце поповпа. По всіх куточках позвивавшись, В Аматі рай собі найшла* (Котл., I, 1952, 177); *Старшенькі хлопці залізли в бузину, позвивалися в клубочки, як їжаки* (Мирн., Тв., 1954, 148).

ПОЗВИКАТИ, аємо, аєте, *док.* 1. з *інф.* Звикнути робити що-небудь, поводитись яким-небудь чином і т. іп. (про всіх або багатьох). *Вони* [пересудливі жінки] *вже, бачте, позвикали Скрізь по обідах кушувать* (Гн., Вибр., 1954, 37).

2. *до чого і з інф.* Звикнутися з чим-небудь (про всіх або багатьох). *Люди позвикали вже до такої братньої вороженечі* (Опишка з Васидем), *хіба вже дужче зчепляться, тоді тільки розводили* (Мирний, I, 1949, 218); // *також без додатка.* Освоїтися з чим-небудь, пристосуватися до чогось (про всіх або багатьох). *Бурлаки і бурлачки позвикали вже до такої справи й їли, аж за вухами лящало* (Н.-Лев., II, 1956, 100); — *Та хіба ж можна на такій воді жити?* — *Позвикали вже ми...* (Гончар, Таврія, 1952, 29); // *до кого і без додатка.* Зжитися з ким-небудь (про всіх або багатьох). *І так позвикали одно з другим* (Галя і Івасюком), *що як Параска, не пускала Галі з свого двору, то коли не вона, то він цілий день пронцюпорить коло тину* (Мирний, IV, 1955, 95); *Трактористи зели її своїм жайворонком. Справді, вони позвикали до неї, як звикають до жайворонка, що всю весну дзвенить як над городом* (Гончар, Дорога..., 1953, 12).

ПОЗВИСАТИ, ає, *док.* 1. Звиснути, повиснути, тримаючись на чомусь одним чи кількома кінцями (про все або багато чого-небудь). *На будинках позвисали прапори.*

2. Відтягуючись, опуститися вниз, відвиснути (про все або багато чого-небудь). *І хоч внучок Василиць Дуже стожий на пузир, І хоч з нього позвисало Молоде, Рожеве сало, Баба їжу з нього пляк* (Івановіч, Перебендя..., 1960, 35).

3. Нависнути низько над ким-, чим-небудь (про все або багато чого-небудь).

4. Згинаючись, нахилитися, схилитися низько (про все або багато чого-небудь). *Кучері тополеві, срібненькі, підійнаються вгору; інші, чорні, позвисали над кукілями* (Теса., Вибр., 1950, 102); *Підбираю торішню тривицю, що позвисала в копанку і майже вкрила її дзеркальце* (М. Ол., Чуєш..., 1959, 58); // Нахилитися, звисаючи або перегнувшись через що-небудь (про всіх або багатьох). *Усі перелякано позвисали з скелі, вдивляючись у темну глибінь* (Кол., Терен., 1959, 93).

5. Зачепившись, утримуватися на чому-небудь у висячому положенні (про все або багато чого-небудь). *Жито, мов золото, Колосся... аж пахнилося під вагою зерна та перлових крапель роси, що позвисали з кожної стеблинки* (Фр., I, 1955, 37); *Від холодних вітрів кригані позвисали бурульки* (Зеров. Вибр., 1966, 302).

6. Повиснути, тримаючись у повітрі нерухомо або повільно пересуваючись (про хмари, туман, дим і т. ін.). *Стало знов темніше... хмари позвисали* (Олесь, Вибр., 1958, 144).

ПОЗВИЧАЙНІШАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Стати звичайнішим; поскромнішати. *Буе розбишака на все

село, а в руках подержано його — позичайнішав, став м'який, хоть в руко бай (Сл. Гр.).

ПО-ЗВІРСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-звірячому** 2. *Хай його [лейтенанта Шмідта] по-звірськи вбито, Хай його в пісах зарито,— Він не вмер... Ближче він і зве до бою* (Одесь, Вибр., 1958, 60).

ПО-ЗВІРСЬКОМУ, *присл.* Те саме, що **по-звірячому** 2.

ПО-ЗВІРЯЧОМУ, *присл.* 1. Як звір, подібно до звіра. *Паличність була в самому повітрі. Отак скочить хтось на коня та й біжить просто під кулями, вилоч по-звірячому, загубивши пам'ять* (Ю. Янов., І, 1958, 152).

2. *перен.* Дуже жорстоко, лютo, з великою ненавистю. *Як пройдете ви через місток, буде село Сеньків. Сильно буде, по-звірячому зруйнували його гітлерівці...* (Вишня, І, 1956, 363).

ПОЗВІШУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позвішувати**. *Довгі кінці од кожної штуки [матерії] турецькі були позвішувані до самого долу* (Н.-Лев., II, 1956, 44).

ПОЗВІШУВАТИ, ую, уєте, *док., перех.* Звісити все або багато чого-небудь. *Вулиці Києва пашіли від полуденного серпневого сонця, каштани позвішували прив'ялі листя і кульки* (Гур., Друзі..., 1959, 28); *Оратори позвішували голови* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗВІШУВАТИСЯ, ується, *док.* 1. Звіснутися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Густе віття зоріхів позвішувалось, як хмара* (Н.-Лев., III, 1956, 266).

2. *над чим.* Виступити над чимсь, нависнути (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Над тим яром, на гострих, як ребра, верхах гори позвішувалось зелене дерево, так як часом замети снігу звішуються над стріхою* (Н.-Лев., II, 1956, 385).

3. Низько нахилитися, перегнутись через що-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗВІЮВАТИ, юю, *док., перех.* Звіяти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // *безос.* І *вітрець сніг позвіював так, що гола земля* (Сл. Гр.).

ПОЗВОДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Звести вниз усіх або багатьох. *Копронідое мусив брати кожного чепця під пахву і позводив їх з сходів, а потім повів по алеї* (Н.-Лев., III, 1956, 379).

2. Допомогти встати, підвестися; підвести всіх або багатьох. *Попереду повезли батька... а за ним його старшого сина Сандула, а за ним меншого сина Степана.. Позводили їх усіх трьох з возів і попрів'язували до стовпів* (Н.-Лев., III, 1956, 278).

3. Спорудити, збудувати все або багато чого-небудь. *Оті шпилі і куполи Багатий шляхтич не позводив. Їх світові на вічний подив Українські нужденні звели!* (Павл., Бистрина, 1959, 33).

4. Привезти, зібрати з різних місць в одне всіх або багатьох. — *Позводили* [селяни] *худобу назад в економію* (Головко, II, 1957, 308).

5. Наближати одне до одного, з'єднати одне з одним (усіх або багатьох, все або багато чого-небудь); // Стулити краї, сторони, кінці чого-небудь. *З-за дверей висунулось двоє дітей — чорні, замурзані, в якихсь ганчірках, замість сорочок, котрі вони якось соромливо позводили на грудях чорними рученятами,— бо застібок не було...* (Мирний, II, 1954, 149).

◇ **Позводити кінці** [**з кінцями**] — те саме, що **Звести кінці** [**з кінцями**] (*див.* **кінець** 1). *Аби кінці з кінцями позводить* (Номис, 1864, № 5217).

6. Привабити, спокусити всіх або багатьох. *Пощо скалмутили ви* [навн] *наше життя, оголили й запаскудили наші гори, позводили наших дівчат..?* (Хотк., II, 1966, 376).

◇ **Позводити з розуму** (**з ума, з глузду**) — те саме, що **Звести з розуму** (**з ума**) (всіх або багатьох) (*див.* **звбдити**). [Молодший лікар:] *Затягнув він* [Камо] *усіх в зачарование коло і, здається, вже справді позводив з ума...* (Лев., Драми..., 1967, 44); — *Сама я не бачила його,— виторопілась Бутанька,— але, кажуть, красень там такий, матрос, по хуторах всіх дівчат з ума позводив* (Гончар, II, 1959, 143).

7. Підраховуючи, зробити підсумок, обчислити все або багато чого-небудь. *Герман Гольдкремер.. добув величезну рахункову книжку, щоби позводити рахунки за весь тиждень* (Фр., VIII, 1952, 329); *Рахунків тепер не писано, бо ще газдяки їх не позводили* (Л. Укр., V, 1956, 262).

◇ **Позводити рахýнки** — те саме, що **Звести рахýнки** (**порахýнки**) (з усіма або багатьма) (*див.* **звбдити**). *Почувши* [Горлій], *що прийде той час, коли мусить зробитися все. Він знав, що сей час прийде. Знав це ще тоді, як утопилась Орися. І тепер він прийшов. У всякому разі треба позводити рахунки* (Гр., II, 1963, 156).

8. Винищити, згубити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. — *На біса Щук пускати, панебрате? — Озвався сусід,— сей потрівай! Ти гірше тільки ним накакодиш — Усіх Лящів позводиш: Їх Щуки заїдять...* (Гл., Вибр., 1957, 79); — *А тепер і буряни позводимо, щоб хто не дознався* (Мирний, І, 1954, 247); // Занапастити всіх або багатьох, змарнувати все або багато чого-небудь. *Що ті чвари, а що княжі січі Позводили життя чоловічеє!..* (Мирний, V, 1955, 266).

◇ **Позводúти з хазяйства** (**з хлíба**) — те саме, що **Звести з хазяйства** (**з хлíба**) (всіх або багатьох) (*див.* **звбдити**); **Позводúти на той світ** — те саме, що **Звести з світу** (всіх або багатьох) (*див.* **світ**). *Позводила* [Пріська] *на той світ аж трьох мужиків* (Кв.-Осн., II, 1956, 175).

ПОЗВОДИТИСЯ, вмося, вишся, *док.* 1. Піднятися, підвестися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Хлопці позводились на ліжві, ще тісніше збилися в купу, щоб не пропустити й слова з Маркового оповідання* (Мик., II, 1957, 422).

2. Піднестися над чим-небудь, виділяючись з-поміж чогось своєю висотою (про все або багато чого-небудь). *Шляхи-шосе шляховані, Мережані, заховані Дубовій мости Веселками позводились* (Гірник, Сонце..., 1958, 17).

3. З'явитися, постати в результаті будування (про все або багато чого-небудь).

4. Занехаєти, змарнуватися, пропасти (про все або багато чого-небудь). *Сади наші* [хлопів].. *понівечились, посохли позводились* (Фр., II, 1950, 49); // Виродитися, зникнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Позводилися панів багато, попувати ні з чого* (Сл. Гр.).

ПОЗВОЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позвозити**; // **позвóжено,** *безос. присудк. сл.* *Позвожено хліба в стодоли, Вже молотьби пішла пора* (Воскр., І вересня..., 1960, 46).

ПОЗВОЗИТИ, ожу, озиш, *док., перех.* 1. Звезти кудись-небудь в одне місце все або багато чого-небудь, всіх або багатьох. *Косарів звідкілясь повводив* [Папенко] *і покосив, і все до вілиночки у двір до себе позвозив* (Гр., Без хліба, 1958, 138); [Васильк:] *Ночей, татку, позвозили під одну повітку, все позвозили — свиляки і шаули...* (Голов., Драми, 1958, 451).

2. Перемістити за допомогою транспорту згори вниз усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь.

ПОЗВОЛЕНИЙ, а, е. *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **позво́лити** 1; // **позво́лено**, *безос. присудк. сл.* Сидіть *в пустах престиль. Трохи одночити Позволено бідолагам Та води напитись* (Шевч., II, 1953, 187).

ПОЗВОЛИТИ *див.* **позволя́ти.**

ПОЗВОЛИЧИТИ, ію, ієш, *док., перех.* Зволокти, звовлочити в одне місце все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. [Хорошунка:] *Розумно-розумна, а в хаті до ладу не вміє прибрати. Всі квітки позволи́ла впасти на стіл, понаплювала якимось папіром... Хто тебе вчив так прибирати?* (Вас., III, 1960, 249).

ПОЗВОЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ПОЗВОЛИ́ТИ**, лю, лиш, *док., розм.* 1. *перех., неперех. і з інф.* Те саме, що **дозволя́ти.** *В ві́йні, яка вибухла між нами* [Воронцями] *і вами* [Собами], він [Шугуїною] *усе ома́нав зовсі́м і ніколи не позволя́в робити жені кривди* (Фр., IV, 1950, 112); *Хоч позволи́в зая на піски Новим коне́ем стати, Та заказав запорожцам Церкву будувати* (Шевч., II, 1953, 30); [Дівчата *(співають):*] *Признаюсь по пра́ві: Свата́ти не буду — Не позволя́ть ба́тько, Не позволя́ть мати* (Гор., Вибр., 1955, 224); *Я вже давно хочу спитати Вас, чи позволя́ю Вам стан здоров'я працювати над чим і що Ви тепер пишете?* (Коцюб., III, 1956, 257); *Може дозволи́ли позволи́ть. Вас побачити, то й ра́дість буде* (Стеф., III, 1954, 235); — *Ви хорошу дочку ма́єте, можуть подружи́тися* (Куб., V, 1874, 57); — *Яка́ хороша панно́чка,— мовила* [бабуся], *усміхаючись.— Позволи́те мені вашу руче́льку поцілува́ти* (Мирний, III, 1954, 209).

◇ **Позволя́ти (позволи́ти) собі:** а) те саме, що **Дозволя́ти (дозволи́ти) собі** (*див.* **дозволя́ти**). *Другим разом я позволю́ собі ширше висловити свою думку про книжечки Спілки* (Коцюб., III, 1956, 204); *Шановний Друже! Я таки позволю́ собі все Вас так називати, як було давніше в листах* (Л. Укр., V, 1956, 353); б) зважуватися на що-небудь: нехтуючи чим-небудь, чинити щось. *Позволя́ю собі робити такі подачки через те, що дорога морем кітрошки не втомлює мене* (Коцюб., III, 1956, 352).

2. *неперех., наказ. сп., у знач. вставн. сл.* **позво́ль (позво́льте).** Вічлива форма висловлення незгоди, заперечення, протесту. [Сання:] *Пожалі́ється, Оресте Миха́йловичу, дресировка всякому потрі́бна.* [Орест:] *Позво́льте, однак...* (Л. Укр., II, 1951, 46); — *Позво́льте, ще не кінець на тім,— говори́в* Венедьо (Фр., V, 1951, 379).

3. *перех., заст.* Вічлива форма пропонування чого-небудь. [Кольпортер:] *Може, добродійство за́хотку нову позволя́ть: дзеркала* [журнали] *свіжі, політи́чні і літерату́рні* (Фр., IX, 1952, 14).

ПОЗВУЖУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Звузити все або багато чого-небудь. *Усім би добре помо́гло, тільки рукави широхі — треба позвужувати* (Сл. Гр.).

ПОЗВ'ЯЗУВА́НИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до **позв'я́зувати.** [Демид:] *Хіба у нас плуг? Чорти батька зна що, а не плуг! Нозрапаний, чоти́ри позв'язувані у десятьох місця́х, повзун геть стерся* (Кроп., II, 1959, 166); — *Дай вам зе́млю під се́лом, так вас од неї й за вуха не відтя́гнеш, а що з вас за хлібороби, коли у вас пауки мотузя́м позв'язували!* (Головко, II, 1957, 22).

ПОЗВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зв'язати, з'єднавши докупи за допомогою мотузки, линиюга все або багато чого-небудь, у багатьох місцях, усіх або багатьох. *Якийсь чоловік- щосили кваплячись позв'язував всіх коней за ши́ї* (Фр., VIII, 1952, 273); // Зібрати, зв'язати у вузол, пакунок усе або багато чого-небудь. *Так-сяк дотяглася вона туди* [до річки], *пополоскала, позв'язувала* [сорочки] *і стала н'ястися на гору* (Л. Янов., I, 1959, 289).

ПОЗВ'ЯЗУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зв'язатися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Всі кості мертві позв'язувались сухими жи́лами* (Сл. Гр.).

ПОЗГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Згадати всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Нам важно було, а Ка́трю обняла якась ра́дість божевільна: усе вона позгадувала і балакала не спиняючи* (Вовчок, I, 1955, 215).

ПОЗГА́НЯТИ, яю, яєш і **ПОЗГО́НИТИ**, ню, ниш, *док., перех.* 1. Зігнати звідусіль в одне місце всіх або багатьох людей, багато худоби, птиці і т. ін. [Начальник пі та́бу:] *Вимости́ться, щоби від річки до ста́нції Колоко́л прокла́ли нову доро́гу. Ось вона. Позгоня́ти населення і працювати день і ніч* (Корн., II, 1955, 42); [Іваси́к:] *Коней, тро́ху, позгоня́ли під одну повітку* (Тодось, Драми, 1958, 451); *От уже й овець позгонили* [хлопці] *до куту* (Мирний, I, 1949, 150).

2. Прогнати звідкись в якесь місце всіх або багатьох людей, багато птахів, комах і т. ін. *Позганяти гра́ків з дерева.*

3. Скинути, змести, змахнути з поверхні чого-небудь усе або багато чогось, у багатьох місцях. *Вітер позганя́в сніг з дороги.*

ПОЗГАСА́ТИ, а́ють, *док.* 1. Поступово перестати горіти або світити, світитися (про все або багато чого-небудь). *Пусто, глухо; позгасали По всіх вікнах о́гники; Всюди спати полягали Ніся́ праці мужики* (Граб., I, 1959, 319); // Стати невидимими (про небесні світила). *Світить місяць серед неба, Зорі позгасали* (Рудан., Тв., 1958, 97); // Втратити блиск, живість (про очі, погляд). *Як скоро волосся зима засніжить, І іскри тих карих очей позгасають, І сила пропаде, краси уле́тить, І в душі старечі думки завітають* (Фр., XIII, 1954, 125).

2. *перен.* Поступово завмерти, слабнучи, зникнути (про почуття, думки і т. ін.). *Тра знов побратавсь зі мною: Бо наші бурні позгасли...* (Граб., I, 1959, 497); // Втратившись, померти (про всіх або багатьох); // *безос.* Полягло тоді головами усякої віри — й турецької, і козацької; старого й молодого віку позгасло (Вовчок, I, 1955, 333).

ПОЗГИНА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Зігнути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

2. Нагнути, нигнути (ши́ї, спини і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Коні бігли, ме́нче поносили, порожкува́вши голови на обидва́ боки й позгина́вши дугами ши́ї* (П.-Лев., I, 1956, 571); *Важко опустились лелеки на журок коло річки... І позгинали довгі ши́ї в задумі* (Козл., Весн. шум, 1952, 95).

ПОЗГИНА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* 1. Нахилитися, нагнутися (про дерева, рослини). *Машина і́ззаду вилицями, обабіч яки́х позгина́лися вишні під вагою я́гід* (Рад. Укр., 7.VIII 1949, 2).

2. Нахилитися або зігнутися, скорчитися (про всіх або багатьох). *Дітки, Оле́чка з Андрійком, і собі з печі. Позгина́лись на лежанці, дивля́ться... так жа́лібно дивля́ться на ба́тька* (Тесл., З книги життя, 1949, 28); *Ми з мамою сидимо посеред човна, на широкій лаві. Рибалки позгина́лися на дні баркаса, про щось тихо перемовля́ються* (Збан., Мор чайка, 1959, 120).

ПОЗГИ́НУТИ, ну́, не́ш, *док.* Згнити, погнити (про все або багато чого-небудь).

ПОЗГОДОВУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. *кому.* Згодувати все або багато чого-небудь.

2. *розм.* Те саме, що **відгодува́ти** 1 (усіх або багатьох). *Позгодовували дітей.*

ПОЗГОЛОШУВАТИ, шую, шуєш, *док., перех.* Зголити все або багато чого-небудь. *Наші старі позголювали бороди та й думають, що помолодшали* (Сл. Гр.).

ПОЗГОНИТИ *див.* **позганя́ти.**

ПОЗГОРБЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позгорбльовати.**

2. *у знач. прикм.* Який згорбився, зігнувся (від старості, хвороби і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Позгорблювані, позгорблювані, простягають* [люди] *руки до кожного та тільки:... — Подайте, що милость наша!* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 63).

ПОЗГОРБЛЮВАТИ, люємо, юєте, *док., перех.* 1. Згорбити спини (про всіх або багатьох).

2. *тільки 3 ос.* Зігнути, зсутулити всіх або багатьох (про важку працю, хворобу, переживання і т. ін.).

ПОЗГОРБЛЮВАТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Згорбитися (про всіх або багатьох). *Старші з синіми косами одразу збіднялись, посмирнішали, позгорблювались* (П.-Лев., IV, 1956, 290).

ПОЗГОРТА́ТИ, аю, а́єш і *рідко* **ПОЗГО́РТУВАТИ,** ую, уєш, *док., перех.* 1. Згорнути, скласти все або багато чого-небудь. *Позгортай одежу та поховай у скриню* (Сл. Гр.); // Зігнувши, вигнувши і т. ін. якимсь чином, надати нового положення (руками, пальцями і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Молодиці позгортували руки та важко зітхали* (Н.-Лев., II, 1956, 330).

◇ **Позгорта́ти ру́ки** — те саме, що **Згорну́ти ру́ки** (про всіх або багатьох) (*див.* **рука́**). — *А чого це ви поставали та руки позгортали?* (П.-Лев., II, 1956, 265),

2. Згрібаючи, зібрати в одне місце все або багато чого-небудь. *Позгортати сміття докупи.*

3. Згрібаючи, прибрати, скинути звідкись усе або багато чого-небудь. * Образно. *Я для нього білі цвіти збирала-пакала, оце ж мої пелюсточки вода позгортала* (У. Кравц., Вибр., 1958, 117).

ПОЗГОРТА́ТИСЯ, а́ється, *док.* 1. Згорнутися (про все або багато чого-небудь). *Листя на дереві позгорталося від спеки.*

2. Лягти або сісти, зіщулившись, скорчившись (про всіх або багатьох). *Діти позгортались калачиками на полу.*

ПОЗГОРТУВАТИ *див.* **позгорта́ти.**

ПОЗГРИЗА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Згризати все або багато чого-небудь. — *Не позгризай нігті, коли облизуватимеш пальці,— насміхувато промовив Віктор* (Автом., Коли розлуч. двоє, 1959, 165).

ПОЗГРІБА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Згребти все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Сьогодні вранці Платон спалив останню скирту гілляку, позгрібав усі тріски і ледве доварив обід* (Зар., На., світі, 1967, 138); *Тимко.. при місячному світлі позгрібав обсипуте ногами гіно. кинув його нагору* (Тют., Вир., 1964, 269).

ПОЗГРОМАДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Згромадити все або багато чого-небудь.

ПОЗГУБЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Згубити все або багато чого-небудь.

2. Призвести до загибелі, позбавити життя всіх або багатьох.

ПОЗДАВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Здати, передати кому-небудь усе або багато чого-небудь. — *Денис заходжується купувати ту землю, що пересельці, виїздячи, громаді поздавали* (Гр., II, 1963, 330).

2. Віддати, помістити куди-небудь з якою метою все або багато чого-небудь. *Поздавати чемодани до камери схову;* // *розм.* Віддати куди-небудь для навчання, служби і т. ін. всіх або багатьох. — *В некруту поздавайме їх, оцих вражих школярів, замість хазяйських синів!* (Н.-Лев., I, 1956, 470).

3. *розм.* Скласти іспити, пройти перевірку знань, уміння що-небудь робити (про всіх або багатьох). *Поздавати норми ГПО; Поздавати вступні іспити до університету.*

ПОЗДАВЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* Здавити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗДВИГА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* Здвигнути, зрушити все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Таке каміння, що насилу з місця поздвигали* (Сл. Гр.).

ПОЗДИМА́ТИСЯ, а́ється, *док.* Здутися (про все або багато чого-небудь). *Треба було йти, але йти вже не міг. На ногах поздималися великі водянки, й вони гостро різали й пекли вогнем* (Епік, Тв., 1958, 412).

ПОЗДИРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поздира́ти** 1, 2. *З дерев поздирані кори ..запалювано вечором* [увечері] *по лівій і правій сторонні на вершинах* (Коб., І, 1958, 454).

ПОЗДИРА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Здерати, зняти верхній шар чого-небудь у багатьох місцях. *Чайник буе давно вичищений. Рубін поздирав долотом увесь накип всередині* (Сенч., На Бат. горі, 1960, 28).

2. Відідрати, відірвати прибите, приклеєне, прикріплене і т. ін. (все або багато чого-небудь, у багатьох місцях). — *Чому ж ти не скинув* [сорочку]*?.. Воно ж попристає, поприсихає, позадирки, зірватиметься... гірше буде!* (Мирний, II, 1954, 214); *Сіяв, за яким сидів Гнат, був рекогзований у пола. Зелене сукно із нього поздирали, і Гнат наказав сільрадівському кожолові Кузьмі його скалити* (Тют., Вир, 1964, 64); // Зірвати, зняти повішене, одягнене, взуте і т. ін. (все або багато чого-небудь). *Зі злості* [здості] *велів* [Мошко] *з жене поздирати чоботи й рубаше* [лахміття], *що з нас на собі* (Фр., II, 1950, 351); *Зухвалий їцик зецицкінський дрючком утоврся з п'ятьма гусарами, поздира з них шабті* (Кач., II, 1958, 479).

3. *розм.* Взяти насильно, проти волі й бажання кого-небудь усе або багато чогось. *Панство сулило, ґвалтувало — Праця гірка мужикова, А за оренду з нас поздирало Свиту й останню корову* (Пісні та романси..., II, 1958, 287); — *Уже, здається, що у кого й було, то все поздирали* [забирачі недужного]. *Доки вже вони будуть і драти?* (Мирний, III, 1954, 13).

ПОЗДИРА́ТИСЯ, аються, ається, *док.* 1. Здратися, знятися в багатьох місцях (про верхній шар чого-небудь).

2. *розм.* Перемішин труднощі, насилу зійти, піднятися вгору, злізти на що-небудь (про всіх або багатьох).

ПОЗДИХА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Здохнути, загинути (про всіх або багатьох тварин). *Воли та корови всі поздихають. Біле личко, чорні брови повік не злинають* (Чуб, V, 1874, 19); *Воли поздихали. Вози поламались, А батьківська чумацькая Дідову вертались* (Шевч., II, 1963, 141); // *вульг.* Померти (про всіх або багатьох людей). *За три дні поздихали вони* [вороги] *всі троє: так перехазували потім із села* (Вишня, І, 1956, 254).

ПОЗДІЙМА́ТИ, аю, а́єш, *док., перех.* 1. Здійняти вгору все або багато чого-небудь. *Над усім над оцим* [ярмарком] *голобаї, голобаї, голобаї... То вони поздіймали голобаї догори* (Вишня, І, 1956, 43).

2. Дістати, забрати зверху або з поверхні чогось усе або багато чого-небудь, що там стоїть, лежить, висить і т. ін. *Вона викресала з чиєсь теж щоденної розмови Петербург, академію, поздіймала з стінок свої*

малюнки, подарувала мольберт якомусь гімназистові (Л. Яковл., I, 1959, 378); *Просто перед ним у долинці стоїли в ряд новенькі грузовики. З них уже поздійма́ли брезенти* (Кучер, Чорноморці, 1956, 210).

3. Скинути з себе чи з когось усе або багато чого-небудь, що падіте, пов'язане і т. ін. *Я й не зчувся, як уже біля його на лавці сиділа, як він мої пере́стні поздійма́в, собі на руки понадівав...* (Мирний, I, 1954, 80); *Настя поздійма́ла з голови стрічки та квітки і ховала в скриню* (Н.-Лев., VI, 1966, 310).

Поздійма́ти ша́пки (бриле́ і т. ін.) — те саме, що **Здійня́ти ша́пку (бриле́ і т. ін.)** (про всіх або багатьох) (*див.* **здійма́ти**). *Секретар Чижик.. увійшов у двір.. Люди поздійма́ли шапки* (Мирний, II, 1954, 151); *— Чого вам треба? — спитав у бурлак Бровдовський. Всі робітники поздійма́ли перед ним шапки* (Н.-Лев., II, 1956, 207); *Всі, хто стояв на палубі, поздійма́ли пілотки, безкозирки, картуз* (Кучер, Чорноморці, 1956, 540).

4. Зітнути, зрізати все або багато чого-небудь. *Шапку Бук Конотовичі надів, а богатирям зазда́ли, щоб вони голови тим ведмедям поздійма́ли* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 166).

◇ **Поздійма́ти го́лови** *кому* — те саме, що **Зняти го́лову** (всім або багатьом) (*див.* **зніма́ти**).

ПОЗДІЙМА́ТИСЯ, ймо́ся, йме́ться, *док.* Здійнятися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Мов невидима рука тут положила Границю отсі дві гори, Що військо до неба поздійма́ється* (Укр., I, 1951, 70).

ПОЗДОВЖ, 1, *присл.* Те саме, що **подо́вж** 1. *Дошка тріснула поздовж.*

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **подо́вж** 2. *Сказала* [бабусенька] *так,— та і пішла Дорогою по-здовж села* (Рудан., **Тв.**, 1956, 80).

ПОЗДОВЖНІЙ, я, в. Який проходить, розміщується по довжині, уздовж чого-небудь; подовжній. *При квадратно-гніздовому і квадратному способах вирощування буряків плантацію обробляють механізмами в поздовжньому і поперечному напрямах в більш стислі строки і високоякісно* (Колг. Укр., 4, 1959, 11); *Довгасте біляве обличчя місового зосереджене, на лобі тремтить поздовжня борозенка* (Стельмах, I, 1962, 241); *По ріці йшов пасажирський пароплав на Київ: два поздовжні ряди освітлених вікон гінко посувалися пов берези* (Гуц., Скупана.., 1965, 15).

ПОЗДОВЖНЬО. Присл. до **поздо́вжній**.

ПОЗДОВЖНЬО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **поздо́вжній**, напр.: **поздо́вжньо-стру́гальний**.

ПОЗДОРОВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *розм. і діал.* **ПОЗДОРОВИ́ТИСЯ**, влюся, вишся; *мн.* поздоро́вляться; *док.* Привітатися при зустрічі стисканням руки, поклоном, словами і т. ін.; поздоровкатися. *Грицько, підійшовши до рундука.. поздоровався* (Мирний, III, 1954, 25); *Не поздоровавшись і не привітавшись, він приступив просто до діла* (Мак., Вибр., 1954, 332); *Увійшов, не поздоровився, не привітався* (Сл. Гр.).

ПОЗДОРОВИ́ТИ *див.* **поздоро́вляти**.

ПОЗДОРОВИ́ТИ, влю́, ви́ш; *мн.* поздоро́влять; *док., перех., діал.* 1. Дати здоров'я. *— Ой, нема такого вина на світі, щоби так поздоровило чоловіка, як цеса [як оця] жентичка,— каже батяр* (Хотк., Довбуш, 1965, 102).

2. Привітати кого-небудь, передати вітання комусь. *Сивого В. І. поздоровив від мене та нагадай про лічиця* (Кошоб., III, 1956, 128).

ПОЗДОРО́ВИТИСЯ, ю́ться, *док., безос.* **Не поздоро́виться** *кому, розм., рідко* — буде неприємність, погано кому-небудь. *Андруша з хлопцями, безумовно, щось задумали. А суворі обличчя, настороженість і кийки в руках ясно говорять, що од їхніх задумів комусь не поздоро́виться* (Головко, I, 1957, 363); *Він був надто уже зарозумілий, покірно чекати додому, знаючи, що йому не поздоро́виться* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 19).

ПОЗДОРО́ВИТИСЯ *див.* **поздоро́ватися**.

ПОЗДОРО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поздоро́вити**. *Хворий відчув себе значно поздоро́вленим, зійшла температура, повеселіли очі* (Ле, В своїй.., 1960, 373).

ПОЗДОРО́ВИТИ, лю, ісш, *док.* Те саме, що **поздоро́бити**. *Добре Парасочиі, не лихо і Оришці: то була молодиця та здорова, а то ще поздоровіла* (Мирний, IV, 1955, 31); *— Й собі розрахував, що на тебе не жаль видати* [гроші], *бо як поздоровіш, то ти все відро́биш* (Март., Тв., 1954, 157); *Незабаром у селі почали говорити, що Михайло Синичка приїхав до якоюсь пожирати, а його тепер ані колок не вб'ш — так поздоровів* (Томч., Закарп. опов., 1953, 61).

ПОЗДОРОВІ́ЧАТИ, аю, аєш, *розм.* Док. до **здоро́вішати**. *Минуло вже два роки, як Ганна пішла за Демида. За цей час вона, видимо, поздоровішала, щоки почервоніли* (Гр., II, 1963, 158); *Він останніх часів поздоровішав, змінів* (Гончар, Земля.., 1947, 68).

ПОЗДОРОВКА́ТИ, аю, аєш, *док., розм.* Побажати здоров'я (при вітанні або п'ючи горілку, вино і т. ін.). *— Як мене мимали, Михайло поздоровкає, а той* [Сава] *шукав очима землі* (Боб., II, 1956, 238); *Гупне-бряжне* [дівчина] *підковкою, До парубка поздоровкає* (Вічко, Пролстота, 1963, 156).

ПОЗДОРОВКА́ТИСЯ, аюся, аєшся, з ким і без додатка, *розм.* до кого. Док. до **здоро́вкатися**. *Прийшов* [парубок] *у хату, з усіма поздоровкався* (Укр.. казки, легенди.., 1957, 76); *Генерал перш усього підійшов до них* [москалів], *поздоровкався* (Мирний, I, 1949, 190); [**Жінка:**] *Хоч би поздоровкався* [Хома] *до людей* (Вас., III, 1960, 104); *Матюха поздоровкався за руку з обома жінками* (Головко, II, 1957, 141); [**Марина:**] *Еге, я як почую, як коня — і туди. Дивлюсь — Очерет мов хмара, ледве поздоровкався зі мною* (Корн., II, 1955, 77); *// з чим, перен.* Неспішливо пантохнутися ви що-небудь. *Всяк посоміщи в дядьком, стоїч головою лицу до хатини. В клуні я мало не поздоровкався з стовпом і, розташувавшись, зупинявся на порозі* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 85); *// без додатка, розм.* Побажати здоров'я, п'ючи горілку, вино і т. ін. *Огець Степан налив чарку, поздоровкався й випив до Балабухи, а потім подав чарку Балабусі* (Н.-Лев., III, 1956, 22).

ПОЗДОРОВЛЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поздоро́вити**.

ПОЗДОРОВЛЕ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **поздоро́вити, поздоро́вляти**. *Наретті вигота вала..., і першим про це дізнався Маковейчик. Лінія* [телефонного зв'язку] *одразу сповнилась радісним клекотом, взаємними поздоровленнями* (Гончар, III, 1959, 80); *Вчителя ж застали в альтані.. Я.. поздоровив його. Він мотнув головою, не відповідаючи нічого на моє поздоровлення* (Фр., IV, 1950, 282).

2. Привітання з нагоди якої-небудь радісної події (народження, одруження, ювілею і т. ін.). *Василько подав їй свою чашку, промовивши тихо і несмішно якесь поздоровлення* (Л. Укр., III, 1952, 485); *Засуджені квіти.., альбоми з поздоровленнями і видами на море.— все те висло на стінах, як свідки і співчасники далеких забав і ночей* (Вільде, Сестри.., 1958, 451).

ПОЗДОРО́ВЛЯТИ, яю, яєш, *недок.*, **ПОЗДОРОВИ́ТИ**, влю, виш; *мн.* поздоро́влять; *док., перех.* 1. Вітати

когось з нагоди якої-небудь радісної, приємної події (народження, одруження, ювілею і т. ін.). [Захарко:] *Василю! А йди в хату. Ну, поздоровляю тебе з сином!* (Кроп., II, 1958, 150); *Трудівників усіх країн Я в рік Новий поздоровляю* (Рильський, III, 1961, 167); *Досадно мені, що я не встиг поздоровить Юрка в день його родин* (Кошіц., III, 1956, 407); *Ніна Василівна поздоровила своїх вихованців. Вона сказала, що вони всі разом непогано попрацювали цей рік і тепер негай добре відпочинуть* (Коп., Подарунок, 1956, 35); // *розм.* Уживається при висловленні іронії, злоютіхи і т. ін. [Д. Жуан:] *Сеньйоро, поздоровляю! — успіхи великі!* [Анна:] *В чому?* [Д. Жуан:] *У лицемірстві* (Л. Укр., III, 1952, 392).

2. *тільки док., діал.* Поздоровкатися, привітатися. *Ідучи на обід, Євгеній побачив Барана* [чоловіка] *на подвір'ю* [подвір'ї], *як поравея щось коло криниці. Він поздоровив його* (Фр., VII, 1951, 259).

◇ **Поздоро́в бо́же,** *заст.* — уживається як формула: а) побажання здоров'я, добра, чого-небудь гарного. *— Та як ваша рука, поздоров боже, Олексію Івановичу, то й з тисячею управиться! — казали панки* (Мирний, IV, 1955, 220); б) *(кого)* висловлення подяки. *Я тепер (поздоров боже вас) хоч і багатий на папір, а все-таки на каптанку пишу, бо скажана, пустишся, де я візьму, як потручу, та таки і удвічі дешому треба хоч по архушку* (Шевч., VI, 1957, 50); в) відповіді на вітання. [Зарудний:] *Здрастуйте, діду.* [Ярослав:] *Поздоров вас боже...* (Мокр., Пєсні, 1959, 123).

ПОЗДОРО́ВНИЙ, а, е. Який містить у собі поздоровлення (у 2 знач.). *Мій друг ступає на поріг* [школи], *Струсивши з шапки білий сніг. І поздовлені ці слова Йому по радіо Москва* (Бичко, Сійся., 1959, 194); *— Слухай! Читаю поздоровне звернення до народу!* (Гончар, III, 1959, 440).

ПОЗДОРО́ВНИК, а, ч. Той, хто поздоровляє кого-небудь.

ПОЗДОРО́ВНИЦЯ, і, ж. Жін. до поздоро́вник.

ПОЗДОРО́ВШАТИ, аю, *асп.* Док. до здоро́вшати. *Миколи поздоровшав на чистому морському повітрі й покращав* (Н.-Лев., II, 1956, 230); [Кряж:] *За цих два місяці, що ми тут, то я аж той... ніби поздоровшав* (Зар., Антей, 1962, 228); * Образно. *— Вірш, душею поздоровшав. Ліс сам дивується тепер: як міг до такої гнилби... дожитись?* (Гончар, Тронка, 1963, 337); // Одужати від хвороби; поправитися. [Єфрем:] *Слабогрудим лікарі совітують молоко пить, от і ви, сватонько, патинете та й поздоровшаєте* (Кроп., IV, 1959, 347).

ПОЗДРАСТУВА́ТИСЯ, ується, *усп., розм.* Док. до здра́стуватися. *— Драстуйте, Трифон Якович,— привітався батько.— Крутиться-мелеться? — Матвійко догадався, що це, мабуть, і є мельник, і собі поздрастувався* (Донч., Пісні..., 1947, 23).

ПОЗДРЯПУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Здряпати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗДУВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Здути все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *— А як на горбах, то вітер і зовсім сніг поздував* (Донч., VI, 1957, 227); // *безос. Нидвері був тріскучий мороз, з вітром. Аж потріскалася земля, з якої місцями поздувало сухий, як пісок, сніг* (Гриш., Кавалер., 1955, 161).

ПОЗДУМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Здумати все або багато чого-небудь. *Став здумувати та писати, що в його дома є. Усе, усе поздумував* (Сл. Гр.).

ПОЗЕЛЕНЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до позеленіти. *Христя злизала на руки, позеленені квітками, і притикалася спершу помити їх у ковбаньці* (Мирний, III, 1954, 348).

ПОЗЕЛЕНЕ́ННЯ, я, с. Дія за знач. позеленіти́ся.

ПОЗЕЛЕНІ́ТИ, ію, ієш, *док., перех.* Док. до зеленіти. *— Сюди-сюди!— сукає він на Галю, що мало було підати прямо на траву.— позеленіте платя* (Мирний, IV, 1955, 142); * Образно. *Не жди весни,— святої долі! Вона не зійде вже ніколи Садочок твій позеленить. Твою надію оновить!* (Шевч., II, 1963, 407).

ПОЗЕЛЕНІТИСЯ, ію́ться. Док. до зеленіти́ся 1. *Він підвівся на ноги і тупо дивився спідлоба на Гандзюк; на колінах дому позеленілися штани* (Кос., Новели, 1962, 180).

ПОЗЕЛЕНІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до позеленіти. *Я пропливаю шлюз і на мокрих, позеленілих від часу бетонних стінах читаю тисячі імен моїх прапрадідів* (Довж., III, 1960, 99); // у знач. прикм. *Крізь позеленілі шибки ледве пробивається світ у хату* (Мирний, III, 1954, 367); *Гнаний страхом перед батьковим гнівом, Іллю, злодійкувато озирається, зліз у балку і сповзся за купу позеленілої цегли* (Панч, I, 1956, 539); *Рип дверей урвав Озебові думки, і він дивиться на позеленіле запале лице Кряжеві* (Досв., Вибр., 1959, 241).

ПОЗЕЛЕНІ́ННЯ, я, с. Дія за знач. позеленіти. *Більшість* [марсіанських] *морів має червонувате забарвлення. Позеленіння і зміна відтінків пояснюються наявністю рідкої рослинності, яка зеленіє навесні і влітку, а в інші пори року жовтіє* (Наука..., 6, 1961, 10).

ПОЗЕЛЕНІ́ТИ, ію, ієш. 1. тільки 3 ос. Док. до зеленіти 1. *Його очі позеленіли й засвітилися* (Коб., II, 1956, 148); *Зібрані бульби слід'на 10 днів розеленити під навісами з тим, щоб бульби позеленіли, від цього підвищуються їх насінні якості* (Хліборіб Укр., 3, 1966, 23); *Під ним* [місточком] *ще не висохли весняні калюжі — їх зацвіли, позеленіли* (Мирний, I, 1949, 126); *Солом'яний дах позеленів від їдкого мху* (Коп., Вибр., 1948, 205).

◇ **В очах позеленіло** *див.* о́ко́.

2. *розм.* Док. до зеленіти 3. Змінитися на обличчі. *— Потім наш хутір спалили... матір теж... Як приїхав на пожарище батько, позеленів, заскреготав зубами і знову кудись-то майнув* (Стар., Облога..., 1961, 18); *Геть позеленіли* [діти] *вже, пообпухали, їсти, мабуть, дуже хочуть* (Мик., II, 1957, 316).

ПОЗЕЛЕНІ́ШАТИ, аю, *асп.* Док. до зеленіша́ти.

ПОЗЕМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до володіння і користування землею. *Окремі сім'ї, зв'язані між собою не родинними відносинами, а спільною територією, утворили поземельну общину, яка називалась у східних слов'ян «вервь»* (Іст. СРСР, I, 1956, 34); *Анульовано* [після революції 1917 р.] *селянський борг Селянському поземельному банку, який становив на 1 січня 1914 року понад 1300 мільйонів карбованців* (Хліборіб Укр., 10, 1966, 4); // у знач. ім. поземе́льне, ного, с., *дорев.* Податок за користування землею. *У нас є переселькові наділи... Ми за їх громадою платимо поземельне і всі відбудки відбуваємо, а за що?* (Гр., II, 1963, 359).

ПОЗЕ́МНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що поземний 1. *Демидів нарисував на таблиці дві лінії поземі і три простовисні, позначивши їх буквами і почав пояснять* (Мак, Вибр., 1954, 51); *В галявині* [ями] *працювали... два робітники, прорубуючи в глинистій стіні простору поземку печеру* (Фр., VIII, 1952, 409).

ПОЗЕ́МКА, и, ж. Шповий вітер узимку, а також сніг, який переноситься цим вітром. *З ранку стогнала поземка, віддовж вулиці свистів вітер, низько,*

при землі, женучи білі димки снігу (Донч., III, 1956, 128); *Йому здавалося, що Орськ десь зовсім близько, але у згустому потоку позéмки не блимав жодний вогник, а мороз міцніше й міцніше пройма́в тіло* (Тулуб, В степу..., 1964, 204); * Образно. *Проти поруби дороги перемело піском; піщана позéмка світлими мечами зникнювалась у рівчаку* (Вол., Дні..., 1958, 55); * У порівн. *Вітер підхоплював цвіт і рожевою позéмкою гнав по вулиці* (Чорн., Красиві люди, 1961, 45).

ПОЗЕ́МКОВИЙ, а, о. Який переміщується низько над землею (звичайно про вітер). *Легенький позéмковий вітрець не здужає бодай освіжити насріте сонцем повітря* (Ле, Клен. лист, 1960, 85).

ПОЗЕ́МНИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **горизонта́льний**. *У народному житлі XVII–XIX ст. і дерев'яних церквах XVI–XVIII ст. чітко простежується єдність у співвідношенні основних елементів будови, як у позéмних вимірах, так і у вертикальних* (Нар. тв. та етн., 6, 1967, 63); *У просторій кімнаті панував денний лиск світла й тіні. Майже позéмні промені вечірнього сонця вирізали з пітьми строго окреслені смуги, і знайомі предмети... втрачали свої звичні форми* (Собко, Срібний корабель, 1961, 3); *На весняному сонці опівдні підтає сніг, і коли вітер шалено мчить понад степом,— не рине він разом із вітром позéмним потоком, а мирно лежить на землі* (Тулуб, В степу..., 1964, 7).

△ **Позéмний політ** - те саме, що **Брúючий політ**. *Здалеку долітає жорсткий гуркіт літака, що наближається до нас на низькому, позéмному льоті* (Кол., Навколо полум'я, 1961, 183); *Ревуть мотори літаків, що йдуть на позéмному льоті* (Ю. Янов., II, 1954, 263).

2. *рідко.* Те саме, що **земни́й** 2. *Як води гомінкі, котилися повз хвилі народних повстань на пальо — весни гуркотіла грізною позéмною силою* (Ле, Нелитвайко, 1957, 113).

ПОЗЕ́МНО, *розм.* Присл. до **позéмний** 1. *Скеля і покручені, потворної конфігурації, в позéмно простягнутих гіллям, низькорослі, наче іграшкові, деревця* (Сьомич, Реве та стогне..., 1960, 22).

ПОЗЕ́МОК, мку, ч. Те саме, що **позéмка**. *Вздовж вулиці.. мете поземок* (Мартич, Друзі.., 1962, 211); *Вітер з Дніпра збив над руїнами пасма.. поземку* (Рибак, Час.., 1960, 179).

ПОЗЕ́Р, а, ч. Людина, яка любить позу, намагається справити враження своєю зовнішністю, поведінкою, словами і т. ін. *Пласовий, сутулий, в гімназичній Наївній формі, хрящик і позер,— Такий я був у Корсуні, над Россю* (Рильський, II, 1960, 125).

ПОЗЕ́РКА, и, ж. Жін. до **позéр**. *Ніхто не заперечував Неллину красу, але були такі, що вважали її за рафінованку позерку* (Вільде, Сестри.., 1958, 348).

ПОЗЕРЕ́ЙНИТИ, ію, *док., перех., рідко.* Дати гарне, велике зерно хлібові. *Гетьман плугатар на полі й арабіс,— Тільки б господь мені хліб позерніть, То не голодні б сиділи зимою Ми з дітворою своєю малою* (Гр., I, 1963, 33).

ПОЗЕРНИ́ТИСЯ, ію́ться, *док.* Уродити з гарним, великим зерном. *Обсипають акації цвіт. Нотарним вони, зажурились. Та акації вже позернились. Не умре, не звенне їх рід* (Чорн., Поезії, 1959, 295); *Най житами стоїть чумак. Якби годила, зерно було б як жолудь. А тепер хто зна, як позернеться* (Гонч. II, 1959, 322).

ПОЗЕ́РСТВО, а, с. Поведінка позера. *Нів час волосування він викреслив з списку* [кандидатів у члени партбюро] *прізвище Долгіна і сказав йому про це.. — Викреслити і вилежаться цим? — невдоволено кázав Куцевич. — Не позерство* (Рибак, Час.., 1960, 739).

Невисокий худорлявий чоловік з скромною зовнішністю сільського вчителя, далекий від усякого позерства і фразерства, з нервовими, але досить стриманими рухами. Таким був Микола Гурович Куліш (Літ. Укр., 28.XII 1962, 2).

ПОЗЖИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.*, і. Переборотя, використати все або багато чого-небудь.

2. Зжити, вижити всіх або багатьох.

3. *розм.* Прожити (вік, життя і т. ін.) (про всіх або багатьох). *Мій з бабою вік позживали* (Сл. Гр.).

ПОЗЖИ́НАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позжи́нати**. *Погода чудова. Довколо поля вже переважно позжинані* (Фр., IV, 1950, 258).

ПОЗЖИ́НАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Зжати все або багато чого-небудь. у багатьох місцях. *Позжинати жито.*

ПОЗЗИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **зізва́ти**.

ПОЗИВ, у, ч. Відчуття якої-небудь потреби (перев. фізіологічної), потяг до чого-небудь. *Типовою ознакою цього захворювання* [дизентерії] *є тенезми — болісні позиви до випорожнення* (Хворп. дит. віку, 1955, 89).

ПОЗИВА́ЛО, а, ч. і ж., розм. Те саме, що **суя́к-ник**.

ПОЗИВА́КА, и, ч. і ж., розм. Те саме, що **суя́к-ник**. *Ну й позивака ж він!* (Сл. Гр.).

ПОЗИВА́ЛЬНИК, а, ч. Те саме, що **позива́ч**. *Як підкоморій, він добре знав, що позов подають до рук позивальників за шість тижнів до суду* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 246).

ПОЗИВА́ЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **позива́льник**.

ПОЗИВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **позива́ти** і **позива́тися**. *Конотоп не мале село: без свирки і хайки і без позивання не обійдеться* (Кв.-Осн., II, 1956, 483); *Треба поспитися за рану, за образу, за все.. Але на позивання треба грошей, багато грошей* (Тулуб, Людолови, I, 1957, 38).

ПОЗИВА́ТИ, аю, аєш, *недок., перех. і без додатка.* 1. Притягати когось до судової відповідальності, подавати позов на когось, судитися з ким-небудь. *Усяк знав, що од його у селі все лихо встає, та, ззо! ліпто не жаліся на його і не позивав його ніхто, бо багатого батька син був* (Кв.-Осн., II, 1956, 255); *Схочу — дам їсти, не схочу — й так буде, а що сам візьмеш — позивати ну людей* (Л. Укр., III, 1952, 638); *Калов, що проклив нбн Марії і його, Якова, щоб ізвести з чоловіком. То він райцю позивати, а не жениться* (Головко, II, 1957, 150).

Позива́ти в суд (до су́ду) — подавати до суду позов на кого-небудь. *Мислі до суду не позивають* (Номис, 1864, № 5805); *Повісив* [Карпо] *голову, мовчить.., той чоловік, що позичав гроші, теж капосів, у суд хоче позивати* (Коцюб., I, 1955, 304); **Позива́ти на суд** — викликати до суду, подавши позов на кого-небудь. [Кашдорога:] *Хочу злодія на суд громадський позивати* (Фр., IX, 1952, 388); **Руб рýба позива́є** *див.* **руб**[1].

2. *рідко.* Спонукати до задоволення якої-небудь фізіологічної потреби. — *Оця гарань так і позива на воду,— сказала вона й утерла рукавом рота* (Морд., I, 1958, 93).

ПОЗИВА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* Звертатися з позовом на кого-небудь до суду. *Старий звернувсь до Попа: — Поженеш коні на пашу, до завтра здасіпа поїду в волость позиватись* (Коцюб., I, 1955, 238); *Жили* [хуторяни] *в лузах та в ярах віками. Коло не візьми — рідня.. Були в них свої, міжи не писані, дикі закони: верв — не позивайся, сам украдь* (Тют,

Вир, 1964, 369); // з ким. Мати з ким-небудь судову справу. *Цур йому з дужим бороться, а з багатим позиватися!* (Номис, 1864, № 1099); — *Пан Стадницький звик позиватися з місцевими. Ще мало йому землі. У рік волі заховав од нас його батько золоту грамоту, а син хоче зовсім старцями поробити людей* (Стельмах, I, 1962, 272); // *зневажл.* Постійно судитися, займатися позовами. [Петро:] *Я не той, батьку, щоб позвами пробавлятися... Краще б було, коли б і ті, що позиваються, кинули свої позви та, як брати, помирилися самі між собою* (Мирний, V, 1955, 177).

ПОЗИВА́Ч, *йача́*, ч. Той, хто подає позов. *Виграш доведе́ться присудити позивачу* (Ле, В снопі.., 1960, 116).

ПОЗИВА́ЧКА, и, ж. Жін. до **позива́ч**. *Доданими до заяви позивачки належними документами фактичні шлюбні відносини підтверджуються...* (Дор., Не повтори.., 1968, 90).

ПОЗИВНИ́Й, а, е. Який служить для того, щоб **привернути** увагу до чого-небудь. *Де ж побувать на йому [судні] Віталій?. Та знає: хоч де буде він, хоч під якими сузір'ями, всюди йому, як позивна мелодія отчинного рідного краю, ніжно й сумовито дзеленчатиме тронка* (Гончар, Тронка, 1963, 342); // у знач. ім. **позивни́й**, ви́х, *мн. (одн.* **позивни́й**, ного, ч.). Умовні сигнали для розпізнання радіостанцій, судна, військової частини і т. ін. *З гучномовців линуть знайомі і рідні звуки позивних пі'сеи та стогне Дніпр широкий* (Нар. тв. та етн., I, 1964, 100); *Стоїть* [в райцентрі] *невпинно телефони несуть новини посівні, тут, як на фронті батальйони, колгоспи мають позивні* (Ун., Вірні.., 1957, 50); *Позивний космічного корабля «Восход» — «Рубін»* (Рад. Укр., 13.X 1964, 2).

ПОЗИ́КА, и, ж. 1. Дія за знач. **позича́ти, позичи́ти**. *Приступаючи до печі, вони просто дурі'ли, бо не знала, що варити. Приварку не було, вічні позики докучали всім і навіть Малашці* (Коцюб., II, 1955, 21); — *А на посів — ще де та весна. Тоді десь і позичити* [ячменю] *можна буде.— Воно то так: позика — не штука, та віддача — мука! — знову Остап заклопочеться* (Головко, II, 1957, 364); // Фінансова операція надання або одержання грошей на певних умовах. *Матеріально-технічна база капіталізму.. була створена в результаті примусового переворо'ту і капіталістичної індустріалізації, що здійснювалася за рахунок... пограбування трудящих даної країни і колоній, за рахунок кабальних позик і контрибуцій* (Наука.., 8, 1959, 5).

△ **Держа́вна по́зика** — форма залучення коштів до державного бюджету на основі кредиту. *У 1958 році* [в СРСР] *було припинено випуск державних позик* (Ком. Укр., 5, 1960, 6).

2. Те, що взяте або дане в борг. [Маруся:] *Нашо ти, Хомо, так на нас утрачаєшся? Коли ми тобі повернемо отру позику?* (Стар., Драм. тв., 1941, 142); *Ви гадаєте, що це для того пишеться, щоб ви насінневу позику повертали?! Нічого подібного!* (Вишня, I, 1956, 144).

◇ **У по́зику** [**брати, взя́ти, дава́ти, да́ти** *і т. ін.*] — у борг, з умовою повернення (брати, взяти, давати, дати і т. ін.). — *Недобре кажуть* [люди], *Марино! ..Якого хліба дасть їм у позику? Ось на, подивись!* (Мирний, IV, 1955, 257); *Певно, не тільки щоб жінку розважити, а й себе теж, сказав* [Скиба]: — *Нічого, старе, щоб очі не зголодніли! — а далі наважив цілком: — Це ж до нового* [врожаю]. *Марі', сказати б — у позику...— І став зав'язаний мішок двайцятьвосьмо зав'язувати* (Головко, I, 1957, 332).

ПОЗИКОВИ́Й, а, е. Стос. до позики. *Він* [лихвар] *переписував позикові листи, нараховував проценти на проценти* (Тулуб, Людолови, II, 1957, 7).

ПОЗИКОДА́ВЕЦЬ, вця, ч. Той, хто дає кому-небудь щось у позику.

ПОЗИКОДА́ВИЦЯ, і, ж. Жін. до **позикода́вець**.

ПО-ЗИМНЬО́МУ, *присл.* Те саме, що **по-зимо́вому**. *Одного вечора, ясного й місячного, веселого по-зимньому, Ватя все думала про монастир, лежачи в постелі* (Н.-Лев., IV, 1956, 184); *З лівих вхідних дверей увіходить вогненний по-зимньому Хлануша* (Коч., II, 1958, 22).

ПО-ЗИМО́ВОМУ, *присл.* Як узимку. *Вікно було до половини прикрите, і все навкруги виглядало по-зимовому, хоч весняне сонце ясніло у всій красі* (Кобр., Вибр., 1954, 103); // у сполуч. з сл. **одягне́ний, взу́тий** і т. ін. Відповідно до зимових умов; тепло. *Тепло, по-зимовому одяглася* [Ольга] (Дор., Не повторю.., 1968, 79); *Із світлиці вийшов хірург, одягнений по-зимовому* (Шиян, Переможці, 1950, 163).

ПОЗИМУВА́ТИ, ую, уєш, *розм.* Док. до **зимува́ти** 1. — *Нелегкий ми труд на себе взяли, Григорію Савичу,— почав він* [підполковник].— *Хочемо за верховне командування вирішити: чи йти нам одразу за Дніпро, чи тут позимувати* (Ю. Бедзик, Полки.., 1959, 105).

ПОЗИРА́ТИ, аю, аєш. *недок.* 1. Дивитися на кого-, що-небудь зрідка або час від часу; поглядати. *Дівчата на лузі гребли, А парубки копиці клали, Та, знай, на сонце позирали, Та мігелітицю верзли* (Шевч., II, 1963, 209); *Вона взяла й собі газету, яка попалась під руку, і почала читати її. Однак мало, більше розглядалась по хаті, скоса позираючи з-під окулярів* (Л. Укр., III, 1952, 531); *Поражочись по хаті, Олена частенько позирала, чи не прокинулися діти* (Тют., Вир, 1964, 109); *Михай позирав у вікно* (Чаб., Балкан. весна, 1960, 416); // Швидко переводити очі, поглядаючи, намагнючись побачити, роздивитися кого-, що-небудь. *Позирав, як собака в ярмарку* (Номис, 1864, № 3189); — *Дайте хоч обпочитаї.— заскаржилася* [почала скаржитися] *баба Горпинила, позираючи кругом себе, де б його сісти* (Мирний, IV, 1955, 377); — *Хто вам позволив сміятися?* — *допитував він, остро позираючи по класу* (Фр., IV, 1950, 217); // **Стежити** за ким-, чим-небудь. [Гергель:] *А ви позирайте тільки, як вийде* [старий], *житво хапайте Тетяну на кокей* (К. Карпі, I, 1960, 191); // Звертати увагу на кого-, що-небудь, цікавитися (ким, чимсь. *Не нього позирають й інші дівчата з Любчиної бригади* (Ю. Янов., IV, 1959, 117).

◇ **Позира́ти вбо́ком** (**бісом, зи́зом** *і т. ін.*) — дивитися поровне, неприязно, сердито. *Барон Нольде вовком позирав на веселу компанію молодих декабристів* (Смолич, Реве та стогне.., 1960, 286); *Тільки один козак бісом позирав скоса на Хмельницького* (Пагн, Гомон. Україна, 1956, 245); **Позира́ти зло́бку** *див.* **зло́бку**; **Позира́ти на за́дні ко́леса** *див.* **ко́лесо**.

2. Дивитися куди-небудь або на кого-, що-небудь, розцікавлятися когось, щось. *Зривається буря від краю до краю, Бурхонуть мягколо вали; Погнулася щогла... Дарма позирав Вперед непроглядної мли* (Граб., I, 1959, 58); *Забіг* [Василько] *до хати, гукнув до матері і до жениних дітей: гідіть і позирайте, що сталося на мостуї* (Тирч., Зорі.., 1950, 15).

3. Ставитися до кого-, чого-небудь, сприймати кого-, що небудь якимсь чином. *Приїхо вони* [найжді пани] *позирають на всіх і на все, немов кажуть: що це? у нас в Адесі* [Одесі] *далеко краще...* (Мирний, III, 1954, 262).

Позира́ти скóса (кóсо) — ставитися з підозрою, недружелюбно. *В місті починали тепленько говорити про її сестру Надію, а через це і на неї починали позирати скоса в земстві* (Смол., Пов. і опов., 1949, 72).

4. перех., рідко. Мати оглядки, рідко і т. ін. чого-небудь; *// безос. Стає і дощик накрапати, Поки вас з вівра́; Скупа, холод, глянеш — очі* [зовсім]. *Не весною поздра* (Граб., І, 1959, 289).

ПОЗИРК, у. ч., *діал.* Погляд. — *Усе вoно, кождий її рух, кожда рисочка, кожде слово, кождий позирк її очей — усе в нет було таке, що я від першої хвилі забув себе* (Фр., IV, 1950, 285); *Зовсім призвичаївшись, одним позирком охопила* [Надійка] *всю перспективу часу* (Ков., Листи..., 1967, 127).

◇ **За пéршим пóзирком** — одразу. *Пізнав* [Зам'ятальський] *мене за першим позирком і простягнув мені руку* (Фр., III, 1950, 242).

ПОЗИРКУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **позирку́вати.**

ПОЗИРКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.* Зиркати на кого-, що-небудь. *Стасик-переселенець теж тут, сидить осторонь, мовчки свердлить свердлом метал і лише зрідка позиркує на Лукію* (Гончар, Тронка, 1963, 91); *Гульнувая* [дівчина] *за глимякнись, а він усе ще позиркував туди, сподіваючись її зелеґти* (Гуц., Скупана..., 1965, 207).

ПОЗИРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **позира́ти** 1. *Гафійка позирнула на батька прихильним оком* (Кобюб., II, 1955, 50); *Вуйко позирнув до торби (виявив нещасливий оловець* [олівець] (Фр., I, 1955, 247); *Луки позирнув нахмурений* (Головко, I, 1957, 296); *Я вже не раз бачив, як вони, оті дельфіни, грялися в морі, перепливували з хвилі на хвилю, ніби спинаючися навшпиньки, щоб позирнути, що воно робиться на березі* (Збан., Мор. чайка, 1959, 105); *Дарабух позирнув по кранках, де б сісти, побачив осонка, сів* (Гр., І, 1963, 441).

ПОЗИРЦІ, *присл., діал.* 1. Не спускаючи з очей. 2. Крадькома.

ПОЗИСКА́ТИ *док.* **позискувати.**

ПОЗИСКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОЗИСКА́ТИ,** аю, аєш, *док., перех., діал.* Домагатися, добиватися чого-небудь. *Трохи їй було стидно, що мала надію позискати собі Славкову любов* (Март., Та., 1954, 272); *// Заслуговувати що-небудь у когось. Випереджували* [Рахіра] *всі його бажання, і кождий поступок його позискував у неї похвалу* (Коб., II, 1956, 75).

◇ **Позиска́ти кого́** — добитися чиєїсь прихильності, ласки. *Він думав, що ласкавістю, уступками позискає Довбущукове* (Фр., V, 1951, 16).

ПОЗИТИВ, а, ч. Передруковане з негатива фотографічне зображення, на якому світлі й темні місця фотографованого об'єкта відповідають дійсності.

ПОЗИТИВІЗМ, у, ч. 1. Суб'єктивно-ідеалістична течія буржуазної філософії і соціології, що заперечує можливість пізнання об'єктивної дійсності і зводить мету науки до опису і систематизації фактів і явищ, які тлумачаться як комплекс відчуттів і уявлень суб'єкта; різновид агностицизму. *К. Маркс і Ф. Енгельс не тільки створили цілу епоху в розвитку наукового пізнання, але й провели титанічну роботу, захищаючи науку від викривлень позитивізмом, агностицизмом* (Наука..., 10, 1963, 41).

△ **Логічний позитивізм** — одна з найшкідливіших течій у сучасній буржуазній філософії, різновид суб'єктивного ідеалізму, що зводить філософію до логіки.

2. заст. Відношення до дійсності, яке виходить з досвіду, фактів.

ПОЗИТИВІСТ, а, ч. Послідовник, прибічник позитивізму. *Завдання науки позитивісти бачать не в розкритті внутрішніх закономірностей, зв'язків об'єктивного світу, а лише в описанні обличчя* (Знання..., 2, 1969, 14).

ПОЗИТИВІ́СТКА, и, ж. Жін. до **позитивіст.**

ПОЗИТИВІСТСЬКИЙ, а, е. Стос. до позитивізму, позитивіста. *Сучасні позитивісти намагаються здолати діалектичний матеріалізм з позитивізм і таким шляхом підмінити діалектико-матеріалістичну філософію позитивістською* (Ком. Укр., 4, 1968, 39).

ПОЗИТИ́ВНИЙ[1], а, е. 1. Який виражає, містить у собі згоду, стверджує що-небудь; ствердний. *Позитивна відповідь; Позитивне рішення; // Який підтверджує наявність сподіваного, передбачуваного, відповідає очікуваному. Позитивний результат.*

2. Який заслуговує схвалення, який дає бажані, потрібні результати. *Се був, очевидно, чоловік, який знає, що і поцо робить, а чуючи за собою позитивну працю, глядить кожому сміло в очі* (Фр., IV, 1950, 300); *Нічого мудрішого, тоншого ми не можемо придумати, як силою позитивного прикладу виховувати наше суспільство, вчителями котрого нас* [митців] *держава покликала бути!* (Довж., III, 1960, 206); *Висновок і його товаришам властиві не тільки позитивні, але й негативні вчинки, як воно й бувас в житті діяльности* (Донч., VI, 1957, 602); *// у знач. ім.* **позити́вне,** ного, с. Те, що заслуговує схвалення; те, що дає бажані, потрібні результати. *Нема річ, що в центрі нашої уваги новинні стоять риси нового, те позитивне, що на очах росте і міцніє в культурі та побуті народу* (Гильський, III, 1956, 103); *Він і до цієї рекомендації чув про Рудківського багато дечого позитивного* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 81); *// Який виражає, містить у собі схвалення; схвальний. Нову роботу навіть вибагливий Іван Антонович дав позитивну оцінку* (Гончар, III, 1959, 238); *Відгуки читача на* [мою] *книгу «Вони не пройшли» — в основному позитивні* (Смолич, Розм. з чит., 1953, 150).

3. Який має високі моральні якості, властивості; вчинки, діяльність якого викликають схвалення (про людину). *Однією з головних особливостей позитивного героя радянської літератури є його активність, наступальний характер його дій* (Талант., 1958, 36); *// Діловий, практичний, статечний. Ворог усякого сентиментализму, він поглядав на світ холодним оком аналітика. Одним словом, був се чоловік наскрізь «позитивний» і реальний* (Фр., II, 1950, 202).

4. заст. Який ґрунтується на досвіді, фактах. *Усе наше знання — релятивне тим, що абсолютна правда самої природної речі закрити перед нами. Люди позитивного знання чують се найлітше і завсіди кажуть: ось тут і тут ми стоїмо на твердому ґрунті правди, наскільки* [наскільки] *вона взагалі доступна нашому пізнанню* (Фр., III, 1950, 256); *// рідко.* Реальний, матеріальний; протилежне уявний. *От з відьомської оселі Зюк ми сходимо в долину: Ми ступаємо ногами Зюк на позитивний ґрунт* (Л. Укр., IV, 1954, 192).

△ **Позитивна філософія** — те саме, що **позитивізм 1.**

5. Наділений до того виду електрики, що її елементарними частинками в протони, позитрони і т. ін. — *Ядро будь-якого елемента несе позитивний заряд. Навколо рухаються електрони, від'ємний заряд яких ніби врівноважує позитивний заряд ядра* (Наука..., 12, 1956, 4); *За позитивний заряд приймається заряд, який з'являється при електризації скляної палички тертям об шовк* (Курс фізики, III, 1956, 6); * Образно. *— В твоїй душі теж бродять ліричні позитивні заряди... Відчув?* (Гончар, Тронка, 1963, 115).

ПОЗИТИВНИЙ[2], а, е. Прикм. до **позити́в**. *Щоб створити цей документальний фільм* [«Як це було»]*... вони переглянули понад 40 тисяч метрів позитивної плівки* (Укр. кіномист., І, 1939, 35); *Скрізь, куди не глянеш,— виразні плівки. Вона сушиться на барабанах — негативна й позитивна* (Ю. Яновський, II, 1958, 98); // Який служить для одержання позитивів. *Фотоматеріали поділяються на негативні і позитивні.; на позитивних фотоматеріалах.. друкують з негативів позитивні* (Довідник фот., 1959, 22).

ПОЗИТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **позити́вний**[1]. *Наші активність, наступальні дії — необмінна прикмета позитивності і взагалі парадності людини* (Галаніт., 1938, 36).

ПОЗИТИ́ВНО, Присл. до **позити́вний**[1, 1, 2, 5. *Сонячне світло позитивно впливає на настрій і психіку людей, на їх здоров'я і працездатність* (Наука.., 7, 1958, 17); *В. І. Ленін завжди позитивно і творчо ставився до народної поезії, вбачаючи в ній відбиття соціальних ідей та сподівань найширших трудящих мас* (Нар. тв. та етн., 3, 1964, 83); — *Атом може певний час стати увязнити у високій системі, яка складається з позитивно зарядженого ядра та кружляючих навколо нього елементарних від'ємно заряджених часток — електронів* (Рубцик, Час., 1960, 172).

ПОЗИТРО́Н, а, *ч., фіз.* Найлегша елементарна частинка речовини з найменшим позитивним електричним зарядом. *Позитрони відрізняються від електронів лише зарядом* (Наука.., 7, 1955, 15).

ПОЗИТРО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **позитро́н**. *Учеными вдалося.. відкрити новий вид радіоактивності — позитронну радіоактивність* (Наука.., 2, 1960, 63).

ПОЗИТУ́РА, и, *ж., заст.* Поза (*див.* **по́за**[1]).

ПОЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е, 1. *військ.* Який ведеться на довгочасних бойових позиціях. *Почалась позиційна війна* (Шер., В партиз. загонах, 1947, 55).

2. Стос. до позиції (у 5 знач.). *У своїй книзі Петров обґрунтував ряд принципів позиційної гри, які лише через 50 років почали розроблятися шахістами Заходу* (Перша книга шахіста, 1952, 7).

3. *лінгв.* Обумовлений місцем у слові (про звуки мови). *Звук в в українській мові (як і російській та ін.) є комбінаторний, або позиційний, варіант фонем в* (Курс сучасної укр. літ. мови, І, 1951, 130).

ПОЗИЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **позиційний**.

ПОЗИ́ЦІЯ, і, *ж.* 1. Положення, постава тіла; поза. *Капшевацький не відмовляється. Зціпивши зуби, зосереджено стежить за рухом поплавка на воді. Навіть спина його прибрала напружену позицію: осьось ось жилкується червона цятка* (Вільде, Сестри.., 1958, 243); *Якусь секунду стояли* [батько і син] *в напруженні, потім рвонулись один до одного, спотикаючись, вперлися один у одного плечима і хитро, пружно заходили ногами, вибираючи вигіднішу позицію для рывка* (Тют., Вир, 1964, 234); // У музикантів — певне положення рук, пальців під час гри на музичних інструментах; // У спорті — положення тіла, поза під час якихнебудь вправ, при рухах; // У танцях — певне положення рук, ніг. *У народно-сценічному танці ті ж позиції ніг, що і в класичному* (Укр. нар. танці, 1969, 35); *Позиції рук.*

◇ **Става́ти (ста́ти) в позиці́ю** — те саме, що **Ста́ва́ти (ста́ти) в по́зу** (*див.* **по́за**[1]). [Степан Демидович:] *Так вам прочитати* [вірші]*?* [Цисар:] *Кому ж вам, що горю. Ставайте в позицію та зразу й сміхіть* (Сам., II, 1958, 130); *Він крутнувсь по льоткові, витяг з кутка мітлу з довгим держаком, став у позицію, підняв кумедно догори плечі, так що голова сховалась межи ними* (Кощюб., І, 1955, 243).

2. Розташування, місцезнаходження, положення кого-, чого-небудь. *Отець Тріщик витягнув з рота індиче стегно, але задержав його в такій позиції, що мав змогу кожного часу вгомонити зубами те самісіньке місце, яке гриз перед тим* (Март., Та., 1954, 404); *Непомітно якось займа він свою улюблену позицію, зіпершись спиною до грубки* (Вас., IV, 1960, 18); *Сонце пекло. Ми міняли свої позиції в балці: переховувалися в тінь* (Є. Кравч., Сорняки розмова, 1957, 178); // *перен.* Становище, роль, місце кого-, чого-небудь у суспільному житті, науці, мистецтві і т. п. *50-річчя Жовтня радянський народ відзначає в умовах дальшого зміцнення міжнародних позицій нашої країни* (Ком. Укр., 2, 1967, 4); *Справа честі радянських учених — закріпити за радянською наукою завойовані передові позиції у найвожливіших галузях знання і зайняти провідне становище у світовій науці по всіх основних напрямах* (Програма КПРС, 1964, 113).

3. Ділянка місцевості, зайнята військами і обладнана для ведення оборони або як вихідний рубіж для наступу. *Був це один з найбільших штабних докум.енів, і більше засуг покдав він у здобувальні жіночих сердець, ніж неприятельських позицій* (Кобр., Вибр., 1954, 187); *За Доном армія обернулась лицем на захід і півночі і стала на позиції* (Панч, О. Пархом., 1939, 98); *Німецьке командування про всякий випадок зогне собі запасну позицію на правому березі Дніпра...* (Д. Бедзик, Дніпро., 1951, 30); // *перев. мн.* **Райо́н бойових дій**. *Майже три роки без перерви блукав я на передових позиціях* (Вас., Незібр. тв., 1941, 196); *Чумаченко побіг далі, і на самій висоти, що виходила фронтом до .. позицій німців, побачив засипану до пояса людину, що одгрібала себе руками* (Тют., Вир, 1964, 316); * Образно. *Прорвала* [лукерка] *фронт. Ми з куком на зарані підготовані позиції — в погребнику* (Вишня, І, 1956, 255).

△ **Вогнева́ позиція** *див.* **вогневи́й**; **Кома́ндна позиція** *див.* **кома́ндний**.

◇ **Займа́ти (зайня́ти) позицію (позиції)** *див.* **займа́ти**; **Здава́ти (здати) позиції** *див.* **здава́ти**.

4. *перен.* Точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки, дії. *Слухайте, голубчику, здобудетеся врешті на філософську позицію, чи зиркіть вуха й запльощте очі,— як уже хочете, а не зважайте тільки на всякі свинстви* (Кощюб., III, 1956, 444); *Книга «З вершин і низин» яскраво відбивав громадсько-політичні позиції молодого Франка* (Рильський, III, 1956, 271); // Поведінка, характер дій, що зумовлені цією точкою зору, цим ставленням. *Найбільше вражала Ольгу в цій справі позиція самого стрийка Нестора. Він не тільки не підтримав Ольгу в її намірі боротися з «типом», але ще й проявив незрозумілу та непростиму в очах Ольги пасивність* (Вільде, Сестри.., 1958, 369).

5. Розміщення фігур у якій-небудь момент гри (в шахи, крокет, лапту і т. ін.). *Насамперед позиція задачі, тобто розміщення фігур, не повинна суперечити можливості її формування внаслідок закономірності ходів з початку гри в шахи* (Шах. композ., 1957, 5).

ПОЗИ́ЧАЙЛО, а, *ч., розм.* Те саме, що **позикода́вець**.

ПОЗИ́ЧАЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто бере у кого-небудь щось у позику. *За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) гроші чи .. речі* (Цив. кодекс УРСР,

1950, 38); *— Легко живеться таким позичальникам, як голові з «Маяка» [що все позичає в сусідів]* (Коп., Земля., 1957, 78).

ПОЗИЧА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позича́льник**.

ПОЗИЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позича́ти**. *Вдавитися до позичання.*

ПОЗИЧА́ТИ, аю, áєш, *недок.*, **ПОЗИ́ЧИТИ**, чу, чиш, *док., перех.* 1. Брати щось у борг у кого-небудь. *Думав він собі, в кого-то хліба позичати* (Вовчок, I, 1955, 146); *Уперта скупість завважала йому віддати гроші, що їх він позичав на придбання товарів ще в покійного Іларова* (Шиян, Гроза., 1950, 92); *Що тепер панії.. Довелося шкуряг, глядить, Де б грошиків позичить можна* (Фр., X, 1954, 217); *Позичив у газди грошей поверх тих, що він вимен був мені, позбував докупна свої манаткн.. і навіть погодився на дорозі* (Ю. Янов., II, 1958, 66); // Брати що-небудь у когось у тимчасове користування. *До вбогого йди сорочки позичати, а до багатого ніколи не йди* (Номис, 1864, № 1616); *Фросина Данилівна були змушена розпивітись, як цілий рік вчила його, як позичала у людей підручники* (Хижняк, Тамара, 1959, 212); [Кнзівіна:] *Позич мені на часок свою дрянь одежу; я тобі заплачу ще й одежу верху* (Н.-Лев., III, 1956, 286); *— Я до вас забігла лопати позичити* (Вишня, I, 1956, 430); * Образно. *Зоре моя вечірняя,.. Розкажи, як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду позичає* (Шевч., II, 1963, 24).

◇ **Не позича́ти чого — в щось у кого-небудь** (звичайно в достатній кількості, скільки треба). *— Не в їх тільки робота, і в других є, а мені рук не позичати...* (Мирний, III, 1954, 234); *— Він і освічений, і говорить красно, та й розуму йому не позичати* (Добр., Очак. романи, 1965, 400); *Нашому народові не позичати талантів* (Мист., 1. 1962, 2); **Позича́ти (пози́чити) очéй у сірки́** *див.* **о́ко**[1].

2. Давати щось у борг кому-небудь. *— Кажуть, що підкупив* [Бялогій] *міністра і навіть самому імператорові позичає гроші* (Фр., IV, 1950, 161); *— Першого місяця ти вернеш мені ті гроші, що тобі позичив Лейбо, та ще з процентом* (Н.-Лев., II, 1956, 96); *— Весна прийде.., а чим сіяти? Гречки та проса он по вузлику в чужих зостилось. А хто дасть? Хто позичить?* (Гончар, II, 1959, 150); // Давати що-небудь комусь у тимчасове користування. *— Побіжу до знайомого плаварнькра, чи не позичить дзвечка...* (Вовчок, VI, 1956, 280); *— Ти, Валентине Павловичу, не обижайся. У нас теж.. дещо приховано. Можем і тобі позичати, як хочеш* (Тют., Вир, 1964, 379).

◇ **Позича́ти під проце́нти (проце́нт)** *див.* **проце́нт**.

3. *перен.* Засвоювати, наслідуючи когось; переймати що-небудь у когось. *— Вашого уміння ой вас ми позичаймо тепер — боротн вороги!* (Тич., II, 1947, 244); *Премудрості риболовецької справи від Галактіон, напевне, позичав у свого діда* (Донч., VI, 1957, 58).

ПОЗИЧА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок., розм.* Те саме, що **позича́ти** 1. *Як була я турками вбіжа, у нашого царя недостаю* [не вистачало] *грошей. Він почав позичатися по купцах* (Україна., I, 1960, 83).

ПОЗИЧЕ́ННЯ, з, *с.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позича́ти**. *Треба було* [Давидові].. *гроші, позичені на коня,— тридцять карбованців,— одвати Чумаков!* (Головко, II, 1957, 136); *На кутні жарко горіла плитка, шумів примус, проте спітніла Луківна накинула ще й другий, позичений у сусідки* (Баш, Надія, 1960, 25); // *у знач. прикм. Позиченими зубами кістки не розгризеш* (Укр., присл., 1955, 293); *Десь, колись, в якійсь країні Пробудив поет мелодії Тільки й має талан до вуглів Не позичений, а власний* (Л. Укр., I, 1951, 303); // *у знач. ім.* **позичене**, ного, *с.* Те, що взяли або дали в борг. *Довго мучився* [Онопрій] *над першим листом до Ольги. Намагався втиснути в нього не тільки всю душу свою і серце, але й усе чуже, позичене, чуте з уст поручика Грушова* (Іщук, Вербівчани, 1961, 71); // **позичено**, безос. присудк. сл. *Що було на ній до вінця позичено.., то усе люди свої позичали* (Кв.-Осн., II, 1956, 217).

ПОЗИЧЕ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позича́ти**.

ПОЗИЧИ́ТИ *див.* **позича́ти**.

ПОЗИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **позича́ти, позичи́ти**. *Була голосок, та позички зїхлі!* (Номис, 1864, № 12434); *— Що я йому, хатня робітниця, віддати по хліб? «Позичте» — добрі жені позички, щодня* (Кач., II, 1958, 20); // Фінансова операція надання або одержання грошей на певних умовах. *Уклід за купівлею товарів на гроші з'явилася грошова позичка...* (Енгельс, Походж. сім'ї., 1948, 129).

2. Те, що взяте або дане в борг. *Свого часу, як приїздив я собі тепер блискавкою, споминала мені мати про якусь позичку* (Коб., III, 1956, 214); *На весну зовсім у селянина не стало хліба. Тижнів зо три позичками жили, а тепер уже ніхто його знає, як і живи — ніхто й позичати не став* (Гр., I, 1963, 249); *З грошових надходжень колгосп зробить виплати прибутковий та інші податки і збори, страхові платежі і повертає грошові позички, одержані від банків* (Колг. вин., II, 1956, 424).

◇ **Загрузи́ти (загру́знути, загру́зти) в (у) по́зичках** *див.* **загрузи́ти**; **у позичку [брати, взяти, давати, дати** і т. ін.] — у борг, з умовою повернення (брати, взяти, давати, дати і т. ін.). *Роздавав* [Тихін], *нехай вже свій* [хліб], *усім даром; а то вже і купований, що вже знаємо, що цінно по дорогій ціні купував, і той роздав без грошей, ніби у позичку...* (Кв.-Осн., II, 1956, 136); *Дає* [Кайдрат Комар] *в позичку хліба пуд, просить повернути два* (Новінька, Бутя., 1960, 26).

ПОЗИ́ЧКОВИЙ, а, *е.* Стос. до позички. *Сторонні можуть надати форму позичкового зобов'язання всякому боргові, що виникав в купівлі-продажу, наймання майна або іншої підстави* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 38); *Єдиний закинув про найближче: про стан селянства по селах, про читальні, каси позичкові* (Фр., VII, 1951, 297).

ПОЗИ́ЧКОВО, *присл.* У борг. *Грошей у Будинку народної творчості не знайшлось, але ввічливий бухгалтер взяв вісімсот карбованців позичкою у сусідів* (Мокр., Сто., 1961, 89); *З колгоспів, які мали повернути держані одержане позичкою частина льону, заборгованість списано* (Техн. культ., 1958, 10).

ПОЗИ́ЧКОДАВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто дає кому-небудь щось у позичку. *За договором позики одна сторона (позичкодавець) передає у власність другій стороні (позичкоодержувачі) гроші чи... речі* (Цив. кодекс УРСР, 1950, 38).

ПОЗИ́ЧКОДА́ВЦЯ, і, *ж.* Жін. до **позичкодавець**.

ПОЗИ́ЧНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **позича́льник**. *— А чи знайдуться ж такі купці, багаті, чесні й певні позичники?* (Н.-Лев., III, 1956, 381).

ПОЗІВА́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **позіва́ти** і звук, утворюваний цією дією. *В комірці, що служила їм* [робітникам] *спальнею, знайшлися матушка, почулося заспані голоси, гуркіт стільців, протяжні позівання, плюскіт води* (Фр., III, 1950, 326).

ПОЗІВА́ТИ, аю, áєш, *недок., діал.* 1. Зівати не дуже сильно або час від часу. *Злегка позіваючи, заговорив* [ріпор] *прилягти і віддихнути після доброго обіду* (Фр., II, 1950, 169).

2. *перен.* Допускати промахи; помилки; хибити. *Я з п'ющими за пліт не вилива́ю, З ідущими їм, для бійки лаю бук. На празнику життя не позіха́ю, Та в бідності не опускаю рук* (Фр., XI, 1952, 61).

3. *перен.* Зникти. *Долішня половина печі була відкрита і позівала темнотою, пащекою* (Фр., II, 1950, 256).

ПОЗІНА́ТИ, аю, *док., розм.* Зінати якийсь час. *Подивай довше, то й тобі загуло в роті!* (Сл. Гр.).

ПОЗІР, зо́ру, *ч., діал.* 1. Погляд. *На Ватю неспокійно вано вівав м'який, щирий, кохаючий позір очей* (П.-Чев., IV, 1956, 178); *Коли ті вгаючений погляд.. верхнє мій позір, мене покинула втома* (Досв., Вибр., 1959, 20).

◇ **Дава́ти позір** *на кого* — *що і без додатка* — пазирати, пазирнати за ким-, чим-небудь. *Прочув* [Герман] *його давати позір на Готаїда, щоби вчився і приглядав до порядку* (Фр., V, 1951, 287); — *Я йду в село, Сандо,— сказала* [мати].— *Давай позір та гляди, щоб нічо* [нічого] *не прокало* (Коб., III, 1956, 485); *Вітя з вайтівку годили понадвір'ю і давали позір, або вояки їх не спалили* (Черемш., Тв., 1960, 142); **Для позо́ру** — то сяме, що **Про лю́дське (чуже́ і т. ін.)] о́ко** (*діал.* **о́ко**[1]). *Поцілував старий Марусяк сина, благословив і пішов на Косів: купити що для позору.. аби не будити підозріть* (Хотк., II, 1966, 241); [І] **не позір нема́є** — зовсім немає. *І на позір кемаз кавунів, а сіва густо* (Сл. Гр.); На **пе́рший по́зір** — те саме, що **На пе́ршій по́гляд** (*діал.* **пе́ршій**). *Перша увідміла Зося, а за нею він. Змінився, на перший позір, не дуже* (Коб., I, 1956, 202); **На позір:** а) з гарного вражения. *До розбудження гордості в його душі причинилося багато* [багато] *малих і на позір невинних обставинок* [обставин] (Фр., VIII, 1952, 220); б) напоказ. *З відчинених дверей на подвір'я падало світло, і ми вчотирьох стояли, наче навмисне, на позір людям, які — хто здалеку, а хто здивовано — видивлялись на нас* (Мур., Бук. повість, 1959, 10).

2. Вигляд. *Високі, стрімкі береги тухольської котловини покриті були темним смерековим лісом, що надавав самій долині позір ще більшого заглибления і якоїсь пустинної тиші та відрубності від усього світу* (Фр., VI, 1951, 22).

ПОЗІ́РНИЙ, а, е. Який насправді не існує, уявний. *При всій своїй позірній силі самодержавство виявилося безсилим.* (Ленін, 11, 1970, 109); *Схід і захід всіх світил, позірне обертання зоряного неба — це відображення обертання нашої Землі навколо своєї осі з періодом 24 години* (Астр., 1956, 4).

ПОЗІ́РНІСТЬ, пості, *ж.* Абстр. ім. до **позірний**.

ПОЗІСКАКУВА́ТИ, ую, уєш, *док.* Зіскочити (у 1 знач.) (про всіх або багатьох). *Вони позіскакували з коней* (Панч, II, 1956, 155); *Половець зійшов до води, підкотив штани, поверпув коня шаланди в море, притримав за корму, потяг її до себе, люди позіскакували* (Ю. Янов., II, 1958, 173); *Сяули позіскакували з постелі* (Сл. Гр.).

ПОЗІСХОДИ́ТИСЯ, дя́ться, *док.* Зійтися (про всіх або багатьох). *А там часом позіскодилося народу вже чимало!* (Кв.-Осн., II, 1956, 12).

ПОЗІТХА́ТИ, аю, аєш, *док.* Зітхати якийсь час. *Роздумався я отаючи, розгадався, та, трохи позітхнувши, почав вемітатись* (Вовчок, VI, 1956, 270); *Видно, убогим було її щастя: маріж* [наступного року] *вони ледве повернули зерно, потужили, позітхали та й подалися обоє на покпін у панську економію* (Стельмах, I, 1962, 293).

ПОЗІХ *дія.* **пізіхи.**

ПОЗІХА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до позіху, позіхання.

ПОЗІХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позіха́ти** 1, 2, 4 і звуки, утворювані цією дією. *Розмова її часто переривалась позіханнями* (Л. Укр., III, 1952, 618); *Від позіхання аж роти людей боліли* (Мирт., Тв., 1954, 424); * *Образно. Частокіл уєари мінометів.. гуркотіли в важкому позіханні фортечних гармат-велетнів* (Гончар, III, 1959, 415).

ПОЗІХА́ТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Мимовільно глибоко вдихати повітря широко відкритим ротом і зразу ж видихати його (при бажанні спати, при втомі і т. ін.). — *Стоїть* [Копронідес] *то позіхає ще й рота не затуляє долонею* (Н.-Лев., III, 1956, 392); *Позіхають* [семінаристи]. *базікають про те, про се, а спати не йдуть* (Вас., Вибр., 1950, 148); *Камінецький сідав на колоду, обтягнувши коліна. Позіхав раз по раз* (Вільде, Сестри., 1958, 282); // *рідко.* Те саме, що **зітха́ти** 1. *Сидить коваль на могилі, думає-гадає, А як глянє на Вкраїну — також позіхає* (Укр.. пір. пісні, 1958, 447); * *Образно. Рано-вранці, ще й римесенько, коли в селі позіхає дедаций туман, на дужок із полотном на плечі приходить господиня* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 153); * **У порі́вні.** *Старшина майже не почував болю. Йому тільки дедалі важче дихати, і він запас повітря, ніби позіхає* (Гончар, Повели, 1974, 20).

◇ **Позіха́ти в кула́к** *дія.* **кула́к.**

2. *чим і без додатка, перен.* Бути розкритим, показувати, виявляти глибочінь, провалля; зяяти (про отвір, печеру, рану і т. ін.). *Дев'ятий грізний вал У глибині якісь печери позіхали чорні* (Л. Укр., I, 1951, 184); *Іван це сяав, ніж позіхала в кулку чорним отвором пащі, а під ного сумно бринів цвіркун* (Коцюб., II, 1955, 337); // *чим.* Обдавати чим-небудь. *А надворі за ним* [повітрям] *так само жмалася чорна ночвора, навівала най землею і позіхала полум'ям...* (Коцюб., I, 1955, 315).

3. *за що, перен.* Те саме, що **зазіха́ти.** *Запеклали сини Рідну мовоньку, Не тудн бо вони Гнуть головоньку, На пожитки чуті Позіхаючи, Та кишені товсті Напхаючи* (Граб., I, 1959, 112).

4. *перен.* Дути злегка або час від часу; повівати (про вітер). *Утомилась завірюха, Де-де позіхає* [Шевч., I, 1963, 34].

ПОЗІХА́ТИСЯ, а́ться, *недок., безос., розм.* Про позив до позіхання, позіху. — *Позіхається, я не сяється* (Мирний, IV, 1955, 102).

ПОЗІХИ, ів, *мн.* (*одн.* **по́зіх,** у, *ч.*). Мимовільні поодинокі глибокі дихальні рухи, здійснювані з широко відкритим ротом, а також звуки, що виникають при цьому. *Федір позіхнув так, що мало рот йому не роздерся. Зи ним — Кесар. А там уже й на Миколу перейшли ті позіхи* (Збан., Курил. о-ви, 1963, 65); // *рідко.* Те саме, що **зітха́ння.** *Забудь, що я колись за нїжні вічна Весь обливавсь кипучими сяізами: Гидкий-бо то був час неволі-тьми За позіх твій, за мляний вигляд личка* [Граб., I, 1959, 260].

◇ **Позіха́ти змагаю́ть (бсрýть)** *кого* — непереборно хочеться позіхати кому-небудь. *Вночі ж Тарас говорити про щось серйозно, вона умисне, ніби її змагають позіхи, прикрила долонею рота* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 114).

ПОЗІХНУ́ТИ, ну́, нёш, *док.* Однокр. до **позіха́ти** 1, 2. *Тільки оце стара було позіхне, Юрко вже й подушку підкладає їй під голову* (Н.-Лев., III, 1956, 288); *Собаки голосно позіхнув і настороженно повернув голову в бік вулиці* (Вільде, Сестри.., 1958, 29); *Хто її [дочку] від лиха Біду оборонить..? Батько? Позіхнула* [мати] *З думкою тяжкою І матнула слабо Хворою рукою* (Граб., I, 1959, 211); *Ще кілька кротів, і перед ногами мойого провідника позіхнула чорна безодня, прірва*

стрімкого, скалистого яру (Фр., II, 1950, 95); * Образно. *І сонна вулиця знову позіхнула* (Кос., Новели, 1962, 65).

ПОЗІХНУ́ТИСЯ, нé́ться, *док., безос., розм.* Одноkр. до позіха́тися. — *Ох! ох-ох! — позіхнулося йому, і дим знеглубоку накруги від його зіхання, мов вітром його розду́ло...* (Мирний, I, 1954, 285).

ПОЗІХОДИ́ТИСЯ, йться, ймося, йтеся, *док., розм.* Зійтися в одне місце (про всіх або багатьох). *Ну, єдиним-таки дождалися світу, повставали пачичі і позіходилися* (Кв.-Осн., II, 1958, 157); *А риби тими шляхами Без гвалту і крику Позіходяться докупи, Раді та веселі* (Шевч., II, 1953, 292); *Дівчата позіходяться із чотирьох борів* (Мал., Звенигора, 1950, 13).

ПОЗІХО́ТА *див.* **позіхо́та**.

ПОЗІХО́ТИ, о́ть, *мн.* (*одн.* **позіхо́та**, и, ж.), *розм.* Те саме, що **по́зіхи**. *Стривенькась бурса; де ті й позіхоти подівся — аж очі засіяли: запахло роботою* (Вас., I, 1959, 234); *Став* [Змій] *на ганку позіхати — Аж гуде на вітах лист І здригається помост. Розізнавши позіхоту, Змій загадав роботу* (Перв., Райдуга..., 1960, 159).

◇ **Позіхо́ти змага́ють (беру́ть)** *кого* — те саме, що **По́зіхи змага́ють (беру́ть)** (*див.* **по́зіхи**). *Тим часом запал* [у Віті] *прогодив, і брали позіхоти* (Вас., II, 1959, 200).

ПОЗІЩУЛЮВА́ТИСЯ, юсмося, юстеся, *док.* Зіщулитися (про всіх або багатьох). *А вони сидять, мов сироти, позіщулювались в затишку бойової рубки* (Гончар, Тронка, 1963, 242).

ПОЗІ́ДА́ТИ, аю, а́сш, *док., перех.* 1. З'їсти все або багато чого-небудь. *Що не було, все поз'їдали* [троянці]. *Горілку всю повипивали, Як на вечері косарі* (Котл., I, 1952, 167); *Два місяці стояли в селі жовніри, що було хлібного з худоби — повирізували та поз'їдали* (Фр., II, 1950, 54); // З'їсти верхній шар чого-небудь, верхню частину рослини і т. ін. *Поз'їдати смеганку з глечиків.*

2. Поїсти, зіпсувати і т. ін. все або багато чого-небудь (про комах, гризунів). * Образно. *Давно вже в деревах час поз'їдав серцевину і всеяне зникло неї в дупла або рої одчаяних бджіл, або закохані пари лісових голубів* (Стельмах, II, 1962, 138).

3. Роз'їсти, зруйнувати все або багато чого-небудь, у багатьох місцях (про отруйні речовини, іржу і т. ін.). *Найдань руки-ноги поз'їдали* (Сл. Гр.).

4. Сточитися, зіпсувати (зуби). *Поз'їдати зуби.*

ПОЗ'ЇДА́ТИСЯ, аються, *док., розм.* Сточитися, зіпсуватися (про зуби). *Літа, літа все забрали,— Кінь сказав, мовчавши.. — Тепер сіна не вкушу вже — Зуби поз'їдались* (Укр. поети-романтики..., 1968, 402).

ПОЗ'ЇЖДЖА́ТИ, а́ємо, а́теє, *док.* 1. З'їхати (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох).

2. *заст.* Виїхати звідкись (про всіх або багатьох). *Були річки — повисихали, були кращі — поз'їжджали* (Чуб., V, 1874, 540).

ПОЗ'ЇЖДЖА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́теся і **ПОЗ'ЇЗДИ́ТИСЯ**, и́ться, и́мося, и́теся, *док.* З'їхатися (про всіх або багатьох). *Фургони поз'їжджались до курення* (Н.-Лев., II, 1956, 32); *Поворотна вечірня пора з'шаст сусідів склика да двора. Поз'їжджолись сини, невістки* (Рудь, Дон. зорі, 1958, 25); *Поз'їздились із чужих царств і із свого царства доктори і лікарі* (Укр. казки, легенди..., 1957, 216); *На панові іменини поз'їздилося дворянство з усього повіту* (Мирний, IV, 1955, 160); *Нібито в місто поз'їздяться з усього округу дідичі й усе раду радять, як би придушить бунти* (Головко, II, 1957, 280); // *безос. Літо 1951 року. Тарасові Шевченку відкривають у парку перший на американському континенті пам'ятник. Поз'їжджалося люду — звідусіль* (Вітч., 3, 1964, 177); *День публічної кари оприщів у Станіславі був наче святом для шляхти. Поз'їздилося їх з усієї околиці* (Хотк., Донбуш, 1965, 330).

ПОЗ'ЇЖДЖУВА́ННЯ, а, *с.* Діспр. нас. мин. ч. до поз'їжджувати. *Поз'їжджувані скати грюкотіли на стиках, і весь поїзд, як корабель на хвилях, розгойдувався з боку на бік* (Бойч, Молодість, 1949, 68).

ПОЗ'ЇЖДЖУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* З'їздити всіх або багатьох (коней, волів і т. ін.).

ПОЗ'ЇЗДИТИСЯ *див.* **поз'їжджа́тися**.

ПОЗЛАЗИ́ТИ, зить, имо, ите і **ПОЗЛІЗА́ТИ**, аю, а́ємо, аєте, *док.* 1. Злізти, спустившися вниз звідкись, з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Тугар Вовк і Мирослава позлазили з коней* (Фр., VI, 1951, 64); *Кілометрів за три від села спинилися* [розвідники], *позлазили з сідел* (Шиян, Партиз. край, 1946, 100); *Діти скоренько позлізали з плота й хотьі-таки зараз до Грьох лісків іти* (Кобр., Вибр., 1934, 153); * Образно. *Декотрі* [хатки] *позлазили пання, позлазились між хрящи каміння, попритулювались до провалин* (Н.-Лев., I, 1956, 49).

2. Відпасти, відвалитися в багатьох місцях, залишивши ушкоджену або оголену поверхню чого-небудь. *Другі наносили цілу стирту,— фабрика в хаті! Я злазила* [тілля] *обламую, вона листя збиває, аж ій шкіра з долонь* [долоні] *позлазила* (Фр., I, 1955, 372).

3. Підняття, виповзти і т. ін. нагору. вилізти на що-небудь (про всіх або багатьох). *Хлопці та підпарубочі, котрим із-за людей нічого не видно, так аж на верби позлазили і вкрили їх, мов ті галки...* (Кв.-Осн., II, 1956, 174); *Гордій звелів кільком чоловікам позлазити на хати і засипати іскри, а сам почав порядкувати коло комор* (Гр., II, 1963, 133).

ПОЗЛАЗИ́ТИСЯ, ться, ймося, итеся, *док.* Злізтися в одне місце (про всіх або багатьох комах, тварин); // *розм.* Повзаючи, поступово зійтися, з'їхатися і т. ін. куди-небудь (про людей). *Не пройде години, як знову дітвора позлазиться до кінних, знову заводить нові іграшки* (Мирний, IV, 1955, 71); *— Краще б відпочили яку часинку, поки не позлазяться свої* (Стельмах, I, 1962, 222).

ПОЗЛАМУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зламати все або багато чого-небудь. *Як кажемо того снігу у сайху на вишні та так і позамучило. А ми пішли та й поламували на топливо* (Мирний, V, 1955, 336).

ПОЗЛЕ́ЖУВА́ТИСЯ, ується, *док.* Злежатися від тривалого і поганого зберігання (про все або багато чого-небудь). *У його жупані Та поллежувалися* (Чуб., V, 1874, 735).

ПОЗЛИВА́ННЯ, а, *с.* Діспр. нас. мин. ч. до позли́вати.

ПОЗЛИВА́ТИ, аю, а́сш, *док., перех.* Злити з різних посудин в одну все або багато чого-небудь (про рідину). *А ти пляшки, Грицьку, й чарки Трощи, що маєш духу! Пляшки... тривай! Я їх позливай В барильце все сивуху!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 137).

ПОЗЛИ́ТИСЯ, зли́ться, *док.* 1. Злитися докупи (про все або багато чого-небудь).

2. *перен.* Об'єднавшися з кимсь, чимсь, створити одне ціле (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *То осторонь далеко одна від другої поробігавшись* [ярочки], *стоять собі й лунають до вас своїм світом, то позбираються у купи і виблискують незлим сяйвом, а то позливаються в довгу-предовгу вербочку* (Мирний, IV, 1955, 323); *Крила ж у ватної ніскі великі. Всю їжачину прохине вона. В ній позливались поля наші, ріки* (Нагн., Степ., 1958, 76).

ПОЗЛІГУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позлі́тувати**. *Хрін [пріязище] ка що міч і не поспускав їх [волів], стояли біля всєл позлігувині* (Головко, II, 1957, 285).

ПОЗЛІГУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Злигати всіх або багатьох коріб, волів і т. ін. *Волів, бачите, ми злигали навпали через річку, а рапів — розпиваних, бо ні я, ні дід не догадались позлигувать* (Україна..., I, 1960, 320).

ПО-ЗЛИДАРСЬКОМУ, *присл.* Як злидар, подібно до злидаря; убого.

ПОЗЛИДНІТИ, ію, ієш, *док., розм.* Стати злиднем; побідніти, зубожіти.

ПО-ЗЛИДНЯЦЬКОМУ, *присл., розм.* Як злидняк, подібно до злидняка; убого.

ПОЗЛИЗУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* 1. Злизати язиком усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях; // З'їсти, вилити, підбираючи язиком, хоботком і т. ін. все або багато чого-небудь. *За дорогою в садку ловила вишня молочним цвітом перелітячі бджоли й не пускала їх доти, доки вони з тих цвітів солодкий пі́т не позлизували* (Март., Тв., 1954, 113); — *Коли вона пішла з дому, прибився, де ключа кладе, та й заліз у комору. І сметану їв, і вершки з глечика позлизував* (Збан., Малин. дзвін, 1958, 194).

2. *перен.* Поглинути, знищити всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях (про стихійні явища). *Отсе ж тільки що весна настає і сонечко позлизує сніг де з яких горбиків на пі́ску, вже Оксана і зібрала свою команду* (Кв.-Осн., II, 1956, 425).

ПОЗЛИПА́ТИСЯ, ається, *док.* Злипнутися (про все або багато чого-небудь). *Опучі мокрі в неї, так вода й біжить з їх; ноги сині, пальці позлипались* (Тесл., 3 книги життя, 1949, 72); *Не потилиці волосся.. позлипалося і.. кров запекася* (Тют., Вир, 1964, 337); * У поріш. *Будився* [Славко] *поволі, розплющуючи очі з трудом, бо повіки наче стали оливом, наче позлипались* (Март., Тв., 1954, 239).

ПОЗЛИТИ, лю, ли́ш, *док., перех.* Злити кого-небудь якийсь час; посердити.

ПОЗЛИТИСЯ, люся, ли́шся, *док.* Злитися якийсь час; посердитися.

ПОЗЛІЗА́ТИ *див.* **позла́зити**.

ПОЗЛІПЛЮВА́ННЯ, я, с. Дієпр. пас. мин. ч. до **позліплювати** і **позліплюватися**. *Довгі, рідкі, м'які коси поприпинали до його стеребватої голови, розпинались тененьками, позліплюваними пасмами по плечах* (Н.-Лев., І, 1956, 117).

ПОЗЛІПЛЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех.* 1. Злипити докупи все або багато чого-небудь.

2. Виготовити ліпленням усе або багато чого-небудь.

3. Стулити повіки, заплющити, закрити очі (про сон, утому і т. ін.). *Сон позліплював очі.*

ПОЗЛІПЛЮВА́ТИСЯ, юється, *док.* 1. Злипнутися докупи (про все або багато чого-небудь). *Тісно посаджала пазлящі, бач, як позліплювались* (Сл. Гр.).

2. Стулитися, заплющитися, закритися (про очі, повіки).

ПОЗЛІТА́ТИ, а́ю, а́ємо, а́сте, *док.* 1. Злетіти вгору (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Рідять, пісні позлітали аж на хату та й сам бється* (Сл. Гр.).

2. Злетівши, покинути якесь місце (про всіх або багатьох). *Кури позліта́ли з сідала* (Сл. Гр.).

3. *розм.* Швидко зіскочити, зіїхати, спуститися і т. ін. звідись (про всіх або багатьох). *Зграєю вайвороння бандюги позліта́ли з коней і опустились на рілю* (Стельмах, II, 1962, 192).

4. Упасти, зірвавшися звідкись, відділившись від чого-небудь (про все або багато чого-сь, усіх або багатьох). *Митрунько відрів багато дерев, а ки землі повністю всілякого цвіту, що позлітав уже з садовини* (Март., Тв., 1954, 145); *Хлопці й дівчата від того вигуку жало не позліта́ли з огорожі* (Юхвід, Оля, 1959, 126); — *Он він* [танк] *захряс на болоті!.. — І гусениці позліта́ли, і башту, видно, заклинило!* (Гончар, IV, 1960, 58).

ПОЗЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́ється, *док.* 1. Злетітися звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох). *Довідались.. пташки, що сонечко повернулося додому, що побудовано вже для них оселі в різних вітках дерев, і позліта́лися з усіх країв* (Л. Янов., I, 1959, 31); *На тополі в Терновім позліта́лись голуби* (Гончар, Вибр., 1959, 116).

2. *перен., розм.* З'їхатися, зібратися звідусіль в одне місце (про всіх або багатьох). *Моя чорне гайворонка позліта́лись на південь України пани-чужинці* (Цюпа, Україна..., 1960, 31).

ПОЗЛІТКА, и, ж., *розм.* 1. Те саме, що **позумі́нт**.

2. Те саме, що **сухозлітка**; міщура. *Кунтар вишиваний шовками, сафіяном, а якимись камінчиками по пьому з позлітками* (Хотк., II, 1966, 51); * Образно. *Твій* [боже] *папа не святець, а пан позліток, Що Кубу всю готів би взяти в сіть Своїх словечок — плетеньких позліток* (Павл., Пальм. вітр, 1962, 69); * У порівн. *Худющий Канюка: ніс у зморшках, загострився, вузькі щелепи просвічуються крізь бліду і тонку, мов позліткa, шкіру* (Логв., Давні рани, 1961, 124).

3. *перен.* Облудний блиск, показна розкіш. *В народу До всього слух тонкий, Відчує мигом, Що так, а що не так. Старе й мале, Приховане слово прийме за свое, Але позліткy, хоч яку майстерну, Він геть на смітник викине* (Вирган, Квіт. береги, 1950, 141).

ПОЗЛІШАТИ, ію, аєш, *док.* Стати злішим. *В молодиці спочатку змізнівіло, а потім позлішало обличя* (Стельмах, II, 1962, 102); — *Ви ті не дуже вірте,— раптом розкричався старше, позлішали у Білогая очі* (Мушк., Чорний хліб, 1960, 144).

ПОЗЛОВТІШАТИСЯ, ію́ся, ієшся, *док.* Зловтішитися якийсь час.

ПО-ЗЛОДІЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-злодійському**. *Оглядаючись на Ганну Матвіївну, Васюта тихенько, по-злодійськи, хапає другу яблуку* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 60).

ПО-ЗЛОДІЙСЬКОМУ, *присл.* Як злодій, подібно до злодія. *Дак по-злодійському оглянувся, оглядаючись на всі боки* (Вас., II, 1959, 380); *Ось він зупинився вже коло Гандзичиного перелазу; обережно, по-злодійському, переступив його, щоб не тріснула благенька хліа* (Кос., Новели, 1962, 185).

ПОЗЛОСЛОВИТИ, влю, виш; *мн.* позлослові́ляти; *док., рідко.* Злословити якийсь час.

ПОЗЛОСТИТИ, ощу́, остиш, *док., перех.* Злостити якийсь час. — *Я.. навмисне зробив таку авантюру в шинку. ..Щоб тебе позлостити та скомпрометувати!* (Фр., VI, 1951, 290).

ПОЗЛОСТИТИСЯ, ощу́ся, оститься, *док.* Злоститися якийсь час. — *Дивлюсь позлостилися і перестане, я його знаю* (Фр., III, 1950, 279).

ПОЗЛОТИСТИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **золоти́стий**. *Столи накрити Людаїв-пан зелів Між липою, де сутінь позлотисту Мережали тонкі узори листу* (Рильський, II, 1956, 52).

2. Те саме, що **позолочений** 2. *Коло дверей мисники з дорогим посудом: червині миси й тарілки срібні, нюрнебергські позлотисті кубки, чарки та ще дещо* (Гр., II, 1963, 332); *На ложі царському позлотистім Я край*

Дідови задрімав (Зерцов, Вибр., 1960, 424); // Шитий золотом (про одяг). *Слуги в барвах* [лівреях] *позолотистих вулиць по ринку* (Сл. Гр.).

ПОЗЛОТИТИ *див.* **позолочувати**.

ПОЗЛОЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. мин. ч. до **позолотити**.

2. *у знач. прикм.* Укритий тонким шаром позолоти; золочений. *На столику у фарфоровому позолоченому кошичку — жмут темних, мов на уголь* [вугілля] *перетертих рож...* (Вас., II, 1959, 60).

ПО-ЗЛОЧИНЦІЦЬКИ, *присл.* То саме, що **по-злочинницькому**.

ПО-ЗЛОЧИННИЦЬКОМУ, *присл.* Як злочинець, подібно до злочинця.

ПОЗЛУЧА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* Злучити, з'єднати всіх або багатьох.

ПОЗЛУЧА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* Злучитися, з'єднатися (про всіх або багатьох). *Позлучалися дівчата знову у таночок* (Кост., I, 1967, 78); — *І що то вирустив телята з хліва? Он лишечки! Ще позлучаються з коровами та висцуть їх!* — *крикнув о. Артемій* (Н.-Лев., IV, 1956, 145).

ПОЗЛУЩУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Злущити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗЛУЩУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Злущитися (про все або багато чого-небудь; скрізь або в багатьох місцях). *Вгорі з купи виглядав невеличкий образ — не знать святого, чи святої, бо на йому маленьке потемніле, позлущувався* (Мирний, IV, 1955, 287).

ПОЗЛЯГА́ТИ, ля́жу, ля́же, *док.* Здягти, спертися на кого-, що-небудь (про всіх або багатьох). *Найманці сиділи на лавах, позлягали на борти, весла без дна лежали в кочетах* (Панч, Гомон. Україна, 1954, 307); *Дівчата позлягали на стіл* (Ю. Янов., II, 1958, 84).

ПОЗМАГА́ТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* Змогти всіх або багатьох. *Сон позмагав усіх* (Сл. Гр.).

ПОЗМАГА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Спробувати перевершити, перемогти кого-, у чому-небудь, домігшись кращих, ніж у кого-, результатів, показників. *Меркурій мчав, як вітер. Жодний скакун в загоні не міг позмагатись з цим шаленим рисаком* (Збан., Лис-красуня, 1955, 57); *Одного разу щість прибіжних хлопців наважилися позмагатися з Олександром в добуванні білого золота,— щість проти одного* (Вол., Самоцвіти, 1952, 107); // *перен.* Не поступитися комусь або чомусь у яких-небудь якостях, властивостях. *Марцинюкова листина сприяє мовам позмагатися з листиною самого полковника Шнуля* (Збан., Мінє людьмі, 1955, 48); *Співали хорошо, задушевно. І ніяке радіо чи патефон не могли позмагатися з живою піснею* (Минко, Ясні зорі, 1951, 90).

2. Брати участь у змаганні (у 1, 2 знач.) якийсь час. — *Позмагатися — то діло для вас підходяще,— сказав Кузьма Харитонович* (Грим., Незнкіч. роман, 1962, 13); — *Не відкладайте лучших надалі змагань, щоб могли ми їх бачити вранці. Сьогодня я у серпанні із лука і сам позмагатись* (Гомер, Одисея, перекл. Б. Тена, 1963, 350).

3. *перен.* Учинити опір кому-, чому-небудь, поборотися з кимсь, чимсь. — *Поборолся з дужим морем, позмагаюсь з горем* (Гл., Вибр., 1957, 177); [Змій:] *Позмагаємось з героєм Но-лицирським звичаю. Ну, тепер уже від мене Він нікуди не втече* (Фомін, Вибр., 1958, 252).

4. *розм.* Те саме, що **посваритися**. *З сином позмагайся, та й на печі зоставайся, а з батьком позмагайся, та й з села вбирайся* [забирайся] (Номис, 1864, № 9413); *Вийшов він з хати, позмагавшись з матір'ю, з таким смутком, що ніякою гульнею не розвіяти його* (Кос., Новели, 1962, 159); // Сперечатися якийсь час, доводячи свою правоту. — *Цитуєт! Цитуєт! Слухайте! — почали люди сміяти самі себе, але інші кричали навпаки: — Не хочемо його* [Денисе] *й слухати! Не треба!.. Так позмагалися ще якийсь час, аж поки таки все вгамувалось* (Гр., II, 1963, 361).

ПОЗМАЛЬОВНУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змалювати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗМАНЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зманити всіх або багатьох. *Ота городська пройда багато дівчат позманювала, щоб ішли в город* (Сл. Гр.).

ПОЗМА́ХУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змахнути все або багато чого-небудь.

ПОЗМЕРЕЖУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змережити все або багато чого-небудь.

ПОЗМЕРЗА́ТИСЯ, аються, *док.* Змерзнутися (про все або багато чого-небудь). — *Дай нам, мамо, хоч бурякового чаю,— просить Федь,— у діда кишки позмерзалися...* (Ю. Янов., I, 1954, 158); *Трупи позмерзались, помешались* (Тют., Вир, 1964, 340); *Чоботи позмерзались*.

ПОЗМИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Змити бруд, плями і т. ін. скрізь або в багатьох місцях. *Як з кам'яних вулиць позмиває дощ останні плями крові з тих, що вбивають* [бойовищах] *заржавіє стрижні волосіні, в підвіє голову і стамує навіки* (Ірчан, II, 1958, 7).

2. Вимити, перемити все або багато чого-небудь. *Хати помазала* [Іванна], *стіли, лавки помивала* (Кв.-Осн., II, 1956, 301); *Позмивати дітям голови*.

ПОЗМИВА́ТИСЯ, аються, аємося, аєтеся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Змитися скрізь або в багатьох місцях (про бруд, плями і т. ін.).

2. *фіз.* Зникнути звідкись швидко або непомітно (про всіх або багатьох).

ПОЗМИКА́ННЯ, а, *е.* Дієпр. пас. мин. ч. до **позмикати**. — *Сниться,— каже він,— ...Ще в моїм гереї златоверхому Лежали балки не позмикані!* (Мирний, V, 1955, 289).

ПОЗМИКА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Зімкнути одне з одним, з'єднати все або багато чого-небудь (перев. край, кінці чогось).

2. *діал.* Скорчити, зсудомити руки, ноги і т. ін. *Руки наче хто повʼязав, а ноги позмикав — не слухаються вашої волі* (Мирний, IV, 1955, 348); // *безос. Позмикало йому і руки й ноги* (Сл. Гр.).

ПОЗМИКА́ТИСЯ, аються, *док.* Зімкнутися одне з одним, з'єднатися (про все або багато чого-небудь) (перев. край, кінці чогось). *Тут* [у лісі] *уже немає роботи дикими лісокультурницю: позмикалися крони, очаючі вартові надійно бережуть грунт, пролору дощеву воду* (Хліборіб Укр., 3, 1968, 22).

ПОЗМИЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Змилити все мило або багато мила. *Усе мило позмилювали* (Сл. Гр.).

ПОЗМИЛЮВА́ТИСЯ, юються, *док.* Змилитися (про все мило або багато мила).

ПО-ЗМІННОМУ, *присл.* 1. Як змія, подібно до змії. *На возах лежать страшенно сердиті гуси й сичать по-змінному* (Полт., Дит. Гоголя, 1954, 94); // Як у змії. *Найдовжень розмотував невидиму нитку ритму, розмотував дедалі швидше, дедалі навальніше. І вже тепер ритм був символом сили, красою напружених м'язів, несамовитим кружлянням гнучкого, по-змінному витого тіла* (Загреб., Європа, Звязд., 1961, 13).

2. перен. Підступно, хитро. *І як той хайдак по-змінному уявляємо підпоез до нього. Так запаморочив йому голову тим своїм дурним базікнинням, як чемерицею, що він, Посцф, і не спам'ятався, як сам вклав руки в кайдани* (Вільде, Сестри.., 1958, 152).

ПОЗМІННИЙ, а, е. Який проводиться, здійснюється, відбувається по змінах (у 3 знач.). *Для неї [робітничої молоді] збудовано спеціальний просторий будинок, що дозволило організувати позмінне навчання* (Рад. Укр., 24.XI 1956, 1).

ПОЗМІННО. Присл. до **позмінний**. *Нічого, - Потимів його інженер, - Марія все зробить відмінно. У техніці в неї прогрес. Тепер доведеться позмінно Вам їздити з нею у рейс* (Дор., Нів... 1957, 153).

ПОЗМІНЮВАТИ, юю, юєш і **ПОЗМІНЯТИ**, яю, яєш, *док., перех.* 1. Змінити, зробити іншим, інакшим усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *За наших пань усе не так стало, як за старих було, усе позмінювали* (Сл. Гр.).

2. Замінити іншим, іншими все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Хоч альманах складався у Чернігові, друкувався його у Києві, і доглядати коректу доручено було.. б. Грінченкові, який, не порадившись з нами, позмінював скрізь я на б* (Коцюб., III, 1956, 240); *— Пекай вона [відьма] нам заклинається за безчестя, що нас позмінили [на поса ві] та ще мене на Солоч оженили* (Кн.-Осн., II, 1936, 222).

ПОЗМІНЮВАТИСЯ, юємося, юється і **ПОЗМІНЯТИСЯ**, яємося, яється, *док.* 1. Змінитися, стати іншим, інакшим (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *— Недостач ще багато і в господарстві, і в побуті. Але з кожним роком їх уже менше. Не можна ж перебудувати все зразу. Ось ми, колишні кватирі, позмінювалися, правда?* (Ірпан, II, 1958, 387).

2. Звільнитися від яких-небудь обов'язків, виконуваних позмінно, по черзі (про всіх або багатьох). *Хлопці-вояки, позмінявшись з поста, серед ночі натягували сітку і грали у волейбол!* (Гончар, Тронка, 1963, 264).

ПОЗМІНЯТИ *див.* **позмінювати**.

ПОЗМІНЯТИСЯ *див.* **позмінюватися**.

ПОЗМІТА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Змести з якоїсь поверхні все або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *— І де та мелюсь набралась на полі! — кричав Кайдаш. — Лаврін! Візьми віника та позмітай оту полову* (Н.-Нов., II, 1956, 353); *Цезь. позмітала пил із столика, з парт крісел* (Фр., II, 1950, 290); *Вітри позмітали сніг, чорніла зозі, пватящані скелі* (Донч., IV, 1957, 482); ** Образно. Світочок позмітав з неба зорі* (Трубл., Шхуна.., 1940, 172).

2. Змінши, зібрати, згребти в одну купу все або багато чого-небудь, у багатьох місцях.

ПОЗМІШУВА́ТИ, шую, шуєш, *док., перех.* Змішати все або багато чого-небудь.

ПОЗМОВКА́ТИ, аємо, аєте, *док.* Змовкнути (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь). *Мовчать скотинонька із неба, зорі похованись, соловейки позмовкали* (Вовчок, I, 1955, 360).

ПОЗМОВЛЯ́ТИСЯ, яємося, яється, *док., рідко.* Змовитися (про всіх або багатьох). [К р я ж:] *Де ж той Петро запропастився?.. Наче позмовлялися всі* (Зар., Актеї, 1962, 206).

ПО-ЗМОВНИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-змовницькому**. *Сама собі по-змовницьки підморгнула* [Христина] *в дзеркальце* (Стельмах, I, 1962, 154); *Він про щось по-змовницьки пошепався з Хацьким* (Гончар, III, 1959, 69).

ПО-ЗМО́ВНИЦЬКОМУ, *присл.* Як змовник, подібно до змовників; таємно. *Олесь хитрувато посміхнувся, моргнув мені по-змовницькому* (Донч., VI, 1957, 643); *Савося по-змовницькому відвів побратима трохи вбік* (Загреб., Дикі, 1968, 109).

ПОЗМОКА́ТИ, аю, аємо, аєте, *док., рідке.* Змокнути, промокнути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Ну, вже ж і позмокли ми сьогодні, і рубця сухого нема* (Сл. Гр.).

ПОЗМО́РЩУВАНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до **позмо́рщувати**.

2. у знач. прикм. Зморщений скрізь або в багатьох місцях. *Дівка дума, що вона й гепер ще горшна, і чарнава, і повновида, і рум'яна...: плюнь вже в неї.. заміть гладеньких та тепленьких щік стала жовта, суха, позморщувана* (Кв.-Осн., II, 1956, 110).

ПОЗМО́РЩУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зморщити все або багато чого-небудь.

ПОЗМО́РЩУВАТИСЯ, уюся, уємося, -уєтеся, *док.* Зморщитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох; у багатьох місцях).

ПОЗМОТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змотати все або багато чого-небудь.

ПОЗМОЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Змочити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗНАЙОМИ́ТИ і *розм., рідко* **ПОЗНАКОМИ́ТИ**, млю, миш; *мн.* познайо́млять і познако́млять; *перех.* Док. до **знайо́мити** і **знако́мити**. *Товаришка познайомила мене, і нас запросили до другу* (Л. Укр., III, 1952, 374); *— Ось я і мої друзі,— підвівшись, промовив пан Юзеф і познайомив нас з офіцером* (Досв., Вибр., 1958, 93); [П а н і Н ю б а *(жартом):*] *Дозволяє познакомити з гарнітоном цієї вірності* (Нас., III, 1960, 197); *Тепер.. познайомлю Вас, шановний добродію, із самою системою, або планом роботи* (Мирний, V, 1955, 360); *А кто познайомив російський народ з творами Франка, Стефаника, Мартовича, Кобилянської? Передова російська громадськість!* (Вишня, Досв., 1950, 151).

ПОЗНАЙОМИ́ТИСЯ і *розм., рідко* **ПОЗНАКОМИ́ТИСЯ**, млюся, миш(е)ся; *мн.* познайо́мляться і познако́мляться. Док. до **знайо́митися** і **знако́митися**. *По дорозі.. зо мною познайомився молодий залізничний інженер, що їхав до Іркутська* (Фр., IV, 1950, 373); *Поруч з ним працював його новий друг і товарищ Олекса Вудак. З місяць тому, як вони познайомились* (Цюпа. Назустріч.., 1958, 99); [П е т р о *(до Нисаря):*] *Дуже радий з вами познакомитись* (Сам., II, 1958, 115); *Я дуже хотів би познайомитись з другими друкованими Вашими роботами, та не знаю, як це зробити — чи не порадили б Ви мені?* (Коцюб., III, 1955, 230); *— Нам треба гуртом познайомитись з урочищами* (Стельмах, I, 1962, 200); *Ран вивив бажання ближче познайомитися із технікою Повло* (Тют., Вир, 1964, 40).

ПОЗНАЙО́МЛЕННЯ, я, с. Дія за знач. **познайо́мити** і **познако́мити**. *За повчання Ваші, такі цінні для мене, і за готовність познайомлення мене з правдою поезією дякую сердечно* (У. Кравч., Вибр., 1958, 440); *Минає перший тиждень мого учительювання.. правду кажучи, тиждень дарування, бо справи сходять тільки на познайомлення з дітворою* (У. Кравч., Вибр., 1958, 313).

ПОЗНА́КА, и, *ж.* 1. Характерна ознака, прикмета і т. ін., за якими можна пізнати кого-, що-небудь. *Герман ані слухати не хотів екземплярних уваг обер-штайгера [старшого штейгера], що там, у тій ямі, нема ані сліду воску, що покази замки, який там надибано,*

по всім геологічним познакам [за всіма геологічними ознаками] *виключая віск* (Фр., VIII, 1952, 409).

2. Подряпина, рубець, риска, пляма і т. ін., залишені чим-небудь, зроблені кимсь; слід, відбиток чогось. *На мокрій землі лежить збіжжя Юлька, а на скроні в неї капелькою кров'яна позначка від гострої грані каменя* (Шиян, Магістраль, 1934, 47).

ПОЗНАКОМИ́ТИ *див.* **познайо́мити.**

ПОЗНАКО́МИТИСЯ *див.* **познайо́митися.**

ПОЗНАМЕ́НУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., заст.* Поцілувати що-небудь священне. *Лошаков, усміхаючись, підійшов до Колісника і подав йому руку. Той трохи не познамену́вався до пухкої панської руки, коли́ згадав її у своїй червоній страшенній лапі* (Мирний, III, 1954, 283); *Обтинчани — їх було восьмеро — всю вечерню відправу стояли навколішках і били поклони, а по закінченні познамену́вались до ікон* (Ю. Веселий, 1959, 75).

ПОЗНАХО́ДИТИ, джу, диш, *док., перех.* 1. Відшукавши, виявити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Микола пішов по селі, познаходив старих знайомих людей, своїх перевесників, почав про все розпитувать* (Н.-Лев., II, 1956, 258); *На другий день, коло полудня, набігли на цуканську слюту турецькі жовніри, зробили трус, познаходили в плавнях якесь маєтя й пов'язали всіх, хто був у хаті* (Коцюб., I, 1955, 377); *На всякий випадок я зібрав у торбу всі свої книжки, познаходив онучі і все поклав біля себе напоготові* (Мик., Кадильниця, 1959, 62); // Відшукати, добрати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Фольклорні болгарські праці сьогодні посилаю Вам. Постараюсь познаходити і російські праці і прішлю Вам їх заголовки, а як буде можна, то й самі книжки* (Л. Укр., V, 1956, 161); *Сполохалась Варвара, стала чепуритися, а з нею й жінки. Найкращі плаття і пальта повдягали, найдорожчі хибарунки воїнам познаходили* (Кучер, Чорноморці, 1956, 356).

2. Побачити, виявити, помітити десь усе або багато чого-небудь. *Люди, як звичайно, по дорозі до тої далекої мети познаходили багато* [багато] *дечого такого, що довело їх до забуття властивої мети* (Фр., IV, 1950, 319); *Федора Лук'яновича листав* [Олекса] *за дивним занятгям. Той розкладав на ганку старі коси, мідні монети... — У батька на хаті познаходив.. Буде, Олексо, і музей* (Мутик., Серце., 1962, 60).

ПОЗНАХО́ДИТИСЯ, и́шся, *док.* 1. Відшукатися, виявитися в результаті розшуків (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, що загубилося, втрачене, зникло). *Усе познаходилося, що в їх покрадено* (Сл. Гр.).

2. Виявитися (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Велика робота зняліпа на бригу... Самі собою організувалися зміни, щоб якнайтано, по-військовому, відпочивати й робити. Познаходилися... спеціалісти в цій тяжкій галузі — плавці морем, не допускаючи в трюм води* (Ю. Янов., II, 1958, 69).

ПОЗНА́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **позначи́ти.**

ПОЗНА́ЧАТИ, аю, аєш і *рідко* **ПОЗНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ПОЗНА́ЧИТИ,** а́чу, а́чиш, *док., перех.* 1. Значити, мітити що-небудь якимсь чином. *Сапери групами сиділи по всій висоті.. з довгими міношукачами в руках. Позначують мінні поля, прокладають проходи бійцям* (Гончар, III, 1959, 61); — *Оддай мені яйця, злодійко!.. — Не моя курка нанесла... — А хібаж твоя курка їх позначила, чи що?* (Н.-Лев., II, 1956, 360); *Доки він позначав на карті окопи, я йду вперед* (Донч., Перемога., 1949, 31); *Глибини озер позначають цифрами в метрах* (Фіз. геогр., 5, 1956, 53); *Позначила* [Галочка] *всі свої речі, а на хусточках вишила навіть квіти* (Ів., Таємниця, 1959, 40); // Показувати на кого-, що-небудь. [Одинадцяр:] *Ми просимо, щоб ви самі сказали, Хто нам вам служить з котрім таксі.* [Анна:] *Я вас, панове, позначу рукою, хай вам свою чергу запам'ятає* (Л. Укр., III, 1952, 352); // Називати, вказуючи що-небудь. *Позначати індекс поштового відділення;* // Давати чому-небудь якесь умовне позначення. *Позначити невідоме іксом;* // *рідко.* Завдавляти призначати що-небудь. *Товариш, батьє, позначив йому під містом, де зобачитись, та він.. не зявився* (Вовчок, I, 1955, 319); // *перен.* Наділяти якимсь-небудь відмітними ознаками, рисами і т. ін. *Невірно думати, що сама лише природа — спокійна й байдуже — могла б позначити Туманяна своєю печаттю, з якою б йому легко було прийти до самосвідомості* (Тич., II, 1957, 85); // *перен., рідко.* Намічати, робити відомим. — *Про це ще поговорим, Ще поміркуємо. Як з міста повернусь. Усе вам розкажу і позначу шлях вам* (Міцк., П. Тадеуш, перекл. Рильського, 1949, 132).

2. Указувати на розташування, місцезнаходження чого-небудь. *Далеко в морі горіли червоні й зелені вогні. Вони позначали вхід до порту* (Собко, Скеля.., 1961, 37); — *Тільки кості ваші, вибілені сонцем, обвіяні вітрами, позначать прадіду вами страшну путь!..* (Кол., Терен., 1959, 282); // Служити знаком, який вирізняє що-небудь. *Міст війна порвала динамітом. Немов хребтом, надвоє перебитим, він боротьбу позначає рубе* (Гонч., Бибр., 1959, 199); // *перен.* Означати, засвідчувати що-небудь; знаменувати. *1912—1914 роки позначили собою початок нового грандіозного революційного піднесення в Росії* (Леніп. 26, 1972, 312).

3. Робити доступним зорові, помітним, видимим. *Світло ліхтаря позначало тіні на округлій кисні* (Ільч., Серце жде, 1959, 5).

4. Служити відмітною, характерною ознакою, бути відмітною, характерною особливістю кого-, чого-небудь. *На шляхах соціалістичного реалізму українська радянська поезія виробили і тут вирізну окресленість національного художнього обличчя, яка позначає її в наш час* (Про багатство л-ри, 1959, 133).

ПОЗНА́ЧАТИСЯ, ається, *недок.*, **ПОЗНА́ЧИТИСЯ,** а́читься, *док.* 1. Ставати доступним зорові, помітним, видимим. *До механізованого шарування приступили* [колгоспники], *як тільки почали позначатись сходи* (Колг. Укр., 3, 1959, 17); *Незнайомий різко відрізнявся від інших гостей. Був обвіяний у сіруватий пісочно-сірого кольору. Коричневий оксамитовий ковнір на сіруватому піджаці, на рукавах уже позначалася бахрома* (Полт., Повість.., 1960, 550); *Зрештою довгождане сонце позначилося за білою запокою кілометрично-світлякою плямою* (Вол. Озеро., 1959, 70); // Набувати чітких обрисів, контурів; окреслюватися. *Був* [бик] *як латій. А тепер — осягнута не сила: сходи шия, позначилися ребра...* (Горд., Дівчина.., 1954, 295); // Виділятися, виділитися чим-небудь серед чогось, що чомусь. *Тут, у степу, не було вибитих колій — їздили не часто, і шлях ледве позначався по прибитій заполоченій траві* (Смоляч, Прекр. китятр., 1956, 9); *Дмитро зітхнув, пробившись дорогою, поглянув на залите місяцем невидиме село, що позначалось тільки темними пагорбами дерев* (Стельмах, II, 1962, 337); *Її* [Олени] *бездоганний профіль позначався на фоні чорного лебину шафи ніжним, як би умовним рисунком* (Вільде, Сестри.., 1958, 314); // *перен., рідко.* Мати якісь особливі ознаки, риси. *Не позначаючись здібностями, він був, проте, всупереч німакавичкам традиціям, дуже ретельний до навчання* (Курс сучасної укр. літ. мови, II, 1951, 127).

◇ **День позна́чився**—почало світати. *Сірий холодний день без сонця тільки позначився, коли ми перейшли глибокий яр і присіли під горбом, за яким лежав хутір* (Бигмут, Записки., 1961, 106); **Позначи́тися на світ (на ранок)**, безос.— починає світати.

2. Виявлятися зовні (про почуття, пестрій і т. ін.). *На обличчях бідняків якраз позначалося світання дому, Гарібальдової* (Донч., I, 1956, 116); *Супутник Сиганькова, Дорош Дорошук, прискорив ходу. На його голеному бабусиному обличчі якось позначилася досада* (Донч., II, 1956, 80); // *перен.* Визначатися в загальних рисах; намічатися. *У взаємовідносинах між шефом і підлеглими позначилась нова віха* (Вільде, Сестри., 1958, 494).

3. Проявлятися, бути, ставати відчутним. *Минуло, мабуть, із тиждень, і ми почули в повітрі загрозливі симптоми тих неспокійних для земчайної людини явищ, що позначаються кінцем гарячого літа й першим подувом кедакової золотої осені* (Досв., Вибр., 1959, 432); *Революційне піднесення в Росії виразно позначилося в першій половині 1912 року* (Ленін, 22, 1972, 158); // *на кому — чому.* Виливати на кого-, що-небудь, відбиватися на комусь, чимусь. *Позначається на врожайності також недостатня кількість мінеральних добрив, що видобуваються під кукурудзу* (Хліборіб Укр., 5, 1969, 23); *Недостатнє знання мови, відірваність від народного коріння не може не позначитись негативно на поетичному творі* (Рильський, III, 1956, 65); *Мені здавалося, що вони [учні] помітять найменшу мою помилку або неточність, і це не може не позначитись на моїй репутації вчителя* (Гур., Новели, 1951, 155).

◇ **Не позна́чилося нічого** *кому, безос.*— не лишилося ніякого сліду на кому-небудь. *Б'ють-б'ють бісовську [бісівську] бабу... а їй не позначилось нічого, неначе тільки що хтозна і ні тріщини і не бита* (Кв.-Осн., II, 1956, 187).

4. Зменшуватися. *Ніхто нашому Нарізнові! Вже скільки вин не потрощив [поїв] коріщів, а кучка ні трошки не позначилась* (Кв.-Осн., II, 1956, 477); // *безос. Нині і їно не сіно, а сала в бодні дуже позначилось* (Сл. Гр.); *Розказують [міщани], як гроші кріпаком позначилося невели, які податки...* (Мирний, I, 1949, 175).

5. *рідко.* Те саме, що **збільшуватися** 1. *Робимо, працюємо були з батьком, а заробіток не дуже було позначається* (Н.-Лев., I, 1955, 55).

6. *рідко.* Те саме, що **запам'ята́тися**. *Тільки кінцем борода навіки позначилася в свідомості* [Ольги] (Каз., II, 1958, 14).

7. Пос. до **позначи́ти** 1. *Мерехтіння зелень людських садиб.. то тут, то там вже позначались жовто-червоними плямами* (Вільде, Сестри., 1958, 335).

ПОЗНАЧЕ́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позначи́ти**. *Він завжди возив з собою свій задачник, де були потрощені й олівцем позначені завдання, які.. давав рішати шкодярам* (Гр., I, 1963, 244); — *На побіжній вступимо Покрищень, Сеснель, Брачунові дядьки, кожевацькі активісти. Позначені червоними стрічками, вони тісним колом оточували знижовілого, молодого* (Збан., Сеснель, 1961, 401); *Десь позначеним на картах Далеких знайдеш Мінусінський край* (Іех., Сонце., 1947, 75); *Всевидюще око головуючого пана Барвінського уже фіксувало в пам'яті кожного, позначеного печатню антихристовою* (Кол., Терен., 1959, 170); — *На Лені нас розстріляють, в Каховці нами торгують! Доки це буде? До-окиї...*— *ридала жінка з парусника, що вже віддалявся на позначений бакенами фарватер* (Гончар, Таврія, 1952, 95); *1943—1944 роки — це були роки, позначені подвигом світового значення,— роки сталінградської епопеї, курської дуги, форсування Дніпра, визволення Прибалтики* (Літ. газ., 1.11 1956, 1); *Високо-високо підіймається вільним польотом рідна гірська мелодія, переплететься з зітханнями сосен уже вершин і, відбившися від далеких, ледве позначених контурами хребтів, вернеться назад* (Хотк., II, 1966, 55); *Він [Шота Руставелі] — дійсно знамення й прапор ідей та настроїв нової доби, позначений гуманізмом* (Знання., 11, 1966, 6); // **позна́чено**, безос. присудк. сл. *Перед учасниками наради висіла велика карта області, на якій було позначено пущені в цьому році станції* (Кучор, Засвіт, вогні, 1947, 93); *Перша вулиця міста Ялта на рушнику.— Добрим білом позначено Юності путь!* (Нагн., Вибр., 1957, 145).

ПОЗНАЧЕ́ННЯ, я, с. 1. Дія за знач. **позна́чити**. *Великодушно наносить на карту групу нововідкритих островів з позначенням навіть крижаних полів* (Довж., Зач. Десна, 1957, 411); *Написав [Пачко] на конверті ім'я Владіки без ніякого.. позначення адреси* (Фр., VI, 1951, 302).

2. **Позна́чка** (у 1 знач.). *При складанні генеральних планів* [будівництва] *користуються умовними позначеннями* (Інж. геод., 1959, 64).

ПОЗНАЧИ́ТИ *див.* **позначати**.

ПОЗНАЧИ́ТИСЯ *див.* **позначатися**.

ПОЗНА́ЧКА, и, ж. 1. Мітка, знак і т. ін., зроблені для відрізнення або позначення чого-небудь, указування на щось. *Робили* [гуцули] *позначки своїм вівцям, щоб їх восени можна було розрізнити серед інших.. на полонинах* (Тижницький, Опришки, 1962, 7); *Продавщиця доточила вина до позначки* (Смоктч, День., 1950, 24); *Старанно виводив* [Чистогров] *на.. карті чорні й червоні стрілчасті позначки лінії фронту* (Баш, Надія, 1960, 141); // Вишиті чи нашиті спеціальні знаки на одязі, білизні і т. ін. *Як загнатися.. взяло блискучу голку Тамара і зняла платтячко: позначку-вишкель* [куг] *треба було пришити спереду* (Хижняк, Тамара, 1959, 171); // У документі — запис, штамп і т. ін., які засвідчують, встановлюють що-небудь. *Яка ціна за день, по-пустому прожитий? Ці осі тішачки день, та знали ви чого, а я? Повернуть мені цей холостий день! Натурою повернуть! Не позначено в паряді!* (Гончар, Тронка, 1963, 284); // Подрізниця, рубець, рисочка, шпика і т. ін., залишені чим-небудь, зроблені нимсь; слід, відбиток чогось. *Кожна така батолія залишала на тілі козака яку-небудь позначку* (Пачч, Томон, Україна, 1954, 5); * Образно *Вони завжди, зустрічаючись, спостерігали зміни один в одному, точно відзначаючи ледве помітні позначки часу* (Собко, Граніт, 1937, 208).

△ **Граматична (стилістична) позна́чка** — у словнику — спеціальна словесна вказівка, що містить у собі граматичну або стилістичну характеристику певного слова.

2. *спец.* Цифрове позначення висоти місцевості над рівнем моря або якої-небудь спорудп над умовним рівнем. *Азовчани підмяли* [зруйнованих] *піч* [заводу]. *Потужними гідравлічними домкратами і домкратними батареями підважили. Вирівняли і знову поставили вище проектної позначки* (Чудь, Гомін., 1959, 9).

ПОЗНАЧУВАНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. теп. і мин. ч. до **позначувати** 1. *Найбільше часу йшло.. на читання, для вивчення мови, французьких книжок, з позначуваними картками, котрі мати не позволяла їй читати* (Кобр., Вибр., 1954, 89).

ПОЗНАЧУВА́ТИ *див.* **позначати**.

ПОЗНИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Зникнути (про всіх або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Небезпечним.. став зараз Сиваш, коли гроби починали під*

водою (Гончар, II, 1959, 428); *Старшокласники, хлопці й дівчата, розбрелись, позичали в зелених виноградних хащах* (Гончар, Тронка, 1963, 50).

ПОЗИЩУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Знищити все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗНИМА́ННЯ, а, *с. Дівор. пас. мед. ч. до* **позніма́ти**. *Забіяки вік у друзі крамницю, бачить, висять волові шкури і так познімані з волів, що роги і хвіст.— все на їх лишилося* (Нар. ть. та етн., 3, 1958, 128).

ПОЗНІМА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Дістати, взяти зверху, з поверхні чого-небудь усе або багато чого-небудь, що там лежить, висить, стоїть і т. ін. — *Позніма́ли в образи і повикопали у комору* (Стар., 1, 1957, 92); *Тягар позняли з воза горшки, миски, макітри, глечики, покришки й поростовлювали той крам кругом возу* (Н.-Лев., III, 1956, 93); *Мало найкраще там часом спекли і з рожен поніма́ли, Кожному пайку дали* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 39).

2. Скинути з себе чи з кого-, чого-небудь усе або багато чого-сь, що надіте, повʼязане і т. ін. *Що було на ній до вінця почачено, ни плаття, ни свита, ни намисто, ни скандачки, то усе люди свої поніма́ли* (Кв.-Осн., II, 1956, 217); *Осе ми коняки позніма́ли Мокрі пуги з ніг* (Фр., XIII, 1954, 181); *Люди позніма́ли з плечей торби, розташовувалися на короткий відпочинок* (Тют., Вир. 1964, 157).

◇ **Позніма́ти шапки́ (брилі́, капелю́хи** і т. ін.): а) вітаючися з ким-небудь, скинути головний убір (про всіх або багатьох); б) *(перед ким і без додатка)* скинувши головний убір, виявити повагу до кого-небудь, віддати шану комусь (про всіх або багатьох). *Хто і підійшов [сотник] до людей, що перед ним уст шапки поніма́ли і поклоняються йому, а він іде собі, надувшись* (Кв.-Осн., II, 1956, 177); *Всі, як один, що були на майданчику, позніма́ли шапки. Стояли, перехрестилися, у жалобі по вітчому товаришеві* (Головко, II, 1957, 618).

3. Зрізавши, зрубавши, спиливши і т. ін., видалити з поверхні все або багато чого-небудь, що її покриває чи становить верхній шар чогось. *Ніяк якір не позніма́ю* [Тодір] *із них* [лопат]: *не тому, що боялся тварюки, а того, що не хоче він без сліз обдирати свої вади!* (Стельмах, I, 1962, 207); *// Забрати після достигання все або багато чого-небудь (плоди, овочі і т. ін.).*

4. Усунути, збити (пострілом, ударом і т. ін.) всіх або багатьох. *Ми позніма́ли карнаші, поперли двері і почали бити у вікна запалені вітті соломи* (Ю. Янов., II, 1958, 251); *— Дано той секретне завдання — позніма́ти по фінському фронту всіх «кукушок» [снайперів], бо від них немає життя* (Тют., Вир, 1964, 262).

5. Відвести, відкликати звідкись, перевести в інше місце всіх або багатьох. *— Машина така жаги не буде, людей до неї треба. А людей ми не дамо. Треба буде, то й строкових позніма́ємо* (Головко, II, 1957, 238).

6. Звільнити, усунути (з посади) всіх або багатьох. *Новий голова вирішив здобутки сайдашків використати у власних інтересах... То й почав кривдити, дискредитувати цих людей, а згодом і з роботи позніма́в* (Грим., Незакінч. роман, 1962, 163).

7. Відмовитися від чогось, раніше запропонованого, сказаного і т. ін. (про всіх або багатьох). *Позніма́ти кандидатури із списку для голосування.*

8. Відтворити, скопіювати все або багато чого-небудь. *Позніма́ти копії з карт.*

9. Сфотографувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

10. Робити знімку якийсь час.

ПОЗНІМА́ТИСЯ, аємося, аєтеся, *док.* 1. Зняться з якого-небудь місця, вирушивши кудись (про всіх або багатьох людей). *В дивізію прилами вночі. Вимене, не в дивізію, а в те містечко з темними готичними шпилями, де вона стояла напередодні. Зараз із вже тут не було. Навіть тиль позніма́лись і вирушали вперед* (Гончар, III, 1959, 181); *// тільки Л ос. Піднявшись у повітря, покинути яке-небудь місце (про птахів, а також літальні апарати). Хитнулись по вигуках гори, З вершин позніма́лись орли...* (Нагн., Вибр., 1957, 375).

2. Сфотографуватися (про всіх або багатьох).

ПОЗНОСИ́ТИ, шу, сиш, *док., перех.* 1 Принести з різних місць в одне, зібрати докупи все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Дід Оникій почав лаштувати старі ушки для нових рогож: позносив їх до річки, повимивав чистенько й постовив сушитися на сонці* (Н.-Лев., IV, 1956, 201); *Привезли [дітей] у місто у великий сірий дім. Позносили дітей всередину, мали гарячою водою, одягали в чисті сорочки* (Ю. Янов., I, 1958, 76); *Вони вже вирішили позносити сьогодні до бомбосховища всі свої швейні машинки, а в одній з квартир організували громадську пральню для фронту* (Кучер, Чорноморці, 1956, 290).

◇ **Чорт позносив** *кого* — зібралися, зійшлися кудись невчасно, недоречно (про всіх або багатьох). *— Я тобі казала: не гукай! — корила його Мар'я. — А я знав, що їх там чорт позносив..* (Мирний, III, 1954, 239).

2. Несучи, спустити, доставити зверху вниз усе або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Тягала тим часом позносила усе манаття з воза, висока води, подала учительці вмитися* (Коцюб., I, 1955, 310); *Лаяв* [панотець] *сьогодні на стрих та й позносив відти до хати всі старі рами* (Март., Тв., 1954, 311); *— Що за люди — ясно буде потім, а тепер — швидше, хлопці, позносите всіх під палубу, кидайте у трюм водки і зробіте гарячого чаю* (Ю. Янов., II, 1958, 31).

3. Зрушити, зірвати з місця, перемістити, пічести кудись силою свого руху все або багато чого-небудь, усіх або багатьох (про вітер, воду і т. ін.) *Вітя наску без Антося, бо не було способу через Буг перетравитися: розлився, шумить, порони позносив* (Скиба., Люборацькі, 1955, 29); *Добре пам'ятаю, моя юний вітер позносив нас, малих, із печі* (Вас., Вибр., 1954, 79); *Вітер рвав паролав з якоря, розірвав трапор на корні, позносив з палуби порожні ящики, мотузки, шматки парусини* (Трубл., Лахтак, 1963, 3); *// безос. Горик був уродив у нас хліб, то як полили дощі, то позносило з гір половину снопів* (І.-Лев., II, 1956, 405); *У війну позносило осокорами дерева, зостався якісь сторчака* (Кучер, Прощай.., 1957, 286).

4. Знищити, зламавши, зруйнувавши і т. ін. все або багато чого-небудь. *— Уп'ять* [знову] *велено: позносити насипрати палацу всі хатки, бо за тими перебовками татькому нема нійякого виду в панських вікнах* (Мирний, II, 1954, 97).

5. Пінявши, вінести нагору все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Позносив* [Давид] *мішки на поміст до коша ближче й сів на них* (Головко, II, 1957, 39).

ПОЗНОШУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зносити все або багато чого-небудь. *Що, дівчино, привдала Мотря, то все позношувала: саме зняття та рем'я вистало...* (Мирний, II, 1954, 46).

ПОЗНОШУВА́ТИСЯ, уємося, уєтеся, *док.* Зноситися (про все або багато чого-небудь).

ПОЗНУЗА́ТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Док. до **знуза́тися**. *Вона шукає найменшої провини, щоб позну-*

щатися. Воно знає тільки одне — бити, бити в'язнів (Хижняк, Тамара, 1959, 187).

2. Нарікатися, посумитися з кого, чого-небудь. *Ах, що б він зробив усім тим, хто позаздрився над його честю, над його любовною гідністю...* (Добр., Очак. розмир, 1965, 40); *Мстивцю придавали [опришки] звірину кмітливість і намагнували, щоб не знайшли їх вороги та не позаздрилися над осиротілими побратимів* (Гжицький, Опришки, 1962, 187).

ПОЗОВ, позову і рідко *по́зву*, ч. 1. Звертання до суду з вимогою захисту цивільних прав. *Розглянувши по суті в судовому засіданні з участю обох батьків справу про стягнення аліментів, суд обох стягує аліменти, або відмовляє в позові* (Рад. суд на охороні прав..., 1954, 36); — *Який там, кому і на кого позов написати?* (Мирний, IV, 1955, 366); — *Любожирський збурів та був на мене позов у семи за те, що в вирубі його робітники* (Н.-Лев., VII, 1966, 83); *Яцці Браун дано змогу виступити з судовим позовом на тих-о поліціїв* (Вільде, Сестри.., 1958, 391).

Зустрічний по́зов *див.* **зустрічний**; **По́зов дава́ти (да́ти, подава́ти, пода́ти, учиня́ти, учиня́ти** і т. ін.) — порушувати, розпочинати судову справу. *Не так розсердіться добродій, коли нам волний полов дасть* (Котл., I, 1952, 183); *Раз на мірошника мужик позов подав. Що він пшениці всю не домолов — подрав* (Бор., Тв., 1957, 103); *Жінки і матері забитих повстанців подали позов на слитаїв, які вчинили розправу* (Кучер, Дорога.., 1958, 5); [Константецій:] *Пробач... а хтів сказати, в відомість, що Галіція вже позов учинила у суд про половину всіх маєтків,— се більше належить від тебе* (Л. Укр., III, 1952, 272).

2. Цивільна судова справа. *Суд розглядав різні цивільні позови і відновлював торжество закону, усувсе порушення закону, захищав законні права громадян* (Рад. суд охороняє права.., 1954, 15); — *Більше було потім позову за гроші, ніж самих тих грошей* (Л. Укр., III, 1952, 477); — *Той чоловік, що колись уяв його землю, тепер її не віддавав. Почалися позви, судова тяганина* (Гр., II, 1963, 459).

Ви́грати по́зов — дістати позитивне рішення в суді. *Усі мали надію виграти на суді позов і забрать Грицеве поле* (Н.-Лев., IV, 1956, 224).

ПОЗОВНИЙ, а, е. Прикм. до **по́зов**. *Загальна прирічна позовна давність поширюється і на правовідношення, що виникли до надання чинності Цивільному кодексові УРСР* (Пит. кодекс УРСР, 1970, 3).

ПОЗОВНИК, а, ч. Те саме, що **позива́ч**. *В якім тропилися йому бувати запах і від позовників чого він не терпів!* (Мірик., П. Талеун, перекл. Рильського, 1949, 200).

ПОЗОВНИЦЯ, і, ж. Жін. до **по́зовник**. *Найвне оправдування привернуло всіх до бідної дядька Шевка. Школа затрясласъ од сміху: реготали і слухачі, і судді, і позовниця. Вона першою сказала: — Відпустіть його додому прясти мочку* (Стельмах, Щедрий вечір, 1967, 120).

ПОЗОДЯГАТИ, аю, аєш, *док., перех., розм.* 1. Здягти всіх або багатьох. *Він за свої гроші всіх дітей зі подягав* (Сл. Гр.).

2. Надягти на себе що-небудь (про всіх або багатьох). *Вишиванки прапорові нехотя, по неділях і по релігійних святах на роботу не виходили, а, позодягавши розшиті квітчастими мереживами сорочки, бродили хутори* (Тют., Вир, 1964, 173).

ПОЗОЛО́ТА, и, ж. 1. Тонкий шар золота або бронзової фарби, накладений на поверхню чого-небудь. *Були у цій кімнаті часи стінні і дзеркало уяьке та довге — рама на йому з позолотою* (Вовчок, VI, 1956, 244); *За якоїсь пивгодини Таня й Сичко сиділи в першому ряді колонного залу філармонії, що вабив око м'якими тонами мармуру й позолоти* (Дмит., Роздука, 1957, 37); * Образно. *Осінь. Синяєна, золото. Весь родгонівський сад аж горить позолотою* (Головко, I, 1957, 220); * У порівн. *Тільки посміхна—мов позолота, осяяне обличчя йому* (Голов., Поезії, 1955, 100).

2. *перен.* То, що зовні прикрашає, покриває щось-небудь у кращому вигляді, ставі і т. ін., ніж це є насправді. *В вас, живих, немало є гирбати, А за те, що нас взяла війна, Нам не треба слави й позолоти, Тільки б дітям наші імена* (Мал., Звенигора, 1958, 208).

3. Прикрашення чого-небудь тонким шаром золота або бронзової фарби. *Починаючи з IX—X ст. в Київській Русі широко застосовували техніку позолоти* (Нариси стар. іст. УРСР, 1957, 416).

ПОЗОЛОТИ́ТИ *див.* **позолочувати**.

ПОЗОЛОТИ́ТИСЯ *див.* **позолочуватися**.

ПОЗОЛОТИ́ЛИЙ, а, е. 1. Діепр. акт. мин. ч. до **позолоти́ти**.

2. *у знач. прикм.* Який набув кольору, відтінку золота. *Таким вайдесь я в гаддї понесу Цей добросердий храм на сріблястих сенлах. Його колон і пант позолотілих Спокійну міру, трудову красу* (Бажан, Італ. зустрічі, 1961, 34).

ПОЗОЛОТІ́ТИ, ію, *док.* Набути кольору, відтінку золота. *Колос позолотів.* * Образно. *Барвінком росяним пішла [осінь] — і слід позолотів* (Мал., Звенигора, 1959, 73).

ПОЗОЛОТНИК, а, ч. Фахівець із золотіння. *Сьогодні на Головному навільйоні [чистовій] москвичі-позолотники закінчили золочення шпиля, висота якого досягає 70 метрів* (Веч. Київ, 8.IX 1957, 1).

ПОЗОЛО́ТЬ, і, ж., *поет.* Те саме, що **позолота́** 1, 2. * Образно. *От постала в його уяві кімната, пофарбована сонячними всеквітами — блакить і позолоть...* (Грим., Сил., 1960, 70); *Від особи Ореста Вишинського падала позолоть на час і місце її раннової молодості, й Олена підсвідомо ідеалізувала у своїх розповідях і Лєсю, і життя в Ленінграді* (Вільде, Сестри.., 1958, 5).

ПОЗОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. мин. ч. до **позолоти́ти**. *Оглядаємо сувеніри. Маленькі золоті корабліки з парусами та всіми снастями, зроблені, очевидно, з срібла й потім позолочені, вражають своєю філігранністю* (Дмит., Там, де сяє.., 1957, 33); *Прощайте, киви. Котіть собі нам свій на позолочених сонцем хребтах* (Бощиб., II, 1955, 233).

2. *у знач. прикм.* Покритий позолотою. *Бабиськув збранка на залинку, від залинкою парти; на парті позолочені та кольорові обрізки з паперу* (Вас., III, 1960, 118); *По ній [жилетці]... звисав тоненький золотий чи позолочений ланцюжок від годинника* (Коз., Тонська-ка, 1962, 50); — *Словом, ви не романтик?* — *Люблю, грішник, звичайність. У кожній підкреслений незвичайності я бачу щось фальшиве... позолочене...* (Мур., Сніг же пожтрв.., 1962, 6).

ПОЗОЛО́ЧЕННЯ, я, с. Дія за знач. **позолоти́ти**.

ПОЗОЛО́ЧУВАНИЙ, а, е. 1. Діепр. пас. теп. і мин. ч. до **позолочувати**.

2. *у знач. прикм.* Покритий позолотою. *Затремтів до самого верхина кам'яний колос, і з грюкотом пообпадало позолочуване промінне [проміння] з його голови і сріблі з його рук* (Фр., II, 1950, 97); *Молитва [здобій] в церкві поміж людьми на те тільки, щоб украсти позолочуваний хрест* (Март., Тв., 1954, 366); * У порівн. [Данило:] *Може, та якраз золоти грамота?* [Петро:] *Іменно вона!.. Я бачив, що один краєчок*

здорово блищав, аж сяв, неначе позолочений!.. (Кроп., IV, 1959, 93).

ПОЗОЛОЧУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **позолóчувати**.

ПОЗОЛОЧУВА́ТИ, ую, уєш, *недок.*, **ПОЗОЛОТИ́ТИ** і рідко **ПОЗЛОТИ́ТИ**, очу́, о́тиш, *док.*, *перех.* 1. Покривати позолотою; фарбувати в золотий колір. — *Погоск треба позолотить, а змію звезуту варто б для шику обсипать брильянтами...* (Н.-Лев., III, 1956, 381); *Червоний місяць айпов низько над степом. Наче якийсь чудний бутафор вирізав його з червоного паперу й вичепився на небо, любуючи позолотити* (Ю. Янов., I, 1958, 157); *Образно. *Придніпровська осінь давно вже позолотила листя дерев* (Хижняк, Тамара, 1959, 25).

2. Освітлюючи, надавати чому-небудь золотистого кольору, відтінку. *Туди* [у блакитну глибінь] *жинуть хтось жмут білопірих хмарин, мов оберемок весняного цвіту та рясту. Місяць позолочує їх* (Вас., II, 1959, 67); *Сонце клонилося до заходу і позолочувало парк* (Мак., Вибр., 1954, 192); *А Сонце вище підіймало і Хмари ті позолотило* (Греб., I, 1957, 50); *Другого дня вранці, тільки-но сонце позолотило сніжні верхи Чорногори, у селі з'явився дерев'яний возний* (Гжицький, Оприлюдн., 1962, 15).

3. *перен.* **Прикрашати** зовні, подаючи, рекомендуючи кого-, що-небудь у кращому вигляді, статі і т. ін., ніж це є в дійсності.

◇ **Позолоти́ти пілю́лю** *див.* **пілю́ля**; **Позолоти́ти ру́ку**: а) дати гроші за ворожбу. *Мені циганка ворожить тоже. Лиш просить руку їй позолотить* (Павл., Бистрина, 1959, 215); б) дати хабаря. [Бичок:] *У мене на тім тижні коняку украдено, скажу, що Андрій украв, і свідки знайдуться!.. І суддя свій колодіж. Станений — кум мій!.. А як і вище підуть, то є чим руку позолотити!..* (Кроп., I, 1958, 455).

ПОЗОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ПОЗОЛОТИ́ТИСЯ**, о́титься, *док.* 1. Освітлюючись, набувати золотистого кольору, відтінку; ставати золотистим. *Раз вечірнє сонце крізь бурок прабилось, Вдарило на скелях променем ясним, А відтіль на стіну,— і позолотилась Зразу вся бандура золотом густим* (Щог., Поезії, 1958, 397); *Позолотився крайчик хмарин, защебетав на різні голоси степ* (Бойч., Молодість, 1949, 146).

2. тільки *недок.* Пас. до **позолоти́ти**. *Внутрішня поверхня металічної трубки позолочується, щоб запобігти хімічній взаємодії досліджуваної речовини з речовиною трубки* (Вісник АН. 5, 1949, 66)

ПОЗОМЛІВА́ТИ, ію́, ієш, *док.* і. Зомліти, знепритомніти (про всіх або багатьох).

2. Затерпнути (про руки, ноги і т. ін.).

ПОЗОНДУВА́ТИ, дую, єш, *перех.* Док. до зондува́ти.

◇ **Позондува́ти грунт** — попередньо розвідати, з'ясувати що-небудь. *Вона просила мене разом з Ваньком позондувати грунт у Ради, чи не вдасться через неї дістать зброї для робітничої самооборони* (Кол., На фронті..., 1959, 144).

ПОЗОРИ́ЩЕ, а, с. 1. *заст.* Видовище (у 2 знач.). *З позорища увечері У терми сховався Святий кесар з лікторами* (Шевч., II, 1963, 292).

2. *розм.* Те саме, що **ганьба** 1. [Підгайний:] *Придбається привезлодно вивалить хатній сорам!.. Отакий каламут, отаке позорище!* (Кроп., III, 1959, 87); *Розв'язку маєш бач яку —..дві вагонетки на боку, одна — колеса вгору. І невелика тут біда, позорище велике* (Лор., Три богатирі, 1959, 74).

◆ **Виставля́ти (вести́, волокти́, тягти́** і т. ін.) **на позо́рище** — робити предметом загального осміяння, осуду. *— Коли весимуть мене з тюрми на позорище, чи ти станеш до мене разом?* (Мирний, III, 1954, 362); **Стоя́ти на позо́рищі** — бути предметом загального осміяння, осуду. *Ти знаєш, що.. кожний сміється над тобою.. Стоїш на позорищі, а на душі тобі так, як би тебе карали привселюдно* (Март., Тв., 1954, 195).

ПОЗОРЮВА́ТИ, юю, юєш, *док.*, *перех.* Зорати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях.

ПОЗОРЮВА́ТИ, юю, ює́ш, *док.* Зорюва́ти якийсь час. *Левке, іж* [йдіцям] *теж хотілося хоч трохи поплентатися, попорювати, але не можна — була команда...* (Гул., Вітер.., 1958, 88); — *А тепер, сину, скачи на хутір і чекай там моїх наказів, Франці, думаю, почнеться.. Скачи, Марку. До світанку позорюй ще...* (Рибак, Дніпро, 1953, 278).

ПОЗОСТАВА́ТИ *див.* **позоставля́ти**.

ПОЗОСТАВА́ТИСЯ, а́ється, а́лося, а́ється і рідше **ПОЗОСТА́ТИСЯ**, а́неться, а́нешся, а́неться і рідко **ПОЗОСТА́ВАТИ**, аю́, аємо, аєте́, *док.* 1. Залишитися де-небудь, не покинути якогось місця (про всіх або багатьох). *Рушили* [бурлаки] *в далеку дорогу. Тільки позостались ті, що поженились вдруге при живих жінках* (Н.-Лев., II, 1956, 254); — *Іди собі! А ми позостанемось* (Загреб., Диво, 1968, 165); // Відстати, відірватися від кого-, чого-небудь, що рухається (про все або багато чого-, усіх або багатьох). *Аж от шлях самий — далеченько селитьби й сади позоставалися..* (Бойчук, I, 1955, 335).

2. Зберегти попередній стан (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Хазяйка не дала мені з старим добре й розговоритися — принесла кошик і знов заторохтіла: .. які паночки повидовди замір, які ще позостаються* (Стор., I, 1957, 81); — *Не ростуть чогось мої діти.. От і ці двійко, позостануться живі.. чогось вже міжрібнють, кривляться...* (Н.-Лев., I, 1958, 130); *Невже ж погнуться козаки, які в живих позоставали?* (Рильський, Україна, 1938, 24).

3. Продовжити існування, зберегтися, не зникнути (про все або багато чого-небудь). *Лише на верхівці, на самих тоненьких лілочках подекуди позоставались самотні листочки і тріпочуться, і тремтять* (Хотк., I, 1966, 35); *Усе славне, світове Розлетиться й пропаде, Тільки чистеє, святе Позостанеться навік* (Кост., I, 1967, 90); *Все, що вилилося за зиму,.. з величезними кригами хрестом, що всюди позоставалися на ріці після водохрещі, з незрибимим сніговим бабами..,— все це.. стрімголов неслося до вечорніх просторів Дніпра* (Гончар, II, 1959, 202); // Виявитися, залишитися після використання, вжитку і т. ін. [Хомка:] *Ні, тіточко, качку спекла, закуски, що позоставалось тоді, як у панську були гості,— принесла...* (Мирний, V, 1955, 223); // *від кого — чого, по кому — чому.* Зберегтися як слід, залишок чогось, що зникло, минуло, або після відходу, смерті кого-небудь (про все або багато чогось). *Недалечко.. збудована нова мурована церква.., оточена огорідою з каменю, що позостався од старої будови* (Стор., I, 1957, 257); — *Як пішли переселці на Амур, дик позоставався від їх навіки* (Гр., II, 1963, 316); *Від великих снігових заметів позоставався тільки маленькі бруди горбочки* (Смір., Сашко, 1954, 24).

4. Опинитися в якому-небудь стані, становищі, стати ким-, чим небудь або яким-небудь (про всіх або багатьох). *Діти позоставалися сиротами.*

ПОЗОСТАВЛЯ́ТИ, яю, я́єш, *док.*, *перех.*, *рідко.* Зоставити десь усіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, у багатьох місцях. *Поступово щось навіть схоже на співчуття прокидається в Яреську до них, до цих покинутих і обдурманених вирозів. Теж любя. Десь позоставляли й матерів, і кохання дівчат, і домівки* (Гончар, II, 1959, 65).

ПОЗОСТА́ЛИЙ, а, е, *рідко*. 1. Дієпр. акт. мин. ч. до **позостáтися**. *Нічого не стало видко, тільки жевріє болі жар, позостáлий від огнища* (Т. Укр., II), 1952, 223).

2. *у знач. прикм.* Який зостався. *А проситиму згодом відшукати козоль із співробітників «Жизньи та дознатись, що сталося з усіма позостáлими рукописами* (Л. Укр., V, 1956, 376).

ПОЗОСТА́ТИСЯ *див.* **позостáтися**.

ПО-ЗРАДНИЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-зрáдницькому**.

ПО-ЗРАДНИЦЬКОМУ, *присл.* 1. Як зрадник, подібно до зрадника. * Образно. *Починався шторм. Пронизливий вітер по-зрадницькому підбирався то вбоку, то низом, то бив прямо в лице, обдаючи дрібними солоними бризками* (Ткач, Крута хвиля, 1956, 156).

2. *перен.* Вероломно, підступно. *Першими... націоналістами свячені були* [в Київській Русі] *князь Борис і Глїб, по-зрадницькому вбиті князем Святополком Володимировичем* [Окаянним] *під час боротьби за престол після смерті Володимира* (Парубок стар. іст. УРСР, 1957, 407).

ПОЗРАНЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зранити все або багато чого-небудь. *Вжу на тую Україну, поки позранювало, обличчя калузям побила, одежу колючками порвала* (Ю. Янов., I, 1954, 82).

ПОЗРИВА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позрива́ти**. *Геть-чисто вся ріка, скільки оком кинь, праворуч і ліворуч, рясніла білими... Вони пливли, пристрічі вперед і вперед, туди, до смертоносних вогнів, на рибальських човнах, на плотах, на бочках, на позривáних з воротищ воротях, озброєні самою лиш легкою зброєю й мужністю* (Довж., I, 1958, 318); // **позри́вано**, безос. *присубв.* сл. [Горпи́на:] *Сплондрували* [ткачі] *весь дім фабрикантові. Поручня на сходах поламано, підлоги позривано..., попсовано* (Л. Укр., IV, 1954, 247).

ПОЗРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., перех.* 1. Зірвати з стебла, з гілки і т. ін. листя, квітки, плоди тощо. [Сотни́к:] *Як барвінок зацвіте... [Настуся:] То я й барвінок позривáю* (Шевч., II, 1953, 166); *— Позривала туга-буря листячко зелене* (У. Кравч., Вибр., 1958, 126); *Вересень запові́дається теплий і сухий... Дійдуть помідори, соняшники, кавоолія. Хто покапшився і, бачачи приморозків, позривав зелені помідори, тепер може каятись* (Вільде, Сестри..., 1958, 335).

2. Рвучко відокремити все або багато чого-небудь, що прикріплене. *Молода компанія шила всю ніч, а світом пішла гуляти по містечку, позривала всі вивіски з шинків* (Н.-Лев., II, 1956, 39); [Пе́ршій (поліцай):] *Учора, кажуть, вже в самому місті хтось червоні прапори викидав. В одному місці позривають, глядь — уже в другому мають...* (Вас., III, 1960, 267); // Рвучким рухом зняти, стягти в кого-, чого-небудь усе або багато чогось. *Іде сотниківна та й іде... Коли, де взявсь, назустріч їй гайдамака — хап її за груди; хоч і темно, а повачив, собачий син, жемчуг та дукачі; хотів був зараз позривать, а сотниківна його за руку* (Стор., I, 1957, 40); // *перен., розм.* Примусити всіх або багатьох швидко, рвучко покинути, залишити що-небудь (місце перебування, роботу і т. ін.). [Я р о с л а в:] *Та мусив храм усердно будувати. А ти ще всіх з роботи позриває!* (Коч., Я. Мудрий, 1946, 45). // безос. — *Хіба на них розсердишся? І бабуню взивають, і жалуються... А ще ж — сиротата! Либонь усі — будинківські* [з дитбудинку]. *І з Волги, і з Катеринославщини... Голодом пополотило... позривало, як листячка од гілочки...* (Головко, I, 1957, 248).

3. Зруйнувати вибухами все або багато чого-небудь.

ПОЗРИВА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Зростися (про все або багато чого-небудь). *До повбитих куців він пробрався оливних. Що позростались докупи, з родючими пліднями — дикі* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); * Образно. *Дорожила вона тими пасками, доки вони зеленню не взялися — аж позростались од увіли* (Стельмах, II, 1962, 326).

ПОЗРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Перестати триматися на чомусь (про все або багато чого-небудь); зірватися.

2. Упасти, скотитися, зсунутися, втративши опору, рівновагу (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Потім Матте пролетів тим часом пару верст і став, як законний, від дзвінка з кабіни командира. Можна було дивуватись тільки, як не позривались з місць зарлати!* (Ю. Янов., I, 1958, 114).

3. Рвучко встати, піднятися або дуже швидко залишити якесь місце (про всіх або багатьох); схопитися. *— Хотів побачити, як позриваються* [люди] *від сну* [шуму пожежі] *та почують утікати* (Фр., VIII, 1952, 407); *Вже засипали* [опришки], *коли раптом в боці Жаб'я зачервоніло небо. — Глянь, отаман, стрепенувся Нужич. Довбуш встав, хлопці позривались з місць* (Гжицький, Опришки, 1962, 242); // *перен., розм.* Швидко, рвучко покинути, залишити що-небудь (місце перебування, роботу і т. ін.) (про всіх або багатьох). [Д і д:] *От видимо,— так моя усі чорти позривались з пекла. І знаю ж, що близькі й хата, а не піймаю троїи та й годі...* (Стар., Вибр., 1959, 656).

Позрива́тися на (рівні) но́ги — те саме, що **Зірва́тися на (рівні) но́ги** (про всіх або багатьох) *(див. ногá)*. *Всі арештанти позривалися на ноги* (Фр., I, 1955, 315).

ПОЗРИ́НАТИ[1], а́ю, а́ємо, а́єте, *док.* Зрину́ти, спли́нути (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Помочила конопелі та, набувь, пізно придавили, а вони й позрúнали* (Сл. Гр.); *Глядь — і діти позрúнали* [у криницю] (Мапюк, Ты., 1955, 203).

ПОЗРИНА́ТИ[2], а́ють, *док., з чого і без додатка.* Звільнитися від якоїсь прив'язі, пут і т. ін. або висмикнути, зірватися з чого-небудь (про копей, волів тощо). *Воли, поївши свою соломку і бачачи, що ніхто їх не напуска і не запрягає, позрúнали і пішли собі* (Кв.-Осн., II, 1956, 172).

ПОЗРІЗА́ТИ *див.* **позрізувáти**.

ПОЗРІЗУВА́ЛИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **позрізувáти**. *Коли біжиш, треба не наступати на стерню, а бити по ній пальцями збоку, то не колотиметься. Але позрізуване лобода́ння чи будяки одвсюдно штрикають* (Гуц., Скуманд..., 1965, 65).

ПОЗРІЗУВА́ТИ, ую, уєш і **ПОЗРІЗА́ТИ**, а́ю, а́єш, *док., перех.* Зрізати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Дід позрізував у вуликах кулі вершечки старої вощини й перебрав її на рядовні* (Н.-Лев., IV, 1956, 203); *Зінька разом з Ольгою поралася на городі. Кільки днів тому зірвали квасолю, помідори, позрізували жовті шапки соняшників* (Шиян, Баланда, 1957, 250); *Позрізати квіти.*

ПОЗРОСТА́ТИ, а́є, а́ємо, а́єте, *док.* Зрости, повирости (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях). *Позростав всюди рута, Позросталá скрізь отрута. На тій стежці, тій дорозі, Що ходжу я та лию сльози* (Граб., I, 1959, 905); *Підвелися на взгір'ї сосни, На болотних позростали, В заліщах випирають ялини* (Перв., З глибин, 1956, 33); *Я сто літ проживу. Та бажається більше прожити. Півстоліття — за мною, а там позростають сини* (Крим., Срібне весілля, 1957, 69).

ПОЗРОСТА́ТИСЯ, а́ються, *док.* Зрости́ся (про все або багато чого-небудь). *До повбитих куців він пробрався оливних. Що позростались докупи, з родючими пліднями — дикі* (Гомер, Одіссея, перекл. Б. Тена, 1963, 109); * Образно. *Дорожила вона тими пасками, доки вони зеленню не взялися — аж позростались од увіли* (Стельмах, II, 1962, 326).

ПОЗРОШУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* Зросити все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. **ПОЗРОЩУВАТИ**, ую, усш. *док., перех.* Зрощувати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох.

ПОЗРУБУВАНИЙ, а, е. Діспр. пас. мин. ч. до позрубувати. *У їх хаті вона сім'я дожувала, господарювала, у садочку позрубувані були старі дерева* (Вовчок, I, 1955, 366).

ПОЗРУБУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* Зрубати все або багато чого-небудь, скрізь або в багатьох місцях. *Де яка деревина була,— все позрубував* (Сл. Гр.).

ПОЗРУЩОВУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* Зрущувати все або багато чого-небудь.

ПОЗРУШУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* Зрушити все або багато чого-небудь. *Весняна тривога почувалася і в кімнаті — наче хтось вайлує з неї шкідко, позрушував із місць стільці й меблю, поспішав, бо надворі весна* (Ю. Янов., I, 1958, 133).

ПОЗСАДЖУВАТИ, ую, усш. *док., перех.* 1. *з чого і без додатка.* Зсадити вниз, зняти з чогось високого всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь. *Ноги розпрягли коней, Косач допочив зійти дружині, позсаджував дітей і повів усіх до квартири* (М. Ол., Лесл, 1960, 31).

2. *що і без додатка.* Підвищити, помістити десь, на чомусь високому всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; понасаджувати. *Узяв та й позсаджував дітей на віз* (Сл. Гр.).

ПОЗСИПАТИ, аю, аєш. *док., перех.* Зсипати все або багато чого-небудь. *Попакмав* [понаймав Тихін] *комарі., посипав і борошно, і зерно, що привіз, та й став прислухатись, що і як у них у селі поводиться* (Кв. Осн., II, 1956, 133); *Мірошник позсипав В обидва чобота дукати, Мамка покинув та й пішов На всю округу лапувати* (Шог., Поезії, 1958, 364); *Позсипала* [господиня] *з усіх мисок кришок, Що діти не з'їли: — Оце тобі... мій паймитку, Вечеря з обідом!* (Укр., думи..., 1955, 282).

ПОЗСИХАТИ, ся, *док.* Висохнути, пересохнути (про все або багато чого-небудь). *Були річки — позсихали* (Сл. Гр.); *По незорених степах — чистий пирій позсихав на корню* [корені] (Мирний, IV, 1955, 240).

ПОЗСИХАТИСЯ, ється. ється, ється, *док.* 1. Пересихаючи, зменшитися в об'ємі; стати зморщеним, твердим (про все або багато чого-небудь). *Як же позсихались* [постоли]*!.. Насиду напустив* (Сл. Гр.).

2. *перен.* Стати худими, виснаженими від тяжкої праці, хвороби, горя і т. ін. (про всіх або багатьох). [З-ій козак:] *Від поганих харчів ми так позсихались, що кожна шабля об нас зломиться* (Сам., II, 1958, 32).

ПОЗСІКАТИ, аю, аєш, *док., перех.* Зсікти все або багато чого-небудь. * Образно. *Дощ кожнісі позсікав, як шаблею* (Вовчок, I, 1955, 92).

ПОЗСІКАЧУВАТИ, чую, чуєш, *док.* Зсікчити, сплигнути, скоком спуститися з чого-небудь (про всіх або багатьох). *Вершники позсікачували з коней і перестали стріляти* (Ю. Янов., I, 1958, 113); // *розм.* Швидким, різким рухом встати (про всіх або багатьох); похопитися. *Куми позсікачували з призьби, а Хвроня аж рота розявила* (Н.-Лев., III, 1956, 256); *Вони* [бандити] *вдвох перегнули Барабоїна на лаву, з якої позсікачували огороші Наталчині* (Стельмах, II, 1962, 87).

ПОЗСОВУВАТИ, ую, усш і **ПОЗСУВАТИ**, аю, аєш. *док., перех.* Зсунути все або багато чого-небудь. *Розмарені теплом, свіжим весняним вітром, червонощокі дівчата та молодиці, позсовувавши на тім'я шовкові хустки, перекидалися хідьки словом другим* (Мокр., Сліз..., 1969, 83); *Далі пішли обідрані хатки убогих людей Спершу густо, мов їх одну до другої хто позсовував, щоб було затишніше й теплише; далі рідше та рідше* (Мирний, III, 1954, 105).

ПОЗСОВУВАТИСЯ, уться, усмося, усшеся і **ПОЗСУВАТИСЯ**, аються, аємося, аєтеся, док. Зсунутися (про всіх або багатьох, усе або багато чого-небудь; у багатьох місцях). *Стара весь час дослухалась, ніби контролювала оповідання, часом хитала головою. Всі позсувались до куру* (Вас., Вибр., 1950, 54).

ПОЗСТАРОВАТИСЯ, юмнюся, юсшеся, *док., розм.* Зістаритися (про всіх або багатьох).

ПОЗСУВАТИ *див.* позсовувати.

ПОЗСУВАТИСЯ *див.* позсовуватися.

ПОЗУБИТИ, зублю, зубиш; *мн.* позублять; *док., перех.* 1. Зробити зазублини на чому-небудь. — *Галочка* [ножа] *другий місяць стоїть. Ножі позубили, і очки не ріжуть, і грубих кормів не запирають...* (Тулів., Незабудьм, роман, 1962, 10); // Зробити насічку на чому-небудь. *Дехто, сподіваючись, що на завтра прийдеться на жнива ставати, і серп позубив, косу поточив* (Мирний, IV, 1955, 246).

2. Зробити зубці на чому-небудь. *Позубила комір і чохлу* (Сл. Гр.).

ПОЗУБИТИСЯ, зубиться; *мн.* позубляться; *док.* 1. Стати зазубленим. *Вибла позубилась* (Сл. Гр.).

2. *діал.* Прорости. *Коли зерно позубилося, Чайчиста почала обережно вибирати його з висівати на радно* (Стельмах, I, 1962, 210).

ПОЗУБЛЕНИЙ, а, е. 1. Діспр. пас. мин. ч. до позубити; // *у знач. прикм. Позубленої* [коси] *відбив і поправну* (Мирний, IV, 1955, 246).

2. *у знач. прикм.* Який має зазублини, зубці. *Понад рікою — позубленої стіни з вузенькими прорізами, і на обідній стіні — гармати, фальконети, єдиноріг* (Ільч., Козацьк. роман, 1958, 379).

ПОЗУБЦЮВАТИ, юю, юєш, *док., перех., розм.* Те саме, що **позубити**. *Оце вже тобі сорочку.. позубцювала в подінках* (Сл. Гр.).

ПОЗУБЦЬОВАНИЙ, а, е, *розм.* Діспр. пас. мин. ч. до **позубцювати**; // *у знач. прикм. Обладають* [хлопці] *позубцьований засув, пробують замикати і одмикати* (Вас., II, 1958, 165).

ПОЗУВАННЯ, я, с. Дія за знач. **позувати**. *Позування скульпторові, бліяння до сліпраді в гогування до..цуки в'язи — обвирали геть увесь Сватьків час* (Еніх, Тв., 1958, 497); *Жодного позування чи красивого театрального жеста. І разом з тим — увесь* [М. К. Садовський] *надзвичайно пластичний* (Минуле укр. театру, 1953, 149).

ПОЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Прибравши якусь-небудь позу, служити натурою художникові, скульпторові або фотографу. *Тепер Віра пише портрет Клима — він серед квітів у саду Хлопець з колодою пошо, очей не зводить з рук художниці* (Грим., Кавадер., 1955, 16); * У поріви. *Він сидів картинно за своїм столиком, поклавши на нього сухі, жовті, як у мерця, руки, ніби позував перед фотографом* (Збан., Єдина, 1959, 105).

2. *перен.* Намагатися справити враження показною, словами, зовнішністю і т. ін. *Очевидячки вона позувала перед молодим панічем і одвала з себе цілковиту пошлу, цвіть дуже ліберальну* (Н.-Лев., IV, 1956, 117); *Бадик міськими не позував перед чаїм, висловлюючи всі ці істини немовби тільки для Галини* (Де, В епоні..., 1960, 174).

ПОЗУМЕНТ, у, ч. Гаптована сріблом або сухозлітною тасьма для оздоблення одягу, м'яких меблів і т. ін.; галун. *І Жук, і Шестірний одягнені в сині каптанки...*

з срібним позументом коло невеличкого стоячого коміра (**Мирний**, I, 1954, 334); *В групі комсомольців, які стрічали на станції новаків, стояв непорушно старий шахтар у парадному своєму мундирі, шитому позументами, з орденом Леніна й двома медалями* (Ю. Яновський, II, 1954, 141).

ПОЗУМЕ́НТНИЙ, а, е. Прикм. до **позуме́нт**; // Зроблений з позументом або з позументу.

ПОЗУМЕ́НТНИК, а, ч. Майстер, який виготовляє позумент.

ПОЗУМЕ́НТНИЦЯ, і, ж. Жін. до **позуме́нтник**.

ПОЗУМЕ́НТОВИЙ, а, е. Те саме, що **позуме́нтний**.

ПОЗУРОЧУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зурочити всіх або багатьох. *Дітей жінка позурочувала* (Сл. Гр.).

ПОЗЩІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зсідити все або багато чого-небудь.

ПОЗЩІПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зщипати (зуби, уста, кулаки і т. ін.). *Позщіплювали зуби та й лежать як неживі* (Сл. Гр.).

ПОЗЧІПЛЮВА́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позчіпля́ти** і **позчіпля́тися**. *Приладились їй якісь садки розкішні, доріжки поміж деревом, ніби живо помальовані, дерево, позчіпляване гіллям, ков стеля* (Н.-Лев., I, 1956, 158).

ПОЗЧІПЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *док., перех.* Зчепити все або багато чого-небудь.

ПОЗЧІПЛЮВА́ТИСЯ, юємося, юєтеся, *док.* Зчепитися одне з одним (про все або багато чого-небудь, усіх або багатьох). *Дуби, клени, осики, берести та всякий чагарник густо поросли і позчіплювалися гіллям* (Гр., II, 1963, 252); *У великі вікна... позчіплювались віти в рясному цвіті, заступлюсь золотому промінню хоч зверху запорюсь на бурсацьке свято* (Вас., I, 1959, 243).

ПОЗШИВА́НИЙ, а, е. Діепр. пас. мин. ч. до **позшива́ти**. *Нитки, котрими вони* [акупті] *були позшивані, вже повбивалися в тіленаших* (Н.-Лев., I, 1956, 375); *По боках була ця бунда позшивана білим шпагатом* (Мартович, Тв., 1954, 260); *Зовсім безбороде обличчя було обтягнене, посічене і також позшиване навшвидку, з слідами нерозсадженої шкіри* (Перв., Дикий мед, 1963, 435); // *у знач. прикм. Їх лиця помовкли з нужди, їх руки неков обросли глиною і лемпим воском, їх обіж — то позшиване лахманя, що ледве-ледве держиться на тілі* (Фр., I, 1955, 79).

ПОЗШИВА́ТИ, аю, аєш, *док., перех.* 1. Зшити, з'єднати, пишучи (все або багато чого-небудь, у багатьох місцях). *Я... довшевала тільки дядинине рам'я. Я, бачимо, й тому рада. Та виберу вільну часину, позшиваю, та й пошию або керстеку, або спідницю* (Мирний, I, 1954, 72).

2. *рідко.* Виготовити що-небудь, зшиваючи докупи шматки, клапті і т. ін. [Водяник:] *Та поправ латаття, щоб рівненько розстелялось, та вилив з ряски позшивай варненько* (Л. Укр., III, 1952, 191).

ПОЗШИ́ВУВАТИ, ую, уєш, *док., перех.* Зшукати все або багато чого-небудь, усіх або багатьох. *Вона позшукувала по комодах та скринях, що треба було полагодить та попрать* (Н.-Лев., IV, 1956, 286).

ПОЇКА́ТИ, аю, аєш, *док.* Їкати якийсь час.

ПОЇМЕ́ННИЙ, а, е. Який містить у собі перелік імен. *Знов і знов читає* [графиня] *імена, Вписані до списків поіменних* (Бажан, Роки, 1957, 274); *В поіменному списку я прочитав, що поміж делегатів з Волині був і мій колишній інспектор* [гімназії] (Смолич, Розм. з чит., 1963, 131).

Поіме́нне голосува́ння — голосування, при якому кожен голосує окремо і його прізвище записують. *При поіменному голосуванні VII з'їзд партії більшістю голосів... схвалив ленінську лінію у питанні про Брестський мир* (Ком. Укр., 3, 1963, 42).

ПОЇМЕ́ННО, *присл.* На ім'я, кожного на ім'я. *Троянців Гекла і Аякса Зінклина в цехло Турна ніхто... Та де всіх поіменно знать?* (Котл., I, 1952, 288); *Він призвав всіх друзів поіменно, і йому не вистачило слів...* (Вічно, Вогнище, 1958, 30); *Хтось зукав їх усіх, ніби й поіменно називав, а вони мчутно й невидимо, немов безтілесні, ковзнули до виходу* (Дор., Не повтори..., 1968, 145).

ПОЇМЕНОВА́ННИЙ *див.* **поіменова́ний**.

ПОЇМЕНУВА́ТИ *див.* **поіменува́ти**.

ПОЇМЖИ́ТИ, ить, *док.* Їжитися якийсь час.

ПОЇМПРОВІЗУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех.* Імпровізувати якийсь час.

ПОІНАКША́ТИ, аю, аєш, *док.* Те саме, що **поінша́ти**. *Садок свій у вас зараз поінакшав* (Сл. Гр.).

ПО-ІНДЮ́ШОМУ, *присл.* Те саме, що **по-і́ншому**. *Все тут* [на фронті] *було по-індюшому. Думки промовлялись одна одній вищі й значніші. Розуміння товариського стало сердечнішим і ясним, як ніколи ні вдома, ні в школі* (Довж., I, 1958, 299); *Справді все зразу пішло по-індюшому. Іванов з прапором опинився в центрі довкола здійнялися і старші, і молодші* (Смолич, Мир., 1958, 52).

ПО-ІНДИ́ЧИ, *присл.* Те саме, що **по-і́ндичому**. *Отець Тарасій знов заговорив по-індичи* (Н.-Лев., III, 1956, 383).

ПО-ІНДИ́ЧОМУ, *присл.* Як індик, подібно до індика. *Не встіють квартою в ротах попоскать,— Вже й по-індичому в машку загоготали!* (Г.-Арт., Байки..., 1958, 184); *Спочатку щось бубонїло, а потім, коли загалакало сердито по-індичому, то і я почув, і насторожився* (Рєчм., Твій побратим, 1962, 87).

ПО-ІНДИ́ЦЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-індича́ому**.

ПО-ІНДІ́ЙСЬКОМУ, *присл.* Як у індійців, за звичаєм індійців.

ПОІНСТРУКТО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Діепр. пас. мин. ч. до **поінструкту́вати**.

ПОІНСТРУКТУВА́ТИ, ую, уєш, *док., перех., розм.* Дати кому-небудь інструкції. *Поінструктував голова, як косити, що й до чого* (Вишня, I, 1956, 316).

ПОІНСТРУКТУВА́ТИСЯ, ююся, уєшся, *док., розм.* Одержати інструкції від кого-небудь. *Вийхав він в різних справах... щоб поінструктуватися про все* (Вишня, I, 1956, 333).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТНОМУ, *присл.* Як інтелігент, за звичаєм інтелігента; // З погляду, на думку інтелігента. *— Так що ж тоді по-нашому, по-інтелігентному, виходить?* (Тют., Вир, 1964, 43); // Спокійно, що виявляє інтелігентність; розумно, культурно. *— Ви запажусте, панно Ольго, як я по-інтелігентному кирентно висловлююсь?* (Вільде, Сестри..., 1958, 527).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-інтеліге́нтському**. *Не вміємо не так, як не вміють малоосвічені люди, що не тямлять літературно зложити фрази, ні, ти по-літературному, по-інтелігентськи, безнадійно не вмієш* (Л. Укр., III, 1952, 689).

ПО-ІНТЕЛІГЕ́НТСЬКОМУ, *присл.* Як інтелігент, за звичаєм інтелігента.

ПОІНТЕРЕСУВА́ТИСЯ, ююся, уєшся, *док., рідко.* Те саме, що **поціка́витися**. *Коли я якось чотири дні не виходила з хати... то всякі люди не поінтересувались навіть через служанку... ці не пропала там часом молода українська сила* (Л. Укр., V, 1956, 214); [Завіденко (стріляє):] *Поінтересуйтесь, будь ласка.*

[Маша *(йде до міжсі і повертається:]* *Дуже добре, вкручали майже в самий центр* (Мик., І, 1957, 246).

ПОЙНТРИГУВАТИ, ýю, ýєш, *док., перех. і неперех.* Інтригувати якийсь час. *Та так тотлось пофліртувати, пойнтригувати цього прямкого на вигляд юнака, щоб хоч троти розважитись після прикрої розлуки з Сагайдаком* (Добр., Тече річка., 1961, 77); *Іван відповів не зразу, йому хотілось трохи пожартувати перед товаришем, пойнтригувати його* (Гжицький, У світ.., 1960, 147).

ПОЙНФОРМОВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. мин. ч. до **пойнформува́ти.** — *Не читали газет? ..Знаєте, наш головяк пише, добре поінформований* (Фр., II, 1950, 380); *Я не поінформований, на жаль, ни відповім вам* [жителі Праги] *знаменитий годинник на Старомістській ратуші* (Рильський, III, 1956, 314); *З перших слів Мостового Коляда зрозумів, що секретар повністю поінформований про справи в Сосонці* (Зар., На.. світі, 1967, 135); // **поінформо́вано,** безос. присудк. сл. *Нас було швиденько, але щедро поінформовано* (Смолич, Сорок вісім.., 1937, 344).

ПОЙНФОРМОВА́НІСТЬ, ності, ж. Обізнаність (із фактами, поглядами, слухами і т. ін.). *Поінформованість невідомого солдата викликала до нього довір'ю* (Смолич, Мир.., 1958, 551); *Франко знайомив галицьку громадськість з успіхами поділяни в політичному, культурному і літературному житті Росії і Наддніпрянської України. Поінформованість Франка в усіх цих питаннях рідна подиву* (Рад. літ-во, 18, 1955, 147).

ПОЙНФОРМУВА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **пойнформува́ти і пойнформува́тися.**

ПОЙНФОРМУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., перех. і без додатка.* Повідомити кого-небудь про щось; інформувати. *Чи не холодно тоді ще у Криворівні? ..Поінформуйте мене* (Кацюб., III, 1956, 345); *На вулиці, взявши його під руку, Ярина поінформувала про жигу своєї подорожі до обласного центру* (Десняк, Десну., 1949, 260); *Його справи показали, роз'яснити те, чого вони не розуміють, поінформувати, а висновки гості мають зробити самі* (Жур., До них іде.., 1952, 139).

ПОЙНФОРМУ́ВАТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док.* Дістати повідомлення; інформуватися. *Він прочитував щодня всі газети, видавані в Галичині, щоб поінформуватися про настрій у краю* (Фр., IV, 1950, 164); *Вигляд він в різних справах.. щоб і поінформуватися.. про все* (Вишня, І, 1956, 383).

ПОЙЩА́ТИ, аю, аєш, *док.* Стати іншим; змінитися. *Розгубленій і пляшевий вираз обличчя поінша,— відчина зацікавлено дослухається до чоловіх* (Ю. Янов., IV, 1959, 55).

ПО-ІНШОМУ, *присл.* Не так, іншим способом, чином; інакше. — *Ви, товаришу командир, розкажеть нам ясно, що треба, і тоді ми для вас зробимо все..* — *Не для мене, а для революції,— зовсім уже по-іншому сказав Щорс і сів біля печі* (Довж., І, 1958, 157); *Ми по-новому розумієм світ. По-іншому і любим, і страждаєм* (Мал., Четири літа, 1946, 69); *Йому* [Тимкові] *ніби підмінили душу, і він тепер відчував те, про що раніше і не догадувався. Навіть звуки він сприймав тепер по-іншому* (Тют., Вир, 1964, 251).

ПОЇРЖАВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. мин. ч. до **поіржа́віти;** // у знач. прикм. *Біля низенької сірої хатинки, що притулилася до темної стіни башти, сиділи у сірих поіржавілих куртках рудокопи* (Досв., Вибр., 1959, 317).

ПОЇРЖА́ВІТИ, ію. Док. до **іржа́віти.** — *А в лабораторії вашої полагнки! Коса поіржавіла, в шестерних зубки повищалили! Чим я пшеницю коситиму?* — *вела далі Оленка* (Вишня, І, 1956, 379); *Мечі поіржавіли.*

ПОЇРЖАВЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Покритий іржею. *Поіржавлені рейки.*

ПО-ІСПАНСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-іспа́нському.**

ПО-ІСПАНСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у іспанців, за звичаєм іспанців.

2. Іспанською мовою.

ПО-ІТАЛІЙСЬКИ, *присл.* Те саме, що **по-італійському.** *Товариство у мене виключно російське і по-італійськи, на жаль, не розмовляю,— тільки як годжу до міста або до перукмахери* (Коцюб., III, 1956, 415).

ПО-ІТАЛІЙСЬКОМУ, *присл.* 1. Як у італійців, за звичаєм італійців.

2. Італійською мовою. *Ви заговорите так швидко по-італійському, що я нічого не зрозумію* (Ю. Янов., II, 1958, 91).

ПОЇДА́ННЯ, я, с. Дія за знач. **поїда́ти.**

ПОЇДА́ТИ, аю, аєш, *недок.*, **ПОЇСТИ,** ім, їсть, *наказ. сп.* поїж; *док.* 1. *перех.* Їсти що-небудь; споживати їжу. — *Ні, ти в мене не плямка-таки! — О, ти мудрий хлопчині.. по чужих хатах годичи та чуже добро поїдатичи,— уколола Наталія Миколаївна* (Мирний, III, 1954, 213); *Поїдаючи вишні.., добирався* [М. Гоголь] *до будинків, розкиданих за містом* (Полтр., Повість., 1960, 397); *Телята найкраще поїдають зелену масу, зібрану у фазі бутонізації* (Хліборов Укр., 2, 1936, 34); *Добре їдло карасі: не поїси, так продаси* (Номис, 1864, № 7403); — *Так я тобі всетую щось поїсти* (Стельмах, І, 1962, 548); // *чого.* Споживати певну кількість чого-небудь. — *Поїдає* [пані] *тих лососів не в себе — така!* (Вовчок, І, 1955, 376); *Колгоспниці стежать, щоб свині поїдали якнайбільше соковитих кормів* (Колг. Укр., 7, 1957, 36); *За обідом у приятелькн, чи поїла чого, чи ні, мерщій наложила усього, понесла до Левка у острог* (Кв.-Осн., II, 1950, 276); *Бойові частини самі провадили потрібні роботи — в умовах тривалого холоду.. позбавлені можливості хоч де-небудь перегрітися, поїсти гарячого* (Ю. Янов., II, 1958, 236); // *тільки док., без додатка.* Прийняти їжу. *Серед діброви в гущині Вечірньою добою. Поївши добре, Лев лежав* (Гл., Вибр., 1951, 132); *Дні і ночі він був у лісі. До хати заходив лише, щоб поспати та поїсти* (Грим., Кавалер., 1955, 255); // *тільки недок.* З'їдаючи, вишпувати (про птахів, комах і т. ін.). *Спостереження показали, що одна сім'я рудих мурашок поїдає протягом доби величезну кількість шкідників* (Наука.., 9, 1961, 54); *Кури охоче поїдають комах* (Захист рослин., 1952, 159); * Образно. *Всякому свою долю: один, рук не покладаючи, працює, а другий його працю без клопоту поїдає!* (Мирний, IV, 1955, 295).

◇ **Очима поїдати** *див.* **о́ко**[1].

2. *перех.* З'їдати все, без остачі. *Учився* [Гриць] *дуже добре, а їв у бурсі дійсно гениально. Поїдав не тільки свої порції, але й товаришів* (Мак., Вибр., 1954, 334); *Інтенсивніше росте трава в траві, тому худоба не встигає поїдати її з усієї площі* (Хліборов Укр., 8, 1967, 15); *Козики як діти: хоч багато — поїдять, хоч троти — найдяться* (Номис, 1864, № 782); — *Все часто поїли* [кури] *та попили, тільки порохи плямки позостались* (Н.-Лев., III, 1956, 259); — *За зиму хлів поїмо, та й знов навезні — куди в хлів за харч дітей розіпрати* (Головко, II, 1957, 15).

◇ **Жда́нки поїсти** *див.* **жда́нки; Жда́нки поїсти** *див.* **жда́нки; Розуми поїсти** — стати розумним. [Рябина:] *Ще молоко на губах не обсохло, а воно* [Олекса] *..гадає, що всі розуми поїзо* (Фр., IX, 1952, 40).

3. *неперех.* То саме, що **харчува́тися.** † *А любив він гарненько поїсти...* (Граб., І, 1959, 170).

4. тільки недок., перех. Жа́витися чим-небудь, уживати як їжу; корм; годуватися.

5. перех. Пошкоджувати, псувати що-небудь (про комах). *Некажерний довгоносик поїда молодий бурян* (Город., II, 1959, 14); *Міль рукава [сукні] поїла... якось треба се направить* (Л. Укр., V, 1956, 202); // Сильно кусати, жалити (про комах). — *А я ж до тебе наче рідний: не хочу, щоб твоє тіло в економах гуртова нужа поїдала* (Стельмах, 1, 1962, 109).

6. перех. Розїдати хімічно, руйнувати що-небудь (про іржу, їдкі речовини і т. ін.). *Два місяці мати моя лежала в тяжкій недузі, і за той час чорниця високо, а пера іржа поїла* (Кощов., III, 1956, 146); *Колись зелений лист мечів іржа поїла* (Сос., I, 1957, 202).

7. перех., перен. Знищувати, поглинати. *Пожарище завжди будить важку думку про розор, про людське нещастя, його вогонь немилосердно жре-поїдає, що серце в дорозі...* (Мирний, IV, 1955, 158); *А йде* [Палажка] *з Києва, то ще за селом розкриють рота, лайдів всіх поїсти* (Н.-Лев., II, 1956, 10). * У порівн. *Білковий голод пригнічує організм настільки виснажує білок власних тканин — він* [організм] *немовби поїдає сам себе. Внаслідок цього м'язи слабшають* (Наука..., 5, 1965, 59).

8. тільки недок., перех., перен. Завдавати болю, смутку; мучити. *Але яка грізота поїдає її? Може, когось любить, а він не хвалиться до неї? Так не може бути* (Стельмах, 1, 1962, 338); *Чуже лихо не болить, свое — серце поїдає* (Тют., Вир, 1964, 154).

9. тільки недок., перех., перен., розм. Весь час докоряти кому-небудь, ганити, сварити когось. *А що вже найлихіша маленького, то він* [хазяїн] *поїдав немилосердно* (Вовчок, 1, 1955, 296).

ПОЇДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **поїда́ти** 1, 2. *Цілим морем лилась найсолодша пісня, Поїдались розкішні страви, І котилось щодень безтурботне життя На могилах дідівської слави* (Граб., I, 1959, 172); *Треба вибирати стрижі, коли росинки мають високу поживність, дають значний урожай і добре поїдаються тваринами* (Хлібороб Укр., 4, 1965, 11).

ПОЇДЕ́НИЙ, а. е. Дієпр. пас. мин. ч. до **поїсти** 1, 2, 5, 6. *Він з ентузіазмом витискував з-за пазухи купу старих брошур, поїдених цвілю, показував їх глопцям, також у них пальцем* (Мик., II, 1957, 455); *Після багатьох запеклих битв... зі слідами тяжких трудів і злиднів, порубані у січах, поїдені солоними хвилями на каторгах, стояли козаки перед своїм гетьманом, який дякував їм за роботість* (Довж., III, 1960, 81); // **поїдено**, безос. присудк. сл. *А випито скільки? А поїдено... скільки?* (Вишня, 1, 1956, 394).

ПОЇДКА, и, ж., діал. Кількість їжі, споживаної за один раз. *У нас хліба ще на одну поїдку буде* (Сл. Гр.).

ПОЇДЛИВИЙ, а, е. Який виражає зневагу, осуд, презирство; нищівний. *Без жалю, немилосердно він* [господа]... *безчестив злодійські каміри, оминаючи усіх своїм поїдливим поглядом* (Мирний, III, 1954, 387).

ПОЇДОМ, присл. ◇ **Поїдо́м їсти:** а) безперервно і сильно кусати, жалити (про комах). *Комарі нас поїдом їдять, пили нашу кров, насолоджуючись* (Довж., Зач. Десна, 1957, 463); б) те саме, що Їсти живцем (див. **живце́м**) (про людей). *Вислуховується* [наглядачки] *перед комендантом, поїдом їдять відданих під єдиною опіку людей* (Хижняк, Тамара, 1959, 187); *Килина Іванівна не була тією традиційною мачухою, яка поїдом їсть пасербицю та пасинків* (Дмит., Наречена, 1959, 147); *Кіндрат таки не втерпів, хунів хустку. Він знав, що жінка і злиться його, і радіє, і поїдом їсть* (Гуц., Скупано..., 1965, 172); в) тертати, мучити (про думки, почуття і т. ін.). *Поїдом їла нудота, бо відчував* [Микоша] *у собі якісь сили й не знав, до чого їх докласти* (Полт., Повість..., 1960, 269).

ПОЇЖДЖАНИЙ, а, ч., заст. Учасник весільного поїзда. *Поїжджани сідають на лівах. Тетеря* [призвище] *в боярином на першому місці. Дружки співають ласкаво, на мир* (Н.-Лев., II, 1956, 428); *Ти прости, прощай, коханий мій... Завтра мають поїжджаны быть, Повезуть мене вінчатися* (Перв., Слов. балади, 1946, 43).

ПОЇЖДЖА́НКА, и, ж., заст. Жін. до **поїжджа́ний**.

ПОЇЖИ́ТИСЯ, жуся, жишся. Док. до **їжи́тися** 4; зщулитися. *Геннадій.. витяг термометр: тридцять шість і чотири. Мерзлякувато поїжився; ліг на дивані, сховавши голову під ковдру; його тіпала лихоманка — морозило плечі і войовниче обсипало гарячими іскрами* (Вол., Місячне срібло, 1964, 109); *Ковальов уявив собі, що буде, коли не витримає стагор, і аж поїжився* (Собко, Біле полум'я, 1952, 146).

ПОЇЗД, а, ч. 1. Ряд з'єднаних між собою залізничних вагонів, що рухаються з допомогою локомотива. *Кажуть, що той поїзд, яким ми мали їхати, прибув на другий вокзал* (Кощов., III, 1956, 338); *Поїзд метрополітену рухається зі швидкістю 34—35 кілометрів на годину* (Наука..., 7, 1967, 48).

Збі́рний по́їзд *див.* **збірний**; **Зніма́ти (зня́ти) з по́їзда** *див.* **знімати**; **Кур'є́рський по́їзд** *див.* **кур'єрський**; **Маршру́тний по́їзд** *див.* **маршру́тний**; **По́їзд ми́ру** — спеціальний поїзд з учасниками боротьби за мир, що відправляється або прибув з однієї країни в іншу з метою проведення заходів на захист миру; **Пошто́вий по́їзд** *див.* **поштовий**; **Прямий по́їзд** — поїзд, яким пасажири прибувають до кінцевого пункту своєї подорожі без пересадок. [Сергій:] *Цей поїзд прямий до Москви, а нічний з пересадкою* (Мороз, Пісні, 1959, 53); **Санітарний по́їзд** *див.* **санітарний**; **Товарний по́їзд** *див.* **товарний**; **Туристський по́їзд** *див.* **туристський**; **Швидки́й по́їзд** — пасажирський поїзд, який іде з великою швидкістю, рідко зупиняючись. *Швидкий поїзд Севастополь — Ленінград жив на північ* (Собко, Зор. крила, 1950, 162).

2. Ряд візків, саней і т. ін., що їдуть в одному напрямку. *На білому, пишному румаку, вихав граф Потоцький і зупинився на найвищому горбочку; за ним тягся поїзд потужного лицарства* (Стар., Облога..., 1961, 34); *Умора чутка пройшла, а сьогодні були сезами на полі та й бачили — по дорозі, куряву здіймаючи, пройхав цілий поїзд фаетонів. Догадалися — нікого ж, як князь* (Головко, II, 1957, 237).

Весі́льний по́їзд: а) ряд візків, саней і т. ін., що їдуть з учасниками весільного обряду. *По малові весільний поїзд зараз рушив до Думчишиного дому* (Фр., VIII, 1952, 65); б) родичі, гості, що їдуть за молодим та молодою при виконанні весільного обряду. *Весільний поїзд зупинився перед столом. Павло з молодою та дружками підійшов до столу* (Кучер, Трудна любов, 1960, 161).

ПОЇЗДИ́ТИ, їжджу, їздиш, *док.* Їздити якийсь час. *У Василя несамовите серце б'ється від бажання поїздити верхи і собі* (Мирний, IV, 1955, 198); *Вона поїздить з капітаном* [капітаном]. *заробить добрі гроші, у розкоші поживе, а я на смітті помру!* (Кв.-Осн., II, 1956, 461); [Кіндрат:] *Боюсь я, все вона книжки про усякі мандрівки читала. Чи не схотіла в поїзді?* [Ольга:] *Коли навіть так, то поїздить ще два-три дні і повернеться* (Корн., II, 1955, 165).

◇ **Поїздити** на кому — цілком підкорити когось своїй владі, використати в своїх інтересах. *Де вже*

його в ката тут шукати тії [тієї] *жалості, коли тільки й думки — як би з другого жили вимотати, та другому позідити!* (Мирний, III, 1954, 79).

ПОЇЗДКА, и, ж. Виїзд куди-небудь на короткий час; коротка подорож. *Я вже описував Вам своє життя тут і свої поїздки в гори* (Коцюб., III, 1956, 398); *Домовившись про завтрашній ранок, про поїздку в район, Василь попрощався* (Кон., Дейтенанти, 1947, 203); *Люди приїздили сюди в різних мотивів. Більшість, особливо молодь, вдавали в поїздці до Мринці веселу розвагу* (Вільде, Сестри., 1958, 45).

ПОЇЗДОВИЙ, а, е. Спец. до весільного поїзда (у 2 знач.). *Інші поїздові співають дружки і свашки* (Сл. Гр.).

ПОЇЗДОЧКА, и, ж., ірон. Те саме, що **поїздка**. *От так вояж, от так поїздочка! — повторював* [Микола] *тихо про себе. — Буде що розказувати* (Гжицький, Вел. надії, 1963, 56).

ПОЇЗНИЙ, а, е. Прикм. до **по́їзд**. *Надвечір... відбув поїзний состав* (Смолич, Театр., 1946, 74); // Який обслуговує поїзд. *— Жодна людина, крім поїзної обслуги, не зможе пройти тунелем* (Загреб., Європа 45, 1959, 242).

ПО-П, присл. Відповідно до її поглядів, думок, звичаїв і т. ін.; // Так, як вона хоче.

ПОЇЛКА, и, ж. Посудина або пристрій для напування свійських тварин, птиці і т. ін. *Для птиці влаштовують поїлки, які складаються з горщика, наповненого водою і поставленого догори дном на тарілці* (Довідник сіль. будівельника, 1956, 330); *За день до виставлення вуликів на пасіці влаштовують поїлку для бджіл* (Бджільн., 1958, 35).

ПОЇЛЬНИК, а, ч. 1. розм. Той, хто поїть, годує, утримує кого-небудь. *Поїльник і годувальник наш.*

2. Невеликий чайник з напівзакритим верхом для напування дрібних хворих. *Тяжкохворих пити дають із спеціальних поїльників* (Заг. догляд за хворими, 1957, 61).

ПОЇЛЬНИЦЯ, і, ж. Жін. до **поїльник** 1. * Образно. *В ще одна причина обмілення Каспію. Волга, головна його поїльниця, зменшила свій вклад в море* (Веч. Київ, 22.V 1957, 4).

ПОЇНЯ, я, с. Дія за знач. **поїти**. *Прості воли* [обов'язки Данька]: *вранці мусив наварити каші, а пору поїння отари — натягати води* (Гончар, Таврія, 1952, 188); *Сему вигідно мати власні «теплиці» — чи то для поїння худоби зимою, чи для приміни білизни* (Вільде, Сестри., 1958, 42).

ПОЇСТИ див. **поїдати**.

ПОЇСТИСЯ, їдяться. див., розм. Погнутися (про собак). *Свої собаки поїлися* (Номис, 1864, № 9448).

ПОЇТИ, пою, поїш, недок., перех. 1. Давати кому-небудь пити. *Радісно блеяли вівці, веселим рипом обзивались корови — завда доглядає їх добре, сумлінно, поїть, годує і навіть пінні вичесує шерсть* (Коцюб., II, 1955, 336); *Люди жадібно пили і не могли напитися, передчуваючи хвилину, знов припадали до повних відер, потім почали поїти і годувати худобу* (Тулуб, В степу..., 1964, 71); *Разом з Кумецовим та Бондаренком вийшов Саранчук,.. коней поїти* (Головко, II, 1957, 508); // Давати пити чай, каву, молоко і т. ін., годуючи або пригощаючи. *І мачуха стала поїти, годувати, Щоб було поїть чим маленькій дочці* (Коцюб., I, 1955, 432); *Доктор поїв її чаєм* (Гжицький, Чорне озеро, 1961, 309); // Давати пити з чогось, підносячи пиття до рота. *Іноді поїдо хвору водою з глечика* (Коцюб., I, 1955, 229); [Хламушка:] *Доведося поїти її молочком з пляшечки* (Коч., II, 1956, 69); // Давати пити настої трав, коріння і т. ін. з лікувальною метою. *Як та бідна засихала* [пташина], *А батько, мати турбувались, На пошту в Київ повезли, Святими травами поїли, І все-таки не помогло!* (Шевч., II, 1963, 100); *Потім «лікарка» надсипала коріїще Василеві, сказала настояти на горілці, поїти Ніколаєва натщесерце протягом шести місяців* (Ю. Янов., II, 1954, 104); // Давати пити спиртне, пригощати горілкою, вином і т. ін. *Напоїти нас, відділений лиш зрок, Якийсь безбожник збудував шинок. Де подорожніх, мужів і жінок, Вином поїв* (Фр., XIII, 1954, 282); *Коли вмер* [чоловік], *вдова гуляла, справляла всячини; пила горілочку, а про «здібство» не дбала* (Кобр., Вибр., 1954, 166).

◇ **Поїти, годувати** (**кормити, зодягати** і т. ін.) *кого* — утримувати кого-небудь, давати харч та одяг. [Петро:] *З якої речі ти в чужих живеш? З якої речі вони тебе поять, годують?* (Мирний, V, 1955, 179); *Дядьки скажуть: — Ми тебе поїли, зодягли і до розуму довели, служи за нашу чергу* (Кв.-Осн., II, 1956, 63).

2. перен. Зрошувати, давати вологу. *Погода весь час тут чудова. Не дощі, а тепло, ясні хоч не йдуть, але все свіже, зелене, ніче у нас по весні. Просто дивуєшся, від чого це, тіба що море своєю млою поїть рослинність* (Коцюб., III, 1956, 364); *На дуб на тім Невол навісні сулює, земло поїть, річки прорізує* (Вишня, I, 1956, 153).

3. перен. Наповнити, насичувати чим-небудь (запахами, звуками і т. ін.). *Кипариси слухають* [ніч]... *І поять ніч пахощами* (Бишня, I, 1956, 196).

Академия наук Украинской ССР
Ордена Трудового Красного Знамени
Институт языковедения им. А. А. Потебни

Словарь украинского языка, т. 6

П—Поїти
(На украинском языке)

Допускается за постановою вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР

Редактори Л. К. Артем'єва, М. М. Дрищенко, Б. Б. Дудка, І. І. Марковець, Л. П. Марченко, П. С. Родічук, Л. В. Туник, Н. І. Шарапова

Художній редактор В. М. Тепляков
Художнє оформлення Г. М. Балюки
Технічний редактор О. В. Кашестова
Коректори Н. О. Лукова, Л. В. Малюта, О. С. Уленко, Л. Г. Усольцева

Здано до набору 21.II 1974 р. Підписано до друку 31.I 1975 р. Зам. № 5-444. Вид. № 252. Тираж 29 670. Папір № 1. 84Х×108¹/₃₂. Умовн. друк. арк. 87,36. Обл.-вид. арк. 147,93. Ціна 4 крб. 89 коп.

Видавництво «Наукова думка». Київ, Репіна, 3.

Надруковано з матриць Головного підприємства РВО «Поліграфкнига» на книжковій фабриці ім. М. В. Фрунзе, Харків.